שלום רב לאוהבי תורתך

כתובים

הודו ליי' קראו בשמו הודיעו
בעמים עלילותיו ברכו עמים אלהינו
והשמיעו קול תהלתו
בואו שעריו בתודה חצרותיו בתהלה

סדר הכתובים עם פירוש רש"י ואבן עזרא משלי
עם פירוש אבן עזרא ורלב"ג איוב עם פי' אבן עזרא
ורלב"ג דניאל עם פי' אבן עזרא ורבינו סעדיה גאון
עזרא עם פי' אבן עזרא ורש"י דברי הימים עם פירו'
מיוחס לרש"י חמש מגילות עם פי' רש"י ואבן עזרא
והמקראות מכוונים ומסרים על פי דרכי הסופרים
קדמונינו אנשי כנסת הגדולה אשר על משעולם
ומסלולם דרכנו בבנין אותיות תלויות וקטנות
גדולות ועקומות וניקוד מרבה על
הכתב והכתב מרבה על
הניקוד וסתומות
ופתוחות
ונכתב
ולא
נקרא ונקרא
ולא
נכתב
ואותיות מנוזרות
כל אלו מוגים עם רב העיון
כפי כח האפשר ונדפסו במצות דניאל
בומבירגי"נו פה ויניציאה העיר הגדולה בש"ד׃

אגדל אל אשר כל הגדולות · למול אחת גדולותיו נקלות ·
ברוח פיו יסובב העגלות · וירוץ כל צבאיו על מסלות ·
רצונו תעשנה כל המולות · עלילותיו פליאות גם מגולות ·
הדרו אערוך תמיד במלות · יקרות כי בכתם לא מסולות ·
תשוש לבי פני צורי לחלות · וכל חפצי לכונן לו תפלות ·
ובשמו אכתבה ספר תהלות · והוא עזרי לחל גם לכלות ·

נאם אברהם בר מאיר אבן עזרא הספרדי

זה ספר תהלות יש בו מזמורים ושם המשורר או המחבר כתוב בראש המזמור ויש מהם
רבים בלא זכר שם המשורר כמזמור הראשון גם השני ומזמור יושב בסתר עליון ואשר
אחריו ומחלוקת גדולה יש בינות המפרשים יש אומרים כי כל הספר לדוד והיה נביא
והעד כמצות דוד איש האלהים וככה לא נמצא בספרינו כי אם על נביא ועוד שאמר בדבריו האחרונים רוח
יי׳ דבר בי כמו הדובר בי ועוד ומלתו על לשוני ונמצאנו שם ידותון מחובר עם דוד במזמו׳ והיה כן כי המזמור
לדוד ונתנו לידותון לנגן כי הוא אחד מהמנגנים וככה לשלמה אלהים משפטיך למלך תן נבואת דוד על
שלמה בנו ותפלה למשה איש האלהים הוא לדוד ונתן המזמור לבני משה לשבואל ובניו וככה כל מזמור
לאסף ולבני קרח לאחד מבני הימן בכר שמואל שהיה מבני קרח ככתו׳ בדברי הימים ועל נהרות בבל גם
אלהים באו גוים בנחלתך נבואת דוד שהתנבא לעתיד על דרך הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ויש
אחרים אומרים כי אין בספר הזה נבואה לעתיד ובעבור זה כתבוהו הקדמונים עם איוב ומגלות והעד
מזמור ושיר ותפלה ואמרו כי על נהרות בבל חברו אחד מן המשוררי׳ בבבל וככה אמרו כי כל מזמור לבני
קרח הוא לאחד מן המשוררי׳ מבני בני הימן שהיו בבבל ודבריה׳ יורו על הגלות ולא ימצא ככה בדברי דוד
ואמרו כי גם אסף שם משורר היה בבבל ואיננו אסף המנגן שהיה בימי דוד וככה איתן האזרחי חבר
מזמור בהכרת מלכות בית דוד בימי צדקיהו והמזמורי׳ שאין כתוב עליהם שם לא ידעו המחברי׳ זה ספר
תהלו׳ שם המחבר וככה לבני קרח לאחד מזרעו ולא ידעו שמו ואשרי תמימי דרך דברי נער מנערי ישרא׳
היה לו כבוד ממלכי בבל והעד במה יזכה נער צעיר אנכי ונבזה גם כי ישבו שרים בי נדברו · ודעתי
נוטה עם דברי הקדמונים ז״ל כי זה הספר כולו נאמר ברוח הקודש ולמה תתמהו ממלת שיר והנה שירת
שאזינו תוכיח גם תפילה לחבקוק גם התנבא על לשון הצדיקי׳ עד הנה יי׳ שועתי ובספר ישעיה למה תתענו
יי׳ מדרכיך וכל מזמור כתוב בראשו לדוד הוא לדוד או לאחד מן המשוררים המתנבאים על דוד על דרך
לשלמה אלהים משפטיך למלך תן שנם הוא לאחד מהמשוררי׳ על שלמה ותפילה למשה הוא למשה ומזמור
לאסף גם הוא לאסף שהיה בימי דוד וכתוב עליו הנבא על ידי המלך ולבני קרח לבני הימן המשורר וכולם
היו בימי דוד וכתו׳ על הימן חוזה המלך ולשלמה לאחד המתנבאי׳ על שלמה או על המשיח בנו כאשר נקרא
שמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם על דרך ואתה אל תירא עבדי יעקב והמזמורים שאין כתו׳ בראשם שם
אדם יתכן שאינן לדוד אולי הם לדוד כמזמור הודו ליי׳ קראו בשמו שאין שם דוד והוא לדוד וזה מפורש
בדברי הימים כי דוד חיברו על הארון ונתנו לאסף המשורר ולמה תתמהו מפרשים בעבור שאין בתחילת
הספר נבואת דוד כי אין ספק בין הישראלים כי ספר בראשית משה אדונינו כתבו כי ככה קבלו אבותינו
הקדמונים ז״ל אע״פ שאין כתו׳ בתחילה וידבר השם אל משה ·

סדר הכתובים האשמורת האחרונה קבלה של אמת· חברון ראשונות· ושמותם מלמדין עליהם תורה· נביאים וכתובים· כתובים מפי נביאים ועל היחידים בראשיהם· ועל

אשרי

תהלים

אבן עזרא

אשרי האיש· קדמונינו ז"ל אמרו כי עמד קשה מן הלך וישב קשה מכולם אם כן יהיו הליצים רעים מחטאים ורבי משה הכהן פירש להפך ואמר כי טעם לא עמד אפילו לא עמד ולפי דעתי כי מלת רשעים הם שהולכים עומדים על מתכונת אחת כדרך והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל וכן ובכל אשר יפנה ירשיע והו' ישקיט ומי ירשיע ובעבור זה הזכיר עם רשעי' הלך והוא המפותה ללכת בעצת אחר ובדרך לא ידעה ומלת חטאים קשה ובעבו' זה הזכיר דרך כי הוא הרגיל ללכת בה ומלת ישב קשה ממנ' וככה דעת הקדמונים ולצים מגזרת כי המליץ בינותם שהוא יגלה סוד ראובן לשמעון והלצי' הם הפך הענוי' אם ללצים הוא יליץ ואחריו ולענוים יתן חן והענוים הם ה הביישנים לדבר רבה ולהתדופי ולגלות סתרים ובקרית שמעד' מתכונות הגוף והם בשבתך והפך בלכתך כי הנע הפך הנח ובשכבך הפך ובקומך ובתהלות כתו' ישב כנגד בשבתך גם הלך כנגד לכתך גם עמד כנגד קם ולא הזכי' השכיבה כי ברוב האדם ישן ותשכב לשון הקודם להכנים סימן אות לכל הפעלים כאשר הם עתידי' אמרו מן פעל יפעל וכאשר ירצו לדבר על זמן עומד ידברו בלשון עבר גם בעתיד כמו ויכונו אתות הסיפים והבית ימלא עשן וככה לא הלך ובתורתו יהגה כי אין לו עסק וחפץ בהבלי העולם רק כל חפצו בתורת השם לעשות המצות וטעם תורה כי תורנו הדרך הישרה ומלת יהגה בלב וכמוהו והגות לבי תבונות גם בפה כמו ולשוני תהגה צדקך ולאמר ובתורתו יהגה ולא נכתב וכה יהגה דרך כחות כי הנה מלת ישראל חמש פעמים בפסוק אחד והזכיר יומם ולילה כנגד ארבעה מתכונות הגוף: והיה: פלגי· מגזרת פלג לשונם ועל פלגי מים על אחת הפלגים כמו אל ירכתי הספינה ויקבר בערי גלעד בן אתונות ויש אומרים כי טעם פריו כמו בני הנעורים: ועלהו לא יבול· עשרו כל ימיו על דרך טובה חכמה עם נחלה: וכל אשר יעשה יצליח· ישוב על האדם הנמשל לעץ ויש אומרים כי ישוב כל אשר יעשה יצליח על העץ כי אם יוקח ממנו סעיף ויוטע יצליח ואחרים אמרו כי שבעל עלהו כמו ועלהו לתרופה ולפי דעתי כי טעם פריו הנשמה החכמה שתהיה מלאה תורת אלהים להכיר בוראה ומעשיו העומדים לנצח ותדבק בעולמה העליון בהפרדה מעל גויתה כמו הפרי המבושל באילן ויפרד ממנו ואין צורך לו כי בעבור הפרי היה העץ ועלהו לא יבול זכרו הטוב כדרך זכר צדיק לברכה וכל אשר יעשה יצליח הון ונכים וכבוד: לא כן. כמוץ· הדק מהתבן כתוך ישוער מגורן והנה נפש הצדיק דומה אל הדגן שהוא עומד והרשעים כתבן לפני הרוח:

רשי

אשרי האיש· בעשרה לשונות זמר נאמר ספר זה בנצוח בנגון במזמור בשיר בהלל בתפילה בברכ' בהודאה באשרי בהללו יה כנגד עשרה בני אדם שאמרוהו אדם מלכי צדק אברה' משה דוד שלמה אסף ושלשה בני קרח חלוקין על ידותון יש אומרים אדם היה כמו שכתוב בדברי הימים ויש אומרים אין ידותון שבספר זה אלא על שם הדתות והדינים של גזירות שעברו עליו ועל ישראל: אשרי האיש· לישפלו"מנך בלע"ז אשוריו של איש ותהלותיו של אדם אלו הם אשר לא הלך בעצת רשעים וגו': לצי'· גאבורש בלע"ז: אשר לא הלך· כי מתוך שלא הלך לא עמד ומתוך שלא עמד לא ישב: כי אם בתורת ה' חפצו· הא למדת שמושב הלצים מביאו לידי ביטול תור': ובתורתו יהגה· מתחלה היא נקרא' תורת ה' ומשעמל בה היא נקרא' תורתו יהגה כל לשו' הגה בלב הוא כדא והגיון לבי לבך יהגה אימה כי סוד יהגה לבם: שתול· פלנטי"ץ בלע"ז: פלגי· ראייר"ש בלע"ז: ועליהו לא יבול· אפילו הפסולת שבו לצורך הוא שיחתן של תלמידי חכמים לצורך היא וצריכה תלמוד: לא יבול· לשון כתם פליסטיר בלע"ז: כמוץ· לשון קש יקומב"לא בלע"ז: על כן

אשרי ד' רף בטעם וסימ' אשרי האיש אשר לא הלך ריש ספרא· לא יחשוב יי' לו עון· אשרי אדם שומע לי· אשר שם יי' מבטחו· וסימ' בלשון ארמי גברא חשיב שמיע יי': ובדרך ד' וסימ' נמסר בסדר בהעלתך: לא כן י"ט בקריאה וסימ' נמסר בירמיה סימ' כ"ג:

הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב׃ כִּי אִם בְּתוֹרַת יְהוָה חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה׃ וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־ פַּלְגֵי מָיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ׃ לֹא־כֵן הָרְשָׁעִים כִּי אִם־ כַּמֹּץ אֲשֶׁר־תִּדְּפֶנּוּ רוּחַ׃	כ' ר' כ' נ' נ"תר חס' ל' י"ט נ' דנס'	**טוביה**	דִגְבַר דְלָא הַלִיךְ בְמַלְכַת רַשִׁיעִין וּבְאוֹרְחַת חַיָבִין לָא קָם וּבְסִיעַת מְמִיקְנֵי לָא אִסְתְחַר׃ אֱלָהֵין בְנִמוֹסָא דַיְיָ רְעוּתֵיה וּבְאוֹרַיְתֵיה מְרַנֵין יְמָם וְלֵילֵי׃ וִיהֵי כְּאִילָן חַיֵי דִנְצִיב עַל טוּרְפֵי מוֹי דִי אִנְבֵיה מְבַשֵׁל בְעִידָנֵיהּ וְאַטְרְפוֹי לָא נַתְרִין וְכָל לוּבְלָבוֹי דְמַלְבְלֵב סַגְרֵגֵר וּמַצְלַח׃ לָא מְטוּל הֵיכְנָא רַשִׁיעֵי אֱלָהֵין כְמוֹזָא דִי תַשְׁקְפִינֵיהּ עַלְעוֹלָא׃

על כן וגו׳. דבוק הוא למקרא שלאחריו: כי יודע יי׳ וגו׳. לפי שהוא יודע דרך צדיקים ולפניו הוא להכירה תמיד ודרך רשעים שנואה בעיניו ומעבירה מלפניו על כן לא תהא הקמת רגל לרשעים ליום הדין ולחטאים ליכתב בעדת צדיקים: למה רגשו גוים. רבותינו דרשו את הענין על מלך המשיח ולפי משמעו ולתשובת המינים נכון לפותרו על דוד ע׳ עצמו לענין שנא׳ וישמעו פלשתי׳ כי משחו ישראל את דוד למלך עליהם ויקבצו פלשתים את מחניהם ונפלו בידו ועליהם אמר למה רגשו גוים ונתקבצו כלם: ולאומים יהגו. בלבם ריק ולאומים מנחם פתר לאומים ואומים וגוים כלם קרובי ענין: יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד וגו׳. ורוזנים שינור״ש בלע״ז נוסדו לשון סוד פורקונסיילי״ר וכנ׳ בלע״ז ומה היא העצה ננתקה את מוסרותימו דיסרו וכפרו כמם לוייקו״ר אוכגלם בלע״ז אלו רצועות שקושרין העול בהם: עבותימו. לוייקי״רש בלע״ז: ישחק ילעג ידבר לשון הווה הם משמשין: אז ידבר אלימו. כמו אליהם ומה הו׳ הדבור ואני נסכתי מלכי למה רגשתם ואני מניתי לי את זה ל׳ לנסוך ולמלוך על ציון הר קדשי: אספרה אל חוק. אמר דוד חוק קבוע הוא ומקובל עלי לספר זאת ולהודיע: יי׳ אמר אלי. על ידי נתן גד ושמואל: בני אתה. ראש לישראל הקרויין בני בכורי והם יתקיימו על ידך כמו שנאמר באבנר כה אמר יי׳ ביד עבדי דוד אושיע את ישראל ובשבילם אתה לפני כבן שכלם תלויין בך: אני היום. שהמלכתיך עליהם: ילדתיך. להיות קרוי בני וחביב עלי כבן בשבילם כמו שנא׳ וידע דוד כי הכינו יי׳ למלך על ישר׳ וכי נשא את מלכותו בעבור עמו ישראל ומכינו במלכי ישראל החביבין לפניו שקרויין בנים כמו שנאמר בשלמה הו׳ יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב ועוד מכינו בדוד במזמור פ״ח הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי: שאל ממני. התפלל אלי בכל עת שאתה בא להלחם באויביך: תרועם. תרוצצם בשבט ברזל הו׳ החרב: תנפצם. תשברם והוא לשון נפוץ בכל המקרא חרס המשובר בשברים דקים: ועתה מלכים השכילו. נביאי ישראל אנשי רחמים ומוכיחים אומות העולם לסור מרעתם שהקב״ה פושט יד לרשעי׳ ולצדיקים: וגילו ברעדה. כשתבא אותה רעדה שכתוב בה אחזה רעדה חניפים תגילו ותשמחו אם עבדתם את יי׳: נשקו בר. זרזו עצמיכם בטהר לבב: נשקו בר גרנישו״נט בלע״ז ומנחם פתר אותו לשון תאוה כמו ואל אישך תשוקתך: פן יאנף. פן יקצוף: ויתחברו

על כן. הזכיר כי תאבדנה נפשות הרשעים וזכר זרעם בעולם הזה על כן מלת לא יקומו שטעמו יעמדו וטעם במשפט כמו את כל מעשה האלהים יביא במשפט ונפתח בית במשפט להורות על חסרון הדעת כדרך בשמים יי׳ בהשמים חסרך בעבור שהוא יום הדין לכל יום אחד או לכל אחד במותו וטעם בעדת צדיקים כי התחברותם טוב לכלם הפך חבורת ר רשעים: כי יודע. אין ספק כי השם הנכבד יודע הכללים והפרטים הכללים הם נפש כל חי לכל ה הברואים והפרטי׳ הם כל מין ומין בפני עצמו או אפי׳ כל בריה ובריה בפני עצמה כי מעשה ידיו כולם רק דעת ה הפרט לכל אחד בדרך כלל הן לצדק הן ל לרשע ידענו ולעולם ידע אומנות הנודעות ובעבור שתשמרנה כ נפשו׳ הצדיקי׳ ותהיינה קיימות לעולם על כן ידע אותם גם ידע כי כ נפשות הרשעים ת תאבדנה הנה הטעם כי דרך הרשעי׳ לאבדון ואם נפשות הרשעים תאבדנה אף כי נפשות הלבים או תהיה מלת רשעים כוללת חטאים ולבים: למה רגשו. הנכון בעיני כי זה המזמור חברו אחד מ מהמשוררים על דוד ביום המשחו על כן כ כתוב אני היום ילדתיך או על המשיח ורגשו כמו חברו וכמוהו מ מרגשת פועלי און. ולאמ׳ לאומים שורש כמו ולאם מלאו׳ יאמץ: יהגו ריק. בדיבור כמו ולשוני אם יהגה רמיה והדבור ננתקה את מ מוסרותימו: יתיצבו. עם הגוים המלכים והשגני׳ יחדו ונוסדו מגזרת סוד והנה על

יקומו ז׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ ושמע אישה ביום שמעו קדמא׳ ויאמר יואב יקומו הנערים בתרא דפסוק. בתים בל יחיו רפאים בל יקומו. בל יקומו וירשו ארץ. לא יקומו אשרים וחמנים. על כן לא יקומו רשעי׳ במשפט. יקומו ויספרו לבניהם דתלים: כ׳ על י״לא׳ בקריאה וסימ׳ ובקר וראיתם את כבוד. ויאמ׳ משה בתת יי׳ לכם.

עַל־כֵּן ׀ לֹא־יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט
וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים: כִּי־יוֹדֵעַ יְהוָה
דֶּרֶךְ צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד:

ב לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם
וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ־רִיק: יִתְיַצְּבוּ ׀ מַלְכֵי־
אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ־יָחַד עַל־יְהוָה
וְעַל־מְשִׁיחוֹ: נְנַתְּקָה אֶת־
מוֹסְרוֹתֵימוֹ וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתֵימוֹ:
יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק אֲדֹנָי יִלְעַג־
לָמוֹ: אָז יְדַבֵּר אֵלֵימוֹ בְאַפּוֹ וּבַחֲרוֹנוֹ
יְבַהֲלֵמוֹ: וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי עַל־
צִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי: אֲסַפְּרָה אֶל חֹק
יְהוָה אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם
יְלִדְתִּיךָ: שְׁאַל מִמֶּנִּי וְאֶתְּנָה גוֹיִם
נַחֲלָתֶךָ וַאֲחֻזָּתְךָ אַפְסֵי־אָרֶץ: תְּרֹעֵם
בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל כִּכְלִי יוֹצֵר תְּנַפְּצֵם:
וְעַתָּה מְלָכִים הַשְׂכִּילוּ הִוָּסְרוּ שֹׁפְטֵי
אָרֶץ: עִבְדוּ אֶת־יְהוָה בְּיִרְאָה וְגִילוּ
בִּרְעָדָה: נַשְּׁקוּ־בַר פֶּן־יֶאֱנַף

מְטוּל הֵיכְנָא לָא יְזַכּוּן רַשִׁיעֵי בְּיוֹמָא רַבָּא וְחַיָּיבִין בְּסִיעַת צַדִּיקַיָּא: מְטוּל דְּגַלֵי קֳדָם יְיָ אוֹרַח צַדִּיקַיָּא וְאוֹרַחְתְּהוֹן דְּרַשִׁיעֵי תְּהוֹבָד:
לְמָה מִתְרַגְשִׁין עֲמְמַיָּא וְאוּמַיָּא מְרַנְּנִין סְרִיקוּתָא: קַיְימִין מַלְכֵי אַרְעָא וְשִׁלְטוֹנַיָּא יִתְחַבְּרוּן כַּחֲדָא לְמִרְדָא קֳדָם יְיָ וּלְמִנְצֵי עַל מְשִׁיחֵיהּ: נְתַרַע יַת אֲסָרוּתֵיהוֹן וְנִטְלוֹק מִנַנָא שַׁלְשְׁלָוָתְהוֹן: דְּיָתִיב בִּשְׁמַיָּא יִגְחַךְ מֵימְרָא דַיְיָ יְרַהֵךְ לְהוֹן: הֵידֵין יְמַלֵּיל לְהוֹן בְּתוּקְפֵיהּ וּבְרוּגְזֵיהּ יְבַהֵל אִינוּן: וַאֲנִי רַבִּיית מַלְכִּי וּמַנִּיתֵיהּ עַל טוּר סַקְדְּשִׁי: וְאִשְׁתָּעֵי קְיָמָא דַיְיָ אֲמַר חָבִיב כְּבַר לְאַבָּא לִי אַנְתְּ זַכָּאָה כְּאִילוּ יוֹמָא דֵין בְּרִיתָךְ: בְּעֵי מִינִי וְאֶיתֵּן נִכְסֵי עֲמְמַיָּא אַחְסַנְתָּךְ וְאַחוּדָתָךְ שָׁלְטוֹנֵי סַיְיפֵי אַרְעָא: תְּתַבְּרִינוּן הֵיךְ בְּחוּטְרָא דְפַרְזְלָא הֵיךְ מָאן דְּפַחַר תְּתַרְעִינוּן: וּבְדֵין מַלְכַיָּא אַשְׂכִּילוּ קַבִּילוּ מַרְדּוּתָא נְגִידֵי אַרְעָא: פְּלַחוּ קֳדָם יְיָ בִּדְחַלְתָּא וְצַלּוּ בִּרְתִיתָא: קַבִּילוּ אוּלְפָנָא דִּילְמָא יִרְגַּז

לכן אתה וכל עדתך׳ אבינו מת במדבר. ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם. ורנביא ההוא או חלם. והיא מרת נפש ותתפלל. ויחפאו בני ישראל דברים. לא יוסיף עוד שאר ישראל. ובני הגבר הגלוים. אז תתענג על יי׳. לכן כה אמר יי׳ הנני פקד. השכירוהו כי על יי׳ הגדיל. ונשכד מואב מעם. בכך יצא חשב על. הלא הכושים והלובים. ובעת ההיא בא חנני. ויכנעו בני ישראל בעת ההיא. וישב בצר לו ד״ה. כי בשובכם. ועוד דברו עבדיו דד״ה׳ יתיצבו מלכי ארץ. ישועו ואין מושיע. והתענג על יי׳ ויתן לך. גול על יי׳ דרכך. השלך על יי׳ יהבך. אשרי שאל יעקב. ויהי היום ויבאו בני האלהים. וחברו ב׳ בפסוק. רחב נפש יגרה מדון. ונ׳ ועל יי׳ וסימ׳ ראשיה בשחד ישפטו. אולת אדם תסלף דרכו: בשבט ו׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ בישעיה ריש סימן י״א:

דרך ריבה יי׳ את יריבי שהוא מגזר׳ רב והוא מעלומי הע״ין ריב וכן סוד מגזרת סיד ויו״ד יריבי הפוך והוא תאר חסר או הו׳ מטעם יסוד על דעת האומר שזה המזמור שאמר המשורר כאמ׳ על דוד או הוא התנבא על עצמו הנה שאלו גוים רבים היו תחת יד דוד ואם על המשיח הדבר יותר ברור וטעם על יי׳ שיצאו מתחת יד שקול הדעת שנטע השם בלב כל אדם. ועל משיחו שלא יכחשו לו ויסורו אל משמעתו לתת לו מס: ננתקה את מוסרותימו. מגזרת מוסר גם עבותימו חבלים עבותים והטעם אחר במלות שונות כי כן דרך צחות כמו מה אקוב ומה אזעום: יושב. בעבור שהזכיר יתיצבו מלכי ארץ אמר כנגדם יושב בשמים שהם למעלה על האדם אמר הגאון כי טעם ישחק שישימם לשחוק וללעג והנכון שהטעם ברוא הגשם שהוא העצם והצורות שהם מקרים כל אשר יעשה האדם או יצייר צורות חיות ושמו כשנב לבדו מהיותו ביסוד ואף כי במקרה רק בעבור שהמדבר אדם וככה השומע דברה תורה כלשון בני אדם להבין השומע וככה עשו שהארץ כדמות אדם ותפתח הארץ את פיה מירכתי ארץ ולמו כמו להם ומלת לעג לעולם עם אות למד כמו ילעיגו לי על כן ואוניבו ילעגו למו דרך כינוי כאשר אפרם: אז. יש אומרים ידבר כמו יאבד כמו וידבר את כל זרע המלוכה שהוא לשון מות כמו אהי דבריך מות כמו וידבר את כל זרע המלוכה כי כתוב בספר אחר וידבר מגזרת דבר כבד מאד: אלימו. האזיקים כמו ואת אילי הארץ לקח ואיננו נכון כי אילי הארץ על דרך אבירי בשן גם הוא ביו״ד כי הוא מגזרת אין איל. והנכון כי ידבר כמשמעו ואלימו כמו אליהם ועלימו כמו עליהם וככה ידבר אליהם למה רגשו גוים: ואני נסכתי. המלכתי והטעם שהוא נסיכי כמו חמשת מלכי מדין שהיו נסיכי סיחון ודעני הסמיכה פעם היא מהנכבד לנבזה והפך הדבר כמו אתה הוא מלכי אלהים ואני נסכתי מלכי יי׳ הוא נחלתו והם עמך ונחלתך וכמוהו להשתחות למלך יי׳ צבאות שהוא המשיח כדרך וישתחוו לו כל מלכים כי אילו היה על השם היה הלמד פתוח: אספרה. דברי דוד צם הנבואה שלו או דברי המשורר מדבר בעדו וטעם אל חק זה שהספר אשים אותו לחק שיסופר והוא אמר אלי בני אתה לעבוד את השם כבן יכבד אב: אני היום ילדתיך. כמו טור ילדך תשי: שאל. מנהג האב להנחיל את הבן על כן אמר ואתנה גוים נחלתך: אפסי ארץ. מגזרת כי אפס כסף מקומות נגזרים מישוב: תרועם. תשברם והיה הע״ין ראוי להדגש לולי היותו מהגרון כמו תסוכם תסובם: בשבט ברזל׳. החרב תנפצם הפך רגשו גוים: ועתה מלכים. הם מלכי ארץ והשכילו הפך על יי׳ והוסרו הפך מוסרותימו. ושפטי ארץ הם רוזנים: עבדו. הפך דבריהם ננתקה ועבודת השם ליראה ממנו ולא יעברו פיו: וגילו. אם בא גיל אל תשכחו שתרעדו מפחד השם ויש אומרים וגילו כמו תגילו על דרך עלה ומות בהר פרו ורבו שהוא ברכה על דגי הים והטעם שתגילו אם רעדתם מהשם: נשקו בר. הנה עבדו את יי׳ כנגד על יי׳ ונשקו בר כנגד על משיחו והנה פירוש בר כמו מה ברי ומה בר בטני וכן כתוב בני אתה ומנהג גוים בעולם לשום ידיהם תחת יד המלך כאחי שלמה או העבד תחת ירך אדוניו או לנשק את המלך וזה המנהג עד היום בארץ הודו וכן יאנף שב אל השם הנזכר בפסוק הראשון ואם הוא רחוק כמו תבלעמו ארץ איננו שב אל מלת מי כמוכה באלים רק אל אמר אויב וככה והקימו את המשכן עד באהם ויש אומרים כי נשקו מגזרת נשק והטעם נשקו כלי בר והנה בר כמו ברי לבב והיה ראוי להיותו בור או יהיה תקנו הבר או כלי הבר׳ ויתחברו

ותאבדו דרך. תהיו אובדים מפאת הדרך כמו נובלת עליה כי יהיה בעצמה איננה נובלת רק עליה נובלים כי היא מהפעלים העומדים ורבי משה הכהן אמר כי דרך כמו מדרך כף רגל וזה רחוק כי אין לו טעם. כי יבער כמעט אפו. פועל יוצא כאש תבער יער כדרך אש אוכלה והפעול חסר כי אין צורך כי חרי האף כמשל לאש: מזמור לדוד בברחו. רצה הגאון רב סעדיה לקשור כל המזמורי זה עם זה ואמ' אחר רגשו גוים כי יקרה להם כמקרה אבשלו' ואין יכולת בספר לקשור ככה וזה המזמו' הוא כתוב בספר הראשון כי חמשה ספרים הם על כן אין לתמוה אם מצאנו בחומשי בהיותו במערה תפלה שהיה קודם דבר אבשלום ומזמור בדרך נבואה שהתנבא שהוא ינצח על

ג מזמור לדוד ח' ר"פ בסי' בברחו מפני אבשלום. יי' מיגור באהלך. יי' רעי לא אחסר. הבו ליי' בני אלים. יי' אל בקצפך. בהיותו במדבר יהודה. יי' קראתיך חושה לי. שמע תפלתי האזינה: הקיצותי ג' בקריא' וסי' אני שכבתי ואישנה. על זאת הקיצותי. הקיצתי ועודי עמך: ברכתך ב' וסי' בא אחיך במרמה. על עבך

וְתֹאבְדוּ דֶרֶךְ כִּי־יִבְעַר כִּמְעַט אַפּוֹ ל
אַשְׁרֵי כָּל־חוֹסֵי בוֹ׃ ג
מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם ח' ר"פ בסי'
בְּנוֹ׃ יְהוָה מָה־רַבּוּ צָרָי רַבִּים קָמִים
עָלָי׃ רַבִּים אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין
יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵאלֹהִים סֶלָה׃ וְאַתָּה ב' לי'
יְהוָה מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי ל
׃ קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר
קָדְשׁוֹ סֶלָה׃ אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה ל
הֱקִיצוֹתִי כִּי יְהוָה יִסְמְכֵנִי׃ לֹא־אִירָא נ' ב' תב'
מֵרִבְבוֹת עָם אֲשֶׁר סָבִיב שָׁתוּ עָלָי׃ ב' קדש. ר' חלעיל
קוּמָה יְהוָה הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהַי כִּי־הִכִּיתָ ב' בטע' בכ'
אֶת־כָּל־אֹיְבַי לֶחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים
שִׁבַּרְתָּ׃ לַיהוָה הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ נ'
בִרְכָתֶךָ סֶּלָה׃ ד ב'
לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ג' מ' ל
בְּקָרְאִי עֲנֵנִי אֱלֹהֵי צִדְקִי בַּצָּר הִרְחַבְתָּ
לִּי חָנֵּנִי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי׃ בְּנֵי אִישׁ
עַד־מֶה כְבוֹדִי לִכְלִמָּה תֶּאֱהָבוּן רִיק כ"ר. ל
תְּבַקְשׁוּ כָזָב סֶלָה׃ וּדְעוּ כִּי־הִפְלָה ל' זכתי' ה'
יְהוָה חָסִיד לוֹ יְהוָה יִשְׁמַע בְּקָרְאִי
אֵלָיו׃ רִגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ ב' יראתי על
בִלְבַבְכֶם עַל־מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה׃ ל

וּתְהוֹבְדוּן אוֹרְחָא מְטוּל דְיִיתוֹר בִּזְעֵיר רוּגְזֵיהּ טוּבֵיהּ לְכָל דְסַבְרִין בְּמֵימְרֵיהּ׃
תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד בְּמֵיעַרְקֵיהּ מִן קֳדָם אַבְשָׁלוֹם בְּרֵיהּ׃ יְיָ כַּמָה סַגִיאִין מְעִיקֵי סַגִיאִין דְקַיְימִין עֲלַי׃ סַגִיאִין אָמְרִין לְנַפְשִׁי לֵית פּוּרְקָנָא לֵיהּ בֵּאלוֹהַּ לְעָלְמִין׃ וְאַנְתְּ יְיָ תְּרִים עֲלַי יְקָרִי וּמְרִים רֵישִׁי׃ קָלִי קֳדָם יְיָ אַצְלֵי יְקַבֵּיל צְלוֹתִי מִן טוּר בֵּית מַקְדְשֵׁיהּ לְעָלְמִין׃ אֲנָא שְׁכִיבִית וּדְמָכִית אִיתְעָרִית מְטוּל דַיְיָ סְמִיךְ יָתִי׃ לָא תִידְחַל מִמַּצוּתָא דְעַם דְחָזוֹר חֲזוֹר אִתְכַּנְשׁוּ עֲלַי׃ קוּם יְיָ פְּרוֹק יָתִי אֱלָהִי אֲרוּם מְחִיתָ כָּל בַּעֲלֵי דְבָבִי עַל לִיכַתְהוֹן כַּכֵּי רַשִׁיעֵי תַּבַּרְתָּא׃ מִן קֳדָם יְיָ פּוּרְקָנָא עַל עַמָּךְ בִּרְכְתָךְ לְעָלְמִין
לְשַׁבְּחָא עַל חִינְגִיתָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד׃ בְּעִידַן צְלוֹתִי קַבֵּל מִנִי אֱלוֹהַּ צִדְקוּתִי בְּעִידַן עָקְתָא אַפְתִּיתָא לִיתוּס עֲלַי וְקַבֵּל צְלוֹתִי׃ בְּנֵי נְשָׁא מְטוּל מָה אִיקָרִי לְאִיתְכְּנָעוּתָא תְּרַחֲמוּן כְּרִיקוּתָא תִּבְעוּן כַּדִיבוּתָא לְעָלְמִין׃ וְיִדְעוּן אֲרוּם פְּרִישׁ יְיָ זַכָּאָה לֵיהּ יְיָ יְקַבֵּל צְלוֹתֵיהּ דְדָוִד בְּמִקְרֵי לְוָתֵיהּ׃ זָעוּ מִנֵיהּ וְלָא תֶחֶטוּן אִמְרוּ בָעוּתְכוֹן בְּפוּמְכוֹן וְשֵׁילַתְכוֹן בְּלִבַּבְכוֹן וְצַלוּ עַל שִׁיווּתְכוֹן וְאִדְכְּרוּ יוֹמֵי מִיתוּתָא לְעָלְמִין׃

ברכתך סלה׃ ד' בנגינות ג' מ"ל בליש' וסי' בקראי ענני אלהי צדקי. אל באפך תוכיחני. ונגינות שתי שכר׃ מה כ"ד בסגול וסימ' נמסר בסדר כי תשא׃

ויענני מהר קדשו ש כתפילת יונה ותבא אליך תפלתי: יי' מה. בלשון הקודש נופל על דבר כנכר ונבזה כמו מה רבו מעשיך מה אנוש כי תזכרנו ובמקום הזה לתמה וישראל נחלקו בו לג' חלקים יש מהם צרים כבני בנימן ויש מהם קמים והם בנו ועמשא וקרובים ויש אחרים אומרים כי נפל ולא יוסיף קום: רבים. לנפשי. בעבור נפשי כדרך ואמר פרעה לבני ישראל אמרי לי אחי הוא: ישועתה. שנים סימנים לשון נקבה דרך צחות כמו אימתה בברית' והזכיר על נפשי לו כמו להריק נפש רעב ורבים יפרשו סלה כמו לנצח ואיננו נכון ומתרגם ספר תהלות לעדלים אמר כי מלת סלה אין לה טעם רק היא לתקון טעם הנגון והעד כי לא תמצא זאת המלה בכל המקר' כי אם בתפילת חבקוק שלשה שהיא כדרך ת תהלות על שגיונו' כמו שגיון לדוד למנצח ב בנגינותי והנה יהיה פירוש סלה לנצח ו וכתוב על מי מריבה סלה ופעם אחת היתה גם כתוב ויקרו' מהר פארן סלה ויש אומר כי סלה שב אל יקרום ועוד כתו' ערות יסוד עד צואר סלה והנכון כי טעם סלה כמו כן הוא או ככה ואמת הדבר ונכון הוא: ואתה. מגן. שם ואיננו פועל כי היה ראוי להיותו על משקל הנני מיסב. וטעם מגן שהוא לא בא במלחמה וטעם כבודי כי כל המנצח יש לו כבוד: קולי. והטעם אני לא אבוא במלחמה רק אשים קולי בתפלה: מהר קדשו. בעבור הארון שהיה בציון מקרא הר הקודש וזה קודם דבר ארונה היבוסי: אני. לבטוח אשכבה ואישן בלילה שהיתה למחרת המלחמה ויש אומרים כי בנפול מזל האדר' הוא דומה לישן ובהתעורר המזל להטיב לו דומה למקיץ: לא. שתו עלי. כמו מות שתו השערה כמו כלחמו ויש שפירשו השיתו והטעם כמו רשתות על כן מלת סביב. קומה. דע כי שם הפועל הוא בכל פעל עבר או עתיד ואע"פ שאיננו פעמים כתוב כמו וברך ולא אסיבנה והטעם וברך ברכה וככה וברוב יועצים עצה יקום וככה כי הכית את כל אויבי מכת לחי או תחסר אות ב' כמו הנמצא בית יי' כי ששת ימים עשה והנה הוא בלחי וטעם ושיני רשעים כנגד רבים אומרים לנפשי. אז יתברר לכל כי לשם הישועה כי הוא יושיע מי שיחפוץ בו וטעם על עמך הם הנלחמים בעבור דוד כי הם עם יי' באמת ולא ככה העוזרים לבן לקשור על אביו והנה התפלל שיברכם השם ולא יפקד מהם במלחמה איש או התנבא׃ למנצח בנגינות. אמר הגאון כי זה המזמור לדוד ונתנו לאחד מן המשוררים לנגן אותו תמיד כמו לנצח ואחרים אמרו כי המנצח הוא הפקיד שהוא שר על המנגנים כמו ומנצחים עליהם וזהו הנכון ונפתח למ"ד למנצח בעבור היותו ידוע וטעם בנגינות שים לו שתי נעימות ויש אומרים כלי שיר נקרא נגינות ולפי דעתי שהיו בישראל נגינות ושירות על נעימות רבות וטעם בנגינות שהיה תחלת שיר והנה נכתב עם זה המזמור הניגון וככה למעלות והמעלות ועל עלמות ועל אילת השחר ועל יונת אלם ועל מחלת: בקראי. וטעם אלהי צדקי אתה השבה הראשונה להראות צדקי ובבר שם דבר כמו בבר לו: בני. אמר רבי משה הכהן ז"ל כי זה המזמור כתוב למעלה וידבר עם בני איש בעבור גבהות לבם בבחורתם. עד מתי שמתם כבודי לכלמה ולא יעמוד זה שאביתם ולא יקום ולא יהיה כי באמת תבקשו כזב ועל דעת רבי משה שהוא מדבר על עוזרי אבשלום: ודעו כי הפלה יי'. כמו אמר יפלא יי' הבדיל והודיע מי שהוא חסידו כי ישמע בקראו אליו: רגזו. בעבור שיכלימוהו תחת כבודו וידברו כזב עליו אמר רגזו מהשם פחדו כמו אל תרגזו בדרך כי המלך שואל הלעגת שלו ויש אומר כי חשבתם כזב בלבבכם אל יצא מפיכם וזה איננו נכון וכתוב ודובר אמת בלבבו לב חורש מחשבות און ודבור הלב הוא העיקר והלשון איננו רק מליץ בין הלב ובין השומעים רק הפי' הוא שתחשבו בלבבכם בלילות על משכבכם שאין לכם עסק בני אדם ולא תדברו כזב ביום וזהו ודומו סלה׃

רשי

ותאבדו דרך. כענין שנאמר ודרך רשעים תאבד: כי יבער כמעט אפו. כי ברגע מועט יבער אפו עליכם פתאום ואותה שעה אשרי כל חוסי בו יהיו נכרי' אשורי החוסים בו: מזמור לדוד בברחו. הרבה דרשו בני אגדה בדבר ורבותינו אמרו משאמר לו הנביא הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך היה לבו סוער שמא עבד או ממזר יקום עלי שאינו מרחם עלי כיון שירע שבנו הוא שמח ומדרש אגד' על שרא' שבטים קיימת שהיו עבדיו והכרתי והפלתי שהם סנהדרין מחזיקים ארכותן עליהם כשאמ' להם קומו ונברח מפני אבשלום מה כתיב שם כל אשר יבחר א' אדוני המלך הנה עבדיך וכשבא' מחנים ושובי בן נחש ומכיר בן עמיאל וברזילי הגלעדי יצאו ל' לקראתו וכלכלוהו שם: רבים קמי' עלי. בני אדם גדולים בתורה גדולים בחכמה גדולים בעושר גדולים בקומה כגון שאול וילידי הרפה דואג ואחיתופל: אומרי' לנפשי. על נפשי: אין ישועתה לו באלהים סלה. לפי שבא על אשת איש: אני שכבתי ואישנה. לבי אטום בדאגה ופחד: הקיצותי. מדאגתי כי בטחתי כי יי' יסמכני: שתו. לשון שאיה גארניט בלע"ז ויש שתו כמו שמו כמו למען שיתי אותותי: כי הכית את כל אויבי לחי. מכת בזיון היא כד"א יתן למכהו לחי בשבט יכו על הלחי ומדר' אגדה מכת הפה כד"א ויכו אל ביתו ויחנק: שני רשעים. גבורתם: ליי' הישועה וגו'. עליו להושיע את עבדיו ואת עמו ועל עמו מוטל לברך ולהודות לו סלה: למנצח בנגינות מזמור. זה יסד דוד שיאמרוהו בני לוי המנצחין בנגינו' בשיר על הדוכן לשון נצוח נופל במתחזקים בעבודה כענין שנאמר ויעמידו הלוים מבן עשרי' שנה ומעלה לנצח על מלאכ' בית יי': בצר הרחבת לי. בימים שעברו עלי ועתה חנני ושמע תפלתי: בני איש. בני אברהם יצחק ויעקב הקרויים איש באברהם נאמר השב את אשת האיש ביצחק נאמר מי האיש הלזה ביעקב נאמר איש תם: עד מה כבודי לכלימה. עד מתי אתם מבזים אותי ראיתם את בן ישי מי דוד ומי בן ישי בכרות בני עם בן ישי כי בוחר אתה לבן ישי אין לי שם: תבקשו כזב. תרדפו למצוא כזבים כגון הזיפים שמלשינים עלי ולי היו מראים שלום וכיוצא בהם דילטורין שהיו בימי שאול הלא דוד מסתתר בגבעת החכילה וכן הרבה: הפלה. הבדיל: רגזו. חרדו מלפני הקב"ה ואל תחטאו: אמרו בלבבכם על משכבכם. השיבו על לבבכם שהזהיר הבא על כך: זבחו

זבחו זבחי צדק· הצדיקו מעשיכם והרי אתם כמקריבים זבחים: ובטחו אל יי׳· שישפיע לכם טובה ואל תחטאו לו בשביל ממון שאתם מצפים לקבל שכר מאת שאול: רבים אומרים מי יראנו טוב· רבים מישראל יש שרואין אומות העולם בעושר ובשלוה ואומרי׳ מי יראנו טוב להיות עשירים ומשביעים׳ כאלו: נסה עלינו· הרם עלינו לנס את אור פניך לשון הרימו נס ארים נסי

זבחו זבחי צדק· הם השלמים שהם קרבים אמוריהם לא בעבור אשם או חטאת או עולה על הלב שהיה המחשבה ואין טענה מן אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל כי הטעם ועולה כנגד ראובן ושמעון וטעם זבחו הניחו דברי ריק והודו לשם שנתן כעמו לכם: רבים. שב להזכיר דברי מבקשי כזב כי בהיותי בצרה אני ואנשי

כל לשון בטיחה על בב״י אל וסי׳ בבס׳ רבתא בערך אל בשפ״א חד״א דכ״ל ליש׳ על ב״מ אינון דכסרינן תמ״ן כס״ד לבדד ג׳ וסי׳ בסוף מיכה וכסדר כלק: ה׳ אל הנחילות כל לשון נחלה על בכ״ג אל וסי׳ כי לא באתם עד עתה· וישבו אל נחלת׳ דסוף ספר שפטי׳· למנצח אל הנחילות: בינה ב׳ מלעיל וסי׳ בינה הגיגי· ואם בינה שמעה זאת

זִבְחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק וּבִטְחוּ אֶל־יְהוָה׃
רַבִּים אֹמְרִים מִי־יַרְאֵנוּ טוֹב נְסָה־
עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ יְהוָה׃ נָתַתָּה שִׂמְחָה
בְלִבִּי מֵעֵת דְּגָנָם וְתִירוֹשָׁם רָבּוּ׃
בְּשָׁלוֹם יַחְדָּו אֶשְׁכְּבָה וְאִישָׁן כִּי־
אַתָּה יְהוָה לְבָדָד לָבֶטַח תּוֹשִׁיבֵנִי׃
ה לַמְנַצֵּחַ אֶל־הַנְּחִילוֹת
מִזְמוֹר לְדָוִד׃ אֲמָרַי הַאֲזִינָה יְהוָה
בִּינָה הֲגִיגִי׃ הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי
מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי־אֵלֶיךָ אֶתְפַּלָּל׃
יְהוָה בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־
לְךָ וַאֲצַפֶּה׃ כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע
אָתָּה לֹא יְגֻרְךָ רָע׃ לֹא־יִתְיַצְּבוּ
הוֹלְלִים לְנֶגֶד עֵינֶיךָ שָׂנֵאתָ כָּל־
פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ תְּאַבֵּד דֹּבְרֵי כָזָב אִישׁ־
דָּמִים וּמִרְמָה יְתָעֵב יְהוָה׃ וַאֲנִי
בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה
אֶל־הֵיכַל־קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ׃ יְהוָה
נְחֵנִי בְצִדְקָתֶךָ לְמַעַן שׁוֹרְרָי הוֹשַׁר
לְפָנַי דַּרְכֶּךָ׃ כִּי אֵין בְּפִיהוּ נְכוֹנָה
קִרְבָּם הַוּוֹת קֶבֶר־פָּתוּחַ גְּרוֹנָם לְשׁוֹנָם
יַחֲלִיקוּן׃ הַאֲשִׁימֵם אֱלֹהִים יִפְּלוּ
מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם בְּרֹב פִּשְׁעֵיהֶם הַדִּיחֵמוֹ
כִּי־מָרוּ בָךְ׃

כַּבְשׁוּ יִצְרֵיכוֹן וְיִתְחֲשֵׁיב לְכוֹן
בְּנִכְסַת צִדְקָא וְסַבְּרוּ עַל יְיָ׃
סַגִּיעִין דְּאָמְרִין מַן יְחַמְּנָנָא טַבְתָא
נְשָׂא עֲלָנָא נְהוֹר סְבַר אַפָּךְ יְיָ׃
יְהַבְתָּא חֶדְוָתָא בְּלִבִּי מִן עִידָן
דְּעִיבּוּרְהוֹן וְחַמְרֵיהוֹן סְגִיאוּ׃
בִּשְׁלָמָא כַּחֲדָא אֶשְׁכּוֹב וְאִדְמוֹךְ
מִן בְּגַלַל דְּאַנְתְּ הוּא יְיָ בִּלְחוֹדוֹי
בְּסִיבְרָא תּוֹתְבִנַנִי׃ צֵית לְקַל בָּעוּתִי
מַלְכִּי וֶאלָהִי אֲרוּם קֳדָמָךְ אֲצַלֵּי׃
לְשַׁבְּחָא עַל חִינְגִין תּוּשְׁבַּחְתָּא
לְדָוִד׃ מֵימְרִי אֲצִית יְיָ אִתְבִּין
רִינוּנִי׃ צִית לְקַל בָּעוּתִי מַלְכִּי
וֶאלָהִי אֲרוּם קֳדָמָךְ אֲצַלֵּי׃ יְיָ
בְּצַפְרָא שְׁמַע קָלִי בְּצַפְרָא אֲסַדֵּר
קֳדָמָךְ וְאֶסְתַּכֵּי׃ מְטוּל דְּלָא אֱלָהָא
רָעֵי רִשְׁעָא אַנְתְּ לָא אִיתוֹתַב עִמָּךְ
בִּישָׁא׃ לָא יִתְעַתְּדוּן מְתַלְעֲבִין
קֳבֵל עַיְינָךְ סְנֵיתָא כָּל עוֹבְדֵי שִׁקְרָא
׃ תְּאַבֵּד מְמַלְּלֵי כַּדְבוּתָא אֱנָשׁ שָׁדֵי
דַם זַכַּאי וְנִכְלָא יְרַחֵק יְיָ׃ וַאֲנָא
בִּסְגִיאֵי טוּבָךְ אֵעוּל לְבֵיתָךְ אֶסְגּוֹד
לְהֵיכְלָא דְקוּדְשָׁךְ בִּדְחַלְתָּךְ׃ יְיָ
דַּבַּר יָתִי בְּצִדְקָתָךְ מִן בְּגַלַל
תּוּשְׁבַּחְתִּי תַּקִּין קֳדָמַי אוֹרְחָתָךְ׃
מְטוּל דְּלֵית בְּפוּמְהוֹן דְּרַשִּׁיעֵי
כֵּיוָונְתָא גּוּפֵיהוֹן מַלְיָין אִיתְרְגוּשְׁתָּא
הֵיךְ שְׁיוֹל פְּתִיחַ גְּרוֹנְהוֹן לִישַׁנְהוֹן
מְשַׁעֲעִין׃ חַיֵּיב לְהוֹן אֱלָהָא יִתְבַּטְּלוּן
מִמֵּילַכְתְּהוֹן בְּסִגְעָא מְרָדֵיהוֹן אִתְקַל לְהוֹן אֲרוּם מְרָדוּ בְמֵימְרָךְ׃

דאיוב· וא׳ ובינה לו בבראה: דברי ד׳ ג׳ חס׳ וחד מ״ל וסי׳ תאבד דברי כזב· דברי שלום עם רעיה׳· תעז כבטן דברי כזב· כי יספר פי דברי שקר· בתרא מ״ל: כי נ״ה בטע׳ בספר וסי׳ נמסר בבס׳ רבת׳ בערך כי: פתוח ד׳ בקרי׳ וסי׳ וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו· קבר פתוח גרונ׳· אשפתו כקבר פתוח· שרשי פתוח אלי מים׃

עלינו לנס את אור פניך לשון הרימו נס ארים נסי לא׳ נסה עלינו רפגבליר בלע״ז כמו אבני נזר מתנוססות אבל אני איני מקנא בהם כי שמחה נתונה בלבי מעת דגנם ותירושם של אומות רבו בטוח אני אם לא מכעיסין כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה לעתיד לבא שהוא יום קבול שכרם: בשלום יחדו אשכבה ואישן· הייתי שוכב וישן בטוח ולא הייתי ירא מכל צר ואויב: לבדד לבטח· כמו בטח בדד עין יעקב לשון מבטח ושקט הוא שאינו צריך להושיע גייסות עמו: אל הנחילות· מנחם פתר בכולן נחילות ועלמו׳ גיתית ידותון כלם שמות כלי זמר הם ונעימת המזמור היתה לפי שיר הראוי לאותו כלי ומדר׳ אגדה הספר פירש נחילות לשון נחלה ואין זה משמעו׳ התיב׳ וגם ענין המזמו׳ אינו מדבר בנחלה ויתכן לפתור נחילות גייסות כמו נחיל של דבורים וכמו נחלי בליעל תרגם יונתן סיעת חייבין תפילה בשביל גייסות אויבים הבאים על ישרא׳ ואומר המשורר את המזמור בשביל כל ישראל: אמרי האזינה יי׳· כשיש בי כח לשאול צרכי לפניך וכשאין בי כח להתפלל לפניך והדאגה עצורה בלבי בינה הגיגי הבן הגיון לבי כך מפורש במדרש כל בינה שבמקרא הטעם תחת הנו״ן חוץ מזה וחבירו שבאיוב ואם בינה שמעה זאת שאינו שם דבר אלא לשון הבן כמו בין תבין את אשר לפניך לפי׳ הטעם תחת הבי״ת: בקר תשמע קולי· בבוקר אני קורא לך עליה׳ שהוא עת משפט ברשעים כמו שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ היה זרועם לבקרים כי בבקר בבקר יעבר: בקר אערוך לך· תפילתי על זאת אערוך לשון מערכה הוא כן חברו מנחם: ואצפה· שתעשה בהם משפטים: כי לא אל חפץ רשע אתה· ואלה לך לאבד הרשעים מן העולם: לא יגורך רע· לא יגור אצלך: הוללים· משתטים ובלשון משנה מעורבבין: איש דמים ומרמה· זה עשו וזרעו: ואני· אבא ביתך להודות לך ברוב חסדך שהפלאת עלינו להראותינו נקמה מהם: שוררי· עויני המצפים שנגבוד בך ותעזבנו שוררי כמו אשורנו ולא קרוב: כי אין בפיהו נכונה· כראים כאוהבים והם אויבים: קרבם הוות· מחשבותם מרמה: קבר פתוח גרונם· לבלוע יגיע אחרים כקבר הבולע את הגוף: יחליקון· דברי חלקלקות: ממועצותיהם· שהם יועצים על ישראל ואז ישמחו כל חוסי בך: ואתה

אומרים מבקשים כזב עלי ועל אנשי מי יראנו טוב· יש אומרים כי מלת נסה מהפעלים עלומי הלמ״ד כם והיה ראוי על משקל וראה ועשה ובא על דרך שהוא כמו ואשעה ואשעה בחוקיך ונכון הוא להיות הה״א כמו האל״ף והכת״ף כמו השי״ן יש פעלים שנקראים עלומי העי״ן כגון כל הפעלים של שתי אותיות כגון קם שב והם כלם כמו שיאמ׳ קים שיב שאות האמצעי׳ עלומ׳ שהיא כנגד העי״ן של פעל ונכון להיות הה״א כמו האל״ף והכת״ף כמו השי״ן על דרך ישא יי׳ פניו אליך וכמו הנסה דבר אליך תלאה: נתתה· הם מתאווים שלא נראה טוב ואני הייתי שמח בראותי אותם בטוב וטעם נתת כי אתה נתת לי לב טוב להתאות טוב לכל· ויאמר רבי יהודה בן בלעם כי מעת דגנם הפוך והאמת מעת רבו דגנם ותירושם ואין צורך להפך דברים כאמרים ברוח הקדש: בשלום· בלא פחד וטעם יחדו הרבי׳ והוא עמהם ומלת בדד בלמ״ד או בחסרונ׳ שות וככה מלת לבטח ויש בטח והנה יי׳ בדד ינחנו ונכון הו׳ שהשם לבדו וככה זה או טעמו או היו יחדו עמי או הייתי לבדד והטעם לבדי תושיבני: למנצח אל הנחילות· אל כמו על בטעם כמו ותתפלל על יי׳ אל הנער הזה להפך ולא יתחלף האל״ף בעי״ן רק אותיו׳ אהו״י הם המתחלפו׳ וסי״ן בכמ״ך כי הם קרובי׳ במוצא והנחילו׳ תחילת פיוט אולי הו׳ מגזר׳ ינחלו לכם כדרך האכילה היא: אמרי האזינ׳· מגזר׳ אזנים הטה אזנך: בינה· לשון ציווי כמו שימה נא· הגיגי כפול העי״ן כימין הגא הוא כמו זנוניה ואמ׳ לשם בינה כדרך בן אדם וככה ודע לבבי גם האזינ׳ והטעם שיתברר לכל כי אין ספק כי הכל ידע ואין לו צורך לאזנים כדרך הנוטע אזן הלא ישמע: הקשיבה· זאת הגזר׳ קשור׳ עם לאמ׳ על כן לא יבין לדבר מי יקשיבני וטעם מלכי אין לי מלך שאשוע אליו רק אתה לבדך: יי׳· טעם בקר כל בקר כמו חדשי׳ לבקרים ופעול אערוך לך חסר כאילו אמר אערוך לך תפלתי כאשר פירשתי כי כח שמות בפעלים וברך ולא אשיבנה וברוב יועצים תקום בעתידים כאילו כתוב למעלה כי אליך אתפלל תפלתי ומלת לך עם בקר אערוך לך מוספת עצמה ואחרת עמה כמו יכפה אף והנה הוא ואצפה לך: כי· טעם יי׳ שים לך להטיב והרשע לא תחפוץ בעבור שהזכיר מלכי· לא יגורך רע· יגור עמך כמו ישכבנה וככה גר לכי כאב גרל עמי ורע הוא אדם לא שם דבר והעד לא יתיצבו הוללים מלעגים לנגד עיניך כמשפט מלכי ארץ: לא· טעם יתיצבו כדרך העבדים נצבים על מלכם: תאבד· איש דמים ומרמה. הוא הרכיל כמו חץ שחוט לשונם מרמה: יתעב יי׳: השם הוא הפועל והטעם שהוא כתעב בעיניו וכתאם: ואני· שב להשר החל בקר תשמע קולי שהוא בא אל בית השם ואין עמו מנחה להשתחות בהיכלו כתבוא מראשית פרי האדמה ששם כתו׳ והשתחוית לפני יי׳ אהיך והנה הטע׳ אין לי מנחה רק להודו׳ ברוב חסדך עלי וטעם ביראתך אין לי במה אשתחוה רק ביראתי ממך כדרך ובעבור תהיה יראתו על פניכ׳ כי האחרים יראו מהשם: יי׳· תחלת תפלתי שתנחני בדרך צדקתך: למען שוררי· כי אפחד שתמעד רגלי ותעשני אז ישמחו שוררי וטעמו מגזרת אשורנו ולא קרוב כמו עויין את דוד המסתכלים ביום רעה ומלת היסר כמו היכא אתך: כי אין בפיהו· בפי כל אחד מהם כמו מבכה על בניה מאנה להנחם כי איננו ונכונה תואר למלה או דברה וככה יענה עזו׳ ומאכלו בריאה: קרב׳· הוא הלב הנסתר: הוות· מגזר׳ הוה להם למלך כי יחשבו מחשבו׳ רעו׳ אולי תהייה ותקומנה: קבר פתוח· אשון מיד: יחליקון· מגזרת איש חלק והכל מגזרת חלק כחלק בעבור היות החלקי׳ שוים: האשימם· הצא״ף פרש או תתחלף כיו״ד תשמכנה כמו והחרמ׳ לא תשם וטעם ממועצותיה׳ כיעצת׳ תפילם:
וישמחו

לויתר כה

אבן עזרא

וישמחו. טעם ותסך עלימו בעבור שהזכיר חוסי בך והמלה מפעלי הכפל ובא השמ״ך בלא דגש על דרך והקל מעליך: כי. זה הפסוק דבק בעליון כי אוהבי שמך ישמחו בך בראותם שתריש הרשעים ותברך הצדיק. יש אומרים תעטרנו מהבנין הקל כמו עוטרים אל דוד והנכון שהוא מהבנין הנוסף על דרך יעטרנו המלך שהוא יעטירנו והוא יוצא לשנים פעולים והפעול באמת הוא רצון כי הקב״ה מעטר רצון את הצדיק הרי שהצדיק פעול בתקנת אות הב״ה שהוא עטור מן הרצון אך את הרצון הוא פעול לבדו באמת: למנצח על השמינית. השמינית יש אומרים כלי כינור יש לו שמונה יתרים או פיוט יש לו ח׳ נעימות על כן כתיב בנגינות וזה על הנועם השמיני. ה׳. הקרוב אלי כי זה המזמור חברו דוד בחלותו ויחי מחליו או היה דרך נבואה על ישראל שהן בגלות כמו חולים ואם על הדרך הראשון גם התנבא דוד שיתרפא כתפלת יונה אף אוסיף להביט ובעבור השם יוכיח השם בתחלואיו כמו בתוכחות על עון יסרת איש: חנני. בעבור שמצא ר׳ משה הכהן אמלל פתח אמ׳ כי אומנו שם התאר רק הוא חסר כמו ונשאר אני שהנכון ונשארתי על דרך אני הנביא׳ראה עני הנני יוסיף על ימיך והנון הדבר: נבהלו עצמי. שהם מוסדי הגוף ולא ירגישו וכאילו הרגישו מכובד החולי והנה עצמי כנגד הגוף: ונפשי. שהיא קשורה בגוף נבהלה יותר מהגוף על כן מלת מאד: עד מתי׳. תהיה נפשי נבהלת שאין כח בה לסבול: שובה. שישוב מחרון אפו ולמען חסדך הושיעני מחליי לא כ כאשר אמר יחזקיהו כי הקשה עלי מאד בחולי שלא אוכל להזכיר בלשוני ולא אודה לך בגלוי: יגעתי. יספר רוב חליו ואנחותיו ואשחה כמו כאשר יפרש השוחה לשחות ומטתי פעול והטעם בכיותי על דרך וכמה לא נשארה בי ויש אומרים כי אשחה תרגו׳ ארחץ בארמית: עששה. מגזרת עש יאכלם וטעם עיני בעבור שהוא רואה בחליו אויביו שמחים וזה טעם מכעס ואלה אויביו מבקרים אותו לראות נקמתם על כן אחריו סורו ממני ומלת עתקה שבה ל עיני מרוב הבכי וטעם בכל צררי בעבור כל צררי ורבים כמוהו: סורו. צורריו הם פועלי און הפך פעלו: שמע. מודה כי השם רפאו מחליו לא הרופאים בעבור שהתחנן אליו וטעם יקח יקבל או יקחנה תחת עולה: יבושו. הם בראותם חיותי ויחלו הם על כן ויבהלו כנגד נבהלו עצמי ונפשי נבהלה מאד: ישובו. ינחמו או ישקטו שלומי: שגיון. יש מפרשים בו תענוג כמו תשגה תמיד ויש אומרים על שגגתו והנכון בעיני שהוא על נועם פיוט שתחלתו שגיון: על דברי כוש׳ כמו שכותבין כותבי ספרד הפיוטין יכתבו למעלה בתחלת טור הפיוט נועם פיוט ידוע: על דברי כוש בן ימיני. יש אומרים שהוא שאול שהיה יפה כדרך כי אשה כושית לקח וזה רחוק בעיני שיורידו מלת שבח לגנאי וזה הפך כגיא כהור ומה שאמרו רז״ל שלא הזכירו לברכה שלא תשלוט בו עין הרע רחוק הוא מאד והנכון שזה כוש היה יהודי וככה שמו והוא מבני בנימן כי רחוק הוא שיאמר על שאול בחיר יי׳ הכה יחבל און: יי׳. חסיתי. פועל עומד ולעולם דבק עם בית: פן יטרף. כל אחד מאויביו כמו בנות צעדה עלי שור וטעם פורק כי האריה יפסיק המפרקת: ואין מציל. רק אתה על כן למעלה והצילני: יי׳. הטעם אם עשיתי זאת שטרפתי ופרקתי וטעם כף כי בה יכה האדם ויהרג: אם. שולמי. מהבנין הקל אע״פ שלא נמצא מהבנין הקל שלומי כי אם מהכבד וי״א שהיה בשלום עמי וטעם ואחלצה צוררי ריקם ואיך הייתי עושה רע לשולמי ואני אחלצה הצוררי׳ והשונאי׳ אותי שנאת חנם וזה טעם ריקם על דרך ואני נשכתי תלכי ורביתעה תמר כי הוי״ו כמו רק כמו ועבדיך באו לשבור אכל ויש אומרים כי ואחלצה על דרך וינצלו את מצרים והוא רחוק:

רשי

ואתה תסך עלימו׳ תגונן ותסוכך עלימו: ויעלצו בך. כשיראו שאתה תברך צדיק יעקב וזרעו: כצנה׳ המקפת שלש רוחותיו של אדם: רצון. נחת רוח אפיימנט בלע״ז: תעטרנו. תסובבנו כמו ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו: על השמינית. כנור של שמונה נימין ושמינית שמו וכן מצינו בדברי הימים פלוני ופלוני וכנת על השמינית לנצח: אומלל. כמשתודל כח קיפונדו״ץ בלע״ז כמו היהודים האמללים רעזרא: ואתה יי׳ עד מתי. תביט ואינך רופא: שובה. מחרונך: חלצה נפשי. מחוליי: אשחה בכל לילה מטתי. לשון שחי ומאום והית׳ כבלתם כשותה ממאם אני מטתי בדמעו׳ ומנחם חברו עם כאשר יפרש השוחה לשחות ושם מי שחו. בדמעתי ערשי אמסה אלה״ו וארטיב כמו מים: עששה. לשון עששית פין שמאורה כהה ודומה לו כאילו הוא רואה דרך זכוכית שכנגד עיניו ומנחם פירשו לשון ריקבון כמו ועצמי עששו וכן כל לשון עש: עתקה. נתיישנה ונזדקנה עיני בהייית אור ומנחם חברו עם ויעתק משם ההרה: בכל צוררי. בשביל צרות שמצירין לי. יבושו ויבהלו וגו׳. מהו יבושו יבושו פעם שנייה אמר רבי יוחנן לעתיד לבא הב״ה דן את הרשעי׳ של אומות העולם ומחייבן לגיהנם והם מתרעמין עליו והב״ה מחזירן וחוזר ומראה גיליונין שלה׳ ודן אות׳ ומתחייבין והוא מחזירן לגיהנם הרי בושה כפולה רבי שמואל בר נחמני אומ׳ לעתיד לבא כל אומה קוראת לאלהיה ואין עונה וחוזרין ו וקוראין להב״ה אומר להם אילו אלי קראתם תחילה הייתי עונה אתכם עכשיו שעשיתם עבודה זרה עיקר ואותי טפילה לפיכך איני עונה שנאמר ישועו ואין מושיע זו עבודה זרה ואחר כך אל יי׳ ולא ענם לכך נאמר ישובו יבושו: רגע. במעט זמן: שגיון לדוד. מנח׳ אמר שגם זה אחד משמות הזמר על שם הכלי וכן פירש על שגיונות ורבותינו פירשו לשון משגה שנתוד׳ והתפלל על השגיון שאמר שירה על מפלתו של שאול כמו שנאמר וידבר דוד ליי׳ וגו׳ אבל ענין המזמו׳ אינו מוכיח על כך לפי שהוא מדבר על עסקי ה האומות יי׳ ידין עמים ואומר אני שאמרו על עסקי ישבי בנוב שבא עליו על עונשו של שאול כמו ש שפירשו רבותינו שאמר לו הב״ה על ידך נטרד דואג האדומי על ידך נהרג שאול ובניו כו׳ כדאיתא בחלק שגיאות שבקש דוד להב״ה להמכר ביד שונא ולא יכלה זרעו והפך דוד את תפילתו והתפלל שלא יפול ביד אויב וכן פירשו משנה שר דוד ליי׳ על משגג לומ׳ להב״ה למוכרו ביד אויב על דברי שאול שנהרג על ידו ד״א על שגיון כנף המעיל אשר כרת לשאול: כוש. מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו: פורק. לשון פרקו נזמי הזהב: אם עשיתי זאת. מה שמפרש אחריו: אם גמלתי שולמי רע. אם גמלתיו כגמולו: ואחלצה צוררי ריקם. שיחתי את חליצתו בכרתי את כנף מעילו אם להשחית ולחלצו ולהעמידו ריקם ובשנה עשיתי אלא להודיעו שהיה מסור בידי להורגו ולא הרגתיו ואחלצה לשון הפשטת בגדים: קומה

ואתה חד מלין דחסרין ה׳ בסוף תיבותא וקריין וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא בערך ה׳: שובה ה׳ בטעם מלרע וסימ׳ ובנחה יאמר שובה. מחיתי כעב פשעיך. שובה יי׳ חלצה נפשי. והנחם על עבדיך. באפיקים בנגב: ישבו ז׳ חס׳ בנביאים וסימ׳ נמסר בסדר לך לך והושע סימן ג׳: ז׳ על דברי י׳ בקריא׳ וסימ׳ וחד לאבנר

וְיִשְׂמְחוּ כָל־חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנֵּנוּ
וְתָסֵךְ עָלֵימוֹ וְיַעְלְצוּ בְךָ אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ
: כִּי־אַתָּה תְּבָרֵךְ צַדִּיק יְהוָה כַּצִּנָּה
רָצוֹן תַּעְטְרֶנּוּ:

ו לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת
עַל־הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד: יְהוָה
אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל־בַּחֲמָתְךָ
תְיַסְּרֵנִי: חָנֵּנִי יְהוָה כִּי אֻמְלַל אָנִי
רְפָאֵנִי יְהוָה כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי: וְנַפְשִׁי
נִבְהֲלָה מְאֹד וְאַתְּ יְהוָה עַד־מָתָי:
שׁוּבָה יְהוָה חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי
לְמַעַן חַסְדֶּךָ: כִּי אֵין בַּמָּוֶת זִכְרֶךָ
בִּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה־לָּךְ: יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי
אַשְׂחֶה בְכָל־לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי
עַרְשִׂי אַמְסֶה: עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי
עָתְקָה בְּכָל־צוֹרְרָי: סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל־
פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי־שָׁמַע יְהוָה קוֹל בִּכְיִי:
שָׁמַע יְהוָה תְּחִנָּתִי יְהוָה תְּפִלָּתִי יִקָּח:
יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל־אֹיְבָי יָשֻׁבוּ
יֵבֹשׁוּ רָגַע:

ז שִׁגָּיוֹן
לְדָוִד אֲשֶׁר־שָׁר לַיהוָה עַל־דִּבְרֵי־
כוּשׁ בֶּן־יְמִינִי: יְהוָה אֱלֹהַי בְּךָ
חָסִיתִי הוֹשִׁיעֵנִי מִכָּל־רֹדְפַי וְהַצִּילֵנִי
: פֶּן־יִטְרֹף כְּאַרְיֵה נַפְשִׁי פֹּרֵק וְאֵין
מַצִּיל: יְהוָה אֱלֹהַי אִם־עָשִׂיתִי זֹאת
אִם־יֶשׁ־עָוֶל בְּכַפָּי: אִם־גָּמַלְתִּי
שׁוֹלְמִי רָע וָאֲחַלְּצָה צוֹרְרִי רֵיקָם:

וְיֶחְדוּן כָּל דְּסַבְרִין בְּמֵימְרָךְ
לְעָלַם יְשַׁבְּחוּן וְתַטִּיל עִילָוֵיהוֹן
וְיִבְדְּחוּן בָּךְ רַחֲמֵי שְׁמָךְ:
מְטוּל דִּי אַנְתְּ תְּבָרֵךְ לְצַדִּיקַיָּא יְיָ
הֵיךְ תְּרֵיסָא רַעֲוָא טָבָא תַּכְלִילִינָּה:
לְשַׁבָּחָא בְּנִגְנָתָא
עַל כִּנָּרָא דִּתְמַנְיָא נִימַיָּא תּוּשְׁבַּחְתָּא
לְדָוִד: יְיָ לָא בְּרוּגְזָךְ תַּכְנְעִנַנִי וְלָא
בְּרִיתְחָךְ תִּרְדֵּי יָתִי: חוּס עֲלַי יְיָ
מְטוּל דְּחַלַּשׁ אֲנָא אַסֵּי יָתִי יְיָ מְטוּל
דְּאִתְבְּהִילוּ גַּרְמַי: וְנַפְשִׁי אִתְבְּהִילַת
לַחֲדָא וְאַנְתְּ יְיָ עַד אֵימָתַי רְוַח לִי:
תּוּב יְיָ פְּצֵי נַפְשִׁי פְּרַק לִי בְּגַלַל
טוּבָךְ: מְטוּל דְּלֵית בְּמוֹתָא
דָּכְרָנָךְ בִּשְׁאוֹל מַן יוֹדֵי לָךְ:
אִשְׁתַּלְהִית בְּתַנְחָתִי אֲמַלֵּל בְּצַעֲרִי
בְּכָל לֵילְיָא עַל שִׁוּוּרִי בִּדְמַעְתִּי
דַּרְגְּשִׁי אַשְׁמֵט: חֲשֵׁכַת מִן רוּגְזִי
עַיְינַי אִיתְבְּלִיאַת בְּכָל מְעִיקַי:
זוּרוּ מִינַי כָּל עָבְדֵי שְׁקַר אֲרוּם
שְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ קָל בְּכוּתִי: שְׁמִיעַ
קֳדָם יְיָ בָּעוּתִי יְיָ צְלוֹתִי יְקַבֵּל:
יִבְהֲתוּן וְיִתְבַּהֲלוּן לַחֲדָא כּוּלְהוֹן
בַּעֲלֵי דְבָבִי יְתוּבוּן יִבְהֲתוּן כְּשַׁעְתָּא:
תּוּרְגְּמָא דְּאוֹדִיתָא לְדָוִד דִּי שַׁבַּח
קֳדָם יְיָ מְטוּל דִּי אֲמַר שִׁירָתָא עַל
תְּבִירָא דְּשָׁאוּל בַּר קִישׁ דְּמִן שֵׁבֶט
בִּנְיָמִין: יְיָ אֱלָהִי בְּמֵימְרָךְ סַבְרִית
פְּרוּק יָתִי מִכָּל רוֹדְפַי וּפְצָא יָתִי:
דִּילְמָא יִתְבַּר הֵיךְ אַרְיָא נַפְשִׁי יִפְשַׁח
וְלֵית דְּיִפְצֵי: יְיָ אֱלָהִי אִין עֲבָדִית
שִׁירָתָא הָדָא בְּכַוָּנַת בִּישָׁא אִין אִית
טְלוּמָא בִּידָי: אִין פָּרְעִית לְבַעִיל שְׁלָמֵי בִּישׁ וְרַחֲקִית מְעִיקַי מַגָּן:

מאד על דברי איש בשת. לכו דרשו את יי׳ בעדי דיאשיה דמלכים ב׳ כו. וישמע זרובבל בן שאלתיאל דחגי. והנה אתם בטחים לכם על דברי שקר דירמיה. כי לא דברתי אבותיכם ולא צויתם. לשמע על דברי עבדי הנביאים. אשר היה דבר יי׳ אל ירמיהו על דברי הבצרות. כהבדלים המה אתכם דירמיה׳ שגיון לדוד אשר שר ליי׳ על דברי כוש׳ וכל דברי הימים דכוו׳ בבא אל דברי וסימ׳ ולא הסב יאשיהו פניו:

קומה יי באפך . על שונאי כגון ישבי ואחיו ופלשתים ולא אמסר בידם : הנשא .
התנשא להראותי נקמת עברה בהתעברך עליהם : ועורה אלי . שאוכל לעשות
בהם משפט נקמה אשר צוית והיכן צוית תרועם בשבט ברזל ואיבתי את אויביך
זה מצאתי במדרש : ועדת לאומים תסובבך . אם יחזרו אחריך בניסות של אומות
להושיע אל תשמע לקולם התרחק
מעליהם ושוב ושב במרומך ב
במרום רפואה בלע"ז ד"א למרום
טובה להראות להם שידך עליונה :
יי ידין עמים . הפוך הדין מעלינו
ותנהו על האומות : ידין . לשון
יסורין : שפטני יי כצדקי . ואת
ישראל שפוט לפי מעשים טובים
שבידם ולא לפי העבירות : יגמר .
לשון כליון וכן פתר מנחם גמר
אמר גמר חסיד וכן כלם :
ותכונן צדיק ובוחן לבות . אתה
יודע מי הוא הצדיק שתכוננהו :
אלהים צדיק . כן שמך : שופט צדיק
. אתה לשפוט צדק : וזועם בכל
יום . כשרואה את מעשה הרשעי' :
אם לא ישוב . הרשע מרשעו :
חרבו ילטוש . הקב"ה עליו ילטוש
פורבירא בלע"ז וידרוך קשתו :
ולו . ולרשע הכין הקב"ה כלי
מות : לדולקים . לרודפים כמו
כי דלקת אחרי וכן פירושו חציו
להרוג את הרשעים הדולקי' את
הצדיקים יפעל הקב"ה ויזמינם
להמיתם כל דליקה לשון רדיפה
היא : יחבל . לשון הריון ולידה
כמו שמה חבלתך אמך : והרה
עמל וילד שקר : כל מה שהוא
מוליד ויגע הכל משקר בו שאינו
מתקיים בידו מתלא אמר כל
מה דשיקרא מוליד פחתא כסבא
: אודה יי כצדקו . כשיצדיק
הדין הגמור לשפוט הרשעים
כרשעם : על הגיתית . כלי זמר
שבא מגת שם מצויים אומנים ל
לעשותם ורבותינו אמרו על
אדום שעתידה לידרך כגת כמו
שנאמר פורה דרכתי לבדי אף
ענין המזמור . איננו מוכיח : מה
אדיר שמך . יותר מכדי כח ודת
התחתונים לא היו התחתונים
כדי שתשרה שכינתך ב
בינהם , אשר תנה הודך על
השמים . ראוי שתתנהו על
השמים ואתה בענותך הגדולה
יסדת עוז מפי עוללים ויונקים ה
השרית שכינתך במקד' ותקנתה
להודות לך עוז מפי הלוים ו
והכהנים שהם בני אדם גדילים
בלכלוך ויונקי שדים עוללים ל
לשון ועוללתי בעפר קרני ועל שם
הלכלוך נקראו כל תינוקות ע
עוללי' : למען צורריך . להודיעם
כי עמך אנחנו : להשבית .
חרפת אויב ומתנקם האומר
לא טובים אתם משאר אומות
ואני כשאני רואה שמיך וגו' אני
תמיה בלבי מה אנוש כי תזכרנו :

ועליה ג' וסי' ועליה בתנת פסים . ועליה למרום שובה . ועליה יברעון אחרי : שופטו' וכ"ל וסי' נמסר בעמוס
סימן כ' : ולו ד' רפ בקריא' וסי' ולו שתי נשים . שם האחת חנה ושם . ולו היה בן ושמו ציבא . ולו אחים בני

יְהֵי רָדִיף בְּעִיל דְּבָבָא נַפְשִׁי וְיַדְבֵּק
וְיִכְבּוֹשׁ לְאַרְעָא חַיַּי וְיִקָרִי ל
לְעַפְרָא יַשְׁרֵי לְעָלְמִין : קוּם יְיָ
בְּתוּקְפָךְ אִיתְנַטַּל בְּרוּגְזָא עַל
מְעִיקַי וְסַרְהֵיב לִי דִּינָא דִּי פַקֵּידְתָּא :
וְכִנְשַׁת אוּמַיָּא תְּחַזְרִינָךְ וְאַמְטוּלְתָּא
לְבֵי שְׁכִינְתָּךְ תּוּב : מֵימְרָא דַּיְיָ
יְדִין עַמְמַיָּא דּוּן יָתִי יְיָ בִּזְכוּתִי
וּבְשַׁלְמוּתִי פְּרַע עָלָי : יִשְׁתֵּיצֵי
כְּעַן בִּישָׁא דְּרַשִּׁיעֵי וְיִשְׁתַּכְלָלוּן
צַדִּיקֵי וּבְחִין לִבְבֵי וְכַלְיָין אֱלָהָא
זַכָּאָה : תְּרֵיסִי עַל אֱלָהָא פָּרִיק
תְּרִיצֵי לִיבָּא : אֱלָהָא דַּיָּינָא זַכָּאָה
וּבִתְקוֹף רְגִיז עַל רַשִּׁיעֵי כָּל יוֹמָא :
אִם לָא יְתוּב לִדְחַלְתֵּיהּ סַיְיפֵיהּ
שְׁחִיז קַשְׁתֵּיהּ מְתוּחָא וְכַדִּירָא :
וּמְטוּלְתֵּיהּ תַּקִּין זִינֵי מוֹתָא גִּירוּי
לְדַלְקֵי צַדִּיקַיָּא יַעְבִּיד : הָא יִצְטַעַר
לְשִׁקְרָא וְיַעְדֵּי עַמְלָא וְיוֹלִיד שִׁקְרָא :
שׁוּחָא חֲפַר וְגַמְצֵיהּ וּנְפַל בְּשׁוּחְתָא
דִּי עֲבַד : יְתוּב לֵיעוּתֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ
וְעַל סוֹקְרֵיהּ חַטּוּפֵיהּ יֵיחוֹת :
אֲשַׁבַּח יְיָ כִּצְדָקְתֵּיהּ וַאֲשַׁבַּח שׁוּם
אֱלָהָא עִילָּאָה : לְשַׁבָּחָא
עַל כִּינוֹרָא דְּאַיְיתִי מִגַּת תּוּשְׁבַּחְתָּא
לְדָוִד : יְיָ אֱלָהָא רִבּוֹנָנָא כְּמָה
תַּלִּיל שְׁמָךְ וּמְשַׁבַּח בְּכוּלָא אַרְעָא
דִּיהַבְתָּא זִיוָךְ עֵיל מִן שְׁמַיָּא :
מִפּוּם עוּלֵימַיָּא וְיוֹנְקַיָּא א
אַשְׁתֵּיתָא עוּשְׁנָא מִן בְּגַלַל מְעִיקָךְ לְבַטָּלָא בְּעִיל דְּבָבָא וְגַזוּמָא :

יִרַדֹּף אוֹיֵב נַפְשִׁי וְיַשֵּׂג וְיִרְמֹס לָאָרֶץ
חַיָּי וּכְבוֹדִי לֶעָפָר יַשְׁכֵּן סֶלָה :
קוּמָה יְהוָה בְּאַפֶּךָ הִנָּשֵׂא בְּעַבְרוֹת
צוֹרְרָי וְעוּרָה אֵלַי מִשְׁפָּט צִוִּיתָ :
וַעֲדַת לְאֻמִּים תְּסוֹבְבֶךָּ וְעָלֶיהָ לַמָּרוֹם
שׁוּבָה : יְהוָה יָדִין עַמִּים שָׁפְטֵנִי
יְהוָה כְּצִדְקִי וּכְתֻמִּי עָלָי : יִגְמָר נָא
רַע רְשָׁעִים וּתְכוֹנֵן צַדִּיק וּבֹחֵן לִבּוֹת
וּכְלָיוֹת אֱלֹהִים צַדִּיק : מָגִנִּי עַל
אֱלֹהִים מוֹשִׁיעַ יִשְׁרֵי לֵב : אֱלֹהִים
שׁוֹפֵט צַדִּיק וְאֵל זֹעֵם בְּכָל יוֹם :
אִם לֹא יָשׁוּב חַרְבּוֹ יִלְטוֹשׁ קַשְׁתּוֹ
דָרַךְ וַיְכוֹנְנֶהָ : וְלוֹ הֵכִין כְּלֵי מָוֶת
חִצָּיו לְדֹלְקִים יִפְעָל : הִנֵּה יְחַבֶּל
אָוֶן וְהָרָה עָמָל וְיָלַד שָׁקֶר : בּוֹר כָּרָה
וַיַּחְפְּרֵהוּ וַיִּפֹּל בְּשַׁחַת יִפְעָל : יָשׁוּב
עֲמָלוֹ בְרֹאשׁוֹ וְעַל קָדְקֳדוֹ חֲמָסוֹ יֵרֵד
: אוֹדֶה יְהוָה כְּצִדְקוֹ וַאֲזַמְּרָה שֵׁם
יְהוָה עֶלְיוֹן : ח
לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית מִזְמוֹר לְדָוִד :
יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל
הָאָרֶץ אֲשֶׁר תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמָיִם :
מִפִּי עוֹלְלִים וְיֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז לְמַעַן
צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם :

יהשפט . ולו הכין כלי מות חציו לדולקים : ח' יי אדונינו ג' וסימ' מה אדיר שמך . וחברו של אחריו .
מחזיקים על אחיהם אדירהם דעזרא :

ירדוף . יש אומרים יתרדף ואין צורך כי אין שם דגש שתהיה התיו מובלע ועוד היה
ראוי להיות יתרדף : ירמוס לארץ חיי . בעבור הקלון : וכבודי . טעמו הנפש
כמו בסודם אל תבא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי וככה שמח לבי ויגל כבודי ואחריו
אף בשרי ישכון לבטח שהוא הגוף על כן טעה רבי יהודה בן בלעם שאמר שכבודי
הוא גופי והוא לא ידע אם
לא שמע כי האדם ה
מורכב מנפש וגוף ו
והחלק הנכבד הנפש
על כן מלת כבוד ו
והביאו בצרה הזאת
בעבור שמצא וכבודי
לעפ' ישכן סלה והנפש
איננה יורדת לעפר ו
והכתוב הוא על דרך
משל וככה דמו' לעפר
נפשי וטע' סלה באמת
היה כן : קומה .
בעברות צוררי . בעבור
עברותם קום כנגדם
בהפך ויש אומרים
שתכעס עד שתהיינה
להם עברות ויש אומ'
התנשא בהתעברות כ
צוררי . אמר ר' משה
ועורה אלי ועורר אלי
משפט שגזרת שתשוב
מלכות שאול אלי כי ש
שאול לפי דעתו כוש או
פחד להזכירו בשמו
הנודע ובן בלעם את'
עורר מה שרכת ל
להושיעני ועל דעתו אלה
תהיה גזרת ועורה מ
מהפעלים היוצאים כ
כדרך מלת סב שהיא
פעמים יוצאת ופעמים
עומדת והנכון בעיני
כי ועורה אלי מלה ע
עומדת ויחסר כף
משפ' כמו ועיר פרא
אדם יולד וכאשר
תשמע עדת לאומים
המשפט שעשית יבואו
מאפסי ארץ וזה טעם
תסובבך וטעם ועליה
למרום שובה שישוב אל
השמים לשבת על כסא
המשפט על כן אחריו
יי ידין עמים גם הוא כ
נכון שהיו עם כוש ע
עברים מהגוים וסבבו
את דוד כאילו סובבו
את השכינה כי הוא עבד השם ואוסי בו כאשר הזכיר בתחילת המזמור : ועדת . פירש' . וטעם ועליה שיתנשא עליהם ויראה להם כחו
ור' משה אמ' שעדת לאומי' הם ישר' וטעם ועליה' למרום שובה שיגביהנה למרום ואין לפי הזה טעם או ריח : יי . אר"מ כי טעם שפטני
קח משפטי מאומתי והנכון בעיני כי אתה השם שופט הארץ שפטני כפי צדקי כי לא גמלתי כוש רעה : יגמר נא רע . הוא הפועל ורשעי'
הם פעולים ויש אומרים שיסור הרשעים . אמר רבי לוי כי ויו ובוחן לבות וכליות נוסף ואיננו רק טעמו אתה תדע מי הוא צדיק או
רשע וטעם כליות כנוי לסתרים כמו הכליות שהם נסתרים וטעם אלהים צדיק כנגד ותכונן צדיק מגני . הוא לא יעשה מלחמה כי על
השם הוא נשען כי הוא מושיע ישרי לב כנגד ובוחן לבות : אלהים . יש אומרים כי צדיק פועל גם ישפוט אשר יזעם יי בכל יום והטעם
הוא שופט תמיד ולפי דעתי כי צדיק תאר לשופט ואל זועם השם בכל יום קשור עם הפסוק שהוא אחריו אם לא ישוב ותחסר מלת אשר
כמו להתחזק עם לבבם שלם כאילו הוא ואם לא ישוב אשר חרבו ילטוש ויש אומרים כי אל כמו אלה על דרך אל כולדו להרפה ותשוב
מלת אל למלת רשעים שהיא למעלה : אם . ויכוננה . הטעם מכוננת לירות : ולו . לנפשו : כלי מות . שחשב להרוג בו אחרי' ור' משה
אמר כי פי' אם לא ישוב כמו אשר לא ישוב והפך זה אשר כשיה יתעה : לדולקים . עשה חרבו לטושה באש בוערת וי"א לדולקים כמו
דלקת אחרי רדפת אחרי לדולקים אחרי להורגי : יפעל . החצים : הנה יחבל . כמו חבלתך אמך בטרם יבוא חבל : והרה עמל .
הטעם כי תחלתו סוף וסופו הבל כי כל מחשבותיו תעמדנ' ולא תהיינה : בור . טעם ויחפרהו להוסיף בעמקו ומלת בשחת המקום השפל
במשקל אמר זורה ברחתמגזרת רוח ויש אומרים כמו בשחתם נתפש : ישוב . העמל שחשב שב בראשו ובעבור שהזכיר קדקדו אמר ירד כי הגזרות באות מהשמים בעבור
חמסו : אודה . סדר דין צדקו והזכיר עליון כנגד ירד : למנצח על הגתית · יי אדונינו . זה המזמור נתנו למשפחות עובד אדום הגתי שהוא מבני לוי כמו לידותון או פיוט
תחלתו הגתית תפארת והדומה לה ור' משה אמר כי הוא כלי ויתיחס אל משפחת עובד אדום הגתי ולהתיחס ככה לא מצאנו ומהבלי אמרו על כינור הדור כי גתי יי אדונינו
בעבור שאמר תמש להו במעשה ידיך : מה אדיר . דבר פלא ומלת תנה שם הפועל כמו מרדה מבריתה כאילו אמר תת הודך על השמים : מפי . אר"מ כי טעם מפי
עוללים אם לא ידברו בפיהם הם בעצמם יודו לחסדיך כי יתכלכלו ויפרו וירבו בגופם באורך וברוחב והנכון בעיני בעבור היות אדם נכבד מכל נבראי מטה אמר כן כי
מעת שיחל הנער לדבר אז יחל מתבונתו לקבל כח הנשמה החכמה עד שתשכל בשקול דעתה כח בוראה כי תחזק הנפש יום אחר יום וזה טעם יסדת
עוז וטעם למען צורריך לבטל דברי המכחישים האומרים אין אלוה וזה טעם להשבית אויב ומתנקם על המאמינים בשם בדבור או במעשה : כי

אבן עזרא

פי׳ ידוע כי שבעה משרתים למאורות ולחמשה כוכבי לכת והמעון השמיני לכבא הגדול והתשיעי לגלגל המזלות ההולך ממזרח למערב והעשירי כסא הכבוד על כן כתב מעשה אצבעותיך כי הם עשר והזכיר הירח והכוכבים ולא הזכיר השמש בעבור כי אין יכולת לעין לראותם יומם בעבור אור השמש ויש אומ׳ כי טעם הודך על השמש כי היא ה

רשי

ותחסרהו מעט מאלהים וגו׳ • מאלהים לשון מלאכים שכתת כח ביהושע להדמים החמה וליבש את הירדן במשה לקרוע מי ים סוף ולעלות למרום ובאליהו להחיות את המת׃ צנה ואלפים • צאן ובקר כמו שגר אלפיך צנה לשון פעולה הוא כמו וגדרות לצאנכם אובילי״ץ בלע״ז ים מדרשי אגד׳ ואינם מתיישבין לפי המקראות׃

טמיך ג׳ וסימ׳ והיו שמיך אשר על ראשך׳ כי אראה שמיך מעשה • יי׳ הט שמיך ותרד׃ וככבים ו׳ וסימ׳ נמסר ביואל סימן ב׳׃ וגם בהמות שדי י״ד פסו׳ וגם ותרין מלין ס״ף וסי׳ נמסר בסדר משפטים וביחזקאל סימן י״ו׃ ט׳ עלמות ב׳ וסי׳ עלמות לבן • הוא ינהגנו עלמות׃ אויבי י״א מל׳ וסי׳ רחבפי על אויבי • ואנקמה מאויבי •

הבריאה הגדולה והנה לא יראה ביום כי אם אח׳ ובלילה יראה צבא גדול מאד׃ מה • ידוע כי הירח ואחד עשר כוכבים כנקודה בעגולה מהגלגל וכל הארץ כנקודה שלא תתחלק כנגד הרקיע ובן אדם כחלק שלא יקבל חלוק כנגד כל הארץ על כן מה אנוש כי תזכרנו דרך בזוי והטעם אחר שים לך בריאות גדולו׳ וככבו׳ מה אדם איך שמת לב לתת כבוד׃ ותחסרהו מעט מאלהי׳ • המלאכי׳ והכלל כאשר אמר ד דניאל אלהין די מ מדרהון עם בשרא לא איתוהי׃ וכבוד והדר תעטרהו׳ בעבור כח נשמת חיים שנפח בו שהיא עליונה ואיננה גוף על כן לא תמות׃ תמשילהו במעשי ידיך • בארץ לבדה כאשר • יזכירם אחר כן ויש אומרים כי כל שתה תחת רגליו המתכות והצמחים׃ צנה • הזכיר הצאן והאלפי׳ בעבור צרכו למאכלו ומלבושו יותר מרכיבת הסוסים והחמורים׃ ואחר כן הזכיר חיות השדה ושדי כמו שדה על דרך כל אבילי ידי ומלת בהמו׳ כוללת לא כאשר אמר ישת כי הבהמה היא האוכלת עשב והנה מה יעשה ליש גבור בבהמה׃ צפור • ואח׳ כן הזכיר העוף שיעוף למעלה

כִּי־אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ

יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה׃ מָה־

אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן־אָדָם כִּי

תִפְקְדֶנּוּ׃ וַתְּחַסְּרֵהוּ מְּעַט מֵאֱלֹהִים

וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ׃ תַּמְשִׁילֵהוּ

בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ כֹּל שַׁתָּה תַחַת־רַגְלָיו׃

צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם וְגַם בַּהֲמוֹת שָׂדָי׃

צִפּוֹר שָׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם עֹבֵר אָרְחוֹת

יַמִּים׃ יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ

בְּכָל־הָאָרֶץ׃ ט

לַמְנַצֵּחַ עַל־מוּת לַבֵּן מִזְמוֹר לְדָוִד׃

אוֹדֶה יְהוָה בְּכָל־לִבִּי אֲסַפְּרָה כָּל־

נִפְלְאוֹתֶיךָ׃ אֶשְׂמְחָה וְאֶעֶלְצָה בָךְ

אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ בְּשׁוּב־אוֹיְבַי

אָחוֹר יִכָּשְׁלוּ וְיֹאבְדוּ מִפָּנֶיךָ׃ כִּי־

עָשִׂיתָ מִשְׁפָּטִי וְדִינִי יָשַׁבְתָּ לְכִסֵּא

שׁוֹפֵט צֶדֶק׃ גָּעַרְתָּ גוֹיִם אִבַּדְתָּ רָשָׁע

שְׁמָם מָחִיתָ לְעוֹלָם וָעֶד׃ הָאוֹיֵב

תַּמּוּ חֳרָבוֹת לָנֶצַח וְעָרִים נָתַשְׁתָּ

אָבַד זִכְרָם הֵמָּה׃ וַיהוָה לְעוֹלָם יֵשֵׁב

כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט כִּסְאוֹ׃ וְהוּא יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל

בְּצֶדֶק יָדִין לְאֻמִּים בְּמֵישָׁרִים׃ וִיהִי

יְהוָה מִשְׂגָּב לַדָּךְ מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה׃

ג׳ ותל׳ · ו׳ ל׳ מל׳ ה׳ · ה׳ · ל׳ · ל׳ · ה׳ א׳ כתי׳ ו׳ · ב׳ חד ותלרע · ל׳ · ל׳ · נ׳ · ב׳ הוא יהגנו׳ ב׳ לבן ימיכי · ל׳ · ה׳ א׳ מ׳ · ב׳ רפ׳ · ק׳ ו׳ · ל׳ ט׳ ה׳ · ו׳ למין דכו · ט׳ ו דגשי׳ לב״נ רף לג׳ · ב׳ ומל׳

מְטוּל דְאֶחְמֵי שְׁמָיךְ עוֹבָדֵי א

אֶצְבְּעוּתָךְ סִיהֲרָא וְכוֹכְבַיָא דִי א

אַתְקֵינְתָּא׃ מַה בַּר נְשָׁא מְטוּל

תִּדְכַּר עוֹבָדוֹי וּבַר נָשָׁא מְטוּל

תִּסְעַר עֲלוֹי׃ וְחַסַרְתָּא יָתֵיה קְלִיל

מִמַּלְאֲכַיָא וְאִיקָרָא וְשִׁבְהוֹרָא

תְּכַלְלִינֵיהּ׃ אַשְׁלַטְתֵּיה בְּעוֹבָדֵי

יְדָךְ כּוּלָא שַׁוִּיתָא תְּחוֹת רִגְלוֹי׃

עָאן וְתוֹרֵי כוּלְהוֹן וּלְחוֹד בְּעִירֵי

חַקְלָא׃ צִפְּרֵי שְׁמַיָא וְנוּנֵי יַמָּא

וְלִוְיָתָן דְחָלֵיף אַסְרָטֵי יַמָּא׃ יְיָ

אֱלָהָא רִבּוֹנָנָא כַּמָּה תַלִּיל וּמְשַׁבַּח

שְׁמָךְ בְּכוּלָא אַרְעָא׃

לְשַׁבָּחָא עַל מִיתוּתָא

דְגַבְרָא דִינְפַק מִבֵּינֵי מַשִׁירְיָיתָא

תוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד׃ אֲשַׁבַּח קֳדָם

יְיָ בְּכָל לִבִּי אִשְׁתָּעֵי כוּלְהוֹן פ

פְּרִישׁוּתָךְ׃ אַחְדֵי וְאֶבְדַח בְּמֵימְרָךְ

אֲשַׁבַּח שְׁמָךְ עִילָאָה׃ כַּד יְתוּב

בְּעֵלֵי דְבָבִי לַאֲחוֹרָא יִתְקְלוּן ו

וִיהוֹבְדוּן מִן קֳדָמָךְ׃ מְטוּל דַעֲבַדְתָּ

פּוּרְעֲנוּתִי וְדִינִי יְתַבְתָּא עַל כּוּרְסֵי

דַיָינָא זַכָּאָה׃ נְזַפְתָּ עַמְמֵי דִפְלִשְׁתָּאֵי

הוֹבַדְתָּא גָלְיַת רַשִׁיעָא שׁוּמְהוֹן

מְחִיתָא לְעָלְמֵי עָלְמִין׃ וְכַד נְפַל

בְּעֵיל דְבָבָא אִישְׁתְּצִיו חֲלָוְוָתֵיה

וּכְרַכֵּיהוֹן אַצְדִיוּ לְעָלַם וּקְרָוֵיהוֹן

צָדִיתָא הוֹבַדְתָּא דוּכְרָנְהוֹן מִנְּהוֹן׃

וּמֵימְרָא דַיְיָ לְעָלְמִין מוֹתְבֵיהּ בִּשְׁמֵיָּה מְרוֹמָא תַקִּין לְדִינָא כּוּרְסֵיהּ׃ וְהוּא יְדִין עַמָּא

אַרְעָא בִּזְכוּתָא וְדִין עַמְמַיָא בְּתְרִיצוּתָא׃ וִיהֵי מֵימַר דַיְיָ תְּקוֹף לְמִסְכֵּינָא תְּקוֹף בְּעִידָנֵי עָקְתָּא׃

עלמות לבן יש פותרין ע״מו׳ לבן על מות כנו אבשלום ולא יתכן פתרונו מפני שאמרו לבן ולא אמ׳ הבן ואין לו במזמור ער׳ וזכרון לאמן זה הפתרון ויש פותרין עלמות לבן ככל ואף זה לא יתכן להפוך את השם ואין במזמור זכרונו וראיתי במסורת הגדולה שהיא תיבה אח׳ שהרי תיבר לא והוא ינהגנו עלמות פתרו מכחס ודוכם מה שפתרו ואינו כראה בעיני וראיתי בפסיקת׳ שהעני׳ן מדבר בעמלק ועשו גערת גוים שמם מחית׳ ואומר אני למנצח עלמות לבן שיר זה לעתיד לבא כשיתלבן ילדותן ושחרותן של ישראל ותגלה צדקתם ותקרב ישועת׳ שימחה עשו וזרעו עלמו׳ ילדו׳ לבן כמו ללבן׳ ומנחם פתר עלמו׳ לבן נגינו׳ ללמד וכה פתרונו למנצח עלמו׳ לבן למשורר נגינו׳ ללמד ויהי לבן כמו להבין ולבונן עלמות על שם כלי ששמו עלמות כמו שאמור בספר זה על עלמות שיר ודונש פתר לבן שם אדם שהיה שמו לבן שהיה כלחם בדוד בימי׳ ההם ומה שהוא אומ׳ גערת גוים אברת רשע הרשע הזה הוא לבן ההורג עם כקיים ואף על פי שאין אתה רואה ב במקו׳ אחר אדם שהיה שמו לבן רק במקום הזה כן אתה מוצא במלכים אחרים שאינן נכתבים במקרא רק פעם אחת׃ כל נפלאותיך • גאולה אחרונה שקולה כנגד כל הנסים כמו שנאמר לא יאמר חי ה׳ אשר ה העלה וגו׳׃ משפטי ודיני • ם תיבות כפולות במקר׳ ואין חילוק ביניה׳ משפטי ודיני בשמים ערי ושהדי במרומים עצמיו אפיקי׳ נחושה גרמיו כמטיל ברזל׃ ישבת לכסא • כסא המשפט׃ גערת גוים • עמלק ראשית גוים׃ אבדת רשע • עשו׃ שמם מחית כי מחה אמחה׃ האויב תמו • כי חרבות השנאה לנצח הם עליו כחרב חדה ד״א חרבות לנצח

בשוב אויבי אחור • ארדוף אויבי ואשיגם • אל יעלצו אויבי לי׳ הצילני מיד אויב • אויבי יאמרו רע לי • כי אברו אויבי לי׳ אז ישובו אויבי אחור • מהוללי בי נשבעו • פרץ האלהים׃ למשפט ט״ו דגשי׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו׃

הימנו והדג שיצוף למטה הימנו וטעם עובר ארחות ימים שבחכמתו עושה ספינות ויכיר ארחות ימים והזכיר זה בעבור שיצוד הדגים בלב הים ויש אומרים כי על הדג ידבר שישוב עובר ארחות ימים׃ יי׳ • פעם אחרת ככה בכל דור ודור כי הארץ לעולם עומדת׃ למנצח עלמות לבן • על מות שתים מלותהם על כן טעה האומ׳ כי הוא כמו על עלמות שיר ועוד למה היה כתוך אחריו למ״ד גם האומ׳ כי לבן היה שם משורר כמו בן ויעיאל איננו נכון כי אין משפט הלשון לאמר ליצחק ליעקב בפתחות הלמ״ד בשם אדם כי השם נודע כאשר פירשתי בספר השם ויש אומרים כי לבן הוא כבל הפוך ועל מות איש הבנים ומותבנו והנכון דברי ר׳ אדונים הלוי שהיה שם אחד כשיכי הנגים שלחן את ישראל כאשר יפרש במזמור׃ אודה • טעם בכל לבי בסתר׃ אספרה • בגלוי׃ אשמחה • ומרוב השמחה אזמרה שמך ואם הוא כעלה מזמר׃ בשוב אויבי • אנשי הגורר לא תהיה להם תקומה במות מלכם׃ כי • משפטי ודיני • לאותכי חמס עשה לדוד והפר בריתו והתפלל דוד בעבור זה ונשמעה תפלתו וטעם ישבת לכסא לעשות משפט׃ גערת • בלא בית כרמות

אותו אויב שחרבות שלחתו היתה עלינו לנצח וזהו עשו שנאמר בו ועברתו שמרה נצח לא״ חרבות לשון חורבן וכן פתרונו האויב תמו חרבים לנצח וכן נאמר בירמיה שממות עולם אתנך ועריך לא תשובנה וערים נתשת • כי תאמר אדום רששנו וגו׳ והמה יבנו ואני אהרוס׃ אבד זכרם • אותה השעה וי״י לעולם ישב וגו׳ שם שלם וכסא שלם כמו שנא׳ כשאו אבל קודם שימחה כתוב כי יד על כס יה כס חסר ושם חלוק׃ והוא ישפוט תבל בצדק ולאומים במישרים • עד בא הקץ היה רגיל לשפטם ברחמים לפי מישרים המצויין בהם דרך אותם בלילה כשהם ישינים מן העבירות׃ ויהי יי׳ משגב לדך • אולאמ״נטסיה בלע״ז לשון דכא לעתיד כשיכונן למשפט כשאו יהי משגב לישראל שהם דכים׃ לעתות בצרה • עתים של צרה׃ זמרו

כריתה הנני נוער לכם את הזרע׃ אבדת רשע • הוא לבן׃ לעולם ועד • מלה קברה לעולם ועד עולם ובעבור שהוא סוף הפסוק שב הפתח קמץ קטן ובעבור אות התנועה באות עי״ן שהוא הראשון כפתח הוו כמו הוציא לחם ויין׃ האויב • אמר בן לברט כי מצא חרבות בפתח בספר קדמון על כן פירש בו כמו חרבות צורים והנכון בעיני שהאית חטוף בקמץ • ואמר רבי משה היה ראוי להיות אבד זכרם אתה וכמוהו יען אשר גבהת בקומה ויתן צמרתו ולא דבר נכונה כי כה השם בפעלים כמו תפי עליון לא תבא והטעם יכלאות הרעות והטובו׳ והם הגזרות וככה הוא יען אשר גבהת בקומה ויתן גבהך ולפי דעתי כי האויב כמו הקהל חקה אחת לכם וכן הפי׳ ואתה האויב בעבור שתמו החרבות שהחרבת לנצח וערים נטשת אבד זכרם חשבת כי התלט ושכחת כי השם לעולם ישב ויקח הדין ממך על כן אחריו יי׳ לעולם ישב והנה הוא קשור עם אבד זכרם הערים הנה מחה השם את שמו ככתוב למעלה והוא הטעם שגמל לך כמעשיך׃ ויהי • לדך • שאין לו כח שהוא שפל על כן משגב • בצרה כמשמעו בצר לדך ורבי אדונים פירש בו לשון יחיד מן דברי הבצרות ואין זה מטעם המזמור׃ ויבטחו

זמרו לה׳ יושב ציון. כשיחזיר ישיבתו לציון יאמרו לו כן: אותם זכר. את
הדמים שנשפכו בישראל: חנני ה׳. עתה בגולה: מרוממי. בגאולתך: טבעו
גוים. זו היא התהלה אשר אספר: נודע ה׳. כל זה מן התהלה נודע לבריות כי
שליט הוא ומושל ונוקם לאויביו שהרי משפט עשה בהם: נוקש. בפועל כפיו: נוקש
רשע. נכשל רשע: הגיון.
כהגה זאת סלה:

ויבטחו בך. כאשר יראו שהיה השם משגב לדך אז יהיו לבטח: זמרו. בעבור
שהזכיר כי גער בגוים ואבד הרשע שהשחית יודעי השם על כן יושב ציון כי אותם
הם יודעי השם ודורשיו: חנני. כמשא שלם והיא מלה זרה: ראה עניי. כאשר
עשה לי תמיד ובעבור היות שערי מות בתחתיות אמר כנגדו מרוממי: למען.
בשערי בת ציון.

ויבטחו ב׳ וסימ׳ נד יודעי שמך. ויתן כפי שיר חדש: אותם ד׳ מלאים בכתו׳ וסימ׳ וישא ידו להם להפיל.
ויתן אותם לרחמים. לעשות אותם ימי משתה ושמחה. כי דורש דמים אותם זכר. וכל עזרא דכו׳ בל
כמ״א וסים ושבתם אלי ושמרתם מצותי ועשיתם אתם: ענוים ה׳ דכתי׳ עניים וסים׳ כי דורש דמים אותם זכר.

ב׳. ר״חל ויבטחו בך יודעי שמך כי לא־עזבת
דרשיך יהוה: זמרו ליהוה ישב ציון
ל חס׳ הגידו בעמים עלילותיו: כי־דרש
ר״חל בכת׳ דמים אותם זכר לא־שכח צעקת
עניים ק׳ ענוים: חננני יהוה ראה עניי משנאי
מרוממי משערי־מות: למען אספרה
ל חל כל־תהלתיך בשערי בת־ציון
ב׳ ר״ף באז׳ סעריה. אגילה בישועתך: טבעו גוים
בשחת עשו ברשת־זו טמנו נלכדה
ל וחד ונודע רגלם: נודע יהוה משפט עשה בפעל
ל׳ כפיו נוקש רשע הגיון סלה: ישובו
ל ומל רשעים לשאולה כל־גוים שכחי
אלהים: כי לא לנצח ישכח אביון
עניים ק׳ ב׳ בכ תקות ענוים תאבד לעד: קומה יהוה
ב׳ חד מל אל־יעז אנוש ישפטו גוים על־פניך:
ל כתי׳ ה׳ בכ שיתה יהוה מורה להם ידעו גוים
אנוש המה סלה:
ב׳ ר״ף רכין ל למה יהוה תעמד ברחוק תעלים
לעתות בצרה: בגאות רשע ידלק
עני יתפשו במזמות זו חשבו: כי־
ל וכל שום בר כנדכל׳ ל וחד הלל רשע על־תאות נפשו ובצע
ער תלית ב׳ אלהים ברך נאץ יהוה: רשע כגבה אפו
בל־ידרש אין אלהים כל־מזמותיו:
דרכיו ק׳ יחילו דרכו בכל־עת מרום משפטיך
מנגדו כל־צורריו יפיח בהם:

ויסתכלון בסברותך ידעי שמך מ
מטול דלא שבקתא תבעייך יי
שבחו קדם יי דאשרי
שכינתיה בציון תניאו בעממיא
עובדוי: מטול דתבע דמיא
זכאה ית צדיקיא דכיר ולא שלי
קבלת עינוותנין: חוס עלי יי חמי
סיגופי מבעלי דבבי מרומם לי מ
ממעלני מותא: מן בגלל דאישתעי
לכולהון שבחתך במעלני ת
תרעי כינשת ציון אדוץ בפורקנך:
טבעו עממיא בשוחתא דעבדו
במצדתא דנן כמנו איתחדת ר
רגליהון: גלי יי דין דעבד בעובדי
אידוי אתקל רשיעא ידונון צדיקי
לעלמין: יתובון רשיעי לשיול
כולהון עממיא דאשליו דחלתא
דיי: מטול דלא לעלמא משתלי
חשוכא סוברא דעינוותני לא
תהובד לעלמא: קום יי לא יתעשן
בר נשא רשיעא יתדנון עממיא
קדמך: שוי יי דחלתא להון
ינדעון עממיא דבר נש הינון ל
לעלמין:
למה יי תקום ברחיק תטמר במדו׳
קדישין לעידני עקתא: בגסות
רשיעא ידלק ענייא יתאחדון
בנכלותא דנן די חשבו למעבד:
מטול דאשתבח רשיעא על רגרוג
נפשיה דמברך גברא טלומא
מרחק מימרא דיי: רשיעא
בגסות רוחיה לא יתבע אלהא ויימר בליביה דלא גלין קדם יי כולהון מחשבתוי:
מצלחין אורחתיה בכל עידן רחיקין דינך מן קבליה בכל מעיקוי יזעוף בהון:

קומה ה׳ אל נשא ידיך. אם ללצים הוא יליץ. טוב שפל רוח את וכו׳ חלוף כתיב ענוים
וקרינן עניים וסימ׳ ובילי כליו רעים. כי לא לנצח ישכח אביון: טבעו ב׳ ר״פ וסימ׳ טבעו גוים בשחת עשו.
טבעו בארץ שעריה. הגיון ב׳ וסי׳ עלי הגיון בכנור. נודע ה׳ משפט עשה בפעל כפיו נקש: יעוז ג׳ ב׳ חס׳ וא׳
מל׳ וסי׳ קומה ה׳ אל יעז אנוש. יעז בהותו. והפיל רבואות ולא יעוז. בתרא מל׳ בקצת ספרי׳ בס״ה נמסר
ג׳ חס׳: י׳ ו״א כגובה ב׳ וסי׳ כגבה ארזים. כגבה אפו בל ידרש: דרכו ה׳ חס׳ י׳ בקריא׳ וסי׳ יחילו דרכו בכל עת.
הן אלה משוש דרכו. לתת לאיש כדרכו וכפרי מעלליו. ויהי דוד בכל דרכו משכיל. ולא הלכו בניו בדרכו:

לשאולה.
אמר ר׳ נחמיה כל תיבה הצריכה
למ״ד בתחילתה הטיל לה ה״א ב
בסופה כגון מצרימה מדברה
התיבון ליה והכתי׳ ישובו רשעים
לשאולה אמר רבי אבא בר זבדי
למדריגה התחתונה של שאול
ומהו ישובו לאח׳ שיצאו מגיהנם
ויעמדו בדין ויתחייבו ישובו ל
למדרגה תחתית של גיהנם: כי
לא לנצח ישכח. ישראל האביון
מלפקוד עליה׳ מה שנשעבדו בו:
ותקות עניים לא תאבד לעד:
קומה ה׳. דוד מתפלל לפני הקב״ה
שיקום וימהר לעשות זאת: אל
יעוז. עשו לאורך ימים בגדולתו:
על פניך. בשביל הכעס
שהכעיסוך במקדשך: מורה.
מרות ושל׳ ד״א מורה לשון השלכ׳
לשון ירה בים וי״א מורה לשון
תער: ידעו גוים. שהם אנוש
ולא אלהות להיות גבורת׳ שולט׳:
תעלים לעתות בצרה. תעלים
עינך לעתי הצרה: ידלוק.
ירדוף כמו כי דלקת אחרי:
יתפשו במזמו׳ זו חשבו. נתפשים
הם העניים במזמות שהרשעים
חושבים עליהם: כי הלל רשע.
מושב על למה ה׳ תעמוד ברחוק
כי עתה עשו הרשע מתהלל ש
שמשיג כל תאות נפשו: ובוצע
ברך נאץ ה׳. והגזלן שבח את
עצמו לאמ׳ נאץ ה׳ ושלום יהיה לו
ברך כמו ברך לשון פעל ויודע
שאילו היה שם דבר היה הטעם
למעלה באות הראשונ׳ והיה נקוד
פתח וזה נקוד קמץ וטעמו ל
למטה בר״ש ואל תתמה על ברך
שלא אמר ברך שהרבה תיבות
של ר״ש משמשות כך כגון אויב
חרף ה׳ ולא כאמ׳ חרף נאץ כמו
חרף וכן כל לשון ניאוץ כך פתר
מנחם: רשע כגובה אפו.
שהוא גבה רוח ומגביה חוטמו
פניו ואפיו בגבהותו: בל ידרוש.
כל מזמותיו אומרות לו בל ידרוש
הקב״ה כל מה שאעשה כי אין
משפט: אין אלהים. לית דין
ולית דיין: יחילו. יצליחו
דומ׳ לו ועל כן לא יחיל טובו ויש
מפרשי׳ יחילו כמו יחולו על ראש
יואב: מרום משפטיך מנגדו.
משולקים ומרוחקים משפטי
יסורין ופורענות שלך מנגדו ש
שאינם באים עליו: כל צורריו
יפיח בהם. בהפחת רוח הוא
מפיח בהם והם נופלים לפניו:
לדוד

כנגד שערימות:
טבעו. זאת התהלה:
בשחת. כמו
בשחתם נתפש:
ברשת זו. לפי דעתי
כי זו כמו אלה וכבר
עם זו יצרתי לי זו א
חטאנו לו אלה אומרי
חטאנו והטעם ברשת
אשר אלה טמנו ויש
אומרי׳ כי זו כמו זאת:
נודע. נוקש. פועל
ושרשו עם נו״ן והנכון
להיות הקמץ הקטן
תחת פתח כי כל ה
התנועות מתחלפות
ולהיותו מגזרת תרגו׳
אין טעם לו והלא ת
מצאנו וינקשו מבקשי
נפשי והנה שנים ש
שרשים: הגיון. זה
אספר באמת: ישובו.
בעבור שהאדם נברא
מאדמה: שכחי.
תאר כי על משקלים
שוני׳ ימצא כמו חפצי
רעתי כי לא ימרת ע
עבור נפשו ואחר עמו
כמו יחי ראובן ואל י
ימות ואל יהי מתיו מ
מספר ולא למדתי ח
חכמה והטעם תקות
עניים לא תאבד לעד:
קומה. טעם קומה
להראות גבורתו ועזו:
אנוש. שם המין כמו
ויהי לי שור וחמור ו
והנכון המלך על כן
אמר גוים הם עבדיו:
שיתה. מורה.
כתוב בה״א וטעמו
באל״ף הפך קראן לי
מרא: אנוש.
מגזרת ואנוש הוא:
סלה. באמת: למה
ה׳ תעמוד ברחוק. אין
ספק כי כבוד השם
בכל מקום הוא רק כ
כאשר לא יראה עוזו
ידמה לאיש עומד מ
מרחוק על כן לא יראה
או הוא קרוב ויעלים
עיניו לעתות שאנחנו
בצרה: בגאות.
בגאותו של רשע:

זמר ל קמץ וכל זמר ונקבה דכו׳

ידלק עני. כמו ירדף וטעם יתפשו הרשע שהוא הפקיד וחביריו עמו. כי. אמר רבי משה כי יתחת אשר והטעם אשר יהלל רשע
בעבור השיגו תאות נפשו והבוצע אשר הוא מברך השם הוא מכאנו ויהי ברך כמו ברך נבות אלהים ומלך ברך אלהים ומות או פי׳ ברך
רזון ומכחש והוא שם כמו והדבר אין בהם וכמוהו וברך ולא אשיבנה ואיננו נכון כי וברך פעל עבר וכאילו כתוב וברך ברכה ולא
אשיבנה ולפי דעתי כי הלל רשע הנזכר למעלה רשע אחר אשר התאוה ויברך הבוצע אשר נאץ השם והנה ברך כמו הלל: רשע.
שמך הגובה אל האף בעבור שאין בפנים גובה ממנו ואין ספק כי הגבהות בלב הוא רק דבר על הגלוי: בל ידרוש. בלתו ויחסר בית
מתלת כל מזמותיו: יחילו. אמר רבי משה הכהן כי פי׳ דרכיו חפציו כמו לב אדם יחשב דרכו וטעם יחילו יבואו כמו יחולו על ראש
יואב והטעם כי יבואו לו ויתכנו לו ברכיו כחפצו או יהיו דרכי אלהים וטעם יחילו שהיה ראוי שיפחידוהו ומגזרת חיל והנכון בעיני כי יחילו
פועל יוצא מגזרת חיל כיולדה והפעול חסר כמו לא תרצח ודרכיו שב אל הרשע כי דרכיו יפחידו המסכיל בעבור שיצליחו ומלת מרום
כמו אתה מרום לעולם ה׳ והוא השם והטעם אתה מרום שרו משפטיך מנגדו וטעם יפיח בהם כמו אכפי לבון יפיחו קריים: אמר

אמר. אמר לא ברע. אמר לא אראה כמו ואל אראה ברעתי: אלה. ותוך.
לאות על מחשב' רע בתוך לבו כסתר כדרך קדכם הוות והוא מרמה שלום וטוב על
כן אחריו במסתרים: ישב. כל אורב יושב במקום שאין שם ישוב וזה אורב בישוב:
לחלכה. יש אומרים כי הכ"ף לנכח השם ויש להשיב עליהם על חסרון היוד כי בית
וזית ולילה כאשר י
ספנו לא יסור היוד
והנה בחלכאים מ
מחלוקת יש בין כתיב
לקרי אם היא מלה
אחת או שתים ופירוש
כאים כמו נכאים על
משקל דוים ורבים
ומדקדק גדול אמ' כי
חלכאים מלה אחת
והיא מהפעלים ה
הרבעים ומלת לחלכה
כמות והה"א תחת אף
. ויאמר הגאון כי נון
יצפנו נוסף וטעמו י
יצפו והעד עיניו כמו
עיניו בגוים תצפנה
והנכון בעיני שהוא
יצפנו לנפשות והטעם
כי עיניו יבקשו מקום
צפון ונסתר: יארב.
אמר ר' משה כי בסוכו
כמו בסוכתו וככה א
אבל פנה כמו פנתה:
לחטוף. כמו וחטפתם
לכם: ידכה. ככה
דרך האריה בהכספו
לטרוף שלא יהי נודע
אז ידלג על טרפו:
בעצומיו. ידיו ורגליו
שים להם כח עצום י
והנכון הוא כאשר מ
מבאנו יגרס ישב' גרס
והוא מהבנין הכבד י
ומבאנו ככה מהקל לא
גרמו לבקר הנה יהיה
עצם והאחרון עצמו
מהכבד גם יהיה מ
מהקל והנה יהיה טעם
בעצומיו השוברי ה
העצמים וחלכאים
פירשתיו: אמר.
תודה הרשע שעם
אל רק אין לו דיעה
כדרך תכה ידע אל:
בל ראה. הטעם
כפול כמשפטו:
קומה. כשיאת היד
להראות הכח:
אל תשכח. כנגד
שכח אל: על מה.
לשון תימה כמו למה תראוני און:

לדור ודור אשר לא ברע. לא תבא עלי רעה לדורותי: ותוך. לשון
מחשבה רעה הלכה בתוכו תמיד: עיניו לחלכה יצפונו. עיניו של עשו לישראל שהם
חילך יארובו. לחלכה עליך יעזב חלכה שניהם במסורת לה מלין המשמשין
במקום ך' כגון וככה ובעמך תבונה תגבריה ככל אשר צויתי אתכה הגבות
עמכה לימרכו המסורת שחלכה
כמו חילך חיל שלך ומנחם פתר
אותם לחלכה יצפונו וכן יעזב ח
חלכ' כמו ונפל בעצומיו חלכאים
ענין נמוכים ונדודים ונה יסוד
במלה: ידכה ישוח. כן דרך
האורב שמרכה ומשפיל ומקטין
עצמו כדי שלא יהא ניכר: ונפל
בעצומיו חלכאים: חיל נשברים.
ראיתי במסורת הגדולה חלכאים
אחת מחמש עשר' תיבות הכתובו'
תיבה אחת ונקראות שתי תיבות
כגון בגד רותאמר לאה הפרית
למו מלכם תדכאו עמי רף זה
חלכאים חיל של נשברים כאים
לשון ונכאה לבב למותת והת"ה
הב"ון מן הסרים יוכיח עליו למען
הכאות לב צדיק למרנו הב"ון של
נכאה כב"ון של נמבזה וב"ון של
נקלה וכן פתרונו ונפל בעצומיו
של רשע זה ברמיזותיו ובקריצותיו
ל שון הנמשו עצומותיכ' עוצם עיניו
חיל של נכיים ד"א בעצומיו על ידי
גבוריו א"ר סימון אין הרשע הזה
הזה מטול בקילירוס שלו פירוש
חיל אלא גבורים כמותו שנאמר
ולגוברין גבריחיל די בחיליה אמ'
לכפתא לסדרך מיסך ועבד נגו
ומנחם פתר חלכאים כמו דל ו
וחלך והכ' יסוד בתיבה. על מה
נאץ רשע. להב"ה לפי שאומר
בלבו לא תדרוש: ראיתה.
מה שהוא עושה ואתה מחרים:
כי אתה. כן דרכך שתביט עמל
וכעס: לתת בידך. בכחך אתה
נותן יד לרשעי' להצלית ברשעם:
עליך יעזב חלכה. ישראל עמך
שהם חילך הם עוזבים עליך את
המשא שמעשה דין ברשעים
ומנחם פתר יעזב לשון עזר' כמו
עזוב תעזוב עמו ומנחם פתר
חלכה לשון דל וחלך וך' יסוד ב
בתיבה: יתום אתה היית עוזר.
ביתים הראשונים: שבור זרוע.
של עשו הרשע: ורע תדרוש
רשעו בל תמצא. פושעי ישראל
כשרואין את הרשעים מצליחין
לבם נושאם להרשיע אבל מ
משתשבור את זרוע הרשעים אם
באת לדרוש רשעם של רשעי ישר'
לא תמצאנו: יי' מלך עולם ועד.

במסתרים ג' דגשים וס' אם יסתר איש במסתרים. במסתרים יהרג נקי. לירות בבסתרים תם. וס' בלשון
תרגום גברא קטיל שליטא: נשא חד כן י"ב זוגין בקריא' כן ב"ב חד כתיב א' בסוף תיבותא וחד כהיב ה' וס' נשא
קומה יי' אל נשא ידיך. נכה רבים אומרים מי יראנו טוב. בבשא ובנגיהו שר הלוים. בכסה לא הנסו

אָמַר בְּלִבּוֹ בַּל־אֶמּוֹט לְדֹר וָדֹר אֲשֶׁר
לֹא־בְרָע׃ אָלָה פִּיהוּ מָלֵא וּמִרְמוֹת וָתֹךְ
תַּחַת לְשׁוֹנוֹ עָמָל וָאָוֶן׃ יֵשֵׁב ׀ בְּמַאְרַב
חֲצֵרִים בַּמִּסְתָּרִים יַהֲרֹג נָקִי עֵינָיו
לְחֵלְכָה יִצְפֹּנוּ׃ יֶאֱרֹב בַּמִּסְתָּר כְּאַרְיֵה
בְסֻכֹּה יֶאֱרֹב לַחֲטוֹף עָנִי יַחְטֹף עָנִי
בְּמָשְׁכוֹ בְרִשְׁתּוֹ׃ וְדָכָה יָשֹׁחַ וְנָפַל
בַּעֲצוּמָיו חֵלְכָּאִים׃ אָמַר בְּלִבּוֹ שָׁכַח
אֵל הִסְתִּיר פָּנָיו בַּל־רָאָה לָנֶצַח׃
קוּמָה יְהֹוָה אֵל נְשָׂא יָדֶךָ אַל־תִּשְׁכַּח
עֲנָיִים׃ עַל־מֶה ׀ נִאֵץ רָשָׁע ׀ אֱלֹהִים
אָמַר בְּלִבּוֹ לֹא תִדְרֹשׁ׃ רָאִתָה כִּי־
אַתָּה ׀ עָמָל וָכַעַס ׀ תַּבִּיט לָתֵת בְּיָדֶךָ
עָלֶיךָ יַעֲזֹב חֵלֶכָה יָתוֹם אַתָּה ׀ הָיִיתָ
עוֹזֵר׃ שְׁבֹר זְרוֹעַ רָשָׁע וָרָע תִּדְרוֹשׁ־
רִשְׁעוֹ בַל־תִּמְצָא׃ יְהֹוָה מֶלֶךְ עוֹלָם
וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ׃ תַּאֲוַת
עֲנָוִים שָׁמַעְתָּ יְהֹוָה תָּכִין לִבָּם
תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ׃ לִשְׁפֹּט יָתוֹם
וָדָךְ בַּל־יוֹסִיף עוֹד לַעֲרֹץ אֱנוֹשׁ מִן־
הָאָרֶץ׃
יא
לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד בַּיהֹוָה ׀ חָסִיתִי אֵיךְ
תֹּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נוּדוּ הַרְכֶם צִפּוֹר׃

יֵימַר בְּלִבֵּיהּ לָא אָזוּעַ מִדַּר
לְדַר מִלְּמֶעְבַּד בִּישׁ׃ לוּטִין
פּוּמֵיהּ מְלֵי נִכְלֵי וְרַמְיוּתָא תְּחוֹת
לִישָׁנֵיהּ לֵיאוּת וּשְׁקַר׃ יָתִיב
בִּכְמַנֵי דְדַרְתַּיָא בְּטוּמְרַיָא יִקְטוֹל
זַכָּאָה עֵינוֹי לְמִסְכֵּינַיָא יִשְׁתּוּן׃
יִכְמוֹן בְּטוּמְרַיָא הֵיךְ אַרְיָא
בִּמְטַלְּלֵיהּ יִכְמוֹן לְמִיחְטַף עַנְיָא
יַחֲטֵף עַנְיָא בְּמִיגְרֵיהּ בִּמְצַדְתֵּיהּ׃
יִדְכַּדַךְ וְיִשּׁוּחַ וְיִפּוּל בְּתוּקְפֵּיהּ כִּמְנֵי
עַנְיֵי׃ יֵימַר בְּלִבֵּיהּ אִתְנְשֵׁי אֱלָהָא
טַמַּר אַפּוֹי לָא חָמֵי לְעָלְמִין׃
קוּם יְיָ קַיֵּים שְׁבוּעַת יְדָךְ לָא תִנְשֵׁי
עִנְוְתָנֵי׃ מְטוּל מָה רְחִיק רַשִּׁיעָא
אֱלָהָא יֵימַר בְּלִבֵּיהּ לָא תִתְבְּעֵי׃
גְּלֵי קֳדָמָךְ מְטוּל דְּאַנְתְּ לֵיאוּת
וְרוּגֵז עַל רַשִּׁיעָא תִּסְעַר אִסְתַּכַּל
לְמִשְׁלַם אַגְרָא טַב לְצַדִּיקַיָא בִּידָךְ
עֲלָךְ יִסּוֹבְרוּן עַנְיָךְ יָתֵם אַנְתְּ הֲוֵית
סָעִיד׃ תְּבַר אֶדְרָעֵיהוֹן דְּרַשִּׁיעֵי
וּבִישֵׁי יִתְבְּעוּן רִשְׁעֵיהוֹן לָא
יִשְׁכְּחוּן׃ יְיָ מַלִּיךְ לְעָלְמֵי עָלְמַיָא
אֲבַדוּ עַמְמֵי מֵאַרְעֵיהּ׃ רִיגְּתָא
עִנְוְתָנֵי שְׁמִיעַ קֳדָמָךְ יְיָ תַּתְקֵין
לִבְּהוֹן תַּצְלֵי אוּדְנָךְ׃ לְמִידַן יָתֵם
וְעַנְיָא לָא יוֹסִיף עוֹד תּוּב בְּנֵי נָשָׁא
לְאִתְבָּרָא מִן קֳדָם רַשִּׁיעֵי אַרְעָא׃

תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ סַבָּרִית הֵכְדֵין אַתּוּן אָכְרִין לְנַפְשִׁי
אִטַּלְטְלִי לְטוּרָא הֵיךְ צִפּוֹרָא׃

את יי' אלהיכם. סלא ויקומו עבדיו ויקשרו. סלה כל אבירי אדני בקרבי. רפא ויצעק משה אל יי' לאמר.
רפה שבריה כי מטה. ירושא בן עשרים וחמש שנה דמלכים. ירושה בן עשרים וחמש שנה יותם דדברי
הימים. הוא כי לשלג יאמר הוא ארץ. הוה יעבדוך עמים וישתחוו לך. וזיזא בן שפעי בן אלון.
וזיזה ויחי יחת הראש. ושנא את בגדי כלאו דירמיה. ושנה את בגדי כלאו דמלכים. ופא ואמר
עד פה תבא ולא תוסיף. ופה ויקומו האנשים וילכו ויצו. והרא ויער אלהי ישראל את רוח פול.
והרה הנה יחבל און והרה עמל. והפלא יי' בין מקנה ישראל. והפלה יי' את מכהך ואת מכות
זרעך. הכסא צרור הכסף לקח בידו. בכסה הקעו בחדש שופר בכסה. חרבונא ביום השביעי
כטוב לב המלך. חרבונה ויאמר חרבונה אחד מן הסרסים:

למה תראוני און: ראיתה. בחכמתך כי אתה תביט
והכעס שעשה הרשע כי בידך לתת לו גמול בכל עת שתרצה:
עליך יעזוב חלכה. כמו לחלכה זה הכעס כי ראה שפעמים רבות עזרת היתום
שאין לו עוזר ורבי יהודה בן בלעם אמר בעבור כי תביט העמל והכעס אתה נותן
לו כל חפצו על כן יעזוב הדל לסמוך והנה סוף הפסוק יכחיבנו: שבור:
תדרוש רשעו כי השם לו היית כבן אדם שהוא דורש לא היית מוצא הרשע כי
יאבד ויש אומרים כי התי"ו סימן הזרוע כי תבקש הזרוע להרע ולא תמצא על
דרך תמצא ידך יי' אז יתברר כי השם הוא מלך לבדו והעד אבדו גוים מארצו:
תאות. לבם שמעת לפני שידברו על דרך כי אין מלה בלשוני וכל תאות' שתכין לבם
והטעם לעזרם ותי"ו תקשיב אזנך סימן לשון נקבה וזה הו' הטעם כפול: לשפוט.
לקחת משפט יתום ודך ומלת ערץ אל תערצו כמו אל תיראו ועריץ כמו נורא והנה לערוץ אנוש ליראה אנוש כי מבאנו מלת יראה בש"ם כמו יראו מיי' ובלא ש"ם כמו יראוך עם
שמש ומה תהיה מלת מן הארץ מוסכת אחורנית כמו אדם פטרה וברקת. למנצח. איך תאמרו. טעם איך תאמרו לנכח שונאיו הרשעים ולהם ידבר: הרכם. הר שלכם
ובפור חסר כ"ף כמו ויקרא אריה על מצפה יי' כי הוא כאריה כי השם הוא הקורא והעד היות על מצפה בשלש נקודות כי איננו סמוך כי הטעם תאמרו לנפשי נודי תעצמך
אל הר שלכו כי את כציפור והנה הקשת דרוכה כמו אפל:
כי

מאחר שיאבדו גוים מארצו: לשפוט יתום.
היתומים ודכים: בל יוסיף עוד. עשו: לערוץ
האנוסים וחולים: איך תאמרו לנפשי נודי וגו'.
מהסתפח בנחלת יי' שנגרשו מארץ לחוצה לארץ
שיתזירכי להסתפח בנחלתו איך תאמרו אתם נודדי לנפשי נודי הרכם עוברי הר
שלכם את הצפור הנודדת שכל אדם המיטלטל נמשל לצפור הנודדת מן קינה
כדכתיב כצפור נודדת מן קינה כן איש נודד ממקומו שנדד קנך שטרדנוך
מכל ההר כצפור הנודדת. נודו כתיב שהוא נדרש אף בישראל שהאומות
אומרים להם כן:
לא תמצאנו: יי' מלך עולם ועד.
לעשות משפטם של ישראל
: לערוץ אנוש. ללכת ולשבור את
זהו דוגמת כי גרשוני היום
וכאן הוא אומר ביי' חסיתי
כי

כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת כּוֹנְנוּ ל׳
חִצָּם עַל־יֶתֶר לִירוֹת בְּמוֹ־אֹפֶל ב׳ ב׳ חד חס׳ ט׳
לְיִשְׁרֵי־לֵב: כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן ל׳ ל׳
צַדִּיק מַה־פָּעָל: יְהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ ל׳
יְהוָה בַּשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ עֵינָיו יֶחֱזוּ
עַפְעַפָּיו יִבְחֲנוּ בְּנֵי אָדָם: יְהוָה צַדִּיק
יִבְחָן וְרָשָׁע וְאֹהֵב חָמָס שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ: ה׳ ב׳
יַמְטֵר עַל־רְשָׁעִים פַּחִים אֵשׁ וְגָפְרִית ל׳ ב׳
וְרוּחַ זִלְעָפוֹת מְנָת כּוֹסָם: כִּי־צַדִּיק ל׳
יְהוָה צְדָקוֹת אָהֵב יָשָׁר יֶחֱזוּ פָנֵימוֹ: ד׳ ט׳ ל׳

יב לַמְנַצֵּחַ עַל־הַשְּׁמִינִית
מִזְמוֹר לְדָוִד: הוֹשִׁיעָה יְהוָה כִּי־
גָמַר חָסִיד כִּי־פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי ל׳
אָדָם: שָׁוְא יְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ
שְׂפַת חֲלָקוֹת בְּלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ: ג׳ ר׳
יַכְרֵת יְהוָה כָּל־שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן ב׳ רפ׳ ג׳
מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת: אֲשֶׁר אָמְרוּ
לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי ל׳
אָדוֹן לָנוּ: מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת
אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְהוָה ב׳ עת ארוכם ל׳
אָשִׁית בְּיֵשַׁע יָפִיחַ לוֹ: אִמְרוֹת יְהוָה
אֲמָרוֹת טְהֹרוֹת כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל ל׳ ל׳ ל׳
לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם: אַתָּה־יְהוָה ג׳ רפ׳
תִּשְׁמְרֵם תִּצְּרֶנּוּ מִן־הַדּוֹר זוּ לְעוֹלָם: ל׳
סָבִיב רְשָׁעִים יִתְהַלָּכוּן כְּרֻם זֻלּוּת ג׳ רפ׳ ל׳ ל׳
לִבְנֵי אָדָם:

ארום הא רשיעי נגדין קשתא
מתקנין גיריהון על נימא למירמי
בקבלא עילוי תקיני לבא: מטול
דאין אשייתא יתרעון זכאה מטול
עבד טובא: יי בהיכלא דקודשיה
אלהא בשמי מרומא כורסיה
עינוי חמיין טימורוי מבחנן בני
נשא: אלהא צדיקיא בחין
ורשיעיא ורחמי חטופין סנאת
נפשיה: יחית מטרין דפורענו על
רשיעי מפחין דאשתא ובבוריתא
וזעפא עלעולא יהבת כלידהון:
מטול דצדיקא יי צדקותא רחים
תקנייא יחמינו סבר אפוי:
לשבחא על כינורא
דתמניא נימי תושבחתא לדויד:
פרוק יי מטול דגמירו טביא ספו
ארום מהמנייא מן בני נשא:
שקרא ממללין אנש עם חבריה
סיפוותא שעיען בלבבהון מנכלין
ובלבא שקרא ממללין: ישיצי
יי מן עלמא כל סיפוון שעיען
לישנא דמללא רברבנותא: מאן
דכפרין בעיקרא דאמרין בלישננ׳
נתגבר סיפוותנא עימנא מאן
רבון דילנא: מאונסא דעניי מן
צוותת חשיכי השתא אקום אמר
יי אשוי פורקן לעמי ולרשיעי א
אסהיד בישותא להון: מילין דיי
מיליא דכיין סימא סנינא בכורא
על ארעא זקיק שיבעתי זמנין:
אנת יי תינטרינון לצדיקיא תנצרינון מן דרא בישא הדין לעלמין: חזור חזור רשיעיא
מהלכין כעלוקא דמצצא דמיהון דבני נשא:

י״ב חלקות ג׳ וסימ׳ דברו לנו חלקות· שפת חלקות בלב ולב ידברו· יכרת יי׳ כל שפתי חלקות: עתה אקום ב׳ וסימ׳ אשית בישע יפיח לו· עתה ארוכם: אתה יי׳ ג׳ רפ׳ וסימ׳ אתה יי׳ תשמרם· אתה יי׳ לא תכלא רחמיך ממני· אתה יי׳ לעולם תשב: סביב ג׳ רפ׳ וסימ׳ בסוף יחזקאל:

רשי

כי הנה הרשעים. דואג ודילטורי הדור המטילין איבה ביני ובין שאול: ידרכון. לשון דריכה שכל קשת שהוא חזק צריך ליתן רגלו עליו כשרוצה לנטותו· קשת לשונם ידרכו קשתם שקר: כוננו חצם על יתר. הקשת קורד״א דארק בלע״ז: לירות. אהנטיר בלע״ז: במסתר לישרי לב. דוד וכהני נוב: כי השתות יהרסון. על ידיהם נהרגו כהני יי׳ צדיקים שהם שתות של עולם: צדיק מה פעל: דוד שלא חטא מה פעל בכל זאת אתם תשאו עון ולא אני: יי׳ בהיכל קדשו· הרואה ובוחן מעשיכם ואף על פי שבשמים כסאו גבוה עיניו יחזו אתכם בארץ: יי׳ צדיק יבחן. ואם מפני שאני לוקה ונרדף על ידיכם אתם מתהללים לאמר אלהים עזבו לא כן הוא אך כך מדתו של הקב״ה ליסר ולנסות הצדיקים ולא את הרשעים ה[?] הפשתני הזה כל זמן שיודע שפשתנו יפה הוא מקיש עליה וכשאינ׳ יפה הוא ממעט בכתישה לפי שמתנתקת: שנאה נפשו· ומשביע לו את גמול עונותיו לעולם ארוך ואז יתעור עליהם בגיהנם: פחים. לשון פחמי: זלעפות. לשון שריפה ומנחם פתר אותו לשון סער קטב וכן מפני זלעפות רעב זלעפה אחזתני כלומ׳ סערו סער: כי צדיק יי׳ צדקות אהב. וירחם על הצדיק ואוהב אותם שפניהו יחזו ישר: ישר יחזו פנימו. מוסב על צדיק יי׳ צדקו׳ אהב ואותם אשר ישר יחזו פנימו ורבותינו פתרו הרשעים ידרכון קשת על שבנא וסיעתו ופתרו לישרי לב על חזקיהו ו וסיעתו כי השתות יהרסון אם השתות נהרסו על ידם צדיקו של עולם מה פעל ואי׳ סדר המקרא׳ נופל על המדרש: על השמינית. כנור של שמונה נימין: גמר. כלה: פסו. פיילידי״ט בלע״ז כמו אפסו וכן פתר מנחם· כי פסו אמונים מבני אדם הכל משקרים בי ומרגלים את ה המקומות אשר אני מתחבא שם ומגידי׳ לשאול הלא דוד מסתתר עמנו: בלב ולב. בשני לבבות לוי מראים שלום ויש שנאה טמונה בלבם: ללשוננו נגביר· בלשוננו נתגבר: משוד עניים· מחמת שוד עניים הנשדדים על ידכם כגון אני ואנשי וכהני נוב ומחמת אנקת אביוני׳ יאמר יי׳ עתה אקום לעזרת׳: אשית בישע יפיח לו· אשיתם בישע ידבר עליהם יפיח לשון דבור הרבה יש בספר משלי ובחבקוק ויפיח לקץ ולא יכזב ומנח׳ פתר אותו לשון מוקש כמו הפח כסבר: אמרות יי׳ אמרות טהורות· הן שיש יכולת בידו לקיימם אבל אמרות בני אדם אינם אומרות שהם מתים ואין בידם לקיים· טהורות ברורות ומתקיימות כל מה שמבטיח עושה והרי הבטיחני ישועה ומלכות: כסף צרוף· הרי הן ככסף צרוף הגלוי לכל הארץ: בעליל· לשון גילוי הוא בלשון משנה בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל כו׳ ויש מפרשים בעליל לשון מעלה וכן פירושו כסף צרוף בעליל לארץ כלומר ככסף הצרוף במשובח שבעפר ובעליון שבו כי כורי המצרף עושה אדם מן העפר המשובח לא׳ בעליל כמו עלי בתוך הריפו׳ בעלי והוא שם כלי שכותשין בתוכו וכן בעליל הכור שמתיכין לתוכו הזהב והכסף וזה איננו נרא׳ לפי שאינו קורא עלי המכתש שכותשין לתוכו אלא יד המכתש שכותשין בו פיל״און בלע״ז לא׳ בעליל לשון בעל יד כלומ׳ אדון הארץ ושבח המלה כנגד השם וגם תרגום יונתן הוא לשון אדנות ואמר כי אמרותיכו כסף צרוף מאדון הארץ שהוא השם שהוא צרף וזקק אותם: תשמרם· לאותם עניים ואביונים הנרדפים מן הדור זו שהם דילטורין: מזוקק שבעתים· מדרש אגדה יש ומיושב על הסדר רבי יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעים לדרוש את התורה בארבעים ותשע פנים לכל צד וזהו שבעתים והיה דוד מתפלל עליהם רבונו של עולם ראה כמה תורתך ואמרתך ברורה ומזוקקת שבעתי׳ בלבם אתה יי׳ תשמרם שמור אותה בלבם תצרנו מן הדור הזה שלא ילמדו דרכיהם להיות דלטורין מן הדור שהן דילטורין: סביב רשעים יתהלכון· לטמון מוקשים להכשילני: כרום זולות לבני אדם· מקלאתם שנים רעה בגדולתי שלקחתי מאחרי הצאן למלך וזהו פתרון כרום זולות לבני אדם כשמתרוממים איש הזולל בעיני בני אדם וזהו דוגמא האמור במקום אחר אבן מאסו הבונים ומדרש אגדה פותרו על ישראל לעתיד לבא כשיתרוממו ומנחם פתר כרום זולות לבני אדם כראש הזולל לאכול בני אדם ויהי רום כמו ריש וראש וזולות כמו זולל וסובא וכן פתרונו סביב רשעים יתהלכון סביבות העני הולכים הרשעים לבלעו תכס כרום זולות לבני אדם:

אבן עזרא

כי השתות· מצודות כמו והיו שתותיה מדוכאים ויש אומרים יסודות כמו וחשופי שת והטעם יהרסון וזה רמז לעצות שהם כמו יסודות וטעם צדיק מה פעל כי זה פעל אלהים אל תתרעמו על הצדיק על כן אחריו יי׳ בהיכל קדשו הוא השמים: עיניו יחזו· כנגד לירות כמו אפל: יי׳· טעם יבחן אם בא רע על הצדיק לענותו הוא ולנסותו ולהוכיחו כדרך כי את אשר י יאהב יי׳ יוכיח רק ה הרשע לעולם ישנאנו: ימטר· דמה הרעה הבאה על הרשעים פ פתאום כמו הפחים וחברו רקועי פחים והם כדמות אבנים שורפים שהם יורדים עם המטר: זלעפות· כמו זלעפה אחזתני כמו רעדה: כוסם· חלקם וככה יי׳ מנת חלקי וכוסי והם מ מפעלי הכפל והעד תכוסו על השה: כי· אמר רבי משה פנימו תחת פניו וככה כי י יסכון עלימו משכיל ויפת אמר כי הוא על דרך כאש׳ התעו אותי אלהים ולא דבר נכונה כי לא ימצא לשון רבים עם השם הנכבד רק על מת אלהים לסוד עמוק ולא מצאנו ה הפנים רואים רק ה העינים שהם בם ואין טעמה מן פני יי׳ חלקם כי הוא כמו פני יי׳ ב בעושי רע והנכון כי יחזו שב למלת יבחנו בני אדם ואם הוא ר רחוק או יחזו החוזים כמו אשר ילדה אותה ללוי ומלת ישר תאר והטעם משפט ישר כמו וישר משפטיך: למנצח· השמינית· נועם או פיוט או יתר: כי גמר חסיד· גמר פועל עומד או אם היה יוצא גמר חסיד לעשות חסד גם פסו נכרתו כמו פס ידא והמונים תאר ואין ככה שומר אמונים כי הוא שם: שוא· חלקות· תואר והמתואר חסר והם אמרו׳ כמו וידבר אתם קשות: בלב ולב· כמי שיש לו שתי לבבות והלשון תלוין בשר האחד: יכרת· נבואה כדרך רפאני יי׳ וארפא או תפלה: מדברת גדולות· כמו ותאכלנו בריאה: אשר· ללשוננו· בעבור לשוננו כמו כן יאמרו לי: משד כמ״ש מחמס אחיך יעקב: עתה אקום יאמר יי׳· דרך נבואה: אשית בישע· כמו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי והטע׳ אשית ישע אשר יפיח לו ידבר כמו יפיח כזבים והוא דבק עם הפסוק הבא אחריו אמרות והטעם כי השם יושיע מיד זה המגבירי׳ בלשונם ההונה בתורתו על כן אתה תשמר׳ ומלת בעליל כפול הלמ״ד כדרך סגריר והו׳ מגז׳ בעל הארץ שהוא אדוניה ויהיה ככסף צרוף כסף אדוני הארץ: שבעתים· פעמים רבות: אתה· יתכן להיות תמ״ס תשמרם על אמרותיהם ותצרנו המפיח בהם וזו כמו אלה ופירושו כי בני דורו רעים על כן אחריו סביב והטעם שהם משוטטים בכל מקו׳ להרע ופי׳ זולות קלון כמו יקר מזולל כי הייתי זוללה כל מכבדי׳ הזילוה והוא חסר הראוי כרום אנשי זולות כדרך וגבורתך במלחמה אל תהי מרי ואני תפלה ויש אומרים מן זולל וסובא והראשון נכון:

למנצח

עד

7

אבן עזרא

למנצח • עד אנה • הטעם אם לא יהיה כמשפט אויביו ידמה לעיני בני אדם כי אלהיו שכחו או לא ידע אשר קרהו : עד אנה . אחשוב ואשית עצות בנפשי כל עת בעבור היגון שהוא בלבבי יומם בעבור שירום אויבי עלי : הביטה . כנגד תסתיר את פניך : פן אישן . שינת המות כי השמות בנח הפעלים : פן יאמר . יכלתיו • יוסף פועל עומד על כן יכלתי לו כמו ויזעקוך ויזעקו אליך או לך : ואני . ואין לי חסד שאבטח בו כי אם בחסדך ולמען זה הבטחון יגל לבי :

למנצח . אמר נבל . הפך חכם בעבור ם שדמה שאין אלהים בעבור זה השחיתו ד דרכם והתעיבו ת מעלליהם כמו ו ובעלילותיך אשיחה אין עושה טובה : יי׳ השקיף . בעבור היות כבודו במקום עליון והוא השמי׳ וזה דרך משל כי הו׳ יודע הכל הדרך כל : הכל סר . מהדרך הישר : יחדו נאלחו . כמו נסחתו : אין גם אחד . אפילו אחד כמו גם בשחוק יכאב לב גם לרעהו ישנא רש ואלה הרשעים שהם אומות העולם המוכאים את ישראל והער אכלי עמי : הלא ידעו . יתמה כלומר הלא ידעו אלה פעלי און בעד שאכלו עמי כאלו אכלו לחם ולא אמרו כי השם נתן ל להם כח על דרך ידינו רמה וזה הוא יי׳ לא קראו : שם . במקום שאכלו שם עמי פחדו בצרה שבאה עליהם עד שידעו כי השם ב בעזרת דור צדיק כמו לעזרת יי׳ בגבורים : עצת עני . הוא ישראל וכל עצתו היא כי יי׳ מ מחסהו : מי . טעם מציון כמו מטה עזך ישלח יי׳ מציון ומציון יסעדך בעבור היות הכבוד עם הארון ב בימי דוד ויתכן ש שכתבו חכמים מישר׳ או הוא לעתיד ויהיה הטעם מציון שוב ה הכבוד ומי יתן כדרך מי יתן כל עם יי׳ כ נביאים : מזמור . יי׳ מי יגור באהליך . ביתך וכמוהו איש ל לאהליך ישראל : בהר קדשך . הר המוריה או הר ציון קור׳ שיודע כי הוא הר המוריה בשכן הארון בציון בבית שהכין לו דוד ככתוב בדברי הימים : הולך . זו תשובת מי יגור באהליך : תמים . תאר והמתואר חסר הולך בדרך תמים בעיניו ודבריו : ופועל צדק . עם חביריו : ודובר אמת בלבבו . והוא כל האדם : לא רגל על לשונו . כמו וירגל בעבדך והטעם לגלות המסתרים כדרך המרגלים : לא נשא . על דרך לא תשא שמע שוא ויש אומרים לא עשה דבר שיחרפו בו קרוביו : נבזה . קשור בעיניו גם נמאס והטעם כי עובד השם כל מצוה ששמר וכל טוב שעשה נבזה ונקל הוא בעיניו כנגד מה שהוא חייב לעשות לכבוד בוראו וככה משפט הצדיקים שיוסיפו לעלות אל מעלת קדוש מתנו ונכבד ואמר יכבד כנגד נבזה : נשבע להרע . נפשו כמו לצום כי יכחיש הבשר : כספו . אמר לא לקח כנגד לא נתן וזה הוא לשפוט דין על : עושה

רשי

עד אנה . ארבעה פעמים כנגד ארבעה מלכיות ובשביל כל ישראל נאמר : פן אישן המות . שהמיתה נקראת שינה וישנו שנת עולם : אמר נבל בלבו וגו׳ . שני מזמורים אמר דוד בספר זה בענין אחד הראשון על נבוכד נצר והשני על טיטוס הרשע זה כתוב על נבוכד נצר שעתיד ליכנס להיכל ולהחריבו ואין אחד מכל חיילותיו מוחה בידו : אין אלהים . ואעלה על במותי עב : השחיתו התעיבו עלילה . מעללים : הכל סר וגו׳ . אין איש בחיילותיו מוחה בידו : נאלחו . נהפכו לקלקול : הלא ידעו . אוכלי עמי . אשר נדמה להם כאוכלי לחם שטעמו טעם מאכל ערב : שם פחדו פחד . שנטלם גמולו לבלשצר בנו ל לפחוד פחד כמו שנא׳ בארין זיוהי שנוהי ורעיונוהי יבהלוניה וקטרי חרציה משתריין ו וארכובתיה דא לדא נקשן בפירושים אחרים מצאתי הלא ידעו הלא סופם ידעו מה שעלה בהם . אוכלי עמי זרעו של נבוכד נצר . אכלו לחם עמו משתה בלשצר מלכא עבד לחם רב . יי׳ לא קראו לא חשבוהו ולא זכרו נפלאותיו ונוראותיו ב במשתיהם ונשתמשו בכליו ורבותינו פירשו כל שאינו גוזל את ישראל אינו טועם טעם ערב במאכלו . אוכלי עמי נדמה להם כאוכלי לחם שטעמו טעם מאכל ערב : שם פחדו פחד שנטלם גמולו לבלשצר וכו׳ : כי אלהים בדור צדיק . בדורו של יכוניה שהיו צדיקים : עצת עני תבישו . אתם אומרי׳ שעצתם של ישרא׳ בושה על שהם בוטחי׳ ביי׳ : כי יי׳ מחסהו . אז יקרב היום שיתן מציון ישועת ישראל לעתיד ואז יגל יעקב ישמח י ישראל : לא רגל על לשונו . כמו וירגל בעבדך אנקוי״שא בלעז . מזמור זה להודיע מדת חסידו׳ : ודובר אמת בלבבו . הטוב שהוא אומ׳ בלבבו הוא אמת ואינו אחד בפה ואחד בלב : וחרפה לא נשא . דפור״טא בלעז : על קרובו . אם עבר קרובו עבירה שיש בה עונש ענשו במשפט ולא נשא עליו חרפתו שהיא פתחון פה למחרף לומר כך עבר פלוני קרובך וחפית עליו : נבזה בעיניו נמאס . מי שהוא נבזה ברשעו נמאס בעיניו של צדיק כגון חזקיהו שגירר עצמות אביו בבזיון : נשבע להרע . לעצמו : ולא ימיר . שבועתו קל וחומר שאינו ממירה בדבר שאינו ל לרעתו : ושוחד לא לקח על נקי להרשיעו בדין להטות משפטו ועוד פירשוהו רבותינו לא לקח שוחד על נקי לנקותו בדינו קל וחומר שאינו לוקח שוחד להטות המשפט : לא

י״ג בלבבי ג׳ וסימ׳ והקמתי לי כהן נאמן . ככל אשר בלבבי עשית דיהוא . עד אנה אשית עצות : איבי . וסימ׳ ותשלחי את איבי . המצאתני איבי . עד אנה ירום איבי . פן יאמר איבי יכלתיו . כי לא יריע איבי . יהי כרשע איבי . אשר טפחתי ורביתי : י״ד י״ו פסוקים אין אין במצעות פסוק וסימ׳ נמסר בישעיה סימן מ׳

יג לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר
לְדָוִד : עַד־אָנָה יְהוָה תִּשְׁכָּחֵנִי נֶצַח
עַד־אָנָה תַּסְתִּיר אֶת־פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי :
עַד־אָנָה אָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשִׁי יָגוֹן
בִּלְבָבִי יוֹמָם עַד־אָנָה יָרוּם אֹיְבִי עָלָי : ג׳ י׳
הַבִּיטָה עֲנֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הָאִירָה
עֵינַי פֶּן־אִישַׁן הַמָּוֶת : פֶּן־יֹאמַר אֹיְבִי ל׳ י׳
יְכָלְתִּיו צָרַי יָגִילוּ כִּי אֶמּוֹט : וַאֲנִי ל׳
בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ ג׳ כתית . ל׳
אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָמַל עָלָי :

יד לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד
אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ ל׳
הִתְעִיבוּ עֲלִילָה אֵין עֹשֵׂה־טוֹב : יְהוָה
מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל־בְּנֵי־אָדָם לִרְאוֹת
הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ אֶת־אֱלֹהִים :
הַכֹּל סָר יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ אֵין עֹשֵׂה־טוֹב ב׳
אֵין גַּם־אֶחָד : הֲלֹא יָדְעוּ כָּל־פֹּעֲלֵי
אָוֶן אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם יְהוָה לֹא
קָרָאוּ : שָׁם פָּחֲדוּ פָחַד כִּי־אֱלֹהִים
בְּדוֹר צַדִּיק : עֲצַת־עָנִי תָבִישׁוּ כִּי ל׳
יְהוָה מַחְסֵהוּ : מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת ח׳
יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב יְהוָה שְׁבוּת עַמּוֹ יָגֵל
יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל :

טו מִזְמוֹר לְדָוִד ה׳ דף
יְהוָה מִי־יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ מִי־יִשְׁכֹּן בְּהַר
קָדְשֶׁךָ : הוֹלֵךְ תָּמִים וּפֹעֵל צֶדֶק ב׳ מ״ל בסי׳
וְדֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ : לֹא־רָגַל עַל־ ר׳ דף לא לא לא
לְשֹׁנוֹ לֹא־עָשָׂה לְרֵעֵהוּ רָעָה וְחֶרְפָּה
לֹא־נָשָׂא עַל־קְרֹבוֹ : נִבְזֶה ג׳ חס׳
בְּעֵינָיו נִמְאָס וְאֶת־יִרְאֵי יְהוָה יְכַבֵּד ב׳ ככף גמאס
נִשְׁבַּע לְהָרַע וְלֹא יָמִר : כַּסְפּוֹ לֹא־ ו׳ כתיב׳ . ל׳ חס׳
נָתַן בְּנֶשֶׁךְ וְשֹׁחַד עַל־נָקִי לֹא לָקָח

לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד :
עַד אֵן יְיָ תַּשְׁלֵינַנִי לְעָלְמִין עַד אֵן
תִּטְמוֹר זִיו אַפָּךְ מִינִי : עַד אֵן
אֲשַׁוֵי מִילְכָא בְּנַפְשִׁי דְוָונָא בְלִבְבִי
יְמָם עַד אֵן יִתְרַם בְּעִיל דְבָבִי עֲלוֹי
אִסְתַּכַּל וְקַבֵּל צְלוֹתִי יְיָ אֱלָהִי
אַנְהִיר עֵינַי בְּאוֹרַיְתָךְ דִילְמָא אֵיחוֹב
וְאִידְמוֹךְ עִם חַיָּיבֵי מוֹתָא : דִילְמָא
יֵימַר יִצְרָא בִישָׁא אַשְׁלַטְתֵּיהּ מְעִיקַי
יְרַנְנוּן מְטוּל אַסְטֵי מֵאוֹרַיְתָךְ :
וַאֲנָא בְּטוּבָךְ הִתְרַחֲצִית יְרַנֵּן ל
לִבְבִי בְּפוּרְקָנָךְ אֲשַׁבַּח קֳדָם יְיָ ם
מְטוּל דִּפְרִיעַ עֲלַי טַבְתָּא :
לְשַׁבָּחָא בְּרוּחַ נְבוּאָה עַל דָּוִד אֲמַ׳
שַׁטְיָא בְּלִבֵּיהּ לֵית שׁוּלְטָנָא
דֶאֱלָהָא בְּאַרְעָא חַבִּילוּ עוֹבָדֵיהוֹן
רַחֲקוּ טַבְתָּא וְאַשְׁכְּחוּ עֵילָא לֵית
דַּעֲבַד טָב : יְיָ מִשְּׁמַיָּא אוֹדִיק עַל
בְּנֵי נָשָׁא לְמֶחֱמֵי אִין אִית מַשְׂכִּיל
תָּבַע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ : כּוּלְהוֹן
זָרוּ לַאֲחוֹרָא כַּחֲדָא אִתְרַשְׁלוּ לֵית
דַּעֲבַד טָב אֲפִילוּ לֵית חַד : הֲלָא
יִידְעוּ כָּל עָבְדֵי שְׁקַר סָעוּדֵי עַמִּי
סָעֲרוּ לַחְמָא שְׁמָא דַייָ לָא בְרִיכוּ :
תַּמָּן דְּחִילוּ דַחַלְתָּא מְטוּל דְמֵימְרָא
דַייָ בְּדָרָא דְצַדִּיקֵי : מַלְכַּת עַנְיָא
דִמְכַוְונִין לְכוֹן תִּבְהֲתוּן מְטוּל ד
דְשַׁוִּי בַיְיָ סְבָרֵיהּ : מַן יְרַחִישׁ מִצִּיוֹן
פּוּרְקָנָא דְיִשְׂרָאֵל כַּד יְתִיב יְיָ גָלְוַת
עַמֵּיהּ יְרַנֵּן יַעֲקֹב יֶחְדֵי יִשְׂרָאֵל :
תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד יְיָ
מַן חָמֵי לְמִידַר בְּמַשְׁכְּנָךְ מַן חָמֵי
לְמִישְׁרֵי בְּטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁךְ :
דִמְהַלֵּיךְ בִּשְׁלִימוּתָא וְעָבֵד צִדְקְתָא
וּמְמַלֵּל קוּשְׁטָא בְּלִבְבֵיהּ : לָא אָכַל
קוּרְצִין בְּלִישָׁנֵיהּ לָא עָבֵד לְחַבְרֵיהּ
בִּישׁוּתָא וְכִיסוּפָא לָא סוֹבַר עַל
קָרִיבֵיהּ : דְּשַׁט בְּאַנְפּוֹי בַּסִּיר
וְיַת דַּחֲלַיָּא דַייָ מוֹקִיר דְיוֹמֵי ל
לְאַבְאָשָׁא לְגַרְמֵיהּ וְלָא מְשַׁלְחַף : סַמֵּיהּ לָא יְהַב בְּחִבּוּלְיָא וְשׁוּחֲדָא עַל זַכָּאָה לָא קַבִּיל

ובירמיה סוף סימן ח׳ : ישועת ה׳ פתחין בקריאה וסימ׳ התיצבו וראו את ישועת יי׳ . חשף יי׳ את זרוע קדשו לעיני . מי יתן מציון ישועת ישראל קדמאה . זכר חסדו ואמונתו . לא לכם להלחם בזאת : ט״ו ודובר ה׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ פועל צדקות ודבר מישרים . ודבר תמים יתעבו . ודבר אמת בלבבו . ודבר ישרים יאהב . ודבר שלום לכל זרעו : נמאס ב׳ קמץ וסי׳ כסף נמאס קראו . נבזה בעיניו נמאס : ימיר ד׳ ג׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ לא יחליפנו ב׳ בו . חלק עמי ימיר . נשבע להרע . בתרא חס׳ :

אין זו כתוב אין אין חכמי׳ כסו׳

עָשֵׂה־אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם׃ (ג׳ פסו׳ לא לא)

יו מִכְתָּם לְדָוִד שָׁמְרֵנִי (ל׳)
אֵל כִּי־חָסִיתִי בָךְ׃ אָמַרְתְּ לַיהוָה
אֲדֹנָי אָתָּה טוֹבָתִי בַּל־עָלֶיךָ׃ (ק׳לר׳ ל׳)
לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי (ג׳ח׳ל)
כָּל־חֶפְצִי־בָם׃ יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם אַחֵר (ל׳ ל׳)
מָהָרוּ בַּל־אַסִּיךְ נִסְכֵּיהֶם מִדָּם וּבַל־ (ל׳)
אֶשָּׂא אֶת־שְׁמוֹתָם עַל־שְׂפָתָי׃
יְהוָה מְנָת־חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ (ל׳ וחל׳ ותר׳ כוכי׳ ל׳)
גּוֹרָלִי׃ חֲבָלִים נָפְלוּ־לִי בַּנְּעִמִים (ל׳ יחד בגורלי)
אַף־נַחֲלָת שָׁפְרָה עָלָי׃ אֲבָרֵךְ אֶת־יְהוָה (ל׳ ל׳)
אֲשֶׁר יְעָצָנִי אַף־לֵילוֹת יִסְּרוּנִי
כִלְיוֹתָי׃ שִׁוִּיתִי יְהוָה לְנֶגְדִּי תָמִיד
כִּי מִימִינִי בַּל־אֶמּוֹט׃ לָכֵן שָׂמַח (ג׳)
לִבִּי וַיָּגֶל כְּבוֹדִי אַף־בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן (ב׳ נתרי ליש׳)
לָבֶטַח׃ כִּי לֹא־תַעֲזֹב נַפְשִׁי לִשְׁאוֹל (יא׳ כתי׳)
לֹא־תִתֵּן חֲסִידְךָ לִרְאוֹת שָׁחַת׃ (יתיר יוד)
תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת (ל׳ ל׳)
אֶת־פָּנֶיךָ נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח׃ (ל׳ וחס׳ יוד)

יז תְּפִלָּה לְדָוִד שִׁמְעָה יְהוָה (ב׳)
צֶדֶק הַקְשִׁיבָה רִנָּתִי הַאֲזִינָה תְפִלָּתִי
בְּלֹא שִׂפְתֵי מִרְמָה׃ מִלְּפָנֶיךָ מִשְׁפָּטִי
יֵצֵא עֵינֶיךָ תֶּחֱזֶינָה מֵישָׁרִים׃

דְּעָבֵד אִילֵין לָא יִזַּח לְעָלְמָא׃
גְּלִיפָא תְרִיצָא לְדָוִד
נְטַר יָתִי אֱלָהָא מְטוּל דְּסַבָּרִית
בְּמֵימְרָךְ׃ מַלֵּילַת אַנְתְּ נַפְשִׁי קֳדָם
יְיָ אֱלָהִי אַנְתְּ בְּרַם טֵיבְוָתִי לָא
מִתְיַהֲבָא בַּר מִינָךְ׃ לְקַדִּישַׁיָּא
דִּי בְאַרְעָא הִינוּן הוֹדָעוּ כֹּחַ
גְּבוּרְתִּי מִן שֵׁירוּיָא וְגִוְותָנִין
בְּעוֹבָדֵיהוֹן טָבַיָּא כָּל רְעוּתִי טָבָא
בְּהוֹן׃ מַסְגַּן צַלְמָנֵיהוֹן מִן בָּתַר
כֵּן מוֹחֲן לְקָרְבָא קוּרְבָּנֵיהוֹן לָא
אֲקַבֵּל בְּרַעֲוָא נְסוּכֵיהוֹן וְדַם
קוּרְבָּנֵיהוֹן וְלָא אַדְכַּר שׁוּמְהוֹן עַל
סִיפְוָתָי׃ יְיָ מוֹהֲבִית כָּלִידִי וְחוּלָקִי
אַנְתְּ תְּסוֹבַר עַדְבִי׃ עַדְבִין נְפַלוּ
לִי בְּבַסִּימְתָא אוּף אַחְסַנְתְּ שַׁפִּירָא
עֲלַי׃ אֲבָרֵיךְ יָת יְיָ דְּמַלְכִינָנִי אוּף
בְּלֵילַיָא דְּדָאַן לִי כוּלְיָיתִי׃ שַׁוִּיתִי
יְיָ לְקוּבְלִי תְּדִיר מְטוּל דִּשְׁכִינְתֵּיהּ
שַׁרְיָא עֲלַי לָא אֶזוּעַ׃ בְּגִין הָדָא
לִבִּי וְרַנִּין אִיקָרִי אוּף בִּסְרִי יִשְׁרֵי
לְרוֹחֲצָן׃ מְטוּל דְּלָא תִשְׁבּוֹק
נַפְשִׁי לִשְׁיוֹל לָא תִמְסוֹר זַכָּאָךְ
לְמֶחֱמֵי בְּשַׁחֲוּתָא׃ תְּהוֹדַע לִי
אוֹרְחָא דְחַיֵּי סוֹבְעָא דְחֶדְוָותָא
קֳדָם אַפָּךְ בְּסִמְתָא בִּימִינָךְ ל
לְעָלְמִין׃ צְלוֹתָא לְדָוִד
קַבֵּל יְיָ פְּגִיעוּתִי בְּצִדְקָא אַצִּית שְׁבוּחִי צַלִּיתִי אוּדְנָךְ לִצְלוֹתִי בְּדְלָא סִיפְוָותֵיהּ נִיכְלָא׃
מִן קֳדָמָךְ דִּינִי יִפּוֹק עֵינָךְ תֶּהֶוְיָין חָמִין תְּרִיצוּתָא׃

יו אמרת ז׳ וסי׳ ואת אלית וגם אמרת באזני׳ אין רואני׳ ברב דרכך יגעת׳ דברתי אליך בשלוהך׳
צור את אמרת אני כלילת יופי׳ ועם האמהות אשר דשמואל׳ אמרת ליי׳ אדני אתה׃ שמח ג׳ וסימ׳ לכן
שמח לבי ויגל כבדי׳ וגם דויד המלך שמח שמחה׳ שמח מצרים בצאתם׃ ויגל ב׳ בתרי לישני
וסימ׳ ויגש יעקב ויגל את האבן׳ לכן שמח לבי ויגל כבדי׃ יז תפלה לדוד ב׳ וסימ׳ שמעה יי׳ צדק׳
הטה יי׳ אזנך ענני׃ משפטי יו בקריא׳ וסימ׳ לכה תאמר יעקב ותדבר ישראל׳ קרוב מצדיקי מי יריב אתי
נעמדה יחד׳ ואני אמרתי לריק יגעתי׳ הקשיבו אלי עמי ולאמי׳ ונתתי את כבודי בגוים׳ זעף יי׳ אשא כי
חטאתי׳ לכן חכו לי נאם יי׳ כי׳ העירה והקיצה למשפטי׳ מלפניך משפטי יצא׳ כי עשית משפטי ודיני׳
ראיתה יי׳ עותתי׳ חי אל הסיר משפטי׳ צדק לבשתי וילבשני׳ כי אמר איוב צדקתי׳ האף תפר משפטי׳
על משפטי אכזב׃

לא ימוט׳ והוא ראוי לגור באהליך׳ לא ימוט לעולם אם ימוט אין מיטתו מיטת
לעולם אלא מתמוטט ועולה׃ מכתם לדוד׳ אמרו רבותינו לדוד שהיה מך ותם
שהיתה מכתו תמה שנולד מהול ואין פשוטו המקרא נופלת על המדרש כאן יש
מזמור שנאמ׳ בו לדוד מכתם יש שם לפרש שיר זה לדוד שהיה מך ותם אבל כאן
שנאמר מכתם לדוד אין לפרשו
כן ואומר אני שהוא אחד
מן שמות מיני נעימות הזמר ו
וחלוק בנעימות השיר ד״א מכתם
לדוד לשון עטרה כמו כתם ם
שמשמע דבר זה היה רגיל לומר
דוד שמרני אל כי חסיתי בך והיה
לו כעטרת שנאמר יי׳ כצנה רצון
תעטרנו׃ אמרת ליי׳ אדני אתה
וגו׳׳ לכנסת ישראל אמר דוד יש
עליך לומר ליי׳ אדון אתה וידך
על העליונה לכל הבא עלי ד״א
אמרת ליי׳ אדני אתה לנפשו היא
אומ׳ וכן מכינו דוגמתו ותרגמו ותכל דוד
ופתרונו ותכל נפש דוד אף כאן
אמרת נפשי ליי׳ את נפשי יש ע
עליך לומר כן להקדוש ברוך
הוא׃ טובתי בל עליך׳
טובות שאתה עושה לי לא עליך
הם לגמלני כי לא בצדקתי אתה
מטיב לי׃ לקדושים אשר בארץ
המה׳ בשביל הקדושים אשר
המה קבורי בארץ אשר התהלכו
לפניך באמת׃ ואדירי כל חפצי
בם׳ הם האדירים אשר כל
חפצי וכל צרכי נעשים בשבילם׃
ירבו עצבותם וגו׳׳ כל זה אמרו
ליי׳ ירבו עצבותם של כופרים בך
הממירין׳ ואחרי׳ לעבוד׳ אל אחר
לא״ מהרו לשון מוהר דואיר״נט
בלע״ז׃ בל אסיך נסכיהם
מדם׳ אני לא אהיה כמותם
לזרוק דם לעבוד׳ זרה ולא אשא
שם עבוד׳ זרה על שפתי׃ יי׳ מנת
חלקי וכוסי׳ כל טובתי הימנו
לשון אחר וכוסי ותשבוני כמו
תכוסו על השה וכן חברו מנח׳׃
אתה תומיך גורלי׳ אתה הוא
אשר הניחות׳ ידי על החלק הטוב
שנאמ׳ החיים והמות נתתי לפניך
ובחרת בחיים כאד׳ האוהב אחד
מבניו ומניח ידו על חלק הטוב
ואומר את זה בחר לך תומיך
השפלת ידי על הגורל לשון ימך
המקרה ישפל כך הוא נדרש ב
בסיפרי וגם יש לפותרו לשון
תמיכה למדרש האגדה כמו ו
ויתמוך יד אביו וגו׳׃ חבלים נפלו
לי בנעימים׳ כשנפל לי הגורל
להיות בחלקך חבל נעים הוא זה אף עלי ספרה נחלה כזו׃ אברך את יי׳׳ עד כאן
ניבא דוד על כנסת ישראל שתאמר כן ועכשו אומר ואני גם אני אברך את יי׳ אשר
יעצני לבחור בחיים וללכת בדרכיו׃ אף לילות יסרוני כליותי׳ לירא׳ אותו
ולאהבה ורבותינו פירשוהו על אברהם אבינו שלמד תורה מאיליו עד שלא נתנה
תורה אף אנו צריכין ליסב המקראות על סדרן׃ שויתי יי׳ לנגדי תמיד׳ בכל
מעשי שמתי מוראו לנגד עיני ולמה כי מימיני הוא תמיד לעזרני לבל אמוט ד״א
שויתי יי׳ לנגדי תמיד ספר תורה היה עמו לקרות בו כל ימי חייו וזהו שאמר מימיני
בל אמוט על שם התורה שניתנה בימין שאני עוסק בה ולפיכך בל אמוט׃ לכן
שמח לבי וגו׳׳ לפי שאני בטוח כי לא תעזוב נפשי לשאול שהרי בעון עבירה
גדולה שהיתה בידי בשרתני גם יי׳ העביר חטאתך וגו׳ ואומר שמעתה לא תעזבני
לסור ממך׃ תודיעני אורח חיים׳ לשון עתיד הוא ואינו לשון תפילה׃
שובע שמחות׳ שמחה שאין לה קץ ותכלה היא השמחה של עתיד׃ את
פניך׳ שמחות אשר לפניך בכת הקרובה לך׃ מלפניך משפטי יצא׳ עבירות
שבידי שאני ראוי להשפט עליהם ביסורין יצאו מלפניך ולא יבאו לפניך בדין׳
עיניך תחזינה מישרים׳ אם יש בידי זכיות בהן תחזינה מישרים עיניך׃ בחנת

עושה אלה׳ כולל מצות עשה ומצות לא תעשה כמו לעשות את יום השבת כי הטעם
כדרך תיקון כמו וימהר לעשות אותו׃ מכתם׳ מזמור נכבד כמו כתם פז או
כטעם פיוט שתחלתו מכתם׃ שמרני אל וטעם שמרני כי חסיתי בך שמרני כי אתה
יי׳ והטעם גבור שתוכל להושיעני׃ אמרת׳ אומר לנפשו כבר הודית כי השם הוא
אדוניך ואת חייבת ל
לעובדו ואם לא ייטב
לך על דרך אל תהיו
כעבדים ויאמר רבי
שלמה הספרדי ב
בתפילותיו הנה לך לא
לי עמדי לפניך ולשם
כבודך לא לשכר פ
פעולתי׳ אמר רבי
משה טובתי איננו ח
חיוב עליך כי אינני ר
ראוי לכך כמו הקדושי׳
אשר בארץ המה
ולפי דעתי שהוא
מבקש רחמים מהשם
שייטיב לקדושים אשר
בארץ המה והוצרך
לומר אשר בארץ כי
הקדושי׳ הם המלאכי׳
כמו וכל קדושים עמך
והרבה עבנון לאמר
לא יעבדוך רק יעבדו
אחרים על כן ירבו ע
עצבותם לקדושים ו
והנה טובתי בל עליך
רק תן הטוב לקדושים
ואדירי ארץ אשר כל
חפצי בם ופירושו כל
רצוני להיות כמותם
והמפרש לקדושים על
האבות איננו מטעם
המזמור׃ ירבו עצבות
אחר מהרו׳ אשר
אח׳ מהרו והוא מגזר׳
מהר ימהרנה אשר י
יתקשרו אל עם אחר
רק אני לא אסיך כ
נסכיה׳ שהם מעורבים
בדם זבחיהם ואפילו
שמותם לא אזכירם
בפי׃ יי׳׳ וכוסי׳
כמו חלקי מגזרת
תכוסו על השה וכמוהו
לעיל מכת כוסם ו
ולהיותו משקה כמו
כוסי רויה איננו נכון
ומלת תומיך כמו
ויתומך שבט כי מוכח
רוח כמו מוני׳ ולהיותו
כמשקל מושיב רחוק מאד׃ חבלים׳ לשון חלקים כמו יוסף חבלים ובנעימים
תאר כמו הגאהבים והנעימים ותחסר מקומות והוא דרך משל אמר רבי משה
כי אף נחלת כמו נחלתי ועוד אפרש דעתי במלת עזי וזמרת יה והנכון בעיני שהוא
סמוך אל השם כדרך במזרקי יין׃ אברך׳ זאת העצה היתה ממנו תחלה כי הוא
המלמד אדם דעת וטעם בלילות בהתבודדו מעסקי העולם וכליותי רמז לכוחי
התולדת שהם בסתר כמו הכליות וטעם יסרוני שחשב בלבו כל היקור׳ להולכים
מן העולם הזה על כן נוסר׃ שויתי׳ העצה והמוסר הביאוהו לשום השם לנגדו
יומם ולילה והנה נשמתו דבוקה בבוראה טרם הפרדה מעל גויתה ובעבור ששויתי
השם לנגדי מימיני לא אמוט שיסור מהדרך הישרה׃ לכן׳ לבי׳ הוא שכל
הדעת׃ וכבודי׳ הנשמה׃ אף בשרי׳ הגוף והטעם כי אחר שהוא דבק בכח
עליון תעלות נפשו וכח הדביקו בו ישמרנו מתחלואים בהשתנות העתים על כן ישכון
גופו בעולם הזה לבטח׃ כי׳ הזכיר סבת גילת הנשמה כי לא תמות ותאבד׃
תודיעני׳ כי במות הגוף אז תודיעני דרך החיים והטעם הדרך שאעלה בה אל
השמים להיותי עם מלאכי עליון וטעם שובע שמחות את פניך שיהנה מזיו שכינה
וטעם תודיעני כי אז תאמץ הנשמה מעסקי העולם ותראה עין בעין האמת וטעם
נעימות בימינך שתתענג על השם וטעם בימינך כנותן מתנות נעימות׳ לאוהבו בימינו
וטעם לנצח שלא תפסקנה מתנותיו והנה שכר הצדיק מפורש במזמור זה׃ תפלה׳ שמעה יי׳ צדק׳ שמעה כי צדק הדבר כי הפה לא ישמע אלא׃ רנתי׳ בקול גדול כמו
ותעבר הרנה ותפלתי בלחש׃ מלפניך׳ יצא דיני מלפניך שתענישני אם עיניך לא תחזינה מישרים׃ בחנת

בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל־
תמצא זמתי בל־יעבר־פי: לפעלות　ל' ותר כפעלות
אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות
פריץ: תמך אשרי במעגלותיך　ב' והוליד כן · ל' וחס'
בל־נמוטו פעמי: אני־קראתיך כי־
תענני אל הט־אזנך לי שמע אמרתי
: הפלה חסדיך מושיע חוסים　ב' חד כתי' א' ופלא
ממתקוממים בימינך: שמרני　ל' ומל'
כאישון בת־עין בצל כנפיך ת　ג' ומל'
תסתירני: מפני רשעים זו שדוני　ל'
איבי בנפש יקיפו עלי: חלבמו　ל'
סגרו פימו דברו בגאות: אשרנו　ל' דלתית · ל' וכית' כן · כבנוכו
עתה סבבוני עיניהם ישיתו לנטות　ת'
בארץ: דמינו כאריה יכסוף לטרף　ל'
וככפיר ישב במסתרים: קומה יהוה　ל' · ג' רפי'
קדמה פניו הכריעהו פלטה נפשי
מרשע חרבך: ממתים ידך יהוה　נ'
ממתים מחלד חלקם בחיים וצפינך　וצפונך ק' ת' ב'
תמלא בטנם ישבעו בנים והניחו
יתרם לעולליהם: אני בצדק אחזה　ל'
פניך אשבעה בהקיץ תמונתך:　ל'

י ח למנצח לעבד יהוה　ב' נאם פשע
לדוד אשר דבר ליהוה את־דברי
השירה הזאת ביום הציל־יהוה אותו
מכף כל־איביו ומיד שאול: ויאמר　ב"א כתי'
ארחמך יהוה חזקי: יהוה סלעי　ל'
ומצודתי ומפלטי אלי צורי אחסה־　ל'
בו מגני וקרן ישעי משגבי: מהלל　נ'
אקרא יהוה ומן־איבי אושע:　ל' ויתר ומאיבי

בחנתא לבבי אסערתא עלי בליליא סננתא לי לא אשכחתא שחיתא חשבית בישותא לא עברת פומי: ברם אכסנתא על עובדיהון לבני נשא במימר פומך סיפוותך אנא נטרית ארחות חציפא: סעיד איסתוורי בהליכתך דלא יזועון רגלי: אנא קרית יתך מטול דקביל צלותי אלהא צלי אודנך קביל צלותי: פריש טבוותך פריקהון דסוברי מן מאן דקיימין עליהון באידא דימינך: נטר יתי כגילגול די במציעות עינא בכלא שכינתך תטמור יתי: מן קדם רשיעיא אילין דמחבלין יתי בעלי דבבי ברעות נפשהון מחזרן עלי: עתרהון סגא שומנהון כסאו פומהון מלילו ברברבותא: אסתוורנא השתא חזרו לנא עיניהון משוון למפשט בארעא: דמותיה היך אריא דמרגג לכתבר וכשחלא דיתיב בטוכריא: קום יי אקדם אפוי חסטיה פצא נפשי מן רשיעא דאתחייב קטול בסייפך: וצדיקיא דמסרין נפשיהון מטולתך יי למיתותא בארעא חולקהון בחיי עלמא וטשיותך טביא יתמליין כריכהון יסבעון בנין וישבקון שיוריהון לטליהון: אנא בקושטא אחמי סבר אפך אשבע בעידן דאתער מן איקר פרצופך:

לשבחא על נסיא דאיתרחישו לעברא דיי לדוד דשבח בנבואה קדם יי ית פתגמי שירתא הדא על כל יומיא דשזביה יי מן ידא דכל בעלי דבבוי ומחרבא דשאול: ואמר אחבבינך יי תוקפי: יי תוקפי ורוחצני ומשיזיב יתי אלהא דאתרעי ביה קרבני לדחלתיה תריסין מן קדמוי מתיהב לי תקוף ופורקן על בעלי דבבי רוחצני: אמר דוד בתושבחתא אנא מצלי קדם יי ומן בעלי דבבי פריק יתי:

כאישון ג' וב"ל וסימ' יצרנהו כאישון עינו. שמרני כאישון בת עין. ותורתי כאישון עיניך: במסתרים ג' רפי"ן וסימ' נמסר בירמיה סימן י"ג: והניחו ב' וסימ' והניחו אותם בלשכת. והניחו יתרם לעולליהם:

י"ח למנצח לעבד יי' לדוד ב' וסימ' את דברי השירה. נאם פשע: מהלל ג' וחס' וסימ' מהלל אקרא יי' דשמואל. וחברו דתהלות. מהלל שם יי' דהלל:

אבן עזרא

בחנת לבי. אתה תדע כל מחשבותי וטעם בלילה בהתבודדו מבני אדם: בל תמצא. פסול או מום: בל יעבור פי. כמו ומים לא יעברו פיו והנה מחשבתו כדברי פיו ואיננה להפך: לפעולו'. מרוב אהבתי שיעבדוך הכל וזה טעם לפעולו' אדם שיפעלו בני אדם מה שצויתם: שמרתי ארחות פריץ. והטעם שמתי שומרים על אורחותיו עד שלא יעברו על דבר שפתיך בעבור היותו פריץ: תמוך אשורי. רק אני לעולם תמכו אשורי במעגלותיך: אני. טעם אל כי יש לו כח: הפלה חסדך. בא' והפרש כמו אשר יפלא יי': ובימינך דבק עם חוסים כי לא מצאנו זאת הגזרה בלא בי"ת ויש אומרים כי הוא כמוך אל מלת מושיע: מפני. זו. כמו אלה: שדוני. כמו שסבבוני: בנפש. בתאות נפש יקיפו עלי: חלבמו. חסר בי"ת בחלבמו סגרו פימו אשר דברו בגאו' או חלבמו סגור ב בקרבם ופימו מדבר גאוה והראשון נכון בעיני כי הוא כדרך כי כסה פניו בחלבו: אשורנו. יחסר מלת עם או לפאת וככה הטעם סבבוני לפאת אשורנו ועיניה' ישיתו אולי יכטו אשורנו ב בארץ כמו אם תטה אשורי מני הדרך: דמיונו. דמיון כל אחד מהסובבים: קומה. להראות הכח: קדמה פניו. כבואו לטרוף אותי: מרשע שהוא חרבך: ממתים. דבק עם הפסוק של מעלה והטעם פלטני ממתים ידך שהם ת מכותך בעבור היותה ביד כמו הנה יד יי' הויה: ממתים מחלד. שכל חפצם להיותם מבני זה העולם כי חלד איננו דבר עומד והעד וחלדי כאין נ נגדך כל יושבי חלד וכל שאתם שיהיו שנים רבות וכל טוב צפון שים לך שתמלא בטנם בעולם הזה ויתענגו בו הם ויטמחו וישבעו בניהם ויניחו המותר לעוללי הבני': אני. אין לי חפץ רק לחזות פניך כי בצדק שעשיתי היה סבה להתענגי בראותי פניך והטע' להכיר מעשה השם כי הם כולם כללי' ובחכמה עשוים ולנצח עומדים ואני שבע מתענוג תמונתך לא כאשר תמלא בטנם וזה איננו בחלום רק בהקיץ וזאת המחזה איננה במראה העין רק במראה שקול הדעת שהם מראות אהים באמת ואלה הדברים לא יבינם רק מי שלמד חכמת הנפש: למנצח. טעם לעבד יי' כי הוא שמר דרכיו כמו שמרתי דרכי יי' ויגמלני יי' כצדקי וזאת השירה חברה בהשבע אנשיו שלא יבוא עמהם עוד למלחמה והזכיר עם אויביו שאול: ויאמר. מלת רחמים בכל המקרא מהבניין הכבד וארחמך מבניין הקל ואיננו פועל יוצא על דרך בני יגאוני יגאו ממני חזקתני חזקת ממני וזה אבקש רחמים ממך ויש אומרים כמו תרגום אהבך: יי' סלעי. דרך משל כאדם שהוא במקו' גבוה ולא יפחד מהשפל ממנו: מהלל אקרא יי'. שקראתי אליו בתהלות תמיד אושע: הפסוקי

רשי

בחנת לבי וגו'. ידעתי כי יש עבירה בידי ואם משפט עונשי יצא לפניך לא אצרך ברין אשר כבר בחנת לבי. ופקדת לילה לעת הערב בשון בת שבע שנאמ' ויהי לעת הערב ויקם דוד וגו': צרפתני. נסיתני: בל תמצא. לא מצאת בי חפצך: זמותי בל יעבר פי. אם תעלה עוד במחשבתי ליבחן לפניך בל יעבר פי לומר עוד בחנני ונסני כמו שאמרתי כבר כמו שנ' בחנני יי' ונסני שאמר דוד לפני הב"ה מפני מה אומרי' אלהי אברהם ואין אומ' אלהי דוד אמ' לו אני בחנתיו בעשר נסיונות ונמצא שלם אמר בחנני ונסני כדאיתא במסכת שבת: לפעולת אדם בדבר שפתיך וגו' תמוך אשורי וגו'. מאז והלאה לכל פעולת אדם שבאתי לפעול אני שמרתי בשביל דבר שפתיך א אורחות פריץ לבטות מהם שלא אלך בהם אך לתמוך אשורי תמיד במעגלותיך ולא כמוטו מהם פעמי פי' אחר לפעולת אדם בדבר שפתיך וגו' לפי שכרי' אדם להשתמר בפעולותיו לפי יסרת דבר שפתיך אשר אמרת לא תנאף אני שמרתי אורחו' פריץ אע"פ שעשיתי שלא כראוי בטובתך תמוך אשורי וגו' מאז והלאה לכל פעולת אדם שבאתי וכו' את המישרים תחזינה עיניך והמשפט מלפניך יצא: כי תענני אל. כי בטוח אני שתענני: הפלא חסדיך. רשיבר"א בלע"ז כמו ונפלינו אני ועמך מושיע בימינך את החוסים בך ממתקוממי' עליהם הפלא חסדיך מושיע חוסים הרי זה מקרא מסורס הפלא חסדך בימינך את החוסים וגו': כאישון. הוא השחור שבעין שהמאור תלוי בו ועל שם ש שחרוריתו הוא קרוי אישון לשון חשך והב"ה הכין לו שומר את ריסי העין המכסין אותו תמיד: זו שדוני. בשביל זאת שסודדים אותי אויבי: אשר בנפש יקיפו עלי. ליטול נפשי: חלבמו סגרו. בחלבם ובשמנם סגרו לבם ועיניהם מהביט שמלך לירא' מפניך: אשורנו עתה סבבונו. את עקבנו עתה סבבונו האויבים ועיניה' ישיתו לנטו' בארץ לפשוט בארץ ונראה לי שנתפלל דוד תפילה זו לאחר שבא לידו מעשה של אוריה ויואב וישראל היו בארץ בני עמון צרים על רבה ויירא דוד שלא יכשלו שם בשביל עבירה שבידו וישמעו פלשתים ומואב ואדום וכל שכיני א"י הרעים ה המכשי' ליוכ אדם ויבאו עליהם: יכסוף. יחמוד כמו כי נכסוף נכספתי: קדמה פניו. של אויב: הכריעהו. קפח את רגליו ויכרע ויפול: פלטה נפשי. מכל רשע שהוא חרבך שאתה משליטו ליפרע מן המחוייבי' לך: ממתי' ידך. מן המתי' בידך על מיתתם אני בוחר להיות: ממתי' מחלד. מאותם שמתי' בזקנה משהבלו חלודה רדוייל"א בלע"ז ומן הצדיקים אשר חלקם בחיים: וצפונך תמלא בטנם. ומאותם אשר תמלא מעיהם מטובך אשר צפנת ליראיך: יתרם. נכסיהם אשר ישיירו במותם. ואני בצדקתך אחזה פניך לעתיד. או בצדק אחזה פניך משפטי הוצא מלפניך והצדקות שבידי אחזו וכהם אחזה פניך: אשבעה בהקיץ תמונתך. אשבעה מראיית תמונתך בהקיץ המתים משנתם לא אשבעה מראות פניך בהקיץ המתים משנתם שהם בדמות תמונתך שכן נאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם: ביום הציל יי' אותו וגו'. כשהזקין וכבר עברו עליו כל צרותיו ונצול מהם: ומכף שאול. והלא שאול בכלל היה אלא לפי שהיה קשה עליו ורודפו יותר מכלם כיוצא בדבר אתה אומר וראו את הארץ ואת יריחו: ארחמך. אאהבך כדמתרג' ואהבת לרעך ותרחם: סלעי. שעזרתני בסלע המחלקות כשהייתי מצומצם בין שאול ואנשיו להתפשם כמו שנ' ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד וגו': ומצודתי. לשון מבצר: צורי. לשון סלע: אחסה. אבר"ה אומר בלע"ז אחסה בו אתכסה בצלו כענין שנאמר מבלי מחסה חבקו צור שהסלעים כסוי מן הרוחות ומזרם ובמטים: מהולל אקרא יי': בהלולים אקרא לה' ואתפלל לפני תמיד כלומר אף לפני התשועה אני אהללו לפי שבטוח אני שאושע מאויבי: הפסוקי

אפפוני חבלי מות. כמו צירים וחבלים ועל כן הוא בשלש נקודות להפרים בינו ובין חבלי מכשה: ונחלי דמה האויב למים כמלך אשור את מי הנהר אשר המים שטפונו אמר ר' יהודה הלוי נ"ע כי בליעל דרך תפלה אל יעלה והוא האויב וחבלי דרך משל לחבלות המות: בצר לי. מהיכלו. השמים שכל גזירותיו כתובות וחתומות שם: ותגעש. הזכיר הארץ וההרים בעבור היותם עומדים ואין להם תנועה וזה משל שיתגעשו כל שונאי דוד מפני חרון השם ואילו היו חזקים כהרים: עלה. כמו תשלח חרונך וככה והיתה לשרפה מאכלת אש והטעם המות: ויט. הטעם שתרד הגזירה על האויבים מן השמי' מאת השם הנכבד: וירכב. דרך משל והטעם רדת הגזירה במהירות בלי התמהמה ועיכוב: ישת. בעבור גליהים יתגעשו מימיו וירבה האיד השולה על כן יולד שם חשך וזה שם הוא חשכת מים עבי האד כאשר יהיה עב והוא הענן והטעם רדת הגזרו ואין אדם רואה אותם: מנוגה. טעם עביו עברו עברו החוק הידוע ברוב: ברד וגחלי אש. הוא כדמות ברזל השורף גם ממית ברוח והטעם היראה והפחד בלב האויבים כשמוע קול הרעם: וירעם. השם שרם והזכיר פעם שנית ברד וגחלי אש להתחברם רגע אחד: וישלח חציו. ומלת רב פעל עבר משפעלי הכפל על משקל כי אם תם הכסף והוא מגזרת ורובו והנה רב כנגד וישלח: ויראו אפיקי מים. המקומות החזקים והטעם לגלות סתר הקמים על דוד וכלל אומ' יתכן להיות הטע' דרך אחרת כי השם ירעים את הארץ כ כאשר ירבה והטעם שיסירנה ממתכונתה ויוריד המים מן ה השמי' ומי שים לו כח לעשות ככה יצילני: ישלח דברו. או מלאכו ויקחני מאלה שהקיפוני: ימשני ממים רבים. כנגד ונחלי בליעל: יצילני. כראה המשל במים שהוא איבי ותחבר מ מלה שהוא עז: יקדמוני. כנגד קדמוני מוקשי מות: ויוציאני למרחב. הפך בצר לי אקרא יי': יגמלני. דבק עם אשר לפניו וכל זה ע עשה שיגמלני כצדקי: כבר ידי. על דרך בתום לבבי ובעבור היות רוב המעשים בידים הזכיר עמהם בור כדרך ובניקיון כפי: כי שמרתי. מצות עשה ומלת דרכי תשמש אחרת עמה: ולא רשעתי. מדרכי אלהי מצות לא תעשה: כי. לא השכח' משפטיו וזה טעם לנגדי: ואהי

אפפוני ד' וסי' נמסר בשמואל ב' סימן כ"ב: סבבוני כלהון מ"ל בב"א סבבוני בנחש אפרים: ויתגעשו ג' וסים' ויתגעשו כי חרה לו דשמואל. וחברו דתהלות. ויתגעשו ולא יוכלו והמו: וירד ג' פתחין בקריא' וסים'

אפפוני חבלי מות ונחלי בליעל
יבעתוני: חבלי שאול סבבוני
קדמוני מוקשי מות: בצר לי אקרא
יהוה ואל אלהי אשוע ישמע
מהיכלו קולי ושועתי לפניו תבוא
באזניו: ותגעש ותרעש הארץ
ומוסדי הרים ירגזו ויתגעשו כי
חרה לו: עלה עשן באפו ואש מפיו
תאכל גחלים בערו ממנו: ויט
שמים וירד וערפל תחת רגליו:
וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי
רוח: ישת חשך סתרו סביבותיו
סכתו חשכת מים עבי שחקים:
מנגה נגדו עביו עברו ברד וגחלי
אש: וירעם בשמים יהוה ועליון
יתן קלו ברד וגחלי אש: וישלח
חציו ויפיצם וברקים רב ויהמם:
ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות
תבל מגערתך יהוה מנשמת רוח
אפך: ישלח ממרום יקחני ימשני
ממים רבים: יצילני מאיבי עז
ומשנאי כי אמצו ממני: יקדמוני
ביום אידי ויהי יהוה למשען לי:
ויוציאני למרחב יחלצני כי חפץ בי:
יגמלני יהוה כצדקי כבר ידי ישיב
לי: כי שמרתי דרכי יהוה ולא
רשעתי מאלהי: כי כל משפטיו
לנגדי וחקתיו לא אסיר מני:

אקפתני עקא כאיתא דיתבא על מתברא וחיל לית לה למילד והיא מסכנא ליממת וסיעת טלומיא בעתת יתי: משריית חייבין אקפוני אקדימו יתי רמזיינין בבני קטול: בדעייקא לי אנא מצלי קדם יי וקדם אלהי אנא מתחנן ומקבל צלותי מן היכליה ובעותי קדמוי מתקבלא באודנוי ומתעבדא: ואתרגיפת ואתרגישת ארעא ואשיית טוריא זעו ואיתרטישו מטול דתקיף ליה: סליק זדוניה דפרעה היך קוטרא הבכן שלח רוגזיה כאישא בערא דמן קדמוי מישתיציא מזופיתיה כגומרין דינור דלקא ממימריה: וארכין שמיא ואיתגלי יקריה ועננא אמיטתא כיבש קדמוי: ואתגלי בגבורתיה על כרובין קלילין ודבר בתקוף על גדפי זעפא: ואשרי שכינתיה בערפילא ואתחזר בענני יקריה היך מטללתא ואתית מיטרין דרעוא על עמיה ומיין תוקפין מן ריכפת עננין דקיבלא על רשיעיא מן רומיה דעלמא: מן זהור יקריה ענני שמיא עברו במזופיתא כגומרין דנור וברדא דלקא מן מימריה: ואכלי מן שמיא יי ועילאה ארים מימריה רמא ברדא וגומרין דינור: ושדר מימריה היך גירין ובדרין וברקין סגיאין ושגישינון: ואתחמאו עמיקי מיא ואתגליאו שיתא מיא דתבל ממזופיתא מן קדם יי ממימר תקוף רוגזך: שלח נבייוהי מלך תקיף דיתיב בתקוף רומא דברני שזבני מעממין סגיעין: שזבני מן סנאי ארום עשינין הינון ומן בעלי דבבי ארום איתגברו עלי: אקדמו לי ביום טילטולי והוה מימרא דיי סמיך לי: ואפיק יתי לרווחא שזבני מטול דאיתרעי בי: יגמלנני יי כזכותי כברירות ידי יתיב לי: מטול דנטרית אורחן דתקנן קדם יי ולא הליכית ברשע קדם יי: מטול דכל דינוי גלו לקבלי למעבדהון וקימוי לא אעדי מני:

רש"י

אפפוני חבלי מות. פעמים רבות סבבוני רשעים אפפוני כמו סבבוני וכן אפפו עלי רעות: חבלי מות. מחנות אויבים כמו חבל נביאים וי"ת בספר שמואל כאיתא דיתבא על מתברא לשון חבלי יולדה: ונחלי בליעל. אף הוא לשון גייסות שוטפים כנחל: חבלי שאול. כמו חבלי מות מפרשין רשעין ואני מה הייתי עושה בצר לי אקרא אני הייתי קורא ליי' תמיד: ותגעש ותרעש הארץ. אינו מחובר למקרא עליון אלא מחובר ראשו לסופו כי חרה לו ותגעש ותרעש הארץ כי תמשמש בלשון כאשר כשחרה לו ובא לנקום נקמת עמו ועבדיו תפרעה ומעמו געשה ורעשה הארץ: עלה עשן באפו. אנשי"ש ארי"לאש בלע"ז כן דרך כל חרון אף להעלות עשן מנחיריו: ויט שמים וירד. לעבור בארץ מצרים וירד כמשמעו לשון אחר היאכנבי"ש בלע"ז: וידא. ויעף כמו כאשר ידאה הנשר: חשכת מים. עבי שחקים הם חשך אשר סביבותיו ושמא תאמר לפנים מן החשך אין אור תלמוד לומר מנוגה אשר נגדו ומתוך מחיצתו את עביו אשר סביבותיו בוקעים ועוברים ברד וגחלי אש: עברו. טריספא"סט בלע"ז הברד בוקע ועובר על המצריים על ים סוף: ויראו אפיקי מים. כשנבקע הים: ויגלו מוסדות תבל. שכל מימות שבעולם נבקעו: מנשמת. מנשיבת: ישלח ממרום. מלאכיו להציל את ישר' מן הים וממצרים: ימשני. לשון הוצאה כמו כי מן המי' משיתיהו: יקדמוני. אויביהיו ממהרין ומקדימין לבא עלי ביום אידי ויהי יי ונו': כצדקי. כצדק לכתי אחריו במדבר: כבור. לשון נקיות כמו ובר לבב ד"א ישלח ממרום יקחני כנגד עצמו אמר על שם המלאך שבא בסלע המחלקות לשבות את שאול מעליו שנאמר ומלאך בא אל שאול וגו'. כצדקי שלא הרגתיו בכרתי את כנף מעילו: כי כל משפטיו לנגדי. תמיד שמתים אותם לנגד עיני: עם

וימ שמים וירד. וחברו דשמואל. מי עלה שמים וירד: ויראו ד' וסים' ויראו אפיקי ים יגלו מוסדו' דשמואל. ויראו אפיקי מים דתהלות. ויראו ראשי הבדים מן הקדש. וחברו דד"ה: ידי כ"א בקריא' וסים' ואפן וארד מן ההר וההר בער באש. ואתפש בשני הלחות ואשליכם מעל שתי. יגמלני יי' בצדקתי דשמואל. מלמד ידי למלחמה דשמואל. אשר ברכו יי' צבאות לאמר. כי בראותו ילדיו מעשה. ועל פעל ידי תצוני. אנכי עשיתי ארץ. ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ. פרשתי ידי כל היום. הוי לכתפרות. יגמלני יי' כצדקי דתהלות. וישב יי' לי כצדקי כבר ידי. מלמד ידי למלחמה דתהלות. כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני. שמע קול תחנוני בשועי אליך. פרשתי ידי אליך נפשי בארץ עיפה. לדוד ברוך יי' צורי. ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל. והנה יד נגעה בי. כלם מיראים אותי. חזו וידי נטפו מר ואצבעתי:

ואהי תמים. כמו תמים תהיה: ואשתמר מעוני. כמו מעלה לבי ויסב. הזכיר כבור ידי לנגד עיניו כנגד כי כל משפטיו לנגדי: עם החסיד ירלה חסדיו ונבר יתאר ואיכם סמוך: תתמם. מובלע תיו סליס כמו תתחזק והטעם ירלה פעלך סהוא תמים או אתה תמים דעים: עם נבר. מפעלי הכפל כמו נקל ונחם: תתפל. כמו נפתולי אהים על דרך תלחם עד סתנכחנו: כי. עני. הפך עקס ותוסיע הפך יתפל והזכיר עם כי כלא הוסעם גדול מתסועת איס אחד והזכיר ועינים רמות ואינם רואות בלילה: כי. הזכיר כי אתה תאיר נרי והוא מסל למזלו הטוב: כי. ארוץ. כמו ארכן וכמוהו תרוכתם ויס אומרים ארוץ אחרי הגדוד כדרך ארדוף סימכא עם אחרי ופעם לבדו והטעם כי בך לבדך אכנח רבים וטעם בך עמך או בסמך ם סאקרא: האל. הטע׳ סהוא תקיף ולא יעסה עול רק תמים דרכו וכבר אמ׳ ואמרתו אין דופי בה וסמך כי היא צרופה סהוא יהיה ל לעולם מגן לחוסי בו: כי. ואין עומר כנגדו סלא ימלא אמרתו כי אין אלוה בלתו: האל. וכאסר הוא א תקיף אזרני חיל מתוקפו וכאסר דרכו תמים כן נתן דרכי תמים וטעם ויתן כי מאתו יבוא הטוב: משוה. בעבור סהזכיר דרכי הזכיר רגלי ומסוה כמו סוה או כמו ם סויתי יי׳ לנגדי תמיד: ויעמידני. סלא אכסל: מלמד. מרגיל למודי הרע למור מדבר: ונחתה. כל אחת מזרועותי כדרך בנות צעדה עלי סור והכון סרס כמו ותנחת עלי ידך ויתכן להיות ונחתה כמו נחת הוא ואות הכון לבנין כפעל ויחסר בית מזרועותי כמו הנמצא בית יי׳: ותתן. הזכיר וימינך כנגד המלמד ידי ל למלחמה וזאת הענוה ססמתני היא תגדלני ותעצימני והנה תרבני כמו על כל רב ביתו: תרחיב. קרסולי. כתרג׳ אסר לו כרעים וטעם תרחיב בעבור: ארדוף. ולא אסוב. מאחריהם: אמחצם. קום. סם הפועל כאסר ופלו: ותאזרני חיל. נתת כח לאברי גופי לסבול טורח ה המלחמה: ואויבי. תתה. כאילו אמר נתתה לי עורף אויבי בנוסס כמו ידך בעורף אויביך: ישועו. על אי׳. כמו אל יי׳ כמו ותתפלל חנה על יי׳: ואסחקס. ארקיס. כמו ורקות בסר אעפ׳ סהיה ראוי להיות הקוף דגוסה: תפלטני מריבי עם. הם יסראל רמז לסאול על כן אחריו עם לא ידעתי יעבדוני: לסמע. יסמעו. כדרך ויסמע סאול יתחברו: יכחסו לי. והטעם סיכחסו לי סהיו מתהללים בגבורתם כנגד גבורתי כמו ברוב עזך יכחסו לך אויביך: בני

ולא אשוב ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ב גבי שירה: יובלו י״א וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ז׳ וירמיה סוף סימן א׳: ואשחקם ב׳ וסימ׳ כעפר ארץ. כעפר על פני רוח דתהלות:

וָאֱהִ֣י תָמִ֣ים עִמּ֑וֹ וָ֝אֶשְׁתַּמֵּ֗ר מֵעֲוֺנִֽי׃ ל׳

וַיָּֽשֶׁב־יְהֹוָ֣ה לִ֣י כְצִדְקִ֑י כְּבֹ֥ר יָ֝דַ֗י לְנֶ֣גֶד ב׳ה׳ כ״ח

עֵינָֽיו׃ עִם־חָסִ֥יד תִּתְחַסָּ֑ד עִם־גְּבַ֥ר ל׳. נ׳

תָּ֝מִ֗ים תִּתַּמָּֽם׃ עִם־נָבָ֥ר תִּתְבָּרָ֑ר וְעִם־ ל׳. ל׳

עִ֝קֵּ֗שׁ תִּתְפַּתָּֽל׃ כִּֽי־אַ֭תָּה עַם־עָנִ֣י ל׳

תוֹשִׁ֑יעַ וְעֵינַ֖יִם רָמ֣וֹת תַּשְׁפִּֽיל׃ כִּֽי־ ה׳ כתי׳ כן

אַ֭תָּה תָּאִ֣יר נֵרִ֑י יְהֹוָ֥ה אֱ֝לֹהַ֗י יַגִּ֥יהַּ

חָשְׁכִּֽי׃ כִּֽי־בְ֭ךָ אָרֻ֣ץ גְּד֑וּד וּ֝בֵאלֹהַ֗י ד׳נ׳ מל׳ וחד חס׳

אֲדַלֶּג־שֽׁוּר׃ הָאֵל֮ תָּמִ֪ים דַּ֫רְכּ֥וֹ אִמְרַֽת־

יְהֹוָ֥ה צְרוּפָ֑ה מָגֵ֥ן ה֝֗וּא לְכֹ֤ל ׀ הַחֹסִ֬ים

בּֽוֹ׃ כִּ֤י מִ֣י אֱ֭לוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵ֣י יְהֹוָ֑ה וּמִ֥י

צ֝֗וּר זוּלָתִ֥י אֱלֹהֵֽינוּ׃ הָאֵ֣ל הַמְאַזְּרֵ֣נִי

חָ֑יִל וַיִּתֵּ֖ן תָּמִ֣ים דַּרְכִּֽי׃ מְשַׁוֶּ֣ה רַ֭גְלַי

כָּֽאַיָּל֑וֹת וְעַ֥ל בָּ֝מֹתַ֗י יַעֲמִידֵֽנִי׃ מְלַמֵּ֣ד נ׳ יתי׳ חס׳

יָ֭דַי לַמִּלְחָמָ֑ה וְֽנִחֲתָ֥ה קֶֽשֶׁת־נְ֝חוּשָׁ֗ה ב׳ח׳ ל׳

זְרוֹעֹתָֽי׃ וַתִּתֶּן־לִי֮ מָגֵ֪ן יִ֫שְׁעֶ֥ךָ וִֽימִינְךָ֥

תִסְעָדֵ֑נִי וְֽעַנְוַתְךָ֥ תַרְבֵּֽנִי׃ תַּרְחִ֣יב ל׳

צַעֲדִ֣י תַחְתָּ֑י וְלֹ֥א מָ֝עֲד֗וּ קַרְסֻלָּֽי׃

אֶרְדּ֣וֹף א֭וֹיְבַי וְאַשִּׂיגֵ֑ם וְלֹֽא־אָ֝שׁ֗וּב עַד־ ג׳ ב׳ מל׳. ח׳ח׳ חל׳. ר׳. ח׳ח׳

כַּלּוֹתָֽם׃ אֶ֭מְחָצֵם וְלֹא־יֻ֣כְלוּ ק֑וּם

יִ֝פְּל֗וּ תַּ֣חַת רַגְלָֽי׃ וַתְּאַזְּרֵ֣נִי חַ֭יִל ב׳ פתחה ל׳ ותר

לַמִּלְחָמָ֑ה תַּכְרִ֖יעַ קָמַ֣י תַּחְתָּֽי׃ וְֽאֹיְבַ֗י ותאזרני חיל דשמואל

נָתַ֣תָּה לִּ֣י עֹ֑רֶף וּ֝מְשַׂנְאַ֗י אַצְמִיתֵֽם׃

יְשַׁוְּע֥וּ וְאֵין־מוֹשִׁ֑יעַ עַל־יְ֝הֹוָ֗ה וְלֹ֣א ל׳ח׳

עָנָֽם׃ וְ֭אֶשְׁחָקֵם כְּעָפָ֣ר עַל־פְּנֵי־ר֑וּחַ ב׳ כעפר ארץ

כְּטִ֖יט חוּצ֣וֹת אֲרִיקֵֽם׃ תְּפַלְּטֵנִי֮ ל׳ ותר ארקם

מֵרִ֪יבֵ֫י עָ֥ם תְּ֭שִׂימֵנִי לְרֹ֣אשׁ גּוֹיִ֑ם עַ֖ם

לֹא־יָדַ֣עְתִּי יַֽעַבְדֽוּנִי׃ לְשֵׁ֣מַע אֹ֭זֶן ב׳ שמעתיך

יִשָּׁ֣מְעוּ לִ֑י בְּנֵֽי־נֵ֝כָ֗ר יְכַחֲשׁוּ־לִֽי׃

וַהֲוֵיתִי שְׁלִים בִּדְחַלְתֵּיהּ וַהֲוֵית נְטִיר נַפְשִׁי מֵחוֹבִין׃ וּפְרַע יְיָ לִי הֵיךְ זְכוּתִי כִּבְרִירוּת אִידַי קֳדָם מֵימְרֵיהּ׃ עִם אַבְרָהָם דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִיד קֳדָמָךְ אַסְגֵּיתָא לְמֶעְבַּד חִסְדָּא עִם זַרְעֵיהּ דְּיִצְחָק דַּהֲוָה שְׁלִים בִּדְחַלְתָּךְ אַשְׁלֵימְתָא מֵימַר רְעוּתָךְ עִימֵּיהּ׃ עִם יַעֲקֹב דַּהֲוָה בְּרִיר קֳדָמָךְ בַּחַרְתָּא בְנוֹי מִן כָּל עַמְמַיָא וְאַפְרַשְׁתָּא זַרְעֵיהּ מִן כָּל פְּסִילָא וְעִם פַּרְעֹה וְזַרְעֵיהּ וּמִצְרָאֵי דַּחֲשִׁיבוּ מַחְשְׁבָן בִּישָׁן עַל עַמָּךְ בִּלְבַּלְתִּנּוּן בְּמַחְשַׁבְתְּהוֹן׃ מְטוּל דְּאַנְתְּ יַת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דַּחֲשִׁיבִין בֵּינֵי עַמְמַיָא בְּגָלוּתָא אַנְתְּ עָתִיד לְמִפְרַק וּבְמֵימְרָךְ אוּמַיָא תַקִּיפַיָא דְּמִתְגַּבְּרִין עֲלֵיהוֹן תְּמָאִיךְ׃ מְטוּל דְּאַנְתְּ תַּנְהַר שְׁרָגָא דְּיִשְׂרָאֵל דְּמִטַּפְיָא בְּגָלוּת וְאַנְתְּ הוּא מָרֵיהּ דִּנְהוֹרָא דְּיִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהִי יַפְקִינַנִי מֵחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹר יַחֲמִינַנִי בְּנֶחָמוּתָא דְּעָלְמָא דְּעָתִיד לְמֵיתֵי לְצַדִּיקַיָא׃ מְטוּל דִּבְמֵימְרָךְ אַסְגֵּי מַשְׁרְיָין וּבְמֵימַר אֱלָהִי אֶכְבּוֹשׁ כְּרַכִּין תַּקִּיפִין׃ אֱלָהָא דִּכְוָן אוֹרְחָתֵיהּ אוֹרָיְתָא דַּיְיָ בְּחִירָא תְּרִיס הוּא לְכָל דְּמִתְרַחֲצִין עֲלוֹי׃ אֲרוּם עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְּתַעֲבֵיד לִמְשִׁיחָךְ וּלְשִׁיּוּרֵי עַמָּךְ דְּיִשְׁתַּאֲרוּן יוֹדוּן כָּל עַמְמַיָא אוּמַיָא וְלִישָׁנַיָא וְיֵימְרוּן לֵית אֱלָהָא אֶלָּא יְיָ אֲרוּם לֵית בַּר מִינָךְ וְעַמָּךְ יֵימְרוּן לֵית דְּתַקִּיף אֶלָּא אֱלָהָנָא׃ אֱלָהָא דִּמְזָרֵיז לִי קְמוּר בְּחֵילָא וּמְתַקֵּן שְׁלִים אוֹרְחִי׃ דִּמְשַׁוֵּי רִיגְלַי קַלִּילִין הֵיךְ אַיַּלְתָּא וְעַל בֵּית תּוּקְפִּי יְקִיּוֹמִינַנִי׃ מַלִּיף אִידַי לְמֶעְבַּד קְרָבָא וּמַתְקִיף הֵיךְ קֶשֶׁת כַּרְכּוּמַיָא דְּרָעַי׃ וִיהַבְתְּ לִי תְּקוֹף וּפוּרְקָן וִימִינָךְ תְּסַיְּעַנִי וּבְמֵימְרָךְ אַסְגַּעְתָּנִי׃ אַפְּתִיתָ פְּסִיעָתִי בְּאַתְרַי וְלָא אִזְדַּעְזַע רְכוּבָתִי׃ אֶרְדּוֹף סַנְאַי וְשֵׁיצֵיתִינוּן וְלָא תָבֵית עַד דְּגָמַרְתִּינוּן׃ אַגְמַרְתִּינוּן וְלָא יְכִילוּ לְמֵיקָם וּנְפָלוּ קְטִילִין תְּחוֹת פַּרְסַת רִיגְלַי׃ וְזָרֵיזְתָּא לִי חֵילָא הֵיךְ קְמוּר לְמֶעְבַּד קְרָבָא תַּבַּרְתָּא עַמְמִין דְּקַיְימִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּחוֹתַי׃ וּבַעֲלֵי דְבָבַי תַּבַּרְתָּא קֳדָמַי יַהֲבִיתִינוּן מַחֲזִירֵי קְדָל וְסַנְאַי אֲשֵׁיצֵיתִינוּן׃ בְּעַן סְעִיד וְלֵית לְהוֹן פָּרִיק מְצַלַּן קֳדָם יְיָ וְלָא מְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן׃ וְאַרְשְׁשֵׁתִינוּן הֵיךְ גַּרְגִּישְׁתָּא עַל אַנְפֵּי אַרְעָא זַעֲפָא וְהֵיךְ סְיָין אַשְׁקְקֵי בְּעַטִּית אִינוּן׃ תְּשֵׁיזְבִינַנִי מִפְּלוּגַת עַמְמַיָא תְּנַטְרִינַנִי בְּמִזְלִי מַזְיָין בְּרֵישׁ עַמְמַיָא דְּלָא חַכִּימִית יִפְלְחוּנַנִי׃ לְשֵׁמַע אוּדַן יִשְׁתַּמְעוּן לִי בְּנֵי עַמְמַיָא יְכַדְּבוּן קֳדָמַי׃

רש״י

עם חסיד תתחסד. כלומר לפי סכן דרכיו לגמול מדה כנגד מדה. חסיד תמים נבר כנגד סלס אבות: עם נבר. כאמן: עם עקס. כנגד פרעה: כי אתה תאיר נרי. כסנלחם בלילה בגדוד עמלק הבא על צקלג סנ׳ ויכס דוד מהנסף עד הערב ל למחרתם: כי בך. במבטחך: ובאלהי ארלג סור. כסבא להלחס על יבוס ואמר כל מכה יבוסי יהיה לראס ולסר הביא יואב ברוס רענן וכפפו ונתלה בו ועלה על החומה אמר דוד יהלמני צדיק וגו׳ קצר לו והביא את החומה ודילג במדרס תילים: צרופה. ברורה מבטיח ועוסה: ויתן תמים דרכי. הסיר מדרכי כל תקלה ומכסול עד סנעסה סלס וכבוס: מסוה רגלי כאילות. רגלי הנקיבות עומדות ביוסר יותר מסל זכרים: ונחתה קסת נחוסה זרועתי. ונחתה לסון דריכת קסת כמו תניך נחתו בי ותפל סלו נחת ו וכסמתפעל בא רבם ומחסר את הנון ונחתה מגזרת נחתה כמו נחר גרוני מגזרת נחר כמו נחר מפיח נרף מגזרת נרף עיני נגרה כמו נגרה נתנה כמו נתנה נגף מגזרת נגף ואין לפותרו מגזרת חתה סהיה לו לומר נחתה כמו מן עסה נעסתה מן עכה נעכתה ד״א ונחתה קסת נחוסה זרועתי אית היא אית לסון דריכת קסת כמו תניך נחתו והנון איננה יסוד בתיבה אלא כמו נחלו ונדרכה קסת נחוסה על ידי זרועותי קסתות סל נחסת היו תלויות לו לדוד בביתו ורואין אותם מלכי האומו׳ ואומרי׳ זה לזה אתה סבור סים כח ביד דוד לדורכן אין זה אלא ליראכו והוא היה סומכ ודורכן בפניהם: וענותך תרבני. הרבתה מרת ענוותך להתנהג בה עמי: תרחיב צעדי תחתי. המרחיב צעדיו אינו נוח ליפול וכן הוא אומר בלכתך לא יצר צעדך: מעדו. איקלורגי״נט בלעז: קרסולי. הם הרגלים מן האסתוירין סקורין קביל״א בלעז ולמטה: נתתה לי עורף. פונים לי עורפס ובורחים: ישועו. לעבודה זרה סלהם: ואין מוסיע. סאין בה יכולת וחוזרים וקוראים אל יי׳ ולא יענם: ואסחקם. לסון כתיסה: אריקם. כטיט הדרוך סאינו עב כמו הם מריקים סקיהם לא הוריק מכלי אל כלי: תפלטני מריבי עם. סלא יענם בדין יסראל להטות משפטו ולא לסעבד בישראל יותר מן הרסות: תסימני לראס גוים. סאין עונם בהם: לשמע אזן. אפילו סלא בפני אלא סיסמעו סליחותי: ישמעו לי. יסורו אל משמעתי ויהיו נסמעים לדברי: יכחשו לי. מחמת יראה: יכולו

יבולו. ילאו כמו כבול תבול דמתרג' מילאה תילאה ומנחם פירש כמו אחרי בלותי וכן פירש כבול תבול: ויחרגו. לשון אימה מחדרי' אימה מתרגמינן חרגת מותא: ממסגרותיהם. מחמת יסורי מסגרות כלא שאני מסגירם שם ומייסרן בהן ויחרגו ממסגרותיהם מנחם פתר אותו לשון רפיון חגורה וכן פירושו ויתרפו ממסגרותיה' ודונ"ש פתר ויחרגו ממסגרותיהם ויפסחו מכבליהם הנתונים על רגליהם ופתרון ויחרגו ויפסחו כדמתרגמינן ח חגירא: חי ה'. העושה לי כל זאת: הנותן נקמות לי. נותן בי כח להנקם מאויבי: וידבר. ויהרוג לשון דבר לא"כ כמו וינהג דמתרג' ודבר וכן חברו מנחם וגם כן חבר וידבר עמים תחתינו: תחתי. במקומי וחלופי כענין שנאמר ואתן אדם תחתיך כתתי כפרך מצרים: השמים מספרי' כבוד אל. המשורר עצמו פירש את הדבר: אין אומר ואין דברים. אינן מדברים עם הבריות אלא מתוך שבכל הארץ יצא קוום ומאירים לבריות מתוך כך מספרים הבריות כבוד אל ומודים ומברכין על המאורות: ומעשה ידיו מגיד הרקיע. הכוכבים ואת המזלות שהם מעשה ידיו של הקב"ה אשר הם שם כמו שנאמ' ויתן אותם אהים ברקיע השמים ומשם מגידים כבודו: יום ליום יביע אומר. מעשה בראשית מתחדש מיום א יום לערב חמה שוקעת וזורחת לבקר ומתוך כך יביעו הבריות אמרי שבח על ידי הימי' והלילות שמורים את שמודים הבריות לקלס ולהודות מנחם פתר יביע לשון מעין נובע: יחוה. לשון הגדה: בכל הארץ יצא קוום. קו השמים שהם נמתחים על פני כל הארץ ומחמת כן בקצה תבל מליהם שהכל מדברי' בנפלאות שהם רואים: לשמש שם. הקב"ה אהל בהם. בשמים מכאן שהשמש נתון בתוך תיקו תנחומא: והוא כחתן יוצא מחופתו. בכל בקר וזהו שאמר השמים מספרים כבוד אל: ותקופתו על קצותם. הקפת שבתו מקצה אל קצה: ואין נסתר מחמתו. אילמלא ניתן ברקיע התחתון לא היה אדם נסתר מפניו מפני חמימותו שחמה ולבנה ברקיע השני כדאמרי' שבעה רקיעים הם וילון רקיע שחקים זבול מכון מעון ערבות ומיכה להם כסדרן וילון אינו משמש כלום רקיע יש בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות כו': תורת ה' תמימה. גם היא מאירה כשמש כמו שנאמר בסוף הענין מאירת עינים ואומר כי נר מצוה ותורה אור ד"א ואין נסתר מחמתו ליום הדין ולהט אותם היום הבא אבל תורת ה' תמימה היא משיבת נפש לדרכי חיים ומגינה היא על לומדיה מאותו להט כמו שנ' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא וגו': עדות ה' נאמנה. נאמנת היא להעיד בלומדיה. משיבת נפש. משיבתו מדרכי מיתה לדרכי חיים: ברה

בני. יבולו. כמו כבול תבול: ויחרגו. כתרגו' חרגת מותא ואין ריע לו במקרא: ממסגרותיהם. מארמוניהם הנשגבים שיסגרו בהם מפחד: חי. הטעם כי אתה צורי לעולם ולעולם יהיה רם אלהי ישעי על כן לא אפחד: האל. וידבר. כמו כשדר בתוך הדברו: מפלטי מאויבי. יש אומרים שאול ואנשיו: אף מן קמי. השנויי האחרונות: מאיש חמס. מלך הגוים כי רחוק הוא שיאמר על שאול מאיש חמס גם יתכן להיות רמז לשאול כ כאשר אמר מרשעים יצא רשע: על כן אודך. בפי כי הגבורה שלך היא: מגדיל. ולשמך אזמרה שהוא מגדיל: למנצח. השמים מספרים. זה המזמור נכבד מאד והוא קשור עם מלאכת השמים ועתה אפרשנו בדרך קצרה רק לא יבינהו מי שלא למד חכמת המזלות: השמים. תנועת הגלגלים שהן שוות בדרך אחת ו ושונות בדרך אחרת והולכו' על דרך ישרה בעצמם ואיננה ישרה כנגד יושבי הארץ ו ומדת התנועה לא ת תוסיף ולא תגרע כ בראיות גמורות ו והיא תוסיף ותגרע במראית העין והנה היודע דרכי העגולות יודע דעת עליון והנה השמים כמו מלמדים מורי צדק על דרך או שיח לארץ ותורך והנה השמים הם מעונות הכוכבים ומלת מספרים בעבור היותם עומדים על תכ מתכונת אחת וזה הוא כבוד השם ואמר אל להודיע כחו: ומגיד הרקיע. שהוא האויר כמו שפירשתי בפרשת בראשית דברים ת מתחדשי' בכל יום על כן כתו' ומעשה ידיו כי עם השמים כת' כבוד אל וזה אמת כי יקבל האויר כח המשרתים והצבא הגדול: יום. יש ראיות גמורות מחכמת החשבון כי מערכת השטה משתנ' בכל חלקיה ולעולם לא תמצא מתכונת מערכת דומה לאחרת אילו היה העולם עומד אלפי אלפים רבבות שנים גם זה מפורש בספר יצירה ובעבור זה מה יתחדש ביום הזה יודיענו ליום הבא זה לזה ודור אל דור כי בכל יום יש דבר חדש ואין טענה מדברי שלמה אין כל חדש כי על הכלל ידבר: יביע. שלא יפסוק כמו מבוע או כמו יגיד הנה יביעון בפיהם כמו אחוך שמע לי וטעם יום ולילה הזמן עומד: אין. הזכיר כי אין לשמים פה כגוף בן אדם וטעם אומר הם הדבורים שים להם טעם שלם כאומר ראובן חי וזה לא יהיה רק מחבור דברים והדבור הוא ראובן והקול ישמיע אות ר"ש ראובן והנה הזכיר כי במראה העין של גוף ומראה עין הנשמה הפנימית החכמה יראה אמתת ספור שמים ומה שיגיד הרקיע: בכל. קוום. כמו קו לקו והוא המכתב ומ"ש קוום שב א השמים והטעם כי מכתבם יקרא בכל מקום ויבינו מה טעמו כל המשכילים בכל מקומות הארץ: ובקצה תבל. היא הארץ המיושבת מליהם ישמעו והנה ספור והקו הוא הספר והם שהזכיר בעל ספר יצירה בספר וספר וסיפור כי אלה שלשתם עיקרי כל החכמות וטעם להזכיר השמש כי הוא גדול מכל גוף והתנועות העליונות כולם קשורות בו והוא מוליד הזמן השוה והשונה והיום והלילה והמתכות והצמחים וכל החיים תלויים בשמש וככה אמר שלמה תחת השמש והאל נוה כמו אים לאהליו כי השמש קבוע בגלגל בראיות גמורות מחכמת מלאכת השמים וי"א כדמות אור ובמוהו לא יאהיל ולפי דעתי שאלף יאהיל נוסף כאלף והאזניחו נהרות והוא מגזרת לא יהלו אורם וטעם בהם בשמים והוא הוא נסתר מעיני יושבי הארץ כנגד מרחק המדינו' מקצה מזרח והמשילו לחתן בעבור שכל רואיו שמחים בו וטעם כגבור בעבור שירוץ בגלגלו ולא ייעף ולא ייגע: מקצה. הזכיר תנועותיו כפי תולדתו באמת שהיא הפך התנועה הגדולה ומלת תקופה כמו כי הקיפו ימי המשתה הקיפוני וטעם ואין נסתר כי חמת השמש בעולם כדמות חום הלב בגוף האדם מראות חכמת התולדת והנה הוא חיי כל הנפשות: תורת. אמר רב סעדיה הגאון כי תחסר מלת ויאמר כי השמש יאמר תורת השם תמימה ולפי דעתי שהזכיר עד כה איך יוכל המשכיל למצוא עדות על האלהות ולהכיר מעשיו ואמר דוד גם יש עד אחר נכבד ממנו ויותר נאמן והיא תורת השם ועדותיו ופיקודיו ומצותיו ויראתו ומשפטיו ופירו' תורה שתורה הדרך הישרה בשימני' נזכרים כמו תורת הגרעת והנזיר והזכיר משיבת נפש כי התורה תסיר הספק מן הנפש וטעם לאמר תמימה כנגד השמש בעבור היות השמש תמימה בורה והיננה כמו הלבנה וטעם משיבת נפש כשמש כי מעת היות השמש בחצי גלגל העולה תשוב נפש רבים מהחולים הפך מה שיקרה בהיותו בחצי גלגל היורד והרופאים ידעו זה ועדות הדברים העתיקים מפי [illegible] שראו בעיניהם ובעבור שלא יוכל אדם לדעתם מדרך הראיות אמר מחכימת פתי ואמר שנאמנים הם ואינם כזב אף על פי שאינם יודעים אותם חכמי לב ואמר על התורה תמימה כי אין צריך לעדות עד אחר עמה: פיקודי

מונחא נ' יד חל ככון מונח

הנותן ד' מל בקריאה וסימ' הנותן רחמים לאין. כים דרך. האל הנותן נקמות לי דתהלות. הנותן תשועה למלכים. א"ה דמסרי הנותן נקמות לי דמלכים מל ואינו כי נמצא בכל והספרים מדוקים חסר ולא נמסר

בְּנֵי־נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם: חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרוּם אֱלוֹהֵי יִשְׁעִי: הָאֵל הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי וַיַּדְבֵּר עַמִּים תַּחְתָּי: מְפַלְּטִי מֵאֹיְבָי אַף מִן־קָמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חָמָס תַּצִּילֵנִי: עַל־כֵּן אוֹדְךָ בַגּוֹיִם יְהוָה וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּרָה: מַגְדִּל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

יט לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל־הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְהוָה תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְהוָה נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי:

בְּנֵי עַמְמַיָא יְסוּפוּן וְיִטַּלְטְלוּן מִבִּירַנְיָתְהוֹן: קַיָּים הוּא יְיָ וּבְרִיךְ תַּקִּיפָא דְמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהַב לִי תְּקוֹף וּפוּרְקָן וּמְרוֹמַם אֱלָהָא תְּקוֹף פּוּרְקָנִי: אֱלָהָא דַעֲבַד פּוּרְעֲנוּתָא לִי וּמְתַבַּר עַמְמַיָא דְקַיְימִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּחוֹתָי: מְשֵׁיזְבִי מִבַּעֲלֵי דְבָבִי לְחוֹד עַל דְקַיְימִין לְאַבְאָשָׁא לִי תִּתְגַּבְּרִינַנִי מִן גּוֹג וּמַשִׁירְיָית עַמְמִין חֲטוֹפִין דְעִמֵּיהּ תְּשֵׁיזְבִינַנִי: מְטוּל הֵיכְנָא אוֹדֶה קֳדָמָךְ בֵּינֵי עַמְמַיָא יְיָ וְלִשְׁמָךְ אֲזַמֵּר תּוּשְׁבַּחְתָּא: מַסְגֵּי לְמֶעְבַּד פּוּרְקַן עִם מַלְכֵּיהּ וְעָבִיד טִיבוּ לִמְשִׁיחֵיהּ לְדָוִד וּלְזַרְעֵיהּ עַד עָלְמָא: לְשַׁבְּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד: דְמִסְתַּכְּלִין בִּשְׁמַיָא מִשְׁתָּעִין יְקָרָא דַיְיָ וְעוֹבָדֵי יְדוֹי מַחְוִין דְמַרִיקִין בַּאֲוִירָא: יוֹמָא לְיוֹמָא מוֹסִיף וּמַבְּעֵי מֵימְרָא וְלֵילְיָא לְלֵילְיָא פְּתִירַת וּמְחַוֵּי מַדְּעָא: לֵית מֵימַר דְתוּרְעֲמָתָא וְלֵית מִילֵי דְשַׁגּוּשָׁא דְלָא מִשְׁתְּמַע קָלְהוֹן: בְּכוּלָא אַרְעָא נְפַק מְתַח עֵינְיָינֵיהוֹן וּבְסַיְיפֵי תֵּבֵל מִילֵּיהוֹן לְשִׁמְשָׁא שַׁוֵּי מַשְׁרְוֵי זִיהֲוָא בְּהוֹן: וְהוּא בְּצַפְרָא בְּמִיפְקֵיהּ יָפוֹק הֵיךְ חַתְנָא דְנָפִיק מִגְּנוּנֵיהּ וּבְטִיהֲרָא יַחְדֵּי הֵיךְ גְּבַר לְמִרְהַט בְּאוֹרְחָא: מִסַּיְיפֵי שְׁמַיָא מַפְּקָנֵיהּ וְתוּקְפֵיהּ עַל סִיטְרֵיהוֹן וְלֵית דְמִטַּמַּר מִן רִיתְחֵיהּ: אוֹרַיְתָא דַיְיָ שַׁלִּימְתָּא מְתִיבָא נְפַשׁ סַהֲדוּתָא דַיְיָ מְהֵימְנָא מְחַכְּמָא שַׁבְרָא:

עליו ד' מל גם אשכחנא דא"ת דמסרי ההוא דאוריתא והנותן אמרי שפר מל ומנין ליה עם הד' מל ומסרי המל אבנם קהנא כ"ה טובא ולא אשכחנא בשום ספר מוגה שיהיה מל אמנם בקצת תקון ס"ת אשכחנא דהוא מל ואנן לא בקיאינן יומא דין במלא וחס' לאברועי כמאן: יט ישיש ה' בקריאה וסימ' נבסר בסדר כי תבא ובישעיה סימן סב:

פקודי. מגזרת פקדון והמה הכמצאות בכח הנשמה בכל אדם בהיותו בר מצוה והשם הפקידם בלב והזכיר ישרים עמהם כי כל המשכילי' מחכימי' עליהם בדרך היושר שהי' שם מכשול ולא' משמחי לב כי בעבורם יגיע החכם למעלת שמחת עולם וכנגד השמש הזכיר ישרים בעבור כי מהלך השמש על סדרי גלגל המזלות והוא הדרך היושר ועוד יתרו' לפקודים כי השמש פ פעמים כוטה מגלגל המישור ושמחת לב כנגד השמש כי כנח הוא רק ביום תשמח ולא בלילה והפקודים משמחים תמיד ומצות יי' מצות עשה ויקראם מצות בעבור שהי' כתו' ברובם למה צוו ואמר עליהם ברה כי כן הם לברי לבב על כן מאירת עינים כאדם שהיה בחשך וכנגד השמש אמר ברה כי אין בה כרמות שחרות בתוכה כמו ללבנה ויתרון המצוה כי העצים יסתירו אור ה השמש ביום ולא כן ה המצוה ומאירת עינים כי היא אור העולם ב ביום גם בלילה כי אור הלבנה מורה בראיות גמורות: יראת. מצות לא תעשה ואמר טהורה כי הטהו' הוא שלא יתגאל במצות לא תעשה: עומדת לעד. שלא יתכן שהשם יתיר האסור וכנגד השמש אמר טהורה בעבור שים פעמים שיקדר ה השמש אף על פי ם שנופה טהור הוא רק הדבר כנגד אחרים והשמש עומד' לעד כי איננה מורכבת כמו הנבראים מהארבעה יסודות אף על פי ם שתשתנ' עמידת השמש כפי הרוחו': משפטי. ידוע כי משפטי חכמת המזלות כפי מערכת המשרתים בערכם אל השמש ויש משפטי בערכי' מכחישי' זה לזה ובעבור זה יטעו בעלי הדין על כן את' על משפטי השם צדקו יחדו ואחר שהשלי' לדבר על יתרון התורה המועלת למשכיל בעולם הבא הזכירה כנגד תענוגי זה העולם: הנחמדי'. אנשי העולם מתאוי' להיות להם זהב ופז רב הם אבני' יקרות בעבור שהם עומדי' ויתכאם בשעת הצורך בעבור היותם עומדי' בעצמם ולא יחסרו ולחכמה יתרון עליהם כי האדם ימצאנה בחייו ובמותו וטעם ומתוקים כי המאכל צריך אליו כל חי טוב ורע אמר כי הענוג החכמה יותר מתענוג המאכל המתוק ואין למעלה מהדבש בעבור היות המאכל תענוג רגע והחכמה לעולם גם טעם מתוקים הם מרבש ונופת למשכילים לבדם לא לכל אדם על כן גם עבדך ולא בהם כמו הנחמדים וטעם בשמרם עקב רב ידעתי כי בשמירתם שכר רק יקבל השומר והנה יועילו בעולם הזה ובבא: שגיאות. יתכן היות האלף תחת אות הכפל או תחת יוד כמו שכיות החמדה והטעם אני כזהר בכל מאדי רק אפחד אולי משגה יקרה לי על כן אמר מנסתרות מתני נקני: גם. יתפלל אל השם שיסבב סבות כי לו נתכנו עלילות שיחשכהו מחברת הזדים ומרעתם ואל ימשלו בו וטעם אז איתם אז אהיה תם והיא מלה זרה והטעם כי לא יוכל לשמור המצות אם ימשלו בו זדים כי יכריחוהו: יהיו לרצון אמרי פי. שלא ימשלו בו זדים וטעם צורי שלא יפחד שימשלו בו זדים ואילו היו מושלי' בו אין לו גואל מידם זולתו על כן יי' צורי וגואלי:

למנצח. יענך יי' ביום צרה. יתכן שזה המזמור חברו אחד מהמשוררים על דוד ויהיה פי' לדוד כמו על דוד כמו לשלמה אלהים משפטיך למלך תן ואל תתמה על למ"ד לדוד והנה דרך אחרת מזמור שיר ליום השבת או דוד חברו ואומר לנסיכו יענך יי' ביום צרה או לעצמו ידבר ויש אומרים שהוא על המשיח יענך יי' ביום צרה במלחמה וטעם אלהי יעקב כי צרות רבות עברו לו בדרכים והשם סגבהו: ישלח. מקדש. ממקום הארון: יזכור. פי' למה יעזרך כי יזכור כל מנחותיך וזהו הכתוב בתורה והרעותם בחצוצרות ונזכרתם ונושעתם ויש אומרים שעולות היו עושים בעת המלחמות כמו ואתאפק ואעלה העולה: ידשנה. ישרפנה אם המזבח ותשוב דשן ואלת ידשנה על דרך ואקראה לך שלא בא' האלף קמוצה כמשפט עם תוספת הה' א על כן אמרו רבים כי הם דומי' לפעלים הרבעיים: יתן. הטעם שיבצח האויב: נרננה. כל אחד מאנשי דוד יאמרו לו כך כיכף בישועתך לנכחו. ובשם אלהינו נדגול. ירום דגלינו בעת שימלא השם כל משאלותיך: עתה. דברי כל אחד כן ידברו או הם דברי המשורר ברוח הקודש והוא הנכון בעיני ומשיחו הוא דוד או המשיח בנו ובמה יענהו בגבורת הישועה שתעשה ימין השם לא ימין דוד בעבור הבא אחריו: אלה ברכב. יבטחו ובאלה בסוסים כמו לחמו בלחמי: המה כרעו. כנגד אנשי הרכב: ונפלו. כנגד אנשי הסוסים כמו ויפול רוכבו אחור: ואנחנו קמנו. מגזרת וקם הבית: ונתעודד. ונתגאה ונתרומם כי מעודד הפך משפיל:

מצות יי' ב' וסי' לא סריקין שחול' בזוהרא

מצות יי' ג' וסימ' לא שבקתון שמואל בזוהרא ופירו' ביהושע סימן כ"ב: טהורה ה' ג' מל' וב' חס' וסימ' אשר לא טהורה היא שנים. אשר איננה טהורה. כל צפור טהורה. לשמי ומנחה טהורה' יראת יי' טהורה. ג' בתראי מל' וחד ושהורה היא ונקתה: עבדך ז' חס' בסגול וסימ' נמסר בסדר בהעלותך: כ' ימלא ז' וסימ' בי

פִּקּוּדֵי יְהוָה יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב
מִצְוַת יְהוָה בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם׃
יִרְאַת יְהוָה טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד
מִשְׁפְּטֵי־יְהוָה אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו׃
הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים
מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים׃ גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר
בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב׃ שְׁגִיאוֹת
מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי׃ גַּם מִזֵּדִים
חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם
וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב׃ יִהְיוּ־לְרָצוֹן
אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה
צוּרִי וְגֹאֲלִי׃
כ
לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ יַעַנְךָ יְהוָה
בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃
יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ׃
יִזְכֹּר כָּל־מִנְחֹתֶךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה
סֶלָה׃ יִתֶּן־לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל־עֲצָתְךָ
יְמַלֵּא׃ נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם
אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְהוָה כָּל־
מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ׃ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי
הוֹשִׁיעַ יְהוָה מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי
קָדְשׁוֹ בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ׃ אֵלֶּה
בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר׃ הֵמָּה כָּרְעוּ
וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַּמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד׃

פִּקּוּדַיָא דַיְיָ תְּרִיצִין מַחְדִין לִבָּא
פִּיקוּדָא דַיְיָ בְּרִירָא מְנַהֲרָא עַיְינִין׃
דַחַלְתָּא דַיְיָ דַכְיָא קַיְימָא לְעַלְמִין
דִינַיָא דַיְיָ הֵימְנוּתָא זַכְיאוּ כַּחֲדָא׃
דְרַגִיגִין מִדַהֲבָא וּמִן אוֹבְרִיזִין סַגִי
וּבַסִימִין יַתִּיר מִן דִיבְשָׁא וְכַבְרִיתָא
חֲלִיאָתָא׃ בְּרַם עַבְדָךְ אִיזְדְהַר
בְּהוֹן כְּדִנְטִירִין חֲלוּפֵי הֵיבְנָא א
אִתְעֲבִיד טַבְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל׃ שַׁלְיָית'
מַן יִתְכַּם וּמִטְמוּרוֹת זַכֵּי יָתִי׃
בְּרַם מִן זֵידוֹנַיָא פְּצָא עַבְדָךְ דְלָא
יִשְׁלְטוּן בִּי הֵידֵין אֱהֵי בְּלָא מוּם
וְאֶהֱי זַכַּיי מֵחוֹבָא רַבָּא׃ יְהוֹן
לְרַעֲוָא מֵימְרֵי פוּמִי וְרִינְנַת רַעְיוֹנַי
קֳדָמָךְ יְיָ תוּקְפִּי וּפָרִיקִי׃
לְשַׁבָּחָא תוּשְׁבַּחְתָּא
לְדָוִד׃ יְקַבֵּיל צְלוֹתָךְ יְיָ בְּיוֹמָא
דְעָקְתָא יְשַׂגְבִינָךְ שְׁמָא אֱלָהָא
דְיַעֲקֹב׃ יְשַׁדַר סַעֲדָךְ מִן בֵּית
מוּקְדְשֵׁיהּ וּמִצִיוֹן יְסַיְיעִינָךְ׃
יִדְכַּר כּוּלְהוֹן דוּכְרְנֵי נִכְסָתָךְ וַעֲלָוָתָךְ
יְדַהֲנָאן לְעַלְמִין׃ יִתֵּן לָךְ כְּרַעֲיוֹנָךְ
וְכָל מַלִיכְתָךְ יַשְׁלִים׃ יִימְרוּן עִמָּךְ
נְשַׁבְּחָא בְּפוּרְקָנָךְ וּבְשׁוּם אֱלָהָנָא
נִיטְּקַס יַשְׁלִים יְיָ כּוּלְהוֹן שְׁאֵלְתָךְ׃
הַשְׁתָּא יְדָעִית אֲרוּם פָּרִיק יְיָ
מְשִׁיחֵיהּ קַבִּיל צְלוֹתֵיהּ מִמּוֹתְבֵי ד
דִשְׁמַיָא קַדִישֵׁיהּ בִּגְבוּרָן פּוּרְקָן
יְמִינֵיהּ׃ אִילֵין בִּרְתִיכִין וְאִילֵין
בְּסוּסְוָן וַאֲנַחְנָא בְּשׁוּם יְיָ אֱלָהָנָא נִדְכַּר׃ אִינוּן גַחֲנוּ וְנָפְלוּ וַאֲנַחְנָא אִזְדְקַפְנָא וְאִתְחִילְנָן׃

שבעת ימים ימלא. ואשר ימלא את ידו. אשר לא יכלא את ימיו. החפץ ימלא את ידו: וכל עצתך ימלא. ימלא יי' כל משאלותיך. עד ימלא שחוק פיך. בתרא כתיב ה':

ברה. מזהרת. תורת עדות פקודי מצות יראת משפטי ששה כנגד ששה סדרי משנה ובין כל שם ושם חמשה תיבות עם השם עצמו כנגד ה' חומשי תורה וחותם בשופן אמת צדקו יחדו כלם יחד מתוקנים בחסד ואמת: מחכימת פתי. נותנת חכמה לפתאים: ונפת צופים. ומתק צופים ברוייקאם בלע"ז ומנחם פתר ונפת לשון טפה וכן נפת תטפנ' נפתי משכבי: בשמרם עקב רב. נזהרתי בשמירתם בשביל רב טובך אשר צפנת וללשון הזה ע עקב כמו עקב אשר שמע אברה' בקולי ד"א עקב רב סופן של תלמידי חכמים לבא לידי גדולה עקב לשון סוף ויש לו חבר בלשון משנה עקבות משיח: שגיאות מי יבין. אני נזהרתי בהם אבל אי אפשר להזהר שלא אשגה בהם ואתה נקני מנסתרות שנסתרו ממני ולא ידעתי בחטאי בשגגה: גם מזדים. מן הזדונות: אז איתם. אהיה תמים אמרו חכמים למה דוד דומה לכותי המחזר על הפתחי' והם מערימים בדבר יותר מכל אדם תנו לי מים לשתות דבר שאין בו חסרון כיס משנתנו אמר יש כאן בצל קטן משנתנו לו אומר יש בצל בלא מלח מ משנתנו לו אמ' תנו לי מעט לחם שלא יזיקני הבצל כך אמר דוד בתחלה על השגגות ואחר כך על הזדונות ואחר כך על המרדים פשעים אלו המרדים שמתכוין להכעים וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי: יהיו לרצון. לפיום לרצותך: יענך יי' ביום צרה. המזמור הזה על שם שהיה שולח את יואב ואת כל י ישראל למלחמה והוא היה עומד בירושלם ומתפלל עליהם כענין שנאמר טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור ואמרו רבותינו אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה: שם אלהי יעקב. שהבטיחו בלכתו לחרן ושמר אבטחתי לכך נאמ' אלהי יעקב: מקדש. מהיכל קודשו שהוא מוכן שם: ידשנה סלה. לשון שומן כמו ואכל ושבע ודשן כלומר יקבלם ברצון כעולות מחים: מנחותיך ועולתך. הם התפלות שאתם מתפללים במלחמה: נרננה בישועתך. כשיושיע אותך הקב"ה נרננה כולנו להקב"ה ובשמו נדגול נתאסף ונעשה חיל: עתה ידעתי. זו היא הרננה שנרנן עתה בתשועה זו שבאה ליואב ולישראל. ידעתי שחפץ המקום בו ועננו משמי קדשו כי תשועתם היא תשועתי: אלה ברכב. יש מן האומות שבוטחים ברכב ברזל שלהם ויש שבוטחים בסוסיהם אבל אנחנו בשם יי' נזכיר כי לו היםועה נזכיר לשון הקטרה ותפלה כמו מזכיר לבונה את אזכרתה ולפי' המה יכרעו ויפולו: ואנחנו קמנו ונתעודד. נתגבר עליהם כמו מעודד ענוים לשון עוז: בעזך

בעזך ישמח מלך · רבותינו פתרוהו על מלך המשיח וכון הדבר לפותרו שד על דוד עצמו לתשובת ה[redacted]ספקרו בו מאחר שלקח את בת שבע אחר מזמור זה : וארשת · לשון דבור ואין לו דמיון ומנחם חביא לו חבר ברשיון כורש מלך פרס ומכיהם לשון מבטא שפתים : כי תקדמנו ברכות טוב · קודם ששאלתי ממך הקדמת לי ברכתך על ידי נתן הנביא והקימותי את זרעך וגו׳ והכינותי את כסא ממלכתך על ישראל לעולם : תשית לראשו עטרת פז · ויקח עטרת מלכם ותהי על ראש דוד : חיים שאל ממך · כשהייתי בורח לחוצה לארץ מפני שאול הייתי מתפלל אתהלך לפני יי׳ בארצות החיים : נתת לו · שהשיבותני לארץ ישראל : אורך ימים · למלכותי שאמרת והכינותי את כסא ממלכתך עד עולם : תשיה · מנחם פתר תשוה תשים תשית לשון אחד להם : תחדהו · לשון חדוה : את פניך · בגן עדן ורבותינו פתרוהו במלך המשיח הביאו ראיה לדב׳ ועד עתיק יומין מטא ולקדמוהי הקרבוהי ואומר והקרבתיו ונגש אלי : בל ימוט · ובחסד עליון הוא בוטח שלא ימוט : תמצא ידך לכל אויביך · כל מכת ידך שים לך להבי׳ הבא על אויביך : לעת פניך · לעת זעמך : באפו יבלעם · תפילה היא זו : פרימו מארץ תאבד · להקב״ה הוא מתפלל שיאבד זרעו של עשו הרשע : כי נטו עליך רעה · כנגד טיטוס הרשע שאת הרג את עצמו : בל יוכלו · לעשותה : כי תשיתמו שכם · אשר תשית אותם לחלק שיחלקו ישראל את ממונם כמו שנאמר והיה שחרה ואתננה וגו׳ : במיתריך תכונן על פניהם · במיתרי קשתותיך תכונן חציך ותזמינם לירות על פניהם : רומה יי׳ בעזך · על הקמים ונשירה ונזמרה : אילת השחר · שם כלי שיר ד״א על כנסת ישראל שהיא אילת אהבים הנשקפה כמו שחר ורבותינו דרשוהו באסתר ומנחם פתר אילת לשון חזק כמו אילותי לעזרתי חושה : השחר · לשון שחרית ומנחם פתר לשון בקור כמו שוחר טוב יבקש רצון וכמו לשחר פניך : למה עזבתני · עתיד היה ללכת בגולה ואמ׳ דוד תפילה זו על העתיד : רחוק מישועתי · ומדברי שאגתי : אקרא יומם · אני קורא לך מיום אל יום ואינך עונה : ואתה קדוש · ויושב לשמוע תהלות ישראל מימים קדמונים : ואכני

קראינו ב׳ בקריא׳ וסימ׳ כיי׳ אלהינו בכל קראינו · המלך יעננו ביום קראנו : כ״א בעזך ג׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ נהלת בעזך אל נוה קדשך · יי׳ בעזך ישמח מלך · אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תנינים : ברכות ו׳ ה׳ חס׳ וחד מ״ל וסימ׳ נמסר בסדר ויחי : עולם ועד ו׳ וסי׳ יי׳ מלך עולם ועד · כסאך אלהים עולם ועד ·

יי׳ פרוק לן מליך תקיף קביל צלותן ביום מקריינן :

לשבחא תושבחתא לדוד : יי׳ בעשנך ייחדי מליך משיחא ובפורקנך כמא ירנן לחדא : רגגת נפשיה יהבת ליה ופירוש סיפוותיה לא כליתא לעלמין : ארום תקדמיניה ברכן כבן תשוי על רישיה כליל דהב סנינא : חיי עלמא שאל מינך יהבת ליה ניגדא דיומיא לעלמי עלמין : סגי יקריה בפורקנך תושבחתא ושבחודה תשים עלוי : מטול די תשוויניה בירכן לעלמין תחדיניה בחדוותא די מן קדמך : מטול דמליך משיחא סביר ביי׳ ובחסדא דעילאה לא יזוע : תדבק מחת אידך לכל בעלי דבבך פורענות ימינך תשכח לכל סנאך : תשוינון היך אתון נורא לעידני רוגזך יי׳ ברגזי׳ יסלעמינון ותיכלינון בעור גהנם : בניהון מארעא תהובד וזרעיהון מבני נשא : מטול דחשילו עלך בישתא חשיבו מחשבן בישן ולא יכילונך : מטול דשויתינון לעמך כתף חד באיטוני משכניך תתקן אורחהון קדמיהון : איזדקף יי׳ בעושינך נשבחא ונדוציצא בגבורתך :

לשבחא על תקוף קורבן תדירא דקריצת תושבחת לדוד : אלי אלי מטול מה שבקתני רחיק מן פורקני מילי אכליותי : אלהי אנא קרי בימםא ולא תקבל ובליליא לא שתקותא לי : ואנת קדיש דמיתב עלמא על תושבחן ישראל : עלך סברי אבהתנא סברי במימרך ושזבתנון : קדמך צלו ואשתיזבו ועלך אתרחיצו ולא בהיתו :

יהוה הושיעה המלך יעננו ביום קראנו :

כא

למנצח מזמור לדוד : יהוה בעזך ישמח־מלך ובישועתך מה־יגיל מאד : תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו בל־מנעת סלה : כי־תקדמנו ברכות טוב תשית לראשו עטרת פז : חיים שאל ממך נתתה לו ארך ימים עולם ועד : גדול כבודו בישועתך הוד והדר תשוה עליו : כי־תשיתהו ברכות לעד תחדהו בשמחה את־פניך : כי־המלך בטח ביהוה ובחסד עליון בל־ימוט : תמצא ידך לכל־איביך ימינך תמצא שנאיך : תשיתמו כתנור אש לעת פניך יהוה באפו יבלעם ותאכלם אש : פרימו מארץ תאבד וזרעם מבני אדם : כי־נטו עליך רעה חשבו מזמה בל־יוכלו : כי תשיתמו שכם במיתריך תכונן על־פניהם : רומה יהוה בעזך נשירה ונזמרה גבורתך :

כב

למנצח על־אילת השחר מזמור לדוד : אלי אלי למה עזבתני רחוק מישועתי דברי שאגתי : אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא־דומיה לי : ואתה קדוש יושב תהלות ישראל : בך בטחו אבתינו בטחו ותפלטמו : אליך זעקו ונמלטו בך בטחו ולא־בושו :

יי׳ · יש אומרים כי המלך דבק עם הושיעה וזה איננו נכון בעבור האתנח · ואחרי׳ אמרו שהוא הפוך ביום קוראינו יי׳ הושיעה כמנהג תופשי המלחמה בבואם · יעננו · המלך שהוא דוד אמן כן יהיה וזה על דרך ברוך הבא כאשר אפר׳ והנכון שהוא הושיעה אותנו כי השם יודע ונחשבתו וככה אנא יי׳ הושיעה נא והפעול איננו כתוב והמלך הוא השם שהוא המלך באמת כי דוד משיחו הוא : למנצח · יי׳ בעזך ישמח מלך · יי׳ בעוז שנתת לו ישמח וככה בישועתך : תאות · מה שיש בלבו : וארשת · מה שידבר בפיו והאלף נוסף כאלף ואזרועך וכמוה ברשיון מלך פרס : כי · תי״ו תקדמנו לנוכח השם ויהיה הפועל יוצא לשנים פעולים כלומר המלך שהוא מוקדם מן הברכות : עטרת · זהב עם פז אבנים יקרות סביבה כי כן מנהג המלכים ויתכן היות תי״ו תקדמנו לשון נקב׳ בעבו׳ ברכו׳ כדרך בנות צעדה עלי שור : חיים · שם לעולם על לשון רבים לא יפרדו כמו נעורים בתולים זקונים מלואים : ארך ימים עולם ועד · שלא הפחו׳ שני דורו׳ : גדול · כל נוסע לעולם יוסיף כבוד : הוד והדר תשוה · כמו תשית : כי · אמר השם לאברהם והיה ברכה והמסורר אמר ברכות לעד לנכח הוא ורעו : תחדהו · מגזרת חדוה : כי · הטעם אין לו בטחון בגבורתו רק בשם ובחסדו והזכיר עליון כנגד בל ימוט : תמצא · זהו חסד עליון שהשם אומר לדוד תמצא ידך והיא השמאלית וככה ידם ליתר השלאכה וטעם תמצא כדרך והכרותי להם למען ימצאו את אותם הקולעים והטע׳ לא יוכלו לנוס ולהפרד ולהמלט : תשיתמו · פניך · כעסך פני יי׳ חלק׳ ופניה לא היו לה עוד ויש אומרי׳ כי כף כתנור אם כמו בית

ואני כזית רענן · חיים שאל מכך · כי זה אלהים אלהינו · יסד ארץ על מכונה : תמצא ידך ג׳ וסי׳ תנחנא את אשר תמצא ידך · כל אשר תמצא · תמצ׳ ידך לכל איביך : כ״ב אילת ג׳ וסי׳ גם אילת בשדה · למנצח על אילת השחר · אילת אהבים ויעלת חן : יושב ב׳ מ״ל בסיפרא וסימ׳ יושב בשמים ישחק · ואתה קדוש יושב :

כדרך בחצי לילה כחצות הלילה : פרימו · תי״ו תאבד לנכח דוד או למשיח כי אחריו כתוב כי נטו · מלת נטו יוצאה והפעול הוא רעה : מזמה · בנח ולא יוכלו להוציאה למעשה : כי · בעבור היות באתנחתא שב שכם הוא שכם אחד והטעם להיותם כחברים על דרך והכרותי להם למען ימצאו ומלת תכונן דרך קצרה כי הטעם תכונן הקשת בחציה : רומה · שב להודות השם בסוף המזמור כי כל זה יקרה לאויב בסוף בעוז השם כאשר החל יי׳ בעזך ישמח מלך : למנצח על אילת השחר · כאשר יראה כח עלות השחר ויש אומרים כי הוא שם כלי ניגון וידענו כי יו״ד איילותי כגבר אין איל בלא דגש על כן הוא רחוק להיות אילת נגזרת מזאת הגזרה והנכון בעיני כי הוא תחלת פיוט נעשה על דרך דברי חשק כמו אילת אהבים וזה המזמור על נועם ניגונו : אלי אלי · פעמים כי נגרה היה וטעם אלי בעבור עזבתני ותחסר מלת אלי כאילו הוא או אלי רחוק מישועתי הם דברי שאגתי כמו שאגתי מנהמת לבי והוסיף דברי בעבור היותו בן אדם : אלהי · התימה כי אתה אלהי ואיך לא תענה והטעם כי אין לי אלוה אחר מבלעדיך ולא אקרא רגע אחד ואדום ריק ולא דומיה לי : ואתה · תהלו׳ ישר׳ יהבי׳ שם הארון כדרך בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו וכל זה בעבו׳ היות יושב דבק עם תהלו׳ כי לא כי טעם יושב מאת עומד ויושב קדם סלה כמו שוכן עד כמו אתה יי׳ לעולם תשב ואתה תהלו יש׳ כדרך הוא תהלתך והוא אלהיך · ולא כי אתה הכמב׳ שנוך תהלו ואתה הוא הקדו׳ המהולל כדרך בקרבך קדוש : בך · כבר בטחו בך בהיות בלא צרה היו לבטוח ובעת צרת׳ שבטחו בך ותפלטמו : אליך · לכבד זעקו ולא נכשבו על אחרי׳ על כן לא בושו : ואכני

ואנכי · רחוק הוא שיאמר איש רעת על עצמו שאיננו איש רק ידבר כנגד האויבים שהם יבזוהו ואיננו נחשב בעיניהם למאומה : כל · נזרת לעג קשורה לעולם עם למד : יפטירו בשפה · יפתחו כמו פטר רחם והבית דרך צחות כמו לחמו בלחמי ויתכן שיתחסר מלה : גל · תאר השם כדמות פועל על משקל לחם חום כי הגולל דבריו על השם כדרך גול על יי דרכך : יפלטהו כי חפץ בו · השם כי טעם האומר כי הגולל חפץ בשם והכתוב אמר אם חפץ בנו יי ורבים ככה : גוחי · פועל או שם התאר כמו גוזי מגזרת ותנח בבהרותיך כמו מוציאי והזכיר זה כי הגולל על השם יצילהו כי הנה הוא גוחו מבטן שאין דעת לנו ולא כח : עליך · הטעם עליך השלכתי לא על שדי אמי כי אתה מאכילם ומאכיל אותי ואתה הנותן לי כח לקבל עד שאגדל על כן אמר אלי אתה : אל תרחק ממני · דרך צחות בסירים תרחיק עם קרובה : סבבוני · טעם רבים מכל פאת : אבירי בשן · כמו עגלי על דרך פרות הבשן : כתרוני · מן כתר מלכות שהוא עגול : פצו · פתחו כמו ופצתה האדמה ויתחסר כ"ף מן אריה על דרך אם אוכלה הוא ואמר על אלה הפרים שהם טורפים כמו אריה ושואגים : כמים · דרך משל מרוב הפחד היה כמים אשר לא יאספו כן כפזרו אבריו והתפרדו העצמו' שהם מוסדי הגוף ונמס לבו בקרבו כאילו סרה דעתו : יבש · ולא יוכל לדבר על כן אמר אחר מהגאונים כי כחי הפך חכי ולפי דעתי בעבור היות לחות התול' הקוסרת הכל המעמדת הגוף כנה הליחה בשם כח והנה יבש כאשר יקרה לזקן הבא בימים ומלקוחי מגזרת ומלקחיה ואם איננו על משקלו : ולעפר מות · לעפר בני מות כמו ובגורתך במלחמ' ותשפתני כמו שפות הסיר : כי · יאמר כי סבבוהו זרים ואויבים אחרים שהם פחותים מהפרי' ויותר מכעיסי' והם עדת מרעים וטעם כארי דבק עם הקיפוני שהקיפו כארי ידי ורגלי והזכיר ידי כי בהם הוא נלחם ורגלי כי בהם יוכל לברוח : אספר · יש אומרים כמו אספרם מחול ירבון וכמוהו מי יספר שחקים בחכמה והטעם שהוא רזה ואין לו בשר והנכון בעיני בעבור שהזכיר והתפרדו כל עצמותי אמר כאשר אספר כמה עצמות יתפרדו ממני ישחקו אויבי כמו לראוה כך ויתכן שהעצמות דרך משל לאנשיו שנבדלו ממנו בעת ברחו במלחמ' : יחלקו · כפי מחשבת האויבים ודבריהם בעבור היותם בגדי מלוכ' ולולא היותו מלך לא היה טעם בדבריו וזה רמז : ואתה · אילותי · השם ואל יעלה על לבך איך יקרא דוד כי השם הוא איילותו ואורו וישעו ועזרתו וכל אלה מקרים כי חפצו להגיד כח עליון שקבלו : הצילה מחרב · כנגד עדת מרעים : מיד כלב · כנגד כי סבבוני : הושיעני · כנגד אריה טורף ושואג וטעם יחידתי בעבור היות כל נשמת אדם יחידה מתבודדת עם נפשה מנשמת הכל ובהפרדה מגוייתה אז תאסף אל הכל וטעם ומקרני ראמים שהם חזקים מכל הקרנות ושמעתי בני איש אומרים כי הראם יפיל עצמו מהר גבוה על קרניו ולא תשברנה ורמים חסר אלף כמו ברחוץ הליכי בחמה וטעם עניתני כי כבר עשית לי חסד מצרה כזאת וטעם ומקרני כאילו הייתי על קרניו ואף כי קרניו גבוהים מכל הקרנות והעד ותרם כראם קרני וטעם עניתני כנגד אקרא יומם ולא תענה · אספרה · כנגד אספר כל עצמותי וטעם לאחי לאנשי סודי : ובתוך קהל אהללך · והנה היא התהלה שאומר להם : יראי · וזו הללוהו שב אל סמך הנזכר למעלה ואלה יראי יי' מהגוים על כן אין שם מלת כל כמו כל זרע יעקב ואמר ליש' גורו ממנו כולם ירואוס ואם תעת ידם על אויביהם יתנו הענו לשם : כי · ולא שקץ · הרחיק ונכא : ענות · מגזרת עני ויש אומרים כמו מענה לשון על משקל שבות : מאתך · אתה הוא הסבה והיסוד לתהלתי כנגד ואהללך : ואכלו

ואנכי ט"ף בקרי' וסי' ואנכי עמדתי בהר כימים הראשנים · ואנכי הסתר אסתיר פני · ואנכי לא חטאתי לך · ואנכי היום רך ומשוח מלך · רוגע הים ויהמו גליו · ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה לקבץ · ואנכי תולעת ולא איש · ואנכי נטעתיך שורק · ואנכי אברתי אך אשיתך בבנים · וכל ר"פ דתריסר דכוו' · עוזר ה' בל' וסי'

וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא־אִישׁ חֶרְפַּת אָדָם
וּבְזוּי עָם: כָּל־רֹאַי יַלְעִגוּ לִי יַפְטִירוּ
בְשָׂפָה יָנִיעוּ רֹאשׁ: גֹּל אֶל־יְהֹוָה
יְפַלְּטֵהוּ יַצִּילֵהוּ כִּי חָפֵץ בּוֹ: כִּי־אַתָּה
גֹחִי מִבָּטֶן מַבְטִיחִי עַל־שְׁדֵי אִמִּי:
עָלֶיךָ הָשְׁלַכְתִּי מֵרָחֶם מִבֶּטֶן אִמִּי
אֵלִי אָתָּה: אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי כִּי־צָרָה
קְרוֹבָה כִּי־אֵין עוֹזֵר: סְבָבוּנִי פָּרִים
רַבִּים אַבִּירֵי בָשָׁן כִּתְּרוּנִי: פָּצוּ עָלַי
פִּיהֶם אַרְיֵה טֹרֵף וְשֹׁאֵג: כַּמַּיִם
נִשְׁפַּכְתִּי וְהִתְפָּרְדוּ כָּל־עַצְמוֹתָי הָיָה
לִבִּי כַּדּוֹנָג נָמֵס בְּתוֹךְ מֵעָי: יָבֵשׁ
כַּחֶרֶשׂ כֹּחִי וּלְשׁוֹנִי מֻדְבָּק מַלְקוֹחָי
וְלַעֲפַר־מָוֶת תִּשְׁפְּתֵנִי: כִּי סְבָבוּנִי
כְּלָבִים עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי כָּאֲרִי
יָדַי וְרַגְלָי: אֲסַפֵּר כָּל־עַצְמוֹתָי הֵמָּה
יַבִּיטוּ יִרְאוּ־בִי: יְחַלְּקוּ בְגָדַי לָהֶם
וְעַל־לְבוּשִׁי יַפִּילוּ גוֹרָל: וְאַתָּה
יְהֹוָה אַל־תִּרְחָק אֱיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי
חוּשָׁה: הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד־
כֶּלֶב יְחִידָתִי: הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה
וּמִקַּרְנֵי רֵמִים עֲנִיתָנִי: אֲסַפְּרָה
שִׁמְךָ לְאֶחָי בְּתוֹךְ קָהָל אֲהַלְלֶךָּ:
יִרְאֵי יְהֹוָה הַלְלוּהוּ כָּל־זֶרַע יַעֲקֹב
כַּבְּדוּהוּ וְגוּרוּ מִמֶּנּוּ כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל:
כִּי לֹא־בָזָה וְלֹא שִׁקַּץ עֱנוּת
עָנִי וְלֹא־הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ וּבְשַׁוְּעוֹ
אֵלָיו שָׁמֵעַ: מֵאִתְּךָ תְהִלָּתִי
בְּקָהָל רָב נְדָרַי אֲשַׁלֵּם נֶגֶד יְרֵאָיו:

וַאֲנָא זָחִיל חַלָּשׁ וְלָא גְּבוֹר כְּכַל
חַסוּדֵי בְּנֵי נָשָׁא וּמִתְרַמְרְמוּתָא
דַּעֲמַמֵי: כָּל דְּמַחְמַיִין לִי יִרְהֲבוּן
עֲלַי מִתְגָּרִין בְּסִיפְוָותְהוֹן יְטַלְטְלוּן
בְּרֵישֵׁהוֹן: וְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ וְשֵׁיזְבֵיהּ
יָתֵיהּ מְטוּל דְּאִיתְרְעֵי בֵיהּ: מְטוּל
דְּאַתְּ אַפֵּקְתַּנִי מִכְּרֵיסָא אַסְבַּרְתַּנִי
עַל תַּדְיֵי אִמִּי: בְּסַעֲדָךְ אִיתְלְקִית
מִמְּעַיָּא מִכְּרֵיסַת דְּאִמִּי אֱלָהִי אַתְּ:
לָא תִתְרַחַק מִינִי מְטוּל דְּעָקְתָא
קְרִיבָא אֲרוּם לֵית פָּרִיק: אַחֲזָרוּ
עֲלַי עַמְמַיָּא דִּמְתִילִין לְתוֹרִין
סַגִּיאִין רוּבְנֵי מַתְנַן אַקְפּוּנִי: פְּתַחוּ
עֲלַי פּוּמְהוֹן הֵיךְ כְּאַרְיָא אָכְלֵי
וְתָבִיר: הֵיךְ כְּמַיָּא אִיתְשַׁדַּרַת
וְאִתְפַּרְפְּרָן כּוּלְהוֹן גַּרְמַיי הֲוָה
לִבִּי מִתְמְסֵי הֵיךְ שַׁעֲוָא בְּגוֹ מְעַיי:
יְיבַשׁ הֵיךְ פְּחַר חֵילִי וְלִישָׁנִי אַדְבִּיק
מוֹרִיגַיי וּלְבֵית קְבוּרְתָּא אַמְטַתְנִי:
מְטוּל דְּאַחְזָרוּ עֲלַי רַשִׁיעֵי דִּמְתִילִין
לְכַלְבַיָּא סְגִיעֵי כִּנְשַׁת מַבְאִישִׁין
אַקְפּוּנִי נַכְתִין הֵיךְ כְּאַרְיָא אִידַי
וְרַגְלַי: אַחֲוֵי כָּל חֶלְבְּשׁוּשֵׁי גַּרְמַיי
אִינוּן מִסְתַּכְּלִין מְבַזַּן לִי: מְפַלְגִין
לְבוּשַׁיְהוֹן וְעַלוֹי פִּתְגָּמַי יִרְמוּן
עַדְבִין: וְאַנְתְּ יְיָ לָא תִתְרַחִיק
תּוּקְפִי לְסִיוּעִי אוֹחִי: פְּצִי מִקְטְלִין
דְּחַרְבָּא נַפְשִׁי מִן אִידָא דְּכַלְבָּא
רוּחָא דְגוּשְׁמִי: פְּרוּקְנִי מִפּוּם
אַרְיָא וּמִמַּלְכִין דְּתַקִּיפִין וְרָמִין
כְּרֵימָנָא קַבֵּילְתָּא צְלוֹתִי: אַחֲוֵי
גְּבוּרַת שְׁמָךְ לְאַחַי בְּמִצַּע כְּנִישְׁתָּא
אֲשַׁבְּחִינָךְ: דַּחֲלַיָּא דַּיְיָ שַׁבְּחוּ
קֳדָמוֹי כָּל זַרְעָא דְיַעֲקֹב הָבוּ לֵיהּ
יְקַר וְאִזְדַּעְזְעוּ מִינֵיהּ כָּל זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: מְטוּ דְלָא בְסִיר וְלָא שָׁאִיט צְלוֹתְהוֹן דַּעֲנְיֵי
וְלָא סְלִיק שְׁכִנְתֵּיהּ מִבֵּינֵיהוֹן וּבְצְלוֹאֵיהוֹן קֳדָמוֹהִי מְקַבֵּיל: מִינָךְ תּוּשְׁבַּחְתִּי בִּכְנִשַׁת
סְגִיעַת עַמָּא נִדְרַי אֲשַׁלֵּם קֳבֵיל דַּחֲלוֹי:

נבסר בישעיה סימן לא': ולשוני ג' בקריאה וסי' ולשוני מדבק מלקוחי · ולשוני תהגה צדקך · ולשוני אם יהגה רמיה : הצילה כל ליש' מל' בכ"ז חס' וסי' וישמע ראובן ויצלהו · ויצלני מחרב פרעה · אשר מצאתם בדרך ויצלם יי' · אשר הצלני מיד הארי · ויצלני מכל צרה · כי אתך אני להצלך דירמיה · משזיב ומצל : שמע ד' בקריאה וסי' זה עני קרא וי' שמע · צעקו וי' שמע ומכל · כי לא בזה ולא שקץ ענות עני · ויגד להם מיכיהו · וסימ' בלשון ארמי מביהו צוח בסכ' נא ואתבזי ·

רשי

ואנכי תולעת · כל ישראל מכנה כאיש אחד · יפטירו : יפתחו כמו פטר רחם ופטר חמו' פוטר מים : גול אל יי' · כמו לגול ים לאדם לגולל יהבו ומשאו אל יוכרו למען יפלטהו : גוחי · מוציאי ומוסכי כמו יגיח ירדן אל פיהו : מבטיחי על שדי אמי · זמנת לאדם שדים ליסען עליהם למחיה : עליך השלכתי מרחם · כשלכתי מרחם משאז הוצאתני מרחם כמה דאת אמר העמוסים מני בטן משאז נולדו השבטים כשאם ונהלם : פרים רבים · מלכיות חזקים : אבירי בשן · גם הוא לשון פרים · בבשן שהם שמנים : כתרוני · סבבוני ככתר המקיף את הראש : אריה טורף · נבוכד נצר : כדונג : שעוה הנימוחה מחום האש : מלקוחי · הם החנכיים שקורין פאלייש בלעז כשאדם מצר אין רוק מצוי בפיו ומכחם פתר מלקוחי אנטייליאש בלעז כמו במלקחים לקח והמלקוח הן הסניים אשר דמו למלקוחי חרשים : ולעפר מות · לרכאות מיתה : תשפתני · אתה מושיבני לשו' שפיתת קדירה שפות הסיר ומכחם פתר כל לשון שפיתה לשון שימה : כארי ידי ורגלי · כאילו הם מרוכאים בפי ארי וכן אמר חזקיה כארי כן ישבר כל עצמותי · אספר כל עצמותי · כאב עצמי : המה יביטו · שמחים לאידי : ועל לבושי יפילו גורל · בוזזים את נכסיכו : אילותי · כחי כמו הייתי כגבר אין איל וכמו יש לאל ידי : הושיעני מפי אריה · כאשר מקרני ראימים עניתני זה האמורי אשר כגובה ארזים גובהו ל' ואחד מלכים : אספרה שמך לאחי · בהתאסף כל כנסייתי וכן אומר להם יראי יי' הללוהו אלו הגרים וכל זרע יעקב : וגורו · לשון יראה : ענות עני · צעק' דל כל ענייה שבמקר' לשון צעקה ועוד יש לפתור ענות לשון הכנעה כמו לענות מפני שהוא נכנע ומתפלל לפניך · ואכלו

יאכלו. הטעם שהענוים יאכלו וישמחו וישבעו מרוב השמחה בראותם כי השם הושיע העני אשר אין עוזר לו וטעם יחי לבבכם זה יאמר איש לרעהו כדרך ותחי רוח יעקב אביהם כי לבו היה כמת: יזכרו. טעם אפסי ארץ כי השומעים אף על פי שהם בקצה הארץ יזכרו זה הפלא שעשה השם וישובו לעבדו ואלה אינם ענוים על כן אמר כל משפחות גוים: כי. אז יודו כי לשם לבדו המלוכה וגם הכתוב הוא כמו והנבואה עודד הנביא שהטעם והנבואה נבואת עודד ורבים כמוהו כאילו אמר כי ליי' המלוכה ויי' מושל בגוים: אכלו. זה הפסוק כנגד יאכלו ענוים וישבעו כי דשני ארץ הם המתענגים בעולם הזה לאכול כל דשן ודשני ארץ הפך ענוים והטעם אם יתעדנו בעולם הזה בסוף ובאחרית ימיהם ישתחוו למלך האוסף רוחם ואין כח בהם למרות וככה לפניו יכרעו כל יורדי עפר וטעם ונפשו לא חיה על דרך נכות כ בעדה עלי סור כי אחד מהם לא יוכל לחיות נפשו וזה רמז כי ת תאבד נפשם בעולם הזה הפך הענוי' שכתו' בהם יחי לבבכם לעד: זרע. ויו לפניו גם ויו יעבדנו שב אל כי ליי' המלוכה והטעם כמו וחסד יי' מעולם ועד עולם על יראיו וככה בני עבדיך ישכנו ותחסר מלת אשר כמו עם לבבו שלם כאילו הוא זרע אשר יעבדנו והם בני הענוים ה הנזכרים למעלה וטע' לדור לדור הבא על כן אחריו יבואו על דרך דור הולך ודור בא: לעם נולד. הוא דור שלישי וטעם צדקתו על דרך צדקתו עומדת לעד גם בעולם הזה: מזמור לדוד יי' רועי לא אחסר. זה המזמור כנגד ודמה עמו כ כשה שמשענתו על ה הרועה והנה השם הוא הרועה אותי על כן לא אחסר כלו והטעם לא יחסר לי מה שאני צ צריך כדרך מלא: בנאות. הטעם שימצא הדשא ויהיה שם נוה קרוב שלא יגע בצהרים בעת ש שתרבץ השה ועל מי הזכיר המים וטעם מנוחות הפך נחל שוטף: נפשי. הזכיר כי הרועה לא ידפקנו ל להוליכו מדרעה אל מרעה בניחוץ רק נפשי ישובב בטובה ונחת וטעם במעגלי צדק שלא יוליכנו על גבעות ועל עמקים וכל זה לא למעני הוא עושה רק למען שמו למען כפר שמו בכל הארץ כי הוא רועה טוב ורחמן ואין כמוהו: גם. הטעם אם תקראנה גזירות השמי' שהשם גזר מימי קדם לבוא רעה בעולם ודמה הרעה לגיא צלמו' לא אירא רע לא אירא שרע יהיה לי כי שבטך יראה לי הדרך עד שאלך וזה השבט והמשענת בה יתנחם לבו והטעם כאשר תבואנה שנת רעה לעולם השם ישגב שנות לחוסי' בו לחיותם ברעב ולהציל ממות נפשם והטעם מות שאיננו כדרך התולדת כמו מתי מלחמה ומגפה. תערך. נגד צררי. כנגד בגיא צלמות על דרך מעוף צוקה והנה השלחן כנגד הדשא וכוסי רויה כנגד על מי מנוחות ורויה תאר השם כמו אשה חכמה ומרוב דשן המטעמים שהם על השלחן ראשו מרושן כאילו הוא בלול בשמן רענן וטעם זה המזמור על עבדי השם העוזבים תאות העולם והם שמחים בחלקם ויחשבו כי לחם ומים כנגד כל תענוג המטעמי' כי מחשבתם ולבם על תענוגי העולם הבא על כן יכיחו תענוג רגע בעבור תענוג עולם על כן אמ' אך זאת כל מחשבתי וטעם ירדפוני כל כך ארגיל עצמי לעשות טוב וחסד טוב לנכשי וחסד עם אחרי' ללמדם ולהורותם לעבוד את יי' עד שיהיה לי חוק כי אילו רציתי להניח הטוב רגע אחר הוא היה רודף אחרי' וטעם ושבתי פעם אחר פעם כדרך כלה שב במרוצת' ויא כמו ושקטתי מגזרת בטובה ונחת תושעון והנה הטעם כי לעולם אעשה טוב וחסד כל ימי אשב בבית השם להכיר מעשיו וזאת היא התפלה באמת כי אז יתבודד מבני אדם: לדוד. ליי' הארץ ומלואה. כי הוא על ימים. בעבור שים מקומות בארץ יקבלו כח עליון כדרך וזה שער השמי' על כן החל לאמר ליי' הארץ בעבור בהר יי' וטעם ליי' הארץ כי בדרך התולדת נבראה להיותה תחת המים ובחפץ השם יבש קצתה והיא המחנה אשר היא מגולה על כן כי הוא על. ויאמר רבי משה כי פי' על כמו עם כמו ויבואו האנשים על הנשים והטעם שלא היה על מתכונתה שיחיו בני אדם עליה כי אם שיהיו סביבה ימי' ונהרות ובן בלעם אמר כי הטעם שאיננה רחוקה מנהר או ים: מי. הר יי'. זה הר המוריה וזה המזמור חברו דוד אחר דבר גרן ארונה היבוסי: ומי יקום. הטעם לדור בו: נקי

כ"ג מזמור לדוד ה' ר"פ וסימ' נמסר לעיל בריש סיפרא סימ' ג': ינחני ב' וסימ' מן ארם ינחני בלק. נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק: וחסר ה' וקמצין וסימ' טבא רדף חייא ונטר אסתר. ופי' אך טוב וחסר ירדפוני. רדף צדקה וחסד. חיים וחסד עשית עמדי. שומר הברית והחסד דעזרא. ותשא חן וחסד לפניו: כ"ד כל

ייכלון ענוותני וישבעון ישבחו
קדם יי' דתבעין ליה ישרי רוח כ
נבואה ברעיוני לבכון לעלמין:
ידכרון ניכסוי ויתובון קדם יי' כל
סייפי ארעא ויסגדון קדמך כל
גנסת עממיא: מטול דמן קדם יי'
מלכותא ושליט בעממיא: וסגידו
כל רהיני ארעא קדמוי גחנין כל
נחתין ביה קבורתא ונפש רשיעא
לא ייחי: זרעיה דאברהם יפלחון
קדמוי יתוון כח גבורתא דיי' לדרא
בתראה: יתובון בניהון ויתנון
צדקתיה לעמיה דעתיד למלך פ
פרישן דעבד:
תושבחתא לדוד יי' דזן ית עמיה
במדברא לא חסרו כולא: באתר
ציחתא בהניית דאיתאין ישרינני
על מי ניחיא דברני: נפשי ייתיב
במנא דברני בהלכות צדקא
מטול שמיה: ברם כד אזיל בגלות
במישר טולא דמותא לא אדחל
מבישתא מטול דמימרך בסעדי
תיגראך תריצא ואוריתך הינון
ינחמונני: סדרת קדמי פתור מנא
זקיף קבל מעיקי דהינתא בעופיא
פטימיא גושמיה ובמשח רבותא
ריש כהניי כלידי רוותא: ברם
טבתא וחסדא ירדפונני כל יומי
חיי כד אתיב בבירת מקדשא דיי'
נגדא דיומנא: לדוד
תושבחתא דיי' הא ארעא ובריתהא תבל ודיתבין בה: מטול די הוא על ימיא שויתיתאה
ועל נהרותא אתקינאה: מאן יסק לטור בית מקדשא דיי' ומאן יקום באתר קודשיא:

ד' יאכלו ענוים וישבעו יהללו יהוה
דרשיו יחי לבבכם לעד: יזכרו
ח' וישבו אל יהוה כל אפסי ארץ
ז' וישתחוו לפניך כל משפחות גוים
ל' ל חס' כי ליהוה המלוכה ומושל בגוים:
אכלו וישתחוו כל דשני ארץ
ח' לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו
ל' ל א' ז' לא חיה: זרע יעבדנו יספר לאדני
ל'רפין נ' לדור: יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד
כי עשה: כג
אל"פ ה' מזמור לדוד יהוה רעי לא אחסר:
ל' ל דג בנאות דשא ירביצני על מי מנוחת
ל' ב'מן אר"ס ינהלני: נפשי ישובב ינחני במעגלי
צדק למען שמו: גם כי אלך בגיא
צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי
שבטך ומשענתך המה ינחמני:
לגמי' ל חס' ל תערך לפני שלחן נגד צררי דשנת
בשמן ראשי כוסי רויה: אך טוב
ה' ל וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי ב
לם בבית יהוה לארך ימים: כד
ז' ריקדים דוד לאחתיך לדוד מזמור
ג' מל ליהוה הארץ ומלואה תבל וישבי
ד' בה: כי הוא על ימים יסדה ועל
ל' ג' נהרות יכוננה: מי יעלה בהר יהוה
ב' לבני צנחו ל ומי יקום במקום קדשו:

ספרא לדוד כב"ז לדוד מזמור וסימ' לדוד מזמור ליי' הארץ ומלאה. לדוד מזמור דקוה קויתי. למנצח לדוד מזמור יקום אלהים ויפוצו איביו. לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה' למנצח לדוד מזמור אלהי תשועתי. למנצח לדוד מזמור נאם יי' לאדני. למנצח לדוד מזמור יי' חקרתני ותדע:

רשי

יאכלו ענוים. לעת הגאולה לימות המשיח: יחי לבבכם לעד. כל זה אומר לפניהם: יזכרו וישובו אל יי'. יזכרו האומות הרעה שמצאתנו כשיראו את ה הטובה וישובו אל יי': כי ליי' המלוכה. כשיראו שחוזרת לך המלוכה והממשלה: אכלו וישתחוו כל דשני ארץ. הרי זה מקרא מסורס אכלו ענוים כל דשני הארץ וישתחוו ליי' בהלל והודאה על הטובה דשני ארץ טוב חלב הארץ כל זה יראו א אפסי הארץ וישובו אל יי': לפניו יכרעו. אז כל מתי האומות מתוך גיהנם ולא ירחם עליהם לחיות את נפש' מגיהנם: ונפשו. של כל אחד ואחד. לא חיה. לא יחיה ורבותינו דרשו מן המקר' הזה שהמתי' לפני מיתתם בשע' נטילת נשמה רואין פני שכינה: זרע יעבדנו וגו'. זרע ישר' אשר תמיד עובדים אותו: יספר ליי' לדור. כרם המקרא ודורשהו יסופ' לדור אחרון לשם יי' ולשבחו את אשר עשה להותו זרע: יבאו. הראשונים ויגידו צדקתו לעם ה הנולד כי עשה להם צדקה: מזמור לדוד. אמרו רבותינו כל מקום שנא' מזמור לדוד מנגן ואחר כך שורה עליו שכינה מ מזמור להביא רוח הקדש לדוד וכל שנאמר בו לדוד מזמור ש שרתה עליו שכינה ואח' כך אמר שירה: יי' רועי. במדבר הזה שאני הולך בו בטוח אני שלא אחסר כלום: בנאות דשא. בנוה דשא' לפי שהתחיל לרמות מזונותיו למרעה בהמה שאמ' יי' רועי נופל על הלשון של יי' רועי נאות דשא ומזמור זה אמר דוד ביער חרת למה נקרא שמו יער חרת שהיה מנוגב כחרת ו והרטיבו הקב"ה מטוב של העולם הבא מדרש תלי': נפשי ישובב. רוחי שהופג בצרות ובמנוקה ישובב לקדמותו: במעגלי צדק. בדרכי מישור שלא אפול ביד אויבי. בגיא צלמות. בארץ חשך ועל מדבר זיף אמר כל צלמות לשון חשך פירשו דונש בן לברט: שבטך ומשענתך. יסורין שבאו עלי ומשען שאני בטוח על חסדך שניהם ינחמוני שיהו לי לסלוח עון ובטוח אני שתערוך לפני שלחן היא המלכות: דשנת בשמן ראשי. כבר משחתני על פיך למלך: כוסי רויה. לשון שובע: ליי' הארץ. ארץ ישראל ותבל שאר ארצות: על ימים יסדה. שבעת ימים מקיפין ארץ ישר' וארבע נהרות ירדן וירמוך קרמיון ופוגה: מי יעלה בהר יי'. אף על פי שכל יושבי תבל שלו אין הכל כדי ליקרב אליו אלא אלה נקי כפים וגו': לא

נקי

נקי׳ בעבור היות כל המעשים בידים הזכיר נקי כפים שלא עשה רע והוא בר לבב שהוא העיקר ונפשו עצם כבוד השם כמו נשבע יי׳ בנפשו וכתוב נפשי דרך כי׳ בעבור כבוד השם על דרך והייתי אני ובני שלמה חטאים כאשר פירשתיו והנה הזכיר המעשה והלב והלשון: ישא. אמר ישא ברכה כנגד לא נשא לשוא נפשי: זה׳ רמז לדור שנבנה הבית בימיהם במות דוד ואחר כך שב לנכח השם כי זה הדור הם מבקשי פניך׳ סלה באמת יעקב סלה פי׳ הם זרע יעקב ואין צורך לפי׳ אחר שאמ׳ תחסר מלת אלהי יעקב: שאו׳ אמרו קדמונינו ז״ל כי זה רמז להכנס ארון אל בית קדשי הקדשים על כן כתוב למעלה במקום קדשו וזה שאומר לשערים דרך משל והטעם היות ה המקום ששם הארון נכון מכל הר גבוה ונשא בעבור הכבוד ששוכן שם וטעם שערים ופתחי עולם שהם רבים ופתחי ע עולם שהם עומדים ל לנכח בעבור כבוד ה הכבוד וטעם מלך הכבוד שבעבורו היה כבוד הבית הגדול: מי׳ אם ישאל השואל מי זה מלך הכבוד ה התשובה יי׳ עזוז וגבור שיראה גבורתו במעשיו וילחם בעבור קדושיו והנה הטע׳ כי בשכון הכבוד בין ישרא׳ ישכנו לבטח כי לא יפחד מן האויב: שאו׳ פעם שנית רמז לשוב הכבו׳ בבוא הגאל כי לא היה הכבוד בבית שני וראשיכם הראשון ב בעבור אחר כאילו א אמר ושאו פתחי עולם ראשיכם: מי׳ תוספת והוא בעבור שיעמוד בית שלישי ולא הזכיר גבור מלחמה בעבור וכתתו חרבותם לאיתים והארץ תשקט מכל מלחמה וטעם יי׳ צבאות שיהיו אנשי הדור כמו מלאכי ה השם וטעם יי׳ צבאו׳ כי נקר׳ השם ככה בעבור צבא השמים כאשר פירשתי לא בעבו׳ צבא ישראל כאשר אמר ה הגאון: לדוד אליך יי׳ נפשי אשא. אמר רבי משה טעם נפשי אשא כדרך מנחה כמו וישא משאות והנכון בעיני שהוא כמו ואליו הוא נושא את נפשו לא לאחר: אלהי׳ יתכן להיות בית בך בטחתי תחת הבית כמו ויו ולמדני תחת הויו או ככה כמבא והנה בטחתי בך אוכי ראוי שאבוש: גם. האמת והראוי שיבושו הבוגדים. ריקם כמו חנם והמ״ם נוסף: דרכיך׳ הם דרכי השם והתולדת שברא בדרך חכמה: וארחותיך. על יד הנביא והם הארחות שצוית: הדריכני. זה הפסוק נכבד והטעם שיבקש שיעזרהו השם בדרך האמת עד היותו רגיל וזה טעם ולמדני כמו למוד מדבר כעגל לא לומד וטעם אלהי ישעי שיושיעהו מכל דבר שימנעהו ללכת בדרך האמת כי אין לי מי אקוה זולתך: זכור׳ מבקש רחמיו וחסדיו שלא ינמלכו על מעשיו הקדמונים שמכעוהו עד עתה להבין דרכי השם כי אמת על כן אחריו חטאות ופשעי הפשע שיצא הפושע מתחת הרשות והעד על כל דבר פשע ומטעם כחסדך בעבור כי אתה מקור החסד ומבוע הטוב על כן אחריו טוב ופתחות הבית בדרך שהוא דרך השם כאשר אחל דרכיך יי׳ הודיעני והנה יורה החטאים אל זה הדרך הישר והענוים ידריכם בדרכו וירגילם עד שיהיה להם חוק ומשפט: כל ארחות יי׳. בתחלה חסד ואחרי כן אמת: לנוצרי בריתו. על דרך נוצר חסד לאלפים: למען. כי רב הוא. אע״פ שהוא רב כדרך כי עם קשה עורף כי חטאת לך. ויש אומרים למען אודיע שמך והנכון שיודע שמך סלח: מי האיש. הוא הנכבד כמו וחזקת והיית לאיש והטעם כי יראת השם תביאהו אל הדרך שיבחר בה: נפשו. טעם נפשו כדרך כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא והיא המתה בהפרד הנשמה וטעם תלין כמו תשכב והטעם כי עד יום מותו יהיה בעולם הזה בטוב ויש אומרים כי זה רמז לחיי נשמתו ותהיה בטוב: סוד. סודות האלהים לא יתגלו כי אם ליראיו ואף כי אחרי שתלין נפשו ואמר ליראיו כאשר אחל ירא יי׳: עיני

נפשי ותימא דלא כתבה במסורת גדולה אלא כן דכתיבין וי״ו בסוף תיבות וקריין יו״ד

לא נשא לשוא נפשי׳ לא נשבע בשוא ובנפשי לשוא מצינו לשון שבועה נופל על נפש שנאמר נשבע יי׳ צבאות בנפשו: זה שכך מעשיו הוא דור דורשיו: שאו שערים ראשיכם׳ בימי שלמה בבו כשיבא להכניס הארון לבית קדשי הקדשים ודבקו שערים זו בזו אמר עשרים וארבע רננות ולא נענה עד שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך: פתחי עולם. פתחים שקדושתן עולמית: נפשי אשא. אכוין לבי: הבוגדים ריקם׳ הגוזלים והחומסים המושיבים את העניים ריקם מנכסיהם כמו ואתה לבה צורי ריקם: הדריכני. אדרוכמוי״ בלע״ז: אותך קויתי כל היום. הוא העולם הזה שהוא יום לאומות ולילה לישראל: כי מעולם המה׳ מימות אדם הראשון שאמרת לו ביום אכלך ממנו מות תמות ונתת לו יום משלך שהוא אלף שנים: כחסדך זכור לי אתה׳ הראוי לחסדך זכור לי אלו מעשים טובים שבידי: טוב וישר יי׳. וחפץ להצדיק בריותיו: על כן יורה חטאים בדרך׳ תשובה ר״א יורה חטאים לרוצחי׳ שב״מ תכין לך הדרך וגו׳ מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כו׳ כדאיתא במכות: למען שמך׳ הרב סלח לעוני כי רב הוא׳ כי נאה לרב לסלוח עון רב: מי זה האיש ירא יי׳. הבה יורנו בדרך שהוא בחר הוא דרך הטוב: נפשו בטוב תלין׳ כשילין בקבר תלין בטובה נפשו: כי

ראשיכם ו׳ בקרי׳ וסימ׳ ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם: אתם נצבים היום׳ את הנביאים ואת ראשיכם החוזים׳ ופאריכם על ראשיכם׳ שאו שערים׳ וחברו: מי הוא זה ג׳ דסמיכי וסימ׳ מי הוא זה ערב את לבו׳ מי הוא זה מלך הכבוד תניינא׳ מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו: כ״ה לדוד ב׳ בטעם

נ׳ נְקִי כַפַּיִם וּבַר־לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא
נפשי ל׳ ר״פ לַשָּׁוְא נַפְשׁוֹ וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה׃
יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי
דורשיו ק׳ ו׳ יִשְׁעוֹ׃ זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ
יַעֲקֹב סֶלָה׃ שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם
ל׳ ואחרכי וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ
הַכָּבוֹד׃ מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה
ל׳ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה׃
ו׳ שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי
ואחרפין ג׳ עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד׃ מִי הוּא זֶה
מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ
הַכָּבוֹד סֶלָה׃ כה
ב׳ בטע׳ לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהוָה נַפְשִׁי אֶשָּׂא׃ אֱלֹהַי
בְּךָ בָטַחְתִּי אַל־אֵבוֹשָׁה אַל־יַעַלְצוּ
ואחל׳ אֹיְבַי לִי׃ גַּם כָּל־קֹוֶיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ
ה׳ מל׳ בליש׳ יֵבֹשׁוּ הַבּוֹגְדִים רֵיקָם׃ דְּרָכֶיךָ יְהוָה
ל׳ כתי׳ כן הוֹדִיעֵנִי אֹרְחוֹתֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ הַדְרִיכֵנִי
ב׳ את חיך בַאֲמִתֶּךָ וְלַמְּדֵנִי כִּי־אַתָּה אֱלֹהֵי
ל׳ מל׳ בכתו׳ יִשְׁעִי אוֹתְךָ קִוִּיתִי כָּל־הַיּוֹם׃ זְכֹר־
רַחֲמֶיךָ יְהוָה וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה׃
חַטֹּאות נְעוּרַי וּפְשָׁעַי אַל־תִּזְכֹּר
ב׳ מל׳ כתחין כאתנח׳ בכי׳ ה׳ נגש׳ כְּחַסְדְּךָ זְכָר־לִי־אַתָּה לְמַעַן טוּבְךָ
יְהוָה׃ טוֹב־וְיָשָׁר יְהוָה עַל־כֵּן יוֹרֶה
חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ׃ יַדְרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט
וִילַמֵּד עֲנָוִים דַּרְכּוֹ׃ כָּל־אָרְחוֹת
יְהוָה חֶסֶד וֶאֱמֶת לְנֹצְרֵי בְרִיתוֹ
ה׳ וְעֵדֹתָיו׃ לְמַעַן־שִׁמְךָ יְהוָה וְסָלַחְתָּ
לַעֲוֺנִי כִּי רַב־הוּא׃ מִי־זֶה הָאִישׁ יְרֵא
ה׳ יְהוָה יוֹרֶנּוּ בְּדֶרֶךְ יִבְחָר׃ נַפְשׁוֹ
ל׳ רפין ד׳ בְּטוֹב תָּלִין וְזַרְעוֹ יִירַשׁ אָרֶץ׃ סוֹד
ד׳ יְהוָה לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם׃

דכי אידיא ובריר רעיונא דלא אומי על שקרא לחייבא נפשיה ולא קאים לניכלא׃ יקבל ברכתא מן קדם יי וצדקתא מאלהא פורקניה׃ דנן דרא די תבעין ליה דבעיין סבר אפוי יעקב לעלמין׃ זקפו תרעי בית מקדשא רישיכון ואזדקופו מעלני עלמא ויעול מלך יקרא׃ מן הוא דיכי מלך יקרא יי עשין וגיבר יי מרי גבורתא ועביד קרבא׃ זקופו תרעי גינתא דעדן רישיכון ואזדקפו מעלני עלמא ויעול מלכא יקירא׃ מן הוא דיכי מלכא יקירא יי צבאות הוא מלך יקירא לעלמין׃ לדוד קדמך יי נפשי אטול בצלו׃ אלהי בך איתרוחצית לא אבהית לא ייחדון בעלי דבבי עלי׃ ברם כל דסבריין לך לא יבהתון יבהתון בזוזין וסריקיא׃ אורחתך יי אודע יתי הילכתך אליף יתי׃ דברני בזכותך ואליפינני ארום את הוא אלהא פורקני יתך סברית כל יומא׃ אידכר רחמיך יי וטבוותך ארום מן עלמא הינון׃ חובי טליותי ומרדי לא תדכר כטבוותך אדכר לי אנת מטול טובתך יי׃ טב ותריץ יי בגין כן מליף חייביא באורחא׃ מדריך עינוותני בדינא ומליף עינוותני אורחיה׃ כל הלכתיה דיי טיבו וקשוט לנטרי קיימיה וסהידותיה׃ מן בגלל שמך יי ותשבוק לחובי ארום סגי הוא׃ מן הוא דין גברא דדחיל מן קדם יי ילפיניה באורחא דאתרעי׃ נפשיה בטיבותא תבית ובנוי יחסנון ארעא׃ רזא דיי גליא לדחלוי וקיימיה לאודעותהון׃

פוד בסיפרא וסימ׳ לדוד אליך יי נפשי אשא. לדוד אליך יי׳ אקרא: הבוגדים ה׳ מל׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ובגד בוגדים בגדו. לבה הביט בוגדים. יבושו הבוגדים ריקם. ורשעים מארץ יכרתו. אף היא כחתף תארב: אתה ב״ב פתחין באתנחתא בסיפ׳ וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא בערך פתח: ועדותיו ה׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר ואתחנן: יבחר ה׳ קמצין וסימ׳ נמסר ביהושע סוף סימ׳ ט׳: בטוב ד׳ חטפי׳ בקריא׳ וסימ׳ לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב. ביום טובה היה בטוב. לכה נא אנסכה בשמחה. נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ:

עיני · הנכון בעיני כי טעם מרשת רגלי תאות היצר הרע והנשמ' נתפשת ברשת התאוה וזה דרך משל ואם השם לא יעזרהו אין לאל ידיו לצאת מהרשת על כן הוא יוציא · פנה · כי הנשמה יחידה ונכה הלב וטעם עני בעבור חסרון כחו לעמוד כנגד התאוה : צרות לבבי · הוא השכל הנטוע בלב על כן נקרא בשמו והרחיבו פועל עומד והטעם שהם רבות ויש אומרים כי לבבי פעול והוא רחוק כי אחריו ממצוקותי : ראה עניי ורב עמלי למנוע עצמי מן התאוה : ושא לכל חטאתי · שעברו : ראה · ועוד שאפחד מאויבי חנם שינצחוני חמס שישנאוני ויהיו סבה שלא אלמד דרכיך : שמרה · אל אבוש · מאשר אקוה להיות עבד השם : תום · תום לבבו ויושר מעשיו יצרוהו שלא ילך בדרך עקש גם נכון הוא שיצרוהו מן האויבים על כן א אחריו פדה וכמו ש שהתפלל שהשם י יצרהו ואל ימשלו בו שונאיו כן יפדה כל ישראל : לדוד שפטני · אמ' רבי משה כי טעם שפטני קח משפטי ועשה לי דין מאויבי והנכון בעיני שטעמו קח הדין ממני אם כ נטה לבי מאחריך על כן כי אני בתומי כמו תמים תהיה : ובה' בטחתי · שיעזרני להיות לבי שלם על כן לא מעדתי : בחנני · ידוע כי השם ידע ת הנסתרות והנה הטעם כי אתה תדע לבבי כ כבוחן הכסף : כי · כאילו אני רואה ת חסדיך לעולם לנגד עיני : והתהלכתי · להרגיל בדרך ויתהלך חנוך : באמתך · בדרך האמת : לא · מתי שוא · הפך דרך האמת : נעלמים · מגזרת ונעלם דבר ש שיעשו דברים לא כן בסתר ויש אומרים מגזרת עלם שהוא א אוהב השחוק והלצנ : שנאתי · הזכיר הליכה והתהלכתי ואחר כן שבת לא ישבתי ואחר כן הביאה לא אבוא והנכון בעיני כי הטעם לא אבוא בסודם והזכיר פעם אחרת ועם רשעים לא אשב כי מתי שוא הם בדבור והרשעים במעשה : ארחץ · טעם בנקיון שלא עשה אחת ממנו לא תעשנה ואז אסובב מזבחך בעולות : לשמיע · כמו להשמיע וכמוהו לשמיד ת מעוזניה וכפלאותיך פעול לתלת לשמיע ו ולספר : יי' אהבתי מעון ביתך · כנגד לא ישבתי עם מתי שוא ו וטעם ביתך שהם ה הצדיקים העובדים שמך באמת כי שמה תמיד יושבים · אמר רבי משה כי טעם אל תאסוף שיתפלל שלא יהיה אחריתו כאחריתם והנכון בעיני שלא יתכנו עלילות שיתחבר עם החטאים כל ימיו ואף כי עם אנשי דמים שהם רעים מהחטאים : אשר · שיש להם כח לחשוב מחשבות ולסבב סבות לקחת שוחד וממון ויש אומרים כל מזמתם לקחת בידם וככה וימינם והטעם כפול : ואני בתומי · בלא זמה והטעם שיזכיר בתחלה בתומי הלכתי עד עתה וככה אלך ואתה תפדני מזימותם : רגלי · טעם בתומי תום לבבי וטעם רגלי ללכת בדרך ישרה והנכון בעיני כי אתה תפדני ואני אודך במקהלים ורגלי תעמוד לפניהם · לדוד יי' אורי וישעי ממי אירא · יש אומרים אורי בלילה שאין שם אור כי הנפש תפחד וישעי ביום ויש אומרי' אורי תלוי בדברי הנשמה וישעי בדברי הגוף ומעוז חיי קשור הנשמה בגוף על כן לא יפחד מאדם שיפרידם : בקרוב · יש אומרים בקרוב מגזרת המלמד ידי לקרב ואחרים אמרו באשר יקרבו אלי · אמר ר' משה כי טעם צרי ואויבי אנשים ידועים שהיו שונאים :

ושא ג' בקריאה וסימ' עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה · ושא את מספר שמותם דפקוד כל זכר · ושא לכל חטאתי : כו' לדוד ז' בטעם בספרא וסימ' לדוד שפטני יי' · יי' אורי וישעי · ריבה יי' את יריבי לחם · אל תתחר במרעים · לדוד ברכי נפשי · לדוד אודך בכל לבי · לדוד ברוך יי' צורי : ומקום ג' וסי' ומקום רגלי

עיני תמיד אל־יהוה כי הוא־יוציא
מרשת רגלי : פנה־אלי וחנני כי־ (ג')
יחיד ועני אני : צרות לבבי הרחיבו
ממצוקותי הוציאני : ראה עניי (ל' ומל' · ל')
ועמלי ושא לכל־חטאותי : ראה־ (ג' · ל' מל')
איבי כי־רבו ושנאת חמס שנאוני : (ג' מלעי')
שמרה נפשי והצילני אל־אבוש כי־
חסיתי בך : תם־וישר יצרוני כי (ל' לשון תמימות)
קויתיך : פדה אלהים את־ישראל (ל')
מכל צרותיו :

כו

לדוד שפטני יהוה כי־אני (ז' נטע' בטיפ')
בתמי הלכתי וביהוה בטחתי לא (ב' ואך אש טמאה · ברכה)
אמעד : בחנני יהוה ונסני צרופה (ל')
כליותי ולבי : כי־חסדך לנגד עיני
והתהלכתי באמתך : לא־ישבתי (ב' תר מלרע)
עם־מתי־שוא ועם נעלמים לא (ל')
אבוא : שנאתי קהל מרעים ועם־
רשעים לא אשב : ארחץ בנקיון (ל' וג' בליש')
כפי ואסבבה את־מזבחך יהוה : (ב' תר מל')
לשמע בקול תודה ולספר כל־ (ל' וחס · ל')
נפלאותיך : יהוה אהבתי מעון
ביתך ומקום משכן כבודך : אל־ (ג')
תאסף עם־חטאים נפשי ועם־
אנשי דמים חיי : אשר־בידיהם
זמה וימינם מלאה שחד : ואני
בתמי אלך פדני וחנני : רגלי (ח' וכל תנין דכו')
עמדה במישור במקהלים אברך (ד' · י' מל' בליש')
יהוה :

כז

לדוד יהוה אורי וישעי ממי אירא (ז' נטע')
יהוה מעוז־חיי ממי אפחד : בקרב (ל' וחס' ותר בקרת אש)
עלי מרעים לאכל את־בשרי צרי
ואיבי לי המה כשלו ונפלו :

עיני מסתכלין תדיר קדם יי ארום
הוא יפיק ממצדתא ריגלי :
אסתכי לוותי וחוס עלי מטול
דיחידאי ועניא אנא : עקתין לבבי
פתיין משינוקי אפיק יתי :
חמי סיגופי וטורחי ושבוק
לכולהון חובי : חמי בעלי דבבי
ארום סגיעו וסנאתא דחטופין
סנו יתי : טור נפשי ושיזיב יתי לא
אבהת מטול דסברית לך : שלמות
ותריצותא ימרונני ארום סברית
במימרך : פרוק יי ית ישראל מכל
עקתוי : לדוד דון
יתי יי ארום בשלמותי אנא הליכית
ובייי סברית כליתי לא אזדעזע :
בחון יתי יי ונסי יתי סנין כליורתי
ורעיוני : מטול דטובך קביל
עיניי והליכית בקושטך : לא
אסתחרית עם גברי שקרא ועם
מיטמרין לאבאשא לא אעול :
סניתי כנישת מבאשין ועם רשיעי
לא אסתחר : אקדיש בזכותי
דאידי ואחזרית ית מדבחך יי :
לאשמיעא בקל שבחא ולאישתעא
כל פרישותך : יי רחימית מדור
בית מקדשך ואתר משכן יקרך :
לא תכנוש עם חייביא נפשי ועם
אינשי שדיין דמא חיי : די בידיהון
עצת חטאין וימינהון מלין
שוחדא : ואנא בשלימותי איזיל
פרוק יתי וחוס עלי : ריגלי קם
בתריצ' בכינשת צדיקין אבריך יי :
לדוד יי נהורי ופורקני
ממן ארחל יי עושנא דחיי ממן
ארלח : כד יתקרבון עלי מבאשין
לגרמא ית בסרי מעיקיי ובעלי
דבבי הינון איתקלו ונפלו :

רשי

כי יחיד ועני אני · ושן רבי' תלויות בי ולנגדן אני יחיד לפיכך פנה אלי וחנני כי תפילתי צריכה ל לתשועת כל ישראל : ראה עניי ועמלי · ועל ידיהם שא לכל חטאתי : שנאת חמס · שלא כדין : יצרוני · ישמרוני : שפטני יי' · ובמקום אחר הוא אומר אל תבא במשפט וגו' אמר דוד כשאתה דן את הרשעים שפטני כי לפי הרשעי' אני צדיק וכשאתה דן את הצדיקים אל תביאני במשפט : ועם נעלמים · הנכנסין בסתר לעשות במחשך מעשיהם : לא אבא · אני רגיל לבא וליכנס במקהלם : בנקיון · שאין גזל במצות שאני מקיים לולב הגזול פסול : לשמיע · כמו להשמיע : זמה · כל זמה שבמקרא לשון מחשבה יש ל לטוב ויש לרעה : כל נפלאותיך · זה הלל שיש בו לשעבר ויש בו לגוג ויש בו לימות המשיח ויש בו לעתיד לבא : רגלי עמדה במישור · בדרך ישר :

בזאת

אכבד · ומקום משכן כבודך · ומקום הצדיק שטה הרשע : רגלי ז' וסי' כי אמרתי פן ישמחו לי · אם אמרתי מטה רגלי · רגלי עמדה במישור · כי חלצת נפשי במות · באשורו אחזה רגלי · אם הלכתי עם שוא · וב' לרגלי וסימ' מברך יי' אותך לרגלי · נר לרגלי דבריך :

אם

אס · גם אס תחנה עלי מחנה שהם מהגוים ואם הם רבים ואם הבדרכתי לבא למלחמה עמהם בזאת והטעם שהשם אורי ישעי ויש אומ׳ כי בזאת היא השאלה הנזכרת אחר כן : אחת · כ״ל כי זה המזמור חברו דוד באחרית ימיו כי אמר כשבאו אנשיו לא תצא עמנו למלחמה כאשר אפרש במזמור נאם יי׳ לאדוני : לחזות בנועם יי׳ · שיתגלו לו סודות ממעשה הבורא שלא ידעם על כן : ולבקר בהיכלו · כמו לא יבקר בין טוב לרע והטעם שהכהנים היושבים תמיד בבית ילמדוהו ויורוהו ויש אומרי׳ לבקר ללכת בכל בקר ובקר בהיכל השם כמו השכם והערב : כי · הוא יצפנני ולא יוכל לגעת אלי כל אויב : בסכה · הוא ירושלם כמו ויהי בשלם סכה : ביום רעה · מערכת רעה מכוכבים כנגר מזלו וטעם בצור כי אהיה בסתר אהלו כ כאילו אני בצור מ מרומם : ועתה · אע״פ שלא יעם׳ מהיום מלחמה ראשי ירום כי הוא בסתר עליון : זבחי תרועה · כדרך ביום שמחתכם כימי שמחת חזקיהו : שמע · תחסר מלת אשר או טעמו זה ה השם הנכבד שאני ק קורא ומזכיר : וחנני ועניני · וזה לאות כי יתפלל בעד ישראל ה הנלחמים עם הגרים כי הם אחיו : לך · אמר רבי משה כי לך בעבורך כמו אמרי לי אחי הוא והטעם אני אומ׳ מה שציות לנו ביד שלוחיך ואמרת לנו בקשו פני על כן את פניך יי׳ אבקש : אל תט · פועל יוצא והפעול עבדך כמו קיר נטוי על כן אחריו עזרתי והטעם עזרני עתה כאשר עזרתני מנעורי ועד עתה : כי אבי ואמי · שהיו סבות בואי בעול׳ הזה עזבוני במותם ואתה אספתני תמיד ואם הוא לשון עתיד כדרך נתתי כסף השדה קח ממני יעשו שגל בחרב : הורני · אמר אחד מחכמי לב הרוצה ל להתגבר על שונאיו י יוסיף בעבודת השם : אל · בנפש · בתאותם באשר בנפשם : ויפח · מדבר חמס כמו יפיח : לולא · זה קשור באשר לפניו כמשפט וימשלו בי שכאי לולי האמנתי בשם ואמרתי לנפשי קוה אל יי׳ אז יתברר יושר דברי ה שהייתי מוכיח ואמרתי קוה אל יי׳ : חזק ויאמץ לבך · פועל יוצא והטעם כי השם יאמץ לבך וטעם וקוה אל יי׳ תמיד בראשונה ובאחרונה : לדוד אליך יי׳ אקרא · זה המזמור חברו דוד או אחד מהמשוררים ע עליו · אם צורי נגבר יושבי בור ומלת תחרש מגזרת דומיה ואמרו אל תיחרם על רעך רעה להפרים בינות הטעמים כי השרש הוא אחד : שמע · בנשאי · אל מקום הארון יקראו דביר : אל · תמשכני שבות שאתערב עם רשעים ואמשך עמהם : תן · כפעלם · כנגד פועלי און : כי · פעולות השם כנגד פעלם : ואל מעשה ידיו · כנגד כמעשה ידיהם והטעם אילו היו מבינים פעולות השם לא היו פועלי און כי ידעו כי השם יהרסם ויש אומרים שזאת תפלה או דרך נבואה וטעם ולא יבנם שיפלו ולא יקומו עוד : ברוך · בדרך נבואה כי נשמעה תפלתו והוא שמע קול תחנוני על דרך ותבוא אליך תפלתי : יי׳

אס תחנה חד מן י״ב פסוקים רישא ומציעות אם אם וסימ׳ אם בגפו יבא · אם זרחה השמש · אם לא ימצא הגנב · אם בעליו עמו · אם ענה תענה · אם אתם תבאו אלי · אם גנבים באו לך · אם יתקע שופר בעיר · אם תחנה עלי מחנה · אם אבא באהל ביתי · אם תדברנה שפתי · אם כח אבנים כחי : אל תסתר חד מן

אִם־תַּחֲנֶה עָלַי ׀ מַחֲנֶה לֹא־יִירָא לִבִּי
אִם־תָּקוּם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי
בוֹטֵחַ: אַחַת ׀ שָׁאַלְתִּי מֵאֵת־יְהוָה
אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית־יְהוָה כָּל־
יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם־יְהוָה וּלְבַקֵּר
בְּהֵיכָלוֹ: כִּי יִצְפְּנֵנִי ׀ בְּסֻכֹּה בְּיוֹם
רָעָה יַסְתִּרֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר
יְרוֹמְמֵנִי: וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל
אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי
תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַיהוָה:
שְׁמַע־יְהוָה קוֹלִי אֶקְרָא וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי:
לְךָ ׀ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי אֶת־פָּנֶיךָ
יְהוָה אֲבַקֵּשׁ: אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ ׀ מִמֶּנִּי
אַל־תַּט־בְּאַף עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי הָיִיתָ אַל־
תִּטְּשֵׁנִי וְאַל־תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי:
כִּי־אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי וַיהוָה יַאַסְפֵנִי:
הוֹרֵנִי יְהוָה דַּרְכֶּךָ וּנְחֵנִי בְּאֹרַח
מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרָי: אַל־תִּתְּנֵנִי
בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי קָמוּ־בִי עֵדֵי־שֶׁקֶר
וִיפֵחַ חָמָס: לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת
בְּטוּב־יְהוָה בְּאֶרֶץ חַיִּים: קַוֵּה אֶל־
יְהוָה חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל־יְהוָה:
כח לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהוָה ׀
אֶקְרָא צוּרִי אַל־תֶּחֱרַשׁ מִמֶּנִּי פֶּן־
תֶּחֱשֶׁה מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם־יוֹרְדֵי בוֹר:
שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ
בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל־דְּבִיר קָדְשֶׁךָ: אַל־
תִּמְשְׁכֵנִי עִם־רְשָׁעִים וְעִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן
דֹּבְרֵי שָׁלוֹם עִם־רֵעֵיהֶם וְרָעָה בִּלְבָבָם:
תֶּן־לָהֶם כְּפָעֳלָם וּכְרֹעַ מַעַלְלֵיהֶם
כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם תֵּן לָהֶם הָשֵׁב גְּמוּלָם
לָהֶם: כִּי לֹא יָבִינוּ אֶל־פְּעֻלֹּת יְהוָה
וְאֶל־מַעֲשֵׂה יָדָיו יֶהֶרְסֵם וְלֹא יִבְנֵם:
בָּרוּךְ יְהוָה כִּי־שָׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנָי:

אין תשרי עלי משירית רשיעי לא אדחל לבבי אין תקום עלי קרבא בדא אנא סביר : חדא בעיתי מן קדם יי יתה אתבע דאיתיב בבית מקדשא דיי כל יומי חיי למחמי בבסימותא דיי ולבקרה בהכליה : ארום יטשינני בטלליה ביום בישתא יטמרינני בטמור משכניה בכרך תקיף ירורם יתי : והשתא ירתרם רישי על בעלי דבבי חזור חזור ואכוס במשכניה ניכסי רעוא אשבח ואביע קדם יי : קבל יי צלותי במקראי וחוס עלי ורחים יתי : לך אמר לבי בעיאפי ית סבר אפך יי אתבע : לא תסלק שכינתך מיני לא תצלי ברוגזא לעבדך סיועי הויתא לא תטלטל יתי ולא תשבקינני אלהא פורקני : מטול דאבא ואימא ישבקו יתי יי יכנוש לי : אלפני יי אורחתך ודברני בהילכתא תריצא מטול תושבחי : לא תמסרינני ברעות מעיקי ארום קמו עלי סהדי שיקר ומסללי חטוף : אילולי די הימנית למחמי בטובא דיי בארעא דחיי עלמא : סבור על יי תקוף ועלים לבך וסבור על יי :
לדוד לותך יי אנא קרי תקיפי לא תשתוק מיני דילמא תשתוק מיני ואתמתיל עם נחתי גובא : קבל בקל בעותי במצלי לותך כד אפרוש ידי בצלו קדם היכל קודשך : לא תנגידנני עם רשיעא ועם עבדי עולא די ממללין שלם עם חבריהון ובישתא בלבהון : הב להון כעובדיהון וכבישות ע עובדיהון כעובדי ידיהון פרע להו׳ אתיב פורענותהון להון : מטול דלא מתיבין לאורית׳ דיי ולעובדי אידוי יפגרינון ולא יבנינון : בריך יי ארום קבל קל צלותי :

רשי

בזאת אני בוטח · במה שאמור למעלה יי׳ מעוז חיי : ולבקר בהיכלו · ליראות שם בכל בקר ובקר כך פירשו דונ״ש ומנחם חברו ועם לא יבקר בין טוב לרע אבל דונש פתרו לשון בקר : כי יצפנני בסכה · בטוח אני שיצפנני בבית מקדשו ושכינו בסדר עולם שהמקרא הזה נ נאמר על יואש בן אחזיה ש שהסתירתו יהושבעת אחותו בעליית בית קדשי הקדשים כענין שנאמר ויהי אתה בבית יי׳ מתחבא שש שנים : בצור ירוממני · העמיד על סלע רגלי : זבחי תרועה · זבחים שאומר עליהם שיר : לך אמר לבי בקשו פני · בשבילך בשליחותך אומר לי לבי בקשו כלכם ישראל את פני ואני שומע לו את פניך יי׳ אבקש לך כמו הן אני כפיך לא במקומו ואם לא תדיבון במקומו אף כאן לך אמר לבי במקומך בא אלי לבי לומר כן : אל תט · אל תכריע כמו ויט שמים : כי אבי ואמי עזבוני · בשעת תשמיש להנאתן נתכוונו כיון שגמרו ה הנאתן זה הופך פניו אילך וזה הופך פניו אילך : ויי׳ יאספני · הקב״ה שומר את הטיפה וצר את השכר : בנפש צרי · בתאות שונאי להיות תאותם מתקיימת עלי : ויפח חמס · דוברי רעה לשון אחר לשון מוקש : לולא האמנתי וגו׳ · אם לא שהאמנתי בהקב״ה כבר קמו בי אותם עדי שקר ונלוני לולא נקוד עליו למדרש שדרשו רבותינו יודע אני שאתה נותן שכר לצדיקי׳ לעולם הבא אבל איני יודע אם יש לי חלק עמהם אם לאו : וקוה אל יי׳ · ואם לא תתקבל תפילתך חזור וקוה : אל תמשכני · אל תרגילני עם רשעים א אטריי״רא מושך בלע״ז : ותשירי

ד׳ פסוקים אית בהון ד׳ מלין דמיין קדמא ותנינא והליתא קדמי ורביעא נסיב ו״ו וסימ׳ ואתה תחזה בכל העם שרי שרי שרי ושרי · ויבחר משה שרי שרי ושרי ומשנה תורה שרי שרי שרי ושרי · אל תסת׳ פניך בכני אל אל אל ואל · דרך הנשר בשמים דרך דרך דרך ודרך : לולא חד מן ט״ו נקודות בקריאה וסימ׳ בסדר מדבר סיני : כח ידי כ״א וסימ׳ נמסר לעיל בסיפ׳ סיכן ח״ת : ורעה ט׳ בקרי׳ ו׳ בישין וג׳ טבין וסימ׳ ורעה עינך באחיך האביון · ורעה לך זאת דשמואל · ורעה לא תמצא בך מימיך דאביגיל · ונשבע לחם ונהיה טובים · אל המשכני עם רשעים · גם זה הבל ורעה רבה · וג׳ טבין וסימ׳ ועמר ורעה בעז יי׳ · ורעה אתהן את עבדי דוד · ורעה הברמל והבשן :

לולא ד׳ כתי׳ כן ל׳ בכתו׳ כקיר והוא כן ד למטה ולמעלה

ומשירי אהודנו · ומה היא ההודיה יי' עוז למו לאותן התלויין בו והם כל בית ישראל בעת שמשו ישועות משיחו הוא : ורעם · לשון מרעה : הבו ליי' הכינו ליי' והכינו לו אתם בני אילי הארץ מכאן שאומרי' אבות ומנחם חבר הבו לשון כתיבה אילים פרים : הבו ליי' כבוד ועוז · מכאן שאומרים גבורות : כבוד שמו · זו קדושת השם ויש במזמור זה שמונה עשרה הזכרות וכנגדן תקנו שמונה עשרה ברכות : קול יי' על המים · על ים סוף ירעם משמים יי' וגו' : הרעים · טור"מיכט"אום בלע"ז : קול יי' בכח · בשעת מתן תורה כמכס את קולו לפי כחן של ישרא' שנ' והאלהים יעננו בקול בקולו של משה : קול יי' שובר ארזים · מלכי האומות כענין שנאמר וירעם יי' בקול גדול על פלשתים וגו' כי מקול יי' יחת אשור וכשעת מתן תור' כי מי כל בשר וגו' ויחי אתה שמעת וחיית ואומות העולם שומעי' ומתים : וירקידם כמו עגל · את הארזים ואת ההרי' שבאו לשמוע מתן תורה : לבנון ושריון · שמות הרים : חוצב להבות אש · טיי"לנט בלע"ז רבותינו פירשו שהיה הדבור של עשרת הדברות יוצא בלהבות אש מפיו ונחקק על הלוחות כתבניתם : יחיל מדבר · לשון חיל כיולדה : יחיל יי' מדבר קדש · הוא מדבר סיני כמו שאמרו רבותינו במסכת שבת חמשה שמות נקראו לו מדבר סיני מדבר צין מדבר קדש מדבר קדמות מדבר פארן מדבר קדש שנתקדשו ישר' עליו : קול יי' יחולל אילות · יפחיד ויחיל לעתיד את האומות שהם עכשיו עומדות בחוזק כאילות כענין שנאמר משוה רגלי כאילות הר' פנחס כאילים אין כתיב כאן אלא כאילות כנקיבות שרגלי הנקיבות עומדות יותר מן הזכרים לה"ה יחולל קרי"אה בלע"ז כמו לפני גבעות חוללתי : ויחשוף יערות · כמו מחשוף הלבן יקלף עצי היער כלומר יפשיט מכבודם האומות מושלו' כעצי היער אשר כגובה ארזים גובהו : ובהיכלו · שיבנה : כולו אומר כבוד · הכל יקלסוהו שם ויאמרו יי' למבול ישב בגדולתו יחידי וגם עתה וישב יי' לבדו מלך לעולם והאלילי' כליל יחלוף אבל לעמו יתן עוז וברכת שלום ורבותינו דרשוהו במתן תורה שנתפחדו ונתקבצו האומות ובאו להם אצל בלעם ואמרו לו מה קול ההמון ששמענו שמא מבול הוא בא להביא לעולם אמר להם כבר נשבע שלא יביא אלא קול ההמון ששמעתם הקב"ה נותן תורה לעמו : שיר חנוכת הבית · שיאמרוהו הלוים בחנוכת הבית בימי שלמה : ארוממך

יי' · לפי דעתי בו בטחתי לבדו ועזרוני רבים כי הוא צוה להם : ומשירי · כמו בשירי השך והכותר בכנור ובלחם ואמר ר' משה הכהן יותר מזה השיר אהודנו : יי' עוז · טעם למו לעוזרי כי השם הוא עוז לעוזרים ומעוז לנעזר והוא משיחו דוד ור' משה אמ' כי עוז למו כמו לו וכמוהו נגע למו ואיננו נכון כי למו שב אל עבד יי' ולעמו : הושיעה · בעבור שהזכיר כי השם היה עמו ויעלוז לבו התפלל שירעה את יש' על כן הושיע וברך להוסיף השם עליהם וישמרם כמו הרועה על כן ורעם ונשאם כלומ' שיושיבם במקום גבוה שלא תוכלנה החיות להזיקם ורבי משה אמר כי ונשאם שיתן להם ברכה כדרך ישאהו אנשי מקומו : מזמור · הבו ליי' בני אלים · הבו אולי תשרקה תנועת הה"א בעבור אות הגרון כמו את אשר תאפו אפו ובני אלים הם הככבים והעד ברון יחד ככבי בקר ואחריו ויריעו כל בני אלהים והטעם כפול וטעם להזכיר הכבו' כי כפי מערכתם ירדו הגשמים בעזרת אלהי האלהים והזכיר פעם אחרת הבו ליי' כי כן תמיד על דרך נשאו נהרות יי' וטעם הבו ליי' בדבור על דרך תנו עוז שתודו שהעוז והכבוד לשם לבדו וטעם והשתחוו כהשתחוות העבד לאדוניו ברצותו לעשו' את אשר יצונו והטעם כי אין יכולת בכוכבים לשנות את תנועתם ודרכי מערכתם : קול · הזכיר יי' בעבור הראו' כחו ועוזו בעת רדת הגשם כאשר כתוב באיוב עושה גדולות עד אין חקר ואחריו הנותן מטר : ובעבו' כי הזכיר כבוד שמו קראו אל הכבוד הרעי' וזה פי' קול יי' על המים וטעם יי' על מים רבים שיביא רעם אחרי רעם והנה מלת הרעים תוספת עניה ואחרת עמה : קול · יש אומרים בכח שם השם בתולדת וככה בהדר ויש אומרים בגופות שים להם כח ובהדר הם ההרים כמו והדורים איישר ועל זה הדרך יהיה השם תאר כאילו אמר בבעלי הכח על דרך ואני תפלה או פי' בכח הכתוב אחר זה קול יי' שובר ארזים והזכיר הארזי' בעבור היותם חזקים וטעם ארזי הלבנון הם הידועים בארזים : וירקידם · זה הדבר ידוע ממעשה הרעם : כמו בן ראמים · בן חורים בן אתונות : קול יי' חוצב להבות אש · אמר רבי משה זה רמז לאבן שהוא כדמות ברזל השורפת וטעם חוצב שחצבם מהכור והטעם בדמיון כאילו חצבם ולפי דעתי שהטעם על הברקי' כדרך ועליון יתן קולו ואחריו ישלח חציו : קול יי' יחיל מדבר · דרך משל כמו תכאיבו באבנים או רמז לחיות המדבר כאשר יפרש : קול יי' יחולל איילות הזכיר מדבר כנגד בהדר והזכיר מדבר קדש בעבור היותו גדול ונורא והזכיר איילות כי לידתן קשה והנה הרעם מחוללם והטעם יביא להם החיל מהרה ותלדנה בהפתח הרחם האיילה גם בעבור הפחד וטעם ויחשף יערות יגלה בנפול האילנים · יש אומרים כי טעם ובהיכלו השמים כמו יי' בהיכל קדשו וטעם שהשוכנים בו יתנו כבוד לשם ואומרים כמה גדול כבודך ואחרים אמרו כי הטעם על הכהנים והלוים העומדים להתפלל ור' משה אמר כי הטעם שהשוכנים בהיכלו הוא בית המקדש ולא יפחדו כי השם יכבדם שלא יבא להם שום נזק בעבור הרעם על כן אחריו יי' למבול ישב והטעם כי המים השחיתו הרשעי' אז כתגלתה מלכו' השם כי עשה בהם משפט והנה השם ימלט חסידיו כנח ובניו וימית שונאיו ואחרי' אמרו כי טעם להזכיר המבול בעבור שהזכיר אלף מכפלאותיו והוא רדת הגשם הזכיר הפלא העצום והוא הגשם הרב בימי נח וזהו אות כי השם יושב קדם ולעולם חסדו ועל כן אחריו יי' עוז לעמו יתן ויש אומרים כי הזכיר המבול בעבור השבועה שמים לא ישחיתו כל הארץ ולא תשחית ממלכת השם שהוא מלך החיים על כן אחריו וישב יי' מלך לעולם ויש אומרים כי מיום שישב לשפוט בימי המבול כראותה מלכותו ויפחדו בני אדם הבאים אחרי המבול כי לפני נח לא היה מבול : יי' · תפלה או ברוח הקודש שהשם יתן עוז לעמו בעתות הרעם ושלום יהיה להם : מזמור · חנוכת הבית · יש אומרים שצוה דוד שינגנו המשוררים זה המזמור בחנוכת הבית הראשון ויש אומרים בחנוכת הבית השני או השלישי כי דמה ימי הגלות לימי החולי כאשר אפרש והקרוב אלי כי זה המזמור חברו בחנוכת ביתו בית ארזים כי הכתו' לא הזכיר בית השם וכמוהו עור ופסח לא יבוא אל הבית כאשר פירשתי במקומו ואותו הזמן חלה דוד ויחי מחליו ויאמר רבי משה כי דוד התאבל כאשר אמ' לו נתן כי הוא לא יבנה הבית לשם וכאשר אמר לו כי שלמה בנו יבנה הבית אז התאזר שמחה תחת אבלו כי בנו כמוהו ולא יחרפהו האויב ואמר כי יגון הנפש כמשל לחולי הגוף ויותר קשה כדרך רוח איש יכלכל מחלהו : ארוממך

וברך ג' וסימ' השקיפה ממעון · ועתה הואל וברך דשמואל · הושיעה את עמך וברך · אנ"ך : כ"ט אלים ו' כתובים כן בנביאים ובכתובים וסימ' הנחמים באלים · הבו ליי' בני אלים · ידמה ליי' בבני אלים · משאתו יגורו אלים · ועל אל אלים ידבר · ויזבחו ליי' זבחים דדה · וחד האלים ושחטו האלים וזרקו הדם דדה :

יְהוָה עֻזִּי וּמָגִנִּי בּוֹ בָטַח לִבִּי וְנֶעֱזָרְתִּי
וַיַּעֲלֹז לִבִּי וּמִשִּׁירִי אֲהוֹדֶנּוּ : יְהוָה
עֹז לָמוֹ וּמָעוֹז יְשׁוּעוֹת מְשִׁיחוֹ הוּא :
הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת
נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם :

כט מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ
לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד
וָעֹז : הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ
לַיהוָה בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ : קוֹל יְהוָה
עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יְהוָה
עַל מַיִם רַבִּים : קוֹל יְהוָה בַּכֹּחַ קוֹל
יְהוָה בֶּהָדָר : קוֹל יְהוָה שֹׁבֵר אֲרָזִים
וַיְשַׁבֵּר יְהוָה אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן :
וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיֹן כְּמוֹ
בֶן רְאֵמִים : קוֹל יְהוָה חֹצֵב לַהֲבוֹת
אֵשׁ : קוֹל יְהוָה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל
יְהוָה מִדְבַּר קָדֵשׁ : קוֹל יְהוָה יְחוֹלֵל
אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ
אֹמֵר כָּבוֹד : יְהוָה לַמַּבּוּל יָשָׁב
וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם : יְהוָה
עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ
בַשָּׁלוֹם :

ל מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד :

יי עושני ותריסי ביה סבר לבי
וסעדתני ודאיץ לבי ומתושבחתי
אודה קדמוי : יי תקוף להון
ועושנא פורקנות משיחיה הוא :
פרוק ית עמך ובריך ית אחסנתך
זון להון וסובר יתהון עד עלמא :
תושבחתא לדוד הבו
קדם יי תושבחתא כתי מלאכיא
בני אלים הבו קדם יי איקר
ועישונא : הבו קדם יי איקר
שמיה סגידו קדם יי בשיבהורת
קודשא : קלא דיי שמיע על מיא
בתקוף איקריה אכלי יי על מיין
סגיאין : קלא דיי שמיע בחילא
קלא דיי שמיע בשיבהורא : קלא
דיי מתבר ארזיא ותבר מימרא
דייית ארזי לבנן : ושוורינון היך
עגלא לבנן וטור מסרי פרוי היך
בר רימא : קלא דיי מנסר
שלהובין דינור : קלא דיי מרטט
מדברא מרטט מימרא דיי מדברא
דרקם : קלא דיי מבטין איילתא
ומזליה חיוות חורשא ובמוקדשיה
די עיל כולהון משמשין אמרין איקר
קדמוי : יי בדרא טופנא יתיב על
דינא למתפרע מנהון ויתיב יי על
כורסי רחמות ושיזיב ית נח ומלך
על בנוי לעלמי עלמין : יי אוריתא לעמיה יהב יי יברך ית עמיה בשלם :
תושבחת שירתא על חנוכת בית מקדשא לדוד :

בכח ד' דגשי' וסימ' ימינך יי' נאדרי בכח · הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם · קול יי' בכח קול יי' בהדר · איש חיל בכח : ישב ה' קמצין וסימ' ישב נא עבדך ואמת בעירי · לבני עמון בה אכר · ובמושב לצים · יי' למבול ישב · יי' בכל צדקתיך : בשלום ב' דגשי' בקריא' וסימ' בשלום שודד יבואנו · יי' יברך את עמו בשלום : ל
מזמור ב' בטעם פזר וסימ' שיר חנוכת הבית · שירו ליי' שיר חדש ·

ארוממך. כנגד דליתני כפי מחשבתו שהוא מת וטעם ולא שמחת ככתו׳ במזמור
אשרי משכיל אל דל כי דרך אחר לספרם: יי׳. טעם שועתי אליך לברך
ולא לרופא ותרפאני: יי׳. הטעם כמעט וירד אל הקבר ומצאנו מירדי
בור שלם כמו תחת רדפי טוב: זמרו. בעבור היות דוד חסיד ככתוב ולא תתן
חסידך חסדי דוד
יבשר החסידים שאם
קרא להם כאשר קראו
השם יצילם: כי. טעם
חיים ארוכים כמו א
אנשי מדות גדולות
ודרך משל אמר כי
הבכי ילין או יחסר
הפועל כמו אשר ילדה
אותה והטעם בערב
ילין המלין בבכי ו
ולבקר ברינה כי ח
חסרון הבי״ת בכל ח
המקרא הרבה כמו
הנמצא בית יי׳: ואני.
אמר ר׳ משה זה טעם
ויהי כי ישב המלך ב
בביתו כאשר עשהו כתן
כל אשר בלבבך עשה
וזה רחוק והנכון
כאשר יקרה לבריא ב
בגופו ובחזקתו ש
שיחשוב שככה יהיה
תמיד ולא יבוא לו חולי
שיחלש כחו: יי׳.
עת׳ ארע כי כחי מאתך
היה בבריאותי כי עת
שהסתרת פניך הייתי
נבהל. אמר רבי משה
כי העמדת הטעם ה
העמדתני להררי עז
כמו למען יזמרך כ
כבוד שהוא כבודי
ואחרים אמרו כי יו״ד
להררי סימן המדבר
והטע׳ לשום אותו כמו
הר ורבי יהודה הלוי
אמר כי להררי כמו ה
הררי בשר כי משקלי
השמות שוים: אליך י
יספר כי לא מצא מה
לעשות כי אם לקרוא
ולהתחנן ולומר מה
תועלת במותי כי הדם
הוא הנפש וכתו׳ ומרט
לנפש: היודך עפר.
ככתוב וישוב העפר ע
הארץ: הפכת. שתח
כי יחיה עד מלאת כ
כמתו לעבוד בוראו
ולהכיר מעשיו כי ב
בעבור זה נברא וטעם
פתחת שקי דרך משל
כמתאבל על נפשו
וטעם ותאזרני לחיזוק
למען. והטעם אני
אודך כל ימי למען י
יודך ויזמרך כל אדם
שים לו כבוד והטעם
נשמה חכמה ובעבור
כי המשכילים מעטים אמר כבוד ולא כל כבוד: למנצח. בך יי׳ חסיתי אל אבושה לעולם. נתנו לאחד מהמשוררים לנגן: בך. טעם כי אויבי אנשי חמס הם לי חנם:
הטה. דברה תורה כלשון בני אדם כי הנוטע אזן ישמע מבלי אזן: לבית מצודות. מקום גבוה שלא יפחד בו מהאויב: כי סלעי. כנגד צור מעוז ומצודתי כנגד בית מצודות
וטעם תנחני בעבור כי ההליכה בהר בעבור גבהו קשה וטעם תנהלני לאיטי: תוציאני מרשת. אלה טמנו לי ויש אומרים כי כמו זלתי: בידך. הטעם שלא יוכל האויב
לקחתה ובעבור מנתנה לפקדון הזכי׳ יי׳ אמת כעבו׳ הפקדון וטעם יי׳ שלא יוכל בעל כח לאנסו: שנאתי השומרים. הניחוש והקסם אי זה יום יצא למלחמה כי בטחונו על
השם לבדו: אגילה. והנה אם נבראה ידי לא אשמח רק בחסדך: ולא הסגרתני. מגזר׳ סגירה כאשר כנגד נתון למוסירה: במרחב רגלי. שילך למקו׳ שיאהב הפך הסגרתני:
חנני

ארוממך יי׳ כי דליתני. הגבהתני: ולא שמחת אויבי לי. כמו עלי שהיו אומרים
אין לדוד חלק לעולם הבא וכשראו שבשבילו נפתחו הדלתות לארון אז ידעו שמחל
לו הקב״ה על אותו עון ונהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה: ותרפאני. היא סליחת
עון כמו ושב ורפא לו: מירדי בור. כמו מירדתי לבור שלא ארד לגיהנם: זמרו
ליי׳ חסידיו. על מה שעשה לי
כי יכולים אתם לחכו׳ בו שייטיב
לכם ואפילו אתם שרויים בצער
אל תיראו כי רגע קטן באפו וחיים
ברצונו וחיים ארוכים בהרצותו
ובהפייסו: ואני אמרתי בשלוי.
בשלוותי הייתי חושב לא אמוט
לעולם אבל אין הדבר ברשותי
כי אם ברשותו של הקב״ה ברצונו
העמיד את הררי את גדולתי ל
להיות עוז וכיון שהסתיר פניו
ממני מיד הייתי נבהל ואקרא
אליך ואתחנן תמיד לאמר לפניך
מה בצע בדמי וגו׳ ואתה שמעת
קולי והפכת מספדי למחול לי:
פתחת. אלרק״ם בלע״ז כמו
ויפתח את הגמלים ורבותינו
דרשו כל המזמור על מרדכי ו
ואסתר והמן בפסיקתא זוטא:
ואני אמרתי בשלוי. אמר המן
אליך יי׳ אקרא אמרה אסתר וכו׳
עד היה עוזר לי: הפכת
מספדי למחול לי. אמר מרדכי
וכל ישראל: מצודות פלייטי״ץ
בלע״ז: תנחני. מונד״ראשמיי
בלע״ז כמו לך נחה את העם הזה
והסגרתני. ליבר״אשמי״ בלע״ז
ומנחם חבר אותו לשון סגירה
וכן כל לשון סגר: בידך אפקיד
רוחי. קומנדר״יה בלע״ז אפקיד
רוחי תמיד לפי שאת׳ פדית אותי
מצרה: השומרים הבלי שוא.
המצפים לתשועת׳: עששה

העלית ג׳ בקריא׳ וסי׳ לך עלה מזה אתה והעם. ושמעו מצרים כי העלית. יי׳ העלית מן שאול נפשי חייתני:
ולבקר ב׳ וחס׳ וסימ׳ בערב ילין בכי ולבקר רנה. והם על המפתח: בה בצע ב׳ וסימ׳ כי נהרוג את אחינו
וכסינו את דמו. בה בצע בדמי ברדתי אל שחת: פתחת ב׳ וסימ׳ למוסרי. פתחת שקי: ותאזרני ב׳ וסימ׳

אֲרוֹמִמְךָ יְהֹוָה כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא־
שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי לִי: יְהֹוָה אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי
אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: יְהֹוָה הֶעֱלִיתָ מִן־
שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּורְדִי־בוֹר:
זַמְּרוּ לַיהֹוָה חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזֵכֶר
קָדְשׁוֹ: כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ
בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה: וַאֲנִי
אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי בַּל־אֶמּוֹט לְעוֹלָם:
יְהֹוָה בִּרְצוֹנְךָ הֶעֱמַדְתָּה לְהַרְרִי עֹז
הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ הָיִיתִי נִבְהָל: אֵלֶיךָ
יְהֹוָה אֶקְרָא וְאֶל־יְהֹוָה אֶתְחַנָּן:
מַה־בֶּצַע בְּדָמִי בְּרִדְתִּי אֶל־שָׁחַת
הֲיוֹדְךָ עָפָר הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ: שְׁמַע־
יְהֹוָה וְחָנֵּנִי יְהֹוָה הֱיֵה־עֹזֵר לִי:
הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי
וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ
כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְהֹוָה אֱלֹהַי לְעוֹלָם
אוֹדֶךָּ:

לא

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: בְּךָ־יְהֹוָה
חָסִיתִי אַל־אֵבוֹשָׁה לְעוֹלָם בְּצִדְקָתְךָ
פַלְּטֵנִי: הַטֵּה אֵלַי אָזְנְךָ מְהֵרָה
הַצִּילֵנִי הֱיֵה לִי לְצוּר מָעוֹז לְבֵית
מְצוּדוֹת לְהוֹשִׁיעֵנִי: כִּי־סַלְעִי
וּמְצוּדָתִי אָתָּה וּלְמַעַן שִׁמְךָ תַּנְחֵנִי
וּתְנַהֲלֵנִי: תּוֹצִיאֵנִי מֵרֶשֶׁת זוּ טָמְנוּ לִי
כִּי אַתָּה מָעוּזִּי: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי
פָּדִיתָה אוֹתִי יְהֹוָה אֵל אֱמֶת:
שָׂנֵאתִי הַשֹּׁמְרִים הַבְלֵי־שָׁוְא וַאֲנִי
אֶל־יְהֹוָה בָּטָחְתִּי: אָגִילָה וְאֶשְׂמְחָה
בְּחַסְדֶּךָ אֲשֶׁר רָאִיתָ אֶת־עָנְיִי יָדַעְתָּ
בְּצָרוֹת נַפְשִׁי: וְלֹא הִסְגַּרְתַּנִי בְּיַד
אוֹיֵב הֶעֱמַדְתָּ בַמֶּרְחָב רַגְלָי:

אֲשַׁבְּחִינָךְ יְיָ אֲרוּם אַזְקַפְתָּנִי וְלָא
אַחְדִּיתָא בְּעֲלֵי דְבָבִי עֲלַי: יְיָ
אֱלָהִי צַלִּיתִי קֳדָמָךְ וְאַסֵּיתָנִי:
יְיָ אַסֵּיקְתָּא מִן שְׁיוֹל נַפְשִׁי קַיֵּימְתָּנִי
מִן לְמֵיחַת לְגוּבָא: שַׁבָּחוּ קֳדָם
יְיָ חֲסִידוֹי וְאוֹדוּ אַדְכָּרוּת קַדִּישֵׁיהּ:
מְטוּל דְּשַׁעְתָּא רוּגְזֵיהּ חַיֵּי עָלְמָא
רְעוּתֵיהּ טָבָא בְּרַמְשָׁא מְבִית
בִּבְכוּתָא וּלְצַפְרָ מְקִים בְּתוּשְׁבַּחְתָּ:
וַאֲנָא אֲמָרִית בְּמִיתְבִי בְרוּחְצָנָה
דְּלָא אֱזוּעַ לְעָלְמָא: יְיָ בִּרְעוּתָךְ
אִתְעַתַּדְתְּ לְטוּרַיָּא עוּשְׁנָא סְלִיקְתָּ
שְׁכִינְתָּךְ הֲוֵיתִי מִתְבַּהַל: קֳדָמָךְ
יְיָ אֶקְרֵי וְלְוָתָךְ אֱלָהִי אַצְלֵי:
מַה מָמוֹן אִית בִּדְמִי בְּמַחְתִּי לְבֵי
קְבוּרְתָּא אֶפְשַׁר דִּשַׁבְּחוּנָךְ נָחוּתֵי
עַפְרָא הַחֲוִיתִינוּן הֵימָנוּתָךְ קַבֵּל יְיָ
צְלוֹתִי וְחוּס עֲלַי יְיָ הֲוֵי סָעִיד לִי:
אַפַּכְתָּא אֵילְיַי לְחִנְגִּין לִי שָׁרִיתָא
סַקִּי וְזָרַזְתַּנִי חֶדְוָא: מִן בִּגְלַל
דִּישַׁבְּחוּן יַקִּירֵי עָלְמָ וְלָא יִשְׁתְּקוּן
יְיָ אֱלָהִי לְעָלְמָא אֲשַׁבְּחִינָךְ:

לְשַׁבְּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא
לְדָוִד: בְּמֵימְרָךְ יְיָ סַבְרִית לָא
אֶבְהַת לְעָלְמָא בְּצִדְקָתָךְ שֵׁיזִבְיָתִי:
הַצְלֵי לְוָתִי אוּדְנָךְ בִּסְרְהוֹבְיָא פְּצֵי
יָתִי הֲוֵי לִי לְכֵרָךְ עָשִׁין לְחוּסְנָא
כְּרִיכָא לְמִפְרִיק יָתִי: מְטוּל
דְּתוּקְפִי וְרוּחְצָנִי אַתְּ וּבִגְלַל שְׁמָךְ
דַּבַּרְיָתִי וְזוּן יָתִי: אַפֵּיק יָתִי מִמְּצָדְתָּא
דְּנַן דְּפַרְסִין לִי אֲרוּם אַנְתְּ עוּשְׁנִי:
בְּאִידָךְ אַמְנֵי רוּחִי פְּרִיקְתָּא יָתִי יְיָ
אֱלָהָא קְשִׁיטָא: שָׂנֵאתִי דְנַטְרִין
עוֹבְדִין דְּדָמְיָן לְלַמָּא וּלְשִׁיקְרָא
וַאֲנָא עַל יְיָ סְבַרִית: אָבִיעַ וְאֶחְדֵּי
בְּטִיבוּתָךְ דִּי חֲמֵית יַת סִיגוּפֵי יְדַעְתָּ
בְּעָקְתִין דְּנַפְשִׁי: וְלָא מְסַרְתַּנִי
בְּאִידָא דְבָעִיל דְּבָבָא אֲקִימְתָּא לִרְוָחָא רִיגְלַי:

חיל. שמחה: ידם ב׳ וסי׳ לכן המשכיל. למען יזמרך כבוד. וחד ישב בדד וידם: לא׳ למנצח מזמור ו׳
ר״פ וסימ׳ עד אנה יי׳ תשכחני. השמים מספרים. יענך יי׳ ביום צרה. יי׳ בעזך ישמח מלך. בך יי׳ חסיתי.
אשרי משכיל אל דל. בבוא אליו נתן הנביא. שמע אלהים קולי. לך דמיה תהלה. חלצני יי׳ מאדם רע:
ראית ה׳ חס׳ בכתובים וסימ׳ אשר ראית את עניי. אם ראית גנב ותרץ. ראית איש חכם בעיניו. האיל אשר
ראית. ראתה כי אתה עמל. בהרא ראתה כתיב וכל שאר קריאה דכו׳ חס׳ בב״ב מל בליש׳ וסי׳ וראיתה
אתה ונאספת. לך הגד למלך אשר ראיתה:

עששה. כשתה לשון עששית שאדם נותן זכוכית לנגד עיניו לראות לעבר הזכוכית דבר אין אותה מראה ברורה: ועצמי עששו. לשון רקב כאילו אכלם עש: מכל צררי מאת כל צררי הייתי חרפה לגדוף: ולשכני. אני חרפה מאד ופחד למיודעי אטיסקטייש"ן בלע"ז ומתפחדים על קורותיו: ככלי אובד. ההולך לאבוד כל לשון אבידה אין הלשון נופל על בעל אבידה לומר הוא אבד אותה אלא האבידה אובדת ממנו כד"א אשר תאבד ממנו האובדת לא בקשת: דבת רבים: עצת רבים דבת פרל"ין בלע"ז לשון דובב שפתי ישנים וכן כל דבה שבמקרא: מגור מסביב. שמיראין ומפחדין אותי: בהוסדם. בהתיעצם: זממו. לשון מחשבה: בידך עתותי. שעות העוברים עלי על פיך הם ובגזירותיך: אל אבושה כי קראתיך. אחרי שקראתיך אין כאה שאבוש: ידמו לשאול. ישתתקו ויאלמו למות: הדוברות על צדיק עתק. שאומרו לשאול עלי דוד מבקש רעתך: עתק. שהוא דבר שאינו כמו ויעתק משם ודומה פתר אותו לשון דבר גדול וקשה כמו עתקו גם גברו חיל הון עתק ולמכסה עתיק: מה רב טובך. ידעתי לעולם הבא יש שכר טוב ליראיך ומכל מקום בעולם הזה שהרשעים מקיפין אותם אני מתפלל עליהם שתסתירם בסתר פניך: מרוכסי איש. מחבורי רשעים המתקשרים יחד להרע להם: בעיר מצור. בקעילה כשאמר שאול עלי כסגר לבא בעיר דלתים ובריח: ואני אמרתי בחפזי. כשיצאתי מקעילה ובאתי אל מדבר מעון והייתי נחפז ללכת מפני שאול כי הסיבני ושאול ואנשיו עוטרים אלי ואל אנשי לתפשם. אמרתי בלבי. נגרזתי נכרתי לשון גרזן הכורת את העץ על שם גזירתו נקרא גרזן כך פיר' דונש ומנחם חברו כמו נגרשתי ואין לו דמיון בתורה: אמונים נוצר יי'. כמו שומר יי' את המאמינים בישועתו וסומכין עליו: על יתר. מדה במדה מכוונ' כחץ על יתר הקשת או יש לפתור על יתר חבל כנגד חבל קו כנגד קו. לא' יתר הוא לשון גאוה כמו יתרה שאת פירוש ומשלם על יתר ומשלם בגאוה לעושה גאוה. חזקו ויאמץ לבבכם. כמו שראיתם שעשה לי להושיעני שהוחלתי לו: לדוד משכיל. אמרו חכמים כל מזמור שנאמר בו משכיל על ידי תורגמן אמרו: אשרי נשוי פשע. שהקב"ה נושא פשעו ומכסה חטאיו כסוי אקפורדו"ץ בלע"ז ולא יחשב לו עון ובלבד שלא תהא ברוחו רמיה להיות בדעתו לשוב אל קיאו: כי

חנני. יתכן שטעם העמדתני אני אשמח בחסד שעשית עמי בימים שעברו ולא הסגרתני רק עתה צר לי מאד ולא מרחב. רבי' פי' שזה המזמו' על חולי שקרהו טעם עששה בכעס בעבו' היות כעס האויב עלי עששתי כולי כאילו עש אכלני ודימה היגון שהוא בלב לאש הגוף וטעם עיני שהמאכל הרואה החולה יתעבהו כל אכל תתעב נפשו וטע' נפשי הנפש המתאוה שכחה כנוע בכבד וככה הכתו' אז' הנפש האוכלת ובטני רמז לקרב העליון לו שם המאכל והנה הטעם כי כח הגוף חלש כבר אכלו עש כי כלו. בחסרון המאכל דרך משל והזכיר העצמות שהם מוסדות הגוף: מכל. הזכי' כי משאת צורריו תבא לו חרפה: ולשכני מאד. היה חרפה להם בעבור שהם קרובים אליו: נדדו ממני. כאדם שיברח מראו' אליקם' ודבר מגונה ונמאס לו למראה: נשכחתי. שאו' לא יזכרני ככלי אין חפץ בו כאשר יאבד לא יבוקש. כי. יתכן היות נשכחתי מ' מפאת השם בעבור שלא יושיעני כאילו שכחני בעבור שאמר אחר כן כי שמעתי דבה רעה שיוכיחו עלי שיפחד ממנה כל השומע או טעמו להיות לי מגור מכל סביבי: בהוסדם. מגזרת סוד: ואני אף על פי שיחשבו האויבי' ששכחני אני בך אבטח ואודה כי אתה אלהי: בידך. כנגד השומרים הבלי שוא כי עת ישועתי בידך לבדך הוא: האירה. מלת על כמו אל כמו ויתפלל על יי' כמו ויאמר ה' פניו כי ההוא במקום שיושב בחשך על כן האירה: תאלמנה. בעבור שהזכיר למעלה כי שמעתי דבת רבים והנה עתק כדרך וידבר אתם קשות והנה יחסר דבר וטעם צדיק כמוני: מה. ואלה הדוברים עתק לא ידעו הטוב שצפנת ליראיך וכבר עשית כמה טובות בגלוי לחוסים בך וזה טעם נגד בני אדם: תסתירם. וככה כל יראיך תסתירם וסתרם הוא שתסתיר פנים מאכשים מעותים: מרכסי. מגזרת והרכסים לבקעה ויש אומרים תסתירם בסתר שיראו פניך מריב לשונות ויש אומרים בסתר אפך וכעסך מהם בריב לשונות כי דבת רבים: ברוך יי'. יש אומרים כאילו הייתי בעיר מצור או אז אומר בעיר מצור ברוך יי': ואני נגרזתי. מגזרת גרזן שהוא כלי לכרות בו ויש אומרים שהוא הפוך וכאשר אמר עיניך אמר שמעת: אהבו. לשון צווי כמו אחזו לנו שועלים: אמונים. תאר כמו פנו אמונים: על יתר. הכותרים מאנשי הגאוה ומלת לעשות ליתקן השבות כמו וימהר לעשות אותו ויתכן היות גאוה חסר בי"ת בס יחסר מלת מעשה כאילו אמר ומשלם על יתר עושה מעשה בגאוה: חזקו. אמר לחסידים אהבו בעבור גדל מעלתם ולמיחלים חזקו: לדוד משכיל אשרי נשוי פשע. יתכן היות זה המזמור על טעם פיוט תחלתו משכיל או בעבור שכתוב בו אשכילך ומלת נשוי פשע מבעלי האלף בא על דרך בעלי הה"א או שניהם כמבאים והעד וכסו את כלימתם וכסוי פעול כי וכסה קלון פועל יוצא והטעם כי המוכה או הנגוע בעבור פשע שעשה בגלוי על כן אמר אודה עלי פשעי ויש שאלה קשה הנה מצאנו דוד אומר כי חסיד אני ולא תתן חסידך אם כן איך מצאנו בכמה מזמורים שיש לו פשעים ועונות כי פשעי אני אדע והתשובה כי לבו היה שלם עם השם ולא פשע ולא חטא רק כנגד בני אדם יש לו פשיעות כשגגה ואחרי' אמרו שהוא מדבר בעד אחרים שהם בגלות אם כן מה יעשה במלת כי פשעי אני אדע שהוא בדבר בת שבע שבע ועוד אפרשנו: אשרי

ופחד ב' בטעמא לעיל וסי' לולי אלהי אבי אברהם ופחד יצחק. ופחד למיודעי ראי בחוץ. וחד בלרע ופחד ורחב לבבך: אויבי י"א מלאים וסי' נמכר בשמואל א' ריש סי' ב' ובתלים סי' ט'. בגאוה ב' וסי' בגאוה ובגודל לבב לאמר. בגאוה ובוז: צפנת ג' בקריא' וסי' מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ואלה צפנת בלבבך. כי לבם

חָנֵּנִי יְהוָה כִּי צַר לִי עָשְׁשָׁה בְכַעַס
עֵינִי נַפְשִׁי וּבִטְנִי: כִּי כָלוּ בְיָגוֹן חַיַּי
וּשְׁנוֹתַי בַּאֲנָחָה כָּשַׁל בַּעֲוֺנִי כֹחִי
וַעֲצָמַי עָשֵׁשׁוּ: מִכָּל־צֹרְרַי הָיִיתִי
חֶרְפָּה וְלִשְׁכֵנַי מְאֹד וּפַחַד לִמְיֻדָּעָי
רֹאַי בַּחוּץ נָדְדוּ מִמֶּנִּי: נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת
מִלֵּב הָיִיתִי כִּכְלִי אֹבֵד: כִּי שָׁמַעְתִּי
דִּבַּת רַבִּים מָגוֹר מִסָּבִיב בְּהִוָּסְדָם
יַחַד עָלַי לָקַחַת נַפְשִׁי זָמָמוּ: וַאֲנִי
עָלֶיךָ בָטַחְתִּי יְהוָה אָמַרְתִּי אֱלֹהַי
אָתָּה: בְּיָדְךָ עִתֹּתָי הַצִּילֵנִי מִיַּד־
אוֹיְבַי וּמֵרֹדְפָי: הָאִירָה פָנֶיךָ עַל־
עַבְדֶּךָ הוֹשִׁיעֵנִי בְחַסְדֶּךָ: יְהוָה אַל־
אֵבוֹשָׁה כִּי קְרָאתִיךָ יֵבֹשׁוּ רְשָׁעִים
יִדְּמוּ לִשְׁאוֹל: תֵּאָלַמְנָה שִׂפְתֵי
שָׁקֶר הַדֹּבְרוֹת עַל־צַדִּיק עָתָק בְּגַאֲוָה
וָבוּז: מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר־צָפַנְתָּ
לִּירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחֹסִים בָּךְ נֶגֶד בְּנֵי
אָדָם: תַּסְתִּירֵם בְּסֵתֶר פָּנֶיךָ מֵרֻכְסֵי
אִישׁ תִּצְפְּנֵם בְּסֻכָּה מֵרִיב לְשֹׁנוֹת:
בָּרוּךְ יְהוָה כִּי הִפְלִיא חַסְדּוֹ לִי בְּעִיר
מָצוֹר: וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי נִגְרַזְתִּי
מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אָכֵן שָׁמַעְתָּ קוֹל תַּחֲנוּנַי
בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ: אֶהֱבוּ אֶת־יְהוָה כָּל־
חֲסִידָיו אֱמוּנִים נֹצֵר יְהוָה וּמְשַׁלֵּם
עַל־יֶתֶר עֹשֵׂה גַאֲוָה: חִזְקוּ וְיַאֲמֵץ
לְבַבְכֶם כָּל־הַמְיַחֲלִים לַיהוָה:

לב

לְדָוִד מַשְׂכִּיל
אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה:

חוּס עֲלַי יְיָ אֲרוּם עָיק לִי בִּלְאַת מְרוּגְזֵיה עֵינִי אִיטְעַק נַפְשִׁי וּכְרֵיסִי: אֲרוּם שֵׁיצִיאוּ בִּדְוָונָא חַיַּי וּשְׁנַיַי בְּחִינְּתָא תְּקַל בְּחוֹבֵי חֵילִי וְאֵיבָרַי: מִן כָּל מְעִיקַיי הֲוֵית כִּיסוּפָא וְלִשְׁבָבַי לַחֲדָא וּדְלוּחָא לְיָדְעִין לִי רַחֲמַיָן בְּשׁוּקָא עֲרַקִין מִן קֳדָמַי: וְאִתְנְשִׁיית הֵיךְ שְׁכִיבָא מִן רַעְיוֹנָא הֲוֵיתִי כְּמָן דִּפְחַד תְּבִיר: מְטוּל דִּי שְׁמָעִית טִיב בִּישׁ דְּאָמְרִין עֲלַי עַמְמִין סַגִּיאִין רְתִיתָא מַחֲזוֹר חֲזוֹר בְּאִתְכַּנְשֵׁיהוֹן כַּחֲדָא עֲלַי לְמִיסַב נַפְשִׁי חֲשִׁיבוּ: וַאֲנָא עֲלָךְ רְחִיצִית יְיָ אֲמָרִית אֱלָהִי אַנְתְּ: בְּאִידָךְ זִמְנֵי פּוּרְקָנִי פְּצֵי יָתִי מִן יַד בַּעֲלֵי דְבָבִי וּמֵרוֹדְפַי: אַנְהַר סְבַר אַפָּךְ עַל עַבְדָּךְ פְּרוֹקְנִי בְּטוּבָךְ: יְיָ לָא אַבְהֵית אֲרוּם קְרֵיתָךְ יִבַּהֲתוּן רַשִׁיעֵי יִשְׁתְּקוּן וְיֵחֲתוּן לִשְׁאוֹל: תִּתְפַּקְקָן סִפְוָתֵי שִׁיקְרָא דִּמְמַלְּלָן עַל צַדִּיקַיָא גִּידוּפִין בְּגֵיוְתָנוּתָא וּבְסַרְנוּתָא: כְּמָה סַגִּי טוּבָךְ דְּאַטְמַרְתָּא לְדַחֲלִין מִינָךְ עֲבַדְתָּ לְסַבְרִין עֲלָךְ לְמִפְרַע לְהוֹן אֲגַר טַב קֳבֵיל בְּנֵי נְשָׁא: תִּטְמְרִינוּן בְּטַמָּרָא בְּעִידַן רוּגְזָךְ מִגִּידוּדֵי גִּיבָּרַיָא תִּטְשִׁינוּן כַּד בִּמְטַלַּלְתָּא מִתִּיגְרַת לִישָׁנַיָא: בְּרִיךְ יְיָ אֲרוּם פְּרִישׁ טִיבוּתֵיהּ לִי בְּקַרְתָּא כְּרִיכְתָּא: וַאֲנָא אֲמָרִית בְּאִתְבְּעוּתִי לְמֵיעֲרוֹק אִישְׁתֵּצִיית מִקְּבֵיל יְקָרָךְ בְּקוּשְׁטָא שְׁמַעַת קַל צְלוֹתִי בְּאִתְחַנָּנוּתִי לְוָתָךְ: רְחוּמוּ יַת יְיָ כָּל חֲסִידוֹי מְהֵימְנַיָא נְטִיר מִן בִּישׁ יְיָ וּפָרִיעַ עַל דּוֹרְבָנֵי דְּעָבְדִין גֵּיוְתָנוּתָא: תְּקוּפוּ וְיִתְעַלֵּים רַעְיוֹנֵיכוֹן כָּל דִּמְסַכְּיָין לְמֵימְרָא דַיְיָ:

לְדָוִד שִׂכְלָא טָבָא אֲמַר דָּוִד טוּבוֹי דְּמָן שַׁבְקִין לֵיהּ מְרוֹדוֹי חַפְיָין עַל חִיטְאוֹי:

צפנת משכל: אהבו ב' בקריא וסי' שנאו רע. אהבו את יי' כל חסידיו: ומשלם ג' בקריאה וסי' ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו. ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם. ומשלם על יתר עשה גאוה. אנ"ך:

אבן עזרא

אשרי · הכא כסוי חטאה הוא העושה תשובה וסר חרון השם ממנו ולא נראתה חטאתו שלא היה עליה עוכש · טעם יחשוב מחשבה או חשבון · ורמיה כמו מרמה ויש אומרים ואין ברוחו להיות כקשת רמיה ועוד אפרשנו · כי · אם שתקתי שלא אדבר כדבור בני אדם בלו עצמי בשאגתי כמו האריה שורש קול · כי · ידך.

מכתך כי המכה ביד השם · לשדי · מגזרת לשד השמן והטעם כי הליחה החמה שבה חיי האדם גם בחרבוני קיץ דרך משל שיבשה הליח וימיו קרבו למות · חטאתי · כנגד כסוי חטאה ועוני כנגד לא יחשב יי׳ לו עון ופשע כנגד כסוי פשע וטעם אודה להתודות וטעם כשאת ברוח הקודש או שנשא עד השם עונו · על זאת · שאתה נושא עון · לעת מצוא · כדרך דרשו יי׳ בהמצאו ובקשתם את משם את יי׳ אלהיך ומצאת או כאשר ימצא לבבו תפונה ממחשבו ופנוי מעסקיו וברכיו אז יתפלל על דרך על כן מצא עבדך את לבו · טעם לשטף מים רבים רמז להמית או אויביו בני׳ כמו ומשני מים רבים או המות והתחלואים והמשילם למים שהתגברו וטעם רק כי המים יגיעו אל אחרים וכאילו הוא רק קשור עם אלו לא יגיעו וכמוהו בלשונכם · הרבה · אתה · יתכן להיות מצר כמו אויב או הצרת האולי כמו צר ומצוק והשער רבים מכאובים · רני פלט · אמר רבי משה תסובבני פועל יוצא לשנים פעולים קולות מלאכי שאמלט והנה רני כדרך ותעבור הרנה · והם יו׳ יחוכי ויאמרו · אשכילך בדרך זו תלך כמו זאת ותחסר בי׳ת מן עני ויש אומרים כטעם רמז · אל תהיו · זאת היא העצה · כסוס כפרד · דרך בחות בלא ו׳ כרע כאח לו ופעמי׳ יחסרו הכ״פ · הר׳ משה הטעם

שתהיו כדמות הסוס שהוא צריך למתג ולרסן ואמר עדיו כמו לחיו וכמוהו המשביע בטוב עדייך · לבלום · מלה ידועה בלשון חז״ל · וטעם בל קרוב אליך להזיקך ולא כי בל קרוב אליך חלילה לך מהיותך כסוס כפרד ועבתרסע׳ רחק׳ מני ולא כי יתחבר מלת אותו כאילו כת׳ במתג ורסן תפארהו לבלום אותו ועוד עדיו על דרך למצוא עונו לשנוא · רבים · אמר רבי משה מי שלא שם לבו לשמור אורחתיו אולי מעדו אשוריו ובעבור זה נקרא רשע ויתכן שהוא הכסוי פשע · וטעם והבוטח ביי׳ שלא ישען על הרופאים כאסא ודע כי הכתוב לא התיר להתרפאות רק ממכת בן אדם כי השם לבדו הוא רופא ישראל ורפואתו לחזק נפשו ולהוסיף על יראתו · שמחו · הצדיקים שלא חטאו הם שמחו שלא יבוא עליהם חולי כי רופאם שהוא השם הוא שומרם והוא יסיר כל מחלה הנמצאים במאכלם · רננו צדיקים · השמיעו קול ונאוה מגזרת תאוה והלון לבנין נפעל על משקל וכל נעשה במרחשת ויש אומרים כמו נאה בלשון תלמוד · הודו · בנבל עשור · אמר רבי משה נבל שיש בו עשרה נקבים ולא דבר נכונה כי נבל כלי בפני עצמו גם כן עשור כאילו אמר בנבל בעשור על דרך כרעה אח לו וכמוהו ככבש אלוף כי הכ״ף ישמש בעבור שנים כדרך בי״ת באל שדי ועשה חפצו והעד שהם שנים עלי עשור ועלי נבל · שירו לו · בעבור שנים כאילו כתוב היטיבו נגן לו בתרועה כדרך אל באפך תוכיחני · כי · דבר יי׳ · הם גזרותיו שגזר ונקראו דברים שהכל על ידי המלאכים שהם עושי רצונו וככה הודו כל הנביאים גם חכמי הלב · וטעם שמחו עם זה הכתוב כי הצדיקים בשמחה וברננה לעולם ואינם מקצבים על מה שגזר עליהם השם כי הכל יושר ואמונה · אהב · הזכיר יושר עם דבר כי הוא הנכון ואמונה עם המעשים שיוציא לאור כל תעלומה וצדקה כמו צדק כדי להשוות הכל ומשפט זה מזה וחסדו כולל הכל על כן חסד יי׳ מלאה הארץ · בדבר · שב להזכיר הדבר כי לא החלקים לבדם דבקים בדבר השם רק הפרטים והזכיר השמים וברוח פיו כמו בדבר יי׳ בעבור כי כל הנבראי׳ בארץ וכל ההווה בם תלוי׳ במערכ׳ השמי׳ כוכב׳ והנה הזכי׳ בארץ בתחלה כי היא המוצק ואחנו הכולד׳ ממנה והח׳ השמי׳ ולאח׳ הים ולא הזכי׳ גלגל הרוח והאש כי לא דבר רק על הנראה לעין · אמר רבי משה לא יגלה פטח הארץ שהיא היבשה רק בעמוד המים כמו נד שנקוו המים והנה כונס מגזרת לך כנוס את כל היהודים ונותן באוצרות הטעם כפול · יראו

רשי

כי החרשתי · כאשר החרשתי מלהתודות על פשעי לפניך · בלו עצמי · מרוב אנחות דאגתי כל היום שהייתי דואג מפני הפורענות · כי יומם ולילה · היה כבד עלי מורא ידך ובזירותיך · נהפך לשדי · לחלוח שלי וכן לשד השמן לחלוח שמן כך פירשו דונש ומנחם חברו לשון שדידה כמו משור ענוים רשעי׳ זו שדוני · בחרבוני קיץ · עד שייבש כחורב הקיץ מפני דאגת מורא ידך שהייתי דואג על חטאי ולפיכך חטאתי אודיעך תמיד ולשון הווה הוא · כי אמרתי טוב שאודה עלי פשעי ליי׳ ועת כשהודיתי ואמרתי לנתן הנביא׳ חטאתי נשאת עון חטאתי כענין שנאמר גם גם יי׳ העביר חטאתך וגו׳ · לעת מצוא · בהמצאך לקבל תפילתו ומה היא זאת רק לשטף מים רבים אשר לא יגיעו אליו שלא יפול ביד האומות שהם כמים שוטפים וכן מצינו שהתפלל דוד על זאת ואמר אפלה נא ביד יי׳ כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה · אתה סתר לי · להסתר בצלך מפני פחד אויב · תצרני · כמו תשמרני · רני פלט · רנת של הצלה · תסובבני · לשון הווה הוא שסבבתני תמיד רני פלט וכך אמרת לי אשכילך ואורך דרך ללכת · איעצה · ארמוז לך בעיני רמז מה תעשה איעצה לשון קריצת עין כמו עוצם עיניו לחשוב תהפוכות בספר משלי · אל תהיו כסוס כפרד · שאינו מבין בין העושה לו טובה לעושה לו רעה כשאתה מתקנם בו במתג הוא בולם פיו וכשכם ברסנו וכשאת׳ מקרדו ומקרצפו אתה צריך לבלום ולסגור פיו ולייסרו במתג ורסן כשאתה מעדהו עדיו ומיפהו בל קרוב איך שלא יקרב אליך להזיקך כשאת׳ מייפהו במתג ורסן עדיו לבלום בשע׳עדיו שאת׳ מקרדו ומקרצפו אתה צריך לסודנו במתג ורסן שלא יקרא אליך · בלימה בלשון משנה לשון מסגר פיו בולם רגליו מטולאות במסכת בכורות ומנחם חבר לבלום וכן על בלימה לשון תוכן · בנבל עשור · של עשר מיני נעימה · כנד · לשון גובה וכן תרגם אונקלוס נצבו כמו נד קמו כשור וכן פי׳ מנחם ואין נד וכאד שוין · נותן באוצרות תהומות · את הארץ · השמ״ח

תהלים לב–לג

לב׳ אשרי ד׳ בטע׳ וסי׳ נמס׳ בריש סיפ׳ · בלו ד׳ וסי׳ לא בלו שלמותיכ׳ מעליכ׳ · בלו מרוב הדרך מאד · שלבותיה׳ לא בלו דעזרא · כי החרשתי בלו עצמי · ידך ה׳ חס׳ בסיפ׳ וסימ׳ קומה יי׳ אל נשא ידך · ותנחת עלי ידך · הכבד עלי ידך · אם אלך בקרב צרה · פותח את ידך · ובין ה׳ בקרי׳ וסי׳ ויען יי׳ אליו יען אשר שאלה חכמה ומדע ·

אשרי אדם לא יחשב יהוה לו עון ואין ברוחו רמיה: כי החרשתי בלו עצמי בשאגתי כל היום: כי יומם ולילה תכבד עלי ידך נהפך לשדי בחרבני קיץ סלה: חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה עלי פשעי ליהוה ואתה נשאת עון חטאתי סלה: על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו: אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה: אשכילך ואורך בדרך זו תלך איעצה עליך עיני: אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום בל קרב אליך: רבים מכאובים לרשע והבוטח ביהוה חסד יסובבנו: שמחו ביהוה וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב:

לג

רננו צדיקים ביהוה לישרים נאוה תהלה: הודו ליהוה בכנור בנבל עשור זמרו לו: שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה: כי ישר דבר יהוה וכל מעשהו באמונה: אהב צדקה ומשפט חסד יהוה מלאה הארץ: בדבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם: כנס כנד מי הים נתן באוצרות תהומות:

תרגום

טב למשה בר עמרם דלא חשיב יי׳ ליה עוין בדיל דלא אהות ברוחיה נכלא: מטול דשתקית מן פתגמי אורייתא בליין גרמיי בנהמותי כולא יומא: ארום יימם ולילי תקיפת עלי מחתך איתהפיך רוטבי היך שרבא דקייטא לעלמא: חובתי אודעינך ועוויתי לא חפית אמרית אודי על מרודיי קדם יי׳ ואת שבקתא עוייתי חובי לעלמין: מטול דא יצלי כל חסידא קדמך לעידן רעותיה לחוד לעידן דייתון עממין סגיאין היך מיא לותיה לא ימטון לכבאשא: את הוא יי׳ נטור לי ממעיקא תנטרינני ביעת שזבותא תחזרינני לעלמא: אשכלינך ואליפינך באורחא דנן תהך אימלכינך ואישוי עלך לטבא עייני: לא תהוון כסוסיא והיך כודנא דלית להון כוונא בזממא ופרומביא תיקוניה לאיתהסכא כחדא לא יתקרב לוותך: כגיאין כיבין לרשיעא ודכלי ביי׳ טיבותא יחזרינֵיה: חדו במימרא דיי׳ ובעו צדיקיא ושבחו כל תריצי לבא: שבחו צדיקיא קדם יי׳ לתריצי יאי שבחתא: אודיאו קדם יי׳ בכנורא בנבלא דעסרתי נימין שבחו ליה: שבחו קדם יי׳ שירתא חדתא אוטיבו לשבחא ביבבא: מטול דתקין פתגמא דיי׳ וכל עובדוי בהימנותא: רחים צדקתא ודינא טובא דיי׳ מליא ארעא: במילא דיי׳ שמיא איתעבידו וברוחא דפומיה כל חיליהון: דמכניס היך זיקא מוי דימא יהבינון באפותיקי תהומיא:

מסורה

והגלבים עזינפש · מדי עברו יקח אתכם · אל תהיו כסוס כפרד · חכמת ערום הבין דרכו · וסימ׳ בלשון ארמי הון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא · לג׳ לישרים ג׳ בקרי׳ וכיב׳ רננו צדיקים ביי׳ לישרים נאוה · זרח בחשך אור · יצפון לישרים תושיה · וא׳ ולישרים בלבותם · צדקה ומשפט ג׳ וסימ׳ ושמרו דרך יי׳ · אהב צדקה ומשפט · עשה צדק ומשפט · תהומו׳ ד׳ מל׳ דמ׳ל וסימ׳ כנס כנד מי הים · יעלו הרים ירדו תהומות · בדעתו תהומות נבקעו · באין תהומו׳ חוללתי · ועיי׳ן בסדר בשלח בפסוק תהמת יכסיומו ·

הכין א׳ וסי׳ הוין בלביא שאין מכותא לסוסיא

ראו • והנה שכל נברא בדברו והנה ראוי הוא שיראו אנשי הארץ מהשם ויחרדו אל דברו והזכיר כל הארץ כדרך וכל הארץ באו מצרימה : כי הוא אמר • בחפץ וברכות לא בכלי : הוא צוה ויעמוד • הטעם כפול כאילו אמר כי הוא אמר ויהי אמר והוא צוה צוי • ויעמוד כאשר פירשתי כדרך וברך ולא אשיבנה כי כח השם בכח כל פועל עבר או עתיד : יי • ואחר כן שעצתו עומדת אין כח לכל הגוים להפר אותה רק הוא יפר עצתם : עצת יי • כנגד עצת גוים : מחשבות לבו • דרך משל כנגד מחשבות עמים : תמימים • בעבור שהזכיר גבורת השם אמר כי הוא יודע סתרי לב והנה הוא חכם ואמיץ כח וטעם השקיף כאילו רואה הכל בעיניו והזכיר השמים כי הם סביבו כל הארץ ואמר אל כל יושבי

לתחלה טוו וסים נמסר בסדר ויקח קרח : בני האדם ו וסים אשר בנו בני האדם • אם יי הסיהך בי • את לבב כל בני האדם דכלכים דתפלת שלמה • וחברו דדה • משמים הבט יי • להודיע לבני האדם • וכל קהלת דכוו : עוזרנו ב וסים עוזרנו ומגננו הוא • עוזרנו בשם יי : לד טעמו ד בקריא וסים והוה טעמו כטעם לשד

יִירְאוּ מֵיְהוָה כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל : כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא־צִוָּה וַיַּעֲמֹד : יְהוָה הֵפִיר עֲצַת־גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים : עֲצַת יְהוָה לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר : אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ : מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְהוָה רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי הָאָדָם : מִמְּכוֹן־שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ : הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם : אֵין־הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל גִּבּוֹר לֹא־יִנָּצֵל בְּרָב־כֹּחַ : שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט : הִנֵּה עֵין יְהוָה אֶל־יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ : לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב : נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיהוָה עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא : כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ : יְהִי־חַסְדְּךָ יְהוָה עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ :

לד

לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת־טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ : אֲבָרְכָה אֶת־יְהוָה בְּכָל־עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי : בַּיהוָה תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ : גַּדְּלוּ לַיהוָה אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו : דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְהוָה וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי : הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ : זֶה עָנִי קָרָא וַיהוָה שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ : חֹנֶה מַלְאַךְ־יְהוָה סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם : טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְהוָה אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ : יְראוּ אֶת־יְהוָה קְדֹשָׁיו כִּי־אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו : כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב :

וְיִדַחֲלוּן מִן קֳדָם יְיָ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא מִינֵיהּ יִרְתְּתוּן כָּל דַּיָּירֵי תֵבֵל : מְטוּל דְּהוּא אֲמַר וַהֲוָה הוּא פַּקֵּיד וְאִתְקַיָּים : יְיָ תַּבַּר מַלְכַּת עַמְמַיָּא בַּטִּיל מַחְשְׁבַת אוּמַיָּא : מַלְכְּתָא דַּיְיָ לְעָלְמָא קַיְימָא מַחְשְׁבַת לִבֵּיהּ לְדָרֵי דָרַיָּא : טוּבוֹי דְּגַבְרָא דַּיְיָ אֱלָהֵיהּ עַמָּא דִּי בְּחַר לְאַחְסָנָא לֵיהּ : מִן שְׁמַיָּא אִסְתַּכַּל יְיָ חֲמָא יַת כָּל בְּנֵי נָשָׁא : מִמְּדוֹר בֵּית מוֹתְבֵיהּ אוֹדִיק לְוָת כָּל יָתְבֵי אַרְעָא : דִּי בְרָא יַתְהוֹן מְכַוֵּין כַּחֲדָא לִבְּהוֹן וּמִתְבַּיֵּין לְכָל עוֹבָדֵיהוֹן : לֵית מַלְכָּא מִתְפְּרִיק בִּסְגֵעֵי חֵילְוָתֵיהּ גִּבָּרָא לָא מִתְפְּצֵי בִּסְגֵעֵי חֵילֵיהּ : שִׁקְרָא סוּסָא לְפוּרְקָנָא וּבִסְגִיעֵי תוּקְפֵיהּ לָא מִשְׁתְּזִיב : הָא עֵינָא דַּיְיָ מִסְתַּכְּלִין לְדַחֲלִין מִינֵיהּ לְסַבְרִין לְטִיבוּתֵיהּ : לְמִפְצֵי מִמּוֹתָא נַפְשְׁהוֹן וּלְקַיְּימוּתְהוֹן בְּאוּלְצָנָא : נַפְשָׁנָא מְסַתְּכְיָא לְפוּרְקָנָא דַּיְיָ סְעוּדָנָא וְתְרִיסְנָא הוּא : אֲרוּם בְּמֵימְרֵיהּ יֶחְדֵי לִבָּנָא מְטוּל דִּבְשׁוּם קוּדְשֵׁיהּ אִתְרְחֵיצְנָא : יְהֵי טוּבָךְ יְיָ עֲלָנָא הֵיכְמָה דְּסַבְּרִינַן עֲלָךְ :

לְדָוִד כַּד שַׁנֵּי יַת מַדְעֵיהּ קֳדָם אֲבִימֶלֶךְ וּפַטְרֵיהּ וַאֲזַל : אֲבָרֵךְ יַת יְיָ בְּכָל עִידָּן תְּדִירָא תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ בְּפוּמִי : בְּמֵימְרָא דַּיְיָ תּוּשְׁבַּחַת נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּן עִינְוְותָנַיָּא וְיֶחְדוּן : הָבוּ רְבוּתָא קֳדָם יְיָ עִימִּי וּנְרוֹמֵם שְׁמֵיהּ כַּחֲדָא : תְּבָעִית אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְעָנַנִי וּמִכָּל רַחֲלָתִי פַּצְיָתִי : אִסְתַּכָּלוּ לְוָתֵיהּ וְאִתְנְהָרוּ וְאַפֵּיהוֹן לָא עֲצִבוּ : דֵּין עַנְיָא צַלֵּי קֳדָם יְיָ שְׁמִיעַ וּמִכָּל עָקְתוֹי פָּרְקֵיהּ : שָׁרֵי מַלְאֲכָא דַּיְיָ חֲזוֹר חֲזוֹר לְדַחֲלִין מִינֵיהּ וְשֵׁיזֵיב הִינוּן : אִשְׁתְּמוֹדְעוּן וְחָמוּן אֲרוּם טַב יְיָ טוּבוֹי לְגֶבֶר דְּאִתְרְחִיץ בְּמֵימְרֵיהּ : דְּחִילוּ מִן קֳדָם יְיָ קַדִּישׁוֹי אֲרוּם לֵית חוּסְרָנָא לְדַחֲלוֹי : בְּנֵי אַרְיְוָתָא אִסְתַּכַּנוּ וְכַפְנוּ וְתָבְעֵי אוּלְפָנָא דַּיְיָ לָא חַסְרִין כָּל טוּבָא :

רשי

הטגיח • הביט : היוצר יחד לבם • לב כלם יחד ויודע כל המחשבות ורבותינו הסיבוהו אל ממכון שבתו השגיח יחד לבם היוצר ודרשו מכאן שכולן נסקרין בסקירה אחת : בשנותו את טעמו • כענין שנאמר ויתו על דלתות השער וגו' וישנו את טעמו בעיניהם ששנה דברו וטעמו ועשה עצמו שוטה והוריד רירו על זקנו : לפני אבימלך • כך כל מלכי פלשתים נקראים וכל מלכי מצרים פרעה ואף על פי ששמו אכיש קורין לו אבימלך ומדרש אגדה שהיה צריך כאבימלך שלא רצה להרגו ואנשיו אומרים לו הלא זה דוד מלך הארץ כדאיתא במדרש תילים : ביי תתהלל נפשי • מתפאר אני ומתהלל שיש לי פטרון כזה להושיע ולהגן : תתהלל נפשי • ספורוונ"טרא בלע"ז : ישמעו ענוים • כפלאות שעשה לי מתוך מהללי יביטו אותם וישמחו : מגורותי • לשון פחד כמו ויגר מואב : הביטו אליו • כל אותם שהביטו אליו מתוך צרתם : ונהרו • האירו פניהם : יחפרו • יתביישו כמו וחפרה הלבנה ובושה החמה : טעמו וראו כי טוב יי • טעמו דברו : יראו • היו יראים לשון ציווי : רשו • לשון דלות : כל טוב • כאון ב"ין בלע"ז כמו כל מלאכת : בקס

מסרה

השמן • וישנו את טעמו בעיניהם • לדוד בשנותו את טעמו לפני • על כן עמד טעמו וריחו לא נמר • וחד וטעמו כצפיחית בדבש : הביטו ב' וסי' הביטו ארחות תימא • אליו ונהרו : יראו ג' בקריא וסים אך יראו את יי • ועתה יראו את יי • יראו את יי קדושיו :

הארץ • ואמר אל כל יושבי • שלא יפקד מהם איש : היוצר • היוצ' אחד ואם היוצרים שונים על כן הוא לבדו יבין אל כל מעשיהם : אין המלך • אין הגזרות כמחשבת היועץ הגדול בבני אדם והוא המלך והנה מת תועלת ים בעצתו והנה איננו נושע בעבור רוב כח שיש לו והטעם על מחנותיו : שקר • בעבור שאמר השם התקן לסוס גבורה והטעם על סוס המלך והחיל : לא ימלט • הפעל חסר והוא כפשוט : הנה עין יי • על דרך ואשימה עיני עליו ועינך שים עליו : אל יראיו • ממנו לבדו לא ממלך שהוא בשר ודם ולא ייחלו רק לחסדו לבדו : להציל ממות : חרב או דבר : נפשנו • בעבור שאנו יראי השם והמייחלים לו כמלטנו על כן נפשנו חכת' לו וטעם עזרנו כנגד ברוב חיל שהזכיר עם המלך ומגיננו כנגד המלך כמו מגיננו ראה אלהים : כי בו ישמח לבנו • כנגד יראיו : יהי • הזכיר חסדך ויחלנו לך כנגד למיחלים לחסדו : לדוד בשנותו את טעמו • טעמו לבו ושכלו ודעתו כמו משיבי טעם ואכים היו לו שני שמות וכמוהו רבים : אברכה • בכל עת • בהיותו במרחב או בצר או בטעמו או בשנותו אותו : ביי • בו אתהלל עד שישמעו ענוים את תהלתי וישמחו : גדלו • כאילו ידבר עמהם ובקש מהם שיעזרוהו לגדל את השם : דרשתי • ספר להם מדרש השם בצר לו ועננו : הביטו • טעם אין זה שהזכיר אחרי כן עני קרא וכמוהו אראכו ולא עתה והוא דרך כוכב מיעקב :

ונהרו • יאורו פניהם הפך אל יחפרו מגזרת המנהרות ותרגום ונהורא עמיה שריה ויש אומרים מגזרת ונהרו אליו מגזרת נהר : זה • שמעי עבר כמו כאשר אהב בעבור היותו כאתנחתא : חונה • בעבור שסבבוהו עבדי אכיש והשם שלח מלאך להצילו על דרך ישלח מלאכו לפניך וטעם סביב שטעם מלאך שם המין כמו ויהי לי שור וחמור והנה הטע' מלאכי' רבים ככתו' בדברי אישע ואלעפ שאינ' כראו' במראה העין הם נודע' בלב באמת : טעמו • מגז' טעמו זה הוא מראה שלב ראה ומראה העין : יראו • אר' משה היה ראוי להיות יראו כמו קראו רק בא מטוכה בעבור שלא תתערב עם יראו כדיקים וטעם קדושיו הם העוזבים תאות העולם ועסקיו וטעם יראו שלא תיראו שיבוא לכם כזק או מחסור אפילו מלחם : כפירים • יש אומרים הכופרים בעיקר והנכון בעיני שהם בני האדם הדומים לכפירים לטרוף ברוב אכלם הנה רשו ורעבו ודורשי יי • שלא יבקשו לחם רק מהשם לבדו ויש אומרים כי כאשר תפשוהו אנשי אכיש הרעיבוהו ובעמדו לפני אכיש היה רעב והשם בחסדו עזרו כדרך אליהו : לכו

לכו. הזכיר בנים שהם צריכים לימוד: מי. תאות הכל לחיות שנים רבות על כן אוהב ימים ארוכים כמו אנשי לבב והנה הטעם ימים ידועים כימי פלוני שחיה ככה: נצור. אמר לקדושים היראה בלב כי מעלתם גבוהה להשמר בלשון ובמעשה: סור מרע. מצות לא תעשה ועשה טוב מצות עשה: בקש שלום. כי אין משפט הבנים לבקש שררה ולהתגבר זה על זה: עיני. הזכיר העינים והאזנים הסתר והגלוי: פני. חרון אף שיראה בפנים כמו ופניה לא היו לה: צעקו. בשובם מרשעתם ויש אומרים כי זה הפסוק שב אל מעשי הצדיקים והנכון כאשר דברתי והעד קרוב: לנשברי לב. הם ששבו מדרכם הרעה: רבות. הטעם אם תראו צדיק שבאו עליו רעות יואם כי השם יצילנו מכולם: שומר. והטעם שאפילו על אבריו שום נזק גדול לא יהיה והזכיר העצמות בעבור שהם מוסדות הגוף: תמותת. רעה אחת תמית תמותת הרשע כנגד רבות רעות צדיק: פודה. ולא יאשמו. כמו ושונאי צדיק יאשמו וכמוהם תאשם שמרון: לדוד ריבה יי' את יריבי. יריבים אומרי' שהוא הפוך כמו אם טוב ת תשובו אם טוב ישיבני יי' והנכון בעיני שהם שנים שרשים: החזק. הטעם כי המגן והצנה שאקח למלחמ' אין משעני עליהם רק עליך שתחזקני ותחזק מגיני: והרק. כאילו אתה הוא שתריק ה החנית: וסגור. לסגור עליהם שלא ישיגוהו ברדפם אחריו: אמר. כי התשועה תהיה משם: יבושו יסוגו אחור. כמו יכונו תכנין נפעל כי אילו היה מבעלי הנון היה כמו יפלו בלב אויבי המלך: יהיו. יתכן שידחה הרוח המוץ אל מקום וינוח בו רק אם היה המלאך דוחה לא ינוח לעולם רק יתפזר כולו עד שלא ימצא: יהי. הטעם בברחם עד שלא ידעו אי זה דרך יברחו: ומלאך השם רודפם. עד שלא יכלו: וחלקלקות. כפול כמו שחרחר שחרחורת ו והטעם חשך עב וחלק שיוכל כח הרגשת המשוש להכירו כדרך וימש חשך שהוא כמו כאשר ימשש העור ולהיותו כמו ויאמם איננו נכון כלל: כי. שחת. מגזרת ישוח על משקל אשר זורה ברחת מגזרת רוח: תבואהו. לכל אחד רעה שיפתאה כל ש שומעה: תלכדו. כדרך וזה שמו אשר יקראו: ונפשי. רמז לנשמה העליונה ו ונקראת נפש בעבור היותה קשורה עמה: כל עצמותי. רמז לגוף כי העצמות מוסדותיו ואילו ידברו היו מדברים ומעידים כי אין אלהים רק השם שיוכל להציל זה העני: יקומון. יאמר למה יביא השם עליהם הרעה ותבואתם שואה לא ידעוה כנגד אשר לא ידעתי ונועם ישאלוני ישאלוני ממני שאתן להם מה שלא ידעתי רק בעדות חמס:

החפץ ג' וסימ' החפץ ימלא ידו. החפץ את שלום עבדו. מי האיש החפץ חיים: מדבר ח' בקריא' וסימ' נמסר בסדר ויצא וביחזקאל סוף סימן א' וכסי' מ"ג: בעשי ג' כתיב יוד בקרי' וסי' ויעשו כל חכם לב בעשי המלאכ'. אל תקנא בעשי עולה. פני יי' בעשי רע להכרית מארץ: מוגה ז' וסימ' נמסר בסדר ויקרא ובירמיה סימן ח'

לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת יְהוָה
אֲלַמֶּדְכֶם: מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים
אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב: נְצֹר לְשׁוֹנְךָ
מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה: סוּר
מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ
: עֵינֵי יְהוָה אֶל צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל
שַׁוְעָתָם: פְּנֵי יְהוָה בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית
מֵאֶרֶץ זִכְרָם: צָעֲקוּ וַיהוָה שָׁמֵעַ
וּמִכָּל צָרוֹתָם הִצִּילָם: קָרוֹב יְהוָה
לְנִשְׁבְּרֵי לֵב וְאֶת דַּכְּאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ:
רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ
יְהוָה: שֹׁמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה
לֹא נִשְׁבָּרָה: תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה
וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ: פּוֹדֶה יְהוָה נֶפֶשׁ
עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחֹסִים בּוֹ:

ל ה לְדָוִד רִיבָה יְהוָה
אֶת יְרִיבַי לְחַם אֶת לֹחֲמָי: הַחֲזֵק
מָגֵן וְצִנָּה וְקוּמָה בְּעֶזְרָתִי: וְהָרֵק חֲנִית
וּסְגֹר לִקְרַאת רֹדְפָי אֱמֹר לְנַפְשִׁי
יְשֻׁעָתֵךְ אָנִי: יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ מְבַקְשֵׁי
נַפְשִׁי יִסֹּגוּ אָחוֹר וְיַחְפְּרוּ חֹשְׁבֵי רָעָתִי
: יִהְיוּ כְּמֹץ לִפְנֵי רוּחַ וּמַלְאַךְ יְהוָה
דּוֹחֶה: יְהִי דַרְכָּם חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקֹּת
וּמַלְאַךְ יְהוָה רֹדְפָם: כִּי חִנָּם טָמְנוּ
לִי שַׁחַת רִשְׁתָּם חִנָּם חָפְרוּ לְנַפְשִׁי:
תְּבוֹאֵהוּ שׁוֹאָה לֹא יֵדָע וְרִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר
טָמַן תִּלְכְּדוֹ בְּשׁוֹאָה יִפָּל בָּהּ: וְנַפְשִׁי
תָּגִיל בַּיהוָה תָּשִׂישׂ בִּישׁוּעָתוֹ: כָּל
עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְהוָה מִי כָמוֹךָ
מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן
מִגֹּזְלוֹ: יְקוּמוּן עֵדֵי חָמָס אֲשֶׁר לֹא
יָדַעְתִּי יִשְׁאָלוּנִי:

אִזִילוּ בְנַיָא קַבִּילוּ מִינִי דַחַלְתָא
דַיְיָ אַלִיף יַתְכוֹן: מַן גַּבְרָא דְבָעֵי
חַיֵי רָחִים יוֹמַיָא לְמֶחְמֵי טָבָא:
טוֹר לִישָׁנָךְ מִבִּישׁ וְסִפְוָתָךְ
מִלְמַלָּלָא נִיכְלָא: זוּר מִבִּישׁ וַעֲבִיד
טַב בְּעֵי שְׁלָמָא וּרְדַף בַּתְרוֹהִי:
עֵינֵי דַיְיָ לְוַת צַדִּיקַיָא וְאוּדְנוֹי
לְקַבָּלָא צְלוֹתְהוֹן: פַּרְצוּפָא דַיְיָ
רְגִיזִין בְּעַבְדֵי בִישָׁא לְשֵׁיצָאָה מִן
אַרְעָא דִכְרָנְהוֹן: צַלְיָין צַדִּיקַיָא
וְקֳדָם יְיָ שְׁמִיעַ וּמִכָּל עָקְתְהוֹן
פַּצִינוּן: קָרִיב יְיָ לִתְבִירֵי לִבָּא וְיַת
מַכִּיכֵי רוּחָא יִפְרוֹק: סַגִּיאִין בִּישָׁן
מְעַרְעָן לְצַדִּיקָא וּמִן כּוּלְהוֹן פָּצֵא
לֵיהּ יְיָ: נָטִיר לְכוּלְהוֹן אִיבְרוֹי חֲדָא
מִנְהוֹן לָא מִתְבְּרָא: מְתוֹתָא
דְרַשִׁיעָא בִּישָׁא וְסַנְאֵי צַדִּיקָא
יִתְחַיְיבוּן: פָּרוֹק יְיָ נַפְשָׁא דְעַבְדוֹי
וְלָא מִתְחַיְיבִין כָּל דִסְבָרִין ב
בְּמֵימְרֵיהּ:
לְדָוִד אִתְגַר יְיָ בְּמָרֵי תִגְרָתִי כְּרַךְ
קְרָב קֳבֵל בַּעֲלֵי מַרְבָתִי: אַתְקִיף
תְּרִיס וְעֶגִיל וְקוּם בְּסַעְדִי:
וּשְׁלוֹף מוּרְנִיתָא וּטְרוֹקִיתְקָא וְזַמֵן
לְאוּרְעוּת רוֹדְפַי אֱמַר לְנַפְשִׁי
פְּרִיקָךְ אֲנָא: יִבְהֲתוּן וְיִכְכְּפוּן תָּבְעֵי
נַפְשִׁי יִתְעוּן לַאֲחוֹרָא וְיִתְכַּנְעוּן
חַשְׁלֵי בִישׁוּתִי: יְהוֹוְיָן הֵיךְ מוֹזָא
קֳדָם זַעְפָּא וּמַלְאֲכָא דַיְיָ דָחֵי: יְהִי
אוֹרְחַתְהוֹן חֲשׁוֹכָא וְחַבִירְיָא
וּמַלְאֲכָא דַיְיָ רָדִיף לְהוֹן: אֲרוּם
מַגַּן פְּרַסִן לְוָתִי שַׁיַיח מְצַדְהוֹן מַגַּן
כְּמַנוּ לְנַפְשִׁי: תֵּיתֵיהּ שַׁלְיָא לָא
יִתְחַכַּם וּמְצַדְתֵיהּ דִי פְּרַס תְּצַיְדֵיהּ
בְּשַׁלְיָא יִפֵּל בָּהּ: וְנַפְשִׁי תֶּחְדֵי
בְּמֵימְרָא דַיְיָ תְּדוּץ בְּפוּרְקָנֵיהּ:
כּוּלְהוֹן אֵבְרָאֵי תְּהַוְיָין אָמְרִין יְיָ מַן
כְּוָתָךְ פָּצֵי עֲנְיָא מִן תַּקִיף מִינֵיהּ וְעַנְיָא וְחַשׁוֹכָא מִן אַנְסֵיהּ: קַיְימִין סַהֲדֵי
חַטוֹפִין מַאן דְלָא חַכִּימִית שַׁיְלִין לִי:

רשי

בקש שלום. במקומך: ורדפהו. במקום אחר: פני. פנים של זעם ליש"א"ם בלע"ז כמו ושמתי פני באיש ההוא כך חברו מנחם: צעקו. הצדיקים ויי' שמע: רבות רעות צדיק. הרבה רעות ופחדים באות עליו ומכלם כלו: שומר. הב"ה כל עצמותיו: תמותת רשע רעה. תמותת את הרשע הרעה שהוא עושה תמותת תמית: לא יאשמו. לא יתחרטו לאמר אשמנו שחטינו בך רפונטיר"ונט בלע"ז: ריבה יי' את יריבי. עשה מריבה עם אותם שעושים מריבה עמי: לחם. לשון מלחמה וכן לוחמי הלחם עם הנלחמי' עמי: והרק חנית. הזריין כמו הריק חרבו וירק את חניכיו: וסגור לקראת רודפי. הגן בינו וביניהם כמחיצה: לנפשי. איט"ויי תאית"אם בלע"ז כמו כורה שוחה לנפשי: חשך וחלקלקות. שניהם יחד כדי שיחליקו רגליהם ב בחלקלקות והחשך איננו מניחם להשמר מן החלקלקו' כד"א לכן יהיה דרכם להם כחלקלקות ב באפילה ידחו ונפלו בה: חפרו לנפשי. שוחה ליפול בה: שוחה. חסך ברוא"נה בלע"ז: ורשתו אשר טמן. כן דרך לטמון הרשת ולכסותו בקש או בעפר כדי שלא ירגיש בה העובר עליה עד שנלכד בה: ונפשי תגל. כשאראה במפלתם: כל עצמותי. יקלסוך על כך: כי שתה יקומון עלי תמיד עדי חמס וגו':
ותפילתי

ויחזקאל סימן מ"ב: פודה ל' יי' נפש עבדיו. וחד פורה ראש: לה' יריבי ב' חד פתח וחד קמץ וסימ' ושמע לקול יריבי דירמיה. ריבה יי' את יריבי. בתרא פתח: ישועתך ו' חס' בליש' וסימ' וינבל צור ישעתו. ותהי התשעה ביום ההוא. מי יתן מציון ישעת ישראל' ולכה לישעתה לנו. אמר לנפשי ישעתך אני. וכעב עברה ישעתי: ונפשי ה' וסימ' ונפשי אשר פדית. ונפשי ידעת מאד. ונפשי הגיל ביי'. ונפשי נבהלה מאד. ונפשי אשים בכפי: כל ב' קמצי' בטעמא וסימ' כל עצמותי תאמרנה יי' מי כמוך. כל אחי רש שנאוהו. וכל מקף דכוו' כמ"א כי הגדלת על כל שמך. וחד וכל בשליש עפר הארץ. בספר מסורה ראיתי שמונה כל מעי' בך ומסר ג' קמצ' ן וטעות כ"י זה הוא בקמ"ף:

ישלמוני. והרעה הוא שכול לנפשי והוא שם: ואני. יספר טובתו והוא בחלותם לבשו שק והכה ידענו כי כל עניי דבק עם נפש לעולם הוא צום ועניתם את נפשותיכם ונפש
ענה תשביע יום ענות אדם נפשו ואם כן מה טעם להוסיף מלת בצום ותבנית פתוח והטעם כי ביום שכבד עליו חליו קראו אוהביו וחבריו צום והיה יום ידוע גם אני עניתי
בו נפשי: ותפילתי על חיקי תשוב. אמר ר' לוי הטעם שהייתי מתפלל ואני משתחוה וכרכה והנכון כדרך והשב לשכינתו שבעתים אל חיקם שיתן לי השם כמו תפלתי
ובקשתי מהשם בעבורו: כרע. התהלכתי. דבק עם כאבל אם והנכון שהוא עם קודר כנגד הלכתי וטעם קודר כי מנהג האבל להלבים עצמו קדרות: ובצלעי. הרמז
בחליי מגזרת והוא צולע על ירכו בעבור שילאה לעמוד על רגליו וללכת ככל בריא: נכים. תאר על משקל מתים והוא מגזרת ונכה רוח כמו נאים ויש אומרים כמו נכה רגלים כנגד ובצלעי וטעם ולא ידעתי שהם עידי חמס שהכרתים ובקרתים בחליים כאשר נכים שחותים מהם לבקר אותי והטעם שלא ידעתי מי הם קרעו בשרי דרך משל שידברו רעות בי: ולא דמו מגזרת דממה משפעלי הכפל כמו תמו דברי איוב: בחנפי. יש אומרים שהחנפים ואחרו דבר שילעגו להם בעלי מעוג וזה הפי' ארוך אין לו טעם והקרוב אלי שאלה החנפים שהם חנפי לעג הלעג בעיניהם כמעוג לאכלו על דרך אוכלי עמי אכלו לחם על כן למעלה קרעו בשרי והעד שכן הוא הבא אחריו חרוק עלי שינמו: אדני כמה תראה. ולא תראה נקמתך מהם: משואיהם. שם כאילו הוא משואתם כי יש שמות בהתכונת זכרי ונקבות וטעם מכפירים שפניהם כפני אריה: אודך. נדר כי בהנצלו יודה השם בגלוי: אל. שקר. קשור עם אויבי כמו שונאי חנם: יקרצו עין לשגור קצה העין רמז כמשפט ללעוג: כי. אמר רבי משה כי רגעי ארץ בקיעי ארץ והטעם רמז למסתור וכמוהו עורי רגע וימאס: וירחיבו. מלת האח רמז לנקמה ראיתה. כנגד ראתה עינינו: אל תחרש. כנגד אמרו: העירה. שניהם פעלים אינם יוצאים או יהיה העירה יוצא והטעם עמך כדרך קודר הלכתי

ותפילתי על חיקי תשוב. כלומר ואם יאמרו לא עניתי נפשי אלא לרעתם שיכבד עליהם חליים תפילתי שהתפללתי עליה' תשוב אלי: כרע כאח לי התהלכתי. כאילו היו לי אחי ורעי התהלכתי מיצר עליהם על צרתם: כאבל אם. כבן המתאבל על אמו או כאם המתאבלת על בנה: קודר. לשון שחרות: שחותי. לשון שפלות: ובצלעי שמחו ונאספו. ובשאני צולע ששבר בא עלי שמחו ונאספו: נאספו עלי נכים. אנשים פשחים כמו שאנו מתרגמין נכה רגלים ומכחם חברו כמו נכאים אימכוא"מייץ בלע"ז: קרעו ולא דמו. אילו היו קורעין את בשרי לא היה דמי שותת לארץ כשמלבינין פני: בחנפי לעגי מעוג וגו'. בשביל חניפת של ליצני אכילה ושתייה שמחניפין לשאול בשביל שיאכילם ויטקם חורקים עלי שיניה' מעוג לשון אכילה כמו אם יש לי מעוג דאליהו ומנחם פתר אותו לשון עוגת לחם וכן אם יש לי מעוג: כמה תראה. כמה ארך אפים יש לפניך לראות כל אלה: משואיהם. משחך שלהם: מכפירים יחידתי. מושב על השיבה נפשי השיבה מכפירים יחידתי: אויבי שקר. שמוכחין אותי על דבר שקר שמעידין עלי מה שלא עלה במחשבתי מעולם אל ישמחו במפלתי שמוכחים אותי יקרצו עלי עין וללעוג בעיניהם על מפלתי יקרצו בי ואכנע בל: על רגעי ארץ. על דכאי ארץ וכן רוגע הים שרי רגע וכן פירש דונש: האח האח. לשון שמחה מתהלל בתאות לבו מרוב שמחתו שראים תאותם מתקיימת: העירה והקיצה. פמליא של מעלה לשפוט משפטי מאויבי: נאם פשע לרשע בקרב לבי וגו'. הרי זה מקרא מסורס יש בקרב לבי שהפשע הוא יצר הרע אומר לרשע שלא יהא פחד אלהים לנגד עיניו בקרב לבי כאדם שאומר כתרומה אני: כי החליק. הפשע אל הרשע חלקלקות בעיניו כדי שימצא הקב"ה את עונו לשנוא אותו: חדל להשכיל להיטיב. מנע עצמו מהשכיל להטיב מעשיו: יחשב

ולא ידעתי ה' וסימ' נמסר בירמיה סימן י"א: מעוג ב' וסים' אם יש לי מעוג. בחנפי לעגי מעוג: השיבה ג' בקריא' וסימ' ועתה השיבה אתהן בשלום. השיבה נפשי משואיהם. השיבה לי ששון ישעך: ארץ ד' פתחין באתנחתא וסימ' כי לא שלום ידברו. נוראות בצדק תעננו. תחת שלש רגזה ארץ. דור ודרבות שניו: אלהי

יְשַׁלְּמוּנִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה שְׁכוֹל
לְנַפְשִׁי: וַאֲנִי בַּחֲלוֹתָם לְבוּשִׁי שָׂק
עִנֵּיתִי בַצּוֹם נַפְשִׁי וּתְפִלָּתִי עַל־חֵיקִי
תָשׁוּב: כְּרֵעַ כְּאָח לִי הִתְהַלָּכְתִּי
כַּאֲבֶל־אֵם קֹדֵר שַׁחוֹתִי: וּבְצַלְעִי
שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ נֶאֶסְפוּ עָלַי נֵכִים וְלֹא
יָדַעְתִּי קָרְעוּ וְלֹא־דָמּוּ: בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי
מָעוֹג חָרֹק עָלַי שִׁנֵּימוֹ: אֲדֹנָי כַּמָּה
תִּרְאֶה הָשִׁיבָה נַפְשִׁי מִשֹּׁאֵיהֶם
מִכְּפִירִים יְחִידָתִי: אוֹדְךָ בְּקָהָל רָב
בְּעַם עָצוּם אֲהַלְלֶךָּ: אַל־יִשְׂמְחוּ־לִי
אֹיְבַי שֶׁקֶר שֹׂנְאַי חִנָּם יִקְרְצוּ־עָיִן:
כִּי לֹא שָׁלוֹם יְדַבֵּרוּ וְעַל רִגְעֵי־אֶרֶץ
דִּבְרֵי מִרְמוֹת יַחֲשֹׁבוּן: וַיַּרְחִיבוּ עָלַי
פִּיהֶם אָמְרוּ הֶאָח הֶאָח רָאֲתָה עֵינֵנוּ:
רָאִיתָה יְהוָה אַל־תֶּחֱרַשׁ אֲדֹנָי אַל־
תִּרְחַק מִמֶּנִּי: הָעִירָה וְהָקִיצָה
לְמִשְׁפָּטִי אֱלֹהַי וַאדֹנָי לְרִיבִי:
שָׁפְטֵנִי כְצִדְקְךָ יְהוָה אֱלֹהָי וְאַל־
יִשְׂמְחוּ־לִי: אַל־יֹאמְרוּ בְלִבָּם הֶאָח
נַפְשֵׁנוּ אַל־יֹאמְרוּ בִּלַּעֲנוּהוּ: יֵבֹשׁוּ
וְיַחְפְּרוּ יַחְדָּו שְׂמֵחֵי רָעָתִי יִלְבְּשׁוּ־
בֹשֶׁת וּכְלִמָּה הַמַּגְדִּילִים עָלָי: יָרֹנּוּ
וְיִשְׂמְחוּ חֲפֵצֵי צִדְקִי וְיֹאמְרוּ תָמִיד
יִגְדַּל יְהוָה הֶחָפֵץ שְׁלוֹם עַבְדּוֹ:
וּלְשׁוֹנִי תֶּהְגֶּה צִדְקֶךָ כָּל־הַיּוֹם
תְּהִלָּתֶךָ:

לו

לַמְנַצֵּחַ
לְעֶבֶד־יְהוָה לְדָוִד: נְאֻם־פֶּשַׁע לָרָשָׁע
בְּקֶרֶב לִבִּי אֵין־פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד
עֵינָיו: כִּי־הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו לִמְצֹא
עֲוֹנוֹ לִשְׂנֹא: דִּבְרֵי־פִיו אָוֶן וּמִרְמָה
חָדַל לְהַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב:

פרען לי בישתא חלף טבתא בען
למתכל לנפשי: ואנא בעידן
מרעותהון לבישית סקא סגיפית
בצומא נפשי וצלותי על עובי
תתוב: היך חברא והיך אחא דילי
הליכית היך אבילא דמתאבל על
אימיה חביר שחיית: ובתברי חדו
ואתכנשו מתכנשין עלי רשיעיא
דמככין לי במיליהון ולא חכימית
אילו מבזעין משכי ולא מפקין
דמא: במילי שעיעותא ומרהביא
וממקניא מעסן עלי ככיהון: יי
כמה את חמי אתיב נפשי
משלייתהון מבני ארויא גושמי:
אודי קדמך בכנישתא רבא בעמא
תקיפא אשבחינך: לא יחדון עלי
בעלי דבבי שיקר סנאי מגן רמזין
בעיניהון: ארום לא שלמא
ממללין ועל צדיקי ארעא דנייחין
בעלמא ההוא מילי ניכלאין
מחשלין: ואפתיאו עלי פומהון
אמרו חדו חדו חמת עיננא וחמיתא
יי לא תשתוק יי לא תתרחיק מיני
ואיתער ותקיץ לדיני אלהי ומרי
ניצחני יי לתגרתי ודון יתי כצדקתך
יי אלהי ולא יחדון עלי ולא יימרון
בלבהון חדיאת נפשנא דילמא
יימרון גמרנא יתיה: יבהתון
ויתכנעון כחדא דחדין על בישותי
ילבשון בהתא וכיסופא דמתרברבן
עלי: יבועון ויחדון תיבעי צדקי
ויימרון תדירא יסגי יקרא דיי דצבי
שלמא דעבדיה: ולישני תרנן
צדקתך כולי יומא תושבחתך:

לשבחא
לעבדא דיי לדוד: אמר מרדא
לחייבא במציעות לבבי לית
דחלתא דיי לקביל עינוי: ארום שעיע ליה בעינוי למשכח חובין למסני אולפנא:
מילי פומיה רישעא ונכילו פסק למשכל לאוטבא:

חקמצין זקפין וסים' נמסר בסדר בלק וכל אסף דכוו': בלבם ט' וסים' נמסר ביחזקאל סים' י"ד: והחפץ ג וסי' לעיל סימן ל"ד: ולשוני ג' וסים' נמסר לעיל בסיפרא סימן כ"ב: ל"ו למנצח לעבד יי' לדוד ב' וסים' את דברי השירה הזאת. נאם פשע לרשע: ומרמה ה' וסים' ופקוד על גל הדולג' תאבד דברי כזב.
ואתה אלהים תורידם. דברי פיו און ומרמה. הוות בקרבה ולא ימיש:

שהוא יוצא ובעבור שחבר העירה והקיצה למשפטי חבר אלהי הטעם העירה אלהי למשפטי והקיצה אדני לריבי ולפי דעתי בעבור שאתה אלהי ואתה אדני והטעם האדון
שלי כי עם אלף ודלת הוא כתוב: שפטני. קח לי משפט בדרך משם: אל תשמח נפשם ויתהללו בלבותם: יבושו. טעם יחדו כנגד נאספו עלי נכים ופעול מגדילים חסר
והוא לשון או מלה: ירונו. כאשר יבושו שמחי רעתי אז ישמחו החפיצים לראות צדקי ויגדל יי' כנגד המגדילים עלי: ולשוני. כנגד אמרו האח ותהגה צדקך כנגד שפטני
כצדקך וטעם כל היום שככה יהגה תמיד: למנצח לעבד יי' לדוד. טעם לעבד יי' בעבור שהזכיר דברי הפושעים והמורדים בשם הנכבד: נאם. הטעם זה אחשוב בקרב
לבי כי הפשע כאילו ידבר אדם הרשע אל תפחד על כן אין אלהים לנגד עיניו: כי החליק. מגזרת אמריה החליקה כמו ואנכי איש חלק כי החליק דבר הרע בעיניו
למצוא השם עונו וישנאהו על דרך האלהים מצא את עון עבדיך: דברי. וקשר חדל עם למ"ד כמו ויחדלו לבנות העיר: און

און · על משכבו · בלילה : יתיצב · הפך המשכב ביום : על דרך לא טוב · מצות לא תעשה : רע לא ימאס · הטעם כפול : ה' · כראות הגאון החסידה ממלת ה' בשמים הכין כסאו על כן נפתח הבי"ת וטעם זה הפסוק כי אני עבד השם כי אדע כי חסדו כולל הכל והטעם כי אין למעלה מהשמים במראה העין ויש אומרים כי השמים מקור החסד ומבוע האמונה : צדקתך · את ר' משה כי צדקתך לא יוכלו בני אדם מ מאתה כי היא כהררי אל והנכון כי היא כ כמנג' לרעתה כהררי אל התקיפים שלא יוכל אדם להגיע לשם וככה דעת משפטיך כתהום רבה שהיא עמוקה מ שלא ירדנה אדם וטעם אדם ובהמה שהוא ישפוט כל מ מרבים על דרך ומיד כל חיה אדרשנו : מה · בעבור שהזכיר אדם והמ' הזכיר הנכבד' מהאד' ומה יקר יסרת בעבור שנים כמשפט כאילו כתו' ומה יקרים בני אדם אשר בצל כ כנפיך יחסיון או מה יקר לכל אחד מהם : ירויון · כמו ירביון וטעם ביתך הם המתבודדים לעבוד השם בביתם והעבודה תדשן נפשם ודעת ה השם תעדנם וטעם נחל שלא יפסק : כי · מקור חיים · חיי הנשמה העליונ' שלא תמות : באורך נראה אור' כינוי לשכר העולם הבא כי אין דבר בעולם הזה נכבד מהאור והוא עצם ו ואיננו גוף : משוך · וטעם ליודעיך שהם במעלה העליונ' והזכיר משוך בעבור שחסדו בשמים ומשוך משמים בעבור אחר והוא ו ומשוך צדקתך לישרי לב שים להם מעשים טובי' ואם לא היו כמו יודעי השם : אל · הטעם אל תבואני רגל אנשי גאוה והטעם על דרך ישכבנה כאילו אמ' שלא יתחברו עמו בבית השם : ויד · הזכיר הרגל והיד וטעם אל תנידני מדמן ביתך למקום אחר : שם · הטעם יפלו במקום שחשבו להנידני שם לפני בואם אלי ויש אומרי' ברוץ הרגל לבוא אלי יתכשל ובהתחזק היד להנידני יהיו דחוים כמו דחה דחיתני לנפול ופי' שם כמו אז וכמוהו שם יצעקו ולא יענה ויתכן היות שם רמז למקום שנפלו שם פועלי און בימים קדמונים והטעם שאדע כי יד רשעים לא תנידני כי יפלו הם כאשר נפלו הדומים להם בזמן שעבר : לדוד · אל תתחר · יש אומרים כי תתחר מבנין התפעל מגזרת חרון וטעם במרעים בעבור המרעים ויהיו על משקל אל תתגר בם ויא' כמו תתחרה את הסוסים אע"פ שהוא מהבנין הקל : כי · החציר הוא הירק וככה המצמיח הרים חציר את החציר ואת הבצלים : ימלו · מפעלי הכפל אע"פ שהאמ"ד חסר דגש כמו העזה פניה : בטח · אמר רבי משה הנכון להיותו עשה טוב ובטח בי' רעה אמונה ושכון ארץ ויתכן היות האחרון סבת הראשון אם תעשה טוב תהיה לבטח ואם תרעה אמונה תשכן ארץ ולפי דעתי בעבור כי הקנאה בעושי עולה בעבור עושרם שהם בוטחים בו על כן אמר בטח בי' ואל תמנע מעשות טוב וטעם שכן ארץ כל ימי חייך תשכן על הארץ · רעה אמונה כמו שומר אמונים כי הרועה כמו שומר ויש אומרים שטעם ורעה שלא תאכל גזול ועשוק כבני עולה : והתענג על י' · שתבקש צרכיך כשכיר יקוה פעלו : גול · על משקל סוב כדרך השלך על י' יהבך ודרכך כמו צרכך וכמוהו לב אדם יחשב דרכו : והוציא · הטעם שיעשה צרכך ויתגלו בגלוי כמו האור אז יראה צדקך : דום · והתחולל יש אומרים שהוא מגזרת תוחלת ואחרים אמרו שהוא מגזרת חיל כיולדה והוא הנכון והמלה כפולה כדרך והתבונן וטעם לו בעבורו כמו אמרי לי אחי הוא וסבול החיל בגללו על כן יהיה אל תתחר מן חרון ובי"ת במצליח בעבור מצליח ועל פי תתחרה את הסוסים סבול ודום להשם ובין כך ובין כך עם שונים אל תתערב : הרף · אם יכעיסך בעבור היותו עשיר ואיך כמוהו אל יחרה אפך להרע לו ואם על פי אל תתחרה לא תתערב עמו להראות לו אהבה וטובה ואין בלבך רק להרע לו : כי · הטעם יכרת זרעם : וקווי · הי"וד תחת הוי"ו ותחת המלה מהבנין הקל : ועוד · דום מעט ותראה בעיניך יום הכרת הרשע הנזכר :

יתיצב על דרך לא טוב · הב"ה נתן לפניו דרך הטוב ודרך המות והוא בוחר לו דרך לא טוב : ה' בהשמים חסדך · בשביל הרשעים הללו אתה מסלק חסדך מן התחתונים ומגביה אמונתך עד שחקים לסלקה מבני אדם : צדקתך · יקרה מן הבריות : כהררי אל · בשביל מעשי הרשעים ומשפטיך באים לעולם עד תהום רבה · ד"א צדקתך כהררי אל מי שאתה רוצה לעשות צדקה עמו אתה מגביהו ומתקפו כהררי אל לשון תוקף כמו ואת אילי הארץ לקח : משפטיך תהו' רבה · מי שאתה רוצה לדון אותו וליקח נקמתך ממנו אתה מורידו עד תהום רבה משפטיך יושטי"א בל' : אדם ובהמ' תושיע ה' · בני אדם שהם ערומי' בדעת כאדם הראשון ומשימין עצמם כבהמ' בענוה תושיע ה' : מה יקר חסדך · אינו כדי להמשך על הרשעי' הללו אבל בני אדם אשר בצל כנפיך יחסיון הם ירויון מדשן ביתיך וגו' : אל תבואני רגל גאוה · אל תבא עלי רגל הרשעים הללו בעת קבול שכר להיות ח חלקם עם הצדיקים לשון אלה אפרטוי"ה בלע"ז : ויד רשעים אל תנידני · ממקומי בבואי לירש משנה חלקי וחלקי בטובה כענין שנא' לכן בארצם משנה יירשו · ואז שם נפלו פועלי און שם יבינו במפלתם ושם דוחו ולא יכלו קום : אל תתחר במרעים · מוכיח את ישרא' הוא שלא יתחרו בהצלחת המרעים לעשות כמעשיהם כמו ואיך ת תתחרה את הסוסים לרוץ ב במרוצתם אאטי"ר בלע"ז : אל תקנא בעושי עולה · לעשות עולה כמותם : ימלו · שרוג"ש טרנקיי"ץ בלע"ז לשון כריתה : בטח בי' · ואל תאמר אם לא אגזול ואגנוב או אתן לעני צדקה במה אתפרנס : ועשה טוב · ואז תשכון ארץ לאורך ימים ותרעה אמונה תאכל ותתפרנס משכר האמונ' שהאמנת בהב"ה לסמוך עליו ולעשו' טובו' והתענג על ה' · התענג בתפנוקים על משענתו של הב"ה : גול על ה' דרכך · גלגל עליו כל צרכיך : דום לה' · המתן לישועתו כמו אם כה יאמרו אלינו דומו דיהונתן ומנחם חברו לשון דממה כמו וידם אהרן וגם כן פתר טוב ויחיל ודומם ודוגמ' מודה לו : והתחולל · לשון תוחלת : אל תתחר · לאמר ארשיע כמותו ואצליח כמותו : הרף מאף · הרף מהרשע שלא יבא עליך אף : ועזוב · דבר המביא עליך חמתו של הב"ה כי המרעים שאתה רואה עתה מצליחים הם יכרתון : ועוד מעט · כשתמתין עוד מעט תראה כי אין הרשע : והתבוננת על מקומו · והסתכל על מקום שהיה שם ואיננו כי מת ואבד : ואריך

משפטיך תהום רבה חד מן ד' מלין בקריאה עטור סופרים וסימ' אחר תעברו · אחר תאסף אל עמך · קדמו שרים אחר נוגנים · משפטיך תהום רבה : נראה ה' וסימ' נמסר בישעיה סימן ה' וירמיה סימן כ"ב : ל"ז לדוד ז' בטעם וסימ' נמסר לעיל בספרא סימן כו : ימלו ב' וסימ' כי כחציר מהרה ימלו · וכראש שבולת ימלו :

אָוֶן יַחְשֹׁב עַל־מִשְׁכָּבוֹ יִתְיַצֵּב עַל־ ה'
דֶּרֶךְ לֹא־טוֹב רָע לֹא יִמְאָס : יְהוָה
בְּהַשָּׁמַיִם חַסְדֶּךָ אֱמוּנָתְךָ עַד־שְׁחָקִים ל' ב'
צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי־אֵל מִשְׁפָּטֶךָ
תְּהוֹם רַבָּה אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ יְהוָה
מַה־יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם ל'
בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יֶחֱסָיוּן : יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן ל' וחס'
בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם : כִּי־עִמְּךָ
מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר : ה'
מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ ל' וכתי' כן
לְיִשְׁרֵי־לֵב : אַל־תְּבוֹאֵנִי רֶגֶל גַּאֲוָה
וְיַד־רְשָׁעִים אַל־תְּנִדֵנִי : שָׁם נָפְלוּ ל' וחס'
פֹּעֲלֵי אָוֶן דֹּחוּ וְלֹא־יָכְלוּ קוּם : ל'

ל ז

לְדָוִד אַל־תִּתְחַר ז' בטע'
בַּמְּרֵעִים אַל־תְּקַנֵּא בְּעֹשֵׂי עַוְלָה : ג'
כִּי כֶחָצִיר מְהֵרָה יִמָּלוּ וּכְיֶרֶק דֶּשֶׁא ב'
יִבּוֹלוּן : בְּטַח בַּיהוָה וַעֲשֵׂה־טוֹב שְׁכָן־ ל' ומ"ל
אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה : וְהִתְעַנַּג עַל־יְהוָה ל'
וְיִתֶּן־לְךָ מִשְׁאֲלֹת לִבֶּךָ : גּוֹל עַל־
יְהוָה דַּרְכֶּךָ וּבְטַח עָלָיו וְהוּא יַעֲשֶׂה :
וְהוֹצִיא כָאוֹר צִדְקֶךָ וּמִשְׁפָּטֶךָ ה' חס'
כַּצָּהֳרָיִם : דּוֹם לַיהוָה וְהִתְחוֹלֵל לוֹ
אַל־תִּתְחַר בְּמַצְלִיחַ דַּרְכּוֹ בְּאִישׁ
עֹשֶׂה מְזִמּוֹת : הֶרֶף מֵאַף וַעֲזֹב חֵמָה
אַל־תִּתְחַר אַךְ־לְהָרֵעַ : כִּי־מְרֵעִים ג'
יִכָּרֵתוּן וְקֹוֵי יְהוָה הֵמָּה יִירְשׁוּ־אָרֶץ : ל' ותר ויקויי
וְעוֹד מְעַט וְאֵין רָשָׁע וְהִתְבּוֹנַנְתָּ עַל־
מְקוֹמוֹ וְאֵינֶנּוּ :

רַשִׁיעָא חָשִׁיל עַל שִׁוְויֵה יִתְעַתַּד עַל אוֹרַח דְלָא טָב בִּישׁ לָא יִרְחַקִ׃ יְיָ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָא טוּבָךְ הֵימְנוּתָךְ עַד שְׁחָקֵי׃ צִדְקוּתָךְ רָמָא הֵיךְ טוּרַיָא תַקִיפַיָא דִינָךְ עֲמִיקִין הֵיךְ תְּהוֹמָא רַבָּא בְּנֵי נָשָׁא וּבְעִירָא תִפְרוֹק יְיָ׃ כְּמָה יַקִר טוּבָךְ יְיָ וּבְנֵי נָשָׁא בִּטְלַל שְׁכִינְתָךְ יְשׁוּרוּן לְרוּחֲצָן׃ יִתְרַוְויוּן כְּדָהֵן בִּרְכְּתָא דְבֵיתָךְ וּמַבּוּעַ בְּסִימוּתָךְ תַשְׁקִינוּן׃ אֲרוּם עִמָּךְ טִיפֵי מַיִין חַיִין בִּזְיו יְקָרָךְ נֶחֱמֵי נְהוֹרָא׃ נְגוֹד טוּבָךְ עַל יָדְעָךְ וְצִדְקָתָךְ עַל תְּרִיצֵי לִיבָּא׃ לָא תְּאִיר עִינַנִי רִיגְלָא דְגֵיוְותָנֵי וְיִדֵיהוֹן דְרַשִׁיעַיָא לָא תְטַלְטְלִנָנִי׃ תַּמָּן נַפְלוּ עָבְדֵי שִׁקַר יִדַחְיַין וְלָא יוֹסִיפוּן לְמִיקָם׃

לְדָוִד לָא תִגְרֵג בִּמְבָאֲשִׁין לְמֶהֱוֵי דִכְמֵהוֹן וְלָא תְקַנִין בְּעָבְדֵי טְלוּמָא לְמִזְדַוַג עִמְהוֹן׃ מְטוּל דְסוֹפֵיהוֹן הֵיךְ עִסְבָּא בִּסְרְהוֹבְיָא יִתְמוֹלְלוּן וְהֵיךְ יְרוֹק דִיתְאָה יִנַתְרוּן׃ רְחִיץ בְּמֵימְרָא דַיְיָ וַעֲבִיד טָב שְׁרֵי אַרְעָא וְחַסִין בְּהֵימְנוּתָא׃ וְתִתְפַנִיק עַל יְיָ וְיִתֶּן לָךְ מִשְׁאֲלֵי לִבָּךְ׃ גַלֵי עַל יְהוָה אוֹרְחָתָךְ וּסְבוֹר עַל מֵימְרֵיהּ וְהוּא יַעֲבֵד׃ וְיִפּוֹק הֵיךְ נְהוֹרָא צִדְקָךְ וְדִינָךְ הֵיךְ טִיהֲרָא׃ שְׁתוֹק קֳדָם יְיָ וְאוֹרִיךְ לֵיהּ לָא תִגְרֵג בְּרַשִׁיעָא דְמַצְלַח אוֹרְחֵיהּ בְּגַבְרָא דַעֲבֵד עֵיצַת חַטָאִין׃ אוֹרִיךְ מַרְגִיז וּשְׁבוֹק רִיתְחָא לָא תִגְרֵג בְּרַם לְאַבְאָשָׁא מְטוּל דִמְבָאֲשִׁין יִשְׁתֵּיצוּן וּדְסַבְּרִין בְּמֵימְרָא דַיְיָ הִינוּן יֵירְתוּן אַרְעָא׃ וְתוּב כִּזְעֵיר וְלֵית רַשִׁיעַ וְתִתְבִּין עַל אַתְרֵיהּ וְלֵיתוֹהִי׃

משפטך ה' חס' יוד בליש' בקריא' וסימ' כן משפטך אתה חרצת · והוציא כאור צדקתך ומשפטך כצהרים · ואל תצל מפי דבר אמת · קולי שמעה כחסדך ומשפטך · תחי נפשי ותהללך : על מקומו ב' וס"מ איש על מקומו יבא בשלום · ועוד מעט ואין רשע :

ועניים

וענוים · הפך רשעים וטעם רוב שלום כי באבד רשעים יהיה שלום בארץ׃ זומם · אומר לצדיק חייב אתה למצות את הרשע ולא תתערב עמו כי הוא חושב עליך מזימות רעות ואם בא עליך דבר חברון אז יחרוק עליו שיניו להחזיק ממך׃ ארני · והרשע לא ידע כי השם שהוא יודע העתידות ישחק עליו דרך משל׃ חרב · בהיותה בנדן היא סגורה על כן פתחו ויש אומרים כי פתיחת חרב היא הלטישה וכמוהו והמה פתיחות והכת החרב בגלוי והקשת בסתר׃ חרבם · אם בלבם שב אל הרשעים כי השם יגמול להם כפעלם׃ טוב · הון מעט לצדיק ישמח בו׳ מהמון הוא ממון כמו ומי אוהב בהמון אף הכל יהמיון׃ כי · הזכיר הזרועות שהם דורכות הקשתות והזכיר כי הקשתות תשברנה ולא יבא הזין לצדיק והזכיר כי גם הזרועות כן והפך ת תשברנה וסומך׃ יודעי · יש אומרים שיאריכ׳ והנכון בעיני כי זה על דרך את מספר ימיך אמלא והשם ידע כל מלא ובעבור כי שנות הרשעי׳ תקצורנה כפי מעשיהם כדרך למה תמות בלא עתך על כן הדבר תלוי במעשיהם׃ ונחלתם׃ שינחילו בניהם את הנחלה והחלק שנתן להם השם׃ לא · עת רעה כמו דבר והמית במלחמ׳ או ברעב לא בא יומו כדברי דוד׃ כי · והרשעים יאבדו בימי הרעב והרעבון׃ כיקר כרים · כחלב הכבשים כמו עם חלב כרים המוסמי׳ בשמן שיכלו רגע אחרי רגע ויש אומרים כיקר כרים כשבב העמקים כמו כר נרחב וכמוהו ככר הירדן והוא כפול כמו בבבת עינו וטעם בעשן כאשר יבעיר בהם המבעיר את הבעירה וכלו הראשון על היקר וכלו השני על הרשעים ובאה המלה מלעיל בעבור סוף פסוק׃ לוה · בשעת צרכו · וצדיק חונן ונותן כי יחון עליו על דרך אם רעב שונאך׃ כי · טעם מבורכיו ברכת יי׳ היא תעשיר׃ מיי׳ · טעם מצעדי תנועותיו׃ גבר · בלשונכו הוא מלא דעת כמו לכו נא הגברי׳ ומי שהוא מלא דעת צדיק יהיה׃ ודרכו יחפץ · השם חפץ בכל דרכיו ואם הוא יחסר בית על כן לא יבליח׃ כי · יוטל׳ וישלך כמו והטילוני אל הים ויש אומרים כי יפול במחשבתו׃ נער · כשיתי זה בנעורי וזקנתי׃ נעזב · לגמרי כמו כי לא

לטבוח ד׳ ומ״ל וסימ׳ ואני ככבש אלוף יובל לטבוח · כי מלאו ימיכם לטבוח · אורידם ככרים לטבוח · לטבוח ישרי דרך׃ יודע י׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בספר שמואל חלק א׳ סימן כ״ו׃ תמימים כל תמימים בתמיכות מ״ל בב״א חסר יוד בהרא וסימ׳ יודע יי׳ ימי תמימים · וכל דבעירא דכוו׳ כתיב כן בב״א מ״ל וסימ׳ שבעת ימים תעשה

וַעֲנָוִים יִירְשׁוּ־אָרֶץ וְהִתְעַנְּגוּ עַל־רֹב
שָׁלוֹם׃ זֹמֵם רָשָׁע לַצַּדִּיק וְחֹרֵק עָלָיו
שִׁנָּיו׃ אֲדֹנָי יִשְׂחַק־לוֹ כִּי־רָאָה כִּי־ ק̇ר
יָבֹא יוֹמוֹ׃ חֶרֶב ׀ פָּתְחוּ רְשָׁעִים
וְדָרְכוּ קַשְׁתָּם לְהַפִּיל עָנִי וְאֶבְיוֹן
לִטְבוֹחַ יִשְׁרֵי־דָרֶךְ׃ חַרְבָּם תָּבוֹא ד׳ מ״ל
בְלִבָּם וְקַשְּׁתוֹתָם תִּשָּׁבַרְנָה׃ טוֹב־ ט׳ י׳
מְעַט לַצַּדִּיק מֵהֲמוֹן רְשָׁעִים רַבִּים׃
כִּי זְרוֹעוֹת רְשָׁעִים תִּשָּׁבַרְנָה וְסוֹמֵךְ ל׳ מ״ל · ר׳
צַדִּיקִים יְהוָה׃ יוֹדֵעַ יְהוָה יְמֵי י׳ מ״ל
תְמִימִם וְנַחֲלָתָם לְעוֹלָם תִּהְיֶה׃ ל׳ כתי׳ כן בתמיות ל׳
לֹא־יֵבֹשׁוּ בְּעֵת רָעָה וּבִימֵי רְעָבוֹן
יִשְׂבָּעוּ׃ כִּי רְשָׁעִים ׀ יֹאבֵדוּ וְאֹיְבֵי ל׳
יְהוָה כִּיקַר כָּרִים כָּלוּ בֶעָשָׁן כָּלוּ׃ ל׳
לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם וְצַדִּיק חוֹנֵן כ׳ · י׳
וְנוֹתֵן׃ כִּי מְבֹרָכָיו יִירְשׁוּ אָרֶץ ו׳ מ״ל
וּמְקֻלָּלָיו יִכָּרֵתוּ׃ מֵיְהוָה מִצְעֲדֵי־גֶבֶר ל׳ וחס׳
כּוֹנָנוּ וְדַרְכּוֹ יֶחְפָּץ׃ כִּי־יִפֹּל לֹא
יוּטָל כִּי־יְהוָה סוֹמֵךְ יָדוֹ׃ נַעַר ׀ הָיִיתִי ג׳
גַּם־זָקַנְתִּי וְלֹא־רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב ב׳ · ל׳
וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ־לָחֶם׃ כָּל־הַיּוֹם חוֹנֵן ז׳
וּמַלְוֶה וְזַרְעוֹ לִבְרָכָה׃ סוּר מֵרָע
וַעֲשֵׂה־טוֹב וּשְׁכֹן לְעוֹלָם׃ כִּי יְהוָה ׀ ל׳
אֹהֵב מִשְׁפָּט וְלֹא־יַעֲזֹב אֶת־חֲסִידָיו ל׳
לְעוֹלָם נִשְׁמָרוּ וְזֶרַע רְשָׁעִים נִכְרָת׃
צַדִּיקִים יִירְשׁוּ־אָרֶץ וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד ל׳ וחד וישכנו
עָלֶיהָ׃ פִּי־צַדִּיק יֶהְגֶּה חָכְמָה וּלְשׁוֹנוֹ
תְּדַבֵּר מִשְׁפָּט׃ תּוֹרַת אֱלֹהָיו בְּלִבּוֹ
לֹא תִמְעַד אֲשֻׁרָיו׃ צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק ג׳ מ״ל כמו דמשק
וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ׃ יְהוָה לֹא־יַעַזְבֶנּוּ
בְיָדוֹ וְלֹא יַרְשִׁיעֶנּוּ בְּהִשָּׁפְטוֹ׃ ג׳ תר״ף

וְעִנְוְתָנִין יָרְתוּן אַרְעָא וְיִתְפַּנְקוּן עַל סְגִיעוּת שְׁלָמָא׃ חָשִׁיב רַשִׁיעָא בִּישׁ עַל צַדִּיקָא וּמְעַסֵי עִלוֹי כַּכּוֹי׃ יְיָ יְגַחֵךְ עִלוֹי אֲרוּם חֲמָא אֲרוּם עַל יוֹמָא דְתַבִּירֵיהּ׃ חַרְבָּא שְׁלִיפוּ רַשִׁיעַיָא וּמְתַחוּ קַשְׁוַתְהוֹן לְמִקְטוֹל עַנְיֵי וַחֲשִׁיכֵי לְמִכּוֹס תְּרִיצֵי אוֹרְחָא׃ סַיְפֵיהוֹן תֵּיעוֹל בְּלִבְהוֹן וְקַשְׁוַתְהוֹן יִתְבָּרוּן׃ טַב קֳדָם יְיָ זְעֵירוּת צַדִּיקַיָא מְרִיכְפַת רַשִׁיעִין סַגִּיעִין׃ אֲרוּם דְרוֹעֵי דְרַשִׁיעַיָא יִתְבָּרוּן וְתָמֵיךְ צַדִּיקַיָא מֵימְרָא דַיְיָ׃ יְדִיעִין קֳדָם יְיָ יוֹמֵיהוֹן דִשְׁלֵמִין וְאַחְסַנְתְּהוֹן לַעֲלַם תְּהֵי׃ לָא יִבַּהֲתוּן בְּעִדָּן בִּישְׁתָא וּבְיוֹמֵי אוּלְצָנָא סָבְעִין׃ אֲרוּם רַשִׁיעַיָא יֵיבְדוּן וּבַעֲלֵי דְבָבָא דַיְיָ הֵיךְ יְקַר פַּלְגִּיסִין דְמָן אוּלְפָא מִתְפַּטְמִין וְסוֹפֵיהוֹן מִתְנַכְסִין הֵיכְנָא רַשִׁיעֵי יְסוֹפוּן וּבִתְנָן גֵּהִנָּם יִגְמְרוּן׃ מוֹזִיף רַשִׁיעָא וְלָא פָרַע וְצַדִּיק מְחַיֵּיס וְיָהֵב׃ מְטוּל דְמִתְבָּרְכִין בְּמֵימְרָא יָרְתוּן אַרְעָא וּדְמִתְלַטְטִין בְּמוֹתָא יִשְׁתֵּיצוּן׃ מִן קֳדָם יְיָ פְּסִיעָתוֹי דְגַבְרָא מִתַּקְנִין וְאוֹרְחָתֵיהּ יִתְרְעֵי׃ אֲרוּם יִפּוֹל מֵרַע לָא יְמוּת מְטוּל דַיְיָ סָעִיד בִּידֵיהּ׃ טַלְיֵי הֲוֵית בְּרַם סִיבִית לָא חֲמִית צַדִּיקָא שְׁבִיקָא וּבְנוֹי תָּבְעִין לַחְמָא מְחוֹסְרָנָא׃ מִן בְּגְלַל דְכָל יוֹמָא חַיֵּיס וּמוֹזִיף וְדַרְעֵיהּ לְבִרְכְתָא׃ סְטֵי מִבִּישׁ וַעֲבֵיד טֵיבוּ וּשְׁרֵי לְחַיֵּי עָלְמָא׃ אֲרוּם יְיָ רָחֵים דִינָא וְלָא יִשְׁבּוֹק יַת חֲסִידוֹי לַעֲלַם מִנַטְרִין וּבְנֵיהוֹן דְרַשִׁיעַיָא יִשְׁתֵּיצוּן׃ צַדִּיקַיָא יַחְסְנוּן אַרְעָא וְיִשְׁרוּן לְעָלְמִין עֲלָהּ׃ פּוּמָא דְצַדִּיקָא דָנִין חוּכְמְתָא וְלִישָׁנֵיהּ מְמַלְלָא דִינָא׃ נִימוֹסָא דֶאֱלָהֵיהּ בְּלִיבֵּיהּ לָא מִזְדַעְזְעִין אַסְתְּוֹרוֹי׃ מִסְתַּכֵּי רַשִׁיעָא לְצַדִּיקָא וּבָעֵי לְמִקְטְלֵיהּ׃ יְיָ לָא יִשְׁבְּקִינֵיהּ בִּידֵיהּ וְלָא יְחַיְיבִינֵיהּ בְּמִדַיְינֵיהּ׃

רשי

וחרק · כמו חרקו שן ארקייכ״ט בלע״ז׃ חרב פתחו · הרשעים פתחו אכקומ״כיירכט בלע״ז תגר וחרום מתחילים הרשעים מש״ה׳ טוב מעט לצדיק · טובים מעט אנשים שהולכי׳ לעזרת הצדיקים מהמון רשעים רבים · אמרפל וחביריו התחילו מלחמה בעולם בשביל לשבות את לוט ולהתגרו׳ באברהם ומעט אנשים שהיו עם אברהם הצליחו והרגו כל אותן האוכלוסין׃ יודע יי׳ ימי תמימים · מכיר את מעשה ימיהם׃ ונחלתם · וקבול שכרם נאתו לעולם תהיה׃ כיקר כרים · כאור ענן בקר הכראה שחרית מלבין על מרחבי בקעה שאינו מתקיים כרים מישור כמו כר נרחב כיקר לשון אור יקרות ויש פותרין כיקר כרים ככבוד כבשים שמפטמים אותן לטבח׃ לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן · הב״ה שהוא צדיקו של עולם חונן משלו ונותן לזה ששלוה מה שהוא גוזל ממנו׃ כי מבורכיו · של צדיקו של עולם ירשו ארץ׃ מצעדי גבר · מי שהוא גבור ביראת הב״ה ליספ״אש דופור״ט בלע״ז׃ כוננו · פורי״כט אפייט״יץ בלע״ז׃ יפל · לבורנר״א בלע״ז לשון ותפל מעל הגמל׃ כי · כמו אם׃ לא יוטל · לא יוסלך להיות נעזב׃ נער הייתי · פסוק זה שר העולם אמרו דאילו דוד לא קם כולי האי׃ כל היום · הצדיק חונן עניים ומלוה להם׃ וזרעו · זה שהוא זורע לצדקה סופו לברכה׃ פי צדיק יהגה · תחילה בלבו חכמה לראות דין שפסקה תורה לכל דבר ואחר כך לשונו ידבר משפט׃ לא תמעד אשוריו · לא יחליקו צעדיו׃ ומתערת

שעיר חטאת ליום ביחזקאל׃ יוטל ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסימ׳ כי יפל לא יוטל · בחיק יוטל את הגורל · הגם אל מראיו יטל · בתראה חס׳׃ וזרעו ז׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק׃ ולעולם ז׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בשפטי׳ סימ׳ ז׳ ובזכריה סימ׳ י״ד׃ צופה ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ צופה רשע לצדיק · צופה פני דמשק · צפה נתתיך לבית · בתרא חס׳׃

צדיקים ל׳ קמ״ץ וחד ודיקים

יעזבך והוא בקש לחם ושמלה׃ וזרעו · הקטן שהניח בעבור זכות האב כל היום בימיו יחיה בטוב וזרעו אחריו לברכה כמו כל רואיו יכירום׃ סור מרע · מצות לא תעשה · ועשה טוב מצות עשה · ושכון כמו תשכון וכמוהו פרו ורבו עלה ומות בהר׃ כי · טעם ולא יעזוב הזכיר כי הצדיק אינו נעזב כי השם לא יעזבהו לעולם · נשמרו הוא וזרעו והפך זה וזרע רשעים נכרת׃ צדיקים · בעבור שהזכיר ושכון לעולם אמר זה משפט השם וחוק אמת שם בארץ׃ פי · כבר הזכיר כי הצדיק עשה חסד לתוכן מהונו וכן יעשה חסד ללמד חכמתו ולהורות האובדי׳ ׃ תורת · כפר כי היכו כברו׃ צופה · ברואותו הרשע כי באחריתו נפל ממעלת העומד כדרך ובאחריתו יהיה נכל אז יקנא בצדיק ומרוב קנאתו יבקש המיתו׃ יי׳ · טעם ולא ירשיענו שהשם יראה צדקת הצדיק והזכיר זה כי הרשע אם לא יוכל בקנאתו להמיתו יבקש תואנה על הצדיק שיתן לו ממון או שהצדיק עשה לו חמס׃

קוה

17

קוה· הטעם בדבר זה התעסק כל ימיך· וירוממך הטעם אודרכו כי ימצא בלשונכו בדרך זכר ותראה בהכרת הרשעים כאשר ראו כן צדיקים קדמוך: ראיתי· אמר דוד אני ראיתי עריץ שאחרים יפחדו ממנו וטעם מתערה מתגלה העושה בגלוי כל רע· כאזרח פתח והוא סמוך ותחסר מלת עץ ורענן לח ומלת אזרח כאזרח הארץ וטעם אזרח כאילו בעל ענפים רבים ו וכמוהו מי שם לו ת משפחה רבה והפך זה הגר כי הוא כמו גרגיר ככרת מהעץ וזה פי' הפסוק ראיתי רשע עריץ ומתערה שהוא כאזרח רענן: ויעבור· הטעם מהרה יאבד הוא והונו: שמור· ועתה שים לבך ושמור איש תם וראה איש ישר לעולם תראה אחריתם שלום והנה תם ישרת אחר כאילו כתו' כי אחרית לאיש תם שלום: ופושעים· כנגד תם ורשעים כנגד ישר: ותשועת צדיקים· כדרך מגדל עז שם ה' בכל מקום: ויעזרם· ראיתו שפלט צדיקים רבים וככה יפלטם לעולם: מזמור· טעם פיוט תחלתו להזכיר: אל בקצפך אל יסרת בעבור אחר ואל בחמתך ו וכמוהו ודעת קדושים אדעוסני פרי גרודים היו פרי בן שאול: כי· נחתו· בכין נפעל כמו ככחתו מגזרת ו ותנחת עלי ידך והטע' אילוהים ומכאובים כחצים: אין מתום· מגז' תם והטע' בריאות והנה הזכיר הסבה הקרוב' למה זה מפני זעמך והרחוקה מפני חטאתי כי בעבורה ז זעמתני: כי· כד על כד וגבהו עד שעברו ראשי כי רבים הם: הבאישו· פועל עומד כמו ולא הבאיש או יהיה הוא הפעל והוא יספר חבורות שיבאו בגופו וסבת זה אולתי: נעויתי· אין בי כח לעמוד בקומה זקופה ושחותי על כן נעויתי ושחותי והשתנו פני כאילו כל היום השמש הכיתני וזה טעם קודר הלכתי: כי· כסלי· הטעם קרביו מלאו דבר נבעו ונקלה איננו ראוי להזכיר בפה והזכיר אין מתום פעם אחרת באיברי גופי הנראים: נפוגתי· מגזרת ויפג לבו· שאגתי ברוב מכאובי על דרך שויתי עד בקר כארי: אדני נגדך· לבדך כל תאותי אולי אחיה ולא נגד הרופאים: לבי סחרחר· כתרגו' סביב לא ימצא מנוח· כחי· כח התולדת ואור עיני ככה מנהג החולים: אהבי· האוהבים שהיו לי· מנגד נגעי יעמודו בעבור שהבאישו חבורותי: וינקשו· מלת נפשי תשרת בעבור אחרת וככה הוא וינקשו מבקשי נפשי כי היא הפעול והטע' שדבריה' מוקש המה לי: ואני· שהוא חסרון בגוף: ואהי· ברצוני כאיש אשר לא ישמע לשון המדבר והטעם כי לא אענה להם: כי· אין לי תוחלת כי אם בך וטעם אתה תענה כי אני לא אשים לבי אל דבריהם כי עליך נסמכתי ותפלתי בלבי ולשוני לך: כי

ומתערה· משרים כמו ערות על יאור ובלשון משנה יש הרבה אילן שנפשח ומעורה בקליפה: כאזרח רענן· כאחד מאזרחי הארץ הנשרשין וממולאין בנכסי' וכן פי' מנחם כאזרח רענן מתלחלח ומצמח כאשל הנשרש ואזרח מאזרחי בני ארץ אכני שרשים המה: שמר תם· הסתכלו בדרכי התמימי' ללמוד ממעשיה': כי אחרית לאיש שלום· אם ראשית אין לו אחרית יש לו אבל פושעים וחטאי' ורשעים אחריתם נכרתה ונשמדו יחדיו: מזמור לדוד להזכיר· לאומרו בשעת צרה להזכיר צרתם של ישראל לפני הב"ה וכנגד כל ישראל אמרו: נחתו· נזרקו לשון נחת כופל בנטיית קשת ולפי שעל ידי ד דריכת הקשת נזרקים החצים כתב נחתו בי וכן אריק חרבי היה לו לכתוב אריק תערי אלא לפי שבשמוציאין חרב מתערה התער ריק משכה לכך תולה הריקות בחרב וכן ונחתה קשת נחושה ואין הנו"ן שורש בתיבה שאם היתה שורש היה לו לומר ננחתו בי אבל נו"ן של נחתו וכן של ותנחת אינה שורש וכופלת לפרקים כמו נו"ן של נגף נשך נדר נקם וכשמתפעל יאמ' ניגף נישך נידר ניקם כמו ננגף ננשך ננדר ננקם שהדגש בא בתיבה במקום נו"ן וכן עלה נדף שבי נגרה כמו ננדף ננגרה כן יאמר נחתו כמו ננחתו וכן ונחתה קשת נחושה כמו ונכחתה שדרך ה החית להתנהג כמנהג דגשות ברוב מקומות כגון כחש לו מ ממשקל דגש כמו דבר מגזרת וידבר כך כחש מגזרת ותכחש שרה ולא יאמ' כיחש כאשר יאמר מן ויברך בירך ולא יאמר בירך כאשר יאמר דיבר לפי שאין ר דגשות ביכר בר"ש אבל בחי"ת ביכר דגשות וכן שיחת כמו כיפר דיבר אף כאן יאמר נחתו כמו נגשו כתכו מגזרת נחת כתן נגש והנו"ן יסוד כופל ליכנס דגש ב במקומה כשהוא מתפעל וכן קשת גבורי' חתים מגזרת נחת וחתת כאשר יאמ' מן סבב סבב מן שמם שמם ושמו דרכיהם ושממו עליה וכן בלל כבל כי שם בלל יי' ונבלה שם שפתם כן יאמ' נחת וחתת בלשון פעל· ותנחת עלי ידך פירוש לחציך נחתו בי וכן פתרונו מה דרך בקשת ל לירות החצי' יד שלך היא נטתה בקשת להפיל עלי חצים ותנחת לשון ותרד ובזה הנו"ן שורש ב בתיבה וכן ונחתה קשת נחושה ואין הנו"ן שורש בתיבה: מתם· תמימות איכטר"ין בלע"ז: יכבדו· כבדים: נעויתי· לשון אחזתני עוית אסדורדיסון בלע"ז: כסלי· מלאו נקלה· במחשבתי אני קל בעיני עצמי: נפוגותי· נחלפתי לשון ויפג לבו מאין הפוגות: כל תאותי· אתה יודע צרכי: סחרחר· מוקף יגון וזה מתיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם סגלגל חמרמרו: מנגד נגעי יעמדו· אותם שנראים לי כאוהבים בשעת הנאתם כשרואין שהנגע בא עלי אין עומדין לי בשעת דוחקי אלא מנגד יעמודו ואינם עוזרים לי: וקרובי· שנראים לי עצמם קרובים: וינקשו· מבקשי מוקשים לי: יהגו· יחשבו: ואני כחרש· ישראל שומעים חרפתם מן האומות ואינם משיבים ולמה כי לך הוחלתי שתגאלני ותושיעני מהם: כי

והנה איננו ג' בקריא' וסי' וירא יעקב את פני לבן· ויחילו עד בוש· ויעבר והנה איננו· אנ"ך: צדיקים כל נביאים וכתובים מל' בר"ד חס' ג' כתיב צדקים חס' יוד קדמא וא' צדיקם חס' י' בתרא וסים' פגע בשני אנשים צדקים· ויאמר אל כל העם צדקים· וצדקים ילכו בם· ואנשים צדיקם המה ישפטו· בתרא כתיב צדיקם

קַוֵּה אֶל־יְהוָה וּשְׁמֹר דַּרְכּוֹ וִירוֹמִמְךָ
לָרֶשֶׁת אָרֶץ בְּהִכָּרֵת רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃
רָאִיתִי רָשָׁע עָרִיץ וּמִתְעָרֶה כְּאֶזְרָח
רַעֲנָן׃ וַיַּעֲבֹר וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ וָאֲבַקְשֵׁהוּ
וְלֹא נִמְצָא׃ שְׁמָר־תָּם וּרְאֵה יָשָׁר כִּי־
אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם׃ וּפֹשְׁעִים
נִשְׁמְדוּ יַחְדָּו אַחֲרִית רְשָׁעִים נִכְרָתָה׃
וּתְשׁוּעַת צַדִּיקִים מֵיְהוָה מָעוּזָּם
בְּעֵת צָרָה׃ וַיַּעְזְרֵם יְהוָה וַיְפַלְּטֵם
יְפַלְּטֵם מֵרְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵם כִּי־חָסוּ
בוֹ׃

לח

מִזְמוֹר לְדָוִד
לְהַזְכִּיר׃ יְהוָה אַל־בְּקֶצְפְּךָ תוֹכִיחֵנִי
וּבַחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי׃ כִּי־חִצֶּיךָ נִחֲתוּ
בִי וַתִּנְחַת עָלַי יָדֶךָ׃ אֵין־מְתֹם
בִּבְשָׂרִי מִפְּנֵי זַעְמֶךָ אֵין־שָׁלוֹם
בַּעֲצָמַי מִפְּנֵי חַטָּאתִי׃ כִּי עֲוֺנֹתַי עָבְרוּ
רֹאשִׁי כְּמַשָּׂא כָבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי׃
הִבְאִישׁוּ נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי מִפְּנֵי אִוַּלְתִּי׃
נַעֲוֵיתִי שַׁחֹתִי עַד־מְאֹד כָּל־הַיּוֹם
קֹדֵר הִלָּכְתִּי׃ כִּי־כְסָלַי מָלְאוּ נִקְלֶה
וְאֵין מְתֹם בִּבְשָׂרִי׃ נְפוּגוֹתִי וְנִדְכֵּיתִי
עַד־מְאֹד שָׁאַגְתִּי מִנַּהֲמַת לִבִּי׃ אֲדֹנָי
נֶגְדְּךָ כָל־תַּאֲוָתִי וְאַנְחָתִי מִמְּךָ לֹא־
נִסְתָּרָה׃ לִבִּי סְחַרְחַר עֲזָבַנִי כֹחִי
וְאוֹר־עֵינַי גַּם־הֵם אֵין אִתִּי׃ אֹהֲבַי
וְרֵעַי מִנֶּגֶד נִגְעִי יַעֲמֹדוּ וּקְרוֹבַי מֵרָחֹק
עָמָדוּ׃ וַיְנַקְשׁוּ מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי וְדֹרְשֵׁי
רָעָתִי דִּבְּרוּ הַוּוֹת וּמִרְמוֹת כָּל־הַיּוֹם
יֶהְגּוּ׃ וַאֲנִי כְחֵרֵשׁ לֹא אֶשְׁמָע וּכְאִלֵּם
לֹא יִפְתַּח־פִּיו׃ וָאֱהִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־
שֹׁמֵעַ וְאֵין בְּפִיו תּוֹכָחוֹת׃ כִּי־לְךָ יְהוָה
הוֹחָלְתִּי אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי׃

סַבַּר בְּמֵימְרֵיהּ דַּייָ וְטַר אוֹרְחֵיהּ
וִירוֹמְמִינָךְ לְמֶחְסַן אַרְעָא
בְּאִשְׁתֵּיצָאוּת רַשִׁיעַיָּא תֶּחֱמֵי׃ חֲמִיתִי
רַשִׁיעָא תַּקִּיפָא וְחָסִין הֵיךְ אִילָן
יָצִיב וְעָבוּף׃ וּפְסַק מִן עַלְמָא וְהָא
לֵיתוֹי וּבְעֵית יָתֵיהּ וְלָא אִשְׁתְּכַח׃
נְטַר שְׁלֵימוּתָא וַחֲמֵי תְרִיצוּתָא אֲרוּם
דְּסוֹף בַּר נָשָׁא שְׁלָמָא׃ וּמְרוֹדִין
יִשְׁתֵּיצוּן כַּחֲדָא סוֹפֵיהוֹן דְּרַשִׁיעַיָּא
שֵׁיצָאָה׃ וּפוּרְקָנָא דְצַדִּיקַיָּא מִן
קֳדָם יְיָ עוּשְׁנֵיהוֹן בְּעִידַן עָקְתָא׃
וְסַיְיעִינוּן יְיָ וְשֵׁזֵיב יַתְהוֹן שֵׁזֵיב
יַתְהוֹן מִן חַיָּיבַיָּא וְיִפְרְקִינוּן מְטוּל
דְּאִתְרְחִיצוּ בְּמֵימְרֵיהּ׃
תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד צְרִיךְ לְבוּנָתָא
דִּכְרָנָא טָבָא עַל יִשְׂרָאֵל׃ יְיָ לָא
בְּרוּגְזָךְ תְּכַסִּין יָתִי וְלָא בְרִיתְחָךְ
תְּרְדֵּי יָתִי׃ מְטוּל דְּגִירָךְ אִתְחֲתַן
עֲלַי וּשְׁרַת עֲלַי מְחַת יְדָךְ׃ לֵית
אָסוּ בְּגוּשְׁמִי מִן קֳדָם רוּגְזָךְ לֵית
שְׁלָם בְּאֵיבָרַי מִן קֳדָם חוֹבַי׃ אֲרוּם
חוֹבַי עָבְרוּ רֵישִׁי הֵיךְ מְטוּל יְקַר
יַקְרוּ מִינִי׃ סְרִיאוּ מְאִיסוּ
הַלְבּוּשַׁי מִן קֳדָם טַפְשׁוּתִי׃
עֲקִימִית שַׁחְיֵית עַד לַחֲדָא כָּל יוֹמָא
חַכִּיר הַלֵּיכִית׃ אֲרוּם כַּסְלַי
אִתְמַלְיָין קְדִיחֲתָא וְלֵית אָסוּ
בְּגוּשְׁמִי׃ פַּגְיֵית וְאִתְמַכְיֵית עַד
לַחֲדָא רְגִישִׁית מִנַּהֲמוּתָא דְלִבִּי׃ יְיָ
לְקִיבְלָךְ כָּל רְגִיגְתִי וְתִינַחְתִּי מִינָךְ
לָא מִטַּמְּרָת׃ לִבְבִי צַמְרְמַר שְׁבַקְנִי
חֵילִי וּנְהוֹר עֵינַי בְּרַם הִינוּן
לֵיתֵיהוֹן עִמִּי׃ רְחִימַי וְחַבְרַי מְקָבִיל
מַכְתָּשִׁי קָמוּ וּקְרִיבַי מֵרָחִיק קַיְימִין׃
וְעָבְדוּ פַּחִין תָּבְעֵי נַפְשִׁי וּבָעֵי
בִּישׁוּתִי מַלִּילוּ שִׁקְרָא וְנִיכְלָא כָּל
יוֹמָא מְרַנִּין׃ וַאֲנָא הֵיךְ חַרְשָׁא לָא
אֶשְׁמַע וְהֵיךְ אִילְמָנָא דְּלָא פָתַח פּוּמֵיהּ׃ וַהֲוֵיתִי כִּגְבַר דְּלָא שָׁמַע מֵעַלְמָא וְלָא אִית
בְּפוּמֵיהּ מַכְסְנָיָתָא׃ אֲרוּם קֳדָמָךְ יְיָ צַלֵּיתִי אַנְתְּ תְּקַבֵּל יְיָ אֱלָהִי׃

וכל אוריהא צדיקם כתיב בבא בלא ויסלף דברי צדיקים דאלה שמות: ל"ח ידך ה' חס' בסיפ' וסים' נמסר לעיל בספרא סימן ל"ב: מתום ד' וחס' וסים' מעיר מתם עד בהמה· מכף רגל ועד ראש אין בו מתם· אין מתם בבשרי· כי כסלי מלאו נקלה: נקלה ג' בקריא' וסים' כי כסלי מלאו נקלה· טוב נקלה ועבד לו· וא' ונקלה וסים' ואנכי איש רש ונקלה: נסתרה ג' וסים' ואנחתי ממך לא נסתרה· לגבר אשר דרכו· ובעוף השמים: כאיש ב' בקריא' וסים' נמסר בסדר בהעלותך:

כי אמרתי פן ישמחו לי במוט רגלי
עלי הגדילו: כי אני לצלע נכון
ל' ויתר ומכאובי נגדי תמיד: כי עוני אגיד
אדאג מחטאתי: ואיבי חיים עצמו
ל' ורבו שנאי שקר: ומשלמי רעה
ל' ירדפי תחת טובה ישטנוני תחת רדופי
כ"ג ר"פ אל אל טוב: אל תעזבני יהוה אלהי אל
תרחק ממני: חושה לעזרתי אדני
תשועתי: לט למנצח
לידיתון לידיתון מזמור לדוד: אמרתי
נ' מסכיין אשמרה דרכי מחטוא בלשוני
ל' מל' ב' חס' אשמרה לפי מחסום בעד רשע
ר' לנגדי: נאלמתי דומיה החשיתי
ל' ל' ות' ית' מטוב וכאבי נעכר: חם לבי בקרבי
ל' ותר הגיגי בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני:
ל' וכ"כ ל' ר' הודיעני יהוה קצי ומדת ימי מה
היא אדעה מה חדל אני: הנה
ל' טפחות נתתה ימי וחלדי כאין נגדך
אך כל הבל כל אדם נצב סלה:
נ' אך בצלם יתהלך איש אך הבל
נ' נ' ט' יהמיון יצבר ולא ידע מי אספם:
ועתה מה קויתי אדני תוחלתי לך
היא: מכל פשעי הצילני חרפת נבל
אל תשימני: נאלמתי לא אפתח
פי כי אתה עשית: הסר מעלי נגעך
ל' ב' חד כתי' מתגרת ידך אני כליתי: בתוכחות
ח' ל' ומל' על עון יסרת איש ותמס כעש
ל' ב' חמודו אך הבל כל אדם סלה:
שמעה תפלתי יהוה ושועתי
האזינה אל דמעתי אל תחרש כי
ז' מל' גר אנכי עמך תושב ככל אבותי:
ב' ב' השע ממני ואבליגה בטרם אלך
ואינני:

ארום אמרית דילמא יחדון עלי
באזדעזעות ריגלי עלי איתרברבו
: ארום אנא לתברא מעתד וכיבי
לקיבלי תדירא: ארום חובי אתני
אתייצף מן חטאי: ובעלי דבבי
חיי עלימו וסגיאין כנאי על
שיקרא: ופרעין בישתא חלף
טבתא מתנן לי חלופי דרדפית
טב: לא תשבקינני יי אלהי לא
תרחיק מיני: זריז לסיועי יי
פורקני:
לשבחא על מטרת בית מוקדשא
על פומיה דידותון תושבחתא
לדוד: אמרית אנטור אורחי
מלמחטי בלישני אנטור לפומי
זממא בדאית רשיעא לקיבלי:
אתאלמית שתקית בטלית מן
פתגמי אוריתא מטול היכנא כיבי
מכרטיט: רתח לבי בגושמי ברינני
תדלק אשתא מלילית בלישני:
אודע לי אורח סופי ומשחתא
דיומי מנא אינון אידע אימתי
אפסוק מן עלמא: קלילין
סדרתא יומי וגושמי כלמ' לקבלך
ברם כולא ללמא חשיבין ברם
כולהון צדיקיא קיימין לחיי עלמא:
ברם בריוקנא דיי יתהלך גברא
ברם למא משתגשין כניש ולא
חכים מטול מנא מן כנשינון:
וכדון מנא סברית יי אוריכותי
לותך היא: מן כולהון מרדי פצייתי
חסודי סכלא לא תשוי עלי:
איתאלמית ולא אפתח פומי מטול
די אנת עבדתא: עדי מעלי
מכתשך ממחת גבורת ידך אנא
שיציתי: במכסנותא על חובא
יתרדי בר נשא ומסיית היך עמר
דאיתגרדים גושמיה ברם למא כל
בר נשא לעלמא: קביל צלותי יי ובעותי אצית ולדמעתי לא תשתוק ארום היך גיורא
אנא גבך תותבא היך כולהון אבהתי: אשלי מיני ואזיל עד לא אהך ולא איתי:

רגלי ז' וסי' נמסר לעיל בסיפ' סי' כו: אל תעזבני חד מן כ"ג פסו' רישיהון ומציעותהון אל אל וסי' נמסר בשמואל
חלק ב' סי' א'. ט"ל מחטוא ג' ומשנין בכתיבהון וסימ' ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי. חלילה לי כחטא יי
מחדל· אשמרה דרכי מחטוא· אנך· אורי' טו נביא' טא כתו' טוא: חם ב' א' פתח וא' קמץ וסי' זה לחמנו חם
הצטיידנו: חם לבי בקרבי· בתרא פתח וכל שום בר נש דכוו' וקמץ: בצלם ג' וסי' בצלם אלהים ברא אתו·
שופך דם האדם באדם· אך בצלם יתהלך איש: יהמיון ג' וסי' בישעיה סי' יז: כליתי ב' חד כתי' א' וסי' מתגרת
ידך אני כליתי· מכל ארח רע כלאתי רגלי· בתרא כתי' א': כעש ג' בקרי' וסי' ואנכי כעש לאפרים קחם על.
ותמס כעש חמודו· בנה כעש ביתו וסכה: השע ב' פתחי' וסי' השען לב העם· השע ממני ואבליגה:

רשי

כי אמרתי פן ישמחו לי. לכך אנו צועקי' כי אומרים אנו בלבנו אם נשיבם עזות שמא ירעו בתפלתינו וישמחו לנו במוט רגלינו ויגדילו עלינו לומר שלא הייתם מתפארים בתשועתכם: כי אני לצלע נכון. לכך אנו דואגים פן ישמחו לנו לפי שלומדים אנו במכות ומוכנים ומזומנים לשבר תמיד: ומכאובי לנגדי. מזומן הוא לבא עלי תמיד: כי עוני אגיד. לבי מגיד לי את עוני ולפיכך אני דואג וירא מחטאתי שלא יגרום לי צלע ומכאוב: חיים עצמו. מעציתים חיים בשלום ובטובה: ורבו. והגדילו שנאי על דבר שקר: תחת רודפי טוב. בשביל שאנו דבקים בהקב"ה ובמצותיו: לידותון. שם אדם אחד מן המשוררי' וגם כלי שיר היה שם ששמו ידותון ומדרש אגדה על הדתות ועל הדינין והגזירות של צרה הנגזרות על ישרא': אמרתי אשמרה דרכי וגו'. אמרנו היה בלבנו לשמור את עצמינו על כל הצרות הבאות עלינו שלא נהרהר ונדבר קשה אחר מדת הדין אע"פ שהרשעים לנגדנו המצירים לנו: מחסום. כמו לא תחסום שור אמו"ס נתכנו בלע"ז ונאלמנו דומיה ימים רבים וגם החשינו מטוב אפי' מדברי תורה מפני יראתם ומתוך כך כאיבנו נעכר והבל ונשתקנו חם לבינו בקרבינו ובהגיון לבינו ב בוער בנו כמו אש והוא גורם לנו שאנו מדברים בלשונינו לפניך וזו היא שאנו מדברים הודיענו יי' קיצינו עד מתי נהיה בצרה ונדע מתי נהיה אנחנו חדלים ממנה: הנה טפחות. מדודים הם ימי האדם כדבר הנמדד בטפחים כן ימי האדם קצובים וחלדי. וזקנתינו כאין נגדך חלד לשון חלודה רדו"יל בלע"ז: כל אדם נצב. כל אדם חי הבל הם חייו ומצבו: אך בצלם. בחשך פירשו דונש לשון צלמות ומנחם פירשו צלם ממש כמו כי בצלם אלהים עשה את האדם ולא יתכנו דבריו: אך הבל. הוא כל המייה ותאוה שלהם: יצבר. תבואה בשדה כל ימות הקציר: ולא ידע מי אוספם. היכן יודע מי אוספם לבית שמא לפני האסיף ימות: ועתה מה קויתי. מה היא התוחלה אשר אני שואל ומייחל ממך הנה זאת שמפשעי הצילני: וחרפת. עם הנבל אל תשימני הבא גם עליו נגעים ומכאובות שלא יוכל לומר לי אתם לוקי' ואנו אין אנו לוקים והתפילה הזאת גרמה להביא ייסורי אלהים על האומות: כי אתה עשית. שהבאת עלינו צרה יותר מכל האומות: מתגרת ידיך. ממורא מכותיך תגרת לשון ויגר מואב והתי"ו יסוד נופל ב בתיבה כמו תנובה תלונה תקומה תחינה כן פירש מנחם ואני אומ' שאין תגרת לשון מגור שהיה לו לומר תגורה כאשר יאמר מן ויסב תסובה ויקם וירם וילן תקומה תרומה תלונה כן יאמר ויגר תגורה או מגורה כמו מגור מסביב ומגורתם אביא להם הא למדת שאין תגרת אלא כמו למה תתגרה ברעה אל תתגרו בם שפעל שלו גרה כמו קוה אוה צוה שפעולתם תקוה תאוה מצוה כן יאמר מן גרה תגרת וכן פירושו מתכות ידיך אשר אתה מגרה עלי אני כליתי: בתוכחות. הכתובות בתורה על עונינו שהעוינו לפניך ייסרתנו בהם: ותמס כעש חמודו. הרקבת בשרינו כבגד שאכלו עש חמודו בשרו שהוא חמדתו: השע ממני. הרף ידיך מלהלקותי: ואבליגה. ואתחזקה: קוה

אבן עזרא

כי. הגדילו. לדבר או הפועל עומד וטעם פן ישמחו לי כמו פן יאמרו לי כי הנה במוט רגלי ואליתי הגדילו עלי: כי. כדרך ובבלעדי שמחו ונאספו והנכון כי נכון אני להיותי צולע שלא אוכל לקום ימים רבים ולהיות מכאובי נגדי תמיד: כי. ואני מודה לאנשים וזה טעם אגיד ואדאג לבי: ואויבי. יש אומרים כי עוני אגיד בלב אדאג מחטאתי פן אמות ואויבי חיים: ומשלמי. דברו יוכיח כי יהוא בקרם בחליים והטיב להם כאשר ם ספר במזמור אחר: אל תרחק ממני. כנגד מרחוק עמדו: חושה. לפי דעתי חושה לעזרתי אתה יי' שאתה תשועתי כמו אמור ל לנפשי ישועתך אני ור' משה אמ' כי חושה יסרת אחר וככה הוא חושה לעזרתי יי' חושה לתשועתי: למנצח לידותון. כבר הזכרתי בראש הספר ולפי דעתי שפיוט ידוע היה בדורם וחברו ידותון או אחר חברו ם שישבחנו והיה ראש הפיוט לידותון גם זה המזמור כמו העליון כי על מחלתו ידבר וטעם אמרתי בלבי וטעם אשמרה דרכי תולדתי ומנהגי כמו וכל דרכי הסכנת והטע' שלא אדבר כמו ידב' החולה מרוב צערו וכאילו בפי מחסום אשמרנו להיותו בפי ולא אסירנו בעוד רשע לנגדי. שבא לבקר אותי: נאלמתי. החשיתי. אפי' שאדבר טוב: חם. כל כך חם לבי שבהגיגי תבער אש: דברתי בלשוני. הטע' כפול או זה הוא שדברתי: הודיעני. מה חדל אני. יתאר השם והטעם כמה אעמוד עם יושבי חלד: הנה. מעט מזער כדבר שימודד ב בטפחות וחלדי כמו חלד ככנם וכשב ו ושמלה ושלמה: אך כל הבל. הוא כל אדם והטע' כמו הבל הבלים וטעם נצב כן הוא לעולם לא ישתנ' שיסור ממעלת ההבל: אך כי ישתנה בצלמו מיום אל יום ומעת אל עת כדמו' הנהר המתהלך ובלמופומד וי"א כי בצלם כמו צלמו' והנכון בעיני כי האדם דומה לצלם וכאשר ישתנ' הצלם כן ישתנ' הוא וטע' הצלם מערכות המשרתי' וכוכבי עליון שלא יעמדו רגע אחד על מתכונת אחת וחכמי המזלות יודעי' זה ויהמיון קבוץ ממון כמו ומי אוהב בהמון: יצבור. מעט מעט ולא ידע מי אוספם כולם רגע אחד במותו: ועתה. הנה בא קוי מה תקוה יש לי רק תוחלתי לך היא והיא: מכל. כי בעבור פשעי חליתי: נאלמתי. בעבור שהזכיר חרפת נבל אמר הבט כי נאלמתי לענות לו: הסר. מתגרת ידך. מפחד ידך שטעמו מכתך כמו ויגר מואב ובמשקלו לכל תכלה שהוא מגזרת וכל בשלים כאשר אפרם: בתוכחות. על דרך והוכח במכאוב ידענו כי תיסר אדם בעבור עונו במכאובים: חמודו. חמדת גופו והנה חמדתו היתה הבל: שמעה תפילתי. הנה תפילתו ודמעתו כמשקה הרופאים: כי גר אנכי עמך. ככתוב בתורה: השע' הרף ממני כמו שעו מני והשתנתה התנועה בעבור אות הגרון: ואבליגה. ואתחזק והוא פועל יוצא והנה טעמו ואחזיק עצמי כמו מבליגיתי: למנצח

למנצח. קוה קויתי. קוה מלה זרה על דרך הפעל כמו יסור יסרני יה: ויט אלי. בעבור שהוא שוכני מרום ושבי בשמים: ויעלני. דרך משל כי הייתי בשפלות ברעות
שסבבוני מהאויבים. יש אומרי' שאון מגזרת שואה והנכון שאון מים רבים או טיט והא' היון ישרת אחרית כדרך את יום השביעי ואין לו חבר רק ביון מצולה מים עכורים
וטיבע והזכיר סלע כנגד בור וכונן אשורי לעלות אל הסלע: ויתן. טעם לאלהינו בלשון רבים בעבור יראו רבים ויראו: אשרי. אז יאמרו אל רהבים בגלו הכת לעזרו כמו
התחכבת רהב: ושטי תרגום כוזב. רבות. זה הוא השיר החדש ורבות תאר למלת נפלאותיך על דרך רבים כל רבים עמים. ומחשבותיך. גזרותיך: אלינו. בעבורנו
או הוא כמשמעו ואת' אלינו כנגד אלהינו: אין ערוך. אין יכולת באדם שיערכם אליך והסוף יוכיח ויש אומרים שהוא כמו יערוך לי' ואם היה כן עצמו מספר ישוב אל נפלאותיך: זבח. שלמי' ומנח' במרחשת ומחבת והטעם כי מ מחשבותיך להטיב שינו לא בעבו' תשלומי' והנה הזכיר אחר זבח ומנח' העולה והחטא'. אמר ר' משה כי מלת לא חפצת ישרת ב בעבור אחר והטעם לא השמעת כזאת ב באזני בדרך עתי בהר סיני והנכון בעיני לא בקשת זבח רק כ כרית לי אזני' שאשמע בקולך כמו הנה שמוע מזבח טוב: אז. אמר רבי מרינוס כי דור ידבר כנגד כנסת ישראל וזה רמז לדבר אבותינו בסיני נעשה ונשמע והנכון בעיני הומר זה בשר נפשו כי בעת צרתו נדר נדר וזוה לכותבו שישיר שיר חדש ועתה באתי לשלם הנדר והנכון שהנדר הוא לעשות וזה כל חפצי: ותורתך בתוך מעי. בסתר על דרך אכול את המגלה הזאת: בשרתי צדק. ומלת בשרתי לחבר כל בשר להגיד דבר חדש טוב או רע כמו ויען ה המבשר. צדקתך. כנג' בשרתי צדק והנה בגלוי ובסתר: אתה. חסדך ואמתך. שספרתי לקהל רבהם יצרוני מכל צר: כי. העונש והרע הבא על האדם יקרא עון כי הו' היה הסבה לביאת הרעה כמו גדול עוני ויגדל עון בת עמי אם יקרך עון וככה השיגוני עונותי ולא יכולתי ל לראות על דרך וכסה את עין הארץ בעבור שאין לעונותי מספר או ולא יכולתי לראות מראה הלבבמו וירא יעקב: ולבי עזבני. כאלו נשארתי בלא לב: רצה. לעזרתי
חושה. להיות עזרתי או שם התאר כמו לעזרני: יבושו. לספותה. כמו האף תספה: ישומו. ישומו הם בהיות הבושת שיבושו לי ויש אומרים כנגד שכר כמו לעולם עקב והנה בשתם על שני פירושי' רק ויקם אחר: ישישו. זה טעם בשרתי צדק. ואני. אחשב בעצמי כי אני עני ואביון ולא אוכל לעמוד לפני אויבי: יחשב לי:
זה והטעם שפלות לבי או לי במקום בעבורי כמו הוא הנלחם לכם: אל תאחר. פועל עומד כמו מדוע אחרו: למנצח. אשרי משכיל. זה המזמור על חליו: אשרי

מ' ויקם כ' ב' דיא' וסימ' ויקם משה את המשכן ב' בפסוק. ויקם את החצר סביב למשכן. ויקם יי' שפטים.
ויזעקו בני ישר' דעתניאל. וחברו דאהוד בן גרא. ויקם את עמודים לאולם דשלבהג' בפסוק. ויקם יי' את
דברו דמלכים. וחברו דד"ה. ויקם יי' שטן לשלמה. ויקם לו אלהים שטן. ויקם מזבח לבעל. וישב ויבן את

מ לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר׃ קַוֺּה
קִוִּיתִי יְהוָה וַיֵּט אֵלַי וַיִּשְׁמַע שַׁוְעָתִי׃
וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן וַיָּקֶם
עַל־סֶלַע רַגְלַי כּוֹנֵן אֲשֻׁרָי׃ וַיִּתֵּן
בְּפִי שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּה לֵאלֹהֵינוּ
יִרְאוּ רַבִּים וְיִירָאוּ וְיִבְטְחוּ בַּיהוָה׃
אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־שָׂם יְהוָה מִבְטַחוֹ
וְלֹא־פָנָה אֶל־רְהָבִים וְשָׂטֵי כָזָב׃
רַבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהַי
נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ אֵין
עֲרֹךְ אֵלֶיךָ אַגִּידָה וַאֲדַבֵּרָה עָצְמוּ
מִסַּפֵּר׃ זֶבַח וּמִנְחָה לֹא־חָפַצְתָּ אָזְנַיִם
כָּרִיתָ לִּי עוֹלָה וַחֲטָאָה לֹא שָׁאָלְתָּ׃
אָז אָמַרְתִּי הִנֵּה־בָאתִי בִּמְגִלַּת־סֵפֶר
כָּתוּב עָלָי׃ לַעֲשׂוֹת־רְצוֹנְךָ אֱלֹהַי
חָפָצְתִּי וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מֵעָי׃ בִּשַּׂרְתִּי
צֶדֶק בְּקָהָל רָב הִנֵּה שְׂפָתַי לֹא אֶכְלָא
יְהוָה אַתָּה יָדָעְתָּ׃ צִדְקָתְךָ לֹא־
כִסִּיתִי בְּתוֹךְ לִבִּי אֱמוּנָתְךָ
וּתְשׁוּעָתְךָ אָמָרְתִּי לֹא־כִחַדְתִּי חַסְדְּךָ
וַאֲמִתְּךָ לְקָהָל רָב׃ אַתָּה יְהוָה לֹא־
תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ
תָּמִיד יִצְּרוּנִי׃ כִּי אָפְפוּ־עָלַי רָעוֹת
עַד־אֵין מִסְפָּר הִשִּׂיגוּנִי עֲוֺנֹתַי וְלֹא־
יָכֹלְתִּי לִרְאוֹת עָצְמוּ מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשִׁי
וְלִבִּי עֲזָבָנִי׃ רְצֵה יְהוָה לְהַצִּילֵנִי
יְהוָה לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה׃ יֵבֹשׁוּ וְיַחְפְּרוּ
יַחַד מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי לִסְפּוֹתָהּ יִסֹּגוּ
אָחוֹר וְיִכָּלְמוּ חֲפֵצֵי רָעָתִי׃ יָשֹׁמּוּ
עַל־עֵקֶב בָּשְׁתָּם הָאֹמְרִים לִי הֶאָח
הֶאָח׃ יָשִׂישׂוּ וְיִשְׂמְחוּ בְּךָ כָּל־
מְבַקְשֶׁיךָ יֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְהוָה
אֹהֲבֵי תְּשׁוּעָתֶךָ׃ וַאֲנִי עָנִי וְאֶבְיוֹן
אֲדֹנָי יַחֲשָׁב־לִי עֶזְרָתִי וּמְפַלְטִי אַתָּה
אֱלֹהַי אַל־תְּאַחַר׃ מא
לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃

ב' כתע' ז' בסיפ' ל' | ל' ומלע' ל' | ז' | ו' ב' | ד' כתע' ד' | י"ב בליש' ל' | ג' חס' ג' חס' ד' | ל' | ל"ג קמץ ל' | ל' | ג"ר ף | ג' חד כתי' ח' | ג' | ל' ומ ל' | ב' | ד' | בכס' חונת ו' | ק"ל | ג' | ב' בטע' קוה קויתי

לְשַׁבָּחָא לְדָוִד תּוּשְׁבַּחְתָּא׃
מְסַבַּר סַבָּרִית יְיָ וְצַלָּא לְוָתִי וְקַבִּיל
בָּעוּתִי׃ וְאַסְקַנִי מִגּוֹב אִתְרְגוּשְׁתָּא
מִסְּכַן טִישְׁטוּשָׁא וַאֲקִים עַל כֵּיפָא
רִיגְלַי תַּקִּין אֲתוּרַי׃ וְסַדַּר בְּפוּמִי
שְׁבַח חֲדַת תְּהֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא קֳדָם יְיָ
אֱלָהָנָא יֶחְמוּן סַגִּיאִין וְיִדְחֲלוּן ו
וְיִסְבְּרוּן בְּמֵימְרָא דַיְיָ׃ טוּבוֹי
דְגַבְרָא דְשַׁוִּי יְרוּחֲצָנֵיהּ וְלָא א
אִסְתְּכֵי לְוָת סוּרְבָנַיָא וּמְמַלְּלֵי
כְּדִיבוּתָא׃ סַגִּיעִי נִיסַיָא דַעֲבַדְתָּא
אַתְּ יְיָ אֱלָהִי פְּרִישׁוּתָךְ וּרְעוּתָךְ
לְוָתָנָא לֵית אֶפְשַׁר לְסַדְּרָא לְוָתָךְ
תּוּשְׁבַּחְתָּךְ אַתְנֵי וַאֲמַלֵּיל תַּקִּיפוּ
מִן לְחַוָּאָה׃ נִכְסָא וְדוּרוֹנָא לָא
צְבִיתָא אוּדְנִין לְאַצָּתָא פּוּרְקָנָךְ
כְּרִיתָא לִי עֲלָתָא וְקוּרְבַּן חַטָּתָא
לָא שְׁאֵילְתָּא׃ הֵידִין אֲמָרִית הָא
עָלֵית לְחַיֵּי עָלְמָא כַּד אֶעְסוֹק ב
בִּמְגִילַת סִיפְרָא אוֹרַיְתָא דְאִכְתִּיב
אַמְטוּלָתִי׃ לְמֶעְבַּד רְעוּתָךְ
אֱלָהִי רְעֵיתִי וְאוֹרַיְתָךְ כְּלִילָא ב
בִּמְצַע מַעְיָינַי׃ בַּשְּׂרִית צִדְקָא
בִּכְנִישְׁתָּא רַבָּא הָא סִיפְוָתַי לָא
אֶמְנַע יְיָ אֱלָהִי אַתְּ הַכִּימַת׃
צִדְקָתָךְ לָא טַמְרֵי בְּגוֹ לִבִּי קוּשְׁטָךְ
וּפוּרְקָנָךְ אֲמָרִית לָא כַּסִּיתִי
טִיבוּתָךְ וְהֵימְנוּתָךְ בִּקְהָלָא רַבָּא׃
בְּגִלַל כֵּן אַתְּ יְיָ לָא תִּמְנַע רַחֲמָךְ
מִינִי טוּבָךְ וְקוּשְׁטָךְ תְּדִיר יְנַטְּרוּנַנִי
׃ אֲרוּם תַּקִּיפִין עֲלַי בִּישִׁין עַד
דְּלֵית מִנְיָן אַדְבִּיקוּ יָתִי חוֹבַיי וְלָא
יְכֵלִית לְמֶחְמֵי תַּקִּיפוּ מִן בִּינְתֵי ר
רֵישִׁי וְרַעְיוֹנַי שַׁבְקוּנִי׃ אִתְרְעֵי יְיָ
לְשֵׁיזָבוּתַנִי יְיָ לְסִיוּעִי זְרִיז׃ יִבְהֲתוּן
וְיִתְחַסְרוּן כַּחֲדָא תָּבְעֵי נַפְשִׁי ל
לְמִיגְמְרַהּ יְזוּרוּן לַאֲחוֹרָא וְיִכְסְפוּן
דְּצַבְיָין בִּישָׁתִי׃ יִתְבַּיְירִין מְטוּל
בַּהֲתֵיהוֹן דְאָמְרִין לִי חֲדִינָא עַל
תַּבְרֵיהּ חֲדוּא עַל סִיגוּפֵיהּ׃ יֶחְדוּן
וְיִדּוּצוּן בְּמֵימְרָךְ כָּל בָּעַיָיךְ וְיֵימְרוּן
תְּדִירָא יִסְגֵּי חֵילָא דַיְיָ דִּי רָחֲמִין
פּוּרְקָנָךְ׃ וַאֲנָא עַנְיָיא וְחַשּׁוֹכָא יְיָ יַחְשִׁיב טַב לִי עֲלַי סִיוּעִי וְשֵׁיזָבוּתִי אַתְּ אֱלָהִי לָא תוֹחַר׃
לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד׃

הבמות. וחברו דד"ה. ויקם את העמדי' על דד"ה. ויקם את דברו אשר דדניאל. ויעלני מבור שאון מטיט היון.
ויקם עדו' ביעקב. יכולתי ג' בקריא' וחס' וסי' נפתולי אלה' נפתלתי עם אחתי. ומה יכלתי עשות ככם. השיגוני
עונתי. אנ"ך: תאחר ג' בקריא' וסי' אתה אלהי אל תאחר. אלהי' חושה לי עזרי ומפלטי. הקשיבה ועשה ואל.

ותורתך ב' יורו משפטיך ליעקב וכל אל רבתי דכו'

רשי

קוה קויתי יי'. במצרים ומזמור זה גם הוא כנגד כל ישראל: ויט אלי אזנו: מבור שאון. מהשירים של מצרים ומשאון המייתם: מטיט היון. מן הים היון לשון רפש פיינם בלע"ז: כונן. הכין אשורי ועדיי: שיר חדש. שירת הים: רהבים. לשון גסות כמו ירהבו הנער שהם הרהיבוני: ושטי כזב. השטים מדרך היושר אחרי הכזב של ע"ז ושטי איטורנ"אכץ בלע"ז: נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. בשבילנו בראת עולמך לנו קרעת את הים וחשבת מרחוק להטיב לנו איחרתנו במדבר ארבעים שנה מפני האמוריים שקצצו את ה האילנו' והחריבו הארץ כששמעו שישראל יוצאין ללכת לרשת את הארץ: אין ערוך אליך. אין לדמות לך כל מלך ותושיע לשון ערך כמו כערכך א אפריזייר בלע"ז: אגידה ואדברה. אם באתי להגיד ולדבר עצמו מספר: זבח ומנחה לא חפצת. ביום מתן תורה כענין שנאמר ועתה אם תשמע בקול יי' וגו' וכן בירמיה הוא אומר כי לא דברתי את א אבותיכם ולא צויתי' וגו' על דברי עולה או זבח כי יקריב מכם אמרתי ולא הזקקתים חובה ל להכביד עליהם תמידין ומוספין אינם אלא כחת רוח שאמרתי ו ונעשה רצוני ודבר מועט: אזנים כרית לי. לומר שמעו בקולי כרית עשיתם חלולות לשמוע: אז. בשעת מתן תורה אמרתי לפניך הנה באתי אליך במסורת בריתך נעשה ונשמע ודבר זה כתוב עדות עלי במגלת ספר בתור' משה: ותורתך בתוך מעי. אף מאכלי על פי תורתך הוא לא אכלתי בהמה טמאה וטבלי': בשרתי צדק. שירה על הים שיר על הבאר שירת דבורה: לא אכלא. לא אמנע לשון ויכלא הגשם לא תכלא רחמיך לא תמנע: יצרוני. ישמרוני: אפפו. סבבו: לספותה. לכלותה כדמתרגמי' עד תם כל הדור עד דסף כל דרא: ישמו. יתמהו: על עקב בשתם. כשיקבלו בשתם על עקב הכל במדה שמדדו ובדרך שהלכו למולי על עקב ועקבותיך לא נודעו באי לך בעקבי הצאן כ כולם לשון מדרך כף ורגל הם טראיכם בלע"ז על עקב אנכים טראיכם בלע"ז: האומרים לי האח. האומרים עלי בשבילי האח כשהצרה באה מתהללים באידינו. כל עני ואביון שבתילים אינו אלא כנגד ישראל: יחשוב לי. יתן לי לחשוב עניותי ואביונותי להושיעני יחשוב לי פנימוי"ט בלע"ז: אל

אל דל. חולה לבקרו כענין שנאמר מדוע אתה ככה דל ראמנון: ביום רעה. זו גיהנם ובעולם הזה מה שכרו ה' ישמרהו ויחייהו לפי שמבקרו ומטיב לו. על ערש דוי. ערש ליט בלע"ז כמו והנה ערשו ערש ברזל כשיחלה גם הוא יסעדנו מהו על ערש דוי זה יום שביעי של חולה שהוא דוה מאד כך נדרש באגדת תילים: כל משכבו הפכת בחליו. אף בשעה שחליו כבד עליו שנהפך כל מרגעו ומנוחתו: אני אמרתי ה' חנני. אני אין לי מבקרים לטובה וכשאני צועק מתוך חוליי ואומר ה' חנני וגו' אויבי שמחים עלי ואומ' דבר הרע לי מתי ימות וגו'. שוא ידבר: מראה עצמו כאילו הוא מיצר וכשהוא יושב לפני יקבוץ לבו מחשבות און לעצמו מה רעה ידבר בצאתו וכשיוצא לחוץ מדבר אותה: עלי יחשבו. דבר שהוא רעה לי ומה היא המחשבה דבר בליעל יצוק בו כל רשעות שעשה יצוקו ושפוכו בגופו והואיל ואשר שכב לא יוסיף לקום כך מקללים אותי: הגדיל עלי עקב. ארב כמו ואת עקבו מים לעיר: בזאת ידעתי וגו' כשתחנני ותקימני ארע כי חפצת בי כאשר לא יריע אויבי תרועת שמחה עלי ואראה כי בתומי תמכת בי: ברוך ה'. כשאקום מחוליי אברכך כן: לבני קרח. אסיר ואלקנה ואביאסף הם היו תחילה בעצת אביהם ובשעת המחלוקת פרשו וכשנבלעו כל סביבותם ופתחה הארץ פיה נשאר מקומם בתוך פי הארץ כענין שנאמ' ובני קרח לא מתו ושם אמרו שירה ושם יסדו המזמורים הללו ועלו משם ושרת עליה' רוח הקדש ונתנבאו על הגליות ועל חורבן הבית ועל מלכות בית דוד: כאיל תערוג על אפיקי. לשון ערג נופל על קול האיל כאשר יפול לשון נהם לארי ושקק לדוב וגעה לשורי' וצפצוף לעופות אמרו רבותינו איילה זאת חסידה שבחיות וכשהחיות צמאות למים הם מתכנסות אליה שתתלה עיניה למרום ומה היא עושה חופר' גומא ומכנס' קרניה לתוכה וגועה והקב"ה מרחם עליה והתהום מעלה לה מים. כאיל תערוג. כאילת תערוג לא נאמר וכאיל יערוג לא נאמר אלא כאיל תערוג דבר הכתוב בזכר ובנקב' הזכר עורג על אפיק המים כמו שפירשנו והנקיב' כשהיא כורעת לילד ורחמה צר והיא צועק' והקב"ה מרחם ומזמן לה נחש ומכישה בבית הרחם שלה ורחמה נפתח ומנחם חבר תערוג עם לחיין בערוגת הבשם אכן לא יתכנו דבריו גם דונ"ש פתר אותו לשון קול של איל: מתי אבא ואראה פני אלהים. לעלות לרגל ונתנבאו כאן חורבן הבית. ונאמר כאן מה תשתוחחי ג' פעמים כנגד שלש מלכיות העתידות לבטל עבודת המקדש וישראל צועקים ונגאלים מלכות בבל ויון ואדום: צמאה נפשי. כנסת ישר' אומרת כן בגלות בבל: היתה לי דמעתי לחם. מכאן שהצרה משבעת את האדם ואינו מבקש לאכול וכן הוא או' בחנה ותבכה ולא תאכל: אלה אזכרה. כי אעבור בסך. פסוייאה בלע"ז את זאת אני זוכרת ונפשי משתפכת בזכרי עליית הרגלים שהייתי עוברת בגדודי בני אדם ומדדה עמהם עד בית האלהים. סך

אשרי יש אומרי' משכיל כמו מביט כמו מסתכל הייתי והנכון מגזרת שכל שיתים לבו שיסכיל במעשה השם עם החולי ודל במשמון גם בבשר והוא החולי כמו ככה דל בן המלך דלות ורעות תאר ויש אומרים שמשכיל פועל יוצא והוא המבקר וידבר על לבו וישכילנו וטעם ביום רעה מערכת עליונה כנגד מולדו. ימלטהו ה'. לבדו ולא על יד אדם וטעם ישמרהו שלא יוסיף החולי ויחייהו כי יפחד מהמות: ואושר בארץ. שיהיה שנים רבו' יותר מאנשי דורו ולא יראו שונאיו תאותם ותאו תתנהו לפועל שאינכו כתוב כמו אשר ילדה אותה והטעם אמרת השם או גזירתו או תהיה התאו לנכח השם וכאלה במקרא הרבה: ה'. דוי. שם כמו מדוה: יסעדנו. מעט מעט בהתהפך החולה או התהפך דבריו ועניניו על משכבו והנכון כי הפכת נכח השם והטעם דרך משל שתהפכהו על משכבו מבר אל בר ותסעדנו והטעם כי אין צורך לבני אדם שיסעדוהו: אני. הטעם כאשר אומ' בתפילתי בחליי ה' חנני ורפאני הע"ס שחטאתי לך על דרך כי עם קשה עורף הוא: אויבי. הם יאמרו לי בעבורי כמו ואמר פרעה לבני ישר' הפך מעשה המשכיל וזה הדבר יאמרו לאחרו': ואם בא. אחד לבקר שוא ידבר. לו כמה חרה לי שאתה חולה: ידבר. לאחרי' דבר בליעל עלי בצאתו לחוץ ידבר לאויבי האחרי' שלא ראו אותי דבר רע אלי קם וקבוע בו כמו לבו בו יצוק כמו אבן: גם. שלא היה לי אויב שהי' אוכל לחמי והטעם כי אני סבת חייו: הגדיל עלי עקב. הטעם הגדיל עקיבו שלא בא לבקרני ושם לנפשו מעלה גדולה: ואתה. חנני כנגד דבריהם. דבר בליעל יצוק בו: והקימני כנגד לא יוסיף לקום: בזאת. הטעם כי לא יריע כמו שמחת המנצח ביום המלחמה כדרך עלי פלשת התרועע: ואני בתומי. בעבור תומי וי"א כי תומי רמז לבריאת הגוף. והוא הנכון: ברוך. על כן אני חייב לברך את השם בכל זמן וזהו מהעולם ועד העולם ואומר פעם אחרי פעם אמן ואמן: נשלמו פירושי הספר הראשון הודאות לשם: למנצח לבני קרח. לבני קרח לאחד מבני הימן כבר פירשתי הנביא. אמר רבי משה כי זה המזמור נאמר בבבל ויש אומ' כי ידבר על לשון אנשי הגלות הזאת. ומשכיל חסר פעול ויש אומרים שהוא שם כמו והודי נהפך עלי למשחית ולפי דעתי כי פיוט תחלתו משכיל: כאיל: ידוע הוא דבר האיל האוכל הנחשים שיתחמם קרבו אז יבקש אפיקי מים חזקים ואיל על לשון נקבה כמו עז בת שנתה: צמאה. המים ירוו האדם רגעויה ותשוב נפשו אליו ולא כן הלחם על כן דמה חכספו לבית השם כהכסף הצמא על המים ובעבור כי חיי בני אדם תלויים במים על כן לאל חיי: מתי אבוא. יתאוה בית הגואל: ואראה פני אלהים. זהו יראה כל זכורך: היתה. יש אומרים הוא צמא ודמעו שהם מים כמו לחם לו וטעם הדמעה בעבור אורך הגלות ואינו עולה לרגל לשמוח ויש אומרים שהוא בוכה ומזיל דמעות כמו מאכלו יומם ולילה תמיד בסתר ובגלוי וטעם איה אלהיך שהיית עולה שלש פעמים בשנה לראות פניו: אלה. יזכור הימים הקדמונים בעלותו לרגל: וטעם

מא' דל כל ליש' קמצ' במ"ב פתחין וסי' נבסר בספר שופטים סימן ו': יסעדנו ל' על ערש דוי. ישעדנו ל' כמו ח' כנו חרון: אויבי י"א מ"ל וסימ' נבסר בשמואל א' ריש סימן ב' ובס"פ דא סימן ט': יחשבו ב' וסי' יחד עלי יתלחשו. ולא יעמוד כי יחשבו עליו מחשבות: אוכל ד' מ"ל בקרי' וסי' כי אם הלחם אשר הוא אוכל.

אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל־דָּל בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ יְהוָה: יְהוָה יִשְׁמְרֵהוּ וִיחַיֵּהוּ יְאֻשַּׁר בָּאָרֶץ וְאַל־תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אֹיְבָיו: יְהוָה יִסְעָדֶנּוּ עַל־עֶרֶשׂ דְּוָי כָּל־מִשְׁכָּבוֹ הָפַכְתָּ בְחָלְיוֹ: אֲנִי אָמַרְתִּי יְהוָה חָנֵּנִי רְפָאָה נַפְשִׁי כִּי־חָטָאתִי לָךְ: אוֹיְבַי יֹאמְרוּ רַע לִי מָתַי יָמוּת וְאָבַד שְׁמוֹ: וְאִם־בָּא לִרְאוֹת שָׁוְא יְדַבֵּר לִבּוֹ יִקְבָּץ־אָוֶן לוֹ יֵצֵא לַחוּץ יְדַבֵּר: יַחַד עָלַי יִתְלַחֲשׁוּ כָּל־שֹׂנְאָי עָלַי יַחְשְׁבוּ רָעָה לִי: דְּבַר־בְּלִיַּעַל יָצוּק בּוֹ וַאֲשֶׁר שָׁכַב לֹא־יוֹסִיף לָקוּם: גַּם־אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר־בָּטַחְתִּי בוֹ אוֹכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב: וְאַתָּה יְהוָה חָנֵּנִי וַהֲקִימֵנִי וַאֲשַׁלְּמָה לָהֶם: בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי־חָפַצְתָּ בִּי כִּי לֹא־יָרִיעַ אֹיְבִי עָלָי: וַאֲנִי בְּתֻמִּי תָּמַכְתָּ בִּי וַתַּצִּיבֵנִי לְפָנֶיךָ לְעוֹלָם: בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֵהָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

ספר שני

מב לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל לִבְנֵי־קֹרַח: כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל־אֲפִיקֵי־מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים: צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לְאֵל חָי מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים: הָיְתָה־לִּי דִמְעָתִי לֶחֶם יוֹמָם וָלָיְלָה בֶּאֱמֹר אֵלַי כָּל־הַיּוֹם אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ: אֵלֶּה אֶזְכְּרָה וְאֶשְׁפְּכָה עָלַי נַפְשִׁי כִּי אֶעֱבֹר

טוּבוֹי דְּמַשְׂכִּיל לַעֲנְיֵי מִסְכֵּינַיָּא לְרַחֲמוּתֵיהּ בְּיוֹם בִּישׁוּתָא יְשֵׁזְבִינֵיהּ יְיָ: יְיָ יִנְטְרִינֵיהּ וִיחַיְּינֵיהּ וְיוֹטִיבִינֵיהּ בְּאַרְעָא וְלָא תְמַסְּרִינֵיהּ בִּרְעוּת בַּעֲלֵי דְבָבוֹי: מֵימְרָא דַיְיָ יְסַיְּעוּנֵיהּ בְּחַיּוֹהִי וְיִתְגְּלֵי לֵיהּ עַל שִׁוְוי מַרְעֵיהּ לְאַחְלָאוּתֵיהּ כָּל מִשְׁכְּבֵיהּ אַפֵּכְתָּ בְּעִידָּן מַרְעֵיהּ וְאַכְסַנְתֵּיהּ: אֲנָא אֲמָרִית יְיָ חוּס עֲלַי אַסֵּי נַפְשִׁי מְטוּל דְּחָבִית קֳדָמָךְ: בַּעֲלֵי דְבָבַי יֵימְרוּן בִּישׁ עֲלַי אֵימְתַי יְמוּת וְיוֹבַד שְׁמֵיהּ: וְאִין אָתָא לְמִקְבַּל אַפֵּי שִׁקְרָא יְמַלֵּיל בְּרַעְיוֹנֵיהּ יִכְנוֹשׁ עוּלָא לֵיהּ יִפּוֹק לְשׁוּקָא יְמַלֵּיל: כַּחֲדָא עֲלַי מְמַלְּלִין בַּחֲשָׁאי כָּל סַנְאַי עֲלַי חַשְׁלִין בִּישְׁתָא לִי: מַמַּלַל טְלוֹמָא יַתִּיךְ בֵּיהּ וְיֵימַר דִּין דִּמְרַע לָא יוֹסִיף לְמֵיקַם: אוּף גְּבַר דְּתָבַע שְׁלוֹמִי דְּאִתְרְחֵצִית עֲלוֹי מְבָרֵי סְעוֹדְתִי אִיתְרַבְרַב עֲלַי לְחָכְמָא: וְאַנְתְּ יְיָ חוּס עֲלַי וַאֲקִימְנִי מִמַּרְעִי וַאֲפָרַע לְהוֹן: בְּהָדָא יְדַעִית אֲרוּם אִתְרְעִיתָא בִּי אֲרוּם לָא אִתְגַּבַּר עֲלַי בַּעֲלֵי דְבָבִי לְאַבְאָשָׁא: וַאֲנָא בִּשְׁלֵמוּתִי סְעַדְתָּ בִּי וְאוֹקִימְתַּנִי קֳדָמָךְ לְעָלְמָא: בְּרִיךְ שְׁמֵיהּ דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מִן עָלְמָא הָדֵין וְעַד עָלְמָא דְאָתֵי יֵימְרוּן צַדִּיקַיָּא אָמֵן וְאָמֵן: לְשַׁבְחָא בְּשִׂכְלָא טָבָא עַל יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי קֹרַח: הֵיךְ אַיַּלָּא דִּי מְרַגַּג עַל פַּרְצִידֵי דְמַיָּא הֵיכְנָא נַפְשִׁי מְרַגְנָא לְוָתָךְ יְיָ: צְחַת לָךְ נַפְשִׁי לֶאֱלָהָא תַּקִּיפָא חַיָּא וְקַיָּימָא אֵימָתַי אֵיעוֹל וְאֶחְמֵי זִיו שְׁכִינְתָּא דַיְיָ: הֲוַת לִי דִמְעָתִי לְמַבְרֵי יְמָם וְלֵילֵי בְּדַיֵּימַר לִי סַנְאָה כָּל יוֹמָא אָן הוּא אֱלָהָךְ: אִילֵין נִסַּיָּא אֲנָא דְּכִיר וְאֵישׁוֹד עֲלַי רַעְיוֹנֵי נַפְשִׁי כַּד אַעְבַּר טְלָלָא

וחקיק ודיקה נפשו. אם ינועו ונפלו על פי אוכל. גם איש שלומי אשר בטחתי אוכל לחמי: אויבי ו' וחס וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סימן י"ג: מהעולם חד מן כ"ב מלין נסבין מה בריש תיבות' ולית להון זוגא וסימ' נמסר בכס' רבהא בערך מ': מ"ב תערוג ג' ב' חס וא' מ"ל וסימ' גם בהמות שדי תערוג אליך. כאיל תערוג ב' בפסוק וחס': באמר ג' בקרי' וסי' באמר ה' אלי הקהל לי את העם ואשמיעם. באמר להם עם ה' אלה ומארצו. באמר אלי כל היום איה. אנ"ך:

ועטם בסך כמו מוסך השבת שהיה בהר הבית ויש אומרים עם כלל החוגג׳ כמו סך חשבון · אמר בן לברט כי אדדם כפול והוא כמו אדוס ומי יתן וידוס כי פ״א הפועל לעולם לא יכפל ומה טעם לאמר ידוס ואחריו בקול רנה ותודה והקרוב אלי שהוא לשון משכה אתנועע כאילו אמר אדדה עמהם עד בית אהים וכמוהו אדדם

כל שנותי ובאה המלה מבנין כפעל כדרך ואלחמוני חנם: מה· ינחם נפשו וטעם ישועות פניו על דרך הושיעה לו ימינו דרך משל או ישועות פעול עם פניו כדרך פני יי׳ חלקם ותחסר מלת עת הושע: אלהי· תשובת מה תשתוחחי וטעם מארץ ירדן שהיו באים למועדים מעבר הירדן מזרחה וטעם הרמונים הרים גם מצער שם הר: תהום· כטעם הפרש יזכור הכנורי׳ שירדו המים מההרים הגבוהי׳ וטעם תהום אל תהום קורא שהיו מתחברי׳ מימי הכנורי׳ למטה כדרך ושעיר אל רעהו יקרא והטעם שהיה מתענג בעברו אל ההרים המי׳ יורדי׳ כמו משברי הים וגליו ויכסו אותו בימי הקיץ והמפרש זה הפסוק על דבר הגלות אוכנו קשור באשר לפניו ואחריו: יומם· יספר הליכתו ביום עם החוגגים לבטוח בחסד השם ובלילה היו שרים כמו חבל הנביאים והזכיר כי השיר תפלה לא שיר כדברי חשק: לאל חי· שיחייהו שיראותו בית יי׳: אומר׳· טעם לאל סלעי שהיה סלעי בראשונה: למה שכחתני· הטע׳ בעבו׳ אורך הגלות: למה קודר אלך· כמו אבל הלובש קדרו׳: ברצח· כאשר יאמרו לי איה אלהיך היה לי כמו רצח בעצמותי ככה היתה זאת החרפה כחשבת בעיני: מה· טעם ישועות פניו כי הוא ישועות פני והוא אלהי מימי קדם כטעם איה אלהיך ישראל: שפטני· קח משפטי מאלה המחרפי׳ אותי והם רבים על כן אמר מגוי וטעם לא חסיד בעבור היותי טוב מהם

ישועות ז׳ מ״ל בקרי׳ וסי׳ לקמן בהלילא סי׳ ק״ו: ברצח ב׳ וסי׳ לפתוח פה ברצח· ברצח בעצמותי חרפוני: ב״ג למה ג׳ רפין וסי׳ למה זנחתני למה קדר קדם דפסו׳· למה שכחתני· למה שמתני למפגע· וכל למה רפי טעמו מלרע במ״א למה שמתני למפגע לך· וכל למה דגש טעמו לעיל ואם הוא סמוך לאותיות א״חע רפי וטעמו

בְּסָךְ אֶדַּדֵּם עַד־בֵּית אֱלֹהִים בְּקוֹל־
רִנָּה וְתוֹדָה הָמוֹן חוֹגֵג׃ מַה־
תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי וַתֶּהֱמִי עָלָי הוֹחִלִי
לֵאלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעוֹת
פָּנָיו׃ אֱלֹהַי עָלַי נַפְשִׁי תִשְׁתּוֹחָח עַל־
כֵּן אֶזְכָּרְךָ מֵאֶרֶץ יַרְדֵּן וְחֶרְמוֹנִים מ
מֵהַר מִצְעָר׃ תְּהוֹם־אֶל־תְּהוֹם
קוֹרֵא לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ
וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ׃ יוֹמָם יְצַוֶּה
יְהוָה חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי
תְּפִלָּה לְאֵל חַיָּי׃ אוֹמְרָה לְאֵל
סַלְעִי לָמָה שְׁכַחְתָּנִי לָמָּה קֹדֵר אֵלֵךְ
בְּלַחַץ אוֹיֵב׃ בְּרֶצַח בְּעַצְמוֹתַי
חֵרְפוּנִי צוֹרְרָי בְּאָמְרָם אֵלַי כָּל־הַיּוֹם
אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ׃ מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי
וּמַה־תֶּהֱמִי עָלָי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי־
עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי׃
מג שָׁפְטֵנִי אֱלֹהִים
וְרִיבָה רִיבִי מִגּוֹי לֹא־חָסִיד מֵאִישׁ
מִרְמָה וְעַוְלָה תְפַלְּטֵנִי׃ כִּי־אַתָּה
אֱלֹהֵי מָעוּזִּי לָמָה זְנַחְתָּנִי לָמָּה־קֹדֵר
אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב׃ שְׁלַח־אוֹרְךָ
וַאֲמִתְּךָ הֵמָּה יַנְחוּנִי יְבִיאוּנִי אֶל־הַר־
קָדְשְׁךָ וְאֶל־מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ׃ וְאָבוֹאָה
אֶל־מִזְבַּח אֱלֹהִים אֶל־אֵל שִׂמְחַת
גִּילִי וְאוֹדְךָ בְכִנּוֹר אֱלֹהִים אֱלֹהָי׃
מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי וּמַה־תֶּהֱמִי עָלָי
הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ
יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי׃ מד
לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מַשְׂכִּיל׃ אֱלֹהִים
בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ אֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ־לָנוּ
פֹּעַל פָּעַלְתָּ בִימֵיהֶם בִּימֵי קֶדֶם׃
אַתָּה יָדְךָ גּוֹיִם הוֹרַשְׁתָּ וַתִּטָּעֵם

בְּלָחוֹדַי אֶתְחַיֵּל בְּמַשִּׁרְיָין דְּצַדִּיקֵי
עַד בֵּית מוּקְדְּשָׁא דַּיְיָ בְּקָל
בָּעוּתָא וְתוּשְׁבַּחְתָּא אַתְרוּגְשַׁת
עַמְמִין דְּאָתְיָין לְמֵחַגַּג לִירוּשְׁלֵם׃
מַה תִּתְמַסְכְּבִין נַפְשִׁי וְתִירְגּוּשִׁי עֲלַי
אוֹרִיכִי לֵאלָהָא אֲרוּם תּוּב
אֲשַׁבְּחִינֵיהּ בְּפוּרְקָנָא דְּמִן קֳדָמוֹי׃
אֱלָהִי עֲלַי נַפְשִׁי תִּתְמַסְכְּבִין בְּגִין כֵּן
אַדְכְּרִינָךְ יָתְבֵי לְחִלָּא בְּאַרְעָא
יוֹרְדְנָא וְיָתְבֵי טוּרֵי חֶרְמוֹנֵי וְעַמָּא
דְּקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא בְּטוּר דְּסִינַי דְּמַכִּיךְ
וּזְעֵיר׃ וּתְהוֹמָא עִילָּאָה לִתְהוֹמָא
אַרְעָא קָרֵי לְקָל זִלְחֵי מֵירוֹבַיָּין
הֵיכְנָא כּוּלְהוֹן דִּי מִתְבָּרַיָּיךְ וְגַלִּילָיךְ
עֲלַי עֲבָרוּ בִּזְמַן דִּנְפַקְנָא מִמִּצְרַיִם׃
יֵימָם יִפְקוֹד יְיָ טוּבֵיהּ וּבְלֵילְיָא
תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ עִמִּי צְלוֹתָא לֵאלָהּ דִּי
נְטִיר חַיַּי׃ אֵימַר לֵאלָהָא רוּחְצָנִי
לְמָה אַשְׁלֵיתַנִי לְמָה בְּקַבְלָא אֵזִיל
בִּדְחוֹק בְּעִיל דְּבָבָא׃ בִּדְקַטְלִין
גַּרְמַי בִּזְמַן דִּמְחָרְפִין יָתִי מְעִיקַי כַּד
אָמְרִין לִי כָּל יוֹמָא אָן הוּא אֱלָהָךְ׃
מַה תִּתְמַסְכְּבִין נַפְשִׁי וּמָה תַּרְגִּישִׁי
עֲלַי אוֹרִיכִי לֵאלָהָא אֲרוּם תּוּב
אֲשַׁבְּחִינֵיהּ בְּפוּרְקָנֵיהּ דְּמִן קֳדָמוֹי
דִּי הוּא אֱלָהִי׃ דּוּן יָתִי
יְיָ בְּדִין קְשׁוֹט וְעָלָךְ לְמִנְצֵי מַצּוּתִי
מִן עַמָּא דְּלָא זַכַּאי מִן גְּבַר נְכִיל
וְטַלּוּמָא תְּשֵׁיזְבִינָנִי׃ אֲרוּם אַנְתְּ
הוּא אֱלָהָא עוּשְׁנִי לְמָה שְׁבַקְתַּנִי
לְמָה חֲכִיר אֵזִיל בִּדְחוֹק בְּעִיל
דְּבָבָא׃ שְׁדַר נְהוֹרָךְ וְהֵימְנוּתָךְ
הִינוּן יְדַבְּרוּנַנִי יַעֲלוּן יָתִי לְטוּר
בֵּית מוּקְדְּשָׁא וּמִדְרְשֵׁי בֵּית שְׁ
כִינְתָּךְ׃ וְאֵיעוֹל לְקָרְבָא
קוּרְבָּנֵיהּ לְמַדְבַּח דַּיְיָ אֱלָהִי דִּי סִינֵי
חֶדְוַת בָּעוּתִי וְאוֹדֵי קֳדָמָךְ בְּכִינּוֹר
יְיָ אֱלָהִי׃ מַה תִּתְמַסְכְּבִין נַפְשִׁי
וּמָה תַּרְגִּישִׁי עֲלַי אוֹרִיכִי לֵאלָהָא אֲרוּם תּוּב אֲשַׁבְּחִינֵיהּ בְּפוּרְקָנֵיהּ דְּמִן קֳדָמוֹי דִּי הוּא
אֱלָהִי׃ לְשַׁבְחָא לְדָוִד עַל יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי קֹרַח שִׂכְלָא טָבָא׃ יְיָ
בְּאוּדְנָנָא שְׁמַעְנָא אֲבָהָתָנָא אִשְׁתָּעִיוּ לָנָא עוּבָדָא דַּעֲבַדְתָּא בְּיוֹמֵיהוֹן בְּיוֹמַיָּא
מִלְּקַדְמִין׃ אַנְתְּ בִּידָא דִגְבוּרְתָּךְ עַמְמֵי כְנַעֲנָאֵי תָּרֵכְתָּא וּנְצַבְתִּנּוּן לְבֵית יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעֲהוֹן

מלרע וה׳ מהם יצאו מן הכלל שאע״פי שהם סמוכי׳ לאח״ע נדגשי׳ וסי׳ למה הציתו עבדיך· למה היה כאבי נצח· למה אירא בימי רע· למה הרגזתני ·למה אבכה ארצה· וכל דסמיך לשאר אותיו׳ דגש במ״ג וסי׳ לעיל׃

סך לשון חשבון סך לשון מחיצת בני אד׳ כב לשון צבים ועגלות צב שהיו מחופות כמין סוכה ושמן בלשון אגדה סקפסטאות ואסקופיטי׃ אדדם· אדדה עמהם כמו מדדים עגלים ושייחי׳ והאשה מדדה את בנה ותיבה זו משמשת כשתי תיבות אדדה עמהם אטוי״ואמו״ץ שבב״לא בלעז ומנחם חברו לשון ידידות כמו כתתי את ידידות נפשי בכף אויביה ודונש פתר אדדם לשון דממה וכן דום ליי׳ והתחולל לו ופתרון אדדם אאלם ואחרים עד אבא בית אלהים ברנה כמו שאמרה לפי מתכוס בעוד רשע לנגדי וכמו ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו ודש הוא שורש בתיב׳· אדדם אדדה עמהם כמו ולא יכלו דברו לשלום דבר עמו בשלום׃ המון חוגג· שהיו הולכי׳ לחוג ועל ככה יכד הפייט עוכס המון חוגג ושוטף ככהר ומדרש אגדה לשון יווני שקורין לבריכת מים חוגגין׃ תשתוחחי· לשון כי שחה לעפר נפשנו ושח כשהוא מדבר בלשון מתפעל התי״ו חולקת את אותיות שרשי התיבה כדרך כל תיבה שיסודה שי״ן בתחילתה׃ הוחילי· המתיני ושפי לגאולה׃ אזכרך מארץ ירדן· מתה שעשית לנו בירדן והרי חרמון אחר כל הכעס שהכעסנוך במיטו׳ הובשת לנו את הירדן׃ מהר מצער· מהר סיני שהוא צעיר לשאר ההרים אחר שהכעסנוך בו במעשה העגל סלחת לעונינו והלכת עמנו כל אלה אני זוכרת בגלותי שמנעת מלהטיב לי וגזירותיך מתחדשו׳ עלי זו אחר זו׃ תהום אל תהום קורא· צרה קוראה לחבירתה׃ לקול צנוריך· טיפק״לאש בלע״ז המקלחים עלי פורענות כמים שוטפי׳ עד כי כל משבריך וגליך עלי עברו משבריך לשון גלים על שהם גליו עולים למעלה ומשתברים ונופלים׃ יומם יצוה יי׳ חסדו׃ יבא האור של גאולה ויצוה יי׳ חסדו לנו׃ ובלילה· בחשך הגלות והצרה׃ שירה עמי· תהא חנייתו בתוכנו שירה לשון חנייה כדמתרגמינן ויתן ושרא וזו למדתי מתוך מסורת הגדולה שחבר את זה עם ויהי שירו חמשה ואלף באלפא ביתא של שתי תיבו׳ החלוקי׳ בפתרונן לימר שאין זה לשון שיר ומדרש אגד׳ פותרו לשון שיר וכך הוא פותרן שכך ישראל אומרי׳ להב״ה זכרנו מה שעשית לנו במצרים מכות אחת שביויתנו בי׳ בערב הפסח ושמרנוה ובלילה גאלתנו ושרנו לפניך את ההלל ועכשיו הרבה מכות אני סומרת ואין אתה גואלני ועל זאת אומרת לאל סלעי למה שכחתני וגו׳׃ קודר· לשון שחרות כמו ויקדר עליהם׃ ברצח בעצמותי

חרפוני צוררי· נדמה לי כאילו הורגים אותי כך עצור בעצרותי מה שצוררי מכעיסין ומחרפין אותי׃ פני ואלהי· הב״ה שהוא אור פני ואני עדיין יש לי בו תקוה ולמה תהמי׃ שפטני· נקמני׃ מגוי לא חסיד· הוא אדום שגר עשו בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם׃ שלח אורך ואמיתך· מלך המשיח שנדמה לאור שנ׳ ערכתי נר למשיחי ואליהו הנביא שהוא אמיתי נביא נאמן׃ וכחוני· מינגרו״נט״ו בלע״ז׃ אל אל· אל הב״ה שהוא שמחת גילי׃ ואודך בכנור· על שהוצאתני מגלותי׃ באזנינו שמענו· מכאן אתה למד שהיו מדברי׳ בני קרח בשביל דורות הללו הבאי׳ אחריהם שאילו בשביל עצמם לא היה להם לומ׳ אבותינו ספרו לנו שהרי הם עצמם ראו ניסי המדבר והים והירדן ומלחמת יהושע כך מפורש באגדת תילי׳׃ תרע

ועטם מאיש מכלל ומפרט או רמז למולך על הגוי׃ כי· טעם אהי מעוזי כי אין עוז לי לקחת משפטי ממנו רק בך׃ שלח אורך· כנגד קודר אתהלך· ואמתך כנגד מאיש מרמ׳ ועלתיכחוני כנגד אתהלך׃ הר קדשך· הר המוריה ומשכנותיך העזרות העתידו׳ להבנות בבית שלישי׃ ואבואה· אל אל· שהוא שמחת גילי וטעם אלהים אלהי שירצה גוי לא חסיד שאתה אלהי׃ מה· ברוח הקודש שוחיל ישׁ אל השם׃ למנצח לבני קרח· אהים באזנינו שמענו· והמספרים היו אבותינו שהיו צדיקים והם כאמנים ועוד טעם אבותינו שכל רב אומב את בנו ולעולם לא יורנו רק האמת לבנו׃ אתה· כבר הזכרתי כי משפט העברים לחסר הבי״ת כמו מצאתי בית יי׳ וככה אתה בידך בכוחך או במכתך ותם ותטעם שב אל אבותינו ולמ״ד

ולאמר לאומים מפ״ית כמו שבחוהו כל האומים ומ״ם ותשלחם שב אל אויבם כמו ותגרשם : כי· מ״ם בחרבם שב אל אבותינו : כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם· זה לברו הושיעם : אתה· ידבר המשורר על לשון יש״ראל וטעם להזכיר יעקב בדבריו המלאך הגואל אותי מכל רע : בך· בעזרתך נוכל לנגח צרינו שלא ירעו לנו גם בשמך כבוסם : כי· דברי דורך קשת מהמוכינו וחרבי הגבור שים בנו על כן בלשון יחיד : כי· גם ראינו בעינינו שהושעתנו מצרינו והתברר מה שספרו אבותינו לנו : באלהים הללנו כל היום· כחבר תהלות והטעם שהללנו כשמנו שאתה מלכנו : אף· אמר הירושלמי כי יחסר בית והטעם באף זנחת ואיננו נכון כי לא היה דבק כמו אף יי׳ ואילו היה כדברו היה ה

ב״ד· ארץ י״ד קמצין וסי׳ נמסר בישעיה ס׳ י״ד : צוה ג׳ בקרי׳ וסי׳ את הכהנים נשאי ארון : ועתה צוה וברתו ל׳ ארזים דשלמה· אתה הוא מלכי א־להים : ולא תצא ו׳ דסמיכי וסי׳ ולא תצא משם אנה ואנה דשמעי· וגה נתנו על״ד עבותי׳· תאנים הלאת ולא תצא· ולא תצא בצבאתינו· ותרין חברוהי ולא תצא אלהי׳ : אויב ומתנקם

רשי

תרע לאומים· הרעות לשבעה אומות גדולות ושילחתם מפנינו ואתה בידך ובוחך הורשתם מתוך ארצם ותטע להבותינו בתוכם : רציתם· לשון רצון : צוה ישועות יעקב· גם עתה : נבוס קמינו· כרמוס ורפוס אויבנו לשון מתבוססת בדמיך תבוס נופת והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות : אף זנחת ותכלימנו· אף אם אתה תכלימנו אני שמך לעולם נור׳ : תשיבנו אחור· לשון הווה הוא : שסו למו· בזזו כבשינו אים לו : זריתנו· אפזריסנים בלע״ז : כי דכיתנו במקום תנים· כי זה תשמש בלשון כאשר ואף כאשר השפלתנו בארץ ערבה ושוחה מדבר מקום תנים· וכסית עלינו בצלמות חשך אף בכל זאת אם שכחנו שם אלהינו הוא יחקור זאת כי הוא יודע תעלומו׳ וגו׳ : כצאן טבחה· כצאן של טבח : ופדנו למען חסדך· אין לנו בכח מעשינו אלא למען חסדך עשה : על

תרע לאמים ותשלחם : כי לא
בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא ה
הושיעה למו כי ימינך וזרועך ואור
פניך כי רציתם : אתה הוא מלכי
אלהים צוה ישועות יעקב : בך
צרינו ננגח בשמך נבוס קמינו : כי
לא בקשתי אבטח וחרבי לא ת
תושיעני : כי הושעתנו מצרינו
ומשנאינו הבישות : באלהים הללנו
כל היום ושמך לעולם נודה סלה :
אף זנחת ותכלימנו ולא תצא
בצבאותינו : תשיבנו אחור מני
צר ומשנאינו שסו למו : תתננו
כצאן מאכל ובגוים זריתנו : תמכר
עמך בלא הון ולא רבית במחיריהם
: תשימנו חרפה לשכנינו לעג וקלס
לסביבותינו : תשימנו משל בגוים
מנוד ראש בלאמים : כל היום
כלמתי נגדי ובשת פני כסתני :
מקול מחרף ומגדף מפני אויב
ומתנקם : כל זאת באתנו ולא
שכחנוך ולא שקרנו בבריתך : לא
נסוג אחור לבנו ותט אשרינו מני א
ארחך : כי דכיתנו במקום תנים
ותכס עלינו בצלמות : אם שכחנו
שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר :
הלא אלהים יחקר זאת כי הוא ידע
תעלמות לב : כי עליך הרגנו כל
היום נחשבנו כצאן טבחה : עורה
למה תישן אדני הקיצה אל תזנח
לנצח : למה פניך תסתיר תשכח
ענינו ולחצנו : כי שחה לעפר
נפשנו דבקה לארץ בטננו : קומה
עזרתה לנו ופדנו למען חסדך :

תברת עממיא ושלחתנון : ארום
לא בגבורת סיפיהון ירותו ארעא
ותקוף אדרעהון לא פרקת להון :
ארום ימינך ואדרע גבורתך ונהור
זיו יקרך ארום כל זמן דעסיקו ב
באורייתא איתרעיתא בהון : אנת
הוא מלכי אלהא בעידנא הדין
פקיד פורקנות דבית יעקב :
במימרא מעיקנא ננגח בשמך
נכבוש כל דקיימין עלנא : ארום
לא בקשתי אנא רחיץ וסייפי לא
תפרוק יתי : ארום פריקתנא
ממעיקנא ומסנאנא אייתיתא
עילויהון בהתא : במימרא דייאנן
משבחין כל יומא ושמך נודי ל
לעלמי עלמין : להוד אשליתא
ואכספתנא ולא השרי שכינתך
בחילוונא : אחזרתנא בדל קדם
מעיקא ומסנאנא כבשו לנא :
מסרתנא היך ענא למיכלא וביני
עממיא בדרתא יתנא : זבנתא
עמך כגן דלא ממונא ולא א
אסגיתא קיימא בסיר גיהון :
שויתנא קלנא לשיבבנא ממכונייתא
ותורפיתא לחזרניתנא : שויתנא
למתלא בעממיא טילטול רישא
באומיא : כל יומא כיסופי לקובלי
ובהתת אפי חפתני : מן קלא
דמחסר ומגדף מן קדם בעיל ד
דבבא ונקים נקמתא : כל דא
ערעת יתנא ולא אשלינך ולא
שיקרנא בקיימך : לא נזור פליג
וזחותית ליבנא ואת אסטיתא א
איכתורנא כן תריצת אורחתך :
ארום אמכתנא באתר ידורי וחפית
עלנא בטולא דמותא : אין
אשלינא שום אלהנא ופרישנא
בצלו ידנא לטעותא דעממין נ
נוכראין : הלא אלהא יבשקר דא
ארום הוא חכים טמירי לבא :
ארום מטולתך איתקטלנא כל יומא אתחשבנא כענא דמסירא לנכסא : איתגבר למה
תהי כגבר דמיך יי׳ איתער אלהנא לא תתנשי לעלמא : למה שכינת יקרך תסלק
תשלי סיגופנא ודוחקנא : ארום שיחא לעפרא נפשנא דבקת לארעית גוכה
מעיננא : קום סייע לנא ופרוק יתנא מטול טובך :

ב׳ וסי׳ מקול מחרף ומגדף מפני אויב· להשבית אויב ומתנקם : תעלומות ב׳ וסי׳ הלא אלהים יחקר זאת· ויגד לך תעלמות חכמה : הקיצה ג׳ וסי׳ הוי אומר לעץ הקיצה· הקיצה אל תזנח לנצח· הקיצה לפקד כל הגוים· והקיצה למשפטי : דבקה ב׳ לארץ בטננו· דבקה לעפר :

האלף קמוץ רק הוא כמו גם בשחוק והכח כי הושעתנו בימים הראשונים והבישות משנאינו ועתה לא די שלא הושעתנו אלא שר שזנחתנו : ותכלימנו כנ׳ הבישו׳ : תשיבנו· לאחר שלא תעזרנו אלא שתשיבנו עד שתביא מורך ב בלבבנו לברוח : ומשנאינו שסו למו· כמו להם מתוכנו : תתננו· יש מתנו הרוגים ויש ממנו כ כמלטו׳ זרויים בארצו׳ : תמכר· יש ממנו עברים נמכרים בלא הון רבא חנם : ולא רבית במחיריהם· הטעם כפול : תשימנו· השכנים ממנו הם לחרפה למכירים א אותנו בהיותנו ב בארצינו : תשימנו· הרחוקים מארץ ישר׳ : מנוד· כנגד ויניעו ראשם ולאמר בלאומים פרם כמו ולאום מ מלאום יאמץ : כל· אפילו יחיד יהודי בגוי׳ יחרפוהו : מקול· הטעם בזדון כ בפי האויב : כל· באתנו· בא אלינו כי המלה מהפעלים ה העומדים : לא נסוג· בנין נפעל ומלת לא תסרת אחרת ולא תט אשורינו : כי· במקום תנים· המ״ם תחת נו״ן כמו באיין לקץ הימין והטעם בתחתית הים מקום התנינ׳ ושטפת מים זה בצלמות דרך משל והשד דכיתנו כ כנעדרים ויש אומרי׳ במקום אין שם יישוב רק תנים ובנות יענה : אם שכחנו· כנגד לא שכחנוך : ונפרוש כפינו· כנגד ולא תט אשורינו מני ארחך : הלא· אם היה צריך יוכל לחקור זאת ואף כי הוא יודע תעלומו׳ : כי· והשר הכאמן לדברינו כי ברצוננו אנו נהרגים על דבר כבוד שמך וברצוננו נחשבנו כצאן טבחה אע״פ שאנחנו בני אים

טבים מהטובחים אותנו ואות תלה כתורב הטבחים : עורה· הישן אינו עושה מאומה ובעבור שלא הושעתנו ידמה כישן או ידבר על האויב שהוא אומר עליך אולי ישן הוא וייקץ : למה· או אתה כאדם מסתיר פניו שלא יראה מה יעשו אויביו או ראית ושכחת על כן תשכח ענינו ולחצנו וטעם תשכח כנגד לא שכחנוך : כי· מה תקוה תהיה לנו ונפשינו שהיא מן השמים העליונים שחה לעפר והדבק לארץ הוא הקבר וטעם בטננו הוא הגוף : קומה· לעזור אותנו או קומה אתה שהיית עזרתה לנו :
למנצח

מ״ה שושנים ב׳ חס׳ וסי׳ על ששנים לבני קרח · על ששנים לדוד: חגור ד׳ וסימ׳ ויאמר לגחזי חגור מתניך וקח
משענתי · חם עם האבן הגדולה אשר בגבעון · ואלישע הנביא קרא לאחד · חגור חרבך על ירך גבור · וחגור נתנה לכנעני: שנונים ג׳ וסי׳ אשר חציו שנונים · חציך שנונים עמים תחתיך · חצי גבור שנונים:

מ ה

לַמְנַצֵּחַ עַל־
שֹׁשַׁנִּים לִבְנֵי־קֹרַח מַשְׂכִּיל שִׁיר
יְדִידֹת: רָחַשׁ לִבִּי דָּבָר טוֹב אֹמֵר
אָנִי מַעֲשַׂי לְמֶלֶךְ לְשׁוֹנִי עֵט סוֹפֵר
מָהִיר: יׇפְיָפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם הוּצַק חֵן
בְּשְׂפְתוֹתֶיךָ עַל־כֵּן בֵּרַכְךָ אֱלֹהִים
לְעוֹלָם: חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל־יָרֵךְ גִּבּוֹר
הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ: וַהֲדָרְךָ צְלַח רְכַב עַל־
דְּבַר־אֱמֶת וְעַנְוָה־צֶדֶק וְתוֹרְךָ
נוֹרָאוֹת יְמִינֶךָ: חִצֶּיךָ שְׁנוּנִים עַמִּים
תַּחְתֶּיךָ יִפְּלוּ בְּלֵב אוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ:
כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד שֵׁבֶט מִישֹׁר
שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ: אָהַבְתָּ צֶּדֶק וַתִּשְׂנָא
רֶשַׁע עַל־כֵּן מְשָׁחֲךָ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ
שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן מֵחֲבֵרֶךָ: מֹר־וַאֲהָלוֹת
קְצִיעוֹת כׇּל־בִּגְדֹתֶיךָ מִן־הֵיכְלֵי שֵׁן
מִנִּי שִׂמְּחוּךָ: בְּנוֹת מְלָכִים בְּיִקְּרוֹתֶיךָ
נִצְּבָה שֵׁגַל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר:
שִׁמְעִי־בַת וּרְאִי וְהַטִּי אׇזְנֵךְ וְשִׁכְחִי
עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ: וְיִתְאָו הַמֶּלֶךְ
יׇפְיֵךְ כִּי־הוּא אֲדֹנַיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי־לוֹ:

לְשַׁבָּחָא עַל יָתְבֵי סַנְהֶדְרִין
דְּמשֶׁה דְּאִיתְאֲמַר בִּנְבוּאָה עַל יְדֵיהוֹן
דִּבְנֵי קֹרַח שִׂכְלָא טָבָא וְתוּשְׁבַּחְתָּ
וְאוֹדָאָתָא: בָּעָא לִבִּי מְמַלַּל טַב
אֵימַר אֲנִי עוֹבָדַי לְמַלְכָּא מְמַלַּל
לִישָׁנִי סוֹהֵי הֵיךְ קוּלְמוֹס סָפְרָא
רַגִּיל: שׁוּפְרָךְ מַלְכָּא מְשִׁיחָא עָדִיף
מִבְּנֵי נָשָׁא אִתְיְהִיב רוּחַ נְבוּאָה
בְּסִפְוָתָךְ מְטוּל כֵּן בָּרְכִינָךְ יְיָ ל
לְעָלְמָא: זְרִיז סַיְפָךְ עַל יַרְכָךְ
גִּיבָּר לְמִקְטַל מַלְכִּין עִם שִׁלְטוֹנִין
הוֹדָךְ וְשִׁיבְהוֹרָךְ: וְשִׁבְהוֹרָךְ סַגִּי
בְּגִין כֵּן תַּצְלַח לְמִרְכַּב עַל סוּסֵי מ
מַלְכוּתָא עַל עֵסֶק הֵימְנוּתָא וְקוּשְׁטָא
וְעִנְוְתָנוּתָא וְצִדְקְתָא וְיַלְפִינָךְ יְיָ
לְמֶעְבַּד דְּחִילָן בְּיַד יְמִינָךְ: גִּירָרָךְ
שְׁלִיפִין לְמִקְטַל אוֹכְלוּסִין עַמְמִין
תְּחוֹתָךְ יִפְּלוּן וּבְנֵי קַשְׁתַּיָּךְ יִתְּחַלְּח
בְּלֵב סַנְאֵי מַלְכָּא: כּוּרְסֵי יְקָרָךְ יְיָ
קַיָּים לְעָלְמֵי עָלְמִין חוּטְרָא תְרִיצְתָּא
הוּטְרָא דְמַלְכוּתָךְ: מְטוּל דִּי
רְחֵימְתָּא צִדְקְתָא וְסָנֵיתָא רִישְׁעָא
מְטוּל הֵיכְנָא רַבְיָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִישְׁחָא
דְחֶדְוָא יַתִּיר מִן חַבְרָךְ: מֵירָא
דַּכְיָא וְאַקְסִיל אַלְוָאוֹן וּקְצִיעֲתָא
מִתְגַּמְרִין כָּל לְבוּשָׁיךְ מִן הֵיכְלַיָּא דְּמִכַּבְשִׁין בְּשִׁין דְּפִיל סַאֲרַע מְנֵי יְהוֹדוּנָךְ: פִּלְכֵי
מַלְכוּתָא אָתְיָן לְמִקְבִּיל אַפָּךְ וְלִיקָרוּתָךְ בִּזְמַן דְּמִעְתַּר סְפַר אוֹרַיְיתָא בִּסְטַר יְמִינָךְ
וּמִכְתַּבְתָּא בְּאוֹ בְּרִיזוֹן דְּמִן אוֹפִיר: שִׁמְעִי כְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אוֹרַיְית פּוּמֵיהּ וַחֲמִי פְּרִישׁוּת
עוֹבָדוֹי וְתַצְלֵי אוּדְנָךְ לְפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וְתִתְנְשֵׁי עוֹבָדִין בִּישִׁין דְּרַשִּׁיעֵי עַמִּיךְ וּבֵית טַעֲוַת
דִּפְלַחַת בֵּית אֲבוּיִךְ: וּבְכֵן יַרְגֵּג מַלְכָּא שׁוּפְרַיִיךְ אֲרוּם הוּא רִיבּוֹנַיִיךְ וְתִסְגְּדִין לֵיהּ:

רשע י״ז פתחין וסימ׳ נמסר במיכה סימן ו׳: עמך ה׳ וסימ׳ והשביע הכהן את האשה · בפרסות סוסיו ירמוס את
כל חוצותיך · הנה עמך נשים בקרבך · שמעי בת וראי והטי אזנך · וחד ועמך כולם:

אבן עזרא

למנצח על שושנים · פיוט כבה תחלתו: ידידות · כמו אהבות: רחש · ידבר לבי דברי המשורר ויש אומרים דברים שהוא מוציא מלבו וזה המזמור נאמר על דוד או על המשיח בנו שכן שמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם: מעשי · זה השיר שעשה: יפיפית · יש אומרי׳ כי הוא כפול כמו פחרחרת וסחרחר לחסרון לבבה אדמדמת כי איכה אדומה אם כן איך יהיה יפיפית לחסרון והתשובה כי כפל העי״ן והלמ״ד הוא לחסרון רק הפ״א ו והעי״ן כשהם כפולים הם באי׳ ליתרון והעד תשגשגי שהוא יות׳ מן תשגי · יפיפית בתארו וצורתו: הוצק חן · מגזרת ויצקו על ה העולה כאילו החן ה הוצק בפיו וחכה בגלוי יספר צורת גופו ו ודבורו שהוא כחה ועל דרך משל יגיד נשמתו שהיא נכונה וחכמתו שהיא רחבה כי הדבור הפנימי ימצא בנשמת האדם: חגור · גם יספר גבורותיו כי כ ככה ראוי להיו׳ הגבור השלמים וטעם גבור אתה הגבור או יחסר כ״ף כדרך ויקרא אריה שהוא כאריה או יהיה חסר כ״ף בראיה גמול וזה הוא הודך: והדרך · חסר בי״ת כמו כי ששת ימי׳ עשה כאילו אמר ובהדרך צלח כטעם גבר לא י יצלח בימיו והטעם ש שיצלח בעת שירכב ויש אומרי׳ כי צלח הוא מגזרת פן יצלח כאש והנה יספ׳ עם גבורתו אמונתו וענותו וצ וצדקתו ומלת וענוה צדק בין עומדת ובין נסמכת והטעם ענוה עם צדק: ותורך · ימינך הפועל והפעול חסר כאילו הוא כתוב ימינך תורה אותך ל לעשו׳ גבורות ונוראות מלחמות על דרך כ כנבדות מדובר בך ול יוסף אמר כי ותורך מגזרת ויורם אלהים והאות שאחריו כתוב חציך שנונים ונכון היה לולי שמלת ויורם ירה להם לנגהי וזה לשבח: חציך · בתחלה הזכיר חרבך ואמר גם חציך שהם שנונים בעת שהעמים תחתיך: יפלו · יפלו חציך בלב אויביך על כן באה מלת יפלו במקו׳ אמצ׳ כאילו היא סמוכ׳ כי היא תפרת בעבור שתי מלות: כסאך · יש אומרים כמו אלהים לא תקלל והגאון אמר כסאך יכין אלהים ולפי דעתי שמלת כסאך תשמש בעבור אחרת כדרך והנבואה עודד הנביא שהוא כמו והנבואה נבואת עודד הנביא וככה זה כסאך כסא אלהים כמו וישב שלמה על כסא יי׳ והאומר כי כסאך לנוכח השם הפסוק הבא אחריו יכחישנו: אהבת · אם המזמור על דוד יהיה מחבריך שאול ואם על המשיח חסידים אחרים בדורו: מור · מחלוקת במלת מר והאומרים כי אהלות הוא הנמצא עם דגי הים איננו נכון כי כתיב כאהלים כנטע׳ יי׳ ויש אומרים כינם קציעות מין אחר שיש לו ריח טוב ודרך לשון הקודש לומר אדם פטדה וברקת להיות סוף עם האחרון או בלא וי״ו כמו אדם שת אנוש אם כן היה ראוי להיות מר אהלות קציעות או מר אהלות וקציעות אולי באה זאת המלה על דרך ירה והנכון שקציעות מגזרת המקצועות והמלה סמוכה אל בגדותיך וטעם לדבק טעם בגדותיך עם היכלי שן ששם הם שמורו׳ בתיבות והטעם כשהם מוצאות מהיכלי שן ותחסר מלת אשר כאילו הוא מן היכלי שן מן אשר שמחוך או ישוב מן היכלי שן כי משם היו מוצאים והאומר כי מני שם גוי או מדינה איננו נכון בעבור היות שן כקוד בקמץ קטן על דרך כל מוכרת בטעם שאיננו סמוך אל אחר: בנות · ביקרותיך · מגזרת יקר בשפחות היקרות שלך עמהם הן בנות מלכים והאומר שהוא מגזרת בקורת תהיה לא דיבר נכונה כי אין מחלוקת שהוא ביו״ד כתו׳ רק המחלוקת בין בעלי המסורת והקריאה כי האחד יקרא ביקרותיך על דרך בימינו והשני כדרך מימיני עפר · והשגל היא המוכנת העתידה למשכב והעד מלת ישגלנה ועל דעת האומר כי זה המזמור נאמר על דוד הוא כמשמעו ועל המשיח בנות מלכים היקריות והשגל מדינתו: שמעי · אם על דוד אמר המשורר לשגל וטעם ושכחי עמך כדרך עמי שיתגייר ותשוב לתורת דוד ואם על המשיח ידבר יהיה פירוש בת קהלה כמו בת יהוד׳ על דרך לעבוד השם שכם אחד · ויתאו · אם על דוד כמשמעו ואם על המשיח המלך הוא השם או המשיח · ובת

רשי

על שושנים · לכבוד תלמידי חכמים יסדו השיר הזה שהם רכים כשושנים ונאים כשושנים ומרטיבים מעשים טובים כשושנים: משכיל · על ידי תורגמן: שיר ידידות · שיר אהבים שיר של שבח להם להאהיבם על הבריות ולהאהיב תורתם עליהם: רחש לבי · כך התחיל המשורר בשירו הצריך לבי בקרבי דבר טוב בשבחך אתה תלמיד חכם רחש לשון תנוע וכן כל לשון שירוץ וריחוש: אומר אני מעשי למלך · השיר הזה שיסדרתי ועשיתי אני אומרו למי שהוא הגון למלך שה׳ רבו מלכים ימלוכו: לשוני · עט בשירי׳ כעט סופר מהיר ראיתי ביסודו של ר׳ משה דרשן מהיר בלשון ערבי בקי: יפיפית מבני אדם · העסוקין במלאכת חיי שעה למה לפי שהוצק חן בשפתותיך להורות בהלכה הוצק כמו כשפך שמו לצקת ויצק שמן: על כן ברכך · כמו שנא׳ יי׳ עוז לעמו יתן ומה שכתו׳ יי׳ י יברך את עמו בשלום: חגור חרבך על ירך · להלחם מלחמתה של תורה והוא הודך והוא הדרך: על דבר אמת · להורות כדת ולהתנהג בענות צדק: ותורך · התורה ודבר האמת שתעסוק בו היא תורה אותך טכסיסי המלחמה לעשות ימינך נוראות לפי שהזכיר תלמוד התורה בלשון מלחמה נופל בו לשון ימין המיומנת ל להלחם: חציך שנונים · בלב אויבי המלך · שנונים אגיסי״ץ בלע״ז והרי זה מקרא מסורס מ מפיגו שהתלמידים קרויין חצים שנאמר כחצי׳ ביד גבור כן בני הנעורים ותלמידי חכמים ה המזויינים בהלכה קרויי׳ אויבים זה לזה לפי שעה שנאמר לא יבושו כי ידברו את אויבי׳ בשער: עמי׳ תחתיך יפלו · בשכר התורה יפלו האומו׳ תחתיהם של ישרא׳: כסאך אלהים · כסאך שר ושופט לעולם ועד כענין שנאמר נתתיך אלהים לפרעה ולמה ב בשביל ששבט מישור שבט מ מלכותך שמשפטיך אמת וראוי אתה למלוך: משחך · שמן ששון · כל לשון גדולה נופל עליה לשון משיחת שמן כדרת ה המלכים: מר ואהלות קציעות · קדה מתרגמי׳ קציעתא: כל בגדותיך · כל בגדיך מריחים כריח בשמים ומרדשו כל בגדותיך וסרחונך מתכפרים ומריחים ריח ערב: מן היכלי שן מני שמחוך · יותר מהיכלי שן משובחים ההיכלות המתוקנים לך בגן עדן לשמחך מהם שן אבוריר״א בלע״ז מני שמחוך היכלות אשר מני הם שמחוך הכותני שכרך: בנות מלכים · יהו מבקרות אותך כענין שנאמר ושרותיהם מניקותיך: ביקרותיך · קו״ף רגם לפי שהוא לשון בקור ואע״פי שכתו׳ יו״ד לפניה ראיתי בנקוד רב סעדיה תיבה זו סדורה עם מי יתן למשיסה יעקב שכתוב בו יו״ד והסמ״ך מורגשת ומנחם חברו ללשון יוקר כמו יקר מכליפז: שגל · מלכה כמו והשגל יושבת אצלו ואשתיין בהון מלכא ורברבנוהי שגלתיה ולחינתיה אשתך תתיצב לימינך: בכתם אופיר · כקבוצת מדי זהב הבא מאופיר: שמעי בת וראי · שמעי כנסת ישראל וראי דרך הטוב: והטי אזנך · לתורה: ושכחי עמך · האומות שאת גדילה ביניהם: ובית אביך · ע״ז שעבדו אבותיך בעבר הנהר: ויתאו המלך יפיך · ואם תעשי כן יתאוה המלך הקב״ה לנויי מעשייך: ובת

ובת. אם על דוד יחסר הבית וככה הוא ובת צר עם בתצור והפעול כל כבודה ואם על המשיח דרך משל: כל כבודה • וטעם פנימה שהיתה מוכנת לפנים בארמונה ולא היתה נראית לכל: כל. מנאכו דוד שלקח בת תלמי מלך גשור: לרקמות. הלמ״ד תחת בית: תובל. בת מלך: תובלנה • אם על המשיח הנה הטעם שהם בעצמם יבואו לא בחוכם ובת מלך עם ריעותיה שהם בארמון המלך תבואינה בהיכל מלך הוא דוד או המשיח: תחת. הדור שעבר יבוא דור אחר כי דורך הוא אמבעי וזה נכון על דוד גם על המשיח: אזכירה. יש אומרים למנצח דוד כי בעבור בניו שהיו שרים יעמוד זכר שמו ודור אל דור יספר הוד דוד ויש אומרי׳ כי שמך לנוכח

ממשבצות ג׳ מל׳ וסימ׳ בסדר תצוה: תשיתמו ג׳ וכספר׳ וסימ׳ תשיתמו כתנור אש • כי תשיתמו שכם בביהריך: לשרים בכל הארץ: בנ׳ אלה׳ כט״ר פ וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא בערך אלה: נהר פלגיו חד כן י״א פסוקי׳ רישי׳ וסופיהון נ״ון וסימ׳ נגע צרעת כי תהיה באדם • נתנו נעבור • נביא מקרבך מאחיך: נודו כתיך בבל • נהר

רשי

ובת צר במנחה פניך יחלו • כמו ויחל משה ובספר זה תזכי מינאה ליך עמו הרסע אסכרים ודורון אותם שהם עכשו עשירי עם: כל כבודה בת מלך פנימה וגו׳ • זהו שנאמר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה וגו׳ אותם שכל כבוד תלוי בהם והם כניקייא של מלך אשר כהנו עכשו בכניעות עתה בגדיהם חשובי׳ ממשבצות זהב של כהני׳ גדולי׳ משבצות קאטונש בלע״ז • לרקמות תובל למלך • בבגדי רקמה יביאום מנחה למלך על כל הארץ לרקמות אברודיץ בלע״ז: בתולות אחריה ריעותיה • מן האומות ילכו אחריהם כענין שנאמר והחזיקו בכנף איש יהודי וגו׳ נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם: מובאות לך • כלפי הקב״ה אמרו המשורר: תחת אבותיך וגו׳ • לכל אחד מישראל אמר: אזכירה שמך • כלפי הקב״ה אמר המשורר: על עלמות • שם של כלי שיר בדברי הימים: בהמיר ארץ • לעתיד לבא ביום שנאמר הארץ כבגד תבלה ראו בני קרח נס שנעשה להם שנבלעו כל סביבותם והם עמדו באויר ואמרו לישראל ברוח הקדש שדוגמת הנס הזה יהא עשוי להם לעתיד: יחמרו מימיו • ירגשו רפש וחומר וטיט כמשפטם ומנחם חברו כמו מעי חמרמרו רגרזירונט בלע״ז: ירעשו הרים בגאותו • של הקב״ה הנזכר בראש המזמור: נהר פלגיו • סוטרויי״ילש בלע״ז נהר גן עדן: לפנות בקר • לקץ הגאולה: המו גוים • לשון הומה: תמוג • תמסכן פתר מנחם וכן כמוגו כל יושבי כנען וכן למוג לב אבל דונש פתר אותם לשון הכעה וכן ההמון נמוג וילך והלום וכן כלם: אשר שם שמות • אשר שם ארצות הגוים שממה: משבית מלחמות • מעלינו: עד קצה הארץ • שכל ארצות הגוים יהיו עמנו בשלום: קשת • הגוים ישבר: עגלות ישרף באש • רכבי מלחמות האומות: הרפו • עזבכם כל הגוים מלבא עוד על ירושלם: ודעו כי אנכי אלהים שאעשה בכם דין: ארום בגוי׳ • אתרומם בנקמתי אשר אעשה בגוים: תקעו כף • התערבו חר זה עם זה להריע לאלהים בקול רנה: ידבר

וּבַת־צֹר בְּמִנְחָה פָּנַיִךְ יְחַלּוּ עֲשִׁירֵי עָם: כָּל־כְּבוּדָּה בַת־מֶלֶךְ פְּנִימָה מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ: לִרְקָמוֹת תּוּבַל לַמֶּלֶךְ בְּתוּלוֹת אַחֲרֶיהָ רֵעוֹתֶיהָ מוּבָאוֹת לָךְ: תּוּבַלְנָה בִּשְׂמָחֹת וָגִיל תְּבֹאֶינָה בְּהֵיכַל מֶלֶךְ: תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ תְּשִׁיתֵמוֹ לְשָׂרִים בְּכָל־הָאָרֶץ: אַזְכִּירָה שִׁמְךָ בְּכָל־דֹּר וָדֹר עַל־כֵּן עַמִּים יְהוֹדֻךָ לְעֹלָם וָעֶד:

מו

לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח עַל־עֲלָמוֹת שִׁיר: אֱלֹהִים לָנוּ מַחֲסֶה וָעֹז עֶזְרָה בְצָרוֹת נִמְצָא מְאֹד: עַל־כֵּן לֹא־נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ וּבְמוֹט הָרִים בְּלֵב יַמִּים: יֶהֱמוּ יֶחְמְרוּ מֵימָיו יִרְעֲשׁוּ־הָרִים בְּגַאֲוָתוֹ סֶלָה: נָהָר פְּלָגָיו יְשַׂמְּחוּ עִיר־אֱלֹהִים קְדֹשׁ מִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן: אֱלֹהִים בְּקִרְבָּהּ בַּל־תִּמּוֹט יַעְזְרֶהָ אֱלֹהִים לִפְנוֹת בֹּקֶר: הָמוּ גוֹיִם מָטוּ מַמְלָכוֹת נָתַן בְּקוֹלוֹ תָּמוּג אָרֶץ: יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: לְכוּ חֲזוּ מִפְעֲלוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־שָׂם שַׁמּוֹת בָּאָרֶץ: מַשְׁבִּית מִלְחָמוֹת עַד־קְצֵה הָאָרֶץ קֶשֶׁת יְשַׁבֵּר וְקִצֵּץ חֲנִית עֲגָלוֹת יִשְׂרֹף בָּאֵשׁ: הַרְפּוּ וּדְעוּ כִּי־אָנֹכִי אֱלֹהִים אָרוּם בַּגּוֹיִם אָרוּם בָּאָרֶץ: יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה:

מז

לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: כָּל־הָעַמִּים תִּקְעוּ־כָף הָרִיעוּ לֵאלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה:

וְיָתְבֵי כְּרַכָּא דְצוֹר בְּתִקְרוּבְתָּא יֵיתוֹן וְאַפִּיךְ יְשַׁחֲרוּן לְבֵית מַקְדְּשַׁיִךְ עַתִּירֵי עַמְמַיָּא: כָּל שְׁפַר אֲרַג נִכְסֵי פִּילְכֵי אוֹצְרֵי מַלְכַיָּא דְמִטַּמְרָן מִלְּגָיו יְקָרְבוּן לְכַהֲנַיָּא דְמַרְמְצִין בְּדַהֲבָא כְּנִינָא לְבוּשֵׁיהוֹן: בִּלְבוּשֵׁיהוֹן צִיוּרִין יְקָרְבוּן קוּרְבָּנֵיהוֹן קֳדָם מַלְכָּא דְעָלְמָא וּשְׁאַר חַבְרַיָּיה דִי מִיתְחַבְּרִין בֵּינֵי עַמְמַיָּא יֵיתְיָין בְּחֶדְוָא לְוָתִיךְ לִירוּשְׁלֵם: יִתַּתְיָין בְּחֶדְוָן וְתוּשְׁבְּחָת וְיֵעֲלוּן בְּהֵיכְלָא דְמֶלֶךְ עָלְמִין: בְּאַתַר אֲבָהָתָךְ יְהֶוְיָין צַדִּיקַיָּא בְּנָךְ תְּמַנִּינוּן לְרַבְרְבַיָּא בְּכָל אַרְעָא: בְּעִידָנָא הַהִיא תֵּימְרוּן נִדְכַּר שְׁמָךְ בְּכָל דָּר וְדָר מְטוּל הֵיכְנָא עַמֵּי דְמִיתְגַּיְירִין יְהוֹדוּן שְׁמָךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמִין: לְשַׁבְּחָא עַל יְדֵיהוֹן דִבְנֵי קֹרַח בְּרוּחַ נְבוּאָה בִּזְמַן דְאִתְכַּסֵי אֲבוּהוֹן מִנְּהוֹן וְהִינּוּן אִשְׁתֵּזִיבוּ וְאָמְרוּ שִׁירָתָא: אֱלָהָא לָנָא רוֹחֲצָנָא וְעוּשְׁנָא סִיְיעְתָּא בְּעַקְתָּא נִשְׁכַּח לַחֲדָא: מְטוּל הֵיכְנָא לָא נִדְחַל בְּעִידָּן דְאִשְׁתַּלְחִיפוּ אֲבָהָן מִן אַרְעָא כַּד מִתְמוֹטְטִין טוּרַיָּא בְּפִילְגוּס דְיַמָּא רַבָּא: מִתְרַגְשִׁין מִשְׁתַּטְשְׁשִׁין מוֹהֵי מִן עַפְרְהוֹן מִתְרַגְפִין טוּרַיָּא בְּגִיוְותָנוּתָךְ לְעָלְמִין: עַמִּין הֵיךְ נַהֲרִין וּמַבּוּעֵיהוֹן אַרְתִּיין וּמַהֲדְיָין קַרְתָּא דַיְיָ וּמְצַלִּין בְּבֵית מַקְדְּשֵׁיהּ דַיְיָ מַשְׁכְּנֵיהּ עִילָּאָה: שְׁכִינְתָּא דַיְיָ בְּגַוָּהּ לָא תְזוּעַ יְסַיְיעִנָּהּ יְיָ בִּזְכוּתֵיהּ דְאַבְרָהָם דְצַלִּי עֲלָהּ לְעִידּוֹנֵי צַפְרָא: בְּמִיתַּן אוֹרַיְתָא לְעַמֵּיהּ אִתְרַגְּשׁוּ עַמְמַיָּא אִזְדַּעְזְעוּ מַלְכְוָתָא כַּד אֲרִים קָלֵיהּ וִיהַב אוֹרַיְתָא לְעַמֵּיהּ אִיתְמוֹגְגוּ יָתְבֵי אַרְעָא: מֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת בְּסַעֲדָנָא תְּקוֹף לָנָא אֱלָהָא דְיַעֲקֹב לְעָלְמִין: אִיזִילוּ חֲמוֹן עוֹבָדַיָּא דַיְיָ דְשַׁוֵּי צַדְיָין בְּרִישְׁעֵי אַרְעָא: מְבַטֵּל קְרָבָא עַד סַיְיפֵי אַרְעָא קַשְׁתָּא יִתְבַּר וְיִתְרַעַע מוֹרְנִיתָא תְּרִיסַיָּא עֲגִילִין יוֹקִיד בְּנוּרָא: פַּסְקוּ מִן קְרָבָא וְיִדְעוּן אֲרוּם אֲנָא יְיָ רָמָא בְּעַמְמַיָּא רָמָא עַל יָתְבֵי אַרְעָא: מֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת בְּסַעֲדָנָא תְּקוֹף לָנָא אֱלָהָא דְיַעֲקֹב לְעָלְמִין: לְשַׁבְּחָא עַל יְדֵיהוֹן דִבְנֵי קֹרַח תּוּשְׁבַּחְתָּא: כָּל עַמְמַיָּא תִּקְעוּ יְדָא בְּחֶדְוָא יַבָּבוּ קֳדָם יְיָ בְּקָל תּוּשְׁבַּחְתָּא:

פלגיו. נחית כצאן עמך • נגד אבותם עשה פלא • נפת תטפנה • נפתי משכבי • נר אלהים• נשקי קשת מימינים בדה: שמות ג׳ וסימ׳ ביחזקאל סימן ל״ו:

השם הנכבד כי א המשורר יודה השם על גדולת דוד וזרעו: למנצח לבני קרח על עלמות. שם פיוט יש אומרים כי מזרע בני קרח היה זה המשורר בימי חזקיהו במות ס סנחריב אחור והנכון בעיני כי ידבר על י ירושלם על המלחמ׳: אלהים. הטעם אם תבוא עלינו צרה מ מאויב הוא עזרנו: על. בעבור היות מקו׳ גבהו השמים מתנועע ממעלה אל מעלה ו וממזל אל מזל על כן אמרו בעלי התולדת כי יבא זמן שתשוב היבשה ים והים יבשה ואחרי כן אמר כי ה הטעם אילו היה כן אפי׳ שלא יהיה כי השם שם גבול למים בל ישובון לכסות ה הארץ: יהמו. טעם בהמות הים יתעכרו מימיו כמו חומר גם ההרים ירעשו בעבור רוחות שהם תחת ה הארץ והשם יוציאם: בגאותו סלה. באמת כאשר פירשתיו: נהר • הטעם אם יחמרו מימיהם נהר ירושלם שהיה גיחון: פלגיו ישמחו. כל יושבי עיר אלהים שהוא קדוש משכני עליון: אלהים. ואם ההרים ימוטו ה הר ציון לא ימוט וטעם לפנות בקר שעת המות הים או כל יום: המו • יתכן כל שהזכיר שהוא דרך משל על האויבים כדרך אזי המי׳ שטפונו או טעמו אוסים יהמה וההרים ימוטו בגאות השם אף כן הגוים על כן המו גם מטו: תמוג. הטעם הפך תולדתה שהיא יבשה תלך: ה׳ אז יראו העמי׳ כי השם עמנו כי לא כמוט כ כמוהם: לכו. יאמרו אלה לאלה ושמות כמו שממות והטעם ארצות הממלכות בעת ת מזונתמוטינה: משבית • מירושלם אולי ברוח הקדש על דבר גוג: ישרף באש. הטעם באפוה העגלות שיביאו בהם כלי הנשק אוו: הנלחמים: הרפו. דברי השם שאמר לאומות העולם טרם שבור קשתם: יי׳ צבאות. ואין פחד ממלחמות אחרי כן כי נסמך על למנצח לבני קרח. זה המזמור לימות המשיח ורבי משה אמר כי בבבל נאמר ויש אומרים כי בימי דוד בהעלותם הארון והעד זה עלה אלהים בתרועה ואיננו נכון בעבור יבחר לנו את נחלתנו והמפרש זה השיב זה רמז להר המוריה כי לא נדע כאשר נאמר זה המזמור: כל. אם על ימי דוד יהיו כל העמים שהיו תחת יד דוד ואם על ימי המשיח כמשמעו והוא הנכון: כי

כי· זה הוא קול הרנה הכרוז כמו ותעבור הרנה : ידבר· ינהג כעדר בתוך הדברו והטעם הוא מלך על כל הארץ והנה הכל בידו : יבחר· אם בבבל או על ידי המשיח ישוב ישר׳ אל נחלתם : עלה· על הארון שנגנז שיעלה ויראה ואחרים אמרו הטעם כי השם ישים העמים תחתינו ועת שנריע עליהם בחצוצרות וקול שופר השם יעלה עמנו על כן קראו עליון : זמרו· הטעם זמרו השם שהוא נודע ב במעשיו בשקול דעת הלב ולמלכנו שנודע לנו לבדנו בשכון כ כבודו עמנו : כי· בעבור שהזכיר למלכינו אמר כי מלך על כל הארץ : זמרו· זה כל משכיל : מלך· פעמים רבות ברורות שעברו הראה השם מלכותו כאשר עשה משפט ונקמה בגוים· וזה טעם ישב על כסא קדשו או ככה יאמר בדור המשיח על כן יאספו : נדיבי· הנכבדים מעמים וטעם אלהי אברהם להיות עם לאלהי א אברהם והזכירו ב בעבור הנפש שעשה בחרן וקרא בכל מקו׳ בשם יי׳ : מגיני ארץ· הם המלכים כמו ליי׳ מגיננו אז יהי השם לעיני הכל מאד נעלה : שיר מזמור· לא יכולנו להפרים בין שיר מזמור למזמור שיר כמו מכור החלמיש מחלמיש צור : גדול יי׳ ומהולל מאד· גדול זה המזמור להזכיר שבח ירושלם : יפה נוף· מחוז שלשת הנפת על משקל אשר זורח ב ברחת ולהיותו שניף או מתנופ׳ אין לו טעם : הר ציון· בצפון ירושלם : מלך רב· גדול כמו על כל רב ביתו והוא דוד קרית חנה דוד : אלהים· הטעם אף על פי שיש לו ארמנות רבות השם הוא משגבה וכבר נודע זה בגבורות ש שהראה : כי הנה המלכים· שנועדו ובאו עליה : המה· כאשר ראו גבור׳ השם נבהלו : רעדה· על כן ברחו וזה טעם כ נחפזו : ברוח· רמה החיל שאחז׳ כמו רוח קדים בחזקת בים ש שישבר האניו׳ : כאשר· אז יאמרו ישראל בדרך נבואה בשובם אל ירושלם : דמינו· אז יאמרו ישראל היינו מחשבים בלבינו ומדמים חסדך שהוא מלא היכלך או בהיותך בקרב היכלך : כשמך· בהיכלך ותהלתך היא צדק מלאה ימינך : ישמח הר ציון· הסובב׳ בערי׳ סביב ציון כי ירוש׳ היא כאם וטע׳ למען משפטיך בעבור שאתה עושה משפ׳ כאשר עשית במלכי׳ שנועדו : סבו· דברי ירושלם לעמי׳ ור׳ משה זה היה בימי דוד ורבי׳ אמרו כי זה לימות המשיח : שיתו· לחילה· כמו חומות וחיל : פסגו· הביטו ארמנותיה שהם פסגה : כי· עלמות כמו עולמית כי הוא שומר שלם ועד הוא יהיה מנהגנו לעולם ובעל המסורת אומר כי הם שתי מלות והטעם עד מותנו ור׳ משה אמר שהוא מגזרת עלם ינהגנו תמיד כמנהג הנערו׳ והטעם כאשר נהגנו בימי נעורינו ויש אומרים מגזרת ונעלם דבר במנהג טוב נעלם מהנבראים :

ידבר עמים תחתינו· יתן דבר באומות תחת נפשינו להיות חמתו מתקררת בהם ואנו נצולים כענין שנא׳ ונתתי כפרך מצרים וגו׳ ומנחם חבר ידבר לשון הנהגה : יבחר לנו וגו׳· ויחזירנו לתוכה ואז יתעלה בתרועה וקול שופר שנתקע לפניו בשיר על עולות וזבחי שלמים וכאמר זמרו אלהים וגו׳ : מלך אלהים על גוים· כך יאמרו הכל : ישב על כסא קדשו· עכשיו הכסא שלם והגדולה נכרת ויגדו כי נאספו לעירו נדיבי עמים שהתנדבו עצמם לטבח ולהרג על קדושת שמו : עם אלהי אברהם· שהיה נדיב לב הראשון תחלה לגרים עתה נודע כי לאה׳ מגיני ארץ היכולת בידו להגן על כל הבוטחים בו : בעיר אלהינו· לעתיד לבא כשיבנה את עירו יהי בשבילה גדול ומהולל : יפה נוף· עיר שהיא נוף יפה לשון נוף של אילן ד״א כלת של יופי שכן קורין בכרכי הים לכלה נינפי· ומנחם חברו כמו שלשת הנפת קונטרייאה בלע״ז אבל דונש פתר אותו לשון נוף של אילן ונקרא הר ציון יפה נוף כי הוא הר הזיתים : משוש כל הארץ· ומה הוא משושה ירכתי צפון הכב״לאס בלע״ז ירך המזב׳ צפונה ששם שוחטין חטאות ואשמות ומי שהיה עצב על עבירה שבידו מביא חטאתו ואשמו ומתכפר לו והוא יוצא משם שמח ועל ידי הקרבנו׳ טובה באה לכל העולם : נודע למשגב· כשישכון בה לעתיד יאמרו כן : המלכים נועדו· להלחם ע׳ליה במלחמת גוג ומגוג : עברו יחדו· למלחמ׳ : המה ראו· את הקב״ה יוצא ונלחם בגוים ההם כן תמהו : נחפזו· כורי״נט אטור״ניץ בלע״ז כמו ובחפזונם : ברוח קדים· הוא לשון פורענות שהקב״ה נפרע בו מן הרשעים כמו שנאמר ויולך את הים ברוח קדים וגו׳ וכן בגוג רוח קדים שברך בלב ימים׳ ברוח קדים אפיצם לפני אויב : אניות תרשיש· הם שכיני צור היא אפריקיא ותארוס היא : כאשר שמענו· הנחמות מפי הנביאים כן ראינו : דמינו אלהים חסדך· הנביא חוזר ומתפלל להקב״ה ואו׳ דמינו וקוינו אל חסדך לראות תשועתך זו בקרב היכלך ומנחם פתר אותו לשון מחשבה כמו אל תדמי בנפשך : כשמך· כן תהלתך· כאשר שמך גדול כן תהלתך גדול בפי כל : תגלנה בנות יהודה· כל שאר ערי יהודה הם לציון לבנות כמו׳ ויקח את קנת ואת בנותיה : למען משפטיך· שתעשה דין באומו׳ : סבו ציון· אתם הבונים אותה : ספרו· לשון מנין דעו כמה מגדלים ראויים לה : לחילה· לחומותיה כמו חיל וחומה : פסגו ארמנותיה· הגביהו בירניותיה כמו אשדות הפסגה דמתרגמינן רמתא : למען תספרו· את גובהה ואת יופיה לדור שאחרי כן : עלמות· כאדם המנהיג את בנו קטן לאט ומנח׳ פתר אותו לשו׳ עולם וכן פתרונו ינהגנו לעולמים : שמעו

מ״ו את ג׳ פתחין כשעם וסימ׳ את גאון יעקב אשר אהב· בהצותו את ארם נהרים· כי את אשר יאהב יי׳ יוכיח· וכל את הבא במקף דכוו׳ פתחין בר״א קמץ וסימ׳ את כל גבוה יראה : על גוים ב׳ וסימ׳ איך נפלת משמים הלל· מלך אלהים על גוים : כי לאלהים ג׳ וסימ׳ ויעזרו עליהם וינהגו· ויאמר הקשיבו כל יהודה·

כי־יהוה עליון נורא מלך גדול על־
כל־הארץ : ידבר עמים תחתינו
ולאמים תחת רגלינו : יבחר־לנו
את־נחלתנו את גאון יעקב אשר־
אהב סלה : עלה אלהים בתרועה
יהוה בקול שופר : זמרו אלהים
זמרו זמרו למלכנו זמרו : כי מלך
כל־הארץ אלהים זמרו משכיל :
מלך אלהים על־גוים אלהים ישב
על־כסא קדשו : נדיבי עמים
נאספו עם אלהי אברהם כי לאלהים
מגני־ארץ מאד נעלה : מ ח
שיר מזמור לבני־קרח :
גדול יהוה ומהלל מאד בעיר
אלהינו הר־קדשו : יפה נוף משוש
כל־הארץ הר־ציון ירכתי צפון קרית
מלך רב : אלהים בארמנותיה נודע
למשגב : כי־הנה המלכים נועדו
עברו יחדו : המה ראו כן תמהו
נבהלו נחפזו : רעדה אחזתם שם
חיל כיולדה : ברוח קדים תשבר
אניות תרשיש : כאשר שמענו כן
ראינו בעיר־יהוה צבאות בעיר
אלהינו אלהים יכוננה עד־עולם
סלה : דמינו אלהים חסדך בקרב
היכלך : כשמך אלהים כן תהלתך
על־קצוי־ארץ צדק מלאה ימינך :
ישמח הר־ציון תגלנה בנות יהודה
למען משפטיך : סבו ציון והקיפוה
ספרו מגדליה : שיתו לבכם לחילה
פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור
אחרון : כי זה אלהים אלהינו עולם
ועד הוא ינהגנו על־מות : מ ט

ארום יי עילאה דחילא מליך רב
על כל ארעא : יקטל עממיא
במותנא חילופנא ואומיא יכבוש
תחות רגלנא : ירעי לנא למירת
ית אחסנתנא ית בית מקדשא ד
דיעקב דרחים לעלמין : יתעלי
יי ביבבא יי בקל שופרא : שבחו
קדם יי שבחו שבחו למלכנא ש
שבחו : ארום מליך כל יתבי
ארעא יי שבחו קדמוי בשיכלא
טבא : מליך יי על עממיא יי יתיב
על כורסיה דקודשיה : רבני
עממיא אתכנשו עממיא די מהימנין
לאלהא דאברהם ארום קדם יי
תריסי ארעא לחדא איתעלא :
שירתא ותושבחתא
על ידהון דבני קרח : רב יי
ומשבח לחדא בירושלם קרתא
דאלהנא ובטור בית מקדשיה :
שפיר היך חתנא הדוה כל יתבי
ארעא טורא דציון שידא דצפונא
קרייתא דמלכא רבא : יי בבירניתה
אתידע לתקוף : ארום הא
מלכיא אתחברו עברו כחדא :
הינון חמון היכנא תמהו על ניסיא
ופרישתא איתבהילו : אוף ערקו :
זעייא אחדתינון תמן רתיתא היך
איתא ילדה : בקידום תקיף
באשא דמן קדם יי תתבר אילפיא
דטרסים : יימרון בני ישר׳ היך
מה די שמענא היכנא חמינא בקרתא
דיי צבאות בקרתא דאלהנא יי
ישכללינה עד עלמי עלמין :
אשונו יי טובך במציעות היכלך :
היך כשמך יי היכדין תושבחתך
על סייפי ארעא צדקתא מליא ימינך :
ייחדי טור ציון יבועון כרתושבחן
כנישתא דבית יהודה מטול דינך :
אקיפו ציון יבועון ותחזרו עלה מנו
מגדלהא : שוו ליבכון לאוכלוסהא רמן לעיל בירנייתהא מטול דתשתעין לדר אוחרן :
ארום דין יי הוא אלהנא שכינתיה בגוה ומדוריה בשמיא לעלמי עלמין הוא ידברינא
ביומי טליותנא :

נדיבי עמים נאספו : מ״ה גדול כלהון מל׳ בר״ג חס׳ בליש׳ וסימ׳ לא תכירו פנים· ובמרא גדול ובאתות ובמפתים· כי גדל מעל שמים : ברוח קדים ב׳ וסי׳ ברוח קדים עזה כל הלילה· תשבר אניות : ארמ״ו ב׳ בסגול וסי׳ נמסר לעיל בספר׳ סימ׳ לה׳ : לבכם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעברו· וראיתם ושש לבכם ועצמתיכם כדשא תפרחנה· שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה· אנ״ך : לחילה ל׳ פסגו ל׳ : עולם ועד ו׳ דסמ׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בריש ספרא סימן כ״א :

למנצח

שמעו זאת כל העמים. לפי שמזמור זה מיוסר על בני אדם הבוטחים בעשרם את כל העמים שכולם צריכין ייסור: חלד. היא הארץ על שם שהיא נוטלת ומחלדת דרוילייא בלע"ז ורבותינו פירשו על שם החולדה שהיא כונסת ואינה יודעת רבנן כל שום כינוס יש בה חוץ מן החולדה: גם בני אדם. בני אברהם שנקרא האדם הגדול בענקים בני ישמעאל ובני קטורה. גם בני איש. בני נח שנקרא איש צדיק:

למנצח. שמעו זאת כל העמים. זה המזמור הוא כנגד מאמר כי יש בו מספור אור העולם הבא ובשמת החכמה שלא תמות: שמעו. זה הדבר שהוא יודיע תורה כולל לכל חי שנפח השם באפיו נשמת חיים על כן האזינו כל יושבי חלד: גם. כנה אקרא בני אדם שאין להם מעלה או שם להם שהם נודעים וזה טעם בני איש העשירים והאביונים: פי.

בט"ו האזינו ח' וסימ' נמסר בישעיה סימן כ"ח: חכמות ד' וסימ' פי ידבר חכמות. חכמות בחוץ תרונה. חכמות בנתה ביתה. ראמות לאויל חכמות: למה ה' דגשים דסמיכי לא"ה וסימ' נמסר לעיל סימן מג ועיין שם: וחדל ב' וסימ' וחדל לעשות הפסח. ויקר פדיון נפשם. לדור ונד ד' דסמיכי כתיב בנדור קדמ' מל' ותניין חס' וסימ'

לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: שִׁמְעוּ־
זֹאת כָּל־הָעַמִּים הַאֲזִינוּ כָּל־יֹשְׁבֵי
חָלֶד: גַּם־בְּנֵי אָדָם גַּם־בְּנֵי־אִישׁ
יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן: פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת
וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת: אַטֶּה לְמָשָׁל
אָזְנִי אֶפְתַּח בְּכִנּוֹר חִידָתִי: לָמָּה
אִירָא בִּימֵי רָע עֲוֹן עֲקֵבַי יְסֻבֵּנִי:
הַבֹּטְחִים עַל־חֵילָם וּבְרֹב עָשְׁרָם
יִתְהַלָּלוּ: אָח לֹא־פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ
לֹא־יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ: וְיֵקַר פִּדְיוֹן
נַפְשָׁם וְחָדַל לְעוֹלָם: וִיחִי־עוֹד
לָנֶצַח לֹא יִרְאֶה הַשָּׁחַת: כִּי יִרְאֶה
חֲכָמִים יָמוּתוּ יַחַד כְּסִיל וָבַעַר יֹאבֵדוּ
וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם: קִרְבָּם בָּתֵּימוֹ
לְעוֹלָם מִשְׁכְּנֹתָם לְדֹר וָדֹר קָרְאוּ
בִשְׁמוֹתָם עֲלֵי אֲדָמוֹת: וְאָדָם בִּיקָר
בַּל־יָלִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ: זֶה
דַרְכָּם כֵּסֶל לָמוֹ וְאַחֲרֵיהֶם בְּפִיהֶם
יִרְצוּ סֶלָה: כַּצֹּאן לִשְׁאוֹל שַׁתּוּ מָוֶת
יִרְעֵם וַיִּרְדּוּ בָם יְשָׁרִים לַבֹּקֶר
וְצִירָם לְבַלּוֹת שְׁאוֹל מִזְּבֻל לוֹ:

לְשַׁבָּחָא עַל יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי קֹרַח
תּוּשְׁבַּחְתָּא: שְׁמַעוּ אַחְוָיְתָא
דָא כָּל עַמְמַיָּא אַצִּיתוּ כָּל דַּיָּירֵי
אַרְעָא: אוּף בְּנֵי אָדָם קַדְמָאָה
אוּף בְּנוֹי דְיַעֲקֹב כַּחֲדָא זַכָּאָה
וְחַיָּבָא: פּוּמִי יְמַלֵּל חוּכְמְתָא
וְרִינְנַת לִיבָּא בִּינָא: אַצְלֵי לְמַתְלָא
אוּדְנִי אֲשָׁרֵי לְמִפְתַּח בְּכִנּוֹרָא
אוּחַרְתִּי: מְטוּל אַרְתַּל בְּיוֹם
אַסְעָרִית בִּישָׁא אֱלָהֵן דְּחוֹבַת
סוּרְחָנִי בְּסוֹפִי יְחַזְרִינָנִי: וַוי
לְחַיָּבַיָּא דִי מִתְרַחֲצִין עַל נִכְסֵיהוֹן
וּבִסְגִיאוּת עַתְרֵיהוֹן מִשְׁתַּבְּחִין:
אֲחוּהִי דְאִשְׁתְּבָא לָא מִפְרַק יִפְרוֹק
גְּבַר מִנִּכְסוֹי וְלָא יְהַב לֵאלָהָא
פּוּרְקָנֵיהּ: וִיהֵי יְקַר פּוּרְקָנֵיהּ
וְיִפְסוֹק בִּישׁוּתֵיהּ וּפוּרְעֲנוּתָא לְ
לְעָלַם: וְיֵיחֵי תּוּב לְחַיֵּי עָלְמָא לָא
יֶחֱמֵי דִין גֵּהִנָּם: אֲרוּם יֶחֱמוֹן
חַכִּימַיָּא רַשִׁיעַיָּא בְּגֵהִנָּם יִתְדְּנוּן
כַּחֲדָא כְּסִילַיָּא וְשַׁטַיָּא יֵיבְדוּן
וְיִשְׁבְּקוּן לְצַדִּיקַיָּא מָמוֹנְהוֹן וּבֵית
קְבוּרַתְהוֹן יִשְׁרוּן לְעָלַם וְלָא
יְקוּמוּן מִמַּשְׁכְּנֵיהוֹן לְדָרֵי דָרַיָּא
מְטוּל דְּאִיתְרַבְרַבוּ וְקָנוּ שׁוּם בִּישׁ
עִילָוֵי אַרְעָא: וְגַבְרָא חַיָּבָא בִּיקָרָא לָא יְבִית עִם צַדִּיקַיָּא אַסְתִּיל הֵיךְ בְּעִירָא אִשְׁתְּוָוא:
דֵּין אוֹרַחְתְהוֹן גְּרַם שְׁטוּתָא לְהוֹן וּבְסוֹפְהוֹן בְּפוּמְהוֹן יִתְנוּן סוּרְחָנוּתְהוֹן לְעָלְמָא דְאָתֵי:
הֵיךְ עָנָא צַדִּיקַיָּא שַׁוּוּ לְמוֹתָא וְקַטְלוּן וְתַבְרוּ צַדִּיקַיָּא וּפַלְחֵי אוֹרָיְתָא וְתָרִיצַיָּא אַלְקוּ מְטוּל
הָכֵי גּוּפֵיהוֹן יְהוֹן בָּלְיָין בְּגֵהִנָּם מִן בִּגְלַל דְּאוֹשִׁיטוּ יְדֵיהוֹן וְחַבִּילוּ בֵּית מְדוֹר שְׁכִינְתֵיהּ דִּילֵיהּ:

לבן ישבו ציים. קרבם בתימו לעולם. ואנחנו עבדך וצאן. מלכותך מלכות כל. וא' חלוף ובניתי לדר ודור כסאך: וירדו ב' וסימ' בם ישרים לבקר. וירדו בהם וישובו. וא' רפי וירדו בדגת הים:

וחגות לבי. מחשבות לבי תבונות הם: אטה למשל אזני. לדברי תורה שנקראת משל הקדמוני: אפתח. לכם חידתי זאת בכנור וזו היא החידה למה אני צריך לירא בימי רע ביום פקודת עון לפי שעון עקבי יסובבני עונות שאני דש בעקבי שאני מזלזל בהם שהם בעיני עבירות קלות הם מרסיעות אותי כרין וכל שכן העשירים הבוטחים על חילם ומה בצע בממונם הלא אח לא יוכל לפדות את אחיו בממונו לפי שאם בא איש לפדות איש את אחיו יתיקר פריון נפשם מכל הון לפיכך על כרחו חדל הוא לעולם מלפדותו ויקר שיחיה לנצח ולא יראה השחת ומנחם חברו לשון מניעה כמו הוקיר אנוש מפז ואף עתם בחמת קרי כלומר וימנע פדיון נפשם: כי יראה חכמים ימותו. ואין נצולין מן המות לפיכך על כרחו הוא חדל ליגע ולטרוח על פריון אחיו: חילם. ממונם בחכמים כאמר מיתת שאינם מתים בעה"ז אלא הגוף בלבד ובכסיל ובער כאמ' אבידה שהגוף והנשמה אבודים: קרבם בתימו לעולם. מחשבות לבנות להם בתים שיתקיימו לעולם: קראו בשמות. את בתיהם שהם בונים למען יהיה להם לזכרון כגון ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך אנטיוכוס בנה אנטוכיא סליקוס בנה סליקיא: ביקר. לשון יקר ותפארה: כסל. שטות. כמשל. לשון משל. נדמו. לשון דממה: ואחריהם בפיהם ירצו סלה. והבאים אחריהם ידברו בהם ויספרו ב בפיהם מה אירע לראשונים: ירצו. לשון הרצאת דברים

ולבני איש העשירים והאביונים: פי. בא ללמד על כל חכמה נעלמה מהם וחכמי הלב יזכירום בדרך חידה וטעם והגות והתבונ' שהגה לבי: אטה. אדבר זאת החכמה בדרך משל כמו לא יראו אור כבאן לשאול שתו ובעבור כי החידה סתומה גם סגורה על כן אפתח וטע' בכנור כי זה המזמור יזמר בו ויתכן להיו' טעם אטה גם אני אטה אזני למשל והטע' גם אוכיח נפשי: למה. הטעם למה איגע לקנות הון בעבור יראתי ימי הזקנה כאשר כתוב עד אשר לא יבואו ימי הרעה והם ימי הזקנה כי בתחלה החל בבחורותיך: עון עקבי. דבק עם למה אירא והטעם כי בקנותי ההון אולי אבטרך לבקשו מדרך שיקרני עון והטעם שאלך בדרך לא ישרה ואותו העון לעולם סביבי יהיה כאילו אמ' למה אירא בימי רע ולמען עון רגלי יסובבני: הבוטחים. אמ' רבי משה כי הוא פעול למלת אירא ואין לו טעם והנכון כי הבוטחים תחלת דבר והטעם הנה הבוטח על חילם עשרם כמו עשה לי את החיל הזה: אח. אמר רבי יונה

רטריי"רונט בלע"ז ורבותינו פירשו זה דרכם של רשעים שסופם אבודי' אבל כסל למו חלב יש להם על כסליהם ומכסה את כליותיהם ואינן יודעו' אות' לטוב מרעתם ושמא תאמר שכחה היא להם ששכחו שסופם למות ת"ל ואחריהם בפיהם ירצו כלומר יום אחריתם תמיד בפיהם ואין חרדים ממנו: כצאן לשאול שתו. כצאן המתאסף לדיר כן הם לשאול שתו דגשות הת"ו במקום ת"ו שניה לשאול שותתו לתוך שתותיה של שאול למדריגה התחתונה וכן שתו בשמים פיהם גם הוא לשון שתות קבעו בשמים פיהם לשונם הרע: מות ירעם. מלאך המות יאכלם ואל תתמה על לשון אכילה זו שכן מצינו במקום אחר יאכל בדיו בכור מות לשון אחר לשון רציצה כמו הירוע ברזל: וירדו בם ישרים לבקר. ליום הגאולה כשיזרח בקרם של ישראל יהיו רודים בהם כמו שנאמר ועסותם רשעים וגו'. וצורם לבלות שאול. צורתם של רשעים תבלה את השאול גיהנם כלה והם אינם כלים: מזבול לו. מהיותו להם מדור והקב"ה מוציא חמה מנרתיקה ומלהטת אותם שנא' ולהט אותם היום הבא ורבותינו פירשו מזבול לו על שפשטו ידיהם בזבול שהחריבו את בית המקדש:

כי טעמו אחד ואחרים אמרו כי טעמו כמו ואמור אח והנכון בעיני כי אח פעול והאיש הוא הפועל כאילו אמר הנה העשירים לא יוכלו לפדות אחיהם גם נפשם מהמות וזה הממון מה יועילנו והנה הוא אין איש פודה אחיו מהמות ולא עוד רק גם נפשו על כן ויקר פדיון והטעם וחדל שלא יהיה זה לעולם: ויחי. ואיך יתשוב הקונה ההון: כי. והלא יראה חכמים מתנו ימותו בכל דור והזכיר מות עם החכמי' ויאבדו עם הכסיל והבער כי ילכו לאבדון והכסיל הולך דרך עקשו והבער שלא יבין כמו הבהמה ושניהם יאבדו: חילם. כנגד הבוטחים על חילם: קרבם. יש אומרי' כי הוא הפוך קברם והוא הבית הנקרא בית עולמו וטעם קראו בשמות' שבנו בנינים על קברם ויש אומרים כי טעם קרבם כמו וקרב איש במחשבתם שיעמדו בתימו ולפי דעתי שהוא חסר בי"ת כאילו הוא בקרבם והטעם בקרב האחרים שעזבו להם חילם והטעם לא נשאר להם זכר רק שיאמר זה בית פלוני וזה המגדל בנה פלוני וזה טעם קראו וכל זה לא יועיל: ואדם. יש אומרים כי ביקר זה היקר שלו שהוא הממון לא ילין עמו במותו רק יעזבנו ויהיה בל ילין כמו נפשו בטוב תלין והנה האדם נמשל כבהמות שימותו גם הם במותם: נדמו. נכרתו והירושלמי אמר נמשל האחד שהוא הפרט נדמו הכלל: זה. ואחריהם הם בניהם ירצו ללכת בדרך זה ובעם בפיהם כי הם

יבואו ככה ויש אומרים הם ירצו את פניהם: כצאן. שתו. כמו שתו בשמים פיהם והטעם שמו עצמם במחשבתם שהם כצאן: מות ירעם. כי שופט לטובה: וירדו בם ישרים. זה אחר מותם והם הארבעה יסודים שהגופים מורכבים מהם מורכבת בו תשוב אל האש והרוח אל הרוח והמים אל המים והעצמות שהם ממתכונת העפר אל העפר וטעם לבקר כנגד ילין והטעם אחר חצי יום או יותר וצורם כמו וצורתם והמלה מתבונתם עבנים כתבנתם והטעם כי השאול שהוא למטה משם הגוף הוא יבלה הצורה וטעם מזבול שהוא דר בו כל אחד מהם יבוא לו הכילוי ורבי משה אמר כי תחסר מלת הדרים ויתפרש שלא יוכלו בני אדם להמלט ורבי יונה אמר מזבול לו משפטו תמים על כל אחד:

אך

אך · כבר הזכרתי בספר כי הנפש והנשמה והרוח שם אחד לנשמת אדם העליונה העומדת לעד ולא תמות ונקראה נפש גם רוח בעבור שלא תראה לעין כי אם עם אלה ובעבור היותו המשורר מלא רוח חכמה ומכתב השם חרות על נשמתו על כן אמר אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול שלא יתכן שהוא אומר שלא ימות כאשר בני אדם כי מי גבר יחיה ולא יראה מות וזה טעם יקחני שתדבק נשמתו בנשמה העליונה שהיא נשמת השמים וכמוהו כי לקח אותו אלהים ואחר כבוד תקחני : אל · ושב עוד להוכיח עצמו באשר החל אטה למשל אזני או יוכיח המשכיל אם כן אל תירא אם היית בלא הון ותקנא לעשיר : כי · יקח הכל · אפילו חלק ממנו כדרך ונפשנו יבשה אין כל והנה בתחלה הזכיר כי ה ההון לא ימלטנו ממות ועתה יזכיר כי לא י יוציל אחרי מותו והטעם כי אם יקנה חכמה תועילנו אחר מותו כי אין תועלת בהון רק בחייו שיאכל וישתה וזה טעם כי נפשו בחייו יברך : ויודך · הטעם העני והעשיר : כי תטיב לך · יאמר למשכיל שתבקש מה שיהיה לך טוב באחרונה על כן אחריו : תבוא · שב אל נפשו של העשיר כנכו' למעלה : עד דור אבותיו · שהיו כמוהו בלא חכמה : עד נצח לא יראו אור · זהו הסבר ותנכוג הנשמה לאור באור ארוכים שנתנה והוא לקחה וככה בספר בן גוריון יקרא אור העולם ה הבא אור הגדול וכבר הזכרתי טעמו : אדם · אמר ר' יהודה הלוי נ"ב ואדם ביקר בל ילין פי' יש עם אדם יקר שלא ילין והטעם שלא ישכב וימות והוא כמוד הנשמה וכן אדם שלא למד לא י יבין על כן כבהמות : מזמור לאסף · אל · הטעם תקיף לעשות משפט על כן אלהים וטעם יי' שהוא מוכן עד בלי שינוי : ויקרא ארץ · קרא יושבי הארץ הדרים ממזרח שמש ועד מבואו כך הוא הייסוב אף על פי שאין מיושב מכל ה הארץ רק פחות מ מהרביעית בראיות ג גמורות : מציון · שהוא באמצע הייסוב באורך וברוחב : הופיע · כבוד השם : יבא · אלה דברי הצדיקי' שיקוו שישמיד הפושעים בו וזה טעם אש לפניו : נשערה · אנ"פ שהוא כתו' בשי"ן הוא כרוח סערה : יקרא אל השמים · אל

אבותיו ג' מל' וסי' וגם כל הדור ההוא נאספו · כל לבבו הכין לדרוש · הבא עד דור אבותיו : נ' אל אלהים יי' ג' וסים' אל אלהים יי' הוא ידע וישראל ב' בפסוק · מזמור לאסף אל אלהים יי' : הופיע ג' וסי' מהר פארן · מציון מכלל יופי · אל נקמות יי' · וא' והופיע עור עננו : לדין ג' וסי' ועבד לדין עמים ·

אך־אלהים יפדה־נפשי מיד שאול
כי יקחני סלה: אל־תירא כי־יעשר ל' חס'
איש כי־ירבה כבוד ביתו: כי לא
במותו יקח הכל לא־ירד אחריו
כבודו: כי־נפשו בחייו יברך ויודך ל' כתי' כן
כי־תיטיב לך: תבוא עד־דור אבותיו ג' מל'
עד־נצח לא יראו־אור: אדם ביקר ב' לא יסתר
ולא יבין נמשל כבהמות נדמו: ג'
נ מזמור לאסף אל אלהים ג'
יהוה דבר ויקרא־ארץ ממזרח־שמש
עד־מבאו: מציון מכלל־יפי אלהים ל' חס'
הופיע: יבא אלהינו ואל־יחרש אש־ ג' ומל' · ל'
לפניו תאכל וסביביו נשערה מאד: יו' · ל' וכתי' סין
יקרא אל־השמים מעל ואל־הארץ ה' · ג' · ל'
לדין עמו: אספו־לי חסידי כרתי ג'
בריתי עלי־זבח: ויגידו שמים צדקו ל'
כי־אלהים שפט הוא סלה: שמעה ג'
עמי ואדברה ישראל ואעידה בך ד' · ה'
אלהים אלהיך אנכי: לא על־זבחיך
אוכיחך ועולתיך לנגדי תמיד: לא ל'
אקח מביתך פר ממכלאתיך עתודים ל'
כי־לי כל־חיתו יער בהמות בהררי־
אלף: ידעתי כל־עוף הרים וזיז
שדי עמדי: אם־ארעב לא־אמר
לך כי־לי תבל ומלאה: האוכל ל' ומל'
בשר אבירים ודם עתודים אשתה:

אמר דוד ברוח נבואה ברם אלהא יפרוק נפשי מן דין גהנם ארום ילפינני אוריתיה לעלמין : על קרח וסיעתיה איתנבי ואמר לא תדחל משה ארום איתעתר קרח גברא דמצותא ארום יסגי איקר ביתיה : ארום לא במותיה יסב כולא לא ייחות בתרוי א איקריה : ארום נפשיה דמשה בחיוהי יברך לך ויודונך צדיקיא ארום תיטיב לפלחין קדמך : תיעול דוכרניהון דצדיקיא עד דר אבהתהון ורשיעיא לעלמי עלמיא לא ייחמון נהורא : גברא חייבא בזמן דאיתיה ביקרא לא יתבין ובאסתלקות יקריה מיניה אמתיל לבעירא ואשתויין ללמא תושבחתא על ידוי דאסף תקיפא אלהא יי' מליל מן בראשית שירתא וגזר למעבד ארע ממדנח שמשא עד מעלניה : ושירוי בירית עלמא מציון ומן תמן גמיר שופריה אלהא יתגלי : יימרון צדיקיא ביום דינא רבא ייתי אלהנא ולא ישתוק למעבד פורענות עמיה אשתא קדמוי תצלהב וחזור חזור ליה תזעוף עלעולא לחדא : יקרא לאנגלי מרומא מלעיל ולצדיקי ארעא מלרע למימתח דין על עמיה : כנושו לותי חסידי דיגזרו קיימי וקיימו אוריתי ואיתעסקו בצלותא דאימתילא לקורבנא : ויתנון אנגלי מרומא זכותיה ארום אלהא דיינא הוא לעלמא : שמעא עמי ואמליל ישראל ואסהיד בך אלהא אלהך אנא : לא מטול דיבחך דלא קריבתא קדמי בגלותא אנא מוכח לך ארום עלוותך דקריבו אבהתך לקבלי תדירא : מן יומא די חרוב בית מקדשי לא קבילית מן אידך תורא מן עדרך ברחי ארום דילי כל חיות חורשא ועתדית לצדיקיא בגן עדן בעיריא דכיין ותור בר דרעי בכל יומא טורין אלפא : גליין קדמי כל מיני עופא דפרחין באויר שמיא ותרנגול ברא דקר צולי ישרין בארעא ורישי' מטי בשמיא מרנין קדמי אין ימטי זמן קרבנא תדירא דקריצתא לא אימר לך ארום דילי ארע ומלייהא : מן יומא דחרוב בי מקדשי לא קבילית בשר נכסת פטימי' ודמ' דברחי לא זריקו כהני קדמי :

רשי

אך אלהים יפדה נפשי · אבל אני שהטיתי למשל אזני אלהים יפדה נפשי שלא אלך אל שאול כי יקחני בחיי ללכת בדרכיו : כי נפשו בחייו יברך · הרשע מברך את נפשו בחייו ואומר ש שלום עלייך נפשי לא יאונך שום רעה אבל אחרים אין אומרים עליו כן : ויודוך כי תטיב לך · ואתה אם תשמע לדברי הכל יודוך כי תיטיב לנפשך ליישר את דרכך : תבוא עד דור אבותיו · כשתשלים ימיך ותמות תבא ותראה את דור הרשעים אבותיו של רשע נדונים בגיהנם אשר עד נצח לא יראו אור : אדם ביקר ולא יבין · דרך החיים כתוכה לפניו שאם ילך בה הרי הוא נכבד ואינו מבין את הטוב : אל אלהים יי' · אקרא אלוה האלהים יי' שמו : דבר ויקרא ארץ · כולה והוא הופיע מציון שהוא מכלל יופי מכלל שם דבר פר"מנט בלע"ז ועל גאולת העתיד נתנבא : יבא אלהינו ואל יחרש עוד · על רב עבדיו השפוך : יקרא אל השמים · לפקוד על שרי האומות שבמרום · ואל הארץ לפקוד על מלכי האדמה · לדין עמו · לנקום נקמת עמו כמו כי ידין יי' עמו ודם עבדיו יקום : אספו לי חסידי · ועוד יקרא לשמים ולארץ שיאספו לו הגליות כענין שנאמר עורי צפון ובואי תימן · כרתי בריתי עלי זבח · שקבלו את התורה בברית וזבח כענין שנ' הנה דם הברית אשר כרת יי' וגו' : לא על זבחיך אוכיחך · אם אינך מביא לי זבחים ולא נגדי עולותיך תמיד איני שם עיני ולבי על כך : לא אקח מביתך פר · לא שלך הם אלא שלי : ממכלאותיך · הוא דיר הצאן כמו גזר ממכלא צאן פאר"ק בלע"ז : בהמות בהררי אלף · הוא המתוקן לסעודת העתיד שהוא רועה אלף הרים ליום ובכל יום ויום הם צומחים : וזיז שדי עמדי · רמש השדה זיז על שם שהם זזים ממקו' למקום אסבמו"מנט בלע"ז : עמדי · אני יודע את כלם : האוכל בשר אבירים · לא אמרתי לך להביא זבח שאני צריך לאכילה אלא נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני : זבח

יקרא אל השמים מעל · ולא יוכל לדין עם שתקיף : ממכלאותיך ל' עתודים · ממקדשך ל' נורא אלהים · יפגשך ל' עשו אחי · ומעגלך ל' ירעפון דשן · למנותיך ל' ללחמך ל' ללחם ביתיך :

המלאכים : ואל הארץ · אל יושביה : אספו · הטעם להוכיח את חסידי ישראל שכרתו עם השם ברית וטעם עלי זבח בעבור הזבח כאילו אמר על דבר זבח : ויגידו · המלאכים לעולם הם עדים כי אלהים לעולם שופט צדק הוא וזאת היא התוכחת : שמעה · הטעם לא כרתי אתך ברית רק שאהיה לך לאהים וזה הוא אהים אהיך אנכי : לא · ועתה לא אוכיחך על זבחיך אם לא תקריבם לפני כאשר אמר ירמיהו עולותיכם ספו על זבחיכם זבחיך הם זבחי חטאת ואשם ועולותיך להיותם נגדי תמיד : לא · אין לי צורך לקחת מביתך פר הזכיר הגדול הקרב לגבי המזבח : ממכלאותיך · כמו גזר ממכלה צאן והאלף והה"א מתחלפין : כי · וי"ו חייתו כוכף כוי"ו בנו בעור : בהררי אלף · אלף הרים או אלף פרסאות או שם אלף פרים ור' משה אמר שהוא כמו סגר אלפיך הרים מלאים בקר בעבור הזכיר פר : ידעתי · טעם ידעתי כי אין כח באדם לדעת כולם כי רבים הם : וזיז שדי · שהם בשדה וכן אדם לא רדה בהם כי הם רחוקים מהיישוב : אם · אמר ר' משה אילו הייתי כאדם שיש לי צורך לא היית מבקש לתת לי מאשר יש לו ואין לו רק מעט ובידי הכל קל וחומר שאין לי צורך : האוכל · אבירים · הם הפרים כאשר הזכיר מביתך פר : זבח

זבח · טעם להזכיר כל זה כי הקרבנות שצויתי שתקרבו לפני לא יועילו לי רק לכם וטעם תודה כי העולה כולה קריבה גם החטאת והאשם לכהן והטעם כי להקריב תודה עם שמירת התורה שאין קרבים מתנה לגבוה רק האומרים טוב מהעולה בלא תורה׃ וקראני. הטעם אם הקרבת נדר ונדבה לשמור מוצא שפתיך אם תקראני ביום צרה פעם אחרת אחלצך גם אתה תכבדני למלא נדרך׃ ולרשע· בעבור שהזכיר בתחלה לדון עמו הנה התוכח עם החסידים ועתה ידבר עם חכם שהוא רשע כי השפה ישכאהו וזה טעם מה לך לספר חוקי ואתה איך שומרם׃ ואתה· המוסר שיקרתיך להיטיבך׃ אם· ותרץ· כמו יצא ושוב ויהיו שנים שרשי׳ או מלשון רצון ותרצה להתחבר עמו׃ פיך׳ לדבר מה שהוא רע לאחר׃ תשמיד· חבור דברי רמיה׃ תשב· במושב לצים והנה שלחת ברעה במי שאינם קרובים לך׃ אלה· טעם והחרשתי בעבור שאני ארך אפי׳ וכאילו החרשתי׃ דמית· כי אינני יודע הנסתרות כמוך על כן אחריו אוכיחך ואערכה לעיניך כמו ערכ׳ לפני והטעם כי בן אמך לא ידעתה שדברת בסתר ויאמר ר׳ משה לא יתכן לומ׳ שמר שמרתי או שמור אשמר׳ בעוא תחת שי״ן שמור כי אם בקמץ גדול וככה ע עשות אעשה והנה מה יעשה במלת היות א אהיה כמוך ואין א אחרת זולתה׃ בינו · שכחי אלוה· הם הגנבים והמנאפים ומוכיחי דבה ודימה הרעה שתבא עליהם לטרף האריה שאין מציל מידו כי הרועה יוכל להציל מהדוב או מהזאב או אטרוף טרפה שאין מציל מידו כי הרועה יכול להציל מהדוב ולא כמו שיכל מפי הארי׃ זבח· זה הוא יכבדני׃ ושם דרך· מי התברר לו הדרך הישר כמו וישימו וישכילו והנה טעם ישימו כמו ישכילו ובית בישע א אלהים כמו אראנו בישועתי׃ למנצח· בבא אליו נתן הנביא · בהתנבאות נתן על דוד ואמר לו גם ה׳ העביר חטאתך לא תמות כי מלת גם ת

ולרשע ב׳ וסימ׳ ולרשע אמר אלהים· מקרה אחד לצדיק ולרשע׃ אמר אלהים ו׳ וסימ׳ בסדר בראשית׃
ותשלך ג׳ וסימ׳ את הילד· פלח דאבימלך· דברי אחריך· אנ״ך׃ אראנו ב׳ פתח וסימ׳ בישע אלהים·
נפלאות׃ נא״ חנני אלהים ג׳ וסימ׳ חנני אלהים כחסדך כרב רחמיך· כי שאפני אנוש· כי בך חסיה נפשי׃

רשי

זבח לאלהים תודה· התודה על מעשיך ושוב אלי זהו זבח שאני חפץ בו ואחר כך שלם לעליון נדריך כי אז יתקבלו לרצון׃ ותכבדני· שזה הוא כבודי שאושיע את הבוטחים בי׃ ותשא בריתי· תורתי׃ ותרץ עמו· נתרצית ללכת עמו׃ תצמיד מרמה· תרגיל אצלך רמיה לדבר רעה תצמיד אנטו״ש בלע״ז כמו צמיד פתיל׃ בבן אמך· שאין לך דין וריב עמו שאינו יורש עמך׃ דופי· דבר גנאי לרחותו לשון יהדפנו׃ דמית· סבור אתה שאהיה כמוך להתרצות במעשיך הרעים׃ זובח תודה· המביא לי זבח של תשובה והודאה על עונותיו הוא יכבדני׃ ושם דרך· השב אלי מלמד ושם דרך לחוטאים לשוב אלי אני אראנו בישועתי׃ וחטאתי נגדי תמיד· מתוך שאני מתחרט ודואג עליו דומה לי כאילו הוא לפני תמיד כל שעה׃ לך לבדך חטאתי· לפיכך בידך לסלוח ואף מה שהרעתי לאוריה לא הרעתי אלא לך שהזהרת על הדבר׃ למען תצדק בדברך· כמו במהנך כח היה לי להתגבר על יצרי אלא שלא יאמרו העבד נצח את רבו שאמרתי לפניך בחנני ונסני ובחנתני ולא מצאתי שלם כדי שתצדק אתה ולא אני ד״א למען תצדק בדבריך אם תמחול לי תצדק דינך לנגח כל הרשעי׳ שאינם שבים שלא יוכלו לומ׳ אילו עשינו תשובה לא הועלנו׃ הן בעון חוללתי· ואיך לא אחטא ועיקר יצירתי על ידי תשמיש היא שנעשה עונות באים על ידו ד״א עיקר יצירתי מזכר ונקב׳ שלכם תלויאי עון ים מדרשים למקרא זה ואינם מתיישבים לפי ענין ה המדבר במזמור׃ יחמתני· לשון חמימות כמו ויחמנה הצאן ב בבואן לשתות׃ הן אמת חפצת בטוחות· והריני מודה על האמת כי חטאתי· בטוחות אלו כליות שהן חלקות ומכוס חברו עם במטחוי קשת וכן מי שת בטוחו׳ חכמה ופתרונם לשון משך כי כאשר יש לקשת משך כן יש משך לדעת׃ ובסתום חכמה תודיעני· ובלב שהוא סתום הודעתני חכמה להתודות׃ תחטאני

זֶבַח לֵאלֹהִים תּוֹדָה וְשַׁלֵּם לְעֶלְיוֹן
נְדָרֶיךָ׃ וּקְרָאֵנִי בְּיוֹם צָרָה אֲחַלֶּצְךָ
וּתְכַבְּדֵנִי׃ וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה־
לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עֲלֵי־
פִיךָ׃ וְאַתָּה שָׂנֵאתָ מוּסָר וַתַּשְׁלֵךְ
דְּבָרַי אַחֲרֶיךָ׃ אִם־רָאִיתָ גַנָּב וַתִּרֶץ
עִמּוֹ וְעִם מְנָאֲפִים חֶלְקֶךָ׃ פִּיךָ שָׁלַחְתָּ
בְרָעָה וּלְשׁוֹנְךָ תַּצְמִיד מִרְמָה׃
תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר בְּבֶן־אִמְּךָ תִּתֶּן־
דֹּפִי׃ אֵלֶּה עָשִׂיתָ וְהֶחֱרַשְׁתִּי דִּמִּיתָ
הֱיוֹת־אֶהְיֶה כָמוֹךָ אוֹכִיחֲךָ וְאֶעֶרְכָה
לְעֵינֶיךָ׃ בִּינוּ־נָא זֹאת שֹׁכְחֵי אֱלוֹהַּ
פֶּן־אֶטְרֹף וְאֵין מַצִּיל׃ זֹבֵחַ תּוֹדָה
יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע
אֱלֹהִים׃

נא

לַמְנַצֵּחַ
מִזְמוֹר לְדָוִד׃ בְּבוֹא־אֵלָיו נָתָן הַנָּבִיא
כַּאֲשֶׁר־בָּא אֶל־בַּת־שָׁבַע׃ חָנֵּנִי
אֱלֹהִים כְּחַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ מְחֵה
פְשָׁעָי׃ הֶרֶבה כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֺנִי
וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי׃ כִּי־פְשָׁעַי אֲנִי אֵדָע
וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד׃ לְךָ לְבַדְּךָ
חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי לְמַעַן
תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ׃ הֵן־
בְּעָווֹן חוֹלָלְתִּי וּבְחֵטְא יֶחֱמַתְנִי אִמִּי׃
הֵן אֱמֶת חָפַצְתָּ בַטֻּחוֹת וּבְסָתֻם
חָכְמָה תוֹדִיעֵנִי׃

כְּבוֹשׁ יִצְרָא בִּישָׁא וְיִתְחֲשֵׁב קֳדָם יְיָ
כְּנִיכְסַת תּוֹדְתָא וְשַׁלִּים לְעֶילָאָה
נִדְרָךְ׃ וְצַלִּי קֳדָמַי בְּיוֹמָא דְעַקְתָא
אֵישֵׁיזְבִינָךְ אֲרוּם תִּיקְרַנַּנִי׃
וּלְרַשִׁיעָא דְלָא עֲבַד תְּתוּבָא וּמְצַלֵּי
בִּמְרוֹדָא אֲמַר יְיָ מַה לָךְ לְמִשְׁתָּעֵי
קְיָימַי וְתִימֵי בִּשְׁמִי וְתִדְכַּר קְיָימַי
עֲלֵי פוּמָךְ׃ וְאַנְתְּ סְנֵיתָא מַכְסְנוּתָא
דְּחַכִּימַיָא וּטְלַקְתָּא פִּתְגָּמַי בַּתְרָךְ׃
אִין חֲמֵיתָא גַנָּבָא וְרָהֵיטְתָא בַּתְרוֹי
וְעִם גַּיְיוֹפֵי שַׁוִּיתָא חוּלָקָךְ׃ פּוּמָךְ
שַׁלַּחְתָּא לְמִשְׁתָּעֵי לִישָׁנָא בִישָׁא
וְלִישָׁנָךְ מַדְבְּקָא לְמַלָּלָא נִיכְלָא׃
תְּתִיב בְּאָחָךְ תְּמַלֵּיל כִּדְבוּתָא בְּבַר
אִימָּךְ תְּשַׁוֵּי דַפְיָא׃ אִילֵין עוֹבָדִין
בִּישִׁין עֲבַדְתָּא וְאוֹרִיכִית דְּתֵיתֵיב
חֲשִׁבְתָּא לְמֶהֱוֵי עַד עָלְמִין שְׁלִים
אֲמַרְתְּ בְּלִבְּבָךְ אֶהֱוֵי תַּקִּיף דִּיכְוָתָךְ
אוֹכֵיחִינָּךְ בְּעָלְמָא הָדֵין וְאַסְדַּר דִּין
גֵּהִנָּם בְּעָלְמָא דְאָתֵי קֳדָמָךְ׃
אִתְבּוֹנְנוּ בְּדִין דָא רַשִׁיעֵי דְאַשְׁלִין
אֱלָהָא דִילְמָא אִיתְבַּר תּוֹקְפְכוֹן
וְלֵית מְשֵׁיזֵיב׃ דִּדְבַח יִצְרָא בִישָׁא
הֵיךְ קוּרְבַּן תּוֹדְתָא יִתְחֲשֵׁב לֵיהּ
וּמוֹקִיר לִי וְדִי יַעְדִּי אוֹרְחָא בִישָׁא
אַחְמֵי לֵיהּ בְּפוּרְקָנָא דַיְיָ׃
לְשַׁבְחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד׃ כַּד
אַתָא לְוָתֵיהּ נָתָן נְבִיָּא כַּד שַׁמֵּישׁ
עִם בַּת שֶׁבַע׃ חוּס עֲלַי יְיָ הֵיךְ
טִיבוּתָךְ הֵיךְ סַגִּיעוּת רַחֲמַיִךְ
שְׁבוֹק מְרוֹדַי׃ סוֹגְעָא תְּחַוְרִינַנִי מִן עֲוָיָיתִי וּמִן חוֹבֵי תְּדַכֵּי יָתִי׃ אֲרוּם מְרוֹדַי אֲנָא קֳדָמַי
גַּלְיָין וְחוֹבִי לְקִיבְלִי תְּדִירָא׃ קֳדָמָךְ בִּלְחוֹדָךְ חָבִית וּדְבִישׁ קֳדָמָךְ עֲבָדִית מִן בְּגַלַל דְּזַכֵּי
יָתִי בְּמַלָּלוּתָךְ תִּבְרוֹר יָתִי כַּד תְּדִין׃ הָא בְעַוְיָא אִיתְיְלִידִית וּבְחוֹבָא עֲבָרִית מִנִּי אִמִּי׃
הָא קוּשְׁטָא רְעִיתָא בְּכוּלְיָין וּבְטְמוּר לִבָּא חוּכְמְתָא תְּהוֹדְעִנַּנִי׃

תצדק ד׳ ג׳ קמץ וא׳ פתח וסי׳ נמס׳ בישע׳ סוף סימן כ״ג׃ בעוון ד׳ מ׳ל בליש׳ וסי׳ העבר נא את עוון עבדיך בר״ה·
וחכינו עד אור הבקר ומצאנו עוון· הן בעוון חוללתי ובחטא· עוונותיו ילכדונו את הרשע׃

תורה כי כבר עשה תשובה על כן אמר לו העביר חטאתך וכבר פירשתי דבר בת שבע כי לא היתה אשת איש באמת׃ חנני. כאילו התאוה עשתה לו חמס שהתגברה על דעתו וטעם פשעי בעבור דבר בת שבע ודבר אוריה׃ הרב· לשון ציווי כמו הרף ואגידה לך ויהיה כבסני שם הפועל כמו לכבסני או יהיה הרב שם כמו הרבה ויהיה כבסני ציווי והנה דימה הכשמ׳ שנתגאלה לעשות מה שאיננו נכון כדבר מטונף שהוא צריך לכיבוס וטהרה׃ כי· וטעם חטאתי בעבור מחשבתו בעבור שלא שמר מצות השם והנה פשעי כנגד האדם׃ לך· זאת היא החטאת שהוא נגדי תמיד היא שחטאתי לך לבדך וטעם למען תצדק קשור עם פשעי אני אדע הטעם אני מודה ואין צריך להוכיחני או יהי קשור עם חנני כי אני מודה ואתה אמרת כי תסלח לשבים מתודים מעונם׃ הן· בעבור התאוה הנטועה בלב אדם כאילו בעון חוללתי והטעם כי בשעת הלידה היצר הרע נטוע בלב ומלת יחמתני זרה כאילו יחמה ממני על דרך ליחמנה ויש אומרים כי זה רמז לחוה שלא ילדה רק אחר שחטאה׃ הן אמת׳ הטעם אע״פ שחטאתי אמונת לבי באלהותך לא נשתנתה וזה הוא אשר תחפוץ ותרצה מן האדם׃ בטוחות׳ המקומות הנעלמים שהם מכוני הלב וקדמונינו ז״ל אמרו אלו כליות שהם מכוסות בחלב כמו מי שת בטוחות חכמה׃ ובסתום· תודיני ותודיעני הדבר הנעלם ממני ולפי דעתי כי הטעם כפול ות״ו תודיעני שבה אל אמת כי עיקרו אמכת והת״ו לשון נקבה אמת מארץ תצמח כדרך בת והנה בתו הוא בנתו וככה אמתו ולשון רבות אמנות לא אמתים כאשר לא יאמר מן בת בתים כי אם בנות׃ · תחטאני

תחטאני · דמה זה המקרא פקרא לכמות כנגע ברעת בגוף על כן תחטאני באזוב ומלת אלבין מהפעלים העומדים אלבינו פריגיה : תשמיעני · טעם ששון בעבור הוית כפשו מתאבלת : תגלנה · כן לתוקף כח הגוף : הסתר ידרך תפל והטעם פלא יראה חרון אף השם : לב · בעבור שהזכיר כי חולל בעון והטעם התאוה הכטועה הביאתהו לחטא יתפלל אל השם שיעזרהו על יצרו פלא יחטא פעם אחרת חטא כזה וזה לב טהור : ורוח נכון · הטעם כפול : אל · פחד שיפול תמעלת אנשי רוח הקדש ומצאנו באחרית ימיו שאמר רוח יי׳ דבר בי : השיבה · בעבור היותו קודם שיחטא שמח כי לא חטא מימיו על כן טעם השיבה ותזן תסמכני קשורה עם רוח נדיבה והטע׳ שתסמכני רוח נדיבה להתנדב עד אלמדה : פושעים · כנגד כי פשעי אני אדע וחטאים כנגד וחטאתי : הצילני · בעבור הריגת אוריה וטעם תרנן לשוני צדקתך כי אינו רוצח וחייב מיתה כי הוא לא צוה להרוג אותו רק מחשבתו רעה ש היתה לשומו במקום הסכנה : יי׳ · תעזרני להגיד תהלתך : כיי לא שאלת בתורתך ובקשת להקריב עולה או חטאת בעבור עון כזה : זבחי · תשובה היא התשובה כזבחי אלהים והתשובה היא לב נשבר ונדכה : הטיבה · אמר אחד מחכמי ספרד כי אלה השנים פסוקי׳ הוסיפם אחד מהחסידי׳ שהיה בבבל שהיה מתפלל לפני השם ומתפלל המזמור הזה ו והצריכו לדבר זה ב בעבור שלא נודע כי ציון הוא המקו׳ הנבחר רק בעת זקנות דוד גם נכון הוא שאמר ברוח הקודש : אז · זבחי צדק · הם השלמים ועולה היא עולת תמיד ונוכפים וכליל מנחת כהן : למנצח משכיל · טעם פיוט תחלתו משכיל והטעם להגיד כי א אחרית רשע רעה : בבא · קיצר שכתוב לספר המעשה כי ידוע הוא : מה · אומר לנוכח דואג מה ת תתהלל ברעה אתה הגבור לעשות רע וטעם חסד אל כל היום רק יש להלל חסד אל שהוא כולל אותנו או טעמו הלא ידעת כי חסד יי׳ עמי כל ה היום והעד שאמר ב באחרונה בטחתי ב בחסד אלהים עולם ועד ויש אומרי׳ שהוא חסר כף כחסד יי׳ : הוות · אמר על הלשון תחשוב בעבור כי ה הלשון כמו מליץ ועל ידו תראה המחשבה וטעם הוות דברים

אל בג׳ פסוק׳ ריש׳ ומצעות אל אל וסימ׳ נכסר בשמואל ב׳ סימ׳ א׳ : וחטאים ד׳ וסימ׳ ואנשי סדם רעים · ושבר פשעים וחטאים · וחטאים בעדת צדיקים · וחטאים אליך ישובו : חומות ג׳ מל׳ דמל׳ וסי׳ ישועה ישית · ערי בצור חומות דלתים · הטיבה ברצונך · וח׳ כתיב חמות חס׳ ול׳ קדמא וכל ירמיה דכוו׳ במ׳ג וסימ׳ נכסר

תחטאני באזוב ואטהר תכבסני
ומשלג אלבין : תשמיעני ששון ל׳ · ל׳
ושמחה תגלנה עצמות דכית : הסתר לחד כתי׳ א׳ אתה דכאת
פניך מחטאי וכל עונתי מחה : לב ל׳
טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש ל׳ · יח׳
בקרבי : אל תשליכני מלפניך כג רף על על ·
ורוח קדשך אל תקח ממני : השיבה ג׳
לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני ל׳
: אלמדה פשעים דרכיך וחטאים ל׳
אליך ישובו : הצילני מדמים
אלהים אלהי תשועתי תרנן לשוני ב׳ חוסא לעזרתי
צדקתך : אדני שפתי תפתח ופי יגיד
תהלתך : כי לא תחפץ זבח ואתנה יא׳ כתע׳ · ב׳ נקבת שכרך
עולה לא תרצה : זבחי אלהים רוח
נשברה לב נשבר ונדכה אלהים
לא תבזה : היטיבה ברצונך את ציון ל׳ מל׳
תבנה חומות ירושלם : אז תחפץ ג׳ מל׳ רמ׳
זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על ב׳ על מזבחך
מזבחך פרים : נב
למנצח משכיל לדוד : בבוא דואג יא׳ מל׳ · ל׳ מ׳
האדומי ויגד לשאול ויאמר לו בא
דוד אל בית אחימלך : מה תתהלל
ברעה הגבור חסד אל כל היום :
הוות תחשב לשונך כתער מלטש ל׳
עשה רמיה : אהבת רע מטוב שקר
מדבר צדק סלה : אהבת כל דברי ח׳
בלע לשון מרמה : גם אל יתצך ל׳ וכל אכף · ל׳
לנצח יחתך ויסחך מאהל ושרשך ל׳ · ל׳ · ד׳ · ל׳
מארץ חיים סלה : ויראו צדיקים ג׳ חטבי׳ רבי׳
וייראו ועליו ישחקו : הנה הגבר ו׳ · ז׳
לא ישים אלהים מעוזו ויבטח ל׳ בבי אותו הרבר
ברב עשרו יעז בהותו : ג׳ חד מל׳

תרי עלי היך כהנא דמדי באזובא על מסאבא מוי אדיותא מן קטם תורתא ואדכי תסחינני ומן תלגא אתחור : תבשרינני חדוא ואודיצותא תבועץ תושבחתא אובריא דשיפייתא : סליק אפיך מן חובי וכל עויתי מחי : לבבריר ברילי אלהא ורוח מכוון בדחלתך חדית בגווי : לא תטלוק יתי מן קדמך ורוח נבואת קודשך לא תסלק מיני : אתוב לי אוריתך למידוץ בפורקנך ורוח נבואת תסמכינני : אאליף למרודיא אורחתך וחייבא קדמך יתובון :
פצי יתי מדין קטול יי אלהי פורקני תיבוע לישני צדקתך : יי סיפוותי פתה באוריתא ופומי יתני תושבחתך : ארום לא תצבי נכסת קודשא ואתן עלתא לא תתרעי : נכסת קודשא דאלהא נפשא מיתברא לב תביר ושפי אלהא לא תבסור : אוטיב ברעותך ית ציון תשכלל שורי ירושלם : בכן תצבי דיבחין דצדקתא עלתא וגמיר הבכן יסקון כהניא על מדבחך תורין :
לשבחא על שכלא טבא על ידוי דדוד : כד אתי דואג אדומאה וחוי לשאול ואמר ליה אתא דוד לביתא אחימלך : מה תשתבח בלישנא בישא גיבר למישדי אדם זכאה חסדא דאלהא כל יומא : בהתרגושתא תחשב בליבבך לישנך היך אזמל חריף עביד מילי סלטינותא : רחימתא ביש מן טב שקרא מלמללא צדקתא לעלמין : רחימתא כל מלי סלעמית לישנא דנכילו : לחוד אלהא יתרעינך לעלמין יתברינך ויטלטלינך מלמיתב במשכנא ויתלשינך מן ארעא חייא לעלמין : ויחמו צדיקיא בפורענותא דרשיעי וידחלון מן קדם יי ואמטוליה יתחכון : ויימרון הא גברא דלא שוי מימרא דיי עושניה סבר בעותריה עשין בממוניה

רשי

תחטאני באזוב · כמו שמטהר המצורע וטמא מת : תשמיעני ששון ושמחה · סליחת החטא : עצמות דכית · כשכעסת עלי : לב טהור ברא לי אלהים · שלא אכשל עוד : ורוח קדשך אל תקח ממני · שלא יהא רוח הקודש מרוחק ממני : השיבה לי ששון ישעך · רוח הקדש שנסתלקה מעלי : נדיבה · לשון נדיבות קדיכות : אלמדה פושעים דרכיך · שתכי ילמדו ממני וישובו אם יראו שתסלח לי : הצילני מדמים · שלא אמות בחרב על עונשו של אוריה שהרגתי : יי׳ שפתי תפתח · מחול לי ויהיה לי פתחון פה להגיד תהלתך : כי לא תחפוץ זבח · שאין זבח חטאת בא על המזיד : ואתנה · שאם תחפוץ אתננו לך : היטיבה · לבנות בית מקדשך בתוכ׳ בימי שלמה בני : מה תתהלל ברעה הגבור · למה תתהלל ותתפאר ברעה שאתה עושה אתה הגבור בתורה : חסד אל כל היום · להציל את הנרדף על ידך ד״א חסד אל כל היום אילו לא נתן לי אחימלך לחם מרומה אתה שאתו׳ ברעה יש חסד בהקב״ה על ישראל כל היום ואם לא נתן לי יתנו אחרים : מלוטש · מחודד : עושה רמיה · חותך הבשר עם השיער : יתצך · לשון כתיבה : יחתך · לשון שבירה : ויסחך · ויעקרך : ושרשך · ישרש אחריך לעקור כל השרשים ריש״ורדי״ר בלע״ז : ועליו ישחקו · וזהו השחוק שיאמרו עליו הנה זה הגבר אשר לא שם מבטחו בהקב״ה ראו מה עלתה בו : יעז בהותו · מתגבר היה ברשעו : ואכי

ביחזקאל סימן כ״ו · נב׳ בבואה מל׳ וסימ׳ כי אם בבוא אחיכם · בבוא כל ישראל לראות את פניו׳ · בבוא אדוני בית רמון · בבוא איש בית יי׳ · בבוא אליו נתן הנביא · בבוא דואג האדומי · בבוא הזיפים · בבוא רשע בא גם בח · ותרין ובבא וסי׳ ובבוא הנשיא · עם הארץ : ועליו ז׳ וסי׳ בטה מנשה · ועליו חגור חרב מצומדת · ועליו כמכנה עיר · תשתחוו ועליו תקטירו · עדינא בן שיזא הראובני ראש לראובני דד״ה · ויראו צדיקים ועליו ישחקו · ועליו יציץ נזרו :

ההווים כפי מחשבותיך · יו״א כי רמיה מן רמה בים ויא׳ מגזרת מרמה כי השורש אחד : אהבת · יותר ויא׳ תחת ריק בלשון הזה לא מצאנו : שקר · מדבר שידע אחימלך כי בורח היה דוד על כן נהרג · אהבת הטעם אתה אהבת רעי אהבת · דברי בלע · שיבלעוך וישחיתוך אתה לשון מרמה על כן אחריו : גם אל · בעבור היותו נעבר לפני השם על כן אמר יחתך השם ויסחך מאהלו : ושרשך מארץ חיים סלה · כאשר שרשת משפחת אחימלך · סלה באמת דרך תפלה או ברוח הקודש : ויראו צדיקים · ויוסיפו ליראה השם : הנה · ותהיה דואג למשל ויאמרו הנה הגבר שבטח על עשרו וטעם יעז בהותו כאשר אמר הוות תחשוב לשונך : ואכי

ואני · מתול בבית השם בעבור היות דואג כעבר על כן אמר ויסחך ופרטך מהבנין הכבר והטעם להכרית השורש ומבניין הפעיל להפך : אודך · כי עשית · משפטו מדואג : ואקוה שמך · שתעשה לו כמעשהו שהנקמה מתכו : למנצח על מחלת · יש אומרים כי מחלת מגזרת חלול כמו במכסת כפשות מפעלי הכפל וזה איננו נכון כי במכסת שמוך · והנכון על כועס פיוט תחלתו מחלת משכיל כבר פירשתיו · ויאמר ר׳ משה אמר נבל בלבו בעבור שהשחיתו דרכו · והנכון בעיני שהדבר הפוך ובתחלה אמ׳ לשון יחיד ואחר כן לשון רבים חוטא ומחטיא : השחיתו · דרכם · והתעיבו בעול שעשו והבי״ת חסר כמו הנמצא בית יי׳ · והפסוקים פירשתים במזמור הראשון : לא היה פחד · כמוהו כמו זה העם לא היה עם כ כמוהו ומלת חונך מגזרת חנה והכ״ף לנוכח השם או המשיח ובעבור היות המלה מהפעלים העומדים על כן פירושה החונים עליך ומלת חונך בא על דרך כשמעתו עכך ותי״ו הבישות לנוכח דוד הבישות אותם כי אלהים מאסם : מי · פירשתיו : למנצח בנגינות · תחלת פיוט : אלהים בשמך · שאני קורא והטעם בעבור שמך : ובגבורתך · ולך הגבורה שתקח דיני מהזיפים : אלהים · תפלתי · בלב : לאמרי פי · בלשון כי עיקר תפלה כמו ויפלל לא פיללתי : כי זרים · שאינם מעמו ועריצים הם הזיפים : הנה · אמר ר׳ משה אין טעם אדני בסמכי נפשי שהוא אחד מהסומכי׳ רק טעמו הוא לבדו כנגד כל הסומכים ולפי דעתי שהתפלל שהשם ידיכהו ת ממבקשי רעתו ויעזור לאשר יסמכוהו ולא ישליכוהו : ישיב הרע · שחשבו לעשו׳ לי השם ישיבנו להם וטעם באמתך כי הם עומדי׳ על דמים והולכי רכיל ומבקשי׳ להרגני חנם : בנדבה · כאשר תצמיתם כי זה אודה ואומר ומלת הצילני שבה לשמך הכתוב בפסוק הראשון : למנצח · האזינה אלהים תפילתי · הטעם שוה האזינה כדרך בן אדם באזן ואל תתעלם בעת״ן לראו׳ איך יתחנן לפני השם : הקשיבה · אריד · אצעק וכמוהו והיה כאשר תריד כהם על המון מצרים : והורידהו צעק אליו וירדתי על ההרים אף על פי שהוא טעם אחד ורבים ככה ויורה על פי׳ אריד שהוא כמו אזעק מלת הקשיבה : מקול

נ״ג מחלת ד׳ וסי׳ וילך עשו אל ישמעאל · ויקח לו רחבעם אשה את מחלת · למנצח על מחלת משכיל דאמר נבל · על מחלת לענות משכיל ז״ו פסוקי׳ א״ת בכל חד אין אין במצעות פסוק וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ מ׳ ובירמיה סוף סימן ח׳ : ישעות ל׳ כתיב כן חס׳ ו״ו קדמא וחבירו קדמא הוא חס׳ דחס׳ ונבנה עם הו״ו חס׳ בליש׳ : נ״ד

רשי

ואני · הנרדף עתה בידך אהיה כזית רענן בבני ובני בני בבית הקב״ה : כי עשית · כשתעשה לי זאת וכלפי הקב״ה אמר מקרא זה · על מחלת · שם כלי שיר ד״א על מחלתן של ישרא׳ כשיחרב הבית וכבר אמר מזמור אחר דוגמת זה : אמר נבל בלבו אין אלהים וגו׳ · האחד על חורבן בית ראשון וזה על טיטוס בבית שני אמר נבל בלבו כשגידר את הפרוכת וחרבו מטפטף דם אמר הרג את עצמו · כלו סג · לשון סיגים : אין גם אחד · מכל חייליו שימחה בידו : הלא · יש לידע לאוכלי עמי כמאכל לחם ויי׳ לא קראו שסופם שיפחדו שם פחד באחרית הימים · לא היה פחד זה כפחד הראשון שאירע לבלשצר כי בגאולה זו פזר הקב״ה עצמות חונך החוני׳ עליך ירושלם כענין שנאמ׳ המק בשרו וגו׳ וכן פתרו מנחם ודונש פתר אותו כמו חנוך לנער על פי דרכו וק׳ של חונך היא יסוד במלה ככ״ף של חנוך : הבישות · אתה יי׳ את כל אויבי כי מאסתם : ובגבורתך תדינני · תנקום נקמתי כמו כי ידין יי׳ עמו : לשוררי · לצייני לשון אשורנו ולא קרוב : באמתך · מתוך שאתה אמיתי ואמרת ליפרע מ מהולכי רכיל ורודפי הרג לכך הצמיתם : אריד בשיחי · אתאונן בצערי כמו זכור עניי ומרודי ו וירדתי על ההרים ומנחם פתר אריד לשון ממשלה כמו וירדו ברגת הים ושיחי לשון שיח למי שיח : עקת

ל ואנא היך אילן זיתא עבוף בבית מקדש אלהא סברית בחסדא דאלהא לעלמי עלמין : אודה קדמך לעלם ארום עבדת פ פורענות דיני ואמתין שמך ארום טב קבל חסידייך :

לשבחא על פורענות דרשיעיא די מפסין שמא דקיריס שכלא טבא על יד דוד : אמר נבל בליביה לית אלהא פרע מיניה מטול היכנ חבילו רשיעיא אורחתהון רחיקו מן טבא דאישתכח בהון עילא לית דעביד טב : ברם אלהא משמיא אודיק על בני אנשא למחמי האית די ישכיל באוריתא תבע אולפן מן קדם יי׳ : כולהון זרו כחדא איטנפו לית דעבד טב לית אפילו חד : הלא ידעון כל עבדי שקרא דמן קדמוי מתיהיב מזונא ומה דין אכלי עמי סעדון לחמא שמא דיי׳ לא בריכו : תמן דלחו דלותא מן פסיליהון דלית בהון צרוך למרלת ארום אלהא מבדר תקוף משירית חייביא בהיתתא ארום מימר דיי׳ רחיקינו : מן הוא די יהיב מן ציון פורקניא דישראל אילהין ייי כד יחזור מימרא דיי׳ גלות דעמיה ירנן דבית יעקב יחדי דבית ישראל :

לשבחא על תושבחתא שכלא טבא על יד דוד : כד אתו אנשי זיף ואמרו לשאול הלא דוד מטמ גבן : אלהא בשמך פרוק יתי ובכח גבורתך דון יתי : יי׳ יקבל צלותי אצית למימר פומי : ארום זידונין קמו עלי ועלימין תבעו נפשי לא שוו אלהא לקבלהון לעלמין : הא יי׳ סעיד לי יי׳ בסמכי נפשי : יתוב בישא למעיקי בהמנותך אמאיך יתהון : בניכסתא אדבח קדמך אודי שמך יי׳ ארום טב : ארום מכל עקא פצי יתי ובעלי דבבי חמת עיני נקמתא :

לשבחא על מילי תושבחתא שיכלא טבא על יד דוד : אצית אלהא לצלותי ולא תתכסי מן צלותי : אצית למימרי וקביל מיני אתרעם במילי וארגוש :

ל וַאֲנִי כְּזַיִת רַעֲנָן בְּבֵית אֱלֹהִים
בָּטַחְתִּי בְחֶסֶד אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד :
ל פתח וא׳ קמץ אוֹדְךָ לְעוֹלָם כִּי עָשִׂיתָ וַאֲקַוֶּה שִׁמְךָ
כִּי טוֹב נֶגֶד חֲסִידֶיךָ : נג
ר׳ לַמְנַצֵּחַ עַל מָחֲלַת מַשְׂכִּיל לְדָוִד :
ב׳ט ר״פ אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ
י״ו כסו׳ אין אין במכעו׳ כסל וְהִתְעִיבוּ עָוֶל אֵין עֹשֵׂה טוֹב :
אֱלֹהִים מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל בְּנֵי אָדָם
לִרְאוֹת הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ אֶת אֱלֹהִים
ל : כֻּלּוֹ סָג יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ אֵין עֹשֵׂה טוֹב
י״ו כסו׳ אין אין מכעו׳ כסו׳ אֵין גַּם אֶחָד : הֲלֹא יָדְעוּ פֹּעֲלֵי אָוֶן
אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם אֱלֹהִים לֹא
קָרָאוּ : שָׁם פָּחֲדוּ פַחַד לֹא הָיָה פָחַד
ל וחס׳ כִּי אֱלֹהִים פִּזַּר עַצְמוֹת חֹנָךְ ה
ל מ׳ ה׳ ויחד חס׳ הֱבִשֹׁתָה כִּי אֱלֹהִים מְאָסָם : מִי יִתֵּן
ל כתי׳ כן · ל מִצִּיּוֹן יְשֻׁעוֹת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב אֱלֹהִים
שְׁבוּת עַמּוֹ יָגֵל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל
: נ ד לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת
ח׳ מל׳ · ל חל מַשְׂכִּיל לְדָוִד : בְּבוֹא הַזִּיפִים וַיֹּאמְרוּ
ר׳ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ :
אֱלֹהִים בְּשִׁמְךָ הוֹשִׁיעֵנִי וּבִגְבוּרָתְךָ
ל · כם ר״ף תְדִינֵנִי : אֱלֹהִים שְׁמַע תְּפִלָּתִי הַאֲזִינָה
לְאִמְרֵי פִי : כִּי זָרִים קָמוּ עָלַי
וְעָרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי לֹא שָׂמוּ א
אֱלֹהִים לְנֶגְדָּם סֶלָה : הִנֵּה אֱלֹהִים
קמ״ר · ל · ושיב ק׳ עֹזֵר לִי אֲדֹנָי בְּסֹמְכֵי נַפְשִׁי : יָשׁוֹב
הָרַע לְשֹׁרְרָי בַּאֲמִתְּךָ הַצְמִיתֵם :
בִּנְדָבָה אֶזְבְּחָה לָּךְ אוֹדֶה שִׁמְךָ יְהוָה
נ׳ א׳ כת׳ כִּי טוֹב : כִּי מִכָּל צָרָה הִצִּילָנִי
וּבְאֹיְבַי רָאֲתָה עֵינִי : נ ה
לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מַשְׂכִּיל לְדָוִד :
ה׳ · ל כת׳ וא׳ קמץ הַאֲזִינָה אֱלֹהִים תְּפִלָּתִי וְאַל תִּתְעַלַּם
מִתְּחִנָּתִי : הַקְשִׁיבָה לִּי וַעֲנֵנִי אָרִיד
ל בְּשִׂיחִי וְאָהִימָה :

בבוא ח׳ מל׳ וסי׳ נמסר לעיל סימן נ״ב : מסתתר ד׳ וסים׳ ויבאו הזיפים ויגידו · ויעלו הזיפים · אתה אל מסתתר · בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלא : ישוב חד כן ג׳ דכתי׳ ישוב וקרינן ישיב וסי׳ ישוב הרע לשוררי · התאמין בו כי ישוב זרעך · וגמול ידי אדם ישוב לו : הצלני ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פתח וסימ׳ הצלני מיד הארי ומיד הדוב · כי מכל צרה הצלני · מכל מגורותי הצילני · קדמא פתח וסימ׳ דוב ואריה פתחו פומיהו : נ״ה האזינה י״א וסים׳ נמסר במסרה רבתא בערך אזן : תתעלם ב׳ חד פתח וחד קמץ וסימ׳ ומבשרך אל תתעלם · האזינה אלהים תפלתי · בתרא פתח :

אבן עזרא

מקול. הטעם שירים קולו עלי: עקת. כתרגומו צרה הבאה אלי מהרשע ויש אומרים שהוא מגזרת כאשר תעיק: ימיטו. מגזרת ומטה ידו עמך והוא מהבנין הכבד והפעול הוא און: לבי. רמז לפחד הנפש מקול האויב כאשר יפחד כל השומע קול שאגת אריה: יראה ורעד. היראה בלב והרעד בגוף: ואומר. יש אומרים אבר תרגום כנף והזכיר יונה שהיא עם בני אדם ועתה ישברו המלכים ספריהם: הנה. הייתי מרחיק עצמי ומן הישוב ואלין במדבר אז טוב לו באמת: אחישה. אז ימלט מהאויב ומלת אחישה מהפעלים היוצאים וכמוהו יחישה מעשהו: מרוח סועה. כמו כוסעה על דרך אם יעלה לשמים שיאו ור' משה אמר אחישה מפלט לי מהרוח ומן הסער שיתכנו לעוף: בלע. כפתח האלף בעבור אות הגרון: פלג. לשונם. דרך כחות וטעם פלג שיקרא מה שקרה לדור הפלגה שכולם התחברו בעיר לעשות לי חמס: יומם. דימה המדינה לעגול ואמר כי חמס ועיר סביבותיו הוא הקו הסובב ואון ועמל כנקודה וזה טעם בקרבה: הוות בקרבה. הטע' כפול. מרחובה: הוא הקו הרחב הוא הסובב והוסיף טעם לא ימיש: כי. עתה יזכיר אנשים היו אוהביו ואויביהו: ואשא. חרפתו כי אויבי הוא: הגדיל. פועל או הגדיל לדבר והטעם כי יוכל אדם להסתר מהאויב על כן רק מהאויב היודע סודו: ואתה. ידבר עם אחד מהם: כערכי. נחשב בעיני כמוני: אשר יחדיו. היינו מדברים סודנו והיה מתוק לנו: ברגש. בחבורה אחת: ישי. אמר רבי משה הטעם ישי מות וטעם ישי שיהיה המות נושה להם שיקח את נפשם ואחרים אמרו מגזרת נשני אלהים שישכחו המות ולא יעלוהו על לבם עד שירדו חיים שאול אם כן תהיה דרך ישי כדרך אל תמחי כור ילדך תמי שהמלה ישים אומרים שהוא חסר אלף מן השיאני והוא קרוב והטעם ישיאם עד שלא ירגישו וירדו חיים שאול. אמר רבי משה במגורם בחבורתם כמו העוד הזרע במגורה והנכון בעיני בארץ מגוריהם כנגד בעיר: אני. אקרא אל אל עד לדרכם שאול חיים. ערב. תחלת הלילה ובקר תחלת היום וצהרים חצי היום וכל אדם יוכל לדעת אלה העתים במראה עינין רק בחצי היום לא יוכל להתבונן בכל רק כשיעבור קרוב מחצי שעה: פדה. מקרב לי שלא נגעו בי וכית ברבים היו עמדי כמו לחמו בלחמי והטעם על המלאכים כי רבים אשר אתנו: ישמע אל. טוב לדבר על אויביו שרעות במגורם: ויענם. מגזרת ענו ידלם והנכון בעיני יענה בם כמו לא נכנעו שהוא כגעגו כך: יושב קדם. כמו מוכן הוא יענם באמת: אשר אין חליפות. שיתחלף מזלם מטוב לרע. ולא יראו אלהים. שים בדו להחליפני: שלח. כל אחד ידיו בשלומיו פי' באנשי שלומיו כדרך ואכיתפלה: חלקו. אחרם חלקו: מחמאות. כפתח המ"ם בעבור הוא הגרון וטעם פיו כמו ודברי פיו: וקרב. כמו המלחמה ידי לקרב: והמה פתיחות. חרבות לטושות או שלופות כמו חרב פתחו רשעים:

בלע ל' וב' בלים ותייתרין

ויענם ל' וחד ויענם

רשי

עקת. לשון מצוק: כי ימיטו עלי און. דואג ואחיתופל מכריעים עליעוני להורות שאני בן מות ומתירים את דמי: יחיל. דואג: הנה ארחיק נדוד וגו'. אחישה מפלט לי. אם היו לי כנפים הייתי מרחיק לנוד ומתמהר להציל נפשי מידם שהם כרוח סועה רוח סערה עוקרת אילנות כמו ויסע כענן ומנחם חבר סועה כמו ויסעו בני ישראל: פלג לשונם. הבדילהו שלא ישמע אדם להם ומנחם פתר פלג לשון חילוק: בלע. דפאל"ש בלע"ז כמו השיב ידו מבלע כן פתר מנחם: כי ראיתי חמס וריב בעיר. על ידם: יסובבוה. החמס והריב: הוות שברים: תוך ומרמה. לשון מכה: כי לא אויב יחרפני. מימי שאשא חרפתו אלא קמתי עליו והרגתיו: לא משנאי גוי עלי הגדיל. ואני ברחתי ונסתרתי ממנו אבל אתה על כרחי אני כ נושא את חרפתך שאת' מחרפני לפי שאתה אדם גדול בתורה: אנוש כערכי. איש חשוב כמוני: מיודעי כמו אלופי לשון ודרך בשם דמתרגמי' ורבותי' ומנחם פי' כי לא אויב יחרפני ואשא ים עליו מן הענין מי יתן לי אבר יונה אעופה ואשכנה חילו יכולתי לא להעלות אבר הייתי טס ונודד מפני עקת רשע כי באתי מקרב מערת פריצים ללון במדבר סלה אז לא אויב יחרפני ולא הייתי נושא כלימתו ובשתו ולא נסתרתי מפניו כאשר הייתי נסתר מפניהם כשהייתי בתוכם ופתרון זה לא יתכן מפני הפסוקים הכתובים אחריו והם ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש לכן פתר אותו רבים בענין אחר וזה פתרונו כי לא אויב יחרפני ואשא חרפתו ולא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו כי אם אלופי ומיודעי אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש והדבר הזה ידוע כי האדם קשה עליו חרפת האוהב מחרפת האויב וגם יוכל להסתר מאויבו ולא יוכל להסתר מאוהבו בהגידו לו את כל לבו כן מוכיח הענין: אשר יחדיו. היינו רגילין להמתיק סוד בתורה ובבית אלהים היינו מהלכים ברגש ברוב עם בבית אלהים בבתי מדרשות: ישי מות עלימו. ישיא הקב"ה עליהם את מלאך המות ישי ישכך ויסית לשון הנחש השיאני ואוכל ומנחם פתר ישי לשון ים כמו אם ישכם שיפי' אשר ישכו פה: במגורם. במלונם: ערב ובקר וצהרים. ערבית ושחרית ומנחה שלש תפלות: מקרב לי. מן המלחמה הבאה עלי. כי ברבים היו עמדי וגו'. כי זאת עשה לי בשביל הרבים שהיו בעזרתי להתפלל עלי שכי מר וכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד: ישמע אל. תפילתם של אותם רבים: ויענם. המלך שהוא יושב קדם: אשר אין חליפות למו לאותם הרשעים הרודפים אותי אין כותנים לבם אל יום חליפתם אין חרידים מיום המיתה: שלח ידיו. זה אחיתופל הרשע שלח טכריט בלע"ז: בשלומיו. במי שהיה שקט ושלם עמו: חלקו. לשון חלקלקות: מחמאות פיו. לשון חמאה והמ"ם הראשונה יסוד נופל היא בתיבה כמ"ם של מעשה ומ"ם של מאמר: וקרב לבו. לבו למלחמה: והמה פתיחות. מנחם פתר לשון חרבות כמו ואת ארץ נמרוד בפתחיה כפיות חרב ואומ' אני לשון קללה הוא בלשון ארמי כדאמ' כתב אמימר פתיחא עילוה והוא שטר שמתא: יהבך

מסורה

ובאף ב' וסימ' ונלחמתי אני אתכם. כי ימיטו עלי און: בקרבי י"א וסי' נבסר ביהושע סימן ט': פלצות ד' וסימ' העה לבבי פלצות בעתתני. וכסתה אתכם פלצות. יראה ורעד יבא בי. אם זכרתי ונבהלתי: וריב ד' ג' מ"ל וא' חס' וסימ' שריך סוררים. וריב לי"י עם יהודה. כי ראיתי חמס וריב בעיר. ורב לא ידעתי אחקרהו.

תהלים

מִקּוֹל אוֹיֵב מִפְּנֵי עָקַת רָשָׁע כִּי־יָמִיטוּ
עָלַי אָוֶן וּבְאַף יִשְׂטְמוּנִי: לִבִּי יָחִיל
בְּקִרְבִּי וְאֵימוֹת מָוֶת נָפְלוּ עָלָי:
יִרְאָה וָרַעַד יָבֹא בִי וַתְּכַסֵּנִי פַּלָּצוּת:
וָאֹמַר מִי־יִתֶּן־לִּי אֵבֶר כַּיּוֹנָה אָעוּפָה
וְאֶשְׁכֹּנָה: הִנֵּה אַרְחִיק נְדֹד אָלִין
בַּמִּדְבָּר סֶלָה: אָחִישָׁה מִפְלָט לִי
מֵרוּחַ סֹעָה מִסָּעַר: בַּלַּע אֲדֹנָי פַּלַּג
לְשׁוֹנָם כִּי־רָאִיתִי חָמָס וְרִיב בָּעִיר:
יוֹמָם וָלַיְלָה יְסוֹבְבֻהָ עַל־חוֹמֹתֶיהָ
וְאָוֶן וְעָמָל בְּקִרְבָּהּ: הַוּוֹת בְּקִרְבָּהּ
וְלֹא־יָמִישׁ מֵרְחֹבָהּ תֹּךְ וּמִרְמָה:
כִּי לֹא־אוֹיֵב יְחָרְפֵנִי וְאֶשָּׂא לֹא־
מְשַׂנְאִי עָלַי הִגְדִּיל וְאֶסָּתֵר מִמֶּנּוּ:
וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי:
אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סוֹד בְּבֵית אֱלֹהִים
נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ: יַשִּׁימָוֶת עָלֵימוֹ יֵרְדוּ
שְׁאוֹל חַיִּים כִּי־רָעוֹת בִּמְגוּרָם
בְּקִרְבָּם: אֲנִי אֶל־אֱלֹהִים אֶקְרָא
וַיהוָה יוֹשִׁיעֵנִי: עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם
אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי:
פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקֲּרָב־לִי כִּי־
בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: יִשְׁמַע אֵל
וְיַעֲנֵם וְיֹשֵׁב קֶדֶם סֶלָה אֲשֶׁר אֵין
חֲלִיפוֹת לָמוֹ וְלֹא יָרְאוּ אֱלֹהִים:
שָׁלַח יָדָיו בִּשְׁלֹמָיו חִלֵּל בְּרִיתוֹ:
חָלְקוּ מַחְמָאֹת פִּיו וּקְרָב־לִבּוֹ רַכּוּ
דְבָרָיו מִשֶּׁמֶן וְהֵמָּה פְתִחוֹת:

תרגום

מִקַּל בְּעִיל דְבָבָא מִן קֳדָם עָקַת
רַשִּׁיעָא אֲרוּם יְגָרוּן עָלַי שִׁקְרָא
וּבְרוּגְזָא יִנְטְרָן לִדְבָבוּ: לִבִּי
יִרְתִּית בְּגַוַּי וְחַלְתָּא דְמוֹתָא נְפַלוּ
עָלַי: דַּחַלְתָּא וּרְתִיתָא אַתְיָן
לִי וְחַפִּי יָתִי תְּבָרָא: וַאֲמָרִית מַן
יִתֵּן לִי כִּנְפָא הֵיךְ יוֹנָתָא אֵטוּס
וְאֶשְׁרֵי: הָא אַרְחִיק אָתַר לְמִינְדַּד
אָבִית בְּמַדְבְּרָא לְעָלְמִין: אַרְחִישׁ
שֵׁיזְבוּתָא לִי מִן זַעֲפָא נַטְלָא מ
מֵעַלְעוֹלָא: סַלְעֵם יְיָ עֲצָתְהוֹן
פַּלַּג לִישַּׁנְהוֹן אֲרוּם חֲמִית חֲטוּף
וּמַצּוּ בְּקַרְתָּא: יֵימָם וְלֵילֵי
יְחַזְרוּנָהּ עֲלוֹלֵי שׁוּרָהָא וְלָאוּת
וּשְׁקַר בִּמְצַעָהּ: אִתְרְגוּשְׁיָא
בְּמִיצְעָהּ וְלָא עֲדֵי מִן פְּלָטְוָתָהּ
שְׁקַר וּנְכִילוּ: אֲרוּם לָא בְעִיל
דְּבָבָא יְקַל יָתִי וְאֶסּוֹבַר לָא כְּסָנָאִי
עֲלוֹי אִתְרַבְרַב וְאֶטַּמַּר מִן קֳדָמוֹי:
וְאַנְתְּ אֲחִיתוֹפֶל גַּבְרָא דְדָמֵי לִי רַב
דְּאַלִּיפַת לִי וּמְהוֹדַע חוּכְמְתָא לִי:
דִּי כַּחֲדָא נְחָרִיךְ רָזָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא
דֶּאֱלָהָא נְהַלֵּךְ בְּרַהֲוֹבַיָּא:
יִתְחַיְּבוּנוּן דִּין קְטוֹל וְיִגְזוֹר עֲלֵיהוֹן
בִּישָׁן לְדוֹאֵג וְאַחִיתוֹפֶל יְהָרְתוּן
לִשְׁיוֹל כַּד הִינוּן חַיִּין אֲרוּם בִּישָׁן
בִּמְדוֹרֵיהוֹן בְּגוּפֵיהוֹן: אֲנָא קֳדָם
אֱלָהָא אֲצַלֵּי וּמֵימְרָא דַיְיָ יִפְרוֹק
יָתִי: בְּרַמְשָׁא וּבְצַפְרָא וּבְטִיהֲרָא
אֲצַלֵּי וְאַרְגִּישׁ וּשְׁמַע קָלִי: פְּרַק
בִּשְׁלָם נַפְשִׁי דְּלָא לְמִקְרַב בִּישׁ לִי
אֲרוּם בְּבַגִּיעַן עָקָן הֲוָה מֵימְרֵיהּ
בְּסַעֲדִי: יִשְׁמַע אֵל וִיקַבֵּל מִנְהוֹן
וְיָתִיב שְׁמַיָּא מִלְּקַדְמִין לְעָלְמִין
וְרַשִּׁיעֵי דְּלָא מִלְּקַדְמִין דְּלָא מְהַשְׁנִין אוֹרְחָתְהוֹן בִּישַׁיָּא וְלָא דַחֲלוּ מִן קֳדָם אֱלָהָא:
אוֹשִׁיט יְדוֹי בְּאֶנָשִׁיהּ שְׁלָמֵיהּ אַפֵּס קְיָימֵיהּ: שְׁעִיעַן יַתִּיר מִן שְׁמַן דְּגוּבְנִין מִלֵּי פוּמֵיהּ
וְהֵיךְ זַיְינֵי קְרָבָא לִבֵּיהּ רְכִיכָן מִלּוֹי יַתִּיר מִן מְשַׁח וְאִינוּן כּוֹרְנַיִן דִּקְטוֹל:

מסורה

כתרא חס': ימיש ז' וסי' בסדר בשלח ובירמיה ס' י"ז: ובמרמה ה' וסי' לעיל בספרא סימן לו: ירדו ה' וסי' עתה ירדו פלשתים. חרבו כל פריה ירדו לטבח. ישי מות עלימו. יעלו הרים ירדו בקעות. יעלו שמים ירדו תהומות: ויושב ב' חד חס' וחד מלא וסי' וירש העם בלו. ישמע אל ויענם. קרבא מלא: חלקו ב' בתרי לישני וסימ' חלקו את נחלתם דיהושע. חלקו כחמאות פיו וקרא לבו:

השלך. אומר לנפשו או לצדיק השלך על השם משאך והוא יכלכלך. ישכלך כמו השמים לא יכלכלוך ומי מכלכל את יום בואו ויש אומרים שמלת יהבך כמו כתנך והטעם מתנה שנתן השם עליך ורבי משה אמר כתנך טעמו שנתן לך לחם עד עתה והוא יכלכלך לעתיד כמו ויכלכל יוסף ואין זה מטעם המזמור: ואתה. אם תורידם שנה לאמר רבו דבריהם: לא יחצו ימיהם. שלא תמלא מספר ימיהם: ואני אבטח בך. שתמלא מספר ימי כי אני עבדך כאשר הבטחתני בתורתך או ואני אבטח כך שתורידם בחצי ימיהם לשחת. למנצח על יונת אלם. על נועם פיוט תחלתו יונת אלם רחוקים ומכתם דבר נכבד מכתם פז: חנני. שאפני. כדרך משל הוא אבימלך או עבדיו:

ואתה אלהים ה׳ וסימ׳ היום יודע כי אתה דאליהו. אתה אלהים תורידם לבאר. הלא אתה אלהים זנחתנו קדמא דפסוק. שמעת לנדרי. גדול אתה וגדול שמך: נו׳ אלם ב׳ וסימ׳ למנצח על יונת אלם רחוקים. אלם צדק תדברון: רחוקים כלהון חס׳ במ״ו מ״ל וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ט׳: חנני אלהים ג׳ וסימ׳ נמסר לעיל

השלך על־יהוה יהבך והוא
יכלכלך לא־יתן לעולם מוט לצדיק
: ואתה אלהים תורדם לבאר
שחת אנשי דמים ומרמה לא־יחצו
ימיהם ואני אבטח בך: נו
למנצח על־יונת אלם
רחקים לדוד מכתם באחז אותו
פלשתים בגת: חנני אלהים כי־
שאפני אנוש כל־היום לחם ילחצני
: שאפו שוררי כל־היום כי־רבים
לחמים לי מרום: יום אירא אני אליך
אבטח: באלהים אהלל דברו
באלהים בטחתי לא אירא מה־יעשה
בשר לי: כל־היום דברי יעצבו עלי
כל־מחשבתם לרע: יגורו יצפינו
המה עקבי ישמרו כאשר קוו נפשי
: על־און פלט־למו באף עמים
הורד אלהים: נדי ספרתה אתה
שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך
: אז ישובו אויבי אחור ביום אקרא
זה־ידעתי כי־אלהים לי: באלהים
אהלל דבר ביהוה אהלל דבר:
באלהים בטחתי לא אירא מה־יעשה
אדם לי: עלי אלהים נדריך אשלם
תודות לך: כי הצלת נפשי ממות
הלא רגלי מדחי להתהלך לפני
אלהים באור החיים: נז
למנצח אל־תשחת
לדוד מכתם בברחו מפני־שאול
במערה: חנני אלהים חנני
כי בך חסיה נפשי ובצל־כנפיך
אחסה עד יעבר הוות:

טלוק על יי סיברך והוא יזן יתך
לא יתן לעלמא חוסרנא לצדיקיא
: ואנת אלהא במימרך תוחית
יתהון לגהנם עמיקא גברי מרי
קטול ונכילו לא יחמון פלגות
יומיהון ואנא אתרחיץ במימרך:
לשבחא על כנישתא
דישראל דמתילא ליונה שתוקא
בעידן די מתרחקין מן קירויהון
וחזרין ומשבחין למרי עלמא היך
דוד מכיך ושלים כד אחדו יתיה
פלשתאי בגת: חוס עלי יי אלהא
ארום שפייני תחותוי ישבי גבר
חייב כל יומא מגיחא ידחקינני:
שפיין גרמי מעיקי כל יומא ארום
סגיעין מעיקין מגיחין לי אלהא
עילאה די כורסיה במרומא: יומא
דאדחל אנא עלך אתרחיץ:
במידת דינא דאלהא אשבח
במימריה באלהא אתרחיץ לא
אדחל מה יעבד בסרא לי:
כל יומא מטולתי טרחן עלי כל
מחשבתהון לביש: יכנשון
ויטשון כמא תינון אסתורי יטמרון
היכמה דמתינו עבדו לנפשי:
על שקרא די בידיהון רוקן יתהון
ברגיז עמיא תמסכן אלהא:
יומי טלטולי מניתה אנת שוי
דמעתי בזיקייך יי הלא בחושבנך:
הבכן יתובון בעלי דבבי מחזרי
קדל יומא דאצלי דין ידעית ארום
אלהא בסעדי: במידת דינא
דאלהא אשבח במימריה במידת
רחמין דיי אשבח במימריה:
במימרא דאלהא סברית לא אדחל
מה יעבד בר נשא לי: עלי קבילית
אלהא נדרייך אשלם קורבני
תודן קדמך: ארום פציתא נפשי
מקטול הלא רגלי מן נקופא למהלכא קדם יי בניהור חייא: לשבחא על עקתא בזמן
די אמר דוד לא תחביל אתאמר על יד דדוד מכיך ושלים במערקיה מן קדם שאול
באוספלירא: חוס עלי אלהא חוס עלי ארום במימרך איתרחצת נפשי ובטלל
שכינתך אהי רחיץ עד די עיבר אתרגושא:

רשי

יהבך. משאך רוח הקדש מסיבה לו כן: יכלכלך. ישכול משאך כמו השמים ושמי השמים לא יכלכלוך לשון כלכול מתורג׳ מסובר כתרגום יונתן בר עוזיאל: מוט: מעידת רגל: יונת אלם רחוקים. על עצמו אמר שהיה רחוק מארץ ישר׳ אצל אכיש והיו אחיו של גלית מבקשין רשות מ מלכים להורגו שנאמר הלא זה דוד מלך הארץ והו׳ היה ביניהם כיונה אלמת. שאפני. משפים לבלעני ולשו׳ בלע״ז כמו שאפה רוח: לוחם. לשון מלחמה: מרום. הקב״ה שהוא יושב מרום: באלהים אהלל דברו. אף בשעה שהו׳ בא עמי במדת הדין אהלל דברו ואבטח בו: כל היום דברי יעצבו: מעציבין אותי רודפי עד שכל דברי פיו עצב וצער: יגורו יצפונו. המה אורבי׳ ולנים במקו׳ שהם מקוים שאני אלך שם ו ושומרים את עקיבי טרדם בלע״ז לרגלי ולהוליך רודפי שם כל זה היה מקבל על רשעי ישראל ה האורבים לו ומאימת ברח אצל אכיש יגורו יליכו יצפנו יארובו: כאשר קוו לנפשי. כשהם יודעים ומקויים לי דרך זו אלך: על און פלט למו. לתכוף הצלה ועוסר על דבר און ורשע פלט כמו לפלט מצפים שכר מאת שאול על כך: באף עמים הורד. באפך הורד אומה זו שאני בתוכם מחכמתם ו ומחשבותם שאומרים להרגני. נודי ספרת. אתה ידעת מנין המקומו׳ שנדדתי לברוח. שים דמעתי בנאד שלך ותהא שמורה לפניך: הלא בספרתך. במניינך תתנהה למנותה עם שאר צרותי ומנחם חברו לשון ספר מתם: באלהי׳ אהלל. ביי׳ אהלל. על מדת הדין ועל מדת הרחמים אהלל: באור החיים. לשוב לארץ ישר׳: למנצח אל תשחת. בך כינה דוד המזמור הזה בשביל שהיה קרוב למות ויסד מזמו׳ זה לאמר אל תשחת אותי יי׳: חנני. חנני. שלא אהרוג ושלא אהרג: עד יעבור הוות. עד תעבור הרעה:

שאפו. הטעם כמו מלעיג למה שאפו כ בוררי כל היום ויש לא מלאכים רבים במרום נלחמו׳ בעבורי כי מלת מלחמה ואחריה לאמ״ר היא לעזר. כי הטעם בעבורו הו׳ כמו הכלא״ה לכם רק טעם מלת עם לגבהי: יום. אליך. כמו עליך כמו אל הנער הזה התפללתי: באלהים. טעם דברו שהתנבא עליו שמואל שימלוך על ישרא׳ על. כן באלהים בטחתי שימלא דברו: כל. יעצבו. מגזרת עצבון והטע׳ יעציבוני בעבור דבר שאני בוטח בשם יגורו. מגזרת גדוד שיהיו רבים ולא אוכל להמלט על כן ישמרו רגלי שלא אברח: על. בעבור האון שיש בלבם או בעבור האון שהם מלאים ממנו ש שימצא פליט להם ו והורידם כי אף אם הם רבים על כן הזכיר עמים: נודי. כמו נודד ויושב בארץ נוד: ספרת. הטעם אתה תדע כמה פעמים אני נודד ממקומי והיה דרך נחות נודי עם בארצך והטעם כי ט טפותיו שהם דמעותיו ספורו׳ הם להשם וזה הטעם הלא בספרתך וכאילו הם מחוברות באר דרך משל שלא חבריה טפה מהם: אז. הטע׳ כאשר ירא אויבי שאני קורא ב בשמך יפחדו וטעם זה ידעתי בזה ידעתי: באלהים. אז אומר בעזרת השם להלל ה הדבר שדבר לי שמוא׳ פעם אחרי פעם: באלהים. אז אהיה בוטח בשם לעולם: עלי. יש אומרים כי הנדר באלהים בטחתי ויתכן שנדר עולות והוא הנכון כי ככה אני חייב לשלם נדרי על הטובה שגמלתני: למנצח אל תשחת. בברחו מפני שאול. על נוע׳ פיוט תחלתו א׳ תשחית וחברו במערה אף על פי שאני במעל׳

נראה שהיה גורם בן: יבזיונו ק׳

בספרא ס״נא: באלהים ו׳ רפ וסימ׳ באלהים אהלל דברו. באלהים אהלל דבר. באלהים בטחתי לא אירא. באלהי׳ הללנו כל היום. באלהים נעשה חיל והוא יבוס צרינו. וחבירו: הורד ג׳ וסי׳ הורד עדיך מעליך. הורד אותם אל הגזם דגדעון. באף עמים הורד אלהים: לפני אלהים ד׳ וסי׳ ישב עולם לפני אלהים. כי הצלת נפשי במות דתהלות. וצדיקים ישמחו יעלצו. ויתר אף״ יבעוא דרה״: נו״ בברחו ג׳ וסי׳ מפני אחיו. מפני אבשלום. מפני שאול במערה:

אין לו מחסה זולתך: הוות. יש אומרים כמו מקרה יען היה להם למלך: אקרא

אבן עזרא

אקרא. טעם עליון בעבור היותו בתחתית: יפלח: בעבור עליון: נפשי בתוך לבאים אשכבה. בעבור שית פאול וטעם לוהטים כאילו כתוב בתוך לוהט' וטעם שניהם האומרי' רע על פאול בעבורו: רומה. הראה פאתה רם על השמי' להושיעני וידאה כל הארץ כבודך שיניחו השומעים תשועתך: רשת. כפף. פועל עומד על לשון זכר כמו כל נפש שבע' או יחי' יוכח והטעם כל אחד כפף נפשי: שיחה. כמו שוחה קרואי כמו ק' קרואי וככה שיניחו שנפלו בתוכ' באמת: נכון. כפול בכל עת או נכון לשורר ולזה' לנפש שהצילני וככה אומר לנפשי: עורה כבודי: גם אומר לנבל עורה כאשר אעיר לשחר ו והפועל עומד כמו ה העירה והקיצה: אודך בעמים. כנגד מישראל כמו אחריך במתן בעממיך: בלאומים. שאינן מישראל: כי. יתכן היות פי' חרף שואפי בעבור שחרפני יפלח השם חסדו וזה הו' כי גדול עד שמי' ובעבור כיום לגבהות השמים חקר ואי' חקר לחסדך על כן אחריו רומה על השמים: למנצח. האמנם אלם. זה כי אלם קהל כמו א' מאלמים אומי' ור' משה אמ' בעבור שאלמתם מרב' הצדק הזה הוא הדבור באמת: אף. עולות. כמו ועולתה קפצה פיה בלבבכם העול שתעשו וזה ה המזמור כאמר על ה השופטים: חמס ידיכם. דם השוחד וטעם תפלסון תשקלו אותו עד שלא ירגיש אדם בחמס שתעשו והטעם תעשו חמס כ כאילו הוא משולם: זורו. פועל עבר על משקל כי אורו עיני ו והטעם כי מעת הולדם הם זרים בתולדתם משאר הילודים ותעו כפול בטעם: חמת. סמוך ולא נכתב למי כסמך כדרך ומכורת ולא תין וטעם חמת סם ממית וטעם אוטם אזנו הוא שיספ' אחרי כן אשר לא ישמע ולא לקול חובר חברי': אלהים. בעבור שהם טורפים בפיהם ידמה אותם לכפירים כי ה הלשון בינות השיני': ימאסו. האלף תחת אות הכפל כדרך אשר בזאו נהרים ארצו: יתהלכו למו. עד אשר לא ימצאו וטעם ידרוך חציו תחסר מלת הדורך כמו ויאמר ליוסף כאילו הוא כתוב ידרוך הדורך חציו אליהם והזכיר חציו מקום קשתו כי דריכת הקשת היא בעבור לירות החצים: יתמוללו. כמו ימולל ויבש: כמו

מסורה

לאל י"א קמצין וסימ' קום עלה בית אל. ונקומה ונעלה בית אל. אליאסף בן לאל. לאל גמר עלי. הכפניו תשאון. ויאמרו לאל סור ממנו. האומרים לאל סור בתרא. גם הוא עון פלילי. לכן אנשי לבב. וירב אמריו לאל. הן אני כפיך לאל: שחר ח' וקמצ' וסימ' נמסר בישעיה סוף סימן ח': גדול ג' וחס' בליש' וסי'

תהלים

אֶקְרָא לֵאלֹהִים עֶלְיוֹן לָאֵל גֹּמֵר עָלָי:
יִשְׁלַח מִשָּׁמַיִם וְיוֹשִׁיעֵנִי חֵרֵף
שֹׁאֲפִי סֶלָה יִשְׁלַח אֱלֹהִים חַסְדּוֹ
וַאֲמִתּוֹ: נַפְשִׁי בְּתוֹךְ לְבָאִם אֶשְׁכְּבָה
לֹהֲטִים בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים
וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה: רוּמָה עַל
הַשָּׁמַיִם אֱלֹהִים עַל כָּל הָאָרֶץ
כְּבוֹדֶךָ: רֶשֶׁת הֵכִינוּ לִפְעָמַי כָּפַף
נַפְשִׁי כָּרוּ לְפָנַי שִׁיחָה נָפְלוּ בְתוֹכָהּ
סֶלָה: נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים נָכוֹן לִבִּי אָשִׁירָה
וַאֲזַמֵּרָה: עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר
אָעִירָה שָּׁחַר: אוֹדְךָ בָעַמִּים אֲדֹנָי
אֲזַמֶּרְךָ בַּלְאֻמִּים: כִּי גָדֹל עַד
שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ וְעַד שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ:
רוּמָה עַל שָׁמַיִם אֱלֹהִים עַל כָּל
הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ: נח לַמְנַצֵּחַ
אַל תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם: הַאֻמְנָם
אֵלֶם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ
בְּנֵי אָדָם: אַף בְּלֵב עוֹלֹת תִּפְעָלוּן
בָּאָרֶץ חֲמַס יְדֵיכֶם תְּפַלֵּסוּן: זֹרוּ
רְשָׁעִים מֵרָחֶם תָּעוּ מִבֶּטֶן דֹּבְרֵי כָזָב:
חֲמַת לָמוֹ כִּדְמוּת חֲמַת נָחָשׁ כְּמוֹ
פֶתֶן חֵרֵשׁ יַאְטֵם אָזְנוֹ: אֲשֶׁר לֹא
יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים חוֹבֵר חֲבָרִים
מְחֻכָּם: אֱלֹהִים הֲרָס שִׁנֵּימוֹ
בְּפִימוֹ מַלְתְּעוֹת כְּפִירִים נְתֹץ
יְהוָה: יִמָּאֲסוּ כְמוֹ מַיִם יִתְהַלְּכוּ
לָמוֹ יִדְרֹךְ חִצָּו כְּמוֹ יִתְמֹלָלוּ:

תרגום

אַצְלֵי קֳדָם אֱלָהָא עִילָאָה תַּקִּיפָא
דִּי פַּקִּיד לְעַכְבִיתָא דִּי גְּמַר
אוּסְפְּלִידָא אֲרוּם פְּצִיתָא נַפְשִׁי
מִמּוֹתָא דְּמַיְיתִין בֵּיהּ חַיָּיבַיָּא הֲלָא
רִגְלִי מִלְּאִתַּקְלָא בְּחוֹבָא כְּטוּל
דְּאַטֵּייל קֳדָם יְיָ בְּגִינְתָא דְּעֵדֶן
לְמֶחְמֵי בִּנְהוֹר צַדִּיקַיָּא עֵיזִלַת
אַסְטוּלְתִּי: יְשַׁדַּר מַלְאֲכֵיהּ מִשְּׁמֵי
מְרוֹמָא וְיִפְרְקִנַּנִי הֲוַד שְׁייָפַי
לְעָלְמִין יְשַׁדַּר אֱלָהָא טוּבֵיהּ
וְקוּשְׁטֵיהּ: נַפְשִׁי חַיִּירָא בְּיַד בִּמְצַע
שַׁלְהוֹבִין אַרְמוּךְ בֵּינֵי גּוּמְרִין דִּי
מְלַהֲטִין בֵּינֵי נְשָׁא דְּבַבֵּיהוֹן הֵיךְ
מוּרְנִיתָא וְגִרְרִין וְלִישְׁנְהוֹן הֵיךְ
סַיְיפָא חֲרִיפָא: אִתְרוֹרַם עַל
מַלְאֲכֵי שְׁמַיָּא אֱלָהָא עַל כָּל יָתְבֵי
אַרְעָא אִיקָרָךְ: מְצַדְתָּא אַתְקִינוּ
לְאִיכְתּוּוֹרֵי כַּיִיף נַפְשִׁי כָּרוּ קֳדָמַי
שַׁיְיתָא נְפַלוּ בְּמִיצְעָהּ לְעָלְמִין:
מְכַוַּן לִבִּי לְאוֹרָיְתָךְ יְיָ מְכַוַּן לִבִּי
לְרַחֲלָתָךְ אֲשַׁבַּח וַאֲזַמֵּר: אִיתְעַר
יְקָרִי אִיתְעַר לְשַׁבְחָא עַל פּוּם
נִיבְלָא וְכִינוֹרָא אִיתְעַר לִצְלוֹתָא
דְּקְרִיתָא: אוֹדֵי קֳדָמָךְ בְּעַמַּיָּא יְיָ
אֲשַׁבְּחִינָךְ בְּאוּמַּיָּא: אֲרוּם רַב
עַד צִית שְׁמַיָּא טוּבָךְ וְעַד שְׁחָקִים
קוּשְׁטָךְ: אִתְרוֹרַם יְיָ עַל מַלְאֲכֵי
שְׁמַיָּא אֱלָהָא עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא
אִיקָרָךְ: לְשַׁבְחָא
עַל עִקְתָא בִּזְמַן דִּי אֲמַר דָּוִד לָא
תְחַבִּיל עַל יַד דָּוִד מַכִּיךְ וּשְׁלִים:
הַבְּרַם בְּקוּשְׁטָא שְׁתִיקִין צַדִּיקֵי
בְּעִידָן מַצּוּ חֲמֵי לְכוֹן דְּצַדְקְתָא מ
מִתְמַלְּלִין תְּרִיצוּתָא תְּדוּנוּן בְּנֵי
נָשָׁא: בְּרַם רַשִּׁיעֵי מַה דִּין בְּלִיבָּה עֵילָאָה תַּעְבְּדוּן בְּאַרְעָא חֲטוֹף אֵידֵיכוֹן יִתְקְנוּן:
אִיתְעֲבִירוּ נוּכְרָאִין רַשִּׁיעַיָּא מִן מְעַן תָּעַן מִן כְּרֵיסָא מְמַלְּלֵי כַּדְבוּתָא: אֵירְסָא לְהוֹן בְּגַוַּן
אֵירְסָא דְּחִוְיָא הֵיךְ תּוּרְמָנָא חֵירְשָׁא דְּמַטְמְטֵם אוּדְנֵיהּ: דִּי לָא יְקַבֵּל מִילֵי חַרְשַׁיָּא אֲסִירֵי
נַחְשַׁיָּא וּמִן רְטוּנֵי רְטַן הוּא חַכִּים: אֱלָהָא תְּרַע כַּכֵּיהוֹן בְּפוּמְהוֹן וְנִיבֵי בְּנֵי אַרְיָוָן תְּתָרַע יְיָ:
יִתְמַסּוּן בְּחוֹבֵיהוֹן הֵיךְ מַיָּא יָזְלוּן לְהוֹן וּנְגִיד גִּירְרוֹי אַסְטוּלְהוֹן וִיהוֹן מִתְגּוֹרְרִין:

רשי

חרף שואפי. ויושיעני מחרפת שואפי האומר לבלעני שואפי בלוע"ז גלוטנ"ייר: נפשי בתוך לבאים. אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה ואינם מוחים בשאול: אשכבה לוהטים. אשכבה בלוהטים אשכבה לוייל"כן בלע"ז בין הזיפים שלוהטים אחר לשון הרע. רומה על השמים. הסתלק מן התחתונים שאינם כדי שתשרה שכינתך ביניהם ועל הארץ ת תתכבד בזו: כפף נפשי. האויב: נפלו בתוכה. סופן ליפול בתוכה כפף קלי"נא בלע"ז לשון וזוקף לכל הכפופים: נכון לבי אלהים נכון לבי. נאמן עמך במדת הדין ונאמן עמך במדת הרחמים: עורה כבודי. ולא אישן עד שלש שעות בבקור' כשאר מלכי': עורה הנבל וכנור. העירה אותי אתה הנבל וכנור התלוי על מטתי פתוח לצד הצפו' וכיון שמגיע חצות לילה רוח צ צפונית מנשבת בו ודוד עומד ועוסק בתורה: אעירה שחר. אני מעורר את השחר ואין ה השחר מעוררני: מכתם. שם נעימות שיר: האמנם. לשון אמונה הוא. האמנם אלם צדק תדברון וגו' מזמור זה אמר על שבא אל המעגל אשר שאול שוכב שם ולקח את החנית ואת הצפחת והלך לו וקרא אל ה תענה אבנר כלומר הלא יש לך עתה להוכיח לשאול ולהראותו שעל חנם הוא רודפני שאלו ר רציתי הרגתיו וכך אמר בשירו האמנם כשם שפיכם הצדק שהיה לכם לדבר והמישרים שיש לכם לשפוט הצדק אשר תדברון: אף בלב עולות תפעלון. ולא עוד אלא שבלבבכם אתם חורשים רעה לפעול עול עולו' כמו עוולות כאשר יאמר משור שוורים ומעיר עיירים ופלשים עיירו' להם שהם לשון עיר וקריה: בארץ חמס ידיכם תפלסון. בתוך הארץ אתם מכריעים חמס ידיכם עד שהוא שוקל משקל רב תפלסון קונטרפייזן בלע"ז: זורו רשעים מרחם: ממעי אמם הם נעשים זרים להקב"ה כדרך שעשה עשו ויתרוצצו הבנים בקרבה זורו כזורו כמו שומו שמים ויתררוהו ורבו רומו מעט כולן לשון נפעלו: חמת למו. ארס יש להם ארס להרוג את הבריות כדמות ארס הנחש: כמו פתן חרש יאטם אזנו. אשר אוטם אזנו הנחש כשהוא מזיק נעשה חרש בא' זנו אחת ואוטם אזן השנית בעפר שלא ישמע את הלחש שהחבר מסביעו שלא יזיק: אשר לא ישמע וגו'. מחובר למקרא שלפניו אוטם אזנו בשביל שלא ישמע לקול מלחשים: חובר חברי'. שיודע ללחוש את הנחשי'. מלתעות. שינים הפנימיו' שקורין מייש"ליש בלע"ז: ימאסו: לעצת שיהו כמאסים בעיניהם מדאגה וכמו במים יתהלכו דוגמת כל ברכים תלכנה מים מרתת: ידרוך חציו. הקב"ה לנגדם כדי שיתמוללו יתמולל שיאכטפר"וייא"ין בלע"ז: שבלול

מסורה

לא תכירו פנים. ובמרא גדל ובאתות ובמופתים. כי גדל עד שמים חסדך: נח' האמנם ד' וחס' וסימ' לא אוכל כבודך. ישב אלהים את דמלכים דתפלת שלמה. וחברו דדה'. האמנם אלם צדק. וא' האף אמנם: שמיעה לקול ה' וסי' ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך. וישמע אברם לקול שרי. ושמעו לקולך ובאת אתה וזקני ישראל. ישמעו לקול האת הראשון והאמינו. ולא ישמעו לקולך ולקחת משמי. ויאמ' אם שמע תשמע לקול יי' אלהיך והישר. וישמע משה לקול חתנו. ולא שמעו לקולי דויחר אף יי' דריש שפטים. שמעתי ותרגז בטני: ולא ישמעו לקול אביהם דבני עלי. היושבת בגנים. ועתה שמע לקול דברי יי' דשמואל. וישמע לקולם דויפרצו בו עבדיו דשאול. וישמע לקולם ויעש כן דבן הדד. ולקולי אתם שמעים דיהוא. ושמע לקול ירובי דירמיה. אשר לא ישמע לקול מלחשים.
ולא שמע עמי לקולי. ועיין במסרה רבתי בערך קול:

שבלול. יש פותרין לימצא בלע"ז ויש פותרין כמו שבולת מים וכפל הלמ"ד כמו מן יתלו קבירו ימוללו: תמס. כמס והולך תמס שם דבר הוא המ"ם יסוד עיקר הוא והתי"ו בו יסוד כופל כמו תיו של תבל עשו: נפל אשת. טלפ"א בלע"ז שאין להם עינים ואיא תשמת דמתרגמינן אשותא כך פירשוהו רבותינו ויש פותרין נפל של אשה כמו אשת הזמה ויש תיו בלא דבקות כמו עטרת תפארת תמגנך כמו נפל של אשה שלא חזו הנפלים שמש וללשון ראשון חוי נפל ואשת כמו ואני ככבש אלוף שהוא כמו כבש ואלוף ופי' תנחם ככבש ואלוף הוא שור אף כאן נפל ואשת כוח' להג"ם:

כמו שבלול. בדברי הקדמוני ז"ל ברא שבלול והוא כדמות רג בני שיתם בהליכתו ויש אומרים כי לת"ר שבלול כפול והוא כמו שבולת מים גם הוא נכון ועתה אומר דקדוק אשת דע כי הה"א סימן לשון נקבה עטרה תפאר' וכאשר יחליפו הה"א בתי"ו תשוב המלה מלעיל בין שתהיה המלה סמוך כמו תפארת ישר' או איננה סמוך וככה עטרת תפארת וככה אשת בתחל' אשה ואח' כן אשת בין שתהיה סמוכה כמו אשת איש או לא תהיה סמוכה כאשת יפת תואר:

נ"ט ישמרו ב' דגש' וסימ' בשלח שאול וישמרו הבית. משמרת אלהיהם: הקיצה ג' וסימ' הוי אומר לעץ הקיצה. הקיצה אל תזנח לנצח. הקיצה לפקד כל הגוים. וא' הקיצה למשפטי: אשמורה חד מן ג' זוגין קדמא ש"ן ותניינא ז"ן וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סימן י"א וחלופי' ג' זוגין קדמא ז"ן ותניינא ש"ן וסימ' נמסר

כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת
בל־חזו שמש: בטרם יבינו
סירתיכם אטד כמו־חי כמו־חרון
ישערנו: ישמח צדיק כי־חזה נקם
פעמיו ירחץ בדם הרשע: ויאמר
אדם אך־פרי לצדיק אך יש־אלהים
שפטים בארץ: נ ט
למנצח אל־תשחת לדוד מכתם
בשלח שאול וישמרו את־הבית
להמיתו: הצילני מאיבי אלהי
ממתקוממי תשגבני: הצילני
מפעלי און ומאנשי דמים הושיעני:
כי הנה ארבו לנפשי יגורו עלי
עזים לא־פשעי ולא־חטאתי יהוה:
בלי־עון ירצון ויכוננו עורה
לקראתי וראה: ואתה יהוה אלהים
צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקד
כל־הגוים אל־תחן כל־בגדי און
סלה: ישובו לערב יהמו ככלב
ויסובבו עיר: הנה יביעון בפיהם
חרבות בשפתותיהם כי־מי שמע:
ואתה יהוה תשחק־למו תלעג לכל־
גוים: עזו אליך אשמרה כי־אלהים
משגבי: אלהי חסדו יקדמני אלהים
יראני בשררי: אל־תהרגם פן־
ישכחו עמי הניעמו בחילך ב
והורידמו מגננו אדני: חטאת־פימו
דבר־שפתימו וילכדו בגאונם ומאלה
ומכחש יספרו: כלה בחמה כלה
ואינמו וידעו כי־אלהים משל
ביעקב לאפסי הארץ סלה: וישבו
לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר: המה
ינועון לאכל אם־לא ישבעו וילינו:

היך זחיל תיבללא די מטיס א
אורחיה היך נפולא ואשותא די
סמיין ולא חמון שמשא: עד לא
יתעבדן רשיעיא רכיכיא קושן היך
אטרא עד דהינון רטיבין עד ד
דהינון כבוסר בעלעולא ישיצינון:
יחדי צדיקא ארום חמא פורענות
מנהון אסתוורין ישזוג בארם ר
רשיעא: ויימרון בני נשא ברם
אית אגר טב לצדיקיא ברם אית
אלהא דדינוי מתיחן בארעא:
לשבחא על עקתא בזמן די אמר
דוד לא תחבל על יד דוד מכיך
ושלים כד שדר שאול ונטרו ית
ביתא למקטליה: פצי יתי מבעלי
דבבי אלהי מן קיימין עלי ת
תשזבינני: פצי יתי מעבדי שקר
ומן גוברין קטולין פרוק יתי:
ארום הא כמנו לנפשי מתכנשין
עלי עשינין לא על סורחני ולא על
חובי יי: עד לא עווין רהטין
ומסדרין קרבא אתגבר לקדמותי
וחמי: ואנת יי אלהי צבאות אלהא
דישראל איתער למסער על כל
עממיא לא תחוס כל שליטי שקר
לעלמין: יתובון לרמשא איתרגשין
היך ככלב ויחזרון קרתא: הא
יבועון בפומהון מליא דשנינן היך
סייפא בספוותיהון אמרין נתגבר
ארום מן הוא די שמע ויתפרע:
ואנת יי תגחיך להון תתלעב לכל
עממיא: עושני לך אנטור ארום
אלהא שיזבותי: אלהא טובי יקדמינני
אלהא יחמינני נקמת במעיקי: לא
תקטלינון מן יד דילמא יתנשון עמי
טלטל יתהון מן בתיהון בתוקפך
ותמסכן יתהון מן ממוניהון ת
תריסנא יי: מטול חובת פומהון
וממלל סיפוותהון יתאחדן בגיותנותהון ארום מן מומתא ומן שקרא ישתעיין: שיצי
יתהון בכלו שיצי יתהון עד די ליתינון וינדעון ארום אלהא שליט ביעקב לסייפי ארעא
לעלמין: ויתובון לרמשא איתרגשין היך ככלב ויחזרון קרתא: הינון יטלטלון למיכל
בזתא למיכל ולא יניחון עד די יסבעון ויבתון:

בסדר וישמע יתרו: חטאת ז' פתחין וסימ' נמסר בסוף תצוה ובשמואל א' סימ' ב': וידעו י"א רפין בקריא וסימ' היום הזה יסגרך. כל הקהל הזה. ענני יי' ענני. ועתה יי' אלהינו הושיענו דמלכים. וחברו דישעיה' אים איפוא חכמיך. למען יראו וידעו דישעיה. כי יהוו לו לעבדים דד"ה: וידעו כי אתה שמך בלה בחכמה. וידעו כי ידך זאת:

בלא דבקות כמו עטרת תפארת תמגנך כמו נפל של אשה שלא חזו הנפלים שמש וללשון ראשון חוי נפל ואשת כמו ואני ככבש אלוף שהוא כמו כבש ואלוף ופי' תנחם ככבש ואלוף הוא שור אף כאן נפל ואשת כוח' להג"ם: בטרם יבינו סירותיכם אטד. אשר בטרם ידעו קוצים רכים שלכם להיות אטדים קשים כלו' עד שלא יגדלו בני הרשעים: כמו חי כמו חרון. כלומר בגבורה ובחוזק ובחרון ישערם הקב"ה חי לשון גבור: ויאמר אדם אך פרי לצדיק. ואז יאמרו הבריות ודאי יש פירות ותשלום שכר במעשה הצדיקים שנקם הקב"ה נקמתם: יש אלהי'. דיין שופט רשעים בארץ: אל תשחת. כך קרא שם המזמור על שם שהיה קרוב למות ולהיות נשחת ונתבקש רחמי' על הדבר: וישמרו את הבית. כשאמרה להם מיכל חולה הוא והבריחתו בלילה: יגורו עלי. לנום בביתי לשמרני: בלי עון: לא חטאתי להם: ויכוננו. מזומנים להרוג: הקיצה לפקוד כל הגוים. ואת אלה הרשעים שפוט כמשפטי הגוים ועליהם אל תחן: ישובו לערב וגו' הנה יביעון בפיהם. פתרון שני מקראות הללו נופל זה על זה ישובו לערב לא דיים מה שעשו ביום אלא אף לערב ישובו על רבותם לשמור שלא אברח ואצא מן העיר ומה עשו ביום הנה כל היום יביעו בפיהם לרגל עלי אל שאול: חרבות בשפתותיה' ואומר בלבם מי שומע: ואתה יי'. אשר תלעג לכל גוים תשחק גם לרשעים הללו: עזו אליך אשמורה. עוזו ותוקפו של אויבי החזק עלי אליך אשמורה ואצפה לעזרני הימנו: יקדמני. יקדים לי עזרתו קודם שתשלוט בי יד שונאי: יראני בשוררי. מה שאני תאב לראות: אל תהרגם. שאין זו נקמה הנכרת: פן ישכחו עמי. כי כל המתים משתכחים את הניעמו תנכסיה' שיהו עניים ויהא נקמה שתזכר לאורך ימים: חטאת פימו. על פיהם: הו' דבר שפתימו וילכדו בגאונם העניים הנרדפים על ידיה' מפני האלה והכחש שהם מספרים: כלה. אותם בחמתך מלך השופט וידעו כי אתה מושל ביעקב: וישובו לערב. מחובר למקרא העליון חטאת פימו הם מדברים ביום ולערב הם שבים לארוב אותם שהלשינו עליהם: המה יניעון לאכול. כאשר עשו הכלבים כל הלילה אם אינם שבעים מלינו מתוך שמלויסנו: ואם

עטרת תפארת וככה אשת בתחל' אשה ואח' כן אשת בין שתהיה סמוכה כמו אשת איש או לא תהיה סמוכה כאשת יפת תואר: בטרם יבינו. אמ' רב האי ז"ל כיבמילת פרח העץ כמו קשור ובדברי חכמי ישראל אביונות והנה הטעם בטרם שיגמלו הסירות ישוב אטד ישערם השם מ ממקומם וטעם חי כאשר הם בכח החי שהם לחים: כמו חרון. כאדם שיסער העץ ממקומו בחרון ויש אומרים בטרם יבינו התבנים שיגדלו סירותיכם שהם קוצים קטני' וישובו כמו אטד שהם גדולים כמו שעשה החי בחרות אפו כן ישערם השם: ישמח צדיק. כנגד אלם צדק: ויאמר. שפטים. המלאכים כי ממכון שבתם ת תבואנה הגזרות על כל הארץ בדבר השם הנכבד: למנצח. בשלוח שאול: הצילני. תשגבני. אתה תשגבני כי הייתי במקו' שפל: הצילני. טעם ומאנשי דמים כנגד להמיתו: כי. יגורו. כמו יתקבצו וכמוהו העוד הזרע במגורה ויש אומרים ישכנו סביב הבית: בלי. הטעם כי לא פשעתי ולא חטא לי ולא עון שבעבור זה ירוצו לההקם ממני וטעם עורה כנגד וישמרו את הבית: ואתה. טעם אלהים צבאות כי אתה אלהי צבאות מעלה בשמים ואלהי צבאות מטה שהם ישראל: אל תחון כל בוגדי און. באי זה גוי יהיו: ישובו. דמה אותם לכלבים שהם נובחים בלילה לשמור המדינה ככה אלה שומרי הבית: הנה יביעון. כמו הכלבים נובחים: כי מי. יחשבו כי אין אלהים שומע סודם: ואתה. דרך משל

אמו' ג' זוגין מתחלפין בחד עניינא קדמ' ש"ן ותניינא ז"ן

כי תוכל לאבדם בכל עת על כן אל תהרגם בהכעסם. עזו. אתה האל שתעזו לו בעצמו: אליך אשמורה כטעם ליל שמורים הם כנגד וישמרו את הבית על כן אמר הקיצה: אלהי. הוא שבת חסדי שידע שלא פשעתי להם הוא יקדמני לשלם להם כפעלם: יראני בשוררי. תאותי: אל. יתפלל לשם שלא יהרגם רגע אחד פן ישכחו עמי מעשי השם ברשעים: הניעמו. לבקש לחם כאשר הזכיר בכלבים הם יניעון לאכל וטעם בחילך הם ישראל: והורידמו. ממעלת עשרם: מגנני. הוא מלכנו כאמת רמז בעבור שאול המלך שצוה להמיתו: חטאת. קשור עם והורידמו בעבור חטאת פימו: וילכדו בגאונם. כנגד כי מי שומע: ומאלה. ומקצת האלות והכחש שעשו יספר זה לזה: כלה. פעמים מעט מעט ובסוף ואינמו וטעם מושל ביעקב כאשר הזכיר אלהי ישראל והטעם כי אלהי העמים אלילים ואלהי ישראל שופט צדיק: וישובו. הנשארי' את יהיו ככלבים לבקש לחם על כן: המה. לא. ישרת בעבור שנים אם לא ישבעו לא ילינו: ואם

ואני · עזך · כנגד עזו אליך אזמורה וחסדך כנגד אלהי חסדי ולבקר הפך הכלבים כי ביום יכומו · כי היית משגב לי · שמעת תפלתי ממתקוממי תשגבני · עזי · הזכיר בתחלה עזו שהשעת בעצמו וחסד השם שבת חסדיו ובעבור זה אמ' אחר אשיר עזך כי אתה עזי כמו עזי וזמרת יה וכנגד חסדך אמר אלהי חסדי · למנצח על שושן עדות · על

ואני · כשאמלט מהם לבקר אשיר עזך · עזי אליך · אליך שאתה עזי ומעוזי אליך אזמרה · על שושן עדות מכתם לדוד ללמד · תו' מכתם לשון כתם שזדבר חמור ורבו דרשו על דוד שהיה מנהיג עצמו כמך ותם אפילו במלכותו ואגדה אחרת שהיתה מכתו תמה שנולד מהול · מכתם לדוד על עדותן של סנהדרין

ס' שושן כ' פתחין וסימ' מעשה שושן באולם · למנצח על שושן עדות · וכל שושן הבירה דכוו' · את ג' פתחין כטע' וסימ' נמסר בסיפרא ריש סימ' מ"ז · אלהים זנחתנו ג' ובסיפרא וסימ' : אלהים זנחתנו ופרצתנו · הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא · וחברו הלא אלה' · נתתה ב' רף וסי' שמחה בלבי · ליראיך נס

ואני אשיר עזך וארנן לבקר חסדך
כי היית משגב לי ומנוס ביום צר- ג'
לי: עזי אליך אזמרה כי אלהים ג' זונין מתחלפין
משגבי אלהי חסדי: ס
למנצח על שושן עדות מכתם כ'
לדוד ללמד: בהצותו את ארם ל' · ג' פתחי' כטע'
נהרים ואת ארם צובה וישב יואב
ויך את אדום בגיא מלח שנים עשר
אלף: אלהים זנחתנו פרצתנו אנפת ג' · ל'
תשובב לנו: הרעשתה ארץ פצמתה ל' וח' תסובבי · ל'
רפה שבריה כי מטה: הראית עמך ב' א' כתי' א' אל כא רפא ·
קשה השקיתנו יין תרעלה: נתתה ב' רף שמחה בלבי · ל'
ליראיך נס להתנוסס מפני קשט
סלה: למען יחלצון ידידיך הושיעה כ'
ימינך ועננו: אלהים דבר בקדשו ועננו · כ"ט ח' רף ג'
אעלזה אחלקה שכם ועמק סכות
אמדד: לי גלעד ולי מנשה ואפרים ב' · ח'
מעוז ראשי יהודה מחקקי: מואבי ל'
סיר רחצי על אדום אשליך נעלי כ'
עלי פלשת התרועעי: מי יובלני ל' · ב'
עיר מצור מי נחני עד אדום: הלא
אתה אלהים זנחתנו ולא תצא ה' · ג' · ו'
אלהים בצבאותינו: הבה לנו עזרת נ' ב' מל וא' חס'
מצר ושוא תשועת אדם: באלהים י' רף
נעשה חיל והוא יבוס צרינו:

ואנא אשבח עושנך ואבוע לעידן
צפרא טובך ארום הויתא משזיב
לי ורוחצני ביומא דעיק לי:
עושני לוותך אשבח ארום
אלהא שזבותי אלהא טובי:
לשבחא על עתיק סהדותא
די ביני יעקב ולבן פרשנן על יד
דוד לאלפא: כד כנש דוד משירין
ועבר על אגר סהדותא ואגיח עם
ארם די על פרת ועם ארם די עם
צובה ומן בתר כן תב יואב ומחא ית
אדומאי במישור מילחא נפלו מן
חילהון דדוד ויואב תריסר אלפין:
אמר דוד אלהא שבקתנא תקיפתא
עלנא תקוף רוגזא תוב ביקרך
לנא: ארגישתא ארעא דישראל
זעזעתא וסריקתא יתה אסי
תברייהא ארום אתמוטטא:
אחמיתא עמך קשיא אשקיתא
לנא חמר דילוט: יהבתא לדחליך
ניסא לאתנסאה ביה מן בגלל
קושטיה דאברהם לעלמין: מן
בגלל זכותיה דיצחק יתפצון ר
רחומייך פרוק מטול חסידותא
דיעקב וקבל צלותי ואלהא ממליל
בבית מקדשיה אבוע ארום
יתגברון דבית ישראל איפליג
ביזתא עם בני יוסף דיתבין בשכם
ובמישר סוכות אימשח משחתא
ואפליג עדאה: עמי הוון דבית
גלעד ועמי הוון דבית מנשה וגיברין דבית אפרים עושנא דרישי ומדבית יהודה ספרייא
דבית אולפני: בעטיית מואבאי איטמשו ריגלי בארום גיבריהון היך דוד שיזוגי על
פורקת קדל גיברי ארום טלקית מסאני עילוי פלישתאי יביבי כנישתא דישראל: מן הוא
דאוביל יתי לקרתא תרובא דצור מן הוא דדברני עד ארום הלא את הוא יי שבקתנא
ולא תיפוק אלהא עם חילותנא: הב לן סערא ממעיקא ומגן הוא פורקנא דבר נשא:
במימרא דיי נעבד חילא והוא יכביש מעיקן:

להתנוסס: אעלזה ג' ב' חס' וא' מל' וסי' ואני ביי' אעלוזה דחבקוק · אלהים דבר בקדשו · וחברו' קדמא מל' · ולא תצא ו' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן כ"ד ובסיפרא סימן כ"ד · באלהים ו' רף וסימ' נמסר בסיפרא סימן נ"ו :

...

אלא אתה אלהים זנחתנו והטע' מה יעסו בצבאותינו אם לא תצא עמהם · הבה · תן · תן עזרת תחת הא' כמו ושבת לבסיה או הוא חסר הא' והטע' עזרתה · ושוא תשועת אדם · כנגד בצבאותינו · באלהי' · מתנבא ברוח הקדש [redacted] · למנצח

אשתמש בהם כסיר של נחשת המוכן לרחוץ בו : נעלי · משגר שלי · עלי פלשת התרועעי · התחברי על משמלתי להיות משועבדים לי כינת מארץ פלשתים וכן עזה שכבשן דוד · מי יובלני עיר מצור · אז לעיר מבצר לכבוש [redacted] אם לא עתה תעזור אותי על [redacted] מי יובלני ומי יכתנו עליהם בפירושים אחרים מצאתי כן על מבצרי אדום אשר נחיתי עתה עליהם : ולא תצא · ואיך יוצא · יבוס · ירמוס · מקרא

למנצח · שמעה אלהים רנתי · נגינת פיוט והשיר שהוא סמוך שהוא נקוד בפתח : שמעה רנתי · בגלוי ותפלתי בלב כנגד חנה : מקצה הארץ · שהוא רחוק מאהל יי׳ או הוא הטעם אע״פ שאני בקצה הארץ שהו׳ מקום שפל בצור ירום ממני והטעם שיהיה רם ממני שם תנחני : כי · ותמיד היית למגדל עז על כן אתאוה אגורה ולהיותי חוסה בצל כנפיך באמת : כי · לנדרי נוסף כמו הסליחי לאבשלום והטעם שנדרתי נדר אם תמלא שאלתי לשכון באהליך וטעם נתת ירושת שאדור בארץ ישרא׳ שנתת ירושה ליראי שמך : ימים · הטעם שתבקש שתחיה שנים רבות שישב בבית השם לעבדו כנגד עולמים וטעם תוסיף כמו ויראת יי׳ תוסיף ימים רק התי״ו לנכח השם : ישב · מן

סא נגינת ל׳ דכות׳ פתח : מגדל עז ג׳ וסימ׳ ומגדל עז היה בתוך העיר · מגדל עז מפני אויב : מגדל עז שם יי׳ בו ירוץ : אתה אלהים ה׳ וסימ׳ נמסר כסיפרא סוף סימ׳ נה״ : ימים ג׳ רף וסימ׳ ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים · ימים על שנה תרגזנה · ימים על ימי מלך תוסיף : יום יום ז׳ וסימ׳ נמסר כסדר וישב :

סא למנצח על נגינת לדוד : שמעה אלהים רנתי הקשיבה תפלתי : מקצה הארץ אליך אקרא בעטף לבי בצור ירום ממני תנחני : כי היית מחסה לי מגדל עז מפני אויב : אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיך סלה : כי אתה אלהים שמעת לנדרי נתת ירשת יראי שמך : ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דר ודור : ישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן ינצרהו : כן אזמרה שמך לעד לשלמי נדרי יום יום :

סב למנצח על ידותון מזמור לדוד : אך אל אלהים דומיה נפשי ממנו ישועתי : אך הוא צורי וישועתי משגבי לא אמוט רבה : עד אנה תהותתו על איש תרצחו כלכם כקיר נטוי גדר הדחויה : אך משאתו יעצו להדיח ירצו כזב בפיו יברכו ובקרבם יקללו סלה : אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי : אך הוא צורי וישועתי משגבי לא אמוט : על אלהים ישעי וכבודי צור עזי מחסי באלהים : בטחו בו בכל עת עם שפכו לפניו לבבכם אלהים מחסה לנו סלה : אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד :

לשבחא על תושבחן לדוד : קביל יי בעותי אצית צלותי : מן סייפי ארעא קדמך אצלי באישתלהיות לבי בכרך תקיף דמיתבני על טינר רם מיני דבר יתי : ארום הויתא רחיץ לי בקושטא עישונא מן קדם בעיל דבבא : אדור במשכנך לעלמיא איתרחיץ בטלל שכינתך לעלמין : ארום אנת יי שמעת נדרי יהבתא ירותא לדחלי שמך : יומין על עלמא דאתי יומי מלכא משיחא תוסיף שנוי היך דרי עלמא הדין ודרי עלמא דאתי : יתוב לעלמין קדם יי טיבו וקשוט מן מרי עלמא ינטרון ליה : בכן אשבח שמך לעלמיא כד אשלים נדרי ביומא פורקנא דישראל וביום דיתרבי מלכא משיחא למהוי מליך : לשבחא על ידוי דידותון תושבחתא לדוד : ברם לאלהא שתקא נפשי מיניה פורקני : ברם הוא תוקפי ופורקני משיזבי לא אזוע ביום עקא רבא : עד אן אתון מתרגשין על גבר חסיר תתעבדון קטולין כולהון היך שור דמטי היך גודא רעיעתא : ברם כד יומאן לאוטבא מתמלכין למנדע יהוון כדבובא בפומהון יברכון ובלבהון ילטטון לעלמין : ברם לאלהא שתוקי נפשי ארום מיניה סברי : ברם הוא תוקפי ופורקני משיזבי לא אזדעזע : על אלהא פורקני ויקרי תקוף עושני סיברי באלהא : סברו במימריה בכל עידן עמא דבית ישראל שדו קדמוי רחותי לבבון אמרו אלהא סבר לנא לעלמין : ברם למא בני נשא כדיבא בני גבר כד יסבון נשין במסחתא יתקלון מטליהון הינון גרמיהון מן למא הוון כחדא :

סב דומיה ד׳ א׳חס׳ וסימ׳ ולי לה לא דמיה לי · נאלמתי דומיה · אך אל אלהים דומיה נפשי : לך דומיה תהלה · קדמא חס׳ : ירצו ד׳ וסימ׳ או אז יבנע לבבם הערל · והארץ תעזב מהם : ואחריהם בפיהם ירצו סלה · אך משאתו יעצו להדיח : מחסה ט׳ רפי׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ בטחו בו בכל עת · אלהים לנו מחסה ועוז · ויי׳ מציון ישאג · כמופת הייתי לרבים · אל תהיה לי למחתה · טוב לחסות בי׳ מבטוח · וחברו טוב לחסות ביי׳ · ישלם יי׳ פעלך ותהי משכרתך שלמה · חנני יי׳ כי בך חסיה נפשי · וכל אחסה דכוו׳ רפי׳ בר״א ובצל כנפיך אחסה · מסורתא אחריתי מחסה ג׳ ב׳ דגש׳ וא׳ רפי׳ וסי׳ ויי׳ וסימ׳ בחסה לעמו · אלהים לנו מחסה · ואלהים מחסה לנו סלה :

רשי

מקצה הארץ · אע״פ שאני רחוק מאכסי שאני מושלח על אויבי למלחמה אליך אקרא בעטף לבי עליהם ועל מה אני קורא לך שתנחני בצור שהוא רם וחזק ממני : אגורה באהליך עולמים · זכני בעולם הזה ולעולם הבא : נתת ירושת יראי שמך : החזרת ערי ירושתם על ידי : ימים על ימי מלך תוסיף · אם נגזר עלי למות בחור הוסיף ימים על ימי עד ששנותי יהיו שנותי׳ שנה כמו שנדור ודור : ישב · המלך לעולם לפני אלהים : חסד ואמת · שהוא עסוק בהם יהו מזומנים לנצרו · מן הזמנה כמו וימן יי׳ קיקיון : כן אזמרה · כמו שתטיב לי כן אזמרה שמך להיותי משלם נדרי יום יום : על ידותון · שם כלי שיר ומדרש אגדה על הדתות והדינין הנגזרים על ישראל מאויביהם : דומיה נפשי · מצפה נפשי כמו דום ליי׳ והתחולל לו : לא אמוט רבה · מטות גדולות ומדרש אגדה רבה גיהנם : תהותתו · מכחש פירש מנחם היה להכלה ויתא ראשי עם עד אנה תאספו על אים ולי נראה שים לפותרו לשון הוות ויהא ה״א ותי״ו שורש כאשר יאמר מן מת מות כך יאמר מן יסוד הת הות ולשון רבים הוות והיא לשון מחשבת ותרמית וים מפרשין תהותתו כמו תאריכו כלומר תאריכו לשוב על בני אדם ברע ודימוהו ללשון הערב כשמרבה בדברי׳ : כקיר נטוי · המוכן ליפול על בני אדם : משאתו · לפי שאתם יגוליס מן בני אדם שאת ימלוך ויש לכם גמולכם יעצתם להדיח עליו הרעה · בפיו של כל אחד ואחד מהם יברכו · ובקרבם ובמחשבתם יקללו סלה : אך הבל בני אדם · ואל תראו מהם מאח׳ שהבל׳ה מחסה לנו בעת צרה סלה : במאזנים לעלות · אם באו לעלות במאזנים הם והבליהם שוין כן פשוטו ומדרשו לענין הזוגות : חיל

על משקל בו את בני ישר׳ ותחסר מלת כמו עם לבבכם שלם ורבי׳ כמוהו וככה הוא חסד ואמת מנה שינצרוהו כמו וימן יי׳ כן · וכמו זה המזמור אזמרה שמך לעד ואשלם כ נדרי כל היום :

למנצח לידותון כועס פיוט תחלתו ל לידותון שחברו ידותון המשורר או אחר מ חברו עליו ולהיותו כלי רחוק הוא : אך · טעם אך למה הוא כפשי דומיה כטעם דום ליי׳ דומו עד הגיענו אליכם על משקל על אלה אני בוכיה לבא ישועה לא רק לשם לבדו : אך · ולא היה לי מושיע זולתו ובעבור שהזכיר למעלה כי ממנו : ישועתי הזכיר כאן מ הוא ישועתי וטעם לא אמוט אל תהום רבה הפך משגבי כי תבאנו תהום על לשון מקבה תהום רוממתהו : עד · טעם לא אמוט על מחשבת בן אדם שימוט על כן יוכיחם לאמר עד אנה תהותתו מגזרת הוות תחשבו עליו ומצא ר״ם תרצחו קמוצה על כן הוא פועל שלא נקרא שם פועלו כמו ובמים לא רוחצת כי הקמץ והשורק והחולם ימצאו בבנין הזה וזה דרך תפלה וטעם כקיר נטוי שתהיו ככה ונטוי על משקל עשוי או הוא מהפעלים היוצאים והגדר הדחויה שהטעם כפול : אך משאתו · הטעם כמו הלא שאתו תבעת אתכם כי נשא אשא להם ו והזכיר להדיח אותו בכזב אחר נדר מ הדחויה : אך · ואני אומר לנפשי אך לשם לבדו דומי נפשי : אך · פעמים רבות היה צורי וישועתי : על · אם כן אין עלי לבקש מושיע ויהיה הכבוד לי רק על השם שהוא יושיעני ויכבדני :

נרא׳ שזה גורס כן

בטחו · אחר שהוכיח המהותתים שב לדבר אל עם השם בטחו בו על כן בלשון רבים : אלהים מחסה לנו סלה · כיעם מעם השם והזכיר מחסה כנגד מחסי באלהים : אך · בני אדם אל תבטחו כי הם הבל וכזב ואלו עלו במאזנים בני אדם ובני אדם היותם פתוחים מההבל דרך משל כי הם הבל הבלים כדברי שלמה בנו : אל

אל. הטעם הזכיר בתחלה אל תבטחו בבני אדם להושיעכם ואל תבטחו בממונכם שיעמוד לכם בצרתכם וזה טעם חיל כי ינוב כמו עשה לי את החיל הזה ומלת ינוב ירבה מגזרת תנובת והזכיר בעשק ובגזל כי רוב ממון בני אדם יעשוהו על אחת מאלה הדרכים והעושק על ידי פיתוי ואונאה והגזל בחזקה וטעם תהבלו תוסיפו הבל על הבל :

חיל כי ינוב. אם תראו רשעים שממונם מצליח וגדל אל תשיתו לב חיל ממון ינוב יצמח לשון תנובה : אחת דבר אלהים. ששמעתי מתוכה שתים ומה הן השתים כי עז לך לשלם לאיש כמעשהו והסכית כי לך יי׳ החסד ואיזה דבור ששמעתי מדבור שני של עשרת הדברות ששמענו מתנו שהקב״ה פוקד עון וזוכר חסד שנאמר

סג מזמור לדוד ח׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בריש סיפרא סימן ג׳ : ועיף ב׳ וסימ׳ כי אמרו העם. ועיף בארץ ציה. ושש עיף וסימ׳ ויבא עשו מן השדה והוא. הלעיטני נא כן מן האדום. ויזנב בך כל הנחלשים. אין עיף ואין כושל. והקיץ ורקה נפשו. לא מים עיף תשקה : והנה י׳ ר״פ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסוף ישעיה סימן סג :

אַל־תִּבְטְחוּ בְעֹשֶׁק וּבְגָזֵל אַל־
תֶּהְבָּלוּ חַיִל ׀ כִּי־יָנוּב אַל־תָּשִׁיתוּ לֵב
:אַחַת ׀ דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ־שָׁמָעְתִּי
כִּי עֹז לֵאלֹהִים : וּלְךָ־אֲדֹנָי חָסֶד כִּי־
אַתָּה תְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ :
סג מִזְמוֹר לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ
בְּמִדְבַּר יְהוּדָה : אֱלֹהִים ׀ אֵלִי אַתָּה
אֲשַׁחֲרֶךָּ צָמְאָה לְךָ ׀ נַפְשִׁי כָּמַהּ לְךָ
בְשָׂרִי בְּאֶרֶץ־צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי־מָיִם : כֵּן
בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִךָ לִרְאוֹת עֻזְּךָ וּכְבוֹדֶךָ :
כִּי־טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים שְׂפָתַי
יְשַׁבְּחוּנְךָ : כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְחַיָּי בְּשִׁמְךָ
אֶשָּׂא כַפָּי : כְּמוֹ חֵלֶב וָדֶשֶׁן תִּשְׂבַּע
נַפְשִׁי וְשִׂפְתֵי רְנָנוֹת יְהַלֶּל־פִּי :
אִם־זְכַרְתִּיךָ עַל־יְצוּעָי בְּאַשְׁמֻרוֹת
אֶהְגֶּה־בָּךְ : כִּי־הָיִיתָ עֶזְרָתָה לִּי וּבְצֵל
כְּנָפֶיךָ אֲרַנֵּן : דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ בִּי
תָּמְכָה יְמִינֶךָ : וְהֵמָּה לְשׁוֹאָה יְבַקְשׁוּ
נַפְשִׁי יָבֹאוּ בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ :
יַגִּירֻהוּ עַל־יְדֵי־חָרֶב מְנָת שֻׁעָלִים
יִהְיוּ : וְהַמֶּלֶךְ יִשְׂמַח בֵּאלֹהִים יִתְהַלֵּל
כָּל־הַנִּשְׁבָּע בּוֹ כִּי יִסָּכֵר פִּי דוֹבְרֵי־
שָׁקֶר : סד
לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד : שְׁמַע־אֱלֹהִים
קוֹלִי בְשִׂיחִי מִפַּחַד אוֹיֵב תִּצֹּר חַיָּי :
תַּסְתִּירֵנִי מִסּוֹד מְרֵעִים מֵרִגְשַׁת
פֹּעֲלֵי אָוֶן : אֲשֶׁר שָׁנְנוּ כַחֶרֶב
לְשׁוֹנָם דָּרְכוּ חִצָּם דָּבָר מָר :

לָא תֵיכְלוּן בְּטַלוּמָא וּבְאוֹנְסָא לָא תְקַבְּלוּן מָמוֹנָא אֲרוּם יִשְׁבַּח לָא תְשַׁוּוּן לִבָּא : אוֹרַיְתָא חֲדָא מְמַלֵּיל אֱלָהָא וְתַרְתֵּין זִימְנִין דְּנַן שְׁמָעִית מִן פּוּם מֹשֶׁה סַפְרָא רַבָּא אֲרוּם עוּשְׁנָא קֳדָם אֱלָהָא : וְלָךְ אֱלָהָא לְמֶעְבַּד טִיבוּ לְצַדִּיקֵי אֲרוּם אַתְּ מְשַׁלֵּם לֶאֱנָשׁ הֵיךְ עוֹבָדוֹי : תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד בְּעִדַּן מֶהֱוֵי בְּמַדְבְּרָא דִּי בְּתְחוּם שִׁבְט יְהוּדָה : אֱלָהָא תּוּקְפִּי אַנְתְּ אַקּוּם בְּצַפְרָא קֳדָמָךְ צַהֲיַית לָךְ נַפְשִׁי רְגִיג לָךְ בִּסְרִי בְּאַרְעָא צַדְיָא וּמְשַׁלְהֵי סִדְלִית מוֹי : הֵיכְנָא בְּאַתַר קוּדְשָׁא חֲמִיתָךְ זְכֵי יָתִי לְמֶחֱמֵי עוּשְׁנָךְ וִיקָרָךְ : אֲרוּם טָב הוּא חִסְדָּךְ דְּתַעְבֵּד לְצַדִּיקַיָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי מִן חַיֵּי דִיהַבְתָּא לְרַשִׁיעַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין בְּגִין כֵּן סִיפְוָתִי יְשַׁבְּחוּנָךְ : הֵיכְנָא אֲבָרְכִינָךְ בְּחַיֵּי בְּעָלְמָא הָדֵין בְּשׁוּם מֵימְרָךְ אֶפְרוֹס יְדַי בִּצְלוֹ לְעָלְמָא דְאָתֵי : הֵיךְ תְּרַב וּדְהַן תִּסְבַּע נַפְשִׁי וְסִיפְוָן דְּתוּשְׁבְּחָן יְשַׁבַּח פּוּמִי : אִין אִידְכַּרְתִּיךְ עַל דַּרְגִישִׁי בְּמַטְרָתָא אֲרַנֵּן בְּמֵימְרָךְ : אֲרוּם הֲוֵיתָא סָעִיד לִי וּבְטַלַל שְׁכִינְתָּךְ אֲבוּעַ : אִדְבְּקַת נַפְשִׁי בָּתַר אוֹרַיְתָךְ בִּי סָעֲדַת יְמִינָךְ : וְהִינוּן לִקְבוּרְתָא יִתְבְּעוּן נַפְשִׁי יֵיעֲלוּן בְּאַרְעִית אַרְעָא : יִדַחֲלוּנֵיהּ מְטוּל מַחַת סַיְיפָא מֵיהֲבִית תַּעֲלַיָּא יְהֶוְיָין : וּמַלְכָּא יֶחְדֵּי בְּמֵימַר אֱלָהָא יִשְׁבַּח כָּל דִּי מְקַיֵּים בְּמֵימְרֵיהּ אֲרוּם יִסְרְנִיק פּוּמְהוֹן כָּל דְּמַלְּלֵי שִׁיקְרָא : לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד : שְׁמַע אֱלָהָא קָלִי בְּעִדַּן צְלוֹתִי מִדְּלוּתָא דְבַעִיל דְּבָבִי תִּנְטוֹר חַיַּי : תְּטַמְרִינַנִי מֵרָזֵיהוֹן דְּמַבְאָשִׁין מֵאִיתְרְגוּשַׁת עָבְדֵי שְׁקַר : דִּי שְׁנִינָא הֵיךְ סַיְיפָא לִישָּׁנְהוֹן נַגְדֵי קַשְׁתְּהוֹן מַשְׁחוּ גִּירְרֵיהוֹן סַמָּא דִקְטוֹל וּמְרִיר :

אחת. כבר הזהירנו השם פעם ושנים כי העוז לשם הוא לבדו והוא לבדו יתן עוז ל לנכח או להעשיר כנגד צור עזי : ולך. אחר כן ידה השם שעשה חסד עם בני אדם ו והזהירם והודיעם כי הוא ישלם לאיש כ כמעשהו ויש אומרים כי אתה אע״פ כדרך כי עם קשה עורף הוא באחרונה לך החסד : מזמור לדוד בהיותו במדבר. טעם זה המזמור שהיה נכסף ללכת אל קרית יערים מקום הארון בעבור הסתתרו מפני שאול : אלהים. אשחרך. כמו שוחר טוב או מ מגזרת שחר כמו ו ולבקר בהיכלו מגזרת בקר : כמה לך. והנה נפשי כצמא אל מים ובשרי יכם כי אין למלת כמה חבר ב במקרא : בארץ. כאלו הייתי בארץ כ ציה שאין שם מים וארץ עיף כי כמנא ארץ לשון זכר כעתם ארץ ורבים כמוהו : כן. הנה אחשב בלבי וארא׳ והטעם כאלו הייתי בקדש ואני רואה עוזך שהוא הארון כ כמו ויתן לשבי עזו : וכבודך. השכינה : כי טוב. הוא בעיני לראות חסדך שאתה שוכן בקרב ישראל מחיים על כן שפתי י ישבחונך : כן. ככה אברכך בעודי ו וברכת שמך אשא כפי וכמוהו רבים : כמו חלב. כמו את חלב הארץ ובא חסר בית שבעתי אילים וטעם ושפתי רננות שארנן לך בכל שפה שארע׳ או פי שיהלל ך ויהיה שבה שתרנן לך כל שפה וזה קשור עם הבא אחרין : אם. כאשר אזכרך תתענג אז נפשי באשמורות. הם שלש כי אני חייב להודות לך כי אתה עזרתני ובהיותי בצל כנפיך ארנן כעוף המתגני דבקה. אין אהבה לנפשי רק אחריך גם אתה עזרתני להדבק בך וזה טעם כי דבקה ימינך : והמה. והנה לא הזכיר שם התלשיכים והמגלים סודו לשאול רק רמז במלת והמה לשואה כמו תבואהו שואה : יבואו. המה בתחתיות ארץ כמו שואה ושפלה מתנה : יגירוהו. יגירו המגירים כמו ויאמר ליוסף כל אחד מהם : והמלך. יש אומרים כי הוא שאול והנכון בעיני כי הוא דוד וטעם כל הנשבע בו באמת כמו תשבע כל לשון והשד פי דוברי שקר. יש אומרים כי טעם הנשבע בו בעבור שבועת שאול : למנצח. שמע אלהים קולי בשיחי. טעם קולי שתצור חיי : תסתירני מסוד. הסוד הוא בסתר על כן תסתירני : מרגשת. כמו למה רגשו גוים : אשר שננו. כחץ שנון : דרכו חצם. כבר פירשתיו בפסוק דרוך חציו כי הטעם דרכו קשתם בחצים יש אומרים כי דבר מר שב אל לשונם או פעלם זה : לירות

בו פוקד עון אבות וגו׳ לכך בטוח אני שישלם שכר טוב לצדיקים ופורענות לרשעים זו למדתי מיסודו של רבי משה הדרשן ורבותינו דרשוהו בזכור ושמור בדבור אחד נאמרו : ולך יי׳ חסד. ומהו החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולא מ מעשהו ממש שאי אפשר כענין שנאמר כי אתה חשבת למטה מעונינו כך נדרש באגדת תלי׳ ויש לפותרו עוד ולך יי׳ חסד כי יש בידך לשלם לאיש כמעשהו : במדבר יהודה. בורח מפני שאול : אשחרך. אבקש ואדרוש לך כמו ושחרתני ואינני אם א אתה תשחר אל אל : כמהה לך נפשי. כמה ותאב אני לבא אליך בבית תפילתך : כמה לך בשרי. לשון תאוה ואין לו דמיון : בארץ ציה. במדבר : כן בקדש חזיתיך וגו׳. כמו כאשר כמהתי לראות עוזך וכבודך כדרך ש שחזיתיך במקדש תשבע נפשי כמראית עוזך ו וכבודך : כן אברכך בחיי. כמו אז כי אז מתרגמינן וכן כלומר אז כשאבא לפניך א אברכך כל ימי חיי : בשמך אשא כפי. להתפלל ולהלל : ושפתי רננות יהלל פי. לשונות של רננות כמו ויהי כל הארץ שפה אחת דמתרגמי׳ לישן חד : על יצועי. כשאני שוכב על משכבי אני זוכר אותך : באשמורות. הלילה : אהגה בך. אחשב בך : בי תמכה ימינך. שלא אפול : והמה. אויבי : לשואה יבקשו נפשי. באים עלי במארב ביום אפילה שלא ארגיש בהם : יבאו בתחתיות ארץ. במקום שפל שאול ושואה יבאו ויפלו : יגירוהו על ידי חרב. יבואו על רודפי אויבים ויגירוהו כל אחד מהם על ידי חרב שימיתו אותו ומקרא קצר הוא זה שלא פי׳ מי יגירוהו יגירוהו לשון גרירה כמו המוגרי׳ במורד פרץ כחל מעם גר מנ׳ מנת שועלים ישובם חרב שועלים ילכו בו : והמלך ישמח. על עצמו היה אומר שהרי כבר היה נמשח : יתהלל כל הנשבע בו׳. כשיראו שתושיעני יתהללו ויתפארו כל הדבקי׳ בך ונשבעי׳ בשמך : כי יסכר. יסתום כמו ויסכרו כל מעינות תהום רבה : שמע אלהים קולי בשיחי. מזמור זה דרשוהו בעלי אגדת תילים על דניאל שהושלך לגוב אריות ויפה נופל כל לשון המזמור על האגדה שפה דוד ברוח הקדש כל המאורע לו ונתפלל עליו שדניאל מזרעו היה כמו שנאמר לחזקיה ומבניך אשר תוליד יקחו ויהיו סריסים בהיכל מלך בבל אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה : מפחד אויב. אלו האחשדרפנים שנתיעצו עליו שכ׳ ארין סרכיא ואחשדרפניא הוו בעין עילה להשכחה לדניאל : מרגשת פועלי און. שהם מתרגשים לבקש לו עלילות מות כדכתיב ארגישו על מלכא וגו׳ : דרכו חצם. הוא לשום הרע : לירות

לִירוֹת בַּמִּסְתָּרִים תָּם פִּתְאֹם יֹרֻהוּ
וְלֹא יִירָאוּ׃ יְחַזְּקוּ־לָמוֹ דָּבָר רָע
יְסַפְּרוּ לִטְמוֹן מוֹקְשִׁים אָמְרוּ מִי
יִרְאֶה־לָּמוֹ׃ יַחְפְּשׂוּ עוֹלֹת תַּמְנוּ חֵפֶשׂ
מְחֻפָּשׂ וְקֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק׃ וַיֹּרֵם
אֱלֹהִים חֵץ פִּתְאוֹם הָיוּ מַכּוֹתָם׃
וַיַּכְשִׁילֻהוּ עָלֵימוֹ לְשׁוֹנָם יִתְנֹדְדוּ
כָּל־רֹאֵה בָם׃ וַיִּירְאוּ כָּל־אָדָם וַיַּגִּידוּ
פֹּעַל אֱלֹהִים וּמַעֲשֵׂהוּ הִשְׂכִּילוּ׃
יִשְׂמַח צַדִּיק בַּיהוָה וְחָסָה בוֹ וְיִתְהַלְלוּ
כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב׃

סה לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר
לְדָוִד שִׁיר׃ לְךָ דֻמִיָּה תְהִלָּה אֱלֹהִים
בְּצִיּוֹן וּלְךָ יְשֻׁלַּם־נֶדֶר׃ שֹׁמֵעַ תְּפִלָּה
עָדֶיךָ כָּל־בָּשָׂר יָבֹאוּ׃ דִּבְרֵי עֲוֺנֹת
גָּבְרוּ מֶנִּי פְּשָׁעֵינוּ אַתָּה תְכַפְּרֵם׃
אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ
נִשְׂבְּעָה בְּטוּב בֵּיתֶךָ קְדֹשׁ הֵיכָלֶךָ׃
נוֹרָאוֹת בְּצֶדֶק תַּעֲנֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ
מִבְטָח כָּל־קַצְוֵי־אֶרֶץ וְיָם רְחֹקִים׃
מֵכִין הָרִים בְּכֹחוֹ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה׃
מַשְׁבִּיחַ שְׁאוֹן יַמִּים שְׁאוֹן גַּלֵּיהֶם
וַהֲמוֹן לְאֻמִּים׃ וַיִּירְאוּ יֹשְׁבֵי קְצָוֺת
מֵאוֹתֹתֶיךָ מוֹצָאֵי־בֹקֶר וָעֶרֶב ת
תַּרְנִין׃ פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ וַתְּשֹׁקְקֶהָ

לְגָרָאָה בְּטוּמְרַיָּ דְלָא מוּם בְּתַכֵּיף יְגָרוּן לֵיהּ וְלָא יִדְחֲלוּן׃ יִתְקְפוּן לְהוֹן פִּתְגָם בִּישׁ יִשְׁתָּעוּן לְמִכְמַן תַּקְלִין אַמְרִין מַן חָמֵי לְהוֹן׃ יְבַלְּשׁוּן לְמִשְׁכַּח עִילִּין לְשֵׁיצָאָה זַכָּאִין בְּלוּשָׁא דְמִתְבַּלֵּישׁ בְּגוּף בַּר נָשָׁא וְהִרְהוּרֵי לִיבָּא עֲמִיקָא׃ וְיִגְרֵי עִילָוֵיהוֹן אֱלָהָא גִירָרָא בִתְכֵיף וְיִתְנוּן עַל מַחְתֵּיהוֹן׃ וְיִתְקְלוּן לְהוֹן לִישָׁנְהוֹן יִטַּלְטְלוּן כָּל דַּחֲמֵי בְּהוֹן׃ וְיִדְחֲלוּן כָּל בְּנֵי נָשָׁא וִיחַוּוּן עוּבָדָא דַּיְיָ אֱלֹהִים וְעוּבָדֵיהּ יְהוֹן מִתְבַּיְינִין׃ יֶחֱדֵי צַדִּיקָ בַּיְיָ וְיִתְרְחִיץ בְּמֵימְרֵיהּ וְיִשְׁתַּבְּחוּן כָּל תְּרִיצֵי לִיבָּא׃ לְשַׁבָּחָא
תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד שִׁירָתָא׃
קֳדָמָךְ מִתְחַשְׁבָא הֵיךְ שְׁתִיקוּתָא תּוּשְׁבַּחְתָּא אֱלָהָא דִּי שְׁכִינְתֵּיהּ בְּצִיּוֹן וְלָךְ יִשְׁתַּלְמוּן נִדְרַיָּ׃ מְקַבֵּל צְלוֹתָא לְוָתָךְ כָּל בְּנֵי בִּסְרָא יֵיתוּן׃ פִּתְגָמֵי עִוְיָין תָּקְפוּ מִנִּיכוֹן חַנָּא אַנְתְּ תְּכַפְּרִינוּן׃ טוּבוֹי דְתִתְבְּחַר וְתִקְרֵב יַשְׁרֵי דָרָתָךְ יִימְרוּן צַדִּיקֵי נִשְׂבַּע בְּטוּב בֵּיתָךְ קוּדְשׁ דְּהֵיכְלָךְ׃ דְּחִילָן בְּצִדְקְתָא תְּקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן אֱלָהָא פּוּרְקָנָא סִבְרָא דְכָל סָיְפֵי אַרְעָא וְנַגְוָות יַמָּא דְרְחִיקִין מִן יַבֶּישְׁתָּא׃ דְאַתְקֵן מְזוֹנָא לְיַעֲלֵי טוּרַיָּא בְּכֹחַ גְּבוּרְתֵּיהּ מְזָרֵיז קְמוֹר בִּגְבוּרְתָּא׃ מַמְאִיךְ רְגוּשׁ יַמַּיָּא וּרְגוּשׁ גַּלֵּיהוֹן וּרִיכְפַּת אוּמַיָּא׃ וּדְחִילוּ יָתְבֵי סַיְיפִין מֵאַתְוָותָךְ מַפְּקָנֵי צַפַר וְרַמְשׁ תְּסַדֵּר בְּפוּמְהוֹן שְׁבָחָא׃ אִידְכַּרְתָּה אַרְעָא וְאַשְׁקִיתָהּ

במסתרים ג' דגשים וסי' אם יסתר איש במסתרים. במסתרים יהרג נקי. לירות במסתרים. וסי' בלשון ארמי' גברא קטל שליבא. עולת ג' כתיב בחס' ו' בתרא וסי' אבנים שלמות תבנה. אף בלב עולת תפעלון. יחפשו עולות טבנו חפש: ועיין בר"ש כד"ר בק"ץ. ומעשהו ג' וסי' ויאבר מנוח עתה יבא דברך. ואיש במעון

ומעשהו. ויראו כל אדם ויגידו: ס"ח דומיה ד' וסי' נמסר בסיפ' ריש סי' ס"ב. ישלם ב' קמץ וא' פתח וסי' לך דומיה תהלה. הן צדיק בארץ. וירא מצוה הוא ישולם. קדמא פתח: קדוש ג' חס' וסי' מלכים יראו וקמו. נהר פלגיו ישמחו עיר. אשרי תבחר והקרב ישכן חצריך. וכל קודש חס' בס"א וזעם על ברית קודש: קצוי ארץ ג' וסי' נמסר בישעיה סי' כ"ו:

במסתרים ג' דגשים וסי' גברא קטל סליחא. ויורם ל' ואל ויורם. רחוקים מל' חס' בח"ג

רשי

לירות במסתרים תם. יורוהו בחציהם: יספרו לטמון מוקשים. ידברו אל המלך בערמה דברים שנוכים שאפי' המלך לא הבין למה היו עושין כך והם היו מתכוונים לטמון לדניאל מוקשים להלכד בהם שאמרו לדריוש אתייעטו כל סרכי מלכותא וגו' לקיימא קיים מלכא וגו' שלא יתפלל שום אדם תפלתו לפני שום אלוה חוץ ממך עד שלשים יום: יחפשו עולות. מבקשים עלילות כמו שאמרו הוו בעין עילה להשכיחה לדניאל: תמנו. בלבם ולא גילו דעתם את חפש העלילה המחופש על ידם וקרב מחשבותם ועמוק לבם: וקרב איש. איש מהם כל אחד ואחד טמן מחשבתו: ויורם אלהים. ירה אותם לגוב אריות כדכתיב ואמר מלכא והיתיו לגבריא אלך די אכלו קרצוהי די דניאל ולגוב אריותא רמו וגו': ויכשילוהו עלימו לשונם. הכשלון שרימוהו להכשילו עלימו נהפך לשונם: יתנודדו. בראשם להניע ראש ולשחוק עליהם כל רואה בם: ישמח צדיק. דניאל: ויתהללו כל ישרי לב. יתפארו על יושר לבם ויסתכלו בעצמם כי בטוחי השם שהבא בעזרתם: לך דומיה תהלה. השתיקה תהלה לך לפי שאין קץ לשבחך והמרבה בשבח איננו אלא כגורע: אלהים בציון. אלהים השוכן בציון. תהלתי שימו כבוד תהלתו לא יותר מדאי אך דומיה תהלה וכמדומה הללויה באימה בלשון הללו יה שם בן שתי אותיות מתורגם דחילא עזי וזמרת יה ויד על כס יה ולשון וגילו ברעדה דומה לזה. ד"א לך דומיה תהלה אלהים בציון את אשר דוממת והחרשת על מה שעשו אויביך בציון תהלה היא לך שיכולת בידך להנקם ואתה מאריך אף: דברי עונות גברו מני. ואין אנו יכולים להספיק לסדר כולם לפניך לפי שהם רב אלא בכלל אחד אנו מתפללים לפניך שפשענו אתה תכפרם: אשרי. מי אשר תבחר ותקרב אשר ישכון בחצרך: נשבעה בטוב. שבביתך ומקודשת היכלך שבכיתך טורה שם: נוראות בצדק תעננו. בצדקתך תעננו לעשות נוראות בגוים: מבטח. אתה מבטח לכל יושבי קצוות ארץ מקצה הארץ ועד קצותה: וים רחוקים. אפילו לרחוקים שבים אתה מבטח שבכל מקום מתפללין: מכין הרים בכחו: שמצמיח ההרים שהם קשים בכחו ומזמן ומכין בהן מזונות ומכין מטר כדכתיב המכין לארץ מטר המצמיח הרים: נאזר בגבורה. לפי שבא להזכיר גבורת גשמים אמ' נאזר בגבורה: משביח. משפיל וכן וחכם באחור ישבחנה. בשוא גליו אתה תשבחם: מוצאי בקר וערב תרנין. לך את הבריות יושבי הקצוות בבקר אומרי' ברוך יוצר המאורות ובערב ברוך מעריב ערבים: פקדת הארץ. כשאתה חפץ להטיב אתה פוקד את הארץ ומשקה אותה: רבת

אבן עזרא

לירות במסתרים. על כן תספרכו: ולא ייראו. תחת השם שהוא רואם: יחזקו. זה יחזק את זה לעשו' הרע: יחפשו. מבנין הקל ונפתח סימן העתיד בעבור אות הגרון כמו יעלזו חסידים בכבוד: עולות. מגזרת עול כמו ועולתה קפצה פיה. ודעת מדקדקי ספרד כי חסדי יי' כי לא תמנו כמו תממו והכ"ן במקום אות הכפל והעד על זה כי לא כלו רחמיו ועד שני כי לא מצאנו מלת הגזרה בפעלים עלומי הע"ן שקראום חכמי צרפת שניים ועד שלישי כי תמנו חפש מחופש שאיננו באתנח הוא פתוח ולא היה כמו כי עתה שבנו היה קמוץ והנה טעמו שיתמו לחפש המחופש וכל זה בסתר וזה טעם וקרב איש ולב עמוק: ויורם. כנגד לירות: חץ פתאום. כנגד פתאום יורוהו: ויכשילוהו. כנגד שננו לשונם: ויראו. כל אדם שרא' מעשה השם שגמל המרעים כפי מחשבותם לעשות לצדיקים ולתמימים: ישמח צדיק. שהוא תם כנגד לירות במסתרים תם ויוסיף אומץ: למנצח. לך דומיה תהלה. זה המזמור חברו דוד בהיות הארון או חברו אחד המשוררים בהבנות בית המקדש והוא הנכון בעיני ודומיה מגזרת דמות או הוא כמו אך לאלהים דומיה נפשי כטעם דום ליי' והתחולל לו דומו עד הגיענו אליכם והטעם כי התהלה ממתנת לך בציון מן הבאים שמה להלל במקום הארון ושמה לך ישולם נדר: שומע. כי בית המקדש בית תפלה נקרא לכל העמים כאשר הזכיר שלמה בתפלתו על כן יבואו כל בשר עדיך עד מקומך: דברי. קשור וכתוב למעלה שכל בשר יבאו עדיך כי אתה שומע תפלה ששמעת תפילתי בהתודותי עונותי וכפרת כל פשעינו וזה המזמור חברו המשורר בשנת בצורת והתפללו אל השם ושמע תפלתם וטעם גברו מני דברי המשורר המתפלל כי אני הודיתי כי הייתי רב עונות ואני ועמי פשענו על כן באה צרת הבצורת: תבחר. בחסרון מלת אשר כמו לכל יבוא גבורתך וככה הוא אשרי אשר תבחר בו ותקרב שישכן חצריך וטעם נשבעה תענוג הנשמה בעבודת השם בבית המקדש ויסרת בטוב גם אחר עמו בטוב קדוש היכלך והטעם בטוב הכבוד שהוא הקדוש ויש אומרים בטוב ביתך אתה הקדוש בהיכלך: נוראות. הטעם כאשר יעבור הגשם את השם ישב בטח בלי פחד אויב ולא רעב והטעם כאשר אנו יראים אז תעננו להושיענו וטעם בצדק כאילו כתו' בצדקך או בצדק שעשינו תשובה וכפרת פשעינו. אמ' ר' משה מבטח כל קצוי ארץ כל אנשי כמו וכל הארץ באו מצרימה ואנשי רחוקים והטעם כי תושיע שהם בקצות הארץ ובים ואין יכולת באדם להושיעם ולפי דעתי בעבור היות קצות כל גוף אינם גופות כמו בורא קצות הארץ וטעם וים רחוקי' בעבור היותם רבו': מכין. בעבור שהזכיר הארץ הזכיר ההרים שהם כמו עמודים וטעם נאזר בגבורה שנראתה גבורת השם בהרים הגבוהים שבראם על כן נקראו הררי אל ולפי דעתי שהזכיר שהוא מבטח הדבר שאיננו נראה וגבורתו נראית בגופות הגדולות: משביח. כמו תשבחם משקיט כדרך אתה מושל בגאות הים בעבור שהזכיר וים רחוקים וטעם והמון לאומים המשלים למים כמו את מי הנהר העצומים והנה השם יושיעם מהבצורת ומהבר: וייראו יושבי קצות. כנגד בית המקדש: מאותותיך. והם גבורות המטר כמו עושה גדולות עד אין חקר וטעם מוצאי בקר האותות היוצאות הנראות בבקר ובערב בעבור ירננו בני אדם והנה יהיה מלת תרנין יוצאה לשנים פעולים ורבי משה אמר כי תחלת היום והלילה סוף זה תחלת זה הם שנת הרננה: פקדת. זה הפסוק לאות על שנת בצורת היתה בציון וחשב האויב לבא על ציון להביאה במצור והשם פקד ארצו מה יה ארץ ישראל. ויש אומרים תשוקקיה כמו ותשקיה ואין זה נכון והעד וכפש שוקקה רק הוא כמו וירם תולעים ויבאש וכבר באם וככה רבים וכן הוא פקדת הארץ וכבר שוקקתה ובעבור זה הזכיר פקדת: רבת

רבת · התי"ו כמו ושבת לנפיא והתואר חסר כטעם דברים רבה: תעשרנה · היה ראוי להיות תחת הסי"ן חירק אם המלה מהבניין הכבד ואם מהקל יהיה הפועל יוצא כדרך יעשר שהוא שי"ן שימצא ככה על השלשה בניינים: פלג · המחובר מהמטר ומ"ם רבים שב אל פקודת הארץ · כי כן תכינה · שב אל הארץ · תלמיה ·

רבת תעשרנה · הרבה אתה מעשרה מפלג שלך שהוא מלא מים ותכין בו דגנם של יושבי קצוות כי בכן אתה מכין אותה: תלמיה · הן שורות המחרישה: רוה · כמו לרוה: נחת גדודיה · כמו לנחת גדודיה להכין לגדודיה לעשות נחת לבריות אתה ממוגגה ברביבים של מטר תמוגגה לשון המסה: עטרת שנת טובתך ·

תלמיה ב' וסימ' תלמיה רוה נחת גדודיה · ויחד תלמיה יבכיון: תמוגגנה ג' חס' בליש' בקריא' וסימ' והגבעות התמגגו · ברביבים תמגגנה · ותמגגני תושיה: סו' ישתחוו לך ויזמרו לך חד מן י"ד פסוקין לך לך וסימ' חלילה לך מעשות · עם אשר תמצא את אלהיך · ויאמר עשו יש לי רב · והיה כי יבאך · ושמעת ישראל ושמרת ·

רַבַּת תַּעְשְׁרֶנָּה פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מָיִם
תָּכִין דְּגָנָם כִּי־כֵן תְּכִינֶהָ: תְּלָמֶיהָ
רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶהָ בִּרְבִיבִים תְּמֹגְגֶנָּה
צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ: עִטַּרְתָּ שְׁנַת טוֹבָתֶךָ
וּמַעְגָּלֶיךָ יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן: יִרְעֲפוּ נְאוֹת
מִדְבָּר וְגִיל גְּבָעוֹת תַּחְגֹּרְנָה: לָבְשׁוּ
כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעַטְפוּ־בָר
יִתְרוֹעֲעוּ אַף־יָשִׁירוּ: סו
לַמְנַצֵּחַ שִׁיר מִזְמוֹר הָרִיעוּ לֵאלֹהִים
כָּל־הָאָרֶץ: זַמְּרוּ כְבוֹד־שְׁמוֹ שִׂימוּ
כָבוֹד תְּהִלָּתוֹ: אִמְרוּ לֵאלֹהִים מַה־
נּוֹרָא מַעֲשֶׂיךָ בְּרֹב עֻזְּךָ יְכַחֲשׁוּ לְךָ
אֹיְבֶיךָ: כָּל־הָאָרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ
וִיזַמְּרוּ־לָךְ יְזַמְּרוּ שִׁמְךָ סֶלָה: לְכוּ
וּרְאוּ מִפְעֲלוֹת אֱלֹהִים נוֹרָא עֲלִילָה
עַל־בְּנֵי אָדָם: הָפַךְ יָם לְיַבָּשָׁה בַּנָּהָר
יַעַבְרוּ בְרָגֶל שָׁם נִשְׂמְחָה־בּוֹ: מֹשֵׁל
בִּגְבוּרָתוֹ עוֹלָם עֵינָיו בַּגּוֹיִם ת
תִּצְפֶּינָה הַסּוֹרְרִים אַל־יָרִימוּ לָמוֹ
סֶלָה: בָּרְכוּ עַמִּים אֱלֹהֵינוּ וְהַשְׁמִיעוּ
קוֹל תְּהִלָּתוֹ: הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים
וְלֹא־נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ: כִּי־בְחַנְתָּנוּ
אֱלֹהִים צְרַפְתָּנוּ כִּצְרָף־כָּסֶף:
הֲבֵאתָנוּ בַמְּצוּדָה שַׂמְתָּ מוּעָקָה
בְמָתְנֵינוּ: הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ
בָּאנוּ־בָאֵשׁ וּבַמַּיִם וַתּוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה:
אָבוֹא בֵיתְךָ בְעוֹלוֹת אֲשַׁלֵּם לְךָ נְדָרָי:
אֲשֶׁר־פָּצוּ שְׂפָתָי וְדִבֶּר־פִּי בַּצַּר־לִי:

סוֹגֵי עֲלָלְתָהּ תַּעְתְּרִינָהּ מִן קוּבַּת
דֶּאֱלָהָא דִּי בִשְׁמַיָּא מַלְיָא מִיטְרָא
תְּתַקִּין עִיבּוּרֵיהוֹן אֲרוּם הֵיכְנָא
תְּשַׁכְלְלִינַהּ: מַרְבִּינֵי צִימְחָהָא רַוֵּי
אַשְׁרֵךְ גַּיְיסָהָא בְּצִיְיהָא תְּבָרֵיךְ:
אַכְלִילְתָּא שְׁנַת טוּב בִּרְכָתָךְ ו
וְכִיבְשֵׁי אוֹרְחָךְ יִבַסְמוּן דִּיהֲנָא:
יְבַסְמוּן תּוּשְׁבַּחַת מַדְבְּרָא וְדִיצָא
גִּלְמָת תְּקַסְרַן לְהוֹן: יַעֲלוּן דִּיכְרֵי
עֲלָוֵי עָנָא וּמֵישְׁרַיָּא יִתְחַפְיָן עִיבּוּר
יִתְיַבְּבוּן בְּרַם יְשַׁבְּחוּן:
לְשַׁבְחָא שִׁירָא תּוּשְׁבַּחְתָּא יַבִּיבוּ
קֳדָם יְיָ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא: שַׁבְּחוּ אִיקַר
שְׁמֵיהּ שַׁווּ אִיקַר תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ:
אֲמָרוּ קֳדָם אֱלָהָא מַה דְּחִילִין הִינּוּן
עוֹבָדָךְ בִּסְגִיעֵי עוּשְׁנָךְ יְכַדְּבוּן לָךְ
בַּעֲלֵי דְּבָבָךְ: כָּל יָתְבֵי אַרְעָא יִסְגְּדוּן
קֳדָמָךְ וִישַׁבְּחוּן לָךְ יְשַׁבְּחוּן שְׁמָךְ
לְעָלְמִין: אִיזִילוּ וַחֲמוּן עוֹבָדֵי אֱלָהָא
דְּחִיל מָרֵי תַּקְּפוּפִין עַל בְּנֵי נְשָׁא:
הֲפַךְ יַמָּא דְסוּף לְיַבֶּשְׁתָּא בִּנְהַר
יוֹרְדְנָא עָבְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִיגְלֵיהוֹן
אוֹבִיל יָתְהוֹן לְטוּר קוּדְשֵׁיהּ תַּמָּן
נֶחְדֵּי בְמֵימְרֵיהּ: דְּשַׁלִּיט בְּכֹחַ
גְּבוּרְתֵּיהּ עַל עַלְמָא עֵינוֹי בְּעַמְמַיָּא
מִסְתַּכְּלִין מְסָרְהוֹבִין לָא יִתְרְמוֹן
לְהוֹן לְעָלְמִין: בְּרִיכוּ עַמְמַיָּא
אֱלָהִים וְאַשְׁמִיעוּ קָל תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ:
דְּמַנֵּי נַפְשָׁנָא בְּחַיֵּי דְעָלְמָא דְאָתֵי וְלָא
מְסַר לְאִיזְדַעְזָעָא רִיגְלָנָא: אֲרוּם
בְּחַנְתָּנָא אֱלָהָא אִתְכַּתְּנָא הֵיךְ קִינְאָה
דְּמַתִּיךְ סִימָא: אַעֲלְתָּנָא בִּמְצוּדְתָּא
שְׁוִיתָא שׁוֹשַׁמְתָּא בְּחַרְצָנָא:
אַמְאַכְתָּנָא אַרְכַּבְתָּא מָרֵי מְזוּפִיתָא עַל רֵישָׁנָא דַּנְתָא יָתָנָא כַּדֵּי בְּנוּרָא וּבְמוֹי וְאַפֵּיקְתָּנָא
לִרְוַחְתָּא: אֵיעוּל לְבֵיתָךְ בַּעֲלָוָן אֲשַׁלֵּם לָךְ נִדְרַי: דִּי פַּתְּחוּ סִפְוָותַי וּמַלִּיל פּוּמִי כַּד עָק לִי:

על ידי הגשמי' אתה מעטר בכל טוב את השנה שאתה חפץ להטיב: ומעגליך · הם השמים שהם אבק רגליך: ירעפון · יטפון: דשן · שומן: ירעפו · השמים בנאות המדבר: לבשו כרים הצאן · יתלבשו השרון והערבה מן הצאן הבא' לרעות הדשא אשר הצמיח המטר: ועמקים יעטפו בר · על ידי המטר יהיו מעוטפים העמקים בתבואה ואז יתרועעו הבריות תרועת שמחה וישירו מרוב הברכה: זמרו כבוד שמו · זמרו בכבוד שמו אי כתי' כפרו כבוד שמו בזמר ושיר: מה נורא · כל אחד ממעשיך: ברוב עוזך · כשאתה מראה לעולם עוזך על ידי דבר או חרב או רעב או ברקי' אויבך הרשעי' מרוב פחד מודים על כחש ועבירות שבידם ע"כ התו': נורא עלילה · יראתו על בני אדם פן ימצא להם כשעכי כל ית מעשיהם גלוים לך: הפך ים ליבשה · ים סוף: שם נשמחה בו · מכ' שם היה דבר שהיה נשמח בו: אל ירומו · אל תהי ידם רמה · ברכו עמים אלהים · על נפלאותיו שהוא שם בחיים נפשנו בחיים בגלות ואיננם יכולין להשמיד אותנו: כי בחנתנו · בצר' בגולה: צרפתנו · להסיר הסיגים ממנו שנשוב בתשובה לפניך כמו שצורפים הכסף להסיר הסיגים ממנו: הבאתנו במצוד' · במקו' צר כמו במאסר: מועקה · לשון מסגר וכל המעיק המציק כמוהו: הרכבת אנוש לראשנו · מלכי כל אומה ואומה: אבא ביתך · בבנותך בית המקדש נשלם כ נדרינו שנדרנו בגולה:

מחים

כמו בתלם עבותו ויש אומרים כחת גדודיה הורד גדודותיה כמו על כל ידים גדודות ו והם קוים לחרים דמש הכתו' לגדודות והטעם שירוט ויש אומרים מגזרת גדוד יגודנו ו והטעם על הגשמים ו והטעם על הזרעים: עטרת · עד שתהיה זאת הסנ' בקרב שנים כמו המלכה בעלת ה העטרת בתוך הבנות וטעם ומעגליך דרך משל והמעגל הם ה המקומות העשויות ל להתחבר מי גשמי ה הגלות: ירעפו · הנה מעגליך ביישוב ונאות מדבר כמו נות רועים והגבעות תחגר' גיל בהראות הדשא ו והעשב: לבשו · כמו עם חלב כרים שיהיו רבים וקדמונינו ז"ל פירשוהו לשון נקייה והנכון בעיני כי כרים כמו כר כרחב והעד והעמקים: יעטפו · מגזרת המתעטה כמו ילבשו ויתרועעו מגזרת תרועה כדרך ההרים והגבעו' יפצחו לפניכם רנה: למנצח · הריעו לאלהים · לא הזכיר שם המחבר ובעבור היותו לשון רבים ולא ימצא ככה ברוב ה המזמורים שהם לדוד על כן יתכן שגם זה המזמור לאחד ה המשוררים: זמרו · טעם שימו כי תהלתו כבוד הוא לכם והטעם בתהלתו תכובדו: אמרו · מה נורא · כל אחד ממעשיך כמו ב בנות צעדה עלי שור וטעם יכחשו שיעידו כי שקר וכחש הוא ב בידם: כל · הזכיר אויביך הקרובי' ואמר כל הארץ ואין הפרש בין יזמרו לך או ו ויזמרו לך והטעם כ כפול: לכו · יאמר זה לזה לכו בואו כמו

לא תטע לך אשרה · וכתבת עליהן את כל דברי · למען הקים אתך · בחר לך אחת מהנה · וחברו דוד"ה · מה אעשה לך אפרים · אם גנבים באו לך · כל הארץ ישתחוו לך · מה יתן לך ומה יוסיף: רגלנו ג' חד חס' וסימ' ולאמים תחת רגלינו · ולא נתן למוט רגלנו · עומדות היו רגלינו · מציעהא חס': ובמים ג' פתחין באתנחתא ובסוף פסוק וסימ' באנו באש ובמים ותוציאנו · וישם נהרות למדבר · ארץ לא שבעה מים וסימ' בלשון ארמי במדברא ונורא גהנם · וב' זקפי' קמצין וסימ' ארץ נחלי מים · יבשו אפיקי מים וסימ' בלשון ארמי נחלי איבשין · וכל אסף דכוו' בב"ג פתחין דמסרינן ברישא:

לכו נא ונוכחה והטעם לכו אליכו: נורא · דבק עם עלילה נורא המעשה והאומר כי הה"א נוסף והוא כמו עליון תועה הוא כי הה"א סימן לשון נקבה כי לא ימצא בשמות הה"א נוספת רק אם היתה המלה מלעיל ומורק ומורקה כמו צדק וצדקה: הפך · יספר מעשה השם הקדמונים וטעם בנהר הוא הירדן שעברו ישראל בשמחה והארון עומד: מושל · אין עולם בכל זמן בכל המקרא רק זמן ונכח והטעם שהשם מושל לעולם כמו מושל נכח ברוב גבורתו וממשלתו בגוים שהוא רואם כי אין נכון להיות בי"ת בגבורתו כמו משל בנו כי אין לו טעם · הנה הזכיר כי ממשלתו בים וביבשה על כן לא ירומו הסוררים המורדים בו: ברכו · הטעם העמים כמו היבוסים שהיו תחת יד ישראל או יאמר לכל כולנו חייבין לברך השם ויש אומרים כי טעם עמים ישראל כמו אחריך בנימן בעממיך והוא הנכון: כי · דרך משל בעבור צרה שבאה אליהם והשם נסם לדעת אשר בלבבם גם זה דרך משל כי הכל לפניו גלוי טרם בראותו לב המחשב: הבאתנו · כמו במצודה רעה: מועקה · כמו עקת רשע צרה וככה קרוב ומועקה שם או הוא פעול ותחסר מלת התואר והטעם שהוא דבר מציק מתניהם: הרכבת · הטעם שהוא רוכב על במותינו וכהיה כמו הבאים באש או במי' כמו מכה אביו ואמו וטעם לרויה לאויר כי באש יבש ובמים ישטף: אבוא · דברי המשורר או ידבר על לשון הפקיד על המלחמה: אשר פצו · הוא הנדר כמו ואנכי פציתי פי:

עלות

רשי

מיחים. שמנים למון מוח: כל יראי אלהים. הם הגרים שנתגיירו: אליו פי קראתי. כשהייתי בגולה קראתיהו וספרנו רוממותיו בלשוננו. ורומם. כמו ונתרומם. תכ׳. בפי קראתי אליו ורומם שם תלה רוממות שלו מוכן תחת לשוני להוציאו בפה כמו יכחידנה תחת לשונו: און אם ראיתי וגו׳. לא פעל עמנו כחטאתינו עשה עמנו כלא רואה ולא שומע און שבלבבנו: אכן. באמת ים לדעת: אשר לא הסיר תפלתי מלפניו וחסדו לא הסיר מאתי: ויאר פניו. להראות פנים שוחקות לתת טל ומטר: לדעת בארץ דרכך. להודיע שמדתך להטיב לעמך ועל זה יודוך וישמחו וירננו לאומים: כי תשפוט עמים במישור. לזכות: תנחם. תנהגם בדרך המישור ועל זאת יודוך עמים כולם: ארץ נתנה יבולה. וגם על הארץ שכת׳ יבולה ועל אשר יברכנו השם: וייראו אותו כל אפסי ארץ. שיאמרו ראו אלו שהיו יראי השם איך ברכם וגדלם: יקום אלהים ויפוצו אויביו. עשו וכיוצא בו: כהנדוף. כהתנדף כאשר יתנדף העשן כן יתנדפם: מפני אלהים. מפני הארון בימי משה ובנוחה יאמ׳ שובה יי׳ וגו׳: וישישו בשמחה. וזהו המשום וכן יאמרו שירו לאלהים וגו׳: סולו. לשון שבח וכן לא תסלה בכתם אופיר המסולאים בפז: ביה שמו. בשם יה שהוא לשון יראה כדמתרגמינן דחילא עזי וזמרת יה וכן כי יד על כס יה ב בתרגום וכן כי ביה יי׳ צור עולמים אדי בכן תתפרקון במימ׳ דחילא יי׳ ותקיף עלמא אומר המשורר שבחו לפניו וגורו מפניו ועלזו וזהו דוגמת האמור במקום אחר וגילו ברעדה: אבי יתומים. זהו השבח שתשבחו לפניו כל הענין עד סוף כל המזמור אבי יתומים שנעשה אב לישרא׳ שהם יתומים כמו שנאמר יתומי׳ היינו ואין אב: ודיין אלמנות. שנעשה משפטה של ירושלם שנאמר בה היתה אלמנה:

מושיב

אבן עזרא

עולות מיחים. על משקל מתים והשם חסר וככה עולות כבשים שמנים בעלי מוח: אלים. הם הגדולים וסלה באמת: לכו. אשר עשה אלהים לנפשי: אליו פי. יחסר בי״ת כמו כי ששת ימים בפי קראתי: ורומם. ויותר מרומם היה תחת לשוני רמז ללב ויש אומרים כי הטעם כפול ורומם כמו ומורק ושוטף: און. כאשר הייתי קורא בפי אילו היה און בלבי לא היה השם שומע מה שאני קורא והאות שלא היה און בלבי: אכן. כמו אכן נודע הדבר: ברוך. שעזרני להתפלל ולא הסיר וחסדו היה שאתפלל אליו: למנצח. אלהים יחננו. גם זה המזמור לא ידענו מי חברו: אלהים יחננו. כמו חנונו אתם כמו אשר חנן וטעם יברכנו ש שיוסיף על אשר יחוננו וטעם יאר פניו שנמצא חן בעיניו כ כאשר כשאל מאתו: לדעת. אז יהי נודע דרך השם לברך ה המעטים ולהושיעם: יודוך. גם יודוך אז עמים: ישמחו. הטעם הנה בעבור ה הטובות שתעשה ע עמנו: יודוך עמים. גם בעבור משפטיך כי תצדיק צדיק ו ותרשיע רשע ותשקיט הארץ בהשפט הרשע גם על זה יודוך: ארץ. ושב לבאר מה טעם יברכנו שהארץ תתן יבולה: יברכנו אהים. בכל מעשינו אז יראו אותו כל אפסי ארץ שלא שמעו את כבודו ואת גדלו: למנצח לדוד. יקום אלהים יפוצו אויביו. זה המזמור נכבד מאד ורבים מפרשים פ פירשוהו על מתן ת תורה ועדותם יי׳ בם סיני בקדש רק לא י יוכלו לדבק הטעמים כי אחר שנכנסו לארץ ישוב לבקיעת הים כ בצאת אבותינו ממצרי׳ וזאת איננה דרך כ כונה והנכון בעיני כי זה המזמור חברו דוד על המלחמה ש שהיתה לו עם ערלים ורוב מחנהו היה יהוד׳ ובנימן וזבולון ונפתלי אז נראתה גבורתם במלחמה על כן הזכירם והעד שהחל יקום וזה דומה לדברי משה קומה יי׳ והטעם כי בקומו ינוסו מיד המשנאים וטעם הקימה הראות גבורתו: כהנדוף. בא תנדוף שלם כמו וכל עצביכם תנגשו: כהמס. שם הפועל מפעלי הכפל: דונג. שעוה: יאבדו רשעים. הם הנלחמים עם דוד: וצדיקים. שהם עם דוד והם ישראל ישמחו: שירו. יאמרו אלה לאלה שירו לאלהים: סלו. כמו סלסלה כענין הללו: בערבות. שם לשמים ורבי משה אמר נקרא כן שמים בעבור שהוא רחב גם אמר כי מלת סלו כמו סולו סולו המסילה וטעם לרוכב בערבות הוא החוגג אל בית השם שהוא רוכב ערבה והנכון שהוא לרוכב בשמי שמי קדם ובעבור כי התנועות שלם האחת עולה כמו האש וכנגדו ההר והשנית יורדת כמו הארץ וזה כנגד השפלה והערבה אמצעית כתנועת הגלגל ובי״ת ביה משרת והטעם בשם הזה סולו אותו ורוממוהו לא כאשר חשבו רבים כי הבי״ת עיקר עד שיעשו כן עם כל האותיות וככה כי ביה יי׳ תוקף הנכוח: אבי. אעפ׳ שהוא עליון שהוא רוכב בערבות כמו כי רם יי׳ ושפל יראה והוא היתום אשר אין לו עוזר ואפילו דעת אין לו וככה בתורה כי יי׳ אלהיכם הוא אלהי האלהים ואחריו עושה משפט יתום ואלמנה וטעם במעון קדשו אף על פי שכבודו מקום גבוה ויתומים בתחתית התחתית שהיא הארץ:

אלהים

מסורה

שמע אלהים ג׳ כי שמע אלהים את קול הנער. שמע אלהים ויתעבר. אכן שמע אלהים הקשיב: ס״ז יאר ב׳ וסימ׳ פניו אליך. יאר פניו אתנו סלה. ואינון מן א״ב מן ב״ב י׳ ברישיה וסימ׳ נמסר במסרה רבתא בערך יוד: מישור י׳ מ״ל וסימ׳ נמסר במלכים סימ׳ ב׳. ארץ יג ר״פ בקריא׳ וסימ׳ לקבן כסי׳ כ״ח. נתנה יבולה ד׳ חס׳ את בליש׳

עֹלוֹת מֵיחִים אַעֲלֶה־לָּךְ עִם־קְטֹרֶת מיחן·
אֵילִים אֶעֱשֶׂה בָקָר עִם־עַתּוּדִים מיחן
סֶלָה: לְכוּ־שִׁמְעוּ וַאֲסַפְּרָה כָּל־יִרְאֵי ל׳· ל׳
אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְנַפְשִׁי: אֵלָיו
פִּי־קָרָאתִי וְרוֹמַם תַּחַת לְשׁוֹנִי: אָוֶן ל׳
אִם־רָאִיתִי בְלִבִּי לֹא יִשְׁמַע אֲדֹנָי: קל״
אָכֵן שָׁמַע אֱלֹהִים הִקְשִׁיב בְּקוֹל יח׳· ג׳
תְּפִלָּתִי: בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־ ב׳ א׳ ר״פ וא׳ כ״פ
הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי:

סז לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר

שִׁיר: אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר ב׳ ט״ר״פ· ב׳ וי׳ פכין
פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה: לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ
בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים
אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: יִשְׂמְחוּ
וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מ
מִישֹׁר וּלְאֻמִּים בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה: כול ל׳ כ בח׳ חל׳ דמ׳
יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים
כֻּלָּם: אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ יד ר״פ· ד׳ חס׳ את בל׳
אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים
וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ: ה׳ רבין· ה׳ חל׳ נסיב׳

סח לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר

שִׁיר: יָקוּם אֱלֹהִים יָפוּצוּ אוֹיְבָיו ל׳· ת׳ חל׳
וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאָיו מִפָּנָיו: כְּהִנְדֹּף עָשָׁן ב׳ חל׳· ל׳
תִּנְדֹּף כְּהִמֵּס דּוֹנַג מִפְּנֵי־אֵשׁ יֹאבְדוּ ל׳· ל׳
רְשָׁעִים מִפְּנֵי אֱלֹהִים: וְצַדִּיקִים ד׳
יִשְׂמְחוּ יַעַלְצוּ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְיָשִׂישׂוּ ל׳
בְשִׂמְחָה: שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ
שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ ב׳
וְעִלְזוּ לְפָנָיו: אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן ל׳
אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ:

תרגום

עלוון שמינין אסיק קדמך עם קטורת בוסמין קרבן דיכרין א אעביד תורין עם ברחי לעלמין: איזילו שמעו ואשתעי כל דחליא דאלהא מה דעבד לנפשי: לותיה בפומי קריתי ותושבחתיה תחות לישני: שקר אין חמיתי בלבי האפשר דילא ישמע יי׳: בקושטא שמע אלהא אצית בקל צלותי: בריך אלהא דלא אעדי צלותי וטוביה מיני: לשבחא בנגינתא תושבחתא ושירתא: אלהא יחוס עלנא ויברכיננא ינהיר זיו אנפוי עמנא לעלמין: להודע בארעא אורחך בכל עממיא פ פורקנך: יודון קדמך עממיא אלהא יודון קדמך עממי כולהון: יחדון וידוצון אומיא ארום תדין עמיא בתירוצא ואומיא בארעא תדברינון לעלמין: יודון קדמך עמיא אלהא יודון קדמך עמיא כולהון: ארע יהבת איבה יבריך יתן אלהא אלהנא: יבריך יתן אלהא וידחלון יתיה כל סייפי א ארעא: לשבחא לדוד תושבחתא ושירא: יקום אלהא יתבדרון בעלי דבבוי ו ויערקון סנאוי מן קדמוי: היכמה דישקיף תננא ישקפון היכמה די יתמסי שעוא מן קדם אשא יהובדון רשיעיא מן קדם אלהא: וצדיקיא יחדון וידוצון קדם יי׳ ויחדון בחדוא: שבחו קדם אלהא שבחו שום יקריה קלסון ליתיב על כורסיה יקריה בערבות יה שמיה וביעו קדמוי: אבוהון דיתמי ודיינהון דארמלן אלהא במדור בית שכינת קודשיה: אלהא די מזוג זוגים יחידאין לבר זוגא כחד דאפיק בית ישר׳ דהוון אסירין במצרים על עובדיהון דאבהתהון כשרין בפומבי ברם פרעה ומשיריתיה דסריבו לשלחותהון שרון צחיחין:

מסורה

בנתינה וסימ׳ ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ. ונתן עץ השדה את פריו. גם יי׳ יתן הטוב. ארץ נתנה יבולה: ס״ח אויבינו ה׳ מ״ל וסימ׳ הנה כן נולד לך. יקום אלהים יפוצו. הרימות ימין צריו. אויביו ילבשו בשת. ברצות יי׳ דרכי איש גם אויביו: ביה ב׳ וסימ׳ כי ביה יי׳ צור עולמים. סלו לרוכב בערבות ביה שמו:

מיחים ל׳ מל׳ דמל׳ וחד חס׳ יוד קדמ׳ ויתכל׳ חים

אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא
אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת אַךְ סוֹרְרִים
שָׁכְנוּ צְחִיחָה: אֱלֹהִים בְּצֵאתְךָ לִפְנֵי
עַמֶּךָ בְּצַעְדְּךָ בִישִׁימוֹן סֶלָה: אֶרֶץ
רָעָשָׁה אַף שָׁמַיִם נָטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים
זֶה סִינַי מִפְּנֵי אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים נַחֲלָתְךָ
וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ: חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ
בָהּ תָּכִין בְּטוֹבָתְךָ לֶעָנִי אֱלֹהִים:
אֲדֹנָי יִתֶּן אֹמֶר הַמְבַשְּׂרוֹת צָבָא רָב:
מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן וּנְוַת בַּיִת
תְּחַלֵּק שָׁלָל: אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין
שְׁפַתָּיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף
וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ: בְּפָרֵשׂ
שַׁדַּי מְלָכִים בָּהּ תַּשְׁלֵג בְּצַלְמוֹן:
הַר אֱלֹהִים הַר בָּשָׁן הַר גַּבְנֻנִּים הַר
בָּשָׁן: לָמָּה תְּרַצְּדוּן הָרִים גַּבְנֻנִּים
הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ אַף יְהוָה
יִשְׁכֹּן לָנֶצַח:

אֱלָהָא כַּד נְפַקְתָּא בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא וּבְעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא קֳדָם עַמָּךְ כַּד טַיֵּילְתָּא בְּמַדְבְּרָא דִישִׁימוֹן לְעָלְמִין: כַּד יְהַבְתָּא אוֹרַיְתָא לְעַמָּךְ אַרְעָא אִתְרְגִישַׁת לְחוֹד שְׁמַיָּא אַטִיפוּ טַלָּא מִן קֳדָם יְיָ דֵּין סִינַי סְלֵיק תְּנָנֵיהּ כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא מִן קֳדָם דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹי יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל: כַּד שְׁמַעוּ בֵית יִשְׂרָאֵל יַת קָל גְּבוּרְתָּךְ פַּרְחוּ נַפְשֵׁיהוֹן מִן יַד אֲחֵיתְתָא עִילָוֵיהוֹן טַלִּין דִּיתְחַיּוּת וּמִיטְרִין דִּרְעוּא אֲרִימְתָא אֱלָהָא עַל אַחְסַנְתָּךְ וּכְנִשְׁתָּא דְאִשְׁתַּלְהִיַת אַתְּ אַתְקֵינְתָּא: חֵיוָתָךְ אִתְיַבְתָּא בַּהּ אַתְקֵינְתָּא מַשְׁרִיַת מַלְאֲכַיָּא לְאוֹטָבָא לַעֲנִיֵי אֱלָהָא: יְיָ יְהַב פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא לְעַמֵּיהּ בְּרַם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מְבַשְּׂרִין מֵימַר אֱלָהָא לְחֵילָוָת רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל: מַלְכְּוָתָא עִם חֵילְוָתְהוֹן אִטַּלְטְלוּ מִן פַּלְטֵיהוֹן וְחַכִּימַיָּא אִיטַּלְטְלוּ מִן מַדְעֵיהוֹן וּכְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל מְפַלְּגָא עֲדָאָה מִן שְׁמַיָּא: אִין אַתּוּן מַלְכַיָּא רַשִׁיעַיָּא שָׁכְבִין בֵּינֵי קִילְקַלְתָּא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דַּמְיָא לְיוֹנְתָא מִטַּלְלָא בַּעֲנָנֵי יְקָרָא מְפַלְּגָא בִיזַּת מִצְרָאֵי סִימָא חֲקִיק וְטִיס בְּרִיַּיהָא מַלְיָין אוֹבְרִיזִין סַנְיָן: כַּד פָּרְסַת אִידָהָא עַל יַמָּא בִּצְלוֹ שַׁדַּי אַמְאִיךְ מַלְכְּוָן וְאַמְטִילְתָּא עֲנָן גֵּיהִנָּם הֵיךְ תַּלְגָּא פְּצָא יָתָהּ מִטּוּלָא דְמוֹתָא: טוּר מוֹרִיָּה אֲתַר דִּי פַלְחוּ אֲבָהַת עָלְמָא קֳדָם יְיָ אִיתְבְּחַר לְבִנְיַין בֵּית מַקְדְּשָׁא וְטוּר סִינַי לְמוֹהֲבִית אוֹרַיְתָא טוּר מַתְנַן טוּר תָּבוֹר וְכַרְמֶל אִתְפְּסִילוּ אִתְעֲבִיד לְהוֹן גִּיבְּבָא הֵיךְ טוּר מַתְנַן: אֲמַר אֱלָהָא לְמָה אַתּוּן טָפְזִין טוּרַיָּא לֵית רַעֲוָתִי לְמִיתַּן אוֹרַיְתָא עַל טוּרַיָּא גְיוֹתְנִין מִבַּסְרַנַיָּא הָא טוּר סִינַי דְּמַכִּיךְ רְגַג מֵימְרָא דַיְיָ לְאַשְׁרָאָה עֲלוֹי שְׁכִנְתֵּיהּ לְחוֹד בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא יְיָ יִשְׁרֵי לְעָלְמָא:

בצעדך ב׳ וסימ׳ משדה אדם. בישמן סלה: ארץ י״ג ר״פ בקריא׳ וסימ׳ ארץ מצרים לפניך במיטב הארץ. ארץ רפאים תחשב. ארץ חטה ושערה. ארץ אשר לא במסכנת תאכל. ארץ אשר יי׳ אלהיך דרש. ארץ ארץ שמעי. ארץ נתנה יבולה. ארץ רעשה אף שמים נטפו. ארץ פרי למלחה. ארץ נתנה ביד רשעי. ארץ עיפתה כמו אפל. אל תכסי דמי. ארץ ממנה יצא לחם: בה ג׳ בפי׳ רפי׳ וסימ׳ קו תהו ואבני בהו. וקול המון שלו בה.

אבן עזרא

אלהים. ביתה. על דרך כי בית יעשה לך יי׳ ויעם להם בתים אים וביתו מה לבית והטעם כי היחידים ישימם רבים ויושיבם ומלת בכושרות קשורה עם אסירים כאילו אמר אסורים בזיקים וטעם כושרות הכבל שטעמו כמו ידיה שלחה בכישור וטעם סוררים העושים חמס ליתומי׳ ומלת צחיחה כמו צחה צמא כמו והשביע בצחצחות נפשך יבושת וזה הפך מושיב יחידי׳ ביתה לפנים ביישוב וצחיחה מקום צמאון: אלהים. כל המפרשי׳ פירשו כי בעת מתן תורה רעשו שמי׳ וארץ וככה אלוה מתימן יבוא וכן יי׳ מסיני בא וכן יי׳ בצאתך משעיר וככה אלהים בצאתך לפני עמך וזה הכתוב יכחישם כי לא יתכן לומר על מתן תורה בצעדך בישימון סלה כי ישימון מג׳ והכמות תשמכה ובהיות ישר׳ בסיני היו ביישוב לא בתוהו יליל ישימון שהוא המדבר הגדול והנורא בארץ לא עבר בה איש וזה היה אחר נסעם מהר סיני ועוד כי אין כתו׳ בתור׳ שהארץ רעשה גם שמים ביום מתן תורה רק הר סיני חרד לבדו. וזה פי׳ הפסוקים כתוב בתורה יי׳ מסיני בא כי מסיני החל לבוא במחנה ישראל ולא נראתה גבורתו רק אחר שסבבו את הר שעיר כתוב ופארן סמוך אליהם כיכן כתו׳ ואת החורי בהררם שעיר עד איל פארן וזה הוא בצעדך משדה אדום וככה אלוה מתימן יבוא שהוא כמו תימן אומר וטעם בצאתך לפני עמך לכת הארון ית׳ תחלה כאשר נסעו מהר סיני וטעם ארץ רעש׳ כמו וירגזו ההרי׳ שפחדו כל הגוי׳ אלא תראה בשירת דוד אמר ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי והטעם כמעט היה הופך כל העולם ובעבור היות הארץ עומדת אמר רעשה הארץ כאשר רעשה סיני ביום מתן תורה מפני השם ור׳ משה אמר כי זה סיני טעמו הנה זה עד בעמוד הכבוד עליו וטעם אלהי ישראל כי בעבור ישראל ירד האלהים על הר סיני: גשם. הנה טעם אלהים בצאתך לפני עמך לספר תהלת כבוד ישראל ומלת תניף תרוה כמו נפתי משכבי: נחלתך. היא ארץ ישראל והטעם כי השם ירוה אותה לעולם כדרך תמיד עיני יי׳ אלהיך בה וטעם ונלאה הילו היתה נלאה אתה כוננתה אותה: חייתך. קהלתך כמו חית פלשתים והנה יספר שנכנסו ישראל לארצם וטעם תכין לנכח השם שהיתה לישראל בעת עניים תכין להם שתטיב להם: אדני. אמר. דבק עם המבשרות והטעם השם יקים דברי הנשים המבשרות בשיריהן: צבא רב. מישראל כי תאותם וכל שאלתם שתגבר יד ישראל וזה הוא האומר מלכי צבאות ידודון ידודון מפניכם והטעם כי מלכי צבאות הגוים יברחו מפניכם וידודון פעמי׳: ונות בית. הקהלה שנשארה בירושלם שלא יצאה למלחמה תחלק שלל אף כי היוצאת: אם. בין שפתים. כמו שפות הסיר שהוא כעין שחרות והטעם לא תפחדו מהאויב כי אילו הייתם שוכבים בין שפתים אתם לבנים כמו יונה שהיא נחפת בכסף: ואברותיה. כמו מי יתן לי אבר כיונה: בירקרק. עין הזהב כמו ונהפכו כל פנים לירקון והטעם מהרה תתבער מן השחרות ויראה הלובן: בפרש. טעם שדי כמו מנכח כאשר פירש הנגיד ומלכים הם מלכי ארץ ובה שב אל תיתך ישבו בה ותשלג יראה הלובן כמו השלג הנמצא תמיד בצלמון והוא הר ידוע הנמצא בעבר הירדן מזרחה: למה. יספר שבח ארץ ישראל: הר גבנונים. מגזרת או גבן או דק אולי ככה הוא: למה תרצדון. תשפלו אתם הרים גבנונים וזה הטעם דבק עד אם תשכבון בין שפתים והטעם לא תשפל הר בשן כי אתה הר שחמדו המלאכים לשבת בו אף השכינה תשכן שם:

רשי

מושיב יחידים ביתה. ישראל שהיו מפוזרין כנסם יחד איש איש מבחוץ והושיבם בית שלם וכניסיה שלימה: מוציא אסירים בכושרות. הוציא את ישראל ממצרים בחדש שהוא כשר להולכי דרכים לא חמה ולא צנה: אך סוררים. מצרים: שכנו צחיחה. כשארה ארצם ציה ושממה: מצאתי בצעדך. כשצעדתה בצעדך בצער סלך׳. סלה שם הראיתנו זה דרכך לעולם לכל צרה גאולה: זה סיני. גם הוא רעש מפני יי׳ אלהי ישראל: גשם נדבות תניף. עוד זאת עשית לנו אם הזרכנו לגשמים הניפותה והטלת עלינו תמיד גשמי נדבה וברכה: נחלתך ונלאה אתה כוננת. כשהיתה נחלת ארצך נלאה ונמאה למטר אתה כוננת אותה. מצאתי נחלתך ונלאה הקרויה נחלתך והיא נלאה כלומר פעמי׳ שהיא כך: חיתך ישבו בה. עדתך ישבו בה כמו ויאספו פלשתים את מחניהם לחיה. ד״א חיתך כנסת ישראל קרויה בהמתו וחיתו של הקב״ה: תכין בטובתך. כשיצאו ממצרי׳ הסיבותם במדבר ארבעים שנה לפי שעמדו כנעניים וגירשו את האילנות ובתוך כך שעכבו במדבר עמדו ותקנו הכל: יי׳ יתן אומר המבשרות וגו׳. אומר מאמר עוד הוא ישאג בקול להשמיע צבאות הגוים הרבים ומהו האומר מלכי צבאות הגוים ידודון ידודון יתנדדו ויטלטלו מתוך ארץ ישרא׳ וכנסת ישרא׳ שהיא נות בית תחלק את שללם כמו שנאמר והיה סחרה ואתננה קדש וגו׳: אם תשכבון בין שפתים וגו׳. כל זה האומר יאמר להם אם אתם שכבתם בין תחומיכם והתענגתם בתענוגים זאת יונתי כנסייתי כנפיה נחפה בכסף ומהו הכסף והחרוץ בפרש שדי וגו׳ כשפירש הקב״ה לפניהם תורתו אשר המלכים נשלגים ומתלבנים בה בארץ צלמות וחשך אז נחפו כנפיה בכסף וחמדתה של תורה ומצות כנפי יונה שלומ״א בלע״ז. ואברותיה כנפים שעופפת בהן: בירקרק חרוץ. פתר דונש בן לברט החרוץ הוא זהב ולכך נתנו המשורר אצל הכסף: וירקרק החרוץ הוא הזהב אשר יובא מארץ החוילה ומארץ כוש זהב טוב מאד מאד לא הוא ירוק ולא הוא אדום ולכך קראו ירקרק כמו לבן אדמדם שאינו לא לבן ולא אדום ולכך נכפל ירקרק אדמדם: מלכים. אלו תלמידי חכמים כמו שנאמר בי מלכים ימלוכו: בפרש. לשון ופרש את השמלה בוררין את הדבר כשמלה חדשה: הר אלהים הר בשן. והיכן פירשה בהר סיני שהוא הר אלהים וסמוך לבשן בעבר הירדן: הר גבנונים. הר המיוחד בהרים: גבנונים. לשון הרים על שם גובהם כמו ותבני לך גב כל דבר גבוה קרוי גב: למה תרצדון הרים גבנונים. כל זה מוסב על יי׳ יתן אומר עוד יאמר להם למה תרצדון הרים גבנונים למה תארובון אתם ההרי׳ גבנונים הגבוהי׳ להשחית את ההר אשר חמד אלהים לשבתו לשרות עליו שכינה הוא הר הבית אף הוא לנצח ישכון שם קדושתו קדושת עולם משנבחר לשבתו לא שרת שכינה במקום אחר. ראיתי ביסודו של ר׳ משה הדרשן רצד הוא מארב בלשון ערבי אבל מנחם פי׳ תרצדון כמו תרקדון אף אותו לשון נופל על השיטה הזאת:

רכב אלהים וגו׳ ׃ עוד זה מוסב על מי יתן אומר להזכיר חבת עמו אף כשנגלה רכב אלהים רבותים של אלפים שנאנים שנונים מלאכים חדים ׃ וה׳ היה ביניהם בסיני בקדש אף שם עלית אתה נגד עמי משה בן עמרם למרום שבית שבי את התורה ולקחת מתנות מן העליונים לתתם לבני אדם ׃ אף סוררים לשכון יה אלהים ׃ אף עוד גרמת שישכון הקב״ה במשכן בתוך עם שהיו סוררים וממרים ומקניטי׳ אותו ׃ ברוך ה׳ וגו׳ ׃ זה מן השיר האמור למעלה שירו לאלהים ׃ יעמוס לנו ׃ יתן לנו ישועה רבה מכל עומס ככל אשר נוכל שאת משאתי יום יום יעמוס לנו כל הימים כן מנהג בנו לכל צרה ישועתה ׃ האל לנו אל למושעות ׃ אל מושיע הוא לנו ולפניו יש הרבה תוצאות מיני מות תוצאות דרכים אל המות אף לא עלינו הוא נותנם אבל ימחץ בהם ראש אויביו ׃ קדקד שער ׃ קדקדו של עשו שהוא איש שעיר המתהלך תמיד באשמיו ואינו חוזר מרשעו ׃ אמר ה׳ מבשן אשיב ׃ כי כן הבטיח להשיב אותנו מתוך א׳ אבירי בשן ומאיי הים ׃ למען תמחץ ׃ רגליכו ׃ בדם ׃ כשימחץ את ראש האויב תהא רגליכו בוקעת בדמם תמחץ לשון בוקע בתוך הדם כמו מחצה וחלפה רקתו כמו בקעה ולשון משנה הוא והיו עולי רגלים בוקעים עד ארכובותיהם בדם ד״א תמחץ שם כלי שמוהלין בו יין מן הבור מחץ שמו במסכת עבודה זרה ׃ ולשון כלביך מדם האויבים ׃ מנהו ׃ תהי פרנסתו כדאמרינן מאי משמע דמן לישנא דמזוני הוא דכתיב אשר מנה את מ׳ מאכלכם וגו׳ ׃ ראו הליכותיך אלהים ׃ כלומר אלו כחה לך להושיע שבשראו הליכותיך ב׳ בקדושתך בים קדמו שרי׳ לשורר לפניך שירת הים ואחרי׳ באו הנוגנים אלו המלאכים ׃ בתוך עלמות תופפות ׃ בתוך מרים ונערותיה אשר לקחה התוף ב׳ בידה ואמרו בשבחם במקהלות ברכו אלהים ׃ ממקור ישרא׳ ׃ אף עוברים שבמעי אימן אמרו שירה ׃ שם בנימן ׃ הצעיר הנעשה רודה עליהם רודם כמו רודה משם זכה להיות מלך לפי שירד תחילה לים וכן אמר לו שמואל לשאול הלא אם קטן אתה ב׳ בעיניך ראש שבטי ישראל אתה ותרגמו יונתן שבטא דבנימן עבר בימא ברים כל שאר שבטיא ׃ שרי יהודה רגמתם ׃ מתקנאים בהם וזורקין בהם אבנים וכן שרי זבולן ונפתלי וכן אמר לו צוה אלהים עוזך ׃ ד״א רגמתם ריקמתם לבושי בגדי ריקמתם לשון ארגמן כך חברו מנחם ׃ עוזה אלהים וגו׳ ׃ עכשיו חוזר המשורר לתפילתו שהתפלל יקום אלהים ויפוצו אויביו עוזה אלהים והתגבר אשר כל אלה פעלת לנו ׃ מהיכלך על ירושלם וגו׳ ומתוך שיראו המלכים כבוד היכלך אשר על ירושל׳ יובילו לך דורון ושי ׃ גער חית קנה ׃ הוא עשו שנמשל כחזיר יער הדר בין הקנים ׃ עדת אבירים בעגלי עמים ׃ עם שסמכו ועשתו כפרים אבירים בתוך שאר האומות שאינם אלא כעגלים לנגדם ׃ מתרפס ברצי כסף ׃ אינם מתרצים לכל אדם אלא אם שן מרבה להם מעות ׃ בזר עמים ׃ פזרו את השבטים כד״א אף חובב עמים ותמיד קרבות יחפצון חפצים להלחם בנו ׃ יאתיו

רכב ׃ זה דבק עם חמד אלהים לשבתו וטעם רבותים כמו שבשות אלישע רבבות רבות ׃ אלפי ׃ כנים במספר כמו אלף אלף ואלף׳ שנאן תחת יוד בבנין קניין וי״א כי זה רמז למספר הלוים במדבר ואין זה מטעם המזמור וטעם ה׳ בם השכינה בם בסיני בקדש ויחסר כף כמו ועיר פרא אדם יולד והנה הטעם כי קדושת ארץ ישראל בהר סיני ׃ עלית ׃ דברי בן אדם לדוד וזה אמרו ברוח ה׳ הקדש או תפלה וטע׳ למרום המגבהים ה׳ הגבוהים ׃ לקחת מתנות באדם ׃ העבדים המכרים ואף סוררים ויכרתו ברית עמך הסוררים שיתגיירו וישכנו עם מקום השכינה ׃ ברוך אדני ׃ יודה השם שהגביר ידו ׃ יעמוס לנו ׃ ברכותיו וי״א כי הפעול הוא ישועתנו ויהיה האל בעבור אל למושעות לנו ה׳ לנו הוא ולבדינו למושעות ויש לו תוצאות וסבות להמית אויבינו ׃ אמר ׃ פירושי׳ רבים ראיתי ואין אחד מהם קשור באשר לפניו ואחריו ולפי דעתי כי פירושו כי האויב הבא אל בשן אל ארץ ישראל ככה ישוב אל ביתו כאשר ישוב הטובע במצולות ים וטעם אמר כך גזר השם כאשר פירשתי בכמה מקומות ׃ למען תמחץ רגלך ׃ כף רגלך לנכח דוד כי עלית למרום ואז תמחץ רגלך ל׳ לשון נקבה כמו רגלי עמדה במישור ותהיה המלה מהפעלים ה׳ העומדי׳ אותיו תמחץ לנכח דוד וזה דרך משל ור׳ יהודה אמר כי תמחץ הפוך כמו חמוץ בגדים ׃ לשון כלביך ׃ רמז לאויבים שהיו מדברים על דוד ׃ מאויבי׳ מדם אויבים ׃ מנהו כמו מן הוא והלאה ובא משוכה בעבור היותו סוף פ׳ פסוק וי״א מאויבים מהכלל ומנהו כמו ם׳ ממך מנהו רמז למלכ׳ ואחרי׳ אמרו כי מנהו כמו כוהו והשלם נקודות אין מנהג שימצא תחת קמץ גדול כי הוא פתח קטן ׃ ראו ׃ ישראל אלו הדרכים וההליכות שהלך השם עם ישראל פעם אחרי פעם וטעם בקדש השמים כמו הככבים ממסלותם ׃ קדמו ׃ תופפות ׃ שם התאר או פועלות מפעלי הכפל וקמץ הפ״א בעבור היותו סוף פסוק רק מתופפות על לבביהן מעלומי העין ׃ במקהלות ׃ ממקור ישראל ׃ היוצאים ממקור ישראל כמו וממי יהודה יצאו ׃ שם בנימין צעיר ׃ במספר כי היה הזמן קרוב לדבר פילגש בגבעה או בעבור היותו קטן מכל השבטים וטעם רודם הרודה שים להם והמ״ם כימין במקהלו׳ ובא בקמץ קטן תחת גדול כמו המעלם מים ורגמתם כמו שרים וככה רגם מלך וכבר הזכרתי זה הפסוק בתחלת המזמור ׃ צוה ׃ עזך ׃ לנכח דוד וזה עזה כמו הגבורה אתה האלהים פעלת לנו והנה משקל עזה כמו חקה ׃ מהיכלך ׃ הטעם כי מהיכלך הכ״ף לנכח דוד עד המקומות הרחוקים תהיינה המנחות המובאות לך ׃ גער ׃ כמו הנני גוער לכם שאין בו בית ׃ חית ׃ קהלת חיתך ישבו בה ׃ קנה ׃ החיה שהרמחים ארוכים כמו הקנה וכן שם רמחיהם בלשון קדר ׃ בעגלי עמים ׃ כמו עדת אבירים כמו אבירי בשן פרות הבשן והטעם כפול גער בהם עד שיהיה כל אחד מהם מתרפס לפניך ׃ ברצי כסף ׃ לתת מס אחר שפזרו כל העמים החפצים להלחם עמך ׃ בזר ׃ כמו ורכוש להם יבזור וקרבות כמו המלמד ידי לקרב ׃ יאתיו

במקהלות ב׳ בתרי ליש׳ וייחס במקהלות

עזוז ל׳ חל וכל שום גבר רכו׳

אדני בם סיני בקדש ׃ פי׳ הרי״ן קדמאי׳ דההינו זולת אדני בם ה״ס יוצאי׳ם מכלל ד״ן כפ״ק וי״ו וה״ר ן דאדני בם יוצא ג״כ מכלל ד״ן כפ״ק יוד ועיי״ן בשער הנפי״קין בבס״ר רבה ׃ אבר ה׳ ג׳ ר״ף וסימ׳ אם לא שריתיך לטוב ׃ הנני פקד אל אמון ׃ מבשן אשיב ׃ בהרא כתיב אדני ווד״י ׃ הליכות ד׳ וסימ׳ הליכות עולם לו ׃ הליכות אלי מלכי בקדש ׃ הליכות שבא קוו ׃ צופיה הילכות ביתה בן כתיב ׃ חבקוק הלכות כתיב ׃ איוב הליכת כתיב ׃ ושאריהון הליכה כתיב ׃ ג׳ פסוקי׳ שרי שרי וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו ׃

רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן
אֲדֹנָי בָם סִינַי בַּקֹּדֶשׁ׃ עָלִיתָ לַמָּרוֹם
שָׁבִיתָ שֶּׁבִי לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם וְאַף
סוֹרְרִים לִשְׁכֹּן יָהּ אֱלֹהִים׃ בָּרוּךְ
אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס־לָנוּ הָאֵל
יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה׃ הָאֵל לָנוּ אֵל
לְמוֹשָׁעוֹת וְלֵיהוִה אֲדֹנָי לַמָּוֶת
תּוֹצָאוֹת׃ אַךְ־אֱלֹהִים יִמְחַץ רֹאשׁ
אֹיְבָיו קָדְקֹד שֵׂעָר מִתְהַלֵּךְ בַּאֲשָׁמָיו׃
אָמַר אֲדֹנָי מִבָּשָׁן אָשִׁיב אָשִׁיב
מִמְּצֻלוֹת יָם׃ לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ
בְּדָם לְשׁוֹן כְּלָבֶיךָ מֵאֹיְבִים מִנֵּהוּ׃
רָאוּ הֲלִיכוֹתֶיךָ אֱלֹהִים הֲלִיכוֹת אֵלִי
מַלְכִּי בַקֹּדֶשׁ׃ קִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר
נֹגְנִים בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפֵפוֹת׃
בְּמַקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים אֲדֹנָי מִמְּקוֹר
יִשְׂרָאֵל׃ שָׁם בִּנְיָמִן צָעִיר רֹדֵם שָׂרֵי
יְהוּדָה רִגְמָתָם שָׂרֵי זְבֻלוּן שָׂרֵי
נַפְתָּלִי׃ צִוָּה אֱלֹהֶיךָ עֻזֶּךָ עוּזָּה
אֱלֹהִים זוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ׃ מֵהֵיכָלֶךָ עַל־
יְרוּשָׁלָםִ לְךָ יוֹבִילוּ מְלָכִים שָׁי׃
גְּעַר חַיַּת קָנֶה עֲדַת אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי
עַמִּים מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי־כָסֶף בִּזַּר עַמִּים
קְרָבוֹת יֶחְפָּצוּ׃

ל׳ ל׳ · ג׳ מפי׳ רפי׳ · ג׳ חס׳ בליש׳ · ת״ר · ל׳ ח׳ כתי׳ כן · ג׳ דף ׳ ת״ר · ל׳ · ל׳ ד׳ בליש׳ · ל׳ · ל׳ ד׳ · ומשכיין ח׳ ית בליש׳ · ל׳ ל׳ · ת״ר ׳ ב׳ א׳ חל דמיה ׳ ל׳ וחס׳ · ל׳ ג׳ בכו׳ שרי שרי שרי · ל׳ דף · ג׳ בליש׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ ל׳ · ל׳

אַרְתִּיכִין דִּי אֱלָהָא תְּרֵין רִבְבָן
דִּינוּר דָּלִיק תְּרֵין אַלְפִין דְּאַנְגְלַיָא
מַדְבְּרִין לְהוֹן שְׁכִינְתָא דַּיְיָ שְׁרַת
עֲלֵיהוֹן עַל טוּרָא דְּסִינַי בִּקְדוּשָׁה ׃
סְלֵיקְתָּא לִרְקִיעַ מֹשֶׁה נְבִיָּא
שְׁבִיתָא שְׁבְיָיתָא אַלְפְּתָא פִּיתְגָּמֵי
אוֹרַיְתָא יְהַבְתָּא לְהוֹן מַתְּנָן לִבְנֵי
נְשָׁא וּבְרַם סַרְבָנַיָא דִּי מִתְגַּיְירִין
וְתָייְבִין בִּתְתוּבְתָּא שָׁרַת עֲלֵיהוֹן
שְׁכִינַת יְקָרָא דַּיְיָ אֱלֹהִים ׃ בְּרִיךְ יְיָ
כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא טָעִין לָנָא מוֹסִיף
פִּיקוּדַיָא עַלְוֵי פִּיקוּדַיָא תַּקִּיפָא דִּי
הוּא פּוּרְקָנָנָא וְסַעִידָנָנָא לְעָלְמִין ׃
אֱלָהָא לָנָא תְּקוֹף וּפוּרְקָן וּמִן
אֱלָהָא יְיָ מִתְגְּרִין בְּרַשִּׁיעַיָא מוֹתָא
וְסַפְקָנוּת נִשְׁמְתָא בְּכַרְנוּקָא ׃
בְּרַם אֱלָהָא יִתְבַּר רֵישׁ בַּעֲלֵי דְבָבוֹי
יְנַתַּר שֵׂעַר גְּבַר דִּי מִתְהַלֵּךְ בְּחוֹבוֹי
צַדִּיקַיָא דְּמִיתוּ וְאִתְאַכְלוּ מִן ׃
חֵיוַת בְּרָא אֲמַר יְיָ מִבּוֹתְנָן אָתִיב
אָתִיב צַדִּיקַיָא דִּי יִשְׁתַּנִּיקוּ
בִּמְצוּלָתֵיהּ דְּיַמָּא ׃ מִן בִּגְלַל
דִּיתְמְחוֹן פּוּרְעָנוּת רַשִּׁיעָא יְטַמְשׁוּן
רִיגְלֵיהוֹן בְּדַם קְטִילִין לִישַׁן חֵיוַת
בְּרָא מִן תַּרְבְּהוֹן יִדְהֲנוּן מִן בַּעֲלֵי
דְבָבָא מִנְּהוֹן יִסְבְּעוּן ׃ חֲמוֹן בֵּית
יִשְׂרָאֵל הֲלִיכוֹת שְׁכִינְתָּךְ עַל יַמָּא
אֱלָהָא אַמְרִין הֲלִיכַת אֱלָהָא מַלִּיךְ
כָּל עָלְמָא בְּקַדִּישָׁא אַקְדִּימוּ וַאֲמַרוּ שִׁירְתָא בָּתַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דִּמְנַגְּנִין קֳדָמֵיהוֹן בִּמְצַע
נְשַׁיָא צַדִּיקָתָא דִּי עִם מִרְיָם מְתוֹפְפָן ׃ בֵּינֵי כְּנִישַׁיָא בְּרִיכוּ אֱלָהָא רַמְזוּ יְיָ עוּבְרַיָא בִּמְעֵי
אִימְּהוֹן זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל ׃ תַּמָּן בִּנְיָמִן זְעֵיר בְּשִׁבְטַיָא דְּמִן שֵׁירוּיָא נְחַת לְיַמָּא מְטוּל הֵיכְנָא
קַבִּיל מַלְכוּתָא מִן שֵׁירוּיָא וּבָתְרֵיהוֹן נְחַתוּ רַבְרְבֵי יְהוּדָה רְגָמוּ יָתְהוֹן שִׁבְטַיָא אַבְנִין
וְקַבִּילוּ רַבָּנוּתָא בָּתְרֵהוֹן רַבְּנֵי זְבוּלֻן הֲווֹן תַּגְרֵיהוֹן רַבְּנֵי נַפְתָּלִי הֲווֹן גִּבָּרֵיהוֹן ׃ פַּקִּיד
אֱלָהָא עוּשְׁנָךְ אִיתְעַשַּׁן אֱלָהָא שְׁרֵי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דְּנַן דַּעֲבַדְתָּ לָנָא ׃ מִן הֵיכְלָךְ תְּקַבֵּל
קוּרְבָּנַיָא עַל יְרוּשְׁלֵם שְׁכִינְתָּךְ שַׁרְיָא מִפַּנְקְטֵיהוֹן לָךְ יַיְתוֹן מַלְכַיָא קוּרְבָּנַיָא ׃ נְזוֹף בְּמַשִּׁירְיַית
חַיָיבִין תְּרַע יָתְהוֹן הֵיךְ קַנְיָא כִּינְשַׁת גִּיבָּרִין דִּמְתְרַחֲצִין בְּעֶגְלַיָא טַעֲוַות עַמְמַיָא רְעוּתֵיהּ
בְּעַמָּא דִּי מִתְעַסְקִין בִּרְעוּתָא בְּאוֹרַיְתָא דְּזִקִיקָא מִן סִימָא בַּדַּר עַמְמַיָא דְּלַאֲגָחָא קְרָבָא צָבְיָן ׃

אבן עזרא

יאתיו חשמנים. שגים כחשמונאי. וכוש תריץ ידיו בזהב: ממלכות. המביאות המס לדוד: לרוכב. בקשור בית כדרך את הבהמה אשר אכשי רוכב בה והטע' שמי השמים וטעם קדם יש לו סוד כנגד בני הדור ופשוט יתן קול עוז: תנו. פירש מה הוא הקול שהשם אמר תנו עז להודות בדיבור: על ישראל. שהם סגולתו מכל הארץ עליהם תראה גאותו: ועזו בשחקים. כי משם יבוא העוז לישראל: נורא. יהיה מורא אלהים בארץ ממקום המקדש ב כדרך ברוך יי' מציון והנכון כי בית המקד' בארץ מכוון כנגד בית המקדש בשמים כמו זה שער השמי' והוא סוד מכוסה ובעבור שהזכיר תנו עז לאלהים בדיבור שיודו שהוא בעל העוז אמר שהעוז ב משפט באמת גם התעצומות השם יתן אותם לישראל והודו' לשם על כן ברוך א אלהים: למנצח על שושנים. פיוט תחלתו כן: הושיעני. כי באו מים. המשיל האויבים למים כמו ישטפני מים רבים: טבעתי ביון. רפש כמו מטיט היון: ואין מעמד. העין בקמץ חטף כמו היה מעמד במרכבה והיה ראוי להיותו בפתח כי הוא שם למשה אמר שהוא שם על משקל מוקטר מוגש והשתנה בעבור אות הגרון: ושבולת. כמו הנהר וטעם שטפתני כמעט קט והיא תשטפני כ כדרך ונשמה לא כ נותרה בי והעד כי ה הוא מתפלל אחר כן אל תשטפני: יגעתי. נחר. מגזרת וחרה נחשתה ובא הבנין שנור כדרך ל' מקדשי כי נחל והוא בניין כ כפעל מפעלי הכפל: כלו עיני. בעבור היותו מיחל: רבו. מצמיתי. כדרך מחשבתם וככה וירא בלק בן צפור מלך מ מואב וילחם בישראל והאכשי רדפו אחריה' אלהים אתה. דין האמתי אתה ידעת: אם הייתי אויל: ואשמתי. לאלה הבורדים בשנאת או בזדון כאשר יזכיר א אויבי שקר ולמד לאולתי כוסף כלמד הרגו לאבנר: אל. יי' צבאות. שהוא אלהי השמים כי הצבאות שמה הם. אלהי ישראל. שהם צבאותיו בארץ: כי עליך. בעבורך בעבור שאני עבדך וחרפוני בזרי: מוזר. והטעם השתיקתי עד שלא יכירני אחי כאלו הייתי זר: כי. טעם קנאת ביתך שהיו הבוררים מחרפים הבית שהיה שם הארון והקרוב כי זה המזמור כאמר ברוח הקדש על זמן הגלות והעד ויבנה ערי יהודה: ואבכה. הפעול נפש כמו ולבכותה: ותהי. כאשר הזכרתי כי זה הכם בצום. שעבר או עתיד וככה הוא ואבכה בכיה היתה לחרפות לי: ישיחו. יספר שילעגו לו בני אדם יושבי שער בעבור עונותיו: ואני. מתפלל אולי אמצא עת רצון: באמת ישעך. שיש לך באמת ויש אומרים כמו בבעל פעור בעבור ואכנו ככון בעיני: וזאת

רשי

יאתיו חשמנים. ואז כשתחריב את עשו ויקום מלך המשיח יביאו לך דורונות ממצרים ומכוש ומנחם פתר חשמנים שם מדינה יושבי חשמונה והפותרים פותרין אותו לשון דורון: שירו לאלהים. שהראה גדלו וגאל את עמו: הן יתן. הן נותן: נורא אלהים ממקדשיך. ממה שהחרבתו אתה יראוי אם למקדשו לא נשא פנים קל וחומר לרשעי האומות ומדרש אגד' תקרי ממקדשיך אל ממקדישיך כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתירא ומתעלה ומתקלס וכן הוא אומר בקרובי אקדש ונקדש בכבודי במיתת שני בני אהרן ורבותינו דרשו כל המזמור עד ברוך יי' יום יום על מתן תורה וגמם נדבו' במתן תורה ואיתך ישבו בה ואני אין לבי מתישב לאמן לשון ישבו בה בלשון נתיישבו בתורה והרי אמר אלהים לשבתו אין לבי מתישב לדרשו על הר סיני שהרי לא לשבתו חמדו ולא לשכנו לנצח וכאן כתיב ישכון לנצח וכן מלכי צבאות פירשו כמו מלאכי צבאות ואין זה לשון מקרא: על שושנים. על ישראל שהם כשושנה בין החוחים שהחוחים מנקבין אות' והתפלל עליהם: כי באו מים. האומות: ביון מצולה. בבוץ טיט של מצולה: שבולת. הוא שטף חוזק הנהר פי"ל בלע"ז: נחר. יבש כמו חרה מני חורב: כלו עיני. כל תוחלת ממושכ' קרויה כליון עינים כמו וכלות אליהם כל היום מכלות עינים ועיני רשעי' תכלינה: אויבי שקר. שונאים אותי על שקר שאין אני רודף אחר שקר שלהם לתפוש טעותם: אז אשיב. כשהם נאספים עלי אני משחד אותם בממון מה שלא גזלתי מהם: אל יבושו בי קויך. אל תניחני בידם פן יבושו קויך במה שאירע בי ויאמרו הלא כך אירע למי שהיה מקוה להקב"ה: לאחי. לעשו: קנאת ביתך. ראו החבה שהנהגת בנו בעוד ביתך קיים ונתקנאו בי: ואבכה בצום נפשי. בתעניתי: ותהי לחרפות לי. מה שאני בוכה ומתענה לפניך הם מתלוצצים עלי מב' ובניגונותי בי למותי שכר: ואני תפלתי לך יי'. יהי עת תפלתי עת רצון: ואל

שירו לאלהים ב' ובעניגא וסי' שירו לאלהים זמרו שמו. ממלכות הארץ שירו לאלהים: ועזו ד' וסימ' דרשו יי' ועזו דתהלות. וחברו דד"ה. ועזו ואפו על כל עוזביו דעזרא. ועזו בשחקים: במקדשיך ב' בל' בליש' וסים' כרוב עוניך בעול רכלתך. נורא אלהים ממקדשיך: ברוך אלהים ב' א' רפ' וא' קפ' אשר לא הסיר

יֶאֱתָיוּ חַשְׁמַנִּים מִנִּי מִצְרָיִם כּוּשׁ
תָּרִיץ יָדָיו לֵאלֹהִים: מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ אֲדֹנָי
סֶלָה: לָרֹכֵב בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם הֵן
יִתֵּן בְּקוֹלוֹ קוֹל עֹז: תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים
עַל יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים:
נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל
הוּא נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ
אֱלֹהִים: סט
לַמְנַצֵּחַ עַל שׁוֹשַׁנִּים לְדָוִד:
הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד
נָפֶשׁ: טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה וְאֵין
מָעֳמָד בָּאתִי בְמַעֲמַקֵּי מַיִם וְשִׁבֹּלֶת
שְׁטָפָתְנִי: יָגַעְתִּי בְקָרְאִי נִחַר גְּרוֹנִי
כָּלוּ עֵינַי מְיַחֵל לֵאלֹהָי: רַבּוּ
מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשִׁי שֹׂנְאַי חִנָּם עָצְמוּ
מַצְמִיתַי אֹיְבַי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לֹא גָזַלְתִּי
אָז אָשִׁיב: אֱלֹהִים אַתָּה יָדַעְתָּ
לְאִוַּלְתִּי וְאַשְׁמוֹתַי מִמְּךָ לֹא נִכְחָדוּ:
אַל יֵבֹשׁוּ בִי קֹוֶיךָ אֲדֹנָי יֱהֹוִה
צְבָאוֹת אַל יִכָּלְמוּ בִי מְבַקְשֶׁיךָ
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי עָלֶיךָ נָשָׂאתִי
חֶרְפָּה כִּסְּתָה כְלִמָּה פָנָי: מוּזָר הָיִיתִי
לְאֶחָי וְנָכְרִי לִבְנֵי אִמִּי: כִּי קִנְאַת
בֵּיתְךָ אֲכָלָתְנִי וְחֶרְפּוֹת חוֹרְפֶיךָ נָפְלוּ
עָלָי: וָאֶבְכֶּה בַצּוֹם נַפְשִׁי וַתְּהִי
לַחֲרָפוֹת לִי: וָאֶתְּנָה לְבוּשִׁי שָׂק וָאֱהִי
לָהֶם לְמָשָׁל: יָשִׂיחוּ בִי יֹשְׁבֵי שָׁעַר
וּנְגִינוֹת שׁוֹתֵי שֵׁכָר: וַאֲנִי תְפִלָּתִי
לְךָ יְהֹוָה עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב
חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

תרגום

יֵיתוּן בְּנוֹי דְחָם אוּסְטְנָא מִמִּצְרַיִם לְאִתְגַּיְּירָא בְּנוֹי דְכוּשׁ יִרְהֲטוּן לְמִיפְרַשׁ יְדֵיהוֹן בִּצְלוֹ קֳדָם אֱלָהָא: מַלְכְּוָות אַרְעָא שַׁבַּחוּ קֳדָם יְיָ שַׁבְּחוּ יְיָ לְעָלְמִין: לְיָתִיב עַל כּוּרְסֵיהּ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא מִן לְקַדְמִין הוּא בְּמֵימְרֵיהּ יְהַב בְּקָלֵיהּ קַל רוּחַ נְבוּאָתָא לִנְבִיַּיא: הֲבוּ יְקָר עוּשְׁנָא לֵאלָהָא דִי עַל יִשְׂרָאֵל גֵּיוְתָנוּתֵיהּ וְעוּשְׁנֵיהּ בִּשְׁמַיָּא: דְּחִיל אֱלָהָא מִן בֵּית מַקְדְּשָׁךְ תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל הוּא יְהַב עוּשְׁנָא וְתוּקְפָּא לְעַמֵּיהּ בְּרִיךְ אֱלָהָא: לְשַׁבְחָא עַל גָּלְוָות סַנְהֶדְרִין עַל יַד דָּוִד: פְּרוֹק יָתִי אֱלָהָא אֲרוּם מְטוֹ מַשִּׁירְיַת חַיָּבִין עַד דִּי אַעִיקִין לִי הֵיךְ מַיָּא דְמָטוּ עַד נַפְשָׁא: טְמָעִית בְּגָלוּתָא הֵיךְ בְּמַיָּא דִמְצוּלְתָא וְלֵית אֲתַר לִמְקוֹם מָטִית בְּעַמְקֵי תְקוֹף סִיעַת רַשִּׁיעַיָּא וּמַלְכָּא רַשִּׁיעָא אַגְלֵי יָתִי: אִשְׁתַּלְהֵיית בְּמִקְרֵי אִתְחַרְחַר עִינְקִי כָּלוּ עֵינַי מִן לְאוֹרְכָא לֵאלָהִי: סְגִיעַן מִן כַּעֲרָן דְּרֵישִׁי סַנְאַי מַגָּן תַּקִּיפוּ מְקַטְּיָנַי בַּעֲלֵי דְבָבַי סַהֲדֵי שִׁקְרָא דְלָא אַנְסִית עַל סַהֲדוּתְהוֹן הֵיכְדֵין אֲשַׁלֵּם: אֱלָהָא אַתְּ יְדַעְתָּא לְטַפְשׁוּתִי וְסוּרְחָנוּתִי מִן קֳדָמָךְ לָא אִתְכַּסִּיאוּ: לָא יִבְהֲתוּן בִּי דִסְבַרִין עֲלָךְ וְלָא יִתְכַּפּוּן בִּי דְתַבְעִין אוּלְפַן מִינָךְ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל: אֲרוּם אַמְטוּלְתָךְ סוֹבְרִית חִיסוּדָא חֲפַת כִּיסוּפָא אַפַּיי: נוּכְרִי אִיתְחַשִּׁיבִית לַאֲחַי וְהֵיךְ בַּר עַמְמִין לִבְנֵי אִמִּי: אֲרוּם טְנָנָא דְבֵית מַקְדְּשָׁא גְמַרַת יָתִי וְחִסוּדֵי רַשִּׁיעַיָּא דִמְחַסְּדִין לָךְ בְּמִשְׁתַּפְּהוֹן טַעֲוָתְהוֹן לְאִיקָרָךְ נְפַלוּ עָלַי: וּבְכֵית בְּצוֹמָא דְנַפְשִׁי וַהֲוַת הִיסוּדְתִּי לְקָלְנָא לִי: וִיהָבִית תְּחוֹת כְּסוּתִי סַקָּא וַהֲוֵית לְהוֹן לְמַתְלָא: יְמַלְלוּן עֲלַי יָתְבֵי תַרְעָא בֵּית קַרְנָתָא וְזַמְרֵיהוֹן דְּאָלִין לְמִשְׁתֵּי מַרְוָות בְּבֵית קַרְקָסָוון: וַאֲנָא צְלוֹתִי קֳדָמָךְ יְיָ בְּעִידַן רַעֲוָא אֱלָהָא בִּסְגִיעֵי טוּבָךְ עֲנֵי יָתִי בִּקְשׁוֹט פּוּרְקָנָךְ:

תפלתי. ותעצמות לעם ברוך אלהים: סט מעמד ב' והמלך היה מעמד במרכבה. טבעתי ביון מצולה ואין מעמד: אדני יי' ח' כתיב כן באורייתא ובכתובין וס"ב ויאמר אברם אדני יי' במה אדע כי אירשנה. אדני יי' אתה החלות. ואתפלל אל יי' ואמר אדני יי' אל תשחת. ואני קרבת אלהים לי טוב. אל יבשו בי קויך. אבא בגבורות אדני יי'. כי אתה תקותי אדני יי'. וכל נביאים דכו' אדני יי' כתיב בבה"ה אלהים וסי' נמסר במלכים ב' סימן י"ש: ואבכה ג' וסימ' בעוד הילד חי צמתי. ויהי בשמעי את הדברים האלה ישבתי דנחמיה. ואבכה בצום נפשי:

לבני ל' חסר ובסבל לבני ובכתיב לבני אמי

ואתה היא תפלתי הצילני מטיט זה הוא כוך · וממעמקי מים כנגד מצולה · אל · ואל תאטר עלי באר פיה · כי ים פה מים חיים ותאטר כמו תסתם ותסגר כמו אים אטר
יד ימינו : ענני · כי טוב חסדך · הטעם מטיב או כמה הוא טוב לי ואל · בעבור היותו במקום נסתר במעמקי מים : קרבה · אמר רבי משה כי קרבה כמו וקרב
אותם ומלת גאלה כמו גאולתה וככה יפר"ש רבי משה קרבה דרך ציווי פועל יוצא ויתפלל לשם קרבה גאולת נפשי כמו ויקרב אותם שהוא ציווי כמו בלע יי׳ פלג לשונם על כן
ויקרב כולו פתוח וגאלה שם פתח כמו זבחה סלה על כן הוא גאולתה כך פי׳ לי החכם מיה״ה והנכון שהוא כמו זכרה לי וגאלה ציווי על דרך ולמדה את בני
ישראל או תחסר מלת אשר וכן הוא קרבה אל נפשי אשר גאלה והטעם מי שגאלה וטעם למען אויבי שיעמו לי חמס : אתה ידעת מה שים בלבם לחרפני כי נגדך כל צררי : חרפה · חרפת אשר יחרפוני השפילו לבי : ואנושה · האלף סימן המדבר ותחסר אלף ויאנש וכא מורת תח חולם כמו ישפוטו הם : לנוד · כמו לנוד לו : ויתנו בברותי · בעבור שהם כאשר הזכיר ואבכה בצום נפשי והעם רעב וכמא בברותי מגזר׳ הבריה : יהי · כנגד ויתנו בברותי ראש : ולשלומים · תחת שלומים כלומר ותהי להם הלבנה לאבן : תחשכנה · כאשר לא יראו וימעדו אז יפלו : שפך · קמור כאשר לפניו כאש יפלו שפוך עליהם למעלה זעמך שאם ברחו ישיגם חרון אפך כאשר לא ימלטו הם תחרב טירתם : כי · אמר רבי משה ולהכאיב חלליך יספרו זה לזה שאכחנו מוכים וחללג׳ : תנה · תן זה העון שיספרו ויתהללו עם עונם : ואל יבואו · אמר רבי משה כי טעמו בדרך צדקה שתעשה עמהם ולפי דעתי שפי׳ הכתו׳ הבא אחריו ועם צדיקים אל יכתבו : ימחו · כבר פירשתי בספרי כי ספר החיים הם השמי׳ ושם כל הגזירות העתידות להיותם כתובות ביום הבראם : ואני · תשגבני · כנגד עני : אהללה · וטעם בתודה שאודה השם׳ שגמלני : ותיטב · משור · מם משור יסרת אח׳ כאילו הוא כתוב משור מפר כדרך ככבש אלוף כ ככבש כאלוף כי השור גדול מהפ׳ ואיך יסמוך שור אל פר כמו קח את פר השור : מקרין מפרים · שבאל הפר

יקרבה ל׳ וחד לקרבה אל התחלתה

ומבעכי איליןמלין לית דכוו׳ וממעמקי ל׳ הצילני מטיט ואל אטבעה · ובמקדשי ל׳ זקן בחור ובתולה · וממועצותיה ל׳ ויאכלו כפרי דרכם · ובמצוקותיהם ל׳ ויצעקו אל יי׳ בצר להם · ובמנה ל׳ הוי כי גדול היום ההוא · ומבעון ל׳ קדשו יתן קלו שאג ישאג · ובמזרח ל׳ ויראו במערב את שם יי׳ · ובמערבה ל׳ למען

הַצִּילֵנִי מִטִּיט וְאַל־אֶטְבָּעָה אִנָּצְלָה
מִשֹּׂנְאַי וּמִמַּעֲמַקֵּי־מָיִם׃ אַל־
תִּשְׁטְפֵנִי שִׁבֹּלֶת מַיִם וְאַל־תִּבְלָעֵנִי
מְצוּלָה וְאַל־תֶּאְטַר־עָלַי בְּאֵר פִּיהָ׃
עֲנֵנִי יְהוָה כִּי־טוֹב חַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ
פְּנֵה אֵלָי׃ וְאַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵעַבְדֶּךָ
כִּי־צַר־לִי מַהֵר עֲנֵנִי׃ קָרְבָה אֶל־
נַפְשִׁי גְאָלָהּ לְמַעַן אֹיְבַי פְּדֵנִי׃ אַתָּה
יָדַעְתָּ חֶרְפָּתִי וּבָשְׁתִּי וּכְלִמָּתִי נֶגְדְּךָ
כָּל־צוֹרְרָי׃ חֶרְפָּה שָׁבְרָה לִבִּי
וָאָנוּשָׁה וָאֲקַוֶּה לָנוּד וָאַיִן וְלַמְנַחֲמִים
וְלֹא מָצָאתִי׃ וַיִּתְּנוּ בְּבָרוּתִי רֹאשׁ
וְלִצְמָאִי יַשְׁקוּנִי חֹמֶץ׃ יְהִי־שֻׁלְחָנָם
לִפְנֵיהֶם לְפָח וְלִשְׁלוֹמִים לְמוֹקֵשׁ׃
תֶּחְשַׁכְנָה עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת וּמָתְנֵיהֶם
תָּמִיד הַמְעַד׃ שְׁפָךְ־עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ
וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם׃ תְּהִי־טִירָתָם
נְשַׁמָּה בְּאָהֳלֵיהֶם אַל־יְהִי יֹשֵׁב׃
כִּי־אַתָּה אֲשֶׁר־הִכִּיתָ רָדָפוּ וְאֶל־
מַכְאוֹב חֲלָלֶיךָ יְסַפֵּרוּ׃ תְּנָה־עָוֺן עַל־
עֲוֺנָם וְאַל־יָבֹאוּ בְּצִדְקָתֶךָ׃ יִמָּחוּ
מִסֵּפֶר חַיִּים וְעִם צַדִּיקִים אַל־יִכָּתֵבוּ׃
וַאֲנִי עָנִי וְכוֹאֵב יְשׁוּעָתְךָ אֱלֹהִים
תְּשַׂגְּבֵנִי׃ אֲהַלְלָה שֵׁם־אֱלֹהִים בְּשִׁיר
וַאֲגַדְּלֶנּוּ בְתוֹדָה׃ וְתִיטַב לַיהוָה
מִשּׁוֹר פָּר מַקְרִן מַפְרִיס׃ רָאוּ עֲנָוִים
יִשְׂמָחוּ דֹּרְשֵׁי אֱלֹהִים וִיחִי לְבַבְכֶם׃
כִּי־שֹׁמֵעַ אֶל־אֶבְיוֹנִים יְהוָה וְאֶת־
אֲסִירָיו לֹא בָזָה׃ יְהַלְלוּהוּ שָׁמַיִם
וָאָרֶץ יַמִּים וְכָל־רֹמֵשׂ בָּם׃ כִּי
אֱלֹהִים יוֹשִׁיעַ צִיּוֹן וְיִבְנֶה עָרֵי יְהוּדָה
וְיָשְׁבוּ שָׁם וִירֵשׁוּהָ׃ וְזֶרַע עֲבָדָיו
יִנְחָלוּהָ וְאֹהֲבֵי שְׁמוֹ יִשְׁכְּנוּ־בָהּ׃

פְּצָא יָתִי מִן גָלוּתָא דִמְתִיל לְטִינָא
וְלָא אֶטְמוֹעַ אִתְפְּצֵי מִן סַנְאַי וְדָמִין
לְעוֹמְקֵי מוֹי׃ לָא יְגַלֵי יָתִי מַלִיךְ
תַקִיף וְלָא יְסַלְעַם לְמָחְפֵי עֲלַי
מְצוּלְתָא חָסִין וְלָא תִיתְפְּתַח עֲלַי
גֵיהִנָם פּוּמַהּ׃ עֲנֵי יָתִי יְיָ אֲרוּם
טָב חִסְדָךְ הֵיךְ כִּסְגִיעוּת רַחֲמָךְ
תִסְתַּכֵּל לְוָתִי׃ וְאַל תִּסְתַּלֵק
שְׁכִינְתָּךְ מֵעַבְדָךְ אֲרוּם עִיקְלֵי ס
סַרְהִיב עֲנֵי יָתִי׃ קְרֵב לְוָת נַפְשִׁי
פְּרוֹקִיתָהּ מְטוּל דְלָא אִיתְרַבְרְבוּ
עֲלַי בַּעֲלֵי דְבָבַי פְּרוֹק יָתִי׃ אַתְּ
יְדַעְתְּ קְלָנִי וּבַהֲתִי וְכִיסוּפִי לְקִיבְלָךְ
קַיְימִין כָּל מְעִיקַי׃ קְלָנָא תַבְרַת
לִבִּי וְהָא הִיא מוֹצָא וְאַמְתֵּינִית
לְמָרֵי חַכְפִּידְיָא וְלֵיתֵיהוֹן וּלְמָרֵי
תַנְחוּמִין וְלָא אַשְׁכַּחִית׃ וִיהֲבוּ
בִסְעוּדָתִי מְרִירַת רֵישֵׁי חוּרְמָנֵי
וּלְצַחוּתִי אַשְׁקְיַין יָתִי חַלָא׃ יְהֵי
פָּתוֹרֵיהוֹן דְסַדְּרוּ קֳדָמוֹי בְּאַכְלֵי
קֳדָמֵיהוֹן לְקוּלָא וְנִכְסַתְהוֹן ל
לְתַקְלָא׃ אִיתְחַשְּׁכָן עֵינֵיהוֹן מִן
לְמֶחֱמֵי וְחַרְצֵיהוֹן תְּדִירָא תְּזַעְזַע׃
שְׁדֵי עִילָוֵיהוֹן רוּגְזָךְ וְתְקוֹף רוּגְזָךְ
יְדַבְּקִינוּן׃ תְּהֵי מַשְׁכַּנְתְּהוֹן
צַדְיָא בְּמַשְׁכְּנֵיהוֹן לָא יְהֵי יָתִיב׃
אֲרוּם דִי אַנְתְּ מְחִיתָא רְדָפוּ וּמִן
דְכָאִיב עַל קְטוֹלָךְ יִשְׁתַּעְיַין׃ חַב
עֲוָיַית עַל עֲוָיַיתְהוֹן וְלָא יִדְכּוֹן
לְמֵיעַל בִּכְנִישַׁת צַדִּיקָךְ׃ יִתְמְחוֹן
מִסֵּפֶר דָכְרִין חַיָיא וְעִם צַדִּיקַיָא
לָא יִתְכַּתְבוּן׃ וַאֲנָא עַנְיָא וְכָאִיבָא
פּוּרְקָנָךְ אֱלָהָא תְּשֵׁזְבִינַנִי׃ אֲשַׁבַּח
שׁוּם אֱלָהִי בְּשִׁירָא וַאֲרַבְּיִנֵּיהּ ב
בְּתוֹדָתָא׃ וְתוֹשְׁפַר צְלוֹתִי קֳדָם
יְיָ מִן תוֹר פַּטִּים וּבְחִיר דְקָרִיב אָדָם
קַדְמָאֵי דְקַרְיָסוּ קַרְנוֹי לְטִילְפּוֹהִי׃
חֲמוֹן עִינְוְתָנוּתַיָא וְיֶחֱדוֹן תָּבְעֵי
אוּלְפַן מִן קֳדָם אֱלָהָא וִיחֵי לִבְּכוֹן׃ אֲרוּם מְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן דַחֲשִׁיכֵי יְיָ וְלַאֲסִירוֹי לָא בְסַר׃
וִישַׁבְּחוּנֵיהּ מַלְאֲכֵי שְׁמַיָא וְיָתְבֵי אַרְעָא יַמַּיָא וְכָל דְרַחֲשִׁין בְּהוֹן׃ אֲרוּם אֱלָהָא יִפְרוֹק
צִיוֹן וְיִשְׁכְלֵל קִירְוֵין דִיהוּדָה וִיתוּבוּן תַּמָן וְיֵירְתוּנָהּ׃ וּבְנֵי עַבְדוֹי יַחְסְנוּן יָתַהּ וְרָחְמֵי
שְׁמֵיהּ יִשְׁרוֹן בְּגַוָהּ׃

רשי

ואל תאטר · ואל תסגור עליו : באר · צרה כבריה זו את פיה לבלעני תאטר כמו אטר יד ימינו שאינו משתמש בה : קרבה אל נפשי · קרב אלי : גאלה · גאול אותה : ואנושה · ואאנש ואחלה כמו כי אנושה מכותיה וכמו ויאנש הילד דבית שבע ואם תאמר היאך האלף זו משמשת שורש ומשמשת שימוש המיסב הדבור׳ המדב׳ כן דרך תיבה שתחילתה אלף כגון ואהב את יעקב אמי אהבי אהב הרי הוא כמו ואאהב וכן אכף אכף כמו אאכף : לנוד · שינודו לי אוהבים לנוד לי ולנחמני : בברותי · בסעודתי כמו תבא נא תמר אחותי ותברני מידה : ראש · מרה : ולשלומים · כשיקוו לשלום יהפך שלומים למוקש : כי · את העם הזה אשר אתה הכית רדפו אתה קן קצפת מעט והם עזרו לרעה : ואל מכאוב חלליך יספרו · דבריה׳ לבא במכה כשחיטה בהיותם כאבים · ותיטב · הלולי ליי׳ : משור פר · הוא שור שהקריב אדם הראשון שנברא בקומתו וביום שנקרא שור בו ביום הביאו ם שהשור בן יומו קרוי שור שנאמר שור או כשב או עז כי יולד בו ביום נראה לפר שהוא בן שלש : מקרין מפריס · קרנותיו קדמו לפרסותיו שהרי בקומתו ובקרניו נברא וראשו יצא מן הארץ תחילה כדרך כל הנולדים הוציאתן ה הארץ׳ כמנאו קרניו קדמו לרגליו לדוד

ידעו ממזרח שמש · וממצרים כי נער ישראל ואהבהו · ומשפט ל׳ מעצר וממשפט : יכתבו ד׳ וסימ׳ וסורי בארץ יכתבו · ועם צדיקים אל יכתבו · ובכתב בית ישראל אל יכתבו · ועל ספרך כולם יכתבו : ויחי ג׳ וסי׳ ויחי עוד לנצח לא יראה השחת · ראו ענוים וישמחו · ויחי ויתן לו מזהב שבא : וירשוה ד׳ וסי׳ נכסר בישעיה סי׳ ס״ה : ואהביד׳ וסי׳ נכסר בהושע ריש סימן ג׳ :

לברו שבראה קרנו ופרסתו הטעם שאינו קטן מאד : ראו · ויו ויחי לבבכם כפ״ה רפה בלשון ישמעאל כמו ביום השלישי ויספא אברהם את עיניו ויעזב את עבדיו ואתם דורשי אלהים ראו זה ויחי לבבכם : כי אביונים · כנגד שהזכיר ואני עני וכואב : אסיריו · כמחשבת אויביו שיאסרוהו ואם על בני הגלות יותר נכון : יהללוהו · שוכני שמים והארץ ועוברי ימים או דרך משל כמו ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה : כי · ויש אומרים כאשר אהללנו יהללוהו שמים וארץ ואם על הגלות יהללוהו בהושיע ציון והזכיר ערי יהודה שיש להם חלק בירושלם : וזרע · הטעם וירשוה הם ובניהם בימי דוד או בימי המשיח : למנצח

אבן עזרא

למנצח לדוד להזכיר. כטעם פזמון תפלתו כן · אלהים. חושה · בעבור אחר בתחלה כאלו כתוב אלהים חושה להצילני כדרך כר אלהים כמות אדם ורבים ככה : יבושו · כאשר תעזרני מיד יבושו : יסוגו אחור. בנין כפעל כמו יכונו יחדיו מגזרת סיג ירא סיגים : ישובו על עקב. כמו בעקבי הצאן ויש אומרים בעבור עוכם ושכר שמביישים אותי כמו בשמרם עקב רב כמו תגמול. וחלף ישובו כאשר יבושו הם אז ישישו מבקשיך וירימו קול : ואני. כמשמעו עני ואביון או כעני ואביון או כמחשבת האויבים ולא כמו אמרי לי אחי הוא : אל תאחר. עזרי פועל יוצא או פועל עומד אל תאחר כמו מדוע אחרו להיותך עזרי : בך יי' חסיתי. הנכון בעיני כי זה המזמור דוד חברו כמו המזמור ברכי נפשי את יי' אלהי גדלת מאד כי הוא דבק : בך. אתה השם עוזר לכבח על כן לא אבוש לעולם : בצדקתך. הטעם שתדין בצדק כי אויבי יעשו לי עול : היה לי. כמו מעון להסתר בו על כן אחריו לבא ת תמיד כי כל מעון הוא למעלה וטעם צוית שהבטיחו שמואל או על דרך הוא צוה ויעמד כמו דבור השם שהטעם על הגזרו' על ידי המלאכים : אלהי. התברר טע' בצדקתך : וחומץ. כמו אשרו חמוץ : כי. אין לו תקוה זולתך וככה א אותך קויתי מיו' היותי על האדמה וזה הוא מבטחי מנעורי : עליך · גוזי. כמו ויגז שלוים על כן תהלתך בך ת תמיד : כמופת. הטע' בעבו' שנסמכתי עליך ואתה סמכתני הייתי כמופת לרבי' שלא היו מאמינים בך כדרך והיה יחזקאל לכם ל למופתי ימלא. כנגד בך תהלתך ככה עד שימלא פי והטעם כל ימי : אל. הטעם כאשר עזרתני מנעורי עזרני עת זקנתי : כי · לי · בעבורי כמו פן יאמרו אויבי לי : ושומרי נפשי. שהייתי מחשב שהם עוזרי נועצו יחדיו עם אויבי : לאמר. זה אומרים ואומרים אלה לאלה : אלהים אל תרחק. אם רחק יום ישועתי יחשבו כי ר רחקת ממני : יבושו. שוטני נפשי. הם שהיו אוהביו שוטני נפשו : ומבקשי רעתי · הם אויבי : ואני. הטע' אם רחק יום ישועתי אני תמיד איחל ואוסיף להללך : פי. צדקתך. שעשית לאחרים ועמי בימים הראשונים ו והתשועות שעשית : כי לא ידעתי. כדרך כי עם קשה עורף הוא אף על פי שלא ארע מספריהם ואולם ספורות תחת שורק על משקל גבורו' : אבוא. לספר גבורותיך ובעבור כי משפטי רבים מהגבורים להשתרר על כן אזכיר צדקתך לבדך : אלהים. כמה היה משפטי להללך כי אתה למדתני בתורגלות כמו פרא למוד מדבר וגם עזרני להלך כמנהגי :

ע' למנצח כ' בטעם וסימ' למנצח דקוה קויתי · למנצח להזכיר : בשתם ד' וסי' הנני עשה את כל מעניך דסוף צפניה · ישמו על עקב בשתם · ויעטו כמעיל בשתם · ישובו על עקב בשתם : ויאמרו ט' רפי' וסימ' בישעיה סימ' י"ד : תאחר ג' וסימ' נמסר בסימ' סימ' מ' : ע"א מעון ד' וסימ' והבטת צר מעון · לכה הבעטו · היה לי לצור

ע למנצח לדוד להזכיר :
אלהים להצילני יהוה לעזרתי
חושה : יבשו ויחפרו מבקשי נפשי
יסגו אחור ויכלמו חפצי רעתי :
ישובו על עקב בשתם האמרים
האח האח : ישישו וישמחו בך
כל מבקשיך ויאמרו תמיד יגדל
אלהים אהבי ישועתך : ואני עני
ואביון אלהים חושה לי עזרי
ומפלטי אתה יהוה אל תאחר :
עא בך יהוה חסיתי אל
אבושה לעולם : בצדקתך תצילני
ותפלטני הטה אלי אזנך והושיעני
: היה לי לצור מעון לבוא תמיד
צוית להושיעני כי סלעי ומצודתי
אתה : אלהי פלטני מיד רשע מכף
מעול וחומץ : כי אתה תקותי אדני
יהוה מבטחי מנעורי : עליך
נסמכתי מבטן ממעי אמי אתה גוזי
בך תהלתי תמיד : כמופת הייתי
לרבים ואתה מחסי עז : ימלא פי
תהלתך כל היום תפארתך : אל
תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל
תעזבני : כי אמרו אויבי לי ושמרי
נפשי נועצו יחדו : לאמר אלהים
עזבו רדפו ותפשוהו כי אין מציל :
אלהים אל תרחק ממני אלהי
לעזרתי חישה : יבשו יכלו שטני
נפשי יעטו חרפה וכלמה מבקשי
רעתי : ואני תמיד איחל והוספתי
על כל תהלתך : פי יספר צדקתך
כל היום תשועתך כי לא ידעתי
ספרות : אבוא בגברות אדני יהוה
אזכיר צדקתך לבדך : אלהים למדתני
מנעורי ועד הנה אגיד נפלאותיך :

תרגום

לשבחא על יד דויד למדכר על צרוך לבונתא : אלהא לפצאה יתנא יי לסעידנא זריז : יבהתון ויתחסרון תבעי נפשי יחזרון לאחור ויכספון דצביין בישתי : יתובון לאחורא מטול די כמנו עלי ו יתפרעון היך בהיתהון דאמרין עלי הדינא חדינא : יחדון וידוצון במימרך כל תבעי אולפן מינך ויימרון תדיר יסגי יקריה דיי רחמי פורקנך : ואנא עניא וחשוכא אלהא זריז לי סעדי ושזבותי את הוא יי לא תחר :

במימרך יי רחיצית לא אבהת לעלם : בצדקתך פצי יתי ושזבינני אצלי לותי אודנך ופרוק יתי : הוי לי לטינר תקיף עשין למיעל תדירא פקדתא למפרק יתי ארי תוקפי וכרך חוכנא את : אלהא שזיב יתי מן יד רשיעא מן ידא דמרי עילא וקטיף : ארום את הוא סוברי יי אלהי רוחצני מן טליותי : עליך כמכית מן כריסא מן מעינא דאמי אנת מפקי במימרך תושבחתי תדירא : היך תמהא הויתי לסגיעין ואנת רוחצני ועושנא דילי : יתמלי פומי תושבחתך כל יומא שיבהורך : לא תטלוק יתי לעידן סיבו כד יפסוק חילי לא תשבקינני : ארום אמרו בעלי דבבי עלי ביש ונטרי נפשי יתמליכו כחדא : למימר אלהא שבקיה רדופו ואחידו יתיה ארום לית דפצי : אלהא לא תרחיק מיני אלהי לסעדי זריז : יבהתון ישתיצון סוטני נפשי יתעטפון קלנא וכיסופא תבעי בישותי : ואנא תדירא אוריך ואוסיף על כל תושבחתך : פומי ישתעי צידקותך כל יומא פורקנך ארום לא ידעית מיניינהון :
איעול בגבורתא דיי אלהים אדכר צדקותך בלחודך : אלהי אליפתני בניסיא מן טליותי ועד העידנא אשני פרישתך :

רשי

לדוד להזכיר. לשון תפלה הוא כמו ואנחנו בשם יי' אלהינו נזכיר וכן בדברי הימי' להזכיר ולהודות ליי' ובמדרש תילי' ראיתי משל למלך שכעס על צאנו וסתר את הדיר והוציא את הצאן ואת הרוע' אחר זמן החזי' את הצאן ובנה את הדיר ולא הזכיר את ה הרועה אמר הרועה הרי הצאן מוחזר והדיר בנוי ואני איני כ נזכר כך למעלה מן הענין פ כאמר כי אלהים יושיע ציון וגו' ואוהבי שמו ישכנו בה הרי הדיר בנויה והצאן כנוס והרועה לא נזכר לכך נאמר לדוד להזכיר אלהים להצילני : ישובו על עקב בשתם. מדה במדה כמו שעשו לי : על עקב. באותו מעגל עצמו אנקיסטר"אם בלע"ז : האומרי' עלי : האח. לשון חדוה בראותו באויבו כרצונו : חושה לי. לצור : לבא תמיד. באותו מעוז להכנס בתוכו מן הרודף : צוית להושיעני. פעמים רבות הושעתני על ידי שלוחיך : וחומץ. כמו חומס וכן אשרו חמוץ כגזלן : אתה גוזי. אתה מוציאי ומעבירי כמו ויגז שלוים כי גז חיש ונעופה : כמופת הייתי לרבים. רבים ראו צרותי ודאגו פן יקראם כ דוגמ' צרותי פן אהיה להם לאות כאשר הוקרה לזה כן יקרה לנו כענין שנאמר והיה יחזקאל לכם למופת : לעת זקנה. אם זקנתי בחטאים כלומ' שחטאתי הרבה : כי אמרו אויבי לי. אמרו אויבי עלי ונועצו יחדיו לאמר א אלהים עזבו אין אנו נענשין עליו שכבר נכשל בעבירה : ואני תמיד אייחל. לישועתך וכשתושיעני אוסיף על תהלתך : לא ידעתי ספורות. של צדקות והתשועות שעשית עמי : אבא. להודות ולהלל בגבורותיך : ועד הנה. עד היום במה שעבר עלי : לכל

מעון' יי' מעון אתה · וכל שום קרתא דכוו' : אדני יי' ח' כתיב כן באוריתא וכתובים וסים' נמסר לעיל בסיפרא סי' ס"ט : ככלות ג' דרגין חד כ' וחד ב' וסימ' ככלות אל תשליכני לעת זקנה דתהלות · ככלות ונוגה באחריתך דמשלי · בכרים אורידם ככרים לטבוח · בכרים ערב וכל נשיאי קדר · בככבים והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע · בככבים נלאית ברב עצתיך · ואינון מן א"ב חד כ' וחד ב' וסי' נמסר במס' רבתא בערך כ' : והוספתי ד' ב' מלרע חד חס' וסימ' והוספתי על ימיך · על כל תהלתך · וב' מלעיל וסימ' וגדלתי והוספתי · הגדלתי והוספתי חכמה · ימים חס' :

לכל יבא גבורתך · לכל אשר יבא אגיד גבורתך : וצדקתך אלהים · אשר היא עד מרום שני המקראות מחוברים על אגיד זרועך לדור · תרננה שפתי · עם זמר קול הכנור כשאזמרה לך בכנור : לשלמה · על שלמה בנו התפלל תפלה זו שצפה ברוח הקודש שהוא עתיד לשאול מאת הקב"ה לב להבין לשמוע משפט :

זרועך · תוקף זרועך : לדור · הבא : לכל יבא · לכל אשר יבוא הטעם שיולד כמו דור הולך ודור בא : וצדקתך · גבוהה מצדקת כל צדיק כדרך ומרומם על כל ברכה ויפת אמר שלא אוכל לספרה כי גבוהה עד מרום והגדולות שעשית לאות כי אין אלהים כמוך : אשר לספר הגדולות שעשה ודימה הצרות כאילו היה בתהומות הארץ :

הראיתנו תחיינו תעלנו תלתיהון קרי ני ני ואינון מן מלין דכתיב ו' בסוף תיבות וקריין י' וסי' נמסר בכס רכת במערכת א"ת ו' : פדית ג' בטעמים' אשר פדית בגדלך אשר הוצאת · ונפשי אשר פדית · בידך אפקיד רוחי פדיתה ל' כתיב כן : ע"ב ועניך ג' כליש' וסימ' כי לא יחדל אביון · ידין עמך בצדק ועניך · חית

וְגַם עַד־זִקְנָה וְשֵׂיבָה אֱלֹהִים א
אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־אַגִּיד זְרוֹעֲךָ לְדוֹר
לְכָל־יָבוֹא גְּבוּרָתֶךָ: וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים
עַד־מָרוֹם אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים
מִי כָמוֹךָ: אֲשֶׁר הִרְאִיתַנוּ צָרוֹת
רַבּוֹת וְרָעוֹת תָּשׁוּב תְּחַיֵּינוּ ו
וּמִתְּהֹמוֹת הָאָרֶץ תָּשׁוּב תַּעֲלֵנוּ:
תֶּרֶב גְּדֻלָּתִי וְתִסֹּב תְּנַחֲמֵנִי: גַּם־
אֲנִי אוֹדְךָ בִכְלִי־נֶבֶל אֲמִתְּךָ אֱלֹהָי
אֲזַמְּרָה לְךָ בְכִנּוֹר קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:
תְּרַנֵּנָּה שְׂפָתַי כִּי אֲזַמְּרָה־לָּךְ וְנַפְשִׁי
אֲשֶׁר פָּדִיתָ: גַּם־לְשׁוֹנִי כָּל־הַיּוֹם
תֶּהְגֶּה צִדְקָתֶךָ כִּי־בֹשׁוּ כִי־חָפְרוּ
מְבַקְשֵׁי רָעָתִי: ע ב
לִשְׁלֹמֹה אֱלֹהִים מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ תֵּן
וְצִדְקָתְךָ לְבֶן־מֶלֶךְ: יָדִין עַמְּךָ בְצֶדֶק
וַעֲנִיֶּיךָ בְמִשְׁפָּט: יִשְׂאוּ הָרִים שָׁלוֹם
לָעָם וּגְבָעוֹת בִּצְדָקָה: יִשְׁפֹּט עֲנִיֵּי־
עָם יוֹשִׁיעַ לִבְנֵי אֶבְיוֹן וִידַכֵּא עוֹשֵׁק:
יִירָאוּךָ עִם־שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר ד
דּוֹרִים: יֵרֵד כְּמָטָר עַל־גֵּז כִּרְבִיבִים
זַרְזִיף אָרֶץ: יִפְרַח־בְּיָמָיו צַדִּיק וְרֹב
שָׁלוֹם עַד־בְּלִי יָרֵחַ: וְיֵרְדְּ מִיָּם עַד־
יָם וּמִנָּהָר עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ: לְפָנָיו
יִכְרְעוּ צִיִּים וְאֹיְבָיו עָפָר יְלַחֵכוּ: מַלְכֵי
תַרְשִׁישׁ וְאִיִּים מִנְחָה יָשִׁיבוּ מַלְכֵי
שְׁבָא וּסְבָא אֶשְׁכָּר יַקְרִיבוּ: וְיִשְׁתַּחֲווּ
לוֹ כָל־מְלָכִים כָּל־גּוֹיִם יַעַבְדוּהוּ:
כִּי־יַצִּיל אֶבְיוֹן מְשַׁוֵּעַ וְעָנִי וְאֵין־עֹזֵר
לוֹ: יָחֹס עַל־דַּל וְאֶבְיוֹן וְנַפְשׁוֹת
אֶבְיוֹנִים יוֹשִׁיעַ: מִתּוֹךְ וּמֵחָמָס
יִגְאַל נַפְשָׁם וְיֵיקַר דָּמָם בְּעֵינָיו:

וּלְחוּד עַד זִקְנָתָא וְסֵיבוּתָא אֱלָהָא לָא תִשְׁבּוֹק יָתִי עַד דַּאֲתַנֵּי תְּקוֹף אֶדְרָעָךְ לְדָר דָּרֵי לְכָל דִּי יֵיתֵי כֹּחַ גְּבוּרְתָךְ: וְצִדְקָתָךְ אֱלָהָא עַד שְׁמֵי מְרוֹמָא דִּי עֲבַדְתָּא רַבְרְבָן אֱלָהָא מַן כְּוָותָךְ: דִּי אַחֵימְתַּנִי עָקָן סַגִּיעָן וּבִישָׁן תְּתוּב תְּחֵי יָתָנָא וּמִתְּהוֹמַיָּא אַרְעִיתָא תְּתוּב תִּיסַּק יָתָנָא: תַּסְגֵּי רַבְרְבוּתִי וְתַחֲזוֹר תְּנַחֲמִינָנִי: לְחוּד אֲנָא אוֹדֵי קֳדָמָךְ בְּזֵינֵי זְמַר וְנִבְלָא אֲתַנֵּי קוּשְׁטָךְ אֱלָהִי אֲשַׁבַּח קֳדָמָךְ בְּכִנָּרָא קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל: תִּיבּוּעַן סִפְוָותִי אֲרוּם אֲשַׁבַּח קֳדָמָךְ וְנַפְשִׁי דִּי פְּרַקְתָּא: לְחוּד לִישָּׁנִי כָּל יוֹמָא תְּרַגֵּן צִדְקָתָךְ אֲרוּם בְּהִיתוּ אֲרוּם אִתְחַסְרוּ תָּבְעֵי בִּישׁוּתִי: עַל יְדוֹי דִּשְׁלֹמֹה אִתְאֲמַר בִּנְבוּאָה אֱלָהָא הִלְכוֹת דִּינָךְ לְמַלְכָּא מְשִׁיחָא הַב וְצִדְקָתָךְ לִבְרֵיהּ דְּדָוִד מַלְכָּא: יְדִין עַמָּךְ בִּצְדָקָה וַעֲנִיָּיךְ בְּהִלְכַת דִּינָא: יִטְלוּן יָתְבֵי טוּרַיָּא שְׁלָמָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְגַלְמָתָא בִּזְכוּתָא: יְדִין עֲנִיֵּי עַמָּא יִפְרוֹק לִבְנֵי חֲשׁוֹכָא וְיִשּׁוּף גַּבְרָא טְלוּמָא: יִדְחֲלוּן מִינָךְ עִם מִיכַּק שִׁמְשָׁא וְיִצַלּוֹן קֳדָמָךְ קֳדָם מִנְהַר סִיהֲרָא דָּרֵי דָרַיָּא: יֵיחוֹת הֵיךְ מִטְרָא דְּרַעֲוָא עַל עִסְבָּא דְּגֵזֵי מִן גּוֹבָאֵי הֵיךְ רְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דְנַטְפִין עַל עִסְבָּא דְאַרְעָא: יִסְגּוֹן בְּיוֹמוֹהִי צַדִּיקַיָּא וְסַגִּיעֵי שְׁלָם עַד דִּי יִשְׁתֵּיצוֹן פָּלְחֵי סִיהֲרָא: וְיִשְׁלוֹט מִן סְטַר יַמָּא רַבָּא לִסְטַר יַמָּא רַבָּא וּמִן פְּרָת עַד סַיְפֵי אַרְעָא: קֳדָמוֹי יִגְחֲנוּן אִפַּרְכַיָּא וּבַעֲלֵי דְבָבוֹי עַפְרָא יְלַחֲכוּן: מַלְכַיָּא דְטוֹרְסוֹס וְנִיסֵי יַמָּא דְאוֹקְיָנוֹס תִּקְרוּבְתָּא יְתִיבוּן מַלְכַיָּא דִּשְׁבָא וּסְבָא דּוֹרוֹן יְקָרְבוּן: וְיִסְגְּדוּן לֵיהּ כָּל מַלְכַיָּא כָּל עַמְמַיָּא יִשְׁתַּעְבְּדוּן לֵיהּ: אֲרוּם יְפַצֵּי חֲשׁוֹכָא דְּבָעֵי מִטּוֹ וַעֲנִיָּא וְלֵית סָעִיד לֵיהּ: יְחוּס עַל מִסְכֵּינָא וַחֲשׁוֹכָא וְנַפְשָׁת חֲשִׁיכַיָּא יִפְרוֹק: מֵאוֹנְסָא וּמֵחַטּוֹפִין יִפְרוֹק נַפְשָׁהוֹן וִיהֵי יַקִּיר אַדְמֵיהוֹן קֳדָמוֹי:

משפטיך · חכמת דיניך שבוית בתורה : וצדקתך · לצדק את הדין מלך ובן מלך שניה' בשלמה אמורים · ד"א משפטיך למלך תן הייסורין יהו כליס בי והצדקה עשה לבני שיהי שלום בימיו : ישאו הרים · בימיו שלום לעם ומהו השלום שהרים נושאין כשהן עושין פירו' אין עין הבריות צרה וקורא איש לרעהו אל תחת גפן ואל תחת תאינה : וגבעות בצדקה · וגבעות ישאו להם שלום על ידי הצדקה שיעשו : ייראוך עם שמש · מתוך ילמדו ישראל ליראה אותך כל ימי השמש והירח לדור דורים : ולפני ירח · בעוד הירח קיים והם לפניו והרבה יש בלשון משנה בפני הבית ושלא בפני הבית : ירד כמטר על גז · ירד דברו בתוך עמך ובלבם כמטר היורד על ירק הגזות שהוא צריך לגשמים לאחר שגזזוהו כענין שנאמ' והנה לקש אחר גזי המלך : זרזיף ארץ · לשון טיפים הוא בלשון ארמי במסכת יומא הוו מטו זרזיפי דמיא : יפרח בימיו צדיק · ישראל : ורב שלום · יפרח בימיו ויהי שלום זה ארוך עד לא עולם וכל תפלה זו נתקיימה חוץ מדבר זה לפי ששלמה חטא לפיכך לא נמשכה מלכותו שהמלכות נמסר' לדוד על תנאי אם ישמרו בניך את דרכי ישרא' פרחו בימיו שנאמר יהוד' וישרא' רבים כחול וגו' ורוב שלום היה שנאמר וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו כל ימי שלמה : וירד מים עד ים · כל ארץ ישראל מים סוף ועד ים פלשתים : ומנהר עד אפסי ארץ · כי הו' רודה בכל עבר הנהר וגו' : ציים · כתות של שדים כדמתרג' וכים מיד כתים ושיגן ישתרחן מרומאי : מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו · כי אני תרשים למלך בים עם אני חירם אחת לשלש שני' תבא אני תרשים וגו' : מלכי שבא · מלכת שבא : אשכר · דורון : כל גוים יעבדוהו · וכל הארץ מביאי' מנח' לשלמה והמה מביאין איש מנחתו : מתוך ומחמס · מתכות ומגזל · מב' מתוך לשון תוך תוכו בעלי מזמו' חורשי און כמו איש תככים : יגאל נפשם · על ידי משפט וצדקה שיעשה בהם : ויחי

בתהומות הארץ : תרב · מבנין הכבד על דרך ויפן זכב ל זנב והא' גדולתי כנגד אשר עשית גדולות וטעם תנחמני בעבור הצרות שעברו עליו : גם · אמתך · זה הוא אמתך שהוא חייב להודות · תרננה · הדגש לחסרון נון שלישית כי המלה מפעלי הכפל והטעם כאשר אזמר לך בכנו' גם שפתי תרננה גם נפשי תרנן והזכיר פדית עם הנפש כי הו' מושל בגוף : גם · עתה אזמר בכינור רק תמיד לשוני תהגה צדקתך בלא כינור על כן מלת גם והזכיר כי בושו או חפרו ארבן כי אין לי פחד : לשלמ' · למלך תן · כבואת דוד או אחד מהמשוררים על שלמה או על משיח והוא אות למ"ד כמו בעבור כמו וללוי אמר כי תומיך ואוריך לנכח השם והחל אלהים בעבור משפטיך והטעם שהשם נתן לו רשות לעשות משפטי אלהים וככה וצדקתך שיהיה שופט צדק וככה פירו' ידין וטעם ועניך שהשרים גם העשירי' יתגברו עליה' : ישאו · הטעם כי בהיות המלך שופט צדק ירבה שלום בארץ וטע' הרים שאין שם ישוב וטעם בצדק בעבור הצדקה ישאו הרים וגבעות שלום כדרך בבעל פעור ויש אומרים כי בצדקה כמו שלום : ישפוט · כדרך שפטני אלהים יעשה להם משפט ועושק הוא הלוקח הון חבירו במרמה ופיתוי ובסתר ושלמה ברוב חכמתו יכיר העושק : ייראוך · וכאשר ידכא העושק ייראוך כל העושקים וטעם עם שמש כל הימים שיעמוד השמש וככה ולפני ירח כדרך ידכאום לפני עש : ירד · תארמונו אל

ענייך אל תשכח : ייראוך ג' וסימ' נמסר בישעיה סימ' כ"ה : יפרח ד' ב' פתחין וב' קמצין וסימ' כטוו יפרח השבתי · יפתח כשושנה ויך שרשיו · יפרח בימיו צדיק · צדיק כתמר יפרח : וירד ב' וסימ' וירד מיעקב והאביד שריד · וירד מים עדים :

בית המשפט או ירד משפט שהזכיר ישפוט עניי כדרך וערוף כמטר ומלת גז מפעלי הכפל מגזרת לגזוז גזי המלך : זרזיף · מלה מארבע אותיות אין רע לה וטעמה רווי או שובע : יפרח · המטר יפריח על כן הזכיר יפרח והטעם שירבו הצדיקים ויפרח רוב שלום או רוב שלום יהיה בימיו עד שלא יהיה הירח והטעם תמיד : וירד · אם על שלמה מים סוף עד ים פלשתים ומנהר זה פרת ואפסי ארץ זה מדבר והנה הזכיר אורך ארץ ישראל ורחבה ואם על המשיח מים הדרומי הנקרא הים האדום אל ים צפון שהוא ים אוקיינוס ומנהר נהר יוצא מעדן שהוא בתחלת מזרח ועד אפסי ארץ שהוא בסוף מערב : לפניו · ציים · השוכנים בארץ ציה והנכון בעיני בעלי הספינות כאשר כתוב ואחריו תרשים והאיים שהוא כמו איי הים ורבי משה אמר כי איים השוכנים עם חיה במדבר ואיננו נכון ומלת ישיבו שיתנו זה תמיד כמו והשיב למלך ישראל ויש אומרים בתשובת כל שנה יתנו מס : אשכר · כמו מנחה : וישתחוו · פרט להזכיר מלכי תרשים ושבא ואחר כן כלל וישתחוו לו כל מלכים כל גוים שהם תחת ידיהם : כי · הטעם כי הוא ידין המלכים גם העמים והמלך העני כנגד אחר ישלכו : יחוס · על הדל והאביון מהעמים : מתוך · הוא העושק בסתר וחמס בגלוי מגזרת כתמסו עקיבך והטעם שהם אכוכים : וייקר דמם · כדרך דמים לו והטעם יקרים הם בעיניו לא ירבה שיהרגו על כן אחריו : ויחי

ויחי · כל אחד מהם ולאדי שיחייהו עד יעמירהו וזה טעם ויתן לו מזהב שבא ויתפלל בעדו כל עמו : יהי · הענין כפיסת בר כמו פס ידא כף זורעת בר בארץ או בראש הרים וירעש זה הפרי שהוא הבר והטעם שיהיה גדול שירעש כעצי לבנון : ויציצו מעיר · כמו כעיר השפך והנותר בבשר ובלחם ויש אומרים כי בר כמו כבור ידי ואין טעם לו : יהי שמו · שם שלמה או המשיח : ינון · בניין כפעל כמו יכון מגזרת נין ינוב וירבה : ברוך · אז יאמרו כל הגוים ברוך השם אלהי ישר' וטעם עושה נפלאות לבדו שעשה תמיד ב בעבור ישראל : וברוך · טעם שם כבודו הוא השם הנכבד שהוא שם העצם כי אין לשם שם בכל הלשונות שהוא שם העצם רק תואר כמו יי' גם אלהים ושדי ועל כן כתוב זה שמי לעלם כי יהוא שם אחד לבדו וככה ושמו אחד וטעם וימלא כבודו תהלתו : אמן · מגזרת אמונה : כלו · יש אומרים אז ימלאו ת תפלות בן ישי וי"א כי כלו כמו כללו יפייך והיכנו נכון ור' יהודה הלוי אמ' בעבור שהוא סוף ספר כתב כן הסופר הראשון כאשר ככתוב אחנו ברוך נותן ליעף כח : מזמור לאסף · אך טוב · כל בני אדם שאינם משכילי' מעשה השם באמת הם מתאוננים ובעבור זה החל אך טוב לישראל כי טעם אך שאיננו טוב לגויי הארצו' שלא ידעוהו רק לישראל : לברי לבב · לא לכולם זה המזמור דומה בטעמו למזמור שמעו זאת כל העמים

ויחי · שלמה : ויתן לו הבה"ה מזהב שבא וכן היתה גם עושר גם כבוד אשר לא היה כמוך וגו' : ויתפלל בעדו תמיד וגו' · היא התפילה היא הברכה כשהב"ה אומ' לאדם ברוך תהיה לשון תפילה הוא : פיסת בר · לשון פיסון תוספת ורבוי ורבותינו פירשוהו לשון גלוסקיאו' לימות המשיח וכל המזמור במלך המשיח · ד"א פיסת בר לשון רצון כמו פיוס שהבריו : מתפייסין ומתרצין תחת המק כשנותן טובה בעולם : ירעש כלבנון פריו · חטין גבין כפירות האילן ככליות של שור הגדול שהיה בימי שמעון בן שטח : ויציצו · ישראל : מעיר · מתוך ירושלים כעשב הארץ : יהי שמו · של שלמה נזכר לעולם בעושרו ובחכמתו : לפני שמש ינון שמו · כל ימי השמש יגדל שמו ינון לשון מלכו' ושררה כמו ואחריתו יהיה מנון ולכיני השליט על ככסי אחרי אמרו בלבם נינם יחד מ מלכיהם יחד : ויתברכו בו · אדם אומר לבנו תהי חכם ועשיר כשלמה : ברוך יי' · העושה נפלאות גדולות בירידת האש מן השמים על ידי שלמה בבי' : כלו תפילות דוד · רבותינו דרשו כלו כל אלו תפילות דוד לכלול כל הספר על שם דוד ואף מה ש שאמרו בני קרח ועשרה זקנים על שם שהוא נקרא נעים זמירות ישראל · ויש לפתור כלו כמו נכתיימו כמו רומו מעט שומו שמים ואם כן הוא לא נכתב ה המזמור במקומו ואין מוקדם ומאוחר בספר ונראין הדברים שלעת זקנתו כשהמליך את ש שלמה אמרו : אך טוב לישראל אלהים · לפי שעניין המזמור מדבר בצרות הבאות על עוברי המקום לכך פתח בו כך וזהו פירושו העם שאני צועק ומתמה על צרותיהם של ישראל ידעתי כי הב"ה טוב להם ולטובתם הוא מביא עליהם את הרעה כדי ל לזכותם לחיי העולם הבא : ואני · מטרם שומי זאת אל לבי כמעט נטיו רגלי ושופכו אשורי לנטות מאחרי המקום : כי קנאתי בהוללים · במערבבי דרכיהם אשר הייתי רואה את שלומם

ויתן י"ג רפין וסימ' נמסר במלכים א' סימן י"ד : ויתפלל ג' רפין וסימ' ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא · יסגור לו ויתפלל אליו · ויחי ויתן לו מזהב שבא · אנ"ך : וברוך ז' וסימ' נמסר בסדר לך לך : ע"ג שפכה חד מן י"ד מלין כתיב ה' בסוף תיבותא וקרינן ו' וסימ' נמסר במלכים ב' סימן כ"ד : חרצבות ב' ומב' ליש' וסימ'

וַיְחִי וְיִתֶּן־לוֹ מִזְּהַב שְׁבָא וְיִתְפַּלֵּל
בַּעֲדוֹ תָמִיד כָּל־הַיּוֹם יְבָרֲכֶנְהוּ : יְהִי
פִסַּת־בַּר בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ
כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב ה
הָאָרֶץ : יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי־שֶׁמֶשׁ
יִנּוֹן שְׁמוֹ וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ כָּל־גּוֹיִם
יְאַשְּׁרוּהוּ : בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהִים אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ : וּבָרוּךְ
שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת
כֹּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן : כָּלּוּ תְפִלּוֹת
דָּוִד בֶּן־יִשָׁי :

ספר שלישי

ע ג מִזְמוֹר לְאָסָף אַךְ
טוֹב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים לְבָרֵי לֵבָב :
וַאֲנִי כִּמְעַט נָטָיוּ רַגְלָי כְּאַיִן שֻׁפְּכָה
אֲשֻׁרָי : כִּי קִנֵּאתִי בַּהוֹלְלִים שְׁלוֹם
רְשָׁעִים אֶרְאֶה : כִּי אֵין חַרְצֻבּוֹת
לְמוֹתָם וּבָרִיא אוּלָם : בַּעֲמַל אֱנוֹשׁ
אֵינֵמוֹ וְעִם־אָדָם לֹא יְנֻגָּעוּ : לָכֵן
עֲנָקַתְמוֹ גַאֲוָה יַעֲטָף־שִׁית חָמָס לָמוֹ :
יָצָא מֵחֵלֶב עֵינֵמוֹ עָבְרוּ מַשְׂכִּיּוֹת לֵבָב :

ג' ית' רפי' ג' רפי' · ל' לג · ל' ה' בליש' · יכון ל' ק' ל' · ז' · ב' יד · ל' ותר כלו · נטיו · ספכו ק' ק' ל' · ל' כיתח · ל' · ל' ורסמי' ב' · ל' · ב' בסי' ח' · ל' · ל'

וִיחִי וְיִתֵּן לֵיהּ מִדְּהַב דְּאַיְתִיאוּ לֵיהּ מִשְּׁבָא וִיצַלֵּי מְטוּלְתֵיהּ תְּדִירָא כָּל יוֹמָא יְבָרְכִינֵיהּ : יְהֵי סְעִיד לַחְמָא בְּאַרְעָא בְּרֵישׁ טוּרַיָּא יַרְגִּישׁ הֵיךְ כְּלִיבְנָן אִיבֵיהּ וְיִנְצְצוּן מִן קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם הֵיךְ עִסְבָּא דְאַרְעָא : יְהֵי שְׁמֵיהּ מִדְּכַר לְעָלַם וְקֳדָם מֶהֱוֵי שִׁמְשָׁא מְזוּמַן הֲוָה שְׁמֵיהּ וְיִתְבָּרְכוּן בִּזְכוּתֵיהּ כָּל עַמְמַיָּא וְיֵימְרוּן טַב לֵיהּ : בְּרִיךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דַּעֲבִיד פְּרִישָׁן רַבְרְבָן בִּלְחוֹדוֹהִי : וּבְרִיךְ שׁוּם יְקָרֵיהּ לְעָלְמָא וְיִתְמְלֵי מִזִּיו יְקָרֵיהּ כָּל אַרְעָא אָמֵן וְאָמֵן : גְּמַרִין צְלוֹתַיָּא דְדָוִד בַּר יִשַׁי :

תּוּשְׁבַּחְתָּא

עַל יְדֵיהּ דְּאָסָף בְּרַם טַב לְיִשְׂרָאֵל אֱלָהָא לְבְרִירֵי לִיבָּא : וַאֲנָא כִּזְעֵיר אִתְמוֹטְטָא רִיגְלַי כִּלְמָא דְאִזְדַּעְזְעָא אִיסְתְּוָרַי : אֲרוּם טַנְנִית בְּמִתְלַעֲבַיָּא בְּעִידָן דִּי שְׁלָם רַשִּׁיעַיָּא אַחֲמֵי : אֲרוּם לֵיתֵיהוֹן תְּוָהִין וּמִצְטַעֲרִין מְטוּל יוֹם מִיתָתְהוֹן אִיתְבַּעְיָין מ מַחְשַׁבְתְּהוֹן וּפַטִּים וְאַלִּים לִבְּהוֹן : בְּלֵיעוּת גַּבְרִין דְּמִתְעַסְקִין בְּאוֹרַיְתָא לֵיתֵיהוֹן לַעֲיָין וְעִם בְּנֵי נְשָׁא צַדִּיקֵי וְסַבְלִין יִיסוּרֵי לָא מִתְכַּתְּשִׁין : לְכָךְ כֵּן עֲטַרְתְּהוֹן גֵּיוְותָנוּתָא כְּלִילָא דְמַשְׁוִין בְּרֵישֵׁיהוֹן מִן חֲטוֹף דִּילְהוֹן : שְׁנָאִימִן שׁוּמְנָא פַּרְצוּפֵיהוֹן עָבְרוּ חוֹטְבֵיהוֹן חֲפוּרַת לִיבָּא :

פתח חרצבות רשע · כי אין חרצובות למותם ובריא : בעמל ב' וסימ' ותקצר נפשו בעמל ישראל · בעמל אנוש אינמו · וחד בעמל בסגול וסימ' ויכנע בעמל לבם : מחלב ח' וסימ' הנה שמוע מזבח טוב · חרב ליי' מלאה דם ב' בפסוק · מדם חללים מחלב גבורים · כי רותה בשמים חרבי · ועפרם מחלב ידושן · יצא מחלב עינימו · ויאבילהו מחלב חטה :

ושכר הצדיקים לעתיד לבא מפורש במזמור הזה : ואני · יתכן היות זה הטעם דברי אסף או ידבר על לשון כל משכיל ונטית הרגל לסור מהדרכים הישרים שהם דרכי השם כדרך באשורו אחזה רגלי כי בעבור שהרגל הולכת על כן דימה אתוכת הלב שירגיל בה בהליכה ומלת נטיו שלימה כמו צור חסיו בו והנה כאין היה ראוי להיותו כמו כמעט ושפכו כמו נטיו כאשר אשורי כמו רגלי כי הטעם כפול כמשפט לשון צחות רק כאין לא מצאנוה רק על אפס ומה שאיננו ודרך משל הזכיר לאשורי' שנשפכו כמים כדרך כמים נשפכתי בעבור שלא נשאר בכלי מאומה כמו שפכו אשוריו ואין לו במה ילך : כי · הנה כבת זה הדבר שקינא בהוללים לשון פועל על משקל הסובבים בעיר מגזרת ויתהולל : כי · מלת חרצובו' רביעיה ובספר ישעיהו פתח חרצובות רשע הנה פתח כמו התר ואם כן תהיה חרצובות כמו אגודות והטעם שהיה ראוי שיהיו קשורים בעולם שימיתם מהרה ור' משה הכהן אמר כי אין חרצובות עד מותם ואולם הם בריאים כאילו כתוב ואולם כל אחד מהם בריא וזה איננו נכון שתהיה מלת אולם שהיא מלת טעם באחרונה כי היא כמו לכן אכן רק אך בלתי זולתי למען בעבור כי כן לא ימצא בכל המקרא ואחרים אומרים כי אולם חסר כ"ף והטעם כל אחד בריא כאולם ויש אומרים כי הוא חבר בי"ת והטעם באולם כל אחד בריא באולמו וטעם להזכיר אולם כי הוא דר בבית נכבד שיש לו אולם כמו האולם של בית השם הנזכר בדברי הימים או בעבור שהדירה באולם בריאות לגוף בעבור האויר שהוא מגולה ויש סתר מלמעלה והנכון בעיני אחר שהזכיר שלום רשעים אראה בחייהם גם במותם ימותו בלא פגעים ותחלואים ונגעים ומכאובים כאילו אין לנפשם קשורים עם גופם ואולם על משקל טובם והטעם כוחם שהוא כח התולדת השומרת הגוף והוא מגזרת יש לאל ידי והנה הטעם ימותו במותם בלא יגיעה ובחייהם כח תולדתם חזק ובריא : בעמל · בעבור היותם עשירים : ועם אדם · הטעם כפול או כבא נגע באויר שהוא כולל הם ימלטו מהנגע ולא הצדיקים : לכן · ענקתמו · מגזרת וענקים לגרגרותיך כדמות זר זהב ויעטוף מגזרת המעטפות : שית · כמו שית זונה כמו דרך ויש אומרים כי יעטוף כמו תפלה לעני כי יעטוף וטעם שית פאה והטעם כי החמס יעטוף להם לכל פאה כאילו הוא ברשותו : יצא · אמר ר' משה עינימו כמו כעין הבדולח מרוב החלב יצא ונראה עין יפה למראה ויש אומרים מרוב חלבם כאילו יצא עינימו כדרך עינים להם ולא יראו · ומלת משכיות על דעת ר' משה כמו מחשבות כי השכוי כינוי ללב לאחד שנים טעמים כאחד כתרגו' יכף יי' כאילו משכיות תראות כמו ולבי ראה הרבה חכמה ודעת ויהי פי' שכיות החמדה או יהיה כטעם ואבן משכית מצויירת והציורים הם המחשבות וטעם עברו שעברו אין בני אדם לחשב : ימיקו

בהוללים מערבבים כמו כבאך מהול במים : כי אין חרצובות למותם · לשון אסיר' כמו פתח חרצובות רשע מסגרי כבלי רשע שאוסרין בהם העניים אף כאן אין יסורין למיתתם המתים בהם מהם מתים בריאים כאולם בלא יסורין ורבותינו פירשו חרצובו' נוטריקון שאין חרידין ועצבין מיום המיתה ד"א שאין הב"ה מאחר בבואם לכן ענקתמו גאוה בעבור זה שאין יסורין באין עליהם העניקתם הגאוה לעלות על צוארם גסות הרוח : יעטף שית חמס למו · החמס שעושין עושה אותם שמנים ועוטף את שתותיהם ועגבותיהם בעובי שומן ובשר : יצא מחלב עינימו · עיניהם בולטות מרוב שומן כל אדם כחוש עיניו משוקעות : עברו משכיות לבב · יותר ממה שלבם מייחל ומצפה באה להם תאותם תאות לבם : עברו בהשגת ידם את ימיקו

ימיקו. את ריעיהם: וידברו ברע עושק. לעשוק אביונים: ממרום
ידברו. כגון פרעה וסנחריב ונבוכד נצר מי ה' אשר אשמע בקולו מי בכל
אלהי הארצו' אעלה על במותי עב ותהו שתו בשמים פיהם: לכן ישוב עמו הלום.
לפי שעמו רואי' דרך רשעים שלוה ישובו לדרך הרשעים לאחוז בדרכיהם הלום
כמו מי הביאך הלום פה: ומי
מלא ימצו למו. ומים של פלג
המלא הם דברי תורה הם כ
כחשבים למו תמצית ומזלזלים
בעיניהם: ואמרו איכה ידע אל.
איכה נוכל לומר שיש דיעה בהב"ה
ותורתו אמת: הנה אלה רשעים
. הם ועוברים על תורתו והרי הם
שלוי' בעולם ומגבילים כח ועושר
ושלוי עולם לשון שלוה: השגו
. הגדילו ומנחם פירש ישוב
עמו הלום ישוב הרשע להלום
את עמו של הקב"ה והראשון
למדתי מדבריו של ר' מאיר בר'
יצחק שליח צבור זצ"ל: אך ריק
זכיתי לבבי. כל זה מוסב על
ואמרו איכה ידע אל וגם אומ'
אך לריק ועל חנם אנו שומרים
מצותיו של הב"ה והרי אנו נגועי'
כל היום. ותוכחתי נראית כל
היום תמיד מבקר לבקר מ
מתחדשות גזרות חדשות: אם
אמרתי אספרה כמו. אם אמ' אספ
אם אמרתי בלבי לספר את הכל
כמו שהוא כל מה שאנו אומר
על זאת הנה דור בניך בגדתי
כלומ' אשים אותם בוגדי' ורשעי'
: ואחשבה. בלבי: לדעת זאת.
מה היא מדתו של הב"ה כן הוא
עמל בעיני נראית היתה מדה
זאת ליעמל ולא משפט: עד.
אשר באתי אל מקדשי אל אשר
בירושלם וראיתי מה שאירע ב
בסנחריב ואז הבינותי לאחרית
הרשעים שהוא לאבדון ואמרתי
אך כל הטובה הבאה להם ח
חלקות הם שהקב"ה מחליק להם
הדרך שלהם שתהא נוחה וחלק
למען לא יתנו לב לשוב אליו
ויאבדו: אך בחלקות תשית למו
. כל הטובה הבאה להם שהרי
סופם הפלתם למשאות: מן
בלהות. מן שדים: כחלום
מהקיץ. כשינה שאין לה קץ
שהיא שינת עולם כן היתה להם ויצא מלאך יי ויך במחנה אשור: ה' בעיר צלמם
תבזה. בירושלם שהרעו עליה שם נתבזה צלם דמותם ונשרפו כלם: כי יתחמץ
לבבי. מטרם שראיתי מפלה זו ברוח הקדש היה לבבי מתחמץ על דרך הרשעים
שצלחה. ובכליותי הייתי משתוכן לשון חרב שנון וכשהוא מתפעל התי"ו ניתנת
באמצע שורש התיבה כדרך כל תיבה שיסוד תחילתה שי"ן: ואני הייתי בער ולא
הייתי יודע מה היא המדה וכבהמה הייתי עמך. ואני אעפ"ש שהייתי רואה כל זה
תמיד הייתי עמך ולא זזתי מיראתך: אחזת ביד ימיני. להחזיקני ביראתך
כשקרבו רגלי לנטות מדרכך כמו שאמור למעלה כמעט נטיו רגלי: תנחני.
באיתני: ואחר כבוד תקחני. אילו היה טעם על כבוד היה פתרונו לאח' שהשלמת
לסנחריב כל הכבוד שפסקת לו תקחנו אליך הפלאת נסיך לישראל והחרבת
את סחריב עכשיו שהטעם על ואחר זה פתרונו ואחר לכבוד תקחני משכתני
אליך לכבוד ולתפארת: מי

ימיקו. מגזרת המק בפרו הפועל יוצא והפועל חסר כאילו ימיקו בדיבורם שליתי
וידברו בדבור רע העושק והחמס שעשו ולא יראו מהשם וזה טעם ממרום ידברו
כי אין מרום עליהם: שתו. דגשות התי"ו כי הוא מפעלי הכפל שיתשבו כי אמרות
פיהם כאילו הם בשמים שהם גזירות אין להשיבם והאבר המדבר כזאת הוא
מהארץ וזה טעם ו
ולשונם תהלך בארץ
והנכון בעיני כי שתו
בשמים פיהם שהם
מדברים בשם ו
ובמלאכיו ולשונם כ
כמרגלי' שהם הולכים
בארץ לדבר ולספר
שמץ או דופי ודבר
שנמצא בצדיקים
וטעם תהלך כאילו
הולכת לשמוע דופי:
לכן. אמר רבי משה
הלום תואר מגזרת
והלמה סיסרא כאילו
כתו' הלום קמוץ הה"א
ושורק טי"ו כדרך מ
מוכה ונגוע: ומי מלא
. חסר כוס: ימצו.
מגזרת ומצית ובאת
המלה מלעיל בעבור
היות הטעם בתחלת
מלת למו כי זה משפט
הלשון כמו עשה לי את
החיל הזה ומ"ם למו
שב אל הנזכרי' בתחלת
המזמור והם ברי לבב
והנכון שהוא שב
למלת עמו כי ימצא
בלשון יחיד ורבים
ולפי דעתי שהלום כמו
הנה כמו הבא עוד
הלום איש כי עמו ישוב
בעבור זה שרואה או
ישוב מגזרת שובב או
ישיב אל לבו ולא ידע
מה טעם זה: ואמרו.
ים אומרים הרשעים
ולפי דעתי שהאומרים
הם עם השם והעד
הנה אלה רשעים:
הנה. הטע' שהצדיקים
יודעי' דעת אמת שים
אוה כשנב מרעת אדם
והוא חכם לב שידע הכללים שהם עומדים והחלקים שהם הפרטים הם משתנים
בכל עת על כן לא ידעם השם כי אינם עומדים והנה הספק בידם בעבור ראותם
הרשעים שהם שלוי עולם בגופם ורבי עושר כמו עשה לי את החיל הזה: אך.
דברי המשכיל וטעם זכיתי לבבי שמחשבתי מחשבת אמת ואמונתי זכה עם
הבורא ובעבור זה נבראה האדם עד היות נשמתו בחייו זכה ומזהירה ככוכבים
וטעם בנקיון כפי שלא עשה מעשה גיאול וטינוף מה שאיננו ראוי לעשות והזכיר
כפי כי רוב המעשים בכפים: ואהי נגוע. מהרשעים ויוד ותוכחתי סימן הפעול
כי הרשעים יוכיחוהו הפך ותוכחתי לא אביתם שהוא סימן הפועל ולפי דעתי כי
נגוע משאת ראשו לסבלו עמל לכבוש יצרו ותוכחתי לנפשי. וטעם לבקרים בכל
בקר כמו חדשים לבקרים: אם. דברי המשורר אם אמרתי בלבי או אומ' לאחרי':
אספרה כמו. אלה ומלת אלה חסרה כדרך ה' הטוב יכפר בעד אותם שאכלו
הפסח כי לא כתוב כי כל לבבו שב אל יחזקיהו אהיה בוגד בדור בני השם שלא
תהא אמונת לב באמונתם והנה יחסר בי"ת הנה בדור בניך הם שקבלתי התורה
מפיהם: ואחשבה. כאשר חשבתי לדעת זה הסוד לא יכולתי לו זה הוא עמל
בעיני: עד. עתיד תחת עבר כאילו ידבר על זמן עומד כאשר פירשתי וטעם מקדשי אל שמש כהני השם וחכמי ישרא' והם גלו זה הסוד והוא אבינה לאחריתם כי לא הובא
הובא האדם בעולם הזה להתענג בו או להיותו מלך או עשיר רק שתהיה אחריתו טובה וזה הוא שכר נפשות הצדיקים: אך. הרשעים בעולם הזה כמפותים בדברי חלקות
ולבסוף יהיו למשואות כמו שואה ומשואה לתוהו ואשר איננו בדרך רשעים להשמדם בגופם וי"א כי למשואות מגזרת הנחש השיאני והטעם כפול: איך. טעם כפותמו על
כפשותם: בלהות. כמו בלהות אתנך כיים שישוב לאין ולהבל והעד ואיננך: כחלום. שאין בו אמת בהקיץ החולם ככה צלמם יהיה בזוי בעיר והטעם שהיו נשכחים כי
כשכח זכרם: כי. וי"א יתחמץ מגזרת חומץ דרך משל כי ישוב לבי חומץ עם כליותי עת שאשתונן מגזרת חץ שנון ור' משה פירש בו בלשון חכמינו ז"ל חומץ את הדין:
ואני. הייתי בתחלה לנגדך שלא ידעתי סוד הרשעים כבהמה עד שעזרתני ונגלה הסוד לי וזה הוא ואני. טעם אחזת ביד ימיני ולא כמוטו פעמי כאשר הזכיר כטיו רגלי:
בעצתך. תקחני. מלת לקיחה בלא דבר הוא התחברות נשמת הצדיק עם העליונים שאינם גוף ולא ימותו לעולם על כן בדברי חנוך ויתהלך חנוך את האלהים שהרגיל
נפשו להתהלך עם המלאכים עד שלקחו השם והנה יבקש זה המשורר עזרני ונחני והרגילני בעצתך ואחר שתעשה לי זה הכבוד אז תקחני וכמוהו כי יקחני סלה או פי'
ואחר ואחר כן תקחני ואני כבוד כאחד המלאכים: מי

בנקיק ג' בליש' חד חס' וסי' זנח עגלך שמרון. ארחץ בנקיון כפי ואסובבה. וארחץ בנקיון כפי. קדמא חס':
ה' כתיבן היא וקריין הוא וסימ' ואחשבה לדעת זאת. ויתרון ארץ בכל היא. ותלך והעשה נדבר אליהו
תנינא דפסוק. כי הוא זמה והיא עון פלילי תנינא דפסוק. יי' אלהינו כל ההמון הזה. וחילופ' ג' כתיב' הוא

ל' יָמִיקוּ׀ וִידַבְּרוּ בְרָע עֹשֶׁק מִמָּרוֹם
ד' יְדַבֵּרוּ׃ שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם
ל' ישוב ת' יו' תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ׃ לָכֵן׀ יָשִׁיב עַמּוֹ הֲלֹם
וּמֵי מָלֵא יִמָּצוּ לָמוֹ׃ וְאָמְרוּ אֵיכָה
יָדַע־אֵל וְיֵשׁ דֵּעָה בְעֶלְיוֹן׃ הִנֵּה־
ל' ל' אֵלֶּה רְשָׁעִים וְשַׁלְוֵי עוֹלָם הִשְׂגּוּ־חָיִל׃
ל' ומל' נקיון אַךְ־רִיק זִכִּיתִי לְבָבִי וָאֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן
כ' כַּפָּי׃ וָאֱהִי נָגוּעַ כָּל־הַיּוֹם וְתוֹכַחְתִּי
ד' לַבְּקָרִים׃ אִם־אָמַרְתִּי אֲסַפְּרָה כְמוֹ
הִנֵּה דוֹר בָּנֶיךָ בָגָדְתִּי׃ וָאֲחַשְּׁבָה
הוא ק' ל' לָדַעַת זֹאת עָמָל הִיא בְעֵינָי׃ עַד־
אָבוֹא אֶל־מִקְדְּשֵׁי־אֵל אָבִינָה
כ' ספ' לְאַחֲרִיתָם׃ אַךְ בַּחֲלָקוֹת תָּשִׁית לָמוֹ
ל' הִפַּלְתָּם לְמַשּׁוּאוֹת׃ אֵיךְ הָיוּ לְשַׁמָּה
ג' ג' כְרָגַע סָפוּ תַמּוּ מִן־בַּלָּהוֹת׃ כַּחֲלוֹם
ל' ל' מֵהָקִיץ אֲדֹנָי בָּעִיר׀ צַלְמָם תִּבְזֶה׃
ל' ל' כִּי יִתְחַמֵּץ לְבָבִי וְכִלְיוֹתַי אֶשְׁתּוֹנָן׃
ג' וַאֲנִי־בַעַר וְלֹא אֵדָע בְּהֵמוֹת הָיִיתִי
עִמָּךְ׃ וַאֲנִי תָמִיד עִמָּךְ אָחַזְתָּ בְּיַד־
יְמִינִי׃ בַּעֲצָתְךָ תַנְחֵנִי וְאַחַר
כָּבוֹד תִּקָּחֵנִי׃

יִתְמַקְמְקוּן מִן פִּיטְמָא וִימַלְלוּן
לְאַבְאָשָׁא וְלִטְלוּמָא מִן רוּם לִבְּהוֹן
יְמַלְלוּן׃ שַׁוִּיאוּ בְקַדִּישֵׁי שְׁמַיָּא
פּוּמְהוֹן וְלִישַׁנְהוֹן מְצַלְהֲבָא
בְּקַדִּישֵׁי אַרְעָא׃ בְּכֵן תָּאִיב עַל
עַמָּא דַיְיָ לְמַלְכוּתְהוֹן וְיִמְחוֹנוּן
בְּמַרְזוּפִין וּדְמָעִין סַגִּיעִין מַחְתִּין
לְהוֹן׃ וְיֵימְרוּן הֵכְדֵין יְדַע אֱלָהָא
וְאִית מַנְדְּעָא בְּעִילָּאָה׃ הָא אִילֵּין
רַשִׁיעַיָּא דְּיָתְבִין בְּשַׁלְוָתָא בְּעָלְמָא
הָדֵין אַרְבִּיקוּ נִכְסִין קְנוֹ חֵילָא׃
בְּרַם לִסְרִיקוּתָא זַכִּית לְבָבִי וְשַׁזְבִית
בְּבְרִירוּ יְדַיי׃ וַהֲוֵיתִי כְּתִישׁ כָּל יוֹמָא
וּמַכְסְנוּתִי לְצַפְרַיָּא׃ אִין אֲמַרִית
אִישְׁתָּעֵית דְּמִכְּמַתְהוֹן הָא עַל דָּר
בְּנַיָּיךְ אַרְשַׁעִית׃ וְחַשֵּׁיבִית לְמִידַע
יַת דָא לֵיעוּת הוּא בְעֵינָי׃ עַד זְמַן
פּוּרְקָנָא דְּאֵיתֵי לְוַת מַקְדְּשֵׁי אֱלָהָא
אַתְבֵּין לְסוֹפֵיהוֹן׃ בְּרַם בְּקַבְלַיָּא
שַׁוִּיתָא לְהוֹן רְמִיתְנוּן לְשַׁהֲוָתָא׃
הֵכְדֵין הֲווֹ לְצָדוּ כְּשַׁעְתָּא כָּלוּ
אִישְׁתֵּיצוּן מִן אִתְרְגֵּשׁוּן׃ הֵיךְ
חִילְמָא מִן גְּבַר דְּמִיתְּעַר יְיָ לְיוֹם
דִּינָא רַבָּא בְּאִתְּעַר יַתְהוֹן מִנְבֵּית
קְבוּרַתְהוֹן בִּרְגַז דְּמוּתְהוֹן תְּבַסַּר׃
אֲרוּם יִתּוּשׁ לִבִּי וְכוּלְיָיתִי בַּעֲרָן כְּאֶשָּׁא׃ וַאֲנָא שַׁטְיָא וְלָא אִידַע הֵיךְ בְּעִירֵי
אִתְחַשְּׁבִית גְּבַר׃ וַאֲנָא תְדִירָא עִימָּךְ אוּחַדְתָּא בְּיַד יְמִינִי׃ בְּמַלְכָּתָךְ תְּדַבְּרִינַנִי וּבָתַר
שְׁלִים אִיקָרֵיהּ דַּאֲמַרְתְּ עָלַי לְאַיְתָאָה תְּסַבְּנַנִי׃

וקרי' הא וסי' ותלך ותעשה כדבר אליהו קדמא דפסוק. כי ערוך מאתמול. כי הוא זמה והיא עון פלילי
קדמא דפסוק: ולא ארע ג' וסי' בישעיה סי' מ"ז:

אבן עזרא

מי · אמר רבי משה הטעם כל חפצו הוא בשמים להיותו עם המלאכים כאילו אמ׳ כל אשר לי הוא בשמים ועמך אין לי חפץ בארץ אמר רבי יהודה הלוי ת״ב מי הוא שאני מבקש הוא בשמים כדרך מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי ולפי דעת הגאון כי יתחסר מלת זולתך אחר בשמים ולפי דעתי כי אין לי חפץ בשמים ובארץ אחר אבור נופיעל כן אחריו׃ כלה שארי · זה הגוף ולבבי זה הכח המתאוה שהיא כח התולדת רק צור לבבי כטעם תוקף ולבבי כדרך אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וטעם צור לבבי הוא הדבק העומד לעולם ולא יאבד על כן אחר זה׃ כי׳ כדרך יחד כסיל ובער יאבדו ׃ כל זונה ממך · הוא היוצא במחשבתו ובמעשיו מרשו׳ השם · ואני קרבת אלהים · כנגד רחקיך וטעם לי טוב כי זה הוא הטוב באמת׃ שתי · חסר תי״ו השורש כדרך וכרתי להם ברי׳ שלום להתחברות שני תוי״ן ׃ מלאכותיך · לשון רבים והיחיד מלאכה ומזאת הגזר׳ מלאך והמלה רבעית הנקרא כן בעבור שעושה תמיד מלאכת השם וכאשר יחכם המשכיל ויכיר מלאכות השם ויוכל לספרם בלבו או אל אחר אז ידע דעת עליון ובעבור זה כברא כל האדם ׃ משכיל לאסף למה אלהים זנחת · מלת משכיל תחלת פיוט והנה זה המזמור על אותו הטעם׃ למה · פעול׃ זנחת · הגאון בעבור שדמה הכעס לאש על כן נקר׳ אפך · זכור · טעם קנית שהיו כמו נמכרים במצרים · ויתכן להיות שבט נחלתך שבט שהוא נחלתך

רשי

מי לי בשמים · שום מלאך שבחרתי לי לאלוה לא בחרתי אלא אותך ׃ כלה שארי · כתאוה בשרי ולבבי לך כלה שארי לשון תאוה כמו כלת׳ נפשי לשועתך ׃ זונה ממך · כפרד ממך ׃ מלאכותיך · שליחותיך רוח הקדש הבא בלבי לאומרו ׃ יעשן אפך · כל הכועס נחיריו מוציאין עשן ׃ קנית קדם · לפני בריית עולם שנאמר מעון אתה היית לנו בטרם הרים יולדו׃ זה שכנת בו · תיקון לשון הוא כמו זו חטאנו לו והוא כמו אשר שכנת בו ׃ הרימה פעמיך למשואות נצח · הגבה פעימות ובהלות שלך שיהו לאויביך למשואות נצח על כל אשר הרע האויב בבית המקדש כן חברו מנחם עם ותפעם רוחו למשואות לשון חורבן כמו שאיה תשאה שממה ׃ מועדיך · הוא בית המקד׳ אשר נאמר בו ונועדתי לך שם ׃ שמו אותותם · כשגבר׳ ידם להחריבו אז שמו להם את אותות קסמיה׳ שהם אותות אמת ומה הם הקסמים קלקל בחצים שאל בתרפים ׃ יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות · יודע האויב כשהיה מכה בשערי פתחי המקדש שהוא כמביא מכותיו למעלה ברקיע ומכיין היה יודע שהרי היה רואה שהיה העץ מסבך ואוחז את הקרדומו׳ ובולען כמו שאמרו רבותי׳ כולהו בלעתינהו חד תרעא דירושלם · בסבך עץ קרדומות לשון כאחז בסבך העץ סובך אותם והם כסבכין בו ׃ ועתה · אע״פ שהיה רואה שלפני הקב״ה קשה לא נמנע מלהלום כל פתחיה וכל שעריה יחד ׃ בכשיל וכילפות · כלי משחית של נגרים הם וקרדומו׳ באו לה תרגם יונתן בכשילא כילפות לשון ערבי הוא כך פירש דונש והוא מכלי הנגרים ׃ יהלומון · האויבים ׃ אמרו בלבם נינם יחד · נינם מושליהם וכן ינון שמו ואחריתו יהיה מנון כל מושליהם מחשבה אחת להם הראשונים כאחרונים להזדווג לפטרונם שלישראל תחילה ואחר כך יזדווגו להם ותדע שהרי שרפו כל מועדי אל שהיו בארץ כל בתי וועד שלו פלשתי׳ החריבו שילה נבוכד נצר החריב בית ראשון רומיים החריבו בית שני ׃ אותותינו · שהבטחתנו ביד נביאך אין אנו רואים אותם כמו׳ רבים שאנו בגולה נתנבא אסף על ימי הגלות ׃ עד מה · עד מתי נהיה בצרה זו ׃ מקרב חיקך כלה · הסליכה והוצא אותה מתוך חיקך והלחם באויביך כלה לשון גרם כמו כלה גרם יגרם ׃ ואלהים

זונה ב׳ חד חס׳ וחד מלא וסימ׳ אם זנה אתה ישראל · הצמתה כל זונה ממך · קרבא חס׳ ׃ עד יעשן וסימ׳ לא יאבה יי׳ סלוח לו · למה אלהים זנחת ׃ בצאן ב׳ וסימ׳ וכל חום בצאן לבן · יעשן אפך בצאן מרעיתך ׃ קרדומות ג׳ בליש׳ וסימ׳ ויעל אבימלך הר צלמון · קולה כנחש ילך כי בחיל · בסבך עץ קרדומות ׃ כלה

מִי־לִי בַשָּׁמָיִם וְעִמְּךָ לֹא־חָפַצְתִּי
בָאָרֶץ׃ כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי צוּר־לְבָבִי
וְחֶלְקִי אֱלֹהִים לְעוֹלָם׃ כִּי־הִנֵּה
רְחֵקֶיךָ יֹאבֵדוּ הִצְמַתָּה כָּל־זוֹנֶה מִמֶּךָּ׃
וַאֲנִי קִרֲבַת אֱלֹהִים לִי טוֹב שַׁתִּי
בַּאדֹנָי יֱהוִה מַחְסִי לְסַפֵּר כָּל־
מַלְאֲכוֹתֶיךָ׃

עד

מַשְׂכִּיל לְאָסָף לָמָה אֱלֹהִים זָנַחְתָּ
לָנֶצַח יֶעְשַׁן אַפְּךָ בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ׃
זְכֹר עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶּדֶם גָּאַלְתָּ שֵׁבֶט
נַחֲלָתֶךָ הַר־צִיּוֹן זֶה שָׁכַנְתָּ בּוֹ׃
הָרִימָה פְעָמֶיךָ לְמַשֻּׁאוֹת נֶצַח כָּל־
הֵרַע אוֹיֵב בַּקֹּדֶשׁ׃ שָׁאֲגוּ צֹרְרֶיךָ
בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶךָ שָׂמוּ אוֹתֹתָם אֹתוֹת׃
יִוָּדַע כְּמֵבִיא לְמָעְלָה בִּסֲבָךְ־עֵץ
קַרְדֻּמּוֹת׃ וְעַתָּ פִּתּוּחֶיהָ יָּחַד בְּכַשִּׁיל
וְכֵילַפֹּת יַהֲלֹמוּן׃ שִׁלְחוּ בָאֵשׁ
מִקְדָּשֶׁךָ לָאָרֶץ חִלְּלוּ מִשְׁכַּן־שְׁמֶךָ׃
אָמְרוּ בְלִבָּם נִינָם יָחַד שָׂרְפוּ כָל־
מוֹעֲדֵי־אֵל בָּאָרֶץ׃ אוֹתֹתֵינוּ לֹא־
רָאִינוּ אֵין־עוֹד נָבִיא וְלֹא־אִתָּנוּ יֹדֵעַ
עַד־מָה׃ עַד־מָתַי אֱלֹהִים יְחָרֶף צָר
יְנָאֵץ אוֹיֵב שִׁמְךָ לָנֶצַח׃ לָמָּה תָשִׁיב
יָדְךָ וִימִינֶךָ מִקֶּרֶב חֵוקְךָ כַלֵּה׃

מן כוותך דילי בשמיא אלהא את ועימך חברא לא צביתי בארעא׃ אשתיצא גושמי ולבבי תקיפא דבחין לבבי וחולקי אלהא לעלם׃ ארום הא רשיעיא די מתרחקין מינך יאבדון שיציתא כל דטעי מן בתר דחלתך׃ ואנא למקרב ביי לי טב שוית ביי אלהים רוחצני למישתעיא לצדיקיא כולהון פיקודי שליחותך׃

שכלא טבא על ידוי דאסף למה אלהא רחיקתא לעלמין יתקף רוגזך בעאן רעייתך׃ אדכר כנישתך דקנית מלקדמין פרקת ממצרים שבטי אחסנתך טור דציון דנן די שריתא שכינתך ביה׃ ארים אכהורך למשווק אומיא לעלמין דבכל חיליה אבאיש בעיל דבבא בקודשא׃ אכלין מעיקך במצע זמנייך שוון אתוותהון אתיא׃ יצליף בקורנסא היך גבר דמרים יריה בסביך קיסיא למקטע בכולביא׃ וכדין גליפייהא גררין כחדא בקופיץ ומפסלת ליוסטר מחיין בכמר זופין׃ אדליקו בנורא בית מקדשך לארעא אפיסו משכן דאתקרי ביה שמך׃ אמרו נלבהון בניהון כחדא אוקידו אבהתהון כל מערעיא אלהא בארעא׃ אתוותא דיהבו לנא נביא לא חמיננא ליה תוב נביא ולית עימנא דידע עד אימתי׃ עד איכתי אלהא יתחסד מעיקא ירחיק בעיל דבבא שמך לעלמא׃ למה תתיב ידך וימינך למפרוק מן גו עכבך אפיק ושיצי עקתא׃

י׳ בליש׳ וסימ׳ אקים אל עלי · והבית את ארם כאפק · אז הכית את ארם · וישליכו לארץ · וכלות כל זאת · מקרב חיקך כלה · כלה בחמה ב׳ בו · הלא תאנף בנו עד כלה · לכלא הפשע · בהרא בהיב א׳ ׃

כמו והם עמך ונחלתך או נחלתך כמו בהר נחלתך ויהיה שבט סמוך והעד הר ציון ׃ הרימה · הטעם כדרך קומה יי׳ · אמר רבי משה הכהן כי למשואות שם תחת שם הפועל כאילו כתוב להשאות כל הרע אויב בקדש כל אויב שהרע בקדש כי הוא הפוך כמו כל תשא עון וקח טוב שהטעם כל עון תשא ולפי דעתי כי למ״ד למשואות כמו בעבור כלמ״ד פן יאמרו לי והנה הוא הרימה פעמיך בעבור נחלתך הנזכרת למעלה שהוא משואות נצח כל אשר הרע אויב בקדש וכן כל תשא עון כל שתשא עונינו תקח הטוב שים בידינו והוא הודות לשונינו ששפתינו טובות מפרים להביא וזה הוי״ו שהוא וקח טוב לא יוכל אדם להבינה איך תשמש רק כלשון ישמעאל שכמוהו פ״א רפה וככה טוב ויחיל ודומם ביום הפלשתי וישא אברה׳ את עיניו ויעזב את עבדיו׃ שאגו · נקראו המקדשים מועדים בעבור התחברות שם ישראל במועדים וכמוהו שרפו כל מועדי אל בארץ ואותותם כפי מחשבתם כדרך והאכשים רדפו אחריה׳ ׃ יודע · אמר רבי משה כי זה קשור עם הפסוק שהוא אחריו והוא מספר כי עת בנות שלמה את בית יי׳ וחצוב החוצבים את האבנים היה חושב המביא בתי הידים בגרזן לחצוב את האבן כי הגיע מעלה למעלה וככה הוא יודע למעלה כהביא המביא בסבך עץ קרדומו׳ ולפי דעתי כי בעת שיובאו הקרדומות בסבך עץ לכרות העץ שהיה לבניין הבית היה לו שאון למעלה׃ ועתה · בכשיל וכילפות · כלי ברזל להשחית ויש אומרים כי כשיל מגזרת כשלון וכלפות בהתחלף הכ״ף בקוף שהיו מקלפי׳ כמו כובע וקובע׃ שלחו · הלמ״ד קל ואף על פי שהוא מהבנין הכבד כמו בקשו נפשי אמר בן בלעם כי זה הפוך שהנכון שלחו אש במקדשך ויתכן שהטעם שהיה האש שביב וכאילו המקדש משולח ׃ אמרו · נינם · חסר וי״ו ולא הזכיר מי אמרו ורבי מרינוס אמר כי נינם מגזרת לא תונו ואף על פי שמלת לא תונו מהבנין הכבד ונינם מהבנין הקל כדרך וכירם ולפי דעתי שזה נכון והנה העד חרב היונה׃ אותותינו · הפך שמו אותותם אותות וטעם אותותינו כפי פירושינו דברי הנביאים ׃ עד מתי · פעול׃ יחרף · הוא את שמך כדרך למה אלהים זנחת לנצח ׃ למה תשיב · כדרך תשיב אחור ימינו ידך השמאלית כאילו הזכיר שתי ידיך דרך משל והאמת שתכלה מקרב המוכן שם שהוא אויביך ׃ ואלהים

ואלהים· כדרך יכאן אויב אך לכבה אוה תלך ישראל: פועל ישועות· ירועות בעבורנו בקרב הארץ: אתה· פוררת· כפול תעלותי העין כדרך פור התפוררה אל
כדרך ויפרפרני הפך סלו והטעם כי ממשלתך מושלת בארץ כאשר הזכיר בקרב הארץ בים ובתנינים אשר בו ויש אומרים כי זה רמז לבקיעת ים סוף וטעם שברת בשובו
לחרבה ויש אומרי׳ כי התנינים פרעה ושלישיו: אתה· אמר רבי משה כי כל שוחה בים וגופו גדול יקרא לויתן והאות שהזכיר ראשי ולא ראש אחד ולפי דעתי שלויתן
דג גדול ויתחסר מלתכל כמו ראשי כל לויתן והנה השם כתנו מאכל לעם לציים שהם שוכנים בציה כנגד הים וידוע כי יש מקומות שיאכלוהו מעת לעת בזמן ידוע ורבי

גבולות ל׳ מל׳ דמל׳ אתה הצבת· וכ׳ גבלות כתיב וסי׳ ואסיר גבלות עמים· גבלות יש גו· וב׳ חס׳ דחס׳ וסי׳
יצב גבלת עמים· ויתן להם משה לבני גד דמטות· ושארא גבולת כתיב חס׳ ו״ו בתרא: ענייך ג׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר לעיל בסימ׳ סי׳ ע״ב: ישוב ה׳ ד׳ חס׳ וחד מל׳ וסי׳ אכל מסכינא צפרתא בירושלם ואהנחם ופי׳ הנה חדש

ואלהים מלכי מקדם פעל ישועות
בקרב הארץ: אתה פוררת בעזך ים
שברת ראשי תנינים על המים:
אתה רצצת ראשי לויתן תתננו
מאכל לעם לציים: אתה בקעת מעין
ונחל אתה הובשת נהרות איתן: לך
יום אף לך לילה אתה הכינות מאור
ושמש: אתה הצבת כל גבולות
ארץ קיץ וחרף אתה יצרתם: זכר
זאת אויב חרף יהוה ועם נבל נאצו
שמך: אל תתן לחית נפש תורך
חית ענייך אל תשכח לנצח: הבט
לברית כי מלאו מחשכי ארץ נאות
חמס: אל ישב דך נכלם עני ואביון
יהללו שמך: קומה אלהים ריבה
ריבך זכר חרפתך מני נבל כל היום
: אל תשכח קול צרריך שאון קמיך
עולה תמיד:

עה

למנצח אל תשחת מזמור לאסף
שיר: הודינו לך אלהים הודינו
וקרוב שמך ספרו נפלאותיך: כי
אקח מועד אני מישרים אשפט:
נמגים ארץ וכל ישביה אנכי תכנתי
עמודיה סלה: אמרתי להוללים אל
תהלו ולרשעים אל תרימו קרן:
אל תרימו למרום קרנכם תדברו
בצואר עתק:

ה׳ · ל׳ · יו״ף ג׳ · נ״תל · ל׳ · ל׳ בסיפ׳ ליש׳ · ג׳ · ל׳ · יו״ף · חל · כ״ג רף׳ חל · חל׳ ל׳ · ג׳ בליש׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ תהלים · ל׳ ותכבו׳ · ל׳ · ד׳ ג׳ מל׳ וחד · חס׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ · י׳

ואלהא מלכא דשכינת קודשיה
מלקדמין עביד פורקנא בגו ארעא
: אנת גזרתא בעושנך מוי ימא
אנת תברתא רישי תניניא ושניקת
מצראי על ימא: אנת תרעתא
רישי גיברי פרעה יהבתינון לגמר
לעם בית ישראל וגושמיהון
לירודי: אנת בזעתא מעיינא מן
כיפא והוי לנחלא אנת יבישתא
מגיזת נחלי ארנונא ומגיזת יובקא
וירדנא דהון תקיפין: די לך
יממא לחוד די לך ליליא את א
אתקינתא סיהרא ושמשא: את
אקימתא כל תחומא דארעא קיטא
וסיתוא אנת ברתנון: אדכר
דא בעיל דבבא מגדף יי ועמא
טפשא דרחיקו שמך: לא תמסור
לעמיא דמתילין לחיות ברא
נפשת מאלפי אורייתך חייהון ד
דעניך לא תיתנשי לעלמין:
אסתכל לקימא דגזרתא לאבהתן
ארום איתמליאו בניהון חשוכא
פריס על ארעא ואונאותא חטופין:
לא יתוב מסכן מכסיף עניא ו
וחשוכא ישבחון שמך: קום
אלהא נצי מצותך אידכר קלנא
דעמך מן מלכא טפשא כל יומא:
לא תתנשי קל מעקייך איתרגושת
דקיימין לקיבלך דסלקא תדירא:
לשבחא בזמן די אמר דוד
לא תחבל עמך תושבחתא
על ידוי דאסף ושירא: אודינן
לך יי אודינן וקריב שמך אישתעיו פרישותך: ארום אידוע זמנא אנא תריצן
ארון: מיתמסכין דיירי ארעא וכל יתבהא אנא אתקינית עמודהא לעלמין:
אמרית למתלעבין לא תתלעבון ורשיעיא לא תרימון איקר: לא תרימון למרומא
איקרכון אתון די ממללין בתוקפא ובגידופין:

מחר· ועתה קרא נא באזני העם· אל ישב דך נכלם· ישב ויצפר· כי נדר נדר עבדך אם ישיב כן כתיב:
ישב אפך ותנחמני: עֽה וקרוב ד׳ וסימ׳ וענה איים באלמנותיו· כי קרוב יום וקרוב יום ליי׳· הודינו לך
אלהים הודינו׳ וקרוב לשבוע מהת הכסילים זבח: עמודיה ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ את קלעי החצר דמשכנא
קדמא· וחבירו דמשכנא תניינא דפקודי· אנכי תכנתי עמודיה׳ חצבה עמודיה שבע׳ וא׳ ועמודיה יתפלצון·
דמשכנא תניינא דפקודי חס׳ עמודיה כתיב חס׳ ו׳: עתק ד׳ וסימ׳ יצא עתק מפיכם· הדברות על צדיק עתק·
תדברו בצואר עתק· יביעו ידברו עתק· ואהון עתק וצדקה בצירי:

רשי

ואלהים מלכי מקדם· והרי אתה תשועתינו מקדם: ראשי תנינים· הם מצריי׳ שנקראו תנינים שנ׳ התנין הגדול וגו׳: ראשי לויתן· פרעה נקרא כן שנאמר יפקוד יי׳ בחרבו הקשה על לויתן וגו׳: תתננו מאכל לעם לציים· נתת ממונו לעם ישראל לאוכלו לציים לכתות ובכאות שהוצאת ציים סיעותכמו וצים מיד כתים כ כתרגומו וסיען: אתה בקעת· לישראל מן הצור מעיינות: אתה הובשת· ירדן שהוא נהר איתן: לך יום· גאולתם של ישראל: אף לך לילה· ושמך היו בגרות הלילה: אתה הכינות מאור ושמש· אתה הכינות להם מאור התורה: אתה הצבת· להם כל גבולות ארצם בכל טוב: קיץ וחורף אתה יצרתם· הרי זה דוגמת שבועות חוקות קציר ישמור לנו לא שבית לנו כדרך השנים: זכור זאת אויב וגו׳· ואחרי שכל תשועותינו כך זכור זאת אשר האויב חרף אותך בהשמידו אותנו: אל תתן לחית· לגדודי האומות כמו ויאספו פ פלשתים לחיה: נפש תורך· תור שלך יונתן תירגם לשון תורים ובני יונה התור הזה משמת הזכר בן זוגה אינה מ מזדווגת לאחר אף ישראל לא התליפוך באל אחר אף על פי שרחקת מהם והיו כאלמנה: חית ענייך· נפש ענייך: הבט לברית· אשר כרת לאבותינו: נאות חמס· נוה חמס· לשון מדור: אל ישוב דך נכלם· אל ישוב דך מלפניך בתפילתו נכלם: חרפתך· גדופיך כמו זאת אויב חרף: אל תשחת· את ישראל: הודינו לך אלהים· על הטובה הודינו אף על הרעה וקרוב בפינו שמך תמיד: ספרו· דורותינו נפלאותיך תמיד: כי אקח מועד· כשיש לנו יום טוב אין אנו עסוקים בניבול פה ו ובקלות ראש ככל הגוים: אני מישרים אשפוט· אנו נותנין אל לבינו להלך ולשבח מעין ה המאורע ליום: נמוגים ארץ וכל יושביה וגו׳· ביום מתן תורה כשהיו נמוגים הארץ וכל יושביה מתנאי שהתנית עם מעשה ב בראשית אם לא יקבלו ישראל את התור׳ תחזרו לתוהו ובהו: אנכי· עמך ישראל תכנתי עמודיה כ כשאמרו נעשה ונשמע: להוללים· לרשעים המערבבים את ישראל: כי

משה אמר כי לעם ל
לציים כמו לעבדך ל
ליעקב וטעם לציים
לאנשי הספינו׳: אתה
בקעת· ביבשה כמו
יבקע צורים במדבר:
איתן· שסכמו ויסב
הים לפנות בקר ל
לאיתנו: לך· הטעם
שאתה עושה אלה ה
הנפלאות בכל זמן ב
ביו׳ ובלילה כי המושלי׳
בהם אתה הכינותם:
מאור· הוא הירח
והזכירו לפני השמש
בעבור שהשלים במלת
לילה כי כן דרך ה
המקרא ואתן לעשו:
אתה· הטעם שהזכיר
הדבר והפכו בקעת
והובשת וכולם בארץ
והזכיר כי השבעה
גבולות הם כבבים ל
לעולם ולא יתחלף ה
היישוב וטעם קיץ
וחורף בעבו׳ היות רוב
היישוב בפאת שמאל
וקצתו בפאת דרום
וטעם להזכיר זה עם
גבולות ארץ כי בהיות
במקום אחד קיץ הוא
במקום אחר חורף:
זכור· ואני אומר
לאויב זכור זאת:
ועם נבל· אשר נאצו
שמך כמו עם לבבם
שלם: אל· לחית·
פתח כי הוא סמוך
והנסמך אין חסר כמו
שפעת אני רואה ו
והטעם חית השדה
ותורך כמו שתי תורי׳
ויש לחית כמו נער
חיתקנה חית פלשתי׳:
הבט לברית· בפתחות
הלמ״ד שהיא ידועה ו
ומלת הבט תשמש ב
בעבור אחרית והבט
מלאו וטעם מחשכי
ארץ כנגד הבט טעמו
המקומו׳ הנסתרי׳ שסי
כלו׳ כמו כאות רועי׳:
ל· שם לא ישוב הדך
נכלם לעולם יהללוך
כל עני ואביון: קומה·
טע׳ ריבך שהאו׳ חרף
שמך ויור מני כוסף
כמו מני אפרים: אל·
טעם קו׳ צורריך הוא

יסד ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מל׳ וכו׳ אבל מסכינא צפרתא בירושלם ואתנחם

שהזכיר שאגו צורריך בקרב מועדיך: שאון קמיך· יהי עולה תמיד עד הגיעו אליך אל השמים וזה דרך משל: למנצח אל תשחת·
על נועם פיוט תחלתו אל תשחת: הודינו· בריבוק למ״ד וגם בחסרונו כנון הוא כמלת זמרה אזמרך ויזמרו לך וטעם פעמים לא הזכיר כי
כודה לך פעם אחרי פעם או בכל זמן: וקרוב שמך· לעניות כי כן ספרו לנו אבותינו ולא הזכיר המספרים כמו אשר ילדה אותה והנכון
שאלה המספרים הם נביאים שספרו לנו על שמך: כי· כדרך כי אביא הקץ אשפוט מישרי׳: נמוגים· אז תמוג הארץ וכל יושבים וטעם
אנכי תכנתי אז ידעו שאנכי הוא שתכנתי עמודיה לפנים באמת ועמודיה הם הריה שלא תמוט ועתה בהתמוטטה ידעו כי לי הארץ
ועשה חפצי: אמרתי· דברי המשורר: אל תרימו קרן· על שהוא כנגלכם והם בני אדם כמוכם: אל· הטעם לא די לכם שתרימו
קרנכם על חבריכם עד שגאוה לבבכם להרימו על רמים עליכם ועתה תדברו בצואר עתק כמו ירוץ אליו בצואר ועתק תאר כמו יצא
עתק מפיכם או יהיה תואר הצואר:

כי

אבן עזרא

כי. אל תחשבו כי בשבת השם לשפוט כי יש במזרח או מערב או במדבר הרים
שהוא כנגד ארץ ישראל מי שיושיעכם ורבי משה אמר כי כל מה שיש במזרח או
במערב הכל ברשות השם ויש אומרים כי זה רמז לחכמת המזלות החושבים כי
הטוב והרע והכבוד והקלון הבא לאדם הכל במערכת הכוכבים והיתר הראשון
הוא המזרחי גם ה
המערבי גם הדרומי
שהוא כנגד מדב' הרי'
הם המושלים על כל
האדם ולא הזכיר ה
היתר הרביעי כי אין
כח לו בעבור היותו
תחת הארץ: כי.
הנה השם הוא השופ'
על כן אין ראוי לכם
להרים קרן בחכמתכם
או בגבורתכם או ב
בעשרכם: כי. חמר.
פועל עבר מגזר' חומר
מים רבים כמו עכור:
ויגר מזה. ומזה כל
כך הוא הכוס מלא ו
ואמר על הכוס מלא
גם שמריה כדרך רוח
גדולה וחזק והנה
היין העליון ישתו ה
הרשעים שאינ' גמורי'
והשמרים כפי מעלת'
ואני. דברי המשורר
לעולם. כל ימי
אגיד זאת הנבואה ל
לבני אדם אולי יוכחו
וזה הוא מדת השם
הנכבד: וכל. אגדע.
כדיבור כמו וילחם
בישראל על בלק גם
תנובה לאלהים:
תרוממנה קרנו' צדיקי'
הפך אגדע: למנצח
בנגינות. על נגינות
מנות או טעם פיוט
תחלתו כן: נודע.
כדרך כי נודע דוד
לכל וטעם ביהודה
שהם יושבי ירושלם:
ויהי בשלם. היא
ירושלם אולי נקראת
כן כי היא שלימה כ
כנגד שער השמים או
שהיא ראויה להיות ב
בשלום או קראוה כן
על דרך תפלה כדרך
שאלו שלום ירושלם:
שמה. אמר רבי משה
כי זה המזמור נאמר
על מלחמת אויב שבד
על ירושלם ונחלם ו
ודימה החצי' לרשפים
וכיכוכו שהם עפים וסבר ישרת בעבור אחר וסבר מגן וחרב וכלי מלחמ' באמת:
כאור. אין דבר נרא' שהוא נכבד שאיננו גוף והוא עצם דבר רק האור לבדו ומלת
כאור כמו נכון והנה זה כנגד הכבוד ואדיר כמו אדיר במרום יי' וטע' מהררי טרף
שלא יוכל אדם לעלותם. הר' משה הכהן אם הצר שנפחד ממנו ישגב בהרים
ממשם ירדו החיות לא יכלו ואין טעם בדבריו גם מפרשים אמרו כי כאור מגזר'
כאור מקדשו כמו משחית והנ"ון שרש והנה שם התואר כמו קרוב ורחוק אך הוא
פועל יוצא כמו ושבח אני: אשתוללו. האלף תחת הא"א התפעל כמו אתחבר ויחסר
בית תמולת שנתם: מגערתך. טעם אלהי יעקב כאשר הזכיר בתחלה בישראל
גדול שמו וטעם נרדם כל אחד מאנשי חיל הנזכרי' בפסוק ראשון והוא הו' נרדם
כל איש חיל ורכב וסוס: אתה. הטע' אתה לבדך נורא והיה האחד מספיק וכמוהו
יי' מעון אתה היית לנו כי היה מספיק יי' מעון היית לנו ומאז כמו אז הפקיד אותו:
משמים. כי כל הגזרות באות משמי' וטעם השמעת כאשר ישמעו כל יושבי הארץ
שמסבת לכסא ודנת באמת אז יראו הנשארים ממך וישקוט כל אחד במקומו ולא
יבואו לעיר קדשך להלחם עליה. וי"א כי טעם ארץ יראה הרשעים ושקטה הצדיקים: בקום. זה הפסוק דבק עם הבא אחריו. אמר ר' משה כן פי' הפסוק כאשר תעמוד
דין בבעלי החמות תודה לך כל חמת אדם והטעם כל אדם בחמתו ירא ממך ולפי דעתי כאשר תודה לך חמת אדם והם הגוים על ירושלם אז שארית חמות תחגור ותקמוץ
ותהייכה ברשותך להתיר מהם כפי חפצך:

רשי

כי לא ממוצא. השמש וממערבו ולא מן המדברות שאתם מפרשים בשירא
להרבות ממון לא בכל אלה להרים קרן: כי אלהים שופט. על כל הרעה
שעשיתם. זה ישפיל וזה ירים. הגבוהים ישפיל והנמוכים ירים: כי כוס.
התרעלה בידו: ויין חמר. חזק וכוס בלע"ז: מלא מסך. הכוס מלא מזג
למזוג ולהשקות את כל הגוים:
ויגר מזה. מזה הכוס
יפיץ ויקלח את משקיהם לשון
מים המוגרי': ואני אגיד לעולם.
מאז והלאה את נקמתו וגבורתו:
וכל קרני רשעים. של עשו
אגדעם כענין שנאמר ונתתי את
נקמתי באדום ביד עמי ישראל
ישראל ינדעו קרן עשו ואז ת
תרוממנה קרנות צדיקו של עולם
ישראל שהם שבחו של הקב"ה:
שמה שבר רשפי קשת. של
סנחריב ואוכלוסיו רשפי קשת
אין רשפי קשת לשון רשפי אש
שאין לשון רשפי אש נופלים ב
בקשת וזה רשפי ורשפי אש רגם
ורשפי קשת לשון לחומי רשף ר
דמתרגמ' עוף ובני רשף יגביהו
עוף וכן ומקניה' לרשפי' לכברים
וכן ובני רשף בני עפיפה הם
שדים יגביהו לעוף אף זה לשון
חצים המעופפים כענין שנאמר
ומחץ יעוף יומם שמה שבר
רשפי קשת חצים שהקש' מעופף
וכל המזמור הזה מדב' במפלת
סנחריב שלא מצינו אויב נופל
בירושלם אלא הוא: נאור אתה
אדיר. לשון נאר מקדשו נארת
ברית עבדך מנאר את אויביך
וקמיך ומטלטלן מן העולם
נאור על שם מעשיו נקרא כמו
חנון ורחום וקנוא על שם שהוא
חונן שהוא מרחם שהוא מקנא:
אדיר מהררי טרף. חזק מענקי'
טורפים הגבוהים כהרי' ולנגדך
אין גבורתם נודעת: אשתוללו.
כמו השתוללו כמו ואחרי כן
אתחבר אחזיהו עם יהושפ' כמו
התחבר ונגזר אשתוללו מגזרת
מוליך יועצים שולל והוא לשון
משגה ושלו כמוטיב שוגים והתיו
נופלת בלשון התפעל באמצע
התיבה בכל תיבה שתחילת שי"ן
: כמו שנתם. נרדמו בשינה
לשון תנומה: ולא מצאו. ידיהם
וכחם כשבאת ליפרע מהם:
נרדם ורכב וסוס. וי"ו של ורכב
טפילה היא כמו אלה בני צבעון
ואיה וענה וי"ו של ואיה טפילה
היא: מאז אפך. משעת
שאתה כועס: משמים השמעת
דין. כשנתנבא ישעיה על
פורענותם של סנחריב ונתקיים
בו ארץ ישראל שיראה ממנו ומאוכלוסיו ואז שקטה: בקום למשפט אלהים.
לעשות משפט באויביו להושיע חזקיהו וסיעתו: כי חמת אדם תודך. כעסך
של רשעים גורם שהבריות מודים להקדוש ברוך הוא כשהם מראין כעסם והקב"ה
נפרע מהם הכל מקלסין לפניו ואף הם עצמם מקלסין לפניו כשרואין שאין כעסם
כלום כמו שמצינו בנבוכד נצר כשהשליך את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש
מה נאמר שם יהא שמיה דאלהא מברך וגו' ועל ידי כן שארית החמות תחגור
תעכב ותחדיל שאר הרשעים מעוכבים ונמנעים מלהראות גאותם וחמתם תחגור
לשון עכב' בלשון משנה פגימת הסכין כדי שתחגור בו הצפורן ושמעתי משמו של
רבי אלעזר הגאון בר' יצחק שהיה מביא המקרא הזה עדות לאותה משנה ויש עוד
לפתור חגיר' זו כמשמעה לשון חגורה ופירושו לך נאה לחגור חימה ולעשות נקמה
כי הכח והיכולת שלך ולשון שארית זה הוא מאחר שחמת אדם אינה כלום נשארו
כל חגורות חימה לך:

מסורה

לעלם י"ח חס' וסי' בבס' רבת' בערך עו: עו נודע ג' קמצין וסי' נודע יי' משפט עשה. נודע ביהודה אלהי'.
נודע בשערים בעלה. וא' ונודע קמץ בה שהוא כבר נקרא: שמה ה' רף וסים' נבסר בסדר ויחי: מהררי ג'
וסים' מן ארם ינחני בלק מלך. במעונות אריות. נאור אתה אדיר: יראה כ' וסים' ולא יראה בו גדה יהודה.

תהלים

כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב וְלֹא
מִמִּדְבַּר הָרִים: כִּי־אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה
יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים: כִּי כוֹס בְּיַד־
יְהוָה וְיַיִן חָמַר מָלֵא מֶסֶךְ וַיַּגֵּר מִזֶּה
אַךְ־שְׁמָרֶיהָ יִמְצוּ יִשְׁתּוּ כֹּל רִשְׁעֵי־
אָרֶץ: וַאֲנִי אַגִּיד לְעֹלָם אֲזַמְּרָה
לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: וְכָל־קַרְנֵי רְשָׁעִים
אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק:
ע ו לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר
לְאָסָף שִׁיר: נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים
בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל שְׁמוֹ: וַיְהִי בְשָׁלֵם
סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְצִיּוֹן: שָׁמָּה שִׁבַּר
רִשְׁפֵי־קָשֶׁת מָגֵן וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה סֶלָה
: נָאוֹר אַתָּה אַדִּיר מֵהַרְרֵי־טָרֶף:
אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב נָמוּ שְׁנָתָם
וְלֹא־מָצְאוּ כָל־אַנְשֵׁי־חַיִל יְדֵיהֶם:
מִגַּעֲרָתְךָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב נִרְדָּם וְרֶכֶב
וָסוּס: אַתָּה נוֹרָא אַתָּה וּמִי־יַעֲמֹד
לְפָנֶיךָ מֵאָז אַפֶּךָ: מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ
דִּין אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקָטָה: בְּקוּם־
לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהִים לְהוֹשִׁיעַ כָּל־עַנְוֵי־
אֶרֶץ סֶלָה: כִּי־חֲמַת אָדָם תּוֹדֶךָּ
שְׁאֵרִית חֵמֹת תַּחְגֹּר:

תרגום

אֲרוּם לֵית בַּר מִנִּי מַדִּינְחָא
וְעַד מַעַרְבָא וְלָא מִן צִפּוּנָא
מַדְבְּרַיָּא וּמִן דָרוֹמָא אֲתַר ט
טוּרַיָּא: אֲרוּם אֱלָהָא דַיָּין זַכַּאי
דְנַן יְמָאִיךְ וּדְנַן יְרוֹמֵם: אֲרוּם
כַּס דְלוּט בְּיַד יְיָ וַחֲמַר עַשִּׁין מְלֵא
מְזִיגַת מְרִירְתָא לְטַלְטָלָא מַרְעָה
דִי רַשִׁיעַיָּא מִמַּה דְשָׁדֵי מִינֵיהּ וְקַשֵׁי
מִן דִין קַדְמָאִין בְּרַם דוּר דוּרְדַיְיָא
וּפַקְטִיָּא יְמַצְצוּן יִשְׁתוּן כָּל ר
רַשִׁיעֵי אַרְעָא: וַאֲנָא אֶתְנֵי
לְעָלַם נִסַיָּא אֲשַׁבַּח לֵאלָהָא
דְיַעֲקֹב: וְכָל תְּקוֹף רוּם רַשִׁיעַיָּא
אֲמָאִיךְ אַתְלוֹשִׁינַן מִתּוֹקְפֵיהוֹן
יִתְרוֹמְמַן תְּקוֹף רוּמֵיהוֹן דְצַדִּיקַיָּא
: לְשַׁבָּחָא בְּתוּשְׁבַּחְתָּא תּוּשְׁבַּחְתָּא
עַל יְדָא דְאָסָף שִׁירָא: אִתְיְדַע
בִּדְבֵית יְהוּדָה אֱלָהָא בִּדְבֵית יִשְׂרָאֵל
רַב שְׁמֵיהּ: וַהֲוָה בִירוּשְׁלֵם בֵּית
מַקְדְשֵׁיהּ וּמְדוֹר בֵּית שְׁכִינַת ק
קוּדְשֵׁיהּ בְּצִיּוֹן: כַּד עֲבָרוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל רְעוּתֵיהּ אַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ
בֵּינֵיהוֹן תַּמָּן תְּבַר גִירְרִין וְקַשְׁתִּין
דְעַמְמַיָּא מְגִינֵי קְרָבָא תְּרִיס וְסִדְרֵי
קְרָבָא בְּטַל לְעָלְמִין: נְהִיר דְחִיל
אַתְּ אֱלָהָא מְשַׁבַּח מִן בֵּית מַקְדְשָׁךְ
זְוָעוֹן מִן קֳדָמָךְ מַלְכַיָּא דְיָתְבִין
בִּכְרַכֵּי טוּרַיָּא אֲתַר בֵּית כְּנִישׁוּת
בִּיזַתְהוֹן: אַשְׁלַחַן מֵעַלַוֵיהוֹן זַיְנֵי קְרָבָא גִיבָּרֵי לִיבָּא אִתְנַמְנָמוּ בְּשֵׁינַתְהוֹן וְלָא סַפִּיקוּ
כָּל גַבְרֵי חֵילָא לְמֵיחַד זַיְנֵיהוֹן בִּידֵיהוֹן: מִמְזוֹפִתָךְ אֱלָהָא דְיַעֲקֹב דַמְכוּן אַרְתְּכִין וּפָרָשִׁין
אִיתְעֲקָרוּ: אַתְּ דְחִיל אַתְּ הוּא אֱלָהָא וּמַן יְקוּם קֳדָמָךְ מֵעִידַן דְיִתְקוֹף רוּגְזָךְ: מִן שְׁמַיָּא
אַשְׁמַעְתָּא דִין אַרְעָא דְעַמְמֵי דְחִילַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל שְׁדוֹכַת: אָמְרִין צַדִּיקַיָּא יְקוּם
לְדִינָא עִם רַשִׁיעַיָּא אֱלָהָא לְמִפְרַק מִן יְדֵיהוֹן כָּל עִינְוְתָנֵי אַרְעָא לְעָלְמִין: כַּד אַנְתְּ רְגַז
עַל עַמָּךְ אַנְתְּ מְרַחֵים עֲלֵיהוֹן וְהִינוּן יוֹדוּן לִשְׁמָךְ וּשְׁאָרָא דְרִיתְחַיָּא דְאִשְׁתַּיְירוּ לָךְ מִן
רוּגְזָא דִי רְגִיזְתָא תְּזָרֵיז לְחַבָּלָא עַמַּיָּא: תא אֲרוּם כַּד יִתְקוֹף רוּגְזָךְ עַל עַמָּךְ יְתוּבוּן
וְיוֹדוּן לִשְׁמָךְ וְאַנְתְּ תָּאִיב מִן רוּגְזָא בְּרַם עַל שְׁאַר עַמְמַיָּא מַנֵּי רוּגְזָא תְּזָרֵיז:

מסורה

ארץ יראה ושקטה: למשפט ט"ו דגשי' וסי' נמסר בשמואל ב' סימן ט"ו: תודך ב' וסים' כי חמת אדם תודך. כי
לא שאול תודך: חמת ב' חד מל' וחד חס' וסים' שארית חמת תחגור. ואת איש חמות לא תבוא. בהרא כ"ל:

כדרו כדרו

נדרו. יתכן שאמרו כן אנשי ירושלם בעת ברחם או כאשר יתחבר שארית חמות יאמרו אלה לאלה נדרו ושלמו: למורא. בעבור המורא ורבי משה אמר כי הוא תאר כמו הוא מוראכם: יבצור. דרך משל כטעם יכרות מגזרת בציר וזה דבק כי כל סביבות ירושלם יובילו שי בראותם כי השם יבצור רוח נגידי׳ שהוא נורא למלכי ארץ כמו על כל מלכי ארץ: למנצח על ידותון. על כועס פיוט תחלתו ידותון: קולי. פעמים כי זה פעם אחר פעם. ים אומרים והאזין היה ראוי להיות והאזין כמו לא האמין פועל עבר ורבי משה אמר שהוא לשון ציווי ולפי דעתי שהוא שם הפועל: ביום. חכם גדול חבר ספר ככבד ריק ים בו טעות שאמר כי ידי מקום עיני וזה לא יתכן לדבר איש דעת כדבר הזה אפילו בשיחת חולין ואף כי בספרי הקדש ויש אומרים כי ידי חזקתי וכוחי כאילו כמו עד שיגר דרך משל כמו ויתנו אסורי׳ או יהיה חס׳ בית כאילו הוא בידי בעבור מכותי ונגעי: לילה נגרה. צעקתי כי למעלה כתו׳ ואצעקה והנה יש שם צעקה ואם לא היתה כתובה כדרך וברך ברכה ולא אשיבנה ו ודבים ככה והוא דרך משל כמו ויתכו כמים שאביתי או פירוש ידי מקומי כמו ויד תהיה לך והטעם שיגר מקומו בעבו׳ דמעותי על כן אחריו מאנה ל להנחם נפשי כדרך ודמעתה על לחייה אין לה מנחם: אזכרה. ואהמיה. מלא והיוד תחת הא: ותתעטף. כמו העטופים ברעב: אחזת. אמר רבי משה כי שמורות תאר השם כמו עצומות כי ה העפעפים שומרות ה העינים בהסגרם ו והטעם אחזת אותם עד שלא נסגרו עיני ולא ישנתי: נפעמתי. כמו ותפעם רוחו כל כך הוכיתי עד שלא יכלתי לדבר: חשבתי. מגזרת חשבון וחילוף דברים במחשב׳ הלב: עולמים. שעברו כי הטעם ככול ועולמים כמו זמנים: אזכרה. רמז שהיה מנגן בלילה או בלילה אזכרה שהייתי מנגן בימים קדמוני׳ לעבוד השם על דרך אעירה השחר: ויחפש רוחי. הוא המחפש והוא דבק באשר אחריו ו והוא הלשלמי׳ והפעול חס׳ והוא אותי: האפס. כמו כי אפס כסף.

רשי

נדרו ושלמו. נדריכם: כל סביביו. השומעים תשועה זו וכן עשו כמו שכתו׳ ותהי יחזקיהו מתנשא לעיני כל הגוים מאחרי כן: יובילו שי. למורא לפי שבעת חפצו יבצור רוח גסה של נדיבים ממעט גאותם יבצור י יתמעט כמו לא יבצר מהם. על ידותון. על הדתות ועל הדינין העוברים על ישראל: ידי. מכתי: לילה נגרה. בגלות זה שהוא כלילה היא נגרה ליחה ומרה: ולא תפוג. ולא תדמה נגרתה: אזכרה אלהים. החסד שהיה רגיל לעשו׳ לי בימי חבתי: אשיחה. באותן חסדים וטובות: ותתעטף רוחי. פשמ״ר בלע״ז: אחזת שמורות עיני. שמורות לשון אשמורות הלילה שאדם ניעור משנתו ודעתו מיושבת ולבו חוזר עליו ואני איני כן בלילה זו של גלות תמיד עיני נדבקות כאדם נרדם מאונס לב נצרות שאני רואה כפעמה רוחי ואין הדבור בי: חשבתי ימים מקדם. לזכור החסדים שעשית עם א אבותינו: אזכרה נגינתי בלילה. בימי הגלו׳ הזה שהו׳ דומה ללילה אני זוכר את נגינותי שהייתי מנגן בימי קדם בבית המקדש: עם לבבי אשיחה. אני מחשב ורוחי מחפש מה היא כן מדתו של הב״ה ואני תמיה הלעולמים יזנח: האפס. שמא כלה חסדו: גמר אומר. גזירת עולם שלא ישוב מחרונו עוד: השכח חנות. להיות חונן חנות כמו עשות ראות לא״ חנות חנינו: אם קפץ באף רחמיו סלה. לשון לא תקפוץ ידך כלומר אם סגר ה הרחמים לעולם בשביל החמה: ואומר חלותי היא. מחשבותי אומרו׳ לי אין זאת אלא להחלותי ולירא׳ני לשוב אליו חלותי כמו לחלותי לשון חולי וחיל: שנו׳ ימין עליון. את אשר נשתנית ימין עליון שהיתה כאדרי בכח רועצת אויב ועכשיו השיב אחור ימינו: והגיתי בכל פעלך. שעשית לנו כבר: בקדש דרכך. דרך מדתך לקדש את שמך בעולם לעשות דין ברשעי׳: ראוך מים. רבים כששגלית על הים: זורמו

יובילו ב׳ חד מל׳ וחד חס׳ וסים׳ לך יובילו מלכים שי. נדרו ושלמו ליי׳. קדמא מל׳: עז ידותון דכתיב ידיתון וקרינן ידותון ג׳ וסים׳ למנצח לידיתון דאמרתי אשמרה דרכי מחטוא. קולי אל אלהים ואצעקה: ומתניה בן מיכה בן ידיתון. וא׳ ידיתון קרי׳ וכתיב ועבד אדום בן ידיתון: נגרה ב׳ וסי׳ לילה נגרה ולא תפוג.

נדרו ושלמו ליהוה אלהיכם כל
ג׳ חד מל׳ סביביו יובילו שי למורא: יבצר
רוח נגידים נורא למלכי ארץ:
עז למנצח על
ידיתון ק׳ ידיתון לאסף מזמור: קולי אל
אלהים ואצעקה קולי אל אלהים
ק׳ לר והאזין אלי: ביום צרתי אדני
ב׳ ולא תדמה ב׳ דרשתי ידי לילה נגרה ולא תפוג
מאנה הנחם נפשי: אזכרה אלהים
ל׳ ל׳ ואהמיה אשיחה ותתעטף רוחי סלה
ב׳ ל׳ ל׳ עור נפשו : אחזת שמרות עיני נפעמתי ולא
אדבר: חשבתי ימים מקדם שנות
ל׳ עולמים: אזכרה נגינתי בלילה עם
לבבי אשיחה ויחפש רוחי:
ל׳ ק׳ לר ג׳ הלעולמים יזנח אדני ולא יסיף
ל׳ לרצות עוד: האפס לנצח חסדו גמר
ו׳ מלעיל ל׳ ל׳ וא׳ חנות היום אמר לדר ודר: השכח חנות אל
אם קפץ באף רחמיו סלה: ואמר
ל׳ אזכור ק׳ חלותי היא שנות ימין עליון: אזכיר
מעללי יה כי אזכרה מקדם פלאך:
והגיתי בכל פעלך ובעלילותיך
לט״ף אשיחה: אלהים בקדש דרכך מי
ג׳ יודף בקיל׳ אל גדול כאלהים: אתה האל
עשה פלא הודעת בעמים עזך:
גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף
ג׳ סלה: ראוך מים אלהים ראוך
מים יחילו אף ירגזו תהמות:

נדרו נדרין ושלימו קדם יי׳ אלהכון כל דיתבין חזור חזור למקדשיה ייתון קורבניא לבית מוקדש ד דחיל: יזעיר גסות רוחהון דרברבניא דחילא על כל מלכי ארעא: לשבחא על יד ידותון לאסף תושבחא: קלי קדם יי׳ ואקביל קלי קדם אלהא אצית סיברי: ביום עקתי אולפן מן קדם יי׳ תבעית שרת עלי נבואה בליליא זלגת עיני דמעתא ולא תפוג סריבת ל לאיתנחמא נפשי: אדכר אלהא וארגוש קדם יי׳ אמליל ותישתלהי רוחי לעלמין: אחדתא תימורתייא דעייני איטרפית ולא אמליל: סניתי יומין טבין דמן לקדמין שניא טבא דמן עלמין: אידכר תושבחתי בליליא עם הירהורי לבבי אמליל ויבלש ניסיא מגרע רוחי: האפשר די לעלמין ירחק יי׳ ולא יוסיף למיתרעיא תוב: האפשר די פסק לעלמין טוביה שלים פתגם דביש על כל דר ודר: האיפשר דאיתנשי לחייכא אלהא אין סליק ברוגזיה מן למכמר רחמוי לעלמין: ואמרית מרעותי היא אישתנין גבורת ימין עילאה: תא ואמרית בעותי היא שנין דקץ מימין: אדכר עובדי אלהא ארום אדכר מן לקדמין פרישותך: ורננית בכל עובדך טביא וברתכקופי ניסייך אמליל: אלה דקדישין אורחתך מן אלהא רבא כאלהא דישר׳: את הוא אלהא עביד פרישן חודעת בעמיא עושנך: פרקת בגבור אדרעך עמך בניא דאוליד יעקב וזן יוסף לעלמין: חמון שכינתך בגו ימא אלהא חמון גבורתך על ימא דתיתון עמיא לחוד יתרגזון תהומיא:

עיני נגרה ולא תדמה: ולא אדבר ב׳ וסים׳ ואמרתי לא אזכרנו׳ אחזת שמרות עיני נפעמתי: ולא יוסיף ג׳ וסים׳ לגעת בך. הלעולמים יזנח אדני: ברכת יי׳ היא תעשיר: אוכר ו׳ מלעיל וחס׳ וסים׳ עריה תעור. יום ליום יביע׳ אין אומר ואין דברים. יי׳ יתן אמר. גבר אמר לדור ודר׳ ותגזר אמר: כאלהים ג׳ בקריא׳ וסים׳ והייתם כאלהים יודעי טוב ורע. ובית דוד כאלהים. מי אל גדול כאלהים אנך:

אמר רבי משה כי גמר אמר כמו אם דברו ועברו נחמותיו ולפי דעתי כי גמר אמר שגזר אומר של עולם יזכחני: השכח חנות. שם והשלם חניכות והטעם מגזרת חנון וחנון פעול למלת שכח וכן רחמיו למלת קפץ: ואומר. אמר רבי משה חלותי מגזרת אמר חלה יי׳ בה כמו עונותי ופי׳ שנות מגזרת שנת עולם וזה רחוק בעיני כי איך יתכן הימין שהיא הזרוע ואחרים אומרים כי שנות כמו השתנות מגזרת שונות מכל עם וטעם ימין עליון שהימין הוא העושה המלחמה והטעם כי חליתי בעבור ששנתה זרוע השם בעבור שלא יראה כחה בגלותינו ואחרים אומרים כי חלותי מגזרת רבים יחלו פני נדיב כמו תפלתי וזאת הגזרה מזה הטעם לא תמצא בכל המקרא כי אם במלת פני ולפי דעתי כי זאת רמז למלת חשבתי כי כן הוא חשבתי מחשבה והיא חלתני והוא מחשבת שנות ימין עליון כאשר ה זכיר שנות עולמים: אזכיר. פלאך. קשור עם מלת מקדם לא עם אזכרה: אלהים. כדרך כאדר בקדש בעבור דרכיך שאנחנו רואים בעמים לעד כי מי אל גדול ממך: אתה. הטעם תעשה פלאים כפלאים מעיני אדם גם נראים וזה הוא הודעת בעמים עזך: גאלת עמך. הוא הפעול כאילו כתוב גאלת עמך בזרוע נטויה וטעם להזכיר יוסף עם יעקב כי הוא החיה ישר׳ ככתוב משם רועה אבן ישר׳ והטעם כי בזכות יעקב ויוסף פרית בניהם וכמוהו גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס שהטעם מי שהוא מבני נדיבים והעד שאמר מקחת מזרעו מושלים והאומר כי יעקב תחת אהרן לא דבר נכונה: ראוך. על דעת רבי משה כי זה רמז לעת שהוליך השם את הים ברוח קדים עזה ולפי דעתי שהוא מדבר על עת וישב הים לפנות בקר כי בים דרכך ידבר על עת בעבור ישראל כאשר פירשתי טעם ובני ישראל הלכו ביבשה לאומרו פעמים וכן תן השירה הוא פסוק כי בא סוס פרעה: זורמו

זורמו · בעבור אם ועבן: חצציך · הם הברקים וזה הוא בעמוד אם כיעבות כמו בעבן ומלת זורמו על משקל כי גורשו ממצרים ויש אומרים מגזרת זרם או לפי טעם העבן חצציך כדמות אם הנופלת שימית ריחה: קול · אל תתמה בעבור שהזכיר בגלגל כי בגלגל הם הרעמים רק בעבור היותו באויר שהוא מתגלגל: בים. הראה השם דרך בים לעבור גאולים וטעם ועקבותיך בעבור שוב הים מיד לאיתנו: נחית · על דעת רבי משה על עת עבור הים כדרך כבהמה בבקעה תרד ויתכן על נחותם במדבר כמו נחית בחסדך ומשה ואהרן הם שהוציאו את העם ממצרים ומשה לבני אהרן לגודל מעלת נבואתו: משכיל לאסף · פיוט תחלתו משכיל או משכיל השומע וטעם הסמך התורה שיו תורת השם שהיא תורת אמונתו והנכון כמו אמרי פי מי שירצ להורות כדרך תורת אמך: אפתחה · קמצות התיו בחטף בעבור אות הגרון כמו אשמעה מה ידבר ואילו היה במוא לבדו היה שוה רק ככה כמנהג וטעם חידות שהיא מני קדם והמשל כמו נושקי רומי קשת לצריך שלחן ואם נשקה בינך בחוריו אכלה אש והחידות לחם אבירי' אכל איש כדרך מהאכל יצא מאכל ויהרג במשמניהם ויתן לשבי עזו כי לולי שהוא מפורש בספר שמואל שבית הארון היתה החידה קשה: אשר שמענו · זה מפי אנשים רבים וצדיקים שחייב אדם לקבל מה שהעתיקו היתה הקבלה כמו דעה וזה הוא ונדעם וטעם המספרי' כי המספרי' הוהבינו היו והם אבותינו שאין להם חפץ לחכמינו: לא · והנה חייבים אנחנו שלא נכחד מה ששמענו מאבותינו לאשר הם מזרעם עד שיהיו גם הם מספרים תהלות השם: ויקם עדות · המצות שפקול הדעת יעיד עליהם על כן מלת ויקם ויקם הבית ותורה המצות ש[illegible]ם קודם מרבים על כן מלת שם שקבלו ככה מפי משה וטעם צוה כדרך והודעתם לבניך ולבני בניך: למען · דור אחר דור עד עמוד התורה כימי שמי': וישימו · בכסלם · כמו מבטחם אשר יקוט כסלו וכאשר לא ישכחו מעשה השם אז ישמרו מצותיו: בני אפרים · דרך דרש כי כל ישראל יקראו כן כמו הבן יקיר לי אפרים גם רמז לבני אפרים שיצאו ממצרים בטרם הגיע הקץ והרמז בדברי הימים והרגום אנשי גת ויתאבל אפרים אביהם ועל דרך הפשט כי עקר זה המזמור כאמר על מלכות דוד ובנין הר ציון ושם היה הארון במלוך דוד אחר שחרבה שילה שהיתה לבני אפרים על כן ובשבט אפרים לא בחר באחרונה אחר שבחר בם בראשונ' לשכן שמו בשילה והעד הכתוב על זה הפי' שבני אפרי' רומי קשת הם אנשי שילה שאמ' אחריהם לא שמרו ברית אלהים ועוד נגד אבותם עשה פלא וזה היה אחר צאת ישראל ממצרים: נושקי · חסר כף כמו אש אוכלה הוא ומלת נושקי דבקה עם קשת כדרך נחלי נהרי דבש וחמאה והטעם שהפכו עורף ביום קרב משל בעבור שלא שמרו ברית אלהים שהשכין כבודו בתוכם · ויש אומרים שמנהג רומי קשת שלא יעמדו במקום אחד על כן הפכו ככה בני אפרים: לא שמרו ברית אלהים · זה ברית שני: וישכחו · בעבור היות הנפלאות נעלמות אמר כנגדם הראם: נגד · הראם כי נגד אבותם עשה פלא והם שמעו מפיהם וטעם במצרים כל המופתים שהיו במצרים · יש אומרים כי שדה צוען כדרך שדה אדום: בקע · ויבקעו המים: ויצב מים כמו נד · והמים להם חומה: וינחם · יספר חסדי השם עמהם כי הענן ביום שלא יכה השמש ואור האש בלילה שלא היו צריכים לאבוקות יבקע

ע״ח האזינה י״ו בקריא׳ וסימ׳ וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי · אמרי האזינה י״י בינה הגיגי · תפלה לדוד שמעה י״י צדק · האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם · שמעה תפלתי י״י ושועתי האזינה ואל דמעתי · אלהים שמע תפלתי האזינה לאמרי פי · האזינה עמי תורתי · רעה ישראל האזינה · אלהים צבאות שמעה תפלתי · האזינה י״י תפלתי והקשיבה בקול · אמרתי לי״י אלי אתה · י״י קראתיך חושה לי · י״י שמע תפלתי האזינה אל תחנוני · ואולם שמע נא איוב · האזינה זאת איוב עמד · האזינה לקול מלי:

זֹרְמוּ מַיִם עָבוֹת קוֹל נָתְנוּ שְׁחָקִים ל׳
אַף חֲצָצֶיךָ יִתְהַלָּכוּ: קוֹל רַעַמְךָ ל׳
בַּגַּלְגַּל הֵאִירוּ בְרָקִים תֵּבֵל רָגְזָה ל׳ יתיר שיתיו בגלגל׳
וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ: בַּיָּם דַּרְכֶּךָ וּשְׁבִילְיךָ יתיר י׳
בְּמַיִם רַבִּים וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נֹדָעוּ: ז׳ רפי׳
נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: ב׳ נחסרך עם זו ל׳ לה חכפי ריש כירחא
עח מַשְׂכִּיל לְאָסָף
הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי הַטּוּ אָזְנְכֶם יו׳ ג׳
לְאִמְרֵי פִי: אֶפְתְּחָה בְמָשָׁל פִּי
אַבִּיעָה חִידוֹת מִנִּי קֶדֶם: אֲשֶׁר ל׳
שָׁמַעְנוּ וַנֵּדָעֵם וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ:
לֹא נְכַחֵד מִבְּנֵיהֶם לְדוֹר אַחֲרוֹן
מְסַפְּרִים תְּהִלּוֹת יְהוָה וֶעֱזוּזוֹ ר׳ נ׳ מל׳ וא׳ חס׳ ל׳
וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיָּקֶם עֵדוּת ל׳
בְּיַעֲקֹב וְתוֹרָה שָׂם בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר ה׳
צִוָּה אֶת אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדִיעָם לִבְנֵיהֶם
לְמַעַן יֵדְעוּ דּוֹר אַחֲרוֹן בָּנִים יִוָּלֵדוּ י״ב
יָקֻמוּ וִיסַפְּרוּ לִבְנֵיהֶם: וְיָשִׂימוּ ז׳ חס׳ י״ג׳ ג׳ רכי׳
בֵאלֹהִים כִּסְלָם וְלֹא יִשְׁכְּחוּ מַעַלְלֵי
אֵל וּמִצְוֹתָיו יִנְצֹרוּ: וְלֹא יִהְיוּ כַּאֲבוֹתָם ג׳
דּוֹר סוֹרֵר וּמֹרֶה דּוֹר לֹא הֵכִין לִבּוֹ ה׳ חס׳
וְלֹא נֶאֶמְנָה אֶת אֵל רוּחוֹ: בְּנֵי
אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי קָשֶׁת הָפְכוּ בְּיוֹם ג׳ תר כתי׳ ה׳
קְרָב: לֹא שָׁמְרוּ בְּרִית אֱלֹהִים
וּבְתוֹרָתוֹ מֵאֲנוּ לָלֶכֶת: וַיִּשְׁכְּחוּ ג׳ חד חס׳
עֲלִילוֹתָיו וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר הֶרְאָם:
נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
שְׂדֵה צֹעַן: בָּקַע יָם וַיַּעֲבִירֵם ב׳ חד חס׳ את הכתל׳
וַיַּצֶּב מַיִם כְּמוֹ נֵד: וַיַּנְחֵם בֶּעָנָן ז׳
יוֹמָם וְכָל הַלַּיְלָה בְּאוֹר אֵשׁ:

אַתִיתוּ מַיָא עֲנָנֵי שְׁמַיָא קָלִין יְהָבוּ שְׁחָקֵי לְחוּד כִּיפֵי גִירָךְ אָזְלִין וּמִשְׁתַּלְהֲבִין: קָל אַכְלָיוּתָךְ בְּגַלְגַלָא אַשְׁמַע אַנְהִירוּ בַרְקִין תֵּבֵל רַגְזַת וְאִתְרְגִיפַת אַרְעָא: בְּיַמָא דְסוּף אוֹרְחָךְ וְכִבְשָׁךְ בְּמַיִן סַגִיעַיָא וְרוּשְׁמַת פְּסִיעָתָךְ לָא אִיתְיְדָעוּ: דַבַּרְתָּא הֵיךְ עָנָא עַמָךְ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

שִׂכְלָא דְרוּחַ קוּדְשָׁא עַל יְדוֹי דְאָסָף אֲצִיתוּ עַמִי אוֹרָיְתִי אַצְלוּן אוּדְנֵיכוֹן לְמֵימְרֵי פוּמִי: אֶפְתַּח בְּמַתְלָא פוּמִי אַבִּיעָא חִדוּן דְמִן לְקַדְמִין: דִי שְׁמַעְנָן וִידַעְנָן לְהוֹן וְאַבְהָתָן תַּנִיאוּ לָנָא: לָא נְכַסֵי מִבְּנֵיהוֹן לְדָר בַּתְרָאֵי מִשְׁתַּעְיָין תּוּשְׁבְּחָתָא דַיְיָ וְעוּשְׁנֵיהּ וּפְרִישְׁוָתֵיהּ דִי עֲבַד: וַאֲקִים סַהֲדוּתָא בִּדְבֵית יַעֲקֹב וְאוֹרָיְתָא גְזַר בִּדְבֵית יִשְׂרָאֵל דִי פַקִיד לַאֲבָהָתָן לְהוֹדָעוּתְהוֹן לִבְנֵיהוֹן: מִן בְּגַלַל דִי יִדְעוּן דָר בַּתְרָאֵי בְּנִין דְמִתְיַלְדִין יְקוּמוּן וְיִתְנוּן לִבְנֵיהוֹן: וִישַׁוּוֹן בֵּאלָהָא סוּבְרֵיהוֹן וְלָא יִתְנַשׁוֹן עוּבָדֵי אֱלָהָא וּפִיקוּדוֹי יִנְטְרוּן: וְלָא יְהוֹן הֵיךְ אַבְהַתְהוֹן דָר מְסָרִין וּמַרְגִיז דָר דְלָא מַתְקַן לִבֵּיהּ לְמָרֵיהּ וְלָא הֲוַת מְהֵימְנָא בֵּאלָהָא רוּחֵיהּ: כַּד הֲווֹ יָתְבִין בְּמִצְרַיִם אִיתְרַבְרְבוּ בְּנֵי אֶפְרַיִם מִנֵי קִיצָא וְטָעוּ וּנְפַקוּ תְּלָתִין שְׁנִין קֳדָם קִיצָא בְּזֵינֵי קְרָבָא וְגִבָּרִין נָטְלֵי קַשְׁתָּא אַפִיכוּ קְדָל וְאִתְקְטָלוּ בְּיוֹם סִדְרֵי קְרָבָא: מְטוּל דְלָא נְטַרוּ קְיָם אֱלָהָא וּבְאוֹרָיְתֵיהּ סָרִיבוּ לְהַלָכָא: וְאִתְנְשִׁיאוּ עוֹבָדוֹי עַמָא בֵית יִשְׂרָאֵל וּפְרִישְׁוָתֵיהּ דִי אַחְמֵי יָתְהוֹן: קֳבֵיל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְשִׁבְטֵי דַאֲבָהַתְהוֹן עֲבַד פְּרִישָׁן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם חֲקַל טָאנֵיס: בְּזַע יַמָא בְּחוּטְרָא דְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן וְאַעֲבַרִינוּן וְאוֹקִים מַיָא צְרִירִין הֵיךְ זִיקָא: וְדַבְּרִינוּן בַּעֲנָנָא בִימָמָא וְכָל לֵילְיָא בִנְהוֹר אֶשָּׁא:

רשי

זורמו מים עבות · שחקים נטפו זרם מים עבים: חצציך · כמו חציך: בגלגל · כמו בגלגל קול רעמיך בגלגל על הים להום את מחנה מצרים: ועקבותיך לא נודעו · אין הפסיעות נכרות על המים ועקבותיך ט״ר בם בלעז: במשל פי · הם דברי תורה: לא נכחד מבניהם · וגם אנו לא נכחד מבנינו של אבותינו מ״מ להודיעם מה שספרו לנו: כסלם · תוחלתם וכן אם שמתי זהב כסלי: כאבותם · שהיו במצרים ובמדבר: בני אפרים · שיצאו ממצרים בזרוע לפני הקץ ובטחו בגבורתם ובחניתם וסופם הפכו לנוס ביום קרב כמפורש בדברי הימים ויהרגום אנשי גת הנולדים בארץ: רומי · משליכין וזורקין כמו רמה בים: נגד אבותם עשה פלא · אחרי כן כשהגיע הקץ אף הם ויוסיפו לחטוא לו כמו שמסיים והולך · נגד אבותם אברהם יצחק ויעקב באו על הים והראם הקב״ה היאך הוא גואל את בניהם: כמו נד · תל גבוה כדמתרגמי׳ נצבו כמו נד קמו כשור: יבקע

יבקע · טעם צורים פעמים רבים במדבר הגדול והנורא ׃ וישק · חסר כמו וישקה אותם ורבה תואר לתהום ובא הדרך יחיד כמו בנות צעדה עלי שור הטעם שנוי במלות שונות דרך צחות ׃ ויוסיפו · שפתח למ״ד למרות בעבור היותו מבנין הפעיל כמו לבבות בטן ולמרות עיני כבודו ׃ בצייה · במקום צמא והטעם כי הם המרו עליון במקום מים להם צורך אליו ׃ וינסו · זה הוא דרך עקלתון שיבקש העבד מאדוניו מה שאין צורך לו וזה הוא דרך הכבוד כאשר אפרש עתה ׃ וידברו · לערוך שלחן משל על הבשר וטעם במדבר מקום שאין שם יישוב ׃ הן · אמר רבי משה הכהן הכה בתורה כתוב כי ירדת המן היה בתחלה במסעים רבים קודם הכות צור ברפידים ועוד כי לא חרה אף השם על דבר המן שהוא אומר ואש נשקה ביעקב ׃ ואחריו כתוב וימטר עליהם מן לאכול והנה הכתוב בלבל דברו שאחר המוקדם והפך זה ולא חשש מזה כי מפורש הוא אצלנו בתורת משה · וטעם הגם לחם יוכל תת על המן והטעם היוכל לתתו תמיד בלא הפסק וכמוהו הורד עדיך לפי דעתו ׃

כ״אם אברהם בן עזרא המחבר אלה הדברים יש בהם שיבוש ואכי אפרש הכל · טעם לשאול אכל לנפש על בשר קברות התאוה וזה הוא לערוך השלחן ומלת הגם לחם הוא הבשר כמו את קרבני לחמי לחם אשה והעד אם יכין שאר לעמו שהטעם כפול כי שאר כמו בשר ׃ לכן · טעם ואש על חרון אף השם ככתוב ואף יי׳ עלה בהם ׃ כי · בעבור שהזכיר ויכסו אמר כנגדו כי לא האמינו ׃ ולא בטחו · הטעם כפול ׃ ויצו · וכבר צוה וככה וימטר ׃ וימטר · הטעם וכבר המטיר עליהם כמו ויבר יי׳ אלהים וכבר יצר ויאמר יי׳ למשה וכבר אמר ויקנו מרפידים וכבר נסעו ויאמר בתמי את וכבר אמר ויאמר אל משה אני חותנך ואחר ויבא ורבים ככה והטעם למה בקשו בשר תאוה לנסות את השם ומה צורך היה להם לבשר והלא היה להם המן שהיה מתוק וערב ונקי ומלקטין אותו בלי טורח חנם והנה להם הצור ויש להם לספוקם אמר וימטר כי מן השמים ירד · ודגן שמים כי באויר יולד ׃ לחם אבירים · הם השחקים וטעם איש שהוא בן אדם כנגד מהאדמה וטעם צידה בעבור היותם תמיד הולכים ׃ יסע · שב לספר דברי הבשר שהחל לומר עליו לכן שמע יי׳ ויתעבר ׃ קדים · הטעם רוח קדים והנו תואר כי ימצא רוח לשון זכר מפרק הרים ותימן מגזרת ימין והוא הרוח מזרחי דרומי ׃ וימטר · בעבור שהרוח הביאו והיה עליהם · והנה התברר פירושי על דבר שאר שהוא הגם לחם הוא הבשר ׃ ויפל · הזכיר נפילת העוף באמצע ובסביבות למשכנותיו כמו מחנהו והם האהלים ׃ ויאכלו · טעם מאד כמו והיה לכם לזרא ׃ יביא · היה מביא כדרך יעשו עגל בחורב ׃ לא · עוד לא היה להם לזרא עד שחרה אף השם בהם ׃ ואף · הזכיר אף עלה כמו ובהעלות אהרן את הנרות ׃ במשמניהם · גדולי המחנה והעשירים המתענגים כמו ומשמן בשרו ירזה והזכיר ובחורי בעבור כח תולדתם והנה לא הועילם בעלות בם אף השם ׃ בכל · כדרך וינסו אותי זה עשר פעמים אף על פי שאינם נזכרים בתורה והנכון שמלת חטאו על דבר המרגלים על כן אחריו ׃ ויכל · וטעם בהבל שלא ראו הארץ שבעבור זה יכלו מתמרים · ובבהלה לפני ארבעים שנה ׃ אם · ההרוגים היו סבת דורשים אחרים או טעמו או אמר להרגם או כמעט והרגם ׃ ושבו · עמו תשובה ׃ ושחרו אל · שהתפלה בבקר לפני יתעסק אדם בדברי צרכיו ׃ ויזכרו

נחלים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ נצבו כמו נד נזלים חס׳ · אם ינתשו מים זרים · ויוציא נוזלים מסלע · אנך ׃ ויזובו ב׳ מ׳ל וסימ׳ הן הכה צור ויזובו מים · פתח צור ויזובו מים ׃ ויתעבר ב׳ וסימ׳ לכן שמע יי׳ ויתעבר · שמע אלהים ויתעבר ׃ נשקה ל׳ דכוו׳ והיא חד מן שטא חדא דמשמש קה בסוף תיבותא וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכ׳

יבקע צרים במדבר וישק כתהמות
רבה׃ ויוצא נוזלים מסלע ויורד — ב׳ מל׳ · ל׳
כנהרות מים׃ ויוסיפו עוד לחטא — ל׳ מל׳
לו למרות עליון בציה׃ וינסו — ל׳ מל׳
אל בלבבם לשאל אכל לנפשם׃ — ו׳ חס׳
וידברו באלהים אמרו היוכל אל — ל׳
לערך שלחן במדבר׃ הן הכה צור
ויזובו מים ונחלים ישטפו הגם לחם — ב׳ מל׳ · ח׳
יוכל תת אם יכין שאר לעמו׃
לכן שמע יהוה ויתעבר ואש נשקה — ב׳ שמע · ל׳
ביעקב וגם אף עלה בישראל׃
כי לא האמינו באלהים ולא בטחו — ב׳
בישועתו׃ ויצו שחקים ממעל
ודלתי שמים פתח׃ וימטר עליהם
מן לאכל ודגן שמים נתן למו׃ לחם
אבירים אכל איש צידה שלח להם
לשבע׃ יסע קדים בשמים וינהג — ל׳ וחס׳ · ל׳ · ל׳
בעזו תימן׃ וימטר עליהם כעפר
שאר וכחול ימים עוף כנף׃ ויפל
בקרב מחנהו סביב למשכנתיו׃ — ב׳ תר מ׳ל
ויאכלו וישבעו מאד ותאותם יבא — ה׳ חס׳
להם׃ לא זרו מתאותם עוד אכלם — ב׳ אך
בפיהם׃ ואף אלהים עלה בהם — ו׳ דף
ויהרג במשמניהם ובחורי ישראל
הכריע׃ בכל זאת חטאו עוד ולא
האמינו בנפלאותיו׃ ויכל בהבל
ימיהם ושנותם בבהלה׃ אם — ל׳
הרגם ודרשוהו ושבו ושחרו אל׃ — ל׳ · ל׳ וית׳ שחרו

בזע טורין בחוטריה דמשה רבהו׳
במדברא ואשקי כד בתהומיא
רברבן׃ ואפיק נזליא דמיא
מן כיפא ואחית היך נהרין דנגדין
מיא׃ ואוסיפו תוב למיחטי קדמוי
למרגז קדם עילאה במדברא
צחי׃ ונסיאו אלהא בליבהון
למישאל אוכלא לנפשיהון׃
ואיתרעמו קדם יי׳ אמרו האית
יוכלא קדם אלהא לסדרא פתורא
במדברא׃ הא כבר מחא בטינר
ודיבו מיא ונחליא הלחוד לחמא
יכיל למיתן אם יתקן מזונא
לעמיה׃ בכן שמיע קדם אלהא
ורגיז ואשתא איתסקת בדבית
יעקב ולחוד תקוף רוגזא סליק
בישראל׃ ארום לא הימינו
באלהא ולא איתרחיצו בפורקניה׃
ופקיד שחקי מלעיל ודשי שמיא
פתח׃ ואחית עליהון מנא למיכל
ועיבור שמיא יהב להון׃ מזון
דנחת ממדור מלאכיא אכלו בני
נשא זוודין שלח להון לשבעא׃
אטיל רוח קידומא בשמיא ודבר
בעושניה רוח דרומא׃ ואחית
עליהון היך כעפרא בסרא והיך
חלא דימא עופא דפרח׃ ואפיל
במצע משיריתיה חזור חזור ל
למשכנוי׃ ואכלו ושבעו לחדא
וריגוגיהון איתי להון׃ לא זרו
מן ריגוגיהון עד כדין מיכלהון
בפומהון׃ ורוגזא דאלהא סליקת
בהון וקטיל בגיבריהון ועולימי
ישראל אחמיט׃ בכל דא חבו תוב ולא הימינו בפרישותוי׃ ושיצי בלמא יומיהון ושנותיהון
בבהולתא׃ בזמן דקטלינון אם תייבין ותבעו יתיה ויתובון ויצלון קדם אלהא׃

רשי

יבקע צורים · והכית בצור וגו׳ ויסק כתהומות רבה אף כשהיו הולכי׳ בתוך הים שמימיו מלוחי׳ המתיק להם מעיינות בתוך התהום ׃ ויורד כנהרות מים · שהיו נוזלין מן הבאר והנשיאים היו שטין סרטום במשענותם ו והמים נמשכים אחריהם לכל חניית שבט ושבט כעניין שנא׳ במחוקק במשענותם כמו ש שמפורש באלבמו׳ ותשע מדות ׃ למרות · להקניט כמו ממרים הייתם ׃ שאר · בשר ׃ ואש נשקה ביעקב · כמו ובערו והשיקו שהוא לשון היסק ותבערה כדכתיב ו ותבער בם אש יי׳ ׃ לחם אבירי׳ · לחמם של מלאכים ד״א אבירי׳ אברים שהיה נבלע בכל האברי׳ ולא היו צריכים לנקביהם ׃ יסע קדים · ורוח נסע מאת יי׳ ויגז שלוים ׃ שאר · בשר ׃ לא זרו · מתאותם לא כעסו זרים מתאוותם כי כל תאוותם השיגו ׃ עוד אכלם בפיהם · ואף יי׳ חרה בעם ד״א לא זרו מתאוותם לא נתרחקו מתאוותם עד שבאת להם הפורענות ׃ ובחורי ישרא׳ · כבחרים שבהם והאספסוף הם הזקנים שנאמר בהם אספה לי ו׳ אם הרגם ודרשוהו וגו׳ · אף היא לא באמת אלא בפתוי בפה וכזבו בלשונם ׃ ולבם

אות הקוף ׃ ויפל ג׳ וסימ׳ אדם מית במשריתיה ופי׳ במסעי ׃ יביא י״ג בקריא׳ ה׳ חס׳ וח׳ מ׳ל וסימ׳ אם כשב יביא קרבנו לחטאת · ואת אשמו יביא ליי׳ איל תמים · דבר אל בני ישראל לאמר המקריב את זבח שלמיו · וביום השמיני יבא שתי תרים או שני בני חס׳ · וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימי נזרו · והיה כאשר בא עליכם כל הדבר הטוב · יביא יי׳ עליך ועל עמך דישעיה · והגוי אשר יביא את צוארו בעול · ויהי בעת יביא את הארון דד״ה · ויאכלו וישבעו מאד חס׳ · כרם היה לשלמה בבעל המון חס׳ · כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט חס׳ · וגם אלהיהם עם נסיכיהם עם כלי חמדתם חס׳ וחד ויביא לנו כיד אלהינו דעזרא ׃

ויוצא ר׳ וכתו׳ כן חס׳ יוד בתורה

ויפל ג׳ וכו׳ ארס מית במשריתיה

ויזכרו · צורם · כמו חזקם: ואל עליון גאלם · וחשם שגאלם הוא אל עליון שמכל לעשות בארץ ויעשה כל חפצו והנה ויזכירו בפה כמו ומשא יי' לא תזכרו עוד והעד ולבם לא נכון: ויפתוהו · דבר הכתוב כפי מחשבתם כדרך והאנשים רדפו אחריהם ודבר שמואל אחרי מותו: ולבם · הנה התברר כי עיקר התפלה כונת הלב: והוא · יכפר · כנגד הזמן העומד כמו והבית ימלא עשן: אפו · הוא הפעול: ויזכור · אמר רבי משה הכהן טעם ויזכור כי בשר המה כי אין להם כח לסבול אף השם כי מיד ימותו וזה טעם רוח הולך ולפי דעתי כי הגוף הוא הבשר כדרך ויגל כבודי אף בשרי וככה עם בשרא לא איתוהי והזכיר בשר כי הם יתאוו הבשר כי התולדת תתאוה הדומ' לה שיחזקנה ועוד כי מדת קשור הוא הרוח בבשר איכנה ארוכה על כן יבקשו להתענג טורים הפרדס והכה מלת המה תפרת ב בעבור אחרית המה רוח הולך כי האדם הוא רוח וגוף שהוא בשר שהוא מרגיש: כמה · במדבר · שאין שם ישוב: יעציבוהו · דרך משל מן עצבון כ כטעם מר כמו אם דרך עוכב בו: וישובו · בעבור שהזכיר בתחלה וינסו אל בלבבם והטעם שנו לנסותו וטעם אל אחר שהתברר שהוא אל: התוו · כמו והתוית תיו שמו בלבם תיו וגבול שלא יוכלו לעברו: וקדוש ישראל · שהשם בקרבם ונכבד מזאת המחשבת: לא · הטעם לא פחדו ממכתו ש שהכה המצריים במות הבכורים וזה טעם יום אשר פדם מני צר: אשר · רוב האותות שיזכירם הנביא טרם היותם וככה האותות כמו הבאות והמופתים הם הפלאים: ויהפך · לא הזכיר דבר התנין כי לא היתה מכה ב בהם: ונוזליהם · הטעם כפול: ישלח · הזכיר ערוב תחלה כי היתה קשה ממכת ה הצפרדע או פירושו ו וצפרדע כבר השחיתה אותם כמו וירם תולעים ויבאש ולא הזכיר מכת כנים גם מכת שחין גם מכת חשך גם מכת דבר בעבור שנמלטו בני אדם ו ובעבור היות מכת דם דאמוב' למכות הזכירם גם כורך גדול יש למים ויתן · הזכיר זאת בעבור כורך הארץ ל ליבול הארץ: יהרג · דרך משל כמו תכאיבו באבנים: ושקמותם ·

ומופתיו ג' ב' חס' וא' מל' וסימ' זכרו נפלאתיו אשר עשה · וחברו דד"ה · אשר שם במצרים אתותיו · בתרא מל: לארבה ב' וסימ' ויתן לחסיל יבולם ויגיעם · כלך אין: ישלח יב' וסימ' ויאמר יי' אל משה כלכתך · ושלחתי את ידי והכתי · עוד נגע אחד · וגם את הצרעה · ישלח יי' בך את המארה · לכן ישלח האדון יי' ·

וַיִּזְכְּרוּ כִּי־אֱלֹהִים צוּרָם וְאֵל עֶלְיוֹן
גֹּאֲלָם: חצי הספר
וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ־לוֹ
: וְלִבָּם לֹא־נָכוֹן עִמּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנוּ
בִּבְרִיתוֹ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן
וְלֹא־יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא
־יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: וַיִּזְכֹּר כִּי־בָשָׂר
הֵמָּה רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב: כַּמָּה
יַמְרוּהוּ בַמִּדְבָּר יַעֲצִיבוּהוּ בִּישִׁימוֹן:
וַיָּשׁוּבוּ וַיְנַסּוּ אֵל וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
הִתְווּ: לֹא־זָכְרוּ אֶת־יָדוֹ יוֹם אֲשֶׁר־
פָּדָם מִנִּי־צָר: אֲשֶׁר־שָׂם בְּמִצְרַיִם
אֹתוֹתָיו וּמוֹפְתָיו בִּשְׂדֵה־צֹעַן: וַיַּהֲפֹךְ
לְדָם יְאֹרֵיהֶם וְנֹזְלֵיהֶם בַּל־יִשְׁתָּיוּן:
יְשַׁלַּח בָּהֶם עָרֹב וַיֹּאכְלֵם וּצְפַרְדֵּעַ
וַתַּשְׁחִיתֵם: וַיִּתֵּן לֶחָסִיל יְבוּלָם
וִיגִיעָם לָאַרְבֶּה: יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם
וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל: וַיַּסְגֵּר לַבָּרָד
בְּעִירָם וּמִקְנֵיהֶם לָרְשָׁפִים: יְשַׁלַּח־
בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מ
מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים: יְפַלֵּס נָתִיב
לְאַפּוֹ לֹא־חָשַׂךְ מִמָּוֶת נַפְשָׁם וְחַיָּתָם
לַדֶּבֶר הִסְגִּיר: וַיַּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּמִצְרָיִם
רֵאשִׁית אוֹנִים בְּאָהֳלֵי־חָם: וַיַּסַּע
כַּצֹּאן עַמּוֹ וַיְנַהֲגֵם כַּעֵדֶר בַּמִּדְבָּר:
וַיַּנְחֵם לָבֶטַח וְלֹא פָחָדוּ וְאֶת־אוֹיְבֵיהֶם
כִּסָּה הַיָּם: וַיְבִיאֵם אֶל־גְּבוּל
קָדְשׁוֹ הַר־זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ: וַיְגָרֶשׁ
מִפְּנֵיהֶם גּוֹיִם וַיַּפִּילֵם בְּחֶבֶל נַחֲלָה
וַיַּשְׁכֵּן בְּאָהֳלֵיהֶם שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:

וְאִדְכַּרוּ אֲרוּם אֱלָהָא תַּקִּיפֵיהוֹן וֶאֱלָהָא עִילָּאָה פָּרִיקָנָן: וְשַׁרְגִּיגוּן לֵיהּ בְּפוּמְהוֹן וּבְלִישָּׁנְהוֹן מְכַדְּבִין לֵיהּ: מְטוּל דְּלִבְּהוֹן לָא מְהֵימַן עִימֵּיהּ וְלָא הֵימִינוּ בִּקְיָימֵיהּ: וְהוּא רַחֲמָנָא מְכַפֵּר עֲוָיָתְהוֹן וְלָא מְחַבֵּל יָתְהוֹן וּמַסְגֵּי לְמִיתַב מִן רוּגְזֵיהּ וְלָא יוֹחֵי בְּהוֹן כָּל ח חֲמָתֵיהּ: וּדְכִיר אֲרוּם בְּנֵי בִסְרָא הִינּוּן רוּחָא דְּאָזִיל וְלָא תָּאִיב: כַּמָּה יְסָרְבוּן לֵיהּ בְּמַדְבְּרָא יַרְגְּזוּן קֳדָמוֹי בְּאַתַר צַדְיָא: וְתָבוּ וְנַסִּיאוּ אֱלָהָא וְקַדִּישָׁא דְּיִשְׂרָאֵל אַיְתִּיוּ תְּיוֹהָא: לָא אִדְּכַרוּ יַת נִיסָּא דִּידֵיהּ וְיוֹמָא דְּפָרְקִינוּן מִן מְעִיק: דְּשַׁוִּי בְּמִצְרַיִם אָתוֹהִי וְתִימְהוֹי בַּחֲקַל טַאנֵיס: וַהֲפַךְ לִדְמָא אֲרִיתֵיהוֹן וְנוֹזְלֵיהוֹן לָא שָׁתָן מִנְּהוֹן: יְגָרֵי בְּהוֹן עִירְבוּבֵי חֵיוַת בָּרָא וּגְמִיר יָתְהוֹן וְעוּרְדְּעָנַיָּא וְחַבִּיל יָתְהוֹן: וִיהַב וּמְסַר לְזַחֲלָא עִיבּוּרֵיהוֹן וְלֵיעוּתְהוֹן לְגוֹבָאֵי: וְקַלִּיף בְּבַרְדָּא גּוֹפְנֵיהוֹן וְשִׁקְמַתְהוֹן בְּכַרְזוּבָא: וּמְסַר לְבַרְדָּא בְּעִירֵיהוֹן וְגֵיתֵיהוֹן לְרִישְׁפִּין דִּינוּר: יְגָרֵי בְהוֹן מָאתָן וְחַמְשִׁין מְחָן בִּתְקוֹף רוּגְזֵיהּ ב בְּרִיתְתָא וּבְתָרִיכוּתָא וּבְעָקָא דְּמִשְׁתַּלְּחָן בְּעִדָּן בִּידֵיהוֹן דְּאַזְגָּדֵי בִּישִׁין: יְטַיֵּיל בִּכְבִישׁ תּוּקְפֵיהּ לָא מְנַע מִמּוֹתָא נַפְשְׁהוֹן וּבְעִירֵיהוֹן לְמוֹתָא מְסַר: וּקְטַל כָּל בּוּכְרָא בְּמִצְרַיִם שֵׁירוּי צַעֲרֵיהוֹן בְּמַשְׁכְּנֵיהוֹן דְּחָם: וְאַטֵּיל הֵיךְ עָנָא עַמֵּיהּ וְדַבְּרִינוּן הֵיךְ עָנָא עֶדְרָא ב בְּמַדְבְּרָא: וְאַשְׁרִינוּן לְרוּחְצָן וְלָא דַחֲלִין וְיַת בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן חֲפָא יַמָּא: וְאַעֲלִינוּן לִתְחוּם אֲתַר בֵּית מַקְדְּשֵׁיהּ טוּר דֵּין דִּי קְנַת יְמִינֵיהּ: וְתָרֵיךְ מִן קֳדָמֵיהוֹן עַמְמַיָּא וְאַשְׁרֵי יָתְהוֹן בְּעַדְב אַחְסַנְתֵּיהּ וְאַשְׁרֵי בְּמַשְׁכְּנֵיהוֹן שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל:

רשי

ולבם · לא כפיהם נכון ואעפי כן והוא רחום להם ומכפר ע עונם תמיד ולא השחיתם: והרבה · פעמים רבות: להשיב אפו · מהם ואף אם כפרע מהם לא העיר עליהם כל חמתו כי אם מעט מעט לפי שזכר כי בשר המה ויצר הרע טמון בלבם והוא רוח הולך כשימותו ולא ישוב א אותו רוח בהם לעולם הבא כ כשיחיו אין יצר הרע שולט בהם ולא יתכן לפרש רוח הולך ולא ישוב רוחם של חיים בהם שאם אמרת כן כפרת בתחיית ה המתי' וכן מפורש באגד' תלים: כמה · פעמים ימרוהו תמיד במדבר: התוו · לשון סימן כמו והתוית תיו וסימן הוא לשון מ מופת ונסיון בקשו ממנו אות וסימן היש יי' בקרבנו אם אין: ותשחיתם · שומטין את זכריהם: בחנמל · שם הארבה ומדרשו בא חן ומל היה מולל את ירק העץ והעשב ואוכלו: ויסגר לברד בעירם · כשהתחיל הברד לירד המצרי מבריח צאנו לבית והברד נעשה לפניו כמין כותל והמצרי שוחטו ונותנו על כתיפו להוליכו לבית ולאוכלו והעוף בא ונוטלו הימנו וזהו ומקניהם לרשפים לעופות כמו ובני רשף יגביהו עוף זהו מדרשו ולפי פשוטו לרשפים רשפי אש כ כדכתיב ואש מתלקחת בתוך הברד: יפלס נתיב לאפו · אעפי שבאף כשלחו המכות לא שמשו שלא שליחותם מה שכבשו להמית המיתו ולא הכל ב בנתיבתם הלכו · בפירוש' אחרים מצאתי כן יפלס נתיב לאפו כשהכה כל בכור במצרים הורה דרך למשחית באף לבא אל בתי מצרים ולא לבתי בני ישראל: וחייתם · גופם: ויגרש מפניהם · שבעה אומות: באהליהם · של גוים:

וינסו

לאמר הן ישלח איש · והיה כעץ שתול על מים · יהי למלא בטנו · איש התהפוכות ישלח מדון · ישלח בם · חרון אפו · ישלח בהם ערוב:

למין נקבות גם שקמים זכרים כמו כפסות כפסותם · אמר חסאן כי בחנמל מין ממיני הארבה ופירש חנמל שתי מלות ולפי דעתי כי בחנמל אבן כמו אבנים גדולות מן השמים כי יהוא כנגד ברד ויש לשקמים פרי כמו לתאנים ומלת חנמל רבעיה: ויסגר · לרשפים · הם ותהלך אש ארצה: ישלח · רמז לרוב פחדם ממכת הברד כאשר הזכיר כל מגפותי אל לבך והלא תראה לא הודה פרעה לעולם לאמר אני ועמי הרשעים רק במכה הזאת והנה דימה אלה המגפות לעברת חמס · ומשלחת מלאכי רעים בעבור האש כמו עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט ומלת מלאכי איכה סמוכה כאילו כתוב מלאכי השם כמו ביד כביאי כל חוזה: יפלס · דרך משל ככבד לרדת הגזרות מן השמים: וחייתם · כפשם וזו היא מכת בכורות כאשר פירש אחרי כן: ויך · הזכיר חם אביהם דרך חסרון וקלון להם וראשית אונים תחלת בני שנראים און האב: ויסע · טעם כצאן שנהלם לאט: וינחם · שלא יצא עליהם אויב בדרך בבאתם עד בואם אל הים על כן הזכיר ואת אויביהם כסה הים ויש אומרים וינחם לבטח שבטח בעברם ולא פחדו: ויביאם אל גבול קדשו · ירושלם: הר זה · הוא הר המוריה · אם אכף זה המזמור הוא שהיה בימי דוד אולי התנבא או אמר זה המזמור אחר נבואת נד ולפי דעתי כי גבול קדשו הוא ארץ ישראל והר זה קנתה ימינו ההר הטוב הזה והלבנון והעד על זה הפי' שאחר כן כתוב ויגרש מפניהם גוים הם השבעה:

וינסו

רשי

וינסו וימרו. בימי השופטים: כקשת רמיה. שאינה זורקת חץ למקום שהמורה חפץ: ויתן לשבי עוזו. משכן הארון והלוחות ביד פלשתים: בחוריו אכלה אש. עבריתו: לא הוללו. לא נכללו לאפריון וחופה שמתו הבחורים במלחמה הוללו לשון הלולא בארמית ורבותי דרשוהו על נדב ואביהוא ואין לבי מתיישב לפרשו כן שהרי כבר התחיל במשכן שילה: כהניו בחרב נפלו. חפני ופנחס: ואלמנותיו לא תבכינה. אף אלמנתו לא ניתנה לבכותו שאף היא מתה ביום השמועה כמו שנאמר ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה: מתרונן. מתעורר ומתגבר בדבור להקיץ מיינו מתרונן לשון רנה הוא: ויך צריו אחור. מכת אחורים בעפולים ובטחורים והיא חרפת גדוף להם עולמית: וימאס באהל יוסף. הוא שילה שהוא בחלקו של יוסף: ויבן כמו רמים מקדשו וגו׳ כמו שמים וארץ שנאמר בהם שתי ידים שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים אף בית המקדש בשתי ידים שנאמר כוננו ידיך ד״א כמו רמים מקדשו כארץ יסדה מה שמים וארץ אין להם חליפין אף מקדש אין לו חליפין להסרות שם שכינה: ממכלאות צאן. דירי צאן כמו גזר ממכלה צאן: מאחר עלות הביאו. שהיה רועה לאביו הצאן המניקות שהיה רחמני ומוציא הגדיים תחלה ומאכילן ראשי העשבים העליונים שהם רכים ומוציא התיישים אחריהם ואוכלין אמצע העשבים ואחר כך מוציא הזקנות ואוכלות השרשים אמר הקב״ה ראוי הוא זה להיות רועה את עמי: לעיים. לגלים ומהו מזמור והלא קינה הוא אלא לפי שנאמ׳ כלה יי׳ את חמתו וכמה כלה ויצת אש בציון מזמור ושיר הוא שספך חמתו על העצים ועל האבנים ולא עשה כליה בבניו: בשר

אבן עזרא

וינסו. עתה יספר איך מרו בני אפרים על כן חרבה שילה: וישובו. בנין נפעל מגזרת סגו כמו וינסו וטעם כאבותם בימי השופטים: נהפכו כקשת רמיה. אמר רבי משה רמיה תאר לקשת והטעם כדרך זכר עגל וכלי כמו ורמיה תהיה למס ולפי דעתי כי רמיה שם כמו והשתיה כרת כמו רומי קשת והעד לשון רמיה ואחריו תבי גבור ם סנונים והנה הטעם תתהפך הקשת לא י ירתה בה הרומה או טעמו כאשר פירשתי במלת הפכו ביו׳ קרב על כן פירש עתה מה שהזכיר בראשונה: ויכעיסוהו. לעשות עולות בבמות לא ל לגבוה: שמע. לאות שהכעיסוהו בדברים שדברו בו על כן שמע אלהים ויתעבר מגזרת עברה שעבר חוק ה התרון: ויטש. כי חרבן בית שילה ק קשה על כל ישראל: ויטוש. הזכיר משכן כי כן כתוב שהארון היה בהיכל רק בלי ת תקרה על כן קראו אהל: ויתן. עזו. הוא הארון אתה ו וארון עזך דרשו את יי׳ ועוזו: ויסגר. וגם מגפה גדולה היתה ב בעם: בחוריו. רימה מאכלת החרב ל למאכולת אש כדרך כי אש יצאה מחשבון וטעם ו״ו בחוריו למות חסידים במלחמה: ובתולותיו. שהיו בוכיות לא ראו חופות במות הבחורים: כהניו חפני ופנחס: ואלמנותיו. כאשת פנחס גם קרה ככה לאלמנות הרוגים א אחרים: ויקץ. דבר הכתוב כנגד מחשבות פלשתי׳ שתפשו מקום הכבוד או על דרך מ משל בעבור שלא כ כראתה גבורת הכבוד בהלקח הארון ועתה מתרונן המתרונן מ מיינו שהוא בוטח ב בכחו ויש אומרים כי המתרונן הוא השכור בכפול התרדמ׳: ויך. רמז לטחורים: וימאס. מאז לא היה הארון בחלק אפרים רק מאהל אל אהל ו

וממקום למקום עד בוא דוד ושם היה הארון בעיר ציון: ויבחר. הזכיר השבט שהיה ממנו דוד כי בעבורו עקר כל המזמור: ויבן. רמים. תואר והמתואר חסר כמו ומאכלו בריאה שה או עגלה וכן זה ויבן בארמונים רמים וטעם כארץ בעבור היות הארץ בכללה עומדת וחלקיה על כן הזכיר זה החלק מהארץ עומד כנגד הארץ בכללה: ויבחר. וכבר בחר כדרך ויאהב אותה ורבים ככה כי הר ציון דוד תפשו ועל שמו נקראת ירושלם קריית חנה דוד: ויקחהו. אחר שלקחו: ממכלאות. כמו גזר ממכלה צאן: מאחר עלות. תואר דומה לפועל על דרך העולים על הצאן או העלות הם הנקבות: לרעות. עם בי״ת נוסף כמו רועה את אחיו בצאן והנה בתחלה היה רועה צאן ושב לרעות ישראל כאשר התחיל בתחלת המזמור ויסע כצאן עמו: וטעם ובתבונות כפיו ינחם בעבור שדימה עם השם לצאן ויש צורך למרעה טוב והכל במשקל על כן ובתבונות ולפי דעתי כי בי״ת בתבונות ישרת שנים כמו וזרועו כשדים כאילו כתוב ובתבונות בכפיו ינחם והנה טעם כתום לבבו לעשות טוב לעמו ובתבונות כפיו הוא המעשה ככתוב ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו: מזמור לאסף אלהים באו גוים. הזכרתי מחלוקת המפרשים בתחלת הספר יש אומרים כי מזמור דבר שנזמר ונכרת מרבים אולי קינות היו או טעם מזמור שראה ברוח הקדש בעבור מה שכתוב באחרונה כי ישראל היו עמו ונחלתו וטעם אלהים איך הוא אלהים וגבורה ידו בני ארם על חסידיו ועל מקום קדשו: בנחלתך. ארץ ישרא׳: לעיים. מקומו שפלו והפך זה נכון יהיה הר בית יי׳ ויש אומרי׳ מקו׳ שאין שם ישוב או שחפרו ירושלם לבקש מטמוני׳ בתנו

מסורה

ויבגדו ב׳ וסימ׳ בעלי שכם. ויסגו ויבגדו כאבותם: שלו ה׳ כ״כ וסימ׳ בויחי: ואלמנתיו ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ וסימ׳ כהניו בחרב נפלו. שרידיו בנות יקברו׳ בתרא מל׳: ויקץ ג׳ חס׳ וסימ׳ ויקץ שלמה והנה. ויקץ שמשון תנינא. ויקץ כישן אדני: אהב ט׳ וסימ׳ בריש שמואל ס״בנא׳: כארץ ה׳ וסימ׳ כסדר לך לך: יסדה ד׳

תהלים

וינסו וימרו את־אלהים עליון ועדותיו לא שמרו: ויסגו ויבגדו כאבותם נהפכו כקשת רמיה: ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם יקניאוהו: שמע אלהים ויתעבר וימאס מאד בישראל: ויטש משכן שלו אהל שכן באדם: ויתן לשבי עזו ותפארתו ביד־צר: ויסגר לחרב עמו ובנחלתו התעבר: בחוריו אכלה־אש ובתולתיו לא הוללו: כהניו בחרב נפלו ואלמנתיו לא תבכינה: ויקץ כישן אדני כגבור מתרונן מיין: ויך־צריו אחור חרפת עולם נתן למו: וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר: ויבחר את־שבט יהודה את־הר ציון אשר אהב: ויבן כמו־רמים מקדשו כארץ יסדה לעולם: ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאת צאן: מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו: וירעם כתם לבבו ובתבונות כפיו ינחם:

עט

מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את־היכל קדשך שמו את־ירושלם לעיים:

תרגום

ואנסיאו וארגיזו קדם אלהא עילאה וסהידותיה לא נטרו: וזורו וארשיעו היך אבהתהון אתהפיכו היך קשתא דרמיא גיררין: וארגיזו קדמוי בנסכיהון ובפסיליהון ובצילמוניהון אקנון יתיה: שמיע קדם אלהא ורגז ורחקת נפשיה לחדא בישראל: ושבק משכנא דשילו משכן די שרת תמן שכינתיה בגו בני נשא: ומסר לשיביתא אורייתיה ושיבהוריה ביד מעיקא: ומסר לקטלין בחרב עמיה ובאחסנתיה ארגיז: עולימוהי אכלת אשתא ובתולתיה לא אישתבחן: כהנוי בקטלא דחרבא יפלון וארמלתוי לא ספיקן דתבכיון: הא בעידן דשבו פלשתאי ארונא דיי בחרבא נפלו כהני שילו חפני ופנחס ובעידן דבשרו נשוהי לא בכיין ארום מיתו אוף אינון בההוא יומא: ואיתער היך דמיך יי היך גברא דמתפקח מן חמרא: ומחא מעיקוי בטחוריא באחוריהון קלנא בעלמא יהב להון: ורחיק במשכנא דפרים על תחומיה דיוסף ובשבט אפרים לא רעיא: ואיתרעי ית שבט יהודה ית טורא דציון די רחים: ובנא היך קרנא דרימנא מקדשיה מעתד היך ארעא דיסדה לעלמי עלמין: ואתרעי בדוד עבדיה ודבריה מן עדרי דענא: ומן בתר מינקן אייתיה למשלט ביעקב עמיה ובישראל אחסנתיה: ומלך עליהון בשלימות ליבביה ובסוכלתנות אידוי ידברינון:

תושבחתא על ידוי דאסף על חורבן בית מקדשא אמר ברוח נבואה אלהים עלין עמיא באחסנתך סאיבו ית היכל קדשך שויאו ית ירושלם לצדו:

מסורה

וסימ׳ אשור יסדה לציים. כי הוא על ימים יסדה. ואגדתו על ארץ יסדה. כארץ יסדה לעולם: ע״ט טמאו ג וסימ׳ ובני יעקב באו על. עוד זאת עשו לי. אלהים באו גוים בנחלתך. אנ״ך: ירושלם ח׳ קמצין בקריא׳ וסימ׳ זכור יי׳ לבני אדום את יום ירושלם. אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני. שפכו דמם כמים סביבות ירושלם. בחצרות בית יי׳ בתוככי ירושלם. בעת ההיא נאם יי׳ יוציאו את עצמות מלכי יהודה. ואמרת אלהם הנני ממלא את יושבי הארץ הזאת. וילינו הרוכלים. ברוך יי׳ מציון. וכל אתנחתא וסוף פסוק דכות׳ במ״א תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי:

כתנו · קשור זה הפסוק כי החסידים לא נקברו בעיים הרומים לקברים : שפכו ·
דעת השופכים כי אין רודם דמם כמים שהם מותרים : הייגו · הנשארים ממנו :
עד מה יתאנף לנצח · בכו : תבער כמו אש קנאתך · קנאת בעבור שעבדו ישראל
אלהים אחרים ולמה לא תקנא בזרים : שפוך · ועל ממלכות · כמו אל המתלכות
כמו אל יסוד המזבח :

בשר חסידיך · והלא רשעים היו אלא מאחר שקבלו פורענותם הרי הם חסידים וכן הוא
אומר ונקלה אחיך כיון שלקה אחיך הוא כך מפורש באגדה : וקלס · לשון רבה
לדבר בם כמו למשל : עד מה · עד מתי : תאנף · תקצוף · קנאתך חמתך
שאתה מקנא להנקם לשון אנ"קו אנפרנמנט בלע"ז : הותר · פתח אסירים

והצילנו ב' וסי' מן הגוים · וכפר על חטאתינו : וכפר ד' וסי' קרב אל המזבח ב' בו · והולך מהרה אל העדה ·
עזרינו אלהי ישענו : בגודל ב' חס' וסי' סלח נא לעון העם הזה · תבוא לפניך אנקת אסיר : והשב ד' וסימ'
לו ישטמנו יוסף · שוב והשב את אחיך · והשב חרפתם אל · והשב לשכנינו שבעתים : לדור ודר ד' כתו'

נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף
השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ :
שפכו דמם כמים סביבות ירושלם
ואין קובר : היינו חרפה לשכנינו
לעג וקלס לסביבותינו : עד מה
יהוה תאנף לנצח תבער כמו אש
קנאתך : שפך חמתך אל הגוים
אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר
בשמך לא קראו : כי אכל את
יעקב ואת נוהו השמו : אל תזכר
לנו עונת ראשנים מהר יקדמונו
רחמיך כי דלונו מאד : עזרנו אלהי
ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו
וכפר על חטאתינו למען שמך :
למה יאמרו הגוים איה אלהיהם
יודע בגיים לעינינו נקמת דם
עבדיך השפוך : תבוא לפניך
אנקת אסיר כגדל זרועך הותר בני
תמותה : והשב לשכנינו שבעתים
אל חיקם חרפתם אשר חרפוך אדני
: ואנחנו עמך וצאן מרעיתך
נודה לך לעולם לדור ודר נספר
תהלתך : פ

למנצח אל ששנים עדות לאסף
מזמור : רעה ישראל האזינה נהג
כצאן יוסף ישב הכרבים הופיעה :
לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה
את גבורתך ולכה לישעתה לנו :
אלהים השיבנו והאר פניך ונושעה
: יהוה אלהים צבאות עד מתי
עשנת בתפלת עמך : האכלתם לחם
דמעה ותשקמו בדמעות שליש :

יהבו ית גושמי עבדך למיכלא
לעופא דשמיא בסר חסידך לחיות
ארעא : שדון אדימהון היך
מיא חזרנות דירושלם ולית
דקביר : הוינא קלנא לשיבבנא
תולעבא וגוחכא לחזרניתנא : עד
אימתי יי תתקוף לעלמין תבער
היך אשא טנניתך : שדי חימתך
על עממיא דלא חכימו יתך ועל
מלכוותא די בשמך לא צליאו :
ארום גמרו בית יעקב וית בית
מקדשיה אצדיאו : לא תדכר
עלנא עויין דמן שירויא
בסרהוביא יקדמון לך טבוותך
ארום איתמסכננא לחדא :
סעיד יתנא אלהא פורקננא
מטול איקר שמך ופרוק יתנא
וכפר על חובנא בגלל שמך :
למה יימרון עממיא אן אלההון
יתגלי בעממיא למחמיננא פורענות
אדם עבדך דאשתפיך : תיעול
קדמך אנקתא דאסירי היך כגי
תקוף אדרעך שארי בניא
דמתמסרין למתיתא : ואתיב
לשיבבנא על חד שבעה גומלא
על פורענות קיימיהון וחיסודן די
חסדו יתך יי : ואנחנא עמך
ועאן רעייתך נודי קדמך לעלם
דרי לדרי דריא נתני תושבחתך :
לשבחא על יתבי
סנהדרין די מתעסקין בסהדות
אורייתא על ידוי דאסף תושבחתא
: פרנסא דישראל אצית דמדבר
היך ענא ארונא דיוסף דשכינתיה
שריא ביני כרוביא הופע : קדם
אפרים ובנימן ומנשה עורר ית
כח גבורתך עלנא ועלך מן דינא
למפרוק לנא : אלהא אתיב
יתנא מגלותנא ואנהר זיו סבר אפך עלנא ונתפריק : יי אלהים צבאות עד אימתי לא
קבילת צלותא דעמך : אוכלתא להון לחם טמיש בדמעות ואשקיתן חמר דמעא תלתי :

בן קדמא מל' תניין חס' וסי' נכסר בסיפ"ס ב"ט : פ' רעה ד' קמצין כתו' ה' וסי' ויהי הבל רעה צאן · כי תועבת
מצרים כל · ויאמרו אל פרעה רעה צאן עבדיך · רעה ישראל האזינה : לבה ד' כתובי' בן וסי' בסדר תלדות :

כי · לא די שלא תקנא בעבור שלא ידעוך עד שאכלו את יעקב שידע אותך : אל יזכר · רבי' אמרו כי ראשוני' תאר לעונות והנכון בעיני כי עונות סמוך לאבות ראשונים ומלת יקדמונו כנגד ראשונים · וטעם כי דלונו מאד אין לנו כח ואין לאל ידינו על כן נבקש רחמים : עזרנו · הטעם עזרנו עד שכבוד שמך או עזרנו בעבור כבוד שמך שנקרא עלינו על כן אחריו : למה · טעם לעינינו שנהיה חיים לפני מותנו ודם עבדיך הוא הנזכר בתחלת המזמור : תבא · בעבור היות ישראל בגלות כאסיר בבית כלא : הותר · מגזרת הותירם שהם מוכנים למות ומשקל תמותה תשועה תקומה תרומ' ורבי משה אמר כי הותר הסר יתר' ופתח קשורים בעבו' שהזכיר אסיר : ואנחנו עמך · אנחנו הנודעים שהם עמך אז נודה לך בפרוקך אותנו : למנצח אל שושנים · או על שנה · אמר ר' מרינוס כי עדות כמו עדי דבר כנגד וכמוהו ואת נזר העדות : רועה · בעבור שהזכי' יעקב בברכותיו משם רועה אבן ישר' על יוסף על כן נוהג כצאן יוסף : יושב הכרובי' · שהיה הארון בתחלה בחלק יוסף ואחר כן בחלק בנימן ובניה' בני רחל במחשבת בני יעקב הראשונה מכמיו וכן כתוב בני רחל אשת יעקב על כן רחל ת מבכה על בניה וכל ישראל נקראו בשם אפרי' וזה הוא ויקרא בהם שמי או המשורר הזכיר מלחמה ס שהיתה לבני רחל עם גוים : ושהוא היה בעל הרגל :

משחבר שלה' כמו מתיר אסורים שלח מלך ויתירהו : בני תמותה · בני ההרגת עליך תמותה אמורי"רא בלע"ז ויש דוגמתו בלשון חכמים מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות ופירושו בשר מסוכנת ששחטה במסכת קדושין : אל שושנים · אל ישראל : עדות לאסף מזמור · מזמור של עדות ברמז להם בו שלש גליותיהם ועל תפלה עליה' שהרי נאמר במזמור זה שלש פעמים השיבנו האר פניך ונושע' ורמז להם בו צרות העתידות לבא להם בימי בית יהוא ממלכי ארם שנ' בימי יהואחז כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש : רעה ישר' · מנהיגם ופרנס' שלהם יוסף וכל ישראל נקרא' על שם יוסף לפי שהוא פירנסם וכלכלם בימי ה הרעב : יושב הכרובים · כמו שנאמר ונועדתי לך שם וגו' : הופיעה · הראה גבורתך : לפני אפרים ובנימן ומנשה · כשהיו נוסעים לתשועתך אף על פי שהם רשעים והיכם כדי עורר גבורתך להם ולמה כי לכה לישועתה לנו לך נאה ועליך להושיע בין חייב בין זכאי כמו שנאמר למשה במצרים ראה ראיתי את עני עמי מתי ראיות הללו למה רואה אני שהם עתידים להכעיסני ואף על פי כן ראיתי את עניים מפני השבועה שנשבעתי לאבותם · אפרים במלחמת ארם כשבא על שמרון ושלח מלאכים לאחאב וכספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם ונכם' בימי יהואחז בן יהואחז שנאמר שם כי ראה יי' בעני ישר' כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש והכהו שלש פעמים במלחמה שנאמר שלש פעמים הכהו יואש והשיב את ערי ישראל בפירושי' אחרים מצאתי שנ' שלש פעמי' הכה את ארם ואשר השיב את ערי ישראל בנימן בימי אחשורוש שהיו מרדכי ואסתר בסכנה וכל הדור תלוי בהם : ולכה לישועתה לנו · אין זה לשון הליכה אלא כמו ולך וכן הוא במסור' ולכה איפוא דיעקב ולכה אין בתורה מוכאת שמלה לכה קצין תהי' לנו וגו' : השיבנו · מגלות בבל שהיה מרדכי שם : עד מתי עשנת · בצרות מלכי יון שהרעו מאד לישראל : האכלתם

לחם דמעה · במצרי' : ותשקמו בדמעות שליש · בבבל שהיו שבעי' שנה שהו' שליש של מאתים ועשר של מצרים זו למדתי מיסודו של רבי משה הדרשן ויש לפתור על שם שמלכות יון היתה הגזרה השלישי' ואם תאמ' רביעי' היא שהרי פרס ומדי קדמו כל שבעים שנה של בבל אינם אלא גלות אחת ומנחם פירש שליש שם של כלי שמודדין בו וכן פי' וכל בשליש עפר הארץ ורבותינו פירשו על שלש דמעות שהוריד עשו שנאמ' בו ויצעק צעקה גדולה הרי אחת גדולה הרי שתים ומרה הרי שלש ועליהם זכה לחיות על חרבו והיה כאשר תריד וגו' : תשימנו

לפני · הזכיר אפרים בתחלה כדרך יעקב ולכה · כמו לך אמרו בעלי המסורת כי הוא מלה והטעם ולכה ועליך הדבר להושיענו וזה הפירוש איננו ישר בעיני : אלהים השיבנו · שיעזרנו לשוב אליו : והאר פניך · אלינו וזאת היא הישועה שנבקש : יי' · בעבור שמצאנו רבים אלהים צבאות אמרו כי הוא שם אות בבבא שלו ועל דרך הפשט שהוא דרך קצרה כמו והנבואה עודד הנביא שכן הוא והנבוא' נבואת עודד הנביא וככה זה יי' אלהים אלהי צבאות שהם צבא השמים · וטעם עשנת פועל עומד כמו והר סיני עשן כולו כאילו עלה אליך עשן בעת תפלת עמך והנה היתה התפלה כמו עשן כדרך עלה עשן באפו : האכלתם · אמר רבי משה תחת לחם דמעה · ותשקמו בדמעות שליש הפך ותשקמו דמעות בשליש והוא שם מדה אחת וכל בשליש ויתכן כי זה דרך משל כי האכלם ותשקיהם דמעה ובי"ת בדמעות כמו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי או בי"ת בדמעות יתרת אחרת ותשקמו דמעותם ברמעות הטעם שוב בשליש או יתחסר אות בי"ת וכן הוא האכלתם לחם דמעה ועל אותה פי' שיהיה הטעם בני ישראל בגלות : תשימנו

תשימנו מדון · אתה שם אותנו מדון לכל שכינינו שמתגרו בנו ויון : השיבנו וכושעה · מבביון : גפן ממצרים תסיע וגו' · [redacted]ל גלות ת[redacted]גפן ישראל אשר הסעת ממצרים עקרת משם וכמו ויסע כעץ תקותי ואחר כך גרשת שבעה גוים ונטעתם בארצם : פנית לפניה : את היושבים שם : ותשרש שרשיה · השרישה שרשיה : וענפיה · כמו ארזי אל ארזים חזקים כלומר מלכים אדירים : תשלח קציריה · שלח' פארותיה כמו וענ' קציר : עד ים · עד הים הגדול היה גבולה : ואל נהר יונקותיה · רחבה של ארץ ישראל ממדבר עד הנהר נהר פרת : למה · אתה · פרצת גדריה של אותה הכרם : וארוה כל עוברי דרך · לקטוה כל הבא כמו אריתי מורי עם בשמי וכן בלשון משנ' כמלא אורה וסלו : יכרסמנה חזיר מיער · כמו שדה שכרסמוה נמלים בלשון משנה והוא לשון כתיקה · מיער הע"ן תלויה זכו ישראל הרי עשו אויבם כחיות היאור שאין להם כח לעלות ביבשה ובזמן שהפורענות נגזר עליהם מתגבר כחית היער שהיא משחתת והורגת · חזיר מיער הוא [redacted]תיב ביה אכלא ומדקה ושארא ברגלה רפסת ויש לו מקצת סימני טהרה אף עשו יש לו זכות אבות : וזיז שדי · כל רמש השדה ולשון זיז שהוא זז ממקומו והולך : ירעכה · רועה עליה וענפיה ואוכלן : וכנה אשר נטעה ימינך · המבוקמת והמיוסדת אשר נטעה ימינך לשון והשיבך על כנך : ועל בן אמצת לך · ועל עשו שהיה בן חביב לאביו שהיה קורא אותו בני אמצת גפן יעקב לך שנאמר ואת אחיך תעבוד עכשו היא שרופ' באש וכסוח' לשון לא תזמו לא תכסח : יאבדו תמיד הם הולכין ואובדין מגערת פניך וזעפך : תהי ידך על איש ימינך · תשיב מכותיך על עשו שהו' איש העומד להפרע ימינך ממנו : ועל בן · אדם אשר אמצת לך להיות מושבו משמני הארץ · ולא נסוג ממך · ואל תגרום לנו להיות נסוגים ממך : תחיינו · מן הגלו' ונזכיר טובתך וגבורתך ואז נקרא בשמך : יי' אלהים צבאות · כאן כאמרו שלש אזכרות ובאמצעי שתי אזכרות ובראשון אזכרה אחת הכל לפי חוזק הגליות והצרה והגאולה : על הגיתית · כלי שיר הבא מגת : הריעו · בראש השנה : כנור נע' עם נבל · רבי חייא בר אבא אומ' הוא נבל הוא כנור ורבי שמעון אמר כימין ויתידות שבין זה לזה למה נקר' שמו נבל שהו' מנבל כל מיני זמר : בחדש · בחדוש הלבנ' : בכסא · יום מועד קבוע לכך וכן ליום הכסא יבא ביתו למועד הקבוע : כי חק · הוא לישראל מאת הקב"ה לתקוע באותו היום והוא יום המשפט להקב"ה : עדו' ביהוסף שמו · בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים : שפת

תשימנו מדון · כמו ויהי ריב ומדון כי זה שכן אומר בחלקי יהיה וטעם ילעגו למו ככוי בעבור כטד השם שהוא הגפן שהסעת מלפנים וכמוהו אמר לא כשא לשוא כפשי וטעם ילעגו שלא תוכל לעזרני · וטעם לאמר פעם שנית אלהים השיבנו והאר רמז ליהודה שגלה פעמים : גפן · על לשון זמן עומר והטעם הקצת והם ישראל כי כרם יי' צבאות וטעם תסיע בעבור לכתם במדבר · תגרש גוים · השבעה ותטעה כמו תביאמו ותטעמו : פנית · לסקלה מהאבנים והם הרשעים : ותשרש · מבנין הכבד הנוסף להפרו' השרש ומבנין הכבד להכרית השרש כמו ושרשך : כסו · חס' בי"ת בכלה אורך וערום יכסה בגד והו' דרך כחות : תשלח · עד ים · באורך מים סוף ועד ים פלשתים : ואל נהר · נהר פרת ברוחב : יונקותיה · הסעיפי' הם הקטנים הדומי' ליונקי' ויתכן להיות טעם ההרים והארזים שהיו ישראל ההרים הגבוהים והיערות וטעם ארזי אל כדרך כהררי אל : למה פרצת · כמו פרץ גדרו : וארוה · כמו אריתי מורי לקטתי וכן כמו' באות מאירות אותה : יכרסמנה · מלה רבעיה כמו ירמשנה ויש אומרים מלה מורכבת יכרת ממנה כדרך מלא כרמו מעדני וזה רחוק בעיני : חזיר · חיה וזיז עוף והוא שם מין ושדי כמו שדה והעד יעלוז שדי וכל אשר בו וטעם חזיר ועוף האומות הדומות לחיות ולעוף הדורס : אלהים · שוב נא · עתה כמו הנה נא זקנתי אוי נא לנו והכלל כן פי' כל נא שבמקרא והוא בלשון ערבי הפוך אין נופל על זמן עומד ובעבור שהזכי' צבאות אמר משמים וטעם זאת כי זאת היא בעצמה שהסעת ממצרים : וכנה · הם ישראל והעד אמצת לך ועד אמר כטעה ימינך כמו ותטעה ותהיה מלת ופקוד מוספת אחרת אף על פי שהוא בפסוק אחר כמו כי אמר גר הייתי עם כי אלהי אבי בעזרי וכן הוא יפקוד כנה כנה תואר לגנה או לגפן שהיא מכוננת ויש אומרי' כי הכ"ף תחת גימ"ל ולא מצאנו שהתחלפו רק שי"ן בסי"ן ואותיות אהו"י ויש או' כי ככנה היה ראוי להיותו על דרך רבה בכאף ור' יהודה הלוי נ"ע אמר כי הנו"ן חסר דגש בהתחברות שכים נו"ן כמו הללוהו מבנין הכבד הדגש לשון ציווי וככה אמר וכן בן כל אכ"ייאי המגי"ה ועל שמלת על לשון ציווי כמו אל כא את בני ישראל הפך יכרסמנה ומלת בן סעיף כמו בן פורת יוסף : שרופה · בלשון נקבה כמו פורת ורואה הכתוב למעלה ותשרש כה וכן הוא ורואה שזאת הבן היא שרופה באש כסוחה והנכה והבן שתיהם אובדות מגערת פניך הפך והאר פניך : תהי · כל יד ואחריו בי"ת לנגאתי והיתה יד יי' בהם הנה יד יי' הויה במקנך ואם אוכנה בבי"ת היא לשבת תהי ידך לעזרני ויד יי' עלי יד יי' וכן הוא תהי עזרתך על איש ימינך פירם כי הכנה אמר כטע ימינך דרך משל והכמשל הוא על ישראל או משיח בן אפרים וכנגד ועל בן הזכיר על בן אדם : ולא · כמו לא כסוג כי החולם והשורק מתחלפים יקום אבי ויקום לקול הכפור או יהיה מלת כסוג פועל עבר כמו לשון יחיד מעזרת ככוכו ללכים שפטים והטעם ישוב אל בן אדם הנזכר למעלה וכאשר תהי ידך לעזרו אז תחיינו כולנו : יי' · וטעם להזכיר זה אז כזכור מה שהיינו מתפללי' והזכי' השם הנכבד בפסוק הזה השלישי בעבו' ובשמך נקרא שהוא השם הנכבד והגורה שהוא לנכח כאשר פירשתי בספר השם : למנצח על הגתית · מלת הגתית פירשתיה : שאו · כמו ישאו מדבר ועריו ומלת תנו תסרת בעבור אחרת ותנו כנור נעים עם נבל : תקעו בחדש · תחלת חדוש הלבנה כמו חדשיכם ומועדיכם חדש ושבת וכתובה בתורה תקיעת החצוצרות והכון הוא שהיו תוקעים גם בשופרות ורבותי' ז"ל פירשוהו על יום ר"ה וטעם בכסא שהלבנה מתכסה בו והנה כן משפט כל חדש ומלת חגינו זביחת הכבשים כמו חגים יכוקפו אסרו חג בעבותים ולפי דעתי שמלת ככא כמו זמן קבוע או מועד ידוע וככה ליום הכסא יבוא בתוי כי · חק ומשפט קרובים בטעם וטעם זה היה החוק ליש' להריע לאהי יעקב בזמן הזה : עדות : י"א כי שמו שב אל עדות כמו ויקם עדות ביעקב אע"פ שבא על לשון זכר כמו ודעת לנבון נקל יעם כי התי"ו קימן לשון נקבה וי"א כי עדות שב אל חק לישראל או אל משפט וי"א כי עדות כמו עדי כמו את הזכר ולא העדית רמז לדביר זהב : בבלתו

כסו ב' וסי' פניו חרול' · כסו הרים צלה : תשלח ה' וסי' נמס' בספר כי תצא : יכרסמנ' חד מן ד' מלין בקרי' דתלי' בהון אות וסי' נמס' בשופטי' סי' י"ח : על איש ה' וסי' ויען כל איש יהוד' על · עד אנה תהותתו · תהי ידך על איש · הן יהרס ולא יבנה · כי לא על איש ישים : פ"א והרנינו כ' וסי' הרינו גוי' עמו כי דם עבדיו הרנינו לאלה' עוזנו הריעו

תשימנו מדון לשכנינו ואיבינו ילעגו למו : אלהים צבאות השיבנו והאר פניך ונושעה : גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה : פנית לפניה ותשרש שרשיה ותמלא ארץ : כסו הרים צלה וענפיה ארזי אל : תשלח קצירה עד ים ואל נהר יונקותיה : למה פרצת גדריה וארוה כל עברי דרך : יכרסמנה חזיר מיער וזיז שדי ירענה : אלהים צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקד גפן זאת : וכנה אשר נטעה ימינך ועל בן אמצתה לך : שרפה באש כסוחה מגערת פניך יאבדו : תהי ידך על איש ימינך על בן אדם אמצת לך : ולא נסוג ממך תחיינו ובשמך נקרא : יהוה אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה : פ א

למנצח על הגתית לאסף : הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב : שאו זמרה ותנו תף כנור נעים עם נבל : תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו : כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב : עדות ביהוסף שמו

תשויתנא לסרנא לשיבבנא ובעלי דבבנא יתלעבון להון : אלהים צבאות אתיב יתנא מגלותנא ואנהר זיו סבר אפך עלנא ונתפריק : בית ישראל דמתילין לגופנא ממצרים אטילתא תריכתא מעממיא מארעא דישראל ונציבתינון : פניתא מן קדמיהון כנענאי ושרשתא שורשידהון ומלאת ארעא : חפיין טוריא דירושלם טול בית מקדשא ובתי מדרשיא רבנין אמרין אלימין דמתילין לארזין תקיפין : שבישת שבשין שדרת תלמידהא עד ימא רבא ולנהר פרת יניקהא : למה תקופתא גודהא ומכבחין יתה כל עברי אורחא : יקובירינה חזיר דמן חורשא ותרנגול ברא יתפרנס מינה : אלהים צבאות תוב כדון אסתכל מן שמיא וחמי ואדכר ברחמי גופנא הדא : ועובדא די נציבת ימינך ועל מלכא משיחא דחיילתא לך : מתוקדא בנורא ומופרכא ממזופיתא דמן קדמך ייבדון : תהי אידך על גבר דקיימתא ליה ביד ימינך על בר נש דחיילתא לך : לא נזור מבתר דחלתך תקיימיננא ובשמך נקרי : יי אלהים צבאות אתיב יתנא מגלותנא אנהר זיו סבר אפך עלנא ונתפריק :

לשבחא על כנורא דאתיא מן גת על ידא דאסף : שבחו קדם אלהים עושננא יבבו קדם אלהא דיעקב ארימו קלא בתושבחתא וסדרו תופיא כנורא דקליה בסים עם נבלין : תקעו בירחא דתשרי שופרא בירחא דמתכסי יומא חגיא דילנא : ארום קיים גזר ישראל הוא הלכתא דינא לאלהא דיעקב : סהדותא על יהוסף שויה דלא קריב לאתת ריבוניה ביה ביומא

בצאתו על ארץ מצרים. כמו ויצא יוסף רק לא מצאנו יוסף בשבלות וכפיו בדוד רק כבל רגלו בבית הסוהר ויש אומרים כי בראש השנה יצא מבית האסורים והנכון בעיני כי הזכיר יהוסף בתוספת ה"א תפארת בעבור השם הנכבד והוא כנגד כל ישראל כאשר הזכרתי במזמור העליון וטעם להיות חק בכל ראש חדש לתקוע בשופר להזכיר גבורות השם בתחלת כל מועד ויום החדש כמוהו. או הזכיר יוסף כנגד כל ישראל כדרך בני יעקב ויוסף. סלה כאשר פירשתי שם בצאתו על ארץ מצרים. בבואם מרעמסס ועברו על ארץ מצרים ומצרים מקברים וטעם שפת לא ידעתי אשמע הנה נמסר כנגד כל ישראל שהוצרכו ישראל במצרים ללמוד לשון מצרים שלא ידעום אבותיהם והיה ראוי להיות שפה שלא ידעתי או תחסר מלת עם שפת עם לא ידעתי כדרך השותי במזרקי זהב או כסף יין ועתה הזכיר החק משם הא' בישראל שהוציאם ממצרים וזה הוא הסירותי מסבל. הסירותי אני הוא שהסירותי מסבל שכמו שכם ישראל. וכפיו תעבורנה תסורנה מעשות חומר מעשות החומר והלבנים ולבנים בדוד ויתכן היות שפת לא ידעתי רמז לישראל ששמעו קול השם בסיני והנה שפת סמוך כי ישראל לא ידעו השם כראוי רק אחרי שומעם קולו וכן הוא כתוב אתה הראית לדע' ומה הוא מן השמים השמיעך את קולו או יהיה שפת לא ידעתי משה שהיה ערל שפתים והיה אהרן לו לפה והיה משה מדבר על שם הכבוד לישראל: בצרה. זה הוא שהצילם מתחת יד מצרים. וטעם ואענך בסתר רעם כדרך ענני במרחב יה כאילו הוא כתוב עניתיך בהסתיר הרעם ממך בעת השקיף השם בעמוד אש וענן וכתוב קול רעמך בגלגל. וטעם אבחנך על מי מריבה מימי הצור שנקרא שם המקום מסה ומריבה. וטעם להזכיר זה עם זה כי בהיותך במים ואתה עובר בים הסתרתי הרעם והענן ממך ובהיותך ביבשה נתתי לך מים: אבחנך. בדרך ושם נסהו וסלה באמת: שמע. הזכיר

כלהון קמצין בר מן כליש'

על ארץ ט' בקריאה וסימ' ושבתי את שבות מצרים · גבה לבך ביפיך · ואברת אעלה על ארץ פרזות · הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ · להמטיר על ארץ לא איש מדבר · ידין בגוים מלא גויות · עדות ביהוסף שמו · יהללו את שם יי' כי נשגב · והיה כמלאת שבעים שנה · וכל ארץ בצרים

בְּצֵאתוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא־
יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע׃ הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל
שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה׃ בַּצָּרָה
קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם
אֶבְחָנְךָ עַל־מֵי מְרִיבָה סֶלָה׃ שְׁמַע
עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם־תִּשְׁמַע־
לִי׃ לֹא־יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא
תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר׃ אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־
פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ׃ וְלֹא־שָׁמַע עַמִּי
לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא־אָבָה לִי׃
וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ
בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם׃ לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי
יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ׃ כִּמְעַט
אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב
יָדִי׃ מְשַׂנְאֵי יְהוָה יְכַחֲשׁוּ־לוֹ וִיהִי
עִתָּם לְעוֹלָם׃ וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב
חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ׃

פב מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים
נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים
יִשְׁפֹּט׃ עַד־מָתַי תִּשְׁפְּטוּ־עָוֶל
וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ־סֶלָה׃ שִׁפְטוּ־
דַל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ׃ פַּלְּטוּ־
דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ׃

ט' · ג"מל · ל' · ה"רפי · ל' · א' · ב' · ב' · ל' · ל' יה"דף בסי' יו בלי' שמיעה לקול · ל"ב · ו"חל · ל"ב · ל' · ב' · ד' · ה' · ל' · כל דסמי' לאביון כתח

נְפַק מִבֵּית אֲסִירֵי וְשַׁלִּיט בְּכָל
אַרְעָא דְמִצְרַיִם כְּפוּתָא דְלָא
חֲכִימִית לְאַלִּיפִית שְׁבְעִית׃
אַעְדִּיתִי מִשִׁיעְבּוּדָא כַּתְפֵיהּ אִידוֹי
מִן לְמִרְמֵי טִינָא לְקִידְרָא אִיסְתַּלְקָן׃
בְּעִידָן עָקְתָא דְמִצְרַיִם קְרֵית
וּפְצֵית יָתָךְ צְמִית יָתָךְ בְּאַהַר
טְמוּר בֵּית שְׁכִנְתִּי דְאַכְלִין קֳדָמוֹי
גַּלְגַּלִּין דִּי נוּר בְּחַנְתָּךְ עַל מֵי
מַצּוּתָא לְעָלְמִין׃ שְׁמָעוּ עַמִּי
וְאַסְהִיד בְּכוֹן יִשְׂרָאֵל אִם תְּקַבִּיל
לְמֵימְרִי׃ לָא יְהֵי בֵּינֵיכוֹן פָּלְחֵי
טַעֲוָתָא נוּכְרָאָה וְלָא תִסְגְּדוּן
לְטַעֲוַת חִילוֹנֵי׃ אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ
דְּאַסִּיקִית יַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
אַפְתִּי פוּמָךְ בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא
וְאֲמַלֵּי יָתָהּ מִכָּל טַבְתָא׃ וְלָא
קַבִּילוּ עַמִּי לְקָלִי וְיִשְׂרָאֵל לָא צְבוּ
לְמֵימְרִי וְתָרִיכְתֵּיהּ בְּהִירְהוּרֵי
לִבְּהוֹן אָזְלוּ בְּמַלְכַת רַשִׁיעֵהוֹן׃
הֲלְוַאי עַמִּי שְׁמַע לִי יִשְׂרָאֵל
בְּאוֹרְחָתִי יְהַלְכוּן׃ כִּזְעֵיר בַּעֲלֵי
דְבָבֵיהוֹן אַמְאִיךְ וְעַל בַּעֲלֵי
דְבָבֵיהוֹן אָתִיב מְחַת גְּבוּרְתִּי׃
סַנְאֵי יְיָ יְכַדְּבוּן לֵיהּ וִיהֵי תוֹקְפְהוֹן
לְעָלָם׃ וְיַאֲכִילִינֵיהּ מִן טוּב לְחֵים
וְזִימֵן וּמִן טִינָרָ דוּבְשָׁא אֶשְׂבְּעִינָךְ
תּוּשְׁבַּחְתָּא עַל יְדָא
דְאָסָף אֱלָהִים שְׁכִינְתֵיהּ שַׁרְיָא
בִּכְנִשְׁתָּא צַדִּיקִין דְּתַקִּיפִין בְּאוֹרַיְתָא בְּמִצַּע דִּינִין דְּקוּשְׁטָא יְדִין׃ עַד אֵימָתַי
רַשִׁיעַיָּא תְדוּנוּן שִׁקַר וְאַפֵּי רַשִׁיעַיָּא תִסְבוּן לְעָלְמִין׃ דוּנוּ מִסְכֵּינָא וְיַתְמָא עַנְיָיא
וּמִסְכֵּינָא אַצְדִּיקוּ׃ שֵׁיזִיבוּ מִסְכֵּן וַחֲשׁוֹכָא מִן יְדֵיהוֹן דְרַשִׁיעַיָּא פְּצוּ יַתְהוֹן׃

רשי

שפת לא ידעתי אשמע. משורש במסכת סוטה שלמדו גבריאל שבעים לשון: מדוד. מעבודת עבדות לבשל קדירות כדרך שאר עבדים מדוד קדירה כמו והכה בכיור או בדוד: בצרה קראת. ליכלכם קראתם מצרת עבודת כבלות מצרים ואחלץ אתכם: אענך בסתר רעם. אתה קראתני בסתר בינו ובינך ואני עניתיך בקול רעם הודעתי גבורות ונוראות בפרהסיא: אבחנך על מי מריבה סלה. ואף על פי שגלוי ובחון לפני שאתם עתידים להמרותי במי מריבה כך שנויה במכילתא: שמע עמי. אחרי שכל זאת עשיתי לך כדי אתה לשמוע לי: הרחב פיך. לשאול ממני כל תאות לבך ואמלאהו. ככל אשר תשאל אמלא: בשרירות לבם. במראית לבם כמו למען שוררי: לו עמי שומע לי. עדיין אם היו רוצין לשוב לי ולשמוע אלי: כמעט אויביהם אכניע. במעט מועטת הייתי מכניע אויביהם: אשיב ידי. אשיב מכתי מעליכם לתתאותה עליהם ואז משנאי יי' יכחשו לו' ויהי עתם פורענות' לעולם: ויאכילהו. לישראל: ומצור. השביעם דבש כשהלכו בדרכיו כענין שנאמר ויניקהו דבש מסלע: אלהים נצב בעדת אל. לראות אם אמת ישפוטו ואתם הדיינים עד מתי תשפטו עול: הצדיקו. אם זכאי הוא בדינו אל תהפכו דינו לחובה בשביל לשאת פני רשעים: לא

דאוריתא דכו'׃ אנכי יי' י"ב וסימ' בסדר וישמע יתרו ׃ שמע עמי לקולי י"ו בליש' שמיעה לקול וסימ' נכסר בספרא סימ' נח׃ אויביהם ו' בל' וסימ' ויחר אף יי' קדמא דשפטים ב' בפסוק · כמעט אויביהם אכניע · וילחצום אויביהם ויכנעו · כי שמחם יי' · ואת אויביהם כסה הים׃ פ"ב ופני י"ו בקריא' וסימ' ופני יי' לא חליתי · ופני המלך לא ראה · וישב אבשלום בירושלם דשמואל · מלכם הדבאו עמי ופני עניים · ודמות פניהם פני אדם ג' בפסוק · ופני הקדש הבראה · ופני השני פני אדם · קבצו פארור · ופני אריה פניהם דדה · ופני התהום יתלכדו · ופני רשעים תשאו · ופני הבן חפו · ופני אדם אל התיכורה ב' בו׃

בתחלה הסירותי משבל שכם ישר' על כן הוא חייב לשמוע לי. כתו' הנה לא יהיה בך אל זר לא יהיה בך אל זר כמצוה ובדיבור שני כתו' לא יהיה לך אלהים פי' באמונת הלב מפי חכם לא בך כמצוה ולך באמונת הלב: אנכי. כאשר תאמין כי אנכי השם העומד לנכח התענג עלי שתבקש בפיך כל רצונך ומשא לבך ואמלאהו ולא בימי השופטים או כבואת הבית הראשון אם היה זה אסף הוא המשורר בימי דוד: ואשלחהו. כמו מי שלח פרא: בשרירות. בחוזק כמו שריר וקיים: לו. הפך ולא שמע עמי לקולי: בדרכי יהלכו. הפך ילכו במועצותיהם: כמעט. במעט זמן וטעם אשיב בעבור שהכניע בימים קדמונים כל אויביהם: משנאי. יכחשו. כמו יכחשו לך אויביך מרוב פחדם יכחשו שלא מרדו בך או על דרך ויכחשו אויביך לך מטעם ובשרי כחש משמן: ויהי עתם. כי בא יומו ולעולם לא יקומו. ור' יהודה בן בלעם אמר כן ועל בריהם אשיב ידי שהם משנאי יי' כי הם מכחשים אלהותו ויחשבו כי עד לעולם יעמודו וזה פי' הדרוך ואיננו על משפט לשון הקדש הלא ראה וקרב לבא עתה ורבים ככה: ויאכילהו. כל המפרשים אמרו כי ויאכילהו על השם הנזכר למעלה משנאי יי' והה"א והוי"ו שב אל ישראל אם בדרכי יהלכו והטעם היה ראוי שישמעו לו ויזכרו החסד שנתן לאבות' והוא אכילת המן שהוא מתוק ונכבד יותר מחלב חטה והשביעם מים מצור מתוק מדבש ותהיה מ"ם מצור משרת אחר כדרך מאל אביך ויעזרך וטעם אשביעך כדרך מטרף בני עלית כל רואו אומר לו ככה פעם ידבר כאילו אינו לנכח ופעם ידבר לנכח וככה שמות עבית כשית כי כן מנהג הלשון ויש אומרים כי ומצור דבש אשביעך ידבר לנכח ישראל לעתיד: מזמור לאסף אלהים. טעם נצב בעדת אל הכבוד שהוא עם עדת ישר': בקרב אלהים. הם המלאכים שהם האלהים וצבא השמים בני האלהים כי על ידי המלאכים הם כל משפטי אלהים בארץ ויש אומרים כי בקרב אלהים כמו אלהים לא תקלל והטעם כי הוא בקרבם ויש להם לישמר שלא ישפטו עול: עד. עתה יוכיח השופטי' שהם אלהים מתי תשפטו משפט עול כי כח השם במלאכים בפעלים: ופני רשעים תשאו. הפך נשלו פניך על כן אחריו הלא אם תטיב שאת: שפטו. עשו משפט יתום שאין עוזר לו שלא יוכל לדבר ואלמנה שאין לה בעל הצדיקו כי הרשעים יעשו להם חמס ואתם נושאים פניהם: פלטו. שפטו דל בממון ופלטו דל בנפש: לא

לא· דברי המשורר שהוכיחם ולא ידעו ולא הבינו או טעמו שתקו כאילו לא ידעו· וטעם בחשכה יתהלכו כי השוחד יעור עיני פקחים וטעם ימוטו ראויים הם מוסדי ארץ שימוטו בעבור עוות הדין או לא יחושו השופטים שימוטו כל מוסדי ארץ: אני· מושב אלהים ישבתם: ובני עליון· כמלאכים: אכן· אין אתם רק כאדם תמותון והטעם כי נשמתכם כנשמת המלאכי׳ והנה אינכם רק כגופות תמותון וכאחד השרים המתגברים ועושים חמס וככה דרך שרים וכל שופטי ארץ: קומה· תפלת המשורר או ידבר על לשון הצועקי׳ חמס או דרך נבואה ובי״ת בכל הגוים נוסף כמו לכו לחמו בלחמי ויהיה הפועל יוצא כדרך ונחלתנו ונחל י״י את יהודה חלקו ור׳ יהודה הלוי אמר אתה תהיה נחלה ל לצועקים בכל הגוים: שיר מזמור לאסף· אלהים כמו שופט: דמי· שתיקה מגזרת וידום אהרן אף על פי שהוא משרש אחר וטעם אל שאתה תקיף שתוכל להושיע: כי· יהמיון· מגזרת המון כי ברובם הם הומים על· יערימו· ערמת סוד וטעם צפוניך צפונים בסתרך כנגד סוד: אמרו· זה לאלה : מגוי· מהיותם גוי: כי נועצו· עצת לב יחדיו וטעם עליך כי שמך נקרא עליהם: אהלי· הטעם אדום באהליהם או שכני אהלי אדו׳ שהתחברו ע׳יהם והנה הם העיק׳ וככה יושבי צור: והגרי׳· הם ההגריאי׳ שילדה הגר מבעל אח׳ ובעבור שהיתה שפחת אברהם התייחסו ה הבנים אליה כדרך בנות ברזילי הגלעדי: גבל· הם הגבלים וטעם זרוע כי תמיד היו עוזרים אותו: עשה להם כמדין· כאשר עשית למדין במלחמות גדעון: בנחל קישון· ששם מתו הנשים ממחנה סיסרא נחל קישון ג גרפם: נשמדו· שב אל מדין ושם המקו׳ שנפלו שם עין דאר אולי נקרא כן בעבור שהיה גדעון משם: שיתמו· דרך נחות כמו ותראהו את הילד: אשר· נאות· כמו נוות כי אותיות אה״וי נראות ונעלמות מתחלפות: אלהי· בעבור שהזכיר אלהי׳ בלא סימן המדבר ה הזכי׳ אלהי שהוא סימן המדבר ליחדו על כן אמר אלהי: שיתמו כגלגל· נוסף הג״ימל כי היא כאשר יבער הגלל וכגלגל לפני ם סופה כי הוא מתגלגל : כאש· לפי דעתי כי תבער פועל יוצא ו ואחרי׳ אמרו כי תבער היער והוכנו נכון ומלתלהט לעד: כן· בסערך· וסער מתחולל: ובסופתך: רוח חזקה: מלא· בעבור שהתגברו לאמר נרשה את נאות אלהים הכה כנגד זה קלון: וידעו· יש אומ׳ כי יחסר וי״ו מן שמך והנכון בעיני שיחסר מ״ן שהוא תחת אשר וכן הוא וידעו כי אתה שמך י״י לבדך וככה ל תרבו שתדברו גבוהה גבוהה ונראה שנרדפה ועליון לנגד קלון: למנצח· הגתית· פירשתיו: מה ידידות· אהובות תאר למשכנות:

נכספה

תמתון ד׳ בקריאה ג׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסימ׳ בישעיה סימ׳ כ״ב: פ״ג שיר מזמור ג׳ בטעם וסימ׳ שיר מזמור לבני קרח גדול י״י· שיר מזמור לאסף אלהים אל דמי לך· שיר מזמור לדוד דנכון לבי: אויביך ז׳ מ׳ל וסי׳ כן יאבדו כל אויביך י״י· ואהיה עמך בכל אשר הלכת דד״ה· והכנעתי את כל אויביך דד״ה· אם שלש שנים רעב

לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל־מוֹסְדֵי אָרֶץ׃ אֲנִי־אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם׃ אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ׃ קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי־אַתָּה תִנְחַל בְּכָל־הַגּוֹיִם׃

פ ג

שִׁיר מִזְמוֹר לְאָסָף׃ אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי־לָךְ אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט אֵל׃ כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ׃ עַל־עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְיָעֲצוּ עַל־צְפוּנֶיךָ׃ אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא־יִזָּכֵר שֵׁם־יִשְׂרָאֵל עוֹד׃ כִּי נוֹעֲצוּ לֵב יַחְדָּו עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרֹתוּ׃ אָהֳלֵי אֱדוֹם וְיִשְׁמְעֵאלִים מוֹאָב וְהַגְרִים׃ גְּבָל וְעַמּוֹן וַעֲמָלֵק פְּלֶשֶׁת עִם־יֹשְׁבֵי צוֹר׃ גַּם־אַשּׁוּר נִלְוָה עִמָּם הָיוּ זְרוֹעַ לִבְנֵי־לוֹט סֶלָה׃ עֲשֵׂה־לָהֶם כְּמִדְיָן כְּסִיסְרָא כְיָבִין בְּנַחַל קִישׁוֹן׃ נִשְׁמְדוּ בְעֵין־דֹּאר הָיוּ דֹּמֶן לָאֲדָמָה׃ שִׁיתֵמוֹ נְדִיבֵמוֹ כְּעֹרֵב וְכִזְאֵב וּכְזֶבַח וּכְצַלְמֻנָּע כָּל־נְסִיכֵמוֹ׃ אֲשֶׁר אָמְרוּ נִירְשָׁה לָּנוּ אֵת נְאוֹת אֱלֹהִים׃ אֱלֹהַי שִׁיתֵמוֹ כַגַּלְגַּל כְּקַשׁ לִפְנֵי־רוּחַ׃ כְּאֵשׁ תִּבְעַר־יָעַר וּכְלֶהָבָה תְּלַהֵט הָרִים׃ כֵּן תִּרְדְּפֵם בְּסַעֲרֶךָ וּבְסוּפָתְךָ תְבַהֲלֵם׃ מַלֵּא פְנֵיהֶם קָלוֹן וִיבַקְשׁוּ שִׁמְךָ יְהוָה׃ יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ עֲדֵי־עַד וְיַחְפְּרוּ וְיֹאבֵדוּ׃ וְיֵדְעוּ כִּי־אַתָּה שִׁמְךָ יְהוָה לְבַדֶּךָ עֶלְיוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃

פ ד

לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר׃ מַה־יְּדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְהוָה צְבָאוֹת׃

לָא חַכִּימוּ לְאוֹטָבָא וְלָא אִתְכַּוְּונַן בְּאוֹרַיְתָא בַּחֲשׁוֹכָא מְהַלְּכִין מְטוּל הֵיכְנָא מִתְמוֹטְטִין רִיגְלֵיהוֹן דִּי בְּסִסֵי אַרְעָא׃ אֲנָא אֲמָרִית הֵי כְּמַלְאֲכַיָּא אַתּוּן חֲשִׁיבִין וְהֵיךְ אַנְגְּלֵי מְרוֹמָא כּוּלְּכוֹן׃ בְּרַם בְּקוּשְׁטָא הֵיךְ בְּנֵי נָשָׁא תְּמוּתוּן וְהֵיךְ חַד מִן רַבְרְבַנַיָּא תִּפְּלוּן׃ קוּם יְיָ דוּן יַת כָּל יָתְבֵי אַרְעָא אֲרוּם אַתְּ תַּחְסִין בְּכָל עַמְמַיָּא׃ שִׁיר וְשִׁבְחָא עַל יְדָא דְּאָסָף׃ אֱלֹהִים לָא תִשְׁתּוֹק לָךְ לָא תִתְרַשַּׁל וְלָא תִשְׁדּוֹךְ אֱלָהָא׃ אֲרוּם הָא בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִתְרַגְּשִׁין וְסַנְאָךְ זְקִיפוּ רֵישָׁא׃ עַל עַמָּךְ נְבִילוּ רָזָא וּמִתְמַלְּכִין עַל דִּמְטַמְּשִׁין בְּאוֹצְרָךְ׃ אָמְרִין אִיתוּ וְנִכְסִינוּן מִלְּמֶהֱוֵי עַם וְלָא אִדְּכַר שְׁמָא דְּיִשְׂרָאֵל תּוּב׃ אֲרוּם אִתְמַלְּכִין בְּכָל לִבָּא עֲלָךְ כַּהֲדָא וְאַמְטוּלְתָךְ קְיָמָא גָזְרִין׃ מַשְׁכְּנֵי אֱדוֹמָאֵי וַעֲרָבָאֵי מוֹאֲבָאֵי וְהוֹנְגְּרָאֵי׃ גּוּבְנָאֵי וְעַמּוֹנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי פְּלִשְׁתָּאֵי עִם יָתְבֵי צוֹר׃ לְחוֹד סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְּאָתוּר אִתְחַבַּר עִמְּהוֹן הֲווֹן לְסָעִיד לִבְנֵי לוֹט לְעָלְמִין׃ עֲבִיד לְהוֹן הֵיךְ עֲבַדְתָּא לְמִדְיָן וּלְסִיסְרָא וְהֵיךְ עֲבַדְתָּא לְיָבִין בְּנַחַל דְּקִישׁוֹן׃ אִשְׁתֵּיצִיוּ בְּעֵינָא דְּדָאר הֲווֹן הֵיךְ רִיעִי דְּרָמִיס לְאַרְעָא׃ שַׁוִּי יַתְהוֹן וְרַבְרְבָנֵיהוֹן הֵיךְ עוֹרֵב וְהֵיךְ זְאֵב הֵיךְ זֶבַח וְהֵיךְ צַלְמוּנָּע וְכָל מַלְכֵיהוֹן׃ דִּי אֲמָרוּ נֵירַת לָנָא יַת כָּל עִידִירַת אֱלֹהִים׃ אֱלָהִי שַׁוִּי יַתְהוֹן הֵיךְ גַּלְגְּלָא דְּמִתְגַּלְגַּל וְאָזִיל וְלָא נְיָיח בְּמִדְרוֹן וְהֵיךְ קַשָּׁא קֳדָם זַעְפָּא׃ הֵיךְ אֶשָּׁא דְּבַעֲרָא בְּחוּרְשָׁא וְהֵיךְ שַׁלְהוֹבִיתָא דְּמַצְלְהֲבָא זַרְזֵי טוּרַיָּא׃ הֵיכְנָא תִּרְדּוֹפִינוּן בְּעַלְעוֹלָךְ וּבְזַעְפָּךְ תְּבַהֲלִינוּן׃ מַלְּיָא אַפֵּיהוֹן קְלָנָא וְיִבְעוּן שְׁמָךְ יְיָ׃ יִבְהֲתוּן וְיִבָּהֲלוּן לְעָלְמֵי עָלְמִין וְיִתְחַסְּרוּן וְיִהוֹבְדוּן׃ וְיִנְדְּעוּן אֲרוּם אַתְּ שְׁמָךְ יְיָ בִּלְחוֹד עִילָּאָה עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃ לְשַׁבְּחָא עַל כִּינָרָא דְּאַתְיָא מִגַּת עַל יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי קֹרַח תּוּשְׁבַּחְתָּא׃ מַה הִינוּן רְחִימִין מַשְׁכְּנָךְ יְיָ צְבָאוֹת׃

בד״ה· כי הנה אויביך יהמיון· בזרוע עזך· אשר חרפו אויביך י״י· וב׳ חס׳ דחס׳ וסימ׳ כי תצא למלחמה על איבך קדמאה· אשר יציק· ושארא איביך כתיב: גבל ב׳ א׳ קמץ וא׳ פתח וסי׳ זקני גבל וחכמיה· גבל ועמון· בתרא קמץ ואינון מן א״ב א׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ במס׳ רבתא בערך פתח: דאר ד׳ כתיב א׳ במצעות המלה וסימ׳ ויהי למנשה בישכר קדמא דפסוק· ובמטה נפתלי את עיר מקלט· בנאבינדב· נשמדו בעין דאר: מלא ה׳ דגש וסי׳ מלא שבוע זאת· את אמתחו׳· מבחר עצמי׳ מלא׳· מלא קרנך שמן· מלא פניה׳ קלון· וחד ומלא חפנך גחלי אש: פ״ד ידידות ב׳ א׳ מל וא׳ חס׳ ו׳ וסי׳ משכיל שיר ידידת· מה ידידות משכנותיך:

רשי

לא ידעו· הדיינין המעותים את הדין: ולא יבינו· את אשר בשביל העון הזה יתהלכו ב בחשכה וימוטו על כך כל מ מוסדי ארץ: אלהים אתם· מלאכי׳ כשנתתי לכם את התורה נתתיה לכם על מנת שאין מלאך המות שולט עוד בכם: אכן כאדם תמותון· אכן כאדם הראשון תמותון אחרי שחבלתם מעשיכם כמוהו: וכאחד השרי׳· הראשונים שמתו כן תפולו ומדרש אגדה כאחד השרים שלמעלה שנאמר יפקוד י״י על צבא המרום במרום: קומה אלהים· אסף התחיל להתפלל שיקום ויכרית אותם הדיינין ה המקולקלין מישראל: כי אתה· הוא הנוחל הגוים והכל בידך לשפוט: אל דמי לך· אל תתן שתיקה לעותתינו שאויבינו מ מריעי׳ לנו: עליך ברית יכרותו· ברית זו אינה אלא עליך להשכיח את שמך שאין אתה קרוי אלהי׳ להם אלא לנו אלהי ישר׳ ומאחר שלא יזכר שם ישראל אף שמך הגדול אינו נזכר· כך מצאתי: גם אשור· אף אשור שהיה נזהר עד היום מש׳אר עצה ם שכלה ולא יתחבר עם מרעים כמה דאת אמר מן הארץ ההיא יצא אשור שיצא מעצ׳ דור הפלגה כאן נלוה עמם ועזרו לרעה· בפירושים אחרים מצאתי כ״ן גם אשור נלוה עמם וגו׳ גם זה שהיה מחבב מתחילתו מעשים טובים שפירש מעצת נמרוד שנאמ׳ מן הארץ ההיא יצא אשור אף הוא חזר להיות רשע לכך נסתתף להחריב ביתך ב״ראשית רבה: היו זרוע· כל אלה נתנו כח ועזרה למואב ועמון שנכנסו לבא עלינו: עשה להם כמדין· על ידי גדעון: כסיסרא· על ידי ברק: נשמדו בעין דאר· איני יודע איזו מן המלחמות היתה בעין דאר של גדעון או של ברק: היו דומן· זבל משוזר תרגם יונתן: אשר אמרו· הגוים האלה האמורים למעלה אדום וישמעאל וכל חבריהם: נירשה לנו את נאות אלהים· את נוה בית אלהים: שיתמו כגלגל· וכקש הנרדפים מפני רוח ומהו גלגל הוא ראשיקוני השדה ה הקרויי׳ קרד״נש בלע״ז וכשמגיעין ימי החורף ניתקים ונשחתים מ מאליהם ופורחין מעט מעט ו ודומה אותו הניתק מהם כמין גלגלי אופן עגלה והרוח מוליכת: בסופתך· טרבילוין בלע״ז: מה ידידות משכנותיך· כמה אהובות וחביבות משכנותיך:

נכספה

נכספה. התאותה וכמעט כלתה מרוב התאוה והטע׳ שעבריהחיך התאוה על כן מלת גם: לחצרות יי׳. אם זה מבני קרח הוא בבבל או אם מבני קרח בימי דוד לחצרות שהוא קבוצות אהל השם או דרך כבוד: לבי. הוא השכל והדעת שהם בנשמה: ובשרי. הגוף והשער הפה פי׳ שער בשר הגוף המרכן עם שכל מחשבת הכל הוא הפה שהוא פתח הבשר על כן ירננו וטעם אל כנגד כלתה או שהיה החיה הלב עם הבשר: גם. כמו גם בשחוק יכאב לב שטעמו כמו עד: ודרור. שם עוף מגנן אולי נקרא כן בעבור שאין מנהגו לגנן כל זמן שאיננו חפשי וזה העוף ידוע הוא בספרד אמר רבי משה כי העוף שתולדתו לברות מיישוב בני אדם יחוג למקום הכבוד מקום הקרבנות הקרבים לפניו דרך משל והם עושים כן אולי היו קרבים אל מזבחך שידעו מקום המזבח על כן שתה שם אפרוחיה ורבי יהודה בן בלעם לעג לר׳ משה כי מה דעת יש בעופות רק הפי׳ כי נכספה נפשי לחצרות יי׳ ואל מזבחותיך ואני מתנודד ולא אמצא מה שאחפוץ והנה ה הצפור מצאה בית וקן ואני איני מוצא: אשרי יושבי ביתך. הם הכהנים והלוים: אשרי אדם. החוגגים מישראל והם הצריכים לעוז כי הם הולכים וטעם מסלות שאין בלבם חפץ ולא מ מחשבה רק המסלות שהולכים בם בית השם: עוברי בעמק הבכא. שם מקום או עמק שם אילנים הנקראים בכאים וטעם מעיין ישיתוהו מרוב החוגגי׳ בעמק שירד שם גשם בעבור רגלי העוברים ימצאו לעולם שם ה המים כאילו שם מעין והנה חסר כף כמעיין ישיתוהו כמו אם א אוכלה הוא: גם ברכות יעטה מורה. הדרך בעבור רוב המים וזה כדרך מ מסביריך וגליך כאשר פירשתיו. אמר רבי יהודה כי מורה שם מקום כמו מגבעת ה המורה בעמק פסוק הוא בשמואל ופירו׳ מחיל אל חיל משעים שהם הולכים החוגגי׳ מגזרת חיל וחומה והנכון שחיל צבא אנשים רבים כדרך חבל נביאי׳ עד הגיעם א׳ מקום הכבוד בציון והטעם יראה כל אחד מהם כמו לראות את פני יי׳ אלהיך: יי׳. כבר פירשתיו כי הוא דרך קצרה וכן הוא יי׳ אלהים אלהי צבאות

סית ב׳ לעי׳ ולא פתח

אלהי ב׳ פתחי׳ באתנחתא הושע ערך כי אתה

שתה ב׳ כלעיל וסימ׳ לא ענתה ולא שתה אל לבה· אשר שתה אפרחיה: מזבחותיך ג׳ חד מל׳ וסימ׳ ויאמר קנא קנאתי· ושלאחריו דגבי אליהו· אשר שתה אפרחיה: מעין ה׳ קמץ וסימ׳ נמסר בסדר ויהי ביום השמיני: יעטה ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר תזריע: יראה י״ג בקריא׳ וסימ׳ אשר יאמר היום בהר יי׳ יראה· מצות יאכל את

נִכְסְפָה וְגַם־כָּלְתָה ׀ נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת
יְהוָה לִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ אֶל אֵל־חָי:
גַּם־צִפּוֹר ׀ מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר ׀ קֵן לָהּ
אֲשֶׁר־שָׁתָה אֶפְרֹחֶיהָ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיךָ
יְהוָה צְבָאוֹת מַלְכִּי וֵאלֹהָי: אַשְׁרֵי
יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:
אַשְׁרֵי אָדָם עוֹז לוֹ בָךְ מְסִלּוֹת בִּלְבָבָם
: עֹבְרֵי ׀ בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ
גַּם־בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה: יֵלְכוּ מֵחַיִל
אֶל־חָיִל יֵרָאֶה אֶל־אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן:
יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת שִׁמְעָה תְפִלָּתִי
הַאֲזִינָה אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: מָגִנֵּנוּ
רְאֵה אֱלֹהִים וְהַבֵּט פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי
טוֹב־יוֹם בַּחֲצֵרֶיךָ מֵאָלֶף בָּחַרְתִּי
הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹהַי מִדּוּר בְּאָהֳלֵי־
רֶשַׁע: כִּי שֶׁמֶשׁ ׀ וּמָגֵן יְהוָה אֱלֹהִים
חֵן וְכָבוֹד יִתֵּן יְהוָה לֹא יִמְנַע־טוֹב
לַהֹלְכִים בְּתָמִים: יְהוָה צְבָאוֹת
אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: פ ה
לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: רָצִיתָ
יְהוָה אַרְצֶךָ שַׁבְתָּ שְׁבוּת יַעֲקֹב:
נָשָׂאתָ עֲוֹן עַמֶּךָ כִּסִּיתָ כָל־חַטָּאתָם
סֶלָה: אָסַפְתָּ כָל־עֶבְרָתֶךָ הֱשִׁיבוֹתָ
מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ: שׁוּבֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ
וְהָפֵר כַּעַסְךָ עִמָּנוּ: הַלְעוֹלָם תֶּאֱנַף־
בָּנוּ תִּמְשֹׁךְ אַפְּךָ לְדֹר וָדֹר: הֲלֹא אַתָּה
תָּשׁוּב תְּחַיֵּינוּ וְעַמְּךָ יִשְׂמְחוּ־בָךְ:
הַרְאֵנוּ יְהוָה חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ:

רִיגְגַת וּלְחוּד תְאֵיבָא נַפְשִׁי לְדָרַת
יְיָ לִבִּי וּבִסְרִי מְרַנְּנָן לֶאֱלָהָא קַיָּים:
לְחוּד יוֹנָתָא אַשְׁכַּחַת בֵּיתָא
וְשַׁפְנִינָא שַׁרְכְּפָא לֵיהּ דִּי כַשְׁרִין
גּוֹזָלֵיהּ לְאִתְקַרְבָא עַל מַדְבְּחָתָךְ
יְיָ צְבָאוֹת מַלְכִּי וֵאלָהָי: טוּבֵיהוֹן
דְּצַדִּיקִין דְּיָתְבִין בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ
תּוּב יְשַׁבְּחוּנָךְ לְעָלְמִין: טוּבֵיהּ
דִּגְבַר דְּעוּשְׁנָא לֵיהּ בְּמֵימְרָךְ ר
רוּחְצָנוּתָא בְּלִבְבֵיהוֹן: רַשִׁיעַיָּא
דְּעָבְרִין עַל עוּמְקֵי גֵּיהִנָּם בָּכַיִן
בְּכִיָּתָא הֵיךְ מַעְיָינָא יְשַׁוִּינֵיהּ לְחוּד
בִּירְכָן יַעֲטוֹף לְדִמְתַיְבִין לְאוּלְפַן
אוֹרַיְתֵיהּ: אָזְלִין צַדִּיקַיָּא מִן בֵּית
מַקְדְּשָׁא לְבֵית מִדְרְשָׁא יִתְחֲמֵי
לְיְעוּרַת אוֹרַיְתָא דִּילְהוֹן קֳדָם יְיָ
דִּשְׁכִינְתֵיהּ שַׁרְיָא בְּצִיּוֹן: אֲמַר
דָּוִד יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת קַבֵּיל צְלוֹתִי
אָצֵית אֱלָהָא דְּיַעֲקֹב לְעָלְמִין:
זַכְוָות אֲבָהָתָנָא חֲמֵי אֱלֹהִים
וְאִסְתַּכַּל אַנְפֵּי מְשִׁיחָךְ: אֲרוּם
טַב לְמִיתַּב יוֹמָא חַד בְּדָרַת ם
מַקְדְּשָׁךְ מִן אֲלֵף בְּגָלוּתָא בְּחָרִית
לְאִידַּבְקָא בְּבֵית מַקְדַּשׁ אֱלָהָא מִן
לְמִידַּר בְּמַשְׁכְּנֵי רַשִׁיעָא: אֲרוּם
הֵיךְ שׁוּר רָם וּתְרֵיס תַּקִּיף יְיָ אֱלָהִי
חִינָא וִיקָרָא יִתֵּן יְיָ לָא יִכְסֵי טָבָא
מִן דְּאָזְלִין בִּשְׁלִימוּתָא: יְיָ צְבָאוֹת
טַב לְבַר נָשָׁא דְּמִתְרְחִיץ בְּמֵימְרָךְ:
לְשַׁבְחָא עַל יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי
קוֹרַח תּוּשְׁבַּחְתָּא: רְעִיתָא יְיָ אַרְעָךְ
אֲתֵיבְתָּא שְׁבִיָּתָא דְּבֵית יַעֲקֹב:
שְׁבַקְתָּא חוֹבֵיהוֹן דְּעַמָּךְ כְּסִיתָא
כָּל חַטָּאֵיהוֹן לְעָלְמִין: כְּנִישְׁתָּא
כָּל רוּגְזָךְ תַּבְתָּא מִן תְּקוֹף רוּגְזָךְ: תּוּב לְוָתָנָא אֱלָהָא פּוּרְקָנָא וּבַטֵּיל רוּגְזָךְ עִימָּנָא:
הַאִיפְשַׁר דִּי לְעָלְמַיָּא תִּתְקִיף בָּנָא תְּנַגֵּיד תּוּקְפָּךְ לְדָר וָדָר: הֲלָא אַתְּ תְּתוּב תְּחַיֵּי יָתָנָא
וְעַמָּךְ יֶחְדוּן בְּמֵימְרָךְ: אַחְמֵי יָתָנָא יְיָ טוּבָךְ וּפוּרְקָנָךְ תִּתְיְהֵב לָנָא:

שבעת תמים ב׳ בפסוק· שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך דמשפטים· וחברו דכי תשא· וחברו דמ״ת ב׳ בפסו׳· ולא יראה לך שאר בכל גבולך· מגן אם יראה ורמח בארבעים· ויי׳ עליהם יראה ויצא כברק חצו· ועליך יזרח יי׳ וכבודו עליך· יראה אל אלהים בציון· יראה אל עבדיך פעליך· בדור ל׳: פ״ה שבית ל׳ דכו׳ דכתיב שבות וקרינן שבית רצית יי׳ ארצך· וחלופי׳ ו׳ כתי׳ שבית וקרינן שבות וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן מ״ט: כעסך ב׳ א׳ כתיב ש׳ וסימ׳ שובנו אלהי ישענו והפר כעסך· ותרב כעשך עבדי· בהרא כתיב ש״ן: הלעולם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הלעולם יזנח יי׳· הלעולם תאנף בנו· והנביאים הלעולם יחיו:

רשי

נכספה. נחמדה: כלתה. כתאותה כמו ותכל דוד המלך לצאת על אבשלום: לחצרות יי׳. כיחרבו ועל הגלות אמרה: לבי ובשרי ירננו. יתפללו על זאת: גם צפור מצאה בית. בחרבנו קננו בו הצפורים ומדרש אגדה כבנייננו מדבר והצפור היא כנסת ישראל: אשר שתה. שמה: אשרי. מי שיגיע עוד לישב בביתך ועוד יהללך בתוכו: עוז לו בך. אשר שם אותך עוז מבטחו: מסלות בלבבם. החושב בלבו מסלות דרכיו ליישר את דרכו: עוברי בעמק הבכא. אותם העוברים על דתך והנם בעומקה של גיהנם בבכי ויללה: מעין ישיתוהו. בדמעות עיניהם. ואף ברכות יעטה מורה מברכים ומודים לשמו ואומרים יפה דן אותנו ואמת דינו וברכות יעטה לנו המור׳ אותנו ללכת בדרך הטוב ולא שמענו לו: ילכו מחיל אל חיל. אותם הנזכרים למעלה יושבי ביתו אשר מסלו׳ בלבבם מחיל של חיל מבית המדרש לבית המדרש ויראה בבאם וחילם אל הבה בציון: שמעה תפילתי. לבנות ביתך: מגננו. הוא בית המקדש המגין עלינו: והבט פני. דוד משיחך והתכל בחסדיו ובטרחו אשר טרח ויגע על בניינו: כי טוב יום. אחד בחצריך ולמחר ימות מלחיות אלף שנים במקום אחר: בחרתי הסתופף. על הסף ועל המזוזה לסקוד: מדור באהלי רשע. מלהיות דר בשלוה באהלי רשע הרשע להרבון בהם: כי שמש ומגן. יש לפתור שמש כמשמעו ומדרש תלים פותרו לשון שיני חומה: רצית יי׳ ארצך וגו׳. אם שבת שבות יעקב ונשאת את עונם וכסית חטאתם ואספת עברתך מהם והשבות עצמך מ מחרון אפך אז רצית ארצך ו ועולמך מתרצה וכל זמן שלא תעשה זאת אין ארצך ועולמך מתרצה: שובנו. שוב אתה והשיבנו: הלא. אתה סופך שתשוב תחיינו שהרי הבטחתם כן על ידי נביאך: אשמעה

וטעם צבאות המלאכים וכנגדם הזכיר יעקב שבניו הם צבאותיו בארץ כמו כל צבאות יי׳ וזה המשורר מתפלל להקריב הישועה והנכון שהוא דבק עם הכתו׳ אחריו מגיננו הוא המלך שיגן בעד העם כמו כי ליי׳ מגיננו והטע׳ שיושיע השם מלכנו כי בימיו ילכו חוגגים אל בית השם בלי פחד אויב: כי. דבק עם תחלת המזמור נכספה: מאלף. יום אל מקום אחר והסתופף לשבת בסף השער: מדור׳ כמו לגור בלשון ארמית ומלת רשע מגזרת ובכל אשר יפנה ירשיע: כי. בעבור שהזכיר מגיננו ראה אלהים אמר כי המגן באמת הוא השם לבדו וטעם שמש כי החוגגים צריכים לשמש בעבור הליכתם וטעם אחר בעבור כי השמש תכה יומם אמר כנגדה ומגן וטעם חן וכבוד יתן יי׳ להולכים בדרך תמים הם החוגגים והשם יתן להם חן וכבוד בכל מקום שיעברו בו כי השם לא ימנע מהמקבלים אותו: יי׳. זה הפסוק קשור בעליון שבוטח בהם לא יחסר טוב: למנצח לבני קרח. זה המזמור על גלות בבל גם על גלותינו בדרך נבואה: רצית יי׳ ארצך. בזמן בית שני כאשר נשאת כי בעבור עונם וחטאתם גלו והעד שמכאת עוני כי אספת כדרך אספו נגהם ופעול השיבות הוא אפך והנה מחרון כמו מחרות שם הפועל: שובנו. הנה הטעם ש[illegible] בגלותינו כאשר שבת שבות יעקב בבית שני תשיבנו גם עתה: הפר כעסך. כנגד אספת כל עברתך: הלעולם. בעבור היות גלות בבל שבעים שנה וגלות החל הזה מדור דור עד היום: הלא. טעם אנחנו נחשבנו בגלות כמתים ואין מי יוכל לחיותינו זולתך: אשמעה

אשמעה · דברי המשורר יבקש דרך נבואה כמו על משמרתי אעמודה עד מראה בחזיון שאף השם ישוב מישראל וידבר שלום על עמו : לכסלה · מגזרת כסיל כדרך ועמך כולם צדיקים : אך · אל ידאג עמו בעבור אורך הגלות כי הישועה קרובה אם ישראל ישובו ליראה את השם אז ישוב השם מחרון אפו לשכון כבודו בתוכם זה אך קרוב והנה זה המזמור לעד כי הכבוד לא היה בבית שני : חסד · הטעם בהיות הכבוד שוכן בארץ ישראל אז יהיו כולם חסידים ושלום אמת בעבור היות הגזירות תלויות לפי מעשה האדם בארץ על כן אמר תפתח ארץ ויפרו ישע : גם · זה הוא הגשם אוכרו הטוב : צדק · השם יהלך הצדק לפניו דרך משל והנכון כי צדק שם דבר ויחסר מלת

שלום כלהון מל בטג חס וסימ נמסר בסדר וישב וביחזקאל סימן יג : לשכון ג חס וסימ אז אמר שלמה דמלכים · וחברו דדה · אף סררים לשכן יה · מסר אחריתי מוסיף עוד ג או ימים או חודש או ימים בהאריך הענן · לשכן כבוד בארצינו · בערוץ נחלים · אנד · וד בכתובים : נפגשו ג בקריא וסימ חסד ואמת

צ · צ אשמעה מה־ידבר האל יהוה כי
ידבר שלום אל־עמו ואל־חסידיו
צ ואל־ישובו לכסלה : אך קרוב
ו חס ליראיו ישעו לשכן כבוד בארצנו :
ג · א חסד־ואמת נפגשו צדק ושלום
נשקו : אמת מארץ תצמח וצדק
משמים נשקף : גם־יהוה יתן הטוב
ד כלים חס את ובארצנו תתן יבולה : צדק לפניו
ג · ו רפי · ג רפי יהלך וישם לדרך פעמיו : פו
ב תפלה לדוד הטה־יהוה אזנך
ב גרשי בספ ענני כי־עני ואביון אני : שמרה
נפשי כי־חסיד אני הושע עבדך
ב · א אתה אלהי הבוטח אליך : חנני
תלי אדני כי אליך אקרא כל־היום :
ב פתחה שמח נפש עבדך כי אליך אדני
נפשי אשא : כי־אתה יהוה טוב
וסלח ורב־חסד לכל־קראיך :
יו האזינה יהוה תפלתי והקשיבה בקול
ל ותל · ב קרבת ביום תחנונותי : ביום צרתי אקראך כי
ל תענני : אין־כמוך באלהים אדני
ואין כמעשיך : כל־גוים אשר
ג מל · ג רפי עשית יבואו וישתחוו לפניך אדני
ויכבדו לשמך : כי־גדול אתה
ה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך :
הורני יהוה דרכך אהלך באמתך
יכה יחד לבבי ליראה שמך : אודך
אדני אלהי בכל־לבבי ואכבדה
שמך לעולם : כי־חסדך גדול עלי
ל והצלת נפשי משאול תחתיה :
ד וכל אלהים בית דכו וכו · ג זט יבע אלהים זדים קמו עלי ועדת עריצים
בקשו נפשי ולא שמוך לנגדם :
ואתה אדני אל־רחום וחנון ארך
אפים ורב־חסד ואמת : פנה אלי
ב עלה אלימ מהרה וחנני תנה־עזך לעבדך והושיעה
לבן־אמתך :

אשמע מה ימליל אלהא יי ארום
ימליל שלם לעמיה ולחסידוי ולא
יחזרון לסיאורא : ברם קריב
לדחלין מיניה פורקניה לאשראה
יקרא בארענא : טבוון וקשוט
אורעין צדיקא ושלמא אידבקו :
קשוט מן ארעא ארביית וצדיקא
מן שמיא אוריק : לחוד יי יתן
טבא וארענא תתן איבה : צדקא
קדמוי יהלך ושוי לאורח טב
איסתוריו :
צלותא דצלי דוד אצלי יי אודנך
עני יתי ארום עניא וחשיכא אנא :
נטור נפשי ארום חסידא אנא
פרוק עבדך את אלהי די אנא
מתרחיץ עלך : חוס עלי יי ארום
קדמך אצלי כל יומא : אחדי נפשא
דעבדך ארום לותך יי נפשי אזקוף
בצלו : ארום את הוא יי טב
לצדיקיא ושביק לדתייבין
לאורייתי ומסגי טיבו לכל דמצלין
קדמך : אצית יי צלותי וקביל לקל
תחנוני : ביומא דעקתי אקרילך ותך
ארום את עני יתי : לית בר מינך
באנגלי מרומא יי ולית כעובדך :
כל עממיא דיעבדת ייתון ויסגדון
קדמך יי ויתנון איקר לשמך : ארום
רבא את אלהא ועביד פרישן את
הוא אלהא בלחודך : אליף יתי יי
אורחתך אתהלך בקושטך יחד
לבבי למידחל שמך : אודה קדמך
יי אלהי בכל לבבי ואיקר שמך
לעלם : ארום טובא רב עלי ופצית
נפשי משיול ארעיתא : אלהא זידנין
קמון עלי ותקיפין תבעו נפשי
ולא שויאו יתך לקבליהון : ואת
יי אלהא רחמנא וחננא מרחיק
רגז ומסגי למעבד טבוון וקשוט :
איתפני לותי וחוס עלי הב עושנך
לעבדך ופרוק לבר אמתך :

רשי

אשמעה מה ידבר · אזכה לשמוע מה ידבר הקבה שידבר שלום אל עמו : לכסלה · לשטות לחטוא לפניו : חסד ואמת נפגשו · שיהו ישראל דוברי אמת ומן השמים יפגעם בהם החסד : צדק ושלום נשקו · הצדקה שהיו ישר' עושים והשלום מאת הקבה יהו נושקין זה לזה כלומר והיה מעשה הצדקה שלום : אמת מארץ תצמח וגו' · כשהיו ישראל דוברי' אמת וישקפו מן השמים צדקה שהם עושים בארץ גם הקבה יתן הטוב יפתח אוצרו את השמי' לתת מטר כדי לעשות ארצו את יבולה : וישם לדרך פעמיו · וישם הקבה את הצדק בדרכי פעמיו שינהגו בהם את בניו : כי חסיד אני · שאני שומע גדופי וחרפתי ויכולת בידי ל להנקם ואני שותק כך היא ב באגדת תלים ד"א פירשו רבותי' בברכו' ולא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבין בכבודן ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא וכו' : כל היום · כל הגלות שהוא יום לאמות ולילה לישראל כך מפורש באגדת תלים : נפשי אשא · לבי אכוין : ואין כמעשיך · המקרים עליונים לתחתונים · ועושה נפלאות אתה לבדך עד שלא נבראו המלאכים נבראו השמים והארץ לפיכך יכבדו כל הגוים לשמך : משאול תחתיה · דרך המכאפים ליכתן בעומקה של שאול ומשם הצלתני שאת' לי נתן הנביא גם יי' העביר חטאתך : זדים קמו עלי · דואג ואחיתופל : ולא שמוך לנגדם · לא זכרו אשר ראו שמשחני שמואל על פיך : לבן אמתך · בן האמ' משפיל את עצמו לפני אדוניו יותר ממקנת כסף שבן האמה יליד בית הוא וגדל בחיק אדוניו : עמה

איש כאילו כתוב איש צדק לפניו : יהלך · השם כדרך התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק והטעם שיעזור איש צדק להתהלך ל לפניו ובא חסר איש כמו אל תהימרי ואני תפלה צדק ישרת אחר וכן הוא וישם לדרך צדק פעמיו ו והנה הטעם כפול : תפלה לדוד הטה יי' אזנך ענני כי עני · דרך נחות ועני ואביון בעיניו או כנגד מלכי הגוים או התפלל זאת התפלה לפני מלכו : שמרה · יש אומרי' כי שמרה פועל עבר כמו זכרה ירושלם כי נפשי שמרה מה שראוי ל לשמור עד הייתי חסיד ויאמר ר' יהודה בן בלעם כי הטעם שמור נפשי עד שאהיה תמיד חסיד והנכון שמלת שמרה נפשי כמו ש שמרה נפשי והצילני כי אני חסיד ואיננו זר כי במזמור זדים קמו עלינו גם הוא אמר לא תתן חסידך ישמלני בצדקי : חנני · אין לי מה אעשה רק ש שאקרא אליך כל היום שתחנני : שמח · טעם אליך יי' נפשי אשא כדרך ואליו הוא נושא את נפשו : כי · טוב · לטובים : וסלח · לחטאים : ורב חסד לכל קוראיך · כנגד כי אליך אקרא כל היום : האזינה · שתעשה חסד עמי כי אתה רב חסד : ביום · לא אקרא לנסותך ולא לשוא כי אני בצרה וטעם כי תענני שאדע דעת א אמת כי תענני בעבור שאין כמוך באלהים יי' כדברי משה כיי' אלהינו בכל קראינו אליו : כל · כאשר ידאו הגוי' שסבבוני כי אני בצרה גדולה כאשר יספרו לאחרים ש שהושעתני כי אני עני ואביון אז יבאו אליך הגוים לכבוד שמך : כי · אז יספרו הגוים גדולתך [redacted] ויודו כי אתה אלהים

נפגשו · עשיר ורש נפגשו · רש ואיש תככים : וישם ו' רפין וסימ בסדר נשא : פו תפלה לדוד ב' וסימ תפלה לדוד שמעה יי' צדק · הטה יי' אזנך ענני : אלהי ב' פתחין כאתנחתא וסימ' דסתופף בבית אלהי · הושע עבדך אתה אלהי : והאזינה יו וסימ נמסר בסיפרא סימ עח : אקראך ב' וסימ' קרבת ביום · ביום צרתי אקראך : יבואו ג' מל וסימ' פן יבואו הערלים האלה · למה יבואו מלכי אשור · יבואו ויגידו צדקתו : אתה אלהים ה' וסימ' היום יודע כי אתה האלהים · אתה אלהים תורידם לבאר · הלא אתה אלהים זנחתנו קרבא דפסוק · שמעת לנדרי · גדול אתה ועשה נפלאות : זדים ד' וכל א"ב רבתי דכוו' וסימ' גזט יבע וסימ' בסוף מלאכי ובישעיה סימן יג :

[redacted] הורני · בראותי דרך נבואה כי יענהו השם והוא מתחנן לתקן לו סבות ועלילות להוסיף ליראה את שמך ומלת יחד מגזרת יחיד או חבר מגזרת יחד : אודך · על החסד שגמלתני הכתוב אחריו · הוסיף דוד במלת עמו לעולם יותר מן הגוים שאמר עליהם ויכבדו והוסיף על הגוים המכבדים שמו מלת לעולם : כי · תחתיה · הקרוב לשאול כי לא שאול תורך : אלהים זדים · כנגד כי חסיד אני ועריצים כנגד כי עני ואביון : עמה

עשה · וטעם אות שיפלא בעיני הרואים : ונחמתני · מהצרות שעברו עלי : לבני קרח מזמור שיר · לאחר מנכרי שמואל או מבני ביאם ועיקר זה המזמור יסודתו על הר הקדש : אוהב · השערים נכבדים מכל המשכנות והטעם לשבת בם ואחר כן יזכיר ירושלם : נכבדות · כל אחר מתהלות נכבדות מדובר בך את עיר האלהים באמת והיא ירושלם : אזכיר · דברי המשורר אזכיר רהב הוא מצרים

עשה עמי אות לטובה · שיהא ניכר לאחרי שמחלת לי : ויראו שונאי · האות ויבושו ולא שמע לו הקב"ה ליתן האות בימיו אלא בימי שלמה בנו כשרבקו שערים זה בזה ולא נפתחו עד שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך : יסודתו בהררי קדש · יסודת מזמור זה על הררי ציון וירושלם יסדו המשורר : נכבדות מדובר בך · את ירושלם דברי כבוד נדברו בך מפי הקב"ה ומה הן הנכבדות שאת עיר האלהים סלה : אזכיר רהב ובבל ליודעי · עוד זאת דיבר עליך אזכיר את מצרים ואת בבל על יודעי להביאם מנחה כענין שנ' והביאו את כל אחיכם מנחה ליי' וגו' : הנה פלשת וצור עם כוש · גם הם במצרים ובבל יתנו לב לבקש ולזכור את כל אחד ואחד : זה יולד שם · זה היה ממשפחות הנולדים בציון כענין שנ' ואתם תלוקטו לאחד אחד : ולציון יאמר איש ואיש יולד בה ·

חראו ג' רפין וסימ' במלכים ב' סימ' ו' : פ"ז יסודתו ל' בהררי קדש ל' נכבדות ל' מדבר ל' עיר האלהים ל' : רהב חד מן י"ב בליש' וסימ' נמסר בישעיה סימן כ' ולקמן סי' פ"ט : יאמר ג' בקריא' וסימ' גבור ציד לפני יי' · על כן יאמר בספר מלחמות יי' · ולציון יאמר איש ואיש ילד בה · וחד ויאמר למלך יריחו : בכתוב ה' מל

עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי
ויבשו כי אתה יהוה עזרתני
ונחמתני : פ ז לבני
קרח מזמור שיר יסודתו בהררי קדש
: אהב יהוה שערי ציון מכל
משכנות יעקב : נכבדות מדבר בך
עיר האלהים סלה : אזכיר רהב
ובבל לידעי הנה פלשת וצור עם
כוש זה ילד שם : ולציון יאמר איש
ואיש ילד בה והוא יכוננה עליון :
יהוה יספר בכתוב עמים זה ילד שם
סלה : ושרים כחללים כל מעיני
בך : פ ח שיר מזמור
לבני קרח למנצח על מחלת לענות
משכיל להימן האזרחי : יהוה אלהי
ישועתי יום צעקתי בלילה נגדך :
תבוא לפניך תפלתי הטה אזנך
לרנתי : כי שבעה ברעות נפשי וחיי
לשאול הגיעו : נחשבתי עם יורדי
בור הייתי כגבר אין איל : במתים
חפשי כמו חללים שכבי קבר אשר
לא זכרתם עוד והמה מידך נגזרו :
שתני בבור תחתיות במחשכים
במצלות :

עביד עמי את לטבא בזמן דעייל שלמה בריה ית ארונא בבית מקדשא יתפתחן תרעיא אם אמטולתי ויחמון סנאי ארום שבקתא לי ויבהתון וידון ארום את יי' סייעתני ונחמתני : על ידיהון דבני קרח איתאמר שירתא דמתייסד על פום אבהתא דמן לקדמין : רחים יי' מעלני בתי מדרשיא דקביען בציון מכל בתי כנישיא דבית יעקב : מלין דיקר אתמליל עלך קרתא דאלהא לעלמין : אדכרי תושבחתך מצראי ובבלאי לידעי יתך הא פלישתאי וצוראי עם כושאי דין מליך איתרבא תמן : ולציון יתאמר דוד מלכא ושלמה בריה איתרבא בגוה ואלהא הוא ישכללינה לעילא : יי' על סיפרא די מכתבין ביה חושבן כל עלמיא דין מליך איתרבא תמן לעלמין : ואמרי שרין על חינגניא כל מיני תושבחן על קורבניא מתאמרין בגווך : שירא ותושבחתא על ידיהון דבני קרח על צלותא לשבחא שכלא טב על ידוי דהימן יציבא : יי' אלהא פורקני יימם קבילית בליליא צלותי לקבלך : תיעול קדמך צלותי אצלי אודנך לבעותי : הא ייתי קדמך צלותי על עמך בית ישראל והט אודנך ותושבחתי דשבחית ליקרך : ארום שבעת בבישן נפשי וחיי לשיול מטו : אתחשבית עם נחותי בית אסירי הויתי היך בר נש דלית ליה חילא : היך רשיעיא דמיתו ולא תבו יתעבדו בני חורין מן מצותא היך קטילין דחרבא שכבי בית קבורתא דלא דברתנון תוב והינון מאפי שכינתך איתפלגון : שויתא יתי בגלותא דמתילא לגובא ארעיתא בחשוכיא במצולתא :

בליש' בקריא' וסימ' נמסר ביחזקאל ריש סימן כ"ד : פ"ח מחלת ד' וסי' נמסר בסוף תולדות ובספרא ריש סי' נ"ג : לענות ב' בתרי ליש' וסי' כל נדר וכל שבועת איסר · למנצח על מחלת לענות · דאוריתא חס' : ברעות כל ליש' מלא' בכ"ד חס' ו' בליש' וסימ' ושבע הפרות הרקות · לא תהיה אחרי רבים לרעת · את רעתיכם ואת רעת נשיכם ב' בפסוק : תחתיות ז' ומל' וסי' נמסר בירמיהו סימן ט"ו ויחזקאל סוף סימן כ"ו : במחשכים ג' וסימ' במחשכים במצלות · במחשכים הושיבני כמתי · כי רדף אויב נפשי :

הממחכבת רהב או ר' רהב כל נוי והוא ס סמוך כדרך ושכורת ולא מיין כאילו אמר אזכיר רהב כל נוי שיהיה ובבל עמם א אזכיר זה ליודעים כ כמוני וגם אזכיר פלשת עם צור · וטעם זה יולד שם כי לפרקי' מועטים בשנים רבות יולד בהם איש חכם כגדע ברורו שיש לו שם : ולציון · ובעבור ציון כלומר אמרי לי אחי הוא יאמר תמיד איש ואיש נולד בה כי ח חכמים שיש להם שם הם רבים וטעם איש ואיש לא זה לבדו · והוא יכוננה על דרך והוא כזה לי אחי והנה והוא עליון יכוננה בעבור היות השם בנה הפעלים יהיה פירושו והשם הנזכר למעלה אוהב יי' שערי ציון יכוננה מכון עליון והטעם מקום כזה שיולדו שם חכמים רבים השם יעמידהו ויכוננהו : יי' · הטעם השם לבדו שידעו מספר כל ה העולם בכתבו הוא י יכול לספור כל ה הנולדים שהם חכמים בציון כי רבים הם מתספרי אדם : זה יולד שם · שב אל ציון וטעם בכתוב השם והספרים הם הם ה השמים : ושרים · כך · לנכח איש האלהים ושם שרים וחוללים שלא יפסקו כמו מ מעיני מים ולא מעיני כמו על כל אבילי ירי ומנהג העולם להיות השרים מועטים מ מהחוללים ושרי ציון כמו החוללים ומשקל החוללים כמו אמרתי להוללים :

ובשביאום מנחה ליי' בציון יאמר לה על כל אחד ואחד זה מאותם שגלו ממך ומתולדותיהם עני"ן אחר המשורר אומ' אזכיר לעמי וליודעי את גדולת מצרים ובבל שהם רואים עתה את גדולתם הנה פלשת וצור עם כוש מפני שהם סמוכי' לרהב ובבל מנשאי' אותם כל האומות ואומרי' עליהם זה יולד שם במצרים ובבל. ולציון יאמר וגו' והשבח הזה שהוא עכשיו לרהב ובבל ישוב לציון ועליה יהו אומרים פלוני ופלוני יולד בה : והוא יכוננה עליון · והקב"ה יכוננה למעלה מכל העיירות : יי' יספור בכתוב עמים וגו' · מקרא מסורס זה וסלה האמור לסופו מוסב כלפי ראשו יי' יספור בכתו' עמים סלה כלומר לעתיד כשיכתוב הקב"ה את האומות לראשון ימנה את ישראל הנבלעים בתוכם ואת הנלכדי' ביניהם ויוציאם מתוכם ויאמר זה יולד מאותם של ציון ויברור אותם לו וזהו שאמ' ישעיה וגם מהם אקח לכהנים וללוים מן הגוים המביאים אותם מנחה אקח הנבלעים בתוכם ויהיו בהם כהנים ולוים שאיכם נכרי' ולפני גלוים הם אמר יי' והיכן אמר הנסתרות ליי' אלהינו : ושרים כחוללים · על זאת : כל מעיני · כל קריבי בך בישועתך · כחולל' לשון מחוללים : על מחלת לענות · על חולת אהבה ועבויה שהיא מעונה ביסורי הגלות : להימן האזרחי · אחר מן המשוררים בכלי השיר ושרוהו בני קרח המזמו' הזה שיאמרהו

שיר מזמור לבני קרח · בעבור היות מחלת פתח לעד כאמן שהוא סמוך על כן אמרתי כי זה השיר על נועם פיוט תחלתו מחלת ובפיוט היה לבי או גופי שנסמך מחלת אליו גם זה המזמור על חולי המשורר ומלת לענות כמו קול ענות · אמר ר' ישועה שזה הימן הוא נכד שמואל וקראו הכתו' אזרחי כי יהוא אזרח במשוררים כי רוב המשוררים הם בניו ובני בניו כנכתו' בדברי הימים וי"א כי אלק"ה נוסף והוא בן זרח ואחיו איתן ואחרים אמרו כי הימן ואיתן אחים והיה שם אביהם אזרח : יי' · טעם יום זמן כמו אתה עובר היום היום הזה יום בשורה הוא ביום הכותי כל בכור ויום צעקתי יקשור עם הבא אחריו : תבא · תפלתי · כוונת הלב ורנתי בלשון : כי · ברעות · הם התחלואים וחיי דרך משל : נחשבתי · מרוב דלותי והשתנות דמותי · אמר בן בלעם כי איל תאר כמו עם גבר תמים ולפי דעתי שהוא שם במשקל ביום קרב ותחסר מלת לו דרך קצרה אין כח לו וכמוהו ולאין אונים לו כי הטעם לאמר אין אונים לו : במתים חפשי · מכל המצות ומכל עבודות הגוף וממלכי הארמה : אשר לא זכרתם עוד · לאות כי יבוא עת ותוע' שיזכרו בו המתים : שתני · כאילו שתני כאדם שוכב במחשכים במצולות וכל זה יספר רובי נגעיו ותחלואיו ומכאוביו :

הימן על הדוכן · להימן האזרחי מבני זרח בן יהודה היה שהוא מיוחס בדברי הימים ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כלם חמשה היו חכמים גדולים כמו שנאמר בשלמה ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול וייסדו מזמורים ונקבעו בספר תילים לכך נקראו בני מחול · כך מצאתי בפירושים מדויקים · משכיל כל מקום שנ' משכיל על ידי תורגמן נאמר שהיה הנביא מעמיד תורגמן לפניו וכשרוח הנבואה באה לו אומ' את הנבואה לתורגמן והוא משמיעה : יום צעקתי · וגם בלילה אני כנגדך : כי שבעה ברעות נפשי · על כנסת ישראל הוא אומר : אין איל · אין כח כמו אילותי לעזרתי חושה : במתים חפשי · הנני בין המתים חפשי מן השלם וכלה שהם חפשים מן העולם : מידך נגזרו · מתכותיך נגזרו מן העולם : בבור תחתיות · הוא הגלות : שתני · עני

עלי · בעבור מהוא דימה עצמו לתחתית הים כי הוא מגורש מהיכבה בחמת השם על כן עלי סמכה חמתך כדרך כי חצי שדי עמדי אשר חמתם שותה רוחי ומלת עליתסרת בעבור אחרת וכל משבריך ענית עלי סלה ועגית כמו יעאו כהרות דכים: הרחקת · תועבות · חסר כף: כלוא · מהחולי והטעם כי רחקו מיודעיו ולא יבקרוהו וידאם והוא כלוא ולא יוכל ללכת אליהם: עיני · למלם עיני החולים משתכות וטעם בכל יום מאורך חליו: הלמתים · הטעם עמה פלא עמי בעודני חי וארפא: היסופר · הטעם לא המתים יהללו יה: היודע · בארץ נשיה · כמו אשר לא זכרתם עוד: ואני · טעם בבקר כי אז יקל מעט מרובי החולים וטעם שועתי לך לברך ולא לרופא זולתך: למה · כן השוע ולמה תסתיר פניך ראה כי עני הטע׳ מימי הנוער לא היתה תולדתו חזקה כמו גוע היה נחשב אף על פי שהייתי עני נשאתי אימיך והטעם החליים ומלת אפונה מגזרת פן כמו אעלה מגזרת על ותהיכו מגזרת הנה והטעם אגורה ואפחד: עלי · יספר כי רובי תחלואי׳ רבים קרוהו: צמתותני: פועל מורכב כדרך תבלינותי יושבת בלבנון מקוננת בארזים: סבוני · ברוב ימים שעברו ולא היה בריא: הרחקת · ככה היה מנהג כל אהביו ורעיו שלא יבקרוהו בחליו כאילו מיודעיו במחשך ולא יראם: משכיל לאיתן האזרחי · חסדי יי׳ עולם אשירה · אם זה איתן הוא הנזכר שהוא בן זרח שעליו הכתוב אומר מאיתן האזרחי התנבא על מלכות דוד שתפסק והיה בספור חכם גדול וחכיר וזה המזמור היה עליו קשה ולא היה קורא אותו ולא היה יכול לשמעו בעבור כי זה המשורר ידבר כנגד השם הנכבד קשות והגאון לא הזכיר בפירושו תיקון זה המזמור ורבי משה הכהן האריך בענין זה וחקרתי ספרו כמה פעמים ולא יכולתי להבין דברו והנה יסוד זה המזמור כאשר החל חסדי יי׳ יספר חסדי השם ומה שנשבע לדוד והוא מדבר על דברי האויבי׳ שהם מחרפים ומכזבים על כן הזכיר חרפת עבדיך אשר חרפו אויביך יי׳ ויורה סוף דברו כי הוא מאמין בביאת המשיח אשר חרפו עקבות משיחך כאשר אפר׳:

בכל יום
ג׳ והאיתי
סבכר חריות
כתו בכל עת
ולולי
המזמור
הייתי חניתו
כך

ולא אצא ב׳ וסימ׳ והרחקת מידעי ממני · גדר בעדי: בקבר ג׳ דגשי׳ וסימ׳ ולקח אזוב וטבל במים · בקבר אשר איש האלהים · היסופר בקבר חסדך · קרבא קבץ: בנוער ג׳ וחס׳ וסי׳ עני אני וגוע מנער · כפנק מנער עבדו · רטפש בשרו מנער: במחשך ב׳ וסימ׳ מיודעי מחשך · אשים מחשך לפניהם לאור: פ״ט האזרחי ב׳ וסימ׳ על

רשי

סמכה · נשענה ותלה עלי: כל משבריך ענית סלה · משברים לשון גלי הים הם כל צערו אשר בכלם ענית אותי תמיד: שתני תועבות למו · האומות שהייתי חשובה בעיניהם עכשיו אני כ מאוסת להם: כלוא · נחבש בגלא ואיני יכול לצאת: הלמתים · הרשעים שאף בחייהם קרויין מתים הלהם אתה עושה פלא ונסים: אם רפאים · יקומו יודוך שמא אלו האומות שרפו ידיה׳ משעבודך ומתורתך יקומו ויודוך בתחיה: היסופר בקבר חסדך · אם נמות ביד אויבינו כלום נוכל לספר שבחך בקבר: וגוע מנוער · מת מתוך תשנוק מיתה חטופה כמו וינער וגו׳ וינער פרעה מכחם לשון חביטה כמו נוער כפיו מתמוך בשוחד התנערי מעפר קומי שבי והיה החסון לנעורת ויגערו רמשים ממנה וכנה יהיה כשר וריק: אפונה · מיוסבת ומבוססת אימתך בלבי אפונה לשון דבר דבור על אופניו על מכוניו: מיודעי מחשך · נחשכתי ונהדלתי מהם: לאיתן האזרחי · גם הוא אחד מן חמשה אחים המשוררים ורבותינו פירשוהו באברהם אבינו על שם מי העיר ממזרח: אודיע אמונתך בפי · את פידעתיך שאתה בומר הבטחתך ומאמין דבריך: כי אמרתי עולם חסד יבנה · כי אמרתי עד עולם יבנה בחסד כסא דוד כמו שנ׳ והכינותי כסא ממלכתו וגו׳ ד״א סבור הייתי שיהא העולם בנוי בחסדך ותכין אמונתך בשמים שתהא נכונה ומקויימת ומה היא האמונה היא אותה הבטחה שהבטחת את דוד על ידי נתן הנביא לאמר כ כרתי ברית לבחירי להכין עד עולם זרעו: ויודו שמים פלאך · אם היית שומר הבטחתך: אף אמונתך · אמונת דברך יודו קהל קדושים: יערוך לי״י · יהא נערך כמותו: בסוד קדושים רבה · בסוד רב של מלאכים: במוא

עלי סמכה חמתך וכל משבריך ענית סלה: הרחקת מידעי ממני ל׳ ב׳ ובעינין
שתני תועבות למו כלא ולא אצא: ל׳ ל׳
עיני דאבה מני עני קראתיך יהוה כס
בכל יום שטחתי אליך כפי:
המתים תעשה פלא אם רפאים ל׳
יקומו יודוך סלה: היספר בקבר ב׳ ג׳ וכו׳ חתיה
חסדך אמונתך באבדון: היודע בק׳ כרתין משתין
בחשך פלאך וצדקתך בארץ נשיה:
ואני אליך יהוה שועתי ובבקר ו׳
תפלתי תקדמך: למה יהוה תזנח
נפשי תסתיר פניך ממני: עני אני
וגוע מנער נשאתי אמיך אפונה: ל׳ ג׳ וחס׳ ר׳ חס׳ כליש׳ ל׳
עלי עברו חרוניך בעותיך צמתתוני ל׳ ל׳
: סבוני כמים כל היום הקיפו עלי
יחד: הרחקת ממני אהב ורע מידעי ל׳ ב׳ ובעינין
מחשך: פ ט משכיל ב׳
לאיתן האזרחי: חסדי יהוה עולם ג׳
אשירה לדר ודר אודיע אמונתך
בפי: כי אמרתי עולם חסד יבנה
שמים תכן אמונתך בהם: כרתי ל׳ חס׳
ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי:
עד עולם אכין זרעך ובניתי לדר ל׳ כתי׳ כן
ודור כסאך סלה: ויודו שמים ל׳
פלאך יהוה אף אמונתך בקהל
קדשים: כי מי בשחק יערך ליהוה
ידמה ליהוה בבני אלים: אל נערץ וכתי׳ כן ל׳
בסוד קדשים רבה ונורא על כל ו׳
סביביו: יהוה אלהי צבאות מי יב
כמוך חסין יה ואמונתך סביבותיך: ל׳ ג׳ חד חס׳ ווו

עלי סמכת חימתך וכל גזירן בישן תברו יתי סיגפתא לעלמין: ארחיקתא מיודעי מיני שוית יתי ריתוקין להון כלוא בבירת אסירי ולא אפוק: עיני זלגת דמעין מן עניתא קריתך יי בכל יומא פרסית לותך בצלו ידי: האפשר די למיתיא תעבד פרישן אין גושמיא דאיתמסיאו בעפרא יקומון יודון קדמך לעלמין: האפשר די תחוי בבית קבורתא טובך קושטך בבית אובדנא: האפשר די תוודע בחשך גהינם פרישותא וצדקתך בארעא צחותא וצדיא: ואנא קדמך יי צליתי ובצפרא צלותי תקדמינך: למה יי שבקתא נפשי תעלים אפך מיני ודלא אדחי בנהוריך צהורא: עניא אנא ונגיד מן טליא סוברית רחימתך טעיתא עלי: עלי עברו רוגזיך בעתייך שיציו יתי: אחזרו יתי היך מוי כל יומא אקיפון עלי כחדא: ארחיקתא מיני רחימא וחברא ולידעי חשיך אנא בפומהון: שכלא טבא דאיתאמר על ידא דאברהם דאתא מן מדינחא: חסדא דיי לעלם אשבח לדר ודר אהודע קושטך בפומי: ארום אמרית עלמא בחסדא יתבני שמיא תתקין קושטך בהון: גזרית קיים לאברהם בחירי קיימית לדוד עבדי: עד עלמא אתקין בנייך ואבני לדר ודר כורסי מלכותך לעלמין: ויודון שמיא פרישותך יי לחוד קושטך בכינשת קדישין: ארום מן הוא בשחקי דכשתווי ליי דדמי ליי באוכלוסי מלאכיא: אלהא תקיפא ברזיהון דקדישין יתיב על כורסי יקרא ורבא ודחיל על כל מלאכיא דקיימין חזור חזור ליה: יי אלהא אעיל חילי מרומא מן דכוותך חסין יי וקושטך חזור לך:

בחלת לענות · משכיל להימן האזרחי · חסדי יי׳ עולם אשירה לדור דר: לדר ודור ל׳ דכו׳ כתיב כן וסימ׳ חסדי יי׳ עולם אשירה וד׳ חלוף דור קדמא כ״ל ותנינא חס׳ וסימ׳ לכן ישבו ציים · קרבם בתימו לעולם · ואנחנו עמך וצאן · מלכותך מלכות כל: אלים ו׳ כתיב כן כנביא׳ וכתובים וסי׳ ונחמים באלים · הבו לי״י בני אלים · ידמה לי״י בבני אלים · משתו יגורו אלים · ועל אל אלים ידבר · ויזבחו לי״י זבחים דדה׳ · ואת האלים וישחטו האלים ויזרקו הדם דדה׳:

חסדי · השם ואמונתו עד עולם אזכיר: כי · אמרתי בלבי שחסד השם לעולם עומד ובנוי והנה יבנה כמו ובניתי לדור ודור כסאך סלה ושאמונתך נכונה היא בשמים והטעם כאשר השמים עומדים כן אמונתך עומדת וזה החסד וזאת האמונה הם שאמרת: כרתי · הנה הזכיר בתחלה כי לפני הברית דבר השם היה חסד ואחר הברית אמונה והמפרשים עולם חסד יבנה כי בחסד נבנה העולם איננו מטעם זה המזמור ועוד כי כל עולם בכל המקרא הוא זמן: עד · הנה זרעו עד היום ואם נכרתה מלכותו שמים רבות עוד תשוב ותעמוד מלכותו לנצח: ויודו · עתה יספר המשורר כי השם אל אמת ודברו יהיה אמת וטעם ויודו שמים בתנועתם התמיד על פלאך ועל אמונתך אף היא בקהל קדושים הם המלאכים המניעים: כי · יערוך · כמו יעריכנו הכהן: בבני אלים · הם הככבים והטע׳ כי חכמי המזלות ידעו ובנביונם פלאות גדולות ויש עמים נורא׳ מתחדשים יום ויום כפי כח הככבים ומערכת אלה לאלה והיודע׳ דעת עליון ידעו כי מעשה השם הנכבד נפלאי׳ יותר ויותר: אל · הוא התקיף פירושו הקדומי׳ שאיכם בגוף ורבה יתואר לסוד · ונורא על כל סביביו הם הצבא הגדול שהם גוף וחבין תואר במשקל גבור מגזרת וחבון הוא · וטעם ואמונתך סביבותיך בהיותנה מקבורת כי איננה מקרה:

אתה

אתה. הזכיר דברי השמים והקדושים ולא יבינו רק החכמים לבדם ועתה שב להזכיר גבורתו בדברים הנראים והוא הים: בשוא. בהרומם: תשבחם. תשקיטם כמו משביח: אתה. יתכן היות טעם תשבחם בעבור ים׳ הים וטעם דכית כחלל רהב הם מצרים והטע׳ אנשי רהב: לך. עתה הזכיר דבר הרקיע והיבשה כי הוא חפץ לברוא אדם והנה השמים הם הקרובים אל הארץ ותבל היא המושבת מהארץ על כן ומלואה. וטעם יסדתם רמז לשבעה גבולות כל הישוב וככה יהיו תמיד: צפון. בעבור שהזכיר שמים וארץ והנה שתי פאות והן מעלה ומטה הזכיר צפון וימין ותבור בפאת מערב והנה אחור וחרמון במזרח והנה קדם כמו זה וזה כמו בספר יצירה חתם בשם טבעות: לך. התברר כי ים לך זרוע והטעם ארוכה שתוכל לנטותה דרך משל אל מקום שתחפוץ והיא עם גבורה והנה אין ספק כי לעולם תעוז שמאלך תרום ימינך משל שתי ידיך: צדק. הטעם אע״פ שלך לבדך היא הגבורה הכל בצדק ומשפט וטעם יקדמו פניך שאינם זזים לעולם וטעם מכון כסאך על דרך מלכי האדמה שבנתם על כסא המלוכה ככה כסא הכבוד: אשרי. הטעם להזכיר כל זה כי בידך כח וגבורה והחסד והאמת סביבותיך אם כן למה תאחר להקים בריתך והחסד שהבטחתנו וטעם להזכיר אשרי העם אחר חסד ומשפט כי תושיע בגבורתך ובצדקך כל הקורא בשמך וטעם תרועה כמו ותרועת מלך בו: באור פניך יהלכון. כמו לאורו אלך חשך: בשמך. והזכירם שמך זה הוא גילם תמיד ובהזכירם צדקתך ירימו על כל בני אדם: כי. לא יתפארו בעוזם כי אם בעזך: כי. מלכנו הוא דוד שמלך הוא ומגננו שיגן בעד עמו והטעם כפול כמשפט: אז. לחסידיך. המשוררים כמו הימן ואיתן שנקראו חוזים ונביאים ובחור כמו נבחר או בעבור היותו כן במלכו: מצאתי. הטעם שלא נמצא בדורו כמוהו: אשר. תכון עמו. לעזרו: לא. אמר ר׳ משה הכהן כי לא ישיא כמו משאת מאומה לא ישלוט בו נושה יש אומרים כי הוא מגזרת זדון לבך השיאך: וכתותי. הטעם כי בן עולה לא יענכו רק אני אכות צריו: ואמונתי. הטעם לא יתפרדו מעליו ובעבור שנקרא בשמי תרום קרנו: ושמתי. בעבור שהזכיר כי השם מושל בגאות הים הזכיר שיתן חלק מהכח לדוד להתגבר בהולכים על הספינות בים ובנהרות: הוא. הטעם כי השם בחרו בתחלה והוא מודה כי אין לו תוקף ויסועה רק מאתו: אף. מלך ראשון עובד השם היה דוד בישראל אע״פ שהיה כן שאול נפסקה מלכותו ובעבור כי מודה כי השם תקפו וישעו על כן הוא עליון למלכי ארץ: לעולם אשמור לו חסדי. הראשון ובריתי נאמנת תהיה לו: ושמתי. טעם הברית שישמור זרעו ומלכותו כימי שמים: אם. בריתי הוא ברית סיני והזכיר משפטי כי המלך הוא שופט: אם חקתי. מצות לא תעשה ומצותי מצות עשה: ופקדתי. תחסר מלת עליהם או פשע הוא הפעל ובשבט כמו הבן אתה בשבט תכנו:

בשוא גליו. בהנשא גליו: אתה תשבחם. תשפילם וכן ואחשה באחור ישבחנ׳ וכן משביח שאון ימים: רהב. מצרים: יודעי תרועה. שיודעים לרצות את בוראם בראש השנה בתרועה שמסדרים עליה מלכיות זכרונות ושופרות: וברצונך. שאתה מתרצה להם אפ״אייטמנט בלע״ז: לחסידיך. כתן הנביא וגד החוזה: שויתי עזר. על דוד לעזור לו תמיד: לא ישיא אויב בו. לא יגבר עליו להיות לו כנושה: בכור אתנהו. גדול אתנהו: ופקדתי בשבט פשעם. כך אמר לו נתן הנביא על שלמה אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים זה רזון בן אלידע שעמד לשטן לו ובנגעי בני אדם זה אשמדאי ששרים בני אדם הם הראשונים היו: אם

רהב יב׳ בליש׳ וסימ׳ אתה דכאת כחלל רהב. אזכיר רהב ובבל. תרהבני בנפשי עז. ולא פנה אל רהבים. ורהבם עמל ואון. לך התרפס ורהב רעך. ובתבונתו מחץ רהב. תחתיו שחחו עוזרי רהב. שהם הרהיבוני שערך כעדר. ירהבו הנער בזקן והנקלה. לכן קראתי לזאת רהב. עורי עורי לבשי עז: יהלכון ג׳ וסימ׳

אתה מושל בגאות הים בשוא גליו
אתה תשבחם: אתה דכאת כחלל
רהב בזרוע עזך פזרת אויביך: לך
שמים אף לך ארץ תבל ומלאה
אתה יסדתם: צפון וימין אתה
בראתם תבור וחרמון בשמך ירננו:
לך זרוע עם גבורה תעז ידך תרום
ימינך: צדק ומשפט מכון כסאך
חסד ואמת יקדמו פניך: אשרי העם
יודעי תרועה יהוה באור פניך
יהלכון: בשמך יגילון כל היום
ובצדקתך ירומו: כי תפארת עזמו
אתה וברצונך תרים קרננו: כי
ליהוה מגננו ולקדוש ישראל מלכנו
: אז דברת בחזון לחסידיך ותאמר
שויתי עזר על גבור הרימותי בחור
מעם: מצאתי דוד עבדי בשמן
קדשי משחתיו: אשר ידי תכון עמו
אף זרועי תאמצנו: לא ישא אויב
בו ובן עולה לא יעננו: וכתותי
מפניו צריו ומשנאיו אגוף: ואמונתי
וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו:
ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו: הוא
יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי
: אף אני בכור אתנהו עליון למלכי
ארץ: לעולם אשמור לו חסדי
ובריתי נאמנת לו: ושמתי לעד
זרעו וכסאו כימי שמים: אם יעזבו
בניו תורתי ובמשפטי לא ילכון: אם
חקתי יחללו ומצותי לא ישמרו:
ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם:

את שליט בגיותנותא דימא במתרבן מתנטלין גלוי אנת ה תמאיכינון את שפיית היך קטיל דתרבא ארהבא הוא פרעה רשיעא בתקוף אדרע עושנך בדרתא בעלי דבבך: די לך שמיא לחוד די לך ארעא תבל ומלייה את יסדתינון: מדבריא די בציפונא ויתרבין די בדרומא והרמון די ב במדינחא בשמך משבחין: די לך אדרעא עם גבורתא תעשן ידך למיפרק עמך תרום ימינך לשכללא בית מקדשך: צדקתא ודינא מדור כורסי יקרך טיבו ו וקשוט מקדמין אפך: טוביהון דעמא דידעין לרצוי ברייהון ביבבא יי בנהור זיו אפך יהלכון ויזכון בדינא: בשמך ירננון כל יומא ובצדקתך יתרוממון: ארום שיבהוד עושניהון את וברעותך תרום קרנהון: ארום דיי הינון תריסנא ודיי קדיש ישראל ס מלכנא: כהדין מלילתא בחזונא לחסידיך ואמרת שוירתי סעיד לעמי על ידיה דמתגבר באוריתא אפרישית עולים מן ביני עמא: אשכחית דוד עבדי במשח קודשא רביתי יתיה: די אידי מתקנן בסעדיה ברם אדרעי תתיליניה: לא יטעי בעיל דבבא ביה ובר רשיעא לא יסגפיניה: ואשוף מן קדמוי מעיקוי ומסנאוי אגוף: וקושטי וטובי עמיה ובשום מימרי תרומם יקריה: ואשוי במחוזי ימא שולטניה וביתבי על נהרותא גבורת ימיניה: הוא יקרי לי אבא את אלהא ותקוף פורקני: לחוד אנא בוכרא למלכיא דבית יהודה אתניניה עילאה על מלכי ארעא: לעלם אטור ליה טובי וקיימי מהימנא ליה: ואשוי לעלמין בנוי וכורסיה כיומיא דיקומון שמיא: אין ישבקון בנוי אוריתי ובדיני לא יהלכון: אין קיימי יפסו ופיקודי לא ינטרון: ואסער על ידהון דשיבטא רשיעין מרדיהון ובמוזיקיא במכתשין להון עוייתהון:

אשרי העם יודעי תרועה. שם אניות יהלכון. והשלח מעינים בנחלים: הרימותי ג׳ בקרי׳ ומשנין באתיהון וסימ׳ הרמתי ידי אל יי אל עליון קונה. ויהי כשמעו כי הרימתי קולי ואקרא. הרימותי בחור מעם. וכן דינם ידי הרמתי כתיב. קולי הרימתי. בחור הרימותי: ישיא ה׳ וסימ׳ אל ישיא לכם חזקיהו דמלכים. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו דד״ה. אל ישיא לכם דישעיה. לא ישיא אויב בו ובן עולה. ישי מות עלימו. בתרא כתיב כן: ילכון ג׳ וסימ׳ ביואל סימן ב׳: חקתי ט׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר תולדות וירמיה סימן מ״ד: בשבט ו׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ מני אפרים שרשם בעמלק. והוכחתיו בשבט אנשים. ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ. תרעם בשבט ברזל ככלי יוצר. ופקדתי בשבט פשעם. אני הגבר ראה עני:

וחסדי כנגד ואמונתי וחסדי עמו׃ לא . אם חלל זרעו ברית סיני אני לא אחלל׃ אחת . בקדשי . השמים שהם עומדים כדרך כי אמר אל שמים ידיו בקדשי שם כמו קדושתי וטעם אחת שהיא מספקת או שלא נשבעתי לעולם בקדושתי רק זאת השבועה לבדה היא הנאמנה שלא יכוף זרעו לעולם על כן זרעו וכסאו כשמש נגדי על ימי המשיח׃ כירח . הזכיר השמש שהוא המאור הגדול וכאשר הוא עומד לעולם כנגד השם כן תעמוד מלכות דוד גם הזכיר מאור הקטן ומלת יכון שבה אל זרעו ועולם כמו לעולם והירח עד נאמן׃ ואתה . פעל זנחת גם ותמאס הוא משיחך׃ נארתה . השחתה כמו נאר מקדשו והנו״ן שרש והנזר יוסם לראש על כן לארץ׃ פרצת . החומות

כשמש ל׳ וחד בשכ״ש ואינון בן אב בן חד הד חד ב׳ וחד כ׳ בריש תיבותא וסימ׳ נבכר כבס׳ רבתא במערכת אות הב״ית׃ הריבות ג׳ וסימ׳ את כ׳ חרפת וגדפת דמלכים . והברו דישעיה ׳ אילין הריבוהה כתיבן . הריבות ימין צריו . בתרא חס׳ ה׳׃ עד מה ד׳ וסימ׳ אשור תשכך . האנף לנצח . עד מה י״י הסתר לנצח . ולא אתנו

ל׳ . ל׳ וְחַסְדִּי לֹא־אָפִיר מֵעִמּוֹ וְלֹא־אֲשַׁקֵּר
בֶּאֱמוּנָתִי׃ לֹא־אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא
ל׳ שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה׃ אַחַת נִשְׁבַּעְתִּי
בְקָדְשִׁי אִם־לְדָוִד אֲכַזֵּב׃ זַרְעוֹ
ל׳ ויתר בנוסח לְעוֹלָם יִהְיֶה וְכִסְאוֹ כַשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי׃
כְּיָרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם וְעֵד בַּשַּׁחַק נֶאֱמָן
סֶלָה׃ וְאַתָּה זָנַחְתָּ וַתִּמְאָס הִתְעַבַּרְתָּ
ל׳ וחל׳ עִם־מְשִׁיחֶךָ׃ נֵאַרְתָּה בְּרִית עַבְדֶּךָ
חִלַּלְתָּ לָאָרֶץ נִזְרוֹ׃ פָּרַצְתָּ כָל־
גְּדֵרֹתָיו שַׂמְתָּ מִבְצָרָיו מְחִתָּה׃
ל׳ וחס׳ שַׁסֻּהוּ כָּל־עֹבְרֵי דָרֶךְ הָיָה חֶרְפָּה
ג׳ לִשְׁכֵנָיו׃ הֲרִימוֹתָ יְמִין צָרָיו
ה׳ מל׳ . ל׳ הִשְׂמַחְתָּ כָּל־אוֹיְבָיו׃ אַף־תָּשִׁיב צוּר
ל׳ . ל׳ חַרְבּוֹ וְלֹא הֲקֵמֹתוֹ בַּמִּלְחָמָה׃ הִשְׁבַּתָּ
ל׳ . ל׳ מִטְּהָרוֹ וְכִסְאוֹ לָאָרֶץ מִגַּרְתָּה׃
ל׳ . ל׳ הִקְצַרְתָּ יְמֵי עֲלוּמָיו הֶעֱטִיתָ עָלָיו
ד׳ בּוּשָׁה סֶלָה׃ עַד־מָה יְהוָה תִּסָּתֵר
לָנֶצַח תִּבְעַר כְּמוֹ־אֵשׁ חֲמָתֶךָ׃ זְכָר־
ל׳ אֲנִי מֶה־חָלֶד עַל־מַה־שָּׁוְא בָּרָאתָ כָל־
יח׳ . ו׳ בְּנֵי־אָדָם׃ מִי גֶבֶר יִחְיֶה וְלֹא יִרְאֶה־
ח׳ מָּוֶת יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ מִיַּד־שְׁאוֹל סֶלָה׃
ק׳ב׳ אַיֵּה חֲסָדֶיךָ הָרִאשֹׁנִים אֲדֹנָי
ק׳ל׳ נִשְׁבַּעְתָּ לְדָוִד בֶּאֱמוּנָתֶךָ׃ זְכֹר אֲדֹנָי
ל׳ וכל קרי׳ חלוף עמים רבי׳ ז׳ מל׳ חֶרְפַּת עֲבָדֶיךָ שְׂאֵתִי בְחֵיקִי כָּל־רַבִּים
עַמִּים׃ אֲשֶׁר חֵרְפוּ אוֹיְבֶיךָ יְהוָה אֲשֶׁר
ל׳ חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ׃ בָּרוּךְ יְהוָה
לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן׃ צ
ספר רביעי תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי
ד׳ מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר׃

וְטוּבִי לָא אֲבַטֵּיל מִינֵיהּ וְלָא אֲשַׁקַּר בְּהֵימָנוּתִי׃ לָא אַפִּיס קְיָימִי וּמַפְּקָנוּת סִיפְוָתִי לָא אֲשַׁנֵּי׃ חֲדָא זִימְנָא קַיֵּימִית בְּשׁוּם קוּדְשִׁי אִם לְדָוִד אֲכַדִּיב׃ בְּנוֹי לַעֲלָם יְהוֹוֵין וְכוּרְסֵיהּ נְהִיר הֵיךְ שִׁמְשָׁא לְקִבְלִי׃ הֵיךְ סִיהֲרָא דְמִיתְקַן לְאָת לַעֲלָם וְסָהִיד בִּשְׁחָקָא מְהֵימַן לַעֲלְמִין׃ וְאַתְּ שְׁבַקְתָּא וְרַחֲקְתָּא אַרְגִּיזְתָּא עִם מְשִׁיחָךְ׃ אַשְׁנֵיתָא קְיָים דְּעַם עַבְדָּךְ אַפְסֵיתָא לְאַרְעָא כְּלִילֵיהּ׃ תַּקִּיפְתָּא כָּל כַּרְכּוֹי שַׁוִּיתָא פַּצִּיתוֹי תְּבִירָא׃ רַמְסוּן יָתֵיהּ כָּל עָבְרֵי אוֹרְחָא הֲוָה קַלְנָא לְשִׁיבְבוֹי׃ אֲרֵימְתָּא יְמִינָא דִּמְעִיקוֹי אַחֲדִיתָא כָּל בַּעֲלֵי דְבָבוֹי׃ לְחוֹד תָּתִיב לַאֲחוֹרָא סַיְיפֵיהּ וְלָא אֲקֵימְתָּא יָתֵיהּ בִּקְרָבָא׃ בַּטֵּילְתָּא כַּהֲנַיָא דְמַדִּין עַל מַדְבְּחָא וּרְמֵין עֲמֵיהּ וְכוּרְסֵיהּ מַלְכוּתֵיהּ לְאַרְעָא מִיגַּרְתָּא׃ קַצַּרְתָּא יוֹמֵי עֲלֵימוּי עֲטִיפְתָּא עֲלוֹי בַּהֲתָא וְכִיסוּפָא לַעֲלְמִין׃ עַד אֵימְתַי יְיָ תְּסַלֵּק שְׁכִינְתָּךְ לַעֲלְמִין תַּדְלִיק הֵיךְ אֶשָּׁתָא חֵימְתָּךְ׃ אִדְכַּר דִּי אֲנָא אִתְבְּרֵיתִי מִן עַפְרָא מְטוּל מָה לְבַטָּלָא בְּרֵיתָא כָּל בְּנֵי נָשָׁא׃ מַן הוּא גַּבְרָא דְחַיֵּי וְלָא יֶחְמֵי מַלְאֲכָא דְמוֹתָא וְשֵׁיזֵיב נַפְשֵׁיהּ מִן יְדֵיהּ וְלָא יֵיחוֹת לְבֵית קְבוּרְתֵּיהּ לַעֲלְמִין׃ אַן הִינוּן טַבְוָותָךְ דְּמִן שֵׁירוּיָא יְיָ דְקַיֵּימְתָּא לְדָוִד בְּהֵימָנוּתָךְ׃ אִידְכַּר יְיָ חִיסוּדָא דְעַבְדָּךְ סוֹבְרִית בְּעִטְפִי כָּל גִּידוּפֵיהוֹן דְסַגִּיעִין עַמְמִין׃ דִּי חַסִּידוּ בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יְיָ דִּי חַסִּידוּ אִיחוּר רוּשְׁמַת רִיגְלֵי מְשִׁיחָךְ יְיָ׃ בְּרִיךְ שְׁמָא דַיְיָ בְּעַלְמָא הָדֵין אָמֵן וְאָמֵן בְּרִיךְ שְׁמָא דַיְיָ לְעַלְמָא דְאָתֵי אָמֵן וְאָמֵן׃

צְלוֹתָא דְצַלִּי מֹשֶׁה נְבִיָּא דַיְיָ כַּד חָבוּ עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא עָנֵי וְכֵן אֲמַר יְיָ דְמָדוֹר בֵּית שְׁכִינְתָּךְ בִּשְׁמַיָא אַתְּ הֲוֵיתָא לָנָא סָעִיד בְּכָל דַּר וְדָר׃

יודע עד מה׃ ולא יראה ו׳ וסימ׳ ולא יראה בך ערות . ולא יראה כי יבא חום . ולא יראה כי יבא טוב . ואל שמעיה הנלחמי . מי גבר יחיה ולא יראה מות . עבים סתר לו׃ צ׳ למשה איש האלהים י״א אתקריאו איש האלהים וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ב׃

רשי

אם לדוד אכזב . לשון לא יכזבו מימיו פיילנ״בא בלע״ז׃ ועד בשחק נאמן . הירח והשמש עדים לו שכל זמן שהם קיימים יתקיים מלכותו כמו שאמ׳ ירמיה אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה גם בריתי תופר את דוד עבדי׃ ואתה זנחת . דיקדקת אחר בניו לחשוב עונם עד אשר זנחתם ומאסתם בימי צדקיהו׃ נארת . בטלתי׃ כל גדרותיו . שבנה בירושלם׃ מבצריו . הר הבית ומצודת ציון׃ אף תשיב צור חרבו . השיבות אחור והפכת את חידוד חרבו כמו חרבות צורים וכן כל כלי יוצר עליך׃ ולא הקמתו . ולא העמדתו מלפול׃ השבת מטהרו . זריחתו כמו צהרים דמתרגמי׳ טיהרא וכמו וכעצם השמים ל לטוהר׃ לארץ מגרתה . השפלת והשחתה כל לשון שהיה בתרגו׳ יונתן מגר׃ זכר אני מה חלד . מה זקנה יש לי הלא מעט ימי חלד ימי די לך שאתה כפרעתני במותי קצר ימים׃ על מה שוא . לחנם ולהבל בראת כל בני אדם׃ שאתי בחיקי כל רבים עמים . בגולה אני נושא קללם ומשאם׃ עקבות משיחך . סופי מלך המשיח ולשון משנ׳ הוא בעקבות המשיח חוצפה יסגא׃ ברוך יי׳ לעולם . על כל אשר עשה לנו׃ תפלה למשה . אחד עשר מזמורים מכאן עד לדוד מזמור כלם משה אמרם כנגד ברך אחד עשר ברכות לאחד עשר שבטים בזאת הברכה׃ מעון אתה היית לנו . מעון מדור ומבוא לבא שם׃ היית לנו לדור ודור . מעולם כי אתה מקדם הכל היית׃ בטרם

סבבה ומבצריו שם למחתה׃ שסוהו . כי אין לו חומה ומבצר׃ הרימות . הפך אשר ידיתכון עמו׃ השמחת . ימין כנין הכבד הנוסף ואין אחרת זולתה ב במקרא׃ אף . צור חרבו . חידוד חרבו וחרבות צורים כדרך מצור החלמיש ת מחלמיש צור׃ ולא הקמותו . בנפלו או כמו העמדתו כמו וקם הביתי השבת מטהרו . מקדמו שהוא טהור על משקל מקדש יי׳ כוננו ידיך ונחטף ב בקמץ בעבור אות ה הגרון ואמר מטהרו כי אין בארץ מקום טהור כמוהו וטעם הוא״ו כי הוא שבה ר ראשון לשבות המקדש כי הוא הכין הכסף והזהב׃ מגרתה . כמו תרגו׳ ימגר כל מלך׃ הקצרתה . שלא ארכו ימי מלכות דוד וטעם העטית שאין להם פתחון פה ותשובה׃ עד מה . משאה אחת כאילו אתה נסתר ולא תראה בעית משיחך רק תבער כמו אש ח חמתך בו עד היום׃ זכור . זה המשורר ידבר על לשון ישראל בגלותם כי כל אחד רואה שדור הולך ודור בא ואין מושיע וכמה יקוה המקוה ושנותיו קצרות וזה הוא זכור מה אני ומה חלדי כי מה יתרת אחורנית כדרך אדם פטדה ו וברקת חופם כל ח חדרי בטן וחלד כמו הלא צבא לאנוש עלי ארץ זמן ידוע וחלדי כאין נגדך ולמה בראתנו ואכתנו שוא כדרך אך הבל בני אדם כזב בני איש והנה הטעם כל אחד מישראל מתאונן בשבו כי ימות ולא יראה י ישועת השם׃ מי׳ . הנה הטע׳ הנה המות ולמה סבלתי עול הגלו׳

ל׳ מקרא׳ איש האלהי׳

וכן הוא אומר שאתי בחיקי כל רבים עמים׃ איה . הקם שבועתך בגיאת הגואל׃ זכור . חרפת עבדיך . שהאחרים יחרפום׃ אשר . פי׳ כי המחרפים הם אויבי השם וטעם עקבות משיחך מגזרת בעקב עמו ועקבותיך לא נודעו והטעם שאחרו פעמיו לבוא כאומרים נשברו עקביו על כן לא בא עתה׃ ברוך . הטעם שראה המשורר ברוח הקדש ביאת המשיח על כן נתן הודות לשם ויש אומרים כדרך איוב כי המשכיל יברך השם אע״פ שהאויב יחרפהו וסבול חרפתו . וחכם גדול ספרדי אומר כי הסופר שכתב זה הספר תחלה כתב בסוף הספר ברוך השם שעזרנו לכתבו כולו כדרך הסופרים בדורינו לכתוב באחרונה ברוך נותן ליעף כח׃ תפלה למשה איש האלהים . לפי דעתי שמשה אדונינו חבר זאת התפלה כי היא על לשון רבים ואין דברי דוד ככה ועוד שאחל י״י מעון אתה ובהורה מעונה אלהי קדם . אמר ר׳ משה כי מעון מגזרת עין מקום מבטע עין והנכון בעיני שהוא ממעון קדשך והיא התקרה העליונה כמו ויהי בשלם סוכו והנה מעונתו כנגד סוכו והטעם כי השמים אינם מעונות לנו באמת רק אתה המעון באמת ודור הולך ודור בא והמעון עומד לא ישתנה . טעם אתה עם מלת היית אתה לבדך׃ בטרם

אבן עזרא

בטרם. הזכיר השמים שהם למעלה הארץ ועתה יזכיר הארץ ומלת בטרם ימרת בעבור שנים וכן הוא ובטרם תחולל ארץ ותבל וטעם להזכיר ההרי' בעבור היותם עומדים כאילו הם קדמונים כמו ומראש הררי קדם וטעם יולדו כי הרוחו' יולידום וארץ שהיתה תחת המים בבריאתה ותבל היא היבשה שהם הישוב ורבי משה אמר כי אתה אל תקיף לנצח ולפי דעתי כי אל תאר הוא וככה פירושו בטרם היות הרים וארץ ומעולם ועד עולם אתה אל ב בעבור שיאמר על בן אדם דכה. תשב. אתה אל ולא אמר תקיף כי תשב אנוש בימי ה הזקנה עד היותו דכא. ותאמר שובו בני אדם. אל העפר אשר לקחתם ממנה: כי. בעיניך. עם בני אדם ידבר השם ואל תתמה בעבור שובו לשון רבי' ואח' כן בעיניך כי כן משפ' הלשון זכור ימות עולם בינו שאל' אביך ויגדך והטעם כי אילו חיית אתה בן אד' אלף שנים ככה יהיו כיום אתמול כי יעבור שכבר אבד או כמו אשמורה בלילה ועל דרך הפשט מה טעם לאמ' כיום אתמול היה מ מספיק כיום והנו כמו אילו חיה אלף שנים ואם יורה יושר פירושי שיאמר ימי שנותינו בהם שבעי' שנה שלא יגיעו לאלף ולפרש אותו על דור המבול ר רחוק הוא: זרמתם. שב לדבר עם השם כי השני' תשימם כמו זרם מים עבר אותם כמו השינה או הטע' שישנו שנת עולם: בבקר יציץ. דור אחר דור וחלף. מגזרת חליפות שמלות כדרך אם ה הרגם ודרשוהו תשלח רוחך יבראון: בבקר. והדור שיציץ וחלף דומה ל הציץ הדל שאין לו כח בו שבערב ימולל ויבש והנה דימה חיי האדם כמו מבקר עד ערב: כי. כאילו אכפת בנו על כן יכלו ימינו: ובחמתך נבהלנו. כמו ויכל בהבל ימיהם ושנותם בבהלה: שתה. ובאמת יש לך להתעבר עלינו בעבור עונינו תענישנו מעט מעט. אמר רבי משה כי עונינו עונות עלומינו והנכון בעיני שהוא מגזרת תעלומה על כן למאור פניך: כי. הנה פי' טעם אשר כלינו באפך שכלינו שנינו כמו הגה כמו והגה מפיו יצא שהדבור אין לו מעמד כי ברגע דבור המדבר ימשה ואחר כן כאילו לא היה: ימי. אולי יטעון טוען והלא משה חיה ק"כ שנה ואיך הוא יאמר שבעים שנה זה לאות כי מדור היה שמו משה והתשובה ככה נוכל לומר כי כח דניאל ואיוב איננו נודע' והלא ירא' בתחלה אים האלהים ובעבור זה הזכיר שאיננו מתעסק בהבלי העולם וככה טעם זה המזמור משה ידב' על לשון כל דור ודור גם דורו וכן היה עד היום אולי זה עשה זאת התפלה לפני התנבאו שהיה בן שמונים שנה וידיו כבדים וטעם בהם דבר גדול יהיה אם היה במספרם שבעי' שנה: ורהבם. וימי רהבם ימי הכח והחוזק שהם ימי הבחרו' כולם הם עמל ואון: כי גז. שיכרתו מהרה כמו נגזו ועבר וזה טעם חיש ונעופה והנה נהיה כעוף נודד ממקומו או נעופה לשכון ארץ חשך ארץ עיפתה עם' שחר עיפה או המלה מגזרת עפעף כמו תעופה כבוקר תהיה התעיף עיניך בו ואיננו וכאילו תעופה היו ימינו: מי. אמר רבי משה כי זה הפסוק קשור עם הבא אחריו והטעם כל איש שהוא יודע עוז אפך וירע למנות ימינו האמת נודע אליו. ונביא הוא כיום לו לבב חכמה ויפרש כן כמו כן בנות צלפחד. ומלת הודע כמו הושב כספו ועל זה הדרך הו הודע אלי ו חטאתי: אשר חטא ולפי דעתי מי יודע מי זה שיוכל לדעת עוז אפך וכפי היראה ממך ככה עברתך על דרך בקרובי אקדש כאשר דרשו קדמונינו במלת וסביבו נשערה מאד. למנות. כדרך הודיעני י"י קצי יתן לנו לב לדעת למנות ימינו והטעם שנדע שמספרם מעט יהיה. ונביא בקרבנו או בנו לבב חכמה והנה נביא כמו ומה נביא לאיש: שובה. הטעם מחרון אפך כי למעלה כתוב כי כלינו באפך והנחם דרך משל לבן אדם שינחם: שבענו. אם שבענו חסדך בבקר אז נגיל כל היום והטעם אם תעשה עמנו חסד בבחרותינו שתלמדנו הדרך הישרה אז נשמח כל ימינו אפילו בזקנה: שמחנו כימות עניתנו. בתחלואים ובדאגות: יראה

תשב ד' קמץ ומלרע וסי' רק את בני לא תשב שמה. תשב אנוש עד דכא. ה' אלהי' אל תשב. בעבור דוד עבדך אל תשב פני. וא' פתח ומלעיל אל תשב פני דבת שבע: ויבש ה' וסי' ונשתו מים מהים. ואכלה כל סביביה. פריה יקוסס ויבש. אזלו מים מני ים. לערב ימולל ויבש. ראש הכרמל: שמונים ג' מל' וסי' בסדר בראשית

בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ
וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל:
תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ
בְנֵי־אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ
כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה
בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר
כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף
לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ
וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּ עֲוֺנֹתֵינוּ
לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל־
יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ
כְמוֹ־הֶגֶה: יְמֵי־שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם
שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים
שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי־גָז חִישׁ
וַנָּעֻפָה: מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ
עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע
וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְהוָה
עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ:
שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה
וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ
כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה:

כַּד אִתְגְּלֵי קֳדָמָךְ דַּעֲבַדְךְ עֲתִידִין
לְמֵחוֹב אַתְקֵינְתָּא תְּתוּבָא עַד דְּלָא
טוּרַיָּא אִתְגַּבְּלוּ וְאִתְבְּרִיאַת אַרְעָא
וְיָתְבֵי תֵבֵל וּמִן עַלְמָא הָדֵין עַד
עַלְמָא דְּאָתֵי אַתְּ הוּא אֱלָהָא:
תְּתִיב בַּר נַשׁ עַל חוֹבֵיהּ עַד מוֹתָא
וַאֲמַרְתְּ תוּבוּ בְּנֵי נְשָׁא: אֲרוּם
אֲלַף שְׁנִין בְּעֵינָךְ מִתְחַשְׁבִין קֳדָמָךְ
הֵיךְ יוֹמָא דְּאִתְמְלֵי אֲרוּם יְעִיבַר
וְהֵיךְ מַטְּרַת לֵילְיָא: וְאִין לָא
תְּתַיְּבִין תֵּיתֵי עֲלֵיהוֹן מוֹתָא הֵיךְ
דְּמִכִין יְהוֹן וּלְעַלְמָא דְּאָתֵי הֵיךְ
עִסְבָּא דְּמִתְפַּרְכָא יִתְחַלְפוּן:
דַּמְיָין עוֹבָדֵיהוֹן הֵיךְ עִסְבָּא דִּי
בְּצַפְרָא יָנִיץ וְיִסְגֵּי לְרַמְשָׁא מִתְמוֹלֵל
וּמִתְיַבֵּשׁ מִן חוּרְבָּא: אֲרוּם
אִשְׁתֵּיצֵינָא מִן תּוּקְפָךְ וּמִן רוּגְזָךְ
אִתְבְּהַלְנָא: שַׁוִּיתָא חוֹבָנָא
לְקוּבְלָךְ עֲוַיַּת טַלְיוּתָנָא קֳבֵיל
נְהוֹר אַפָּיךְ: אֲרוּם כָּל יוֹמָנָא
אִתְפְּנִיאוּ קֳדָמָךְ בְּרוּגְזָךְ שֵׁיצֵינָא
יוֹמֵי חַיָּינָא הֵיךְ הֲבַל פּוּמָא דְּכִתְווּ:
יוֹמֵי שְׁנוֹתָנָא בְּעַלְמָא הָדֵין שׁוּבְעִין
שְׁנִין מַתְאַלְמִין וְאִין בִּגְבוּרָתָא
תְּמָנַן שְׁנִין וְסוּגְעֵיהוֹן לֵיאוּת וְשִׁקַּר
לְחַיָּבַיָּא אֲרוּם עֲדוּ בְּסַרְהוֹבַיָּא וְטַיְיסִין לְצַפְרָא: מַן הוּא דְּיָדַע לְאַתְנָא עוּשְׁנָא דְּתוּקְפָּךְ
אֱלָהִין צַדִּיקַיָּא דְּדַחֲלִין מִינָּךְ מִשְׁרְבִין רוּגְזָךְ: לְמִימְנֵי יוֹמָנָא כֵּן יִתְכַּוַּן לְהוֹדַע בְּרַם נְבִיָּא
דְּלִבֵּיהּ מַבַּע חוּכְמְתָא: תּוּב יְיָ עַד אֵימָתַי תְּסַגִּיפִנָּנָא וְתוּב מִן בִּישְׁתָּא דִּי מַלֵּילְתָּא לְמֶעְבַּד
לְעַבְדָּךְ: שַׂבַּע יָתָנָא לְעַלְמָא דִּמְתִיל לְצַפְרָא טוּבָךְ וּנְרַנֵּן וְנֶחְדֵּי בְּכוּלְהוֹן יוֹמָנָא:
שַׂמַּח יָתָנָא הֵיךְ יוֹמִין דְּסַגִּיפְתָּנָא הֵיךְ שְׁנַיָּא דַּחֲמֵינָא בִּישְׁתָּא:

ובספר שופטים סימ' ד': יודע י"ב ל' וסימ' בשמואל א' סימן כ"ו: למנות ה' וב' ל' וסימ' אשר אם יוכל איש. ויעמד שטן על ישראל ויסת. הלא אני אמרתי למנות בעם. יואב בן צרויה החל. למנות ימינו כן הודע:

רשי

בטרם הרים יולדו. נבראו ובטרם חוללת ארץ ותבל ומעולם ראשון ועד עו' אחרון אתה אל: תשב אנוש עד דכא. מביא אתה יסורין על האדם עד שאתה מחזירו להיות תשוש כח וקרוב למות: ותאמר. לו בייסורין שובו בני אדם מדרכיכ' הרעים: כי אלף שנים בעיניך. אלף שנים של בני אדם הם כיום אחד של הקב"ה ועוד מן הלילה עמו פי' יום אחד של הקב"ה ומעט מן הלילה של הקב"ה הם אלף שני' שהרי לא אמר הכתו' שיהא יומו של הקב"ה אחד כאלף שנים אבל כשיצא מעט מן הלילה עמו אז יומו שלם והוי אלף שנים ולכך מת תוך האלף שאם היה חי אלף הוי יותר מיומו של הקב"ה ושמא שיעור אותה א אשמורה הוה כמו שים ממיתת אדם הראשון עד אלף שני' ולכן לא ידענו כמה הויא אותה א אשמורה כי אם משערה. מנ' כי אלף שני' בעיניך וגו' וכשעלתה תשוב' בדעתך מתחילה יפה דנת ובראת אותה וראוין היו השנים לכך לפי שלא היו ימי בני האדם רבים שלא היו אלף שנים בעיניך אלא כיום הולך שעבר וחולף ומעט מן הלילה עמו שהרי אמרת לאדם הראשון כי ביום אכלך ממנו מות תמות וחיה תשע מאות ושלשים שנה נמצאו אלף שנים עולים ליום שלם ומעט מן הלילה עמו: כיום אתמול כי יעבור. שכבר עבר: זרמתם שינה יהיו. עכשיו חטפתם לאותם השנים והבאתם לימים מועטים שאינם אלא כשינת תנומה ששני הדורות שבעים שנה הם כמו שמפורש בסוף הענין ימי שנותינו בהם שבעים שנה והם חשובים שנה אחת כענין שנאמר בשוב יי' את שבות ציון היינו כחולמים ועל ש שבעים שנה של גלות בבל נאמר שהיה שבעים שנה זרמתם לשון שטיפה כמו זרם מים: בבקר כחציר יחלוף. הנולד בלילה מת בבקר לסוף השינה ואם בבקר יציץ מיד חלף ועד בא הערב ימולל ויבש למה כי כלינו באפך וגו' ועל כל זאת שתה עונותינו ל לנגדך. ואת עלומינו את חטאת נעורינו שמת למאור פניך. עלומינו נעורינו כמו בן מי זה העלם. למאור פניך למולך להביט בהם: פנו בעברתיך. כפנו ובערו והלכו להם בעברתיך: כמו הגה. כדבור הממהר לכלות: ימי שנותינו בהם שבעים שנה. ימי שנותינו אלה בעונותינו אלה ובעלומינו אלה שבעים שנה הם: ואם בגבורות. ואם הרבה גברו ימיו שמוני' שנה הם: ורהבם עמל ואון. וכל הגדולה והשררה שיש לו לאדם בימי האלה אינם אלא עמל ואון ולמה שהרי כי גז חיש ונעופה בתוך עברת מהר אנו עפים ומתים גז לשון העברה כמו וגזו ועבר ויגז שלוים מן הים: מי יודע עוז אפך. בימים מועטים כאלה מי יקנה לו לב לדעת את עוז אפך וליראה אותך. וכיראתך עברתך כשם שאתה יראוי כן עברתך קשה ונפרע מן החוטאים: למנות ימינו כן הודע. כאשר בתחילה הודע בעולם את מנין ימינו ארוכים וכיון שארוך ימים נוכל לקנות לב ונביא בתוכם לבב חכמה ונביא לשון הבאה. וי"א למנות ימינו כ"ן כמנין כ"ן שבעים שנה ונמות לפי שיעור ימינו שהן מעט כן תיסר אותנו וכן ויודע בהם אנשי סוכות: שובה יי'. מחרון אפך: והנחם. חשוב מחשבה טובה על עבדיך: שבענו בבקר חסדך. ביום הגאולה והתשועה שהוא בקר לליל הצרה והאנחה והחשיכה: ונרננה ונשמחה בכל ימינו. כלומר בכל הצרות שעברו עלינו בימינו אלה: שמחנו. לימות המשיח כמנין ימות שעניתנו בגליות וכמנין שנות אשר ראינו רעה:

נועם

יראה׳ שיראה עזר השם להם כי הוא חפץ בם: ויהי׳ טעם כוננה עלינו לתקן סבות ועלילות שלא יהי טורח להם ועמל בכל מעשיהם וטעם כוננהו שיהיה שלם על דרך
אם יי׳ לא יבנה בית: יושב בסתר עליון׳ יתכן שנם זה המזמור למשה או לאחר מהמשוררים והוא אומ׳ לעבד השם שמעני אתה יושב בסתר עליון שהוא השם ואלת בסתר
שמוכה כמו בכל פרי ית׳ ולכן כי הטעם כפול כמשפטו: אומר לי״׳ בעבור יי׳ כמו ואמר פרעה לבני ישראל וזה פירושו אומר לך בעבור יי׳ שהוא מחסי ומצודתי והוא
אלהי שאבטח בו והטעם דבק כי הוא כאומר אני כפיתי זה ואני אהיה לך ערב: יקוש׳ פעול יקושתי לך או תאר כמו עבוס וכמך דבר אל הות שהוא הוה פתאום: באברתו׳

ירא״ה י״ג וסימ׳ נמסר בסדר בא ובספרא סימ׳ פ״ד: ומעשה׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ז׳: צ״א יושב
כל ספרא חס׳ בׄמב מ״ל וסימ׳ יושב בשמים ישחק׳ ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: תחסה חד מן ט׳ רפין
בלי״ש וסימ׳ נמסר בתהלים סימן ס״ב: לא תירא ח׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן ג׳: תבישה וסימ׳ נמסר

רשי

נועם יי׳ אלהינו׳ שכינתו ותחומיו: ומעשה ידינו כוננה עלינו׳ לשון תחינה היא פוננה כמו שמרה ספתי: כוננהו׳ כונן אותו ושני פעמים ומעשה ידינו כונן אחד על מלאכת המשכן שבירכן ליסר׳ והתפלל שתשרה שכינה במעשה ידיהם במשכן ואחד שתהא ברכה במעשה ידיהם׳ יושב בסתר עליון׳ מי שהוא חוסה בסתר כנפי השכינה הוא יתלונן בצלו שהקב״ה מגין עליו הרי משה רבי׳ זה משיא את בני האדם לחסות בכנפי השכינה׳ שדי לשון חוזק׳ יושב בסתר עליון כמו בצלו חמדתי וישבתי: אומר ליי׳ מחסי׳ הוא ומצודתי אסכל ילמדו ממני ולמה אני אומ׳ כן כי הוא יצילך מפח יקוש וגו׳ לכל אחד ואחד הוא אומר יושב בסתר עליון: באברתו׳ כנף: יסך יסוכך: תחסה׳ תתכסה: וסוחרה׳ היא צנה המקפת האדם קרוב לארבע רוחותיו סוחרה לשון סחור סחור: לא תירא׳ אם תבטח בו: מחץ ישוף יומם׳ שר המשופף כחץ: מדבר ומקטב שמות שדים הם זה מזיק בלילה וזה מזיק בצהרים: ישוד׳ ישודד: יפול מצדך אלף׳ לשון חניה כמו על פני כל אחיו נפל: מצדך׳ משמאליך יחנו אלף שדים ואליך לא יגשו להזיק: ושלומת׳ כליון ולמה כי אתה אמרת יי׳ מחסי והרי זה מקרא קצר: עליון שמת מעונך׳ את הקב״ה שמת מעון מבטחך: לא תאונה׳ לא תקרה וכן והאלהים אנה לידו: פן תגוף׳ פן תכשל וכן כל לשון נגיפה אצופי״ר בלע״ז: מזמור שיר׳ של לוים: ליום השבת׳ שאומרים אותו בשבתות והוא מדבר בענין העולם הבא שכולו שבת: להגיד בבקר חסדך׳ בעת הגאולה: ואמונתך בלילות׳ ובעוד צרת הגלות להאמין כך שתשמור אבטחתך כל זה נאה וטוב: עלי עשור ועלי נבל׳ כנור של עשרה נימין:

אים

ו יתחמי לעבדך עובדי ניסך
ושיבהורך על בניהון:
ויהי בסימותא דגן
עדן מן קדם יי׳ עלנא ועובדי ידנא
מיניה יתקנן: דאשרי שכינתיה
ברזא עילאה בטלל ענני יקרא
דשדי דבית: אמר דוד אימר
ליי׳ רוחצני וכרך תוקפי אלהי
אכלי במימריה: ארום הוא
יפצינך שלמות ברי מפחא ותיקלא
מסותא ואיתרגישתא: בטלל
שכינתיה יטלל עלך ותחות טלל
יקריה תתרחיץ תריסא ועגילא
הימנותיה: לא תדחל מן דלותא
דמזיקי דאזלין בליליא מן גירא
דמלאך מותא דשדי ביממא:
מן מותא די בקיבלא מהלך מסיעת
שידין דמחבלין בטיהרא: תדכר
שמא דקודשא יפלון מן סטר
שמאלך אלפא וריבבותא מן
ימינך לותך לא יקרבון למנזק:
לחוד בעיינך תהי מסתכל והיך
מיתגמרין רשיעי תחמי: ענני שלמה
ובן אמ׳ ארום אנת הוא יי׳ רוחצני
במדור עילאה שויתא בית שכינתך
: מתיב מרי עלמא ובן אמר לא
תארע לך בישתא ומכתשא ומזיק
לא יקרבון במשכנייך: ארום
מלאכוי יפקד עלך למטרינך בכל
אורחתך: על תקופיהון יטלונך
דילמא תיתקל ביצר בישא דמתיל
לאבנר ריגלך: על גור בר אריון
ופיתנא תיבעוץ תרמוס אריא ד
וחורמנא: מטול די במימרי
איתרעי ואשיזביניה אשגביניה
מטול דידע שמי: יצלי קדמי
ואנא עני יתיה עימיה אנא בעקתא
אפציניה ואיקריניה: אוריכות יומין אסבעיניה ואחמיניה בפורקני: תשבחא
ושירא די אמר אדם קדמאה על יומא דשבתא: טב לאודאה קדם יי׳ ולשבחא שמך
עילאה: לתנאה בצפרא טובך וקושטך בלילון: על פום כנורא דעשרתי נימין ועל
פום ניבלא עליה רינגת כינריא: ארום אחדיתני יי׳ בעובדך בעובדי אידך אביע:

יראה אל־עבדיך פעלך והדרך על־
בניהם: ויהי נעם יהוה אלהינו
עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו
ומעשה ידינו כוננהו: צ א
ישב בסתר עליון בצל
שדי יתלונן: אמר ליהוה מחסי
ומצודתי אלהי אבטח־בו: כי הוא
יצילך מפח יקוש מדבר הוות:
באברתו יסך לך ותחת־כנפיו תחסה
צנה וסחרה אמתו: לא־תירא מפחד
לילה מחץ יעוף יומם: מדבר באפל
יהלך מקטב ישוד צהרים: יפל
מצדך אלף ורבבה מימינך אליך
לא יגש: רק בעיניך תביט ושלמת
רשעים תראה: כי־אתה יהוה
מחסי עליון שמת מעונך: לא־
תאנה אליך רעה ונגע לא־יקרב
באהלך: כי מלאכיו יצוה־לך
לשמרך בכל־דרכיך: על־כפים
ישאונך פן־תגף באבן רגלך:
על־שחל ופתן תדרך תרמס כפיר
ותנין: כי בי חשק ואפלטהו
אשגבהו כי־ידע שמי: יקראני
ואענהו עמו־אנכי בצרה אחלצהו
ואכבדהו: ארך ימים אשביעהו
ואראהו בישועתי: צ ב
מזמור שיר ליום השבת: טוב
להודות ליהוה ולזמר לשמך עליון:
להגיד בבקר חסדך ואמונתך
בלילות: עלי־עשור ועלי־נבל
עלי הגיון בכנור: כי שמחתני
יהוה בפעלך במעשי ידיך ארנן:

והטעם כנסר יעיר קינו והטעם שימלט מהפח ומהדבר ויתכן היות הפח והחרב על כן מלת סוחרה וכנה כמו סחרו אל ארץ תרגום סביב והנה הטעם כי אמונת השם תסובבהו ותצרהו׳ לא׳ מפחד לילה׳ מקורו׳ לילה ולא מקורות היום שיעופו כחצים כאשר יפרם: מדבר׳ כי רוב הדבר בלילה הוא אם היתה הסבה קור ואם מחום יהיה ביום בצהרים׳ וקטב כמו דבר והטע׳ כריתה אהי קטבך שאול וטע׳ ישוד שישוד הרוחות ובא במורך כמו ירון ושמח ויש אומרי׳ כי ישוד מגזרת שדים: יפול׳ הזכיר כי כל השם ישתירהו והוא יראה שיפלו ל לימינו ושמאלו רבים בבא הדבר וזה טעם אליך לא יגש: רק׳ טעם שלומת רשעי׳ כי השם הביא עליה׳ דבר לשלם להם כפעלם: כי׳ דברי המשורר לעבד יי׳ כי אתה העבד זו׳ שהוא מחסי עליון שמת מעונך והוא ל לעולם למעלה על כן: לא תאונה׳ שבוב כדרך אנה לידו׳ רעה הם התחלואים׳ באהלך דרך משל כמו ופסח יי׳ על הפת׳: כי׳ לך׳ בעבורך כמו אמרי לי אחי הו׳: על׳ כאילו ישאוך על כפים׳ ויו׳ תגוף בעבור הרגל על דרך כי עם אבני השדה בריתך: על׳ כדרך וחית השדה השלמה לך אפילו תדרוך עליהם ותרמסם לא ירעו לך: כי׳ אלה דברי השם למלאכים וזאת היא המצוה שכוס בעבורך שאמ׳ להם כי זה עבדי בי חשק ואפלטהו א אשגבהו שלא יוכל ה האויב להרע לו בעבור שהוא יודע סוד שמי: יקראני׳ ובעת שיקראני בשמי ובבא הצרה על אנשי דורו

בסדר וירא אליו יי׳: ושלמת ג׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ אנכי שלמי אמוני ישראל׳ באו ימי השלם׳ ושלמת
רשעים תראה: תדרוך ח׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בסדר עקב וברש יהושע: ותנין ח׳ בליש׳ וסימ׳ כי ידבר אליכם
פרעה׳ וישלך אהרן את מטהו׳ ביום ההוא יפקד׳ ואצאה בשער הגיא׳ הים אני אם תנין׳ מחוללת תנין׳
תרמס כפיר ותנין׳ אבלני הממני: צ״ב בלילות ד׳ ומ״ל וסימ׳ להגיד בבקר חסדך׳ על משכבי בלילות׳
העמדים בבית יי׳׳ מפחד בלילות:

כפי גזירותי אני אהיה עם עבדי׳ ואחלצהו ואכבדהו שלא יצטרך לזולתי: ארך׳ מספר ימיו אמלא והפרד כבודו מעל גופו אראהו בישועתי הטעם שיהנה מזיו שכינה וזאת היא ישועת השם באמת או רמז לימות המשיח: מזמור שיר ליום השבת׳ לא הזכיר שם המשורר וטעם ליום השבת שיאמרו בו זה המזמור והעד הבא אחריו: טוב להודות׳ באמונת הלב ולזמר בפה ובגרון: לשמך עליון: שהוא עליון על כל השמות או להודות בלשון ולזמר בכינור והעד עלי עשור: להגיד׳ ללמד לאחרים חסדך להודיעם: ואמונתך בלילות׳ כדרך קדמו עיני אשמורת חצות לילה אקום להודות לך: עלי׳ אלה כלי ניגונים והגיון נועם השיר או שם כלי השגון: כי׳ בעבור היות נשמת המשכיל בשבת ימי המעשי׳ מתבודדת בעסקי העולם על כן היא מתבודדת בשבת להבין מעשה השם ונפלאותיו על כן: כי שמחתני יי׳ בפעלך׳ על דרך שנות השמטה שישמעו כל התורה למען ילמדו ויראו והטעם כי שמחתני בדעתי כל מעשיך שהם ישרים:

מה. ולא יכולתי לחקרם כי גדלו ממני מחשבותיך · מאד עמקו והנה גדלו כמו גבהו שהם למעלה מעלה והפך זה עמקו והכל כנגד האדם ׃ איש · ראיתי כי איש בער לא ידע מעשיך וכסיל הטעם כפול ׃ בפרוח · הם המצליחים בארץ וטעם להשמדם זאת היא אחריתם כמו יחד כסיל ובער יאבדו כאשר פירשתיו או שהשם ישלם טוב לרשע בעולם הזה על טובה שעשה להאבידו באחריתו ככתו׳ בתורת השם ׃ ואתה · השם · מרום תחת תואר או הוא חסר בית והטעם כי אתה מרומם שיבין הבער כודך ׃ כי הנה אויביך · פעמים כי שמע המשכיל מה שקרה לרשעי׳ גם ראה כן בימיו פעמים רבות כי אויבי השם סופם לאבדון ׃ ותרם · את ותרם כנגד ואתה מרום וטעם כראם שקרניו גבוהות מאד ׃

ידע יט בקריא׳ וסימ׳ אל אלהים יי׳ הוא ידע · וישבע עוד דוד ויאמר · ויאמר דוד לאחימלך · כי בטרם ידע הנער · וחברו וקרא אבי · לכן ידע עמי שמי · ויאמרו השרים אל ברוך · ויוחנן בן קרח אמר · ויאמר צדקיהו אל ירמיהו · יכבדו בניו ולא ידע · תבואהו שואה לא ידע · אך בצלם יתהלך איש · איש בער לא

מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ
מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃ אִישׁ־בַּעַר לֹא יֵדָע
וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת׃ בִּפְרֹחַ
רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי
אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד׃ וְאַתָּה מָרוֹם
לְעֹלָם יְהוָה׃ כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְהוָה
כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־
פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי
בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן׃ וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי
בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי׃
צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן
יִשְׂגֶּה׃ שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת
אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ׃ עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה
דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ׃ לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר
יְהוָה צוּרִי וְלֹא־עַלְתָה בּוֹ׃ צג

יְהוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְהוָה
עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט׃
נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה׃
נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְהוָה נָשְׂאוּ נְהָרוֹת
קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם׃ מִקֹּלוֹת
מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר
בַּמָּרוֹם יְהוָה׃ עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד
לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹדֶשׁ יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים׃
צד אֵל־נְקָמוֹת יְהוָה אֵל
נְקָמוֹת הוֹפִיעַ׃ הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ
הָשֵׁב גְּמוּל עַל־גֵּאִים׃ עַד־מָתַי
רְשָׁעִים יְהוָה עַד־מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ׃

כַּמָּה רַבְרְבִין עוֹבָדָךְ יְיָ לַחֲדָא עַמִּיקִין מַחְשְׁבִינָךְ׃ בַּר נַשׁ שַׁטְיָא לָא יָדַע וּכְסִילָא לָא יִתְבַּיַּין יַת דָּא׃ כַּד אִיתַלְבְּלְבַן רַשִׁיעַיָּא הֵיךְ עִסְבָּא וּנְצָצִין כָּל עָבְדֵי שְׁקַר וַעֲתִיד דִּישֵׁיצִינוּן אֱלָהָא עַד עָלְמָא׃ וְאַתְּ רָמָא וְעִילָּאָה בְּעָלְמָא הָדֵין יְיָ וְאַתְּ רָמָא וְעִילָּאָה לְעָלְמָא דְאָתֵי׃ אֲרוּם הָא בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יְיָ אֲרוּם הָא בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יְהוֹבְדוּן לְעָלְמָא דְאָתֵי וּמִתְפָּרְשִׁין מִן סִיַּעְתְּהוֹן דְּצַדִּיקַיָּא כָּל עָבְדֵי שְׁקָר׃ וּזְקִיפְתָּ הֵיךְ רֵימָנָא תּוּקְפֵי רְבִיתָא יָתִי בִּמְשַׁח רְבוּתָא רְטִיבָא דְזֵית עֲבוּף׃ וְאִיסְתַּכְּלַת עֵינַי בְּהוֹבְדָנָא דִּמְעִיקֵי בְּקַיְּמִין עֲלַי לְאַבְאָשָׁא שְׁמַעַן אוּדְנַי קָל תְּבִירְהוֹן׃ צַדִּיקָא הֵיךְ דִּיקְלָא יְלַבְלֵב פֵּירִין הֵיךְ אַרְזָא בְּלִיבְנָן יִסְגֵּא וְיַעֲבֵיד שַׁרְשִׁין׃ בְּנוֹי יְהֶוְיָין שְׁתוּלִין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ בְּדָרַת בֵּית אֱלָהָנָא יְלַבְלְבוּן׃ תּוּב כְּאַבָּהָתְהוֹן יַעַבְרוּן בְּנִין בְּשֵׂיבוּ דְּהֵינִין וְרַטִיבִין יְהוֹן׃ מְטוּל דִּיחַוּוֹן דַּיָּירֵי אַרְעָא אֲרוּם תְּרִיץ יְיָ תַּקִּיפִי וְלֵית עַוְלְתָא בֵיהּ׃ יְיָ מְלֵיךְ גֵּיוְתָנוּתָא אַלְבַּשׁ אַלְבַּשׁ יְיָ עוּשְׁנָא וְאִיזְדְּרֵז לְחוּד תַּקִּיף תֵּבֵל דְּלָא תִזְדַּעְזַע׃ מְתַקַּן כּוּרְסְיָךְ מִן לְקַדְמִין מִן עָלְמָא אַתְּ אֱלָהָא׃ זְקִיפִין נַהֲרְוָתָא יְיָ זְקִיפִין נַהֲרְוָתָא קָלֵיהוֹן בְּשִׁירָתָא יְקַבְּלוּן נַהֲרְוָתָא אֲגַר שְׁבָחֵיהוֹן׃ מִן קָלָן דְּמַיִין סַגִּיעִין מִמְּשַׁבְּחַיָּא תְּבָרֵי יַמָּא רַבָּא מְשַׁבַּח בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא דַיְיָ׃ סָהִידְוָתָךְ קְשִׁיטִין לַחֲדָא לְבֵית מַקְדְּשָׁךְ יָאֵין וְקַדִּישִׁין יְיָ לְאוֹרִיכוּת יוֹמִין׃ אֱלָהָא מָרֵי פּוּרְעָנוּתָא יְיָ אֱלָהָא מָרֵי פּוּרְעָנוּתָא הוֹפַע׃ אִתְנַטַּל דַּיָּין אַרְעָא אָתֵיב גּוּמְלָא בִּישָׁא עַל גֵּיוְתָנַיָּא׃ עַד אֵימָתַי רַשִׁיעַיָּא יְיָ עַד אֵימָתַי רַשִׁיעַיָּא יִתְבּוּן בְּשַׁלְוָתָא׃

ידע וכסיל לא · כי תאמר הן לא ידענו · נבהל להון איש · שמר מצוה לא ידע דבר רע ב׳ בפסוק · כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים · והסכל ירבה דברי׳ ׃ עולתה ג׳ וסימ׳ חרשת׳ רשע · המים אתה כדרביך · צורי ולא עלתה בו כן כתי׳ ׃ צ״ג לבש לבש חד מן כלין דאינון האומי׳ וסימ׳ נמטר בכס׳ רבה׳ במערכת אות הה״ו בערך תאם ׃ נשאו י׳ וסימ׳ בסדר מטות ובשמואל ב׳ כיב׳ יח ׃ מקלות ו׳ גתובין כן חס׳ ו׳ קדמא וסימ׳ הקלות יחדלון · ויחדלו הקלות · הלא קציר חטים · בעשותו לבטר חוק · מי פלג לשטף תעלה · וד׳ כתי׳ חס׳ דחס׳ וסימ׳ בסוף סדר וארא ׃ לארך ימים ג׳ וסימ׳ ושבתי בבית יי׳ עדותיך נאמנו · למה לנצח תשכחנו ׃ צ״ד הופיע ג׳ וסימ׳ הופיע מהר פארן · מציון מכלל יופי אלהי׳ · אל נקמו׳ יי׳ · ואל תופיע אור עננו ׃

רשי

איש בער לא ידע · את האמור למטה ׃ בפרוח רשעים כמו עשב · אינם יודעים שהפרחתם אינה אלא להשמידם עדי עד · שמשלם לשונאיו אל פניהם להאבידם ׃ ואתה מרום · בכל משפטיך ידך על העליונה שהכל מצדיקים עליך את דינך ׃ בלותי בשמן רענן · לבלותי בשמן של סררה בלותי כמו בלול בשמן ׃ בשורי · בעוייני כמו בשוררי ׃ בקמים עלי מרעים · על הרשעים הקמים עלי שמעו אזני מאחורי הפרגוד שלא יועילו לכלות אותנו שכך שמעתי צדיק כתמר יפרח וגו׳ · כתמר לעשות פירות וכארז בלבנון להחליף גזעו ׃ שתולים · יהיו הצדיקים בבית יי׳ ׃ ינובון · ישמחון ׃ דשנים · שמנים ורעננים יהיו ואז יגידו כי ישר יי׳ ׃ יי׳ מלך · יאמרו לעתיד ׃ אף תכון תבל · במלכו תשמח הארץ ׃ נשאו נהרות יי׳ · לשון צעקה וקובלן הוא זה · אהה יי׳ הנה האומות השוטפי׳ כנהרות נשאו קולם ויהמיון ואת דיך עמקי כבכיהם ישאו ונביאו ת תמיד להתגאות כנגדך ׃ מקולות מים רבים וגו׳ · כל לשון דכא לשון עומק ושפלות ידעתי אני כי יותר מקולות המי׳ הרבים אשר יהמיון עלינו ו ומאדירות משברי הים הזה אתה אדיר במרום יי׳ וידך ת תקיפה עליהם ׃ עדותיך · שהעידו והבטיחו נביאיך לביתך שהוא נאוה קדש · נאמנו לביתך מאד ולאורך ימים היא מצפה להם ואף על פי שארכו הימים נאמנים הם לה מאד · נאוה כמו נאות אלהים לשון נוה תדע שכל נאוה שבמקרא אינן מפקין אלף לפי שהם לשון נוי וזה ת מפיק אלף ׃ הופיע · הראה ונגלה לנו את נקמתך ׃

יתאמרו

שקרניו גבוהות מאד ׃ בלותי בשמן רענן · שמן המור רענן קרן ראשי בלול ׃ ותבט · בשורי · תאר כמו ושורי בארץ יכתבו מ מגזרת שוררי וטעם ותבט שראה בעיניו כ נקמתו מאויביו ה הרשעים המנאצי׳ עמו וככה תשמע אזנו ב באויביו שאינם כ נמצאים ובעבור שהזכיר בקמים עלי פירש כי הם מרעים ו והבית ישרת בעבור אחר כאילו כתוב ב במרעים ׃ צדיק · הגיד כי אויבי השם ואויביו יאבדו ואויבי השם הם אויביו כדרך הלא משנאיך יי׳ אשנא אמר הפך זה צדיק · כתמר שהוא עומר ש שנים רבות ואמר ר רשעים שהם רמש ו וצדיק כי הם מעטים והמשילו בעץ נותן פ פרי הדר גם יפרח ו וישגא כעץ החזק ב בלבנון והוא הארז והמשיל הרשעי׳ לעשב ולציץ השדה שאינו עומד כי אם מעט ׃ שתולים · ההוא מהצדיקים שתול ב בבית השם והם ה הכהנים והמשוררים יראה פרחם בחצרות השם חוץ בית השם עד שיראום כל הבאי׳ לעבודת השם ולתפלה ויפריחו · יוציאו פרח ׃ עוד · והזקנים מהם שגבר עליהם היבושת עבודת השם תדשנם כדרך ולא נס לחה ׃ להגיד · עד שיגידו כל האדם כי השם ישר ויתן טוב לטובים ׃ ולא עולתה בו · בהאבידו הרשעים ׃ יי׳ מלך גאות לבש · בעבור היות משפט המלכים ללבוש בגדי מלכות א אמ׳ דרך משל כי השם גאות לבש פועל עבר כמו אהב וכאשר לבש השם העוז התאזר כ

כמתאזר להראות כחו ותהיה מלת עז משרתת עם לבש ועם מלת התאזר · וטעם אף תכון תבל כי בגאות השם וכחו עמדה בתוך הגלגל הגדול כנקודה בתוך עגולה ולא תמוט ׃ נכון · ובעבור שהזכיר הארץ כי היא העומדת בכח השם וכל מוצקה שהיא הנקודה האמצעית והיא בעצמה נקודת כסא הכבוד שהוא הקו הסובב על כן נכון כסאך מאז ובעבור שהזכיר כי כסאו עומד אמר ומעולם אתה קדמון ואין ראשית לך כאילו אמר מעולם אתה יושב על הכסא ׃ נשאו · אחר שהזכיר הארץ והשמי׳ הזכיר הימים והנהרות שהם הולכים תמיד וזה הוא נשאו נהרות קולם · דכים הם המשברים והטעם שוה כי אחר היותם דכים ישאו בחפץ הבורא בשלות מלאכיו שהם הרוחות ׃ מקולות מים רבים · יותר מקולות מים רבים שהם אדירים שהם משברי ים יותר אדיר השם במרום וזה לאות כי לגלגלים קולות וכן כתו׳ ביחזקאל כקול מים רבים ואלה הקולות לא ישמעו החרשים כאשר לא יביטו העורים מעשה השם נוראים ׃ עדותיך · כדרך השמים מספרים כבוד אל כי יותר כאמכיר הם עדיך שהם עדות מעדות השמים והארץ והים על כן הוסיף מאד והטעם כי עדות אלה הנוראים האמנים ועדותיך יותר וטעם לביתך שהוא כנגד כסא הכבוד מרום מראשון מרום מקום מקדשנו ׃ לאורך ימים · בעבור כי כסא הכבוד עומד לנכח או תפלת המשורר שיאריך בית השם ימים רבים ׃ אל נקמות יי׳ · שכוי כאשר ראינו שאתה תקוף בנקמותיך עשה כן פעם אחרת ׃ הנשא · כנגד גאים ׃ עד · שכוי כאשר ראינו זה במקומות שונות או בעתים שונים ׃ יביעו

יביעו ידברו · דבר עתק: יתאמרו · יתרוממו כנגד את יי האמרת בראש אחיר שהוא הסעיף הנבוה: עמך · ידכאו · הפך יתאמרו בלב וידכאו במעשה ועמך ונחלתך הפך רשעים: אלמנה · בתורה כתו' עושה משפט יתום ואלמנה ואמר שופט הארץ בתחלת מזמור זהו הפירוש השפא שופט הארץ כי כתו' כי אתה עושה משפט גר יתום ואלמנה · ואלה הם הרשעים אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו ועל כן אחריו ויאמרו לא יראה יה ולא יבין כי חושבים הם כי היוצר עין לא יראה והנוטע אוזן לא ישמע ויבין כדרך שמעו שמועה ותבינו: ירצחו · מהבנין הכבד כמו המרצח הזה: ויאמרו לא יראה יה · כי אין לו עין · ולא יבין כי אין לו אוזן כמו שמעו שמוע ואל תבינו: בינו · דברי המשורר ובוערים מגזרת בער והם על שכים משכלים וטעם בעם שאין כעם בוערי' כמותם: הנוטע · פועל כמו רוקע הארץ בעבור אות הגרון וזה טעם ככבד כי אין צורך לעינים ולאזנים כי הוא הנותן כח בעיני' לראות ובאזנים לשמוע הנה המראה והמשמע מאתו הם ואיך לא ידע הכל והזכי' האזני' בראשו' בעבור שהמשלים ולא יבין כדרך ואחז לעמו והזכיר נטיעה עם האזנים שהם נטועים כפתי נקודות הסרכים בגלגל ועם העין הזכיר יצירה כי הצורות נוכרות בכל עת בעין: היוסר · שיסר אנשי המבול ודור הפלגה ואנשי סדום הלא יוכיח אתכם והטע' אם אתם רבים כבר יסר רבים כמוכם כי הוא יודע כל דבריכם כי הוא המלמד לאדם דעת והנה דעת אדם כנגד דעת עליון כאין ואיך יחשוב האדם כי השם לא יראה ולא יבין והלא הוא המלמד לאדם דעת וידוע כי הדעת מאתו הוא על כן אחריו יי' יודע מחשבות אד' כי המה הבל כמו שאמ' הנוטע אזן: יי' · והוא שהדעת מאתו ידע כי כל מחשבות אדם הבל כי אין כח לו להוצי' לאור תעלומה: אשרי · תיסרנו · עד שישמור מצותיך: תלמדנו · כנגד המלמד אדם דעת: להשקיט לו מימי רע · גזרות רעות יוצאות מהשמי' כדרך עושה שלום ובורא רע והפך זה לרשע כי השם יאריך לו עד בא

עתק ד' וסימ' יצא עתק מפיכם · הדברות על צדיק עתק · תדברו בצואר עתק · יביעו ידברו עתק · וא' עתק נקוד בצירי הון עתק וצדקה: יה ד' דגשי' בקריא' וסימ' ויאמרו לא יראה יה ולא יבין · אשרי הגבר אשר תיסרנו יה · יסר יסרני יה ולמות לא · מן המצר קראתי יה: אשרי הגבר ד' וסימ' אשרי הגבר יחסה בו · אשר

יביעו ידברו עתק יתאמרו כל פעלי
און: עמך יהוה ידכאו ונחלתך יענו:
אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו:
ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי
יעקב: בינו בערים בעם וכסילים
מתי תשכילו: הנטע אזן הלא
ישמע אם יצר עין הלא יביט: היסר
גוים הלא יוכיח המלמד אדם דעת:
יהוה ידע מחשבות אדם כי המה
הבל: אשרי הגבר אשר תיסרנו
יה ומתורתך תלמדנו: להשקיט
לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת:
כי לא יטש יהוה עמו ונחלתו לא
יעזב: כי עד צדק ישוב משפט
ואחריו כל ישרי לב: מי יקום לי
עם מרעים מי יתיצב לי עם פעלי
און: לולי יהוה עזרתה לי כמעט
שכנה דומה נפשי: אם אמרתי מטה
רגלי חסדך יהוה יסעדני: ברב
שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו
נפשי: היחברך כסא הוות יצר עמל
עלי חק: יגודו על נפש צדיק ודם
נקי ירשיעו: ויהי יהוה לי למשגב
ואלהי לצור מחסי: וישב עליהם
את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם
יהוה אלהינו:

צה

לכו נרננה ליהוה
נריעה לצור ישענו: נקדמה
פניו בתודה בזמרות נריע לו:

יבועון וימללון גידופין אמרין
מילין דקלנא כל עבדי שקר:
עמך יי ישופון ואחסנתך יסכנון:
ארמלתא וגיורא יקטלון ויתמי
ירצחון: ואמרו לא יחמי יה ולא
יתביין אלהא דיעקב: איתבוננו
דשטיין בעמא וכסיליא אימתי
תשכילון: האפשר דאיתנציבא
אודנא הלא שמיע אולפנא אין
אפשר דברא עיינא ולא אסתכל
באורייתא: האפשר דיהב אורייתא
לעמיה וכד יחבון הלא יתוכחון
הלא יי אליף לאדם לקדמאי
מנדעא: קדם יי ידיעין מחשבת
בני נשא ארום הינון ליה: טב
לגבר דימכסניה יה ומן אורייתך
תאליפיניה: לשדוכא ליה מן יומי
בישא עד דיתכרי לרשיעא שוחה:
ארום לא ינטוש יי עמיה
ואחסנתיה לא ישבוק: ארום עד
צדקתא יתוב דינא ובתרוי יתפרקון
כל תריצי ליבא: מן יקום לי
לאגחא קרב עם מבאשין מן יתעתד
לי למנצי עם עבדי שקר: אילולי
יי סעיד ליכזער שרית בשהקותא
נפשי: אין אמרית איתמוטטה
ריגלי טובך יי יסעיד יתי: בסגעי
מחשבת בגוויתי תנחומתך יפרנקון
נפשי: האפשר דיתחבר עמך
כורסי שקרא ברייתא ליעותא
היתעתד עלי קיים: יכנשון בישן
על נפשא דצדיקא ואדמא זכאי
יחייבון דין דקטול: ויהי יי לי
לסעיד ואלהי לתקוף רוחצני:
ואתיב עליהון ית שקריהון ובבישתהון יגמרינון יי אלהנא: איתון
נשבח קדם יי נייבב קדם תקיף פורקנא: נקדים אפוי בתודתא בתושבחתא נייבב קדמוי:

רש"י

יתאמרו · ישתבחו כמו האמרת והאמירך: בוערים בעם · האומות שוטים שבעולם: הנוטע אזן · שמא הקב"ה שנטע אוזן לא ישמע צעקת עמו ועניו: הלא יוכיח · ויסר אתכם על כך: יי' יודע · מחשבותיכם שאתם סבורין להתגאות בנזר המלוכה ותדעו כי הבל הם: אשרי הגבר · אשריהם הצדיקי' המעונים תחת ידיכם ובלבד שיהו עוסקין בתורה ובמצות: להשקיט לו מימי רע · כי היסורין גורמין להשקיט להם מימי דין גיהנם: עד · שירא' שיכרה לרשע שחת: כי עד צדק ישוב משפטו · היסורין שלהם עד שיצדקו במשפט ואחר ה[משפט] המשפט כל ישרי לב יתקבצו כי יטולו שכרם: מי יקום לי · זכות מי יעמוד לנו בין המריעי' הללו: דומה דומיה: היחברך כסא הוות · היוכל להדמות לך מלכות האומות היוצרי' צלמים ומשכות של עמל: עלי חק · בשביל חק להיות חק להם עבודתם: יגודו · יאספו גדודים על נפש ישראל להרוג: ירשיעו · יחייבו בדין להורגו: אונם · אונסם כמו יכפון לבניו אונו: ותועבות

עתק ד' וסימ' ... (Masorah):

שם יי' בבטחו · אשר תיסרנו יה · אשר מלא אשפתו: לולי ז' רף וסימ' לולי אלהי אבי בעזרי · לולי כעס אויב אגור · לולי יי' צבאות הותיר לנו · לולי יי' שהיה לנו בקום · לולי יי' עזרתה לי · לולי האמנתי לראות · לולי תורתך שעשועי: צה · בזמרות ל' ור' זמירות וסימ' זמירות שמענו צבי לצדיק · ונעים זמירות ישראל · נותן זמירות בלילה' זמירות היו לי חקיך:

תלי א' בליש' וכל תניין כתי'

יומו עת פקודתו · ובעבור יכרה לשון זכר כנון הוא להיות שחת מגזרת השחתה והתיו שרש או הוא על דרך ודעת לנפשך יכעס ולא יעבר מתך מזמה ויהיה שחת כמו שוחה והעד יכרה: כי · עמו · כנגד עמך יי ידכאו: ונחלתו · כנגד ונחלתך והטעם שלא יטשם לנצח: כי · אל הצדק ישוב משפט השם בכללו רק בחלקים יש פעמים שאין שם צדק והנה אתן לך משל כי כאשר ירד הגשם על הארץ צדק וחסד לכלל כל העולם הצריכים למים רק למעטים מהם שהם חלקים איננו צדק שמזיק להם הגשם ברוב ענין · ויש אחריו שב אל צדק והטעם אם יענו הרשעים עמך לא סרו מהצדק רק ירדפו אחריו כל ישרי לב שהם עם יי באמת: מי · המשורר יספר כי היה בצרה גדולה עם הרשעים שיעלוהו לכרתו והטעם מי יעמוד עמי או בעבורי: לולי · הטעם שלא מצא עזר כי אם מהשם לבדו: דומה · מקום הכריתות כמו ודמיתי אמך והוא הקבר: אם · חשבתי בלבי ופחדתי אולי תמוט רגלי ידעתי כי חסדך יי' יסעדני ולא אמוט: ברוב · ברבות מחשבותי בלבי לא אתנחם כי אם בך אין לי תנחום כי אם תנחומיך והם פעלים ונפשי פעול: היחברך · מלה זרה והטעם היהיה חבר לך בעל כסא הוות או איש כמו הוות בעבור הרשע הוזה תמיד לחשוב מחשבות רעות על כן מלת הוות ואכי תפלה ופי מרמה איש תרמה שהוא יוצר עמל ואון כמו פועל ובודה מלבו וזה הוא חוקו וזה טעם עלי חוק ורבי משה אמר כי יוצר קהלה וכמוהו יוצר גובי והוא הארבה והנכון בעיני בעבור שהוא הזכיר שופט הארץ הנכון הוא שיחובר לך או יאמר עליך כסאך כמו הוות ושאתה יוצר עמל עלי חוק בעבור שירא המשכילים כי הרשעי' יגודו: יגודו · מגזרת גדוד: ודם נקי ירשיעו · הטעם בהיותו הרוג שיהרגוהו אלה הרשעים יחשבו המשכילים כי איש מות היה וחייב היה ורשע על כן הומת וזה יאמר המשורר בעדו ובעד כל קהל ישראל: ויהי · לא תבגב · בקום פועלי און עלי וחשבו לשפוך דמי שהוא דם נקי: וישב · אונם · כמו ועולתה קפצה פיה מן עול מגזרת און מה שחשבו לעשות לי הביא השם עליהם וטעם יצמיתם פעמים שים מהם שהצמיתה אותם הרעה שחשבו לעשות לי ויש מהם שיצמיתם השם בדרך אחרת שלא עלתה על לבם: לכו נרננה · לכו אלי כמו מלת סורו דברי המשורר לישראל: נקדמה · שנודה לו ותרועתינו תהיה עם זמירות כי זאת היא התודה והזמירות כי הוא תקיף:

כי

כי. גדול ומלך על כל מלאכי שמים כי מלאכיו הם והם עושי מלאכותו: אשר. בעבור שהזכיר בבא השמים אמר כי ברשותו תחתיות ארץ גם ההרים הגבוהי' על הארץ: ותועפות. כח ויש אומרים כמו קרנים: אשר. הזכיר בפסוק הזה הים והיבשה כי הם כמו כדור אחד בראיות גמורות מחכמת התולדת: בואו. בעבור שהזכיר שהוא מלך על כן אנו חייבין להשתחות לפניו: נברכה. כמו ויברך על ברכיו וטעם עושינו כי עשה הים והיבשה והם כללים ומהם כמה הפרטים: כי. אלהינו. מרחוק או שהיינו אמונתו: וצאן ידו. כנגד ידיו יצרו וטעם היום דבק עם בואו נשתחוה אם כלבבכם לשמוע בקולו השתחוו לו היום אם בקולו תשמעון וזה הוא קול השם: אל תקשו.

על כל אלהים ג' ובס' וסימ' כי אל גדול יי'. כי גדול יי' ומהולל. מאד נעלית על כל אלהים: קולו בקלו ל' חס בנביאים וכתובים וסימ' וישא שאול קלו. ועליון יתן קלו. היום אם בקלו תשמעו. שמעו שמוע ברגז קלו. וישקד יי' על הרעה. וכל אוריתא דכוו' חס' בבא כ"ל ונשמע קולו בבאו: ארבעים ב' רף וסימ'

רשי

ותועפות. לשון גובה כעוף המעופף: ונברכה. לשון ויברך את הגמלים: היום. בעולם הזה אם בקולו תשמעו: בחנוני. חנם: גם ראו פעלי. במצרים: ארבעי' שנה. קטתי בהם רבתי עמהם לשון נקטה נפשי בחיי כלחמתי בם ארבעים שנה ל' להמיתם במדבר כי אמרת תועי לבב הם: אל מנוחתי. לארץ ישראל ולירושלם אשר קראתיה מנוחה שנאמר זאת מנוחתי עדי עד: שיר חדש. מזמור זה על העתיד וסופו מוכיח כי בא לשפוט את הארץ בכל מקום שיר חדש על העתיד: הבו ליי' משפחות עמים. ומה תתנו לו הבו ליי' כבוד ועוז: יי' מלך. לעתיד לבא יהא שיר זה: ידין עמים במישרים. אותם שיהפוך להם שפה ברורה: במישרים. בזכיות: ירעם הים. להריס קול בתחילה: כל עצי היער. כל מלכותי האומות: ה'

כִּי אֵל גָּדוֹל יְהֹוָה וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל ג'
אֱלֹהִים: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי אָרֶץ
וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ: אֲשֶׁר לוֹ הַיָּם
וְהוּא עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ: בֹּאוּ ה'. ל'
נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי יְהֹוָה ל'
עֹשֵׂנוּ: כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ
עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ ה'
תִשְׁמָעוּ: אַל תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כִּמְרִיבָה ג'
כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר: אֲשֶׁר נִסּוּנִי יא רפין. ל'
אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם רָאוּ פָעֳלִי: ל' וחד ובחנוני כא
אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם ב' רף. ל'
תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְרָכָי: ל' כינה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם יְבֹאוּן אֶל ל'
מְנוּחָתִי:

צו

שִׁירוּ לַיהֹוָה שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַיהֹוָה ז'
כָּל הָאָרֶץ: שִׁירוּ לַיהֹוָה בָּרְכוּ שְׁמוֹ
בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם לְיוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ ג'
בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים יכה
נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְהֹוָה וּמְהֻלָּל ד' כתל
מְאֹד נוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים: כִּי יא מנל
כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיהֹוָה
שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז
וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ: הָבוּ לַיהֹוָה
מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיהֹוָה כָּבוֹד
וָעֹז: הָבוּ לַיהֹוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ
מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו: הִשְׁתַּחֲווּ
לַיהֹוָה בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו כָּל ד"ה חילו מלפניו
הָאָרֶץ: אִמְרוּ בַגּוֹיִם יְהֹוָה מָלָךְ
אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט יָדִין עַמִּים
בְּמֵישָׁרִים: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל
הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ: יַעֲלֹז שָׂדַי
וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל עֲצֵי יָעַר
לִפְנֵי יְהֹוָה כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט ז
הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים
בֶּאֱמוּנָתוֹ:

אֲרוּם אֱלָהָא רַבָּא יְיָ וּמַלְכָּא רַבָּא
עַל כָּל אֱלָהָא: דִּי בִּידֵיהּ מְתַלְיָין
פִּשְׁפּוּשִׁין אַרְעָא וְתוּקְפֵּיהּ רוּם
טוּרַיָּא דִּי לֵיהּ: דִּילֵיהּ יַמָּא וְהוּא עֲבַד
יָתֵיהּ וְיַבֶּשְׁתָּא אִידוֹי בְּרִיאוּ:
אִיתוּן נִסְגּוֹד וְנִגְחַן נְחַסֵּין קֳדָם
יְיָ דַעֲבַד יָתָנָא: אֲרוּם הוּא
אֱלָהָנָא וַאֲנַחְנָא עַמֵּיהּ וְעָאן רַעֲיַת
אִידֵיהּ יוֹמָא דֵין אִם בְּמֵימְרֵיהּ
תְּקַבְּלוּן: לָא תַקְשׁוּן לִבְּכוֹן הֵיךְ
בְּמַצּוּתָא הֵיךְ יוֹמָא דְנַסִּיתוּן אֱלָהָא
בְּמַדְבְּרָא: דִּי נַסִּיאוּ יָתִי אֲבָהַתְכוֹן
בְּחָנוּ יָתִי לְחוּד חֲמוֹן עוֹבָדַי:
אַרְבְּעִין שְׁנִין מָאֵיכִית בְּדָרָא בְּמַדְבְּרָא
וַאֲמָרִית עַמָּא דְטַעֲוָותָא בְּלִבְּהוֹן
הִינוּן וְאִינוּן לָא יְדָעוּ אוֹרְחָתִי:
דְּקַיְימִית בִּתְקוֹף רוּגְזִי אִם יֵעֲלוּן
לְנַיְיחַ בֵּית מַקְדְּשִׁי: שַׁבְּחוּ
קֳדָם יְיָ תּוּשְׁבַּחְתָּא חַדְתָּא שַׁבְּחוּ
אַנְגְּלֵי מְרוֹמָא שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ כָּל
צַדִּיקֵי אַרְעָא: שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ
בְּרִיכוּ שְׁמֵיהּ בַּשְּׂרוּן מִיוֹמָא לְיוֹמָא
פּוּרְקָנֵיהּ: אִשְׁתָּעוּ בְעַמְמַיָּא
אִיקָרֵיהּ בְּכָל עַמַּיָּא פְּרִישׁוּתֵיהּ:
אֲרוּם רַב יְיָ וּמְשַׁבַּח לַחֲדָא דְּדָחַל
הוּא עַל כָּל אֱלָהָא: אֲרוּם כָּל
דַּחֲלַת עַמְמַיָּא טַעֲוָותָא וַיְיָ שְׁמַיָּא
עֲבַד: שִׁבְחָא וְשִׁיבְהוֹרָא קֳדָמוֹי
עוּשְׁנָא וְתוּשְׁבַּחְתָּא בְּבֵית מַקְדְּשֵׁיהּ:
הָבוּ זְכַר קֳדָם יְיָ יְחוּסֵי עַמַּיָּא הָבוּ
קֳדָם יְיָ אִיקָר וְעוּשְׁנָא: הָבוּ קֳדָם
יְיָ אִיקַר וְרוֹמְמוּ שְׁמֵיהּ תּוּבְרוּ
וְשׁוּבְרוּ תִּיקְרוּבְתָּא וְעוּלוּ לְקַדְמוֹי
לְדַרְתּוֹי: סְגוּדוּ קֳדָם יְיָ בְּשִׁיבְהוֹדַת
קוּדְשָׁא רְתוּתוּ מִן קֳדָמֵיהּ כָּל יָתְבֵי
אַרְעָא: אִמְרוּ בְּעַמְמַיָּא יְיָ מָלַךְ
לְחוּד תַּקִּין תֵּבֵל דְּלָא תִתְמוֹטֵט
יְדִין עַמַּיָּא בְּתִירוּצָא: יֶחְדוּן חֵילֵי
דִּשְׁמַיָּא וְיִדְוּצוּן צַדִּיקֵי אַרְעָא יְכַלֵּי
יַמָּא וּמַלְיֵיהּ: יַבִּיעַ תּוּשְׁבַּחְתָּא חֲקַל
וְכָל דִּי בֵיהּ הֲדֵכֵן יְשַׁבְּחוּן כָּל אִילָנֵי
חוּרְשָׁא: קֳדָם יְיָ אֲרוּם אָתָא אֲרוּם אָתָא לְמִידַן אַרְעָא יְדוּן תֵּבֵל בְּצִדְקְתָא וְעַמֵּי בְּהֵימָנוּתֵיהּ:

מסרה

ארבעים יבנו לא יוסיף. ארבעים שנה אקוט. ואינון מן י"ד זוגין מן כ"ב רף לא נסבין ו' בריש תיבותא ושאר קריאה נסבין ו' וסימניהון במסרה רבתא במערכת אות ח הו"ו: צו' שיר חדש ז' וסימ' יורדי הים ומלאו איים. שיר חד' הטיבו נגן. ויתן בפי שיר חדש. שירו ליי' שיר חדש שירו ליי' כל הארץ. כי נפלאות עשה הושיעה. אלהים שיר חדש אשירה לך. הללויה שירו ליי' שיר חדש: משפחות י"א בליש' וסימ' ואחר נ נפצו ל' מל בתורה. זאת עבדת משפחת הגרשני לעבד. הגרשני דאחרי המשכן. ונשיא בית אב דקהתי. וחברו דמררי. אל תכריתו את שבט הקהתי. ותקרבנה בנות צלפחד. והעולה על רוחכם. והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ. הבו ליי' משפחות עמים דד"ה. הבו ליי' דתהלות. וכל כל אלה משפחות בני ומשפחות בני דכוו' בב"ב למשפחת וסימ' ויקרבו ראשי האבות למשפחת. וילך אבימלך בן ירבעל. וכל כדרא הליתא דד"ה כן ואהרן ובניו עד ויהיו בני אולם דכוו' משפחת בב"ב משפחות וסימ' ממשפחות בני קהת. ואתיהם לכל משפחות יששכר. וכל תורה כוגים ויהושע דכוו' משפחות בב"ד משפחת וס"ב נמסר בסוף במדבר סיני ע"ש:

נתחכמו המפרשים ביום מסה. והנכון בעיני על ביאת ה המרגלים והמריבה היא כתנה ראש ונשובה כי שם כתו' וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: אשר. כול מי הם המנסים וטעם ראו פעלי שמתו כולם במדבר ככתוב אחריו: ארבעים שנה אקוט. כמו ונקוטותם נקטה נפשי בחיי כמו געלה כי לא תבאנו כ כנוחה למסה בתוך הארבעים וטעם לא ידעו דרכי כאשר אמ' משה ולא נתן יי' לכם לב לדעת: אשר. מנוחתי שתהיה להם מנוחה ונחלה כדרך ומתחתם בבית ת תפלתי: שירו ליי' שיר חדש. פעמים והטעם תמיד: כל הארץ. כל יושבי הארץ וכל ה הארץ באו מבריתה: שירו. שמו הנכבד שהוא שם העצם: ספרו. אתם עם יי' את אלה: ספרו. בעבור שהזכיר בגוים על כן כל הארץ הוא ארץ ישראל: כי. אף על פי שתספרו כבודו ו ונפלאותיו הוא יותר גדול ומהולל מאד על כל אלהים הם המלאכי' כי הוא אלהי האלהים: כי. אלילים. שוא ושקר כמו רופאי אליל והוא מגזרת אל אלים בו או אלים הוא ו והלמון יתקבר לדבר כמו וטוב משכיהם את אשר ערך לא היה וטעם שמים מעונות המלאכים שהזכיר ו והוא השם הנורא על הנשמות שהם נורות נכבדות והוא עשה ה הגופות: הוד. לפניו. לבדו לא לפני אלילי העמים: במקדשו. השמים משמי קדמו או הארון שנקרא שם בבית המקדש והוא הנכון והטעם כי השמים מעונות ה הכוכבי' ובית המקדש בית זבול לו: הבו. שתורו בפה כי הכבוד והעוז לו לבדו הם:

הבו. טעם כבוד שמו הוא הארון שהוא נקרא שם על כן ובואו לחצרותיו: השתחוו. בבואם במנחה אל החצר ותהיה השתחויתכם בחיל ופחד: אמרו ידבר עם המביאים המנחה שיאמרו הגוים בשובם כי השם מלך והטעם כי השם ישב את האדם על הארץ וטעם אף תכון כי השם מלך צדיק הפך פור התפוררה ארץ ימוטו כל מוסדי ארץ: ישמחו. בתת שלם והארץ תתן יבולה והשדה יתן פריו וזהו יעלוז. וטעם ירעם הענני העולים מהים או הכל דרך משל כי כל עולם יהיה בהשקט ובטח בהראות צדק השם בארץ או על דרך באת הפרים והמתנגים לפני המלך בבואו ממקום רחוק. וטעם כי בא השני פי' הראשון כמו אל החצר החיצונה אל העם: א'

ה׳ מלך תגל הארץ. הגדולה הטעם אעפ״י שאיננו נראה בעצמו צדקו נודע לצדיקי׳ כי צדק ומשפט מכון כסאו על דרך כי בצדקה יכון כסא: אש ׳דימה הגזרות היורדות
השמים לאש שהיא תשורפת שריפה ימית: האירו. הטעם כמנהג הגשם ברדתו וצדקיו הם השמות ולא יבינום רק המשכילים והרואים במראה העין יחילו: הרים.
על תשפט הגשם וטעם הרים הם המתגאים ואמ׳ כמסו אע״פ שהם יבשים הפך התולדת וטעם אדון כי המתגאים אינם אדוני הארץ באמת: הגידו. יושבי שמים כי הם
שמים דברי השם: יבושו. וטעם השתחוו לו כדרך וכאלהיהם עשה ה׳ שפטים: שמעה. יש אומרים כי כל אלהים הם המלאכים וטעם השתחוו לו להורות על כי בושו
כל עובדי פסל:

רשי

ה׳ מלך. בגוטלו המלוכה מעשו ומזרעו: תגל הארץ. זהו שאמר יחזקאל כשמוח כל הארץ שממה אעשה לך על עשו כתובה כן: אש לפניו תלך. במלחמת גוג ומגוג דכתיב במלחמתו ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית: ותחל. ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל ורעשו מפניו דגי הים: כדונג נמסו. דכתיב ונהרסו ההרים ונפלו המדריגות יבושו כל עובדי פסל דכתיב והאלילים כליל יחלוף: ברקיו. זוהריו לשון למען היות לה ברק מרוטה: ותחל. לשון חיל כיולדה: כדונג. כשעוה: המתהללי׳. המתפארי׳ לע״ז: משפטיך. נקמתך: אור זרוע לצדיק. זריעה מתם מוכנת לצמוח להם: שירו לה׳. כל אלה לעתיד: נהרות ימחאו כף. הנביאים דברו בלשון שהאזן שומעת לא שיהא לנהרות כף אלא לשון שמחה וחדוה: ירגזו עמים. מדבר במלחמת גוג ומגוג ואז ירגזו עמים כענין שנאמ׳ וזאת תהיה המגפה וגו׳: תנוט. לשון נטיה רגלי: ועז מלך. מוסב על מקרא העליון: יודו שמך. יודו את עז מלך האוהב משפט: אתה כוננת מישרים. פשרה ועושת שלום בין אחים. כוננת באמרך כי תראה חמור שונאך רובץ וגו׳ כי תפגע שור אויבך ומי הוא שונא שיראה את שונאו גומל לו חסד שלא ידכנו לבו לחבקו ולנשקו תנחומא: בצמוד

צז כדונג ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ כדונג מפני האש דביכה. הרים כדונג נמסו. היה לבי כדונג. דדין
דידן דמזמורא פתח: מלפני ה׳ ח׳ וסימ׳ המוסרים מלפני ה׳. ויקס יונה לברוח תרשישה מלפני ה׳ ב׳ בו. כי
מלפני ה׳ הוא כורת כי הגיר׳ אז ירננו עצי היער דד״ה׳ ובזאת עליך קצף. ולא נכנע דאמון דד״ה. הרים
כדונג נמסו. וכל אוריתא דכוו׳ בב״ב ויתחבא האדם ואשתו מפני. ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם. וכל שאר

צז יהוה מלך תגל הארץ
ישמחו איים רבים: ענן וערפל
סביביו צדק ומשפט מכון כסאו:
ל׳ יתר יתלהט אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו:
נ״ח האירו ברקיו תבל ראתה ותחל
הארץ: הרים כדונג נמסו מלפני
ל׳ יהוה מלפני אדון כל הארץ: הגידו
השמים צדקו וראו כל העמים
כבודו: יבשו כל עבדי פסל
ל׳ המתהללים באלילים השתחוו לו
כל אלהים: שמעה ותשמח ציון
ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך
יהוה: כי אתה יהוה עליון על כל
ל׳ ג׳ נפי׳ הארץ מאד נעלית על כל אלהים:
אהבי יהוה שנאו רע שמר נפשות
חסידיו מיד רשעים יצילם: אור
ל׳ זרע לצדיק ולישרי לב שמחה:
שמחו צדיקים ביהוה והודו לזכר
ג׳ בטע׳ נפי׳ קדשו: צח מזמור
ז׳ שירו ליהוה שיר חדש כי נפלאות
עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו
: הודיע יהוה ישועתו לעיני הגוים
גלה צדקתו: זכר חסדו ואמונתו
לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את
ת׳ ישועת אלהינו: הריעו ליהוה
כל הארץ פצחו ורננו וזמרו: זמרו
ליהוה בכנור בכנור וקול זמרה:
נ׳ בחצצרות וקול שופר הריעו לפני
ב׳ רא׳ עיני המלך יהוה: ירעם הים ומלאו תבל
נ׳ וישבי בה: נהרות ימחאו כף יחד
הרים ירננו: לפני יהוה כי בא
לשפט הארץ ישפט תבל בצדק ו
ועמים במישרים: צט
ל׳ יהוה מלך ירגזו עמים ישב כרובים
ל׳ תנוט הארץ: יהוה בציון גדול ורם
ב׳ וכל מגלה דכל הוא על כל העמים: יודו שמך
ז׳ גדול ונורא קדוש הוא: ועז מלך
ט׳ משפט אהב אתה כוננת מישרים
משפט וצדקה ביעקב אתה עשית:
ז׳ רוממו יהוה אלהינו והשתחוו
להדם רגליו קדוש הוא:

יי מלך תדוץ ארעא יחדון נגוון
סגיעין: ענני יקרא ואמיטתא
חזור חזור דיליה צדקתא ודינא
אתר די מכוון כורסיה: אשא
קדמוי תהלך ומצלהבא חזור חזור
מעיקוי: מנהרין ברקוי תבל חמת
ואתחלחלת ארעא: טוריא היך
שעוא יתמסון מן קדם יי מן קדם
ריבון כל ארעא: יתניין אנגלי
מרומא צדקתיה ויחמון כל עמיא
איקריה: יבהתון כל פלחי
פיסלא דמשתבחין בטעוותא
ויסגדון קדמוי כל עמיא פלחי
טעוותא: שמעת וחדת כנישתא
דציון ודיצן בנתא דבית יהודה
מן בגלל דינייך יי: ארום את
הוא יי עילאה על כל יתבי ארעא
לחדא אתעלית על כל דחליא:
רחימא דיי סנו ביש מטול דקיריס
נטיר נפשת חסידוי מן אידיהון
דרשיעי יפצי אינון: נהור דנח
ומיטמר לצדיקיא ולתריצי ליבא
חדווא: חדון צדיקיא במימרא
דיי ואודון לדכרן שום קודשיה:
תושבחתא נבואה שבחו
קדם יי שבח תדת ארום פרישן
עבד פריקת ליה ימיניה ואדרע
שכינת קודשיה: הודע יי
פורקניה לטיתמיהון דעמיא גלי
צדקתיה דכר טוביה וקושטיה
לבית ישר׳ וחמון כל סייפי ארעא
ית פורקנא דאלהא: יביבו קדם
יי כל יתבי ארעא בועו ושבחו
וזמרו: זמרו קדם יי בכנרין
בכנרין וקל זמריא: בחצוצרתא
וקל שופרא יביבו קדם מלכא יי:
יכלי ימא ומלייה תבל וכל דיירין
עלה: נהרותא ימחון תופיא
אידא כחדא טוריא ירנון: קדם
יי ארום אתא למידן ארעא ידון
תבל בצדקתא ועמיא בתירוצתא:
יי מלך זוועון עמיא די
שכינתיה שריא ביני כרוביא יזוע
ארעא: יי בציון רבא ורמא הוא
על כל עממיא: יהודון שמך
רבא ודחילא קדישא הוא:
ועושניה דמלכא דדינא רחים את
אתקינת תריצותא דינא וצדקתא
ביעקב את עבדתא: שבחו קדם יי אלהנא וסגידו לבית מקדשיה קדיש הוא:

ותשמח ציון׳ כי שם הכבוד בהראות משפטיו אז יתברר כי אתה עליון על כל אלהים בשמים ובארץ: אוהבי. הטעם הנה השם שומר על כן אתם אוהבו שנאו כל איש רע ולא תגורו ממנו כי השם לבדו הוא שומר חסידיו: אור. טעם זרוע אם זרע מעט יקצור הרבה: ולישרי לב שמחה. זרועה אם כן ישמחו הטעם כל השמחה הוא בשם: מזמור שירו לה׳ שיר חדש. הושיעה לו ימינו. כמו ותושע לו זרועו. וטעם וזרוע קדשו שהיא כמויה ותביע למקום הפכו אולי זה המזמור על גאולת הגולה: הודיע. לשון עבר והעד גלה צדקתו ומה היא הצדקה זאת היא: זכר. כל אפסי ארץ. כנגד מקומות הישוב שהם שבעה גבולות בצפון ואחד בדרום: הריעו. להשמיע הקול וכן פצחו ורננו: זמרו בכנור. לבדו ובכנור וקול זמר׳: בחצוצרות. הוסיף מלת המלך כי כן משפט היוצאים לקראתו בבואו: ירעם. כדרך וירגזו ההרים או הטעם כי מלאו יהיה בכל הארץ: נהרות. הטעם כי בני אדם שהם בספינות הים ובנהרות ובהרים ירונו: לפני. הכל ירונו בבואו לשפוט הארץ: ה׳ מלך ירגזו עמים. מלת מלך תסרת אחרת מלך יושב הכרובי׳: תנוט הארץ. כמו תרעם ואין חבר לו וטעם ירגזו עמים שהם הרשעים: ה׳. בעבור שהזכיר יושב הכרובי׳ הזכיר כי מעונתו בציון: יודו. שב אל העמים וסמך שם הענם הכבוד הנגלה על יד משה לישראל כי בכל הלשונות אין לשם שם כבוד רק עם ישראל לבדם: ועז. עז וכבוד הוא למלך שהוא אוהב משפט

ועטם אתה לבדך הו ומאתך התחלה ועטם מישרים הם משפטי התורה וצדקותיה שכתובה על ידי שלוח והם משה: קלת

זרע ל׳ וחס׳ ג׳ בליש׳ ויירדין

לבית ישראל ד׳ וכל יחזק׳ דכו׳ כמ״א דגר אלהם

מסרה

קריא׳ דכו׳ מפני ה׳: זרוע ג׳ בליש׳ וכל חד לית דכו׳ וסימ׳ זרוע ל׳ וכי יפול מנבלתם עליו. זרועיה ל׳ כי כארץ תוציא צמחה וכגנה. זרע ל׳ אור זרע לצדיק. אנ״ך: צח מזמור ב׳ בטעם בסיפרא וסימ׳ מזמור שיר חנכת הבית. שירו לה׳ שיר חדש: לבית ישראל ד׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ חסדי ה׳ אזכיר תהלו׳ ה׳ כעל כל. כי כה אמר ה׳ לבית ישראל דרשוני וחיו. כי כה אמ׳ אדני ה׳ העיר היוצאת אלף. זכר חסדו ואמונתו. וכל יחזקאל דכוו׳: וקול שופר ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר. וקול שופר לא נשמע. בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה׳. אנ״ך: צט על כל העמים ב׳ וסימ׳ פני הלוט הלוט. ה׳ בציון גדול ורם הוא. וכל מגלה דכוו׳: אהב ש׳ וסימ׳ נמסר בריש שמואל: והשתחוו ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא ויחזקאל סימ׳ מ״ו:

מלתכתן בכל המקרא משרת כהני ומשרתי אלהינו וכהנו לי על כן אם אהרן היה הכהן הראש משה כהן שכהנים כי הוא שרת שבעת ימי המלואים והזכיר שמואל שהוא ממשפחותם בקריאתו אל השם וענהו ככתוב ויקרא אל יי׳ ויענהו מיד: בעמוד ענן. אליהם. ישוב אל משה ואהרן ואין שמואל עמהם כמו ויפם דמי מלחמה בשלום שב אל יואב לבדו ולא עמשא וכמוהו רבים וטעם לאמר על משה ואהרן שהם שומרי עדותיו בעבור היותם אמצעיים בין השם ובין ישראל והעדות והחקים שכתן להם השם שמרום לאמרם כן לישראל ולא יוסיפו ולא יגרעו וזה הוא שבחם כי אין צורך לזכור עליהם ששמרו התורה: רוממו. בבואכם אל המקדש: והשתחוו להדום רגליו. לנגד מקום הארון כי מקום הדומו קרוב הוא או שב אל השם הנכבד ככתוב בסוף המזמו׳:

משה ג׳ ר״ף וסימ׳ משה עבדי מת ועתה קום עבור. משה עבד יי׳ ובני ישראל הכום. משה ואהרן בכהניו ושמואל: עדותיו ה׳ בליש׳ ד׳ חס׳ וא׳ מל וסימ׳ שבר תשמרון את מצות יי׳ אלהיכם. כל ארחות יי׳ חסד. וינסו וימרו. בעמוד ענן ידבר. אשרי נוצרי: ק׳ לתודה ל׳ וחד לתורה: הוא אלהים ד׳ וסי׳ תשמע ויבם לבבנו.

משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי
שמו קראים אל יהוה והוא יענם:
בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו
עדתיו וחק נתן למו: יהוה אלהינו
אתה עניתם אל נשא היית להם ונקם
על עלילותם: רוממו יהוה אלהינו
והשתחוו להר קדשו כי קדוש יהוה
אלהינו:

ק

מזמור לתודה הריעו ליהוה כל
הארץ: עבדו את יהוה בשמחה באו
לפניו ברננה: דעו כי יהוה הוא
אלהים הוא עשנו ולא אנחנו עמו
וצאן מרעיתו: באו שעריו בתודה
חצרתיו בתהלה הודו לו ברכו
שמו: כי טוב יהוה לעולם חסדו
ועד דר ודר אמונתו:

קא

לדוד מזמור חסד ומשפט
אשירה לך יהוה אזמרה: אשכילה
בדרך תמים מתי תבוא אלי אתהלך
בתם לבבי בקרב ביתי: לא אשית
לנגד עיני דבר בליעל עשה סטים
שנאתי לא ידבק בי: לבב עקש
יסור ממני רע לא אדע: מלושני
בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים
ורחב לבב אתו לא אוכל: עיני
בנאמני ארץ לשבת עמדי הלך
בדרך תמים הוא ישרתני: לא ישב
בקרב ביתי עשה רמיה דבר שקרים
לא יכון לנגד עיני: לבקרים
אצמית כל רשעי ארץ להכרית
מעיר יהוה כל פעלי און:

משה ואהרן בכהנוי דמסרו נפשהון מטול עמא דיי ושמואל אמטולהון צלי קדם יי היך אבהת עלמא וצלו בשמיה מצלין קדם יי והוא עני יתהון: בעמוד ענני יקרא מליל עמהון נטרו פיקודת סהידותיה וקיים די הב להון: יי אלהנא את עניתא יתהון אלהא שביק הויתא לעמך אמטולהון ומתפרע על עובדיהון: שבחו קדם יי אלהנא וסגידו לטור בית מקדשיה ארום קדיש יי אלהנא:

שבחא על קורבן תודתא יבבו קדם יי כל יתבי ארעא: פלחו קדם יי בחדוה איתו קדמוי בתושבחתא: אודיעו ארום יי הוא אלהים הוא עבד יתנא ודיליה אנחנא עמיה ועאן רעייתיה: עולו בתרעוי באודותא דרתוי בתושבחתא אודון קדמוי בריכו שמיה: ארום טב יי לעלמי טוביה ועד דר ודר הימנותיה:

על יד דוד תושבחתא אין חסדא את גמיל עמי אין דינא את עבד עמי על כולא אשבח קדמך יי אזמר: אמר אלהא אשכלינך באורח שלים אימתי תיעול לוותי אמר דוד אתהלך בשלמיות לבבי בגו בית אולפני: לא אשוי ללבי מלתא דרשיעא עברי בישין ושטין מן פיקודיא סנתי לא ידבקון בי: ליבא עוסקנא יעדי מיני יצרא בישא לא אדע: דמישתעי לישן תליתאי על חבריה יתיה אמגר ויליקי ב בצירעתא דאזיל בגסות עיינין עימיה לא אדור בעלמא: עיני בקשיטי ארעא למיתב במחיצת צדיקי דאזל באורחא שלים הוא יקום עם שמשי: לא יתיב במצע בית מוקדשי עביד נכילו די ממלל שיקרין לית ליה רשו לאתכוונא קבל עייני: לעלמא דאתי דאסתיל לנהור צפריא אמגר כל רשיעי ארעא לשיצאהון מן ירושלם קרתא דיי כל עבדי שקר:

מי׳ אלהים אמת. דעו כי יי׳ אלהים. ויאמר יי׳ אלהי אבותינו: ולא חד מן ט״ו לו דכתי׳ לא וסימ׳ נמסר בסדר ביום השמיני: ק״א לדוד מזמור ז׳ וסי׳ נמסר בתהלים סי׳ כ״ד: עשו ר׳ ג׳ כתיב ה׳ וא׳ כתיב ו׳ וסי׳ ולא נטשתני לנשק. ואתם חשבתם עלי. עשה סטים שנאתי. עשה צדקה ומשפט. קדמא כתיב ו״ו. ועיין מ״ה דאיתקשינא כהא׳ עניינא בירמיה ט״כן כ״ב וגם במס׳ רבתא בערך עש״ה: לבקרים ד׳ וסימ׳ והזרועם לבקרים. לבקרי אצמית. והוכחתי לבקרים. חדשים לבקרים. וא׳ לבקרים ולרגעים:

רשי

בעמוד ענן ידבר אליהם. אף עם שמואל וזה הוא שנאמר הים בזה הרואה והעננה לותם ותאמרנה ים תראה הענן קמור על פתחו כדא״ו ויש אמר יהיה הענן: שמרו עדותיו וחק נתן למו. וחק אשר נתן למו: אל נושא. עון ישראל היית להם. בשבילם: ונוקם. היית על עלילותם משה ואהרן בשמעו כא המורים שמוא על שלא הדריך בניו בדרך טוב מת בחור: כי קדוש יי׳ אלהינו. על אשר הוא מדקדק עם הצדיקי׳ הוא מקודש בעולם וכן הוא אומר ונקדש ב בכבודי בכבודיי: מזמור לתודה. להודיה לאומרו על זבחי התודה: עבדו את יי׳ בשמחה. וכל כך למה דעו כי יי׳ הוא האלהים כ כשמשלם שכר פעולתכם אבל עובדי ע״ז אין להם לעבוד בשמח׳ שאין משלמין שכר: הוא עשנו ולו. כשלא היינו בעולם. בתודה בהודייה: ועד דור ודור. קיימת אמונתו כל לשון אמת ו ואמונה אמנת הבטחה שמאמין ומבטיח אבטחתו: חסד ומשפט אשיר׳. כשאתה עושה עמי חסד אקלסך ברוך הטוב והמטיב ו וכשאתה עושה בי משפט אני אשיר ברוך דיין האמת בין כך ובין כך לך יי׳ אזמרה: אשכילה אתן לבי על דרך התמים: מתי תבא אלי. הדרך הישרה להתהלך בה ואתהלך בתום לבבי אף בקרב ביתי בהצנע כמו בפרהסי׳: סטים. לשון כי תשטה אשתו לסור מן הדרך דישטו״לתכט בל״: רע לא ארע׳. לא אהב לא לא אכיר בדבר רע: אותו לא אוכל. שיהא חבירי שלא אלמד ממעשיו: לבקרים אצמית. מדי יום יום אכריתמעט מעט רשעי ישראל המתחייבין מיתה:

תמה

מקום הארון כי מקום הדומו קרוב הוא או שב אל השם הנכבד ככתוב בסוף המזמו׳: משה. בעמוד פירשתי: יי׳ אלהינו אתה עניתם. משה ואהרן בנפלם על פניה׳ ודבר הקטרת היית להם כי בעבורם נשאת לישראל: ונוקם על עלילותם. כדבר המרופים והבלועים: רוממו. בבואכם מן המקדש והשתחויה אל הר קדשו בבראה רק בתאוות הלב הוא לשם הנכבד: מזמור לתודה הריעו ליי׳ כל הארץ. כמו ארץ כי תחט׳ ליכי הארץ שם מין כולל כל יושביה: עבדו. מנהג כל עובד להיותו נעצב על כן בשמחה ולא תראו ב בסתר רק ברננה: דעו. הוא אלהי׳ לבדו ושלו אנחנו עמו והמלה כמו כל קרי וכתיב על כן אמר הגאון כי ולו אנחנו הפך ואני ע עמיתני ומלת עמו שבה אל דעו: באו. בבואם בשערים תודה ובחצר תהלה: כי. זאת היא התודה ו והתהלה והברכ׳ שיודו כי טוב יי׳ לעולם חסדו: לדוד מזמור. טעם אשירה שיחבר שיר להגיד החסד והמשפ׳ שהוא עושה לכל עמו כמו ויהי דוד עושה מ משפט וטעם לך יי׳ אזמרה שהמשלתני ו ולמדתני ובחרתני ל לעשו׳ משפטיך בארץ: אשכילה. תמים תאר לדרך כמו ויתן תמים דרכי: מתי תבא אלי. הטעם כי הוא ישכיל תמי׳ בכל רגע להרגיל עצמו ללכ׳ בה עד שלא יגע ללכ׳ וכאילו הדרך תבא אליו מאליה כ כדרך הסכור מרוב הרגילות. ורבי ישמה אמר מתי תבא לי כמו כמו ויבא אלהים אל בלעם שתשרה ברוח הקדש עליו כביתו ב בהתב ורדו מבני אדם דיכיהם וריבם ואיזה פירוש שיהיה הוא הנכון כן פי׳ לי ואיזה פי׳ הוא הנכון ידבר על עת התבודדו והבדלו והנה טעם אתהלך רגילות כמו ויתהלך חנוך: לא. יספר על המחשבת שהוא במצח: עשו. כמו עשות ספרים וסטים עם כלים מגזרת כי תשטה אשתו לא ידבק בי סטות: לבב. איש אשר לבו עקש גם רע איש רע כי איך יאמר כי לא ידע רע זהו הכסיל הכתוב עליהם כי אינם יודעים לעשות רע שהוא בתולדת האדם מנעוריו: מלשני. היו״ד נוסף והוא תאר וטעמו כמלשין: אצמית. במשפטי המלוכה או אצמית רכילותו רק מי שהוא רחב לבב והטעם חכם תאר כמו ורחב לב לא אוכל להצמיתו כי בחכמתו יסתור כפשו ודבריו. ויש אומרים אותו לא אוכל לראותו או לא אוכל שאתו והוא יותר קרוב: עיני. לשבת עמדי. בשבתו על כסא המשפט אפילו לא ישרתני ויעמוד לפני בעת המשפט רק ההולך בדרך תמים: לא. רמיה מרמה הם עושי רצונו ויושבי שלחנו: לבקרים. בכל יום כדרך דינו לבקר משפט. ויש אומרים כי עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי בעבור המלוכה. לא ישב הדיינין ויש אומרים כי לא ישב כדרך היושבים ראשונה כאשר פירשתי:

תמה

תפלה לעני. יש אומרים כי זאת התפלה חברה משכיל כפל בדד אויביו והנכון שהיא הדרך הנבואה על לשון אנשי הגלות והעד כי בנה יי' ציון גם תכתב זאת לדור אחרון
ומלת יעטף כמו העטופים ברעב וטעם ישפוך שישפוך כל מה שיש בלבו: יי'. זאת תחלת התפלה וידוע כי כל תפלה ישמע רק הטעם שיראו בני אדם כי נשמעה תפלתו:
אל. דרך משל כי כן האדם בהסתירו פניו ולא יראה רק ישמע על כן הטה אלי אזנך: כי. דרך משל כאילו ימיו הושמו כעשן כדרך כלו כעשן כלו ומלת כמוקד שתים
נחרו כמו וחרה נחשתה כדרך תמרוס שלא אם בעצמותי כי רוב כעסו על אויביו חמס גופו עד שנחרו עצמיו שהם בתולדת קרות: הוכה. הטעם כדרך יומס השמש לא
וככה היתה חרפ' הצר כשמש שיכה העשב וכם כן שבלבו כי ש סרה ליחת התולדת מ תהלב אשר בה הדבק הנפש עם הבשר ולא יוכל לאכול לחם כי הוא שבע בלא מאכל והטעם כפול כי ה המאכל מחליף שהוא יביא חלקים כנגד מה שיוליך האויר וזה יודע בחכמת המזלות: מקול. מרוב צעקתי כחש בשרי וזה הוא דבקה עצמי לבשרי: דמיתי לקאת. כמוך ובלא כמוך גם הוא בת"ורק הקוף כשאינו סמוך קמוצה. ככוס. כמו את הכוס ואת השלך והנה נפשו משתוממת בתוכו כמו הכוס שהוא דר בחרבו': שקדתי. שקדתי על מקום אחד לבדי ואין אחד ממשפחתי עמי: כצפור. לשון זכר ובתורה נקבה וכלה מלתשה פזורה רק ש שה תמים: כל. התברר טעם המזמור כי כל הרעות שקרהו בעבור כבלו חרפת האויב ומלת מהוללי פעולים שהיו בעיניו מהוללי' הוא המתהולל שבו לאלה ולשבוע הם אכזב אהיה כפלוני: כי אפר. דרך משל כמו הכפישני באפר: ו"ו ושקוי תחת ה"א כי האותיות אהוי מתחלפי': מפני. מודה כי נגבר יד האויב עליו בעבור שזעמתו: כי נשאתני. כדרך השליך משמים ארץ תפארת ישראל: ימי. כאשר השלכתני קצרו ימי והלכו ב במהרה ונטוי תואר כמו עצום שהצל תיד יטה: ואתה. הטעם שאת' בלא שנוי על כן מלת תשב כי כל תנוע' שנוי הוא וככה כסאך שהוא בשמים והטעם הולי תעמידני

ק"כ שיחו ב' וסימ' את האיש ואת . תפלה לעני כי יעטף: הבה ג' וסימ' בריש פנחס: וייבש ג' ב' מל' וא' חס'
וסימ' וייבש ונחל . ותך את הקיקיון וייבש . וחד חס' ויבש לבי: בודד ג' בקריא' ומל' וסימ' ואין בודד
במועדיו' פרא בודד לו . כצפור בודד על גג: ותשליכני ב' חד ר"פ וחד סוף פסוק וסימ' מפני זעמך וקצפך

קב

תפלה לעני כי־
ר' ב' יעטף ולפני יהוה ישפך שיחו: יהוה
שמעה תפלתי ושועתי אליך תבוא:
אל־תסתר פניך ממני ביום צר לי
הטה־אלי אזנך ביום אקרא מהר
ל' ענני: כי־כלו בעשן ימי ועצמותי
ל' ל' נ' ול' חל' נ' וחד חס כמוקד נחרו: הוכה־כעשב ויבש
לבי כי־שכחתי מאכל לחמי: מקול
ב וא' ודמיתי אנחתי דבקה עצמי לבשרי: דמיתי
לקאת מדבר הייתי ככוס חרבות:
ג' ומל' שקדתי ואהיה כצפור בודד על־גג:
ז' חס' כל־היום חרפוני אויבי מהוללי בי
ב' נשבעו: כי־אפר כלחם אכלתי
לית ושקוי ושקוי בבכי מסכתי: מפני־זעמך
ב' א' ר"פ וא' סף וקצפך כי נשאתני ותשליכני:
ימי כצל נטוי ואני כעשב איבש:
ואתה יהוה לעולם תשב וזכרך לדר
יו"ד פ' בסיפ' ודר: אתה תקום תרחם ציון כי־
ל' עת לחננה כי־בא מועד: כי־רצו
עבדיך את־אבניה ואת־עפרה
ת"רין יחננו: וייראו גוים את־שם יהוה
ו' וכל־מלכי הארץ את־כבודך: כי־
א' בנה יהוה ציון נראה בכבודו:
ל' ח' פנה אל־תפלת הערער ולא־בזה
את־תפלתם: תכתב זאת לדור
ל' אחרון ועם נברא יהלל־יה: כי־
השקיף ממרום קדשו יהוה משמים
ב' תנא' לכניך ב' בגדול זרעך אל־ארץ הביט: לשמע אנקת
אסיר לפתח בני תמותה:

צלותא על מסכינא ארום מישתלהי
וקדם יי' ימר צלותיה: יי' קבל
צלותי ופגינותי לקדמך תיעול:
לא תסליק שכינתך מיני ביום
עקתי אצלי לותי אודנך ביומא
דאקרי סרהיב עני יתי: ארום
אישתיציאו היך תננא יומי ואיברי
היך תפיא חררן: לקא היך
עסבא ליבי ארום איתנשיתי א
אורית אולפני: מן קל תנחתי
אידבק גרמי לבסרי: אידמית
לקקתא דמדבר הוית היך קיפופא
די בארעא נגובתא: שקדית כל
ליליא והויתי היך ציפר דפרח
ונייד בלחודיה על איגרא: כל
יומא יחכדון לי בעלי דבבי מתלעבי
במימרי קיימו סגן: ארום אפרא
היך מזונא סעדית ושקיותי ב
בבכותא מזגית: מן קדם רוגזך
וקיצפך ארום נטלתני וטלקתני:
יומי היך טולא דיצלי ואנא היך
עסבא איבש: ואת יי' מדורך
לעלם בשמיא מתיב ודכרנך לדר
ודר: את תקום תרחם ציון
ארום עידן למיחוס עלה ארום
אתא זימנא: ארום רעו עבדך
ית אבנהא וית עפרהא יחסון:
וידחלון עממיא ית שמא דיי' וכל
מלכיא דארעא ית יקרך: ארום
איתבני במימרא דיי' קרתא דציון
אתגלי ביקרא: אתפני לות
צלותיה דמצתדייאן ולא בסר ית
צלותיהון: תתכתיב צלותא דא
לדר בתראי ועמא דעתיד ל
לאיתבראה ישבחיה: ארום
אודיק משמי מרומא דקודשיה יי' מן שמיא לארעא אסתכל: למשמע אניקותא
דאסיריא למשרי בניא דמסירין למיתותא:

רשי

תפלה לעני. ישראל שהם עם עני: כי יעטף. בהתעטף נפשם בקרם: נחרו. הנו"ן משמשת כמו נעשו נקשו נקשו והוא לשון יובש כמו ועצמי חרה מני חורב כחר תנור: לקאת. שם עוף הוא: כבוס חרבות. שם עוף כמו את הכוס ואת השלך ואת הינשוף. חרבות מדברו דמיתי לקאת מדבר כך אנו נדודים מ ממקומינו ללכת בגולה: שקדתי. התבוננתי בעצמי והנני כצפור שבודד על גג יושב לבדו באין זוג בודד יושב בדד: מהוללי. המתלוצצים בי לשון הוללות: בי נשבעו. ראו ברעתי ונשבעים ברעתם בי ואומרין אם לא יארע בי כמו שאירע לישראל כה יעשה לי כמו לישראל: בבכי מסכתי. בדמעה מזגתי: כי נשאתני. תחילה והגבהתני ועת' השלכתני משמים ארץ ואם לא נשאתני תחילה לא היתה חרפתי רבה על כך: כצל נטוי. לעת ערב כשהצללים נוטים וכשחשיכה אין נכרים אלא כלים והולכים: ואתה. אשר לעולם תשב ושבעת לנו בך כשם שאתה קיים יש עליך לקיימנו לפיכ' אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי כך הבטחת כי יראה כי אזלת יד והרי אזלת יד: כי רצו. אהבו אף את אבניה ואת עפר' ומדרש אגדה כשיכ' יכוניה וגלותו נשאו עמה' מאבני ירושלם ועפרה לבנות להם שם בבבל בית הכנסת: ויראו גוים. את שמך כשתושיע את עמך: הערער. הנומך כמו זעקת שבר יעוררו ד"א ערער הרוס ונשחת כמו ערו ערו: תכתב זאת. כך יאמרו רואי הישועה תכתב הישועה הזאת לספר אות' לדור אחרון: ועם נברא. שנעשה בריה חדשה לצאת מעבדות ל לחירות מאופל לאור גדול: אל ארץ הביט. לראות בצוקי עמו: תמותה. חולה למו' אמורי"ר דא בלעז:

עכה

כי נשאתני . ותשליכני מצולה בלבב ימים ונהר יסובבני: אתה י"ו ר"פ בספרא וסימ' אתה יי' תשמרם תצרנו מן הדור . לא תכלא רחמיך ממני . אתה ידך גוים הורשת . מלכי אלהים . אתה סתר לי מצר תצרני . אתה ידעת חרפתי . אתה פוררת בעזך . אתה רצצת ראשי לויתן . אתה הצבת כל גבולות ארץ . אתה נורא אתה . אתה בקעת מעין ונחל . אתה האל עושה פלא . אתה מושל בגאות הים . אתה דכאת כחלל רהב . אתה תקום תרחם ציון . אתה צוית פקודיך . וא' באיכה אתה יי' לעולם תשב:

תנ"ה מ"לה שהיא נורכסאך במקום זכרך

רוח טובה מאתך ולא יתמו מהרה: אתה. כאשר הזכיר כסאו בשמים הזכיר כסאו בארץ במקום ציון כדרך מקום מקדשינו כן הבטחתנו שתעמוד ציון לעולם במכון כבודך שם ואמר תקום כנגד תשב כי זה יהיה אחר קומו להלחם עם אויביו: לחננה. שם הפועל ובא הסגול שהוא פתח קטן תחת גדול כמו פן אכלך גם שניהם קלים בלי דגש: כי. כל רצון עבדיך לראות אבניה וכאילו יחוננו עפרה לבקשו ורבי משה אמר כי רצו כמו אז תרצה הארץ ויחוננו לבנותה בבוא מועד כדרך חננו אותם: ויראו. שם יי'. ויראו ימשך השם עמו והטעם שיראו הגוים ומלכיהם את שם כבודך: כי. הזכיר טעם ייראו עת שיראה הכבוד בציון: פנה. הזכיר כי בנין ציון יהיה בעבור תפלת ישראל בגלות שהם דומים כערער בערבה והאומר כי ישראל נקראו ערער בעבור ערו ערו אינני נכון כי האומרים ערו ערו הם האדומים לבבליים כאשר אפרש במקומו: תכתב. זה הפסוק לאות כי זאת דרך נבואה לאחד המשוררים וטעם ועם נברא כי יהיה נברא בשוב השם שבות ציון: כי. כדרך ראה ראיתי את עני עמי: לשמוע. כדרך וישמע אלהים את נאקתם ובעבור אסיר אמר לפתח ובני תמותה שהם מוכנים לטבח ולמות כמו תקומה תרומה:

לספר

לספר. הנה זאת עת הישועה: בהקבץ. כדרך ולעבדו שכם אחד: ענה. זה המשורר ידבר על לשון חסידים בגלות בארץ מרחקים בבא עת הישועה שימותו בדרך קודם
שיגיעו אל ירושלם וידוע כי עינוי הדרך יקצר ימי האדם: אומר. זה יאמר כל אחד מן החסידים הרחוקים הבחורים כי ידוע כי הגוף שהוא מן העפר הוא כלי לנשמה
העליונה שהוא משמי השמים ובהפרדה מעל הגוף תשוב למקומה וכן כתוב והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה וזה טעם אל תעלני וטעם בדור דורים אולי יעירה עליו
רוח ממרום לעזרהו עד שלא ימות בחצי ימיו אולי יראה בטוב: לפנים. טעם שנותיך לשלמי עד רק אין כח בלשון רק לדבר כדרך בני אדם. וטעם לפנים כי אתה קדמון
לפני הארץ שיסדתה
והטעם שהוא מוכן
לשמי השמים בראיות
גמורות: ומעשה ידיך
שמים. שהוא הקו
הרוחב: המה. אמרו
חכמי שקול הדעת כי
משפט שמים וחוקותם
יסורו והשם יחדש ש
שמים חדשים וארץ
חדשה והם בריכים
לפרש דברי ירמיהו
שכתב אם ימושו ה
החוקים האלה ודברי
דוד ויעמידם לעד ל
לעולם חק נתן ולא
יעבור ור' יהודה בן דוד
המדקדק הראשון ש
שהיה בארץ מערב
אמר כי הכללי' שמורי'
לעד לעולם והפרטים
יאבדו והנכון כי זאת
הארץ היא היבשה ו
ומעשה ידיך שמי הוא
הרקיע והם עומדים
בכללם ואובדים ב
בפרטיהם על כן אמר
המה יאבדו כי הפרטי'
אובדי' והכללי' שמורים
וזה שיאמר כי שמים
כעשן נמלחו והארץ
כבגד תבלה על ה
הפרטים אמ' היוצאים
מן הכלל כי הם ת
משתנים ואובדים רק
הכללים שהם החוקים
העמידם חק ולא יעבר
והארץ לעולם עומדת
ואתה. הוא באמת
ואין זולתך: ושנותיך
לא יתמו. אין להם
תכלית וקץ: בני.
כדרך וחסד יי' מעולם
ועד עולם על יראיו
וצדקתו לבני בנים:
לדוד ברכי נפשי את
יי'. היא הנשמה
העליונה וכל קרבי
יקרא הגוף שהוא ה
הבשר ומלת ברכי
מפרידות אחרת וכן הוא ברכי נפשי את יי' וברכי כל קרבי את שם קדשו והנה הזכיר שם העצם שהוא הכבוד עם הנפש שהיא הכבוד כי הנשמה הוא כבוד הגוף כי אין
הגוף נחשב למאומה רק בעבור הנשמה על כן הזכיר בגלוי שם העצם עם הנפש והשם עם הגוף כי כן כתו' וכל קרבי שהם מן הגוף את שם קדשו ולא הזכיר עם הקרבים
שם העצם נגלוי רק בהעלם: ברכי. הזכיר הראשון שהיא חייבת לברכו בעבור כבודו והשני בעבור שהטיב לו כאשר הזכיר אל תשכחי כל גמוליו שגמלך או הזכיר פעמי'
זמן אחר זמן ורגע אחר רגע: הסולח. הטעם כי בעבור עונו היה בן מות והשם הוכיחו בתחלואים ליסרו לטוב להכחש על עונו ויפדהו משחת וזה מפורש בדברי אליהוא.
ויוד עוניכי כיוד ותחלואיכי נוסף דרך צחות: הגואל. כמה פעמים היה מוכן למות וחשב בחליו שימות וטעם המעטרכי שנהלו בחליו לאט בחסד וברחמים: המשביע.
הטעם כי הרופא הוא השם לבדו והוא המשביע לא על דעת אדם רופא שיאכל כך ולא יאכל כך וטעם המשביע כי משפט החולה לזהם חייתו לחם ופי' עדיך פיך כמו
עריו לבלוס ולפי דעתי כאשר הנפש כבוד לגוף כן היא כמו עדי והנה הטעם המשביע בטוב נפשך כנגד תשבע נפשי. וטעם תתחדש כנשר נעוריכי אמר רבי משה כי
הוא חסר יוד כדרך ותעטי הרשעת ותוכל ויש אומרים כי הנשר כל מה שיגדל ויבוא בימים תגדל עצמתו וכן הוא תתחדש בה עצמות הנעורים כנשר ויתכן היות מלת
נעורים כמו נשים ובא תתחדש כדרך בנות צעדה עלי שור והזכיר נעורים בחליו כמו ישוב לימי עלומיו: עשה. זאת היא הברכה שידע באמונת הלב כי השם עושה
צדקות הוא וצדיק בכל דרכיו וטעם זה בעבור שהזכיר התחלואים הזכיר השם בצדק ואמונה עמו והנה הזכיר כי יעשה דין צדק אם יעות האדם דרך ישר והוכח במכאוב
וזה הוא מי שהוא חייב לבוראו וכן בראוים לבראים כמו הם יעשה משפט על כן ומשפטים לכל עשוקים: יודיע. עתיד תחת עבר כדרך יעשו עגל בחורב והדרכים הם
הנזכרים בפסוק ויעבור יי' על פניו: לבני ישראל עלילותיו. ביד משה: רחום. הזכיר מהשלש עשרה מדות מה שצריך לו על דבר תחלואיו כאשר עשה משה בעת תפלתו כי
לא הזכיר רחום וחנון ולא יי' נוצר חסד לאלפים וכבר פירשתי הטעם במקומו ודוד הזכיר רחום וחנון ארך אפים ורב חסד והזכיר נוצר חסד לאלפים וזהו וחסד יי' מעולם
ועד עולם על יראיו והזכיר נושא עון ופשע וחטאה וזהו לא כחטאינו ולא כעונותינו הרחיק ממנו את פשעינו וטעם רחום שיתכן עלילות לשמור עברו טרם בוא הרעה
עליו חנון להושיעו בצעקו אליו וארך אפים להאריך לו ורב חסד שלא יפסיק חסדו: לא. יריב. עם החוטאים ולא יטור לשנים כי נוטר הוא לאויביו: לא. שתף
דוד עמו אחרים כי עם הכל יעשה חסד והנה כעונותינו כנגד הסולח לכל עונכי: כי. אין גובה למראה העינים יותר מגובה שמים ומזרח רחוק ממערב כפל הגובה
והנה טעם חסדו פי' רב חסד: כרחוק

וכלם ג' וסימ' מן הסלע וכלם נבקעו. וכלם כבגד יבלו. וכלם בשמות: קג לדוד ז' בטע' בסי' וסימני' לדוד שפטני יי'. יי' אורי וישעי. ריבה יי' את יריבי לחם. אל תתחר במרעים. לדור ברכי נפשי. לדוד אודך בכל לבי. לדוד ברוך יי' צורי: בטוב ט' דגשי' וסימ' נמסר בישעיה סימן ז': צדקות ד' וסימ' הולך צדקות ודובר משרים. אך ביי' לי לאמר. כי צדיק יי' צדקות אהב. עשה צדקות יי':

לְסַפֵּר בְּצִיּוֹן שֵׁם יְהוָה וּתְהִלָּתוֹ
בִּירוּשָׁלִָם׃ בְּהִקָּבֵץ עַמִּים יַחְדָּו
וּמַמְלָכוֹת לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה׃ עִנָּה
בַדֶּרֶךְ כֹּחוֹ קִצַּר יָמָי׃ אֹמַר אֵלִי אַל־
תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמָי בְּדוֹר דּוֹרִים ש
שְׁנוֹתֶיךָ׃ לְפָנִים הָאָרֶץ יָסַדְתָּ
וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ שָׁמָיִם׃ הֵמָּה יֹאבֵדוּ
וְאַתָּה תַעֲמֹד וְכֻלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ כַּלְּבוּשׁ
תַּחֲלִיפֵם וְיַחֲלֹפוּ׃ וְאַתָּה הוּא
וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמּוּ׃ בְּנֵי־עֲבָדֶיךָ
יִשְׁכּוֹנוּ וְזַרְעָם לְפָנֶיךָ יִכּוֹן׃

ק ג לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־
יְהוָה וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ׃
בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְאַל־תִּשְׁכְּחִי
כָּל־גְּמוּלָיו׃ הַסֹּלֵחַ לְכָל־עֲוֺנֵכִי
הָרֹפֵא לְכָל־תַּחֲלוּאָיְכִי׃ הַגּוֹאֵל
מִשַּׁחַת חַיָּיְכִי הַמְעַטְּרֵכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים׃
הַמַּשְׂבִּיעַ בַּטּוֹב עֶדְיֵךְ תִּתְחַדֵּשׁ
כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי׃ עֹשֵׂה צְדָקוֹת יְהוָה
וּמִשְׁפָּטִים לְכָל־עֲשׁוּקִים׃ יוֹדִיעַ
דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל ע
עֲלִילוֹתָיו׃ רַחוּם וְחַנּוּן יְהוָה אֶרֶךְ
אַפַּיִם וְרַב־חָסֶד׃ לֹא־לָנֶצַח יָרִיב
וְלֹא לְעוֹלָם יִטּוֹר׃ לֹא כַחֲטָאֵינוּ
עָשָׂה לָנוּ וְלֹא כַעֲוֺנֹתֵינוּ גָּמַל עָלֵינוּ׃
כִּי כִגְבֹהַּ שָׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ גָּבַר
חַסְדּוֹ עַל־יְרֵאָיו׃

לְמִשְׁתָּעֵי בְצִיּוֹן שְׁמָא דַיְיָ ות
וְתוּשְׁבַּחְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם׃ בְּאִתְכַּנְשׁוּת
עַמִּין כַּחֲדָא וּמַלְכְּוָותָא לְמִפְלַח
קֳדָם יְיָ׃ אִיתְּחָנִיף מִן טוֹרַח
דְאוֹרַח גָלוּתָא חֵילִי אִתְקַצְּרִין יוֹמַי
׃ אֵימַר קֳדָם אֱלָהִי לָא תְסַלְּקִינַנִי
מִן עַלְמָא בְּפַלְגוּת יוֹמַי אַתְּ יָתֵיב
לְעַלְמָא דְאָתֵי מְטוּל דִּי בְדָרֵי דָרַיָּא
שְׁנָתָךְ׃ מִן שֵׁירוּיָא דְאִתְבְּרֵי כָּל
בִּירְיָיתָא אַרְעָא יְסַדְתָּא וְעוּבָדֵי
יְדָךְ שְׁמַיָּא׃ הִינוּן יְהוֹבְדוּן וְאַתְּ
תְּקוּם וְכוּלְּהוֹן הֵיךְ לְבוּשָׁא ית
יִתְבַּלְיָין הֵיךְ כְּאִיצְטְלֵי תַחֲלִיפִינוּן
וְיִתְחַלְּפָן׃ וְאַתְּ הוּא דִי בְרֵיתִינוּן
וּשְׁנָתָךְ לָא מִשְׁתַּלְמָן׃ בְּנֵי עַבְדָךְ
יִשְׁרוּן בְּאַרְעָא וְזַרְעִיתְהוֹן קֳדָמָךְ
יִתְּקְנוּן׃ עַל יַד דָוִד אִתְאֲמַר
בִּנְבוּאָה בְּרִיכִי נַפְשִׁי יָת שְׁמָא דַיְיָ
וְכָל בְּנֵי גַוֵּוי יָת שְׁמָא דְקוּדְשֵׁיהּ׃
בְּרִיכִי נַפְשִׁי יָת שְׁמָא דַיְיָ וְלָא
תִתְנַשִׁי יָת כָּל חִיכוּלוֹי דְעָבַד לָא
לְאֵימַךְ הַדַיְין בְּאָתַר בְּיוֹנְתָא׃
דְשָׁבִיק לְכָל עֲוָיָיכִי דְסָאֵי לְכָל
מַרְעָיָיכִי׃ דְפָרִיק מִגֵיהִנָם חַיָּיכִי
דְאַכְלִיל יָתָיְכִי חִסְדָא וְרַחְמֵי׃
דְמַסְבַּע בְּטוּבָא יוֹמֵי סִיבְוּתָיְכִי
וּלְעַלְמָא דְאָתֵי תִּחְדַּת הֵיךְ נִשְׁרָא
דְכוּלָאָה טַלְיוּתָיְכִי׃ עָבֵיד צִידְקָתָא
יְיָ וְדִינִין לְכָל טְלוּמִין׃ גַלֵּי אוֹרְחָתֵיהּ
לְמֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹבָדוֹי׃
רַחֲמָנָא וְחַנָּנָא יְיָ מַרְחִיק רְגַז וּמַסְגֵי
לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט׃ לָא לְעַלְמִין
יִנְצֵי וְלָא לְעָלַם יִנְטוֹר דְּבָבוּ׃ לָא כְחוֹבָנָא עֲבַד לָנָא וְלָא כַעֲוָיָתָנָא שַׁלֵּים לָנָא׃ אֲרוּם
הֵיךְ גְּבִיהִין שְׁמַיָּא מֵעִילוֹי אַרְעָא הַכְדֵין גְּבַר טוּבֵיהּ עַל דַחֲלוֹי׃

רשי

ענה בדרך כחי. חוזר לקבלו הראשון כי נשאתני ותשליכני ימי כצל נטוי: ענה בדרך. אויבי כחי: אומר. לאל: אלי. אתה: אל תעלני בחצי ימי. אל תסלק אותנו להשמידנו מן ה האדמה ביד אויבינו בחצי ימינו ומה הם ימינו כל ימות דור דורי' שנותיך הבטחת לקיימנו לפניך כמו שאמור בסוף המזמור ושנותיך לא יתמו וזרע עבדיך לפניך יכון: לפנים. מתחילה: כלבוש תחליפם. כאדם ההופך לבושו לפושטו: ואתה הוא. ואתה הוא העומד וקיים: ברכי נפשי. חמשה ברכי נפשי יש כאן כנגד חמשה עולמות ש שהאדם דר בהם כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכו' גר במעי אמו יונק משדי אמו וכן כלם: תתחדש כנשר נעוריכי. כנשר הזה שמחדש כנפיו ונוצה משנה לשנה ויש מדרש אגדה על מין נשר שכשמזקין חוזר לנערותו: יודיע דרכיו. מודיע דרכיו למשה: זכור

כרחוק · טעם הרחיק כמה פעמים עשה כן בטובו אלינו : כרחם · פי׳ רחום וחנון יי׳ וטעם על יראיו כמו ורחמתי את אשר ארחם : כי · יצרינו · תולדתינו וזה כולל לכל אשר הזכיר כי הוא נושא עון ופשע וחטאה ותחסר מלת לפניו וכן הוא זכור הוא לפניו · וטעם כי עפר אנחנו כי העצמות הם מוסדות הגוף והם קרות ויבשות כתכונת העפר : אנוש · ועוד כי ימי אדם מעטים וידמה זמן הילדות לציץ : כי · רוח תעבור בציץ ותיבשנו וכאילו לא היה וככה האדם וטעם לא יכירנו כי המקומות יפרישו בין הפרטים כי אין גוף בלי מקום ולא יעכב שנים מקומות : וחסד · זהו שכר הצדיקים שהוא לנצח והזכיר בתורה לאוהביו שסם במעלה הגבוהה ואחר כן לשומרי מצותיו מיראה וככה פי׳ פה ליראיו והם שומרי בריתו רק זוכרי פיקודיו הם האוהבים כי לעולם פיקודיו לפניהם ובלבם לא ישכחו רגע אחד : יי׳ · הטע׳ בעבור שהזכיר שחסד השם על יראיו מעולם ועד עולם בלי הפסק נתן ראיה לדבריו כי נכון הוא כי השם בלי שינוי וכסאו נכון בשמים שהם עומדי׳ ומלכותו בכל משלה בעליונים ובשפלים : ברכו · ובעבור שהזכיר השמים הזכיר הדרים בו והם המלאכים שאינם גוף כי על ידם תבא׳ הגזרו׳ מהשמים כדבר סנחריב ומשה אמ׳ וישלח מלאך פניו ויושיעם ומלאך פניו הושיעם : גבורי כח · כי אין יכולת בגברא לעמוד מפניהם והמלאך שבא אל יעקב מצווה היה וטעם לשמוע בקול דברו כי אינם כבני אדם שיקוו מהשם שכר בעשותם דברו רק זה הוא שכרם ותענוגם ותפארתם לשמוע בקול דברו : ברכו · צבאיו · הם צבא השמים העליונים ומשרתיו הם השבעה שהם בשבעה מעונות : ברכו · כל מעשיו · הם המתכו׳ והצמחים וכל החיים כי הוא המושל בכם ואחר כן השלים כאשר החל ברכי נפשי את יי׳ : ברכי נפשי את יי׳ · בדרך הקבלה גם זה המזמור לדוד כי תחלתו וסופו שוה כראשון ובמזמור הזה יספר מעשה בראשית והחל מהאור כי הוא ההוה בתחלה ואחר השמים והארץ והדשאים והמאורות ודגי הים וחית השדה האדם והברכה מתברך הנפש סוד הוא שתודה ותאמר לשם כי הוא גדול מאד על דרך ומרומם על כל ברכה ותהלה · וטעם הוד והדר לבשת רוב ההוד וההדר ילאו עיני הנשמה החכמה לראות כבודך כאשר ימנע המלבוש לראות עצם הלובש יעטה · הזכיר כי הנראה מתלבושו הוא האור והוא עוטה אותו כשלמה על דרך כבגד יעטה וזה האור הוא הנזכר במעשה בראשית הנברא ביום הראשון : נוטה שמים כיריעה · ביום השני כדרך ויתמתח כאהל לשבת : המקרה · כמו המה קרוהו : עליותיו · הם העבים והם בכדור הכבריר · וטעם רכובו לרוכב · וטעם המהלך בעבור הגזרות היורדות בהם וישלחם אל המקומות · וטעם כנפי רוח במרוצה : עושה · רוחות · הם מלאכיו כדרך ורוח סערה עושה דברו · ומשרתיו האבן הסורפת שריפה ממית והאש היורד מהשמים הברקים : יסד · הזכיר הרקיע והעבים והרוח ועתה הזכיר הארץ וטעם יסד כי היא מוצק בשמי השמים ומכוכה כפי תולדתה בכח השם על כן לא תמוט כי אין לה תנועה כי היא כולה קטנה כנגד השמים כנקודה בעגולה : תהום · עתה הזכיר הים תהום המקום העמוק בים כי בהראות היבשה היא מקוה המים וטעם על הרים יעמדו מים זה הדבר ידוע ונראה בלב כי ים מימי הים על הרים גבוהים גם על חומות שהיו בגויים · וטעם כלבוש כסיתו כי התהום הוא עומק הארץ והוא מכוסה במים כי חצי הארץ היא מגולה וההופך דברי אלהים חיים על מים עמדו הרים תהפוכות בלבו : מגערתך · ספר גלי הים כבא עליהם רוח סערה גם הרעם יעשה מעשה גדול בים : יעלו הרים · וטעם אל מקום הוא שהזכיר אחריו :

נגול

כל ספרא מבני בר מן י״א כמנו וסימ׳ ננתקה את מוסרתימו ונשליכה ממנו · עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל · יראי יי׳ הללוהו כל זרע יעקב · כי לא בזה ולא שקץ ענות עני · יראו מיי׳ כל הארץ · כל עצמותי תאמרנה יי׳ מי כמוך · כי לא אויב יחרפני ואשא · אך לאלהים דומיה נפשי · אך אל אלהים דומי נפשי · ויאהב קללה ותבואהו :

רשי

זכור כי עפר אנחנו · זכור הוא ולא שכח שאנחנו עפר ויודע שאנוש כחציר ימיו וגו׳ : רוח עברה בו · אם עברה חולי של מיתה : תשלה · מושלת : ברכו יי׳ כל מעשיו · אשר הם בכל מקומות שממשלתו שם : עוטה אור · בקריע כשלמה : עושה מלאכיו רוחות · עושה את הרוחות שלוחיו : תהום כלבוש כסיתו · וזהו דוגמת האמור במקום אחר בשומי ענן לבושו וגו׳ תהום הוא הים : על הרים יעמדו · מי אוקיינוס גבוה מכל העולם שעמד על ההרים וכן הוא אומר הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ אין שפיכה אלא מלמעלה למטה : מן גערתך ינוסון · כשאמרת יקוו המים ומאותו הקול יחפזון ונקוו אל מקום אשר יסדת להם :

נגול

כְּרְחֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת־פְּשָׁעֵינוּ : כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים רִחַם יְהוָה עַל־יְרֵאָיו : כִּי־הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי־עָפָר אֲנָחְנוּ : אֱנוֹשׁ כֶּחָצִיר יָמָיו כְּצִיץ הַשָּׂדֶה כֵּן יָצִיץ : כִּי רוּחַ עָבְרָה־בּוֹ וְאֵינֶנּוּ וְלֹא־יַכִּירֶנּוּ עוֹד מְקוֹמוֹ : וְחֶסֶד יְהוָה מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם עַל־יְרֵאָיו וְצִדְקָתוֹ לִבְנֵי בָנִים : לְשֹׁמְרֵי בְרִיתוֹ וּלְזֹכְרֵי פִקֻּדָיו לַעֲשׂוֹתָם : יְהוָה בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה : בָּרְכוּ יְהוָה מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ : בָּרְכוּ יְהוָה כָּל־צְבָאָיו מְשָׁרְתָיו עֹשֵׂי רְצוֹנוֹ : בָּרְכוּ יְהוָה כָּל־מַעֲשָׂיו בְּכָל־מְקֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה :

ק ד

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה יְהוָה אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ : עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה : הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׂם־עָבִים רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ : עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט : יָסַד־אֶרֶץ עַל־מְכוֹנֶיהָ בַּל־תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד : תְּהוֹם כַּלְּבוּשׁ כִּסִּיתוֹ עַל־הָרִים יַעַמְדוּ־מָיִם : מִן־גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן־קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן : יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל־מְקוֹם זֶה יָסַדְתָּ לָהֶם :

הֵיךְ דְּרָחִיק מַדִּינְחָא מִן מַעַרְבָא הַכְדֵין אַרְחִיק מִינָנָא יַת סוּרְחָנָנָא : הֵיךְ דִּי רָחִים אַבָּא עַל בְּנַיָּא הַכְדֵין רָחִים יְיָ עַל דַּחֲלוֹי : אֲרוּם הוּא יְדַע יִצְרָנָא בִּישָׁא דְּמַחְטֵי יָתָנָא דְּכִיר קֳדָמוֹי אֲרוּם מִן עַפְרָא אֲנַחְנָא : בַּר נַשׁ הֵיךְ עִסְבָּא יוֹמֵיהּ הֵיךְ נִיצָּא דְחַקְלָא הַכְדֵין נָיֵץ : אֲרוּם זַעֲפָא תְּבַת בֵּיהּ וְלֵיתוֹי וְלָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵיהּ תּוּב אַתְרֵיהּ : וְחִסְדָּא דַּיְיָ מִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא דַּאֲתֵי עַל דַּחֲלוֹי וְצִדְקָתֵיהּ לִבְנֵי בְנִין : לְנַטְרֵי קְיָימֵיהּ וּלְדַכְרֵי פִּיקוּדוֹי לְמֶעְבַּדְהוֹן : יְיָ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא אַתְקִין כּוּרְסֵיהּ וּמַלְכוּתֵיהּ בְּכוֹלָא שַׁלְטָא : בְּרִיכוּ שְׁמָא דַּיְיָ מַלְאָכוֹי דְּמִתְגַּבְּרִין בְּחֵילָא עָבְדֵי מֵילוֹלֵיהּ לְמִשְׁמַע קַל מֵילוֹלֵיהּ : בְּרִיכוּ שְׁמָא דַּיְיָ כָּל חֵילוֹי כְּשׁוּמְשָׁנוֹי דְּעָבְדֵי רְעוּתֵיהּ : בְּרִיכוּ שְׁמָא דַּיְיָ כָּל עוֹבָדוֹי בְּכָל אֲתַר שׁוּלְטָנֵיהּ בְּרִיכִי נַפְשָׁא יַת שְׁמָא דַּיְיָ : בְּרִיכִי נַפְשִׁי יַת שְׁמָא דַּיְיָ אֱלָהִי אִתְגַּדַּלְתְּ לַחֲדָא שִׁבְחָא וְשִׁבְהוֹרָא אַלְבִּישְׁתְּ : דְּמִתְעַטֵּף נְהוֹרָא הֵיךְ סְדִינָא דִּמְתַח שְׁמַיָּא הֵיךְ יְרִיעֲתָא : דְּטַלִּיל הֵיךְ בִּינְיָנָא דְּכַשּׁוֹרֵי בְּמַיָּא אַכְדְּרוֹי דְּשַׁוֵּי עַל עֲנָנִין קַלִּילִין הֵיךְ כַּנְפֵי נִשְׁרָא : דַּעֲבַד אִזְגַּדּוֹי כְּרַהֲוָבִין הֵיךְ רוּחָא שַׁמָּשׁוֹי תַּקִּיפִין דִּי בְּאֶשָּׁא מְצַלְהֲבָא : דִּי מִיכַד אַרְעָא עַל בְּסִיסָהּ דְּלָא תְּזוּעַ לְעָלְמֵי עָלְמִין : תְּהוֹמָא כַּד בִּלְבוּשָׁא חֲפִיתָהּ וּמַבּוּעִין עַל טוּרַיָּא וְקָיְימִין מַיָּא : מִן מְזוֹפִיתָךְ יְעָרְקוּן לְמֵיגַד מִן קַל אַכְלָיְיתָךְ יִתְבַּהֲלוּן לְמִשְׁפַּךְ : יִסְּלְקוּן מִן תְּהוֹמָא לְטוּרַיָּא וְנַחְתִּין בְּבִקְעָתָא לְאַתַר דְּנַן דִּיסַּדְתָּא לְהוֹן :

ברחוק מזרח ממערב : עושי י״ו כת׳ יוד וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל : ברכו י״י ח׳ וסימ׳ נמסר בשפטים ריש סימן ה׳ : ק״ד נוטה הנוטה ה׳ מל׳ וסימ׳ הנוטה כדוק שמים · ותשכח יי׳ עשך · ובני נוטה ידי על פלשתים · נוטה שמים כיריעה : עולם ועד ו׳ וסימ׳ יי׳ מלך עולם ועד · כסאך אלהים עולם ועד · ואני כזית רענן · חיים שאל ממך · כי זה אלהים אלהינו · יסד ארץ על מכוניה :

גבול. הזכיר גבול ישובון לאות כי בתחלה היתה הארץ מכוסה במים ובחפץ השם דחק הרוח ל המים ונראתה היבשה אחר שנבראה האור שהיה עיקר כאשר פירשתי במעשה בראשית: המשלח. אחר שהזכיר הים וידוע כי האיד יעלה מהים והוא סבת הגשם וכן כתוב הקורא למי הים ועמי המטר יהיו המעיינים ומהם הנחלים: ישקו. המעיינים והנחלים והזכיר פראים דרך משל במדבר קדם ותחסר מלת בהם: ישברו פראים צמאם עליהם. בעבור המעיינים: ישכן. כל עוף כי מקום שיהא אין חי בו: עפאים. יש אומרים ענפים והנכון בעיני כמו עלים ועפיה שפיר: יתנו קול. כמו נותן: משקה. הגשם שימטירו העבים: מפרי מעשיך. הם ההולכים: מצמיח. ועשב. המוכן לעשות ממנו לחם וטעם לעבודת האדם כי כאשר ת תעבד האדמה תוציא צמח כנגד: ויין. הזכיר הלחם והיין כי שניהם חיי האדם ו ובעבור שהזכיר ת מעשה היין הזכיר ת מעשה הלח: להצהיל. לתקן להאיר: ישבעו. לאשר הזכיר דבר הגשם משקה הרים. ישבעו עצי ה' הם הנוטעים פרי ושבעו פעם אחרת ארזי ל לבנון שהם גדולים: אשר. הזכיר כי העצים הגבוהים כמו כוח לעשות: הרים. כמו שהם הרים כוח ליעלים והסלעים כמו מחסה: עשה. מפרשים רבים אמרו כי השם עשה הירח בעבור קביעות מועדי השם ואין זה מטעם המזמור רק יספר ת מעשה בראשית ו והזכיר השמש והירח ולא הכוכבים כי אלה שניהם הם המושלים וטע' להזכירם במקום הזה כי הם סבת ה הגשמים כפי תקופותם ומבט המשרתים ע עליהם וכפי תולדת המזלות שיהיו בהם ופי' עשה ירח למועדים כי אחר התחברו עם השמש מועדים ידועי' בסוף כל חדש יתחדש הירח ולא כן הכוכבי' וכפי תוספת אורו ו וחסרונו יתחדשו דברי' במתכות ובצמחים ו ובחיים וכפי נטות ה השמש בצפון או ב בדרו' יתחדשו שנויים בכל מקומות הישוב. יש אומרים כי השם לבדו ידע מבוא השמש אם איננו נכון כי ידוע הוא מבואו בראיות גמורות רק ספר יש ללבנה שנויים רבים באור ובתנועתיה ודרך אחד לשמש לזרוח ולשקוע ועת שקיעתה אז הוא חשך וזה הוא תשת חשך. ואת חיתו כוכב: הכפירים. הזכיר הגבור שבבהמות: תזרח. יאספון. אחר התפרדם ויבואו: יצא אדם. להפך כי בלילה הוא ישן: מה רבו. כתשמעו רבים או מגזרת על כל רב ביתו וכולם לאות על חכמתך וטעם מלאה הארץ קנינך כי אין בארץ מקו' רק זה. אחר שהזכיר הנבראי' בארץ הזכיר הנבראי' בים וטעם זה הנה הוא ידוע ונראה גדול בארך: ורחב ידים. מקומו רחב: שם. כי בעלי האניות יספרו לנו על חיות גדולו' שראו בתוך הים: לויתן. שם לכל דג גדול כמותו או הוא שם לכל מין ידוע ובו שב אל הים כי כל תרגו' מאכל לנו והוא איננו מאכל: כלם. שב אל חיות הארץ גם הים בעבור שהזכיר כי הלויתן משחק בו כי מאכלו מוכן אמר כי כולם ישברו אל השם או כל אחד בעבור שהוא צריך או שהוא מנהגו: תתן. תפתח ידך. לבדך: תסתיר. הטעם כאשר לא תפתח ידך כאילו שכחתם או איך רואה אותם אז יבהלון: תוסף. כמו תאמר שרך רוחו ונשמתו אליו יאסוף: ואל עפרם ישובון: כי העצמות הם בחיות הארץ וכם: תשלח. חכמי המחקר אומרים כי כל חי אחר מותו יקום וחכמי התושיה אומרים כי הכללים שמורים והפרטים אובדים וטעם יבראון אחרים והמבין בו יבין דרך האמת: יהי כבוד ה'. הם הנבראים כי נברבו נעמו. וטעם ישמח על עמידת הכללים: המביט

ישקו ג' וסימ' כי מן הבאר ההיא. ולא ישקו אותם כוס תנחומים. ישקו כל חיתו שדי. אנ"ך: ישמח ז' וסימ' ויין ישמח לבב אנוש. בן חכם ישמח אב ובן כסיל. וחברו בן חכם ישמח אב וכסיל אדם. ויין ישמח חיים. מאור עינים ישמח לב. שמן וקטרת ישמח לב. איש אהב חכמה ישמח: ולבקש ד' וסימ' ויקם אדם לרדפך.

גְּבוּל־שַׂמְתָּ בַּל־יַעֲבֹרוּן בַּל־יְשׁוּבוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ׃ הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן׃ יַשְׁקוּ כָּל־חַיְתוֹ שָׂדָי יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם׃ עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן מִבֵּין עֳפָאיִם יִתְּנוּ־קוֹל׃ מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ׃ מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ׃ וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב־אֱנוֹשׁ יִסְעָד׃ יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְהוָה אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע׃ אֲשֶׁר־שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ׃ הָרִים הַגְּבֹהִים לַיְּעֵלִים סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים׃ עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ׃ תָּשֶׁת־חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה בּוֹ־תִרְמֹשׂ כָּל־חַיְתוֹ־יָעַר׃ הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם׃ תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל־מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן׃ יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי־עָרֶב׃ מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ׃ זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם שָׁם־רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר חַיּוֹת קְטַנּוֹת עִם־גְּדֹלוֹת׃ שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן לִוְיָתָן זֶה־יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק־בּוֹ׃ כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃ תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב׃ תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֵלוּן תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן וְאֶל־עֲפָרָם יְשׁוּבוּן׃ תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה׃ יְהִי כְבוֹד יְהוָה לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו׃

תחום שויתא לגללי ימא דילא יעיברון דילא יתובון לחפיא ארעא: די משלח מעייני בנהרותא ביני טוריא מהלכין: משקין כל חיות ברא יתברון ערודיא צהותהון: עילויהון צפרי שמיא ישרון מביני זאויא יתנון קל זמר: דמשקי טוריא מן בית גנזי עילאי די ליה מן עובדיך תשבע ארעא: דמרבי עסבא לבעירי וירקי לפולחנא דבר נשא למיפק לחמא מן ארעא: וחמרא דמחדי ליבא דבר נשא לאנהרא אפיא מן משחא ולחמא ליבא דבר נשא יסעד: שבעין אילניא דיברא יי ארזי ליבנן די נציב: די תמן ציפריא עבדין שרכפי ותא בראתי בית מדורה: טוריא רמיא ליעלי כיפי רוחצן לטפזיא: עבד סיהרא למימני ביה זימניא שמשא ידע עידן טמועיה: תשוי חשוך והוי ליליא ביה רחשין כל חיות ברא: בני אריוון אכלין למשכחא מזונא ולמבעי מן אלהא מיכלהון: תדנח שימשא מתכנשין ולבית מדורהון רביעין: יפוק בר נשא לעובדיה ולפולחניה עד עירובי רמשא: מה סגיעין הינון עובדך יי כולהון בחכמתא עבדתא מליא ארעא קניינך: דנן ימא רבא ופתאי תחומין תמן ריחשא ולית מניין חיותא זעירתא עם רברבתא: תמן אילפיא אזלן לויתן דין בריתא למגחך לצדקיא בסעודת בית מדוריה: כולהון עלך סברין למיתן מזונהון בזימניה: תתן להון וכנשין תפתח אידך ושבעין טבא: תסלק שכינתך מתבהלין תכנוש רוחהון ומתנגרין ולות עפרהון תייבין: תשלח רוח קודשך ומתבריין ותחדת אפי ארעא: יהי איקר יי לעלם יחדי יי בעובדוי:

ולבקש מאל אכלם. והלכו ישבי אחת. ולבקש מלפניו על עכח: ואין מספר ד' וסימ' נמסר בריש יואל ולקמן סימן קח: יהלכון ג' בקרי' וסימ' אשרי העם יודעי תרועה. המשלח מעינים. שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת: ישברון ל': תשלח ה' בקריא' וסימ' וברוב גאונך תהרס קמיך. שלח תשלח את האם ואת הבנים. ויאמר חזאל מדוע אדני בוכה. תשלח קציריה עד ים. תשלח רוחך יבראון. וחד ותשלח פארות: אדמה י"א בקריא' וסימ' נמסר בספר יואל סימן ב':

רשי

גבול שמתה להם. החול אשר סביב שפתו: עליהם עוף השמים ישכון. על המעינות: מבין עפאים. ענפי אילנות וכן ועפיה שפיר: מצמיח חציר וגו'. ויין אשר ישמח לבב אנוש גם אותו יוציא מן הארץ: ושמן. להצהיל בו פנים. ולחם אשר לבב אנוש יסעד: עצי י"י. בגן עדן: צפרים יקננו. ישראל ישכנו שם יקננו לשון קן צפור: הרים הגבוהים. ברא ליעלים: מחסה. כל לשון מחסה לשון צל ומחבוא שאדם מתכסה שם מן הזרם ומן המטר אבריאמ"ט בלע"ז: למועדים. למנות בו זמנים ורגלים: שמש ידע מבואו. אבל ירח לא ידע מבואו פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בקצרה: תשת חשך ויהי לילה. בכל יום אתה מחשיך ומעריב את השמש והוה לילה ובו תרמוש כל חיתו יער: תזרח השמש יאספון. במשכבם ובמחבואם שם מתבואי אדם ואז כל אדם יצא לפעלו: קנינך. מקנה קנין שלך כמו קונה שמים וארץ הכל קנוי לך: רחב ידים. רחב מקום לרו"ח בלע"ז: לשחק בו. שלש שעות ביום כך אמרו רבותינו במסכת ע"ז וכך מפורש בספר איוב ה התשחק בו כצפור: תוסף רוחם. לשון כליון כמו כפו תמו: תשלח רוחך. בתחיית המתים:

יגב

המביט · הטעם כי יהוה תולה הארץ והוא נושאה בכחו והזכיר כי לא תמוט לעולם ואילו היה רוצה היתה רועדת וההרים שרופים ויש אומרים כי טעם ותרעד כל יושבי הארץ : אשירה · חייב אני להודות לשם העושה כל אלה הגבורות בעודי חי : יערב · ייטב : אנכי אשמח ביי' · כנגד ישמח יי' במעשיו והטעם כי תעמוד נשמתו ותהיה כמו הכלל : יתמו · תפלת הנביא בעבור שלא יודו השם ולא יבינו פעולותיו או הזכיר זה בעבור שאמר אנכי אשמח ביי' ולא כן החטאים כי יתמו ויאבדו : עוד אינם · הטעם כפול : ברכי נפשי את יי' · על אבוד הרשעים וחתם לאמר למשכילים הללויה : הודו ליי' קראו בשמו · דבר דוד לישראל בבואם הארון כי כן כתו' והעד כי טעם ישרא' ידבר שאמר זרע אברהם ·

קה דרשו יי' ג' וסים' דרשו יי' בהמצאו · דרשו יי' ועזו · וחברו דדה"י : בקשו וסים' נמסר בצפניה ריש סימן ב' : לישחק ד' בנוי ליצחק וסים' גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס · ונשמו במות ישחק · ולא תטיף על בית ישחק · ושבועתו לישחק דס פרא : לאמר ט"רף בקריא' וסים' לאמר לאסורים צאו · לאמר הן ישלח

רשי

יגע בהרי' ויעשנו · כמו שמפורש בסיני והר סיני עשן כולו : בעודי · כמו בעודני חי : יתמו חטאים · חוטאים : עלילותיו · מעלליו : התהללו בשם קדשו · התפארו בתעוז שם קדשו שיש לכם פטרון כמוהו · התהללו פורוונטיץ וום בלע"ז : דבר צוה לאלף דור · התורה אשר צוה להודיעה בעולם לאחר אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע מאות ושבעים וארבעה דורות · ויש לפתור כפשוטו זכר לישראל את בריתו אשר צוה והבטיח לשמור להם לאלף דור כענין שומר הברית והחסד לאהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור : לאמר לך אתן את ארץ כנען וגו' · הוא הברית אשר כרת להם : ויתהלכו מגוי אל גוי · אברהם גר בארץ פלשתים ובמצרים ובארץ כנען וכן יצחק וכן יעקב כלם גלו מגרות לגרות : ויוכח עליהם מלכים · וינגע יי' את פרעה כי עצר עצר יי' בעד כל רחם לבית אבימלך : אל תגעו במשיחי · בגדולי כל משיחה לשון שררה וגדולה : ויקרא רעב · כדי להגלותם למצרי' מכאתי · שלח לפניהם איש ויפלחנו אלהים לפניכם ואותה איש יוסף שנמכר · ברזל באה נפשו הא"ד הוגא בר אידי שרתוע עשתה לו תחת זקנו שלא ירכין פניו מ השרתוע מכהו שרתוע פירוש שפורי · עד עת בא דברו של הקב"ה לקיים גזירתו שיתגלגל הדבר וירדו ישראל למצרים : אמרת יי' צרפתהו · בחנתהו ליוסף שנתנסה וכבש את יצרו באשת אדוניו ועליה נתייסר ונצרף ביסורין לתתו אל בית הסוהר : שלח מלך ויתירהו · שלח פרעה מלך מצרים שלוחיו ויתירהו שלח מושל עמים הוא פרעה ויפתחהו : לאסור שריו בנפשו · לשון חבה הוא זה כמו ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד כשפתר החלום חבבוהו כלם · א"ר אידי שרו כתיב זה היה פוטיפר : ויפר

הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד יִגַּע בֶּהָרִים
וְיֶעֱשָׁנוּ: אָשִׁירָה לַיהוָה בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה
לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי
אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּיהוָה: יִתַּמּוּ חַטָּאִים
מִן הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים עוֹד אֵינָם בָּרְכִי
נַפְשִׁי אֶת יְהוָה הַלְלוּ יָהּ:
קה
הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בִשְׁמוֹ
הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו: שִׁירוּ לוֹ
זַמְּרוּ לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל נִפְלְאוֹתָיו:
הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב
מְבַקְשֵׁי יְהוָה: דִּרְשׁוּ יְהוָה וְעֻזּוֹ
בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: זִכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו
אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי פִיו:
זֶרַע אַבְרָהָם עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו:
הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל הָאָרֶץ
מִשְׁפָּטָיו: זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר
צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר כָּרַת אֶת
אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִשְׂחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ
לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם:
לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל
נַחֲלַתְכֶם: בִּהְיוֹתָם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט
וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל גּוֹי
מִמַּמְלָכָה אֶל עַם אַחֵר: לֹא הִנִּיחַ
אָדָם לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים:
אַל תִּגְּעוּ בִמְשִׁיחָי וְלִנְבִיאַי אַל
תָּרֵעוּ: וַיִּקְרָא רָעָב עַל הָאָרֶץ כָּל
מַטֵּה לֶחֶם שָׁבָר: שָׁלַח לִפְנֵיהֶם אִישׁ
לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף: עִנּוּ בַכֶּבֶל רַגְלָיו
בַּרְזֶל בָּאָה נַפְשׁוֹ: עַד עֵת בֹּא דְבָרוֹ
אִמְרַת יְהוָה צְרָפָתְהוּ: שָׁלַח מֶלֶךְ
וַיַּתִּירֵהוּ מֹשֵׁל עַמִּים וַיְפַתְּחֵהוּ:
שָׂמוֹ אָדוֹן לְבֵיתוֹ וּמֹשֵׁל בְּכָל קִנְיָנוֹ:
לֶאְסֹר שָׂרָיו בְּנַפְשׁוֹ וּזְקֵנָיו יְחַכֵּם:

דְּמִסְתַּכַּל לְאַרְעָא וּמִיתַרְגְּפָא מִקְרַב בְּטוּרַיָּא וּמַסְּקִין תְּנָנָא: אֲשַׁבַּח קֳדָם יְיָ בְּחַיַּי אֲזַמֵּר לֶאֱלָהִי בְּעוֹד אִיתַי: יְבַסַּם קֳדָמוֹי שׁוּתִי אֲנָא אַחְדֵי בְּמֵימְרָא דַּייָ: יִשְׁתֵּיצוּן חַטָּאַיָּא מִן אַרְעָא וְרַשִׁיעַיָּא תּוּב לֵיתֵיהוֹן בְּרִיכִי נַפְשִׁי יַת שְׁמָא דַּייָ הַלְלוּיָהּ: שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ קְרִין בִּשְׁמֵיהּ הוֹדְעוּן בְּעַמְמַיָּא עוֹבָדוֹי: שַׁבְּחוּ קֳדָמוֹי זַמְּרוּ קֳדָמוֹי מַלִּילוּ בְּכָל פְּרִישׁוּתֵיהּ: שַׁבְּחוּ בְּשׁוּם קוּדְשֵׁיהּ יֶחְדֵּי לִבְּהוֹן דְּתָבְעֵי אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ: תִּבְעוּ אוּלְפָנָא דַּייָ וְאוֹרַיְתֵיהּ אַקְבִּילוּ אַפּוֹי תְּדִירָא: אִדְכָּרוּ פְּרִישׁוּתֵיהּ דִּי עֲבַד תִּמְהוֹי וְדִינֵי פּוּמֵיהּ: זַרְעָא דְּאַבְרָהָם עַבְדֵּיהּ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירוֹי: הוּא יְיָ אֱלָהָנָא בְּכָל אַרְעָא כְּתִיתִין דִּינוֹי: דְּכִיר לְעָלַם קְיָמֵיהּ פִּתְגָם פַּקֵּיד לְאַלְפֵי דָרִין: דִּי גְּזַר עִם אַבְרָהָם וְקִיְמֵיהּ לְיִצְחָק: וְקַיְּמָהּ לְיַעֲקֹב לִגְזֵירָא לְיִשְׂרָאֵל קְיָם עָלַם: לְמֵימַר לָךְ אֶתֵּן יַת אַרְעָא דִּכְנַעַן עֲדַב אַחְסַנְתְּכוֹן: כַּד הֲוֵיתוּן עַם דְּמִנְיָין כִּזְעֵירִין וְיָתִיבוּן בַּהּ: וְהַלִּיכוּ מִן עַמָּא לְעַמָּא מִמַּלְכוּתָא לְעַמָּא אָחוֹרָן: לָא שְׁבַק אֱנָשׁ לְטַלּוּמֵיהוֹן וְאוֹכַח בְּגִינֵיהוֹן מַלְכַיָּא: לָא תִקְרְבוּן בִּמְשִׁיחַי וּבִנְבִיאַי לָא תַבְאִישׁוּן: וְאַכְלֵי כַּפְנָא עַל אַרְעָא כָּל סְעִיד לַחְמָא תְּבַר: שַׁדַּר קֳדָמֵיהוֹן גְּבַר חַכִּים לְעַבְדָּא אִזְדַּבַּן יוֹסֵף: עַנִּיאוּ בְּשׁוֹשִׁילְתָּא רִיגְלוֹי שֵׁיר דְּפַרְזֶל עָלַת בְּנַפְשֵׁיהּ: עַד עִידָּן דְּאָתָא פִּתְגָמֵיהּ מֵימְרָא דַּייָ סְנִין יָתֵיהּ: שַׁדַּר מְלִיךְ וְשַׁרְיֵיהּ שׁוּלְטַן בְּעַמַּיָּא וּפְתַח לֵיהּ: שַׁוְיֵהּ רִיבּוֹן עַל בֵּיתֵיהּ וְשַׁלִּיט בְּכָל קִנְיָנֵיהּ: לְמֵיסַר רַבְרְבָנוֹי הֵיךְ בְּנַפְשֵׁיהּ וּמִן סָבוֹי אִתְחַכַּם:

וטעם קראו בשמו להורות דרך השם כמו אברהם ויקרא שם בשם יי' אל עולם : שירו · בפיכם · זמרו בכינור · שיחו לאחרים : התהללו · הטעם כי אין לשון שנקרא השם הנכבד בו רק כנגד מעשיו חוץ מישרא' על כן התהללו גם ישמח לב המבקשי' זה השם שלא ידעוהו : דרשו · ישרת אחר דרשו יי' ודרשו עזו כמו ויתן לשבי עזו והוא הארון והמפרש ועזו כמו בעזו איננו נכון והטעם כמו לשכנו תדרשו : זכרו · בלבב נפלאותיו הם מעשה שמים וארץ מופתיו במצרים משפטי פיו בסיני : זרע · אתם זרע אברהם והזכיר אברהם כאילו הוא האב הראשון שהחל לקבל מצות השם גם הזכיר יעקב כי הוא אביכם לבדו ולא ישתתף עמכם אחר ככתו' הלא אלהי ישראל אביכו : הוא · יש לנו להתהלל כי אלהינו הוא לעולם הוא עומד הוא שופט כל הארץ : זכר · אמר זכר כנגד זכרו וזאת הברית היא ברית בין הבתרים וטעם זכר שלא תשכח : דבר צוה · כמו גזר כמו יי' לא צוה וטעם לאלף דור כי שם ישראל לא יכרת ועוד יירש ארץ כנען לעולם : אשר · הנה פי' אמר ליצחק והקימותי את השבועה : לאמר · לכל אחד : לך אתן · בדבור · ולזרעך במעשה : בהיותם · ידבר על האבות כי מספר בניהם היה מעט גרים ותושבים בארץ : ויתהלכו · כאברהם במצרי' ולארץ פלשתי' גם יצחק לפלשתים ויעקב למצרים : לא · וטעם ויוכח בדבר

את אשתו · לאמר לך אתן את ארץ כנען · וחברו דדה"י מתי יעבור החדש · אל הכהנים · שובו נא איש מדרכו הרעה · לאמר לא כי ארץ מצרים · לאמר אלהים עזבו · לאמר לך אתן הוא חד מן כ"ג פסוקים דלית בהון לא אריך ולא זעיר וסי' בלשון ארמי לא תקטל עבדא דשם יהב להון חמיסר בתריסר והלת מלכין בארעא דכנענאה וביאורם נמסר בסדר נשא :

אבימלך גם נכון שהוכיח אחרים ולא הזכיר הכתו' : אל · זאת היא התוכחה וקראם משיחי כמו נשיכי אולי כן היה אברהם נביא השב אשת האיש כי נביא הוא וברכת יצחק ליעקב בנבואה כברכת משה : ויקרא · כמו צוה הגזרות שגזר הכל הם בקריאה : על הארץ · ארץ כנען : שלח לפניהם · לפני יעקב ובניו שהזכיר למעלה · ולמ"ד לעבד בעבור ויש אומרים כי פוטיפר עבד היה : ענו · לא הזכיר הפועלים וזה בהיותו בבית הסהר : כבלו · תשל בעבור עצמו ותחסר בי"ת בברזל באה נפשו : עד · דרך צחות בעירים עד עת בא דברו והטעם שבא דבר החלום כאשר פתר כמו כי יבא דברך · וטעם אמרת יי' צרפתהו שהשם שם בפיו פתרון האמת על כן יבא פתרונו צרוף בלי סיג · והנה ההא והוא במלת צרפתהו שבה אל דבר יוסף · ואל כי עת בא דבר עשה לפני השם אז אמרתו צרפתהו והיא הגזרה שגזר : שלח · ישרת אחר טעם שלח גזר · מלך הוא מלך מצרים ויפתחהו מהכבל : שמו · וכן אמר ולאדון לכל ביתו והנה הזכיר אדון נגד לעבד נמכר יוסף : לאסור · אחר היותו אסור הגיע למעלה גדולה לאסור שרי פרעה בלא עצת פרעה כי אם בעצת נפשו : וזקניו · שזקני פרעה שבו כתלמידים לפניו · יחכם כמו ומשך השמים יחכמנו ילמדם חכמה נעלמה מהם :

ויבא

ויבא · ודבר יוסף היתה סבת שיבות ישראל במצרים ׃ ויפר · שב אל שלח מלאך והמלה מהבנין הכבד הנוסף · ויעצימהו יותר מצריו הם המצרים ׃ הפך · להתנכל · כמו יוכלו אותו כי בקשו להאביד זכרם ׃ שלח משה · שהוא העיקר שאהרן היה לו לפה כדרך ומשה ואהרן עמו ׃ אותותיו · שב אל השם ׃ שלח · אולי ישאל השואל אם לחשך מקרה איך יהיה שליח אולי יעיר זה השואל משכתו ויראה כן יהיה דברי אשר יצא מפי אשר שלחתיו · ויחשך ארץ חם הכתוב למעלה ׃ ולא מרו · שב אל משה ואהרן או אל אותותיו והזכיר מכת חשך כי בעבורה נתן פרעה רשות ללכת לעבוד השם ואחר כן שב להזכיר המכות והחל מהראשונה ׃ הפך · לא הזכיר דבר התנינים כי לא היתה מכה ׃ שרץ · פועל יוצא כמו ישרצו המים כי מצאנו ארץ לשון זכר כמו כעתם ארץ ׃ אמר ויבא · מעצמו והזכיר מכת ערוב לפני הכנים כי קשה היתה ׃ נתן · ולא הזכיר הדבר והשחין כי לא בקש פרעה ממשה להסיר המכה ואם להכות כנגד ותהלך אש ארצה ותחבר אות ב"ת אם בלהבות או יהיה אם סמוך פעם אש ופעם אש להכות כדרך חרבות צורים אף תשיב צור חרבו ׃ ויך · הזכיר הנשבר מכל פרי העץ שיוכל אדם לחיות בלא לחם אם יאכלם ׃ אמר · גזרה והזכיר ילק אולי הוא הקשה במיני הארבה ׃ ויאכל · פרי אדמתם · פרי העץ אשר הותיר הברד ׃ ויך · במצרים לבדם כי נמלטו בכורי ישראל ׃ ראשית אונים · שבנים הנראים בתחלה ׃ ויוציאם · הם היוצאים כי ישתפק לשומע על כן לא חשב לפרש ישראל והנה שב למלת ישראל גר בארץ חם · ויוציאם ואין בשבטיו כושל כי מודרך כמו והמכשלה הזאת ויתכן היותו כמשמעו וטעם בשבטיו אע"פ שהם רבים ׃ שמח · טעם פחדם שאמרו כולנו מתים ׃ פרש · ישוב למלת כל בכור בעבור שהזכיר על ה האש להאיר לילה ל לאות כי למסך יומם ׃ שאל · ישראל · ויבא השם שליו להם · ולחם שמים הוא המן ׃ פתח · מים · ישרת פעם שנית כמו והנבואה עודד הנביא וכן הוא הלכו בציות לשון רבים מן ציה מי נהר ׃ כי · הזכיר הטובות שעשה עם ישר' שהוציאם בכסף ובזהב וכלכלם ב במדבר עד שבאו אל הארץ וכל זה בעבור בריתו שהחל כאשר החל זכר לעולם בריתו והזכיר אברהם לבדו כי עמו היתה באמת ׃ ויוציא · הטעם בעבור היות מצרים מתאבלים על בכוריהם ׃ ויתן · כי השם קיים בריתו על שדת לאומים · ואמ' ועמל לאומים בתים זיתים כרמים ׃ בעבור · כי כן כתו' לאברהם על זרעו והייתי להם לאלהים ובעבור אלה הטובות שעשה השם עם אבותיכם הללו אתם הבנים ׃ הללויה · מי ימלל · לא הזכיר שם המשורר והוא אומר למשכילים הללו את השם והודוהו על כמה חסדים שעשה עם אבותינו ׃ מי ׃ הטעם הודו לשם אע"פ שאין יכולת באדם להלל גבורותיו ולהשמיע כל תהלתו רק קצתה ׃ אשרי · הטעם כי שומרי משפט הם מהללים קצת גבורותיו והזכיר גבורות השם בעבור גבורותיו בים סוף וטעם להזכיר משפט בעבור עונות ישראל והשם שפטם כמעשיהם ׃ זכרני · זה המשורר יתפלל אל השם אולי יראה עת הישועה כאשר תרצה עמך ותבא עת ישועתך ׃ לראות

אתותיו ג' וסימ' ואת אתתיו ואת מעשיו · אשר שם במצרים אתותיו · שמו בם דברי אתותיו · אוריתא אתתיו כתיב ושארא אתותיו ׃ שלח חשך ב' פסו' מטע' בטעם בכ' חד חטף וחד געיא וסימ' שלח בלך ויתירהו · שלח חשך · וסימ' בלשון תרגום שלוחי דמלכא זריזין שלוחי דחשוכא מתינין ׃ ואין במספר ד' וסימ' כי גוי עלה על

ויבא ישראל מצרים ויעקב גר
בארץ חם ׃ ויפר את עמו מאד ל
ויעצמהו מצריו ׃ הפך לבם לשנא ל וחס'
עמו להתנכל בעבדיו ׃ שלח משה ל
עבדו אהרן אשר בחר בו ׃ שמו בם
דברי אתותיו ומפתים בארץ חם ׃ ג'
שלח חשך ויחשך ולא מרו את ל וחס'
דבריו ׃ הפך את מימיהם לדם וימת
את דגתם ׃ שרץ ארצם צפרדעים
בחדרי מלכיהם ׃ אמר ויבא ערב
כנים בכל גבולם ׃ נתן גשמיהם
ברד אש להבות בארצם ׃ ויך גפנם
ותאנתם וישבר עץ גבולם ׃ אמר
ויבא ארבה וילק ואין מספר ׃ ויאכל ד'
כל עשב בארצם ויאכל פרי אדמתם
׃ ויך כל בכור בארצם ראשית לכל כ"ת
אונם ׃ ויוציאם בכסף וזהב ואין ט' רפין
בשבטיו כושל ׃ שמח מצרים ג'
בצאתם כי נפל פחדם עליהם ׃
פרש ענן למסך ואש להאיר לילה ׃ ל' יתר למסך
שאל ויבא שלו ולחם שמים ישביעם כ"ת סליו ק'
׃ פתח צור ויזובו מים הלכו בציות ד' · ל'
נהר ׃ כי זכר את דבר קדשו את
אברהם עבדו ׃ ויוצא עמו בששון
ברנה את בחיריו ׃ ויתן להם ארצות
גוים ועמל לאמים יירשו ׃ בעבור
ישמרו חקיו ותורתיו ינצרו הללו יה ל'
׃ קו הללו יה הודו
ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו ׃
מי ימלל גבורות יהוה ישמיע כל ל' · ב' מל' וחין ערכו
תהלתו ׃ אשרי שמרי משפט עשה
צדקה בכל עת ׃ זכרני יהוה ברצון
עמך פקדני בישועתך ׃

ואתא ישראל למצרים ויעקב דר
בארעא דחם ׃ ואפיש ית עמיה
לחדא ואתקפיה מן מעיקוי ׃
אתהפיך לבהון למסני עמיה
לחשבא בישן על עבדוי ׃ שלח
משה עבדיה אהרן דאתרעי ביה ׃
שוו בהון פתגמי אתוותיה ותמהוי
בארעא דחם ׃ שדר חשוכא
וחשיכינון ולא סריבו על פתגמיה
׃ הפך לאדמא מימיהון וקטיל
כל נוניהון ׃ רחיש ארעתהון
עורדעניא בקטוני מלכיהון ׃
אמר ואיתי עירבוין קלמתא בכל
תחומהון ׃ יהב מטריהון ברדא
אשא מצלהבא בארעהון ׃ ומחא
גופניהון ותיניהון ותבר אילני
תחומהון ׃ אמר ואיתי גובאי
ורשונא לית מניין ׃ וגמר כל
עסבא בארעהון ואכל פירי א
ארעהון ׃ ומחא כל בוכרא
במצרים שירוי לכל תוקפיהון ׃
ואפקינון בסימא ובדהבא ולא
איתדנו עם מצראי למתקלא ׃
חדון מצראי במיפקהון ארום
נפל דחולהון עליהון ׃ פרסיה
לעננא היך וילתא ואשתא לאנהרא
בליליא ׃ שאילו בסרא ואיתי
פיסיונין ולחמא דשמיא ישביעינון
׃ פתח טינרא ודאיבו מיא הליכו
בצהוותא היך נהרא ׃ ארום
דכיר ית ממלל קודשיה די עם א
אברהם עבדיה ׃ ואפיק עמיה
בחדוה בתושבחתא ית בחירוי ׃
ויהב להון ארעת עממין וליעות
אומיא ירתון ׃ מן בגלל דיטרון
קיימוי ואורייתיה ינטרון הללויה ׃
הללויה אודו קדם יי ארום טב ארום
לעלם טוביה ׃ מן ייכול למללא
גבורתא דיי ירשי לאשמעא ל
לכולהון תושבחתיה ׃ טובהון דנטרי דינא עבדי צדקתא בכל עידן ׃ דכר יתי יי
ברעוא טבא עם עמך אדכר לי בפורקנך ׃

רשי

ויפר · הקב"ה את עמו הפרה והרבה אותם ׃ ולא מרו את דברו · המכות שצוה עליה' באו במכותו ולא שינו את דברו ׃ שרץ ארצם צפרדעי' · אר"י יוחנן בכל מקום שהיו רובצי' מים היו רובצים צפרדעים ׃ שאל ויבא שליו · שאל ישראל בשר ויבא לו הקב"ה שלוים ׃ הלכו בציות נהר · הלכו נהרות מן הבאר בארץ ציה ׃ כי זכר · הקב"ה את דבר קדשו אשר עם אברהם עבדו שהבטיחו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ודור רביעי ישובו הנה ׃ ברצון עמך · בהרצותך לעמך ׃ וימרו

שלח חשך ב' פסו' בענין חטעי' בטע' וסי' שלוחי דמלכא זריזין שלוחי דחשוכא מתינין

ארצי · באלף ומאתים רכב דד"ה · זה הים גדול ורחב · אמר ויבא ארבה ׃ שמח ג' וסימ' וגם דוד המלך שמח שמחה · לכן שמח לבי ויגל כבדי · שמח מצרים בצאתם ׃ ויוציא ד' וחס' יוד וסימ' ואתכם לקח יי' ויוצא אתכ' · ויוצא את בן המלך דמלכי' · ויוצא נוזלי' מסלע · ויוצא עמו בששון · וסימ' בלשון ארמי נסב ברא דמלכ' אבנא בחדוא ׃ קו' גבורו' ב' מל וסימ' דבר גבורות וחין ערכו · מי ימלל גבורות יי' ישמיע קול תהלתו ׃ פקדני ל' ׃

לראות בטובת בחיריך · כאשר ירא והם ׃ חטאנו · והנה תחלת תשובת זה המזמור שהוא מודה חטאתו וחטאת עמו על כן חטאנו עם אבותינו כדרך והתודו את עונם והרשענו כנגד פשעינו ופעול העוינו חסר דרכינו או נפשנו והרשענו כן אולי הוא פועל עומד ׃ אבותינו · לא השכילו נפלאותיך · האותות והמופתי׳ שעשית במצרים · רוב חסדיך עם ישראל במכת ערוב ודבר וברד וחשך ומכת בכורים ׃ וימרו על ים · שאמרו הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים או מאנו לעבור הים ׃ ויושיעם · כי שמו נקרא עליהם אלהי העברים ׃ ויגער · דימה רוח קדים לגערה ׃ בתהומות · מקומות שפלים · כמדבר אשר אין שם מים כי היו להם חומה ׃ ויושיעם · שונא · הוא פרעה ׃

בטובת בחירך ל׳ דסבירי · גחיך ל׳ · לגויירם ל׳ · והגוים ל׳ · העדינו הרשענו ל׳ דסמי׳ ׃ ויושיעם ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ ויושיעם ביד ירבעם בן יואש · את עתניאל בן קנז ויושיעם למען שמו · ויושיעם מיד שונא · דעתניאל חס׳ ׃ מהרו ג׳ וסי׳ בלשון ארמי אנשון לוויא כניהון · וביאורם מהרו בניך מהרסיך · ולא מהרו

לראות בטובת בחיריך לשמח
בשמחת גויך להתהלל עם נחלתך ׃
חטאנו עם אבותינו העוינו
הרשענו ׃ אבותינו במצרים לא
השכילו נפלאותיך לא זכרו את
רב חסדיך וימרו על ים בים סוף ׃
ויושיעם למען שמו להודיע את
גבורתו ׃ ויגער בים סוף ויחרב
ויוליכם בתהמות כמדבר ׃ ויושיעם
מיד שונא ויגאלם מיד אויב ׃ ויכסו
מים צריהם אחד מהם לא נותר ׃
ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו ׃
מהרו שכחו מעשיו לא חכו לעצתו ׃
ויתאוו תאוה במדבר וינסו אל
בישימון ׃ ויתן להם שאלתם וישלח
רזון בנפשם ׃ ויקנאו למשה במחנה
לאהרן קדוש יהוה ׃ תפתח ארץ
ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם ׃
ותבער אש בעדתם להבה תלהט
רשעים ׃ יעשו עגל בחרב וישתחוו
למסכה ׃ וימירו את כבודם בתבנית
שור אכל עשב ׃ שכחו אל מושיעם
עשה גדלות במצרים ׃ נפלאות
בארץ חם נוראות על ים סוף ׃
ויאמר להשמידם לולי משה בחירו
עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו
מהשחית ׃ וימאסו בארץ חמדה לא
האמינו לדברו ׃ וירגנו באהליהם
לא שמעו בקול יהוה ׃ וישא ידו
להם להפיל אותם במדבר ׃ ולהפיל
זרעם בגוים ולזרותם בארצות ׃
ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי
מתים ׃ ויכעיסו במעלליהם ותפרץ
בם מגפה ׃ ויעמד פינחס ויפלל
ותעצר המגפה ׃ ותחשב לו לצדקה
לדר ודר עד עולם ׃ ויקציפו על מי
מריבה וירע למשה בעבורם ׃ כי
המרו את רוחו ויבטא בשפתיו ׃

למיחמי בטובת בחיריך למחדי
בחדות עמך לאשתבחא עם
אחסנתך ׃ חבנא עם אבהתנא
עותנא ארשענא ׃ אבהתנא
במצרים לא אשכילו פרישותך
לא דכרו ית סוגעי טובך וסריבו
על מימרך על ימא בימא דסוף ׃
ופרקינון בגלל שמיה לאודעא
ית גבורתיה ׃ ונזף בימא דסוף
ואתנגיב והליכינון בתהומיא היך
כבמדברא ׃ ופרקינון מיד סנאה
ופרק יתהון מן יד בעלי דבבא ׃
וחפון מיא מעיקיהון חד מנהון
לא אשתאר ׃ והימינו בשום
מימריה שבחו תושבחתיה ׃
סרהיבו אתנשיאו עובדוי לא
אסתברו לכלכתיה ׃ ושיילו
שאלתא במדברא ונסיאו אלהא
באתר צרו ׃ ויהב להון שילותהון
ושדר פתרנותא בנפשהון ׃
וטננו למשה במשריתא לאהרן
קדישא דיי ׃ אתפתחת ארעא
ובלעת דתן וחפת על סיעת אב
אבירם ׃ ודלקת אישתא בסיעתהון
להבותא תשלהיב רשיעיא ׃
עבדו עגלא בחורב וסגידו למתכא
׃ ופרגון ית איקר ריבוניהון
בדמות תור דאכיל עסבא ומזדהם
׃ אתנשיאו אלהא פרקהון דעבד
רברבן במצרים ׃ פרישן בארעא
דחם דחילן על ימא דסוף ׃
ואמר במימריה לשיציותהון
אילמלי משה בחיריה דקם ואתקף
בצלו קדמוי לאתבא חמריתיה
מלחבלא ׃ ואתרחיקת נפשהון
בארעא ריגגא לא המינו בפתגמי
׃ ואתרעמו במשכניהון לא קבילו
במימרא דיי ׃ וארים ידיה
בשבועה מטולהון למרמי יתהון
קטילין במדברא ׃ ולאגלאה
זרעהון בעממיא ולבדרותהון
בארעתא ׃ ואדביקו בטעות פעור
ואכלו נכסי מיתיא ׃ וארגיזו
קדמוי בעובדיהון ותקפת בהון
מותנא ׃ וקם פינחס וצלי
ואתכליית מותנא ׃ ואתחשבת ליה לזכו לדר ודר עד עלמא ׃ וארגיזו על מי מצותא
ובאיש למשה בגללהון ׃ ארום סריבו על רוח קודשיה ופריש בסיפוותיה ׃

רשי

וימרו על ים · היו מקטני אמנה אמרו כשם שאנו עולין מכאן מצד זה אף המצריים עולי׳ מצד אחר ויבואו אחרינו עד שרמז הקב״ה לים והקיאם ליבשה אז וירא ישר׳ את מצרים מת לפיכך ויאמינו ביי׳ אבל מתחילה לא האמינו מצאתי ויוליכם בתהומות כמדבר ים סוף היה במדבר דכתי׳ סבר עליה׳ המדבר וגו׳ דרך שלשת ימים וגו׳ ׃ לא חכו לעצתו · לא קוו לו ׃ ויתאוו תאוה · מי יאכילנו בשר ׃ וישלח רזון בנפשם · ואף יי׳ חרה בעם ׃ ויקנאו למשה · במדבר הכעיסוהו כמו קנאוני בלא אל מכ׳ תפתח ארץ וגו׳ כראה שחלק כבוד לבני קרח תלה זכיר אביהם תלה הקלקלה בדתן ואבירם ׃ ותבער אש · ואכל את מקריבי הקטרת ׃ אוכל עשב · אין לך מתועב ומשוקץ מן השור בשעה שהוא אוכל עשב שהוא מוציא פרש רבה והוא מלוכלך בה · ש״א רירו ׃ וימאסו בארץ חמדה · בשילוח מרגלי׳ והוציאו דבה על הארץ ׃ וישא ידו · בשבועה ׃ ולהפיל זרעם בגוים · מאותה שעה נגזר עליהם חורבן הבית שהרי ליל תשעה באב בכו ואמר הקב״ה הם בכו בכייה של חנם ואני אקבע להם בכייה לדורות ׃ כי המרו · משה ואהרן ׃ את רוחו · בשמעו נא המורים ׃ ויבטא בשפתיו · שבועה לכן לא תביאו את הקהל הזה וגו׳ ׃

לא

מסרה

הלוים דד״ה · מהרו שכחו מעשיו לא חכו לעצתו ׃ תפתח ארץ ב׳ וסי׳ תפתח ארץ ויפרו ישע · תפתח ארץ ותבלע דתן ׃ כבודם חד מן י״ח מלין בקריאה הקון סופרים וסי׳ ואברה׳ עודנו עומד לפני יי׳ · ואל אראה ברעתי · ראכל חצי בשרו · בעון אשר ידעתי כי מקללים להם בניו · אולי יראה בעניי · איש לאהליו ישראל · והגם שולחים את הזמור אל אפם · אלהי קדשי ולא נמות · ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו · כי הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו · ועמי המיר כבודו · ואהיה עלי למשא · כבודם בקלון אמיר · וירשיעו את איוב · ותשוח עלי נפשי · וימירו את כבודם בתבנית שור ׃

ויכסו · צריהם · פרעה וחילו וכן כתו׳ ונער פרעה וחילו ׃ ויאמינו · ויאמינו ביי׳ ׃ ישירו אז ישיר משה ׃ מהרו · טעם לא חכו כי עצת השם היתה טובה להם שלא יאכלו בשר תאוה ׃ ויתאוו · וינסו אל · בעבור היותם בארץ שממה מאין יבוא הבשר ׃ ויתן · רזון · מות המתאוים ׃ ויקנאו · זה שאמרו למשה כי תשתרר עלינו · לאהרן בעבור הלוים בקר ויודע יי׳ את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו על כן קראו קדוש יי׳ ׃ תפתח · על דרך זמן עימדי · עדת אבירים הם ונשיהם וטפם והאדם אשר לקרח ותבער קרח ועדתו · והקשה מכל זה יעשו · טעם בחורב במקום ששמעו קול השם ׃ וימירו · כבודם · כינוי לכבוד השם כדרך כי נאץ נאצת והכינוי כנגד דוד המלך דרך מוסר ולא אמר לו כי נאץ נאצת השם ילעגו למו · וטעם אוכל עשב דרך בזיון וקלון ׃ שכחו · מושיעם · בים סוף כי הזמן היה קרוב לצאתם ממצרי׳ על כן נפלאות בארץ חם ׃ ויאמר · זה הוא הרף ממני ׃ וימאסו · בנוסעם אחור ואמ׳ להם עלה רש והם לא האמינו ׃ וירגנו · כמעשה כרגן ׃ וישא · שבועה כדרך בני אדם שישא ידו אל השמים ולהפיל אם יהיו כמוהם מורדים ככתוב בברית השני שכרת משה עם הבנ׳ ׃ ויצמדו · מגזרת צמיד בעבור הכפים ׃ זבחי מתים · לזבחי אלהיהם ׃ ויכעיסו · ותפרץ · שמת חצי שבט שמעון והעד במספרו ושיאו כי הכפים במקום אחר באו ׃ ויעמד · ויפלל · עשה דין כמו עון פלילי ׃ ותחשב · טעם לצדקה והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם ׃ ויקציפו · מי מריבת קדש · וירע למשה · כאשר אמר גם בי התאנף ׃ כי המרו את רוחו · שב אל השם כמו והמה מרו ועצבו את רוח קדשו · וטעם ויבטא על השם שגזר על משה שלא יכנס לארץ ושגגה היתה ממשה בעבור כעסו כאשר פירשתי במקומו ויתכן היות רוחו רוח משה והוא בטא שאמר לישראל מורים ושכח לדבר והכה והיה ראוי שלא יצא הדבר מפיו עד שיפלים מכות השם ׃

לא · אשר אמר יי׳ להם · להשמידם : ויתערבו · עד למדו אותם והוא הזהירם : ויעבדו · קראם עצבים דרך קלון : ויזבחו לשדים · כמו מחשבתם כמו חנניה הנביא וי״א לשדים שיסודו הדעת כמו יסוד נהרים : וישפכו · מרוב אהבתם לעצבי כנען שפכו דם בניהם ובנותיהם להם : ויטמאו · כי קדושים היו : ויחר · ויתעב כי הם זנו , ויתנם · בימי השופטים : וילחצום · ויכנעו · הטעם כפול או ויכנעו על דרך או אז יכנע על כן אחריו : פעמים · ובמה ימרו אחר שנכנעו והוא הצילם · וימוכו כמו ומך אחיך בעבור התם : וירא · את רנתם · בצעקתכמו ותעבור הרנה : ויזכור · ברית אברהם והנכון בעיני ברית סיני כי שם כתוב וזכרתי להם ברית ראשונים והם היוצאים ממצרים וכן כתו׳ אשר הוצאתי אות׳ ויקראם ראשוני׳ כי הם אבותינו ה הראשונים שקבלו ה התורה בהר סיני כי כבר הזכיר בפרשה ברית שלשת האבות· וינחם דרך משל : ויתן · זה פי׳ ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות הטעם בארץ לא להם · הושיענו · אמר אחד מחכמי מצרי׳ כי זה המשורר היה בימי השופטים לפני מלך מלך לבני יש׳ על כן הוא או׳ וקבצנו מן הגוים וחכם אחר אמר כי זה המשורר היה בבבל והנכון בעיני כי זה המשורר דבר ברוח הקד׳ והוא מדבר על לשון בני ג גלותינו הושיענו כאש׳ דבר ישעיהו על לשון המשכילים למה ת תתענו יי׳ מדרכיך : ברוך · דברי המשורר בנבואה כי תפלת ה הושיענו שמע השם ו וברכו על ישועת ישרא׳ אז יקרא השם אלהי ישראל והנכון בעיני שהוא דבק עם להשתבח אז כאמר כולנו ברוך מן העולם ועד עולם הוא ברוך ומלת אמן מגזרת אמונה וחתם במזמור כאשר החל והיא מלת הללויה : הודו ליי׳ · יאמרו גאולי יי׳ : אמרו חכמים ז״ל ארבעה צ צריכין להודות והם הנזכרים במזמור ו ומלת הודו ליי׳ יאמרו אותו הגאולים על כן אחריו יאמרו · מיד צר כמו צר ומצוק בצר לי : ומארצות · הזכיר מזרח ומערב כי כן הישוב מן ה הקצה אל הקצה והזכיר מצפון כי שם כל הישוב ולא הזכיר דרום בעבור חום ה השמש אין שם ישוב בראיות גמורו׳ וטעם ומים יורדי הים כי היורד כמו׳ מהארבעה הנזכרים וכן הוא מזכיר יורדי הים ואחר כן כתוב יודו ליי׳ חסדו · ויש אומרים פעול יאמרו גאולי יי׳ הוא אשר גאלם מיד צר והודו ליי׳ דברי המשורר לארבעה הנזכרים : תעו · דרך דבק עם תעו והם גאולי השם שספר אשר קרה להם · ישימון פירשתיו : רעבים · בבלות כדה עשו כאשר קרה הגר ותלך ותתע ויכלו המים · תתעטף · כמו העטופי׳ ברעב : ויצעקו · אמר יצילם כמו להציל לו מרעתו : וידריכם · הפך תעו : ש עיר מושב · כנגד העליון הכתוב למעלה עיר מושב לא מצאו : יודו · מלת יודו בעבור שבית וכן הוא ויודו : כי השביע · על המים ארץ לא שבעה מים וזה הוא חסד השם · ועתה שב להזכיר השבויים : יושבי · כי רובם בבית הסוהר וברזל כמו עינו בכבל רגלו ברזל :

בממתיהם כ״ל מ״ל כמ״ת חס׳ וכל עזר׳ דכו׳

כל שוביהם ל׳ ויחד וכל שוביהם

יצילם סימן קדמ׳ יצילם תנייב׳ ית לית׳ יושיע׳ רביעאה וממצוקותיה יוציאם

אמר יי׳ להם ד׳ וסימ׳ הוא אהרן ומשה אשר אמר יי׳ להם הוציאו · כה אמר יי׳ להם מות ימותו דפנחס · ויעבדו הגלולים דמלכים · לא השמידו את העמים : ויתעב ד׳ קמצין בקריא׳ בליש׳ תיעוב וסימ׳ לבזה נפש למתעב גוי · ודבר תמים יתעבו · איש דמים ומרמה יתעב · ויחר אף יי׳ בעמו ויתעב · וכל שארא לשון תיעוב

ד׳ לא השמידו את העמים אשר אמר
ל׳ יהוה להם : ויתערבו בגוים
ל׳ וילמדו מעשיהם : ויעבדו את
עצביהם ויהיו להם למוקש :
ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם
ב׳ יזבחו לשדים לשדים : וישפכו דם נקי דם בניהם
ובנותיהם אשר זבחו לעצבי כנען
ל׳ · ל׳ ותחנף הארץ בדמים : ויטמאו
במעשיהם ויזנו במעלליהם :
ל׳ ויחר אף יהוה בעמו ויתעב את
נחלתו : ויתנם ביד גוים וימשלו
ל׳ · ו׳ מ״ל בהם שנאיהם : וילחצום אויביהם
ויכנעו תחת ידם : פעמים רבות
ב׳ גם בעצתם ל׳ יצילם והמה ימרו בעצתם וימכו
נ׳ בעונם : וירא בצר להם בשמעו
את רנתם : ויזכר להם בריתו
ב׳ דיין ד׳ מ״ל ק׳ בכתו׳ ג׳ מ״ל וינחם כרב חסדו : ויתן אותם לרחמים
לפני כל שוביהם : הושיענו יהוה
ב׳ אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות
ל׳ לשם קדשך להשתבח בתהלתך :
ברוך יהוה אלהי ישראל מן העולם
ועד העולם ואמר כל העם אמן
הללו יה : ספר חמישי

ל׳ חס׳ קז הדו ליהוה כי טוב
כי לעולם חסדו : יאמרו גאולי יהוה
ב׳ הוא גאלם ל׳ אשר גאלם מיד צר : ומארצות
ב׳ כעמיר · ג׳ קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים
: תעו במדבר בישימון דרך עיר
ל׳ מושב לא מצאו : רעבים גם צמאים
ל׳ · ו׳ נפשם בהם תתעטף : ויצעקו אל
יהוה בצר להם ממצוקותיהם יצילם
: וידריכם בדרך ישרה ללכת אל
עיר מושב : יודו ליהוה חסדו
ונפלאותיו לבני אדם : כי השביע
ב׳ חד מ״ל וכפשו נפש שקקה ונפש רעבה מלא טוב :
ישבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל :

ד׳ לא שיציאו ית עמיה די אמר יי
ל׳ להון : ואתערבו בעמיא
ל׳ ואליפו ית עובדיהון : ופלחו
ית טעוותהון והוו להון לתקלא :
ודבחו ית בניהון וית בנתיהון
למזיקיא : ושדו אדם זכאי דמי
ב׳ יזבחו לשדים בניהון ובנתהון די דבחו לטעוות
דכנענאי ואטינפת ארעא בחובין
ל׳ · ל׳ דקטול : ומאיבו בעובדיהון
וטעו במעלליהון : ותקיף רוגזא
ל׳ דיי בעמיה ורחיק ית אחסנתיה :
ומסרינון ביד עממיא ושליטו בהון
ל׳ · ו׳ מ״ל סנאיהון : ודחקינון בעלי
דבביהון ואתכביעו תחות ידהון :
זמנין סגיעין יפצי אינון והינון ו
ב׳ גם בעצתם ל׳ יסרבון ליה במלכתהון ואתמכיאו
נ׳ בחוביהון : וחמא כד עיק להון
כד שמע ית צלותיהון : ודכיר
ב׳ דיין ד׳ מ״ל ק׳ בכתו׳ ג׳ מ״ל להון קיימיה ותב מן רוגזיה ב
בסוגעי חסדוי : ויהב יתהון
לרחמין באנפי כל דשביתהון :
ב׳ פרוק יתנא יי אלהנא וכנוש יתן
ל׳ מביני עממיא לאודאה בשום ק
קודשך לאשתבחא בתושבחתך :
בריך שמא דיי אלהא דישראל מן
עלמא הדין ועד עלמא דאתי
ויימר כל עמא אמן הללויה :
ל׳ חס׳ שבחו קדם יי
ארום טב ארום לעלם טוביה :
ב׳ הוא גאלם ל׳ ייכרון פריקיא דיי די פרקינון מן
ב׳ כעמיר · ג׳ יד מעיקא : ומארעתא כנשינון
ממדינחא וממערבא מציפונא ומן
ל׳ ימא דרומא : על עמא דבית
ל׳ · ו׳ ישראל אתנבי ואמר עמא בית
ישראל טעו במדברא בצדי אורח
קרתא דמיתבא לא אשכחו :
כפינים לחוד צהינין נפשתהון
תשתלהיא : וצלו קדם יי כד עיק
להון ממעקתהון פצא יתהון :
ב׳ חד מ״ל וכפשו ודברינון באורח תריצתא למיזל
לירושלם קרתא דמיתבא : יהודון
קדם יי מטול חסדיה ומישתען פ
פרישותיה לבני נשא : ארום
אשבע נפש סריקא ונפשא כפינא מלי טובא ועל צדקיהו ורברבני ישר׳ אתנבי ואמ׳ צדקיהו
ורברבני ישר׳ דגלו בבבל ויתיבו בחשוכ׳ וטולו דמותא והוו אסירין בסיגוף שירי פרזלא :

רשי

לא השמידו · בימי יהושע : את העמים · אשר אמר להם לא תחיה כל נשמה לא ישבו בארצך והם הניחום לשבת בקרב׳ למס עובד : ויתנם ביד גוים · בימי השופטי׳ בין שופט לשופט כגון עגלון וכושן רשעתים וסיסרא ו ופלשתי׳ ומדין מאותי׳ פעמים רבות יצילם כמה פעמי׳ מכעיסי׳ והוא מאריך אפו ומצילם : וירא בצר · מתוך תפלה : בשמעו את רנתם · מתוך זכות אבות · ויזכור להם בריתו מתוך תשוב׳ · וינחם כרוב חסדיו מתוך הקץ · בשמעו הושיענו וגו׳ אף משה כללה בפסוק אחד בצר לך ומצאוך וגו׳ · מן העולם ועד העולם · מן עלמא דהוין ביה ועד עלמא דיהון ביה : וימוכו בעונם · נעשו שפלים בעונם : הושיענו · גם עתה יי׳ אלהינו : הודו ליי׳ · יאמרו גאולי יי׳ · כשיפרש מיד צר : תעו במדבר וגו׳ · והולכי מדברות אף הם צריכין להודות שהרי פעמי׳ שהם תועים ורעבים וצמאים : וינחם · ויכהגם לפיכך יודו ליי׳ חסדו : יושבי חשך וצלמות · אף האסורי׳ בבית הסוהר צריכי׳ להודו׳ כשיוצאין מבית האסורים : כי

מסרה

פתח · ובספרי מסרה אחריתי מוני׳ גם זה כל אוכל תתעב נפשם · וא׳ מתאב אנכי את גאון : כרוב ז׳ וחסרים בקריאה וסימ׳ גפן בוקק ישראל · חנני אלהים כחסדך · ענני יי׳ כי טוב חסדך · ויזכר להם בריתו וינחם · הללוהו כרב גדלו · כי אם הוגה ורחם · וחנכה עלי כרב חסדיך · וחד הס׳ אשר גמלם ברחמיו וכרב חסדיו : קו׳ קבצם ב׳ וסימ׳ כעמיר · ומארצות : וממערב ג׳ וס׳ וממערב אקבצך · כי לא ממוצא וממערב · ומארצו׳ קבצם :

כי. הנה הראה כי רובי השבויים לייסרם בעבור עונותיהם ואלה המרו או מרו קרובה בטעם וככה כאשר מהקל או כאשר כי אין הכבד ואמרי אל הם פיקודי הלב שהם כטעם בלבב כל מדבר׃ יודו. טעם לבני אדם שיאמרו׃ ויכנע בעמל. שארוכיהם יעברו בהם בפרך ואין עוזר לפדותם׃ ויזעקו. הזכיר יושיעם בעבור היותם ביד שונאיהם כמו ויושע י״י׃ יוציאם מחשך. הכתוב למעלה׃ ינתק. כנגד אסירי עני וברזל׃ כי. תכן עלילות שברתו מתדיכה דלתיה נחשת כאילו נשברו. ועתה יזכיר החולי׃ אוילים. גם הזכיר כי החולי בעבור פשע ותוכחות על עון וכן בדברי אליהוא וטעם אוילים אפי׳ הם חכמים הם נחשבו אוילים בעבור פשעם. ואלת מדרך מוסכת עמנה ואחרת עמה וככה הוא ומדרך ע עונותיהם יתענו׃ כל. שערי מות׃ הקבר כי בהסגר שעריו לא י יראו אור׃ ויזעקו. הזכיר זה התמורד כי אסר קעו במדבר לא יועילם יודעי הדרכים ולא המנחשים רק ב בצעקת השם הוא ל לבדו יכול להצילם וכן האסורי׳ לא יוכלו כל אנשי העולם עד עת מגזר השם וככה החולים לא יוכלו כל הרופאים להועילם רק השם לבדו וכן המלחים וחובלי הים וכל חכמתם תתבלע׃ ישלח דברו. שיגזור ומיד יתרפ׳ לא על ידי משקה ומעשה בן אדם׃ וימלט. אותם משחיתותם מגזרת השחתה או מן כרה שחת כמ׳ שערי שאול׃ יודו׃ גם אלה חייבים להודות׃ ויזבחו. וחייבים לזבוח כי התועה והסגור הוא בריא בגופו והחולה קרוב ממות׃ ועתה יזכיר הכת הרביעית׃ יורדי. כל הולך אל הים יורד הוא׃ המה כי רגע אח׳ יחריד הים ומיד ישביחנו כרצונו. ויוגלין שב אל הים יורדי הים׃ יעלו. הגלים או יורדי הים׃ יחוגו. כי מזעף הים אין בהם כח לעמוד בספינה או לשבת׃ תתבלע. תתכסה לא תראה כאילו לא היתה להם חכמה במלאכת המים׃ ויצעקו. אמר יוכיח כי הם בים וזאת כל שאלתם. אמר ר׳ יהודה בן בלעם היה ראוי להיות תחת יקם ישב והנכון בעיני כי בתחלה אמ׳ ויעמד רוח סערה ועתה יקם ם סערה בלא רוח אז ת תהיה לדממה׃ ויחשו גליהם. גלי הים הפך ותרומם גליו ובעבור כי הגלים ישאו קול על כן דרך משל לדממה ויחשו׃ וישמחו. יורדי הים׃ כי ישתוקו. הגלים׃ אל מחוז.

ואין עוזר ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן י״ד׃ אוילים ה׳ חס׳ י׳ קדמא בליש׳ וסימ׳ אך אוילים שרי צען׃ כלי רעה אולי. אוילים מדרך פשעם. אוילים יליץ אשם. ומוסר אוילים אולת׃ ויזבחו ב׳ וסימ׳ ויסר הצפרדעים. ויזבחו זבחי תודה ויספרו׃ ויספרו ג׳ וסי׳ יקומו ויספרו לבניהם ׳ויספרו לך דגיהם. ויזבחו זבחי

רשי

כי המרו אמרי אל. אין פורענות באה על האדם אלא בעונו׃ כי שבר דלתות נחשת. שהיו כנעולי׳ בפניהם׃ אוילים מדרך פשעם. אסר מעונותיהם יתענו ביסורי חלאים אף הם מן הצריכין ל להודות׃ יש שמניות בפרשה זו ובאין לידרש במקום אכין ורקין למעט לומר צעקו קודם גזר דין נענין לאחר גזר דין אינם נענין׃ יחוגו. לשון שבר הוא וכן בחגוי הסלע וכן והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא׃ וישמחו כי ישתוקו. הגלים׃ וינחם. וינהגם׃ מחוז. לשון גבול ומנחם חברו עם וחזותיכו את שאול גבוליכו שלא יכנ׳ בגבוליכו וכן מחזה מול מחזה שלש פ פעמים בתנחומא׃ מצאתי. וירוממיהו בקהל עם כרי׳ לאודוי באפי בי עשרה ובמושב זקנים ותרין מכייהו וצורבא מרבנן׃ ישם נהרות למדבר. כלומר נותן יישובי האומות לחורבן׃ למלחה. להיות בארץ מלחה מעשות פרי׃ ישם מדבר לאגם מים. נותן יישוב חרב לבנין ומחזירו לקדמותו׃ ויטעו

כי־המרו אמרי־אל ועצת עליון
נאצו׃ ויכנע בעמל לבם כשלו ואין
עזר׃ ויזעקו אל־יהוה בצר להם
ממצוקותיהם יושיעם׃ יוציאם
מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק׃
יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני
אדם׃ כי־שבר דלתות נחשת
ובריחי ברזל גדע׃ אולים מדרך
פשעם ומעונתיהם יתענו׃ כל־
אכל תתעב נפשם ויגיעו עד־שערי
מות׃ ויזעקו אל־יהוה בצר להם
ממצוקותיהם יושיעם׃ ישלח דברו
וירפאם וימלט משחיתותם׃ יודו
ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם׃
ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו
ברנה׃ יורדי הים באניות עשי
מלאכה במים רבים׃ המה ראו
מעשי יהוה ונפלאותיו במצולה׃
ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם
גליו׃ יעלו שמים ירדו תהומות
נפשם ברעה תתמוגג׃ יחוגו וינועו
כשכור וכל־חכמתם תתבלע׃
ויצעקו אל־יהוה בצר להם
וממצקתיהם יוציאם׃ יקם סערה
לדממה ויחשו גליהם׃ וישמחו
כי־ישתקו וינחם אל־מחוז חפצם׃
יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני
אדם׃ וירוממוהו בקהל־עם ובמושב
זקנים יהללוהו׃ ישם נהרות
למדבר ומצאי מים לצמאון׃ ארץ
פרי למלחה מרעת ישבי בה׃
ישם מדבר לאגם־מים וארץ ציה
למצאי מים׃ ויושב שם רעבים
ויכוננו עיר מושב׃ ויזרעו שדות
ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה׃

ארום סריבו על מימריה אלהא
ומלכת עילאה רחיקו׃ ותבר
בליעותא לבהון אתקילו ולית
דסעיד׃ וצלו קדם יי בדעיק
להון ממעיקתהון פרקינון׃
אפיקינון מחשוכא וטולא דמותא
ושלשלותהון יתרע׃ יהודון
קדם יי מטול חסדיה ומשתען פ
פרישותיה לבני נשא׃ ארום תבר
דשי נחשא ועברי פרזלא קציץ׃
על חזקיה מלך שבטא דבית יהודה
אתנבי ואמר חזקיהו מליך דבית
יהודה דסריב למיכב אתת אסתגיף
היך שטין דמאורח מרדיהון ד
ומעוייתהון מסתגיפין׃ כל מיכלא
תרחיק נפשהון ומטיין עד מעלני
מותא׃ וצלו קדם יי כד עיק להון
ממעיקתהון יפרקינון׃ ישדר
פתגמי אסותיה ויסי יתהון וישיזיב
מלחבלותהון׃ יהודון קדם יי
מטול חסדיה ומשתען פרישותיה
לבני נשא׃ ויכוסון נכסי תודתא
וישתעון עובדוי בדיצתא׃ על
מלחיא דיונה בר אמיתי איתנבי
ואמר מלחיא נחותי ימא באלפיא
עבדי פולחנא במיין סגיעין׃
הינון חמון עובדוי דיי ופרישותיה
במצולתא׃ ואמר במימריה
ואקים זעפא ועלעולא ואתרוממו
גללוי׃ סלקין צית שמיא נחתין
עמקי תהומיא נפשתהון בבישא
תתמוגג׃ ירתתון ינועון היך
רוויה דחמר וכל חוכמתהון מ
מסתלעמא׃ וצלו קדם יי כד
עיק להון וממעיקתהון יפיק י
יתהון׃ יקים עלעולא לשתיקותא
וישתקון גלליהון׃ וחדון ארום
שתקין ודברינון למחוז רעייתהון
יהודון קדם יי מטול חסדיה
ומשתען פרישותיה לבני נשא׃
ומרוממין יתיה בכנשת עמא בית
ישראל ובסנהדרין דחכימיא ישבחון יתיה׃ על דרא דיואל בר פתואל אתנבי ואמר
כד מרדו בית ישראל ביומי דיואל נבייא איתי בצורתא בעלמא שווי נהרוותא היך
מדברא ומפקנות מיא היך צהותא׃ ארעא דישראל דעברא פירי צדא היך סדום
דאתהפיכת מן בישות יתבין בה׃ כד תבו לאוריתא שוי מדברא היך אריתא דמיא וארע
ציהייא למפקנות מיא׃ ואשרי תמן כפינין ואתקינו קרתא מיתבא׃ וזרעו
חקלין ונציבו כרמיא ועבדו פריאבא׃

מסרה

תודה. ח׳ נונין מנוזרות ומקרין אבין ורקין שבתורה וסי׳ נמסר בסדר בהעלותך׃ ויעמד ד׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר במלכ׳ ב׳ סימ׳ ח׳׃ וממצוקותיהם חד מן מלין דמשמשין ומ׳ ברישיהון וסימ׳ וממקנה ל׳ בני ישראל לא מת אחד. וממחנים ל׳ ומחשבון עד רמת המצפה. וממסר ל׳ כל אלה אבנים יקרות׳ וממשפט ל׳ מעוצר וממשפ׳ לקח. וממעמדך ל׳ והדפתיך ממצבך וממעמדך. וממי ל׳ שמעו זאת בית יעקב. וממצרים ל׳ כי נער ישראל ואהבהו. וממזרח ל׳ וייראו ממערב את שם י״י. וממעון ל׳ ואתה הנבא עליהם׳ וממקום ל׳ ובכן ראיתי רשעים קבורים. וממקדשי ל׳ זקן בחור ובתולה. וממנה ל׳ הגי כי גדול היום ההוא. וממר ל׳ כעס לאביו בן כסיל. וממעמקי ל׳ הצילני מטיט. וממצוקותיהם יוציאם רביע׳ דענינא ׳וממועצותיה׳ ל׳ ויאכלו׃

כמו גבול וכמוהו לא חזו ימיו פירושו לא גבלו ימיו והטעם לא ישיגו לדעת סוף ימיו׃ יודו. חסדו. שהצילם׃ ונפלאותיו במצולה׃ וירוממוהו. הוסיף להזכיר בעבור מרוב בני אדם לא ראו הים׃ ישם. שב המשורר להזכיר גבורות השם כאילו עושה דבר והפך הדבר כפי חכמתו והשלים להזכיר הים ושב להזכיר הנהרות ההולכים אליו וטעם למדבר ארץ ציה ומוצאי מים הם המעיינים׃ ארץ. שהיתה סמוכה אל הנהר ואל המעיינות שבה למלחה שלא תזרע ולא תצמיח הזכיר הסבה שעשה השם כי לא לחנם הוא עושה כי מרעת יושביה יעשה׃ והפך הדבר ישם מדבר לאגם מים׃ ויושב. רעבים׳ שכלכלם בארץ ציה׃ ויזרעו פרי תבואה׃ הפך ארץ פרי למלחה׃ ויברכם

ויברכם • אחר היותם רעבים ׃ וימעטו • עד עתה הזכיר מיתרים מריבות ויושיב שממות ועתה יספר כי יהוא מורים ומעשיר • ומצאנו בלשון הקדש שיזכירו הפעלים ולא יזכירו הפועלים כי אם באחרונה כמו אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב ומי הוא זה זה כוכב שדרך מיעקב ויותר מבואר הביטו אליו ונהרו ופסוק אחר פי׳ סמיכת וי״ו אליו והוא זה עני קרא וככה זה וימעטו ומי הם הם הנדיבים הנזכרים אחר כן בפסוק השני והנה הפך ויברכם וימעטו ׃ מעוצר • רחם כדרך כי עצר עצר י״י והפך וירבו ורעה הפך ויברכם והנה רעה תחלואים בגוף ויגון בלב גם וי״ו ויגון מוסף אחורנית כמו אורים פטדה וברקת מעוצר ומרעה ומיגון ׃ שופך • נדיבים • הם הנכבדים כמו להושיבי עם נדיבים וכסא כבוד על כן בזות הפך כבודים ׃ ויתעם • מסכל דעתם ׃ וישגב • הנה האביון במשגב ׃ וישם כצאן • הפועל הוא האביון כמו ימימו בנים ׃ יראו • בעבור כי רובי האדם ידינו השם כמעשיהם בעולם הזה על כן ישמחו הישרים כי בעבור היותם ישר׳ הם בשמחה ולא ידאגו או יפחדו שתבא עליהם צרה כזאת שבאה על הנדיבים ויקוו טובה שתבא אליהם כאשר האביונים וטעם כל עולה כל אנשי עולה יקפצו פיהם כי אין להם תשובה בראותם זה ׃ מי • וישמר אלה • מי שיש בלבו אלה הדברים כדרך שמר תם וראה ישר ׃ ויתבוננו • הנבונים חסדי י״י כמו והתבונן נפלאות אל ור׳ משה אמר כי חסדי השם יהיו מתבוננים ׃ שיר מזמור לדוד • נכון לבי • שאשיר ׃ אף כבודי • נכון כדרך שמח לבי ויגל כבודי ורבי משה אמר אף כבודי יתזמר ׃ עורה • דרך משל שיעיר הנבל מאליו בעת שיעיר השחר ורבי משה אמר כי אעירה פועל יוצא כמו ויעירני וטעם עור׳ הנבל כי אני אעירך בשחר ׃ אודך • אמר אזמרך בשחר במסתרים גם אזמרך בגוים בגלוי ׃ כי • מעל • יותר וטעם ועד שחקי׳ שאין העין רואה גבוהים מהם ׃ רומה • הטעם אזמרך בלאומים וזאת היא זמירתי שאודיע כי גדול מעל שמי׳ חסדך ואתה אלהים הראה שאתה רם על השמים בהושיעך אותי על כן אחריו למען • שאר המזמור פירשתיו במזמור על שושן עדות והוא במזמור ששים ׃ למנצח • אלהי תהלתי • טעם אל תחרש כנגד הבא אחריו ׃ כי • ופי מרמה • ופי איש מרמה כמו אל תהי מרי והפ״ה פעול למלת פתחו כאילו כתוב כי רשע ואיש מרמה פתחו פיהם עלי ׃ ודברי • חסר בית ודברי כמו כי ששת ימים אודרך משל כי הדברים סבבוהו • וילחמוני וילחמו עמי חנם כמו לא יגורך רע לא יגור עמך רע ׃ תחת • יוד אהבתי סימן הפועל ׃ ואני תפלה • איש תפלה והטעם שהייתי מתפלל להם בעדם כדרך ואני בחלותם לבושי שק ׃ וישימו

קח שיר מזמור ג׳ בטעם וסימ׳ נמסר בסיפר׳ סימן פ״ג ׃ שחר ח׳ קמצין מלעיל בקריא׳ וסימ׳ אשר אין לו שחר • איך נפלת משמים הילל בן • אעירה שחר • וחברו • אשא כנפי שחר • ואל יראה בעפעפי שחר • מי זאת הנשקפה • ועיניו כעפעפי שחר • זחר עורי שחר מעלי ׃ סימן קדמא דסיפרא לי גלעד ולי מנשה • תניינא דסיפרא לי גלעד לי מנשה • ואפס ולי הדברי וגו׳ הוספת לי ׃ ולא תצא ו׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ד ובסיפרא סימן מ״ד • בצאתינו ג׳ וסימ׳ הלא אתה אלהים זנחתנו • אף זנחת ותכלימנו • הלא אלהים זנחתנו ׃

וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהֶמְתָּם לֹא
יַמְעִיט׃ וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ מֵעֹצֶר רָעָה ל׳
וְיָגוֹן׃ שֹׁפֵךְ בּוּז עַל־נְדִיבִים וַיַּתְעֵם ב
בְּתֹהוּ לֹא־דָרֶךְ׃ וַיְשַׂגֵּב אֶבְיוֹן מֵעוֹנִי ב׳ ל׳ מל׳
וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן מִשְׁפָּחוֹת׃ יִרְאוּ יְשָׁרִים ל׳ רפי׳
וְיִשְׂמָחוּ וְכָל־עַוְלָה קָפְצָה פִּיהָ׃ מִי־ ל׳ ל׳
חָכָם וְיִשְׁמָר־אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי ל׳ מל׳
יְהוָה׃ קח שִׁיר ג׳ בטע׳
מִזְמוֹר לְדָוִד׃ נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים
אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה אַף־כְּבוֹדִי׃ עוּרָה
הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָׁחַר׃ אוֹדְךָ ח׳
בָעַמִּים יְהוָה וַאֲזַמֶּרְךָ בַּל־אֻמִּים׃ ל׳
כִּי־גָדוֹל מֵעַל־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ וְעַד־ ל׳ ויתר מעל השמים
שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ׃ רוּמָה עַל־שָׁמַיִם
אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ׃ לְמַעַן ג׳ בסיפ׳
יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי׃ ב׳ • ועני
אֱלֹהִים דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֶעְלֹזָה כ״ט ד״ף • ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת אֲמַדֵּד׃ סימן
לִי גִלְעָד לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז
רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי׃ מוֹאָב סִיר
רַחְצִי עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עֲלֵי־ ל׳
פְלֶשֶׁת אֶתְרוֹעָע׃ מִי יֹבִלֵנִי עִיר ב׳
מִבְצָר מִי נָחַנִי עַד־אֱדוֹם׃ הֲלֹא־ ג׳ ו׳
אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא אֱלֹהִים ג׳
בְּצִבְאֹתֵינוּ׃ הָבָה־לָּנוּ עֶזְרָת מִצָּר ו׳ ד״ף
וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם׃ בֵּאלֹהִים נַעֲשֶׂה־
חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ׃ קט
לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי
אַל־תֶּחֱרַשׁ׃ כִּי פִי רָשָׁע וּפִי־מִרְמָה
עָלַי פָּתָחוּ דִּבְּרוּ אִתִּי לְשׁוֹן שָׁקֶר׃
וְדִבְרֵי שִׂנְאָה סְבָבוּנִי וַיִּלָּחֲמוּנִי חִנָּם׃ ה׳ ג׳ ד״ף ל׳
תַּחַת־אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי תְפִלָּה׃ ב׳

וּבָרִיכִנּוּן וְיִסְגוּן לַחֲדָא וּבְעִירֵיהוֹן לָא יָזְעַר׃ וְכַד חָבוּ אִזְעָרוּ וְאִתְמַסְכְּנוּ מִן אֲנִיק בִּישְׁתָּא וְדַבּוֹנָא׃ שְׁדֵי בְּסַרְנוּתָא עַל רַבְרְבָנַיָּא וְאַטְעִינוּן בִּלְמָא דְלָא אוֹרְחָא׃ וְכַד תָּבוּ לְאוֹרַיְתָא שַׂגִּיב חֲשׁוֹכָא מִמִּסְכֵּינוּתָא וְשַׁוֵּי הֵיךְ עָנֵי גְנִיסַיָּא׃ חָמוּן תְּרִיצַיָּא וְיֶחְדוּן וְכָל מָרֵי שִׁקְרָא שָׁוְרַת פּוּם וְאִתְחַסְמַת׃ מַן חַכִּימָא וְיִנְטַר אִילֵין וְיִתְבּוֹנְנוּן חִסְדַּיָּא דַיְיָ׃ שִׁירָא וְשִׁבַחְתָּא עַל יְדָא דְדָוִד׃ תַּקִּין לִבִּי אֱלֹהִים אֲשַׁבַּח וַאֲזַמֵּר לְחוּד אִיקָרִי׃ שַׁבַּח נִיבְלָא וְכִינָּרָא אֲשַׁבַּח בִּקְרִיצְתָּא׃ אוֹדֶה קֳדָמָךְ בְּעַמְמַיָּא יְיָ וַאֲשַׁבְּחִינָךְ בְּאוּמַּיָּא׃ אֲרוּם רַב מֵעִילָוֵי שְׁמַיָּא טוּבָךְ וְעַד שְׁחָקֵי מְטֵי קוּשְׁטָךְ׃ אִתְרוֹמַם עִלָּוֵי שְׁמַיָּא אֱלֹהִים וְעַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא אִיקָרָךְ׃ מִן בִּגְלַל דִּישְׁתֵּזְבוּן רְחִימָךְ פְּרוֹק יְמִינָךְ וַעֲנֵי יָתִי׃ אֱלָהָא מְמַלֵּיל מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ אַבִּיעַ אֲפַלִּיג בְּיָזְתָא עִם יָתְבֵי שְׁכֶם וְעִם יָתְבֵי מֵישַׁר סֻכּוֹת אֲמַשַׁח תְּחוּמָא׃ דִּי לִי גִלְעָד דִּילִי מְנַשֶּׁה דְבֵית אֶפְרַיִם עוּשְׁנָא דְרֵישִׁי וּמִדְּבֵית יְהוּדָה סַפְרַי׃ דּוֹשִׁישִׁית מוֹאֲבָאֵי הֵיךְ דּוּדֵי שְׁזוֹגֵי עַל מַלְכוּ אֱדוֹם אֶטְלוֹק סַנְדְּלִי עַל מַלְכוּת פְּלִשְׁתָּאֵי אִתְיַבֵּב׃ וּכְדוֹן דְּחָבֵית מַן אוֹבִיל יָתִי עַד כְּרַכָּא דְרוֹמִי רַשִׁיעָא מַן דַּבְּרַנִי עַד קוּשְׁטַנְטִינָא דֶאֱדוֹם׃ הֲלָא עַל דְּחַבְנָא קֳדָם יְיָ שְׁבַקְתָּנָא וְלָא נַפְקָא שְׁכִינְתֵּיהּ בְּחֵילוָתָנָא׃ הַבְלָן סַעֲדָא מִן מְעִיקָא דְּמַגַּן פּוּרְקָנָא דְּבַר נָשָׁא׃ בֵּאלָהָא נַעְבֵּיד חֵילָא וְהוּא יְרוּשֵׁשׁ מְעִיקָנָא׃ לְשַׁבָּחָא עַל יַד דָּוִד תּוּשְׁבַּחְתָּא אֱלֹהִים שַׁבַּחְתִּי לָא תִשְׁתּוֹק׃ אֲרוּם פּוּמָא דְרַשִׁיעָא וּפוּמָא דְנִיכְלָא עֲלַי פַּתְחַן מַלִּילוּ עִמִּי לִישַׁן דִּשְׁקַר׃ וּמְמַלְלֵי סְנוּתָא חֲזָרוּ יָתִי וַאֲגִיחוּ עִמִּי מַגָּן׃ חֲלַף דִּי רְחִימִית כַּטְנוּ לִי וַאֲנָא אֲצַלֵּי׃

רשי

וימעטו וישוחו • והם מתחילה היו שוחין ומועטין מעוצר רעה ויגון ׃ וישם כצאן משפחות • וישם האביון משפחות זרעו ככאן רבים ׃ קפצה • סתמה כמו לא תקפוץ את ידך ׃ נכון לבי • נאמן עמך ׃ אף כבודי • אף כבודי הוא מה שאני משורר לך ד״א אף כבודי אף לפי כבודי לא אמנע לשורר לו ולא אחלוק לעצמי כבוד ׃ אעירה שחר • דרך שאר מלכי׳ השחר מעוררם ואני מעורר את השחר שאני קם חצות לילה שהנבל והכנור מעוררני כמו שאמרו רבותינו כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והוא מנגן מאליו ׃ מעל שמים • וכתוב אחר אומ׳ עד שמים פירשו רבותינו כאן בעושין לשמה כאן בעושין שלא לשמה ׃ ועננו • שכל עמך וידידיך תלויין בי ׃ אלהים דבר בקדשו • שאמלוך ויבא העת ואעלוז בדברו ׃ אחלקה שכם • אחלקה ארץ אויבי לישראל שכם חלק כמו שכם אחד על אחיך ׃ ועמק סכות אמדד • מואב סיר רחצי • כלומר עבדי ושמשי ככלי תשמיש שמשתמשין בו ׃ על אדום אשליך • עבודתי שיהו מלכיהם נועלין מנעלי ברגלי ׃ אתרועע • אריע להם קול לירא׳ מפני ׃ מי יובילני • לימות המשיח לפשוט יד בעשו ובעירי מבצריו ׃ מי • בנחני בצר על אדום שהכיתי בהם בגיא מלח שמנה עשר אלף ׃ אלהי תהלתי אל תחרש • על כל ישראל נאמר ׃ כי פי רשע • עשו ׃ תחת אהבתי • אותך ישטנוני ׃ ואני תפלה • ואני אתפלל אליך תמיד ׃ מנאתי

קט למנצח לדוד מזמור דקדים דוד למזמור ז׳ וסים׳ נמסר בספרא סים׳ כ״ד ׃ ודברי ה׳ ג׳ מנהון ד״ף וסימ׳ ודברי דויד המלך הראשנים והאחרנים דד״ה • ודברי רחבעם • הראשונים והאחרונים דד״ה • ודברי שנאה סבבוני דתהלי׳ • הדר כבוד הודך ודברי • ויתר דברי מנשה ותפלתו אל אלהיו דד״ה • ג׳ קדמאי ר״ף ׃

מנאתי רעה תחת טובה שבני פרו' אני מקריבן בכל מנה כשבעים אומות ומבקשת לנסמים והם מריעים לי במוחר טוב: בהשפטו. לפניך יצא מדינך מחוייב ורשע: פקדתו. גדולתו פרבוסטיאה בלע"ז כמו ויפקד המלך פקידים: ושאלו ודרשו מחרבותיהם. הכל ישאלו עליהם מה נהיתה בפלוני ופלוני מתוך קול חורבה שיבא עליהם. ודרשו משמע מאת אחרים שהרי נקוד חטף קמץ וכן ושאלו מפני אחרי' הוא משמע שישאלו אחרים ע עליהם ויש לפתור ושאו ממשקל חזק יהו משאלים על הפתחים: ינקש נושה לכל אשר לו. אדם הטורח מחזר ולהוט לעשות דבר נופל בו לשון מתנקש כלומר מ מיטרף ומת ומתלבט כמו ו ואחרכבותיה דא לרא נקשן וכן פן תנקש אחריהם אף כאן יהיה הנושה בשמו את עבודתו שנאמ' ורב יעבד צעיר לא יהיה הנושה נוגש ונקרב לכל אשר לו ינקש סייטאנופ"ץ בלע"ז יהי משפט הנושה נוקש ונשפן על כל ממונו וזהו יעקב הנושה בעשו את ע עבודתו שנאמר ורב יעבד צעיר מנאתי בדור אחר שיבא אחר כורתו ימח שמו וטבעו שאפילו זכרון לא יפול עליו בפי הדור הנולד בעולם לאחר שכשחת שמו ש"רטרמי"דא בלע"ז: עון אבותיו. עון שעשה על אבותיו לאברהם שנרע חמש שנים מ מחייו לאביו גרם כהיון עשים: וחטאת אמו. שהשחית רחמה ושגרם להעלים יום קבורתה מן הבריות שלא יקללוה שיצא מ מכרישה עשו כמו שנאמר ותמת דבורה מיניקת רבקה וגו' אלון בכות בלשון יוני קורין לאחר אלון שאבל אחר היה ליעקב עם של דבורה שמתה אמו והעלימו מיתתה: יהיו. העונות האלה נגד יי תמיד: ויכרת מארץ זכרם. של עשו ואלופיו: אשר לא זכר עשות חסד. לעסוק באבל אביו כמו שעשה יעקב כ כזיד עדשים לנחם את יצחק ש שבאותו היום מת אברהם: איש עני. ישרא': ויאהב קללה. קללתו של הב"ה שכפר בו: ותהי לו. הקללה מעטה כבגד מנא' וילבש קללה הכניס עצמו בקללה וכוחה לו פריקת עול מ הקרבן וברכת כהנים וקללת האומות: ולמזח תמיד. חגורה וכן ומזיח אפיקים רפה אזור החזקים פתח: כצל כנטותו. לעת ערב: ננערתי. לשון תשנוק וטרוף ואוטם כארבה שהוא נודד ונע ומטורף מנאתי ויעטו כמעיל העוטה ועוטף כל הגוף לכל לבוש: כאם

ותפלתו ג' וסי' ותפלתו תהיה לחטאה. ויתר דברי מנשה ותפלתו דדברי הימים. ושלאחריו ותפלתו והעתר לו: ואל יהי ב' וסימ' ואל יהי מקום לזעקתי. ואל יהי חונן ליתומיו: למותת ל' והוא חד מן מלין דמשמשין ל' בשוא בריש תיבותא וסי' תמצא נמסר במסרא רבתא בנערכת אות הלמ"ד: ותבא ב' חס' כתובים וסי' ותבא

וישימו עלי רעה תחת טובה ושנאה
תחת אהבתי: הפקד עליו רשע
ושטן יעמד על-ימינו: בהשפטו
יצא רשע ותפלתו תהיה לחטאה:
יהיו-ימיו מעטים פקדתו יקח אחר:
יהיו-בניו יתומים ואשתו אלמנה:
ונוע ינועו בניו ושאלו ודרשו
מחרבותיהם: ינקש נושה לכל-
אשר-לו ויבזו זרים יגיעו: אל-יהי-
לו משך חסד ואל-יהי חונן ליתומיו:
יהי-אחריתו להכרית בדור אחר ימח
שמם: יזכר עון אבתיו אל-יהוה
וחטאת אמו אל-תמח: יהיו נגד-
יהוה תמיד ויכרת מארץ זכרם: יען
אשר לא זכר עשות חסד וירדף איש
-עני ואביון ונכאה לבב למותת:
ויאהב קללה ותבואהו ולא-חפץ
בברכה ותרחק ממנו: וילבש קללה
כמדו ותבא כמים בקרבו וכשמן
בעצמותיו: תהי-לו כבגד יעטה
ולמזח תמיד יחגרה: זאת פעלת
שטני מאת יהוה והדברים רע על-
נפשי: ואתה יהוה אדני עשה-אתי
למען שמך כי-טוב חסדך הצילני:
כי-עני ואביון אנכי ולבי חלל
בקרבי: כצל כנטותו נהלכתי
ננערתי כארבה: ברכי כשלו מצום
ובשרי כחש משמן: ואני הייתי
חרפה להם יראוני יניעון ראשם:
עזרני יהוה אלהי הושיעני כחסדך:
וידעו כי-ידך זאת אתה יהוה עשיתה:
יקללו-המה ואתה תברך קמו
ויבשו ועבדך ישמח: ילבשו שוטני
כלמה ויעטו כמעיל בשתם: אודה
יהוה מאד בפי ובתוך רבים אהללנו:
כי-יעמד לימין אביון להושיע
משפטי נפשו:

ושוין עלי בישתא חלף טבא
וסניתא חלף דרחימית: אסער
עלוי רשיעא וסיטנא יקום על
ימיניה: באידייניה יפוק חייב
וצלותיה תהי לחובתא: יהון יומוי
קלילין מניין שנוי ירת אוחרן:
יהון בנוי יתמי ואתתיה ארמלתא:
ומטלטלא יטלטלון בנוי ויש אלון
ותבעון מה הות צדתהון: יגבב
מזופא לכל דיליה ויבזון נוכראין
ליעותיה: לא יהי ליה נגיד חסדא
ולא יהי ליה חייס על יתמוי: יהי
סופיה לאישתציא בדר אוחרן
יתמח שמהון: ידכיר עוית
אבהתוי קדם יי וחובת אמיה לא
תתמחי: יהוין קביל מימרא דיי
תדירא וישיצי מארעא דכרניהון:
מטול דלא אידכר למעבד טיבו
ורדיף גבר עניא וחשוכא ומכיך
לבא לאתקטלא: ורחים לוטיא
ואתית ליה ולא איתרעי בברכתא
ואתרחקת מיניה: ולבש לווטא
היך לבושא ועלת היך מיא
בגושמיה והיך משחא באיברוי:
תהוי ליה היך לבושא יתעטף
ולקמור תדיר יזרזינה: דא
עובדא דשוטני מן יי ודמללין ב
בישתא על נפשי: ואת אלהים
יי עביד עמי מן בגלל שמך היך
טובך וחסדך פציאתי: ארום
עניא וחשכא אנא ולבי שפי בגווי:
היך טולא בצליותיה אתגמרית
אטלטילית היך גובאי: רכובי
איתקלו מצומא וביסרי פתרן
מלהוי פטים: ואנא הויתי קלנא
להון יחמון יתי יטלטלון רישיהו:
סעוד לי יי אלהי פרוק יתי היך
חסדך: וידעון ארום מתחך דא
אנת יי עבדתה: ילטטו הינון ואת
תברך יקומון ויבהתון ועבדך
יחדי: ילבשו סיטני כיסופא ויעטפו
היך מעילא בהתהון: אודי יי לחדא
בפומי ובמצע חכימי אשבחיניה:
ארום יקום מן ימינא דחשוכא למפרוק ממדיני נפשיה:

וישימו. יורד אהבתי פעול שהיה ראוי שיאהבוני: הפקד. רשע. אח' שתגבר ימינו עליו. ושטן כנגד ישטנוני והוא אדם כדרך ויקם יי' שטן לשלמה גם ויעמד והוא אחר מיועצי: בהשפטו. ענין כי הוא עשה לי עול וחמס. ותפלתו שאמות הפך תפלתי בעדו על כן לחטאה: יהיו יאמר יהושע כי פקודתו הוא אשתו ולפי דעתי כי הוא ופקודת כל ה האדם והטעם שתהיה מיתתו בידי אדם ויש אומרי' כי פקודתו הוא נפשו שהוא כמו ש פקדון: יהיו. יתומי'. קטנים: אלמנה. בימי נעוריה כי ימיו יהיו מעטים: ונוע. כדרך והמה יניעון לאכול. ושאלו פועל כבד כמו שאל ישאלו באבל. ודרשו כמו ושאלו שיבקשו לחם. וטעם מחרבותיהם ש שבחרבות ידורו: ינקש. הכשי יהי עליו בימין כי יאחזוהו ימי עני: אל. כאשר הזכי' יען אשר לא זכר עשות חסד: יהי. בנו כמו ולא אחריתו. ימח שם האב והבן על כן שמם: יזכר. כטעם פוקד עון אבות על ב בנים כאשר פירשתי במקומו: יהיו. העון והחטאת כזכרו' לפני השם ושימח מארץ זכרם: יען. בהיות לאל ידו. וירדוף עני ואביון ונכאה לב כ כמוני: ויאהב. הוא היה שבה שיקללהו דוד שהיה איש ה האלהים: וילבש. התנבא כי הקללה ת תבואהו. כמדו מלבושו והטעם בדו והזכיר בתוכו: תהי. ולמזח. כמו חגורת ומזיח אפיקים רפה: זאת פעולת. כמו תגמול פעולת שכיר. שוטני כנגד ישטנוני. והדוברים רע כנגד ודברי שקר: ואתה. אחר שקלל רשע' וכל שוטנים שב להתחנן לשם שלא יאבד עם אלה שהם מחרפים אותו כי אין לו כח ל לעמוד מפניהם: כי. חלל בקרבי. פועל עבר מגזרת חלל על כן הלמ"ד פתוחה ויש אומרים מגזרת חליל לוחין: כצל הטעם קלות ימיו: ננערתי כארבה. שאין לו קן: ברכי. אין בו כח ללכת כי ענה כפשו אולי יכל מדם שלא יראה בבשרו לחלות: ואני. כאשר ראוני אויבו ואני רזה הייתי

כמים בקרבו. ותבא בלט ותכס כרגלותיו. וכל נביאים דכות חס' בר"מ מ"ל וסי' ביחזקאל סימ' כ"ב: יעטה ד' בקריאה וסימ' ועל שפם יעטה וטמא טמא. כאשר יעטה דדועה את בגדו. גם ברכות יעטה מורה. הה לו כנגד יעטה: כצל ד' רפי' בקריא' וסים' נפלגי מים בציון' כצל בנטותו נהלכתי. ימי כצל נטוי. ימיו כצל עובר בשתם ד' בקריאה וסימ' הנני עשה את כל מעניך בסוף צפניה. ישמו על עקב בשתם. ישובו על עקב בשתם. ויעטו כמעיל בשתם:

חרפה להם: עזרני. טעם כחסדך עמי פעמים רבות: וידעו. כי כבר הזכיר עני ואביון ואתה יי' עשיתה זאת הישועה ולא אני: יקללו. לא אחוש מקללתם כי אתה תברכני. קמו עלי ויבושו: ילבשו. כל שוטני מהיום והטעם אחרים מלבד אלה כי כבר הזכיר על אלה ויבושו: אודה. שאודה בפי זה החסד שעשה השם עמי עד שידעו הרבים כי השם יעמוד לימין אביון להושיעו מאחבבים להיותם שוטני נפשו: לדוד

אבן עזרא

לדוד מזמור נאם יי' לאדני· נכון לפרש זה המזמור על אברהם על דברתי מלכי צדק רק יקשה עלינו כיון שהיתה עיר דוד ונוכל לתקנו בדרך רחוקה מעט והנכון בעיני כי זה המזמור חברו אחד מהמשוררים על דוד כמו מזמור יענך יי' ביום צרה יי' בעזך ישמח מלך גם למ"לת' אלהים משפטיך למלך תן וחובר זה המזמור כאשר נשבעו אנשי דוד לאמר לא תצא עמנו במלחמ' וזאת תחלת דברי ה המשורר נאם יי' ל לאדני שהוא דוד: שב לימיני· והטעם שב בביתי ועבוד אותי ו וטעם לימיני כי הימין עושה חיל והנה הטעם לא תצא עמנו למלחמ' כי ימין השם תלחם בעבורך והוא ישית אויביך הדום רגליך שיובאו לפניך ם שתרמסם: מטה· כי העוז והכח יצא מציון שם הכבוד להשחית כל אויב שיבוא אליך אל ציון או טעמו כדרך יזכור כל מנחותיך ב בציון שם הארון: עמך· יתנדבו להלחם בעבורך· אמר רבי משה בקיעת השחר ושם הרחם כנוי כ כדרך אז יבקע כשחר והוא ישבח דוד ודימה האיש שהיא בגוף כטל והטעם כי לא כם לאה במלחמות רבות ם מגלחם ויהיה כן מ מבקיעת השחר לך כשחר לא ילדותיך ואחרי' אמרו מהמקום השפל השחור לך מנת ילדותיך ופירו' טל כמו יוטל את הגורל ורבי ישועה אמר כי מרחם

רשי

נאם יי' לאדני· רבותינו דרשוהו באברהם אבינו ואני אפרשנו כדבריהם נאם יי' לאברהם שקראוהו העולם אדוני שמענו אדוני: שב לימיני· התעכב לתשועתי והתחולל לה' אין ישיבה אלא עכבה וכן הוא אומר ותשבו בקדש לימיני לתשועת ימיני: עד אשית אויביך· אמרפל וחביריו: מטה· לשון משען כמו כל מטה לחם· מטה עזך ישלח יי' מציון כשתשוב מן המלחמה ואנשיך עייפים ורודפים ישלח לך יי' את מלכי צדק מלך שלם להוציא ל לחם ויין: רדה· במלחמה: בקרב אויביך· לבטח: עמך נדבות ביום חילך· כשתאסוף חיל לרדוף אחריהם יתנדבו ע עמך ואוהביך לצאת עמך כמו שמצינו וירק את חניכיו ילידי ביתו ולא יותר וענר אשכול ו וממרא התנדבו מאליהם לצאת ללכת אחריו בעזרתו: בהדרי קדש מרחם משחר· זאת תהיה לך בזכות הדרות קדושה שהיו בך מבטן אמך שהכיר בוראו בן שלש שנים· מרחם משחר משנפלת מן הרחם כמו משילין פירות דרך ארובה ביום טוב ואיכא דתני משחירין: לך טל ילדותיך· לך יחשבו ילדותיך דרכי יושר שהתנהגת בהם ב בילדותיך יהי לך לנועם כטל זה שהוא נעים ונוח: נשבע יי' ולא ינחם· לפי שהיה מתירא שלא יענש על האוכלוסין שהרג אמר לו אל תירא אברם וגו' לא ינחם על הטובה אשר דבר עליך: אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק· ממך תצא הכהונה והמלכות להיות בניך יורשין את שם אבי אביך הכהונה והמלכות שנתנה לו· דברתי מלכי צדק יו"ד יתירה כמו רבתי עם על ד דברת מלכי צדק על פקודת מ מלכי צדק· אתה כהן יש במשמע כהן כהונה וסרר' כמו ובני דוד כהנים היו: אדני·

קי' לרגליך ב' וסימ' והם תכו לרגלך ישא מדברתיך· עד אשית איביך הדום רגליך· בתרא מל': ינחם ד' וסימ' פן ינחם העם· כי ינחם יי' באנקתם· לא ישקר ולא ינחם· נשבע יי' ולא ינחם· וא' ינחם יי' על הרעה:

תהלים

קי לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהֹוָה
לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ
הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ: מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח יְהֹוָה
מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ: עַמְּךָ
נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי־קֹדֶשׁ מֵ
רֶחֶם מִשְׁחָר לְךָ טַל יַלְדֻתֶיךָ: נִשְׁבַּע
יְהֹוָה וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־
דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק: אֲדֹנָי עַל־
יְמִינְךָ מָחַץ בְּיוֹם־אַפּוֹ מְלָכִים: יָדִין
בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־
אֶרֶץ רַבָּה: מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל־
כֵּן יָרִים רֹאשׁ: קיא
הַלְלוּ יָהּ אוֹדֶה יְהֹוָה בְּכָל־לֵבָב
בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה: גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי
יְהֹוָה דְּרוּשִׁים לְכָל־חֶפְצֵיהֶם:

נ"א חס' · ב' לך זבולן ל' · ל' חס' · ל' ויחד בהררי · ל' וכתי' כן · ר' · ל' ויחד ומלכי צדק · קל"ד · ט' · ד' · יה כתי' יוד · ל' · ל'

תרגום

עַל יַד דָּוִד תּוּשְׁבַּחְתָּא אֲמַר יְיָ
בְּמֵימְרֵיהּ לְשַׁוָּאָתִי רִבּוֹן כָּל יִשְׂרָ'
בְּרַם אֲמַר לִי תּוּב וְאוֹרִיךְ לְשָׁאוּל
דְּמִן שִׁבְטָא דְבִנְיָמִין עַד דִּימוּת
אֲרוּם לֵית מַלְכוּתָא מְקָרְבָא אַחְבַרְתָּהּ
וּבָתַר כֵּן אֲשַׁוֵּי בַּעֲלֵי דְבָבָךְ כְּבִישׁ
לְרִיגְלָךְ: תָּא אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ
לְמִיתַּן לִי רַבְּנוּתָא חֲלָף דִּיתֵיבִית
לְאוּלְפַן אוֹרַיְתָא יְמִינִי אוֹרִיךְ עַד
דְּאֲשַׁוֵּי בְּעִיל דְבָבָךְ כְּבִישׁ לְרִיגְלָךְ:
חוּטְרָא דְעוּשְׁנָךְ יְשַׁדַּר יְיָ מִצִּיּוֹן
וּתְהֵי רָדֵי בִּמְצַע בַּעֲלֵי דְבָבָךְ:
עַמָּךְ דְּבֵית יִשְׂרָאֵל דְּמִתְנַדְּבִין
לְאוֹרַיְתָא בְּיוֹם אַגָּחוּת קְרָבָךְ
תִּסְתַּיַּע עִמְּהוֹן בְּשִׁבְהוֹרֵי קוּדְשָׁ
רַחֲמִין דֶּאֱלָהָא יִסְתַּרְהֲבוּ לָךְ הֵיךְ
נַחְתַת טַלָּא יָתְבִין לְרוּחֲצָן תּ
תּוֹלַדְתָּךְ: קַיֵּים יְיָ וְלָא יְתוּב דְּאַנְתְּ
מִתְמַנֵּי לְרַבָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי בְּגִין זְכוּתָא דַהֲוֵיתָא מֶלֶךְ זַכֵּי: שְׁכִינְתָּא דַיְיָ עַל יְמִינָךְ מְחָא
בְּיוֹם רוּגְזֵיהּ מַלְכַיָּא: אִתְמַנָּא לְדַיָּין עַל עַמְמַיָּא מְלֵי אַרְעָא גוּשְׁמֵי רַשִׁיעָן קְטִילִין מְחָא
רֵישֵׁי מַלְכַיָּא עַל אַרְעָא סַגִּיעִין לַחֲדָא: מִפּוּם נְבִיָּא בְּאוֹרְחָא אוּלְפַן יְקַבֵּל מְטוּל
הֵיכְנָא יִזְקוֹף רֵישָׁא: הַלְלוּיָהּ אֲשַׁבַּח קֳדָם יְיָ בְּכָל לִבָּא בְּרָזֵהוֹן
דְּתְרִיצַיָּא וּכְנִישְׁתָּא: רַבְרְבִין עוֹבָדַיָּא דַיְיָ מִתְבַּעְיָן לְכָל דְּצָבְיָן לְהוֹן:

גויות ב' א' מל' וא' חס' וסי' את גויה שאול ואת גוי' בניו· ידין בגוי' מלא גויו'· וסי' באנד כל מל': מנחל ד' וסי' נמסר בסדר דברים: קי"א גדולים הגדולים כולהון חס' בר מן כ"ל וסי' נגבר בשבט' סימן ה' וצירביה סימן כ"ח:

אבן עזרא

אמך היית מוכן להיות מלך והנכון בעיני כי נדבות דרך קצרה כנגם נדבות והטעם אם הוצרכת לעשות מלחמה עמך יבואו אליך ביום כנגם נדבות ותראם בהדרי קדש מרחם משחר מעת עלות השחר יבוא כטל שהרגלת לראות בילדותיך כאשר היית רועה בצאן: נשבע. אתה כהן· כל כהן משרת וכן ובני דוד כהנים היו והטעם לעבוד את השם והנה הטעם שישראל ילחמו ואתה תקח המעשר כאשר לקח מלכי צדק מאברהם· ויו"ד דברתי נוסף ופירו' על דברת על מנהג כמו רובצות בים או תחסר אות כ"ף אתה כהן לעולם על דברת כמו על דבר שאתה כמלכי צדק ועליו כתו' והוא כהן לאל עליון והנה תהיה מלת אתה בעבור אחרית. ורבי משה אמר בעבור שאתה מלך צדק כמו ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו והטעם רב לך להלחם כי השם עוזר ימינך ומחץ ביום אפו מלכים על ידיך: ידין· תחסר מלת אשר כמו עם לבבכם שלם וכן הוא ידין בגוים אשר הוא מלא גויות שים לו צבא רב הוא יעשה דין בגוים· על ארץ רבה שאיננה נקראת אי והיא ארץ ישראל ומדי ופרס· ורבי משה אמר כי הטעם רבת בני עמון: מנחל· הטעם כל כך היו האויבים מפחדים ממנו כי בלכתם בדרכי' היה שותה מנחליהם ואין לאל ידם למונעו על כן היה מרים ראש ויש אומרים כי מרוב צבאותיו היה צריך ללכת דרך שמם כחל כי לא יספיקו לו מעיינים או הטעם שיובא אין בדרכי' המים מן הנחלים בלי פחד כדרך מי ישקיני מים ואל תתמה על ישתה גם ירים כי הנה מחץ לשון עבר והנה הוא על דרך המדבר על זמן עומד וכמוהו רבים: הללו יה אודה יי'· הללויה דברי המשורר הללו יה כמוני כי אני אודה השם בכל לב. בסוד ישרים בסתר ועדה בגלוי וזה הוא שאודה לאמר גדולים מעשי יי' ודרושים מבוארים· אמר רבי מרינוס כי חפציהם על משקל זקניהם והטעם שימצא בהם הדורש כל חפציו שידרוש כמו וכל חפצים לא ישוו בה: הוד

רשי

אשר היה על ימינך במלחמה: מחץ ביום אפו· את ארבעה מלכים הוא ידין בגוים מלא גויות זו היא בשורת ברית בין הבתרי' שנא' לו על מצרים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי מלא גויות אסיפת פגרים מלא לשון אסיפה כמו קראו אחריך מלא אשר יקרא עליו מלא רועים והיכן דן מלא גויות את מצרים מת על שפת הים: מחץ ראש על ארץ רבה· זו היא דוגמת נבואת חבקוק מחצת ראש מבית רשע ראש פרעה שהיה ראש ושר על ארץ גדולה וחשוב על כל הארצות כמו שנאמר מושל עמים ויפתחהו שהיו כל האומות תחת ממשלת מצרים: מנחל בדרך ישתה וגו'· מגילום הנהר בדרך הליכתו היתה ארצו שותה ולא היתה צריכה למי גשמים על כן היה מרים ראש ומתפאר יאור לי ואני עשיתי· ענין אחר יש לפרש המזמור הזה בדוד: נאם יי' לאדני· על עסקי אדוני שאול כשהייתי נרדף מפניו· לאדוני על אדוני כמו ואמר פרעה לבני ישר' ויאמרו אנשי המקום לאשתו: שב לימיני· התעכב והמתן לתשועתי: מטה עזך ישלח יי' מציון· מציון תעשים טובים המצויינין בידך ד"א עוד תמלוך בציון ושם ישולח לך מטה עז ואז תרדה בקרב אויביך: עמך נדבות ביום חילך· עם ישרא' יתנדבו לעזרתך ביום שתעשה חיל כמו שמפורש בדברי הימים שהיו נקבצי' עליו מכל שבט ושבט בלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנשה וגו' ומן הגדי נבדלו אל דוד וגו': בהדרי קדש מרחם משחר· בשביל הדרות קדושה שהיו בך מנעוריך: לך טל ילדותיך· ילדות טובה וצדק כאשר שהיה בך תהיה לך כטל שהוא נעים וערב ותעשה לך פירות להצליחך: נשבע יי' וגו'· שהמלכות תהא שלך עולמית: אתה כהן לעולם· ואיזו מן הכהונות כהונה שהיא למעלה מכהונת מלכי צדק וזהו מלכות שהיא למעלה מכהונ' גדולה בשלשים מעלות: על דברתי מלכי צדק· למעלה מכהונת מלכי צדק שהיה כהן לאל עליון ואם תאמר אף הוא מלך היה מלוכה על הגוי' איכה מלוכה חשוב' כנגד ישר': אדני· יהיה תמיד על ימינך להושיעך· אשר מחץ ביום אפו מלכים· שנלחמו עם אברהם ועם יהושע ועם ברק: ידין בגוים מלא גויות· ועוד בימי חזקיהו בנך ידין באוכלוסי סנחריב קבוץ פגרים מתים ומחץ בסנחריב שהוא ראשה של כוש ואשור שהיא ארץ רבה. אשר מנחל בדרך היה שותה שנתפאר שתו אוכלוסיו מימי הירדן שנאמר אני קרתי ושתיתי מים ואחריב וגו': על כן ירים ראש. היה מתכבר ומתפאר בגדלו: זכר עשה לנפלאותיו· מזמור זה הוכר באלפ"בית אות אחת בראש הפסוק ואחת באמצעיתו וכן כלם מאלף ועד תי"ו וכמו כן מזמור השני הראשון מדבר בשבחו של הקב"ה והשני מספר בשבחו של צדיק ירא יי' קבע לישראל שבתות ומועדים ומצות שכתוב בהם וזכרת כי עבד היית במצרים לפי שהוא חנון ורחום על בניו וחפץ להצדיקם:

הוד · אף שמעשיו גדולים דרושים הם לרורשיהם ומבוארים כי פועל השם נראה לעין על כן הוד והדר · וטעם וצדקתו שכל פעלו צדק : זכר · הטעם בכל דור יעשה זכר לנפלאותיו שעשה במצרים שהוא חנון ורחום לחון הצועקים אליו כמו ושמעתי כי חנון אני : טרף · דבר ויכלו את מצרים כמו הטריפני · טעם יזכור לעולם בריתו הוא ברית בין הבתרים וכן כתוב ואחרי כן יצאו ברכוש גדול : כח · הטעם שהשם עושה חסד ומשפט וצדקה וזה הוא שהגיד לעמו ללכת אחריו לתת להם כדרך כי לא באתם עד עתה וכתו׳ כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען וגם כתו׳ את משפטי תעשו · והנה פירש כח מעשיו : מעשי · פקודיו · הם התורות והמצות הנטועות בלב כל האדם

וצדקתו ג׳ וסימ׳ וחסד יי׳ מעולם ועד עולם · הוד והדר פעלו · הון ועשר בביתו : חנון ורחום ח׳ וסימ׳ וקרעו לבבכם ואל בגדיכם · על כן קרבתי לברוח תרשישה · כי בשובכם על יי׳ · זכר עשה לנפלאתיו · זרח

ג׳ הוד והדר פעלו וצדקתו עמדת
ה׳ לעד : זכר עשה לנפלאתיו חנון
ורחום יהוה : טרף נתן ליראיו יזכר
לעולם בריתו : כח מעשיו הגיד
יא כתו׳ יוד לעמו לתת להם נחלת גוים : מעשי
ידיו אמת ומשפט נאמנים כל
ב׳ חד חס׳ ל׳ ומל׳ ג׳ א׳ חס׳ פקודיו : סמוכים לעד לעולם
עשוים באמת וישר : פדות שלח
לעמו צוה לעולם בריתו קדוש
צ׳ כ״ח ונורא שמו : ראשית חכמה יראת
יהוה שכל טוב לכל עשיהם תהלתו
עמדת לעד : קיב
ל׳ ותר׳ אשרי האיש הללו יה אשרי איש ירא את יהוה
במצותיו חפץ מאד : גבור בארץ
ד׳ יהיה זרעו דור ישרים יברך : הון
ג׳ ועשר בביתו וצדקתו עמדת לעד :
ל׳ קמ׳ נ׳ ח׳ זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום
ו׳ וצדיק : טוב איש חונן ומלוה
יכלכל דבריו במשפט : כי לעולם
לא ימוט לזכר עולם יהיה צדיק :
משמועה רעה לא יירא נכון לבו
ב׳ חד חס׳ ל׳ יתר סמוך ב׳ ל׳ בטח ביהוה : סמוך לבו לא יירא
עד אשר יראה בצריו : פזר נתן
לאביונים צדקתו עמדת לעד קרנו
תרום בכבוד : רשע יראה וכעס
ב׳ וחס הטעם שניו יחרק ונמס תאות רשעים
תאבד : קיג
הללו יה הללו עבדי יהוה הללו
ג׳ את שם יהוה : יהי שם יהוה מברך
יב מעתה ועד עולם : ממזרח שמש
ד׳ נ׳ עד מבואו מהלל שם יהוה : רם על
כל גוים יהוה על השמים כבודו :

ג׳ שבחא ושבהוך עובדיה וזכותיה
ה׳ קיימא לעלמין : דכרן טב עבד
לפרשותיה חיננא ורחמנא יי׳ :
מזונא יהב לדחלוי ידכיר לעלם
קיימיה : חיל עובדוי חוי לעמיה
למתן להון אחסנת עממיא :
עובדי ידוי קושטא ודינא מהימנין
על פיקודוי : סמוכין לעלמי עלמא
מיתעבדין בקושטא ותירוצא :
פירקן שלח לעמיה פקיד לעלם
קיימיה קדישא ודחילא שמיה :
שירוי חוכמתא דחלתא דיי׳ סכלא
טבא לכל עובדיהון תושבחתיה
קיימא לעלמין : הללויה
טוביה דגבר דחיל ית יי׳ בפיקודוי
צבי לחדא : גבר באוריתא יהוין
בנוי בדר תריציא יתברך : מזלא
ועתרא בביתיה וזכותיה קיימא
לעלמין : דנח בחשוכא נהור
לתריציא חיננא ורחמנא וצדיקא :
גברא טבא חיים על עניי ומוזיף
יסובר מילוי כהלכתא : ארום
לעלם לא יזוע לדכרן עלם יהי
זכי : משמועתא בישא לא ידחל
תקין ליביה רחיץ במימרא דיי׳ :
סמיך ליביה לא ידחל עד דיחמי
פורקנא בעקתא : בדר ממונית
יהב לחשיכי זכותיה קיים לעלמא
תוקפיה תרים באיקרא : רשיעא
יחמי ויכעוס עלוי שינוי יעסי ו
ואיתמסא ריגוג רשיעי תביד :
הללויה שבחו עבדיא
דיי׳ שבחו ית שמא דיי׳ : יהוי שמא
דיי׳ מברך מהשתא ועד עלמא :
ממדנח שמשא עד מטמעיה ש
משבח שמא דיי׳ : רמא על כל
עממיא יי׳ עלוי שמיא איקריה :

רשי

טרף נתן · מזון : כח מעשיו הגיד לעמו · כשנתן להם נחלת גוים הודיעם כחו וגבורתו ומדרש תנחומא כתב לישראל מעשה בראשית להודיעם ש שהארץ שלו ובידו להושיב בה כל מי שירצה ולעקור אלו ולהושיב אחרים שלא יוכלו ה האומות לומר לישראל גזלני׳ אתם שכבשתם ארץ שבעה גוים : סמוכים · הם פקודיו על סמך עד מחותקין בעונשין ואזהרות ו והפרשיות קבועות זו על זו כסדר ולדרוש וזהו שאמר שלמה שוקיו עמודי שש וגו׳ : דור ישרים · אשר יבורך יהי זרעו : זרח בחשך אור · כמו הזריח ומדרשו הוא עצמו כביכול נעשה להם אור כמו יי׳ אורי וישעי : טוב איש חונן ומלוה וגו׳ · שחונן דלים ומלוה להם ואינו מדקדק לומר אין יכולת בידי ואת דבריו הצריכין לו במאכל ובמשתה ו ובכסות מכלכל במשפט ובמרה וחס על נכסיו : יכלכל דבריו במשפט · מנהיג חפציו : נכון לבו · נאמן לבו ליוצרו : סמוך לבו · נשען ובטוח על הקב״ה : רשע יראה וכעס · לשון פעל כמו ויכעס לפיכך נקוד חציו ק קמץ וחציו פתח וטעמו למטה :

מי

מסרת

בחשך אור · חנון ורחום יי׳ ארך אפי׳ דתהלה לדו׳ · וימאנו לשמוע דעזרא · וכרחם דהרבים דעזר׳ : פדו׳ ג׳ חד חס׳ וסימ׳ ושמתי פדת · פדות שלח לעמו · והרבה עמו פדות · קדמא חס׳ : קי״ב יבורך ד׳ ב׳ פתחין וסימ׳ הנה כי כן יברך גבר · גבור בארץ יהיה זרעו · ועתה הואל וברך את בית עבדך דשמואל · טוב עין הוא יברך · עבדא וגברא פתחין : בטוח ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ וסימ׳ יצר סמוך · משמועה רעה לא ירא · קדמ׳ מלא : סמוך ב׳ וסי׳ יצר סמוך · סמוך לבו לא יירא : וכעס ב׳ חד פתח וחד קמץ וסימ׳ רשע יראה וכעס שניו יחרק · גם כל ימיו בחשך יאכל וכעס · קדמא פתח · ואינון כן א״ב א׳ פת׳ וא׳ קמץ וסימ׳ נבסר במס׳ רבת׳ בערך פתח : קי״ג מברך ג׳ וסימ׳ את אשר תברך · יהי שם יי׳ מברך · ויאמ׳ ערום יצאתי · וא׳ ומברך וסימ׳ ועתה הואלת לברך את בית עבדך דדה״י : מהלל ג׳ וסימ׳ בסיפרא סימן י״ח :

על כן אמר עשהם כ באמנים : סמוכים · השם סומכם לעד על כן יעמדו והוא עשם באמת ובדרך ישר : פדות · טעם פדות לעולם ישלח פדות ל לעמו והם השומרים בריתו כי בריתו לעולם עומדת והוא קדוש ו ולא יוכל נברא לחלל בריתו על כן תלת ו ונורא : ראשית · בעבור שהזכיר שהוא נורא אמר ראשית חכמה יראת יי׳ שכל טובים לכל עושי פקודיו וכל אחד מהעושי׳ תהלתו עומדת לעד כמו בנות בעדה עלי שור ויתכן שישוב וי״ו תהלתו אל שכל טוב · ורבי משה אמר כי ה״א ומ״ם ע עושיהם שבים אל ה החכמה והיראה והטעם כי העושי׳ כפי חיובם וכדרך שיורו : הללו יה אשרי איש · הללו יה דבר המשורר כמוני ואמרו אשרי א איש ירא ה׳ שסמר כ כפשו ממצות לא תעש׳ לא בעבור תולדתו או פחד מלך או על דבר חרפה ובזיון רק ב בעבור יראתו מהשם : במצותיו חפץ מאד · הם מצות עשה וטעם מאד כי בכל מאדו ו עשה : גבור · חסר כ״ף כמו ועיר פרא ו והטעם כגבור נודע ברורו כן יהיה זרעו : דור ישרים · הוא האב והבן והבנ׳ היא הון ועושר בביתו ו וההון שים לו לא ע עשהו בחמס וגזל רק בצדק על כן וצדקתו : זרח · הצרות דומות לחשך כמו העם ה ההולכים בחשך ו והישועה לאור על כן כי אשב בחשך יי׳ אור לי והנה בבא הצרות על העולם יזרח אור לישרים והוא השם ש שהוא חנון ורחום וצדיק או יהיה אור מוסף אחר עמו כאילו הוא אור חנון : טוב · כמו הפוך איש טוב כמו כל רב׳ עמים כי הכל נכון בלשונינו או טעמו מה טוב וככה הוא טוב הוא איש שהוא חונן ואמר חונן ללכת אחרי השם שהוא חנון ומלת יכלכל כפול כמו וכל בשלים · במשפט כאשר הוא ראוי לעשות · ויש אומרי׳ כי יכלכל כמו יכלכל מחלהו : כי · הזכיר כי אחריתו טובה וזה הוא כי לעולם לא ימוט הצדיק יעמוד זכרו כדרך וצדיק יסוד עולם : משמועה · שהיא כללת עמו או מדינתו והזכיר למה לא יירא כי לבו בטוח בשם והוא יתאר על משקל עשום וככה סמוך לבו בצרה שתבא עליו לבדו מאויביו : פזר · לא הזכיר פעול פזר גם נתן כי הוא נודע כי מלת לאביונים תודיענו · וטעם צדקתו כי מדרך צדק לעזור בני גילו או על דרך וצדקה תהיה לנו : רשע · הפך הצדיק בראותו עושר הצדיק יכעס ברוב הקנאה · שניו · כפי מחשבתו שיחרוק עוד שיניו להנקם וזה יהיה כי ימס כל זה שיחשוב וככה תאות רשעי׳ שיתאוו רע לטובים : הללויה הללו עבדי יי׳ · טעם לאמר הללו פלמה פעמים כדרך היכל יי׳ פעם אחרי פעם וטעם עבדי יי׳ אתם עבדי יי׳ כמו הקהל חקה אחת לכם ואמרו כן יהי ואחת היא התהלה באמת : ממזרח · ככה אורך הישוב שהם י״ב שעות ולא כן הרוחב על כן כתוב התבוננת עד רחבי ארץ : רם · הוא מרומם על כל תהלות שיהללוהו כל גוים שהם בשבעה גבולות ממזרח שמש עד מבואו והאות על זה כי על השמים כבודו שהם למעלה על כל גוים ויתכן היות רם מוסף אחר ורם על השמים כבודו :

מי

מי יש אומרים כי המגביהי פועל עומד כמו אם תגביה כנשר והאמת שהוא פועל יוצא והפעול הוא קנך · אמר רבי משה כי פעול המגביהי הוא כבודו ויוד המגביהי כיוד חבבי מרום ואמר כי כן הפירוש המגביהי לשבת בשמים המשפילי לראות בארץ וכמוהו אבני שהם לאפוד ואבני מילואים לחשן ולפי דעתי שהוא כמשמעו המגביהי מקום שבתו ובשמים ובארץ הכל שפלים נגדו וטעם לראות כי הכל ידע כמו הדבר הנראה : וזה הוא הכתו' בתורה הוא אלהי האלהים ואחריו עושה משפט גריתום : מקימי · גם זה הכתוב קשור כי העפר שהוא הארץ כ נקודת העגול הגדול שהוא המקיף והנה הטעם כי השם העליון ירומם האביון ואילו היה בעפר דרך משל על כן טעם מקים · אשפות לשון יחיד מ מאשפתות ואף על פי שהוא על משקל אחר והטעם כפול : להושיבי · היוד נוסף כמו מקימי ואחר ש שהזכיר נדיבים באר כי אלה הנדיבים הם נדיבי עמו שהם כ נכבדים כדרך תהלה לכל חסידיו : מושיבי עקרת · במשקל גברת ואין המלה סמוכה אל הבית העקרה יושבת והיא שבה בית כמו מושיב יחידים ביתה והבית כמו בית אהרן בית יעקב איש וביתו וטעם אם הבנים כי תהיה העקרת אם ה הבנים שמחה כדברי חנה כי שמחתי ב בישועתך ואחר המשורר במלת ה הללויה על אלה כפלאות שעשה השם : בצאת ישראל · לועז מדברי רז"ל כמו לעז על בניה או ללועזות : היתה יהודה · לשון נקבה כמו ותרא בגודה א אחותה יהודה והזכיר יהודה כי הוא גבר ב באחיו : ישראל ממשלותיו · ממשלת כהנים ועדת יהודה לקדשו כמו ונוי קדוש : הים · שנקבצו מימי הים ומי הירדן קמו נד אחד : ההרים · רעשו מפני כבוד השם : מה · כאילו המשורר ישאלם למה זה וטעם כי תנוס שסב לחרבה ויבשו המים · וטעם ההרים הוא ההופכי הצור אגם מים ובפסוק ההרים וכל גבעות אפרם ההפרם שים ביניהם : מלפני · יוד חולי כוכף והוא שם הפועל כמו לא יוכלו קום ובעבור היות המלך באלף ארץ היתה מלת חולי מלעיל כאילו כתו' חול תחול הארץ או חולי צוי כמו קומי והטעם מהרין הוא שתחולי הארץ ועתה יפרש טעם רקידת ההרים : ההופכי · כי הוא יבש מי הים והירדן והמי' לחים והוציא כחלים שהם לחי' תסלע שהוא יבש גם ויו למעינו כוכף והנה הטעם כי השם לבדו יעשה דבר והפך הדבר והנה הים והירדן והצורים בקעם והפך תולדתם : לא לנו יי' לא לנו · בעבורינו כמו אמרי לי : כי לשמך · שהוא נקרא עלינו תן כבוד וזה שתעשה בעבור חסדך : למה · כא · עתה וכבר פירשתיו : ואלהינו בשמים · בעליונים או בעבור כי מן השמים תבואנה כל הגזרות בארץ : עצביהם · הזכיר גדולת השם ושאין כח לאלהי העמים וקראם עצבים כי הם לעצבון לעובדיהם ולא יועילום · מעשה ידי אדם דרך קלון להם שיעבדו מעשיהם : פה · והמציירים נכבדים מהם כי הם ירגישו גם ידברו : אזנים · הזכיר ארבע הרגשות והניח האכילה כי אין צורך לה : ידיהם · כנגד ידיהם ורגליהם וטעם יהגו אפילו לא יהגו כיונה גם עוף אחר : כמוהם · דרך תפלה : ישראל · אמר בטח כנגד כל אשר בוטח בהם · אמר בן בלעם כי עזרם ומגנם הוא היה ראוי להיותו עזרכם ומגנכם הוא והנכון בעיני שהוא כך ישראל בטח ביי' כי הוא לעולם עזר לישראל ומגנם כמו מגן עזרך : בית · אחר שהזכיר ישראל הזכיר קדושיו והם בית אהרן : יראי · אחר כן כלל ליראי השם בכל עם ועם : יי' · אמר רבי משה כי זכרנו הזכרים שלנו ויברך בית ישראל הנקבות ואין זה נכון כי בית אהרן אינם נקבות אים ובית בכל המקרא רק זכרנו מגזרת זכירה והאות על זה שהוא קמוץ כי אילו היה מגזרת זכרים היה הריש קמוץ קטן רק הטעם השם שזכרנו תמיד הוא יברך אלה הבוטחי
בו ובנהזכירים : יברך

מי כיי' אלהינו · בשמים ובארץ שיהא מגביה לשבת ומשפיל לראות · מגביהי משפילי מקימי להושיבי משיבי כלם יוד יתירה בהם : עקרת הבית · ציון שהיא כעקרה יושבנה : אם הבנים שמחה · כי חלה וגם ילדה ציון את בניה : מעם לועז · עם שפת לשון אחר שאינו לשון הקדש וחברו את עם לועז לא תראה עם עמקי ספה וגו' וכון ונאמר כחלפות זו בזו כמו כסכה שהיא לסכת בספר עזרא : היתה יהודה לקדשו · לקח יהודה לגורל חבלו וקדושתו ואף הם קדשו שמו ב בירידת הים כענין שנאמר שרי יהודה רגמתם וכמו כן למדר' בהגדה מקרא זה היתה יהודה לקדשו שקפץ נחשון לתוך הים ואמר אני ארד תחילה וזהו ש שאמר היתה יהודה לקדשו : הירדן יסוב לאחור · שכל מימי בראשית נבקעו : חולי ארץ · המחולל ארץ ויוד יתירה בו כמו מגביהי משפילי וההופכי : למעינו מים · ויו יתירה כמו ויו של וחיתו יער : לא לנו · לא בשבילנו ובשביל מעשינו תעשה עמנו : כי לשמך תן כבוד · כדי שלא יאמרו היה כח שהיהם ולא ימיסון · לשון ימושני אבי : יראי יי' אלו הגרים :
אהבתי

יכוי' ד' וסימ' ויאמר למחר · כימי גוי גדול · אין קדוש כיי' · מי כיי' אלהינו המגביהי : מאשפות ב' חס' וסימ' מקים מעפר דל דחנה · מקימי מעפר דל : ק"ד התהה' ר"פ וסימ' התהה לי נחלתי כאריה ביער · היתה עלי ידוי' · היתה לי דמעתי לחם יומם · היתה יהודה לקדשו · היתה כאניות סוחר : הים ל' ר"פ והים בקעת לפניה ·

מי כיהוה אלהינו המגביהי לשבת : ר' ל'
המשפילי לראות בשמים ובארץ : ל'
מקימי מעפר דל מאשפת ירים ל' · ב' חס
אביון : להושיבי עם נדיבים עם ל'
נדיבי עמו : מושיבי עקרת הבית ל' · ל'
אם הבנים שמחה הללויה : ל'
קיד בצאת ישראל ממצרים ל' רפוי
בית יעקב מעם לעז : היתה יהודה ל' חס' · ה' ר"פ
לקדשו ישראל ממשלותיו : הים ל' · ל' ר"פ
ראה וינס הירדן יסב לאחור :
ההרים רקדו כאלים גבעות כבני ג'
צאן : מה לך הים כי תנוס הירדן
תסב לאחור : ההרים תרקדו כאילים
גבעות כבני צאן : מלפני אדון ג'
חולי ארץ מלפני אלוה יעקב : ב' וגתי
ההפכי הצור אגם מים חלמיש ל' · ג' · ל' ותר בחלמיש
למעינו מים : קטו
לא לנו יהוה לא לנו כי לשמך
תן כבוד על חסדך על אמתך : י"ח כסו' על על ומלה ביניהון
למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם :
ואלהינו בשמים כל אשר חפץ
עשה : עצביהם כסף וזהב מעשה
ידי אדם : פה להם ולא ידברו ז' כסו' כסי' ולא לא
עינים להם ולא יראו : אזנים להם
ולא ישמעו אף להם ולא יריחון : ב' יתר חס' ולא יוכלון ולא ולא
ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא
יהלכו לא יהגו בגרונם : כמוהם ג' ומל'
יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם : ה' חס' בכתו'
ישראל בטח ביהוה עזרם ומגנם
הוא : בית אהרן בטחו ביהוה
עזרם ומגנם הוא : יראי יהוה
בטחו ביהוה עזרם ומגנם הוא :
יהוה זכרנו יברך יברך את בית ל' · ל' · כ'
ישראל יברך את בית אהרן :

מן כוותיה דיי אלהנא דגביה
מותביה למיתב : דממיך עייניה
למחמי בשמיא ובארעא : מקים
מעפרא מסכינא מקקלתא ירים
חשוכא : לאותבא עם רברביא
עם רברבי עמיה : מיתיב כנישתא
דישראל דמתילא לעקרא דיתבא
מוריקא לאינשי ביתה מליא
אוכלוסין היך אימא די על בניא
חדיא הללויה : במיפק
ישראל ממצרים בית יעקב מעמא
ברבראי : הות כנישתא דבית
יהודה אחידא לקדישיה ישראל
לשליטוי : ימא אסתכל ואפך
יורדנא חזר לאחור : טוריא טפזו
היך דכרין גילמתא היך בנין דען :
מה לך ימא ארום תאפיך יורדנא
תתזור לאחורא : טוריא טפזו
היך דכרין גילמתא היך בנין דען :
מן קדם קיריס אתחלחלי ארעא
מן קדם אלהא דיעקב : דהפיך
טינרא לאריתא דמיא שמיר לעיין
דמיין : לא מטולתנא ייי לא
מטול זכוותנא ארום לשמך הב
איקרא מטול טובך ומטול ק
קושטך : למא יימרון עממיא אן
השתא אלההון : ואלהנא מדוריה
בשמי כל די יצבי עבד : טעותהון
דכספא ודהבא עובד ידוי בר נש :
פומא להון ולא ממללין עיינין
להון ולא חמיין : אודנין להון
ולא שמעין נחירי להון ולא
מריחין : ידיהון ולא ממששין
ריגליהון ולא מהכין לא מרננין
בעינקהון : דיכמתהון יהון
עובדיהון כל די מתרחיץ עליהון :
ישראל רחיץ במימרא דיי ס
סעידהון ותריסיהון הוא :
דבית אהרן רחיצו במימרא דיי
סעידהון ותריסיהון הוא : דחליא דיי רחיצו במימרא דיי סעידהון ותריסיהון הוא :
מימרא דיי דכר יתנא לטב יברך יברך ית בית ישראל יברך ית בית אהרן :

מסרה

ואינון מן כה זוגין ר"פ חד נסיב ו'ו וחד לא נסיב ו'ו וסימ' נמסר בבס' רבה' בערך אות הו'ו : חלמיש ד' בליש' קמצין ומיחדים וסימ' חלמיש למעינו מי' · בחלמיש שלח ידו · מצו' החלמי' · שמתי פני בחלמיש · וחד מחלמיש צור : קט"ו על חסדך על חד מן י"ח פסוקי' על על ומלה בינייהון וסימ' נמסר במלכים ב' ס' בן ט"ו : אזני' ז' וסימ' פקוח אזני' ולא' להשמעות אזנים · בן אדם בתוך בית המרי · שמעו נא זאת עם סכל · אזנים להם ולא ישמעו · וחברו ולא יאזינו · אזנים כרית לי : בגרונם גרונם ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' קבר פתוח גרונם · ולא יהגו בגרונם · רוממות אל בגרונם :

רשי

אהבתי כי ישמע יי את קולי. כך אמר דוד לאחר שנפטר שאול והוא מלך שובי נפשי למנוחיכי כי יי' גמל עליכי חסד ולך קוני אכימתאויתי כי חלצת נפשי ממות אהבתי כי ישמע יי' תאבתי שישמע יי' את קולי: וביומי אקרא. בימי צרתי אקראנו ובימי גאולתי אשבחנו: חבלי מות. חבורות אויבינו המבקשים להמיתנו. חבלי מות חבלי שאול כלם לשון חבורות הם כמו חבל נביאים: מצרי שאול. גבולי שאול: בארצות החיים. ארץ ישראל שנרפשו אויבי ורודפי ממנה בימי שאול ועל כרחם חזרתי: האמנתי כי אדבר. האמנתי את דברי ציבא שאמר על מפיבושת כשאדבר הנה לך כל אשר למפיבושת. אז אני עניתי מאד דברתיקשה ועניתי לך: אני אמרתי בחפזי. לנוס מפני אבשלום. כל האדם כוזב וכוגד באוהבו כי ראיתי את בני בוגד בי ומבקש את נפשי וכל ישראל גומלים לי רעה תחת טובה לפיכך האמנתי לציבא ואמרתי אף מפיבשת כוזב ובוגד בי כל לשון כזב אינו אלא לשון חסרון מבטח שבטחו עליו פליי"נצ"א בלע"ז כמו אשר לא יכזבו מימיו ויש פותרין אותו אני אמרתי בחפזי בשלע המחלוקת שהיה שאול ואנשיו עוטרים אלי ואל אנשי לתופשני ושם נאמר ויהי דוד נחפז ללכת. כל האדם כוזב אף שמואל הנביא שהוא נאמן לנביא אף הוא כוזב שמשחני למלך. מה אשיב. כוס ישועות אשא אשא הנסכים על התודות שנדרתי כמו שאמר לך אזבח זבח תוד' ועל אותו הכוס בשמך הקרא על הישועה זו שכן אין הלוי אומר שירו אלא על היין: נגדה נא לכל עמו. נגד כל עמו: יקר בעיני יי'. הראני הקב"ה שדבר קשה וכבד הוא בעיניו להמית את חסידיו: המותה. המות כמו הביתה החוצה: עבדך בן אמתך. אינו דומה תרבות עבד הלקוח מן השוק לילוד משפחה שבבית: פתחת למוסרי. התרית מעל צוארי מוסרות ומוטות: זבח

אבן עזרא

יברך. וטעם הקטנים שיהיו שוים בברכה עם הגדולים: יוסף. הנה פירש מה היא הברכה כי היא תוספת ולהפך הקללה היא חסרון: ברוכים. שב לפרש כי התפלה שהתפלל לברכת תקיים וטעם עושה שמים וארץ שתקן היבשה והרקיע כמו ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים והנה הטעם כי הוא מושל בעליון ובשפל והוא יברך אתכם: השמים. אמר רבי משה כי השמים כמו מקום ואני כבר פירשתיו בספר השם כי שמים על מתכונת שנים ונזרתו משם בעבור שני מקומות בסרן שהם נטועים וכן כתו' לנטוע שמים וליסוד ארץ וחסירי דעת חשבו כי ממשלת האל' בארץ כממשלת השם בשמים ולא דברו נכונה כי מלכות השם בכל משלה רק פירו' נתן לבני האדם שהאדם כמו פקיד אלהים בארץ על כל מה שיש בה והכל בדבר השם: לא. טעם השם כח נשמת באדם נתן בידו החיו' והנמתים להכיר מעשה השם ולהללנו בעודנו חי: יורדי דומ'. מקום כריתות וארץ גזירה כמו ודמיתי אמך ויש אומרים כי הוא מגזרת ולא דומיה לי ואל תתני דומי לו ואף כי אחריו כתוב: ואנחנו. זאת הברכה היא בפה להודות כי נשמת הצדיק לעולם תהלל את השם: אהבתי. כמה הייתי אוהב שישמע השם את קולי בהתחנני ויש אומרים אהבתי יי' כי ישמע קול תחנוני כמו אשר חכמי' יגידו ולא כחדו ויש אומרים כי יור קולי נוסף והנכון שיחסר בי"ת בתחנוני: כי. טעם ובימי אקרא כל ימי וזה אספר: אפפוני. ומצרי שאול. מן המצר מפעלי הכפל כמו מי שם מ ממדיה צרה בנוף ויגון בנפש: ובשם. ובשם הייתי קורא לאמר אנא לשון פיוס עם תודה כמו אנא

יוסף י"א בלשון אוספי ג' מל' וח' חס' וסימ' נמסר בסדר ויצא יעקב: ברוכים ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' ברוכים אתם ליי' כי חמלתם. אשר עשיתם חסד. ברוכים אתם ליי' עשה שמים וארץ. דיבש גלעד חס': יורדי ג' חס' וסים' הכה את ערלים ישכבו. לא המתים יהללו יה. ונשמלתי עם ירדי בור: קי"ו השה ב' וסימ' ועלי השח

יברך יראי יהוה הקטנים עם־

הגדלים: יסף יהוה עליכם עליכם

ועל־בניכם: ברוכים אתם ליהוה

עשה שמים וארץ: השמים שמים

ליהוה והארץ נתן לבני־אדם: לא

המתים יהללו־יה ולא כל־ירדי דומה

: ואנחנו נברך יה מעתה ועד־עולם

הללו־יה:

קיו

אהבתי כי־ישמע יהוה את־קולי

תחנוני: כי־הטה אזנו לי ובימי

אקרא: אפפוני חבלי־מות ומצרי

שאול מצאוני צרה ויגון אמצא:

ובשם־יהוה אקרא אנה יהוה מלטה

נפשי: חנון יהוה וצדיק ואלהינו

מרחם: שמר פתאים יהוה דלותי

ולי יהושיע: שובי נפשי למנוחיכי

כי־יהוה גמל עליכי: כי חלצת נפשי

ממות את־עיני מן־דמעה את־רגלי

מדחי: אתהלך לפני יהוה בארצות

החיים: האמנתי כי אדבר אני

עניתי מאד: אני אמרתי בחפזי

כל־האדם כזב: מה־אשיב ליהוה

כל־תגמולוהי עלי: כוס־ישועות

אשא ובשם יהוה אקרא: נדרי

ליהוה אשלם נגדה־נא לכל־עמו:

יקר בעיני יהוה המותה לחסידיו:

אנה יהוה כי־אני עבדך אני

עבדך בן־אמתך פתחת למוסרי:

תרגום

יברך דחלויא דיי זעיריא עם

רברביא: יוסיף מימרא דיי

עליכון עליכון ועילוי בניכון:

בריכין אתון מן קדם יי עבד שמיא

וארעא: שמי שמיא לשכינת

יקרא דיי וארעא יהב לבני נשא:

לא מיתיא משבחין שמא דיי ולא

כל נחותי בית קבורת אדמתא:

ואנחנא נברך יה מן השתא ועד

עלמא הללויה: רחימית

ארום ישמע יי ית קלי בעותי:

ארום אצלי אודניה לי וביומי אנא

קרי: אקיפו יתי מרעי מותא

ועיקתין דשיול אשכחוני עיקתא

ודבונא אשכח: ובשמא דיי איקרי

בבעו יי שיזיב נפשי: חננא יי

וזכאה ואלהנא מרחם: נטיר

שרגוגיא יי אתמסכנית ולי חמי

למפרוק: תובי נפשי לבית

מנחייכי ארום מימר דיי גמל טוב

עלייכי: ארום פצית נפשי מקטול

ית עיני מן דמעתא ית רגלי מן

לארחתיא: אתהלך קדם יי בארעת

חייא: המנית ארום אמליל

בכינשת צדיקי אנא שבחית לחד:

אנא אמרית במערקי כל בני נשא

מכדבין: מה אתיב קדם יי כל

גמולן טבן דיליה גמילין היכון

עלי: כסא דפורקנא אסובר

לעלמא דאתי ובשמא דיי אקרי:

נדרי קדם יי אשלם ארתני כרון

ניסוי לכל עמיה: יקיר קדם יי

מיתותא דמשתלחא לחסידוי:

בבעו יי ארום אנא עבדך אנא עבדך בר אמתך שריתא לשולשלותי:

ד' נאוספי חד חס' נ"כ מל' וח' חס' ל' / ל' וח' אך לא כל נ' חס' יב / ל' ועלי הטה חסר / ל' / ג' י' כתי' ה' / ל' / ח' י"ב נ' מלרע ל' / ז' נסיב' ח' / ל' / ח' ב' / ל' י' ח' / ג' / ל' / ל' כתי' ה' ז' / ב' סתי

דלותי ל' מלרע ותד מלעי' ונסיב / חן דמעה ל' ותד מדמעה ואיכין ל' זוני יחן ג' כ' ותד בבינתן ותד חליף

חסר. כי הטה אזנו לי: אנה ו' כתי' ה' בליש' בקשה וסימ' אנה יי' זכור נא את אשר התהלכתי דמלכים' וחברו דישעי'. אל נא נאבדה בנפש. אנה יי' הלא זה דברי. אנה יי' מלט' נפשי. אנה יי' כי אני עבדך: שובי ג' בטע' לרע וסימ' כי אחרי שובי נחמתי. עד שובי בשלום. שובי נפשי למנוחכי: ישועות ז' מל' וסימ' מגדול ישועות מלכו דשמואל. וחברו מגדיל דספרא. פועל ישועות בקרב הארץ ומעוז ישועות משיחו. מה תשתוחחי נפשי קדמא. צוה ישועות יעקב. כוס ישועות אשא. ובשם יי' ג' וסימ' ובשם יי' אקרא אנה יי'. כוס ישועות אשא ובשם יי'. רך אזבח זבח תודה. וכולהון בחד ענינא:

חטא העם הזה והייתי חושב בלבי כי חנון ורחום השם וצדיק כי המסורר ירא השם וטעם מרחם כמו רחום: שומר. הטעם שלא אחשוב תחבולות להמלט כי שמתי נפשי כאחד הפתאים כי אם דלותי ידעתי כי השם שהוא חנון ורחום יושיעני והייתי מבשר נפשי לאמר לה שובי נפשי למנוחייכי כנגד צרה ויגון אמצא כי פעמי' רבות גמל השם עלייכי או בהא מלת גמל תחת יגמול כמו נתתי כסף השדה קח ממני: כי. כמה פעמים הצלת נפשי וטעם את עיני שהיה חושב שימות כמו ויבך חזקיהו. ואת רגלי כי בהם התנועה שיוכל לברוח: אתהלך. בעבור שהזכיר רגלי אמר אתהלך בארצות החיים שהם על פני הארץ ולא תחתיה: האמנתי. אמר רבי משה עתה אאמין כי מה שהייתי מדבר על לבי היה אמת שאמר שובי נפשי ופי' אני עניתי כמו דלותי מגזרת עני וכמוהו זמיר עריצים יענה ופי' אני אמרתי על עת שנכתב בו ויהי דוד נחפז ללכת. וטעם כל האדם כוזב על שמואל שהבטיחו או כוזב כמו לא יכזבו והטעם נכרת כי חשב שיהרג. ולפי דעתי עתה אאמין כאשר אדבר כי קודם עתה דברתי כזבים וככה עניתי כמו ויען איוב הראשון ועניתם ואמרת: מה. מה מנחה אתן לשם כמו והשיב למלך ישראל ודקדוק תגמולוהי על לשון ארמית עלוהי כמו עליו ולפי דעתי שהיה שתי מלות אע"פ שהיא חסירת אלף כמו לפלמוני המדבר את אמרעין ובבל ובמה: כוס. על דעת רבי משה שהוא כמו מנחת חלקי וכוסי והנה הכוס מקרה והוא הכוסא ואחרי' אמרו כי הוא כמשמעו' אשא כמו אריס והטעם מרוב השמחה ואמר עם צרה ויגון ובשם יי' אקרא ועם כוס ישועות כן להקים דברו הראשון כי בכל ימיו יקרא בשם יי' בין בצר' בין במרחב: נדרי. הא' נגדה נוסף ומלת נא עתה בכל נא שבמקרא וככם' למ"ד עם לכל עמו כמו מימין לבית: יקר. הזכיר הטע' למה מלטו השם כי הוא מחסידי' יקר קשה כמו ויקר פדיון נפשם קשה הוא בעיני השם להמית חסידיו בלא עתם והא' המותה נוסף כה"א למאולה ואין הה"א סימן ללשון נקבה והעד שמלה מלעיל: אנה. כמו אנא חטא והוא לשון תודה כי יתחלף מלת אנה בה"א או באלף לשנים טעמים פעם לשון פיוס ופעם לשון תודה כמו זה שהוא מודה לשם אנה יי' כי אני עבדך כי זה איננו לשון פיוס רק אם יואת' אנה יי' הושיענא הוא לשון פיוס וככה מלת אולי פעם שמא ופעם כמו מתאוה אולי יוכל להלחם אולי יהיה זה ובעם שמא אולי לא תלכה

האשה מפיה השם: פתחת למוסרי. כאילו היה קשור במוסרות והלמ"ד נוסף כלמ"ד הרגו לאבנר:

לך. ובשם יי׳ אקרא. שיקרא בני אדם לעבוד את השם כדרך ויקרא שם בשם יי׳ אל עולם׃ נדרי. כבר הזכיר זה בראשונה וטעם להזכירו כעם אחרת כי הנדר שנדרתי לא אשלמנו במקום אחר כי אם בבית השם על כן אחריו בחצרות בית יי׳. יוד בתוככי נוסף כמו בתוככי מצרים או לנוכח המדינ׳ ואתם במלת הללויה שכן יאמר לכל עמו הנזכר למעלה׃ הללו את יי׳ כל גוים. על כן אמר עוד הללו לפי דעתי כי טעם כל גוים שהיו תחת יד דוד כמו אם ים גוי וממלכה ורבי משה אמ׳ כי הוא כלל לכל גוי וטעם כי גבר החסד שיעמ׳ עם הכל לחיותם ולכלכלם ואמר ואמת יי׳ לעולם כנגד הגוים שלא יאמינו בהבליהם ואתם הללו יה כן עשו תמיד׃ הודו ליי׳ כי טוב. תחסר מלת הוא והטעם כי טוב הוא ויש אומרים כי טוב פועל עבר לשון יחיד כדרך מה טובו אהליך לשון רבים פועל עבר׃ יאמר. הפעול שהוא האמו׳ כי לעול׳ חסדו׃ יאמרו. הזכיר קדושי ישראל בעבור גודל מעלתם כי הם יותר חייבים להודות לשם ואחר כך כלל יאמרו יראי יי׳ בכל עם ועם׃ מן המצר. משפט הכפל כמו משבקלע׃ במרחב. הפך מצר כי בזה ענני והזכיר השם פעמים דרך נ׳ צחות בלשון הקדש׃ יי׳. השם עמי ומה יוכל אדם לעשות לי ורבי משה אמר אחר שהשם לי לא אירא מה שיעשה לי בן אדם׃ יי׳. אמר רבי משה כאשר יהיה השם ל׳ לבדו כנגד כל עוזרי אני אראה בשונאי ו׳ והטעם איננו אומר כי השם יהיה אחד מ׳ מעוזרי רק הוא כנגד כל העוזרים כי בהיות השם עזרתה לי אין לי צורך לעוזרים בלתו ו׳ ואילו היו לי עוזרי׳ רבי׳ והשם איננו עזרי לא יועילני׃ וזה הפירוש ארוך ואין צורך לו רק הטעם שהשם יעזור עוזריו ויראה בנקמתו בשונאיו ובעבור שהזכיר שיש לו עוזרים אמר כי לא יבטח בהם רק בשם לבדו על כן טוב לחסות בשם כי בכל מקום יהיה לו מחסה והטעם אשר יחסה בו הוא ילחם לו׃ טוב. בנדיבים. כמוהו שהם נכבדים מכל בני אדם׃ כל. אם סבבוני כל גוים אני אכריתם בשם יי׳ אשר הוא חוסה בו ומלת אמילם כמו ימולל ויבש כמו אכינס יכונן ובאה זאת הלמ״ד קמוצה כדרך ילבשם הכהן ורבי משה אמר כי אמילם מגזרת אמלל על משקל פקידם והוא רחוק. סבוני. כמו יי׳ עוזי ומעוזי פעם אחרי פעם׃ סבוני. דועכו. כמו כבו ידעך נרו׃ כאש קוצים. איננו עומד כי מיד הוא נכבה׃ דחה. לנפול. שלם כמו לנדוח ידו וטעם ויי׳ עזרני הוא השם שהזכיר למעלה זה השם שהזכרתי עזרני׃ עזי וזמרת יה. אמר רבי משה כי ריש זמרת קמוץ והוא מוכרת בטעם כאילו הוא עזי וזמרתי וכמוהו אם אתן שנת לעיני שהוא כמו שנתי אף נחלת שפרה עלי נחלתי והתשובה כי הקמץ משלאוהו במיכות כמו יי׳ מנת חלקי וכוסי וכול להשיב כן יי׳ הוא מנתי וחלקי וכוסי אם כן מה יעשה במלת ומנת המלך ואחרים אמרו כי יוד עזי נוסף והעד שהוא קמץ חטוף ולא שורק כמו יי׳ עזי ומעוזי והנה מה יעשה כי הנה כתו׳ כי יחקך הטריפני לחם חקי׳ יי׳ בעזך ישמח מלך כהלת בעזך אין הפרש ביניהם ועוד מה טעם לוו״ו ויהי לי לישועה. ואני אומר אם אתן שנת לעיני סמוך אל עיני ובא הלמ״ד נוסף כמו לימין לבית ואין ספק כי לימין סמוך וככה מנת גם אף נחלת סמוך והנכמך חסר כמו ושכורת ולא מיין ואין אנחנו חושבין שהוא נחלת בקמץ וככה פי׳ דקדוק עזי וזמרת יה סמוך ומלת עזי תפארת אחרת כמו יכפה אף וכן הוא עזי וזמרת עזי יה עזי כחי ותחלת כחי הוא השם הוא עזי וזמרת יה עזי׃ קול. וישועה. בעבור שהזכיר דחה דחיתני וטעם באהלי צדיקים שיהיו לבטח במות מבקשי׳ רעתם אז יאמרו ימין יי׳ עושה חיל לבדה לא בן אדם וטעם לזכור שלש פעמים ימין יי׳ כי זה יהיה פעם אחרי פעם׃ לא. אחר שימין השם עושה חיל ואני חוסה בו לא אמות ביד אויב׃ יסור. שם הפועל שהבנין הכבד כמו שאול ישאלנו באבל׃ פתחו. הוא שהגלו והוא חייב להודות לו וזה הוא הצדיק׃ זה. טעם השער הודות לו׃ אודך

זבח תודה. זבחי הודייה על הנסים שעשית לי׃ נדרי. קרבנות שנדרתי׃ בתוככי. כמו בתוכך׃ כי גבר עלינו חסדו. כלומר ואף כי אנחנו אמר גבר עלינו חסדו׃ ואמת יי׳ לעולם. ששמר אבטחתו שהבטיח את האבות׃ הודו ליי׳ וגו׳. יאמר נא ישראל. לפי שלעולם חסדו׃ יראי יי׳. אלו בני לוי שכתוב בהם מי ליי׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי במעשה העגל ונלחמו עם ישרא׳ כשאמרו ונתנה ראש ונשובה מצרימה׃ טוב לחסות ביי׳ וגו׳. חסיון זה איננו אלא לשון חסיון צל ודבר מועט הוא ומבטח דבר בריא ובמך חזק ואף על פי כן לחסות ביי׳ טוב מהבטחת בני אדם׃ כל גוים סבבוני. מדבר במלחמת גוג ומגוג שכל הגוים יהיו שם כמו שנאמ׳ ואספתי את כל הגוי׳ אל ירושלם למלחמה׃ אמילם. אכריתם לשון ימולל ויבש׃ דעכו כאש קוצים. כל לשון דעיכה נופל על לשון קפיצ׳ וכתור ממהר להיות כתר ונתק מ׳ ממקומו על כן הוא נופל על ל׳ לשון אש ועל לשון מים כמו נ׳ נדעכו ממקומם וכן ימי נדעכו וכן נרו עליו ידעך כדרך ש׳ שלהבת הניתקת מן הפתילה ועולה למעלה כשהיא כבה׃ דחה דחיתני לנפול. אתה אויבי עמו׃ עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה. עזי וזמרת גבורת הקב״ה היה לי לישועה עזי יוד יתירה כי לא מצינו במקרא עזי נקוד חטף קמץ אלא שורק חוץ משלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת ועל כרחך וזמרת דבוק לתיבת השם ואיך יכול לפרשו וזמרתי ואל תתמ׳ על ויהי לי שלא אמר היה לי לישועה ש׳ שהרבה כאלה במקרא והסר לא׳ שם לבוגו׳ ויעזוב את עבדיו וגו׳ היה לו לכתוב עזב׃ קול רנה וישועה. תהיה לעתיד באהלי צדיקים ומהו קול הרנה ימין יי׳ עשה חיל ירננו ימין יי׳ רוממה וגו׳׃ ימין יי׳ רוממה. מדרש אגדה עליונים ברא הקב״ה בימין לפיכך לא שלטה בהם מיתה ש׳ שנאמר אף ידי יסדה ארץ זה שמאל וימיני טפחה שמים זה ימין וכן אמר המשורר ימין יי׳ רוממ׳ שבראתה אותם שברומו של עולם היא ימין יי׳ שתעשה ח׳ חיילות של צדיקים לעתיד לבא וגם בה יחיה אותם ויחיו לעולם ואז לא אמות כי אחיה לעולם׃ לא אמות. אני כנסת ישראל כשאר האומות מיתת עולם כי אחיה וגו׳׃ יסור יסרני יה. בגלות ושם נתכפרו כל עונותי ולמות לא נתנני׃ פתחו לי שערי צדק. ואלו הן שערי צדק זה השער של בית המקדש ש׳ שהוא ליי׳ והצדיקים יבואו בו ושם אודך כי עניתני מן הגליות׃

קי״ז ואמת יי׳ חד מן מ׳ מלין יחידאין נסבין וי״ו כריש׳ ואינון קריבין לאדכרה ולית דכות׳ וסימ׳ נמסר בריש ספר שמואל׃ הודו כלהון מ״ל בב״א חס׳ וסימ׳ הודו ליי׳ כי טוב דיאמרו גאולי יי׳׃ קי״ח יה ד׳ דגש׳ וסי׳ נמסר בסיפרא סימ׳ צד״י׃ לחסות ג׳ ומ״ל וסימ׳ טוב לחסות ביי׳ מבטוח באדם. וחכרו דכתריה. אשר באת לחסות תחת

ג׳ לְךָ־אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה
אֶקְרָא׃ נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־
נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃ בְּחַצְרוֹת ׀ בֵּית יְהוָה
ל׳ ח׳ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָ͏ִם הַלְלוּ־יָהּ׃
קיז הַלְלוּ אֶת־יְהוָה
ל׳ ומ״ל כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים׃ כִּי
ל׳ גָבַר עָלֵינוּ ׀ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְהוָה לְעוֹלָם
הַלְלוּ־יָהּ׃ קיח
הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ׃ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ׃ יֹאמְרוּ־נָא בֵית־אַהֲרֹן כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי יְהוָה
ל׳ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי
ד׳ רנש׳ יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ׃ יְהוָה לִי לֹא
אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם׃ יְהוָה לִי
בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי׃ טוֹב
ג׳ ומ״ל לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם׃ טוֹב
לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים׃ כָּל־
ג׳ גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃
סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי
ל׳ אֲמִילַם׃ סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ
נ׳ מ״ל ג׳ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃
ל׳ ל׳ ל׳ וחס׳ דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי׃
ג׳ עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃
קוֹל ׀ רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים
יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל׃ יְמִין יְהוָה
ו׳ רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל׃ לֹא־
ד׳ ז״א כתי׳ יוד אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ׃
ל׳ ל׳ ר׳ דגשי׳ יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי׃ פִּתְחוּ
ה׳ חס׳ ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ׃
זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ׃

לָךְ אֶדְבַּח דְבַח נִיכְסַתָא וּבִשְׁמָא דַיְיָ אֶיקְרֵי׃ נִדְרַי קֳדָם יְיָ אֲשַׁלֵּם אִתְנֵי כְּדוּן נִיסוֹי לְכָל עַמֵּיהּ׃ בְּדָרָתָא דִי בְבֵית מַקְדַשׁ אֱלָהָנָא בִּמְצִיעִיךְ יְרוּשְׁלֵם הַלְלוּיָהּ׃
שַׁבַּחוּ יָת יְיָ כָּל עַמְמַיָא שַׁבְּחוּ לֵיהּ כָּל אוּמַיָא׃ אֲרוּם אִגְבַּר עֲלָנָא טוּבֵיהּ וְקוּשְׁטֵיהּ דַיְיָ לְעָלַם הַלְלוּיָהּ׃
שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ אֲרוּם טָב אֲרוּם לַעֲלָם טוּבֵיהּ׃ יֵימְרוּן כְּדוּן יִשְׂרָאֵל אֲרוּם לַעֲלָם טוּבֵיהּ׃ יֵימְרוּן כְּדוּן בֵּית אַהֲרֹן אֲרוּם לַעֲלָם טוּבֵיהּ׃ יֵימְרוּן כְּדוּן דַחֲלַיָא דַיְיָ אֲרוּם לַעֲלָם טוּבֵיהּ׃ מִן עַקְתָא קְרֵיתִי יָהּ קַבֵּיל צְלוֹתִי בְּפַתְאוּא יָהּ׃ מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדִי לָא אֶדְחַל מַה יַעְבֵד לִי בַּר נָשׁ׃ מֵימְרָא דַיְיָ לְמִסְעֲדָא יָתִי וַאֲנָא אִיחְמֵי פּוּרְעֲנוּתָא בְּסַנְאַי׃ טַב לְמִתְרַחֲצָא בְּמֵימְרָא דַיְיָ מִן לְמִרְחַץ בְּבַר נַשׁ׃ טַב לְמִתְרַחֲצָא בְּמֵימְרָא דַיְיָ מִן לְמִרְחַץ בְּרַבְרְבַיָא׃ כָּל עַמְמַיָא חַזְרוּ יָתִי בְּשׁוּם מֵימְרָא דַיְיָ רְחִיצִית אֲרוּם אֱתוֹשִׁינוּן׃ אַקִיפוּן לִי אַף חַזְרוּ יָתִי בְּשׁוּם מֵימְרָא דַיְיָ רְחִיצִית אֲרוּם אֱתוֹשִׁינוּן׃ אַקִיפוּן לִי הֵיךְ זִיבּוּרְיָתָא דַלְקִין הֵיךְ אֶשָּׁתָא בְּכוּבִין בְּשׁוּם מֵימְרָא דַיְיָ רְחִיצִית אֲרוּם אֱתוֹשִׁינוּן׃ מַדְחֵי דַחֲיֵירַת יָתִי לְמִיפַּל וּמֵימְרָא דַיְיָ סַיְיעַנִי׃ תּוּקְפִּי וְתוּשְׁבַּחְתִּי דְחִיל עַל כָּל עַלְמָא יְיָ אֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ וַהֲוָת לִי לְפָרִיק׃ קָל תּוּשְׁבַּחְתָּא וּפוּרְקָנָא בְּמַשְׁכְּנֵהוֹן דְצַדִּיקֵי יְמִינָא דַיְיָ עָבְדַת חֵילָא׃ יְמִינָא דַיְיָ מְרַמְמָא יְמִינָא דַיְיָ עָבְדַת חֵילָא׃ לָא אֵימוּת אֲרוּם אֵיחֵי וְאִשְׁתָּעֵי עוּבְדֵי אֱלָהָא׃ מִכְכָא אַכְסְנַנִי יָהּ וּלְמוֹתָא לָא מְסַר יָתִי׃ פְּתַחוּ לִי מַעֲלָנֵי קִרְתָּא דְצִידְקָא אֵיעוּל בְּהוֹן אֲשַׁבַּח יָהּ׃ דֵין מַעֲלַיָא דְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ צַדִּיקַיָא יֵיעֲלוּן בֵּיהּ׃

כנפיו. וט׳ רפי׳ בליש׳ חסיה וסימ׳ נמסר בסיפרא סימ׳ ס״ב׃ בדבורי׳ ג׳ בליש׳ חס׳ וסימ׳ באשר העשנה הדבורי׳. והנה עדת דברים. סבוני כדברים. אנ״ך׃ עושה ו׳ וסימ׳ רקע אשר תדע. אש וברד שלג וקיטור. ולשבחה מה זה עשה. ומאמר מרדכי אסתר עשה. קול רנה וישועה. ימין יי׳ רוממה ימין׃

סדרים ג׳ בליש׳ וחס׳ אנך

רשי

אבן מאסו הבונים · עם שהיה שפל בין האומות : מאת יי' היתה זאת · כך יאמרו הכל : ברוך הבא בשם יי' · יאמרו לתביאי הבכורים ולעולי הרגלים : ברכנוכם · ברכנו אתכם : אסרו חג בעבותים · הזבחים והחגיגות שהיו בקיים ובודקין ממום קושרין בכרעי מטותיהם עד שיביאום לעזרה בקרנות המזבח ויש לפתור כל סוף המזמור הזה מלא אמות כי א אחיה בדוד עצמו : יסור יסרני יה · על מעשה בת שבע ביסורין כגון תחת הכבשה ישלם א ארבעתים ונשה חרמים כנגרע דוד : ולמות לא נתנני · שנאמר גם יי' העביר חטאתך ולא תמות : פתחו לי שערי צדק · ואלו הן שערי צדק אותם השערים של בתי כנסיות ומדרשות אשר הם ליי' והצדיקים באים בהם : אודך כי עניתני · מכאן ואילך אמר דוד ושמואל וישי ואחי דוד כמו שמפורש בערבי פסחים מי שאמר זה לא אמר זה : אף לא פעלו עולה · אחריהם אם כל זה בהם : בדרכיו הלכו · אעפ"י שלא פעלו עולה אין שכרם ש שלם אלא אם כן בדרכיו הלכו וכן הוא אומר סור מרע ועשה טוב אעפ"י שאתה סר מרע אין הכל שלם אלא אם כן תעשה טוב מדרש אגדה : אחלי יכונו דרכי · אלף יסוד בתיבה הנופל ממנו לפרקים כמו אלף שבאותי באזניכם ואלף של אסוך שמן ואחלי תפילותי אלו הן שיכונו דרכי וכן אחלי אדוני לפני הנביא אשר בשמרון וגו' : צורכי אדוני להתפלל שילך ל לפני הנביא אשר בשמרון ולשון אחליות שוה"ט בלעז כ כאדם האומ' הלואי והייתי נביא וחכם : בלבי צפנתי · לא נתתיה להשתכח ממני : אם

אבן עזרא

אודך כי עניתני · כנגד ענני במרחב יה : ותהי לי לישועה · כנגד מן המצר : אבן · דרך משל שהיו הגוים מבזין אותו ובסוף התגבר עליהם או ידבר ברוח הקדש על ישראל שהם בגלות : מאת · זאת · האבן שהיתה לראש פנה לא היה כן בגבורתה רק מאת השם בזה זאת הגבורה ומלת כפלאת מגזרת עושה פלא ובא התי"ו תחת הא כמו ושבת לכסיא ו ושכורת ולא מיין וזה לאות כי על לשון ישרא' ידבר על כן בעינינו גם אחריו נגילה : זה · עשה יי' · זאת שנפלאת בעינינו כמו יי' ולי יעשה ה' לנו ככל נפלאותיו ורבי משה אמר כי הפעלים תחת שמות הפועל כאילו אמר זה היום עשה יי' לגיל י ולשמוח בו וכמוהו אל תרבו תדברו גבהה כ כרדפה ולפי דעתי שכולם חסירי ש"ן וכן הם שנגילה ונשמחה בו אל תרבו שתדברו ונדעה שנרדפה : אנא · פיום לאמ' לשם אנא הושיעה הכהנים והצליחה האומרים ל לבאים בית השם ב בזבחים ברוך או יהיה פעול הושיעה גם ה הצליחה הבא וזה ת משפט הכהנים לאמר ככה ואחת היא ה השמחה והגילה ש שהזכיר למעלה · והנה תהיה הה"א הבא תשרת אחורנית כמו לאורח הבא על דרך לאיש הבליעל את יום השביעי וכן הטעם אנא השם הושיע עתה והצליחה עתה הברוך הבא בשם יי' · ומלת ברכנוכם דברי הכהני' לכל הבאים שהברכה תבא אליכם מבית השם שהוא הכבוד כי אתם מכבדים אותו בזבחי' שתביאו : אל · התקיף הוא השם שהאיר לנו כי בבקר יזבחו הזבחי' לא בלילה והכהנים אומרים לישרא' אסרו חג הוא הכבש המוכן לזבוח כמו חגי יקופו · וטעם עד שיהיה קרוב אל קרנות ה המזבח בעבור זריקת הדם : אלי · זה יאמר הבא הוא המביא החג · או תתמה בעבור שלא יזכיר בתחלה מי הם האומרים כי זאת דרך נחות בשירים כמו פשטתי את כתנתי ורבים ככה : הודו · אחר שיאמר הבא אלי אתה אז יענו הכהנים והלוים הודו ליי' ואת היא השמחה שהזכיר בתחלה נגילה ונשמחה בו לספר זה המעשה : אשרי תמימי דרך · זה המזמור שמונה ושבעים ומאה פסוקים שהם אלף בית כבר הזכיר בעל המסורת כי אין פסוק שאין שם זכר דרך או תורה או עדות או פקודי או אמירה או חוק או מצוה או משפט או דבר חוץ מפסוק אחד והוא ערוב עבדך לטוב וכבר הזכרתי בתחלת הספר מה שאמרו המפרשים באלה הפסוקים כי יש אומרים שלא חברם דוד : אשרי · דרך · משרת אחר וכן הוא ההולכים בדרך תורת יי' : אשרי · דבר בתחלה על המרגיל עצמו ללכת בדרך ישרה גם הזכיר עתה שומר העדות שקבל מהאבות ועקרם עדות העין : אף · אמר רבי מרינוס שהוא כמו אף שוכני בתי חומר שלא עשו עולה לעבור פי השם במצות לא תעשה רק הלך בדרכיו השם שהם מצות עשה ויתכן שהוא כמשמעו גם אשר לא עשו עולה יחשב להם כי הלכו בדרכי השם : אתה · פקודיך · שהם בלב וטעם צוית על יד נביאך וטעם אתה שאתה החילות : אחלי · כמו אחלי אדוני על משקל אשרי האיש כמו כל חפצי ורצוני ושאלתי שיכונו דרכי : אז · מצותיך · הם מצות עשה ויש מהם שלא פירש למה צוו וכאשר יביט עליהם בעין הדעת ידעם על כן לא אבוש : אודך · בלמדי משפטי צדקך · שהם דיני נפשות וממון וכולם צדק : את · אמר רבי משה עד מאד דבק עם חקיך כמו ולא כחדו מאבותם ובן בלעם אמר כי עד מאד כמו לעד ולפי דעתי כי אני אשמר חקיך ואתה אל תעזבני עד מאד והטעם עזיבה שלא אוכל לשומרם : במה · אמר רבי משה תשובת במה הוא לשמור והשמור ארחו ולפי דעתי שהוא קשור בפסוק העליון שאמר את חקיך אשמור אף על פי שלא אוכל לשמרם כראוי כדבריך : בכל · אתה ידעת כל לבי ואתה עזרני שלא אשגה : בלבי · שם הם תמיד צפונים אמרתך : ברוך · בעבור שאודה כי אתה ברוך למדני חקיך וזה הוא השבר שאבקש ממך : בשפתי · דבק עם הפסוק העליון למדני חקיך כי אתה תדע מנהגי שספרתי ולמדתי משפטיך לאנשי דורי : ברוך

הבונים ה' וסימ' אבן מאסו הבונים · הבונים וחרבות למו · כי הכעיסו לנגד הבונים · ויסדו הבונים את היכל יי' · הבונים בחומה והנשאים · וא' והבונים איש חבירו אסורים : קיט הצליחה ל' ומלרע וא' והצליחה ומלעיל והצליחה נא לעבדך היום ותנהו : ויאר ב' וסים' ויאר את הלילה ולא קרב · אל יי' ויאר לנו : אסרו ב' וסים' אסרו הסוסים · אסרו חג בעבותים : קכ אברבתי א' עדותיו ה' כליש' וסי' נמסר בסדר ואתחנן ובתלים סימן צ"ש : צויתה ג' מל' וסים' את כל אשר צויתה לעשות להם ולא עשו · אתה צויתה פקודיך לשמר · אשר צויתה לא יבאו בקהל לך · וב' וצויתה א' מל' וא' חס' וסים' וצויתה אותו לעיניהם · אהם אל אדניהם · קדם מל' : ב' כדבריך ג' חס' וסים' נמסר בסדר ויצא יעקב : צפנתי ג' וסים' בלבי צפנתי אמרתך · כחק צפנתי אמרי פיו · דודי צפנתי לך :

תהלים

ב' וחד קמ' אודך כי עניתני ותהי לי לישועה :
ה' אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה :
ל' מאת יהוה היתה זאת היא נפלאת
בעינינו : זה היום עשה יהוה נגילה
ל' ונשמחה בו : אנא יהוה הושיעה
ב' חד מלעי' והצליחה כת' נא אנא יהוה הצליחה נא : ברוך
הבא בשם יהוה ברכנוכם מבית
ג' ל' יהוה : אל יהוה ויאר לנו אסרו חג
בעבתים עד קרנות המזבח : אלי
ל' ל' אתה ואודך אלהי ארוממך : הודו
ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו :

ב' קיט אשרי תמימי
דרך ההלכים בתורת יהוה : אשרי
ה' נצרי עדתיו בכל לב ידרשוהו :
ב' סוף אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו :
יו לף בסיפ' ר' מלו חס' אתה צויתה פקדיך לשמר מאד :
ל' ל' וכל אחלי יכנו דרכי לשמר חקיך : אז
ל' ול סימן לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך :
ל' אודך בישר לבב בלמדי משפטי
צדקך : את חקיך אשמר אל
תעזבני עד מאד :
ל' במה יזכה נער את ארחו לשמר
יג חס' כדברך : בכל לבי דרשתיך אל
ל' תשגני ממצותיך : בלבי צפנתי
יב אמרתך למען לא אחטא לך :
ל' ברוך אתה יהוה למדני חקיך :
ל' ובענין בשפתי ספרתי כל משפטי פיך :

תרגום

אהודי קדמך ארום קבלתא צלותי והות לי לפריק : טליא שביקו ארדיכליא הות ביני בניא דישי וזכה לאתמנאה למליך ושולטן : מן קדם יי הות דא אמרו ארדיכליא היא פרישא קדמנא אמרו בנוי דישי : דין יומא עבד יי אמרו ארדיכלי נדוץ ונחדי ביה אמרו בנוי דישי : בבעו מינך יי פרוק אמרו ארדיכליא בבעו מינך יי אצלח כדון אמרו ישי ואנתתיה : בריך דאתי בשום מימרא דיי אמרו ארדיכלי יברכון יתכון מן בית מקדשא דיי אמר דוד : אלהא יי אנהר לנא אמרו שבטיא דבית יהודה כפיתו טליא לניכסת חגא בשלשלון עד די תקרבוניה ותדון אדמיה בקרנת מדבחא אמר שמואל נביא : אלהי את ואודי קדמך אלהי אשבחינך אמר דוד : מתיב שמואל ואמר שבחו כנישתא דישראל אודו קדם יי ארום טב ארו לעלם טוביה : טוביהון דשלימי אורחיה דמהלכין באוריתא דיי : טוביהון דנטרי סהידותיה בכל ליב יתבעון אולפניה : ברם לא עבדו שקרא באורחתיה תקניא הליכו : אנת פקידתא פיקודך למטר לחדא : טב לי דיתקנן אורחתי למטר גזירתך : הדין לא אבהית באסתכלותי לכל פיקודך : אודי קדמך בתריצות לבא במלפי דיני זכוותך : ית גזירתך אטר לא תשבוק יתי עד לחדא : במא ידכי טליא ית אורחתיה למיטר היך דבריך : בכל לבי תבעית אולפנך לא תשליני מפיקודיך : בלבי אשישית מימרך מן בגלל דלא אחוב קדמך : בריך את יי אליף יתי גזירתך : בסיפוותי אשתעיתי כל דיני פומך :

בענתים כן דינו חס' כי לא נמצא במסורת כי הס ג' מל' והנס ביחזקאל סימן ג' ·

דרך. כאשר ארגיל נפשי בדרך עדותיך אז אשמח: בפקודיך אשיחה. עם לבבי שהפקודים נטועים בו והפקודים יורוהו לשמור אורחותיך שהם ישרים בכללים אף על פי שבפרטים ירעו למי שהוא. הכללים שמורים לטוב לכל השמים ופירוש הדבר תכין מהנגשם שהוא כלל שמור לטוב לכל העולם ובכללו שהוא מטיב יבוא ממנו מקרה רע למעטים: בחוקותיך. בחוקות שהשם נהג עולמו. אשתעשע על כן לא אשכח דבריך שאמרת אחרי ה' אלהיכם תלכו: גמול. בעבור שהזכיר למעלה לא אשכח דבריך אמר גמול על עבדך אחיה ואשמרה כמו לא אשכח: גל. נפלאות מתורתך. אינני דבק כי אם ואביטה כמו ולא כחדו מאבותם וכן הוא גל עיני ואביטה מתורתך נפלאות ממני: גר. בעבור היותי גר כמו תועה ושוגה בדרכים על כן אמר כן יגרס. מן גרש כרמל כמו נגרב והטרפה לשמות משפטיך בחייבים ומלת לתאבה מרוב אהבתי כמו תאבתי: גערת. כמו שעשית אתה: גל. הטעם כי הזדים יחרפוני בעבור ששמרתי עדותיך: גם. כן עשו שרים רבים: בי נדברו. כמו ותדבר מרים בעבור כי עבדך ישיח בחקיך: גם. אנשי חסר כף כמו ועיר פרא וכן הוא כאנשי עצתי: דבקה נפשי. כמו עצמי כמו כשבעים כ בבאות בגופו והטעם כאילו הוא מת על כן חייני כדברך אני א אמות ואחיה: דרכי. כמו יחשב דרכו חפצי ודרכי וכללם שתלמדני חקיך: דרך. הטעם לדעת עיקר למה הם נטועים בלב על כן ב בנפלאותיך: דלפה. כאילו דלפה נפשי בחליי שהם כדלף טורד על כן קיימני כדברך מחכתי ולכי ארפא: דרך. חנני. כמו תכונו אותם והיא תהיה סבה שאסור מדרך שקר: דרך. הפך דרך שקר וטעם אמונה כי אין עול ב בדיניו על כן אמר מ משפטיך שויתי כמו לא ישוו בה והטעם ע עשיתי משפט שוה: דבקתי. המצות שקבל אין ראיה עליהם רק הקבלה על כן אל ת תבישני: דרך. כי תרחיב. שב אל דרך: הורני. עקב. כי עקב יש לה בתגמול ושכר בשמור עקב רב. הבינני. בכל לב. שלא אשכחנה: הדריכני. כמו הרגילני כאדם דורך הדרך פעמים: הט. עדותיך. יקרות מכל הון: העבר. חייני. כי חיי האדם יאריכו אם לא ילך אחר עיניו: הקם. אמרתך. הם הגזרות הבאות מהשמים והטעם קיים כל גזרה שתביאני ליראתך: העבר. דבק בפסוק העליון והטעם יגורתי מחרפה שתבואני אם שניתי מיראתך וכל משפט תעשה כי הוא טוב: הנה תאבתי. כמו כליתי מרוב האהבה כמו גם כלתה נפשי וכלות אליהם על כן מתאב אנכי הפך הדבר על כן חייני: ויבואוני. כמו ויבואו אלי ויצעקו. כאמרתך אשר הבטחתני: ואענה

עדותיך ט' מפקין ו"ו וסימ' ולשלמה בני תן לבב שלם דה"י. וח' אינון כעניינא בא"ב וסימ' פר"ץ בן דב"ה כב"א צוית עדותיך: ג' אחיה ד' וסימ' ויפל אחזיה בעד השבכה' כאשר לא לעולם אחיה. לא אבות כי אחיה' גמל על עבדך אחיה. וא' הבינני ואחיה: ארורים ג' וסימ' ועתה ארורים אתם דיהושע' ואם בני האדם

בְּדֶרֶךְ עֵדְוֺתֶיךָ שַׂשְׂתִּי כְּעַל כָּל־הוֹן׃ בְּפִקֻּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה אֹרְחֹתֶיךָ׃ בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח דְּבָרֶךָ׃

גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ׃ גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃ גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֺתֶיךָ׃ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃ גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֺתֶיךָ׃ גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ גַּם־עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃

דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ׃ דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃ דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ דָּבַקְתִּי בְעֵדְוֺתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ דֶּרֶךְ־מִצְוֺתֶיךָ אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃

הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֺתֶיךָ כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֺתֶיךָ וְאַל אֶל־בָּצַע׃ הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ חַיֵּנִי׃ הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃ הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים׃ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃

וִיבֹאֻנִי חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃

באורח סהידוותך חדיתי כעלוי כל ממונא׃ בפיקודיך אמליל ואסתכל אורחתך׃ בגזירתך איתפרנק לא אתנשי דבורך׃

שלים טב על עבדך איחי ואטר דבריך׃ גלי עיני ואסתכל פרישן מאוריתך׃ דייר אנא בארעא לא תסליק מיני פיקודיך׃ רגיגת נפשי לרגיגתא לפיקודיך בכל עידן׃ נזפתא זידונין ליטין דאשתליו מפיקודיך׃ אעדי מעלוי קלנא ובוזתא ארום סהידוותך נטרית׃ ארום יתבין רברבין מיני ממללין עבדך עסיק באחוויית גזירתך׃ לחוד סהידותך פרנוקי מרי עצתי׃

אדבקת לעפרא נפשי אסי יתי כדבריך׃ אורחי מניתי וקבילתא צלותי אליף יתי גזירתך׃ אורח פיקודייך תביינני ואמליל בפרישותך׃ אגמת נפשי כדבונא קיים יתי כדבריך׃ אורח דשקרא אעדי מיני ואוריתך הייך לי׃ אורח הימנותא בחרית דיניך שווית׃ אדבקית בסהידותך יי לא תבהיתני׃ אורח פיקודייך ארהוט ארום תפתי לבי׃

אליף יתי יי אורח גזירתך ואנטרינה עד גמירא׃ תבינינני ואנטור אוריתך יי ואנטרינה בכל לבא׃ הדריכינני בשביל פיקודייך ארום ביה צביתי׃ אצלי לבי לכה דוותך ולא לוות ממונא׃ אעבר עיני מלמחמי שקרא בדברייך אסי יתי׃ אקים לעבדך מימרך די לדחלתך׃ אעבר חיסודי די דחילית ארום דיניך טבין׃ הא רגגית לפיקודיך בצדקתך אסי יתי׃

וייתון עלי חסדייך יי פורקנך היך מימרך׃

רש"י

אשתעשע. אתעסק כמו ישעה האדם אל עושהו ולא ישעו בדברי שקר: גמול על עבדך. דבר שאחיה בו בגמול חסדך. נפלאות מתורתך. דברים המכוסים בה שאינם מפורשים בה. מתורתך נפלא' מפירושי תורתך שהיכם מכוסים בה מצאתי: גר אנכי בארץ ימים מועטים. אל תסתר ממני מצותיך הנעלמות שאוכל לקיימם טרם לא עכשיו היותי: גרסה. משתברת נפשי מחמת תאוה כמו גרש כרמל ומגרס הבר לתאבה עם מתאב אנכי את גאון יעקב ושניה' לשון סבר: גל מעלי. לשון גלגול כמו ויגל את האבן: בי נדברו. הע"פ שמלכי אומות העולם מתייעצים עלי שאני עוסק בתור' בירך שעשועי עסקי: חייני כדברך. כמו שהבטחתני על ידי נתן הנביא טובה: דרכי ספרתי. לך את דרכי ואת חטאותי ואתה עניתני: דלפה נפשי. נטפה כלומר נחסרת והולכת: ומשפטיך שויתי. שמתי עצמי למשפטיך ודבקתי במדותיך לבחור בדרך אמונה לך אני שאל דרך שקר הסר ממני: ואצרנה עקב. אשמרנה בכל מעגלותיה ועקבי נתיבותיה לשון עקבים ט"א כל' ביע"ז: הקם לעבדך אמרתך. לא' הבטחתני אשר ליראתך. שההיה הכי וזרעי יראים ממך שעל מנ' כן הבטחתני אם ישמרו בניך את דרכם וגו': העבר חרפתי. מחול לי על אותו עון ושוב לא יוכלו אויבי לחרפני בו: כי משפטיך טובים. וכבר אני מקבל עלי לשלם הכבשה ארבעתים: ויבואוני. תשועתך תבא אלי כאמרתך שהבטחתני: ואל

ארורים והם לפני יי'. גערת זדים ארורים: ד' כדבריך י"ג חס' וסימ' נמסר בסדר ויצא יעקב: ספרתי ב' ובענין וסימ' בשפתי ספרתי' דרכי ספרתי ותענני: דלפה ב' וסימ' דלפה נפשי כתוגה. אל אלוה דלפה עיני: בעדותיך ח' בא"ב וסימ' פר"ץ בן דב"ה כב"א צוית צדק עדתיך: ארוץ ד' סימ' נמסר בשמואל ב' סימ' י"ח. ה' תורתך כתורתך ט' כא"ב יס' ב' גל עיני ואביטה. הבינני ואצרה' זלעפה אחזתני. זכרתי בלילה' כרו לי זדים' מה אהבתי. עת לעשות ליי'. פלגי מים. שלום רב לאהבי תורתך: יגרתי ד' וחס' וסימ' בסדר עקב: ו' חסדיך כלהון כ"ל בב"א ויבאני חסדך יי' דא"ב:

ואל תצל מפי דבר אמתי · ואל תבדל מפי דבר אמת כמו ויצל אלהים את מקנה אביכן מכאתי דבר אמת אשר מאד בכל הוראותי ובכל דיני שלא אכשל בהם · יחלתי · קויתי · ואתהלכה ברחבה · בהלכה הרווחת ופוסטת בישראל · דרשתי · בקשתי · זכר דבר · אשר יחלתי על ידי נתן הנביא לעבדך · משפטיך מעולם · שאתה מביא יסורין

ואענה חרפי · שיאמר שלא תושיענו · ואל · וכל בקשתי … מאד שלא יקבל מפי דבר אמת כמו ויכבלו אתמכרים והאמת שתעשה משפט בחורפי · ואשמרה · הנה השמירה כמו אל ימשלו בי אז איתם · ואתהלכה · בדרך הרחבה · דרשתי · כמו בארתי וכמוהו דרושים לכל חפציהם · ואדברה · בגלוי · נגד מלכים ·

חרפי ג' וסי' ואענה חרפי דבר · ואשיבה חרפי דבר · באשר היתי כימי חרפי · בהר' נקוד חרפי קמץ חטף ושארא כחולם · ואשתעשע חד כן ד' פסוק' כא"ב כן ו"ד מלין וסימ' בוסק' · ו' נחמתי ב' וסימ' זאת נחמתי בעניי כי אמרתך · ותהי עוד נחמתי ואסלדה · זדים ו' בא"ב וסימ' גזט יב"ע וד' כשאר קרי' וסימ' נמסר בסוף מלאכי ·

ואענה חרפי דבר כי בטחתי בדברך : ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד כי למשפטך יחלתי : ואשמרה תורתך תמיד לעולם ועד : ואתהלכה ברחבה כי פקדיך דרשתי : ואדברה בעדתיך נגד מלכים ולא אבוש : ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי : ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי ואשיחה בחקיך : זכר דבר לעבדך על אשר יחלתני : זאת נחמתי בעניי כי אמרתך חיתני : זדים הליצני עד מאד מתורתך לא נטיתי : זכרתי משפטיך מעולם יהוה ואתנחם : זלעפה אחזתני מרשעים עזבי תורתך : זמרות היו לי חקיך בבית מגורי : זכרתי בלילה שמך יהוה ואשמרה תורתך : זאת היתה לי כי פקדיך נצרתי : חלקי יהוה אמרתי לשמר דבריך : חליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך : חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדתיך : חשתי ולא התמהמהתי לשמר מצותיך : חבלי רשעים עודני תורתך לא שכחתי : חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך : חבר אני לכל אשר יראוך ולשמרי פקודיך : חסדך יהוה מלאה הארץ חקיך למדני : טוב עשית עם עבדך יהוה כדברך : טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי : טרם אענה אני שגג ועתה אמרתך שמרתי : טוב אתה ומטיב למדני חקיך : טפלו עלי שקר זדים אני בכל לב אצר פקודיך : טפש כחלב לבם אני תורתך שעשעתי : טוב לי כי ענתי למען אלמד חקיך : טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף :

ואתיב מחסדי פתגם ארום סברית בדבריך : ולא תסליק מפומי פתגם דקשוט עד לחדא ארום לדינך אוריכית : ואטור אורייתך תדירא לעלמי עלמין : ואיהך בפתיות אורייתא ארום פיקודיך תבעית : ואמליל בסהידוותך קביל מלכיא ולא אבהית : ואתפרנק בפיקודיך די רחימית : ואזקוף ידיל פיקודיך דרחימית ואמליל בגזירתך : אידכר פתגמא לעבדך די אורכתני : דא היא תנחומותי בסיגופי ארום מימרך קיימת יתי : זדונין סמיקנן לי עד לחדא מאורייתך לא אצליתי : אדכרית דינייך מן עלמא יי ואתנחמית : רתיתא אחידת יתי מרשיעי דשבקין אורייתך : תושבחן הוו לי גזירתך בבית מדורי : אדכרית בליליא שמך יי ונטרית אורייתך : דא הוות לי לזכותא ארום פיקודיך נטרית : חולקי יי אמרית למיטר דבריך : צליתי קדמך בכל לבא חוס עלי היך מימרך : חשיבי לאוכבא אורחי ואייתיב ריגלי לסהידותך : זריזית ולא אתעכבית למיטר פיקודיך : סיעת רשיעיא אתכנשו עלי אורייתך לא אתנשיתי : בפלגות ליליא אקום לשבחא קדמך מטול דיני צדקך : חברא אנא לכל דדחלין מינך ולנטרי פיקודיך : טובך יי מליא ארעא גזירתך אליף יתי : טבא עבדת עם עבדך יי היך דבריך : שפיר טעם ומנדעא אליף יתי ארום בפיקודיך הימינית : עד לא אתגיף אנא שלי וכדון מימרך נטרית : טבא את ומיטיב אליף יתי גזירתך : חברו עלי שקר זידונין אנא בכל לבא אטור פיקודיך : אטפש היך תרב יצרא דלבהון אנא אורייתך פירנוקי : טב לי ארום אתעניית מן בגלל דאליף גזירתך : טב לי אוריית פומך מן אלף כברין דהב וסימא :

חוזר מחמתך וסולח ועל כן אתנחם : זכרתי בלילה · בעת צרה ואפילה · זאת היתה לי · עטרת ההולמת אותי לי לעדות ולזרעי הראויים למלוך בשכר שפקודיך נצרתי כך דרשוהו חכמי ישראל מבאתי לשמר דבריך קיום דבריך שיאלתני בכך אתה חלקי : חליתי פניך · בלשון חלקי יי' אמרה נפשי על כן אוחיל לו : חשבתי דרכי · השבתי מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה לפיכך ואשיבה רגלי אל עדותיך כי ראיתי שהיא הטובה שבכולן : חבלי רשעים עודני · סיעות של רשעים שללוני כמו יאכל עד כך חברו מנחם ויש לפותרו לשון עוד כלומר נוקפו ורבו עלי : טרם אענה · אותך במצותיך טרם הניתי בהם בביתי מדרשו אני שוגג בהם וחוטא ועתה משנעניתי בהם תורתך שמרתי שהמדרש מלמדני לסור מן העבירה · לכן אני מבקש ממך טוב טעם ודעת למדני · טרם אענה · לשון שונה והוגה בבית המדרש הוא כמו יענו לשוני אמרתך וכן יכרת יי' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ער בחכמים ועונה בתלמידים : טפלו עלי שקר זדים · חברו עלי שקר וכן ותטפל על עוני : טוב לי כי עוניתי · שנתיסרתי ועוניתי למען אשוב מדרך רעה ואשמור חוקיך · בפירושי אחרי' מצאתי כן טוב לי כי עוניתי וגו' טוב היה בעיני כשהייתי סובל יסורין כדי ללמוד חוקיך כשהייתי לומד תורה בנער :

שמנהג אדם ליראות מהם · ואשתעשע בסתר : ואשא · דרך כבוד וקבול מאהבה : זכור · שהבטיחו ותחס' מלת לו יחלתני לו והנה יובא לשנים פעולים : זאת · זכרתי כי אמרתך חייתני כי כמה פעמי' וזאת היא נחמתי בעת עניי : זדים · רע"פ שזדים הליצוני התלוצצו בי כמו לא נעשה כך נעשו בך : זכרתי · משפטים שעשית בזדי' כמוהם · זלעפה · מן רוח זלעפו' פחדתי איך יעזבו רשעים את תורתך : זמירות · הארש בבית מגוריו משתומ' והפך זמירו' : זכרתי · גדולת שמך · ואשמרה תורתך ביום : זאת · הטובה בתולדתי : חלקי · זה אמרתי לרבים אולי ישמרו דבריך : חליתי · כאמרתך וחנותי את אשר אחון : חשבתי · כאשר אחשב אי זה דרך אלך השיב רגלי אל דרך עדותיך : חשתי · זריזי' מקדימין למצות : חבלי · עודוני · אין לו ריע והאומר שהוא מגזרת יאכל עד אין לו טעם וטעמו אם אחזוני חבלים כחבלי רשעים שהם ראויים לבוא עליהם : חצות · על משפטי צדקך · ברשעים : חבר · יראיך · שיראו ממני לא תעשה : חסדך · והנה חסדך מלאה הארץ והחסד שתעשה עמי חקיך למדני : טוב · עבדך · רבק עם השם כדברך השוב : טוב · זה הטוב שאבקש עתה : טרם · אין צורך לענו' כי שוגג הייתי בימים שעברו על מלת ועתה : טוב · בלא בקשה ומטיב למבקש : טפלו · כמו ותטפול על עוני · דבר שלא עשיתי : טפש · אין חבר לו וטעם שעשעתי כאשר התהלכה החכמה ושעשועי את בני אד' : טוב · אם באו עינויים עלי שיבואוני ללמד את חקיך אז טוב לי : טוב · אם מנהג אדם לענו' עצמו לקנות הון על כן מאלפי זהב :

תורתך ט' בא"ב וסימ' לעיל באות ה' : זמרות ד' ג' כב ואחס' דחס' וסימ' נמסר בשמואל ב' ריש סימן כ"ג וספר ס' צ"ה : ח' חלקי ב' ר"פ וסי' חלקי יי' אמרה נפשי · חלקי יי' אמרתי לשמר דבריך : תני מן ריש ספרא עד אלפא ביתא רבתי חנני ומן אלפא ביתא רבתי עד סוף ספרא חייני בב"ג חנני וסימ' דרך שקר הסר ממני · חליתי פניך בכל עת · פנה אלי וחנני : ט עבדך ל' באתנחתא · ודעת ד' ג' קמץ וא' פתח וסי' והיה אמונת עתך חסן · טוב טעם ודעת · כהבתי לך שלישים · ולב' ראה הרבה חכמה · זדים ו' בא"ב וסימ' ג"ט יב"ע · כחלב ל' וא' כ"ל רע כחלב ואינון מן א"ב מן חד וחד ב' בריש תיבותא ול' דכוו' וסימ' נמס' בס' רבת' בערכ' אות הג"ף בס"ד :

ידיך עשוני. תקנוני וימהר לעשות אתו ויכוננוני לקבל הבינה: יראיך יראוני. שלמדתי מצותיך וטעם כי לדברך יחלתי שכל מה שתגזור עלי אני חפץ בו אפילו שתענני על כן: ידעתי. ענותני פעמים רבות: יהי. לנחמני. שלא תענני עינוים רבים כאשר הבטחתני כי אפחד שאמות על כן אחריו: יבואוני רחמיך. בעבור שאין לי שעשועים כי אם תורתך: יבושו. שרצו לעוות אותי מדרך ישרה ולא יכולו כי אני אשיח בפיקודיך: ישובו. יראיך. הפך הזדים: יהי. בעבור שהזכיר יבושו זדים התפלל שיעזרהו השם להיות לבו תמים ולא יבוש כמו הזדים: כלתה לתשועתך. לאות ולעד כי יפחד מאויביו: כלו. הזכיר הנעלם והיא הנפש ואחר כן הנראה והוא העין וטעם לאמרתך גזרתך: כי. כנאד בקיטור.

ידיך כל סיפרא מל׳ כמה חס׳ וסימ׳ נמסר בסיפרא סימן ל״ב: יחלתי ה׳ ובעניינא בא״ב וסימ׳ ואל תצל מפי דבר. יראיך יראוני. כלתה לתשועתך. קדמתי בנשף. סתרי ומגני אתה: שעשעי ה׳ וחס׳ בא״ב וסי׳ גם עדתיך שעשעי. יבואני רחמיך. לולי תורתך. צר ומצוק. תאבתי לישועתך. וסימ׳ יצ״לג״ת. וא׳ בשאר

יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה מִצְוֹתֶיךָ: יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה עִנִּיתָנִי: יְהִי נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ לְעַבְדֶּךָ: יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי: יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ וְיֹדְעֵו עֵדֹתֶיךָ: יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ:

כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי תְּנַחֲמֵנִי: כִּי הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: כַּמָּה יְמֵי עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי מִשְׁפָּט: כָּרוּ לִי זֵדִים שִׁיחוֹת אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ: כָּל מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי עָזְרֵנִי: כִּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא עָזַבְתִּי פִקֻּדֶיךָ: כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ:

לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם: לְדֹר וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אֶרֶץ וַתַּעֲמֹד: לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ: לוּלֵי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי: לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: לְךָ אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן: לְכָל תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד:

מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי: מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא לִי: מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי: מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי:

אִידָךְ עֲבָדוּ יָתִי וְאַתְקִינוּ יָתִי תַּבְיְינֵנִי וְאֵאלֵיף פִּיקוּדָיךְ: דְחַלַיָיךְ יֶחֱמוּן יָתִי וְיֶחְדוּן אֲרוּם לְפִתְגָמָךְ אוֹרִיכִית: יְדָעִית יְיָ אֲרוּם זַכָּאִין דִינָיךְ וּבְקוּשְׁטָא סַגַּפְתָּנִי: יְהֵי כְדוּן חַסְדָּךְ לְנַחֲמוּתִי הֵיךְ מֵימְרָךְ לְעַבְדָךְ: יֵיתוּן עֲלַי רַחֲמָךְ וְאֵיחֵי אֲרוּם אוֹרַיְתָךְ פִּירְנוּקִי: יִבַּהֲתוּן זֵדוֹנִין אֲרוּם עַל שִׁקְרָא עַוִּיתוּ יָתִי אֲנָא אֲמַלֵּיל בְּפִיקוּדָיךְ: יְתוּבוּן לְאוּלְפָנִי דַחֲלָיךְ וְיָדְעִין סָהֲדְוָתָךְ: יְהִי לִבִּי דְלָא מוּם בִּגְזֵירָתָךְ מִן בְּגַלַל דְלָא אַבְהִית: רְגִינַת לְפוּרְקָנָךְ נַפְשִׁי לְפִתְגָמָךְ אוֹרִיכִית: סָפוּ עֵינַי לְמֵימְרָךְ לְמֵימַר אֵימָתַי תְּנַחֵם יָתִי: אֲרוּם הֲוֵיתִי הֵיךְ זַרְנוּקָא דְתָלֵי בְּקִטְרָא גְזֵירָתָךְ לָא אִתְנְשֵׁיתִי: כַּמָּה יוֹמֵי עַבְדָךְ אֵימָתַי תַּעְבֵּיד בְּרוֹדְפַי דִינָא: כְּרוּ לִי זֵדוֹנִין שׁוּחָן דְלָא פַקִּידְתִּנוּן בְּאוֹרַיְתָךְ: כָּל פִּיקוּדָיךְ קוּשְׁטָא עַל שִׁקְרָא רָדְפוּ יָתִי סַעֲדֵינִי: כִּזְעֵיר שֵׁיצִיאוּ יָתִי בְּאַרְעָא וַאֲנָא לָא שַׁבְקִית פִּיקוּדָיךְ: הֵיךְ חִסְדָּךְ קַיֵּים יָתִי וְאֶטּוֹר סָהֲדוּת פּוּמָךְ: לְעָלְמָא יְיָ פִּתְגָמָךְ קַיָּים בִּשְׁמַיָּא: לְדָר וְדָר הֵימְנוּתָךְ אַתְקֵנְתָּא אַרְעָא וְקַיְּמָא: לְדִינָךְ קָמוּ יוֹמָנָא אֲרוּם כּוּלְהוֹן עַבְדָךְ: אִלּוּלֵי אוֹרַיְתָךְ פֻּרְנוּקֵי הֲוֵין הוּבַדִית בְּסִגּוּפִי: לְעָלַם לָא אִתְנְשֵׁי פִּיקוּדָיךְ אֲרוּם בְּהוֹן קַיֵּימְתָּנִי: דִילָךְ אֲנָא פְרוּק יָתִי אֲרוּם פִּיקוּדָיךְ תְבָעִית: לְוָתִי אַמְתִּינוּ רַשִּׁיעַיָּא לְהוֹבָדָא יָתִי סָהֲדְוָתָךְ אֶתְבְּיַין: לְכָל מָה דְאִשְׁתְּרֵי וְאִשְׁתַּכְלַל חֲמִיתִי סֵיפָא פְּתַיָּא תַּפְקֵידְתָּךְ לַחֲדָא: מַה רְחִימִית אוֹרַיְתָךְ כָּל יוֹמָא הִיא שׁוּתִי: יַתִּיר מִבַּעֲלֵי דְבָבִי מְחַכְּמָה יָתִי פִּיקוּדָךְ אֲרוּם לְעָלַם הִיא דִלִי: מִכָּל מַאַלְפַי אִסְכָּלִית אֲרוּם סָהֲדְוָתָךְ שׁוּתָא לִי: מִן חַכִּימַיָּא אֶתְבְּיַין אֲרוּם פִּיקוּדָיךְ נַטְרִית:

בעטן דרך משל והמשל עור בשרו כי הוא יבש: כמה. יפחד שימות קודם שיקום מאויביו: כרו. קשור בפסוק העליון כי יפחד מהשיחות אשר לא כתורתך שבוות לא ישפך דם נקי: כל. הנה מצותיך לעשות אמונה והם ירדפו שקר עזרני עליהם: כמעט. זמן מעט: כחסדך. עד היום עמדי: לעולם. דברך נצב. גזירותיך עומדים בשמי: לדור. יש סוד עמוק כי הזכיר למעלה כי דברו והם שוכני שמים לעולם נצבים ושוכני הארץ הכללים נצבים על כן לדור ודור. טעם ותעמד שנקודת הארץ היא נקודת הגלגל העליון בראיות גמורות: למשפטיך. הזכיר השמים והארץ והם עומדים כעבדים לעשו׳ משפטיך כדרך קורא אני אליה יעמדו יחדו: לולי. כנגד דור ודור לולי שעזרתני בתורתך אז הייתי אובד כדרך הנה רחקיך יאבדו כאשר פירשתיו: לעולם. התברר מה שהזכרתי במלת אבדתי כי כנגדה חייתני חיי עד: לך אני. דרשתי. לאות פיקודיך לאות כי שלך אני: לי. טעם לאבדני מחיי עד אז אוסיף להתבונן עדותיך כי בכל רגע יתגלו לי סודות עדותיך אע״פ שאין להם סוף על כן אחריו לכל תכלה: לכל תכלה. קץ בלשונינו פעם ראש ופעם סוף כמו על שני קצותיו מקצה גבול מצרי מקץ שבע שנים תעשה שמטה מקץ שבע שנים תשלחו ור׳ משה אמר כי תכלה מגז׳ וכל בשלים כמו מדה על משקל מתגרת ידיך: מה. אוהב דבר היא שיחתי. מאויבי תחכמני: כל אחת ממצותיך כדרך בנות צעדה עלי שור יותר מאויבי: מכל. יותר השכלתי מכל מלמדי בעבור כי כל שיחתי היא תורתך והנה היא תלמדני יותר מאשר למדוני מלמדי: מזקנים אתבונן. יותר מהזקנים כי פקודיך נצרתי מנעורי: מכל

רשי

יראיך יראוני. בטובה וישמחו כי כגמולי גמולם שהרי מיראיך אני ולדברך יחלתי: ואמונה עניתני. בדין עניתני: כי שקר עותוני. כי על חנם הרשיעוני שכ׳ אומר אני על לבון פנים שאומ׳ לו הבא על אשת איש מיתתו במה והוא לא חטא: ישובו לי יראיך. שפרשו היתנו שנהדרי שנשטרע מאותו עון אף אם נרושה היא כתן עיניו בה כל הנוגע לא ינקה: כלתה נפשי. אותה: כלו עיני. צופים תמיד עד כי כלו: כנאד בקיטור. כנאד של עור המתייבש בעשן. מתי תעשה. שארוא בימי: שקר רדפוני. לשוא רדפוני אויבי: כרו לי. שחולא בתורה הבאים לפתלני: כל מצותיך אמונ׳. מואבי ולא מואבית והם על שקר רדפו לאסרני: כמעט כלוני. כלא הייתי אהיה בארץ ואני עמדתי על בוריי וכן לי קוו רשעים לאבדני מבא בקהל: לכל תכלה וגו׳. לסלסל ולפלפל בה וכן פתחת למוקרי: לכל תכלה. לכל שיום דבר יש קץ וגבול אבל מצותיך אין קץ וגבול לתכליתה. מאויבי תחכמני מצותיך על דואג ואחיתופל אמרו דלא אתיא להו שמעתא אליבא דהילכתא לעולם סוד התור׳ בידי שכן מכל מלמדי השכלתי מזה למדתי קצת ומזה למדתי קצת: שיחה לי. כל שיחתי היתה בם: כליתי

קריא ושעשעי את בני אדם: כ׳ לאמרתך י״כ בליש׳ וחס׳ וסימ׳ האומר לאביו ולאמו. כלבי צפנתי. כי הגדלת על כל שכך. הקם לעבדך. ויבאני חסדך. חליתי פניך. כלו עיני. כה נמלצו לחכי. פעמי הכן. קדמו עיני אשמורות. שש אנכי. תען לשוני: ל׳ אמונתך כל ליש׳ מ׳ל במ״ז חס׳ ו׳ בליש׳ וסי׳ ותבנה יי׳ יביט. בנים לא אמן בם. וי׳ ישיב לאיש את צדקו ואת אמנתו. כי באמנה הם עשים. שמר אמנים. באמנהך עני. האמנים עלי תולע חבקו. וא׳ חס׳ י׳ בליש׳ וסימ׳ והאמן בי׳ ויחשבה: תכלה ג׳ וסימ׳ אתה יי׳ לא תכלא. כד הקמח לא תכלה. לכל תכלה ראיתי קץ. קדמא די׳ כתיב א׳: מ׳ תורתך ט׳ בא״ב וסימ׳ נמסר לעיל באות ה׳: השכלתי ב׳ הד כתי׳ סמך וסימ׳ הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד. מכל מלמדי השכלתי. קדמא כתיב סמך:

מכל. לא כלאתי רגלי בעבור פחדי מרעה שתהיה לי רק בעבור לשמור אמרי פיך: ממשפטיך. הטעם הוריתני עד שלא סרתי: מה נמלצו. מלה זרה ופירוש מתקוני אוכנו מגזרת מליץ ומליצה כי מליץ כמו מקים ואין המ"ם שרש גם מליצה כמו מריבה ואין המ"ם מהשרש על כן נמלצו מלה זרה כי היה כמו נפתחו נשמרו נדברו והמ"ם מן נמלצו שרש כאחר מ"ה פתח שמר כי לא תבא אות אחר בו"ן כפעל רק מן השרש פ"א פעל על כן נמלצו מלה זרה על כן ים לפרשה כמו מתקו ויהיה הטעם כפול כמשפט כ"ן פי"ם ליהא"כם שיחיה ותחסר מלת מטעמי כי הם בכח הפועל: מפקודיך. בהתבונני סוד הפקודי' הכתובים בלב הם הסירוני מאורח שקר: נר. כמו לאורו אלך חשך בלי מכשול והנמשל הכבוד המאיר כנר: נשבעתי. כמו תשבע כללשון ויש אומרים על ברית משה ואת אשר איכנו פה אז היה בכח ועתה במעשה: נעניתי. אם באתני צרה ונעניתי בעינוים חייני כדברך אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: נדבות. הטעם לארבות תפלה אולי תרגילני משפטיך: נפשי. אני במקום מסוכן כמו וישם נפשו בכפו: נתנו. התברר דברי הסכנה: נחלתי. הטעם היא נחלתי שאשמח בה ועדותיך הם הנפלאות שעשית שהעתיקו אבותי ואני אשמח כאילו אני עד הייתי בימים ההם: נטיתי. פועל יוצא: לעולם עקב. שהם עומדים לעולם או כי שכרם ותגמולם הוא לעולם: סעפים. תואר כמו בעלי המחשבות כמו לכן סעיפי ישיבוני או מגזרת מסעף פורה ויהיה התואר יוצא כמו ושבח אני את המתים. והטעם משחיתים: סתרי ומגני אתה. שלא ישחיתוני: סורו. כן אומ' לסעפים: סמכני. אשר יעשה אותם האדם וחי בהם על כן אחיה: סעדני. ואשעה. תרג' אספר והנכון בעיני מגזרת שעשועים ונכפלה ה' המלה כמו תשבשבני והעי"ן היתה ראויה להיות בפתח קטן א' אולי נקמצ' בעבור אות הגרון: סלית. מהבנין הקל כמו הכבד סלה כל אבירי והטע' סעדני ואחיה כי ראיתי ש' שסלית הרשעים ש' שבמרמה היו אומרים שהם טובים: סיגים. חסר כ"ף כל רשעי ארץ הקדמוני' כאשר כתו' בעדותיך: סמר. כאשר אזכיר המשפטים שעשית ב' ברשעי ארץ אז יאחזני פחד ואירא לעבור

ואתי ת' ואל קמצין בתחלה אפיבו

כתר ל' כתח ואל קמץ וקס מלה

כלאתי ב' חד כתיב יוד וס' מתגרת ידיך אני כליתי. מכל ארחרע כלאתי רגלי. בהרא כת"ב א': לחכי ג' וס' מה נמלצו. תרבק לשוני. ופריו מתוק לחכי: נ' לרגלי ב' וסים' ויברך יי' אותך לרגלי. נר לרגלי דברך: ואקימה ח' מן ו"ן קמצין בתמניא אפי בא"ב וס' ואתנחם זכרתי משפטיך מעולם. ואשברה תורתך תמיד:

ל' חד כתי' מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלִאתִי רַגְלָי לְמַעַן

יג חס אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי

ל' ג' כִּי־אַתָּה הוֹרֵתָנִי׃ מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי

יכבליש אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃ מִפִּקּוּדֶיךָ

אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי ׀ כָּל־אֹרַח

שָׁקֶר׃

ב' יג חס נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר

לִנְתִיבָתִי׃ נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר

ב' אכיי' וכתרי ליש מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ נַעֲנֵיתִי עַד־מְאֹד

יג חס' ב' יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃ נִדְבוֹת פִּי רְצֵה־

נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ נַפְשִׁי

ט' · ח' בל"ב בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

ב' רף' · ל' נָתְנוּ רְשָׁעִים פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא

ה' בל"ב תָעִיתִי׃ נָחַלְתִּי עֵדְוֺתֶיךָ לְעוֹלָם כִּי־

ב' הטיבה לי שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת

חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃

ל' סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי

ה' בל"ב · ל' וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה

יתיר ומתרי ה' בל"ב לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ סוּרוּ מִמֶּנִּי מְרֵעִים

ב' · ל' וְאֶצְּרָה מִצְוֺת אֱלֹהָי׃ סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ

ב' ובל"ב · ל' וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי מִשִּׂבְרִי׃ סְעָדֵנִי

ב' רפלכי ייי' ל' וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ תָמִיד׃

ל' · ל' סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר

ל' · ב' מטהרו תַּרְמִיתָם׃ סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָל־רִשְׁעֵי־

אָרֶץ לָכֵן אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ׃ סָמַר

ב' וכור מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃

ב' רף · ד' עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק

סימן בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ עֲרֹב עַבְדְּךָ

ל' וחס' י' בל"ב לְטוֹב אַל־יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים׃ עֵינַי כָּלוּ

ל' לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת צִדְקֶךָ׃ עֲשֵׂה

עִם־עַבְדְּךָ כְחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי׃

ד' נסיב' ו' עַבְדְּךָ אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃

מִכָּל אוֹרַח בִּשָׁא מְנָעִית רִיגְלַי מִן בְּגַלַל אֶטּוֹר דַּבָּרָךְ׃ מִן דִּינָךְ לָא עֲדִית אֲרוּם אַתְּ אַלִיפְתַּנִי׃ מַה חַלִּין לְמוֹרְגֵי מֵימְרָךְ בְּסִימָן יַתִּיר מִן דּוּבְשָׁא לְפוּמִי׃ מִפִּקוּדָךְ אִתְבַּיַּן מְטוּל הֵיכְנָא סְנֵיתִי כָּל בַּר נַשׁ דִּמְשַׁקַּר׃ הֵיךְ שְׁרָגָא דִּי מְנַהֲרָא לְרִיגְלַי דַּבָּרָךְ וּנְהוֹרָא לִכְבָשַׁי׃ אוֹמֵיתִי וְקַיֵּימִית לְמִטַּר פִּקּוּדֵי זַכְוָתָךְ׃ אִתְכַּפְּפִית עַד לַחֲדָא יְיָ אַסֵּי יָתִי הֵיךְ דַּבָּרָךְ׃ נִסְבַּתָא דְּפוּמִי אִתְרְעֵי כְדוֹן יְיָ וְדִינָךְ אַלִּיף יָתִי׃ נַפְשִׁי מִתַּכְּנָא עַל גַּב יְדֵי תְּדִירָא וְאוֹרָיְתָךְ לָא אִתְנְשֵׁיתִי׃ סְדָרוּ רַשִׁיעַיָּא פַּחָא לִי וּמִפִּקּוּדָךְ לָא תָעֵיתִי׃ אַחְסְנִית סַהֲדְוָתָךְ לַעֲלַם אֲרוּם חֶדְוַת לִבִּי הִינוּן׃ אַצְלֵיתִי לִבִּי לְמֶעְבַּד גְּזֵירָתָךְ לַעֲלַם עַד סוֹפָא׃ דְּחָשְׁבִין מַחְשְׁבִין סְרִיקָן סְנֵיתִי וְאוֹרָיְתָךְ רְחֵימִית׃ טוּמָרִי וּתְרִיסִי אַתְּ לְפִתְגָּמָךְ אוֹרִיכִית׃ זוּרוּ מִינִי מַבְאֲשֵׁי וְאֶטּוֹר פִּקּוּדֵי אֱלָהִי׃ סְמוֹךְ יָתִי בְּמֵימְרָךְ וְאֵחֵי וְלָא תְּבַהֵית יָתִי מִן כְּלִיוּתִי׃ סְעוֹד יָתִי וְאִתְפְּרַק וְאַגְעֲגַע בְּאוֹרָיְתָךְ תְּדִירָא׃ כַּבַּשְׁתָּא כָּל דְּשָׁלֵי מִגְּזֵירָתָךְ אֲרוּם שִׁקְרָא נִכְלֵיהוֹן׃ פְּסוּלַיָּא פְּסַקְתָּא בְּטִילְתָּא כָּל רִשְׁעֵי אַרְעָא מְטוּל הֵיכְנָא רְחֵימִית סַהֲדְוָתָךְ׃ מִצְלְהַב מֵרַחֲלָךְ בִּסְרִי וּמִדִּינָךְ דְּחֵילִית׃ עֲבָדִית דִּינָא וְצִדְקְתָא לָא תִשְׁבְּקִינַנִי לְטָלוּמָי׃ בְּסִים עַבְדָּךְ לְטָבָא לָא יְטַלּוּמוּן יָתִי זֵידוֹנִין׃ עֵינַי סַבָּרוּ לְפוּרְקָנָךְ וּלְמֵימַר צִדְקָךְ׃ עֲבֵד עִם עַבְדָּךְ הֵיךְ חִסְדָּךְ וּגְזֵירָתָךְ אַלִּיף יָתִי׃ עַבְדָּךְ אֲנָא תְּבַיַּן יָתִי וְאֵידַע סַהֲדְוָתָךְ׃

רשי

כלאתי רגלי. מנעתי כמו אשר כלאתני היום מבוא ברמים: נמלצו. נמתקו: נר לרגלי דבריך. כשאני בא להורות הוראה אני רואה בתורה והיא מפרשת אותי מן האסור כנר המציל את האדם מן הפחתים: נעניתי. נעשיתי עני ושפל כמו לענות מפני וענה גאון ישראל בפניו ותירגם יונתן ויתאך ועני חשוב כמת לפיכך חייני כדבריך: בכפי. אולי הוא מטורף את הדעת ושמו עוית בלשון משנה: נדבות פי. דברי רצוי שפי מתנדב לך כל נדבה לשון רצון הוא: נפשי בכפי תמיד. הרבה פעמים נתוני בסכנות רבות קרובות למיתה ואעפ"כ אני תורתך לא שכחתי: לעולם עקב. על מעגלותם ועל נתיבותם: סעפים שנאתי. חושבי מחשבות און כמו לכן סעיפי ישיבוני על שתי הסעיפים כשאתה קורא סעיפים הוא שם המחשבה וכשאתה ק קורא סעפים נופל הלשון על החושבים אותה: ואשעה בחקיך: ואתעסק כמו ואל ישעו בדברי שקר ד"א ואשעה לשון ספור ובנין כדמתרג' ולסכיה ולשועין: סלית. רמסת כתרגם למרמס כמו סלה כל אבירי ה': סמר. כמו תסמר שערת בשרי כאדם שעמדו שערותיו הריצי"ר בלע"ז: וממשפטיך יראתי. מפורענות גזירותיך: ערב עבדך. לשון הגלה גארנטי"א בלע"ז היה ערב בשבילי לנגד הרעה: ולאמרת צדקך. הבטחה שהבטחתני: עת

ואשיבה רגלי אל עדותיך. ואקימה נשבעתי ואקימה. ואשאפה פי פערתי. ואשוע קדמתי בנשף. ואתקוטטה ראיתי בוגדים. ואהבם שמרה נפשי עדתיך. וסימ' ז' חנפט"רש: ס' סעפים ל' דכוו' והוא מן א"ב דמשמש אב"ג בג"ד וסיב' נמכר כבס' רכה במערכת אות האלף בס"ר: מצות ג' יחידין סורו כבני מרע'. חכם לב יקח מצות. והעמדנו עלינו מצות. וכל דסמיך לאדכרה דכוו' מצות יי' בב"ג מצות יי' פהחין וסימ' לא שבקתון שמואל בזהרא. וביאורם נמסר ביהושע סימ' כ"ב: ע' עשיתי ג' רף וסי' משפט וצדק. גנות ופרדסים. ברכות מים: ערב עבדך סימן כל א"ב רבתי אית בכל פסוק חד מן עשרה לישני אילין דרך עדות פקוד מצוה אמירה תורה משפט צדק חק דבור רמז לעשרת הדברים בב"א פסוק לית ביה חד בכל אלו וסים' ערב עבדך לטוב:

פיך: עשיתי. אני לא הייתי עושק רק עושה צדק ואתה אל תניחני לעושקי: ערוב. כדרך אנכי אערבנו דרך משל שייטב לבו: עיני. לישועתך. מיד העושקים ולגזרותיך שהם בצדק לעשות בהם משפט: עשה. כחסדך. עד היום: עבדך. שכר עבודתי יהוא שתבינני: עת

אבן עזרא

פתי· כל תאותי היא שתבינני ואדעה עדותיך הפך עושקי שאמרו תורתך בעת זקנתם או בעת צרתם וברכם אליך ויש אומרים כי עת ומועד ליי' על אשר הפרו מצותיך: על· קשור בפסוק עבדך אני הבינני ולא ארצה שכר זהב או פז: על· ישרתי· היוד תחת אלף כטעם כי אשרוני בנות וכן תתיימרו מגזרת יתאמרו כל פועלי און וטע' פקודי כל כי כל הפקודים כוללים כל איש לב ובאה זאת המלה כ כדרך כל בכורי כל: פלאות· הם מהענין על כל נפש: נצרתם נפשי· לבדה: פתח· כמו פתחון פה· יאיר לקורא שירא' האמת: פי· כי כאשר פתחת פיך לדבר פי פתחתי כמו שואף לקבל דבריך ומלת יאבתי אין לה ריע במקרא: פנה· וחנני· כמו אשר חנן שהי' כמשפט האוהבי' : פעמי· יתפלל לתקן עלילות שישמור מצות עשה ולא תשלוטנה בו סבות לעשות מצות לא תעשה ור' משה אמ' שתשלט בי כל און כמו ואני תפלה: פדני· תאר שיעשקני: פניך· הרצון כמו באור פני מלך חיים: פלגי· קשור בדבר מעושק אדם הם יבקשו ל לעשקני עד שלא אשמ' פקודיך ואני רואב ו ובוכה על אשר לא שמרו תורתך כי ידעתי כי אחריתם רעה ויש אומרים כי שמרו דרך משל על העינים כדרך ואחרי עיניכם: צדיק · וישר· כל אחד ממשפטיך: צוית· האבות להתעסק בעדותיך: צמתתני· כמעט וצמתתני כמו ויתת לנו שקרבנו: צרופה· למה שכחו דברך צרי ואין בהם סיג כי הכל צרוף בלי ספק: צעיר· בעיני צרי כמו ואנכי תולעת ולא איש: צדקתך· הטעם כי איך אשכח פיקודיך וצדקתך לא תשתנה גם כן תורתך תמיד אחת: צר· שעשועי· כנגד צרת הלב: צדק· ויש עדותיך כוי' לא שלותי ושניהם תחת ה"א כי אותיות יהוא מתחלפי' וטעם הבינני צדיק לעולם ואחיה לעולם האחד ישרת במקום שנים: קראתי· כי כן חוקות שיקראך הקורא בכל לב: קראתיך· שתושיעני כדי שאשמור עדותיך: קדמתי· קודם שיקומו בני אדם בנשף לדברך יחלתי שתושיע המשווע אליך: קדמו· קודם לכל אשמורה שאשיח אני באמרתך הכתובה בתורה שנפלת הרשעים כרשעתם והצלת הצדיקי': קולי· כחסדך עמי ומנהג הטובים: קרבו· אלו רודפי זמה שרחק מדעת תורתך הכתוב בה שוכב אדם ויקץ ואכמי המתגל והמגדל ופרעה ולאמר קרבו עם רחקו דרך במירים ככברת מאד: קרוב אתה· יותר מכל קרוב וכל מצותיך אמת אז יהיו רודפי זמה בבורם כי כמלט שומר מצותיך: קדם· קודם שיקרבו אלו רודפי זמה ידעתי כי עדותיך יסוד אמת ישלהם:

תהלים

פ' נצרתם חד מן מלין דמשמשין תם בסוף תיבותא וסים' כמס' רבתא במערכת אות התי"ו: פתיים ב' בהי' כן מל' וסי' פתח דבריך יאיר· ערום ראה רעה ויסתר קדמא דסיפרא· וכ' פתים כתיב בחד י' וסים' עד מתי פתים תאהבו פתי· כי משובת פתים· ושארא פתאים כתיב: פלגי מים ג' רפ' וסים' תרד עיני· ירדו עיני דא"ב·

עת לעשות ליהוה הפרו תורתך: על כן אהבתי מצותיך מזהב ומפז: על כן כל פקודי כל ישרתי כל ארח שקר שנאתי:

פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי: פתח דבריך יאיר מבין פתיים: פי פערתי ואשאפה כי למצותיך יאבתי: פנה אלי וחנני כמשפט לאהבי שמך: פעמי הכן באמרתך ואל תשלט בי כל און: פדני מעשק אדם ואשמרה פקודיך: פניך האר בעבדך ולמדני את חקיך: פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך:

צדיק אתה יהוה וישר משפטיך: צוית צדק עדתיך ואמונה מאד: צמתתני קנאתי כי שכחו דבריך צרי: צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה: צעיר אנכי ונבזה פקדיך לא שכחתי: צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת: צר ומצוק מצאוני מצותיך שעשעי: צדק עדותיך לעולם הבינני ואחיה:

קראתי בכל לב ענני יהוה חקיך אצרה: קראתיך הושיעני ואשמרה עדתיך: קדמתי בנשף ואשועה לדבריך יחלתי: קדמו עיני אשמרות לשיח באמרתך: קולי שמעה כחסדך יהוה כמשפטך חיני: קרבו רדפי זמה מתורתך רחקו: קרוב אתה יהוה וכל מצותיך אמת: קדם ידעתי מעדתיך כי לעולם יסדתם:

ט' בא"ב · לבסו' בא"ב מן י' מלין · ל' · ג' מל' בא"ב · ב' כב · ל' · ל' · ג' בא"ב · ז' · רבין יב בלים · ב' · ג' רף · ל' · ל' · ל' · ג' מל' בא"ב · ב' מלהבה · ו' כתו' כן · ח' בא"ב · ל' · ה' בא"ב ומס' · ח' מכתן ז"ו בא"ב כרזכן · רמת כיתן · ב' לברוח תרשישה לדברך ח' · א' · י"ב בלים וחס' · ה' חס' · ל' · ב' תכל ומלואה

עידן למעבד רעותא דיי' אפישו תלמידיא אוריתך: מטול היכנא רחימית פקודיך מדהבא ומן אוכריזא: מטול היכנא כל פקודיא כולהון תריצתינון כל אורח שקרא סניתי:

פרישן סהדוותך מטול היכנא נטרתנון נפשי: גליף דבריך ינהר חשיכיא יתביין שרגיגי: פומי פתחית ואלפית ארום לפקודיך צביתי: אתפני לותי וחוס עלי כהילכתא לרחמי שמך: אסתורי אתקין במימרך ולא תשליט בי כל שקר: פרוק יתי מטלומא דבר נשא ואטור פקודיך: זיו אפך אנהר בעבדך ואליפני ית גזירתך: טייפי מיא יחתון עיני על מטול דלא נטרו אוריתא:

זכיי את יי' ותריצין דינך: פקידתא צדקתא סהידותא והימנותא לחדא: מגרת יתי טינתי ארום איתנשיאו דבריך מעיקי: סנינא מימרך לחדא ועבדך רחימה: זוטר אנא ובסיר פיקודיך לא אתנשיתי: צדקתך צדקך לעלמא ואוריתך קשוט: עקא ומעיקא ערעו יתי פקודיך פירנוקי: צדקתא סהדוותך לעלם תביינני ואתקיים:

קריתי בכל לבא עני יתי יי' גזירתך אנטור: קריתך פרוק יתי ואנטור סהידותך: אקדמית בשפרפרא וצליתי לפתגמך אוריכית: אקדימו עיני מטרתא דצפר ורמש למללא במימרך: קלי שמע היך חסדך יי' היך דינך קיים יתי: קריבו רדפי זנו מאוריתך אתרחקו: קריב את יי' וכל פיקודיך קשוט: מן לקדמין חכימית מן סהדוותך ארום לעלם יסדתינון:

לב מלך · צ' צדיק אתה יי' ב' וסים' כי אריב אליך דירמיה · וישר משפטיך: דבריך ג' מל' בא"ב וסים' חלקי ה' · פתח דבריך יאיר · צמתתני קנאתי: אהבה ב' וסים' בי גדולה האהבה אשר אהבה · צרופה אמרתך מאד: שעשעי ה' וחס' בא"ב וסים' נמסר לעיל באות י': ק' קדמתי ב' וסי' לברוח תרשישה · בנשף ואשועה: קרבו ה' וסי' נמסר בסדר כי תצא: כמשפטך ה' וחס' וסים' כן משפטך אתה חרצת · והוצא כאור צדקך · ואל הצל מפי דבר אמת · קולי שמעה כחסדך · תחי נפשי ותהללך: יסדתם ב' וסים' תבל ומלואה אתה יסדתם · קדם ידעתי מעדותיך:

רשי

עת לעשות ליי' וגו'· מוסב על מקרא שלפניו הבינני ואדעה עדותיך להבין עת לעשות לשמך איך יעשו אותם שהפרו תורתך למצוא רצון וסליחה ותמצא להם ואעשה כן על כל עבירה שבידי ורבותינו דרשו מתנו שעוברין על דברי תורה כדי לעשות סייג וגדר לישראל כגון גדעון ואליהו בהר הכרמל שהקריבו בבמה עוד ראיתי כדרש באגדה העושה תורתו עתים מפר ברית שאדם צריך להיות יגע בתורה כל שעות היום: על כן אהבתי· על אשר אהבתי מצותיך ראוי לך ללמדני עת רצון ומה אעשה לך ותרצני יש על כן הרבה שפתרו על אשר כמו כי על כן ראיתי פניך כי על כן ידעת חנותינו על כן יתרה עשה: כל פקודי כל ישרתי · כל פקודי כל דבר אשר צוית בתורתך ישרתי ישרו בעיני ו ואמרתי עליה' ישרו על זה כדי אני שתמחול ותרצה לי: פלאות עדותיך· מכוסים הם ופלאים עדותיך מבני אדם יש מצות ק קלות שהרבתה במתן שכרן כ כגון שלוח הקן: על כן נצרתם נפשי· כלם כי לא נודע איזה יכשר: פתח דבריך יאיר· תחילת דבריך האירו את לב ישר' שאתה המבין פתאים באמרך אנכי אשר הוצאתיך הודעתם הטובה שעשית להם שקניתם מבית עבדי' לדעת כי אדון אתה להם ויקבלו אלהותך עליהם לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' ואחר כך גזרת גזירותיך· ד"א פתח דבריך יאיר תחילת דברך במעשה בראשית יהי אור: מבין פתאים· משם יבינו הכל ויפתחו בדברי תורה תנחומ': ואשאפה· לשון בליעה כמו שאפה רוח: פדני מעושק אדם· מיצר הרע העושק את הבריות· בפירושים אחרים מצאתי פדני מעושק אדם מעושקו של אדם: צמתתני קנאתי· הקנאה שאני מקנא לשמך על השוכחי דברך היא צומתת אותי ומקנטת אותי בהם · מצאתי צעיר אנכי ונבזה כ"א דוד הוא הקטן כבזה אני להקטין עצמי אצל עוסקי תורה להתלמדו כי פקודיך לא שכחתי מלסלסל ולפלפל בהם בצדקתך שכתוב בה צדק ואמת עולמית ואף כי מצאוני צרות היו הם עסקי ולעולם הבינני צדקם ואחיה ב בהם היא חייך וגו': אשמורות· חצי הלילה שתי אשמורו' ולדברי האומ' שלש משמרות הוי הלילה היה דוד עומד ממטתו בשליש הלילה ועוסק בתורה עד חצות כמו שנ' לשוח באמרתך ומחצות ואילך עוסק בשירות ותושבחות כמו שנאמר חצות לילה אקום להודות לך: קרבו רודפי זימה· עצת חטאים הולכים בעצת חטאיהם ומתרחקים מתורתך ליקרב אל עצת רעתם: קרוב אתה· לרחוקי' הללו המתרחקים מתורתך אם ישובו מדרכם: קדם ידעתי מעדותיך· קודם היות הדבר ידעתיו מתוך עדותיך קדם ירשו את הארץ צוית להם על הבכורים ותרומות ומעשרות וקדם הגיחות להם מאויביהם צוית להם והיה בהניח יי' אלהיך לך וגו' להעמיד מלך ולהכרית עמלק ולבנות בית הבחירה: כי לעולם יסדתם· כי על כל הדברים העתידים להיות לסוף העולם יסדת עדותיך: ר"אם

ראה · שענו אותו על כן אמר ואלצני ריבה · לאמר לאמרתך בעבור אמרתך כמו אמרי לי : רחוק מרשעים · יש ישועה בעבור שלא דרשו חקיך ואני לא אהיה כמוהם כי
תורתך לא שכחתי : רחמיך · אם אני לבדי ורודפי רבים הם רחמיך שיסובבוני כמשפטיך לשומרי דרכיך : רבים · לא נטיתי. אני לבדי כי הם כנו והנה נטיתי כועל שמר
כמו קרתי ואם הוא יוכח יחסר לבי : ראיתי. ואתקוטטה · מגזרת נקוטה נפשי ראה · כנגד ראיתי ואחני כנגד ואתקוטטה : ראש · תחלת דבור שכויתיכו הוא האמת ור'
ישועה את רמז לדבור אנכי בהר סיני : שרים · הם המשתררים ולא פחדתי מהם רק מדברך : שש · דבק בפסוק העליון לא פחדתי מהשרים ולא דאגתי רק ששתי באמרתך
כאלו כבתתי השרים

ר' ריבה ריבי כל ליש' מ"ל בט"ו חס' וסים לא תענה על רב · נצב לרב יי' · ותני קרא לרב · ורב לא ידעתי
אחקרהו : אל תצא לרב מהר · ברבם עמדי : מעדותיך ח' מפקין וי"ו בא"ב וסים' פרץ בן דט"ה בב"א צוית
צדק עדותיך : ואתקוטטה חד מן ח' וי"ן קמצין בא"ב בתביא אפי וסים' ז' חנפ"ט ר"ש וביאודס לע"ל באות נ"ון :

ראה עניי וחלצני כי תורתך לא
שכחתי : ריבה ריבי וגאלני לאמרתך
חיני : רחוק מרשעים ישועה כי
חקיך לא דרשו : רחמיך רבים יהוה
כמשפטיך חיני : רבים רדפי וצרי
מעדותיך לא נטיתי : ראיתי בגדים
ואתקוטטה אשר אמרתך לא שמרו :
ראה כי פקודיך אהבתי יהוה
כחסדך חיני : ראש דברך אמת
ולעולם כל משפט צדקך :
שרים רדפוני חנם
ומדבריך פחד לבי : שש אנכי על
אמרתך כמוצא שלל רב : שקר
שנאתי ואתעבה תורתך אהבתי :
שבע ביום הללתיך על משפטי
צדקך : שלום רב לאהבי תורתך
ואין למו מכשול : שברתי
לישועתך יהוה ומצותיך עשיתי :
שמרה נפשי עדתיך ואהבם מאד :
שמרתי פקודיך ועדתיך כי כל
דרכי נגדך :
תקרב רנתי לפניך יהוה כדברך
הבינני : תבוא תחנתי לפניך
כאמרתך הצילני : תבענה שפתי
תהלה כי תלמדני חקיך : תען
לשוני אמרתך כי כל מצותיך צדק :
תהי ידך לעזרני כי פקודיך בחרתי
: תאבתי לישועתך יהוה ותורתך
שעשעי : תחי נפשי ותהללך
ומשפטך יעזרני : תעיתי כשה אבד
בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי :
קכ שיר המעלות אל
יהוה בצרתה לי קראתי ויענני :
יהוה הצילה נפשי משפת שקר
מלשון רמיה : מה יתן לך ומה
יסיף לך לשון רמיה :

חמי סיגופי ופצי יתי ארום אורייתך
לא אתנשיתי : נצי מצותי ופרוק
יתי למימרך אסי יתי : רחיק מן
רשיעי פורקנא ארום גזירתך לא
תבעו : רחמך סגיעין יי היך דינך
אסי יתי : סגיעין רדפי ומעיקי
מסהדוותך לא אצליתי : חמיתי
בזוזי ואידיינית עמהון די מימרך
לא נטרו : חמי ארום פיקודיך
רחימית יי היך חסדך אסי יתי :
שירוי פתגמך קשוט ולעלם כל
דיני צדקתך : רברבין רדפו יתי
מגן ומפתגמך דחלת לבי : חדי
אנא על מימרך היך גבר דמשכח
עדי סגי : שקרא סניתי ורחיקית
אורייתך רחימית : שבע זמנין
ביומא שבחית יתך מטול דיני
צדקך : שלם סגי לרחימי אורייתך
בעלמא הדין ולית להון תקלא
לעלמא דאתי : סברית לפורקנך
יי ופיקודיך עבדית : נטרית נפשי
סהדוותך ורחימינון לחדא :
נטרית פיקודיך וסהדוותך ארום
כל אורחתי לקבלך : תתקרב
צלותי קדם יי היך פתגמך תביינני
: תיתי צלותי קדמך היך מימרך
פצי יתי : תבעיין כפותי תושבחתא
ארום תלפינני גזירתך : תתיב
לישני מימרך ארום כל דיניך
צדקתא : תהא ידך לסייעותי
ארום פיקודיך רעיתי : רגיגית
לפורקנך יי ואורייתך פרנוקי :
תחי נפשי ותשבחינך ודיניך
יסייעונני : תעית היך ען דמתבד
בעי עבדך ארום פקודיך לא
אתנשיתי : שירא דאתאמר
על מסוקיין דתהומא קדם יי כד
עיק לי צליתי וקביל צלותי : יי
פצי נפשי מספוותא דשקרא מן
לישנא נכילתא : מא יהיב לך
מלשינא ומא יוסיף לך אכיל
קורצי לישנא נכילתא :

רש"י

ראש דברך אמת. סוף דברך הוכיח על הראש שהוא אמת שכששמעו האומות אנכי ולא יהיה לך ולא תשא אמרו הכל להנאתו ולכבודו כיון ששמעו כבד לא תרצח לא תנאף הודו על ראש דברך שהוא אמת : שש אנכי על אמרתך · על הבטחתך שהבטחתני ד"א על אחת מאמרותיך הסתומות כשאני מבין בה ורבותינו דרשו על המילה שהיה דוד בבית המרחץ וראה עצמו בלא ציצית ובלא תפילין ובלא תורה אמר אוי לי שאני ערום מכל מצוה כיון שנסתכל במילה שמח ואמר ב' בהאתו שש אנכי על אמרתך המילה שמתחילת' נכרה במאמר ולא בדבור שנא' ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור : שבע ביום · שחרית שתים לפני קרית שמע ואחת לאחריה ובערב שתי' לפניה ושתי' לאחריה : על משפטי צדקך · על קרית שמע שהיא דברי תורה : שברתי · הוחלתי כל דרכי נגדך אתה יודע כל דרכי : כדברך הבינני · דברי תורתך כהלכתן וכהווייתן : תבענה · תדברנה : תען לשוני · כל עניה לשון קול רם הוא ואב לכולם וענו הלוים ואמרו : שיר המעלות · שאמרו הלוי' אותו על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישרא' עד עזרת נשים ויש כאן ט"ו מזמורים של שיר המעלו' ורבותי' אמרו שיסדן דוד להעלות את התהום כמו שמפורש במסכת סוכה · ולפי אגד' פתרו' שיר למאה עולות : משפת שקר · זרעו של עשו הרשע שמרין את הבריו' בפיהם בעלילות רשע : מה יתן לך · הב"ה : ומה יוסיף לך · שמירה ומחיצות והרי את נתונה לפנים משתי מחיצות : חצי

ולקחתי שללם : שקר · מצות לא תעשה תורתך אהבתי מצות עשה : שבע · הלכה ודבר שיסוב כמו ת השמע · משפטי צדקך בשרים רדפוני חנם : שלום רב לאוהבי תורתך · והוא אחר מהם תורתך א אהבתי · ואין למו מכשול כמו שרים : שברתי לישועתך · שמרה · הזכיר המצות באשר פירשתי גם הזכיר העדות לבדם והפקודים והערות : יחדיו : שמרתי · והטעם אני חייב לשומר' כי אתה רואה כל מה שיש בלבי וכל מעשי : תקרב · דרך משל בעבור מרחק השמים מהארץ אמר תקרב רנתי קול גדול כמו ותעבור הרנה : תבא תחנתי · בברתה לי כמו בהתחננו אלינו על כן הצילני : תבענה · אם הצלתני והכנת אם תלמדני חקיך : תען · אלמד אמרתך לבני אדם כדי שידעו כי כל מצותיך צדק : תהי · לעזרני · ללמד באמר דבר וכל יד הויה אם היתה עם אות בית לעולם לגבהה ואין ככאן אות בית : תאבתי · כמעט כליתי על דרך נכספה וגם כלתה נפשי : תחי · ומשפטיך · כאשר יעזרוני להללך : תעיתי · הטעם תחת נפשיכי אניכשה א אובד שישען על הרועה וטעם כי מצותיך לא שכחתי אע"פ שהייתי כשה אובד לא אברת מצותיך ממני : שיר המעלות · הגאון אמר כי אלה השירי' חמשה עשר כנגד חמש עשר' מעלות גם אמר יתכן שהוא על נגינות בקול עליון וכבר הזכרתי בתחלת הספר מה שנראה שהוא פיוט וזה השיר יכונן על כ נועם המעלות ולא ה הזכיר שם המשורר אולי ברוח הקדש כ נאמ' על הגלי גלותינו שהם בצרה ולא ידעו

ש' שש ד' וסים' והיה כאשר שש יי' עליכם · לשוש עליך לטוב · פגעת את שש ועשה צדק · שש אנכי על אמרתך · וחד כתיב סכ"ך וכצמר יאכלם סס · וחד ושש לבבם : רב ג' קמצין בסיפ' וסים' משלח חצין ויפצם · בשרתי בקהל רב · שלום רב לאהבי תורתך · וכל אסף דכו' ושלשים כשאר קריא' וסים' נבכר כבס רבהא בערך רב : שמרה ב' גרשי' בסיפ' וסים' שמרה נפשי כי חסיד אני · שמרה נפשי עדתיך ואהבם :
ת' תבוא כל ספרא מ"ל ושש חס' בשאר קריא' וסים' בסדר תזריע וכל משלי דכו' חס' במד' מ"ל וסים' כי תבוא חכמה · ואת איש חמות · ולמוכיחים ינעם · רעד ודיע אביך : ותורתך ה' בא"ב וסים' דרך שקר הסר כמני · נפשי בכפי תמיד · סעפים שנאתי · צדקתך צדק לעולם · תאבתי לישועתך יי' · וסים' דנסצת :
קכ' יסיף יד כתי' כן חס' וי"ו וסים' נבכר בשמואל ב' סוף סיבנג' :

מה יעמוד לך לקרוא אל השם הנכבד : יי'. משפת שקר · מאים בכת שקר רמיה פירבתיו : חצי

חצי' דימה הדברים היוצאים מפיו לחצים שנונים כן ימיתו עם גחלי כי החצים בעופם יתחממו באויר כמו גחלי רתמים והנה הטעם שזה המסודר אם הוא על עצמו או
כנואה על ישראל שהם בגלות בוכה כי הוא אים אמת וידור בגלותו עם [redacted] עד עד שים מהם שידברו כזבים עליו וישימוהו כדי שיהרג : אויה.
אמר יוסף בן גוריון כי משך ה[redacted] אהלי קדר הערב וישראל מפוזרים במשך ועם אהלי קדר : רבת' הת"ו תחת ה"א כמו ושבת לבטיח והמלה תאר
והיתואר חסר כמו מרת זמן והדומה לה וזה רמז לאורך הגלות : אני. אים שלום כמו ואני תפלה ' וכי אדבר שלום לאנשי משך וקדר ילחמוני : שיר המעלות. טעם פירש

שנונים ג' וסימ' אשר חציו שנונים וכל קשתותיו. חציך שנונים עמים' חצי גבור שנונים : גרתי ב' וסימ' עם לבן גרתי. כי גרתי משך : קכ"א אל ההרים ב' וסימ' ראיתי את כל ישראל נפוצים אל ההרים דמלכים. אשא עיני אל ההרים. וכל יחזקאל דכוו' בב"ב על ההרים וסימ' על ההרים לא אכל תמינא דסיפ'. ונתתי את

חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים : ג' · כ'
אוֹיָה לִי כִּי גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם ל' · כ'
אָהֳלֵי קֵדָר : רַבַּת שָׁכְנָה לָּהּ נַפְשִׁי
עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם : אֲנִי שָׁלוֹם וְכִי ל'
אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה : קכא
שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים ל' · כ'
מֵאַיִן יָבוֹא עֶזְרִי : עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה ט'
עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ : אַל יִתֵּן לַמּוֹט כ"ג דף א' ל' אל
רַגְלֶךָ אַל יָנוּם שֹׁמְרֶךָ : הִנֵּה לֹא ג' · כ'
יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל : יְהוָה י' תל
שֹׁמְרֶךָ יְהוָה צִלְּךָ עַל יַד יְמִינֶךָ :
יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה נ'
: יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת
נַפְשֶׁךָ : יְהוָה יִשְׁמָר צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם : קכב י"ג
שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי ו'
בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ : עֹמְדוֹת ג'
הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָםִ :
יְרוּשָׁלַםִ הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָּהּ ל' ב' כנורה · ל' ל'
יַחְדָּו : שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי יָהּ
עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה :
כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט י' לף דמלא תכי' סמה
כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד : שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם כ' · ו'
יְרוּשָׁלָםִ יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ : יְהִי שָׁלוֹם ב' אהלים
בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ : לְמַעַן
אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ :

גִּירְרִין דְגִבָּרָא שְׁנוּנִין הֵיךְ בַּרְקִין מִלְעֵיל עִם גּוּמְרֵי רִיתְמִין דְדַלְקִין בְּגֵיהִנָּם מִלְרַע : וַוי לִי אֲרוּם אִיתוֹתְבִית עִם אוּנָאֵי שְׁרִית עִם מַשְׁכְּנֵיהוֹן דְעַרְבָאֵי : יַתִּיר מִנְּהוֹן שְׁרַת נַפְשִׁי עִם אֱדוֹם סְנֵי שְׁלָם : אֲנָא שְׁלָם אֲרוּ אַצְלֵי הִינוּן לִקְרָב : שִׁירָא דְאִתְאֲמַר עַל מַסִּיקִין דִתְהוֹמָא אֶזְקוֹף עֵינַי לְטוּרַיָּא מִן הָאן יֵיתֵי סַעֲדִי : סַעֲדִי מִן קֳדָם יְיָ דַעֲבַד שְׁמַיָּא וְאַרְעָא : לָא יִתֵּן לְאִתְמוֹטְטָא רִיגְלָךְ לָא נָאֵים נַטְרָךְ : הָא לָא נָאֵים וְלָא יִדְמוּךְ נְטִיר יִשְׂרָאֵל : יְיָ יִנְטְרִינָךְ יְיָ יַטְלִיל עֲלָךְ מִן בִּגְלַל מְזוּזְתָא דִקְבִיעָא עַל סְטַר יְמִינָךְ בְּמֵיעֲלָךְ : יֵימָם כַּד שַׁלִּיט שִׁמְשָׁא לָא יִמְחוֹנָךְ צַפְרִירֵי וְלֵילֵי כַּד שַׁלִּיט סִיהֲרָא בְּלִילְיָא : מֵימְרָא דַיְיָ יִנְטְרִינָךְ מִכָּל בִּישׁ יִנְטוֹר יַת נַפְשָׁךְ : יְיָ יִנְטוֹר מִפְּקָךְ לְפַרְגְּמַטְיָא וּמֵיעֲלָךְ לְמֵיעְסַק בְּאוֹרַיְתָא מִן הַשְׁתָּא וְעַד עָלְמָא : שִׁירָא דְאִיתְאֲמַר עַל מַסִּיקִין דִתְהוֹמָא חֲדֵיתִי בְּאָמְרִין לִי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ נֵיזִיל : קַיְימִין הֲוָאָה רִיגְלָנָא בְּתַרְעַיִךְ יְרוּשְׁלֵם : יְרוּשְׁלֵם דְמִתְבַּנְיָא בִּרְקִיעָא הֵיךְ קַרְתָּא דְאִתְחַבְּרָא לָהּ כַּחֲדָא בְּאַרְעָא : דְתַמָּן סְלִיקוּ שִׁבְטַיָּא שִׁבְטִין דַיְיָ מַסְהִיד לְיִשְׂרָאֵל דִי שְׁכִינְתֵיהּ שַׁרְיָא בֵּינֵיהוֹן בְּמֵיזָלֵיהוֹן לְאוֹדָאָה לִשְׁמָא דַיְיָ : אֲרוּם תַּמָּן מִתְיַתְּבִין כּוּרְסָוָן בִּירוּשְׁלֵם כּוּרְסָוָן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא לְמַלְכַיָּא דְבֵית דָּוִד : שְׁאִילוּ בִּשְׁלָמָא דִירוּשְׁלֵם יִתְבוּן בְּשַׁלְוָתָא רָחִימַיִךְ : יְהִי שְׁלָם בְּחֵילַיִךְ שַׁלְוָתָא בְּבִירָנְיָיתִיךְ : מִן בִּגְלַל אַחַי וְחַבְרַי אֲמַלֵּיל כְּדוּן שְׁלָם בָּךְ :

בשרך על ההרים : והנה לא ג' וסימ' ויאמר לו חלילה. ואמר אהה ארני יי' הנה לא ידעתי דבר. והנה לא ינום ולא ישן : יכבה ג' בקריא' וסימ' אשור בשבט יכבה. למה יכבה ארצה דיוחנן בן קרח. יומם השמש לא יכבה וירח : קכ"ב באמרים ל"ג בליש' וסימ' הלא כמשל משלים. ישמו על עקב בשתם. שמחתי באמרים לי בית יי' נלך : כי שמה חד מן י' רף דמלה תנינא שמה וסימ' ונאספו שמה כל העדרים וגללו את. ונועדתי שמה לבני ישראל. והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם. לנוס שמה רוצח דאז יבדיל. וחברו דיהושע. ויסורו שמה ויבאו אל בית. וישלח שמה סוסים ורכב. ובאת שמה וראה שם יהוא. כי שמה ישבו כסאות למשפט. ובאת שמה וקראת. ובאו שמה והסירו את כל שקוציה :

רשי

חצי גבור שנונים. והרי את הורגת במקום רחוק כחץ : עם גחלי רתמים. כל הגחלים כבו מבחוץ כבו מבפנים ואלו כבו מבחוץ ולא מבפני' ד"א מה יתן לך מה כופו של הב"ה לגזור ע עליך חצי גבורי' עם גחלי רתמי' חציו מלמעלה וגיהנם מלמטה : אויה לי. אמרה כנסת ישרא' כי כבר לקיתי בגליות רבים הרי גרתי משך עם בני יפת במלכות פרס ויון ומשך : אני שלום. עמהם. וכי אדבר שיהם שלום המה באים להלחם בי :
מכאתי שיר למעלות רמז במזמור שני' למעלות העלות לצדיקים לעתיד לבא מתחת עץ החיים לכסא הכבוד דתניא ב בסיפרי שיר המעלות אין כתוב כאן אלא שיר למעלות שיר למי שעתיד לעשות מעלות לצדיקים לעתיד לבא וזהו שיסד הקליר' ומתחתיהם שלשים מעלות זו למעלה מזו עד כסא הכבוד ט טסות ועולות בשיח נעימת שיר המעלות : שמחתי באומרים לי. שמעתי בני אדם שאומרים מתי ימות אותו זקן וימלוך שלמה בנו ויבנה בית המקדש ונעלה לרגל ואני שמח : עומדות היו רגלינו. במלחמה בכל מקום בשביל שעריך ירושלם שעוסקין בהן בתורה : ירושלם הבנויה. כשיבנה שלמה בני בית המקדש בתוכה תהא בנויה בשכינה ו ומקדש וארון ומזבח : כעיר שחוברה לה. בשילה שריתה הכתוב זו לזו שנא' אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלם ורבותינו אמרו יש ירושלם בנויה בשמי' ועתידה ירושלם של מטה להיות כמותה : ששם עלו שבטים. אשר שם בשילה עלו שבטי' כשעלו ממצרי' וניקבע המשכן בתוכה : שבטי יה. שהוא עדות לישראל ולפי שהאומות היו מליזין אחריהם כשיצאו ממצרים ואומרי' עליהם שהם ממזרים אם בגופם היו שולטין המצריים בנשותיהם לא כל שכן אמר הב"ה אני מעיד עליה' שהם בני אבותיהם הטיל ממו עליהם הראובני השמעוני הוסיף עליה' אותיות השם אחת מכאן ואחת מכאן כמנאה השם הזה יה עדות לישראל : כי שמה ישבו וגו'. כינס בירושלם תפרח השכינה וישבו שם כסאות לשפוט בהם את האומות וכסאות מלוכה לבית דוד : שאלו שלום ירושלם. ואמרו לה ישליו אוהביך ויהי שלום בחילך : למען. ישראל אחי ורעי : אדברה נא. אני דוד המלך שלום בך : שיר

אבן עזרא

יתחלתו למעלות וזה נאמר על ישראל שהיו במכור ובמכוין או על בני גלותנו : אשא. מנהג כל שהוא במצור לשא עיניו אולי יבואו עוזרים לו להרחיק האויב ומלת מאין באה כמו אנה אנחנו עולים ואין כמוהו הן כולכם מאין וזאת הגזרה לא מצאנוה בחסרון מ"ם : עזרי. בדרך נבואה או על דרך תקוה אין לי ב צורך לעזרת אדם כי אם לעזרת השם לבדו שהוא עושה העליונים והארץ השפלה : אל. כמו לא וככה דרך נתיבת אל מות בפורש לא תבא נפשי המשורר יאמר לנפשו או לבני הגלו' אם העזר מהשם לבדו לא תפחד כי לא יתן למוט רגליך ב בלכתך ברחובות העיר או על החומה. ואל ינום שומרך כי כל עיר שהיא במצור יש לה שומרי החומות בלילה הנה שומר ו ישר' הוא יעקב אבינו ומשרתיך בכל אשר תלך והוא לא ישן : יי' שומרך. מהכר ומכל חולי כי הוא צלך על יד ימינך והזכיר טעם הכל יומם כשני' מתיים יום בלא לילה וידוע כי השמש תזיק ברוב החום שלה ו והלבנה בלילה תוסיף לחה תולדת תחלואים וזה הדבר ברור ומכוסה : יי'. מכל רע. מיקרה לאדם מחוץ ומפנים : יי' ישמור צאתך. בצאתך למלחמה גם בבואך כדרך הבאה והיוצאת : שיר המעלות. שמחתי באומרים. אמר רבי משה כי זה השיר אמרו דוד ם שיאמר עם הזמירות בבית השם בעת שיבנה הבית ור' ישועה אמר כי זה בעבור הבית שהקים לו דוד בציון ויש אומרים על הבית השלישי כל אחד מישרא' אומרים שמחתי באומרי' הם עולי רגלים : עומדות. הטעם עמדנו להסתכל בבנייני החומות ויופי השערים והנכון כי היא היתה מלאה אדם ואינינו מתערבים בשערים לא נוכל להכנס מרוב העם הבאים והיוצאים ירושלם היתה דומה בשלש רגלים למדינה שהתחברו אליה כל בנותיה מסביב בעת הפחד : ששם. שבטים' שהם שבטי השם עדות וחק ומצוה לבא שלש פעמים והיו מודים השם בראותם מלכות דוד קיימת ואם זה המזמור על שלמה יהיו הכסאות לשלמה ואחיו ואם לעתיד למשיח ולבניו : שאלו. פועל עבר לעולם פועלים על שלום ירושלם כי אז יחונו אליה ויתפללו לאמר לכנסת ישליו אוהביך שהם אנחנו או השוכנים שם תמיד : יהי. בחילך. הוא הסובב מחוץ לחומה בארמנותיך לפנים מן החומה : למען. לבקש שלומך בעבור אחינו הנכבדים הכהנים והלוים וחסידי ישראל הדרים בירושלם :

למען

למען: ובקשת שלומך ושלום אחינו למען בית השם אבקשה שיהיה טוב לך: שיר המעלות אליך נשאתי · ידבר המשורר על גדול הדור שהוא בגלות או במשורר על כן אליך נשאתי וטעם היושבי בשמים כי כל הגזרות באות משם: הנה · אחר כן דבר בעדו ובעד עמו כי אין כח לעבד להמלט מיד הבאים להרגו אם לא יושיעו אדוניו: חננו · כי רב · זמן רב: רבת · מרת זמן: הלעג השאננים · כמו הספר המיקנה הלעג · לעג השאננים והבוז לגאיונים והיא מלה אחת כמו עליונים מגזרת גאה: שיר המעלות לדוד לולי ה׳ · גם זה השיר כטעם השיר העליון: שהיה לנו · כמו הלכו אתה אם לבריכו: יאמר נא · עתה ככל נא שבמקרא: לולי · זה היה פעם אחרי פעם: אדם · לשון רבים והעד אזי רימה הבורד לנחל שוטף · ומלת נחלה על משקל דרכים וכולם מודים כי נחלה לישראל עברו החית חטוף בשוא ופתח ו והאה סימן נקבה כ כמשפט נחלה מכתי פועל עבר מבניין כ כפעל ותחת החית ה השוא לבדו והמלה מלרע נחלה החית בשוא והמלה מלעיל כי הטעם בנון והה״א כוכף כה״א לילה על כן את עבר והטעם כפול · וטעם חיים שבה אל המדברים כאילו אמר בלעונו ואנחנו חיים וירדו חיים שאולה: אזי עבר · הטע׳ כפול ונחלה ישרת בעבור אחר נחל המים ה הזדונים: ברוך · שלא נתננו · שב אל בלעונו חיים: נפשנו כצפור · הטעם שלא היה לנו כח להמלט כי אם כצפור רק כ נמלטנו בשם ה׳ לבדו שהוא עושה הכל ומי יעמוד לפניו על כן עזרינו שבידו העליונים והשפלים: שיר המעלות הבוטחים · לעתיד: לעולם ישב · בימי המשיח: ירושלם הרים · שהם עומדים סביבה והשם סביב עמו בתוכה על כן לא יוכל האויב לבא לצור על ירושלם: כי · טעם גורל הצדיקים הם ישר׳ שנחלו את הארץ כמו ובהפילכם את הארץ בגורל: שבט הרשע · הם גויי הארצות וטע׳ למען כטעם אשר לא ילמדו אתכם: הטיבה · יתפלל המשורר או על דרך נבואה וטע׳ בלבותם כי יאמר בלב הוא והוא היסוד והדבור והמעשה כמו בניין: והמטים · כמו ומטי גר ולא יראוני והבית חסרה כמו ה הנמצא בית ה׳ וככה הוא והמטים ב בעקלקלותם יתפלל שירחיקם השם ויהיו עם פועלי און עם ה הגוים אז יהיה שלום על ישראל: שיר המעלות בשוב ה׳ · טעם זה השיר כטעם השיר העליון: שיבת · על משקל שבתם וקימתם כן יאמר ישראל בשוב השם שבותם אין אדם רואה בהקיץ הפלא הזה רק בחלום: אז · פינו · לשון יחיד כמו נפשינו כצפור נמלטה והטעם כי כל אחד אז יאמרו אלה לאלה או מבשרים בגוים הגדיל ה׳ לעשות עם אלה שהשיב שיבת ציון: הגדיל · בראותינו כך אז נשמח: שובה · המשורר ידבר על לשון ישראל · כאפיקים · כמים חזקים בנגב לעולם חס בעבור השמש או לשון תרגו׳ נגובו מיא: הזורעים

קכ״ג חננו ג׳ וסימ׳ ה׳ חננו לך קוינו · כי רב שבענו ב׳ בו׳ השאננים ג׳ וסימ׳ הוי השאננים בציון · רבת שבעה לה נפשנו הלעג · על דגרם השאננים: קכ״ד נחלה ב׳ בטעם וסימ׳ מעצמך נחלה מצרים · נחלה עבר על נפשנו: שלא ד׳ בקריא׳ וסימ׳ שלא נתננו טרף לשיניהם · שלא עכל בו ויתננו חלקו · כפו קוצר · שלא ימצא

למען בית יהוה אלהינו אבקשה טוב לך:

קכג

שיר המעלות אליך נשאתי את עיני הישבי בשמים: הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל יהוה אלהינו עד שיחננו: חננו יהוה חננו כי רב שבענו בוז: רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים הבוז לגאיונים:

קכד

שיר המעלות לדוד לולי יהוה שהיה לנו יאמר נא ישראל: לולי יהוה שהיה לנו בקום עלינו אדם: אזי חיים בלעונו בחרות אפם בנו: אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו: אזי עבר על נפשנו המים הזידונים: ברוך יהוה שלא נתננו טרף לשניהם: נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו: עזרנו בשם יהוה עשה שמים וארץ:

קכה

שיר המעלות הבטחים ביהוה כהר ציון לא ימוט לעולם ישב: ירושלם הרים סביב לה ויהוה סביב לעמו מעתה ועד עולם: כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם: היטיבה יהוה לטובים ולישרים בלבותם: והמטים עקלקלותם יוליכם יהוה את פעלי האון שלום על ישראל:

קכו

שיר המעלות בשוב יהוה את שיבת ציון היינו כחלמים: אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אז יאמרו בגוים הגדיל יהוה לעשות עם אלה: הגדיל יהוה לעשות עמנו היינו שמחים: שובה יהוה את שבותנו כאפיקים בנגב:

מטול בית מקדש דיי אלהנא אתבע לאוטבא לך: שירא דאיתאמר על מסיקין דתהומא קדמך זקפית ית עיני דיתיב על כורסי יקרא בשמיא: הא כמא דמודיקין עייני עבדין מגיסא מידיא דריבוניהון והיכמא דמודיקן עייני אמתא מגיסא מידי דריבונתהא הכדין מדיקן עיננא קדם יי אלהנא עד דיחוס עלנא: חוס עלן יי חוס עלן ארום סגי שבענא בסירותא: סוגעת שבעת לה נפשנא תלעובא דישליוין מבכרניא וגיוותניא: שירא דאיתאמר על מסקיין דתהומא על יד דוד אילולי יי דהוה בסעדנא יימרון כדון ישראל: אילולי מימרא דיי דהוה בסעדנא כד קם עלנא בר נש: הא בכן כד חיין בלעויתנא כד תקיף רוגזהון בנא: הא בכן מיא שטפו יתנא מרעית עברא על נפשנא: הא בכן עבר על נפשנא מלכא דמתיל למוי דימא זידוניא: בריך שמא דיי דלא מסרנא היך תבירא לשיניהון: נפשנא היך כציפרא אישתיזבת מפחי תקליא פחא איתבר ואנן אישתזבינן: סעדנא בשום מימרא דיי דעבד שמיא וארעא: שירא דאיתאמר על מסקיין דתהומא צדיקיא דמתרחצין במימרא דיי היך טורא דציון לא יזדעזע לעלם יתיתב: ירושלם טוריא חזור חזור דילה ומימרא דיי חזור חזור לעמיה מן השתא ועד עלמא: ארום לא ינוח שבט רישעא על פיצתא דצדיקיא מן בגלל דלא יושיטון צדיקיא בשקרא אידהון: אוטיב יי לטבין ולתריצין בלבבהון: ודסטיין בתר עוקמנותהון יולכינון בגהנם חולקהון עם עבדי שקר שלמא על ישראל: שירא דאיתאמר על מסקיין דתהומא כד יתיב יי ית גלוות ציון הוינא היך מרעיא דאיתסיין: הכדין יתמלי פומנא חוכא ולישננא תושבחתא: הידין יימרון בעממיא אסגי יי למעבד טבא עם אילין: אסגי יי למעבד טבא עמנא הוינא חדין: אתיב יי ית גלוותן היך דמיתבא ארעא כד נבעין מפקני מיא בבצורתא:

רשי

שיר · היושבי · יו״ד יתירה: הלעג השאננים · לעג הגוים השאננים שבענו: הבוז · שבזו את גיא היונים היא ירושלם לגאיונים כתיב חד וקרי׳ תרין: שיר · בחרות אפם בנו · בחרה אפם בנו בחרות כמו בעטות: נחלה · לשון חולי כפשינו נמלטה · מהם כצפור אשר נמלטה מפח יוקשים: שיר · הבוטחי׳ בה׳ · לא ימוטו כהר ציון אשר לא ימוט כי כאשר ירושלם הרים סביב לה כן הב״ה סביב: כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים · למען כי הצדיקים נזהרין מלשלוח ידיהם בעולה: והמטים עקלקלותם · על הבריות למצוא עלילות רשע יוליכם ה׳ את פועלי און: בשוב ה׳ את שבות ציון · מגלות בבל נהיה כחולמים: כאפיקים בנגב · כאפיקי מים בארץ יבשה שמלחלחין אותה כך נהיה מרטיבין במוכך את שבותינו אשר הזורעי׳ בה בארץ ציה בדמעה רואים שבתורין שמא לא תצמח ברנה קוצרין על ידי אפיקי המים כשהם מטולחים בה: הלוך

מסרה

הא״ד אחרין: קכ״ה כהר ב׳ וסי׳ כי כהר פרצים יקום · כהר ציון לא ימוט · ואינון מן א״ב חד כהר׳ וחד בקריא׳ וסימ׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות השי״ן: גורל ד׳ פתחין בליש׳ וסימ׳ בלשון ארמי אחסנא דבנימין צדיקא גריעא · וב׳ אור׳ ומגורל נחלתינו יגרע · נחלתם דשבט הלוי · ויעל גורל מטה בנימן · על גורל הצדיקים: קכ״ו ימלא ח׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן י״ג: שובה ה׳ מלרע וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ״ה ו׳ בתלים סימן ו׳ ובסדר בהעלה״ד:

הזורעים· המשיל הגלות לנגב שאין שם מים והישועה כאפיקי מים ודימה בני הגלות כזורעים והטעם שומרי התורה: הלך ובכה· הטעם היה בוכה שיפחד שיאבד הזרע וטעם משך הכלי שים בו הזרע· ויש אלומותיו שב אל הזרע וזה משל לשכר שומרי התורה וסובלי הגלות: שיר המעלות לשלמה· בעבור שלמה כמו ואלוי אמר וזה השיר חברו אחד מהמשוררים על שלמה כאשר חפץ דוד לבנות בית לשם והתנבא נתן כי שלמה בנו יבננו אז שמח דוד אחרי דאג והחל המשורר להזכיר כי הכל ביד השם ולא כפי מחשבת אדם ולא כפי שיספר במעשיו ויתחזק בכל כחו והנה החל להזכיר הבנין שהוא צורך גדול לבני אדם ועיר כי היתה במחשבת דוד לבנות הבית והכין הכסף והזהב והנחשת וטעם שוא עמלו אם לא יעזרם השם או יביא רוח ויהרס הכל והנה הזכיר בעלי האומנות והם הבוני׳ ואחרי כן שומרי הבנין הם שומרי העיר· ומלת שקד כמו לשקוד על דלתותי ואחר כך הזכי׳ אנשי שחר העיר ואחר שוא משכימי קום למלאכה או לסחורה אוכלי לחם בעצבון וטע׳ משכימי קום לשוק וכנה מאחרי שבת שם: כן יתן· השם הנזכר למעלה לאוהבו ·שינה על דרך מתוקה שנת העובד והנה הטעם הכל נגזר מהשמים ולכל יתן השם כאשר גזר לא כמחשבת אד׳ ותרוצתו ויגיעתו ותחבולותיו: הנה· גם אם ישכב אד׳ עם נשים רבות פעמי׳ אין קץ להם לא תקבל האשה ההריון רק בעת שגזר השם כי בידו מפתחות כל רחם ומתת הבני׳ היא נחלה יתננה לאשר חפץ: שכר· הטעם שכר המעשה והוא פרי הבטן: כחצים· שהם חזקים· כן בני הנעורים ולא כן בני הזקונים: אשרי·

הלוך ילך ובכה וגו׳· כך ישראל זורעין לפני הקב״ה צדקה בדמעה בגלות וברנה יקצרוה כשתגלה משכורתם לעתיד: שיר המעלות לשלמה· שיר שאמר דוד על שלמה בנו שצפה ברוח הקדש שעתיד לבנות בית המקדש ובו ביום ישא שלמה את בת פרעה ועל זה נאמר כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה לכך אמר המזמור הזה למה לך בני לבנות בית ולסור מאחרי המקום מאחר שאינו חפץ בה לשוא עמלו בוניו בו: שוא שוקד שומר· על חנם צופה בה השומר: שוא לכם· בעלי האומניות המשכימים ומאחרים למלאכתן ומתפרנסים בעצבון וביגיעה בלחם העצבים של טורח: כן יתן· הקב״ה פרנסה למי שמנדד שנתו מעיניו בשבילו לעסוק בתורה: לידידו שינה· למנדד מעיניו שינה: הנה נחלת יי׳· להוציא האדם בנים· אלו התלמידים שהוא מעמיד שהם לו כבנים: שכר פרי הבטן· שכר פרי התורה שבלבו שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך: כחצים ביד גבורי· להלחם בם את אויביו: כן בני הנעורים· התלמידים שאדם מעמיד מנעוריו: אשרי הגבר אשר מלא אשפתו· מאותם חצים אשפה תיק החצים שקורין קוי״ברין בלע״ז: לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער· תלמידי חכמים שמנצחין זה את זה בהלכה ונראין כאויבים זה לזה: שיר בנים לבניך· ירמו נחלה ואין אשה זקוקה ליבם אז שלום בעולם: שיר האריכו למעניתם· הוא תלם המחרישה כמו כבתחלה מענה צמד שדה: שקדמת שלף יבש· שקודם שישלפוהו ויתלשוהו ממקומו הוא יבש: וחצנו· כמו והביאו בניך בחוצן אי״שילא בלע״ז וכן גם חצני נערתי:
שיר

יקצרו ג׳ וסי׳ כי רוח יזרעו וסופתה יקצרו· הזורעי׳ בדמעה ברנה יקצרו· כשדה בלילו: בא יבא ה׳ חס׳ בשמואל ובכתובי׳ וסי׳ בא אל פלגשי אביך· כי אם בא אהה· עד עת בא דברו· בא יבא ברינה· ובא עם המלך דאסתר: קכ״ז משכימי מאחרי ב׳ בפסוק וסי׳ הוי משכימי בבקר וגו׳ מאחרי בנשף· שוא לכם משכימי קום

הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ: הָלוֹךְ
יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע בֹּא יָבֹא
בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו:

קכז

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לִשְׁלֹמֹה אִם
יְהוָה לֹא יִבְנֶה בַיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו
בּוֹ אִם יְהוָה לֹא יִשְׁמָר עִיר שָׁוְא
שָׁקַד שׁוֹמֵר: שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם
מְאַחֲרֵי שֶׁבֶת אֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצָבִים
כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא: הִנֵּה נַחֲלַת יְהוָה
בָּנִים שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן: כְּחִצִּים
בְּיַד גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים: אַשְׁרֵי
הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם
לֹא יֵבֹשׁוּ כִּי יְדַבְּרוּ אֶת אוֹיְבִים
בַּשָּׁעַר:

קכח

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא יְהוָה
הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל
אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ: אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן
פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי
זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: הִנֵּה כִי
כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְהוָה: יְבָרֶכְךָ
יְהוָה מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָםִ כֹּל
יְמֵי חַיֶּיךָ: וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ
שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל:

קכט

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת רַבַּת צְרָרוּנִי
מִנְּעוּרַי יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל: רַבַּת
צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי גַּם לֹא יָכְלוּ לִי:
עַל גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ
לְמַעֲנִיתָם: יְהוָה צַדִּיק קִצֵּץ
עֲבוֹת רְשָׁעִים: יֵבֹשׁוּ וְיִסֹּגוּ אָחוֹר
כֹּל שֹׂנְאֵי צִיּוֹן: יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת
שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ: שֶׁלֹּא מִלֵּא
כַפּוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר:

דְּזָרְעִין בְּדִמְעָתָא בְּשַׁבַּחְתָּא יַחְצְדוּן
: מְהַלְּכָא יְהַלּוֹךְ בִּבְכוּתָא תּוֹרָא
דְּמְסוֹבַר נִיגְרָא דְּבַר זַרְעָא מֵיתָא
יֵיתֵי בְּתוּשְׁבַּחְתָּא כַּד יְסוֹבַר אִיסַרְתּוֹי
וְרָעֵי חָזֵי מִן תַּלְמָא: שִׁירָא
דְּאִתְאַמַר עַל מַסְּקָיָין דִּתְהוֹמָא
עַל יַד שְׁלֹמֹה אִין מֵימְרָא דַּייָ לָא
יִבְנֵי קַרְתָּא מַגָּן לְעַן דַּעֲדִיכְלוֹי
בֵּיהּ אִין מֵימְרָא דַּייָ לָא נְטִיר קַרְתָּא
דִּירוּשְׁלֵם מַגָּן אִתְעַר נְטִירוּ: עַל
מַגָּן תְּמַרְחוּן לְכוֹן דְּתִיקְדְּמוּן
בְּצַפְרָא לְמֶעְבַּד לְכוֹן חֲטוֹף דִּי
מְאַחֲרִין וּתְתַבְּוֹרוּן לְמֶעְבַּד זְנוּ
דְּאַכְלִין מְזוֹנֵי דְּמִכְּכֵינִין דְּלָעֵי בְּהוֹן
עַל יָאוּת וְכִיוָן יִתֵּן יְיָ לְרַחֲמֵי דְּמִכָּא
: הָא אַחְסָנַת יְיָ בְּנִין כַּשְׁרִין אַגַּר
עוֹבָדִין טָבִין וַלְדֵי מְעָא: כְּגִירִין
בְּאִידָא דְגִיבָּרָא כֵּן בְּנִין דְּעוּלֵימָא:
טַב לֵיהּ לְגַבְרָא דִּימְלֵי מִדְרְשֵׁיהּ מִנְּהוֹן
לָא יִבְהֲתוּן אֲרוּם יִנְצוּן עִם
בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן בִּתְרַע בֵּית דִּינָא:
שִׁירָא דְּאִתְאַמַר עַל מַסִּיקָיָין
דִּתְהוֹמָא טוּבֵיהוֹן דְּכָל דַּחֲלַיָּא דַּייָ
דְּאָזְלִין בְּאוֹרְחָתֵיהּ: לֵיעוּת אִידָךְ
אֲרוּם תֵּיכוּל טוּבָךְ בְּעָלְמָא הָדֵין
וְטַב לָךְ לְעָלְמָא דְּאָתֵי: אִתְּתָךְ הֵיךְ
גּוּפְנָא דְּעָבְדָא פֵּירִין עַל שִׁידָא
דְּבֵיתָךְ בְּנָךְ הֵיךְ שְׁתִילַיָּא דְּזֵיתַיָּא
חֲזוֹר חֲזוֹר לְפָתוֹרָךְ: הָא אֲרוּם
הֵיכְנָא מִתְבָּרֵיךְ גַּבְרָא דְּחִיל מִן קֳדָם
יְיָ: יְבָרְכִינָךְ יְיָ מִצִּיּוֹן וְתֶחְמֵי בְּטוּבָא
דִּירוּשְׁלֵם כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ: וְתֶחְמֵי
בְּנִין לִבְנָךְ שְׁלָמָא עַל יִשְׂרָאֵל:
שִׁירָא דְּאִתְאַמַר עַל
מַסִּיקָיָין דִּתְהוֹמָא סַגִּיעִין דְּאַעִיקוּ
לִי מִן טַלְיוּתִי יֵימַר כְּדוֹן יִשְׂרָאֵל:
סַגִּיעִין דְּאַעִיקוּ לִי מִן טַלְיוּתִי בְּרַם
לָא יְכִילוּ לְאַבְאָשָׁא לִי: עַל גּוּשְׁמִי דְּאָרוּ דַּאֲרַיָּא אוֹרִיכוּ לְמוֹרְנִיתְהוֹן: יְיָ זַכָּאָה קַצִּיץ
שׁוּלְשְׁלֵי רַשִׁיעַיָּא: יִבְהֲתוּן וְיִזוּרוּ לְאַחוֹרָא כָּל סָנְאֵי דְּצִיּוֹן: יְהוֹוְיָן כַּחֲצַר אִיגָּרַיָּא דְּמִן
קֳדָם דְּיָצִיץ אָתֵי רוּחַ קִדּוּמָא נָתִיב בֵּיהּ וְאִתְיַיבַּשׁ: דְּלָא מָלֵי אִידֵיהּ חָצַד וְכַתְפֵיהּ מְעַמֵּר:

מסרה

מאחרי שבת אכלי· אשרי הגב׳ ד׳ וסי׳ יחסה בו· אשר שם יי׳ מבטחו · אשר תיכרנו יה· אשר מלא אשפתו ג׳ וסי׳ בירכיה סיב׳ ה׳:
קכ״ח אשריך ב׳ וסי׳ אשריך ישראל· אשריך וטוב לך:
יבורך ד׳ ב׳ פתחין וסי׳ נמסר בספרא סימן ק״ב ובסדר עקב:
וראה ג׳ ר״פ וסי׳ וראה ועשה בתבניתם· אם דרך עצב בי· וראה בנים לבניך שלום: קכ״ט
קצץ ל׳ עבות רשעים· וא׳ קצץ פתח בעת ההיא קצץ חזקיהו· וכ׳ וקצץ וסי׳ וקצף פתילים· וקצץ חנית:

אחר שדימה הבנים לחצים להלחם עם האויב אמר אשר מלא את אשפתו מהם דרך משל: לא יבושו· הא׳ והבנים וטעם בשער לעיני הכל והטעם להזכיר כי דאג דוד כאשר נאמר לו והוא לא יבנה הבית בעבור שיקימו אויביו וישמחו וכאשר הגיד לו נתן כי בנו היוצא מחלציו יבנה הבית סרה כל דאגתו: שיר המעלות· כטעם העליון בדברי הבנים: אשרי כל ירא יי׳· שלא יעשה מצות לא תעשה מיראתו השם· ההולך בדרכיו בדרכי השם הם מצות עשה: יגיע· בעבור נפשך בטרף הבא בידך ביגיע כפך אשריך: אשתך כגפן פוריה· שתלד בעתה וטעם כי כל גפן הוא מחוץ לבית מגולה לנגד השמש על כן אמר לנגד זה כשתילי זיתים בכוחם ושלא יבול עליה עץ הזית: הנה· הנה זאת הברכה שיקבל ירא שמים בעולם הזה: יברכך· הטעם זאת הברכה תבוא לך מאת הכבוד שוכן בציון והטעם הבית המקדש בציון הוא בית השם וטעם וראה בטוב ירושלים בלכתו שלש רגלים: וראה· ישרת בעבור אחר וכן הוא וראה שלום על ישראל: שיר המעלות· דברי המשורר ידבר על לשון ישראל בגלות: רבת· פירושו: יאמר נא ישראל· בדרך נבואה כי כן יאמר רבת פעם אחרי פעם והטעם אף על פי שצררום לא יוכלו לאבד זכרם: על· הטעם שעל גבי חרשו חורשים והטע׳ שבזיון והשפלות על דרך ותשימי כארץ גוך: למעניתם· מגזרת כבחני מענה· טעם קצץ כאשר יקצץ העבות לא יוכלו לחרוש על גבי והטעם כי השם יסיר סבלם מעל שכם ישראל בהכרת מלכותם: יבושו· באחרונה וטעם ציון כנסת ישראל: יהיו כחציר· הצומח בגג שלא יעמוד· שקדמת קודם שיבא לידי פועל כמו שליפת החרב והנעל מיד יבש: שלא· וזה החציר אין תועלת לו וזה הפך בא יבא ברנה נושא אלומותיו· וחצנו כמו גם חצני נערתי והוא פועל· מעמר מאלף המעמרים: ולא

שיר · עמך הסליחה · לא נתתרשות לשליח לסלוח כמו שנא' כי לא ישא לפשעכם ׃ למען תורא · על זאת שלא יהא אדם בטוח על סליחת אחר קויתי קויתי יי' קותה נפשי קוי אחר קוי כענין קוה אל יי' חזק ויאמץ לבך וקוה וכענין משמרים לבקר שמרים לבקר ׃ נפשי ליי' משמרים לבקר · הריני מן המצפים לגאולה ·

ולא · מנהג העוברים לאמר לקוצרים השם יברך את אשר נתן לכם והטעם כי בני אדם לא ישבחו על תורתם והמוכת [redacted] על כן רימה ישרא סומרי תורה בזורעים וגויי [redacted] רימה לחציר גגות ׃ שיר המעלות ממעמקים · טעם ממעמקים בעבור היות ישר' בגלות ודלות וקלות ושפלו ׃

ולא אמרו ד' וסימ' ולא אמרו איה יי' המעלה אותנו מארץ מצרים · ולא אמרו לעלות עליהם לצבא · ולא אמרו בלבם נירא נא את יי' אלהינו · ולא אמרו העברים ברכת יי' אליכם ׃ ק"ל אזניך ב' מל' בכתו' וסימ' ואזניך קשובות · תהיינה אזניך קשובות · וכל נביאים דכו' מ'ל בכ"ג וסימ' כי אחקר את אבי · כי ייטב אל

ד וְלֹא אָמְרוּ הָעֹבְרִים בִּרְכַּת יְהוָה
אֲלֵיכֶם בֵּרַכְנוּ אֶתְכֶם בְּשֵׁם יְהוָה ׃
ק ל שִׁיר הַמַּעֲלוֹת
מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְהוָה ׃ אֲדֹנָי
שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת
לְקוֹל תַּחֲנוּנָי ׃ אִם עֲוֺנוֹת תִּשְׁמָר
יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד ׃ כִּי עִמְּךָ
הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא ׃ קִוִּיתִי יְהוָה
קִוְּתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחָלְתִּי ׃
נַפְשִׁי לַאדֹנָי מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִים
לַבֹּקֶר ׃ יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוָה כִּי
עִם יְהוָה הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת ׃
וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכֹּל
עֲוֺנֹתָיו ׃ ק ל א
שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד יְהוָה לֹא גָבַהּ
לִבִּי וְלֹא רָמוּ עֵינַי וְלֹא הִלַּכְתִּי
בִּגְדֹלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי ׃ אִם
לֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמַמְתִּי נַפְשִׁי כְּגָמֻל
עֲלֵי אִמּוֹ כַּגָּמֻל עָלַי נַפְשִׁי ׃ יַחֵל
יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם ׃
ק ל ב שִׁיר הַמַּעֲלוֹת
זְכוֹר יְהוָה לְדָוִד אֵת כָּל עֻנּוֹתוֹ ׃
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַיהוָה נָדַר לַאֲבִיר
יַעֲקֹב ׃ אִם אָבֹא בְּאֹהֶל בֵּיתִי אִם
אֶעֱלֶה עַל עֶרֶשׂ יְצוּעָי ׃ אִם אֶתֵּן
שְׁנָת לְעֵינָי לְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה ׃ עַד
אֶמְצָא מָקוֹם לַיהוָה מִשְׁכָּנוֹת
לַאֲבִיר יַעֲקֹב ׃ הִנֵּה שְׁמַעֲנוּהָ
בְאֶפְרָתָה מְצָאנוּהָ בִּשְׂדֵי יָעַר ׃
נָבוֹאָה לְמִשְׁכְּנוֹתָיו נִשְׁתַּחֲוֶה לַהֲדֹם
רַגְלָיו ׃ קוּמָה יְהוָה לִמְנוּחָתֶךָ
ד אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ ׃ כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ
צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ ׃

וְלָא אֲמַרוּ דְעָבְרִין מִתַּמָן בִּרְכְתָא
דַיְיָ עֲלֵיכוֹן וְלָא יְתִיבִין לְהוֹן ב
בְּרִיכְנָא יַתְכוֹן בִּשְׁמָא דַיְיָ ׃
שִׁירָא דְאִתְאֲמַר עַל מַסְּקָיִין
דִתְהוֹמָא מִן עוּמְקַיָא קְרֵיתָךְ יְיָ ׃
יְיָ קַבִּיל צְלוֹתִי תְּהֶוְיָין אוּדְנָךְ
צַיְיתִין לְקָל צְלוֹתִי ׃ אִין עֲוָיָין
תִּטוֹר יָהּ יְיָ מַן יְקוּם ׃ אֲרוּם גַבָּךְ
שְׁבִיקוּתָא מִן בִּגְלַל דְתִתְחֲמֵי ׃
אַמְתֵּינִית יְיָ מְתִינַת נַפְשִׁי וּלְאִיקָרֵיהּ
אוֹרִיכִית ׃ נַפְשִׁי אוֹרִיכָא לַיְיָ
מִן נָטוֹרֵי מַטְרַת לְצַפְרָא דְנַטְרִין
לְקָרְבָא קָרְבַּן צַפְרָא ׃ מוֹרִיךְ
יִשְׂרָאֵל לַיְיָ אֲרוּם גַבֵּי יְיָ חִסְדָא
וְסַגִּי עִמֵּיהּ פּוּרְקָן ׃ וְהוּא יִפְרוֹק
יַת יִשְׂרָאֵל מִכֹּל עֲוָיָתֵיהּ ׃
שִׁירָא דְאִתְאֲמַר עַל
מַסִּיקַיִין דִתְהוֹמָא יְיָ לָא גְבַהּ לִיבִּי
וְלָא אִתְרוֹמְמוּ עֵינַי וְלָא הֲלִיכִית
בְּרַבְרְבָן וּבְפָרִישָׁן מִינִי ׃ אִין
לָא שַׁוִּית אֵידְרָא לְפוּם וְשַׁתִּיקִית
נַפְשִׁי עַד דְצַיְית פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא
הֵיךְ חֲסִילָא עַל תְּדֵיי אִמֵּיהּ א
אִתְגַבְּרִית בְּאוֹרַיְתָא הֵיךְ חֲסִילָא
עֲלוֹי נַפְשִׁי ׃ יוֹרִיךְ יִשְׂרָאֵל לַיְיָ
מִן הַשְׁתָּא וְעַד עָלְמָא ׃
שִׁירָא דְאִתְאֲמַר עַל מַסּוּקַיִין
ה חס דִתְהוֹמָא אִידְכַּר יְיָ לְדָוִד יַת כָּל ס
סִיגוּפֵיהּ ׃ דִי קַיֵּים קֳדָם יְיָ נְדַר
לְתַקִּיפָא דְיַעֲקֹב ׃ אִין אֵיעוֹל
עַל אִתְּתִי אִין אֶסִּיק עַל דַרְגַשׁ
מַצָּעִי ׃ אִין אֶתֵּן דוּמְכָא לְעֵינַי
לְתִימוֹרַי נִיוֹמְתָא ׃ עַד דְאַשְׁכַּח
אֲתַר לְמִיבְנֵי בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ
מַשְׁכְּנַיָא לְתַקִּיפָא דְיַעֲקֹב ׃
הָא שְׁמַעְנָא יָתֵהּ בְּאֶפְרָת א
אַשְׁכַּחְנוּהָא בַּחֲקַל חוּרְשֵׁי לִבְנָן
אֲתַר דְצַלִּיאוּ אֲבָהַת עָלְמָא ׃
נֵיעוֹל לְמַשְׁכְּנוֹי נִסְגוֹד לְכִיבְשָׁא דְרַגְלוֹי ׃ קוּם יְיָ שְׁרֵי בְּבֵית מֵישְׁרוֹי נְיָיחָךְ אַתְּ וַאֲרוֹן דִי
בֵיהּ אוֹרַיְתָךְ ׃ כָּהֲנַיךְ יִלְבְּשׁוּן לְבוּשִׁין דִזְכוּ וְלֵיוָאֵי חֲסִידָיךְ יְשַׁבְּחוּן עַל קוּרְבָּנַיָא ׃

סומרים לבקר שכפין וחוזרין ומצפין קץ אחר קץ ׃ שנאתי · שיר · לא גבה לבי וגו' · לא נהגתי שררה לא עשיתי גדולו' תשנונות בגויים ובטיעות כענין שעשה בני הנני עליך כמי שאין לו ידים ורגלים כגולם מוטל לנגדך ׃ שויתי ודוממתי · עליך נפשי כגמול שהוא כתון עלי אמו · גמול יונק שדים ׃ כגמול עלי נפשי · נפשי בקרבי לנגדך כיונק שדי אמו ׃ שיר המעלות זכור יי' לדוד את כל עונותו · ענוי נפשו אשר טרח ועמל למצוא לך מקו' · עד אמצא מקום עד שיודע היכן יהיה מקום מקדשו · שמעתי · שמענוה הנבוראה · באפרתה במקו' החשוב והמעולה כמו בן תחו בן צוף אפרתי ואמו' רבותינו ז"ל שמענוה באפרתה בספר יהושע שבא מאפרים בכל ה התחומין הוא אומר ועלה הגבול ותאר הגבול וכאן הוא אומר ו ועלה הגבול אל כתף היבוסי י ירושלים שנאמרת ירושלם גבוהה מכל הארצות והיא ראויה לבית המקדש שנאמר וקמת ועלית אל המקום וגו' ותלמוד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל כך נדרש בשחיטת קדשים ׃ מצאנוה בשדי יער · בגבול בנימין שנמשל לחית היער שנאמר בנימין זאב יטרף ׃ נבואה · שמה למשכנותיו ׃ אל

מסרה
אבי · גם שאו לא פתחה אזנך ׃ יחל ה' ג' קמצין וב' פתחין וסימ' לא יחל דברו · יחל ישראל אל יי' · וחכרו · מי האיש אשר יחל · והוא יחל להושיע · ב' בתראי קמצין ׃ ק"לא שיר המעלות לדוד ד' וסימ' שמחתי באומרים לי · לולי יי' שהיה לנו · יי' לא גבה לבי · הנה מה טוב ומה נעים שבת ׃ ק"לב זכור כל זכור חס' בכ"א זכור יי' לדוד את כל ענותו · ובס"א ראיתי נמסר זכ"ור יי' לבני אד"ום וטעו' לפ"י דעתי כ"י לא נמצ' בשום ספר מדוייק מל' כ"י אם ד זכור יי' לדוד · וכל זכור מלאים ב"בב חס' לא תירא מהם זכור · הבן יקיר לי אפרים ׃ שנת ה' בטינה וסימ' בחמם אשית את משתיהם · והשכרתי שריה וחכמיה · אם אתן שנת לעיני · מתוקה שנת העבד · בלילה ההוא נדדה שנת המלך ׃

ארני · בעבור היותו במעמקי' צועק שמעה בקולי ׃ אם · הטעם הושיעני מהרה ואל תזכור לי עונות שעברו כי לא אוכל לענות ו ולהשיב ׃ כי · הטעם כאשר תסלח לעוני י ישמעו חטאים וישובו גם הם ויניחו חטאם ואם לא תסלח לא ייראוך ויעשו חפצם ככל אותנפשם ׃ קויתי · לשמוע בקולו · ולדברו לגזירותיו ׃ נפשי · קותה ליי' יותר משומרים ה החומות לבקר · וטעם להזכירו פעמי' כי הם מחזקי' נפשם ומנחמי' לבם כי ישנו לבקר ׃ יחל · למען הציווי שהבנין הנכבד וזה ד דברי המשורר יוכיח ישראל וכמה בני אדם פדה והוא יפדה אותך · מכל עונותיו כנגד אם עונות תשמר יה ׃ שיר המעלות · יי' לא גבה לבי · בסתר ולא רמו עיני בגלוי · ולא הלכתי פועל עומד כמו קודר הלכתי ואם הוא יוצא יחסר לבי וזה ההלוך בלב ובמחשבה · מלת ממני משרתת לגדולות ולנפלאות ׃ אם שויתי · כמו נשתוה או שמתי כמו שויתי יי' ודוממתי · מגזרת דומם או מן דמיון וטעם כגמול בעבור שהזכיר ולא הלכתי והנה הגמול אין לו כח להלוך אם לא ישען על אמו כי מיד יפול · והנה כגמול עלי נפשי הטעם כפול ומלת עלי כמו בעיני ויש אומרים כי הוא דרך תפלה כי לא חשבתי בלבי לבקש סודות ונפלאות ממני רק אם לא שויתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי תהיה נפשי על דרך תדבק לשוני ל

לחכי אם לא אזכרכי ואמר דוד הנה אני כל מבטחי בשם וככה עשה ישראל על כן יחל למען ציווי ׃ שיר המעלות · יתכן שזה השיר חברו דוד בהתכסותו בשק הוא וזקני ישראל בהיות הדבר בעם ולא מצא מקום להקריב קרבן בעד ישראל כי מקום המשכן רחוק היה ׃ זכור · ענותו · מגזרת עינוי והוא שם מהבנין שלא נקרא שם פועלו ׃ אשר · אז נשבע וטעם לאביר יעקב כי יעקב נדר נדר והשלים נדרו במקום שאמר יהיה בית אלהים ׃ אם · נדר שלא יבא אל ביתו לירושלם ולא יעלה על ערש שהוא יציע לו ׃ אם · בכל כחו והנכון שהיה שנת בהרים וכבר הזכרתי דעתי במלת שנת שהיה קמוצה כמלת עזי וזמרת יה ׃ עד אמצא · ידענו כל הארץ לשם היא כולה רק יש מקומות נכבדים משם יותר נכבדים על כן וזה שער השמים ׃ הנה · אמר רבי משה שמענוה על ידי דוד שהיה מאפרתה והנכון בעיני כי בימים שעברו היו אומרים בני אים ששמענו מפי נביאים כי המקום הנבחר קרוב הוא אל בית לחם אפרתה רק המקום לא נודע אם מזרח בית לחם או מערבו או לצפונו או לדרומו וידוע כי עד היום אין בין ירושלם ובין בית לחם רק כמו שלש פרסאות ׃ בשדה יער · ששם גורן ארונה היבוסי ׃ נבואה · ראינו ששם בנה דוד מזבח לשם ויכפר על בני ישראל ויענהו השם באש מן השמים ושם אמר זה הוא בית אלהים ׃ קומה · דרך משל קום ולך אל המקום אשר תנוח בו ׃ כהניך · הם בני אהרן וחסידיך הם הלוים המשוררים וטעם לאמר על הכהנים בגדי צדק כי הם מורים את התורה ושופטי ישראל ׃

בעבור

אבן עזרא

בעמר. דבק עם קומה יי׳. אל תשב פני משיחך הוא דוד כי הטעם כפול כמשפט פירם טעם בעבור וזה הוא נשבע הטעם כאשר אמרתי כי השמות הם נכח הפעלים: נשבע יי׳ לדוד. שבועה שלא ישוב ממנה: אם. ועדותי׳ החולם תחת שורק או היא מלה זרה מורכבת מלשון יחיד ורבים כמו והפלא יי׳ את מכותך. ואם אלמדם שבה אל בריתי ועדותי. ומלת גם הם ישבו גם ב בניהם: כי. הזכיר ציון בעבור שנקראת עיר דוד כי שמח ב בהגלות לו כי הר בית יי׳ הוא ציון: זאת. ידבר על לשון השם: צידה. הארץ תהיה נטמה מבורכת וטעם להזכיר צידה מגזרת צדה לדרך ובאה זאת המלה על דרך אבל פנה כי ברכה תמצא בכל צדה שיוליכו מ ממנה העוברים: וכהניה. שהם לובשים בגדי כהונה אולי הם בגדי צדק י ילבשם בגדי ישע כ כדרך הלבישני בגדי ישע שתהיה ישועה מ מפורסמת ונראה ע עליהם כבגד: וחסידיה. הם הלוים: שם. בדרך נבואה כי תעמוד מלכות דוד: ערכתי נר. הטעם כפול כמו יערוך אותו אהרן ובניו: ואויביו. אמר אלבים בשת א אויבי דוד הפך ש שילבים ישע הכהנים המתפללים בעדו ויסוב מלת נזרו למלת שם אצמיח קרן לדוד יציץ נזרו כמו יצא ויראה וכמוהו מציץ מן החרכים: שיר המעלות. הנה הזכיר בשיר העליון אצמיח קרן לדוד והטעם בית דוד הזכיר כי יהיו לאגודה אחת בימי שלמה עם אחיו ותחסר מלת דבר וכן הוא ה הנה מה דבר טוב ומה דבר נעים כי טוב ונעים תואר והמתואר חסר וטעם גם רמז לכהנים או הנכון להיות אחים על חברת הכהנים ו וטעם גם על הכהן ה הגדול: כשמן. הוא שמן המשחה על כן הודיעו פי׳ על כן הוא בפתח כי הוא שמן הידוע כי הוא קודש והמשחה בו קדוש והזכיר אהרן כי הוא היה ראש המשוחים: כטל. אמר רבי משה מה טעם הר חרמון להר ציון ופירש בו כטל חרמון שראוי להיותו יורד על הררי ציון והנכון בעיני כי כטל ימרת אחר וכן הוא כטל חרמון כטל שיורד והנה הזכיר שני דברים על דרך יכפה אף ורבים כמוהו כי הברכה בטל אז תרבה התבואה שחיי האדם תלויין בה: שיר המעלות הנה ברכו. הנה כאשר תהיו כטל חרמון מבורכים הנה אתם חייבים לברך את השם וטעם בלילות שתברכוהו גם בלילות על הטובות שעשה עמכם והוא מדבר לכהנים על כן שאו ידיכם ביום וזהו וישא אהרן את ידיו: וברכו את יי׳. ביום זה הוא ברכת כהנים: הללו יה. דברי המשורר לכהנים והלוים המשוררים: שעומדים. הם הכהנים המקריבים העולות בחצוצרות הם המשוררים: הללויה. פעם אחרי פעם: כי נעים. תואר לשם הנכבד: כי. שאתם זרעו: כי. התגבר לישועם גדולתו על כן אשאל מכם שתברכוהו ותהללוהו מכל המלאכים העליונים והאלהים השפלים שהם האלילים וקראם אלהים כנגד מחשבות עובדיהם כמו חכמיה הבביא והוא היה נביא ורבים כאלה במקרא והראיה הגמורה על גדולת השם:

רשי

אל תשב פני משיחך. שלמה כבאו להכניס שם את הארון: ועדותי זו אלמדם. זו אשר אלמדם: צידה. מזונה: יציץ. יאיר כמו ונוצצים כעין נחשת: שיר. הנה מה טובומה נעים שבת אחים גם יחד. כשישב הקב״ה בבית הבחירה עם ישראל הקרוין אחים ורעים ויהיה גם הוא יחד עמם: כשמן הטוב. שנמשח בו אהרן הכהן: היורד. מראשו אל זקנו אל פי ראש הכתונת שלו שהזקן שוכב על פי הכתונת כן נעים טל חרמון שגבוה על ה הררי ציון והטל יורד מחרמון להררי ציון כשם שמן המשחה לגדולה כך טל ציון לתפארת ולכבוד לישראל כשם שמן הטוב כן טל חרמון כזה כן זה כמו והיה כעם ככהן. ורבותינו דרשו שבת אחים משה ואהרן ולענין מעילה בשמן המשחה ב במסכת הוריות כל המזמור אבל יש בדברי תורה וקבלה משל ומליצה ודברי חכמים ו וחידותם ועקר שיר המעלות על בית המקדש כאמור: הללו יה הללו את שם יי׳ וגו׳. ברקים למטר עשה. הם זהורי הרקיע המבריקים ומאירים לפני המטר שקורין אשלוידם בלע״ז:

מוכח

תשב ד׳ קמץ ומלרע וסימ׳ נמסר בסיפרא סימ׳ צ׳ ובסדר חיי: לכסא ו׳ רפין וסימ׳ ותקעתיו יתד במקום נאמן. כי עשית משפטי ודיני. ועל ידם החזיק מלטיה הגבעני. וידבר אתו טובות. נשבע יי׳ לדוד אמת אם ישמרו בניך בריתי: ערכתי ג׳ וסימ׳ את שבע המזבחות ערכתי. נר למשיחי. הנה נא ערכתי משפט: קל״ג הזקן

בעבור דוד עבדך אל־תשב פני   ר׳
משיחך: נשבע־יהוה ׀ לדוד אמת
לא־ישוב ממנה מפרי בטנך אשית
לכסא־לך: אם־ישמרו בניך ׀ בריתי   ו׳ רפי׳
ועדתי זו אלמדם גם־בניהם עדי־   ב׳ כתי׳ ו׳ לאנס׳
עד ישבו לכסא־לך: כי־בחר יהוה   כ׳ ו׳ רפי׳
בציון אוה למושב לו: זאת־מנוחתי   ל׳ ב׳ חל הוא לעיר
עדי־עד פה־אשב כי אותיה: צידה   ל׳
ברך אברך אביוניה אשביע לחם:
וכהניה אלביש ישע וחסידיה רנן   ב׳ ת׳
ירננו: שם אצמיח קרן לדוד ערכתי   ג׳
נר למשיחי: אויביו אלביש בשת   ח׳ מל
ועליו יציץ נזרו: קלג
שיר המעלות לדוד הנה מה־טוב   ד׳
ומה־נעים שבת אחים גם־יחד:
כשמן הטוב ׀ על־הראש ירד על־   ב׳ וכהריתם
הזקן זקן־אהרן שירד על־פי מדותיו   ג׳ ב׳ כתרי ליש׳ כיתו׳
: כטל־חרמון שירד על־הררי ציון   ב׳ מלת יי׳
כי שם ׀ צוה יהוה את־הברכה חיים   ב׳ בטע׳
עד־העולם: קלד
שיר המעלות הנה ׀ ברכו את־יהוה
כל־עבדי יהוה העמדים בבית־יהוה   טל
בלילות: שאו־ידכם קדש וברכו   ר׳ ל׳ חס׳ ל׳
את־יהוה: יברכך יהוה מציון עשה
שמים וארץ: קלה הללו יה ׀
הללו את־שם יהוה הללו עבדי יהוה
: שעמדים בבית יהוה בחצרות בית   ל׳ טל
אלהינו: הללו־יה כי־טוב יהוה זמרו   ל׳ בטע׳
לשמו כי נעים: כי־יעקב בחר לו יה
ישראל לסגלתו: כי אני ידעתי כי־   ז׳ חסקי׳ א׳ כליש׳
גדול יהוה ואדנינו מכל־אלהים:

מטול זכותיה דדוד עבדך במיעל ארונא במצע תרעיא לא תתיב אפי שלמה משיחך: קיים יי לדוד בקושטא לא יתוב מינה מן וולדא דמעך אשוי מליך על כורסי די לך: אין נטרין בנך קיימי וסהידותי דנן דאליפינון אף בניהון לעלמין יתבון על כורסי די לך: ארום איתרעי יי בציון רגגיתיה למותב די ליה: דא נייח שכינתי עד עלמא כא אתיב ארום רגיגתה: זוודה מברכא אבריך וחשוכהא יסבעון לחמא: וכהניהא אלביש לבושי פורקן וחסידהא משבחא ישבחון: תמן אצמח מליך יקיר לבית דוד סדרית שרגא למשיחי: בעלי דבבוי אלביש לבושין דבהתא ועלוי יניץ כליליה: שירא דאתאמר על מסוקיין דתהומא הא כמא טב וכמא בסים למיתב ציון וירושלם כתרין אחין ברם כחדא: כמשח טב דמתרק על רישא נחית על דיקנא דיקניה דאהרן דנחית על אימרא דלבושוי: היך כטלא דחרמון דנחית על טורי דציון ארום תמן פקיד יי ית ברכתא חיי עד עלמא: שירא דאתאמר על מסקיין דתהומא הא בריכו ית יי כל עבדיא דיי דקיימין על בית מטרת בית מקדשא דיי ומשבחין בלילוון: טולו ידיכון קודשא כהני על דוכן קודשא ובריכו ית יי: יברכינך יי מציון דעבד שמיא וארעא: הללויה שבחו ית שמא דיי שבחו עבדיא דיי: דקיימין בבית מקדשא דיי בדרת בית אלהנא: הללויה ארום טב יי זמרו לשמיה ארום בסים: ארום דבית יעקב בחר ליה יי ישראל לחבוביה: ארום אנא ידעית ארום רב יי וריבוננא על כל אלהים:

מסורה

ג׳ וסימ׳ צרעת הראש או הזקן. וגם את הזקן תספה. ירד על הזקן זקן אהרן: הברכה ב׳ בטע׳ אתנחתא וסימ׳ את הברכה אשר תשמעו. כי שם צוה יי׳ הברכה: קל״ד בלילות ד׳ וסימ׳ נמסר בסיפ׳ סימן צ״ב: וברכו ב׳ וסימ׳ ובבה אכפר דגבעונים. שאו ידיכם קדש וברכו את יי׳: קלה בבית יי׳ ט״ל בקרי׳ וסימ׳ ובן יעשה שנה בשנה מדי עלותה. אם יעלה העם הזה. ובשנה השביעי׳ שלח יהוידיע דמלכים. ויתן הכהן לשרי המאות דמלכים. ובנה מזבחות בבית יי׳. ויתנה על יד עשי המלאכה תנינא דפסוק דמלכים. ספר התורה מצאתי דויאמר חלקיהו דמלכים וחברו דד״ה מען חלקיהו. ויעל המלך בית יי׳ וכל איש יהודה תנינא ד דפסו׳ דמלכים. ויתץ את בתי הקדשים אשר בבית יי׳ דמלכים. ואת עמודי הנחשת הנינא דפסוק דסוף מלכים. וישמע פשחור בן אמר. ויכה פשחור את ירמיהו. וישמעו הכהני׳ והנביאי׳ דירמיה. מדוע נבית בשם יי׳. ואם נביאי׳ הם. ויהי בשנה ההיא בראשית. ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה. וישלח המלך צדקיה ויקח. ואת עמודי הנחשת אשר הנינא דפסוק דסוף ירמיה. ויער יי׳ את רוח זרבבל. ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס. והיה כל סיר בירושלם. לאלה בחלקות השערים דד״ה. ויכל שלמה את בית יי׳. ובכלותם הביאו לפני המלך. ויזעף עזיהו ובידו. ויאמר יחזקיהו להכין לשכות. ובנה מזבחות בבית יי׳ דד״ה. ויתנו על ידי עשי המלאכה דד״ה ב׳ בפסוק. ויתיכו את הכסף בבית יי׳ ד״ה. אך טוב וחסד ירדפוני. אחת שאלתי מאת יי׳. שתולים בבית יי׳ בחצרו׳. שיר המעלות הנה ברכו. שעמדים בבית יי׳. זנח יי׳ מזבחו נאר מקדשו. ועיין מה דקשיא ליבוזי סיבנין בכסר״ה רבתא בערך אדני:

כל

כל. אמר הזכיר בשמים ובארץ בימים שהם רבים וכל תהומות: מעלה. כתוב בירמיה הים בחבלי הגוים מגשימים ואם השמים בתולדותם יתנו רביבים רק הכל בחפץ השם וכן אמר איוב עושה גדולות עד אין חקר ואחריו הנותן מטר: נשיאים. אד הארץ מעלה וטעם מקצה הארץ כנגד מקצה השמים מוכאו כי העגול אין לו ראשית רק כנגד המחל וכנגד הסמך הדבר אליו והנה הטעם מכל מקום וטעם ברקים כיהם אם עם מטר שהוא מים ולמר למטר בעבור: וטעם אוצרות לרוח שהם בכח כי הכח דבר אכור והנה התברר כי כל חפצו יעשה והנה ראיה אחת וראיה שנית אותות השם במצרי והזכיר תחלה מכת בכורות בעבור שני דברי האחד כי עקר יציאתנו ממצרים היה בעבור מכת בכורות וכן כתו' הנה אנכי הורג את בנך בכורך והשני בעבור שנמלטו בכורי ישראל והנה היה נס בתוך נס: שלח. הם שהיו לפני מכת בכורים ויו"ד בתוככי לנוכח מצרים וכמוהו ועוררתי בניך ציון על בניך יון והזכיר בפרעה ובכל עבדיו ואף כי בעמו: שהכה. מלכים עצומים. כמו מלכי מדין או הפירוש הבא אחריו: לסיחון. הזכירם בעבור תקפם וכלל באחרונה ולכל ממלכות כנען: ונתן. ארץ סיחון ועוג וכנען לנחלה פיר' שישראל לבדו נקנס לנחלה: יי'. אחר שהזכיר אלה השמים הראיות אמר על כן שמך לעולם עומד וזה השם נודע לישראל לבדו ועליו הוא נקרא והוא יעמוד כי השם יעמידנו ואם עבר על ישראל רע עוד ישוב כשהיה על כן: כי ידין. כאשר דן עמו מיד פרעה: ועל עבדיו יתנחם. דרך משל וכאשר יקח השם דין עמו מיד הגוים לא יצילום עצביהם כמו אלהי מצרים שעשה השם בהם שפטים: עצבי. קראם עצבים דרך בזיון שאין בהם תועלת רק עצבון חכם וטעם מעשה ידי אדם כי עושם נכבד מהם: פה. וכבוד האדם על כל נבראי מטה בנשמה העליונה בעלת הדיבור על כן אמ' פה להם ואחר כן הזכיר הרגשת העין גם האזנים שהם נכברות בהרגשות והכיח השלש האחרות וטעם אף אין יש רוח בפיהם הרוח שהוא הגוף שימצא לאדם ולבהמ' ולעוף לכל מרגיש והוא עיקר כל הרגשות

קלו לאדני האדנים ז' כפקין א' בליש' וסים הוא אלה אלהים ואדוני האדנים. לאדניהם למלך מצרים פרות הבשן האמרות לאדניהם הביאה ונשתה' ואדנינו דוד לא ידע: ואדנינו מכל אלהים. הדו לאדני האדנים. כי קדוש היום לאדנינו. וע"ן כבס' רבת' בשערי הניקוד והנג"נות בשער כש"ה וכ"לב וב"שער שמתח"ל כל לשון אלהות:

כל אשר חפץ יהוה עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהמות: מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו: שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה: שלח אתות ומפתים בתוככי מצרים בפרעה ובכל עבדיו: שהכה גוים רבים והרג מלכים עצומים: לסיחון מלך האמרי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען: ונתן ארצם נחלה נחלה לישראל עמו: יהוה שמך לעולם יהוה זכרך לדר ודר: כי ידין יהוה עמו ועל עבדיו יתנחם: עצבי הגוים כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא יאזינו אף אין יש רוח בפיהם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם: בית ישראל ברכו את יהוה בית אהרן ברכו את יהוה: בית הלוי ברכו את יהוה יראי יהוה ברכו את יהוה: ברוך יהוה מציון שכן ירושלם הללויה:

קלו הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו: הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו: הודו לאדני האדנים כי לעולם חסדו: לעשה נפלאות גדלות לבדו כי לעולם חסדו: לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו: לרקע הארץ על המים כי לעולם חסדו: לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו: את השמש לממשלת ביום כי לעולם חסדו: את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו: למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו:

כל די יתרעי יי עבד בשמיא ובארעא בימיא וכל תהומיא: דמסיק עננין מסייפי ארעא ברקין למיחת מטרא עבד דמפיק זעפא מן תוסבריא דיליה: דיקטל בוכריא דמצראי מאנשא עד בעירא: שדר אתיין ותמהין במציעייך מצרים בפרעה ובכל עבדוי: דימחא עממין סגיעין וקטל מלכין תקיפין: לסיחון מלכא אמוראה ולעוג מלכא דמתנן ולכל מלכוות כנען: ויהב ארעהון אחסנא אחסנא לישראל עמיה: יי שמך לעלם יי דכרנך לדר ודר: ארום ידין יי במימרי דינא דעמיה ועל עבדוי צדיקיא יתוב ברחמוי: טעוון דעממיא סימא ודהבא עובד אידי בר נש: פום להון ולא ממללין עיינין להון ולא חמיין: אודנין להון ולא צייתין נחירי ולא אית רוחא דחיי בפומהון: די כמתהון יהון עובדיהון כל דמתרחיץ עליהון: דבית ישראל בריכו ית יי דבית אהרן בריכו ית יי: דבית ליואי בריכו ית יי דחלויא דיי בריכו ית יי: בריך יי מציון דאשרי שכינתיה בירושלם הללויה: שבחו קדם יי ארום טב ארום לעלם טוביה: שבחו לאלהי אלהיא ארום לעלם טוביה: שבחו למרי מריא ארום לעלם טוביה: לעבד פרישן רברבן בלחודיה ארום לעלם טוביה: לעבד שמיא בסוכלתנו ארום לעלם טוביה: לרדיד ארעא עלוי דמיא ארום לעלם טוביה: לעבד נהורי רברבין ארום לעלם טוביה: ית שימשא למשלט בימממא ארום לעלם טוביה: ית סיהרא וכוכביא למשלט בליליא ארום לעלם טוביה: למחי מצראי במכתשין קטל בוכריא ארום לעלם טוביה:

רשי

תוכחי. לשון תציאת כלומר אוצרות יתקן לרוח ושם הם ת מזויין לו לשלחם בשליחותו: בתוככי. כמו בתוכך: יי' שמך לעולם. בגדולתך ובממשלתך אז כן היא גם עתה והיכולת ב בידך לדון ולנקום נקמתנו: כי ידין יי' עמו. ישפוט משפטם מאויביהם: יתנחם. יתעשת: יראי יי'. אלו הגרים. מב' אף אין יש רוח בפיהם. גם הרוח אין בפיהם אפילו כ כבהמה זו כל שכן שלא ידברו כאדם ומאחר שאין בהם רוח אין צריך לפרש רוח החוטם אף זה פתח ואף להם ולא יריחון קמץ: מב'. לעושה נפלאות לבדו. בראשון לא כברא מלאך כשעשאן לנפלאות הללו השמים והארץ השמש ו והירח: למכה מצרי' בבכוריה'. בבוריה' לא נאמ' אלא בבכוריהם עמדו בכורות וקפחו שוקן של אביהם המעכבין בישראל כ כששמעו נגע עשירי מפי משה: לגזרים

והנה העצב פחות מכל מרגיש וטעם בפיהם כי הרוח הנכנס מהפה יחיה ויעמוד זה הרוח בלב ובצאתו מהלב יצא בפה על כן אמר בפיהם: כמוהם. שהם בלא נשמה ובלא מראה ושמע וריח: בית. ברכו את יי'. שהבדיל אתכם מן העמים וכלל בתחלה בית יש' ואחר כך הזכיר נכבדי הנכבדים שהם בית אהרן ואחר כן כלל כל השבט וכלל באחרונה כל יראי יי' מישראל ומן הגוים וזאת היא הברכה: ברוך יי'. הללויה. שתאמרו ברוך יי': הודו. דברי המשורר לישראל והטעם כי הוא טוב: הודו לאלהי האלהים. המלאכים העליונים שאינם גופות ולא כגופות: הודו לאדוני האדונים. המלאכים הם אדוני הארץ: לעושה נפלאות. מעין והם העגולות הנכבדות שהם צבא השמים: לעושה. הכל רבק עם הודו וזהו הרקיע שהוא שמי הארץ: לרוקע. כי המים תחת הארץ בחצי הכדור כאשר פירשתי בפרשת בראשית ומלת רוקע פועל וכפיתח הקוף בעבור אות הגרון והנה הזכיר מה שהוא על ראש עין האדם והארץ אשר תחתיו: לעושה. הזכיר שני המאורות כי חיי האדם תלויין בהם ואחר כך פירש כל אחד מהם את השמש לבדה ואת הירח משתתפים ובעבור היות השמש בלילה תחת הארץ אין כח לה ולולי אור הלבנה והכוכבים לא ישאר חי וצמח ועם כל אלה הזכיר כי לעולם חסדו שהוא עושה כן תמיד ושב עתה להזכיר כי חייבים אנחנו להודות לשם על האותות שעשה בעבור עמו והחל למכה אחר שהזכיר למכה מצרי' פרט בבכוריהם וזה חבר גדול עם ישראל להנקם מאויביהם: ויוצא

וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ : בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל
בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : וְנִעֵר פַּרְעֹה
וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ : לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : לְסִיחוֹן מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : וּלְעוֹג מֶלֶךְ
הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : וְנָתַן אַרְצָם
לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : נַחֲלָה
לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :

קלז

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם
יָשַׁבְנוּ גַּם־בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת־צִיּוֹן :
עַל־עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ :
כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי־שִׁיר
וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר
צִיּוֹן : אֵיךְ נָשִׁיר אֶת־שִׁיר־יְהוָה
עַל אַדְמַת נֵכָר : אִם־אֶשְׁכָּחֵךְ
יְרוּשָׁלָםִ תִּשְׁכַּח יְמִינִי : תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי
לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי אִם־לֹא אַעֲלֶה
אֶת־יְרוּשָׁלַםִ עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי : זְכֹר
יְהוָה לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָםִ
הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ :

וְאַפִּיק יִשְׂרָאֵל פְּרִיקִין מִבֵּינֵיהוֹן אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : בְּאִידָא תַקִּיפָא וּבִדְרַע מְרַמְמָא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : לְצַלַּח יַמָּא דְסוּף לְצִילוּחִין אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : וְאַעְבַּר יִשְׂרָאֵל בִּמְצִיעֵיהּ אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : וְשַׁנִּיק פַּרְעֹה וְחֵילוֹתֵיהּ בְּיַמָּא דְסוּף אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : לִמְהַלִּיךְ עַמֵּיהּ בְּמַדְבְּרָא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : לְמָחֵי מַלְכִין רַבְרְבִין אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : וּקְטַל מַלְכִין גִּיוֹתָנִין אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : לְסִיחוֹן מַלְכָּא אֱמוֹרָאָה אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : וּלְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : וִיהַב אַרְעֲהוֹן לְאַחְסָנָא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : אַחְסַנְתָּא לְיִשְׂרָאֵל עַבְדֵּיהּ אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : בְּאִתְמַסְכְּנוּתָנָא דְּכַר לָנָא קְיָימֵיהּ אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : וּפַרְקְנָא מִן מְעִיקָנָא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : דִּיהַב מְזוֹנֵיהּ לְכָל בִּסְרָא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ : שַׁבְּחוּ לֶאֱלָהָא שְׁמַיָּא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ :

עַל נַהֲרָוָתָא דְבָבֶל תַּמָּן יְתִבְנָא לְחוּד בְּכֵינָא כַּד הֲוֵינָן דְּכִירִין יַת צִיּוֹן : עַל עַרְבִין בִּמְצִיעֲהָא תְּלֵינָן כִּינָרְנָא : אֲרוּם תַּמָּן שַׁיְילוּ יָתָנָא בַּבְלָאֵי דְשַׁבּוּ יָתָנָא לְמֵימַר מִילִין דְשִׁירָיָא וּבִזְזָנָא עַל עֵיסַק חֶדְוָא אָמְרִין שַׁבְּחוּ לָנָא מִן שִׁירָתָא דַהֲוֵיתוּן אָמְרִין בְּצִיּוֹן : מִן יַד קְטָעוּ לֵיוָאֵי אַלְיוֹנֵיהוֹן בְּכַכֵּיהוֹן וְאָמְרֵי הֵיכְדֵין נְשַׁבַּח יַת תּוּשְׁבַּחְתָּא דַיְיָ עַל אַרְעָא חִילוֹנִיתָא : מְתִיבָא קַל רוּחָא דְקוּדְשָׁא וְאָמְרָה דְאִין אַנְשָׁיֵינָא לִיךְ יְרוּשְׁלֵם אַנְשֵׁיהּ לִימִינִי : תִּדְבַּק לִישָׁנִי לְמוֹרִיגִי אִין לָא אִידְכַר יָתַיְיכִי אִין לָא אַסִּיק דֻּכְרָן יְרוּשְׁלֵים עַל שֵׁירוּי חֶדְוַות בֵּית שִׁמְשִׁי : אֲמַר מִיכָאֵל רַבָּהּ דִּירוּשְׁלֵם אִידְכַר יְיָ לְעַמָּא דֶאֱדוֹמָאָה דְאַחְרִיבוּ יְרוּשְׁלֵם דְּאָמְרִין צָדוּ צָדוּ עַד דְּשִׁיתְאַסָּא בָהּ :

ויוצא י״ב מ״ל בקריא׳ וסימ׳ ויוצא אתו החוצה ויאמר הבטנא השמימה · ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב · ויאמר שלום לכם אל תיראו · ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו · ויוצא משה את העם לקראת האלהים · וגדעון בא ויעש גדי עזים · ויוצא משם את כלי ד׳הויכן · פתח יי׳ את אוצרו דירמיה · לקול תתו המון מים בשמים ·

מסרה

ויוצא יהוידע הכהן · לקול תתו המון מים הנינא דסיפרא · ויוצא ישראל מתוכם אלין מ״ל וי״ג חס׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקח קרח : קל״ז נהרו׳ ג׳ וסימ׳ הובשת נהרות איתן · הלא טוב אמנה ופרפר · על נהרו׳ בבל שם ישבנו : אשכחך ב׳ וסימ׳ ואנכי לא אשכחך · אם אשכחך ירושלם : אעלה ח׳ פתחין וסימ׳ בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארונא אריך למכסיא קטרת׳ בירושלם וביאור בסדר שמות :

אבן עזרא

ויוצא · מתוכם · מתוך מצרים : ביד רמה · לא כעבדים הבורחים מפני אדוניהם : לגוזר · גם זה חסד היה כי היה יכול להעבירם במים ולא ימותו רק יעברו בפחד ובעבון : והעביר · זה הכתוב לאות כי נכנסו בים הרבה רחוק מהיבשה וזה טעם בתוכו : וניער · הנה פרעה טבע וכל חילו אז היו ישראל חפשים וזה טעם כי לעולם חסדו עם ישרא׳ · למוליך · בענן וזה חסר או במדבר ה הגדול ככתוב לכתך אחרי במדבר : למכה · ויהרוג · הטעם כפול ועתה פירש אותם ב בעבור שהיו חזקי׳ וכן את הנביא על האמורי אשר כגוב׳ ארזי׳ גבהו וחסון הוא כאלוני׳ וככה מיד האמורי בחרבי ו ובקשתי כי לא שלם עון האמורי : ונתן · שלא היה בברית לתתה להם על כן הזכירה כ נחלה : שבשפלנו · זכר שהביאו הנחלה והיו בגלות בבל זכר לנו כמו הרגו לאבגר כי הטעם זכר אותנו : ויפרקנו · ששבו אל בית שני ובהיותם שם בתחלת בואם גם ב בדרך זן השם אותם כאשר אמר הנביא לא ירעבו ולא יצמאו על כן נותן לחם לכל בשר : הודו · בעבור כי סבת הלחם מטר השמי׳ וכן כתוב יפתח יי׳ לך את אוצרו הטו׳ את השמי׳ על כן חתם הודו לאל השמי׳ וזה הוא שיאמר זה לזה בימים ההם : על נהרות בבל · בראש הספר הזכרתי דעת המפרשי׳ במזמור הזה וזה המזמור כאמר על לשון הלוים שהם ה המשוררי׳ בגלותם על בבל וטעם על נהרות בהתבודדם מהבבליו׳ שלא ישמעו בכייתם ועוד בעבור שאמרו ת תלינו כנורותינו וטעם ושבנו כמו משתוממים יושב תשמים על כן מלת גם : על · אמר ר׳ משה כי בתוכה בתוך ציון טרם גלותם ולפי דעתי כי בתוכה בבבל והעד על נהרות בבל שהערבים סביבות ה הנהר ובעבור שאמר נהרות לאות כי היו רבים ולא היה בירושלם נהר כי גיחון סתמו חזקיהו ככתוב בדברי הימים ועוד ראיה אחרת כי שם על בבל כי ששהיו אומרים שירו לנו ומלת ותוללינו קשה ורבי יהודה המדקדק אמר שהוא מגזרת על הר גבוה ותלול בדרך רחוקה ור׳ משה הכהן אמר כי ותוללינו מגזרת יללה על משקל ותושבינו כאילו אמ׳ יללתינו וככה פי׳ ותחת יללתינו היתה שמחה להם ולא דבר נכוכה כי אין בכתו׳ זכר ותחת גם יללתינו היתה שמחה להם אם כן למה היו מבקשים שישירו והטעות הגדולה שתושבינו תואר אדם ותוללינו שם ולפי דעתי הנה מצאנו שרה את אלהים תסתרר עלינו גם הסתרר וכן שסוהו כל עוברי דרך מפעלי הכפל והמם שמוסים את הגרגות שנשו שסה וככה יהיה תלל גם תלה שנים שרשים והטעם אחד והנה ותוללינו כמו תלינו כנורותינו והנה ותוללינו כלי השמחה והנה הטעם כפול וזאת היתה תשובתינו איך נשיר : נכר · תאר כי אדמת תלה שמוכה לשון נקבה אדמת גוי נכר או אדמת אל נכר הפך שיר יי׳ : אם · דברי כל אחד מהמתוררים בלבם וטעם אשכחך כנגד בזכרנו וטעם ימיני בעבור כנורותינו כי בימין נגון היתרים ופעול תשכח ימיני חסר כמו המעשה והזכיר על הימין תשכח דרך משל ויש אומרים שפירושו תיבם בלי חבר : תדבק · טעם לשוני כי הלשון הוגה בשירים · אזכרכי בדגש כמו ומשא יי׳ לא תזכרו עוד · אם לא אעלה הטעם שיקרים זכר ירושלם על ראש שמחתו : זכור · אוכנו מדבר על גלות טיטוס כאשר חשבו רבים כי הנה אחרי כן הזכיר בת בבל ועוד כי טיטוס הרשע לא היה מזרע אדום כי אנשי רומא הם יוונים בראיות רק כאשר היה אדום תחת יד ישרא׳ היו שמחים במפלת ישרא׳ וככה כתוב בספר עובדיה גם שישי ושמחי בת אדום והחרפה שהיו האדומיים מחרפים את ישראל יום שנלכדה ירושלם ונשרף ההיכל על יד הכשדים היתה קשה לישראל יותר מצרתם וכן אמר ואל תגדל פיך וזהו זכור האומרים לבבליים גלו וערו יסודות ירושלם והנה ערו מגזרת פתחן יערה והיה ראוי להיות על משקל כלו מעשיכם והרי״ש חסירת דגש כמנהג ובעבור שהוא סוף פסוק היתה התלה מלמעל כמו כלו כעשן כלו ובעבור היות הטעם במלת ערו האחרון באות הראשון על כן שב גם ערו הראשון מלמעל :

רשי

לגזרים · י״ב קרעים לי״ב שבטים : מלכים גדולים · כאן רמז שלשים ואחד מלכים והשוה להם פרעה וחילו ומכת מצרים למלכים אדירים קשים מהם שקול סיחון כנגד כלם כל אחד לעצמו וכן פירש למעלה לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען כן באגדה : שבשפלינו זכר לנו · במצרים זכר לנו : ויפרקנו · מתוכם והפליא לנו כל זה : נותן לחם · רמז כאן חסד כל המעשים : הודו לאל השמי׳ · המכין בהם מזון לכל בריה · עשרים ושש כי לעולם חסדו כאמרו במזמור זה כנגד עשרים וששה דורות שהיה העולם בלא תורה ונתקיים בחסדו של הקב״ה : על נהרות בבל שם ישבנו · כשירדנו לגולה ואלם נבוכד נצר שישירו לו כמו שהיו מ משוררין על הדוכן : על ערבי׳ · ערבי נחל : ותוללינו שמחה · מיני כלי זמר על שם שהם תולין אותם כך פירשו מנחם ותוללינו שמחה ותוללינו של שמחה ויש לפתור תוללינו אויבינו שהם מ מהוללים ומתעתעים ומשטים בנו לשון ומהוללי בי נשבעו : אם אשכחך ירושלם · כנסת ישראל אומרת כן : אם לא אעלה את ירושלם · את זכרון אבל חורבנה אעלה להזכירו בראש כל ש שמחותי : ערו ערו · לשון חורבן וכן חומות בבל הרחבה ערער התערער וכן ערות יסוד ואינו נופל אלא על דבר שמוקרין ש שרשיו מהארץ : נגר

נגד אלהים אזמרך · לעיני השרים: כי הגדלת על כל שמך אמרתך · שמך בעל גבורות וקנא ונוקם ואמרת הבטחתך טובך וחסדך הגדלת על כל שמך אמרתך שאתה מעביר לנו על מדותיך וסולח לנו: תרהיבני · הגדלתני: כי שמעו · כששמעו אמרי פיך לא תרצח לא תנאף הודו על אנכי ולא יהיה לך כדי הוא להקבילם עול מלכותו עליהם תחילה ואחר כך יגזור כל גזירותיו: יידע · ייסר כמו ויודע בהם את אנשי סוכות: יגמור בעדי · יסכים על ידי בקשותי: מעשי ידיך · בבית הבחירה שנאמר כו כוננו ידיך: בנתה לרעי מרחוק · בנתה מרחוק למושבי אל רעותך וחבתך לרעי לחברני אליך: ארחי ורבעי זרית · דרכי ושכבי ורבצי קבבת מחיצה שאין לי לעשות דבר בלא ידיעתך · זרית לשון זר זהב סביב כן חברו מנחם ורבותינו דרשו על טיפת תשמיש שהוולד נוצר מן הברור שבה ופירשו זרית לשון זורה את התבואה לברור את הפסולת שבה: הסכנתה · למדת: אחור וקדם צרתני · פני ואחורי: כפכה · אכפך ודוייך דיסטר״ויט בלע״ז: פליאה דעת וגו׳ · מכוסה ונעלם ממני מקום לברוח מפניך מכ׳ ואביעה מצע ומשכבי: אשא כנפי שחר · אם אשא לי כנפים כשחר הזה המבהיק לפי שעה מסוף העולם לסופו כן אמהר לעוף עד אשר אשכון באחרית ים: ואותר

קלח לדוד ז׳ בטע׳ בסיפרא וסימ׳ נמסר בסיפרא סימ׳ מ׳ו וסימ׳ קג׳: אמרתך י״ב חס׳ בליש׳ וסימ׳ ואומר לאביו ולאמו לא ראיתיו · בלבי צפנתי · כי הגדלת על כל שמך · הקם לעבדך · ויבאני חסדיך · חליתי פניך · כלו עיני · מה נמלצו לחכי · פעמי הבן · קדמו עיני אשמורות · שש אנכי · תען לשוני: תרף ג׳

בת־בבל השדודה אשרי שישלם־
לך את־גמולך שגמלת לנו: אשרי
שיאחז ונפץ את־עולליך אל־הסלע:
קלח לדוד אודך בכל־
לבי נגד אלהים אזמרך: אשתחוה
אל־היכל קדשך ואודה את־שמך
על־חסדך ועל־אמתך כי־הגדלת
על־כל־שמך אמרתך: ביום קראתי
ותענני תרהבני בנפשי עז: יודוך
יהוה כל־מלכי־ארץ כי שמעו אמרי
־פיך: וישירו בדרכי יהוה כי גדול
כבוד יהוה: כי־רם יהוה ושפל יראה
וגבוה ממרחק יידע: אם־אלך
בקרב צרה תחיני על אף איבי ת
תשלח ידך ותושיעני ימינך: יהוה
יגמר בעדי יהוה חסדך לעולם
מעשי ידיך אל־תרף:
קלט למנצח לדוד מזמור
יהוה חקרתני ותדע: אתה ידעת
שבתי וקומי בנתה לרעי מרחוק:
ארחי ורבעי זרית וכל־דרכי
הסכנתה: כי אין מלה בלשוני
הן יהוה ידעת כלה: אחור וקדם
צרתני ותשת עלי כפכה: פלאיה
דעת ממני נשגבה לא־אוכל לה:
אנה אלך מרוחך ואנה מפניך א
אברח: אם־אסק שמים שם אתה
ואציעה שאול הנך: אשא כנפי־
שחר אשכנה באחרית ים:

אמר גבריאל רבה דציון לאומא
בבליתא בזוזיתא טב ליה דישלם
לך ית גומליך ביש די גמלת לנא:
טב ליה דאחיד ומרטיש ית טלייך
על כיפא: על יד דוד אודי
קדמך יי בכל לבי קביל דיינייא
אזמרינך: אסגוד קדם היכלא
דקודשא ואודי ית שמך מטול
טובך ומטול קושטך ארום
אסגיתא על כל שמך מימרי
תושבחתך: ביומא דיקרית עני
יתי אסגיעתני בנפשי עושנא:
יודון קדמך יי כל מלכי ארעא
ארום שמעו מימרי תושבחתך:
וישבחון על כבישי יי ארום רב
איקרא דיי: ארום רמא יי ומכיך
יחמי לטב וגיותנא מן שמיא
רחיקין ימאיך: אין אהלך במצע
עקתא תחיינני על וחירא בעלי
דבבי תושיט אידך לחבלותהון
ותפרקינני ימינך: יי ישלים בישא
עילויהון אמטולתי יי טובך לעלם
עובדי אידך לא תשבוק:
לשבחא על יד דוד
תושבחתא יי פשפשתני וידעת:
את קדמך גלי אותבותי למיעסק
באוריתא ואוקימותי למיזל בקרבא
איתביינת לחברותי בכנישתך מן
עם רחיק: כדון בהליכותי
באורחא וברבעותי למעסק
באוריתא איתעברת חילוני וכל
אורחותי אכבינתא: וכד ליתי
ממלל בלשני הא יי ידעת מחשבת
לבי כולא: מאחוראי ומאפי
אעיקתא יתי וגרית עלי מחתא דידך: מכסיא למידעמי איתקפת לא איכול לה:
אן איזיל מן קדם זעפך ואן מן קדמך איפוך: אין אסק לשמיא תמן אנת ואימוך לשיול
הא תמן מימרך: אזקוף יציצין דקריץ אשרי בסופי ימא:

מסרה
וסימ׳ אל תרף ידיך מעבדיך ד ויהושע · החזק במוסר אל תרף · מעשי ידיך אל תרף: לט ארחי ב׳ וסימ׳ ארחי ורבעי זרית · ארחי גדר ולא אעבור: כפכה ל׳ כתי׳ כן והוא חד מן מלין דמשמש׳ כה ודייא בסוף תיבותא וסימ׳ נמסר בסדר וארא: אנה ב׳ בטע׳ מלרע וסימ׳ אנה אנחנו עולים · אנה אלך ברוחך:

בת · דברי המשורר מתפלל שתהיה בת בבל שדודה: אשרי · ספר אכזריות לבם שנפצו עוללי ישראל על כן למעלה את גמולך: לדוד אודך בכל לבי · בנעלם · נגד אלהים · הם הדיינים המקיימים משפטי אלהים בארץ · אזמרך בנגלוי: אשתחוה · יש אומרים כי היכל קדשך השמים וזה רחוק בעבור אשתחוה והנכון שהוא המקום שהיה שם הארון · מצאנו בכל ספר כל שמך בקמץ חטף על כן לא דבר כנגה המפרש שאמר כי הגדלת על כל בחולם והפעול ש שמך ותחסר וי״ו ו ואמרתך והנכון בעיני כי יש לשם הנכבד ש שמות תואר כמו ארני הקמוץ גם אלהים ואל שדי רק שם העצם ת הוא הנכתב ואיננו כ נקרא הוא הנכבד ו והנורא על הכל וזה השם לא נודע עד שבא משה ארונינו והשם אמ׳ לו זה השם וזה הוא ואודה את שמך שהוא שם העצם והנה הטע׳ כי הגדלת על כל שם שיש לך שהם שמות ה התואר השם הנכבד שאמרת: ביום · תרהיבני · תחזקני · עוז פעול והנה מלת תרהיבני יוצאה לשנים פעולים: יודוך · טעם שמעו אמרי פיך ש שמשחתני להיותו נגד עמים ישרתוני: וישירו · לא יהיה להם שירות חשק או שירות מלחמות רק שירות ב בדרכי השם ולספר מעשיו: כי · אז יתברר להם כי השם אף על פי שהוא רם על הכל הוא רואה השפל כ כמוני שהייתי בתחלה רועה צאן וטעם רואה שיושיעני ומלת ידע מהכבד כמו ייטיב ו וכפתח הדלת בעבור אותהגרון · ממרחק ממקום רחוק כגבוה שמים מעל הארץ ומלת ידע ילמדנו דעת שייסרנו כמו ויודע ב בהם את אנשי סוכות: אם · הנה ידעתי כי אתה רם ותראה השפל על כן ארע אם אלך בקרב צרה ארע שתחייני ואיך תחייני שתשלח ידך הכטויה ותושיעני · על אף אויבי אמר ר׳ משה אף על אויבי ולפי דעתי שהוא כמשמעו על אף אויבי כמו להכעיסם והטעם בעל כרחם: יי יגמר · חפצי בעדי או יגמור מעשי והנה הוא חסר כמו תשכח ימיני והנה חסדך לעולם עומד ואני מעש׳ ידיך אם כן לא תרפני ומלת תרף מהבנין הכבד כדרך למעשה ידיך: למנצח לדוד מזמור יי׳ חקרתני · זה המזמור נכבד מאד בדרכי השם ואין באלה החמשה ספרי׳ מזמור כמוהו וכפי בינת אד׳ בדרכי השם ודרכי הנשמה יתבונן בטעמיו ועתה אפרש: בדרך קצרה בע״ה · החל חקרתני כדרך חוקר לב ובוחן כליות ויכולת לדעת כל סודי: אתה · ידע שבתי וקומי והטעם כי תנועות האדם הפוכות והכל כפי צורך האדם ומחשבתו וחפצו על כן מלת לרעי כמו מחשבתי וכמוהו וברעיון לבו ובארמית רעיונך על משכבך סליקו ובאה המלה עם למ״ד כמו הרגו לאבנר וטעם מרחוק מזמן רחוק כמו מרחוק יי׳ נראה לי והנה הטעם קודם רעי כדרך בטרם אצרך בבטן ידעתיך וטעם להוסיף אתה כי אתה לבדך תדע מספר כל תנועותי לא האדם בעצמו: ארחי · הזכיר הישיבה והקימה והזכיר ההליכה והיא ארחי והנה יהיה רבעי כמו בשכבי כי אלה הארבעה הנזכרים בקרית שמע ורבי משה הכהן אמר כי רבעי תרגום רבצי ופי׳ זרית מן זר זהב והוא מהבנין הכבד הדגוש והטעם כאלו שמת זר זהב מקום שכבי וסביב כל ארחי ומלת הסכנת פועל יוצא מגזרת הסכן הסכנתי והטע׳ כמו הרגלת ומלת דרכי הם דרכי התולדת העין לראות והאזן לשמוע והחיך לטעום והלשון לדבר והאף להריח וכל הגוף להמים וכן מעשה כל אבר דבר ידוע לא יעשנו אבר אחר וחכמי התולדת יבינו זה והנה זה כדרך אם יוצר עין הלא יביט: כי · קודם שתהיה המלה שלימה בלשוני אתה ידעת כולה ועוד לא שלמתיה: אחור · צרתני · מגזרת וצרת עליה ואל תתמה בעבור שלא אמר צרתעלי כי הנה כמוהו אל תצורם ואל תתגר בם ומלת וקדם לפנים ואחור הפך תנועת האדם והנה הטעם כי צרתני אחור ולפנים ושמת עלי כפכה ואין מצור ומצוק כזה: פליאה · שם התואר והמתואר הדעת וזאת הדעת המחשבת היא: אנה · אין יכולת באדם ללכת אם לא יוליכהו רוח השם על כן אנה אלך מרוחך והטעם כמו מפניך: אם · חשבתי בלבי אולי אוכל לעלות אל השמים שם אתה ומלת אסק כמו תרגו׳ וכמוהו אם נסקה ביעקב כמו עלתה אע״פ שהוא כתוב בסין: ואציעה · אם שמתי מצעי או יצועי שאול שהוא תחתיות הארץ הפך שמים והנה אציעה פועל יוצא: אשא · דעני נקראה פאת מערב ים בעבור היות הים הגדול במערב ארץ ישראל רק באחרית הים הטעם ים ממש כי כבר הזכיר השמי׳ והארץ שהמוצק הוא השאול ועתה יזכיר הים וטעם כנפי שחר אילו היו לו כנפים עפות במהרה שירימם וישאם כי ברגע עלות השחר יהיה פרוש מקצה מזרח עד סוף מערב האור הנראה בעבים לפני זרוח השמש גם זה טעם נכבד:

גם שם. לא הייתי יכול ללכת אל אחרית ים אם לא תנחני ידך והנה ידך תנחני ותאחזני ימינך והנה הייתי כבורח מידך אל ידך: ואומר. כמו אמרתי אני עם לבי ומלת ישופני מגזרת נשף ואם הם שנים שרשים כמו כי מולים הם ונמלתם וכמוהו אחרים והנה ישופני כמו יסתירני והטעם אולי החשך יסתירני שלא תראה מה אעשה או מחשב ומלת ישופני מוסכת אחרת כמו והנבואה עודד הנביא והנה ולילה ישוב אור בעדני ונח אור כמשמעו ורבי משה אמר כל הלילה יהי אור בעדני והנכון בעיני מה שהזכרתי והעד: גם. פעול יחשיך חסר לא יחשיך דבר ממך ומלת כחשכה כאורה דרך קצרה כעבד כאדוניו כעמי כעמך והטעם עמי כעמך ועמך כ כעמי אין הפר' ביניה': כי. עתה יביא ראיה לדבריו וטע' כליותי הם המקומות הנסתרות והם הקרבים כי הם בכרס הפנימית ויש אומרים כי הכליות נ נבראות תחלה כי הם כמו שני סדני הגלגל ויש אומרים בעבור שיש להם כח בתאות התשגל על כן נקראו כליות מגזרת נכספה וגם כלתה נפשי. תסכני. אע"פ שהוא בסמך הוא כמו ו ובעצמות וגידים ת תסוככני והנה הטעם כי אתה קניתני ו וסוכתני בבטן אמי שהיא נסתר ואין אור שם: אודך. נוראות. תאר לעלילות כמו וידבר אתם קשות וטע' ונפשי יודעת מאד על דעת רבי יהוד' הלוי תב' נפלאים ממני מ מעשיך אף על פי ש שנפשי יודע' מאד ולפי דעתי כי הוא קשור וכן

הלוא ב' ת' ל' בכתי'

ישופני ב' וסי' ואמר אך חשך ישופני. אשר בשערה ישופני: ולילה ו' בעמוד אש להאיר. ולילה ולא דומיה לי. ולילה ללילה יחוה דעת. ולילה אור בעדני. ולילה כיום יאיר. ולילה באים להרגך: יכתבו ד' וסימ' נמסר בירמיה סימן י"ז ויחזקאל סימן י"ג וסיפרא סימן ס"ט: עריך ח' בליש' דכבו וסימ' נמסר בשמואל א' סימן

גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך:
ואמר אך חשך ישופני ולילה אור
בעדני: גם חשך לא יחשיך ממך
ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה:
כי אתה קנית כליתי תסכני בבטן
אמי: אודך על כי נוראות נפליתי
נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד:
לא נכחד עצמי ממך אשר עשיתי
בסתר רקמתי בתחתיות ארץ:
גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם
יכתבו ימים יצרו ולא אחד בהם:
ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו
ראשיהם: אספרם מחול ירבון
הקיצתי ועודי עמך: אם תקטל
אלוה רשע ואנשי דמים סורו מני:
אשר ימרוך למזמה נשוא לשוא
עריך: הלוא משנאיך יהוה אשנא
ובתקוממיך אתקוטט: תכלית
שנאה שנאתים לאויבים היו לי:
חקרני אל ודע לבבי בחנני ודע
שרעפי: וראה אם דרך עצב בי
ונחני בדרך עולם:

לחוד תמן איידך תדבר יתי
ותתקיפנני ימינך: ואמרית ברם
חושך דמתברבר עלי ולילי קביל
אמטולתי: לחוד חשוכא לא
יחשיך מן מימרך ולילא היך
יומא יהיר היך חשוכא היך נהור
שויין: ארום אנת קניתא כולייתי
אשתיירת לי בכריסא דאמי:
אודינך מטול דדחילן פרישית
פרישן עובדיך ונפשי חכמא ל
לחדא: לא אתכסא גרמי מינך
די אתעבידית בטומרא אצטיירית
בבריכא דאמא: גושמי חמיין
עיינך ועל ספר דכרנך כולהון
יומי סכתבן ביומא דאתברי ע
עלמא מן שירויא איתבריין
כולהון ביריתא ולית כחד חד
ביניהון: ולי כמה יקירין רחמיך
צדיקיא אלהא איתחיילו רבניהון
איסנינון בעלמא הדין יתיר מן
חלא יסגעון אתעירית בעלמא
דאתי ועד כדון אנא גבך: אין
תקטול אלהא לרשיעא וגברין
דחייבין דין דקטול יזורון מיני:
די יימון בשמך על ניכלא
משתבעין על סגן בעלי דבבך:
הלא מסנאך יי אנא סני וכד קיימין לקובלך אנא מגרג: עד שיציאות סניתא די
סניתינון לבעלי דבבין הויין לי: חקרני אלהא וידע רעיוני בחון יתי וידע הירהורי:
וחמי אין אורח דטעין בי ודבר יתי באורח תריצי עלמא:

כ"ח ובמיכה סימן ה': תכלית ה' וסימ' תכלית שנאה שנאתים. ולכל תכלית הוא חוקר. אם עד תכלית שדי תמצא. עד תכלית אור עם חשך. ועד תכלית בית אלישיב:

הוא ונפשי יודעת מאד והיא עדה כי נפלאים הם מעשיך ורבי משה אמר כי מאד דבק עם נפלאים מעשיך כמו ∴ תעזבני עד מאד גם הוא נכון: לא. עצמי. הכח של תולדת שלא נראה ולא יצא במעשה בכח הזוקן בנער הקטן והדבור בנולד ואם הוא נכחד ממראה העין גם ממראה עיני הלב לא נכחד ממך מגזרת לא נכחד מאדני. עושיתי מגזרת מעשה לא מגזרת ועשותם רשעים ושם עשו דדי בתוליהן. וטעם רקמתי היא הצורה שיוצאה למעשה אמר רבי משה כי דבר דוד כנגד האב הראשון שנברא מן האדמה על כן אמר רקמתי בתחתיות ארץ ולפי דעתי כי על עצמו ידבר ודימה סתרי הרחם כמו סתרי תחתיות ארץ והנה בחיות לתוך והנה אופן שפל כנגד אופנים למעלה ממנו: גלמי. הוא הגוף הראשון שהיה כמו טפה קטנה והוא מגזרת ויגלום וכמוהו וחילופיהן בגולם שאין לו לב רק גוף לבדו. ועל ספרך כולם על איבריו כאילו צורתו כתובה על ספר והיא יוצאה בלא תוספת ובלא מגרעת: ימים יוצרו. כמו בטרם הרים יולדו מגזרת יצירה וטעם ולא אחד בהם בדרך אלף כי על ספרך כל איברי ומתכונתם נכתבו באותם הימים שיוצרו ולא היה אחד מהם נכר ונבדל כי בכח התולדת להיות צורת העין והאוזן והלב בטיפה הראשונה ואם אין שם אבר נבדל: ולי. רעיך. מחשבותיך כנגד בנת לרעי והטעם כי אתה תדע כל מחשבותי ואני לא אדע מחשבותיך כי נשגבו ממני ויקרים הם לדעתם והטעם דבר חדל הוא כמו ויקר פדיון נפשם ונעלם אם המחשבת אחת העלילות תהיינה רבות על כן אמר מה עצמו ראשיהם והטעם ראשי מחשבותיך: אספרם. איך אוכל לספרם והם רבים מהחול אילו הייתי תמיד מקיץ כי חיי האדם ישן הוא. ועודי עמך שאהיה עמך תמיד ולא אמות לא אוכל לספרם והנה הקיצותי ואין שם זכר שינה כמו אשבעה בהקיץ תמונתך ופי' אחר אני בצדק אחזה פניך במראות אלהים בלילה על כן אשבעה בהקיץ מתמונת מראות אלהים ומראות אלהים על שנים דרכים ויהיה רעיך כאשר אני חושב בלבי לדעת רעיך והנה הוא במראה אלהים והגוף שוכב בהדבק נשמת האדם בנשמה העליונה אז תראה תמונות נפלאות על כן הקיצותי ועודי עמך כי אין זה כדרך כל החלומות: אם. תשובת אם הלא מסנאיך אם אתה הרגת הרשע ואנשי דמים שהם חייבים מיתה שאני אומר להם תמיד סורו ממני: אשר. השם הוא האומר אז יאמרו בך כפי מזמתם ומלת ימרוך באלף נוסף כמו ההלכוא אתו כי הוא כמו וכמו את כלמתם ומלת עריך כמו אויביך ותחסר מלת אותך או שמך ור' משה אמר כי כמוהו פעול ועריך כנוי שמך כמו כי כאלך כאת את אויבי יי' אם כן יהיה כמו פועל עבר: הלא. אשנאם בכל מאדי ובתקוממיך תאר והתקוטט כמו אקוט בדור והטעם ככול: תכלית. שנאתים. יהיו שונאים לי. וטעם לאויבים כאילו עשו לי רעה: חקרני. בעבור שהזכיר הרשעים שיאמרו בשם אמרות כפי מזמתם לא כפי האמת אמר דוד כל שאלתי שתחפש רוחי תמיד. וראה אם יש בלבי רגע אחד מחשב' ברב"יך שאיננה כהוגן שלא תיטב בעיניך המיתני מיד מלת עוצב כמו מרי כמו מרו ועצבו את רוח קדשו כוכ' להעציבה והטעם שיהיה השם בדרך משל עצב על הדבר ודע כי וי"ו ונחני כמו וי"ו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ואשר לא שם לבו אל דבר יי' ויעזוב את עבדיו וזה כפ"א רפה בלשון ישמעא' ואין יכולת באדם לדבר בה בלשון ארוס. בדרך עולם הוא אל בית עולמו ואורח לא אשוב אהלך האורח עולם תשמור כאשר פירשתיו במקומו: למנצח

ואומר אך חשך ישופני. אם אמרתי אהיה נסתר במחשך והחשך יחשיך עלי ולא תראני ישופני לשון נשף: ולילה אור בעדני. והלילה יהי מאפיל לנגדי אור זה לשון אופל הוא כמו יפיץ ענן אורו וכן כל כוכבי אור וכן ויאר את הלילה: גם חשך. אין לי מקום כי כל חשך לא יחשיך ממך: כחשיכה כאורה. שניהם שוין לך: כליותי. החושב' כל מחשבותי: תסוככני. תסוככני שמתני בסתר. בתשמים: בתחתיות ארץ. במדור התחתון שבמעי אמי: גלמי ראו עיניך. משנבראת את העולם ראו עיניך את כל גולמי הדורות הבאים ב גולמי זהרתי ותבנית צורתי ב בטרם הולדי ובטרם בואי לעולם ראו עיניך: ועל ספרך כלם יכתבו. וכל יצורי עולם כמוני כמוהם גם כלם בטרם הבראם יחדיו גלוים לפניך: ימים יוצרו ולא אחד בהם. כל מעשה האד' ותכלית הימים גלוים לפניך כ כאילו יוצרו כבר אף על פי שלא היה אחד מכלם ולא היה עדיין כאחד בעולם ואלו הם פלאי מ מפעלות אלהים ומשפט גבורתו שעתידות גלויים לפניו טרם ת תבראנה וכן הוא אומר בטרם אצרך בבטן וגו'. ועל ספרך כלם יכתבו ספר תולדות אדם שהראית לאדם הראשון כלם יכתבו כמו נכתבו: ימים יוצרו ולא אחד בהם. לסוף ימים רבים היו עתידין להבראות ולא היה עדיין אחד מהם נברא בהן לפי המסורת שכתוב ולא זהו פירושו ולפי המקרא שהוא נקר' ולו כך פירו' ימים יוצרו הראהו ימים העתידים להבראו' ולחלקו בירר אחד את יום הכפ' ר"א זה יום הכפורים לסליחה: ולי מה יקרו רעיך. כנסת ישראל אומרת מה נכבדו בעיני הצדיקי' שבכל דור ודור ומה עצמו ראשיהם ח חשבון ספורותיה' לשון כי תשא את ראש בני ישראל: אספרם מחול. אם באתי לספור את טיב מעשיהם הטובים מחול ירבון: הקיצותי ועודי עמך. הנני באתי עתה לקץ הדורות אשר קצבת מאז עד היום ועוד דור זה עמך וביראתך ולא נטיתי מאחריך: אם תקטול וגו'. הלואי ותקטול את עשו הרשע: ימרוך למזמה. מזכירים שמך על כל מחשבות רעת' ומכנים אותך לע"ז: נשוא. כמו נשאו לשוא עריך נשאו לשוא אויביך את שמך עריך אויביך: אם דרך עצב וגו'. אם דרך מעצבה וקלקול בי: ינורו

יגורו מלחמות· יאספו מלחמות במגוריהם ובמושבותם : חמת עכשוב· חמת לשון ארס כמו חמת תנינים יינם שאם תפרשהו לשון אף וכי לשון אף נופל אבל יין אלא לשון ארס ווינום בלע"ז וכן נופל כאן לשון ארס תחת השפה· עכשוב עכבים אריינ"א בלע"ז : וחבלים פרשו רשת : דרך הרשת לקשור חבל ארוך בראשה והצייד כשרואה את העופות ש
שוכני' תחת הרשת מושך החבל
והרשת נופל על העופות : ליד
מעגל· אצל נתיבותי ופעמי
ליד אצל כמו ראו חלקת יואב על
ידי : מאויי רשע· שמו הרשע :
זממו אל תפק· מחשבתו אל
תצליח : ירומו סלה. כי יתגאו
סלה ורבותינו פירשו זממו לשון
רסן הזומם את פי הגמל ולשון
משנה הוא אל תפק אל תוציא
מלחיין : ראש מסבי· חבורות
חשבון גדודי עשו שאומר להסב
אותי מעליך עמל שפתיהם יכסם
מכאתי ימוטו יהיו מוטים
הגחלים עליהם ישכבו בהם עד
שיתמוטטו ויכבו מאליהם כמצא
הנוף כלה ואבד : באש יפילם·
המפיל נוקם גחלים של גיהנם
במהמורות יפילם לבל יקומו עוד
· במהמורות במלמו' וקבר לשון
מהמורים הייתם : איש לשון·
עשו כי ציד בפיו כד את אביו
בפיו· יצודנו· הרע שהוא
עושה הוא יצודנו : ידעתי·
כי סוף הדברים יעשה יי' דין עני
ינקום נקמת עבדיו : אך·
ימהר ויעשה כדי שיודו צדיקים
לשמו : משאת כפי. מה שאני
נושא כפי אליך : שיתה יי' שמרה
לפי· בהתפללי לפניך להיותי
מדבר נחות שיהיו לרצון : דל
שפתי· היא שפה העליונה : את
אישים· עם אנשים מבאתי
אל תט לבי אל יהיה נוטה לרע·
ובל אלחם במנעמיה' ולא אהיה
מיסב בסעודתם : יהלמני צדיק
חסד ויוכיחני · טוב לי
שיוכיחני וייסרני כבי' אמת וצדק
של מהלומיו ותוכחתו חסד :
שמן ראש אל יניא ראשי· שמן
מלכות שהוצק על ראשי כמו שנ'
דשנת בשמן ראשי אל יסור את
ראשי מתוכחת הצדיק ללכת
וללחום את פועלי און : כי עוד
ותפילתי· כי כל עוד ותפילתי
בפי הרי היא בשביל רעותיה' של
פועלי און שלא אכשל בהם :
נשמטו

למנצח מזמור לדוד· חלצני יי' מאדם רע· זה המזמור חברו דוד לפני מלכו בימי שאול כי היה מפחד מבני אדם שילשינוהו אל שאול וכן אומר איש לשון ומלת תנצרני באה שלימה כמו וכל עצביהם תנגושו : אשר· יגורו· יקבצו כמו יגורו יכפונו ויש אומרים שהוא כמו אל תתגר בם ואם שניהם שרשים : שננו לשונם·
שהוא נוסף כמו כתש·
עכשוב שם חיה רעה
נוספת סלה באמת :
שמרני· שב לפרש
טעם שמרני ופיר' אשר
חשבו לדחות פעמי כמו
ואת רגלי מרחתי :
טמנו· ליד· מקום
כמו ויד תהיה לך
מעגל המקום הישר
הדרוך תמיד : אמרתי
· אין לאל ידי להמלט
מהם אי לעמוד כנגד'
רק כך ואתה לבדך
אלהי : יי'. סכותה·
שיסוך ראשו כמו
הכובע ולא יזיקנו חץ
והנה הטעם סכותה
כובע הישועה לראשי
על כן אמ' עז ישועתי :
אל· מלת אל תפק
חסרת בעבור אחרת
וכן הוא זממו אל תפק
אל ירומו סלה הוא
והדומה לו או יהיה
דבק תפק עם ראש
ובא ירומו תחת ירום·
ורבי משה אמ' ראשית
מה שיקרה מסיבי
עמל שפתימו יכסימו
והטע' שהם מתפארי'
כי יאחזוני במוקשים :
ימוטו· גחלים·
מהשמים כמו גחלים
בערו ממנו ברד וגחלי
אש· באש יפילם היא
האבן שהיא ממיתה
בריחה ואף כי בנגיפה
· במהמורות מקום
שפל בעבור בל יקומו
ואין ריע לו בלשוננו :
איש· יתכנו לו עלילות
שלא יכון בארץ והטע'
ישבו בישוב· יצודנו
יצוד נפשו למדחפות
שידחפוהו אנשי ארצו
: ידעתי· אז ארע
ומלת יעשה בעבור א
אחרת יעשה משפט
אביונים· אך· טעם
אך להוציא הרשעים
והישרי' יתמידו לשבת
את פניך בבית
התפלה : מזמור
לדוד· יתכון· קטרת·
תחסר מלת כף
כקטורת לפניך כמו
ונשלמה פרים שפתינו
וככה מנחת ערב כי
הקטורת היא בבקר :
שיתה· אמר ר' משה
כי שמרה שם כמו
שמירה על משקל עזרה

קמ חמסים ד' וסימ' מאיש חמסים תצילני דשמואל· מאיש חמסים תנצרני דחלצני· וחברו דבהריה דשברמי
יי'· ויין חמסים ישתו : מוקשים ג' חס' בליש' וסי' קדמוני מקשי מות דשמואל · מקשים שתו לי סלה· ומקשות
פעלי און : יהוד אדני ו' כתיב כן וסימ' יי' אדני חילי· האל לנו אל למושעות · ועתה יי' אדני עשה· יי' אדני עז

קמ למנצח מזמור לדוד :
ל· ר חלצני יהוה מאדם רע מאיש חמסים
תנצרני : אשר חשבו רעות בלב
ל· ומל כל יום יגורו מלחמות : שננו
ל לשונם כמו נחש חמת עכשוב תחת
שפתימו סלה : שמרני יהוה מידי
רשע מאיש חמסים תנצרני אשר
ל· ג"ך חשבו לדחות פעמי : טמנו גאים
פח לי וחבלים פרשו רשת ליד
נ' חס' בליש' ר' מלע ל מעגל מקשים שתו לי סלה :
אמרתי ליהוה אלי אתה האזינה
ה' כתיב כן יהוה קול תחנוני : יהוה אדני עז
ג' ישועתי סכותה לראשי ביום נשק :
כ"ג ר"ף אל אל ל אל תתן יהוה מאויי רשע זממו
ל אל תפק ירומו סלה : ראש מסבי
יכסימו יתוטו ח ח עמל שפתימו יכסמו : ימיטו עליהם
ו' חס' בלי' ל גחלים באש יפלם במהמרות בל
יו' תקין יקומו : איש לשון בל יכון בארץ
ל' וחס' איש חמס רע יצודנו למדחפת :
ידעתי ח ידעת כי יעשה יהוה דין עני
ג' חס' בליש' משפט אבינים : אך צדיקים יודו
לשמך ישבו ישרים את פניך :

קמא מזמור לדוד
ה' יהוה קראתיך חושה לי האזינה
קולי בקראי לך : תכון תפלתי
ו' כתח קטרת לפניך משאת כפי מנחת
ערב : שיתה יהוה שמרה לפי נצרה
ב' בליש' ל· ברכי' על דל שפתי : אל תט לבי לדבר
ר' להתי' כן רע להתעולל עללות ברשע את
נ' ומל וכו' אישים פעלי און ובל אלחם
מכבינין רשעין במנעמיהם : יהלמני צדיק חסד
זכאין ל' חס' ואח' ויוכיחני שמן ראש אל יני ראשי
כתי' א' כי עוד ותפלתי ברעותיהם :

לשבחא תושבחתא על יד דוד :
פצי יתי יי מבר נש ביש מגבר
חטופין תנטור יתי : די חשילו
בישן בלבא כל יומא מגרגין
קרביא : סתניין בלישנהון היך
חיויא אירסא דעכוביתא תחות
ספוותהון לעלמין : נטור יתי
יי מן יד דרשיעיא מן גבר
חטופין תנטור יתי די חשילו
למנקוף אסתוורי : כמנו
גיותנין פחא לי ואשלייא פרסין
מצדתא לסטר אורחא תקלין שוון
לי תדירא : אמרית ליי אלהי
אנת אצית יי לקל בעותי :
אלהי יי עושנא דפורקני טלילתא
על רישי ביום קרבא : לא תתן
יי רגוגי דואג רשיעא מחשבתיה
לא תספיק יסתלקון לעלמין :
אחיתופל ריש סנהדרי תלמידי ל
ליעות סלשינותא דסיפוותהון
יחפיאונון : ימטון עיליהון
גומרין מן שמיא בנורא דגהינם
יפילינון בגיצין דמחמרין דלא
יקומון לחיי עלמא : גבר
דמשתעי לישן תליתי לא אפשר
דיתבן בארעא דחיי גבר חטופא
ביש יצודיניה מלאך דמותא
ינקפיניה בגהינם : הבכין גלי
קדמי ארום יעביד יי דינהון דעניי
דינא דחשיכי : ברם צדיקיא
יהודון לשמך יתבון תריצי לצלאה
קדמך : תושבחתא
לדוד יי קריתך חיש לי אצית קלי
במקרי לך : תתכוון צלותי היך
קטורת בוסמין קדמך זקפות ידי
בצלו היך דורון בסיס דמתקרב
ברמש : שוי יי מטרא לפומי נטרא
על זקוף סיפוותי : לא תצלי
לבי לפתגם ביש למחשב מחשבן
ברשע עם גברי עבדי שקר ולא אסעוד בזמר בית משתיהון : יפתינני צדיק מטול חסדא
ויכסינני משח רבות קודשא לא יבטל מן רישי ארום עד כדון צלותי מסתדרא בבישתהון :

ישעתי סכתה· כי אליך יי' אדני עיני בכה חסיתי· וחד אדוני מ"ל ויעתר מנוח אל אדוני : יפילם ו' חס' בליש'
וסימ' נבסר בסדר נשא : אביונים ג' חס' בליש' וסימ' כי יעשה יי' דין עני משפט אבינים· ישו אבינים מדרך·
ומתנות לאבינים : קמ"א דל ודל הדל ידל י"ב פתחין בליש' בקריא' וסימ' העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט·
ואם דל הוא ואין ידו משגת · הנה אלפי הדל במנש' · מדוע אתה דל ככה בן המלך · ביום ההוא ידל כבוד יעקב :
נצרה על דל שפתי · ותהי לדל תקוה ועולתה קפצה· דלו מאנוש נעו · אל תגזול דל כי דל הוא · ודל מבין
יחקרנו· אם דל ואם עשיר · וידל ישראל מאד · וכל דסמיך לעני ואביון דכוו' :

ידבה ולפי דעתי כי הפעול חסר כמו שיתה יי' מחסום או כרמות מחסום ומלת שמרה כמו שמרה נפשי והצילני ומלת נצרה לשון צווי והדגש נוסף בצ"רי לדבר בה בחות כמו אם יקרך עון וככה בד"י נצרה כי היא חייך ומלת דל כמו דלת כי התיו סימן לשון נקבה הדלת תסוב על צירה והנה הטעם כמו פתחי פיך והטעם שיעזרנו שלא ידבר בלשונו מה שאינו נכון : אל· וככה שיעזרנו לתקן סבות שלא יטה לו לדבר רע. להתעולל עלילות שיהיה בהם שום רשע עם אישים פועלי און · ובל אלחם כמו אל תלחם את לחם רע עין ופי' אוכל : יהלמני· הטעם לא אחפוץ שאלחם הרשעים רק אם יכני אלו היה מכה אותי לישרני מה שהוא צדיק חסד היה עושה עמי ויוכיחני זה היה כחשב בעיני כמו שמן ראש זאת דעת ר' משה הכהן · ולפי דעתי ששמן ראש כמו במנעמיהם והטעם שמן ראש כמו ראשית שמנים ימשחו בשמים ראש שמן הרשעים לא ישבר ראשי כמו ולמה תניאון והער כי עוד ותפלתי ברעותיה' כי מנהג השמן להסיר שבר הראש על כן זה היה להפך ואת' יניא כנגד יהלמני וטעם ברעותיה שתבוא עליה' רעה :
נשמטו

נשמטו · במקומות הסלע נשמטו לרדוף אחרי כדיבהם ושופטיהם · ושמעו זה הוא מרשעים יפלו רשעי כמו · אמר ר' משה זהו ושמעו אמרי כי כולנו כמות ולפי דעתי
שהטעם שברחו ואחבאו דוד על דרך והתפרדו כל עצמותי: כי · אל תער · כמו ותער כדה כי הערות מלא הגוף: שמרני · יקשו לי · אלה ומוקשות אחרים פועלי און: יפלו ·
כולם במכמור אחד מהם כי כל מחשבותם וסודם יחד · אנכי · אולי אעבור על הפח ואלכד ואתפש כדרך ואנכי מעמיהם ומחשבותיהם על כן היתה מלת יחד דבקה עם
אנכי · ור' משה הכהן אמר כי הטעם יפלו יחד עד שאעבור אני ולא יתפשוני: משכיל לדוד · על נועם פיוט תחלתו משכיל: קולי · זה הוא קולי שאצעק אל השם: אשפוך ·
בעבור היות הקול ב
בגלוי יהיה שיחי בסתר
: בהתעטף · כמו
תפלה לעני כי יעטוף
בהתעטף קצתי על ק
קצתי · ואתה ידעת
הכתוב שחפצי ללכת
בו · ורבי משה הכהן
אמר נתיבתי שהיא
ישרה לנגדך ולא ה
הזכיר הטומנים כמו
אשר ילדה אותה:
הבט · אמר ר' משה
כי הם על לשון ולפי
דעתי כי הבט שם ה
הפועל כמו והכל ת
תכיל וראה כמו ראות
גם הוא שם הפועל על
משקל למען היה לא
ברקי זעקתי · כאשר
החל יזעק וטע' חלקי
בארץ החיים כי לא
אקוה שירפאני אדם
מארץ החיי' רק אתה
חלקי: הקשיבה ·
כנגד קולי אל יי' · כי
דלותי מאד בפנים
בסתר כנגד רנתי:
הוציאה · טעם
מסגר בעבור היותו
במערה וכבר הזכרתי
כי כח השמות בפעלי'
אם כן הוא בי יכתירו
צדיקים כתר הטעם
שיתפארו כאילו כתר
מלכות בראשם:
מזמור לדוד יי' שמע
תפלתי · בית בצדקתך
כבית ענני במרחב יה
והטעם שקראת צ
צדקתך: ואל · את
עבדך · כמו עם והטע'
אם חטאתי לך לא תבוא
במשפט עמי עתה כי
צרה גדולה יש לי מ
מהאויב וכלל כי לא
יצדק לפניך כל חי ו
ואיך אצדק אני: כי ·
דכא · רמז לבוז
ולקלון וטע' במחשכי'
שהוא כחבא מפניו או
דימה צרת הלב ליושב
חשך שאיננו רואה ·
כמתי עולם שים להם
זמן רב שמתו:
ותתעטף · מחשבת
הכפש והעטף קצתה
על קצתה: בתוכי ·
הטעם כפול זכרתי
הימים הקדמונים ש
שהושעתני ומלת
אשוחח מהפעלים ע
עלומי העי"ן והלמ"ד כ
כפול כמו יכונן:
פרשתי · כל המתחנן
שיבקש מה יתנן לו בידו על כן אמר ידי השמים וטעם כארץ עיפה שתקוה למים כן נפשי תקוה לך: מהר · כי כמעט כלתה רוחי ·
ונמשלתי עם יורדי בור הטעם כפול או מלת ואל תסתר בעבור אחרת כמו בטרם הרים יולדו ואל אהיה נמשל עם יורדי בור:

אעבור ג' מל' וסימ' ותאמר לא אעבור כי על גבעה · יחד אנכי עד אעבור · ארחי גדר ולא אעבור: קמ"ב
בהתעטף ב' וסימ' עלי נפשי דיונה · בהתעטף עלי רוחי: דורש ד' מל' וסימ' ואין דורש ואין מבקש · ובזה יי'
דורש מסך דמיכה · כי כל לבבות דורש יי' ד"ה · ואין דורש לנפשי: דלותי ב' חד מלרע וחד מלעיל וסימ'

נִשְׁמְטוּ בִידֵי־סֶלַע שֹׁפְטֵיהֶם וְשָׁמְעוּ אֲמָרַי כִּי נָעֵמוּ: כְּמוֹ פֹלֵחַ וּבֹקֵעַ בָּאָרֶץ נִפְזְרוּ עֲצָמֵינוּ לְפִי שְׁאוֹל: כִּי אֵלֶיךָ יְהוִה אֲדֹנָי עֵינָי בְּכָה חָסִיתִי אַל־תְּעַר נַפְשִׁי: שָׁמְרֵנִי מִידֵי פַח יָקְשׁוּ לִי וּמֹקְשׁוֹת פֹּעֲלֵי אָוֶן: יִפְּלוּ בְמַכְמֹרָיו רְשָׁעִים יַחַד אָנֹכִי עַד־אֶעֱבוֹר:

קמב

מַשְׂכִּיל לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ בַמְּעָרָה תְפִלָּה: קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶזְעָק קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶתְחַנָּן: אֶשְׁפֹּךְ לְפָנָיו שִׂיחִי צָרָתִי לְפָנָיו אַגִּיד: בְּהִתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי וְאַתָּה יָדַעְתָּ נְתִיבָתִי בְּאֹרַח־זוּ אֲהַלֵּךְ טָמְנוּ פַח לִי: הַבֵּיט יָמִין וּרְאֵה וְאֵין־לִי מַכִּיר אָבַד מָנוֹס מִמֶּנִּי אֵין דּוֹרֵשׁ לְנַפְשִׁי: זָעַקְתִּי אֵלֶיךָ יְהוָה אָמַרְתִּי אַתָּה מַחְסִי חֶלְקִי בְּאֶרֶץ הַחַיִּים: הַקְשִׁיבָה אֶל־רִנָּתִי כִּי־דַלּוֹתִי מְאֹד הַצִּילֵנִי מֵרֹדְפַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי: הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת־שְׁמֶךָ בִּי יַכְתִּרוּ צַדִּיקִים כִּי תִגְמֹל עָלָי:

קמג

מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה שְׁמַע תְּפִלָּתִי הַאֲזִינָה אֶל־תַּחֲנוּנַי בֶּאֱמֻנָתְךָ עֲנֵנִי בְּצִדְקָתֶךָ: וְאַל־תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי לֹא־יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָל־חָי: כִּי רָדַף אוֹיֵב נַפְשִׁי דִּכָּא לָאָרֶץ חַיָּתִי הוֹשִׁיבַנִי בְמַחֲשַׁכִּים כְּמֵתֵי עוֹלָם: וַתִּתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי בְּתוֹכִי יִשְׁתּוֹמֵם לִבִּי: זָכַרְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם הָגִיתִי בְכָל־פָּעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ אֲשׂוֹחֵחַ: פֵּרַשְׂתִּי יָדַי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי כְּאֶרֶץ־עֲיֵפָה לְךָ סֶלָה: מַהֵר עֲנֵנִי יְהוָה כָּלְתָה רוּחִי אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם־יֹרְדֵי בוֹר:

אִישְׁתְּמִיטוּ מִבֵּית מֶדְרָשָׁא עַל יְדֵי תְּקוֹף דִּינֵיהוֹן תַּיְיבִין וְשָׁמְעִין מֵימְרֵי אֲרוּם בְּסִימוּ: דִּי כְּמַת גְּבַר דְּפָלַח וּמְבַזַּע בְּמָרְדֵּיָא בְּאַרְעָא הֲכְדֵין אִתְבַּדְּרוּ אֵיבְרָנָא עַל פּוּם קְבוּרְתָּא: מְטוּל הֵיכְנָא לְוָתָךְ אֱלֹהִים יְיָ עַיְינָי מוֹדִיקָא בְּמֵימְרָא סַבְּרִית לָא תְרוֹקֵן נַפְשִׁי: נְטוֹר יָתִי מִן אִידֵי פַּחָא דְּאַתְקִילוּ לִי וְתִיקְלָן עָבְדֵי שְׁקַר: יִפְּלוּן בִּמְצוֹדָתְהוֹן רַשִׁיעֵי כַּחֲדָא אֲנָא עַד זְמַן דִּי אַעֲבַר: שִׂכְלָא טָבָא עַל יְדוֹי דָּוִד בְּמֶהֱוֵיהּ בְּאַסְפָּלִידָא צְלוֹתָא: קָלִי קֳדָם יְיָ אַקְבֵּל קָלִי קֳדָם יְיָ אַצְלֵי: אֵשׁוֹד קֳדָמוֹי שׁוּתִי עָקְתִי קֳדָמוֹי אַתְנֵי: בְּאִשְׁתַּלְהֲיוּת עֲלַי רוּחִי וְאַתְּ יָדַעְתְּ שְׁבִילִי בְּכִבִישָׁא דְּנָן דְּאַהֲלֵךְ כְּמַנוּ פַּחָא לִי: אִסְתַּכָּלִית עַל יְמִינָא וַחֲמִית וְלֵית לִי מִשְׁתְּמוֹדַע הוֹבַד שֵׁיזָבוּ מִנִּי וְלֵית תָּבַע לְנַפְשִׁי: קַבְּלִית לְוָתָךְ יְיָ אֲמָרִית אַנְתְּ מְשֵׁזְבִי חוּלָקִי בְּאַרַע חַיָּיא: אֲצִית לִצְלוֹתִי אֲרוּם אִיתְמַסְכְּנִית לַחֲדָא פְּצִייָתִי מֵרוֹדְפַי אֲרוּם אִתְחַיָּלוּ מִנִּי: הַנְפֵּיק מִן מַסְגִּירָא נַפְשִׁי לְאוֹדָאָה יַת שְׁמָךְ אַמְטוּלָתִי יַעַבְדוּן לָךְ כְּלִיל דְּשִׁבַּח צַדִּיקַיָא אֲרוּם תְּשַׁלֵּים גּוּמְלָא עֲלַי טַב: שְׁבָחָא לְדָוִד יְיָ שְׁמַע צְלוֹתִי אֲצִית לְתַחֲנוּנַי בְּקוּשְׁטָךְ עֲנֵי יָתִי בְּצִדְקָתָךְ: וְלָא תֵעוֹל לְבֵית דִּינָא עִם עַבְדָּךְ אֲרוּם לָא יִזְכֵּי קֳדָמָךְ כָּל דְּחַי: אֲרוּם רְדִיף בְּעִיל דְּבָבָא נַפְשִׁי דְּכֵיךְ לְאַרְעָא חַיּוּתִי אוֹתְבַנִי בַּחֲשׁוֹכַיָא הֵיךְ שְׁכִיבֵי עָלְמָא הָדֵין: בְּאִשְׁתַּלְהֲיוּת עֲלַי רוּחִי בְּגוּשְׁמִי יִשְׁתַּעֲמֵם לִבִּי: אַדְכָּרִית יוֹמִין מִלְּקַדְמִין רְנָנִית בְּכוּלְהוֹן עוֹבָדָךְ בְּעוֹבָדֵי אִידָךְ אֲמַלֵּיל: פְּרַסִית אִידַי בִּצְלוֹ קֳדָמָךְ נַפְשִׁי הֵיךְ אַרְעָא דִּצְהַיָא לְמַיָּא מוֹדִיקָא לָךְ לְעָלְמִין: סַרְהִיב עֲנֵי יָתִי יְיָ רְגִיגַת לָךְ רוּחִי לָא תְסַלֵּק שְׁכִינְתָּךְ מִנִּי וְאִתְמְתִילִית עִם נָחוֹתֵי גּוֹב בֵּית קְבוּרְתָּא:

רשי

נשמטו בידי סלע שפטיהם · כי דייניהם ומנהיגיהם של אלו נשמטו מדרך הטוב בידי יצר הרע ולב האבן וקשה כסלע: ושמעו אמרי · הנעימים שאני מדבר במצותיו של הקב"ה ואינם שבים מדרכם הרעה · ורבותינו בברייתא דסיפרא דרשוהו ב במשה ואהרן שמתו על ידי ה הסלע אבל איני יכול ליישב ה המקרא סופו לראשו וכמעט יש ליישבו ולומר דומין אלו לעקשות לאותן שמתו משה ואהרן על ידי הסלע על ידיה' כי אף אלו שמעו אמרי נעימים ואינם שבים: כמו פולח · עצים · ובוקע בארץ כן נפזרו עצמינו להגיע לפתח המות בשביל רעותיה' של עוברי עבירה · פולח לשון בקוע כמו יפלח כליותי: כי אליך עיני · מוסב למקראות של מעלה שיהא שמרה לפי ואל תט כי אליך עיני וגו': אל תער נפשי · אל תשלך נפשי מלפניך כמו ותער כדה אל השוקת: יפלו במכמוריו רשעים · יפיל הרשע עצמו במכמוריו שהוא פורש לרגלי: במערה · שכרת בה כנף המעיל אשר לשאול: ואתה ידעת נתיבתי · כמה מוקשים יש בה: ואין לי מכיר · אין בכל משרתי שאול שימחה בידו: בי יכתירו צדיקי' · בשבילי יכתירוך צדיקים יודו לשמך שאתה סומך את יראיך: באמנתך · להאמין הבטחה שהבטחתני: כי רדף אויב נפשי · כלומר אם חטאתי לך הרי לקיתי וכנגד כל ישראל נאמר מזמור זה: זכרתי ימים מקדם · שהפלאת לנו נסים רבים: ישתומם · לשון אוטם ותמהון כמו ואשב שם שבעת ימים משומם בתוכם ותשב תמר ושוממה: כארץ עיפה · צמאה: כלתה רוחי · המתאוה ואינו משיג קרוי כליון עינים וכליון רוח: בבקר

ול' יהושע · הקשיבה אל רנתי כי דלותי מאד · בתרא מלעיל: יכתרו ב' וסימ' בי יכתרו צדיקים · וחכמים יכתרו דעת: קמ"ג האזינה ו' וסימ' נמסר בתהלים סימן ע"ח: באמנתך ז' חס' בליש' וסי' נמסר בא"ב דכתי' סימ' אות למ"ד: כי ד' בטעם וסימ' כי גדול יי' ומהלל מאד נורא הוא · כי גבר עלינו חסדו ואמת יי' · כי רדף אויב נפשי · כי יוסיף על חטאתו פשע בינינו: פרשתי ג' וסימ' פרשתי ידי כל היום · כי כארבע רוחות השמים · פרשתי ידי אליך: יורדי ג' חס' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סימן קט"ו:

השמיעני

השמיעני. כאילו קול יקראני ממרום כי השם יעשה עמי חסד ‏ וטעם בבקר כי רובי ההליכות והמלאכות תחלתם בבקר ‏ וטעם אליך נשאתי נפשי כמו ואליו הוא נושא את נפשו: הצילני. אמר ר' מריכוס ז"ל כי אליך כסיתי כמו בך חסיתי ‏ והנכון בעיני כי מלת לקיחה תהי להפך בעבור אות אחריה כמו קחו מאתכם תרומה והנה הטעם כמו תנו קחילי שתקח לברכו וככה סורה אלי שיסור ממקומו ויבוא אליה והפך זה סורה ממני ‏ אם כן מלת כסוי אם את המכסה אני אל אבדהם הדבר יהיה להפך ‏ והנה הטעם הצילני מאויבי יי' כי אליך אגלה אותם בסתר והנה תיקון הלשון כי כסיתי זה הדבר מאחרים כי אין לי צורך לגלות להם כי לא יוכלו לעזור לי לבד

אלוהי ב' מל וסימ' למדני לעשות רצונך כי אתה אלוהי. תהלה לדוד ארוממך. וחד אלוהי מל וסימ' חי יי' וברוך צורי דספרא: צררי ג' חס' וסימ' וצרה קנאת אפרים. כי ידעתי רבים פשעיכם. והאבדת כל צררי נפשי: קמד' לדוד ז' בטעם וסימ' נמסר בס"פ סימ' כו וסימ' קג: ידי בא בקריא' וסימ' ואפן וארד מן ההר וההר

השמיעני בבקר חסדך כי־בך
בטחתי הודיעני דרך זו אלך כי־אליך
נשאתי נפשי: הצילני מאיבי יהוה
אליך כסתי: למדני לעשות
רצונך כי־אתה אלוהי רוחך טובה
תנחני בארץ מישור: למען־שמך
יהוה תחייני בצדקתך תוציא מצרה
נפשי: ובחסדך תצמית איבי
והאבדת כל־צררי נפשי כי אני
עבדך: קמד
לדוד ברוך יהוה צורי המלמד ידי
לקרב אצבעותי למלחמה: חסדי
ומצודתי משגבי ומפלטי לי מגני
ובו חסיתי הרודד עמי תחתי: יהוה
מה־אדם ותדעהו בן־אנוש ות
ותחשבהו: אדם להבל דמה ימיו
כצל עובר: יהוה הט־שמיך ותרד
גע בהרים ויעשנו: ברוק ברק
ותפיצם שלח חציך ותהמם: שלח
ידיך ממרום פצני והצילני ממים
רבים מיד בני נכר: אשר פיהם דבר־
שוא וימינם ימין שקר: אלהים שיר
חדש אשירה לך בנבל עשור אזמרה
־לך: הנותן תשועה למלכים הפוצה
את־דוד עבדו מחרב רעה: פצני
והצילני מיד בני־נכר אשר פיהם
דבר־שוא וימינם ימין שקר: אשר
בנינו כנטעים מגדלים בנעוריהם
בנותינו כזוית מחטבות תבנית היכל
: מזוינו מלאים מפיקים מזן אל־זן
צאוננו מאליפות מרבבות בחוצותינו:

אשמיע יתי בצפר טובך ארום
במימרך סברית אודע יתי אורח
דנן דאהלך ארום לותך זקפית
נפשי בצלו: פצי יתי מבעלי
דבבי יי מימרך מניתי לפריק:
אליף יתי למעבד רעותך ארום
אנת אלהי רוח קודשך טבא ת
תדבר יתי בארעא תריצא: מן בגלל
שמך יי תקיימינני בצדקך אפיק
מן עקתא נפשי: ובחסדך תמגר
בעלי דבבי ותהובד כל מעיקי נ
נפשי ארום אנא עבדך:
על יד דוד בריך יי תוקפי דמאליף
אידי לסדרי קרב אצבעותי לאגחא
קרבא: עבד טיבו וכרך תקיפי
תוקפי ומשיזב יתי תריסי ובמימרי
סברית די כרדד עמין תחותי: יי
מה הוא בר נש דחכימתיה בני
אנשא וחשבתיה: בר נש ללמא
אידמא יומוי היך טולא דעבר: יי
ארכין שמיא ותבני קרב בטוריא
ומסקין תננא: אבריק ברקא
ובדרינון שדר גירין ותשגשינון:
אושיט ידך מן שמי מרומא פצי
יתי ושיזיב יתי מאוכלוסין דמתילין
למיין סגיעין מן ידהון דבני נכ
נוכראין: די פומהון ממליל
מומתא דמגן ואוריתהון אורית
שקרא: אלהים שבח חדת אשבח
קדמך בנבלא עסרתי נימין אזמר
קדמך: דיהב פורקן למלכיא
דפציית דוד עבדיה מחרבא בישא
רגלית: פצי יתי ושיזיב יתי
מידיהון דבני נוכראין די פומהון
מליל מומתא דמגן ואוריתהון
אורית שקרא: דבננא כנציבין
דרקלין באולפן אוריתא רביין מן טליותהון בנתנא זיותנין וכשרין לכהניא דמשמשין
במצע היכלא: תוסבריגא מליין מספקן מן שתא לשתא עננא מילדן אלפיא ספשן
ריבבותא באשקקנא:

רשי

בבקר. בצמח הגאולה מכאתי הודיעני דרך זו כשאתי כפשי אליך שתקבל שאלתי אליך כסיתי. תלאותי אני מכסה מכל אדם להגידם אליך: הרודד עמי תחתי. הרוקע ושוטח את עמי לרבוץ במקומו כמו ם שוטח לגוים מגדיל אותם רודד תרגו' של רוקע כדמתרג' וירקעו ורדידו ויש פותרי' הרודד עמי' תחתי המחלים עמים תחתי אך בספר תרויך מוגה עמי ומסורת עליו ג' סבירין עמים וקורין עמי וע"ל תחתי יש מסורת עליו תחתיו קרי: מה אדם. מה עשו ויסמכו לפניך כי ידעתם להרבות להם גדולה: ימיו כצל עובר. שלמה אמר ויעשם כצל לא פירש אם צל דקל או צל כותל שהם קבועי' כבר פירש אביו כצל עובר צלו של עוף הפורח: פצני. הוציאני ולשון הצלה הוא וכן הפוצה את דוד עבדו מכאתי פיהם דבר שוא וגו' תלה הכתוב שוא בפה ושקר בימין באו לספר ב בפה בודים גוזמא על שוא אף לשנות את הידוע באו לפשט ימינם לשבועה חדלו משוא ם שנתפש עליו כגנב אבל בשקר כשבעין שכך גורלם: הנותן תשועה למלכים. מדבר על סלע המחלקו' שהיה דוד קרוב ליתפש ביד שאול ובא מלאך אל שאול מהרה ולכה וגו' הציל את שאול מהיות שופך דם נקי ואת דוד מהיות נהרג: פצני והצילני. כאשר פצית אז כן פצני עתה: אשר בנינו וגו'. כלומר גם עתה דור זה כשר הוא בנינו כנטיעים שאין בהם מום כל כך הם ת מנוקים מעבירה מצאתי מגדלים מנעוריהם בשם טוב זה שהם כנטיעים בנערותם ג גדלו' כל ימיהם ולא אפשר לקיי' כל שבח זה אלא בדורו של חזקיהו: בנותינו. גבוהות קומה כאה כזוית של בית אבנים שזוית האבן מכוונת כנגד חבירתה ועולה למעלה עד שהזוית מ מיושרות: מחוטבות תבנית היכל. מהוללות בפי רואיהן ומדמין אותן לתבנית קומת ה ההיכל ורבותינו פירשו בנותינו כזוית מתמלאות תאוה כזוית מזבח המלאו' דם ואינן נבעלות אלא לבעליהן: מזוינו מלאים. זוית אוצרותינו מלאים טוב: מפיקים מזן אל זן. מספיקים מזון משנה לשנה מזן אל זן מטעת אסיף מזון לשנה זו עד זמן אסיף מזון לשנה אחרת זן נוב"ר כייל בלע"ז: מאליפות מרובבות. לאלפים ולרבבות עופות פרי: אלופינו

אבן עזרא

אליך לבדך כי אתה תוכל להצילני: למדני. הרגילני כטע' פרא למוד מדבר וי"א כי דימ' עצמו שהוא בתוך הים על כן יבקש רוח טובה שתניחהו ויבא לארץ או תחבר אות בית והוא הישר בעיני ברוחך טובה תנחני והתיו לנכח השם ור' שלמה ספרדי ז"ל אמר כח מהרוח העליונה: למען. בעבור שיודע שמך או בעבור שאני שומר שמך: ובחסדך. עלי לבדי וטעם כי אני עבדך לאות על הפירוש השני בפסוק למען שמך יי' תחייני: לדוד ברוך יי'. זה המזמור חברו כאשר הניח לו השם מכל סביביו כי כן טעם כל המזמור: המלמד. המרגיל: חסדי. הנה אתן לך כלל תאמר אהי תהלתי גם תהלתי לבדו כמו הוא תהלתך אהי צורי ברוך יי' צורי וכן אלהי חסדי גם חסדי ומצודתי כי ה הטעם הנה שקבל מהעליון והנה חסדי במנוחתי ומצודתי בברחי. הרודד עמי יאמר כי הכל הבל כי מי יוכל לעמוד לפני מי שהשם עזרו: יי'. ותחשבהו' כי הוא מאותה אדם איננו רק הבל: יי'. הט. רמז לגזירות הכאות ה העתידות מהשמים וטעם גע בהרים באש היורדת על כן ויעשנו והטע' כי ההרים שהם עומדים אם תגע בהם מיד יעשנו אף כי ה האדם שהוא הבל: ברוק. כדרך וישלח חציו: שלח. כמו תשלח ידיך ושלח מ ממרום ודימה האויב אל מים רבים על כן פירש מיד בני נכר: אשר. אמר בן בלעם כי וימינם לשון קדר שבועתם והנכון בעיני שהוא כמשמעו והטעם כחם וגבורתם והנה פיהם שוא וכחש שקר והנה הדבור והמעשה: אלהים. שיר חדש. על החסד שהצלתני בנבל עשור כבר פירשתיו שהוא בנבל בעשור: הנותן. הפוצה. מגזרת ופצתה האדמה כדרך ויפרקנו מצרינו. מחרב רעה חסר וי"ו ורעה וי"א כי רעה תאר למחנה או עדה או חרב: פצני. פעם אחרת כן עשה עמי תמיד והזכיר עם הראשון שיר חדש ועם האחרון שיסכנו לבטח: אשר בנינו. הם מגודלי' בנעוריהם כ' נטעי'. בנותינו כזוית ארמון מלך שהם מפותחות ומצויירו' מחוטבות כמו חטובות אטון מצרי'. תבנית היכל הטעם כפול: מזוינו. זוית בתינו מלאי' מפיקים רמז למשרתי'. מזן אל זן מין כמו תרג' למינו לזנוהי וכן וזנים מרוקחים והטע' מיני חטה ושעורה ודוחן והדומה להם וי"א מגזרת מזון וזה המפרש אמר כי מלת מפיקים שבה אל מזוינו ופירושה כפי צורך המקו' בלי חבר: באלפנו מאליפות. עושות אלף מרובבות מגזרת רבבה בכח עליון והטעם באלפנו שהיו מאליפות שבו מרובבות: אלופינו

בער כאש׳ ואתפש בשני הלחות ואשלכם מעל. יגמלני יי' כצדקתי דשמואל. מלמד ידי למלחמ' דשמואל. אשר ברכו יי' צבאות לאמר. כי בראותו ילדיו מעשה. ועל פעל ידי תצוני. אנכי עשיתי ארץ. ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ. פרשתי ידי כל היום. הוי למתפרות. יגמלני יי' כצדקי דתהלות. וישב יי' לי כצדקי כבר ידי. מלמד ידי למלחמה דתהלות: כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני. שמע קול תחנוני בשועי אליך. פרשתי ידי אליך נפשי כארץ עיפה. לדוד ברוך יי' צורי. ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל. והנה יד נגעה בי. כי כלם מיראים אותי. וחד וידי נטפו מר ואצבעותי: בנותינו ד' מל בליש' וסים' מה נעשה להם לנותרים. ואנחנו לא נוכל לתת דבנימן. והנה נפלו אבותינו. בנותינו כזוית:

אלופינו · כמו סגר אלפיך וכמוהו ככבש אלוף · מסובלים כי הם סובלים השגלות המלאות · אין פרץ בחומות העיר · ואין יוצאת מהשערים הגדולים הידועים · ואין צוחה ברחובותינו כי כן היה מנהגם בבא שמועה רעה כי נגף ישראל לפני אויביו : אשרי · ולמה באה לו כל זאת הטובה בעבור שי' אלהיו : תהלה לדוד ארוממך · נדבור ובאותות הלב והזכיר המלך כי יהוה המלך באמת וזהו יסוד כל התהלה הזאת : ואברכה שמך · להוסיף על רוממותיך והנה הטעם שאדבר שאתה מרומם : בכל יום · יום אחר יום אברכה שמך עד שאהיה מהמהללים תמיד שמעלתם גדולה מהמברכים : גדול · בעבור שהזכיר והללה שמך הזכיר כי השם גדול מהמהללו על כן ומהולל מאד יותר מהללי

ובעבור שאמר שהוא גדול הזכיר כי לגדולתו אין חקר כי כל מלך בלתו יש לגדולתו ראשית ואחרית ולגדולתו איננו כן : דור · עתה פירש טעם ומהולל מאד כי הדור שהלך יספר לדור הבא מעשיך הנוראים יגידו שני הדורות וטע' וגבורתך כי מתהלות המלך היותו גבור : הדר · הדורו' יגידו גבורותיך הנראות ואני אשיחנו עם לבבי הדר כבוד הודך עקרי כבוד גבורותיך הנראות גם דברי נפלאותיך שלא יבינום הדורות : ועזוז · ואלה הדורות יספרו הנוראות שעשית לעיניהם כמו אותות מצרים ואחר נפלאות נוראו' רק אני גדולתך שהיא גדולת כבודך אספר להם אולי יבינו והנה טעם נוראותיך כי כן ראוי להיות המלך נורא : זכר · והמלך אם היה טוב כל אדם יבוש טובו ובא רב טובך והטעם טובך הרב כמו בגדול זרועך שהוא בזרועך הגדול · וצדקתך ירננו גם ראוי הוא שיהיה המלך עושה צדק ואלה ירננו בפרהסיא וזה אומרים : חנון · להושיע המשוע אליו ורחום לשמור עבדו שלא יכשל : טוב · וכל מלך לא יתכן להיותו טוב רק לאנשי' מעט והשם לבדו טוב לכל גם המלך לא יתכן לרחם רק עבדיו האהבים והשם לבדו רחמיו על על כל מעשיו : יודוך · הנה כל מעשיך יודוך כי כן אתה וחסידיך יוסיפו להודות לך : כבוד · ומה היא ברכת חסידיך שילמדו כבוד מלכותך לאשר לא ידעוך : להודיע לבני האדם · שהם קטנים ·

אלופינו מסובלים · אלופים גדולים שבנו כסבלי' על קטניהם שהקטנים כשמעים לגדולים ומתוך כך אין פרץ בנו : ואין יוצאת · אין שמועה רעה יוצאת למרחוק : ואין צווחה · ואין קול מהומת מלחמה : שככה לו · שכל טובה הזאת שלו : דור לדור ישבח מעשיך · וגם אני הדר כבוד הודך אשיחה : ועזוז נוראותיך יאמרו · וגם אני גדולתך אספר : זכר רב טובך יביעו · דור לדור וגבורתך ידברו זה לזה לאמר טוב לנו להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו של הקב"ה · מצאתי סמך בנון חסרה מאלפ"א ביתא לפי שראה דוד בה מפלה קשה כפלה ולא תוסיף קום בתולת ישרא' וחזר וסמכה ברוח הקדש סומך יי' לכל הנופלים : ומשביע לכל חי רצון · כדי פרנסתו הוא משביעו את טובו ואת רצונו ואת ברכתו רצון אפיימנט בלע"ז : תהלת יי' ידבר פי · וגם כל בשר יברך את שם קדשו לעולם ועד : הזמרה

יוצאת היוצאת ה' מ"ל וסימ' נמסר בסדר כי תבא ועמוס סימן ה' : שככה כ' וסי' אשרי העם שככה לו אשרי · שככה השבעתנו : קמ"ה ארוממך ג' בקריא' ומ"ל וסי' ארוממך אודה שמך כי עשית · ארוממך אלהי המלך ואברכה · ארוממך יי' כי דליתני ולא שמחת : דור לדור ה' כ"כ מ"ל בליש' בכתוב' וסי' דור לדור ישבח'

אלופינו מסבלים אין פרץ ואין ל׳ · ל׳
יוצאת ואין צוחה ברחבתינו : אשרי ה׳ מל׳ · ב׳ · ל׳
העם שככה לו אשרי העם שיהוה ל׳ · נ׳ · ל׳
אלהיו : קמה תהלה
לדוד ארוממך אלוהי המלך ואברכה נ׳ ומל׳ · נ׳ מל׳ בליש׳ · כ׳
שמך לעולם ועד : בכל יום אברכך ט׳ · נ׳
ואהללה שמך לעולם ועד : גדול
יהוה ומהלל מאד ולגדלתו אין ג׳ · ל׳
חקר : דור לדור ישבח מעשיך ה׳ כתי׳ כן · ל׳
וגבורתיך יגידו : הדר כבוד הודך ב׳ חד מל׳ וחד חס׳
ודברי נפלאתיך אשיחה : ועזוז ה׳ · נ׳ חס׳ · ב׳
נוראותיך יאמרו וגדלותיך אספרנה וגדולתך ק׳
: זכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו
: חנון ורחום יהוה ארך אפים וגדול ח׳ · ב׳ חד מל׳
חסד : טוב יהוה לכל ורחמיו על כל יא׳ דגש׳
מעשיו : יודוך יהוה כל מעשיך
וחסידיך יברכוכה : כבוד מלכותך ל׳ ומל׳
יאמרו וגבורתך ידברו : להודיע ג׳
לבני האדם גבורתיו וכבוד הדר ג׳ בסיפ׳ · ג׳
מלכותו : מלכותך מלכות כל
עלמים וממשלתך בכל דור ודר : ב׳ חס׳ בליש׳ · ב׳ כתי׳ כן · ב׳ וחד זקיף
סומך יהוה לכל הנפלים וזוקף לכל
הכפופים : עיני כל אליך ישברו ל׳
ואתה נותן להם את אכלם בעתו : ו׳ מל׳
פותח את ידך ומשביע לכל חי ל׳ מל׳ · ה׳ חס׳ בסיפ׳ · ל׳ · ב׳
רצון : צדיק יהוה בכל דרכיו וחסיד
בכל מעשיו : קרוב יהוה לכל
קראיו לכל אשר יקראהו באמת : ב׳
רצון יראיו יעשה ואת שועתם נ׳
ישמע ויושיעם : שומר יהוה את ב׳ · ו׳ מל׳
כל אהביו ואת כל הרשעים ישמיד
: תהלת יהוה ידבר פי ויברך כל ד׳ · ל׳
בשר שם קדשו לעולם ועד : ט׳

תורינא מרי סטול לית תקוף ולא מפקא בישא ולית צוותת בבירתא בפלטיתנא : טובוי דעמא דהכדין ליה טובוי דעמא דיי אלהיה :

תושבחתא לדוד

ארוממינך אלהי מלכא ואברך שמך לעלמי עלמין : בכל יומא אברכינך ואשבח שמך לעלמי עלמין : רב יי ומשבח לחדא ולרבותיה לית סוף : דרא לדרא ישבח עובדך וגבורתך יתנון : שיבהור איקר זיוך ומילי פרישותך אמליל : ועושנא דחלתך יימרון ורבנותך יתעון : דכרן סגיעי טובך יביעון וצדקתך ישבחון : חננא ורחמנא יי מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון : טב יי לכולא ורחמוי על כולהון עובדוי : יהודונך יי כולהון עובדך וחסידך יברכונך : איקר מלכותך יימרון וגבורתך ימללון : לאהודעא לבני נש גבורותוי ואיקר שיבהור מלכותיה : מלכותך מלכותא דכל עלמיא ושולטנותך בכל דר ודר : סעיד יי לכל נפילין וזקיף לכולהון כפיפין : עיניהון דכולא לותך סבירן ואת יהב להון ית מיכלהון בזמניה : פותח ית אידך ומסבע לכולהון חיי רעותהון : זכי יי בכל אורחתיה וחסידא בכל עובדוי : קריב יי לכל דקריין ליה לכולהון דקרין יתיה בקשוט : רעות דחלוי יעבד וית בעותהון ישמע ויפרקינון : נטיר יי ית כל רחימוי וית כל רשיעי ישיצי : שבחא דיי ימליל פומי ויברכון כל בני ב בכרא שום קודשיה לעלמי עלמין :

עדליתך מכתלין מוקדם שלגיד

כי לעולם חסן · כסאך לדור ודור · והימים האלה נזכרים · והארץ לעולם עומדת · וכל דור דור הס' · ור' כתובי' כן דור ודר קדמא מ"ל תנין חס' וסימ' נמסר בספרא סימן מ"ט וסימן פט : יאמרו ג' וכים' ואם חי יי' יאמרו · ועזוז נראתיך יאמרו · כבוד מלכותך יאמרו : עולמים ג' חס' ו' בליש' וסי' כבר היה לעלמים · מלכותך מלכות כל · ולהביא צדק עלמים : נותן ו' מ"ל וסי' הנני נותן בו רוח דכנדרב · ואתה נותן להם את אכלם בעתו · לבוהבה לחמה · נותן לרש אין מחסור · נותן לכסיל כבוד · וצדיק חונן ונותן : שומר י' מ"ל וסימ' נמסר בשמואל א' סימן י"ז : תהלת ד' וסי' אין עוד תהלת מואב · איך לא עזבה עיר תהלת · נלכדה ששך · תהלת יי' ידבר פי :

וגבורותיו שב אל כבוד מלכותך יאמרו ואין טענה איך סמך כבוד הדר מלכותו לכבוד מלכותך כי הנה כמוהו עד מלך מלכות פרס ותקנו קדמוניכו בתפלה וימליך מלכותיה גם כן הכתו' ומלכותו בכל משלה : מלכותך · כל מלכות תפסק ומלכות השם עומדת לנצח : סומך · וכל מלך זה ישפיל וזה ירים זה יסמוך וזה יפיל כי לא יוכל לסמוך ולהרים הכל והשם לבדו הוא סומך הכל : עיני · עם מדינות המלך תפרנסו' המלך והשם לבדו מפרנס הכל לתת לכל אחד מהם מאכלו בעתו : פותח · ואתה הכתו' בפסוק העליון ישרת גם פה וככה הוא ואתה פותח את ידך וככה כי אלהי אבי בעזרי וטעם רצון מה שספיק להם : צדיק · אם טען טוען למה יאכיל אחד חטה ואחד שעורים והנה התשובה כי הוא יודע הטוב להם כי הוא בראם וידע תולדתם כמו הרופא המצוה שיאכל כל אדם מה שהוא טוב לו ושר כי השם לא מה שיתן בדרך חסד הוא כי איננו חייב עליו על כן וחסיד · קרוב · אם המלך יהיה רחוק לא יכול להושיע קוראיו והשם לעולם קרוב הוא רק לאשר יקראוהו באמת ולא בסות ואשר איננו ראוי להושיעו : רצון · הירא מהמלך יספיק שלא יעשה לו רע והשם יעשה רצון יראיו : שומר · אם באה צרה ליראיו יושיעם רק אוהביו הוא ישמור אותם לא תבא להם רעה : ואת כל הרשעים ישמיד · באחרונה כי שופט הוא לאבדון והמלך לא יוכל להשמיד רשעי ארצו אולי יקשרו עליו על כן יפחד או לא יכירם כי לא ידע הנסתרות והפלים כאשר החל תהלתי · ויברך כל בשר שהוא נכון לברך על דרך היא היתה אם כל חי : הללויה

הללויה · דברי המשורר לישראל ואחר כן אומר לנפשו : אהללה · אזמרה · בלשון כי במותו איננו ואת היא התהלה והזמרה להוכיח בני אדם : אל . יש אומרים בבן אדם שאין לו תשועת אמת להושיעכם והנכון בעיני בבן אדם שלא יוכל להושיע נפשו תצא · היא הנשמה בלב · ישוב לאדמתו כי העצמות במתכונת העפר והם תוסדי הגוף ופי׳ עשתונותיו מחשבותיו כמו אולי יתעשת כמו יחשוב האלהים יחשוב לי : אשרי · הטעם שלא ישען רק על השם לבדו ולא יבקש עזר מאדם וטעם אל יעקב בעברו שאמר והיה יי׳ לי לאלהים כאשר פירשתי במקומו : עושה · הטעם כי השם יוכל לעשות כל חפצו כי הוא עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם שמים הם המלאכים והצבא הגדול הם המשרתים ובארץ העוף והחיה והאדם ובים בריאות גדולות · השומר אמת לעולם הם כללי כל מין שהם בארץ ובים רק בשמים כל אשר בהם בפרטיהם הם שמורים לעולם על כן לא תפחדו מאדם ש שיעשוק אתכם והוא מטריפכם לחם חקכם והוא יתיר אסוריכם : יי׳ · הנה הטעם אין ראוי להשען אדם על אדם ואם אדם יחזק ממנו ישען עליו ב בתפלתו לשם השם וככה אם רעב או היה אסור וככה אם בא לו חולי עינים או שהיה כפוף קבוע ערם לא ישען על רופא וטע׳ יי׳ אוהב צדיקים שהוא ישמרם ולא יהיו עשוקים ולא רעבים או אסורים או עורים או כפופים : יי׳ שומר את גרים · שאין להם עוזר כי הם מגוי אחר ומלת יעודד פירשתיה וטעם יעות שיסבב סבות ויתכן עלילות לעות דרכם שלא ימלא שאלתם ו ולא יהיה חפצם : ימלוך · אם השם הוא ככה הוא ראוי להיותו מלך ולא לבדו תאות המלוכה וחתם המשורר כאשר החל : הללויה · דברי המשורר בדרך נבואה ישבח השם בראותו בחזיון כי השם יבנה ירושלם ויקבץ נדחי ישראל · ומלת זמרה שם הפועל כמו ליסר׳ אתכם והה״א נוסף כי יסרת בעבור אחר כי טוב זמרה אלהינו כי נעים וכי נאוה מגז׳ תאוה כאשר פירשתי שהתהלה לבנין כפעל כמו וכל נעשה ב במרחשת : נוכח · יכנס · כמו לך כנוס את כל היהודים · הרופא לשבורי לב ·

קמ״ו בעודי כל ליש׳ מ״ל כב״ב בליש׳ וסימ׳ אמללה יולדת השבעה · בעד רשע לנגדי · ו״ב עוד חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר נח : עושה ו׳ בסיפרא בסגול וסי׳ מגדיל ישועות מלכו דסיפרא · דום ליי׳ והתחולל לו · שכחו אל מושיעם · עשה כלאבין רוחות · עשה משפט לעשוקים · עשה שמים וארץ ו״ו בשאר קריא׳ וסימ׳ נמסר

קמו

הללו יה הללי
נפשי את יהוה: אהללה יהוה בחיי
אזמרה לאלהי בעודי: אל תבטחו
בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה
תצא רוחו ישב לאדמתו ביום
ההוא אבדו עשתנתיו: אשרי שאל
יעקב בעזרו שברו על יהוה אלהיו:
עשה שמים וארץ את הים ואת כל
אשר בם השמר אמת לעולם: עשה
משפט לעשוקים נתן לחם לרעבים
יהוה מתיר אסורים: יהוה פקח
עורים יהוה זקף כפופים יהוה אהב
צדיקים: יהוה שמר את גרים
יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים
יעות: ימלך יהוה לעולם אלהיך
ציון לדר ודר הללו יה:

קמז

הללו יה כי טוב זמרה אלהינו כי
נעים נאוה תהלה: בונה ירושלם
יהוה נדחי ישראל יכנס: הרופא
לשבורי לב ומחבש לעצבותם:
מונה מספר לכוכבים לכלם שמות
יקרא: גדול אדונינו ורב כח
לתבונתו אין מספר: מעודד ענוים
יהוה משפיל רשעים עדי ארץ:
ענו ליהוה בתודה זמרו לאלהינו
בכנור: המכסה שמים בעבים
המכין לארץ מטר המצמיח הרים
חציר: נותן לבהמה לחמה לבני ערב
אשר יקראו: לא בגבורת הסוס יחפץ
לא בשוקי האיש ירצה: רוצה יהוה
את יראיו את המיחלים לחסדו:
שבחי ירושלם את יהוה הללי
אלהיך ציון: כי חזק בריחי שעריך
ברך בניך בקרבך: השם גבולך
שלום חלב חטים ישביעך: השלח
אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו:

הללויה שבחי נפשי ית שמא דיי : אשבח יי בחיי אזמר לאלהי בראיתי : לא תתרחצון ברברביא בבר נש דלית ליה פורקנא : תיפוק רוחיה יתוב לעפריה ביומא ההוא הובדו זמיונוי : טוביה דאלהא יעקב בסעדיה סבריה על יי אלהיה : דעבד שמיא וארעא ית ימא וית כל די בהון די נטיר קשוט לעלם : די עבד דינא לטלומין יהב מזון לכפינין יי דשרי אסיריא : יי פקח אכסנין דמתילין לסמיין יי זקיף כפיפין יי רחים צדיקיא : יי נטיר ית גיורא יתם וארמלא יסובר ואורחא דרשיעי יטלטל : ימלוך יי לעלם אלהיך ציון לדר ודר ה הללויה : הללויה

ארום טב לזמרא קדם אלהנא ארום בסים יאיא תושבחתא : בני ירושלם יי גלוות ישראל יכנש : דמסי לתבירא לבא ומסיק ארוכין לצעריהון : מני סכום לכוכביא לכולהון בשמא קרי : רב מרנא וסגי חילא לסוכלתנותי לית סכום : מסובר ענוותניא יי מכיך רשיעיא עדי ארעא : שבחו קדם יי בתודתא זמרו קדם א אלהנא בכנורא : דחפי שמיא בעננין דמתקן לארעא מטרא דימרבי טוריא עסבי : יהיב לבעיר מזונה לבני עורבא דיקרן : לא בגבורתא דירכיבין על סוסי יצבי לא בשוקי גוברין רהטונין יצבי : רעי יי ית דחלוי ית דמוריכין לטוביה : שבחי ירושלם ית יי שבחי אלהיך ציון : ארום תקף נגרי תרעיך בריך בנייכי במצעייך : דשוי תחומיך שלם שמן חטים יסבעינך : דמשדר מימריה לארעא עד סרהובא ירהוט מלוליה :

רשי

אזמרה לאלהי בעודי · בעוד אני חי : עשתונותיו · מחשבותיו : אשרי · מי שאל יעקב בעזרו שהבטיחו הקב״ה הנה אנכי עמך ושמרתיך והשיבותיך ולמה אשריו לפי שהוא עשה שמים וארץ ואת הים וכיון שהכל שלו יש בידו לשומרו בים וביבש׳ אבל מלך בשר ודם אם שומרו ביבשה איננו יכול לשומרו בים : השומר אמת לעולם · לסוף דורות רבים הוא מקיים ושומר אמיתת ה הבטחתו : יעודד · לשון כח : ימלוך יי׳ לעולם · יקיים את מלכותו בגאולת בניו : כי טוב זמרה · כי טוב לזמר לו : לחמה · מאכלה : לבני עורב · פירשו רבותינו שהוא אכזרי על בניו ו והקב״ה מרחם עליה׳ ומזמן להם יתושין מתוך צואתם ונכנסין לתוך פיהם : לא בגבורת הסוס יחפץ · הקב״ה : ולא בשוקי האיש ירצה · ולא בקלות מרוצת שוקי האיש ירצה : חלב חטים · טוב חטים שמנים : כפור

מסרה

במלכים ב׳ סימ׳ ז׳ גבי פרשתא ד דארבעה אנשים היו מצורעים · וכל העוטה דכוו׳ פתחין כב״א וסי׳ ויכרד בו לשלח כלאביו · וח׳ קבצין וסימ׳ נמסר בסדר בשלח · וכל אמ״ת דתקע דכוו׳ קבצ׳ן׳ קמ״ז נאוה ד׳ קבצין וסימ׳ נאוה כירושלם איומה כנדגלות · לישרים נאוה תהלה · כי נעים נאוה תהלה · לא נאוה לנבל שפת יתר · וא׳ שחורה אני ונאוה · וא׳ לביתך נאוה קדש : ענו ב׳ וסימ׳ ענו ליי׳ בתודה זמרו · עלי באר ענו לה : המכסה ב׳ וסימ׳ המכסה אני מאברהם · המכסה שמים בעבים · וכל הבליו׳ דכוו׳ : נותן ו׳ מ״ל וסימ׳ לעיל בסיפרא סימן קמ״ו : רוצה ב׳ מ״ל וסימ׳ רוצ׳ יי׳ את יריאיו · כי רוצה יי׳ בעמו : השם ד׳ וסימ׳ השם בקרבו את רוח · השם עבים רכובו · השם נפשינו בחיים · השם גבולך שלום :

הם אבלי ציון ומחבש כמו לא זורו ולא חובשו ור׳ יצחק הספרדי אמר כי לעצבותם כמו לשון ישמעאל וכמוהו ידיך עצבוני ולפי דעתי שהוא כמו נגעם שהנגוע בעצב גדול בעצורם : מונה · בעבור שהזכיר נדחי ישראל שהם מפוזרים בכל הארץ הזכיר כנגד זה מונה מספר לכוכבים שהכוכבים הם מפוזרים בגלגל העליון והוא ידעם כולם והנה יהיה הפרש בין מנין ומספר כי מספר הוא הפרט ומונה מספר הכל קרוב׳ מגזרת מנין · לכולם שמות יקרא והטעם כמו איש לא נעדר וזה אמת ונכון : גדול · אחר מונה מספר לכוכבים כנגד ולתבונתו אין מספר : מעודד ענוים · משפיל רשעים הם השפלים והם נדחי ישראל · הם מלכי הגוים שהיו תחת ידי ישראל : ענו · דברי המשורר לים׳ כמו ועניית ואמרת ויש אומרי׳ כמו קול ענות ועניתה שמה כימי נעוריה בעבור ששם כתו׳ בכינור : המכסה · הטעם שהוא מראה גבורות בכל זמן כדרך עושה גדולות ואחריו כת׳ הנותן מטר וטעם המכסה כי עבים השמים לטוהר · המצמיח הרים שהם יבשים וחזקים : נותן · הזכיר הבהמה שאין לה לב לתקן מזון לנפשה והזכיר מהעוף לבני עורב כי חכמי הגוים אומרים כי אבותם יעזבום בהולדם : לא · הטעם אין חפץ השם בגבורה רק בירא׳ כמו התתן לסוס גבורה וטעם בשוקי הוא הרוכב : רוצה · הטעם כי השם נותן לחם לכל בשר ולא בעבור גבורתם ובעבור לעדים כאמכים : שבחי · זה לעתיד כי העיר חזקה שיפחד האויב לבא עליה ומה הוא החוזק שברך בניך שהם רבים בקרבך : השם · הטעם אם תשכנו לבטח עם שובע גדול : השולח · כאשר הזכיר חלב חטים הזכיר שבתו והיא שאמירתו היא גזרתו · ירוץ דברו · הטעם כפול או על דרך ועל העבים אצוה מהמטיר כן יצוה להמטיר : הנותן

הנותן · בעתו כי בהיותו רב בימי החורף אז יהיה הלב חטים בימי הקיץ : משליך קרחו · כמו הקרח הנורא : ישלח · וימסם · השלג והכפור והקרח ישב רוחו · מהבנין הכבד הנוסף מגזרת רוח יי׳ נשבה בו מהבנין הקל : מגיד דבריו · הטעם הגיד דבריו הם המצות ליעקב וכן פי׳ חקיו ומשפטיו כי הם סבת רדת הגשם בעתו כנכתו׳ בפרשת והיה אם שמע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו : לא · הטעם שלא נתן תורתו רק לעמו לבדו שהבדילו להיות לו לעם סגולה וחתם המשורר כאשר החל : הללויה · זה המזמור נכבד מאד ויש בו סודות עמוקים ועתה החל לדבר על הטעם שלמות האחד העולם העליון והוא העולם הרחב והגדול ואחר כן הזכיר עולם השפל שהוא כמו

דבריו דברו כתיב דבריו קרי והוא חד מן נ׳ מלין דחס׳ י׳ באמצעות תיבו׳ וקריין וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא במערכת אות היוד כסדר : קמ״ח השמים ל׳ פתח באתנחתא והוא חד מן פתחין באתנחתא וסוף פסוק דספרא :

הַנֹּתֵן שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר :
מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי
יַעֲמֹד : יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם יַשֵּׁב
רוּחוֹ יִזְּלוּ־מָיִם : מַגִּיד דְּבָרָו לְיַעֲקֹב
חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל : לֹא עָשָׂה
כֵן לְכָל־גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם
הַלְלוּ־יָהּ : קמח
הַלְלוּ־יָהּ הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם
הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים : הַלְלוּהוּ כָל־
מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־צְבָאָו : הַלְלוּהוּ
שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי אוֹר :
הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר
מֵעַל הַשָּׁמָיִם : יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה
כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ : וַיַּעֲמִידֵם לָעַד
לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר : הַלְלוּ
אֶת־יְהוָה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל־
תְּהֹמוֹת : אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ
סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ : הֶהָרִים וְכָל־
גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים : הַחַיָּה
וְכָל־בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף : מַלְכֵי־
אֶרֶץ וְכָל־לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל־שֹׁפְטֵי
אָרֶץ : בַּחוּרִים וְגַם־בְּתוּלוֹת זְקֵנִים
עִם־נְעָרִים : יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה
כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ
וְשָׁמָיִם : וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה
לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ
הַלְלוּ־יָהּ :

דִּיהַב תַּלְגָּא חִוָּור הֵיךְ עֲמַר גְּלִיד הֵיךְ קְטַם יְבַדַּר : מַטְלֵק קַרְחֵיהּ פְּלִיג הֵיךְ רִיסוּקִין דְּמַן קֳדָם קוֹרֵיהּ מַן אֵיפְשַׁר לֵיהּ לְמֵיקַם : יְשַׁדַּר קִידוּם חֵימְרֵיהּ וְיִמְסִינוּן יְנַשֵּׁיב רוּחֵיהּ זַלְחִין מַיָּא : דְּתָאנֵי דַּבְרֵיהּ דְּאוֹרַיְתָא לְיַעֲקֹב קְיָימוֹי וְדִינוֹי לְיִשְׂרָאֵל : לָא עֲבַד הֵיכְנָא לְכָל עַמָּא וְדִינִין לָא הוֹדְעִינוּן הַלְלוּיָהּ : הַלְלוּיָהּ שַׁבְּחוּ יָת יְיָ בִּרְיָיתָא קַדִּישָׁא מִן שְׁמַיָּא שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ כָּל חֵילוֹ אַנְגְּלֵי מְרוֹמָא : שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ כָּל מַלְאֲכַיָּא דִּי שַׁמְשִׁין קֳדָמוֹי שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ כָּל חֵילְוָותֵיהּ : שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ כָּל כּוֹכְבֵי נְהוֹרָא : שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ שְׁמֵי שְׁמַיָּא וּמַיָּא דִּיתְלִין בְּמֵימְרָא מְעִילָוֵי שְׁמַיָּא : וִישַׁבְּחוּן יָת שְׁמָא דַּיְיָ אֲרוּם הוּא פַּקִּיד וְאִתְבְּרִיאוּ : וְהַקִּימִינוּן לְעָלְמֵי עָלְמִין גְּזֵירְתָא יְהַב וְלָא יִעְבַּר : שַׁבְּחוּן יָת יְיָ מִן אַרְעָא תַּנִּינַיָּא וְכָל תְּהוֹמַיָּא : אֶשָּׁא וּבַרְדָּא תַּלְגָּא וְקִטְרָא רוּחַ עַלְעוֹלָא עָבְדָא פִּתְגָמֵיהּ : טוּרַיָּא וְכָל גִּלְמָתָא אִילָן דְּעָבֵד פֵּירִין וְכָל אַרְזִין : חַיְתָא וְכָל בְּעִירָא רִיחְשָׁא וְצִיפַּר גַּדְפָּא דְּפָרַח : מַלְכַיָּא דְאַרְעָא וְכָל אוּמַיָּא רַבְרְבַנַיָּא וְכָל דַּיָּינֵי אַרְעָא : עוּלֵימַיָּא וּלְחוֹד בְּתוּלָן סָבַיָּא עִם טַלְיָא : יְשַׁבְּחוּן יָת שְׁמָא דַּיְיָ אֲרוּם תַּקִּיף שְׁמֵיהּ בִּלְחוֹדוֹי תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ עַל אַרְעָא וּשְׁמַיָּא : וּזְקַף אִיקָר לְעַמֵּיהּ שְׁבַחְתָּא לְכָל חֲסִידוֹי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַמָּא דְקָרִיבִין לֵיהּ שַׁבְּחוּ יָת יְיָ :

רשי

כפור · גלי״זא בלע״ז : משליך קרחו כפתים · המים מגלידים ונעשין פתיתין פתיתין ומדרש אגדה כפתים הכל לפי משא הבריות העני לפי חוסר מלבושיו מקל עליו : מי יעמוד · שלא יהא כונן בקרח : ישלח דברו וימסם · לאותם פתים : ישב רוחו · רוח מערבית להפשית הקרח ויזלו מים : כוכבי אור · כוכבי לילה : חק נתן בהם · זה ישמש ביום וזה ישמש בלילה : ולא יעבור · אותו חק : תנינים · דגים גדולים : וברד · גל״צא בלע״ז : שלג · נ״י ף בלע״ז : וקיטור · ענן שולה שקורי׳ ברואי״נא בלע״ז : ורוח סערה · העושה את דברו ושליחותו ואמרו רבותינו שהדברים הללו היו תחילתם גנוזין בשמים ובא דוד והורידן לארץ לפי שהם מיני פורעניות ואין נאה להם להיות גנוזין במגוריו של הקב״ה : רוממות

הנקודה במחשבת ה החושב בעגולה גדולה והחל לאמר הללויה אתם מן השמים · הללוהו במרומים והטעם אתם הדרים בשמים המרומי׳ והם שמי השמים : הללוהו כל מלאכיו · הם שאינם גופות ואחר כן כל צבאיו והם ג גופות טהורות ולא מ מורכבו׳ והם הכוכבים הרבים שהם בגלגל המזלות ואחר כן הזכיר המשרתים והזכיר בתחלה שמש וירח כי הם המושלים ואחר כן הזכיר כל כוכבי אור בעבור שיש להם אור גדול בעבור היותם קרובי׳ אל הארץ ואחר כן הזכיר שמי השמים והוא כדור האש שהוא סמוך אל כדור הלבנה ואחר כן הזכיר כדור ה הסגריר והמים אשר מעל השמים עד כה גבול העולם העליון והנה החל בנכבד והשלים בנבזה והפך זה עשה בהזכירו ה העולם השפל ואמר על העולם העליון ו והדרים בו יהללו : כי הוא צוה ונבראו · בגזר או חפץ : ויעמידם · פי׳ שלא ישתנו לעולם כי אינם מורכבים מ מארב׳ יסודות · חק נתן ולא יעבור החק אחד מהם או החק לא יפסק והטעם כי סבתי ישוב גלגלו פ פעמים בתשע ותשעי׳ שנה וכן לכל אחד חק עולם ואמר הנביא אם ימושו החוקים האלה · ועתה יחל להזכיר העולם השפל והחל להזכיר התניני׳ שהם בים כי הארץ והמים הם כדור אחד בריאות נמורות והנה תניניס שהם חיים ו ותהומות שאינם חיים והנה הזכיר אלה

במרומים ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ הוא במרומים ישכן · נתן הסכל במרומים · הללוהו במרומים : תנינים ב׳ מל׳ דמל׳ וסימ׳ שכרת ראשי תנינים · תנינים וכל תהומות · וג׳ כתיב הנינם חס׳ יוד בתרא וסימ׳ ויברא אלהים את · וישליכו איש מטהו · חמת תנינם יינם : בתולות ד׳ משניין באתיהון וסימ׳ לא חלתי ולא ילדתי · לרקמות תובל למלך בתולות כתיב חס׳ וי״ו קדמא · וא׳ חס׳ דחס׳ נשים בציון ענו · וא׳ מל׳ דמל׳ ותירוש ינובב בתולות · וכל מגילת אסתר בתולות כתי׳ מל׳ · ומלשון זה המסורת יש לי להוכיח אני הצעיר ובאסף כי די״ן בתולו׳ דמזמ׳ ראדי״ן בתולת כתי׳ חס׳ ו׳ בתר״א דוק ותשכח וקה״נא בהאי דוכת׳ הכי לפי שבכל וספרים שהיו לפני בתולו׳ די״ן דמזמו׳ הי״ה מל׳ דמל׳ ולדעת המסורה לא יתכן ובספר אחד הי״ה נמסר על הדי״ן די״ן ד׳ מל׳ : וירם א׳ וסימ׳ בסדר חקה :

שהם תחת הארץ הנוסבת ואחר כן הזכיר אש וברד שלג וקיטור וכולם מן הארץ הם בריאות חכמת התולדת והאש היא הממיתה בריחה והפך וברד והפך שלג קיטור והוא האיד העולה כדמות עשן שהוא חם ורוח סערה עושה דבר השם בכל מקום והנה הזכיר גם אלה שהם על הארץ ואחר כן הזכיר ההרים והמלה מגזרת אבני הרה שבהם יהיו המתכות כמו ומהרריה תחצוב נחשת ברזל מעפר יוקח וגבעות בלא מתכות ואחר כן הזכיר הצמחים והחל בעץ פרי וכל ארזים שאינם נותני׳ פרי ואחר כן הזכיר החיה שאינה ביישוב וכל בהמה שהיא ביישוב כמו ולבהמתך ולחיה אשר בארצך ואחר כן הזכיר רמש האדמה ולמעלה ממנו העוף וזה הוא וצפור כנף ואחר כן הזכיר כל אדם והחל בנכבדי׳ שהם מלכי ארץ וכל לאומים שתחת ידם ואחר כן הזכיר שרים הם המשתררים לעשות בחזקה בלא משפט וכנגדם וכל שופטי ארץ והאדם הם זכרים ונקבות על כן בחורים וגם בתולות גם הזכרים ישתנו כנגד הזמנים שפעם יגדל כחם ופעם יחסר על כן זקנים עם נערים ואמר אחר כן יהללו את שם יי׳ כי נשגב שמו לבדו שלא יכלה כאשר יכלו כל אלה ויאבדו הפרטים וטעם כי נשגב שמו לבדו שהוא סומך הכללים והנה הזכיר כי כל הנבראים בעולם השפל יאבדו רק ישראל לבדו על כן אמר וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו שיתהללו בדבר זה חסידי ישראל שהם חסידי השם לא כל ישראל ואמר חסידיו והזכיר לבני ישראל ואלת עם אהבה סמוכה אל קרובו רק פירושו שהוא קרובו שהוא קרוב אל העם וכמוהו לאיש חסידך : הללויה

אבן עזרא

הללויה · בעבור זאת התפארת שנתן לכם השם לברכם שירו לו שיר חדש: ישמח ישראל בעושיו · למען רבים כדרך כי בועליך עושיך כמלת אלהים וכבר פירשתיה בפרשת בר יפות: יהללו · שאין לו רצון בכל הארץ רק בעמו לבדו: יעלזו · בכבוד · הזה שיעמדו לנצח והטעם על כמותם או לעתיד לבוא וטעם ירננו על משכבותם בהתבודדם בגילה: רוממות · אמר ר׳ משה כי ישבחו השם בבואם למלחמה ור׳ ישועה אמר רוממות אל בגרונם כמו חרב פיפיות בידם: לעשות · הטעם להשיבם לעבוד השם שכם אחר וזה בימי המשיח: לאסור · אחר שהזכיר לעשות נקמה בגוים הזכיר גם מלכיהם על דרך ומלכיהם נהוגים: לעשות · יעשו בהם משפט שהיה כתוב לדוד אחר להיות הדר לכל חסידיו:

הללויה · אמר ר׳ משה בקדשו השמים וככה ברקיע עזו כמו ועוז בשחקים ור׳ יהודה הלוי אמר הללו אל שהוא בקדשו והטע׳ הדביר וההיכל וברקיע עזו הוא הארון וזה המשורר עם הלוים ידבר שהם משוררים בנבלים ובנבל מיני כ ניגונים: הללוהו · טעם בגבורתיו שתהללוהו שתספרום · הללוהו כרוב גדלו הטעם הללוהו הרבה כאשר גדולתו רבה: הללוהו בנבל · יש לו עשרה נקבי׳ · הללוהו במינים כלים רבים וניגון אחד: הללוהו בצלצלי שמע · שהם המצלתים הנזכרים בדברי הימים · וזה הכלל אין דרך לדעת אלא כלי הנגונים כי כלים לנגונים הרבה ימצאו בארץ ישמעאל ואנשי ארום לא ראום גם יש בארום כלים לא שמעום חכמי ישמעאל: כל · אמר ר׳ יהודה בעבור היות המנגן אומר נעימות על הכינור ויתקנו ה הנעימות כפי אריכות הרוח וקוצר הקול או גבהותו או שפלותו או מהירותו על כן חתם כל הנשמה תהלל יה ורבי שלמה הספרדי אמר כי זה רמז ל לנשמה העליונה שהיא בשמים:

קמ״ט משכבותם ד׳ וסימ׳ הוי חושבי און ופעל׳ · יבא שלום ינוחו על משכבותם · יעלזו חסידים בכבוד: בגרונם ג׳ ובס׳ וסי׳ קבר פתוח גרונם · ולא יהגו בגרונם · רוממות אל בגרונם: ק״נ ברב ז׳ וחס׳ וסי׳ נמס׳ לעיל

רשי

רוממות אל בגרונם · והם לחרב פיפיות בידם: בזיקים · שרשראות: משפט כתוב · ונקמתי את נקמתי באדום וגו׳ ואם תאמר עדיין לא נולד יחזקאל כשאמר דוד זאת כשנבא דוד על קץ הגאולה וכשיבא הקץ כבר כתוב הוא המשפט זה ימים רבים: במינים ועוגב · מיני כלי שיר הם: בצלצלי שמע · מצלתים המשמיעים קול · שמע שם דבר הוא כמו שמע ומפני ה האתנחתא הוא נקוד קמץ גדול ולכך טעמו למעלה תחת הש״ין:

סליק ספר תהלים

שבחו קדם יי שבחת חדת תושבחתי בקהלא דחסידי: יחדון דבית ישראל בעובדיהון בני ציון ידוצון במלכיהון: ישבחון שמיה בחינגין בתופין וכינרין יזמרון ליה: ארום רעותא דיי בעמיה ישבחו ענוותניא בפורקנא: יבועון חסידי ביקרא ירננון על דמכיהון: תושבחן דאלהא בעונקיהון והיך סייפא דיוסטרא באידיהון: למעבד נקמתא בעממיא מכסנותא באומיא: ולמיסר מלכיהון בשירין ויקיריהון בכבלי דפרזלא: למעבר בהון דין דכתיב באורייתא שיבהורא הוא לכל חסידוי ה הללויה: הללויה שבחו אלהא בבית מקדשיה שבחו יתיה ברקיע דעושניה: שבחו יתיה בגבורתיה שבחו יתיה היך סוגעי רבותיה: שבחו יתיה בתקיעותא דשופרא שבחו יתיה בניבלין וכינרין: שבחו יתיה בתופין ובחינגין שבחו יתיה בחלילין ואבובין: שבחו יתיה בצילצלין דשמעין בלח בלחודיהון שבחו יתיה בציל צלין דמשמעין ביבבא: כל נשמתא תשבח יה הללויה:

קמט

הַלְלוּ יָהּ שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי־
ג׳ צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ־לוֹ: כִּי־
ב׳ חל רוֹצֶה יְהוָה בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד
ר׳ · ל׳ ומל יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל
ג׳ · ל׳ בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים:
ל׳ לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו הַלְלוּ־יָהּ:

קנ

הַלְלוּ יָהּ
ל׳ · ל׳ הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ:
ג׳ בליש׳ הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ
ז׳ · ל׳ · ל׳ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר
ל׳ הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף
ב׳ יתר חל וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב:
ל׳ · ל׳ הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־שָׁמַע הַלְלוּהוּ
ל׳ · ל׳ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּ־יָהּ:

מספר הפסו׳ של תהלות אלפים וחמש מאות ושבעה ועשרים א״א בוך סימן וחציו ויפתוהו בפיהם וסדריו י״ט ובזמורים ק״ן

בספר סימ׳ ק״ו: ועגב ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ וסימ׳ אבי כל תפש כנור ועוגב · הללוהו במנים ועגב · קדמאה מל׳: בצלצלי ב׳ ובפסו׳ והוא מן א״ב מן כ״ב ובפסו׳ וסימ׳ נבסר בככר רבת׳ במערב׳ אות הבית בס״ד:

ראה ספר תהלות תם ונשלם · ולא יתמו תהלות אל לעולם ·
ואבריהם בנו מאיר כללם: ומי הוא זה אשר החל וכלם:

שטה כל חד וחד ל' דכו' וכל מלה אחרי מן לישנ' דכו' וס' אמנם ויאמר י"י אל אברהם למה זה · וכל האמנם דכו' · במצור כה אמר סנחריב דה"ה · וכל במצור ובמצוק דכו' · וכל ונחיל כבד דכו' · זכר קטן כי דורש דמים אותם · וכל לשון זכר דכו' · חבלי ויפלו חבלי מנשה עשרה · וכל בחבלי דכו' · יגה גם אור רשעים ידעך · וכל

יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז

חד מן י"ב מלין דכתי' א' בסוף תיבותא ולא קרי' וסימ' רפוא למטה בנימן פלטי בן רפוא · וההלכוא אחריה · נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס · נגוא ובני

משלי

מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ

באין תהמות חוללתי באין מעינות נכבדי מים

בטרם הרים הטבעו לפני גבעות חוללתי

אבן עזרא

משלי שלמה וגו' · זה חלק האזהרה הודיע בו מעלת החכמה הקדומה כי בה נברא ים מבלי מה והזהיר להדבק בה ולסור מן האשה הזנונה והוכיח להמית הפתאות ותאות הנזכר מן האדמה ולהחיות הנשמה התמימה : בן דוד · לספר מעלתו שהיה בן חכם ומשכיל : מלך · כי בעבור חכמתם מלכו שניהם על ישראל או שהיה מלך עם חכם ונבון ומלך שם התאר כמו עבד ארך אבר : לדעת · התי"ו נוסף וכן לקחת וכן הלמ"ד וטעם במשלים ידע האדם · חכמה והיא ערם הכל שהיא יראת ה' על ראשית חכמה יראת יי' · ומוסר לשמור מצותיו וי"א המנהג בן עם הארץ · בינה להבדיל בין דבר לדבר שלא ישים חשך לאור ואור לחשך : לקחת · השמיעה והלמוד מפי המיסר הם הלקיחה · השכל שם הפועל והוא חסר וי"ו · צדק כולל עבודת האלהים וכל מעשה הטוב · משפט שישפוט בין איש ובין רעהו · ומישרי' שידבר היושר במשפט וי"א השכל לדעת לעשות צדק : לתת

משלי מ"ם משלי מן א"ב רבתי וסימ' נמסר בריש סדר בראשית ובמסר' רבת' בריש בערכת אות האלף בסד"ר ע"ש : משלי ד' בקריאה וסימ' משלי שלמה בן דוד · וברונכם משלי אפר · משלי שלמה בן חכם · גם אלה משלי שלמה · ואינון מן

נ' שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ לָדַעַת

ה' חָכְמָה וּמוּסָר לְהָבִין אִמְרֵי בִינָה׃

לָקַחַת מוּסַר הַשְׂכֵּל צֶדֶק וּמִשְׁפָּט וּמֵשָׁרִים׃

י"כ וכל דכתי' לארכו' דכו' ג' ב' מ"ל וחד חס'

ג' זוגין בן ד"ו משמשין מש בריש תיבותא וסימ' משלי ד' דלעיל · משקה ד' קמצין וסימ' נמסר בסדר וישב ובחבקוק סימ' ב' · משנה ד' קמצין וסימני' נמסר ביהושע סימ' ח' :

מתלוי

דִשְׁלֹמֹה בַר דָוִד מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ לְמִדַּע חָכְמְתָא וּמַרְדוּתָא ל לְאִיתְבַּיַן אֶמְרֵי בִיוּנְתָא׃ לְמִקַבָּלָא מַרְדוּתָא דְשׂוּכְלָא וּצְדַקְתָּא וְדִינָא וְתְרִיצוּתָא׃

רלבג

משלי הנה המשל הוא דבר כאמ' על צד הדמיון פעם לתת ציור בדבר הנרצה לדבר בו ופעם להעיר על ענין הדבר אשר יכוין בו מצד שהוא מרוחק או נרצה או מה שידמה לזה וזה כי הדבר המרוחק ימשיל אותו בדבר לו בו קצת דמיון יתבאר בו שהוא וכן הענין בדבר הנרצה וכשאר מה שידמ' לזה : לדעת חכמה · היא הידיעה אשר בדברים יבואו לה מדברים ע עצמיים ומתיחסי' לה · מוסר הנה יאמר על המוסר אשר במדות ועל המוס' אשר בדעות והמוסר אשר במדו' הוא לעזוב המדות ה המגונות ולהתנהג ב במדות המשובחות והמוסר אשר בדעות הוא לדרוך בהשגות כפי סדורם ולפי הדרכים אשר יובילום אליהם ושלא לעיין במה שאין דרך להגיע אל השגתו ושלא לקצר מלעיין במה שאפשר לאדם להשיגו · בינה היא הידיע' אשר בדברים יבואו להם מדברים בלתי עצמיים כאמרנו שהשמש יחמם והירח יקרר ואם אין להם בעצמם דבר מאלו האיכיות וזה גם כן יקרא תבונה : ביאור המלות מוסר השכל · הוא המוסר אשר בעיון · צדק ומשפט ומישרים אלו הג' נופלים על דבר אחד או קרוב מאחד והם בכללם נופלים על היושר והראוי בדברים וזה אם בדעות אם במדות : ביאור הדברים משלי · אלו הם המשלים אשר דבר שלמה בן דוד מלך ישראל והנה התועלת בהם הוא לדעת החכמה המופתית אשר יבואו בה כמו ראיה או במופת סבה ומציאות : לדעת · ולדעת המוסר במדות אשר בדברים המדיניים וזה יהיה בעזיבת המדות המגונות וברדיפה במדות המשובחות והנה הקדים החכמה למוסר ואע"פ שהמוסר ראוי להיות קודם בזמן לפי שהחכמה היא כמו סבה תכליתית למוסר · ולהבין אמרי בינה הם הקדמות המפורסמות אשר יבואו מהם אל הידיעה בחכמת האלהות ובמה שיכהג מנהגה שלא תהיינה ההקדמות המגיעות אל העצמיות ובהם גם כן תועלת : לקחת · המוסר בעיון ר"ל שידרוך בהגעתו בדרכים הראוים ולא יעיין במה שאין דרך אל העיון בו ובהם ג"כ תועלת להתנהג בדרכים הישרים במדותיו ובדעותיו ר"ל בצדק ובמשפט ובמשרי' ובהם ג"כ תועלת : כי

באור המלות ערמה הוא פלפול בדברים המדינים· דעת הם מושכלות ראשונות או מה שקרוב אליהם להגלות האמת בו· ומזמה הוא המחשב׳ שהיא התחלה לדעת ומיושרת אליו וזה שכאשר ירצה האדם לעמוד על האמת בדבר יקח המחשבות הנופלות בו ויקח הצודק מהם ויניח הבלתי צודק כמו שנזכר בספר הניצוח ובספר מה שאחר הטבע: לקח · קנין: תחבולות· דברים לקוחים בדקו׳ מחשבה: וחידותם הנה החיד׳ היא מאמ׳ סתום כאמר על דבר בר המשל ויסכול כוונות מתחלפות:
ביאור הדברים
לתת לפתאים עומק מחשבה וקנת פלפול ישמרו בו מהפתיות ולתת לנער השכים הדברים אשר הם התחלות העיון והם המחשבה והמושכלות הראשונות או מה שיקרב אליהם ואולם זכר תחלה הדעת כי הוא יותר נכבד מהמחשב׳ ולא תחשוב שלא יהיה בהם תועלת כי אם לאו שנזכר שאין להם שום שלימו׳ אבל ימצא ג״כ תועלת גם לחכמים ולנבונ׳ וזה שכבר ישמע חכם אלו המשלים ויוסיף קנין בחכמה וישמע אותם הנבון ויקנה תחבולות להמציא ההקדמות המפורסמות אשר יובילו אל ההשגה בדרום דרום מאלו החקירות הפילוסופיו׳ הנה שאו המשלי׳ ישירו האנשי׳: להבין משל ומליצה· אשר יאמרו החכמים והנביאי׳ כי בהם ילמד האדם דרכי החקויים אשר ירגילו להמשיל ולחקות בהם ובהם יתיסר להבי׳ דברי החכמי׳ ואם הם רבי העומק ויבין חידותיהם מצד הבינו דרכי החקויים אשר ירגילו להמשיל בהם: יראת יי׳· הוא המוסר במדות והיא התחלה והיסרה ש׳ קנין הדעת כי לא יתכן שירדוף האד׳ לקנין המושכלות עם היותו נלכד ברשת המדות הפחותות והנה האוילים אשר הם המואסים המוסר ובוזים אותו הם בוזים חכמה ומוסר ולא ירגישו בה כי במואסם המוסר ירחיקו מהם החכמ׳ והוא מבואר כי האויל לא יקח מוסר מוסר לא לקחו: שמע בני· הנה המוסר הראשון שיקח הוא מוסר האב והאם כי הם ייסרו אותו ויחנכוהו בקטנותו ואח״כ יתיסר ללקיחת המוסר מדברי התורה ולזה ענשה התור׳ העונש הנפלא לבן סורר ומורה מפני שלא ישמע בקול אביו ובקול אמו ולזה הזהיר זה החכם ואמר שמע בני מוסר אביך ואל תעזוב ההנהגה שתנהיגך אמך בה כי אלו המוסרים שתקנה תחלה מהם הם כמו תכשיטים לך להסיר ממך לכלוך המדות הפחותות או קרא מוסר אב ותורת אם התורה והנה קרא הש״י אב כאמרו הלא הוא אביך קנך והאם הוא השכל הפועל אשר באמצעיתו הגיעה הנבואה והמשילו אל הנקבה ביחס אל הש״י כי הוא שיקבל הכח ממנו והש״י הוא הפועל השלימות לו כמ״ש אמרו בעטרה שעטר׳ לו אמו לזאת הסבה קראוהו ז״ל מטטרון שהוא אם בלשון רומי: כי לוית חן· ואמר אחר זה משבח אלו המוסרים הנה הם לראשך כמו חיבור והוא הקשוט היפה אשר כשיתחבר לראש האדם ישא חן בעיני רואיו והם לצואר כמו ענקים הם התכשיטי׳ אשר מרבכם שיושמו בצואר כמו באמר ענק מצואריך וממה שזכר הראש והגרגרת להעיר שזה המוסר הוא היסרה אל היופי בראש אשר בו הרבה מהכחות המשיגות המשירות אל ההשגות השכליות ואל היופי בגרגרות שהם כלי הדבור להוצי׳ מהם דברי חכמה בלמידה ולמוד ולפי שיכר לב האדם רע מנעוריו והוא מוכן מפני זה אל הדרכים הרעים אשר יפתוהו אליהם האנשים החטאים הזהיר זה החכם ואמר בני אם יפתוך חטאים להתחבר עמהם ולהתנהג בדרכיהם אל תאבה ולא תשמע אליהם: אם יאמרו לכה אתנו· ונארבה להרוג איש א׳ כדי שנקח קניינו ונצפון ונסתיר לאיש אע״פ שהוא נקי מה שיפחת בו אע״פ שלא חטא לנו ולא לאחר הנה כמו שיבלע הקבר המת שנקבר בו נבלע אלו האנשים בעודם חיים ונבלע האנשי׳ ואם הם תמימים כאילו הם יורדים לקבר והנה הסכמנו להריגת אלו האנשים בעבור שנקח שלל כי כבר נמצא עמהם כל הון יקר ונמלא בתינו מהשלל שנקח מהם לחלק השלל: גורלך תפיל בתוכנו· ויהיה לך עמנו בו חלק כחלקנו לכלנו יהיה כיס אחד לא יהיה בו יתרון לאחד על האחר והנה זכר דבר הרציח׳ כדי להרחיקו יותר מלכת אחר עצתם ועוד כי הוא התכלית אשר יביאוהו אליו דרכיהם הרעים וזה שאם יפנו אל רבוי האכילה והשתיה פעמים שלא ימצא להם ויביאו לגנוב ולפעמים ימצאם האדון וירצחוהו וכן אם יפנו אל העריות וליתר הדברים הרעים אשר אפשר שיפנו אליהם: בני אל תלך בדרך אתם· בדרך אחד כדי שלא תלמד מעשיהם· מנע רגלך מנתיבתם באופן זה דבר מהדברים שימשכוך אליהם: כי רגליהם לרע ירוצו· ואף על פי שיחשב מתחלת הענין שאין דרכם אל הרציחה הנה הם ימהרו לשפוך דם כי הם בדרכים רעים מביאין אל הרציחה כמו שנזכר וזה בלא פשע ובלא חטא: כי חנם מזורה הרשת· ללכוד בה כי העוף לא חטא למי שהוא צד אותה ועכ״ז: והם

לתת· על משקל הרה ללת מן ילדה והנכון לתת ללכת על משקל לשבת וטעמו יבינו לתת בהם לפתאים ערמה שיסירו הפתיות מהם כיון שלא יוכלו להשיג חכמה ובינה יבינו דרכם בעולם הזה ואיך יחיו שכ׳ חכמת ערום הבין דרכו· לנער ולתת לנער במשלים דעת ואלף פתאים תחת יו״ד פתי וכן רפאים· ואם הנזהר חכם יוסיף לקח ואם נבון תחבולות יקנה וכל זה: להבין · משל ומליצה וחידות משל שממנו יוצא דבר אחר חידה דבר מכוסה ואינו מובן עד פירושם של הלא אלה כלם ע עליו משל ישאו ולקח יקרא כן בעבור מה שיקח אדם מן הדעת וכן מה יקחך לבך ותחבולות ענין עצה ותחשב׳ והעד מחשבו׳ צדיקי׳ משפט וגו׳ וכן חובליך ואוטם תחבולות יקנה בעבור שיבין משל ומליצה ודברי חכמים אחרי׳: יראת· יודיע כי ראשי׳ הדעת והמוסר הוא שיהיה ירא שמים ר״ל על פי שחכמת היראה והמוסר אוילים יבוזו אין ראוי לבוז אותם על כן אחריו: שמע בני מוסר וגו׳· תורת אמך· כי האשה חכמה מורה הדרך היסרה לבנה כבת שבע שהי׳ יכרה למוש ומלת אל לשון פיוס מן המענה ומהם אלקים עמו אל מות: כי לוית · חסר כ״ף והוא מענין ילוה אישי ופירושו כ כחבור דבר חן כן הם המוסר והתורה כאים לראשך· לגרגרותיך סביבות הגרון מקראו גרגרות וכן על צוארי בימין וכן סביבות הראש מראשותיו: אם· לדם· לשפוך דם: חנם · מלשון חנן שהיה מלשון מתנה והמ״ם נוסף כמו ריקם: נבלעם· ותמימים· יהיו נבלעים כיורדי בור פ״א שלמי׳ כלם שאול פי׳ מטה פעם בלשון זכר ערום שאול ופעם בלשון נקב׳ שאול מתחת רגזה לך: כל הון· ממון מכסף וזהב· שלל בגדים: כי חנם· שלא יראה הרשת ולא יפחד ממנה עד שינוח בה יראה האוכל שבה ולא הרשת כך הם יראו מה שיקחו ויאמרו כל הון יקר נמצא לא יראו הרשת שהם הולכים עליה שנ׳ כי שלא רשת ברגליו: כן

ומוסר ה׳ וסימ׳ לדעת חכמה ומוסר· יראת יי׳ ראשית דעת· הנה אשרי אנוש יוכ׳ חנו· אמת קנה ואל תמכור· מקור חיים שכל בעליו: לגרגרתיך ב׳ חס׳ דחס׳ וסימ׳ כי לוית חן הם לראשך· ענדם על גרגרתיך· וברוב הספרים ראיתי גרגרותיך דלוית חן מל׳ ב״ור וחסר וי״ו ודענדם חס׳ דחס׳ אמנם לשון זאת המסורה אינו מוכיח כן וא׳ מל׳ יו״ד לחוד ויהיו

לָתֵת לִפְתָאיִם עָרְמָה לְנַעַר דַּעַת וּמְזִמָּה: יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֶף לֶקַח וְנָבוֹן תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה: לְהָבִין מָשָׁל וּמְלִיצָה דִּבְרֵי חֲכָמִים וְחִידֹתָם: יִרְאַת יְהוָה רֵאשִׁית דָּעַת חָכְמָה וּמוּסָר אֱוִילִים בָּזוּ: שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ: כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶךָ: בְּנִי אִם יְפַתּוּךָ חַטָּאִים אַל תֹּבֵא: אִם יֹאמְרוּ לְכָה אִתָּנוּ נֶאֶרְבָה לְדָם נִצְפְּנָה לְנָקִי חִנָּם: נִבְלָעֵם כִּשְׁאוֹל חַיִּים וּתְמִימִים כְּיוֹרְדֵי בוֹר: כָּל הוֹן יָקָר נִמְצָא נְמַלֵּא בָתֵּינוּ שָׁלָל: גּוֹרָלְךָ תַּפִּיל בְּתוֹכֵנוּ כִּיס אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּנוּ: בְּנִי אַל תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ אִתָּם מְנַע רַגְלְךָ מִנְּתִיבָתָם: כִּי רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרוּצוּ וִימַהֲרוּ לִשְׁפָּךְ דָּם: כִּי חִנָּם מְזֹרָה הָרָשֶׁת בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל כָּנָף:

לְמִתַּן לְשַׂבְרֵי עֲרִימוּתָא וְלִטְלָאֵי יְדִיעְתָא וְתַרְעִיתָא: יִשְׁמַע חַכִּימָא וְיוֹסִיף מַדְעָא וְסוּכְלְתָנוּתָא מַדְבְּרָנוּתָא יִקְנֶה: לְמִתְבְּיְינָא מַתְלָאָה וּפְלֵאתָא וּמִלֵּי דְחַכִּימֵי וְאוּחֲדָתְהוֹן: רֵישׁ חָכְמְתָא דַחְלְתָא דַיְיָ וְחָכְמְתָא וּמַרְדּוּתָא סִכְלֵי שַׁיְטִין: שְׁמַע בְּרִי מַרְדּוּתָא דְאָבוּךְ וְלָא תִטְעֵי נִימוּסָא דְאִמָּךְ: מְטוּל דְיָאוּתָא וְחִסְדָּא אִינוּן לְרֵישָׁךְ וְהַמְנִיכָא לְצַוְּרָךְ: בְּרִי אִין נִשְׁדּוּ לָךְ חַטָּאֵי לָא תִטְפִּיס: אִין יֵמְרוּן אִיתָא עַמָּנָא נִיכְמוּן לִדְמָא נִטְשֵׁי לְזַכָּאֵי מַגָּן: נִבְלְעִינוּן כִּשְׁיוֹל לְחַיֵּי וְדְלָא מוּם חַיֵּיךְ נַחְתֵּי גוּבָא: כָּל עוּתְרָא וִיקָרָא נִשְׁכַּח וְנִמְלֵא בָתְּנָא בִּיזָּתָא: בִּיסָךְ אַרְמָה בֵּינָתְנוּן כִּיסָא חַד יְהֵוֵי לְכֻלָּן: בְּרִי לָא תֵיזִיל בְּאָרְחָא עִמְּהוֹן מְנַע רִיגְלָךְ מִן שְׁבִילֵיהוֹן: מְטוּל דְרִגְלֵיהוֹן לְבִישְׁתָא רָהֲטָן וּמִסְתַּרְהֲבִין לְמִשְׁפַּךְ דְּמָא: מְטוּל דְּמַגָּן פְּרִיסָא מְצוּדְתָא עַל פַּרְחָתָא דְגַפָּא:

חיים לנפשך· וחד מל׳ וי״ו לחוד וסי׳ חסד ואמת אל יעזבך: כשאול ג׳ ומל׳ וסימנ׳ הרחיב כשאול נפשו· קשה כשאול קנאה· נבלעם כשאול חיים ותמימים: ותמימים סי׳ כל תמיכי׳ דבעירא חס׳ יו״ד בעקבא בב״א ואיל מן הצאן תמימ׳ יעשו דיחזקאל · וכל דגברי מל׳ ב״מא חס׳ יודע יי׳ ימי תמכם: לכלנו ב׳ וסימ׳ הלא אב· כיס אחד: לרע ז׳ ד׳ פתחין וג׳ קמצין וסימ׳ נמסר בסוף סדר בחקתי:

והם לדמם יארבו · הנה פורשי הרשת אורבים לדמם וצופנים לקחת נפשותם: כן ארחות · כל מי שלוקח ממון אחר שלא כדין הנה הוא יקח את נפש בעליו ר״ל שכבר ... כי שלא תגלה חרפתו אם ימצאהו או אם יתעצם כנגדו למנוע ממנו מה שירצ׳ ללקחו · והנה אחשוב שהמשיל זה הענין לפרישת הרשת על צד ההפלגה ... כי פרישת הרשת יהיה עקר הכוונה בה ללכוד העוף ובסבית יתיסר בה להאכיל העוף מזון מהמזונות ובזה יאמר שהגזל לגנוב יכוון בגניבה להמית בעליה על הכוונה הראשונה ובשלישית יתיסר בה לתועלת הממון וזה כלו אמר להעיר כל אלו הדברים הרעים יתיסרו מאחר לרציחה כאילו היתה הרציחה היא המכוונת בהם ראשונה כי ...

והם והם ט׳ ר״פ וסימ׳ והם לא ידעו כי שומע יוסף · והם יקחו את הזהב · והם עבך ונחלתך · והם ובניהם על השערים כד״ה · והם מביאים איש מנחתו דד״ה · והם לדמם יארבו · והם ואבתינו הזידו דנחמיה · והם עבדך ועמך דנחמיה · והם במלכותם ובטובך הרב: נטיתי ידי חד מן ה׳ דחס׳ את בליש׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימ׳ כ״ה: פחדכם ג׳ וסימ׳ לא

אבן עזרא

כן · נפש בעליו · הגזל יקח הגוזל: חכמות · הוריע כי כאשר יסריתיך כן החכמה מזהרת הפתאים וזה דרך משל · בחוץ שנה המון העם · תרונה ענין קריאה כמו ותעבור הרנה · ברחובות במקום העוברים והשבים · בפתחי בעבור היוצאי׳ והבאי׳ בעיר אמריה מוכרים חסר או תאמר בברי במקום פתח והטעם או בעיר אמרי מוסריה תאמר כאשר אין הפערים פתוחים: עד · תאהבו פתי · תדברו לבני אדם שיאהבו הפתיות עם התאר: תשובו · עד מתי תשובו לשמוע תוכחתי · אביעה מן נחל נובע: גם אני באידכם · יתכן שיהיה מלשון ואיד יעלה כענין יום ענן וערפל: כי משובת · מן בשובה ונחת והענין ושלות כסילי׳ ופירושו מנוחת פתאים תאבדם היא תהרגם כי בהיות להם מנוחה ישמו רשע ובשהם שלוים משגעי העולם השלוה תאבדם

18 וְהֵם לְדָמָם יֶאֱרֹבוּ יִצְפְּנוּ לְנַפְשֹׁתָם׃
19 כֵּן אָרְחוֹת כָּל־בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת־נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח׃
20 חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה בָּרְחֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ׃
21 בְּרֹאשׁ הֹמִיּוֹת תִּקְרָא בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים בָּעִיר אֲמָרֶיהָ תֹאמֵר׃
22 עַד־מָתַי פְּתָיִם תְּאֵהֲבוּ פֶתִי וְלֵצִים לָצוֹן חָמְדוּ לָהֶם וּכְסִילִים יִשְׂנְאוּ־דָעַת׃
23 תָּשׁוּבוּ לְתוֹכַחְתִּי הִנֵּה אַבִּיעָה לָכֶם רוּחִי אוֹדִיעָה דְבָרַי אֶתְכֶם׃
24 יַעַן קָרָאתִי וַתְּמָאֵנוּ נָטִיתִי יָדִי וְאֵין מַקְשִׁיב׃
25 וַתִּפְרְעוּ כָל־עֲצָתִי וְתוֹכַחְתִּי לֹא אֲבִיתֶם׃
26 גַּם־אֲנִי בְּאֵידְכֶם אֶשְׂחָק אֶלְעַג בְּבֹא פַחְדְּכֶם׃
27 בְּבֹא כְשֹׁאָוה פַּחְדְּכֶם וְאֵידְכֶם כְּסוּפָה יֶאֱתֶה בְּבֹא עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה׃
28 אָז יִקְרָאֻנְנִי וְלֹא אֶעֱנֶה יְשַׁחֲרֻנְנִי וְלֹא יִמְצָאֻנְנִי׃
29 תַּחַת כִּי־שָׂנְאוּ דָעַת וְיִרְאַת יְהוָה לֹא בָחָרוּ׃
30 לֹא־אָבוּ לַעֲצָתִי נָאֲצוּ כָּל־תּוֹכַחְתִּי׃
31 וְיֹאכְלוּ מִפְּרִי דַרְכָּם וּמִמֹּעֲצֹתֵיהֶם יִשְׂבָּעוּ׃
32 כִּי מְשׁוּבַת פְּתָיִם תַּהַרְגֵם וְשַׁלְוַת כְּסִילִים תְּאַבְּדֵם׃

והנון לדמהון כמנין ומטשון נפשתהון: הכדין אנון ארחתא דכל דעבדין עולא נפשא דמריהון נסבין: חכמתא בשוקא משתבחא ובשקקי יהבא קלא: ברישׁ בירתא מכרזא ובמעלנא דתרעי בקרבי מילהא אמרת: עד אימת שברי רחמין שברותא ומבקני ממקנותא רגיגו להון וסכלי סנין ידיעתא: תתפנון לכסנותי אבע לכון רוחי ואודעינון מליי: על דקרית ולא הימנתון ארימית אידי ולא אציתינון: ושבקתון כל תרעיתי וכסנותי לא אביתון: אף אנא בתבריכון אגחך ואחדי כד ייתי דלוחיא עליכון: כד ייתי בשליא דלוחיכון ותבריכון בעילעולא ייתי כד תתא עליכון עקתא ושינוקא: הידין נקרונני ולא אענה נקדריין ולא תשכחונני: על דסנו ידיעתא ודחלתיה דאלהא לא אתרעיו: לא צבו בתרעיתי ואשליו כל כסנותי: ונאכלו מן פירי דארחתהון וממלכיהון יסבעון: מטול דהפכנותא דשברי תקטול אנון וטועי דסכלי תובדינון:

יתיצב איש בפניכם · גם אני באידכם אשחק · בבא כשאה פחדכם: בחרו ג׳ וסימני׳ ויקחו להם נשים בכל אשר בחרו · ובאשר לא חפצתי בחרו · ויראת ה׳ לא בחרו: פתים ב׳ חס׳ כת׳ בחד יוד לחוד וסי׳ עד מתי פתים תאהבו פתי · כי משובת פתים תהרגם · וב׳ מל׳ בתרין יודין וסימ׳ פתח דבריך יאיר · ערום ראה רעה ונסתר קרובא דספרא · ושארא פתאים כתיב באלף ויוד:

פירוש אחר מענין שלוכל בוגרי בגד כמו אשר חוטא עושה רע וגו׳ על כן תלא לב וגו׳ והוא הנכון: ומומע

לשלמות המושכלו׳ כי לא יתכן שישלי׳ האדם נפש במושכלו׳ בעוד שלא תמרות הפחותו בו והוא אמרו יראת ה׳ ראשית דעת: הב׳ הוא צווי על קבול המוסר מההורים לפי שהוא המוסר הראשון שיקנה האדם והוא דרך אל לקיחת האדם הוא הזהרה מחברת הרעים כי היא מביאה בקלות לחטאים גדולים עם שהאדם המוסר על השלמות והוא אמרו שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך: הד׳ מוכן מאד מתחלת ענינו לחטא והוא אמרו בני אם יפתוך חטאים אל תאבה אל תלך בדרך אתם וגו׳: ביאור המלות חכמות בחוץ תרונה · יגביהו קולם: בראש הומיות · מדברות בקול רם: עד מתי פתיים · הם אשר דעתם קלה והם מתפתים בקלות אל אי זה דבר שיעלה במחשבתם מזולת חקירה אם הוא ראוי אם לא · לצים הם האנשים המדברים דברי לעג ושחוק · וכסילים הם בעלי הסכלות שהוא קנין ר״ל שתהא להם דעת כוזבת בדברים אם מפני מיעוט חקירתם או מפני שגדלו על האמנתם או בעלי הסכלות שהוא העדר קנין חכמה: תשובו · אביעה לכם רוחי · הוא מענין נביעה והרצון בו אוציא לכם רצוני כאילו הוא נובע מפי אלא כי בדברי שאודיע אתכם או יהיה הרצון בו הנה אשים לכם נובע השפע שלי: ותפרעו · ותבטלו ר״ל שלא שמעתם: בבא כשואה · ר״ל בהמיה גדולה: כי משובת פתאים · הפתי הולך סובב בדרך לבו מזולת חקירה ... ביאור הדברים הנה החכמות הנמצאות יגביהו קולן בחוץ כדי שישמעו האנשים דבריהם ברחובות אשר בעיר ...

ושובו מדרכיכם וקבלו התוכחות ממני הנה אני אבי׳ רוחי ... יען · ואתם עזבתם אותי אם להתעסק בדברים בטלים אם לעמוד בשלוה ובבטלה לבלתי עמול בחכמה: ותפרעו · ובטלתם כל עצתי ולא רציתם לקבל תוכחותי ר״ל להתעורר על החקירה בחכמה הנה זה גמול ... ובבא · ובבא עליכם צרה וצוקה כי מידכם היתה זאת לכם ... הנה ימשך להם שיאכלו מפרי דרכם הפחותים שהיתה עצתם להתנהג בהם: משובת פתיים תהרגם · כי זה יהיה סבה שתפול בחירתם ... אשר בחרו בה הכסילים לבלתי עמול בחכמה תאבדם כי דרכיהם יהיו בזולת חכמה והשתכלות: ושומע

ושומע לי ישכן בטח · והוא מי שישמע לי לחקור בחכמת השם בכמה אלו ישכן בטח ושאנן מפחד רעה כי מפני חכמתו תרבין השגחת השם ית׳ בו ׃ בני אם תקח· אמרה עוד החכמה על דרך המשל בני אם תקח אמרי שהוריתיך בזה שקדם ותשמור אתך מצותי להקשיב לחכמה אזנך וגו׳ ׃ להקשיב· אזנך לחכמה ללמוד אותה מהיודעים מה שייטיב אותך לחשוק ולחקור בה מהשיג לה ויראה מהחכמה בדברי׳ עצמיים כמו שזכרנו ואחר שתדע החכמה תטה לבך לדעת התבונה ׃ כי אם לבינה· ולא תחשוב שהשגתם כתבואת ממך תכר שלא יבאו אל הידיעה בה מדברים עצמיים אך תדע באמת שאם תחשוק להשיג הבינה תשך רב כדרך שתקרא ותתן קולך לבינה כמו שיקרא האדם מי שירכהו ויחשוק בו ׃ אם תבקשנה· ותבקשנה עם זה כמו שיבקשו הכסף ותחפש עליה כמו שיחפשו המטמונים שיחפרו פה ופה עד שימצאום הנה בזה האופן תמצא התבונה ר״ל שתקבץ כל ההקדמות המפורסמות הנופלות בדרוש אשר תחקור בו ואחר תברר הבדיקות מהבלתי בדוקות ובזה האופן תבקשנה ככסף ובמטמוני׳ וזה כי כבר יחפרו במקום לראות אם יש שם לכסף מוצא ואם לא נתברר להם שהחפירה ההיא תובילם למצוא הכסף וכן יעשו זה עד שימצאו המקום אשר בו יש לכסף מוצא וכן ראוי שיעשו למצוא התבונ׳ לפי שלא יבאו בה בהקדמות עצמיות ולזה אין לבטוח בהקדמות שימצאו בה מתחלת העניין שיתנו האמת עד שתשלם החקירה בכלם כמו שזכר׳ הנה כשתעשה זה בזה האופן אז תבין יראת יי׳ ותמצ׳ דעת אלהים כי זה ימידך על הדברים האלהיים ולמה שתשיג מעוכם מדרגת מציאות השם ית׳ ...

אזנך ט׳ חס׳ וסימ׳ וגליתי את אזנך ודכתריה דגבי שבועת דוד ויהונתן· גם מאז לא פתחה אזנך· אל תסתר פניך· תאות ענוים שמעת יי׳· תהינה אזנך קשובות לקול תחנוני· להקשיב לחכמה אזנך· בני לדברי הקשיבה· בני לחכמתי הקשיבה ׃ ודעת אלהים ג׳ בליש׳ וסימ׳ אין אמת ואין חסד· כי חסד חפצתי· ודעת אלהים תמצא ׃ תם ב׳ בתמימות וסימ׳ תם

מן דשמיע לי נשרי בסבר ונשר מן דלותא דבישתא ׃
ברי אין תקבל מלוי ופוקדני תטשי גביך ׃ ותצלי אדנך לחכמתא ותפנה לבא לביונא ׃ ואימא לביונותא תתקרא ולביונה תתן קלך ׃ ותבעי היך סימא והיך סימתא תציצה ׃ הידין תתביין דחלתיה דאלהא וידיעתיה מן קדם אלהא תשכח ׃ מטול דאלהא יהיב חכמתא מן פומיה ידיעתא וביונא ׃ יטשי לתריצי סבהיי ומסייע לאלין דמהלכין בלא מום ׃ למנטור ארחתא דדינא וארחתא דצדיקין ננטר ׃ הידין תתבין צדקתא ודינא ותריצותא דכל שבילי שפירי ׃ ארי תיעול חכמתא ללבך וידיעתא לנפשך יבסם ׃ תרעית תנטור עלך ביונתא תנצרך ׃ די תתפצי מן ארחא בישא ומן גברא דממליא ספרכיתא ׃ דשבקין ארחתא תריצתא ואזלין בארחתא דחשוכא ׃ דחדין למעבד ביש ודייצין כהופכא דבישתא ׃ דארחתהון מעקמן ומפתלין שביליהון ׃ דתתפצי מן אתתא חלוניתא מנוכריתא דמלהא חליין ׃

ו׳ ־ ז׳ ושמע לי ישכן־בטח ושאנן מפחד רעה ׃
בני אם־תקח אמרי ומצותי תצפן אתך ׃
ט׳ חס׳ להקשיב לחכמה אזנך תטה לבך לתבונה ׃
ג׳ כי אם לבינה תקרא לתבונה תתן קולך ׃
ב׳ רפי׳ ושם תכרף ל׳ אם־תבקשנה ככסף וכמטמנים תחפשנה ׃
ג׳ אז תבין יראת יהוה ודעת אלהים תמצא ׃
יצפין ק׳ כי־יהוה יתן חכמה מפיו דעת ותבונה ׃
ג׳ ב׳ בתמימות וצפן לישרים תושיה מגן להלכי תם ׃
חסידיו ק׳ לנצר ארחות משפט ודרך חסידו ישמר ׃
אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל־מעגל־טוב ׃
ג׳ ד׳ חל׳ בסיפ׳ כי־תבוא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם ׃
ל׳ מל׳ מזמה תשמר עליך תבונה תנצרכה ׃
ג׳ להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפכות ׃
העזבים ארחות ישר ללכת בדרכי־חשך ׃
ג׳ השמחים לעשות רע יגילו בתהפכות רע ׃
אשר ארחתיהם עקשים ונלוזים במעגלותם ׃
ג׳ ב׳ לסמוך להצילך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה ׃

אבן עזרא

ושומע לי· וכל זה דבר החכמ׳ שנ׳ חכמו׳ בחוץ תרונה ׃ בני אם תקח אמרי וגו׳· אז תבין צדק הנזכרים בראש הספר וכאשר תשיג לזה המקום· ואמר כי תבא חכמה היא תבוא לך כמו אים לביתו· תבונ׳ תנצרכה להצילך מאשה זרה ׃ תושיה· הוא נוסף מן יש ותקרא כן החכמה בעבור שהיא יש ושומרת למי והשם יצפנה לישרים בעבור שיכירו בה ארחות משפט והם המצות· ודרך חסידיו ישמור השם כאשר ישמרו אורחו ׃ אז· תבין· תוסף שנים עמו וכן הוא תבין מישרים ותבין כל מעגל טוב ׃ כי תבא· כאשר תבוא חכמה בלבך· ינעם בלשון זכר כמו דעת לנבון נקל· תנצרכה כדי שתצילך מדרך איש רע· תהפוכות הדברים שאינם על תקונם והעניין העוזבי׳ ארחות יושר והם ת תהפוכות ׃ בתהפוכו׳ רע· פירוש איש רע ׃ ונלוזים· מעוקלי׳ ׃ להצילך· פירושו כי כאשר התבונה תנצרכ׳ מאיש רע כן תצילך מאשה רעה· ונכריה בעבור שלא למדו מעשה הטוב כאילו הם מזרע זר ונכרי ׃ ברית

ויושר יצרוני· מגן להלכי תם· וא׳ תקוהך ותם דרכך· וכלהון ח׳ בסיפ׳ וה׳ חס׳ בשאר קרי׳ וסימ׳ בסדר בזהר סיני ׃ להצילך ג׳ בקרי׳ וסימ׳ להצילך ולתת איביך לפניך והיה כחנך· להצילך כדרך רע· באשה זרה כנכריה אמריה ׃ השמחים ג׳ וסימ׳ השמחים ללא דבר· לעשות רע· אל יגיל ישישו ׃

לגדולתו ואמר׳ תעזר בשי׳ בזאת ההשגה כשתתעורר בה מעמקך באופן אשר זכרנו ׃ יצפון לישרים תושיה· הרצון בתושיה הקיום המושכל ביאור המלות
אשר בדברים וזה הקיום יותר אמתי בזולת הים והנמצא מהדברים המורכבים מחומר וצורה כי המציאות לדברים הוא מזה הצד כמו שהתבאר במקומותיו וזה העניין קרא יש במקום אחר אמ׳ להנחיל אוהבי יש ׃ השמחים וגו׳ בתהפוכות איש רע· ונלוזים הם כמו עקשים ׃ ביאור הדברים כי יי׳· כי יהוה יתן חכמה לאדם בשפע השופע לו ממנו כמו שנתבאר בספר הנפש והשלמנו הביאור בו במאמר הא׳ מספר מלחמות יי׳ ומפי השם ישפיע לאדם שפע ותבונה באופן הנזכר ׃ יצפון לישרי׳· הנה הוא מסתיר התושיה והוא הקיום המושכל אשר למציאות ומורה אותה לתתה לישרים כי הם לבד יתכן שיגיעו להשגות העיוניות מפני היותם ישרים במדות ואוהבי׳ היושר והאמת בדעות והוא מגן להולכים בתמימות ובשלימות באלו החקירות העמוקות האלהיות לשמרם מהטעות כי הטעות המעט באלו העניני׳ הגדולי׳ ירחיק האדם משלימותו וזה יעשה השם ית׳ מצד ההשגחה הפרטית ׃ לנצור ארחות משפט· והוא יישירהו לשמור הדרכי׳ שיובילוהו אל המשפט האמת ובזה הוא מגן לו· ודרך חסידיו בחקירותיהם העיוני׳ ישמור שלא יכשלו בהליכתם כמו שאפשר ליכשל בו אם מפאת לקיחת מה שנתקרה תמורת מה שבעצם ומה שידמה לזה אם מפאת המחשבה והדמיון וזולת זה מהדברים המטעים ׃ אז תבין· הנה כשתעשה כן ותשיג העניני׳ האלהיים בזה האופן הקודם הנה תתישר מזה להבין הפילוסופיא המדינית המיוסדת אל צדק ומשפט ומישרים וכל דרך טוב במדות והתכונות וזה כי כשתסתכל באופן התסד והחנינה והיושר הנמצא במה שישפע מהשם בעולם העליון והאמצעי והשפל הנה ייעירך זה לקנות ממנו תבונה ומנהג ללכת בדרכי השם ית׳ שבזאת ההשגה גם כן תהיה נעזר בשם יתברך למצוא הדרכים והסדרים המישירים להגיע אל השלימות בזאת הפילוסופיא ׃ כי תבא· כאשר תבא חכמה בלבך בהשתדלך בלמודה באופן הקודם להקשיב אליה אזניך ויערב הדעת לנפשך וימתק ׃ מזמה· הנה החכמה תשמור עליך המחשבה באופן שלא תוליך המחשבה אל שבוש בעניני החכמה ובעניני׳ האלהיים והפילוסופיא המדינית ותשמור לך התבונה שלא תטעה בה לא מצד המחשבה כמו שזכר ולא מצד דברים אחרי׳ כמו שזכר אחר זה או ירצה באמרו תבונה תנצרכה והתבונה שתגיע לך באופן הקודם אחרי השגתך החכמה תשמור אותך מהשבוש באלו העניינים הגדולים כמו דבר ההשגחה האלהית ומה שידמה לזה ממה שאפשר לטעות בו בזאת המלאכה אשר יהיה הטעו׳ בה סבה להרחיק האדם משלימותו האחרון ׃ להצילך מדרך רע· הנה התבונה ההיא תשמור אותך להצילך מדרך רע בזה הלמוד הפילוסופי והוא הטעות אשר יקרה מצד הדמיון ומדרך איש מדבר תהפוכות וכזבים בשם ית׳ ומדרך העוזבים ארחות יושר בדעות ללכת בדרכי חשך וזה קרה להם מפני הקדמה מה קדמוה והיא תביאם להכחיש המוחש כמו שקרה למי שבטל תהיה מהדברים מפני הקדמה אחת טעה והביאו זה לקיים שאין בבחן פועל אבל המתחדש מתחדש מהקרי והלכו בדרכים תמוהים ובטלו הדברים הנגלים האמת והיושר ׃ השמחים לעשות רע· הנה האנשים השמחים לעשות רע ולהמשך אחר תאותם הבהמית יגילו בתהפוכות איש רע ובשבו בפילוסופיא האלהית והמשל כי מי שהקים שאין שם שוה או שאין שם גמול ועונש יכין הדרך לחטאים לחטוא לחשבם שלא יקרם עונש על זה וכן יגילו בתהפוכות הרע הטועה ובבזבוז ׃ אשר ארחותיהם· האנשים אשר דרכיהם מעוותים בדעות גם תשמור אותך להצילך מאשה זרה והיא הנפש המתאוה כי היא זרה ונכריה לאדם ר״ל שאינה לו בתה שהוא אדם אשר החליקה אמריה למשוך האדם אל המרד והחטא מצד שערבות אשר ירא הכח המדמה שים בפועל ההוא המגונה ׃
העזבת

ברית אלהים. כי הנשים ככנסות עם האנשים בברית השם שלא יבגוד איש באשתו והיא בגדה בנעורתה. פ״א שם שמו ביניה׳ ואם הוסר מהם כותר אם ואם: כי שחה. האשה עצמה שחה אל מות שהוא ביתה והוא עומד ואיכנו יוצא כאשר חשבו רבים. רפאים מתים והוא מלשון כרפים בעבור שתשש כחם כענין וגבר ימות ויחלש: כל באיה. באים אליה. לא ישובון מדרכם הרע ולא יוכלו להשיג ארחות חיי נפש: בני. יוסיפו לך. התורה והמצוה: קשרם. כתבם. על התור׳ והמצוה כי השם ישלח חסדו ואמתו ל לנצרך ולא יעזבוך על כן קשרם וגו׳ והטעם שלא תשכחם. פ״א עשה אתה שלא יעזבוך חסד ואמת קשר וגו׳ ומצא פי ותמצא: בטח אל י״י כמו על והטעם אם למדת תבונה אל תשען עליה ג שתאמר היא תשמרני אלא בטח על השם: בכל דרכיך. עשקיך ובחכמתך דעהו על מ משקל שזהו: אל

ביאור המלות העוזבת אלוף נעוריה. ר״ל מי שהוא אלוף נעוריה ואמר זה על דר המשל כאשה עם בעלה כי הוא רחוק שתעזוב האשה בעל נעוריה: כי שחה. השפילה: חסד ואמת. חסד הנושא והרצון בו אדון החסד והאמת: ביאור הדברים העוזבת. והנה זאת האשה הזרה עוזבת מי שהוא ארוכית מנעוריה והוא השכל האנושי כי הוא השם באדם למשול בהנו הכחות השפלו׳ אותו ושוכחת ברית אלהיה כי אין לה חפץ בברית השם ית׳ להשיג החיי׳ הנצחיים כי שפלה ב במציאותה ובמדרגת׳ לעלות בזאת המעלה: כי שחה. הנה ביתה ומשכנה הוא ל המות והשפ׳ ודרכיה יביאו אל המתים: כל באיה. כי אין לה בעצמה השארו׳ אחר מהבאי׳ אליה להמשך לפתיותה לא ישוב מהחטאים ההם כי תמיד תתחזק עליו ות ותמשול בו ותכיתהו לחטא ולא ישיגו ארחות חיי׳ כי ההמשך אל התאוו׳ ימנע האדם מהשתדל במושכלות אשר הדריכ׳ להשגתם היא דרך החיים ובזה האופן תהיה התאוה סבה לטעות בעניני ה התבונ׳ כי היא תמשיך האד׳ לקיי׳ הדעת אשר לא ימנעו הדלת בפניה מהתנהג לפי התאוה והמשל כי האיש רב התאוה יבחר לקיים שאין ית׳ יודע דבר

ואת ברית חד מן זאת ומלה אחרא ולית להון זוגא וחילופיהון מ״ד את וליח זוגא וסימ׳ נמסר בבס׳ רבתא במערכת האלף בערך את בס״ר וע״ש כי הוא צורך לקרי׳: ישוכון׳ ג׳ בנהון מ״ל וסימ׳ נמס׳ במלכים א׳ סימ׳ ח׳: ורשעים ז׳ וסימ׳ ורשעים בחשך ידמו: ורשעים בארץ יכרתו. לא יאנה לצדיק כל און. שחו רעים לפני טובים. ורשעים עוד אינם. צדיק

העזבת אלוף נעוריה ואת ברית
אלהיה שכחה: כי שחה אל מות
ביתה ואל רפאים מעגלתיה:
כל באיה לא ישובון ולא ישיגו
ארחות חיים: למען תלך בדרך
טובים וארחות צדיקים תשמר:
כי ישרים ישכנו ארץ ותמימים
יותרו בה: ורשעים מארץ יכרתו
ובוגדים יסחו ממנה:
ג בני תורתי אל תשכח ומצותי
יצר לבך: כי ארך ימים ושנות חיים
ושלום יוסיפו לך: חסד ואמת אל
יעזבך קשרם על גרגרותיך כתבם
על לוח לבך: ומצא חן ושכל טוב
בעיני אלהים ואדם: בטח אל יהוה
בכל לבך ואל בינתך אל תשען:
בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיך:

דשבקת מרביתא דטליותהא וקיימא דאלהא טעת: ובעמרה דמותא ביתא והלכתא דשבילהא: כל דעילין לא הזרין בשלם ולא צייריז ארחתא דחיי: בדיל הליך בארחתא דטבי ושבילי דצדיקי תנטור: מטול דתריצי עמרין בארעא ואלין ודלא מום משתותרין בה: ורשיעיא מן ארעא מיסופין ובזוזי נתעקרין מנה: ברי נמוסי לא תנשי ופוקדני ינטר לבך: מטול דנוגדא דיומתא ושניא דחיי ושלמא ניוספון לך: טיבותא וקושטא לא נשבקונך קטורינון בצורך וכתוב אנון על לוח דלבך: ותשכח חסדא ושכלא וטיבותא קדם אלהא וקדם בני אינשא: סביר באלהא מן כליה לבך ועל ביונתא דליבך לא תסתמיך: בכל ארחתך דעין והוא תריץ שבילך:

לעולם כל ימותו: כי שבע יפול צדיק וקם: יוספו ב׳ מ״ל וסימ׳ ולא יוספו בני עולה דד״ח. ולא יוספו לדאבה. כי ארך ימים. וע״ין במלכ״ם א׳ סימ׳ ב׳ כי ש״ם נרא״ה טעו״ת כי בכל הספ״רים בתו״ב יוס״פו ג׳ מ״ל דמ״ל ושם נבס״ר ב׳ ונבנה ולא יוסיפו לדאבה ע״ם אות״ם החסרים וי״ו ע״ש: ואדם ט׳ וסימ׳ וכל שיח השדה. אוקיר אנוש מפז. ואדם עליה בראתי. ואד׳ ביקר בל ילין קרמ׳. ואדם יפיק תבונה. ואדם לא זכר. ואדם מה יבין דרכו. ואד׳ על עפר ישוב. ומצא חן ושכל טוב:

באלו העניני׳ השפלי׳ שאיכו משגיח בהם ושאין שם גמול ועונש מתה שידמה לזה מתה שלא ימנע האדם מרדוף אחר התאוות והנה כמו שזכרנו החכמה והתבונה יצילוך מהאשה שזכרנו: למען תלך בדרך טובים. ותשמור דרכי צדיקים שהם נזהרים מהמשך אחרי האשה הזרה והנה התועלת שיגיע לך מזה הוא הקיום והתמדת המציאות גם בזה העולם הגופיי וזה כי ישרים וגו׳ האנשים הישרים יתמידו לשכון בארץ לא תבואם יד רשעים להכחידם והתמימים יותרו בה: ורשעים. ואמנם הרשעים יכרתו מארץ ובוגדים יהיו נעקרים ממנה והיה זה כן כי השגחת השם ית׳ תדבק בטובים לשמרם מכל רע ותסור מהרעים. זה הוא ביאור אלו הדברים ואולם התועלות המגיעות מהם הנה: הראשון הוא להודיע כי השם ית׳ שם חכמתו נגלית ביצירת הדברים הנמצאות אצלנו באופן שתעיר האדם לחקור בה ותביאם להשתוקק אל השגתה תשוקה נפלאה וזאת התשוקה הטבעית אשר שם השם ית׳ באדם בזה האופן היא הכלי להגיע אל שלימותו כמו שביארנו בספ׳ שיר השירים ולזה אמר על דר המשל כי החכמה קוראה לאנשים בקול גדול שיחקרו בה כי היא מבארת להם רוחה ומודעת אותם דבריה במה שיראו ממנה בדברים הנמצאים העלולות ממנה כי הם כובעת החכמה האלהית אשר שמה אותם במה שהם עליו מהמציאות: הב׳ הוא להודיע כי מצד השגת החכמה יהיה האדם נשמר מהרעות כי תדבק בו ההשגחה האלהית לשמרו מהם ולזה לא יהיה לו להתאונן בבא פחדו ואידו כי אם מעצמו על שלא השתדל לחקור בחכמה האלהית עם עוצם קריאתה לו והבאתה תשוקה נפלאה לחקור בה כמו שקדם: הג׳ הוא להודיע כי הדרך בהשגת הבינה היא אחר השלימות בחכמה והיה זה כן לפי שבהשגת הבינה יש מן הסכנה מה שלא יעלם לפי שלא יבאו בה בהקדמות מופתיות באופן האמת המגיע בלמודיות ולא״ג כ במופת ראיה כמו הענין בחכמה הטבעית אבל בהקדמות מפורסמות וכבר ימצא בהם הרבה ביאור לדבר והפכו ובזה יקרה הטעות אם מפני ההקדמות הלקוחות בתחלת המחשבה אם מפני טעות הדמיון אם מפני סגדל האדם בדעות מגונות בזה הענין או למדם מאנשים מוטעים ויטה אליהם מצד הלמוד או המנהג או מפני התאוה שיתכיאהו לבחור הדעת אשר הוא יותר נאות לה לרוות צמאה והנה כאשר יקדים האדם העיון בחכמה לפי מה שראוי באופן שיהיה שלם בה הנה יעזר בה להשמר מהטעות אשר משאת הענינים הנזכרים עם שהש״י על צד ההשגחה ישמרהו מהטעות ויישירהו אל הסדרים והדרכי׳ המביאים אותו אל השגות העמוקות אשר בחכמה ההיא והנה מפני הקושי המגיע בהשגת זאת החכמה יצטרך לו עוד שיבקשנה ככסף וכמטמונים שיחפרו עליהם פה ופה עד שימצאום לכן צריך בזאת החכמה שלא יקצר מלקיטת כל ההקדמות המפורסמות אשר אפשר שיהיה מהם עזר בהשגת הדרוש אשר ירצה לחקור עליו ובזה הדרך ג״כ ישיג האמת בפילוסופיא המדינית כמו שזכרנו בביאורנו אלו הדברים במה שקדם: אמרה החכמה בני אל תשכח תורתי והיא תורת משה וקראה אותה תורתי לפי שהיא מסודרת מחכמ׳ השם ית׳ ושמור לבך מצות התור׳ ללמד אותם ולעמוד אותם על כונתם ומה שיש מהחכמה בעניני׳: כי ארך. הם יוסיפו לך אורך ימים ושנות חיים וכל הקץ המוגבל לך לפי מערכת הכוכבים ובזה יוסיפו לך שלום וטוב על הטוב והשלום המסודר לך מהכוכבי׳ לפי מה שיתן להם הש״י מהכח ביום הבראם כי ההשגחה האלהית תדבק באדם כשיתחכם בחכמת התורה ומצד זה יסור ממנו הרע המוגבל לו מצד הכוכבים ויהיה נוסף טוב על הטוב המסודר לו מהם: חסד ואמת. מי שהוא אדון החסד והאמת ל׳ יעזבך כי תמיד יהיו עיניו להשגיח בך ולזה אני מצוה אותך שתקשור המצות על גרגרותיך לדבר בם תמיד כדי שתבין ענינם ויהיה מצוייר בלבך תמיד: ומצא חן ושכל טוב. והנה אם תנהיג מעשיך לפי משפטי התורה תגיע למצוא חן בעיני אלהים ואדם כי הם כלולים משלימות המדות מה שימצא בו האדם חן בעיני האנשים ואם תעמוד לפי מה שאפשר על אופן החכמה שיש באו המצות אז תמצא שכל טוב בעיני אלהים ואדם בכל מה שתחפוץ אותו: בטח אל י״י בכל לבך. שים מגמתך בהשגתך בשם ית׳ ולא תשען על בינתך לחשוב במה שתחפוץ לעשותו מחכמתך לומ׳ כבר התבוננתי בעיניני דברי בחכמה בדרך שאשיג המבוקש בלי ספק כי אז תסור ממך העזר שיהיה מגיע לך בזה מהש״י אם כשענת על בינתך כי רצון הש״י שיכירו האנשים המושגחים ממנו מה שישפע להם מהטוב מצד השגחתו ומי שהוא כשען על בינתו יחשוב שלא יצטרך לו בזה עזר אלהי: בכל דרכיך ומעשיך השתדל לדעת השם ית׳ והמשל שכאשר ית׳ אכל תדע במאכל הש״י בהתבוננך עוצם חכמתו בבריאת זה המזון ובמומו בהיכח להטיב אותו ל עצם הכזון וכשתשגל תתבונן במה ששם שם ית׳ מהכח הנפלא בזרע לצייר כמו זאת היצירה הנפלאה ובזה תדבק תמיד בשם ית׳ גם בעשותך הפעולות הגופיות וזה יהיה סבה שיישר הש״י ארחותיך מצד השגחתו הדבקה בך:

ביאור המלות · רפאות תהי לשרך · היא הטבור : יפיק · יוציא : כי טוב סחרה מסחר כסף · הנה הסוחר הוא המסבב בארצו לבקש דבר הסחורה שירצה לקנות ולזה אמר כי טוב לסבב ולשוטט בעבור בקשת החכמ׳ והתבונ׳ יותר מסבוב עי׳ בקשת הכסף · ביאור הדברים אל תהי חכם בעיניך · ותתרשל מפני זה מלחקור עוד בעניני החכמה כי זה ימנעמך הרבה מהשלימו׳ אשר אפשר לך לקנותו אך תמיד תשוב היותך חסר בחכמה ותהיה מפני זה חוקר בה תמיד ותוסיף על שלימותך שלימות · ירא את יי׳ תמיד מעבור על מצותיו וסור מרע בתרות ובציון ג״כ מצד היותך ירא את יי׳ זה ימנע מלהסתכם בהשגה בחכמה וזה שלא תמיס השורש והעקר שהשי׳ הוא כמצא באופן שתיסיר אל זה התורה ושהוא משגיח באישי האדם לפקוד אותם על מעשיהם כמו שהתבאר זה בתורה הנה אז יסור ממך הטעות בהרבה מהפנות הגדולות בחכמה האלהית : רפאות תהי לשרך · הנה התורה היא מרפא לך מחולי המדות והדעות בעת שהתחלת לדרוך אל השלימות ותחיל

אל תהי חכם בעיניך · פתאמר בחכמתי אומר ארחי · וסור מרע ממעשה הרע : ואז ירפאך השם מכל מחלה : לשרך · הזכירו כי הוא מוסר הגידים וכו יכנס האדם להם כבטן האם והטעם תיקף כמו שריר וקיים : יפרוצו · יפוצו מרוב עד שיפרצו פרץ ביקבים : מוסר יי׳ · אשרי אדם מצא חכמ׳ · כי בה ישמר מחטוא ולא יבואו עליו ייסורין · יפיק יוציא תבונה מאחר וילמדנה : חפציך · כל דבר שתחפוץ · ישוו משנין ולאלך אין שוה ופי׳ אין העם שוה כלום וכחשב למלך שמינחם כי הוא עם מפוזר ומפורד וכבזה : עושר וכבוד · משל שהחכמה תביאהו לשתי מעלות : דרכי נועם · שיטעמו ויערבו לו · נתיבותיה נתיבות שלום : עץ · כעץ חיים שהאוכל מפריו יחיה שנים רבות · ותומכיה שלא יעזבוה כאשר אמר כי החכמ׳ תחיה האדם שהוא עולם קטן : יי׳ בחכמה

מבינים א׳

ירא ד׳ וסימ׳ אל תהי חכם בעיניך · ירא את יי׳ בני ומלך · כי ברב חלמות · סוף דבר הכל נשמע : שבע ב׳ ובלרע וסימני׳ שבע גדול בכל ארץ · ומלאו אסמיך שבע : את ג׳ פתחין כטע׳ וסימ׳ את גאון יעקב אשר אהב · בהצותו את ארם נהרים · כי את אשר יאהב יי׳ יוכיח · וכל את הבא במקף דכו׳ פתחין כבא קמץ את כל גבוה יראה והוא מלך : סחרה

ר׳ אַל־תְּהִ֣י חָכָ֣ם בְּעֵינֶ֑יךָ יְרָ֥א אֶת־יְ֝הוָ֗ה
ל׳ ל׳ ל׳ וְס֣וּר מֵרָֽע׃ רִ֭פְאוּת תְּהִ֣י לְשָׁרֶּ֑ךָ וְ֝שִׁקּ֗וּי
ב׳ לְעַצְמוֹתֶֽיךָ׃ כַּבֵּ֣ד אֶת־יְ֭הוָה מֵהוֹנֶ֑ךָ
ל׳ ל׳ וּ֝מֵרֵאשִׁ֗ית כָּל־תְּבוּאָתֶֽךָ׃ וְיִמָּלְא֣וּ
ל׳ ב׳ שבע גדול אֲסָמֶ֣יךָ שָׂבָ֑ע וְ֝תִיר֗וֹשׁ יְקָבֶ֥יךָ יִפְרֹֽצוּ׃
ל׳ מוּסַ֣ר יְ֭הוָה בְּנִ֣י אַל־תִּמְאָ֑ס וְאַל־תָּ֝קֹ֗ץ
ג׳ בטע׳ בְּתוֹכַחְתּֽוֹ׃ כִּ֤י אֶ֥ת אֲשֶׁ֣ר יֶאֱהַ֣ב יְהוָ֣ה
יוֹכִ֑יחַ וּ֝כְאָ֗ב אֶת־בֵּ֥ן יִרְצֶֽה׃ אַשְׁרֵ֣י אָ֭דָם
ט׳ ב׳ מָצָ֣א חָכְמָ֑ה וְ֝אָדָ֗ם יָפִ֥יק תְּבוּנָֽה׃
ד׳ ל׳ כִּ֤י ט֣וֹב סַ֭חְרָהּ מִסְּחַר־כָּ֑סֶף וּ֝מֵחָר֗וּץ
ל׳ חלצ׳ תְּבוּאָתָֽהּ׃ יְקָרָ֣ה הִ֭יא מִפְּנִיִּ֑ים וְכָל־
ב׳ ב׳ חֲ֝פָצֶ֗יךָ לֹ֣א יִשְׁווּ־בָֽהּ׃ אֹ֣רֶךְ יָ֭מִים
ג׳ חד חס׳ בִּֽימִינָ֑הּ בִּ֝שְׂמֹאולָ֗הּ עֹ֣שֶׁר וְכָבֽוֹד׃
דְּרָכֶ֥יהָ דַרְכֵי־נֹ֑עַם וְֽכָל־נְתִיבוֹתֶ֥יהָ
ל׳ שָׁלֽוֹם׃ עֵץ־חַיִּ֣ים הִ֭יא לַמַּחֲזִיקִ֣ים
בָּ֑הּ וְֽתֹמְכֶ֥יהָ מְאֻשָּֽׁר׃

לָא תְהֵי חַכִּים בְּאַפָּךְ דְחִיל מִן אֱלָהָא וּסְטָא מִן בִּישְׁתָא׃ אַסְיוּתָא תֶּהֱוֵי לְגוּוִיתָךְ וְדוּהֲנָא לְגַרְמָךְ׃ יַקַּר לֶאֱלָהָךְ מִן מָמוֹנָךְ וּמֵרֵישׁ כֻּלְּהוֹן עַלְלָתָךְ׃ וּמִתְמַלְיָן אוֹצְרָךְ שָׂבְעָנָא וּמַעֲצַרְתָּךְ חַמְרָא נַשְׁפְּעָן׃ בְּרִי מַרְדוּתָא דֶאֱלָהָא לָא תִסְלֵא וְלָא תַמְרִיק בְּמַכְסְנוּתֵיהּ׃ מְטוּל דִּלְמַן דְּרָחֵים לֵיהּ אֱלָהָא רָדֵיהּ לֵיהּ וְהֵיךְ אַבָּא דְרָדֵי לִבְרֵיהּ׃ טוּבוֹהִי לְבַר נָשָׁא דְאַשְׁכַּח חָכְמְתָא וּבַר נָשָׁא דְמַבִּיעַ בְּיוּנְתָא׃ מְטוּל דְּטָבָא תִּגְרוּתָהּ מִן תִּגְרוּתָא דְסִימָא וּמִן דַּהֲבָא סְנִיכָא עַלַּלְתָּהּ׃ יַקִּירָא הִיא מִן כֵּיפֵי טָבָאתָא וְכָל מִדַּעַם לָא פָּחֵים לֵיהּ׃ נוּגְרָא דְיוֹמָתָא בִּימִינָהּ וּבִשְׂמָאלָהּ עוּתְרָא וִיקָרָא׃ אוּרְחָתָהּ וְאָרְחָתָא דְבוּסְמָא וְכֻלְּהוֹן הֲלִיכָתָהּ שְׁלָמָא׃ אִלָּנָא דְחַיֵּי הִיא לְאִלֵּין דְּמִתְחַזְּקִין בָּהּ דְאִלֵּין דְּמִתְעַסְּקִין בָּהּ טוּבֵיהוֹן׃

ד׳ וסי׳ והיה סחרה ואתננה ב׳ בו · כי טוב סחרה מסחר כסף · טעמה כי טוב סחרה : בפניים חד כן מלין דחסרין נ״ון וקריין וסי׳ בצענים וחבר הקני נפרד מקין · לו ויאמרו לו הגבעוני׳ אין לנו · אנו אם טוב ואם רע בקול יי׳ · בפניים יי׳ יקרה היא מפנים · אלפים נהר דינור נגד ונפק · ויסתר ערום ראה רעה ויסתר · והלופיהון ז׳ כתיבן נ״ון יתיר ולא קרי׳ וסימ׳ נמס׳ בשמו׳ ב׳ סימ׳ כ״א :

לקחת מזון ההשגות העיוניו׳ והמשל בזה ל׳ מה שיקח הולד מהמזון בעת היותו במעי אמו שיקחהו דרך הטבור גם אחרי השלמך בחכמ׳ היא שקוי לעצמותיך למלא אותם מוח ואמר זה שלא תחשוב שאחרי השלמך בחכמ׳ לא תצטרך אל התורה היא להעמיד האד׳ על השלימות מההשגות העיוניות כי באמת תמיד תצטרך לחקור בה וללכת במצותיה כי היא מוסיפה לך שלימות תמיד ועזיבתך אותה תהיה סבה להסיר ממך השלימות ולהפקדו כמו שהעצמות יצטרכו תמיד אל המוח אשר בתוכם להזון ממנו והעם שבר כשלמה הויתם באופן מה ובסורו מהם יפקד מהם מזונם ויפקדו ואפשר שאמר לזאת הסבה ג״כ אל תהי חכם בעיניך ירא את יי׳ וסור מרע ר״ל שלא תחשוב כבר השגתי החכמה ואיני צריך עוד אל התורה שהיא מישרת אליה כי בודאי אתה צריך אליה תמיד ולזה ראוי שתירא את יי׳ לשמור מצותיו ובזה תסור מרע תמיד ברעות : כבד את יי׳ מהונך · כמו שבותה אותך התורה מראשית כל תבואת זרעך ופירותיך לתת המתנות הר אוית לכהני׳ וללוים כי בזה תועלת נפלא להיסיר ל׳ שכל הטובות הם שופעות מהשי׳ ועוד בזה תועלת להיסיר ישראל להשגת החכמה והשלימות כי זה יהיה סבה לשלימות זה הסבט בציון ובחכמת התורה והם ילמדו זה את העם כאמרו יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ואמר כי שפתי כהן ישמרו דעת והנה אם תעשה זה יתן השי׳ שברך שיתברכו פירותיך עד שימלא אוצרותיך בר וגו׳ : וימלאו · עד שבבר ימלאו אוצריך בר וביקביך יהיה רבוי מהתירוש כמו שאמ׳ בספר דברי הימים מהחל התרומה לבוא בית יי׳ אכול ושבוע והותר עד לרב כי יי׳ ברך את עמו והנה העיר בזה עוד לדבר אחר נמשך לכוונה הקודמת וזהו משלימו׳ זה המאמר והרצון בזה היא משלול ודרך לעמוד על החכמה אשר ביצירתם וזה כי אם יונח שאין שם פועל כמו שאמרו הפיקורוס וסיעתו הנה תסור החכמה מהדברים ולא יתכן לחקור דרך משל למה היה השן בזאת התמונה ובאלו המינים מהלחויות וכן הענין בדבר דבר כי לא תתכן זאת החקירה אחר שהם יניחו שזה הענין היה במקרה אך כשכודה שיש בכאן פועל הוא השם יתברך הנה זה יכין לנו הדרך להשגת החכמה אשר ביצירת הדברים הנמצאים אשר לפי השיעור שנשיג ממנה יהיה דבקותינו בשם יתברך אשר מושכל כל אלו הדברי׳ הוא אלו והמושכל אשר אלו שפע מציאותם והנה כשתפליג לחקור באלו הסבות היותר שלימות אם תהיה כוונתך תמיד לתת בו כבוד ליי׳ ותתגדל מפני זה למצא הסבות היותר שלימות שתוכל שירא בהם כבוד לשם יתברך הנה זה יהיה סבה למלאת אוצרות שכלך מקנין החכמה האמתית כי בזה תתישר לעמוד לפי מה שאפשר על עומק החכמה האלהית שמה זכר דבר מאלו הדברים על מה שהם עליו הנה כשיקרה שיגיעו לך קצת רעות גופיות הנה זהו בהכרח על צד המוסר אחרי היותך מתהלך בחכמה ובתורה וזהו להסירך מקצת דעות משגות התחלת להתישר אליהם או מפני עברך על קצת מצות התורה כי השם ית׳ ישגיח באוהביו להצילם מהרעות הגופיות לפי מה שביארנו בד׳ מספר מלחמו׳ יי׳ : מוסר יי׳ בני אל תמאס · אל תמאס · מוסר יי׳ כשיקרו לך קצת רעות גופיות ממנו באופן שזכרנו כי זה יהיה סבה למנוע ממך התועלת אשר בעבורו היה זה התוכחת ואל תמאס בתוכחתו כי השי׳ יוכיח את אשר יאהב וגו׳ : כי את אשר יאהב · כי השם ית׳ יוכיח את אשר יאהב וירצה להתנהג עמו כאב את הבן שייסר אותו לטובלו וכאשר תעשה כן יגיע לך מן התועלת מה שתשפם במעשיך וברעותיך עד שיתברר לך מה שתיסרת לחטא בו כאמרו ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון : אשרי אדם מצא חכמה · כמה מאושר האדם שימצא חכמת השם ית׳ בדברים לפי מה שאפשר לו והאדם שיוציא מלבו תבונה בדרכים הנזכרים במה שקדם : כי טוב סחרה · כי ההשתדלות לבקש אותה הוא טוב לאין שיעור מההשתדלות לבקשת הכסף אשר בו תועלת מה להעמדת חיי הגוף ופריה יקר מזהב : יקרה היא מפנינים וכל חפציך וגו׳ · הנה היא יקרה מכל המרגליות ובכלל הנה כל חפצי האדם לא ישוו בה והרצון בחפצי האדם הדברים האחרים אשר ישתוקק האדם כי כל אלו החפצים הם כאין נגדה ואפשר שישוב זה אל התורה והוא הנכון יותר וירצה כי מאושר מאד מי שימצא החכמה הנרמזת בתורה והאדם שיוציא ממנה התבונה הנרמזת בה כי הכל נרמז בתורה כמו שביארנו בביאורינו לדברי התורה : ארך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד · הנה בימין התורה יהיה אורך ימים ר״ל השגת החיים הנצחיים כי זהו פריה ולזה ייחס זה אל ימינה וזה יהיה במה שישיג בה מן החכמה והתבונה והנה על הכוונה השנית ישיג בה עושר וכבוד כי מצד ההשגחה האלהית מתדבק באדם בעבורה ימשכו לו ג״כ טובות גופיות כמו שהתבאר בתורה ובארנוהו עוד במאמר הד׳ מספר מלחמות יי׳ : דרכיה דרכי נועם · הנה דרכי התורה הם דרכים שיטעמו וימתקו מאד לאדם כי לא העמיסה על האדם שום מעמס יקשה לו אבל כל מה שצוה מן המצות והאזהרות הם דברים ערבים ורצויים בעצמותם לא כנימוסי הגוים שהיו מעמיסים בהם דברים קשים גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם וכל נתיבות התורה הם שלום לגוף ולנפש כמו שהתבאר מדברינו בדברי התורה כי כלם ייושרו אל בריאות הגוף ובריאות הנפש הנה התורה היא עץ חיים לאשר הם מחזיקי׳ בה לשמור ולעשו׳ ולחקור בעניניה ובאופן החכמ׳ אשר ייושרו אליה וכומכי התורה שמחזיקי׳ אותה לעמוד על הסבות בדברים הוא מאושר כי מזה הדבר יתישר לעמוד על כוונותיה לא שיקל בעניניה ויעבור בהם כעברו על ספרי קורות הימים אשר יגידו אים לאים אך יחקור על כל פנים לתמוך אותה כדי שיעמוד על כוונותיה כאילו תאמר שיעמיק לעמוד על דבר דבר ממנה למה היה בתאר כך ולמה נסמך זה המאמר לזה המאמר כי בזה האופן ימצא בה ויפיק ממנה תבונה לפי שפבת החכמה והתבונה והדעת באר עתה אי זה דבר מהם ומפני מה ראוי לשבחם ואמר יי׳ בחכמה וגו׳ : ביאור

אבן עזרא

י' בחכמה יסד ארץ · ספר מעלתה שבה נברא העולם העליון: ברעתו תהומות נבקעו · להשקות בהם חיה ועוף: אל ילוזו · הנכון תלוזנה כי על התושיה והמזמה ידבר כמו ויחמו הצאן: אז · לא תגוף · פועל יוצא והענין שלא תשימהו כאבן נגף כאשר תלמד התושיה: אל תמנע טוב מבעליו · העני · פי' מבעל הטוב:

רלבג

ביאור המלות בכסלך · בתקותך: כלוז · יוצא הטועה מהדרך הראויה: כבוד · מרים קלון · הקלון מסיר אותם או ירצה בו שכל אחד מהכסילים מרים ומגביה הקלון עליו מצד סכלותו: ביאור הדברים י' בחכמה יסד ארץ · ואמר כי בחכמה יסד הש"י הארץ וזה היסוד הוא מה שהסדרים ושם בטבע

מסורה

תהומות ד' מל' דמל' וסימ' נמס' בתילים סימן ל"ג ועיין בסדר בשלח בפסו' תהמות יכסיומו: ירעפו ג' וסימ' נאות מדבר · ושחקים ירעפו טל · ירעפו עלי אדם רב: ויהיו א' רפין וסימ' נמסר בסדר ויקחו לי תרומה: תגוף ל' מל' אז תלך לבטח ושארא כלהון חס': וערבה ב' וסי' וערבה לי' מנחת יהודה וירושלם · ושכבת וערבה שנתך: ומשאת ל' כפתר

יְהוָה בְּחָכְמָה יָסַד־אָרֶץ כּוֹנֵן
שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה: בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת
נִבְקָעוּ וּשְׁחָקִים יִרְעֲפוּ־טָל: בְּנִי אַל־
יָלֻזוּ מֵעֵינֶיךָ נְצֹר תֻּשִׁיָּה וּמְזִמָּה:
וְיִהְיוּ חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ וְחֵן לְגַרְגְּרֹתֶיךָ:
אָז תֵּלֵךְ לָבֶטַח דַּרְכֶּךָ וְרַגְלְךָ לֹא
תִגּוֹף: אִם־תִּשְׁכַּב לֹא־תִפְחָד וְשָׁכַבְתָּ
וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ: אַל־תִּירָא מִפַּחַד
פִּתְאֹם וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא: כִּי־
יְהוָה יִהְיֶה בְכִסְלֶךָ וְשָׁמַר רַגְלְךָ
מִלָּכֶד: אַל־תִּמְנַע־טוֹב מִבְּעָלָיו
בִּהְיוֹת לְאֵל יָדֶיךָ לַעֲשׂוֹת: אַל־
תֹּאמַר לְרֵעֶיךָ לֵךְ וָשׁוּב וּמָחָר אֶתֵּן
וְיֵשׁ אִתָּךְ: אַל־תַּחֲרֹשׁ עַל־רֵעֲךָ רָעָה
וְהוּא־יוֹשֵׁב לָבֶטַח אִתָּךְ: אַל־תָּרוֹב
עִם־אָדָם חִנָּם אִם־לֹא גְמָלְךָ רָעָה:
אַל־תְּקַנֵּא בְּאִישׁ חָמָס וְאַל־תִּבְחַר
בְּכָל־דְּרָכָיו: כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה נָלוֹז
וְאֶת־יְשָׁרִים סוֹדוֹ: מְאֵרַת יְהוָה בְּבֵית
רָשָׁע וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ: אִם־לַלֵּצִים
הוּא־יָלִיץ וְלַעֲנָיִים יִתֶּן־חֵן: כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן:

ג' מל · ג' · ל' וחס' · יא' · סימן · ל' מל · ב' · ל' · ל' · ידך ק' · לרעך · ו' ק' · ב' כתרי ל"ש' לא תחר כשור · כ' מל בכ' · תריב ק' · ל' · ל' יתר תחירת עינים ל' · ל' · ולענוים · ג' ק' · תרים וכ' נכבא · אשי · ביתיה · אצ"א

אֱלָהָא בְּחָכְמְתָא שַׁתִּית אֲשִׁיָּה דְּאַרְעָא וְאַתְקִין
שְׁמַיָּא בְּבִיוּנְתָה: בְּדַעְתֵּיהּ תְּהוֹמֵי אִתְבְּזִיעוּ
וּשְׁמַיָּא צָעֵי דְּטַלְיָא: בְּרִי לָא נַזֵּל בְּעֵינָךְ
נְטַר מַדְּעָא וְתַרְעִיתָא: וְיֶהֱוֹן חַיֵּי לְנַפְשָׁךְ
וְחִסְדָּא לְצַוְּרָךְ: הֵידֵין תֵּיזֵל בְּסַבְרָא
בְּאָרְחָתָךְ וְרִיגְלָךְ לָא תִיתְקַל: אִם תִּשְׁכּוּב
וְתִידְמוּךְ וְלָא תִידְחַל וְתִשְׁכַּב וְתִבְסַם
שִׁנְתָךְ: לָא תִּדְחַל מִן דַּחֲלַיָּא וּמִן שִׁלְיָא
וּמִן חִיּוּסָא דְּרַשִׁיעֵי כַּד יֵיתֵי: מְטוּל דֶּאֱלָהָא
יְהֵי בְּסַעֲדָךְ וְיִנְטַר רִיגְלָךְ וְלָא תִתְּצִיד: לָא
תִיתְכְּלֵי לְמֶעְבַּד שַׁפִּיר כַּד אִית חֵילָא בִּידָךְ
לְמֶעְבַּד: לָא תֵימַר לְחַבְרָךְ אִיזַל וְתוּב
וּלְמָחַר אֶתֵּן וְאִית גַּבָּךְ: לָא תַחְשֵׁב עַל
חַבְרָךְ בִּישְׁתָא וְהוּא יָתֵיב עִמָּךְ בְּשַׁלְוָה:
לָא תִינְצֵי עִם בַּר נְשָׁא מַגָּן אִם לָא עֲבַד לָךְ
בִּישָׁא: לָא תִיטַּן בְּגַבְרָא חֲטוֹפָא וְלָא תִצְנֵי
בְּכָלְהוֹן אָרְחָתֵיהּ: מְטוּל דִּמְרַחַק עֲוָתָא
מִן קֳדָם יְיָ וְעִם תְּרִיצַיָּא שׁוּעִיתֵיהּ: לְוַטְתָא
דֶּאֱלָהָא בְּבָתֵּיהוֹן דְּרַשִׁיעֵי וּמַעֲמַדְהוֹן דְּצַדִּיקֵי
יְבָרֵךְ: וּלְמַמִּיקָנֵי נַסְחוּף וְלַעֲנְוָנֵי יִתֵּן חִסְדָּא:
יְקָרָא דְּחַכִּימֵי נִיסְּבוּן וְסַכְלֵי נְקַבְּלָה צַעֲרָא:

אבן עזרא

לך ושוב · כי הוא דרך בזיון: ישרים סודו · עם ישרים כודע סודו ועצתו תמיד שהוא גוזר להביא על הרשע: מארת · מן ארור והוא חסרון: אם ללצים · הפסוק הזה רבק בעליון ולכן מן ליבנו · יליץ מן כי המליץ פי' השם יברך נוה הצדיקים אם ללצים ידבר הצדיק ויזהיר לסור מן דרך הליצנות · ולענוים ולמוכיחים יתן חן כלומר יתן חנם בעיני כל אדם והענוים הם הנכונים מדבר ליצנות · פ"א אם ללצים השם יליץ יתן גמול הליצנות ולענוים יתן חן כמו חן וחסד להם: כבוד · השם ינחילם כבוד המזון והמוסר אבל הכסילים ירימו הקלון עליהם והטעם שסכבו ם שיקלום בני אדם · מרים קלון על כל אחד ידבר כמו וצדיקים כ ככפיר יבטח · פ"א כסיל מרי' ומכבד אים קלון כמו בא זדון ח תמר אים:

סמעו

רלבג

המנהגות הטבעיות אשר המציא בארץ ו והנה בחכמת הש"י ם שפע מציאותם ביום הבראם ונתיסד ענינ' ומה שיוסב לאר' מפני החקירה בהם יקרא חכמה כי כל מה ם שבהם שאחרם מ מסבות עצמיות ו ומתיחסות כלו ותאמר שהחם יחמם ושהאדם יולידו האדם ובתבונה יכונן שמים על מה ם שהם עליו מהמרחק ממנו ומגודל הכוכבי' אשר יכינם ומחלוף תנועות הגלגלים אשר יכינו הכוכב וחילופי התנועות כאורך ו וברוחב עד שיתחדש מזה חלופים רבים כ כתנועת הכוכב ם הנראית לנו ויתחדש מפני זה ממנו פעולות מתחלפות בזה העולם השפל כמו שבארנו בחמישי מספר מ מלחמות יי' והנה יקרא זה הענין תבונה לפי שמה שיתחדש ב בהם אינו מתחדש ב ברמיון מה שהתחדש מן הסבות העצמיו' אנ המתיחסות כי הם י יחממו ואין בהם חום ויקררו ואין בהם קור וכן הענין בשאר מה שישפע מהם ואולם מה שהמציא הש"י ית' מהבקע התהומות ו ושירעפו השחקים על אשר לו מתוא גדול ב

פתאום והוא מן שיטה חדא דמשפט ומש בריש' וכל חד לית דכו' וסימ' נמסר בבסר' רבתא בסד' בבמערכת אות המ"ם וזה תמצא בשיטה דמשפטת ום בריש' ושמשת באב': ומחר ו' וסימ' וקדשתם היום ובמחר ונכבסו · ומחר אל כל עדת יש' יקצוף · ומחר אהרון ובניך עמי · שב בזה גם היום ומחר אשלחך · ומחר אתן ויש אתך · ומחר אעשה כדבר המלך: בבית רשע חד מן ה' זוגין חד בית וחד בבית וסי' בירמיה סימ' ל"ז: ולעניים ה' כתיב עניים וקרי' ענוים וסי' נמס' בתילים סימ' ט' עש: מרים ג' וסימ' כל מרים תרומת כסף · כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים · ארך אפים רב תבונה וא' כבדי ומרים ראשי · וסימני' בלשון ארמי בספא אשתי חכימיא וראשיא:

בקיום זה העולם השפל כי זה מה שלא אפשר עמידת הצמחים והב"ח מזולתו וכי ג"כ יהיה השווי כשמר ביסוד המים עם שאר היסודות המקבילים לו הנה היה חרוש זה הענין בדעות השם ית' והשגה בו היא קרובה אל המושכלות הראשונות וזה כי האיד הלא כשיתהוה בבטן הארץ וימנעהו מונע מעלות ויצטרך לרדת יתעבה מפני זה וישוב מים אוכשיעלה ויפגוש המקום הקר הנה הקרירות יעבה אותו ויתהוה ממנו מים הנה מה שזה דרכו יקרא דעת ואחרי שהענין הוא כן ר"ל שאלו הדברי' שפעו מחכמת השם ית' בינתו ודעתו בזה האופן הנה האדם בשמרו על מה שאספר לו להטיב מאלו הדברים ידבק בחכמת השם ובינתו ודעתו לפי מה שאספר: בדעתו תהומו' נבקעו · כי בעבור דעת האדם החכמה והתבונ' הזאת נבקעו תהומות מלמט' נובעו' מהם אלו הידיעות ומלמעלה ג"כ ירעפו טל ישפעו בו אלו הידיעו' והנה רמז במה שישפע מלמטה יהיו נובעות אלו הידיעות אל הדברים הטבעיים המוחשים הלימו אשר יעירו אותנו על החכמה והתבונה הזאת ובמה שישפע לנו מלמעלה רמז אל השפע שישפע לנו מהש"י להשיג אל הידיעות באמצעות השכל הפועל והמשיל השפע ההוא לטל לא לגשם כי הטל מתפשט בכל האויר אינו יורד טפין טפין כמו המטר וכן השפע הזה מגיע בכל המקומות שיהיו כאותו' לקבלו יחד לא במקום זולת מקום: בני אל ילוזו · אל יסורו מעיניך החכמה והתבונה אך שמרם תמיד שמור הנימוס המושכל שהגיע לך בזה ושמור ג"כ המחשבה שהביאה אותך להשגתו כדי שתדע תמיד האמת בדרכיו ויהיו החכמה והתבונה חיים לנפשך כי הם בעצמם הם השכל הנקנה הנשאר מהאדם אחר המות כמו שביארנו בראשון מספ' מ' ובהם תמצא חן בדרכיך עם האנשים הנה בשמרם תדבק בך ההשגחה האלהית עד שלא תכשל בלכתך בדרך: אם תשכב · גם בהיותך בדרך לא תפחד שם מחיה רעה ומן הלסטים אך תשכב ותערב לך שנתך: אל תירא מפחד · הרעות הגדולות המשחיתות פתאם ולא משואת רשעים כי תבא: כי יי' יהיה · במה שתבטח בו ותקוה ממנו וישגיח בך מהלכד באלו הרעות ואח"ז הזהיר עוד ואמר אל תמנע טוב מבעליו ממי שהוא ראוי לו בהיות כח בידך לעשות זה הטוב וזאת האזהרה כוללת בעיון ובדברים המדיניים אם בעיון הזהירהו שלא למנוע למודו מהבא ללמד הראוי לכך לפי מה שים מן הספק בידו וכאשר יבא לבקש ממך הטוב הזה לא תכנס אותו על זה באמור לו לך ושוב ומחר אתן ויש אתך אך תן לו זה תכף אחר שיש אתך והוא ראוי לזה: אל תחרוש · אל תחשוב ותשתדל להביא על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך כי זה מגונה מאד: אל תריב עם אדם חנם · אם לא גמלך רעה כי זה מגונה מאד להתרעם על האדם ולהריב עמו בזולת סבה: אל תקנא באיש חמס · להתאוות ולחמוד ולעשות כמוהו לחמוס האנשים ולא תבחר בשום דרך מדרכיו כי זה יביאך לחטוא במה שהוא חוטא והמשל כי איש החמס ישלח מנחה גדולה למלך או לשר ויכבדוהו ואם ירצה האדם לעשות כן לא יתכן לו ויצטרך לו לעשוק ולחמוס האנשים וכן הענין בשאר דרכיו לשר הם לו מפני היותו איש חמס כי מתועב אל השם יתברך האיש העקש רוצה לומר הבלתי ישר והפך בישרי' כי הוא דבק בהם: מארת · קללת השם תמצא בבית רשע והוא יברך נוה צדיקי' והנה אמר רשע בלשון יחיד לפי שהקללה לא יחייב שתמשך לכל הרשעי' ולזה פעמים רבות רשע וטוב לו ואולם ברכת הש"י היה בבית כל הצדיקים הראויים לה והם אשר תדבק בהם ההשגחה האלהית כמו שביארנו הסבה בכל זה בד' מספר מ"י: אם ללצים · הנה ללצים המתלוצצים ומלעיגי' על האנשים הש"י יסבב שאחרים ילעיגו עליהם בבוא אדם ואולם לענוים המכבדים לאנשים ומשפילים עצמם יתן הש"י חן להם בעיני האנשים: כבוד חכמים ינחלו · כי יכבדום האנשים וכל אחד מהכסילים מגביה קלון לו או אמר על דרך ההפלגה כי שכם הקלון שינחלו מפני סכלותם הוא מפרים ומקיר אותם מהמקום ההוא שהם נכרים בו:

סמעו

שמעו בנים מוסר · הנה יתברך שהוא אביכם והנה זה המוסר הוא תורתו שנתן לישראל והקשיבו ושמעו אותה כדי שתדעו בינה כי הוא יישיר אתכם אל הבינה כמו שזכרנו ר"ל כי התורה תישיר בהרבה מדבריה לידיעת הבינה כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה : כי לקח טוב · כי כבר נתתי לכם קנין טוב אל תעזבו את התורה שנתתי לכם הנה אלה דברי הש"י ר"ל שאמרם בלשון כאילו הש"י ידבר ואח"כ אמר שלמה · כי בן הייתי לאבי · הנה הייתי בן לאבי ורמז בזה לעם ישראל שהוא בן לש"י הייתו נער ורך כשאמר לו הש"י אלו הדברים והייתי אז יחיד לפני אמי כי אומה אחרת לא קבלה התורה זולתי וזה היה בעת קטנותי באשר ממצרים כי במעט זמן העתיקני הש"י לאמונתו ולזאת הסבה אמר ג"כ לפי המשל הנבוא ז זכרתי לך חסד כ נעוריך ואמר לפני אמי לפי המשל והוא ג"כ לפי הנמשל רמז אל השכל הפועל אשר באמצעותו השפיע ה הש"י התורה לישראל ובאמצעותו הגיעה ה הנבואה : ויורני · אז הש"י ואמר לי לבך יתמוך דברי ויסמוך אותם בחקרו כראוי על כוונת מצות התור' כי בזה יגלה מה שים מהשלימות והחכמה הנפלאה בדברי ה התורה · שמור בלבך דברי מצותי ותשיג בזה החיים האמתי' אשר אין עמם מות : קנה חכמה · בהם תקנה החכמה ותקנה בינה · אל תשכח דבר מדברי ואל תטה כלל מאמרי פי כי בזה האופן עם רוב השקיד והזהירה יגלו לך ה הרבה מכוונו' התור' : אל תעזבה · אל תעזוב התורה ואם ת תהיה נזהר מזה היא תשמרך מכל רע מצד מה שימשך לך בסבת מההשגחה האלהית אהוב' את התורה ו והיא תנצרכה וזה ש שאהבתך אותה יסבב שתדבק בה בכוונות ראויות לדבר דבר מדבריה ובזה האופן תעמוד על קצת כוונותיה : ראשית · בראשי' החכמה שתקנה ת מהתורה תקנה חכמה וזה יגיע לך ממנה ב בזולת עמל רב אך ב

לפני ב' סבירין לבני וקרי' לפני וסימ' לפני אפרים ומנשה עוררה · רך ויחיד לפני אמי · ויאמר לי ח' דסמיכי וסימ' ויאמר לי הנך הרה דמנוח · ויאמר לי מי אתה ואומר אליו עמלקי · ויאמר לי עבדי אתה יש' · ויאמר לי שלמה בנך · ויאמר לי יתמוך דברי · מדוע פניך רעים ואתה אינך חולה · על מה זה אתה מבקש · והשגל יושבת אצלו : אהבה ל' ותצרך

שמעו בנים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו: כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי: ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמר מצותי וחיה: קנה חכמה קנה בינה אל תשכח ואל תט מאמרי פי: אל תעזבה ותשמרך אהבה ותצרך: ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינך קנה בינה: סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה: תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך:
ד שמע בני וקח אמרי וירבו לך שנות חיים: בדרך חכמה הרתיך הדרכתיך במעגלי ישר: בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל: החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך: בארח רשעים אל תבא ואל תאשר בדרך רעים: פרעהו אל תעבר בו שטה מעליו ועבר: כי לא ישנו אם לא ירעו ונגזלה שנתם אם לא יכשולו: כי לחמו לחם רשע ויין חמסים ישתו: וארח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום: דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו:

ב' וכל דסמי' לא' דכל דכו' · ב' סמי' לבני · ל' · ח' · ל' · ל' ב"ח · ל' · ל' · ל' · ל' · י"ג · ל' · ל' · ל' ויתר תרוץ ג' · ל' ויתר פרעהו · ל' · ל' · יכשילו ב' ק' · יו' ט' כליש' י' · ב' חין ל'

שמעו בניא מרדותא דאב ואציתו למדע ביונא: מטול דיולפנא טבא יהבית לכון ונמוסי לא תשבקון: מטול דברא הוית לאבא מפנק ויחידא קדם אמי: ואלפן לי ואמר לי יי יקמט מלוי לבך נטר פיקודיי וחיה: קנה חכמתא קנה ביונה ולא תנשי ולא תסטי מן מאמריה דפומיה: ולא תשבקיה ותנטריך רחמה דתשוגביך: ריש חכמתא קני חכמתא ובכל קנינך קנה ביונה: חביביה די תרוממך ותבקיה דתיקרך: ותשים ברישך יאיותא דחסדא כלילא ושבהורא עלך: שמע ברי וקבל מני ונפגיון שניא דחייך: ארחת דחכמת אליפתך והלכיתך בשבילי תריצי: כד תיזל לא תטעוק ארחך ואין תירהט לא תיתקל: התחזק במרדותא ולא תרפא נטריה מטול דהיא חייך: בארחתא דרשיעי לא תיזיל ולא תיטן בארחתא דבישין: אריש ולא תעבר עמהון סטי ועבר מנהון: לא דמכין עד מה דמבאשין ופרידא שינתהון עד מה דעבדין תיקלא: דמיכלתהון מיכלתא דרשיעי וחמרא דחטופיא שתיין: וארחתא דצדיקי כנהורא דמזהר ואזיל נהריה עד מה דתקין יומא: וארחת דרשיעי חבירא ולא ידעין כימנא מתתקלין:

אבן עזרא

שמעו בנים · אחר שהזהיר בנו הוכיח בנים אחרים שישמעו מוסר אביהם אף על פי שהם רכי' לא בהם כחשב כמוכי : אל תעזבה · החכמה כי היא תשמרך מצרה : ראשית חכמה קנה חכמה · במקנת הונך ואם לא תוכל ל לרעתה תן כל הונך : סלסלה · הגביהה ורוממה מן סולו ל לרוכב · תכבדך תשימך במעלת ה הכבוד · כי תחבקנה ללמוד אותה תמיד : תמגנך · מן מגן בריך : בדרך חכמה · בעבור דרך חכמה ש שתלמדה : בלכתך · כאשר תלך בדרך ה החכמה : נצרה · ראוי להיות בפתח ו והה"א כנוי לחכמה ה הנזכרת למעלה ב בדרך החכמ' והטעם החזק במוסר ש שיסרתיך ללכת בה : פרעהו · מן ותפרעו כל עצתי מן לתפרע : שטה סור : וארח צדיקים · חסר והנכון אור אורח צדיקים : בני

הריתיך ל' וחד והוריתיך א' דכתיב

יעבר נקמץ בכרי' כתו' יענור וקרי' יעבור אחנס לכי רעת נעלי תחסרת לא יתכן כי לא כמנו כי יאם לב רכתי' ייר בריש תיבות' וקרי' וי"ו זה לא גנצה עמהן

ל' אל תעזבה ל' סלסלה ל' ותרוממך ל' תכבדך ל' תחבקנה ל' אשקנה ל' אחטנה ל' תשכונה ל' : וקח י"ג וסימ' נמסר בסדר ויקח קרח : וירבו חד מן ט"ח מלין נסבין וי' בריש תיבות' רפין וכל חד וחד לית דכות' וסימ' נמסר במסר' רבה' במערב' אות הוי"ו בסו' : תרוץ ל' וא' תרוץ דאבה ואינון מן א"ב מן חד וחד חד ד' וחד ר"ש וסימ' נמסר במסר' רבה' במערב' אות הדל"ת בס"ד : אל תרף ג' וסימ' החזק במוסר אל תרף · אל תרף ידך מעבדיך דיהושע · מעשי ידיך אל תרף : רשע י"ז וסי' נמס' בספר מיכה סימ' ו' : חמסים ד' וסימ' מאיש חמסים תצילני דשמואל · מאיש חמסים תנצרני דחלצני · ותברו דבתריה דשמרני י' · ויין חמסים ישתו :

בקנין הבינה תצטרך להעזר בה בכל קנינך שתקנה ממנה וכלם יישירוך אל העמידה עליה והנה אמ' זה כי קנין החכמה מגיע מדברים עצמיים לה והם ראשית החכמה ולא כן ענין הבינה כמו שזכרנו : סלסלה · דרוך וסלול תמיד במסלול התורה והיא תתן לך כבוד כי תדבק בה ותתן לראשך כתר יחובר בו לך חן ותתן לך עטרת תפארת והנה אמר זה כי מצד השקידה בתורה ובכוונותיה יגיע לאדם הרוממות והכבוד ואם אין זה המכוון בה אך הטוב המכוון בה הוא החיים הנצחיים וכבר זכרנו ראשונה באמרו שמור מצותי וחיה אמר כאילו ידבר הש"י : שמע בני וקח אמרי · והם ספורי התורה · וירבו לך שנות חיים כי הם מישירים מאד לשלימו' המדות ולשלימות המושכלות כמו שביארנו פה או ידבר בזה שלמה וכוה לקחת אמריו שיכוה עליהם : בדרך חכמה הוריתיך · ללכת בדרך חכמה ובדרכי יושר והוא מה שהזהרתיך ללכת בדרכי התורה ולחקור בה מחקר הראוי ואם תעשה כן תהיה נעזר בשם יתברך באופן שיכוונו מחשבותיך וישלימו חפציך במה שתרצה לעשותו : בלכתך לא יצר צעדך · הנה בלכתך לעשות דבר מה לא יצר צעדך מלפסוע ולהשלים הדרך וגם אם תרוץ בדרכך לא תכשל באבן נגף וצור מכשול : החזק במוסר · התורה אל תרף ממנו נצור התורה בלבך כי היא בעצמה היא חייך הנצחיים במה שנכלל בכוונותיה מהחכמה והבינה : בארח רשעים אל תבא · אל תבא ואל תהלך בדרך אנשים רעים : פרעהו אל תעבר בו · אם תוכל בטל והשבית הדרך ההוא רוצה לומר שתפרע דרך הרשעים בדרך שלא ישלימו הרע אל תעבור להסכים עמם ואם לא תוכל לבטלו נטה מעליו ועבור ויצא מהרשעים רשע וידך לא תהיה עמם וזה כי הרשעים הם חפצים לעשות רע כל כך עד שכאשר התהלכו בדרך ונמנע אחד לא יוסיפו שנית להתהלך בו אם לא היה בדרך ההוא רעה והשחתה : כי לא ישנו אם לא ירעו · גם לא יוכלו לישן בלילה אם לא עשו רע להכשיל האנשים : כי לחמו לחם רשע · מאכלם ומשתיהם יהיו כלם רשע וחמס כי הרשע נותן שנת לעיניהם לרוב שמחתם בו וגם לא יצטרכו למזון אחר מרוב התענגם בו : וארח צדיקים · הנה זה דרך הצדיקים הוא כאור נוגה השחר שהולך אורו ומתחזק עד נכון היום והוא עד חצי היום כי אז האור והיום בשלימותו ובתקפו : דרך רשעים כאפלה · ואולם דרך הרשעים כאפילה שלא יראו בו ולא יוכלו להתיישר אל התכלית שכוונו אליו ולזה יכשלו בהליכתם ולא ידעו במה יכשלו כי אינם רואים אור כלל והנה אמר זה כי דרך צדיקי' בלכתם לעשות דבר מה יהיה בו תאור להצילם מהמכשולות והמוקשים ולהישירם ללכת אל התכלית שכוונו אליו כי הם נעזרים בכל זה בשם יתברך ואמנם דרך הרשעים שיכוונו בו עשיית הרע הוא בהפך זה כי השם יתברך מפר מחשבותיהם פעמים רבות ולא יעשו הרע אשר זממו לעשותו כמו שזכרנו בספר איוב : בני

בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אזנך. אל יליזו מעיניך שמרם תמיד בתוך לבבך׃ כי חיים הם למוצאיהם. כי אלו הדברים אשר אני אומר לך הם בעצמם חיים למי שימצאם ויעמוד על כוונתם והם עם זה מרפא לכל בשרו להסיר ממנו חולי המדות הפחותות והנה אמ׳ זה כי זה הספר בכללו מיישר לשלימו׳ המושכלות ולשלימות המדות׃ מכל משמר נצור לבך. והוא השכל ר״ל שמרהו שלא יהיה כאשר במאסר הנפש המתאוה באופן שתמנעהו מעשות פעולתו המיוחדת לו גם שמרהו שלא יהיה כאשר במאסר שאר הכחות הנפשיות במה שימנעו פעולתו. כי ממנו מהשכל תוצאות חיים ואם לא יבלבלו הכחות האחרים פעולתו הנה תשיג אחרית חיים ממנו ובעבור שלא יהיה שכלך כאשר ב בסוס מאסר ימנעהו מן ההשגה הסר ממך הדברי׳ הכוזבי׳ בדעות אשר יאסרו שכלך במאסרם והמשל כי הדעות הכוזבות כשיקבלם ה האד׳ בענין ההתחלפו׳ ישימו שכלו כאסר במה שאח׳ ההתחלפות ההן שלא יוכל לחקור בהן מחקר ראוי כי הטעות אשר בשרש וההתחלה יאסור אותו ויכר בעדו ממצוא האמת׃ עיניך לנוכח יביטו. עיניך יביטו אל היושר והאמת ולא יעיקך מ מעיק. ועפעפיך יישירו נגדך להשים אזנך בעצם הדבר ה המבוקש העיון בו׃ פלס מעגל רגלך. ישר מעגל רגלך לקחת ה הסדרים והדרכים ה המוליכים אל הדרוש אשר תחקור בו וזה יהיה סבה שיכונו כל דרכיך בעיון׃ אל תט ימין ושמאל. אל תט בדרכיך מן האמת כלל לצד מ מהצדדים הסר רגלך מרעת כפכר אשר י יקרה מפני טעות הכח הדמיוני או מפני זולתו מהסבות׃ בני לחכמתי הקשיבה ל לתבונתי הט אזנך׃ בני הקשיבה לחכמתי והט אזנך לתבונתי׃ לשמור מזמות׳ לשמור המחשבות הישרות למצא התבונה והדעת שהישיר למצוא ה החכמה ינצורו שפתיך כדי שיהיה עמך ת תמיד האמת באלו ה הדברים בסבותיו׃

אזניך ט׳ חסרים וסימ׳ נמסר לעיל בספרא ריש סימן ב׳׃ תוצאות חיים ל׳ מ״ל דמ״ל וג׳ כתיב תוצאת וסי׳ בסדר מסעי ע״ן שם׃ יישירו ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ואשלחך בשמחה ובשרים בתוף. והשבתי המון שריך וזמרת. ועפעפיך יישרו נגדך. ושר בשרים על לב רע׃ נפת תטפנה ב׳ וסימ׳ שפתותיך כלה. שפתי זרה׃ חכה ב׳ חד בפיקה׳ וחד רפי וסימ׳ ואליהו

אבן עזרא

בני לדברי׳ מכל משמר. הם מצות לא תעשה שהאדם ראוי לשמר מהם שלא יעבר. מכל משמר נצור לבך מלהרהר רע׳ כי ממנו תוצאות חיים והוא כמלך בגוף׃ יישירו. יבחרו הדרך הישרה׃ פלס. באזני התחשב׳ וראה אי זה דרך טוב. וכל דרכיך יכונו כאשר תפלסם׃ אל תט. מהמעגל אשר תבחר. הסר רגלך מרע מדר׳ רע שלא תבחר בו׃ בני לחכמתי׳ לשמור מזימות׳ שתשמור המזימות בלבך׳ ינצורו בעסק הלמוד׃ רגליה. יורדות למות ולשאול יורדות צעדיה אשר יתמכוה׳ תח׳ תפלס ותח׳ תדע לנוכח המוזהר והוא בני לחכמתי הקשיב׳. כמו מעגלותיה חסר וכן הוא נעו רגלי מ מעגלותיה או המעגלו׳ הם ינועו על דרך מ משל כאילו הם נעות ומניעו׳ הזרה ופי׳ ראשון נכון וכן הפי׳ ארח שתשים בו חיים אולי תפלס ותבחרהו נעו מעגלותיה והטע׳ הורדתיה לשאו׳ פתאום ולא תרגיש אתה עד רדתה שמה תוסר א אתה ותפלס אורח ח חיים. פא׳ במקום שתפלס אורח חיי׳ נעו מעגלותיה והיא לא תדע׃ ועתה בנים׳ כמעט

בְּנִי לִדְבָרַי הַקְשִׁיבָה לַאֲמָרַי
הַט־אָזְנֶךָ׃ אַל־יַלִּיזוּ מֵעֵינֶיךָ שָׁמְרֵם ט׳ חס׳ ל׳
בְּתוֹךְ לְבָבֶךָ׃ כִּי־חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם ל׳ ומ׳
וּלְכָל־בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא׃ מִכָּל־מִשְׁמָר
נְצֹר לִבֶּךָ כִּי מִמֶּנּוּ תּוֹצְאוֹת חַיִּים׃ ל׳ מ״ל
הָסֵר מִמְּךָ עִקְּשׁוּת פֶּה וּלְזוּת שְׂפָתַיִם ל׳ ל׳
הַרְחֵק מִמֶּךָּ׃ עֵינֶיךָ לְנֹכַח יַבִּיטוּ
וְעַפְעַפֶּיךָ יַיְשִׁרוּ נֶגְדֶּךָ׃ פַּלֵּס מַעְגַּל ד׳ חס׳ בליש׳
רַגְלֶךָ וְכָל־דְּרָכֶיךָ יִכֹּנוּ׃ אַל־תֵּט־
יָמִין וּשְׂמֹאול הָסֵר רַגְלְךָ מֵרָע׃

ה
בְּנִי לְחָכְמָתִי הַקְשִׁיבָה
לִתְבוּנָתִי הַט־אָזְנֶךָ׃ לִשְׁמֹר מְזִמּוֹת ט׳ חס׳
וְדַעַת שְׂפָתֶיךָ יִנְצֹרוּ׃ כִּי נֹפֶת ל׳
תִּטֹּפְנָה שִׂפְתֵי זָרָה וְחָלָק מִשֶּׁמֶן ל׳
חִכָּהּ׃ וְאַחֲרִיתָהּ מָרָה כַלַּעֲנָה חַדָּה ה׳
כְּחֶרֶב פִּיּוֹת׃ רַגְלֶיהָ יֹרְדוֹת מָוֶת ג׳ ל׳
שְׁאוֹל צְעָדֶיהָ יִתְמֹכוּ׃ אֹרַח חַיִּים
פֶּן־תְּפַלֵּס נָעוּ מַעְגְּלֹתֶיהָ לֹא תֵדָע׃
וְעַתָּה בָנִים שִׁמְעוּ־
לִי וְאַל־תָּסוּרוּ מֵאִמְרֵי־פִי׃ הַרְחֵק ל׳
מֵעָלֶיהָ דַרְכֶּךָ וְאַל־תִּקְרַב אֶל־פֶּתַח ל׳
בֵּיתָהּ׃ פֶּן־תִּתֵּן לַאֲחֵרִים הוֹדֶךָ
וּשְׁנֹתֶיךָ לְאַכְזָרִי׃ פֶּן־יִשְׂבְּעוּ זָרִים
כֹּחֶךָ וַעֲצָבֶיךָ בְּבֵית נָכְרִי׃ וְנָהַמְתָּ ב׳ יתיר א׳ מ״ל ה׳ ל׳
בְאַחֲרִיתֶךָ בִּכְלוֹת בְּשָׂרְךָ וּשְׁאֵרֶךָ׃ ל׳ וחד ככלות כוחי
וְאָמַרְתָּ אֵיךְ שָׂנֵאתִי מוּסָר וְתוֹכַחַת
נָאַץ לִבִּי׃ וְלֹא־שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל מוֹרָי וְלִמְלַמְּדַי לֹא־הִטִּיתִי אָזְנִי׃ ג׳ ר״פ נסי׳ ל׳ ויחד לא שמעתי. ל׳ ומ״ל

בְּרִי לְמִלַּי אַצִּית וּלְמַאֲמָרַי צַלִּי אוּדְנָךְ׃ לָא
נֵיזְלָן בְּעֵינָךְ נַטְרִינוּן בְּגַוֵּיהּ דְּלִיבָּךְ׃ מְטוּל
דְּחַיֵּי אִינוּן לְמַאן דְּמַשְׁכַּח לְהוֹן לְכוּלֵּא
בִּישְׂרֵיהּ מַאְסֵי׃ מִכָּל זִיהוּרָא נְטַר לִבָּךְ
מְטוּל דְּמִינֵּיהּ הוּא מַפְּקָנָא דְּחַיֵּי׃ אַעְבַּר
מִינָּךְ עִיקוּמָא דְּפוּמָא וְעַתָּא דְּשִׂפְוָתָא
אַרְחֵיק מִנָּךְ׃ עֵינָךְ בְּתְרִיצוּתָא נֵאוֹרָן
וְתַמְרָךְ נִתְרְצוּן לְקוּבְלָךְ׃ אַעְבַּר רִגְלָךְ
מִשְׁבִילֵי בִּישֵׁי וְכֻלְּהוֹן אָרְחָתָךְ מְתַקְּנָן׃ לָא
תִּסְטֵי לִימִינָא וְלִשְׂמָאלָא אַעְבַּר רִיגְלָךְ מִן
בִּישְׁתָּא׃ בְּרִי לְחָכְמָתִי צִית
לְבִיוּנִי צַלִּי אוּדְנָךְ׃ דְּתִזְדַּהַר בְּתַרְעִיתָא
וְדַעְתָּא שִׂפְוָתָךְ נִינְטְרָן׃ מְטוּל דְּכַבְרִיתָא
מְנַטְּפָן שִׂפְוָתָא דְּנוּכְרִיתָא וּשְׁעִיעַ מִן מִשְׁחָא
חִיכָּהּ׃ וְאַחֲרִיתָא מְרִירָא הֵיךְ גִּירְרָא חֲרִיפָא
מִן סַיְפָא דְּתְרֵין פּוּמִין׃ רִגְלָהּ נַחְתָּן לְמוֹתָא
שְׁיוֹל הִלְכָתָהּ מְסַמְכָא׃ בְּאָרְחָא דְּחַיֵּי לָא
דָּרְכָא מְטַלְטְלִין שְׁבִילָהָא וְלָא יָדְעָה׃
וְהַשְׁתָּא בְנַיָּא שְׁמָעוּן לִי
וְלָא תִסְטוּן מִן מֵימְרֵיהּ דְּפוּמִי׃ אַרְחֵק
מִנָּהּ אָרְחָךְ וְלָא תִקְרֵיב לְתַרְעָא דְּבֵיתָא׃
דְּלָא תִתֵּן לְאַחְרָנֵי חֵילָךְ וּשְׁנַיָּךְ לְנוּכְרָאִין׃
דְּלָא נִשְׂבְּעוּן נוּכְרָאֵי חֵילָךְ וְלֵיעוּתָךְ תֵּעִיל
לְבֵיתָא דְאַחְרָנֵי׃ וְתִתְנְהוֹם בְּסוֹפָךְ עַד מָה
דְיִגַּמַּר בִּישְׂרָךְ וְגוּשְׁמָךְ׃ וְתֵימַר הֵיכְנָא סְנֵית
מַרְדוּתָא וּמַכְסְנוּתָא אַסְלֵי לִבִּי׃ וְלָא שְׁמַעִית
קָלָא דְּמַרְוָתַי וּלְמַלְּפָנַי לָא צַלִּית אוּדְנִי׃

את איוב. וחלק משמן חכו׃ בתרא בפיקה׳ ואינון חד מן י״א זוגין חד מפיקה׳ וחד לא מפיק ה׳ וסי׳ במס׳ רבת׳ במערכת אות הה״א בס״ד׃ חדה ה׳ וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ י״ט׃ כחך כ׳ א׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסי׳ פן ישבעו זרים כחך. התרפית ביום צרה צר כחכה׃ בכלות ל׳ וחד ככלות בכ״ף ולית דכו׳ ואינון מן א״ב חד כ׳ וחד ב׳ ית וסי׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות הכ״ת בס״ד׃ ולמלמדי ל׳ דכו׳ והוא חד מן כ״ לין נסבין ו״ל דסמי׳ לב״ם וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הב״ם בס״ד׃

חכה ל׳ וחד חכה את איוב לא מביך

[illegible]

ובדרכיו והמכם בויתיך על זה כי נופת תטופנה שפתי האשה הזרה והיא הכח הדמיוני. תטופנה דבר ידמה שהוא מתוק כנפת וחכה אשר בו תטעם הדברים ידמה היותו ערב מאד וחלק יותר משמן׃ ואחריתה תמצא מרה כלענה. ואחריתה תמצא מרה כמו הלענה וחדה וחותכת כמו חרב בעל פיות שחותך ומשחית מכל צדדיו׃ רגליה. יורדות ש׳ מות והשחתה ובעדיה הם תומכים ומחזיקים המות ר״ל שהם עוזרים להביא המות באופן כפלא ובזה הם כאילו תומכים ידי המות ומחזיקים אותה על החיים׃ אורח חיים פן תפלס. האם תחשוב שיהיה תקוה שתפלס ארח חיים ותישר אליו הנה באמת אין תקוה בזה כי מעגלותיה נעו וסרו מדרך החיים ולא תוכל לדעת אותן והנה אמ׳ זה לפי שהמדמה אע״פ שהוא עוזר מה אל השכל כמו שהתבאר במקומו הנה בבורו יטעה מאד בעמוקות החכמה והתבונה והטעות שיקרם ממנו בשרשים הגדולים וההתחלות יהיה סבה להרחיק האדם מאד משלימותו ולהתיר לו לעזוב החכמה ולהתענג בתאוות ולזאת הסבה יערבו מאד דבריו ש׳ האדם כמו שזכר וזה מבואר במעט עיון למעיין בזה הספר כי דברינו בו הם למי שכפלם בפלוסופיא ורואה דברינו בספר מי׳ והספר שירמוז באשה זרה אל הנפש המתאוה ויקשור הענין אל מ״ש לשמור מזמות ודעת ונו׳ שהוא יזהירהו לידבק תמיד בחכמה ובתבונה באופן שתערב בו כל כך עד שלא יפותה בשפתי הזרה המפתה להמשך ש׳ התאוו׳ אשר יגיעו מהם הרע שזכר והנה זה הביאור השני הוא הנכון יותר׃ הרחק מעליה דרכך. הרחק דרכך מעל האשה הזרה שקדם זכרה ואל תקרב אל פתח ביתה ר״ל שלא תמשך אל התאוות׃ פן תתן לאחרים הודך. פן תתן ההוד הנתון לך לקנות השלימות לאחרים ולא יהיה לך תועלת בו אבל יהיה בו השתמשות לעשו׳ תחבולות להשיג התאוות׳ ושנותיך שהיים ראוי שתעמל בהם לקנו׳ קנין השלימות אשר הוא תייך תתן אל זה הכח האכזרי שישחיתך באכזריות וישבעו הכחות הזרים לאדם במה שהוא אדם כחך ועמלך ויגיעך יהיה בבית נכרי ר״ל שהכח השכלי הנתון לך לעמל בקנין השלימות האנושי ישבעו אלו הזרים מכחו ויגיעו כי כל כחו ויגיעו יהיה בעבודתם ובמלאכת התחבולו׳ אל שיגיעו מבוקשם׃ ונהמת. והנה בסוף ככלות בשרך בעת הזקנה אז תזעק ותתאונן׃ ואמרת איך שנאתי מוסר. התורה ומאס לבי תוכחת התורה׃ ולא שמעתי בקול מורי. להרחיק אלו התאוות ולא הטיתי אזני למלמדי׃ ולא

באור המלות וכל מעגלותיו מפלס. ר״ל וכל דרכיו שוקל: ילכדנו את הרשע. הם שתי הדרשות כמו ותראהו את הילד: עשה זאת. התרפס. הכנע: ורהב רעך. תן לו רוממות וגאוה עליך. הנצל כצבי מיד המוקש אשר נוקש בו והוא הפח או הרשת ומה שידמה להם:

כמעט ׳ידה כמו סכה מן הכוערים כמעט סתכה עוד מעט מן הכרתי׳ הייתי תחת אהיה. פה כמעט סאוחיל ועבור יכר הרע לא עמיתי כן לא הייתי בכל רע׳ טרך׳ מקוה מים׳ בארך כובעמים פירוס סידבק באסתו ולא בזולת׳ יפוצו. פי׳ יתלו מימי בארך עד סיפוכו מעיינותיך אל החוץ והוא משל על רוב הבנים :

ושמח ל׳ מאשת נעורך וב׳ שמח וסימ׳ זכולן בצאתך. בחור בילדותך: אילת ג׳ וסי׳ גם אילת בשדה׳ על אילת השחר׳ אהבים: חקר ד׳ חס בליש׳ וסימ׳ בליותי בחקי׳ ותחבק חק נכריה. שחד מחק רשע יקח. ושחר כחקחמה עזה: עוונותיו חד מן י״ב סלין דכתיבן בוא תרין וו״ן וסימ׳ נמסר בסדר פקודי. ור׳ כל בליש׳ וסימ׳ נמסר בכלכים ב׳ סימ׳ ז׳ ובתהל׳

בִּמְעַט הָיִיתִי בְכָל־רָע בְּתוֹךְ קָהָל
ל׳ וְעֵדָה: שְׁתֵה־מַיִם מִבּוֹרֶךָ וְנֹזְלִים
ל׳ לחס׳ ו״ו מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ: יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה
ל׳ וכ״כ בָּרְחֹבוֹת פַּלְגֵי־מָיִם: יִהְיוּ־לְךָ לְבַדֶּךָ
וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ: יְהִי־מְקוֹרְךָ בָרוּךְ
נ׳ ג׳ בליש׳ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶךָ: אַיֶּלֶת אֲהָבִים
ל׳ וְיַעֲלַת־חֵן דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךָ בְכָל־עֵת
ה׳ ר״פ בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד: וְלָמָּה תִשְׁגֶּה
ד׳ חס׳ בליש׳ בְנִי בְזָרָה וּתְחַבֵּק חֵק נָכְרִיָּה:
כִּי נֹכַח עֵינֵי יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ
י״ב מלין כתי׳ תרין וו״ וְכָל־מַעְגְּלֹתָיו מְפַלֵּס: עֲוֺנוֹתָיו
ל׳ וחס׳ יִלְכְּדֻנוֹ אֶת־הָרָשָׁע וּבְחַבְלֵי חַטָּאתוֹ
יִתָּמֵךְ: הוּא יָמוּת בְּאֵין מוּסָר וּבְרֹב
אִוַּלְתּוֹ יִשְׁגֶּה: בְּנִי אִם־עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ ו
ל׳ ויתד לזר׳ ל׳ תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ: נוֹקַשְׁתָּ בְאִמְרֵי־
ל׳ פִיךָ נִלְכַּדְתָּ בְּאִמְרֵי־פִיךָ: עֲשֵׂה
זֹאת אֵפוֹא בְּנִי וְהִנָּצֵל כִּי בָאתָ
ל׳ וכ״כ ל׳ ל׳ בְכַף־רֵעֶךָ לֵךְ הִתְרַפֵּס וּרְהַב רֵעֶיךָ:
כפי כתי׳ יוד אַל־תִּתֵּן שֵׁנָה לְעֵינֶיךָ וּתְנוּמָה
ל׳ ותית כנני לְעַפְעַפֶּיךָ: הִנָּצֵל כִּצְבִי מִיָּד וּכְצִפּוֹר
מִיַּד יָקוּשׁ: לֵךְ־אֶל־
נְמָלָה עָצֵל רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם: אֲשֶׁר אֵין־לָהּ קָצִין שֹׁטֵר וּמֹשֵׁל: ל׳ ל׳ ל׳

עד כליל הוית לי בישין בגו כנישתא ועדתא:
אשתת מיא מן גובך ורדיא מן בירך:
נשפעון מעינך לברא ובפתיי טוופי דמיא:
יהוון לך לחודך ונוכראי לא נשתתפין
עמך: יהוי מבועך בריך וחדי מן אתת
טליותך: איילתא דרחמותא ודיצתא דהכרא
הוונא אליף בכל מזמן וברחמותא תגרם
תדירא: ולמה תשרגג ברי בנוכריתא אוף
לא תחביק עובה דאחריתא: מטול דקדם
עינוי דאלהא אינון ארחתיה דגברא וכולהון
שבילוי גלן קדמוי: חובוי דרשיעא קטין
ליה ובחבלי רחטוי נתפכיך: הוא ימות
בלא מרדותא ובסוגאי דשטיותיה נטעי:
ברי אין עריבת לחברך אשלימתא לנוכראה
ידך: איתצידתא במאמר דפומך אתאחדת
במאמרא דפומך: עביד היכנא ברי
ואיתפצא מטול דנפלית ביד דחברך אזיל
גריג הביל חברך: לא תתן שינתא לעינך
ונייסתא לגביניך: דתיתפצי היך טביא מן
נישבא והיך צפרא מן פותא:
אתרמא לשושמנא
עטלא חמי ארחתהון ואיתחכם:
דלית לה חצרא היך אף לא סרכ ושליטא:

סימ׳ נ״א: נוקשת ל׳ נלכדת ל׳: רעיך ל׳ מ״ל לך התרפס ורהב. וכל אוריתא חס׳ וכל נביאי׳ דכו׳ חס׳ בכ״ב מ״ל ולקחתי את נשיך לעיניך. אתה ורעיך היושבים לפניך. וכל כתו׳ דכו׳ מ״ל ב״ם משלי דכלהון חסרים ב״בא לך התרפס ורהב רעיך: נמלה ל׳ מאכלה ל׳ ואינון מן מלין דמשמשין ל״ה בסוף תיבו׳ ולית דכו׳ וסימ׳ בכסרה רבתא במערכת אות הלמד בס״ד:

באור הדברים

כמעט הייתי בכל רע בתוך וגו׳. שלא הייתי בוש אהם לעזכס ם שלאתי מוסר או יהיה הרצון בזה כמעט ם שהייתי מפני זה בכל רע ונרה בתוך קהל ועדה שיתפרסם זה לכולם ויראו ברעתי: התרחק מאד מזאת האשה הזרה ולא תתן כח שכלך לה אך שתה מים מבורך והו׳ השכל אשר ממנו נובעים מים תמיד לא יחסרו בשתותך מהם ישפעו המושכלות ו ושתה המים הנוזלים מתוך בארך וגם כן הוא שכל אשר ת ממנו. ואפשר שרמז באמרו שתה מים מ מבורך שהוא החפירה אשר בה מים בלתי נובעים אל הצורות ה הדמיוניות והסבות החושי׳ שמהם כלקחו ההקדמות הראשונות עם הסבות כי אלו הסבו׳ החושיות אינם נובעות אך יחסרו כ בשילקחו קצתם אחר קצתם עד שאפשר ם שילקחו כולם ורמז באמרו ונוזלים מתוך בארך אל השכל ם שיושפע ממנו ה המושכלות והם ט נובעות תמיד ולזה המשילו לבאר מים חיים ואחר שיגיע לך השלמות בעיון יפוצו מעינותיך חוצה להשפיעם לזולתך יפוצו מהם פלגי מים ברחובו׳ אשר ימצאו שם אנשי׳ רבי׳ ללמד אותם חכמתך ולהישירם אל השלמות כי עם שזה העניין בלכתך אחרי עצת ראוי שמדר עצמו להטיב לזולתו הנה יתוסף שלמותך בו הנה אלו המעינות יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך בהפך מה שהיה העניין בלכתך אחר עצת האשה הזרה כי אז תתן יגיעך לאחרי׳ אך יגיעך ועמלך בחכמה ובשלמות האנושי יהיו לך לבדך ר״ל שאתה לבדך תאכל פריים במה שתקנה מזה מהחיים הנצחיים והערבים בתכלית הערבו׳ כמו שבארנו בראשון מספר מ״ה ואין זה סותר מ״ש יפוצו מעינותיך חוצה כי בשמלו בזה יאכל פריים הוא לבדו והם יקחו חלק׳ בשמלם שמלו במה שהשיגו ממנו מהחכמה והתבונ׳: יהי. המקור שתדלה ממנו ברוך כי המים הנובעי׳ ממנו תמיד לא יכזבו והם הנזלי׳ שתקח מתוך בארך והוא השכ׳ הפועל. ושמח וגו׳ אשר תמצא לך מהמוחשו׳ בדרוש מה שתעזר בו לדעת ההקדמו׳ הראשונות שמובילו׳ אל הדרוש ההוא: אלת אהבים. מרוב אהבים שתאהבך תרוץ למצוא חפצך כמרוצת האילת או תרצה בזה שהיא רבה כמרוצה האילת למצוא האהבים שדרשת הסבתם בדרוש שתחקר בו והיא כמו יעלה לרוץ בקלות למצוא מה שיגעם לך ויושא חן בעיניך במה שתרצה לחקור בו מדדיה תמיד אלו ההסבות החושיות והצורות הדמיוניות המצטרכות לך בדרוש דרוש לקחת מהם המושכלות הראשונות באופן שהתבאר בספר הנפש ובארנוהו בראשון מספר מלחמות י״י תמיד התעסק באהבתה עד שמשום התעסקך בה תהיה שוגה בשאר העניינים לפי שלא תוכל להפרד מחשבתך ממנה: ולמה תשגה בני. בעבור אהבת האשה הזרה ר״ל הנפש המתאוה ותחבק חיק נכריה: כי נוכח. הנה דרכי איש הם נגד עיני י״י והוא שוקל כל דרכיו לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: עוונותיו ילכדונו את הרשע. ברשתם ובחבלי חטאתו יתמך ויתחזק הלכד שילכד הרשע בו וזה מבואר בהרבה מהחטאים שהם בעצמם כלי להפלת הרשעים ברעה: הוא ימות באין מוסר. הנה הרשע ימות ועדין לא לקח מוסר וברוב אולתו יהיה שוגה בעניינים אשר ירבה להרשיע בהם עד שסבותיו בהם תהיה סבת הפלתו וזה מבואר מאד. אמר עוד משל על האשה הזרה שזכר אשר השומע לה ערב בעבורה אל הש״י והוא יהיה נפרע ממנו ר״ל שהשכל האנושי הוא ערב בעבורה אל הש״י והוא נלכד בשחיתותיה: בני. אם קרה שערבת לרעך בעבור איש זר תקעת לו כפך לפרוע החוב בעבורו: נוקשת. הנה באמרי פיך נוקשת ונלכדת כי אין לך הנאה בזה העניין תצוחך להשתעבד בזה החוב אך אמרי פיך לבד הם אשר נוקשת ונלכדת בהם וכן העניין בשכל האנושי עם הנפש המתאוה כי הוא לא יתענג כלל בתענוגי׳ הגופיים ההם והוא ערב בעבורה לפרוע החוב אל הש״י הנה כשיהיה העניין כן עשה זאת איפוא בני והנצל כי באת בכף רעך ובשתעבדת לו בזה החוב אין לך תקנה בזה שלא שתלך ותכנע לפניו ותתן לו הגאוה והרוממו׳ בהסתדלך בחכמה ובתבונה כי אז תשיב לו שהוא בתכלית הרוממות והגאוה ואתה בתכלית השפלות ביחס אל רוממותו ובזה האופן תמלט מזה הערבות ר״ל בהפרדך מהמשך אחר התאוה ובהיותך נכנע מאד לפני הש״י והשכילך רוממותו והתנשאותו אל תתעצל בזה אך כהוג בו בזריזות: אל תתן שינה לעיניך. אל תתעצל בזה אך נהוג בו בזריזות ואל תתן שינה לעיניך ולא תנומה לעפעפיך אך חקור תמיד בהשגות העיוניות ובזה תדבק בש״י ויסור הרע ממך: הנצל כצבי מיד. הנצל ברוב מרוצה ובמהירות כמו שינצל הצבי מיד הבא ללקחו ברוב מרוצתו ובמהירות וכמו שינצל הצפור מיד המוקש אשר תקנוהו שיהיה נוקש במהירו׳ שפפותו עד שינה ממש קודם יפול המוקש עליו: לך אל נמלה עצל. ראה האיש העצל תלמוד כל״ל בקנין המושכלות בהיות לאל ידך לעשות לך אל נמלה שהיא בריה קטנה מהב״ח הבלתי בעלי שכל ראה דרכיה וחכם ולמד החכמה מזה: אשר אין לה קצין. שיישרה אל מה שתעשהו כי אין לה קצין שוטר ומושל שישגיח בהנהגתה ובמוקרה וכבר

יהיו לך. הפלג׳ שהם הבנים הכשרים: מקורך. מקור הבני׳: אילת אהבים. שהוא אוהבה והיא מוצאת חן בעיניו: תשגה. תחשב כשוגה אם ת תמיד תתעסק ב באהבתה ולא בזולתה וזהו שאמרו באשתו אמרו כי המרבה באהבת אשתו ומשיח עמה תמיד יותר מדאי הוא שוגה כי אהבת האשה תסיר האדם מעבודת השם: ימות באין מוסר. בעבור שאין מקבל מוסר ו ובעבו׳ רוב אולתו ישגה דרך הישרה: בני אם ערבת. תקעת לזר כפיך. לזר המלוה תקעת כפיך לפרוע החוב הוא המוקש שנלכדת בו הם אמרי פיך: כי באת. אף על פי כמו כי רכב ברזל כי עם קשה עורף. בכף ברשותו כמו מן הבא בידו. התרפס מן ברגלה רפסה והטעם לך אליו והכנע והיה לו למרמס. ורהב פועל עומד והוא סבוב רבק עם רעך: אל תתן. אחר התרפסך ותיגע ולא תישן עד שתפרע ה החוב אז תנצל כצבי שימלט מיד אדם: אל נמלה. שהיא מקטני ארץ ותלמוד מחכמתה: אשר אין לה קצין. שכריחכה לעשות כן אלא ת מחכמתה תכין לחמה. אתה.

וכבר תראה ממנה שהיא מכינה בקיץ לחמה בהביאה מהפירות בחוריה מה שימצא לה בכל השנה וגם היא אוגרת בקציר מאכלה ותפלא מאד מדרכיה בזה הענין כי אתה תמצא שאם היתה חורה בכותל הנה היא תעלה בו ארחות עקלקלות באופן שלא תקשה כל כך העליה עם כובד המשא שתשא בפיה גם תמצא מדרכיה שהיא אוכלת חודו של זרע אשר בו מה שמדרגתו מדרגת זרע הזכר כמו שנזכר בספר הצמחים בדרך שלא יצא מהגרגרים הטמון בארץ ובזה יהיה נשמר מהעפוש גם תמצ׳ מדרכיה שאם יבואו מים בחורי הנמלים ויניחו תכף הזרע משם ליבשו ואחר כן ישובו להכניסו לשמרו מהעיפוש: עד מתי. אתה העצל תשכב ותתרשל מקנין השלימות מתי תקום משנתך לעשו׳ מעשיך האנושיי׳ תן לעצמך מעט שינות ומעט תנומות להיות מתכמכם לא יסן ולא ער כמשפט האיש החרוץ הזריז כאשר תבואהו השינ׳ יתכמכם מעט להקי׳ ממנו אונס השינ׳ ומעט יחבק ידיו לשכבלת מרגוע אל חושיו הלואים משרד טרדתם בהקיצו הנה כשתנהג זה המנהג יבא זה השני לך וכא כמהלך ר״ל שמדי בואו ילך לו ויסור ומחסורך יבא לך כאי׳ בעל מגן וכלי מלחמה שכאשר יבא במקו׳ מה לא יתעכב שם אבל ילך ל׳ מלחמתו וזה כי שכר זריזותך בחכמת יסני׳ הש״י ויתן לך מה שיצטרך לך או ירצה בזה כי משכר הזריזות יקל לו בשיניו לכנום ולאסוף בו בעמלו מה שיספיק בו והביאור הראשון הו׳ יותר נכון והנה הזהיר תחלה לבלתי היות בעל תאוה כי היא תמנע השלימו׳ ואחר זה הזהיר מן מהעצלה כי היא ג״כ תמנע השלימות ותהיה סבה אל שימות האדם

לשכב ב׳ קמץ וסי׳ לשכב את בת יעקב. מעט חבוק ידים: סימן קדמא ובא כמהלך ראשך תניינ׳ ובא כמתהלך רישך: מורה ה׳ חס׳ וסי׳ מול הגלגל אצל אלני מרה׳ בננו זה סורר ומרה. כי ראה יי׳ את עני ישראל. אל תהיו כאבתם. כרח באצבעתיו: רמות ו׳ כתי׳ בן וסי׳ ולאשר ברמות נגב. ויעל ויפל ברמות גלעד דו״ה. גם בעצתם הלך. ועינים רמות

אבן עזרא

אתה עצל מתי תקום תעור משנתך: מעט שנות. בלשון רז״ל והטעם תישן פעם אחר פעם תישן מעט ותנום מעט ותחבק ידיך שלא תיגע. והנה יבא רישך כמהלך. כאורח הבא שלא יודע עד בואו. ומחסורך יבוא כאיש הבא במגן לנצח אחר: אדם בליעל. אלו הם עניניו: קורץ. מולל דובר. מורה לעשות רע כתוב בעיניו ברגליו באחת מעיניו ואחת מרגליו וכן ויקבר בערי הגלעד באחת מערי: רמות. המתגאה שירים עיניו בגאוה. לשון שקר שופכות דם נקי רוצח: יפיח. לשון דבור והכתוב פירש שהוא עד שקר: כזבים

תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ אָגְרָה בַקָּצִיר
מַאֲכָלָהּ׃ עַד־מָתַי עָצֵל תִּשְׁכָּב
מָתַי תָּקוּם מִשְּׁנָתֶךָ׃ מְעַט שֵׁנוֹת
מְעַט תְּנוּמוֹת מְעַט חִבֻּק יָדַיִם ל
לִשְׁכָּב׃ וּבָא כִמְהַלֵּךְ רֵאשֶׁךָ
וּמַחְסֹרְךָ כְּאִישׁ מָגֵן׃
אָדָם בְּלִיַּעַל אִישׁ אָוֶן
הוֹלֵךְ עִקְּשׁוּת פֶּה׃ קֹרֵץ בְּעֵינָו
מֹלֵל בְּרַגְלָו מֹרֶה בְּאֶצְבְּעֹתָיו׃
תַּהְפֻּכוֹת בְּלִבּוֹ חֹרֵשׁ רָע בְּכָל־עֵת
מִדְיָנִים יְשַׁלֵּחַ׃ עַל־כֵּן פִּתְאֹם יָבוֹא
אֵידוֹ פֶּתַע יִשָּׁבֵר וְאֵין מַרְפֵּא׃
שֶׁשׁ־הֵנָּה שָׂנֵא
יְהוָה וְשֶׁבַע תּוֹעֲבוֹת נַפְשׁוֹ׃
עֵינַיִם רָמוֹת לְשׁוֹן שָׁקֶר וְיָדַיִם
שֹׁפְכוֹת דָּם־נָקִי׃ לֵב חֹרֵשׁ מַחְשְׁבוֹת
אָוֶן רַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה׃
יָפִיחַ כְּזָבִים עֵד שָׁקֶר וּמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים׃

מַתְקְנָא בְּקַיְטָא לַחְמָהּ וְגַבְשָׁא בַּחֲצָדָא
מֵיכְלָהּ׃ עַד מָה לְאֵימַת אַנְתְּ דָמֵיךְ אַנְתְּ
עַטְלָא וּלְאֵימַת קַיְימַת מִן שֵׁינְתָּךְ׃ קַלִּיל
שֵׁינְתָּא קַלִּיל נוּמְתָא קַלִּיל תִּחַבֵּק יְדָךְ
לְמִדְמַךְ׃ וְתֵיתֵי וְתִירְכִיךְ מִסְכֵּינוּתָךְ
וְחוּסְרָנָךְ הֵיךְ גַּבְרָא כְשִׁירָא׃
בַּר נַשׁ טְלוּמָא גַּבְרָא עַוְלָא
מְהַלֵּךְ בַּעֲקִימוּת פּוּמֵיהּ׃ רָמִיז בְּעַיְינוֹי
וְתָכֵס בְּרִיגְלוֹי וְרָמִיז בְּאֶצְבְּעָתֵיהּ׃
וּמִתְהַפֵּיךְ בְּלִבֵּיהּ וְחָשִׁיל בִּישְׁתָּא בְּכָל זְמַן
תִּיגְרֵי רָמֵי׃ מְטוּל הָכְנָא מִן שִׁלְיָא נֵיתֵי
הַבְרֵיהּ וּמִן שִׁילְיָא נִיתְבַּר וְלָא תֶּהֱוֵי לֵיהּ
אַסְיוּתָא׃ שִׁית
אִינוּן דְּסָנֵי אֱלָהָא וּבְשָׁבַע אַסְלְיַית נַפְשֵׁיהּ׃
עַיְינֵי רָמְתָא וְלִישָּׁנָא דְשִׁיקְרָא וְיָדֵי
דְשׁוֹפְכָן דְּמָא זַכָּאֵי׃ לִבָּא דְחָשִׁיל
מַחְשַׁבְתָּא רַעְתָא וְרַגְלֵי דְמִסְתַּרְהֲבָן לְמִרְהַט
לְבִישְׁתָּא׃ סַהֲדָא דְשִׁיקְרָא דְמַלִּיל כַּדְבוּתָא
וּמַן דְרָמֵי תִיגְרֵי בֵּין אַחֵי׃

תשפיל. עינים רמו׳ לשון שקר. ושוב ושאל ורמות. ובקצת ספרי מסרה ראיתי שמונה הנלך אל רמות גלעד דויבא אל המלך דו״ה ובשמט״ו ויעל וי״פל ברמות. וג׳ כתי׳ ראבות מלאים באלף ובו״ו וסי׳ ראמות וגביש לא יזכר. ראמות לאויל חכמות׳ וישש כר וגד דו״ה. וג׳ ראבת חס׳ ו״ו ומל׳ א׳ וסי׳ בסדר ואתחנן ויחזקאל סימן כ״ח:

בחוסר כל ואחר זה הזהיר מדבור השקרי׳ אשר יחשוב האדם שלא יחטא והם סבה לרעות גדולות עם שזה יסבב שיאחוז האיש הזה דעות כוזבות לאהבתו השקר ואמר: אדם בליעל. הנה אדם רשע הוא מי שהוא איש און אשר הולך עקשות פה ר״ל שידבר שקרים בפה: קורץ בעיניו. או ברמיזותיו אם בשיקרו בהם כמנהג הרומזי׳ בעיניו ומולל ברגליו לרמוז בהם ומורה באצבעו: תהפוכות בלבו. הנה בלבו כזבים תמיד ובכזבים שיתמיד וימצא בלבו הוא חורש רע בכל עת ומשלח מדנים בין אחים ומחלוקות וריבות בין האנשים בשיספר כזבים מזה לזה ויתחדש מזה הפסד רב בקבוצי׳ המדיניים על׳ שו הרעות שהוא עושה ישיב הש״י גמולו: שש הנה שנא יי׳. והשביעי הוא מהם תועבת נפשו והם עינים רמות מצד הגאוה ועזות המצח׳ לשון שקר שהוא אוהב לדבר שקרי׳ והידים שופכו׳ דם נקי׳ לבחורם. על האנשי׳ מחשבות שקר ותרמית להרע להם והרגלים שימהרו לרוץ לעשות רעה ומי שידבר כזבים ויהיה עד שקר והנה זה יכלול לשון שקר ועדות שקר ומי שמשלח מדנים בין אחים בספרו כזבים מזה לזה. והנה זכר האיברים על הסדר והתחיל מהאבר הגבוה ובשפל כלה. הנה זה הוא ביאור אלו הדברי׳ שהגבלנו ביאורם פה. ואולם התועלות המגיעות מהם הנה י״ט. הא׳ הוא להודיע כי התורה ומצותיה מביאות האדם אל השגת החכמה והתבונה אם בפילוסופיא האלהית אם בפילוסופיא המדינית אם יעתיק האדם לחקור בה ובמבוקשיה מחקר ראוי ותהיה יהיה בשימרה בלבבו תמיד וכה יגיע לו הבריאות בגוף ובנפש בהתנהגו לפי מצותיה ויהיה אהוב לאנשים ואהוב לשם עד שתמיד יהיו עיניו בו לא יעזבוהו ויסיג בזה שחיים הערבים הנצחיים והטובות הגופיות עד שאין פחד אליו מהרעות: הב׳ הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיבטח בדברים אשר ירצה להשיגם בבינתו ובסבות אשר המציא להגיעו שיהם אך ישים מבטחו בש״י לבד ויעזר עם זה בסבות המביאות הדבר ההוא: הג׳ הוא להודיע שראוי לאדם שיתן כבוד לש״י בחקירותיו בחכמה ובתורה כי זה ממה שישירהו למצוא האמת בדברי׳ לפי מה שאפשר לו והיה זה כן כי חכמת הש״י היא נפלאה מאד וכאשר ירצה האד׳ למצוא באלו הדברי׳ חכמה נפלאה ולא יסתפק בסבו׳ החלושות אז יתיישר מאד למצוא דברי חפץ ועם זה למדנו מזה תועלת אחר והוא שמי שיכבד יי׳ מהונו וממבחר פירותיו ותבואתו יתן הש״י שכרו בשיתברכו קניניו: הד׳ הוא להודיע שכבר יקרה שיבואו לטובים רעות על צד המוסר וההשגחה ולזה ראוי לאדם שיקבלם מאהבה ואז יגיע לו מהם התועלת אשר בעבורו הביאם הש״י עליו: הה׳ הוא להודיע שכמו שנוכיח החכמה מאלו הדברי׳ השפלים בחקרנו בהם למה היו במה שהם עליו מהמציאות ונוכיח התבונה מהגרמים השמיים בחקרנו בהם לפי מה שראוי כן ספע מציאותם מחכמת הש״י ותבונתו ולזה נדבק בזה האופן בחכמת הש״י ותבונתו דבקות מה אשר החכמה והתבונה ההיא היא עצמותו ית׳ וכבר באהרנו זה והתרכנו הספקות הנופלות בו בראשון ובה׳ מספר מ״י ומזה האופן הותר הספק איך יתכן שיגיעו לנו הידיעות מההשגות החושיות ולא יפקדו בהפקד׳ כמו שביארנו בראשון ממלחמות יי׳: הו׳ הוא להודיע שאין ראוי לאדם שימנע טוב מהראוי לו אם יש ספק בידו לעשותו כי זה מטוב התכונה וינסך שלא יאמר לרעהו לך ושוב ומחר אתן ויש אתך במה שיסכנו אתו לתת לו: הז׳ הוא מה שהזהיר מלריב עם אדם אשר לא גמלו רעה כי בזה מהפסד הקבוץ המדיני מה שלא יעלם וזה שהמדות החשובות שיהיו לאנשים לשמרם מריב ועולו להם מאותה עם בעל זאת התכונה הפחות׳ ויבא זה אל ההפסד במדות: הח׳ הוא להודיע שהחכם והרשע ראוי שירוחקו כי קללת הש״י תמצא בבית הרשע אמנם נוה צדיקים יברך: הט׳ הוא להודיע שהליכות ראוי שירוחק וכן הענין בכסילות כי הקלון ימסך לעיניהם: הי׳ הוא להודיע כי החכמה תקנה עם ראשית החכמה כי כבר יבואו בחקיר׳ בה בהקדמו׳ מעצם החכמ׳ ואולם הבינה תקנה עם כל הקנינים כי אין הקדמותיה עצמיות וצריך גם כן שיקדמו לקניניה כל הקנינים מההשגות האחרות כי בהם יתיישר לעמוד על אמתתה כמו שזכרנו: הי״א שאין ראוי לאדם ללכת בדרך רשעים ולהסכים עמהם בו אך יחויב להסבית הפועל הרע ההוא ולבטלו אם יוכל בשום תחבולה ואם לא יוכל ראוי שיסלק עצמו ממנו: הי״ב הוא להודיע שהצדיקים נעזרים בש״י בדרכם שילכו בה בכל דרושיהם והם מתישרים בה תמיד אל התכלית ויחפצו בו ואמנם הרשעים בהליכתם יכשלו ולא יראו במה כי דרכם היא כאפילה ולא יוכלו להתיישר בה אל חפציהם: הי״ג הוא להודיע שראוי לאדם שישמור שכלו שלא יהיה אסור בדבר מהדברים ימנעהו מעשות לפי מה שראוי כי כבר יאבד זה הפרי הטוב שראוי להגיע ממנו והוא החיים הנצחיים והערבים ומפני זה ראוי שישמר מלקבל שרשים והתחלות כוזבות תמנעהו מלהשיג האמת במה שאחריהם כי הם יאסרו שכלו מלחקור בהם מחקר ראוי ולזאת הסבה ראוי שיסכל לשון שקר וירחיקהו כי האנשים המורגלים בשקר לא יאהבו המוסר מאד ויסור מפני זה מהם כל פרי השכל ולזאת הסבה גם כן ראוי שירחיק התאוות הגופיות ועצלה כי בסבת כל אחד מהם יהיה השכל אסור מעשות פעולתו: הי״ד הוא להודיע לחוקר בדרוש שישים עיונו אל היושר ולמתן ויתיישר אליו בתכלית מה שאפשר לו כי זה ממה שיישירהו למצא האמת בדברים: הט״ו

החמשה עשר הוא להודיע שמי שישיג החכמה והתבונה ראוי שישמרם בלבו תמיד עם הדברים שהיו סבת התחדש הידיעה לו כאלו תאמר שישמור עם המושכלות השניות המושכלות הראשונות שהתבארו מהם וישמור עם התכונות המחשבות אשר הייסירוהו אל השגתם: הי״ו הוא להודיע מראוי לאדם שירחיק התאוות הגשמיות כי הם יובילוהו אל המות ויביאו השכל אל שלא יעשה פעולתו אך יתן כחו בהמצאות ה התחבולות להשגת ם התאוות המגונות האלו: הי״ז הוא להודיע שאשר חטא ומשך אל הנפש המתאוה ועזב פועל השכל ר״ל דריכתו אל השלימות עד שהוא ראוי שיהיה השכל נספה בחטא אשר היתה ההנאה בו אל החומר כמו הענין בערב שנשתעבד ב בעבור אחר הנה ראוי לו שיכנע אל הש״י ב בתכלית מה שאפשר לבקש מחילה וכפרה על חטאיו וישתדל ב בזריזות רב להשכיל ולדעת אותו בדרך ם שיתן לו רוממות כפלא על אשר המצאו׳ כמו שהו׳ האמת בזה ובזה ירפ׳ לו מחולי הערבות הזה כמו שאם ערב אדם לרעהו בעבור זה ונשתעבד לרעהו ב בפרעון החוב בעד הזר הנה אין לו תקנה אלא שיכנע לרעהו שנשתעבד ויתן לרעהו רוממות וכבוד כי בזה אולי יחמול עליו ויקל ממשאו קצת או יעזבהו: הי״ח הוא להודיע מראוי לאדם להרחיק העצלה ורבוי השינה והשכיבה כמשפט העצל כי זה מתה שימנעהו מהשגת שום שלימו׳ גם די טרפו לא ישיג אבל ראוי לו שינהג בזריזות לקנו׳ המעלה והטרף בעת אשר תמצא ידו וישלם לו זה הזריזות בהתרחקו מהשינה לפי מה שאפשר לו וזה ממה שיגיע אליו בזאת התחבולה והיא שכאשר יחזקהו אונס שינה יתכנס מעט בזולת שכיבה כי בזה יסור בקלות וישתדל בכמו זאת התחבולה להרחיק השינה עד שכאשר יישן תהיה שנתו מעוטה וכאשר ילאו כחותיו מרוב היקיצה ישכב מעט ויחבק ידיו ר״ל שישבות מכל מלאכה ותנועה כי בזה יסור לאות כחותיו כאלו נתן שינה לעיניו וזה מבואר מאד מן החוש: הי״ט הוא להרחיק השקר ולזה אמר כי מי שהוא אוהב השקר הוא רשע כי זה יביאהו לחטאים גדולים מהם בדעות כי אהבתו השקר תסבב שלא ידרוש האמת בדעות ומהם במדות כי מזה ימשך שיהיה תמיד שקר בפיו וישתדל אל שיביא האנשים להאמין מה שאינו ברמיזותיו ובקריצותיו במקומות שלא יוכל לדבר והמשל שאשר יאמר על אדם דבר שאינו הנה יקרה כשידבר מה שאיפשר שיובן ממנו באופן מה שאמר האחר עליו או ירמוז לאנשים שיקחו עדות מזה על אמתת מה שאמר להם עליו ומזה ג״כ ימשך שיחשוב תמיד מחשבות איך יוכל למצוא דבר שקר שיחרוש בו רע לאיש מה וימשך ג״כ מזה שיעורר ריב בין אנשים בכזביו ובכלל הנה כמו שבאמת יתקיים הישוב כן יפסד בשקר ולהרחיק השקר ביאר שכבר יקרה ממנו עונש רב וכפלא והנה ביאר בו כי משוב השקר מצאו שיש הם שנואים ומתועבים לש״י והם עינים רמות כי הוא דבר שקר שיתגאה האדם עם היותו בריה שפלה ובזוית מאד והנה הגאוה היא מדה מגונה מאד שקידה האדם מכל שלימות ולשון שקר ר״ל שיהיה דובר שקרים והיא ג״כ מדה מגונה ומונעת האדם ממצוא דברי חפץ חכמה ותבונה וידים שופכות דם נקי שעושות ג״כ דבר שקר ועול להרוג איש על לא חמס בכפיו והנה שונא גנות זאת המדה מבואר בנפשו ולב חורש מחשבות און היא ג״כ מדה מגונה מאד כי זה ממה שיביא לעשיית הרעות בדברי שקר אשר השתדל בהמצאתם עם שזה לא ישתתם במה שהוא כלי אל קנין השלימות בהסתדלו כמה שהוא מגונה בתכלי׳ הגנות ורגלים ממהרות לרוץ לרעה הוא ג״כ לדבר שקר כמו שפיכת דם נקי או גניבה וגזילה ומשלח מדנים בין אחים הוא ג״כ בדברי השקר שיספר מזה לזה גנות כל אלו המדות והתכונו׳

הוא מבואר ונגלה: ביאור המלות בהתהלכך. תשיחך. תדבר עמך: ביאור הדברים נצור בני מצות אביך. והוא הש״י שיצוה אותך לשמור תורתו ואל תעזוב התורה שנתן לך השם ית׳ באמצעות השכל הפועל ואפשר שרמז במצוה כי הם מישירים אל החלק מהתורה אשר בו מצות ואזהרות ורמז בתורה אל ספורי התורה כי הם מישירים מאד אל השלימות כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה וקרא הספורים תורת אמך כי הם הגיעו בנבואה מהשכל הפועל אשר הוא בזה הזמן כמו שביארנו בביאורנו לספר שיר השירים עד שרוב הספורים הם ספור קורות האבות אשר הם כמו אם ביחס אל השם ית׳ והמשל כי כמו שהאם תתן החומר והאב יתן הצורה כמו שנתבאר בספר ב״ח: קשרם. על כלי הדבור לדבר בם תמיד כי בזה תתישר לעמוד על כונתם והחכמה הנפלאה אשר בהם: בהתהלכך. בדברים העיוניים. תנחה אותך התורה להשיג דברי חפץ וזה שכבר תשמור בשרשים אשר הושרשו בה מהטעות בהתחלות וזה ממה שינחה אותך אל האמת בדרך דרוש. בשכבך באמצע הדרך אשר תדרוך בה למצוא הדרוש כי יחלשו כחותיך ותצטרך לשינה הנה התורה תשמור בעבורך מה שהתחלת להקדימו כדי להשיג הדרוש עד שלא תצטרך שנית להתחיל העיון בו מראשיתו וכאשר תיקץ משנתך הנה התורה תדבר לך הדברים שמצאת קודם שתשכב להיישירך להשלים החקירה והנה אמר זה כי עם שהתורה מישרת האדם למצוא החכמה והתבונה הנה שומר התורה מושגח מהש״י ולזה הוא נעזר בו בהשגותיו: ואפשר שתהיה הכונה בזה בשכבך מהחקירה כי לקטיה לא תוכלנה ותפסק מפני זה דריכתך בה הנה התורה תשמר בעבורך לשמרך מהטעות וזה כי לולי התורה אולי מפני הקושי שיגיע לך בהתרת קצת ספקות יפלו בדרוש ההוא כבר תסכים לרחות האמת ותגיע מזה להריסה רבה בהרבה מהדרושים אך מפני שהתורה הסרישה האמת בזה הנה ישמרך זה מההודאה בסותרו ותמלט בזה מהטעות וכאשר הקיצות שנגלו לך הסתרים על הספקות אשר הספיקו דריכתך בזה העיון הנה התורה תדבר לך אותם הדברים או יהיה תשיחך יובא לפלומי וירצה בו כי התורה תביאך לדבר אותם הדברים והכוונה בזה אחד איך שיפורם והסבה בזה כי מהתורה כתישרו לך אלו הדברים והנה זה הביאור האחרון הוא יותר נכון: כי נר מצוה. וזה כי המצוה היא כנר להראות הדרך והדברים הנראים והתורה היא אור שהוא יותר חזק בזה הפועל לכן ייחס מה שישפע משלימות התורה אל מה שישפע מספוריה ויחס האור אל הנר כמו שהתבאר מדברינו בפתיחת ביאורינו לדברי התורה והיא ג״כ דרך חיים ר״ל דרך השגת החיים הנצחיים והיא ג״כ דרך תוכחות מוסר והוא לקיחת המוסר במדות ותכונות וזה כי המצוה והתורה כל א׳ מהם מיישר אל דרך החיים ואל תוכחות מוסר ואם היתה התורה בשני אלו יותר חזקה והיא דרך: לשמרך מאשת רע. שתמשך לפתוי אשת איש לבאף עמה מצד העונש הנפלא אשר הטילה התורה במצות וגם בספוריה במה שזכרה מענין אבימלך ופרעה על דבר שרי אשת אברם והנה קרא זאת האשה אשת רע להורות כי הש״י לא יתן כמו זאת האשה המנאפת לטובים וקראה נכריה לפי שאינה אשתו אבל היא אשת איש אחר: אל תחמוד. יופי האשה המנאפת בלבבך ואל תקחך בעפעפיה אשר כורת הבטתה בהם מושכת האדם לחשוק בה: כי בעד אשה זונה. כי בעבור אשה זונה יבא איש עד ככר לחם ר״ל שלא ישאר לו מהונו כי אם ככר לחם כי יאבד הונו בה כאמרו ורועה זונות יאבד הון והנה ראוי לאדם להשמר מאד מנפול במצודה כי כבר יש לה כח לצוד נפש יקרה מצד קלות התפתות האדם אל המשגל: היחתה. הנה רמז שאי אפשר שיהיה איש חותה אש בבגדיו ולא תשרפנה בגדיו: אם. או שילך על הגחלים ולא תכוינה רגליו: כן הבא וגו׳ לא ינקה. שלא ישיגהו עונש נפלא ראה והתבונן איך הוא מגונה מאד ענין הניאוף הנה לא יבוזו

ותורה ה׳ וסימ׳ כי שפתי כהן. הוה על הוה. ויקם עדות. כי נר מצוה. ואת שבת קדשך נחת: ואשתו ו׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימ׳ נ״ד: ובגדיו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה. יהלך ג׳ וסימ׳ צדק לפניו יהלך. בחקתי יהלך ומשפטי שמר. אם יהלך איש על הגחלים. וא׳ ויהלך אש:

נְצֹר בְּנִי מִצְוַת אָבִיךָ וְאַל־תִּטֹּשׁ 20
תּוֹרַת אִמֶּךָ׃ קָשְׁרֵם עַל־לִבְּךָ תָמִיד 21
עָנְדֵם עַל־גַּרְגְּרֹתֶךָ׃ בְּהִתְהַלֶּכְךָ׀ 22
תַּנְחֶה אֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ
וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ׃ כִּי נֵר מִצְוָה 23
וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר׃
לִשְׁמָרְךָ מֵאֵשֶׁת רָע מֵחֶלְקַת 24
לָשׁוֹן נָכְרִיָּה׃ אַל־תַּחְמֹד יָפְיָהּ 25
בִּלְבָבֶךָ וְאַל־תִּקָּחֲךָ בְּעַפְעַפֶּיהָ׃
כִּי בְעַד־אִשָּׁה זוֹנָה עַד־כִּכַּר לָחֶם 26
וְאֵשֶׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָצוּד׃
הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא 27
תִשָּׂרַפְנָה׃ אִם־יְהַלֵּךְ אִישׁ עַל־ 28
הַגֶּחָלִים וְרַגְלָיו לֹא תִכָּוֶינָה׃ כֵּן 29
הַבָּא אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא יִנָּקֶה
כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ׃

ל׳ ויתר א׳ לבך · ל׳ · ר׳ לשון זכר · ת׳ · ז׳ ב׳ להרחא׳ העתים · ו׳ ל׳ ויתר כי תכוד ל׳ · ר׳ · ג׳

טור ברי פוקדנא דאבוך ולא תיטעי נימוסא דאמך: קטורינון בלבך תדירא וכרוך אינון בצוורך: במיזלך תיתדבר עמך במדמכך תתנטר עלך ותתעיר היא תהוי רציך: מטול שרגא הוא פוקדנא ונימוסא נוהרא ואורחא דחיי מכסנותא ומרדותא: דתינטריך מן איתתא בישתא ומן שעיעותא דלישנא דנוכריתא: לא תירוג שופרה בלבבך ולא תשרגנך בגבינותהא: מטול דדמיא מלתא זניתא היך גריצתא דלחמא ואתת גברא נפשא יקירתא צירא: דילמא סיים בר נשא נורא בעוביה ולבושיה לא יקיד: אי דילמא מהלך גברא עלוי גומרי ורגלוי לא מתכוין: הכנא מה דאעיל על אתת חבריה למיגור עמה לא נזכה כל מאן דקריב בה:

נצור בני: בלב שלא תשכחנה. תנחה אותך שלא תגוף באבן רגליך. תשמור שאיך יכול להשמר בעת תנומתך. והקיצות והטעם אף אם אין מדבר עמך בהקיצך היא תשיחך כדי שלא תפחד: כי נר. כי המצוה כנר להאיר לפניך כענין מצות יי׳ ברה מאירת עינים והתורה כאור ללומדיה והכסיל בחשך הולך. ודרך חיים והחכמה לאור המקבל היא דרך שיחיה בה: לשמרך. התוכחות הם לשמרך מאשה רעה שהי׳ קשה מכל העבירות שהיא גוררת הרעו. מחלקת תואר לאשה שתדבר לשונה בחלקו׳ ונכרים תואר הלשון. ואל תקחך מן המוסר. בעפעפיה בעבו׳ יופי עפעפיה והם העיני׳: עד ככר לחם. יאבד ממונו עד שהוא צריך לשאול מן הבריו׳ ככר לחם. ואשת איש תצוד נפש הנואף עמה ואמר יקרה בעבור שהיא אצולה מאור השם. תצוד כי היא תצוד כענין מצודדות את הנפשות: היחתה פי׳ נושא או מביא. והטעם באש הבגדים תשרפנה והרגלים ת תכוינה: כן. הנואף ינקה שפי׳ יכרת מן ונקה לא אנקך: לא

לא יבוזו · אכפים לגנב שירעב אין לו מה יאכל כי אם יגנוב למלאת התאוה הוא גונב · שבעתים · שבע לבד וכך את הכבשה ישלם ארבעתים כענין וארבע צאן תחת השה וכן שבעתים יוקם קין והענין כאור שבעת הימים ובעבור שרוב תשלומי הגנבה המתכרת הם חמשה וקרוב במלאת שנים על כן אמר שבעתים · כל הון ביתו יתן עד שישלם שבעתים וכבר אמר חמש ומכר בגנבתו אבל הנואף אשת איש הוא חסר דעת כי אם ישחית אדם כ נפשו הוא שבב ח ההשחתה והוא הוא יעשנה · נגע · הפס יבוא עליו נגעי כענין וינגע יי׳ את פרעה · וקלון שיהיה כבוש בעיני כל רואיו · וחרפתו בשכבו עם אשת איש · לא תמחה מפני בני אדם · חמת גבר · כי הקנאה ו תולדת החמה וגבר הוא בעל האשה כי בעלות חמתו היה מ מקנא בו לשכבו עם אשתו · בני שמור · על לוח לבך · שלא תשכחם · ומודע · קרוב הידוע · לשמרך · כי קרובו של אדם ישמרוהו מדרך רעי · נשקפתי · אלה דברי שלמה וטעמו נגליתי וראיתי למשקיפים אותי כדי שישמחו בני אדם בראותו וכן כ נשקפה ותיבב וטעם הנשקף להראות עצמו והמשקיף לראות אחריו · הומיה · כדי שתשמיע קולה למשקיפיה באפלה · סוררת דוברת סרה · ישכנו · בלשון זכר והנכון תשכונה · ואצל · עד שתמצא חסר לב · ותאמר · בעבור ההפסק כי לו מלה זעור וכן שפוטו הם · זבחי · דוברת לו כזבים · חטובות · מחוטבות תבנית היכל · אהלים

לא יבוזו · אלכפים לגנב כי יגנוב וגו׳ · ומצא ישלם שבעתים · ואם נמצא לנפשו המזון בזולת הגנבה הנה יענש על גנבתו בשישלם על אחד שבעה גם כל הון ביתו יתן · או יהיה הרצון בזה והוא יותר נכון שאם נמצא הגנב בבית בעל הגניבה הנה יתפייס עם בעל הגניבה בשישלם לו על אחד שבעה גם יתן לו כל הון ביתו ויניחהו · ובכפרו יתרצה לו בעל הגניבה בלי ספק ולזה הוא מבואר שלא · ימיגהו בזה בשת · מה שלא כאשר לקחו למלאת נפשו כי ירעב · גם לא ישיגהו נגע · בגופו מבעל הגניבה · כי בכפר ובשחד · יתרצה לו · ואולם לנואף ראוי שיבוזו · כי הוא לוקח לעצמו חוק הבעל ונוכבו · מה שלא למלאת נפשו · כמו הענין בגנב אבל ישחית עצמו בניאוף · בחסרון החומר היסודי · ולחותו הטבעי ברבוי · המשגל ולזה הוא · מבואר כי נואף אשה · הוא חסר דעת וזה כי · משחית נפשו הוא · יעשה זאת הפעולה · המגונה והוא ימצא · נגע וקלון וגו׳ · נגע · וקלון ימצא · מבעל · האשה אשר ימצאהו · וימצא קלון מכל · האנשים שידעו זה · בהפך הגנב הגונב · למלאת נפשו והנה זה · הקלון הוא חזק · ומתמיד עד שלא · תמחה לעולם חרפתו · ואמרו כי ימצא נגע · המתגבר על הנואף · עם אשתו כי קנאה · חזקה ולא יחמול עליו · מלהכותו מכת אכזרי · באיזה נקם שיוכן לו · להנקם ממנו · ולא · שיתרצה בממון כמו · הענין בגנב הנה · לא ישא פני כל כפר · ולא יאבה כי תרבה · שוחד · בני שמור · אמרי · בלבבך והם · ספורי התורה ומצות · התורה תצפון אתך · לשמרם · שמור

יגנוב ב׳ א׳ חסר וסימ׳ לא יבוזו לגנב · כי יגנב איש · בתרא חסר · שבעתים ו׳ וסימנ׳ בסדר בראשית · תבואה ב׳ וסימ׳ וחטאתם מלפניך · נגע וקלון ימצא · ולא יחמול ד׳ וסימ׳ ואחרי כן נאם יי׳ אתן את צדקיהו מלך יהודה · וישלך עליו ולא יחמול · יסבו עלין רבי׳ · כי קנאה חמת גבר · יחמול ד׳ מלא׳ וסימ׳ בחבקוק סימ׳ א׳ · אחותי את ב׳ דסמו׳ וסימנ׳ אמרי

לֹא־יָבוּזוּ לַגַּנָּב כִּי יִגְנוֹב לְמַלֵּא נַפְשׁוֹ
כִּי יִרְעָב׃ וְנִמְצָא יְשַׁלֵּם שִׁבְעָתָיִם
אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ יִתֵּן׃ נֹאֵף אִשָּׁה
חֲסַר־לֵב מַשְׁחִית נַפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָּה׃
נֶגַע־וְקָלוֹן יִמְצָא וְחֶרְפָּתוֹ לֹא תִמָּחֶה׃
כִּי־קִנְאָה חֲמַת־גָּבֶר וְלֹא־יַחְמוֹל בְּיוֹם
נָקָם׃ לֹא־יִשָּׂא פְּנֵי כָל־כֹּפֶר וְלֹא־
יֹאבֶה כִּי תַרְבֶּה־שֹׁחַד׃

בְּנִי שְׁמֹר אֲמָרָי וּמִצְוֹתַי תִּצְפֹּן
אִתָּךְ׃ שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה וְתוֹרָתִי
כְּאִישׁוֹן עֵינֶיךָ׃ קָשְׁרֵם עַל־
אֶצְבְּעֹתֶיךָ כָּתְבֵם עַל־לוּחַ לִבֶּךָ׃
אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ וּמֹדָע לַבִּינָה
תִקְרָא׃ לִשְׁמָרְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנָּכְרִיָּה
אֲמָרֶיהָ הֶחֱלִיקָה׃ כִּי בְּחַלּוֹן בֵּיתִי
בְּעַד אֶשְׁנַבִּי נִשְׁקָפְתִּי׃ וָאֵרֶא
בַפְּתָאיִם אָבִינָה בַבָּנִים נַעַר חֲסַר־
לֵב׃ עֹבֵר בַּשּׁוּק אֵצֶל פִּנָּהּ וְדֶרֶךְ
בֵּיתָהּ יִצְעָד׃ בְּנֶשֶׁף־בְּעֶרֶב יוֹם
בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה׃ וְהִנֵּה אִשָּׁה
לִקְרָאתוֹ שִׁית זוֹנָה וּנְצֻרַת לֵב׃
הֹמִיָּה הִיא וְסֹרָרֶת בְּבֵיתָהּ לֹא־יִשְׁכְּנוּ
רַגְלֶיהָ׃ פַּעַם בַּחוּץ פַּעַם בָּרְחֹבוֹת
וְאֵצֶל כָּל־פִּנָּה תֶאֱרֹב׃ וְהֶחֱזִיקָה בּוֹ
וְנָשְׁקָה־לּוֹ הֵעֵזָה פָנֶיהָ וַתֹּאמַר לוֹ׃
זִבְחֵי שְׁלָמִים עָלָי הַיּוֹם שִׁלַּמְתִּי נְדָרָי׃
עַל־כֵּן יָצָאתִי לִקְרָאתֶךָ לְשַׁחֵר פָּנֶיךָ
וָאֶמְצָאֶךָּ׃ מַרְבַדִּים רָבַדְתִּי עַרְשִׂי
חֲטֻבוֹת אֵטוּן מִצְרָיִם׃

לָא לְמִתְדַּמְרוּ לְגַנָּבָא דְּגָנֵיב וְתִתְּשְׂבַע נַפְשֵׁיהּ מְטוּל דְּכָפֵין׃ וּמַן דְּמִשְׁתְּכַח פָּרֵיעַ חַד בְּשִׁבְעָא וְכוּלֵיהּ מְזָלָא דְּבֵייתֵיהּ יָהֵיב׃ מַאן דְּגָיֵיר בְּאִתְּתָא חַסִּיר דְּרַעְיָנָא וּמַאן דְּבָעֵי דִּי יְחַבֵּיל נַפְשֵׁיהּ הוּא עָבֵיד לַהּ׃ מַכְתָּשֵׁי וְצַעֲרֵי יֵאָרַע וְחִסּוּדֵיהּ לָא מַטְעֵי׃ מְטוּל דְּטַנְנָא חֶמְתָא דְּגַבְרָא וְלָא חָיֵיס בְּיוֹמָא דְּפוּרְעָנָא׃ וְלָא נָסֵיב בְּאַפֵּיהּ דְּכָל דְּיָהֵיב לֵיהּ מְהִיבָא וְלָא מִתְפַּיֵּיס כַּד תַּסְגָּא שׁוּחְדָּא׃

בְּרִי נְטַר מֵימְרַי וּפִיקּוּדַיי תִּיטְשֵׁי גַּבָּךְ׃ נְטַר פִּיקּוּדַי וְחֵיֵה וְנִימוּסַי הֵיךְ כַּבְּתָא דְּעַיְנָא׃ קְטוֹר אִינּוּן עַל אֶצְבְּעָתָךְ כְּתוֹב אִינּוּן עַל לוּחַ דְּלִבָּךְ׃ אֵימַר לְחָכְמְתָא דְּאַחְתִּי אַנְתְּ וּמַנְדְּעָא קְרִי לְבִיוּנְתָּא׃ דְּנִינְטְרָךְ מִן אִתְּתָא חִילוֹנִיתָא וּמִן נוּכְרֵיתָא דְּשַׁעְיָן מִלַּהָא׃ מְטוּל דְּמִן דְּכַוְּתַיָּא זְעֵיתָא אֲדִיקַת וּמִן תּוּרְקִין דֵּירָא׃ וַחֲזֵית בְּשַׂבְרֵי וְאִסְתַּכְּלִית בְּטַלְיָאֵי וְתַמְהִית בְּחַסִּיר רַעְיוֹנָא׃ עָבֵיר בְּשׁוּקָא לְקָבֵיל עֵינוּתָא וּבְאָרְחָא דְּבֵיתָהּ מְהַלֵּךְ׃ בְּרַמְשָׁא בְּמֵעֲרַב יוֹמָא בַּחֲשׁוֹכָא דְּלֵילְיָא וּבַחֲבֵירְתָא׃ וְהָא אִתְּתָא לְאוּרְעֵיהּ בְּאַכְּכְּמַת דְּזָנִיתָא דִּמְפַרְדָּא לִיבָּא דַּעֲלֵימֵיהּ׃ וּמְרַדְתָּא הִיא וּפְרִידְתָּא בְּבֵיתָא לָא שָׁכְנָן רִגְלָהָא׃ בְּעִדָּנָא בְּשׁוּקֵי בְּעִדָּנָא בִּשְׁקָקֵי וְלָקֳבֵיל כָּל פִּנְתָּא דְּיָאְיָא כָּמְנָא׃ וְאִיתְּקַפַּת בֵּיהּ וּנְשַׁקְתֵּיהּ וְאִתְחַצִּיפָה אַפָּהָא וַאֲמַרַת לֵיהּ׃ דִּבְחֵי דְּקֻרְבָּנֵי עֲלַי יוֹמָנָא שַׁלֵּימִית נִדְרַי׃ מְטוּל הָכְנָא נְפַקִית לְאוּדָעַךְ דְּמַסְבְּיָא הֲוֵית לְרַגְשָׁא דַּאֲמָרִית אִידְבְּרִיתָךְ׃ בְּתַשְׁוִייתָא שַׁוְיֵית עַרְסִי וּבִקְרָמָא מְצָרָאָה קְרַמְתָּהּ׃

נא אחותי את · אמר לחכמה אחתי את׃ בבנים ב׳ וסימ׳ ואני אמרתי איך אשיתך · אבינה בבנים׃ בערב ב׳ רפ׳ וסימ׳ או בשתי · בערב יום באישון לילה׃ הומיה ג׳ ב׳ חסרי׳ וחד מל׳ וסימ׳ תשואו׳ מלאה · המיה היא וסוררת · אשת כסילות · קדמא מל׳׃ והחזיקה ב׳ וסימ׳ בבבושיו · והחזיקה בו ונשקה לו׃ מרבדים ב׳ וסימנ׳ מרבדים רבדתי ערשי · מרבדים עשתה׃

שמור מצותי וחיה · מצות התורה ותשיג החיים הנצחיים ושמור תורתי כשמרך אישון עיניך ולא די לך במצות שתשמרם בלבך אבל צריך וגו׳׃ קשרם · אבל צריך שתקשרם על אצבעותיך לעשות אותם ואמר אצבעותיך כטעם אמרו מעשה אצבעותיך · כתבם על לוח לבך שיהיו בזכרך תמיד׃ אמור לחכמה אחותי את · לאהוב אותה · ומודע לבינה תקרא ר״ל שכבר תאמר שהיא מודע לך וקרוב כטעם ולנעמי מודע לאישה בדרך שתתחבר תמיד לחכמה ולבינה׃ לשמרך מאשה זרה · וזה ישמרך מהמשך אחר אשה זרה והיא הנפש המתאוה · מנכריה שהיא מוסכת האדם בחלק דברים וזה כי החכמה והבינה הם אהובות וחושקות למודיעיהן אהבה נפלאה עד שיביאו בעבורם אל התאוות הגשמיות והיה צריך לך זה לשמרך ממנה לפי שפתיותה חזק למשוך הסכלים אליה ואמר ממשל להורות על רוב פתיותה לסכלים׃ כי בחלון · הנה בחלון ביתי נשקפתי בעד חלוני׃ וארא בפתאים · וראיתי בפתאים אשר דרכם להתפתות לסכלותם ובינותי בבנים קטני השנים והנה נער בער שנים חסר השכל ממנו והוא עובר בשוק אצל זוית והולך דרך בית האשה הזרה וזה היה בנשף בערב יום בעת הנשף בערב יום בחשך לילה ואפלה והנה הוא היה בא אל האשה הזאת׃ והנה אשה לקראתו · וגם האשה באה לקראתו ערות זונה ונצורת לב שערותה מגולה והלב מכוסה לבד כי עד הלב תגלה עצמה וזה מהמשל כי דרך הזונה לגלות כנף בגדיה שתהיה גלוית הערוה כדי שיתעוררו האנשים לבא עליה ולא תסתיר מגופה מכוסה בבגדיה כי אם מן הלב ולמעלה ולכי המשל הנה הלב מכוסה בזה הפועל כי לא יוכל השכל לעשות פעולתו עם המשך אל התאוות׃ הומיה היא וסוררת · הנה היא משמעת קולה בהפך חק האשה הצנועה והיא נוטה מבית בעלה לא ישכנו רגליה בביתה׃ פעם בחוץ · אך תלך פעם בחוץ ופעם ברחובות ותארוב אצל כל פנה וזוית מהרחובות והחוצות אם תמצא שם נואף׃ והחזיקה בו ונשקה · כאשר תמצאהו החזיקה בו ונשקה לו לתמוך לבו אל הניאוף׃ זבחי שלמים · לא בושה מלאמר לו אלו הדברים הנה זבחי שלמים אצלי היום שלמתי נדרי בבית המקדש ולזה יש לי הרבה בביתי מבשר זבח השלמים׃ על כן יצאתי לקראתך · לדרוש פניך שתאכל עמי ואמצאך׃ מרבדים · הנה רבדים ותכשיטים יפים שמתי על ערשי והנה ערשי עשוי מכרותות ארזים ואומר עצים והחבלים המקורגים בו הם מיוחדים ממצרים ר״ל שהם נעשים מהשתים הנקי שבמצרים כי שם השש הנבחר׃

כפתי

נפתי משכבי. ושמתי בו מתאבקת הבשמים טובי הריח כדי שיערב המשכב יותר: לכה נרוה דודים עד הבקר. יחד נשמח באהבים כי אין לנו מונע שיהיה: כי. אין בעלי בביתו ואת׳ הוא קרוב ויבא הנה הלך בדרך מרחוק ואת׳ אולי יבא הלילה מדרכו תדע באמת כי לקח צרור הכסף לקנות סחורות רבות לא יבא לביתו עד יום הכסה רוצה לומ׳ בר״ה פי׳ הוא נקרא כסה כאמרו תקעו בחדש שופר בכסה ואולם נקרא כן כי אז הש״י עד מסל יושב על כסא לשפוט תבל בצדק: הטתו ברוב לקחה. דבריה שלוחקים לבו בחלק שפתיה הדיחה אותו מדרך הראוי ומשכה לבבו אל דרכי הניאוף הנה האויל הולך אחריה פתאם ודומה בזה אל השור אשר הולך מעצמו במהירות אל מקום שיטבחוהו בו וכמו ה הכסי׳ שיבאו במהירו׳ אל העכס לאסרם כי יתקשטו בו ולא ירגישו כי הוא מוכן לאסרם ר״ל לקשור אותם ב באופן שלא יוכל להם ללכת כי לא יוכלו ל להרחיב צעדיהם וגם הוא הוכן לשמרם מ מלפסק רגליהם ל למכאפים ולא ירגישו בזה והנה העכסים הם כמו תכשיטין היו נושאות אותן ברגליה׳ כאמרו וברגליהם ת תעכסנ׳ והיתה הכוונה בהם למה שזכרנו ו והנה ילך האויל א אחריה פתאום כמו שזכרנו עד יפלח וגו׳: עד יפלח חץ׳ עד שיחתך חץ כבדו כמו שימהר הצפור לבא אל הפח שילכד בו ולא ידע כי בנפשו הוא והנה היה מחכמת זה המשל ל להיות מסכים לנמשל אמרו כי בשוק או ב בחוץ הלך לזנות כי זה הפועל מהנפש המתאוה הוא מהדברי׳ אשר הם חוץ מעצם האדם במה שהוא אדם כי זה הכרח הוא לאדם מצד מה שהוא בהמה לא מצד מה שהוא אדם ויחס זה אל עת החשך כי לא יפותה האדם להמשך אל התאוות בשיאור לו באור השכל ולזה אמ׳ בתחלה וארא בפתאים אבינה בבנים וגו׳: ועתה בנים שמעו לי וגו׳. אל ישט. אל יטה לבך אל דרך האשה הזרה הזאת המביאה להמשך אל התאוו׳ ואל תהיה טועה בדרכיה: כי רבים חללים הפילה. כי כבר השחיתה והרגה רבים ותקיפים: דרכי שאול ביתה. הנה הדרכים שילכו בהם אל ביתה הם דרכי המות והקבר והם יורדות אל חדרי המות כי לא יושב עמה חיים כמו שקדם אבל תסבב מיתת הגוף והנפש לכן סור מהתפתות בפתויה ושמע לפתוי החכמה והבינה שהם מפתים האדם לחקור בהם באופן שקדם ואמר ממשל בזה המקום להודיע הדברים אשר בהם יושגו החכמה והבינה ועצמותם ותועלתם באופן מה: הלא החכמה תקרא׳ אל האנשים. ותבונה תתן קולה לקרוא להם וכדי שישמעו דבריה הם עומדות בראש מרומים עלי דרך להשמיע דבריהם לעוברים ולשבים ולהישירם אל הדרך אשר ילכו בה והמקום שאפשר שיקרה טעות לפי שיש בו נתיבות רבות היא נצבה שם להורות אי זה דרך ילכו בה: ליד שערים. למקום השערים אשר לפתח הקריה להורות באי זה שער יכנסו כשיתקרבו אל הדרוש במבוא הפתחים אשר בבית שירצו להכנס שם באי זה פתח יכנס להביאו אל הדרוש ואמר זה כי בהרבה מהחקירות הקשות יצטרך להכנס בהם בהקדמות רחוקות מאד מהדרוש ויעתק מהם אל הקדמות יתקרבו יותר אל הדרוש וכן ממדרגה אחר מדרגה עד הגיעו אל הדרוש והנה החכמה והתבונה ישירו תמיד בזאת החקירה אל הדרכים והסדרים אשר יובילו אליה וזה מאמרם על צד מליצת השיר הבינו פתאים ערמה וגו׳: הבינו פתאים ערמה. השתדלו להתישר אל החכמה ואחשוב בזאת הערמה תשלם בהתבוננות במלאכת ההגיון כי היא תיישר השכל אל דרכי ההשתדלות והעיון. וכסילים תנו בינה ללבבכם בעניינים העיוניים: שמעו. כי דברים נכבדים אדבר ופתיחת שפתי יהיה דברי יושר ואמר זה שלא יחשוב חושב שהוא מדבר בזה על צד ההפלגה והגוזמא כמשפט המאמר בשירים ובמשלים כי הנה חכי ידבר אמת לא רשע וכזב הנה כל אמרי פי הם בצדק ובויושר אין בהם מה שיטה מדרך האמת: כלם נכוחים. כל דברי נכוחים וישרים למי שיבינם וימצא מה שבהם מהחכמה: קחו. בחרו בלקיחת מוסרי יותר מלקיחת הכסף הדעת אשר איעיר אליכם הוא יותר נבחר מזהב הנה החכמה היא טובה מכל מרגליות וכל חפצים אחרים שיחפוץ האדם בהם זולתי עניניה עד שלא יגיעו לא ישוו בה אמרם החכמה לגלות הדברים ההכרחיים בהמצאתה אני

דודים ד׳ חד מ״ל וסימ׳ והנה עתך עת דודים. למשכב דודים׳ לכה נרוה דודים: שתו ושכרו דודים. קדמא מ״ל: מוסר י״ב פתחין וסימ׳ מוסר שלומנו עליו. מוסר הבלים עץ הוא. מכת אויב הביתיך מוסר אכזרי: מוסר מלכים פתח. מוסר כלמתי אשמע. לקחת מוסר השכל. שמע בני מוסר אביך. שמעו בנים מוסר אב׳ ובעכס אל מוסר אויל.

נפתי משכבי מר אהלים וקנמון:
לכה נרוה דדים עד־הבקר נתעלסה
באהבים: כי אין האיש בביתו הלך
בדרך מרחוק: צרור־הכסף לקח
בידו ליום הכסא יבא ביתו: הטתו
ברב לקחה בחלק שפתיה תדיחנו:
הולך אחריה פתאם כשור אל־טבח
יבא וכעכס אל־מוסר אויל: עד־
יפלח חץ כבדו כמהר צפור אל־פח
ולא־ידע כי־בנפשו הוא:
ועתה בנים שמעו־לי והקשיבו
לאמרי־פי: אל־ישט אל־דרכיה
לבך אל־תתע בנתיבותיה: כי־
רבים חללים הפילה ועצמים כל־
הרגיה: דרכי שאול ביתה ירדות
אל־חדרי־מות: הלא־חכמה תקרא ח
ותבונה תתן קולה: בראש־מרמים
עלי־דרך בית נתיבות נצבה: ליד־
שערים לפי־קרת מבוא פתחים
תרנה: אליכם אישים אקרא וקולי
אל־בני אדם: הבינו פתאים ערמה
וכסילים הבינו לב: שמעו כי־
נגידים אדבר ומפתח שפתי מישרים
: כי־אמת יהגה חכי ותועבת שפתי
רשע: בצדק כל־אמרי־פי אין בהם
נפתל ועקש: כלם נכחים למבין
וישרים למצאי דעת: קחו־
מוסרי ואל־כסף ודעת מחרוץ נבחר
: כי־טובה חכמה מפנינים וכל־חפצים לא ישוו־בה:

רסית על ערסי מורא ובורקמא וקונמא:
תא ניתבסם ברחמתא עד צפרא ונעסיק
חד לחד בראגתא: דגברא לית הוא בביתא
אזיל באורח רחיקא: צררא דכספא נסב
בידיה וליומא דעידא אתי לבייתיה: ואטעי
יתיה בסוגיא דמילתא ובשעיעותא דספוותה
תפאתיה: והוא אזיל בתרהא שליאית
היך תורא דאזיל לות טבחא והיך כלבא
לאסורא והיך אילא דמפריה גירא בכבדיה
ומסתרהב היך ציפריא לות פיחא ולא ידע
דלמותא דנפשיה אזיל: והשתא
בניא שמעין לי ואציתו למימרי דפומי: לא
יסטי לבך לארחתהא ולא תיטעי בשבילהא
: מטול דסגיאי קטיליא אפילת ועשינין
כולהון קטילהא: ארחתא דשיול ביתה
נחתן לקיטוני דקיברא: מטול היכנא
חכמתא תקרא ולביונה תרמי קלה: בריש
רמתא על ארחא איתיה ובינת שבילי קיימא
: ועל תרעי בפומא קרייא ובמעלנא
דתרעי משתבחתא ואמרה: לכון גברי
קרינא וקלי על בני נשא: איתביינו שברי
ערימותא ושטיי נסתכלון בלבהון: שמעו
מטול דשרירותא ממללא אנא וממלל פומי
תריצותא: מטול דקושטא רנא פומי
וריחוקא שפותיי רשיעא: ובצדקותא
אנון כל מימרי פומי ולית בהון פיתולא
ועיקומא: וכולן גליין לאינש דמתביין
ותריצין לאילין דצבאין בידיעתא: קבילו
מרדותא ולא כספא וגבו לכון ידיעתא מן
דהבא סנינא: מטול דטבא חכמתא מן
כיפי טבתא וכל מדעם לא פתי לה:

אבן עזרא

אהלים. חסר וי״ו: דודים׳ אהבים את את דודי: האיש׳ ולא אמרה אישי כי איננו נחשב בעיניה מאומה בזנותה עם אחרים: הכסא. ראש חדש שיתכסה בו הירח: תדיחנו. מדרך הישר: וכעכס׳ כמו תעכסנה פי׳ תרוכנה העכסים והם דומים לכבל וכן הפי׳ וכעכס שהאויל קשה להביא רגלו בו כן הוא קשה להביאו אל מוסר: חץ. מרמה כנגע האל לחץ והטע׳ עד שיפלח חץ כבדו ולא יקבל מוסר. אל פח כן מהרה יפלחהו חץ. ולא ידע האויל כי בעבור נפשו שתמות הוא סובל מוסר וזהו הנכון: ועתה בנים. כי העם כבנים: ואל תתע. מדרך הישרה בעבור נתיבות הזונה: שאול. שהוא ביתה. יורדות הדרכים ומורידות אותה כפי׳ כמו מעגלותיה או יורדות רמז לרגליה וכאשר דבר בגנות האשה הרעה דבר מ מעלת החכמה שהיא מיסרת הפתאים: קרת׳ קריה: אישים. עשירים. אל בני אדם עניים כמו כן גם בני אדם גם בני איש והענין יחד עשיר ואביון: ערמה. שיערימו להסיר הפתיות מהם ולב דעת או הבינו ערמה ללב והוא פועל יוצא: נגידים. כמו נגיד והם דברים משובחים וכן הלא כתבתי לך שלישים מן ושלישים על כלו כיים למלך משנה גם שלישים נכוחים. אמת׳ שכנתי

אויל ינאץ מוסר אביו. בן חכם מוסר אב. יראת י״י מוסר חכמה: אישים ג׳ מ״ל וסימ׳ חד דמסכנין וחד דרשיעין וחד דזכאין׳ וביאורם נבזה וחדל אישים׳ את אישים פעלי און. אליכם אישים אקרא: רשע י״ז פתחין וסימ׳ נמסר בספר מיכה סימ׳ ו׳: קחו ה׳ רפ׳ וסימ׳ קחו מאתכם תרומה. קחו לכם מן העם דיהושע. קחו נשים והולידו בנים. קחו עמכם דברים. קחו מוסרי ואל כסף:

אבן עזרא

שכנתי ערמה. חסר בית כמו שכן ארץ וטעם שהערמה צריכה חכמה שלא תבין זולתה. ודעת מזמות אמצא ודיעת מזימות הדורשי' אותי אמצא ואגיע עד תכלית כוונתם ויתכן לפרש אני חכמה מכרת וידעת כל ערמה כאילו שכנתי בתוכה וגם אני יורדת לסוף דעת כל מזמה ולפי שהדעת היא המצאת אחר החכמה והתבונה אמ׳ מלת אמצא והטע׳ כי לא יבצר מן החכמה כל מזמה: יראת יי׳ שנאת רע. שנאת מקור בשקל מלאת ורע כלל כל חסרון ופרט ממנו גאה וגאון ודרך רע ופי תהפוכות דרך רע ההנהגה רעה ופי תהפוכות שמתהפך מענין ל לענין ואמר שנאתי כאילו אמר שיראת יי׳ היא שנאת זה גם אני שנאתי אותם כטעם הלא משנאיך יי׳ אשנא ובעל הטעמים שמם טעם מפסיק במלת ופי לא ראה זה ה הפירוש ואולי שמלת ופי דברי החכמה ו וכאילו אמר אני חכמ׳ שכנתי ערמה ודעת מזמות אמצא וידעתי כי יראת יי׳ שנאת רע וגאה וגאון ודרך רע ופי ר״ל מאמר כמו כי כל פיו׳ וזולתם או השכמתי ודעתי כמו פה אחד טוב אל המלך תהפוכות ש שנאתי כי החכמה והתהפוכות שונאים זה את זה כי לא יעמדו בנושא אחד ותהפוכות כולל כל נגד וכל הפך מהטוב והיושר: לי עצה ותושיה. מפורש. אני בינה לי גבורה ואמר אני בינה ולא אמ׳ לי בינה לפי שהבינה תולדת החכמה ואם אין חכמה אין בינה ואמר לי גבורה כטעם החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים: בי מלכים ימלוכו. שתעמוד מלכותם או נקראו על שם סופם כמו וטחני קמח: ורוזנים יחוקקו צדק לחקות חוקי משפט צדק: בי שרים ישורו. משפט הרי״ש להיותה דגושה בשקל ישובו עליו רבים לולי שאין מקבלת דגש: אני אוהבי אהב. חסר אל״ף הסרם להקל על הלשון כמו ואחר עד עתה: עושר וכבוד. עתק. ענין טובו וחוזק וכן יצא עתק מפיכם וצדקה במקום כטעם הצלחה וכן יתכן לפרש וצדק תמתים כסיף: טוב פריי. ותבואתי מכסף נבחר. ותבואתי טובה מכסף נבחר או מלת נבחר כאילו אמר נבחרת כמו תפלבתך הפיה אותך והראשון נכון והטעם על המתחייב מן החכמה מתיקון הנפש והנהגת המדינה: בארח צדקה אהלך. דברי החכמה כדברי החכם והטעם כי מי שרוצה החכמה צריך שיתנהג בזה הדרך הדרך ואת׳ בתוך נתיבו׳ משפט לבל יטה ימין ושמא׳ מהדרך האמצעי: להנחיל. ים. הוא כנוי לקנין הנכחי הנקנה לנחלה עולמית וגם כינוי לקנין הממון ים זהב ורב פנינים וכלי יקר ויש כלל ואחר כן פרט זהב ורב פנינים וכלי יקר וכן טעם ואוצרותיה׳: יי׳ קנני ראשית. זה גם מדברי החכמ׳ קנני מלשון קונה שמי׳. ראשית דרכו כלו׳ ראשי׳ כוונתו בבריאה כמו כי הוא ראשית דרכי אל׳. קדם מפעליו מאז כמו כי הוא ראשית דרכי אל׳ קדם כמו ראשית והטעם קדימה לעולם קדימת חיוב לא קדימת זמן כי הזמן מכלל הנבראים כאמרו יי׳ בחכמה יסד ארץ: מעולם. דרך המקרא לסמוך הקדומים למלת עולם כמו מעולם אל גוי מעולם הוא כלומ׳ קדמון. נסכתי נבחרתי כמו נסיכי סיחון. מקדמי ארץ מקדמוני ארץ: באין. חוללתי. עניינו עוסתי וטעמו ענין התחלה וקרוב מלשון ויל שרה תחוללכם: באין. נכבדי מים. טעמו ובאין נכבדי מים והוא ענין כבדות ורבוי וממנו התכבד כילק התכבד כארבה: בטרם הרים הטבעו. כמו על מה אדניה הטבעו ושהם עקרם מלשון טבעו בים סוף והטעם על יסודותם הטבועים בעמקי המים: עד לא עשה ארץ וחוצות. כתרגם בטרם. עשה כמו אני יי׳ עשיתי ארץ וחוצות הם השווקים והטעם על הקרקעית הראויה לישוב. וראש כטעם קדם וכן מעולם נסכתי מראש. עפרות תבל כאילו אמר וקודם עפרות תבל הוא היישוב והוא כפל ענין במלות שונות: בהכינו

רלבג

אני חכמה שכנתי ערמה. במקומות שתמצאת שם ערמה ודרך ההשתדלות והם הסדרים ההגיוניים ויצטרך לו ג״כ שימצא יראת יי׳ רוצה לומר לקיחת המוסר במדות ויצטרך לו עוד לשנא רע כדי שיתרחק מדרכיו וישנא מדת הגאוה כי היא מסירה השלימות מהאדם וישנא דרך רע ברעות ודברים המביאי׳ שרשים כוזבים כי אלו ימנעו ממצוא החכמ׳ לפי שהמעיין ירצה להמשיך ה המאמרי׳ במה שאחר ההתחלות באופן ש שהונחו ההתחלות ו וירצה להמשיך תמיד לשמרם וזה יביאהו לטעות בהם: לי עצה. וזה כי העצה תלקח בדברי׳ העצמיי׳ כאילו תאמר שהעצה במי שהוא חלום החום לחממו בשיאכילוהו דברים חמים והנה׳ העצה תהיה בחכמות המיסרו׳ לצד המעשה כמו חכמת הרפואה ועבודת האדמה ומה שידמה להם ולי ג״כ תושיה רוצה לומר ה השגת הקיום ה המושכל אשר בדברי׳ והוא מהותו ומשיגיו העצמיים ואלו הם חלקיו שפני׳ הראשו׳ להעיר על תועלתה ומהותה איך לא ת תצטרך לזכור הדברי׳ ההכרחיים קודם ה ההשתדלות בה לפי שכבר זכרה אחר ה החכמה וזה מה ש שכרו׳ שתוקדם תחלת החכמה קודם השתדלות בבינה וכבר זכר זה בביאור במה שקדם. אני בינה לי גבורה ר״ל כי לחכמה יהיה ההשגה בדברים הנמשכים לפי הסדור הטבעי ואמנם מה שיתחדש שיהיה כנגד הסדור ההוא כמו הענין בנפלאות והוא הנקרא גבורה אשר לא יבואו בכבות העצמיות הנה החקירה עליו תהי׳ גבורה והנה עוד לבינה השגת הפילוסופיא המדינית אשר בה יתיהדם הבנין באלו הדברים המדיניים איך ינהגו בהם להעמיד הקבוץ המדיני ומזה ישתתף דבר השופטים אשר יוטלו על בעלי התכונות הפחותיות ולפי שזאת הפילוסופיא על האופן הראוי ימלוכו המלכים וישורו השרים והרוזנים והנדיבים והשופטים להעמיד דבר ממשפט הפילוסופיא על האופן הראוי אמרה הבינה בי מלכים וגו׳ בי מלכים ימלוכו. על העם. ורוזנים יחקקו חקים על צדק ויושר: בי שרים ישורו׳ ימשולו: אני אוהבת אוהבי ר״ל שלא ימצא מי שאינו אוהבה אך מי שהוא אוהבה וחושק בה יטרח לעמוד על אמתתה והוא ימצאה מפני היותו משחר ודורש אותה תמיד: עושר וכבוד אתי. הנה אתי עושר וכבוד כי בדרכי הבינה יוכל האדם להשיג עושר וכבוד מפני שלימותו במדות והתישרו בהם אל ההנהגה זו באופן שלם כי לזאת המלאכה סדרי׳ ישירו לקנין אלו השלימיות. ואתי הון עתק וקנין הצדק והיושר במדות: טוב פריי. הנה טוב פריי מזהב והוא נבחר מכסף לי ההליכה בארח הצדקה והיושר בתוך נתיבו׳ שיהיו למשפט שיבאו לאמת דבריו וקותרו והיה שם מחשבות יקימו כל אחד מהדרכים ההם והנה יהיה מהתועלות בהיות מבוארת האמת בזה להנחיל אוהביים והוא דעת המוסכם לנמצא כי בו תגיע ההצלחה האנושית והפך זה יהיה בדעת אשר לא יסכים לנמצא. ואוצרות אוהבי אמלא מאלו הדעות האמתיות כי מפני אהבתם אותי יקושרו בזאת החקירה וימצאו דברים רבים ימלאו בהם אוצרותיהם על כן המשל אמרה הבינה להורות על מעלתה וקדימתה על החכמה יי׳ קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז בבריאת העולם רוצה לומ׳ שבראשית הדברי׳ שקנה אז ועשה קנה הדבר אשר היה חדושו בבינה ותבונת השם ית׳ בו ואם הגרמים השמימיים אבל תדע כי הש״י לא חסר להיות עמו זאת התבונה והחכמה אשר נברא בה העולם כמו שבארנו בה׳ מספר מלחמות יי׳ ושם התרנו הספקות הנופלות בזה והנה מעת היות הזמן קנני קדם מפעליו האחרים: מעולם נסכתי מראש. מעת היות עולם נתנה לי הגבורה והשררה והגדולה. מקדמי ארץ בראשית מה שנברא בארץ: באין תהומות חוללתי. קודם היות התהומות נבראתי כי השמים קודמים במעלה ובמציאות על התהומות קודם שיהיו שם מעינות ונהרות רבות מהמים: בטרם. שהטבעו ההרים על תכונם ולפני שימצאו גבעות חוללתי: עד לא עשה׳ ארץ וחוצות הנכבד׳ שבעפרות תבל והגבוה מהם והוא מקום הנגלה מן הארץ ובו ג״כ ארץ וחוצות והנה כפל הענין במלות שונות: בהכינו

מסורה

ותושיה ז׳ מל׳ בכ׳ ליש׳ וסימ׳ הפליא עצה הגדיל. עמו עז ותושיה. ותושיה יראה שמך דמינה. כי כפלים לתושיה. לי עצה ולי תושיה. לתאוה יבקש נפרד. יצפן לישרים תושיה: להנחיל ב׳ וסי׳ נחלות. אהבי יש: אבלא ג׳ וסי׳ לא תהיה משכלה. אערכה לפניו משפט. להנחיל אהבי יש: חוללתי ג׳ וסים׳ הן בעון חוללתי. באין תהומות חוללתי. ולפני גבעו׳ חוללתי:

משלי

אֲנִי־חָכְמָה שָׁכַנְתִּי עָרְמָה וְדַעַת
מְזִמּוֹת אֶמְצָא: יִרְאַת יְהוָה שְׂנֹאת
רָע גֵּאָה וְגָאוֹן וְדֶרֶךְ רָע וּפִי תַהְפֻּכוֹת
שָׂנֵאתִי: לִי־עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה
לִי גְבוּרָה: בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ וְרֹזְנִים
יְחֹקְקוּ צֶדֶק: בִּי שָׂרִים יָשֹׂרוּ וּנְדִיבִים
כָּל־שֹׁפְטֵי אָרֶץ: אֲנִי אֹהֲבַיהָ אֵהָב
וּמְשַׁחֲרַי יִמְצָאֻנְנִי: עֹשֶׁר־וְכָבוֹד אִתִּי
הוֹן עָתֵק וּצְדָקָה: טוֹב פִּרְיִי מֵחָרוּץ
וּמִפָּז וּתְבוּאָתִי מִכֶּסֶף נִבְחָר: בְּאֹרַח־
צְדָקָה אֲהַלֵּךְ בְּתוֹךְ נְתִיבוֹת מִשְׁפָּט:
לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא:
יְהוָה קָנָנִי רֵאשִׁית
דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז: מֵעוֹלָם
נִסַּכְתִּי מֵרֹאשׁ מִקַּדְמֵי־אָרֶץ: בְּאֵין־
תְּהֹמוֹת חוֹלָלְתִּי בְּאֵין מַעְיָנוֹת נִכְבַּדֵּי־
מָיִם: בְּטֶרֶם הָרִים הָטְבָּעוּ לִפְנֵי
גְבָעוֹת חוֹלָלְתִּי: עַד־לֹא עָשָׂה אֶרֶץ
וְחוּצוֹת וְרֹאשׁ עַפְרוֹת תֵּבֵל:

תרגום

אֲנָא חָכְמְתָא בְּרִית עֲרִימוּתָא וְתַרְעִיתָא
מַשְׁכְּחָא אֲנָא: דַּחַלְתָּא דַּיְיָ סַנְיָא בִּישְׁתָּא
גַּאֲוָתָא וְרָמוּתָא וְאָרְחָא בִּישְׁתָּא וּפוּמָא
הֲפִיכָה סַנְיָא אֲנָא: דִּילִי הִיא תַּרְעִיתָא
וּמִלְכָנָא וּבִינָא וּגְבַרְוָתָא: מְטוּל אֲנָא
מַלְכֵי מַמְלְכִין וְשַׁלִּיטֵי אֲנָא מְשִׁיחַן בִּצְדָקוּתָא:
מְטוּל דוּכְרָנִי מִתְדוּרְכִין וְכַרְכֵי וְכֻלְּהוֹן
דַּיָּנֵי דְתִרְיצוּתָא: אֲנָא רַחְמָא רָחְמַי וְאַלַּיִין
דִּמְקַדְּמִין לִי יַשְׁכְּחֻנַּנִי: עֻתְרָא וִיקָרָא דִּילִי
מָמוֹנָא וּמַזָּלַיָּא וְצִדְקְתָא: טָבִין פֵּרְיֵי מִן
דַּהֲבָא סְנִינָא וּמִן דַּהֲבָא אוֹבְרִיזִין וְעַלַּלְתִּי
מִן סַנְיָא נְבִיָּא: בְּאָרְחָתָא דְּצִדְקְתָא מְהַלְּכָא
אֲנָא בְּגוֹ שְׁבִילֵי דְּדִינָא: דְּאֵירוּת לְרָחְמוֹי
שְׁנַיָּא כְּגִיאָתָא וְסִימַתְהוֹן אֲמַלֵּא: אֱלָהָא
בְּרָאַנִי בְּרֵישׁ בְּרִיתֵיהּ וּמִן קֳדָם עוֹבָדוֹי מִן
רֵישׁ: וּמִן קֳדָם עָלְמָא אִתְתְּקְנִית מִן רֵישָׁא
מִן קֳדָם דְּתֶהֱוֵי אַרְעָא: עַד לָא נֶיהֱוֹן
תְּהוֹמֵי אִתְיְלִידִית וְעַד דְּלָא נֶיהֱווֹן מַעְיָנֵי
עֲשׁוּנֵי דְמַיָּא: קְדִים עַד לָא נִטְבְּעוּן טוּרֵי
וְקֳדָם רָמָתָא אִתְבְּנֵית: עַד לָא עֲבַד
אַרְעָא וְנַחְלֵי וְרֵישׁ עַפְרָא דְתֵבֵל:

בַּהֲכִינוֹ שָׁמַיִם שָׁם אָנִי בְּחוּקוֹ חוּג עַל (ל׳ ויתר הכינו׳ ל׳ ג׳)
פְּנֵי תְהוֹם׃ בְּאַמְּצוֹ שְׁחָקִים מִמָּעַל
בַּעֲזוֹז עִינוֹת תְּהוֹם׃ בְּשׂוּמוֹ לַיָּם (ל׳ ל׳)
חֻקּוֹ וּמַיִם לֹא יַעַבְרוּ פִיו בְּחוּקוֹ (ב׳ ובעינין חד חס׳)
מוֹסְדֵי אָרֶץ׃ וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן (ל׳ וכל יום כר מערכו׳)
וָאֶהְיֶה שַׁעֲשֻׁעִים יוֹם יוֹם מְשַׂחֶקֶת (ז׳)
לְפָנָיו בְּכָל עֵת׃ מְשַׂחֶקֶת בְּתֵבֵל
אַרְצוֹ וְשַׁעֲשֻׁעַי אֶת בְּנֵי אָדָם׃ (ו׳ חס׳ ט׳)
וְעַתָּה בָנִים שִׁמְעוּ לִי
וְאַשְׁרֵי דְּרָכַי יִשְׁמֹרוּ׃ שִׁמְעוּ מוּסָר (ב׳ עבדיך אלה)
וַחֲכָמוּ וְאַל תִּפְרָעוּ׃ אַשְׁרֵי אָדָם (ב׳ ר׳ כטע׳)
שֹׁמֵעַ לִי לִשְׁקֹד עַל דַּלְתֹתַי יוֹם יוֹם (ז׳)
לִשְׁמֹר מְזוּזֹת פְּתָחָי׃ כִּי מֹצְאִי מָצָאי (סימן ב׳)
חַיִּים וַיָּפֶק רָצוֹן מֵיְהוָה׃ וְחֹטְאִי חֹמֵס (ל׳)
נַפְשׁוֹ כָּל מְשַׂנְאַי אָהֲבוּ מָוֶת׃
ט חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ (ל׳)
חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה׃ טָבְחָה (ו׳ חד חס׳)
טִבְחָהּ מָסְכָה יֵינָהּ אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ (ל׳ וחד כבאן טבחת׳ ל׳)
שָׁלְחָה נַעֲרֹתֶיהָ תִקְרָא עַל גַּפֵּי
מְרֹמֵי קָרֶת׃ מִי פֶתִי יָסֻר הֵנָּה חֲסַר לֵב אָמְרָה לּוֹ׃ (ג׳ חד מ״ל ג׳ חס׳)

כַּד אַתְקִין שְׁמַיָּא תַּמָּן הֲוֵית וְעַד תַּג וְחוּגְתָא
עַל אַפֵּי תְהוֹמָא׃ וְכַד אוֹגְרִים עֲנָנֵי מִלְּעֵיל
וְכַד אַעְשִׁין מַעְיְנֵי תְהוֹמָא׃ וְכַד שָׂם לְיַמָּא
תְּחוּמֵיהּ וּמַיָּא לָא עָבְרִין לֵיהּ שָׂם שֵׁית אֲסָיָא
דְאַרְעָא׃ וַהֲוֵית צִידוֹי מְהֵימַנְתָּא וְכַד הֲוָה כָּל
יוֹמָא וְיוֹם וְחַדְיָא אֲנָא קֳדָמוֹי בְּכָל זְמַן׃ חַדְיָא
הֲוֵית בְּתֵבֵל אַרְעֵיהּ וְשִׁבּוּחַיי בִּבְנֵי נָשָׁא׃
וְהַשְׁתָּא בְנַיָּא שְׁמַעוּן לִי וְטוּבוֹי לְמַאן
דְנָטַר אוֹרְחָתִי׃ שְׁמַעוּ מַרְדּוּתָא וְאִתְחַכַּמוּ
וְלָא תִּרְשׁוּן׃ טוּבוֹי לְבַר נָשָׁא דְשָׁמַע לִי
וְנִשְׁקוֹד עַל אִיסְקוּפוֹתַי בְּכָל יוֹמָא וְיוֹמָא
תִּנְטַר פָּצֵי דְתַרְעַי׃ מִטּוּל מַאן דְּמַשְׁכַּח לִי
מַשְׁכַּח חַיֵּי וְתִתְהֲוֵי לֵיהּ רְעוּתָא מִן קֳדָם אֱלָהָא׃
וּמַאן דְּחָטֵי עֲלַי מְחַבֵּל נַפְשֵׁיהּ וְכוּלְּהוֹן
שָׂנְאַי רָחֲמֵי לְמוֹתָא׃
חָכְמְתָא תִּתְבְּנֵי בֵיתָא
וְעַתִּירַת בֵּיהּ שִׁבְעָא עַמּוּדִין׃ וּנְכַסַּת נִכְסְתָהּ
וּמְזַגַת חַמְרָא וְסַדְרַת פָּתוּרְתָא׃ וְשַׁדִּירַת
טַלְיָתָא דְנִיקְרְיָין עַל גִּיב רָמָאתָא עֲשִׁינְתָא
דִּנְצִירָן׃ מַאן דְּשַׂבַּר בָּאתָא לְוָתִי וְחַסִּיר
רַעְיָינָא אֲמַרַת לֵיהּ׃

בהכינו ל׳ וחד הכינו ואינון מן זוגין דחד נסיב ב׳ וחד חס׳ ב׳ וסי׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הב״ית בס״ד׃ יום יום ז׳ וסי׳ ויהי כדברה אל יוסף יום יום׃ על אשר ילקטו יום׃ ואתי יום יום ידרשון׃ לשלמי נדריו יום יום׃ ברוך ה׳ יום יום׃ ואהיה שעשעי׳ יום יום׃ לשקד על דלתתי יום יום׃ חכמו׳ ד׳ קמצין וסימ׳ פי ידבר חכמו׳ ׃ חכמו׳ בחוץ תרונה׃ חכמו׳ בנתה ביתה׃

ראמות לאויל חכמות׃ מרומי ג׳ ב׳ חס׳ וחד מ״ל וסימ׳ על מרומי שדה׃ על גפי מרומי קרת׃ על כסא מרמי קרת׃ קדם כלא׃

רלבג

בהכינו׳ בעת שהכין השם ית׳ השמים להיות במספר ובתכונה ובמרחק ובגודל שהם בו והכוכבים אשר בהם כדי שיוכלו להמצא מהם אלו התנועות אשר בו העולם השפל שם הייתי כי בתכונה כונן הש״י השמים כמו שקדם כאמר חקק הש״י מחוגה על פני תהום שהוא כדור הארץ כמו שביארנו בפרשת בראשית והוא כמו מרכז לגרם השמימיי ולפי המחוג׳ ההיא המציא השמים סביבה במשכו רגלי המחוגה ההיא זה מזה כגלגל גלגל׃ באמצו שחקים ממעל׃ כאשר אמץ שחקים ממעל ונתן להם חוזק וקיום עד שהם חזקים כראי מוצק וזה היה אפשר כאשר רצה הש״י שיקבל איכות דומה ומתיחסת לקומי כאמרם לחים היו השמים ביום ראשון בשני קרשו׃ בעזוז עינות תהום ר״ל כאשר נתן הש״י עוז וקומי למה שהיה מהחומר הראשון אצל עינות תהו׳ והוא כדור הארץ כי זה כולו נעשה בתבונה וזה כי לולי עוז הארץ וקיומה לא היה בכאן דרך לתנוע׳ הגלגלים׃ בשומו לים חקו׃ כאשר שם השם ית׳ לים חוקו שם הייתי וזה היה כשגזר שיקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה׃ ומים לא יעברו פיו בדרך שיאמר זה המקום מרצה שיהיה נגלה תמיד כאשר חקק מוסדי ארץ והוא החלק הנגלה מהארץ שהוא היסוד למה שיתהוה בה מהצמחים והב״ח׃ ואהיה. אצל השם ית׳ אמון ומגדל ומנהיג הדברים המיוחסים לבינה ובזה אהיה לו שעשועים יום יום כי תמיד הש״י מתענג ומשתעשע בהשיגו עצמו אשר בזה תושג לו זאת התבונה ובכל עת משמחת אני לפניו והוא עצמותו והשגתו וכמה שאספר בדברים העלולים מהתבונה אשר אצל הש״י׃ משחקת בתבל. אני משמחת האנשים בתבל ארצו׃ ושעשועי הם את בני אדם כי הם שמחים מאד במה שישיגו מעניני׃ ועתה בנים שמעו לי ואשרי מי שישמרו דרכי׃ שמעו׃ תחלה מוסר המדות ואחר זה חכמו בחכמה ואל תבטלו מהשקידה על החכמה או ירצה בזה אל תפרעו אלו הדרכים שצויתי אתכם שהם מסלול ודרך להשגת החכמה׃ אשרי אדם שומע לי. להמשך אל מה שאעוררהו אל השגתי וזה בשישקוד על דלתותי תמיד לשמור מזוזות פתחי עם שיתבאר לו באי זה פתח יכנס בדרש דרוש׃ כי מוצאי מצא חיים׳ כי מי שמצא אותי מצא חיים נצחיים ויוציא רצונו מהש״י ר״ל שהוא יהיה נעזר בו בכל חפצו׃ וחטאי חומס נפשו. ואשר חוטא לי שלא ילך במוסרי להתיסר להשגתי הוא עושק השלימות מנפשו וכל מי שישנא אותי וירחיקני הוא אוהב המות וההפסד המוחלט כי אליו דרכו לפי שמי שישנא התבונה ישנא גם כן החכמה וזה בלתי צריך אל באור׃ חכמות בנתה ביתה. הנה התבונה בנתה ביתה בחכמות כי השגת החכמות קודמת להשגת הבינה ושם חצבה עמודיה שבעה ר״ל חכמות רבות כי מספר השבעה יאמר על הרבוי כאמרו כי שבע יפול צדיק וקם והנה החכמות הם עמודי הבינה׃ טבחה טבחה׃ ואחר זה הכינה מאכל ומשקה לאנשים מחכמות ותבונה׃ שלחה נערותיה׃ לאיש ואיש ותקרא על גפי מרומי העיר כדי שישמעו כלם דבריה. מי פתי יסור הנה׃ לקנות מוסר וחכמה ומי חסר שכל ויבא להשלימו׃ לכו

אבן עזרא

בהכינו שמים שם אני׃ בי״ת בהכינו בחוקו בשומו בעזוז באמצו כלם כמו זמן והכוונה אני הייתי מבואה או לא קדמוני בבריאה וטעם בהכינו כטעם כונן שמים ובמאמר יהי רקיע׳ בחוקו חוג בעת שחקק הגלגל על פני תהום שהוא המרכז וחוג כמו וחוג שמים יתהלך ונקרא הכלי העשוי לעשות בו רושם העגולות מחוגה על שם החוג הנרשם בו ומלת בחוקו דינו להיות דגוש כי שרשו חקק מן וחקות עליה או יהיו שני שרשי׳ בענין אחד חקק וחוק ומזה השרש מי יתן בספר ויחקו׃ באמצו שחקי׳ ממעל׃ הוא לשון אומץ וחוזק וטעמו כטעם בהכינו׳ בעזוז לשון עוז הוא לשון כח וחוזק והוא מקור ובא שלם ומשקל התוקף והחוזק למים כמו ובמי׳ עזים נתיבה וכן הושאל לו גם העצמה באומרו את מי הנהר העצומים׃ בשומו לים וגו׳׃ כאמ׳ אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו׃ ואהיה׃ אמון׃ מלשון כאשר ישא האומן את היונק והוא שם ומשפטו באמון כמו כאשר היתה באמנה ובא כדרך משחך אלהים אלהיך שמן ששון׃ ואהיה שעשועים יום יום יתכן לפרשו ואחר כן ואהיה שעשועי׳ ולא בהיותה באמון׃ שעשועים שם ולא יפרד כמו נעורים׃ זקונים ובא שם מקום תואר כמו והיה ברכה ויתכן לפרש מחסר בי״ת והוא כמו בשעשועים יום יום בכל עת׃ משחקת בתבל. יתכן לפר׳ שזה הפסוק הוא פי׳ מה שאמר למעלה אמר משחקת בתבל שהיא ארצו פי׳ משחקת לפניו בכל עת ושעשועי את בני אדם פי׳ ואהיה שעשועים יום יום׃ את בני אדם כמו עם בני אדם והטעם כי הם המקבלים והיא המאצלת והשעשוע שוה בשניהם׃ ועתה בנים שמעו לי׃ לשון פיוס׃ ואשרי דרכי ישמורו לשון הפלגה וטעם דרכי כטעם והודעתי להם את הדרך אשר ילכו בה׃ שמעו מוסר וחכמו׃ הקדים המוסר כטעם כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו ואל תפרעו יתפרש לבלתי יהפוך הסדר שלא שילמוד המוסר ואחר כן החכמה ויתפרש לבל יהפוך או יבטל או יפסיק המוסר׃ אשרי׳ לשקוד על דלתותי׃ הטעם על ההרגל והקביעות בבתי החכמה ולפי שאמר דלתותי אמ׳ מזוזת פתחי כפל ענין ויתכן לפר׳ פתחי פתחי החכמה ודלתותיה ומזוזותיה הם ההתבוננות שבכל חכמה והם המושכלות הראשונות ומהם יתחברו ההקשות ולהם יחזרו התולדות הצודקות וזה טעם לשמור׃ כי מוצאי מצא חיים׃ כוללת חיים גופני׳ למה לי חיים בריאות חיי בשרים מה לעני יודע להלך נגד החיים ומזון וחיים לנערותיך וחיי הנפש ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ופי׳ מוצאי מוציאי חיים והטעם על אשר נכנס במלוש על דרך הפתחי׳ ויפק רצון מיי׳ השיג רצון מאת בוראו׃ וחוטאי חומס נפשו׃ כמו אשר חטא על הנפש שהיא דרך פשעה או מלשון קולע אל השערה ולא יחטיא והטעם על אשר לא השיג החכמה הנך המוצא והוא על הלומד בדרך שטם שחומס נפשו מן האמת וכל משנאי׳ הם השונאים החכמ׳ ואין לומדין אותה כל עיקר או פי׳ וחוטאי הפושע והמורד בי כלומר השם מגמתו לדבר אחר חומס נפשו כי גורם לה העדר וכל משנאי אהבו מות כפל ענין ואמר אהבו מות כדרך ויאהב קללה ותבואהו׃ חכמות בנתה ביתה׃ כמו בנות צעדה׃ חצבה עמודיה לשון מושל מחוצבי אבן והטעם על השואת העמודים בחציבה ובזולתה מן התיקון ויתכן לפרש שאמר חכמות להודיע שהחכמ׳ בנתה ביתה מחכמות שבע וזה טעם חצבה עמודיה שבעה והם עמודי הבית והוא הביאור למאמר חכמות בנתה ביתה ובית לשון נקבה או עמודיה שבעה עמודי החכמה והעמודים הם שבע החכמות שבית החכמה נכון עליהם ויש מפרשים אלה השבעה על ענינים אחרים וכל אחד בוחר לעצמו והאמת יורה דרכו׃ טבחה. הוא לשון זביחה כחשבנו כבאן טבחה וגם לשון בישול לרקחות ולטבחות ולאופות ושניהם מכוונים מלשון ערב בניקוד הט״ת לזביחה ובניקוד החי״ת לבישול. מסכה כמו מזגה וכן יין מזוג יין מסוך והוא התערובת המים עמו וזהו תיקונו למתיה כבישול למזון׃ שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת׳ כמו גבי כי אותיות בומ״ף מתחלפות. קרת תרגום עיר והטעם שמלחה נערותיה תקרא במקומות הרמים שבעיר כדי שישמעו הכל׃ מי פתי׳ הפתי יסור הנה כי הוא אשר לא נקבע בו הפתיות לגמרי ויש תקוה לתיקונו ואמר יסור הנה כלומר יבוא ממקומו ויבא הנה חסר לב אמרה לו כלומר וכן קראה ואמרה לחסר לב׃ לכו

אבן עזרא

לכו לחמו בלחמי. בית בלחמי מקום מ"ם וכן בית ביין מסכתי כמו והנותר בבשר ובלחם וטעמם כמו הוי כל צמא לכו למים כי הכל מתוקן לסעודה: עזבו פתים. תאר לבעלי הפתיות וטעמו עזבו הפתאים וסורו אלי. פא קבוץ שם הפתיות כמו תאהבו פתי שבא כדרך לא תהי מרי כבית המרי ויתכן עוד לפר' שהוא דברי החכמה לנכח הפתאי' שאומרת להם עזבו דרכיכם פ פתאים ותחיו כדרך הרפו ודעו כי אנכי אלהים. ואמרו פועל מן כונן אמורי• בדרך בינה ודרך בינה היא החכמות ובית הבנוי על השבע עמודים: יוסר לץ לוקח לו קלון. ר"ל לעצמו כי הלץ הוא מן המעוותים שאין תקוה לתקונ'. ומוכיח לרשע מומו מומו חוזר למיסר והוא כפל ענין עם הלוקח לו קלון ו והטעם הלץ ישנא ה המיסר והרשע ישנא המוכיח ומגלו' קלונם ואומרים דברים מ מכוערים ובזויים. פא חוזר לרשע מומו לעצמו וכאילו אמר יוסר לץ ומוכיח לרשע במומו לוקח לו קלון וטעמו כי הרשע כל מעשיו נכוחים בעיניו או שהוא עצמו מכיר במומו ואינו רוצה ש שיוכיחו אדם ויתכן עוד לפרש יוסר לץ כשהמיסר מתלוצץ ו ומראה שחוק וליצנות כשהו' מיסר לוקח לו קלון כי היוסר שמיסרו ומוכיחו לחרפתו ולבשתו ולכן יחרפהו וכן מוכיח לרשע ומגלה לו מומו לוקח לו קלון כי הרשע יחרפהו ואילו היה צדיק לא היה מחרפהו האויל ואומ' לו דרך מוסר ולא דרך ליצנות: אל תוכח לץ פן ישנאך: כי הוא חכם בעיניו. הוכח לחכם ויאהבך כי הוא חפץ בתיקון מדותיו ואין מחזיק עצמו חכם והם שני הפכים: תן לחכם. הוסיף לבאר יתרון החכם על הכסיל והטע' כי החכ' יחכם מעצמו במה שיתן לו וכן הצדיק יוסיף לקח על אשר יודיעוהו והוא כפל ענין: תחלת חכמה יראת יי'. כטעם ראשית חכמה יראת יי'. ודעת קדושים בינה שעמו ותחלת הבינה דעת קדושים ודעת קדושי' פירשוהו על השם ית' כאמרו כי אלהים קדושים והטעם כי תחלת תולדת הבינה היא מציאו' השם ויתכן לפרש דעת קדושים היא השגת מציאות השכלי' הנפרדים והרוחניות כלם כי ידיעת מציאותם עיקר הבינה וממנה יעלה למציאות המעלה העליונה וכמו שאם אין יראה אין חכמה כן אם אין דעת אין בינה: כי בי. דברי החכמה הקוראה וטעם כי בי כמו בגללי ובסבתי ירבו ימיך. ויוסיפו לך פירשוהו שחוזר ליראה ולדעת הנזכר' ויתכן שטעם ויוסיפו לך חסר הפעלים כמו ויקבור אותו בניא והטעם על פרטי החכמות והמוסרים כי הם יוסיפו שנות חיים כטעם כי היא חייך ואורך ימיך: אם חכמת חכמת לך. כטעם אם צדקת מה תתן לו. ולצת הוא הפך חכמתי לבדך תשא טעמו לבדך תשא העון או העונש כי שמך על דעת הקורא ובא ולצת כמו וכמית והלכת אל הכלי' שטעמו ואם כמית וכן זה: אשת כסילות הומיה' בעלת כסילות הומיה פתיות כלומ' כל המייתה שענייני פתיות ופתיותות דבורה אינו אלא פתיות והאתנח שבמלת הומיה והרביע שבמלת פתיות יעמוד כנגד זה הפי' ויתכן לפ' כאילו אמר ואשת פתיות ובל ידעה מה כי מלת ואשת משמשת גם למטה ורבים כמוהו והטעם כי אשת כסילות הומיה וסוררת אבל אשת פתיות הומה אבל מבלי דעת וזהו ובל ידעה מה לפי שאין לה ידיעת מה ותם' כמו ויעבור עלי מה או פירו' מאומה כמו חכמת מה על בליתה וכשים לה מודיע או תדע מעצמה שמא תזהר ותסור מהמיה וכבר קדם כי כסיל הוא אשר אין תקוה לתיקונו ופתי הוא אשר יש תקוה לתיקונו: וישבה לפתח ביתה. מוכנת לפורענו' מבלי בנין בית ועמוד אחר ולא כן מה שאמר בחכמה בנתה ביתה טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה והטעם כי החכמה צריכה עמוד והכנה ולא כן הכסילות כי הוא הערד העמוד וההכנה. על כסא מרומי קרת כי הכסילות יבא בדרך גאוה ולכן יחס לה הכסא והטעם כמו על גפי: לקרוא לעוברי דרך. המישרים אורחות' והולכים לתומם וכוונתה להטותם הפך קרואי הטועים שכוונתה להישיר דרכם: מי פתי. לא קראתם כן ריק נקראו על שם סופם או תקראם בשם כך להפליג בחסרון הרגשתם עונש עונב וההנאה המגיעים להם עמה ועל שהוצרכה היא לקראם והם לא ידעו ערכה מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם כנוי על העברות והניאוף הנעשה בסתר וכל המנגע היכר להוט אחריו יותר והטעם כי בזה יתפתה לב הפתי והחסר לב: ולא ידע. הפתי ההולך אחריה פתאום כי מתים שם בעמקי שאול שם קרואיה ומלת שם רמז לשאול כשלם החלק הראשון בספור מעלת החכמה ואזהרותיה ומוסריה:

לוקחת וסי' ביחזקאל סי' כ"ד: לרשע ה' וסי' אוי לרשע רע · אמר לרשע צדיק אתה · יסר לץ לקח לו קלון · ואתה תשמע מן השמים קדם דד"ח · ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע: ויוסיפו ל' מל' רמל' לך שנות חיים ועיין שנוי"אן בכמ"ר רבת'

לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי
: עִזְבוּ פְתָאיִם וִחְיוּ וְאִשְׁרוּ בְּדֶרֶךְ
בִּינָה: יֹסֵר לֵץ לֹקֵחַ לוֹ קָלוֹן וּמוֹכִיחַ
לְרָשָׁע מוּמוֹ: אַל־תּוֹכַח לֵץ פֶּן־
יִשְׂנָאֶךָּ הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ: תֵּן
לְחָכָם וְיֶחְכַּם־עוֹד הוֹדַע לְצַדִּיק וְיוֹסֶף
לֶקַח: תְּחִלַּת חָכְמָה יִרְאַת יְהוָה וְדַעַת
קְדֹשִׁים בִּינָה: כִּי־בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ
וְיוֹסִיפוּ לְּךָ שְׁנוֹת חַיִּים: אִם־חָכַמְתָּ
חָכַמְתָּ לָּךְ וְלַצְתָּ לְבַדְּךָ תִשָּׂא: אֵשֶׁת
כְּסִילוּת הֹמִיָּה פְּתַיּוּת וּבַל־יָדְעָה
מָּה: וְיָשְׁבָה לְפֶתַח בֵּיתָהּ עַל־כִּסֵּא
מְרֹמֵי קָרֶת: לִקְרֹא לְעֹבְרֵי־דָרֶךְ
הַמְיַשְּׁרִים אֹרְחוֹתָם: מִי־פֶתִי יָסֻר
הֵנָּה וַחֲסַר־לֵב וְאָמְרָה לּוֹ: מַיִם־
גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם:
וְלֹא־יָדַע כִּי־רְפָאִים שָׁם בְּעִמְקֵי
שְׁאוֹל קְרֻאֶיהָ:

תִּיוּ אֱכוּלוּ לַחֲמִי וְאִישְׁתּוּ חַמְרָא דְּמַזְגִית:
שְׁבוּקוּ מִנְּכוֹן חֲסִירוּת רַעְיוֹנְכוֹן וְהִיוּ
וְהַלִּיכוּ בְּאָרְחָא דְבִיוּנָא: דְּיָרְדֵי מְמִיקְנָא
וְנָסִיב לֵיהּ צַעֲרָא וּמַכְסְנוּתָא לְרַשִּׁיעָא
מוּמָא הוּא לֵיהּ: לָא תֵיכוּס לְמַמְקְנָא
דְּלָא נִסְטַר אֲכִיס לְחַכִּימָא דִּבְרַחֲמָךְ:
אֱלַף לְחַכִּימָא וְיִתְחַכַּם תּוּב אוֹדַע לְצַדִּיקָא
וְיוֹסֵף מַנְדְּעָא: שֵׁירוּי דְחָכְמְתָא דַּחֲלְתֵיהּ
דֶּאֱלָהָא וִידִיעֲתָא דְקַדִּישֵׁי בִּיוּנָא: מְטוּל
דְּבָהּ נִסְגְּאִין יוֹמָתָךְ וְיוֹסְפוּן לָךְ שְׁנַיָּא דְחַיֵּי:
אִין חַכִּימַת לְנַפְשָׁךְ חַכִּימַת וְאִם תֶּהֱוֵי מְמִיק
בִּלְחוֹדָיךְ תִּטְעַן: אִתְּתָא סַכַּלְתָּא
וּפְרִידְתָא שַׁכְרָתָא וְלָא יָדְעָה טַבְתָּא:
וְיָתְבָה עַל תְּרַע בֵּיתָא עַל כּוּרְסְיָיהּ
רָמָא וְעַשִּׁינָא: וְקַרְיָא לְעָבְרֵי אָרְחָא
דְּתָרִיצֵי אוֹרְחָתְהוֹן: מְטוּל דְּשַׂבָּר
נָאֲתָה לְוָתָהּ וַחֲסִיר רַעְיָנָא וְאָמְרָה לֵיהּ:
מַיָּא גְנוּבַיָּא חַלְיָם וְלַחְמָא דְטִיטוּרָא
בַסִּימָא: וְלָא יָדַע דְּגַנְבְּרֵי אַפִּילִית וּבְעִמְקֵי
דְשִׁיוּל כָּל דְּמִזְדַּמְּנִין לָהּ:

בער דיסף: חומיה ג' ב' חס' וחד מ"ל וסימ' נכס' לעיל בסיפ' סימ' ז': סור ג' חס' וסימני' בדי עברו יכר שכה · מי פתי יכר הנה חס' וחברו מי פתי יסר הנה וחס: ולא ג' ר"פ בסיפ' וסי' ולא שמעתי לקול מורי · ולא ידע כי רפאי' שם · ולא למדתי חכמ':

רלבג

לכו. אכלו בלחמי ושתו ביין מסכתי והכינותי לכם: עזבו. דרך פתאים וחיו ודרכו בדרך בינה להגיע ל זה מדרג' אחר מדרגה והנה זכר זה החכם לא זו סבה לא אמרה דבריה כי אם לפתי ולסכל לא ללץ ולרשע ואמ' כי מי שהוא יוסר האיש הלץ לוקח לו קלון כי הוא ילעיג על החכם המייסר אותו ומי שהוא מוכיח לרשע לוקח לו מומו כי הרשע יאמ' עליו שים לו המומין שים לו בעצמו: אל תוכח לץ פן ישנאך. אך תוכיח לחכם ויאהבך: תן לחכם ויחכם עוד. דבר חכמ' ויחכם עוד בא על מה שתתן לו מתנה כי מצד חכמתך יוסיף עליו להשלים החקירה בה או ירב' בזה והוא יותר נכון תן לחכם דבר חכמה כדי ש שיוסיף קנין במדות החשובות: תחלת. החכמה והבינה היא תחלת דעת קדושים כי בבינה יתיישרו לדעת עולם המלאכי' וזהו פריה אמרה הבינה הנה כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים וזה יהיה לשתי סבות האחד כי בהם יתיישר אל המדות החשובות אשר שומרות האדם מרעו' הרב' והשנית כי מפני דבקו' ההשגחה האלהית באדם מצד הבינה ישמר מהרבה רעות וזה יהיה סבה שיוסיף על ימיו הנה: אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא. ר"ל שהתועלת הוא לך וכן אם לצת לבדך תשא הנזק: אשת כסילות. מגבהת קולה ואשת הפתיות ובל ידעה מה תאמ' לפתות האנשי' שימשכו א' יה והנה קרא אשת כסילו' גוף הכסיל אם' יבקש שלוה ולזה נמנע שכלו מהשתדל בחכמה וכזה ירצה בפתיות גוף הפתי כי השכל לא יפותה כי אם לטוב או ירצה בזה שאשת הכסילות מגבהת קולה ואשת הפתיות ובל ידעה מה תאמר לפתותם כי אין לה שום השתכלות וערמה: וישבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת. העיר כי לסכלות תחשב חסרונ' לשלימו': לקרא. ושם קרת לעוברי דרך המישרים ארחותם בדרכי העיון: מי. בכם פתי יסור הנה וחסר שכל. ואמרה לו שיתחבר עמה ולא יטריח עצמו בעיון אשר הוא מזון השכל כי יותר טוב יערב לאדם שיזון במזון האחרי' וזה כי מים גנובים ימתקו המים הגנובי' ימתקו יותר והלחם שיגנוב האד' מאחר שצריך לאכלו בסתר הוא יותר ערב לו ויותר מתוק מהלחם שיקח מביתו וכן תאמ' זאת האשה כי הו' ערב יותר לשכל שיתענג בתענוגי הגוף ויניח קנין החכמ': ולא ידע. מי שהוא נפתה לדבריה כי מתים שם ר"ל בביתה וקרואיה ירדו במעמקי הקבר והמות כי לא יקנה עמה קנין החיים. זה ביאור דברי זה החלק שהגבלנו ביאורו מזה הספר בזה המקום ואולם התועלות המגיעות ממנו הנה הם ה': התועלת הא' הוא להודיע שלא יספיק לאדם היותו יודע התורה אך יצטרך לו עם זה שיעשה את כל דברי התורה כמו שצוה הש"י ולזה אמ' קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך: הב' הוא להודיע מה שיקרה מהרע למי שימשך אחר התאוות ולזה אמר הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבא רבי' חללי' הפילה דרכי שאול ביתה: הג' הוא להודיע מהות החכמה והתבונה וקצת משיגיהם ותועלתם: הד' הוא להודיע שלא יועיל התוכח' ללץ ולרשע כי אינ' מקבלי' מוסר אך יועיל לחכם ולצדיק: הה' הוא להודיע מה שיקרה מהרע מפני הכסילות והפתיות: משלי

משלי שלמה בן חכם ישמח אב וגו' עד מגדל עוז שם יי'. והוא מקיף בגנות הרשע והכסילות והליצנות והעצלה והאולת והעסקות והמנלה ושבח הופכיהם. הנה הבן שהוא חכם ישמח אביו כי הוא משער בדבר החכמה יותר מאמו ואמנם הבן שהוא כסיל יביא יגון לאמו מפני חסרון הדעת ויגיע מזה לאמו מהכעס יותר ממה שיקרה מזה לאביו מפני שהו' ירא מאביו יותר מאמו: לא יועילו אוצרות. לא יקבל אדם תועלת באוצרות שקבץ ברשע ובעול ואולם הפיזור בצדקה הוא מציל ממות כי בזכות הצדקה ינצל האדם ממות הנגזר לו מצד המערכת ויאריך השם ימיו והפך הענין בקבוץ ממון ברשע: לא ירעיב יי' נפש צדיק. נפש האיש הצדיק ר"ל שלא יחסר לו מזון ואולם שבר הרשעים והוותם יהדפנו השם עליהם וימהר להביאו עליהם. הנה מי שהוא עושה כף וגו': ראש עושה כף רמיה. כי מפני עצלותו יצטרך להנהג ברמיה לקחת ממון האנשים שלא כדי הוא רש ויד האנשים החרוצים הנוהגים בזריזות לאסוף ולכנוס באופן ראוי תעשיר אותם. הנה הבן המשכיל ומשגיח לעשות מה שראוי הוא אוגר בקיץ: אוגר בקיץ. מאכלו כי אז ימצא לו ואולם הבן המביש ר"ל שהוא מאחר התבואה ועצל הו' נרדם בקציר ולזה יחסר לו לחם כל ה...

החלק השני משלי שלמה בן חכם ישמח אב. בעבור שהוא יכיר חכמתו. תוגת אמו כי הכסיל עומד תמיד בבית והאם דואגת בשבילו או בעבור שהזכיר האב הזכיר האם: לא ירעיב. בעת הרעב. והות הרשע יהדוף השם מן הוה להם: רש. יהיה מי שעשה כף מאזנים לרמות והמתאחרים וטורחים ואיכם מרמים ידם תעשירם. פ"א כף רמיה עושה לאים רש: בן משכיל. שיתן לאביו בושה בעבור שהוא עצל: ברכות. יביא השם לראש צדיק. פ"א ברכות לראש צדיק בחיים וזכר צדיק לברכה לאחר מותו. יכסה יסתיר החמס שלא יפרידהו ממנו כמו יכחידנה תחת לשונו והטעם: יבליתו הרעה וכן פי' רשעים יבלע און: זכר צדיק. יזכרהו השם בעבור ברכתו שתבואהו כענין יי' זכרנו יברך והטעם יזכרהו ויברכהו: ירקב. יהיה נשכח כעץ רקבון שלא יבלה: חכם לב. שהחכמה בלבו: יקח מצות שילמדוהו אחרים. ואויל שפתי' שידבר בשפתיו אולת. ילבט יכשל: ילך בטח. שאיננו מפחד מצרה. ומעקש דרכיו הטובים: יודע הוא כודע לאחרים שהוא מעקש דרכיו בנפלו ברעות והפך ילך בטח. פ"א יודע ישבר מן וירוע חולי: קורץ. לעשות רע. יתן עצבת לנפשו ואמר קורץ שמתיירא לעשו' בגלוי והוא ענין רמיזה. פ"א קורץ לשוב. יתן עצבת לחברו יחר לו אם יראה כי ילעג לו ואחר ירצה לומר כי לא עשה ללעג וילבט

משלי ד' וסימ' ברנש סיפרא: ישמח ז' וסימ' נמסר בתלים סימ' קד: ראש ג' כתיב כן וסימ' אחד עשיר ואחד ראש. את כבשת האיש הראש. ראש עשה כף רמיה: ברכות ד' וסימ' ברכות לראש צדיק. איש אמונות רב ברכות. כי תשיתהו

ר' נ' ז' משלי שלמה בן חכם ישמח אב ובן
ל' את"ל כסיל תוגת אמו׃ לא יועילו אוצרות
ה' רשע וצדקה תציל ממות׃ לא
ל' ירעיב יהוה נפש צדיק והות בוגדים
ג' מתיב כן יהדף׃ ראש עשה כף רמיה ויד
ל' ותס' חרוצים תעשיר׃ אגר בקיץ בן
משכיל נרדם בקציר בן מביש׃
ר' יד ברכות לראש צדיק ופי רשעים
יכסה חמס׃ זכר צדיק לברכה
ושם רשעים ירקב׃ חכם לב יקח
נ' נ' מצות ואויל שפתים ילבט׃ הולך
נ' ל' בתום ילך בטח ומעקש דרכיו יודע׃
קרץ עין יתן עצבת ואויל שפתים
נ' ילבט׃ מקור חיים פי צדיק ופי
ד' חס' בליש רשעים יכסה חמס׃ שנאה תעורר
מדנים ועל כל פשעים תכסה
אהבה׃ בשפתי נבון תמצא חכמה
ה' ושבט לגו חסר לב׃ חכמים
ל' חס' יצפנו דעת ופי אויל מחתה קרבה׃
הון עשיר קרית עזו מחתת
דלים רישם׃ פעלת צדיק לחיים
תבואת רשע לחטאת׃

מתלוי דשלמה בר חכימא נחיי אבוי וברא
סכלא מחמץ לאמיה׃ לא מותרין
אוצרי דרשיעא וצדקתא מפציא מן מותא
בישא׃ לא מכפין אלהא נפשיה דצדיקא
וקנינא דרשיעי נסחוף׃ מסכנותא
מסככא לגברא רמיה וידא דכשירא
מעתרא להון׃ דפליח בקיטא ברא
סוכלתנא הוא ודדמיך בחצדא ברא הוא
מבהתנא׃ ברכתא דתהוון על רישי
דצדיקיא ובפומהון דרשיעי נכסי חטופיא׃
דוכרנא דצדיקי ברכתא ושמא דרשיעי
נדעך׃ דחכים ליביה יקבל פוקדנא
וסכלא בשפוותיה מתאחד׃ דמהלך
בתמימותא ניזיל בסעדא ודמעק מן א
אורחתיה נתיידע׃ דרמיז בעינוהי יהיב
כאבא וסליף בשפוותיה מתאחד׃ מבועא
דחיי פומא דצדיקי ופומהון דרשיעי נכסא
חטופיא׃ סנואתא תגרג תגרי ועל כלהון
סורחני מכסא רחמותא׃ בשפוותיה
דסוכלתנא תשתכח חכמתא ושופטא
לפגרי דחסר רעיינא׃ חכימי ניטשון
ידיעתא ופומיה דשטיא שניא קריב׃
קנינא דעתירא כרכא דעורתיה וסימא
דמסכינא צריכותהון׃ עובדי דצדיקא
לחיי עללתיה דרשיעא לחטותא׃

ברכות׳ עברי בעמק הבכה: ילבט ג' וסימני ועם לא יבין ילבט. חכם לב יקח מצות. ואויל שפתים ילבט: תעורר ד' חס' בליש' וסימ' שנאה תעורר מדנים. העתידים ערר לויהן. ונקי על חנף יתערר. והתעררתי כי מצאו רע:

רלבג

המכה: ברכות לראש צדיק. לראש צדיק יבאו ברכות והוא הלב כי תמיד יחשוב בענין הטובות והם המפורסמות לאנשים כדבריו ומעשיו או ירצ' בזה לראש הענין התחלתו יגלה הצדיק הברכות שהוא רוצ' אליהם בפעולותיו והנה הרשעים הם בהפך זה כי לבם תמיד ברשע ובחמס אבל פיהם יעלי' ויכסה החמס שירצו לעשותו לא יגלו החמס שהם רוצים אליו כי אם יגלוהו יתנגעו מהם אשר יזמו לעשותו או ירצה בזה כי מה שיתחיל בו הצדיק ימשכו לו ברכות תמיד ויתוקפו בו טובו ועוזרי' להגיע התכלית לפי שכוונתו תמיד לטוב ולהטיב לאנשים ולזה יש לו לבטוח לראש הענין והתחלתו שימשכו אליו ברכו' כי אם ידעו זולתו מחשבתו כלם יעזרוהו ואולם הרשעים הם בהפך זה כי תמיד יראו שלא יוכלו להשיג הדבר המבוקש להם אם ידעו זולתו ולזה יעלימו מה שירצו לעשותו מן החמס ולזה יהיה גמולם מדה כנגד מדה והיא כי זכר צדיק לברכה וגו': זכר צדיק לברכה. כי תמיד יהיה נוסף ענין הטוב והשלמתו בזכרו ואולם שם רשעים ישחת ויסיגהו הבלוי כמו שיכסה פיהם החמס שירצו לעשותו. הנה אויל יקרא מי שלא יכהג בבקשת הדברים בסבותיהם ולזה תסלף דרכו אולתו ולא יגיעו לו מבוקשיו ולזאת הסבה ג"כ ימהר האויל לדבר בטרם יעמוד בשכלו על האמת והנכון במה שידבר בו ומפני זה יקרא האויל אויל שפתים ואמנם חכם לב יקח לעצמו מצות וסדרי' יתנהג בהם במה שירצה לעשותו כדי שיתישר אל התכלית ואמנם אויל שפתי' הוא כמהר לעשות מחשבתו ועשה מה שיעשה בזולת התישבות הנה מי שהוא הולך בדרכי תום ילך בטח אין לו מוקש מן האנשי' וגם כעזר בפעולתו הטובה מהשי"ת ואולם מי שהוא מעקם דרכיו והולך לעשות חמס יודע ענינו ואע"פ שהוא מעלים ענינו בכל עת ולזה יסור ממנו מה שיחשוב לעשות: קורץ עין. להזיק לאנשים ברמיזותיו הנה הוא יתן עצבות וכעס להם וזה יהיה לכלמה אליו ולחרפה כי כשיבא לחשוב ברמיזות שזה האיש עשה כנגד האחר אז יאמר דברים כנגדו ויכעס על זה הדבר ואולי יתפעל מזה באופן שיזיק אל הכר ושיחית ויזיק בזה לשניהם וגם אפשר שיתברר אחר זה שהענין ההוא היה כזב ויצטער מאד על מה שהתפעל כנגדו בעבור רמיזת זה הקורץ עין ואולם מי שהוא אויל שפתים לא יאמר זה בסתר אבל יאמר דבריו כדי למהר ריב בין שניהם הנה הוא ילבט ר"ל שגעתו במהרה ולא יזיק כי אם לעצמו להראותו כוונתו הרעה הנה פי צדיק הוא בעיניו מן שהוא בלב שהוא מקור החיים וגו': מקור חיים פי צדיק. לאנשים השומעים דבריו כי ממנו תוצאות חיים ואולם פי הרשעים הוא בהפך זה כי הוא איננו מה שהוא בלב כי פיהם יעלים החמס אשר בלבם הנה שנאה תעורר מדנים גם בזולת פשע כי יחשוב השונא לשנואו לפשע מה שאיננו פשע ושפוט לרע מה שאיננו מכוון לרע והאהבה על כל פשעים תכסה כי יחשוב האוהב לאוהבו מה שהוא פשע שלא פשע: בשפתי נבון. הנה הנבון תמצא החכמה בשפתיו והוא הטוב הנפלא מכל הטובות כמו שקדם ואמנם מי שהוא חסר לב לא די לו שהוא בעדר זה הטוב אבל ידבק בו הרע והמכות לגופו תמיד כי יזיקוהו ויכוהו האנשים מפני מום פעולותיו ומאמריו הנפסדים בסבת חסרון דעתו: חכמים יצפנו. מה שהם יודעים ולא יפרסמוהו לאנשים כלם כי אולי יזוקו באלו הדברים קצת ההמון מצד קצורם מעמוד על כוונתם ולזה יהיו נסתרים מלהגיד אלו הדברים הטובים בעצמותם מפני הרע שיגיע להם במקרה ואולם פי האויל הוא בהפך זה כי יגיד הדברים אשר בהם מחתה קרובה לאנשים ולזה יזוקו מדבריו כל שומעיהם אשר לא יעמדו על מה שבהם מן הרע: הון העשיר הוא להמלט מן הרעו' כמו קרית עוז שימלט האדם בה בעיקות המלחמה ולזה יבטח לבו על הונו ויתחזק בו: פעלת הצדיק היא תמיד מתיסרת למול החיים כי בה ישיג החיים הנצחיים והחיים הנפשיים ואולם תבואת רשע והונו אשר יעשיק הוא לחסרון ולהשחתה ולמות כי בה המות לנפשו ולגופו וזה מבואר מאד לא יצטרך לביאור: אורח

אבן עזרא

שפתיו: מקור. כמקור חיים שיחיה מי שילמד מוסר מפיהו או פיהו הוא המקור שיגיעו לו משם החיים בלמדו מוסריו. יכסה חמס יסתירהו ולא ילמד מוסר: שנאה. היא סבה לעורר המדינים והאהבה היא תכסה על הפשעי' והעלמת דבר הוא הכסה שלא יודע והענין אים שנאה ואים אהבה: תמצא חכמה. למבקשיה. ושבט בעבור שאיננו רוצה ללמוד הדעת צריך להכותו בשבט: יצפנו. בלבם הדעת שלא ישכחוה כענין בלבי צפנתי: ופי אויל. סבב לו מחתה שהיתה קרובה אליו בגלל אולתו והענין שיחתוהו אחרים: הון. ממון העשיר הוא כקרית עוז שיצילהו לרגעים מצרתו אף על פי שאיננו חכם ודלי' שהם חסרי לב רישם יחת אות': פעלת צדיק. מעשיו בשביל שישיג ארחו' חיים. תבואת רשע הוא פרי מחשבותיו שיחשוב לעשות חטאת: ארח

אורח · למצא חיים הוא שמירת המוסר · ועוזב התוכחת הוא מתעה אחרים · פא שומר מוסר ועוזב תוכח' מתע' שיוכיחוהו לתעות נ"ב אורח חיים ופי' טוב מאד ׃ מכסה · ברוב · שניהם דבקים · מכסה השנאה ומסתיר בקרבו שפתיו רובו' שקר על השווי בעבור רוב דברים שידבר תוכי' להגכל לשנות מן הרבה לא יחדל פשע הרבה כלומר איכו יכול להשיב מה שידב' ולהחדילו ותכבלהו ל לפניו · וחושך שפתיו

אורח לחיים מי שהוא שומר מוסר במדותיו הוא דורך ל החיים הנצחיים והגופיים כי טוב המדות והתכונות יועילו לאדם בדברים המדיניים ויהיה מפני זה אהוב לאנשי והוא ג"כ מישיר ל קנין שלימות המושכלות כמו שקדם ואולם מי שהוא עוזב תוכחת הוא תועה ברעותיו ומתעה זולתו מאורח חיים כי רבים ימשכו לו להיות יכר האדר רע מכשוריו הכם

שומר ז' מל' וסימ' ויטש את הצאן על שומר · הנה לא ינום ולא ישן · שוא שקד שומר · שומר יי' את כל אהביו · אורח לחיים שומר מוסר · צנים פחים · שומר מצוה לא ידע · שומר הבגדים ד"ה · שומר הברית והחסד אל ימעט לפניך תנינא דנחמיה · ואת שומר ואת תותם ׃ ונתקש"נא בקדמיתא טוב"א הי כגה"ון משובר הברית והחסד מל' וכשמואל סימ'

ל' יתיר אורח חיים · ו' מל' אֹ֣רַח לְ֭חַיִּים שׁוֹמֵ֣ר מוּסָ֑ר וְעוֹזֵ֖ב

ב' ורכן תּוֹכַ֣חַת מַתְעֶֽה׃ מְכַסֶּ֣ה שִׂ֭נְאָה שִׂפְתֵי־

ב' יתר ח' ל' כלי למתשהו שָׁ֑קֶר וּמוֹצִ֥א דִ֝בָּ֗ה ה֣וּא כְסִֽיל׃

בְּרֹ֣ב דְּ֭בָרִים לֹ֣א יֶחְדַּל־פָּ֑שַׁע וְחוֹשֵׂ֖ךְ

שְׂפָתָ֣יו מַשְׂכִּֽיל׃ כֶּ֣סֶף נִ֭בְחָר לְשׁ֣וֹן

צַדִּ֑יק לֵ֖ב רְשָׁעִ֣ים כִּמְעָֽט׃ שִׂפְתֵ֣י

צַ֭דִּיק יִרְע֣וּ רַבִּ֑ים וֶ֝אֱוִילִ֗ים בַּחֲסַר־לֵ֥ב

יָמֽוּתוּ׃ בִּרְכַּ֣ת יְ֭הוָה הִ֣יא תַעֲשִׁ֑יר

נ' ה' כ' וְלֹֽא־יוֹסִ֖ף עֶ֣צֶב עִמָּֽהּ׃ כִּשְׂח֣וֹק לִ֭כְסִיל

עֲשׂ֣וֹת זִמָּ֑ה וְ֝חָכְמָ֗ה לְאִ֣ישׁ תְּבוּנָֽה׃

נ' יתר חס' מְגוֹרַ֣ת רָ֭שָׁע הִ֣יא תְבוֹאֶ֑נּוּ וְתַאֲוַ֖ת

ב' יתר חס' הכהרים צַדִּיקִ֣ים יִתֵּֽן׃ כַּעֲב֣וֹר ס֭וּפָה וְאֵ֣ין

ל' ותר בהתן רָשָׁ֑ע וְ֝צַדִּ֗יק יְס֣וֹד עוֹלָֽם׃ כַּחֹ֤מֶץ ׀

לַשִּׁנַּ֗יִם וְכֶעָשָׁ֥ן לָעֵינָ֑יִם כֵּ֥ן הֶ֝עָצֵ֗ל

לְשֹׁלְחָֽיו׃ יִרְאַ֣ת יְ֭הוָה תּוֹסִ֣יף יָמִ֑ים

וּשְׁנ֖וֹת רְשָׁעִ֣ים תִּקְצֹֽרְנָה׃ תּוֹחֶ֣לֶת

צַדִּיקִ֣ים שִׂמְחָ֑ה וְתִקְוַ֖ת רְשָׁעִ֣ים

תֹּאבֵֽד׃ מָע֣וֹז לַ֭תֹּם דֶּ֣רֶךְ יְהוָ֑ה

וּ֝מְחִתָּ֗ה לְפֹ֣עֲלֵי אָֽוֶן׃ צַדִּ֣יק לְעוֹלָ֣ם בַּל־

יִמּ֑וֹט וּ֝רְשָׁעִ֗ים לֹ֣א יִשְׁכְּנוּ־אָֽרֶץ׃

אוֹרַח דְּחַיֵּי נְטַר מַרְדוּתָא וּדְשָׁבִיק מַכְסְנוּתָא תָעֵי׃ מַכְמִין בְּעִיל דְּבָבָא סִיפְוָתָא דְשִׁיקְרָא וּמַפִּיק טִיבָא הוּא סִכְלָא׃ בְּסוּגְאָה דְמַלֵּי לָא פָסִיק חוֹבָא וּדְחָשִׂיךְ סִפְוָתֵיהּ סוּכְלְתָנָא׃ כַּסְפָּא לִישָׁנֵיהּ דְצַדִּיקָא וְלִבָּא דְרַשִּׁיעֵי מַהְתָא׃ סִפְוָתָא דְצַדִּיקֵי רָעְיָן סַגִּיאֵי וְשַׁטְיֵי בְּחַסִּירוּת רַעְיָנָא נֵימוּתוּן׃ בִּרְכְּתָא דֶאֱלָהָא הִיא מְעַתְּרָא וְלָא נְיוֹסִיף כִּיבָא עִמַּהּ׃ כַּד גָחִיךְ סִכְלָא עָבִיד עֲבִידְתָא וְחָכְמְתָא לְגַבְרָא דְמִתְבַּיַּן׃ חֲרִיצוּתָא דְרַשִׁיעָא הִיא אַתְיָא לֵיהּ וְרִגְתָא דְצַדִּיקַיָּא תִתְיְהֵב לְהוֹן׃ הֵיךְ דְיָעְבַּר עַלְעוֹלָא הֵיכְנָא נֶעְבִּיר רַשִׁיעָא וְצַדִּיקָא שְׁתְאַסֵּין בְּעַלְמָא׃ הֵיךְ חוּמְצָא לְעַיְנֵי וּכְתְנָנָא לְשִׁנֵּי הֵיכְנָא שְׁלִיחָא עַטְלָא לִמְשַׁלְּחוֹי׃ דַּחַלְתֵּיהּ דֶאֱלָהָא תְּיוֹסֵף יוֹמָתָא וּשְׁנֵי דְרַשִׁיעֵי נִזְעִין׃ סַבְרֵיהוֹן דְצַדִּיקֵי חֶדְוָתָא וְסִיבְרַיָּא דְרַשִׁיעֵי נֵאבַד׃ מַעְשְׁנָא אוֹרְחֵיהּ דֶאֱלָהָא לִתְמִימֵי וְשִׁיצְיָא נֶהֱוֵי לְאִלֵּין דְּעָבְדִין עַוְותָא׃ צַדִּיק לְעָלַם לָא נְזוּעַ וְרַשִׁיעֵי לָא תִקְוְעָרוּן בְּאַרְעָא׃

י"ז לא ברירנ"א הי מיניה"ו ה"א ובכ"ר אתבר"יר לן מהספר' המדוייקים ומספרי רמס"רה שנת"גלגלו אח"כ לידנ"א דה"וא שומר הברית והחסד אל ימע"ט לפניך תנ"ינא דנחמי"ה׃ יוסיף ה' כתיב יוסף וסימ' בישעיה סימ' כ"ט׃ לעינים ד' א' כולו קבוץ וא' חציו קבץ וחציו פתח וכ' פתחין וסי' וכי תאוה הוא לעינים · ומתוק האור · כי האדם יראה · וכעשן לעינים · קדמה חציו קמץ בתרא כולו קבץ שארא כולן פתחין׃ ורשעים ז' וסי' נמסר בספרא סוף סימן ב'׃

פי צדיק. פי האיש הצדיק ברעותיו ידבר חכמה שהוא דבר קיים ונצחי ולא יפסק עתה הדבור כי האמת מעיד לעצמו ומסכים מכל צד ולשון איש תהפוכות והוא הטועה ואומר כזב בהתחלות הנה תפסק לסוף אם לא יסכים לדבריו מה שנמצא מזה אחר ההתחלות: ספתי צדיק ידעון להשיג רצון מהאנשים כי דבריה כאותי' וערבים להם ואמנם פי הרשעי' הוא בהפך כי הוא לא ישיג רצון אך תהפוכות ובעס כי דבריו הם קשים ורעי' או ירצה בזה כי ספתי צדיק ברעות י ידעון להשיג מה שהיה הרצון בנמצאות ה הטבעיות אשר יחקר בהם בחקר' בסבותיא למה היו בזה האופן ואולם פי הרשעים ברעות אשר יטעו ב בהתחלות לא ידעון הרצון בדברים אבל יאמרו תהפוכו' וכזבים: מאזני. הנה תועבת ה' מי שישקול הדעות במאזני מרמה והוא אשר לא ידע להזהר בעיונו מהדברים ה הנטעים כי זה ממה שיביאהו לטעות טעות' גדולות ויביאהו להריסה גדולה חזקה ואמנם רצונו הוא שישקלו א אותם באבן שלימה שלא תשא תוספת ולא חסרון וזה אמנם יהיה בשמירת הדרכים ו והסדרים אשר ישירו האד' לשמרו מהטעות בעיון: בא זדון. הנה כשבא איש זדון והוא הרשע ברעו' אשר יהרס לשפוט בדברים בזולת עיון הנה בא אחריו קלון ובושת כי לא יסכים המציאות למה ששפטו אותו מזה ואמנם האנשים הצנועים שלא יהרסו לעלות לזאת המדרגה כי אם אחר ההצעות הראויות ובדברים הראויים הנה תמצא אתם חכמה: תומת ישרים. תום הישרי' ינחה אותם אל מחוז חפצ' להשיג מבוקשם ואולם עזות הבוגדי' הוא ישחית' וישדם: לא יועיל. הנה ההון לא יועיל לאדם למלטו ביום עבר' אבל יהיה כפרה אך הצדקה והיושר יצילו אותו ממות: צדקת תמים תישר דרכו. למצוא חפציו כי בעבורה תדבק השגחת הש"י בו עם שדרכו היא א הצדק והיושר ואולם הרשע יפול ברשעתו כי דרכו אל הרשע ויפול מפני זה באמצע דרכו כי הש"י ימנעהו ממצוא חפצו אשר יכוין בהם הרשע והזיק לזולתו: צדקת ישרים תצילם. מהרע' ואולם הבוגדי' ילכדו בהוותם בעצמה אשר בה חשבו להזיק לזולת' והרצון בזה ובהות בוגדי' ילכדו אלו הבוגדים שזכר: במות אדם רשע תאבד תקוה' כי אין לו השארו' כשם ותוחלת שיהיה לו ברוב כחו אבדה או ירצה בזה כי במות הרשע תאבד התקוה שהיו מקוי' אוהביו שיגן עליה' בכחו והתוחלת שהיה להם בו שיוכל לעזור בהם כבר אבד' כי סר כחו במותו: צדיק. כבר יקרה שימלט הש"י הצדיק מצר' ויביא הרשע תחתיו להיו' כפרו: בפה. יהאיש החנף והרשע ישחית רעהו בפיו כי דבורו ימשוך האנשי' לחטא וישחית אתם הצדיקים לא די שלא ישחיתו זולתם אבל ימלטו ברעתם מהרעות הכוונות לבא: בטוב צדיקים. בהצלחת הצדיקים וטובתם תשמח העיר כי הם אוהבים לכלל העם ובטובתם להם טוב ובהפך זה ימצא ברשעים לא ישמחו בני העיר בטובתם אבל ירננו ויגילו באבדם בהצלחת הישרים תתרומם העיר ותתנשא כי הם אוהבים כלל בני העם ומברכת' יתברכו ואולם העיר אשר תהיה מונהגת בפי רשעי' תהרס כי הוא ישים הנהגת תעוות' וזה יהיה סבת השחתת העיר: בז לרעהו. האיש שהוא חסר לב הוא מבזה רעהו שהוא חסר לב כמוהו בשיחשוב עצמו לחכם ורעהו סכל ואולם איש תבונו' אינו מבזה את שהוא רעהו אבל יחריש כשידבר לשמוע דבריו ואע"פ שאינו אומ' דבר שלא ידע אותו הנה לכבודו ישמע דבריו ואע"פ שאין לו תועלת בדבריו: הולך רכיל מגלה סוד. הנה יגיע לו מהרוע בזאת התכונה שילך רכיל ויגרום ההפסד לאנשי' ואמ' מי שהוא נאמן רוח מכסה ומעלים הדבר שנאמר לו אע"פ שלא נאמר לו בסוד או ירצה בזה מי שהוא מגלה סוד החכמה בענינים האלהיים והעמוקי' מאד הנה הוא מגונה כמו הולך רכיל כי בזה יגרום הפסד רב לאנשים ואולם מי שהוא נאמן רוח ושמר מפני זה מלעשות דבר יביאו בו האנשים לחטא הוא מכסה דבר מן החכמה מהבלתי ראוי לה: באין תחבולות. מפני העדר לקיחת תחבולות במלחמה יפול עם ביד שונאיהם ואולם ברוב יועץ לקחת התחבולות יושע העם מאויביו במלחמה או ירצה בזה מפני העדר לקיחת תחבולות לנצח הנפש המתאוה יפול עם ברעתה ר"ל איברי האדם וכחותם הגשמיים ואולם ברוב יועץ תהיה התשוע' ולזה הפי' ימשך הפסו' הבא אחריו להרחיק הסכל מהיות ערב לנפש המתאוה לפרוע חובה לש"י והרצון בו שהאיש הרע ישבר ויאבד כי ערב בעד הכח שהוא זר לו במה שהוא אדם והוא הכח המתעורר אל התאוות הגשמיות ומי ששונא תוקעים ר"ל שלא ירצה בזה האופן לערוב לרעהו אך ישתדל השכל בקנין הדעות אשר הוא מיוחד לו הוא בוטח ואין פחד לנגד עיניו כי השגחת השם ית' תדבק בו:

אמת

צדיק. לא ימוט לעולם כבא הכרות או אחרי מותו ישאר זרעו שנא' וצדיקים ישכנו ארץ. ורשעים יאבד זכרם וזרעם: ינוב. מענין תנובה פי' יתן תנובת החכמה וכיב שפתים כענין תנובות שפתיו ישבע וכמוהו בין אחים יפריא יתן פרי ולשון דוברות תהפוכות תכרת שפתם: ידעון. לדבר רצון ופי רשעים ידע לדבר תהפוכות: בא זדון. חסר איש והנה כבא איש זדון יבוא קלון שיקלה לבני אדם. ואת צנועים ועם הצנועים חכמ' שיקבלו הקלון ולא יענוהו וצנועי הם המתכימי' מעצמו' זדון כמו והצנע לכת: תומת. ענ' טהלת והראוי תוממת ינחם שלא יכשלו וסלף עוות כלומר שיסלפו אחרים. ישדם הסלף הו' ישוד אותם הבוגדים וזה הפי' ע"ד הקרי בוו' ועד הכתי' ביו"ד וסלף יבא לבוגדים ושדד את אותם הסלף: לא יועיל. לבוגדים ממונם ביום שיתעבר בהם השם: וצדקה. תציל ליושרים ממות הבוגדים או תצילם שלא ימותו אלא בעת כלח. תישר. שלא יכשלו ויפולו והשד יפול רשע: תצילם. מצרה. ובהות בוגדי' בהות הבגידה שעשו בה ילכדו: במות. תאבד. שיקוה לעשו' העניים. אונים מן און כלומר שיוחילו ל לעשות און או יהיה אונים שם התאר כמו בוש' טובים: נחלץ. מן וחלצו את האבנים כלומר השם יחלצהו מצרה הנגזרת על ה האדם. ויבא רשע בצרה בעבורו להיות כפרו: בפה חנף. ענין רשע בפיהו שידבר עדות שקר על רעהו וחפץ להשחיתו או ברכילות והצדיקים בדעתם ינצלו ויחלצו מן ההשחתה: בטוב צדיקים. כאשר ייטיב להם השם אז ישמחו אנשי קריתם וכאשר יאבדו הרשעים ירננו: בברכת. דבק עם העליון וכן הוא ראויים הם שישמחו כי בעבור ברכת הצדיקי' תרום קרת כלומ' ירימו בבינה או רמז לאנשים ובעבור פי רשע המעיד שקר או הרכילות תהרס קריתם: בז. מי שיבוז לרעהו הראוי לכבדו בעבור חכמתו הוא חסר דעת. ואיש תבונות יסבול הבזיון ויחריש שלא יבוז לרעהו או יחרים ולא יענהו: הולך. יקרא כן בעבור שהו' מערב העניכל ואומר הולך כי ישמע מזה הסוד וילך לגלותו לאחר: רע. שם דבר וירוע מענין תרועם וכן הוא שבר ישבר מי שערב זר שאינו מכירו. ושונא שיתקע כף בוטח ואינו מפחד מתלוה:

אמת

ולשון ה' וסימ' נמסר ביהושע סימן ז': ידעון ד' וסימ' אהל גדלך דיהושע. כל תפלה כל תחנה דמלכים. אתה תשמע השמים בהרא דמלכים. שפתי צדיק ידעון רצון דסיפ': ושדם חד כן י' בלין דכתיב וי"ו בריש תיבו' וקרי' יו"ד וסי' ושאג שאגה לו כלביא. ושפטוה ועל ריב הבה יעבדו למשפט' ודכה ישוח ונפל בעצומיו. ועשו את הכבש ואת הבקר

פי־צדיק ינוב חכמה ולשון תהפכות
תכרת: שפתי צדיק ידעון רצון ופי יא
רשעים תהפכות: מאזני מרמה
תועבת יהוה ואבן שלמה רצונו:
בא־זדון ויבא קלון ואת־צנועים
חכמה: תמת ישרים תנחם וסלף
בגדים ושדם: לא־יועיל הון ביום
עברה וצדקה תציל ממות: צדקת
תמים תישר דרכו וברשעתו יפל
רשע: צדקת ישרים תצילם ובהות
בגדים ילכדו: במות אדם רשע
תאבד תקוה ותוחלת אונים אבדה:
צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו
: בפה חנף ישחת רעהו ובדעת
צדיקים יחלצו: בטוב צדיקים
תעלץ קריה ובאבד רשעים רנה:
בברכת ישרים תרום קרת ובפי
רשעים תהרס: בז־לרעהו חסר־לב
ואיש תבונות יחריש: הולך רכיל
מגלה־סוד ונאמן־רוח מכסה דבר:
באין תחבלות יפל־עם ותשועה
ברב יועץ: רע־ירוע כי־ערב זר
ושנא תוקעים בוטח:

פומיה דצדיקי סודעיה חכמתא ולישני חפיכו נתפסיק: שפותיה דצדיקא ידעון צביונא ופומהון דרשיעי מהפיך: מסאבא דניכלא מרחקתיה דאלהא וכמתקלא תריצא צביוניה: היך דעלא זידונתא על צערא ולאלין דצניעין חכמתא: תמימותא דתריצי תדבר אנון ונטלטלון בזוזי ונדכנון: לא מהני שקרא ביומא דרוגזא וצדקתא מפלטא מן מותא בישא: צדקתא דתריצי תפצי אנון ובזוזי בשלומיהון מתאחדין: צדקתהון דתמימי תתריץ אורחתיה וברשעיה נפיל רשיעא: כד מאית גברא רשיעא יוביד סיבריה וסיבורהון דאלין דעבדין צאתא ייבד: צדיקא מן עקתא אישתיזב על חלפוי ביש תחותוהי: נכלא בפומיה מקביל ארעיה וצדיקי בידיעתהון משתזבין: בטבתהון דצדיקי תדון קריתהון וביובדנא דרשיעי חדוותא: בברכתהון דצדיקי תתרורם מדינתא ובפומהון דרשיעי תתעקר: דשט לחבריה חסיר רעיונא הוא וגברא דמתביין שתיק: אכיל קרצא גלי רזא ודמהימן ברוחיה מכסי מילתא: באתרא דלית מדברא נפיל עמא ופורקנא ייתי בסוגעא דמלכתנותא: בישא מבאש בצדיקא מטול דהוא תלוניי וסני לאלין דסיימין סברהון באלהא:

ואת י ורב ובניו ורב המשא עליו: וצפן לישרים תושיה. חכם הולך את חכמים. ושדם תומת ישרים תנחם. וקר חשך אמריו יודע דעת. ועוף התעיף עינך בו ואיננו: ישחית ז' חס' בליש וסימ' נמס' בשמואל ב' ריש סימ' י"א: ובדעת ה' וסימ' בסדר כי תשא: בטוב ד' וסימ' כטוב צדיקים תעלוז קריה. לולי האמנתי לראות בטוב יי'. אשרי תבחר ותקרב. יברכך יי' מציון וראה בטוב: ערב ה' פתחי' וסימ' כי עבדך ערב. לקח בגדו כי ערב זר. וחברו קח בגדו כי ערב זר. כי מי הוא זה ערב את לבו. רע ירוע כי ערב זר:

אשת חן. בעלת החן והיופי היא תומכת כבודה שיכבדוה בעבור יפיה או כבוד רמז לממון והוא הנכון בעיני והתמיכה שלא תוציא ממנו לצדקה ותחפוץ במתנת אחרים. ועריצים נוראים יתמכו עשרם ברוב מתנות אחרים שיפחדום. אבל איש חסד גומל נפשו ותומך אותה בחסדו ומשלימה עד שנת כלה. שארו בשרו הוא אכזרי ש שיעשה בעברת זדון עד שיפחית אחר אמר שארו עם האכזרי כי רצונו להעמיד הגוף בתקוני העולם : והחסיד מעמיד הנפש בשרו ובחסדו : שכר אמת. ומי שיזרע הצדק שכרו שיתן לו השם הוא אמת וזריעת הצדק הוא ה המעשה : כן צדקה. כאשר שכר הצדק אמת כן הצדק בעבור חיים שיפנוס בה והם חיי הנפש. ומרדף פועל יוצא ללב או ל לאחר וכן הוא מצוה לרדוף בעבור מותו ש שימות בלא עתו : יד ליד. השם לנגד יד הרע על כן לא ינקה והטעם לא יהיה נקי כי השם ישיב גמולו ב בראשו. וזרע צדיקי' הם בני הצדיקים שימלטו מצרה בשביל אבותם : באף חזיר. כי הוא יביאהו בטיט וישחיתהו וזהו משל וכן היופי כזהב : והאשה האולת כחזיר שאין לו דעת והיופי בה נכחת כאשר סרה מטעם חכמה וסרת עת ומגרת ביתה : תאות. אך ממעט כל התאוות לבד תאות מעשה הטוב והרשעים יקוו לעשות עברה והטעם להתעבר באחרים ומדת הכעס שתעבור על מדה תקרא עברה : יש מפזר. לעניים. ונוסף עוד הממון. וחושך מתוכו. מיושר מעשות יושר שלא יתן לעניים יחסר בעבור שיבואהו מחסור ואף ממעט תוספת המפזר : יורא. מלשון והורית להם ופי' נפש הנותנת מברכותיה השם ידשנה וירבה השם שהוא מרוה אותם גם הוא יורא וכזה להרוות איש אשר יחסר וזהו הענק תעניק לו והחזקת בו. פ"א ומרוה דבק עם נפש ברכה ופי' איש מרוה גם הוא יורא ענין הדשן כי הוא מדושן בהרוותו איש מחסור. פ"א החכם שהוא מרוה אחרים הש' יתן לו סררה : בר. הוא הנקי מן התבן עם חנפת בנ' יקבוהו מענין קבה לי ומגרמו כי משקל קבה הבה וכן ארה לי והתכונה בהם נקבה יהבה כארה שמעה סלחה. משביר. מוכר שבר פי' מי שמונע בעת רעב תבואתו עד שימכרה בדמי' יקרים יקללוהו עמי' וברכה תבא לראש מוכר שברו בעת הצורך : שוחר. שיקום בשחר לעשות טוב הוא יבקש לרצות חברו אשר חטא לו או שיבקש רצון שירצהו השם. ודורש לעשות רעה לרעהו היא תבואהו מאת השם כענין ישוב עמלו בראשו וגו'. בוטח בעשרו. ולא בשם לא יועילנו כי הוא יפול ביד מבקשי נפשו והצדיקים שיבטחו בשם ולא בעשרם יפרחו ויציצו כעלה : עכר

אשת חן. הנה החכמים ינחלו כבוד כי להפלגת חקירתם כל לבות יתקוע אותם למשפט ירשיעו והנה כשהיתה הנפש המשרתת לשכל אשת חן שהיא נושאת חן בעיניו מפני שכוונתה לו תמיד למה שיצטרך לו שדית מהחוש הנה היא תהיה סומכת לחכם זה הכבוד וכאילו היא עמוד לזה הכבוד ישען עליו כמו שהתקיפי' הם סומכים השוטר והם כמו עמודים לו לשמרו מכלל שולל ובוזז : גומל נפשו. הנה מי שמגדל נפשו ה החומרית ומחזיק א אותה לתת לחומר ה ההכרחי מן המזון והלבוש הוא איש חסד שלא יגרע מדבר חקו הראוי לו ויחמול על הראוי לחמלה עליו ואמנם מי שהוא עוכר בשרו ומצר לגופו הנה הוא אכזרי כי מי שהוא אכזרי לעצמו כ"ש ש שהוא אכזרי לזולתו ואולם אמ' זה כי קצת החכמים יחשבו עבודת לשם יתבר' מה שיענו גופם ענוי וזה הפך רצון הש"י ולזה תמצא שלא העמידה התורה דבר יהיה בו ענוי ל לנפש הבהמית רק מעט ביום אחת בשנה והיה זה כן כי הכחות הנפשיות החמריות ה הוכנו לעבודת השכל ולא יוכן להם זה אם לא היו בבריאותם ולזה מי שיהיה סבה להחלי' הגוף אשר בחלותו : ייחלו אלו הכחות הנה הוא יבלבל כוונת השם יתברך : רשע עושה פעולת שקר. האיש הרשע במדות ובדעות עושה פעולו' שאין בם תועלת אך הוא הבל וכזב ואולם מי שזורע צדקה במדות או בדעות יש לו שכר נפלא וקיים וזה השכר הוא השגת האמת אשר היא כל פרי ההצלחה האנושית הנה כמו שימשך מזריעת הצדקה השגת האמת כן ימשך וגו' : כן צדקה. כן ימשך מזאת השגת החיים האמתיים כי חלק הדבר במעלות אשר הוא החיים בחלקו באמת כמו שהתבאר בפילוסופיא הראשונה ואמנם מי שהוא מרדף רעה ורשע במדות או בדעות הנה ימשך לו מזה מקר' המות וההפסד. תועבת יי'. היא החכמים שהם עקשי לב כי עקשותם יביאם תמיד אל השבוש בדע' ובאמונות היותר גדולות מהם ורצון הש"י הוא החכמים אשר ידרכו בעיונם בתמימות ושלימות להשמר מן הטעיות : יד ליד. הנה הרעות הפתאומיות שיבואו מיד ליד לא ינקה האיש הרשע מהם כי אין הש"י משגיח עליו לשמרו מהם ואמנם זרע הצדיקי' נמלט מהם כי השגחת הש"י תדבק בהם לשמרם או יהיה הרצון בזה בעת הרעות הגדולות הפתאומיות שיבואו מיד ליד אשר אין אחד נקי מהרע כי הוא משחית הרעים והטובי' הנה זרע הצדיקי' והוא פרים אשר להם בשלימות השכל הוא נמלט כי לא יוכל זה הרע למשול בשכל : נזם זהב. הנה האשה היפה שהיא נעדרת השכל היא דומ' לנזם זהב שיושם במקום המגונה בתכלית והוא אף החזיר אשר הוא באשפות נמצא וכבר הזהיר בזה להתרחק מן האשה הזאת אשר היא יפה כי בלא ספק שהיא סרת טעם ולזה קפותה לזה המיקוץ והגבות. והרמז בזה אל היופי והחכמה אשר שם הש"י בחומר האדם ובכחותיו הנפשיי' לעבודת השכל ואם יסור מן ההשתדלות במה שהוכן לו מהשלימות הנה יהיה זה היופי והחכמה מונחת במקום אחר מגונה מאד וזה כי האדם החסר הוא יותר רע מהרעים שבב"ח כי בהכנתו שהוכנה לו להשיג שלימות השכל ישתמש בפעולות המגונות ולזה יפליג להרע יותר מהחיות והב"ח : תאות צדיקים. הנה הצדיקים לא תהיה תאותם ותכלית ובכולם אשר יכונו אליו רק אל הטוב ואולם מה שיקוו הרשעי' מהתכלית אשר כונו אליו הוא דבר חמה ועברה כי הם משתדלים תמיד בעשיית הרעות וכבר באר זה על דר מליצת הסיר שכל אחד מאלו משיג מה שיקוה אליו וזה שהצדיק יבקש התכלית הטוב בכל אשר יעשה ולזה יתן השם ית' שכרו שימיג הטוב הנפשיי והרשעים יבקשו תכלית רע בכל אשר יעשוהו ולזה ישיגו הרע לעצמם : יש מפזר. הנה יש מי שמפזר ונוסף עוד והוא בעל השלימות בעיון כי כל מה שיוסיף ללמד דעת לחכמים תהיה נוספת חכמתו ובינתו כאשר ומתלמידי יותר מכלם והנה מי שהוא מונע עצמו מללמד היושר לחכמים הנה זה הענין הוא לו למחסור משלימותו כי להעלימו דברי היושר מהחכמי' תמעט חקירתו ולזאת הסבה ג"כ הנה נפש ברכה תדושן ומרוה גם הוא יורא כנפש איש ברכה שיבקש תמיד הברכה והתוספת בעיון תהיה דשנה ומשכה מדשן נעימות המושכלו' ומי שהוא מרוה אחרים ממה שהשיג מדשן החכמ' הנה הוא גם כן מורה ומלמד לעצמו כי בזה הפועל יפליג יותר החקירה בזה העיון מצד ירידתו לבאר החקירה הזאת לתלמידים הנה מי שימנע מהסביר בר העיון יקללוהו כל העם או האומה מפני שאינו רוצה להועיל לחכמי' במה שהועילהו הש"י בו ולראש האיש המסביר ומלמד דעת את העם תבא לו ברכה כי הם יברכוהו ותבא לו גם כן ברכה בעיונו בעצמו שיתוסף בזה הפועל גם תבא לו ברכה מהשם ית' שיתן שכרו תחת זאת הטובה אשר עשה ואכבר שיתישרו אלו השלשה פסוקים לרמז על פועל הצדקה : שוחר טוב. מי שהוא טוב ודורש אותו הוא רצון השם ית' שיגיע לו כי השם ית' עשה את האדם בתאר שיבקש אל הטובות ולזה יגיע לו בלא ספק התכלית שכוון אליו. ודורש ומבקש לעשות רע יבואהו והוא שכבר יבא לו הרע בהפך מה שכוון כי הוא כוון הרע לזולתו ויבא לעצמו כדרשתו אשר טמן לזולתו כלכר : בוטח בעשרו. מי שיבטח בעשרו ולזה יחשב להתגדל ולהתנשא על החכמי' הוא יפול כי אין ראוי לבטוח כי אם בש"י וכמו העלה שיבא תחתיו הפרח כן יפרחו הצדיקי' לעמו' פרי' אשר יבנהו בו מהש"י

שכר ב' וסימ' והו שהותיה מדוכאים · חורע צדקה שכר אמת : תמימי דרך ב' וסימ' אשרי תמימי דרך דההלות · תועב' יי' עקשי לב ורצונו תמימי דרך : ונוסף ג' ב' פתח וא' קמץ וסימ' ונוסף גם הוא על שנאינו · ונוסף על נחלת המטה' יש מפזר

אֵֽשֶׁת־חֵ֭ן תִּתְמֹ֣ךְ כָּב֑וֹד וְ֝עָרִיצִ֗ים יִתְמְכוּ־עֹֽשֶׁר׃ גֹּמֵ֣ל נַ֭פְשׁוֹ אִ֣ישׁ חָ֑סֶד וְעֹכֵ֥ר שְׁ֝אֵר֗וֹ אַכְזָרִֽי׃ רָשָׁ֗ע עֹשֶׂ֥ה פְעֻלַּת־שָׁ֑קֶר וְזֹרֵ֥עַ צְ֝דָקָ֗ה שֶׂ֣כֶר אֱמֶֽת׃ כֵּן־צְדָקָ֥ה לְחַיִּ֑ים וּמְרַדֵּ֖ף רָעָ֣ה לְמוֹתֽוֹ׃ תּוֹעֲבַ֣ת יְ֭הוָה עִקְּשֵׁי־לֵ֑ב וּ֝רְצוֹנ֗וֹ תְּמִ֣ימֵי דָֽרֶךְ׃ יָ֣ד לְ֭יָד לֹא־יִנָּ֣קֶה רָּ֑ע וְזֶ֖רַע צַדִּיקִ֣ים נִמְלָֽט׃ נֶ֣זֶם זָ֭הָב בְּאַ֣ף חֲזִ֑יר אִשָּׁ֥ה יָ֝פָ֗ה וְסָ֣רַת טָֽעַם׃ תַּאֲוַ֣ת צַדִּיקִ֣ים אַךְ־ט֑וֹב תִּקְוַ֖ת רְשָׁעִ֣ים עֶבְרָֽה׃ יֵ֣שׁ מְ֭פַזֵּר וְנוֹסָ֥ף ע֑וֹד וְחוֹשֵׂ֥ךְ מִ֝יֹּ֗שֶׁר אַךְ־לְמַחְסֽוֹר׃ נֶֽפֶשׁ־בְּרָכָ֥ה תְדֻשָּׁ֑ן וּ֝מַרְוֶ֗ה גַּם־ה֥וּא יוֹרֶֽא׃ מֹ֣נֵֽעַ בָּ֭ר יִקְּבֻ֣הוּ לְא֑וֹם וּ֝בְרָכָ֗ה לְרֹ֣אשׁ מַשְׁבִּֽיר׃ שֹׁ֣חֵֽר ט֭וֹב יְבַקֵּ֣שׁ רָצ֑וֹן וְדֹרֵ֖שׁ רָעָ֣ה תְבוֹאֶֽנּוּ׃ בּוֹטֵ֣חַ בְּ֭עָשְׁרוֹ ה֣וּא יִפֹּ֑ל וְ֝כֶעָלֶ֗ה צַדִּיקִ֥ים יִפְרָֽחוּ׃

נ' ויחס' וכתרי לית' וכסר · נ' והיו · י' שתית ית · נ' אחרי · נ' א' · ל' ל' כתי' א' · נ' חס' ל' · נ' יח' ת' ל' · נ' וחס' נ' · ומרכה ב' בתרי ליש'

אִתְּתָא חֲסִידְתָּא פַּלְגָא אִיקָרָא וַעֲשִׁינֵי רַחֲסִין בָּתַר עוּתְרָא׃ פְּרִיעַ טַבְתָּא גַּבְרָא חֲסִידָא וּדְמוֹבִיד גּוּשְׁמֵיהּ נוּכְרָיָא׃ רַשִׁיעָא עָבֵיד עוֹבָדָא דְשִׁקְרָא וּדְזָרִיעַ לְצִדְקְתָא קוּשְׁטֵיהּ הוּא אַגְרֵיהּ׃ הֵיכְנָא מַאן דְּעָבֵד צִדְקְתָא לְחַיֵּי נָטִיר וּדְרָדִיף בִּישְׁתָא נָטִיר לְמוֹתָא׃ מְרַחַק אֱלָהָא לַעֲקִימֵי לִבָּא וּצְבֵי בְּאִלֵּין דִּתְמִימִין׃ דְּמוֹשִׁיט אִידָא עַל חַבְרֵיהּ לָא מִזְדַּכֵּי מִן בִּישְׁתָּא וְזַרְעָא דְצַדִּיקֵי מִתְפְּרֵק׃ קְדָשֵׁיהּ דְּדַהֲבָא בְּחוּטְרֵיהּ דַּחֲזִירְתָּא הֵיכְנָא אִתְּתָא דְשַׁפִּירָא וְסָרֵי טַעְמָא׃ רַגְתָא דְצַדִּיקֵי בְּטַבְתָא וְסִיבוּרָא דְרַשִׁיעֵי בְּרוּגְזָא׃ אִית דְּפָרֵיד וּמוֹסִיף תּוּב וְחָשִׂיךְ מִן תְּרִיצוּתָא חוּסְרָנָא לֵיהּ׃ נַפְשָׁא בְּרִכְתָא תִּתְדַּכַּן וּמַאן דְּסָאֵלִיף אַף הוּא יָלִיף׃ מַאן דְּכָאֵלָא עִיבוּרָא בְּאוּלְצָנָא נִשְׁבְּקִין לְבַעֲלֵי דְבָבוֹי וּבִרְכְתָא תֶּהֱוֵי לְאִינָא דְּמַזְבִּין׃ דִּמְקַדֵּם טַבְתָא בָּעֵי צִבְיָנָא וְתָבַע בִּישְׁתָא אַתְיָא עֲלוֹי׃ דִּמְסַבַּר בְּעוּתְרֵיהּ הוּא נָפִיל וְאֵיךְ טַרְפָא צַדִּיקֵי מַפְרְחִין׃

ונוסף עוד · בתרא קמץ · וא' ועוד נוסף עליהם : לאום ב' וסימ' מנע בר · ובאפם לאום בחתת · וחד ולאם מלאם : וברכה ב' בתרי ליש' וסימ' וראש אחיעזר · מנע בר יקבוהו ג' ב' מל' וסי' בליד עכל · מגור רשע · ודורש רעה · קדמ' חס' :

עוכר ביתו· מי שהוא משחית ביתו ר"ל בנין בנין הגוף ואבריו וכחותיו הנפשיות עד שלא ישתמש בהם לתועלת המכוון בהם הנה הוא ינחל רוח והבל כי אין בו תועלת ותחת מנעו עצמו מלעבוד שכלו במכוון בו ישוב עבד לזולתו ר"ל שכב' יהיה האויל עבד לחכם לב או ירצ' במלת עבד שם מקרה והרצון בו שיגיעת האויל ועמלו אשר עבד בו יהיה לחכם לב כאמרו יכין וצדיק ילבש ׃ פרי צדיק עץ חיים· כי הצדיק יגיע אל החיים הנצחיים ומי שהוא לוקח ומושך לעבודות הנפשיות החומריות כדי שעוררו כלם אל השכל להשגת אלו החיים הנצחיים הוא חכם או יהיה הטעם כפול והרצון פרי צדיק הוא עץ שיתן חיים וזה כי לא די לצדיק שיקנה החיים לעצמו אבל יקנה אותם לזולתו והחכם הוא לוקח נפשות האנשים ומושך אותם לעבודת השם יתברך שיקנו כלם החיים הנצחיים ׃ הן צדיק בארץ· הנה הצדיק לא יספיק לו קנין החיים הנצחיים אבל יעמוד בשלום בהיותו בארץ אין פחד רעה לנגד עיניו וגם כאשר רשע והוא חוטא חטא מה עכ"ז יעמוד בשלום בארץ כמו שתראה מיהושפט שהתחבר עם אחאב שהיה רשע וחטא בזה הצילו הש"י מהרע כשקמו עליו

עוכר ביתו· באולתו הוא נוחל רוח והבל ועבדו של האויל לחכם לב נחלה כי יקנהו ממנו והודיע כי האויל משחית קנינו והחכם קונהו בחכמתו או האויל הוא עבד לחכם ׃ פה צדיק· פרי מחשבות שכלו ללמדם מוסר מפיהו כפרי עץ החיים· ולוקח מענין כי לקח טוב ופי' ומחכים נפשות חכם ומודיעם המוסרים וכמו מה יקחך לבך יחכימך פא' קונה כמו המביאו' את המקחות ובלשון חז"ל קורין לקנין מקח כלומ' קונה נפשות כעבדי' ושפחות כענין ועבד אויל· פא' ולוקח נפשות בחכמתו יבא אותו מרע ׃ בארץ ישולם· בעודו חי ישלם לו השם מעשה הטוב· אף כמו כן הרשעים ישולם שכר פעולתם טרם מותם כענין אל פניו ישלם לו ׃ אוהב מוסר· מי שהוא אוהב הדעת הוא אוהב המוסר שייסר רוחו ׃ טוב· לא· שנים דבקי'· יפיק פי' יוציא כלומר איש טוב יוציא רצון השם כלומ' הוא ירצה בו· ואיש מזימות מחשבות רעות ירשיע השם בהשפטו על כן אחריו לא יכון אדם ברשע· בל ימוט בעת צרה· ושרשם משל לאחרית זרעם אחר מותם· פא' ובשרש שלא ימוט כן הצדיקים יעמדו ולא ימוטו׃ חיל· מן חילך פי' ממון כלומר האשה שתקנה ממון

ישלם ג' וסימ' לקמן סימ' יג׃ ירשיע ד' א' חס' וסימ' נבס' בשמואל סוף סימ' יד׃ וברקב ל' מן זוגין מן אב מן בב ב' ברישׁ תיבות'
חד מלרע וחד מלעיל וסימ' נבסר בכס' רבת' במערכת אות ה' בסד׃ שכלו ב' וסימ' ועל שכלו עשה והצליח· לפי שכלו

עכר ביתו ינחל רוח ועבד אויל ל
לחכם לב׃ פרי צדיק עץ חיים
ל' ומל' ולקח נפשות חכם׃ הן צדיק בארץ
ג' ישלם אף כי רשע וחוטא׃ אהב יב
מוסר אהב דעת ושונא תוכחת בער׃
נ' טוב יפיק רצון מיהוה ואיש מזמות
ל' ול חס' ירשיע׃ לא יכון אדם ברשע ושרש
צדיקים בל ימוט׃ אשת חיל עטרת
ל' בעלה וכרקב בעצמותיו מבישה׃
מחשבות צדיקים משפט תחבלות
רשעים מרמה׃ דברי רשעים
ל' ארב דם ופי ישרים יצילם׃
ל' ומל' הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים
ב' ל' יעמד׃ לפי שכלו יהלל איש
ל' ב' מן ונעוה לב יהיה לבוז׃ טוב נקלה
ל' כל סיפ' מל' כמב ועבד לו ממתכבד וחסר לחם׃ ידע
צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים
אכזרי׃ עבד אדמתו ישבע לחם
כל מל' כתב' חס' כנים ומרדף ריקים חסר לב׃ חמד רשע
ל' וחד ומל' מכור ירושלם מצוד רעים ושרש צדיקים יתן׃

עביר ביתיה ירית פחתא וסכלא יהוי עבדא
לחכימא׃ פרוי לצדיקא אילנא דחיי
ומקבלנא נפשי חכמתא׃ הן צדיקא
בארעא מתחסן ורשיעי וחטאי סיפין מן
ארעא׃ מן דרחים מרדותא רחים ידיעתא
וסני מכסנותא בורא הוא׃ טב מאן דקביל
רעותיה דאלהא וגברא רשיעא רוועיא
תרעיתיה׃ לא נתקן בר נשא ברישעא
ועקריהון דצדיקי לא נזוע׃ איתתא
כשירתא כלילא לבעלה ואינתתא בישתא
היך מלטיתא בקיסא היכנא מיברא גרמון
דגברה׃ מחשבתהון דצדיקי דינא מדכרנותא
דרשיעי רמיותא׃ מלי דרשיעי כמנין
לדמא ופומהון דתריצי מפצי להון׃
נתהפכון רשיעי ולא נשתכחון ובתיהון
דצדיקי יקום׃ גברא משתבח בפומא
דסוכלתנותיה וחסיר רעיינ' יהוי לשטותא׃
טב הוא זלילא ועבדי אית ליה מן הוו
דמתייקר וחסיר לחמא׃ ידיע צדיקא נפשא
דבעיריה ורחמיהון דרשיעי נכוריותא׃
דפלח בארעא יסבע לחמא ודרדיף בתר
סריקותא חסר רעיינא הוא׃ דאית רשיעא
מצודתא בישתא ועיקריהון דצדיקי נתקיים׃

יהלל איש׃ יודע כל ספרא מל' בבב וסימ' כפשע ארץ רבים שריה· ידע צדיק דין דלים׃

חיל אדם להרגו בעבור כי נמצאו בו דברים טובים כמו שנזכר בספר דברי הימים וכזה תמצא בדוד כשחטא בדבר אוריה החתי אמ' לו הנביא גם יי' העביר חטאתך לא תמות לפי שכל פעולותיו זולתי זאת היו בתכלית השלימות כמו שזכרנו שם ולזה תמצאנו שנענש שאול יותר ממה שנענש דוד והיה חטא שאול יותר מעט אלא שלא עשה מהטובות כל כך כמו מעשה דוד אך רוב פעולותיו בלתי נוהגות על היושר ׃ אוהב מוסר· מי שהוא אוהב מוסר במדות הוא אוהב דעת כי זה ממה שיישירהו לשלימות המושכלות ולזה הוא מבואר כי מי שהוא שונא התוכחת ונפקד ממנו השלימות במדות הנה הוא בער כי יפקד ממנו שלימות המושכלות גם כן ׃ טוב יפיק· האיש הטוב יוציא רצונו מהש"י כי השגחתו דבקה בו עם שרצונו רצון הש"י כמו שקדם ואולם איש מזמות והוא האיש הנמשך אחר מחשבותיו לחטוא בהם כאמרו כי זמה עצו הנה ירשיעהו הש"י ויחייב אותו בשיביא עליו מהרע במד' שמדד׃ לא יכון· לא יכונן בנין האדם שהוא ברשע ולא יעמוד כי במעט סבה ישחת ואמנם שרש הצדיקים לא ימוט אך יתקיים ויעמוד תמיד ׃ אשת חיל· הנה האשה הזריזה במעשיה היא עטרת בעלה ואולם האשה המתעצלת במעשים היא משחתת אותו והיא לו כמו הרקב בעצמותיו שיבלו אותם והנה רמז בזה אל האשה המשרתת השכל בשתכין לו מהמוחשות מה שיצטרך לו בחקירותיו ואם לא תהיה נשמעת לו אך תתרשל מזה והיא מתאחרת ובושת הנה היא לו כרקב בעצמותיו כי היא תמנע ממנו השלימות ׃ מחשבות צדיקים· אין צ"ל כי מה שישתדלו בו הצדיקים הוא דבר ראוי אבל גם מחשבותיהם משפט וברשעים הוא בהפך שגם תחבולותיהם אשר ילקחו מהשכל באופן מה הם מרמה ׃ דברי רשעים· מה שידברו הרשעים הוא לרע אשר בתכלית כאילו תאמר להרב דם להכות דם נקי ואולם דברי ישרים הם בהפך זה כי הם להציל הנקיים משפיכות דמים ׃ הפוך רשעים ואינם· הש"י יהפוך רשעים ואינם במעט זמן ואולם הצדיקים הם בהפך זה כי ביתם יעמוד ויתקיים והוא זרעם ואין צריך לומר שהם בעצמם יעמדו ויתקיימו כי גם זרעם יעמוד ויתקיים כאמרו ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם ׃ לפי שכלו· האיש המשכיל יהולל לפי שכלו כי החכמה משובחת לאנשים כלם וכלם נכספים אליה כמו שזכרנו במה שקדם ואמנם מי שהוא נעוות השכל ר"ל שהוא טועה במושכלות יהיה לבוז כי לא יעמוד במשאו ובמתנו מפני שבוש דעותיו אבל יכחוהו המתוכחי' עמו ויביאוהו הבוז לזאת הסבה ׃ טוב נקלה· טוב מי שהוא נקלה ועבד לעצמו לעשות עבודותיו בבית ובשדה כדי שישיג טרפו ממי שהוא מתכבד ורוצה שיעבדוהו אחרים והוא חסר לחם כי הקלון אל הראשון סופו לכבוד והכבוד אל השני סופו לקלון ׃ יודע צדיק· הצדיק יודע נפש בהמתו ומשגיח כדי שיהיה לה מזונה ההכרחי לעמידת הגוף והרצון בנפש בהמתו הנפש החמרית שהיא לאדם במה שהוא בהמה לא במה שהוא אדם ואמנם מה שירחמוהו הרשעים על הגוף שלא למנוע תאוותיהם הוא רחמי אכזר כי הם ישחיתו באלו התכונות ׃ עובד אדמתו· מי שהוא מתעסק בישובו של עולם אך הוא נמשך אחר עשות מלאכתו ויחיה בה כאילו תאמ' שאם הוא עובד אדמתו ישבע לחם אך מי שאינו מתעסק בישובו של עולם אך הוא נמשך אחר סברת ריקים ופוחזים לא די שיחסר לו לחם אבל גם הוא עם זה חסר לב ודעת ׃ חמד· הרשע מצוד הרעים אשר יתחזקו בו לעשות החמסים כדי שיתחזק לעשות מלאכת הרשע ואולם הצדיקים לא יצטרכו לדבר מחוץ יתחזקו בו כי שרש הצדיקים יתן מה שיתחזקו בו לעשות מלאכתם במדות ובעיון וזה מבואר במעט עיון כי השרש אשר מהמוחשות והמושכלות הראשונו' והמחשבות יתנו האמת בחכמה ובבינה אשר החקירה בהם היא מלאכת הצדיקים ׃ בפשע

היא עטרת בעלה שבעבור' יכבדוהו כאשר המלך נכבד בעטרת ראשו· בעצמותיו שלא תועיל רפואה כן אשה מבישה נותנת בושה לבעלה והיא מפסדת הממון ׃ מחשבות' דברי· הפוך· שלשה דבקים· ופי' יחשבו הצדיקים לעשות משפט והרשעים יועצו לרמותם וכאשר לא יוכלו ידברו הרשעי' לארוב דם הצדיקי' ולהרוג אותם· ופי ישרי' שידברו היושר יצילם פיהם מיד האורבים להם· הפוך השם יהפוך אותם ממקומם· ובית צדיקי' חושבי משפט יעמוד ולא יהפך׃ לפי שכלו· טוב· שנים דבקים· וכן פי' בעבור פיהו שידבר השכל ישבחוהו בני אדם ומעוות הלב יבוזו לו ונקלה ונמאס בעיניו ובשכלו וקונה עבד לו טוב ממתכבד שהיה מרובה ממון והפסידו באולתו ואחריכן היה חסר לחם ומתכבד לשון הרבה וכן כבד מאד או מתכבד כנגד נקלה כלומר שהוא נכבד בעיניו והוא חסר לחם טוב הנקלה ׃ נפש בהמתו· אף כי נפש חסר כלומר יודע צורך נפש בהמתו· ורחמי רשעים כרחמי אכזרי כלומר אינם מרחמים ׃ עובד· כי האדם נברא לעבוד האדמה ולאיות מעמלו על כן ישבע לחם ומשבב לרדוף הריקים הוא חסר דעת׃ מצוד· שיצודו הצדיקים חומד הרשע לצוד כמו כן· יתן כלומר פרי או פארות ולא יוכל הרשע לצוד או יתן כל אחד מהצדיקים שרש למטה רמז לזרעו הנשאר אחריו ׃ בפשע

אבן עזרא

בפשע. בעבור פשע שפתיו יוקש איש רע כענין פי כסיל מחתה לו. ויצא מצרה צדיק ימלט בצדקתו כענין רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה׳: מפרי פי איש ישבע. מפריו שידבר הצדק ולא ידבר הפשע ישיב לו השם: דרך. האויל לחשוב דרכו ישרה ואינו מאמין למוכיח ומי שישמע לעצת אחרים חכם: אויל. ביום לכתו עם בני אדם אז יודע כעסו שיכעס עמהם. וכוסה קלון שידבר עליו האויל ויסתירהו הוא חכם כענין אל תען כסיל. פא״א מי שלובש קלון איננו לבוש כי הוא ערום אע״פ שהוא כסורק: יפיח. דובר האמונה הוא יגיד צדק במשפט. ועד דובר שקרי׳ הוא איש מרמה: יש בוטה. והענין דבוק למעלה עם עד שקר כלומ׳ יש בוטה ומפרש עדות שקר והעדות קשה כמדקרות חרב. ולשון חכמים הם חוקרי העדות ומכזיביהם המשקר בלשון שקר. פא״א יש בוטה בשביל הנודר דבר קשה: שפת. הדוברת עדות אמת היא תכון לעד. ארגיעה שקט ומנוח׳ כלומר ולעד ארגיעה ואשקיט אותה: חורשי רע. שיחשבו לרמות והם משלחי מדנים והוא משרש חרש רע בכל עת מדנים ישלח. וליועצי שלום בין איש לרעהו תבוא שמחה רמז לשמחת היסודות: יאונה. מן אנה לידו עניינו עילה וסבה. ורשעים עניינו אע״פי שהם מלאים מחשבו׳ רע לא יוכלו לסבב שום און על הצדיק. פא״א ורשעים מלאו רע רמז לצרות שיהיו שבעים ומלאים מהם: שפתי שקר. הוא עד שקר. ועושה אמונה הם הצדיקים השם ירצה בם בשביל שלא יאמינו לעדי שקר או עושה אמונה שלא אבו להעיד שקר: אדם ערום. וחכם משתיר חכמה בלבו שלא ישבחנה. ולב כסילים יודיע ויכריז אולתו כמו ואמר לכל סכל הוא: יד. משרת בעבור שנים: חרוצים מן לא יחרץ שטעמו כוע כלומר מתנועעי׳ אחר מחייתם ידם תהיה מושלת ויד רמיה שתרמה בני אדם היא תהיה למס לחרוצים המושלים ויתכן חרוצים בעלי חרוץ והוא הזהב: דאגה. יתר. שם תאר ע״ת פעל כלומר יש יתרון לצדיק יותר מרעהו. ודרך רשעים ודרכם הרעה היא תתעה אותם וכן תועים בבאתם מן הדרך הישרה: לא יחרוך. לא יבלה איש רמיה צידו ולא יבשלהו כי יהיה נגזל ממנו. והון אדם מוסף אחר עמו וכן הפי׳ והון אדם שהו׳ יקר ולא יהיה בזול הוא הון איש חרוץ המתגודד לסחור בעבור מחייתו ואיננו מרמה: בארת

מסורה

ישיב ד׳ כתי׳ ישוב וקרי׳ ישיב וסימ׳ נמסר בתהלים סימ׳ נ״ד: ושומע ד׳ חס׳ וסימ׳ ראה דבריך טובים. ושמע לי ישכן בטח. ושמע לעצה חכם. ושמע תוכחת קונה לב: ארגיעה ג׳ חד חס׳ וסי׳ כי ארגיעה אריצנו. כי ארגיעה ארוצם כן כתיב. ועד ארגיעה לשון שקר. ארוצם חס׳ יוד׳. ראיתי כלבו״ל בספרי המסרה כה״א סימן יש מי שכב״א לאור עט״ים ארג״ע

משלי

בְּפֶשַׁע שְׂפָתַיִם מוֹקֵשׁ רָע וַיֵּצֵא מִצָּרָה
צַדִּיק: מִפְּרִי פִי־אִישׁ יִשְׂבַּע־טוֹב
וּגְמוּל יְדֵי־אָדָם יָשׁוּב לוֹ: דֶּרֶךְ אֱוִיל
יָשָׁר בְּעֵינָיו וְשֹׁמֵעַ לְעֵצָה חָכָם: אֱוִיל
בַּיּוֹם יִוָּדַע כַּעְסוֹ וְכֹסֶה קָלוֹן עָרוּם:
יָפִיחַ אֱמוּנָה יַגִּיד צֶדֶק וְעֵד שְׁקָרִים
מִרְמָה: יֵשׁ בּוֹטֶה כְּמַדְקְרוֹת חָרֶב
וּלְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא: שְׂפַת־אֱמֶת
תִּכּוֹן לָעַד וְעַד־אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר:
מִרְמָה בְּלֶב־חֹרְשֵׁי רָע וּלְיֹעֲצֵי שָׁלוֹם
שִׂמְחָה: לֹא־יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל־אָוֶן
וּרְשָׁעִים מָלְאוּ רָע: תּוֹעֲבַת יְהוָה
שִׂפְתֵי־שָׁקֶר וְעֹשֵׂי אֱמוּנָה רְצוֹנוֹ:
אָדָם עָרוּם כֹּסֶה דָּעַת וְלֵב כְּסִילִים
יִקְרָא אִוֶּלֶת: יַד־חָרוּצִים תִּמְשׁוֹל
וּרְמִיָּה תִּהְיֶה לָמַס: דְּאָגָה בְלֶב־אִישׁ
יַשְׁחֶנָּה וְדָבָר טוֹב יְשַׂמְּחֶנָּה: יָתֵר
מֵרֵעֵהוּ צַדִּיק וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תַּתְעֵם: לֹא־
יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ וְהוֹן־אָדָם יָקָר חָרוּץ:

תרגום

בְּחוֹבָא דְשִׂפְוָתָא מַתְקַל בִּישָׁא וּפָלִיט צַדִּיקָא
מִן עַקְתָא: גַּבְרָא מִן פֵּירֵי פּוּמֵיהּ יִשְׂבַּע
טַבְתָא וְכָל בַּר נָשׁ הֵיךְ טוּבַן אִידוֹי מִתְפְּרַע:
אָרְחֵיהּ דְסַכְלָא תְּרִיצָא בְּאַפּוֹי וּדְשָׁמִיעַ
לְעֵיצְתָא חַכִּימָא הוּא: שַׁטְיָא בַּר יוֹמֵיהּ
מוֹדַע רוּגְזֵיהּ וְעָרֵי מְכַסֵּי צַעֲרֵיהּ: מָאן
דְּמַסְהִיד הֵימָנוּתָא נִיתְנֵי צַדִּיקוּתָ וְסַהֲדוּתָא
דְשִׁיקְרָא רַמָּאָה הוּא: אִית דְּאָמְרִין סַפְסֵירָא
רַגְשָׁא וְלִישָׁנָא דְחַכִּימֵי מַאסֵיהּ: שִׂיפְתָא
דְקֻשְׁטָא תִּתַּקַּן לְעָלַם וְסָהֲדָא מְסַהֲרֵהב
בְּלִישָׁנָא דְשִׁיקְרָא: רַמְיוּתָ בְּלִבְהוֹן דְּחָשְׁלִין
בִּישְׁתָא וּלְאִלֵּין דְּיָעֲצִין שְׁלָמָא חֶדְוָתָ תֶּהֱוֵי:
לָא שַׁפִּיר לְצַדִּיקָ כָּל מִדַּעַם זְעֵאתָא וְרַשִׁיעֵי
מַלְיָן בִּישְׁתָא: מְרַחֲקְתֵּיהּ דֶאֱלָהָא כְּפוּוְהֵיהּ
דְשִׁקְרָא וּבְאִלֵּין דְּעָבְדִין הֵימָנוּתָא מִתְרְעֵי:
בַּר נָשׁ עָרִימָא מְכַסֵּה יְדִיעָתָ וְלִבְהוֹן דְסַכְלֵי
סָאנֵי יְדִיעָתָא: אִידָא דְתַקִּיפֵי תִּשְׁלַט וְרַמָּאֵי
יְהוֹן לְמַסָּא: מִילְתָא דְחִילְתָּא בְּלִבֵּיהּ דְגַבְרָא
מִיְדַחֲלָא וּמִילֵּי טָבְיָא מַחְדְּיָא לֵיהּ: טָב מִן
חַבְרֵיהּ צַדִּיקָ וְאָרְחֵיהוֹן דְרַשִׁיעֵי מַתְעֵי לְהוֹן:

מסורה

ומשם י״ט כי ארג״עה ארוצ״ם וי״ט כ״י שנישב״ט לאו״ר עמ״ים ארג״ע ואנן הבי״ן חזי״נא דאי״נון ג׳ ארגיעה ולא״ר עט״ים ארג״ע טעו״ת כי הוא נקר״א ארג״ע ואם היה חס׳ ה׳ הי״ה נכנ״ה כמסורת עם אותן הכ״ש חס׳ ה׳ בסוף תיבו׳ וקרי״ן וב״ה דמסר״נא בירמי׳ סימ׳ מ״ט דמני״נא לאו״ר עמ״ים טעו״ת ע״ש:

רלבג

בפשע שפתים מוקש רע. האיש הרע הוא בפשע אדם שפתיו שידבר דבריו שלא כהוגן וירשיעהו פיהו והצדיק הוא בהפך זה כי הוא יצא מצרה מפני כושר דבריו ותקונם כמו שהוא מבואר: מפרי פי איש ישבע טוב. מפרי דברי איש ישבע טוב כ״ש שעל המעשים ישוב לאדם גמול לפי מה שראוי וזה אמר לראיה כי על כל המעשה יש גמול וזה כי אם פרי פיו לא יקופח במה שטעם אותו מהמעשי׳ אם טוב ואם רע כ״ש על המעשה: דרך אויל ישר בעיניו. ולזה לא ישאל עצה ויתבלבלו מפני זה עניניו אף החכם אע״פ שהיה ראוי לו לסמוך על דעתו הנה הוא שומע לעצה: אויל ביום יודע כעסו. הנה האויל יפרסם קלונו כי ביום שישמעו כל האנשים דבריו יודע להם כעסו והתאוננו על מה שהוא קלונו כי אולתו תסלף דרכו ועל ה׳ יזעף לבו ואמנם הערום כשקרה לו רע בסבת סכול עצתו הוא כוסה קלונו ומעלימו מהאנשים כדי שלא יהיה לבוז בעיניהם: יפיח אמונה. מי שיגיד צדק בדבריו והוא מורגל בכך הנה כשישאל לעדות ידבר אמונה בלי ספק ולא יפול נכוחת ואמנם איש מרמה שהוא מורגל לכזב כבר יהיה עד שקרים כשישאל לעדות מה מפני אהבתו השקר והעול:

יש בוטה. יש מי שידבר שמזיק בדבריו לאנשים כמו שדקרם בחרב מפני הוצאת לשון הרע או שם רע ואולם לשון חכמים לא די שלא יזיק אבל הוא עם זה מרפא להסיר החלאים הגדולים מריב לשונות מתומי המדות והדעות: שפת אמת. דבר אמת יהיה נכון וצודק תמיד לא יתכן חלופו בעת מן העתים ואמנם לשון שקר אם היה שבמקרה יצדק בעת מה לא יתקיים כי אם עד רגע שהוא זמן קצר מאד לא יתכן שיעור קצר ממנו לפי הכחת הלשון והמשל שאמר כי הרופא יבנה מצד מקרה לראובן הרופא שהוא בונה אך אם נאמ׳ הרופא ירפא הנה זה מאמר יצדק תמיד: מרמה בלב חורשי רע׳ תמצא המרמה כי יתחכמו איך יוכלו במרמה להשחית לזולתם והנה המרמה שיחשבו ליועצי שלום והם הצדיקים אשר עצתם והשתדלותם תמיד לשלום ולטוב תשוב שמחה להם כי לא יזוקו הצדיקים במרמה אשר חשבו הרעים עליהם אך על קדקדם חמסם ירד כי הש״י לא יעזבם ביד הרשעים ולזה יקרה מזה שמחה לצדיקים ושמחה לעולם כי זה יהיה סבת לאבדן הרשעים או יהיה הרצון בזה לב חורשי רע הוא תמיד עם מרמ׳ ברע וליועצי שלום תמצא תמיד שמחה בלבם ולזה יהיה בלב הרעים הרע תמיד ובלב הצדיקים תמצא השמחה תמיד וזו כמו ראיה על בר מליצת השיר כי הרע דבק לרעים והשמחה דבקה לצדיקים וזה האמת לפי מה שהתבאר מדברינו במה שקדם: לא יאונה. לא יקרה לצדיקים שום דבר און כי הש״י ישמרם מהאון שיחשבו עליהם הרשעים באופן שלא יזוקו בו וגם ישמרם מהאון במדות וברעות עד ההשגחה ואמנם הרשעים מלאו רע מכל אלו הפנים כי אין הש״י משגיח בהם לשמרם מהם: תועבת ה׳ שפתי שקר. כי הם יביאו לרעות גדולות ונפלאות כמו שקדם באמרו אדם בליעל איש און וגו׳ שש הנה שנא ה׳ וגו׳ והעושים פעולות אמת הם רצוים לו לא אמר שפתי אמת כי לא יספיק לאדם שיהיו דבריו אמת אם לא תהייכה פעולותיו כן: אדם ערום. האדם הערום כוסה הדעת שמצא בעיוניות עד שיתברר לו שהוא צודק כדי שלא יקבנו מזה בושת ולב הכסילים הוא בהפך כי הוא יכריז תכף לאנשים ענין אולתו ולא ירגיש בבשת שישיגהו מזה: יד חרוצים. יד האנשי׳ החרוצים תמשול כי בחריצותם יקנו הון יתחזקו בו למשול על האנשים ואולם הרמיה תהיה למס עובד בהפך הענין בחרוצים והנה הרצון בזה באמרו רמיה אנשי רמיה והנה האנשים ההם עצלים לא יעשו המלאכה כי יבטחו שיביאו לחמם מהרמיה או יהיה הרצון בזה בחרוצים ישרים אשר כל מעשיהם נחתכים ונגזרים לפי המשפט ומזה הצד הם הפך בעלי הרמיה: דאגה בלב איש. כשיקרה שיהיה דאגה בלב איש צריך להשתדל להכניע ולהשפיל הדאגה כי אין בדאגה תועלת כלל אך נזק והוא ממה שאינו ראוי למשכיל כי הדאגה על דבר החולף הוא שגעון גם הדאגה לענין העתיד היא בלתי ראויה כי ראוי שיבטח האדם על הש״י והנה יש דרך בזה להעביר הדאגה והוא שכאשר יתן אל לבו דבר טוב ישמח הדאגה ר״ל נוסח הדאגה על דרך אמרו לפניו תרוץ דאבה או יהיה הרצון באמרו כאשר יהיה דבר דאגה בלב איש ישמח הלב ויקרה בשמחה כ״כ שתכניע הלבו מצד פזור החום ובא להזהיר בזה המאמר שלא יתפעל האדם מאד לא מהכעס ולא מהשמחה: יתר מרעהו צדיק. הצדיק הוא לוקח יתרון ומעלה מרעהו כי ילמד ממנו מעלה ושלימות והפך זה ברשעים כי הם קונים זה מזה חסרון והמשל שדע איש אחד כי פלוני הרשע נהג בזה הדרך והצליח ברשעתו וזה ממה שיביאהו לבטות בדרך אשר הוא חפץ ללכת בה כי אולי תמצא לו דרך אחרת היתה מביאה אותו אל כוונתו אבל סבב הש״י זה לסכל עצתם ולהתעותם בתוהו לא דרך: לא יחרוך רמיה. הנה איש רמיה לא יחרוך בידו ר״ל שלא יאכל ממנו וגם לא יכרהו לו לאכול כי איש אחר יקחנו ממנו ואולם הון האדם יקר ונכבד והוא האיש הישר הוא הזהב שהוא הטוב שבקניינים: בארת

בארח צדקה. בארח הצדק והיושר במדות ובדעות ישגו החיים הנצחיים והיא דרך שאין נתיבה הולך אל מות כי החיים שישגו בה לא ישיגם מות: בן חכם. הנה הסבה בבן שיהיה חכם הוא מוסר האב שהקנהו אותו בקטנותו כי המוסר הוא מישיר אל השגת החכמה והסבה שיהיה לץ ולא יפנה להשתדל בהשגת החכמה והשלימות הוא מפני שלא שמע גער' מאביו כמו הענין באדניה בן חגית שלא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית: מפרי פי איש. ודברו בחכמה יאכל טוב המדבר בעצמו כי בהוציאו הדברי' בפיו תשלם לו יותר החקיר' בהם וגם שיאכל טוב מפרי שכלו אשר ממנו מקור הדבור ומוצאו ואולם נפש בוגדי' יהיה פריה חמס כי כל מחשבת נפשם והתבוננותם הוא בעשיית החמס ולא זכר פיהם כי הם מעלימים כוונתם כמו שקדם עם שזה ג"כ הוא מהפלגת החלוף הנפלא אשר בין הבוגדים והחכמים: נוצר. מי שהוא נוצר פיו ושומ' אותו מלדבר הוא שומר נפשו מכמה רעות וצרות כי הדבור שבה פעמים רבות להגעת הרעות ולא ידע האדם איך ינצל מהם בשלימות אם לא בשתיקה ומי שהוא פותח שפתיו לדבר במה שאפשר לו להשמט ממנו יגרום לעצמו פעמים רבות שבירה ומחתה:

בארח. פי' בעבור ארח צדקה ישגו חיים הצדיק והם חיי נפשו או יחיה ימים רבי' ודרך נתיבה. של צדקה. אל מות שיהיה מות הנפש כמות הגוף או לא ימות כמות הרשע: מוסר אב. שייסרהו אביו כי ידע שיקבל המוסר בהיותו חכם. ולץ לא ישמע גערת אביו כי איננו רוצה לייסרו בגלל ליצנותו וידע כי לא יקבלהו או לא יאבה לשמוע לאשר ייסרהו: מפרי. יאכל. עומד במקום שנים וכן הוא מפרי פיהו יאכל איש טוב שישולם לו שכר טוב ונפש בוגדים יאכל חמס מיד חומס או החמס שיעשו: נוצר פיו. מדבר רעות אז ישמור נפשו מצרה. פושק פותח מן ותפשקי רגליך פירוש פותח שפתיו לדבר אשר לא כנון מחתה תבא לו: מתאוה. מאכל. ואין נפשו של עצל ואין לו מאומה. ונפש חרוצי' המתנודדים. תדושן תשבע דשן: דבר שקר. דבר עדות שקר. יבאיש ישנא הצדיק כדבר באוש וכמוהו להבאישני כלומר יכלים הצדיק: תצור תם. איש תם דרך. ורשעה תסלף חטאת איש חטאת ותעותהו: יש. כופר. שנים דרכים מתעשר שיעלה בעושר ולא היה לו כל מאומ' ומתרושש שישוב רש והיה לו ממון רב ואין לזה מעלה על זה כי העשיר אם יתפש בעונו ממונו יתן עשור כופר נפשו אבל הרש לא ישמע גערת שוטר ונוגש:

וירא [illegible]

מוסר י"ב פתחין וסימ' נמסר בירמיה סימ' ל' וכספר' סימ' ז': לא שמע ה' וסימ' ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם. וירא כל יש' כי לא שמע. וכל יש' דד"ה. בן חכם מוסר אב. כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה: ורשע ה' וסימ' והכרתי ממך צדיק ורשע דבתריה יען אשר הכרתי ממך. ורשע ואהב חמס. תם ורשע הוא מכלה. ורשע יבאיש ויחפיר:

בארח־צדקה חיים ודרך נתיבה אל־
מות: בן חכם מוסר אב ולץ לא־ יג
שמע גערה: מפרי פי־איש יאכל
טוב ונפש בגדים חמס: נצר פיו שמר
נפשו פשק שפתיו מחתה־לו:
מתאוה ואין נפשו עצל ונפש חרצים
תדשן: דבר־שקר ישנא צדיק ורשע
יבאיש ויחפיר: צדקה תצר תם־
דרך ורשעה תסלף חטאת: יש
מתעשר ואין כל מתרושש והון רב:
כפר נפש־איש עשרו ורש לא־שמע
גערה: אור־צדיקים ישמח ונר
רשעים ידעך: רק־בזדון יתן
מצה ואת־נועצים חכמה: הון מהבל
ימעט וקבץ על־יד ירבה: תוחלת
ממשכה מחלה־לב ועץ חיים תאוה
באה: בז לדבר יחבל לו ויר
מצוה הוא ישלם: תורת חכם
מקור חיים לסור ממקשי מות:
שכל טוב יתן־חן ודרך בגדים איתן:

לא נסתקבל צידא לגברא נכילא ומליה דבר איניש דהבא יקירא: בר חכימא מקבל מרדותא דאבא וברא סמיקנא לא מקבל בעתא: בארחתא דצדיקא חיי ואורח דאבהתנא למותא: גברא מן פירי פומיה נסבע טבתא ונפשיהון דבוזזי תתחיות: דנטר פומי מזדהר נפשיה ופתיח שפוותיה סיגו שניא אירת ליה: מתרגרגא נפשיה דעטל מרעם ולא מייתי לה ונפשהון דתקיפי תרהן: מילתא דשקרא סני צדיקא ורשיעא נבהרת ונחפר: צדקתא תנטור לאלין דתמימין בארחתהון ורשיעא מטלטל בחטותי: אירת דמעתר נפשיה ולירת כל מרעם וממסכן נפשיה ומליה סגיאת: אית ליה פורקנא דנפשיה דגברא עותריה ומסכינא לא מקבל בעתא: נוהרא דצדיקי נרוון ושרגא דרשיעי נדעך: לחוד בזדנותא אתיא מצותא ואלין דמתמלכין חכימי אנון: מלא מן עוולא דמרי יזער ודמכניש ויהיב למסכינא יסגי ממוניה: טב מן דמשדי למעדרו טב מאן דתאלי בסברא ואילנא דחיי ריגתא מייתא: דבזאי על מילתא נרתחבל מינה ודדחיל מפוקדנא משתלם טבתא: נימוסא דחכימא מבועי דחיי למסטי מן פחא דמותא: שיכלא טבא יהיב חסדא וארחתא תקיפא דבזוזי תיבד:

נועצים ה' ומל' וסימ' איך אתם נועצים. וכה אתם תרויהון דמלכים וחבריהם דד"ה גבי רחבעם. רק בזדון יתן מצה ואת נועצים חכמה: ישלם ג' וסימ' הן צדיק בארץ. ולד ישלם נדר. בז לדבר יחבל לו:

אור. ישמח. דרך משל כי כשזורח ידמה כאילו הוא שמח כמו ישיש כגבור ואור צדיקי' כאור העולם הבא או אור תשועה כענין אור נגה עליהם והיתה אורה. פ"א יתכן להיות האור והנר רמז לנשמתם האצולה מאור השם ודימה נפש הצדיק לאור השמש הזורח ונפש הרשע לנר שאין לו העמדה ויכלה ואמר ישמח כענין תגל נפשי. ונר רשעים ידעך שתמות נפשם בלא עתם והוא נכון כענין נר אלהים נשמת אדם: רק בזדון. בעבור זדון שיזיד איש על רעהו יתן המזיד מצה ומריבה כלומר הזדון גורם המצה. נועצים שיעצו שלא יעשו בזדון עמהם חכמה ואת כמו ועם: הון מהבל ימעט. כגזלה וכגנבה לא יצלח. וקובץ על יד בעבור טורח יד הוא ירבה הונו וכן ויברך יי' אותך לרגלי בעבור טורח רגלי: מחלה. מפעלת פי' מי שתוחלתו נמשכת שהשם ימשכה ולא יוכל להשיג התוחלת יתן חולי ללב המוחיל. ועץ חיים וכעץ מרפא כן תאות המתאוה כשתבואהו ויתכן שהוא הקובץ על יד: בז לדבר. המוסר יחבל וישחית לעצמו. וירא מצוה כי הירא מן השם הוא ירא ממצותו. ישולם ישב בשלום: תורת. שהוא מורה לסור ממוקשי מות והפשעי' הם המוקשים: שכל. שישכיל לעשות טוב השכל יתן חנו בעיני השם ורואיו. ודרך בוגדי' איתן וחזק דרכם שהמשכיל לא יוכל להשיבם מדרך הבגד' בשכלו:
כל

מתאוה. הנה נפש העצל מתאוה הקנינים או החכמות ולא תמצא כי בעצלתו תמנעהו מקניינם ואמנם נפש הזריזים הוא מהגדולות שבשבו' אל שיקנה האדם אלו השלימיות והקנינים: דבר שקר. הנה הצדיק ישנא דבר שקר כי אהבת השקר הוא סבה להמנע השלימיות כמו שקדם והרשע יאהב מאד דבר שקר עד שכבר יבוש בו ויחפיר פעמים רבות וע"כ לא יענהו: צדקה. הנה תכונת הצדקה אשר לאיש צדיק תשמור תמימות הדרך אשר יכוון בענין כי הוא מתיישר בדרך התם מפני תכונת הצדקה אשר הוא תזק בה ואמנם תכונת הרשע אשר לו הוא בהפך כי היא מעותת ומסלפת החטאת אשר הוא דורך אליו באופן שיכבד ממנו מה שיש לעשותו כי זה ראוי שימשך לו מפני רשעתו עם שהש"י מפר מחשבות הרשעי' תמיד להציל האנשים מידם כמו שזכרנו בביאורנו לספר איוב: יש מתעשר. יש מן האנשים מי שהוא מראה עצמו עשיר ואין לו שום קנין ויש מהם שמראה עצמו עני ויש בביתו הון רב וכן הענין בחכמה כי יש שמראה עצמו חכם מזולת היותו כן ויש שמראה עצמו בלתי חכם ולו חכמה גדולה והנה יבאר זה החכם כי המתרושש והון רב ישובח יותר כי בזה הוא ממלט עצמו מכמה סבות באות ומתגלגלו' על העשיר וזה שהרש לא שמע גערה משום אדם: כופר נפש. אך העשיר יש לו שוכחו' רבי' מפני חומדם עשרו והוא ישים כופר נפשו ויתן להם ממונו ויפייסם ובהיות הענין כן הנה המתעשר ואין כל יביא על עצמו הרעו' והגערות ואין לו ממון ישימהו כופר נפשו וכן יקרה בושת למתעשר ואין כל בדברי החכמה ואמנם למתרושש והון רב לא יגיע לו כי אם כבוד: אור לצדיקים. אור צדיקים ישמח תמיד במושגיו אשר נתעצם בהם וטב שכל נקנה ותכלית זאת השמחה תהיה אח' הפרד מהחומר ואמנם לב הרשעים שהוא לקחת בו התחבולות והערמות לעשות ממנו הרשע הנה הנר ההוא נכבה ונדעך: רק בזדון. האיש ההוא מתחבר באנשי זדון הנה יקנה מהם תכונה לחרחר ריב עם האנשים ומי שימצא תמיד את האנשים הנועצים יקנה מהם חכמה. או ירצה בזה מי שתכונתו לחרחר ריב לא ימצא רק באנשי זדון כי זאת התכונה תמה שתשירהו אל הזדון ומי שהוא איש חכמה ימצא את נועצים כי דרך החכמה לקחת עצה בדברים מזולתם כדי שישלם להם העצה: הון מהבל ימעט. הנה ההון מתחבר מדבר שהוא הבל וימעט מאד כאילו תאמר שאוצר התבואה יתחבר מעפר כשיתחבר מהם דבר מופלג. ולזאת הסבה מי שהוא קובץ או החלק' המעטי' על ידו חלק אחר חלק ירבה לו הון ואת הערה טובה למי שישתדל בשלימו' הקנין מפני שלא יבוז החלק מהקנין מפני קטנו אבל יקחהו ויאספהו אל הדומים לו כי בזה האופן ישיג ממנו הרבוי: תוחלת. הנה התוחלת והתקוה שימשך זמנה ויאריך ולא הגיע מה שקוו לו היא מחלואה הלב כי הוא תמיד עם זה התוחלת ואולם התאוה שתבא בקלות יתערב לבעל התאוה כאילו היא עץ חיים: בז לדבר. מי שהוא בז לדבר רע שהוא נכון לבא עליו ולא ישתדל לקחת עצה עליו הנה ישחת ויחבל בעבורו ולזה אין ראוי לאדם שיקל בשום דבר ויתעצל מפני זה לקחת עצה עליו ואולם האיש הירא מצות השם לשמרם בלב ולעשותם הוא לבדו יעמוד בשלום עם היותו בו לדברים הנכונים לבא עליו מפני היותו בוטח בש"י: תורת חכם. היא לו מקור חיים כי ממנה תוצאות חיים הנצחיי' ובה ג"כ מקור חיים להסירו ממוקשי מות כי בעבורה יהיה מושגח מהש"י: שכל טוב. השכל הטוב אשר למשכיל יתן חן לו אל האנשים לדריך בדרכיו מצד ערבות הדרך ההיא ואולם דרך הבוגדים הוא איתן שיקשה ללכת בו כמו מן סלע ומצודה ולזה אמר איתן מושבך ושים בסלע קנך:
כל

כל ערום · שהערמה בלבו יעשה מעשהו בדעת׳ וכסיל יפרוש אולתו לפני אחרי׳. פי׳ אחר יעשה בעבור דעת כלו׳ יעשה ערמה ללמד דעת׃ מלאך רשע׳ אם הוא רשע הוא יפול ברע · ואמונים שם דבר כלומר ציר אמונות מרפא לשולחי אותו׃ ריש וקלון · שיקלוהו אחרים שכיחם יבאו לאיש שיפרע מוסר מלשון מפרע׳ ושומר תוכחת שיוכיחוהו׳ יכובד שיכבדוהו השם כענין כי מכבדי אכבד׃ תאוה נהיה׳ דבק בעליון וכן הוא מי שהתאוה לשמור התוכח׳ והיתה כאשר התאוה תערב לנפשו ותנעם לו · ותועבת כסילים מי שהוא סור ממעשות רע סור פעול׃ ורועה׳ מלשון רעך · ירוע ישבר׃ תרדף · פועל יוצא כלומר הרעה שיעשו החטאים היא מסבבת שירדפו אחריהם · ואת צדיקים שיעשו הצדק השם ישלם להם שכר טוב׃ טוב · איש טוב יעזוב נחלה לבני בניו׳ יצפון השם יצפון לצדיק ממון החוטא כענין רשע יכין וצדיק ילבש׃ ניר ראשים · יתכן להיותו שם פועל מן נירו לכם ניר כמו רב אוכל יהי לראשי׳ בעת שיזרעו ויעבדו את ה האדמה כענין עובד אדמתו ישבע לחם׃ ויש איש נספה בעבור שאינו יודע משפט כ כירה וזריעה כמו ו ויסרו למשפט שהוא מדבר על ענין הזריע׳׃ שחרו · ייסרהו בכל שחר׃ צדיק אוכל · עד שתהיה שבעה · תחסר מאכל שלא תהיה שבעה׃ חכמו׳ · החכמה היא תבנה ביתה ואשת אולת בידיה תהרוס ביתה׃ הולך בישרו · בדרך ישרו · בוזהו לירא השם ׃ חוטר · מטה והוא רמז ללשון שמשלה למטה כלומר בתוך פי האויל יש מטה והוא הלשון שיכה בה בדבר גאוה · ושפתי חכמים שלא תדברנה בגאוה · תשמורם תשמור אותם השפה כי על כל אחד ידבר׃ באין אלפים · בזה הפסוק הזהיר להתעסק בעבור האדמה · אלפים שוורים וכן ככבש אלוף כלומר בעבור שאין אלפים כשאר האבוס בר וכן שאין שם כלום · פ״א באין שוורים יש אבוס אחד מן בר מעכין לשבור בר והיא התבואה הנקיה מן התבן · ורב תבואות ואבוסים רבים מלאים בר בכח שור והוא נכון׃ עד אמונים · שם דבר כלומר עד שידבר אמונות · לא יכזב בעת הצורך׃ ויפיח · דובר וכן הוא עד שקר יפיח כזבים׃ בקש לץ חכמה · ללמד חכמה׃ ואין · בעבור התעסקו בדבר ליצנות לא יוכל לדעתה · ודעת לנבון לאיש נבון כמו ודעת לנפשך ינעם׃
לך

כל ערו׳ יעשה ברעת׳ ולזה ישיג המבוקש ואולם הכסיל יפרוש אולתו על כל דרך אשר ילך בה באופן שלא ילך בשום חלק מהדרך לפי הראוי ולזה ימנעו ממנו מבוקשיו׃ מלאך רשע · מי שהוא שליח האיש הרשע יפול ברע ויפסח׳ מפני זה הרשע אשר הוא בעליו ואולם מי שהוא שליח איש אמוני׳ לא די שלא יפול ברע אבל הוא מרפ׳ לשולחו לשמרו מהרע אשר על כן שלחהו שולחו׃ ריש וקלון וגו׳ · מי שהוא פורע מוסר יכבדוהו האנשים ב בעבור כועס תכונותיו עם שזה יביא להתחל׳ ובחכמה ישיג הכבוד כאמרו כבוד חכמים ינחלו׃ תאוה נהיה · תאות האיש הנהיה ונחלה שלא נמשך אחריה תערב לנפש המשכלת כשהיא נגבר׳ על הנפש המתאוה וזה בעינו הוא דבר נתעב אצל הכסילים ר״ל כי תועב׳ כסילים סור מרע׃ הולך את חכמים · מי שהוא רודף את חכמים ורודף ח חברת׳ הנה הוא יחכם בלא ספק מתה שילמד מחכמתם של צדיקים ישלים השם שכר טוב והיא הטובה הגדולה ר״ל החכמ׳ ומי שהוא הולך את כסילי׳ ורודף חברתם ישבר וישחת׃ חטאים תרדף · הנה הרעה תרדף החטאים ותבא אליה׳ אל המקום שהם בו ו והפך בצדיקים כי השי׳ ישלם טוב את ה הצדיקי׳ מצד השגחתו עליהם והטוב ההוא ירדפם ויבא אליהם במקום שהם בו׃ טוב ינחיל בני בנים · האיש הטוב ינחיל נכסיו לבני בנים לא לבניו לבד ואולם החוטא לא ינחיל נכסיו גם לבניו כי יקניהו צפון ושמור להיות לאיש צדיק׃ רב אוכל · הנה רב אוכל ימצא בעבור חרישת העניים כי הם יתעמלו בחרישה ולזה יהיה האוכל לבעלי השדות אשר לא עמלו בו וכמו כן יש מן האנשים שיהיה נספה ברע בזולת משפט כי הוא לא עשה הדבר אשר בעבורו הוא נספה וזה יקרה הרבה או יהי הרצון בזה כשימצא רב אוכל הנה הוא ניר העניים וחרישתם כי מפני הרבוי ימצא להם בשפע בלקיטת׳ בשבלים ומה שידמה לזה ולזה יגיע להם טוב במשפט אך שחסר ובזה ימצא איש נספה בלא משפט כמו שקדם׃ חושך שבטו · מי שהוא מונע שבטו מהכות בנו ליסרו הוא שונאו כי מפני זה יהיה באין מוסר ומי שהוא אוהבו שחרו מוסר בקטנותו לחנכו במוסר על פי דרכו׃ צדיק אוכל׳ הנה האיש הצדיק אוכל לשובע נפשו כי מפני דבקות השי׳ עליו ימצ׳ לו מזונו עם שהוא ג״כ זריז בהמצאת המזון הראוי בסבות הראויות ואמנם בטן רשעי׳ תחסר כי הם סומכין על חמסיה׳ שיביאו מהם לחמם ולזה תחסר בטנם. חכמו׳ נשים · הנה כל אחת מהנשי׳ החכמות בנתה ביתה בחכמתה כי היא מעמדת את הבית ושומרת הקנינים אשר בו והאשה האולת תהרוס ביתה בידה מצד העדר השגחתה מהבית וזה הערה גם כן לאשה חכמה המסרת השכל בחכמה במוחשה לבנות ביתו בעיוניות כי היא את הבית ואולם האשה האולת לא תתעורר לו בזה אבל הורסת בידה הבית שהיה ראוי שיבנהו השכל׃ הולך בישרו · מי שהוא הולך ביושר הוא ירא את השי׳ כי תורתו ובמצותיו ומי שהוא נוטה מדרכי היושר הוא מבזה השי׳׃ בפי אויל · הנה בפי אויל מטה גאוה להשפילו והפך בדרכי החכמי׳ כי הם באופן מהשפלות שישמרום מכל רע׃ באין אלפים · הנה יקרה שמתמציאות הדבר ומהפקדו ימשך דבר אחר בעינו וזה כשלא ימצאו שורים ימצאו אוצרות התבואה מלאים בר והנה מפני המאכלים ימצאו רב תבואות כי רב תבואות בכח שור · ואפשר שירצה בזה והוא יותר נכון כאשר לא היו שורים של פטם שמפטמין הנה אז יהיו רב תבואות בכח שור והעיר בזה כי הנפש החמרית כאשר לא ישתמשו בה בעבודת השכל היא תאכל פרי תבואתו ותשחיתהו בהשתמשו בהנאת תאות החומר ואם ישתמשו בה לעבודת השכל יגיעו בכחה רב תבואות בקנינים העיוניים׃ עד אמונים לא יכזב · מי שלא יכזב והוא מי שמוחזק באמונה הוא עד אמונים ומי שיפיח כזבים הוא עד שקר הוא בהכרח עד אמונים כשיסתכל על עדותו ומי שידבר כזבים הוא עד שקר׃ בקש לץ חכמה ואין · הנה הלץ בקש חכמה ולא יוכל ללמוד ואולם הנבון נקל היותר עמוק שיהיה בעניני הכוונה והוא ידיעת קדושים ר״ל ידיעת מלאכי השרת׃

יפל ג׳ חסרים בסיפ׳ וסימ׳ באין תחבלות יפל עם · וברשעתו יפל רשע · מלאך רשע יפל ברע ׃ נהיה ח׳ וסימ׳ בריש מלכים סימ׳ א׳ · הלוך וקרי׳ הולך והוא חד מן ס״ב מלין דכתיב בוקדם ובאוחר וסי׳ במסר׳ רבת׳ במערכת אות הו״ו בסד׳׃ ניר ח׳ וסימ׳ נמסר בירמ׳ה ריש סימ׳ ד׳ · נספה ב׳ וסימ׳ ויש נספה בלא משפט · מפני צריך ודו״ה׃ תחסר ג׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח

כָּל־עָרוּם יַעֲשֶׂה בְדָעַת וּכְסִיל יִפְרֹשׂ
אִוֶּלֶת׃ מַלְאָךְ רָשָׁע יִפֹּל בְּרָע וְצִיר
אֱמוּנִים מַרְפֵּא׃ רֵישׁ וְקָלוֹן פּוֹרֵעַ
מוּסָר וְשׁוֹמֵר תּוֹכַחַת יְכֻבָּד׃ תַּאֲוָה
נִהְיָה תֶּעֱרַב לְנָפֶשׁ וְתוֹעֲבַת כְּסִילִים
סוּר מֵרָע׃ הָלוֹךְ אֶת־חֲכָמִים וְחָכָם
וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ׃ חַטָּאִים תְּרַדֵּף
רָעָה וְאֶת־צַדִּיקִים יְשַׁלֶּם־טוֹב׃ טוֹב
יַנְחִיל בְּנֵי־בָנִים וְצָפוּן לַצַּדִּיק חֵיל
חוֹטֵא׃ רָב־אֹכֶל נִיר רָאשִׁים וְיֵשׁ
נִסְפֶּה בְּלֹא מִשְׁפָּט׃ חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ
שׂוֹנֵא בְנוֹ וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר׃
צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ וּבֶטֶן רְשָׁעִים
יד תֶּחְסָר׃ חַכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ
וְאִוֶּלֶת בְּיָדֶיהָ תֶהֶרְסֶנּוּ׃ הוֹלֵךְ
בְּיָשְׁרוֹ יְרֵא יְהוָה וּנְלוֹז דְּרָכָיו בּוֹזֵהוּ׃
בְּפִי־אֱוִיל חֹטֶר גַּאֲוָה וְשִׂפְתֵי
חֲכָמִים תִּשְׁמוּרֵם׃ בְּאֵין אֲלָפִים
אֵבוּס בָּר וְרָב־תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר׃
עֵד אֱמוּנִים לֹא יְכַזֵּב וְיָפִיחַ
כְּזָבִים עֵד שָׁקֶר׃ בִּקֶּשׁ־לֵץ חָכְמָה
וָאָיִן וְדַעַת לְנָבוֹן נָקָל׃

כָּל עֲרִימָא עִיבִדְתֵּיהּ מַדַּעְתָּא וּסִכְלָא פָּרֵיס
לֵיהּ לְשַׁטְיוּתָא׃ שְׁלִיחָא בִישָׁא יִפֵּל
בְּבִישְׁתָא וְאִיזְגַדָא מְהֵימְנָא אַסְיָא הוּא׃
מִסְכֵּינָא וּמָאן לֵיהּ צַעֲרָא מָרֵישׁ מַרְדוּתָא
וּדְמִזְדְּהַר בְּמַכְסֵינוּתָא מִתְיַקַּר׃ רִיגְתָא רַיְאָא
תְּבַסֵּם נַפְשָׁא דְּמִתְרַחְקָא דְּסַכְלֵי פְּרִיקָא
מִן יְדִיעֲתָא׃ דִּמְהַלֵּיךְ עִם חַכִּימֵי נִתְחַכַּם
וּדְמִתְחַבַּר לְסַכְלֵי נִבְאַשׁ לֵיהּ׃ לְחַטָּאֵי תִּרְדַּף
בִּישְׁתָא וְצַדִּיקֵי יִשְׁתַּלְמוּן טָבְתָא׃ גַּבְרָא טָבָא
מוֹרִית לִבְנֵי בְּנוֹהִי וּמִתְנְטַר לְצַדִּיקָא עוּתְרֵיהּ
דְּחַטָּאָה׃ רַבָּא אָכִיל אַרְעָא מִסְכֵּינָא וְאִית
גַּבְרָא מִתְנְגִיד בְּלָא דִינָא׃ דְּחָשֵׂיךְ שִׁבְטֵיהּ
סָנֵיהּ בְּרֵיהּ וּדְרָחֵים לֵיהּ מַקְדֵּם לֵיהּ מַרְדוּתָא׃
צַדִּיקָא אָכִיל וְשַׂבְעָא נַפְשֵׁיהּ וּכְרֵיסֵי
דְּרַשִׁיעֵי תֶּחְסַר׃ חַכִּימְתָא דְּנַשַּׁיָּא בַּנְיָא
בֵּיתָא וְשַׁטְיָתָא בִּידָהָא עָקְרָא לֵהּ׃ דִּמְהַלֵּיךְ
בְּתְרִיצוּתָא דָּחִיל מִן קֳדָם אֱלָהָא וּדְעָשִׁיר
בְּאוֹרְחָתֵיהּ שָׁאֵט לֵיהּ׃ בְּפוּמֵיהּ דְּשַׁטְיָא
וִקְתָא דְּצַעֲרָא וְסִפְוָתְהוֹן דְּחַכִּימֵי נִנְטְרָן
אִינוּן׃ אֲתַר דְּלֵית תּוֹרָא דְּכֵין אוּרְוָתָא
וְסוּגְעָא דְּעַלַּלְתָּא בְּחֵילֵיהּ דְּתוֹרָא׃
סַהֲדָא מְהֵימְנָא לָא מְכַזֵּב וּדְמְמַלֵּל כַּדְבוּתָא
סַהֲדָא רַגָּלָא הוּא׃ בָּעֵי מְסִיקָנָא חַכְמְתָא
וְלֵית וִידִיעֲתָא לְמָאן דְּמִתְבַּיַּין זְלִילָא׃

וסימ׳ לא החסר כל בה · וצפחת חשמן לא תחסר דמלכים · ובטן רשעים תחסר · קדמ׳ פתח׃ בידיה ג׳ ומל׳ וסימ׳ בידיה טוו · תהרסנו · פרשה ציון׃ בר ל׳ קמץ סימן כל ברויי דיוסף כגון פר פרויי דבלק כגון פר ואיל קרויי דבלעם כגון ויקר אלהים׳ בזויי דמשלי כגון בז לדבר כברויי דקהלת כגון כבר קלויי דדניאל כגון קל קרנא · כלהון קמצין ושאר קרי׳ פתחין בבא בר בסיפ׳ וסימ׳ באין אלפים אבוס בר׃

לֵךְ מִנֶּגֶד לְאִישׁ כְּסִיל וּבַל־יָדַעְתָּ
שִׂפְתֵי־דָעַת׃ חָכְמַת עָרוּם הָבִין
דַּרְכּוֹ וְאִוֶּלֶת כְּסִילִים מִרְמָה׃ אֱוִלִים
יָלִיץ אָשָׁם וּבֵין יְשָׁרִים רָצוֹן׃ לֵב
יוֹדֵעַ מָרַּת נַפְשׁוֹ וּבְשִׂמְחָתוֹ לֹא־
יִתְעָרַב זָר׃ בֵּית רְשָׁעִים יִשָּׁמֵד
וְאֹהֶל יְשָׁרִים יַפְרִיחַ׃ יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר
לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי־מָוֶת׃
גַּם־בִּשְׂחוֹק יִכְאַב־לֵב וְאַחֲרִיתָהּ
שִׂמְחָה תוּגָה׃ מִדְּרָכָיו יִשְׂבַּע סוּג
לֵב וּמֵעָלָיו אִישׁ טוֹב׃ פֶּתִי יַאֲמִין
לְכָל־דָּבָר וְעָרוּם יָבִין לַאֲשֻׁרוֹ׃ חָכָם
יָרֵא וְסָר מֵרָע וּכְסִיל מִתְעַבֵּר וּבוֹטֵחַ׃
קְצַר־אַפַּיִם יַעֲשֶׂה אִוֶּלֶת וְאִישׁ
מְזִמּוֹת יִשָּׂנֵא׃ נָחֲלוּ פְתָאיִם אִוֶּלֶת
וַעֲרוּמִים יַכְתִּרוּ דָעַת׃ שַׁחוּ
רָעִים לִפְנֵי טוֹבִים וּרְשָׁעִים עַל־
שַׁעֲרֵי צַדִּיק׃ גַּם־לְרֵעֵהוּ יִשָּׂנֵא
רָשׁ וְאֹהֲבֵי עָשִׁיר רַבִּים׃ בָּז־לְרֵעֵהוּ
חוֹטֵא וּמְחוֹנֵן עֲנָיִים אַשְׁרָיו׃

איזיל בארחא אחריתא מן קדם סכלא דלית בשפותיה ידיעתא׃ חכמתא דערימא ביונא דארחא בשטיותא דסכלי רמיותא׃ כסילי מותלין בחטהא ובינת תריצי רעותא׃ לבא ידיע מרירותא נפשיה ובחדותיה לא מתערב נוכראה׃ ביתא דרשיעי ישתיצי ומשכנא דתריצי מפריע׃ אית אורחא דסברין בני נשא תריצא היא וסופה אורחא דמותא׃ אף בגוחכא נכאב לבא וסופא חדותא וחירותא׃ מן אורחתיה נסבע מן דמריח לביה וגברא טבא נסבע מן דחלתיה׃ שברא מהימן לכל מלי וערומתא מתכוין לטבתיה׃ חכימא דחיל ומסטא מן בישתא וסכלא מתחלט בסכלותא ומסביר בה׃ מן דכריא רוחיה מהחשיב שטיא וסניא לגברא דאריכא תרעיתיה׃ ירתון שברי טביותא וכלילהון דערומאי ידיעתא׃ נפלו בישי קדם טבי ורשיעי ניהון על תרעיה דצדיקא׃ אף לחבריה סאני מסכינא ורחמי דעתירא סגיעין׃ חטיא שאיט לחבריה ומן דיהיב למסכינא טובוהי׃

הבין ה׳ קמצין וסי׳ בלשון ארמי הוין כלביא שאלין חכמת׳ לסוסיא׳ ובאורם ויעזי׳ אלין יען אשר שאלת חכמה ומדע׳ והכלבים עזי נפש׳ מדי עברו יקח אתכם׳ אל תהיו כסוס כפרד׳ חכמת ערום הבין דרכו׳ בשחוק ב׳ חד מ״ל וחד חס׳ וסי׳ הרואים כשחוק שמשון׳ גם בשחק יכאב לב׳ קדם מ״ל וד׳ חס׳ בליש׳ בכתו׳ וכל נביא׳ דכו׳ חסרי׳ במ״כ וסי׳ נמסר בירמיה סי׳ כ׳׳ ליש׳ אחרינא כל נבי׳ מ״ל בכ״ב חס׳ והרואים בשחוק שמשון׳ פתחני יי׳ ואפת׳ ועיין בליש׳ אחרינ׳ דא״ית בירמ״יה ס״ם כ׳: נחלו ד׳ קמץ וסי׳ נמסר ביהושע ריש סי׳ י״ד: ואהבי ד׳ וסי׳ נמסר בהושע ריש סי׳ ג׳: ענוים ד׳ חמין׳ עניים וקרי׳ ענוים וסי׳ בתלים סי׳ ט׳:

רלבג

לך מנגד לאיש כסיל. לא תתחבר עמו והנה לא תדע שפתי דעת כי חברותו תמנע אותך מזה: חכמת ערום. חכמת האיש הערום הוא הבין דרכו שילך בה בשיתחכם בדרכים ובסדרים שיובילוהו אל חפציו ואולם אולת הכסילים הוא הבין מרמה כי לא יתחכמו למצוא הדרכים הישרים אשר יגיעו בהם אל חפציהם ולזה השתדלו למצוא דבר און ומרמה יחשב אבלם שיגיעו בו אל מבוקשם ולזה לא יבינו דרכם ולא יגיעו אליו: אוילים יליץ. האשם הוא סבה שידברו האוילים כי כאשר יראו שלא הגיעו אל מבוקשם שיהיה האשם סבה לזה או יתרעמו זה לזה ויתמהו במה שהיתה החטא׳ הזאת ויגידו או מה שהמציאו מהסבות אשר הוא אשם להם כשיחקרו במום הסבות ההם ואמנם בין ישרים ישופר הסגת הרצון כי הם יבואו בדברי׳ בסבותיה׳ ולזה ימינו רצונם מצורף לזה שהם נעזרים בו מהשם יתברך: לב יודע מרת נפשו. לב האדם והוא השכל יודע מרירו׳ נפשו הבהמית וצערה מצד היות הנפש אחרת אך לא יתערב עמו זר משאר כחות הנפש בשמחתו במה שהשיג מהשגות שוכיו׳: בית הרשעי׳ אף על פי שבנינו חזק מאד ישמד ויחרב כי אין הש״י משגיח בו לשמרו מהפגעי׳ והוא בעצמו יביא אל עצמו פגעים גדולים מפני רוע פעולותיו ואולם אהל הישרים אף על פי שהוא חלוש הבנין מאד יתקיים ויעמוד ויעשה פרי: יש דרך. שיחשב שיהיה ישר מפני העלם ממנו האמת בה וכבר יראה בסוף כי אחריתה היא להגיע אל דרכים מובילו׳ אל מות ואף על פי שאין בדרך ההיא בעצמה חטא ואשם: גם בשחוק. המשל כי בפעולות השחוק והבטלה שלא יחשב שיהיה בעניינם רעה הנה יכאב לב כי הם סבה ש׳ שיכבד מהם כל שלימותו והנה אחריתה של אותה השמח׳ היא תוגה לזאת הסבה: מדרכיו ישבע׳ רעות מי שלבו נסוג מהדרך הישרה ומעליו ישבע איש טוב כדי שלא יספה בכל חטאתיו: פתי יאמין לכל דבר. הנה האיש הפתי יאמין לכל דבר ולזה יתפתה לכל הדברי׳ מזולת התבוננות אם הוא ראוי לעשו׳ כן אם לא ומזולת התבוננות בדרכים הראוים להגיע אל התכלית ההוא ואולם החכם יבין לאשורו אם הוא ראוי אם לא ובאי זה דרך יגיע אליו: חכם ירא וסר מרע. הנה החכם הוא ירא מהדברי׳ ומפחד ובסבת זה ישמר עצמו מרע ואולם הכסיל הוא כועס ומתקוטט עם מי שראוי לפחד ממנו והוא בוטח שלא יקרהו נזק בזה ומפני זאת התכונה יגיעו לו רעות גדולות: קצר אפים. מי שהוא קצר אפים ר״ל שלא יביט בעניינים כי אם בקצר׳ ובמהירות מזולת שיתיישב בהם הנה הוא יעשה אולת כי מגדר האולת הוא שלא תכלה הדברים במטותיהם וכן מי שהוא איש מזמות שחושב מחשבו׳ רבות וזמן ארוך אם ראוי לעשות הדברים אם לא הנה ישנא כי לא ישיגו ממנו האנשים מבוקשם רק בקושי עצום מאד וזה כי ימצא שום מחשבה תקבל למה שישאלו ממנו לא יתן שאלתם וזה ג״כ סבה להתבלבל הרבה מעניניו כי מי שיחשוב בכל הדברים אם ראוי מעשה אותם אם לא בזה האופן לא יעשה דבר גם מהדברים הצריכים לו מאד ולזה צריך שיזהר האדם באלו העניינים ולא יעמיק בהם ולזה ראוי לאד׳ שלא ימהר בזאת החקירה יותר מהראוי ולא יאריך בה יותר מהראוי: נחלו פתאים. הנה הפתאים נחלו אולתכי הם בלתי מעיינים בדרכים איך יגיעו אליו אבל במהירו׳ יפתו לזה ואמנם החכמים ימתינו שימצאו הדעת ר״ל שיעיינו בהתישבות גדול ובאלה כדי שיתברר להם מה שראוי לעשותו ואיך יתישרו להגיע אליו: שחו רעים. הנה לך עדות על מעלת הצדיקים והטובים על הרשעים והרעים שאחת תרלה שמשפלו הרעים לפני הטובים והרשעי׳ ימצאו על שערי הצדיקים: גם לרעהו ישנא רש. הנה שאיש העני בממון או בעיני יהיה שנוא גם לרעהו ואמנם אוהבי עשיר בממון או בדעת הם רבים כי במתן הממון יקנה לו האדם אוהבים או במתן החכמה גם כן: בז לרעהו חוטא. הנה מי שהוא מבזה האביו׳ עד שימנע מרוע תכונתו שיבזה גם לרעהו הוא חוטא ומאושר מאד מי שהוא חונן ומשגיח על העניים והשפלים: הלא

אבן עזרא

לך מנגד. בהיות המלה קשורה עם מ״ם הוא ענין ריחוק ובהיות עם למ״ד הוא ענין קירוב לדבר והמ״ם משמש במקום שנים כמ״ם מאל אביך כלומ׳ לך מנגד והתרחק לאיש כסיל ומבלי דעת שהוא איש שפתי דעת כמו התרחק ממנו כלומר מאיש שלא ידעתו חכם: חכמת. הבין׳ שם הפועל כלומ׳ חכמתו היא תבינהו הדרך הראוי לו. ואולת כסילים היא גוררת המרמה ולשלם יחשבו לרמות אחרים בתפלתם: אוילים יליץ אשם. כל אחד מהם והוא מלשון דבור מלשון המליץ בינותם כלומ׳ יליץ לעשות אשם: ובין ישרים רצון. שירצה איש את חברו ופי׳ כענין וחטאתם כסדום הגידו. פ״א כשיעשה אשם יתלוצץ ואומר שאינו מועיל בשביל כך אין מביאי׳ אותו שאין בור ירא חטא וכן בכל החקים אבל האשם אצל הישרים רצון לפני המקום שמתכפרי׳ בו עונותיהם אי כתי׳ מתלוצצי׳ בעון ולפיכך אין חוששין לגזול ולחמוס ולהחטי׳ אבל בין הישרים לא תמצא אלא רצון המקום ובני אדם שהיא הדרך הישרה ולפי׳ את רצון שתם: מרת. ידבר על הנפש המתאוה: יתערב. מענין ערב רב כלומר הלב יהיה ראוי שיהיה יודע למרר נפשו ולענותה בצום ולמנעה מתענוגי העולם הזה ובשמחתו שישמח לא יתערב דבר זר והוא היגון שלא יתערב בשמחתו והוא שמחת העולם הבא שאין עמה תוגה או שמחת הישועה כענין שמחתי בישועתך: ואהל ישרים. שאינם רוצים בבנייני בתי׳ כמו הרשעי׳ ומואסי׳ חמדת העולם ויושבים באהלים יעמידם השם כעץ פורח: יש. גם. שניהם דבקי׳. פי׳ יש דרך ישר מושם לפני איש והוא דרך המצו׳ ואחר שיוצא הדרך לפניו ויסור ממנה ימצא דרכי מות. ומלת גם לרבות על עזיבת דרך ישר וכן הפי׳ גם בעבור שחוק העולם ותענוגיו יכאב לב המתעסק בהם כי השם יכאיבהו ואחרית שמחת ההבלות תבואהו תוגה: מדרכיו ישבע. עומד במקום שנים׳ סוג פעול עם מול ועניינו סור והדעת יקרא לב וכן הפירוש מדרכיו שהם דרכי ההבל מהם ישבע איש וסוג מדעתכי השם ישביעהו שכר מעשיו ויאכילהו פרי דרכיו. ומעליו מן עלה זית ודימה מעשיו הטובים במצות הקלות בעלים והחמורות בפרי וכן הוא וישבע אפי׳ מן עלה איש טוב והשבע הוא שכר מעשה הטוב. פ״א מעליו מקום מעצמו: יאמין לכל דבר. לסור מדרך הישרה. וערום יבין בעבור אשורו הראוי לו והטעם דרכו שלא יסור ממנו. על כן אחריו חכם ירא: חכם. קצר. שנים דבקים. כלומר ירא מהשם וסר מרע וכסיל יתעבר ויכעוס עם אחרי׳ ובוטח שיחיה ומי שהוא קצר אפים שיתעבר בכל עת מעשה אולת. ואיש מזמות מחשב׳ רעות הוא ישנא שישנאהו השם: נחלו. שחו. שנים דבקים. כלומר האולת היא נחלתם׳ יכתירו יקנו כתר הדעת ועלו לגדולת החכמים על כן שחו רעים שהם הפתאים ליסר הערומים שהם טובים ורשעים וצדיקים כפל הדברי: גם. בז יהלא. נ״דבקים׳ מלת גם לרבות והוא דבק למעלה עם איש מזמות וכן הוא כאשר ישנא איש מחשבות רעות גם בז לרעהו ישנא הרש בגלל רישו׳ ואוהבי עשיר רבים בעבור עשרו רבים הם ומי שיבוז לרעהו הראוי לכבדו חוטא הוא. אשריו יהי׳ מאושר מפי המאושרים: הלא

הלא יתעו׳ באמת הם תועים חורשי רע לפי הנראה כי כשיחרום הר עהוא תועה מדרך הישרה׳ וחסד ואמת יבואו לחורשי טוב ׃ בכל עצב׳ עומד במקום שנים כלומר בעבור כל עצבון וצער שיטרח לצורך מחייתו יש יתרון ותועלת ובעצב דבור שפתים שהם דבריתמו יש מחסור והטעם שיחסר כל ואף ממעט מותר המתעצב ׃ עשרם׳ עם חכמת' היא תפאר' ועטרת ראשם כי העושר יוסיף לחכמה׳ ואולת כסילים ואע"פ שיש להם עושר לא יועילם להסירה מהם כי אולתם בעשרם אולת היא או אולת שאין כמוה ׃ מציל׳ עד אמת יציל הנפשות הלקוחות למות ועד שמנהגו בדבר כזב הוא איש מרמה ׃ ביראת׳ יראת׳ שנים דבקים והבי"ת משמשת בעבור שנים בראש הפסוק וכן הפי' בעבור יראת יי יהיה השם מבטח עוז לירא להמלט בו בעת צרתו ולבניו בזכותו יהיה השם מחסה עוז ׃ וביראת יי מקור חיים כאלו היראה מקור החיים לירא בעבור שיסור ממוקשי מות והן הפשעים ׃ ברוב עם הדר' מלך׳ בית ברוב ובאפס ענין בעבור פי' בעבור עם רב שים למלך יהדרוהו בני אדם ובעבור אין לאום לרזון תבואהו מחתה ויתכן שלא היה ירא שמים על כן אין לו לאום ׃ ארך׳ מי שהאריך אפו רב תבונה הו' ומי שלא יוכ' לסבול כעסו רוחו קצר' על כן יקרא קצר רוח׳ מרים אולת׳ כי מאריך אפו ישפיל האולת וזה ירים' בהתכעסו ׃ חיי בשרים מענין עד תיותם והלב שלא יתעף ולא יקנא באחר הוא כמרפא לגופות ומלת לב מוסף אחר עמו כלומר חיי הגופות לרפאתם בהיות להם לב מרפא והוא הלב הטוב והשמח שירפא הגוף בשמחתו׳ ורקב בעצמו' מקנא לעשות רע ׃ חרף עושהו׳ שגזר עליו הדלו' שסבור העושק שלא יוכל השם להצילו מידו׳ ומכבדו מכבד השם בעבור שאמ' הענק תעניק לו על כן ׃ ברעתו׳ שיחשוב לעשו' לדלים ידחה ויפול רשע ׃ ויש מחסה ובטחון לצדיק על השם בעת מות הרשע פ"א וצדיק בעת שימות עוד חוסה במותו כמו חזקיהו ׃ תנוח׳ תמצא מנוחה בלבו שילמדה כי הלב משכן לחכמו'׳ תודע יודיעה להם אולי ילמדוה׳ פ"א תמצ' מנוחה שלא יודיעה לכסילים׳ תודע שהכסילים יודיעוה כאשר ידעוה ולא תנוח בקרבם כאשר תנוח בלב נבון כענין כל רוחו יוציא כסיל ויתכן מענין ויודע בהם אנשי סוכות שהודיע פשעיהם בקוצי' ׃ צדקה׳ היא תרומם גוי ותשכאהו כאשר יעשנה׳ וחסד שיעשו לאומים כחשב כקרבן חטא'׳ פ"א צדקה תרומ' גוי ישר'׳ החסד לאומים חטאת היא כי היא לעז והעד נבוכד נצר וחטאך בצדק' פרוק והוא הנכון ׃ רצון׳ מענה׳ שנים דבקי'׳ מלת לעבד מוסף עמו ואחר עמו וכן הוא רצונו של מלך הוא לעבד משכיל כי הוא יענה אמרי' רכים להשיב חמתו ועברתו תהיה לעבד מבים שיענהו קשות וזהו ודבר עצב ופי' דבר עצב המבים שיעצב המלך הוא יעלה אף ואמר יעלה כי מדת הכעס בעת הזעף תעלה ותראה באפי האדם על כן נקרא הזעף אף ׃ תטיב׳ מענין בהטיבו תתקן הדעת היטב׳ יביע מנחל נובע כלומר לא תפסק האולת מפיהם ׃ בכל׳ מרפא׳ שנים דבקים׳ עיני יי׳ כענין ממכון שבתו השגיח שהביט הרעים והטובים ועיניו הם שכלו וחכמתו׳

מרפא

הלא יתעו׳ הנה האנשים שהם חורשי רע יתעו בדרכם כי ימצאו להם מונעי' רבים מההגעה למבוקשם ואולם חורשי טוב ימצאו בדרכם חסד ואמת והנה האמת הוא שיתיישר להם הדרך בדרך שחשבו אותו והחסד הוא שיתיישר להם מהטוב יותר ממה שחשבו מפני העזר האלהי אשר ילוה אליהם ׃ בכל עצב׳ הנה בכל יגיע ועמל יהיה לאדם יתרון ותועלת עד שכל מה שיעמל בו יותר יגיע לו מהתועלת ואולם דבר שפתים הנה היגיעה והדבור בו איננו ליתרון אבל למחסור ׃ עטרת חכמים עשרם׳ הנה עטרת החכמים עשרם אשר חכמת' מציאותו כי בו יוכרו תכונותיה הטובו' בנדיבו' ובצדק' ובעושר גם כן יהיו פנויים לעיין בחכמה ואולם אולת הכסילים ר"ל היציאה מהדעת החלום אשר בהם הנה אולתם סבה לו כי הוא סבת הרוע והבלבול בכונותיהם ופעולותיהם והעשר ההוא סבה שיבאו מרעתם מרוב הצער והדאגה ׃ מציל נפשות׳ הנה מי שיעיד אמת במה שישאל עליו מציל נפשות מהחמס ואולם איש מרמ' ידבר כזבים בעדותו כאשר ישאל עליו והנה זה סבה להשחית נפשות בחמס ׃ ביראת יי׳ יש לבטוח בעוזו יתר שיציל האיש ההוא ירא יי גם לבני האיש יהיה הש"י למגן ולמחסה עליהם בזכות אביה' ולהצילם מהרעות הנכונו' לבוא עליהם ׃ יראת יי׳ היא מקור חיים כי ממנה תוצאות החכמ' אשר בה יושגו החיים הנצחיי' והיא ג"כ סבה לסור ממוקשי מות בענינים העיוניים ובענינים הגופיים ׃ ברב עם׳ הדר המלך הוא כשיהיה לו רבוי עם כי בם יתחזק כנגד הקמים עליו ואולם בהעדר העם ממנו יש לו מחתה שיהיה לו רזון וכחש בקום עליו אדם להלחם בו ׃ ארך אפים׳ מי שהוא ארוך העיון וחוקר בו מחקר ארוך הוא רב תבונ' כי בזה ישיג האמת ממה שיחקר בו ואולם מי שהוא קצר רוח מהשלמת החקירה אבל ישפוט תכף הנה הוא ירים לו מחלקי הסותר מה שהוא אולת ר"ל מה שהוא הפך האמת ׃ חיי בשרים׳ הנה הלב שהוא מרפא ונותן רפיון ומרגוע לכעסו הוא חיי בשרים ואמנם לב קנאה ושנאה הוא מכלה גם העצמות לרוב הרע שיגיע ממנו ׃ עושק דל׳ מי שהוא עושק דל הוא כאלו חרף הש"י כי חשב שאין שם מי שיסתרהו מידו לחלשתו ועל זה נשען כשעשקהו ולא נתן אל לבו כי הש"י יוכל להצילו מידו ולזה יהיה מי שחונן אביון מכבד הש"י כי הוא איננו מקוה בזאת המתנה גמול כי אם מהש"י ׃ ברעתו ידחה רשע׳ הנה הרשע ידחה ברעתו כשתבא לו מהאמין בש"י כי ירעב והתקצף באלוהיו ופנה למעלה ואולם הצדיק לא ידחה מאמונתו אפילו בסב' המות אבל במותו יחסה בש"י ׃ בלב נבון תנוח חכמ'׳ הנה בלב נבון תנוח החכמ' ולא יפול להם ספק בה אחר הגעתה כי הם יודעים אותה בסבותיה ואמנם בקרב הכסילים תצטרך להתודע להם כי הם לחסרונם אינם מכירים כשהגיע האמת בדבר שכבר הגיע׳ צדקה תרומם גוי׳ הצדקה שעושים ישראל לעשות דבריהם בצדק וביושר תרומם אותם ותתנם למעלה על כל גויי הארצו' ואולם החסד שעושי' שאר האומות על מה שהוא ראוי לאהבתם הש"י כאלו תאמר מה שיענו נפשם בענויים כפלאים ומה שדומה לזה מהדברים הקשים שישימו עליהם הוא חסרון לא תוקפ' בעבודת הש"י ואף אם היתה כוונתם לשמים ׃ רצון מלך׳ רצון המלך הוא לעבד משכיל וזריז ועברת המלך היא בעבד מאוחר התנועה ובושם ללכת כאשר ישולח׳ מענה רך׳ במענה רך ישיב האדם הכעס והחמה אשר יכעס עליו זולתו ואם יענה דבר עצב וכעס יגביר אף הכועס עליו ויהיה סבה שיעשה לו רעה ׃ לשון חכמים׳ ודבורם תטיב דעת השומעים דבריהם כי בזה יתוקנו דעותיהם ויחכמו ואולם מאמר הכסילים הוא סבה להשים האולת נובעת ממקור לב שומעי דבריו ׃ בכל מקום׳ הנה עיני ה' הם בכל מקום כי כל הדברי' שופעים מידיעתו והשגחתו כמו שנתבאר במקומותיו ולזה הוא מבואר שהם צופות הרעים והטובים מצד ההשגח' הכוללת ומצד הפרטית תדבק השגחתו בטובי' לא שמצד קודר ממנו מה שימולם בו לאיש כמעשהו אם טוב ואם רע׳

הלוא ט מ"ל בכתובים וסי' הלוא משנאיך יי אשנא׳ הלוא יתעו חרשי רע׳ הלוא שמעת בתי׳ הלוא צויתי את הנערי׳ הלוא הם כתובים דמגלת אסתר׳ הלוא ביראת אלהינו תלכו׳ הלוא כה עשו אבתיכם דבסוף עזרא׳ הלוא על אלה חטא שלמה׳ הלא תאנף בנו עד כלה ׃ לאום חד מן ג' זוגין חד מ"ל ו' במצעות תיבות וחד נסיב ו' בריש

ט' מ"ל בכתו' הֲלוֹא־יִתְעוּ חֹרְשֵׁי רָע וְחֶסֶד וֶאֱמֶת
חֹרְשֵׁי טוֹב׃ בְּכָל־עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר
וּדְבַר־שְׂפָתַיִם אַךְ־לְמַחְסוֹר׃ עֲטֶרֶת
חֲכָמִים עָשְׁרָם אִוֶּלֶת כְּסִילִים אִוֶּלֶת׃
ל' חס' מַצִּיל נְפָשׁוֹת עֵד אֱמֶת וְיָפִחַ כְּזָבִים
מִרְמָה׃ בְּיִרְאַת יְהוָה מִבְטַח־עֹז
וּלְבָנָיו יִהְיֶה מַחְסֶה׃ יִרְאַת יְהוָה
מְקוֹר חַיִּים לָסוּר מִמֹּקְשֵׁי מָוֶת׃
ה' ב' בְּרָב־עָם הַדְרַת־מֶלֶךְ וּבְאֶפֶס לְאֹם
מְחִתַּת רָזוֹן׃ אֶרֶךְ אַפַּיִם רַב־תְּבוּנָה
ב' ב' כתרי ליש אף כי לעבד וּקְצַר־רוּחַ מֵרִים אִוֶּלֶת׃ חַיֵּי בְשָׂרִים
לֵב מַרְפֵּא וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה׃
ל' חס' עֹשֵׁק דָּל חֵרֵף עֹשֵׂהוּ וּמְכַבְּדוֹ חֹנֵן
אֶבְיוֹן׃ בְּרָעָתוֹ יִדָּחֶה רָשָׁע וְחֹסֶה
בְמוֹתוֹ צַדִּיק׃ בְּלֵב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה
ב' חד חס' על וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תִּוָּדֵעַ׃ צְדָקָה
תְרוֹמֵם־גּוֹי וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת׃
רְצוֹן־מֶלֶךְ לְעֶבֶד מַשְׂכִּיל וְעֶבְרָתוֹ
טו תִּהְיֶה מֵבִישׁ׃ מַעֲנֶה־רַּךְ יָשִׁיב
חֵמָה וּדְבַר־עֶצֶב יַעֲלֶה־אָף׃ לְשׁוֹן
חֲכָמִים תֵּיטִיב דָּעַת וּפִי כְסִילִים
ד' וחד וככל מקום יַבִּיעַ אִוֶּלֶת׃ בְּכָל־מָקוֹם עֵינֵי
יְהוָה צֹפוֹת רָעִים וְטוֹבִים׃

עוולי תעיין דחשלים בישתא וחסדא וקשוט חשלין טאבי ׃ בכל מאן דאצפא לך יהוי לך יותרנא וסיפוותא יתירא לחוסרנא ׃ כלילא דחכימי עותרהון ושבהורהון דסכלי שטיותהון ׃ מפצא נפשא סהדא דקושטא ודמליל כדבותא רמיא הוא ׃ דחלתיה דאלהא סבריא דעשנא ולבנוי נהוי תוכלן ׃ דחלתא דאלהא מבועא דחיי לדמסטי מן פחא דמותא ׃ בסוגעא דעמא הדריה דמלכא והיך דבציר עמא מתתבר פרנסית ׃ מאן דנגידא רוחיה סגיעא ביוניה ומן דכריה רוחיה מסגי שטיותא ׃ דמפליג חמתא דלביה אסיא הוא דביסריה והיך ניטליתא בקיסם חסין קנאתא בגרמי ׃ דעשיק למסכינא חיסודא עביד נפשית ודמרחים עליבא יקריה ׃ בבישותיה מסתחיף רשיעא ודתכיל דמאית צדיקא הוא ׃ בלבא דמתביין תשרי חכמתא ובגויהון דסכלי שטיותא תתידע ׃ צדקתא תרורם אומת וחיסודא דעמי חטהי ׃ רעותיה דמלכא בעבדא סוכלתנ ובסורחני יבהתון ׃ מלתא רכיכתא מתהפכא חימתא ומילתא דעזיזא מסקא רוגזא ׃ לישנא דחכימי משפיר ידיעתא ופומהון דסכלי נביע שטיותא ׃ בכל אתר עינוי דיי חמיין בבישי ובטבי ׃

תיבות וחס וסי' נמסר במסרה רבתא במערכת אות הו"ו בסד"ר ׃ בשרים ב' ובב' בליש' וסי' חיי בשרים לב מרפא׳ אף כי לעבד ׃ רצון ג' וסי' רצון יראיו יעשה׳ רצון מלך לעבד משכיל׳ רצון מלכים שפתי צדק׳ וא' ורצון שכני סנה׳ בכל מקום ד' וסי' נמסר בסדר ראה ׃ וטובים ג' ב' מ"ל וא' חס' וסי' צדיקים ושבים מבנו׳ גדלים וטובים מאין יושב׳ עיני יי צפות רעים וטובים ׃ קדמ' חס'׳

מרפא לשון· מי שנותן רפיון לשונו ורפות דבריו יגרום לעצמו החיים כי כל מי שיקום עליו להזיק לו יתפייס לו בדבריו ואולם מי שמשים בלשונו סלף ועוות יגרום לעצמו סלף קשה ופתאומי כמו שמר העץ ברוח חזקה כי בזה יוסיף כעס מי שקם עליו׃ אויל ינאץ מוסר· מי שינאץ מוסר אביו הוא אויל כי לא יתכן קנין החכמה אם לא יקדם לו המוס׳ ואולם מי שהוא שומר תוכחת יתחכם כי ל׳ לקיחת המוסר הישרם לקנין החכמה׃ בית צדיק· הוא חזק מאד משני צדדים מצד ע׳ עצמותו ומצד דבקות השגחת הש״י בצדיק ההוא ועם כל זה הנה כשיבא הרשע ר״ל בבו׳ שהוא הנה היא נעכר׳ והוסר החוסן והזכות ממנה׃ שפתי חכמי׳ יזרו· ויפזרו הדעת בין האנשי׳ שהוא דבר מסכים לאמת וכש״ם שלבם ישיר האמת ו׳ ואולם לב כסילי׳ ישיר מה שאינו כן ר״ל מה שאינו נכון׃ זבח רשעים· הנה זבח הרשעים הוא תועב׳ יי׳ כי אין הכוונה בזבחי׳ כי אם להקרית מ׳ מהחטאי׳ ולעבור הש״י ואלו מביאים זבחים מזולת שישובו מהרשע שהם בו ואולם תפלת ישרים היא רצונו יותר מזבח הרשעים כי ים׳ בתפלה תועלת ב׳ בעצמותה והתועלת בזבח היא בשנית על דרך ההערה כמו ש׳ שביארנו בספר ויקר׳׃ תועבת יי׳· הנה דרך רשע הוא תועבת יי׳ כי הוא דורך בה אל הרשע במדות וברעות ואולם מי שהוא מרדף הצדק והיושר במדות וברעות יאהבהו הש״י׃

מרפא· רמז למוסר שירפא כנגע הסכלות כעץ חיים שהאוכל מפריו יחיה שמ׳ רבות כן לומר מפיו מוסר יחיה· וסלף שיסלף למוכו לדבר אולת תבא שבר ברוחו כענין רוח נכאה כי אין לשברה רפואה׃ יערים· יעשה בערמה בשימור התוכחות׃ בית צדיק· פי׳ כבית חוסן הוא אוצר תבואה ותרגום מעטרות חסניא כמו לא יחסן פי׳ בבי׳ צדיק אוצר רב מלא תבוא׳· ובתבואת רשע נעכר׳ ים תבואת נעכר׳ כענין זרעו חטי׳ וקוצים וגו׳׃ יזרו דעת׳ שילמדוהו לפתאים· ולב כסילים לא כן ילמד כאשר החכמים יזרו או לא כן ידע לזרות דעת והוא הנכון׃ זבח׳ השם יתעב זבחיה׳ כי מגזל יביאוהו· רצונו שירצה השם בתפלת׃ תועבת· כי יהלך להרע· ומרדף פועל יוצא ללבו או לאחר והטעם שיכוח לרדוף הצדקה השם יאהבהו כנגד תועבת יי׳׃ מוסר· שאול· שני׳ דבקים· אבדון בעבור שהוא אובד מראה ומדעת בני אדם· מוסר רע כלומר המוסר כדבר רע הוא לעוזב אורח התכו׳ שלא יחפוץ בו· ושונא תוכחת פתאום ימות והטעם שהשאול והאבדון גלויים נגדו הוא בוחן המחשבות ולבות בני אדם העוזב אורח מוסר ושונא ה׳ התוכחת והוא יתן ם׳ שכר שימית׳ בלא עתם וירדו אליהם׃ הוכח לו· פי׳ להוכיח· אל חכמי׳ אל בית חכמי׳· לא ילך שיחשוב שיוכיחו על כן יבור מהם׃ לב· לב·

יערים ג״ חס׳ וסימ׳ ערום יערם הוא דזיפים· ושמר תוכחות יערם׳ לץ תכה ופתי יערם׃ לא כן י״ט וסימ׳ נכסר בירמיה סי׳ כ״ג׃ בני אדם ט׳ וס׳ בהנח׳ עליון גוים· גדול העצה ורב׳ למען אשר לא יגבהו בקומתם· ובנגעי בני אד׳ דשמואל· הגפן הובישה והתאנה· והנה כדמות בני אדם· אליכם אישים אקרא וקולי· ושעשעי את בני אדם· שאול ואבדון

יו̇ מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר
יב בְּרוּחַ׃ אֱוִיל יִנְאַץ מוּסַר אָבִיו וְשֹׁמֵר
נ׳חס תּוֹכַחַת יַעְרִם׃ בֵּית צַדִּיק חֹסֶן רָב
ל וּבִתְבוּאַת רָשָׁע נֶעְכָּרֶת׃ שִׂפְתֵי
יט חֲכָמִים יְזָרוּ דָעַת וְלֵב כְּסִילִים לֹא
כֵן׃ זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֲבַת יְהוָה
וּתְפִלַּת יְשָׁרִים רְצוֹנוֹ׃ תּוֹעֲבַת יְהוָה
דֶּרֶךְ רָשָׁע וּמְרַדֵּף צְדָקָה יֶאֱהָב׃
מוּסָר רָע לְעֹזֵב אֹרַח שׂוֹנֵא תוֹכַחַת
יָמוּת׃ שְׁאוֹל וַאֲבַדּוֹן נֶגֶד יְהוָה
ט̇ אַף כִּי־לִבּוֹת בְּנֵי־אָדָם׃ לֹא יֶאֱהַב־
ה̇ לֵץ הוֹכֵחַ לוֹ אֶל־חֲכָמִים לֹא יֵלֵךְ׃
ב׳חל׳ יור׳ חלוף ייטיב נהה תגייל׳ לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב פָּנִים וּבְעַצְּבַת־לֵב
רוּחַ נְכֵאָה׃ לֵב נָבוֹן יְבַקֶּשׁ־דָּעַת
וּפְנֵי כְסִילִים יִרְעֶה אִוֶּלֶת׃ כָּל־יְמֵי
עָנִי רָעִים וְטוֹב־לֵב מִשְׁתֶּה תָמִיד׃
טוֹב־מְעַט בְּיִרְאַת יְהוָה מֵאוֹצָר רָב
וּמְהוּמָה בוֹ׃ טוֹב אֲרֻחַת יָרָק וְאַהֲבָה־
שָׁם מִשּׁוֹר אָבוּס וְשִׂנְאָה־בוֹ׃ אִישׁ
חֵמָה יְגָרֶה מָדוֹן וְאֶרֶךְ אַפַּיִם יַשְׁקִיט
רִיב׃ דֶּרֶךְ עָצֵל כִּמְשֻׂכַת חָדֶק וְאֹרַח
יְשָׁרִים סְלֻלָה׃

יו̇ אַסְיוּתָא דְלִישָּׁנָא אִילָנָא דְחַיֵי הוּא וְאָכִיל
יב מִן פֵּירוֹהִי נִשְׂבַּע׃ שַׁטְיָא מְסַלֵּי מֵאוֹרַחְתָא
נ׳חס דַאֲבוּי וּדְמִזְדְּהַר בְּמַכְסְנוּתָא עֲרִימָא הוּא׃
ל בְּבֵיתָא דְצַדִּיקָא סַגִּי חֵילָא וְעַלַלְתְהוֹן
יט דְרַשִׁיעֵי תִתְעַכַּר׃ שִׂפְוָותֵיה דְחַכִּימֵי
מוֹדְעִין מַנְדַעָא וְלִבְהוֹן דְסַכְלֵי לָא כֵן׃
דִבְחֵיהוֹן דְרַשִׁיעֵי מְוַותְתִין דַאֲלָהָא
וּבְצְלוֹתְהוֹן דְתְרִיצֵי מִתְרְעֵי׃ מְרַחִיק
אֲלָהָא אוֹרְחֵיהּ דְרַשִׁיעָא וּדְרָדִיף צִדְקְתָא
נִתְרְחֵם׃ מַרְדוּתָא דְבִישָׁא מַטְעְיָא
אוֹרְחֵיהּ וּמָן דְסָנֵי מַכְסְנוּתָא יְמוּת׃ שְׁיוֹל
ט̇ וְאוּבְדָנָא קֳדָם אֱלָהָא אַף לְבֵיבַר נָשָׁא׃
ה̇ לָא רָחִים מְמִיקְנָא לְמַאן דְמַכְּסֵם לֵיהּ וּלְוַת
חַכִּימֵי לָא אָזֵל׃ לִבָּא חַדְוָא מַשְׁפִּיר אַפֵּי
וּבְכֵיבָא דְלִיבָּא רוּחָא מַמַּכְתָּא׃ לִבָּא
דְמִתְבַּיַּן בָּעֵי יְדִיעֲתָא וּפוּמְהוֹן דְסַכְלֵי
שַׁטְיוּתָא׃ כָּל יוֹמֵי דְמִסְכֵּינָא בִּישִׁין וּמָאן
דְטָב לִיבֵּיהּ מַשְׁקְיָא תְדִירָא׃ טַב קָלִיל
בְּדַחַלְתֵּיהּ דַאֲלָהָא מִן סִמְאָתָא דְזַרְבָּאתָא
וַעֲאַתָא בְּהֵין׃ טָבָא שֵׁירוּתָא דְיַרְקָא
וְרַחֲמוּתָא תַמָּן מִן תוֹרֵי מְפַטְמֵי בִּסְנִיאָתָא׃
גַבְרָא חֲמְתָנָא מְגָרֵי תִגְרָא וּנְגִיד רוּחָא
מַדְעִיךְ הַיְיתָה׃ אוֹרְחֵיהוֹן דְעַטְלֵי
קַרְצוּבֵי וְכוּבֵי וְאוֹרְחָא תְרִיצֵי שַׁפְיָא׃

נגד יי׳· בהרבה ספרי מסר לא כסריב׳ אם ו׳ בני אדם והני תלתיהון דמשלי לא בני יהון ומכח המסר דמסר בני האדם ו׳ וכל קהלת דבו׳ ידענא דשארא אינון בני אדם ואשכחנא דאינון ט׳ ובקצת ספרי כסר אספמיים מגי לון ט׳· וכל תהלות דבו׳ בני אדם בבב בני האדם וסימ׳ להודיע לבני האדם· משמים הביט יי׳׃ יגרה ג׳ וכסימ׳ וסיבנ׳ איש חמה יגרה מדון· רחב נפש יגרה מדון· איש אף יגרה בדון׃

מוסר רע לעוזב ארח· מי שעוזב דרך יי׳ צריך ליסרו במוסר רע וקשה כדי שיוסר ומי ששונא תוכחת יגונת ברעתו כי לא ישוב ממנה ואפשר שרצה בזה כי מי שהוא עוזב הדרך הראוי במדות או בדעות כבר היה לו מוסר רע וחסר ואמנם מי שהוא שונא תוכחת ימות כמו שקדם׃ שאול ואבדון נגד יי׳· איך יחשוב חושב שלא יבין הש״י בלבות בני אדם לתחבולותם הלא שאול ואבדון הם יותר חסרים מהם מאד ועכ״ז הם נגד יי׳ בבריאת העולם כי השאול הוא המרכז אשר סביבו הרקיע השמימי לפחקי׳ ולזה יחוייב שיהיה לו ציור במרכז ההוא וקראו שאול כי הקבר הוא במקו׳ השפל והמרכז הוא המקום השפל במוחלט וקראו אבדון כי הוא רחוק מאד מהשכני ללבוש צורה אחרת ולפי שהצורה אחרית היא השפלה שבצורות המצאות הטבעיות קרא המקום ההוא אבדון והוא מבואר כי לבבות בני אדם מתיחסות באופן מה לש״י כמו שבארנו בפסו׳ הן אל כביר ולא ימאס כביר כח לב׃ לא יאהב לץ הוכח לו· הנה הלץ לא יאהב התוכחת ולזאת הסבה גם כן לא יאהב החכמה ולזה לא ילך אל חכמים ללמד חכמתם׃ לב שמח· הנה הלב השמח ייטיב הפנים ובכעס הלב ועצבונו תהיה הנפש נכאה ודואבת ולזה היתה השמחה משובחת באופן מהכעס ולזה תמצא כי אלישע אמר שיקחו לו מנגן לשמח לבו ואז היתה עליו יד יי׳ וכתבאר ג״כ שכל ימי כעס יעקב על בנו יוסף לא שרתה עליו רוח הקדש׃ לב נבון· יבקש תמיד דעת קדושים ופי כסילים יהיה רועה תמיד אולת בלב הכסילים כי מהלב יבא הדבור אל הפה׃ כל ימי עני רעים· כל מי שהוא עני בדעות כל ימיו הם רעים אך מי שהוא טוב שכל שמח בכל ימיו כאלו יעשה משתה בכל יום עם שתמיד הו׳ שותה מנחל עדני נעימות הדעות׃ טוב מעט ביראת יי׳· טוב מעט מהממון שיקובץ בירא׳ יי׳ וביושר מאוצר רב שיקובץ במהומה וצעקה מפני רמשת העשוקים כי סוף הקנין המעט אל ההצלחה והקיום וסוף זה האוצר הרב אל ההשחתה וההפסד׃ טוב ארוחת ירק· טוב לאדם וערב ארוחת ירק עם חברה שתהיה אהבה שם ביניהם יותר משור שמן עם חברה שתהיה שנאה ביניהם כי השנאה תגרה מדון ביניהם ותהיה סבה לרעות גדולות׃ איש חמה יגרה מדון· האיש הכעסן יגרה מדון במקום שים שלום ואמנם מי שהוא מאוחר הכעס ישקיט הריב והמדון ויהיה סבת השלום׃ דרך עצל· הנה דרך העצל היא אצלו כמוגדר קוצים שההליכה עליו בקושי ויזק המתהלך בו בכל המקומות שידרך כף רגלו ואמנם ארח האנשים הישרים בפעולותיהם שאינם עצלים היא סלולה ודרוכה ילכו בה בקלות ואפשר שירצה בזה והוא הנכון דרך העצל בחקירות העיוניות מחקור בהם מחקר ראוי היא קשה לו כמו הדריכה במסוכת הקוצים וזה כי תמיד ימצא מי שזה ענינו בדרך חקירתו ספקות וערבובים לא יתכן לו היציאה מהם כי לא הקדים כל אותם המחשבות לעיין בהם ולברור הצודקת מהבלתי צודקת ואמנם דרך הישרים שדורכים בחקירותיהם ביושר ולזה יקדימו תחלה כל המחשבות הנופלות בדרוש ההוא ויבררו הצודקת מהבלתי צודקת היא סלולה ודרוכה לא יתנגפו רגליהם בה ולא יכשלו בהליכתם׃

כל· ג׳ דבקים ייטיב מן טובת מראה יפה הפנים· רוח נכאה ונשברת היא על כן לא תלמוד הרע׳ אבל לב נבון שישמח ואין לו עוזב בעולם הוא יבקש ללמוד דעת· כל ימי עני· תאר והו׳ המתעצב· משת׳ חסר כ״ף פי׳ עני דעת וממון ימיו רעי׳ הפך לב שמח ולב טוב ושמח במשתה תמיד כלו׳ כלב אוכל ושותה ושמח בכל יום׃ מאוצר רב· מקובץ מגזל ויש מהומה באוצ׳ וטעמו שבר מן ויהם יי׳ פי׳ שהרשע יהום בני אדם מהומה גדולה עשר׳׃ טוב ארוחת· עומד במקום שנים בעבור הנושא עלי אורח כמו שלוחים מן ישלח ומנחה מן נחה· שם בארוחה השלוחה כלומר שיאהב זה לזה טוב מארוחת שור וישנאו זה לזה׃ יגרה· מענין מתגרת ידך׃ עצל· בכל מקום רשע פי׳ דרך עצל כאלו שמבה משוכת חדק קוצים שאיננו יודע לצאת מתכה· סלולה כענין סולו סולו המסלה פירו׳ הרימו הרמה ורומו על הכוונים הרמים כדי שלא יטעו ההולכים עליה וכן סוללה כאלו יש לה בונים סלולים ללכת דרך ישר׃ ויסר

יסר. יבקש דרך יסר ללכתה: הפר. שמחה: שניס דבקים. סוד ענין עצה פי׳ שאחרים יפרו מחשבות החושבים בעבור כי אין עצה ובעבור יועצי׳ תקום מחשבת הנועצים ותבא שמחה לאיש היועץ בבא מענה פיו׳ ודבר העצה שיבא בעתו מה טוב לנועצים: ארח חיים. שהוא למעלה למשכיל כלומר המשכיל יתעס׳ לעשות רצון יוצרו אולי ילך בארח החיים שהיא למעלה והם חיי הנפש המתאוה לשוב אל ה האלהים למען שתסור מן השאול שהו׳ למט׳: בית גאים. שים להם גאוה יקח הש׳ ביתם ויהרסנו. אלמנה ענינו שהי׳ שהאל דיין אלמנות מן אלמנה יצב גבולה: רע. כלומר איש רע. וטהורים כחשבים ככסף טהור שאין בו סיגי׳. אמרי נוע׳ שינעמו לשם: עוכר. לב. רחוק. ג׳ דבקים. הבוצע שהוא הגזל משכב שיעכור ביתו מתנות השוחד. לב צדיק יחשוב לענות על דין הצדק. יביע כאלו נובע פי׳ ידבר הרעות כדי להטות דין על כן רחוק השם מהם וישמ׳ תפלת הצדיקי׳. פא׳ לענות מן לענה וראש והוא רחוק בשביל שאין אלמ״ד ב בשוא: מאור. אזן. פורע. יראת. ד׳ דבקים. וכן הפירוש המאור שתחזינה ה העינים הוא ישמח לב וכשתשמ׳ האזן תוכח׳ שבה יש גם חיים ותלין בקרב חכמים אז ת תרשנו׳ התוכח׳ יותר משמועה טובה: פורע. כי לומר המוסר ישתירהו וישפיכהו ו והמתרחק ממנו כ כאלו יגלהו ויפרעהו מן כי פרוע כלומר פורע מוסר החכמים חפץ להמית נפשו. ושומע תוכחת מפיהם הוא קונה לב והטעם דעת ויראת השם: לאדם. כל. גל. כל. ד׳ דבקים. מערכי לב שיערוך בלבו המחשבות ואת השם דבור הלשון שהוא יוציאנו כי טרם הדבור ידענו כענין אין מלה בלשוני והש׳ שיודע מערכי לב רואה מענה איש ותהו כל דרכי איש שהוא זך ונקי בעיניו רואה השם דרכיו כי הוא תוכן הרוחות לעשות רצונו. גל. עם המותהר ידבר כלומר הודיעהו דרכיו כי הכל יפעל הש׳ למען הזך ויתן שאלתו ויעשה חפצו באשר ישאל וכאשר תגל אליו ימלא משאלותיך. וגם לרעות על משאלות הזך כלו׳ אפי׳ גם הרשע יבא ליום רעה שלא יזיק לזך: יד

בן חכם. הבן שהוא חכם ישמח האב שמספר בענין שלימו׳ חכמתו יותר מהאם׳ והאדם הגדול שהוא כסיל הוא בוזה אמו כי לא ייחס יותר רוע מוסרו מפני שקרו׳ תמיד אצלה בקטנותו או ירצה שהוא בוזה גם אמו והוא הנכון: אולת שמחה׳ מי שהוא חסר השכל ישמח באולת והיא ההשתדלות בדבר בזולת הסבות הראויות ואמנ׳ איש תבונ׳ יישיר ההליכה אל המבוקש כי הוא יבא בה בסבותיו הראויות: הפר מחשבו׳. הנה בסבת שלא היה סוד ועצה בדב׳ יופרו המחשבות בו רוצה לו׳ שלא יבאו לפועל ובהמצא רוב יועצים בדבר להגיע אל המבוקש תשוב ה המחשבה שחשבו ב בעשיית הדבר ההוא: שמחה לאיש במענה פיו. הנה ישמח האיש בדבור פיו כשיהיה לו לדבר ע׳ המלך או אל הגדול ואמנם היה ראוי תחלה שיסתדל שיהיה דבורו בעתו ה הראוי בשיקדי׳ לו מה שראוי לקדום כי דבר בעתו מה טוב: ארח חיי׳. הנה דרך חיים הוא למעלה אל איש המשכיל כי כל מה ש שיהיה הדב׳ המושכל יותר נכבד תהיה ה ההשגה׳ בו יות׳ נכבדת ויותר ערב׳ ולזה יעלה תמיד בהשגותיו ו וחקירותיו אל הדברי׳ היותר עליונים והיותר נכבדים והנה קרא לעליונים שהם יותר נכבדי׳ כי השמי׳ יותר נכבדים מהיסודות ו והעליון ביסודות הוא יותר נכבד מהשפל מ ממנו ולזה היה ארח חיים למעלה ל האיש המשכיל כאלו היה זה להתרחק מהמקום ה היותר שפל שהוא ש שאול: בית גאים. בית האנשים הגאים והתקיפים יחריב הש׳ ויעמיד גבול האלמנה ואם הוא חלוש והאלמנה ג״כ היא חלושה: תועבת יי׳. מחשבות רע הם תועבת יי׳ כי הם התחלה לחוטאים בדעות ובמדות ואמנם אמרי נועם הם טהורים ונבחרים אל הש׳ או ירצה בזה כי תועבת יי׳ היא מחשבות האיש הרע כי הם ברע תמיד ואולם מחשבו׳ האנשים הטהורים הם אמרים שינעמו לש׳ ויתערבו: עוכר ביתו וגו׳. מי שהוא לוקח שוחד לדון דין הוא עוכר ביתו ומשחית בהפך מה שהוא חושב ואמנם מי שהוא שונא גם המתנות ולא ירצה לקחת מהאנשים יחיה ויתקיים לפי שהוא בוטח בש׳ ואיננו נשען על מתנות האנשים: לב. הצדיקים יהגה ויתעסק תמיד לענין ולתועלת ואמנם פי רשעים ודבורם יטים הרעות והשחתות טבעיות כי דבורם יטיר אל כל רע ומחשבות הצדיק תיישיר אל הטוב: רחוק יי׳ מרשעים. הש׳ רחוק מעזור לרשעים ומשמוע לקולם ואמנם הוא ישמע תפלות הצדיקים לעשות בקשתם וזה לאות כי תפלתם היא הנשמעת: מאור עיני הלב ישמח השכל כי שמחתו בהשגת העיוני׳ ושמועה טובה יתענג האדם בה עד שכבר תשמין העצם ותמלאהו מוח ובכלל הנה תמצא שהשמחה תשמין האדם: אזן שומעת. הנה האזן השומעת תוכחות חיים ר״ל שתקבל מוסר בהשגת החכמה שהיא החיים הנה היא תלין בקרב חכמים ר״ל שכבר יישירהו זה אל שיתחכם ויעמוד בין החכמים או ירצה בזה שכבר תלין בקרב חכמים ללמד חכמתם: פורע מוסר מואס נפשו. הנה מי שהוא פורע מוסר במדות הוא מואס נפשו כי לא יתכן שיהיה לנפש שלימות בזולת זה ואמנם מי שהוא שומע תוכחות הוא קונה שכל כי המוסר הוא התחלה להשגת החכמה: יראת יי׳ מוסר חכמה. יראת יי׳ היא תישיר אל לקיחת המוסר בחכמה והענוה והשפלות תישיר להשגת הכבוד: לאדם מערכי לב ומיי׳. כמה שיסדר מהדברים בלבו אך יצטרך עם זה עזר אלהי להוציא הדברים בפיו כי כמה דברים ימצא שיבלבלו הדברים בפיו אף על פי שכבר ערכו בלב באופן שלם: כל דרכי איש זך בעיניו. הנה כל אחד מדרכי איש הוא זך בעיניו והמשל כי הכח המתעורר השכלי יהיה הדרך הטוב זך בעיניו והנה המתעורר הדמיוני יהיה הדרך הרע זך בעיניו מצד היותו ערב או מועיל לפי מחשבתו ומי שיעזור לתכן הרוחות אל שישאר הרוח והרצון בדרך הטוב הוא הש׳ הוא לתכלית ולתועלת כי על צד ההשגחה ישמר האיש הטוב מהתגאל בפעולות הרעות: גול אל יי׳ מעשיך. סבב כל מעשיך לעבודת הש׳ ואז יכונו מחשבותיך כי הש׳ יעזרך להשלימם: כל פעל יי׳ למענהו. הנה כל אשר פעל הש׳ הוא לתכלית ולתועלת וגם מה שתראה שיזיק הרשע ליום רעה הוא לתועלת כי בזה תועלת ללקיחת המוסר:

ישמח ז׳ וסימ׳ נמסר בתהלות סימ׳ קד׳. יישר ב׳ וסימ׳ והוא יישר ארחותיך. ואיש תבונה יישר לכת. במענה מענה ג׳ קמצין וסימ׳ בלשון ארמי חדותא דבר נשא בהתתא. וביאורם ובושו החזים וחפרו׳ שמחה לאיש במענה פיו. לאדם מערכי לב: מתנות ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ ולבני הפילגשים אשר לאברהם׳ ויתן להם אביהם בר״ה׳ ושונא מתנות יחיה.

בֵּן חָכָם יְשַׂמַּח־אָב וּכְסִיל אָדָם בּוֹזֶה
אִמּוֹ׃ אִוֶּלֶת שִׂמְחָה לַחֲסַר־לֵב וְאִישׁ
תְּבוּנָה יְיַשֶּׁר־לָכֶת׃ הָפֵר מַחֲשָׁבוֹת
בְּאֵין סוֹד וּבְרֹב יוֹעֲצִים תָּקוּם׃
שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה־פִיו וְדָבָר
בְּעִתּוֹ מַה־טּוֹב׃ אֹרַח חַיִּים לְמַעְלָה
לְמַשְׂכִּיל לְמַעַן סוּר מִשְּׁאוֹל מָטָּה׃
בֵּית גֵּאִים יִסַּח יְהוָה וְיַצֵּב גְּבוּל
אַלְמָנָה׃ תּוֹעֲבַת יְהוָה מַחְשְׁבוֹת
רָע וּטְהֹרִים אִמְרֵי־נֹעַם׃ עֹכֵר בֵּיתוֹ
בּוֹצֵעַ בָּצַע וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה׃ לֵב
צַדִּיק יֶהְגֶּה לַעֲנוֹת וּפִי רְשָׁעִים יַבִּיעַ
רָעוֹת׃ רָחוֹק יְהוָה מֵרְשָׁעִים וּתְפִלַּת
צַדִּיקִים יִשְׁמָע׃ מְאוֹר־עֵינַיִם יְשַׂמַּח־
לֵב שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֶּׁן־עָצֶם׃ אֹזֶן
שֹׁמַעַת תּוֹכַחַת חַיִּים בְּקֶרֶב חֲכָמִים
תָּלִין׃ פּוֹרֵעַ מוּסָר מוֹאֵס נַפְשׁוֹ
וְשׁוֹמֵעַ תּוֹכַחַת קוֹנֶה לֵּב׃ יִרְאַת יְהוָה
מוּסַר חָכְמָה וְלִפְנֵי כָבוֹד עֲנָוָה׃
לְאָדָם מַעַרְכֵי־לֵב וּמֵיְהוָה מַעֲנֵה
לָשׁוֹן׃ כָּל־דַּרְכֵי־אִישׁ זַךְ בְּעֵינָיו
וְתֹכֵן רוּחוֹת יְהוָה׃ גֹּל אֶל־יְהוָה
מַעֲשֶׂיךָ וְיִכֹּנוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃ כֹּל פָּעַל
יְהוָה לַמַּעֲנֵהוּ וְגַם־רָשָׁע לְיוֹם רָעָה׃

בְּרָא חַכִּימָא יַחְדֵּי לַאֲבוּי וּבְרָא סַכְלָא מְשִׁיט
אִמֵּיהּ׃ שַׁטְיוּתָא חֶדְוָתָא הִיא לַחֲסִיר לִבָּא
וְגַבְרָא דְּמִתְבַּיַּין תְּרִצוּת מַהֲלָךְ׃ בְּטוּלָא
דְּמַחְשַׁבְתָּא הֵיךְ דְּלֵית רָזָא וּבְסוּגְעָא כָּאלֵין
דְּמִתְמַלְכִין עֵיצְתָא תְּקוּם׃ חֶדְוָתָא לְגַבְרָא
בְּמִילְּתָא דְּפוּמֵיהּ וּמִילְּתָא בְּעִידָנָא סַיְגוּ טָבָא׃
אָרְחָא דְּחַיֵּי מֵעַלְיָא לְסוּכְלְתָנָא דְּנִסְטֵא
מִן שְׁיוֹל תַּחְתִּיתָא׃ בֵּיתָא דְּגֵיוְתָנָא נִסְטַר
אֱלָהָא וְיַעֲתֵד תְּחוּמָא דְּאַרְמַלְתָּא׃
מְרַחְקָתֵיהּ דֶּאֱלָהָא מַחְשַׁבְתָּא בִּישְׁתָּא וְדַכְיָין
מִלֵּי בְּסִימְתָא׃ מוֹבֵיד בֵּיתֵיהּ סְכַנֵּשׁ מָמוֹן
דְּשִׁקְּר וּדְסָנֵי מוֹהַבְתָּא דְּמַגַּן יֵיחֵי׃ לִבָּא
דְּצַדִּיקָא יָאנֵי בְּהֵימָנוּתָא וּפוּמְהוֹן דְּרַשִׁיעֵי
מַבִּיעַ בִּישָׁתָא׃ רַחִיק הוּא אֱלָהָא דְּרַשִׁיעֵי
וּצְלוֹתְהוֹן דְּצַדִּיקֵי יִשְׁמַע׃ נְהוֹרָא דְּעַיְינֵי
מַחְדֵּי לִבָּא שׁוּמַעְתָּא טָבָא מְדַהֲנָא גַּרְמָא׃
אוּדְנָא דְּשָׁמְעָא מַכְסְנוּתָא דְּחַיֵּי בֵּינַת דְּחַכִּימֵי
תֵּיבוּת׃ מָרֵישׁ מַרְדּוּתָא מַסְלֵי נַפְשֵׁיהּ
וּדְשָׁמֵיעַ מַכְסְנוּתָא דְּחַיֵּי קָנֵי חוּכְמְתָא׃
דַּחַלְתֵּיהּ דַּיְיָ מַרְדּוּתָא דְּחוּכְמְתָא וּמִן
דְּמִתְיַיקַּר יְהֵוֵי עִנְוָן׃ מִן בַּר נַשׁ תַּרְעִיתָא
דְּלִבָּא וּמִן יְיָ מַמַּלְלָא דְּלִישָּׁנָא׃ כֻּלְּהוֹן
אָרְחָתֵיהּ דְּגַבְרָא דְּכַיָּין אִנּוּן בְּעַיְנוֹי וֶאֱלָהָא
מְתַקֵּן אָרְחָתֵיהּ׃ גְּלִי לֶאֱלָהָא עוֹבָדָךְ וּמִתַּקְנָן
מַחְשְׁבָתָךְ׃ כֻּלְּהוֹן עוֹבָדִין דֶּאֱלָהָא לְאִלֵּין
דְּמִשְׁתַּמְעִין לֵיהּ וְרַשִׁיעָא לְיוֹמָא בִּישָׁא׃

מציעתא מל׳: שומעת ו׳ ה׳ פתחין וא׳ קמץ וחס׳ וסי׳ ושרה שמעת פתח. ורבקה שמעת כדבר יצחק׳ ומלכת שבא שמעת דמלכים. אזן שמעת תוכחת חיים. אזן שמעת ועין ראה. מוכיח חכם על אזן שמעת בתר׳ קמץ. ומי״ד וסימ׳ ומי׳ מענה לשון. כחיק יוטל את הגורל. בית והון נחלת אבות. רבים מבקשים פני מושל:

תּוֹעֲבַת יְהוָה כָּל־גְּבַהּ־לֵב יָד לְיָד לֹא
ו׳ יִנָּקֶה׃ בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֺן
וּבְיִרְאַת יְהוָה סוּר מֵרָע׃ בִּרְצוֹת
ה׳ מל׳ ל׳ חס׳ יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ גַּם־אוֹיְבָיו יַשְׁלִם
אִתּוֹ׃ טוֹב מְעַט בִּצְדָקָה מֵרֹב
ל׳ מל׳ נכס׳ תְּבוּאוֹת בְּלֹא מִשְׁפָּט׃ לֵב אָדָם
יְחַשֵּׁב דַּרְכּוֹ וַיהוָה יָכִין צַעֲדוֹ׃ קֶסֶם
עַל־שִׂפְתֵי־מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט לֹא יִמְעַל־
ג׳ פִּיו׃ פֶּלֶס וּמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט לַיהוָה
מַעֲשֵׂהוּ כָּל־אַבְנֵי־כִיס׃ תּוֹעֲבַת
יא מְלָכִים עֲשׂוֹת רֶשַׁע כִּי בִצְדָקָה יִכּוֹן
ג׳ כִּסֵּא׃ רְצוֹן מְלָכִים שִׂפְתֵי־צֶדֶק
ה׳ וחס׳ וְדֹבֵר יְשָׁרִים יֶאֱהָב׃ חֲמַת מֶלֶךְ
ל׳ מַלְאֲכֵי־מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה׃
בְּאוֹר־פְּנֵי־מֶלֶךְ חַיִּים וּרְצוֹנוֹ כְּעָב
ל׳ מן אל׳ אלך נג׳ בלש׳ מַלְקוֹשׁ׃ קְנֹה־חָכְמָה מַה־טּוֹב
מֵחָרוּץ וּקְנוֹת בִּינָה נִבְחָר מִכָּסֶף׃

מרחקתיה דאלהא כל דרם בלביה מן בישתא לא נדכי׃ בטיבותא וקושטא מתכפר סורחנא ודחלתיה דאלהא מבטיא מן בישתא׃ כד אתרעי אלהא בארחתיה דגברא ואף לבעלי דבבוי נשלים ליה׃ טב קליל בצדקתא מן סגיעא דעללתא דלא בדינא׃ לביה דבר נשא מחשב ארחתיה ואלהא מתקן הלכתיה׃ קיסמא על שפותיה דמלכא ובדינא לא נדגול פומי׃ רגיא ומסאתא דתריצותא מן קדם אלהא ועבדוי כולהון מתקלי דקושטא׃ מרחקתי דמלכין דעבדין רישעא מטול דבצדקותא תקין כורסיא׃ רעותיה דמלכא שפוותא דצדקתא ומילתא דתריצי רחים׃ חמתיה דמלכא מלאכי דמותא אנון וגברא חכימא נדעיניה׃ בנהורא דפרצופיה דמלכא חיי וצביוניה היך ענגא בביריאתא׃ דקני חכמתא טבא ליה מן דהבא סניא ודקני ביונא טב מן סאניא גביא׃

יכופר ד׳ וסימ׳ נבס׳ בסדר בסעי׃ אויביו ה׳ מל׳ וסימ׳ והנה בן נולד לך׃ יקום אלהים יפוצו׃ ודימות ימין צריו׃ אויביו ילבשו בשת׃ ברצות יי׳ דרכי איש גם אויביו׃ רשע ה׳ פתח׳ וסימ׳ נבסר במיכה סימ׳ ו׳׃ רצון ג׳ וסי׳ לעיל סוף סימ׳ יו״ד׃

ודובר ה׳ וחס׳ וסימ׳ פועל צדקות ודבר בשרו׃ ודבר תמים יתעבו׃ ודבר אמת בלבבו׃ ודבר ישרים יאהב׃ ודבר שלום לכל זרעו׃

תועבת יי׳ הנה הגאוה היא מדה מגונה מאד ומתועבת לש״י כי היא סבה לרשת גדולות בעניינים המדיניים והיא ג״כ מהגדולות סבסבות למנוע השלימות הנפשיי ולזה יהיה ברע זה האיש המתנהג בזאת המדה הפחותה ולא ינקה מהרעות הפתאומיות שלא יוזק בהם׃ בחסד ואמת׳ הנה מי שיתנהג בחסד ובאמת בגמילו׳ חסדים יכופר לו העונש שהיה ראוי לבא עליו׃ ברצות יי׳ דרכי איש׳ כאשר ירצה השם יתברך דרכי האיש מפני תום דרכיו הנה השם יתברך יסיר ממנו הרעות הכוונות לבא עליו ולזה ישלים אתו כל אויביו וכל שכן שישמרהו משיעוררו לו מריבים אנשים לא היו שונאיו מקדם ואפשר שרמז בזה שרש׳ העזר האלהי שילוה לו ברעות ואמר כי ברצות השם ית׳ דרכו ישמרהו מהטעו׳ בעיון עם שגם אויבי האמת בעיון ההוא ישלי׳ עם הדרוש והם הספקות הנופלות בו מצד המחשבות המקבילות הנמצאות לו והנה השלמה היא הסרת הספק ההוא בשיתבאר שהמחשבה ההיא תתאמת בנושא אחר זולת זה ואמנם המחשבה שהיא צודקת בעצמה לא יצטרך בה להשלמה אבל שתוסר לגמרי׃ טוב מעט׳ מהממון שיקובץ בצדק וביושר ממי שיקבץ רב תבואות בלא משפט רוצה לומר בגזל ובחמס ובדרכים בלתי ישרים וכן העיר בזה בעניינים העיוניים ואמר כי טוב שישיג האדם מעט מהדברים העיוני׳ וישלים בהם החקירה בצדק וביושר מאשר ישיג מהם הרבה בזולת חקירה ישרה כי זה ממה שיביאהו לחשוב מה שהשיג האמת מזולת שיהיה כן וגם אם השיג האמת הנה לא השיגהו בדרכיו ולא יכנס זה בגדר הידיעה׃ לב אדם׳ הנה לב האדם יתבונן איך ראוי שידריך דרכו במה שירצה לעשותו אמנם בהוצאה לפועל יצטרך עזר אלהי שיכין צעדו ויישירהו אל מה שראוי לו מדרך ההוא כי לא לאדם דרכו׃ קסם על שפתי מלך׳ הנה על שפתי מלך דבר ידמה לקסם להגיד האמת בדברים כי כל דבר לא יכחד מן המלך לסבות רבות יתקבצו בזה הא׳ כי עניניו במלכותו מסודרים מהש״י באמרו פלגי מים לב מלך ביד יי׳ והשנית כי בסבת רצון האנשים למצוא חן בעיניו ימצא בכל דבר מי שיגלה אזנו להגיד האמת ולזאת הסבה בעינה לא ימעל פי המלך במשפט כי יגיד האמת ויהיו משפטיו לפי המשפט המוגבל מהשם ית׳׃ פלס׳ הנה המשקל בדברים העיוניים ומאזני צדק ומשפט לשקול בהם היושר והבטל הוא ליי׳ כי יצטרך עזר אלהי לשקול זה בצדק וביושר לרוב הטעיות שאפשר שיפלו בו ולזה ג״כ יהיה מעשה הש״י כל המשקלים שבכים אשר ישקלו בהם דבר דבר מהדברי׳ העיוניים כי לאם סדרים יתיישרו בהם להסיר הדרכים המטעים מהם ואלו הסדרים מתחלפים בהתחלף מיני העיון והנה העיר בזה ג״כ אל דבר המשקלים והמאזנים כי ידיעת היושר בצדק הוא ליי׳ ולזה ראוי שיירא האדם מזה והנה הביאור הראשון הוא היותר נכון וידמה לפי הביאור הראשון שיהיה שב אומרו קסם על שפתי מלך אל החלק המושכל באדם והוא השכל והנה קראו מלך כי בזה האופן יתיישר לו העיון כשימלוך על שאר כחות הגוף והנפש ויסרתוהו כלם ודומ׳ כי החטא לא יקרה בהשגתו המיוחסת לו ולזה לא יקרה טעות בביאור כי הוא מהשכל לבד אך יקרה טעות באמת מפני היות ההשגה מורכבת מהשכל והחוש כמו שנתבאר בספר הנפש ולזאת הסבה לא ימעל פיו במשפט במה שישפטהו ממה שהוא מיוחס לו ולזה הביאור ימשך יפה מה שביארנו באמרו פלס ומאזני משפט וגו׳ וזה הביאור הוא הגדולה צורך בזה המקום׃ תועבת מלכים׳ הנה למלכים והם השכלים האנושיים הוא מתועב מאד שיהיה עשיית הרשע ברעות או במדות וזה כי עשיית הרשע במדות יהיה סבה שלא יכון כסא המלך אבל יסורו הכחות הנפשיות מלשרתו וימנע מפני זה ממנו השלימות אשר הוא כח שיעליו ועשיית הרשע ברעות שתהיה סבתו לקיחת המחשבות והגזרות הדמיוניות לא על נכון הוא סבה שלא יגיע מהם הסידות הראוי כי בצדק וביושר יכון הכסא והדכות שים לו עליהם אך בזולת זה אין לו תועלת׃ רצון מלכים שפתי צדק׳ הנה רצון מלכים הוא שפתי צדק במה שיעידו בעדות בספורי הקודמים כמו שיצטרך זה בחכמות אשר לא תשלם העמידה על מה שיצטרך לעמוד עליו מן החוש בהם כי אם בזמן ארוך כפלא יעבר החיים האנושיים כמו הענין בחכמת הכוכבים ובהרבה מהדברים הטבעי׳ ומי שהוא דובר ישרים יאהב כי היושר בדברים ישירוהו למצוא האמת במה שיחקר בו׃ חמת מלך׳ הכעס שיכעס המלך הזה על מה שהפליג לחקור בו לפי העדות ושפט מפני זה בדבר מה במצא אחר זה בחוש בלתי צודק מפני הכזב שיהיה בעדות הנה הוא כמו מלאכי מות להסיר האדם מדרך חיים אל דרך המות כי ידמה לו שהטורח בחכמה הוא לבטלה ואמנם איש חכם יכיר זאת החמה בשיפליג תחלה בדבר העדו׳ להתבונן אם קבלתו מסכים לקבלתו ואם ימצאוהו בלתי מסכים הנה יעמוד על מה שהיה מהם צודק מהדרכים רב׳ מהם שיתבונן באי זה מאלו הדרכים נכפל העדות יותר כי אשר נכפל בו העדות יותר ידמה היותו מסכים לאמת ומהם שיתבונן מצד המעידים ר״ל שיאמר יעיד בו איש יותר שלם ויותר חכם הוא יותר שיהיה צדק ומהם שיתבונן בו מצד הטעות שאפשר שיקרה בהרגש בו מהטעות יותר הוא יותר ראוי שינוח בלתי צודק והנה ג״כ אפשר שיסיר החכם זה הכעס והחמה בצד אחד והוא שאחר שהשיג בחוש הפך מה שיתחייב מהעדות מה שחוייב ממנו זה הביטול ויחקר עם השאר ועם מה שהשיג בחוש כי בזה האופן יתיישר למצוא האמת והנה יסיר החכם זה הכעס בצד אחר יותר שלם והוא כי מדרכו שלא יעיד בדבר אם לא היה צודק ונקי מהטעות ואם היה אפש׳ שיהיה בהרגש טעות יגיד זה הענין בעדותו׃ באור פני מלך חיים׳ הנה באור פני המלך הזה בהשגת המושכלות ימצאו החיים הנצחיים והרצוי שיהיה ממנו לשאר הכחות המשרתות אותו הוא במדרגת העב שיהיה ממנו המלקוש אשר יביא פרי הצמחים ותכליתם וזה כי בזה האופן יתיישר לאדם השגת ההצלחה שהוא הפרי המכוון בו׃ קנה חכמה׳ הנה קנין החכמה טוב מאד מקנין הזהב וקנין הבינה נבחר מקנין הכסף ורמז בזה כי אין לאלו הקנינים יחס וערך לקנין החכמה והבינה והנה המשיל החכמה בקנין יותר יקר מהבינה כי השגת החכמה היא יותר שלימה מהשגת הבינה כמו שהתבאר מדברינו ואף על פי שכבר יקרה בבינה בחיקור בנושא יותר נכבד מעוד כי הבינה תהיה ג״כ בדברי המוסר והיא הפילוסופיא המדינית ואולי אל זאת הבינה כיון בזה הפסוק׃ מסלת

יד ליד׳ יד השם בעבור יד הרשע כלומר יד השם תמחיתהו בעבור ידו שתעשה על כן לא יהי נקי כי יקבל שכרו׃ סור׳ היראה גוררת שיסור מרע׃ ישלים׳ יביאם בברית שלום עמו ומלת גם לרבות על הרצון׃ טוב מעט׳ ממון מקובץ בצדקה מהממון רבה מקובץ ברשע׳ בלא משפט ולא יעשה צדקה כמשפט׃ לב אדם׳ צדיק שיחשוב דרכו הראוי לו והשם יכין צעדו שלא יכשל ויעזרהו כענין בא ליטהר מסייעין אותו׃ קסם׳ חסר כף הדמיון קוסם קסמים כלומר גוזר גזרים וקסם שם כלל על גזרת משפט הכוכבים וכן גזרין שיגזרהו להיות כן כלו׳ כקסם שהוא דבר גזור כן ראוי להיות על שפתי מלך שיגזור במשפט האמת ולא ימעול באמרי פיו׃ פלס׳ ומשקל׳ לענין אחד הם וכים מכין׳ לאמר ליי׳ כמו בעבור כי הוא צוה לעשות במשקל ובמאזנים כמשפט ומעשהו של הפלס׳ כל אבני כיס כי המשקל עשרי׳ גרה והטע׳ שלא יהיה שם גדולה וקטנה׳ פא׳ ליי׳ לו הם והטעם כי הוא חפץ בהם׃ תועבת׳ רצון׳ חמת׳ באור׳ קנה׳ ה׳ דבקי׳ ׳ יאהב כל אחד מן המלכים׳ מלקוש הוא המטר וכן פירו׳ המלכי׳ ראויים לתעב עושה רשע כי בעבור הצדק שיעשו יכון כסאם וירצו דובר הצדק כלומר דובר אמונים ישרים יאהב המלך כי חמתו כחמת מלאכי מות שימיתו פתאום הרשעים׳ יכפרנה יבטלנה וישיב חמתו מאליו׳ ובאור שיאיר עיניו על החכם ים חיים ורצונו שירצהו כעב מלקוש שיצמיח הלקש׳ וקנין החכמה מה טוב לחכם כי יבטל חמת המלך׳ חרוץ מלשון גזור כמו אתה חרצת או שם זהב כמו כתם׃ מסלת

אבן עזרא

אסלת· מורו לסור מרע היא מסלתם ומי שיחפוץ לשמור נפשו שלא תמות נוצר דרכו הראוי לו והוא דרך המצות: לפני· טוב· שנים דבקי'· גובה רוח על כן טוב לשפל רוח להיות עם ענוים· מחלק מקח בחלק שלל עם גאים כי אז ישבר כהם להיותו עוסק: משכיל· דבק למעלה כלומ' משכיל על דבר השפלות להשפל הוא ימצא טוב שייטיב לו השם· ובוטח בשם' לא יחפוץ לחלק שלל עם גאים· אשריו שיהא מאושר ברבות טובתו: לחכם לב· שהחכמה בלבו· יקרא נבון שיבין מה שלא למד· ומתק שפתים טעם ואים ילמד מתיקות שפתים אז יוסיף לקח והמתק רמז לחכמה המתוק' כענין ומתוק מדבש: מקור· פי' השכל הוא המקור שיקירו משם חיים לבעליו: ומוסר אוילים מוסר אולת: לב· צוף· שנים דבקים· חכם יראה השכל על פיהו· ועל שפתיו יוסיף· הלב להראות הלקח: צוף· דבש חסר כף כלומר כצוף דבש כן אמרי נועם מתוקים: יש דרך ישר· מי שם לפני אים להתעסק באמרי נועם· ואחריתה שיעזבה ימצא דרכי מות ואמ' דרכי כי סבות המות רבות· פא' שילך דרכי' שיביאוהו למות: אכף· כבד וגרס כלומ' נפש עמל תעמל לעד כל ימיו כי פיהו אכף גרס וסבב עליו לעמל בעבור שלא למד אמרי נועם והפך זה החכמה תחיה את בעליה: ועל שפתיו· על כל אחד משפתיו הרעה כאש צרבת· פא' המלשין: נרגן· דברי שרה ברכילות: איש· העושה חמס מפתה רעהו שיעשה חמס כמוהו· בדרך לא טוב בלשון זכר: עוצה· לפי דעתי שיועצם את עיניהם שעם עיניו הם משרש עוצה עיניו והמ"ם שימן הפעולים והראוי עוצה אותם את עיניהם וכמו כן ותפתח ותראהו את הילד לחללו את ביתו הנכון לחלל אותו וכן הפי' עוצה עיניו אותם עיניו בעבור שלא ילך לבו אחרי עיניו בעבור שיחשוב תהפוכו' ברצונו· כלה· משלים הרעה כאשר חשב: עטרת

גאון ג' וסימ' ביחזקאל סימ' ל"ז· גובה ג' וחס' וסימ' הלא אלוה גבה שמים· וראיתי לבית גבה· ולפני כשלון גבה רוח: יוסיף י"ד חס' ו"ו וסימ' בשמואל ב' סוף סימ' ג' גבי קינת דוד על אבנר: ומרפא ג' וסימנ' הרחה לכם יראי שמי· צוף דבש אמרי נעם· הנני מעלה לה ארוכה: ונרגן נו"ן בתרא זעירא והוא חד מן ג' נונין אריכין זעירין וסימניהון נטע ארן וגשם

חצי הספר בפסוקי'

מְסִלַּת יְשָׁרִים סוּר מֵרָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ
נֹצֵר דַּרְכּוֹ׃ לִפְנֵי־שֶׁבֶר גָּאוֹן וְלִפְנֵי ג'
כִשָּׁלוֹן גֹּבַהּ רוּחַ׃ טוֹב שְׁפַל־רוּחַ אֶת־ ג'
עֲנָיִים מֵחַלֵּק שָׁלָל אֶת־גֵּאִים׃ ענוים ק'
מַשְׂכִּיל עַל־דָּבָר יִמְצָא־טוֹב וּבוֹטֵחַ ל'
בַּיהוָה אַשְׁרָיו׃ לַחֲכַם־לֵב יִקָּרֵא כא
נָבוֹן וּמֶתֶק שְׂפָתַיִם יֹסִיף לֶקַח׃ י"ד חס' ו"ו
מְקוֹר חַיִּים שֵׂכֶל בְּעָלָיו וּמוּסַר אֱוִלִים ה' חס' בליש' יוד קדמ'
אִוֶּלֶת׃ לֵב חָכָם יַשְׂכִּיל פִּיהוּ וְעַל־ כב
שְׂפָתָיו יֹסִיף לֶקַח׃ צוּף־דְּבַשׁ אִמְרֵי־ י"ד חס' ו"ו
נֹעַם מָתוֹק לַנֶּפֶשׁ וּמַרְפֵּא לָעָצֶם׃ ג'
יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ
דַּרְכֵי־מָוֶת׃ נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ כִּי־ ל'
אָכַף עָלָיו פִּיהוּ׃ אִישׁ בְּלִיַּעַל כֹּרֶה ל'· בב
רָעָה וְעַל־שְׂפָתָיו כְּאֵשׁ צָרָבֶת׃ אִישׁ שפתו· ל' ק'
תַּהְפֻּכוֹת יְשַׁלַּח מָדוֹן וְנִרְגָּן מַפְרִיד י"ב נ' מכין אריכין זעירי'
אַלּוּף׃ אִישׁ חָמָס יְפַתֶּה רֵעֵהוּ ר'
וְהוֹלִיכוֹ בְּדֶרֶךְ לֹא־טוֹב׃ עֹצֶה עֵינָיו ל'
לַחְשֹׁב תַּהְפֻּכוֹת קֹרֵץ שְׂפָתָיו כִּלָּה רָעָה׃

שבילא דתריצי מסניא מן בישתא ודמזהר
בנפשיה נטיר ארחיה׃ קדם תברא
גיותנותא וקדם תיקלא רמת רוחא׃ טב
הוא שפל רוח ועינוותא מן הוו דמפליג
עדיתא עם גיותני׃ דמסתכל במילתא
ישכח טבתא ודמסבר באלהא טובוהי׃
חכים ליבא יתקרי סוכלתנא ודחליין
שיפוותיה מוסיף אולפנא׃ מבוע דחיי סוכלא
ומרדותא דשטיי שטיותא׃ ליבא דחכימא
מסתכל פומיה ובשפוותיה מוסיף אולפנא׃
כבריתא דדובשא מאמרא דבוכמא חליותא
דנפשא ואסותא לגרמי׃ אית ארחא
דמתחזיא בעיני בני נשא דתריצא היא וסופ'
ארחתא דמותא אנון׃ נפש דלעיא לעוותא
תסובר דמן פומא אתי לה כיפא׃ גברא
טלומא חסר בישתא ובספוותא נורא יהבה
זליקי׃ גברא מהפכנא יגרי תיגרי ודרותנא
מעדיק רחמיה׃ גברא חטופא משרגג
חבריה מוביל ליה בארחתא דלא שפירא׃
רמז בעינוי וחשיב הפיכתא גויה בשפוותא
וגמיר בישתא׃

יגדל· תבושבן רב סרים· ונרגן מפריד אלוף· ואינון מן אב"ג דאתוון זעירין וסי' נמסר בריש ספר ויקרא ובמסר' רבתי· בריש בערכת אות האלף כסד':

רלבג

מסלת ישרים סור מרע· דרך ישרים היא סור מרע כי הם יתבוננו בדרכם ויהגו בו באופן שימלטו מהרע בדברים המדיניים או בדברי' העיוניים ומי שירצה לשמור נפשו מהרע ראוי שישמור דרכו בזה האופן הנזכר: לפני שבר גאון· הנה הגאוה והגאון וגובה הרוח הוא סבה אל השבר ואל הכשלון וזה מבואר מאד מענין המדה הזאת: טוב שפל רוח· הנה יותר טוב לאדם הוא שיהיה שפל רוח ויתחבר עם הענוים והשפלים מן משיהיה מתחבר עם גאים ויחלק שלל עמהם במה שנצחו במלחמה אשר היתה גאותם ם סבה לה וזה כי אם יקרה מזאת התכונה טוב בקצת העתים הנה יקרה ממנה רע בעתים רבים והנה חלקם השלל הוא ג"כ לנקמה מהם כי זה שירגלם בזאת התכונ' הפחותה ויהיה זה סבה שיחולו עליהם רעות גדולות: משכיל על דבר ימצא טוב· הנה מי שהוא מעיין ומסתכל איך ראוי ם שיתנהג בדבר דבר ולא יעשה מעשיו ב בזריזות ובבהלה הוא ימצא טוב בדברים כי זה ממה שיתיישר בו להגיע אל התכלית הנרצה ומי ששם מבטחו עם זה בה' לא במה שהכין מהסבות אשריו כי הש"י ימציא לו חפציו ואף אם שגג בהכנת הסבות: לחכם לב יקרא נבון· הנה לחכם לב יקרא נבון ר"ל כי חשבתו החכמ' תעוררהו להשגת הבינה גם בדברי' המדיניים להתבונן בלקיחת התחבולו' להעמידו בשלום עם אחד אחד מהאנשים ואע"פ שכבר התבונן בזה בלבו באופן ראוי הנה במתיקו' דבריו יוסיף קנין טוב על מה שחשב בלבו כי ערבות הדברים ומתיקותם ימשוך הנפשות ויקחם: מקור חיים· הנה ההשכל' וההתבוננות הוא לבעליו שלמקור חיים והמנהיג אותו וזה כי ממנו מבוע המיעדת החיים הגופיים והחיים הנצחיים אם החיים הגופיים מפני ההסתכלות בדברים המדיניים אשר בו יופלך הסרת הרע ממנו מהאנשים ושיגיע לו הטוב והעזר מהם ואם החיים הנצחיים כי זאת התכונה כלי להפליג החקירה בדברים העיוניים לפי מה שראוי אשר היא סבה למצוא האמת בהם ואולם האוילי' לא יקנו מוסר כי אם מהאולת והמשל' שכאשר קרה לאויל רע מה מפני שלא השגיח בסבות המביאות אותו להשגת מבוקשו אז יקחו מוסר מפני האולת ההיא להשגיח בפועל ההוא כשיקרה לו שנית בסבה אשר לא השגיח בה קודם זה שהיתה סבה אל שנבצר ממנו אשר יזם לעשות והנה התועלת שיקח בזה הוא מעט מאד וזה כי אולתו תסבב שלא יקח בזה מהתועלת רק בכמו הדבר ההוא ובסבה ההיא לבדה וכבר יהיו שם סבות אחרות יפקד המסובב בהפקדם והוא לא ישגיח בהם אם לא בשיפקחו עיניו במה שירא' בנסיון וזה רחוק מאד שיגיע בשלימות בזה האופן גם בפועל אחד מיוחד ואולם עם המשכיל מקור חיים ומבועם בכל הדברים וזהו ההבדל הנפלא שיש בזה בין המשכיל והאויל: לב חכם ישכיל פיהו· הנה מה שהוא מצוייר בלב החכם יודיעהו פיו לאנשים כי דבריו יסכימו אל מה שהוא מצוייר בנפשו אם בדברים המדיניים לפי שלא ידבר בלב ולב ואם בדברים העיוניים כי הוא מצד חכמתו יודע לדבר באופן יסכים מה שיאמר למה שהוא מצוייר בנפשו והנה הוא ידבר באופן שעל שפתיו יוסיף קנין טוב על מה שהוא בלבו וזה כי בלב לא יתכן שיהיה למאמר כי אם כוונה אחת והוא יאמר אותו בדרך יכלול על כוונות מתחלפות כלם מועילות וכבר יהיה זה ג"כ ומצד אחר והוא בדברים המדיניים רב התועלת והוא שיוסיף על שפתיו מתיקת הדברים וערבותם מה שיוסיף לקחת הנפשות ולמשכם אל כל מה שירצהו ובדברים העיוניים ג"כ מצד מה שיעריב המאמר מן הדברים המיפים את המאמר ומקשטים אותו: צוף דבש· הנה אמרי נועם שיאמרו החכם הם כמו צוף דבש שהוא מתוק לנפש המרגשת בשיזון האדם ממנו והוא עוד מרפא לאיברים הנתוסי' בשיושם עליהם ולזולת זה מתחלייהם וכן אמרי נועם החכמים יערבו לנפש המשכלת והם עוד מיסרים לתקון הגוף ולבבר ולהוציא ממנו חליי המדות הפחותות: יש דרך· הנה ימצא דרך שהוא ישר לפני האיש ולא ירגיש ברע הנמשך ממנו כי אחריתה היא דרכי מות והנה האיש החכם ייטיב להתרחק מהדרך הזאת: נפש עמל· הנה נפש האיש העמל עמלה לו ולתועלתו כאשר כפף פיהו והכניעו על העמל ההוא ר"ל כאשר כבש תאות פיהו למזונות ולמשקים הערבים בדרך שלא יבטלהו רדיפת התאוות ההן מבקשת החכמה וההתעמלות בהגעתה הנה העמל ההוא יהיה לו לבדו מה שאינו כן בעמל אסיפת הקנינים כי יכין האדם ואחר יאכל ומי שעמל בו לא יהנה ממנו ולא יהיה לו יתרון כי אם ראות עיניו או ירצה בזה נפש האיש העמל תמיד להשגת טרפו עמלה בסבתו בעצמו כי פיו הכניעו וכפפו לזה העמל וכאילו ייסיר בזה שאם היה האיש ההוא מונע ממנו יתרון המזון ולא יקח ממנו כי אם המצטרך לבד ויצמצם בהוצאתו לפי מה שאפשר או יהיה קובץ על יד מעט מעט עד שירבה מחייתו בזולת עמל: איש בליעל· הנה האיש הבליעל חורש הרעה בלבו ומה שיבא ממנו אל שפתיו יוכר בו רושם הרע שהוא בלבו ויהיה משחית כמו האש השורפת וכאילו אמר שיותר רע יבא מפיו ממה שהוא בלבו כי יתגדל להעמיק בדבריו בדרך שימשך מהם רע נפלא: איש תהפוכות ישלח מדון· האיש הנזכר הנה מנהגו לשלח ריב ומדון בין האנשים ולא יספיק לו בזה עד שיעורר דברי תלונה להפריד השר והגדול מעמו ר"ל שיסבב שימרדו בו: איש חמס· הנה האיש שהוא איש חמס יפתה בפיו רעהו להמשך למנהגו ובדבורו בא גרום לו להלך אותו בדרך לא טוב: עוצה עיניו· מי שהוא עוצה עיניו וסותם אותם או אחד מהם כדי שתשלם לו יותר מחשבת התהפוכות והכזבים ואחר כך הוציא מה שבמחשבתו אל הפועל בשחוק שפתיו ופתח אותם לדבר הדברים בפיו הנה דבורו השלים הרעה כי במה שחשב לא היה מגיע נזק לאנשים אם לא יוציאהו בפיו: עטרת

עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה
תמצא: טוב ארך אפים מגבור ל׳
ומשל ברוחו מלכד עיר: בחיק
יוטל את הגורל ומיהוה כל משפטו ג׳ ד׳ ו׳
: טוב פת חרבה ושלוה בה מבית יז ג׳
מלא זבחי ריב: עבד משכיל ימשול
בבן מביש ובתוך אחים יחלק נחלה ג׳ וכסף על כתי
:מצרף לכסף וכור לזהב ובחן לבות
יהוה: מרע מקשיב על שפת און ל׳
שקר מזין על לשון הות: לעג ל׳ ב׳ חס׳
לרש חרף עשהו שמח לאיד לא ינקה
: עטרת זקנים בני בנים ותפארת
בנים אבותם: לא נאוה לנבל שפת ד׳
יתר אף כי לנדיב שפת שקר: אבן
חן השחד בעיני בעליו אל כל אשר יא׳ מכתו׳
יפנה ישכיל: מכסה פשע מבקש
אהבה ושנה בדבר מפריד אלוף:
תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה ל׳ כסל חלעי׳
: אך מרי יבקש רע ומלאך אכזרי
ישלח בו: פגוש דב שכול באיש ל׳ ל׳ וחל׳
ואל כסיל באולתו: ל׳

כלילא דשבהודא סיבותא בארחא דצדקתא
משתכחא: טב נגיד אפי רוחא מן גברא
ודמכביש נפשיה טב מן הוו דאחיד מדינתא
: בעובה דעצתא נפלה פיצתה ומן אלהא
נפק דיניה: טבא היא לחמא שריבתא
ושלוותא בה מן ביתא דמלי דבחי דדינא:
עבדא סוכלתנא ישתלט בברא מבהתנא
ובינת אחי נפליג ירותתא: צרפא נקי
לסאסא וכורא לדהבא ואלהא בריק לביה:
גברא בישא צייח לספותא דעאתא שקרא
ורגלותא על לישנא דעאתא: דמצדי
במסכינא מרגיז לבריה ודחדי לתברא
דתבריה לא מזדכי: כלילא דסבי בני בניא
ושיבהודהון דבניא אבהיהון: לא יאי
לטפשא שפוותא יתירתא אף לא לשליטא
שפוותא דשקרא: כיפא דשוחדא חסירא
היא באפי מאן דשקיל לה לכל אתר
דמתפצי שיכולא: דמכסי חובה בעי
רחמותא ודסני מילתא מפרק רחמא: עא
לא בעאתא במן דמתבין טב מן דלמחי
לסכלא מאה חוטרין: גברא מרירא בעי
בישתא ומלאכא נוכריא ישתדר עליה:
פגיע דוב ורתיתא בגברא חסמא לא מתזיע
ושכלא בשטיותיה נפיל:

וטל ג׳ ב׳ מל וא׳ חס׳ וסימ׳ כי יפול לא יוטל. בחיק יוטל את הגורל. וגם אל מראיו יטל. כתר חס׳: ומי״ד וסימ׳ לעיל
ריש סימ׳ י״ו: משפטו וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן כ״ו: חרבה ג׳ וסימ׳ ואמר למלך המלך לעולם יחיה. ואמר אליהם
אתם ראים הרעה. טוב פת חרבה. וא׳ וחרבה וכל מנחה: נאוה ד׳ קמצין וסימ׳ נאוה בירושלם איומה כנדגלו׳ לישרי׳

נאוה תהלה. כי נעים נאוה תהלה. לא נאוה לנבל שפת יתר. וא׳ שחורה אני ונאוה: אל כל ואל כל י״ג בכתו׳ ותריסר
וסימ׳ אמר אל כל עם הארץ. הנישא איש בשר קדש. אמר אל רחבעם בן שלמה. ולא שמענו אל עבדיך. מבכון
שבהו השגית. חוצר יחד לבם המבין. אז לא אבוש בהביטי. אבן חן השחד בעיני בעליו. בימי אשר יבחר. וישלח ספרי׳
אל כל מדינות. ונשלוח ספרים ביד הרצים. ויכתב מרדכי את הדברים. וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע:

עטרת תפארת שיבה. הנה השיבה היא עטרה של תפארת כי האנשים כלם יכברו איש שיבה ויגיעו האנשי׳ לזה בדרך צדק ויוסר במדות או בדעות כי בזולת זה יתכן שימות האדם בלא עתו או יהיה הרצון בזה כי השיב׳ אשר בדרך צדקה תמצא היא עטרת תפארת כי מצד שיוסר בדעות ובמדות ומצד הישישות אשר יחובר עמהם יגדל מדרגת האיש ומעלתו בחכמה ובפלוסופיא המדינית כי בישישים חכמה וארך ימים ת תבונה מצד רוב מה שימר עליו מהחוש ומצד אורך הזמן אשר מקרו בבקשת החכמ׳ ומצד השקט רתיחת הטבעי׳ בעת השיבה: טוב ארך. הנה מי שימשול בכעסו שיוכל להאריך אפו הוא יותר טוב מגבור המנצח זולתו במלחמה ומי שימשול ברצונו ותאותו להכיעס אשר יתפוץ הוא יותר משובח ממי שלכד עיר כי איך י ימשול בזולתו מי שלא יוכל למשול ברצונו. יש דברי׳ יחשוב שיהיה חדושם קרי והזדמן והם באמת הגבלה וסדור מהשי״ת בחיק וזה כי הגורל יוטל בחיק ויחשוב שיהיה משפטו בדרך הקרי והנה תמצא כי מי״י כל משפטו וזה מפורסם מענין הגורל בספורי דברי הנבואה וכבר תעמוד על זה מהחוש כי למצליחים יבא על הרוב להם בגורל ה היותר טוב וההפך להנשים הקשי יום והנה אמר לפי מה שאחשוב כי הגבורה במלחמ׳ ולכידת העיר הוא מיי׳ ולזה אין להתפאר בהם ואולם התכונות המדותיות אשר לאדם עם נפשו הם מפאת בחירתו ולזה יהיה ההתפאר בהם יותר ועוד כי הטוב שיגיע מאורך האף הוא יותר עצום ויותר מעט סכנה מהטוב שיגיע מהגבור׳ וכן הענין במושל ברוחו עם לוכד עיר עם שבזה יגיע לאדם הטוב והמלט מזולת שירע לזולתו: טוב פת חרבה. והנה שבח עוד השלום וגנה הקטטה ואמ׳ כי טוב לאדם שיאכל פת יבשה בלא פרפרת עם השלוה משיאכל הזבחים ובשר לשובע עם הריב והקטטה: עבד משכיל. הנה יקרה בעבד האדם כשהיה זריז ומשכיל שיהיה מושל בבן אדוניו כשהיה עצל וסכל כי אדוניו ימשילהו עליו להנהיגו בהנהגה ראויה וכבר יקרה שיחלק זה העבד נחלה בתוך האחי׳ שהם בני אדוניו כי אדוניו לאהבתו אותו יתן לו במותו חלק מה בנכסיו: מצרף לכסף. הנה הכסף יש לו מצרף יוכל האדם לבררו בו משיגיו ובו יוכל לבחון כמה יש בו מן הסיגים כשיקח ממנו משקל מה ויעמוד על השיעור שיחסר ממנו וכזה יש ג״כ כור לזהב לברר אותו משיגיו ואולם הלבבות אין שם מי שיבחנם זולתי השם ית׳: מרע מקשיב. הנה האיש המרע הוא מקשיב על דבר און כי בו הוא חפץ וזה ג״כ הוא מתהפך והוא כי האיש השקרן מאזין ומקשיב על דברי הרשע והעות מהשקר ימשכו הרעות ומהרעות ימשך השקר: לועג לרש חרף עושהו. הנה מי שהוא מלעיג על העני מפני עניו כבר חרף הש״י שיסודר ממנו זה הענין באופן מה כמו שמנהגה המלאכ׳ הוא מחרף בזה הפועל אותה ומי שהוא שמח לאיד לא ינקה שיפול בכמו הרע ההוא: עטרת זקנים. כי האהבה הדמיונית תמשך אליהם אך אין הענין כן באבות כי אין האהבה עולה כל כך לאבי האב אבל תפארת בנים היו אבותם: לא נאוה. הנה לא יאות לנבל לדבר דברי מעלה ויתרון כי הדברים ההם יאבדו בזה האופן וכ״ש שאין ראוי לנדיב דבר שקר והבל: אבן חן השוחד. הנה השוחד הוא אבן חן בעיני האנשים אשר יתן להם השוחד כאלו היו מרגליות שיתנו חן למושאם אל כל אשר יפנה מהדברים יצליח: מכסה פשע. מי שהוא מכסה פשע שפשע בו ולא ירבה לזכרו הוא מבקש אהבה כי בזה האופן ימשך ומי שהוא שונה בדבר מפריד אלוף כי זכר הפשעים יביא לרעות גדולות עד שאלו המדות הפחותות יפרידו השר והגדול מעמו: תחת גערה במבין. הנה הגערה תחת במבין ליסר אותו ויקבל בה מוסר יותר ממה שיקבל הכסיל מהמוסר אם יכוהו מאה הכאות: אך מרי. הנה לאדם שלא יקבל מוסר בהכאות אבל תמצא עם זה בקנתו שיבקש רע והוא איש מרי כי הוא מרגיש שיוכה מצד מריו או יחולו עליו רעות ועכ״ז יחזיק בו ולזה תוכנו זר אם ימשך מה שיבקש הנה ישיגהו היותר רע שאפשר רוצה לומר שכבר ישולח להכותו מכת אכזרי ולא יחמול עליו אשר על כן מרה בש״י או יהיה הרצון בזה הנה לאדם שלא יקבל מוסר אבל הוא תמיד יבקש מרי ועכ״פ שישלח בו מלאך אכזרי להכותו מכות נפלאות הנה עם כל זה יוסיף על חטאתו פשע: פגוש דוב שכול. הנה פגישת הכסיל באולתו היא פגישת הסכנה מפגישת דוב שכול באיש כי אולת הכסיל תמיתהו ותכלותו: משיב

עטרת. השיבה היא כעטרת תפארת לראש: טוב. בחיק׳ טוב. ג׳ דבקים. טוב עומר בתקון שניש וארך אפים הוא טוב מגבור כי הוא יכבוש כעסו והגבור אע״פ שכובש אחרים איננו יכול לכבוש כעסו. מושל ברוחו לבדו טוב ממושל לוכד עיר שצריך לעזר אחרים וכאשר יוטל הגורל בחיק ומיי׳ משפטו איך יפול כן מאת הש׳ מי שיוכל למשול ברוחו. טוב הרבה למושלים ברוחם בפת חרבה שיש שלוה בה. מבית מלא זבחי ריב ומריבה שיתכעסו תמיד: בבן מביש. כסיל. יחלוק יקח חלק: מצרף. מרעי לועג. שר. ד׳ דבקים. מצרף מזכור. מזין הראוי מאזין כלומר יש מצרף לכסף וכור לזהב לזקקו וכן יבחן הלבבות השם וידע מי שהוא מרע ומחשב רכילות שהוא על שפת איש: שמח מי ששמח לאיד הרע לא ינקה לא יהיה נקי כל אחד מהם כי השם בוחן הלבבות ויתן שכר למרע וללועג ולשמח לאיד: בני בנים. שבעבורם מכובדים הזקני׳ בעבור חכמתם. ותפארת בנים אבותם החכמים: לא נאוה לנבל. לא נאמרת ונאוה לו. שפת יתר כלומ׳ לא יתאוה לענות שפת חכמי׳ שתביאהו לידי יתרון אבל לנדיב לא נאמרת לו כלומר הנדיב לא יתאוה ש שפתי איש שקר כאשר יתאוה הכסיל: אבן חן. חסר כ״ף וכן ידוע ליתר תשלחנה אע״פ שאין זה מקומו א אפרשנו לפי שהוא כעלם בעבור מלת תשלחנה שהוא בלשון רבות וכן עניינו כידה ליתר תשלחנה הכנים הנזכרות בפסוק תבורך מכנים אם תעשינה כאשר עשתה על כן תהיה מבורכת יותר מהן וכן זה כאבן היקרה שיש לה חן בעיני כל רואיה כן יש חן לשוחד בעיני בעליו והוא הנותן כי בעבור שהוא אסור לקחתו לא יקרא הלוקח בעליו וכן אל תמנע טוב מבעליו כי הוא הלוקח: מכסה. מי שמבקש לאהוב רעהו יכסה פשעו שפשע בו ולא יודיעהו. ושונה בדבר לפשוע פעם אחרת מפריד אלוף שיאהבנו יותר ממנו: תחת. ר״ל מן תנחת עלי ידך תרגו׳ וירד כמו כזיד מן ויזד לטעת מן כטע והוא רחוק: אך. תמעט הגערה מן המרי כי לא תועיל בו והוא חסר כמו איש מרי שמרה כי השם יבקש לעשות לו רע: אכזרי שלא ירחמנו. ישולח בו להמיתו: פגוש. ואל. יפגוש בו כסיל בעת אולתו כי היא קשה מהדוב: פוטר

פוטר· למען פתיחה כלו׳ כפותח מקור מים שהולכים ויתערבו עם אחרים עד שיתגברו על הארץ כן הוא ראשית מדון מדומה למים· וקודם התגלע התערב זה בזה במדון ראוי הריב לנטוש אותו· פ״א כפטר מים כן ראשית מדון תתחיל במעט ויבא הרבה התגלע התגלות: מחיר· לקנות בו חכמה ואין לו לב שיחפוץ ללמוד: בכל עת· יאהב איש רעהו ואח אוהב לעת צרה הנולדת ולא יאהב ב בכל עת· יולד ראוי להיות תולד כמו ובא עליך רעה: אדם· אוהב· שנים דבקים· כלומ׳ אדם שתוקע כף להיות ערב לפני רעהו המלוה הוא יקרא חסר לב והוא אוהב לעשות בעבור פשע ומצה ם שיגבה שנו רעהו· פתחו רמז למפתח השפתים כלומ׳ כאשר הוא מרים קול פתח דבריו לערוב ערובה הוא מבקש שיבואהו שבר פתחו מן שמור פתחי פיך: יפול ברעה· שחשב לעשות: כבל· מדבר כבלות: לב׳ גהה· חסר כ״פ מרפא כלומר הלב ם שהוא שמח בחלקו י ויטיב לגוף כגהה ב בעבור שתולדתו ל לשמוח כמו לא יגהה מכם אבל רוח נכאה וכועסת על הבלי ה העולם תיבש עצם שהוא עיקר הגוף ולא תועיל בו גהה: מחיק· כסתר שהם יסרות יקח השוחד: את· כעס· שנים דבקים· את פני החכמה שהוא ילמדה מכל א אדם· בקצה ארץ המה משוטטות לבקש חכמה כי יחשוב אנשי מקומו כסילים כמוהו

מטיב רעה· הנה מי שהוא מטיב רעה תחת טובה אשר גמלוהו ראוי שלא תמור רעה מביתו וזה לשתי סבות האחד מפני שהאנשי׳ לא ישתדלו להטיב לו לפי שהם רואי׳ שהוא מטיב רעה תחת טובה ולזה כאשר תהיה הרעה בביתו לא תמור משם כי לא ישתדל אים בהסרתה והסבה השנית היא כי זה העונש ראוי שיבא עליו מהש״י על זאת התכונ׳ הפחות׳ כי היא תמנע האדם מכל הטובות והשלימיות וזה כי האדם ככנע לש״י מפני רבוי הטובו׳ אשר הוא גומל אותו תמיד ומי שלא יכיר לאנשים הטוב׳ שהם עושים לו לא יכיר לשם יתברך בטובות שהוא חונן אותו ויהיה זה סבה אל הכפירה בשם יתברך: פוטר מים· הנה ראשית המדון הוא במדרגת פותח מקום יבאו ממנו המים כי הם תמיד ירחיבו ה הפתח ההוא מכח ש שטף עובר בו ובהיות הענין כן הנה ראוי לעזוב הדבר אשר ה הוא סבת המדון ק קודם שיתערב הריב והמחלוקת כי אח׳ זה יתחזק תמיד הריב ולא יהיה שלום ה האדם להשקיטו: מצדיק רשע· הנה מי שהוא מצדיק מי ם שהוא רשע בדין או מחייב מי שהוא צדיק בדין הנה כל אחד מאלו הוא מתועב ו ושנוא אצל הש״י וזה כי הוא ראוי להרחיק הרשעי׳ ולבזות מעשיה׳ כי בזה תועלת להרחיק האנשים מעשות ב כמעשיהם ובזה ראוי לקרב הצדיקי׳ ולשבח מעשיהם לזאת הסבה בעינה: למה זה·

הרע ה׳ בקרי׳ ג׳ בישין וכ׳ טבין וסי׳ ואם הרע תריעו גם אתם· חדלו הרע· ההפך כושי עורו· בכל עת אהב הרע· וכל הרע לאיש מהן· וחד והרע והרעתי: בלשונו ו׳ מל וס״מ נכסר בשפטים סימ׳ ז׳ וזכריה סימן י״ד: יולד ב׳ חס׳ וסימ׳ צאו וראו אם· ילד כסיל לתוגה לו: ייטיב ב׳ וסים׳ כי ייטב אל אבי את· לב שמח ייטב גהה· וט חס׳ בליש׳ וסים׳ ביחזקאל

מֵשִׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה לֹא־תָמִישׁ רָעָה מִבֵּיתוֹ׃ פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרִיב נְטוֹשׁ׃ מַצְדִּיק רָשָׁע וּמַרְשִׁיעַ צַדִּיק תּוֹעֲבַת יְהוָה גַּם־שְׁנֵיהֶם׃ לָמָּה־זֶּה מְחִיר בְּיַד־כְּסִיל לִקְנוֹת חָכְמָה וְלֶב־אָיִן׃ בְּכָל־עֵת אֹהֵב הָרֵעַ וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד׃ אָדָם חֲסַר־לֵב תּוֹקֵעַ כָּף עֹרֵב עֲרֻבָּה לִפְנֵי רֵעֵהוּ׃ אֹהֵב פֶּשַׁע אֹהֵב מַצָּה מַגְבִּיהַּ פִּתְחוֹ מְבַקֶּשׁ־שָׁבֶר׃ עִקֶּשׁ־לֵב לֹא יִמְצָא־טוֹב וְנֶהְפָּךְ בִּלְשׁוֹנוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה׃ יֹלֵד כְּסִיל לְתוּגָה לוֹ וְלֹא־יִשְׂמַח אֲבִי נָבָל׃ לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב גֵּהָה וְרוּחַ נְכֵאָה תְּיַבֶּשׁ־גָּרֶם׃ שֹׁחַד מֵחֵק רָשָׁע יִקָּח לְהַטּוֹת אָרְחוֹת מִשְׁפָּט׃ אֶת־פְּנֵי מֵבִין חָכְמָה וְעֵינֵי כְסִיל בִּקְצֵה־אָרֶץ׃ כַּעַס לְאָבִיו בֵּן כְּסִיל וּמֶמֶר לְיוֹלַדְתּוֹ׃ גַּם עֲנוֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא־טוֹב לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל־יֹשֶׁר׃ חוֹשֵׂךְ אֲמָרָיו יוֹדֵעַ דָּעַת וְקַר־רוּחַ אִישׁ תְּבוּנָה׃ גַּם אֱוִיל מַחֲרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב אֹטֵם שְׂפָתָיו נָבוֹן׃ לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד בְּכָל־תּוּשִׁיָּה יִתְגַּלָּע׃

תמיש ג׳ ית׳ · ל׳ ומל׳ · כ״ת · ה׳ מיתרין · ל׳ · ה׳ · ל׳ ויתר ואח׳ · ב׳ כתרי טעמ׳ · ל׳ · ו׳ מל׳ · ב׳ חס׳ · ל׳ · ב׳ חס׳ · ל׳ · ד׳ חס׳ בליש׳ · י׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ מל׳ · יתיר ק׳ · וח · ב׳ ותבר היקיו · ז׳ מל׳ · יודע בליש׳ מל׳ בתוב

דִּפְרִיעַ בִּישְׁתָא חֲלַף טַבְתָא לָא תִפְסוֹק בִּישְׁתָא מִן בַּיְתֵיהּ׃ אֲשִׁיד דְּמָא הֵיךְ מַיָּא מְגָרֵי תִּגְרֵי וְקֳדָם קְרָבָא מַטְעֵי דִינָא׃ דִּמְזַכֵּיהּ לְרַשִׁיעָא וּמְחַיֵּיב לְצַדִּיקָא מְרַחְקְתֵיהּ דֶּאֱלָהָא אַף תַּרְוֵיהוֹן׃ לְמָה דֵין אַגְלָא לֵיהּ תִּיגְרוּתָא לְסַכְלָא דְּלֵית לֵיהּ לִבֵּיהּ וְחָכְמְתָא׃ בְּכָל עִדָּן גַּבְרָא רָחֵים הוּא וְאַחָא לְעָקְתָא מִתְיְלִיד׃ בַּר נָשׁ חֲסִיר רַעְיָנָא מְשַׁלֵּם יְדֵיהּ וְעָרִיב עֲרָבוּתָא עַל חַבְרֵיהּ׃ דְּרָחֵים חוֹבָא רָחֵים מַצּוּתָא וּמְזוֹרִים תַּרְעֵיהּ בָּעֵי תַּבְרָא׃ מָאן דְּעָקִים לִבֵּיהּ לָא מַשְׁכַּח טַבְתָא וּדְמִתְהַפֵּיךְ בְּלִשָּׁנֵיהּ נָפִיל בְּבִישְׁתָא׃ דְּמוֹלִיד סִכְלָא תִּמְהָא דִילֵיהּ וְלָא חָדֵי אֲבוּי דְּטַפְשָׁא׃ לִבָּא חַדְיָא מַשְׁפִּיר גּוּפָא וְרוּחָא דְּכִיכְתָא מְיַבְּשָׁא גַרְמָא׃ שׁוּחֲדָא מִן עוּבָּא יִסַּב רַשִׁיעָא לְמִצְלֵי אָרְחָתָא דְדִינָא׃ אַפּוֹי דְּסוּכְלְתָנָא חָזְיָן בְּחָכְמְתָא וְעַיְנוֹי דְּסַכְלָא בְּעוּמְקָא דְּאַרְעָא׃ בְּרָא סַכְלָא מַכְבִּיר אֲבוּי וּמְמַרְמֵר לְאִמֵּיהּ׃ לְמִתַּךְ לְצַדִּיקָא לָא שַׁפִּיר אַף לָא לְמִמְחֵי צַדִּיקַיָּא דְּאָמְרִין תְּרִיצוּתָא׃ דְּחָשֵׂיךְ מִלּוֹי יָדַע יְדִיעֲתָא וּדְמַכִּיךְ רוּחֵיהּ גַּבְרָא דְּמִתְבַּיַּן׃ וְאַף שַׁטְיָא דְּשָׁתֵיק חַכִּימָא הוּא מִתְחַשֵּׁיב וּדְכָלֵי שִׂפְוָתֵיהּ מִתְבַּיְּנוּתָא בָּעֵי פַּחְיָא וּבְכָל מִלְּכָא מִצְטָרֵיהּ

סוף סימן ל״ג: מחיק ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסים׳ נמסר בריש ספרא סימן ה׳: ועיני י׳ וסים׳ תמצא נמסר באיוב סי׳ י״א בסד״ר: יודע כל ספרא מל׳ במ״ב וסים׳ ידע צדיק דין דלים· בפשע ארץ רבים· וכל תריסר ודברי הימים וקהלת מל׳ בב״א וסים׳ כי איננו ידע מה שיהיה· ו׳ מל׳ בשאר קרי׳ וסים׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ו:

על כן מכעים אביו ברצותו ללכת למרחוק: גם ענוש לצדיק לא טוב· דבק בפסוק פנים ואחור וגם לרבות על השוחד שיקח רשע ואחרי כן יענש הצדיק וכן הוא לענוש הצדיק בדינו לא טוב הענוש כי שם הפועל הוא מתאר בשם דבר ולא טוב להכות הנדיבים על ישרם: חושך· גם· שנים דבקים· הודיע כי מדת השתיקה טובה כלומר חושך אמריו ושותק הוא רעתן ורוח הוא הדעת כלומר שדעתו יקרה והפך זה כל רוחו יוציא כסיל· וגם לרבות על חושך אמריו גם אויל מחרים חכם יחשב: לתאוה· לא· שנים דבקים· לתאוה כמו בעבור· כפרד הנע והנד והנפרד ממקומו לבקש חכמה בעבור תאוה שיתאוה ללמוד ובכל אנשי תושיה יתערב וילך עמם והכסיל

יתגדל הכסיל בקנין החכמה והנה הוא חסר המקבל אותה כי אין לו לקבלה: בכל עת· יתחבר האוהב לאהובו בימי הטובה ובימי הרעה וזה מדרך האוהב במה שהוא אוהב ר״ל שלא יעזוב אהובו לעתות בצרה ואולם האוהב שיתחדש ויולד לו בעת צרתו הוא אח לא אוהב או ירצה בזה כי האוהב יתחבר לאהובו בכל עת כדי שישמח בטובתו ויעזרהו לעת רעתו אמנם האח לא יחום להתחבר עם אחיו בעת טובתו אך בצרתו יתעורר לעזרו כי הטבע יטריחהו על זה מפני היותו עצמו ובשרו: אדם חסר לב· והנה ספר עתה מהעזר לא יחשב בו טוב לעזור ובסוף הענין ישוב לו לנזק גדול ולזה לא יהיה זה העזר כי אם מאדם חסר לב והנה שיכנס האדם ערב בפרעון חוב רעהו ויתקע כפו לפרעו כי זה יהיה סבה אל שישוב האהוב שונא ויגיעהו נזק מזה שישוב פרעון החוב עליו: אהב פשע· מי שהוא אוהב למצות פשע בדברים שיאמרו לו או יעשו וידקדק בהם בזה האופן הנה הוא אוהב מריבה ומחלוקת כי זה יוליד המחלוקת ומי שהוא מגביה פתחו להשקיף בדברים כבר שישים עצמו בעליונות מקום כי זה יהיה סבה אל שימצא פשע בדברים לחשבו עצמו גדול המעלה ושראוי לו מהכבוד הרבה הנה הוא מבקש שבר כי זה סבה להביא עליו רעות גדולות והנה לקח זה הלשון על דר שלימות המשל כי מגובה הפתח יקרה שיפול מטה וישבר: יולד כסיל· הנה האיש המוליד כסיל יולד אותו לרעה לו כי יגדל יגונו בו מצד חסרון דעתו בו ורוע ענייניו ולא ישמח האיש הנבל העושה נבלות או הדבר: לב שמח· הנה משמחת הלב יתחדש טוב מרפא הגוף להתפשט הדם והחום הטבעי בחלקי הגוף והרוח נכאה שהיא הפך שמחת לב היא תיבש האיברים מפני התקבץ הדם והחום הטבעי בפנימי הגוף והנה יבאר בזה שהשמח׳ משובחת והעצבון מגונה: שחד· הנה הרשע יקח שחד מחיק ר״ל שיקח אותו בצנעה בדרך שלא יודע ויקחהו להטות ארחות משפט: את פני מבין חכמה· הנה המבין ימצא את פניו חכמה כי כל מה שירבים אותו מהדברי׳ הנמצאים ימצא חכמה נפלאה כשיחקור למה שהוא על מה שהוא עליו ואולם הכסיל כשיבקש החכמה הנה עיניו בקצה הארץ לחשבו כי שם לבד תמצא לו ולזאת הסבה יתעצל בבקשתה: כעס לאביו· הנה הבן שהוא כסיל מכעיס אביו תמיד והוא ממר ליולדתו כי לא יקבל מוסרם ולאדי לו בזה אבל יהיה בוחר הרע כל כך למי שהוא לא טוב גם ענוש עד שסבר יענוש הצדיק על צדקו ויכה הנדיבים על יושרם כי כל עושה טוב הוא רע בעיניו: חושך אמריו· הנה האיש היודע דעת מונע אמריו שאינו מדבר דבריו בלתי צריך ומי שהוא איש תבונה נותן לעצמו יקרת רוח ולא יהיה מתבר מאד עם בני המעלה ולא יהיה מרבה דברים אך דברו יהיה יקר לא שיעשה זה דרך גאוה כי זה יהיה מגונה: גם אויל מחרים· והנה ימשך טוב ממניעת הדבור שסבר יעלה מהאדם אולתו וכן יחשב נבון מי שהוא סותם שפתיו ולא ידבר: לתאוה יבקש· מי שיבקש לגבול החקירה הדבר הנכבד והפשוט אשר אליו תעלה תאותו הנה הוא יתערב בחכמת כל מיני מוסכל אשר בדבר דבר כי זה דרך החקירה השלימה ר״ל להעלות הדבר ש׳ יסודותיו והסבות הפשוטות אשר מהם היה או ירצה בזה מי שיבקש בעבור תאותו הגופיות הנה אם יחקור במושכלות יתבלבל בכל מושכל ומושכל ואף׳ באשר היה מהם קל ההכנה ויתערב לו הענין בזולתו מפני מיעוט חקירתו בדברים המושכלים ורב שקדו על התאוות הגופיות:

בבוא ח' מל' וסימ' נמסר בסדר מקץ ותלים סימן נ"ב: במשפט ח' דגשי' וסימ' לא תעשו עול במשפט. וחברו' ויגבה יי' צבאות במשפט. על כן לא יקומו רשעים. וידרך ענוים. שאת פני רשע לא טוב. שכח בחור בילדותך. וכל איוב דכו' כבא על זה פקחת עיניך: כמגדל עוז ג' וסימ' ומגדל עז היה בתוך העיר. כמגדל עז מפני אויב. כמגדל עוז שם יי' בו

לֹא־יַחְפֹּץ כְּסִיל בִּתְבוּנָה כִּי אִם־
ל' ח' מל' בְּהִתְגַּלּוֹת לִבּוֹ׃ בְּבוֹא־רָשָׁע בָּא גַם־
בּוּז וְעִם־קָלוֹן חֶרְפָּה׃ מַיִם עֲמֻקִּים
ל' וחס' דִּבְרֵי פִי־אִישׁ נַחַל נֹבֵעַ מְקוֹר חָכְמָה׃
שְׂאֵת פְּנֵי־רָשָׁע לֹא־טוֹב לְהַטּוֹת
ח' דגשי' וכל איוב דכו' כח"א צַדִּיק בַּמִּשְׁפָּט׃ שִׂפְתֵי כְסִיל יָבֹאוּ
בְרִיב וּפִיו לְמַהֲלֻמוֹת יִקְרָא׃ פִּי־כְסִיל
מְחִתָּה־לוֹ וּשְׂפָתָיו מוֹקֵשׁ נַפְשׁוֹ׃
ג' דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים וְהֵם יָרְדוּ
ל' ומתי' ה' חַדְרֵי־בָטֶן׃ גַּם מִתְרַפֶּה בִמְלַאכְתּוֹ
נ' אָח הוּא לְבַעַל מַשְׁחִית׃ מִגְדַּל־עֹז
ר' ול תיקון שֵׁם יְהוָה בּוֹ־יָרוּץ צַדִּיק וְנִשְׂגָּב׃
ל' הוֹן עָשִׁיר קִרְיַת עֻזּוֹ וּכְחוֹמָה נִשְׂגָּבָה
ל' וחס' בְּמַשְׂכִּיתוֹ׃ לִפְנֵי־שֶׁבֶר יִגְבַּהּ לֵב־אִישׁ
וְלִפְנֵי כָבוֹד עֲנָוָה׃ מֵשִׁיב דָּבָר
בְּטֶרֶם יִשְׁמָע אִוֶּלֶת הִיא־לוֹ וּכְלִמָּה׃
ל' רוּחַ־אִישׁ יְכַלְכֵּל מַחֲלֵהוּ וְרוּחַ נְכֵאָה
מִי יִשָּׂאֶנָּה׃ לֵב נָבוֹן יִקְנֶה־דָּעַת
וְאֹזֶן חֲכָמִים תְּבַקֶּשׁ־דָּעַת׃

לא צבי סכלא בסוכלתנא אלא בשטיותא פתי ליביה: כד אתי רשיעא בשטיותא ייתי ובצערא ובחיסורא: מיא עמיקי פומיה דגברא נחלא דנביע מבוע דחכמתא: למיסב אפי לרשיעא לא שפיר אף לא למצלי דינא לצדיקא: שפוותיה דסכלא מייתן ליה לדינא ופומיה ממטי ליה להרתא: פומיה דסכלא שניא הוא ליה ושפוותיה פאחא אנון לנפשיה: מלוי דחכינגא מראבנן ליה ומחתן ליה לעומק דשיול: ואף דמתרפא בעבידתיה חברא הוא לגברא מחבלנא: מגדלא דעושנא שמיה דאלהא וביה נרהט צדיקא ונגרים ביה: מזליה דעתירא קריתא דעושניה וכשורה יורם משריה: קדם תברא יתרורם ליביה דגברא וקדם יקרא ענותנותא: מחזיר פתגמא עד לא שמיע שטיותא ליה ובהתתא: רוחיה דגברא תסובר בורהניה ורוחא מכיכתא מן נטעיניה: ליבא דמתביין ניקנא ידיעתא ואדנא דחכימי תבעי מנדעא:

ירוץ צדיק ונשגב: מחלהו ל' והוא חד מן מלין דמשמשין הו בסוף תיבותא וסימ' נמס' במסר' רבת' במערכ' אות הה"א כסד':

רלבג

לא יחפוץ. הנה הכסיל איננו חפץ בתבונה רק בעת שיתגלה לבו וחסרון דעתו כי אז לבד יחשוב שיהיה רב תבונה אך אחר זה לא ידרוש ללמידת החכמה: בבוא רשע. הנה בבא רשע בא עמו גם בוז כי מדרכו לבזות החכמים ועם הקלון והבוז שים עמו מפני פעולותיו המגונות יחרף זולתו בדברי' ההם בעינים כי בתומו סובל החכמים בקלונו בעצמו: מים עמוקים. הנה דברי פי איש חכם הם מים עמוקי' שיקשה להגיע אל תכליתם וכן יקשה לעמוד על סוד דברי פי איש חכם כי הם כמו נחל שהוא נובע ותמשך הנביעה ממנו תמיד כן ימשכו מקור החכמה נובעת באלו הדברים וכל אשר ימצאו בהם הנה עדיין יש להם כח למצוא בהם יותר או יהיה רומז בזה אל הלב שהוא מבוע הדברים כי כל מה שיביע מהם ישאר בו כח להביע מהם יותר: שאת פני רשע. הנה לא טוב לשאת פני רשע במשפט להטות משפט הצדיק כי יקרה אם יכבד האיש השופט לרשע במשפט ההוא ישתתקו טענות הצדיק החולק עמו לחשבו כי דעת השופט קרוב אל שכנגדו: שפתי כסיל יבאו בריב. ובמחלוקת כי אינו מדבר כי אם דברי קטטות ופיו יקרא למהלומות והכאות חזקות שוברות את האדם: פי כסיל. דברי הכסיל הם מביאים חתת ושבר והם מוקש נפשו כי בהם גורם רע לעצמו מצדדים רבים כי בהם יתחבר ריב עם האנשים ויהיה זה סבה לו לרעות גדולות ומהם כי מצד סכלותו יחשוב הרבה פעמים לומר מה שהוא עוזר לו בהשפטו את רעהו ויהיה הענין בהפך ומהם כי הוא יגלה הדבר שיהיה ראוי שיסתיר ויהיה זה סבה לבטול ריב בעניניו ובמבוקשיו: דברי נרגן. דברי האיש הנרגן על לא דבר מעורר תלונות הן בדמיון האנשים שמראים עצמם מוכים ונשברים כדי שיחמלו עליהם שאר האנשים והנה אלו הדברים קשים מאד אל שכנגדו עד שהם יורדים אל חדרי בטנו ויתפעל לבו מהם התפעלות רב כי יקשה מאד לאדם שיאמרו לו שאמר או עשה דברים מגונים והוא יודע שאין הדבר אמתי: גם מתרפה. גם מי שהוא מתעצל במלאכתו באי זו מלאכה שיתעסק בה הנה הוא חבר לבעל הפח שיביא משחית ללכוד האנשים וזה יהיה מצדדים כי בעל זאת המלאכה יסמוך על שיעשה מלאכתו באמונה ולא ירגיש במה שיתאחר לו מעצלות הפועל ההוא כמו שלא ירגיש בפח מי שילכד בו עד הלכדו והשני כי אם עשה המלאכה לעצמו הנה עצלותו בו יסבב שלא ימצא לו טרפו ויצטרך להיות בעל משחית בעבור בקשת המזון והשלישי כי אם תהיה זאת המלאכה אשר לאדם במה שהוא אדם והוא השגת המושכלות הנה עצלותו בה תסבב שילכד השכל בפחי הגוף ובשחיתותיו. זהו ביאור מה שיראה לנו עתה בזאת הפרשה שהגבלנו ביאורה. והנה התועלות המגיעות ממנה רבים ברבוי הענינים הכוללי' בה וזה מבואר מאד במאמר מאמר ממנה ואולם על דרך כלל הנה הקיף זה החלק על הרחקת הכסילות והרשע והעצלות והאולת והשקרות והמרמה והסכלה והקפדנות וריבוי הדברים שלא לצורך ותועלת והצטער והיות בז לדבר ובלתי שומע עצה: מגדל עוז שם יי'. הנה שם יי' הוא מגדל עוז כי בו עוז לאדם ותוקף עד שלא ינצחהו שום דבר רע ובו יחסה מכל מזיק מחוץ כי הש"י אשר דבק בו יצילהו מפני דבקות השגחתו בו ודבקות האדם בו הוא מצד השגתו לפי מה שאפשר מכימוס הנמצאות המושכלות אל הש"י אשר שפע ממנו מציאותו בבריאתו השלם ובו הוא עומד תמיד כי הוא שמו על הצד שביארנו בספר מלחמות יי' והנה הצדיק ירוץ בדברים אשר יבקש מצד המשען אשר לו בשם ית' וימצא כעזר בש"י עד שכבר ימצא מתחזק מאד במה שבקש אותו יותר ממה שהיה מתחזק בו אם טרח הרבה לבקש הסבות האנושיות להגיע הדבר ההוא מזולת הבטחון בש"י והנה היה זה המאמר כאות עוד מצד המשל כי מדרך המרוצה שתחליש האדם והוא היה אומר שהצדיק עם היותו רץ בו הוא נשגב ומתחזק וזהו הפלאת כמו שביארנו: הון עשיר. הנה ההון הוא לעשיר כמו קרית עוז כי בו יבטח שיהיה לו לעוז לפי מחשבתו ולפי ראותו הנה ההון הוא לו כחומה נשגבה כי בהונו ירבו הבאים להחזיק לו והנה ההבדל בין זה העוז והעוז הקודם הוא מבואר כי העוז הקודם הוא עוז במוחלט וזה העוז איננו עוז כי אם בדברים מה וגם בהם הוא סבת הרע כמו שזכר במה שקדם שהרש לא שמע גערה ולזה לא יהיה ההון עוז כי אם למחשבת בעל ההון לא לפי הענין בעצמו: לפני שבר. הנה גובה הלב והגאוה הוא סבה אל השבר והשפלות והענוה הוא סבה אל הכבוד וזה מבואר במעט עיון מענין אלו התכונות: משיב דבר. מי שהוא משיב דבר בטרם ישמע ויבין הדבר אשר הוא משיב עליו הנה זה הענין הוא לו אולת וכלמה כי כבר ישיגהו בושת מפני שלא ישיב כראוי ולזה ראוי שיבין האדם הדברים קודם שישיב עליהם: רוח איש. הנה רוח האיש לא די שיסבול הגוף הבריא ויסעדהו ויסודרו ממנו פעולותיו אבל גם בהיותו חולה יכלכל אותו ואולם כשיהיה החולי ברוח בעצמות שתהיה נכאה ונשברת מי ישאנה הנה אין שם מי שישאנה כי החומר הוא מוכהב ממנה לא מכהיב ולזה יחלק הגוף בהפעלותיה: לב נבון יקנה דעת. שכל האיש הנבון יקנה דעת קדושים מעצמו כי מרוב פלפולו יוציא דבר מתוך דבר והחכמים יבקשו לשמוע הדעת וללמוד אותו מהיודעים לשיעורם כי דעתם קרובה להבין זה מעצמם: תמן

אבן עזרא

והכסיל לא יחפוץ ללמוד תבונה אלא יחפוץ במה שהתגלה לבו והוא הסכלות כי הלב הוא כסתר ויתודע ויתגלה בסכלות או בחכמה: בבא. רמז ליום הולדו בא גם בוז עמו שיבוז לאחרי' ועם קלון שיקלה אותם באה חרפה שיחרפם והטע' הקלון גורר החרפה כענין ועבירה גוררת עבירה: מים עמוקים. שהם קרים וזכים כן דברי פי איש חכם וכנחל נובע תמיד כן מקור חכמתו שלא תפסק: שאת. שפתי. פי. ג' רבקי' וכן הפי' לא טוב לשאת פני רשע בדינו וכן צדיק בדינו שהוא זכאי ושפתי כסיל הוא הרשע הנזכר ששפתיו משכבין שיבואו בריב ופיהו יביאהו בריב בעבור מהלומות כלו' בעבור שיקרא להלום רעהו ולהכותו והנה פיהו יתן מחתה לעצמו ושפתיו ישכבו מוקש לנפשו ולא טוב לשאת פניו: דברי. גם. ב' רבקי. כמתלהמים כדברים מסותרים ומתכסין מן דברי הרכיל שידברם בסתר ובטן כמו ללב וגם לרבות כלומר מדבר הרגנו גם הוא מתרפ' במלאכתו שלא יעסוק בהיותו רכיל. אח הוא לאדון המשחית מה שיש ברשותו ואמ' אח בעבור שהוא דומה לו בהשחתת מלאכתו וכמו ועשה אח כי מעשה הרע הוא אח לעבירות: מגדל עוז שם יי. הון לפניו. ב' רבקי. בשמו ירוץ שלא יכשל או ירוץ אויבו אעפ שהוא במרוק כמו ארוץ גדוד ונשגב בעת ישובבהו ולא יוכל לו. וכחומה הכף משמש לפניו וכן הפי' כמגדל עוז כן שם יי' לצדיק בעת צרה והון עשיר מדומה בעיניו כקרית עוזו ויחשוב שיהיה נשגב בו כצדיק בשם וכחומה נשגבה יחשוב הונו שהוא כבית משכיתו תרגו' ויסקף ואסתכי: משיב דבר. לשואלי' טרם שיבין כמו גוי אשר לא תשמע לשונו האולת היא תהיה לעצמו. פי' האולת היא תחשב לו וכלימה שיכלימהו המדבר עמו או אחרים: רוח. לב. ב' רבקי'. פי' רוח איש יסבול חליו ומדוה הגוף וזו היא הרוח המשכלת החכמה סובלת הדאגות. ורוח נכאה היא המתעצבת והכועסת על הבלי העולם כאשר לא תשיגם ומשכל נכאה מלאה. מי ישאנה בהיותה נכאה כי היא נושאת הגוף אעפ שהיא נשואה בתוכו וזאת הרוח הנכאה לא תלמוד חכמה אבל לב נבון הסובל מחלתו יקנה הדעת בתבונתו. ואזן חכמים. סובלי הקורות תבקש לשמוע הדעת: תמן

מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ וְלִפְנֵי גְדֹלִים יַנְחֶנּוּ׃ צַדִּיק הָרִאשׁוֹן בְּרִיבוֹ יָבֹא רֵעֵהוּ וַחֲקָרוֹ׃ מִדְיָנִים יַשְׁבִּית הַגּוֹרָל וּבֵין עֲצוּמִים יַפְרִיד׃ אָח נִפְשָׁע מִקִּרְיַת עֹז וּמִדְוָנִים כִּבְרִיחַ אַרְמוֹן׃ מִפְּרִי פִי אִישׁ תִּשְׂבַּע בִּטְנוֹ תְּבוּאַת שְׂפָתָיו יִשְׂבָּע׃ מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן וְאֹהֲבֶיהָ יֹאכַל פִּרְיָהּ׃ מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב וַיָּפֶק רָצוֹן מֵיְהוָה׃ תַּחֲנוּנִים יְדַבֶּר רָשׁ וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוֹת׃ אִישׁ רֵעִים לְהִתְרֹעֵעַ וְיֵשׁ אֹהֵב דָּבֵק מֵאָח׃ טוֹב רָשׁ הוֹלֵךְ בְּתֻמּוֹ מֵעִקֵּשׁ שְׂפָתָיו וְהוּא כְסִיל׃ גַּם בְּלֹא דַעַת נֶפֶשׁ לֹא טוֹב וְאָץ בְּרַגְלַיִם חוֹטֵא׃ אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ וְעַל יְהוָה יִזְעַף לִבּוֹ׃ הוֹן יֹסִיף רֵעִים רַבִּים וְדָל מֵרֵעֵהוּ יִפָּרֵד׃ עֵד שְׁקָרִים לֹא יִנָּקֶה וְיָפִיחַ כְּזָבִים לֹא יִמָּלֵט׃ רַבִּים יְחַלּוּ פְנֵי נָדִיב וְכָל הָרֵעַ לְאִישׁ מַתָּן׃ כָּל אֲחֵי רָשׁ שְׂנֵאֻהוּ אַף כִּי מְרֵעֵהוּ רָחֲקוּ מִמֶּנּוּ מְרַדֵּף אֲמָרִים לֹא הֵמָּה׃

מוֹהַבְתֵּיהּ דְּבַר נָשָׁא מַרְוְחָא לֵיהּ וְקֳדָם רַבְרְבֵי מְקִימָא לֵיהּ׃ זַכַּאי הֲוָה קַדְמָאָה בְּדִינֵיהּ וְאָתָא חַבְרֵיהּ וּבְצִיחַ לֵיהּ׃ תִּיגְרֵי מְבַטְּלִין פִּיצְתָא וּבֵינַת תַּקִּיפֵי פָּרְשָׁא׃ אַחָא דְּמִתְעֲוֵי מִן אַחוּי הֵיךְ קִרְיְתָא עַשִּׁינְתָּא וְאַחֲרָא הֵיךְ סוּבְרָא דְּחוּסְנָא׃ מִן פֵּירֵי פוּמֵיהּ דְּגַבְרָא תִּסְבַּע כַּרְסֵיהּ וּמִן עֲלַלְתָּא דְּשִׂפְוָתֵיהּ נִסְבַּע׃ מוֹתָא וְחַיֵּי בִּידָא דְלִישָּׁנָא וּדְרָחֵים לֵיהּ נֵיכוּל מִן פֵּירוֹי׃ דְּמַשְׁכַּח אִיתְּתָא טָבָאתָא מַשְׁכַּח טָבְתָא וּמְקַבֵּל רְעוּתֵיהּ מִן אֱלָהָא׃ תַּחֲנוּנֵי נְמַלֵּיל מִסְכֵּינָא וְעַתִּירָא נְמַלֵּיל עַשִּׁינָתָא׃ אִית חַבְרֵי דְּמִתְחַבְּרִין וְאִית רַחֲמָא דְּבָקַת מִן אָח׃ טַב מִסְכֵּינָא דִּמְהַלֵּךְ בִּתְמִימוּתָא מִן הַוּ דִּמְעַקֵּם אָרְחָתֵיהּ וְהוּא כְּסִיל׃ מָאן דְּלָא יְדִיעַ נַפְשֵׁיהּ לָא שַׁפִּיר לֵיהּ וּדְקַלִּיל בְּרִיגְלוֹי לְבִישְׁתָּא חַטִּיָּא הוּא׃ שְׁטְיוּתָא דְּבַר נָשָׁא מְקַלְקְלָא אָרְחָתֵיהּ וְעַל אֱלָהָא מִתְרַעֵם לִבֵּיהּ׃ מָזָלָא מוֹסִיף חַבְרֵי סַגִּיעֵי וּמִסְכֵּינָא פָּרִישׁ חַבְרֵיהּ מִנֵּיהּ׃ סָהֲדָא דְּשִׁקְרָא לָא נִזְדְּכֵי וּדְמַוְעֵי כַּדְבוּתָא לָא נִתְמְלִיט׃ סַגִּיעֵי דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם רַבָּא וּדְלְבִישִׁין יָהִיב מוֹהַבְתָּא׃ כֻּלְהוֹן רַחֲמוֹי דְּמִסְכֵּינָא סָנְיָין לֵיהּ וְאַף חַבְרוֹי רַחֲקִין מִנֵּיהּ אִיכָּא דְּמַרְכַּן בְּמִלּוֹי לָא שָׁרִיר׃

ינחנו ב' וסי' י"ו בדוד ינחנו. ולפני גדולים ינחנו׃ ובא כתיב י' וקרי' בו"ו והוא חד מן כ"ב מלין דכתי' יו"ד בריש תיבו' וקרי' וי"ו וסימ' תמצא נמסר בכסר' רבת' במערכת אות היו"ד בס"ד׃ לשון כ"א י' קמצין וסימ' נמס' בבסר' רבתא בערך לש בס"ד׃ רעים ה' וסימ' לאמר הן ישלח איש את אשתו. לחלק יגיד רעים. הון יוסיף רעים רבים. איש רעים להתרועע. אכלו רעים שתו ושכרו דודים׃ ואין ו' קמצין בליש' וסימ' נמסר ביהושע סימן ז'׃ ימלט י"ג וסימ' בלשון ארמי תפש לגברא דשבא שביא וצדקיהו חבא וערק ופשט ידא באתתא חביבתא דשקרת בביבאל. וביאורם נמסר במלכים א' סוף סי' י"ח ובירמיה סימן מ"ו׃

אבן עזרא

מתן. נדיק. ב' דבקי'. ומתן רמז לשחד שיתן יוביאהו למרחב מברתו' ולפני גדולים ינחנו הם לוקחי השוחד שלא יוכל לפשוט בדין׃ נדיק. שיבריקוהו הגדולי'. הראשון הוא הנותן המתן. ובא אף על פי שיבא רעהו ויחקרהו בדין לא יוכל להרשיעו׃ מדינים. אח. שנים דבקים. נפשע בעבור הפשע היתה ממנו יקרא כן ומלת בריח כולל הדלתות ו והזכירו בעבור שאין להם חוזק ועוז כנגדם עם הבריח והרמון הוא מבצר כלומ' ובין עצומים וחזקים יפריד הגור' שלא ילחמו ואפי' יהיה אח יותר נפשע מקרית עוז הפושעים במלכם כענין תפשע לבנה ומדיני האח יהיו כמו בריח ארמון הגורל יפריד ביניה' ואמר אח כי רוב ה התגרות הם על נחלת האחים׃ מפרי. מות' ב' דבקים. ביד מקום. יאכל פריה כנגד תבואת שפתיו כלומר אם ידבר רע יבואהו מות ועל דבר טוב ישיג חיים׃ מצא. שהוא יבקש להיות' עזר כנגדו וימצאה הוא ימצא טוב השם ימציאהו טובתו בעבור הדבקו במה שנז' עליו השם׃ תחנוני' ידבר רש. בבקשו מאות' מהעשיר ועזות פירושו אמרות עזות׃ רעים. כמו זרים נכים והשד עליו להתרועע אויהים מנחי הלמ"ד ע"מ גאים ורע ע"מ גא מאד כלומר איש יאהב רעי' כדי שיתרועעו עמו ו ויתחברו אליו כי יש אוהב שדבק מאח׃ טוב. גם. אולת. ב' דבקי' כלומר הולך בדרך תומו מעקש מבר שפתיו המעוקשי' יקרא כך. גם לרבות על גבותו שהוא כסיל כלומר בעבור שאין לו דעת הנפש השכלית לסוב מדרכי העשיקות לא טובה הוא. ואץ שירוץ לגזול הוא חוטא׃ דרכו. הוא עסקו ומלאכתו כמו מצבות דרכיך. יזעף יתעצב ויכעס ולא ישוע לאל בעת צרתו׃ הון. עד. רבים. כל. ד' דבקי'. ובהם הודיע שבח מחוכן דלים וגנות מפזר הונו ברעים. יוסיף רעים. על רעיו וכשהוא דל יפרד מרעהו כי ירחיקהו רעהו עד שיפרד ממנו ויתכן שיהיה עד שקר על כן נתן דל׃ ינקה. לא יהיה נקי מן השכר. ויפיח ענין דוברי רבים. מן רבי המלך כלומר נדיב בעבור שיתנדב לבו לתת לעניים תגדל מעלתו עד שהגדולים יחלו פניו שיעזרם או שיאהבם כענין במנח' פניך יחלו. וכל הרעים יתחברו לאיש מתן לאיש נותן להם מתנות ומלת רחקו לשון רבים ונבדלת מן היחידים כי מרעהו אחד הוא וטעמו כל אחד ואחד עד שרחקו כלם ומרדף פועל יוצא אל פועל האמיתי הדבר בו פעול כי הרש הוא המרדף והאמרי' הם הנרדפים והאחים או הרעים מורדפים כמו ואויביו ירדף חשך ורדפה את מאהביה והענין דבק למעלה עם ודל מרעהו יפרד כל אחי הרש והדל ישנאוהו כל שכן רעיו שרחקו ממנו אחר התחברותם אליו בעבור מתנותיו והרש מצוה לרדוף אחריהם מאחרי אמריו אולי יתקרבו אליו רעיו ולא המה שומעים׃ קונה

רלבג

מתן אדם. הנה האדם שיצטרך לו בעסקיו ללכת לפני גדולים הנה אם יתן להם מתנות ירחיב לו הדרך וינחנו זה המתן לפני גדולי' לעשות חפציו׃ צדיק הראשון. ולזה ראוי לפזר בזה האופן בעת הצורך ובזה עוד תועלת לו בהכנסו לפניהם קודם הכנס בעל ריבו כי מדרך האנשים להאמין בספור המגיד להם ראשונה ולזה יהיה אצל השופט האיש הראשון שיבא לפניו צדיק בדברי ריבו כי יאמין דבריו וכאשר יבא רעהו להגיד לו ה הפך הדברי' ההם לא יאמינהו כי אם אחר החקירה השלימה והנה לזאת הסבה מנעה התורה שלא י ישמע הדיי' דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חברו כי זה יהיה סבה אל שתהיה דעתו יותר קרובה אל מי ש שישמע דבריו בראשונ' וכאילו העיר על זה נ"ב החכם בזה הפסוק׃ מדינים ישבית הגורל. הנה הגורל יבטל מדינים ומחלוקת מ מהאנשים בדברי' שי לחלוק זה עם זה ו והו' יפריד בין תקיפים וחזקים וישמר מהזיק זה לזה׃ אח נפשע. האח שפשע בו אחיו הנה עם היותו נפשע הוא טוב לאחיו יותר מקרית עוז להצילו ו ולעוזרו בעתות הצורך כי לא יזכור לו אז מה שפשע בו כי הו' עצמו ובשרו וכן אים המדיני' ר"ל אשר עורר מדיני כנגד אחיו הנה הוא לאחיו כמו בריח הארמון המבריח מ מכות' לכותל אשר הו' קושר הכתלי' ומעמיד הבנין כן הוא סבת קיום אחיו ועמידתו ושומר אותו מכל משחית יקוה עליו בחזקת היד׃ מפרי פי. הנה מפרי דברי איש ישבע בטנו אם לטוב אם לרע הנה הוא ישבע פרי שפתיו והמשל כי הדובר רכות ישיב חמה במענה פיו ויאכל פרי דבריו שיסיר הרע ממנו והדובר קשות יעורר החמה ויביא עליו מהרה הרעה׃ מות וחיים. הנה ביד לשון מות וחיים כמו שזכרנו ומי שיאהב הדבו' אין ספק שיאכל פריו לטוב או לרע כמו שקדם׃ מצא אשה. מי שמצא אשה ר"ל שיהיו כחות הנפש במדרגת הנפש שהיא משרתת בעלה ואוהבת אותו וישרתו השכל בכל מאמצי כחם הנה האיש ההוא מצא טוב כי בזה יושג לו השלימו' האנושי ובזה האופן ישיג חפצו ורצונו מהשי' כי יתדבק השגחתו בו׃ תחנוני' ידבר רש. הנה העוני סבה אל שתהיה לשון הרש מבקש' החיים כי הוא ידבר תחנוני' ובזה האופן לא די שלא יעורר מדינים אבל ישקיט הריב והחמה מעליו ואמנם העשיר יבטח בעשרו לחשבו שהוא קרית עוזו וידבר מפני זה עזות וזה יהיה סבה לשבירתו כי לא יוכל כלכל להתנהג עם כלם כראוי להתנהג עם הרעויה סבה לבור האהבה מהם׃ איש רעים להתרועע. וכבר ימצא אוהב יותר דבק לאדם בעת הצורך מהאח ולזה ראוי לאדם לקנות לו אוהבים רבים ולא ירבה ברעים כי כבר ימצא באוהבים מי שיאהב תכלית האהבה אף על פי שאינו רע וההרבות ברעים יהיה סבה אל שישחית הרעות והחברה לקנת מפני קנת׃ טוב איש הולך בתומו. טוב האיש העני שהוא הולך בתום וביושר ממי שפשם כסלו בעשרו ולזה הוא מעקם דרכיו כי הוא בוטח בעשרו שיכסה על מוניו וכאילו באר בזה כד אחר אמר בו העושר סבת הרעות לקנת העשירים או ירבה בזה שטוב העני הולך בתומו בעיון מן העשיר שהוא עקש דרכיו במושכלות או הוא כסיל ורמז בזה אל ב' מיני הסכלות שהאחד מהם הוא קנין הדעות הנפסדות והשני הוא העדר והנה באר בזה כי טוב העני עם החכמה מהעושר עם הסכלות כמו שנתבאר בספר קהלת׃ גם בלא דעת. גם בסבת העדר הדעות יהיה רצון האדם ותאותו אל מה שהוא לא טוב ומי שהוא מהיר ללכת אל התאוות ההם הוא חוטא׃ אולת אדם. הנה אולת האדם תהיה סבה לעוות דרכו בחפציו מפני שלא בא בהם בקצות הכאותות ואחר זה כשלא יכונו מחשבותיו יכעס לבו על השי' שנכם אותו לפי מחשבתו אל שיבצר ממנו מה שיזם לעשותו ולא יבין כי מצד אולתו היתה זאת לו׃ הון יוסיף. הנה הון העשיר יוסיף לו רעים רבים כי הוא מהנה אותם תמיד בהונו ואולם הדל לא יקנה לו רעי' אבל דלותו יהיה סבה אל שיפרד מרעהו כי אין לו במה שיהנהו בו להמשיך הרעות ביניהם. עד שקרים. מי שיעיד שקרים וכזבים ויכזב בזה להצדיק רשע ולהרשיע צדיק לא ינקה מהעונש כי השי' יענישהו עונש נפלא על זה וכן מי שידבר כזבים לא ימלט כי זה סבה לרעות גדולות כמו שקדם׃ רבים יחלו פני נדיב. הנה הנדיבות הוא חלק טוב כי רבים ונכבדים יחלו פני נדיב להסיג נדבת לבו וכל האנשים הם רעים וחברים לאיש נותן מתנות ומזה הצד יהיה נבחר העושר על הדלות׃ כל אחי רש. וזה כי גם אחי העני שנאוהו ברלותם שלא יקבלו בו תועלת ואם הם עצמו ובשרו ואין צריך לומר שהאנשים שהיו מרעיו קודם זה עתה רחקו ממנו הנה דלותו הוא סבת שידעו אחיו ומרעיו אמרים לא המה ר"ל שיעליהו שאמר או עשה כנגדם מה שאינו כן׃ קונה

קְנֶה־לֵּב אֹהֵב נַפְשׁוֹ שֹׁמֵר תְּבוּנָה לִמְצֹא־טוֹב׃ עֵד שְׁקָרִים לֹא יִנָּקֶה וְיָפִיחַ כְּזָבִים יֹאבֵד׃ לֹא־נָאוֶה לִכְסִיל תַּעֲנוּג אַף כִּי־לְעֶבֶד מְשֹׁל בְּשָׂרִים׃ שֵׂכֶל אָדָם הֶאֱרִיךְ אַפּוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ עֲבֹר עַל־פָּשַׁע׃ נַהַם כַּכְּפִיר זַעַף מֶלֶךְ וּכְטַל עַל־עֵשֶׂב רְצוֹנוֹ׃ הַוֹּת לְאָבִיו בֵּן כְּסִיל וְדֶלֶף טֹרֵד מִדְיְנֵי אִשָּׁה׃ בַּיִת וָהוֹן נַחֲלַת אָבוֹת וּמֵיְהוָה אִשָּׁה מַשְׂכָּלֶת׃ עַצְלָה תַּפִּיל תַּרְדֵּמָה וְנֶפֶשׁ רְמִיָּה תִרְעָב׃ שֹׁמֵר מִצְוָה שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ בּוֹזֵה דְרָכָיו יוּמָת׃ מַלְוֵה יְהוָה חוֹנֵן דָּל וּגְמֻלוֹ יְשַׁלֶּם־לוֹ׃ יַסֵּר בִּנְךָ כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה וְאֶל־הֲמִיתוֹ אַל־תִּשָּׂא נַפְשֶׁךָ׃ גְּרָל־חֵמָה נֹשֵׂא עֹנֶשׁ כִּי אִם־תַּצִּיל וְעוֹד תּוֹסִף׃ שְׁמַע עֵצָה וְקַבֵּל מוּסָר לְמַעַן תֶּחְכַּם בְּאַחֲרִיתֶךָ׃ רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־אִישׁ וַעֲצַת יְהוָה הִיא תָקוּם׃

קְנָאֵי לִבָּא טָבָא רָחִים נַפְשֵׁיהּ נָטִיר בִּיוּנָא מַשְׁכַּח טַבְתָּא׃ סַהֲדָא דְשִׁקְרָא לָא מִזְדַּכָּא וּדְמַוְעֵי כַּדְבוּתָא נֵאבַד׃ לָא יָאֵי לְסַכְלָא פִּינוּקָא אַף לָא לְעַבְדָּא דְנִשְׁתַּלַּט בְּרַבְרְבָנֵיהּ׃ שָׂכְלֵיהּ דְבַר נָשָׁא נַגִּיד אוּרְחֵיהּ וְשׁוּבְהוֹרֵיהּ חוֹבָא׃ נָהִים הֵיךְ אַרְיָא זַעְפֵיהּ דְמַלְכָּא וְהֵיךְ טַלָּא עַל עִיסְבָּא רְעוּתֵיהּ׃ בַּר סַכְלָא קַשְׁיָא הוּא לַאֲבוּי הֵיךְ קִירְסֵי וְהֵיךְ דַּלְפָא דְדָלֵיף תִיגְרֵי דְאִיתְּתָא׃ בֵּיתָא וּמָזָלָא דְדָלְתוּתָא הוּא דַאֲבָהָת וּמִן אֱלָהָא מִתְמַכְּרָא אִתְּתָא לְגַבְרָא׃ עַטְלוּתָא יָהֲבָא שִׁינְתָּא וְנַפְשָׁא רְמִיתָא תִכְפַּן׃ דְנָטִיר פּוּקְדָנָא נָטִיר נַפְשֵׁיהּ וּדְמוֹשִׁיט אוֹרְחָתֵיהּ יְמוּת׃ מַאן דְבָעֵי נֵיזִיף לֶאֱלָהָא מִתְרַחֵם עַל מִסְכֵּינָא וּפוּרְעָנוּתָא טַבְתָּא מְשַׁלֵּם לֵיהּ׃ רְדִי בְּרָךְ מְטוּל דְאִית סִיכוּיָא וּלְמִיתוּתֵיהּ לָא תְרְמֵי נַפְשָׁךְ׃ גַּבְרָא חַמְתָנָא מְקַבֵּל תִּיכְּנָא וּכְמָה דְמַעְלֵי עַל טוּעֲנֵיהּ מוֹסִיף׃ שְׁמַע עֵיצְתָא וְקַבֵּיל מַרְדוּתָא מְטוּל דְתִתְחַכַּם בְּסוֹפָךְ׃ סַגִּיעָן מַחְשַׁבְתָּא בְּלִבְּהוֹן דְגַבְרִין וְעֵיצְתָא דֶאֱלָהָא הִיא תְקוּם׃

בכפיר ג׳ דגשים וסימ׳ נהם ככפיר זעף מלך. עזב ככפיר סכו. וא׳ כשחל לאפרים וככפיר לבית יהודה: הות ב׳ חס׳ וסימ׳ שקר מזין על לשון הות. הות לאביו בן כסיל: ומי׳ ד׳ וסימ׳ נכסר בסיפ׳ ריש סימן י״ו: בוזה חד מן ו׳ זוגין חד כתיב ה׳ וחד כתיב׳ ו׳ וקמצין וסימ׳ ראה ויכשילהו עלימו לשונם. ראי והקרוב אליו כרשנא׳ ורכה

מקול פרש ורמה קשת. רמי בני אפרים נשקי רמי קשת׳ מכה אכזחליינו הוא נשא. מכי לכן תן את בניהם לרעב הגורם. מדוה והשיב בך את כל מדוה מצרים אשר יגרת דבי תבא׳ מדוי והסיר י״ מכך כל חלי. בוזה שומר מצו׳ שבר נפשו. כחי לכם הבוגי׳ בוזי שמי. ושדה מגרש עריהם לא יבכר. ושדי ורי בגלבוע אל טל ונטר.

ל׳ ומל׳ — ל׳ בתרי לים׳ — ג׳ רגשי׳ — ל׳ חס׳ — ל׳ חס׳ ו׳ — ו׳ ל׳ — יומית ק׳ — ו׳ חס׳ בליש׳ — גרל׳ ק׳ — בר׳ ג׳ חס׳ — ל׳

קונה לב. מי שהוא קונה שכל הוא אוהב נפשו כי בזה הגיע אל הצלחת הנפש והוא שומר בלבו התבונה למצא הטוב האמתי והצלחתי והוא דעת קדושי׳ : עד שקרים. מי שיעיד שקרים בעניני החכמה אשר הצטרכו הקדמותיה אל העדות לא ינקה כי הוא סבה להסכיל האנשים השומעים עדותו בדברים העיוניים ומי שידבר שקרים בעניינים העיוניים ובפרט בשרשים ובהתחלות הנה הוא יאבד כי זה סבה להרחיקו משלימותו תכלית ההרחקה: לא נאוה. הנה לא יתכן שיגיע לכסיל תענוג כי בסבת סכלותו ראוי שיגיע לו צער בכל הדברי׳ וכ״ש שלא יאות לעבד שיהיה מושל בשרים וכאילו אמר זה להעיר שאין ראוי שיסי׳ אחר מושל הכח הנפשיי שהוא ראוי שיהיה עבד ומשרת לשאר הכחו׳ הנפשיות המגיעות האדם אל השלימות כי זה הוא ממה שיבלבל הפעולו׳ האנושיות וישיב פעולותיו בהמיות ולא אנושיו׳: שכל האדם יסבב שיהיה מאריך אפו ולא יכעס בקלות על הדברי׳ המכעיסים כשיפגשם אות׳ ותפאר׳ האדם הוא שיהיה עובר על פשע ולא יחזיק במחלוקת כי בזה ישים האהבה בינו ובין זולתו: נהם ככפיר. הנה כעס המלך יהיה רב השכל כי לו כח לעשות מה שיסור מהכעס מהרע לאשר יכעס עליו ולזה דמה כעס המלך לנהם הכפיר שישאג לטרף ורצוי המלך דמה לטל על עשב שיגדל אותו ויזכהו ולזאת הסבה ראוי שיזהר המלך מהכעס יותר מזולתו כי כעסו יותר קשה והוא יותר מזיק: הות לאביו בן כסיל. הבן הכסיל הוא לאביו הוות ושברי׳ מרוב כעסו ויגונו על רוע עניינו ויצטער האדם כשתהיה אשתו מעוררת לו מדני׳ כמו שיצטער בדלף הטורד שידלוף בבית בהתמדה כי זה סבה שתצר לו העמיד׳ בביתו כן באשת מדני׳ במוה כמו שיאמ׳ אחר זה: בית והון. הנה אפשר שירש האדם מאבותיו בית שייטב לבו בו והון ועושר ואמנם שתהיה לו אשה משכלת הנה זה ממה שלא יתכן להיות כי אם מיי׳ כי אין זה תלוי בבחירה משכל וכל אבל צריך שילוה לו עזר אלהי: עצלה תפיל תרדמה. מדרך העצלה שתפיל תרדמ׳ וזה מבואר מן החוש כי העצלה תרדי׳ הכחות ותשימם לוחים ובכמו זה תמצ׳ שהנפש הבוטחת שתשיג די טרפה ברמיה ותתעצל מפני זה מהשתדלו׳ במלאכו׳ לבקשת הטרף תרעב כי לא ימצא לה בזה האופן מזונה או ירבה בזה כמו שהעצלה תפיל תרדמה ותמנע מהנפש המרגשת פעולת׳ ותחת חשבו לתת תענוג ומרגוע לכחותיה כן נפש איש רמיה תרעב ותמנע ממנ׳ פעולת׳ בהשגח׳ המושכלות תחת חשבו כי בזה האופן ישיג בקלות די טרפה ויהיה יותר פנוי להשלי׳ נפשו והיה זה כן כי מדרך הרמ׳ה שתמנע האדם מהשגת השלימות: שומר מצוה. הנה מי שהוא שומר מצו׳ הש״י בתורתו התמימה הו׳ שומר נפשו כי היא מייסר׳ האים לתיקון הגוף ולתיקון הנפש ואולם מי שהוא בוזה השם יתעלה ימות מפני פחיתות מדותיו וחסרון שכלו אשר הם סבה אל שימות האדם בלא עתו ועם שיגיעלו הש״י מהעונש על עברו על מצותיו כמו שהתבאר בעדות מדברי הנביאים: מלוה יי׳. הנה מי שהוא חונן דל כאילו מלוה לש״י מה שיתן לעני כי על הש״י לחשביע לכל חי רצון ולזה ישלם לו הש״י גמולו ויברכהו בגלל הדבר הזה ולכן נתן הש״י לעשיר הברכה בכל משלח ידו למען ישמחו העניי׳ בטובו כמו שנזכר בתורה: יסר בנך. בקטנותו כי בזה יש תקוה להגיעו אל השלימות ואף על פי שיצעק ויהמה בהכותך אותו לא תשא נפשך אל המייתו וצעקתו להתפעל ולחמול עליו מפני זה ולהמנע מליסרו כי טוב לו שיקבל המוסר עם ההמיה והצעקה משיעמוד שמח עם העדר קבול המוסר: גרל חמה. מי שהוא גדול חמה לא ימלט שלא ישא עונש על זאת המדה הפחותה כי בזה יעורר מדינים עם האנשים ואם יקרה שבעת מה תצילהו החמה מהקם עליו כי יירא ממנו בראותו חוזק חמתו הנה עוד תוסיף זאת התכונה להתנהג ככה עם אחרים עם שיהיה בהם מי שיקום עליו ויפילהו ברע כי הוא יבקש רע בזאת התכונה הפחותה: שמע עצה וקבל מוסר. שמע עצה בדבר דבר כדי שתתישר להתנהג במנהגי׳ המשובחים והדרך במה שתרבה להשיגו בדרכי׳ הראוי׳ וקבל מוסר מהגדולי׳ ממך ומהתור׳ כי זה יהיה סבה שתחכ׳ באחריתך או ירצה בזה שמע עצתי וקבל מוסר כי זה ישירך לקנו׳ חכמ׳ באחריתך כי לקיחת המוסר צריך שיקדם בקנין החכמ׳ כמו שקדם. ראוי שתדע כי לא יועיל לאדם טוב ההתבוננות בדברי׳ שלא יפול ברעאם חטא לש״י בבד מן הנדרי׳ באופן שיהיה ראוי לענשם או שלא יגיע מה שגזר הש״י מהטוב לשכנגדו וזה כי רבות מחשבו׳ בלב איש והש״י יסבב לפעמים שיפול האדם במחשבה מלאה המחשבו׳ אשר יקובילהו אל מה שגזר הש״י עליו לטוב או לרע מצד ההשגחה או מצד העונש ולזה ראוי לאדם שישתדל להתקרב אל הש״י כפי מה שאפשר כי לא תועיל לו בזולת זה שום תחבולה להמלט ממה שגזר הש״י עליו אבל ימצא שכל מה שחשב להתרחק ממהדבר שהוא ימציא הסבות המקרבות אותו אליו וזה מפורסם מאד מהרבה מספורי הנבואה:

תאות

קונה. עד׳ בדרכו׳. הדעת יקרא לב ואוהב נפשו להחיותה עד עת כלה׳ ושומר תבונה אחר שקנה אותה בעבור מצא הטוב שמרה שהש״י ימציאהו טובתו בעולם הזה ובבא. אבל עד שקר שלא קנה הדע׳ לא יהא נקי מן הסבר: לא נאוה. וכאשר להיות לכסי׳ תענוג וזה כנגד שומר תבונה שימצא טוב ויתכן שהכסיל הוא עד שקר תענוג טעמו להתענג בעולם. אף כי לעבד משול בשרים ובשרים לא נאה: עבור על פשע. שיעבור עליו כדי שיתרחק ממנו וזה דרך משל כי הרוצה להתנקם עומד על הפשע ונושא עון כאלו עבר עליו ועזבו. האריך פועל עבר יוצא לפעול האחד וטעמו השכל הוא יאריך אפו של אדם. ותפארתו שיפארוהו אחרי׳ בעברו על פשע: זעף מלך. על המכעיסי׳ אותו. וכטל כל עשב שירטיבהו כן רצונו של מלך למי שירצה בו: הוות. הקורות תהיינה מקראות הוות כלומר הבן הכסיל יסבב הוו׳ לאביו: דלף. כלומ׳ דלף טורד עינו מגרש בני אד׳ כן מדיני אשה כמו טורדין. פ״א דלף טורד שלא ישקוט ואחר שדבר בכסיל ואשה רעה אמר כי בית והון יכחילו האבות לבניהם ואינם יכולים להנחיל להם האשה המשכלת החכמה כי מאת השם היא: עצלה. שם דבר עם מותה כבשה כלומר העצלה היא תפיל תרדמה על העצל וכן הנפש החושבת לרמות אחרים היא תרעב ורמיה עם בריה: שומר מצוה. שלא יעזבה שומר נפשו מן המיתה. ובוזה דרכיו הראויים לו. ימות בידי שמים טרם עתו כתיב יומת סבר ימיתוהו אם נודע שבוזה דרך המצות בגלוי: מלוה. מי שיחון הדלים השם ילוהו כי העושר בידי אדם הוא פקדון והלואה וגמולו שיחון אותו השם כשחונן הדלים: כי יש תקוה. שתקוה שיאריך ימים בייסרך אותו. ואל המיתו שימית אחרים. ל׳ תשא נפשך לפרכם אותה מגזלתו כענין ואליו הוא נושא את נפשו להתפרנס ממנה. פ״א ואל המיתו שאחרים ימיתוהו אז אל תשא נפשך בייסרך אותו. פ״א ואל המיתו לאחרים אם לא תיסרנו תמיתנו ויצא ממנו גדל חמה. פ״א אל תשא נפשך ממנו שתחשוך ממנו מוסר. אבל הבן שהוא גדל חמה מגבר חמתו הגדולה עזבהו ויהיה מקבל ענשו כמו נשא עונו ואל תתעסק בהצלתו כי אם תצילהו פעם אחת בדי׳ אתה עוד שתוסיף להצילו פעמים רבות: שמע עצה. לפני הדרכים שהודעתיך למען תדע חכמה במענך מוסר ואל תלך אחרי מחשבתם כי רבות מחשבות בלב איש ואינן קיימות זולת עצת השם:

תאות

כחח ב׳ ורי כתי׳ ה׳ וחד כתי׳ ו׳

תאות אדם · תהיה לעשות חסדו כלו׳ יתאוה תמיד לעשות חסד למי שראוי לו או תאות מן כאוה קדם · וטוב רש מאיש כזב · שאמר לעשות חסד והוא מכזב האדם טוב ממנו כמו איש מתהלל במתת שקר : יראת יי׳ לחיים · בעבור חיים ירא אותו · ושבע ילין בל יפקד רע · הירא בל יפקד ולא יזכור היגון שכבר קרהו כלו׳ לא תזכרנה צרותיו בהיותו שבע מטוב השם׳ : בצלחת · כמו צלוחית חדשה והענין כאילו ידו טמונה בצלחת · לא ישיבנה · כי לא ימצא מאומה שיאכל על כן צריך אדם לבקש מ מחיתו ולא להתעצל : לץ · יערים · ילמד ערמה : משדד · פועל וכן יבריח פירוש בן מביש מצוה לשדד את אביו · והוא מכבב שתברח אמו · מביש כותן בושה לאביו : חדל בני · לשגות מאמרי דעת · ושמע מוסר · פא זה הפסוק דבק ראשו עם סופו · וכן הוא חדל בני מאמרי דעת אם תאבה לשמוע מוסר ואחרי כן לשגות : ילין · ידבר שעדותו הוא מ משפט וצדיק מן המלין הו ידבר ליצנות על המשפט יבלע כמו כבלע את הקדם : נכונו ללצים שפטים · מאת השם כלומר השם ישפטם בעבור שליכו המשפט ונכונו מהלומות שהכסילים הלומים ע׳׳י אדם כענין ושבט לגו כסילים : לץ היין · חסר איש היין לץ הוא הומה פי׳ צועק שיתנו לו שכר · לא יחכם · לא ילמד חכמה בהתעסקו ביין : נהם ככפיר · מתעברו · מתעבר עמו · נפשו הוא החוטא בעבור שאינו חולק כבוד למלכות : כבוד · שהמלך יכבד לאיש המתעבר אם ישב וישקוט ממריבה על כן בקוצץ הלמ״ד כי הוא ידוע והוא המתעבר עמו · יתגלע · יתערב במריבה : מחורף · האם תחת בי״ת כלומר בעת החורף · ושאל · שישאל מן הקוצרים ולא יתנו לו מאומה בעבור עצלותו : מים עמוקים · חסר כף כלו׳ כמים עמוקים שהם קרים וזכים ורגל לא תרפשם כן החכמה והעצה שהיא בלב איש זכה וברורה · ואיש · אחר ידע שתבונות ידלה העצה מלבו כלו׳ ילמדה ממנו : רב

תאות אדם חסדו · הנה תאות האדם היא בטבעו מה שהוא חרפה לו כי יצר לב האדם רע מנעוריו ויהיו תאוותיו מפני זה אל תאות החומ׳ אשר בו נשתתף לבהמות ולזה יהיה יותר טוב הרש שלא ישיג דבר מהתאוות מאיש כזב שישבע תמיד באלו ההנאות שהם הבל וכזב או ירצה בזה תאות האדם היא שישיג חסד השם׳ בדברי׳ ויותר טוב להשיג זה מי שהוא רש בדעות והוא מי שיש לו מ הסכלות שהוא העדר מאיש כזב שיש לו מ הדעות הכוזבות וזה כי הרש לא יצטרך כי אם ללמוד החכמה ו ואיש הכזב צריך ש שירפא תחלה ממום דעותיו הכוזבות ש המרחיקות אותו ב בתכלית מה שאפשר מהשם׳ ובזה מהקושי העצום ר״ל להעתיקו מן הדעות האלו ואחר זה יצטרך ללמוד מ החכמה לפי הפרסים האמתיים : יראת יי׳ · הנה יראת יי׳ תיסר האדם אל החיים מ הנצחיים והנה בעל יראת יי׳ ילין שבע כי לא ירעב ולא יכסוף התאוות הגופיות כי לא יזכר אצלו דבר רע שיהרהר בו כי יראתו השם׳ תמנעהו מלכסוף הדברים המגונים ה האלו : טמן עצל · הנה העצל כאילו טמן ידו בצלחת בצלוחית קטנ׳ שיקשה להוציאה משם וכן ימצא הענין בו כי לעצלותו תמצא הנה ידיו כאילו הם אסורות ולא יעשה שום מלאכה ואף על פי שיחסר לו מזון ויצטרך לו מפני זה להרויח במלאכה מה שישיגבו די טרפו הנה עם כל זה לא ישליט בידו לעשות בה מלאכה יחיה בה וזהו אמרו גם אל פיהו לא ישיבנה : לץ תכה · הנה אם תכה לץ להקנותו מוסר הנה האיש הפותה הרואה זה יתחכם בזה ויקח בעצמו ערמה להמלט מהדבר אשר הוכה עליו האיש הלץ ויקח מוסר בהכאת זולתו אך לנבון אם תוכיח לו בדברים לבד יבין דעת כי לבו פונה אל השלימות : משדד אב · הנה הבן שהוא מביש ומחפיר הוריו לרוע מנהגיו ורדיפתו אל התאוות הוא כבה שישודדו שודדים אביו כדי שיחלק מהשלל עמם או אולי לנוה מהם ויבאו להפרע מהאב ולזאת הסבה בעינה יבריח האם ולזאת ראוי לאב ולאם שייסרוהו בקטנותו שלא יבואם ממנו זה ההפסד ואחר שהזהיר הבן לשמוע מוסר שב להזהיר שלא יכלה ימיו בזאת הפילוסופיא המדינית כידי לו בה שתיישירהו אל לקיחת המוסר אשר הוא הכונה לקנין החכמה : חדל בני · ואמר המנע בני לשמוע חכמת המוסר תמיד באופן שתשגה בה יותר מאמרי דעת כי אין ראוי לאדם שיאבד זמנו בחקירותיה כמו שבארנו בפרשת בראשית אבל ראוי שתשגה תמיד באהבת אמרי דעת אחר שתגיע מהמוסר דבר ראוי ומספיק להיות הכונה לקנין החכמה : עד בליעל · הנה העד הבליעל שיעיד שקר באחיו יוכיח בפיו מחשבתו הרעה לתכלית שיהיה המשפט מפי השופט כמו שחשב וזה צריך לו לפי שהוא עושה הרעה ע״י זולתו ואמנם פי רשעים יבלע ויכסה האון אשר במחשבתם כדי שלא יודע רצונם לאיש ויהיה זה סבה אל שיוכלו להשיג מחשבתם ולא יהיו כמאמרי האכמים מהם או ירצה בזה בעד בליעל המעיד שקר בספורי המישרים להטבת העניינים העיוניים וברשעים בעלי הדעות הכוזבות בפנות העיוניות והתוריות ויהיה הרצון בו עד בליעל ילין משפט במה שיגיד ואם לא ירגיש כי ממנו יעמיד החכמ׳ על דבר המשפט ויהיה זה העד סבה להטעותו ובכלל הנה בקשת המשפט סבה שידבר אלו הדברים כי יקרה שיטעה בעדות לרבות מה כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמו׳ יי׳ והנה לפעמים תמצא שיגיד האדם דברים בעדות לחזק הדעת שנראה לו צודק בחקירותיו וכמו שתמצא זה לגלייניס במה שחלק על הפלוס׳ במה שהכיח שהלב לבדו הוא החי ולזה הוא המבואר שהמשפט שנראה לו צודק הוא סבה אל שיגיד זה העדו׳ אך האון והשקר אשר לרשעי׳ בהתחלות הוא סבה אל שיהיו דבריהם נפתחי׳ ומבולעים במה שאחר ההתחלות : נכונו ללצים שפטים · כי מפני הלעגם על האכמים ימצאו בהם שישפטו אותם משפטים גדולים ולגוף הכסילים נכונו שברים כי לסכלותם יעשו ענינים מגונ׳ כנגד האכמים ואפשר שיעיר על זה בלצים בעד הבליעל שילין ספורים כוזבים יבואו לטעות החכמים בדבר משפטי העיון ולזה אמר כי נכונו להם שפטים כי הם עושים רעה גדולה אם לא ירגישו בזה ולזה צריך לאדם שיזהר בדבר הספורים האלו שלא יגיד רק האמת ויתבונן שיהיה ענין ספורו נקי מהדברים המטעים והמשל כי לפעמים כשיהיה מעונן יראה הכוכב רחוק מכוכב אחר יותר מהמרחק האמתי אשר ביניהם ומי שיקח העדות מהעת ההוא יטעה החוקרים בזאת המלאכה הסומכי׳ על מבטיו והנה קרא הכסילים בעלי הדעות הנכפרות כי ים עמס הסכלות שהוא קנין וכמו שסכלותם בהתחלות ימשך ויפחית מהם במה שאחריהם כן ראוי שישבר גופם לפי שרוב נטותם אחר הדברים הגופיים היה סבה אל שיטעו בעיון מפני שלא הפליגו החקירה בו לרוב התעסקם בעניני הגוף : נהם ככפיר אימת מלך · הנה אימת המלך המושל באדם והוא השכל האלהי שהוא ראוי שימשול בשאר כחות הנפש וכן שורר מהשם ית׳ כיום הנראה ראוי שתהיה כל כך חזקה כאילו יהם לטרוף ככפי׳ כי באמת מי שיסור מעבודתו ידרך אל ההפסד וההשחת ומי שהוא מתחבר עמו ואינו רוצה לשמוע הוא חוטא נפשו ומפסידה ויהיה סופו לאין והנה המתעבר עמו הוא בעל התאוה כי הכח המתעורר ההוא יריב עם הכח המתעורר השכלי ויובילהו זה אל הכליון וההפסד : כבוד לאיש · שיסבות מריב וזה יהיה בירא את השם כי אין לו תאוה לרע ולזה תהיינה כל מחשבותיו טובות אך כל אויל יתבלבל ויתערב בריב ויהיה זה סבה להפילו ברע ויהיה זה כן באויל כי הוא יחשוב שיהיה ההערב בריב הוא הטוב למיעוט חקירתו בדברים : מחורף עצל לא יחרוש · אמר להעיר על העצל מלבקש השלימות כי בסופו יהיה משולל מהם במה כי העצל איננו חורש אדמתו ועובד אותה כראוי בחורף וזה הוא סבה אל שלא יעשה פרי אשר זרע בה וכן העצל לא ישתדל בתחלת ענין לתקן גופו בלקיחת המוסר ולזה לא יכול לתשיג החכמה ולא השתדל בה ב״כ וזה יהיה סבה אל שלא יתן פריו השכל שסם בו השם׳ : מים עמוקים עצה בלב איש · הנה העצה אשר בלב איש כאלו לא ישיגוה בקלות אבל אחר החקירה הרבה כי היא במדרגת המים העמוקים מאד אשר יקשה להגיע אל מה שהוא בתחתיהם ואולם איש תבונה ידלם העצה מלבו בטוב חקירתו והפלגתו בה : רב

יערם ג׳ חס׳ וסימ׳ כי ערום יערם הוא דזיפים · ושמר תבחת יערם · לץ תכה ופתי יערם : ומחפיר ל׳ והוא חד מן שטת חרא ומח בריש׳ וסי׳ מ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות המ״ם בס״ד : נבונו ב׳ וסימ׳ שדים נבונו · נכונו ללצים שפטים :

תאות אדם חסדו וטוב רש מאיש כזב: יראת יהוה לחיים ושבע ילין בל יפקד רע: טמן עצל ידו בצלחת גם אל פיהו לא ישיבנה: לץ תכה ופתי יערם והוכח לנבון יבין דעת: משדד אב יבריח אם בן מביש ומחפיר: חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת: עד בליעל יליץ משפט ופי רשעים יבלע און: נכונו ללצים שפטים ומהלמות לגו
כ כסילים: לץ היין המה שכר וכל שגה בו לא יחכם: נהם ככפיר אימת מלך מתעברו חוטא נפשו: כבוד לאיש שבת מריב וכל אויל יתגלע: מחרף עצל לא יחרש ישאל בקציר ואין: מים עמקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה:

רגחיה דבר נשא חסדיה וטב מסכינא מן גברא כדבא: דחלתיה דאלהא לחייו ומן דשמיע מניה ניבות ולא נפקוד בישתא: עטלא דמטעי ידיה בשחאתיה אף לא לפומיה מקריב ליה: לממיקנא מחית ושכרא מתערים ואכים לסוכלתן דנתביין ידיעתא: דמין לאבוי ומעריק לאמיה ברא הוא מבהתנא ומחפרנא: פרש ברי ושמע מרדותא ולא תשגא מן מאמרי דפומיה: סהדא דיגאלא ממייק בדיניה ופומהון דרשיעי מפיק עאתא: מתקנין לממיקני דיני זהרתא לגשמיהון: לממיקנא הוא חמרא ורויתא שכרא וכל דשגי ביה לא נתחכם: נהים היך אריא אימתא דמלכא ומן דמחמית ליה חטי על נפשיה: יקרא הוא לגברא דיתיב דלא דינא וכל דשאטי מצטרי: מתחצר עטלא לא שתיק ושאל בחצרא ולית: מיא עמיקי עצתא בלבא דגברא וגברא דמתביין נידליה:

ב׳ ויראת אלהים · ב׳ כי יגיע · כ׳ ב׳ חס׳ · ומחפיר ל׳ מן ספת תראות בריש׳ · ב׳ ושעיר · ל׳ · ב׳ וחס׳ · קירית · ג׳ רגשי׳ · ל׳ · ושאל ק׳ · ב׳ מבקשי מים

בכפיר ג׳ דגשים וסימ׳ נמסר לעיל סימ׳ י״ט : ושאל ישאל כתיב וקרי׳ ושאל והוא מן כ״ב מלין דכתי׳ יוד בריש תיבות׳ וקרי׳ ו״ן וחד מנהון פלוגתא דרב נחמן וסימ׳ במסר׳ רבת׳ במערכת אות היו״ד בס״ד :

רב אדם. הנה הרבה מבני אדם תמצא שיכרית כל אחד מהם חסדו בשיספר אכי עשיתי חסד כך וכך לפלוני ויחשבו מפני זה בהם שהם אנשי חסד כי גם איש אמונים אשר יעשה הראוי בדברים לבד בזולת חסד יקשה המצאו והיה זה כן כי לא יתכן שיקרא האדם איש חסד בעבור חסד אחד שעשה אם לא ינהג כך בכל הדברים וכן לא יתכן שיקרא האדם איש א אמונים אם לא ב בשיתמיד בזאת ה התכונה לעשו׳ האמת והיושר תמיד ואפשר שירצה בזה רב אדם יקרא בשת הכורך ה האיש שהו׳ גמל חסדו שישיב לו גמולו והנה יקשה למצוא באלו ש שקבלו החסד איש א אמונים שיתעורר ל להשיב גמול לאשר גמל אותו חסד אך יתנכר אליו כאילו לא קבל טובה ממנו ולזה אין ראוי לאדם שישים בשר זרועו אך יבטח בש״י ואפשר שתהיה הכונה בתלת חסדו נוכפ׳ שיהיה הרצון בזה כי כבר יקרא הקורא רב אדם איש חסד ר״ל ש שיקרא לאחד מהם איש חסד אבל יודע שאין הענין כן כי יקש׳ למצוא איש חסד כי גם איש אמונים יקשה למצוא: מתהלך בתומו. הצדיק שהוא מהלך בתימו וביושר במדותיו ובדעותיו והו׳ איש אמונים על דרך האמת לא די שיהיה נשמר מהרעות כי גם בניו יהיו מוטבחי׳ מהשי׳ בסבתו עם שמתכוכתו גם כן שישיר בניו לעבורתם השם ית׳ ותרבק בהם גם כן ההשגחה מצדם: מלך. הנה המלך והוא השכל כשיושב על כסא דין לשפוט בדברים העיוניים לפי מה שראוי ויקח משאר הכחות השרות הראוי להגיעו אל האמת בדרושיו הנה הוא מזרה ומפזר בעיונו כל רע במדות ובדעות כי יזהר מהדברים המטעים ובהעבירו כחותיו יסיר התאוות הרעות והמגונות והנה זה כלי ממה שיצטרך לאיש אמונים כשיהיה איש אמונים עד׳ האמת. ועתה יבאר שכבר יקשה המצאו כמו שזכר תחלה ואמר מי הוא שיוכל להתפאר שהוא איש אמונים עד׳ האמת מי יאמר זכיתי לבי ואמר מי הוא שיוכל להתפאר שיאמר זכיתי לבי בדעות ונמלטתי מהספק בהם היה זה ממה שיקשה מאד לרוב הדברים המטעי׳ ומונעים מהשלמת החקירה בהרבה מהדרושים ומי יאמר טהרתי מחטאתי בעניינים הגופיים והמדיניים ולא התנהגתי בהם כי אם ביושר ובאמת: אבן ואבן. הנה המשקל הקטן מהראוי או הגדול מהראוי והמדה הקטנה מהראוי או הגדולה מהראוי הנה שני אלו הדברים מתועבי׳ לש״י במדות ובדעות וזה כי הנבחר והראוי במדות הוא השווי והיושר מזולת שיהיה לאחד מהקצוות כמו שנתבאר בפלוסופיה המדינית והנבחר בדעות שלא לקצר מהאמת הראוי בדבר דבר ושלא להפליג עליו יותר מהראוי כאילו תאמר שמה שיסבול אותו מופת מוחלט לא יקצר בו ויסמך על מופת ראיה או על הקדמות מפורסמות ומה שלא יסבול מופת מוחלט לא יבקשהו וכן לא יחקור במה שאין דרך אל השגתו ולא יקצר לחקור במה שיוכל להשגתו ובהיות הענין כן מי הוא זה ואי זהו שיוכל להתפאר באיש אמונים: גם במעלליו. הנה אע״פ שימצאו בחום פעולות האדם טובות וישרות הנה אפשר לו שיתנכר בהם ותהיינה פעולותיו בנגלה טובות ולבו ברע והנה קרא האיש הזה נער לא מלך ר״ל שהשכל בו הוא משרת לא מלך: אזן שומעת ועין רואה. הש״י עשה גם שניהם כלים להשגת האמת בדעות ובמדות וזה שאלו החושים הם יותר נכבדים שבחושים לקחת מהם ההקדמות הראשונות עם ההשגות במוחשים והם עם זה כלי׳ אל שיקבץ האדם אליו החכמה שהשיגוה שאר האנשים כי באזן ישמע דבריהם ובעין יראה דבריהם בספריהם ולזה היו אלו החושים מהגדולים שבכלים אל שישלם לאדם להיות איש אמונים במדות ובדעות והם עם זה כלים לחטוא וזה מבואר מעניינם: אל תאהב שינה. אל תתעצל ותאהב שינה כמנהג העצלים כי זה יהיה סבה שתאבד הונך ותורש ואם תפקח עיניך בזריזות תשבע לחם ומזון ערב בדעות ואולם בעצלה לא די שלא תשגת שלימות אבל גם ההתחלות אשר אצלך מהחום תאבד ותשתית ולא יהיה לך מהם תועלת: רע רע יאמר הקונה. הנה אין הענין בקנין החכמה כמו בשאר הקניינים וזה כי שאר הקניינים מפני שיהיה מחירם כסף יקרה בקנין שיאמ׳ הקונה שהוא רע ואינו שוה כמו הערך ההוא שהוא מעריך אותו ואחר זה כשילך לו ממנו הקנין ההוא אז יהולל הקנין ההוא ויתאונן על אשר לו קנהו ולזה היה נחשב הקנין ההוא לרע בהיותו לו וכשלא יהיה לו יחשבהו לטוב והנה הפך זה ימצא בקנין החכמה כי לא יחשבהו אדם לטוב כי אם אחר שהשיגהו יש זהב ולזה אמר כי יש בשאר הקניינים קניינים חמודים כמו זהב ורב פנינים אך אין בהם כלי יקר כמו שפתי דעת כי שאר הקניינים יחשבו מאד יתרון ערכם ואין הענין כן בשפתי דעת כי הם טובים על כל העניינים והם המיטיבים תכלית ההיושרה למצוא דברי חפץ כי בזה האופן יקובצו לאדם דעות זולתו ואפשר שיהיה הרצון בזה כי המשיג קצת המושכלות שהם הגיעה לו אז יהלל על כל הקניינים המושכל אשר היה מגבה אותו קודם זה ודמה שהלול הזה הוא מה שיאמר יש זהב ורב פנינים אך כלי יקר הוא שפתי דעת כי הם יביאו לקנין דבר נחמד מזהב ומפז רב: לקח בגדו. הנה מי שערב זר והוא הנמשך אל הכח המתעורר לתאוות הגופיות הפשיטהו מכל קניינו להפרע ממנו והנה השכל הוא הערב בעד האיש הזר ובעד נכריה והיא הנפש המתאוה כמו שקדם בראש זה הספר קח משכונו להפרע כי השכל הוא המקבל העונש במה שלא השיגהו תענוג מאלו הפעולות המגונות כמו שקדם: ערב לאיש לחם שקר. בתחלת עניינו כאילו תאמר שאם יטעה ויחשוב שאין שם גמול ועונש אך אחר זה יהפך לו המזון הערב ההוא לחצץ שאין בו תועלת להזון וישבר עם זה שניו אשר יאכל באמצעיתם: מחשבות בעצה תכון. הנה המחשבות המקבילות לאדם אשר בעבורם הוא נכוך בעניינים הנה העצה שלימה שיתישב לו בזה תכין לו המחשבה הצודקת וזה יהיה בשיקבץ כל אלו המחשבות ויברור הצודק מהבלתי צודק בחקירה שלימה ובישוב רב ואם יקרה שם שתי מחשבות מקבילות הלחם בהחבולות על המחשבה המרחיקה האדם משלמותו ובזה יתלט מהמבוכה באלו העניינים הגדולי׳ אשר יביאו המחשבות המקבילות הנופלות בהם להתבלבל בעניינים או ירצה בזה על דבר המחשבות המביאות לאד׳ לחטוא עשה מלחמה עמהם בעצה אשר תכין ובתחבולות בדרך שתכניע אותם המחשבות הרעות:

רב אדם. כלו׳ הרוב בבני אדם כל אחד יקרא חסדו כלומ׳ יתפאר שעשה חסד ולא יקראהו מי ימצא. פי׳ שיאמר אמת על כפשו: מתהלך בתומו. הוא יקרא צדיק. אשרי בניו אחריו כי בגלל צדקו יהיו מכובדי׳ עד שיאמרו אחרים הנה יורש אדם מטובת אביו: ומלך שישב על כסאו לעשות דין הוא יזרה כל מי שהוא רע בעיניו כי אז יעמוד על כסאו: מי. זה שיאמר זכיתי לבי מעון נעורי טהרתי מחטא ילדותי והטעם אין אדם שילך תמיד בתומו ולא יחטא: גם. יתנכר. הפך ההכרה וכן ויתנכר אליהם והענין שהתנכר מן הנכרות בעבור מעלליו. אם זך מחטא ואם ישר פעלו כי הנער הכסיל נודע ונכר באולתו וזה מתנכר במעשיו הטובי׳ כאילו מתנכר בהם ולא יכירו רואיו מעשיו אם נער עשם כאשר הם זכים וישרי׳: אזן. אל. רע. ב׳ דבקים כלו׳ האזן לשמוע מוסר והעין ל לראות התוכחת עשה השם על כן אל תאהב שינה שלא נבראה העין לישן כי אם שעה י ידועה ואחרי כן ל לראות ולבחור בדרכי המוסר. פקח עיניך מן השינה כי אז תשבע לחם וראה הקונה שיאמר על ה הממכר רע רע ויבזהו כדי שיוכל לקנות בזול וכאשר הולך בעצמו עם הממכר אז יתהלל ויתפאר בעצמו ויאמר שהוא יודע לקנות דבר נחמד ובאמת כן הוא שים זהב ופנינים רבים למי שיש לו שפתי דעת שידע בעסקי סחורה: לקח. חבלהו. לשון צווי: ערב. לחם שקר. שהעיד שקרים בעבורו: מחשבות. תכון. כל אחת בעצה שיועץ עם חברו או יכון מה שחשב לעשות: ולפותה

יושב ב׳ מל׳ בס״פ וסימ׳ והוא יושב לבטח אתך: מלך יושב על כסא דין: טהרתי ל׳ מי יאמר זכיתי. והוא חד מן מלין משמשין ת׳ בסוף תיבותא ול׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הת״ו בכ״ד: שמעת ו׳ ה׳ פתחין וא׳ קמץ וסימ׳

סוגעא דבני מתקרין גבר מרחמניה וגברא
מהימנא מנו משכח: דמהלך בתמיסותיה
צדיקא הוא וטוביהון לבנוהי בתרוהי:
מלכא דיתיב על כורסיא דדינא מפזר מן
קדמוהי כלהון בישתא: מאן דיימר דזכיי
הוא לבי וארכיירת מחובתי: מתקלא
ומתקלא כיילא וכיילא מרחקין אינון קדם
אלהא אף תרויהון: אוף בעובדוהי מתיידע
טליא אין דכי ואין תריצן עובדוהי: אדנא
דשמעא ועינא דחזייא אלהא איברי תרויהון:
לא תרחים שינתא דילמא תתמסכן פתח
עינך ושבע לחמא: חברא לחבריה נאמר
דקנית והידין נשתבח ונימר: דאית דהבא
וסוגעא דכיפי טבאתא ומאני דיקרא
ושיפותא דידיעתא: נסיב לבושיה מטול
דעריב לחלוני ולא אפי נוכריתא משכניה:
עריב לגברא בלחמא ריגלא ובתר הידין
נתמלא פומיה: מחשבתא בעצתא תתקן
ובמדברנותא מתעבד קרבא:

לג׳ רב־אדם יקרא איש חסדו ואיש
אמונים מי ימצא: מתהלך בתמו
ב׳ מל׳ בסיפ׳ צדיק אשרי בניו אחריו: מלך יושב
על־כסא־דין מזרה בעיניו כל־רע:
ל׳ יתר וטהרתי מי־יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי
: אבן ואבן איפה ואיפה תועבת
יהוה גם־שניהם: גם במעלליו
ל׳ יתנכר־נער אם־זך ואם־ישר פעלו:
ת׳ ל׳ אזן שמעת ועין ראה יהוה עשה גם־
כ׳ שניהם: אל־תאהב שנה פן־תורש
פקח עיניך שבע־לחם: רע רע יאמר
ר׳ חל׳ הקונה ואזל לו אז יתהלל: יש זהב
ב׳ וח בליש׳ ורב־פנינים וכלי יקר שפתי־דעת:
כ׳ נכריה לקח־בגדו כי־ערב זר ובעד נכרים
ת׳ לל חבלהו: ערב לאיש לחם שקר ואחר
ח׳ כב ימלא־פיהו חצץ: מחשבות בעצה
תכון ובתחבלות עשה מלחמה:

נמסר בסיפר סוף סימן ט״ו ובריש סדר וירא: הקונה ד׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ והיה כעם ככהן כעבד כאדניו. באה העת הגיע היום. פורע מוסר. רע רע יאמר הקונה. נכריה נכרים בהי׳ וקרי׳ נכריה והוא חד מן ה׳ מלין דכתי׳ ם״ם בסוף תיבותא ולא קרי׳ וסי׳ נכרים לקח בגדו כי ערב זר קדמא. שלשים וירדו שלשים מהשלשים. ויהבם וישלח חצים ויפיצם דשמואל. שנים ויעזבו את כל מצות יי׳ אלהיהם. אלפים נהר דינור נגד ונפיק דדניאל:

גולה

ולכותה. שיפתוהו אחרים. לא תתערב שגלה סודך והוא הרכיל: כרו. רמז
לנשמתו ידעך כנגד מות יומת. באישון חשך כפול כלו שימות בחשיכה או
החשך משל לצרות: מבוהלת בראשונה. מגולה. ואחריתה שהיא גזולה
לא תבורך והטעם לא ירדו עליה גשמי ברכה וכתוב מבוחלת בחית להוריע

גולה סוד · לא תתערב עם מי שהוא גולה סוד והולך רכיל כי זה סבה לרעות גדולות
בדברים המדיניים ולא עם מי שאומר דברי פתוי והסתה בשפתיו להרחיק מעל
הדרך הטובה ואפשר שירצה בזה מי שהוא גולה סוד בענין המבוא' שים במחשבו'
מקבילות אשר בהתחלות שיצטרך להתלמד מהם בעצה שדרין ובתחבולות הוא

מבהלת נחלה מבהלת מבחלת כתי' וקרי' מבהלת והוא חד מן ד' מלין כתי' ח' וקרי' ה' וסימ' עמיחוד ואבשלום ברח ויולד ·
רחיטנו קורות בתינו ארזים · מבחלת נחלה מבחלת בראשונה · ולחתם שבועים שבעים נחתך: ואדם ט' וסימ' ואדם
אין לעבוד את האדמה · אוקיר אנוש מפז · ואדם עליה בראתי · ואדם ביקר בל ילין · ואדם על עפר ישוב · ואדם בה

גולה סוד הולך רכיל ולפתה שפתיו ה'נ'מ'ל' · ל'
לא תתערב: מקלל אביו ואמו ידעך ב'
נרו באישון חשך: נחלה מבהלת יתיר יוד מבהלת ק'
בראשונה ואחריתה לא תברך: אל א'מ'ל' · ג' וחס'
תאמר אשלמה רע קוה ליהוה וישע ל' · ל' וחס' וד' בליש
לך: תועבת יהוה אבן ואבן ומאזני ב'
מרמה לא טוב: מיהוה מצעדי גבר
ואדם מה יבין דרכו: מוקש אדם ט'
ילע קדש ואחר נדרים לבקר: מזרה ל' · ב' ותי' לבקר כ"א
רשעים מלך חכם וישב עליהם אופן
: נר יהוה נשמת אדם חפש כל א' פסו' ריש' וסופ' נון
חדרי בטן: חסד ואמת יצרו מלך
וסעד בחסד כסאו: תפארת בחורים ל'
כחם והדר זקנים שיבה: חברות פצע
תמריק ברע ומכות חדרי בטן: תמרוק ק'

דגאלי רזא אכיל קורצא ולמן דמשרגג
בשפוותיה לא תתחלט: דליט לאבוי
ולאמיה נדעך שרגיה איך אתונא דחשוכא:
ירותתא דמסרהביא בקדמיתא ובסופא לא
תתברך: לא תימר אשלם בישתא סכא
לאלהך ויפרקנך: מרחקין אנון קדם
אלהא מתקלין ומתקלא ומשחתא דרמיותא
לא שפיר קדמוי: מן קדם יי הילכתיה
דגברא וגבר נשא לא מתביין ארחתיה:
פחא הוא לגברא דנדיר לקודשא ובתר
הכי תדיא ליה נפשיה: מבדר לרשיעי
מלכא חכימא ומהפך עליהון גלגלא:
שרגא דאלהא נשמתיה דבני נשא ובציא
כלהון גויה דכריסה: חסדא וקושטא
ינטרו למלכא ומתקן כורסיה בחסדא:
שבהורא דעולימיא תוקפהון ושבחא דסבי
סיבתא: שאני ופועתא פגעו בבישא
ומחיותי בגוה דכריסיה:

כי נחלה גזולה היא כמאסת ונגעלת לשם מן נחלה כמו: אל · ה"א אשלמה מחובר במקף ברי"ש רע וכן הפי' אל תאמר לשלם רע למרעים לך · קוה לשם שים לו כח לשלם לו גמול ויושע לך מידם: מיי' · מוקש · שנים דבקים · מצעדי שיצעד ללכת · ואדם איננו מבין עת לכתו עד כי השם יוליכהו ויושיבהו אשר מאתו מצעדי גבר · והוא יתן מוקש בלכתו לאשר ילע ויאכל קדש ואחר שיקדש ידור כ נדרים להביא לבקר אולי יוכל מן המוקש ולעמן כלפיך יעלעו דם כמו יבלע: מזרה · להעיק אותם וכבר השיב עליהם אופן עגלה לדוש אותם כלו' ידכאם ואחרי כן יפירם מפניו: נר יי' נשמת אדם · דרך משל כי הנשמ' אצולה מאורו ובית מכוחתה

במדרגת מי שהוא ה הולך רכיל שמשחית העולם ברכילותו כן זה יביא מבוכה בלב האנשים שדעתם ק קצר' לבא ממנה ויבוא מפני זה עליהם הפסד רב בדעותיהם ולזה השמר לך מהתערב עם מי שמרחיב שפתיו לדבר באלו הדברים כי באלו החקירות יש מהסכנה עד שאין ר ראוי שיתיר האדם ל לחקור בהם עם זולתו ולא עם עצמו כי אם בעת שנתחזקו בלבו הדעות האמתיות מ התורי' והעיוניות כי אז ימלט מזאת ה הסכנה: מקלל אביו ואמו · מי שהוא מקלל אביו ואמו יכבה נרו וישאר באחרות החשך והיה זה כן לפי שזה מונע ממנו קבולו ה המוסר מהם וזה סבה למנוע ממנו כל שלמו' עם שזה ממה ש שירגילהו לבלתי הכיר הטו' למי שגמלהו טוב

יבין דרכו · ואדם יפיק תבונה · ואדם לא זכר את האיש המסכן · ומצא חן ושכל טוב :

מראש ומשם תאיר לרוח ולנפש בשכלה ויאורו באורה על כן יקרא נרו כאילו הוא
מחפש בו חדרי בטן והוא רמז ללב שהוא חדר המחשבות · פ"א נר יי' ירמוז לאור
שכלו כלו' נר אלהים חופש נשמת אדם וחופש כל חדרי בטן · והשם כאשר יחפש
לב המלך וידע מה שיחשוב לב רשעים אז ישלח חסדו ואמתו לנצור המלך מצרה
ויסעד השם כסאו בעבור החסד שעשה המלך: תפארת · חבורות ·
שנים דבקים · חבורות שיחובר בם האדם · פצע שיצא משם הדם ·
תמרוק מענין תמרוקיה מרקו הרמחי' מורק ושוטף והוא ע"מ תגמול כלו' כאשר
תפארת בחורים הוא כחם ושיבת הזקנים בחכמה היא הדרם שיהדרום אחרים ·
כן חבורות פצע הדר להיות תמרוק באיש רע שיסיר רעותיו וכן מכות שתגענה
עד חדרי בטנם הם תמרוקי הרשע: פלגי

והיה סבת הויתו וגדולו באופן מה ויעתק מזה אל שיכפור בש"י אשר ברהו וכשפעו
לו ממנו כל הטובות עם שזה ממה שיפסיד סדר המדינ' כי לא יתחזק האד' להטיב
לזולתו אם לא מפני תקותו שיכיר לו הטובה אשר גמלהו: נחלה מבהלת · הנה
הצלחת הנחלה היא נבהלת בראשונה כי היא באה לאדם תכף ובזולת עמל ולזה
תמצא כי אחריתה לא תבורך כי מפני שלא עמל בה היורש לא תיקר בעיניו ולא
יסתדל מאד לשמרה ובזה האופן יפחית נחלתו בקלות וזה דבר מפורסם מאד
מענין הירושה והנחלה והנה העיר בזה כי הקניינים מהחכמה אשר יעמול האדם
יותר בהשגתם הם יותר יקרים מהמושכלות אשר יגיעו בקלות וההצלחה המגעת
מהם היא יותר עצומה ואשר ירצו להשיג ההשגות בזולת עמל וחקירה ושקידה
הנה אחריתה לא תבורך כי זה יהיה סבה אל שיסתבכו בהשגותיהם ולא יקנו מהם
ההצלחה כי אם ההפכה: אל תאמר אשלמה רע · לאשר גמלני רע כי אין זה מדרך
אנשים תמימים כי הוא לא יחפוץ בעשיית הרע אך תקוה אל יי' והוא יושיעך מכף אויביך ולא תשאל ממנו שיעשה להם רע אך שיושיעך כי זה הוא הדרוש שיהיות לך בזולת הגעת
רע לאחר: תועבת יי' · הנה תועבת יי' אבן ואבן ר"ל אם יהיו במדותיך משקלים מתחלפים לנהג עם קצת האנשים בתכונה אחת ועם קצתם בתכונה אחרת אך ראוי
שתנהג עם כלם בתכונה אחת והיא בקשת הטוב והיושר והשלימות ולזה אין ראוי שתהיה תשוקתך להרע לקצתם ולהטיב לקצתם אך תהיה מגמת פניך להטיב לכלם ובזה
תלך בדרכי הש"י ולזאת הסבה ג"כ לא טוב בעיני הש"י לשקול במאזני מרמה שישימו המשקלים שישקלו בהם מתחלפים: מיי' מצעדי גבר · הנה מצעדי גבר בדרכו
שילך בהם הם מיי' כי צריך שילוה לו עזר אלהי בכל פסיעה ופסיעה · ואדם מה יבין דרכו מעצמו אם לא ילוה לו העזר האלהי הנה לא לאדם דרכו וזה מבואר בדברים
המדיניים כי פעמים רבות יתחדשו מונעים בדרכו או עוזרים לא קוה להם ויותר מבואר זה בדברים העיוניים כי אף על פי שקצת ההתחלות ילקחו מהמוחשים הנה לא
ישלם לקיחתם וההגעה לדרושים והדרכים והסדרים המישרים לו אם לא במה שישפע להם מהש"י כמו שביארנו בביאורנו לספר הנפש ושיר השירים ובמאמר הראשון
מספר מ"י: מוקש · האדם ושטאו מבלע ומשחית הקדש השופע לו מאת השם ית' כי הוא שופע לכל מוכן לקבלו והוא הסבה לבקר ולעיין ולחפש אחר נדרים מה היתה
הסבה המונעת שלא הגיעו אל התכלית המכוון בהם וזה כי לולא מוקשו שסבב להחטיא כוונותיו יכונו מחשבותיו ונדריו ישלם: מזרה רשעים · הנה המלך החכם
יראו ממנו הרשעים ויתפזרו אנה ואנה ואופן המרכבה אשר סבבוהו ללכת להשחית זולתם השיבו עליהם עד שברשתם אשר טמנו ילכדו ובשוחתם יפולו ואפשר שיהיה
הרצון במלך חכם מי שהוא מושל באדם והוא השכל ובחכמתו יזרה ויפזר הרשעים והם בעלי הדעות הנפסדות ויסבב שיהיו נזורים אחור מהדעות ההם ולא ישלימו דרכם
אשר הם פונים אליו ובזה ימלטם מהרע העצום הזה וזה יהיה ממנו אם לעצמו אם התחיל להסתבך באלו הדעות אם לזולתו בשיישירם לעמוד על מקום הטעות בהם: נר
יי' · ולבאר מי הוא זה המלך אמר כי נשמת האדם והוא השכל הוא נר יי' והוא חופש כל העמוקות אשר בנמצאות לעמוד על סודם לפי מה שאפשר בעזר הש"י במה שישפיע
עליו מאורו ותיוו בו יעמד על אמתת הדברים העיוניים: חסד ואמת יצרו מלך · כי בחסד אשר יעשה לעמו ימשך לבבם אליו והוא כמו משעד לכסאו כי בזה ירוממוהו
עליהם ויכבדוהו ויכנעו לעבודתו ובאמת יהיה כשלם תקון העם והמלכות והנה העיר בזה על המלך המושל באדם והעיר בזה כי אין המכוון למי שיבקש השלימות להשחית
גופו ולעכור שארו כמו שיחשבו הסכלים אבל צריך שיעשה חסד להשגיח בבריאות גופו ואיבריו ובזה יהיה נשמר ויבא לו מהם העזר הראוי כי בחלותם יחלה הוא ג"כ עם
שלא יוכל להם אז לשרתו השרות הראוי במה שיצטרך לו מהם בדרושי' אשר יחקור בהם ובזה האופן ג"כ יהיה מתחזק כסאו ורוממותו עליהם כי יעבדוהו מאהבה ואם
שמים עליהם עולו ולא יוכלו שאתו יהיה זה סבה אל הבעיטה בו: תפארת בחורים · הנה כמו שתפארת הבחורים כחם כי אז הם ר"ל בימי הבחרות בתכלית מעוצם
הגבורה כן הדור החכמים הוא המצא השיבה להם כי אז יתיישבו בלבם הדעות האמתיות לסבות שזכרנו במה שקדם: חבורות פצע · הנה קצת הרעות לא ירפאו כי
אם בדבר רע וזה שחבורות הפצע יהיה שקיוגם ומריקם ברע כאילו תאמר שיושם בהם מה שיאכל הבשר כדי שיתגלה ויהיה שם מקום תצא המוגלה ובמכות מגלות חדרי
בטן הפצע ההוא כדי לנקות כל עפושיו וכן ראוי בשוה להתנהג ברפואות חליי המדות והדעות כי בעל המדה הפחותה ירפא ממנה בשירגילהו להתנהג בהפך התכונה
ההיא והפך כל חלקיה כדי שיתנקה ממנה כקוי שלם ואע"פ שהפך התכונה ההיא הוא ג"כ מגונה יתנהג בה עד יסור חליו וכזה יצטרך לבעל הדעות הנפסדות שיעיין בכל
המקומו' שהטעוהו עד זה הטעות ויסור מהם ואע"פ שיקרה מזה שיצטרך לחקור במה שאין דרך אד' לחקור בו הנה לא ימנע מזה מי שבא לרפאתו כדי להסיר חליו ממ"ו
פלגי

רלבג

פלגי מים. הנה לב המלך ורצונו הוא ביד יי׳ כמו פלגי מים שיוכלו להטותם אל אשר יהיה שמה החפץ כן יטה הש״י לב המלך אל כל אשר יחפוץ והנה העיר בזה כי פעולות המלך ומחשבותיו הם מוגבלות מהש״י והוא כמו שליח הש״י במה שיעשהו מדבר המלכות וזה כלו הוא מיוסד החכמה האלהית כי אילו היה פועל המלך באלו הדברים תסור לבחירתו בשלימות כדרך המסר לבחירתו פעולותיו בעצמו היה זה הענין סבה כפלאה אל העם אשר תחת המלך ההוא ולזה לא עזב הש״י כל זאת ההנהג׳ למלך כי גבוה מעל גבוה שומר ולזאת הסבה אמר אליהוא ממלוך אדם חנף ממוקשי עם כאילו את ממוקשי הם סבה שימלוך אדם חנף ולזאת הסב׳ ייחס הש״י המשפט אשר יגיע מהשופטים באמרו כי לא אצדיק רשע כמו שבארנו שם והנה התבון דאמונה מזה המאמר הוא להעיר על המלך שהוא מושל באדם שקדם זכרו והודיע בזה כי אין בו בעצמו חטא כי תשוקתו תהיה תמיד אל הטוב מצד עצמו ולזה את׳ כי רצון מלך הוא ביד יי׳ כמו פלגי מים להטותו אל כל אשר יחפוץ ואולם החטאים יקרו לאדם מצד שאר הכחות :

אבן עזרא

פלגי. חסר כ״ף. על כל אשר יחפוץ השם יטה לב המלך : כל. עשה. משפ׳ דבקי׳. פי׳ כל דרך איש ישר בעיניו רואה השם והוא תוכן לבות לעשות רצונו על כן ידעכו ועיניו רמז לשכלו ומעשה צדק והמשפט הוא נבחר לשם מזבח. רום. ע״מ שוב כלומר רום שירים עיניו בגאוה הפך ושח עינים. ורחב לב שירחיבהו לשכול הכרות וירא מהשם. כר חסר יו״ד וטעמו שיניר ויחרוש הרשע לעשות חטאת ענין שלשתם : מחשבות. אדם חרוץ. אך למותר שיש לו יתרון בהתעסקו בסחורה ואך למעט מעשה הרשעים הנזכרים. וכל אץ כענין אץ ברגלים שירוץ לרעה בעבור שיבואהו מחסור הוא אץ וממהר ואך למעט מותר החרוץ : פועל. שור. הפכפך. ג׳ דבקי׳ וכן הוא פועל שיפעלהו הון אוצרות בעבור לשון שקר שהעיד שקר. הבל נדף ילך פועל ההמון או הפועל יקרא הבל כי מהבל ושקר יקנהו ועל כן יהי נדף והם מבקשי מות המעידים שקר וכן שור שיסודדו אחרים וישימו השוד באוצרותם יגורם מן מגוררות במגרה כלו׳ ישברם : הפכפך. שם תאר לדרך והוא

עשה ד׳ כתי׳ כן וסימ׳ בסדר ויצא וכתלים סי׳ קא : צדקה ומשפט ג׳ דסמי׳ וסימ׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה. אהב צדקה ומשפט. עשה צדקה ומשפ׳ נבחר ליי׳ מזבח : אץ ד׳ וב׳ ואץ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ז׳ : מדינים דכתי׳ מדונים ו׳ בסי׳ וסימ׳ את נפשע מקרית עז · טוב שבת בארץ מדבר · טוב שבת על פנת גג · למי אוי למי אבוי · פחם לגחלים ועצים לאש ·

הֵיךְ טִיפֵי דְמַיָא לְבֵיה דְמַלְכָּא בְּאִידוֹי דַאלָהָא וּלְאַתַר דְּצָבֵי נִירְכִן לֵיהּ ׃ כָּלְהוֹן אָרְחָתֵיהּ דְגַבְרָא תְּרִיצָן אִינוּן בְּאַפּוֹי וֵאלָהָא מְתַקֵן לִבֵּיהּ ׃ מָאן דְעָבֵד צִדְקְתָא וְדִינָא מִתְרְעֵי בֵיהּ אֱלָהָא מִן דִּיבְחָא ׃ רָמוּת עַיְנֵי וּבְעֵי לִבָּא וּשְׁרָגָא דְרַשִׁיעֵי לְחֶטְהָא ׃ מַחְשַׁבְתָּא דְגַבְּיָין לְיוּתְרָנָא וְרִיגְלָא דְמַסְרְהָבָא לְחוּסְרָנָא ׃ מַעְבְּדָנוּתָא דְסִימְתָא בְּלִישָׁנָא דְשִׁיקְרָא וְיִתְחַבְּלוּן וְיִנַתְרוּן אִילֵין דְבַעְיָין לְמוֹתָא ׃ רֵיבוֹנָא דְרַשִׁיעֵי יְעֲלִינוּן וְלָא עַנְיָן דְיַעְבְּדוּן דִינָא ׃ דְהַפִּיךְ אָרְחֵיהּ דְגַבְרָא הוּא נוּכְרָאָה וּדְדְכֵי תְּרִיצָן עוֹבָדוֹהִי ׃ טַב לְמֵיתַב עַל קַרְנָא דְאִיגָרָא מִן אִתְּתָא תַּגְרָנִיתָא וּבֵיתָא טַרְקָא ׃ נַפְשֵׁיהּ דְרַשִׁיעָא רָיְגָא בִּישְׁתָּא וְלָא מְרַחֵם בְּעַיְנוֹי חַבְרוֹי ׃ בְּתוּכֵיהּ דְמַמִיקְנָא נֶחְכַּם שַׂכְלָא וּבְסוּכְלְתָנֵיהּ דְחַכִּימָא יַסַב יְדִיעְתָּא ׃ מִסְתַּכַּל צַדִיקָא בְּבֵיתֵיהּ דְרַשִׁיעָא וּמְטַלְטֵל רַשִׁיעֵי בְּבִישְׁתָּא ׃ דְמַסְכַּר אֻדְנֵיהּ דְלָא נִשְׁמַע לְצַוְחָתֵיהּ דְמִסְכֵּינָא אַף נִקְרָא לֵאלָהָא וְלָא נֶעֱנֵי ׃

כא פַּלְגֵי־מַיִם לֶב־מֶלֶךְ בְּיַד־יְהוָה עַל־כָּל־אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ ׃ כָּל־דֶּרֶךְ אִישׁ יָשָׁר בְּעֵינָיו וְתֹכֵן לִבּוֹת יְהוָה ׃ עֲשֹׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחָר לַיהוָה מִזָּבַח ׃ רוּם־עֵינַיִם וּרְחַב־לֵב נִר רְשָׁעִים חַטָּאת ׃ מַחְשְׁבוֹת חָרוּץ אַךְ־לְמוֹתָר וְכָל־אָץ אַךְ־לְמַחְסוֹר ׃ פֹּעַל אֹצָרוֹת בִּלְשׁוֹן שָׁקֶר הֶבֶל נִדָּף מְבַקְשֵׁי־מָוֶת ׃ שֹׁד־רְשָׁעִים יְגוֹרֵם כִּי מֵאֲנוּ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט ׃ הֲפַכְפַּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר וְזַךְ יָשָׁר פָּעֳלוֹ ׃ טוֹב לָשֶׁבֶת עַל־פִּנַּת־גָּג מֵאֵשֶׁת מִדְוָנִים וּבֵית חָבֶר ׃ נֶפֶשׁ רָשָׁע אִוְּתָה־רָע לֹא־יֻחַן בְּעֵינָיו רֵעֵהוּ ׃ בַּעְנָשׁ־לֵץ יֶחְכַּם־פֶּתִי וּבְהַשְׂכִּיל לְחָכָם יִקַּח־דָּעַת ׃ מַשְׂכִּיל צַדִּיק לְבֵית רָשָׁע מְסַלֵּף רְשָׁעִים לָרָע ׃ אֹטֵם אָזְנוֹ מִזַּעֲקַת־דָּל גַּם־הוּא יִקְרָא וְלֹא יֵעָנֶה ׃

דלף טורד ביום סגריר : לרע ז׳ ג׳ קמצין וד׳ פתחין וסימ׳ בסוף בחקתי : מזעקת ג׳ וסימ׳ מזעקת חשבון עד אלעלה · אטם אזנו מזעקת דל · מזעקת מושל בכסילים :

רלבג

כל דרך איש ישר בעיניו. כי כל אחד מהדרכים ימצא בו טוב מה אם מועיל אם ערב אם כבוד אם נצוח או זולת זה מהעניני׳ שיחשוב בהם היותם טובות אך מי שמייסר הלבבות ומתקנם להגיע אל הטוב האמתי הוא הש״י כי בהנגעות זה הטוב ובדריכה אליו יצטרך עזר אלהי לרבוי המונעים אשר לאדם מהדריכה אליו ומפני שאי אפשר שיגיע אלא באמצעות השפע השופע מהש״י : עשה צדקה. עשיית היושר והמשפט בדברים המדיניים והעיוניים נבחר ליי׳ מהקרבת הזבח כי אלו הדברים מקנים השלימות בעצמותם ואולם הזבח ואם בו הערות להקנות השלימות כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה הנה זה מתנו על הדרך הרמז והסימן לא בעצמותו והעיר עם זה ג״כ בזה הפסוק על מה שהעיר שמואל באמרו הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים ועל תם שלמה וקרוב לשמוע מתת הכסילי׳ זבח והרצון בו כי יותר נבחר לש״י מי שיתנהג בצדק ובמשפט בשישמור דרכי התורה ממי שיחטא והקריב זבח על חטאו : רום עינים. הנה מי שירים עיניו לעיין במה שאין מחוק האנושי להשיגו אף על פי שהוא רחב לב ולרחב לבו הוא מוכן לעמוד על חקירות עמוקות הנה זה הענין ממנו הוא ניר הרשעים ברעות וחריסתם שלא יעיינו תחלה אי זה יובילם אל הדרוש ואם אפשר להם לעמוד על אמתתו אם לא והוא חטאת חסרון לא יתרון ותוספ׳ במעלת שכל כאמרו אל תתחכם יותר למה תשומם : מחשבות חרוץ. הנה מחשבות החרוץ והזריז אשר כלם מוגבלות ונגזרות מתחלת הענין כשיתחיל בפעולותיו הם כלם ליתרון ולתוספת טוב כי יתנהג בעניניו לפי מה שראוי ולזה יגיעו התכליות אשר הוא פונה אליהם וכל מי שהוא ממהר לעשות פעולותיו בזולת חקירה והתיישבות אם ראוי שיעשם אם לא ואיך ראוי שיעשם הנה לא יגיע לו מהם כי אם חסרון לא יתרון ותוספת טוב וכאילו ביאר בזה שהאיש רחב לב שהרים עיניו לעיין במה שאינו ראוי היה סבת טעותו בזה היותו ממהר בזאת החקירה בזולת שיעמוד תחלה אם אפשר ההגעה אליה ואיך : פועל אוצרות רבית בדברים העיוני׳ בהתחלה כותבת הנה ההתחלה אשר עליה כנכונו היא הבל ודבר נדף שלא יתכן שתעמוד כלל והאוצרו׳ הם מבקשי מות והכשר כי לא יושגו בהם ארחות חיי׳ והם בעצמם הבל ודבר שאינו ולזה יקרה מהם אבדן הנפש והכליון. שוד. הרשעים ברעות שסודדו מהם המחשבות וההקדמות המיסירות אל האמת עד שהיה זה סבה שיהיו להם דעות כוזבות בהתחלות הנה זה הטעות יאספם במאסרו ויתכנסו מתמוה האמת במה שאחר ההתחלות והיה זה סבה אל שיטעו בכל הדברים והנה קרה להם זה ההפסד בדעותיהם מפני שלא רצו לעשות במשפט בחקירתם בהתחלות שיתישבו בהם בדרך שימצאו האמת : הפכפך דרך איש וזר. הנה מפני זה היה הפכפך דרך כל איש מהם וזר כשיעיינו במה שאחר ההתחלות כי יצטרך להם לבלבל עיונם ולהכיח דברים זרים הפכיים לאמת בדרך שישמרו שרשיהם והתחלותיהם. ואולם האיש הזך והנקי מהטעות בשרשים וההתחלות לא יצטרך לעיין דברים במה שאחר ההתחלות כי אם ביושר ובצדק : טוב לשבת. טוב לאדם שישב יחידי על פנת גג בזולת מחסה ותסוער מזרם וממטר משישב עם אשת מדינים והוא עם זה בבית אשר בו קבוץ מהאנשים כי יקשה מאד לסבול מדיני אשה והעיר עם זה בזה המאמר שטוב לאדם שיהיה לשכלו עזר מהאשה אשר כנגדו עמו לשרתו ויהיה מתבודד משיעזרהו בהשגתו איש מהאנשי׳ ולא יגין עליו זולתו מהמונעים ותהיה האשה אשר כנגדו לשרתו תמיד מריבה עמו כי לא יוכל אחד מהם לתקן את אשר עותה ולא יועילו לו העוזרים אם לא יהיה בשלום עמה בדרך שתכנע לעבודתו וזה מבואר מאד : נפש רשע. הנה התבאר לך כי נפש הרשע אין תאותה כי אם לדבר רע כי לא יוחן בעיניו רעהו ולו היתה דרך הרשע טובה בעיניו היה ראוי שיאהב כל מי שיתחבר אליה כמו שיאהבו אנשי המעלה קנינם את קנינו : בענש לץ יחכם פתי. הנה כשיגיע העונש ללץ על דברי לצנותו אז יחכם פתי ויבין כי זאת הדרך היא לא טובה וכאשר יראה שיצליחו דרכיו לחכם אז ישתדל לקנות דעתו : משכיל צדיק לבית רשע. הצדיק המצליח לבית הרשע וזה יהיה כשיעמוד בביתו כי אז יברך הש״י ביתו בגלל הצדיק או כשהיה הטוב הזה דבק לרשעים מאבותיהם שהיה בהם איש צדיק אשר בעבורו ימשך לרשע הזה טוב הנה זה הענין סבה לסלף הרשעים ולהוליכם בדרך רע כי הם חשבו כי זה הטוב הגיע לרשע בסבת הרשע ובזה ג״כ יטעה הפתי כי הוא פתה לכל מה שיראה לו בתחלת המחשבה שהוא טוב : אוטם אזנו. הנה מי שהוא סותם אזנו שאינו רוצה לשמוע צעקת דל לחננו מאשר הביא אלוה בידו הנה ישיב הש״י גמולו שיסיבהו לדלות ויקרא ולא יענה ר״ל שלא יחמלו האנשים עליו וזה מדה כנגד מדה ואפשר שירצה בזה כי גם הוא יקרא לש״י ויצעק עליו בעת צרתו ולא תשמע תפלתו כי הש״י יתנהג עמו בדרך אשר הוא מתנהג בזולתו : מתן

אבן עזרא

סמוך לבית חבר. טוב לשבת על פנת גג. הפך היושר כלו׳ הפכפך הוא דרך איש ודרך זר : טוב לשבת על פנת גג. כי בנפול הבית תשאר הפנה כי היא חוזק הבנין וטוב שבת עליה לבד לסבול הרוח משבול אשת מדיינים. חבר שם דבר כי שם התאר מלרע כלו׳ ובית חברה כלו׳ שיהיה לו בית להתחבר עמה : נפש רשע אותה לעשות רע ולא ימצא חן בעיניו רעהו : בענוש. שיענשהו ב״ד והוא פועל יוצא כמו וענשו אותו או בענוש ביתו עונם אז ילמד חכמה הפתי. ובהשכיל פועל יוצא לאחר. יקח דעת בלבו. משכיל מלמד שכל לבית רשע כמו איש וביתו והבית רמז לבנים. פי׳ א משכיל פועל עומד וטע׳ לומר שכל בעבור בית רשע שעושין הרשע ומסלף דרך קללה שהשם יסלפם ויאבדם וזה הנכון : אוטם. סוגר. מזעקת דל שיצעק לו מפני עשקו. גם הוא יקרא לשם או לבני אדם בעת צרתו : יכפה

יכפה. פי' ישפיל כמו יכפף כמו סוגב ומסנה מחוקק מחוקה והוא פועל יוצא והוא עומד במקום שנים כלומר שחר המונח בחיק כלומר בסתר יכפה חמה עזה וכזה הפסוק הזכיר ש"ם לא תועילהו כצעקת יתן מתן ושחד כי הם ישפילו האף והחמה כי מרתם נעלות כפני האדם והשוחר יכפם וישפילם: שמחה. שתבואהו שמחת יבואה כעשותו משפט ומחתה תבא לפועלי הון: תועה' כי החכמה היא דרך ישרה והעוזבאות היא תועה במעשה הרע' מדרך השכל והוא שם התאר או שם פ פועל. רפאים מת' . ינוח שלא יתעה עוד או שם תהיה מ מנוחתו ולא יהיה לו חלק עם הצדיקי' והוא הנכון: איש. אוהב שמחה. שמחת מאכל ומשתה הוא איש מחסו' והטע' יחסר כל וזהו אוהב יין ושמן לאכלו לא יעשיר כלומ' לא יקבץ עושר: כפר. כלומ' שינצל הצדיק מן הצרות היורדות ו ויפול הרשע תחתיו: טוב שבת בארץ מדב'. לסבול החורב והקרח מאשת מדינים כלומר מאש' שתכעיס בעלה. אוצר. שם כלל על מה שיאצור האדם מן המאכלים הטובים ו והזכיר השמן לבדו כי הוא תפוח מכלם אשר בו יכבדו אלהים ואנשים בעבור רשמו הטוב ש שמוהו ראש לשבים ו והטעם שהחכם יאצרהו ולא יאכלהו. וכסיל כנגד חכם כי מיד שיקנהו יבלעהו ואם כסיל סמוך לאדם הו' הם המין וכמוהו זובח אדם או האדם הוא הכסיל ושניהם נכונים: רודף. שימהר לעשות צדקה כאילו רודף אותה. ימצא חיים שאריכון ימיו ימצא צדקו של ישעו וכבוד שיכבדוהו בני אדם או יתן לו כבוד השם כלו' ממון מן כבד מאד: עיר גבורי' עלה חכם. להורות כי טובה חכמה מגבור' עוז רמז לחומות כענין עד רדת חומותיה. מבטחה שהיו בוטחים בה הגבורים: שומר פיו ולשונו. שניהם שותפים בדבור והענין שישמרם מדבר נבלות אז ישמור נפשו מכל דבר רע. פי' שומר פיו מאוכל ולשונו מדבר הרע: יהיר כמו גבר יהיר כלומר זד מתגאה לץ שמו ואמרו רז"ל כיון שנתיהר עליהם בעברה שיתעבר לעשות זדון והעברה רמז לחמה שעברה וגבריה על מדת הרצון כענין עברו ראשי בהתגבר העונות: תאות עצל. ב' דבקי'. תמיתנו כאשר לא ישיג מה שיתאוה. כי מאנו כאילו הוא חפץ לעשות וידיו אומרים לא תעשה: וצדיק יתן. לעצל. ולא יחשוך מתנותיו: זבח גנות ושאר הקרבנות והעד וזבחת עליו את עולותיך וגו' כלו' זבחים שיקריבו תמיד הרשעים יתעב השם וגם כי בעבור שיעשו הזמה יביאום יותר יתעבם: עד. כאילו הוא עד שקר. ואיש שומע שאבד העד כל ימי נצחו ידבר לאחרים כי בעבור שקרו אבד זכרו: העז כתן העזות בפניו ולא יתביים והאדם ישר יוכל להבין דרכו הראוי ולא להיות עז פנים: אין

מתן בסתר. הנה המתן שיתן האדם בסתר למי שיכעס עליו מכניע האף והחמה אשר לו עליו והשחד שיתן בחיק ר"ל בסתר יכפה חמה עזה ויכניעה: שמחה לצדיק כשיעשה משפט ודין בארץ הנה זה הענין שמחה לצדיק שאז יבטח לבו שלא ילכד ברשת המלכות כי הוא נשמר מעשות רע וזה הענין הוא מחתה ושברון לפועלי און כי אז יפחדו מאד שיענשו על רוע מעשיהם: אדם תועה. האיש התועה מדרך השכל והוא התועה בדעותיו יבא בגורלו לנוח עם קבוץ הנפשים שימותו אחר מיתה פתאומית ויתעמהם אוירם בזה שהוא בקבוץ ה' הנפשים הדורכים אל המות והכליון כי הם שמחו בדעותיו לפי שבהם יפתחו להם המעברים ומלאת ת תאוותיהם: איש מחסור. מי שהוא אוהב השמחו' הגופיות להתענג בתאותיו הו' איש מחסור כי באלו התאוו' יאבד הונו ומי שהוא אוהב יין ויהיה אוהב להתענג בהם לא יעשיר לזאת הסבה בעינה וזה מה שיקרה לבעלי זאת התכונה מהרע גם בדברים ה' הגופיים עד שזה הוא סבה אל שלא יקנה האדם שום שלימות נכסי וכבר נרמז זה ב' באמרו איש מחסור ובאמרו לא יעשיר כי החסרון היותר חזק הוא חסרון השכל ו והעושר היותר חזק ה הוא שלמות במושכלו': כופר לצדיק. כאשר היה ראוי מצד ה' ההשגחה הכוללת שיגיע רע מה לצדיק השם יתברך ישית הרשע כפרו וישית הבוגד כופר לישרי' והיה זה כן כי מה ההשגחה הדבקה להם ימשך שיצילו ולפי שהתועלת ברע הוא אבדן הרשעים בו כמו שנזכר בספר איוב והתבאר עוד בספר איוב הנה יביא השם יתברך הרשע והבוגד אל הרע ההוא: טוב לאדם שישב בארץ מדבר משישב בבית עם אשת מדינים וכעס שתכעס תמיד עם בעלה ותריב עמו והנה ביאר בזה כי הכעס גם כן מגונה כמו שהשמחה בתענוגי הגוף מגונה: אוצר נחמד. הנה בנוה החכם יבא האוצר נחמד ושמן מפני דבקות ההשגחה בו עם שהוא ישמור קנינו ולא יפזר מהם כי אם ההכרחי ואולם הכסיל אם היה לו כמו זה האוצר הנה יבא אדם ויבלענו ולא יאכל הכסיל מתנו: רודף צדקה. מי שהוא רודף הצדקה והיושר במדות ובדעות ורודף לעשיית חסד לזולתו ולהטיב להם הנה הוא ימצא החיים הגופיים והנפשיים וימצא הצדק והיושר בדעות וימשך לו מהם הכבוד כאמרו כבוד חכמים ינחלו וזה כי מפני יושר דעותיו ירשיע כל לשון תקום אתו למשפט: עיר גבורים. הנה החכם עלה בעיר גבורים ונצח בחכמתו כי טובה חכמה מגבורה כמו שנזכר בספר קהלת והוריד עוז העיר והמבצר שהיו בוטחים בו והנה העיר בזה על מעלת החכמה והטוב המגיע ממנה גם בענייני הגבורה וזה אמנם יהיה לחכם מצד חכמתו ומצד דבקות ההשגחה האלהית בו: שומר פיו. מי שהוא שומר פיו ולשונו מלדבר שומר נפשו מצרות רבות כי רעו' רבו' יתהדשו מפני חטא הדבור כמו שקדם: זד יהיר. הנה הרשע הגאה שעושה הרע בגאוה לץ שמו כי הוא כאילו יעשה הזדון מצד ג'אותו על דרך הלעג להיות האנשים נחשבים לפניו כאין ובחמת הזדון שעשה לעג. וליצנות וכבר ימצאו האנשים רעים בזה התואר שזכר שישחיתו זולתם על דרך הלעג להיותם נחשבי' להם לאין כמו שסופר מאיש אחד שחתך רגל איש בלילה כשהיה ישן והוא לא היה שונא לו אך עשה זה על דרך הלעג והנה בא זה על מום הליצנו' והרע שיגיע ממנו: תאות עצל. הנה העצל יתאוה תמיד אל קנין השלימיות והעצלה תמנעהו מההשתדלות בהשגתם הנה ימותו וישאר עם התאוה ההיא כי מאנו ידיו לעשות דבר להשיג מה שאליו התאוה: כל היום התאוה. העצל התאוה ולא תעשה בו התאוה רושם אחר ואולם הצדיק יתן הראוי מהפועל וההשתדלות בדבר דבר ולא ימנע ידיו מה שראוי בהשגת המלאכות והחכמות: זבח רשעים. אם הרשעים יביאו זבח לשם על דרך העבודה הנה הוא נתעב אל השם כי הם לא יכוונו בו מה שכוון בו מהשם וגם כאשר יביאהו במחשבה והשתכלות הוא נתעב כי הם מביאים אותו על החטא והם בלתי מנקים עצמם מהחטא בהביאם הזבח ודומה ענינם למי שיטבול מפני הטומאה בעת שיהיה שרץ בידו ואפשר שירצה בזה כי אם שיהיה נתעב הזבח כאשר יביאהו בעליו עם מחשבת החטא והוא הזמה שעשה: עד כזבים יאבד. ר"ל כאשר יביאהו לכפר הכזב פעמים רבות יאבד העד' ויכחד ואיש שומע הכזב מכיר יגידהו ושנה בספורו אין קץ בהם כלי שכן כי הוא יגיד אמת כמה שיגיד בשמע מפי זה העד שכבר שמעו מפיו והיה זה כן לפי שעד הכזבים יש בלבו מחשבה מקבלת: העז איש רשע. הנה לא בפניו לבד יחלוק הרשע על מה שבמחשבתו אבל גם בפניו העז לחלוק עליו כמה שאמץ פניו וחזקם שלא ישנם השנוי והפעלות הראוי כשישיג בתואר בכי מי שידבר דבר כזב ואמנם האיש הישר יבין בלבו דרכו אשר ידרוך בה בעין ובתואר פניו: אין

תועה ג' ב' חס' וא' מל' וסימ' וימצאהו איש והנה תעה. או חמורו תעה. אדם תועה מדרך השכל. בתרא מל': ושמן ו' וסימ' נכסר ביחזקאל סימן י"ו: מדונים דקרי' מדינים ו' וסימ' לעיל בהאי סימן: נחמד ב' וסימ' כל עץ נחמד למראה. אוצר נחמד ושמן: וחסד ה' קמצין וסימ' בלשון ארמי טבא רדף חייא ונטר אסהר. וביאורם אך טוב וחסד ירדפוני. רדף

מַתָּן בַּסֵּתֶר יִכְפֶּה־אָף וְשֹׁחַד בַּחֵיק חֵמָה עַזָּה: שִׂמְחָה לַצַּדִּיק עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּמְחִתָּה לְפֹעֲלֵי אָוֶן: אָדָם תּוֹעֶה מִדֶּרֶךְ הַשְׂכֵּל בִּקְהַל רְפָאִים יָנוּחַ: אִישׁ מַחְסוֹר אֹהֵב שִׂמְחָה אֹהֵב יַיִן וָשֶׁמֶן לֹא יַעֲשִׁיר: כֹּפֶר לַצַּדִּיק רָשָׁע וְתַחַת יְשָׁרִים בּוֹגֵד: טוֹב שֶׁבֶת בְּאֶרֶץ מִדְבָּר מֵאֵשֶׁת מְדוֹנִים וָכָעַס: אוֹצָר נֶחְמָד וָשֶׁמֶן בִּנְוֵה חָכָם וּכְסִיל אָדָם יְבַלְּעֶנּוּ: רֹדֵף צְדָקָה וָחָסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד: עִיר גִּבֹּרִים עָלָה חָכָם וַיֹּרֶד עֹז מִבְטֶחָה: שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ: זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ עוֹשֶׂה בְּעֶבְרַת זָדוֹן: תַּאֲוַת עָצֵל תְּמִיתֶנּוּ כִּי־מֵאֲנוּ יָדָיו לַעֲשׂוֹת: כָּל־הַיּוֹם הִתְאַוָּה תַאֲוָה וְצַדִּיק יִתֵּן וְלֹא יַחְשֹׂךְ: זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה אַף כִּי־בְזִמָּה יְבִיאֶנּוּ: עֵד־כְּזָבִים יֹאבֵד וְאִישׁ שׁוֹמֵעַ לָנֶצַח יְדַבֵּר: הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו וְיָשָׁר הוּא יָבִין דְּרָכָיו:

מוֹהֲבָא בְּטִישָׁא מַדְעֲכָא רוּגְזָא וְשׁוּחֲדָא בְּעוּבָא חֶמְתָא עַשִּׁינְתָּא: חֶדְוָתָא דְצַדִּיקָא לְמֶעְבַּד דִּינָא וְשַׁנְיָא לְאִלֵּין דְעָבְדִין עָאתָא: בַּר נָשָׁא דְתָעֵי מִן אוֹרְחָא דְסֵיכוּלְתָּא עִם בְּנֵי אַרְעָא נִתְתְּנַח: גַּבְרָא דִי חַסַּר לֵיהּ וְרָחֵים חֶדְוָתָא וְרָחֵים חַמְרָא וּבִסְמָא לָא נֶעְתַּר: שַׁלְחוֹפִית דְצַדִּיקָא רַשִּׁיעָא וְשַׁלְחִיפָא דְתְרִיצֵי בַּזּוֹזֵי: טַב לְמִתַּב בְּאַרַע מַדְבְּרָא מִן אִיתְּתָא תַּגְרָנִיתָא וּמַרְגְּזָנִיתָא: סִימְתָא רְגִיגְתָא וּמִשְׁחָא בְּדִירֵיהּ דְּחַכִּימָא וְסַכְלָא דִבְנֵי נָשָׁא נִבְלְעוּן: וְרָדִיף צְדַקְתָּא וְחִסְדָא יַשְׁכַּח חַיֵּי וְצִדְקְתָא וִיקָרָא: לִמְדִינְתָּא דְגִבָּרֵי סְלִיק חַכִּימָא וְאַחִית עוּשְׁנָא דְסִבְרָא: דְנָטִיר פּוּמֵיהּ וְלִישָּׁנֵיהּ נָטִיר מִן עַקְתָא נַפְשֵׁיהּ: מְמִיקְנָא מְרִיתָא זֵידָנָא שְׁמֵיהּ עָבֵיד חֶרְיָינָא בְּזֵידָנוּתֵיהּ: רִיגְתָא דְעַטְלָא מְמִיתָא לֵיהּ דְלָא עַפְיָין אִידֵין דְעָבְדִין עִיבִידְתָא: כָּל יוֹמָא רָאֵיג רִיגְתָא וְצַדִּיקָא יָהֵיב וְלָא מַחְשִׂיךְ: רִיבְחָא דְרַשִּׁיעֵי מְרַחַק הוּא מְטוּל דְמַעְבַדְתָּא מַיְתֵי לֵיהּ: סַהֲדָא דְכַדְבוּתָא יֵאבַד וְגַבְרָא שָׁמוּעָה שָׁרֵי דְאִית מְמַלֵּיל: מַחְצִיף אַפּוֹי גַּבְרָא רַשִּׁיעָא וְתְרִיצָא הוּא מְתַקֵּן אוֹרְחֵיהּ:

צדקה וחסד. חיים וחסד עשית עמדי. שמר הברית וחסד דעזרא. ותשא חן וחסד לפניו. רדף צדקה וחסד מלעיל. וצדיק י' וסימ' מדבר שקר תרחק. ואתה בן אדם אמור אל בני עמך. והנה עפלה לא ישרה. זרח בחשך אור חנון וצדיק ואלהינו. יבין וצדיק ילבש. בפשע איש רע מוקש. כל היום התאוה תאוה. לו הרשע ולא ישלם. בעבור סופה ואין רשע:

עשה ח' בצירי וסי' נמס בסד' ויהי בשלח: ופתיים ב' כתי' כן וסי' ופתיים עברו ונענשו. פתח דבדרך יאיר. ועיין בר"ש ס"פר סוף ס"מן א': שומר י' מל' וסימ' נמסר בשמואל א' סי' י"ז ועיין בספרא ס"מן י': חנוך ג' חס' בליש' וסימ' ובני מדין עיפה. חנך משפחת החנכי. חנך לנער על פי דרכו: יקצור ג' מל' וסימ' וזרעו שבלי' יקצור. זורע עולה יקצור און. וראה בעבים

אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה
לְנֶגֶד יְהוָה׃ סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה
וְלַיהוָה הַתְּשׁוּעָה׃ נִבְחָר שֵׁם מֵעֹשֶׁר
רָב מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב׃ עָשִׁיר
וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ עֹשֵׂה כֻלָּם יְהוָה׃ עָרוּם
רָאָה רָעָה וְיִסָּתֵר וּפְתָיִים עָבְרוּ
וְנֶעֱנָשׁוּ׃ עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת יְהוָה
עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְחַיִּים׃ צִנִּים פַּחִים
בְּדֶרֶךְ עִקֵּשׁ שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם׃
חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל־פִּי דַרְכּוֹ גַּם כִּי־יַזְקִין
לֹא־יָסוּר מִמֶּנָּה׃ עָשִׁיר בְּרָשִׁים
יִמְשׁוֹל וְעֶבֶד לֹוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה׃
זוֹרֵעַ עַוְלָה יִקְצָור־אָוֶן וְשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ
יִכְלֶה׃ טוֹב־עַיִן הוּא יְבֹרָךְ כִּי־נָתַן
מִלַּחְמוֹ לַדָּל׃ גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן
וְיִשְׁבֹּת דִּין וְקָלוֹן׃ אֹהֵב טְהָר־לֵב חֵן
שְׂפָתָיו רֵעֵהוּ מֶלֶךְ׃ עֵינֵי יְהוָה נָצְרוּ
דָעַת וַיְסַלֵּף דִּבְרֵי בֹגֵד׃ אָמַר עָצֵל
אֲרִי בַחוּץ בְּתוֹךְ רְחֹבוֹת אֵרָצֵחַ׃

לֵית חָכְמְתָא וְלֵית בִּיוּנָא וְלֵית עֵיצְתָא הֵיךְ דֶאֱלָהָא
׃ סוּסְיָא מְתַקַּן לְיוֹמָא דִקְרָבָא וְלֵאלָהָא הוּא פּוּרְקָנָא
׃ שְׁמָא טָבָא מִן עוּתְרָא סַגִּיעָא וּמִכַּסְפָּא
וּמִן דַהֲבָא שַׁפִּיר חִסְדָּא׃ עַתִּירָא וּמִסְכֵּינָא
סַגְעָן חַד כְּחַד וְתַרְוֵיהוֹן אֱלָהָא בְּרָא אִינוּן׃
עֲרִימָא חָזֵי בִּישְׁתָא וּמִטַּשֵּׁי וְשַׁבְרֵי וּבוּרֵי
תִּיוֹסְאֵי אִינוּן׃ עִקְבָא דְעִנְוְתָנוּתָא
דַחַלְתָא דַיְיָ עוּתְרָא וִיקָרָא וְחַיֵּי׃ נִישְׁבָא
בְּאָרְחָא עֲקִימְתָא וּמַן דְנָטַר נַפְשֵׁיהּ יִרְחַק
מִנְהוֹן׃ אִידְכָא לְטַלְיָא לְקָבֵל אוֹרְחֵיהּ
דְלָא כַד נְסָאוֹבָא נִסְטֵי מִנֵּיהּ׃ עַתִּירָא בְּמִסְכֵּינֵי
נִשְׁתַּלַּט וְעַבְדָּא יוֹזִיף לְגַבְרָא מוֹזְפָנָא׃
דְזָרַע עַוְלָא נֶחְצַד עַאתָא וְשִׁבְטָא דְחֵרְיָנֵיהּ
נִגְמוֹר׃ מַאן דְטָבָא הוּא עַיְינֵיהּ הוּא
נִתְבָּרַךְ מְטוּל דְיָהֵיב מִן לַחְמֵיהּ לְמִסְכֵּינָא׃
תָּרֵךְ לְמַסִּיקָנָא וְאַפִּיק לְתִגְרָנָא וִיבַטֵּל דִינָא
וְצַעֲרָא׃ רָחִים אֱלָהָא דְכֵילִבָּא וּבְחֶסְדָּא
דְשִׂפְוָתֵיהּ יִתְחַבַּר לְמַלְכָּא׃ עַיְנוֹי דֶאֱלָהָא
נָטְרָן יְדִיעֲתָא וּמְטַלְטַל מִלֵּיהוֹן דְבָזוֹזֵי׃
עַטְלָא אָמַר בְּחַכִּינְנוּתֵיהּ אַרְיָא אִית לְבָרָא
וּבֵינַת שְׁוָקֵי מִתְקְטִילְנָא׃

לא יקצור: גרש ג' וסימני' גרש האמ' הזא'. כלה גרש יגרש. גרש לץ ויצא מדון: ויצא ג' וסימ' ביחזקאל סי' י"ב וסוף חבקוק:

רלבג

אין חכמה. הנה לא תועיל חכמה ותבונה ועצה במה שיחשוב אדם לעשותו לנגד ה' כי אף אם יתחכם ויתבונן ויקח בו העצה היותר נכונה לא יוכל לשנות גזרת הש"י כלומר להגעתה כמו שיראה מענין מכירת יוסף ומספורים אחרים באו בדברי הנבואה ואפשר שיהיה הרצון בזה כי לא תצטרך חכמה ותבונה ועצה בהשיג לו' בהגעת חפציו לאשר הוא נגד יי' ואבלו ר"ל למי שהוא דבק בו כי הוא ייש"ר דרכיו ואורחותיו באופן שיכונו מחשבותיו ולשני הפירושי' ימשך יפה מה שנזכר אחר זה: סוס מוכן. הנה הסוס מוכן ליום המלחמה להיות כלי לרוץ על האוי' ולנצחו אך שקר הסוס לתשוע' כי התשוע' מהש"י היא לבד ולזה תמצ' פעמים רבות שינצח החיל המע' והחלוש את הרב והתקיף וזה ממה שיורה שלא יועיל כל כלי המלחמה לבטל גזר' הש"י ולא יצטרכו לאשר הש"י בעזרו: נבחר שם מעושר. ידוע כי השם הטוב יהיה לאדם בסב' יושר תכונותיו ופעולותיו והוא נבחר וטוב לאד' מעושר רב והחן הטוב שיש לו מהאנשים הוא נבחר מכסף וזהב כי בסבת יושר תכונותיו ופעולותיו והיותו אהוב לאנשי' יהיה לו מחסה מהרעות יותר ממה שיוכל לחסות בכספו וזהבו כמו שיאמ' משל הדיוט יותר טוב אהוב בשוק מזהב בארגז: עשיר ורש נפגשו. ולבאר כי העושר אינו נבחר מאד אמר כי כבר יקרה בעשיר ורש שיפגשו זה את זה כאילו תאמר שהעשיר ירד מעט מעט מעשרו והרש יעלה ויקנה העושר מעט מעט עד שיקרה מזה שיהיו שוים בקניני' לפי שהש"י עושה זה עני וזה עשיר או ירצה בזה שהעשיר והרש נפגשו שלא יוכל לחיות זה בלא זה והמשל שאם היו כל האנשים עשירים לא ימצא איש עושה מלאכה מהמלאכות המעשיו' ויפסד הישוב ואם היו כלם עניים לא יוכלו להתפרנס זה מזה ולזה הוא מבואר כי הש"י עושה קצת האנשים עשירים וקצתם עניים כדי שיתקיי' המציאו' ויהיה אמרו עשיר ורש נפגשו כאמרו חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו: ערום. הנה האיש הערום והחכם ראה הרעה קודם בואה ונסתר להמלט ממנה ואולם הפתאים לא נתנו לבם לזה ועברו במקום הרעה עם הסינים ההפסד ונענשו: עקב ענוה. בשכר תכונת הענוה יגיע האדם אל שיקנה יראת יי' כי מפני היותו שפל בעיניו יתבונן מפני זה בנמצאים הנכבדים העליונים ממנו וכאשר יראה עוצם הש"י הנה יקנה מזה שיירא מהש"י בתכלית מה שאפשר ומזה יגיע אל שיקנה עושר בקניינים המדותיים והדעות ויקנה ג"כ כבוד וחיים בקניינים המדיניים וזה מבואר במעט עיון מה שקדם מהדברים: צנים פחים. הנה בדרך האיש העקש והוא ההולך בדרך מעוות שאינו משגיח כראוי אי זה הדרך ראוי שילך ימצא צנים להנזק בקרירות האויר וימצא בו פחים ללכד בהם רגליו ומי שהוא שומר נפשו והוא המתבונן בדרכיו והולך בהם דרך ישרה ירחק מאלו הדברים המזיקים כי הוא לא ימסור עצמו לסכנות ויעיין באי זה דבר ראוי שיתחדל השגתו ובאי זה אופן שיהיה נמלט מהרעות והפגעים: חנוך לנער. אשר יחנוך לנער על פי ארדך אשר מנהגו וטבעו ללכת בה לחשבו והשגוגו שכבר יקבל המוסר אשר יגדל הנה ימשך שלא יוכל להסירו אחר זה מהדרך הרעה ההיא וגם לא יסור ממנה מעצמו וגם בעת זקנתו: עשיר ברשים ימשול. האיש העשיר ימשול ברשים זה ישובח העושר מזה הצד וכי ילוה מטובו לאיש הנה האיש הלוה הוא לו כפוף ומשועבד כאילו הוא עבדו מצד החסד שגמל אותו והנה בזה האופן ימשול העשיר ברשים זה שיגמל להם מהחסד: זורע עולה. אך מי שיחשוב למשול באנשים בהפך זאת התכונה והוא בעול והחמס שיעשה להם הנה לא תמשך ממלכתו עליהם כי כבר יגיע רע מהרע שיעשה ר"ל כי במה שיזרע מהעול יצא לו קציר כאות למה שעשה אותו מהרע וזה הקציר והפרי שישיג מזה הוא עמל ואון לא דבר שיש בו תועלת ויקרה לו מהרע מה שיכלה בו שבט עברתו ר"ל שלא תשאר לו שררה יוכל להכות בה האנשים בשבט עברה כמו שהיה עושה קודם זה: טוב עין. אך מי שהוא טוב עין וימשול באנשים בהטבתו להם הוא יבורך מאת הש"י ויתחזק כחו להטיב להם ולמשול בהם מפני שנתן מלחמו לדל כי בגלל הדבר הזה יברכהו הש"י: גרש לץ. מדרך הלץ לשנוא האנשים ולהלעיג בהם ולעורר להם מדינים ולזה אם תגרש לץ מהבית יצא המדון ממנו כי הוא היה המעורר מדינים שם וישבות מהבית ריב וקלון המריב שם והמביים האנשים: אוהב טהור לב. אך מי שהוא טהור לב ואוהב בלי לב ולב הנה החן והאהבה שמראה בדבריו לאהובו רעיונו מולך ומושל בו או ירצה בזה כי לא יאמר בפיו רק מה שבלבו לעשות והנה הביאור הראשון הוא יותר נקשר אל מה שלפניו ונן הדברים: עיני יי'. הנה עיני יי' והשגחתו שומרת דעת החכמים לקיים מחשבותיהם ועצתם והוא מסלף דברי הבוגדים להפילם ממועצותיהם: אמר עצל. הנה העצל לא יצא מפתח ביתו לעשות מלאכתו מרוב העצלה ויאמר כי האריה בחוץ לטרפו אם יצא מביתו והלסטים ברחובות להרגו אם ילך שם:

סוחה

אבן עזרא

אין. סוס. שנים דבקים. כלומר אין איש שתועילהו חכמתו ותבונתו ועצתו כנגד יי' כלומר יוכל מידו באחת מהם אף על פי שיכינו סוס לנוס בעבור יום מלחמה אין יכולת להמלט ולהושיע נפשם כי לשם התשוע' והוא יתננה למי שירצה. נבחר. עשיר. שנים דבקים. טוב עומד במקום שנים וכן הוא שם טוב וחן טוב נבחרו מעושר רב. כי עשיר ורש נפגשו ור"ל שהסבות יורדו' מן השמים על הארץ ובני אדם המקבלי' נפגשו בהם כלומר שפגש בזה העושר ובזה הרשות. וזה עושה כלם יי' שהוא יתן העושר והרשות והוא עושה העשיר והדל. אבל שם טוב איננו פגע כי האדם קונהו לעצמו במעשיו הטובי' וחן שיתן חנו בעיני כל רואיו על מעשה הטוב על כן נבחרו מעושר רב: ערום. שלמד ערמה הוא רואה רעה הבאה ונסתר ונחבא עד שיעבור זעם ושפתים עברו ברעה ונענשו קבלו עונש: עקב. נכים. שנים דבקים. עקב סוף ענוה משכבת יראת ה' השם כענין מנוה גוררת מנוה ומסבבת לעניו עושר וכבוד ממון או שיכבדוהו אחרים: וחיים. שיאריכו ימיו. צנים פחים. שנים דבקים. צנים פרשו כמו מן ולצנינים ועניינו שלונים בדרך עקש שיהיה נלכד בהם והעניו ששומר נפשו ואינו עושה רע רחוק מהצנים: חנוך. למד כמו חניכיו כלומר מלומדי כלי מלחמ' שלו. גם לרבות הזקנה על הנערות: עשיר. זורע. טוב. ג' דבקים. ברשים שאין להם מאומה ימשול בהם בכח ולווה ממנו יכריחנו שיהיה עבדו: זורע שיעשה עולה העשיר למשול ברשים יקצור און יקבל שכרו כראוי לו. ושבט. כי העברה מדומה לשבט כענין הוי אשור שבט אפי והטעם שיתגבר ברשים יכלה השבט ולא יעבור בהם עוד כי השם יכלהו. ואיש טוב עין שיתן לדלים מלחמו הוא יבורך מלא ברכתיו: גרש. הסירהו משכיך כי אז יצא המדון מקרבך. וישבות דין שלא יביאך למשפט וישבות קלון שלא יקלך: אוהב. עומד במקום שנים טהר לב שהוא טהור מרעות שהם כנגד השינים ואוהב חן שפתיו כלומר איש חן בעבור שיש לו שפתי דעת גם יתכן להיות חן שם התאר ומי שיאהב שניהם תגדל מעלתו עד שיהיה המלך רעהו כחושי הארכי אוהב הטהורים שהיה רעה דוד: עיני. דברה תורה כלשון בני אדם. עיניו חפצו ורצונו או שכלו. נצרו אנשי דעת מכל רע. ויסלף יעות השם דברי בוגר החושב רע על אנשי דעת ויבטלם: עצל. רשע. ארי בחוץ עלה כדי שלא יצא לבקש מחייתו. ארצח שהארי ירצחהו:

סוחה

וכתיים נ' כתו' כן כתחרגריך

סחר לקין וא"ו טהור עינים

אבן עזרא

שוחה. אולת. שנים דבקים · שוחה עמקה נגלה והטעם כשוחה שהיא עמוקה כן פי נשים זרות לזעומי ה' שמשם זעם אותו וחפץ במיתתו יפול שם · אבל הנער אע"פ שהאולת קשורה בלבו ראוי להכותו בשבט מוסר כי הוא ירחיק האולת ממנו : עושק · אך · למעט מה שיחשוב להרבות לו כלומ' עושק דל להרבות לנפשו או לתתו לעשיר אך בעבור תחסור שיבואהו עושקו : הט · כי · להיות · הלא · להודיעך · ה' דבקי' · לדעתי ללמוד דעת · כי נעים דעתי או כי תהיה נעי' כשתשמרם בבטן רמז ללב · יכונו הדברים על שפתיך להיות זכרון · שלישים דברים שלישים כתוב בוי"ו והטעם אתמול שלשום כתבתי להודיעך אמרי אמת בספר מועצות ודעת · קשט עד הפעלי' כמו ישטו · אמרים אמת הנכון אמרי אמת וכן טורים אבן שני' כסף אילים כמר וכן רבים עד קצרה · וטעם להשיב כענין וישב משה את דברי העם אל ה' כלומ' כשאודיעך קשט דברי אמת כמו כן תשיב לו אמרים כענין נעשה ונשמע · לשולחיך לשם שמלחני אליך ליסרך כי השכל שליח השם לשולחיך בלשון רבים כמו אלוה עושי : אל · כי דל הוא · ויש' בעבור דלותו על כן אל תגזלהו · בשער שהם צריך כענין כי אראה בשער עזרי · וקבע · כמו יחבל או יגזול כמו היקבע אדם אלהי' : אל · פן · שנים דבקי' · תתרע תהי רע · את כמו עם · לנפשך בעבור נפשך שתלכד במוקש ותמות בעונך : משכבך · בשכבך עליו אם אין לך זולתו : אל · חזית · שנים דבקי' · עשו תקנו הגבול אבותיך · אבל התעסק במלאכה כי מי שהוא מהיר במלאכתו תגדל מעלתו עד שיעמוד לפני מלך · חשוכים עניים ותרגום דלות חסיכן מן העם הדלים עמא חשוכא : כי

רלבג

שוחה עמוקה · הנה השפה הדוברת זרות ותהפוכות ודברים הם הפך האמת והיחוד בהתחלות והשרשים הם בדמיון השוחה העמוקה שהנופל בה אין לו תחבולה לצאת ממנה · וזעם ה' הוא מי שיפול בזאת השוחה כי תמיד יתרחק מן הדרך הנכונה והשלימות כל מה שיחזיק בזאת התכונה הפחותה : אולת קשורה בלב נער · בלב הנער קשורה אולת בהתחלת ענינו כי מפני היותו נבהל ונחפז לעשות מה שיחפוץ לא ידרוך בענייניו בקבו האותו' ולא יתיישב להתבונן מה שראוי לעשות ומה שראוי שיתרחק ממנו אך שבט מוסר ירחיקנה מהנער האולת הזאת ולזה ראוי לאדם ליסר בנו בתחלת ענינו כי אז יוכל להקנותו מוסר : עושק דל להרבות לו · מי שהוא עושק הדל והוא הכח המתעורר לתאוות הגופיות שלא יתן לו מתאוותיו דבר הנה זה הוא להרבות לו כי כל מה שיתמיד להתנהג תמעט תאותו לאלו הדברים ולזה יהיה תמיד שבע ומי שיתן לעשיר תאוותיו והוא האיש המתמסך אחר התאוות הנה זה לו למחסור כי תמיד יהיה יותר רעב בסבת רוב תאוותיו כאמרם אבר קטן יש לו לאדם משביעו רעב מרעיבו שבע או ירצה בזה הנה אם הדל העושק כבר יש לו השתדלות מה כי הביאהו ולזה שם מגמתו להרבות לו קניני' אך הדל הנותן לעשיר הנה אין לו בזאת המתנה תועלת רק לחסר קנינו כי העשיר לא יחשוב תואר המתן הזה עם שהוא יבזה הדל וילעיג עליו על מה שנתן לו ולא ישתדל להטיב לו גמול וזה מפורסם מהעשיר והנה הטאור הראשון הוא יותר נכון : הט אזנך ושמע דברי חכמים · ללמוד חכמתם ושים עם זה לבך לדעתי ולא תשען על דברי החכמים לבד רק במה שיסכים מהם עם מה שהודעתי לך המיוסד על יסודות התורה כי התורה היא המישרת להשיג מה שיקברו מהשגתו בדרך החכמה · כי נעים · ומתוק הוא לנפש כי תשמור דברי החכמים בלבך ויכונו יחדיו עם דעתי שהיסרתיך אליו על שפתיך : להיות בה' · אך אתה אחרי השיגך לזאת המדרגה שזכרתי הודעתיך היום שלא תשען על חכמתך ובינתך אך יהי תמיד בה' מבטחך עם כל מה שתשיג מהסבות להגעת דרושך כמו שנזכר במה שקדם כי לשוא יוקדמו הסבות אם מאת השם לא נהיה הדבר : הלא כתבתי לך · דברים נכבדים להיסירך למועצות בדברים המדיניים ולדעת בדברים העיוניים ואחשוב שקראם שלישים כי כמו שהמלך יהנהג כל עם המלכות וכן הענין במשנה אך השלישים יכהנו כל אחד חלק מהכלל ההוא כן קרא שלישים היסורת שנתן בדברים החלקיים בתבונה ותבוני' ובדעת ודעת : אל תגזול דל · להסעך שהוא חלוש ולא יגיע ממנו לך נזק כי דל הוא ולא יוכל לעמוד כנגדך · ואל תדכא עני בשער לזאת הסבה כי תראה שם מזרתך ולעני אין עוזר : כי ה' יריב ריבם · כי יש שם חזק ממך לקחת נקמתו ממך והוא השם כי הוא יריב ריבם ויגזול נפש הגוזל אותם מדה כנגד מדה כי הגוזל את הדל גוזל ממנו חייו : אל תתרע · אל תתחבר עם איש כעס להיות לו רע ולא תבא את איש חמות להתחבר ללכת עמו : פן תאלף · פן תלמד דרכיו ויהיה זה סבה שתקח מוקש לנפשך כי האיש הכעסן יבואו לו רעות גדולות ממיתות אותו : אל תהי בתוקעי כף · להכניס עצמם בשעבוד תחת רעיהם לפרוע חובן והם האנשים שהם ערבים ההלואות בעבור זולתם : אם אין לך לשלם · בבא המלוה להפרע מאותה למה תביא עצמך אל שיקח משכבך מתחתיך ולא תשאר לך מטה תשכב בה וזאת נ"כ הערה טובה שישמור הסכל מהיות ערב בעד הכפס המתחולה : אל תסג גבול עולם · ר"ל שלא תשנה הגבול שגבלו הראשונים בענין הקרקעות כדי לפסוק מרבהו ולהוסיף על קרקעו וזאת נ"כ הערה שלא ישנה הגבולים הקודמים שגברו הראשונים כי בכלם תועלת : חזית איש · אמר לסבת תכונת הזריזות ולהרחיק העצלה הנה כשראית איש מהיר וזריז במלאכתו תמצא שכבר יתיצב לפני המלכים והוא יסתפק יקרבוהו אליהם מפני זריזותו ולא יתיצב לפני החשוכים והקודרים וכאלו אמר בזה כי הזריזות תעלה אותו לגדולה ותמעטהו מהפחיתות והדלות כאומרים שית ... כי תשב ללחום את מושל · והוא מזון החכמה שיזונו בו עם המושל באדם והוא השכל הנה יקראו לך מהתרופתיך לקבל החכמה שתבין את אשר לפניך · אם בעל נפש אתה לחוש ולהזון ממזונו והוא בעל תאוות המושל בשכלו : ושמת

מסורה

קשורה ב' וסי' ונפשו קשורה בנפשו · אולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה : לעשיר ב' וסי' היה צאן · נתן לעשיר אך למחסור : ולבך ה' וסימ' איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי · כי אין עיניך ולבך · ולבך תשית לדעתי · עיניך יראו

משלי

שוחה עמקה פי זרות זעום יהוה יפול שם : אולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו : עשק דל להרבות לו נתן לעשיר אך למחסור : הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי : כי נעים כי תשמרם בבטנך יכנו יחדו על שפתיך : להיות ביהוה מבטחך הודעתיך היום אף אתה : הלא כתבתי לך שלשום במעצות ודעת : להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשלחך :

אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער : כי יהוה יריב ריבם וקבע את קבעיהם נפש : אל תתרע את בעל אף ואת איש חמות לא תבוא : פן תאלף ארחתו ולקחת מוקש לנפשך : אל תהי בתקעי כף בערבים משאות : אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך : אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך : חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשכים : כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך :

תרגום

גומאצא עמיקתא פומה דנוכריתא ומן מרגיז קדם אלהא נפיל תמן : שטיותא קטירא בלביה דטליא שבטא דמרדותא נרחקיה מניה : דעשיק למסכינא מסגי ליה בישתא ודיהיב לעתירא חוסרנא הוא ליה : ברי צלי אודנך ושמע מלי דחכימי ולבך שים לידיעתאי : מטול דבסימין נטר אנון בברסך ונתקנין אך חדא על שפותך ודנהוי באלהא סברך ואודעיתך יומנא הדא : והא אנון לך על תלתא זמנין בעיצתא וידיעתא : לאודעינך קושטא ומלוי דתריצתא דתהפיך מלתא דקושטא למשדריך : לא תגזול למסכינא מטול דמסכינא הוא ולא תמכיך עניא בתרעא : מטול דאלהא דאין דיניהון ומתפרע פורענותהון דנפשיהון : לא תתחבר עם מרי מרירותא ועם גברא חמתנ לא תיעול : דלא תילף ארחותיו ותשכח פתא לנפשך : לא תהוי משלים אידך בערבותא על חברך : אם לית לך דפריע ניסבין תשויתך מתחתיך : לא תשני תחומא דמן עלמא דעבדו אבהתך : אין חזיתא גברא דטוותי בעבידתיה קדם מלכי ניקום ולא ניקום קדם חשוכי : אין יתיבתא למיכל עם שליטא איתביין בסו דשים קדמיך

מסורה

זרות · אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר : ודעת ד' ג' קמץ וא' פתח וסימ' נבסר בישעיה סימן ל"ג ובא"ב רבתי אות ט' : אמרים ב' וסימ' מרדף אמרים · להודיעך קשט אמרי אמת : דל י"ב פתחין בליש' וסימ' נכס' בשפטי' סימן ו' והדים סימן קבב : תבוא ד' מ"ל בסיפ' וסימ' כי הבוא חכמה בלבך · ואת איש חמות לא תבוא · ולמוכיחים ינעם · רעך וריע אביך : אבותיך ג' מ"ל וסי' שוב אל ארץ אבותיך · בשלום המות וכמשרפות · אל תסג גבול עולם · אנ"ך : בין ז' חס' בליש' וסימ' והיה אם בן הכות הרשע · שכן לילה היה כ' בו · דברי א גור בן יקא · בן הבין את אשר לפניך · ובן ישרים רצון · את הדבר ובינה לו במראה · עכ"ל זאת הבסרה וקשיא לי דבספרי הבדו' יקים לא אשכחנא כי אם ד' בנהון חס' וסי' הרשע קיקיון אגור ותו קשיא לי דבפסוק של ובין ישרים רצון הא' ובין נקוד בצירי ולא בחירק והכין קרי' ר"ח בצירי וי"ל דבחס' אולי פליגי בעלי הבסר' כדאשכחנא בבמה דוכתי או טעות דבבסרה בתיב וכל בין נון דכו' ומיהו יהכן דבקרי' בדמי להו ולא בכתיב' ובבסר' אחרינא בסר ז' מ"ל בליש' ולא נהירא ובה דקרי' ובין ישרים רצון ובין בצירי אולי הבסר' פליגא ואריבא דבין קרי' להו ובן בחירק :

ושמת הנה תשים קוצים בגרונך ובבית הבליעה מתחנך בהם : אל תתאוה
למטעמותיו ואם ישים ערבים לפניך כי מזונו הוא לחם כזבים והבלים שאין בו
תועלת והפארות כלל : אל תיגע להעשיר . אחר שמצאת מה שיספוק לך כי
זה ימנע לך מבינתך בשבת כלו זמנך בענין העושר בהפך המכוון מענין העושר
כי המכוון בו הוא ש
שיהיה בעזר לאד' אל
שיהיה לבו פנוי ב
בבקשת החכמ' והבינ' :

כי ושמת . אל . ג' דבקי' . ללחום לאכל לחם . בין תבין לשון עיון וכן
אבינה בבנים כלומר את העומדים לפניך להתענג במדת המאכל תבין בהם . ול
ושמת תחת או . בלועך והוא בית הבליעה כלו או תשים סכין בלועך אם אתה
בעל נפש המתאוה ומושל עליה והזכיר הלחם כי הוא עיקר הסעודה או הוא כלל
המאכלים כענין נותן

ובשדי ו' כתי' ו' בליש' וסי' הרי בגלבוע אל טל . על שדים ספדים . ולבני אהרן הכהן בשדי . והנה שמענוה באפרתה .
אל תסג גבול עולם . ויפקדו ביום ההוא . וכל רות דכו' בבב כתי' ה' וסים' כי שמעה בשדה מואב כי פקד . מגרה נעמי

ה תעיף עיניך בו ואיננו .
ומה נבע בענין העשר
הנה כמו השיעור ה
המועט מהזמן ש
שתוכל להביט ראותך
בו יסור העשר כי ב
בקלות שבסבות יסור
ימצאו סבות רבות מ
מעשירות העשר כי
העשר בעצמו יסור
ויעשה לו כנפים לעוף
בהם מבית העשיר
לזולתו בקלות הנשר
לעוף בשמים . אחר
שהזהירנו מללחם עם
רב התאוה הזהירנו
שלא ילחם את לחם
הכילי אל תלחם
ואמר אל תלחם את
לחם רע עין שתרע
עינו במה שתאכל מ
ממנו ואל תתאו
למטעמותיו כי כמו
שער בנפשו דבר
המזון הזה שיקשה לו
מאד אכלך ממנו ו
ואעפ' שיאמר בפיו
אכול ושתה כן הלחם
שאכלת ממנו יקשה
לו להתערב בתעיך ו
ויבקש לצאת דרך ה
הפה ותשחית דבריך
הנעימים שתדבר עמו
על שלחנו . והנה
ידמה והוא הנכון ש
שקרא רע עין מי שיש
לו עיון רע וכוזב ב
בדעות ולזה אמ' שלא
יתאוה למטעמותיו כי
אין מדרך הכילי ש
שיעשה מטעמי' ואמ' זה
כי הכחותיו בהתחלות
ובפרטי' ערבות מאד

וּתְשִׂים סַכִּינָא בְּלוּעָךְ אִין מָרָא דְנַפְשָׁךְ אַתְּ : לָא תִתְרַגַּג לְבִישׁוּלָנָן וְהִינוּן מֵיכוּלְתָּא דְכַדָּבוּתָא : לָא תִקְרַב לְעַתִּירָא אֶלָּא בְּבִיוּנָתָךְ פְּרַק מִנֵּיהּ וְאִין תְּצַר עֵינָךְ בֵּיהּ לָא מִתְחֲזֵי לָךְ מְטוּל דְּמֶעְבַּד עָבֵיד לֵיהּ גַּפָּתָא הֵיךְ נִשְׁרָא דְטָיֵיס בִּשְׁמַיָּא : לָא תֵיכוּל עִם גַּבְרָא דְבִישָׁא עַיְינֵיהּ וְלָא תִתְרַגַּג לְבִישׁוּלָיו : מְטוּל דְּאֵיךְ תַּרְעָא דָמָא הָכַן הוּא דַם בְּנַפְשֵׁיהּ אֲכִיל וְאִשְׁתֵּי אֲמִיר לָךְ וְלִבֵּיהּ נָכִיל צִירָךְ : וְלַחְמָא דַאֲכִילְתָּא מְתִיבַת לֵיהּ וּמְחַבִּילַת מִילָךְ דְּבַסִּימָן : בְּאֻדְנֵי דְסַכְלָא לָא תְמַלִּיל מְטוּל דְּשָׁיֵיט לְסִיכוּלָא דְמִלָּיךְ : לָא תַשְׁנִי תְּחוּמָא דְמִן עָלְמָא וּבְחִילְקָא דְיַתְמֵי לָא תֵיעוֹל : מְטוּל דִּי פָרוּקְהוֹן תַּקִּיף וְהוּא נֵידוּן יַת דִּינֵיהוֹן עִמָּךְ : אָעוֹל לִבָּךְ לְמַרְדּוּתָא וְאֻדְנָךְ לְמֵימְרֵי דִידִיעְתָּא : לָא תִמְנַע מִן טַלְיָא מַרְדּוּתָא מְטוּל דְּאִין מַחֵית לֵיהּ בְּשִׁבְטָא לָא מָאִית וְאַנְתְּ בְּשִׁיבְטָא מַחֵית לֵיהּ וְנַפְשֵׁיהּ מְפַלְטַת מִן שְׁיוֹל : בְּרִי אִם חַכִּים לִבָּךְ אַף אֲנָא תָאדֵי אֲנָא בְּלִבִּי : וְנִדְווֹזָן כֻּלְיוֹתַי כַּד יְמַלְּלָן סִפְוָותַי תְּרִיצָתָא : לָא נִיטַּן לִבָּךְ בְּחַטָּאֵי אֶלָּא בְּדַחַלְתָּא דֶאֱלָהָא כָּל יוֹמָא : מְטוּל דְּתֶהֱוֵי לָךְ אַחֲרִיתָא טַבְתָּא וְסִיכוּיָיךְ לָא נִיגְמַר : שְׁמַע אַתְּ בְּרִי וְאִיתְחַכַּם וְתָרֵיץ לִבָּךְ לְאָרְחָא : לָא תֶהֱוֵי בְּאִילֵּין דְּאַסִּיטוּן בְּבִישְׂרָא וּבְאִילֵּין דְּרַוָּין חַמְרָא :

וְשַׂמְתָּ שַׂכִּין בְּלֹעֶךָ אִם־בַּעַל נֶפֶשׁ אָתָּה : אַל־תִּתְאָו לְמַטְעַמּוֹתָיו וְהוּא לֶחֶם כְּזָבִים : אַל־תִּיגַע לְהַעֲשִׁיר מִבִּינָתְךָ חֲדָל : הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה־לּוֹ כְנָפַיִם כְּנֶשֶׁר וְעָיף הַשָּׁמָיִם :
אַל־תִּלְחַם אֶת־לֶחֶם רַע עָיִן וְאַל־תִּתְאָו לְמַטְעַמֹּתָיו : כִּי כְּמוֹ שָׁעַר בְּנַפְשׁוֹ כֶּן־הוּא אֱכֹל וּשְׁתֵה יֹאמַר לָךְ וְלִבּוֹ בַּל־עִמָּךְ : פִּתְּךָ־אָכַלְתָּ תְקִיאֶנָּה וְשִׁחַתָּ דְּבָרֶיךָ הַנְּעִימִים :
בְּאָזְנֵי כְסִיל אַל־תְּדַבֵּר כִּי־יָבוּז לְשֵׂכֶל מִלֶּיךָ : אַל־תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם וּבִשְׂדֵי יְתוֹמִים אַל־תָּבֹא : כִּי־גֹאֲלָם חָזָק הוּא־יָרִיב אֶת־רִיבָם אִתָּךְ :
הָבִיאָה לַמּוּסָר לִבֶּךָ וְאָזְנֶךָ לְאִמְרֵי־דָעַת : אַל־תִּמְנַע מִנַּעַר מוּסָר כִּי־תַכֶּנּוּ בַשֵּׁבֶט לֹא יָמוּת : אַתָּה בַּשֵּׁבֶט תַּכֶּנּוּ וְנַפְשׁוֹ מִשְּׁאוֹל תַּצִּיל : בְּנִי אִם־חָכַם לִבֶּךָ יִשְׂמַח לִבִּי גַם־אָנִי : וְתַעְלֹזְנָה כִלְיוֹתָי בְּדַבֵּר שְׂפָתֶיךָ מֵישָׁרִים : אַל־יְקַנֵּא לִבְּךָ בַּחַטָּאִים כִּי אִם־בְּיִרְאַת־יְהוָה כָּל־הַיּוֹם : כִּי אִם־יֵשׁ אַחֲרִית וְתִקְוָתְךָ לֹא תִכָּרֵת : שְׁמַע־אַתָּה בְנִי וַחֲכָם וְאַשֵּׁר בַּדֶּרֶךְ לִבֶּךָ : אַל־תְּהִי בְסֹבְאֵי־יָיִן בְּזֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ :

לחם לכל בשר . כזבי'
חסר איש כלו אם הוא
לחם איש מדבר כזב
אל תתאו לחמו
ומטעמותיו . מבינתך
מתבין לקבץ עשר ח
חדל ממנה . התעיף .
יתכן להיותו מן תעופ'
וטעמו אם תאיר עיניך
להביט בעשר . כי .
פתך . באזני ג'
דבקים . רע עין
עין רעה ורעת עינך
הוא חסר איש וכן
טוב עין הוא יבורך
והראוי איש טוב עין .
שער פועל עבר מן
מאה שערים כלומר
כאיש ישים שיעור ב
בנפשו לומר לך אכול
ושתה כן הוא עושה .
ולבו בל עמך שלא
יהנך באכלך לחמו .
תקיאנ' . כי כעין רעה
הביט אליך . ושחת
ותחשב בולע ולא
יהיו דבריך הנעימים
נחשבים מאומה :
אל תדבר . ליסרו כי
הוא יבוז לשכל מליך
ואם דבריך הנעימי' :
אל תסג . פעם שנית
בעבור ובשדי יתומים
אל תסג ופי' אל תבא
בשדהו לקצור ת
תבואתו או לא תכנס
בו בחזקה כי השם
שהוא גואלם שיגאל
השדה מידך חזק הוא
שלא תעמוד לפניו :
הביאה . אל . אתה :
ג' דבקי' . למוסר
מתביאו למקום מוסר
החכמה ושלא תמנע
מנער מוסר . תציל
שלא תמות הנפש

השבה : ונפשו ח' וסים' ונפשו קשורה בנפשו . ונפשו כאבל תאוה . ונפשו אותה ויעש . ונפשו משאול תציל . ונפשו
לא חיה . ונפשו עליו תאבל . ונפשו לא תשבע מן . ונפשו שוקקה :

במיתת הגוף או תציל שלא ימות טרם עתו : כליותי . מן כלתה ליסורך כי
מדת התאוה בהם נודעת על כן תעלוזנה : בחטאים . הידועים על כן נפתח
הבית . כי אם ביראת יי' תקנא : אם . לאמת הדבר . אחרית שתחיה
והאחרית רמז לזקנה או לבניו הבאים' אחריו . ותקותך שתקוה לאל להטיב
לך : ואשר בדרך . מוסר לבך : תלבים

לאיש שיערב לו ההנאות בהנאות הגוף כמו שזכרנו במה שקדם והוא מבואר
שלב הנזון הזה איננו עמך כי הוא כלו כזבים והבלים והוא ישבב שמה שאכלת
פתך אכלת תפתך הטוב תקיאנה ותשחית דבריך הנעימים אשר גדלת על
האמנתם ואת' שלחם האיש הרע העין הוא כמו שער ופתח בנפשו שצריך שיעמוד
פתוח תמיד כי מה שאחר ההתחלות ההם להיותו הולך על אלו ההתחלות והפרטי'
יצטרך שיסיבהו תמיד אל ההתחלות ההם וידחקו להכית ענינו באופן שלא יחלוק
על מה שהסביבהו והפך זה הוא בפרטים ובהתחלות אמתיות כי מה שאחר
ההתחלות יעיד על אמות ההתחלות ולזה אמר כי ההתחלה הכוזבת והיא לחם רע
עין היא כמו שער ופתח והנה הוא יאמר לך אכול ושתה בקביך ההתחלה הזאת והיא תוסידך ל מה שאחר ההתחלה ולבו זאת ההתחלה איננו עמך להיסירך אל מה שאחר
ההתחלה : באזני כסיל אל תדבר . דברי חכמה כי הוא יבזה ויגנה שכל מליך והחכמה שבהם : אל תסג גבול . הקרקעות להשיגך כי אמר תעמוק מהם הקרקע
הם חלומים כי הם יתומים : כי גואלם חזק . כי יש להם גואל חזק ממך יריב ריבם אתך כאמרו בענין יעקב אלי ושמעתי כי חנון אני : הביאה למוסר לבך . הביאך
לבך לקנין המוסר והוא הפילוסופיה המדינית ואחר זה היסר אזנך לשמוע אמרי דעת החכמים הכבודים : אל תמנע מנער מוסר . מפני נעירות ימיו כי בהכותך
אותו בשבט תמרכו שלא ימות מיתת הנפש בלא ימיו ושלא ימות החולה אשר בו שאפשר שיגיע החיים הנצחיים : אתה בשבט תכנו . ותציל נפשו מההפסד והכליון
והאבדון : בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני . המישיר אותך אל השלימות : ותעלוזנה כליותי . מחשבותי בשמעי כי תדבר בנה שפתיך מישרים בדבר החכמה :
אל יקנא לבך בחטאים . אל תאמר לעשות כמעשיהם אך תמיד תהיה ביראת יי' במעשיך ובמחשבותיך לא תתעסק כי אם במה שיש אחרית ותועלת בו והם הפעולות
המשובחות והסגולות העיוניות ותקותך באלו הטובות לא תכרת אך תתחזק ותתקיים תמיד : שמע אתה בני וחכם ואשר לבך בדרך המשובחת בדעות ובמדות :
אל תהי . בחברת הזוללים והסובאים כי מי שינהג זה המנהג יאבד הונו וישאר עני והרחיק בב' מדת העצלה שתפיל בטבעה תרדמה ונומה כי היא תלבים האד' בגד
קרעים ובלויי סחבות מצד העוני והרע המגיע בסבתה : שמע

חולל ל' וחד זולל והוא חד מן ד' זוגין חד ז' וחד ח' וסימ' זכרתני כי אם זכרתני. חברתני ותדר נדר ותאמר. זולל ואמרו אל זקני עירו. וזולל כי סובא וזולל יורש. זוקף יי' פוקח עורים. חוקף סומך יי' לכל. זרועם יי' חננו לך קוינו. וזרועם כי לא בארכם: תרצנה תצרנה קרי והוא חד מן ס"ב בלין מוקדם במאוחר וסימ' נבס' במסר' רבתא במערב'

כִּי־סֹבֵא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ וּקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה: שְׁמַע לְאָבִיךָ זֶה יְלָדֶךָ וְאַל־תָּבוּז כִּי־זָקְנָה אִמֶּךָ: אֱמֶת קְנֵה וְאַל־תִּמְכֹּר חָכְמָה וּמוּסָר וּבִינָה: גּוֹל יָגוֹל אֲבִי צַדִּיק יוֹלֵד חָכָם וְיִשְׂמַח־בּוֹ: יִשְׂמַח־אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ: תְּנָה־בְנִי לִבְּךָ לִי וְעֵינֶיךָ דְּרָכַי תִּרְצֹנָה: כִּי־שׁוּחָה עֲמֻקָּה זוֹנָה וּבְאֵר צָרָה נָכְרִיָּה: אַף־הִיא כְּחֶתֶף תֶּאֱרֹב וּבוֹגְדִים בְּאָדָם תּוֹסִף: לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי לְמִי מִדְוָנִים לְמִי שִׂיחַ לְמִי פְּצָעִים חִנָּם לְמִי חַכְלִלוּת עֵינָיִם: לַמְאַחֲרִים עַל־הַיָּיִן לַבָּאִים לַחְקֹר מִמְסָךְ: אַל־תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי־יִתֵּן בַּכִּיס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים: אַחֲרִיתוֹ כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ וּכְצִפְעֹנִי יַפְרִשׁ: עֵינֶיךָ יִרְאוּ זָרוֹת וְלִבְּךָ יְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת: וְהָיִיתָ כְּשֹׁכֵב בְּלֶב־יָם וּכְשֹׁכֵב בְּרֹאשׁ חִבֵּל: הִכּוּנִי בַל־חָלִיתִי הֲלָמוּנִי בַּל־יָדָעְתִּי מָתַי אָקִיץ

כד אוֹסִיף אֲבַקְשֶׁנּוּ עוֹד: אַל־תְּקַנֵּא בְּאַנְשֵׁי רָעָה וְאַל־תִּתְאָו לִהְיוֹת אִתָּם: כִּי־שֹׁד יֶהְגֶּה לִבָּם וְעָמָל שִׂפְתֵיהֶם תְּדַבֵּרְנָה: גו'

מְטוּל דְּרָוֵי וְאַסִיט מִתְמַסְכֵּן וּבִיזְעָתָא נִלְבַּשׁ נִיוּמָא: קַבִּיל מִן אֲבוּךְ דֵּין יַלְדָךְ וְלָא תְשׁוּט מְטוּל דְּסִיבַת אִמָּךְ: קוּשְׁטָא קְנֵי וְלָא תִזְבַּן חָכְמְתָא וּמַרְדּוּתָא וּבִיוּנָא: נֵדוּץ יֵנִידוּץ אֲבוּי דְּצַדִּיקָא וּמַאן דְּמוֹלִיד חַכִּימָא נֶיחְדֵי בֵיהּ: יֶחְדֵי אֲבוּךְ וְאִמָּךְ וְנֵידוּץ תּוֹלַדְתָּךְ: הַב לִי בְּרִי לִבָּךְ וְעַיְנָךְ תִּינְטְרָן אָרְחָתָיי: מְטוּל דְּגוּמְצָא עֲמִיקָא זַנִּיתָא וּבֵירָא רְעִקָא נוּכְרִיתָא: וְהֵיךְ מְטַרֵף עֵינָא בְּמָנָא וְצָאֵיךְ אַבְנָא שַׁבְרֵי: לְמַן וְיָא לְמַן רֵיוָא וּלְמַן תִּיגְרֵי וּלְמַן סֵיירָא וּלְמַן בּוּעְתָא מַגָּן וּלְמַן יוֹרַם קַנְצַן עֵינוֹי: לְהָלֵין דְּמוּוַחֲרִין עַל חַמְרָא וְאָזְלִין וּמְעַקְבָא בֵּית מְזָגָא: לָא תֶחֱמֵי חַמְרָא דְּסִיטוֹק וְיָהֵיב בְּכַסָּא עַיְינֵיהּ וּמְהַלֵּיךְ תְּרִיצָאִית: וְאַחֲרִיתָא הֵיךְ חִוְיָא צָבַת וּכְחוּרְמָנָא דְּפָאְרִיחַ: וְיַחְוְורוּן עַיְינָךְ בְּנֻכְרִיתָא וְלִבָּךְ יְמַלֵּל תַּהְפוּכְתָא: וְתֶהֱוֵי הֵיךְ דְּשָׁכִיב בְּלִבֵּיהּ דְּיַמָּא וְהֵיךְ מַלָּחָא דְּדָמִיךְ בְּקוּלְפָא: וְתֵימַר מְחוֹנְנִי וְלָא אִיכְרַהִית וּבְזִינְנִי וְלָא יְדַעִית לְאֵימַת אִיתְעִיר וְאוֹסִיף וְאֶבְעֵנֵיהּ עוֹד: לָא תֵיקַן בְּמָרֵי בִישְׁתָא וְלָא תִתְרַגְרַג לְמֶהֱוֵי עִמְּהוֹן: מְטוּל רִיבוּנָא דְּאָנֵי לִבְּהוֹן וְעַוְלָא שִׂפְוָתְהוֹן מְמַלְּלָן:

אות הו"ו בסד': באדם ד' חטפי' וסימ' נגע צרעת כי תהיה באדם. או איש אשר ינע. ובוגדים באדם תוסיף. עת אשר שלט האדם באדם. וחד ובאדם מבין ידע. וכל לאדם דכו' חטפין בר מן ה' קמצין וסימ' לבא דידע עקא בפומיה אכר וביאור' נמסר בסדר שמות ובירמיה סוף סימן י' ובצפניה סוף סימ' א': ישך ב' קמצין וסימ' נשך כל דב' אשר ישך. ואחריתו כנחש ישך: הכוני ב' וסימ' הכוני בל חליתי. הכוני פצעוני. וא' והכוני ונאספו עלי והכוני ונשמדתי: ואל תתאו ב' וכסיפ' וסימ' אל תלחם את לחם רע עין. אל תקנא באנשי רעה. וא' אל תתאו למטעמותיו ר"פ קדמא דסיפ' והוא חד מן ח' יתיראין אל ומלה אחרא ולית להון זוגא וסי' אל פשטתם היום. אל תתאו למטעמותיו קדמ' דספרא. אל תשא יסר בנך. אל תקנא באיש חמס: וקשיא לי האי אל תקנא באיש חמס דבמסרה כתיב ולית להון זוגא והאיכא כוותהון יתיר מן א' ועיין לקמן בהאי סימן:

אבן עזרא

תלבש. פי' התנומה היא תלבישם בגדים קרועים לימן: כי זקנה. אע"פ שזקנה אמך לא תבוז לה: אמת. המלה חסרה ספרי אמת קנה ואל תמכור: יולד חכם. מי שיוליד בן חכם ישמח בו על כן ישמח אביך ואמך. ויולדתך כפל הדבר: תנה. כי. אף. ובתם תזהיר להשמר מן הזונות. תנה בני היא כונת הלב לקבל בדבור. תרצנה תרצנה כתיב ופי' עיניך ירוצו דרכי ה[illegible] המצות. שוחה חסר כף. צרה הפך רחבה והטעם שלא תוכל אים להתהפך מצד אל צד: כחתף. כאשר היא תוכל לחטוף או תארוב. תוסיף על הבוגדים אחרים כמותם: למי אוי. כאילו הזהיר להשמר מן היין או שיקרא על קורותיו אוי. אבוי שם דבר מן אבוי. למי שיח [illegible] ענים. למי פצעים חנם שיבואוהו חנם. חכלילות אודם העיני מרוב שתיית יין: למאחרים. חסר וכן הוא למאחרים שבת על היין. ממסך שם התאר ע"מ ממשח ו וטעמו יין מסוך מן מסכה יינה: אל תרא. אל תחפוץ לראות אע"פ שהוא נותן היין בכוס יפה. עינו כלו' מראהו: יתהלך. בכוס. במישרים תחשוב שהוא ישר ולא יזיק לך אחריתו לאחר שיהא נשתה ואחר ש[illegible] שתייתו כנחש ישך אותך. יפרש אותך כענין ישך ומזה הענין נקרא פרש בעבור הפרשין אשר ברגליו: זרות. אשר כלומר יראו נשים זרות והטעם יחשבו לראות: כשוכב בלב ים. כי יחשוב שהוא חונה והוא נוסע. חבל שם והוא החבל שקשור בברזל הספינה והענין שלא תרגיש עת חבותך וכסעך. ותאמ' כאשר יסף אותך היין הכוני מכים ולא אדע עת חליתי מן המכות. הלמוני הולמים ולא הרגשתי ההולם. מתי אקיץ תייני. אוסיף לבקשו לנבח: אל. כי. בהם הזהיר מן האנשים הרעים. באנשי רעה לעשות כמעשיהם. כי לעשות סוד יחשוב לבם: בחכמה

למי ג' בפסו' אית בהון ו' מלין דחיין יד' דיוק כסה על כל דבר' או נגן - דיין

רלבג

שמע לאביך זה ילדך. המיסירך שתלמד החכמה ואע"פ שאמך מזקנת והיא הנפש המרגשת אשר ממנה תלקחנה המוחשות שמהם יגיע קנין המושכלות אל תבוז מפני זה החכמה ותחשוב כי היא נפסדת בהפסד המטה אליה והמיסיר לה כמו שחשבו הרבה מהפילוסופי' כי השכל הנקנה נפסד לזאת הסבה וכבר בארנו בטול זה הדעת בראשון מספר מלחמות יי' ושם התבאר במה שאין ספק בו כי השכל הנקנה נצחי לא יפסד: אמת. הנה השגת האמת קנה ואף על פי שהוא זה הנה מזה הצד לא יפסד כמו שחשב הפילוסוף בכל הוה שהוא נפסד הנה לא תוכל למכור ולהסיר ממך קנין ש שקנית בכל חכמה ובפילוסופיא מדינית ובחכמה האלהית אשר נקראת בינה כי השכל הנקנה הוא נצחי כמו שזכרנו וכבר ביארנו שאין לאדם שיגיע ההשגה השכלית במאמר הראשון מספר מי ובביאורי לספר הנפש: גיל יגיל. ועתה ראה מה זה הקנין אשר לא יסור מבעליו ועוד ימשך לו מהתועלת שיגיל אבי האיש הצדיק ברעותיו ובתבונותיו ומי שיולד בן חכם ישמח בו ליושר פעולותיו ועניניו עם שבסבתו ידבק בו השגח' השם וישמח בזה אביו ואמו ותגל יולדתו לסבה בעינה אשר ישיגם בצער וכאב לא ולא אם היה הבן כסיל: תנה בני לבך לי. שלא תהיה כונתך ורצונך כי אם לקנין השלימות ועיניך תצרנ' דרכי אשר הישירתיך אליהם בזה הספר להרחיק התאוות הגשמיות ולכוין בשלימות השכל ולפי שהתאוות אשר ימשך האדם יותר להם הם הזנות ושתיית היין הזהיר בהם יותר להתרחק מהם ואמר להרחיק מהזונה כי שוחה עמוקה זונה וגו': אף היא. שהיא תארוב לאדם להמיתו כאיש חתף וזה תעשה במרמה בשתקר' לו לזנות עמה ולא יהיה נשמר ממנה ותמית אותו ותוסיף בחברתה בוגדים באדם יתחברו עמה להרוג האנשים אשר תפילם ברשת הפתוי לבא אליה וזה מפורסם מעניננה היום כי היא תתחבר עם הרוצחים ותביא האנשים בפתויה לבא במקום אשר יפלו שם ביד הרוצחים למי נזק והפסד ולמי ריב וקטטה וקינה ונהי ולמי הכאות ופצעים בלי סבה תחייב זה אבל בחנם ולמי ימצא האודם בעינים והפסדם: למאחרים. הלא לאנשים השוקדים על שתיית היין ובאים לחקור אי זה יין הוא יותר חשוב לשתות ממנו להמשכם לזאת התאוה תמיד וזה יהיה סבה כי בסבת היין ישתכרו ויגיעו רעות גדולות להם מקצת השכורים לקחתי: אל תרא יין כי יתאדם. כי בכוס מראהו ויתהלך למישרים במנהג היין הטוב שתחלה הדין יראה למעלה בכוס ואולם היין אשר נהפכו בו שמרים העליונים תמצא שאינו הולך למישרי' כי מה שיהיה עליון ממנו בכוס ימצא נוטה אל השחרות והנה הזהירו שלא יפתהו טוב מראה היין ויושר עיניו: אחריתו. כי אחריתו הוא לרע לאשר ימשך אל ההנאה הזאת כי כבר ישוך האדם כנשיכת הנחש וכצפעוני יעקוץ וזה מבואר מהרעות ההפלגות הנמשכות מהשכרות מצד חסרון הדעות הנמשך ממנו: עיניך יראו זרות. ולהעיר על זה אמר הנה השכרות יראה לעיניך זרות ר"ל דברים שאינם כן מצד רוב האדים העולים אל המוח. ולבך ידבר תהפוכות ודברים כוזבים או דברי שגעון לזאת הסבה בעינה: והיית כשוכב בלב ים. בספינה שחוזק תנועת הספינה ובלבל מוחו ויראה לו דברים לא כן ובמי שסובב בראש הספינה שיתבלבל יותר מפני ראותו הים ורואה מהירות התנועה: הכוני. ואז תאמר הכוני מכים. בל חליתי כי השכרות ימנע הרגש בבער המכות שברוני מכים ופוצעים ולא ידעתי מפני העדר ההרגש אז ועם כל זה ימשיך היין אליו עד שתאמר מתי אקיץ מזה השכרות שאוכל להוסיף ולבקש היין עוד כי זה דרך השכורים: אל תקנא. ותחמוד באנשי רשע השכורים תמיד לעשות רעה לאנשים ולא תתאו להיות אתם כי לבם לא התעסק כי אם לשבור האנשים ודבריהם תהיינה בעמל: כי שוד. רוצה לומר שלא ידברו כי אם דברי שקר אשר יוציאם האדם מפיו בעמל גדול מפני המחשבה אשר בלב המקבלת למה שבפיו זה מה שיקרה מהמשך אל התאוות והרשע מהרע והפסד: בחכמה

בחכמה· ואולם בחכמה יבנה בית כבנין האדם כי יהיה חלקיו מכל עמלו והנשאר מתנו אחר מותו ובתבונה יגיע היופי והשלימות בבית הזה: ובדעת. הקדושים ימלאו חדרי זה הבית והוא השכל. כל הון יקר ונעים כי זה השלימות ערב ויקר לתי שישיגהו השלימות מכל הון יקר כמו שקדם: גבר. הגבר יקנה החכמה בעוז שיהיה לשכלו לכבוש תאוות החומר ולנצח אותו. ואיש דעת הוא מחזק ומאמץ ידי הכח אשר לשכל להכניע שאר ה הכחו' לעבודתו וזה כי למעלת הידיע' והחשק הנפלא אשר לבעליה לשקוד בה תהיה כל השתדלותו בה ובזה האופן יכנעו שאר ה הכחו' ל זאת הדרים: כי בתחבולות תעשה לך מלחמה. עם היצר הרע והוא הכח המתעורר אל התאוות הגופיות והתשועה ממנו תהיה ברבות ה היועץ להתגבר על זה או יהיה הרצו' באמרו ברב יועץ ברבוי היועץ וגדולתו כי אז הדברי' יותר נשמעים ויתחזק יות' להמצי' התחבולות אשר ינצח בהם היצר הרע עם שאז יקל יות' לנצחם כי השגת ה החכמות והערבות ה הנפלא אשר בהשגתם יכניע הכחות הגופיות כלם והנה זה הפסוק מבאר הסבה במה ש שאמ' ואיש דעת מאמץ כח: ראמות. הנה החכמות רמות לאויל לא ישער בנפשו שיוכל להשיג ולזה לא יפתח פיהו בהיותו בשע' את החכמים ובאר אחר זה הסבה ואמר מחשב להרע הנה האיש המחשב לבו ל להרע לו המחשבות ולחברם אליו ישתדל בזה האופ' שיהיה בעל המחשבו' הנופלו' בזה בכללם הנה החכמות יקנהו אליו שיקנה אות' כי זה הוא דרך אשר יגע בה השגתם לאדם כמו שזכר הפילוסוף בספר הנפש ובמה שאחר הטבע כי בזה יוכל לברור הבודק מהם מהבלתי בודק ותגיע לו הידיע' בזה בלא שום ספק כמו שהתבאר שם: זמת אולת. אך איש אולת הוא רחוק מאד מזה כי הזמה והמחשבה היא לאיש אולת חטאת וחסרון לפי שהוא יעשה פעולותיו בלא הסתכלות ומחשב' כמו שזכרנו במה שקדם וכן הזמה והמחשב' הוא דבר מתועב ונמאס לאדם לץ כי אינו כי אם בדברי לעג בזולת ישוב והסתכלות או ירצה בזה כי זמת איש אולת היא חטאת וחסרון כי הוא לא ישלי' המחשבות אבל יעשה לפי המחשב' העולה על לבו ראשונה ותועבת הזמות תמצא לאדם לץ כי הוא לרוע ענינו לא יקח מן המחשבו' כי אם מה שהוא יותר מתועב ויותר מרוחק כי הוא הנרצה אצלו: התרפית. הנה אם התרפית מהשתדלות הראוי בקנין החכמה הנה בבא יום צרה אז כחך צר וקצר מעמוד כנגד הצרה ההיא: הצל. אם תמנע עצמך להציל הלקוחים למות ומטים ליהרג והם הכחות השכליות כי הצלתם תהיה בקנין החכמה והשלימות ובזולת זה ימותו ויכרתו: כי תאמר. הן לא נוכל לדעת אלו המחשבו' אשר קבוצם מביא לקנין המחשבה הלא השם שהוא תוכן הלבבות ומשלים אותם והוא שומר נפשך הוא יודע אם השתדלת בזה הקנין כאשר תמצא ידך והוא ישיב לאדם גמול כפעלו: אכל. על כן השתדל לאכול זה הערב ללב כדבש וכנופת אל החיך והוא החכמה: כן דעה. כן ידיעת החכמה ימתק מאד לנפשך אם מצאת החכמה תמצא בזה אחרית טוב והוא ההצלחה האלוהית: ותקותך לא תכרת כי הוא חייך החיים הנצחיים אשר לא ישיגם מות: אל תארוב. אתה האיש הרשע אל תארוב לנוה הצדיק להזיק לו ולשוללו: אל תשדד המקום שהצדיק רובץ שם: כי שבע. וזה כי אם תחשוב לעשות זה לא יעלה בידך כי הצדיק יפול פעמים רבות ויקום בכל פעם ופעם להדבק ההשגחה בו: אך הרשעים יכשלו ויפלו ברעה אחת לבד: בנפול אויבך אל תשמח. כשיפול אויבך אל תשמח במפלתו ואל יגל לבך בהכשלו: פן יראה יי'. רוע תכונתך בזה הענין וישיב מעל אויבך אפו וישיבהו עליך מפני רוע תכונתך כי אין ראוי שישמח ברע כי השם יתברך הרחיק מניאותו לפי מה שאפש' ומה שיגיע יגיע במקרה ושית כמו שהתבאר במקומותיו: אל. תתחבר. באנשים המרעים והמשחיתים להתקוטט עמהם כן ישחיתוך ואל תקנא בהצלחה שתמצא לרשעים לחמוד ללכת בדרכיהם:

בחכמה. הזהיר להדבק בחכמה כי בעבורה ימלא הבית והחדרים מכל הון: יקר. והון נעים: וגבר. שהוא בעוז כמשמעו. מאמץ פועל יוצא כלומר איש שיש לו דעת הוא מאמץ. ראמות שלא יוכל להגיע אליהם. בשער מקום החכמים: מחשב להרע לו. זמת. בדקדוק. כלומר מי שיחשוב רע יקראו הקוראים לו בעל מזימות כענין ויקרא לו אל אלהי ישראל והטע' יקראו את שמו ונקר' כן כי מזמת איש אולת ומחשבתו לעשו' חטא וזהו זמת אולת חטאת. ותועבת כמשמעו כמו שכת לעיני ופי' לבני אדם איש לץ תועב' שהם יתעבוהו: התרפית. הצל. כי. גדרקים. התרפית ביום צרה הבאה על חברך ולא הצלתו. צר כחך בעת צרתך פי' הצל אם תחשוך מן הלקוחים למות ב בבא צרתם שתאמ' לא היינו יודעי' שנלקחו למות הלא תוכן לבות לעשות רצונו ונוצר ב נפשך ממות הוא יבין וידע שלא אבית להצילם וישיב לאדם כמוך ב כפעלך שתהיה בצרה כמוהו ולא תמצא מ מציל: אכל. כן. דעה צווי והראוי בקמץ כמו רדה ובא בסגול כמו ידשנה סלה. וכן הפי' אכל דבש והנופת שהם מ מתוקים לחיך גם כן דעה החכמה בעבור נפשך שתחיה: אם מצאת. חכמה. ויש אחרית. רמז לזקנה או לבנים שישארו א אחר מותו כמו ולא לאחריתו. ותקותך להטיב לך השם: אל תארוב. אל תארוב לרשע שהוא אורב ל לנוה צדיק. פ"א אל תארוב את הרשע לנוה הצדיק להרגו: רבצו מקום שירבצו שם ע עדריו: שבע. כענין רבות רעות צדיק. וקם כנגד מכלם יצילנו יי'. יכשלו ברעה שחושבים על הצדיק: אל תשמח. הזהיר שלא ישמח אדם על גזרת השם ואפילו יהיה אויבו. ורע בעיניו כלומר איננו חפץ שתשמח כשתקח נקמה ממנו. והשיב מעליו אפו כשתשמח בהכשלו והשבות האף שיבטל הגזרה וירוש עליו כאשר לא תרחמהו: תתחר. תתערב בהם לעשות כמעשיהם:

ראמות ג' כתי' כן וסימ' נמסר בואתחנן וביחזקאל סי' כ"ח ובמשלי סימן ו' ע"ש: בחכה ל' מל התרפית והוא מן כ' מלין נסבין כה בסוף תיבותא וסימ' נמסר בסדר וארא: ידע י"ט וסימ' נמסר בספר תהלות סי' צ"ב: על חכך ל' אכל בני דבש. וחד ולשונך ארביק אל חכך. ואינון חד בן א"ב בן חד חד חד אל וחד על ולית דכו' וסימ' במסר' רבתא במערכת אות האל"ף

בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָּיִת וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן׃
וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל־הוֹן יָקָר
וְנָעִים׃ גֶּבֶר חָכָם בַּעוֹז וְאִישׁ דַּעַת
מְאַמֶּץ כֹּחַ׃ כִּי בְתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה־
לְּךָ מִלְחָמָה וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ׃
רָאמוֹת לֶאֱוִיל חָכְמוֹת בַּשַּׁעַר לֹא
יִפְתַּח־פִּיהוּ׃ מְחַשֵּׁב לְהָרֵעַ לוֹ בַּעַל־
מְזִמּוֹת יִקְרָאוּ׃ זִמַּת אִוֶּלֶת חַטָּאת
וְתוֹעֲבַת לְאָדָם לֵץ׃ הִתְרַפִּיתָ בְּיוֹם
צָרָה צַר כֹּחֶכָה׃ הַצֵּל לְקֻחִים לַמָּוֶת
וּמָטִים לַהֶרֶג אִם־תַּחְשׂוֹךְ׃ כִּי־תֹאמַר
הֵן לֹא־יָדַעְנוּ זֶה הֲלֹא־תֹכֵן לִבּוֹת
הוּא־יָבִין וְנֹצֵר נַפְשְׁךָ הוּא יֵדָע וְהֵשִׁיב
לְאָדָם כְּפָעֳלוֹ׃ אֱכָל־בְּנִי דְבַשׁ כִּי־
טוֹב וְנֹפֶת מָתוֹק עַל־חִכֶּךָ׃ כֵּן דְּעֶה
חָכְמָה לְנַפְשֶׁךָ אִם־מָצָאתָ וְיֵשׁ
אַחֲרִית וְתִקְוָתְךָ לֹא תִכָּרֵת׃
אַל־תֶּאֱרֹב רָשָׁע לִנְוֵה צַדִּיק
אַל־תְּשַׁדֵּד רִבְצוֹ׃ כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק
וָקָם וּרְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בְרָעָה׃ בִּנְפֹל
אוֹיִבְךָ אַל־תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל־יָגֵל
לִבֶּךָ׃ פֶּן־יִרְאֶה יְהוָה וְרַע בְּעֵינָיו
וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ׃ אַל־תִּתְחַר
בַּמְּרֵעִים אַל־תְּקַנֵּא בָּרְשָׁעִים׃

בְּחָכְמְתָא מִתְבְּנֵי בֵּיתָא וּבְבִיוּנָא תַּקִין׃ ל' ומל
וּבִידִיעְתָא קִיטוֹנֵי מִתְמַלְיָן כָּל מַזָלָא וִיקָרָא ה'
וּבְסִימָא׃ טָב גְּבַר חַכִּימָא מִן עַשְׁוָנָא וְגַבְרָא ל'
דִּידִיעְתָא מִן הֲווֹ רְזִין בְּחֵילֵיהּ׃ מְטוּל
בְּמַדְבְּרָנוּתָא תַּעְבֵּד לָךְ קְרָבָא וּפוּרְקָנָא
בְּסוּגְעָא דְמוּלְכָנָא׃ מִתְרְעֵם שַׁטְיָא
בְּחָכְמְתָא וּבְתַרְעֵי לָא פְתִיחַ פּוּמֵיהּ׃ מָאן ב'
דְּחָשִׁיב לְמִבְאַשׁ נִיקְרוּן לֵיהּ מָארֵי תַּרְעִיתָא כ"ב אל להרע
בִּישְׁתָא׃ תַּרְעִיתָא דְשַׁטְיָא חַטָאָה וּמְרַחַקְתָּא
דְבַר נָשָׁא חַכִּימָא מְמִיקְנוּתָא׃ אִין תִּתְרַפֵּי ל'
בְּיוֹמָא דְעַקְתָּא מִתְעִיק חֵילָךְ׃ פְּצָא ב' ול מל· ל'
לְאִלֵּין דְמִתְנַסְבִין לְמוֹתָא וּמִתְרַבְרְבִין כ· ל' ומל
לְקַטְלָא חֲסוֹךְ׃ וְאִין תֵּימַר דְלָא יָדְעְנָא
דְתַרְעִיתָא דְלִבָּא אֱלָהָא בָּאהֵי וּדְנָטִיר נַפְשָׁךְ י"ט
הוּא יָדִיעַ וּפָרִיעַ לְבַר נָשָׁא הֵיךְ עוֹבָדוֹי׃
בְּרִי אֱכוֹל דוּבְשָׁא מְטוּל דְטָב וּבַבְרִיתָא
דְחֵילָא עַל חִכָּךְ׃ הֵיכְנָא וְאִתְחַכַּם בְּנַפְשָׁךְ ל'
דְאִין מַשְׁכַּחִית קַדְמִיתָא אַתְיָין אַחֲרִיתָא
דְטָבָא מִינָהּ וְסִיכוּיָיךְ לָא נִגְמַר׃ לָא תִיכְמַן
רַשִׁיעָא לְדִירֵיהּ דְצַדִּיקָא וְלָא תַרְכִין בֵּית לג דף אלא אל
מַשְׁרֵיהּ׃ מְטוּל דְשׁוּבְעָא זִמְנִין נָפִיל צַדִּיקָא
וְקָאֵי וְרַשִׁיעֵי מִתְתַּקְלִין בְּבִישְׁתָא׃
בְּמַפּוּלְתֵּיהּ דְבְעִיל דְבָבָא לָא תֶּחְדֵי וְכַד ל· ו
יִתְקַל בְּבִישְׁתָא יְדוּץ לִבָּךְ׃ דְלָא יִבְאֵישׁ בְּאַפּוֹי איבך· ל' ת
דֶאֱלָהָא כַּד יֶחֱזֶה וִיהַפֵּיךְ רוּגְזֵיהּ מִינֵיהּ׃ לָא
תִתְחַכַּם בְּבִישֵׁיהּ וְלָא תֵיטַן בְּרַשִׁיעֵיהּ׃ לג דף אלא אל

בערך אל כסר: ורשעים ז' וסימ' נמסר בריש סיפרא סוף סימ' ב': אל התחר במרעים חד מן ג' פסו' רישיהון ומצעו' אל אל כך כתוב ונמסר בכל הספרים וסימ' נמסר בשמואל ב' סימן א'. וקשה דהא לעיל אמרי' דאינון ה' אל דסמי' למלה אחרא יחידאין ולית להון זוגא ומני' אל תקנא באיש חמס א"ב על כרחך לא יחשב זה האל אחר חד בן הג' פסו' אל אל לפי דעת האי בסרה ואשכחנא בכולהו ספרי דוקי' דאינון ג' אל תקנא ואינון לדוד אל התחר ברעים. אל תקנא באנשי רעה. ודין אל תקנא ברשעים. ותו קשה אם אינון ג' אל תקנא דסמי' למה לא נמסרו בשום ספר בסרה אל תקנא דסמי' ואנן לא ידענא לאברועי' כמאן:

ראמות ג' כתו' ... ויעשמר ... גר"ה

על חכך ל' וחד ולשונך ארביק אל חכך ואינ' מן אב'

כי

כי לא תהיה אחרית· וסוף לרע והטעם לא ישאר לו בן וזכר אחרי מותו· נר ...ות נפשם טרם קצם: ירא· עומד במקום שנים· שונים מן ישנה הכתם ...וב תרגו' החליף· פי' ירא השם והמלך שהמליך השם לעמו' משפטו· ועם שונים ...תנו במעשים הרעים אל תתערב· כי פתאום יקום אידם עליך אם לא תירא ...ם· ופיד וכידור ...ד הם וטעם' כרח ...קה· שניהם השם ...מלך· מי יודע ...בא אידם ופידם: ...אומר· ולמוכיחי ...פתים· ל' דבקים· ...אלה הדברי' ירועים ...חכמים הם תכמי ה ...משפט כי הכרת ה ...פנים במשפט לא ...טוב הדבר והשופט ...האומר לרשע צדיק ...צדיק אתה יקבוהו ע ...עמים בעבור שלא ע ...עשה משפט כמשפט ...ולמוכיחים הרשעים ...על רשעם יבא להם ...נעם יי'· ברכת טוב ...כנגד יקבוהו וטעם ...ברכת טוב שברכתו ...תבא עליו· ומשיב ...דברים ישרים כדין ...השפתים נושק כלו' ...שעדרו דבריו כנשיקת ...שפתים: הכן· נוכח ...הבן המוזהר ידבר· ...ועתדה העמידה עתד ...אחר החכנה· ויו ...ובנית תחת או כלומ' ...אז תבנה ביתך אם ...אין לך בחוץ מלאכה ...והפתית· הא ...תימה כלו' לא תעיד ...עדות שקר ולא תפתה ...אחר להעיד· פא ...ואם תפתה רעך· אל תאמר כאשר עשה לי רעה· כן אעשה אפתנו אולי אשיב לו כפעלו כענין מי יפתה את אחאב: על· עלה· כלמון יחיד על כל אחד מהקמשונים ידבר קמשונים וחרולים למין קוצים· מעט פירשתיו: מתהלך· חסר אות מפרת כי כף כאיש מפרת במקום כף כנגד הבן המוזהר: אפרש החלק השלישי· זה החלק יתכן להיותו חלק ספר בפני עצמו ביכות ספרי שלמה ואנשי חזקיה החכמים העתיקו משליו הנעימים וחברום עם אלה: גם

כי לא תהיה אחרית· והאחרות לאיש הרע כר רשעים ידעך ויכלה או יהיה הרצון באומרו אל תתחר במרעים שלא יתערב בהם ללכת בדרכיהם והוא יותר נכון: ירא את יי' בני ומלך· לשמור מצותיו ותורתו וירא עם זה המלך לעשות מצותו ולא תקל בו אך יראתך המלך תהיה נמשכת ליראת יי' לא חולקת עליו כי בזה אין ראוי לירא מן המלך ר"ל במה שהוא כנגד יראת יי'· ועם האנשים השוני' מצות הש"י ומצות המלך ר"ל שהם עוברים על מ מצותיה ושונים הפך מה שצוו אל תתערב: כי פתאם יקום אידם ·וזה מבואר בעוברים על מצות הש"י כי י ימשכו להם מזה רעות כבלאות פתאומיות ואמנם בעוברים על מצות המלך יתבאר זה ג"כ לפי שכל דבר לא יכחד מן המלך לרב האנשי' הנכספים להיות אוהבי' למלכות והם יגלו לו הדברים הנעשים כנגד מצותיו למצא חן בעיניו· ואם תאמר שבכר תקח עצה להמלט מהרע ההוא הנה לא תוכל כי מי יודע הפיד והרע מיי' לאשר שיוכל החוטא להתחכם ל להנצל ממנו וכן הענין ברע הבא מ מהמלך לעובר על ד דבריו כי לא תהיה לחוטא בזה הקדמת הודעה אבל ישימהו תכף בבית האסורים עד שיתבאר משפטו: גם אלה· האזהרות הם לחכמים הכר פנים במשפט להטות הדין מפני החנופה הוא דבר לא טוב רוצה לומר שהוא דבר רע: אומר לרשע· וכן הדבר במי שהוא שופט על צד החנופה לרשע צדיק יקללוהו עמים ויזעמוהו רבים כי זה יביא האנשים לאהוב הרשע ולשנוא הצדיק ואולם למוכיחים הרשעים על רשעם ומייסרים אותם אל הטוב עליהם יהיה נועם וחן מהאנשים ועליהם תבא מהאנשים ברכת טוב ואי אפשר שכל זה אל השופטים שיאמרו אל מי שהוא רשע בדין שהוא צדיק ויהיה הכרת פנים במשפט כתיבת כבוד לאחד מהחלקים הבאים לדין כי זה ממה שיבא לבאת המשפט מעוקל כי בזה ישתתקו טענות החולק עמו לחשבו שדעת הדיין קרובה אל שכנגדו או ירצה בזה ולמוכיחים ינעם הנה האיש המשיב דברים נכוחים וישרים הוא אהוב אבל כאילו נשקם בפיהם כי השקר שנוא והאמת אהוב והנה המכוון בזה ראשונה בזה המאמר הוא אזהרה שלא יכיר פנים לאחד מחלקי הסותר ...די שלא ימנעהו זה מלחקור חקירה שלימה ואם בזה האופן מהחקירה יאמר לדעת הכוזב שהוא אמת תשיגהו קללה מרבים ולאשר יוכיח האמת בברור בחקרם בזה מחקר שלם ינעם ויערב מה שישיגוהו ויברכוהו הבאים אחריהם הרואים דבריהם בשנתרצו לחקור בדברים מחקר שלם: הכן· מלאכתך בחוץ והוא מה שיצטרך לך להקדים מהמוחשות והכן בשדה לך מה שעתיד לך בחקירותך אל המוחשות ואחר זה תוכל לבנות ביתך בעיוניות: אל תהי עד חנם ברעך· לספר כזבים בספוריך הראויים להיסיר על דרושי החכמות כי בזה תסבב להטעות האנשים בדעות וכן אם תמצא דעת לקודמים בלתי ישר בעיניך אין ראוי שתמצא ספורים בשפתיך בלתי צודקים לסבר הדעת ההוא וכן אם נעזר בעל הדעת ההוא בספורים כוזבים אין ראוי שתעשה כן במה שתביא מהמוחשות לסתר דעתו כי זה יבלבל המעיינים בזאת החקירה בלבול חזק: אל תאמר· ולזה אין ראוי שתאמר כאשר עשה לי לאמת דעתו בספורים כוזבים כן אעשה לו לבטל דעתו להשיב כפעלו שיחשוב היותו דבר ראוי· והנה העיר עם זה להרחיק מעדות שקר לשבר חבירו בשפתיו שיחשוב שאין בו חטא כי הוא אינו עושה בעצמות דבר כנגדו אך ימשך לו הרע מדברו ...אע"פ שגמלו רע אשר יעיד עליו עדות שקר אין ראוי לו שיקח נקמתו ממנו בזה האופן ואחר זה הזהיר מהעצלה בפעולות ובפעולותיו בעיון כי העצלה בפעולות תשחית האדם ותהיה סבה שלא יהיה לו מהם פרי והעצלה בבקשת העיון תסבב שיהיו הקניינים רעיונים פחותים ומזיקים במדרגת הקוצים שיזיקו לכל הקרב אליהם: על שדה איש· ולזה אמר על שדה איש עצל עברתי שמרוב העצלה לא ישתדל לחרוש ולזרוע והנה עלו בו עשבים רעים וקוצים וגדר אבניו שבנית סביבו לשמור פריו נהרסה כי לעצלותו לא ישתדל לתקנה וכן הענין בכרם אדם חסר השכל שנטעה הש"י לתת פרי הטוב המצמח אלהים ואנשים והוא השכל ההיולאני אשר לו כח להשיג המושכל' והנה לעצלותו בבקשת החכמה לא עלו לו כי אם דעות כוזבות ומזיקות לאדם בהצלחתו המדעית והמדינית והוסר הגדר שהיה סביבו בדרך שיאמר לו מדרכו לסתר ...חות הנפש: ואחזה אנכי· וכאשר ראיתי זה הרע הבא מן העצלה בפעולות ובדעות שמתי לבי אל זה ולקחתי מוסר להמלט מהעצלה אשר ומסוף ממנה זה הרע ...ראיתי שהעצה הנכונה בזה למי שירצה להמלט ממנה הוא שיישן מעט ויתנמנם מעט ומעט יחבק ידיו לשכב לתת מנוחה לאיברים וכאשר תעשה כן לא יהיה לך ...ים וחסרון מתמיד כי האחריכות יהיה סבה להמציא לך מזונך בקלות ולהמציא לך הדרוש אשר תדרוך בהשגתו: ובא כמהלך רישך· ולזה כשיבא לך רים וחסרון יבא כמהלך שלא יתעכב עמך כמו הענין באיש מגן שהוא בא כמהלך: גם

לאיש חד מן כ"ג וסימ' כמסר' רבתא בערך איש בס"ד: והנה ב' רף בסיפ' וסימ' והנה אשה לקראתו· והנה עלה כלו קמשנים: כסו ב' וסימ' כסו הרים צלה· כסו פניו חרלים: חבוק ב' וחסרי' ובסיפ' וסימ' מעט שנות מעט תנומות· וחברו: ובא י"ו ר"פ וסי' נמסר בשמואל ב' סימן י"ו וישעיה סימן מ"ו:

כִּי לֹא־תִהְיֶה אַחֲרִית לָרָע נֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ׃ יְרָא־אֶת־יְהֹוָה בְּנִי וָמֶלֶךְ עִם־שׁוֹנִים אַל־תִּתְעָרָב׃ כִּי־פִתְאֹם יָקוּם אֵידָם וּפִיד שְׁנֵיהֶם מִי יוֹדֵעַ׃ גַּם־אֵלֶּה לַחֲכָמִים הַכֵּר־פָּנִים בְּמִשְׁפָּט בַּל־טוֹב׃ אֹמֵר לְרָשָׁע צַדִּיק אָתָּה יִקְּבֻהוּ עַמִּים יִזְעָמוּהוּ לְאֻמִּים׃ וְלַמּוֹכִיחִים יִנְעָם וַעֲלֵיהֶם תָּבוֹא בִרְכַּת־טוֹב׃ שְׂפָתַיִם יִשָּׁק מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים׃ הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ׃ אַל־תְּהִי עֵד־חִנָּם בְּרֵעֶךָ וַהֲפִתִּיתָ בִּשְׂפָתֶיךָ׃ אַל־תֹּאמַר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה־לִי כֵּן אֶעֱשֶׂה־לּוֹ אָשִׁיב לָאִישׁ כְּפָעֳלוֹ׃ עַל־שְׂדֵה אִישׁ־עָצֵל עָבַרְתִּי וְעַל־כֶּרֶם אָדָם חֲסַר־לֵב׃ וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְּשֹׂנִים כָּסּוּ פָנָיו חֲרֻלִּים וְגֶדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה׃ וָאֶחֱזֶה אָנֹכִי אָשִׁית לִבִּי רָאִיתִי לָקַחְתִּי מוּסָר׃ מְעַט שֵׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת מְעַט חִבֻּק יָדַיִם לִשְׁכָּב׃ וּבָא־מִתְהַלֵּךְ רֵישֶׁךָ וּמַחְסֹרֶיךָ כְּאִישׁ מָגֵן׃

מְטוּל דְּלָא הֲוְיָא אַחֲרַיְתָא טָבָא לְבִישֵׁי וּשְׁרַגְהוֹן דְּרַשִׁיעֵי נִדְעַךְ׃ דְּחַל מִן אֱלָהָא בְּרִי וּמִן מַלְכָּא וְעִם שַׁטְיֵי לָא תִתְחַלַּט׃ מְטוּל דְּכִשְׁלְיָא אָתֵי תַבְרְהוֹן וְסִפְווֹתָא דִּשְׁנֵיהוֹן מַן יָדִיעַ׃ הָלֵין לְחַכִּימֵי אֲמִירָנָא לְמִסַּב אַפֵּי בְּדִינָא לָא שַׁפִּיר׃ אַף לָא לְמֵימַר לְרַשִׁיעָא דְּצַדִּיק אַנְתְּ לִיטוּנֵיי עַמְמֵי וִיבְרוּנֵיי אוּמְתָא׃ וּלְמַאכְסָנֵי יִבְסַם וַעֲלֵיהוֹן תֵּיתָא בִּרְכְּתָא טַבְתָא׃ שִׂפְוָותֵיהּ נִנְשְׁקוּ וְאִלֵּין דְּמִתְהַפְּכִין מִלֵּי תְרִיצָתָא׃ אַתְקִין לְבָרָא עִיבִידְתָּךְ וַעֲתִידָיהּ לָךְ בְּחַקְלָא וּבָתַר כֵּן בְּנִי בֵּיתָךְ׃ לָא תֶהֱוֵי סָהֲדָא רֵיגְלָא בְּחַבְרָךְ וְתִשְׁתַּרְגַג בְּשִׂיפְוָותָךְ׃ לָא תֵימַר הֵיךְ דַּעֲבַד לִי כֵּן אֶעְבֵּיד לֵיהּ וְאַהְפֵּיךְ לֵיהּ הֵיךְ עוֹבָדוֹי׃ עַל חִילְקֵי דְגַבְרָא עַטְלָא עֲבָרִית וְעַל כַּרְמֵיהּ דְּבַר נְשָׁא חֲסַר רַעְיָנָא׃ וְהָא סְלִיק כֻּלֵּיהּ יַעְרֵי וְכַסִּיו אַפּוֹי חוּרְלֵי וְסַיְנָא דְּכֵיפוֹי אִיתְעֲקוֹר׃ וַחֲזֵית אֲנָא וְשָׂמִית לִבִּי וַחֲמֵית וְקַבִּילֵית מַרְדוּתָא׃ קַלִּיל תֵּינוֹם קַלִּיל תִּדְמוֹךְ קַלִּיל תְּשִׂים יְדָיךְ עַל חַדְיָיךְ וְתִדְמוֹךְ׃ וְתֵיהֵי וְתִידְרְכִיךְ מִסְכֵּינוּתָא וּצְרִיכוּתָא הֵיךְ גַּבְרָא טַבְלָרָא׃

גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו. החכמים שהיו בדורו של חזקיהו ודמה שבעבור זה הפרידם מהמשלים האחרים כי אלו לקטום ממשליו החכמים ההם ואולם המשלים שקדם זכרם נמצאו באופן הנזכר בדברי שלמה: כבוד אלהים הסתר דבר. ר"ל כי במה שיקבנו מהשם שיודיע שאלתם כי השם יודע הכל הלא תראה כי אשת ירבעם היתה מתנכרת בבואה אל אחיה השילוני וטרם שהגידה לו דבר אמר לה אחיה את דבר בקשתה כאשר גלה אזנו הש' ואולם כבוד מלכים הוא בהפך זה ר"ל לחקור הדבר הבא לפניהם באופן שלם כדי שיצא המשפט לאמת כי הם אינם יודעים מהדברים דקמה שיודיעום הפך מה שנמצא בזה בש': שמים לרום. הנה המעלה והמטה אע"פ שאינם נגררים מנגד טבע הקו היושר שיצוייר בו התוספת בב' צדדיו וזה תמיד הנה המציאות יגבלם ושם השמים המעלה אשר בתכלית ואמנם לב מלכים והספקתם במה שיצטרכו שיסתכלו בו מהעניינים הבאים לפניהם הוא לאין קץ כי יתחלפו הגוים ויתחלפו העניינים במין האחד מהדברים ויתחדשו מזה ענינ' רבים לאין קץ במין האחד בענין מהדברים כדי שיגיע החלק הא' לכל הראוי לו: הגו סיגים. הנה כמו שכאשר יוציאו הסיגים מהכסף יצא

גם אלה משלי שלמה. זה הפסוק הסופר אמרו ויתכן שהיה שבנא כי הוא היה סופר המלך וספר בו שבת ההעתקה ומלת גם לרבות הראשונים. העתיקו בוא להעתיק המשלים האלה מספריו להיות מחברת אחת ותחלת זה החלק היה כבוד אלהים: כבוד. שמים. הגו. הגו. דרבקי'. וכן הפי' כבוד אלהים דבר כבודו בספור מעשיו הכבראים יש מאין הסתירהו כי מי יוכל למלל כבודו ולהגיע אל תכליתו ואין לתמוה אם מצאנו ספרו בגוים את כבודו והגידו את כבודו בעמים כי זה הכתו' מדבר בהשמד האויבים והושיע האוהבים. וכבוד מלכים מה שהוא כבוד להם חקור הדבר ואל תחקור מעשה אלהים כי שמים הם למעלה מאדם והארץ לעומק מתחתיו והמלכים שים בהם יכולת להעמיק בחכמה בלבם אין חקר והטע' אינם יכולים לחקור כבודו ולדעת מה למעלה ומה למטה אף כי תחקרנו אתה כאשר יסיר ויהגה הצורף סיגי הכסף אז יצא לו מן המצורף הכלי כאשר יחפוץ וכן המלך יסיר הרשע שהוא לפניו ואז יכון בצדק כסאו וזהו כבודם ותפארתם בדין לחקור עד שיהיו נזהרין במשפטי המלוכה: אל. כי. ב' דבקי'. תתהדר תהיה הדור במלבוש ומרכבה כמוהו.

משלי ד' וסי' כריש סיפרא: חזקיה ג' וסי' דבר יי' אשר היה אל צפניה. גם אלה משלי שלמה. עזור אמר חזקיה. ומן ויהי בשנת שלש להושע בן אלה עד וישלח מלך אשור את תרהן דכו' חזקיה בט"א חזקיהו וסי' ויהי בשנה הרביעי' למלך חזקיהו: וארץ ג' וסי' יחיו מתיך נבלתי' כי הנני בורא שמים. שמים לרום וארץ לעומק. וכל שמים וארץ דכו': סיגים

גַּם־אֵלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ
כה אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃ כְּבֹד
אֱלֹהִים הַסְתֵּר דָּבָר וּכְבֹד מְלָכִים
חֲקֹר דָּבָר׃ שָׁמַיִם לָרוּם וָאָרֶץ לָעֹמֶק
וְלֵב מְלָכִים אֵין חֵקֶר׃ הָגוֹ סִיגִים
מִכָּסֶף וַיֵּצֵא לַצֹּרֵף כֶּלִי׃ הָגוֹ רָשָׁע
לִפְנֵי־מֶלֶךְ וְיִכּוֹן בַּצֶּדֶק כִּסְאוֹ׃ אַל־
תִּתְהַדַּר לִפְנֵי־מֶלֶךְ וּבִמְקוֹם גְּדֹלִים
אַל־תַּעֲמֹד׃ כִּי טוֹב אֲמָר־לְךָ עֲלֵה
הֵנָּה מֵהַשְׁפִּילְךָ לִפְנֵי נָדִיב אֲשֶׁר
רָאוּ עֵינֶיךָ׃ אַל־תֵּצֵא לָרִב מַהֵר פֶּן
מַה־תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתָהּ בְּהַכְלִים אֹתְךָ
רֵעֶךָ׃ רִיבְךָ רִיב אֶת־רֵעֶךָ וְסוֹד אַחֵר
אַל־תְּגָל׃ פֶּן־יְחַסֶּדְךָ שֹׁמֵעַ וְדִבָּתְךָ
לֹא תָשׁוּב׃ תַּפּוּחֵי זָהָב בְּמַשְׂכִּיּוֹת
כָּסֶף דָּבָר דָּבֻר עַל־אָפְנָיו׃ נֶזֶם זָהָב
וַחֲלִי־כָתֶם מוֹכִיחַ חָכָם עַל־אֹזֶן
שֹׁמָעַת׃ כְּצִנַּת־שֶׁלֶג בְּיוֹם קָצִיר צִיר
נֶאֱמָן לְשֹׁלְחָיו וְנֶפֶשׁ אֲדֹנָיו יָשִׁיב׃

אף אלין מתלוי שלמה עמיקי דכתבו רחמוי
דחזקיה מלכא דיהודה: יקרא דאלהא מן
דמטשי מילתא ויקרא דמלכי מן דבאצי
מילתא: שמיא רמין וארעא עמיקא ולבא
דמלכי ולא מתבצי: גבו סולאנא מן סימא
דניפוק מאני מן צרפא: ניתתריד רשיעא
מן קדם מלכא ויתקן בצדקתא כורסייה:
לא תשתבהר קדם מלכא ובדוכתא
דרברבי לא תיקום: מטול דטב דניסר לך
סוק הכא מן דמשפילך קדם שליטא מן
דחזיין עינך: לא תיפוק בדינא מסרהב
איית דלא תידון באחרייתא כד יחמיץ יתך
חברך: דינך דון עם חברך באחרייתא
ורזא אוחרנא לא תגלי: דלא נהסידך
מאן דשמיע וטיבך לא הפיך: חזוי דדהבא
בגגורי דסאמא מלתא דמליל פסי איית:
קדשי דדהבא ומאני דזמרגרד מכסנותא
חכימא על אודנא דשמעא: אין קרירותא
דתלגא ביומא דחצדא היכנא איתרא
מהימנא למשדרוי ונפשיה דמריה מהפך:

ג' מל' וסי' הגו סיגים מכסף. כסף סיגים מצפה על חרש. כור סיגים כסף היו. וא' בכסף היה לסיגים: לריב ה' וסי' והיה כי יבאו אבותם או אחיהם לרוב כתי'. נצב לריב יי' ועומד. והנה קרא לרב באש. אל תצא לרב מהר. אם יחפוץ לריב עמו. וחד למשפט ולריב דד"ה. ב' מגהון חס' אל תצא. אם יחפוץ. ושש חס' בליש' וסי' נבסר בסדר משפט' ובא"ב רבתי אות ר': וחלי ב' בתרי ליש' וסי' ויהי גבולם חלקת דיהשע. נזם זהב וחלי כתם:

ממנו לצורף כלי כסף צרוף כן כשיסירו מחברת המלך הרשע שהיה לפניו והיה מאנשי עצתו אז יכון כסאו בצדק והנה אמר זה כי צריך למלך ליזהר שלא יהיה במשרתיו ובאנשי עצתו רשע או רשעים פן יביאוהו להטות משפט צדק והוא לא ידע והנה אפשר שהעיר באלו הפסוקים על דבר השכל האנושי שהוא המלך בכחות האדם הנכבדים לפי מה שיתר הש' לאדם ביום הבראו ואמר בכאן דבר עמוק מאד מהסודות האלהיים והוא כי מפני שהיה כימוס הנמצאות כי הסדור המושכל בנפש הש' ידענו בצד אשר הוא בו אחד כמו שבארנו בה' מת' ובראשון לא בצד אשר הוא בו רבים שיחלוק המציאות והחמר מה שאינו מחולק אבל ציור הש' הוא מבואר שכבוד הש' במושכל דבר דבר מאלו הוא הסתר דבר כי לא יראה ויתברר המושכל ההוא מהסדר אבל הש' איך ימינהו עם שאר המושכלות בצד אשר הם בו אחד שילך מהם השלמות והצורה: הגו רשע. ואמר שכמו שיצא לצורף כלי ראוי כשיסורו הסיגים מהכסף כן כשיוסר הרשע שהוא לפני מלך והוא הכח המתעורר כדרך שיכנע לעבודת השכל עד שלא יתאוה לתאו' הגופיות אז יכון כסאו בצדק ויהיה שכה שיגיע לו האמת בדרושיו: אל תתהדר לפני מלך. לתת מעלה וגדולה לעצמך אבל תעמוד לפניו בשפלות. ובמקום גדולים לתת לעצמך מעלה כמעלתם לשבת עמהם במקומם כי טוב שיאמרו לך עלה הנה מרוב השפילך עצמך מהשפילך לפני נדיב וגדול אשר ראו עיניך והורגלת עמו מקדם ואולם אמ' זה כי מה שהורגל עם אדם ואחר כן עלה במעלה יתיר לעצמו להתנהג עמו כבראשונה ואין זה ראוי אבל ראוי לו שיחלוק כבוד לפי מה שהוא עתה: אל תצא לריב מהר. ולמחלוקת אבל ראוי לך להרחיק עצמך מזה לפימה שאפשר הבט מה תעשה באחרית הריב כשיכלים אותך רעך באמרי ודברי עניים כנגדך או בהכותו אותך הלא טוב לך להשמר שלא תבא לזה התכלית והתכונה: ריבך ריב את רעך. כשיקרה שיהיה לך מחלוקת עם רעך תהייכה דבריך עמו בדברי ריבך לבד ולא תגל סוד אחר לביישו פן יחסדך שלא יהיה לך זה לחרפה מהשומע דבריך בגלותך הסוד והדבה שתשגך מזה לא שתשוב אחור: תפוחי זהב. והנה אחר שהזהיר מהדבור המגונה היסיר אל הדבור המשובח ואמר כי כמו תפוחי זהב במשכיות כסף שים בהם נקבים דקים יראה דק העיון מהם תפוחי הזהב כן הדבר שהוא דבור על אפניו כי בו תועלת כמה שיובן ממנו בתחלת העיון וכאשר יפליג להתבונן בו האיש דק העיון ימצא בתוכו תפוחי הזהב כמו זה הענין בהרבה מפסוקי זה הספר לפי מה שביארנו מהם: נזם זהב. הנה כמו נזם זהב שיאות להשלים קשוט מי שים לו וחלי זהב עד שלא יאות זה בלא זה כן הענין בתוכחות האיש כשתוכיח לאזן שומעת כי התוכחת ההיא תשלים קשוט השומע למוסר ובזולת האזן השומעת לא יאות התוכחת ולא יועיל כאמרו אל תוכח לץ פן ישנאך: כצנת שלג. הנה כצנת שלג ביום קציר שהיא ערבה מאד ושומרת החום הטבעי שלא יתפזר מפני חום האויר בעת ההיא וישיבהו לפנימי הגוף כן יערב השליח הנאמן לשולחיו וישיב לארגיע נפשו במה שהשלים תשוקתו באופן שלם בענין השליחות אשר שלחו: כשיאים

ובמקום גדולים שעומדים שם אל תעמוד. כי טוב שיאמר לך עלה הנה ועמוד עמנו מהשפילך לפני נדיב באמרו לך סור מעלי. ראו השפלתך ראו תחת ירא"ו: אל. ריבך. פן. תפוחי. נזם. ה' דבקי'. אפניו האל"ף נוסף כאל"ף מי אפסים אזרוע או היא שרש מן אופן עגלה והטע' על סבובו ומשכיות מצפונות ומסתרי'. וכן הפי' אל תצא מהר לריב במריבת אחרים פן תהיה ככלם. מה תעשה באחרית המריבה להמלט בהכלימך רעך ויחרפך אבל ריב שלך ריב עם רעך. וסוד שהודיעך אחר על רעך אל תגלהו במריבתך: פן יחסדך. יחרפך שומע ויקראך רכיל ודבת הסוד שגלית לא תשיב כלומ' שלא תשיב מה שדברת. תפוחי זהב. כלו' כצורת תפוחי זהב במצפוני כסף כלו' שהם גנוזים עם הראוי להם כן דבר שהוא דבור על הפנים הראויים ולא לגלות סוד אחר. פ"א הראויים ולא לגלות' דבור תרגו' ויהב כלו' כהוג על אפניו וכנזם זהב וחלי כתם כן תמים התוכחות על אזן שומעת: כצנת שלג. קרירות ויתכן להיותו מן צנה וסוחרה בעבור שהגין על האדם בעת קציר מפני החום כן ציר נאמן. ונפש חסר וטעמו כתאות נפש אדניו ישיב לו מענה וכן כי נפש הוא חובל חסר חי. פ"א ונפש אדניו כאילו נפש האדון דבקה בציר בלכתו ובשובו ישיבה אל קרבו באמונתו: כשיאים

אבן עזרא

בשיאים. מקראו כן העננים בעבור שיבאו מקצה הארץ והרוח נושאם. וגשם אין בנשיאו להמטיר. כן איש משקר ומכזב שיתן ואין לו מאומה מדומה לעננים ואין נכון לעשות כן: בארך אפים. בעבור שהקצין האריך אפו על זעומיו ולא קם מהם אז יפתוהו שואליו ויוכלו לו ולשונם הרכה תשבר גרם: דייך. מה שהוא די לך לאכלו. והקאתו כי הדבש חם והגוף לא יכילנו ועל כן תקיאנו: מפיץ. חסר נון ורבנות מפץ אתה לי והוא שם כלי וכן כ"ון כפיתי טוב' וכור ילדך תמי והראוי תכמי עת תטעי. עד שקר עדו' והוא שם דבר ויתכן להיות שם התואר כ כלומר איש עד שקר: שן. מענין חץ שנון ונאמר שנים כי הם שתי מערכות. רועה שם מן תרגום ומועד' עם יוסב' והסורת תחת חולם כמן נשבר בעת האוכל או כרגל מועדת בעת המרוצה כן מבטח הבוגד ש שיבגוד בעת צרת ה הבוטח בו. פ"א נכון להיות שן כמן הסלע ויהיה שן ורגל משל אחר והטעם כשן כ נשברת ותמעד הרגל העומדת עליה כן ת מבטח הבוגד: מעדה בגד. תרגום ויסר ולא שדה עליו שחל ביום קרה וחומץ על נתר מדומים וכן שר בשירים שמח על לב רע ונתר ידוע להתכבס בו והנה אם המים ישפרפרוהו כל שכן ה החומץ כלומר תסיר או תעבי' בגדיו מעליו וחולה מדומ' לשניהם ואלת רעמן תרועם כלומר שבור וזה דרך מוסר שלא יכעיס החולה ולא יכביד עליו בשיריו ודבריו: רעב' וכמה. שנתים. שהאך כפיתח בעבור אות הגרון: כי גחלים. בזכרו המאכל והמשקה שנתת לו תשרפנו כאילו גחלים הבאת על ראשו לשרפו וישמור מעשות לך רע. ישלם לך גמול טובתך: תחולל. דבק בפסוק פנים ואחור והוא מן תחילה כלומר תמנע. פ"א מן חולל אילות כענין תכחישו באבנים ראתה ותחל הארץ יחיל י' מדבר קדש כלומר אחזה חיל וכן פי' רוח צפון תביא חיל לגשם ותכריעהו עד שיכלא ולא ירד על הארץ כי תפזר העבים לפאות וכן פנים נזעמי' יחוללו לשון סתר שמדבר הרכילות בסתר יתנו לה הפנים חיל בהראות הזעם בהם עד אשר ימנענה מן הרכילות וזה דרך מוסר שלא יקבל אדם לשון הרע: מים קרים. מדומים לתועלת הגוף וראוי כל אדם לבשר טובות ולהמנע מבשורות רעות: מעין. אכול. ב' דבקים. מעין ומקור כפל דבר כלומר כמעין שהרגל תרפשהו וכמקור המים שהוא משחת כן הצדיק שימוט לפני רשע ודימהו למעין כי פיהו מקור המוסרים ואין נכון שירפשו אותו הרשעים.

אכול

רלבג

כנשיאים ורוח. הנה האיש המתהלל במתן ולא יתנהו ר"ל שיראה עצמו חפץ ולא יתן דומה לעננים והרוח כשיבואו שבטחו הרואים שיהיה מטר ואחר זה לא יהיה מהם גשם והנה גנה זה החלק מהדבור כי הוא מגונה מאד: בארך אפים. בהארכת האף והכעס יפותה השליט כשיבקש על האיר"ל שאם לא יכעס מדבריו השומע אך יסבול אותם הנה זה יהיה סבה להכיר מ מתנו הרע שחשב להביא עליו פתאו' אך לא יסיר ממנו רעתו ב בשלימות. אך לשון רכה תשבר העצם ש שהוא מהדברי' היותר קשים והיותר תקיפים ר"ל שכבר תשבר קשי החמה והאף ותתירם בשלימו' או ירצה בזה כי אם היה הקצי' ארך אפי' הנה בזה יפותם שלא יגיעם ממנו רע ב בלתי ראוי וזה ממה שיורה שאם היה רב הכעס הנה רב כעסו יבלבל עיניו ולא יוכל האדם לבלתי עשות מה שיתחייב מכעסו והמאמר יתבאר באופן הקודם או ירצה בזה כי הקצין יפותה בשיכעס על אדם בארך אפים ר"ל בשלא יבקשו ממנו למלט האיש הנו' אבל האריך האף זמן מה ובזה האופ' אולי ימלט בבוא העת ההוא כי אולי תתך חמתו וזאת תחבולה טובה במה שבקש ראובן מאחיו בעבור הצלת יוסף אך לשון רכה תשבר קושי האף והחמ' תכף: דבש מצאת. כשמצאת דבש והם עניני החכמה כמו ש שקדם אכול ממנו ש הראוי לך לבד ולא תחטא במה שלא תוכל להשיגו שמא תביאך זה להקיא מה שהשגת מפני השבוש שיקרה בזאת ההשגה והמשיל זה הענין בדבש כי כן דרך הדבש כמו שזכר הרב המורה כי מי שיאכל ממנו כראוי יקח בו תועלת ומי שיוסיף לקח ממנו יותר ממה שראוי ימשך לו מזה שיקיאנו מבר קלקולו הרבה ממה: הקר רגלך מבית רעיך. שלא תתמיד לבא בביתו יותר מן הראוי כי זה יהיה סבה שישבעך ותסור אהבתו ממך וזה מבואר כי מה שיקור האדם בו אצלו חשוב בעיניו אף אם לא יהיה לעתים רחוקים: מפיץ וחרב. שיהרוג האנשים: שן רעה. הנה הבטחון שישים לו לאדם שיבגוד בו אוהבו דומה לשן הנשברת כשיטחן האדם בה המזון ולרגל המועדת בהלכו האדם בה בדרך כי האדם יבטח שיעזר בשיניו בעת לקיחתו המזון וברגליו בעת לכתו ולזה לא יהיה לאדם תועלתם והרגל שיהיו בזה האופן וכן לא יהיה לו תועלת באוהב בשלא יהיה נעזר בו בעת צרה: מעדה בגד. הנה עדי הבגד וקשוטו לא יועיל להציל מקור ביום קרה וכן לא יועיל חומץ אחר הנתר כתם הבגדי' או ירצה בזה שהחומץ בשימו על נתר אז בו תועלת להעביר הכתם ואע"פ שכל אחד מעביר הכתם בפני עצמו כשיתערבו יפסיד האחד את האחד וזה דבר ראוי שיתבאר מן החוש כן האיש אשר שר בשירים אצל לב רע שמרוב יגונו אינו מתפעל להרחיב לבו בשירי' כי אין לו בשיריו תועלת או ירצה בזה שכמו מי שיש לו קור ביום קרה וילבש על בגדיו בגד עדיו וקשוטו אשר בהם בתועלו' להשלי' ההצלה מהקור ולהתקשטו וכמו מי שיעביר חומץ על הבגד שיש בו כתם אחר שהעביר בו הנתר שיש בו תועלת להשלים העברת הכתם ולהקנות לבגד ההוא ריח החומץ אשר הוא מסיר העפושים כן מי ששר בשירים רבים על לב רע כי הסיר הששי' ישלים הוצאת היגון מהלב ויקנה עוד שמחה בנפש וזה הפי' השני שפירשנו הוא הנכון לפי מה שאחשוב: אם רעב שונאך. לא תמנע מלחון עליו להאכילו לחם ואם הוא צמא השקהו מים כי זאת מדה משובח' מאד להיטיב לכל האנשים לאוהב ולשונא ואם ירע לבך איך תיטיב לו תחת אשר עשה לך רעה תדע באמת כי אתה עם גמלך בזה הראוי לכספך מטוב המדות הכך לוקח נקמתך ממנו: כי גחלים וגו'. כי זה הענין קשה לו כאילו אתה חותה גחלי' על ראשו לשרפו מרוב בשתו על הטובה שיקבל תחת הרעה אשר גמלת אותו: וי"י ישלם לך טובה תחת הטובה אשר גמלת אותו: רוח צפון. הנה כמו שהרוח הצפונית תבריח הגשם בירושלם כי היא תביא שם האידים העולים משם כי הים הוא צפוני לה כן לשון סתר שיספר אדם לחבירו דברי רכילות יבריח פנים נזעמים ויחדם והנה הזהיר בכאן מזה הדבור המגונה בזה האופן: טוב שבת. טוב לאיש שישב בלא חבורה על פנת גג משישב עם אשת מדינים שתעורר ריב וקטטה לו תמיד ואע"פ שהוא בבית שיש בו חבורה מהאנשים: מים קרים. הנה כמו שהנפש העיפה תקח הנאה ותועלת במים הקרים להשיב לפנימי הגוף החום הטבעי שהתפזר מפני התנועה כן יקח האדם גדולה ותועלת בשמועה טובה שתגיע לו מארץ מרחק בקרוביו ואוהביו כי זה ישיב נפשו אליו כמו שישיבו המים הקרי' נפש העיף אליו: מעין. הנה מעין שמימיו נובעים אשר נכטרף ברפש עד שנשחת אל המקור שמשם נובעים מי המעין מטנוף הרפש ידמה לצדיק אשר הוא מתמוטט לפני רשע ונכנע תחתיו כי הרשע משחית הודו ומטנף אותו בדרך שיוח ק' הנו' במלכת ברכו כמו שירחיק הרפש השתיה ממי המעין:

אכל

מסורה

בארך ג' וסימ' ביחזקאל סימן ל"א: יפתה ג' וסימ' בארך אפים יפתה קצין. אלי יפתה ונכלה לו. והנביא כי יפתה: כפיץ ב' וסימ' עלה כפיץ על פניך. מפיץ וחרב וחץ שנון: רעה ג' בתלת ליש' וסימ' כי רעה היא. שן רעה ורגל מועדה. רעה התרעעה הארץ. בתרא כלעיל: בשירים ד' חס' בליש' וסימ' ואשלחך בשמחה ובשרים בתף. והשבתי המון שריך

משלי

נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת־שָׁקֶר: בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם יְפֻתֶּה קָצִין וְלָשׁוֹן רַכָּה תִּשְׁבָּר־גָּרֶם: דְּבַשׁ מָצָאתָ אֱכֹל דַּיֶּךָּ פֶּן־תִּשְׂבָּעֶנּוּ וַהֲקֵאתוֹ: הֹקַר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ פֶּן־יִשְׂבָּעֲךָ וּשְׂנֵאֶךָ: מֵפִיץ וְחֶרֶב וְחֵץ שָׁנוּן אִישׁ עֹנֶה בְרֵעֵהוּ עֵד שָׁקֶר: שֵׁן רֹעָה וְרֶגֶל מוּעָדֶת מִבְטָח בּוֹגֵד בְּיוֹם צָרָה: מַעֲדֶה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה חֹמֶץ עַל־נָתֶר וְשָׁר בַּשִּׁרִים עַל לֶב־רָע: אִם־רָעֵב שֹׂנַאֲךָ הַאֲכִלֵהוּ לָחֶם וְאִם־צָמֵא הַשְׁקֵהוּ מָיִם: כִּי גֶחָלִים אַתָּה חֹתֶה עַל־רֹאשׁוֹ וַיהוָה יְשַׁלֶּם־לָךְ: רוּחַ צָפוֹן תְּחוֹלֵל גָּשֶׁם וּפָנִים נִזְעָמִים לְשׁוֹן סָתֶר: טוֹב שֶׁבֶת עַל־פִּנַּת־גָּג מֵאֵשֶׁת מְדוֹנִים וּבֵית חָבֶר: מַיִם קָרִים עַל־נֶפֶשׁ עֲיֵפָה וּשְׁמוּעָה טוֹבָה מֵאֶרֶץ מֶרְחָק: מַעְיָן נִרְפָּשׂ וּמָקוֹר מָשְׁחָת צַדִּיק מָט לִפְנֵי רָשָׁע:

תרגום

לְיוֹמָא דַעֲנָנֵי וְרוּחָא דְמִטְרָא לָאִית דְמָרֵי גַבְרָא דְמִשְׁתַּבְהַר בְּמָהוּבְתָא דְשִׁקְרָא: בְּנְגִידוּת רוּחָא מִשְׁתַּרְגַג רִשְׁאָנָא וּמִילְתָא רְכִיכְתָא תְּבָרָא גַרְמָא: דְּבְשָׁא מַשְׁכַּחַת אֱכוֹל הוּפְקָנָת דְלָא תִשְׂבְּעוּן וְתִיתִיבוּ וּכְלֵה רִיגְלָךְ מִן בַּיְיתֵיה דְרַחֲמָךְ דְלָא נִסְבְּעֵיהּ וּמְסַנֵיךְ: אֵיךְ פְרִיעָא וְסַיְיפָא וְגִירָא שְׁנִינָא גַבְרָא דְמַסְהֵד עַל חַבְרֵיהּ סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא: אֵיךְ שִׁינָא בִישְׁתָא וְרִגְלָא מוֹעֲרָא הֵיכְנָא סַבְרֵיהּ דְבַזּוֹזָא בְּיוֹמָא דְעַקְתָא: דְשָׁקִיל מַרְטוּטָא מִן חַבְרֵיהּ בְּיוֹם דְקַרְתָא הֵיךְ הָוֵי דְרָמֵי חֵילָא עַל יַתְרָא וּמְצָרֵף לְלִיבָּא כַּיְבָא הֵיךְ סַמָא לְמַנָא וְאֵיךְ מַלְטִיתָא בְּקִיסָא הֵיכְנָא בְּרֵיוּתָא מְהָרָה לְבֵיהּ דְגַבְרָא: אִין כַּפִּין סַנְאָךְ אוֹכְלֵיהּ לַחְמָא וְאִין צָחֵי אַשְׁקֵי מַיָא: מְטוּל דְגוּמְרֵי דְנוּרָא חָאתֵי אַנְתְּ עַל רֵישֵׁיהּ וֶאֱלָהָא דְשַׁלְמִין לָךְ: רוּחָא גַרְבִיתָא בְּטָנָא מִטְרָא הֵיכְנָא אַפֵּי בְנִיכְתָא וְלִישָׁנָא מְטַשְׁיָא: טַב לְמִתַּב עַל קַרְנָא דְאִיגָרָא מִן דִילְמֵי עֲמֵד עִם אִיתְּתָא תִיגְרָנִיתָא וּבֵיתָא כַּרְקָא: מַיָא קָרִירֵי עַל נַפְשָׁא מְשַׁלְהֵיתָא הֵיכְנָא שְׁמוּעֲתָא טָבְתָא מִן אַרְעָא רְחִיקְתָא: הֵיךְ דְסָכִיר אֱינִישׁ מַעְיָנָא וּמַבוּעָא מְחַבֵּל צַדִּיקָא דְנָפִיל קֳדָם רַשִׁיעָא:

מסורה

וזמרת. ועפעפיך יישרו נגדך: מדונים ו' כתו' כן וקרי' מדינים בספר' וסימ' נמסר לעיל בספרא סימן כ"א: נרפש ג' כתי' ש"ן בליש' רפישה וסים' ואת הנותרים ברגליכם תרפשון ודבתריה ברפש רגלי' כה השקינה. כעין נרפש ומקור משחת:

אכול דבש · אכילת הדבש יותר מן הראוי לא טוב והוא ההשתדלות בדעת קדושים כי יספיק שילמד מהחכמה על שהם נמצאים לא שיפליג לחקור מה הם ואיך ענינם כי ההרבות בחקר כבודם אינו כבוד כי לא יוכל השכל האנושי להשיג על אמתת זה באופן שלם: עיר פרוצה · הנה האיש אשר לא יוכל למשול בו כרצונו דומה לעיר פרוצה שאין לה חומה לשמור העיר שלא יכנסו בה משחיתי' וזה שלא ימשול ברצונו מוכן לרעו' רבות מפני המסרו ביד תאותו ורצונו והשליט תאותו הוא כמו חומה לשמור שלא יעלה שם הפריץ מפני תאוותיו המגונו': כשלג · הנה כירידת השלג בקיץ שהוא מורה שלא יתכן לפי המנהג הטבעי וכמטר בקציר שהוא מזיק ובלתי נאות כן לא יאות לכסיל כבוד כי אין לפי המנהג לתת לו כבוד ונתינת הכבוד לו הוא דבר מזיק להמון העם ויבא לחשוב שאין יתרון לחכם על הכסיל: כצפור לנוד · הנה כמו הצפור שהוא נד ממקומו בקלות וכדרור לעוף בבית שיצא ממנו כן קללת חנם לא תבא במקולל בה כך תהיה נדה ממנו בקלו' ותשו' לאשר יצאה הקללה מפיו כמו שישוב הדרור לבית אשר יצא ממנו: שוט לסוס · הנה הכסילים דומים לבהמו' שלסבב חסרו' יצטרך האד' בהנהגת' להוכתם כי האדם ינהיג הסוס באשר ירצה כשיהיה לו שוט יכה בו וינהיג החמור כשיעקץ אותו האדם במתג כמנהג החמורי' כן ינהיג האדם הכסילי' באשר ירצה כאשר יכה אותם בשבט בדרך שיקבלו מוסר: אל תען כסיל כאולתו · במה שישיח כנדרך מהדברים לחסרון דעתו כי אין ראוי שתטה אזנך לשגעונותיו · פן תשוה לו גם אתה ר"ל שיהיה זה סכלו' תמך אם תעריך דבריו באופן שתתפעל מהם: ענה כסיל כאולתו · להסירו מהטעות שנפל בו בדברי חכמה · פן יהיה חכם בעיניו במה שמצא מזה ויסתר עם הדעת הנפסד ההוא והנה בזה אין ראוי לך לשתוק כי הוא הראוי שתסיר המכשולות מלפני האנשים בחזקת היד: מקצה וגו' · הנה מי ששולח דברים ביד כסיל קוצץ הרגלים לאשר רצונו ללכת ולא ישאר לו כלי ילך בו כן אין כלי לכסיל להוביל הדברים שמשת בפיו אל המקום אשר הוא שולחו שם כי אין לו דעת לשמור צורת הדברי' ההם אשר שמם בפיו והוא שותה חמס במה שישיב לו הכסי' מהדברי' וזה מב' דרכים הא' לפי שהכסיל לא יאמר הדברי' באופן אשר צוה בהם ויהיה זה סבה אל שלא תהיה תשובת המשיב ערבה ונאותה אל מה ששלח לו שולח הדברים ויהיה מפני זה חמס השולח על המשיב על לא חמס בכפיו כי הכסיל סבב זה והנה הב' כי הכסיל לא ישיב הדברים באופן שנוהו המשיב ויהיה זה סבה שיבאו הדברי' באופן שנוהו המשיב מבולבלים ובלתי נאותים: דליו שוקים · גבהו שוקים מפסח שאחד גבהו מחבירו וזה גורם שאינו יכול ללכת ביושר וכן העניין במשל אשר בפי כסילים כי לא יסכים המשל לנמשל מפני מה שיוסיפו או יחסרו בזכרם המשל: כצרור · הנה כצרור שבו אבן יקרה בגל אבני מרגמ' שאינו ראוי שיושם בו המרגלית בזאת כן אין ראוי שיתן לכסיל כבוד והוא החכמה כי אינו ראוי לה ונקרא' החכמ' כבוד כי היא כבוד האנשים והודם ולזה אמר כבוד חכמים ינחלו: חוח · הנה כמו שכור שעלה חוח אשר יזיק בו ועזב מלקחת הדברים אשר יועילו לו שלא יזיק בהם כן העניין במשל שהוא בפי כסילים כי מכל הכוונות אשר אפשר שיובנו בו לא יבינו מהם הכסילים רק מה שיזיקו בו: רב מחולל כל האיש הרב שהוא בעל קטטה ומחלוקת ממית הכל ומשחית אותו אך הוא מטיב לכסיל ולבעלי עבירה כדי שיתחברו עמו או ירצה בזה הרבה ימצא מי שיבא כצר וכאב לכל האנשים והוא עם זה מטיב לכסיל ולבעלי עבירות להיותם נאותים אל שיהיו חברים לו או ירצה בזה השליט שהוא מביא חיל על האנשים מרוב ההיזק אשר יגיע להם ידמה הכסיל ובעלי העבירות שהוא שוכר אותם מרוב שמחת' לאיד זולתם ולא ירגישו שהם יזוקו גם בו וזה ממה שיתפרסם בו חסרון דעתם ורוע תכונת': ככלב שב על קיאו · הנה כמו הכלב ששב לאכול המאכל שהקיא אותו ולא ירגיש כי יקרה לו ממנו היזק כן העניין בכסיל ההוא שונה באולתו אחר התבאר לו שבסבבה קרה לו רע ממנה: ראית איש שהוא חכם בעיניו ואם אינו חכם לפי האמת הנה יש תקוה לכסיל יותר ממנו לקנו' קנין החכמה כי החכם בעיניו יספיק לו מה שהוא בו מהחכמה לפי דעתו ולא ישתדל לקנות ממנה עוד ואולם הכסיל שאינו חכם בעיניו כזכר חסרונו וישתדל בקנין החכמה:

אכול · בזה יכלו' אכול דבש אבל הרבו' לא טוב כי אכל הדבש הראוי הוא טוב · וחקר כבודם · של צדיקים הוא כבוד לחקור ור"ל שיחקור חכמתם שהיא כבודם ותפארת' והנה זה ואכול דבש ראוי מדומים וכמוהו אכול בני דבש כי טוב וכתיב בתריה כן דעה: פרוצה · שנעשית פרצה בחומותיה · אין חומה שלא נבנתה חומה במקו' פרץ לעבור הכסי' ויצא מי שירצה כן איש אשר אין מעצור לרוחו לכפשו לעצור מאחריו והנה שתיק' טובה להם: כשלג · לא נאה בקיץ וכמטר שלא נאה בקציר כן לא נאה לכסיל כבוד שיכבדוהו אחרים: כצפור · שוט · אל · ענה · ד'רבק' · וטעם שזות העופות והבהמות אשר פרשנו הראשונים הם כחלומות בלי פתרון והזכו' הצפור והדרור כי הם דרות בבתי' עם בני אדם וצריכין לנוד מהרה ממקום למקו' מפני העוברי' והשבים כן מהרה קללת חנם לו לכסיל המקלל תבא והעד אל תען כסיל וכתי' לא באלף להודיע כי למקלל תבא ולאשר יקולל לא תבא: שוט · כמו שבט ומתג ידוע להודיע כי ג' ראויים להכותם: אל תען כסיל · כאשר יקללך · תשוה כמו תדמה · אבל ענהו בדבר חכמה כנגד אולתו והודיעהו סכלותו שלא יהי' חכם בעיניו: מקצה · וקוצץ ענין אחר כמו פא מקצה מן קצה הא' סובב ומשנה כורת רגליו ושותה חמס שיחמסהו הכסיל · פא מקצה מן קצה הא' ואחרי הקצו את הבית הסר הקצוות והוא הטיח אשר על האבנים ופי' מקצה מרחיק אל הקצה רגליו ואינו הולך לדרכו וטעם חמס שותה מחמס שעשה בשלוח ביד כסיל דבריו ישתנו: דליו · מן כי דליתני שטעמו הרימותני והוא חסר הא' התימה כלומר הדליו והרימו השוקים מפסח אחר שאין לו רגלים כלומר משל בלי שכל כגוף בלי רגל · פא דליו כמו דללו ויוד דליו כאלף בזאו נהרים כלומר דללו השוקי' מהפסח מבלי רגלים וכן משל בלי שכל: כצרור אבן · אבנה ראויה יקרה בעבור שאיננה מתוארת ביוקר · ומרגמה דבר משובח וחברו ארגמן וכן רגמת' שטעמו תפארתם וכן פי' כצרור שיצרור אדם אבן יקרה במרגמה בתוך צרור כן נותן לכסיל כבוד מרמ' הצרור כנגד הנותן והאבן כנגד הכסיל ומרגמה כנגד הכבוד: חוח · שעלה ביד שכור להכאיב בו בני אדם · ומשל בפי כסילים מרמה לחוח המכאיב בעבור שידבר משל ואין לו שכל: רב · מן רבי המלך כלומ' כי הרב והגדול בעם הוא מחולל הכל ומושל ונותן שכר לכסיל ומכריחו בעבודתו וכן סוכר עוברים והם הסרבנים כמו מדוע אתה עובר · פא זה הפסו' דבק בעליון ומלת רב הרבה כמו רב לכם וכן פי' הכסיל המתמשל משלים רבים מחולל כל אדם כחוח ביד שכור ומי שסוכר הכסיל ונותן שכר לעוברים עובר מצות שאין יכולת להכריחם מרומה וכן עברו ונענשו: ככלב · אחר שיאכלנו ישוב ויאכלנו כן הכסיל שונה פעם שנית לעשות אולת ולא יתביים: חכם בעיניו · למראה עיניו והוא העצל והעד חכם עצל בעיניו · תקוה טעמו יקוה להיות כסיל ממנו מן העצל · פא יש לכסיל תקוה שיבואהו מה שיקוה לא יותר מן העצל:

עיר פרוצה חד מן י"ו פסוקי' אית בהון אין אין במצעות פסו' וסימ' נמסר בישעיה סימן מ' ובירמיה סוף סימן ח': כצפור ג' דגשים וסימ' התשחק בו כצפור · כצפור לנוד · צוד צדוני כצפור: ושבט ה' וסימ' כי יוצר הכל הוא · ושבט מצרים יסור · ושבט עברתו יכלה · ושבט לגו כסילים · ושבט לגו חסר לב: נותן ו' מל וסי' והגני נותן בו רוח דסנחריב · ואתה

למיכל דובשא סגי לא שפיר אף לא למבציא מלי מקרתא: היך קרתא דתריצה ולא אית ליה שוכא היכנא גברא דלא מעצר רוחיה: איך תלגא בקייטא והיך מיטרא בחצדא היכנא לא יאי לסכלא יקרא: היך צפרא דטאים והיך פרחתא דפרחא היכנא לוטתא דמגן לא תיעול: שוטא לסוסא ומגלבא לחמרא ושובטא לגושמיהון דסכלי: לא תתל פתגמא לסכלא היך שטיותא דלא תדמי ליה אף אנת: אילא מליל עם שטיא בחכימותך דלא ניסבר בנפשיה דחכימא הוא: מן דרהטא דריגלוי שתי חטופא מאן דמשדר מלי ביד סכלא: אין תיתל הלכאתא לתגירא תקבל סילתא מן פומיה דסכלא: היך ניקצא דטסא בקילעא היכנא מאן דעביד יקרא לסכלא: כובא סליק בידא דרויא ושיטותא בפומיה דסכלא: סגי חייש בישריה דסכלא ורזיא עביר ימא: היך כלבא דהפיך על תיוביה היכנא סכלא דתאני בסכלותיה: אין חזיתא גברא דחכים בעיניה נפשיה סכלא טב מניה:

אָכֹל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא־טוֹב וְחֵקֶר כְּבֹדָם כָּבוֹד׃ עִיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעְצָר לְרוּחוֹ׃

כו כַּשֶּׁלֶג בַּקַּיִץ וְכַמָּטָר בַּקָּצִיר כֵּן לֹא־נָאוֶה לִכְסִיל כָּבוֹד׃ כַּצִּפּוֹר לָנוּד כַּדְּרוֹר לָעוּף כֵּן קִלְלַת חִנָּם לֹא תָבֹא׃ שׁוֹט לַסּוּס מֶתֶג לַחֲמוֹר וְשֵׁבֶט לְגֵו כְּסִילִים׃ אַל־תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ פֶּן־תִּשְׁוֶה־לּוֹ גַם־אָתָּה׃ עֲנֵה כְסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ פֶּן־יִהְיֶה חָכָם בְּעֵינָיו׃ מְקַצֶּה רַגְלַיִם חָמָס שֹׁתֶה שֹׁלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד־כְּסִיל׃ דַּלְיוּ שֹׁקַיִם מִפִּסֵּחַ וּמָשָׁל בְּפִי כְסִילִים׃ כִּצְרוֹר אֶבֶן בְּמַרְגֵּמָה כֵּן־נוֹתֵן לִכְסִיל כָּבוֹד׃ חוֹחַ עָלָה בְיַד־שִׁכּוֹר וּמָשָׁל בְּפִי כְסִילִים׃ רַב מְחוֹלֵל־כֹּל וְשֹׂכֵר כְּסִיל וְשֹׂכֵר עֹבְרִים׃ כְּכֶלֶב שָׁב עַל־קֵאוֹ כְּסִיל שׁוֹנֶה בְאִוַּלְתּוֹ׃ רָאִיתָ אִישׁ חָכָם בְּעֵינָיו תִּקְוָה לִכְסִיל מִמֶּנּוּ׃

נותן להם את אכלם בעתו · נותן לכובה לחבה · נותן לרש אין מחסור · נותן לכסיל כבוד · וצדיק חונן ונותן · ראיתה ח' חס' ה' בכתובים וסי' אשר ראית את עניי · אם ראית גנב ותרץ · ראית איש חכם בעיניו · האיל אשר ראית · ראתה כי אתה עמל · בתרא ראתה כתי' · וכל שאר קרי' דכו' חס' בכ"ב מ"ל בליש' וסי' וראית אהה ונאספת · לך הגד למלך אשר ראית:

שחל אמר

שחל בדרך׳ שילה ותואנה כדי שלא יצא להתעסק במלאכה והזכיר עיין העצל לבלתי הרמות אליו: הדלת· התי״ו פרש כתי״ו קשת או התי״ו תחת הא״· תסוב דבק בפסוק פנים ואחור· צירה מן תרגו׳ תרתין צירין והם הפותות וכן הפי׳ הדלת תסוב על צירה בהסגר ובהפתח וכן עצל יסוב על מטתו מצד אל צד ולא יקום לבקש מחייתו על כן אחריו טמן· פ״א הדלת תסוב על שיפתחו הדלתות ל לצאת אים ואים ל למלאכתו ועדין העצל על מטתו: נלאה· מרוב חפוש כדי ש שים בנה אל פיהו ולא ימצא מאומה על כן צריך האדם לבקש את מזונותיו: משבעה· יתכן שהם רואי פני המלך· משיבי טעם אחר שהמלך ישאלם דבר ואין ללמוד ת ממנו: מחזיק באזני כלב· חסר כ״פ כמחזיק באזני כלב שאין ראוי לעשות כן מדומה למתעבר על ריב לא לו ומתעבר כועס במריבה ומרת עברה שעברה על מדת הרגון: כמתלהלה· כמשתטה כמו ותלה ארץ מצרים כלומר כשתכלה עכתם כלומ׳ כמשתט׳ היורה זיקים כלומ׳ משליך ניצוצות וחצים וכלי מות: משחק· אחרים כן המרמה חברו ואמר לרעהו המתרעם ת ממנו משחק אני ממך רמיתיך ואין ככון ל לעשות כן: באפס· באפס בפחס· באפס באין· ישתוק תרגו׳ מחרים שתיק כלומר ישתוק איש מדון· פחם מן ימטר על רשעים פחים הם אחים פחים על משקל שמיר וזה הפסוק הפך הראשון : לחרחר· מן אל תתחר והוא אל תתערב : כמתלהמים· הפוך מן הלמה סיסרא והוא פועל יוצא כמו התגלחו את נזרו פי׳ כמכים כן דברי הנרגן והוא הרכיל כענין לכו ונכהו בלשון והם הדברים· בטן רמז ללב: כסף· בשפתיו· כי תכסה· כורה· ד׳דבקים· כסף סמוך אל סיגי׳· דולקים מן דלקת והזכיר הכסף כי לבת הדולקת היא שמדמה אליו והחרש מדומה למחשבת השנאה וכן הפירו׳ ככסף מזיקין מסיגים שהוא מצופה על חרש כן שפתים דולקי׳ ובוערים מדומים לכסף כלומ׳ ככסף שהוא נכר כשהוא מצופה על החרש כן בשפתיו ה הדולקים יכר שונא· ובקרבו כלו׳ בקרב לבו ישית המרמה שיחשוב לרמות רעהו· וכי ידבר תחנונים השונא אל תאמן בו כי שבע תועבות שיתעבם השם הם בלבו לעשותם והם הנזכרים למעלה בפסוק שש הנה· ותכסה השנאה בלב השונא בעבור משאון שיבואהו יכסה ויעלי׳ השנאה כי אז תגלה רעתו הנגזרת עליו בתוך קהל בגלוי והמשל כורה שחת בה יפול והגולל אבנים להכות אחר אין תשוב כי השם ישיבה אליו ע״י אחר ויהיה מוכה בה· פ״א גולל כמו וגללו את האבן כלו׳ וגלל אבן גדול סביב סביב תשוב אליו נ״כ משבב רעה לרעהו אליו תשוב : ישנא דכיו· דבק בפסוק פנים ואחור כלו׳ לשון דבור שקר ישנא איש דכיו ויעשה מדחה חלקות אשר יעשה מדחה לדחות אחר: אל· יהללך· בדבקים· פי׳ אל תתהלל על מעשה הצדקה בעבור יום מחר שתאמר מחר אעשה· ילד כמו תולדות יעקב ענין קורו׳ וכן זה כאילו היה נולד המקרה כלו׳ כי לא תדע מה יקרך מקרות היום ולא תוכל עשותו ביום מחר כענין אם לא עכשיו אימתי· יהללך זר אחר המעשה· ולא פיך קודם המעשה· נכרי כפל דבר: כוכר

אמר עצל· הנה לעצלת העצל לא ירצה לצאת מביתו לעשו׳ שום פעולה ולא ימצא בעיון וידמה אליו כשיביאהו הכרח לצאת מביתו שיש שחל בדרך אשר ילך בה ואריה בין הרחובו׳ שיטרפהו ולזה לא יצא מפתח ביתו והדלת תסוב על ציר׳· הנה כמו שהדלת תסוב על צירה ואינ׳ נפרדת ממנו כן דבק העצל ע מטתו לרוב אהבו השינה כי עצלה תפיל תרדמה ואמר על צד ההפלגה כי לעצלות העצל לא יתן ידו אל פיו להביא בו מזון כ כאלו טמן ידו בצלוחית קטנה שלא יוכל ל להוציאה משם וכאילו באר בזה כי אפילו ל לצורך מזונו לא י יעזבוהו ידיו לרוב ע עצלותו: חכ׳ עצל· הנה האיש העצל הוא חכם בעיניו יותר מרבי׳ מן החכמים שישיבו טעם לכל מה שישאלו מהם: מחזיק וגו׳· מי שהוא עובר ומתעבר על ריב לא לו דומ׳ למי שיבקש מזון מהכלב ויחזיק מפני זה באזני הכלב כאילו מבקש שינשכהו כמו מי שמראה עצמו כאילו הוא לוהה ובלתי יכול לעשות דבר רע: כמתלהלה· ואמר זה כי מצא מקומו יורה זיקי אש וחצים ומות כאמרו ירכה ישוח ו ונפל בעצומיו חילכאי׳ : כן איש רמה את רעהו· ויבין לחשוב שכל מה שעשה עשה על דרך השחוק ו והלעג: באפס עצים· הנה כמו שכאשר יעבר העצים תכבה אש כן בהעדר הנכון המעובר מריני׳ ישתוק המדון וירוית: פחם לגחלים· הנה כמו שהפחם מוכן להיות מיני גחלי׳ שמשחיתי׳ ושורפי׳ כל אשר ידבקו בו וכן העצים מוכנים להיות אש להשחית אשר סביבם כן מוכן איש מדינים לחרחר ריב בין האנשים להשחיתם: דברי נרגן· הם כמו מתקברי׳ כי כן דרך הכסילים והמוכנים שיראה עצמם כאילו יתחברו דבריה׳ ואומרי׳ לא אספר לך הכל או לא אומר לך הכל ובזה יבא הפעלות חזק בנפש שומע דבריהם ויורידו דבריהם לחדרי לב השומע בזה האופן כי יחשוב שמה שלא יגידו מזה הוא יותקשה ממה שיגידו: ככסף סיגי׳· הנה כמו ככסף עם סיגים שהוא נצפה לחרס אשר הנראה יחשב היותו טוב מזולת שיהיה כן ואשר הוא בתוכו דבר פחות מאד כן הענין בשפתי׳ שהם דולקים ורודפי׳ חברת האדם ואהבתו הולכי רע כי יחשוב לפי דבריו היותו אהוב ובתוכו מה שאין בו תועלת ודבריו הם כאלים ככסף והם ככסף סיגים שנראה ככסף מזולת שיהיה כן : בשפתיו ינכר· הנה השונ׳ ישבב בשפתיו שלא יכירו שנאתו אך בקרבו ישית תרמית ללכת שנאתו ברשתו : כי יחנן קולו· כי יאמ׳ דברי חן ל תאמן בו אח׳ שידעת שהוא שונא כי בלבו תועבות רבות וא״ע שבפיו יאמר דברי חנופה וחלקו׳: תכסה שנאה· כאשר תתכס׳ בשנאה בעבור שאון ר״ל שהוא מקוה שימציאוהו בארץ שואה ומשואה ולא ישמור ממנו בעבור היותו מראה לו כאוהב והוא ישחיתהו ולא יראה אדם הנה הש״י ישבב שמה שעשה בסתר יגלה במקום רואים ובקהל ויקח עמו הראוי לו על מה שעשה בסתר או ירצה בזה שהש״י יעניתהו כשיביא עליו רע כהפך מה שחשב הוא כשה שנאתו כדי להגיע רע לשונאו תגלה ותודע בקהל: כרה שחת· וזה יהיה בשיפילהו בשחת אשר כרה להפיל בו שונאו ולא יתברר לכל כי כרהו להפיל בו שונאו וישיב אליו האבן אשר גלל להשחית שונאו וזה הוא הגמול הראוי לו על זה· לשון שקר ישנא· איש לשון שקר ישנא הנדכאים בשקריו הא״פ שלא גמלוהו רע אך ישנאם לבד מפני הרעה שעשה להם לחשבו שהם שונאי׳ אותו ע״י הרע שגמלם אשר הרע להם ויראו שהם בוטחי׳ בו ושאינם חושבים בשום פנים שיהיה הוא סבת נפילת הרע עליהם: אל תתהלל· במה שתבטח לעשות ביום מחר כי לא תדע מה מקרה היום כי אולי יתחדשו לך מקרי׳ מונעי׳ מהביא מחשבתך לפועל: יהללך זר ולא פיך· וזה במה שעשית אין ראוי שתהלל עצמך כי זאת תכונה פחותה טוב שיהללך זר ולא פיך נכרי ולא שפתיך

להשיבה ג׳ וסימ׳ במלכים א׳ סימן י״ג: לא לו ה׳ דסמי׳ וסימ׳ וידע אונן כי לא לו· לרשת משכנות לא לו· הוי המרבה לא לו· עובר ומתעבר על ריב לא לו· ולא לו תהיה כראשונה: מדינים ו׳ כתיב מדונים וסימ׳ נמסר בסיפ׳ סימן כ״א: סיגים ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפ׳ ריש סימן כ״ה: ובקרבו ג׳ וסימ׳ ובקרבו הם יושבי׳ דיהושע· ובקרבו ישים ארבו· ובקרבו ישית

אמר עצל שחל בדרך ארי בין ה
הרחבות: הדלת תסוב על־צירה
ועצל על־מטתו: טמן עצל ידו
בצלחת נלאה להשיבה אל־פיו:
חכם עצל בעיניו משבעה משיבי
טעם: מחזיק באזני־כלב עבר
מתעבר על־ריב לא־לו: כמתלהלה
הירה זקים חצים ומות: כן־איש
רמה את־רעהו ואמר הלא־משחק
אני: באפס עצים תכבה־אש ובאין
נרגן ישתק מדון: פחם לגחלים ועצים
לאש ואיש מדונים לחרחר־ריב:
דברי נרגן כמתלהמים
והם ירדו חדרי־בטן: כסף סיגים
מצפה על־חרש שפתים דלקים ולב־
רע: בשפתו ינכר שונא ובקרבו
ישית מרמה: כי־יחנן קולו אל־
תאמן־בו כי שבע תועבות בלבו:
תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו
בקהל: כרה־שחת בה יפול וגלל
אבן אליו תשוב: לשון־שקר
ישנא דכיו ופה חלק יעשה מדחה:
כז אל־תתהלל ביום מחר כי לא־
תדע מה־ילד יום: יהללך זר ולא־פיך נכרי ואל־שפתיך:

אמר עטלא שחלא בארחא אריא בינת שווקי: היך תרעא דסכרך על צירתא היכנא עטלא על ערסיה: עטלא מטשי אידיה בשחאתא לאעי דניהפכיה לפומיה: עטלא חכים בעינוי טב מן שובעא יהבי טעמא: דלכר בארנוי דכלבא נאצי ומתנצי על דינא דיליה: אין הוו דמיתחת דיבשט גירי שנוני דמותא: היכנא גברא דכרמי בחבריה ואמיר מגחך גחכית: היכנא דלית קיסי דעכא נורא והיכנא דלית שיגושא ישתק תיגרא: טרטקל לגומרי וקיסי לנורא וגברא תיגרנא מהרהי כהותא: מלוי דשיגושא מרבנן ליה והנון נחתן לגוה דכרסה: היך כספא מסליא דקריס על חכפא היכנא שפוותא ודלקן ולבא בישא: מן שפוותיה מתידע סנאה ובגויה סאים רמיותא: ואין טחנן בקליה לא תהימין ביה מטול דשבע בישת איתבלביה: דמכסת סנואתא במורכתא תתגלי בישתיה בכנישתא: דחפיר גומצא ביה נפול ודמערגיל כיפא עלוי הפכא: לישנא דשקרא סאני ארחתא דקושטא ופומה דפליג עביד תרכונתא: לא תשתבהר ביומא ולמחר דלא ידעת מנא יליד יומא: נשבחנך חלוניי ולא פומך נוכראה ולא שפוותך:

מדמה: בקהל ל׳ רפי ו׳ דגשי׳ וסימ׳ בלשון תרגום נסוקנצלי דסגין אתפקרית· וביאור נמסר בסוף ספר שופטים: חלק ג׳ קמצין וסימ׳ ואנכי איש חלק· ומקסם חלק· ופה חלק יעשה מדחה:

כובד אבן. הנה האבן יכבד מאד לנשאו וכן הענין במשאם החול אך משאת כעס אויל הוא כבד משניהם: אכזריות. הנה החמה תביא לאכזריות כי בעל החמה לא ירחם על אשר יכעס עליו והאף כמו שטף מים שמשחית הכל אך הקנאה היא יותר קשה מאד כי בעל הקנאה יבחר לו בראותו טוב לזולתו ויבחר הרע לו ולזולתו יותר מטוב לו ולזולתו

כובד. שתוף. ונטל תרגום ויש אומרים פי' כובד אבן ומשל החול מרומים בכבדות וכעס אויל יותר כבד: אכזריות. דבקה זאת המלה בחמה כי היא יוצאת ממנה. ושטף רמז למעשה העושה באפו שהוא כמים שוטפים כלומר אכזריות מן החמה ושטף מן האף מרומים שהם קשים ומי יוכל לעמוד לפני איש קנאה שהיא קשה ועזה משניהם. כי

החול ב' בתרי ליש' כבד אבן ונטל החול. להבדיל בין הקדש ובין החול: ומי יעמוד ב' וסימ' אהה נורא אתה. ומי יעמד לפני קנאה: מאהבה ב' וסימ' מאהבה אשר אהבה דאמנון. מאהבה מסתרת: נודד ב' מל' וסימ' בעוף נודד קן משולח. בן איש נודד ממקומו: ישמח ז' וסימ' בתלים סימן קד: תבוא ד' מל' בסיפ' וסימ' נמסר בתלים כא"ב רבתי אות ת' ובסיפרא

כֹּבֶד אֶבֶן וְנֵטֶל הַחוֹל וְכַעַס אֱוִיל כָּבֵד
מִשְּׁנֵיהֶם: אַכְזְרִיּוּת חֵמָה וְשֶׁטֶף אָף
וּמִי יַעֲמֹד לִפְנֵי קִנְאָה: טוֹבָה תּוֹכַחַת
מְגֻלָּה מֵאַהֲבָה מְסֻתָּרֶת: נֶאֱמָנִים
פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא
: נֶפֶשׁ שְׂבֵעָה תָּבוּס נֹפֶת וְנֶפֶשׁ
רְעֵבָה כָּל־מַר מָתוֹק: כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת
מִן־קִנָּהּ כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ:
שֶׁמֶן וּקְטֹרֶת יְשַׂמַּח־לֵב וּמֶתֶק רֵעֵהוּ
מֵעֲצַת־נָפֶשׁ: רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ
אַל־תַּעֲזֹב וּבֵית אָחִיךָ אַל־תָּבוֹא
בְּיוֹם אֵידֶךָ טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאָח ר
רָחוֹק: חֲכַם בְּנִי וְשַׂמַּח לִבִּי וְאָשִׁיבָה
חֹרְפִי דָבָר: עָרוּם רָאָה רָעָה נִסְתָּר
פְּתָאיִם עָבְרוּ נֶעֱנָשׁוּ: קַח־בִּגְדוֹ כִּי־
עָרַב זָר וּבְעַד נָכְרִיָּה חַבְלֵהוּ: מְבָרֵךְ
רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּים
קְלָלָה תֵּחָשֶׁב לוֹ: דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם
סַגְרִיר וְאֵשֶׁת מִדְוָנִים נִשְׁתָּוָה:

יְקָרָא כֵּיפָא וּנְטוּל חָלָא וְרוּגְזֵיהּ דְשַׁטְיָא
יַקִּיר מִן תַּרְוֵיהוֹן: נִכְזְרִיוּתָא הִיא חֵימְתָא
וְחֵיפָא הִיא רוּגְזָא וּמַנוּ קָאֵים קֳדָם קְנָאתָא:
טַבְתָּא מַכְסְנוּתָא דִמְגַלְיָא מִן רַחֲמוּתָא
דִמְטַשְׁיָא: שַׁפִּירָן אִינוּן פּוּרְעָנְיָתֵיהּ דְרַחֲמָא
וּבִישָׁן נוּשְׁקָאתָא דְסָנְאָה: נַפְשָׁא דְשַׂבְעָא
רֵישָׁא בְּכָרִיתָא וְנַפְשָׁא דְכַפְנָא כָּל מֵירָם
וּמְרִירוּתָא חֲלֵי לֵיהּ: הֵיךְ צִפְּרָא דְמַשְׁנְיָא
מִן קִינָא הֵיכְנָא הוּא גַּבְרָא דְמַשְׁנֵי דוּכְתֵּיהּ:
מִשְׁחָא וּבוּסְמָא דְמַחְדִּין לִבָּא הֵיכְנָא גַבְרָא
דִמְבַסֵּים לְחַבְרֵיהּ בְּתַרְעִיתָא דְנַפְשֵׁיהּ:
תַּבְרָךְ וְחַבְרֵיהּ דַאֲבוּךְ לָא תִשְׁבּוֹק וּבְבֵיתָא
דַאֲחוּךְ לָא תֵיעוֹל בְּיוֹמָא דְתַבְרָךְ טַב שִׁיכְנָא
קָרִיב מֵאַח רָחִיק: אִיתְחַכַּם בְּרִי וַחְדִי לִבִּי
וְאַחֲזַר מִלְּתָא לְאִלֵּין דִמְחַסְּדִין לִי: עֲרִימָא
חָזֵא בִּישְׁתָּא וּמִטְשֵׁי וְשַׁבְרֵי עָבְרִין עֲלַהּ
וְחַסְרִין: מִתְנְסִיב מַרְעוּתֵיהּ דְמַן דְעָרִיב
לְנוּכְרָאָה וְעַל אַפֵּי נוּכְרִיָּא מַשְׁכְּנֵיהּ:
דִמְבָרֵךְ לְחַבְרֵיהּ בְּקָלָא רָמָא בְּצַפְרָא
בְּקִידוּמָא לְוָוטְתָא תִתְחַשֵׁיב לֵיהּ: אֵיךְ
דַלְפָא דְנָטִיף בְּיוֹמָא דְסַגְרִיר הֵיכְנָא אִיתְּתָא
תַּגְרָנִיתָא דְנַצְיָא:

ס' כ"ב: ואשיבה ד' וסימ' ואשיבה כל העם אליך. ואשיבה ידי עליך. ואשיבה שפטיך כבראשנה: ואשיבה חרפי דבר: השכים ג' מל' בליש' וסימ' מן שלש עשרה שנה. ואשלח אליכם את כל עבדי בהרא. מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים: ואשת ו' וסימ' ואשת נח ושלשת נשי בניו. ואשת נעורים כי הבאס. היא חברתך ואשת בריתך. ואשת איש נפש יקרה. ואשת מדינים נשתוה. ואשה חצרון אביה:

כמו שסופר מהמקנא והחמרן שאמר להם המלך מפני הכירו את תכונותיהם שהוא את מוכן לעשות להם טוב כיד המלך ישאל הא' מהם ויתן לו ולב' יותן כפלים והנה החמדן לא רצה לשאול שום טובה לעצמו וקדם הקנאי בהיותו מכר על הטוב שיהיה ל לחברו ומיהר לשאול שינקרו עינו האחת ם שישאר חבירו עור ת משתי עיניו: טובה. התוכחת והקטטה שיעשה האדם את ר רעהו בגלוי להוכיחו על דעותיו יותר ת מהאהבה שהיא ת מסותרת ולא יראה ת ממנה רושם בגלוי כי לא יהיה תועלת בזאת האהבה: נאמנים. הנה פצעי אוהב הם נאמנים ויושרי כי הם לתכלית טוב אם ל להוכיחו אם למלטו מרעתו כמו שיקל לאדם בראותו כי אחיו או ק קרובו הפליג לעשות רע לאחרים או לומר חרפות קשות כנגדם והם ידמו לקחת כ נקמת' ממנו ולהצילם מידם ימהר להכותו בפניהם על מה שעשה או אמר כנגדם ובזה יתפייסו וימלטהו מידם אך נשיקות שונא הם כהפכות כי מראה לו אהבה להכשילו להפילו ברשת רכונו: נפש שבעה. בעל נפש שבעה והוא האיש המסתפק השמח בחלקו יבוס גם הדברים המתוקים ר"ל שאינו נבהל להון ולא ישכה לקנין ההון אפי' במה שיושג ממנו בדרכים ערבים ומתוקי' וישרים. ואולם בעל נפש רעבה הוא נבהל להון באופן חזק עד שאפילו מה שיושג ממנו במרירות ובקושי ובעברה הוא מתוק לו לעוצם תשוקתו לאלו הקנינים והנה זה המאמר לפי פשוטו הוא מבואר האמות ובאלו הערה הוא שלא ישתדל האדם לקחת מהמזון שיעור רב הכמות כי זה יביאהו למאוס אפי' הדברים הערבים ושלא ירעיב עצמו מאד כי זה יביאהו לחשוק גם בדברים המרים אך ינהג בדרכי' הממוצעים וידמה שקשר זה הפסוק לפסוק הקודם להעיר כי נשיקות שונא דומות ללקיחת נופת בנפש שבעה שיהיה סבה להקיא המזון אשר בבטנו ופצעי אוהב דומים ל ללקיחת המזון המר בנפש רעבה כי מצד הרעב לא יורגש במרירותו ויגרע ממנו התועלת שסבר יזון ממנו ויחיה בו כהפך הענין בלקיחת הנופת בנפש שבעה:

חיה היולדת אותם ו והעד כי קנאה חמת גבר והטע' כי הקנאה מולדת חמתו: טובה תוכחת מגולה. מלת תוכחת עומדת במקו' שנים. כלו' תוכחת מגולה שיוכיחוהו ב בגלוי טובה מתוכחת אהבה מסותרת כלו' שאוהביו יוכיחוהו ב בסתר טובה ממנה ה המגולה כי בגלוי י יתביים ויוסר: נאמנים. חזקים הם פצעי אוהב שיפצע וידכא ב בגלוי הראוי להוכיח עד שיוכר והפוכא כסקהו נשיקות חזקות ונעתרות ולא יוכיחהו כדי שילכד בפשעו. ופי' נעתרות עבות פ"א נעתרות חזקות כנגד נאמנים כמו העתרתם עלי. תבוס תרמוס. ונפש שהיא רעבה כל מר מתוק הוא לה. על כן כאשר הצפור שהיא נודדת מקנה אחר מחייתה כן האיש נודד ממקומו לבקש מחייתו ויהיה שבע: שמן. לשמחה וקטרת להריח נותן שמחה ללב. וכן ישמח לב מתק רעהו ת מעצת נפשו שיעצהו מתק סוד כאשר ייעץ לנפשו המתק ישמחהו כמו אשר יחדיו נמתיק סוד כתייעץ מתק סוד: אל תבא ביום אידך. כי ישנאך כענין כל אחי רש שנאוהו: טוב שכן קרוב. שיהיה קרוב לעזרך מאח רחוק מאידך על כן אל תעזוב רעיך: חכם. ללמוד חכמה. חרפי בעבור שלא היה לו בן משכיל: ערום. פתאים עברו. חוק מגוה על כן יענשו הפתאים וימותו בלא עתם: קח. מברך. שנים דבקי'. מברך רעהו הוא שהיה ערב בעבור זר ומברך רעהו המלוה בקול גדול כדי שישמעו אחרים הברכה למצוא חן בעיניו שלא יקח בגדו בבקר השכם שישכים למלאכתו ויברכהו יחשוב לו רעהו המברך כאילו קללו ולא יחמול מקחת בגדו: דלף. היא טפת המטר כמו ידלוף הבית. טורד מגרם תרגום ויגרשום וטרדיכון. סגריר כפול הלמ"ד על משקל זרזיף כלומ' ביום שיסגרו בני אדם מפני דלף המטר הטורד והמגרש אותם. או המטר נקרא סגריר. ואשת מדינים נשתוה לדלף שהיא מגורשת משכניה. והרוכה

כצפור נודדת מקנה. לסבה חזקה בשלא תוכל לחיות בארץ מפני חוזק החום או חוזק הקור כן איש נודד ממקומו כי אם לא לדמיון הסבה הזאת כמו שמצאנו באברהם וביצחק שהתעוררו להעתק ממקומם לסבה חזקה והיא הרעב שהיה שם או ירצה בזה שכמו שהצפור נודדת מקנה תמצ' בלי קן ותצטרך לבנותו כן איש נודד ממקומו יחסר לו כל: שמן וקטרת. הנה תסבה בשמן והרבות הקטור טוב הריח ישמח הנפש והם דברים באים מחוץ כן מתק סוד האדם עם רעהו ללקיחת העצה טוב מהעצה שיקח האדם בנפשו בלי עזר אחר: רעך ורע אביך. מי שהיה רעך ורע אביך אל תעזבהו כי טובה לך אהבתו מאד ולא תשען שתבא על בית אחיך ביום אידך ותבטח בזה לעזוב אהבת רעך כי טוב לך שכן קרוב יותר מהאח שהוא רחוק לך רחוק המקום כי רחוק המקום הוא ממה שימעט שקד האהבה ואולם השכן הקרוב יהיה מוכן לך תמיד לעזר ולהועיל בכל ענייניך: חכם בני. אתה בני התחכם ותשמח בזה הענין לבי ותיטרני בזה שנוכל להשיב דבר למחרף אותי על החרפות שיחרפני אך אם תוכלי תסבב שלא תוכל להשיב חורפי דבר מיראתי שיספר מומיך: ערום. מי שהוא ערום וחכם ראה רעת הגוף והבליו ונסתר מהרעה ההיא במשלו על תאותיו אך הפתאים הנפתים לתאוות עברו בהם והשיגם והוא שכולם ערב שכלם ל' הנפש המתאוה ולוקח מהשכל לבושו וקשוטו והוא מה שים לו כח עליו מהסבת המושכלות ימברך רעהו. מי שמברך רעהו בקול גדול והוא רגיל בכך ושכים לברכו בבקר יום יום זה הענין יחשוב לו לקללה מאת הש"י כיעשה מאדם כמו אלוה ויתן לו התוד' והברכה בדמיון מה שראוי לתת לש' או ירצה שאשר יברך את רעהו בקול גדול על הטובה שהטיב לו ותכנו בדרך שישמעו דבריו לא יתאחר הזמן שתחשב לו לקללה כי זה יסבב שיבאו אנשים בלתי הגונים לבקש מרעהו מאותו הדבר אשר ברכהו עליו והמשל שאם בירך ראובן לשמעון בקול גדול על שנתן אסיפת יין טוב הנה ישמעו דבריו אנשים רעים וילכו לשמעון שיתן להם מהיין ההוא ויגרום לו בזה הפסד תחת אשר הועילהו ובכמו זה הענין צריך האדם להזהר שלא יתן כלום לחבירו במה שאפשר שיגיעהו נזק והמשל שסבר יקרה ששאל שר גדול משמעון שלא לו מיינו ואמר שאין לו יין טוב ובאותו מעמד בא ראובן וברך את שמעון על מה שנתן לו מיינו הטוב כי זה יהיה סבה שיבעס על שמעון השר הגדול ההוא והנה רבו מאד המינים אשר אפשר שיגיע בהם נזק מזאת הברכה ואפשר שירצה בזה עוד שאשר יברך בקול גדול מהשבתו אשר בא אליו תחלה בחקרו בעיון מה ויהיה זה סבה שיקצר מחקור בו עוד על שאר המחשבות הנופלות בו הנה זה הענין תחשב לו לקללה כי זה ממה שיסגור לפניו שערי העיון: דלף טורד. הנה כמו שיקשה ביום שיצטרך האדם לעמוד ולסגר בביתו מעוצם המטר כשיהיה דולף בביתו עד שלא יוכל להגן עליו מהמטר כן הענין באשת מדינים כי האדם יבטח בבואו לביתו כי שם ינוח לו והיא מעורדת אותו ומכאבת לבו בכבד שאין לו תחבולה למלטו מהסער עליה: ובוכניה

והרוצה לצפון אותה שלא ירבה לשלח מרכים יצפון רוח והבל אפילו שמן מור שתתפשט ימינו האשה · יקרא לה לפתותה רוח הוא כי לא יוכל ליסרה ותהפוכות הרוח רבות ואין יכולת באדם לאחוז בה על כן דמה האשה לרוח ובענין שהימין מוכנת לכל דבר אמר ושמן ימינו וכמוהו הנה ימינך: ברזל בברזל. בית בברזל

צופניה · מי שידמה לצפנה לכסות קלונה לא יוכל על זה כי היא תגלה נבלותה כמו שלא יוכל האד' לצפון הרוח שלא נודע במקום שהו' בו כי בנשיבתו הוא מודיע מציאתו ומקומו וכמו שלא יוכל לצפון שמן מפני רושם השמן שים בו: ברזל בברזל יחד · הנה כמו שהברזל מתחדד בברזל כן בחברים מתחדדים זה את זה בדבר העיון:

ועיני' וסימ' ועיני לאה רכות · והנה עיניכם ראות · ועיני ישראל כבדו מזוקן · ויאמר יואב אל המלך דויוסף יי' דסוף שמואל · וישח אדם וישפל איש · ועיני רשעים תכלינה · אם אמנע מחפץ דלים · לחלק יגיד רעים · שאול ואבדון לא תשבענה · את פני מבין חכמה: ונראה ה'וסימ' ונראה שנית אל הכהן · ונראה אל הכהן · והיה במקום השחין ·

צֹפְנֶיהָ צָפַן־רוּחַ וְשֶׁמֶן יְמִינוֹ יִקְרָא:
בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד וְאִישׁ יַחַד פְּנֵי־ [ל' וחד תירוע ברזל ברזל·]
רֵעֵהוּ: נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ וְשֹׁמֵר
אֲדֹנָיו יְכֻבָּד: כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים
כֵּן לֵב־הָאָדָם לָאָדָם: שְׁאוֹל וַאֲבַדֹּה [ה' ואבדו ת']
לֹא תִשְׂבַּעְנָה וְעֵינֵי הָאָדָם לֹא ת
תִשְׂבַּעְנָה: מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב [ב' רכתי· ל']
וְאִישׁ לְפִי מַהֲלָלוֹ: אִם תִּכְתּוֹשׁ־אֶת־ [ל· ל' ומל]
הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בַּעֱלִי [ל· ל]
לֹא־תָסוּר מֵעָלָיו אִוַּלְתּוֹ:
יָדֹעַ תֵּדַע פְּנֵי צֹאנֶךָ שִׁית לִבְּךָ
לַעֲדָרִים: כִּי לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן וְאִם־ [ל' תהייכה]
נֵזֶר לְדוֹר דוֹר: גָּלָה חָצִיר וְנִרְאָה־ [ודורי ה' ית']
דֶשֶׁא וְנֶאֶסְפוּ עִשְּׂבוֹת הָרִים: כְּבָשִׂים [יד· ל']
לִלְבוּשֶׁךָ וּמְחִיר שָׂדֶה עַתּוּדִים: [ל· ב' חרוע אדום·]
וְדֵי חֲלֵב עִזִּים לְלַחְמְךָ לְלֶחֶם בֵּיתֶךָ [ל· ב'· ל]
כח וְחַיִּים לְנַעֲרוֹתֶיךָ: נָסוּ וְאֵין־רֹדֵף [ל' מל·]
רָשָׁע וְצַדִּיקִים כִּכְפִיר יִבְטָח: [ד' יתר חס']
בְּפֶשַׁע אֶרֶץ רַבִּים שָׂרֶיהָ וּבְאָדָם [ל']
מֵבִין יֹדֵעַ כֵּן יַאֲרִיךְ: גֶּבֶר רָשׁ וְעֹשֵׁק
דַּלִּים מָטָר סֹחֵף וְאֵין לָחֶם: [ל']

רוחא גרביתא קשיא ובשמא דימינא
מתקריא: פרזלא בפרזלא לטיש וגברא
לטיש אפיה דחבריה: דנטיר תינתא אכיל
פריה ודזהיר במריה נתייקר: היך מיא
והיך פרצופי דלא דמיין חד לחד היכנא
ליביה דבני נשא לא דמיין חד לחד: שיול
ואבדנא לא סבען ועיניהון דגברא לא
סבען: צרפ' לכספא וכורא לדהבא וגברא
מן פומא דמשבחנוי: אין מחיית ליה
לשטיא במכתשי בגו סיעתא ובאורדך לא
מעביר מניה שטיותיה:
מה דדעי אנת דע אפי ענך
ושים לבך על קווטין: דלא לעלם הוא
אתרנא אף שלם דרא לדרא: שווח עמירא
ואתחזי דיתאה ואתכנש עשבא דטורי:
אימרי ללבושך וגדיא לתיגרותך: וסופקנא
דחלבא דעיזי למיכולתך ולמיכולת דביתך
ותיי לטליתך: ערקין רשיעי ברלית דרדיף
להון וצדיקי היך אריא דמסבי למיכולתיה
מסברין לחכמתא: בחוביהא דארעא
סגיעין רברבנהא ובני נשא דמתביינין
בידיעתא ניגדון: גברא מסכינא דעשיק
למסכיני אין מטרא חביט דלית ביה יותרן:

והביאותיו ונראה פני יי'· אני חשפתי שוליך: גלה חציר ונראה דשא: וצדיקים ד' חד חס' וסימ' נבסר בסוף הושע: יודע ב' חס' כספרא וסימ' בפשע ארץ· ידע יי' דין דלים:

מושכת במקום שנים והטעם כפני רעהו וטעם הבי"ת בעבו' יחד שנים שרשים אחד יחד ונקרא הזעם פנים בעבור שיראה בהם כמו שמני פני יי' חלקם ופניה לא היו לה עוד ועניני זעם וחרון וכן פי' ברזל בעבור ברזל הוא מ מחודד וכן הוא איש יחד בעבור פני רעהו כלו' שהוא מחדד לריב עמו בעבור חמות ר רעהו: נוצר תאנה· יתכן שיהיה דבק ל למעלה שאין ראוי ל לתתחדד עם אדניו כמו עם רעהו ונוי ם שישמרהו מכל דבר רע האדון יכבדהו: כמים· שאול· פי' כמים שגברו בעבור מים אחרים שיתערבו גם כן הפנים בעבור הפנים והטעם חמות כמים כן לב האדם מלא רע בעבור האדם שישנאהו והוא פירוש כמון והזכיר שאול ואבדון כי השוכנים רעיהם בלבבם חנם יורדים איהם וגם לא תשבענה ועיני האדם כמו כן לא תשבענה לראות כי כשתחזינה הולכין לאבדון לא ת תאמר שבענו מראותו וכוסר: מצרף· אם· ריפות החטים הכתושים וכן הפי' מצרף יש לכסף לצרפו וכור לזהב לזקקו· ואיש כלומר כל אחר צרוף וזקוק לפי מהללו כלו' לפי מה שיתכוון להללו· אבל אם תכתוש את האויל בתוך המכתשת בחזקה לא תסור אולתו מעליו כאשר תסור קליפת הריפות ואיש כמו ואיש לא כעדר ואיכנו כן אדם: ידוע· חסן· גלה· כבשים· ודי· הדבק'· חוסן אוצר· מחיר כסף חלוף כמו כסף מחיר זה ולפירעתי מתנו מחיר כלב חלוף ותמורה· ונראה מהיום שעבר וכן הפי' פני צאנך אשר שמו פניהם ללכת שם שית לבך שלא תשכחם ואל תשת לבך אל מעלה גדולה כי לא לעולם קיימים האוצר והמלוכה כראה הדשאים והעשבים יאספו עמך ויהיו מאכל לצאנך והכבשים יהיו בעבור מלבושיך ועתודים חלף שדה והחלב כענין מאכלך ומאכל בני ביתך וחיים שתחייבה בנערותיך: נסו ואין רודף רשע· הרשעים ינוסו או כמו נסים ואין רשע רודף אותם אבל רודף אותם קול עלה נדף· ככפיר שיושב לבטח כן הם בוטחים ואינם נסים: בפשע ארץ· עם הארץ יש להם רבים שרים להשחיתם ובעבור אדם מבין יודע דעת שישיבם מפשעם כן יאריך העם:
סוחף· שוטף או סוחב הזרעים: יהללו

כוצר תאנה· הנה כמו שנוצר התאנה יאכל פריה ולולי ש שמירתו אותה יאכלו אחרים פריה כן מי ששומר אדוניו ישיגנו מתנו הפרי הראוי ואחשוב שרמז באדוניו אל החלק ה המושל באדם והוא השכל כי כאשר ישמר אותו שלא ימשול בו שאר כחות הנפש י יקרה הדבור והחבור: כמים הפנים· הנה כמו שיורשמו במים מפני המביט בהם ו ויחשב הרושם ההוא אל ראותו בדרך ש שיראה בזה תאר פניו כן ענין בלב האדם לאדם כי האדם ישיב מהות צורתו במה ש שישפע לו ממנה ו ומהשפע ההוא ישוב לב האדם לראות בו עצמו וזה מבואר מ מדברינו בספר הנפש ובמאמר הה' מספר מלחמות יי' ושם ה התבאר איך שכל ה האדם זה הכח אשר לו להשגת המושכלו' מופשט וערום מ מהמושכלו': שאול ואבדון· הסר הוא סבת ההפסד לא י ישבעו בלבישתם הצורות כי תמיד יבקשו צורות אחרות בסבת בלתי השמע הכחות המתפעלות מהם אל הכחות הפעלות וכן לב האדם לא תשבענה מהמושכלות ובזה ביאר סוד עמוק מענין השכל וההיולי כי כמו שההיולי ערום מצד עצמו מהצורות ולו כח על קבולם כלם עד שייחס ההיולי אל הצורות הוא יחס השכל ההיולאני אל המושכלות: מצרף לכסף· הנה יש לכסף מצרף לצרוף ממנו סיגיו וזה ידוע לצורפים ולזהב כור מיוחד ג"כ לברר ממנו סיגיו וכן הענין בשאר הדברי' כל אח' מהם בדרך המהולל בו אשר כתבאר בניסיון שיתבררו בו סיגיו אך מהאויל אין תחבולה שתוכל בה לברר סיגיו ר"ל אולתו כי הוא יחשב היותו חכם: אם תכתוש· ולזה הוא מבואר שאע"פ שתכתוש אותו בתוך החטים שיכתשו בו בעלי להסיר קליפתם וסיגם לא תוכל להסיר מעליו אולתו והנה זכר זה בזה המקום לפי שאולת סבה חזקה למנוע השגת השלמו' כי האויל יסתפק במה שיראה לו מהעניני' בתחלת המחשבה: ידוע תדע· הנה כאשר תרצה לקנות המושכלות מהחוש דע פני צאנך והם המוחשו' אשר יצרך אליהם· ושית לבך לעדרים ר"ל למוחשות המסכימות אשר ישלם בהם ההשגות כי מהם תעמוד על המושכלות כמו שהתבאר במקומותיו והנה לזאת הסבה המשיל זה לצאן כמו שאמר בספר שיר השירים כעדר הרחלים לפי מה שבארנו שם: כי לא לעולם חוסן· וראוי שתדע בקנין המוחשות בזה האופן כי לא יתמיד לאדם לעולם חוסן ותוקף וכח להסתדל באלו ההשגות ולקנותם כי במות האדם יסור ממנו זה הכח אשר לו מצד החומר ואע"פ שהנזר והמלכות שיהיה לשכל במה שקנה מהמושכלות הוא מתמיד לו לדור ודור כי השכל הנקנה הוא נצחי והוא ידע כי המוחשות יגיעו תחלה לחושים ואחר יגיע בהמצעותם אל החוש המשותף ומדרגתם בו קרובה אל המדרגה שהיתה להם בחוש חוץ אלא שלא יתפעל החוש המשותף מהם באופן הפעולות החושים ממוחשיהם ואחר זה יתקרבו אל ההשגות אל הרוחניות ויוסרו מהם הרבה מהקליפות בהגיעם אל הזוכר והשומר והדמיון כמו שהתבאר בספר החוש והמוחש: גלה חציר· ולזה אמר שכאשר גלה חציר ושר והוא העשב שיוציא חוש ממוחשיו אז יוציא דשא בחוש המשותף וכאשר נכרתו אלו העשבים יקבלם הכח הזוכר והשומר באופן שיהיו מהם כבשי' ללבוש השכל לבוש עדיו: כבשים ללבושך· תבואות שדה יגיעו לך עתודים שהם יותר נכבדים מתבואות השדה לאין שיעור ויגיע לך מהם חלב עזים מה שיספיק ללחמך והוא שיקנה מהם מהמושכלות ויספיק ללחם ביתך אשר יבנה בחכמה: ודי חלב עזים· ובו חיים לנערותיך והם הכחות המשרתו' השכל וזה יהיה מפני ב' דרכין הבד הא' כי בחכמה יתישר האדם להטיב לחם חוקו בקלות כאמרו ארך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד והבד הב' כי בה יהיה האדם מושגח מהשי' וימצא לו מפני זה לחם חוקו וישמר מהרעות הנכונות לבא עליו: נסו ואין רודף· אך הרשע ברעותיו ובמרדותיו כבר ימצאו מהם רבים שכל אחד מהם הוא כעזב ומסולח אל המקרים ולא יפחד תמיד שיבואהו רע ויכום אף על פי שאין רודף לו אמנם כל אחד מהצדיקים יהיה ביתו שלום מפחד ויבטח ככפיר שאין פחד שום דבר לנגד עיניו: בפשע ארץ· הנה בעבור פשע הארץ והיות העם אשר בו מחוייבים כליה רבים שריה וזה יהיה כלי להשחיתה בקלות וכמו שרבוי השרים כלי להשחיתה בקלות כן יאריך קיומה ועמדתה בעבור אדם מבין יודע כי בזכותו יהיו מושגחים כלם כאמרו אי נקי: גבר רש ועושק דלים· ידמה למטר סוחף שישחית התבואות בדרך שלא ימצא לחם ומחכמת זה המשל כי המטר מכוין ראשונה לגדל הצמחים ויהיה בזה האופן כלי להשחיתם וכן הגעת הקנינים לאדם הוא להטיב מהמון מה שישלם בו הכרחי לעמידת גופו והגעתם בעושק הוא כלי אל שיחסר לו הכל:

עזבי

עוזבי תור׳ יהללו הרשע על רשעו ויתגרו בשומרי התור׳ לחשבם שהתורה היא בלתי ראויה להתנהג בה או ירצה בזה עוזבי התורה יהללו הדעת הנפסד אשר לרשע ברעות בענין השרשים וההתחלות כי בזה יוכן להם פתח לעזוב התור׳ אך שומרי התורה יתגרו באותם הדעות הכוזבות וישתדלו בהר מומם : אנשי רע. ולזאת הסבה הנה האנשים הבוחרי׳ ברע לא יבינו משפט אמת כדשתכי הם יבחרו מה שיאות אל מה שהוטבע בו מ מעשיית הרע וזה יהיה סבה שלא יעמדו על האמת בדברי׳ העיוני׳ אך מבקשי יי׳ והם ש שומרי התורה יבינו כל הדברי׳ על אמתתם כי אין להם תשוקה תמנעם מהשלמת ה החקירה בדברים אך יהיה להם עוד מהתור׳ עזר והישר׳ לעמוד על הדעות האמתיות י ויותר מי שעקש ד דרכיו בעוונו ולמד בזה האופן הרב׳ מהדרוש׳ וזה מבואר בנפשו : נוצר תורה. הנה מי שישמור התורה הוא מבין כי הוא אל ה השלימות במוסר ו ובדעת אך מי שיעזוב את התורה ויתחבר עם הזוללים להמשך אל תאות החומר הנה הוא יהיה כסיל אשר יכלים אביו לרוע פ פעולותיו ר״ל שמחותיו יכלימוהו בזכרם לו מומי פעולות עניניו : מרבה הונו. מי שירבה הונו בנשך ו ובתרבי׳ שהוא דומה לעושק מצד התורה שמנעה הנה הש״י ישיב גמולו להשיב ההון ל לאשר עשקו מהם ב באופן מה וזה כי ה הנשך והרבית יוקרו מהדלים מפני ברחם אל ההלואה והש״י יסבב שיהיה העשיר המקובץ בזה האופן לאיש אשר הוא חונן דלים ומתנו יותן לו לחון העני׳ כמנהגו : מסיר אזנו. הנה מי שמסיר אזנו משמוע תורה לאדי שפעולותיו תהיי׳ מתועבות מזה הצד כי סרה ממנו הקשירה לתקון הפעולות אך גם תפלתו שיחשוב היותה עבודה לש״י היא מתועבת כי מפני סורו מלמידת התורה והתנהג בדרכיה לא יתכן שתהיה כוונתו בה ראויה : משגה ישרים. מי שמשגה ישרים ומטעה אותם כדי שילכו בדרך רע אשר חפר בו שחת להפילם הנה ישיב הש״י גמולו שהוא יפול בשחותו והתמימים ינחלו טוב בהפך מה שכוון המשגה אותם או ירצה בזה כי התמימים שיתנו לכל איש עצה הוגנת כדי שישיגו הטוב ינחלו הם בעצמם הטוב ובזה התבאר שמה שיכוין האדם להגיע לזולתו טוב או רע כמוהו יגיע לו : חכם בעיניו. האיש העשיר הוא חכם בעיניו מפני ראותו הצלחת דרכיו ודל מבין יחקרנו מצד חכמתו ויסבב שיוכיח העשיר בפיו מה שיתבאר מומו וחסרון מדעתו כמו הענין בחקירת העדים שהוא לעמוד על מה שבדבריהם מהמומי׳ אז יתבאר לעשיר כי לא יוכל להשמר מענות על הדל המבין מה שהתבאר בו מום שכלו ובזה ב״כ הערה להייסיר היודעים ללמד חכמתם לזולתם וזה האיש העשיר בדעות יקרה לו למהירות שכלו לעמוד על הדברים בקלות וזה יהיה סבה שלא יעמיק להפליג בהם להתיר כל הספקות הנופלות בהם וכשיבא לפניו תמיד ק״ל ההבנה יחקרנו ויספק לו ספקות ישתדל הרב בהתירם וזה יהיה סבה להשלמת הידיעה בזה הדרוש ללמד שיהיה חכם בעיניו : בעלץ צדיקים. ובהצלחתם רבה תפארת בעולם כי הם יהגו האדם הנהגה ישרה ומשובחת ובתקומת הרשעים ורוממותם ירבה קלות בעולם כי מפני ידיעתם איך יעשו הרעות ישתדלו לחפש ולהראות כי גם הטובים עושים אותם הפעולות כי מחשבתם שתהיה הנהגת זולתם כהנהגתם כאמרו ומוכיח לרשע מומו או ירצה בזה כי בקום רשעים יסתר אדם ולזה יחופש במקומות אם יוכלו למוצאו : מכסה פשעיו. מי שמכסה פשעיו ומעלים אותם כשיחקרו אותם מהם לא יצליח כי זה יהיה סבה ל שיתקר בפשעיו או שישיגהו בשת כשימצ׳ בהם הפך דבריו ואמנם מי שכבר חטא ומודה ועזב דרכיו הרעים ירוחם ויהיה שיהיה פשעו לש״י או לאדם כי כבר ירחם עליו מי שפשע בו בראותו אותו מתחרט על מה שעשה מזה : אשרי אדם מפחד תמיד. למי שראוי לפחד ממנו כי זה סבה ל שיתחכם בלקיחת העצה ההוגנת להמלט מהרע אשר הוא מפחד ממנו ואולם מי שהוא מקשה לבו ושם לאל הדברי׳ שראוי לפחד מהם הוא יפול ברעה שלא תראה כי הקשות הלב החריבה ב״ה הראשון והשני וזה שאם לא היה צדקיה מקשה לבו והיה משים צוארו תחת עול מלך בבל לא גליגו מארצנו אז וכן הענין בבית ב׳ לא היו נכנעין למלכות רומי ובותנין צוארם תחת עולם : ארי נהם. הנה בדמיון הארי הנוהם על דברי הטרף והדוב השוקק והולך לטרוף ימצא הרשע המושל על עם דל אין כוונתו כי אם להשחית ולהרע להם ולעשקם בהפך מה שראוי שיהיה מחוק המושל : נגיד. וזה דרך הנגיד שהוא חסר תבונות ורב מעשקות אך הנגיד שהוא שונא בצע יאריך ימים המונהגים ממנו בהנהגתו הישרה ובשמירתו אותם מהרע ובהפך הענין ברשע שיכסף לטרפם או ירצה בזה הנה בדמיון הארי הנוהם שישמעו קולו החיות ויברחו כן הענין ברשע המושל על עם דל כי לא יוכלו שאתו וימרדו בו : אדם עשוק. הנפש אשר חטא בו האדם יהיה עכנו מהש״י שהוא עשוק ורצוץ מאחרים בזולת רע שיעשה להם ויניס מרוב הרודפים אשר לו עד בואו אל קבר ואין איש סומך ומסייע אותו לאמר שלשוא רדפוהו וחנם כי חטא דם הנפש סבב לו זה : הולך

יהללו רשע. בעבור שילך בדרכיהם. יתגרו בם בעוזבי התורה : אנשי רע. שיתעסקו במעשה הרע לא יבינו משפטי יי׳. ומבקשי יי׳. בבית תפלתו אז יבינו המשפט מפיהו ע״כ כי״א הם יבינו כל דבר טוב : בתומו. בדרך תומו : ורועה. מן רעה המלך. זוללים המתאווים לאכל בשר והעד זוללי בשר. יכלים יתן כלימה : לחונן. לאיש שיחון הדלים : גם תפלתו. שיתפלל לשם בברתו יתעב : משגה. מדרכם אולי יכשלו בדרך רע. בשחותו שעשה לכדם הוא יפול. יכחלו טוב אחרי מות המשגה : ודל מבין. יוכל לחקור בדבר שהוא חכם בעיניו : רבה. גדולה תפארת שיתפארו עם הארץ בראותם הצדיקים ש שמחים ועליזים. יחופש אדם שהרשעי׳ יחפשו הונם ויעשקו׳ : מפחד תמיד. מן השם ולא יפשע. ומקשה לבו לבלתי הבין התוכחת. יפול ברעה שחשב לעשו : ארי. נגיד. חסר. בף. שוקק מן שוק כלומ׳ דורס כן מושל שהוא רשע על עם דל. וכן נגיד שהוא חסר תבונה כמשל לארי ולדוב בעשקו העניי׳. שונאי ביוד להורו׳ בעל המושל והנגיד ידבר : אל עשוק בדם. כמו עושק וכן אגור כמו אוגר הסודרת כמו הסורדה הסכוני כמו הסוכן ומי שהוא עושק בדם נפש רוצח עונותיו יבאוהו לברח שילך אל הבור להמית נפשו ולהשליכ׳ במקום רע ולא ימצ׳ מי ישמכנו פ״א אדם עשוק ממונו ומעצמו בעבור דם נפש שספך עד רדתו לבור הוא ינוס ממקום למקום כי הוא מפחד על נפשו והבור רמז לקבר. אל יתמכו בו דרך אזהרה כלו׳ שלא יתמכוהו אחרים בנפלו ולא ירחמו עליו בשביל שהשחית הנוכר בצלם אלהים : הולך

ומבקשי יי׳ ל׳ והוא חד מן מ׳ מלין יחידאין נסבין ו׳ ואינון קריבין לאדכרה ולית להון זוגא וסימ׳ נמסר בריש ספר שמואל : ובהרבית כן כתי׳ וקרי׳ והרבית והוא חד מן ד׳ מלין דכתי׳ ב׳ בריש היבו׳ ולא קרי׳ וסימ׳ בבית ואת עיני צדקיהו עור. בישר׳ וירא יואב כי היתה פני דשמואל. ובתרבית ברבה הונו בנשך. בבית ויהנהו על יד עשי הבלאכה קדבא דפסו׳ דיאשיהו׳.

עֹזְבֵי תוֹרָה יְהַלְלוּ רָשָׁע וְשֹׁמְרֵי תוֹרָה יִתְגָּרוּ בָם : אַנְשֵׁי־רָע לֹא־יָבִינוּ מִשְׁפָּט וּמְבַקְשֵׁי יְהוָה יָבִינוּ כֹל : טוֹב־רָשׁ הוֹלֵךְ בְּתֻמּוֹ מֵעִקֵּשׁ דְּרָכַיִם וְהוּא עָשִׁיר : נוֹצֵר תּוֹרָה בֵּן מֵבִין וְרֹעֶה זוֹלְלִים יַכְלִים אָבִיו : מַרְבֶּה הוֹנוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְתַרְבִּית לְחוֹנֵן דַּלִּים יִקְבְּצֶנּוּ : מֵסִיר אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ תּוֹרָה גַּם־תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה : מַשְׁגֶּה יְשָׁרִים בְּדֶרֶךְ רָע בִּשְׁחוּתוֹ הוּא־יִפּוֹל וּתְמִימִים יִנְחֲלוּ־טוֹב : חָכָם בְּעֵינָיו אִישׁ עָשִׁיר וְדַל מֵבִין יַחְקְרֶנּוּ : בַּעֲלֹץ צַדִּיקִים רַבָּה תִפְאָרֶת וּבְקוּם רְשָׁעִים יְחֻפַּשׂ אָדָם : מְכַסֶּה פְשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ וּמוֹדֶה וְעֹזֵב יְרֻחָם : אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה : אֲרִי־נֹהֵם וְדֹב שׁוֹקֵק מוֹשֵׁל רָשָׁע עַל עַם־דָּל : נָגִיד חֲסַר תְּבוּנוֹת וְרַב מַעֲשַׁקּוֹת שֹׂנֵאי בֶצַע יַאֲרִיךְ יָמִים : אָדָם עָשֻׁק בְּדַם־נָפֶשׁ עַד־בּוֹר יָנוּס אַל־יִתְמְכוּ־בוֹ :

ל ׳ | ל׳ חל׳ | יתיר ב׳ | ד׳ חס׳ | ב׳ אחר | ל׳ | ל׳ וחד והרל׳ יב | ל׳ | ל׳ | ל׳ | ב׳ חד חס׳ יד מל׳ ה׳ | שונא׳ ל׳ ד׳ ת׳ זעירא

ירחם ל׳ וחד ירחם יתום

דְּשָׁבְקִין נִימוֹסָא וּמִשְׁתַּבְּחִין בְּרַשִׁיעָא וְאִלֵּין דְּנָטְרִין אוֹרָיְתָא מִתְגָּרִין בְּהוֹן דְּיְתוּבוּן : בְּנֵי נָשָׁא בִישֵׁי לָא מִתְבַּיְינִין דִּינָא וּדְבָעֵי מִן קֳדָם יְיָ מִתְבַּיְינִין כֻּלְּהוֹן טַבְתָּא : טַב מִסְכֵּינָא דִּמְהַלֵּיךְ בְּתַמִּימוּתֵיהּ מִן הֲוֵו דִּמְעַמִּיק מִן אָרְחָתֵיהּ וְהוּא עַתִּיר : דְּנָטִיר אוֹרָיְתָא בְּרָא הוּא דְּמִתְבַּיַּין וּדְמִתְחַבַּר לְזַלְזִילֵי מַחְמֵיץ אֲבוּי : דְּמַסְגֵּיעַ מַזְלֵיהּ בְּנוֹכְתָתָא וּבְרִיבִיתָא לְמַן דִּמְרַחֵם עַל מִסְכֵּינֵי מַכְנְשׁוּי : דְּמַכְבִּיר אֻדְנֵיהּ דְּלָא נִשְׁמַע אוֹרָיְתָא אַף צְלוֹתֵיהּ מְרַחֲקָא הִיא : דְּמַשְׁגֵּי תְרִיצֵי בְּאָרְחָא בִּישְׁתָא בְּגוּמְצָא הוּא נָפִיל וְשִׁילְמֵי וּתְמִימֵי נִרְתוּן טַבְתָּא : גַּבְרָא עַתִּירָא חַכִּים הוּא בְּעֵינוֹי וּמִסְכֵּינָא סוּכְלְתָנָא בְּסַר לֵיהּ : כַּד יְחֶדוּן צַדִּיקַיָּא סַגִּיעָא שַׁבְהוֹרָא וּבְקוּמָא דְּרַשִׁיעֵי מִבְעֵי בַּר נָשָׁא : דִּמְכַסֵּה חוֹבוּי לָא נַצְלַח וּדְמוֹדֵי חֶטוֹי וְשָׁבִיק נִירְחַם עֲלוֹי אֱלָהָא : טוּבוֹהִי דְּבַר נָשָׁא דִּמְדַלְיָא לֵיהּ תְּדִירָא וּמַן דְּמַקְשֵׁי לִבֵּיהּ נָפִיל בְּבִישְׁתָא : אַרְיָא נָהִים וְדִיבָא מַצְרִיחַ עַל רַשִׁיעָא דְּמִשְׁתַּלִּיט עַל עַמָּא מִסְכֵּינָא : שַׁלִּיטָא חַסִּיר הֲוִינָא סַגִּיעָן עוֹשְׁקוֹי וְאִינָא דְּשָׁנֵי טוֹלְמָא נִיגְרוּן יוֹמוֹי : בַּר נָשָׁא דְּחָשִׁישׁ בִּדְמָא וְנַפְשָׁא עַד גּוּבָּא נֶעְרוֹק לָא נְצוּדוּנֵיהּ :

וחד חלוף לא כתי׳ ב׳ וקרי׳ וסימ׳ תחלת ויתנם ביד הגבעונים : ודל יב פתחין בליש׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ו׳ ותלים סימן קב״ב : ירוחם ב׳ וחסרים חד פתח וחד קמץ וסימ׳ אשר בך ירוחם יתום׳ ומודה ועזב ירחם : בתרא קמץ. על עם ה׳ וסימ׳ ויבאו על ליש על עם שקט. כי אתה הכלכהני על עם רב דד״ה׳ ויקראו בקול גדול דד״ה. כי חרפו ויגדילו על עם יי׳ צבאות. ארי נוהם ודוב שוקק. וכל שמואל וישעיה ותהלות דכו׳ על עם במ״ג אל עם וסימ׳ השלח בים צירים פרשתי ידי כל היום. ויתהלכו מגוי אל גוי :

ברכות ד׳ קמצין וסימניהון ברכות לראש צדיק · איש אמונות רב ברכות · כי תשיתהו ברכות · עברי בעמק הבכא ׃
ידע י״ט וסי׳ נמסר בתלים סימ׳ צ״ב ׃ ובוטח ה׳ חס׳ בכתובי׳ וסימ׳ כי המלך בוטח ביי׳ · אשרי אדם בוטח בך · כמוהם יהיו
עושיהם · וחברו · רחב נפש יגרה מדון · וכל נביא׳ דכו׳ מ״ל בכ״ב וסי׳ אלהיך אשר אתה בוטח בו · ובארץ שלו׳ אתה בוטח ׃

הוֹלֵךְ תָּמִים יִוָּשֵׁעַ וְנֶעְקַשׁ דְּרָכַיִם
יִפּוֹל בְּאֶחָת ׃ עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע־
לָחֶם וּמְרַדֵּף רֵיקִים יִשְׂבַּע־רִישׁ ׃ אִישׁ
אֱמוּנוֹת רַב־בְּרָכוֹת וְאָץ לְהַעֲשִׁיר לֹא
יִנָּקֶה ׃ הַכֵּר־פָּנִים לֹא־טוֹב וְעַל־פַּת־
לֶחֶם יִפְשַׁע־גָּבֶר ׃ נִבֳהָל לַהוֹן אִישׁ
רַע עָיִן וְלֹא־יֵדַע כִּי־חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ ׃
מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרַי חֵן יִמְצָא מִמַּחֲלִיק
לָשׁוֹן ׃ גּוֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְאֹמֵר אֵין־
פָּשַׁע חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית ׃ רְחַב־
נֶפֶשׁ יְגָרֶה מָדוֹן וּבוֹטֵחַ עַל־יְהוָה יְדֻשָּׁן
׃ בּוֹטֵחַ בְּלִבּוֹ הוּא כְסִיל וְהוֹלֵךְ בְּחָכְמָה
הוּא יִמָּלֵט ׃ נוֹתֵן לָרָשׁ אֵין מַחְסוֹר
וּמַעְלִים עֵינָיו רַב־מְאֵרוֹת ׃ בְּקוּם
רְשָׁעִים יִסָּתֵר אָדָם וּבְאָבְדָם יִרְבּוּ
כט צַדִּיקִים ׃ אִישׁ תּוֹכָחוֹת מַקְשֶׁה־עֹרֶף
פֶּתַע יִשָּׁבֵר וְאֵין מַרְפֵּא ׃ בִּרְבוֹת
צַדִּיקִים יִשְׂמַח הָעָם וּבִמְשֹׁל רָשָׁע
יֵאָנַח עָם ׃ אִישׁ־אֹהֵב חָכְמָה יְשַׂמַּח
אָבִיו וְרֹעֶה זוֹנוֹת יְאַבֶּד־הוֹן ׃ מֶלֶךְ
בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה ׃

דִּמְהַלֵּךְ בִּתְמִימוּתָא נִתְפְּרִיק וְדִמְעַקְּמָן
אָרְחָתֵיהּ נִיפּוּל בַּחֲדָא ׃ דְּפָלַח בְּאַרְעֵיהּ
נִסְבַּע לַחְמָא וּדְרָדִיף סְרִיקוּתָא נִסְבַּע
מִסְכֵּינוּתָא ׃ גַּבְרָא מְהֵימְנָא סַגִּיעָן בִּרְכָתֵיהּ
וּדְרָהִיט בְּעַוְלָה דְּנֶעְתַּר לָא מִזְדַּכֵּי ׃ מִסַּב
בְּאַפֵּי לָא טָב וְעַל פִּתְּתָא דְלַחְמָא נִיחוּב
גַּבְרָא ׃ דְּמִסְתַּרְהַב לְמָזָלָא גַּבְרָא דְבִישׁ
עֵינֵיהּ וְלָא יְדִיעַ דְּחוּסְרָנָא אָתֵי עֲלוֹי ׃ דְּמַכִּיס
לְבַר נָשָׁא קַדְמוֹי חֶסְדָּא נִשְׁכַּח טָב מִן הָוֵו
דְּמַפְלִיג בְּלִישָׁן ׃ דְּגָזֵיל לַאֲבוּי וּלְאִמֵּיהּ
וְאָמַר לֵית חוֹבָא חַבְרָא הוּא לְגַבְרָא מְחַבְּלָנָא ׃
גַּבְרָא רְחַב מַגְרֵיג תִּיגְרֵיהּ וּדְמִסְבַּר בֵּאלָהָא
נִידְהוֹן ׃ דְּתַכִּיל עַל לִבֵּיהּ סַכְלָא הוּא
וּדְמְהַלֵּיךְ בְּחַכִּימוּתָא נִתְחַמֵּי מִן בִּישׁ ׃ דְּיָהֵב
לְמִסְכֵּינָא לָא נֶחְסַר לֵיהּ וּדְמַחְמֵי עֵינֵיהּ מִן
מִסְכֵּינָא סַגִּיעִין לְוָוטָתֵיהּ ׃ בְּקוּמָא דְרַשִׁיעֵי
מִתְטַשֵׁי בַּר נָשָׁא וּבְאָבְדֵיהוֹן נִסְגּוֹן צַדִּיקֵי ׃
גַּבְרָא דְלָא מְקַבֵּל מַכְסְנוּתָא וּמַקְשֵׁי קְדָלֵיהּ
בְּעַגְלָא נִתְּבַר וְלָא תֶהֱוֵי לֵיהּ אַסּוּ ׃ בְּסוּגְעָ
דְצַדִּיקֵי חָדֵי עַמָּא וּבְשׁוּלְטָנָ דְרַשִׁיעֵי נִיתְאֲנַח
עַמָּא ׃ גַּבְרָא דְרָחֵים חָכְמְתָא נַחְדֵּי אֲבוּי
וּדְמִתְחַבַּר בְּזַנְיוּתָא מוֹבִיד מָזָלֵיהּ ׃ מַלְכָּא
בְּדִינָא נוֹקֵים אַרְעָא וְגַבְרָא עַוָּלָא עָקִיר לֵיהּ ׃

ברכות ג׳ ומ״ל וסימ׳ ברכות צדיקי׳ ישמח העם · ברכות רשעים ירבה פשע · ברכות הטובה רבו ׃ תרומות ג׳ ב׳ חסרי׳ ו׳
בתרא וסימ׳ כל תרומת הקדשי׳ אשר ירימו · הרי בגלבוע אל טל · ואיש תרומות יהרסנה · וסימ׳ כל טוריא דמלכא · אנ״ך ·

אבן עזרא

הולך · בדרך תמים והעד ונעקש דרכים מגד דרכיו המעוקשים · דרכים אוכם שתים לבד והעד באחת שהבית נקודה בשבא כלו׳ באחת מהן · ומרדף · פועל יוצא ללב וריקים הם המורדפי׳ והרדיפה היא המהירות ללכת אתם ריקים שהם רעים שאין להם מאומה וכן נער וריק ׃ איש אמונות · שיעשה אמונות הוא רב ברכות כלו׳ שיברכוהו אחרים או השם והוא הנכון וסוף הפסוק לעד · ואץ ממהר להעשיר לא יהיה נקי מן העבר ׃ לא טוב · דבק בפסוק פני׳ ואחור וכן הוא הפי׳ ובעבור פת לחם שיפשע וימרוד גבר לא טוב ׃ נבהל להון · כפי׳ ואץ להעשיר כלומר נבהל ואץ לקבץ הון יקרא איש רע עין שעינו רעה כמו ורעה עינך · חסר כשיקבצנו ולא יתן לעני ממנו ׃ אחרי · אמר שלמה מי שיוכיח אדם אחר מכותי׳ חן ימצא בעין כל רואיו יותר מן המחליק לו לשונו ׃ אין פשע · אין עלי פשע כי יאמ׳ שלי הוא באמת ׃ חבר הוא לאיש משחית · הוכו כי הוא ישיהו לגזול אביו ׃ רחב נפש · כענין שנפשו רחבה ואינה מפחדת מהשם · יגרה מדון יערב · ידושן ישמנהו ׃ ובוטח בלבו הוא כסיל · והולך בדרך חכמים לבטוח בשם ימלט מצרה ׃ נותן לרש · אין לו מחסור כי השם ימלא ברכיו כענין מלוה יי׳ חונן דל · ומעלים עיניו מן העניים רוב מארות לו ׃ יסתר אדם · הם עושי משפט שיסתרו מפני הרשעים וסוף הפסוק לעד ׃ איש · שצריך תוכחו׳ והם יוכיחוהו תמיד ומקשה ערפו פתאום ישבר ולא יהיה לו מרפא ׃ ברבות צדיקים · כענין ברבה הפארת ׃ איש · ישמח · בן שמחה לאביו · ורועה מן רעך או מענין כמרעיתם וישבעו כלו׳ מפרנס הזונות והעד יאבד הון ׃ ואיש תרומות · ידענו כי תרומת הכסיל שהוא לוקח מעם הארץ היא שסית האיפה כלומר מלך בעבור משפט שיעשה יעמיד הארץ ואיש לוקח תרומות רבות יותר מן המדה הידועה יהרוס אותה ׃ גבר

רלבג

הולך תמים · בתמימות ויושר יושע מהרשע ומהרע הנכון לבא עליו ואף על פי שהיו הדרכים המביאים אל הרע רבים והדרך הטוב אחד טוב ואחד רע תביאהו עקשותו לבחור הדרך אשר יפול ויכשל בה ויעזוב הדרך הטוב ׃ עובד אדמתו · מי שישתדל לעבוד אדמתו ישבע לחם כי האדמה תתן פריה ומי שאינו מתעסק ביסובו של עולם אבל הו׳ מרדף אחרי ריקים יחסר לו כל טוב והעד גם כן שמי שמשתדל בהוצאת מה שצריך מהשגת המושכלות אל הפועל ישבע קנין מהשגת ההם שהם מזון השכל ומי שהוא מרדף ריקים ולא ישתדל בהשלמת נפשו ישאר בחסרון הדעת ׃ איש אמונות · איש שמתעסק באמונה במדיניות ובדעות הוא רב ברכות מצד יושרו ויצליח בחפצו ומצד דבקו בשי׳ ומי שאינו מתעסק לא במדות ולא בדעות אך הוא מתעסק בעול בעסק הממון כדי שיתעשר במהירות ולא ינקה בדעותיו כדי שיעבור בכל הדרושים במעט זמן הנה הוא לא ינקה מרע וזה מבואר מאד ׃ הכר פנים במשפט יהוא דבר לא טוב כי כשיכבד השופט האחד מבעלי הדין יהיה זה סבה שיסתתמו טענות בעלי דינו לחשבו שדעת הדין קרובה אצל שכנגדו ובסבת מעט פתד שיקח השופט יפשע ויטה הדין כי לאהבתו האיש אשר לקח ממנו שחד לא יוכל לראות לו חובה ויעלים ממנו אמתת הדין ׃ נבהל להון · הנה האיש הכילי כוהג בכילו׳ לחשבו שיקב׳ בזה הון ביותר מעט מהזמן ולא הרגיש כי זאת התכונה הפחותה היא סבה שיבואהו חסר כי אין לאיש כזה אוהבים ולזה יתכן שיקרו לו נזקים והפסדים ׃ מוכיח לאדם · וילך בתוכחות אחרי שיודיע לו היזק שיקרה לו בסוף אם לא יסור מהתכונה ההיא כמו שעשיתי אני בזה הספור קודם הנה ימצא חן בעיני האיש ההוא יות׳ ממי שמחליק לו לשון ומשבח לו תכונתו הפחותה וכאילו היטיב בזה אל דרך התוכחת איך יהיה האופן שיקבל בו תועלת כי צריך שיהיה ממשיכת הלבבות מה שאפשר כדרך שירגיש הנוכח כי לתועלתו ולכבודו אמר לו המוכיח זה התוכחת או תהיה היוד באחרי נוספת והרצון בו כמו שמוכיח האדם הנה אחר שיתבאר לנכח הרע שקרה לו על שלא שמע תוכחתו ירגיש ויאמ׳ בודאי אם שמעתי לעצת פלוני הייתי נמלט מזה וימצא לזאת הסבה חן בעיני הנוכח יותר ממחליק לשון כי הוא היה סבת נפלו ברע ולזה ישכחוהו בסוף ׃ גוזל אביו · מי שגוזל אביו ואמו ואומר אין פשע לפי שאחר מותם יהיה קנינם לו הנה הוא חבר לאיש משחית כי זה ירגילהו לגזול ולעשוק לאחרים ומשחית האנשים מפני זאת התכונה ׃ רחב נפש · מי שהוא רחב נפש ותאוה יסבב לו חוזק רדיפתו התאוות שיגרה מדון כנגדו אמנם מי שהוא בוטח על יי׳ ושם פניו כל תאוותיו נגדו הוא ידושן בהגעת חפציו ואיפשר שירצה בזה כי מי שהוא רחב נפש לפזר ולתת לאנשים כדי שיאהבוהו יביאהו זה אל שיגרה מדון כנגדו כי יאבד הונו בזאת התכונה ׃ בוטח בלבו · אך מי שישים מבטחו בשי׳ לבד ישיג חפציו ויהיה נחת שלחנו מלא דשן בהפך הענין ברחב נפש הנה הכסיל לא יתישב בדברים קודם התחילו לדרוך אל המבוקש אך הוא בוטח בלבו שלא יחסר לו טוב העצה ולזה יקרה לו רע בהם ׃ ואולם מי שילך בחכמה הוא ימלט מכל רע ומכל מוקש ממה שהוא דורך אליו כי כבר הקדים תחלה הסבות המביאות אל מה שידרוך בהגעתו והכיר הסבות המתעות ׃ נותן לרש · מי שהוא נותן מהונו לעני יברכהו השי׳ בעבור זה כי זה השי׳ ולא יהיה לו מחסור כמ״ש התורה כי בגלל הדבר הזה וגו׳ אך מי שהוא מעלים עיניו מהעניים הוא רב קללות ומארות וזהו מדה כנגד מדה ׃ בקום רשעים · בהיות סדרה וממשלה לרשעי׳ יסתר במה שהוא אדם והוא האיש הטוב וזה למתי סבות האחד כי כל האנשים הטובי׳ יברחו להמלט מן הרשעי׳ ובאבוד הרשעי׳ אז ירבו צדיקים בארץ לב׳ סבות הא׳ כשיאבדו אלו המושלים ישובו אשר ברחו מהם והשני כי באבוד הרשעים אז זה שיהיו יוכר לאנשים מום הרשע ויחזיקו מפני זה בצדק ׃ איש תוכחות · כשיהיה איש תוכחות שיבואו לו רבות מהשי״ת עד התוכחת והוכח במכאובי׳ להקירו מהרע שהוא בו במדות או בדעות והוא עם זה מקשה עורף ואינו רוצה לעזוב דרכו הנה ישבר ברע בפתע פתאום שלא תהיה לו רפואה ממנו וזאת מדה כנגד מדה הוא לא רצה לרפא ממנו ׃ ברבות צדיקים · בסדרת הצדיקים ישמח העם כי הם אוהבים המכהנים מהם ויסתדלו בתקונם לפי מה שאפשר עם שמסדרם יהיו מוטנחים מהשי׳ והפך זה כלו במשול רשע והענין מבואר ׃ איש אוהב חכמה ישמח אביו · לטוב מוסרו ועניינו ומי שנמשך אל התאוות ורועה זונות הוא יאבד הון אביו ויאבד ממנו קנין כל הון וכל שלימות אנושי ׃ מלך · המלך יעמיד ארץ במשפט כי זה יהיה סבה להשלמת תקון המדינה שלא יעשקו קצתם לקצת ואם היה המושל מטה המשפט בעבור תרומה שיפרים לו מרבר העול שיעשה כאילו תאמר שאם חייב ראובן לשמעון ק׳ מנה ופטר ראובן מהק׳ מנה סך מה הוא יהרוס הארץ ויפסידנה כי זה יגרום להתבלבל סדר המדינה כי כל א׳ יעשוק חברו ויבטח שבשחד מה שיתן אל המושל יפטרהו והנה לא קרא זה האיש מלך כי אין כמוהו ראוי להיות מלך ׃ גבר

לצון ג' וסי' שמעו דבר יי' אנשי. עד מתי פתיים. אנשי לצון יפיחו קריה: נשפט ה' קמצ' וסימנידהון נמסר בישעיה ריש סי' נ"ט ובירמיה סוף סימן ב': וחכם ד' וסי' הנמצא כזה. אין נבון וחכם כמוך. ילד מסכן וחכם. וחכם באחור ישבחנה: נפגשו ג' וסי' עשיר ורש נפגשו. חסד ואמת נפגשו. רש ואיש תככים נפגשו: שופט ו' מ"ל וסי' נמסר בעמוס סי' ב':

ל' פטיש י"א גֶּבֶר מַחֲלִיק עַל־רֵעֵהוּ רֶשֶׁת פּוֹרֵשׂ
עַל־פְּעָמָיו׃ בְּפֶשַׁע אִישׁ רָע מוֹקֵשׁ
ר' ל' ב' חס' בקיפ' וְצַדִּיק יָרוּן וְשָׂמֵחַ׃ יֹדֵעַ צַדִּיק דִּין
דַּלִּים רָשָׁע לֹא־יָבִין דָּעַת׃ אַנְשֵׁי
ג' ל' ותר ומחכמים ה' לָצוֹן יָפִיחוּ קִרְיָה וַחֲכָמִים יָשִׁיבוּ
אָף׃ אִישׁ־חָכָם נִשְׁפָּט אֶת־אִישׁ
אֱוִיל וְרָגַז וְשָׂחַק וְאֵין נָחַת׃ אַנְשֵׁי
ל' בסיפ' דָמִים יִשְׂנְאוּ־תָם וִישָׁרִים יְבַקְשׁוּ
נַפְשׁוֹ׃ כָּל־רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל
ר' ל' ל' חס' בסיפ' וְחָכָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֶנָּה׃ מֹשֵׁל
מַקְשִׁיב עַל־דְּבַר־שָׁקֶר כָּל־מְשָׁרְתָיו
ל' ג' רְשָׁעִים׃ רָשׁ וְאִישׁ תְּכָכִים נִפְגָּשׁוּ
ל' ו' חל' מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם יְהוָה׃ מֶלֶךְ שׁוֹפֵט
בֶּאֱמֶת דַּלִּים כִּסְאוֹ לָעַד יִכּוֹן׃ שֵׁבֶט
ג' וְתוֹכַחַת יִתֵּן חָכְמָה וְנַעַר מְשֻׁלָּח
ג' ת' מֵבִישׁ אִמּוֹ׃ בִּרְבוֹת רְשָׁעִים יִרְבֶּה־
ר' ל' ינ רפי' ל' ותר האוכלים פָּשַׁע וְצַדִּיקִים בְּמַפַּלְתָּם יִרְאוּ׃ יַסֵּר בִּנְךָ וִינִיחֶךָ וְיִתֵּן מַעֲדַנִּים לְנַפְשֶׁךָ׃

גַּבְרָא דְּמִתְפַּלַּג עַל חַבְרֵיהּ מְצִידְתָּא פָּרֵיס
עַל הִילְכָתֵיהּ׃ גַּבְרָא בִּישָׁא בְּחוֹבֵיהּ מִתְּצִיד
וְצַדִּיקָא דָּיֵיץ וְחָדֵי׃ יָדַע צַדִּיקָא דִּינְהוֹן
דְּמִסְכֵּינֵי וְרַשִׁיעֵי לָא מִתְבַּיְינִין יְדִיעָתָא׃
גַּבְרָא מְסִיקְנֵי מְמַלֵּל כַּדְבָא וְחַכִּימֵי מְהַפְּכִין
רוּגְזָא׃ גַּבְרָא חַכִּימָא דָּיֵין עִם גַּבְרָא שַׁטְיָא
וְרָגֵיז וְאָחֵיךְ וְלָא מִתְחַבַּר׃ גַּבְרֵי דְּאָשֵׁיד
דְּמָא סַנְיִין תְּמִימוּתָא וְתָרִיצֵי בָּעְיָין לֵיהּ׃
כּוּלָּה חוּמְתֵיהּ מַפֵּיק סִכְלָא וְחַכִּימָא בְּרַעְיָנָא
מַאֲשֵׁב׃ שַׁלִּיטָא דְּאָצֵית מִלֵּי דְּשִׁקְרָא כֻּלְּהוֹן
מְשַׁמְּשָׁנוֹי רַשִׁיעֵי׃ מִסְכֵּינָא וְגַבְרָא מַצְעָיָא
פְּגִיחוּ חַד בְּחַד וֶאֱלָהָא מְנַהִיר עֵינוֹי דְּתַרְוֵיהוֹן׃
מַלְכָּא דְּדָאֵין בְּקוּשְׁטָא לְמִסְכֵּינֵי כּוּרְסְיֵהּ
לְעָלַם תַּקִּין׃ שִׁבְטָא וּמַכְסְנוּתָא יָהֲבִין
חָכְמְתָא וְטַלְיָא דְּלָא מְקַבֵּל בָּעָתָא מַבְהִית
אִמֵּיהּ׃ בְּסוּגְעָא דְּרַשִׁיעֵי חוֹבָא נְסַגֵּי
וְצַדִּיקַיָּא יֶחֱמוּן בְּמַפַּלְתְּהוֹן׃ רְדִי בְּבְרָךְ
וְנִיחָךְ וְיִתֵּן תַּפְנוּקֵי לְנַפְשָׁךְ׃

ירבה ה' וסי' הבה נתחכמה לו. וכאשר יענו אותו כן ירבה. ובקרך וצאנך ירבין ב' בו. ברבות רשעים ירבה וכל דסמי' כי וכי דכו' ירבה בב"א ירבה בפתח תחת היוד וסי' יעזוב רשע דרכו:

רלבג

גבר מחליק. גבר שהוא מחליק הדרך בעבור רעהו שיפול בחלקלקות ההם הוא פורש רשת על פעמיו בעצמו תחת מה שחשב להפיל רעהו: בפשע איש. בעבור פשע ארץ איש רע יתחדש יכשלו רבים עמו אוי לרשע ואוי לשכנו ואולם הצדיק ימלט מהרעה ההוא וירון על המלטו ועל אבדן הרשע כאומרו באבוד רשעים רנה או ירצה בזה כי בעבור רשע איש רע יתחדש לו מוקש יפול בו והצדיק הוא בהפך זה כי יגיעו לו הטובות מתמיד עד שכבר ירון וישמח תמיד לרוב הצלחתו מצד דבקות ההשגחה בו: יודע צדיק. הנה הצדיק יודע הדין והחוק אשר לדלים ויתעדל לתת להם חקם הן מכחות נפשו המשרתים את השכל כאמרו גומל נפשו איש חסד הן מהענינים אשר יחסר להם לחם ושמלה והרשע לא יתן לו לשכלו חוקו מהדעות וזה בהפך הענין בצדיק כי הצדיק ישגיח בזולתו לתת להם חוקם ובחלקים שפחותים והרשע לא יתן חוקו גם לחלק היותר נכבד ממנו: אנשי לצון. האנשי' שליצנו' ישובבו שיתחדש ריב וקטטה וזה מבואר מעניניהם ואולם החכמים הם בהפך זה כי הם סבה שיתחדש השלום וישיבו בחכמתם האף והכעס אשר מקנאת האנשים לקנאתם: איש חכם. הנה כשישפוט איש חכם את איש אויל וכשאו ונתנו עמו בדברים הנה לא יניח האויל את החכם לדבר דבריו ולהשלימם אך פעם יכעס על מה שישמע מדברי החכם ולא יניחהו להשלימם ופעם ישחק וילעיג על מה ששמע מדבריו ולא יתן לו נחת להשלמת דבריו כדי שיוכל להשלים התכלית אשר כוון לבארו בדבריו וכאילו הזהיר בזה המאמ' החכם שלא יתוכח את האויל: אנשי דמים. הם שונאים התם והיושר כי דרכו הפך דרכם ואולם הישרים יבקשו רצונו בכל עוז וידמ' שקר' תם הכח המתעורר מפאת השכל כי אין תאוותיו כי אם לתמימות ושלמות והנה אנשי דמים הולכים אחרי בעלי ריבו והוא הכח המתעורר אל התאוות ולזה ישנאוהו אך הישרי' יבקשו רצונו בכל עוז כי תאוותיהם הם תמיד אל הטוב והתמימות: כל רוחו. הנה הכסיל יוציא כל רצונו ותאוותיו לפועל תכף שיתעורר אליה מזולת שיתישב בעניינה אם הוא ראוי שימשך אחריה אם לאו ולזה יקרו לו מזה רעות גדולות ואולם החכם ישקיט התאוה המגונה כשתעלה על לבו באחור ר"ל בשיאחר הוצאתה לפועל עד שיתישב בה אם היא ראוי אם לאו ובזה האיחור ישקיט התאוה המגונה ההיא או ירצה בזה כי החכם ישקיטנה באיחור ר"ל בשיפנה עורף ולא פנים אל התכונה ההיא וירגיל עצמו בהפכה כי כן תרופת אלו החליים או ירצה בזה כי הכסיל יוציא בפיו כל רוחו ורצונו מאין מעצור בריבו עם זולתו ולזה יאמר דברי' רבים ורעים ומגונים ואולם החכם כשיראה זה הענין מן הכסיל בריבו עמו ישקיט רוח הכסיל בשיפנה אליו עורף ולא פנים ויסור מלפניו: מושל מקשיב. הנה כשיהיה המושל מקשיב על דבר שקר אז יהפכו כל משרתיו להיות אנשי רשע כי המשרתים ישתדלו לעשות רצון אדוניהם וכאשר יראו כי רצונו ברשע יתנהגו בתכונת הרשע ואפשר שהעיר במושל המקשיב על דבר שקר אל הכח המתעורר אל התאוות הגשמיות כי כשיהיה הוא מושל באדם הפך המכוון בו ויסוב השכל להיות משרת לו עם שאר כחות הנפש הנה גם השכל יהיה רשע בו כי הוא ישרתהו לקחת התחבולות אשר ישלם בהם הגעת מה שיתאוה אליו: רש ואיש תככים. הנה הרש והוא העני בעיון שאין אצלו מחשבה ינכם ממנה אל העיון ההוא והוא נבוך מפני זה בעיון ואיש תככים שיש לו מחשבות רבות מקבילות בדרוש אשר יחקור בו נפגשו בעניין המבוכה והדלות בעיון ואף על פי שלאיש התככים יחשוב שתהיינה לו ידיעות בדרוש וזה כי הוא להקבלת המחשבות יקרה לו כאילו הוא נלכד בקשר ומחוזק המבוכה לא ידע אנה ינוה והנה הש"י הוא מאיר עיני שניהם במה שישפע ממנו על השכל האנושי להישירו אל המקום אשר ממנו יתישר להגעת הדרוש ההוא ובמה שישפע ממנו להישירו לצאת מהמבוכה במחשבות רבות המקבילות ההם כי בזה מהקושי' הנפלא בקצת הדרושים הגדולים ויצטרך לזה עזר אלהי והתורה ממה שיתישר מאד להסרת המבוכה הזאת בהרבה מהדרושים הגדולי' אשר יקשה לאד' בהם לברור המחשבו' הצודקות מהבלתי צודקו' באופן שנזכר בס' הויכוח ובמה שאחר הטבע: מלך שופט. הנה המלך שהוא שופט באמת דלים להוציא לאור משפטם בהפלגת חקירות עד שכבר נעם זולתם על דבר זה הריב הנה יכון לעד כסאו וזה כי יאהבוהו העם על זה הדבר וישמחו בו וילוה לו ג"כ עזר אלהי להתמיד לו ממלכתו וזה שהעיר ג"כ בזה אל מה שקדם ויקרא דלים חלקי הסותר שאין נראה האמת בקצתם יותר מקצת והמלך הוא השכל האנושי כמו שקדם כי הוא המושל באדם וכאשר ישפוט באלו הדרושים הנה יכון לעד כסאו אך בזולת זה יהיה להפך כי השאלות אשר יקרה בהם זה הם ממה שיש בו רושם חזק בהגעת ההצלחה האנושית והעדרה: ברבות רשעים. ברבוי הרשעים ירבה פשע בעולם נוסף על מה שהיה ראוי שיעשוהו לו היה כל אח' כי יעזרו קצת בקצת ויעשו יחד פשע בעולם שלא ישלם בשבת קבוצם והנה אע"פ שהם שונאים הצדיקים כמו שקדם וכאומרו אחר זה ותועבת רשע ישר דרך הנה לא יוכלו להזיק להם אך ימלטו הצדיקים מידם ויראו במפלתם כי סוף הרשעים ואחריתם הוא לרעה: יסר בנך. בעודו קטן בדרך שתקנהו מוסר ויתן לך הנחה ויקורת רוח מפני טוב מוסרו ויתן לנפשך מעדנים במה שתשמע מפיו מדברי חכמה: באין

אבן עזרא

גבר. בפשע. מחליק מדבר חלקות על רעהו אולי יוכל לרמות אותו. פעמיו דבק עם גבר מחליק כענין ורשת אשר טמנו תלכדו והפשוט תבא לעד כלו בעבור פשע יוקש רע מוקש או מוקש רע אחד. וצדיק ירון בפשעו במוקשו: יודע צדיק דין דלים. בעבור שיתעסק בריב ריבם. ורשע לא יבין דעת ומשפט: יפיחו. ישכנו פחים כלו' שהם ישימו פחים ללכדם בעבור אנשי לצון. וחכמים בחכמתם ישיבו אף השם וינצלו מן הפחי': איש. את. כמו עם כלומר חכם שיבא לו למשפט עם איש אויל ורגז יחרד או ישחק אין נחת לחכם עמו: אנשי דמים. שישפכו דם הם ישנאו התם ויהרגוהו. יבקשו נפשו נפש התם וידרשו דמו. פה"א נפשו דבקה עם אחד מאנשי דמים וכן הוא וישרים יבקשו נפש איש דמים להמיתו בעבור התם או מלת נפשו דבקה עם אחד מן וישרי ויהיה הענין כפול. כל. באחור. כמו נסוגו אחור והוא שם דבר או שם תאר או שם והוא הנכון לי למבין והאחור רמז ללב שהוא אחר מוצא השפתים וכן יכחידנה תחת לשונו רמז ללב שהוא תחת הלשון. ישבחנה מן משביח שאון פי' ישקיט כלו' כל רוח דעתו יוציא כסיל ויודיעהו לאחרי' כענין ובקרב כסילי' תודע וחכם בלב אשר הוא אחר המוצא ישבח רוח דעתו וישקיטנה ולא יודיענה לכסיל כענין בלב נבון תנוח חכמה: מושל. כשידברו לו שקר וישמעם אז ישרתוהו רשעים: תככים. עניינו שהדלות ישברהו כמו מתוך ומרמה ומזה הענין תוכו לרגליך כשברו ויהיה תכך ותכה. נפגשו כי הרש והדלות כאשר יגזרם השם וירדו משמים כמטר היורד על הארץ יפגשו גם והם נפגשו. מאיר כי הם הולכים בחשך הדלות והשם יאיר עיניהם למלאת חסרונם והכל כפי המעשים. פה"א תככים שגזלו לו הונו בתוך ומרמה: מלך. באמת שיוציא דינם באמת המשפט ולא יהדר פני גדול. כסאו לעד יכון לו ולזרעו: שבט. להכות ותוכחת עם השבט יתן כל אחד חכמה לפתאים. משולח שילך על פי רצונו ולא ייסרהו אביו הוא יתן בושה לאמו: ברבות. במפלתם. כענין פשעם. יראו צדיקים וישמחו: ויניחך. ויתן לך מנוחה. מעדנים בקחתו מוסר: באין

באין' איש חזון שאין לעם חזון להוכיח אותם אז יפרעפס ויגלה. אשרהו אחרים יאשרוהו וברכות טובתו: בדברים. בלבד לא יוסר עבד בשבט ותוכחות ראוי ליסרו. כי יבין אעפ' שיבין המוסר לא יענה למייסר לומר כן אעשה: אץ בדבריו. ממהר לדבר או ממהר בעניניו. תקוה לכסיל מפורש בשני עניני' בנפשו ראית איש חכם בעיניו: מפנק. תחת מעדנים. ואחריתו שהוא מפונק יחפוץ להיות כבן והוא מן כן ויאמר פועל מזה השם והוא יכון שמו כלות' קרא כין כענין אמר אלי בני אתה: איש אף. הוא ירא באפו על כן יקרא אף. עברה יערב. חמה קשה מאף והעד ו וחמתו בערה בו והאף בפנים לבד: יתמוך כבוד. אפי' בשפלותו יתמכהו שלא יפול מ מעליו כבודו או כבוד השם יתמכהו: שונא נפשו. שהאלה תמיתהו כשישמענה ולא יגיד הגנבה כענין וכלתו את עניו. חרדת. פועל נופל על החרדה אם הוא הלשון כמו ויאכל את לב מתנה כלו' חרדת אדם שהוא מחריד אחר החרדת יתן מוקש לנפשו. יושגב השם ישגבהו מפני המחריד. פא' שיחרדהו השם ויתן לו המוקש שישים ללכוד העניים. פא' איש מפחד ולא יתן מבטחו בשם יבואהו מה שירא: רבים. גדולים בעבור מתנותיו או בעבור עזרו ואת השם יבא משפט מעלת איש כי בידו המסרה והספלות: חלק רביעי דברי אגור. היה בימי שלמה הולך ביושרו יודע דעת ונכבד בדורו על כן המלך שלמה אסף דברי חכמתו בספרו. בן בחירק כמו בבני כמו רים ורם בן נון בן לילה בן הכות י המשא הנבואה כענין נושא השם לבן אדם. כאום עם זבול. הגבר הוא אגור כענין שנבראה חכמתו. איתיאל ואוכל היו חכמים חברי אגור או תלמידיו: מגן. המ"ס נוסף וכן מגן כמו מסברי אל: תוסף. מורכב מן יסף וספה שהוא ספות החטאת והעד עליו הסגל אשר תחת הסמך והפ"א והמורכב הוא מן תוסף ומן תוסף עם ירד: ועתה אשוב לפרש ואומר כי דברי החכם הם ז' חלקים וכלם עד' מוסר וכל חלק מד' דברים לבד שתים שאלתי וכן נהגו חז"ל באמרם ד' מיתות באדם ד' מיתות בתלמידים ובתוך אלה ששה פסוקי' הדבקים ספר ד' יסודות והם שמים הן יסוד האש שהיא חמה ויבשה ורוח יסוד הלחות והחום ומים קרים ולחים וארץ יסוד הקור והיבושת. וכן הפי' דברי עומד במקום שנים כאלו דברי אגור דברי המשא והנבואה כענין עצת אחיתופל כאשר ישאל איש בדבר האלהים. נאם הגבר יתכן ששאלוהו דברי חכמות אלהיות איתיאל ואוכל והגבר השפיל עצמו ואמר להם איך תשאלוני כי אני בער יותר מאיש ואפילו בינת אדם אחד אין לי. ולא למדתי חכמה על ענין האלהי' ולא דעת אל ארע כלומ' אין לי חכמה ודעת

מי

מנער ג' וחסרי' וסימ' מפנק מנער עבדו. רטפש בשרו מנער' עני אני וגוע: ולא יגיד ל' וחד אם לא יגיד ואינון כן זוגין חד לא וחד ולא וסימ' נמסר במסרה רבת' בבערב' אות הלכ"ד בערך לא בסד: ומי' ד' וסימ' ומי' מענה לשון. בחיק יוטל את הגורל. בית והון נחלת אבות. רבים מבקשים פני מושל: בן ז' בליש' וסימ' נמסר ביונה ועיין בספר' ריש סימן כ"ג:

ל באין חזון יפרע עם ושמר תורה
ל' ב' אשרהו: בדברים לא־יוסר עבד כי־
י' יבין ואין מענה: חזית איש אץ
ל בדבריו תקוה לכסיל ממנו: מפנק
ג' ל' מנער עבדו ואחריתו יהיה מנון:
איש־אף יגרה מדון ובעל חמה רב־
פשע: גאות אדם תשפילנו ושפל־
ל ח"ל רוח יתמך כבוד: חולק עם־גנב
ל' וחד אם לא יגיד. שונא נפשו אלה ישמע ולא יגיד:
ל' וחד ויהי לחרדת אלהי' חרדת אדם יתן מוקש ובוטח ביהוה
ישגב: רבים מבקשים פני־מושל
ר' ומיהוה משפט־איש: תועבת
צדיקים איש עול ותועבת רשע ישר
ל ב' כתרי ליש' לולי כעס. ־דרך: דברי אגור
ד' י' ל' ב'. בן־יקה המשא נאם הגבר לאיתיאל
ל' ותם לאיתיאל ואכל: כי בער אנכי
מאיש ולא־בינת אדם לי: ולא־
למדתי חכמה ודעת קדשים אדע:

ל בסוגעא דעוולאי מתתרע עמא ודנטיר
ל' ב' אוריתא טובוהי: במלי לא מתרדי עבדא
י' דידע גיר ולא בליע: אין חזיתא גברא
ל דמערקלין מילוי סכויא דטב הוא סכלא
ג' ל' מניה: מתפניק מן טליותיה לעבדא נהוי
ובאחריתיה יהי מנסח: גברא רוגזא מגרית
תיגרי וגברא חמתנא סגיעין חובוי: רמותא
דבר נשא תשפלוי ומן דמכיך רוחיה ניפלג
ל ח"ל יקרא: דפליג עם גנבא סני נפשיה ניפסקוי
מומתא ולא מודה: טלומיא דבר נשא
עבדא ליה תיקולתא ודמסביר באלהא
ניעשן: סגיעי דבעיין אפי דשליטא ומן
קדם אלהא דיניה דגברא: מרחקתא
ר' דצדיקי גברא עוולה ומרחקתא דרשיעי
גברא דתריצי ארחתיה:
מלוי דאגור בר יקה דקבל
נביותא ואמר גברא לאיתיאל לאיתיאל
ואוכל: מטול דבורא דבני נשא אנא ולא
אית בי ביונא דבני נשא: ולא יליפית
חכמתא ולא ידעית ידיעתא דקדישי:

באין נבואה יפרע עם ויבוטל ממנו קנין המוסר ור"ל בנבוא' התור' כי היא הגיעה בנבואה וזו כי מיסרת להקנות המוסר וההנהגה הישרה בקבוץ הבית הן בקבוץ המדינה ואין דרך בזולתה להקנות המוסר בקבוצים המדיניי' כי האנשי' להתחלף מזגיהם יתחלפו תכונותיהם מאד ויתבלבל מפני זה ענין קבוצם לולא התורה שתנהיגם יחד בהנהג' אחת וכימוס אחד ומי שישמור תורה אשרהו כי בה יקנה המוסר באופן שלם והיא ג"כ דרך אל הגעת החכמ' והבינה במה שיתיסד מהתחלותיהם ואפשר שירצה בזה כי בהעדר ראיית מה שיתכן ש שיקרה מדבר דבר ב בדרך שיודע אם ראוי להשתדל בהגעתו ואם ראוי איך יתכן שיגיע אליו ויפרע עם ויבטל מהם מה שכוונו ל להגיע אליו או יפרעו מוסר בהשתדלם ב בהגעות מה שאין ר ראוי שישתדלו ב בהגעתו אמנם שומר תורה אשרהו כי התור' תמנעהו מהשתדלו ב במה שאינו ראוי ו ומשירתו התורה ת תישרהו למצוא חפציו: בדברי'. הנה מה שהו' עבד תאותו לא יקנה המוסר בדברים אבל יצטרך שיכוהו בשבט וכמה שירד' לו ואמנם כאשר יבין האיש הנה לא יצטרך בקנין המוסר אפי' מענה ודבור כי יספיק לו מעט רמז או גערה אלושה כאמרו תחת גערה במבין: חזית איש. כשראית איש מהיר בדבריו לעשו' בזולת התישבות ולקיחת עצה הנה יש תקוה יותר ממנו למי שיש לו הסכלות שהוא העדר כי הוא משער בדבר סכלותו ומפני זה יבקש עצה בדבריו ואולם האץ בדבריו הוא חכם בעיניו ולא ישא עצה: מפנק מנער עבדו. אשר יתן לעבדו תענוג בקטנו הנה לא יקוה שיסרתהו אך יהיה אדון לו וזה הערה שלא יתן האד' תענוגיו בעת הקוטן לכח המתעורר אל התאוות הגופיות אשר הוא ראוי שיהיה עבד לשכל האנושי כי אם יעשה הענין כן הנה הוא ישיב המלכות והשררה אליו באחרית ויהיה השכל עבדו תחת היותו ראוי להיות מושל עליו: איש אף. יסבב לגרות מדון כנגדו ברוב כעסו ורוע דבריו ופעולותיו מצד כעסו וזה יהיה סבה להפילו ברעות גדולות וכמו שהכעס הוא להשחית גופו כן הוא סבה להשחית נפשו כי מרוב כעסו לא תוכל התורה למנעו לעשות מה שיגיעהו אליו כעסו ויניעהו אליו זה לעשות זה פשעים גדולים: גאות אדם. הנה גאות האד' תביאהו אל ההשפלה כי יקח לעצמו מדרגה בלתי ראויה ויהיה זה סבה אל שיורידוהו הגדולים אשר שם משם וישפילוהו יותר מהראוי לו וזה מבואר מאד מהחוש ומי שהוא שפל הנה בשפלותו ובענותו יתמוך ויחזק הכבוד לו יכבדוהו האנשים מאד ויעילוהו בראותם השפלתו עצמו מאד בפניהם: חולק. מי שהוא חולק עם גנב הוא שונא נפשו ואף על פי שיש לו בזה התכלות מה כי הוא אינו גונב והוא מקבל בזה מתנה מהגנב הנה יביאהו זה לחטא עצום שכבר ישמע אלה שיקללו מי שיודיע זה אם לא יגיד דבר הגנבה ימנע מהגיד ויקרה לו בזה חטא ועונש עצום חרדת האדם ופחדו על מה שאין ראוי לפחד ממנו ינרוס מוקש ונזק והמשל שכאשר ימצא איש רע אחד בדרכו ויכיר שהוא מתפחד וחרד ממנו יתעורר מפני זאת הסבה להזיק לו ולשוללו להכירו ינצחהו וכבר ירבו המשלים על זה בנ"כ מגדרים אחרים מזולת זה ואמנם האיש הבוטח בי' ואינו מתפחד מדבר בעוצם בטחונו בשם ואפילו במה שראוי לפחד ממנו באופן מה הנה הוא ישוגב ויתחזק להמלט מהרע ההוא כמו שתמצ' בדוד שהתחזק באלהיו לרדוף אחרי הגדוד אשר שרפו צקלג וכמו שתמצא בחזקיה על דבר סנחריב: רבים מבקשי' פני מושל. לחלות פניו שיעיין במשפט כראוי והם לא יבינו כי מיי' משפט איש לא מהמושל ולזה ראוי לבקש מה שי' זה כי המשפט לאלהים הוא והמושל יטה לבו ש' אשר יטנו הש' כאמרו פלגי מים לב מלך ביד יי' אל כל אשר יחפוץ יטנו ואפשר שהעיר בזה אל הדרושים שלא יתכן שיגיע להם השכל מזולת מה שהישירה אליהם התורה ואמר כי לשוא יבקשו פני המושל באדם כי לא ישלם המשפט לאיש בהם כי אם מיי': תועבת צדיקי'. הנה כמו שאיש עול הוא שנוא ומתועב אצל הצדיקים כן ישר דרך הוא מתועב אצל הרשעים וזה מבואר מן החוש ובכאן נשלם מה שהגבלנו ביאורו בזה המקום והנה התועלות המגיעים ממנה מבוארים במעט עיון: דברי אגור בן יקא וגו'. עד דברי למואל דברי אגור ידמה ששלמה קרא שמו אגור מצד הדברים שכלל אותם בזה הספר כמו שקרא עצמו קהלת מצד הדברים הנכללים בספר קהלת והנה אגור הוא מענין הקבוץ והאסיפה וקרא עצמו בן יקא ר"ל בן אשר יקיא והרצון שהוא אגור בתוכו ומקובץ מהמחשבות המקבילות בדרושים הגדולים ורוצה להקיא המעתם והמשא מן המחשבות הבלתי צודקות כדי שישארו לו הצודקות וספר שכבר אמר זה המאמר לחכם אחר ששמו איתיאל ואמרו גם כן לו לחבירו שיהיה שמו אוכל: כי בער' ולפי שאני בער מאיש ואין לי בינת אדם באלו הדרושים העמוקים: ולא למדתי חכמה' ואין בי כח לדעת דעת קדושים והם המגיעים אשר לגרמים השמימיים הנה תקרה לי מצד חסרוני מבוכה חזקה באלו הדרושים שאזכיר וברוחיה' לולי מה שהישרתני אין התורה הא' הוא שכבר יפול ספק במה שנתפרסם שכבר ישפעו כחות מהשמים יפעלו בהם מה שבארץ כמו שנראה שישפעו מהשמש תקופות היום ותקופת השנה אשר להם מבוא נפלא בדברים הטבעיי' בכל מה שתחת גלגל הירח ונראה כמו זה בירח ר"ל שכבר יגיע ממנו רושם באלו הדברים השפלים וכן ההקש בכוכבים ואין הענין בקצתם יותר מפורסם ויותר נגלה מקצת והספק הוא על זה התואר:

מי

מי עלה שמים. מי מהדברים השפלים עלה לשמים או מי מהשמי' ירד לארץ שיתכן שיהיה התיחסות בין השמים ובין הארץ באופן שיתכן שישפעו כחות מהשמים שלם בהם מה שבארץ כי זאת השאלה עמוקה ומסופקת מאד מפנים רבים ונזכיר מהם היותר חזקים לקצר המאמר בזה האופן הא' הוא שכבר ידמה שיתחייב היות למשפיע בפועל ב באופן מה שאכל מ מקבל השפע בכח ו והמשל כי האש לא תשוב מה שהוא חם בכח חם בפועל אלא מפני שים לאש חום בפועל ובהיות הענין כן והיה מבואר במה שאין ספק בו שאין ל לגרמים שמימיי' דבר מאלו האיכיות אשר ישפעו מהם באלו ח הנמצאות השפלות ר"ל החום והקור והלחות והיובש הנה יפול ספק חזק איך ישפעו אלו האיכיות והכמסך להם מהגרמים השמימיים והאופן הב' והוא חזק העומק ג"כ הוא שכבר יחשוב חושב שהדברי' המתחלפים יחוייב ש שתהיינה התחלותיהם מתחלפות ולזה ידמה שיהיה מחוייב היות ההתחלה מתיחסת ל להמה שהיא לו התחלה עד שתהיה התחלת הדברים הבלתי נפסדים זולת התחלת הדברים הנפסדים ולפי שהתחלת הדברים הבלתי נפסדים יחוייב היותה בלתי נפסדת הנה ידמה שיחוייב מזה היות התחלת הדברים הנפסדים נפסדת וזה ממה שירחיק היות השמים התחלה למה שבארץ אלא שאם יונח שעלה לשמי' דבר מאלו הנמצאות השפלות והוא נפסד כמו הם ובעל תכלית ומתכו ירדו וישפעו אלו הכחות וזה דבר בתכלית הזרות והביטול ואם רצינו להשלים הספק בזה הצטרכנו למאמ' ארוך לא יכילהו זה הביאור ויספיק לנו מה שזכרנו מזה והספק הב' מי אסף רוח בחפניו השמי' להיות באלגל מכל רוח א' באופנים והם היסודות והיא רוח המיה אשר באופנים שקראו הפילוסופי' הנפש הכאלכלת מהגלגלי' והתבאר מציאותה בס' ב"ח כי בזה גם כן ספקות עמוקות כמו שביארנו בה' מס' מ"י הא' איך ישפע א' בלתי מתחלק מרבים והב' איך יתכן בגלגל שיהיה יותר שלם מכל א' מהעלות הקרובות אשר שפע מהם כי זה ענין הנפש הזאת שזכרנו עם מניעי הגרמי' השמימיי' ששפע' מהם וכבר יפול ספק עוד איך יסתבך זה הרוח ביסודות ובאי זה אופן יתכן בו זה והספק הג' הוא מי צרר מים בשמלה באופן שיהיה רקיע בתוך המי' העליוני' מחלק מה מהם כמו שנזכר בתור' ויתבאר מדברינו בספ' מלחמו' יי' שיהיה מחוייב שיהיה שם בין גלגל לגלגל גשם בלתי שומר תמונתו הוא הנקר' מים העליוני' והנה הספק בזה הוא כי זה הגרם העליון הו' נקי מהאיכיו' אשר ישלם בהם הקרוש וההתקשות לדברים ולא יתכן ג"כ שנניח חדוש העולם בהם מצד קור או חום יהיה סבת בהם כמו הענין בגשמי' אשר אצלינו שקצתם יקרשו מהקור וקצתם יקרשו מהחום כמו שיתבאר בס' האותות והנה השאלה עמוקה וקשה מאד ואם באנו להרחיב המאמר בה ובמה שיפול מזה מהספק במציאות המים העליוני' אשר הספק ההוא הוא ג"כ בכח זאת השאלה הצטרכנו למאמר ארוך מאד וכבר יעמוד על זה במעט עיון מי שיראה מדברינו בג"ה בה' מספר מ"י והספק הד' הוא מי הקי' כל אפסי ארץ באופן שיהיה זה החלק נגלה ממנ' לא יקיפוהו המים כמו שהיה ראוי לפי הסדור הטבעי וזה כי אם אמרנו שהסבה בזה משפע הגרמים השמימיים כמו שזכר הפילוסוף הנה יתחייבו הספקות הנזכרות בספק הראשון מאלו ועוד שכבר בארנו בספר מ"י ובבאורינו לספר השמים והעולם שאא"ש שיוחס זה אל הכוכבים שאם היה הענין כן היה מחייב שיהיה הנגלה מהארץ שלם סבוב כי הכוכבים ההם הם סובבים סביב הארץ סבוב שלם ואנחנו לא נמצא הנגלה מהארץ יותר מי"ב שעות כמו שזכר בטלמיוס היוני שנתבאר מהלקיות הירחים שהבינו מהם המזרחיים והמערביים ובכלל אין דרך לחכם לעמוד על סבת זה אם לא יעזר במה שזכרה התורה מזה מה שמו ומה שם בנו כי תדע הנה קרא לסבה הקרובה לזה הפועל בן כי היא עלולה מהעלה האחרת הגבוה ממנה ורכה בזה אמור לי מה היא הסבה הפועלת בזה ואם אמרת שהסבה ההיא תפעל זה באמצעות סבה אחרת יותר קרובה קרא שם לזאת הסבה הקרובה איזות שישפעו ממנו אלו הדברים לפי מה שיורה עליו שמו והמשל באלו השמות כי אנחנו נאמר כי הש"י ברא האדם באמצעות השכל הפועל והשכל הפועל בראהו באמצעות זרעי הזכר והנקבה הנאות להיות ממנו זאת ההויה כמו שהתבאר בטבעיות ואולם באלו הספקות שזכרנו לא תוכל לקרוא שם לא לפועל ולא לבנו באופן יאות להיות ממנו זאת ולזה צריך שתקיא אלו המחשבות המתחייבות ספק באלו הדברים ותשען על אמרת הש"י בתורה ובנביאים שהתבאר ממנה המופת אלו הענינים אשר נפל בהם הספק והוסר הספק מהם במה שנזכר מחדוש העולם כי לא נצטרך אחר זה לבקש באלו הדברים סבות תמין הסבות אשר יותנו בדברי' הטבעיי' וכבר התבאר כל זה מדברינו במאמר הו' והוא מספר מלחמו' יי': כל. הנה כל אמרת הש"י צרופה ר"ל שהיא נקייה מן הסיגים והדברים שילכו במדרגות המותר והוא מגן לחוסים בו לשמרם מהטעות ותהדברים בכמו אלו המקומו' אשר הטעות מרחיק בהם האדם מהצלחתו האמתית ולזה נזכרו אלו הספרי' הגדולים בתורה ובדברי הנביא. אל תוסף. על דברי הש"י אך יתבונן בהם באופן לא יצטרך למה שתבין מהם תוספת בדברים ההם שאם הקלת בעיונם עד שלהקל מעליך כשלא יתן וכן הבאור תאמ' שהוא חסר מלה או מלות כך שמא יוכיח בך הש"י שאר האכמי' מעשות ככה מפני שכבר מה שיגיעו לך מהרע וההפסד עד שתאמר הבל וכזב מזולת האמרות כלל: שתים שאלתי. אמר זה החכם מדבר אל השם יתב' שתי שאלות שאלתי מאתך אל תמנע ממני בטרם אמות כי אחר המות לא יתחדש לאדר' קנין השלימו' אם לא בחייו. שוא ודבר כזב הרחק ממני. בהסגתי שוא ודבר כזב שלא אסתבך ואתבלבל בעיוני ושלא יהיה עיוני בדבר הבל שאין לו מציאות כאילו תאמר שיהיה העיון במציאו' הרקות וידמה שרמז בשוא אל מה שהוא הבל או הפך זה והנה תקרה לאדם החקירה והעיון במה שאינו נמצא לחשבו שהוא נמצא אם מפני שבוש המדמה אם מפני ספור כוזב קרה לו אם מפני רעות ירמו בזה מזולתו והשאלה הב' היא שלא תתן ליעוני ודלות בדעות לקצר בדעות מה שאפש' לאדם השגתו ולא תתן לי ג"כ עושר לפנות להתחכם במה שאין לאדם השגתו אך השפיע לי בדעות המזון הראוי לשכלם לא פחות ולא יותר וזאת באמת היא שאלה גדולה לא יתכן שימצא איש יגיע אליה באלפי' מן הב' אבל הוא ראוי שיתגדל כל אחד מהאכמי' המעיני' בזה כחזקת היד. פן אשבע. להתחכם במה שלא אוכל להשיגו ואומר מי הוא הש"י ר"ל מה הוא וזה דבר לא יתכן שיושג אלא לש"י ולזה תביא זאת החקירה אל שאכחש ואעשה אלוה מדבר בלתי נמצא כן כשאחייב לאלוה מהות בלתי נמצא כן ויביא זה לכפירה ולהאמין בזולתו ופן אורש ואקצר מהחקור במה שאיפשר לאדם השגתו ויהיה זה סבה על שלא אעמוד על חיוב היות שם אלוה הוא הפועל לכל הנמצאות ויהיה קצורי סבה שאגנוב האלוה מהנמצאות ואותו' שאין שם אלוה כמו שהיה אומ' אפיקורו' וסיעתו ואחשוב כי לא תפשתי בזה כי אם השם לבד כי הנקרא בו אין לו מציאות ויהיה זה יותר קשה באופן מה ממה שיגיע מההפסד בסבת התחכם יותר ממה שראוי: אל

מי הוא שעלה שמים וירד כאלו' מים בו כח לעלו' אל השמים הגבוהי' ולרדת אל הארץ שהי' לעומק לא אדעהו בחכמתי. בחפניו כדי שיבין השומע כי חפניו וידיו הם רצונו או שכלו. כלו' שיאסוף הרוח שלא תהיה נושבת. מי צרר מים כאילו צררם בעבי המרומים לשמלה להמטיר על הארץ. כל אפסי ארץ שלא ימוטו. והאפסי' הם הקצוו' העומדו' על בלי מה. מה שמו ומה שם בנו שידעהו בחכמתו: כי תדע אתה איתיאל אדם או בנו הגדל אם אח' מהם שידעהו והטע' איכי יכול לדעתו ואין בגבראים שידעו בחכמתו: כל אמרת אלוה צרופה. כענין אמרותיי' אמרות ט טהורות והם המצות הצרופות כזהב ח המזוקק והם חכמת יראת השם ואין ראוי להתעסק בזולתה. על כן אל תוסף על דבריו אתה איתיאל כענין לא תוסיף עליו ולא מ תגרע ממנו. פן יוכיח בך בענין שעברת על מצות לא תעשה. ונכזבת תהי ככזב בהתעסקך בחכמה אחרת זולת חכמת מ מצותיו ונכזבת כענין בגים כחשים וקראו כן ממרי' פי השם. פ"א בן יקה בן יקהת עמים כי בשביל דוד כאמר לבן שלמה בן יקה ויקהלת ואגור הוא כאס הגבר לאיתיאל בדבר הנסים והסוקים שאמר ארבה ולא אסור לבבי ואוכל. כי בער. איתיאל מתנחם א"כ ואמר עשיתי כמי שלא למד חכמה ולא ידעתי שחקים ובקש קהלת שידע במשפט להצדיק ולהרשיע בלא עדים ולא אמרה תורה אלא על פי עדים ועל זה נאמר בקש קהלת וגו' שענה מן השמים ולא היה לו כן או אמר וכתוב יושר דברי אמת בשביל התורה כל אמרת אלוה צרופה אל תוסף וגו'. ואני לא שאלתי דבר כגון ששאלתי דבר שלא היה לי לישאל כיבר היה לו למשה שעלה שמים וירד וארן שאסף רוח סכ' ויעמוד בין החיים ובין המתים ואליהו שברר מים בשמלה ויהושע שהקים כל אפסי ארץ שמש בגבעון דום. מה שמו כי בניהם לא הגיעו לשמם ולרעתם אף אני שאני מהם. ועתה שתים שאלתי מעמך. אלוה. אל. שתים. ג' דבקים. עד תפלה: שוא. כמו שקר. ודבר כזב שלא אהיה עד כזב. ויא ועושר תחת או. הטריפני מן ויהי טרף בביתי. חקי הראוי לי לעמיד בו הנפש: וכחשתי. זהו ואמרתי מי יי'. כענין לא ידעתי את יי'. ותפשתי שאשבע על הגנבה. ואתפש בשבועת שם אלהי לשקר והתפישה בהזכרת השם: אל

וירד ג' פתחי' וסימ' ויט שמים וירד דשמואל. ויט שמים וירד דתלים: שם ו' פתח' וסי' בלשון ארמי אברם אברהם נטר קרתא דבריה בוברא. וביאורם ויקרא אברם שם בנו. ויקרא אברהם שם בנו. על שם שבר אדני הור. וגם שם עיר המנה. מה שמו ומה שם בנו. ויהי שם בנו הבכור יואל: שתים ב' רפ' וסימ' שתים ותנה קראותיך. שתים

ד מִי עָלָה־שָׁמַיִם וַיֵּרַד מִי אָסַף־רוּחַ
בְּחָפְנָיו מִי צָרַר־מַיִם בַּשִּׂמְלָה מִי
הֵקִים כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ מַה־שְּׁמוֹ וּמַה־
ה שֶּׁם־בְּנוֹ כִּי תֵדָע׃ כָּל־אִמְרַת אֱלוֹהַּ
צְרוּפָה מָגֵן הוּא לַחֹסִים בּוֹ׃ אַל־
ל' ומל' ל תּוֹסְףְּ עַל־דְּבָרָיו פֶּן־יוֹכִיחַ בְּךָ ו
ג' רף וְנִכְזָבְתָּ׃ שְׁתַּיִם שָׁאַלְתִּי
ה' ג' בסיפ' מֵאִתָּךְ אַל־תִּמְנַע מִמֶּנִּי בְּטֶרֶם אָמוּת׃
ג' בסיפ' שָׁוְא וּדְבַר־כָּזָב הַרְחֵק מִמֶּנִּי רֵאשׁ
ל וָעֹשֶׁר אַל־תִּתֶּן־לִי הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם
ל חֻקִּי׃ פֶּן אֶשְׂבַּע וְכִחַשְׁתִּי וְאָמַרְתִּי מִי
ה יְהוָה וּפֶן־אִוָּרֵשׁ וְגָנַבְתִּי וְתָפַשְׂתִּי שֵׁם אֱלֹהָי׃

מַן סָלֵיק לִשְׁמַיָּא וְנָחִית וּמַן אַחַד רוּחָא בְּחָפְנוֹי וּמַן צַר מַיָּא בְּשׁוֹשִׁיפָא וּמַן אֲקִים בְּרִיתָא דְאַרְעָא מַן שְׁמֵיהּ וּמַן שׁוּם בְּרֵיהּ אֵין יָדְעִית׃ כֻּלְּהוֹן מֵימְרוֹי דֶאֱלָהָא צְרִיפָן וּמְסַיֵּיעַ לְאִלֵּין דְּמִתְרַחֲצִין בֵּיהּ׃ לָא תוֹסֵף עַל מִלּוֹי דְּלָא יְכַסֵּיךְ וְתִתְכַּדַּב׃ תַּרְתֵּין שְׁאֵילַת מִינָךְ לָא תִיכְלֵי מִנִּי עַד לָא אֵימוּת׃ רִיגְלָתָא וּמִילְּתָא כַּדְבוּתָא אַרְחֵיק מִנִּי מִסְכֵּינוּתָא וְעוּתְרָא לָא תִתֵּן לִי זוֹנִין לַחְמָא מִתְּסִי׃ דְּלָא אֶשְׂבַּע וְאֶכְפַּר וְאֵימַר מַנּוּ אֱלָהָא וּדְלָא אִיתְמַסְכַּן וְאֶגְנוֹב וְאַחֲלֵיל שְׁמֵיהּ דֶאֱלָהָא׃

שאלתי מאתך אל תמנע ממני: מאחך ה' וסימ' נמסר בריש מלכים ס"מ כ': מי יי' ב' דכמי' וסימ' אשר אשמע בקולו. פן אשבע וכחשתי: ופן ה' וסימ' ופן תשא עיניך השמימה. ופן יסורו מלבבך. ופן תדרש לאלהיהם. ופן ירך לבבכם ותיראו. ופן אורש וגנבתי ותפשתי:

אבן עזרא

אל תלשן. כפשו הזה הזהיר מן הרכילות והזכיר עבד הבורח כי קשה מכל הרכילות: אל תלשן אל תגלהו ותודיעהו כלשונך והוא עבד הבורח מהאומות לארץ ישראל להתגייר שלא ישיבוהו לו שנ׳ עמך ישב בארצך. עבד אל אדניו שניהם אינם ישר׳ כענין לא תסגיר עבד אל אדניו ושם הזכיר שלא ישיבוהו אל אדניו. ואשמת וכבר אשמת בעבור שברח אין לכבוש השם לחסו תחת. כנפיו דור. דור. דור. דור. לעלוקה. מי דור אביו יקלל מבואתו לא רוחץ ד׳ דברי׳ אלה דבקים כפי׳ עשר׳ כנו׳ והעד על זה דור אביו יקלל עין תלעג לאב לעלוקה כמו עוות ראוי להיות עקולה מן משפטו מעוקל והיא תהפך כמו כשב כבש ירעף יערוף ושתים שלם דרך אריכות׳ בנות תולדות כלומר שהשם הולידם וכן ב בנותיו והון טעמו מתון. פ״א כמו רב לך הונך. ליקהת מן יקהת עמים וטעמו לחבור אם ופי׳ יש דור שאביו יקלל וראוי לכבדו: לא יברך כי גמלתו ראויה לברכה ויש דור שהוא טהו׳ וככבר בעיניו ומבואתו לא רוחץ כלומר ומי שלא יוכל לרחוץ את בשרו מבואתו ואיך ירחץ ל לבבו מרעתו ויחשוב שהוא טהור רמז ל למתגאים. חרבות העשוקים האביונים. לעלוקה כענין העקולים והעוותים ועושין הד׳ דורות יש בנות ותולדות׳ אשר כם ידינם השם: שאול. שישליכו בו הדור המקלל וימותו בלא עתם כענין מקלל אביו ואמו מות יומת. ועוצר רחם שיעצור הרחם פה הבטן ולא יולידו בעבור הדור שלא רוחץ מטומאת זנות ושלא יהיה לו בני׳ ולא יהיה לו זרע. וארץ לא תשבע מים באין מטר ויבשו זרועיה ויהיו מושפלי׳ הגאים והרמי׳ ברעב. ואש היא היורדת מן השמים לאכול הדור האוכלים העניים ועושקים האביונים כאש שירדה עליהם בימי אליהו וכן ותצא אש מלפני י״י והאש רמז לחוס המייבש כאש ולא ירד הגשם והזכיר האב והאם פעם שנית כי זה הדור הלועג המקלל רע מהג׳ דורות ועין שתלעג לאב המיסר אותו ותבוז לחברת אם המיסרת אותו יהיה חלל ויקרו עיניו עורבי נחל שאין מרחמין על בניהן ולא יאסף לקבורה כי המכבד אותם יאריכון ימיו. בני נשר שירחמו על אבותם ובניהם: שלשה דרך: כן. ג׳ דבקים. נפלאו נעלמו׳ ומחתה מן מחיתי כעב וכן הפי׳ הם שנפלאו ממני ולא ידעתי אותם בחכמתי. הנשר לא אדע איך הוא מעופף ברקיע באויר השמי׳ והוא לא ידע אנה ינוח על הארץ. ודרך נחש איך יתכן ללכת על סלע בלי רגלים ואינו יודע באי זה מקו׳ יוכל לנוח. ודרך אניה בלב ים המתהפכת לעבור בלב ים ולא תדע לאי זה מחוז יוליכנה הרוח. בעלמה בזנותו עמה שלא ירא מהשם בעברו על מצות לא תנאף ולא יתבונן סופו. כ״כ דרך אשה מנאפ׳ לא תירא מהשם כי הנשים בכלל האנשים וכאשר אכלה ומחתה מאכל מפיה כדי שלא תדע שאכלה כן תזנה ותכחש ואמר לא פעלתי און והאח׳ ראוי להשמר ממנה. פ״א דרך הנשר שלא יעזוב אחריו דרך שירא׳ הר׳ מאין עבר וכן כלם האשה מנאפת יכול בעולה מכסה דבר בשתים ואחר בשלם ואחר בארבע: תחת

רלבג

אל תלשן. והוסיף להזהיר שנית על דברי התורה שלא יחטא בעיונו בהם ויסתבך ויתלה בזה בדברי תורה ולפי שהתור׳ היא כמו עבד לפי לפרתו בה בהגעת השלימות בה לאדם הזהיר שלא יתלה האדם בדעותיו המשובשות בדברי התורה כי בזה כאלו הלשין העבד אל אדניו לומר לו שהטעה אותו עבדו ואמר שאם תעשה כן אולי יקללך אדניו והוא הש״י ותהיה לשממה והפכד מפני היותך מקל בתורתך והמשיל ואמר כי זה הפועל המגונ׳ מהבנת דברי התורה בזה ה האופן החסר ידמה ל הדבור שמקלל הורית אשר גדלוהו והביאוהו אל המציאות בכר מה ולא יתן להם הכבוד הראוי אך יקללם וכן הענין בזה המעיין עם התורה כי לו היה נותן כבוד לדברי התורה היה מעמיק בהבנתם באופן ראוי ישמר בזה מהטעות בדבריה אך הו מקל בדברי התור׳ עם רוב הטובה שהיא משפעת לו במוסר ובדעות עד שהיא ת תגדל נפשו ותזוכה מ מהמזוכות אשר תקנה בהם החיים הנצחיי׳: דור טהור. ואמ׳ ממשל על מי שנכנס בעיונו שוא ודבר כזב שהוא דומה אל הדור שהוא טהור בעיניו ולא רוחץ מטנוף והלכלוך היות׳ מגונה והוא הצואה שירגישו בעיפושה כל הקרובים אליו וכן ה הענין הזה בשוא כי השוא ודבר כזב אכל מזון הנפש הוא כמו הצואה אכל מזון הגוף כי הגוף יזון מהמזון והמותר שלא יאות ליזון ממנו הוא הצואה והנפש תזון מהדעו׳ ותקח האמת ותשליך השקר כי לא יאות לה זון ממנו ואמר ממשל על מי שהתחכם יותר ויעיין במה שאין דרך אל השגתו שזה דומה לענין הדור שהוא עז פנים: דור שרמו עיניו ועפעפיו ינשא בהפך מה שיעשה הבושן והיא מדה מגונה מאד מביאה לחטאים גדולים וכן זאת התכונה מביאה בדעות בחטאים כמו שקדם: דור חרבו׳. ואמר ממשל על מי שיורש וגנב ותפש שם אלהיו שזה דומה ל הדור ששניו הם כמו חרבות לאכו׳ ולהשחית הדברים ומזובות מתלעותיו והם השני הטוחנו׳ הם לאכול עניים ולכלותם מן הארץ ולכלות אביונים מאין האד׳ וכן זה ישחית בזה כל עניני הדעות כי ישתבשו בקלות בדעותם החסרות ואולם החכמי׳ לא יתכן שיזוקו בבמו׳ אלו הדעות הנפסדות ואמר עוד ממשל על שנים אכלו והשחיתו בזה הנפסד רבים מחסרי הלב וזה תמיד לא ישבע כי ימשלו שתי בנות לעלוקה והיא התולעת הנקרא ארטוני׳ בלע״ז שהוא מוצץ הדם מן האדם לא ישבעו כל א׳ מאלו השלשה יאמרו הב הב לא תשבענה: לעלוקה. הב הב לא תשבענה ג׳ הנה אשר לא תשבענה וד׳ שלא אמרו הון די הון הא׳ היא שאול והיא ההיולי הראשון ודמהו ל המטה המוחלט להיו׳ מציאותו החסר שבמציאות היסודיו׳ והוא מבואר שלא ישבע בלבישתו הצורו׳ א׳ אחר אחת וכן עוצר רחם והוא ההריון כי אז יעצור הזרע ברחם ועוצר פי רחם והוא לא ישבע מצד טבעו כי תמיד יבקש ההריון וכן הארץ לא שבעה מים לזון הצמחים כי אם ימטר עליה תצטרך אחר זה למטר וזה תמיד לא יכלה או ירבה בזה והוא יותר נכון כי תמיד יתהוו המים בבטנה לא יכורו מלהתהוו׳ במקורותיה ואולם הד׳ היא היותר דומה לזה הענין הנמשל ולזה הבדילה מהשאר והיא האש שלא אמ׳ הון כל מה שיתמיד להמצא האכלו מה שאפש׳ שיבער בו האש וכן הענין באלו הדעו׳ הנפסדו׳ אשר יקרו מפני הדלות בדעית כי הם לא יכורו מלהשחית האנשים כל מה שיתמיד להמצא חסר דעת יתכן שיטעה בהם: עין תלעג לאב. ואחר שהשלים זה המשל שב להמשיל שנית על הטועה בכוונות התורה מצד הקלותבה והוא אשר המשיל בדור דבר אביו קלל ואת אמו לא יברך ואמר כי עין הלב שתלעג לאב והוא התורה ותבוז לקבוץ האם והיא ג״כ דברי התורה שלא ייטיב העיון במה שיתחייב מדבר דבר מדבריה ומקבוץ דבריה והסדר שלם קצתם עם קצת עד שיהיה זה סבה אל שיטעה בכוונותיקבו העין ההוא המופות הדורכים הממהרים לבא אליה בקלות ר״ל שפתאום יבא אידו כמו שהגיד אמרו פן יקלל לך ואשמת ואמ׳ ממשל על זה הענין מהקל בדברי התורה עד שיטעה בדבריה שלא יורגש בתורה אי זה הדרך עבר בה שהוביליהו אל זה הטעות: ג׳ המה נפלאו ממני דרכיה׳ ואינם מפאירים רושם בדרך ההוא. ור׳ הם שלא ידעתים והנה הד׳ יהיה ממנו רושם מגונה ואם לא נודע והא׳ הוא דרך הנשר באויר ובשם מהדרך ההוא ודרכו לטרוף טרף והב׳ הוא דרך נחש עלי צור ולא יוכר בסלע ההו׳ דרכו אשר דרך בה אך תכלי׳ דרכו להשחית ולהזיק כמנהג הנחש והג׳ הוא דרך אניה בלב ים שלא יודע אי זה דרך עבר האניה שטבעתם והד׳ הוא דרך גבר בעלמ׳ שהי׳ בעולה שלא יוכר בה אך הו׳ הפחית מעלה הדרך ההו׳ בזה המשגל המגונ׳ עד שתשוב זאת העלמ׳ מגב עיניו אשר היא חביבה ויקר׳ בעיניו וכן הענין במה שדרך בחקירותיו בדברי התור׳ זה מנהג החסר כי הוא ימצ׳ בהם בזה האופן המגונ׳ דברי׳ מגונים תשוב להיו׳ אלו מגונה תחת אשר יקרים וכן דרך אשה. ולזה המשיל זאת העל׳ מלאשה מנאפת והיא ג״כ דרכה שתנאף ותקנח הערוה ואמר לא פעלתי און ואמ׳ עוד ממשל על מי שנכנס שוא וכזב בעיונו: תחת

ומצאתו ל׳ דור טהור בעיניו ומצאתו והוא חד כן מלין ידיאין נסבין ומ בריש תיבותא וסי׳ נכס׳ בבכרה רבתא בבערכת אות הכ״ם בסד׳: ארץ ד׳ פתחין כאתנחתא וסי׳ כי לא שלום ידברו. נוראות בצדק תעננו. תחת שלש רגזה ארץ. דור חרבות שניו: מים ג׳ פתחין כאתנחתא וכסוף פסו׳ וסי׳ באנו באש ובמים. ישם נהרות למדבר. ארץ לא שבעה מים.

אַל־תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָו פֶּן־יְקַלֶּלְךָ וְאָשָׁמְתָּ: דּוֹר אָבִיו יְקַלֵּל וְאֶת־אִמּוֹ לֹא יְבָרֵךְ: דּוֹר טָהוֹר בְּעֵינָיו וּמִצֹּאָתוֹ לֹא רֻחָץ: דּוֹר מָה־רָמוּ עֵינָיו וְעַפְעַפָּיו יִנָּשֵׂאוּ: דּוֹר חֲרָבוֹת שִׁנָּיו וּמַאֲכָלוֹת מְתַלְּעֹתָיו לֶאֱכֹל עֲנִיִּים מֵאֶרֶץ וְאֶבְיוֹנִים מֵאָדָם: לַעֲלוּקָה שְׁתֵּי בָנוֹת הַב הַב שָׁלוֹשׁ הֵנָּה לֹא תִשְׂבַּעְנָה אַרְבַּע לֹא־אָמְרוּ הוֹן: שְׁאוֹל וְעֹצֶר רָחַם אֶרֶץ לֹא־שָׂבְעָה מַּיִם וְאֵשׁ לֹא־אָמְרָה הוֹן: עַיִן תִּלְעַג לְאָב וְתָבוּז לִיקֲּהַת־אֵם יִקְּרוּהָ עֹרְבֵי־נַחַל וְיֹאכְלוּהָ בְנֵי־נָשֶׁר: שְׁלֹשָׁה הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי וְאַרְבַּע לֹא יְדַעְתִּים: דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם דֶּרֶךְ נָחָשׁ עֲלֵי צוּר דֶּרֶךְ־אֳנִיָּה בְלֶב־יָם וְדֶרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה: כֵּן דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנָאָפֶת אָכְלָה וּמָחֲתָה פִיהָ וְאָמְרָה לֹא־פָעַלְתִּי אָוֶן:

לָא תַלְשֵׁן עַבְדָא לְמָרֵיהּ דְּלָא נִצְעֲרָךְ וְהִתְחַיַּב: לְדָרָא דַּאֲבוּהִי נִצְעִיר וְלָאִימֵיהּ לָא נִבָרִיךְ: דָּרָא דְּדָכֵי בְּעַינוֹי וּמִצְּאתֵיהּ לָא אִשְׁתַּזַג: דָּרָא דְּרָמוּ עַינוֹי וּגְבִינוֹי מִנַּטְלִין: דָּרָא דְּפַסְרֵי אִינוּן שִׁנּוֹי וְחַרִיפִין אִינוּן כֵּיכוֹי לְמֵיכַל מִסְכֵּינֵי מֵאַרְעָא וְלַעֲלִיבֵי מִן בְּנֵי נָשָׁא: לַעֲלוּקָה תַּרְתֵּין בְּנָן מְהַבְהֲבָן תְּלָת אִינוּן דְּלָא שָׂבְעָן וְאַרְבַּע דְּלָא אָמְרָן מִסְתָּא: שְׁיוֹל וְאַחֲדָת רַחְמֵי וְאַרְעָא לָא שָׂבְעָא מַיָּא וְנוּרָא לָא אָמְרָה מִסְתָּא: עַיְנָא דְּמַצְרְיָא לְאַב וְשַׁיְּטָא קַשִּׁישׁוּתָא דְּאִימָּא נִיתַּצְיֵהּ עוֹרְבָא דְנַחְלָא: תְּלָת אִינוּן דְּגְנִיזָן מִנִּי וְאַרְבַּע דְּלָא יְדַעְנָא אִינוּן: אָרְחָא דְּנִשְׁרָא בִּשְׁמַיָּא וְאוֹרְחֵיהּ דְּחִוְיָא עַל שׁוּעָא וְאוֹרְחָא דְּאִילְפָא בְּלִבֵּיהּ דְּיַמָּא וְאָרְחָא דְּגַבְרָא בְּעָלִימְתָּא: הֵיכְנָא אוֹרְחָא דְּאִתְּתָא גַּיַּרְתָּא אָכְלָה וּמְכַפְּרָה פּוּמָהּ וְאָמְרָה לָא עַבְדִית מִדַּעַם דְּעָאתָא:

וסימ׳ כל לשון ארמי מדברא ונורא גורגס. וב׳ זקפין קמצין וסימ׳ ארץ נחלי מים. יבשו אפיקי מים. וכל לשון ארמי סימ׳ נהליא יכשין וכל אסף דכו׳ בבג פתחין וסי׳ דמסרי בריש׳: בלב ים ד׳ וסי׳ קפאו תהמת. והיית כשכב בלב ים. והנכבד מאד בלב ים. דרך אניה בלב ים:

ליקהת ל׳ ותר ולו יקהת עמי׳

תחת ג׳ · כי תחת שלש חרדה ותחת ד׳ לא תוכל לסבול. הא׳ הוא תחת עבד כי ימלוך כי איננו ראוי למלוך כמו שאין ראוי למלוך הכוזב והשוא ויגיע אל השכל אך ראוי שידמה ויוסר ויגיע אל השכל האמת לבדו והנה השקר הוא כמו עבד ומסרית למצא האמת והב׳ הוא תחת האיש הכסל המרדף חברת הרקי׳ כי ישבע לחם כי איננו ראוי לכך כי דרכו זאת ראוי

תחת · בעבו׳ רגז הארץ רמז לעם הארץ · תחת עבד · שהמליכו אותם עליהם בעבור חטאם ואינו מרחם על משלו ירגזו העם · ונבל בהיות שבע ומושל בעבור פשעם · ותחת אשה כאשר היא בעולה כי תשב׳ את שוכאיה שמאסוה ולא יכילוה על כן יפחדו · ויתכן שנבעלה בעבור עון שוכאיה · ושפחה שהיא יורשת גבירתה ומושלת עליה בגלל פשע הגברת

ימלוך ד׳ מ״ל בליש׳ וסימ׳ ואדניה בן חגית מתנשא · ועתה הנה אדניה מלך · כי מלוך תמלוך וקכה בידך · ובחמה שפונה אמלוך · תחת עבד כי ימלוך׃ לארבה ב׳ וסימ׳ ויתן לחסיל יבולם · מלך אין לארבה ויצא חצץ כולו ׃ בהכלי ב׳ וסימ׳ ענג · שממית בידים תתפש · מיטבי לכת חד מן ט׳ חס׳ בליש׳ וטבה וסי׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן ל״ג ׃ כגבבה

תַּחַת שָׁלוֹשׁ רָגְזָה אֶרֶץ וְתַחַת אַרְבַּע לֹא תוּכַל שְׂאֵת׃ תַּחַת עֶבֶד כִּי יִמְלוֹךְ וְנָבָל כִּי יִשְׂבַּע לָחֶם׃ תַּחַת שְׂנוּאָה כִּי תִבָּעֵל וְשִׁפְחָה כִּי תִירַשׁ גְּבִרְתָּהּ׃ אַרְבָּעָה הֵם קְטַנֵּי אָרֶץ וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים׃ הַנְּמָלִים עַם לֹא עָז וַיָּכִינוּ בַקַּיִץ לַחְמָם׃ שְׁפַנִּים עַם לֹא עָצוּם וַיָּשִׂימוּ בַסֶּלַע בֵּיתָם׃ מֶלֶךְ אֵין לָאַרְבֶּה וַיֵּצֵא חֹצֵץ כֻּלּוֹ׃ שְׂמָמִית בְּיָדַיִם תְּתַפֵּשׂ וְהִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ׃ שְׁלֹשָׁה הֵמָּה מֵיטִיבֵי צָעַד וְאַרְבָּעָה מֵיטִבֵי לָכֶת׃ לַיִשׁ גִּבּוֹר בַּבְּהֵמָה וְלֹא יָשׁוּב מִפְּנֵי כֹל׃ זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ תָיִשׁ וּמֶלֶךְ אַלְקוּם עִמּוֹ׃ אִם נָבַלְתָּ בְהִתְנַשֵּׂא וְאִם זַמּוֹתָ יָד לְפֶה׃

תְּחוֹת תְּלַת רְגָזָא אַרְעָא וּתְחוֹת אַרְבַּע לָא יָכִיל לְמִסְבְּרָא׃ תְּחוֹת עַבְדָּא כַּד נִימְלֵיךְ וְטַפְשָׁא יִשְׂבַּע לַחְמָא׃ דִּתְחוֹת שְׂנוּאֲתָא דְהָוְיָא לְגַבְרָא וְאַמְתָּא דִי יָרְתָה לְרִבּוֹנְתָּא׃ אַרְבְּעָא אִינוּן דִּזְעִירִין בְּאַרְעָא וְהִנּוּן חַכִּימִין וּמַחְכְּמִין׃ שׁוּמְשְׁמָנֵי לָא עָשִׁין עַמְהוֹן וּמְתַקְנִין בְּקַיְטָא מֵיכַלְהוֹן׃ וְחַגְסֵי דְּעַמְהוֹן לָא תַקִּיף וְעָבְדִין לְהוֹן בֵּיתָא בְּקַתְאָרֵי׃ וְקַמְצֵי דְּמַלְכָּא לֵית לְהוֹן וּמִתְכַּנְשִׁין כֻּלְּהוֹן כַּחֲדָא׃ וְאַקְמְתָא דִּמְסַכְּכָה בִּידַיְהּ וְעָמְרָא בְּבֵיתָא דְמַלְכֵּי׃ תְּלָתָא אִינוּן דְּשַׁפִּירָן הִלְכַתְהוֹן וְאַרְבְּעָא דְּשַׁפִּיר מַהְלְכִין׃ אַרְיָא גִּיבָּר בִּבְעִירָא וְלָא הָפֵיךְ מִן כָּל מִדַּעַם וְאַכְבָּא דְמִיזְדְּרֵיכִיל בֵּינַת תַּרְנוֹגְלֵי וְתַיְישָׁא דְּאָזֵיל בֵּית גִּיוֹרָא וּמַלְכָּא דְקָאֵים וּמְמַלֵּיל בֵּית עַמֵּיהּ׃ לָא תִיתְרוֹרַם דְּלָא תִיטַפֵּשׁ וְלָא תוֹשִׁיט אִידָךְ לְפוּסָךְ׃

ו׳ דגשים וסימ׳ נמסר בסדר נח ׃ ולא ישוב ו׳ וסימ׳ בלשון ארמי תורא אשתבע ונפל אריה אדכר ונחך · וביאורם נמסר בירמיה סימן ח׳ ׃

מתביאהו אל הדלות והעוני עד שיחסר לו לחם ושמלה כאמרו ומרדף רקי׳ ישבע ריש מפני שאינו עוסק ב בשובו של עולם וכן העניין בשוא ודב׳ כזב שאינו מישובו של עולם אבל הם דברים בלתי נמצאי׳ והשלישי תח׳ שנואה כי תבעל כי אין ראוי שיתחבר האדם ל האשה שהיא שנואה לו וכן העניין בחבור שוא ודבר כזב אל ה השכל כי הם שנואים אל השכל והר׳ תחת שפחה כי תירש ג גבירת׳ ותשוב הגברת משרתת לה כן העניין בשוא ודבר כזב עם השכל כי הדעת ה הכוזבת היא כמו ש שפחה ומשרתת אל ה האמתית כמו שזכרנו והיה ראוי שינחל ה השכל הדעת האמתית ושפחתה תוכיאנה מ מהתחברה עם השכל ובכאן הפסד אחר ל לשכל בשוא ודבר כזב ועליו ידמה גם כן ש שאמר לשפחה כי תירש גבירתה והוא שכבר ביארנו בראשון מספר מלחמות יי׳ שההצלחה תהיה לשכל במושכלות הרבות אשר השיג מהצד שהם בו אחד ויקרה מהתערב המושכל הכוזב במושכלות האמתיות שתהיה צורת האחדות המגעת מכללות המושכלו׳ דבר שאינו כן ויפסיד בזה זאת ההצלח׳ הנפלאה המגעת לו מהמושכלות במה שהם אחת וזה עיון נפלא מאד ועמוק והוא מבוכה מאד תמה שביארנו מאלו העמוקות בא׳ מספר מ״י והאמר עוד ממשל על העשיר בדעת שיתחכם יותר שני משלים במשל הראשון באר שהחכמה היא תמה שראוי שילוה אליו הקוטן ׃ ארבע׳ · ואמר שארבעה הם קטני ארץ והם חכמים מחוכמים ביאר על שאר הבעלי חיים להורות כי החכם צריך שיהיה קטן בעיניו ולזה ראוי שיירא מחקור בדברים הגדולים אשר אין דרך לו להשגתם ובזה ישמר מהכריתה להתחכם יותר מהראוי לו כי יכיר שפלותו ומדעתו יקצרה להשיג זה הראשון הם הנמלים שהם עם לא עז ביחס אל שאר ב״ח ואף על פי שאם תקיפים ביחס גודל גופם כי הם נושאים בפיהם כפלים רבים ממשקלם והם מתחכמים להמציא הצריך להם מזון בקיץ והוא העת אשר ימצא בו להם וזה תמה שישיר החכם שלא יתגדל בחקיר׳ כי אם בעת שיתכן שימצא לו בעת מהעתים וכבר זכר שלמה במה שקדם אופן חכמת הנמלים במה שיכינו בקיץ לחמם כאמרו לך אל נמלה עצל השני הם שפנים שהם עם לא עצום ובחרו לשום בסלע ביתם ובמקום חזק משככם וזאת גם כן הערה שלא יעמיק אדם לחקור רק במה שיש לו תוקף וחכמה להשיג אמתתו לא במה שיהיה מרמס לכל חולק יבא ויחלוק עליו כי אין לו טענה ראויה ידחהו בה מעליו ׃ מלך אין לארבה · הארבה אין לו מלך שיעמיד׳ בהסכמה אחת והוא יוצא כלו בעת מוגבל אשר יתכן לו לכרות עשבי התבואות להיות לו למזון וזה ג״כ הערה לחכם שלא יתרגל לחקור במושכלות רק בעת הראוי ובשיעור שנוכל עליה׳ ׃ שממית · והוא העכבים היא ג״כ בריה קטנה ובחכמת תעשה בידיה יריעה היא כמו רשת תתפש בה הזבובים והדבורים זולתם מהב״ח אשר יתכן שיתפשו בה כי בזה תשיג מזונה כמו שנזכר בספר ב״ח והוא באה ג״כ בהיכלי מלך אחר שכבר תוכל להשיג משם די טרפה ואפשר שנאמר כי אמרו בהיכלי מלך הוא לבאר כי עם חכמתה קטנה בזה כי היא כוונה מה שלא ישלם לה מתנה תועלת אבל תגרום לה המות והפסד כי היא בהיכלי מלך לא יעזבו המשרתים אותם יריעות העכבים אך יכבדו ויסירו וזה יקרה לה מפני הרסה לבא בהיכלי מלך והיא איננה ראויה לבא בהם וכן העניין במי שיתחל יותר ר״ל שלא יגיע לו מזה פרי אך יגרו׳ לעצמו ההפס׳ והמשל הב׳ זכר בו ג׳ הנה מטיבי צעד ר״ל שהם ממהרי התנועה לכל הדברים מזולת שיברכו הראוי מהבלתי ראוי וד׳ הם מטיבי לכת בדמיון הקודם בג׳ הראשונים והנה הבדיל הד׳ מן הג׳ להתיחסו יותר אל הנמשל והוא העשיר בדעת המתחכם יותר מהראוי לו הא׳ הוא ליש שהוא גבור בבהמה והוא רץ לטרוף אי זה ב״ח שימצא לא ישוב מפני כל על רוב בטחו על גבורתו וכבר יקרה לו מזה רע בעתים מה בהלחמו עם שתקיף ממנו כמו שנמצא בספורי׳ הב׳ הוא זרזיר מתני׳ והוא הכלב הדק המתני׳ שיוליכוהו לצוד ועניינו ג״כ שעניינו לרוץ מזולת שיביט אם הוא תקיף מהב״ח שהוא רודף אותו או העניין הוא בהפך וכבר יקרה לו מזה הרבה מהרע וההפסד והג׳ הוא התיש והוא קל המרוץ וירוץ מפני זה להלחם עם מי שתקיף ממנו ויקרה לו מפני זה הפסד ורע והד׳ הוא המלך שאין תקומה עמו לא ממי שנלח׳ עמהם כי כמו זה המלך יתעורר תמיד לרוץ להלחם לכבוש ארצות מפני ראותו רוב הצלחתו ולא יתישב תחלה אם ראוי להלח׳ לו אם לא ויביאהו זה להלח׳ תמיד כמו שקרה לשנכרר עד שיפול ביד שתקיף ממנו וכזה יקרה לעשיר בדעת כי יהוא כשטן על חכמתו ולא יתישב תחלה במה שיחקור אם הוא ראוי ושיחקור בו אם לא ולזה יפול בזה הטעו׳ אשר יגרום לו הפסד רב ׃ אם נבלת · ולאות ממכוא מה שתחקור בו הנה הסבה בזה הוא גאותך שבטחת על חכמתך שתמצאהו ולא הסתכלת תחלה אם יתכן לך לעמוד על אמתתו אם לאו אם היה שיתכן לך זה לא הביטות תחלה מה שראוי שיהיה מוכן לך לעמידך על אמתת החקיר׳ ההיא או יהיה הרצון באמרו אם נבלת אם נפלת כי הגאוה בחכמ׳ היא סבת הנפילה כמו שקדם ואם זמות יד לפה ר״ל שאם חשבת לחקור בא׳ מהדרושים הגדולים לא תמהר בזאת החקיר׳ ואמר יד לפה לפי המשל כי החושב לדבר אין ראוי שימהר עד שיתישב בדברים ההם אם הם ראויים אם לא אך ישים ידו לפיו למנוע פיו מלדבר או ירבה בזה ואם חשבת מה שתצטרך בעבורו לשים יד לפה והוא הטעות שיקרה לך בהשגת השי׳ שבבה לך להכנס בזאת החקירה אשר אין לך דרך להשגתה ולזה הובילה אותך אל הטעות הנפלאה לכחש בש״י והנה אמר יד לפה כדמיון מ״ש איוב אם אראה אור כי יהל וירח יקר הולך ויפת בסתר לבי ותשק ידי לפי וזה גם

על כן ראוי לאדם להשמר מעון ולא ימשלו הנבזים על הנכבדים ׃ ארבעה · חמשה פסוקים דבקי׳ · קטנים קטנים מן הנבראים בארץ · מחוכמים והשם החכימם לעשות כן׃ לא עז · שאין כח בהם · ויכינו · מאכלם כפי יכלתם ׃ לא עצום · טעמו רבכמו ורבו ויעצמו · בסלע ביתם להסתר שם ׃ חוצץ · פועל עומד כמו יורד כמו חרשיו חוצצו כלו׳ נקבצו ואספו כענין כי מלאויומי וכן ויצא חוצץ יצא מאוסף ומקובץ כענין אסף החסיל · פ״א מן חצצון תמר ׃ שממית · שם חיה ויתכן שהיא החיה הנמשלת לאדם בצורה ובדמות והטע׳ שהיא חיה בידי׳ תתפש כלומר שתופשת מה שיתנו לה והיא נמצא׳ בהיכלי מלך בעבור חכמתה ואלה הד׳ הם מחוכמי׳ והנזכר ראוי ללמוד מהם דרך ארץ ׃ ג׳ · הד׳ דבקים ג׳ וד׳ דרך אריכות · צעד ולכת כפל כלו׳ שהולכים בנחת · ליש · יטיב לכת בעבור שהוא גבור ואינו מפחד מבהמה כאריו׳ וכמרים ודובים ולא ישוב מפניכלם כי הוא גבור מכלם ׃ זרזיר · שם חיה סמוך למלת מתנים כלומ׳ זרזיר ממתנים והזכירו כי הוא קל ברגליו וייטיב לכתו כי בעת הצורך יוכל להשיג טרפו · פ״א דבורים · פ״א נשר · או תיש וייטיב בשרו בלכתו כי הצאן לא תעבורנה לפניו והענין כעתודים לפני צאן · אל איככו לשון פיוס · קום פעול כמו סוב לב כלומר שאין אד׳ קום להלחם עמו אז ייטיב צעדו כי בעבור צדקו אין שטן מוקש כנגדו ׃ אם נבלת · לנגד איתיא׳ ואוכל דבר ואם זמות שים יד לפיך ול תדבר · פ״א אם נבלת המלה לשון עבר יתחת עתיד והטעם אם תהיה נבל כלו׳ אם תעשה נבלה בעת שתנשא למלוכה או אם זמות וחשבת לעשות נבלה שים יד לפה ולא תעבור המזמ׳ · פ״א ואם עברת שחשבת להתנשא לפניו ואם זמות שים יד לפיך · פ״א אם נבלת תשוב בלבך בהתנשא בעזר השם ואם זמות בעבו׳ רשעך שים יד לפה ׃

אבן עזרא

מיץ. ג׳ פרשים האחד אפס המץ והשני ימצו וישתו והשלישי לאמן תמוצו ומיץ החלב והאף הטעם בהמץ אחד מאלה יצא מהם הדבר העומד בבא לצאת על ידי מעשה כחמאה והדם ואפים יקראו נחרים בעבור שיראו בהם וטעמו כן מיץ אפים שיחרה אפו בכל עת כאלו ימיצנו המיץ יוציא ריב כלומר שיריב עם בני אדם ורצה לומר הזהר מן הכבלו׳ כי היא גוררת הכעס והכעס גורר המריבה: דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו. בתחלת הספר הודיע כי יסרו אביו על החכמה וספר כאן שיסרתו אמו בת שבע אחר מות אביו ללמדו חכמ׳ להתרחק מן הנשים ומן היין כי הם סבת הרס והפסד ובעבור חכמת׳ וכבודה שבח האשה החכמה

ל״א

עד אלפא ביתא להיות לזכרון. למואל הוא שלמה ויתכן שנקרא כן כי כאילו היה להם אל אחד ולא עבדו לפסילים גם נקרא העומד על כסאו עמנו אל: ודרכיך. שומר במקום שנים. למחות מן מחיתי. מלכין כון תחתם כמו לקץ הימין לא יאמין בחיין. אי כמו אין ופעם בחירק כמו אי נקי כלו׳ אין נקי. חלוף שם דבר מן כליל. יחלוף יגזור וכן הפי׳ דברי למואל המלך דברי משא וכבואה הם שיסרתו אמו. מה ברי טעמו מה אתה כתוב בכרי ובר בטני שאני ילדתיך. נדרי שנדרתי בעת לדתי אותך אם אמלט מכירי יולדה על כן יסרתיך שלא תתן לנשים חליך ואל תתן דרכיך למחות דרכי המלכים כלומר שלא יהיה מנהגך לשנות מנהג המלכים כי לא יאות להם זכות ושתות יין ושכר פן ישתה כל אחד מהם וישכח מה שהי׳ מחוקק על ספר. עוני מאחרים עבו אותו ריסו. שהיין משמח הלב על כן עמלו לא יזכור עוד בהתעסקו ביין. לאלם לאלם כמו בעבור. בני חלוף בכיתמותיהם בעבור משפט המות ואמר שיחקרו עליו היטב: אשת חיל מי ימצא. חיל ממון כמו אשה שתקנה חיל וממון בחכמתה מי יוכל למצוא. מכרה מן תתמכרו מאתם: בטח בה בעבור שתכין. ושלל שהיה קונה. לא יחסר הבעל על כן יבטח בה: גמלתהו. תשיב לו גמול טוב בעבור שבטח בה ולא גמלתו רע: דרשה. לקנות צמר ופשתים. בחפץ כפיה כהלכה שכפה מחכמות לעשות והפך זה כי מאהבו ידיו לעשות: כאכיות

ומיץ ב׳ ובפסוק ואינון מן א״ב מנ״ב ובפסו׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הבי״ת בס״ד: ברי ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ מה ברי ומה בר בטני. אף ברי יטריח עב: מה ב״ד בסגול וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא: מלכין ל׳ ודרכיך למחות מלכין. והוא חד מן ב׳ מלין דמשמשין ן׳ אריך בסוף תיבותא וסי׳ נמסר במסרה רבת׳ במערכת אות הנו״ן בס״ד:

ל׳ וכפס׳ כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב:

ל׳ ומד למואל בחולם דברי למואל מלך

ל׳ ב׳ בתרי ליש׳ לר׳ משא אשר יסרתו אמו: מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי: אל

ב׳ ותהו שם׳ ל׳ תתן לנשים חילך ודרכיך למחות

ל׳ ב׳ ובפס׳ מלכין: אל למלכים למואל אל

ג׳ חל כליש׳ למלכים שתו יין ולרוזנים או שכר

ל׳ פן ישתה וישכח מחקק וישנה דין

ל׳ חל כליש׳ כל בני עני: תנו שכר לאובד ויין

ל׳ למרי נפש: ישתה וישכח רישו

ועמלו לא יזכר עוד: פתח פיך

ל׳ ומל׳ ד׳ לאלם אל דין כל בני חלוף: פתח

ל׳ פיך שפט צדק ודין עני ואביון:

אשת חיל מי ימצא

ד׳ חס׳ כליש׳ ורחק מפנינים מכרה: בטח בה לב

ל׳ בעלה ושלל לא יחסר: גמלתהו

ג׳ כליש׳ טוב ולא רע כל ימי חייה: דרשה

כ׳ צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה:

דמן דמיצא חלבא נפקא המאתא ומן כיבושא דרגזא ניפוק דמא ומן חריינא דאפי ניפוק דינא:

מילוהי דלמואל מלכא נביותא ומרדותא דרדאתיה אמיה ואמרת ליה מן ברי ווי בר כרסי ווי בר נדרי: לא תתן לנשי חילך וארחתך לבנת מלכין: איזדהר מן מלכי למואל מן מלכי דשתין חמרא ומן שלטוני דשתי שיכר: לא תשטי ותטעי הוונך ותשנה דינהון דכלהון בני עניי: הבון שכרא לאבילי וחמרא למרירי נפשא: ונשתה ונטעון מסכינתהון ושתקיהון לא נזכרון תוב: פתח פומך להלין דלא מכסו דין ודון לכלהון בני עוולי: פתח פומך ודון צדקתא ודון לענייי ולעליבי:

אתתא כשירתא מני ישכח יקירא היא מן כיפי טבתא: ותכיל עלה לביה דבעלה ולא מתבזח ולא תכרא: פרעיתיה טבתא ולא בישתא כל יומי חיידהא: תבעת עמרא וכתנא ועברת היך צביינא דאידה:

לאובד ב׳ מל כליש׳ וסימ׳ אם אראה אובד. תנו שכר לאובד: פתח ד׳ וסי׳ ואבר פתח החלון קדמא. פת׳ לכנין דלהיך. פתח פיך לאלם. פתח פיך שפט צדק: ורחוק ד׳ חס׳ כליש׳ וסימ׳ נמסר כשמואל א׳ סי׳ כ״ו: חייה ג׳ כליש׳ ב׳ מל וא׳ חס׳ וסימ׳ לצרר לגלות ערותה עליה. ותחיה ותגדל עמו. גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה. מציע׳ הס׳:

רלבג

כימה שכמתכם כמו זה לא יוכל להוציא מפיו שבושו כי ישחיתוהו מאד האנשים המאתיני׳ בש״י ולפי זה הפי׳ שפירשנו עתה אשר הוא ככה לפי מחשבתי יהי׳ הרצון באמרו אם נבלת בהתנשא אם לאית למצוא מה שראוי שתמציאהו הנה זה הליאות יגיע לך בעבור התנשאך ונאותך בחכמה כי בעבור זה נשענת על חכמתך ולא הכינות תחלה לדרוש אשר תחקור בו מה שראוי שיוכן להיסיר אל השגתו וכן אם זמות וחשבת מה שתכטר׳ בעבורו לשים יד לפה שלא ידעו האנשים מוס דעתך כי כחשת לאל מתעל והכ׳ זה הגיע לך בעבו׳ התנשאך בחכמתך ולזה השיאך לבך להכנס בחקירות אשר אין דרך להכנס בהם ואתנם היה שבקצת החקירו׳ הגדולו׳ ימצא לאדם פתח אחר שיגיעה הרבה ובקצת׳ לא ימצא לו פתח להכנס בהם ולזאת הסבה היעירנו שיתיסב האדם תחלת בחקירות הגדולו׳ אם יש לו דרך להכנס בהם לפי שכמו שתמצא בדברים הטבעיים אשר ילכו מדרגות המותרות שבקצת׳ יוציאו האדם תועלת ומקצתם לא יוציאו כי אם נזק כן הענין בשוה באלו ההשגות הגדולות ההולכות לפי מה שיחשוב במדרגת המותרות אשר אין ראוי שיפנה השכל אליהם וזה כי בקצתם ימצא אחר היסוב פתח ודרך להכנס בהם ויושגו בהם אחר היגיעה דבריה היקרים מאד ובקצתם לא ימצא להם פתח להכנס בהם ויותר נפלא מזה כי כבר ימצאו דרוסי׳ גדולים ויקרים מאד אפשריי ההשגה לאדם ודרושים אחרים למטה מהם לא ימצא לאדם פתח להכנס בהם והמשל כי האדם אין לו פתח להכנס בהם בו בידיעת ריבוע העיגול ר״ל איך יעשה שטח מרובע שוה לשטח עגול ישר ויכנס בחקירו׳ גדולות ויקרות מזאת לאין שיעו׳ וזה ממה שיחייב לאדם התיסבות בדברי׳ אשר יחקו׳ בהם אם יש לו פתח להשינס אם לא בדרך שיתברר לו במלאכה מלאכה מהחכמות הדרושים אשר אפשר לו להשינס מהדרושים אשר אי אפשר בהם זה: כי מיץ חלב. והנה הדברי׳ הטבעיים אשר ימצא בקצת מותריהם תועלת ובקצתם לא ימצא הם אלו שזכר ודומיהם והוא שממיץ החלב שהוא מותר הגבינ׳ יוציא האדם חמאה שהיא יותר טובה ויותר ערבה מהגבינה וממותר מיץ האף יוציא האדם דם בניעתו בו להוציאו ושחית בזה עצמו וממותר הכעס אשר ראוי שיעזב ויגנח יוציא האדם ריב ומדון אשר הוא גורם השחתות והפסדים רבים: ובכאן כשלם ביאור זה החלק שהגבלנו ביאורו בזה הספר והוא נפלא מאד ורב התועלת לקחת מוסר השכל ותועלת מבואר מדברינו בביאור: דברי למואל. הנה קרא שלמה עצמו למואל מלך כדרך אמרו בתורה והוא כאן לאל עליון ז״ל שהוא חיה לאל מלך כי יי׳ משחו דברים מסרים לאל בתכלית מה שאפשר ואמר כי אלו הם הדברים אשר אמרה לו אמו בתוכחה והנה זכרם בזה הספר להיותם רבי התועלת ודמה שכבר אמר לה שלמה שתשאל ממנו ועשה חפצה והיא אמרה: מה ברי. מה אבקש בני אשר גדלתיך ומה בן בטני שהיית במעי בהיותי משברת ממך ואולם אמרה זה כי כבר יקרא בן מה שאינו בן בטנה כאמרו אלה בני מיכל בת שאול לפי שהיא גדלה אותם ואעפ שלא היו בניה כי הם בני מרב אחותה ומה שאבקש לך בן נדרי ר״ל שמרוב אהבתי אותך היו כל נדרי בך כמשפט האוהב שיהיו נדריו ושבועותיו בחיי אהובו או ירצה בזה שבעבורו היו נדריה תמיד ליי׳: אל תתן לנשים כחכה. אשר לך בדריסת החכמה והשגתה וזה כי רוב העסק עם הנשי׳ יסיר האדם מהשקידה על החכמ׳ ויהיה לבו שוגה בהם תמיד ולא יהיו דרכיך למחות העצו והמחשבות הרבות אשר יצטרכו למי שירצה לחקור בחכמת מחקר ראוי ואמר זה כי ההתמדה עם הנשים תמנע התישבו׳ באלו המועצות והמחשבות: אל למלכים. אתה בני שהוא למואל ל׳ יהיו דרכיך דומים לדרכי המלכי׳ אוהבי התענוגים שרודפים שתיית היין ומואלים היה שכר לשתותו כי אין למלך כמוך שהוא לאל נכון לעשו כן: פן ישתה וישכח. מזה הדין הבא לפניו בתורה ויהיה זה סבה אל שישנה דין כל בני עני אשר הוא חטא נפש וכל אחד מאלו הוא חטא נפלא ולזה זכר שישנה דין כל בני עוני שלא יתחדש מזה ג״כ שינוי בדין העשירי׳ אבל זכר מה שיתחדש יותר מהרע מזאת התכו׳ כמנהג המוכיחים ובכמו זה המנהג נהג שלמה ברוב התוכחות הנכללות בזה הספר: ותנו שכר לאובד. והנה השכר והיין אינו ראוי כי אם למרי נפש ולאובד שישכח המר נפש מרירותו: ישתה וישכח רישו. והאובד עמלו לא למלך כי הוא ראוי שיזכור הדינין אשר ראוי שיהיה בהם הבאים לפניו: פתח פיך לאלם. ר״ל לאשר יבאו לפניך לדין ולא ידע סדר טענותיו אשר בהם יתבאר משפטו ודינו ראוי שתפתח פיך להישירו להגיד דברי ריבו והנה האלם הוא שאינו יודע להגיד כלל מדברי ריבו ובני חלוף הם בעלי התמורה שיאמרו הפך מה שבלבם וראוי לשופט השלם שיסבב שלא יפקד מהם משפטם מפני חסרונם בדבור ובהגדת עניני ריבותם: פתח פיך. בענין שתשפוט צדק אל דין עני ואביון ולא יפקד מהם משפטם מפני אלםם וחוזק אשר כנגדם: אשת חיל. הנה התחיל זה הספר בתואר החומר המשרת ל׳ השכל שיהיה שלם באופן שיגיע לו קנין שלמותו ותאר אותו בנקבה כמנהגו וקראה אשת חיל מצד שלמו׳ כחה להגיע אל השכל מה שיצטרך לו ממנה מהכורות המוחשות ואמר שהוא קשה ההמצא ורחוק מכרה וערכה מערך הפנינים כי אין לו יחס עמה: בטח בה. הנה לב בעלה בטוח בה שתתמצא לו מה שצריך להקדים מן החוש בדרושו ולא יחסר שלל להיות טרף לבית השכל: גמלתהו טוב. כל ימי חייה גמלתהו טוב ובכונה לעבודתו ולא נטתה כלל מעבודתו: דרשה צמר ופשתים. להיות טווה בהם למה שיצטרך לביתה מהמלבוש ועשתה זה בחפץ כפיה כמשפט המשרת החושק לעשות רצון אדוניו ולא כמשפט המשרת על בד ההכרח ואמנם אמ׳ זה לפי שתגיע מהמוחשות אל השכל יתוקן בתקונים רבים קודם הגיעו אליו ובזה יוסרו מהם הרבה מהמשיגים החומריים ויתקרבו אל המושכלות הרוחני כמו שנזכר בספר החוש והמוחש: היתה

היתה כאניות. הסוחרים הגדולים שיביאו סחורותיהם מארץ מרחק כן תביא מזונ' מתרחק למה שיצטרך אל השכל בדרושים יקשה לעמוד מן החוש אם לא בשוטט בארצות או בשדות מה שקדמנו אשר ראוי לבטוח בהם שיגידו האמת: ותקם בעוד לילה. בחריצות וזריזות לתת טרף לביתה וחוק לנערותיה להעמיד בריאות הגוף כי בו יעמוד בריאות הנפש והנה תמצא בזה שספר מחריצות' בדמיון זה הענ' קנתו לפרות בעלה וקנתו להעמיד בריאות הגוף שהוא גם כן לפרות עד שכבר זממה שדה קנתה שדה ונטעה כרם להוציא מהם פרי אל השכל: חגרה בעוז מתניה. לרוץ בזריזות לחפציה ואמצה זרועותיה ל לעשות פעולותיה ב בחריצות: טעמה. הכירה כי סחרה הוא טוב מצד הפרי המגיע ממנו לשכל ולזה ת תנהיג בזריזו' בפרותו עד שלא יכבה נרו ב בלילה להתרחק מן העצלה: ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך. לטוות הצמר והפשתים: כפה פרשה לעני וידיה ש שלחה לאביון. וזה משלימות חריצותה שתעשה מה שתשלים בה לשכל חוקו ולקנות מההון מה שיספיק לה ולבית' ולתת לעניים חוקם: לא תירא. בגדי שני הא' זה מצד אח' להורו' על חריצותה לקנות מה שיצטרך מההון ומצד אחר הא' זה להיות מה שתכין אל השכל מהמוחשות רחוק מלהתקנו' השכל והנה עשתה לה מ מרבדים וקשוטים ב במראות שש וארגמן לבושה רוצה לומר ב בגדים חמודי' ונקיים במראות המשובחו' לא בגדים כואים במראות המגונות: נודע בשערים. והנה בעלה הוא נודע בחכמה בשבתו עם חכמי ארץ מצד רב ההיישרה שתישרהו לקנין החכמה: סדין עשתה ותמכר וחגור. אשר עשתה נתנה לסוחר למוכרו לו כדי שיהיה לה הון לקנות בו כל אשר תאכל נפשה: עוז והדר לבושה. הנה לבושה הוא עוז והדר ר"ל שישלם במדותיה היופי והתיקון להכניע תאוותיה הגופיות וזה ממה שישלם בשתנהג בדרכי התורה ותשחק ליום המות כדרך אנשי המעלה שלא יחרדו מן המות כי אין רצונם לחיות כי אם להשלים השכל ואחר השלמו כמעט שיחפצו במות כי הוא החיים להם: פיה פתחה בחכמה. כי ממנה ילקחו התחלותיה וכמו שאמר ספקה הש"י לנמצאות יתבאר על השלמות במה שיגיע אל החוש מזה הענין אשר הפליא הש"י חסדו בבריאותיו: צופיה. תמיד היא צופיה ומבטת ההליכות והדרכים אשר יובילוה אל ביתה אשר תתחבר בו ש' השכל להשפיע לו מהחוש המצטרך לו בחקירותיו ולא תאכל מזון העצל שהוא חסר התיקון אך כל מה שתקבצה מאלו הצורות הדמיוניות יהיה שלם התיקון להביט אל השכל הנה האשה אשר בה משפטה תשובח מצד כחות הנפש ומצד השכל: רבות בנות ויאמרו כי רבות בנות עשו חיל אך את עלית על כלנה: שקר החן. אשר במה שתבין אל השכל פעמים ויביא זה לטעות בדרושים העמוקים אשר לא תחובר להם יראת ה': תנו לה. הנה לאשה אשר כזאת יותן מפרי ידיה כי ימשך מההשגחה הדבקה בשכל טוב לא גם בדברים הגופיים כמו שביארנו בד' מספר מ"י ויהללוה מעשיה בשערים שם יספר כשם מדותיה וטוב מוסרה ויראתה מהש"י והנה התועלת בזה המאמר לפי הנמשל מבואר וכן תועלת עוד לפי המשל להיישיר האשה שתשתדל בעבודת בעלה ובתיקון ביתה בזה האופן:

היתה ה' ר"פ וס' ותהי לי נחלתי כאריה ביער. היתה עלי יד יי'. היתה לי דמעתי לחם יומם. היתה יהוד' לקדשו. היתה כאני' סוחר: נטעה זממה שדה נטע כתי' וקרי' נטעה בה"א וכן בלילה טעם' כי טוב סחרה ואינון מן כ"ט מלין חס ה' בסוף תיבו' וקרי' וס' נבס' במס' רבתא במערכת אות ה' בסר: כפה ב' וס' וקצתה את כפה. כפה פרשה לעני: לא תירא ח' וס' ביחזקאל

הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא
לַחְמָהּ: וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן
טֶרֶף לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ:
זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָ
כָּרֶם: חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ וַתְּאַמֵּץ
זְרוֹעֹתֶיהָ: טָעֲמָה כִּי־טוֹב סַחְרָהּ לֹא־
יִכְבֶּה בַלַּיְלָ נֵרָהּ: יָדֶיהָ שִׁלְּחָה
בַכִּישׁוֹר וְכַפֶּיהָ תָּמְכוּ פָלֶךְ: כַּפָּהּ
פָּרְשָׂה לֶעָנִי וְיָדֶיהָ שִׁלְּחָה לָאֶבְיוֹן:
לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג כִּי כָל־
בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים: מַרְבַדִּים עָשְׂתָה־
לָּהּ שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁהּ: נוֹדָע
בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם־זִקְנֵי־
אָרֶץ: סָדִין עָשְׂתָה וַתִּמְכֹּר וַחֲגוֹר
נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי: עֹז־וְהָדָר לְבוּשָׁהּ
וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן: פִּיהָ פָּתְחָה
בְחָכְמָה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל־לְשׁוֹנָהּ:
צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ וְלֶחֶם עַצְלוּת
לֹא תֹאכֵל: קָמוּ בָנֶיהָ וַיְאַשְּׁרוּהָ
בַּעְלָהּ וַיְהַלְלָהּ: רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ
חָיִל וְאַתְּ עָלִית עַל־כֻּלָּנָה: שֶׁקֶר הַחֵן
וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת־יְהוָה הִיא
תִתְהַלָּל: תְּנוּ־לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ
וִיהַלְלוּהָ בַשְּׁעָרִים מַעֲשֶׂיהָ:

סכום פסוקי דספר משלי תשע מאות וחמשה עשר וסי' תתק"ט"ו וחציו לפני שבר גאון וסדריו שמנה

וַהֲוַת הֵיךְ זַלְפֵיהּ דְתִיגְרָא דְמִן רְחִיק אַתְיָא
מַכְלוּתָא: וְקָמַת בְּלֵילְיָא וִיהַבַת מְזוֹנָא
לְבֵיתָהּ וּפוּלְחָנָא לְטַלְיָיתָהָא:
וְאִתְחַשְּׁבַת בְּתַרְעִיתָא וּנְסַבַת חַקְלָא וּמִן
פֵּירֵי דִידָהָא נְצַבַת כַּרְמָא: וְאַסְרַת בְּעוּשְׁנָא
חַרְצָהָא וּזְרִיזַת דַרְעָיָה: וְטַעֲמָא מְטוּל
דְטַבְתָּא תַּגְרוּתָהָא וְלָא דָעִיךְ בְּלֵילְיָא
שְׁרַגָהָא: יְדָהָא פַּשְׁטָא בְבוּשְׁרָא וִידָהָא
לְבִכִּין מְעוּלָא: יְדָהּ פַּשְׁטָא לַעֲנִיָּא וּדְרָעֵיהּ
אוֹשִׁיטָא לַעֲלִיבֵי: לָא דַחֲלוֹן בְּנֵי בֵיתֵיהּ מִן
תַּלְגָא מְטוּל דְכֻלְהוֹן בְּנֵי בֵיתֵיהּ לְבִישִׁין הֲווֹ
זְהוֹרִיתָא: תַּשְׁוִיתָא עַבְדַת לָהּ בּוּצָא
וְאַרְגְּוָנָא לְבוּשָׁהּ: יְדִיעַ הֲוַת בֵּינַת מְדִינְתָּא
בַּעְלָהּ כַּד יָתִיב הוּא עִם סָבֵי אַרְעָא: פְּתָנָא
עֲבַדַת וּזְבַנַת וְזוּנָרָא יְהַבַת לִכְנַעֲנָאֵי:
עוּשְׁנָא וְהַדְרָא לְבוּשָׁהּ וְגַחְכָא בְיוֹמָא
אַחֲרָיְיתָא: פּוּמָהּ פַּתַחַת בְּחָכְמְתָא וְנִמוּסָא
דְחִסְדָּא עַל לִישָׁנָהּ: וְגַלְיָין אָרְחָתָא דְבֵיתָהּ
וְלַחְמָא חֲכִינָאנוּת לָא אָכְלָה: קָמוּ בְנָהָא
וִיהָבוּן לָהּ טוּבָא בַּעְלָהּ וּמְשַׁבְּחָהּ: כַּגִיעָן
בְּנָתָא דִקְנַיִי וְאַתְּ עֲבַרַתְּ עַל כֻּלְהֵין: מְטוּל
דְשִׁקְרָא הוּא חִנָּא וּסְרִיק הוּא שׁוּפְרָא
אִיתְּתָא דְדַחֲלְתֵיהּ דֶאֱלָהָא הִיא תִשְׁבַּחְתָּא:
הָבוּ לָהּ מִן פֵּירֵי דִידָהָא וְנִשְׁבְּחוּנָהּ
עוֹבָדֶיהָ בְּתַרְעֵי:

סימן ג': לבוש ל' חסר בכתו' כי כל ביתה לבש שנים. וכל נבי' דכו' חס' בבב מ"ל וס' ושריון קשקשי' הוא לבוש. הוצא לבוש לכל עבדי: נודע ב' קבצי' וסי' נודע ביהודה אלהים. נודע בשערים בעלה. וחד ונודע כה שהיה: לבושה ג' וסי' משבצות זהב לבושה: שש וארגמן לבושה. עוז והדר לבושה: הילכות ד' ולית דכותי' כ"כ וסי' נסער בתלי' ס"מ ס"ח: ויאשרוה ב' וסי' אחת היא יונתי. קמו בניה ויאשרוה: עלית ג' וסי' מה לך איפה כי עלית כלך לגגות. גם שם עלית לזבח זבח. ואת עלית על כלנה: והבל ג' וסימני' נבס' בסדר בראשית וישעיה ריש סימן ט': תתהלל ב' וסי' בקדוש ישר' תתהלל. אשה יראת יי' היא תתהלל:

כאניות. ההולכות למרחוק: לילה. קודם עלות השחר. לביתה לבניה: וחוק מאכל כעניין ויאכלו חוקם לחם: זממה. חשבה לקנות שדה. מפרי רמז לאון יגיע כפיה כלו' מפרי כפיה נטעה נוטע לה כרם כי אין מנהג הנשי' לנטוע: במת מתניה. כאילו העוז חגורה: טעמה. כמו ברוך טעמך כלומ' יעצה כי טוב להתעסק בסחורה על כן לא יכבה: פרשה. לחם לעני: לביתה. בניה כלומר לא תירא משלג היורד על ה הארץ כי כל אחד מ מביתה לבוש מתולעת שני או כל ביתה לבוש שנים שם ממין כשתי' וארגמן ממין הצבעים והוא אדום: זקני. הזקנים יושבו בעלה עמהם בעבודה: לכנעני. סוחר כמו כנעניה כנברי ארץ: עוז. כאילו העוז וההדר לובשת. ליום אחרון לעת זקנתה תוכל לעמוד משחקת ואינה מפחדת מן ה החסרון או לעולם ה הבא: חסד. שהיא מוכנת לעשות חסד: עצלות. אשת עצלות: קמו. בבקר בניה כי לא יכבה בלילה נרה. מהללוה זה המהלל שיאמרו לה. רבות בנות עשו חיל קנו חיל. עלית כמו ותעל אחר מגדיה כלומר גדלה על כלנה: שקר החן. גם זה הפסוק מהלל בניה הוא שהם אומרים לשקר אשת החן והבל הוא היופי: תנו. הבעל אומר לבניו תנו לה מפרי ידיה עד שיהללוה ה המהללים על מעשיה או מעשיה הם יהללוה והכתיבה בדבור כענין תנו ליי' אלהיכם כבוד:

כשלם ספר משלי

יתן כבוד לאל נורא / והוא רואה ולא ירא.
והוא נשגב בחכמתו / ודרכו לאנוש הורה.
חזה פירוש בסוד איוב / כדרך טעמי תורה.
לאברהם בנו מאיר / ספרדי בנו עזרא.
ברומי חברו בלשון / אבותינו ואם קצרה.
היותו לעטרת הוד / ולצפירה מפוארה.

אמר אברהם

בעבור היות כל נברא בראוי מים ומאין נמצא עמו חסרונו וחסרון העליונים בתנועות כנגד המוצק לא בעצמם ולא בתבניתם וחסרון השפל בתבניתו לא בעצמו וחסרון התחתיים בעצם ובתבנית וזאת סבת התלאות הקורות לנשמה ולגוף או לשניהם או לעושר ולבנים ולנשים ולחברי' והכל במספר במשקל בגזירת האחד אשר אין לו ראשית ואין שני לו על כן אמרו חכמי שקול הדעת כי התוכחות הבאות על בן אדם יש מהן ליסר אותו כעניין והוכח במכאוב על משכבו כדרך האב המייסר את בנו על מעשה רע שעשה עד שלא ישנה כדרך הרופא שהוא משקה לחולה דבר להסיר חליו ויש תוכחות על תגרת מעשה כאב החומל על הבן וידריכהו בדרך הישרה כמו הרופא המאכיל הבריא ואם יפחד שיארע לו מחלה ישקהו במשקה לשמור תכונת בריאות גופו ויש תוכחות לקבל שכר וסיבת היותם רבות ואיוב הצדיק העיד הנביא שהיה יחיד בדורו בצדקתו ותוכחותיו לא היו על מעשה רע או תגרת מעשה וכאשר הואלתי לפרש איוב הוצרכתי לפרש תחלה כל המלות והרוב בעניינים הקשים כי רובי פירושי הקדמונים בספר הזה אינם על דקדוק הלשון ויש מהם על דרך דרש ואחר שאשלים לבאר כל מה שהזכרתי אפרש עיקר הענין בכל ויען איוב או אחד מחבריו וכלל אומר כי אליהוא היה חכם משכיל כאשר יתברר מדבריו על איוב וחבריו וטעמי ענייניו קרובים לדברי המקום על כן לא חרה אפו בו כאשר חרה אפו על אליפז וחבריו גם אמ' המקום לאיוב תרשיעני למען תצדק:

ועתה אחל לבאר

אמר לוי בן גרשום

ראיתי לבאר הספר הזה ר"ל ספר איוב ביאור רחב ולהעמיק בענייניו כיד שכלנו לראותנו זה הספר גדול התועלת בהצלחת האדם המדיני' והמדעיית ובכלל הנה כונתה התורה בכללה על הטורח המתבאר בזה הספר ולזה יחסו רז"ל זה הספר למשה רע"ה ואמ' משה כתב ספרו ופרש' בלעם ואיוב ואולם נחלקו בענייניו אם היה משל או דבר קרה וזה כי זה הדרוש אשר נחקר עליו בזה הספר הוא אם השם ית' משגיח באישי האדם כמו שחייבו זה פנות התורה ופוקד אותם על כל מעשיהם אם לא וזה שכאשר יונח שהוא משגיח באישי האדם כמו שחייבו זה הפנות התוריות יחשב שכבר ייוחס לשם ית' עול מצד רוע הסדור הנופל בטובת אישי האדם ורעתם ר"ל שכבר ימצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו וזה הספק הגיע הפילוסו' להאמין שהשם ית' בלתי יודע דבר מאלו הדברי' הפרטיי' כמו שנזכר במה שאחר הטבע ולחוזק הספיקות הנופלות בזה הדרוש לא סרו הקודמים מלספק בו ולא יבורו המתאחרים עד שכבר נסתפקו בו גדולי החכמים והנביאים ואמרו רז"ל שכבר נסתפק בו משה רבי' ע"ה ואליו רמז במה שבקש ואמר הודיעני נא את דרכיך וכבר יראה שהענין הוא כן מהתשובה אשר השיבו השם ית' על זאת הבקשה והוא אומר יי' יי' אל רחום וחנון וכן תמצא שחבקוק הנביא הסתפק בזה הדרוש באמרו למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו וכן תמצא שדוד ע"ה הסתפק בו אמרו בספר תלים כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה כי אין חרצובות למותם וגו' הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל אך ריק זכיתי לבבי וסוף הדברים ואחשבה לדעת זאת עמל הוא בעיני ולחוזק השאלות והספקות הנופלו' בזה הדרוש שהביאנו משה רבי' ע"ה זה הסיפור הנפלא אשר הוקרו בו כל הספיקות הנופלות בו על דרך החקירות העיוניות כמו שיתבאר מדברינו וזהו אשר הניענו לבאר זה הספר כי לא ראינו בו לאחד מהקודמים המבארים ממי שהגיענו דבריהם ביאור יתכן שיהיה ביאור ענינו אבל תכלית מה שכוונו הוא לבאר המלות והתיבות ולזה היו רחוקים מאד מהכוונה בזה הביאור וזה שראוי למבאר שיכוין ביאור המלות והתיבו' לפי כוונת העניני' אשר כוונו בכלל הדברי' כאשר היו המלות משותפות כמו הענין בזה הספר ואם לא יתן אל לבו תחלה להבין כוונת הענינים לא יובן אליו ביאור המלות אם לא במקרה וזה מבואר בנפשו ולזה היו הביאורי' ההם אשר הורגלנו בהם מקטנותינו כבר מנעו אותנו הבנת דברי זה הספר זמן מה עד אשר פקחנו עיני שכלינו לעיין בענייני זה הספר והנהגנו אחרי זה ביאור המלות לפי העניינים ההם ומצאנו שהמלות מתבארות בזה האופן בזולת זרות ולא מצאנו שהתעורר אחד מהקודמים לחקור בדעות אלו החכמים אשר נחלקו עם איוב בזה הספר זולת המעט שכתב מזה הרב המורה בספרו הנכבד מורה הנבוכים וכבר העירנו מה שכתב מזה לחקור בדברי אלו החכמים חקירה מופלגת כדי שיתבאר לנו מדבריהם מה שנתייחד בו אחד אחד מהם וכאשר הפלגנו העיון בזה האופן מצאנו דעותיהם על מספר החלקים אשר אפשר שתשפט החלוקה בזה הדרוש למשכילים ואולם אמרתי למשכילי' לפי שהחלקים אשר תפול המחשבה בהם להמון החכמים בזה הדרוש הם בלתי מוגבלים ולא מוקפים והוא מבואר שהוא ראוי למי שישלים החקירה בזה הדרוש ובזולתו שיזכור הדעות אשר תשפטם החלוקה ותפול בהם המחשבה למשכילים ויזכור הספיקות הנופלות באחת אחת מהם וההתרים אשר אפשר שיותרו בהם עד שיתישב לו בזה האופן הדעת האמתי ואיך שיהיה ענין זה הספר ר"ל שיהיה למשל או ספור דבר קרה הנה מפני שהמכוון ממנו בחבורו הוא להעמיד החכמים המעיינים בעיון על אמתת זה הדרוש הוא מבואר שראוי שיהיו הדעות אשר יזכרו בו לפי חלקי הסותר אשר יפלו בזה הדרוש למשכילי' שאם לא היה הענין בזה התואר לא היה מגיע מזה הספר התועלת בזאת החקירה והנה נבאר בע"ה עם ביאור דברי אלו החכמים איך נשלמו בדעותיהם כל חלקי הסותר וטענת כל אחד מהם בכל הדברי' אשר אפשר לו לטעון לקיו' דעתו ולבטל דעת החולק עמו ולא הסכמנו בזה הביאור לבאר מפני מה נטינו בביאור מלה מלה ממה שבאר בה זולתינו להיות זה ממה שיתבאר במעט עיון למי שיראה ביאורינו זה עם שאם נהגנו זה המנהג היו דברינו בתכלית האריכו' והיה זה סבה שיקוץ בו המעיין והנה במקומו' רבו' מזה הספר נראו לנו ביאורי' רבים ובחרנו הנאות מהם לפי הענין ולא רצינו לזכרם כלם לבחירינו הקצור ולזה אין ראוי שיקוץ המעיין אם יראה לו בקצת דברי זה הספ' ביאורי' אחרי' נאותי' זולתי אשר זכרנום ועוד כי אין מחוק המבאר שיזכור כל הביאורי' אשר אפשר שיעשו במאמ' אשר יבארהו ולא יגזור גם כן שלא ימצא למאמר ההוא ביאור זולתי אשר יזכרהו ולא תהיה תפיסה אם מצא למאמ' ההוא ביאור זולת הביאור אשר זכרו והנה אחשוב שמי שיאמ' מרז"ל בזה הספור שמשל היה אמנם הביאו לזה מה שראה מהפלגת החקיר' בזה הדרוש על דרך החלוק ההכרחית אשר לא ימנע ממנה אחד מחלקי הסותר ולזה הרחיק היות אלו הדעות לקודמי' לפי שהוא רחוק אצלו שימצאו במקרה אנשי' יחד יחלקו בדרוש אחד ויהיו דעותיהם על מספר החלקים אשר תשפוט אותם החלוקה ואולם מי שאמ' שכבר היה הנה יחזק דעתו מה שאמר יחזקאל נח דנ"ל ואיוב ואיננו בטל שימצאו דעות החכמי' בדרוש אחד על מספר החלקי' אשר תשפטם החלוק' כי כבר זכר הפילוסוף דרושי' רבים קצתם בטבעיו' וקצתם באלהיו' נמצאו בהם דעות הקודמי' על מספר החלקים אשר תשפטם החלוקה ולזה לא הרחיק בעל זה המאמר היות זה הספר דבר קרה ומה שיורה שזה הענין הוא ספור דבר שקרה הוא זכרו שם איוב ושם עירו ומספר קניניו ובניו בתחלה ובסוף ושם בנותיו ושכבר נתן להם אביהם נחלה בתוך אחיהם ומספר ימי חיי איוב ומה שזכר גם כן משם רעיו ויחוסיה' אמר אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהו בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם וזה כי כמו אלו התארים והספורים יעשו בספורים האמתיים להוסיף האמנה בהם וקודם שנתחיל בביאור זה הספר נקדים הקדמה אחת מקפת בכל מה שיכללהו זה הספר ואמ' שהרעות הנופלות הם מיוחסות בכללם אל הסבה ההיולאנית או אל הקרי וזה שהרעות הנופלות לא ימלטו משתהיה התחלתם במקבל בעצמו או מחוץ ואמנם הרעות אשר התחלתם במקבל הם אם מצד המזג אם מצד המדות והתכונו' הנפשיות ואשר הם מצד המזג מבואר התיחסם אל ההיולי כי הסבה בזה השמע הכחות המתפעלות אל הכחות הפועלו' כמו שהתבאר ברביעי מהאותות וכן יתבאר זה ברעות הנופלות מצד המדות והתכונות הנפשיות כי אלו הרעות יהיו כאשר לא יתנהג האדם בהם כפי מה שראוי וזה לא יהיה מן השכל כי השכל אמנם ידריך האדם בהדרכה הראויה בדבר דבר מאלו העניינים האנושיים וכן הרעות אשר התחלתם מחוץ אשר התחלתם המזג והבחירה כמו הענין במלחמות הוא מבואר ממה שקדם התיחסם אל ההיולי ואשר אין התחלתם המזג ולא הבחירה כמו הפכת הארצות והרעש והאש הנופלת מן השמים והכוכב מהנהגם הנה לא יגיע מהם רע כי אם במקרה וזה שלמה שהיו בכאן יסודות השפליים והיה מדרך ההפכים שיפסידו קצתם קצת יחויב שתהיינה בכאן סבות עליונות פועלות אותם ושומרו' מציאותם ושיגבירו פעם אחת מן ההפכים על האחר ופעם יגבירו ההפך האחר וזה בסבוב ישר וסדור מתמיד כמו שהתבאר בטבעיו' ולזה יתחייב שיהיה האש פעם והאויר פעם והמים פעם והארץ פעם לפי היחסי' אשר לפועל אל המתפעל ובזה ישמר זה המציאו' השפל לפי שמירתו אמנם היא בשווי הנמצא ביסודו' אשר הורכב מהם ובקצת זה השווי הוא זה הפועל המגיע אל היסודות מהגרמיים השמימיים ואמנם יגיע מזה רע במקרה מצד שיקרה שיפול האש על איש אחד ויהרגהו או שתהפך הארץ על היושבי' בה מצד שקרה היותם שם ובכלל הנה לא תמצא רע מגיע בעצמות מהשם ית' ולזה אמ' אין דבר רע יורד מלמעלה וראוי שלא יעלם ממנו שאלו המקרים אשר יפול בהם רוע הסדור הם מוגבלים באופן מה מהגרמים השמימיים וזאת סיבת הגעת הידיעה באלו המקרים טרם בואם לנו אם בחלום אם בקסם אם בנבואה כמו שהתבאר בספר החוש והמוחש וזה כי זאת ההודעה לא תהיה אם לא מסבה פועלת לה הידיעה באלו העתידות אלא שעם כל זה כבר יתאמת התיחס אלו העניינים אשר בהם רוע הסדור אל ההיולי וזה כי בעבור שהגרמי' השמימיים משתתפי' בהנהגת האדם והיה מחויב מפני זה שיגיעהו קצת רעות מצד קצתם בשתים מה העדיף השם ית' בששם בנו השכל להנהיגנו ולהשלים מה שחסר לנו מצד הנהגת הגרמי' השמימיי' ולזה תהיה זאת ההגבלה אשר באלו המקרים מתיחסת אל ההיולי כי השכל הוא השליט להטות אותנו מזאת ההנהגה כאשר נרצה וכבר ביארנו זה בשלימות בביאורינו לספר החוש והמוחש ובספר מלחמות יי' ולהיות השכל הוא השליט על זאת ההנהגה היו אלו המקרי' לפתיים לא מחויבים והנה יתבארו בזה הספר הדברי' אשר ישמר האדם בהם מאלו הרעות מצד השכל האנושי להתאחדותו באופן מה בשכל הפועל וראוי שתדע שאלו הרעות אשר נפל בהם רוע הסדור אינם רעות אנושיות וזה שהרעות האנושיות ראוי שתהיינה בחלק אשר בו הטובות האנושיות כי הנושא להפכים אחד ולמה שהיו הטובות האנושיות בחלק מחלקי הנפש אשר נקרא שכל לא בהזון והחוש ולפי שאינם לאדם במה שהוא אדם הנה הוא מבואר כי הרעות האנושיות הם בזה החלק בענינו וכמו שהטובות האנושיות הם שלמות השכל האנושי במושכלות כן הרעות האנושיות הם העדר ממנו השלימיות זהו ממה שראינו להקדימו קודם שנתחיל בביאור זה הספר והנה הסכמנו עם עצמינו לבאר ראשונה במאמר מאמר מאמרי זה הספר המלות אשר באו במאמר ההוא אשר יצטרכו אל ביאור ואחר כן נבאר ענין המאמר ההוא ואחר כן נבאר הכל העולה מן הדברים כי בזה היסרה מה להקל בביאור זה הספר ולהעמיד בקלות המעיין בדברינו על אמתת דברי הספר. ומהנה נתחיל ונאמר.

חד מן מ״ח מלין דנסבין א׳ במצעו׳ תיבו׳ ולא קרי׳ וסימנהון תאספון תאספון לא תוספון להת תבן · והאספסוף אשר בקרבו · ויאצל ויוד יי׳ בענן וידבר · משאת כי תשה ברעך ·
וכניהו בן יהודע בן · רפאתי ויצא אל מוצא המים · רפאנו את בבל ולא נרפתה · ונרפאו ויאמר אלי המים האלה · כראדך בעת ההיא
ונאשר אני · ושאתיך ושובבתיך וששאתיך · ורצאתי ויכלו את הימים · ואענה את זרע דוד למען זאת · ואעשיר אשר קניהן יהרגון · וקאם שאון בעמיך

הלא חכמה תקרא ותבונה תתן

איש י״ב ר״פ בתורה ובאיוב ב׳ באיוב וי׳ בתורה וסי׳ איש אשר ירקח כמהו · איש אשר יעשה כמוח
באיוב · וכל איש י״ו וסימ׳ האנשים על הנשים · וכל איש אשר נמצא · ועשה בצלאל · ויכו

איש

כי מצאי מצא חיים

ויוספו לך שנות חיים

רלבג

אמר מכנר היה איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע עלה והצליח מאד בקניני׳ המדומים כמו קנין ההון והבני׳ והיו בניו מתנהגים באופן שלם לפי ההנהג׳ המדינית בדרך שתשלם האחוה והאהבה ביניהם ולזה היו אוכלים יחד תמיד כדי שיתוקן ה אקבוץ יותר ביניהם והנה

והיה האיש ההוא ב׳ דסמי׳ וסימ׳ בערים · גדול מכל בני קדם · וסר מרע ד׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נ״ט · ויולדו ה׳ וסימ׳
ויולדו להם בנים אחר המבול · וילדו לדוד בנים בחברון דשמואל ל׳ חכר וי״ו · ויולדו עוד לדוד בנים · ויולדו לאבשלו׳ ·

גבר הֲוָה בְּאַרְעָא דְעוּץ אִיּוֹב שְׁמֵיהּ וַהֲוָה גַּבְרָא הַהוּא שְׁלִים וּתְרִיץ דָּחִיל מִן קֳדָם יְיָ וְעָדֵי מִן בִּישׁ ׃ וְאִתְיְלִידוּ לֵיהּ שְׁבַע בְּנִין וּתְלַת בְּנָן ׃ וַהֲוָה גִּיתוּהִי שִׁבְעָא אַלְפִין דְּעָאן מִן אַלְפָא לְכָל בְּרָא וּתְלָתָא אַלְפִין דְּגַמְלַיָּא מִן אַלְפָא לְכָל בְּרַתָּא וַחֲמֵשׁ מְאָה פַּדְנִין דְּתוֹרִין לְגַרְמֵיהּ וַחֲמֵשׁ מְאָה אַתְנָן לְגַרָם אִיתְּתֵיהּ וּפוּלְחָנָא סַגִּיעָא לַחֲדָא וַהֲוָה גַּבְרָא הַהוּא רַב בְּנִכְסִין מִכָּל בְּנֵי מַדִּינְחָא ׃ וְאָזְלִין בְּנוֹי וְעָבְדִין שֵׁירוּתָא בֵּית גְּבַר יוֹמֵיהּ עַד מִשְׁלַם יוֹמֵי שַׁבְעָא וּמְשַׁדְּרִין וּמְזַמְּנִין לִתְלַת אַחְוָתְהוֹן לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי עִמְּהוֹן ׃

הָיָה בְאֶרֶץ־עוּץ אִיּוֹב שְׁמוֹ וְהָיָה
ב׳ · ל׳ הָאִישׁ הַהוּא תָּם וְיָשָׁר וִירֵא אֱלֹהִים
ד׳ · ח׳ וְסָר מֵרָע ׃ וַיִּוָּלְדוּ לוֹ שִׁבְעָה בָנִים
וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת ׃ וַיְהִי מִקְנֵהוּ שִׁבְעַת
אַלְפֵי־צֹאן וּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי גְמַלִּים
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת צֶמֶד־בָּקָר וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
ל׳ מל׳ · ל׳ אֲתוֹנוֹת וַעֲבֻדָּה רַבָּה מְאֹד וַיְהִי הָאִישׁ
הַהוּא גָּדוֹל מִכָּל־בְּנֵי־קֶדֶם ׃
וְהָלְכוּ בָנָיו וְעָשׂוּ מִשְׁתֶּה בֵּית
אִישׁ יוֹמוֹ וְשָׁלְחוּ וְקָרְאוּ לִשְׁלֹשֶׁת
ל׳ ויחד ואחיותיהן אַחְיֹתֵיהֶם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עִמָּהֶם ׃

אבן עזרא

איוב היה מבני בנין של נחור אחי אברהם והקרוב אלי שהיה מבני עשו והעניין מוכיח בארץ עוץ כמו שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ ולא יתכן לומר שלא היה בעולם בעבור שאמר יחזקאל וכח דניאל ואיוב ואם אמר טוען אולי איוב אחר היה שהזכיר ה הנביא יאמר לו אם כן אמור כן בדניאל וכח והנה כתו׳ בפסוק אחר אם יעמוד משה ושמואל לפני ולא כי מלאכו שמואל בן ע עמיהוד והנה לא ת מלאכו איוב אחר כ

ויולדו לו שבעה בנים דאיוב · וא׳ וילדו להם ׃ ועבודה רבה ב׳ וסימ׳ ועבדה רבה ויקנאו אתו · ועבדה רבה ויהי ואיש ההוא
גדול ׃ אחיתיהם ה׳ בליש׳ וסימני׳ והחייתם את אבי ואת אמי · בצדקתך אחותך · ואחיתיהם צרויה ואביגיל · וקראו
לשלשת אחיתיהם · ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיתיו ׃

כתוב בספרי הקדם והאות שהוא יובב בן זרח מבצרה שמא בחלום ראה זה כי אין לו על מה ימען לא על דברי הנביאים ולא על מה שהעתיקו חכמינו ז״ל ואל תתמה על
מלת איוב שמו כי איננו רמע כלל והנה כתו׳ יי׳ איש מלחמה יי׳ שמו והכך הדבר ויהי איש אחד מהר אפרים ושמו מיכיהו אולי בעל הדרש על הרוב הנמצא דבר מקום
איוב סמוך לארץ מטעם וילך ארצה בני קדם ׃ הקיפו

ויפק רצון מיי כי כי ירבו ימיך

חטאים ויגידו לשאול לאמר · ויאסף לרא כפני · חלאמה ויגד לדוד ויאסף את כל יש׳ דשמואל · המלאכים ויהי לתשובת השנה דשמואל · ויראו
העירתי מצפון ויאת · בארת כי שתים רעות עשה עמי ב׳ בפסו׳ · שאסיך לבן כל אכליך יאכלו · השאטות בטרם תגלה רעתך · שאטך כי
ומבלקה · דכאת אתה דכאת כחלל רהב · ותדכאנני עד אנה תוגיון · מאום אם תטה אשרי מני · מאום ילדים אשר אין בהם · בוראם ואשלחה

שאר · איש אמו ואביו תיראו · איש איש מזרע אהרן · איש על דגלו באתת · איש כי ידר נדר ·
האיש · ויתקבצו אליו ב׳ בו · אשר בחר בו יי׳ · ויאמר אבשלום · ודוד בא מחניכה · והבה

אבן עזרא

הקיפו. טעמו כאשר השלימו תקופת ימי השבוע כי שבעה בנים היו לו. אולי כמו פן לשון תגרה ומורא שמא יהי כך וכך וכמוהו אולי ימושני אבי אולי לא תאבה האשה. וברכו לשון כינוי ובהפך כמו ברך נבות אלהים ומלך: ויהי היום. הגאון רב סעדיה אמר כי השטן בן אדם היה מקנא באיוב ופי׳ בארץ בארצו לבדו ופיר׳ כל אשר לו בידך באפסך וכמוהו היד יואב אתך ופירש אך את נפשו שמור שמור נפשך שלא תבקש כ נפשו ואמ׳ כי המלאכי׳ אין להם קנאה והנה מצא ויתיצב מלאך י״י בדרך לשטן לו ובספ׳ דניאל תמצא ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם ועוד ואני בשנת אחת לדריוש המדי עמדי למחזיק ולמעוז לו שהוא החזיק למיכאל ועזרו ולבאר סוד אלה הדברים לא יכילם ספר והמבין סוד מערכות הצבאות ו והשתנות המעמדים כפי השתנות התנועות ידע עיקר השטן והכלל שהוא מלאך י׳ וטעם ויהי היום יום ראש השנה שכל בני העולם עוברים לפני השכינה כבני מרון ואיום דינו של איוב לבדו ולא אוכל לפרש או יהי פירושו ויהי היום ש שאיר׳ בו כך וכך כמו ויהי היום ויעבור אלישע משוט. כמו ששוב וכמוהו שוטטו בחוצות ירושלם ועניין בארץ בכל העולם כמו ה התהלכו בארץ: שכת בעדו. מן לשוכים בעיניכם השך משוכתו והיה לבער וטעמו שכת בעדו כמו משוכת הכרם שלא יגע בו רע. פרץ רבה כמו ופרצת ימה וקדמה: ידיהם. מקומם כמו ויד תהיה לך: ותפל שבא. מחנה שבא. ויפשטו כמו אשר פשטתם היום: עוד זה מדבר. עד שבא זה המדבר והוא אחרית הבאים: ויגז

רלבג

והנה איוב ליראתו השם יתבר׳ היה מקדים אותם תהיקף להקף רוצה לומר מז׳ ימים לז׳ ימים והיה מיטיר אותם אל מה שראוי ואחר כן היה מקריב קרבנות עליה׳ ליראתו שמא חטאו וכזו השם יתברך בלבבם לרוב השפע והשלוה אשר היה להם כי הם סבות הבעיטה באופן מה והנה לא תאר אותו הכתוב בחכמה לשכלותו ברום אשר בעבורו חובר זה הספר ואף על פי שהיה כבר חכם ב בעניינים הטבעיי׳ כמו שיראה מדבריו. וזכר אחר זה ממשל כאילו השם היה מדבר עם אשר יבאו אתו על הרעו׳ המדומות אשר התחלתם מחוץ והוא השטן דרך משל וקראו שטן להיותו מטה מן הדר׳ המכוון מהש״ית כמו שהתבאר במה שקד׳ ולפי שהוא בלתי מכוון לעצמו את ויבא גם השטן בתוכם כמי שלא כוון בואו ו וזכר שטוטו והתהלכו הוא בארץ לבד כי שם ימצאו אלו הרעות לא בנמצאות העליונות ואולם בני האלהים הם הכחות המנהיגות ה המציאות במלאכות השם יתברך וזכר כאילו הש״י היה מונע מהגעת הרעות לאיוב להיותו איש תם וישר ושהשטן כבר שנתן כל אשר לו בידו רק שלא ישלח ידו אל איוב וזה כולו להעיר שאין לשטן זאת הממשלה בשלמות כי אם ידבק האד׳ בשם יתברך לא ישלוט השטן עליו כמו שיתבאר בזה הספר וזכר שהשטן הרע לו מצד הרעות הנופלות מקנאת אנשי האדם ל לקנאת כמו המלחמות ומצד השנוי׳ הנופלים מהיסודות כמו ה התחדשו׳ האש והרוח והקדים לזכור הרע הנופל מצד מלחמה להיותו יותר מאדיו לפי שהתחלתו הבחירה המכוונת אל זה ה התכלי׳ ואולם הרעו׳ הנופלו׳ אם׳ יקרו מצד השנויים המתחדשים ביסודות הם מיוחסים אל הקרי והזדמן: ואחר

מסורה

ז׳ פסוקי׳ ויאמר ויאמר וסימ׳ הכי קרא שמו. וירא את הנשים ואת. וירא את בנימן אחיו. בני הם אשר נתן לי. כי שמך לאיש. אל השטן מאין תבא. וחברו: תבא י״ז חס׳ וסי׳ לקמן ריש סי׳ ב׳: הלא כל סיפר׳ חסרים וכל שאר כתו׳ דכות׳ חס׳ בכ״ט מל׳ וסימ׳ נמסר במשלי סימן י״ד: ואולם כל סיפר׳ ר״פ ואולם בט״ג אולם וסי׳ שלחנא ידך וגע אל עצמו. אולם

איוב

וַיְהִ֡י כִּ֣י הִקִּיפֽוּ֩ יְמֵ֨י הַמִּשְׁתֶּ֜ה וַיִּשְׁלַ֧ח
אִיּ֣וֹב וַֽיְקַדְּשֵׁ֗ם וְהִשְׁכִּ֣ים בַּבֹּקֶר֮ וְהֶעֱלָ֣ה
עֹלוֹת֮ מִסְפַּ֣ר כֻּלָּם֒ כִּ֚י אָמַ֣ר אִיּ֔וֹב אוּלַי֙
חָטְא֣וּ בָנַ֔י וּבֵרֲכ֥וּ אֱלֹהִ֖ים בִּלְבָבָ֑ם כָּ֛כָה
יַעֲשֶׂ֥ה אִיּ֖וֹב כָּל־הַיָּמִֽים׃
וַיְהִ֣י הַיּ֔וֹם וַיָּבֹ֙אוּ֙ בְּנֵ֣י הָאֱלֹהִ֔ים
לְהִתְיַצֵּ֖ב עַל־יְהוָ֑ה וַיָּב֥וֹא גַֽם־הַשָּׂטָ֖ן
בְּתוֹכָֽם׃ וַיֹּ֧אמֶר יְהוָ֛ה אֶל־הַשָּׂטָ֖ן
מֵאַ֣יִן תָּבֹ֑א וַיַּ֨עַן הַשָּׂטָ֤ן אֶת־יְהוָה֙
וַיֹּאמַ֔ר מִשּׁ֣וּט בָּאָ֔רֶץ וּמֵֽהִתְהַלֵּ֖ךְ בָּֽהּ׃
וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־הַשָּׂטָ֔ן הֲשַׂ֥מְתָּ לִבְּךָ֖
עַל־עַבְדִּ֣י אִיּ֑וֹב כִּ֣י אֵ֤ין כָּמֹ֙הוּ֙ בָּאָ֔רֶץ
אִ֣ישׁ תָּ֧ם וְיָשָׁ֛ר יְרֵ֥א אֱלֹהִ֖ים וְסָ֥ר מֵרָֽע׃
וַיַּ֧עַן הַשָּׂטָ֛ן אֶת־יְהוָ֖ה וַיֹּאמַ֑ר הַֽחִנָּ֔ם
יָרֵ֥א אִיּ֖וֹב אֱלֹהִֽים׃ הֲלֹֽא־אַתָּה֩ שַׂ֨כְתָּ
בַעֲד֧וֹ וּבְעַד־בֵּית֛וֹ וּבְעַ֥ד כָּל־אֲשֶׁר־
ל֖וֹ מִסָּבִ֑יב מַעֲשֵׂ֤ה יָדָיו֙ בֵּרַ֔כְתָּ וּמִקְנֵ֖הוּ
פָּרַ֥ץ בָּאָֽרֶץ׃ וְאוּלָם֙ שְֽׁלַֽח־נָ֣א יָֽדְךָ֔
וְגַ֖ע בְּכָל־אֲשֶׁר־ל֑וֹ אִם־לֹ֥א עַל־פָּנֶ֖יךָ
יְבָרְכֶֽךָּ׃ וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֶל־הַשָּׂטָ֗ן הִנֵּ֤ה
כָל־אֲשֶׁר־לוֹ֙ בְּיָדֶ֔ךָ רַ֣ק אֵלָ֔יו אַל־
תִּשְׁלַ֖ח יָדֶ֑ךָ וַיֵּצֵא֙ הַשָּׂטָ֔ן מֵעִ֖ם פְּנֵ֥י
יְהוָֽה׃ וַיְהִ֖י הַיּ֑וֹם וּבָנָ֨יו
וּבְנֹתָ֤יו אֹֽכְלִים֙ וְשֹׁתִ֣ים יַ֔יִן בְּבֵ֖ית
אֲחִיהֶ֥ם הַבְּכֽוֹר׃ וּמַלְאָ֛ךְ בָּ֥א אֶל־אִיּ֖וֹב
וַיֹּאמַ֑ר הַבָּקָר֙ הָי֣וּ חֹֽרְשׁ֔וֹת וְהָאֲתֹנ֖וֹת
רֹע֥וֹת עַל־יְדֵיהֶֽם׃ וַתִּפֹּ֤ל שְׁבָא֙
וַתִּקָּחֵ֔ם וְאֶת־הַנְּעָרִ֖ים הִכּ֣וּ לְפִי־חָ֑רֶב
וָאִמָּ֨לְטָ֧ה רַק־אֲנִ֛י לְבַדִּ֖י לְהַגִּ֥יד לָֽךְ׃
ע֣וֹד ׀ זֶ֣ה מְדַבֵּ֗ר וְזֶה֮ בָּ֣א וַיֹּאמַ֒ר אֵ֣שׁ
אֱלֹהִ֗ים נָֽפְלָה֙ מִן־הַשָּׁמַ֔יִם וַתִּבְעַ֥ר
בַּצֹּ֛אן וּבַנְּעָרִ֖ים וַתֹּאכְלֵ֑ם וָאִמָּ֨לְטָ֧ה
רַק־אֲנִ֛י לְבַדִּ֖י לְהַגִּ֥יד לָֽךְ׃ ע֣וֹד ׀ זֶ֣ה
מְדַבֵּ֗ר וְזֶ֤ה בָּא֙ וַיֹּאמַ֔ר כַּשְׂדִּ֞ים שָׂ֣מוּ ׀
שְׁלֹשָׁ֣ה רָאשִׁ֗ים וַֽיִּפְשְׁט֤וּ עַל־הַגְּמַלִּים֙
וַיִּקָּח֔וּם וְאֶת־הַנְּעָרִ֖ים הִכּ֣וּ לְפִי־חָ֑רֶב
וָאִמָּ֨לְטָ֧ה רַק־אֲנִ֛י לְבַדִּ֖י לְהַגִּ֥יד לָֽךְ׃
עַ֚ד זֶ֣ה מְדַבֵּ֔ר וְזֶ֖ה בָּ֣א וַיֹּאמַ֑ר בָּנֶ֨יךָ
וּבְנוֹתֶ֤יךָ אֹֽכְלִים֙ וְשֹׁתִ֣ים יַ֔יִן בְּבֵ֖ית
אֲחִיהֶ֥ם הַבְּכֽוֹר׃

תרגום

והוה כד שלימו יומי שירותא ושדר איוב וזמינון ומקדים בצפרא ומסיק עלוון סכומי כולהון ארום אמר איוב דילמא חבון בני וארגיזו קדם יי ברעיוניהון הכדין יעביד איוב כל יומיא: והות ביומא דינא בריש שתא ואתו כיתי מלאכיא למיקום בדינא קדם יי ואתי לחוד סטנא במציעהון: ואמר יי לסטנא מנן אתאתי ואתיב סטנא קדם יי ואמר מן שוט בארעא למבדק בעובדא בני אנשא ומן מהלכא בה: ואמר יי לסטנא האיפשר דשויתא לבך בעבדי איוב ארום לית דיכמיה בארעא דעממי גבר שלים ותריץ דחיל מן קדם יי ועדי מן ביש: ואתיב סטנא קדם יי ואמר האפשר די למגן איוב דחיל מן קדם יי: הלא מסרך טלילתא אמטולתיה ואמטול ביתיה ואמטול כל דיליה מן חזור חזור עובדי ידוי בריכתא וגיתוי תוקפו בארעא: וברם אושיט כדון מחת ידך וקריב בכל די ליה אין לא באנפי מימרך ירגזינך: ואמר יי לסטנא הא כל דאית ליה מסיר בידך לחוד לותיה לא תושיט ידך ונפק סטנא ב בהרמנא מן קדם יי:
והוה אתחולי יומא שבועתא ובנוי ובנתיה אכלין ושתין חמרא בבית אחוהון בוכרא: ואזגד אתא לות איוב ואמר תורייא הואה רדיין ואתנן רען על סטריהון: ונפלת בתכיף לילית מלכת זמרגד ודברתינון וית עולימיא קטלו אוכלוסה לפתגם דחרב ואישתיזבית לחוד אנא בלחודי לחואה לך: עוד כדון דין ממליל ודין אתא ואמר אשתא מן קדם יי נפלת מן שמיא ואוקידת בענא ובעולימי וגמרתינון ואשתיזבית לחוד אנא לבלחודי לחואה לך: עוד כדון דין ממליל ודין אתא ואמר כסדאי מניאו תלתא רישי אוכלוסין ואתפשטו על גמליא ודברינון וית עולימיא קטלו לפתגם דחרב ו ואשתיזבית לחוד אנא לבלחודי לחואה לך: עד כדון דין ממליל ודין אתא ואמר בנך ובנתך אכלין ושתין חמר בבית אחוהון בוכרא:

אני אדרוש אל אל. אולם אני אל שדי אדבר. וכל שאר קרי׳ דכו׳ כמ״ה ר״ף ואולם וסימ׳ נמסר בסדר וארא: ושותים ג׳ ה׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ל׳: ואת הנערים ג׳ וסימ׳ ואת הנערים יודעתי אל מקום פלני אלמני. ותפל שבא ותקחם ואת הנערים. עוד זה מדבר וזה בא: ויאמר צ״א פתח׳ וסימ׳ נמסר׳ רבתא בערך אמר.

ואחר זה זכר שכבר הגיע מתום איוב ויושרו ויראתו השם שלא חטא בכל זאת רק נתן שבח לשם ית׳ ואמר י״י נתן וי״י לקח יהי שם י״י מבורך ואחר כך התחיל בסיפור המין
האחר מן הרעות אשר התחלתו במקבל כמו העצה והמזג ויקרא התחלת זה הרע גם כן שטן להיותו מטה מהדרך הראוי ואמ׳ בו להתיצב על י״י מה שלא אמר כן בראשון לפי
שזה החלק מהנפש אשר בו תהיה העצה הוא מכוון בעצמו לעבוד השכל האנושי ולהגיע לו שלימותו וזה מבואר למי שעיין בספר הנפש וידע כחות הנפש ההכרחיות לאיש זה
תכליתכמ״או באדם לא שכבר יקרה בקצת העתים שיהיה מה שישפטהו זה החלק מהנפש בלתי יושר ובלתי כאות עד שיתחדשו מזה חלאים ומכאובים מצד רועה הכהנה
וזכ׳ על דר המשל שזה השטן השתדל בכל אופני ההשתדלות ל להזיק איוב בגופו ושהש״י ית׳ נתן הכל ברשותו זולת נפשו כי הו׳ אשר לא נתן לשטן ממשלה עליה אבל הוא העניין בהפך ר״ל שהיא ת תמשול עליו ותנהיגהו כאשר תרצה ויחס עם זה המסרו ביד זה השטן לשבת היותו ב בלתי שלם בירא׳ השם עד שלא יעתו׳ באמונתו כאשר יכוסה וזהו א אומרו ואולם שלח נא ידך וגע אל עצמו ואל בשרו אם לא על פ פניך יברכך וכן היה העניין על דרך האמת כי איוב להיותו נבוך ומבולבל בעניין ההשגח׳ האלהית והיות אמונתו בזה בלתי שלימה ה העתיקוהו אלו הרעות הנופלות אל שיחליט האמת׳ שאין השם ית׳ משגיח בתחתונים ר״ל באישיהם ואילו היה מבואר לו האמת בזה לא היה נעתק בשום פנים אל האמנה ב בחלופו והנה סבת היותו נבוך זה השיעור מהמבוכ׳ בזה הדרוש היתה חסרונו בהשג׳ העיוני׳ אשר השלימות בהם סבת השמר ה האדם מאלו הרעות המדומו׳ וזכר שכבר הגיע מתום זה האיש ויושרו עד שעם אשר הסיתה אותו אשתו ל לבלתי החזיק בתומתו והוכח במכאובות ח חזקים לא חטא בכל זה בשפתיו אף שכבר אח״זל שבמחשבתו ה היה נבוך ומבולבל כמו שהוכיח בסוף ה העניין אח״זל בשפתיו הוא דלא חטא אבל בלבו חטא: עוד

ואמלטה ז׳ בליש׳ וסימ׳ אמלטה נא שבה׳ אמלטה נא ואראה את אחי. והפל שבא ותקחם. אש אלהים נפלה. כשדים
שמו שלשה ראשים. והנה רוח גדולה׳ ואתמלטה בעור שני: ויקחום ב׳ ומל׳ וסימ׳ מתוך האהל דעכן. ויאמר כשדים
שמו שלשה ראשים: ובנותיך ג׳ ומל׳ וסימ׳ פן תגזול את בנותיך: ואכל קצירך ולחמך. עד זה מדבר וזה

והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר
ויגע בארבע פנות הבית ויפל על-
הנערים וימותו ואמלטה רק אני
לבדי להגיד לך: ויקם איוב ויקרע
את-מעלו ויגז את-ראשו ויפל ארצה
וישתחו: ויאמר ערם יצתי מבטן
אמי וערם אשוב שמה יהוה נתן
ויהוה לקח יהי שם יהוה מברך:
בכל-זאת לא-חטא איוב ולא-נתן
תפלה לאלהים:
ב ויהי היום ויבאו בני האלהים
להתיצב על-יהוה ויבוא גם-השטן
בתכם להתיצב על-יהוה: ויאמר
יהוה אל-השטן אי מזה תבא ויען
השטן את-יהוה ויאמר משט בארץ
ומהתהלך בה: ויאמר יהוה אל-
השטן השמת לבך אל-עבדי איוב
כי אין כמהו בארץ איש תם וישר
ירא אלהים וסר מרע ועדנו מחזיק
בתמתו ותסיתני בו לבלעו חנם:
ויען השטן את-יהוה ויאמר עור
בעד-עור וכל אשר לאיש יתן בעד
נפשו: אולם שלח-נא ידך וגע אל-
עצמו ואל-בשרו אם-לא אל-פניך
יברכך: ויאמר יהוה אל-השטן הנו
בידך אך את-נפשו שמר: ויצא
השטן מאת פני יהוה ויך את-איוב
בשחין רע מכף רגלו עד קדקדו:
ויקח-לו חרש להתגרד בו והוא ישב
בתוך-האפר: ותאמר לו אשתו עדך
מחזיק בתמתך ברך אלהים ומת:
ויאמר אליה כדבר אחת הנבלות
תדברי גם את-הטוב נקבל מאת
האלהים ואת-הרע לא נקבל בכל-
זאת לא-חטא איוב בשפתיו:

והא זעפא רבתא אתיא מסיטרי מדברא
וקריב בארבע זוין דביתא ונפל על ע
עולימיא ומיתו ואשתזבית לחוד אנא
בלחודי לתואה לך: וקם איוב ובזע
ית מעיליה וספר ית רישיה ונפל על ארעא
וסגיד: ואמר ערטילי נפקית מן כריסא
דאמי וערטילי אתוב לבית קבורתא מימרא
דיי יהב ומימרא דיי ובית דיניה נסיב יהי שמא
דיי מברך: בכל דא לא חב איוב ולא
מסדר מילי מיחטי קדם יי: והוה יום דינא
רבא יום שיבוק סירחניא ואתו כיתי מלאכיא
למקום בדינא קדם יי ואתא לחוד סטנא
במציעיהון למקום בדינא קדם יי: ואמר
יי לסטנא מנן את אתי ואתיב סטנא קדם יי
ואמר מן למישוט בארעא למיבדק בעובדי
בני נשא ומן מהלכא בה: ואמר יי
לסטנא איפשר דשויתא לבך בעבדי איוב
ארום לית דיכמוהי בארעא דעממי גבר
שלים ותריץ דחיל מן קדם יי ועדי מן
ביש ועוד כדון הוא מתקף בשלימותיה
וגריתא מימרי ביה לסלעמותיה מגן:
ואתיב סטנא קדם יי ואמר
איברא אמטול איברא וכל די לבר נש ימסור
אמטול נפשיה: ברם אושיט כדון מחת
ידך וקריב לגרמיה ולבסריה אין לא באנפי
מימרך ירגזינך: ואמר יי לסטנא הא
מסיר בידך לחוד ית נפשיה נטר: ונפק
סטנא בהרמנא מן קדם יי ומחא ית איוב
בשיחנא בישא מפרסת ריגליה ועד מוקדיה
ונסיב ליה פחר לאיתקרספא ביה
והוא יתיב באמצע קטמא: ואמרת ליה
דינה איתתיה עד כדון את מיתקף
בשלימותך בריך מימרא דיי ומית:
ואמר לה הכמה די ממללן חדא מן נשיא
דעבדין קלנא בבית אבהתהון הכדין את
ממללא לחוד ית טבא נקביל מן קדם יי
וית בישא לא נקביל בכל דא לא חב
איוב בסיפוותהי ברם ברעיוניה הירהר
במילין:

אבן עזרא

ויגז את ראשו. טעמו שער ראשו וכן הורידו לארץ ראשן: אשוב שמה. רמז לקבר הידוע וכן כי עת לכל חפץ על כל המעשה שם. ויש אומרי׳ כי מבטן אמי היא הארץ והעניין אדם הראשון או בעבור היו׳ העצמו׳ שהם מוסדי הגוף מן הארץ וכנגד הארץ: תפלה. כמו תפל והעניין לא יצא מפיו דבור שאין לו טעם: ותסיתני. דברה תורה כלשון בני אדם והעניין שיחשבו א אנשי׳ שאין להם דעת שיכולת להסית אותו: עור בעד עור. גוף בעד גוף ויש או׳ כי מנהג האדם להכתיר עינו בידו אם יפחד ממכה בעבור היותה נכבדת: להתגרד. להתחכך ואין לו אח במקרא ויש אומרים חרש כמו בגרב ו ובחרס. בתוך האפר. כדרך אבילות וילבש שק ויסב על האפר. והאומר כי שבתו באפר לקרר השחין צריך להביא ראיה שהיה השחין חם ולח: בכל זאת לא חט׳ איוב בשפתיו. להודות כי עוד יחטא בשפתיו ו ויוציא מפיו מלי׳ ברוב כערו: אליפז:

בא: ערום ד׳ חס׳ וסימ׳ ויפל ערם כל היום דשאול. כי תראה ערם וכסיתו: כי אמר אלי ערם יערים.
ערם יצתי מבטן אמי: תפלה ג׳ וסימ׳ בירמיה סימן כ״ג: תבוא י״ו חס׳ וסי׳ בסדם אל תבא. את אימתי
אשלח. ואל המקדש לא תבא. גם כי התאנפי״. אשימה עלי כלך. בקבת רעך. בכרם רעך. כי תשה ברעך.
וכתבת עליהן. תבא נא תמר אחותי קדמא. אשר תבא חדר בחדר דמלכים. קדש ישראל ליי׳ ראשית תבואתה. אל
השטן מאין תבא. אי מזה תבא ויען השטן. כי לפני לחמי׳ ברכת אבד׳ הבא כל רעתם. וכל משלי דכות במ״ר מ״ל
וסימ׳ נגמ״ס כא״כ רבתי אות ת׳ ובמשלי סוף סימן כ״ב: מאת פני ה׳ וסימ׳ ויהי אך יצא יצא. לא כן לכו נא הגברים. קרבו
שאו את אחיכם. ויקרב מזזת פני הבית מבין המזבח דמלכים׳ ויצא השטן מאת פני יי׳: נקבל ב׳ ובפסוק ואינון מן צ״ב
מן ב״ב ובפסו׳ וסימ׳ נגמ״ס במסר׳ רבת׳ במערכת אות הב׳ בס״ד:

אליפז התימני. ממשפ' תימן בן אליפז בן עשו והקרוב שהיה קרוב מימי משה כי לא יתיחס לתימן כי אם אחר דורות. וחז"ל אמרו כי משה כתב ספר איוב והקרוב אלי כי הוא ספר מתורגם על כן הוא קשה בפירוש כדרך כל ספר מתורג': השוחי. מבני קטורה אשת אברהם את ישבק ואת שוח: הנעמתי. לא ידענו אם יחוסו למדינה או למשפחה

עוד זכר שכאשר שמעו רעי איוב באו לנוד לו ולנחמו וכראותם חוזק סברו לא נמצא מי שדבר אליו דבר ואחשוב שאלו הרעים היו חכמים מפורסמים בזמן ההוא חקרו יחד עמו בעיונות ונמצא ביניהם בזה המבוקש התוריי זה המחלוקת אשר הוא לפי מה שתספטהו החלוקה כמו שיתבאר אחר זה. וכראותם איוב כי אין דובר אליו דבר

הבאה ג' בטע' מ"ל עי"ל וסימ' ארדה נא ואראה הכצעקתה. כל הנפש לבית יעקב. וישמעו שלשת רעי איוב: ולא הכירוהו. חד מן ולא דסמי' לה' וסימ' נמסר בסדר רבתא בערכת אות ל' בס"ד: וישאו קולם נשיאה קולם ד' חס' זית בליש' וסי' נמסר בסוף ספר שופטים: וישבו אתו לארץ ד' בליש' פי' קשור עם למ"ד וסי' ונקתה לארץ תשב. שבי לארץ אין כסא בת כשדים.

וַיִּשְׁמְעוּ שְׁלֹשֶׁת רֵעֵי אִיּוֹב אֵת כָּל־
ג'מלעי' הָרָעָה הַזֹּאת הַבָּאָה עָלָיו וַיָּבֹאוּ אִישׁ
מִמְּקֹמוֹ אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וּבִלְדַּד ה
ל' ומל' הַשּׁוּחִי וְצוֹפַר הַנַּעֲמָתִי וַיִּוָּעֲדוּ יַחְדָּו
לָבוֹא לָנוּד־לוֹ וּלְנַחֲמוֹ: וַיִּשְׂאוּ
כ' וירא יוכף אֶת־עֵינֵיהֶם מֵרָחוֹק וְלֹא הִכִּירֻהוּ
ב' וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ וַיִּקְרְעוּ אִישׁ מ
ל' חס' מְעִלוֹ וַיִּזְרְקוּ עָפָר עַל־רָאשֵׁיהֶם
יא' ב' בליש' הַשָּׁמָיְמָה: וַיֵּשְׁבוּ אִתּוֹ לָאָרֶץ שִׁבְעַת
יָמִים וְשִׁבְעַת לֵילוֹת וְאֵין־דֹּבֵר אֵלָיו
דָּבָר כִּי רָאוּ כִּי־גָדַל הַכְּאֵב מְאֹד:
אַחֲרֵי־כֵן פָּתַח אִיּוֹב אֶת־פִּיהוּ וַיְקַלֵּל
ג אֶת־יוֹמוֹ: וַיַּעַן
ל' אִיּוֹב וַיֹּאמַר: יֹאבַד יוֹם אִוָּלֶד בּוֹ
ל' וְהַלַּיְלָה אָמַר הֹרָה גָבֶר: הַיּוֹם הַהוּא
יְהִי חֹשֶׁךְ אַל־יִדְרְשֵׁהוּ אֱלוֹהַּ מִמָּעַל
ל'. ל'. ל' וְאַל־תּוֹפַע עָלָיו נְהָרָה: יִגְאָלֻהוּ
ל' חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת תִּשְׁכָּן־עָלָיו עֲנָנָה
כ'. ל' יְבַעֲתֻהוּ כִּמְרִירֵי יוֹם: הַלַּיְלָה
הַהוּא יִקָּחֵהוּ אֹפֶל אַל־יִחַדְּ בִּימֵי שָׁנָה
ר' בְּמִסְפַּר יְרָחִים אַל־יָבֹא: הִנֵּה
ח' ל' הַלַּיְלָה הַהוּא יְהִי גַלְמוּד אַל־תָּבוֹא
ל'. כ'. ל'. ל' רְנָנָה בוֹ: יִקְּבֻהוּ אֹרְרֵי־יוֹם הָעֲתִידִים
ל' חס'. ל' עֹרֵר לִוְיָתָן: יֶחְשְׁכוּ כּוֹכְבֵי נִשְׁפּוֹ
ל' יְקַו־לְאוֹר וָאַיִן וְאַל־יִרְאֶה בְּעַפְעַפֵּי־
ח' שָׁחַר: כִּי לֹא סָגַר דַּלְתֵי בִטְנִי
ב' דגש' וַיַּסְתֵּר עָמָל מֵעֵינָי: לָמָּה לֹּא
ר'. ל' מֵרֶחֶם אָמוּת מִבֶּטֶן יָצָאתִי וְאֶגְוָע:
מַדּוּעַ קִדְּמוּנִי בִרְכָּיִם וּמַה־שָּׁדַיִם
כִּי־אִינָק: כִּי־עַתָּה שָׁכַבְתִּי
ג' מל' וְאֶשְׁקוֹט יָשַׁנְתִּי אָז יָנוּחַ לִי:

וּשְׁמָעוּ תְּלָתָא חַבְרֵי אִיּוֹב יַת כָּל בִּישְׁתָא הָדָא דַּאֲתַת עֲלוֹי וְהֵיכַד חֲמוֹן יַת אִילָנֵי פַרְדֵּיסֵיהוֹן דִּי יַבִּישׁוּ וְלַחִים סְעוֹרַתְהוֹן אִתְהַפִּיךְ לְבִכְרָא חַיְיָא וַחֲמַר מִשְׁתֵּיהוֹן אִתְהַפִּיךְ לִדְמָא וְאָתוּ גְּבַר מֵאַתְרֵיהּ וּבְהָא זְכוּתָא אִתְפַּצִּיוּ מִן אֲתַר מְזוּמַן לְהוֹן בְּגֵהִנָּם אֱלִיפַז דְּמִן תֵּימָן וּבִלְדַּד דְּמִן שׁוּחַ וְצוֹפַר דִּי מִן נַעֲמָה וְאִתְחַבְּרוּ כַּחֲדָא לְמֵיתֵי לְמֵינַד לֵיהּ וּלְנַחֲמוּתֵיהּ: וּזְקָפוּ יַת עֵינֵיהוֹן מִן רְחִיק וְלָא אִשְׁתְּמוֹדְעוּהִי וַאֲרִימוּ קָלֵיהוֹן וּבְכוֹ וּבְזָעוּ גְּבַר מְעִילֵיהּ וּזְרַקוּ עַפְרָא עַל רֵישֵׁיהוֹן לְצֵית שְׁמַיָּא: וִיתִיבוּ עִמֵּיהּ לְאַרְעָא שִׁבְעָא יוֹמִין וְשִׁבְעָא לֵילָוָן וְלֵית דִּי מְמַלֵּיל עִמֵּיהּ פִּתְגָם אֲרוּם דַּחֲמוֹן אֲרוּם סַגִּיא כֵּיבָא לַחֲדָא: מִן בָּתַר כְּדֵין פְּתַח אִיּוֹב יַת פּוּמֵיהּ וְלַטִּיט יַת יוֹמֵיהּ: וַאֲתִיב אִיּוֹב וַאֲמַר: יְהוֹבַד יוֹמָא דְּאִתְיְלֵידִית בֵּיהּ וּמַלְאֲכָא דִּי מְמוּנֵי עַל עִיבּוּר לֵילְיָא דִּי אֲמַר אִיתְּבַרְיָא גְּבַר: יוֹמָא הַהוּא יְהִי קְבַלָא לָא יִתְבְּעֵינֵיהּ אֱלָהָא מִן לְעֵילָא וְלָא תַּפַּע עֲלוֹי שַׁפַּרְפָּרָא: יְטַנְּפוּן יָתֵיהּ חֲשׁוֹכָא וְטוּלֵי מוֹתָא תִּשְׁרֵי עֲלוֹי עֲנָנָא יְבַעֲתוּן יָתֵיהּ הֵיךְ מְרִירֵי יוֹמָא צַעֲרָא דְּאִצְטַעַר יִרְמְיָה עַל חוּרְבַּן בֵּית מַקְדְּשָׁא וְיוֹנָה בְּאִיטַּלְקוּתֵיהּ בְּיַמָּא דְּטוּרְסִים: לֵילְיָא הַהוּא יִדְבְּרִינֵיהּ קְבַלָא לָא יִתְיַחַד עִם יוֹמִין טָבִין דְּשַׁתָּא בְּמִנְיַין רֵישֵׁי יַרְחַיָּא לָא יֵיעוֹל: הָא לֵילְיָא הַהוּא יְהֵי צַעֲרָא לָא תֵיעוֹל רְנָנָא דְּחַרְנְגוֹל בָּרָא לְמִקְלְסָא בֵּיהּ: יְלַטְטוּנֵיהּ נְבִיַּיָּא דִּי לַטְטִין יוֹמָא דְּפוּרְעָנוּתָא וְאִתְמוֹכַן לְמִדְכַּר בְּעַתְאוּרַתְהוֹן אֲלָוְיָתְהוֹן: יִתְחַשְׁכָן כּוֹכְבֵי נֶשֶׁף שֵׁירוּיֵהּ יִסְתַּכֵּי לִנְהוֹרָא וְלָא יֶחְמֵי בְּתִימוֹרֵי קְרִיצְתָא: אֲרוּם לָא אֲחַד פִּרְתֵי דַּלְתֵי דְּהִינוּן דָּשֵׁי כְּרֵיסִי וְטַמַּר עַמְלָא מִן עֵינוֹי: לְמָא לָא מִן מַרְחֲמָא אֵימוּת מִכְּרֵיסָא כַּד נַפְקִית וְאִיתְנְגִיד: מָה דֵּין אַקְדִּימוּ יָתִי רְכוּבַיָּא וּמָה תַּדְיָא אֲרוּם אוֹנִיק: אֲרוּם הַשְׁתָּא שְׁכִיבִית וְאֶשְׁדּוֹךְ דְּמָכִית בְּכֵן יְנוּחַ לִי:

וישבו אתו לארץ שבעת. ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון: ויקלל ד' וסימ' נבס בסדר אמור: תופע ל' וחד ותופע ואינון חד מן זוגין חד תי"ו וחד ותי"ו ואינון מן א"ב מן ב"ב חד נסיב ו' וחד לא נסיב ו' ול' להון זוגא וסי' נמסר במסר רבת' במערכ' אות התי"ו בס"ד: ירחים ד' וסי' נמסר בסדר שמות: יקבוהו ג' וסי' אררי יום. מונע בר יקבוהו לאום. אמר לרשע צדיק אתה: שחר ח' וסימ' נמסר בישעיה סוף סימן ח' ובתלים סימן קמ"ח: ויסתר ב' דגשים וסימניהון משה פניו. ויסתר עמל מעיני: מעיני ד' וסימ' נמסר בניצא ובישעיה סימן ס"ה וסוף הושע: ואשקוט ג' מ"ל בליש' וסי' ולמען ירושלם. אשקוטה ואביטה:
כי עתה שכבתי ואשקוט:

ויקלל את יומו. אף על פי שלא ימנע ליום ברכה או קללה לכן מרוב הצער יאמר ה המצטער מקולל יהא היום שנולד בו והשעה שנולד בה גם יש ימים שיהיו כן בהיות שני המאורות על ת מתכונ' קשה וזה צריך פירוש ארוך וכן את ירמיה ארור היום אשר יולדתי בו ויש אומ' כי על שם היום שהשבוע ואמר שהיה מתאוה שלא ישמע זכרו הוא היום שנולד בו והנכון הוא הראשון: ויען איוב. כמו ועניה ואמרת בהביאו ה הבכורים ויהיה עניינו כמתחיל או שאלוהו חבריו אחר מלאת ם שבעת ימים מה לך או ענה להם וכן ועניה ואמרת בהביאו ה הבכורים ישאלוהו ה הכהנים מה זה. ידוע כי אין בלשון הקדש סימן שיור על סימן האמצעי ואין בלשונם חוץ מעתיד ועבר וכל מה שתמצא באיוב שהוא לשון ע עתיד הוא כינוי או לשון עבר: יאבד יום. היה מתאוה שיאבד בתחלה היום שנולד בו אם נולד ביום ואם נולד בלילה שתאבד הלילה שאמר המבשר הורה גבר וכמוהו ו ויאמר לזקף והורה כמו יולד וכמוהו ו ותהר את מרים כי היום שנולד בו יהיה יום חשך והנכון שיתאוה להיותו יום חשך עד שלא יהיה יום וזה טעם יאבד. יום ולילה הם כנגד הארץ מפאת השמש בעבור היות הארץ באמצע הגלגלים ובאות ת מעלה ואין להם חשך כלל גם קדרו' הלבנה מפאת הארץ שהיא למטה אין אור אלא ממעל וזה ענין אל ידרשהו שוה ממעל כי הארץ היא חשך: תופע. כמו תשקיף: נהרה. אור וכמוהו ונהורא עמיה שרי ויש אומ' כי כמוהו המכתרו אשר בהרי: יגאלוהו. מן לחם מגאל ויש אומ' שהוא מן גאל ועניינו שיפרוהו וישמכוהו לכפסס והוא רחוק: יבעתוהו. יפחידוהו שלא יעמוד כמו ובעתתו רוח רעה: כמרירי יום. כמו קטב מרירי ויש אומרי' כי הכ"ף כמו כחתי הלילה כמביני נבול ועניין מרירי יום חוזק החום הדומה לסם המות ואם נולד בלילה הלילה ההוא יקחהו אופל: יחדי יתחבר מן יחד והנכון בעיני שהוא אל ישמח כמו ויחד יתרו ועניינו אל ישמח להחשב בימי שנה: גלמוד. שומם כמו גלמודה: העתידים. שהם מזומנים לעורר אבלם כמו ועתידה בשדה לך ועתודותיהם שושיתי ובון לויתן מקום מ"ם ועניינו אבל ובדברי רבותינו ז"ל אשה לא תעורר לויתה במועד ויש אומרי' כי על אנשי ספינה שחשבה להשבר מדבר שקללו היום שנכנסו בה שהם עוררי' שיאכלם לויתן והוא מין דג גדול והקרוב כי אוררי יום הם הספדני' בכל לשון שיקללו הימי': נשפו. תמצ' מלת נשף להתחלת הלילה ולאחריתו: בעפעפי שחר. יש אומ' כמו השקפה וכמוהו התעיף עיניך בו ואיננו והנכון שהוא על דרך משל בעינים והשחר דמה להם והענין כאשר יפתח השחר עפעפיו כעינים שיש להם עפעפים והוא האישון ונקרא עפעף על שם האור: לא סגר. יחסר פותח הרחם: דלתי בטני. הטבור שממנו יבא המאכל לנולד קודם שיולד: ומה שדים. כטעם למה וכמוהו מה יתאונן:

פתח פיהו ויקלל את יומו לפי שדעתו היה כמו שיתבאר מדבריו שכל מקרי האדם הם מוגבלים ומסודרים לפי מערכת הככבים בעת הולדה:

ביאור מלות המענ'

ויען: הרצון בו ויקרא כמו ובכית ואמרת שהרצון בו קריאה לא תשובה: והלילה אמר הורה גבר. הרצון בו הלילה שאמר המבשר שהורה בה גבר והוא לול ההריון ויחס ההריון ללילה להיותו עת המשגל לפי החזק האמונה: ר"ל אלוה הממונה על ההריון לילה שמו: יגאלוהו יטנפוהו ויגלגלוהו או יהיה הרצון בו שיהיו גואלין וקרובים חושך וצלמות בדרך שישכנו עמו תמיד: והכל עולה לענין אחד: כמרירי יום. הוא מענין עורנו כתנור נכמרו רוצה לומר חמימות היום ובא במשקל כבריר והרצון בו שיבעתוהו האדים הענוי' בשבת חממיות היום עד ש שימבהו אורו: אל יחד בימי שנה. הרצון בו לא יהיה אחד בימים שלא יבא במספר ע עמהם: גלמוד. הרצון בו יחידיות ר"ל שלא ילכו בלילה חברת האנשים יחד: לויתן אבלם: ככבי נשפו. הם הככבים הגדולי' הנראי' בתחלת הלילה ובשוכה ולא יקבע ה הראות האור המנצא אז: ואל יראה בעפעפי שחר. ר"ל שלא יבקע השחר: דלתי בטני. ר"ל הבטן אשר היה בו הריוני והוא בטן אמו:

הבונים

הבונים חרבות למו. ר"ל שהם בונים המקומות אשר היו חרבות לקרא שמם על שבנייניהם השם: חדלו רוגז. ר"ל חדלו יראת כמו הענין באמרו לב רגז שהרכך בו לב ירא והרכון בזה שאחר המות קרה יראת הרשעים מעל האנשים: ויחפרוהו ממטמונים. ר"ל שהם יבקשו המות יותר ממטמונים: ויסך אלוה בעדו. ר"ל סגר השם בעדו דרכו אשר ילך בה עד אשר ימנעו ממנו כל מבוקשיו: ויתכו כמים שאגותי. ר"ל שכבר נגרו אחת אחת כמים הנגרים אשר ירוצו רץ לקראת רץ בלי הפסק: ויבא רגז. רוצה לומר מה שהייתי ירא ממנו ויהיה רוגז מענין יראה על דרך אמרו שם רשעים חדלו רגז:

ביאור דברי המענה

בענין איוב ואמר יאבד יום אשר יולדתי בו והלילה אשר היה בו ההריון לאמי. היום ההוא יהיה חשך היום ההוא אשר יולדתי בו יהיה חשך לא ישתדל בו אלוה ממעל להזרית עליו השמש ולא תאיר עליו שום אורה יהיו עם היום ההוא חשך וצלמות בדרך שלא יהיה אור בו. יבעתוהו האדי' החזקי' העולים בסבת חוזק החום מהיו'. הלילה ההוא אשר הרתה בו אמי יקחהו אופל עד שלא יהיה בו אור הכוכבים לא יהיה נמנה באחת מימי השנה עד שיצורף אל השנה ולא יבא במספר הירחים עד שיצורף אל החדש. הנה הלילה ההוא יהי גלמוד עד שלא ילכו בו חברת האנשי' במבואות העיר וברחובותיה ולא תבא מהם רננה בו. ואמ' אמר זה לפי שמנהג ההולכים בלילה שישירו וירננו. יקללו הלילה ההוא כל האנשים העתידים לעורר אבלם על קושי יומם שהם מקללים הזמן בסבת מרירות נפשם. ישכו הכוכבים הגדולים הנראים בלילה ההוא בתחלתה ובסופה עם הסתר שאר הכוכבים בסבת האור הנמצא אז ויתמיד החשך בלילה ההוא לבלתי סור. יקוה לאור השמש ולא יזרח ולא יבקע השחר בה בדרך שלא יהיה אחריה יום. כי לא סגר הלילה ההוא דלתי בטן אמי שלא תתעבר והיה מסתיר בזה עמל מעיני ואחר שנתעבר' למה לא מתי מעת צאתי מרח' אמי עד שתקף שיצאתי מבטן אמי כי זה היה יותר טוב לי מחיותי לראות בזה הרע אשר מצאני. מדוע קדמוני ברכים ברכי המילדת להכילני בעת הלידה ולמה נמצאו שדים לאמי להניק אותי להחיותי. כי עתה אם הייתי מת מרחם הייתי שוקט ונח מאלו הרעות בקבר. עם מלכים ויועצי ארץ אשר הם בונים המקומות החרבים למו להקרא שמם עליהם. או עם שרים זהב להם הכוכבים להם אוצרות כסף הנה אלו האנשים עם טובה להתם לפי הנראה לא היה להם בקבר יתרון עלי. או למה לא הייתי כנפל שאמות מרחם ולא יושלם ההריון כי כמו העוללים המתים במעי אמם אשר לא ראו אור הנה המות כנחר מה"ר וזה כי בעת המו' סרה יראת הרשעים מעל האנשים ר"ל שהמתים אינם יראים מהרשעים ושם ימצאו מנוח היגעים כל האסירים הם הם שאננים בקבר ולא שמעו קול נוגש. שוה המות לקטן ולגדול אין יתרון בו לאחד על האחד ושם העבד חפשי מאדוניו לא יעבדנו ולא ירדה בו. הנה תמה למה יתן השם לאיש הקשה יום אור החיים ולמה יתן חיים לאנשים המרי נפש. והנה המות להם יותר טוב עד שמחכים למות למצוא מרגוע לנפשם ולא ימצאוהו וישתדלו למצוא אותו יותר ממטמון לרוב תשוקתם אליו. אם יאמר אומר כי לא ידעו בתשוקתם אל המות שיהיה המות יותר טוב להם כי כן מנהג החולים שתהיה תשוקת' אל מה שיזיקם ולא יתכן לומר שיהיו הענינים ההם המזיקים טובים להם מפני תשוקתם אליהם הנה אנחנו נמצא שהאנשים האחרים השמחי' את שראוי לשמוח עליו ישמחו ויגילו כי ימות האיש קשה יום אשר גדר השם דרכו עד אשר לא יוכל להשיג דבר ממה שיבקשהו לראותם כי המות טוב לו. ואולם זכר השמחים אל מה שראוי לשמוח עליו כי מהם לבד תלקח ראייה בזה הענין לפי שבכאן חכמים רעי התבונה ישמחו כי ימצא רע לזולתם ולא תעיד שמחתם על הרע ההוא שיהיה הרע ההוא טוב למקבלים אותו וזה מבואר בנפשו. ואחר שהתישב שהמו' טוב לכמו אלו האנשים המרי נפש הנני תמה למה השתדל השם שיתן לי חיים שכבר השיגני מהמרירות עד שתמיד אני מתאנח גם בעת היות מאכלי לפני אשר היה ראוי שישמחני כרתי השתדלותי בלקיחת מזוני ונתכו כמים שאגותי אחת אחת כמים הנגרים בלי הפסק כי אין הפסק בין שאגה לשאגה. הנה פחד פחדתי בעת שלותי פן יבואוני הרעות האלה אשר באו לי ואשר יגורתי בא לי. לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי. מזה הפחד עד שבא מה שהייתי ירא ממנו.

והכלל העולה מהדברים

הוא שדעת איוב היה שכל מקרי האדם הם מסודרים ומוגבלי' לפי מערכ' הכוכבי' בעת הלידה ולזה קלל היום שנולד בו לחשבו כי הוא היה סבת הרעות שקרוהו וקלל ליל ההריון להיותו מורה על איכות מה שיקרה לעובר ברחם ועת צאתו מרחם וכבר זכרו זה בעלי המשפט ולזה היה מורה ליל ההריון על עת הלידה אשר הוא מורה לפי דעת' על כל מקרי האדם בחייו וקלל יום הלידה תחלה להיותו מורה בעצמות ראשונה על מקרי האדם בחייו וקלל ליל ההריון אחר זה להיותו מורה בסבת עליהם וזה שהוא יורה על עת הלידה אשר היא מורה על אלו המקרים ועוד כתרעם על ליל ההריון על אשר לא היתה הורתו אם שלא נתעברה אמו אם שלא תשלים הריונה ותפיל אם שימות בצאתו מרחם אמו כי אלו המקרים הם לפי מערכת הכוכבים ברגע הדת הטפה ברחם לפי מה שאמר בעלי המשפט והנה בחר איוב לא היותו על היותו בסבת המקרים האלה אשר קרוהו וכתרעם על השם ית' המסדר זאת ההנהגה אשר מצד מערכת הכוכבים אשר ימצא בה זה האופן מהעדר הסדר והיושר אשר יבא ממנה רעות לטובים וטובות לרעים כמו שיתבאר איוב במה שאחר זה היך לא קרה במי שיולד בכמו זה המערכת שימות מרחם ולא יראה ברע כי זה יותר טוב להם ויחס זה לשגגה לשם ית' או לאות יקצור וכבר שגג בזאת ההנהגה בב' בדדי' האחת כי זאת ההגבלה המסודרת מצד מערכת הכוכבים לא תחייב על כל פנים הגעת המקרים אשר יורו עליהם אבל כבר כשאמרו אפשריי' מצד הבחירה האנושית כמו שזכרנו בפתיחתנו לזה הביאור והשנית לחשבו שאלו הרעות המדומות הם רעות אנושיות עד שיבחר המקבל הרעות ההם המות מהחיים וזה אמנם היה בודק אם היו אלו הרעות רעות אנושיות לפי שהמות מסובב על החיים הבלתי אנושיים לפי דעת קצת הקודמים כמו שנזכר בספר המדות ואולם הטובות האנושיות עם הרעות הבלתי אנושיות הם הם משובחות בעצמם ואפשר שנאמר שאיוב לא שגג בזה השני כי היה מאמין בהסארו' הנכנם כמו שנבאר במה שיבא בג"ה ואולם אמר זה לבער אלו החיים אשר היה בהם וגותם שיותר טוב היה אלו העדר ההצלחה האנושית עם העדר אלו הרעות אשר היה בהם מתיקות קנין ההצלחה האנושית עם קניין אלו הרעו' ואעפ"י שהם רעות בלתי אנושיות ואולם בזה הראשון היה טועה בלי ספק כמו שיוכיח תשובת רעיו לו במה שיבא ותשובתו אליה' ולולא זה לא היינו אומרי' שטעה בו בכלל וזה כי אנחנו נר' ירמיהו ע"ה קלל את יומו אף שירמיהו לא הביאתהו לזה אמונתו בשזאת ההגבלה היא מצד המערכ' כמו שהתפרס' מדבריו במקומו רב' מנבואתו ואמנם אמר זה על צד ההפלגה והבזמות לחוזק מרירות נפשו והנה דעת איוב היה כמו שיתבאר במה שיבא שההשגחה האלהית אינה באישי האדם כלל כל שכן בשאר אישי בא"ח

אבל

הבונים ה' וסימ' אבן מאסו. הבנים חרבות למו. כי הכעיסו לנגד הבונים. ויסדו הבונים את היכל יי'. הבונים בחומה ונשאים. וא' והבתים איש חרבו אסורים: רגז ג' וחס' וסימ' שם רשעים חדלו רגז. לא שלותי ולא שקטתי. קצר ימים ושבע רגז: וגדול ח' וסימ' והוא שכור. ויאמר המלך אל עבדיו. מאין כמוך יי' גדול אתה וגדול. וילך דוד הלך

א' עִם־מְלָכִים וְיֹעֲצֵי אָרֶץ הַבֹּנִים
חֳרָבוֹת לָמוֹ׃ אוֹ עִם־שָׂרִים זָהָב
ל' לָהֶם הַמְמַלְאִים בָּתֵּיהֶם כָּסֶף׃ אוֹ
ל' לח' כְנֵפֶל טָמוּן לֹא אֶהְיֶה כְּעֹלְלִים לֹא־
ג' רָאוּ אוֹר׃ שָׁם רְשָׁעִים חָדְלוּ רֹגֶז
כ' וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ׃ יַחַד אֲסִירִים
ל' ה' שַׁאֲנָנוּ לֹא שָׁמְעוּ קוֹל נֹגֵשׂ׃ קָטֹן
ח' וְגָדוֹל שָׁם הוּא וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו׃
ל' לָמָּה יִתֵּן לְעָמֵל אוֹר וְחַיִּים לְמָרֵי
ל' יב נָפֶשׁ׃ הַמְחַכִּים לַמָּוֶת וְאֵינֶנּוּ
ל' לחס' ג' וַיַּחְפְּרֻהוּ מִמַּטְמוֹנִים׃ הַשְּׂמֵחִים
ה' אֱלֵי־גִיל יָשִׂישׂוּ כִּי יִמְצְאוּ־קָבֶר׃
נ' ל' לְגֶבֶר אֲשֶׁר־דַּרְכּוֹ נִסְתָּרָה וַיָּסֶךְ אֱלוֹהַּ
ז' חס' בַּעֲדוֹ׃ כִּי־לִפְנֵי לַחְמִי אַנְחָתִי תָבֹא
ל' וַיִּתְּכוּ כַמַּיִם שַׁאֲגֹתָי׃ כִּי פַחַד
ל' ד' כ' פָּחַדְתִּי וַיֶּאֱתָיֵנִי וַאֲשֶׁר יָגֹרְתִּי יָבֹא לִי׃
ט' רפ' לא לֹא שָׁלַוְתִּי וְלֹא שָׁקַטְתִּי וְלֹא־
וכ' לח' ג' נַחְתִּי וַיָּבֹא רֹגֶז׃

עם מלכיא ויעטי ארעא דמשכללין צדיין להון: או עם רברביא דיהב להון דימלין קורטוריהון סימא: או היך נפלא דטמיע במעיינא לית אפשר דאהי היך טליא דלא חמון נהור אוריתא: תמן רשיעיא דעברו תתובא פסקו רוגז גהנם ותמן ינוחון תלמידיא דאישתלהי חיליהון באוריתא: כחדא אסירי מדרשיא שליאו לא שמעו ינקו בית רבא קל אמוראה: יעקב דאתקרי דרדק ואברהם דאתקרי קשיש תמן הוא ויצחק עבדא דיי דינפק בר חורין מן כופתא מן קיריס דידיה: למה יהיב ללעי נהורא וחיי למרירי נפש: דאורכין למותא וליתוי וחפסין ליה מן טומעייא: דהוו חדיין לריצא השתא יחדון ארום ישכחון בית קבורתא: כל אילין מרירתא לגבר די אורחיה מטמרא וטליל אלהא אמטולתיה: ארום קדם סעודתי תנחתי תיעול ונתזן היך מוי אכליותי: ארום דלותא דלחית ואתת לותי וסת דדלחית ייתי לי: לא שליית סבכורתא דתורי ואתנן ולא שדוכית מן בסורתא דיקידתא ולא נייחית מבסורתא דגמליא ואתא רוגזא על בסורתא די בניא:

וגדול. וחברו' כי האיש מרדכי הולך וגדול. כי מרדכי היהודי משנה. קטן וגדול שם הוא: נסתרה ג' וסימ' בתלים סימן לח': ויסך ד' וסימ' ויסך על ארון העדות. ויקם דוד מהארץ. ויסך בדלתים ים. ויסך אלוה בעדו:

אבן עזרא

שם רשעים. הם המתנועעים חדלו ממרוגזם: ויחפרוהו. יבקשוהו יותר מהחופרים למצא מטמון: אלי גיל. יש אומרים כי גיל קבוצה לשמחה ואבל כמו רנה ואחרים אמ' כי ענינו כמו השמחים ללכת אל גיל כן ישישו. חזר ופירש מי הוא מהמחכים למות הוא הגבר אשר דרכו נסתרה ממנו והאל סגר עליו וזה ענין ויסך אלוה בעדו כמו ויסגור על הים. והגאון רב סעדיה פי' בו להפך ואמר כי ענינו כי אין דרך לחיים לא הגבר אשר דרכו נסתרה אפילו באכילה לא יתענג: ויתכו כמים שאגותי. עד שיבכה או הוא על דרך משל שלא יתערב כי אם ירוצו זאת אחר זאת ולא תפסקנה:

אליפז

ויען אליפז׳ הנסה׳ הנון לשון רבים והסמך מקום שין והה״א מקום אלף וכמהו נסה עלינו אור פניך יי׳ ועצור במלין לא נוכל ויש אומרי׳ הנסה המנסה וטעם דבר בדבר ואחרים אמרו כי הדבר הוא המנסה ועצור במלין לא נוכל שלא נשיבך׃ כסלתך׃ דבר שתשען עליו כמו וישימו באלהים כסלם׃ נכחדו׃ נכרתו כמו ותכחד מן הארץ׃

מסולאים ונעזבים אל ההנהגה המסודרת מהגרמיים השמימיים והביאהו להאמין זה האמון והעיון אם האמת למה שנראהו מרוע הסדור הנופל באישי האד׳ הטובות והרעות אם העיון להיות אלו העניינים הפרטים הזמניים בלתי אפשר בהם לפי מחשבתו שיהיו ידועי׳ אבל השם ית׳ לפי שאי אפשר שתהיינה בו ידיעות מתחדשות ונפסדות ולא ידע אם

תנסה ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ או הנסה אלהים · הנסה דבר אליך תלאה׃ יקימון ל׳ והוא חד מן שטה חדא כתי׳ יוד דכל חד וחד לית דכו׳ וסימ׳ נמסר בבסר׳ רבת׳ במערכת אות היוד כסד׃ ואיפה י׳ כתי׳ ה׳ וסימני׳ ויאמר לו המלך איפה הוא · איפה הם רעים · איפה שמואל ודוד׃ איפה לא שגלת׳ ואיפה ישרים נכחדו · איפה היית ביסדי ארץ · איפה לקטת היום ואנה

ד ויען אליפז התימני ויאמר׃
הנסה דבר אליך תלאה ועצר במלין
מי יוכל׃ הנה יסרת רבים וידים
רפות תחזק׃ כושל יקימון מליך
וברכים כרעות תאמץ׃ כי עתה
תבוא אליך ותלא תגע עדיך ותבהל
׃ הלא יראתך כסלתך תקותך ותם
דרכיך׃ זכר נא מי הוא נקי אבד
ואיפה ישרים נכחדו׃ כאשר ראיתי
חרשי און וזרעי עמל יקצרהו׃
מנשמת אלוה יאבדו ומרוח אפו
יכלו׃ שאגת אריה וקול שחל ושני
כפירים נתעו׃ ליש אבד מבלי
טרף ובני לביא יתפרדו׃ ואלי דבר
יגנב ותקח אזני שמץ מנהו׃
בשעפים מחזינות לילה בנפל
תרדמה על אנשים׃ פחד קראני
ורעדה ורב עצמותי הפחיד׃ ורוח
על פני יחלף תסמר שערת בשרי׃
יעמד ולא אכיר מראהו תמונה לנגד
עיני דממה וקול אשמע׃ האנוש
מאלוה יצדק אם מעשהו יטהר גבר
׃ הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו
ישים תהלה׃ אף שכני בתי חמר
אשר בעפר יסודם ידכאום לפני עש׃

ואתיב אליפז דמן תימן ואמר׃ הַעל ניסיון
פתגמא דמטא לותך תשתלהי ולמעכבא
במיליא מן ייכול׃ הא כנשת סגיעין וידיא
חלשיא תקיפתא׃ דתקל בחובא יקימון
מילך וארכוביא דחמטן בעבירה תחייל׃
ארום כדון תיתי לותך ותשתלהי תמטי גבך
ואתבהלתא׃ הלא דחלתך סבוייך סברך
ושלמות אורחתך׃ אדכר כדון מן דזכאי
כאברהם הובד והאן תריצין כיצחק ויעקב
אתכחרו׃ היכמה די חמיתי דרא דטובענא
עברי שקרא ופלחי ליעות ישתלמון כמיני׃
מן מימר אלהא יהובדון ומן זעפא דנהיריה
ישתיצון׃ אכליות עשו דמתיל לאריא
טרפא וקל ארום דמתיל לשחלא מריתיחין
כדבי דחטופיהון ורברבנוי דמתילי׳ לליתא
מתפרשין למיבז ביזתא׃ היכמה דאריא
יהובד מדלית עדא היכדין יהובד ישמעאל
מדלית זכותא ובנוי ליסטייא אתפרשו מן
אורחין תריצין׃ תא ישמעאל דמתיל
לאריון יהובד מדלית זכותא ובנוי דלוט
דמתיל לליתא יתפרשון מקהלא׃ לותי
פתגם אתאמר בנטיר ואליפת אודני קצרת
דאיתמצי מיניה׃ במחשבתא דמן חזותא
בליליא כד נפלת שינתא על בני נשא׃
דלותא ערעני ורתיתא וסוגעי איברי דליתי׃
וזיקא על אפי יעיבר מצלהבא עלעולא
בסרי׃ יקום ולא אשתמודע חזויה דמו
לקביל עיני חשי וקל סוגעין אשמע׃ אכריז
ואמר אפשר דבר נש מאלהא יזכי אם מן
דעבדיה ידכי גבר׃ הא בעבדוי נביאיא לא ייםין ובאזגדוי ישוי עילא׃ כל דכן רשיעיא דשרין
בקבורת טינא די בעפרא שיתאס הון ידכינון קדם זחלא׃

עשית · איפה האנשים אשר הרגתם · ואיש אל ידע איפה הוא · ואלה איפה הם׃ ואלי ג׳ וסימ׳ ואני יסרתי רבים · ואלי דבר יגונב · ואלי יאספו כל חרד׃ יחלוף ד׳ חס׳ וסימ׳ והאלילים כליל יחלף · ורוח על פני יחלף · בבקר כחציר יחלף · אם יחלף ויסגיר׃ תהלה ל׳ וכבלאבין ישים תהלה והוא חד מן מלין דמשמשין לה בסוף תיבותא וסימ׳ נמסר בבסר׳ רבת׳ במערכת אות הלמ״ד כסד׃ עש ה׳ וסימ׳ וכצמר יאכלם סס · ידכאום לפני עש׳ כבגד אכלו עש׳ עשה עש כסיל וכימה · עש יאכלם׃

סאגת אריה · פירש בו רבי משה הכהן נ״ע כשאגת אריה והענין שישליט עליה׳ המקום אריות וחיות ופירש רבי יונה כתעו כלתעו מן מלתעות ושניהם רחוקי׳ ופירושו שרת׳ אף אלהים לשאגת אריה על טרפו ופי׳ נתעו כמו יתעו לבלי אכל ותלת נתעו שבה על הכפירי׳ וכמהו קול דודי הנה זה בא׃ יגונב · מן גנב ועניינו כהטף׃ שמץ מנהו · כל המפרשים פירשו בו מעט לפי הענין והנכון בעיני שהוא מטעם ומה שמץ דבר נשמע בו ועניינו כי לא וכלה אזני לקחת הטו׳ המעולה ממנו כענין פניו ואחור הנזכרים בפרשת כי תשא׃ בשעיפים · מחשבות׃ תסמר · יקרעיד כמו סמר מפחדך בשרי ורבי׳ האיי ז״ל פירש שהוא מתסמרות כי הכתב כמסמר נטועי׳ יחלוף · יהלוך כמו חלף הלך לו׃ יעמוד · זה בהלוס · דממה וקול · כמו קול דממה דקה וזו דרך נבוא׳ קטנ׳׃ לא יאמין · אי׳ אמונ׳ בעבדיו כנגדו שהוא לבדו שלם בלי חסרון׃ תהלה · כמו אמרתי להוללי׳ אל תהולו בעבור חסרונם׃ אף שוכני בתי חומר · קו׳ הדרי׳ בבתי חומ׳ והנכו׳ בעיני שעבדיו ומלאכיו הם העליוני׳ שאין להם נפש שהוא גוף ונפשו׳ בני אדם נחצבו׳ מהם ואף שוכני בתי חומר הם הגופות שיסודם בעפר׃ ידכאום · ענין כתיתו׳ ואמר ידכאו׳ השוכני׳ בעבור שיכלה הגוף כעש ורובי המפרשים פירשו לפני עש לפני שמש ואמר כיעש כמו ועיש על בניה תנחם והם שבעה כוכבים קרובים מהמתוק הצפוני כמו שם וסים והטעם כל ימי היות עש׃

כן העניינים הזמניים מי שאין לו יחס עם הזמן כלל זהו אמרו מדוע משדי לא נצפנו עתים וידעיו לא חזו ימיו ירבה בזה מדוע לא יהיו נעלמי׳ מהשם ית׳ העניינים הזמניים והזמנים והנה אין לו יחס עם הזמן עד ש יודעיו לא חזו ימיו אבל ראוהו קי׳ ועומד ורחוק מההתפעליות כולם בתכלית המרחק ומי שזה דרכו אי אפשר שיתואר בזמן כלל כמו שיתבאר ב בטבעית ועוד שאלו העניינים הטבעיים ה האריכיים לרוחק מ מדרגתם מהשם ית׳ הנה ימאס השם ית׳ ויתעבם בהכרח ל לפחיתות׳ כי אי׳ מדרך השלם בתכלי׳ השלמו׳ להשגיח בדברים אשר הם בתכלית החסרון ועוד כי השכל לא ישיג הדברי׳ מצד מה שהם בו פרטיים אבל תהיה בו ההשגה לכחות א אחרים כמו הדמיון והחוש ואם אין בשם ית׳ כמו אלו הכחות אשר יושג בהם הפרט אי אפשר שישיג אלו הדברים הפרטיים ו והוא אומר העיני בשר לך אם כראות וגו׳ הנה אלו הטענות שתמצא שיקיים בהם דעתו איוב בזה הדרוש · וכבר יספיק מספיק ויאמר אם היה דעת איוב כן על מה היה מעלה עולות לירא׳ שמא חטאו בניו והוא ירא שהתשובה ו והתפילה אל השם ית׳ וכאמר כי איוב היה מאמין

בלתי מועילה להיותו בלתי משגיח בזה העולם השפל בהשארות הנפש כמו שיראה מדבריו במה שאח׳ זה ולזה היה מקרבב׳ין לעבודת השם ית׳ כפי היכולת הע״פ שלא היה מאמין שיהיה בזה גמול גופני מצורף לזה שאיוב היה רוצה לצאת ידי שתיהן רצוני שלמה שהיה נבוך ומבולבל בענין השגחת השם ית׳ היה רוצה לעשות הראוי לפי כל אחת מהדעות ולזה היה עושה פעולות המאמין בגמול ובעונש כדי שישמרון קניניו עד שהשיגהו מה שהגיע ואז התרחקה ממנו האמונה הזאת לדעתו כשעתו שהוא היה צדיק ושאין השגחת אלו הרעות על צד העונש למרי שקדם׃

באור מלות המענה

הנסה דבר אליך תלאה · הוא מענין נסיה בתמורת השין בס׳ והאלף בה׳ וכמהו נסה עלינו אור פניך יי׳ והרצון בו אם נשא משל ודבר אליך ולהשיב על דבריך תלאה או יהיה מענין נסיון והוא היותר נכון והרצון בו האם כאשר נסה השם להגיע אליך דבר מן הרעות תלאה ובזה אמר כי עתה תבא אליך ותלא׃ כסלתך · ר״ל תקותך והרצון בו שמה שהיית ירא׳ אלהים לא היה אלא לתקותך שישמור קניניך וכאשר ראית אבוד הקניינים ההם סרה יראת השם מעל פניך · וזו ותום דרכיך כפל רפה בלשון ישמעאל והרצון תקותך תום דרכיך ר״ל תקותך שישמרו קניניך היתה סבת תום דרכיך ולזה סר תמימותיך בסור הקנייניס ההם׃ וזורעי עמל · הרצון בו עול וכן תחת לשונו עמל ואון והמשיל ההשתדלות באון לחרישה וזריעה וקצירה להורות על רוב השתדלותם בו ועשותם תחבולות רבות עד שישיגהו כמו הענין בעובדי האדמה שיעשו מלאכות רבות להגיע אל התכלית המבוקש מהם · אריה ושחל וכפירים ולים ולביא הם משל לאנשים הרעים אשר כל מגמתם להזיק לזולתם כמו אלו החיות אשר יכספו לטרוף זולתם מהבא׃ יגונב · ר״ל יעלם ויתכסה׃ שמץ מנהו · ר״ל מעט ממנו וכמוהו ומה שמץ דבר נמצא בו׃ עצמותי · איברי׃ לא יאמין · הוא מענין אמת ר״ל שלא ישיגו האמתות והקיום מעצמותם אבל להם סבה בהיותם אמת כמו שיש להם סבה בהיותם נמצאי׳ ולזה היה חסרון בחק אלו הנמצאים הקדושי׳ ביחס אל השם ית׳ וזה כי השם ית׳ לבדו יהיה אמתיתו וקיומו מעצמותו או יהיה הרצון בזה שהשם ית׳ לא יאמין בהם שישלימו מעצמם מה שאכן להם מהפעולות אם לא יהיה בזה עזר מהשם ית׳ וזה הדבר כבר באר נוהו במה שאין ספק בו בחלק הב׳ מהמאמ׳ החמישי בספר מלחמות יי׳ · תהלה · רוצה לומר אורה ויהיו הלה והלל שני שרשי׳ בענין אחד והרצון בו ולא במלאכיו ישים אורה ר״ל שאין האור להם והוא ההשגה במה שהם משיגי׳ מצד עצמותם אבל מצד הסבה הראשונה והוא השם ית׳ ואולם השם ית׳ אין לו ההשגה במה שישיג מזולתו׃ עש · הרצון בו כלוי והוא שם והפעל ממנו ועששו עיני והרצון בו שכבר ידכאום מקרים אם מחוץ אם מרוע הנהגתם ויפסידום קודם שישיגם הכלוי הטבעי וזה דבר אמתי אין ספק בו וזה כי רוב המתים מתים בזולת עתם בסבת מקרים מה ולא ימצא שימות המות הטבעי אחד מאלף׃ מבלי

מבלי משים. חסר לב והרצון בו מבלי משי׳ לב להסל׳ כמסם וכמוהו וישימו וישכילו יחדו. והרצון בו וישימו לב: הלא נסע יתרם בם. רוצה לומר שסבר נסע מתקומו יתרונם אשר בם על שאר הב״ח והוא השכל ואלך הוא לו כי הוא בתחלת ענינו חסר ומי שלא ישלימהו לא ימצא לו יתרון על שאר הב״ח בעת המות כמו שכת׳ אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות

מבלי משים. פי׳ מבין וכמוהו וישימו וישכילו: יוכתו. מן כתית והטעם כמו בבקר יציץ וחלף: הלא נסע יתרם. יש מפרשי׳ נסע יתרון דעתם ויאבד ואחרי׳ אמרו כי הוא כמו כי יתרי פתח שנסע יתר אהלו והקרוב אלי שהוא כמו יתרה עשה שהוא ממון ועניינו שיאבד ממונם במותם: ימותו ולא בחכמה. חכמו שיקבצו ממון

ואל מי ד׳ וסי׳ ואל מי יעלה מעלינו. ואל מי הדמיון אל׳. ואל מי תדמיוני ואשוה. ואל מי מקדושים תפנה: כעש ד׳ כתי׳ שי״ן בליש׳ ואינון מן מלין דכתי׳ שי״ן וקרי׳ סב״ך וסי׳ נמסר בהושע סימן ב׳: בישע ה׳ פתחין וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ כ״ה: יאכל י״ג וסי׳ נמסר בסדר אמור אל הכהנים: כי י״א בטע׳ וסי׳ נמסר בספר רבת׳ בערך כי בסר: יולד ג׳ דגשי׳ ומ״ל וסי׳

כרמו: אויל. הוא האיש אשר יכוין כ פעולותיו תכלית מה ולא יבא אל הגעת ה התכלית ההוא בסבות הראויות והוא מבואר שלא יגיע התכלית ל לכמו האיש הזה אלא במקר׳ ולזה יהיה כועס תמיד כאמרו אולת אדם תסלף דרכו ועל ה׳ יזעף לבו: ופותה. הוא האיש הרב ה התאוה אשר יפותה לבו לכל ההצלחות ה המדומות וישאר תמיד עם הקנאה והמכאוב ההוא וכרף הפותה ל לאויל כי מדרך הפות׳ שיהיה אויל כאמרו כ כחלו פתאים אולת והסבה בזה כי לחוזק תשוקתו בעניני׳ ישתדל במהירות להשיגם ו ויהיה זה סבה שלא יתנהג בזה בסבות ה הראויות: בניו. הם המסבים אחריו ל להתנהג בתנהגו וכמו זה אמ׳ הכתוב ושמתי אני את פני באיש ה ההוא ובמשפחתו והרצון בזה האנשים המסבים אחריו כמו שביאר הכקלום: אשר קצירו רעב יאכל • שב אל האויל וירצה בזה שסבר יגיע תרוע הצלחתו שהאיש ה הקשה יום והוא הרעב יאכל קצירו של האויל ואמרו ואל מצנים יקחהו ושאף צמים חילם שב אל בני האויל אשר זכר או אל כלל האוילים וירצה

ג׳ מְצַפַּר לְרַמַשׁ מִשְׁתַּתְּפֵי מִן דְּלֵית מְשַׁוֵי לְהוֹן אַרְכָא לְעַלְמָא יְהוֹבְדוּן׃ הֲלָא מִדְּלַית זְכוּתָא לְהוֹן אֶנְטְלֵית סָעִיד מִנְהוֹן יְמוּתוּן וְלָא בְחָכְמְתָא׃ קְרֵי כְדוּן הַאִית עָנֵי לָךְ וּלְמָן מִן קַדִּישַׁיָא תִתְפְּנֵי׃ אֲרוּם שַׁטְיָא תִקְטוֹל רוּגְזֵיהּ קִירִים וּשְׁבִירָא תְּמִית טִנְנָא דְבָרְיָיתָא׃ אֲנָא חֲמֵית שַׁטְיָא דְמִתְנְצִיב וְלַטֵּית מְדוֹרֵיהּ בִּתְכֵיף׃ מִתְרַחֲקִין בְּנוֹי מִפּוּרְקָנָא לְעָלְמָא דְאָתֵי וְיִשְׁתַּפְּפוּן בְּמַעֲלָנָא דְגֵיהִנָּם בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא וְלֵית דְּפָצֵי׃ דִּי חֲצָדֵיהּ כַּפִּינַיָא יֵיכְלוּן וּפוּלְמוּסֵי בְּמָאנֵי זֵינָא יְדַבְּרוּנֵיהּ וְיִבְזוּן לִיסְטִיסִין נִכְסֵיהוֹן׃ אֲרוּם לָא נָפִיק מֵעַפְרָא שְׁקַר וּמִן אַרְעֲתָא לָא יְרַבֵּי לֵיעוּת׃ אֲרוּם בַּר נַשׁ לְמִלְעֵי בְּאוֹרַיְתָא אִתְבְּרֵי וּבְנֵי מַזִּיקֵי בְּגוֹבָאָה יְטוּסוּן׃ תָּא אֲרוּם בַּר נַשׁ לְלֵיעוּת אִתְיְלִיד וְכוּפוֹהִי הֵיךְ גִּיצִין דְּנַהֲרִין מִן גּוּמְרַיָא וּכְתַגְבְּהִין הֵיכְדֵין יְעוּף׃ בְּרַם אֲנָא אֶתְבַּע אוּלְפַן מִן תַּקִּיפָא וְלֶאֱלָהָא אֲשַׁוֵי מִלְּתִי׃ עָבֵיד רַבְרְבָן וְלֵית סְכוּם פְּרִישָׁן עַד דְּלֵית מִנְיָן׃ דְּיָהֵב מִטְרָא עַל אַפֵּי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְשַׁדַּר מַיָא עַל אַפֵּי מְחוֹזֵי עַמְמַיָא׃ מְטוּל לְשַׁוָּאָה מַכִּיכֵי אוּלְצָנָא לְרוּמָא וְאוּכָמֵי מִכְּבֵינוּתָא תָּקְפוּ פוּרְקָנָא׃ דְּבַטִּיל מַחְשְׁבָתְהוֹן דְּמִצְרָאֵי דְּחַכִּימוּ לְמַבְאָשָׁא לְיִשְׂרָאֵל וְלָא עֲבָדָא אִידֵיהוֹן מִדַּעַת חַכִּימַתְהוֹן׃ מְאַחֵד חַכִּימֵי פַרְעֹה בְּחַכִּימוּתְהוֹן וּמִלְכַּת אִיסְטַגְנִינוֹהִי עוּקְמָנֵי אוּחִית עֲלֵיהוֹן׃ בִּימָמָא יַעַרְעוּן חֲשׁוֹךְ וְהֵיךְ לֵילְיָא יְמַשְׁמְשׁוּן בְּטִיהֲרָא׃ וּפָרֵק עַמֵּיהּ מִן קְטִיל דְּפוּמְהוֹן וּמִן יַד מְלִיךְ תַּקִּיף עַם חֲשִׁיבָא׃

ג׳ מִבֹּקֶר לָעֶרֶב יֻכַּתּוּ מִבְּלִי מֵשִׂים לָנֶצַח
כ׳ יֹאבֵדוּ׃ הֲלֹא נִסַּע יִתְרָם בָּם יָמוּתוּ
ל׳ ותר לא בחכמה וְלֹא בְחָכְמָה׃ קְרָא נָא הֲיֵשׁ עוֹנֶךָּ ה׳
ד׳ וְאֶל מִי מִקְּדֹשִׁים תִּפְנֶה׃ כִּי לֶאֱוִיל
ד׳ כתי׳ שי״ן ל׳ יַהֲרָג כָּעַשׂ וּפֹתֶה תָּמִית קִנְאָה׃
אֲנִי רָאִיתִי אֱוִיל מַשְׁרִישׁ וָאֶקּוֹב נָוֵהוּ
ה׳ ל׳ פִּתְאֹם׃ יִרְחֲקוּ בָנָיו מִיֶּשַׁע וְיִדַּכְּאוּ
בַשַּׁעַר וְאֵין מַצִּיל׃ אֲשֶׁר קְצִירוֹ רָעֵב
יג׳ ל׳ יֹאכֵל וְאֶל מִצִּנִּים יִקָּחֵהוּ וְשָׁאַף צַמִּים
זה כתע׳ ל׳ חֵילָם׃ כִּי לֹא יֵצֵא מֵעָפָר אָוֶן וּמֵאֲדָמָה
ג׳ מל׳ בל״ס לֹא יִצְמַח עָמָל׃ כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד
ג׳ ל׳ וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף׃ אוּלָם אֲנִי
אֶדְרֹשׁ אֶל אֵל וְאֶל אֱלֹהִים אָשִׂים
ב׳ יג׳ פסו׳ אית בהון אין אין דִּבְרָתִי׃ עֹשֶׂה גְדֹלוֹת וְאֵין חֵקֶר
נִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר׃ הַנֹּתֵן
מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל
ל׳ פְּנֵי חוּצוֹת׃ לָשׂוּם שְׁפָלִים לְמָרוֹם
ל׳ וְקֹדְרִים שָׂגְבוּ יֶשַׁע׃ מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת
ב׳ כתתכנת עֲרוּמִים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה יְדֵיהֶם תּוּשִׁיָּה׃
לֹכֵד חֲכָמִים בְּעָרְמָם וַעֲצַת
ל׳ ל׳ ל׳ נִפְתָּלִים נִמְהָרָה׃ יוֹמָם יְפַגְּשׁוּ חֹשֶׁךְ
ל׳ יב׳ ג׳ חס׳ וְכַלַּיְלָה יְמַשְׁשׁוּ בַצָּהֳרָיִם׃ וַיֹּשַׁע
מֵחֶרֶב מִפִּיהֶם וּמִיַּד חָזָק אֶבְיוֹן׃

גם יורה זה הפסוק כי האדם לא נברא אלא שילמד חכמה: קרא נא. אם אתכו כן מי אם תמצא מי שיענה אותך: ואל מי מקדושי׳ תפנה. או אמור שפי׳ מי מהקדושים שהיו בארץ שמעת: כי. ידוע כי לאויל יהרג כעס: משריש. כמו ותשרש שרשיה שעשה שרשים: ואקב. קללתי כמו מה אקב והטעם קללתי נוהו שהוא ביתו שיבוא לו רע פתאום: בשער. בשערים. יזרע ורעב שאין לו כח יתגבר ע עליו ויאכל קצירו: ואל מצנים. כמו ולצניני הזרע כשלא יהיה מכוס׳ ירבו חוחיו ויקחו הרעבים הקציר מבין החוחים: צמים. יש אומרי׳ כמו צמאים והעניין כפול כי זכר הרעבים והצמאים ויש אומ׳ כי צמי׳ האבן התקיפ׳ בלשון ישמע׳ והר׳ משה שפירושו הבתולו׳ בעלות הצמות והוא רחוק. כל עמל שהוא עם און הוא כ כמוהו בעניין אמר כי הרשע לא יצמח לכן בן אדם יולידנו וכאילו לא יולד אלא לעשות עמל ואון כעניין הן בעון חוללתי כי תולדת בן אד׳ קרובה לעשות רע כטעם כי יצר לב האדם רע: ובני רשף. יש אומרים כי כאשר תולדות העוף לעוף כן תולדות האדם לעמל

לנער היולד׳ אשר יולד לישראל׳ כי אדם לעמל יולד: אולם ג׳ ר״פ בסיפר׳ וסי׳ נמסר בריש סיפר׳: דברתי ב׳ וסי׳ על דברתי מלכי צדק. ואל אלהים אשים דברתי: ישע ה׳ בסגול בישעיה סימן כ״ה: ולא תעשינה ב׳ וסי׳ בזמתכנה׳ ידיהם תושיה: בצהרים י״ב וסי׳ נמסר בבמלכים א׳ סימן י״ח: ויושע ג׳ חס׳ וסי׳ ויושע י״י את יושבי קעילה. וישע י״י את דוד דשמואל ויושע מחרב מפיהם. וחד קוה אל י״י וישע לך:

בבנים כנינים וקוצים והרצון בשאיפה הכפוי והתקוה על דרך אומרו כעבד ישאף צל. והרצון בצמים האיש הפריץ וקראו צמים לפי שמנהג הפריצים שיהיו מגדלי׳ בשה רוב׳ לומר שער ואמ׳ של איש קשה המזל אשר יקח קצירו מבין הקוצי׳ והכוכי׳ לרוע הצלחתו וישפה עם זה שמה שלקח מן הקציר יבא איש פריץ ויחזק עליו ויגזלהו ממנו ויהיה חילם וזה תכלית רוע ההצלחה ר״ל שהאנשי׳ היותר רעי ההצלחה שימצאו ימצאו מצליחים על אלו האוילים ויהיה להם חילם וכנכסיהם ואפשר שכל הפסוק יהיה שב לדבר אחד ויחסר מלת אל והרצון בו אל אשר קצירו יאכל איש רעב וינקשה ואל אשר יקח קצירו מן הקוצי׳ וישפה עם זה שמה שלקחהו מן הקוצים יגזלהו ממנו איש פריץ יהיה חיל בני האויל אשר זכר: בני רשף. הם כידודי אש: קודרים. הם האנשים הקשי יום ויקראם קודרים כי לרב אבלם ידמה להם שיחשך האור שהוא אבלם ולזה אמר הכביא על רוב הצרו׳ ונבט לארץ והנה חשך צר ואור חשך בעריפיה ואמר דוד באבל אם קודר שחותי: תושיה. הוא שם לכל קיום וסדור ולזה נקר׳ התורה תושיה כי היא הקיום והסדור הכוללת ויקרא תושיה המנהג שראוי לאדם במה שהוא אדם שיתנהג בו והוא אמרו ותושיה נדחה ממני כי לא נתנה תורה בעת שהיה איוב ולא היה מאמין בתור׳ עד שיתפאר שלא נדחה ממנו התורה אבל התפאר שלא נדחה ממנו הקיום והסדור אשר ראוי לאדם במה שהוא אד׳ להתנהג בו בדרך שישלי׳ נפשו ואפשר שסבר היה קיום מה לאומה אשר היה איוב ממנה והתפאר שסבר התנהג באותו קיום בשלימות ויקרא תושיה מה שהוגבל וסודר במחשבה והשתדלות לעשות מהפעולות עד שיגיעו אל התכלית אשר כוונו אליו והמשל אם חשב גנב מה לעשות גנבה מה וסדר הפעולה ההיא בלבו ואיך יתנהג בה עד שישלים לו עשיית הגנבה הנה זה הסדור אשר סדר בלבו ושמהו כמו חוק לו יקרא תושיה ובזה האופן אמר ולא תעשינה ידיהם תושיה ר״ל שלא יעשו מה שסדרו והגבילו במחשבתם לעשות מהפעולות: נפתלים. הם העקשים אשר יעמיקו לבקש עקלתונו׳ עד שיגיעו למבוקשם ואמר שעם עומק העצה בזו האנשי׳ יסבב השם שתהיה עצתם נבערה ונמהרת ותהיה כמהרה מענין נמהרי לב והם הפתיים: ויושע מחרב. חסר הפעול ושב אל האביון שזכר באמונה או יהיה שב אל האביון שזכר בסוף הפסוק והוא יותר נכון וכוונת הפסוק שהשם הושיע האביון מחרב ומיד חזקי מפיהם • של הרשעים פיהם ומאמרם ר״ל שישים פיהם ומאמרם כלי להושיע בו האביון אשר כוונו להרע לו והמשל שהם יאמרו שירדפו אחרי פלוני להרגו וישמע הדבר איש מה ויגיד עצתם לאיש ההוא וישמר מלכת בדרך ההוא ויכל או שיהיה במאמר׳ מסבול העצה מה שיכל בו האביון ואפשר שכו׳ שהרצון בזה שהשם יושיע אביון מחרב ומפיהם ומיד חזק בזה האופן מההשגחה ואולם יושיעם מפיהם על דרך משל שלא יהיו טרף לשיניהם במשבר שיניהם כמו שכ׳ ושיני כפירים נתעו וגם כן הנה ישמרו שלא יהיו טרף לשיניהם במה שיסבב השם ית׳ לאלו האנשים הרעים מסכול העצה:

וכמוהו ולחומי רשף שפירושו אכולי עוף ויש אומרים כי בני רשף הראויים להיות בגיהנם יגבהו בעולם הזה וזה הפירום בלא רשף רק הוא קר ויש אומרים כי בני רשף הם ניצוצי האש והוא קרוב בעבור שהאד׳ רגיל לראות השמש זורחת ושוקעת אין זריחתה ושקיעתה פלא בעיניו ובעבור בא הגשם לפרקים מעטים גם יש עתים שיכלא הגשם בשנת הבורך ויצעקו בני אדם אל הבורא ויבוה על העבים להמטיר וזה יהיה להם אות גדול על כן הזכיר אחר עושה גדולו׳ הנותן מטר: לשום שפלי׳. הבוכי׳ השואלים מטר או ראו החכמים והערומים שלא תועיל חכמתם: תושיה. כטעם חכמה ול׳ משה פי׳ שהוא מן ים: נמהרה. נבערה כמו ולבב נמהרים: יומם. ענינו ביומם: ויושע מחרב. אביונים והטעם מחרב אויבים. מפיהם שאם ירעבו יוכל אויב לצור עליהם והעניין הנה המקו׳ כאשר ירצה ליקר בני אדם ימנע הגשם בעיתו וכאשר ישובו אליו יענם ויושיעם: תרפינה

בסוט

במוט לשון תחבא. ר״ל כאשר תשוטט לשון הרע בארץ אשר היא סבת מריבות חזקות ורעות שם תחבא ר״ל שלא תזכר : כפן. הוא כשהתבואה ביד שומרי האוצרות ואז תהיה ביוקר לא בסבת חסרון התבואה ואולם הרעב הוא חסרון תבואה : ופקדת נוך ולא תחטא. ר״ל בנינוך והם בני ביתו וכאילו אמר שסבר חטא מפני שלא השגיח בבניו באופן הראוי לשומרם מחטא : כעלות גדיש. מענין כריתה וכמוהו אל תעלני בחצי ימי :

ביאור דברי המענה

השיב אליפז ואמ׳ ידענו שאם נשא משל ודבר אליך להשיב על דבריך יכבד עליך אלא שעם כל זה לא אוכל להמנע מלהשיב על דבריך כי מי יוכל לעצור במלין על דבריך שה או יהיה הרצון בזה האם כאשר נסה השם להגיע אליך דבר מן הרעות תלאה ומי יוכל לעצור במלים להוכיחך על תבונתך זאת. הנה במה שקדם היית מייסר רבים כאשר שמעת מהם דברים כאלה והידים אשר היו רפות באמונת השם היית מחזק והאיש הכושל היו מקימים מליך והברכי׳ הכורע׳ היית מאמץ והיית אומ׳ לו שמה שהגיעה מהרע הוא על צד העונש למרי קדם ר״ל שכל מי שהיה נכון באמונת השם ית׳ בעבור מה שהגיעהו מהעונש היית מחזק אותו עד שיאמינו כלם כי על כל מעש׳ גמול ומעש׳ להיות בזה תקון המדיני ותקון הצלחת הנפ׳ וזה שההמון אם לא ייראו מהעונש לא ימנעו מעשיית הרעות כאשר יביאם טבעם להמשך אליהם. והנה עתה כאשר תבוא אליך הרעה נלאית לסבלה וכאשר נגע עדיך היית נבהל. הנה זה ממה שיוכיח שיראתך השם לא היה אלא לבטחונך שישמור לך קניניך ותקותך בשישמור לך אלו הקניינים היתה סבת תמימות דרכיך לא טוב האמונה כי לפי מה שאני רואה מדבריך עתה איך אמתין שיהיה בכאן גמול ועונש. והחל אליפז לבאר דבריו מהמוחש ואמר זכור נא

אבן עזרא

תרפינה. ביו״ד והטעם כמו שא׳ וכמוהו רפינו את בבל ולא נרפתה : בשש צרות. יתכן היות זכר שבע על דרך המקרא ואחרי׳ ספרו אותם והם ז׳ במספר : בשוט לשון. כי הלשון הרע הוא כמו שוט ויותר נכון היות לשון אומה כמו לשונות הגוים ושוט מן שוטטו בחוצות ירושלם כאשר תשוטט לשון בארצך תחבא : כפן. תרגום רעב או הוא מן כפנה שרשים וטעמו אספה : כי עם אבני השדה. כאילו ברית כרתה עם האבנים שלא תזיק בהן ועשית שלום עם החיות : ופקדת נוך. תמצאנו כאשר עלה במחשבתך ולא תחטא : בכלח. אין לו חבר כי אם שני בספר הזה וטעמו שימות במלאת מספר ימיו והיא הזקנה : כעלות גדיש. כהכרת וכמוהו אל תעלני בחצי ימי : ויען

אשרי אנוש ב׳ דסמי׳ וסימ׳ יעשה זאת . יוכיחנו אלוה : ובמלחמה ג׳ וסי׳ או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי . ואת בית יהודה ארחם . ברעב פדך ממות ובמלחמה . וא׳ במלחמה ועבר על כנו מעביר : יבוא ד׳ מ״ל בספר וסימ׳ לא תירא משוד כי

וַתְּהִי לַדַּל תִּקְוָה וְעֹלָתָה קָפְצָה פִּיהָ : זכ׳ ל׳ וחס
הִנֵּה אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יוֹכִחֶנּוּ אֱלוֹהַּ כ׳ ל׳ וכתי׳ כן
וּמוּסַר שַׁדַּי אַל תִּמְאָס : כִּי הוּא יַכְאִיב
וְיֶחְבָּשׁ יִמְחַץ וְיָדָו תִּרְפֶּינָה : בְּשֵׁשׁ ידיו ק׳
צָרוֹת יַצִּילֶךָּ וּבְשֶׁבַע לֹא יִגַּע בְּךָ רָע :
בְּרָעָב פָּדְךָ מִמָּוֶת וּבְמִלְחָמָה מִידֵי ר׳ ל׳
חָרֶב : בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֵּחָבֵא וְלֹא תִירָא ח׳ כ׳
מִשֹּׁד כִּי יָבוֹא : לְשֹׁד וּלְכָפָן תִּשְׂחָק ר״מ ל׳ נסי׳
וּמֵחַיַּת הָאָרֶץ אַל תִּירָא : כִּי עִם
אַבְנֵי הַשָּׂדֶה בְרִיתֶךָ וְחַיַּת הַשָּׂדֶה
הָשְׁלְמָה לָךְ : וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם
אָהֳלֶךָ וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא :
וְיָדַעְתָּ כִּי רַב זַרְעֶךָ וְצֶאֱצָאֶיךָ כְּעֵשֶׂב ה׳ כ״ליש
הָאָרֶץ : תָּבוֹא בְכֶלַח אֱלֵי קָבֶר כַּעֲלוֹת ל׳ ד׳
גָּדִישׁ בְּעִתּוֹ : הִנֵּה זֹאת חֲקַרְנוּהָ כֶּן ל׳
הִיא שְׁמָעֶנָּה וְאַתָּה דַע לָךְ : ל׳

וַהֲוַת לְמִסְכֵּינָא סַבְרָא וּנְבִילְתָא דְרַשִׁיעֵי טַפְּזַת פּוּמָהּ : הָא טוּבֵיהּ דְאַבְרָהָם גַּבְרָא חֲסִידָא דִי כַסְנִינֵיהּ אֱלָהָא וְאַנְתְּ יִשְׂרָאֵל מַרְדוּתָא דְשַׁדַּי לָא תַרְחִיק : אֲרוּם הוּא מַיְיתֵי כֵיבָא וּמָעֵיל סַמְתֵּיר יִמְחֵי וִידוֹי מַסְיָין : בְּשִׁית עַקְתִין יְפַצִינָךְ וּבִשְׁבִיעֲתָא לָא יִקְרִיב בָּיךְ בִּישׁ : בְּכַפְנָא דְמִצְרַיִם פַּרְקָךְ מִמּוֹתָא וּבִקְרָבָא דַעֲמָלֵק מִקְטוֹל סַיְפָא : בְּנִיזְקָא דְלִישָּׁן דְבִלְעָם תִּטַּמַר בֵּינֵי עֲנָנַיָּא וְלָא תִדְחַל מִן חֲבַל מִדְיָנָאֵי כַּד יֵיתֵי לְחַבֵּל סִיחוֹן וּלְאוֹלְצַן מַדְבְּרָא תִגְחַךְ וּמִן מַשִּׁירַת עוֹג דְמַתִיל לְחֵיוַת בְּרָא אַרְעָא לָא תִדְחַל : אֲרוּם עִם לוּחֵי אַבְנָא דְאִיתְיְהִיבוּ בְּפוּמְבֵי בְחַקְלָא קְיָימָךְ וּכְנַעֲנָאֵי דְמַתִילִין לְחֵיוַת בָּרָא אַשְׁלִימוּ עִמָּךְ : וְתִנְדַע אֲרוּם שְׁלָם בֵּית אוּלְפָנָךְ וְתִזַמִּין מְדוֹר בֵּית מַשְׁכְּנָךְ וְלָא תִינְזִיק וְתִנְדַע אֲרוּם סַגִּיעִין בְּנָךְ וּבְנֵי בְנָךְ הֵיךְ עִסְבָּא דְחַקְלָא : תֵּיעוּל בִּשְׁלִימוּת שְׁנַיָּיךְ בְּמוֹכָא לִקְבוּרְתָּא הֵיךְ מִיסַּק גְּדִישָׁא בְּעִידָנֵיהּ : הָא דָא פַּשְׁפַּשְׁנָהּ יָתַהּ הַכְדֵין הִיא קַבִּילְתָא וְאַנְתְּ דַע לָךְ :

יבוא . כי לפניו חנף יבוא . הביראתך יוכיחך . בכפל רסנו מי יבוא : כעשב הארץ ה׳ וסימ׳ נבסר בסדר בא אל פרעה : אלי ד׳ וסימ׳ השמחים אלי גיל . תבא בכלח אלי קבר . וצפוי הוא אלי חרב . שרשי פתוח אלי מים :

מי הוא נקי ואבד ואיפה תמצא שנכחדו ישרים כמו שראיתי זה מהאנשים המשתדלים בכל עת בעשיית העול והחמס שיאבדו ויכלו מרוח אף השם ואולם הנקיים והישרים ואם היה שיגיעם קצת רעות אינם מכלות ומאבדות אותם לגמרי כמו הענין ברעות הרשעים וזה לאות שאלו הרעות אינם נופלות במקרה כמו שאמרת מניח ר״ל שאם היה הענין כן לא היה בזה הבדל בין הישרים והרשעי׳ ואולם היו רעות הישרים יותר חלשות למיעוט עונותיהם לא שיהיו להם רעות בזולת מרי כמו שהיה מניח איוב. הנה האנשים הרשעים אשר תשוקתם לטרוף טרף כמו החיות הרעו׳ כמו אלו שכתנו שיהיה עד שיגבר מהם אשר יזמו לעשות ותראה אותם אובדים מבלי מציאותם הטרף ובניהם יתפרדו אנה ואנה ישוטטו לבקש די טרפם וזה דבר נמצא בלי ספק בחוש כי הרבה מה שתמצ׳ מהאנשי׳ הרשעים אשר כל השתדלותם להזיק לאחרים שברוב העתים לא ימצאו ותמנע מחשבתם הרעה וזה ממה שיורה שהשגחת השם ית׳ הוא באישי האדם . ואמ׳ אליפז הנה באמת אופן השגחתו יגונב ועלם מתני שא שכבר לקחה אזני שמץ מהו מעט מגולת ההשגה אשר תעוררנו על היות השגחתו בשפלים . וזה בשעיפי מחזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים קראני פחד ורעדה ורוב עצמי הפחיד מהמראה אשר הראה בחלום מהדברי׳ העתידי׳ לבא עלי אשר סבת הודעתם הוא השם יתברך וזה שמי שהגיד לי המראה ההיא הוא ענין רוחני . יעבור על פני משמר שערת בשרי מרוב מוראו מרוב החרד׳ כי כבר יוחדו החלומות הצודקי׳ משאר החלומות שכבר יקרה מהם החרדה והתפעלות הרוח כמו שנזכר בספר החוש והמוחש ובאור על זה מה שנזכר מחלום פרעה וחלומו׳ נבוכד נאצר והנה יורה על היותו רוחני שהוא יעמוד לפני ולא אכיר מראהו אך תמונה לנגד עיני אשר יראה אותה לי הכח הדמיוני ואשמע דבריו הנפלאים כאילו הם מורכבים מהקול והדממה וזה שהשכל יקבלם רוחניים בזולת קול והמדמה מראה אותם כאילו הם דברים קוליים באותיות וקול . ואחר כן החל אליפז בטענה שלישית ואמר איך אפשר שתאמין שיהיה השם ית׳ פועל המין האנושי וממציאו ומנהיגו והוא בלתי משגיח בו עד שכבר ימצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו . האם אפשר באדם שיהיה צדיק יותר מהשם ית׳ האם יהיה האדם טהור יותר מפועלו הלא כמו אלו הענייני׳ יהיו מתיחסים אל העול באדם ר״ל אם ינהיג מדינה אחת ולא ינהיגה ביושר ואיך אפשר שיצוייר בשם ית׳ עם היותו בתכלית השלימות מה שהוא חסרון ושפל בחוק האדם . הן בעבדיו לא יאמין והם השכלים הנפרדים לא יתן אמתות וקיום בעצמותם אבל מה שלהם מן האמתות והקיום הוא מזולתם והוא השם ית׳ . ולא ישים במלאכיו אורה מעצמיותם וזה כי אין האור להם והוא ההשגה במה שהם משיגי׳ מצד עצמותם אבל מצד מה ששפע למציאותם מהסיבה הראשונה והוא השם ית׳ ולזה הוא מבואר שאלו הנמצאים ואם הם שלימים מאד ביחס אל האדם הנה הם חסרים מאד ביחס אל השם ית׳ כי אין יחס בין מי שמציאותו וקיומו והשגתו מעצמותו ובין מי שהוא לו מציאותו וקיומו והשגתו מזולתו . ואם באלו עם פשיטותם ושלמותם ונכבדותם ימצא חסרון אצל השם ית׳ הנה אין ספק שהאדם חסר מאד ביחס אל השם ית׳ כי הוא שוכן בבתי חומר ר״ל בזה העולם השפל ובעפר יסודו ר״ל שקיום צורתו הוא בחומר שלה כי הוא נושא לצורתו ולפי שצורתו היא היולאנית ואל זה ג״כ איפשר שיכוון במה שאמ׳ שוכני בתי חומר ר״ל שצורותיהם היולאניות כי באלו עם החסרון הנמצא להם בעצמותם יחוייב עוד בהם שיהיו נפקדים ואין זה ההפקד ג״כ מוגבל בהם עד שיהיו בטוחים ממנו עת מה . אבל ידכאום מקרים ויפסידום קודם שיגיע הכליון וההפסד הטבעי . מבקר לערב ישוגם המות במעט שעה מבלי משים לב לפנות אל השלימות האנושי יאבדו אבידה מוחלטת ולא יהיה להם השארות כלל . הלא האדם ואם לו קצת שלמות והוא ההכנה השכלית אשר לו בה יתרון והשארות הנה יקרה לו ברוב שיסור יתרונו אשר בו וימות ולא בחכמ׳ לפי שהגעת השלמות לו מהקושי העצום לקושיו בעצמו ולרבוי המונעים . אם חשבת להיות במדרגת השכלים והמלאכים להיותך בעל שכל ראה מה מאד רחוקה מדרגתך מהם עד שאם תקרא איהם לא תמצא מי שיענך . ואל מי מקדושים תפנה שיענך הלא היותר שפל מהם לא יענך לרוחק מדרגתך ממנו ואם הענין כן ביותר שפל מהם ראה מה מאד רחוקה מדרגתך ממדרגת השם ית׳ ובהיות הענין כן הוא מבואר שלא יתכן שייוחס לשם ית׳ עם שלמותו מה שהוא חסרון בחק האדם אשר הוא בתכלית מהחסרון כיחס אל השם יתברך . והוסיף אליפז להתיר ספק מה בענין הרעות אשר נראה באדם בזולת מרי קדם ואמר שהם אינם רעות יהיה ראוי שידאג האדם עליהם ויחשם אל האולת והפתיות ועל זה אמר הנה לאויל יהרג כעס כי הוא ידאג תמיד כאשר לא יבואו מבוקשיו אשר הוא סבת השרד בואם לפי שלא דרך בהגעתם בסבות הראויות והוא מבואר שכמו זה האיש כועס תמיד כאשר לא יבואו מבוקשיו אשר כוון איהם ויחשוב שכבר עשהו השם ית׳ אלא שהוא מבואר שכמו זה לא יקרה רע כמו שלא יקרה רע אם לא תנהג ספינה מהחפירה בקרקע כי לא תעשה הספינה בכמו זה הפעל . והאיש הפותה אשר יפותה לבו לכל ההצלחו׳ המדומו׳ תמיתהו קנאתו כי עינו לא תשבע ויצטער תמיד עם הקנאה והמכאוב ההו׳ מצורף לזה שהוא יתנדל לרוב קנאתו להגיע אל מבוקשיו במהירו׳ וידרוך מפני זה בהגעתם בסבו בלתי נאותו׳ . כמו הענין באויל אם יקרה באויל שיהיה משריש ומצליח בקצת הענייני׳ הנה כאשר ראיתי זה בא אידו פתאום וקללתי נויהו למיעוט השארו׳ קנייני אשר כוון אליהם כי לא יגיע לכמו האיש הזה שום תכלית אם לא במקרה ומה שהוא במקרה הו׳ מעט כמו שהתבאר במקומו . הנה בניו הנמשכי׳ אחריו ירחקו מישע וידכאו בשער לעיני כל העם ואין מציל לפי שכמו זה האיש לא יסתדל ג״כ בקנין האוהבי׳ כמו שלא יסתדל בשאר הסבו׳ המביאו׳ מה שמשתוקק אליו אלא כבר יגיע מהרע לאויל ולבניו האחוזי׳ דרכו עד שיהיה חילם לאיש קשה המזל שיאכום אותו האיש הרעב ויאכל קצירו ולאשר יקח קצירו מבין הקוצי׳ לרוע הצלחתו ויקוה האיש הפריץ ללקחו ממנו וזה תכלית הרוע ר״ל שיהיו השפלי׳ שבאנשים גוברי׳ עליהם . הנה לא יצא מעפר און ועמל ר״ל שאין הארץ סבת רוע הסדור הנופל בטובות אישי האדם ורעתם אשר הוא און ועמל כמו שהיה חושב איוב וזה שכוונתו היה כי למרחק אלו הענייני׳ אשר בארץ במדרגה מהשם ית׳ הוא בלתי משגיח בהם כאמרו מה אנוש כי תגדלנו וגו׳ האף על זה פקחת עיניך וגו׳ . אבל הרעו׳ הנופלו׳ בכאן בזולת מרי קדם אין ראוי בהם שיקראו רעות לפי שהם מיוחסות אל הכלות המקבל כמו שנזכר באויל ופותה וזה שהאדם יולד לעמל ולהסתדל בקניינים אשר יכבדו אליו כי לא נתנו לו שלמותיו בפועל אבל נתכונו הכלים אשר אפשר שבהם יגיע אל מה שיצטרך אליו כמו שבידודי האש יולדו להתנועע תכף התהוותם ולהגביה עוף מה שהתמידו כמצאים עד שיסור החלק האשי מהם ויפול האפר .

ובהיות

ובהיות העניין כן רבוני שהאל' ילך לעמל בשלמיותיו אשר ירד' הגעתם אין הנה אם לא ירדוף
בהגעתם בסבות הראוי' אין זה שוכם אם לא יבעו וזה מבואר בנפשו · ולהיות העניין כן הנה
החליט אליפז המאמר שהרעו' הבאות על חיוב היו על צד המוסר והתוכחת למרי קדם ולזה
אמ' אליו אם הייתי במקומך הייתי דורש אל אל ומתפלל אליו שירחם עלי כי הוא משגיח בזה
העולם השפל השגחה נפלאה
ויורא על זה הגדולו' והנפלאות אשר הוא עושה ומכללם נתינת המטר בסדר וביושר אם' בו חיי כל צומח וזה שהמטר על הרוב במקומות הנגלים אל מהארץ מאחרי' יבואו' אליהם רוחו' ממקומו' אחרים זולתם ומה שזה דרכו הוא מיוחס אל הקרי וההזדמן · ומה שיוחס אל הקרי וההזדמן הוא ראוי שיהיה מעט ואנחנו נר' המטר תמיד בדרך שישלמו בו הצמחי' הנה זאת ראיה חזק' שבכאן משגיח בענין נתינת ה המט' זולת הטבע ולזה תמצ' בכל הנביאי' והחכמי' כשהם יספרו נפלאו' השם שהם יספרו תחלה נתינת המטר ועוד יראה בכאן מה שיתחזק שהשם ית' משגיח באישי האדם וזה שהרשעי' אשר ישתדלו בעשיית הרעו' ל החכמי' השפלי' והאלומי' ימנע מהם אשר יזמו לעשו' עם היותם בעלי כח וחכמים להרע וזה שהשם ית' יסבב לשום החכמים השפלים הנרדפים למרום ההצלחה ולהשגיב ישע האבלי' המדוכים והאבלי' והוא מיפר עצת הרשעי' החכמים להרע אשר ישתדלו ל להרע להם ולא תעשינה ידיהם

ויען איוב. לו שקול ישקל · הויתי · מן הוה על הוה : לעו · כמו ושתו ולעו כלומר נסתרו כאילו נבלעו · ויש אומ' שהוא תרגום מן לחיים והוא רחוק : בעותי אלוה · כמו לחרדת אלהים : יערכוני · כלומר יערכו עמי מלחמה : הינהק · אין לו חבר בלשון מקרא ודומה ללשון קדר : בלילו · מן ויבל לחמורים בליל חמיץ והטעם כי היושב בהשקט לא · ישאג ולא ידאג וכמו כן אתם יאמר איוב לחבריו ועוד שדברתם דברי' שאין בהם ממש וזה טעם היאכל טפל מבלי מלח : חלמות · בדברי רבותינו חלמות מבפנים ויש אומרי' שהוא ריר כמח גם הוא בלשונם החלמ' : מאנה לנגוע נפשי · החבורות שמאנ' נפשי לנגועבהם קודם היום המה חוליי גופי ויש אומ' לנגוע כמו לחלום וכמהו ויגעו את · יהושע והטע' כי נפשי מאנה שתחלם והמות המה. ישוב על החבי' : וידכאני · לגמרי : יתר ידו · כמו הנה יד ה' הויה : ויבצעני · ויכלני כמו כי יבצע ה' : ואסלדה · כמו ביבה סלודה והוא משל ל לחוזק הכאב והתמה שלא יחמול והכי לא כחדתי דבריו ואין לי עזר מנפשי וכי ראיתי רב האי ז"ל ש פירש ואסלדה לשון הגבהה : לחם

והייתי ק̇

בעשי ד' כתי' שין בליש' ואינון מן מלין דכתי' שין וקרי' סמך וסים' נמסר בהושע סימן ב' : יערכוני ל' והוא חד מלין דמשמשין ני בסוף תיבותא וסים' נבסר בבמסר' רבת' במערכת אות הנון בכל ד : פרא ו' וסי' נמסר בסדר לך : בלילו ב' וסים' בשדה

כב ויען איוב ויאמר: לו
ל̇ חל̇ · ד̇ שקול ישקל כעשי והיתי במאזנים
כתי' שין בלי' ב̇ ישאו יחד: כי עתה מחול ימים
ל̇ יכבד על כן דברי לעו: כי חצי
ל̇ שדי עמדי אשר חמתם שתה רוחי
ל̇·ל̇·ל̇·ו̇ בעותי אלוה יערכוני: הינהק פרא
ל̇ · ג̇ עלי דשא אם יגעה שור על בלילו
ל̇ : היאכל תפל מבלי מלח אם יש
ל̇ · ל̇ טעם בריר חלמות: מאנה לנגוע
נפשי המה כדוי לחמי: מי יתן תבוא
ל̇ וחס̇ שאלתי ותקותי יתן אלוה: ויאל
ל̇·ל̇ ויתר · ויתר · ל̇ אלוה וידכאני יתר ידו ויבצעני:
יד · ל̇ ותהי עוד נחמתי ואסלדה בחילה לא
ר̇ חל̇ יחמול כי לא כחדתי אמרי קדוש:

ואתיב איוב ואמר : מאים מתקל יתקל רוגזי
ואתרגושתי במסאתא יטלון כחדא :
ארום כדון יתיר מחלא דימא איתיקר בגין
כן מילי אשתלהין : ארום גירי שדי בהדי
די אירכהון שתית רוחי ביעותא דמן קדם
אלהא יסדרו לקבלי : האיפשר דמברים
מרודא עלוי דיתאה היך יגיח תורא על
אסתסתיה : האיפשר דמתאכיל תבשילא
סריות מילחא אין אית טעם בחלבון ביעתא
וחלמונא : כמה דלא מתאכיל מידי בשש
בלא מלחא הכדין לית טעמא ברירא במרי
לחם : סריבת למקרב נפשי הינון כתחשבי
היך דוות לסעודתי : סריבת למקרב נפשי
הינון עברין יתי איסתגים והות מסתייא
לסעורתי : מן יהיב ותיתי שילתי וסברי יתן
אלהא : ושרי אלהא למככין יתי יתיר ידיה
ויעתיר יתי : ותהי דא תנחומתי ואבוע ברתיתא ולא יחוס על רשיעא ארום לא כסיתי מילי קדיש :

בלילו יקצרו · אם יגעה שור על בלילו : לנגוע ג' ב' חס וא' מל' וסים' על כן לא נהתיך לנגע אליה · ועתה לא נוכל לנגע בהם · מאנה לנגוע נפשי · בתרא מל' : יחמול ד' מל' וסי' ותמיד להרוג גוים · ורעיהם לא יחמול · ואסלדה בחילה ולא יחמול · כי קנאה חמת גבר :

מה שחשבו לעשותו · החכמים הוא לוכד בערמם · ר"ל שרוב ערמם ישים השם יתברך כלי למנוע מהם אשר יזמו לעשות והמשל בשאמר ידעו באים שילך בחוץ ויבקשו לרדוף אחריו לקחת אשר לו ישפטו לאיזה צד הלך ויעמיקו בו ויאמרו שהוא יותר ראוי שיהא לבתו לזה הצד לסבות מה יזכרום ורוב העמיקתם בזה תסבב שישפטו שהוא הלך בצד אשר לא הלך בו וירדפוהו שם ולא ימצאוהו · ועצת הרשעים הנפתלים המבקשים דרכים עקלתוני' ומעמיקים בהם לכל הצדדי' האפשריים כדי שיגיעו למבוקשם להשיג עשיית העול והחמס ימהרה השם נמהרה ונחסרה ותהיה סבה שלא ישפטו הדבר אשר ירצוהו כפי מה שראוי בעניינים הברורים · ביום ובצהרים ילכו בחשך ר"ל שאפילו בעניינים המפורסמים בנפשם בתחלת המחשבה תסכל עצתם · ובזה האופן יושיע השם ית' השפלים והקודרים מחרב הרשעים שלא יזיקם מפיהם ומאמרם של אלו הרשעים ר"ל שפיהם ודבריהם אשר הסכימה עצתם בהם שם השם יתברך כלי להושיע השפלים והקודרים ובזה האופן הושיע השם יתב' האביון מיד חזק ממנו עד שבסבר תהיה לדל תקוה שלא יעזבהו השם ית' ביד הרשעים ואחשיעולה קפצו פיהם להבטרם על אשר לא הגיע התכלית אשר כוונו אליו וזאת הטענה שזכר בכאן מבוארת ונגלית מן החוש וזה שאנחנו נמצא ברשעי' רבים מכוונים להרע ומשתדלים בו ולהם הכלים אשר בהם אפשר שיזיקו לרבים ויהיה עם זה ההיזק המגיעתם מעט הנה זה ממה שיורה כי שם גבוה שומר ובהיות העניין כן אי לך להתרעם מהשם ית' אם הוכיחך וייסר אותך על עונותיך כי מאושר הוא מי שיוכיחהו השם ית' וזה שהטובי' יוכיחם כדי שיחזרו למוטב ואולם הרעי' יניחם בהמלאת סאתם ולזה ראוי לך שלא תמאס מוסר השם יתברך כי הוא כשיכאיב הטובי' ירפאם ויחבשם אחר הכאתו ומוחצו אותו · אם תשוב ותכנע טרם בוא הצרות בעולם ילך מהם וזכר שם ושבע להיותם מספרי' שלימים עם שסבב זכר מהצרות כמו זה המספר והם הרעב והמלחמה ולשון הרע והשוד וכפן וחיות הארץ ואבני השדה · ברעב יפדך השם ית' שלא תמות מצד חסרון האוכל ובמלחמה יצילך שלא תהרג כאשר תשוטט הלשון להרע לאנשים בלשון הרע לא תזכר שם וכאשר יבא השוד לשלול שלל ולבוז בז לא תירא כי לא יגע בך רע · לשוד ולכפן תשחק ותלעג שלא תנזק בהם ולא תירא מן החיות הרעות שיטרפוך ולא מאבני השדה שתנגף בהם רגליך כי אתה כאלו כרת ברית עם אבני השדה וכאלו השלימה לך חית השדה · וידעת כי שלום אהלך וידעת כי בביתך יהיה שלום ופקדת אנשי ביתך ותמצא שילכו בדרך השם ולא תחטא וזה אמ' לו שיפז להעיד שהוא אולי חטא כאשר לא השגיח בתקון אנשי ביתו כדי שיהיו יראים מהשם ית' ואעפ"י שלא חטא במעשיו בעצמו ולזה נענשו בניו ונענשו באבדן אשר קניינים ולזה אמ' אם היית עושה ככה תדע באמת כי יהיה רב זרעך ובניך יהיו רבי' כעשב הארץ וגם אתה לא תמות בלא עתך אם התנהגת בזה המנהג אבל תבא בזקנה המופלגת אל קבר כמו שיכרת הגדיש בעתו · הנה זהו מה שחקרנוהו והוא האמת בעצמו שמע אותו ודע לך האמת והתנהג בו :

והכלל העולה מן הדברים

הוא שאליפז היה מאמין שהרעות הבאות לאישי האדם הם מגיעות להם מהשם ית' על צד העונש על מה שחטאו והיה מתיר זה הספק במה שנראה מהגעת הרעות בזולת מרי במאמר שסבר יהיו בכאן רעות מצד האולת והפתיות ואלו אינם ראויות שיקראו רעות כמו שביארנו וקיים דעתו תחלה מהחוש ואמר שאנחנו לא נמצא האברון וההכחד ביושרי' ובנקיים כמו שימצא ברשעי' וזה ממה שיורה ששבת המצא רע ברשעים הוא היותם רשעים וזה אמנם יהיה על צד העונש ואמנם הנקיים והישרים כשיחטאו וחטאים מה יוכיחם השם ית' וייסרם אך לא יאבדו ולא יכחדו וזה ג"כ קצת טענה על איוב על בחרו המות יותר מן היסורין שהיה נוסר בהם · והטענ' השנית היא לקוחה מההודעה אשר תקרה בחלום אשר תורה על השגחתו ית' באישי האד' וזאת טענה חלושה כאשר לא יאמ' בזה יותר מזה השיעור כי אעפ"י שבודים בזאת ההודעה לא יחויב מזה שיהיה השם ית' משגיח באישי האד' על הצד שיאמין אליפז וזה מבואר למי שעיין בספר החוש והמוחש וכבר שיער אליפז בחולשת זאת הטענה ולזה אמר ואלי דבר יגונב וגו' ואולם שיהו הרחיב המאמר בזאת הטענה ואמת ממנה ענין ההשגחה במה שאין ספק בו · והטענ' השלישית היא לקוחה משלימות השם ית' וחסרון האדם ואופן שדורה כן הנה האדם לשלימות הנמצא בו לא יעלים עיניו ממה שינהיגהו ולא יעשה למונהגים מאתו עול וזה כי האדון השלם לא יעלים עיניו מהפעולות הנעשות במדינתו ולא יעשה להם עול ר"ל למונהגים מאתו הנה יחויב מזה שיהיה מה שהוא יותר אמתי בשלימות יותר אמתי בהתרחק מן העול והעלם ממה שינהיגו להיות היותר שלם מתרחק יותר מן ההסרון ואולם מה שידאה מן הרעות אשר לא יוקרם להם מרי הם בסבת האולת והפתיו' והם אינם ראויות שיקראו רעות כמו שביארנו וכן היה אפשר שיגיעו לזאת הסבה טובות לרעים אלא שזה לא יתקיי' כי אם זמן מועט כאמ' הכי ראיתי אויל משריש וגו' והנה זאת הטענה היא לקוחה מצד הפתות והיתר · והטענה הרביעית מה שידאה מהווית המטר בסדור שישלמו בו הצמחים והמנעת הרשעים החכמים להרע ממחשבתם הרעה להרע לשפלים החלושי' על הרוב ואופן סדור המאמ' בזה הוא על זה התואר אם היה השם ית' בלתי משגיח בזה העולם השפל היה התהוות המטר במקום מהמקומות הנגלים מהארץ מעט ולא יתכן שישלימו בו הצמחים על הרוב לפי שרובמה שיתחדש מזה הוא מתייחס אל הקרי וההזדמן אם לא היה בכאן פועל אחר נבחמים זולת הטבע לפי שהוא על הרוב מהעננים יביאום הרוחות במקום אשר ירד שם עד שנניה שסבר ישלמו במטר הצמחי' על הרוב ויחויב מזה שהשם ית' משגיח בזה העולם השפל ובכמו זה האופן בעינו יבואר ההיקש השני אם היה השם יתברך בלתי משגיח באישי האדם היתה מחשבת הרשעים החכמים יוצאת אל הפועל על הרוב לפי שהם ישתדלו בהוצאתה אל הפועל בסבות היותר נאותות כמו העניין בשאר המלאכות אשר יעשה האדם במחשבה והשתדלות שהתכלית יגיע בהם על הרוב עוד נמנה אבל אנחנו נמצא שמחשבת הרשעים החכמים לא תבא אל הפועל אם לא על המעט ויחויב מזה שהשם ית' משגיח באישי האדם הנה אלו הטענות ייחס אליפז הרעה הבאה אל איוב למרי קדם ממנו ומביאו על האופן שביארנו שכן ענה אליו שישוב אל יי וירחמהו :

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר · לעו · נסתתו : חצי שדי · חצים חזקים על דרך כקול שדי והיה שדי בצריך : חמתם · ארסם על דרך חמת תנינים יינם : בעותי אלוה · ביעותים חזקים על דרך רוח אלהים כהררי אל : בלילו · ר"ל תבואתו שאוכל ממנה : ריר חלמות · הוא ריר הביצה מהחלמון והחייבי רצה בזה שאין טעם בריר הביצה ואולם בריר החולה יש בו טעם לפי הליחה הגוברת עליו או יהיה בריר חלמות ריר מלובן הביצה שהיא כלה חלמון תחלה ואחר יבורר הטבע ממנה החלק היותר דק והוא החלבון והנה הריר ההוא לא ימצא בו טעם · כדוי לחמי · כמו חליי בשרי · ויבצעני · ענין השלמה ובלוי והרצון בו ויכלני או יהיה זה מעניין כריתה והעניין אחד · ואסלדה בחילה ר"ל אעפ"י שהיה מתחמם ונכוה בחיל ובמכאוב אשר הביא עליו השם ית' · אם

אבן עזרא

למס׳ כמו וימס לבב העם והענין כי המס מרעהו חסד ה׳ ועניינו שחשבתי להיות לי עזר מאחרים: אחי בגדו. כאפיק נחלים. חזוק׳ הקודרים. מזמן רדת הקרח יתעלם רדת השלג ולא יראה עליה׳ בעבור קדרותם ודומה להם חשכת מים: בעת יזורבו. כאשר יתקררו מדברי ר״ל משו׳ דמזדרבבי. ונכמתו יתקשרו כמו כן מדבריה׳ באמרם

רלבג

אם בשרי נחוש. ר״ל האם בשרי מהבר״ל החזק והוא הנקרא נחשת אשר יעשו ממנו החרבות: ותושיה נדחה ממני. ר״ל האם נדחה ממני תושיה היא ההנהגה האנושית אשר היה ראוי שיתנהג בה: למס מרעהו חסד. בתמיה והרצון בו היתכן שלאיש התם אשר המסו אותו רוב הצרות הבאו׳ עליו יהיה מרעהו חרפה ויאמ׳ עליו שיראת שדי היה עוזב על כן באה עליו הצר׳ הזאת

אם כח חד מן ׳יב פסו׳ רישי׳ ומצעו׳ אם אם וסימ׳ אם כגפו יבא · אם זרחה השמש עליו דמים לו. אם ימצא הגנב · אם בעליו עמו · אם ענה תענה · אם אתם תבאו אלי · אם גנבים באו לך · אם יתקע שופר בעיר · אם תחנה עלי מחנה · אם אבא באהל ביתי · אם תדברנה שפתי · אם כח אבנים כחי: בתהו ב׳ דגשים וסימ׳ ויטו בתהו צדיק · יעלו בתהו

מַה־כֹּחִי כִּי־אֲיַחֵל וּמַה־קִּצִּי כִּי־אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי׃ אִם־כֹּחַ אֲבָנִים כֹּחִי אִם־בְּשָׂרִי נָחוּשׁ׃ הַאִם אֵין עֶזְרָתִי בִי וְתֻשִׁיָּה נִדְּחָה מִמֶּנִּי׃ לַמָּס מֵרֵעֵהוּ חָסֶד וְיִרְאַת שַׁדַּי יַעֲזוֹב׃ אַחַי בָּגְדוּ כְמוֹ־נָחַל כַּאֲפִיק נְחָלִים יַעֲבֹרוּ׃ הַקֹּדְרִים מִנִּי־קָרַח עָלֵימוֹ יִתְעַלֶּם־שָׁלֶג׃ בְּעֵת יְזֹרְבוּ נִצְמָתוּ בְּחֻמּוֹ נִדְעֲכוּ מִמְּקוֹמָם׃ יִלָּפְתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ׃ הִבִּיטוּ אָרְחוֹת תֵּמָא הֲלִיכֹת שְׁבָא קִוּוּ־לָמוֹ׃ בֹּשׁוּ כִּי־בָטָח בָּאוּ עָדֶיהָ וַיֶּחְפָּרוּ׃ כִּי־עַתָּה הֱיִיתֶם לֹא תִּרְאוּ חֲתַת וַתִּירָאוּ׃ הֲכִי־אָמַרְתִּי הָבוּ לִי וּמִכֹּחֲכֶם שִׁחֲדוּ בַעֲדִי׃ וּמַלְּטוּנִי מִיַּד־צָר וּמִיַּד עָרִיצִים תִּפְדּוּנִי׃ הוֹרוּנִי וַאֲנִי אַחֲרִישׁ וּמַה־שָּׁגִיתִי הָבִינוּ לִי׃ מַה־נִּמְרְצוּ אִמְרֵי־יֹשֶׁר וּמַה־יּוֹכִיחַ הוֹכֵחַ מִכֶּם׃ הַלְהוֹכַח מִלִּים תַּחְשֹׁבוּ וּלְרוּחַ אִמְרֵי נֹאָשׁ׃ אַף־עַל־יָתוֹם תַּפִּילוּ וְתִכְרוּ עַל־רֵיעֲכֶם׃ וְעַתָּה הוֹאִילוּ פְנוּ־בִי וְעַל־פְּנֵיכֶם אִם־אֲכַזֵּב׃ שֻׁבוּ־נָא אַל־תְּהִי עַוְלָה וְשֻׁבִי עוֹד צִדְקִי־בָהּ׃ הֲיֵשׁ־בִּלְשׁוֹנִי עַוְלָה אִם־חִכִּי לֹא־יָבִין הַוּוֹת׃

ז הֲלֹא־צָבָא לֶאֱנוֹשׁ עֲלֵי־אָרֶץ וְכִימֵי שָׂכִיר יָמָיו׃ כְּעֶבֶד יִשְׁאַף־צֵל וּכְשָׂכִיר יְקַוֶּה פָעֳלוֹ׃ כֵּן הָנְחַלְתִּי לִי יַרְחֵי־שָׁוְא וְלֵילוֹת עָמָל מִנּוּ־לִי׃ אִם־שָׁכַבְתִּי וְאָמַרְתִּי מָתַי אָקוּם וּמִדַּד־עָרֶב וְשָׂבַעְתִּי נְדֻדִים עֲדֵי־נָשֶׁף׃ לָבַשׁ בְּשָׂרִי רִמָּה וְגִישׁ עָפָר עוֹרִי רָגַע וַיִּמָּאֵס׃

מַה חֵילִי אֲרוּם אוֹרִיךְ וּמָה סוֹפִי אֲרוּם נַגְדָנָא נַפְשִׁי׃ אִין חֵילָא הֵיךְ אַבְנַיָּא חֵילִי אִין בִּסְרִי קְרִיס כִּנְחָשָׁא׃ הֲמִדְלֵית סִיוּעַ בִּי וְחוּכְמְתָא אִתְבְּרַחַת מִנִּי׃ לְגַבְרָא דְּמָנַע מִן חַבְרֵיהּ חִסְדָּא וְדַחֲלַת שַׁדַּי יִשְׁבּוֹק׃ אַחֵי בְּזוּ הֵיךְ נְגוֹד נַחְלָא הֵיךְ מַפְקָנוּת פַּצְדֵי נַחֲלַיָּא עָבְרִין׃ דִּשְׁתִּימִין מִן צִינָתָא עֲלֵיהוֹן יִתְחַיַּל תַּלְגָא׃ בְּעִידָן דְּחַבּוּ בַּר טוּבְעָנָא אִשְׁתְּרַבְּבוּ אִתְמַגְרוּ בְּרִתְחֵיהּ אִתְמְחִיאוּ מִן אַתְרֵיהוֹן׃ מְטוּל דְּמַקְלְקְלִין צִיסְרָטֵי אוֹרְחֵיהוֹן סַלְקִין לְלָמָא וִיהוֹבְדוּן׃ אִסְתַּכַּלוּ אִכְּרָטֵי תֵימָא הִלְכָתָא דְּזַמְרַגַּד סְבָרוּ לְהוֹן׃ בְּהִיתוּ אֲרוּם אִתְרְחִיצוּ בְּטַעֲוַתְהוֹן אֲתוּ לְגַבָּהּ וְאִתְכַּסְפוּ׃ אֲרוּם כְּדוּן הֲוֵיתוּן כְּלָא הֲוֵיתוּן תַּמִּיתוּן תַּבְרָא וְאִתְבַּהַלְתּוּן׃ הֲבִקּוּשְׁטָא אֲמָרִית הָבוּ לִי וּמִן נִכְסֵיכוֹן שַׁחֲדוּ אֲמְטוּלָתִי׃ וְשֵׁיזְבוּנִי מִן יַד מְעִיקָא וּמִן יְדֵיהוֹן דְּתַקִּיפֵי פְּרוּקְיָתִי׃ אַלִּיפוּיָתִי וַאֲנָא אֶשְׁתּוֹק וּמָה דְּשָׁלִיתִי אַסְכִּילוּ לִי׃ מַה בְּסִימִין הִינוּן מִלִּין תְּרִיצִין וּמָה דְּכַשַּׁר לְכַסָּנָא יַכְסוּן מִנְּכוֹן׃ אֵיפְשַׁר דִּילְכַסָּנָא בְּמִלַּיָּא אַתּוּן חַשְׁבִין וּלְקִיבְלָא אַמְתִּילוּ מִלֵּי יְאוּשָׁא׃ רְגִיז עַל יַתָּם תִּשְׁרוּן וְתִתְשְׁלוּן עַל חַבְרֵיכוֹן׃ וּכְדוּן שָׁרוּ אִסְתַּכַּלוּ בִי וְקֳדָמֵיכוֹן אִם אֲכַזֵּב׃ תּוּבוּ כְּדוּן לָא תְהֵי רַשִׁיעָא וְתוּבוּ תוּב לְזַכְאוּתִי בַהּ׃ הַאִית בְּלִישָׁנִי רִשְׁעָא אִין מוֹרִיגִי לָא יִתְבַּיַּין רְגוּשְׁתָּא׃ הֲלָא חֵילָא לְבַר נַשׁ עֲלוֹי אַרְעָא וְהֵיךְ יוֹמֵי אֲגִירָא יוֹמוֹי׃ הֵיךְ עַבְדָּא דְשָׁאִיף טוּלָא וְהֵיךְ אֲגִירָא דְּמוֹרִיק סְטָרֵיהּ׃ הַכְדֵין אִתְחַסְנִית לִי יַרְחִין דְּמַגַּן וְלֵילְוָן דְּלֵיעוּרַת חֲשִׁיבוּ לִי׃ אִין שְׁכִיבִית וַאֲמָרִית אֵימָתַי אֲקוּם וּנְדִירַת ב בְּרַמְשָׁא וּשְׂבָעִית נִידְדַת שִׁינְתָא עַד עִידָן שַׁפְרְפָרָא׃ לְבַשׁ בִּסְרִי מוֹרְנֵי וּרְגֵישְׁתָּא דְעַפְרָא מַשְׁכִּי רְטַט וְאִתְמְסֵי׃

ויאבדו: הביטו ב׳ וסי׳ ארחות תימא · אליו ונהרו: ויחפרו ל׳ בשו כי בטח והוא חד מן כ״ב זוגין נסבין ו׳ בריש תיבו׳ ונסבין ו׳ בסוף תיבות׳ חד מלעיל וחד מלרע וסימ׳ נמסר בבסר רבת׳ בערכת אות הוי״ו בסד: ומכחכם ל׳ הכי אמרתי הבו לי והוא חד מ״ין דמשמשין ומנ בריש׳ וסימ׳ נמסר בבמסרה רבת׳ במערכת אות המ״ם בסד: הוכח ה׳ וסימ׳ לא תשנא את אחיך. מה נמרצו אמרי יושר. הוכח בדבר לא יסכן. לא יאהב לץ הוכח לו. וחד והוכח אל אל אחפץ: ושובו ה׳ חס׳ כנביא׳ וכתו׳ וסי׳ אם הבעיון בעיו שבו אתיו. ואשלח אליכם את כל עבדי ונבי׳ דאריך. וגם עתה נאם י״י שבו עדי. ויעד י״י בישר׳ וביהודה. ושבי עוד צדקי בה בן כהי׳: עלי הלא צבא על בתי׳ וקרי׳ עלי ביו״ד והוא חד מן י״ב מלין חס׳ יו״ד בסוף תיבו׳ וקרי׳ וסי׳ ישב ולא הוריש מנשה וגו׳ ואת ישב דוד · בבית ושבו אליך בכל לבם דמלכי׳ · מעל ויסר את האפר · יד ונתנו את הכסף המתוכן דמלכי׳ · אלה והעוים עשו את נבחן · הוציא כי לא דברתי את אבותיכם · ועשית כיכה אבר אדני · עשית · וצפו לא יאמן טוב כי חשך ידעת כי עשה י״י דין עני · ידעת כי כל תוכל ולא · ראש כי במי דוד ואסף בקדם:

אבן עזרא

בותה הגידין והוא מ תקום שהתחברו בו והטע׳ אע״פ שהם בכח הזה: בחמו. כשיבא החום כאילו כבו מ ממקומם ולא היו שם מן ידעך נרו שעניינו לשון כבוי וכליון והנכון בעיני כי זה הפסוק כפול בענין כדרך פסוקי זה ה הספר וספרים אחרים ויהיה ענין יזורבו יתחממו ואין לו חבר ופירוש כמתו כברתי כמו יכמיתם י״י: ילפתו. יתעותו כמו ויחרד האיש וילפת וילפת שמשון והטעם על הנחלים שיעלו ב באיד והענין כי המי׳ תולדתם לרדת למטה וכאשר ישובו אד יעלו בתהו ויאבדו ומפרשי׳ פירשו זה הפסוק על הולכי מדברות ואיננו נכון: הביטו ארחות תימא. הם הערב ושכן רובם במדבר הגדול שאין יש בו: בשו כי בטח. לכם והענין מאשר בטחו באורחים. עד המקו׳ כי ימצא בלשון ערבי כמו ולא עוד תשורנו מקומו וטעם הנחלי׳ כי השיירות יבושו כ כאשר יגשו למקום ם שמקוים להיו׳ שם מים והם כמאים וכן אחי בגדו בי: כי עתה הייתם לו. למקום כאשר ראיתם החתת שהביא עלי ותיראו: כמרצו. חזקו כמו קללה נמרצ׳: הלהוכח למלים תחשובו. מלים ממש שתוכלו ל להוכיח בהם והענין שאין לכם ראיה: ולרוח. ועוד כי תחשבו אמרי נואש שהם רוח והענין שתחשבו ם שדבריכם נכונים ו ודברי שהוא בנער הבל: אף על יתום. זה יורה כי אינכם רחמנים רק אם ת תפילו קיר או הדומה לו על יתום לא תחוסו ותתחברו ותשמחו ב באיד רעכם. ותכרו מן ויכרה להם כרה ויתכן היות תכרו מן כי יכרה איש בור והוא נכון להדבקו עם תפילו: ועל פני אהרן אכזב: מוט כה אל תהי עולה. אתכם תרהו דרכי במלתי: הלא כבה. כאשר המלים מתלאכתו: מנו לי. זמן קצרו. כעבד ישאף צל. זמן ליכמו ומכה את מלאכתם: ומדד ערב. מן וימדדו בעומר. וחסר לב: כרודים. מן ותדד מנתי: נגוש. שהוא מין בנאסת בעור׳ ואחרי אמרו שהוא מין חיות יהקרוב שהוא מין עפר כפגין מוסגר לגבול עפר וכמוהו כלבו רגבי ארץ רגע אחד ממקומו ונכבו חלין ואחר כי וימאס מן נמס והאלף תחת הס״ך כאלף אשר בזאו נהרי׳ והענין בעיני רגע וימאס מן רוגע הים ויהיה ומאלם כמשמעו עבור פעמים: מני

רלבג

אז יהיה חסד דבק עם יראת שדי ויהיה פי׳ אם יתכן שייחסו אליו רעו מפני שהוא תם חסד ויראת שדי היה עוזב: הקודרים מני קרח. ר״ל שאלו הנחלים קודרי׳ לרוב מימיהם בשבת הקרח והשלג הנתך ונעלם בהם. וזה בקצת ההרות יהיו מימיהם השלגים אשר בהרים כאשר יותכו ואלו ה הנהרו׳ לא יתמידו כל השנה: יזורבו. ר״ל יזוכו ויגרו ואז נכמתו ר״ל נכרתו וזם מי שפי׳ יזורבו יתחממו והרצון בו יצורבו ב בחלוף צד״י בזי״ן לפי שהם ממוצא אחד ויעיד על פירושו מה שאמר בחומו נדעכו מתקומ׳ ר״ל בהגיע החום נ נעקרו מתקומם וזה שאלו הנהרות ההוים ממימי הגשמי׳ והקרח והשלג יעדרו בעת ה הקיץ: ארחות תימא. הם השיירות ההולכו׳ לתימ׳ וכן הליכו׳ שבא הם שיירות סוחרים ההולכות לשבא וזכר שאו השיירו׳ לפי מה שחושבו לפי מה שהלכם היה למקומו׳ הרחוקי׳ כאשר יכשו מן הארץ אשר היה שם איוב והיה שם באמצע ד דרכם מדברו׳ לא ישב אדם שם: שחדו בעדי. הרצון בו תנו שחד בעדי: אמרי נואש. קר עצמו נואש להיותו נואש מטוב לחוזק ם מכרו: ותכרו. הרצון ותחפרו ותעמיקו כרה: צבא. קץ וזמן קצוב: ישאף. יקוה פעלו. שכר פעולתו: כמו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו ר״ל שכר פעולתו: ומדד ערב. רוצה לומר מדד לבבי אורך הלילה להיותי בלתי ימן כלל וזה כי בעת השינה לא ירגיש האדם הרגש מלא. ככקע והיה כמאלם מכד ה הלילה הכרוזה אשר בו: ארב

ארג· הוא כלי האורג שבו חוט האורג שיגיעהו האורג בקלות מקצה אל קצה: במיחי· בבערי וכן ארוך במיחי: מעצמותי· מאברי: תשעה· תרפה ותסור מהכאב: שחרתני· בקשתני: זהו ביאור מלות המענה:

ביאור דברי המענה

ענה איוב טוען על דברי אליפז ואמר על מה שהיה מכיח שהתוכחת והמוסר יהיה ליסרים ולנקיי' על המעט שלהם מהחטאים והאבדון יהיה לרשעים מגדל חטאם ומנכל עצמו על מה שהיה בוחר המות על הייסורין שהיה נוסר בהם· לו שקול ישקל כעשי והתרעומות אשר אני מתרעם על ייסורי כנגד שברי במאזנים הנה לא יכבד הכף האחת מהמאזני' על הכף האחר ולפי ששברי יכבד מחול : ימים על כן דברי נשחתו והיה כעשי כנגד מה ששברתי בו וזה כי חצים חזקי' עמדי אשר ארסם שותה נפשי· ויערכוני תמיד בשתים חזקים ונפלאים ה התחשוב שאתרע' ללא דבר· הינהק פרא בשימצא לפניו דשא שיאכל ממנו אם יגעה השור כשימצא מספוא לפניו שיאכל ממנו הנה באמ' אני מתרעם אלא על מה שראוי להתרע' ממנו· היאכל דבר תפל מבלי מלח יתן לו טעם אם יש טעם בריר חלמות ר"ל הבריא כן אני לרוב חוליי לא א אמצא טעם במזוני· הנה אשר מאנ' לנגוע נפשי מרוב האכלם והמיאוס המה כמו חליי בשרי ואיך אוכל להתרחק ממנו· הנה מרוב המכאוב והחולי אתאוה חשק נפלא מי יתן ויבא' השם וידכאני דבר נוסף על חליי ב בדרך שיפלני כי המו' נבחר מאלו החיים· והנה באמת אף על פי שאני נכוה בחולי והמכאוב החזק הנה אני מתנחם כי לא כ כחדתי אמרי קדו' ואין לי להתרעם על עצמי ולומר אם הייתי נשמר מחטא לשם לא היה מגיע לי זה· מה כחי כי איחל שירפאני הש' וייטיב לי אחריתי כמו שהבטחתני הלא מעט כשאר במדת ימי כל שכן עם כמו אלו הצרות· האם כחי חזק ככח האבן ואם בשרי חזק כנחשת שאוכל לסבול זה החלי· האם אין בי משפטי ההנהגה הנאותה הראויה שתהיה לי לעזר ולהועיל והוא ההתנהג בירא' השם וההליכה בדרכים המשובחים האם נדחה ממני ההנהגה האנושית ר"ל שלא אתנהג במה שראוי לאדם השלם להתנהג בו עד שתאמר שעונותי הטו אלה· האם יתכן שיהיה לאיש המדוכה חרפה מרעהו ויאמר עליו שיראת שדי יהיה עוזב על כן באה עליו הצרה הזאת כמו שאתה אומר אלי הזאת התקוה והחמלה שיחמלו רעיו עליו· הנה רעי בגדו בי כמו הנחל ואפיקי הנחלים שיגברו וירדו הקודרים לרוב עומקם מהקרח והשלג הנקרך עליהם והנה בעת שירדו ונכרתו ונפסקו לפי שאין שתרבויים מצד עצמותם אבל לסבות מחוץ וכבלות המים הבאים אליהם יעדרו וכבוא חום הזמן שימשכו מימי הגשמי' ותכלה התכת השלגים יעקרו ממקומם או יקורו הנחלים ויאבדו· אם להלפת ארחות דרכם ויטו מימי מקוריהם אל מקומות אחרים אם שיעלו בתהו ויאבדו ור"ל שתכור הווית המים ממקוריהם ויכלו לגמרי וזה יהיה אם בשלא יתחדש מן האיד המתחדש שם במקום ההוא מים אבל יעלה על הארץ או יפסוק חדוש האיד ההוא והנה שתי אלו הסבות נזכרו בספר האותות להפסק הנהרות וכבר הביטו הקוחרי' העוברי' שם בימות הגשמי' אלו הנהרו' ברוצם וקוו שבעת החום שיעברכו המים להם ימצאו שם מים רבים ובבואם אל אלו הנהרו' בעת החום ולא מצאו שם דבר בושו וחפרו על תקותם והנה עתה הייתם לי אתם רעי דומי' לזה הנהר וזה שאני בטחתי בכם שתעזור מכם בעת הצורך ושתנחמוני וכ' יסורי חליי בהפך הוא כשראית' החתת המגיע אלי יראת' להתקרב לי ונהפכת' לזרים ולמה התנכרת' אלי· הכי אמרתי לכם שתתנו לי דבר מהונכם ושתעשו שוחד בעדי מעמלכם למלטני מיד צר ולפדותי מיד עריצים ואלו היה כן החרשתי כי אמרתי להציל הונכם עמו מה שעשו אבל אני מבקש מכם דבר ולמה התנכרו אלי כי תאמרו שניתי בדברי ועל כן אתם מתוכחו' עמי· הורוני מה ששגיתי בו ואני אחריש ובואו עמי בטענות אמתיו' לא בטענות כוזבות כאלה לומר עלי שחטאתי ואתם ידעתם צדקתי ותום לבבי· הנה נמרצו וחזקו אמרי יושר אבל מה יועילו התוכחות אשר יהיו מכם· האם יהיה ראוי שלהתוכחותכם עמי תחשבו למלים ולרוח דברי מזולת שתבואו עליהם בטענה האם זה מחויק התוכח השלם· הלא באמת אני שופט שאתם מפילים אף על יתום כשיריב עם זולתו לחולשתו לפי שאתם תכרו ותעמיקו לדב' שרה על רעכם כי תראו כי מטה ידו וזה לאות שכוונתכם לרדוף האלוהים· ועתה הואילו אכזב באמרי ושובו להשיב על דברי בזולת עולה· הנה כאשר תשובו להתוכח עמי בזה האופן יראה צדקי בזה ההתוכחות· היש בלשוני עולה במה שאני טוען שהשם ית' בלתי משגיח באישי האדם אם אני לא יבחן ההוות אשר השגתי בהם ויספר אם המות נבחר מהם אם לא הנה באמת אבאר להם שבאופן מה ימצא המות נבחר על כמו אלו החיים וזה שכבר נמצא קץ וזמן קצוב לאנוש על הארץ וכימי שכיר שהם מוגבלי' כן ימיו מוגבלי'· והנה כמו העבד המתעמל תמיד שיקוה בא הלילה למצוא מרגוע לנפשו וכמו השכיר שיקוה בא העת שישלם בו שכירותו כדי שיפרעוהו ממלאכתו כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל וזה שכאשר אני בחדש אחד אני מקוה שאהיה בחדש אחר כי אמרתי אולי לא יכבד עלי העת בחדש האחר ככבדו בחדש הזה והלילות שאחשוב לשכב ולישן למצוא מרגוע למחלתי הנה גם לא ישכב לבי· וזה שאם שכבתי הנה אקוה כל הלילה מתי אקום וימודד לבבי אורך הלילה בשבת העדר השינה ממני ושבעתי נדודי' על ערשי בשבת מחלתי עד בוא השחר מזולת מנוחה כלל ובהיות הענין כן הוא מבואר שאני בוחר תמיד המות על אלו החיים אשר אני בהם לפי שזמני מוגבל ואני בוחר תמיד ההתקרב אל המות כי בשכן אני מקוה אל הערב הבא ובערב אני מקוה הבקר הבא והוא מבואר שזאת התשוקה תמצא בכל מי שייסר בכמו אלו היסורין ולזה הוא מבואר שהמות נבחר יותר מהם באופן מה· הנה מרוב נגעי עלתה רמה בבשרי וגוש עפר ועורי נתבקע והיה בתכלית המיאוס בשיבת האליחה אשר שם· ימי קלו יותר מן הארג אשר יכעס האורג מקצה אל קצה בקלו' כן ימי חיי הם מעטים ויכלו בזולת תקוה טובה כי לא אשער שאוכל לחיות ולראות טוב אחר זה השבר והחלי· אהה השם ית' אם אמת מה שאמר אליפז שאתה הוכחתני ותטיב לי באחריתי

קלו ד' וסימנ' נמסר בסדר נח: ויכלו ג' וסימ' המים מן החמת· בבשת ימי· באפס תקוה· אנך' ראי ו' וסימ' הגם הלם ראיתי אחרי· על כן קרא לבאר באר· ויצחק בא מבוא באר· וישב יצחק עם באר· עם יפה עינים וטוב· לא תשורני עין ראי· וא' אתה אל ראי: גם אני ו' רפ' וסים' בשפטים סוף סימן ב': תנין ח' בליט' וסימ' נמסר בסדר וארא ותלי' סימן

יומי קלילו מן גרדירת מחי ופסקו מדלית סברא: אידכר ארום היך רוחא חיי לא תתוב עיני למיחמי טב: לא תסכי יתי עינא דחמיא יתי עיינך במימרי ולא איתי: הכמא דפסק ענגא ואזיל הכדין דנחת לבי קבורתא לא ייסק: לא יתיב תוב לביתיה ולא אישתמודעיה תוב אתריה: לחוד אנא לא אמנע פומי אמליל בעקת רוחי אשיח במריר נפשי: הכמצראי דאתחייבו למטבע בימא דסוף איתחייבית אנא אין כפרעה דאישתניק במיצועיה בחוביה א ארום תמני עלוי מטרא: תא הכימא אנא רבא דמתרגיף לקיציא אין לויתן דאיטימוס לאיתחדא ארום תשוי עלי נטיר: ארום אמרית תנחמינני דרגשי יסובר במילי בית משכבי: ותברתני בחלמיא ומחזוניא תבעית יתי: ובחרת שירנוקא נפשי מותא מן קיום גרמי: רחיקית דלא לעלם איחי פסק מני ארום למא יומי: מה בר נש ארום תרבניה וארום תשוי ל לותיה לבך: ותסערניה לצפריא לשעתא תבחנניה: כמה לא תשבוק מני לא תשליגני עד דאבלע רקי: חבית מה אעביד לך נטריה דבר נשא למא שויתני למארעלך והויתי עלי למטול: ומה דין לא תשבוק מרודי ותעיבר ית עוייתי ארום כרון לעפרא אשכוב ותתבעינני ולא איתי:

ב' נ' יְמַי קַלּוּ מִנִּי־אָרֶג וַיִּכְלוּ בְּאֶפֶס תִּקְוָה׃
לט זְכֹר כִּי־רוּחַ חַיָּי לֹא־תָשׁוּב עֵינִי ל
ז' לִרְאוֹת טוֹב׃ לֹא־תְשׁוּרֵנִי עֵין רֹאִי
ב' ז' עֵינֶיךָ בִּי וְאֵינֶנִּי׃ כָּלָה עָנָן וַיֵּלַךְ
כ'תל כֵּן יוֹרֵד שְׁאוֹל לֹא יַעֲלֶה׃ לֹא־יָשׁוּב
עוֹד לְבֵיתוֹ וְלֹא־יַכִּירֶנּוּ עוֹד מְקֹמוֹ׃
ג'רף· ל' גַּם־אֲנִי לֹא אֶחֱשָׂךְ פִּי אֲדַבְּרָה בְּצַר
ל' רוּחִי אָשִׂיחָה בְּמַר נַפְשִׁי׃ הֲיָם־אָנִי
ח'בליט' אִם־תַּנִּין כִּי־תָשִׂים עָלַי מִשְׁמָר׃
ל' לג' כִּי־אָמַרְתִּי תְּנַחֲמֵנִי עַרְשִׂי יִשָּׂא
ל' בְשִׂיחִי מִשְׁכָּבִי׃ וְחִתַּתַּנִי בַחֲלֹמוֹת
ל'·ל'·ל' וּמֵחֶזְיֹנוֹת תְּבַעֲתַנִּי׃ וַתִּבְחַר מַחֲנָק
ב' נַפְשִׁי מָוֶת מֵעַצְמוֹתָי׃ מָאַסְתִּי לֹא־
יח תס'· ר' לְעֹלָם אֶחְיֶה חֲדַל מִמֶּנִּי כִּי־הֶבֶל יָמָי׃
ב' מָה־אֱנוֹשׁ כִּי תְגַדְּלֶנּוּ וְכִי־תָשִׁית
ל'חןחב' אֵלָיו לִבֶּךָ׃ וַתִּפְקְדֶנּוּ לִבְקָרִים
ר' לִרְגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ׃ כַּמָּה לֹא־תִשְׁעֶה
כו'·ל'·ל' מִמֶּנִּי לֹא־תַרְפֵּנִי עַד־בִּלְעִי רֻקִּי׃
חָטָאתִי מָה אֶפְעַל לָךְ נֹצֵר הָאָדָם
ל' לָמָה שַׂמְתַּנִי לְמִפְגָּע לָךְ וָאֶהְיֶה עָלַי
ג'· כר' לְמַשָּׂא׃ וּמֶה לֹא־תִשָּׂא פִשְׁעִי
ל' וְתַעֲבִיר אֶת־עֲוֺנִי כִּי־עַתָּה לֶעָפָר
ל'· נ' אֶשְׁכָּב וְשִׁחַרְתַּנִי וְאֵינֶנִּי׃

צ"א: וחתתני ל' בחלמות ובחזיונות והוא חד מן מלין דמשמשין נ' בסוף תיבותא וסימ' נמסר במערכת אות הנון כס"ד: אחיה ד' וסי' ויפל אחזיה בעד השבכה· מאסתי לא לעלם אחיה· לא אמות כי אחיה· גמל על עבדך אחיה· וא' הבינני ואחיה: לרגעים ד' וסימני' אני יי' נצרה· חרדות ילבשו על הארץ ישבו· וחרדו לרגעים איש לנפשו· לרגע' תבחננו: למשא ג' וסי' אם עברתי אתי והית· ולכה יהיה עבדך עוד למשא דכמהן· למה שמתני למפגע לך· וא' לעבוד ולמשא: ואינני ג' וסימ' עיניך בי ואינני· ושחרתני ואינני· בטרם אלך ואינני:

אבן עזרא

מני ארג· כענין קפדתי כאורג חיי: באפס תקוה· בהכרת תקות החוט או תקוה מתם: לא תשוב עיני· אחר מותי ומלת זכור למקום ידבר וכן כי תשי' עלי משמר ועכינו משמר הים כטעם בל ישובון לכסות הארץ: מות מעצמותי· בחרה נפשי מות יותר משתרור בעצמותי כי הגוף לנפש כמו בית ועיקר הגוף הם העצמו' כמו היסוד והעמודים: לבקרים· לכל בקר ועכינו תמיד וכמוהו חדשים לבקרים: תשעה· כמו תרפה וכן שעו מני: למפגע· כי תפגע בי ידך ומכתך· ואהיה עלי למשא תיקון סופרים אע"פ שפירושו כאשר הוא בלא תיקון נכון: ויען

תנחמני ל' לאחר שיני

למה נ' רכין וכל למה רפי ט' וזו לחטא נה' דין ד טעמו לעיל

עד מתי תתתן להעביר ממני הרעה אשר אני בה. זכור כי רוח חיי ואי אפשר שתשוב עיני לראות טוב. לא תשורני עין רואי לאחרי בעת בא קצי וכאשר יהיו עיניך בי להטיב לי ולא תמצאני ואין לי תקוה שתשוב ותחייני לראות טובך. כי כמו שכלה ענן וילך לגמרי ולא ישוב הענן ההוא שנית כן מי שירד שאול לא יעלה ולא ישוב לביתו. גם אני לא אחשך פי בעבור דברכם שלא אתרעם מהשם ית' אם אמת אתכם מה שאתם אומרים שהוא משגיח באישי האדם. אדברה עם צרות רוחי ואשיחה עם מרירות נפשי. אהה השם ית' אם אמת הוא שזה התוכחת ממך על מה אתה מפליא מכה בעצמי ית' רע לי. הים אני אם תנין כי תשים עלי משמר ואשר לא אוכל לצאת ממנו בעת מן העתים כמו שהים לא יצא מגבולו בעת מן העתים ולא התנין מתאסרו לירא האנשים ממנו. כי אמרתי תנחמני מרעתי בעת היותי על ערשי. ישא בשערי משכבי לחשבי שאמצא מרגוע כאשר אישן הנה גם בעת השינה לא אמצא מרגוע. כי אז תחתני בחלומות רעים ובחזיונות קשים בעתותי עד שבחרה מחנק נפשי ומות יותר מהיותה עם עצמותי ואיברי. מאסתי בחיי כי לא לזמן ארוך אחיה עד שאוחיל שיבוא עת אראה בו טוב. אהה השם ית' חדל ממני כי הבל ימי ויכלו בזה הרע. ואחר שסתר איוב בכמו אלו המאמרים מה שאמר אליפז שאלו המכאובים אשר הלו עליו הם על צד התוכחה ובאר מתם שירגיש בהם שהמות הוא יותר נבחר מהם בא בלדד השוחי לסתור דעת אליפז כמו שהיה

אבן עזרא

אנכ' בתרי ליש' וסימ' אן הלכתם. עד אן תמלל אלה׃ יעיר ח' וסימ' נמסר בישעיה ס' נ'׃ ושלם ג' וסימ' בסדר ויקרא׃ מצער ד' וסי' נמס' בסדר וירא׃ ישגה ג' וסי' כארז בלבנון ישגה. ישגה אחו בלי מים. ואחריתך ישגה מאד׃ יוצאו ד'

ח וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשּׁוּחִי וַיֹּאמַר׃ עַד־
אָן תְּמַלֶּל־אֵלֶּה וְרוּחַ כַּבִּיר אִמְרֵי־
פִיךָ׃ הַאֵל יְעַוֵּת מִשְׁפָּט וְאִם־שַׁדַּי
יְעַוֵּת־צֶדֶק׃ אִם־בָּנֶיךָ חָטְאוּ־לוֹ
וַיְשַׁלְּחֵם בְּיַד־פִּשְׁעָם׃ אִם־אַתָּה
תְּשַׁחֵר אֶל־אֵל וְאֶל־שַׁדַּי תִּתְחַנָּן׃
אִם־זַךְ וְיָשָׁר אָתָּה כִּי־עַתָּה יָעִיר
עָלֶיךָ וְשִׁלַּם נְוַת צִדְקֶךָ׃ וְהָיָה
רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה
מְאֹד׃ כִּי־שְׁאַל־נָא לְדֹר רִישׁוֹן וְכוֹנֵן
לְחֵקֶר אֲבוֹתָם׃ כִּי־תְמוֹל אֲנַחְנוּ וְלֹא
נֵדָע כִּי צֵל יָמֵינוּ עֲלֵי־אָרֶץ׃ הֲלֹא־
הֵם יוֹרוּךָ יֹאמְרוּ לָךְ וּמִלִּבָּם יוֹצִאוּ
מִלִּים׃ הֲיִגְאֶה־גֹּמֶא בְּלֹא בִצָּה יִשְׂגֶּה
אָחוּ בְלִי־מָיִם׃ עֹדֶנּוּ בְאִבּוֹ לֹא
יִקָּטֵף וְלִפְנֵי כָל־חָצִיר יִיבָשׁ׃ כֵּן
אָרְחוֹת כָּל־שֹׁכְחֵי אֵל וְתִקְוַת חָנֵף תֹּאבֵד׃

וַאֲתִיב בִּלְדַּד דְּמִן שׁוּחַ וַאֲמַר׃ עַד
אֵימָתַי תְּמַלֵּיל כְּאִילֵין וְזַעְפָא רַבָּא מֵימְרֵי
פוּמָךְ׃ אֶפְשַׁר דֶּאֱלָהָא יְעַקֵּם דִּינָא וְאִם
שַׁדַּי יְקַלְקֵל צִדְקָא׃ אִין בְּנָךְ חָבוּ קֳדָמוֹי
וְשַׁדְּרִינוּן בַּאֲתַר מְרָדֵיהוֹן׃ אִין אַתְּ
תַּקְדֵּם בִּצְלוֹ קֳדָם אֱלָהָא וּלְוַת שַׁדַּי תְּצַלֵּי׃
אִין בְּרִיר וּתְרִיץ אַתְּ אֲרוּם כְּדוּן יִתְגַּבַּר עֲלָךְ
וִישַׁלֵּם יָאֵית צִדְקָךְ׃ וַהֲוָה שֵׁירוּתָךְ זְעֵיר
וְסוֹפָךְ יִסְגֵּא לַחֲדָא׃ אֲרוּם שְׁאוֹל כְּדוּן
לְדָר קַדְמָאֵי וְכַוֵּין לְפִשְׁפּוּשׁ אֲבָהַתְהוֹן׃
אֲרוּם מֵאִתְמְלֵי אֲנַחְנָא וְלָא נְדַע אֲרוּם הֵיךְ
טוּלָא יוֹמָנָא עֲלוֹי אַרְעָא׃ הֲלָא אִינוּן
יַלְּפוּנָךְ וְיֵימְרוּן לָךְ וּמִרְעוּתֵיהוֹן וּמֵרַעְיוֹנֵיהוֹן
יַפְּקוּן מִילִּין׃ הַאֶפְשַׁר דְּאִיתְגָּאֵי גוֹמֶא
בְּלָא בִיצָּא יִסְגֵּא עַרְקָא בְּלָא מַיָּא׃ עַד
דִּי הוּא כְּפִיוּתֵיהּ לָא אִתְלִישׁ וְקֳדָם כָּל עִסְבָּא
יִיבַשׁ׃ הָכְדֵין אָרְחַת כָּל דְּשָׁלְיָין אֱלָהָא
וְסַבַּר מְרִילְטוּר תְּהוֹבֵד׃

וסימ' ותעלה והצא מרכבה במצרים דמלכים. בעת ההיא נאם יי' יוציאו את עצמות. הלא הם יורוך יאמרו לך. ועלו ויוציאו במצרים מרכבה דד"ה׃ ולפני יי' בחדין וסי' נמסר בסדר פנחס׃

ויען בלדד. כביר. גדו' וכמוהו והוריד כאביר והאלף נוסף׃ אם בניך חטאו לו. יש אומ' שהוא דרך מוסר ולא אדע למה הוצרכו לזה׃ ושלם נות צדקך. היא הנשמה וטעם ושלם תשלום או מתשלום ויחסר בית מנות צדקך׃ הלא הם. ישוב לחקר אבותם׃ בלא בצה. כמו ביצאותיו וגבאיו׃ אחו. עניינו צמחי אחו כמו ותרעינה באחו׃ באבו. במקו' צמחו׃ לא יקטף. אפילו שלא יקטפנו אדם הוא ייבש מאליו׃ אשר

אומר שהשם משגיח באישי האדם ומבין אל מעשיהם ואמ' שהוא בלתי אפשר שישגיח השם ית' באר' לחסרון האדם ושלימות השם ית' כל שכן שיפקדנו תמיד לבקרים ולרגעי' ובחנהו אם חטא אם לאו עד שיגיע לו מה שראוי לפי מעשיו ובעת עתות תהייכה בו ידיעות מתחדשות תמיד לאין תכלית כמו שהיה אומ' אליפז אהה השם ית' אם אמת מה שאמר אליפז כמה מן הזמן לא תסור ממני תלהכאיבני עד שלא תרפני אפילו זמן מועט שאוכל לבלוע בו רוקי עם היותי תם וישר ויהי גם כן שחטאתי כמו שאמר אליפז מה אוכל לעשות לך שומר האדם ונוצרו לפי מה שאמר אליפז. למה שמתני למפגע לך כאילו אין לך לעשות דבר רק להרע לי כאילו הייתי לך למשא. הה אם זה מחויק הפועל והשומר עם מה שיפעלהו וישמרהו ר"ל שיהיה סובל מה שישמור אותו והנה לפי תיקון הסופרים שתקנו וכתבו ואהיה עלי למשא יהיה פירו' שבעבור הוספת להרע לי עד שהייתי עלי למשא וקצתי בחיי. ומה לא תשא פשעי ותעביר את עוני במה שהכאבתני ותסיר מעלי הצרה הזאת כי עתה לעפר אשכב מחוזק הכאב וכאשר תשחרני לגמלני טוב על צדקתי ויושר לבבי לא תמצאני וייוחס אליך העול כאשר תקפח שכרי בצדק והיושר שעשיתי ובהיות העניין הזה כן אין המלט לפי דעת אליפז מייחס העול לש"י בזאת ההכאבה אשר הכאיבני ואעפ' שאודה שבעבור חטאתי כ"ש כשאכיח שלא חטאתי כמו שהוא האמת׃ **והכלל העולה מהדברים** הוא שאי אפשר שיהיו הרעו' המגיעו' לאישי האדם מיוחסות אל העונש מהש"י ויהיה עונש הרשעים שיכחדו ויאבדו ועונש הטובי' שחטאו מעט מכאובות ויסורין כמו שהיה אליפז לפי שאם היה כן היה יותר קשה עונש הטובים מעונש הרשעים ויהיה זה עול בחק השם ית' וזה שהוא כפי שכבר הגיעהו מחוזק המכאובו' עד שהיה בוחר המות על אות החיים וזה דבר כבר אמרו גם כן איוב בתכלית הביאור בזולת המענה הזה אמר אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג רצה בזה אם שוט ימית הרשע פתאום הנה הוא ילעג ויצחק למסת נקיים לפי שיותר קשה הנסיון והייסורי' ההם מהמו' הפתאומי כל שכן שכבר יאמר איוב שלא חטא כי כבר היה יודע בעצמו שלא חטא והנה איוב הביא ראיה על שהמות יותר נבחר מאלו להיות ימיו קצובים והוא היה מיחל בהיותו בירח זה מי יתן הירח השני ובערב יאמר מי יתן בקר הנה אם כן הוא היה בוחר התקרב אל המות וזה מופת חזק על שהמות אצלו נבחר באופן מה מאלו החיים שאם לא היה כן הנה לא היה חושק קוץ הזמן אשר הוא בו כדי שלא יתקרב אל המות ולפי שיקרה לכל מי שישיגוהו מכאובות כאלו שיחשוק סוף הזמן אשר הוא בו הוא מבואר שכל אחד מאנשי המכאובות האלו יבחר המות על החיים ההם במקרה ואם לא ירגיש בזה ולזה היה בוחר איוב שייחס אל השם ית' העדר ההשגחה באישי האדם כדי שירחק ממנו העול ברוע הסדור הנופל בטובות אישי האדם ורעותם אשר אין המלט ממנו במה שהכיח אותו אליפז כמו שביארנו בזה המענה ואולם לא גנו רעי איוב אותו במה שכפר בתחיית המתים לפי שלא היה מאנשי תורתינו ולא כופר גם כן אז מכביא זה הייעוד לפי מה שנחשוב ועוד כי אמר לשתי סבות שאי אפשר שישגיח השם באישי האדם האחת להיות האדם נמאס בעיניו מצד חסרונו ביחס אל שלימות הש"י והשנית להיות אז הידיעות הוות מתחדשות תמיד ואי אפשר שתהיינה בש"י ידיעות מתחדשות כ"ש שתחדשו לאין תכלי' והנה לא השתדל איוב לסתור טענ' אליפז אשר היה מקיי' דעתו בהשגחה אבל סתר דעתו והביא טענה בזה מן החוש והעיון האמתי והנה לא סתר טענותיו בעצמ' אם לפי שלא נתבאר לו איך תשלם השבה בדברים הם מזולת שישגיח השם ית' משגיח בפרטי האדם אם לפי שהטענות ההם לא יתחייבו על כל פנים שהש"י משגיח באישי האדם כי לאומר שיאמר שזאת ההשגחה היא מזולת הש"י והם באנו לבאר זה בשלימות הצריכנו למאמ' ארוך ולזה נקצר ונעמוד על מה שיש בו די בזה המקום ונאמר שיש לאומר שיאמר באלו הטענות כולם שהם לא יחייבו מה שחייב מהם אליפז וזה שההודעה שתהיה בחלום כבר אפשר שתיוחס אל הסדור והשפע אשר מהגרמי' השמימיים והשכל הפועל כמו שהתבאר במקומותיו ועניין הגשמים והמנע מהרשעים מחשבתם לשמור הטובי' אפשר שיוחס גם כן הסדור והשמירה לגרמים השמימיים לפי מה ששמם השם ית' עליו ואולם מה שאמר שמה שהוא חסרון בחק האד' לא יתכן שייוחס לשם ית' הנה זאת הטענה בלתי צודקת על כל פנים כמו שיראה זה הפילוסוף וזה כי מה שהוא חסרון בחק האד' לא יחוייב על כל פנים שיהיה חסרון בחק הש"י וזה כי כל מי שיש לו כח על פועל מה הנה הפועל ההוא שלימות לו מצד שהוא כחיי עליו וכאשר לא יצא הכח ההוא אל הפועל ההוא יהיה זה לבעל הכח ההוא חסרון ואולם לא יהיה חסרון למי שאין לו כח על הפועל ההוא אם ימנע ממנו הפועל ההוא והמשל שקריאת התרנגול הוא שלימות לו מצד שהוא כחיי עליו וכאשר יקצר ממנו זאת הפעולה הנה יהיה זה חסרון בחקו ולא יהיה זה חסרון בחק האדם או שאר בעלי חיים אם תמנע מהם זאת הפעולה ובהיות העניין כן הנה לא יהיה חסרון לשם ית' אם לא ישגיח על כל מעשה האדם עם היותו שלוט בכל המציאות ובכלל הנה היה חסרון לשם ית' אם אמרנו שלא ידע במוחלט אבל אם אמרנו שהוא ידע הדברים הנצחיים הנכבדים ולא ידע הדברים האובדים הפחותים מהצד שהם בו אובדים לפחיתות וידעם מהצד אשר הם בו נצחיים הנה אין זה חסרון בחק הש"י כמו שאין חסרון בחק השכל האנושי המנע ממנו השגת הדברים הפרטיים אשר ישיגום החושים. הנה זה ממה שאפשר שיאמר לבאר שלא יחוייב מטענות אליפז מה שחייב מהם ואולם מה האמת בזה כבר ביארנוהו בספר מלחמות יי' ובכלל ביארנוהו לספר החוש והמוחש ושם ביארנו שהשם ית' ידע כל הדברים בשלימות והאופן אשר ידעם בו וכבר יתבאר האמת ברוב אלו הטענות במה שיבא מזה הספר׃

ביאור מלות המענה ויען בלדד השוחי ויאמר׃ ורוח כביר אמרי פיך. ר"ל איך תוציא מפיך רוח חזק כנגד השם ית' התחשוב לו לסתור אמתות האמונה בעניין ההשגחה׃ יעיר עליך. הנה מעורר הטוב בעבורך או יהיה שכינו ישים עליך ומזה העניין פקידת מפרשים אמרו ב"ב והתעוררתי כי מצאו רעי. ושלם. ויעמיד בשלום׃ נות צדקך. ר"ל נפשך כי הנפש היא נות הצדק ומשכנו׃ היגאה. היגדל׃ בצה. הוא טיט׃ אחו. הוא צמח האחו׃ עודנו באבו לא יקטף. עודנו באבו ולחותו ורעננותו לא היה ראוי שיקטף ויכרת ועם כל זה ייבש בקלות קודם כל חציר עם היות אצלו לחותו ומזונו אשר ממנו יזון או יהיה הרצון באמרו לא יקטף בזולת שיקטף׃ אשר

אשר יקוט. יכרות כטעם וכקוטתם: כסלו. ר"ל מבטחו וכמוהו ויסימו באהים כסלו: בית עכבים. הוא הבית שאורג העכבים והמשל בית זה הרשע דומה לבית העכבים להעיד על חולשתו: ישען על ביתו. הוא חושב להשען על חוזק ביתו שלא יוכל להזיק אותו מזיק ולא יעמוד ולא יתקיים: יחזיק בו. ר"ל יחזיק עצמו בו שהוא יחשוב שהוא חזק מבד חוזק ביתו אשר בו ולא יקום ולא יתקיים: רטוב הוא לפני שמש. ר"ל הצמח ההוא לח ורענן והשמש מביט בו ולזה הפליג בצמיחתו עד שיצאו לו יונקותיו משרשיו: על גל שרשיו יסובכו. ר"ל שעל גל המים יסתבכו שרשיו עד שמרוב מזונותיו יסתעפו שרשיו באבני הסלע. ויהיה יחזה יסתבך כטע' קרן חזות: יבלענו. יעקרנו ויסירנו עד שיכחש האילן ממקומו: ויאמר לא ראיתיך רוצה לומ' שלא ישאר שם רושם כלל: ולא יחזיק ביד מריעים. לא יאחזם להצילם מהרעות אבל יביאם עליהם כטעם ויחזיקו האנשי' בידו:

מבטחו ד' וסימ' והיה ה' מבטחו. אשר שם יי' מבטחו. ינתק מאהלו מבטחו. ובית עכביש מבטחו: ולא יקום ד' וסימ' עוצו עצה ותופר. ישען על ביתו ולא יעמוד. ואיש שכב ולא יקום. לא יעשיר ולא יקום חילו: הן ה' פתחין וסי' הן עם לבדד

אבן עזרא

אשר יקוט. פי' הנאות בו הבל השמש והוא רחוק לכן הוא מן ונקוטותם ופי' כסלו המשענו כמו אם שמתי זהב כסלי: רטוב הוא לפני שמש. קודם זרוח השמש ותרגום לחים רטיבין. ועל גנתו העניין כפול: על גל. כמו גל אבנים. יחזה יסתבך כמו קרן חזות: אם יבלענו. כאילו אחר בלעו וכאילו לא נראה: הן הוא. זהו דרכו המעולה ומכהב תולדותיו וזהו משל על הרשעים שלא יעמדו: ויען איוב. אמנם ידעתי כי כן. מי הקשה אליו. לבו. וישלם והיה שלם: לחרם

ל׳ ל׳ אֲשֶׁר־יָק֥וֹט כִּסְל֑וֹ וּבֵ֥ית עַ֝כָּבִ֗ישׁ מִבְטַחֽוֹ׃ ר׳ ח׳ ד׳ יִשָּׁעֵ֣ן עַל־בֵּ֭יתוֹ וְלֹ֣א יַעֲמֹ֑ד ר׳ לוחס׳ יַחֲזִ֥יק בּ֝֗וֹ וְלֹ֣א יָקֽוּם׃ ל׳ רָטֹ֣ב ה֭וּא לִפְנֵי־שָׁ֑מֶשׁ וְעַ֥ל גַּ֝נָּת֗וֹ יֹנַקְתּ֥וֹ תֵצֵֽא׃ ל׳ עַל־גַּ֭ל שָׁרָשָׁ֣יו יְסֻבָּ֑כוּ בֵּ֖ית אֲבָנִ֣ים יֶחֱזֶֽה׃ ג׳ ול׳ תלגשל אִם־יְבַלְּעֶ֥נּוּ מִמְּקֹמ֑וֹ וְכִ֥חֶשׁ בּ֝֗וֹ לֹ֣א רְאִיתִֽיךָ׃ ה׳ הֶן־ה֭וּא מְשׂ֣וֹשׂ דַּרְכּ֑וֹ ג׳ וּ֝מֵעָפָ֗ר אַחֵ֥ר יִצְמָֽחוּ׃ הֶן־אֵ֭ל לֹ֣א יִמְאַס־תָּ֑ם וְלֹֽא־יַ֝חֲזִ֗יק בְּיַד־מְרֵעִֽים׃ ל׳ כתי׳ ה׳ עַד־יְמַלֵּ֣ה שְׂח֣וֹק פִּ֑יךָ וּשְׂפָתֶ֥יךָ תְרוּעָֽה׃ שֹׂנְאֶ֥יךָ יִלְבְּשׁוּ־בֹ֑שֶׁת וְאֹ֖הֶל רְשָׁעִ֣ים אֵינֶֽנּוּ׃

ס וַיַּ֥עַן אִיּ֗וֹב וַיֹּאמַֽר׃ אָ֭מְנָם יָדַ֣עְתִּי כִי־כֵ֑ן וּמַה־יִּצְדַּ֖ק אֱנ֣וֹשׁ עִם־אֵֽל׃ ה׳ אִם־יַ֭חְפֹּץ לָרִ֣יב עִמּ֑וֹ לֹֽא־יַ֝עֲנֶ֗נּוּ אַחַ֥ת מִנִּי־אָֽלֶף׃ ל׳ ד׳ חֲכַ֣ם לֵ֭בָב וְאַמִּ֣יץ כֹּ֑חַ מִֽי־הִקְשָׁ֥ה אֵ֝לָ֗יו וַיִּשְׁלָֽם׃ ל׳ הַמַּעְתִּ֣יק הָ֭רִים וְלֹ֣א יָדָ֑עוּ ל׳ ל׳ אֲשֶׁ֖ר הֲפָכָ֣ם בְּאַפּֽוֹ׃

די תְּזוּת סַבְרֵיהּ וְהֵיךְ בֵּי מְטוּוְיָאתָא רוּחֲצָנֵיהּ׃ מִסְתְּמִיךְ עַל בֵּיתֵיהּ וְלָא יְקוּם וְתִתְקִיף בֵּיהּ וְלָא יִתְקַיֵּים׃ רְטִיב הוּא קֳדָם מַדְנַח שִׁמְשָׁא וְעַל פַּרְיוֹנֵיהּ יַנְקוּתֵיהּ תִּיפּוֹק׃ דִּי עַל אִיגַר שַׁרְשׁוֹי חַרְשִׁין בֵּית אַבְנַיָּא יְעוּזִין׃ אִם יְסַלְעֲמִינֵיהּ מִן אַתְרֵיהּ וּמְכַדִּיב בֵּיהּ לָא חֲמֵית יָתָךְ׃ הָא הוּא חֶדְוַת אוֹרְחֵיהּ וּמִן עַפְרָא אוֹחֲרָן יְלַבְלְבוּן׃ הָא אֱלָהָא לָא יַרְחֵיק שְׁלִים וְלָא יִתְקַף בְּיַד מַבְאֲשִׁין׃ עַד דִּימַלֵּא חוּכָא פוּמָּךְ וְסִפְוָתָךְ הֵיךְ יַבָּבָא׃ סַנְאָךְ יִלְבְּשׁוּן בַּהֲתָא וּמַשְׁכְּנָא דְרַשִּׁיעֵי לֵיתוֹהִי׃

וַאֲתִיב אִיּוֹב וַאֲמַר׃ בְּרַם בְּקוּשְׁטָא יְדַעִית אֲרוּם הֵיכְנָא וּמָה יִזְכֵּי בַּר נַשׁ עִם אֱלָהָא׃ אִם יִצְבֵּי לְמִינְצֵי עִמֵּיהּ לָא יְתִיבִינֵיהּ חֲדָא מִן אַלְפָא׃ חַכִּימָא לִיבָּא וְאַלִּים חֵילָא מַן אַקְשֵׁי לְוָתֵיהּ וְאִשְׁלִים׃ דִּמְסַלֵּק מַלְכִּין תַּקִּיפִין הֵיךְ טוּרַיָּא וְלָא יָדְעוּ אֲרוּם הֲפַכִינוּן בְּרוּגְזֵיהּ׃

ישכן. הן עם כלביא יקום וכארי. הן הוא משוש דרכו: הן זאת לא צדקת אענך. הן תוי שדי: לריב ה' וסימ' נכסר בעמוס סימן ז' ובמשלי סימן כ"ה: ואמיץ ד' ג' מל' וא' חס' וסימ' והנה חזק ואמץ. מרב אונים. ואמיץ לבו בגבורים. חכם לבב ואמיץ כח. קדמ' חס':

ביאור דברי המענה

ענה בלדד השוחי ואמ' עד אן תמלל דברים קשי' כאלה כנגד השם ותוצי' מפיך רוח כביר כנגדו. האם השם ית' יעות משפט אין ספק שכל מה שיעשה הוא במשפט ובצדק. הנה אם חטאו לו בניך שלחם ובניים בעבור פשעיהם. ואם אתה משחר אל אל שיר' חמך ותתחנן לפניו שיסלח לך אם חטאת או אם זך וישר אתה כמו שאתה אומ' עתה יביא אליך הטוב ויעמיד בשלום כפסך ויהיה הרע שהביא אליך לטוב לפי שבלדד היה חושב כמו שיתבאר מדבריו כי הרעות יבאו לטובי' אשר לא קדם להם מרי וען להוסיף להם טוב' במה שעתיד ומה שנחשוב אותו רע הוא טוב אלא שאנחנו לא נדע שיעור החכמ' האלהית אשר חייבה הגעת הטוב לו בכמו אלו הכבו' ולנקיי' אשר קדם להם מרי מעט יבואו רעות חלושו' וכאשר ישובו לשם' יהפכו לטוב והחל לזכור הבדל מה בין הרעו' שיבאו לרעי' והרעו' אשר יבאו לטובי' ובין הטובות אשר יבאו לטובי' והטובות אשר יבאו לרעי' כי הטובות שיבואו לרשעים הם רעות ואם לא נשער אופן היותם רעות והרעות אשר יגיעו לטובים הם טובות ואם לא נשער בזה לקוצרנו בהשגת החכמה האלהית וכתן ראיה מן המקבל. ויאמר כי שאל נא לדורות הקודמים וכונן אל מה שחקרו אבותיהם כי אנחנו כנטרך בזה לקבל עדות מהם לפי שתמול אנחנו ולא נדע העניינים אשר יצטרכו לזמן ארוך לעמוד עליהם מן החוש לקוצר זמננו. הלא הם יורוך האמת ויאמרו לך מה שנתפרסם להם מן החוש עם מה שהוציאו משכלם. הנה הגומא לא יגדל בזולת טיט ר"ל שהוא צריך ללחות רב ולא ישגא כמו האחו בלי מים משקי' אותו תמיד. ובעוד שזה הצמח באחותו ורעננותו בזולת שיכרתהו ויקטף הנה יבש קוד' ייבוש כל צמח אחר וכן העניין בשוכחי אל שסבר יגיעם רע שיכלם לגמרי על תקות' ונחשב' להיות לשלום ותאבד תקות הרשע כסבר תכרת תקותו וביתו אשר הוא בוטח בו בחזקו יהיה חלום כמו אריגת העכבים שהוא בתכלית החולש'. הנה הוא נשען על חוזק ביתו ויחשוב להתחזק בו ולא יתקיים בבית ההוא ובכלל הנה כל מה שיהי' עליו לעזר יאבד ממנו כמו האחו והגומא שיבשו פתאום עם המצא הלחות אשר היו כזוכים ממנו והיות העניין כן הנה טובות הרשעים הם רעות ואולם אנחנו לא נדע האופן אשר הם בו רעות וכפלא מפני זה בעבורה הגעת אלו הטובות אל הרשעים ואחר שזכר אופן ההמשל בהיות טובות הרשעים רעות בא להביא משל ודמיון ברעות הצדיקים איך יתכן שיהיו טובות ואמר. הנה העץ שהוא רענן והוא במקום שהשמש רואה אותו ויוצאת יונקתו משרשיו על הגן אשר הוא נטוע בו לרבוי צמיחתו ויסתבכו שרשיו על גל המי' עד שמרוב מזונו יסתעפו שרשיו באבני הסלע אם יוציאנו מוציא ממקומו בשלמותו עד שלא ישאר ממנו רושם שם כלל. הנה זאת העקירה שנעקר זה האילן מהמקום ההוא הוא משוש דרכו ומעפר אחר יטעוהו בו יצמחו לו יונקות באופן יותר שלם ממה שהייתה צומחות לו שם ויסתעפו שרשיו ויסובבו וזה דבר מבואר נגלה מן החוש ר"ל שקצת הצמחים תהיינה יותר שלמות כשיעקרו ממקומם ויטעום במקום אחר וכן רעות התם והישר שאנחנו נחשוב אותם רעות ואינם רעות אבל הם טובות. ובכלל הנה השם ית' לא ימאס התם אבל ישגיח בו וישמרהו תמיד ולא יציל הרשעים מהרעות כאשר הביאם עליהם כמו שעשה זה בנקיים שקדם להם מרי מעט ר"ל שהם כשישובו אל השם ית' יצילם מהרע ההוא ויתהפכו להם לטוב. הנה אם היית עושה כמאמרי שתשחר אל אל ותתחנן לפניו יגיע לך מהטוב עד שימלא שחוק פיך מהטוב אשר ייטב לך ממקום אחר ושפתיך ימלא תרועה מרוב השמח'. ושונאיך ילבשו בושתו ויהרס אוהל הרשעים: זה ביאור דברי המענה.

והכלל העולה מהדברים

הוא שדעת בלדד היה שכל טובות האדם ורעותיו הוא מגבלו ומסודרות מאת השם בצדק ובמשפט לא יפול דבר ומה שיחשב מרוע הסדור בטובות האדם ורעותיו הוא מצד סכלותנו וזה כי הנקי כשיבואו לו רעות הם טובות בעצמותם אלא שאנחנו לא נדע האופן אשר בעבורו היו טובות והביא משל בזה מן הצמחים כי קצתם ישחיתו אותם ויעקרו ממקומם וזה טוב להם כי ממקום אחר תהיה צמיחתם יותר טובה וכן הם רעות הצדיקי' וטובות הרשעי' הם רעות על דרך האמת שיכחדו בם הרשעי' ויאבדו ולא יועילם רוב טובם אשר בידם כמו העניין בעשבי האחו שיכבו עם המצא אצלם הלחות והרעננות ולא נראה מדבריו בספר הזה שישוה בזה העניין האדם לשאר ב"ח וזה שהתשגח והפשע ושכיחת האל והחנפות והתמימות אשר זכר לא ימצאו כי אם באדם לבדו מבין שאר בעלי חיים כי לא יתוארו באלו התארים שאר ב"ח ר"ל שלא יאמר בהם שהם מרעי' או חנפים או טובחי אל או תמימים והוא מבואר שאיננו מחוייב במי שיודה שהשם ית' משגיח באישי האד' ופוקד אותם על כל מעשיה' בצדק ובמשפט שיודה שיהיה העניין כן בשאר אישי ב"ח כי אולי כבר לבזה האדם לפי דעתו להיותו בעל שכל ולזה ראוי בו יותר שיהיה נפקד על כל מעשיו ואמנם היה מחוייב במי שיודה שהשם ית' משגיח על שאר ב"ח ולא ישנם דבר מהמקרי' אם לא במשפט שיודה זה באישי האדם כי זאת ההשגחה תהיה יותר במי שיהיה יותר נכבד כמו שהתבאר בספר ב"ח ובכלל הנה אין ראוי שניחס לאדם מהמום ברעותיו רק מה שנמצאהו מבואר מדבריו או מתחייב מהם ולזה לא הסכמנו אנחנו שיהיה דעת בלדד בהשגח' כמו דעת כת מעתזלה כמו שזכר הרב המור' ז"ל ואחשוב שמה שהניעו להכיח דעת בלדד על זה האופן הוא מה שמצא מדעות האנשים המפורסמים בזמנו בהשגחה ולפי שראה התיחסות מה בין דעת בלדד ודעת כת המעתזלה יחס מפני זה דעת המעתזלה לבלדד ובכלל הנה אם היו דעות האנשים שזכר הרב המורה על מספר חלקי הסותר אשר ימצאו בזה הדרוש היה ראוי שיפורשו דברי אלו האנשים בדרך שיסכימו לדעות ההם אע"פ שלא יהיו פשטי דבריהם מורים הוראה נגלית שיהיה להם הדעת ההוא אלא שהוא מבואר שמספר הדעות ההם אשר לכת המעתזלה והאשעריה יבאו מההוויות הנמצאות למדברים אשר קיימו בהם דעותיהם בחדוש העולם ואנכנו ראוי שימנו כמו הדעות ההם חלקי הסותר כי המחשבה לא תפול בכמו הדעו' ההם תחלה והעיון האמתי ירחיקם ולזה כמשכנו אנחנו בביאורנו זה אל מה שיורה פשטי דברי אלו האנשים וכר' לנו מהם שדעותיהם הם על מספר חלקי הסותר אשר בזה הדרוש לפי מה שתספטהו החלוקה לאנשים המטיבים בעיון והנה כבאר בע"ה במה שיבא איך נמצאו דעות אלו האנשי' על מספר חלקי הסותר בזה הדרוש והנה בלדד ואם הוא דבר כנגד המוחש כבר ימצא לו פנים מן ההראות כי הרבה פעמים יגיע לאדם רע ויתבאר בסוף העניין שכבר היה סבה להביא עליו טוב או לסומרו מרע יותר חזק והרבה פעמי' יגיעו לאדם טובו' ויתבאר בסוף שהם היו סבת הגעת הרע או למונעו מטוב אחר יותר חזק:

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר. וישלם. ויעמוד עמו בשלום: המעתיק הרים. עיקר הרים ממקומ' וזה יעשהו השם ית' בתמצעות הרוח הנעצר בתוכו כמו שהתבאר בספר האותות: ולא ידעו. חסר ועניינו ולא ידעו האנשים מי הוא אשר הפכם באפו ר"ל מסבת העתקם ממקומם נעלמת מההמון:

103

אבן עזרא

לחרס. לשמש כמו בטרם יבא החרסה: יחתום. יעלים: עש. הם שבעת כוכבים: כסיל וכימה. שני כוכבים גדולים האחד בפאת שמאל מגלגל הנוטה והשני בפאת נגב ועש בפאת צפון הגלגל הגדול: וחדרי תימן. הם הכוכבים שהם בפאת נגב הגלגל הגדול ובעבור היות הישוב בפאת שמאל ולא יראו אותם הכוכבים על כן קראם חדרי כאלו הם במקום נחבא: ויחלוף. יהלוך וכן חלף הלך לו: הן יחתוף. ישחית כמו כחתף תארוב: עוזרי רהב. אנשי הממשלה: ישופני. כמו ישופך ראש: מי יועדני. כמו מי כמוני ומי יועדני: לא אדע נפשי. בתומתי או לא אדע רע לנפשי: למסת נקיים ילעג. הלועג. והפך הדבר כי יתן המקום הארץ ביד הרשע שיכסה פני שופטיה ועניינו כמו ופני המן חפו שלא יוכלו לשאת פנים: מי הוא. יכזיבני: אבה. יש אומרים שם מקום או שם נהר שוטף ויש אומרים פירות כמו ואבכיה שביה והראשון נכון: יטוש: אין לו ריע במקרא ופירושו יעוף לפי העניין: אעזבה פני. כעסי כמו ופניה לא היו לה עוד: ואבליגה. ואתחזק כמו המבליג שוד: עצבותי. מן בעצבון: ותעבוני שלמותי. רבים פירשו בו מפאת החבורות והספין והנכון בעיני שהוא דרך משל כי שלמותי היו מתעבות אותי ומרמיסות וזהו כנגד אם התרחצתי במי שלג: כי

רלבג

המרגיז. מניד ומניע: יתפלצון. יתנודדו ויתנועעו: לחרס. הוא השמש: ויחתום. יסגור עד שלא יראו הם הככבים ההם וזה בעמוד קצתם תחת קצתו ויהיה שב אל כוכבי לכת לבד או שיסתרו באור השמש ויהיה שב אל כל הככבים או יהיה הרצון באמרו ובעד ככבים יחתום ולא בעד ככבים יחתום ר״ל כל כך ישפיר אור השמש בעת הלקו עד שיראו הככבים: ודורך על במתי ים. ענינו שהוא נוטה השמים שידרוך על במתי ים והוא השמים וכוכביו ההולכים באיזור גלגל המזלות או נוטי׳ ממנו מעט לצפון ולדרום: עש כסיל וכימה. הם צורות בגלגלי הככבי׳ הקיימי׳: וחדרי תימן. הם צורות הדרומיי׳: ויחלוף. ויעבור: הן יחתוף. חסר ועניינו הן יחתוף האדם אם ירצה ולא ימצא מי שישיבנו ממעשיו: שחו. שפלו: עוזרי רהב. הם העוזרים בגאוה ובתוקף: למשפטי אתחנן. בתמיה והרצון בו ואיך אתחנן אל השם ית׳ הנה אם קראתי ויענני לא אאמין כי יאזין קולי להיותי ש פחות מאד ביחס אליו: ישופני. יכתתני: חנם. בלא עון: תם אני ולא אדע נפשי. ר״ל הנני אשם ותם עד שלא אדע בעצמי כ כפשי ר״ל שאין נכרים בחטאיה באיבריו: אם שוט ימית פתאום. עניינו אם שבט ימית הרשע פתאום כמו שאמר בדרך הנה ה הרשע ההוא ילעג ל לרעו אשר יכבה בהם השם ית׳ הנקיים לפי שהוא ימות תכף ולא יאריך ברע ההוא והנקיים יתמידו ברע ההוא: אניות אבה. הוא מענין רצון והם האניו׳ שישימו רצונם בהם ההולכים בים להשחית כי הם י יכטרכו ללכת ב במהירות אל אשר ירצו: יטוש. יעוף: שיחי. דברי גנעי: פני. כעסי: ואבליגה. ואתחזק ויהיה בורד או יהיה יוצא ויהיה פי׳ ואחזק לבי: כל עצבותי. כל הכעסים אשר לי: או בשחת תטבלני. ר״ל תכנים גופי בשחת: כי לא איש כמוני. עניינו אין השם ית׳ איש כמוני לדבר עמו: נקטה

מסורה

עמודיה ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ את קלעי החצר דמשכנ׳ קדמא. וחבירו דמשכנא תניינא דפקודי. אנכי תכנתי עמודיה. חצבה עמודיה שבעה. ועמודיה יתפלצון. כתרא ועמודיה. דמשכנא תניינא דפקודי חס׳ ו׳: ב׳ פסו׳ בסיפרא מטען בהון וסי׳ קדמא עשה גדולות ואין חקר ונפלאות. תניינא עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות. ואפס ונעוים עד ים:

המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה
יתפלצון: האמר לחרס ולא יזרח
ובעד כוכבים יחתם: נטה שמים
לבדו ודורך על־במתי ים: עשה־
עש כסיל וכימה וחדרי תמן: עשה
גדלות עד־אין חקר ונפלאות עד־
אין מספר: הן יעבר עלי ולא אראה
ויחלף ולא־אבין לו: הן יחתף מי
ישיבנו מי־יאמר אליו מה־תעשה:
אלוה לא־ישיב אפו תחתו שחחו
עזרי רהב: אף כי־אנכי אעננו
אבחרה דברי עמו: אשר אם־צדקתי
לא אענה למשפטי אתחנן: אם־
קראתי ויענני לא־אאמין כי־יאזין
קולי: אשר־בשערה ישופני והרבה
פצעי חנם: לא־יתנני השב רוחי
כי ישבעני ממררים: אם־לכח
אמיץ הנה ואם־למשפט מי יועידני:
אם־אצדק פי ירשיעני תם־אני
ויעקשני: תם־אני לא־אדע נפשי
אמאס חיי: אחת היא על־כן אמרתי
תם ורשע הוא מכלה: אם־שוט ימית
פתאם למסת נקים ילעג: ארץ
נתנה ביד־רשע פני־שפטיה יכסה
אם־לא אפוא מי־הוא: וימי קלו מני־
רץ ברחו לא־ראו טובה: חלפו עם־
אניות אבה כנשר יטוש עלי־אכל:
אם־אמרי אשכחה שיחי אעזבה פני
ואבליגה: יגרתי כל־עצבתי ידעתי
כי־לא תנקני: אנכי ארשע למה־זה
הבל איגע: אם־התרחצתי במו־שלג
והזכותי בבר כפי: אז בשחת
תטבלני ותעבוני שלמותי: כי־
לא־איש כמוני אעננו נבוא יחדו
במשפט: לא יש־בינינו מוכיח ישת ידו על־שנינו:

תרגום

דמרגיז ארעא מאתרה ועמודיה מתרפפין: דאמר לשמשא ולא ידנח ואמטול כוכביא יחתום בעננֵי: דמתח שמיא לבלחודיה ומטייל על רום תקוף ימא: דעבד עש ניפלא וכימא ואידרוני שטרי מזליא בסטר דרומא: דעבד רברבן עד דלית סוף ופרישן עד דלית מניין: הא יעיבר עלי בשמי מרומא ולא אחמי ויחלוף ולא אתביין ליה: הא יתחוף אינש בעלמא ומן יתיביניה מן יימר ליה מה את עביד: אלהא לא יתיב רוגזיה תחותוי דייתן רשיעיא יתברון איותניא דמסייעין בכוגעא: אף כל דכן ארום אנא אתיביניה אבחר פיתגמי עימיה: דאין זכיית לא אתיב למן דדיין יתי אצלי: אין קרית ואתיב יתי לא איימין ארום יצית לקלי: דעד חוטי בינתא מדקדק עמי ואסגי הלבשושי מגן: לא ישבקינני לאתבא רוחי ארום יסבעינני מרירייא: אם לחילא עלים הא הוא ואין לדינא מן יסהיד עלי: אין זכאי אנא פומי יחייבינני שלים אנא ומקלקל יתי: שלים אנא לא אנדע נפשי ארחיק חיי: הדא מכילא היא בגין כן אמרית שלים וחייב הוא משיצי: אין ברוגז יכות בתכיף כד מתמסמסין זכאין ידחך: ארעא אתמכרת ביד חייבא מן קדם יי דיינאה יחפי זכותהא אין לא דיכי מן הוא: יומי קלילו יתיר מן טול עופא דרהיט ערקו לא חמון טבתא: חליפין עם אילפייא דטעינין מיגדייא היך נשרא דטיס על מיכלא: אין אימר אתנשי מילי אשבק רוגזי ואתגבר: כנשית כולהון צערי ידעית ארום לא תזכי יתי: אנא אתחייב למא דין ללמא אילעי: אין אסחיית במי תלגא ודכאית באהלא ידי: הכדין בשחותא תטמשינני ומרחקין יתי כסותי: ארום לא בר נש דכמי יתבינני ניעול כחדא בדינא: לא אית ביננא מכסין ישוי ידיה על תרויננא:

כלם יכל במ״ב כא״ אף על זה׳ ב׳

מסורה

רהב י״ב כחר לישן דכתי׳ ה׳ וסימ׳ אתה דכאת כחלל רהב. אזכיר רהב ובבל. תרהיבני בנפשי עז. ולא פנה אל רהבים. ורהבם עמל ואון. לך והתרפס ורהב רעך. ובתבונתו מחץ רהב: תחתיו שחחו עוזרי רהב. שהם הרהיבוני. שערך כעדר. ירהבו הנער בזקן. לכן קראתי לזאת רהב. עורי עורי לבשי עז: בשערה ב׳ כתי׳ שי״ן וסימ׳ בסופה ובשער׳ דרכו. אשר בשערה ישופני: והרבה ב׳ וסימ׳ והרבה להשיב אפו. והרבה פצעי חנם: ירשיעני ב׳ וסי׳ הן אדני יי׳ יעזר לי מי הוא. אם אצדק פי ירשיעני: ימית ח׳ וסימ׳ גואל הדם הוא ימית את הרצח. וחבירו. ולא ימית אתי ואת עמי ישבע לי כיום. מחרב חזאל ימית אלישע ב׳ בו. וברוח שפתיו ימית רשע. אם ימית את עבדו. אם שוט ימית פתאום: קלו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר נח יבנשר ד׳ רפי׳ וסימ׳ כנשר יעיר קנו. כנשר יטוש עלי אוכל. כנשר חש לאכול. כנשר יעוף השמים: ואבליגה ג׳ וסימ׳ חשע בבני. אעזבה פני ואבליגה. ושית מבני ואבליגה: יגרתי ד׳ וסי׳ כי יגרתי מפני האף והחמה. ואשר יגרתי יבא לי. יגרתי כל עצבתי ידעתי: שנינו ג׳ וסי׳ ויוכיחו בין שנינו. אשר נשבענו שנינו אנחנו. ישת ידו על שנינו אנ״ך:

נקטה נפשי · נכרתה: שיחי · דברי כעסי: הופעת · ענינו ההבטחה והשגחה או יהיה ענינו אורה וזוהר ר״ל שינוע לרשעים לעצתם אורך וזוהר עד שישלימוה: על דעתך · אבל ידיעתך: ואין מידך מציל · ואין מנגד מציל או יהיה פי׳ שלא ימלט מי שיסבך מתעסיך: עצבוני · ציירוני כטעם עצביהם כסף וזהב שהם הצלמים אשר הם מצויירים לפי הצורה אשר ירצו לעשותה ורמז בה אל הכח המצייר אשר נתן השם ית׳ בזרע ומעניין זה אר״ז״ל אין מעצבין את הקטן: ותבלעני · ותשחיתני: כחלב תתיכני · רמז בזה אל הזרע אשר ממנו ההוויה ר״ל זרע האשה שהוא כתוך תחלה ונגר ואחר כן יקפיאהו ויעמידהו החום הטבעי אשר בזרע הזכר כמו שהתבאר בטבעיות: תסוככני · תכסני כי העצמות והגידים הם מחוץ סביב האיברים הנכבדים הפנימיים ובזה כסתרים באופן מה עם ש שבעצמות יהיה לגוף קיום ועמידה ובגידים תשלמנה תנועות ה האיברים החלקיות: ופקודתך · ופקידותך והרצון בזה ופקידותך אשר שמת בכחותי הפועלות למשול על הכחות המתפעלות הנה הפקידות ההוא שמרה רוחי בקרבי כי לולא זה לא הייתי יכול להתקיים כלל וזה שהאדם לדקות חמרו יתפעל בקלות ויפסד לולי רבוי הכלים אשר שם בו השם לעזור בשמירתו הזמן ה האפשרי: ושמרתני · בשמר ובמאסר: וראה · מקור והרצון בזה הנני שבע קלון ורואה עניי תמיד: ויגאה · ר״ל מי יתן ויגדל הכאב הבא עלי עד שתצודני כשחל שימית בפעם אחת אבל אתה תשוב ל להכותי מכה אחר מכה ותראה פלאות בי: עדיך · נגעיך ולו דמיון מה בלשון ארמי כי הספחת נקראת עדיתא: חליפות · מענין כריתה: וצבא · רבוי: וחדל · המכה שהביא עלי או הרעות: ושית ממני · הרפה ממני: ואבליגה · ואתחזק או ואחזק לבי: עיפתה · אורה: ולא סדרים · ר״ל שאין בארץ דבר שומר סדר ויוסר בעניינים ה הפרטיים: ותופע · ותאיר: זה ביאור מלות המענה:

ביאור דברי המענה ·

ענה איוב ואמ׳ אמנם אמי ידעתי כי כן ר״ל על מה שהוכחתני ו ואמרת עד אן תמלל אלה לא תחשוב ש שאמרתי מה שאמרתי לריב עם השם ית׳ אבל אמרתי זה לפי דעת אליפז והולם

ואמתו ד׳ חס׳ י׳ בליש׳ וסימ׳ נשאתי אמך אפונה · יסר מעלי שבטו · כפך מעלי הרחק · הנה אמתי לא תבעתך · ובמסרה אחריתי כג׳ ה׳ ומוסיף ואמות בות: הטוב ד׳ רפי׳ וסימ׳ הטוב לך כי תעשוק · הטוב טוב אתה · הטוב היותך כהן · הטוב כי יחקר אתכם: ולחטאתי ל׳ כי תבקש לעוני והוא חד מן ק״ח מלין משמשין ול׳ בריש תיבותא וסימ׳

יעדי מעלי מחתיה ודחלתיה לא תבעית
יתי׃ אמליל ולא אדחיל מיניה ארום לא
הכנא אנא כהדי׃ אתכזרית נפשי בחיי
אשבוק עלי מילי אמליל במרירות נפשי׃
אימר לאלהא לא תחייבנני אודע יתי מטול
מה תנצי עמי׃ התקין קדמך ארום תטלום
ארום תרחק ליעות ידך ועל מילכת דר
דרשיעי אופעת׃ העיינין כבר בשרא לך
אין כמחמי בר נש תחמי׃ הכיומי בר נש
יומיך אין שניך היך יומי גברא׃ ארום
תבעי לעוייתי ולחובי תתבע׃ על מנדעך
ארום לא אתחייב ולית מן ידך פצי׃
ידך צירוני ועבדו יתי כחדא חזור חזור
וסלעמתא יתי׃ אדכר כדון ארום איך
טינא עבדתני ולעפרא תתיבנני׃ הלא
היך חלבא סנינתא יתי והיך גובנין קרשתא
יתי׃ משכא ובסרא אלבשתני ובגרמיא
וגידיא אשתייתני׃ חיי וחסדא עבדתא
עמי ודכרנך נטרת רוחי׃ ואילין אטישתא
בליבך ידעית ארום דאגבך׃ אין חבית
ונטרתני ומן חובי לא תזכינני׃ אין חבית
חבל עלי מן דינא רבא וזכיתי לא אזקוף
רישי מן קדם חייביא דאסבע יתי חיסודא
ואחמי סיגופא׃ וארים ידיה היך אריא
תצור יתי ותתוב תדיין בי׃ תחדית כהדיך
לקבלי ותסגי רוגזך בהדי מתחלפן מתוואת
מיתייחלין גבאי׃ ולמא מן רחמא אפקתני
איתנגיד ועיינא לא תסכינני׃ היכמה דלא
הויתי איהי מתיל מן כריסא לבי קבורתא
אתעל׃ הלא קלילין יומי ופסקן ושוי עלוי
ואנוח זעיר׃ עד דלא איזיל ולא איתוב
לארעא חשוכא וטולא דמותא׃ ארעא
דתימורהא היך קבל טולי מותא ולא סדרי
יתוב בני נשא ומפעפעא היך קבל׃

יָסֵר מֵעָלַי שִׁבְטוֹ וְאֵמָתוֹ אַל־
תְּבַעֲתַנִּי׃ אֲדַבְּרָה וְלֹא אִירָאֶנּוּ כִּי־
לֹא־כֵן אָנֹכִי עִמָּדִי׃ נָקְטָה נַפְשִׁי בְּחַיָּי
אֶעֶזְבָה עָלַי שִׂיחִי אֲדַבְּרָה בְּמַר נַפְשִׁי׃
אֹמַר אֶל־אֱלוֹהַּ אַל־תַּרְשִׁיעֵנִי
הוֹדִיעֵנִי עַל מַה־תְּרִיבֵנִי׃ הֲטוֹב
לְךָ כִּי־תַעֲשֹׁק כִּי־תִמְאַס יְגִיעַ כַּפֶּיךָ
וְעַל־עֲצַת רְשָׁעִים הוֹפָעְתָּ׃ הַעֵינֵי
בָשָׂר לָךְ אִם־כִּרְאוֹת אֱנוֹשׁ תִּרְאֶה׃
הֲכִימֵי אֱנוֹשׁ יָמֶיךָ אִם־שְׁנוֹתֶיךָ
כִּימֵי גָבֶר׃ כִּי־תְבַקֵּשׁ לַעֲוֺנִי
וּלְחַטָּאתִי תִדְרוֹשׁ׃ עַל־דַּעְתְּךָ כִּי־
לֹא אֶרְשָׁע וְאֵין מִיָּדְךָ מַצִּיל׃ יָדֶיךָ
עִצְּבוּנִי וַיַּעֲשׂוּנִי יַחַד סָבִיב וַתְּבַלְּעֵנִי׃
זְכָר־נָא כִּי־כַחֹמֶר עֲשִׂיתָנִי וְאֶל־
עָפָר תְּשִׁיבֵנִי׃ הֲלֹא כֶחָלָב תַּתִּיכֵנִי
וְכַגְּבִנָּה תַּקְפִּיאֵנִי׃ עוֹר וּבָשָׂר
תַּלְבִּישֵׁנִי וּבַעֲצָמוֹת וְגִידִים תְּשֹׂכְכֵנִי׃
חַיִּים וָחֶסֶד עָשִׂיתָ עִמָּדִי וּפְקֻדָּתְךָ
שָׁמְרָה רוּחִי׃ וְאֵלֶּה צָפַנְתָּ בִלְבָבֶךָ
יָדַעְתִּי כִּי־זֹאת עִמָּךְ׃ אִם־חָטָאתִי
וּשְׁמַרְתָּנִי וּמֵעֲוֺנִי לֹא תְנַקֵּנִי׃ אִם־
רָשַׁעְתִּי אַלְלַי לִי וְצָדַקְתִּי לֹא־אֶשָּׂא
רֹאשִׁי שְׂבַע קָלוֹן וּרְאֵה עָנְיִי׃ וְיִגְאֶה
כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי וְתָשֹׁב תִּתְפַּלָּא־בִי׃
תְּחַדֵּשׁ עֵדֶיךָ נֶגְדִּי וְתֶרֶב כַּעַשְׂךָ
עִמָּדִי חֲלִיפוֹת וְצָבָא עִמִּי׃ וְלָמָּה
מֵרֶחֶם הֹצֵאתָנִי אֶגְוַע וְעַיִן לֹא־
תִרְאֵנִי׃ כַּאֲשֶׁר לֹא־הָיִיתִי אֶהְיֶה
מִבֶּטֶן לַקֶּבֶר אוּבָל׃ הֲלֹא־מְעַט יָמַי
יֶחְדָּל יָשִׁית מִמֶּנִּי וְאַבְלִיגָה מְּעָט׃
בְּטֶרֶם אֵלֵךְ וְלֹא אָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ
חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת׃ אֶרֶץ עֵיפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים וַתֹּפַע כְּמוֹ־אֹפֶל׃

אבן עזרא

כי לא כן אנכי עמדי · אינני עם נפשי כמו שחשבתם: אעזבה · יש אומ׳ שהוא מן עזוב תעזוב עמו והקרוב אלי שהוא כמשמעו: נקטה נפשי · אם עזבתי שלא אדבר או דברתי כעניין החרשתי בלו עצמי בשאגתי: ועל עצת · כאילו הופעת על עצת רשעי׳: על דעתך כי לא ארשע · ואם רשעתי לא אוכל להנצל כי אתה היוצר: עצבוני · רובי המפרשים אמרו כי עצבוני הוא מלשון קדר ברוא מיתרי הגוף ופי׳ ותבלעני שהוא מן כנוי על הקרבים המכוסים והנכון בעיני שפי׳ ידיך כמו יד ה׳ הויה ועצבוני כמשמעו גם ויעשוני כמו הנני עושה את כל מעניך ועשוקם רשעים גם ותבלעני כמשמעו: תתיכני · כמו כהתוך כסף: ופקודתך · היא הפועלת והוא כמו צוויך: ואלה · ענייני על הסבות והעניין אחר שעשית עמי כל זה החסד מה לך כפון עמך שגגותי: שבע קלון · יחסר מלת אני: ויגאה · יחזור על עניי שבכל יום ויום יתגבר: ותשב · פעם אחר פעם כעניין אך בי ישוב: תתפלא בי · תראה פלאיך בי: עדיך · הם הנגעים שיעידו: חליפות וצבא · הולכו ועומדות כמו הלא צבא והעניין שהם עתה בזמן הזה ועניינו על התלאות: ושית ממני · הרף ממני כמו ונשתו מים: ואבליגה · ואתחזק: עיפתה · חשך וכמוהו עופה שחר עיפה: סדרים · הם מערכות הכוכבי׳ ותרגום יערוך יסדר · ויען

נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הלמ״ד בס״ד: ידיך י״א מ׳ל וסימ׳ נמסר לקבן בסיפר׳ סימן י״ד: כחומר ב׳ וסימ׳ כחמר ביד היוצר כן אתם בידי · זכור נא כי כחמר עשיתני: ובשר ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר תזריע וביחזקאל סימן ל״ז: והסד ה׳ וסימ׳ בלשון ארמי טבא רדף חייא ונטר אסתר · וביאורם בתהלות סימן כ״ג ובמשלי סימן כ״א: ומעוני ל׳ אם חטאתי ושמרתני והוא חד מן שיטה חדא דמשמשין ומע ברישי׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות המ״ם בס״ד והמצאם בשטת ובו בי שם ביתם: בעשך ד׳ כתי׳ שי״ן בלישניהו ואינון מן מלין דכתי׳ שי״ן וקרי׳ סמ״ך וסימ׳ תמצא נמסר בתריכר בספר הושע סימן ב׳: ולמה ה׳ רפ׳ וסימ׳ בסדר שלח לך ומטות: וחדל ושית יחדל ישית כתי׳ ביו״ד וקרי׳ וחדל ושית בוי״ו ואינון מן כ״ב דכתי׳ יו״ד בריש תיבות וקרי׳ וי״ו וסימ׳ במסר׳ רבת׳ במערכת אות היו״ד בס״ד: ארץ י״ג רפ׳ וסימ׳ נמסר בספר תהלות בסימן ס״ו:

אני אחשוב גם כן שהשם ית׳ לא יעוות משפט ולזה גזרתי שהוא בלתי משגיח באישי האדם כדי שלא איחס עליו עול והולם שם השם ית׳ ענייניהם לפי מה שימשך מפעל הגרמים השמימיים ואע״פ שהיה יותר טוב כמו שאמרתי לאנשים האמרי נפש שיותיו מרחם אינני מיחס בזה עול אל השם ית׳ וזה שזה אמנם היה ממנו מצד שלא היה אפשר שיהיה ענין פרטי האדם מסודר ממנו באופן יותר שלם ובכלל הנה הוא מבואר שאין ראוי לאדם לריב עם השם ית׳ ולהטיח דברים כנגדו כי איך יתכן שיצדק אנוש עם אל בריבו עמו הנה אע״פ שיחפץ לריב עמו לא יוכל כי

השם

הסס ית' לא יענהו בסוס דבר מדבריו ועוד כי הוא חכם בתכלית החכמה ויכול במה שירצהו ולזה ראוי לירוא להריב עמו כי מי הקשה אליו ויעמוד בשלום וזה שהאדם ישמר מהריב עם שתקיף ממנו וחכם ממנו כ"ש עם מי שהוא בתכלית החכמה והתוקף · הנה מרוב כחו עוקר הרים ממקומם ולא הכירו המון האנשים מי הוא שהפכם באפו לפי שסבת העתקם ממקומם נעלמת מהם · והנה השם ית' הוא הסבה בזה בהשתלשלות הסבות ר"ל שהוא הסבה הראשונה וזה אמנם יהיה בסבת האד האיד הקיטורי בבטן הארץ שיתהוה ממנו רוח ידחה ההר ההוא ויגביהנו עד שתבקע הארץ ויצא הרוח ואז יהפך ההר ההוא בעת כפלו ולזאת הסבה בעינה הוא מניד הארץ ממקומה ויתנודדו העמודים אשר היא נסמכת עליה' ר"ל שלפעמים יצא התנודדות תחלה בסבת הרוח הנעצר שם ובסבת התנודד הארץ הסמוכה לארץ ההיא תתנודד הארץ אשר עליה · הנה הומר לשמש ולירח ולא יזרח וזה יהיה בעת דבוקו עם הירח ולא היה לירח מרחב לפי הנראה ואעפ שהשמש חזק האור עד שמרוב אורו ימנע הראות הככבים הנה ימנע הירח אורו ממנו ולא יאיר וכזה יקרה בשאר ככבי לכת שיעדר אורם כשיסתירו אותם השפלי' מהם · הוא נוטה שמים לבדו בזולת אמצעי בינו וביניהם בעת הבריאה ואולם היסודות ומה שהורכב מהם ברא באמצעות הגרמים השמימיים והוא לבדו נוטה הגשם שידרוך על במתי ים והוא השמים וככביו ההולכים באיזור גלגל המזלות או נוטים ממנו מעט לצפון ולדרום כמו ככבי לכת והככבים הקיימים אשר בינים עשרה המזלות והוא עשה הצורות הצפוניות והדרומיו' אשר בגלגל המזלות והנה בבריאתם מהפלא מה שלא יעלם וזה כי אלו הככבים עם היותם מטבע אחד בעינו יעשו פעולות מתחלפות בזה העולם השפל' וספר איוב מאלו הצורו' עש והו' בנות עיש וכסיל וכימה שהם שני צורות מעידות על תגבורת חום וקור רצוני שכסיל מעיד על רוב הקור וכימה על רוב החום וחדרי תימן הם הצורות הדרומיות · ובכלל אם באנו לספר נפלאותיו לא נוכל כי הוא עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר וזה מבואר למי שעיין בטבע זה המציאות ובפרט באיברי הב"ח ואופן השתמשם בהתחלתם הנה באמת הוא יעבור עלי ואם לא אראהו ויעבור לפני תמיד ולא אבין לו כי כבודו מלא עולם והוא עם כל דבר מנבראיו כי הוא הנימוס והסדר אשר בו יתקיים דבר דבר מהנמצאות באופן מה כמו שבארנו במה שאין ספק בו בספר מלחמות יי' · אם יחתוף אדם וישחיתהו מי ישיבנו הים שם גבוה ויותר חזק ממנו ומי יאמר אליו מה תעשה · הנה באמת אלוה לא ישיב אפו כי הוא בלתי מקבל השנוי והתמור' ולזה יהיה מה שאמרת לי שאתחנן אל השם ית' להסיר מעלי את הרע הזה מבואר הבטול · העוזרים בגאוה ובתוקף שחו תחתיו ר"ל שלא יועיל עוזרים כנגד השם ית' · אף כי אנכי אדבר ואריב עמו איך יתכן זה · הנה אעפ שצדקתי לא אמצא בעצמי דרך לדבר עמו ואיך אתחנן למשפטי אם חטאתי כמו שאתה מייעץ אותי · הנה אם קראתי אליו ומצאתי שהוא ענה אותי אעפ כן לא אאמין כי יאזין קולי ואמנם אמר זה לפי שהוא מבואר לפי דעתו שהש"י בלתי משגיח באישי האדם לחסרונם ולהיותם הוים נפסדים והנה התחזקה זאת האמונה אצלו מצד העיון עד שאעפ שיראה שהמוחש יחלוק עליה לא יסור ממנה וכאשר השלים איוב התנצלות על מה שהיה מוכיח אותו בלדד במה שהיה מריב עם השם ית' ולא היה מתחנן לפניו להעביר רעתו שב להשיב על דבריו במה שהיה מניח שאם היה איוב זך וישר היו אלו הרעות הבאות עליו טובות באחרית · ואמר הנה מכתי אנושה מאד על לא חמס בכפי כי השם ית' יכתת אותי בסערה והרבה פצעי על לא פשע ועל לא חטאת וזה בתמידו' עד שלא יתנני השב רוחי כי ישביעני תמיד מקרים מרים ואיך ראוי שיקראו כמו אלו הרעות הנפלאות טובות הלא אם השם ית' יעשה מה שיעשה מהרעות מצד הכח והתקף אשר לו בזולת שירה שיהיה במשפט ידעתי שהוא יוכל לעשות הכל כמו שיהפוך ההרים והארצות בכחו ובגבורתו וזה בהשתלשלות הסיבות כי הוא הסיבה הראשונה בכל מה שיתחדש ובזולתו לא יעשה דבר ואם יעשה זה מצד המשפט כמו שאתה אומר מי יועידני עמו ונקרבה יחד למשפט כי ידעתי שהוא עושה לי עול אם העניין כדבריך · אבל מה אעשה והנה אם צדקתי פי ירשיעני רשע בעיני שומעי דברי · הנני תם ופי יביא לחשוב שאני עקש והנה אמר זה איוב כנגד חביריו שהיו מרשיעים אותו חוטא על דבריו · הנה באמת תם אני ואפס עד שלא אדע בעצמי נפשי ר"ל שאין נכרים כחותיה באיברי · ולזה אמאס חיי כי אינם חיים על דרך האמת ובהיות העניין כן הנה לא אקוה שיהיו אלו הרעות להביא טובות אחרות כמו שאתה אומר כי הנני מרגיש בעצמי שאני תם ואפס באלו הרעות · אחת היא הדרך אשר ילכו בה הטובים והרעים ועל כן אשפוט שאין הבדל בין התם והרשע כמו שאמרת ובאמת כי בלבבר אמר בזה מאמר חבר לפי שאם היה כדבריו היה ראוי שתהיינה רעות הצדיק מזולת מין רעות הרשע כי התחלות הדברי' ההפכיים ראוי שתהיינה הפכיות לפי שהם יבואו אל תכליות הפכיות ואם אמרת שיש בזה הבדל כי רעות הרשעים הם באופן שיכלום פתאום והצדיקים לא יבואו להם רעות לכלותם אבל יבאו עליהם רעות ויסורין להביא עליהם טוב כמו שזכרת בדבריך הנה באמת לא יתנכל בזה השם ית' מהעול וזה שיותר רע מה שיבא לצדיקים ממה שיבא לרשעים לפי שהצדיקים שוקדים ברעותיהם זמן ארוך והרשעים יכלו תכף · ולזה אמר אם שבט ימית הרשע פתאום הנה הרשע ההוא ילעג למסת הנקיים וליסוריהם לפי שיותר קל לסבול מה שבא עליו מהרע לקוצר זמנו ממה שבא מהרע לנקיים ועוד ימצא בזה עול אם היו אלו הטובות והרעות מכוונות מהשם ית' וזה שכבר ימצאו רשעים קצתם מצליחים מאד עד שכל הארץ נתנה בידם · פני שופטי הארץ יכסו רוצה לומ' שיעלימו עין מחמסיהם ואם לא איפה מי הוא שיכזיבני ויחלוק אל המוחש ויאמר שאין זה אמת או שאותן הטובות הם רעות · הנה ימי עם צדקתי ותום לבבי הלכו במהירות בלא חמדה כמו שילכו במהירות

האניות המתוקנות בתכלית התקון שם וכמו שיעופף במהירות הנשר כשיבקש האוכל · אם אמרתי אשכח שברי ואעזוב כעסי ואחזק מעט הנני ירא מאד כל הכעסים אשר ליהם שכבר ידעתי שלא תנקני באחרית מאלו הרעות · הנה אם רשעתי למה זה הבל איגע להתחנן לפני השם ית' כמו שאתה מייעץ אותי · הנה אעפ שהתרחצתי במי שלג להסיר לכלוך החטאים מהם והזכותי כפי בנקיות לא יועיל לי לפי שמכאוביהם באופן שלא יועיל לי שובי אל השם ית' אם היה שרשעתי לפי שהם פונים אל המות ולזה כשאקוה ההמלט בהתחנני אל השם ית' אז יטבעני המות ויביאני אל שיתעבוני שלמותי להיות מת · הנה השם ית' לא איש כמוני עד שאוכל לענות אותו ולבוא יחדו במשפט ולא יש ג"כ בינינו מוכיח ישית ידו על שנינו וישפוט מי יצדק · הנה אם יסיר מעלי שבטו בדרך שלא תבעתני אימתו אז אדברה על מה שהביא עלי מן הרע על לא חמס בכפי ולא אראנו כי לא כן אנכי עמדי כמו שאתם חושבים שרשעתי וזה שאני יודע בעצמי שלא חטאתי · הנה מרוב מכאובי נכרתה נפשי בחיי אעזוב עלי דברי שברי ואשיחה במרירות נפשי עם השם ית' אם העניין כדבריכם שיהיו אלו הרעות מגיעות ממנו על הכוונה הראשונה · אומר א' אלוה אל תרשיעני הודיעני על מה תריבני ותנעם עמי כי אין בי חטא תוכל לתלות בו כעסך עמי · הטוב לך כי תעשוק האדם ותמאסהו להביא עליו רע על לא חמס בכפיו וכי תמאס מה שעשית אותו הזה מחוק השלם הלא כל פועל אוהב מה שיפעלהו כ"ש שלא ימאסהו ואם טוב לך שתופיע על עצת רשעים ר"ל שיגיע אליהם זוהרך בעצתם עד שישלימוה הנה זה תכלית העול אם היו אלו העניינים מגיעים מהשם ית' על הכוונה הראשונה כמו שאתה אומר ר"ל שאם ימאס הטובים ויביא ההצלחה אל הרעים עד שלא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות ואיך איפשר כך שתהיה משגיח בעניני האדם הפרטיים האם עיני בשר לך עד שתדע אלו הדברים הפרטיים ההיולאניים · אם כראות אנוש תראה אשר לו כחות נפשיים ההיולאניים ישיג בהם הדבר במה שהוא פרטי כמו כח הדמיון והחוש ושאר הכחות הנפשיות אשר יכהנו מנהגם · הכימי אנוש ימיך ושנותיך כשנות גבר עד שתדע העניינים הזמניים הפרטי' ותבקש לעוני ולחטאתי תדרוש ואיך אפשר שישיג הדברים הזמניים הפרטיים מי שאין לו יחס כלל עם הזמן · הנה איך יתכן שתבקש לעון וחטאת ואבלי ידיעתך כי לא ארשע אם היה שתשגיח בפרטי האדם ותבין אל כל מעשיהם כמו שאומרים רעי · והנאבת אוקי עם זה המכאוב חזק ממית עד שאין מידך ונגעך שהבאת עלי מציל ר"ל שלא אוכל להנצל ממנו בשום פנים · הלא ידיך יצרו אותי ועשאוני בעת ההויה זה הציור הנפלא אשר באיברי גופי והקטרס קצתם בקצת והשתמשם קצתם מקצת באופן שכבר ילאו השכלים האנושיים להשיג אופן החכמה בזאת הבריאה בשלימות ועשית אותי יחד סביב בעת הבריאה רוצה לומ' שהתחלת ההויה היתה מהאמצע והוא הלב ואחר כן יצרת איברי סביב יחד ואף על פי שקצתם ישלמו קודם קצת לפי שאי אפשר שיתהוו האיברים הנפרדים כמו שהתבאר בספר ב"ח ועתה תבלעני ותשחיתני · זכור נא כי כחמר וכעפר הייתי בעת שעשיתני ועתה למה תשתוקק להשיב אותי אל העפר ותבטל ממני פעולתך הנפלאה · הלא בעת ההויה התכתני תחלה כחלב ואחר כך הקפאת אותי כגבינה ואולם אמר זה כי הזרע אשר נתהוה ממנו והוא דם הנקבה נתך תחלה ואחר כך הקפיאו החום אשר בזרע הזכר עם הכח האלהי לתת לו צורה ותמונה כמו שהתבאר בספר ב"ח · עור ובשר הלבשת אותי האברים הפנימיים לשומרם ובעצמות וגידים תסככה האיברים הפנימיים לשומרם ולהיות לי עמידה וקיום ולהקשר האיברים קצתם בקצת ולתת להם מהתחלתם ההזון והחום והתנועה עד שנמצאת בי · חיים וחסד עשית עמדי להשגיח בי בבריאתי זאת ההשגחה הנפלאה במה שהמצאת בי מאיברי והכחות הנפשיות ולא די שהמצאתני בזה האופן הנפלא אלא ששמת בי פקודה ששמרה רוחי וחיי ר"ל שנתת מנוי ונלטבות לצורתי על כחותי המתפעלות עד שישמור בזה מציאותי כי במירות מציאות כל מורכב הוא כאשר יגברו כחותיו הפועלות על המתפעלות וכבר הוכנו באדם כלים רבים וכחות נפשיים רבים תשלם בהם זאת השמירה הזמן האפשרי כשלא היה שם מונע מצד רוע ההנהגה או זולת זה מהדברים שיהיו סבה אל שימות האדם בלא עתו · הנה אלו העניינים אשר באדם במה שהוא אדם צפנת בלבבך להיותם בלתי פרטיים ולא זמניים והם אופני החכמה בבריאותו ושמירת מציאותו הזמן האפשרי ר"ל שאתה משגיח באדם באלו העניינים האנושיים · ידעתי כי זאת ההשגחה וההנהגה עמך היא ואולם במקרים אשר הם פרטיים וזמניים לא יתכן שתהיה משגיח · אתה יי' אלהים אף על פי שאודה שחטאתי האם ראוי שתשמרני בתמיד ובמאסר או המכאובים תמיד ולא תנקני מעולם מעוני · הנה אם רשעתי אוי לי ואם צדקתי אוי לי ג"כ כי לא אוכל לשאת ראשי להיות שבע קלון מהחרפות אשר חרפוני רעי בהם ולראותי בעניי ובשפלותי · מי יתן ויגדל מאד הרע שאתה עושה לי עד שכמצודת השחל תצודני פעם אחת ולא תשנה לי כלומר שתמיתני תכף אך אתה תשוב לצוד אותי בידה אחר בידה ולתת לי מכות ונגעים רבים להפליא זה אחר זה · תחדש עדיך נגדי ותרב כעסך עמי בנגע ובנגע ר"ל שהם רעים מאד ורבים עד שנגעים מכריתי' אותי ורבוי גדול מהם עמי · ואם ככה אתה עושה לי טוב שלא הוצאתני מרחם ולא תראני עין והייתי כאלו לא הייתי ולא יצאתי לאויר העולם עד שמבטן לקבר אובל כי איוב היה רואה שטוב לאדם הקטן יום שלא נברא כמו שקדם ולמה תרדפני כמו אלו ההרדפות אם העניין כמו שאומרים רעי שיהיו הרעות מגיעות מאתך · הלא מעט ימי יחדל ממני אם תרצה שאראה בטוב בטרם אמות השר ממני אלו המכאובים והנגעים אשר חוליתי בהם ואחזק מעט בטרם אלך א' מקום שלא אשוב ר"ל אל המות ואל ההעדר והוא אשר קרא ארץ חשך וצלמות · הנה זה מציאות השפל ימצא עיפתו ואורו חשוך כמו אופל וזה כי בו ימצא כל המות

וההסדר ולא יתבא בו סדור והנבלה במה שימצא בו מחויים אבל האור ההוא חשוך כמו אופל וזה מחויב בו מצד פחיתותו וחסרונו:

והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב לא היה מריב עם השם ית׳ ושייחס אליו עול במה שיבא מהרעות לאישי האדם אבל היה מרחיק זה וייחס אלו הרעות אל ההנבלה התשורית מהכוכבים ואולם מה שהתרעם מהשם ית׳ הוא למה לא סדר בכמו אלו האנשים הקשה יום שלא יתאוו כי יותר היה להם זה טוב וייחס התהוותם לשגגה אל השם ית׳ או ללאות וקצור ואולם מה שנמשך בדבריו מההתרעם אל השם ית׳ על הרעות הבאות עליו הוא לפי שחשב ית׳ סדר זה הסדור אשר מהגרמיים השמימיים אשר בו מהעדר הצדק והיושר מה שזכרנו איוב ר״ל תם וישר הוא מכלה או הוא לפי דעת רעיו שיראו שהשם ית׳ הוא משגיח באישי האדם ושם בהם הרעות והטובות במשפט ועוד כי מה שהיה טוען איוב מענייניו שלא חטא היה נעלם לרעיו ולזה היה אפשר שיאמרו לו שאינם מאמינים בזה ולזה היה חושק שיהיה מתוכח עם השם ית׳ אם היה אפשר שאם היה שידע מעשה האדם היה ידוע לו מעשה איוב וצדקו ותם לבבו ואם היה עם זה מגיע לו כמו אלו הרעות הממיתות היה עול ולזה היה שופט איוב שהשם יתברך בלתי יודע אלו הדברים הפרטיים ושכבר עזבם והניחם תחת ממשלת הגרמי׳ השמימיים לשומרם כפי מה שאפשר והנה כבר ביאר איוב שזה שאמר בלדד שהרעות אשר לנקיי׳ הם טובות ואם לא נשער הוא כוזב מצד החוש כי אין הבדל בין הרעות אשר לצדיקים ובין

הרוב ג׳ב׳חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ הרוב רב עם ישראל׳ עם שרי יסור׳ הרב דברים לא יענה׳ קדמ׳ מל׳ בכלים ב׳ א׳ מל וא׳ חס׳ וסימ׳ במשפט צידנים שקט׳ ותלעג ואין מכלים׳ קדמ׳ מל׳ ולקחי ג׳ וסימ׳ בסדר האזינו ובמל כי א׳ סימן י״ז: ויפתח ג׳ בתלת ליש׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח וסימ׳ ויפתח ואשנה דיהושע׳ ויפתח הגלעדי והגבור חיל׳ ויפתח שפתיו עמך׳ חד שום קרתא

אבן עזרא

יא ויען צפר הנעמתי ויאמר: הֲרֹב דְּבָרִים לֹא יֵעָנֶה וְאִם אִישׁ שְׂפָתַיִם יִצְדָּק: בַּדֶּיךָ מְתִים יַחֲרִישׁוּ וַתִּלְעַג וְאֵין מַכְלִם: וַתֹּאמֶר זַךְ לִקְחִי וּבַר הָיִיתִי בְעֵינֶיךָ: וְאוּלָם מִי יִתֵּן אֱלוֹהַּ דַּבֵּר וְיִפְתַּח שְׂפָתָיו עִמָּךְ: וְיַגֶּד לְךָ תַּעֲלֻמוֹת חָכְמָה כִּי כִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה וְדַע כִּי יַשֶּׁה לְךָ אֱלוֹהַּ מֵעֲוֹנֶךָ: הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא אִם עַד תַּכְלִית שַׁדַּי תִּמְצָא: גָּבְהֵי שָׁמַיִם מַה תִּפְעָל עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדָע: אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּהּ וּרְחָבָה מִנִּי יָם: אִם יַחֲלֹף וְיַסְגִּיר וְיַקְהִיל וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ: כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא וַיַּרְא אָוֶן וְלֹא יִתְבּוֹנָן: וְאִישׁ נָבוּב יִלָּבֵב וְעַיִר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד: אִם אַתָּה הֲכִינוֹתָ לִבֶּךָ וּפָרַשְׂתָּ אֵלָיו כַּפֶּךָ: אִם אָוֶן בְּיָדְךָ הַרְחִיקֵהוּ וְאַל תַּשְׁכֵּן בְּאֹהָלֶיךָ עַוְלָה:

וַאֲתֵיב צוֹפַר דְמִן נַעֲמָה וַאֲמַר: אֶיפְשַׁר דְמַסְגֵי מִלַיָא לָא יִתּוֹתַב וְאִין בַּר נַשׁ מָרֵי סִפְוָון יִזְכֵּי: כַּדְבוּבַיִךְ גוּבְרַיָא מִשְׁתַּתְקִין וְדָהֵיכְתָא וְלֵית דְמַכְסִיף: וְתֵימַר דְכֵי אוּלְפָנִי וּבְרִיר הֲוֵיתִי בְּעֵינָךְ: וּבְרַם מַן יִתֵּן אֱלָהָא מְמַלֵיל וְיִפְתַּח סִפְוָתוֹי עִמָּךְ: וִיחַוֵי לָךְ כִּסוּיָן דְחוּכְמְתָא אֲרוּם כּוּפְלָא לְחוּכְמְתָא וְדַע אֲרוּם אַנְשֵׁי לָךְ אֱלָהָא מֵעֲוָיָךְ: אֶיפְשַׁר דְפִשְׁפוּשׁ אֱלָהָא תִּשְׁכַּח אִין עַד סַיְפֵי שַׁדַי תִּשְׁכַּח: בְּגַבְהֵי שְׁמַיָא מָה אַתְּ עָבֵיד בְּאוֹרַיְתָא דַעֲמִיקָא מִן שְׁיוֹל מָה אַתְּ יָדַע: דְנַגְדָא יַתִּיר מִן אַרְעָא מִשְׁחַתָהּ וּפְתַיָה יַתִּיר מִן יַמָא: אִין יַחְלוּף וְיֵיחוֹד שְׁמַיָא בַּעֲנָנֵי וִיכְנוֹשׁ מַשִׁירְיָין מַן יָתִיב יָתִיבְנֵיהּ: אֲרוּם הוּא חַכִּים גַבְרֵי שִׁיקְרָא וְאֶיפְשַׁר דַחֲמֵי שִׁקַר וְלָא אִתְבַּיַּין: וּגְבַר חֲרִיף יִתְחַכַּם לִבֵּיהּ וְעִילָא טְרוֹדָא הֵיךְ בַּר נַשׁ אִתְיְלִיד: תָּא וּבַר נַשׁ מְפַלְפֵּל יְדַיִיךְ וְעוּלַם מְסַרְבַן דְאִתְבַּן גַבְרָא רַבָּא מִתְעֲבִיד: אִין אַתְּ כַּוַּונְתָּא לִבָּךְ וְתִפְרוֹס לְוָתֵיהּ בִּצְלוֹ יְדָיךְ: אִין שִׁקַר בִּידָךְ רַחִיק יָתֵיהּ וְלָא תַשְׁרֵי בְּמַשְׁכְּנָךְ עַוְלָא:

ויען צופר. הרב דברים לא יענה. בדיך. כמו כזביך מן אשר בדה מלבו: כפלים. שלא ידעו בני אדם: ישה. ישכח וים אומ׳ שהוא מן כי תשה ברעך על ענין רחוק: עמקה. על עבת המקום או ישוב לתושיה: אם יחלוף. כמו כל בני חלוף: ויקהיל. הוא הפך: וירא און ולא יתבונן. ירא׳ האון ואינו צריך להתבונן: נבוב. כמו נבוב לוחות: ילבב. יקנה לב שהיא החכמה כמו קונה לב: ועיר פרא. כמו עיר ופרא הוא האדם כאשר יולד וכמוהו ככבם הלוף: אחר

ויפתח ג׳ בתלת ליש׳ ולכתח וסי׳ חאן רביתא ביתא

כתיב ב׳ וארבע אכבעית

חד שום גברא חד לישן פתיחה בהרא פתח וסימ׳ מאן דפתח פתח: תכלית ה׳ וסימ׳ תכלית שנאה שנאתים׳ ולכל שנאה הוא חוקר׳ עד תכלית אור עם חשך׳ אם עד תכלית שדי המצא׳ ועד תכלית בית אלישיב: ארוכה ג׳ וחס׳ ודגש׳ וסימ׳ ותהו המ׳אכה ארוכה בין בית שאול׳ לאמר ארכה היא׳ מארץ מדה: יחלוף ד׳ וסיב׳ נבסר בישעיה סימן ב׳ ובריש ספרא סימן ד׳ יפרא ו׳ וסימ׳ והוא יהיה פרא אדם׳ פרה למוד מדבר ל׳ כת׳ כן׳ פרא בודד לו׳ הנתק פרא עלי דשא׳ ועיר פרא אדם יולד׳ מי שלח פרא חפשי:

הרעות אשר לרשעים אבל הם אחדות במין וזה היה בלתי אפשר אם היה הענין כמו שאמר בלדד וזה שהדברים אשר תכליותיהם הפכים ראוי שיהו מתחלפים במין האלהים אלא אם היה זה במקרה כמו שנמצא לדבר אחד בעינו שיהיה סבה לדבר והפכו אלא שהוא סבה לאחד מן ההפכים בעצם ולאחד במקרה ובזה האופן ימצא לחום החמום והקור וימצא לקור הקרור והחמום כמו שנזכר ברביעי מהאותו׳ ועוד שכבר נתבאר לאיוב מרעותיו שהם ממיתות ומוליכות אל המות כמו הענין ברעות אשר לרשעי׳ עם התבאר לו מעצמו שהוא היה תם וישר ועוד שאם הענין כן היה הרע אשר יגיע לנקיים יותר קשה ואע״פ שנודה שיהיה תכליתו לטוב לפי שהרע המגיע לרשעים ימיתם פתאום ולא ירגישו ברע כי אם זמן מועט ואולם הנקיים יתמיד להם הרע זמן ארוך והוסיף להפליא איוב על מה שהתחכם השם ית׳ בבריאת האדם בתכלית מה שאפשר מהשלמות וטוב ההשגחה אין ראוי שיסדר כמו זאת הבריאה הנכבדת באנשים הקשה יום אשר סודר להם מערכת הככבים בניחס מרחם מקרים רעים ומפסידים אותם ומה תועיל להם זאת הבריאה הנפלאה האם ראוי בחק הפועל השלם שיעשה פועל הבטלה ר״ל שיעמיק ויפליא בטוב הבריאה והוא בעצמו יכרד תכף מה שיפסידה הלא יותר טוב לכמו אלו האנשים שלא יהיו כבראים והנה הביא איוב בזה המאמר שני מופתים חזקים יבטל בהם שיהיה השם ית׳ יודע העניינים הפרטיים המופת הראשון סדורו כן השם ית׳ אין לו כח מן הכחות אשר יושגו בהם העניינים הפרטיים כי אין לו כח היולאני כמו שהתבאר במופת בטבעיות ובאלהיו וכל מי שאין לו כח מן הכחות אשר יושגו בהם העניינים הפרטיים לא ישיגם ויחוייב מזה שהשם ית׳ איננו יודע אלו העניינים הפרטיים ואל זה ההיקש רמז באמרו העיני בשר לך אם כראות אנוש תראה והמופת השני סדורו כן השם ית׳ איננו זמני ומתנועע להיותו בלתי היולאני וכל מי שישיג הדברים הפרטיים זמניים מצד שהם פרטים וזמניים הוא זמני ומתנועע לפי שיחויב היותו היולאני אחר שהוא יקבל הדברים אשר ישיגם קיבול היולאני ויולד מזה בתמונה השנית שהשם ית׳ לא ישיג הדברים הפרטיים ואל זה ההיקש רמז באמרו הכימי אנוש ימיך וגו׳ ואולם איוב יודה שהשם ית׳ משגיח במינים להיותם בלתי זמניים ולזה ימצא באלו הנמצאות השפלות הסדר והיושר במה שלהם מצד הטבע המיניי וימצא בהם הערבוב והעדר הסדר במה שהם בו פרטיים ולזה אמ׳ במציאות הפרטי באלו העניינים השפלים אשר בעולם ההויה וההפסד שאורו הוא כמו אופל לפי שלא ימצא בחיים המצאים בו סדור ויושר:

ביאור מלות המענה

ויען צופר הנעמתי ויאמר׳ בדיך׳ כזביך: לקחי׳ כמוסי והנהגתי אשר אני מתנהג בה: ובר׳ נקי: לתושיה׳ לפי הנימוס והסדור אשר יסודרו ממנה העונשים במרימריו: כי ישה לך אלוה מעונך׳ ר״ל שהשם ית׳ העלים ממך ושכח אותך דברים רבים עוית בהם ואין אתה משער שיהיה לך עון בהם ואולם אמר זה לפי שהיה רואה שהאדם יחטא כשלא יעשה טוב תמיד להשתדל להשכיל ולדעת השם׳ כפי היכולת ולזה תחשוב להיותך צדיק והנך חוטא וזה האופן מהעון כאילו העלימו השם׳ מן האדם ר״ל שלא בראו באופן שיוכל להשיג זה וזה כי האדם לקצורו מהשיג עצמו באופן שלם ולא ידע מה שאפשר לו לעשות מן הטוב אשר הוא חוטא לפי דעת צופר אם יקצר מזה ואולם השם ית׳ אשר בראו ידע טבעו וידע מה שאפשר לו לעשות מן הטוב ויענישהו אם יקצר מזה או יהיה הרצון במלת ישה ילוה ויהיה פי׳ מעונך מעונשך על דרך גדול עוני מנשוא והטעם כי השם ית׳ ילוה בעבורך ויניח עד עת קץ מענשך ואינו רוצה להפרע ממך יחד פן ימיתך: מדה׳ מדתה ר״ל מדה מה שבין הגובה והעומק או יהיה שב אל חכמת השם ית׳ שזכר באמרו ויגד לך תעלומות חכמה: יחלוף׳ יכרית: ויסגר׳ ויסים במסגר ובבית כלא: ויקהיל׳ שיאסוף אנשים במקום אחד או במדינה אחת מזולת שישימם במאסר: וירא און ולא יתבונן׳ ר״ל וירא אים און ואשר לא יתבונן בדרכי השם ית׳ להשכיל ולדעת אותו כי הוא ג״כ עון או ירצה בזה כי השם׳ ידע אנשי און ומרמה ואשר ראה און ר״ל אשר טעה בעיונות וידע גם כן האיש אשר לא יתבונן להשכיל בדרכיו והנה זכר בזה האופן ב׳ מיני הסכלות לאשר הוא קנין והוא אשר טעה בעיונו והסכלות אשר הוא העדר והוא אשר לא ישתדל להתבונן בנמצאות ויהיה וירא און מעניין ההשגה השכלית כטעם ולבי ראה הרבה חכמה ודעת: נבוב׳ חלול: ילבב׳ ישכיל: ועיר פרא׳ ועיר ופרא ר״ל שהוא נמשל כבהמות בעת הולדו:

תשא פניך ממום· תסיר עצמך ממום החלאים והמכות אשר חולית בהם: מוצק· חזק: עמל תשכח· עמל הצרות אשר באו עליך תשכח: תעופה· יתאר ותזהיר: מכהם· כמו מהם: מפח· דאגה ודאבון:

ביאור דברי המענה

ענה צופר הנעמתי ואמר התחשוב שלריבוי דבריך יבצר ממני מענה או תחשוב שתצדק בכזביך בעבור רבוי דבריך באמת אתה הרבית לכזב עד שכזביך יחרישו האנשים ולא ימצאו מענה ודבר והלעגת לענים רבים כנגד השם ית' ואין מכלים אותך מרעי על זה ואמרת שההנהגה שהנהיגך בה היא זכה ושאתה בר וזכי בעיני השם ית' אם היה שישגיח באלו העניינים· ואולם מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך ויגד לך תעלומות חכמה וכפלותיה אשר יתחייב ממנה הבאת העונש על מרי ומרי כשיעור אשר ימצא עליו כי לפי הסדור והכימום ההוא היה ראוי שיגיעך מה' השם ית' מהרע כפלים על מה שהביא עליך ודע כי השם ית' ילוה בעבורך ויניח מעונשך עד עת קץ כי איננו רוצה להפרע ממך יחד פן ימיתך ולזה הוא רוצה להביא עליך רעה אחר רעה בשיעור שתוכל לסבול והוא מה שתתרעמת בו במאמרך או יהיה הרצון בזה הנך מתרעם על רבוי המכאובי' אשר באו עליך אבל ראוי שיגיעו לך יותר מהם כפלים על מה שמרית לפי הכימום האלהי אשר יסודר ממנו העונש למרי מרי ולזה לא תכנה שתסור מכת השם ית' ממך עדיין והנך לסבלותך בזה הכימום אתה חושב שיעשה לך הש"י עול במה שתפלא והרבה מכותך ואין העניין כן ודע גם כן כי אתה עוית הרבה ואם איך תשער בזה כי יתכן שיהיו לך עונות ידע השם ית' בהם שאם עונות ועניין היותם עונות נעלם ממך ונסתר ולזה תחשוב במה שבא עליך מהעונש שבא על לא חמס בכפיך ואין העניין כן וזה שצופר היה רואה שהשם ית' יענוש האדם אם יקצר מעשות הטוב אשר אפשר לו לעשות כאילו תאמר אם יקצר מהתבונן בפעולות השם ית' ובדרכיו כפי היכולת וזה השיעור איננו ידוע לאדם לפי שלא ידע טבעו בשלימות ולזה לא ישער מה שאפשר לו לעשותו מהטוב ואולם השם ית' אשר בראו ידע זה ובהיות העניין כן הנה ישיגך הסכלות בזה הדרוש משני צדדים הצד האחד שאיך ידע שיעורי המרי הראויים במרי מרי לפי ששעורי המרי נעלמים ממנו ופעמים יהיה המרי אשר הוא יותר חלוש אצלנו יותר חזק אצל השם וכתמה מפני זה איך הגיע לאיש אשר יעשה המרי היותר חלוש יותר מהעונש' והשני שבאלו אנשים רבים תחשוב בהם שהם נקיים והם רשעים על אשר קצרו מעשיית הטוב האפשרי להם ואפשר שכאמר שהרצון באמרו ויגד לך תעלומות חכמה וגו' שאי אפשר לאדם שידע מי הוא צדיק או מי הוא רשע וזה כי לפי הכנת האדם לקבל השלימות יצטרך שתהיינה פעולותיו אשר יהיה בהם צדיק ולזה מי שהיה מוכן לקבל מן השלימות חלק גדול ולא דרך בקיבול השלימות ההוא ודרך אל קיבול השלימות למטה מהשלימות אשר היה מוכן לקבל אותו הנה יהיה האיש ההוא רשע אבל השם ית' והאיש אשר קיבל מהשלימות חלק מעט מאד ולא היה מוכן אל שיקבל ממנו יותר הוא צדיק בעיני השם ית' וזה האופן מההכנה אשר ייוחד בה אחד אחד מהאנשים נעלם ממנו ולזה נחשוב ברשע שהוא צדיק ובצדיק שהוא רשע כי אנחנו לא נדע מה שהיה מוכן אליו אחד אחד מהם מקבול השלימות· ולזה אמר צופר שאם היה אפשר שיגיד השם ית' לאיוב תעלומות חכמת ההכנה הזאת אשר נבראת בה היה יודע כי כפלים מהשלימות אשר קבל היה ראוי שיקבל לפי ההכנה ההיא ולזה יחשוב איוב שהוא צדיק והוא רשע באמת ויפורש אומרו ודע כי ישה אלוה מעונך לפי הפי' הראשון אשר זכרנו וזה הפי' הוא כאות אצלינו בזה הפסוק ואיך תחשוב בזה הסדור המגיע מהשם ית' לאישי האדם מהטובות והרעות שיהיה בלתי ישר· האם לך חכמה כחכמת הש"י שתדע מדרגת הכנת אחד אחד מהאנשי' שתוכל לדעת מה ראוי שיגיע להם מהש"י מהטובו' והרעות על מעשיהם עד שתאמר לא ימצא העניין כפימה שתחשוב תגזור שזה עול הנה באמת אי אפשר לאדם שידע זה כי לא ימצא האדם חקר שזה ולא ישיג הש"י עד תכלית ההשגה ואיך אפשר שתשיג אופן חכמת הש"י והנה לא תוכל להשיג מעשיו כי לא תוכל להשיג מקום הגובה אשר יגבילוהו השמים ולא מקום העומק אשר הוא עמוק משאול והוא מרכז הארץ· הנה מדת מה שבין הגובה והעומק ארוכה מארץ וזה השיעור אשר בין הגובה והעומק איננו קו אחד לבד אבל לו רוחב יותר מרוחב הים כי הוא מכל צדדי המרכז עד השמים ואם לא תוכל להשיג בשלמות המעלה והמטה אשר פעל השם ית' ר"ל שלא תדע ארכו ורחבו והמקומות אשר יכלה אליהם איך תדע חכמת השם ית' ואכשר שכאמר שהרצון בזה ואיך אפשר לך שתשיג אופן זאת החכמה אשר יסודר ממנה זה הסדור הנמצא לאישי האדם בטובות והרעות· והנה היא גבוהה ממך גובה נפלא כמו גובה השמי' והיא עמוקה יותר משאול ומדתה ארוכה מארץ והיא רחבה יותר מהים המקיף בארץ· כי אם יגיע השם ית' לאנשים עונשים מתחלפים על מריים עד שיקצתם יכרות ויקצתם יענה אותם בשימתם במסגר ובמאסר ולא יכלם ויקצתם לא יענה אותם בשימתם במסגר ובמאסר אבל יקהילם ויאספם אל מקום אחד או אל מדינה אחת מי הוא שיוכל להשיב ולומר לו שהוא עשה עול על עניניו בשהכביד העונש על קצתם יותר מקצת עם היות לפי הנראה מריים שוה או יחשוב כאשר יגיעהו מעט מהעונש שהוא יותר רב מרי או יחשוב כאשר יגיעהו יותר מהעונש שהוא נקי ויושר כי אלו הם בדרכי המבוכה והבלבול הנה אי אפשר ליחס מפני זה עול אל השם ית'· כי הוא ידע אנשי השוא והמרמה ויעניש על פעולותיהם הרעות וידע ג"כ אשר ראה לבו און בעוונות ר"ל אם טעה בעוונות יעניש על התרשלותו מחקור בעניינים באופן הראוי עד שקרהו השבוש וידע גם כן אשר לא יתבונן בדרכי הש"י כדי שישכיל וידע אותו ויענישהו על סכלותו· וזה שהאיש נברא נבוב וחלול ומוכן להשכיל כדי שילבב וישכיל דרכי הש"י כי הוא נמשל כבהמות בעת הולדו ונתן לו הש"י שלמותו בכח והמציא לו הכלים אשר בהם אפשר שיוציאוהו אל הפועל ולזה יענש אם לא ישתדל בו כפי הראוי ולזה יעלם ממנו הרבה מאלו העניינים ונחשוב במי שהוא רשע שהוא צדיק ומי שהוא צדיק שהוא רשע כי מי שלא ראינו אותו עושה רשע וחמס נחשבהו נקי וצדיק והנה איננו נקי וצדיק בחק הש"י אם לא עשה הטוב האפשרי לו לפי הכנתו ולזה יתכן שנחשוב באנשי' שיהיה מוה מריים עם היותו בלתי שוה כי כבר תתחלף הכנת אחד מהאנשי' להכנת האחר והנה שיעור המרי יהיה לפי מדרגת ההכנה ורצוני שהפועל המגונה האחד בעינו יהיה מרי רב כאשר עשהו מי שהכנתו שלימה מאד ויהיה מרי חלוש כאשר עשהו מי שהכנתו חסרה מאד ונחשוב מפני זה במה שהוא יותר שהוא עול מבורף לזה העלם ממנו העונש הראוי במרי מרי ופעמי' יהיה מה שנחשוב בו שיהיה ענשו יותר מעט יותר רב ונחשוב מפני זה שיהיה הסדור הנמצא באלו העניינים· הנה אם אתה הכינות לבך אל השם ית' ופרשת אליו כפיך ר"ל שתקרב אליו כפי היכולת כשתשכיל דרכיו או ירצה בזה אם אתה הכינות לבך לטוב אל הש"י כפי היכולת ותתפלל אליו כפי היכולת שירחמך· והיית מרחיק מידך און אם הוא בידך וזה אם בדעות אם במעשים ואולם הרחקת האון בדעות הוא לעזוב הדעות הנפסדות בהם ואולם הרחקת האון במעשים יהיה כשתשיבהו לראוי לו עד שלא תשכן באהליך עולה· הנה אז תסלק עצמך מאלו המכאובות והנגעי' אשר חולית בהם והיית חזק ולא תירא· הנה מה שעמלת בו מן ההון והבנים שאבדת תשכח עד שכמו המים שיעברו במהירות ויסורו כן יהיה זכרך אלו הדברים אשר באו לך בזכרך אותם· ויבא לך זמן יותר טוב בהיר ומזהיר יותר מהצהרים ויתוסף אורך תמיד כבקר תהיה שאורו הולך וחזק כל מה שהיה כמצא· ובטחת כי יש תקוה ר"ל שלא תפחד שתאבד הקניינים ההם כמו שהיית עושה מקדם· אבל תהיה לך תקוה ובטחון שישמרו והיה הפחד מסולק ממך עד שאם תחפור בשדה בזולת גדר וכסוי לבטח תשכב שם ורבצת ואין מחריד ויגיע מעושר הצלחתך עד שרבים ונכבדים יחלו פניך· ואולם הרשעים ואם להם הצלחות הנה הם בינון ובפחד כל ימיהם עד שעיניהם תכלינ' מרוב היגון ומרוב הפחד שיש להם לא ימצאו מנוס כי לא ימצאו מקום יבטחו בו ולא תהיה תקותם שיבואם טוב אבל הם מקוים שיבואם רע ויירא ממנו עד שתפח נפשם מהדאגה:

והכלל העולה מהדברים

הוא שצופר יסכים לבלדד במה שיאמר שהטובות והרעות הנופלות באישי האדם הם כולם מוגבלות ומסודרות מהש"י לפי מעשה איש ואיש ואולם יתיחד בהתרת הספק אשר יקרה בזאת ההנחה מצד רוע הסדור הנמצא בחוש בטובות אישי האדם ורעותיו וזה שבלדד התיר זה הספק במה שאמר שמה שנחשבהו רע במה שיבא מן המקרים לנקיים הוא טוב ומה שיבא מהטוב לרשעים הוא רע ואם לא כשער ואולם צופר התיר זה הספק במאמר שרוע הסדור אשר כראהו באלו הטובות והרעות הוא לקצורנו מהשיג האמת בזה וזה שצופר יראה שבאלו הכנות פרטיות ייוחד בהם איש ואיש ולפי שיעור מדרגת ההכנה אשר לאדם יחוייב שתהיינה פעולותיו אשר יהיה בהם צדיק וכשיקצר מזה הנה הוא רשע לפי שהוא קצר מעשיית הטוב האפשרי לו ואע"פ שנראהו שלא עשה שום פעל מגונה אבל היו פעולותיו כולם טובות ולזה נחשוב בו שיהיה צדיק ונתמה איך חלו עליו אלו הרעות וכבר יתכן שימצא איש שיעשה מעט מהטובות והוא צדיק לפי שלא הוכן לו שיקבל מהשלמות יותר מזה השיעור ונחשוב בו שלא יהיה צדיק מצד מיעוט הטוב הנמצא בפעולותיו ולזה נתמה על רבוי הטובות המגיעות לו וכן ראוי שנבין העניין בפעולות המגונות ר"ל שאשר מדרגת הכנתו חסרה יהיה עונשו חלוש על הפעל המגונה מאד לפי שהוא ומנעהו מהשלימות הפחות אשר היה מוכן אליו ושמדרגת הכנתו שלימה יהיה ענשו רב על הפעל המגונה לפי שהוא ימנעהו מהשלימות הנכבד

מרעק ב' חס וסימ' הכל מצק נחשת. והיית מצק ולא תירא: ולא תירא ב' וסימ' ולא תירא משוד כי יבא· והיית מצק: ומצהרים ל' יקום חלד והוא חד מן שיטה חדא משמש ין ומצ ברישי' וכל חד וחד ל' דכות' וסימ' נמסר במסרה רבת' במערכ'

כִּי־אָז תִּשָּׂא פָנֶיךָ מִמּוּם וְהָיִיתָ מֻצָק וְלֹא תִירָא׃ כִּי־אַתָּה עָמָל תִּשְׁכָּח כְּמַיִם עָבְרוּ תִזְכֹּר׃ וּמִצָּהֳרַיִם יָקוּם חָלֶד תָּעֻפָה כַּבֹּקֶר תִּהְיֶה׃ וּבָטַחְתָּ כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה וְחָפַרְתָּ לָבֶטַח תִּשְׁכָּב׃ וְרָבַצְתָּ וְאֵין מַחֲרִיד וְחִלּוּ פָנֶיךָ רַבִּים׃ וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה וּמָנוֹס אָבַד מִנְהֶם וְתִקְוָתָם מַפַּח־נָפֶשׁ׃

ל·ל ·ל חס· | ל·ל כסיל | ג' רפי·ל | ל ומס' | ב' בה וסבת וכבית ל | ג' דף·ג' | ל·ל

אֲרוּם הֵידֵין תִּזְקוֹף אַפַּיִךְ דְּלָא מוּם וְתֶהֱוֵי סַגִּין מַתְבוּלָא וְלָא תִדְחַל׃ אֲרוּם אַתְּ לֵיעוּת תִּתְנְשֵׁי הֵיךְ מוֹי דַּעֲבָרוּ תִּדְכַּר׃ וּמִטִּהַר יוֹמִיךְ יְקוּם גּוּשְׁמָךְ דַּחֲלָךְ בְּגַרְנוּשְׁתָּא ד דְּפַעְפּוּעָא דְקִבְלָא הֵיךְ צַפְרָא תֶּהֱוֵי׃ וְתִתְרְחִיץ אֲרוּם אִית סְבַר וְתַתְקִין בֵּי קְבוּרְתָּא לְרוֹחְצָן שְׁכוּב׃ וְתִרְבַּע וְלָא דְמָנִיד וְיִשְׁחֲרוּן אַפָּךְ סַגִּיעִין׃ וְעַיְינִין דְּרַשִׁיעַיָּא תִּשְׁתֵּיצוּן וְשֵׁיזְבוּתָא הוֹבַד מִנְּהוֹן וְסִבַּרְתְּהוֹן מַפַּח נַפְשׁ׃

אות הכ"ם בס"ד בשיטת ומ: ועיני' וסימ' נמסר במשלי סוף סימן כ"ו: ומנוס ג' וסימ' ומ:וס אבד מנוס· מדוע ראיתי המה חתים נסוגים' ואני אשיר עזך:

אבן עזרא

אמר ר' משה כי חלד כמו חלודה בלשון רבותינו ז"ל והעניין כי תשוב החלודה ותאור יותר מצהרי' והנכון כי חלדך פי' זמנך יקום ועניין יקום יעמוד כמו וקם הבית: תעופה· ת"א תסתכל וכן התעיף עיניך בו ואחרי' אמרו כי תעופה מן עיפה והוא כנון והעניין אם עשית ת תעופה יעמוד חלדך כשמש בצהרים ובשת החשך תשוב כבקר כעניין ישוב לימי עלומיו תתחדש כנשר נעורייכי: וחפרת· כאלו חפרת סביבותיך כמו שיעשו סביבות חומות המדינה: אמנם

שהיה מוכן אליו ובהיות הענין כן יהיה קצורנו מהספק האמת באלו הטובות והרעות איך ראוי שיהיה הענין בהם משני צדדים הצד הא׳ שאנחנו לא נדע אופן חכמת השם ית׳ אשר יתחייב מתנה שעור העונש במרי ממרי ולזה נתמה במי שמרה מרי מעט לפי מחשבתנו ונראה לו מהעונש יותר ממי שהפליג יותר במרי לפי מחשבתינו והצד השני שכבר יתכן שיהיה לא׳ עון ופשע ולא נשער בזה ונתמה איך יגיע לו רע וזה שהוא יראה שכבר יהיה מרי אם יבטל האדם מהשתדל במושכלו׳ כפי מה שאפשר לו ואם יעלה בידו דעת בלתי נכון בעיוניות מצד קצורו מחקור בדברי׳ כפי מה שראוי לפי שהש׳ בראו בעל שכל לזאת הכוונה ובכלל הנה הוא מרי אבל צופר אם יקצר האדם מעשיית הטוב ה האיפשרי לו לפי ה הכנתו והוא מבואר שמזה הצד ימצאו רבי׳ שהם רשעי׳ ולא נשער בזה ובהיות הענין כן הנה לא ימנע שלא ימצאו אנשים שוים במרי׳ לפי מחשבתינו ויתחלפו עונשיהם ה הבאים עליהם מהש׳ חלוף נפלא עד שקצת ימית וקצתם יענים ב בשיעמם בתכבר ו וקצת׳ לא ישיגם העונש שיושמו בתכבר אלא שיקהלו ויאספו אותם אל עיר אחת או אל מדינה אחת והסבה בזה כי כשנחשוב בהם שהם שוים במרי הם מתחלפי׳ בו מאד ואנחנו לא נשער ואולם מה שיראה מהטובות לקצת הרשעים הנה צופר יתיר הספק בזה באומר שאינם נמלטים מהרעו׳ לפי שהם עם מה שלהם מההצלח׳ יפחדו פחד תמיד שתבואם שואה ויהיו

ואת מי ד׳ וסימ׳ את מי עשקתי׳ את מי יורה דיעה׳ ואת מי דאגת ותיראי׳ ואת מי אין כמו אלה׃ שחוק׳ חסרים בכתובי׳ וסימ׳ בירמיה סימן כ׳ ע״ש׃

ואתיב איוב ואמר׃ בקושטא ארום אתון חבריא ועמכון תסוף חוכמתא׃ לחוד לי ליבא דיכוותכון לא פריש אנא מינכון ועם מן לית דכות אילין׃ חוכא לחבריה אהי דקרי לאלהא ועני יתיה תייך לזכאה ושלימא׃ אורא דבסיר לרשיעא מן מחשבא שליו מכוון להרפתקי זמנא׃ ת״א בוערא בסיר לעשו דמן מחשבתא רחיץ שליו ברם הוא מעתד לאיזדעזעת רגלא׃

וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ אָמְנָם כִּי אַתֶּם־עָם וְעִמָּכֶם תָּמוּת חָכְמָה׃ גַּם־לִי
ד׳ לֵבָב כְּמוֹכֶם לֹא־נֹפֵל אָנֹכִי מִכֶּם וְאֶת־
ד׳ חס׳ בכתו׳ מִי־אֵין כְּמוֹ־אֵלֶּה׃ שְׂחֹק לְרֵעֵהוּ
אֶהְיֶה קֹרֵא לֶאֱלוֹהַּ וַיַּעֲנֵהוּ שְׂחוֹק
ל׳ בתה׳ ל׳ צַדִּיק תָּמִים׃ לַפִּיד בּוּז לְעַשְׁתּוּת
ל׳ שַׁאֲנָן נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל׃

אבן עזרא

אמנם כי אתם עם׳ יב תמות החכמה׳ שמכם בעבור כשילותכם כענין כ כסרתה חכמתם׃ ואת מי אין כמו אלה׳ מי לא ידע בכל אלה׃ שחוק לרעהו׳ שבתי כאדם שהיה שחוק לרעהו והוא כשחוק לרעהו והתימה שהיה זה שמב לשחוק קורא לאלוה ויענהו׃ לפיד בוז׳ הלמ״ד נוכל׳ והוא מן אם בפידו להם שוע בעבור הפיד שבא לו שב בוז כמו ובוז משפחו׳ במחשבת השאנן׃ לעשתו׳ כמו אולי יתעשת האלהים אבדו עשתונותיו׃ נכון למועדי רגל׳ וזה דבר יביא האדם שתמעד רגלו כענין ואני כמעט נטיו רגלי׃

בפחד ובאב לב תמיד ודי להם בזה העונש מצד פחיתות מדרגת הכנתם ואחר שנתישב זה האמר שכבר נאמרו בזה הספר כל חלקי הסותר אשר אפשר שתפול בהם המחשבה למשכילים בזה הדרוש ובהתיחד בחלק חלק מהם אחד מאלו האנשים אשר נחלקו בזה הספר וזה שלא ימנע הענין מחלוקה אם שיהיה כל מה שישיג האדם מטוב ורע מוגבל ומסודר מהשם ית׳ לפי מעשיו אם שלא יהיה דבר ממה שישיג האדם מטוב ועד רע מוגבל ומסודר לפי מעשיו ר״ל שלא יועיל לו באלו הטובות והרעות הבאות עליו אם עושה טוב ולא יזיקהו בהם אם יעשה רע אם שיהיה קצתם מוגבל ומסודר לפי מעשה האדם וקצתם לא וזאת החלוקה הכרחית ולפי שמי שיראה שכל הטובות והרעות הבאות לאדם הם מוגבלות ומסודרות מהשם ית׳ ישיגהו ספק מצד החוש לפי מה שיחשב שכבר התאמת בחוש סותר זה המאמר והוא שקצת הצדיקים יגיעם רע יותר ממה שיגיע לקצת הרשעים וקצת הרשעים יגיעם טוב יותר ממה שיגיע לקצת הצדיקים הוא מבואר שזה הספק יותר אם בשכודה בזאת הטענה אם בשנחלק עליה ואולם המחלוקת הוא מב׳ צדדין לבד אם מצד המחלוקת על כונת זה המאמר והוא מה שיאמ׳ אותו צופר אם מצד המחלוק׳ על כוונו וזה יאמר אותו בלדד ואולם המחלוקת על כוונו הוא מה שאמ׳ שמה שנחשבהו רע איננו רע אבל הוא טוב ומה שנחשבהו טוב איננו טוב אבל הוא רע ואולם המחלוקת על כונתו הוא שיאמר שמי שנחשבהו צדיק איננו צדיק ומי שנחשבהו רשע איננו רשע או אם היה רשע הנה מדרגתו ברשע חלושה מצד חולשת הכנתו וזה מי שנחשבהו צדיק איננו נמלט מהמרי שכבר חטא בבלתי עשותו הטוב האפשרי לו בעיוניות ובזה התיר הספק ברע המגיע לצדיקים ומה שיראה שמגיע יותר מהרע לקצת הצדיקים ממה שמגיע לקצת הרשעים הנה הוא יתיר הספק הזה באמר שאנחנו לא נדע שעור העונשי׳ הראויים לפי מרי ומרי כי לא נוכל להשיג שעור הכנת איש ואיש אשר יסודר ממנה זה הסדור והנה המרי אשר לאשר נחשוב אותו צדיק ימשוך לו עונש עצום מהמרי אשר לאשר נחשוב אותו רשע והוא מבואר שיחוייב לבעל זה הדעת שיניח שאפשרות עשיית הטוב איננו שוה בכל האנשים שאם היה האפשרות ההוא שוה היה בהכרח מרי הרשעים יותר עצום לפי שכבר היה נכלל בו המרי אשר לצדיקי׳ והוא שלא עשו הטוב האפשרי להם בעיוני׳ וישאר הספק למה יגיע מהרע יותר לקצת הצדיקים ממה שיגיע מהרע לקצת הרשעים עם היותם למטה מהם בהשגת העיוניות ואולם כשיונח שזה האפשרות מתחלף לפי שההכנות אשר לאיש ואיש בעיון מתחלפות כבר אפשר שיאמר שמרי הצדיק בבלתי עשותו הטוב האפשרי לו הוא יותר חזק המרי מהרשע אשר הוא למטה ממנו בעשיית הטובו׳ לפי שהרשע הכנתו פחותה בעשיית הטובות ביחס אל הכנת הצדיק ומה שיראה שיגיע מהטובות לקצת הרשעים הנה אם שיהיה רשעם מצד קצורם מעשיית הפעולות הטובות או מצד עשותם הפעולות המגונות ואם היה רשעם מצד קצורם מעשיית הפעולות הטובות הנה צופר יתיר זה הספק בזה שיאמ׳ שהם צדיקים לפי שלא הוכן להם שיקבלו מהשלימות שיעור יותר גדול ואם היה רשעם מצד עשותם הפעולו׳ המגונות הנה התיר צופר הספק בזה באומר שהם אינם נמלטי׳ מהפחד אשר הוא רע נפלא ולפי שהפחד הוא דבר בלתי מורגש נחשוב בכמו אלו האנשי׳ שלא יגיעם שום רעה ודי להם בזה העונש אע״פ שפעולותיהם מגונות מאד לפי שמדרגת הכנתם היא פחותה ויאמר גם כן במה שאחר זה שאם לא יענשו הם כבר יענשו בניהם הבאים אחריהם ודי להם בזה העונש לפי מחשבתו כי הטוב אשר תכליתו רע הוא רע ואולם בלדד יראה כמו שאמרנו שמה שנחשבהו רע איננו רע לפי שהוא יביא אל תכלית טוב ומה שיראה מהטובות לרשעים הוא רע לפי שהוא יביא אל תכלית רע וכבר המשיל בזה מהצמח שבאחו והגומא כמו שביארנו שלא יועילם לחותם ורעננותם שלא ייבשו בקלות והוא מבואר שאין בכאן צד שלישי מהמחלוקת על סותר זה המאמ׳ אשר התאמת מן החוש לפי שאם נחלק בו בנושא ובנשוא יחד ישאר הספק בעינו וזה מבואר בנפשו ר״ל אם נאמר שמי שנחשוב אותו צדיק הוא רשע וההפך ומה שנחשבהו טוב הוא רע והפך וזה כי לא יתחדש מזה מאמר זולת המאמר אשר חייב הספק ואולם היתר זה הספק אשר יהיה בשכודה בזאת הטענה הוא שיאמר שאלו הרעות והטובות אשר נמצאם מגיעות לאנשים בזולת יושר אינם מגיעות מהשם ית׳ אבל ייוחסו לסבה אחרת כאילו תאמר הפתיות והאולת כמו שיראה אליפז והוא מבואר שהיתר זה הספק אשר יהיה בשכודה בזאת הטענה הוא גם כן באחד משני צדדים אם שיאמר שזאת ההשגחה האישית היא בכל אחד מן האנשים אך לא בכל דבריהם אם שיאמר שההשגחה האישית היא בקצת האנשים ובקצת לא ואולם מי שיראה שאין דבר מהטובות והרעות ההם מוגבל ומסודר מהשם ית׳ הנה הוא כבר יראה בטובות והרעות ההם סדור בהכרח לפי שכבר הגיע לנו ידיעה בהם אם בחלום אם בקסם אם בנבואה׳ ואין בכאן דבר יתכן שייוחס אליו זה הסדור זולת המערכת אשר לכוכבים בעת הלידה חוייב בבעל זה הדעת שיאמין שזאת ההגבלה היא מצד הגרמים השמימיים ולזה לא יועיל בה הצדק ולא יזיק בה הרשע כי הכל מוגבל לו לאדם בגיותו מרחם אמו וזאת החלוקה היא על דעת איוב ואולם מי שיראה שקצתם מוגבל לפי צדק האדם ורשעו מהשם ית׳ וקצתם בלתי מוגבל לפי שאין זאת ההשגחה לכל האנשים אך לקצתם והם הראוי׳ לה לפי מה שיתבאר במה שאחר זה הוא מאמר אליהוא וזהו האמת בעצמו כמו שיתבאר במה שיבוא והנה אליפז היה מתקרב לזה הדעת האמתי כי הוא היה מודה שבכאן רעות אינם מוגבלות מהשם ית׳ והם הרעות אשר תהיינה לנו מצד הפתיות והאולת לא שאין ראוי להתרעם עליהם כי אין ראוי שיקראו רעות לפי שהאדם נברא מסולל מכל הטובות והרעות והקניינים אשר הוא כחייעליהם ואם לא ישתדל להגיע להם בסבות המביאו׳ אותם אין לו להתאונן עליהם אם לא יגיעו אליו אלא שבזה הצד לא הותרו כל הספיקות לפי שאנחנו לא נוכל לייחס כל הרעות אשר נראה שיפול בהם העדר הסדור אל האולת והפתיות ומה שנוהג מנהגם ועוד שאם הודינו שמזה הצד יותר הספק ברעות מה נעשה בהעדר הסדר הנמצא בטובות הנפלאות זמן ארוך ונמצא מהם הרבה באיש אחד ואל איזה דבר ניחסהו וזה שהוא בלתי אפשר שניחסהו אל האולת והפתיות כי מה שיגיע מהטובות בזה האופן לא ישאר כי אם זמן מועט ולא יהיה מהדיר״ל שלא יתכן שיגיע בזה האופן טובות רבות לרשע כמו שיראה בחוש מהם וזה גם כן אפשר שיוסיף ברעות המגיעות הרבה לצדיקים ר״ל שאי אפשר שיוחסו אל האולת והפתיות כימה שהוא בזה התאר הוא מעט כי היה מגיאותו בקרי ובהזדמן ולזה היה דעת אליפז יותר חסר בענין מה מדעת בלדד וצופר ויותר שלם באופן אחר ואולם היותו יותר חסר לפי שהרבה מהספיקות אשר הביאוהו לזה הדעת הם נסתרות עמו מה שאין כן ברעות בלדד וצופר ואולם היותו יותר שלם כי הוא לא היה מכחיש המוחש אבל היה מכוון בזולת הכחשת המוחש שיתיר הספיקות כמשפט כל חכם ועוד כי הסרם אשר ממנו המשיך דעתו הוא אמתי בעצמו ואולם טעה במה שאחר הסרם וזה כי הוא כשמער שהוא בטל שייוחסו כל הטובות והרעות אל גמול ועונש מאת הש׳ לפי מעשה האדם כמו שיתבאר מהחוש והיה בטל גם כן שלא יהיה בהם דבר מוגבל מאת השם לפי מעשה האדם לפי מה שיגזרהו החוש כמו שזכר אליפז בזה הספר במה שטען על איוב הנה חייב בהכרח שיהיה קצתם מיוחס אל הש׳ לפי צדק האדם ורשעו וקצתם בלתי מיוחסת אליו ואילו לא אמ׳ אליפז יותר מזה השיעור היה מחוייב היות מאמרו אמת ואמנם טעה בשלא הבדיל באופן שלם מה שייוחס אל הש׳ מאלו הטובו׳ והרעות ממה שלא ייוחס אליו ולזה לא עמד טעמו בו כשטען עליו איוב מה שטען לסתור דעתו כמו שיתבאר במה שאחר זה ועוד כי דעת אליפז היה דורך אל האמת ואם איננו בעצמו אמת כי הוא כבר שם כל השתדלותו להתיר הספיקות בזולת הכחשת המוחש ומי שמנהגו זה המנהג הנה כשישער בספיקות הנופלות בדעתו מצד המוחש יחקור בצד אחר יותרו בו הספיקות בזולת הכחשת המוחש ואולם בלדד וצופר אמרו מאמר בלתי מבואר ולא הכיתו למוחש רושם אבל התירו הספק כשאמרו שאלו הדברים נעלמים ממנו ואם הענין כן איך ידעו שאלו הדברי׳ הם בסדר וביושר מי הגיד להם זה והנה אין להם מאזני הבחינה ולא די בשרם שפעלו בו זה שימנעם מהשיג האמת בזה הדרוש אבל מי שמנהגו זה המנהג לא יתכן שישיג האמת בשום דבר כי אם לא נכנס התחלה לידיעה ממה שנראה אותו מהדברי׳ המוחשים לא יהיה לידיעת דבר דרך׃

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר׃ שחוק׳ לעג׃ לפיד׳ מענין לפידים ויהיה אומרו לפיד בוז כמו לפיד ובוז׃ לעשתות׳ למחשבות מענין עשתונותיו׃ ויפסר שקקים למ״ד לפיד משמשת ויהיה ענינו מי שהוא נכון לפיד והיד הוא נבזה למחשבות השאנן וכן מי שהוא נכון למועדי רגל ובעל הענין במלת מוגתו׃ למועדים

אבן עזרא

ישליו · כי ירלה שהם השודדים העושים החמס בפרהסיא בשלות וישליו ישתם
בכתו ואחר צמו כמו יחי ראובן ואל ימות שבינו ואל יהי מתיו מספר מת וכעניין
ואני מתי מספר : ובטוחות· עניכו משכנות בטוחות מן בטח : לאשר הביא
אלוה בידו· עובדי צלמים שעשה אלוהו בידו : ואורך ימים· טעמו וכארך
ימים· בית כישישים
ישרית עצמו ואחר עמו
כמו וארא אל אברהם
אל יצחק ואל יעקב באל
שדי : לו שוגג· הוא
ידע שגגתו של האדם
או משנה אחרי' והם
לא ידעו : שולל.
כל אחר מהם יוליכם
שולל מרפית כטע' וסר
מרפעתשולל: מוסר
מלכים. כמו מוסרו'
ומוטות: משגיא·
מן שגיא : ואבדם.
הפך משגיא : שוטח.
מן וישטחו להם כמו
פורש והענין מפיץ
ומזר : וינחם.
הפך הענין: ויתעם.
בגבת תהו : אם לאל
תריבון. אם בעדו
כמו ואמר פרע' לבני
ישראל : הלא

רלבג

לשודדים· לעושים חמס ושודדים האנשים : ובטוחות· חסר מלת משכנו' והרצון
בזה שכבר ימצאו משכנות למרגיזי אל שיבטחו בהיותם בהם ולא יפחדו משום דבר :
לאשר הביא אלוה בידו· ר"ל לעובדי הצלמים שיביאו צלמיהם בידיה' וישתחוו להם
או ירצה בזה שכבדו הביא והמביא לוה ר"ל שידיו עמו הפסל ואחר יסגור לו וישתחוו
ולא יפקח עיניו כי
הפסל ההוא הוא מ
מעשה ידיו כדרך
אמרו למעשה ידיו
ישתחוו לאשר עשו א
אצבעותיו : בהמות
ותורך· תלמדך כל
אחת מהם : שיח :
דבר : יסגור על
איש· ר"ל כבר ישים
איש בסגר ולא יצא
מתאסרו לעולם :
שוגג ומשגה· שני
פרשי' בענין אחד :
מוליך יועצים שולל.
ר"ל שהוא מוליך שלל
כל אחד מהיועצים
כאשר ירצה ור"ל
שהם טובי העצה לא
יועיל להם טוב עצת' :
יהולל· מענין הוללות
וסכלות: מוסר מלכים
· מאסר מלכים :
פתח· התיר :
כהנים· שרי' וכמוהו
ובני דוד כהנים היו :
ואיתנים· חזקים :
יסלף· יעות: לנאמני'
· הם האנשי' המתמהרי'
לדבר בחות או ירצה
בזה האנשי' הנאמנים
בדבריה' נטוב טעמם
וחכמתם : זקנים·
חכמי' : ומזיח אפיקי'
רפה· וחוזק חזקים
החלים· או ירצ' בזה
ואזור חזקים התיר
מענין ולמזח תמיד
יחברבה : משגיא·
מרבה : שוטח·
מפזר : לא נופל אנכי
מכם· לא חסר אנכי
מכם : אל· מלה נגזר'
מן אל ועניינה הבל :
הלאל· האם בעבור
אל : ולו תדברו רמיה
· ואם בעבורו תדברו
רמיה : שאתו

לאשר הביא ל' ישליו אהלים לשודדים והוא מן שיטה מן ט' לא מלעיל בריש תיבותא וסימ' נמס' במסר' רבהא במערכ' אות
הלמ"ד בס"ד : יגד ד' רפי' וסי' נמסר בשפטים סי' י"ד : ויספרו ג' וסי' יקומו ויספרו לבניהם · ויספרו לך דגי הים · ויזבחו זבחי
תודה : וחיך ב' וחס' וסי' וחך אכל יטעם לו· יטעם לאכול : עמו ד' ר"פ וסי' עמו הראובני והגדי· עמו זרוע בשר · עמו

ישליו אהלים לשדדים ובטחות
למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו
: ואולם שאל נא בהמות ותרך
ועוף השמים ויגד לך : או שיח
לארץ ותרך ויספרו לך דגי הים :
מי לא ידע בכל אלה כי יד יהוה
עשתה זאת : אשר בידו נפש כל
חי ורוח כל בשר איש : הלא אזן
מלין תבחן וחך אכל יטעם לו :
בישישים חכמה וארך ימים תבונה :
עמו חכמה וגבורה לו עצה ותבונה :
הן יהרוס ולא יבנה יסגר על איש
ולא יפתח : הן יעצר במים ויבשו
וישלחם ויהפכו ארץ : עמו עז
ותושיה לו שגג ומשגה : מוליך
יועצים שולל ושפטים יהולל :
מוסר מלכים פתח ויאסר אזור
במתניהם : מוליך כהנים שולל
ואיתנים יסלף : מסיר שפה
לנאמנים וטעם זקנים יקח : שופך
בוז על נדיבים ומזיח אפיקים רפה :
מגלה עמקות מני חשך ויצא לאור
צלמות : משגיא לגוים ויאבדם
שטח לגוים וינחם : מסיר לב ראשי
עם הארץ ויתעם בתהו לא דרך :
ימששו חשך ולא אור ויתעם
יג כשכור : הן כל ראתה עיני שמעה
אזני ותבן לה : כדעתכם ידעתי גם
אני לא נפל אנכי מכם : אולם אני
אל שדי אדבר והוכח אל אל אחפץ
: ואולם אתם טפלי שקר רפאי אלל
כלכם : מי יתן החרש תחרישון
ותהי לכם לחכמה : שמעו נא
תוכחתי ורבות שפתי הקשיבו :
הלאל תדברו עולה ולו תדברו רמיה
: הפניו תשאון אם לאל תריבון :

ובני עשו דשליון במשכנהון יתמסרון
לבוזין ובני ישמעאל דרחיצין יתמסרון
לשאר אומיא דמרגזין אלהא דיכמהון
דזמן אלמולא בידיה : הא ובני
ישמעאל דשליין במשכניהון יתמסרון
לבוזין ועמוני מואבי דשרין לרוחצן י
יתאסרון ביד רשיעא ומרגזין אלוה היך
פרעה דאייתי אלוה עלוהי מחתא בידיה :
וברם שייל כדון בעירי ויליפונך ועופא
דשמיא ויחוי לך : או מליל לארעא
ותלפינך וישתעון לך נוני ימא : מן לא
ידע בכל אילין ארום מחת ידא דיי עבדת
דא : די בידיה נפשתא דכל חיוותא
דכל בסר גבר : הלא אודנא מילין תבחן
ומוריגא מיכלא יטעם ליה : בקשישיא
חכמתא ונוגדי יומין בינתא עמיה חוכמתא
וגבורתא דיליה מלכיא ובינתא : הא
יצדי ולא אתבני יסגור על גבר בקבורתא
ולא יתפתח : הא אחר במיא ומיבשן
וכד ישלחינון מתהפכין בארעא : גביה
עושנא והוכמתא די ליה טלי ומשלי :
דמוביל מרי מלכיא כד מעתלשין ונגורא
יתלעב : שושילתא דמלכיא מעדי
ואסר קמור בחרציהון : דמוליך רברבנייא
בביזתא והקיפיא מקלקל : מעדי קשוט
סיפותא מהימנין וטעים סביא יסלק :
שדי בסרנותא על סרכייא ותקוף מלכיא
מהליש : מגלי עמיקתא מן חשוכא
ומפיק לנהורא טולי מותא : מפיש
לעממיא ומאבדינון משטח מצודתא ל
לאומיא ודברינון : מעדי חכימת לבא
דרישי עמא דארעא ורתעינון בלמא דלית
אורחא : ימשמשין חשוך ולא נהורא
ותהעינון היך רווי : הא כולא חמית
עייני שמעת אודני ואתביינת לה : היך
מנדעכון ידעית אוף אנא ולית פריש אנא
מנכון : ברם אנא לות שדי אמליל
ובכסנא עם אלוה אצבי : וברם אתון
מחברי שקר כמאסי אליל ומורקא ד
דפלטיה סכינא הכדין כולכון : לווי
דמשתיק שתיקון ותהי לכון לחוכמתא :
שמעו כדון מכסנותי ומצות סיפוותי אציתו :
הלאלהא אתון מסללין שקר ולותיה תמללון נכילתא : האפוי תסבון אין לאלהא תנצון :

חכמה וגבורה לו עצה· עמו עז והתושיה : יהרוס ג' מל' בליש' וסימ' לנתוש ולהנוץ ולהאביד· הכה יבנו ואני אהרוס · הן
יהרוס ולא יבנה : מוליך ג' ר"פ וסי' מוליך ליבין משה· מוליך יועצים שולל· מוליך כהנים : שולל ג' וסי' אילכה שילל כן
כתיב· מוליך כהנים · מוליך יועצים· קדמ' כתי' יוד : ומזיח ל' אפיקים רפה והוא חד מן מלין דמשמשין ומ' ברישי' וסי'
במסר' רבת' במערכת אות המ"ם בס"ד בשיטת ומ : לאור ז' קמצין וסי' בלשון ארמי צוח כמיא וסבר למיפק בצפרא וקם
בליליא· וביאור נמסר בסדר בראשית ובסוף מיכה : וינחם ז' וסימ' נמסר בשמואל א' סימן כ"ב : אזני ח' וסימ' ויאמר לו
חלילה לא תמות· כי קשרתם כלכם עלי כ' בו' ויאמר המלך לרצים· אטה למשל אזני· ואלי דבר יגונב· הן כל ראתה
עיני שמעה אזני· ולמלמדי לא הטיתי אזני : החרש ו' וסימ' ואם החרש יחריש לה· ויאמרו לו החרש שים ידך· החרש
ואנכי אדבר· החרש ואאלפך חכמה· מי יתן החרש תחרישון· כי אם החרש תחרישי בעת הזאת : והוי י"ד רפי' וסי'
נמסר בשמואל א' סימן י"ח : תריבון ג' וסימ' כה תריבון לבעל· האתם תריבון עמדי· אם לאל תריבון· אנ"ך :

מאתו. התנשאותו ורוממותו: לגבי חומר גביכם. לגופיחומר כמשלו לגופיכם:
ויעבור עלי מה. ר״ל ויעבור עלי מהרעות מה שיהיה אם מעט ואם הרבה: ואחותי.
והגדתי: אחרים ואגוע. הטעם אם אחרים אגוע לחוזק הכאב ואמצא מרגוע
בקפרי עניני מכאובו: כפך. מכתך: תערוץ. תשבור: כי תכתוב עלי מרורו׳.
ר״ל את גוזר עלי גזירו׳ קשות ומרות: בסד. הוא כלי מכלי המאסר שאוסרין בו רגלי ה האסור ברגלו שלא יוכל ללכת אנה ואנה כיפום בלע״ז: תתחקה. שבאל הסד והרצון בו מחקיקת המאסר ההוא שנאסרו בו רגליו הו׳ כאילו נחקק על שרשי רגליו עד שיהי׳ החקק בו כשעור רגליו בשמוש בדרך שיעמדו בו ברוחק ולפי זה הפירוש יהיה סד נקבה ואין זה זר בלשון כי כמה שמות יבואו בלשון זכר וישתמשו בהם שימוש לשון נקבה ולפי זה הפירוש יתכן גם כן שיסוב אומרו תשמור כל ארחותי אל הסד לפי שהו׳ כאס׳ בה ולא יוכל לצאת משם ו וללכת באשר ירצה: כרקב. כענין הרקב שיבלה בקלות: כציץ. כפרח: וימל. ויכרת כי הפרח נכרת בקלות וזמן קיומו מעט: אם חרוצים ימיו וגו׳. אם ימיו קצובים ומוגבלי׳ כמו שמבואר מעניינו ה הניחהו וישלים זמנו: שעה מעליו. הרפה ממנו: ויחדל. וישלי׳ חדלו ותמנו: יחליף. יוסיף להצמיח גזע אחר רמ״ום בלע״ז: לא תחדל. לא תמנע מלהצמיח: קציר

הלא שאתו. אמו כמו והמשאת החלה או כענין רומה על השמים: משלי אפר.
זכרו כי אתם נמשלים לאפר: ואחותי. האלף מקום ה״א והוא מן אחוה דעי אף
אני: כפך. מכתך בעבור היות המכה הידועה מבן אדם בכף וכמוהו הכה יד י״י
הויה: תערוץ. תפחיד או התגבר עליו והראשון נכון: מרורות. מן מרי:
בסד כמו ונדרת אותם בסיד שיראו בו כל א ארחותי ורבינו הא״י ז״ל אמר שהוא כבל מדברי רבותי׳ ז״ל: על שרשי רגלי. על עיקרי רגלי תשים חק וגבול והוא רמז לבן אדם: מי יתן טהור. ענייננו כענין הן בעון חוללתי כי האדם כ כברא מדבר טמא: אם חרוצים. כבר גזרת עליו גזירה כמה יחיה וחרצת משפטו ושמת לו חקים וגבולים לא יוכל לעוברם: שעה. הרפה כמו שעו מני: ויחדל. ישמח בחלדו כמו כל יושבי חלד או ויחדל מהקרעים: עד ירצה. ישלים כמו והרצת את שבתותיה: יחליף. ישמה מה יהיה חלף לו: קציר

הטוב ד׳ רפי׳ וסימ׳ נמסר בסיפ׳ סימן י׳: הוכח ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר קדשים ובסיפ׳ סוף סימן ו׳: משלי ד׳ וסימ׳ נמסר בריש
משלי ועש: ויעבור ג׳ וסימ׳ ויעבר אחד מהנערים ויקחה. אמר לנער ויעבר לפנינו ויעבר. ויעבר עלי בה: ונפשי
ה׳ וסי׳ נמסר בתלים סימן לה׳: כפי בכפי ט׳ וסימ׳ והיה בעבור כבודי. והסרותי את כפי. ואראה כי אינך מושיע ואשימה.

הטוב כי יחקר אתכם אם כהתל
כאנוש תהתלו בו: הוכח יוכיח
אתכם אם בסתר פנים תשאון:
הלא שאתו תבעת אתכם ופחדו יפל
עליכם: זכרניכם משלי אפר לגבי
חמר גביכם: החרישו ממני ואדברה
אני ויעבר עלי מה: על מה אשא
בשרי בשני ונפשי אשים בכפי:
הן יקטלני לא איחל אך דרכי אל
פניו אוכיח: גם הוא לי לישועה כי
לא לפניו חנף יבוא: שמעו שמוע
מלתי ואחותי באזניכם: הנה נא
ערכתי משפט ידעתי כי אני אצדק:
מי הוא יריב עמדי כי עתה אחריש
ואגוע: אך שתים אל תעש עמדי
אז מפניך לא אסתר: כפך מעלי
הרחק ואמתך אל תבעתני: וקרא
ואנכי אענה או אדבר והשיבני:
כמה לי עונות וחטאות פשעי
וחטאתי הדיעני: למה פניך תסתיר
ותחשבני לאויב לך: העלה נדף
תערוץ ואת קש יבש תרדף: כי
תכתב עלי מררות ותורישני עונות
נעורי: ותשם בסד רגלי ותשמור
כל ארחתי על שרשי רגלי תתחקה:
והוא כרקב יבלה כבגד אכלו
עש: אדם ילוד אשה קצר ימים
ושבע רגז: כציץ יצא וימל ויברח
כצל ולא יעמוד: אף על זה פקחת
עיניך ואתי תביא במשפט עמך:
מי יתן טהור מטמא לא אחד: אם
חרוצים ימיו מספר חדשיו אתך
חקו עשית ולא יעבר: שעה מעליו
ויחדל עד ירצה כשכיר יומו: כי
יש לעץ תקוה אם יכרת ועוד יחליף
ויונקתו לא תחדל: אם יזקין בארץ
שרשו ובעפר ימות גזעו:

התקן ארום יפשפש יתכון אין היך
דמתלעבא בבר נש תתלעבון ביה:
מכסנא יכסין יתכון אין בטומרא אפוי
תסבון: הלא באזדקפותיה על כורסי
דינא רתיתיה תבעית יתכון ורתיתיה יפול
עליכון: דכרניכון מתיל לקטמא לגב
טינא גביכון: שתקו מיני ואמליל אנא
ויעבר עלי מידעם: מטול מה אטול
בסרי בככאי ונפשי אשוי כד על גב ידוי:
הא אין יקטלינני קטמוי אצלי ברם אורחתי
קדמוי אכסין: לחוד הוא לי לפורקנא
ארום לא קדמוי דילטור יעול: שמעו
וקבילו מילתי ותנוי באודניכון: הא
כדון סדרית דינא ידעית ארום אנא
אזכי: מן הוא דנצי בהדיי ארום השתא
אשתוק ואיתנגיד: לחוד תרתין לא
תעביד עמי הידין מן קדמך לא אטמר:
ידך מעלוי ארחיק ודחלתך לא תבעית יתי:
ותקרי ואנא אתיב או אמליל ותתיבינני:
כמה לי עויין וחובין מרודי וסורחני אודע
יתי: למה שכינתך תסלק ותחשבינני
לבעיל דבבא לך: הטרפא דשקיף
תתבר וית גילא יבש תרדוף: ארום
תכתוב עלי מרירתא ותרתינני עויית טליותי:
ותשוי כד בשיע ריגלי ותנטור כולהון
איסרטי על סימוני ריגלי תרשום: והוא
היך רקבובית יתבלי היך לבוש דגמיריה
זחיל: בר נש דאתיליד מן איתא גוץ
יומין ושבע רוגזא: היך ציצא נפיק
ואתמולל ועריק היך טולא ולא יקום:
לחוד על דין פקחתא עינך ויתי תעיל
לדינא עמך: מן יתן דכי מן גברי דאיסתאב
בחובין אילולפון אלהא די הוא חד די
ישבוק ליה: אין לא יתוב סריגין יומוי
מניין ירחוי גבך גזירתוי עבדת ולא יעיבר:
פסיק מיניה ויפסוק סתתיה עד דיקבל
סוטריה היך כאגירא ביומיה: ארום אית
לאילנא סבר אין יתקץ תוב ישבשב ו
ויונקותיה לא תפסוק: אין מיתסב
בארעא שורשיה ובעפרא יסוף ניצביה:

ותבא האשה אל שאול. וגם אני אכה כפי אל כפי ב׳ בו. והנה הכיתי כפי אל בצעך אשר עשית. על מה אשא בשרי
בשני. נפשי בכפי תמיד: ערכתי ג׳ וסימ׳ את שבע המזבחות. נר למשיחי. הנה נא ערכתי משפט: אסתר ב׳ וסי׳
ומפניך אסתר והייתי נע ונד. אך מפניך לא אסתר: וקרא ד׳ וסימ׳ קום לך אל נינוה. וחברו׳ וקרא ואנכי אענה או
אדבר. וקרא שם בבית לחם: נדף ד׳ ג׳ קמצין וא׳ פתח וסימ׳ נמסר בסדר בחקתי: הערוץ ג׳ מ׳ל בליש׳ וסימ׳ אולי תוכלי
הועיל אולי תערוצי. העלה נדף תערוץ. כי אערוץ המון רבה ובוז משפחות: ושבע ג׳ וסימ׳ ויגוע יצחק וימת ויאסף.
אדם ילוד אשה. וימת איוב זקן ושבע ימים: רגז ג׳ וסימ׳ נמס׳ בריש ספרא סימן ג׳: כצל ה׳ דגש׳ וסי׳ חצורי כצל כלם.
ויברח כצל ולא יעמוד. ויעשם בצל. ולא יאריך ימים כצל. כצל ימינו עלי ארץ דד״ה: סימן כל סיפרא במשפט דגש׳
בס״א רפ׳ וסימ׳ אף על זה פקחת עיניך: כשכור ב׳ וסימ׳ כשכיר כתושב יהיה עמך. עד ירצה כשכיר יומו: תקן ב׳
וסימ׳ חנוך לנער על פי דרכו. אם יזקין בארץ שרשו:

107

אבן עזרא

קציר · שעף כמו תשלח קצירה עד ים : אמלומים · כן דמה האדם : כל ימי צבאי · זמני : חליפתי · מיתתי מן והאלילים כליל יחלוף אוהליכתי כמו חלף הלך לו כי הנולד יקרא בא והמת נקרא הולך כמו דור הולך ודור בא אנכי הולך בדרך כל הארץ : תקרא ואנכי אענך · לקחת כפפי אין בי כח למאן : תכסוף · כאילו תתאוה לראות מעשה ידיך והיא הנשמה כענין כי רוח מלפני יעטוף : לא תשמור · רק על חטאתי וכמהו אין טוב באדם שיאכל ושתה כאשר פרשתי בספר קהלת : ותטפול · כמו טפלו עלי : הר נופל · יש אומרים שהוא מן הנפילים ויש אומ' נופל ויבול : אבנים · המים הם משחקים האבנים בזמנים רבים : ספיחיה · ישוב לשבולת המים והענין ישטפו גליה עפר כן תקות האנוש האבדת במותו : תתקפהו · תתגבר עליו ותשנה פניו : יכבדו · מלשון כבוד וכמהו למען שמי יכבד יי' : ויצערו · הוא הפך הדבר : אך בשרו עליו יכאב · ענינו ימס וירקב וישחת כמו וכל החלק הטובה תכאיבו באבנים · ופי' עליו על עצמו ודרך הדרש ידוע ובשרו הוא גופו וכמוהו רבי' בקהלת : החכם

רלבג

קציר · בד ופארה ברכקא בלע"ז : ויחלש · ויכרת כמו ויחלוש יהושע את עמלק והטע' שלא יוסיף להחליף כמו ששטה הצץ אבל הוא כולו נכרת לגמרי : תשית לי חק ותזכרני · ר"ל תשים לי טבע וסדור שאשוב לחיות עוד כמו הענין בעץ ואז תזכרני להטיב לי : צבאי · מדת ימי : חליפתי · כריתתי : לא תשמור · לא תמתין מעניין ואבין שמר את הדבר : על חטאתי · על שנשי כדרך מחטאת שדוס : חתום בצרור פשעי · הטעם פשעי חתום וסתום וצרור בצרור בדרך שלא יסור מ הפשע עם מה שיגיע עלי מהעונש בעבורו אבל ישאר פשעי תמיד : ותטפול על עוני · ותחבר ותוסיף עון על עוני : הר נופל יבול · ר"ל ההר שנפל יבלה ויפסד : תשטוף ספיחיה עפר ארץ · הרצון בזה כמו ש שחקו המים האבנים וכתתו אותם עד שלא יהיה מציאות לאבנים ההם וכמו שתשטוף שבולת המים ספיחיה של עפר ארץ עד ש תשוב כמיהת ה הספיחי' ההם ואבדו כן תקות אנוש האבדת או יהיה ספיחיה הפוך כמו מטר סוחף והרצון בו שכמו ש תשטוף כל אחד מ מספיחי המים עפר ארץ ותאבדהו כן ת תקות אנוש האבדת : תתקפהו · תנצחהו : יכבדו · ירבו כטעם עם כבד עון : ויצערו · ימעטו : תאבל · תכאב ותצטער :

ידיד זאכתי׳ כן

איו ואיו ה' וסימ' בלשון ארמי בנתיהון דמלכיא מתגלגלין ובהתיזן ומייתין · וביאור' נמסר בסדר שמות : ו' פסוק' ולא לא ולא וסימ' נמסר בסוף סדר ויקח קרח : תצפנני ל' מי יתן בשאול והוא חד מן מלין דמשמשין ני בסוף תיבות וסימ' נמסר במסרה רבת' במערכת אות הנ"ן בסד' : למעשה ידיך ב' וסימ' ולא תשתחוה · למעשה ידיך תכסוף : ידיך י"א בל' וסים'

ב' יתיר מל' מריח מים יפרח ועשה קציר כמו־
ל' ב' נטע : וגבר ימות ויחלש ויגוע אדם
ה' בליש' ד' ואיו : אזלו־מים מני־ים ונהר יחרב
ר' ו' ככו' ולא לא ולא · ויבש : ואיש שכב ולא־יקום עד־
ל' ג' חד מל' · בלתי שמים לא יקיצו ולא־יערו
ל וחס' משנתם : מי יתן בשאול תצפנני
תסתירני עד־שוב אפך תשית לי חק
ל' ותזכרני : אם־ימות גבר היחיה
כל־ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי
ב' : תקרא ואנכי אענך למעשה ידיך
ב' מל' תכסף : כי־עתה צעדי תספור לא־
ר' מל' ל' חס' תשמור על־חטאתי : חתם בצרור
ל' פשעי ותטפל על־עוני : ואולם הר־
ל' מל' נופל יבול וצור יעתק ממקומו :
ב' מל' אבנים שחקו מים תשטף־ספיחיה
עפר־ארץ ותקות אנוש האבדת :
ב' תתקפהו לנצח ויהלך משנה פניו
ל' ב' ג' יט ל' ותשלחהו : יכבדו בניו ולא ידע
ויצערו ולא־יבין למו : אך־בשרו
ח' עליו יכאב ונפשו עליו תאבל :

מן הניית מוי ילבלב ויעביד זאזא היך ניצב : וגברא ימות ויתמקמק איתנגיד בר נש ואן הוא : אזלו מוי מן ימא דסוף והדרו לבית בנשתהון ויורדנא איתנגיב ויתייבש קדם ארונא דיי והדרו על בית פרציהון : ובר נש שכיב ולא יקום עד דלית שמיא לא יתערון רשיעיא ולא מיתערין מבית דמכיהון : לווי יתן בבית קבורתא תטשינני תטמרינני עד דיתוב רוגזך תשוי לי גזירא ותדכרינני : אין ימות גברא רשיעא אפשר דייחי מטול היכנא כל יומי חילי אוריך עד דייתי חלופי חיי : תהי קרי ואנא אתיב לך לעובדי אידך תרגרג : ארום כדון פסיעותי תמני לא תנטור על סורחני : חתים בספר דכרניא מרודי ותחבר על עוייתי : וברם טור נפיל יתר וטינר מסתלק מן אתריה : ת"א וברם לוט דאתפרש מאברהם דמתיל לטור רם נתר ותקיפ' סליק איקר שכנתיה מסדום דהוא אתריה : אבניא שייפא מיא שטפא כתתא עפרא דארעא וסבר בר נש הובדתא : תשלימיניה לעלמא ויזיל מתני קלסתיריה ותשדריניה : שרין ביקר בנוי ולא ידע ומצטערין ולא יתביין להון : ברם בסריה מן ריחשא עלוי כאיב ונפשיה בבית דינא עלוי מיתאבלא : ת"א ברם בסריה עד לא יתחתים גוללא עלוהי כאב ונפשיה שבעתא יומי אבלא עלוי מתאבלא בבית קבורתא :

תבאמו ותטעמו · שבעת ימים החג לי"י אלהיך · כי תקצר קצירך בשדך · וישלחו אנשי גבעון · ושמעת מה ידברו דגדעון ופורה · ויאמר עבד מלך הכושי · והכרתי פסיליך · ויאמר אליו מה הכבות · תקרא ואנכי אענך · ידיך עצבוני · אל תתן את פיך · וכל תהלו' דכות' מ"ל בכ"ה חסרי' וסימ' שם סימ' רב' : ותשלחהו ל' התקפהו לנצח ויהלך והוא חד מן מלין דמשמשין ה"ו בסוף תיבו' וסימ' נמס' במס' רבת' במערכ' אות הה"א בסד' : ונפשו ה' וכו' נמס' בריש סדר ויגש ובשלי' סימן כ"ג :

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר באמת כי אתם במדרגת העם וההמון ועמכם תמות חכמה ותעדר לפי שאתם מכחישים המוחש ואם לא נעשה שרש מהמוחש לא יהיה בכאן לחכמה דרך הלא ידעתם שגם לי לבב כמוכם ואינני חסר מכם · ואת מי מן האנשים לא ימצא לבב ושכל כמוכם · הנני שחוק ולעג לרעי המצליח מאד עד שמרוב הצלחתו קורא אל אלוה ויענהו בכל מה שיקרא אליו ר"ל שלא יבצר ממנו כל אשר שאלו עיניו מרוב הצלחתו ולזה ילעג וישחק תמיד על צדיק תמים כמוני והנה איוב אמר זה כנגד צופר או כנגד כל רעיו · הנה למחשבות האיש השלו והשאנן יהיה האיש הנכון למועדי רגל כמו לפיד האש שימחית עצמו וזולתו כשיקרב אליו ולזה ירחקו ממנו ולא די שירחקו ממנו מפני יראתם שיגעם רע בהתקרבם אליו אבל הוא גם כן בוז בעיניהם וירחקו ממנו מצד המיאוס והביזיון ואחר שהתרעם איוב על צופר מתה שבזה אותו שב לטעון על דבריו במה שאמר שהרשעים ואם נראה אותם מצליחים הנה אינם נמלטים מהרעות לפי שכבר יבהלם פחד תמיד ולא ימצאו מנוס יבטחו בו ואמר איוב טוען על דבריו שהחוש יסתור זה · וזה שכבר ימצאו שודדים שיעמדו בשלום באהלים ואם אין בהם שום במין חזק וזה יורה על היותם בוטחים שלא יזיקם מזיק וימצאו גם כן למרגיזי אל העובדי' לצלמי' אשר עשו ידיהם שהוא הקשה שבטעות מקומות חזקים מאד יבטחו בהם ויהיו נקיים מהפחד ולזה הוא מבואר שדברי צופר הם בלתי צודקים ואם חשבת אתה צופר להפליג בספור חכמת השם ית' הנה לא נצטרך לקחת ערות על הפלגת חכמתו מהמעלה והמטה כמו שעשית אתה אבל אספר לך מחכמתו מעניני' מבוארי' יותר מעידי' על חכמתו ממה שספרת · וזה שאם תשאל הבהמות ועוף השמים ודגי הים והבעלי חיים ההוים בבטן הארץ הם יורוך חכמת השם ית' במה שבהם ביצירתם מהשלמות והחכמה אשר ילאו השכלים האנושיים מדעת אופן החכמה היא בשלמות · מי לא ידע בכל אלה כי יד יי' עשתה זאת אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש והנה הבדיל האדם מבין שאר בעלי חיים להיות בריאתו יותר נפלאה ירצה בזה שלא ישכל אחד מהמון האנשים כי באמת יד יי' עשתה אלו הנבראים מצד השלמות הנמצא בבריאתם כי לא יתכן שימצא זה השלמות הנמצא בבריאתם והיות הויתם מתמדת אם היה מיוחס התהוותם אל הקרי והזדמן כמו שחשבו קצת הקודמים וכל שכן הנפש והשכל שהתחלתם היא בהכרח מצורה שהיא שכל כמו שהתבאר בספר בעלי חיים ואולם הצורות המזגיות היה אפשר לאדם שיטעה בהם ויחשוב שהתחלתם הקרי והזדמן לפי שכבר יחשוב שביסודות די שיתרכבו ויתחדש מהם מגזל מזג ואם הוא מבואר למעיין בחכמה הטבעית והאלהית שזה גם כן בלתי אפשר שישלם בזה הסדור היושר אלא כשיהיה התהוותם מהתחלה שהיא שכל. הלא אזן תבחן הדברים כי היא השומעת אותם והחיך יטעם האוכל ויטיב הבדלי הטעמים ורצה בזה כי מהחוש נקח התחלה ושרש על מה שנחקר בו · ולזה תמצא בישישים חכמה ואורך הימים והיה שבת התבונה מצד שבאורך הזמן יתבארו לאדם מהחוש דברים רבים יעמוד מהם על אמתת מה שיחקור עליו וזה אמר כנגד צופר שהיה צעיר ממנו לימים או כנגד שנים מרעיו כי כבר אמר במה שאחר זה ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים ולזה השיב אליפז במענה הבא אחר זה גם שב גם ישיש בנו וגו' · ואמר איוב כי לפי מה שהתבאר אלו מהדברים המוחשי' התבאר לו שעם השם ית' תמצא תכלית החכמה והגבורה אם החכמה למה שיראה מטוב הסדר והיושר בפעולותיו אשר אי איפשר בהם שלמות יותר ואם הגבורה כי אכחנו לא נראהו לואה מעשות מה שאפשר עשייתו לפי החכמה ולו עצה והתבונה וזה שבמה שימשך רע מה בבריאותיו מהכרח החומר

יתבאר לו טוב העצה בבריאה ההיא להמציא מה שיסיר הנזק ההוא כמו שהתבאר למי שעיין בספר בעלי חיים ולו התבונה במה שברא מהגרמים השמימיי׳ כי בריאתם מיוחסת אל התבונה כאומרו כונן שמים בתבונה והסבה בזה כי מה שבריאתו וצירתו תהיה בעבור עצמותו ייוחס אל החכמה כמו אלו הבריאות השפלות ואולם תמונת הגרמים השמימיים וכמותם ומרחקם מהארץ ותנועתם היא בעבור זולתם וזה ייוחס אל התבונה כי התבונה היא הוצאת דבר מדבר זולתו והנה הגרמים השמימיי׳ הם בזה האופן מהתמונה והיציאה מהמרכז ובזה המרחק ובזה הכמות ובזה השיעור מהמהירות והאיחור בתנועתם להשלים ההויות אשר בזה העולם השפל כמו שביארנו במה שאין ספק בו בחמשי מספר מלחמות יי׳. פעם ימנע מפעולות השם ית׳ שיהרוס בבנין מה ולא יבנה ופעם יסגור איש במאסר ולא יצא ממאסרו לעולם והוא הפך הענין הראשון באופן מה וזה כי המאסר יבנה ולא יהרס. ואולם איוב יחס זה לשם ית׳ בהשתלשלות הסבות לפי שממנו הית׳ באופן מה זאת ההגבלה והסדור אשר באלו הענינים מצד הגרמים השמימיים פעם יעצר במים ויבשו ופעם ישלחם עד שמרבויים יהפכו ארץ. עמו עז ותושיה ר״ל עמו הסדור והיכולת והיושר אשר סודר ממנו זה המציאות המוחש ולו ייוחס מה שיהיה שוגג בזה העולם השפל ר״ל שלא ישמור הסדר והיושר ומשגה והם הכחות המושפעות בזה העולם מהגרמי׳ השמימיים שימשך מהם פעם מה שיתבלבל בו הסדר והיושר או יהיה המשגה מהחומר כי הוא סבת העדר הסדר והשוגג המורכב מהחומר והצורה. הנה מוליך יועצים משוללים וערומים ולא יועילם טוב עצתם והשופטים עם רוב חכמתם ישימם הוללים ר״ל שיעשו פעולות ההוללים. הוא יתיר בקצת העתים המאסר אשר אסרו בו המלכים האנשים אשר תחתיהם ויאסור מאסר במתני המלכים רצוני שיסיר הממשלה מהם ויעבדו זולתם. הוא מוליך הארונים והשרים עם חזקם משוללי׳ וערומים ולא תועילם גבורתם והחזקים יסלף ויעות תימיום בגורתם ר״ל שלא ינהגו בענין הגבורה כראוי ויכוחו מפני זה. מסיר שפה לאנשים הנאמנים בדבריהם לטוב טעמם וגבורתם וחכמתם עד שלא ימצאו מענה וטעם זקנים יקח ר״ל שבקצת העתים ימנע מהזקנים עם רוב חכמתם בתיקנת הטעם בדבר המבואר טעמו להם. לפעמים ישפוך בוז על נדיבים והם האנשים המכובדים ומזיח החזקים החלים. גם מן החשך והעדר הוא מגלה ומוציא לאור ההויה אשר היה לו כח עליה ר״ל שמן החומר הנעדר מן הצורה יגלה הצורה הנמצאת בו בכח ויוציא אותה בפועל ובזה האופן יוציא לאור צלמות. הנה הוא משגיא לגוי׳ פעם ויאבדם פעם אחרת ופעם שוטח לגוי׳ ויפזרם ר״ל שהוא מגלה אותם מעל אדמתם ופעם ינחם על אדמתם. מסיר שכל האנשי׳ המנהיגים העם עם טוב הנהגתם עד שלפעמים יתעם וילכו בתהו לא בדרך נכון. ימששו חשך ולא אור בכל מה שיכוונו אליו ויתעה אותם כתעות השכור. הנה כל אלו הענינים יחס איוב אל השם ית׳ בהשתלשלות הסבות ר״ל שהם מסודרים לפי דעתו מהגרמים השמימי׳ ויחסו אל השם ית׳ מפני היותו הסבה הראשונה לכל מה שימצא ומקצת אלו הדברים שזכר איוב יהיה קצת ראיה על שאלו הענינים הם מוגבלים ומסודרים מצד המערכת שאם לא היה הענין כן הוא מן הפלא למה תמנע בעת מן העתים מהחכם חכמתו ומהמנהיג הטוב טוב הנהגתו ומהגבור הסדור הראוי לו בגבורתו וכן הענין בשאר מה שספר איוב שנוהג זה המנהג. אמר איוב לבלדד וצופר הנה כל אלו הענינים ראתה עיני ושמעה אזני ולא אביא עדות בזה מזולתי כמו שעשה בלדד באמרו שאל נא לדור ראשון וגו׳ הנה כדעתכם מפעולות השם ית׳ ונפלאותיו ידעתי גם אני איני חסר בזאת הידיע׳ מכם. ואולם אני ארצה לדבר אל שדי ולהתוכח עמו אם אוכל באופן אשר זכרתי ר״ל למה לא סבב באנשי׳ הקשי יום לפי המערכת שלא יתהוו או ימותו מהרחם ויהיה טוב להם מהתהוותם לנקמה מהם כי המות יותר טוב מן החיים לכמו אלו האנשים או למה סדר בטובות איזי האדם ורעותם זה הסדור אשר ימשך בו מהעול עד שאין הבדל בו בין צדיק לרשע וזה כי הוא לא יבוא עמי בהתוכחי עמו כי אם בטענות אמתיות אם היה אפשר זה. ואולם עמכם לא ארצה להתוכח כי אתם טופלי׳ שקר מחברים שקרים בטענותיכם ובתנחומותיכם אתם רופאי אליל כלכם. מי יתן החרש תחרישון בזה הויכוח ויהיה לכם לחכמה ר״ל שכבר תסתרו בשתיקתכם משיוחס אליכם הסכלות מצד דבריכם הכוזבים והחסרים. שמעו נא תוכחתי עמכם וריבות שפתי. האם ראוי שתדברו בעבור השם ית׳ מה שאתם מספרים שהוא עולה ורמיה להיות לו התנצלות שהוא איננו עושה עול. האם ראוי שתשאו פניו ותחפאו דברים לא כן להרחיק ממנו שיעשה עול במה שאתם מספרי׳ שהוא כזב. האם אתם מתוכחי׳ בעבור הא׳ וטוענו׳ טענות כוזבות למען יצדק. הטוב כי יחקור השם ית׳ אתכם אם אתם מהתלים בו כהתל באנוש ר״ל שבאדם היה אפשר שיכסה פשע אוהבו בדברי שקר לכסות קלונו. ואולם בשם ית׳ איננו ראוי אבל הוא עון חזק כי זה ממה שיביא להאמין לטוען בעבור השם ית׳ שהוא עושה עול לפי שהוא משער במום טענותיו אשר יקויים בהם שהשם ית׳ לא יעות משפט. הלא השם ית׳ יוכיח אתכם אם בדבר של סתר תשאו פניו ואולם אמר זה לפי שהם השתדלו לשאת פני השם ית׳ בדבר של סתר עד שבלדד אמ׳ שמה שנחשוב שיהיו רעו׳ הם טובות אלא שזה יסתר ממנו ולא נדע אופן חכמת הש׳ בזה מפני מה הם טובו׳ וצופר אמ׳ שכבר יסתר ממנו אופן חכמת השם ית׳ אשר יתחייב ממנה שעור העונש במרי מרי כי הוא לבדו ישער וידע מדרגת המרי אשר יעשה איש ואיש כי בזה הבדל לפי מדרגת הכנת האנשי׳ וזאת המדרג׳ ידועה לו לבדו. והמשל שאין מרי מי שהכנתו פחותה בעיון אם בטל זמן מה מהשתדל בעיון כמרי מי שהוא מוכן יותר בעיון אם בטל זמן כשיעור הזמן ההוא מהשתדל בעיון עד שכבר אפש׳ שיהיה מרי האיש המוכן מאד בעיון אם ביטל זמן

מועט מהשתדל בעיון יותר עצום ממרי מי שהכנתו פחות׳ בעיון אם הרג את הנפש או כיוצא ולמה לא תיראו מהשם ית׳ להתל בו כמו אלו ההתולים. הלא שאתו היה ראוי שתבעת אתכם ופחדו היה ראוי שיפול עליכם הנכם פחותים מאד בעיון עד שזכרונכם הם מתמשלים לאפר ולגבי חומר כמשלו גופיכם ר״ל כי אתם פחותים כמו עפר ואפר ולזה העליתם חרס בידכם בזאת החקירה אשר אנחנו מתוכחים בה. החרישו ולא תדברו ואדברה אני לבדי ויעבור עלי מה שיעבור מהרע ולא תחושו לכחתני. מה הענין שעשיתי שימשך לי זה העונש הנפלא שאשא בשרי בשיני ר״ל שלא נשאר לי בשר רק בשרם שיני כדרך אומרו ואתמלטה בעור שיני ונפשי קלה להתפרדה ממני כאלו היא בכפי. הנה השם יתברך ימיתני בלא ספק לא איחל שאוכל מזה המכאוב ועם כל זה אשתדל בכל עוז להוכיח דרכי אל פניו לפי שזאת ההנהג׳ היא המסובבת לפי החוק האלוהי ואף על פי שלא אחשוב שיהיה לי בזה תועלת להנצל מאלו הרעות ומה שנקרא לו איחל בוי״ו יהיה הפי׳ כן אף על פי שימיתני השם ית׳ הנני מיחל בו שתושע בו נפשי. אבל דרכי אוכיח בכל עוז אל פניו כי לא לפניו חנף יבא. אבל הצדיקים יבואו לפניו ויושעו בו תשועת עולמים. שמעו שמוע מאמרי והגדתי הנה ידעתיכי אני אצדק אם ערכתי משפט עם מי שיבא עמי בטענות צודקות. מי הוא שיריב ויתוכח עמדי כי עתה אם אחריש אגוע מחוזק המכאוב. אהה השם יתברך אל תעשה עמי שני אלו הדברים שאזכור לך אחר זה ואז לא אירא להתוכח עמך אם היה אפשר זה. הרחק ממני מכתך ר״ל שלא תכני במכותיך עתה עד התגבר המשפט והסר אימתך ממני עד שלא תבעתני ויסתתמו טענותי. ואחר שתסיר מעלי אלו השתים המונעות אותי מלהתוכח עמך קרא ואנכי אענה או אדבר והשיבני. כמה לי עונות וחטאות עד שתענישני בעבורם זה העונש הנפלא הודיעני פשעי וחטאתי כי איני יודע בעצמי לא פשע ולא חטאת. למה תסתיר פניך ממני ותחשבני לאויב לך עד שכל השתדלותך הוא לרע לי. האם נאות לך שתשבור ותרדוף בריאה שפלה כמוני שדומה לשפלותה ולחולשתה לעלה נדף ולקש יבש. כי תכתוב עלי אלו המרורות אשר תענישני בהם ותורישני עתה השכות שהייתי עושה בנעורי. כי איני יודע בעצמי חטא אחר עד שתשים רגלי בסד ותשמור הסד הזאת אשר נאסרים בה רגלי כל ארחותי בדרך שלא אוכל ללכת אנה ואנה כאשר ארצה על שרשי רגלי תתחקה זאת הסד בדרך שחקיקתה מצומצמת כבמו שיעור רגלי ולזה לא אוכל להסירם משנה ולהניע רגלי ממקומם רוצה בזה שכבר נסתרה דרכו ויסכרו ממנו כל משאלותיו לא יוכל להשיג אחד מהם. ומה נחשב זה העלה הנדף והקש היבש ר״ל האדם והוא כרקב יבלה ויכלה בקלות כמו הבגד שאכלו עש. אדם הוא ילוד אשה ר״ל שבריאתו מטפה סרוחה והוא דם הנקב׳ והוא עם זה קצר ימים ושבע רוגז ורעה. הנה הוא כציץ השדה שכאשר יצא יכרת ויברח כמו הצל שאין לו עמידה ומתמוטט ולא יתקיים. אהה השם ית׳ אף על בריאה שפלה כזאת תפקח עיניך ותביא אותי במשפט עמך על שלא עשיתי כל ימי טוב בלי ה הפסק כמו שהיה כופר אות׳ היתכן לך שתענוש אותי על שלא עשיתי מה שאפשר לאדם לעשותו. ואיך אפשר שיהיה מזאת הבריאה הפחותה הטמאה בטומאת הכחות החומריו׳ מה שיהיה טהור ולא יעשה דבר רק שישכיל אותך כמו המלאכי׳ הנה אין אחד שיוכל לעשות טהור מטמא בזה האופן או ירצה שלא ימצא אחד מהאנשים שיהיה טהור בזה האופן. אהה השם אחר שימיו קצובים הרפה מעליו וישלם חדלו ותמנו על אשר יבא העת אשר ימות בו מות טבעי וירצה היום ההוא אז כמו השכיר שיקוה היום שישלים בו שכירותו כדי שיפרע משעלו וזה כי בעת הזקנה המופלגת ירצה אדם המות ויתאוהו כאמרו עד אשר לא יבאו ימי רעה והגיעו ימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ. וזה כי יש לעץ תקוה אחר הכרתו או אחר זקנתו או אחר מותו ואולם האדם כאשר מת כבר נכרת לגמרי אבדה ממנו תקוה שישוב לחיות ולזה ראוי שתעזבהו וישלים ימיו. הנה כמו שכאשר אזלו המים מני ים והנהר יחרב ויבש לא ישאר בהם דבר מן המים ההם שיהיה כחיי אל שישובו בו הים והנהר לאיתנם. כן האיש כאשר מת לא יקום לעולם כי לא ישאר בו דבר שיהיה כחיי על שישובו בו החיים האנושיים עד שיפסדו השמים המתי׳ לא יקיצו ולא יעורו משנתם ר״ל שלא יחיו אחר המות כמו שלא יפסדו השמי׳. מי יתן ויהיה אפשר שיחיה האד׳ אחר מותו ותהיה שאול שתצפנני בשאול ותסתירני עד שוב אפך ואחר כך תשית לי חק ותזכרני ותחייני ולא ארגיש בזה המכאוב החזק אשר חוליתי בו. אם כאשר ימות גבר ישוב לחיות כל ימי הצבא המוגבל לי עתה לחיות איחל ואחסה בא חליפתי אולי תהיה מערכתי ית׳ טובה בעת התהוותי אז ממה שהיתה יום הולדת אותי. מי יתן ותקרא ואנכי אענך ותתוכח עמך האם ראוי שתכסוף להשחית מעשה ידיך. כי עתה בעד יתספור לא תמתין על צעדי ר״ל שאיך נותן לי מרגוע מאלו המכאובים כלל. חתום בצרור פשעי עד שלא ישמור עם מה שחלו עלי מהמכות והנגעים אבל הוא קיים תמיד ולא די בזה אבל אתה מוסיף לי עון על עוני. ואולם כמו ההר אשר נפל והצור אשר נעתק ממקומו יבלו ויפסדו ולא ישובו לקדמותם לעולם. וכמו האבנים ששחקו המים אותם שנפסדו ולא ישובו כמו שהיו וכמו ספיחיה של עפר הארץ אשר תשטפם המים ויפסדו ולא ישובו לקדמותם לעולם כן תקות אנוש האבדת ר״ל שלא ישוב לחיות אחר מותו. תנצחהו ההפעלות הממית נצוח נצחי ויעדר ואמנם אמר זה לפי שהמות הוא כשינצחו הכחות המתפעלות הכחות הפועלות כמו שהתבאר בטבעיות וכאשר ישנה פניו ר״ל שיהפוך פניו וידרוך אל ההפסד ותשלחהו שלוח עולמי׳ הנה אחר המות לא ירגיש האדם דבר מאלו הדברים שהיה מרגיש בהם בעודו חי. הנה כבר ירבו ויכבדו בניו ולא ידע או יצערו וימעטו ולא יבין למו. אך בשרו בעת

שהיה

שהיה עליו כאב וכאב וירנים בדברים המכאיבים אותו ר״ל בעור שהוא חי ונפשו בעת שהיא עליו תאבל ותרעם למכאובים שיקרוהו אמנם אחר המות לא יהיה בזה הפעלות והרגש לא לבשרו ולא לנפשו והנה אמר איוב כל זה לפי דעת רעיו שירחו שאלו המכות חלו עליו לעונש על מריו והוא ירחיק זה שאם היה הענין כן לא היה ראוי שירדפהו השם ית׳ בכמו אלו ההרדפות לפי שהוא היה צדיק וישר ואם היה שחטא הוא מעט ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר שכבר יעשה לו השם יתברך עול אם ימיתהו באלו המכאובות אשר הם מוליכות אותו אל המות לפי מה שהתבאר לו מתם על מרי מעט אשר אפשר שיוחס לו עם שיקפת שכרו מן הצדק והיושר שעשה כי הוא לא ישוב לחיו אחר מותו בדרך שיוכל אז להטיב לו השם יתב׳ על הטוב אשר עשה :

והכלל העולה מהדברים

הוא שאיוב גינה דעת צופר ובלדד לפי שהיו מכחישים המוחש ואמר איוב שהם היו מבטלי׳ הידיעה לפי שכאשר לא יעשה מהמוחש ם שרש והתחלה לא יהיה בכאן לידיעה דרך ׳ וגינה צופר על אשר היה מבזה אותו להיות צופר שאכן ושליו והוא היה נכון למועדי רגל ואחר כן הביא ראיה מהחוש לסתור דברי צופר והוא שאכחנו כמצא מהרשעים ה המצליחים מי שאין להם פחד כלל ושפט כי היה בלתי אפשר בצופר שידע מפעלות השם ית׳ ונפלאותיו המיעור אשר היה ה הוא ידע אותו בזה כי הוא היה צעיר ת ממנו ואורך הזמן י יוסיף אמות בעניינים מכר מה שיוסב בו ת מהמוחש ולפי שלא התבאר לצופר מהחוש מה שראוי בזאת ה החקירה היה טועה בזה המבוקש זה ה האופן מהטעות ואחר כן גינה צופר ובלדד על אשר היו מנצלים השם ית׳ מעשיית העול בכמו אלו הטענות ה הכוזבות כי זה היה ממה שיורה שהם ׳ יאמינו שהשם עושה עול אבל ירצו לשאת פנו בזה האופן כמו שיכסה האדם פשע אוהבו באי זה דבר ם שיוכל ואחר כן הביא ראיה מחוזק הכאב לסתור דעותיהם לפי

שלא היה לו פשע והיות עם זה נענש בזה העונש הנפלא ואחר ביאר ואמר שלא יאשימהו אדם על זה הדעת שהיה לו ויאמר שלפי זה הדרך יהיה שוא עבוד אלהים ועשות צדקה וחסד כי הוא יראה שראוי לאדם שיהיה גופו ונפשו במנהגים המשובחים כדי שתגיע לנפש הצלחתה ותוסע בשם ית׳ ואחר כן הביא שתי טענות האחת יסתור בה שיהיה השם ית׳ משגיח באישי האדם והב׳ יסתור בה ביחוד דעת צופר אמנם הראשונה היא שהאדם הוא פחות ונבזה ולזה לא יתכן שישגיח השם ית׳ בו עם היותו בתכלית הכבוד ולא תחשוב זאת הטענה חלושה אבל היא פלוסופית וכבר השתמשו בה הפלוסופים וחייבו נמנעה שהשם ית׳ לא ידע כי אם עצמו ואופן הביאור בו כי השם ית׳ אם יקנה כמו אלו הידיעות הנה יחשוב שיחוייב מזה שישלם הנכבד בפחות וזה בתכלית הגנות ועוד שהשמחה והשלימות יהיה יותר למשיג במושג אבל היותר נכבד ולפי שהמשיג השלם יעשה פעולתו ביותר שלם שאפשר הנה יחשוב שיחוייב מזה שלא ישיג השם ית׳ כי אם העניינים היותר נכבדים ולזה שפטו שלא ישיג השם ית׳ כי אם עצמו ואולם האמת בזה כבר ביארנוהו בספר מלחמות יי׳ והטענה השנית שלא יתכן שיענש האדם על אשר לא יעשה מה שאי אפשר לו עשייתו ולפי שאי אפשר לאדם שיעשה הטוב תמיד להיותו חומרי ר״ל שאי אפשר לו שישכיל ויתבונן תמיד בפעולות השם ית׳ הנה לא יתכן שיענש על זה ואחר כן זכר מהפלגת מכאובו שהוא היה בוחר המות עליו והנה התוכחות שהיה לו עם השם יתברך בזה הטענה הוא לפי דעת אלו החכמים החולקים עמו לא לפי דעתו וכן טענה על דבריהם כמו שקדם :

ביאור מלות המענה

ויען אליפז התימני ויאמר׳ יסכון. יועיל ׳ שיחה. תפלה כטעם ולפני יי׳ ישפוך שיחו ׳ יאלף. ילמד ויודיע ׳ ערומים. החכמים המדברי׳ בערמה ובמרמה ׳ ותגרע אליך חכמה׳ ותמנע לך החכמה עד שתהיה כולה לך ואין לזרים אתך ׳ תנחומות אל. תנחומות אלו החכמים ר״ל בלדד וצופר ׳ לאט. סתר ולאט ׳ רוחך. רצונך ׳ נאלח. נתעב ונמאס ׳ אחוך. אגידך ׳ מתחולל

הוכח ה׳ וסימני׳ לא תשנא את אחיך׳ מה נמרצו אמרי יושר ׳ הוכח בדבר לא יסכן׳ הוכח יוכיח אתכם ׳ לא יאהב לץ הוכח לו ׳ וחד והוכח אל אל אחפץ ׳ ערומים ב׳ רפי׳ וסימ׳ ותבחר לשון ערומים ׳ מפר מחשבות ערומים ׳ וב׳ דגשי׳ וסימני׳ ויהיו שניהם ערומים האדם ׳ ובגדי ערומים תפשיט ׳ וסימ׳ ערטלאין דגשי׳ חכימין רפין ׳ ולפני

אבן עזרא

טו ויען אליפז התימני ויאמר :
החכם יענה דעת רוח וימלא קדים ל׳
בטנו : הוכח בדבר לא יסכון ומלים ח׳ ׳ לח׳ ׳
לא יועיל בם : אף אתה תפר יראה ל׳
ותגרע שיחה לפני אל : כי יאלף ב׳ וכעינין
עונך פיך ותבחר לשון ערומים : ל׳ ׳ ב׳ רפי׳ וחל׳ ׳
ירשיעך פיך ולא אני ושפתיך יענו
בך : הראישון אדם תולד ולפני ל׳ וכתי״ך יו׳ מיחדין
גבעות חוללת : הבסוד אלוה תשמע ל׳
ותגרע אליך חכמה : מה ידעת ל׳
ולא נדע תבין ולא עמנו הוא : גם
שב גם ישיש בנו כביר מאביך ימים ל׳ ׳ ל׳
: המעט ממך תנחומות אל ודבר ל׳ וחל׳
לאט עמך : מה יקחך לבך ומה ב׳ בתרי ליש׳ והמלך לאט
ירזמון עיניך : כי תשיב אל אל ל׳
רוחך והוצאת מפיך מלין : מה
אנוש כי יזכה וכי יצדק ילוד אשה :
הן בקדשו לא יאמין ושמים לא זכו ריי׳ ר׳ ׳ ר׳ ק׳
בעיניו : אף כי נתעב ונאלח איש ג׳ נ׳ ח׳
שתה כמים עולה : אחוך שמע לי בכפ׳ מוגח רגש
וזה חזיתי ואספרה : אשר חכמים
יגידו ולא כחדו מאבותם : להם לבדם
נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם :

ואתיב אליפז דמן תימן ואמר : האפשר דחכימא יתיב דעתא דדמי לזעפא וימלי היך רוח קידומא כריסיה : דמכסן במילין דלא יליף ומיליא דלית משששא בהון : לחוד את אין תפיש דחלתא ותבצור מילתא קדם אלהא : ארום יאלף סורחנך פומך ותהי בחיר לישנא דחכימיא : יחייבינך פומך ולא אנא וסיפותך יסהדו בך : הא בקדמאי אדם בלא אבא ואמא איתילידתא וקדם גלמתא איתבריתא : אפשר דברא אלהא תשמע ואטפי לותך חוכמתא : מה ידעתא ולא נדע תתביין ולא גבנא הוא : לחוד דאברהם דסיב ויצחק דקשיש סמכו בנא ויעקב דרב מאבוך יומיא : תא לחוד אליפז דסיב ובלדד דקשיש בהדנא וצופר דרב מאבוך יומין : הזעיר מינך נחמתא דאלהא ומללא בנייח חזי למללא גבך : מה ילפינך רעיונך ומה מרזמין עינך : ארום תתיב לאלהא רוחך ותהנפיק מפומך מיליא : מה בר נש ארום יזכי וארום יזדכי ילוד איתא : הא בקדישי עילאי לא יהמין ואנגלי מרומא לא זכאן קדמוי : כל דבן מרחיק ומסאב בר נש שתי היך מוי עילתא : אחוי לך קבל מיניה ודין דחמיתי ואשתעי די חכימי יחוון ולא מכדבין מן מסורתא דאבהתהון : תא דשבטוי דיעקב חכימיא יתובון ולא כסיאו ממה דאלפתנון אבהתהון : להון בלחודיהון אתיהיבת ארעא ולא עבר חילוני במציעהון :

החכם יענה דעת. קדים. רוח קדים : יסכון. יועיל כמו לא יסכן גבר וים אומרי׳ יסכון ילמד : יאלף. ענייכו פיך ילמד בן אדם ויודיעכו עונך : ותגרע שיך. המגרעת היא לחכמ׳ והכטרכה אליך או תמכי׳ החכמה אצלך גרועה ותהיה התוו למוכח : כביר. גדול וכן הוא בלשון קדר : לאט. דבר בלאט עמך כמו בסתר : מה יקחך לבך. מה ראית תקח כמו ויקחו האכשי׳ מצידם או הוא מן יערף כמטר לקחי : ירזמון עיניך. אין לו חבר והפוך ב בלשון קדמונינו ז״ל : כי תשיב אל אל רוחך. כעסך כמו כל רוחו יוציא כסיל :

מתחולל

יו׳ מיחדין וסימ׳ ולפני הכפרת יזה ׳ וחזה אותו על הכפרת ׳ ולפני עור לא תתן מכשול ׳ לפני אלעזר הכהן ולפני ׳ ולפני הדביר עשרים אמה׳ ולפני יום ולא שמעתם ׳ ולפני ירח דור דורים ׳ ולפני כבוד ענוה ׳ תפלה לעני כי יעטוף ׳ ולפני התגלע הריב נטוש ׳ ולפני גדולים ינחנו ׳ ולפני כל חציר יבש ׳ ולפני השבות מהלך עשר ׳ הראשון אדם תולד ׳ אשר נתתי לפניכם ולפני ׳ ולפני מזה ׳ ובל לפני ולפני דכו׳ : לאט ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ והמלך לאט את פניו ׳ ודבר לאט עמך ׳ ירזמון ל׳ מה יקחך לבך ׳ והוא חד מן א״ב דמשמשין יר בריש׳ ון בסופי׳ וסימ׳ נבסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הנון בס״ד ׳ זכו ג׳ וסימ׳ זכו נזיריה משלג ׳ ושמים לא זכו בעיניו ׳ וכוכבים לא זכו בעיניו ׳ וא׳ רחצו הזכו ׳ נתעב ג׳ ב׳ פתח וסימ׳ נבצר נתעב ׳ כי נתעב דבר המלך על יואב ׳ אף כי נתעב ונאלח ׳

מתחולל. מצטייר חיל כיולדה׃ לעריץ. הוא הרשע ונקרא כן בהיותו תקיף ועורץ שאר האנשים׃ וצפוי הוא אלי חרב. ר״ל שכבר יראהו החרב והטעם שכבר יעבור עליו החרב ויפלו עליו אימות מות׃ תתקפהו כמלך עתיד לכידור. תתחזק המצוק׳ עליו ותסבבהו כמו המלך שעתיד לכידור ומזומן למלחמה שנקרא טורנ״ם בלע״ז או יהיה הרצון בזה תכבשהו המצוקה ותחזק עליו כמו שיתקיף המלך ויאנוס האיש שהוא עתיד להשפט בכידור והם האנשים הנדונים לטביעה שכאשר ירצו לטובעם בקלות יקשרו ראשם בין ברכם וידיהם ורגליה׳ בדרך שיהיו כמו הכדור עד שלא יוכלו לשום פנים להנצל מהטביעה׃ בעבי גבי מגניו. במקום שגופי מגיניו יותר עבי׳ ויותר חזקים׃ פימה עלי כסל. שעשה פיות על כסליו מרוב השומן׃ אשר התעתדו לגלים. אשר היו עתידים לגלים׃ כני׳ ר״ל שממון׃ מנלם. שלמות׳ כעניין ככלותך לבגוד יבגדו בך׃ בשו נתעה. ר״ל האיש הנתעה בשוא והבלי העולם להמשך אחריהם כי שוא תהיה תמורתו כי תמורתו תהיה שוא והבל ר״ל שכבר יפסד ויעדר׃ תמלא. תכרת והוא שב אל יונקתו האמורה למעלה׃ וכפתו. הוא כמו יונקתו והרצון בו פארתו׃ יחמוס. יגלה כטעם ויחמוס כגן סכו׃ בסרו. בוסר שלו׃ נצתו. כמו פרחו׃ אהלי שחד. הבנויים משחד׃

מתחולל. מן חיל כיולדה׃ ומספר שנים. שיקום נקם ממנו׃ קול פחדים. בהיותו׃ תתקפהו כמלך. שהוא מוכן להכנס במלחמה ואין לו דומה. ויש אומ׳ כי יסובוהו צרות כהקף הגלגל סביבות הכדור שהוא הארץ ויהיה כמו כדור אל ארץ וכף כדור נופל וכף כידור סורם והוא רחוק׃ בעבי גבי מגיניו. ישוב על עובי הצואר ומגניו הם העצמות על דרך משל וגבי הם המיתרים׃ כי. חלבו כסה פניו וכאילו יצטרך לעשות פימה עלי כסל להוציא מהחלב וזה דרך משל כי בתחלה יעשיר הרשע ובסוף להפך כענין בפרח רשעים כמו עשב׃ ובסוף ישכון ערים נכחדות ויש אומרי׳ כי נכחד מקום אין שם יישוב להתבודד בו להרע שהיו מעותדים כמו עתידי׳ להיותם גלים כמו גל אבני׳ וכן גלים נכים׃ חילו. עשרו כמו עשה לי את החיל הזה׃ יקום׳ יעמוד׃ מנלם. הדבר השלם שלהם ופי׳ יטה כמו נוטה שמים וכמוהו ככלותך כהשלימך׃ ויסור. אפילו ברוח פיו׃ בלא יומו תמלא. רובי המפרשים אמרו שהאלף במקום למ״ד הכפל והוא מן וקטפת מלילות ומלשון רבותי׳ מוללו ומריח בו׃ וכפתו. מן כפה ואגמון׃ יחמס. כמו ויחמוס כגן סכו כחמסו עקביך ועניינו יתפזר׃ ואש אכלה. דמה אף אלהים לאש בעבור שהרו עמל׃ ובטנ׳ רמז למחשבות הנסתרות׃ שמעתי

ומספר ה׳ יוד קמץ וב׳ פתח

מתחולל ב׳ מל׳ וסימ׳ הנה סערת יי׳ חמה יצאה קדמ׳. כל ימי רשע הוא מתחולל׃ ומספר ה׳ ד׳ פתחין וא׳ קמץ וסימ׳ נמכר בסדר בלק וכירמיה סימ׳ י״א׃ בשלום ב׳ דגשי׳ וסימ׳ יי׳ יברך את עמו בשלום׳ בשלום שודד יבואנו׃ ללחם ד׳ דגשי׳ וסימני׳ ותרעב כל ארץ מצרים. לא רעב ללחם ולא צמא. והיתה ללחם לאזכרה. נודד הוא ללחם איה׃ תתקפהו ג׳

ב׳ על רא׳ רשעי׳ כָּל־יְמֵי רָשָׁע הוּא מִתְחוֹלֵל וּמִסְפַּר
ל׳ שָׁנִים נִצְפְּנוּ לֶעָרִיץ׃ קוֹל־פְּחָדִים
ג׳ חס׳ י׳ יבוך בְּאָזְנָיו בַּשָּׁלוֹם שׁוֹדֵד יְבוֹאֶנּוּ׃ לֹא־
יַאֲמִין שׁוּב מִנִּי־חֹשֶׁךְ וְצָפוּ הוּא אֱלֵי־
ל׳ רגש׳ חָרֶב׃ נֹדֵד הוּא לַלֶּחֶם אַיֵּה יָדַע כִּי־
ב׳ נחס׳ נָכוֹן בְּיָדוֹ יוֹם־חֹשֶׁךְ׃ יְבַעֲתֻהוּ צַר
ב׳ וכסי׳ ב׳ ונכסי׳ וּמְצוּקָה תִּתְקְפֵהוּ כְּמֶלֶךְ עָתִיד ל
ל׳ לַכִּידוֹר׃ כִּי־נָטָה אֶל־אֵל יָדוֹ וְאֶל־
ב׳ בתרי ליש׳ האדמה שַׁדַּי יִתְגַּבָּר׃ יָרוּץ אֵלָיו בְּצַוָּאר בַּעֲבִי
גַּבֵּי מָגִנָּיו׃ כִּי־כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ
ה׳ ול׳ מל׳ וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי־כָסֶל׃ וַיִּשְׁכּוֹן עָרִים
ל׳ נִכְחָדוֹת בָּתִּים לֹא־יֵשְׁבוּ לָמוֹ אֲשֶׁר
ל׳ נ׳ ב׳ הִתְעַתְּדוּ לְגַלִּים׃ לֹא־יֶעְשַׁר וְלֹא־
ל׳ ל׳ יָקוּם חֵילוֹ וְלֹא־יִטֶּה לָאָרֶץ מִנְלָם׃
לֹא־יָסוּר מִנִּי־חֹשֶׁךְ יֹנַקְתּוֹ תְּיַבֵּשׁ
שַׁלְהָבֶת וְיָסוּר בְּרוּחַ פִּיו׃ אַל־יַאֲמֵן
ל׳ חס׳ א׳ בַּשָּׁו נִתְעָה כִּי־שָׁוְא תִּהְיֶה תְמוּרָתוֹ׃
ל׳ ב׳ תר׳ מלרע׳ בְּלֹא־יוֹמוֹ תִּמָּלֵא וְכִפָּתוֹ לֹא רַעֲנָנָה׃
ל׳ ב׳ רפין יַחְמֹס כַּגֶּפֶן בִּסְרוֹ וְיַשְׁלֵךְ כַּזַּיִת נִצָּתוֹ׃
כִּי־עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד וְאֵשׁ אָכְלָה
ל׳ כת׳ ה׳ אָהֳלֵי־שֹׁחַד׃ הָרֹה עָמָל וְיָלֹד אָוֶן
וּבִטְנָם תָּכִין מִרְמָה׃

כל יומי רשיעא הוא מתפס ומניין שניא אתטישו לתקיפא׃ תא כל יומי דעשו רשיעא מורכין ליה דיעביד תתובא ולא תב מניין שניא אטמרו לישמעאל תקיפא׃ קל דלווחיא בגהנם באודניה כד שרין צדיקי בשלמא בחיי עלמא בזויתא ייתיניה׃ לא יהימין בחיוי למיתב מן חשוכא ואיטימוס הוא לקטלין בחרבא׃ מנדד הוא למזונא האן הוא ידע ארום מעתד בידיה יום חשוכא׃ יבעתוניה עקא ומעיקא תחזרוניה היך מליך דאיטימוס לגלוגדק׃ מטול דאושיט לאלהא ידיה ולוות שדי יתגבר׃ ירהוט לוותיה בתוקפא באקושי רום תריסוי׃ ארום חפא אפוי בשומניה ועבד רוטבא עלוי כפלא׃ ועבד שכונן בקירוין צדין יתיב בבתיא דלא ייתיבון להון די אתעתדו ליגורין׃ לא יתעתר ולא יתקיים עתריה דקרח ולא יתמתח לארעא מנהון ולהלהון טבתא דדתן ואבירם׃ לא יעדי מן חשוכא שיבשיה תיבש שלהוביתא ויעדי בזעפא דפומיה דאלהא׃ לא יהימין בבר נש דבשקרא טעי ארום שקרא תהי פירוגיה׃ בלא יומיה תתמלי קבורתיה ועוביה לא תהי עבופיא׃ תא עד לא יומי תתמלי סבתיה וכלתיה לא תהי גננא׃ יתר היך גופנא בורתיה ויטלוק היך זיתא ליבלביה׃ ארום סיעת דילטור לצערא ואשתא גמרת משכני שוחדא׃ דחשלין ליעורת וממללין שקר ורעיוני כריסהון מתבין נכלא׃

ובספרא וסי׳ תתקפהו לנצח ויהלך. תתקפהו כמלך עתיד לכידור׃ בעבי ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ האדמה. גבי מגניו׃ וישכן ה׳ א׳ מל׳ וסימ׳ וישכון כבוד יי׳ על הר. וישכן ישר׳ בטח בדד. וישכן הענן במדבר סיני. וישכון ערים נכחדות. וישכן בירושלם. ערים מל׳׃ ולא יקום ד׳ וסימ׳ נמס בכיפ׳ סימנה׳. ט׳ רפ׳ לא ולא ולא וסימ׳ לא תשתחוה לאלהיהם. שמעתי לא תגנבו. לא איש אל ויכזב. לא אכלתי באוני ממנו. לא יצעק ולא יענה. לא ירעבו ולא יצמאו. לא דכאו עד היום. לא שלותי ולא שקטתי. לא יעשר ולא יקום חילו׃ גלמוד ג׳ וסימ׳ היום ההוא יהי גלמוד. כי עדת חנף גלמוד. בחסר ובכפן גלמוד׃

ביאור דברי המענה

ענה אליפז התימני ואמר היתכן לחכם שיטען טענות כוזבות אשר הם דברי רוח והבל. אם מחוק החכם שיתווכח בדברים וטענות בלתי מועילות בהאמתת מה שירצה האמתתו. הנה לא תוכל להנצל שלא תעשה עול גדול באלו הדברים כי אתה תפר מההמון יראת השם ית׳ כי ההמון לחולשת שכלם לא יראו מעשות רעות אלא מדאגה פן יעניסם השם ית׳ ולזה כשתאמר שלא יועיל הצדק שלא יבאו אלו הרעות אלא למי שמערכתו בעת הלידה שיבואהו אתה תפר יראת השם ית׳ מההמון ואתה ג״כ מונע ההתפלל לפני השם ית׳ על הרעות הבאות לאיש איש כי התפלה עליהם שוא ובטל לפי דבריך. הנה דבריך יודיעו לאנשים עונך כי אתה בוחר בדבריך לשון הערומי׳ המדברי׳ בערמה ובמרמה ובדרכים מתעים. הנה לא אצטרך אני לומר שאתה רשע ועל זה באה עליך הרעה הזאת כי פיך ושפתיך יעידו בך שאתה רשע. מה זה שהתפארת בחשיבות וזקנה האם נבראת קודם אדם הראשון ולפני בריאת הגבעות הלא אם צופר הוא צעיר לימים הנה לא ימנע מפני זה שיגיע לו מהחוש מה שהספיק בזה הדרוש וזה שיתכן שקבל כבר עדות מאנשי׳ יותר קודמי׳ ממך עד שכבר הגיע אליו מה שהתפרסם מזה החוש זה זמן ארוך ולזה אם איך ראשון לכל האנשים תהיה טענתך בזה בטלה. האם שמעת בסוד אלוה ונגלה לך כבר עד שתמנע לך החכמה ותהיה לך לבדך לא לזרים אתך. מה ידעת מפעולות השם ית׳ ולא נדע ומה תבין מהם ולא עמנו הוא ועוד שאם תטעון כי בעבור ישישותך יתכן שתהיה חכם יותר. הנה גם שב גם ישיש בנו כביר ימים מאביך ואחשוב שאליפז היה יותר ישיש מאיוב ואולם שאר רעיו היו צעירי׳ ממנו או צופר לבדו היה צעיר ממנו. המעט ממך התנחומות שתמוך בהם אלו האנשים ר״ל צופר ובלדד עד שקראת להם רופאי אליל. האם מה שטענו לקיים שהשם ית׳ מבין את כל מעשה האדם ושופטו אותו עליהם הוא דבר של לאט ושל סתר עמך עד שקראת אותם טופלי שקר יקראת סתר אלו הטענות והוא מה שאמרת אליהם אם בסתר פנים תשאון. איך לקחך לבך ואיך רמזו עיניך להשיב אל אל רוחך והוצאת מפיך מלין כאלו. איך תחשוב שתהיה נקי וצדיק עד שלא יתכן שיגיעך עונש הנה אי אפשר באדם לחסרונו שיהיה נקי וצדיק ואיך תחשוב שתהיה נמלט מהחסרון הלא בשני השם ית׳ אין נמלט מהחסרון כי גם המלאכים והגלגלים ישיגם חסרון מה לפי שמציאותם יצטרך אל מציאות אחר ישפע ממנו ועוד בהם חסרון נפלא ביחס אל השם ית׳ כמו שביארנו בחמשי מספר מלחמות יי׳ ולזה לא ימצא השלימות כי אם בשם ית׳. ובהיות הענין כן איך חשבת עצמך נקי מהחסרון עם היותך נתעב ונאלח ושותה כמים עולה כי האדם זה דרכו ולזה אין לך להתרעם על השי׳ על זה העונש כי בלי ספק אי אפשר מבלתי שתחטא ואם איך תשער בזה כי יתכן שתעלם ממך חטאים רבים הם חטא אבל השם ית׳ מכיר אותו ואיך חושב בהם שיהיו חטא. הנה אגידך שראיתי בחוש ומה שיגידוהו חכמים ולא כחדו במה שקבלו בזה מהחוש מאבותם. כי לא אביא עליך עדות ממה שיגידוהו הפתותים כי אין לסמוך עליהם אבל ממה שהגידו השלימי׳ אשר להם לבדם נתנה הארץ מרוב חכמתם ושלמותם ולא עבר זר בתוכם הלא הם יגידו. וראיתי ג״כ בעיני כי הרשע ואם הוא מצליח הוא מתחולל כל ימיו ר״ל שיאחזהו חיל וכאב לב כל ימיו ליראתו ולפחדתו שיגיעהו רע ומספר השנים אשר נכספנו לתוקף החומס אנשים יהיה בכל אחד מהם קול פחדים באזניו שיגיעהו רע והנה בהיותו בשלום יבואהו השודד והנה לו בדרך שלא יאמין שוב מני החושך והצרה ההוא. הלא החרב יראה אותו בדרך שיפלו עליו אימות מות. הלא הרשע הוא נודד ללחם אנה ימצאהו כי אין לו לחם לאכול ידעכי נכון בידו יום חשך וצרה גדולה ולזה הוא בכאב לב תמיד׃ צר ומצוקה יבעתוהו. תתחזק המצוקה עליו ותאנוס אותו כמו המלך שיתקיף ויאנוס האיש שהוא עתיד להשפט בכידור והם האנשים

הנדונים

הכרגים לטבעה שיקפרו ראשם בין ברכם וידיהם ורגליהם בדרך שיהיו כמו הכדור עד שלא יוכלו להנצל מהטביעה · מפני שנטה הרשע אל ידו וחשב להתגבר על השם ית' · הנה השם ירוץ אליו להכותו בצוארו במקום שיהיו מגביו יותר חזקים ויותר עבים להראות כי לא תועיל גבורתו כנגד השם ית' · מפני שכסה הרשע פניו בחלבו מרוב השומן ושכן בערים חריבות ר"ל שבנה אותם ושכן בבתים אשר לא היו נושבים אבל היו עתידים להיותם לגלים כנים ובנה אותם מחדש כדי שיוכל לבטוח יותר בהם שיהיו חזקים ולהיותם לזכר לו · הנה יענש שלא יעשר ולא יעמוד עשרו אשר בעבורו היה משמין עצמו ולא יטה לארץ מנלם ר"ל שהבנינים אשר עשה לא ישארו אבל יחרבו ויפלו · לא יסור מני חשך הפרות יונקתו אשר היתה צומחת מאד בהיותו בעשרו עד שהיה בתכלית השומן והדשנו יקבם שלהבת הפרות הבאות עליו עד שיגיעהו מהכחישות שרוח פיו יגיעהו ויסירהו ממקומו · בעבור שלא היה מאמין זה האיש הכתעה בשוא והבלי העולם כי ימותו ותהיה שוא והבל תמורתו ר"ל שלא היה מתפחד מהמות הנה היה עכשו שימות בלא עתו ותכר' יונקתו בלא עתו וכפתו אשר היתה רעננה יסור בקלות הפרח והנץ שהוציא הרשע לעשות כרי כמו הגפן שיחמוס ויפחית בסרו וכזית שישליך נצתו במעט סבה · הנה יקוץ החנפים כופו להיו גלמוד לפי שיסחיתו קנתם קנת ולא ישלם הקבוץ ב ביניהם ואם אכלה שאהלים הבנויים מ משחד ועול לפי שהם יחשבו וישקדו תמיד בעמל ואון ומחשבתם תכין מרמ' תמיד ולזה יעניםם השם ית' בכמו אלו העונשים :

והכלל העולה מהדברי' הוא שהוא היה מגנה איוב על אמ' שלא חטא והוא מעיד שכב' חטא שהוא בדבריו אלה יפר יראת השם מ מהאנשים וימנע מ מהתפלל אליו בעת ה הצר' אשר עם התועלת שנו להנצל מהר' הנה בו מהתקון המדיני ו והיישרה אל הצלחת הנפש מה שלא יעלם והביא ראיה מהחוש על היות אלו הרעות מסודרות מהשם ית' לפי מעשה האדם למה שימצא מהרעות · ל

כאלה ג' וסימ' לא כאלה חלק יעקב · קדמא ותניינא · שמעתי כאלה רבות : לו כב' וסימ' נמס' בנסר' רבת' בערך לו :
כמלים ב' כליש' וסימ' הלהוכח מלים תחשובו · הלא הם יורוך · הוכח בדבר לא יסכן · גם אנכי ככם אדברה · עד אנה
תוגיון נפשי · אדעה מלים יענני · טרים עצרו במלים · תתו ולא ענו · בי מלתי מלים · כתר לי זעיר : ותקמטני ל

י ו וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר : שָׁמַעְתִּי
כְאֵלֶּה רַבּוֹת מְנַחֲמֵי עָמָל כֻּלְּכֶם :
הֲקֵץ לְדִבְרֵי־רוּחַ אוֹ מַה־יַּמְרִיצְךָ כִּי
תַעֲנֶה : גַּם אָנֹכִי כָּכֶם אֲדַבֵּרָה לוּ־יֵשׁ
נַפְשְׁכֶם תַּחַת נַפְשִׁי אַחְבִּירָה עֲלֵיכֶם
בְּמִלִּים וְאָנִיעָה עֲלֵיכֶם בְּמוֹ רֹאשִׁי :
אֲאַמִּצְכֶם בְּמוֹ־פִי וְנִיד שְׂפָתַי יַחְשֹׂךְ :
אִם־אֲדַבְּרָה לֹא־יֵחָשֵׂךְ כְּאֵבִי
וְאַחְדְּלָה מַה־מִּנִּי יַהֲלֹךְ : אַךְ־עַתָּה
הֶלְאָנִי הֲשִׁמּוֹתָ כָּל־עֲדָתִי : וַתִּקְמְטֵנִי
לְעֵד הָיָה וַיָּקָם בִּי כַחֲשִׁי בְּפָנַי יַעֲנֶה :
אַפּוֹ טָרַף וַיִּשְׂטְמֵנִי חָרַק עָלַי בְּשִׁנָּיו
צָרִי יִלְטוֹשׁ עֵינָיו לִי : פָּעֲרוּ עָלַי
בְּפִיהֶם בְּחֶרְפָּה הִכּוּ לְחָיָי יַחַד עָלַי
יִתְמַלָּאוּן : יַסְגִּירֵנִי אֵל אֶל עֲוִיל
וְעַל־יְדֵי רְשָׁעִים יִרְטֵנִי : שָׁלֵו הָיִיתִי
וַיְפַרְפְּרֵנִי וְאָחַז בְּעָרְפִּי וַיְפַצְפְּצֵנִי
וַיְקִימֵנִי לוֹ לְמַטָּרָה : יָסֹבּוּ עָלַי רַבָּיו
יְפַלַּח כִּלְיוֹתַי וְלֹא יַחְמוֹל יִשְׁפֹּךְ לָאָרֶץ
מְרֵרָתִי : יִפְרְצֵנִי פֶרֶץ עַל־פְּנֵי־פָרֶץ
יָרֻץ עָלַי כְּגִבּוֹר : שַׂק תָּפַרְתִּי עֲלֵי
גִלְדִּי וְעֹלַלְתִּי בֶעָפָר קַרְנִי : פָּנַי
חֳמַרְמְרָה מִנִּי־בֶכִי וְעַל עַפְעַפַּי צ
צַלְמָוֶת : עַל לֹא־חָמָס בְּכַפָּי וּתְפִלָּתִי
זַכָּה : אֶרֶץ אַל־תְּכַסִּי דָמִי וְאַל־יְהִי
מָקוֹם לְזַעֲקָתִי : גַּם־עַתָּה הִנֵּה־
בַשָּׁמַיִם עֵדִי וְשָׂהֲדִי בַּמְּרוֹמִים :
מְלִיצַי רֵעָי אֶל־אֱלוֹהַּ דָּלְפָה עֵינִי :
וְיוֹכַח לְגֶבֶר עִם־אֱלוֹהַּ וּבֶן־אָדָם לְרֵעֵהוּ :

וַאֲתִיב אִיּוֹב וַאֲמַר : שְׁמַעִית כְּאִילֵין סַגִּיעָתָא מְנַחֲמִין דְּלֵיעוּת כּוּלְכוֹן : הַאִית סוֹף לְמִילֵי זִיקָא אוֹ מַה יְבַסְמִינָךְ אֲרוּם תְּתִיב : לְחוּד אֲנָא כְּוָתְכוֹן אֲמַלֵּיל לְוַוי דְּאִית נַפְשְׁכוֹן חֲלוּפֵי נַפְשִׁי אֶחַבֵּר עֲלֵיכוֹן בְּמִילַיָא וְאֶטַלְטֵל עֲלֵיכוֹן בְּמוֹ רֵישִׁי : אֲאַחֵיילְכוֹן בְּמוֹ פוּמִי וְטִילְטוּל סִפְוָותַי יִתְמְנַע : אִין אֲמַלֵּל לָא יִפְסוֹק כֵּיבִי וְאֶפְסוֹק מַה מִּנִּי יֵיזִיל : לְחוּד כְּדוּן שַׁלְהִיַינִי צְדִיתָא כָּל סִיעְתִי : תַּקְפְתַּנִי לְסָהִיד הֲוָה וְאָקִים לְאַסְהָדָא עֲלַי כַּדְבוּבִי עַל אַפַּי : רוּגְזֵיהּ תְּבַר וּנְטַר לִי דְבָבוּ עֲמַם עֲלַי בְּכַכּוֹי מְעִיקַי הֵיךְ אִיזְמֵיל חָרִיף עַיְינוֹי לִי : פַּתְחִין עֲלַי פּוּמְהוֹן בְּחִיסוּדָא מְחוּ לִיסָתַיי כַּחֲדָא עֲלַי בְּנַסָא מִתְמַלְאִין : יְמַסְרִינַנִי אֱלָהָא לְוַת מָרֵי זְדוֹנָא וְעַל יְדֵי דְרַשִּׁיעִין מְמַרְטֵט יָתִי : שְׁלֵיוָא הֲוֵיתִי וּדְעַדְקִינַנִי וַאֲחַד בְּקָדָלִי וּתְבָרִינַנִי וְאוֹקְמִינַנִי לֵיהּ לְפַלְגְסָא : יְחַזְרוּן עֲלַי גִּרְרוֹי יִקְטַע כּוּלְיָתַי וְלָא יָחוּס יִשְׁדֵי לְאַרְעָא מְרִירָתִי : יִתְקְפִינַנִי תְּקוֹף עַל אַפֵּי תְקוֹף יַרְהוֹט עֲלַי הֵיךְ גִּיבָּרָא : סַקָּא חַיְיטִית עֲלוֹי מַשְׁכִּי וּפַלְפֵּלִית בְּעַפְרָא אִיקְרִי : אַפַּי מְטַשְׁטְשִׁין מִן בְּכוּתָא וְעַל תִּימוֹרַיי טוּלֵי מוֹתָא : עַל דְּלֵית חֲטוּפָא בִּידַיי וּצְלוֹתִי דַכְיָא : אַרְעָא לָא תַחְפִּין אַדְמִי וְלָא יְהֵי אֲתַר לִקְבָלְתִּי : לְחוּד כְּדוּן דְּאִית בִּשְׁמַיָא מַסְהֲדִי וּמַסְהִיד עֲלַי בִּמְרוֹמַיָא : פַּרַקְלִיטַיי חַבְרַיי קֳדָם אֱלָהָא זַלְגַת עֵינִי : אֶפְשַׁר דְּמַכְסַן בַּר נַשׁ עִם אֱלָהָא וְהֵיךְ אֱנַשׁ עִם חַבְרֵיהּ :

אבן עזרא

שמעתי כאלה רבות · או מה ימריצך · מי יהיה תקיף ממך ויכחך : וכיד · כמו תכור' והענין להוכיחם : מה מני יהלוך · לא יהלך כאבי : אך עתה הלאני · הכאב ולנגדו יאמר השימות ה המתאבלים עלי : ותקמטני · מלשון קשור מדברי רבותינו ז"ל או כמו אשר קומטו ולא עת והם קרובים : אפו טרף · ישוב אל כרי הבא אחריו : יתמלאון · כמו תמלאמו נפשי : ירטני · כמו כי ירט הדרך לנגדי ואם הם שנים שרשים ויש אומ' ועל ידיו ועל מקום והקרוב כמשמעו : רביו · כמו השמיעו אל בבל רבים : מררתי · היא כנגד הכבד : עלי גלדי · עורי והוא מלשון קדר : ועוללתי · כמו והעליתי וכמוהו כמעל ידיה' ויש אומ' שהו' מן עול והוא יותר נכון : חמרמרו · בלשון קדר התאדמו ברוב החום או הו' מן יהמו יחמרו מימיו : ארץ אל תכסי דמי · כמו און אם ראיתי בלבי לא ישמע יי' אכן שמע אלהים יי' וכן ותפלתי זכה ואת ארץ אם א אכזב אל תכסי דמי : ואל יהי מקום לזעקתי · לא תמצא זעקתי מקום ויש אומ' ארץ גלי תמכיו ולא יהי מקום שתעכב שם זעקתי אלא תעלה מיד : דלפה · כמו תזל וכמוהו ידלוף הבית : כי

לעד היה · והוא חד מן מלין דמשמשין ני בסוף תיבותא ול' דכו' וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות ה"נ וכסד' : אל
אל יסגירני אל קדמ' בצרי הנין בסגול וכל קריא' חלוף ועיין כל ראי שיטה במסר' רבתא בערך אל"ף דשם נמסר יתהון
כסד' : ולא יחמול ד' וסימ' ואחרי כן נאם יי' את צדקיהו מלך יהודה · וישלך עליו ולא יחמול · יסבו עליו רביו ·
בקנאה חמת גבר : ותפלתי ג' וסימ' ותפלתי על חיקי תשוב · ותפלתי ברעותיהם נשטטו · ותפלתי זכה : זכה ג' וסימ'
כסדר אמור : עדי ושהדי חד מן ט' פסוקין אית בהון תרתין מלין ופתרונהון חד וסימ' נמסר בשמואל א' ריש סי' י"ב : במרומים
ד' ומל' כליש' וסי' הוא מרומים ישכן · נתן הסכל במרומים · הללוהו במרומים · הנה בשמי' עדי ושהדי במרומים : ויוכח
כ' א' רפ' וא' דגש וסימ' ירא אלהי אבותינו ויוכח · ויוכח לגבר עם אלוה :

לרשעים אשר לא נפקד איש מהם שלא ישיגוהו רעות אם מצד הפחד אם מזולת זה וזה ממה שיורה על כי אלו הרעות הם לרשעים מפני היותם רשעים ועוד שאנחנו נראה השנים הבאה עליהם כנגד מרים מדה כנגד מדה ואילו היה מוגבל בגיחו מרחם לא היה אפשר זה אם כאמ' שכבר הוגבל ג"כ אז שיהיה זה האיש עושה מרי שיהא רומה לענש המוגבל לבוא עליו וזה בתכלית הבטול והגנות כי אם היה הענין כן תבטל הבחיר' ויהיו כל הענייני מחוייבי' הנה זה הוא לבד מה שהוסיף אליפז לטעון בזה המענה :

ביאור מלות המענה ויען איוב ויאמר · עמל · הבל וכזב : מה ימריצך · ר"ל מה יחזקך מה שטענת בדבריך : אאמצכם במופי · אחזיק אתכם בדברי : וניד שפתי יחשך · מה שאנוד אתכם בדברי יחשך כאבכם מכם : השמות כל עדתי · שמתכל חיברי שוממים ובא אמרו הלאני השימות כל עדתי פעם לנוכח ופעם שלא לנכח על דרך אמרו משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו : ותקמטני · מענין קמטים כי הם עדות על הכחישות ועל הדלות : ילטוש עיניו לי · יעיין אותי בעין רעה ויהיה ילטוש מגזרת חרבו ילטוש ר"ל יבריק ויחדיד : פערו · פתחו והרחיבו עלי פה : יתמלאון · יתקבצון : יסגירני · ימסירני : עויל · שקרן : ירטני · יטה אותי ממה שהייתי בו והוא מגזרת ירט הדרך לנגדי והם שני שרשים בענין אחד ר"ל ירע ורעה : ויפרפרני · שברני וכתתני מגזרת פור התפוררה ארץ וכן ויפצפצני מגזרת וכפטיש יפוצץ סלע : למטרה · כמטרה לחץ והנה הוא הרושם שמכוונין מורי החצים לירות בו : רביו · מורי החצים אשר לו מגזר' וימררוהו ורובו : יפלח · יבקע : גלדי · הוא הקרום שעלה על המכה כאשר הגלידה המכה : ועוללתי בעפר קרני · ר"ל העליתי עפר על ראשי : חמרמרו · כמלאו חמר ולכלוך · ושהדי · ועדי · דלפה עיני · תרמע עיני :

חובלה. נפחתה: נזעכו. נכרתו: התולים. אנשי מהתלות ובאו במקל עבותים שהוא אנשי עוכם: והמרותם. ובהכעסת׳ אותי מענין מרו ועצבו את רוח קדשו: תלין עיני. תלין עיני ר״ל שעיני רואה הכעסתם ולנה שם: שימה נא ערבני עמך. שימה נא לבך כי להשיב על דברי בהתווכחי עמך ותן לי ערב אוכל לבטוח בו שתשיב על דברי כי תשוקתי היא להתווכח עמך לא עם אלו האנשים: לידי יתקע. הוא מענין תקיעת כף לקיים כל דברי: לחלק. מענין שפתי חלקות: רעים. מחשבות ורעיונים כטעם בנת לרעי: למשול עמים. להיות למשל ולשנינה בגוים: ותפת. הוא מענין תפתאי האמור בדניאל: לפנים. קודם: ויצורי. מחשבותי מגז׳ כי יצר לב האדם: ישומו. יתמהו: יתעורר. יתמה ויפלא מקבל הפעלות רב: זמותי נתקו. מחשבותי נפסקו: מורשי לבבי. מחשבותי כי הלב ירש ממחשבה ההתחלות אשר יתעסק בהם ב בחקירותיו בדבר דבר: רפדתי יצועי. הצעתי ערשי: בדי שאול. כמו לבדי שאול והרצון בו לירכתי שאול: אם יחד על עפר נחת. אם ינוחו יחד על עפר והכונה בשאול השפל שבמקומו והוא מרכז הארץ וכמוהו והגיעה שאול הפך כי הוא הפך השמים שהוא המעלה במוחלט:

כי שנות מספר. דבר שיש לו מספר במהרה: יאתיו. ישלמו: נזעכו. מהענין יתפרש שאין לו חבר במקרא: אם לא התולים עמדי. יתרעם על חביריו שיאמרו התולים: ובהמרותם תלן עיני. לא אישן עד שימררוהו אומן סורר ומורה כמו כל איש אשר ימרה את פיך: שימה נא. חזר למקום: ערבני. ערוב אותי מן ערב את הנער: מי הוא. מחברי לידי יתקעו: צפנת. הסתרת והתעלמת ובסית לא תרומ׳ אותם. ומי יגיד לרעיו חלוקות נקום ממנו: ועיני בניו תכלינה: והציגני. יאמר על הכאב ויש אומרי׳ על איוב: למשול. להיות למשל ולשנינה: ותפת לפנים. כמו מקום התפת לפני בני אדם ועיניהם ויש אומ׳ כי התי״ו האחרון נוסף והוא כמו תוף: ויצורי. הם האיברים הנוצרים: זמותי. מחשבותי ובלשון קדר רב׳ שיקסור וזהו קשר המחשבה: מורשי לבבי. כפי הענין שעיפים והכהן ז״ל אמר שהוא מן את מורשיהם בדרך ר רחוקה: לילה ליום ישימו. חבריו: בדי שאול. כמו כעיפי שאול על דרך משל כאילו השאול עץ למעו׳ כמו ותעש בדי׳ והראוי להיות אל בדי שאול תרדנה הנכראות או ישוב תרדנ׳ על בדי כי בדי השאול תפולנה ותרדנה וכאילו האדם על סעיפי השאול: נחת. יש אומרים ירד או נחת כמשמעו כי יחד יש לנו על עפר נחת: עד

תלן ב׳ וסי׳ רק ברחוב אל תלן דפילגש׳ ובהמרותם תלן עיני: תרומם ב׳ וסי׳ צדקה תרומם גוי. על כן לא תרומם. וא׳ והרומם גליו: רעים ה׳ וס׳ בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף וביאורם לאחר הן ישלח איש׳ לחלק יגיד רעים. איש רעים להתרועע. באתי לגני וגו׳ אכלו רעים. הוזיוסיף רעים רבים: וטהר ג׳ וקמצ׳ וסי׳ וישלח אליו אלישע

מטול דשני מניין אתיין ואסרטא דלא אתוב
איזיל: נפשי מתחבלא יומי דעיכו קבורן
מתקנן לי: אין לא מתלעבין בהדי
ובפירוגיהון תבית עייני: שוי כדון עריב
יתי עמך מן הוא לידי יקים: ארום ליבהון
אטישתא מסכלתנו מטול היכנא לא תרומם
להום: למפליג על אחויית חבריא ועיני
בנוי תשתיצון: ועדתני למתילין בעמיא
וגהינם מן לגיו אהי: וכהיית מן רגיז עייני
וקלסתורי היך טולא כולהון: ישתקון
תריצי על דא וזכאי על דילטור יתגבר:
ויוחיד צדיקא תריץ אורחיה ודכי אידיה
יוסיף איתחיילא: וברם כולהון תתובון
איתו כדון ולא אשכח בכון חכים: יומיי
עברו רעיוני אתבטילו לוחי לבבי: ליליא
היך יממא ישוון נהורא קריב מסלקין מן
קדם חשוכא: אין אנא סביר דבי קבורתא
ביתי בחשוכא מאכית שיווי: לשחווא
קריתי אבא אנת אמי ואחתי לרחשא:
והאן דיכי סיברי ומתינתי מן יסכינה:
טנדו לבי קבורתא תרתין אין כחדא על
עפר שרן:

כי־שנות מספר יאתיו וארח לא־ יז
אשוב אהלך: רוחי חבלה ימי נזעכו
קברים לי: אם־לא התלים עמדי
ובהמרותם תלן עיני: שימה־נא
ערבני עמך מי הוא לידי יתקע:
כי־לבם צפנת משכל על־כן לא
תרמם: לחלק יגיד רעים ועיני בניו
תכלנה: והציגני למשל עמים ותפת
לפנים אהיה: ותכה מכעש עיני
ויצרי כצל כלם: ישמו ישרים על־
זאת ונקי על־חנף יתערר: ויאחז
צדיק דרכו וטהר־ידים יסיף אמץ:
ואלם כלם תשבו ובאו נא ולא־
אמצא בכם חכם: ימי עברו זמתי
נתקו מורשי לבבי: לילה ליום
ישימו אור קרוב מפני־חשך: אם־
אקוה שאול ביתי בחשך רפדתי
יצועי: לשחת קראתי אבי אתה אמי
ואחתי לרמה: ואיה אפו תקותי
ותקותי מי ישורנה: בדי שאל
תרדנה אם־יחד על־עפר נחת:

מלאך׳. ויגשו עבדיו וידברו. ויאחז צדיק דרכו. וא׳ טהר לב חן שפתיו: זמותי ל׳ מורשי ל׳ רפדתי ל׳ יצועי. ואחותי ל׳ לשחת קראתי: ואיה ג׳ ר״פ וסימ׳ ואיה אלהיך אשר עשית לך. ואיה נביאכם אשר באו לכם. ואיה איפו תקותי: איפו ד׳ כתי׳ בן בו״ו וסימ׳ נמכר בסדר וישב ובשמואל ב׳ סימ׳ ט׳:

ביאור דברי המענ׳.

ענה איוב ואמר שמעתי כמו אלה הדברים פעמי׳ רבות הנה כולכם מנחמי׳ תנחומי עמל וכזב. האם ימצא קץ לדברי רוח והבל כמו שהם דבריכם או מה יחזק דעתך מה שתטען ותענה הנה אין בדבריך מה שיחזק דעתך בו׳ גם אנכי הייתי מדבר עמכם ככם לו הייתם במקומי אחביר עליכם במלין לנחם אתכם ואניעה עליכם במו ראשי לנוד לכם ולהיות מיצר בצרתכם. אם היה הענין כן אחזיק אתכם בדברי ומה שאנוד לכם בדברי יהיה להפליג על חוזק ספור שבריכם יחשך כאבכם מכם כי הרבה יתפייס מי שהוסבר כאבו׳ ויכורו לו ויספרו בחוזק שברו ושיעור מה שאבד ממנו. הנה אם אדבר לא יחשך כאבי ממני או אם אחדל מהדבור לא יועיל לי ולא יסור דבר מצרתי. אך עתה הלאני השם שם כל אברי שממים. אנכי צריך לעד אחר על צרתי כי הקמטים שבי מרוב הכאיבות יעידו עלי וכחשי ודלותי יעיד על חוזק שברי ומכאובי. אף השם ית׳ טרף אותי וישטמני תכלית השטמה והגיעני להיות חרפת אדם ובזוי עם עד ששברי חרק עלי בשיניו לכעסו עלי ולכן שם עיניו לי לעיין אותי בעין רעה. הרחיבו עלי פיהם אויבי בחרפותיהם אשר הם מחרפים אותי הכו לחיי יחד עלי יתקבצון כל שונאי והנה אמר זה לפי מה שאחשוב כנגד רעיו שהיו מחרפי אותו. ימסור אותי השם ית׳ ביד שקרן ועל ידי רשעים הטה אותי ממה שהייתי בו. שלו הייתי ויפרפרני השם ויכתתני אחז בערפי ושברני ויקימני לו למטרה לירות בי חציו. יסובו עלי מורי החצים אשר לו יבקע כליותי ולא יחמול לשפוך לארץ מררתי והנה אמר זה כנגד המכות והמכאובות אשר חלו בו. יפרצני השם פרץ על פני פרץ ר״ל מכה אחר מכה ירוץ עלי כגבור להכות אותי בכח ובתוקף מכו׳ רבות. על מה שהוגלד ממכותי הפרתי שק שהוא בגד קשה והנה הוא מכאיב ומצער אותי מאד ועוללתי ראשי בעפר ואפר וכל זה מרוב היגון כי במנהג היגון יחגרו האנשי׳ שק ויעלו עפר על ראש׳. פני כמלאו חומר ולכלוך מרוב הבכי ובסבת הבכי יחשכו ראותיי עד שעל עפעפי צלמות. כל הצרו׳ האלו באוני על לא חמס בכפי וגם תפלתי הית׳ זכה שלא הייתי מתפלל שיבא רע לאויבי ולא הייתי נמנע מלהתפלל לשם ית׳ קודם בוא אלי הצרה הזאת. וזה שאיוב כמו שזכרנו היה נבוך תחלה בזאת החקירה והיה רוצה לבאת ידי ספיקו ולזה היה מקריב קרבנות אל השם ית׳ לכפר בעד בניו. ארץ אל תכסי דמי והחמס הנעשה לי בסבת זה הכרוך המסודר מהשם ית׳ או יהיה הרצון בזה אל תכסה החמס הנעשה לי אם אמת מה שיאמרו רעי שתהיינה אלו הרעות מאת השם ית׳ על צד העונש ואל יהי מקום להסתר שם זעקתי על החמס הנעשה לי. גם עתה הנה בשמים עדי שהאמת אתי אם היה השם יתברך משגיח באלו הדברים הפרטיים כמו שאתם אומרים אתם רעי המליצים עמי אל אלוה תדמע עיני ואליו דברי לא עמכם שאם היו דברי עמכם הוא מבואר שלא תהיה טענה עליכם מה שאספר מהחמס הנעשה לי אם הענין כדבריכם לפי שכלכם תאמרו שאוכיכם מאמינים אותי במה שאני או שאין חמס בכפי. ואולם דברי עם השם ית׳ שאם היה הענין כדבריכ׳ רצוני שיהיה השם ית׳ מבין את כל מעשה האדם היה הוא יודע האמת בזה ולזה תהיה מזה הצד טענה לשם ית׳ לבאר שאם היה משגיח באישי האדם בכמו האופן שאתם אומרים הוא עושה עמי עול ואתם׳ מי יתן שיוכל האדם להתווכח עם השם כמו הויכוח שיהיה בין אדם לרעהו. כי מספר השנים הנשארים לי לחיות יהיו באים עתה ואמות או תהיה רוחי נפחתת ונכרתו ימי שלא אשלימם ויהיו עתה קברים לי. אם אין רעי המליצים לי אנשי׳ מהתלות עמי ולזה אברח מלהתווכח עמהם ובמה שאומרי׳ להמרותי ולהעציבני רואה עיני ולנה שם ר״ל שאין הכעסים אשר הם מכעיסים אותי ומדברים כנגדי נעלמים ממני. אהה השם ית׳ שים לבך בי לשמוע דברי ולהשיב עליהם כי תשוקתי להתווכח עמך אם היה אפשר זה לדעתי שאתה לא תלך בהתווכחך עמי כי אם בדרך האמת לא בטענות כוזבות כמו שעושים אלו האנשים ואם היה אפשר תן לי ערב שאוכל לבטוח בו שתשלים ההתווכחות עמי הנני משתוקק מאד מי אתנה שיתקע לידי לקיים שיהיה ההתווכחות ביני וביניך אם היה אפשר וכל זה אמר איוב להורות שהאמת אתו ולמאסו בטענות השקרות שטוענים לו רעיו. הנה לבם צפנת משכל ואין בהם תבונה ולא דעת כי היה ראוי שלא יעלם מהם כי על דברים כמו אלו התחבולות והתרמו׳ לא תרומם.

מי

מי שלא הלין אליך יגיד המחשבות השלות בלבו כדי שיכבל אותך שאין שום עול אבל תעמיתהו על מה שיתאל בך כהתאל באנוש עד שעיני בניו תכלינה · והכיבני השם יתֹ להיות למשל ולמשיכה תחת שהייתי קודם זה להם לאדון ולשר · עד שכהתה עיני מהכעס אשר הם מכעיסים אותי בלעגם עלי ומחשבותיהם ככל ר״ל שלא אוכל להחזיק ולהתישב בהם מרוב ראגותי · ישומו ויתמהו ישרים על זאת הרעה הבאה על הצדיקים על לא חמס בכפיהם ונקי יתעורר על חנף ויתמה מרועדרכו בלחה עם רוב שנותיו ומשעיו · ויאחז עם זה הצדיק דרכו הטובה ומי שהוא טהר ידים יוסיף אומץ ללכת בדרכי השם יתֹ ואעֹפ שאין בזה גמול נשפני אבל יעשו זה להושיע נפשם כי זה כל פרי האדם ואת תשובה על מה שאמר אליפז אף אתה תפר יראה וזה שהרשעי׳ אינם יראים השם יתֹ כלל והצדיקי׳ לא יפרו יראת השם יתברך מפני זה אבל יאחזו דרכם כדי שתגיע להם הצלחת הנפש ויוסיפו אומץ בדרכם הטוב׳ לבזותם הבלי זה העולם מפני רוע הסדור הנופל בקנייניו ובהצלחותיו ויטימו מפני זה כל כונתם בהצלחת הנפש · ואולם כולכם תשובו ובואו נא ולא אמצא בכם חכם ולזה שפטתם שאני מפר יראה · הנה מרוב מכאובי על לא חמס בכפי באתי עד קצי כאילו ימי עברו מחשבותי נתקו ממני אשר הם מורשי שכלי כי השכל כשירצה לחקור בדברי יירש תחלה המחשבה חלקי הסותר אשר תפול בהם והטענות המקיימות אותם והמבטלות אותם · הנה מחשבותי התבולבלו עתה ישימו הדברים אשר הם היו מבוארים לי ונגלים כאור היום חשוכים ונעלמים כלילה האור אשר היה קרוב אלי וחזק הסרתו ישימוהו כלילה מפני חסך הצרות על מה שאתם מנחמי׳ אותי שאחריתי תשגא מאד · הנה אשיבכם מילין אם אני בחוזק המכאוב עד שאקוה שיהיה ביתי שאול ואמות וארפד יצועי בחשך ואקרא לשחת אבי אתה אמי ואחותי לרימה לרעתי שאין לי תועלת מהמות על זה הכאב האנוש · הנה איה איפה תקותי ואם אקוה שאראה הטוב הגופני אחר חותי או אמר זה כנגד מה שהיו אומרים שההבדל בין הרשעים והצדיקים כשיבואום צרות שהרשע לא יאמין שוב מני חשך ואולם הצדיק בוטח שהשם יתֹ יסיר המכאוב ההוא ממנו הנה לרבוי המכות האלו והמכאובים אשר חוליתי בהם אם ינוחו יחד על עפר תרדנה ותבללנה לכבדם לירכתי שאול ר״ל למרכז הארץ כי לא תוכל הארץ להכיל ולשאת אותם ואיך אוכל אני לסובלם ולחיות אחרי כפלם בי ואמנם אמר זה על צד ההפלגה והגוזמא ·

והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב יסתור דברי אליפז במה שהביא ראיה מהחוש מהעונש הבא לרשעי׳ וגזר מפני זה שכל הרעות הנופלות באישי האדם הם במשפט לפי מעשיהם ואמר שזאת הגזירה בלתי צודקת לפי שכבר נמצאו בו אלו הרעות הנפלאות אשר אין לו תקוה לחיות אחריהם על לא חמס בכפיו ואם יאמר אומר שזאת הטענה לא יודה בה אליפז ולזה איכה טענה עליו הנה תשובת איוב בזה כי דבריו הם עם השם יתֹ אשר יודע שהאמת הוא כמו שאמר איוב אם היה שיהיה פוקד האדם על כל מעשיו כמו שאמרו רעי איוב ומה שגנה אותו אליפז שהוא היה מיפר יראה באמרו כמו אלו הדברים הנה כבר התנצל איוב וביאר שאינו צודק אבל הענין בהפך וזה שהרשעים אינם יראים השם יתֹ עד שיתכן שיאמר שהוא היה מיפר יראת השם יתֹ מהם בכמו אלו הדברים והצדיקים לא יסורו מפני זה מלהחזיק בדרכי השם יתֹ לפי שתכליתם אינו הגמול הגופני אבל השארות הנפש ולא רצו שלא יסורו מפני זה הדעת מדרכם הטובה אבל יוסיפו אומץ להחזיק בה ולהסתדל בשלמותם הנפשיי לבזותם הקניינים וההצלחות הגופיות לרוע הסידור הנופל בהם והיותם הבל ·

ביאור מלות המענה ויען בלדד השוחי ויאמר · קנצי · כמו קצים ואמר זה לפי שאיוב היה אומר דברים רבים במענה אחד וכשיתשב שיכלה המאמר להיותו לתכלית אחר מדבריו יתחיל בטענה אחרת ולזה ישים תכליות רבים לדבריו כאילו אמר עד אי זה מקום תהיינה תשתדלו ברבוי הדברים והטענות וזה כי יתכן שבאמר הראשון יתכרו כל טענותיהם ומהמאמר ההוא ואילך לא יצטרכו לזכור טענות חדשות לקיים דבריהם איך ישתדלו לבד להתיר הספיקות במה שטענו החולקים עמהם על דעתם · ויעתק צור · ויסתלק צור · ידעך · יתכסך · יצרו · ענין ברות · צעדי אונו · פסיעות כחו · ותשליכהו · ותעזבהו · שבכה · רשת · צמים · כמים · פריץ · חבלו · החבל שיקשור בו רגליו וילכד בו · ומלכודתו · הוא הפח שילכד בו · אונו · זרעו כטעם ראשית אונו · בדי עורו · ענפי עורו ובדיו · יאכל בדיו בכור מות · יאכל איבריו הגדול שבחליים הממיתים · ינתק · יסתלק · למלך בלהות · אל החזק והקשה שבבלהות · מבליו · מבלי שלא היה שלו אבל גזלו · ימל קצירו · יכרתו ענפיו · ידוהו · ישליכוהו · נשמו · תמהו · שער · סערה · ביאור

תשימון ג׳ וסימ׳ לא תשימון עליו נשך · אם שום תשימון פניכם · עד אנה תשימון קנצי למלין · נחשבנו ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא · טורף ד׳ ותס׳ וסימ׳ קשר נביאה בהוכה · אריה טרף בדי · פצו עלי פיהם · טרף נפשו באפו · חשך ד׳ וסימ׳ מנהגם עליו ביום ההוא · אור חשך באהלו · כוכבי השמים וכסיליהם · חשך משחור תארם · ברשת ב׳ וסימ׳ ברשת זו

אבן עזרא

עד אנה תשימון קנצי למלין · הנון נוסף והכנון שאין לו דומה ועניינו רוצי כי עולה ברשת ברגליו · פי׳ כי רגליו שולחו ברשתו · שבכה · בלשון קדר כמו רשת והוא כענין מסוכך · יאחז · הפח בעקבו יחזיקו עליו הצמאים · והכהן כ״ע אמר הבתולות ואחרי׳ אומ׳ בלשון קדר אנגים הפך כי עם אבני ה השדה בריתך · יהי רעב אונו · כמו בן אוני והעניין שישבע ממנו · לצלעו · כמו ולצלע המשכן · בדי עורו · סעיפי עורו על דרך משל · יאכל בדיו · הם בניו · בכור מות · חוזק או ראשית והעניין שיכבר המות בבאו · ותצעידהו · עכתו ותקותו · למלך בלהות · לגדול שבבלהותי · תשכן באהלו · חיה זרה · מבלי לו · מבלי שידור הוא שם · יזורה · יפורם וכן ואתכם אזרה בגוים · יהדפוהו · ירחיקוהו כמו כדה · במגוריו · המקומות שהיה גר שם · נשמו אחרונים · רשעים כמוהו · וקדמונים · הם חבריו · וזה מקום לא ידע אל · שאל ישרת עבמו ואחר עמו וכן הוא את מקום שאל לא ידע אל · עד

יח וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשֻּׁחִי וַיֹּאמַר׃ עַד־אָנָה תְּשִׂימוּן קִנְצֵי לְמִלִּין תָּבִינוּ וְאַחַר נְדַבֵּר׃ מַדּוּעַ נֶחְשַׁבְנוּ כַבְּהֵמָה נִטְמִינוּ בְּעֵינֵיכֶם׃ טֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ הַלְמַעַנְךָ תֵּעָזַב אָרֶץ וְיֶעְתַּק־צוּר מִמְּקֹמוֹ׃ גַּם אוֹר רְשָׁעִים יִדְעָךְ וְלֹא־יִגַּהּ שְׁבִיב אִשּׁוֹ׃ אוֹר חָשַׁךְ בְּאָהֳלוֹ וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ׃ יֵצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ׃ כִּי־שֻׁלַּח בְּרֶשֶׁת בְּרַגְלָיו וְעַל־שְׂבָכָה יִתְהַלָּךְ׃ יֹאחֵז בְּעָקֵב פָּח יַחֲזֵק עָלָיו צַמִּים׃ טָמוּן בָּאָרֶץ חַבְלוֹ וּמַלְכֻּדְתּוֹ עֲלֵי נָתִיב׃ סָבִיב בִּעֲתֻהוּ בַלָּהוֹת וֶהֱפִיצֻהוּ לְרַגְלָיו׃ יְהִי־רָעֵב אֹנוֹ וְאֵיד נָכוֹן לְצַלְעוֹ׃ יֹאכַל בַּדֵּי עוֹרוֹ יֹאכַל בַּדָּיו בְּכוֹר מָוֶת׃ יִנָּתֵק מֵאָהֳלוֹ מִבְטַחוֹ וְתַצְעִדֵהוּ לְמֶלֶךְ בַּלָּהוֹת׃ תִּשְׁכּוֹן בְּאָהֳלוֹ מִבְּלִי־לוֹ יְזֹרֶה עַל־נָוֵהוּ גָפְרִית׃ מִתַּחַת שָׁרָשָׁיו יִבָשׁוּ וּמִמַּעַל יִמַּל קְצִירוֹ׃ זִכְרוֹ־אָבַד מִנִּי־אָרֶץ וְלֹא־שֵׁם לוֹ עַל־פְּנֵי־חוּץ׃ יֶהְדְּפֻהוּ מֵאוֹר אֶל־חֹשֶׁךְ וּמִתֵּבֵל יְנִדֻּהוּ׃ לֹא נִין לוֹ וְלֹא־נֶכֶד בְּעַמּוֹ וְאֵין שָׂרִיד בִּמְגוּרָיו׃ עַל־יוֹמוֹ נָשַׁמּוּ אַחֲרֹנִים וְקַדְמֹנִים אָחֲזוּ שָׂעַר׃ אַךְ־אֵלֶּה מִשְׁכְּנוֹת עַוָּל וְזֶה מְקוֹם לֹא־יָדַע־אֵל׃

וְאָתִיב בִּלְדַּד דְּמִן שׁוּחַ וְאָמַר׃ עַד אֵימַת תְּשַׁוּוֹן הַרְפַּתְקֵי לְמִלַּיָּא תִּתְבַּיְינוּן וּמִבָּתַר כֵּן נְמַלֵּיל׃ מָא דֵין אִתְחֲשַׁבְנָא הֵיךְ בְּעִירָא טְמַעֲנָא בְּמֶחְמֵיכוֹן׃ דִּמְצַעַר נַפְשֵׁיהּ בְּרוּגְזֵיהּ אִיפְשַׁר דְּאַמְטוּלָךְ תִּשְׁתְּבִיק אַרְעָא וְטִינָר יִסְתַּלַּק מִן אַתְרֵיהּ׃ תָּא דְּמָרִיד נַפְשֵׁיהּ לְגַרְמֵיהּ אֶפְשַׁר דְּמַטּוּלְתָּךְ תִּתְנְשֵׁי אַרְעָא מִן לְמִיתַב וְתַקִּיפָא יִסְתְּלִיק מִן אַתְרֵיהּ׃ וּלְחוּד נְהוֹר רַשִׁיעֵי יִטְפֵּי וְלָא יִנְהוֹר גִּיהַ נוּרֵיהּ׃ נְהוֹר חֲשַׁךְ בְּמַשְׁכְּנֵיהּ וּשְׁרָגֵיהּ אַמְטוּלְתֵּיהּ יִטְפֵּי׃ יִתְעַיְיקָן פְּסִיעַת תּוּקְפֵיהּ וְתִתְלוּקִינֵּיהּ מַלְכוּתֵיהּ׃ מְטוּל דְּאִשְׁתְּדַר בְּמְצַדְתָּא בְּרִיגְלוֹי וְעִילוֹי כְּרָגְתָּא יְטַיֵּיל׃ יֵאחוֹד בְּתִיקְלָא דְּפַחָא יִתְקוֹף עֲלוֹי נִיבְרַיָּא׃ טְמִיעַ בְּאַרְעָא אֲשֵׁלֵיהּ וְאוֹחַרְתֵּיהּ עֲלוֹי שְׁבִילָא׃ חֲזוֹר חֲזוֹר יְבַעֲתוּנֵיהּ אִתְרְגוּשִׁין וּמִתְבָּרִין לְרִיגְלוֹי׃ יְהֵי כָּפִין בִּיר בּוּכְרֵיהּ וּצְעִירָא מְכַוַּון לְאִנְתְּתֵיהּ׃ תָּא יְהֵי כָּפִין בְּאַנִינוּתֵיהּ וּצְעָרָא מְזוּמַּן לְסִטְרֵיהּ׃ יֵיכוּל בּוּצִינִין דְּחַפְיָין לְמַשְׁכֵּיהּ יְגַמַּר בְּנוֹי מַלְאַךְ מוֹתָא׃ תָּא יֵיכוּל בִּסְרָא תְּקוֹף מַשְׁכֵּיהּ וּגְמַר בְּנוֹתֵי שָׁרוֹי מוֹתָא׃ יִתְגְּזִיר מִמַּשְׁכְּנֵיהּ רוּחֲצָנֵיהּ וְתוֹבְלִינֵיהּ לְמַלִּיךְ רְגוּשְׁתָּא׃ תִּשְׁרֵי אִנְתְּתֵיהּ בְּמַשְׁכְּנֵיהּ מִדְּלֵית לֵיהּ וְיִבַדַּר עַל מְדוֹרֵיהּ גּוֹפְרִיתָא׃ מֵאַרְעָא בְּנוֹי יִשְׁתֵּיצוּן וּמִשְּׁמַיָּא יִתְגְּזַר אוֹבְדָנֵיהּ׃ תָּא מִלְּרַע שַׁרְשׁוֹתֵי יִתְיַבְּשׁוּן דְּמִן לְעֵיל יִתְמוֹלַל זֵאזֵיהּ׃ דִּכְרָנֵיהּ הוֹבַד מִנֵּי אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל וְלָא שְׁמָא לֵיהּ עַל אַנְפֵּי אַשְׁקָקֵי׃ יְהַרְפוּנֵיהּ מִנְּהוֹרָא לַחֲשׁוֹכָא וּמִתֵּבֵל יְגַלוּנֵיהּ׃ לָא בִּיר לֵיהּ וְלָא בִּיר בְּרָא בְּעַמֵּיהּ וְלֵית מְשֵׁיזִיב בְּיִתּוּבֵיהּ׃ מְטוּל יוֹמֵיהּ אִצְטְדִיאוּ בַתְרָאֵי וְקַדְמוֹנָאֵי אַחֲדוּ עַלְעוֹלָא׃ וְיֵימְרוּן לְחוּד אִילֵין מַשְׁרִית עַוְלָא וְדֵין אֲתַר דְּמָאן דְּלָא יָדַע אֱלָהָא׃

טמנו · כי שלח ברשת ברגליו · צמים ב׳ וסימ׳ ושאף צמים חילם · יחזק עליו צמים · סביב ג׳ רפ׳ וסימ׳ בסוף יחזקאל · לרגליו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות · עורו ג׳ מל׳ וסימ׳ היהפך כושי עורו · יאכל בדי עורו · התמלא בשכות עורו · ינתק ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים סימן י״ו · תשכון ג׳ מל׳ וסי׳ בימים ההם תושע יהודה · לבן ישבו ציים את איים · תשכון באהלו מבלי לו יזורה על נוהו · זכרו ל׳ אבד מני ארץ וכל תריסר דכו׳ במ״א זכרו תורת משה עבדי · וקדמונים ל׳ אחזו שער ·

ביאור דברי המענה

ענה בלדד ואמר עד אי זה מקום תאריכו דבריכם ותשימו קץ שם למילכם תבינו אותנו מה שנאמר ואחר נדבר וכענה אחר שאין אנו יודעים דבר לפי דבריך · מדוע נחשבנו כבהמה והיינו טמאים בעיניך ומרוחקים עד שמנת אותנו פחותי׳ כפחיתות הבה״ח ואולם אמר זה לפי שכבר אמר איוב עליהם שזכרונם משלי אפר ושלא ימצא בהם חכם ושהשם ית׳ צפן לבם משכל · אתה האיש שמרוב כעסו טורף ומשחית נפשו האם בעבור העדות שאתה מעיד בענייניך נשפוט שהארץ נעזבת ויסור השם ית׳ מהמקום אשר עיניו ולבו שם ר״ל האם נשפוט שהארץ נעזבת מפני הערך הסדור הנופל בענייניך לפי דבריך שאין השם ית׳ משגיח באישי האדם אחד שאתנו נמצא זה העניין ההולך ב באמר האנשים על הסדר שזכרנו רוצה לומר שהצדיקים ם שיבואם רע הוא ב בעבור טוב אחר יותר טוב מהטוב הקודם או שהרע ההוא הוא טוב בעצמו ואם לא כשער ולזה לא תמצא שיבא לצדיק רע מכלה אותו אבל הרע שיבא לרשעים הוא מכלה אותם ואם אתה אומר שאין העניין כן אין לנו להאמין אותך על זה אבל נאמין שכבר מרית בדרך שראוי לך זה העונש או שאין הרע הבא אליך ממית אותך ואם תחשוב בו זה · והחל בלדד בספור הרעו׳ הנופלות לרשעים לאמת דעתו בזה על צד המשפט ואמר שלא די ברעות הניפיו׳ הבאות לרשעי׳ אבל גם אורם ידעך ויחשך רוצה לומר ם שאור מהשכת׳ ועצתם יחשך וילכו בחשך ב בכל הדברים שיבחרו אותם · צעדי כחו יהיו צרים עד שלא ימצא בגבמו יכולת ללכת באשר ירצה ועצתו תשליכהו ותעזבהו עד שלא תפול עצתו כי אם ביותר רע · כי שולח ברשת ברגליו עד שלא יוכל ללכת הנה ואנה ועל רשת יתהלך וילכד שם · הפח יאחזהו בעקבו עד שלא יוכל ללכת יחזק עליו אויב תקיף ופריץ ויתקפהו · טמון בארץ החבל אשר ילכד בו ומלכודתו טמון עלי נתיב אשר ילך בו עד שלא יוכל לראותו ולהשמר ממנו אבל ילך להלכד בו והוא לא ישער · סביב מכל צדדיו בעתוהו בלהות חזקות והפיצוהו ממקומו לברוח הנה ואנה ברגליו ולא יהיה לו בהמה לרכוב עליה · יהי רעב זרעו שלא יהיה לו דבר לתת להם לאכול ומכה נכונה לבוא לצלעו · ויאכל זה הרע עכפי עורו ובדיו ר״ל שלא ישאר בחלקי עורו חלק שלם שלא יאכל איבריו הגדול שבחליים הממיתים · ינתק מאהלו מבטחו עד שלא יהיה בוטח בו ותצעידהו עכתו אל מקום אשר יהיה לו שם החזק שבבלהות · תשכון הבהלה באהלו מפני שלא היה שלו אבל באו בעושק וגזל ולזה יזורה על נוהו גפרית לשרפו ויחרב · מתחת שרשיו יבשו וממעל יכרת קצירו עד שיכרת לגמרי ולא ישאר לו שורש ולא ענף והרצון בו שכבר יכרת זרעו · זכרו אבד מני ארץ ולא שם לו על פני חוץ · יהדפוהו הצרות הבאות עליו מאור החיים אל החושך ומתבל ינדוהו וישליכוהו · לא ישאר לו נין ונכד ולא יהיה שריד בביתו · על יום העול והרשע בבא עליו כל אלו הצרות ישמהו הבאים ותמהו הקודמים עד שאחזם שער בזה · הנה אלו משכנות האיש העול וזה מקום האיש אשר לא ידע והשכיל השם וזה דבר מצא ונמשך בחום לפי דעת בלדד ואולם הרעות הבאות לצדיקים אינם מזה המין כי אינם מכלות אותם לגמרי עד שלא ישאר לו זכר :

ואף ט׳ ר״פ וסימ׳ ואף גם זאת בהיותם · ואף כי תשלחנה לאנשים · ואף כי היין בוגד · ואף אלהים עלה בהם · ואף אמנם שגיתי · ואף הסיתך בפני צר · ואף שמרתם שאלנה · ואף מאניא די בית אלהא · ואף באני בית : גדר ג׳ וסימ׳ ארחי גדר ולא אעבור · גדר דרכי בגזית · גדר בעדי : אעבור ג׳ ומל׳ וסימ׳ נמסר בתלים סוף ס׳ קטב׳ : ויסע ג׳ וס׳ בסדר בשלח :

וַאֲתִיב אִיּוֹב וַאֲמַר : עַד אֵימַת תְּנַקְטוּן נַפְשִׁי וּתְשַׁפְּפוּנַנִי בְּמִילַיָּא : דְּנַן עֲסַר זִמְנִין תְּכַסִּיפוּנַנִי לָא תִבַּהֲתוּן תִּשְׁמוֹדְעוּן לִי : וּבְרַם בְּקוּשְׁטָא שַׁלִּיתִי גַּבִּי תְּבִית שַׁלְוָתִי : אִין בְּקוּשְׁטָא עֲלַי תִּתְרַבְרְבוּן וּתְכַסְנוּן עֲלַי חִיסוּדִי : יְדַעוּ הַשְׁתָּא אֲרוּם אֱלָהָא תַּקְפַנִי וּסְרִיגֵיהּ עֲלַי אַחֲזוֹר : הָא אֲקַבֵּל מִן קֳדָם חֲטוֹף וְלָא אִתּוֹתַב אֲצַלֵּי וְלֵית דִּינָא : אַסְרַטִּי חֲסַר וְלָא אֶעֱבַר וְעַל שְׁבִילַי חֲשׁוֹךְ יְשַׁוֵּי : אִיקָרִי מֵעִילָוַי אַשְׁלַח וְאַעְדִּי כְּלִילָא דְרֵישִׁי : יְצַדְּנַנִי חֲזוֹר חֲזוֹר וְאֵיזִיל וְאַטֵּיל הֵיךְ קִסָּא סַבְרִי : וּתְקֵף עֲלַי רוּגְזֵיהּ וְתַחְשְׁבִינַנִי לֵיהּ הֵיךְ מְעִיקוֹהִי : כַּחֲדָא יֵיתוּן אוּכְלוּסוֹהִי וּכְבָשׁוּ עֲלַי אָרְחַתְהוֹן וּשְׁרוֹן חֲזוֹר חֲזוֹר לְמַשְׁכְּנִי : אַחַי מֵעִילָוַי אַרְחִיק וְיוֹרְעַי אִתְעֲבִידוּ חִילוֹנָאִי מִנִּי : פְּסַקוּ קָרִיבַיי וּמְיוּדְעַי אַנְשִׁיוּנִי : דַּיָּרֵי בֵיתִי וְלְחֵינָתַיי לְחִילוֹנַי יַחְשְׁבוּנַנִי הֵיךְ בַּר עַמְמִין הֲוֵיתִי בְּמֶחֱמֵיהוֹן : לְעַבְדִּי קְרֵיתִי וְלָא יְתִיב בְּפוּמִי אֶבְעָא מִינֵּיהּ : רוּחִי נוּכְרֵיתָא לְאִנְתְּתִי וְאִיתְחַנְנִית לְבַר מֵעַיי : לְחוֹד יַנְקַיָּא רַחֲקוּ מִמְּרֵי אָקוּם וּמְמַלְּלִין מִנִּי : רַחֲקוּ יָתִי כָּל אֱנָשֵׁי רָזִי וְדֵין דִּי רְחֵמִית אִתְהַפְּכַן בִּי : בְּמַשְׁכִּי וּבְבִסְרִי דְּבֵקַת גַּרְמִי וְאִשְׁתְּתָרִית בְּמֶשֶׁךְ כַּכַּאי :

יט וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר : עַד־אָנָה תּוֹגְיוּן נַפְשִׁי וּתְדַכְּאוּנַנִי בְמִלִּים : זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים תַּכְלִימוּנִי לֹא־תֵבֹשׁוּ תַּהְכְּרוּ־לִי : וְאַף־אָמְנָם שָׁגִיתִי אִתִּי תָּלִין מְשׁוּגָתִי : אִם־אָמְנָם עָלַי תַּגְדִּילוּ וְתוֹכִיחוּ עָלַי חֶרְפָּתִי : דְּעוּ־אֵפוֹ כִּי־אֱלוֹהַּ עִוְּתָנִי וּמְצוּדוֹ עָלַי הִקִּיף : הֵן אֶצְעַק חָמָס וְלֹא אֵעָנֶה אֲשַׁוַּע וְאֵין מִשְׁפָּט : אָרְחִי גָדַר וְלֹא אֶעֱבוֹר וְעַל נְתִיבוֹתַי חֹשֶׁךְ יָשִׂים : כְּבוֹדִי מֵעָלַי הִפְשִׁיט וַיָּסַר עֲטֶרֶת רֹאשִׁי : יִתְּצֵנִי סָבִיב וָאֵלַךְ וַיַּסַּע כָּעֵץ תִּקְוָתִי : וַיַּחַר עָלַי אַפּוֹ וַיַּחְשְׁבֵנִי לוֹ כְצָרָיו : יַחַד יָבֹאוּ גְדוּדָיו וַיָּסֹלּוּ עָלַי דַּרְכָּם וַיַּחֲנוּ סָבִיב לְאָהֳלִי : אַחַי מֵעָלַי הִרְחִיק וְיֹדְעַי אַךְ־זָרוּ מִמֶּנִּי : חָדְלוּ קְרוֹבָי וּמְיֻדָּעַי שְׁכֵחוּנִי : גָּרֵי בֵיתִי וְאַמְהֹתַי לְזָר תַּחְשְׁבֻנִי נָכְרִי הָיִיתִי בְעֵינֵיהֶם : לְעַבְדִּי קָרָאתִי וְלֹא יַעֲנֶה בְּמוֹ־פִי אֶתְחַנֶּן־לוֹ : רוּחִי זָרָה לְאִשְׁתִּי וְחַנֹּתִי לִבְנֵי בִטְנִי : גַּם־עֲוִילִים מָאֲסוּ בִי אָקוּמָה וַיְדַבְּרוּ־בִי : תִּעֲבוּנִי כָּל־מְתֵי סוֹדִי וְזֶה־אָהַבְתִּי נֶהְפְּכוּ־בִי : בְּעוֹרִי וּבִבְשָׂרִי דָּבְקָה עַצְמִי וָאֶתְמַלְּטָה בְּעוֹר שִׁנָּי :

בעץ ג׳ וסימני׳ יבש היה כעץ · ויסע כעץ תקותי · ותשבר כעץ עולה : זרו ב׳ וסימ׳ וידעי אך זרו ממני · לא זרו מתאותם : ולא יענה ה׳ וסימ׳ וזעקתם ביום ההוא · אז יזעקו אל ה׳ דמיכה · ישאהו על כתף · שם יזעקו ולא יענה · לעבדי קראתי ולא יענה : אקומה ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ג׳ :

אבן עזרא

עד אנה תוגיון · מן יגון : זה עשר פעמים · אמר הגאון רב סעדיה ז״ל כי כ ברברי איוב ותשובת חבריו הם עתה עשר פעמי׳ · והנכון בעיני שהוא כמו ואפו עשר נשים בעבור היות ת חסכון עשרה סך ת חסכון : עלי תגדילו · כפעותיכם : ומצודו · שיכנו מצודתו : ויסע כעץ · כאשר יוסר העץ ממקומו : ויסלו · מן סלון ממאיר כמו הכני סך את דרכך בסירים תן כמשוכת חדק וכן דרכי קורר מן סירים : עוילים · נערים או רשעי׳ בעלי עול : וזה אהבתי · וזה שאהבתי כולם כ נהפכו בי : ואתמלטה בעור שני · העניין לא נמלטתי אלא כמו שני בעור : כמו

והכלל העולה מהדברים

הוא שבלדד משיב על מה שכבר אמר אליו איוב שעונש הרשעים והטובים הוא אחד בעינו והוא אמרו אחת הוא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה שאין העניין כן אבל נמצא בחום עונש הרשעים מתחלף מאד לעונש הטובים והפליג מפני זה בזכירת הרעות שימצאו מגיעות לרשעים ולפי שכמו אלו הרעות הנפלאות תמצאנה מגיעות לפי מאמר בלדד לרשעים לבד הנה יראה שסבת הגעתם להם הוא רשעם ולזה לא יבטל מזה הצד מה שהניח בלדד להתיר הספק על מה שנראה אותו מרוע הסדור באלו העניינים ואמ׳ שאע״פ שאיוב יטעון מצד מה שהגיע אליו שאין העניין כן שאין ראוי לבטל זאת הגזירה הנמצאת לפי דעתו בודקת בחום מפני מה שיטעון איוב מעצמו כי הנה אפשר שחטא איוב ואם לא עשה עול מפני שלא השתדל בשידע השם כפי היכולת כי זה גם כן חטא אבלו ולזה אמר וזה מקום לא ידע אל :

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר · תוגיון · מענין יגון : תהכרו לי · תלעיגו לי או יהיה מעניין עזות פנים : ומצודו · רשתו : כבודי · הודי : ויסע · מעניין נסיעה : גדודיו · גדודי הצרות : ויסלו עלי דרכם · באורח הדרוכה והסלולה לרוב ההליכה אלוה : זרו ממני · היו כזרים : וחנותי לבני בטני · הרצון בזה עם היותי חונן אותם מאד בעבור בני בטני ר״ל כדי שאעמיד ממנה בנים או יהיה מקור כמו המכה חנות ל והרצון בזה שהייתי חונן אותה הוא בעבור שאעמיד ממנה בנים זר הוא לה ואולי מתרעת כלל לו ואיפשר שהיו לו עתה בנים כי לא ידענו הזמן אשר היה מעת אבדן בניו עד עת התוכחו עם רעיו ויהיה פירושו ומה שאני חונן בני הוא זר להם : עוילים · אכשי עול וחמס : ואתמלטה בעור שני · רוצה לומר שלא נשאר לי עור שלם כי אם הדבק לשרש שני :

יד אלוה. מכת השם: ויחקו. ויכתבו: יחצבון. יחקקו: נקפו. כמו נקפו או נקפו יסברו: שדון. שים דין והוא שם בשקל בות והרצון בזה בעבור מה שאתם יודעים לפי דבריכם שים דין ומשפט על כל מעשה האדם גורו לכם מהכעים אותי בכמו אלו החרפות אשר אתם מחרפים אותי ויהיה תדעון הווה ואם הוא לשון עתיד וכמוהו ימצאו רבים בלשונינו או יהיה דרך תואר בשקל פוב מלחמה ויהיה הרצון בזה בעבור מה שאתם יודעים לפי דבריכם שהאדם נידון על כל מעשיו אם טוב ואם רע ראוי לכם שתיראו מהכעים אותי בזה האופן כי הוא חטא נפלא:

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר עד אנה תתנו יגון לנפשי ותדכאו אותי במליכם אלה שאתם מבזים אותי בהם ואין בהם טענה צודקת לאמת דעותיכ' אבל הם מלים לבד. זה עשר פעמי' דברנו אחד אל אחד ובכל מענה שהשיבותם לי תכלימוני בדבריכם או אמר עשר על דרך הרבוי כי לא דברו עמו כי אם חמשה פעמי' ולא תבושו לומ' לי כמו אלו הדברים ותעיזו פניכם לי. ואף אמנם אם יהיה כדבריכ' ששגיתי מה לכם עלי תהיה שלי משוגתי והכיחו אותי. ואם אמנם עלי תגדילו משוג' ותוכיחו עלי חרפתי בעבור מה שאתם רואים כי מהמכות והפגעים להאמינכם כי הכל במשפט ותביאו ראיה מזה שאני הייתי חוטא. דעו באמת כי השם עותני והקיף עלי רשתו ללוכדני על לא חמס בכפי. הן אצעק חמס על נגעי וכרותי אשר באו בשבת מערכת הכוכבים בעת הלידה שלא כדין ואין עונה אותי אשוע ולא אמצא משפט. גדר השם המקדר זה

חנוני חנוני ב' וכפסו' והוא חד מן א"ב מן ב"ב וכפסו' וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הבי"ת בכ"ד: ועפרת ד' חס' בליש' וסימ' נמסר בסדר משות וזכריה סימ' ה': בצור ג' וסימ' ודכית בצור. בא בצור והטמן. לעד בצור יחצבון: אחוזה ד' וסימ' אני בצדק אחזה פניך. כלעדי אחזה אתה הורני. ואחר עורי נקפו זאת. אשר אני אחזה לי. וא' ואחזה אנכי

חָנֻּנִי חָנֻּנִי אַתֶּם רֵעָי כִּי יַד־אֱלוֹהַּ
נָגְעָה בִּי׃ לָמָּה תִרְדְּפֻנִי כְמוֹ־אֵל
וּמִבְּשָׂרִי לֹא תִשְׂבָּעוּ׃ מִי־יִתֵּן אֵפוֹ
וְיִכָּתְבוּן מִלָּי מִי־יִתֵּן בַּסֵּפֶר וְיֻחָקוּ׃
בְּעֵט־בַּרְזֶל וְעֹפָרֶת לָעַד בַּצּוּר
יֵחָצְבוּן׃ וַאֲנִי יָדַעְתִּי גֹּאֲלִי חָי וְאַחֲרוֹן
עַל־עָפָר יָקוּם׃ וְאַחַר עוֹרִי נִקְּפוּ־
זֹאת וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ׃ אֲשֶׁר אֲנִי
אֶחֱזֶה־לִּי וְעֵינַי רָאוּ וְלֹא־זָר כָּלוּ
כִלְיֹתַי בְּחֵקִי׃ כִּי תֹאמְרוּ מַה־נִּרְדָּף־
לוֹ וְשֹׁרֶשׁ דָּבָר נִמְצָא־בִי׃ גּוּרוּ לָכֶם
מִפְּנֵי־חֶרֶב כִּי־חֵמָה עֲוֹנוֹת חָרֶב
לְמַעַן תֵּדְעוּן שַׁדִּין׃
ד וַיַּעַן צֹפַר הַנַּעֲמָתִי וַיֹּאמַר׃ לָכֵן
שְׂעִפַּי יְשִׁיבוּנִי וּבַעֲבוּר חוּשִׁי בִי׃
מוּסַר כְּלִמָּתִי אֶשְׁמָע וְרוּחַ מִבִּינָתִי
יַעֲנֵנִי׃ הֲזֹאת יָדַעְתָּ מִנִּי־עַד מִנִּי
שִׂים אָדָם עֲלֵי־אָרֶץ׃ כִּי רִנְנַת רְשָׁעִים
מִקָּרוֹב וְשִׂמְחַת חָנֵף עֲדֵי־רָגַע׃

חוסו עלי חוסו עלי אתון חברייי ארום מחתא דיי קריבת בי: למא תרדפונני דכמת אלהא ומבסרי לא תסבעון: מאן יהב יתי ויכתבון מלי מאן יהב בפתקא ויתרשמון: בקולמוס דפרזלא וכרכמישא לעלמא בטינרא יתפסלן: ואנא ידעית דפריקי קיים ומן בתר כדין פורקניה על עפרא יקום ומן בתר דאתפח משכי תהי דא ומבסרי אחמי תוב אלהא: די אנא אחמי לי ועייני חמון ולא חילוני שלימו כליותי בעובי: ארום תימרון מה נרדף ליה ועקר מלתא נשכח ביה: דחולו לכון מן קדם חרבא ארום ברוגזא אלהא על סורחנותא מגרי קטולין דחרבא מן בגלל דתנדעון דדיין קשוט הוא מרי דינא: ואתיב צופר דמן נעמה ואמר: מטול דרעיוני מתיבן לי ומטול דרחישתי בי: מרדותא דכסופי אשמע והיך פרחא מן ביונתי יתיבנני: הדא ידעתא מן אוולא מן עידן דאשתוי בר נש עלוי ארעא: ארום בועת רשיעי שיצת בעגל וחדות דילטור עד שעתא:

אשית לבי: תדעון ד' וסימ' למען תדעון אשר יפלה יי'. בזאת תדעון כי יי' שלחני לעשות. גורו לכם מפני חרב. ויאמר יהושע בזאת תדעון: הזאת ה' וסימ' הזאת לכם עליזה. הזאת חשבת למשפט. הזאת ידעת מני עד. הזאת נעמי. הזאת העיר שיאמרו:

אבן עזרא

כמו אל. הוא הקדוש: לעד בצור יחצבון. היה מתאוה שיחצבו במקום שלא ימחו: ואני ידעתי שזרע מגואלי מדבר בשבילי טוב הוא היום בחיים או יהיה אחרון שיולד: ואחר עורי נקפו זאת. כמו ונקף סבכי היער וענין זאת עצמי ועורי ובשרי: אחזה אלוה. הנגעים שיחדם עלי: כי תאמרו. היום בכם שיאמר מה נרדף לו: ושרש דבר. רע. ים לכם לגור מפני חרב: כי חמה. בעבור עונות ובא חרב: למען תדעון שדון. כמו דין שים דין: לכן שעפי. חושי בי. מהירותי להשיבך. כי מוסר כלמת מאשתי ממך ורוח תבונתי תענני: כגללו

הסרור ארחי עד שלא אוכל להפיתה חפצי ועל הנתיבות שאני מכוין אליהם חשך ימים ולא אוכל ללכת שם. כבודי מעלי הוני מעלי הפשיט כמו שהסיגני מאבדן קניני ויסר זרעי שהיה עטרת ראשי כמו שאמר עטרת זקנים בני בנים. הרס אותי סביב במכותיו שלא לאבד קניני ובני עד שאני נחשב כאילו הלכתי ויסע בזה הפועל כעץ תקותי ר"ל שאין לי תקוה כמו שאין תקוה לעץ כשנתקוהו סביב לעקרו משורש מן הארץ אשר היה משתרש שם כי הוא אילו יונח כן ימות בלא ספק וכן אני כשהוסרו ממני קניני אשר היה בהם חיי רוחי הנני נחשב למת. ויחר עלי אפו להכותי אחר זה באלו המכות הנפלאות ויחשבני לו כאילו הייתי אחד מצריו לרדוף אותי בכל עת על לא חמס בכפי. יחד יבואו גדודי הצרות בי ויסולו עלי דרכם ר"ל שדרכם סלולה ודרוכה לבוא אלי מרוב ההתמדה ויחנו אלו הגדודים סביב לאהלי. הנה מרוב הצרות אשר לי שהפכו עלי אחי ויודעי ומיודעי לזרים עד שרחקו ממני ושכחוני כי במוט רגלי האנשי' ימצא הרבה שיעלימו עיניהם מהם אוהביהם וקרוביהם וישכחו אותם. ולא זה לבד אלא האנשים הגרים בביתי והם אוכלי לחמי ושפחותי חשבו אותי לזר נכרי הייתי בעיניהם. לעבדי קראתי ולא יענה ואף גם זאת שאתחנן לו בדברי למלאות מאויי ולא אצוהו כדרך שיצוה האדם לעבדו הנה עם כל זה לא יענה. רוחי היא זרה לאשתי עם היותי חונן אותה מאד כדי שאעמיד ממנה בנים. גם האנשים הפחותים בעלי העול מאסו בי אקומה בפניהם ולא יבושו עם זה מלדבר בי חרפות ובזויים. כל אנשי סודי תעבוני ואלה העומדי' עמי והם רעי אשר אהבתי. נהפכו לי לשונאים ותרפוני חרפות רבות. הנה לרוב כחישותי דבקה עצמי יחד בעורי ובבשרי כאילו אין בי בשר כלל ולא נשאר בי עור שלם שלא נקבוהו העצמות רק הדבק לשרש השניים שהוא דומה לעור. חנני חנני אתם רעי כי מכת השם נגעה בי ללא פשע. למה תרדפוני כמו אלה הפועלים המחרפים אותי או ירצה אם השם רודף אותי בכמו אלו המכות למה תרדפוני כמוהו עד שלא תשבעו מבשרי לרוב שאתם שכם אותי. מי יתן איפה ויכתבון מילי כדרך שיעמדו לנצח ואולם אמר זה לשמרו שדבריו צודקים ואעפ"כ שרעיו היו מרחיקים אותם בטענותיהם הטובות ואין לאומ' שיאמר שאני חטאתי בשלא השתדלתי לדעת השם כפי היכולת כמו שאמר בלדד על איוב באמרו וזה מקום לא ידע אל כי אני ידעתי כי מי שגואל נפשי ומגיע לה ההצלחה אשר הוא חי וקיים לנצח. וידעתי האחרון אשר על עפר יקום והוא השם ית' ר"ל שהאחרון משפועלים הנכבים על הארץ הוא השם ית' וקראו אחרון להיותו אחרון אבל חקירתינו כי אנחנו נתחיל מן המאוחר ונלך ממנו אל הקודם ואמנם הוא ראשון במציאות ואיפשר שיהיה אומרו ואחרון על עפר יקום מודה על הכחות והקיום על דרך אמרו אני ראשון ואני אחרון ואמנם הביאור הראשון נכון יותר מצד הענין ומצד הלשון. ועם כל זה רבו מכותי עד שאחר שנקפו עורי שברו את העצם. ומבשרי אראה יד השם ית' ומכתו או ירצה בזה הנה כבר הפליגו מכותי עד שאחר שנקבו עורי שברו עצמי עם היותי רואה השם ומשיג אותו יותר מבשרי ואמר זה לפי שכבר היו מיחסים לו שחטא בשלא ידע השם ית' כמו שקדם במענה הקודם הנה מה שקדם מסיפור הרעות היה דבר נגלה. ואולם הרע המשיג אותי אשר אני אחזה לי לבד הוא שאני משער כי מרוב חליי כלו כליותי תוך גופי. הנה היה ראוי לכם שתאמרו למה נרדוף אותו והנה נמצא בו שרש דבר ר"ל שראוי לו להתרעם על מה שאני מתרעם ולספוט מפני זה שאין השם ית' משגיח באישי האדם לדעתכם היותי צדיק וישר וראוי שיעשה בי ממה שירצה בו שרש בזאת החקירה. הנה בעבור מה שתדעו שים דין ומשפט על כל מעשה האדם גורו לכם מהכעים אותי כמו אלו ההכעסות כדי שלא תפולו בחרב כי החמה אשר אתם מביאים לי בזה האופן הוא עון גדול שעונשו הנפילה בחרב להיותו מהקשים שבעונות:

והכלל העולה מהדברים

הוא שמה שאמר בלדד שאין ראוי שיקחו הגזירה הכוללת אשר עמהם מפני מה שיטעון איוב מעצמו הנה יאמר איוב שהענין בהפך שהוא ראוי שיקחו ממה שראה ומגיע בו מהרעו' מרם זה הדבר והתחלתו להתאמת אצלם שהוא צדיק וישר יותר מן ההתאמתות אשר להם באנשים אשר הגיעם רע שהביאו ראיה מהם ועוד שהגזירה הכוללת בשלא תהיה צודקת באיש אחד הנה היא כוזבת ומה שטען בלדד כי איוב אולי חטא בשלא ידע השם ית' כבר סתר איוב מאמרו ובאר שהוא ידע אותו כפי היכולת באמר מודה באמת שהוא ידע אותו והוא אומרו בו שהוא אחרון על עפר יקום כי זה הוא האופן אשר יגיעו בו אל הידיעה בשם ית' ר"ל כשנחקור מסבות אלו העניינים המוחשים הפועלות אותם עד שנגלה אל הסבה האחרונה והנה גנה אותם איוב על שהם היו חוטאים חטא נפלא בהכעיסם אותו בזה האופן עם הודאתם שים על כל המעשה גמול ומשפט:

ביאור מלות המענה

ויען צופר הנעמתי ויאמר. שעפי. מחשבותי: חושי. הרגשי: שיאו

שיאו. רוממותו: כגללו. כצואתו: ויודר. מענין נדודים: שזפתו. ראתהו: תשורנו. תראהו: מקומו. יען אנשי מקומו שהיו רואים אותו תמיד: ירצו דלים. יפשו רצון דלים: אונו. גזלתו: עצמותיו ימלאו עלומיו. ר"ל עצמותיו כמלאו מחטא נעוריו: חיל בלע. ההון אשר בלע ואכל: ראש פתנים. מענין רוש ולענה ופתנים הם נחשים: יגע. שם והרצון שישיב יגיעו ולא יבלעהו ולא ישמח: כי רצץ עזב דלים. כאשר רצץ הדלים עזב אותם ר"ל שלא עזב אותם עד אשר רצץ אותם: בחמודו לא ימלטו. בחמדו ועשרו לא ימלט דבר שהכל יאבד: יחיל. יבליח: במלאת ספקו. בהיות לו די: יצר לו. מענין צרות ודוחק: עמל. תואר והרצון בו איש עמל ואון: בלחומו. בבשרו: מנשק ברזל. כלי זין של ברזל: תחלפהו. תכריתהו או ירצה בזה תעבור בו ויהיה שב אל החץ אשר יורו מזאת הקשת החזקה: מגוה. מהתיק אשר לה או ירצה בזה מגוף הרשע: וברק. הוא להט החרב: ממרורתו. היא המרה אשר בה משכן האדומה: לצפוניו. בעבור החטאים אשר צפן: ירע. ישבר: מתקוממת לו. שוכאה אותו: יגל. יגלה ממקומו ויכור: נגרות. כמו הנהרות הנגרות: ונחלת אמרו מאל. רוצה לומר שזה לו לנחלה בעבור מה שאמר מאל והטיחו דברים כנגדו:

ביאור דברי המענה

ענה צופר הנעמתי ואמר באמת מחשבותי יכריחוני להשיב על דבריך בעבור הרגשי בי מוסר כלימתי שמשמעתי ממך במה שקדם מדבריך ורוח מבינתי יביאני לענות לך. הזאת ידעת שכבר כמשך בזה המנהג מעת היות העולם ומעת שנברא האדם והוא כי רננת הרשעים ושובם והצלחתם הוא מזמן קרוב ר"ל שלא יתמיד להם ושמחת החנף לא תקום כי אם עד רגע כלומר זמן מועט והנה אמר זה לתשובה למה שטען על דברי איוב באומרו ישליו אהלים לשודדים. אם יעלה לשמים רוממותו וראשו לעב יגיע רוצה לומר שיהיה בעליונות ההצלחה. הנה הוא יאבד ויפסד במהירות כהפסד צואתו בקלות ובמהירות עד שרואיו יאמרו אין כי יאבד לשעתו. כמו החלום וחזון הלילה שלא יזכור אותם האדם כאשר הקיץ ויאבד זכרו במהירו' כן יעופף זה הרשע וילך לאבדון מהר. העין שראתה אותו לא תוסיף לראותו ולא עוד יראהו

וראשו ד' וסימ' נמסר בריש סדר ויצא: אין ה' כליש' וסים' בלשון ארמי בנתיהון דמלכיא סתגלגלין וכואתין ומיתין וביאורם נמסר בסדר בראשית ואיוב סימן יד'. וידיו ד' וסים' וידיו לא שטף במים. וידיו תבצענה. וידיו תשבנה אונו. יבחץ וידיד תרפינה: ויכחדנה ל' אם תמתיק בפיו רעה. ומנענה ל' בתוך חכו. ואינון מלין דמשמשין נה בסוף תיבות וסים'

אִם־יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שִׂיאוֹ וְרֹאשׁוֹ
לָעָב יַגִּיעַ׃ כְּגֶלְלוֹ לָנֶצַח יֹאבֵד רֹאָיו
יֹאמְרוּ אַיּוֹ׃ כַּחֲלוֹם יָעוּף וְלֹא
יִמְצָאֻהוּ וְיֻדַּד כְּחֶזְיוֹן לָיְלָה׃ עַיִן
שְׁזָפַתּוּ וְלֹא תוֹסִיף וְלֹא־עוֹד
תְּשׁוּרֶנּוּ מְקוֹמוֹ׃ בָּנָיו יְרַצּוּ דַלִּים
וְיָדָיו תָּשֵׁבְנָה אוֹנוֹ׃ עַצְמוֹתָיו מָלְאוּ
עֲלוּמָו וְעִמּוֹ עַל־עָפָר תִּשְׁכָּב׃ אִם־
תַּמְתִּיק בְּפִיו רָעָה יַכְחִידֶנָּה תַּחַת
לְשׁוֹנוֹ׃ יַחְמֹל עָלֶיהָ וְלֹא יַעַזְבֶנָּה
וְיִמְנָעֶנָּה בְּתוֹךְ חִכּוֹ׃ לַחְמוֹ בְּמֵעָיו
נֶהְפָּךְ מְרוֹרַת פְּתָנִים בְּקִרְבּוֹ׃ חַיִל
בָּלַע וַיְקִאֶנּוּ מִבִּטְנוֹ יֹרִשֶׁנּוּ אֵל׃
רֹאשׁ־פְּתָנִים יִינָק תַּהַרְגֵהוּ לְשׁוֹן
אֶפְעֶה׃ אַל־יֵרֶא בִפְלַגּוֹת נַהֲרֵי נַחֲלֵי
דְּבַשׁ וְחֶמְאָה׃ מֵשִׁיב יָגָע וְלֹא יִבְלָע
כְּחֵיל תְּמוּרָתוֹ וְלֹא יַעֲלֹס׃ כִּי־רִצַּץ
עָזַב דַּלִּים בַּיִת גָּזַל וְלֹא יִבֶנֵהוּ׃ כִּי
לֹא־יָדַע שָׁלֵו בְּבִטְנוֹ בַּחֲמוּדוֹ לֹא
יְמַלֵּט׃ אֵין־שָׂרִיד לְאָכְלוֹ עַל־כֵּן
לֹא־יָחִיל טוּבוֹ׃ בִּמְלֹאות סִפְקוֹ יֵצֶר
לוֹ כָּל־יַד עָמֵל תְּבֹאֶנּוּ׃ יְהִי לְמַלֵּא
בִטְנוֹ יְשַׁלַּח־בּוֹ חֲרוֹן אַפּוֹ וְיַמְטֵר ע
עָלֵימוֹ בִּלְחוּמוֹ׃ יִבְרַח מִנֵּשֶׁק בַּרְזֶל
תַּחְלְפֵהוּ קֶשֶׁת נְחוּשָׁה׃ שָׁלַף וַיֵּצֵא
מִגֵּוָה וּבָרָק מִמְּרֹרָתוֹ יַהֲלֹךְ עָלָיו א
אֵמִים׃ כָּל־חֹשֶׁךְ טָמוּן לִצְפּוּנָיו
תְּאָכְלֵהוּ אֵשׁ לֹא־נֻפָּח יֵרַע שָׂרִיד
בְּאָהֳלוֹ׃ יְגַלּוּ שָׁמַיִם עֲוֹנוֹ וְאֶרֶץ
מִתְקוֹמָמָה לוֹ׃ יִגֶל יְבוּל בֵּיתוֹ נִגָּרוֹת
בְּיוֹם אַפּוֹ׃ זֶה חֵלֶק־אָדָם רָשָׁע מֵאֱלֹהִים וְנַחֲלַת אִמְרוֹ מֵאֵל׃

אִין יִסַּק לְצֵית שְׁמַיָּא זוֹקְפֵיהּ וְרֵישֵׁיהּ לַעֲנָנָא
יִמְטֵי׃ הֵיךְ רַעְיֵיהּ לְעָלְמָא יְהוֹבַד חָמוֹי
יֵימְרוּן הָאן הוּא׃ הֵיךְ חֶלְמָא יְטוּס וְלָא
יִשְׁכְּחוּנֵיהּ יִגְלֵי הֵיךְ חֵזוּתָא דְלֵילְיָא׃ עֵינָא
סַקְרְתֵּיהּ וְלָא תוֹסִיף וְלָא תוּב תִּסְכְּיִנֵּיהּ
אַתְרֵיהּ׃ בְּנוֹי יְרַעְוּן מִסְכְּנִין וִידוֹי מְשַׁלְּמָן
תְּקוֹף צַעֲרֵיהּ׃ גַּרְמוֹי אִתְמְלִיאוּ חֵוּלֵיהּ
וּבַהֲדֵיהּ עַל עַפְרָא תִשְׁכּוּב׃ אִין מִתְבַּסְּמָא
בְּפוּמֵיהּ בִּישְׁתָא יְכַדְּבִינַהּ תְּחוֹת לִישָׁנֵיהּ׃
יְחוּס עֲלַהּ וְלָא יִשְׁבְּקִינַהּ וִיכַסֵּינַהּ בִּמְצַע
מוֹרִיגֵיהּ׃ מֵיכְלֵיהּ בְּמַעוֹי אִתְהַפִּיךְ אִירְסָא
דְחוֹרְמָנֵיָּא בְּגַוֵּיהּ׃ נִכְסִין דְּבַלְעִים יְפַלֵּט
יַתְהוֹן מִכְּרֵסֵיהּ יְתָרְכִינֵיהּ אֱלָהָא׃ רִישֵׁי
חוֹרְמָנַיָּא יִינַק תִּקְטְלִינֵיהּ לִשַּׁן חִוְיָא׃ לָא
יִזְכֵּי לְמֶחֱמֵי בְּטַיְיפֵי נַהֲרָווֹת נַחֲלַיָּא דְמִן
דּוּבְשָׁא וְלִיוָאֵי׃ מְתִיב לֵיאוּת תּוֹרְנָא וְלָא
יְגַמֵּיר כִּדְעַתְרֵיהּ מִתְיְיהִיב שַׁלְחוּפֵיהּ וְלָא
יְדוּץ׃ אֲרוּם רַעֲעָא עִסְקָא דְמִסְכְּנִין בֵּיתָא
אֲנַס וְלָא בְנָא יָתֵיהּ׃ אֲרוּם לָא יִדַע דִיהֵי
שְׁלֵיו בִּכְרֵיסֵיהּ בְּגוּשְׁמֵיהּ לָא יִשְׁתְּזֵיב׃ לֵית
מְשֵׁיזֵיב לְמֵיכְלֵיהּ מְטוּל הֵיכְנָא לָא יוֹרִיךְ טוּבֵיהּ׃
תִּתְמְלֵי סַאֲתֵיהּ יִתְפְּרַע מִנֵּיהּ כָּל אִידָא דְלָעֵי
תִּירְתַנֵּיהּ׃ יְהֵי לְמִימְלֵי כְּרֵיסֵיהּ יְגָרֵי בֵיהּ
תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ וְיַיְתֵי עֲלוֹי מִטְרִין בְּשַׁלְדֵיהּ׃
יְעִירוֹק מִן זַיְינֵי פַרְזְלָא תְּשַׁלְחֲפִינֵיהּ קַשְׁתָּא
דִּנְחָשָׁא׃ שְׁלַף וּנְפַק מִתִּיקָה וּבַרְקָא
מְמֵרִירָתָא יְהַלֵּךְ עֲלוֹי דְחִילַיָּא׃ כָּל חֲשׁוֹכָא
טְמִיעַ לְטַשְׁיוּתֵיהּ תְּגַמְרִינֵיהּ נוּר דְּגֵיהִנָּם
דְּלָא נְפִיחַ יִשְׁרֵי מְשֵׁיזֵיב בְּמַשְׁכְּנֵיהּ׃ יְפַרְסְמוּן
אַנְגְּלֵי מְרוֹמָא סוֹרְחָנֵיהּ וְדַיָּירֵי אַרְעָא יְקוּמוּן
לְמִבְאַשָּׁא לֵיהּ׃ יְטַלְטֵל עִיבּוּר בֵּיתֵיהּ
מִשְׁחֵיהּ וְחַמְרֵיהּ מִזְדַּלְפָן בְּיוֹמָא דְרוּגְזֵיהּ׃
דֵּין חוּלַק בַּר נַשׁ רַשִׁיעָא מִן קֳדָם יְיָ וְאַחְסָנַת
מֵימְרֵיהּ מִן קֳדָם אֱלָהָא׃

אבן עזרא

כגללו. מן כאשר יבער הגלל עד תמו: ויודר. כמו ירוחק: שזפתו. ראתהו כמו ששזפתני השמש: בניו ירצו דלים. הפירוש נכון שהוא מן רצון ובמה ירצה כי בניו יוצרכו לרצות הדלים שגזל ועוד שיתכן שבימיו תשבנה ידיו אונו כמו הונו כמו מצאתי און לי ואתן כמו המון: עצמותיו מלאו. חטאת עלומיו: יכחידנה. שיעשה דבריו בסתר: ראש פתנים יינק. הפך נהרי נחלי דבש וחמאה ושניהם על דרך משל כענין מרם פורה ראש ולענה: ובסוף משיב כל מה שיגעו בחיל תמורתו שבא לו הדבר הפוך: עזב דלים. במותו: בחמודו. שחמד והתאוה הוא לא השאיר כלום: יחיל. יקוה: במלאת ספקו. כאשר יגיע לכל מה שיספיק לו אז יצר לו ויד העמלים תבואנו כענין בפרוח רשעים וים אומרי' בהגיע יום מפלתם וכמוהו תחת רשעים ספקם כמו ויספק את כפיו הכה: בלחומו. בבשרו ויתכן היות בלחומו כמשמעו כמו יהי למלא בטנו: תחליפהו. כמו כליל יחלוף וים אומר כמו וחלפה רקתו: שלף. ישלוף החץ מהאשפה ויצא מתוכה וכמו ברק ירוץ כן יבואו אימים עליו פתע פתאום: תאכלהו אש לא נפח. כדי שיעוכה ולא תצא כפשו במהרה: יגל. יגלה ממקומו: יבול ביתו. כנהרות נגרות ויתכן שיחסר עם ביתו או יבול הכסי ביתו: ויאמרו בני אדם זה חלק אדם רשע:

שמעו

נמסר במס' רבת' במערב' אות הנון בס"ד: ירא ה"ד מנהון מלעיל וסים' ירא יי' עליכם וישפט. ועתה ירא פרעה. ירא אלהי אבותינו ויוכח. ובמותו אבר ירא יי'. אל ירא בפלגות: ימלט ח' וסים' בעמוס סוף סימן ב': טובו ג' וסים' אחר ישובו בני ישראל. מה טובו ומה יפיו. אין שריד לאכלו: נשק ג' קמצין בליש' וסים' והבה מביאים איש מנחתו דמלכי' וחברו דד"ה. יברח מנשק ברזל: וברק ג' וסים' וברק רדף אחרי הרכב. והשר דבורה וברק. וברק במדרתו יהלוך: ירע ל' ומלעיל שריד באהלו. בתקוממה ל' וכל' יגלו שמים עונו. אכרו ל' והוא חד מן א"ב משמש או בסוף תיבותא וסים' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הוי"ו בס"ד:

יזכור אותם האדם כאשר הקיץ ויאבד זכרו במהירו' כן יעופף זה הרשע וילך לאבדון מהר. העין שראתה אותו לא תוסיף לראותו ולא עוד יראהו עין אנשי מקומו להיות כלה ואבד. ישוב גמולו על בניו ויעשו רצון הדלים לרוב שפלותם תחת אשר עשקם אביהם או ידי העושק בעצמו תשבנה הגזלה אשר גזל. לפי שעצמותיו כמלאו מחט' נעוריו ועמו על עפר תשכב וזולתו ולא ישוב אל השם. או הרצון בזה לפי שהוא מלא עצמותיו מהדברי' הגזולים' והמכוסים אשר גנב וגזל ר"ל שעשה עושר ולא במשפט ועמו על עפר תשכב הגזלה ההיא ולא ישיבה. ולפי שכאשר המתיקה בפיו הרעה אשר חשב לעשותה וערבה לו יכחיד אותה ויסתירנה תחת לשונו ר"ל שלא יגלה אותה עד עשותה המזימתה כאילו הוא חומל עליה מרוב אהבתו או זה ולזה לא יעזבנ' וימנענ' בתוך חכו. הנה ישיבו לו השי"ת על כל זה גמול מדה כנג' מדה. וזה שלחמו נהפך במעיו ללכת הפך המנהג ר"ל שישוב לבלתי דרך הפה בקיא. הנה לחמו יהיה כמרורת פתנים בקרבו כל החיל אשר בלע יקיאנו ומבטנו יורישנו אל הפך מה שהיה עושה שהיה מעכב לעצמו ההון אשר גזל ולא היה רוצה להניח ממנו דבר ותחת אהבתו הרעה עד שיסתירנה תחת לשונו יתן לו השם רעה שתעמוד עמו ותכלהו והיא שהוא יינק ראש פתנים ותהרגהו לשון אפעה בארסו. ולא יראה בשפע הדברים הערבי' כמו הדבש והחמאה אבל יבאו בקרבו תמיד הדברים הרעי' תחת אהבתו הרעה. הנה הוא ישיב יגיעו ויניחהו לאחרי' ולא יהנה ממנו ויהיה יגיעו שישוב כשיעור החיל

אשר

אשר גזל והוא תמורתו ולא ישמח בזה החיל גם כן כי לא נשאר לו ולא נהנה ממנו · או יהיה פירושו כמו שיסוב החיל תמורת מה שגזל ולא ישמח בגזלה ההיא אחר אשר
ישיב אותה כן ישיב גם כן יגיעו ויניחהו לאחרים ולא יהנה ממנו וזה גמולו בעבור שהיה מעכב לעצמו העושק והגזל ולא היה רוצה להניח ממנו דבר מפני שרצץ הדלים
ועזבם ר״ל שלא עזבם עד אשר רצץ אותם וגזל מהם בית אשר לא בנהו הנה גמולו שלא ידע אשר שלו בקרבו אך יהיו הם כלם נגועים ורצוצים כמו שרצץ הדלים ולא ימלט
בחמודו ועשרו דבר שלא יאבד תחת אשר גזל בית אשר לא עמל בו יאבד ממנו מה שעמל בו · בעבור שלא היה משאיר דבר תאסף בידו לאכלו אבל היה בוטח שיגזול

והוי יד וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ח: דברי ג׳ וסימ׳ עורי עורי דברי שיר · כי מדי דברי בו זכור אזכרנו · ואחר דברי
תלעג · וא׳ כדברי עבדך · וא׳ וכדברי אוחך: פלצות ד׳ וסימ׳ תעה לבבי פלצות בעתתני · וכסתה אתכם פלצות · יראה

אבן עזרא

שמעו שמוע · שאוני · תעשו: פלצות · כמו ומתוריה יתפלצון: עתקו · כמו שמנו עבו כמו יצא עתק מפיכם הון עתק: עבר · לשון הריון: יגעיל · מלשון רבותינו ז״ל מגעילין בברותחין והצונן ששקפאו זרע הקרי: עויליה׳ · מן עול ימים: ישאו · קול בתוף וכנור: וברגע · בלא ענויים: כי נפגע בו · כמו ואל תפגע בי לשון בקשה: הן לא בידם טובם · רק מהמקום ניתן להם אף על פי שעצתם ודבריה׳ רחקו מני · חבלי׳ אף יחלק להם הפך חבלי׳ כפלו לי בנעימי׳ ויש אומרים מן חבלי יולדה והראשון נכון: אונו · רשעו כמו מחשבות און כטעם פוקד עון אבות: וידע · כמו וידע אלמנותיו: יראו עיניו · כל אחד ואחד משבניו: כידו · כמו אידו מן הענין ואין לו חבר: כי מה חפצו · מה יועיל לו כל מה שהשאיר אחריו: חצצו · כמו לא יחצו ימיהם: הלאל ילמד דעת · כאילו לא ידע המקום מה יעשה: שלאנן · הלמ״ד נוסף:
עטיניו

כא ויען איוב ויאמר: שמעו שמוע
מלתי ותהי־זאת תנחומתיכם:
שאוני ואנכי אדבר ואחר דברי
תלעיג: האנכי לאדם שיחי ואם־
מדוע לא־תקצר רוחי: פנו־אלי
והשמו ושימו יד על־פה: ואם
זכרתי ונבהלתי ואחז בשרי פלצות:
מדוע רשעים יחיו עתקו גם־גברו
חיל: זרעם נכון לפניהם עמם
וצאצאיהם לעיניהם: בתיהם שלום
מפחד ולא שבט אלוה עליהם:
שורו עבר ולא יגעל תפלט פרתו
ולא תשכל: ישלחו כצאן עויליהם
וילדיהם ירקדון: ישאו כתף וכנור
וישמחו לקול עוגב: יבלו בטוב
ימיהם וברגע שאול יחתו: ויאמרו
לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא
חפצנו: מה־שדי כי־נעבדנו ומה־
נועיל כי נפגע־בו: הן לא בידם
טובם עצת רשעים רחקה מני: כמה
נר־רשעים ידעך ויבא עלימו אידם
חבלים יחלק באפו: יהיו כתבן
לפני־רוח וכמץ גנבתו סופה: אלוה
יצפן־לבניו אונו ישלם אליו וידע:
יראו עינו כידו ומחמת שדי ישתה:
כי מה־חפצו בביתו אחריו ומספר
חדשיו חצצו: הלאל ילמד־דעת
והוא רמים ישפוט: זה ימות בעצם תמו כלו שלאנן ושליו:

ואתיב איוב ואמר: שמעו וקבילו מילתי ותהי דא תנחמתכון: סבולו יתי ואנא אמליל ומן בתר דמלילית תדהך: איפשר דאנא לבר נש מילתי ואין מדין לא תתייעיק רוחי: אתפנו לותי ושתוקו ושוון אידא על פומא: ואין דכרית ואתבהלית ואחד בסרי רתיתא: מדין רשיעיא ייחון אתקפו לחוד קנו נכסין: בניהון מכוון קדמיהון עמהון ובני בניהון למיחמיהון: בתיהון שלים דלית דלותא ולית מחת אלהא עליהון: תוריה מבטין ולא יפקטן תשזיב תורתיה ולא תתכל: ישדרון היך ענא טליהון ורוביהון יטפזון: יטלון בתופין וכינורין ויחדון לקל אבובא: יגמרון בטבא יומיהון ובמרגועא לבי קבורתא נחתין: ואמרו לאלהא זור מיננא ולמחכם אורחתך לא צבינא: מה שדי ארום נפלחיניה ומה צרוך אית ביה ארום נצלי במימריה: הא לא ישתתר בידיהון טובהון מלכת רשיעי רחקת מני: כמה שרגא דרשיעי יטפי וייתי עליהון תבריהון עדבין יפליג ברוגזיה יהון היך תיבנא קדם זעפא וכמוצא דיטלטליניה עלעולא: אלהא יטשי לבנוי צעריה יפרע לותיה וידע: יחמון עינוי תבריה ומן רוגזיה דשדי ישתי: ארום מה רעותיה בביתיה בתרוי ומניין ירחוי אתפליגו: האיפשר דילאלהא יליף מנדעא והוא שמי מרומא דאין: דין ימות בתקוף שלימותיה כוליה שדיך ושליו:

ויחמוס די ספקו הנה יהיה גמולו שלא יכלה טובו עד שיצטרך ל לקחת מזולתו מה ש שיאכל או ימות ברעב · ולזאת הסבה הנה ברבות טובתו שלא יחסר לו דבר אז יהיה צר לו ויהיה עני לפי שכל יד היה עמל ואון תבואנו לעושקו · ואם היה שיהיה עושרו ל למלא בטנו רוצה לומ׳ שימליטהו השם ל לאכול ממנו הנה · ישלח בו השם חרון אפו ויוריד עליו בשטף חרון אפו בבשרו · מרעה אל רעה יצא כאשר יברח מנשק ברזל תכריתהו קשת חזקה שהיא מנחשת כי הוא יראה בכח חזק ולזה יתכן שהחץ ינקוב אותו ויעברהו - שלף החץ היורה ויצא מגוף זה הרשע ר״ל שיעבור גופו והבריק בלהטו וממרורתו יצא והוא המקום היותר מסוכן ואי אפשר ל למוג בו שיחיה ובכלל הנה כל אחד מהאימים יהלך עליו ואפשר שנאמ׳ והוא יותר נכון שהרצון בזה שלרוב היות זה הרשע נכון לרע הנה תכף שישלוף האדם חרבו ויצא מ מתיקו ויבריק להט ה החרב ההוא הנה י יהלוך על הרשע אימ׳ ממרורתו שתכרתנו החרב וירצה בזה ש שתכף שיראה החרב יפלו עליו אימות מות · כל חשך וכל רע טמון לו בעבור צפוניו ר״ל החטאים אשר צפן והעלי׳ תאכל אותו אש אשר לא נופח בתפוח ר״ל האש הנופלת מן השמי׳ ויסבר מי שהיה שריד לאהלו עד שלא

ועד יבא כי · ואם זכרתי ונבהלתי: יחיו ז׳ וסי׳ ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו · מתים בל יחיו · יחיו מתיך נבלתי ·
תלעולם יחיו · י״י עליהם יחיו · מדוע רשעים יחיו · ומשפטים אשר לא יחיו: תשכל ג׳ וסימ׳ מחוץ תשכל חרב · ולא
תשכל לכם הגפן · תפלט פרתו ולא תשכל: בטוב ט׳ דגשי׳ וס׳ הנה ארצי לפניך · עמך ישב בקרבך · כי בטרם ידע ·
חמאה ודבש יאכל · הנני פקד על שבעיה · יבלו בטוב ימיהם · וחברו אם ישמעו ויעבדו יכלו · וחסידך ישמחו ·
המשביע בטוב: ויבא י״א רפי׳ בקרי׳ וסימ׳ ויבא בקרבנו ויושיענו · ויבא סגנים כמו חמר · ויבא שודד אל כל עיר · ויבא
בגשם לנו · פתחו שערים ויבא גוי צדיק · שאו שערים ראשיכם · וחברו · ויבא עלימו אידם · ויבא מלך הצפון · ועמד
מצער שרשיה ב׳ בפסוק: מה חפצו חד מן ז׳ מה קמצי׳ דסמי׳ לאח״ע וסי׳ הגר מה לך עמדי וקח לך · ומה חטאתי כי דלקת
אחרי · כי מה עבדך הכלב · ואמרתם על מה על כי העיר · ומה חשחן אנחנא · ויאמר להם מה עבדת · כי מה חפצו בביתו:

יהיה לביתו שריד · השמים יגלו עונו כי נלחמו מן השמים עמו ויגלה בזה לכל כי הוא היה רשע והארץ כאילו היא שונאה אותו לרוב המקרים הרעים אשר יגיעו לו ומתנהג ·
יגלה יבול ביתו ממקומו ביום אף השם ר״ל שיעשקוהו האנשים ממנו ויסירוהו בחוזק ובמהירות כמו הנהרות הנגרות אשר ילכו בחוזק ובמהירות · הנה זה הוא חלק אדם
רשע מאלהים ונחלת מי שאומר מאל דבר שלא כהוגן והולם אמ׳ זה כנגד איוב שהיה מטיח דברים לפי מחשבתו כנגד השם ית׳ והנה באו לאיוב כמו אלו הרעות שזכרם
בסוף דבריו ר״ל שמן השמים נלחמו עמו והארץ מתקוממה לו כמו שזכר בראש זה הספר רצוני שקצת הרעות באו לו על צד המלחמה והוא מה שלקחו חיל שבא והכשדים
וקצתם היו מן השמים והוא מה שהגיע לו מן הרע בסיבת האש והרוח :

והכלל העולה מהדברים

הוא כי צופר על מה שסתר בו איוב דבריו
בעבור ההצלחה המצאת לרשעים והיותם נקיים עם זה מפחד והוא אמרו ישליו אוהלים לשודדים ישיב שהוא
לא ירחיק שלא תמצא זאת ההצלחה זמן מועט לרשעים אבל אחריתה לרע ואם לא יהיה זה הרע בימיו כבר יהיה בימי בניו והוא אמרו בניו ירצו דלים ולזה ראוי שלא יקרא
זה הצלחה אחר שאחריתה לרע ובזה חשב בלבד להמלט ממה שכראה אותו מההצלחה לרשעים והוסיף לאמת דבריו שהכל במשפט מפני שמה שכראה אותו מהרעות
לרשעים הוא מדה כנגד מדה והוסיף גם כן עתה לאמת שאיוב היה חוטא מפני שהיה אומר דברים לאל שלא כהוגן :

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר מלתי · מאמרי: שאוני · סבלוני ר״ל סבלו דברי: והשמו · והתמהו: עתקו · הזקינו מענין עתיק יומין: ולא יגעל · ולא
יזכה הזרע חוץ לרחם: תפלט פרתו · תלד לזמן ראוי והוא מענין ותשגב ולא תפליט: עויליהם · מענין עול ימים ר״ל בניהם הקטנים: ישאו בתוף וכנור · ישאו רנה כאילו
היה לפניהם תוף וכנור מרוב השמחה: וברגע שאול יחתו · ובזמן קצר מאד ימותו וזה כלו מרוב ההצלחה שלא יגיעם צער גדול בבא עליהם המות: נפגע בו · נתפלל
אלף: ידעך · יכבה ויחשך: חבלים · צירים ומכאובות: אונו · גמולו: כידו · אידו: ומחמת שדי ישתה · ר״ל משפט חמתו או יהיה חמת כאשר ויהיה הרצון בזה ישתה מחמת
השם ית׳ וירעל ר״ל שישתה כוס התרעלה: חצניו · כחתכו וגבולו ויהיה חצן וחצה שני שרשים בענין אחד: בעצם תומו · בתוקף שלמותו:
עטיניו

עטיניו · הם השדים ׃ ומוח עצמותיו ישוקה · ר״ל שכל אחד מעצמיו מלא מוח מרוב השומן והדשנות ׃ יתחמסו · משרש חמס ׃ יחשך רע ׃ ימנע האלים הרע שלא יגיע אליו
האיד ׃ עברות · מענין עברה ׃ ועל גדיש ישקוד · ר״ל שהוא יהיה שוקד לעמוד על הקבר ונקרא הקבר גדיש להתקבץ עליו עפר ואבנים ויגבה על הארץ כצורת גדיש ואיפשר
שיהיה גדיש כמשמעו וירצה בזה שהוא יעמוד בחוץ בקבר אשר אכל הגדיש שהוא בשדה ׃ רגבי נחל · בקעי התיסור אשר הוא קבור שם ׃ ותשובותיכם נשאר מעל · רוצה
לומר תשובותיכם נשארו כחשות ובטלות ׃

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר לרעיו שמעו שמוע מלתי והחרישו ותהי זאת תנחומותיכם שתנחמוני בה ר״ל אם תחרישו על דברי כי יותר טובה לי היא שתיקתכם מתשובתכם אחר שאתם מכעיסים אותי בה כשם נפלא · שכלו דברי ולכני אדבר ואחר דברי מה שתשקוט בו המיית לבבי תלעיג על דברי אם תרצה · והנה אמ׳ זה כנגד צופר הנעם שיחי לאדם שאוכל להשיבו מרצונו בהשתדלותי ומדוע לא תקצר רוחי אם׳ בדברי עם השם ית׳ אשר לא אוכל להשיב אפו ממנו · אתם רעי הביטו אלי ותמהו ושימו יד על פה מרוב התימ׳ והוא שיהיה איש תם וישר כמוני מוכה בכמו אלו המכות הנפלאות על לא פשע ולא חטאת · אם באתי לזכור רוע הסדור הנופל באלו הענינים באישי האדם הנה נבהלתי ואחז בשרי פלצות ובעתה · איך אפשר שיהיה לרשעים מה שנמצא להם

וזה נג׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימ׳ מ״ז ׃ ישכבו ג׳ קמצ׳ וסימ׳ בסדר וירא ׃ שאלתם ב׳ וסי׳ ועתה והנה המלך אשר בחרתם ·
הלא שאלתם עברי דרך · וחד ושאלתם לו ׃ ואתותם ל׳ והוא חד מן מלין דכשמשין תם בסוף תיבות׳ וסימ׳ נמס׳ בבסר׳

ל׳ · ל׳ עֲטִינָיו מָלְאוּ חָלָב וּמֹחַ עַצְמוֹתָיו
ל׳ · לג רפ׳ יְשֻׁקֶּה ׃ וְזֶה יָמוּת בְּנֶפֶשׁ מָרָה וְלֹא־
ג׳ אָכַל בַּטּוֹבָה ׃ יַחַד עַל־עָפָר יִשְׁכָּבוּ
ב׳ לא חייח וְרִמָּה תְּכַסֶּה עֲלֵיהֶם ׃ הֵן יָדַעְתִּי
ב׳ מל · ב׳ מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וּמְזִמּוֹת עָלַי תַּחְמֹסוּ ׃
כִּי תֹאמְרוּ אַיֵּה בֵית־נָדִיב וְאַיֵּה אֹהֶל
ל׳ מִשְׁכְּנוֹת רְשָׁעִים ׃ הֲלֹא שְׁאֶלְתֶּם
ל׳ מל׳ · ל׳ וחס · ל׳ עוֹבְרֵי דָרֶךְ וְאֹתֹתָם לֹא תְנַכֵּרוּ ׃ כִּי
לְיוֹם אֵיד יֵחָשֶׂךְ רָע לְיוֹם עֲבָרוֹת
יוּבָלוּ ׃ מִי־יַגִּיד עַל־פָּנָיו דַּרְכּוֹ וְהוּא־
לג רפ׳ עָשָׂה מִי יְשַׁלֶּם־לוֹ ׃ וְהוּא לִקְבָרוֹת
ל׳ מל׳ יוּבָל וְעַל־גָּדִישׁ יִשְׁקוֹד ׃ מָתְקוּ־לוֹ
ל׳ · ל׳ מל׳ רִגְבֵי נָחַל וְאַחֲרָיו כָּל־אָדָם יִמְשׁוֹךְ
ל׳ · ג׳ רפ׳ וּלְפָנָיו אֵין מִסְפָּר ׃ וְאֵיךְ תְּנַחֲמוּנִי
ל׳ וכתי׳ כן הָבֶל וּתְשׁוּבֹתֵיכֶם נִשְׁאַר־מָעַל ׃

בִּיזוֹי אִתְמַלְיָאוּ חֲלָבָא וּמוֹקְרָא דְגַרְמוֹי פַּטִּים ׃ וְדֵין יְמוּת בְּנַפְשָׁא מְרִירָא וְלָא אֲכַל בְּטַבְתָא ׃ כַּחֲדָא עַל עַפְרָא שָׁכְבִין וְרִיחֲשָׁא תַּחְפֵּי עֲלֵיהוֹן ׃ הָא גַּלְיָן קֳדָמוֹי מַחְשַׁבְתְּכוֹן וְזִימִיוֹנִין דְעָלַי תַּחְשְׁלוּן ׃ אֲרוּם תֵּימְרוּן הָאן בֵּירַת אַרְכוֹנָא וְהָאן פַּרְסָא דְמַשְׁכְּנֵי דְרַשִׁיעַיָא ׃ הֲלָא שַׁיֵּילְתּוּן עָדֵי אוֹרְחָא וְסִמְנֵיהוֹן לָא תִשְׁתְּמוֹדְעוּן ׃ אֲרוּם לְיוֹם תַּבְרָא יִתְמְנַע בִּישׁ לְיוֹם רְגִיזְתָא יִתְעֲלוּן ׃ מַן יְחַוֵּי קֳדָמוֹי אוֹרְחֵיהּ וְהוּא עֲבַד מַן יְשַׁלֵּם לֵיהּ ׃ וְהוּא לִקְבוּרִין יִתְעֲל וְעַל גְּדִישִׁין נְעִיר ׃ בְּסִימָן לֵיהּ גַּרְגִּישְׁתָּא דְנַחֲלָא וּבַתְרוֹי כָּל בַּר נַשׁ יְנְגּוּד וְקֳדָמוֹי לֵית סַכְיָין ׃ וְהֵיךְ תְּנַחֲמוּנַנִי לְמָא וְתִיוּבְתֵיכוֹן אִשְׁתְּאַר בְּהוֹן שְׁקַר ׃

רבת׳ במערכת אות ד״ה׳ יו בסד׳ ׃ אין נספר כל קרי׳ אין מספר בסד׳ ואין מספר וסימ׳ בריש יואל והלים סימן קט׳ ׃ ואיך
ג׳ רפ׳ וסי׳ ואיך השיב את פני פחת דמלכים · וחברו דישעיה ואיך תנחמוני הבל ׃

אבן עזרא

עטיניו · כלשון ישמעאל המקום שיברכו עליו הגמלים על המים ׃ ישוקה · כאילו ישוקה תמיד ממשקה על כן לא ייבש ׃ יתחמסו · מן חמס ׃ בית נדיב · בעל ממון ואיננו צריך ׃ תנכרו · כמו תכירו ׃ ליום איד · לאיש חשך וקרוב ממנו ואיד יעלה מן הארץ כענין יום ענן וערפל ׃ מי יגיד על פניו דרכו · חוזר למתקו׳ והענין מי הגיד לו דרכו להיות כן והוא יעשה מה שירצה ואין מי ישלם לו ויו״א שהוא רבק והענין על מחשבת הרשע שיעשה מה שירצה ואין מי ישלם לו ׃ ועל גדיש ישקוד · אמר רב האיי ז״ל שהיא הקובה שעל הקבר כמנהג ארץ ישמעאל והקרוב שהוא עפר והרומה לו ואין לו חבר ׃ רגבי נחל · בלשון ישמעאל מקום חפירות הנחל והוא קרוב בעבור ורגבים ידובקו ׃ ואחריו כל אדם ימשוך · סימנתו אחריו ואין מספר למתים שלפניו ׃ ותשובותיכם · כן ענינו נשאר מעל בתשובותיכם מן ומעלה מעל ׃ הלא

מטוב ההצלחה מרוע רשעים יחיו ועתיקו גם גברו בעושר ובכח · והיה זרעם נכון עמם לפניהם ר״ל שישבו בשלום בהסכמה אחת והוא לפניהם וצאצאיהם הם לעיניהם עד שישמחו בהם תמיד · בתיהם ישלם שלא יגיע בהם פחד ואין מכת השם עליהם כלל ר״ל שלא יגיעם שום רע · שורו עבר פרתו ולא יגעיל ויוציא הזרע לחוץ פרתו תלד לזמן הראוי ולא תשכל אך יחיה העגל וזה משל על רבוי הצלחתם בקנייניהם בכל עניניהם · ישלחו בביהם הקטנים וילכו כצאן שילכו תקף וילדיהן ירקדון מרוב השמחה · ישאו רנה מרוב שמחתם כאלו לפניהם תוף וכנור וישמחו כאלו יהיה לפניהם קול עוגב · יבלו בטוב ימיהם ר״ל שלא יראו רע בכל ימיהם ויבא להם המות ברגע זולת צער וזה כלו מטוב ההצלחה · ולא תאמר מי היו אלו המצליחים בזה האופן תדע באמת כי הם היו הרעים שבאנשים עד שאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו ולזה הלכו תמיד בדרכי הרשע · ובזו השם ית׳ ואמרו מה שדי כי נעבדינו ומה נועיל כי נתפלל אליו ונבקש ממנו צרכינו · הנה באמת עם כל זה לא אשבח הרשעים אבל רחוקה ממני עצתם ואף על פי שנמצאו מצליחים זה האופן מההצלחה וזה כי זאת ההצלחה איננה דביקה להם כמו הענין בהצלחת הנפש אבל היא חוץ מהם ולזה אמ׳ שטובם איננו בידם ולזה לא ירד אחריהם כבודם במותם · כמה מהזמן ימצא שידעך נר הרשעים ויבא עליהם אידם ויחלק להם השם חבלים ומכאובות באפו ובקצפו עליהם · ויהיו כתבן לפני רוח וכמוץ גנבתו סופה להדחות מרעה אל רעה כמו שאתם מספרים מענייני הרשעים הלא זה ימצא מעט וזה שהגדתי מטוב הצלחת הרשעים ימצא הרבה ולזה היה החוש חולק על הרוב עם מאמריכם · ואין לך התנצלות במה שאמרת שאם לא יבא העונש לרשע יבא לבניו ויצפון להם השם חטא גזילתו וזה שכבר היה ראוי שישלם העונש אליו בעצמו · וידעכי תחת מרותו בשם שיגהו זה העונש יראו עיני החוטא אידו ורעתו ויפתה מחמת השם וירעל כי אי זה עונש יהיה לו לרשע במה שיגיע לבניו אחרי מותו · והנה מספר חדשיו אשר היה לו לחיות הוגבלו וכלו ובהם לבד יגיע לו הצער וההכאה אמנם אחר המות לא ירגיש בענייני המצערים והמהנים · הלאל ילמד האדם דעת להסתכל בהם איך ראוי שתהיה הנהגת השם ית׳ בזה העולם השפל עד שיהיה הכל בצדק ובמשפט ואיך איפשר זה ר״ל שילמד האדם לאל דעת והנה הוא בחכמתו ישפוט הנמצאים העליונים כמו המלאכים והגרמים השמימיים וינהגם בזאת ההנהגה הנפלאה אשר לא יושג אופן החכמה בה ראה מה הגיעך מהטעות בחפשך בדרכיו בזה האופן עד שאמרת שההצלחה אשר הכליקה לרע היא רע הנה יתחייב מזה שלא יעשה השם רק רע לצדיקים ולרשעים · וזה שאשר ימות בעצם שלמותו והיה שלאנן ושלו כל ימיו עד שטדיו מלאו חלב מרוב השומן וכל אחד מעצמיו ישוקה במוח ר״ל שהוא מלא מוח · וזה אשר ימות בנפש מרה ולא אכל בטובה כלל הנה תכליתם יחד אל המות ורמה תכסה עליהם ולפי שהמות שהיא תכליתם הוא רע הנה יקרה מזה שיהיה כל מה שקרה להם בחייהם רע היו אלו האנשים צדיקים או רשעים הנה בהרחיקך העול מהשם תיחסהו לו וזה בתכלית הביטול והגנות · הנה ידעתי מחשבותיכם והמזימות הרעות אשר אתם חומסים בעבורי ובודאים מלבבכם ר״ל שאתם תבהלו לחשוב במחשבותיכם לטעון עלי ולעמוק האמת ממני או יהיה הרצון באומרו ומזימות על תחמוסו שאתם בהיותכם חוקרים בזה הדרוש אשר אנחנו מתוכחים בו לא יקחו כל המחשבות המקבילות אשר הכולנה בזה הדרוש אבל תחמסו ותגזלו קצתם בעבורי ולא תפנו אל המחשבה אשר תפול לאמת דעתי והמשל אמר זה לפי שמדרך החוקר בדבר חקירה שלימה שיקח כל חלקי הסותר אשר תפול עליהם המחשבה ואחר יברור הצודק מהבלתי צודק ואם לא לקחם כלם לא תשלם לו החקירה ולזה אמר איוב שרעיו היו לוקחים המחשבות החולקות עליו והיו חומסים המחשבות המסכימות לדעתו והנה זה הפירוש הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב והנה זכר בכאן המחשבה אשר לקוחה לאמת דעתם וזכר אחר זה המחשבה אשר חמסו ואמר הנה ידעתי המחשבה אשר בניתם דעתכם בה במה שאמרתם שהרשע איננו נמלט מהפחד · כי תאמרו איה בית נדיב ואיה אהל משכנות רשעים רוצה לומר שהנדיב להעדר ממנו הפחד לא ישתדל בבניינים החזקים אבל יספיק לו אהל להיות לו למחסה ולמסתור מזרם וממטר · ואולם הרשעים יצטרכו הבניינים החזקים מרוב הפחד והנה הפחד הוא עונש הרשעים כמו שקדם מדבריכם אלא שכבר בארתי לכם מהחוש שאין זה צודק והנה חמסתם מהמחשבה להראות צודקת היא הורסת דעתכם והיא מה שאמרתי שכבר ישאלו אהלים לשודדים · ועוד הלא שאלתם כל עוברי דרך שיודעים קורות הזמן והאותות והרבמים שיגידו מזה לפי המוחש תכחישו · וזה שהם יספרו כי כבר יקרה פעמים רבות שליום איד ר״ל שביום בא איד בעיר או במדינה יחשך האלים הרע מהגיע אל האיד וינצל מרוב הצלחתו מבין שאר האנשים ובעת שיובלו העברות בארץ אשר הוא בה יחשך מהם ונצל וזה מתה שיוסיף לו בטחון ויסיר ממנו הפחד · ואחר בה רע לא יגיע הלא ובימיו מי יגיד על פניו של
ארצו

אבן עזרא

הלא אל יסכן גבר · יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכון · ויש אומרים יסכן ועניינו היסכן האדם במעשיו על המקום או יסכן אדם משכיל על המקום ועל הגבר ריק כ פי מעשיו והקרוב שהוא כמו יוכיח וקרוב ממנו הסכן נא עמו ושלם והעניין הלא יוכיח גבר או יוכיח בין שניהם משכיל · וזרועות יתומים ידוכא · כל אחד מהזרועות · או חשך לא תראה · חשכת שאתה בחשך לא תראה : ושפעת מים · פי' שפעת רוב וכמוהו שפעת גמלים כן חשכת : העבד ערפל · מסתר ערפל · וחוג שמים · על חוג השמים יתהלך ולא ידע מה יעשה למטה בארץ : הארח עולם תשמור · ארח העולם הם האומרים כן היה העולם ולא כן חדש : קומטו · נכרתו בלא עתם : נהר יוצק יסודם · הם אנשי דור המבול שסבב הארץ שהוא יסוד בני אדם כמו נהר שיוצק : יראו צדיקים · על נח ועל בניו : אם לא נכחד קימנו · רובי המפרשים אמרו שהוא קימנו בקמץ קטן שהוא צרי תחת הס"ס והנכון שהוא חסר דגש והוא קיימנו וכמוהו ודינם אם לא נכחד הנקי הנזכר למעלה הוא קיימנו בעולם והעניין כי אנחנו עדים שלא מת הנקי : ויתרם אכלה אש · אנשי סדום : הסכן · הרגל או התוכח : ושלם · תהיה בשלום : בהם · תהיה בין טובים או בין רעים תבוא לך טוב' : בצר · כמו כסף : ובצור נחלים · זהב אופיר : והיה

רלבג

אותו רשע דרכו להוכיחו ולומר שע"ז זה בא לו זה העונש והוא שעשה הרע מי ישלם לו כמעשהו אחר מותו האם מחוק השופט היושר שיהיה העונש על חטא האב לבניו אשר לא עשו זה החטא כמו שאמרת · והוא לקברות יובל אחרי מותו ועל הקבר ישקוד תמיד עד הכסרו · הנה ערבו ומתקו לו רגבי המישור אשר הוא קבור בהם ר"ל שלא ירגיש בשום רע אחרי מותו ואחריו ימשוך המות כל אדם כי הוא קוסם ולפניו מסך אנשים אין מספר ובהיות העניין כן הנה ימצא זה הרשע נקי מכל העונש או אם תקרא המות עונש הנה אין נקי הצדיק מזה העונש וכבר התבאר שאין ראוי שיקרא עונש לו מה שיקרה לבניו אחריו כי לא יגיע לו מזה צער וזה דבר כבר התבאר בספר המדות רצוני שאין ראוי שיקרא בלתי מצליח מי שיבואו הרעות לאוהביו וקרוביו אחריו · ואיך תנחמוני הבל במה שאמרתם שאם אשחר אל אל ואשוב אליו יסורו מעלי המכות האלה והנה כל תשובותיכם נשארו כוזבות ובטלות :

והכלל העולה מהדברי' הוא שמה שהשיב צופר שאין ראוי שיבטלו הגזירה הכוללת שהתחלתה מן האדם להם מפני מה שקרה לאיוב הוא בטל שכבר הביא איוב ראיה מהחוש מזולתו סותר' דבריהם והיא רוב ההצלחה המתמדת להרבה מהרשעים עד שלא יראו ברע בחייהם ולא יפחדו פחד אבל כבר ינצלו מהרבה מהרעות הנופלות לאנשים אשר הם אבלם וביאר שזה יותר נמצא ממה שהיו הם מעידים מרעות הרשעים כי מה שהיו מעידים מזה אינו רק על המעט וביאר שמה שהיה טוען צופר בזה שהשם ית' אם לא יענש הרשעים בעצמם כבר יענש העונש אחר מות' והוא שכבר יענשו בניהם ולזה ראוי שלא תקרא כמו זה ההצלחה

מסורה

והחפץ ג' וסי' החפץ לי"י בעולות · לשדי כי תצדק · אל תתמה על החפץ : יבוא ד' מ"ל בסיפ' וסי' ולא תירא משוד כי יבוא · כי לא לפניו חנף יבוא · המיראתך יוכיחך · בכפל רסנו מי יבוא : ערומים ב' דגשי' וב' רפין וסי' ערטלאין דגשין חכימין רפין וביאורם נמסר בספר' ריש סימן ט"ו : עיף ועיף ח' וסי' נמסר בתהלות סימן ס"ג : ונשוא ד' ג' מ"ל וסימ' ונעמן שר צבא מלך

כב

ויען אליפז התמני ויאמר :
הלאל יסכן-גבר כי-יסכן עלימו
משכיל : החפץ לשדי כי תצדק
ואם-בצע כי-תתם דרכיך :
המיראתך יכיחך יבוא עמך במשפט
: הלא רעתך רבה ואין-קץ
לעונתיך : כי-תחבל אחיך חנם
ובגדי ערומים תפשיט : לא-מים
עיף תשקה ומרעב תמנע-לחם :
ואיש זרוע לו הארץ ונשוא פנים
ישב בה : אלמנות שלחת ריקם
וזרעות יתמים ידכא : על-כן
סביבותיך פחים ויבהלך פחד פתאום
: או-חשך לא-תראה ושפעת-מים
תכסך : הלא-אלוה גבה שמים וראה
ראש כוכבים כי-רמו : ואמרת מה-
ידע אל הבעד ערפל ישפוט :
עבים סתר-לו ולא יראה וחוג
שמים יתהלך : הארח עולם
תשמור אשר דרכו מתי-און :
אשר-קמטו ולא-עת נהר יוצק
יסודם : האמרים לאל סור ממנו
ומה-יפעל שדי למו : והוא מלא
בתיהם טוב ועצת רשעים רחקה מני
: יראו צדיקים וישמחו ונקי ילעג-
למו : אם-לא נכחד קימנו ויתרם
אכלה אש : הסכן-נא עמו ושלם
בהם תבואתך טובה : קח-נא מפיו
תורה ושים אמריו בלבבך : אם-
תשוב עד-שדי תבנה תרחיק עולה
מאהליך : ושית-על-עפר בצר ובצור נחלים אופיר :

תרגום

ואתיב אליפז דמן תימן ואמר : איפשר
דלאלהא יאליף גבר וכד יליף איפשר
דעליהון משגח : העסקא אית לשדי
ארום תזכי ואין ממון ארום תשלים
אורחתך : המדחל מינך יכסינך ייתי
עימך בדינא : הלא על בישתך דסגיעי
ולית סוף לעוויתך : ארום תמשכין
אחוך מגן ולבושין דערטילאין תשלח :
לא מיא למשלהי תשקי ומן כפין
תמנע לחמא : וגבר נצחן ליה
ארעא וסביר אפין יתיב בה : ארמלתא
שדרתא כריקותא ואדרעת יתומי תשפף
: מטול היכנא חזרנותך פוחין ויבהלינך
דלותא בתכיף : או בחשוכא תישרי
לא תחמי וסוגעת מיא תחפינך : הלא
אלהא בגובהי שמיא וחמי ריש כוכביא
ארום זקופו : ותימר מה ידע אלהא
האפשר דלהאל אמטתא ידין : עננייא
טמיר ליה ולא יחמי ותקיף רומא דשמיא
יטייל : האורחא דהוה מן עלמא תנטור
די טיילו אינשי שיקרא : דאתבטילו מן
ארעא בלא עידניהון בארעית אנהרא אתיך
גופיהון : ודרא דטובענא דאמרין לאלהא
זור מיננא ומה יעביד שדי להון : והוא
מלי בתיהון טובא ומילכתהון דרשיעי
רחקת מיני : יחמון בנוי דנח צדיקיא
ויחדון ונח זכאה יחייך להון : אין
לא אתמניעו מלמיקום ומותרהון גמרת
אשתא : אליף כדון עמיה ותשתלים
בהון עללתך טובא : גמר כדון מפומיה
אוריתא ושוי מימרוי בלבבך : אין תתוב
עד שדי תתבני תרחיק עולתא ממשכניך :
ושוי על עפרא כרך תקיף והיך טינרא
דנחליא דאופיר :

קומטו 5 · ב' והכהן הגדול

מסורה

ארם היה איש גדול · שר חמשים ונשוא פנים · זקן ונשוא פנים · ונשוא פנים ישב בה · וא' נשוא עון · נעמן חס' : גובה ג' וסי' הלא אלוה גבה : וראיתי לבית גבה · ולפני כשלון גבה : ולא יראהו ו' וסי' ולא יראה בך ערות דבר · ולא יראה כי יבא חום · ולא יראה כי יבא טוב · ואל שמעיה הנלחמי · מי גבר יחיה ולא יראה מות · עבים סתר לו : תשמור ד' מ"ל בליש' וסי' נמסר בשמואל ב' סימן י"א : יוצק ב' וסימ' והכהן הגדול · נהר יוצק יסודם : לאל י"א וסי' נמסר בתהלים ס' נ"ז · ונקי ג' וסימ' ונקי וצדיק אל תהרוג · ונקי ילעג למו · ונקי על חנף יתעורר : קח י"ב ר"פ וסי' נמסר בסדר במדבר סיני ובירכה סימ' מ"ג : ושים ט' וסימ' נמסר בסוף סדר בשלח : עד שדי חד מן י"ו יחידאין עד דסבי' למלה אחרא וסימ' נמסר בספר רבת' בערך עד :

רלבג

אחר שתכליתה לרע הוא בתכלית הגנות לפי שמזה הכר יתחייב שלא יגיע לאחר מהאנשים רק רע אחר שתכלית כולם הוא אל המות ותכלית כל הקניינים אל ההפסד ויהיה אם כן השם ית' עושה עול אחר שיענוש כל האנשים הצדיקים ורשעים עם שהוא מבואר בנפשו שאין עונש לרשע במה שיגיע לבניו אחריו כי הוא לא ירגיש בזה ויהיה עול גם כן בחק השם ית' שיענים הבנים על עון אבותיהם ואבותיהם נקיים ואולם מה שנאמר בתורה פוקד עון אבות על בנים הוא באופן אחר אין הנה מקום הביאור בו :

ביאור מלות המענה ויען אליפז התימני ויאמר · יסכון · יועיל : בצע · תועלת : תתם · תעניין תם ויושר : תחבול · תקח משכון : וזרועות יתומים ידוכא · כל אחד מזרועות היתומים · ראש כוכבים · העליון שבגלגלים שימצאו בו כוכבים והוא גלגל המזלות או יקרא ראש כוכבים המקום שיהיו בו הכוכבים הנכוחים תמיד בתנועה האמצעית כי המקום ההוא הוא בתכלית הרוממות וגובה כמו שביארנו בספר מלחמות יי' והנה גובה המקו' הזה יעמידנו על אמתת מרחק הכוכבים מן הארץ בתכלית מה שאפשר מקוטן השיעור כמו שבארנו שם : קומטו · נכרתו מן העולם · ונהר יוצק יסודם · ר"ל ביסודם ובמעמדם נגד נהר רב והוא מי המבול : אם לא נכחד קימנו · באמת נכחד מת החיים אשר הקימנו והעמידנו והוא כח אכלה שארית בעלי הדעת ההוא והיא אנשי סדום : הסכן · הרגל כמו ההסכן הסכנתי : ושלם · ותעמוד בשלום · תבואתך · ר"ל תשוב להבנות אחר ההרסך באלו הפגעים הרעים אשר קרו בך או יהיה תבואה מגז' בנים ר"ל שיהיו לך בנים ומזה העניין גם כן ואבנה גם אנכי ממנה : בצר · זהב : ובצור נחלים אופיר · ר"ל שבהוצאות הצור נחלים בשפע וברבוי כן ישפע השם ית' לך זהב אופיר : והיה

והיה שדי בצריך. הרצון שיהיה רב זהבך על דרך כקול שדי שמורה על החוזק ועל ההפלגה: תועפות. לשון חוזק כדרך תועפות ראם לו או יהיה מענין הכפל כדמתרגמינן וכפלת ותנוף: ונדריך תשלם. ר״ל שלא יבצר ממך דבר מהדברים אשר תשתדל בעשייתם: ותאמר גוה. ר״ל שתעמוד בגובה ותוקף ולא יגעך רע: ושח עינים. שפל עינים: ימלט אי נקי. הנקי ימלט בזכותו אי נדול:

והיה שדי. והיה תקיף כמו כקול שדי: בצריך. כספך: וכסף תועפות לך. הענין כפול על המנהג. ותועפות אומץ ותוקף כמו ותועפות הרים לו כתועפות ראם לו ויש אומרי׳ והיה שדי בצריך כמשמעו כמו עמו אכי בצרה והראשון יותר נכון להדביקו בסוף הפסוק: כי השפילו. כי הנה אתה תודה כאשר שפלו הרשעים תאמר אתה גוה כמו גאה והענין כי הגאוה השפילה אותם כענין לפני שבר גאון: ושח עינים יושיע. המקום: גם ימלט אי נקי: יש אומרים שהוא חסר מ״ם ועניכו אים נקי וזה רחוק לכן פירושו שהמקום יושיע שח עינים שהוא אדם את׳ גם ימלט אי נקי כמו יושב שאי הזה והפך ארץ כי תחטא לי: ונמלט בבור כפך: ונמלט תהיה בבור כפך: גם

על שדי ג׳ זוגין על דסבי׳ לשו׳ן וסיב׳ על שערי ויעבד השערים. על שערי שחו רעים לפני טובים. על שער ויבן עזיהו מגדלים. על שער צוארך כמגדל השן: על שדי כי אז על שדי תתענג. על שדי אם על שדי תתענג:

ויהי שדי כרך תוקפך ומן כסף תקוף רומא דילך: ארום הידין על שדי תתפרנק ותזקוף קדם אלהא אפיך: תצלי קדמוי ויקביל מינך ונדריך תשלם: ותגזר מימרא ויקום לך ועל אורחתך יזהר נהורא: ארום דרדא דאמאיך יתעבד גיוותן ושוות בסורחנא תפרוק: ישיזיב גבר דליתוי זכאי בזכוותך ואשתיזיב בברירות ידך:

ל. כ

והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך:

כ׳ יתענג׳ ל׳ דפי ל׳

כי אז על שדי תתענג ותשא אל אלוה פניך: תעתיר אליו וישמעך

כ׳. ל. ו

ונדריך תשלם: ותגזר אמר

ל׳ ותי ויקום

ויקם לך ועל דרכיך נגה אור:

ל׳

כי השפילו ותאמר גוה ושח עינים

כ׳ חס׳. ח׳ ל׳

יושע: ימלט אי נקי ונמלט בבר כפיך:

ימלט א׳ וסי׳ ואבד מנוס מקל וחזק. ודכתריה ותפש הקשת לא יעמוד כ׳ בו. מיגבר יחזה. כי לא ידע שלו. ימלט אי נקי. אין אדם שליט ברוח. שקר הסוס לתשועה:

ביאור דברי המענ׳.

ענה אליפז התימני ו ואמר האם האדם ת מועיל לשם ית׳ כאשר יועיל על עצמו ה המשכיל המיישיר ר דרכיו אשר ישגום הש׳ ית׳ הרשע תכף עשותו רשע מצד הרע שעשה לשם ית׳ ויגמול טוב לצדי׳ תכף עשותו טוב מצד התועלת שהגיע לשם יתברך הנה אין הענין כן כי מה שיעש׳ השם ית׳ מזה אינו כי אם על צד החסד והחכמה להטיב אל האנשים וליסרם עד שיגיעו אל הצלחת הנפש אשר בעבורה נבראו לא לצורך עצמו ולזה יקרה שיאריך לרשע זמן ארוך לבלתי קבלו הפעולות ברע אשר יעשהו וכדי שיתן הרשע אל לבו לעזוב דרכו בזה הזמן הארוך וישוב אל השם ולא יאריך לצדיק כדי שלא יתזיק בדרך הרע אשר החל להתנהג בו ולזה אין פלא אם תמצא הצלחה לרשע זמן ארוך והיה הטעם אשר חשבת לסתור בה דבריכו· החפץ לשם ית׳ כי תצדק להועיל לו ואם יגיע לו תועלת כי יתמם דרכיך עד שיגמול טוב לצדיקים תכף עשותם הצדק והיושר כדי שיועילוהו· המיראתו ממך שתזיקהו בעשותך הרעות יוכיחך ויבא עמך במשפט הנה אין הענין כן אבל מה שיעשהו השם ית׳ הוא להועיל לבני האדם ובהיות הענין כן הנה יאריך השם ית׳ לרשע להועיל לו ואם לא ישוב תוך הזמן אשר יאריכהו יגיעהו העונש הראוי ובזה נתרו כל הספיקות שהיית מספק בהם על דבריכו זולתמה שטענת שאתה תם וישר ובאו עליך אלו הרעות הרבות ולא במשפט· ולזה אשיבך כי באמת אין דרכיך צודקים וזה כי אני אורך כי באמת רעתך אשר הביא השם עליך היא רבה כמו שאתה אומר אבל אין עול כי אין קץ לעונותיך עד שרעתך היא כשיעור עונותיך או תהיה הכונה ברעתך ובעונותיך אחת בעינה. אתה היית לוקח משכון מאחיך חנם ובגדי האנשים מחוסרי הבגדים תפשיט להיות לך למשכון עד שיוכרחו ללכת ערומים וימותו בקרה וזה עון פלילי. האיש העיף והכמא לא תשקהו אפילו מים להשיב רוחו אליו ומהאיש הרעב תמנע לחמך עד שימותו בצמא וברעב. ואולם אתה היית מכבד האנשים התקיפים והאדונים אשר הם נשואי פנים להכילם ולהספיק׳ כאילו היו אדונים בביתך· ואולם האלמנות והיתומים לא הטבת בהם לתת להם דבר ולא להצילם מעושקיהם ואלו העונות הם חזקים לאין קץ· על כן סביבותיך פחים מכל צדדיך ללכדך ולבהלך פחד הברה הזאת פתאום· או יבהלך חשך המכאובים עד שלא תוכל לראות ושפעתמי הצרות הרבות תכסך עד לא תתרעם אם יגיעוך כמו אלה הצרות כי עונותיך אשר זכרתי שלא היית כמלט מהם הטו אלה· באמת השם ית׳ בגובה שמים כי שם כראית פעולתו יותר למעלת המתמלאים אשר שם וראה העליון שבגלגלים שבו כוכבים כי הם רמים מאד· ואולם אמר זה כי מצד השתרתם קצתם קצת ידענו העליון מהם ומצד חלוף הכמות בתנועותיה׳ ידענו כמה יתחייב שיהיה מרחק זה הגרם השמימיי אשר הוא ראשון לכל הגלגלים אשר בהם כוכבים לכל הפחות וכשהקפנו בזה מזה הצד מצאנו גובה אלו הככבים עצום מאד או ירצה ברום כוכבים גובה גלגל תנועת הארך בכוכבי המבוכה אשר אלו ימצא תמיד הכוכב מפני תנועת האורך תמיד כי רמו מאד אלו הגבוהים כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמות יי׳· השתחשוב כי בעבור זה המרחק העצום אשר בינינו ובין השמים אשר שם כבוד השם ית׳ יעלם ממנו מה שיעשה בכאן ואמרת מה ידע ממעשה האדם הבעד ערפל שמבדיל בינו ובינינו יוכל לשפוט אותם ולראות מעשיהם· הלא העבים מבדילים בינינו ובינו ולא יראה מעשינו אבל יתהלך בחוג השמים ושם תהיה השגחתו. ולמה תאמר כמו אלו הדברים האם דרך אנשי העולם תשמור שדרכו בו אנשי העול בימי המבול וקראו אורח עולם לפי שטעו אז כל אנשי העולם בזה זולת נח וביתו אשר נצל בצדקתו. אשר נכרתו בטרם יומם והיה ביסודם נהר יוצק עד שטבעו כולם· הלא הם תעו בזה החטא בעינו שהם היו אומרים לאל שהוא סר מהם זו ובלתי משגיח בהם ושלא יפעל להם השם ית׳ דבר והוא מלא בתיהם טוב והצליחם הצלחה רבה ועם כל זה לא הודו לו על הטוב אשר השפיע להם הנה עצת אלו הרשעי׳ ודרכם אשר דרכו בה היא רחוקה מאד ממני· או יהיה אומרו עצת רשעי׳ רחקה מני שב אל מה שאמ׳ איוב עצת רשעים רחקה מני והרצון בו איך תאמר שעצת רשעים רחקה ממך ואתה בוחר דרך אלו הרשעים ועצתם שהיו חושבים שהשם ית׳ עזב את הארץ· הנה כשראו הצדיקים ענשם כן שמחו והם נח ובניו כי על כן לא סרו אלו האנשי׳ מאחרי השם ונקי ילעג להם והוא נח. הנה באמת כאשר נכחד האיש אשר הקימנו והוא נח תכף אכלה אש שארית האנשי׳ אשר היו על זה הדעת והם אנשי סדום ועמור׳ וזה כלו ממה שיראת ממנו שאלו הרעות היו על צד העונש שאם היו מצד המערכת איך קרה שיהיה יחד ברבים כמו זה הרבוי ושיהיו כולם רשעים ואיך קרה שינצל נח ובניו והוא לבדו היה צדיק ביניהם. ובהיות הענין כן הנה תועבך שתרגיל עצמך על השם ית׳ ר״ל שתלך בדרכיו ואז יהיה לך שלום הלא אם תלך בדרכיו תבואתך טובה· קח נא מפיו הנימוס שראוי שיתנהג בו האדם ההולך בדרכי השם ושים אמרי השם בלבבך ויהיו עיניך ולבך ללכת בהם כל הימים· אם תשוב עם שדי תבנה את׳ שיתבך השם והרם אותך באלו הצרות אשר הביא עליך תרחיק עולה מאהליך אם לך דבר מאחר שלא כדין· וירבה השם עושרך בעבור זה עד שתשית על עפר זהב מרוב העושר וכהוצאת הצור כחלי בחיל ורבוי כן ישפיע לך השם זהב אופיר· והיה זהבך רב וכבד וכסף יהיה לך כפול על מה שהיה לך מקדם· הנה אם היית מתנהג בזה המנהג היית מתענג על השם ית׳ בשבת דבקותך בו וכאשר תשא אל אלוה פניך ותעתיר אליו ישמיעך בכל מה שתשאל ממנו ותשלם נדריך ר״ל שלא יבצר ממך דבר מהדברים אשר תשתדל בהם· וזה גם כן אמרו ותגזור אומר ויקיים לך השם ועל דרכיך נגה אור הפך מה שהיה איוב מתרעם ממנו באומרו ארחי גדר ולא אעבור ועל נתיבותי חשך ישים· אם היית נוהג כן תמצא שכאשר השפילו שאר האנשים ובאו בשפלות הצרות תאמר גוה ר״ל שתעלה מהם ותתגבר וזה כי השם יושיע מי שהוא שח עינים כמוך· הנה יגיעמהצלחה לך עד שתמלט בבור כפיך אי גדול הראוי לבוא עונש גדול עליו וזה כי האיש הנקי ימלט בזכותו אי גדול:

והכלל העולה מהדברים

הוא שמה שהיה איוב טוען ממה שיראה לרשעים מהצלחה זמן ארוך אינו מחוייב שלא יהיה הכל מוגבל ומסודר מהשם ית׳ וזה שאמנם היה מחוייב שיענש הרשע תכף עשותו הרשע אילו היה מגיע בזה היזק אל השם ית׳ כדי שיציל עצמו מן ההיזק אבל למה שהוא מבואר שלא יגיע היזק כלל לשם׳ ברשע שיעשה הרשע הוא מבואר שמה שיעשה השם ית׳ מזה ר״ל לשפוט האדם על מעשיו אינו רק להועיל לבני האדם ובהיות הענין כן לא ימנע שלא תתמיד הצלחת הרשע זמן ארוך לפי ששם ית׳ כבר האריך לו עונשו כדי שישוב אליו תוך הזמן ההוא ויעזוב דרכו הרעה ואולם שלא יגיע נזק לשם ית׳ ברשע שיעשהו הרשע הוא דבר ביארו איפז מהפך זאת הגזירה ואם הוא מבואר בעצמו והוא שאם לא יגיע תועלת לשם ית׳ בצדק הצדיק הנה לא יגיע לו נזק ברשע הרשע לפי שהתועלת והנזק הם שני הפכי׳ ונושאם אח׳ ואולם הוא מבוא׳ שלא יגיע תועלת לשם ית׳ בצדק הצדיק הנה אם כן הוא מבואר שלא יגיע לו ית׳ היזק ברשע הרשע והנה ביאר זה אליפז על זה האופן לפי שהיה מבואר אצלו שלא יגיע תועלת לשם ית׳ בצדק הצדיק לפי שהוא מועיל לעצמו לבד ואולם ברשע הרשע היה אפשר לספק שיזיק באופן מה לשם ית׳ לפי שהוא מפסיד ומשחית פעולות השם במה שהוא מזיק לשאר האנשים והפועל יבעטר כשישחיתו פעולותיו לפי מה שיחשב ואפשר שיאמר שאליפז לא ביאר המשפט האחר מאלו השנים אבל הניח כל אחד מהם על שהוא מבואר בעצמו ואולם מה שהיה טוען איוב ממה שבאו עליו מהמכות והנגעים להפליא בלא פשע הנה אליפז ישיב על זה שכבר חטא איוב חטאים כפלאים ואם לא הרגיש בזה מהם שכבר היה לוקח למשכון בגדי האנשים חסירי הבגדים ונשארו ערומים והיו מתים בקרה ולא היה נותן לעבי הצמא מים לשתות ולרעב לחם לאכול והיו מתים ברעב ובצמא ואולם העשירים והתקיפי׳ היה מכבד אותם ומאכילם ומספקם וזה היה בתכלית הגנות וזה שאם לא היה נותן דבר מהונו לאיש מהאנשים היה לו התנצלות מה על מה שלא היה מטיב לעניים והוא כי אהבתו ממונו היתה הסבה המונעת לא שנאתו העניים והצדקה ואולם כשהיה מפזר ונותן לעשירים ובלתי נותן דבר לעניים היה מבואר כי שנאתו העניים והצדקה היה מניע מזה· ומהם שלא היה חונן אלמנות במה שהיו מבקשות ממנו להצילן מיד עושקיהם והיה מניח היתומים

גם היום מרי שיחי · מורה הוא שיחי מכל השיחות כענין עני ישראל מורה מאד
ועניני תמונה : ידי · מכתי כמו ידי לילה נגרה ולא תדמה והענין שמכתי יותר
כבדה מאנחתי : ואמצאהו · על המקום : עד תכונתו · עד תכונת מקומו :
לא לך הוא ישים בי · כמו וישימו ויטכילו אין משים בי אלא הוא : שם · ישר
יסר נוכח : ואפלטה ·

היתומים ביד עושקיהם ולא היה עוזר אותם · ומהם מכבר חטא במה שהיה
אומר מהם עזב את הארץ והוא עון פלילי כי בכמו זה הענין חטאו אנשי דור
המבול ואנשי סדום ועמורה ועל זה הביעם מהעונש מה שכבר הגיע · והביא
ראיה אליפז על שהשם פוקד האדם על מעשיו ממה שקרה לאנשי דור המבול שלא

אמלא ג׳ וסימ׳ לא תהיה משכלה · אערכה לפניו משפט · להנחיל אוהביי יש · וא׳ ואמלא אתו רוח : נוכח ל׳ מלרע
שם ישר והוא חד בן שיטה דכל הד וחד ל׳ דבות׳ מלרע וסימ׳ נמס׳ בבס׳ רבת׳ במערב׳ אות חשין בסדר : אחז ג׳ חד מלעיל
וסימ׳ תיל אחז ישבי · והנה אחז בקרנו הבזבח · שמאל בעשתו ולא אחז כתר׳ מלעיל וכל שום גבר קמץ ומלרע : טהב

כג וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר : גַּם־הַיּוֹם
מְרִי שִׂחִי יָדִי כָּבְדָה עַל־אַנְחָתִי : ל׳ חס׳
מִי־יִתֵּן יָדַעְתִּי וְאֶמְצָאֵהוּ אָבוֹא עַד־ ל׳
תְּכוּנָתוֹ : אֶעֶרְכָה לְפָנָיו מִשְׁפָּט וּפִי ל׳
אֲמַלֵּא תוֹכָחוֹת : אֵדְעָה מִלִּים יַעֲנֵנִי ג׳ · ב׳ · ו׳ בלי׳
וְאָבִינָה מַה־יֹּאמַר לִי : הַבְּרָב־כֹּחַ ל׳ מלעי׳ · ל׳
יָרִיב עִמָּדִי לֹא אַךְ־הוּא יָשִׂם בִּי : ל׳ חס׳
שָׁם יָשָׁר נוֹכָח עִמּוֹ וַאֲפַלְּטָה לָנֶצַח ל׳ מלרע ויתמן׳ יב
מִשֹּׁפְטִי : הֵן קֶדֶם אֶהֱלֹךְ וְאֵינֶנּוּ וְאָחוֹר
וְלֹא־אָבִין לוֹ : שְׂמֹאול בַּעֲשֹׂתוֹ וְלֹא־
אָחַז יַעְטֹף יָמִין וְלֹא אֶרְאֶה : כִּי־יָדַע ג׳
דֶּרֶךְ עִמָּדִי בְּחָנַנִי כַּזָּהָב אֵצֵא : בַּאֲשֻׁרוֹ ל׳ · ג׳ רגשי׳
אָחֲזָה רַגְלִי דַּרְכּוֹ שָׁמַרְתִּי וְלֹא־אָט :
מִצְוַת שְׂפָתָיו וְלֹא אָמִישׁ מֵחֻקִּי
צָפַנְתִּי אִמְרֵי־פִיו : וְהוּא בְאֶחָד וּמִי לג׳ רף
יְשִׁיבֶנּוּ וְנַפְשׁוֹ אִוְּתָה וַיָּעַשׂ : כִּי ח׳ · ג׳ · ל׳
יַשְׁלִים חֻקִּי וְכָהֵנָּה רַבּוֹת עִמּוֹ : עַל־
כֵּן מִפָּנָיו אֶבָּהֵל אֶתְבּוֹנֵן וְאֶפְחַד מִמֶּנּוּ
: וְאֵל הֵרַךְ לִבִּי וְשַׁדַּי הִבְהִילָנִי : כִּי־ ל׳ · ל׳
לֹא נִצְמַתִּי מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ וּמִפָּנַי כִּסָּה־ ל׳ · כ׳
כד אֹפֶל : מַדּוּעַ מִשַּׁדַּי לֹא־נִצְפְּנוּ עִתִּים
וְיֹדְעָו לֹא־חָזוּ יָמָיו : גְּבֻלוֹת יַשִּׂיגוּ וידעי׳ · ל׳ ק׳ לכ
עֵדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ : חֲמוֹר יְתוֹמִים יִנְהָגוּ
יַחְבְּלוּ שׁוֹר אַלְמָנָה : יַטּוּ אֶבְיֹנִים ה׳ · נ׳ חס׳
מִדָּרֶךְ יַחַד חֻבְּאוּ עֲנִיֵּי־אָרֶץ : הֵן ל׳ · עניי ת׳ ל׳
פְּרָאִים בַּמִּדְבָּר יָצְאוּ בְּפָעֳלָם מְשַׁחֲרֵי
לַטָּרֶף עֲרָבָה לוֹ לֶחֶם לַנְּעָרִים :
בַּשָּׂדֶה בְּלִילוֹ יִקְצִירוּ וְכֶרֶם רָשָׁע ל׳ · יקצורו ת׳
יְלַקֵּשׁוּ : עָרוֹם יָלִינוּ מִבְּלִי לְבוּשׁ
וְאֵין כְּסוּת בַּקָּרָה : מִזֶּרֶם הָרִים יִרְטָבוּ ל׳ · ל׳
וּמִבְּלִי מַחְסֶה חִבְּקוּ־צוּר : יִגְזְלוּ מִשֹּׁד ל׳ · כ׳ אחפו׳
יָתוֹם וְעַל־עָנִי יַחְבֹּלוּ : עָרוֹם הִלְּכוּ כ׳ רגשי׳
בְּלִי לְבוּשׁ וּרְעֵבִים נָשְׂאוּ עֹמֶר : ל׳ · יח

וְאָתִיב אִיּוֹב וְאָמַר : לְחוּד יוֹמָנָא מְרִיר
מֵימְרִי מַחְתִי תַּקִּיפַת עַל תּוּנַחְתִּי : מַן יִגְזוֹר
אִנְדַּע וְאַשְׁכְּחִינֵיהּ אֵיתֵי עַד מְדוֹר בֵּית
מוּקְדְּשֵׁיהּ : אֲסַדַּר קֳדָמוֹי דִּין וּפוּמִי אֲמַלֵּי
מַכְסַנְיוּתָא : אִנְדַּע מִלַּיָא דִּיתִיבִנַנִי וְאִתְבַּיַּין
מַה יֵימַר לִי : הַבְסוּגְעֵי חֵילָא יִנְצֵי עִמִּי לָא
בְּרַם הוּא יְשַׁוֵּי תְּגָרָא בִּי : תַּמָּן תְּרִיצָא וְתַקִּין
עִמִּי וְאִשְׁתֵּיזֵיב לְעָלְמָא מִדְּדָאִין יָתִי : הָא
לְמַדִּינְחָא אֲהָלוֹךְ וְלֵיתוֹי וּלְמַעְרְבָא וְלָא
אִתְבַּיַּין לֵיהּ : בְּצִיפּוּנָא בְּמֶעְבְּדֵיהּ וְלָא אַחֲרֵי
כַּד מְכַבִּין דָּרוֹמָא וְלָא אַחֲזֵי : אֲרוּם גְּלֵי
קֳדָמוֹי אוֹרְחָא דְּעִמִּי בְּחַן יָתִי הֵיךְ דַּהֲבָא
אַפִּיק : בְּאִיכְתְּוֹרֵיהּ אֲחֲדַת רַגְלִי אוֹרְחָתֵיהּ
נַטְרִית וְלָא צְלָאִית : פּוּקְדָנָא דְסִפְוָתוֹי וְלָא
אַעְדִּי מִגְזֵרְתִי אַטְשִׁית מֵימְרֵי פוּמוֹי : וְאִין
הוּא יְחִידָאִי וּמַן יְתִיבִנֵיהּ וְנַפְשֵׁיהּ רְגָגַת
וַעֲבַדַת : אֲרוּם יַשְׁלִים הֵיךְ בְּקַדְמֵיתָא
גְּזֵירָתִי וּדְכַמְתְהוֹן סַגִּיעִין עִמֵּיהּ : מְטוּל
דְּהֵיכְנָא מִן קֳדָמוֹי אִתְבְּהֵיל אִתְבַּיַּין וְאֶדְחַל
מִינֵיהּ : וֶאֱלָהָא רַכִּיךְ לִבִּי וְשַׁדַּי בַּהֲלָנִי :
אֲרוּם לָא אִתְגְּמֵרִית מִן קֳדָם חֲשׁוֹךְ וּמִן
קֳדָמַי טְמַר קְבָלָא : מַדִּין מִשַּׁדַּי לָא אִתְטַשׁוּ
עִדָּנַיָּא וּדְחַכִּימִין יָתִי לָא חֲמִין יוֹמוֹי : דָּרָא
דְּטוּבְעָנָא דִּתְחוּמַיָּא יְשַׁנּוּן עֶדְרָא אַנְסוּן
וְרָעוּן : חֲמָרָא דְיַתְמֵי יְדַבְּרוּן יְמַשְׁכְּנוּן תּוֹר
אַרְמַלְּא : יִצְלוּן חֲשִׁיכֵי מִן אוֹרְחָא כַּחֲדָא
אִטַּמְּרוּ מִסְכְּנֵי אַרְעָא : הֵיךְ דִּין כִּמְרוֹדַיָּא
בְּמַדְבְּרָא נַפְקוּ לְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא מְקַדְּמִין
לְבִזָּא כְּמִטְרָא אֲנִיס לֵיהּ מְזוֹנָא לְטַלְיֵיהּ :
בְּחַקְלָא מִדְּלָא דִלְהוֹן חָצְדִין וְכַרְמָא דְּרַשִּׁיעֵי
יְכַסְחוּן : עַרְטִילַיי יְבִיתוּ וְלֵית כְּסוּתָא
וּדְלֵית לְהוֹן חוֹפָאָה בְּקוֹרָא : מִקִּילוּחַיָּא
דְּטוּרַיָּא מִטַּמְשִׁין וּמִדְּלֵית מִשְׁרוֹי גַּפְפוּ
טִינָרָא : יַאַנְסוּן מִבִּיזַת יַיְתַם וְעַל עַנְיָא
מְמַשְׁכְּנִין : עַרְטִילָאֵי אוֹלִיכוּ מִדְּלֵית כְּסוּ
וּכְפִינִין נְטָלוּ מִנְּהוֹן עוּמְרָא :

ישר נוכח : ואפלטה ·
נפשי לנצח ולא הייתי
מתפחד לכן לא אוכל
למצוא אותו : הן
קדם אהלך · מזרח :
ואחור · מערב והו׳ ברא
פאת שמאל ולא אוכל
לחזותו שם : והוא
יעטוף ימין · ולא
אראנו ולמה הייתי ת
מפלט כפשי משופטי
ממנו שהוא שופטי :
כי ידע דרך עמדי ·
הדרך שהיה עמדי
ולא אטה ימין ושמא׳ :
מצות שפתיו · עשיתי
ולא אמיש והיה חקי
לצפון אמרי פיו :
והענין שהיו צפונים
בלבי ולא יזוזו משם :
והוא באחד · יש אומ׳
שהבית נוסף והאמת
שאיננו נוסף ולא אוכל
לפרש כי יש בו סוד
גדול : כי ישלים
חוקי · ימלא החוק
שגזר עלי : כי לא
נצמתי · היה מתאוה
שיכרת וימות כאשר
היה בחשך קוד׳ שיצא
לאויר העולם : מדוע
משדי · רובי המפרשי׳
יפרשו כדי במקו׳ הזה
שודד וכן פירושו למה
לא נצפנו עתים משדי
: ויודעיו · לא יראו
הימים והענין אילו
נצפנו עתים משדי לא
הייתי מתרעם עליו כי
יודעיו לא ידעו מה :
זהיה אלא הוא שירע
העתים שעשו בהם
הרשעים הרשע למה
יחרים : גבולות ישיגו ·
כמו לא תשיג גבול ר
רעך : יחד חבאו ·
מפניהם : והם כמו
פראים במדבר · מן
הערבה יבקש לחם ל
לנעריו לא מן הישוב :
בלילו · שאיננו לו :
ילקשו · ענינו יכרתו
הלקש כמו תסעף פור׳
וכרית הסעיף :
ערום ילינו · פועל
יוצא יפשטו הערום עד
שילין בלי לבוש :
מזרם הרים · על
הערום ידבר שיחבקו
הצור בשביל שאי׳ להם
מחסה וירטבו מהזרם
היורד מן ההרים :
ורעבים · ומרעבים
נשאו עמר : יעהירו

כיבל מהם כי אם נח
וביתו כי הוא לבדו היה
צדיק בדור ההוא ומה
שקרה לאנשי סדום
ועמורה שלא היה ת
הענין לפי המערכת
היה בתכלית הזרות
שיספים במקרה בזה
הרבוי הנפלא הרשע
לרוע המערכת ולזה
כתן עצה אליפז לאיוב
שישוב אל השם יתבר׳
וטיבהו השם יתברך
הטבה נפלאה לא :
ישערה :

ביאור מלות
המענה

ויען איוב ויאמר ·
מרי שיחי · הרצון בו
שהמריתי והפלגתי ב
בכעסי להתרעם על
שברי התרעומת רב :
ידי · מכתי ותוכחות ·
דברי תוכחות :
ישים בי · הרצון בזה
ישים בי כח : נכח
עמו · מתווכח עמו :
ואפלטה · עצמי ובסרי
או כפשי : קדם ·
מזרח : ואחור ·
מערב : שמאל · צפון :
ולא אחז · ולא אראה :
יעטוף · יכסה ויעלים :
ימין · דרום : באשורו ·
פסיעתו : ולא אט ·
ולא אטה : ולא אמיש ·
ולא אסור ממנה :
והנה מצות שפתיו
דבקעם ולא אט ו
והדבוןולא אטה מצות
שפתיו ולא אמיש
או יהיה ולא אט דבק
עם דרכו שמרתי ועם
מצות שפתיו יהיה דבק
ולא אמיש ויהיה וי״ו
ולא אמיש נוספת כמו
וי״ו ואיה וענה : באחד ·
בענין אחד : ונפשו
אותה · ורצונו נכספ׳ :
חקי · המצטרך אלי כי
המצטרך לאדם יקרא
חק כאמרו הטריפני
לחם חקי : נצמתי :
נכרתי : מפני חשך ·
קודם בא חשך ה
המקרים הרעים :
ומפני כסה אופל · והיה
מכסה ומעלים מפני
אופל הצרות האלו ר״ל
שלא הייתי רואה א
אותם : יחבלו · יקחו

ג׳ דגשי׳ וסימ׳ משב מצרף ומטהר · בחנני כזהב אצא · וכלי נחשת מצהב : ונפשו ח׳ וסימ׳ ונפשו קשור׳ בנפשו · ונפשו מאבל
תאוה · ונפשו אות׳ ויעש · ונפשו משאול תציל · ונפשו לא חיה · ונפשו עליו תאבל · ונפשו לא תשבע בן · ונפשו שוקק׳ :
ומפני ב׳ וסימ׳ וכפני כסה אפל · ומפני לא חשכו רוק : גבלות ב׳ בתי׳ בן וסימ׳ ואסיר גבלות עמים · גבלות ישיגו · ועיין
בתלים ס״מן ע״ד : אביונים ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ כי יעשה יי׳ דין עני משפט אבינים · יטו אבינים מדרך · ומתנות לאבינים :
בפעלם ל׳ הן פראים במדבר והוא חד כן מלין יחידאין דמשמשין לם בסוף תיבותא וסימ׳ נמס׳ בבסר׳ רבת׳ במערכת אות
הלמ״ד בסדר : חבקו ב׳ וסימ׳ מבלי מחסה חבקו צור · אשפתו׳ : הלכו ב׳ דגשי׳ וסי׳ ערום הלכו מבלי לבוש · שועלי׳ הלכו בו :

למסכון : חובאו · ר״ל שכטו מהדרך להחבא מפני הרשעים פן יעשקום : הן פראים במדבר · הנה אלו הרשעים הם כמו פראים במדבר שהם
חיות רעות ויצמדו שם לטרף כן אלו הרשעים מבקשים תמיד לטרוף האנשים : ערבה לו לחם לנערים · ר״ל מהמדבר יוציא הרשע לו לחם ולנעריו
מן העוסק אשר יעשוק האנשים הבאים שם : בלילו · תבואתו : ילקשו · יאחרו : בקרה · בבא הקור : מזרם הרים ירטבו · מהמים השפכים
מההרים יתלחלחו העניים אשר הפשיטום אלו הרשעים כי הם יעמדו מפני זה אצל ההרים להיות להם למחסה : ומבלי מחסה חבקו צור · מפני
שאין להם מחסה חבקו הצורים להיות להם למגן : יגזלו משוד יתום · מרוב השוד אשר יעשו יגזלו היתום ולא ירחמו עליו : ועל עני יחבולו · ר״ל מה שעל עני והוא לבושו
אשר יתכסה בו יקחו למשכון : ערום הלכו מבלי לבוש · הם סבבו שילכו העניים ערומים מבלי לבוש : ורעבים נשאו עומר · ושילכו רעבים האנשים אשר נשאו עומר רבוב
שלא יניחום לאכול ממנו : בין

בין שורותם יצהירו. ר״ל האנשים העושים השמן בין שורות בית הבד ואשר דרכו ביקבים לעשות היין יצמאו ולא יניחום הרשעים לשתות מהשמן והיין אבל יגזלו אותם מהם׃ מעיר מתים ינאקו. מן העיר יצעקו האנשים מפני החמס הנעשה להם׃ חללים. הרוגים׃ תשוע. תצעק׃ תפלה. דבר בלא טעם׃ במורדי אור. שהיו מורדים בשם ית׳ שהוא אור העולם ואיפשר שיהיה הרצון הזה אור היום והוא יותר נכון לפי מה שיספר מעניינם׃ לאור יקום רוצח. בעבור האור יקום ה הרוצח בבקר השכם קודם היום להרוג את העניים והאביונים׃ כגנב. הכ״ף נוספת וכמוהו והוא כאיש אמת׃ שמרה נשף. המתינה הערב׃ תשורני. תראני׃ חתר. מענין מחתרת׃ יומם חתמו למו. אשר חתמו להם ביו׳׃ כי יכיר בלהות צלמות. בבא העת אשר יכיר איש את רעהו והוא כשיאור היום הוא ל להם כמו בלהות צ צלמות׃ קל הוא על פני מים. קל הוא לברוח בבא הבקר על פני המי׳ ושם יתחבא כדי שלא ימצא׃ יגזלו ממי שלג. ר״ל שהם ישחיתו אותם ב בקלות עד שידמה כאלו נגזלים׃ שאול חטאו. וכן ישחית שאול ב בקלות האנשים אשר חטאו׃ רחם. אוהב תרגום אהב מרחם׃ מתקו רמה. רמה תאכלהו ויומתק לה׃ רועה עקרה. משבר עקרה׃ יקום ולא יאמין בחיין. יקום כל אחד מהאבירים ולא יאמין בחיין ל ליראתו מהרשע׃ רומו מעט. פועל עבר ועניינו כשסרו אלו ה האנשים והרחיקו מעט לא ימצא אז הרשע ב בעיר אבל יהיה עיניהו על דרכיהם להרגם׃ והומכו. פועל עובר מבנין הופעל והשרש כמך ויהיה כמך ומכך שני שרשים בענין אחד והוא מענין וימוכו בעונם׃ ככל יקפצון. ככל אחד מהאנשים אשר לא כרתו ברית עמהם יקפצו הרשעים פיהם שלא יצעקו ויהרגו אותם׃ ימלו. יכרתו׃ לאל. להבל ולדבר שאינו׃

יצהירו. יעשו היצהר והוא שמן זית שיצהר כצהרים בעבור הנר׃ ויצמאו. אחרים והם בעליהם׃ מעיר מתים. הם בני אדם ינאקו מעיר׃ ואלוה לא ישים תפלה. לא יעשה זה חנם ושוא תפלה כמו תפל׃ במורדי אור. השם שהוא אור המאורות׃ לאור יקום רוצח. ברבים ויש אומרים שהוא כמו חשך ואמרו כי כמהו ולילה אור בעדני ואיננו כי אם אור ממש׃ ובלילה יהי כגנב. יורה עליו. ודמה הגנב לכופר שיעם דבריו ועבירותיו בסתר כאילו ישי׳ סתר בפנים שלא יראו כאשר יחתמו היום שלא יראו בו׃ ומה שכרם שהמקום ישיב להם הבקר כצלמות כי יכיר עליהם בלהות וישים אותם כדבר שהוא צף על פני מים כאשר יכור הקל׃ תקולל חלקתם ולא יפנה אחד מהם דרך כרמים ויאבדו מהעולם הם וחלקתם וכרמיהם כמימי השלג שיגזלו אותם ציה גם חום ולא יראה השלג שהיה בעולם כן ירדו אל שאול והם חוטאים׃ ישכחהו רחם. אמו ותמתיק לו רמה יותר׃ רועה עקרה. מן תרועם בעבור שהיה רועה ע עקרה לא תלד חבר העקרה בעבור שאין לה בנים שיעזרו אותה ואלמנה שאין לה בעל. ועוד שמשך אבירים בעלי כח בכחו והוא שידע כאשר יקום מ ממטתו שיתכן שימות׃ יתן לו לבטח. כתן לו המקום מה שרצה ו וישען כי יוכל להנקם ממנו ועיניהו על ד דרכיהם׃ רומו מעט. אמ׳ אם התרוממו מעט כלם יאבדו׃ והמכו. מן וימכו בעונם׃ ככל. ככולם׃ לאל. ללא׃ המשל

שורותם ל׳ בין שורתם יצהירו יקבים והוא חד מן מלין דמשמשין תם בסוף תיבות׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הת״ו בס״ד׃ דבה ״ט וסימ׳ נמסר בספר תהלו׳ סימן כ״ח׃ לאור ז׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית ובסוף מיכה׃ ועין ט׳ וסימ׳ חנות ועין גנים הפוח. והגבשן ועיר המלח ועין גדי. ועין גנים והגבשן וקדש ואדרעי. ועין חדה. וקדש ואדרעי ועין

בֵּין־שׁוּרֹתָם יַצְהִירוּ יְקָבִים דָּרְכוּ וַיִּצְמָאוּ׃ מֵעִיר מְתִים יִנְאָקוּ וְנֶפֶשׁ־חֲלָלִים תְּשַׁוֵּעַ וֶאֱלוֹהַּ לֹא־יָשִׂים תִּפְלָה׃ הֵמָּה הָיוּ בְּמֹרְדֵי־אוֹר לֹא־הִכִּירוּ דְרָכָיו וְלֹא יָשְׁבוּ בִּנְתִיבֹתָיו׃ לָאוֹר יָקוּם רוֹצֵחַ יִקְטָל־עָנִי וְאֶבְיוֹן וּבַלַּיְלָה יְהִי כַגַּנָּב׃ וְעֵין נֹאֵף שָׁמְרָה נֶשֶׁף לֵאמֹר לֹא־תְשׁוּרֵנִי עָיִן וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים׃ חָתַר בַּחֹשֶׁךְ בָּתִּים יוֹמָם חִתְּמוּ־לָמוֹ לֹא־יָדְעוּ אוֹר׃ כִּי יַחְדָּו בֹּקֶר לָמוֹ צַלְמָוֶת כִּי־יַכִּיר בַּלְהוֹת צַלְמָוֶת׃ קַל־הוּא עַל־פְּנֵי־מַיִם תְּקֻלַּל חֶלְקָתָם בָּאָרֶץ לֹא־יִפְנֶה דֶּרֶךְ כְּרָמִים׃ צִיָּה גַם־חֹם יִגְזְלוּ מֵימֵי־שֶׁלֶג שְׁאוֹל חָטָאוּ׃ יִשְׁכָּחֵהוּ רֶחֶם מְתָקוֹ רִמָּה עוֹד לֹא־יִזָּכֵר וַתִּשָּׁבֵר כָּעֵץ עַוְלָה׃ רֹעֶה עֲקָרָה לֹא תֵלֵד וְאַלְמָנָה לֹא יְיֵטִיב׃ וּמָשַׁךְ אַבִּירִים בְּכֹחוֹ יָקוּם וְלֹא־יַאֲמִין בַּחַיִּין׃ יִתֶּן־לוֹ לָבֶטַח וְיִשָּׁעֵן וְעֵינֵיהוּ עַל־דַּרְכֵיהֶם׃ רוֹמּוּ מְּעַט וְאֵינֶנּוּ וְהֻמְּכוּ כַּכֹּל יִקָּפְצוּן וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת יִמָּלוּ׃ וְאִם־לֹא אֵפוֹ מִי יַכְזִיבֵנִי וְיָשֵׂם לְאַל מִלָּתִי׃

ביני אושותהון יעצרון משח מעצרת עצרו ומרידהון אצתיו׃ מקרתא בני נשא נהקין ונפשת קטולין בחרבא תצלי ואלהא לא ישוי חובא׃ הינון הוון במרודין באורייתא לא אשתמודעו אורחתיה ולא אתייתבו בשבילוי׃ לאורתא יקום קטולא יקטול עניא וחשוכא ובליליא יהי היך גנבא׃ ועיינא דגיופא נטרת נשף ליליא למימר לא תסכינני עינא וטמר אפי ישוי כלפי לעיל׃ האיך בחשוכא בתיא ביססא מתחתמין להון בגנזיא לא ידעו נהורא׃ ארום כחדא צפרא דמי להון היך טולא דמותא ארום אשתמודע פורענותא טולא דמותא׃ קליל הוא למשט על אפי מיא תתליט אורחתא שעיעתהון בארעא לא יסכי שביל כרמיא׃ צחיא ולחור חומתא אנסין מימי תלגא וליתירתון היכדין לשיול אתנשיאו שיול אתחייבו׃ תא היך צהותא וחומא דאנסין מימי תלגא וליתיהון הכדי לשיול אתנשיאו שיול אתחייבו׃ אבזראין דנשיאו לרחמא מסכינין אתבסימו לרחשא תוב לא ידכר ותתבר היך קיסא עיליתא׃ תא מטול דבטילו אפרשותא ומעשר דאתפקדו בעידן חומא דקייטא אתמנעו מנהון מימי מטרא ותלגא לבית קבורתא אתחייבו׃ דמרע עקרא דלא תליד וארמלתא לא יוטיב׃ וינגיד גיבריא בחיליה יקום נח ולא יהימין בחיי׃ יהיב ליה תיבותא לרחיץ ויסתמיך ועינוי על אורחיהון׃ אוריכו כזעיר פון וליתוי רישעא ואיתמכנאו בזמן דיסופון יתקטעון ובריש שיבולא יתקטפון׃ ואין לא קשוט דיבי הן הוא מאן דיכדבינני וישוי ברלא הוות עיקר מילתי׃

חצור. ועין ימינו כהה. ועין נואף שמרה נשף. ועין אלוהם הות על שבי יהודיא. הקדמאי שום קרתא׃ על פני מים ה׳ וסימ׳ ופרשי מכברת על פני מים. השלח בים צירים ובכלי גמא. נדמה שמרון מלכה כקצף על פני מים. קל הוא על פני מים חק חג על פני מים׃ כעץ ג׳ וסימ׳ יבש היה כעץ. ויסע כעץ תקותי. ותשבר כעץ עולה׃ בחיין ומשך אבירים הוא חד מן א״ב נ״ן ארוכה בסוף תיבות׳ וסימ׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות הנ״ון בס״ד׃ ואם לא ב׳ בספר וסימ׳ ואם לא אפוא מי יכזיבני. ואם לא ישמעו בשלח יעברו׃

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר גם היום שהמריתי והפלגתי בכעסי להתרעם יתרעמת רבכבדה מכתי יותר מאנחתי ולזה אל תאשימני אם הגדלתי והוספתי להתרעם על מכאובי. מי יתן ידעתי איפה השם ית׳ ואמצאהו ואבא עד תכונתו שאם היה אפשר זה הייתי עורך לפניו משפט והייתי מתווכח עמו בטענות חזקות ואז אדעה מה שיענני ואבינה מה יאמר לי ואדע האמת מזאת החקירה כי באמת לא יבא עמי בכמו אלו הכזבים אשר אתם באים עד שאתה התעללת בי מכבר חטאתי באלו החטאים אשר זכרת אשר אני נקי מהם לפי האמת האם כאשר לשם ית׳ שיריב עמי ויתקפני ברוב כחו הנה אין זה ראוי אך הוא ישים בי כח לעמוד לפניו ולהתווכח הנה בזה הצד היה הישר מתווכ׳ עמו אם יגיעהו דבר ולא במשפט והייתי כבר מנצח ממשפטי כי השם ית׳ כשישמע כי הדין עמי היה משיב אפו ממני אבל מה אעשה שאני לא אוכל למצוא השם ית׳ במקום כי אלך במזרח לבקשו ואיננו ואלך במערב ולא אמצאהו וגם כן אלך בצפון אשר שם עושה מעשיו הנפלאים אשר בארץ לפי ששם הישוב ועם כל זה לא אוכל לראותו שם שכשאלך דרום ממני כי אין שם ייסוב והמים מקיפים בו ולא אוכל לראותו שם. הנה אם ידעהשם הדרך אשר דרכתי בה ובחנני הייתי יוצא נקי בלי סיג כזהב לפי שבאשורו אחזה רגלי שמרתי דרכו ולא אטה ממנה ר״ל הנימוס האלהי אשר יתנהג בו כל שלם. ממצות שפתיו לא סרתי ושמרתי אמרי פיו יותר ממה שאני שומר ההנהגה אשר היא חקי לשמור חיי כמו המאכל והמשתה ההכרחי ומה שדומ׳ להם כי ההכרחי לאדם בחיין יקרא חק כמו שזכרנו. והוא כאשר היה בענין אחד ומי ישיבנו ממנו והנה לא שתנה רצונו ואין שם יותר חזק ממנו יכריחהו על זה אבל הוא שליט במה שירצהו עד שכל מה שאותה רצונו עשה. הנה הגיע מרוב יכלתו וחכמתו שהשלים חקי בבריאתי ר״ל שהמציא בי כל האיברים והכלים אשר יצטרכו למציאותו וכמו אלו הנפלאות תמצאנה רבות עמו כמאר בריאותי על כן מפניו אבהל לעוצם מעלתו ומציאותו אתבונן בנפלאותיו ואירא ממנו. וזה אמר איוב להשיב על אליפז במה שייחס לו מהדעת אשר היה לאנשי דור המבול ולאנשי סדום כי חלילה לו מרשע אבל היה ירא מהשם ית׳ מגדר התבוננותו במעשיו הנפלאים. ואל הרך לבי בתחלואיו אשר חלה בו ואירא תמיד מהיום הבא שלא אהיה בו כאב אנוש. ושדי הבהילני מפני שלא נכמתי קודם בא חשך הצרות והיה מכסה ממני אופל המכאובים מה שאני לא אירא מהמות באשר הוא סוף כל האדם אבל פחדתי אל

אלא

אלו המכאובים אשר לא אוכל לשאת אותם. ואחר זה החל איוב לסתור דעת אליפז מן ההקש ואמר מדוע לא יהיו נעלמים משדי העניינים הזמניים וידעיו לא חזו ימיו ר״ל שלא ראו לו יחס אל הזמן ולזה הוא מבואר שהשם ית׳ בלתי יודע באלו העניני׳ הזמניים. ואחר כן החל איוב לסתור דעת אליפז מן החוש במה שנכל השם ית׳ על ההצלחה המגעת לרשעים זמן ארוך במה שאמר כי מפני שאין זה התוכחת מהשם ית׳ כי אם להועיל לאנשי הארץ הנה יתכן שיאריך עונש הרשע זמן ארוך. והחל איוב לספר דבריו מהחוש ואמר שאלו הרשעים אשר ספר בהצלחתם היו משיגים גבול וגוזלים העדר ורועים שם בקרקע הנגזל וזה חטא כפלא. והיו נוהגים חמור היתומים ולוקחים למשכון שור האלמנה אשר בהם היו חורשים ומשיגים די טרפם עד שיהיו שבת מותם ב ברעב העניים יטו מדרכם לפחדם מהם שלא יהרגו׳ יחד חובאו מפניהם עניי ארץ. הנה אלו הרשעים הם כמו חיו׳ רעות במדבר לטרוף באשר ימצאו הם יוצאים למלאכתם לבקר לשחר לטרוף מן המדבר יוציא לחם כל אחד מאלו הרשעים לו ולנעריו כי יהרגו ה האנשים העוברים שם ויקחו אשר להם. בהיותם בשדה בלילו ותבואתו יקצרו ואם

ופחד ב׳ וסימ׳ תפל עליהם אימתה ופחד. המשל ופחד עמו עשה שלו׳ במרומיו: ועל מי ד׳ וסימ׳ ועל מי נטשת מעט הצאן. ועל מי הרמות קול דמלכים. חברו דישעיה. ועל מי לא יקום אורהו: וכוכבים ו׳ וסימ׳ נמסר ביואל סימנ׳: ובן אדם ה׳ וסי׳ נמסר בסדר בלק:

אבן עזרא

המשל ופחד. הממשלה והפחד עמו כה ותמצו עושה שלום ב במרומיו שאין בהם מלחמה כי כולם טוב והרע הוא במט׳ לארץ ואלה הדברים צריכין פירוש: יאהיל. יש אומרי׳ כי האל״ף נוסף מן לא יהלו אורם: מה

כ״ה
וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשֻּׁחִי
וַיֹּאמַר׃ הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה
שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו׃ הֲיֵשׁ מִסְפָּר לִגְדוּדָיו
וְעַל־מִי לֹא־יָקוּם אוֹרֵהוּ׃ וּמַה־
יִּצְדַּק אֱנוֹשׁ עִם־אֵל וּמַה־יִּזְכֶּה יְלוּד
אִשָּׁה׃ הֵן עַד־יָרֵחַ וְלֹא יַאֲהִיל וְכוֹכָבִים
לֹא־זַכּוּ בְעֵינָיו׃ אַף כִּי־אֱנוֹשׁ רִמָּה
וּבֶן־אָדָם תּוֹלֵעָה׃

וַאֲתִיב בִּלְדַּד דְמִן שׁוּחַ וְאָמַר׃ שׁוּלְטָנָא וּדְלַחְתָּא גַּבֵּיהּ עָבִיד שְׁלָם בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא׃ תָּא מִיכָאֵל מִן יְמִינָא וְהוּא דְאֶשָּׁא וְגַבְרִיאֵל מִסְמָאלֵיהּ וְהוּא דְמַיָּא וּבִרְיָיתָא קַדִּישָׁתָא פְּתִיכִין אֶשָּׁתָא וּמַיָּא וּבְשׁוּלְטָנוּתֵיהּ וּבִרְזָלְתֵּיהּ עָבִיד שְׁלָמָא בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא דִילֵיהּ׃ הַאִית סְכוּם לְאוּכְלוּסוֹי וְעַל מַן לָא יְקוּם נְהוֹרֵיהּ׃ וּמַה יִזְכֵּי בַר נַשׁ עִם אֱלָהָא וּמַה יִזְכֵּי יְלִיד אִנְתְּתָא׃ הָא עַד דְּפִגְמָא סִיהֲרָא בְּסֵטַר מַדִּינְחָא לָא יִנְהַר שִׁמְשָׁא וְכוֹכְבַיָּא לָא אִתְבְּרִי קֳדָמוֹי׃ אַף כָּל דְּכֵן בַּר נַשׁ דִּבְחַיּוֹי רִיחֲשָׁא וּבַר נַשׁ דִּבְמוֹתוֹי מוֹרְנֵי׃

אינו שלהם ולא די שהם יניחו שדה הרשע ולא יגעו בו אבל גם כרמו שהוא מוכן בקלות לאכול מתנו יאחרו וילקטו מלקחות מתנו לפי שהם אוהבים הרשע ולזה לא יגעו באשר לו ואם לא כאשר לא ימצאו במקום אחר. ערום ילינו בני אדם בלילה מבלי לבוש ר״ל שגזלו מהם כסות לילה ולא יהיה להם כסות להתכסות בו בקור. ואלו העשוקים ילכו להסתר מהרוח בין סלעי ההרים וירטבו שם מזרם ההרים ולאחות המגפה בהם. ומבלי מחסה חבקו צור להסתר שם. מרוב שודדות האנשים יגזלו היתום ויקחו למשכון הכגד אשר על העניים ובזה האופן יסכבו שילכו העניים מבלי לבוש לגזלם מהם כסות יום וסבבו שילכו רעבי׳ האנשים אשר כשאו עומר כי יגזלו אותו מהם ולא יהיה להם לאכול. הנה האנשים אשר באוצרות בית הבד יעשו שמנם ואשר יקבים דרכו לעשות יינם יצמאו כי אלו האנשים יגזלו שמנם ויינם ולא יניחום לשתות מהם. מן העיר יצעקו האנשים על החמסי׳ אשר עשו להם ונפש ההרוגים חוץ לעיר תצעק אל האל ואיך תאמר שהשם לא ישים בכל אלה הדברים דבר בלתי טעם וזה שאחר שאלו הרשעים ממיתים רבים מן האנשים בחרב ובצירוס ובצמא ומכלים אותם בכל עוז הנה היה ראוי בחק השם ית׳ אם היה פוקד האנשים להועיל להם שלא יאריך לכמו אלו האנשים הרשעים כדי שיציל מידם אלו האנשים אשר יהרגו אותם כי הרחמניות על אלו הרשעים הוא אכזריות בחק הטובים. הנה לא תוכל לנכל השם ית׳ על זה בשום פנים ולדעת איוב גם כן יהיה זה חסרון בחק השם ית׳ בסדרו זה הסדור אשר מצד הכוכבים שימשך ממנו זה העול והחמס. הלא אלו האנשים היו במורדי אור ר״ל שימרדו באור היום המשמח האנשים והם ידעו כבואו לא הכירו דרכיו ולא ישבו בנתיבותיו אבל התרחקו ממנו בכל עוז ועשו מעשיהם בלילה כדי שלא יראו אותם האנשי׳ בעבור האור יקום הרוצח השכם קודם שיאור היום ויהרג עני ואביון אשר ימצאם בדרך יוצאים במלאכתם ובעצם הלילה יהי גנב לגנוב מה שיוכל להסתרו אז מהאנשים. ועין נואף המתינה בא הערב לאמר אז לא תראני עין וישים לו חסך הלילה הסתר פנים. חתר האחד מהם בקירות הבתים אשר יומם שמו חותם בהם כדי שיכירום בלילה ויגנבו הנמצא שם הנה כל אלו האנשים לא ידעו בטובה האור למאסם בו. כי יחדו יהיה להם הבקר כשיבא כמו צלמות וכאשר יבא אור הבקר אשר יוכל אז להכיר איש את רעהו ולראותו הוא להם כמו בלהות צלמות כי אז יבהלו ויגוסו כדי שלא ימצאו. קל הוא לנוס בבא היום על פני המים כדי שלא ימצאו החלקה אשר הם הולכים בה בארץ היא מקוללת מאד ר״ל שהם לא ילכו במקום שיעבד בו ויזרע ולא יפנה אחד מהם דרך כרמים כדי שלא ימצאום שם עובדי הכרמים והפרות אבל ילכו במקומות החרבים להסתר מהאנשים. הנה אלה האנשים עם רוב מריים לא יגיעם שום עונש בחייהם אבל ימותו בקלות כי כמו שהציה והחום יגזלו מימי השלגים ויפסידום בקלות בדרך שלא ישאר מהם רושם כן ישחית שאול בקלות אלו האנשים אשר חטאו. ישכחהו כל אחד מאוהביו ותאכלהו רמה כאילו הוא דבר מתוק לה עוד ולא יזכר שמו וישבר בקלות כעץ איש העולה ובלא צער. ובזה הוא מבואר שלא יתנכל השם במה שאמרו אליפז. הנה זה האיש הגיעהו מן האכזריות עד שהיה משבר העקרה אשר לא תלד עם היותה מרת נפש והיה משבר גם כן האלמנה אשר לא ייטיב מטיב לה עם מרירות נפשה לא היה חומל עליה. כאשר היה רבער שיהיה מושך התקיפים בכחו ויהרגם יקום כל אחד מהם ולא יאמין בחייו מיראתו ממנו והיה נותן לו מתנה לבטח והיה נשען שלא יזיקהו ועם כל זה לא היה כשמר הרשע מלהזיק להם אבל היה עיניהו על דרכיהם לרדוף אחריהם. או הרצון בזה שזה הרשע היה נותן לו ידו לבטח והיה כורת ברית עמו ועל זה היה נשען האחר שלא ירע לו ועם כל זה היה עיניהו על דרכיהם לרדוף אחריהם להזיק להם. התרחקו מעט אלו האנשים והנה אין הרשע בעיר והומכו אלו האבירים אשר רדף אשר אחריהם כאשר כל האנשים אשר לא כרתו ברית עמו ויקחם הרשע ויקבוץ פיהם כדי שלא יזעקו ויהרגם בקלות כראש שבולת שתכרת במהרה ועם כל אלו הרעות לא נראה שיגיעו עונש בחייו ולא במותו כאשר זכר ולזה הוא מבואר שאין התנכלות לשם במה שאמרו אליפז שהוא יאריך לרשעים. ואמ׳ איוב אם תרבה לחלוק על זה מי הוא אשר יכזיבני וישים מלתי לאל כי לא יוכל שום אדם לחלוק על דברי להיות החוש מעיד שהענין כדברי׳

והכלל העולה מהדברים

הוא שאיוב ישיב לאליפז שמה שייחס לו מהטענות הוא שקר וכזב כי כבר אחזה רגלו תמיד בדרכי השם ושאין התנכלות לשם במה שאמר אליפז כי מפני שאין השם מוכיח לרשעים כי אם להועיל לבני אדם יתכן שיעמידם בהצלחתם ויאריך להם העונש זמן ארוך אולי ישובו וזה שאנחנו נראה מהרשעים רבי ההצלחה שהם עושים חמסים גדולים גורמים להמית האנשים בסבת העירום והרעב והצמא והם גם כן ממיתים האנשים ונואפים וגנבים בלילה מה שיוכלו ולא חסה עינם על האלמנות והעקרות הנרדפות משחתם ושכבר יגיע מרוב רשעם ומריים שיכרתו ברית עם האנשים כדי שיבטנו ויבטחו בהם ואחר ימיתום ולמה יאריך השם לכמו אלו הלא היה ראוי שיכלה אותם תכף כדי שלא ימיתו שאר האנשי׳ הלא יותר טוב שימותו או כדי שיכלו האחרים מידם. ועוד שאנחנו נראה בכמו אלו הרשעים שלא יגיעם עונש כלל בחייהם ובמותם ימותו מיתה קלה בלא צער ואיה אפה העונש המגיע לאלו האנשים על מריים הלא זה כלו מתנה שיורה שאין האדם נפקד על מעשיו מאת השם:

ביאור מלות המענה

ויען בלדד השוחי ויאמר. המשל. ענין ממשלה ושולטנות: ופחד והיראה כמו ופחד יצחק: יקום. יעמוד: אורהו. אורו: יאהיל. יאיר:

ביאור דברי המענה

ענה בלדד השוחי ואמר השולטנות והיראה אשר עם השם עושה שלום במערכות השמים עד שהם כלם נסכמים להתנועע תמיד התנועות המוגבלות להם עד שישלם מכללותם פועל השם בזה העולם השפל ולא ישנו את תפקידם ליראתם ממנו ולחוזק ממשלתו עליהם והנה זה מתמה שיור׳ על גודל השם וגבורתו היש מספר לגדודי השם וחייליו ועל מי מהמכמאות לא יקום אורו ותארו הנה הם כולם שופעים מאתו לא נפקד איש. ואחר שהענין כן שהשם ית׳ בזה האופן מן השלימות איך יתכן שיצדק האדם עם אל ויזכה הנה זה בלתי אפשר כי לשלמות השם יחשב למרי מה שאינו מרי לפי מחשבת האדם. הן הירח ימצא חסר אצל השם עד שלפעמים יסור אורו כאילו תאמר בעת הנגוד כאשר היה הירח בראש התלי או בזנבו ויעדר אז הפעל הנמשך מאתו מצד אורו וכוכבים לא זכו בעיניו עד שפעמי׳ יסתרו קצתם בעמוד תחתיהם קצתם ויעדרו אז פעולותיהם בזה העולם השפל. ואם באלו עם שלמותם נמצא חסרון בחק השם ית׳ כל שכן שיהיה חסר האדם בחק השם אשר הוא רמה ותולעה:

והכלל העולה מהדברים

הוא שאין ראוי שנחשוב שיעשה השם עם מה שירצה בו מהשלמות והגבור הדבר שלא כהוגן אלא שרוע הסדור הנופל ברעות אשר תמצאנה לאישי האדם שיחשבו בהם שהם צדיקי׳ ויגיעום רעות אשר לא יתכן שיאמר בהם שהם בעבור טוב להיותם מכלות ומביאות אל מות והוא מה שהיה מתרעם עליו איוב לפי דעת בלדד הוא מצד שהאדם לחסרונו לא ירגיש במה שיחטא שהוא מרי בחק השם מצד שלימותו כי האדם הוא חסר מאד בחק השם והוא מבואר שהוא בתכלית החולשה כי אי׳ ראוי שיענש האדם על מרי לא ישוער בו לאדם במה שהוא אדם ולזה לא ענהו איוב על זה דבר אבל גינה דבריו. ואפשר שנאמר שהרצון בכאן שאין ראוי שייוחס לשם עם שלמותו מה שהוא עול וחסרון בחק האדם אשר הוא בתכלית החסרון בחק השם יתברך ולזה ראוי שנאמין שהשם בלתי עוזב לאישי האדם להיותם בעלי שכל ושופט אותם על כל מעשיה׳ ומה שנמצאו בלתי שומר הסידור הראוי בטובות אישי האדם ורעתם נייחסהו אל שכלותינו לבלתי השיגנו במקרים ההם הרבה מה שנחשוב במקרים שיהיו רעים ויהיו לטוב כמו שאמר בלדד במה שקדם ולא הצטרך איוב להשיב על דבריו לפי שאין בהם טענה נוספת על מה שקדם לו מהדברים וכבר קדמה תשובת איוב על כל הטענות בהם: ביאור

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר׳ ותושיה׳ הכימוס והסידור האלהי הנמצא בנמצאות׃ ונשמת מי יצאה ממך׳ ונפש מי יצאה ממך והרצון מה למרת בני האדם במאמריך כי מי שילמד חבירו דבר דומה כאלו עושה נפשו כדבר המגיע לנפש בלמוד ההוא כי הנפש תשלם ותעשה בלמוד ה המושכלו׳ ותהיה היא והמושכלות אשר ת תשיגם דבר אחד ולזה אמר ואת הנפש אשר עשו בחרן והם האנשי׳ אשר משכום אברהם ושרה לעבודת השם ולהשגת האמתי׃ הרפאים׳ הם גרעיני הזרע וקראם רפאים להיותם קודם הזריעה כמתי׳ וימצא להם כח נפשי כשנזרעו וזה פלא גדול ואמר זה בצמחים אשר יצמחו בקרקע הים והנהרות כמו האלמוג והדומה לו ממה שיצמח תחת המים וזה פלא שיגיע פועל השם באמצעות הגרמי׳ השמימיי׳ לכמו אלו המקומות ולא י ימנעום המים והארץ אשר עליהם משיגיע שם פועל הכוכבי׳ או ירצ׳ ברפאי׳ הדומימיי׳ והם המחצבים כמו המתכו׳ ושא׳ר הדברים ההוים בבטן הארץ מתחת המים ותחת שוכניהם מצד האידי׳ אשר ימציאו שם ה הכוכבי׳ כמו שהתבאר בטבעיות וקראם ר רפאים להיותם כמתי׳ שאין בהם כח נפשי כלל והנה זה הביאור יותר נאות מצד הלשון

ללא ו׳א וסימ׳ השכחים ללא דבר׃ נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא ב׳בו׃ והוה בהן ללא אלהים דדה׳ ואבים׃ ללא עמי עמי אתה׃ הקשית כניה ללא לה׳׃ מה עזרת ללא כח׃ מה יעצת ללא חכמה׃ רבים רבים לישראל ג׳ בפסוק בד״ה׃ יחוללו הרפאים והוא חד מלין דמשמשין לו בסוף תיבותא וכל חד וחד לית דכותהון וסימ׳

כו

וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ מֶה־עָזַרְתָּ לְלֹא־כֹחַ הוֹשַׁעְתָּ זְרוֹעַ לֹא־עֹז׃ מַה־יָּעַצְתָּ לְלֹא חָכְמָה וְתֻשִׁיָּה לָרֹב הוֹדָעְתָּ׃ אֶת־מִי הִגַּדְתָּ מִלִּין וְנִשְׁמַת־מִי יָצְאָה מִמֶּךָּ׃ הָרְפָאִים יְחוֹלָלוּ מִתַּחַת מַיִם וְשֹׁכְנֵיהֶם׃ עָרוֹם שְׁאוֹל נֶגְדּוֹ וְאֵין כְּסוּת לָאֲבַדּוֹן׃ נֹטֶה צָפוֹן עַל־תֹּהוּ תֹּלֶה אֶרֶץ עַל־בְּלִימָה׃ צֹרֵר־מַיִם בְּעָבָיו וְלֹא־נִבְקַע עָנָן תַּחְתָּם׃ מְאַחֵז פְּנֵי־כִסֵּה פַּרְשֵׁז עָלָיו עֲנָנוֹ׃ חֹק־חָג עַל־פְּנֵי־מָיִם עַד־תַּכְלִית אוֹר עִם־חֹשֶׁךְ׃ עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוֹפָפוּ וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ׃ בְּכֹחוֹ רָגַע הַיָּם וּבִתְוּבְנָתוֹ מָחַץ רָהַב׃ בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה חֹלְלָה יָדוֹ נָחָשׁ בָּרִחַ׃ הֶן־אֵלֶּה קְצוֹת דְּרָכוֹ וּמַה־שֵּׁמֶץ דָּבָר נִשְׁמַע־בּוֹ וְרַעַם גְּבוּרֹתוֹ מִי יִתְבּוֹנָן׃

ל׳ · יא׳ חד מל׳ — ית׳ — ל׳ — ב׳ כטוח על תוהו — ל׳ · ל׳ — ג׳ כתי׳ ה׳ — ה׳ · ה׳ — ל׳ · ל׳ ויח׳ ויתמהו — ובתבונתו ק׳ — ב׳ כתרי ליש׳ החלחן — ודרכיו · ג׳ ק׳ — גבורתיו ק׳

וַאֲתִיב אִיּוֹב וַאֲמַר׃ מַה סַיְיעְתָּא מִדְּלֵית חֵילָא פְּרַקְתָּא בְּאֶדְרָע דְּלָא עָשִׁין׃ מַה מַלִּיכְתָּא מִדְּלֵית חוּכְמְתָא וּדְמִי לָךְ דְּחוּכְמְתָא לְסוֹגְעָא אוֹדַעְתָּא׃ יַת מַן חַוִּיתָא מִלַּיָּא וְנִשְׁמְתָא דְמַן נַפְקָא מִינָךְ׃ אֶפְשַׁר דְּגִבָּרַיָּא דְּמִתְּסַזְּמִין יִתְבָּרְיָין וְאִינּוּן מִלְּרַע לְמַיָּא וּמִשִּׁירְיָתְהוֹן׃ עַרְטִילָא מְפַרְסַם שְׁיוֹל לְקוּבְלֵיהּ וְלֵית חוּפָאָ לְבֵית אַבְדָנָא׃ דִּמְתַח צִיפוּנָא עַל לְמָא זְקִיף אַרְעָא עֲלוֹי מַיָּא מִדְּלֵית מִידַעַם דִּסְמִיךְ לָהּ׃ דְּצָרִיר מֵי מִטְרָא בַּעֲנָנוֹי וְלָא אִתְבְּזַע עֲנָנָא תְּחוֹתוֹי׃ מְאַחֵד בְּמִיטְתָא דְמִן כּוּרְסֵיהּ מִן בִּגְלַל דְּלָא יְחַמוּנֵיהּ מַלְאֲכַיָּא פְּרַס הֵיךְ פַּרְגּוֹדָא עֲלוֹי עֲנָנָא יְקָרֵיהּ׃ גְּזַר לְמִשְׁרֵי רְקִיעַ עַל אַנְפֵּי מַיָּא עַד סוֹף נְהוֹרָא עִם חֲשׁוֹכָא׃ עַמּוּדִין דִּשְׁמַיָּא מִזְדַּעְזְעִין וְרָתְתִין מִן מְזוֹפִיתֵיהּ׃ בְּחֵילֵיהּ גְּזַר יַמָּא וּבְסוּכְלְתָנֵיהּ מְחָא גִּיבָּרַיָּא׃ בְּרוּחַ פּוּמֵיהּ אַפֵּי שְׁמַיָּא אִשְׁתַּבְהָרוּ בְּרַת יְדֵיהּ לְוְיָתָן דִּמְתִיל לְחִיוְיָא טְרִיק׃ הָא אִילֵין סַיְיפֵי אוֹרְחָתוֹי וּמַה דִּי אִתְמְצֵי מִן קְצַת מִלְּתֵיהּ נִשְׁמַעְנָא מִינֵיהּ וְרִיכְפַּת גְּבוּרְתוֹי מַן יִתְבְּיַין׃

מה עזרת ללא כח׃ התעזור מי שאין לו כח׃ ונשמת מי׃ והענין מתי קבלת אלה הדברים שדברתי׃ הרפאים׃ אפילו הרפאים שהם מתים המקום יחוללם מתחת מים ושוכני האדמ׳ והענין על גרגרי הזרע כי בשאול שהוא מקום סתר יעשה חפצו׃ הוא שנטה צפון שהוא מקום ישובו שלעולם על תהו׃ תולה ארץ על בלימה׃ שתי מלות כענין כי הארץ תלויה באמצע הגלגל׃ פני כסא׃ הוא השמים כענין ה׳ בשמים הכין כסאו׃ פרשז׃ אין לו חבר וענינו פרש והדומה לו׃ עד תכלית אור עם חשך׃ עד מקום שהוא תכלית האור שכל מה שים למעלה הוא אור ולמטה בהפך ויש אומ׳ שענינו עד שיכלה האור והחשך ו והראשון נכון בעיני׃ ירופפו׃ כמו ירפו ויש אומרים יתנועעו ובלשון רבותינו ז״ל רפפות׃ רגע׃ ענינו בקע׃ שפרה׃ ההא נוסף וענינו תקן מן ספר או מן ספירו או הבי״ת בתלת ברוחו נוסף ויחסר דגש מפא סל ספרה׃ נחש בריח׃ התנין אשר בים ויש אומרי׳ כי הוא התלי ונקרא נחש ב בעבור שהוא כמו ת תמות ובריח שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה׃ שמץ דבר׃ כמו לשמצה׃

נמסר בסכר׳ רבה׳ במערכת אות הל׳ בכר׳׃ כסה ג׳ כתי׳ ה׳ וסימ׳ שש מעלות לכסה ב׳בו׃ מאחז פני כסה׃ תכלית ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קמ׳ ובספר׳ סימן י״א׃ ויתמהו ל׳ רפי עמודי שמים ירופפו׃ וחד ויתמהו ואינון חד מן כ״ב זוגין נסבין וי״ו בסוף תיבות חד בלרע וחד בלעיל וי׳ בריש תיבותא ונסבין ו׳ בסוף תיבותא וסימ׳ נמסר בסכר׳ רבה׳ במערכת אות הו׳ בכר׳׃ שמץ ב׳ וסימ׳ ותקח אזני שמץ מנהו׃ הן אלה קצות דרכו׃

כי לפי הביאור הראשון היה ראוי שיאמר הרפאים יצמחו׃ יחוללו׃ יבראו׃ ושוכניהם׃ ומתחת שוכניהם׃ שאול׃ הוא המטה במוחלט והוא מרכז הארץ ואמר זה על צד ההפלגה ונוחא רצוני שאפי׳ במקו׳ ההוא יגיע פעל השם ית׳ כאלו היה ערום שלא יהיה למעלה ממנו גשם יכסהו וימנעהו מקבול פועל הגרמים השמימיים וקרא המקום ההוא אבדון ב״כ להיותו יותר רחוק מקבול פועל הגרמים השמימיים מכל מקומות הארץ ולזה היה נעדר השלמות יותר משאר חלקי הארץ כי המות והאבדון ייוחס לנעדר הצורה והשלימות׃ על בלימה׃ על מה שאין לו מציאות בעצמותו והוא מרכז הארץ כי עליו כתלית הארץ כמו שהתבאר בטבעיות׃ מאחז פני כסא׃ מאחז ומעבה האויר אשר על פני רקיע השמים אשר נקרא כסא כאמרו השמים כסאי׃ פרשז עליו עננו׃ ובזה האופן פרש עליו עננו ר״ל כי בהתעבות האויר ההוא יתחדש ממנו הענן כמו שהתבאר בספר האותות׃ חג׃ הגביל וייחסו למחוגה לפי שהמחוגה מגבלת תכליות השטח העגול המתחדש בסבתה׃ ירופפו׃ יתנועעו ויזדעזעו׃ רגע׃ כח׃ מחץ רהב׃ הכה מה שיגבה מהים על הארץ ר״ל שסבב שלא יגבה הים על החלק הנגלה מהארץ׃ ברוחו שמים שפרה׃ ברצון השם היו השמים בזה האופן מהיופי והשלימות אשר הם בו׃ חוללה׃ בראה׃ נחש בריח׃ הוא דמות הנראה סובב בגלגל המזלות והוא העגול החלבי׃ שמץ מנהו׃ מעט׃ ורעם גבורותיו׃ ורבוי גבורותיו׃

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר מה עזרת לרעיך בהשגחה לפי מחשבותיך באלו המאמרים אשר אמרת הנה אין להם כח לעזור לרעיך ולהתגבל מהספקות אשר ספקתי על דבריך ומה יעצת עם לבבך להשיב על הספקות אשר ספקתי לך מאין חכמה ואיפה כימוס השם בנמצאות וסדורו אשר הודעת לרוב ר״ל שמה שהגיד ממנו הוא מעט מזער׃ את מי הגדת אלו הדברים ומה למדת אותנו בזה הלא אני יודע יותר ויותר מכימוס פעולות השם וגבורותיו ונפלאותיו׃ הלא המתחבבים יבראו השם ית׳ מתחת המים ותחת הדברים השוכנים בארץ וזה בתכלית הפלא ר״ל שיגיע שם בבטן הארץ בזה האופן מהעומק פעל הגרמים השמימיים השופע מהשם ית׳. הנה המטה במוחלט והוא מרכז הארץ הוא לפני השם כאלו הוא ערום ואין לו כסות עם כסותו אותו הארץ עד שבבר יגיע פועל השם שם עם עומקו׃ הנה השם מטה הצפון אשר שם הישוב על תוהו כי הוא נטען על מרכז הארץ אשר איננו כי אם נקודה ותולה הארץ על בלימה ר״ל שהיא כשענת ונסמכת על הנקודה שהיא מרכזה לא בדבר חוץ ממנה כמו שהתבאר בטבעיות וזה בתכלית הפלא׃ הנה הוא צורר מים בעננים ולא נבקע ענן תחתם כאשר יוליכום הרוחות עד הגיעם אל המקום אשר ירד שם המטר׃ הנה השם ית׳ סבה שיאחז האויר אשר על פני השמי׳ ויתעבה מצד הקרירו׳ ואז פירש עליו עננו כי בזה האופן יהיו הויות הענן וספר זה לפי שנעלם מהמון האנשים׃ גזר חק על פני מים שלא יעבור גבולו בדרך שיראה זה החלק הנגלה מן הארץ בצד הצפוני תמיד ויתהוו בו אלו ההויות עד המקום שיכלה בו היות האור עם החשך בכל יום ר״ל שיהיה קצת כל יום מימי השנה אור וקצתו חשך וזה דבר ימשך עד מרחב ס״ו מעלות וכ״ה דקים ועד שם נמשך היישוב לפי מה שספרו הקודמים ואולם שם יהיה יום אחד בשנה אין לילה ויום אחד כנגדו אין בו יום ומשם והלאה יתוסף זה השיעור מעט מעט עד שיגיע אל מה שתחת הקוטב הצפוני ויהיה שם ששה חדשים בשנה אין בהם לילה והם ימות החמה וששה חדשים בשנה אין בהם יום והם ימות הגשמים׃ עמודי שמים ינועו ויזדעזעו והם חלוקי הארץ אשר ירעשו מגערת השם בבא הרעש אשר סבתו הרוח ההווה תחת הארץ בסבת האויר העשני הנעצר שם וקראם עמודי שמים להיות השמי׳ נסמך על הארץ כמו שהתבאר בספר השמע׃ בכח השם וגבורותיו כח הים ולא ירוץ על הארץ כדי שלא תטבע ובתבונת השם הכה מה שיגבה מן הים על הארץ ויכבידהו׃ וזה כי להיות שאר המימות מתערבים במי הים והולכות בים היה ראוי שיגביהו מי הים על החלק הנראה מהארץ ויטבע אלא שהשם סבב בתכונתו שיכלה ה׳מם ושאר הכוכבים בחומם מימי הים בשיעור מה שיבא אליו מהנהרות עד שלא יתוסף בזה הים כלל׃ ברצון השם וחכמתו היו השמי׳ בזה האופן מן היופי והשלימות אשר הם בו בבריאתם עד שאי אפשר להיותם באופן אחר יותר שלם להגיע לזה התכליות השפל מה שיצטרך אליו הגעתו מהם׃ בראה ידו ויצרה העגול החלבי אשר בגלגל הכוכבים הקיימים אשר בו מן הפלא והנעלם

AIC

חי אל הסיר משפטי · כמשמעו חי אל שהסיר מן כורך או הסיר כמשמעו · כל הימים שאחיה אם תדברנה שפתי עולה : לא יחרף · לא יקוטן לבי שאדם שים לו חרפה : ישל · יש אומרי' מן שלל והקרוב אלי שהוא מן של נעלך · כי ישל הנפש מעל הגוף : שרידיו · הבנים הנשארים מהחרב : בנה כעש ביתו · שתעמוד כעש מן עששה עש ושם כוכב על ביתו כמו חומה ש שישמרנו בלילה : עשיר ישכב ולא יאסף · אף על פי שלא ימות : כמים · בפתע פתאום כי כן דרך הנהרות : קדים · רוח קדים : מידו ברוח יברח · העניין יברח הוכו מ מידו · ישפקו בני אדם עליו ועל ביתו כפימו : יזוקו · כמו יזקקו והעניין כי הכל תלוי בתזל בני אדם גם ה המקומות : ואבן יצוק נחוש · והיה ראוי להיותו נחוש : אבן אפל · היא הארץ שהיא עיקר האופל גם היא עיקר קדרות ה הלבנה בשעה שתקדר בחצי החדש בהיותה עם ראש התלי או ה הזנב · גם יפרוץ המקום נחל שהוא גר והעניין מוגר כמים המוגרים עד שנשכח מרוב שדרכו בני אד' : דלו · כמו דללו וחרבו · מאנוש שנעו שהם ה הולכים ונעים : ותחתיה · ויש ארץ שתחתיה נהפך כמו אש כארץ גפרית והרי האש : ויש

מה שכבר התבאר בספר האותות והנה אכתוב אמרנו בכלל זה קצת מאמ' בחמשי מספר מלחמות ה' · הנה אלו הדברים אשר כפרתי הם קצת דרכי השם ומה מעט הדבר שנשמע בו בזה הספור · ואולם תוקף וגבורותיו וכפלאותיו לא ימצא מי שיבין אותם :

והכלל העולה מהדברים

הוא מבואר ולא רצה איוב להשיב על דברי בלדד יותר מזה השיעור לפי מה שזכרנו במענה הקודם ובכלל אם היה משיב אותו עליהם לא יהיה כי אם כפל ד דברים לפי שכבר ה השיב על זאת הטענה במה שקדם וסתר אותה מהחום :

ביאור מלות המענה

ויוסף איוב שאת משלו ויאמר · יחרף · יטה ומזה העניין שפחה נחרפת לאיש ר"ל ש שהיא נוטה מצד פ עבדות לצד חירו' כמו שזכ' הרב מורה צדק : יבצע · יגזול : ישל · יעמוד בשלוה : אורה · אלמוד : שריגים · הם התקיפי' החומסי' שאר אנשים להשען על תקפם וגבורתם : שרידיו · הם בניו כי הם השרידים ה הנשארים מן האדם : וכסף נקי יחלוק · האיש הנקי יחלוק פ כספו ויפזרהו תחת אשר קבץ אותו הרשע והרצון בזה כי הנקי ימשול על אשר לו : תשיגהו כמים בלהות · תשיגהו בלהה אחרי בלהה בלי הפסק כמו שיגרו המים בשטף בלי הפסק : קדים · רוח קדים : וישערהו · מענין רוח סערה : מידו · ממכתו : עלימו כפימו · עליו כפיו : ומקום לזהב יזוקו · ויש מקום בארץ אשר יזוקו ה הזהב ויוציאוהו משם : ואבן יצוק נחושה · ר"ל שהאבן יוציאו ויתיכו בעת מה נחושה והוא הברזל החזק א אציי"ר בלע"ז או יהיה אבן יצוק אבן חזק מגזרת והיית מוצק : והרצון בו שהאבן חזק יוקח נחושה : פרץ נחל · גדל : מעם גר · מהמקום שהיה גר בו האדם : דלו · נגבהו וכמוהו דלו עיני למרום : עם

משפטי ו' בלישני' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן ט"ל ובתלים סימן ז' : אם תדברנה חד מן י"ב פסו' רישי' וכצעותהון אם אם וסים נמסר בסדר משפטי' ותלים סימן כ"ז ובסיפ' סימן ו' : ולשוני ג' וסיב' ולשוני מדבק בלקוחי · ולשוני תהגה צדקך · ולשוני לא יהגה רמיה · ואינון מן ד' זוגין ולש בריש' מן ג' ג' וסים' ולשוני ג' דלעיל · ולשנינה ג' והיתה לשמה למשל ·

כז
ויסף איוב שאת משלו
ויאמר : חי אל הסיר משפטי ושדי
המר נפשי : כי כל עוד נשמתי בי
ורוח אלוה באפי : אם תדברנה
שפתי עולה ולשוני אם יהגה רמיה
: חלילה לי אם אצדיק אתכם עד
אגוע לא אסיר תמתי ממני :
בצדקתי החזקתי ולא ארפה לא
יחרף לבבי מימי : יהי כרשע איבי
ומתקוממי כעול : כי מה תקות
חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו :
הצעקתו ישמע אל כי תבוא עליו
צרה : אם על שדי יתענג יקרא
אלוה בכל עת : אורה אתכם ביד
אל אשר עם שדי לא אכחד : הן
אתם כלכם חזיתם ולמה זה הבל
תהבלו : זה חלק אדם רשע עם
אל ונחלת עריצים משדי יקחו :
אם ירבו בניו למו חרב וצאצאיו לא
ישבעו לחם : שרידיו במות יקברו
ואלמנתיו לא תבכינה : אם יצבר
כעפר כסף וכחמר יכין מלבוש :
יכין וצדיק ילבש וכסף נקי יחלק :
בנה כעש ביתו וכסכה עשה נצר :
עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקח
ואיננו : תשיגהו כמים בלהות לילה
גנבתו סופה : ישאהו קדים וילך
וישערהו ממקומו : וישלך עליו
ולא יחמל מידו ברוח יברח : ישפק
עלימו כפימו וישרק עליו ממקומו :
כח
כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזקו
: ברזל מעפר יקח ואבן יצוק
נחושה : קץ שם לחשך ולכל
תכלית הוא חוקר אבן אפל וצלמות
: פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני
רגל דלו מאנוש נעו : ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש :

ואוסיף איוב למיטל מתליה ואמר : קיים
אלהא אעדי הילכת דיני ושדי אמרר נפשי :
ארום פסק תוב נשמתי במימרי ורוחא
דאלהא בנחירי : אין ממללן ספוותי
שקרא ולישני אין מרנן ניכלא : חס לי אין
אזכי יתכון עד דאתנגיד לא אעדי שלמותי
מיני : בזכוותי תקיפית ולא אשבקינה לא
יחסד לבבי מן יומיי : יהי היך חייבא בעיל
דבבי ודקאים עלי היך רשיעא : ארום מן
סבר דילטור ארום יכנוש ממון דשקר ארום
יתר אלהא נפשיה : איפשר דקבילתיה
יקביל אלהא ארום תיתי עלוי עקא : אין
על שדי יתפרנק יהוי קרי אלהא בכל עידן :
אליף יתכון בנבואת אלהא די עם שדי לא
אכסי : הא אתון כולכון חמיתון ולמא דין
הבלא תהבלון : דין חולק בר נש חייבא
מלוות אלהא ועדב תקיפין משדי יקבלון
פורענותהון : אין יסגון בנוי מטול
דקטלין בחרב ובני בנוי לא יסבעון לחמא :
משיזבוי במותא יהון קבירין וארמלתוי לא
תבכין : אין יכנוש היך עפרא סימא והיך
טינא יתכין לבושא : יתקין וצדיקא יהי
לביש וסימא זכאי יפליג : בנה היך רקבובית
בייתיה ואיך מטללתא דעביד נטיר פירי :
עתיר ידמוך ולא יתכניש עינוי פקח וליתוי :
תדבקיניה היך מיא רגושת ליליא כלטליניה
זיקא : יטליניה רוח קידום ויזיל ויעלעליניה
מן אתריה : ויטלוק עלוי ולא יחוס מן
ידיה מיערק יעירוק : ישקף עילויהון
ידיהון ויכרבק עלוי מן אתריה : ארום אית
לסימא מפקנא ואתר לדהבא מסננין :
פרזלא מעפרא יתנסיב ואבנא יתיך כרבוניי :
סוף שוי לחשוכא ולכל עופא הוא מפשפש
אבנין מפולמין דמתמן נפק חשוך וטולי
מותא : תקף נחלא מן אתרא די מיזדלח
מרזביא דמתנשיין מן למעבר ריגלא
אזדקפו מבני נשא איטלטלו : ארעא
דמינה נפק מזונא ולרע מינה גהנם דצינת
תלגיה מתהפיך דיכמת אשתא :

והכרתי את ישראל דמלכים · ונתשתים מעל אדמתי דד"ה : ולשוב ג' וסימ' נמסר ביהושע סימן כ"ב ובירמיה סימן מ"ד :
אורה כ' כתרי לישני וסים' צרה אורה · אורה אתכם ביד אל : ולמה זה ג' וסים' ולמה זה לי בכורה · ולמה זה חרה לך
על הדבר הזה · ולמה זה הבל תהבלו : יקחו י' בקריא' וקמצי' וסים' אשה זונה וחללה ב' בו · ובליעל כקוץ מונד ·
אהליהם וצאנם יקחו · ונחלת עריצים משדי יקחו · קשר נביאה בתוכה · והאלמנה אשר תהיה אלמנה בכהן יקחו ·
ומבניך אשר יצאו דמלכים · וחברו דישעיה · בניך ובנותיך יקחו : בעש ג' וסים' אנכי כעש לאפרים · והמס כעש
חמודו · בנה כעש ביתו : ואיננו י"ב וסים' כי לקח אותו אלהים · ערות על יאור · שדד זרעו ואחיו ושכניו · יבקש את
עון ישראל ואיננו · והתבוננת על מקומו ואיננו כי רוח עברה בו · המחכים למות ואיננו · רמו מעט ואיננו · הן קדם
אהלך ואיננו · עשיר ישכב ולא יאסף · העיף עיניך בו ואיננו · ואיננו חסר לנפשו : יקח ג' ב' קמץ וא' פתח וסים' יקח נא
מעט מים ורחצו · גם שבי גבור יקח ומלקוח · ברזל מעפר יקח · אג"ד : תכלית ה' וסי' נמסר בתלים סימן קל"ט וספ'
סים' י"א : דלו כ"א' מלרע וא' מלעיל וסים' דלו מאנוש נעו · דלו עיני למרום · קדמא מלעיל :

פיט׳ עוף: שזפתו. ראתהו: איה. הוא מין אחר מהעוף: הדריכוהו. דרכו בו: בני שחץ. בני גאוה ותוקף והם פריצי החיות: שחל. אריה: בחלמיש. בצור החזק: בצורות. בהרים: מבכי נהרות. מהזלת הנהרות והגרתם: חבש. עצר וסתם: סגור. זהב: תסולה. תערוך: בכתם אופיר. בזהב אופיר: ראמות וגביש. הם מרגליות יקרות: ומשך חכמה מפנינים. ומשיכת החכמה וההשתדלות בהשגתה יותר נבחר מפנינים: פטדת כוש. היא פטדה הנמצאת בארץ כוש והיא אבן יקרה: בכתם טהור. בזהב צרוף ונקי: תסולה. תעריך: דרך. ומנהג מוגבל ומסודר: לחזיז קולות. לברק אשר הוא סבת לקולות והרעמים או יהיה לחזיז קולות חסר וי״ו והרצון לחזיז וקולות: ויספרה. שמה בספר וכתבה ר״ל ששם אותה לחק ולנימוס:

ויש ארץ מקום ספיר אבניה: גם יש מקום לא נרעתה יש שם. גם לא ידעו שם הוא העוף: לא עדה. עבר תרגום אשר עבר בין הגזרים האלה וכמהו מעדה בגד ביום קרה: בחלמיש שלח ידו. המקום ויהפוך ההרים משרשים. ויבקע יאורים בצורים ובחלמים: וכל יקר. הם המים שיוצא מהצורים. והפך זה שייבש הנהרו. ופירוש מבכי מרוץ וכמוהו נבכי ים: חבש. יעצור כמו לא חובשו לא אהיה חובש. ותעלומה יוציא אור. מה שהיה בתעלומות הנהרות יראו כאשר ייבשו המי׳ ועניין זה הדברים שהמקום יעשה הדבר והפך הדבר יתן טוב לרשע גם ישלם לו רע אפילו מקומו הארץ משתנים ארץ תצמיח וארץ לא תעלה בה כל עשב. ולדעת עיקר אלה העניינים למה זה לא יוכל האד׳ לדעת תהום אמר אילו היה האדם יכול לרדת אל תהום לא ימצא זאת החכמ׳ או למעמקי הים. תסולה. תערוך וכמהו המסולאים בפז: בכתם אופיר. הוא הזהב: זכוכית. היא אבן יקרה זכה או הדבר הידוע: ותמורתה. ולא תמורתה: בכתם טהור. בעבור שאמר טהור יורה שהוא זהב כי אילו היה אבן יקרה מה עניין טהור והנה הוא כמו זהב טהור: אבדון ומות. הם המתים הקדמונים אמרו לנו כי גם הם שמעו מאחרים כי לא יוכל האדם לדעת אלה העניינים כי אם הבורא לבדו שברא הארבעה המוסדות והם הארץ השמים והרוח והמים והם נזכרים בשני הפסוקים והוא יראה פלאים חדשים בדברי המטר על כן אמר בעשותו למטר חק: לחזיז. אומץ ותוקף הוא וכמהו יי׳ עושה חזיזים: אז ראה ויספרה. אין ויספרה מן ויספר משה כי אם ממספר או מן וללמד ספר והעניין הוא כתובה אצלו וכמהו יספר מחקים בחכמ׳ לאורו

שזפתו ב׳ וסימ׳ ולא שזפתו עין איה. עין שזפתו ולא תוסיף: הדריכוהו ב׳ א׳מ׳ל וא׳חס׳ וסימ׳ כתרו את בנימן הרדיפוהו בנוחה הדריכהו. לא הדריכהו בני שחץ. בתרא מ׳ל: בחלמיש ל׳ שלח ידו. וא׳ חלמיש והפכי הצור ואינון חד מן ה׳ זוגין חד ח׳ וחד ו׳ח׳ בריש תיבות׳ וסימ׳ כמסר׳ רבת׳ במערכת אות הח׳ית בסו׳ף: עינו ט׳

מְקוֹם־סַפִּיר אֲבָנֶיהָ וְעַפְרֹת זָהָב לוֹ׃
נָתִיב לֹא־יְדָעוֹ עָיִט וְלֹא שְׁזָפַתּוּ עֵין
אַיָּה׃ לֹא־הִדְרִיכֻהוּ בְנֵי־שָׁחַץ לֹא־
עָדָה עָלָיו שָׁחַל׃ בַּחַלָּמִישׁ שָׁלַח יָדוֹ
הָפַךְ מִשֹּׁרֶשׁ הָרִים׃ בַּצּוּרוֹת יְאֹרִים
בִּקֵּעַ וְכָל־יְקָר רָאֲתָה עֵינוֹ׃ מִבְּכִי
נְהָרוֹת חִבֵּשׁ וְתַעֲלֻמָהּ יֹצִא אוֹר׃
וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא וְאֵי זֶה
מְקוֹם בִּינָה׃ לֹא־יָדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכָּהּ
וְלֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים׃ תְּהוֹם
אָמַר לֹא בִי־הִיא וְיָם אָמַר אֵין עִמָּדִי׃
לֹא־יֻתַּן סְגוֹר תַּחְתֶּיהָ וְלֹא יִשָּׁקֵל כֶּסֶף
מְחִירָהּ׃ לֹא־תְסֻלֶּה בְּכֶתֶם אוֹפִיר
בְּשֹׁהַם יָקָר וְסַפִּיר׃ לֹא־יַעַרְכֶנָּה זָהָב
וּזְכוֹכִית וּתְמוּרָתָהּ כְּלִי־פָז׃ רָאמוֹת
וְגָבִישׁ לֹא יִזָּכֵר וּמֶשֶׁךְ חָכְמָה מִפְּנִינִים׃
לֹא־יַעַרְכֶנָּה פִּטְדַת־כּוּשׁ בְּכֶתֶם
טָהוֹר לֹא תְסֻלֶּה׃
וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תָּבוֹא וְאֵי זֶה מְקוֹם
בִּינָה׃ וְנֶעֶלְמָה מֵעֵינֵי כָל־חָי וּמֵעוֹף
הַשָּׁמַיִם נִסְתָּרָה׃ אֲבַדּוֹן וָמָוֶת אָמְרוּ
בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ שִׁמְעָהּ׃ אֱלֹהִים
הֵבִין דַּרְכָּהּ וְהוּא יָדַע אֶת־מְקוֹמָהּ׃
כִּי־הוּא לִקְצוֹת־הָאָרֶץ יַבִּיט תַּחַת כָּל־
הַשָּׁמַיִם יִרְאֶה׃ לַעֲשׂוֹת לָרוּחַ
מִשְׁקָל וּמַיִם תִּכֵּן בְּמִדָּה׃ בַּעֲשֹׂתוֹ
לַמָּטָר חֹק וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קֹלוֹת׃ אָז רָאָהּ
וַיְסַפְּרָהּ הֱכִינָהּ וְגַם־חֲקָרָהּ׃ וַיֹּאמֶר׀
לָאָדָם הֵן יִרְאַת אֲדֹנָי הִיא חָכְמָה
וְסוּר מֵרָע בִּינָה׃

וְגִינְתָא דְעֵדֶן דִי אֲתַר דְשַׁבְזִיזָא אַבְנַיְיהָא וְעַפְרוּתִין דְדַהֲבָא לֵיהּ׃ אוֹרְחָא דְלָא חַכְמֵיהּ עוֹפָא וְלָא סַקְרָתֵיהּ עֵין טוֹפִיתָא׃ ת״א שְׁבִיל אִילָן חַיֵי דְלָא חַכְמֵיהּ סַמָאֵל דְפָרַח הֵיךְ עוֹפָא וְלָא סַקְרָתֵיהּ עֵינָא דְחַוָה׃ לָא טַיְילוּ בָהּ בְּנֵי אַרְיָוָן לָא זָאַר עֲלוֹי לֵיתָא׃ ת״א לָא הַלִיכוּ בָהּ בְּנֵי דְאָדָם וְלָא סָטָא עֲלוֹהִי חִוְיָא׃ בְּשַׁמִיר אוֹשִׁיט יְדֵיהּ הֲפַךְ מִן עִיקָרֵיהוֹן טוּרַיָא׃ בְּטִינָרִין נַהֲרִין בְּזַע וְכָל אִיקָרָא חֲמַת עַיְינֵיהּ׃ מִן קְלִילֵי נַהֲרַיָא זְרַז וּמִחֲרַכָּא דְתַעֲלוּמָא יַפִּיק נְהוֹרָא׃ וְחוּכְמְתָא מֵאָן הָאן תִּשְׁתְּכַח וְהָאן דֵין אֲתַר בִּיוּנְתָא׃ לָא יְדַע בַּר נַשׁ עִילוּוְיָהּ וְלָא תִשְׁכַּח בְּאַרְעָא זֵידוֹנִין דְמַהַטְיָין בְּחַיֵיהוֹן׃ תְּהוֹמָא אֲמַר לָא גַבִּי הִיא וְיַמָא אֲמַר לֵית בַּהֲדִי׃ לָא יִתְיְהַב דְהַב כְּנִין חִילוּפָהּ וְלָא יִתְקַל סִימָא פִּירוֹגָהּ׃ לָא תִשְׁתְּלַהַף בְּפִיטַלְוָן דְמִן אוֹפִיר בְּבִירוּלִין יְקַר וְשַׁבְזִיזָא׃ לָא יְעִילִינָהּ דַהֲבָא אִיסְפַּקְלָרָא וּפִירוּגָהּ מָאנֵי אֲבְרִיזִין׃ ת״א לָא יְכַדְרִינָהּ גְבַר עַתִּיר בִּדְהַב וּזְכוּכִית אִין לָא יְהַב חִילוּפָהּ מָאנֵי דְדַהֲבָא כְּנִינָא׃ סַנְדַלְבוֹן וּבִירוּצִין לָא יִדְכַּר וְנִיגְרָא דְחוּכְמְתָא מִן מַרְגַלְיָין׃ ת״א לֵית אֶפְשַׁר דְתִשְׁתְּכַח בְּקִילוּתָא אֱלָהִין בְּיוּקְרָא הֵיךְ דַהֲבָא וּמָאן דְלָא יִנְטְרוּנָהּ אַזְלָא וּמִיתְבָּרָא הֵיךְ זְגוּגִיתָא וּפִירוּג אַגְרָהּ לְעַלְמָא דְאָתֵי מָאנֵי פִּיזוֹזַיָא׃ לָא יְעַלִינָהּ מַרְגְלָא יַרְקָא דְאָתֵי מִן כּוּשׁ בְּפִיטַלְוָן דְכֵי לָא תִשְׁתְּלַהַף׃ וְחוּכְמְתָא מִן הָאן תֵּיתֵי וְהָאן דֵין אֲתַר בִּיוּנְתָא׃ וְכַסְיָא מִמְחֲמֵיהוֹן דְכָל חַי וּמֵעוֹפָא דִשְׁמַיָא אִיטַמְרַת׃ בֵּי אֲבַדָנָא וּמַלְאַךְ מוֹתָא אֲמַרוּ בְּכִתְיְיהַבָא לְיִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁמַעְנָא שִׁמְעָנָא שְׁמוּעֲתָא׃ אֱלָהָא אִתְבַּיְין אוֹרְחָא וְהוּא יְדַע יַת אַתְרָהּ׃ אֲרוּם הוּא לְסַיְיפֵי אַרְעָא יִסְתַּכֵּל תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָא יֶחְמֵי׃ לְמֶעְבַּד לְרוּחָא מַתְקְלָא וּמַיָא אַתְקֵן בְּמַשְׁחֲתָא׃ בְּמַעְבְּדֵיהּ לְמִטְרָא קְיָימָא גְזֵרְתָא וּמַהֲלַךְ לְחַזְיֵי דְרַהֲטִין בְּקָלַיָא׃ הֵידֵין חַמְיָהּ וְאִשְׁתַּעֲיָהּ עִם מַלְאֲכֵי שֵׁירוּתָא אַתְקְנָהּ וּלְחוּד פַּשְׁפְּשָׁהּ׃ וַאֲמַר לְבַר נַשׁ הָא דַחַלְתָּא דַיְיָ הִיא חוּכְמְתָא וּלְמֶעְדֵי מִן בִּישְׁתָא הִיא בִּיוּנְתָא׃

ביאור דברי המענה

כאשר ראה איוב שאין אחר מרעיו עונה אליו דבר הוסיף לשאת משלו על ענייננו ואמר חי השם אשר הסיר משפטי בסדרו טובות האדם ורעותם בזה האופן אשר סדרם ר״ל מצד הגרמים השמימיים או אמר חי השם אשר הסיר משפטי אם שם העניין כדבריכם שיבאו מאתו הטובות והרעות לבני האדם במשפט לפי מעשיהם וחי שדי אשר המר נפשי כי כל עוד בחיים חייתי לא תדברנה שפתי עול ותרמה להודות לדבריכם. חלילה לי אם אצדיק אתכם לומר שהאמת אתכם במה שאתם אומרים עלי שכבר חטאתי עד אמות לא אסיר תומתי ממני לומר שאני רשע וחוטא כמו שאתם אומרים עלי. בצדקתי החזקתי לומר שאני צדיק לא ארפא ולא יטה לבבי מימי מזה הדעת אשר אני בו ומה שאתם אומרים עלי שאני נשכם לרשעים במה שאני אומר שהשם עזב את הארץ כי לפי זה הדעת לא יועיל הצדק על הרשע וזה ממה שמורה שאני לא כ

וסימ׳ נכסר בסדר משפטים: ואי זה ד׳ דכו׳ וסימ׳ ואי זה מקום מנוחתי. והחכמה מאין תמצא. והחכמה מאין תבא. מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו דכגלה: בארץ החיים ג׳ וסימ׳ אמרתי לא אראה יה. אמרתי אתה מחסי. ולא תמצא בארץ החיים: ויש ג׳ קמצי׳ וסימ׳ קצוי ארץ ויש רחוקים. ויש אבר אין עמדי. ויש מים ודור ודור דמיכה: יותן ז׳ וחס׳ וסימ׳ נכסר בכדר שמיני ופנחס: כלי וכלי י״ח בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויקהל: ראמות ג׳ מ׳ל בא׳ ו׳ וסימניהו׳ ראמות וגביש לא יזכר. ראמות לאויל חכמות. וישככר וגד דו״ה. וע״ין במש״לי גבי פסו׳ עינים רמות לשון שקר: בעיני ד׳ וסימ׳ ואם כל עדת ישראל ישגו. והיה אם מעיני העדה. ונעלם מעיני אישה. ונעלמה מעיני כל חי: הבין ג׳ וסימ׳ הפכם אם כחומר. והילדים האלה ארבעתם. אלהים הבין דרכה: לרוח ג׳ וסימ׳ והשלישית תזרה לרוח. לעשות לרוח משקל. ומה יתרון לו שיעמול לרוח: אז ראה חד מן ג׳ פסו׳ דכל מליהון מפקן ה׳ וסימ׳ בזוני דשבת כהבנה. וביאורם שארה כסותה ועונתה לא יגרע. חדשה ושבתה וכל מועדה. הכינה וגם חקרה:

כשמרתי מלחטוא חלילה לי מזה. יהי כרשע אויבי ומתקוממי כעול ואפשר שהרצון גם כן במה שקדם לו מהדברים זאת הכוונה בעינה והוא כי הוא יאמר כי חי השם עם האמיני שהאדם איננו כפי מעשיו לא אחטא בשפתי לומר דבר עול ורמיה חלילה אם אצדיק אתכם במה שטענתם עתה שהגיע לי מה שהגיע מהרעות ללא משפט כי אז יראה לכל שצדקתם במה שאמרתם עלי שאני רשע הנה עד יום מותי לא אסיר תומתי ממני ולא יטה לבבי מהדרך הטוב אשר החזקתי בו מימי. יהי אויבי ומתקוממי כעול וכרשע ואולם אמר זה לשבחתו העול והרשע וזה כי למה ישובח מפני זה הדעת אשר אני בו העול והרשע. מה תקות חנף כי יגזול ויעשה חמס ואם היה שיניח השם את בשלוה אותו ולא יענישהו היבטח שבבא אליו הצרות יצילהו השם ממנה בצעקו אליו הלא זה בלתי אפשר לפי זה הדעת ולא לפי דעתכם כי אינו מתענג על השם ודבק בו עד שיוכל להתפלל אל השם בכל עת שירצה ותשמע תפלתו כאמרו אז תתענג על יי׳ ויתן לך משאלות לבך ובהיות הענין כן ראוי איך ראוי לכם לשפוט שאני משבח הרשע העול הלא הרשע והעול מוכן לפי דעתי לרעות כמו הצדיק ואין לו תכלית אחר זולת ההצלחה המדומה אשר הוא עתיד או מזומן שתאבד ממנו בבא יום אידו

אדנו ולא יהיה לו את המלט מזה בשום פנים ואולם הצדיק בבא יום אידו תאבד הצלחתו המדומה ותשאר הצלחתו האמתית והיא הצלחת הנפש • ואפשר שיאמר שהרצון
באמרו אם על שדי יתענג וגו׳ הוא שהוא אומר האם יתענג זה הרשע על השם בשתדבק בו תמיד נפשו במה שישכיל ממנו ויקרא אל אלוה בכל עת להשכיל ולדעת אותו
להיות עמו תמיד עד שתגיע לו הצלחת הנפש הוא מבואר שזה בלתי אפשר כי לא תגיע הצלחת הנפש עם המרות הפחותות כמו שהתפרסם וכתבאר במה שאין ספק בו •
הנני מלמד אתכם מה שביד אל אשר עם שדי אינו מעלים מכם כי באמת עוזב אישי האדם אל הסידור המוגבל מצד המערכת • הנה איך תאמינו מפני זה שאני

מסבח את הרשע והנה אתם כלכם חזיתם וספרתם שכבר הגיע לכם מהחום שזה חלק אד׳ רשע עם אל • ונחלת התקיפים הרשעי׳ אשר יקחו משדי ר״ל שכבר יגעו להם רעות כפלאו׳ כמו שספר אחר זה ואתם ידעתם שכל ר ראיותי על דעתי אני לוקח מהחוש • וכאשר היה זה כן שלפי ה המוחש יראה שכבר הגיעו מן הרעות ה הנפלאות לרשעים

בירחי קדם ל׳ מ׳ יתנני בירחי קדם וכל קרי׳ חלוף כיבי׳ קדם והוא חד מן שיטה בן ל׳ דכל דכל חד וחד לית דכו׳ חלוף
וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הה״ת בערך חלף כס״ד •

אבן עזרא

כט לאורו אלך • בחשך • חרפי • נערותי בלי דומה כי אם לפי ה העניין ויש או׳ שהוא מן בחרפם בפלשתים שערכו מלחמה ויש אומרי׳ שהוא מן חורף שגם יחל הזרע • בחמה

כט וַיֹּסֶף אִיּוֹב שְׂאֵת מְשָׁלוֹ
וַיֹּאמַר׃ מִי־יִתְּנֵנִי כְיַרְחֵי־קֶדֶם כִּימֵי
אֱלוֹהַּ יִשְׁמְרֵנִי׃ בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי
לְאוֹרוֹ אֵלֶךְ חֹשֶׁךְ׃ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי
בִּימֵי חָרְפִּי בְּסוֹד אֱלוֹהַּ עֲלֵי אָהֳלִי׃
בְּעוֹד שַׁדַּי עִמָּדִי סְבִיבוֹתַי נְעָרָי׃

וְאוֹסִיף אִיּוֹב לְמִטַּל מַתְלֵיהּ וְאָמַר׃ מַן
יְסַדְּרִינַנִי הֵיךְ יַרְחִין דְּקַדְמַיִן יוֹמַיָּא דִּי אֱלָהָא
יְטַרְנַנִי׃ בְּאַנְהָרוּתֵיהּ שְׁרַגֵּיהּ עֲלֵי רֵישִׁי
לִנְהוֹרֵיהּ אֵיזִיל חֲשׁוֹכָא׃ הֵיכְמָא דַּהֲוֵיתִי
בְּיוֹמֵי חֲרִיפוּתִי בְּזִמַּן רָזָא אֱלָהָא עֲלֵי מַשְׁכְּנִי׃
בְּעוֹד כְּדוּן דַּהֲוָה מֵימַר שַׁדַּי בְּסַעֲדִי חֲזוֹר
חֲזוֹר דִּילִי עוּלֵימַי׃

אבל שאני חלקתי עמכם במה שאמרתם שלא ימלט רשע שלא יקרה לו כך וטענתי שכבר יראה מהחוש שיגיע לקצת הרשעים הצלחה ולא יגיעם שום עונש עד יום מותם איך
תאמינו שאני משבח הרשע ולמה זה הבל תהבלו לומר שאני בוחר אורח הרשעים אשר היו ברור המבול ואנשי סדום ועמורה • הנה כמו שספרתם יקרה הרבה שאם ירבו
בני הרשע יהיה תכליתם למות בחרב וצאצאיו לא ישבעו לחם והשרידים הנשארים ממנו והם בניו יקברו במותם שלא יעזבום עד שתצא נפשם לגמרי ולא תבכנה על מותם
ומות בניו לרשעתו אפילו אלמנותיו • אם יצבור כעפר כסף ויכין מלבוש ללבוש עד שימצא לו בשפע כמו החומר • הנה יכין המלבוש ואיש צדיק ילבשהו והכסף אשר קבץ יהיה
לנקי ויחלקהו ויפזרהו כאשר ירצה • בנה ביתו כעש ר״ל שביתו יהרס בקלות כבית העש וכסופה אשר עשה נוטר הכרמים שאין לה קיום • עשיר ימות ולא יאסף לקבורה
אך ישכב שחוב והשלך בקבורת חמור כל כך ימות ויכלה במעט זמן עד שבזמן אשר יוכל האדם לפקוח בו עיניו יהפך מים לאין • תשיגהו כמים בלהות ר״ל שיבאו אליו בשטף
ובמרוצה ובלילה תגנבהו סופה ורוח קדים ויניעהו ממקומו לפחדו מהברות הבאות עליו ולא יוכל להמתין עד אור הבקר אבל ינוס בלילה • ישלך עליו השם מכותיו ומכאוביו
ולא יחמול ממכתו כרוח יברח ויחשוב להמלט • ישפוק על שברו כפיו כל איש וישריק עליו ממקומו לרוב התימה על רוב מה שיקרהו מהרע הנה זה הוא מה שספרתם שכבר
ימצאו הרבה שיקרה לרשעי׳ ו׳ וזרש׳ ואני לא חלקתי עמכם בזה אבל באמרתי בחוש שזה לא ימצא בכל הרשעים אבל כבר ימצאו בהם מצליחים ולא ישיגם שום עונש ואמנם
היתה אבלי הסבה ברעה שיקרה לרשעים ולטובים כי לכל אלו העניינים הנמצאים בזה העולם השפל ימצא קץ וגבול וזה שכבר ימצא בקצת העתים במקום מה מהארץ שיצא
ממנו הכסף להתחדשו אז שם וכן ימצא בארץ מקום אשר יזוקו ממנו הזהב ויוציאוהו משם וכן ימצא במקום מה מהארץ שיוציאו ממנה הברזל להתחדשו שם אז
ויצוק האבן נחשת והוא הברזל החזק ר״ל שכבר הוציאוהו משם בעת מה • לפי שהשם שם קץ להעדר ההוייה אשר במקומות מהארץ וכאשר יבא קצם יעמו שם כמו אלו
ההויות • ושכבר גם כן קץ לכל תכלית אשר הוא חוקר ומבקש במה שיורוהו אבן אפל וצלמות • ר״ל החומר הראשון אשר עמו ההעדרים כולם והוא סוף כל הדברים ההוי׳ אז
קרא אבן אופל וצלמות היסוד הארצי כי הוא בתכלית מההעדר ביחס אל שאר הנמצאות המוחשות בקצת העתים יפרוץ נחל ויגדל מאצל המקום שהיה האדם גר שם קודם
זה להיותו יבשה לפי שליובש המקום ההוא קץ וגבול וימצא גם כן הפך זה והוא שהמים החזקים הנשכחים מני רגל וגבהו מאנוש עד אשר לא עבר אדם שם לרוב עמקם
ינועו ויכלו וישוב יבשה במקום שהוא אשר היה בו הים הנהר ההוא • כבר תמצא ארץ שתצא ממנה לחם להיותה טובה לזריעה ובבא קצה יהפך תחתיה כמו אש שישרפה
וישרפה עד אשר לא יעבר בה ולא יזרע • כבר ימצא מקום אשר אבניו הם ספיר ובו ימצאו עפרות זהב ויבאו שם האנשים תמיד לקחת הספירים או הזהב ובבא קצו יהיה
חרב עד שאפילו העופות והחיות לא יבאו שם • בבא קץ ההרים החזקים ישלח השם ידו ויהפכם משרש בסבת הרוח הנכנס בבטן הארץ • בצורים החזקים בקע יאורות
בקצת העתים בבא קצם וקודם זה ראתה העין כל יקר אשר בהם להיות יבשה והפך זה כי בקצת העתי׳ עצר השם הזלת הנהרות ומה שיהיה נעלם בקרקעם יוציא לאור
ותראהו העין ובהיות העניין כן רצוני שיש קץ ותכלית לכל אלו הדברים החומריים הוא מבואר שאין ראוי שתקרא ההצלחה באלו הקניינים החומריים הצלחה לפי שכלם
יאבדו בבא קצם ובזה העניין שוים הרשעים והצדיקים הצלחה האמתית והיא הצלחת הנפש מה שאינו לרשעים והם שוים בהצלחה האחרת לרשעים הוא
מבואר שאני משבח הצדק על הרשע • והנה איוב התחיל לספר מעלת החכמה והבינה וקושי המצאם ושלא יגיעו בה כי אם בירא׳ השם וסור מרע ולזה הוא מבואר ג״כ שכבר
יגונה הרשע וישובח הצדק מזה הצד • והחל ואמר והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום הבינה שיקח האדם אותה משם • הנה היא נעלמת מהאדם עד שלא ידע ערכה ולא
תמצא בחלק מהארץ אשר שם החיים והוא החלק הנגלה מהארץ ולא בתהום • ולא בים אשר הוא מקיף בשאר חלקי הארץ • ואולם אמר זה שלא יחשוב חושב שיהיו
בתחתונות די בהקבלת החכמה כי כבר התבאר בספר הנפש שאין בהם די בקנין המושכלות ושהוא צריך שיהיה בכאן שכל פועל בנו או המושכלות ומקנה אותם לנו ושם
זה כבר נתבאר בספר מ״ה שאין כח בנו להשיג זה הנימוס והסדור אשר לנמצאות כפי מה שהוא עליו והוא העניין אשר היה בו זה הנימוס והסדור אחד ובזאת המדרגה לא
תמצא בשלמות כי אם לשי׳ לבדו ולזה לא ידע ערך החכמה בשלמו׳ כי אם השם ית׳ • ואולם יתחלפו מדרגות האנשים בחכמה לפי התקרבם אל זה הנימוס במושכל אשר
בנפש הש״י ורחקם ממנו • ואמר שלרוב מעלת החכמה לא יותן זהב תחתיה ולא ישקל כסף מחירה ולא תערך בזהב אופיר ולא בשוהם יקר וספיר לא ישוה לה זהב וזכוכית
לבנה ולא תמירנה כלי פז ראמות וגביש אשר הם אבנים יקרים מאד לא יזכר אחד מהם לפני החכמה ומשיכת החכמה והשתדלות בקניינה יותר ערב ויותר יקר מפנינים •
לא ישוה לחכמה הפטדה הנמצאת בכוש שהיא יקרה מאד בזהב טהור לא תערך • ואולם אמר זה להורות כי קנין החכמה יותר מכל הקניינים האחרים ולזה לא
יעזוב המשכיל הדרישה בחכמה מפני ההשתדלות בקנין אלו ההצלחות המדומות והוא גם כן יותר ערב לפי שאין יחס אל הערבות המגיע לנו בקניינים המדומים עם
הערבות המגיע לנו בהסתכלותינו בחכמה • והחכמה מאין תבא ר״ל אי זה דבר יהיה התחלה והסבה אל הגעת החכמה לנו ואי זה מקום שתגיע לנו הבינה ממנו • והנה
היא נעלמת מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה עם הגביהו לעוף ויתכן שיראה מרחוק • אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמע החכמה ר״ל כי מצד ההעדר והמות הנמצא
לאלו ההוים ובכלל מצד החסרון הנמצא בחומר הראשון אשר להם נשפוט שבכאן סבה היא שכל יתקנה לו אלו הצורות • והאריך מפני זה אל החקירה בטבע המושכל אשר
לנמצא נמצא מאלו הנמצאים השפלים אשר הוא החכמה ואז נדע כי השם ית׳ הוא לבדו אשר אצלו הידיעה בשלימות בזה הנימוס אשר לנמצאות כי הוא יעשה כל הנמצא
ויביט לקצות הארץ לעשות שם מעשהו ותחת כל השמים יראה • לעשות לרוח משקל ומים תקן במדה ר״ל שהוא ישתדל שיהיה שווי בין היסודות שיהיה האויר והמים
כשיעור הראוי וכן העניין בשאר היסודות כי זה השווי אמנם יהיה בהם מפני שני דברים מפני השווי אשר ביניהם בעצמם בכמות ובאיכות ומפני השווי אשר בשנו׳ הפועלות
אותם בשובם בסיבוב כי בזה ישמר השווי אשר בין היסודו׳ והוא עניין בתכלית הפלא והחכמה • בעשותו למטר חק ונימוס עד שלא יהיה ביותר מהראוי כדי שלא יגבר היסוד
המימי יותר מהראוי • ובעשותו דרך ומנהג לחזיזים ולרעמים עד שלא יגבר האש והרוח יותר מהראוי • הנה ששדדו העולם על המנהג והחק ראה החכמה וכתב אותה ר״ל
ששם אותה לחק ולנימוס והכינה וגם חקרה עד שיברר אותה באופן היותר שלם • ואמר לאדם הן יראת יי׳ היא דרך אל שיגיע החכמה לנו וסור מרע הוא הסבה אל הגעת
הבינה לפי שאי אפשר שיגיע שלמות הנפש עם הטרדה בתאות הגופניות וזה מבואר בנפשו ולזה הוא מבואר שלא ישובח העול והרשע לפי דעת איוב כי הוא מונע הגעת
הצלחת הנפש אשר היא ההצלחה האמתית • הוא שאיוב התנצל במה שאמרו לו שכבר יראה מדעתו בעניין ההשגחה **והכלל העולה מהדברים**
שהוא משבח הרשע ומתהלך בו אחר שאיננו מאמין שיגיע העונש לרשעי׳ בסיבת רשעם וזהו מה שהגיע הרשעי׳ הקודמים
אל שיתנהגו בתכונת הרשע ר״ל האמינם שהשם ית׳ עזב את הארץ והוא שיאמר בתשובה בזה שחלילה לו מרשע שיבחר מפני זה הרעת הרשע והעול וזה שאע״פ שכודה
שכבר יקרה שתהיה לרשע הצלחה מה אין ראוי מפני זה שיחשוק עניינו כי הוא מוכן למקרי הזמן אין לו המלט מהם בשום פנים כמו העניין בצדיק וזה שאיוב היה מאמין
שהעניין אחד בצדיק וברשע בטובות המדומות בשכבר ימצאו רשעים רבים יגיעו להם רעות נפלאות עם שמטבע אלו ההצלחות שיפסדו בסוף בהכרח להיותם חמריות
ובהיות העניין כן ר״ל שהצדיקים והרשעים הם שוים בעניין זאת ההצלחה המדומה והיתה לצדיקי׳ הצלחה נכחית ערבה ויקרה מאד והיא החכמה והבינה אשר היא הצלחת
הנפש אשר לא תגיע אלא בירא׳ השם ובהשמר מהרשע והעול הוא מבואר שיותר נבחר מאד לפי דעת איוב הצדק מהרשע •

ביאור מלות המענה ויוסף איוב שאת משלו ויאמר • בהלו נרו • כאשר היה מאיר נרו • חרפי • נערותי והוא מעניין חורף כי אז יחל זמן הזריעה • בחמה

בחמה · בחמאה : יצוקי יהיו נובעים ממנו : שער עלי קרת · בשער העיר על הקריה ר״ל על העיר : קול נגידים נחבאו · גם הנגידים שתקו לבשתם ממני : ועין ראתה ותעידני · העין אשר ראתה היתה מגדלת ומשבחת אותי ויהיה ותעידני מענין עד לאותי או יהיה פירו׳ שהעין אשר ראתה אותי העידה על צדקתי ויותם לכבוי : ארנין · אשמיד בשמח׳ וברנ׳ :

בחמה · חסר אלף והוא בחמאה כמו בית שן ובמקום אחר בית שאן וזה על דרך משל : עלי קרת · שער הקריה : כמשל · שהוא על הנגידים נראה לעין וכן הכניף כן היה משפטי : בקצירי · בשעיפי כמו תפלת קצירה עד ים : וקשתי בידי תחליף · יש אומ׳ כי אחליפנו מיד אל יד ולא תסור ממני ויש אומ׳ תחליף כמו כל בני חלוף שהייתי מור׳

בחוץ ל׳ הליכי ל׳ בחמה ל׳ חס׳ וצור יצוק עמדי · בצאתי ל׳ מלעיל שער עלי קרת : ברחוב ד׳ וסימ׳ לא כי ברחוב נלין · רק ברחוב אל תלן · ברחוב אכין מושבי · כשלה ברחוב אמת : לפיהם ל׳ וחד לפיהן ואינון חד מן ״א זוגין מיודין חד

בִּרְחֹץ הֲלִיכַי בְּחֵמָה וְצוּר יָצוּק עִמָּדִי ל׳ ל׳
פַּלְגֵי־שָׁמֶן׃ בְּצֵאתִי שַׁעַר עֲלֵי־קָרֶת ל׳ מלעי׳
בָּרְחוֹב אָכִין מוֹשָׁבִי׃ רָאוּנִי נְעָרִים ר׳ ל׳
וְנֶחְבָּאוּ וִישִׁישִׁים קָמוּ עָמָדוּ׃ שָׂרִים
עָצְרוּ בְמִלִּים וְכַף יָשִׂימוּ לְפִיהֶם׃ יבלי׳ יב׳ ל׳ וחד לפיהן
קוֹל־נְגִידִים נֶחְבָּאוּ וּלְשׁוֹנָם לְחִכָּם ר׳ ל׳
דָּבֵקָה׃ כִּי אֹזֶן שָׁמְעָה וַתְּאַשְּׁרֵנִי וְעַיִן ל׳ ל׳
רָאֲתָה וַתְּעִידֵנִי׃ כִּי־אֲמַלֵּט עָנִי מְשַׁוֵּעַ ל׳
וְיָתוֹם וְלֹא־עֹזֵר לוֹ׃ בִּרְכַּת אֹבֵד ס׳
עָלַי תָּבֹא וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנִן׃ צֶדֶק זו חס׳ ל׳ וחס׳
לָבַשְׁתִּי וַיִּלְבָּשֵׁנִי כִּמְעִיל וְצָנִיף ם ל׳ ל׳
מִשְׁפָּטִי׃ עֵינַיִם הָיִיתִי לַעִוֵּר וְרַגְלַיִם י״ז
לַפִּסֵּחַ אָנִי׃ אָב אָנֹכִי לָאֶבְיוֹנִים וְרִב ה׳ חס׳ בליש׳
לֹא־יָדַעְתִּי אֶחְקְרֵהוּ׃ וָאֲשַׁבְּרָה
מְתַלְּעוֹת עַוָּל וּמִשִּׁנָּיו אַשְׁלִיךְ טָרֶף׃ ל׳
וָאֹמַר עִם־קִנִּי אֶגְוָע וְכַחוֹל אַרְבֶּה ב׳ על שפת הים׳
יָמִים׃ שָׁרְשִׁי פָתוּחַ אֱלֵי־מָיִם וְטַל
יָלִין בִּקְצִירִי׃ כְּבוֹדִי חָדָשׁ עִמָּדִי
וְקַשְׁתִּי בְּיָדִי תַחֲלִיף׃ לִי־שָׁמְעוּ וְיִחֵלּוּ ל׳ ל׳ ל׳
וְיִדְּמוּ לְמוֹ עֲצָתִי׃ אַחֲרֵי דְבָרִי לֹא למלין
יִשְׁנוּ וְעָלֵימוֹ תִּטֹּף מִלָּתִי׃ וְיִחֲלוּ ל׳ לקיים דבר׳
כַמָּטָר לִי וּפִיהֶם פָּעֲרוּ לְמַלְקוֹשׁ׃ ב׳
אֶשְׂחַק אֲלֵהֶם לֹא יַאֲמִינוּ וְאוֹר פָּנַי
לֹא יַפִּילוּן׃ אֶבְחַר דַּרְכָּם וְאֵשֵׁב ב׳
רֹאשׁ וְאֶשְׁכּוֹן כְּמֶלֶךְ בַּגְּדוּד כַּאֲשֶׁר ב׳ מל׳ ל׳
אֲבֵלִים יְנַחֵם׃ וְעַתָּה שָׂחֲקוּ עָלַי ל׳
צְעִירִים מִמֶּנִּי לְיָמִים אֲשֶׁר־מָאַסְתִּי ט׳ בכיפ׳
אֲבוֹתָם לָשִׁית עִם־כַּלְבֵי צֹאנִי׃ גַּם־
כֹּחַ יְדֵיהֶם לָמָּה לִּי עָלֵימוֹ אָבַד כָּלַח׃ נ׳
בְּחֶסֶר וּבְכָפָן גַּלְמוּד הַעֹרְקִים צִיָּה ל׳ וחד חסר׳ ל׳ ל׳
אֶמֶשׁ שׁוֹאָה וּמְשֹׁאָה׃ הַקֹּטְפִים ל׳ ל׳
מַלּוּחַ עֲלֵי־שִׂיחַ וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם׃ ה׳ ל׳ ו׳
מִן־גֵּו יְגֹרָשׁוּ יָרִיעוּ עָלֵימוֹ כַּגַּנָּב׃ ל׳ ל׳ ב׳
בַּעֲרוּץ נְחָלִים לִשְׁכֹּן חֹרֵי עָפָר וְכֵפִים׃ ל׳ וחל׳

בְּמִשְׁזוג אסתורי בלוואי וטינר יזלף עמי טיפי משח : במפקי תרעא על קרתא בפתאה אתקין מותבי : חמון יתי עולימיא ואטמרו וקשישיא יקומון זקפו : נגידיא כנישו במיליא ואידא ישוון לפומהון : קל ארכונין איטמרו ולישנהון למוריגידהון אדבקת : ארום אודנא שמעא אמרת טב לי ועינא דחמת ואסהדת עלי : ארום אשיזיב ענייא דבעי ויתם ולא סעיד ליה : ברכתא דאוביד עלי תיתי ולבא דארמלתא אמלי תושבחתא : זכותא לבישית ואלבישנני היך מעילא ומצנפתא דיני : נהור עיינין הויתי לסמיא וטיול לחגירא אנא : תא תייר הויתי למסכנא דדמי לסמיא וטייל לקצור ערסא דמתיל לחגרא אנא : אבא אנא לחשיכיא ותיגרא דלא ידעית אפשפשיניה : ותברית ניבי מקלקל ומככוי רמיתי עדאה : ואמרית עם תוקפי בשרכפי איתנגיד והיך חלא אסגי יומיא : עיקרי פתיח למבועי מיא ומלא יבית בחצדי : יקרי חדת גבי וקשתי בידי משתלחפא : מיני קבילו ואוריכו ושתיקו למלכתי : בתר פתגמי לא יתנון ועליהון תשפר מילתי : ואוריכין היך מיטרא לותי והיך אריסיא בפומהון פתחו למלקושא : אגחך אמטולהון ולא יהמנון וקלכתור אפוי לא אסתכלון : אבחר אורחהון ואתיב ברישיהון ואתי היך חתנא ואשרי כמלכא בחילא היכמא דאבלין מנחם : וכדון מגחכין עלי דרדקי מיני ליומין די רחיקית אבהתהון לשואה עם כלביא נטרי עאני : אוף חיל ידיהון למה לי עליהון הובידכוך : תא לתור חיל ידיהון למה לי לקבלותי שותרא אין אתגזר להון להוברא בכוך קבורתא : בחוסרנא ובאולצנא דלא ולד הוון ערקין רשיעיא בארעא צהויא חשוכ היך רומשא אתר שותא ורגושתא : דתלשין הובאי חולף עסבי מיכלא ועיקרין דרתימין ם מזוניהון : תא דשבקין פתגמי אוריתא מן לוח לבהון מטול מילי דעלמא עקרי רותמיא מתוקרין ומתעברין גומרין למזוניהון : מן שלהייא מתרכין מיבבין עליהון היך גנבא : בתקוף פצידי נחליא למשרי בנקירתא דעפרא ואבניא :

מתלעות · הם השינים אשר יטרפו בהם ם הבעלי חיים בעלי ם המתלעות והנה אמר זה דרך משל להורות כי הוא היה מכניע ם הרשע ומכריחו להשיב מה שהיה חומס : בקצירי · בענפי : וקשתי · וכחי וגבורתי יתחליף · תתחד׳ : ויחלו · וימתינו ויקוו : וידמו · וישתקו : לא ישנו · לא ישתדלו לקחת עצה אחרת : תטוף מלתי · תזל אמרתי והטעם שהם אלו קצתם קצת מה אמר איוב ויאמרו קצתם ל לקצת מאמרי : ופיהם פערו למלקוש · ופיהם פתחו לשאול עצתי כמו שיקוה האדם ל למלקוש ויבקשו : לא יפילון · לא יהסרו אור פני ר״ל שלא יקלו בי מפני שחקי אליהם ולא תסור יראתי מעל ם פניהם : כלח · זמן : בחוסר ובכפן גלמודי בסבת חסרונם והרעב אשר להם יהיו יחידי׳ בלי חברה : הערקים ציה אמש ומשוא׳ · הרודפי׳ ארץ ציה ובאים אליה ו ורודפים · מקו׳ החשך והוא שקראו אמש ו ורודפים המקומות ם השוממים ר״ל מקום המדבר והם שקראם שואה ומשואה : הקוטפי׳ מלוח עלי שיח · מרוב חסרונם הם כורתים עשב נקרא שמו מלוח על האילן לאכול העשב ההוא אף על פי שאין העשב ם ההוא נאות לאכילה : ושורש רתמים לחמם · הוא מזונם ולחמם ל להעדר המזון שם מהם והנה הרתמי׳ הו׳ עשב נקר׳ כך או יהיה לחמם מקור ותהיה הלמ״ד משמשת ויהיה ענינו לחמם עצמם כי יצטרך להם מה ם שיחממם בעבור ע עמדם במקומו׳ הקרי׳ באין מחסה : מן גו יגורשו · מתוך העיר יגורשו : בערוץ נחלי׳ · הוא הנקיק שעושה הנחל בנבוכותיו : חורי עפר וכיפים · מחילות עפר ונקרות הסלעי׳ :

בין

בני חלוף שהייתי מור׳ בה חכי ולא אחטיא ואחרים אומ׳ כי אכה בידי הייתי מחליף ם הקשת ולא הוצרכתי לאחר ויש אומ׳ בידי תחליף לא תכרת בכח ידי : לא ישנו · מן פעם שניתי : ועלימו תטוף · תזל כטל : ויחלו · מן יחל ישרא׳ : ואור פני לא יפילון · ידועני השחוק יסיר אור פני המושל והנה הייתי משחק ומרוב פחדם לא היו מאמינים כי אשחק ולא יפילו אור פני : אבחר דרכ׳ · למעלה מדרכם : כאבלים ינחם אבלו׳ · ולמה ירא ליעתה כח ידיהם והם חסרי כח : כלח · ימי הזקנה והענין שהיו בתחלה בנער עד שנם לחם ולא יודע מתי יזקנו : בחסר ובכפן · תרגו׳ רעב : גלמוד · מקום בלא ייסוב : הערקים הנסים אל ציה תרגום ויכם וערק ובלילה הם במקום שואה : הקוטפי׳ · מן וקטפת מלילות : מלוח · מן לחים : עלי שיח · אפילו עלי השיח שהוא האילן וכמוהו לשוח ב בשדה ללכת בין שיחי השדה : מן גו · תרגו׳ תוך ועניינו מתוך בני אדם יגורשו בעבור חסרונם ויריעו בני אדם עלימו כמו לגנב : בערוץ · במקום שיפחד אדם לרדת אליו : שיחים

נסיב נ״ן וחד נסיב מ״ם בסוף תיבו׳ וסי׳ נמסר כסוף סדר כורש סיני : דבקה ל׳ ולשונם לחכם דבקה והוא חד מלין דמשמשין קה בסוף תיבות וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הק״וף בס״ד : ויתום ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשפטים : משפטי י״ו בליש׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן ט״ל ובתלים סימן י״ז : וריב ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר משפטים ובא״ב רבתי אות ר׳ : וכחול ב׳ כתרי ליש׳ וסימ׳ על שפת הים · וכחול ארבה ימים : פתוח ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקת התורה ותלים סימן ה׳ : וקשתי ל׳ כבודי חדש עמדי · וא׳ קשתי ואינון חד בין ד׳ זוגין חד ק׳ וחד וק׳ וסימ׳ קשתי ל׳ את קשתי נתתי בענן · וקשתי ל׳ וכבודי חדש עמדי · קלוי ל׳ ואם תקריב מנחת · וקלו ל׳ ויאכלו מעבור הארץ · קטב ל׳ הנה חזק ואמיץ לי״י : וקטב ל׳ מזי רעב ולחומי רשף · קובע ל׳ וילבש שאול את דוד · וקובע ל׳ ובאו עליך הצן רכב וגלגל : קכל ל׳ ותבאנה נערות אסת׳ר · וקבל ל׳ היהודים אשר החלו : גלמוד ג׳ וסימ׳ הלילה ההוא יהי גלמוד · בי עדת חנף גלמוד · בחסר ובכפן גלמוד : לחמם ו׳ וסימ׳ ככה יאכלו בני ישראל את לחמם · להמם בדאגה יאכלו · אין גחלת לחמם · כי לחמם לנפשם · ושרש רתמים לחמם · ויבינו בקיץ לחמם :

בין שיחים ינהקו תחת חרול יספחו: בני נבל גם בני בלי שם נכאו מן הארץ: ועתה נגינתם הייתי ואהי להם למלה: תעבוני רחקו מני ומפני לא חשכו רק: כי יתרו פתח ויענני ורסן מפני שלחו: על ימין פרחח יקומו רגלי שלחו ויסלו עלי ארחות אידם: נתסו נתיבתי להותי יעילו לא עזר למו: כפרץ רחב יאתיו תחת שאה התגלגלו: ההפך עלי בלהות תרדף כרוח נדבתי וכעב עברה ישעתי: ועתה עלי תשתפך נפשי יאחזוני ימי עני: לילה עצמי נקר מעלי וערקי לא ישכבון: ברב כח יתחפש לבושי כפי כתנתי יאזרני: הרני לחמר ואתמשל כעפר ואפר: אשוע אליך ולא תענני עמדתי ותתבנן בי: תהפך לאכזר לי בעצם ידך תשטמני: תשאני אל רוח תרכיבני ותמגגני תשוה: כי ידעתי מות תשיבני ובית מועד לכל חי: אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להן שוע: אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון: כי טוב קויתי ויבא רע ואיחלה לאור ויבא אפל: מעי רתחו ולא דמו קדמני ימי עני: קדר הלכתי בלא חמה קמתי בקהל אשוע: אח הייתי לתנים ורע לבנות יענה:

ביני אילני נתקין תחות היגי מתחברין ובניא דנבל עם בני הדיוטין ישתחפון מן ארעא: וכדון זמריהון הויתי והויתי להון לשותא: רחקונני רחקו מני ומן קדמי לא מנעו רוקא: ארום שושלתי ונימי אטוני שרא וסגפיני וזממא מן קדמי פטרו: על ימינא בחוצפא ביניהון קיימין רגלי שדרו וכבשו עלי אסטרי תברהון: צדיאו שבילי לפורענותי מתנין לית דסעיר להון: כתקוף פלטיית גללי ימא אתיין תחות רגושא מתגלגלין: אתהפיך עלי רגושתא תרדוף כזעפא רבנותי והיך עבא עברת פורקני: וכדון עלי מצטערא נפשי יחדונני יומי עניותא: ליליא גרמי מתפקפקין מיני ודמעסן יתי לא שכבין: בסוגעי חילא יתבלש לבושי אגב כתוני יזרזינני: אשוון יתי לטינא ואתמתיל כעפרא וקטמא: תא אקשו יתי לאדם דאיתברא מן טינא ואמתיל ל לאברהם דאידמי לעפר וקטם: אבעי מינך ולא תעני יתי קמית ותתבין במימרי: תתהפיך לאכזראה לי באליסות אידך תתזמינני: תטלינני לפוחא תרכבינני ותמסיננני בתשייתא: ארום גלי קדמי דלמותא תתיב לי ובית קבורתא מזומן לכל דחיי: לחוד לא בריתתא ישדר מחתיה אין בעידן צעריה יקבל צלותהון: תא ברם לא לגרמיה יגרג מחתיה אין בתטטי ישוי להון אכפלעיתא: אין לא בכית לקשי יומא עגמת נפשי לחשיכא: ארום טב סברית ואתא ביש ואורכית לנהורא ואתא קבלא: מעי חמרו ולית בהון חיזו דמא אקדימו יתי יומי עניותא: אוכם אזלית מדלית שמשא קמית בקהלא איבעי: אחא הויתי לירודין וחברא לברת בעמיתא:

שיחים ל' בין שיחים ינהקו וחד השיחים ואינון חד בן ה' זגין חד נסיב ש וחד הש ברישי וסי' שטר ל' אשר אין לא קצין· השטר ל' ויחי לעזיהו דו"ה· שקר ל' ויהי דבר יי' אלי וגו' בקל שקר· השקד ל' גם כנבוה ייראו· שוקים ל' דליו שוקים מפסח· השוקים ל' יכבה יי' בשחין· שיחים ל' בין שיחים ינהקו· השיחים ל' ותשלך את הילד תחת· שאלתיהו ל' ותבא האשה· השאלתיה ל' וגם אנכי דחנה: פרחח ל' על ימין וחד פרחה ואינון חד מן ט"ו זוגין חד ח' וחד ה' ולית להון זוגא וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הה"א בסד"ר: כפרץ ד' וסימ' פרץ יי' את איבי לפני דשמואל· וחבירו דד"ה פרץ האלהי' את אויבי· כפרץ נופל נבעה· כפרץ רחב יאתיו: ישועתי ל' חס' וו' חס' בליש' וסימ' וינבל צור ישעתו· ותהי התשעה ביום ההוא· מי יתן מציון ישעת ישראל· ולכה לישעתה לנו· אמר לנפשי ישעתך אני· וכעב עברה ישעתי: לחומר ב' וסימ' והחמר הזה להם לחמר· הורני לחמר ואהמשל: ותבנן ג' חס' בליש' וסימ' וקדמניות אל תתבננו· עמדתי ותתבנן בי· התבננת עד רחבי ארץ: ותתמוגגני ג' חס' בליש' וסימ' והגבעות התמגגו· ברביבים תמגגנה צמחה תברך· ותמגגני תשיה: להן י"ד וסי' נמס' בסדר פנחס וביחזקאל סימ' כ"ג: וא'חלה ל' כי טוב קויתי והוא חד מן כלין דמשמשין לה בסוף תיבות וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הלכ"ד בסד"ר: הלכתי ג' וסימ' קדר הלכתי בלא חמה· אם הלכתי עם שוא· ולא הלכתי בגדולות: בקהל ד' דגשי' וסימ' בלשון ארמי ניסוק נצלי דסגין אתפקדית וביאורם בסוף שופטים:

שיחים· אילנים: ינהקו· כמו הפראים: חרול· מן כמו פניו חרולים והוא חוח· יספחו· מן ונספחו על בית יעקב ויתקבצו ויאספו: נכאו· יותר נכאים ושפלים מן הארץ או מאנשי הארץ כמו וכל הארץ באו מצרימה: כי יתרו· פתח· הפך קשתי בידי: ורסן מפני שלחו· בתחלה היה רסן להם כמו לבהמה מפני פחדי ועתה שלחו רסן מפני ויש אומ' כי הסוס הזקן יסירו ה הרסן ממנו ויעזבוהו וישחקו בני אדם ו והנערים ממנו וכן ורסן מפני שלחו והוא רחוק: פרחח· קטנים כאשר הם פורחים: רגלי שלחו· והם נתנו מוקשים בדרך: ויסלו· מן סלון ממאיר: כפרץ רחב יאתיו· התלאות והם ארחות אידם והתגלגלו עלי במקום שואה והענין שאין עוזר לו: ההפך עלי· יש אומרים כי בימים הקדמונים אם באו עלי בלהות תרדוף נדיבתי פי' מזלי וענינו מזלי תרדפם כרוח הבלהות ותרחפם ותעבר ישועתי לבוא אלי כעב במהירות: ועתה השתפך נפשי· והקרוב אלי כי ההפך על כל בלהו' וכל בלהה תרדף כרוח נדיבתי והיא נפשי כענין ורוח נדיבה תסמכני וכעב סערה כך עברה י ישועתי ועתה על כן תשתפך עלי נפשי כי יאחזוני ימי עוני: לילה עצמי נקר· ישוב אל עוני: וערקי· בלשון קדר גידי: ברב כח· העוני והכאב: יתחפש לבושי· כלומר שלא אזכירנו בעבור שיכר עלי: הורני לחומר· השליכני ונמשלתי לעפר ואפר: תשאני אל רוח· במחשבות כל הלילה תרכיב ב בכנפי דברים: והתושיה שהיא כעין החכמ' תמוגגני כמו והגבעות תתמוגגנה: ופי' את תשאני כרוח והרכבתני ולרע ב באתך תמוגגני ה הפך תרכיבני: כי ידעתי מות תשיבני ובית מועד· בית מזומן: בעי· כמו מעי מפלה והוא הקבר והענין כי אין מי ישלח ידו לעזרו בקבר· ובשעת הפיד הוא הקבר לא יועיל השוע לכפמות והוא הגדיבו והענין הממון בעל השוע יקרא שוע בחולם כמו לא נכר שוע: לקשה יום· מי שהיה יומו קשה עליו: עגמה· דאגה כפי הענין ואין לו חבר: אח הייתי לתנים· כענין אעשה מספד כתנים והם חיות יש להם קול משותם:

סחר

בין שיחים ינהקו· בין האילנות יצעקו: תחת חרול יספחו· תחת הקוצים יתקבצו ויתאגפו להכנס הקוצים בבשרם ויהיה יספחו מענין ספחת או יהיה ביאור יספחו יתאספו ויתחברו מגזירת ספחני נא: נכאו· הוא מענין נכה רוח והרצון שהם שפלים ונכנעים יותר מהארץ: נגינתם הייתי· ללעג הייתי להם כמו אני מנגינתם· למלה· שלא ידברו כי אם בי: לא חשכו רוק· לא נמנעו לרוק כשראו אותי מרוב ב בזותם אותי: כי יתרי· מענין מתריהם: פתח· התיר: ורסן מפני שלחו· רסן היראה אשר היה להם ממני קודם שקראוני אלה הצרות שלחו ו והסירו מפני: על ימין פרחח יקומו· על ימיני יקומו הילדים והנה נקראו הילדים כן להמצא הפרח ב בתחלת הווית הפרי וכזה אמרו חז"ל פרחי כהונ': שלחו· רחקו: ויסלו· וידריכו: להוותי יועילו· לשברי יעזרו: כפרץ רחב יאתיו· כפרץ רחב שיבאו בו המי' בשטף יבאו עלי: נדיבתי· נפשי וכן ישועתי ויקר' הנפש נדיבה כי יגיע מנדיבותה עד שתגיע חקו כל את' מהאיברי' ויקראה גם כן ישועה לפי שהיא מושיעה ו ושומר' אותו מרתימיו כמו שהתבאר' בטבעי': תשתפך נפשי· ישתפכו חיי: נקר· נקב: וערקי לא ישכבון· וערקי· הדופקים לא ינוחו ר"ל שלא תשקוט תנועתם כלל עם הסיבה לחוזק המכאוב ורוב החום הנכרי אשר בי: יתחפש· ישתנה: כפי כתנתי יאזרני· כמו שיסוב פי הכתונת את הצואר כן יסובבני חליי: הורני לחומר· השליכני אל הטיט ו העפר: עמדתי· שתקתי: ותתבונן בי· ולא תתבונן בי במצב ידך תשטמני· בתוקף כחך תשנאני: ותמוגגני תושיה· את תמוג ותסיר ממני התושיה והכימוס אשר הייתי מתנהג בו: בית מועד לכל חי· הבית אשר הוא מועד לכל חי והוא הקבר: בעי· שרמו בעה ובא בשקל מרי וענינו ת תפלה או תהיה הבית משמשת וענינו בממון: בפידו· באידו. שוע· צעקה ותפלה או יהיה מענין מריבות: עגמה· דאגה: רתחו· מענין רתיחה: ולא דמו· ולא נחו מהרתיחה: בלא חמה· בלא שמש והרצון שאין היותי קודר מפני [illegible] פתני השמש: לתנים· מקולם קול נהי וכן קול בנות יענה:

סחר

חורב ו׳ מלעיל וחס׳ וסימ׳ הייתי ביום אכלני חרב׳ על הגזה לבדה׳ אל הגזה לבדה׳ ויהי חרב אל הגזה לבדה׳
תהיה מושלכת לחרב׳ לחרב ולקללה תהיה בצרה דירמיה׳ חרב אל מימיה ויבשו׳ ונתתי את ארץ מצרים׳
וסוכה תהיה לצל יומם מחסה מזרם׳ כחרב בציון ב׳ בו וחדשו ערי חרב׳ קול ישורר בחלון חרב בסף׳ ואקרא
חרב על הארץ׳ ועצמי חרה מני חרב׳ רגלי ו׳ וסימ׳ כי אמרתי פן ישמחו לי׳ אם אמרתי מטה רגלי׳ רגלי עמדה

עורי שחר מעלי ועצמי חרה מני־
חרב׃ ויהי לאבל כנרי ועגבי לקול
בכים׃ ברית כרתי לעיני ומה
אתבונן על־בתולה׃ ומה חלק
אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים׃
הלא־איד לעול ונכר לפעלי און׃
הלא־הוא יראה דרכי וכל־צעדי
יספור׃ אם־הלכתי עם־שוא ותחש
על־מרמה רגלי׃ ישקלני במאזני־
צדק וידע אלוה תמתי׃ אם תטה
אשרי מני הדרך ואחר עיני הלך לבי
ובכפי דבק מאום׃ אזרעה ואחר
יאכל וצאצאי ישרשו׃ אם־נפתה
לבי על־אשה ועל־פתח רעי ארבתי׃
תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון
אחרין׃ כי־הוא זמה והיא עון
פלילים׃ כי אש היא עד־אבדון
תאכל ובכל־תבואתי תשרש׃ אם־
אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם
עמדי׃ ומה אעשה כי־יקום אל וכי־
יפקד מה אשיבנו׃ הלא־בבטן עשני
עשהו ויכננו ברחם אחד׃ אם־אמנע
מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה׃
ואכל פתי לבדי ולא־אכל יתום
ממנה׃ כי מנעורי גדלני כאב
ומבטן אמי אנחנה׃ אם־אראה
אובד מבלי לבוש ואין כסות לאביון׃
אם־לא ברכוני חלצו ומגז כבשי
יתחמם׃ אם־הניפותי על־יתום ידי
כי־אראה בשער עזרתי׃ כתפי
משכמה תפול ואזרעי מקנה תשבר׃
כי פחד אלי איד אל ומשאתו לא
אוכל׃ אם־שמתי זהב כסלי ולכתם
אמרתי מבטחי׃ אם־אשמח כי־רב
חילי וכי־כביר מצאה ידי׃ אם־
אראה אור כי יהל וירח יקר הלך׃

משכי שחם מעילוי וגרמי חרך מן נוגבא׃
והוה לאבלא כינרי ואבובי אמתיל לקל
בכיין׃ קיים גזרית לעיני ומה אסתכל
על בתולתא׃ ומה חולק טב יהיב
אלהא מלעילא ואחסנת שדי משמי
מרומא׃ הלא צערא לזידונא ותברא
לעבדי שקר׃ הלא הוא יחמי אורחתי
וכל פסיעותי ימנה׃ אין הליכית עם
שקרא וזריזת על נכילות ריגליי׃
יתקלינני במשחתא דצדקא וידע אלהא
שלימותי׃ אין תצלי אסתוורי מן
אורחא ובתר עיניי הליך לבי ובידי אדביק
מדעם תבולא׃ איזרע וחורן ייכול וליבליבוי
נציי יתלשון׃ אין אישתרגג לבבי על
איתת גבר ועל תרע חברי כמנית׃ תשמיש
עם חורן אנתתי ועלה יחמטון חורונין׃
ארום היא זנו והוא סורחן פריש׃
ארום אישא היא עד אבדנא תגמיר ובכל
איבבי תלשא׃ אין רחיקית דין עבדי
ואמהתי כד אית להון תגרא בהדי׃
ומה אעבד כד יקום אלהא וארום יסער
מה אתיבניה׃ הלא בכריסא עבדני מן
דעבדיה ואתקין יתנא במעיא חד׃ אין
אתמנע מלשלמא צבאות מסכינא ועיני
ארמלתא אישיצי׃ ואכלית טולמי
בלחודי ולא אכיל יתם מינה׃ מטול
דמטליותי אסגיעני היך כאבא ומכריסא
דאמי דברני בניחותא׃ אין אחמי ערטילאי
מדלית כסותא ולית חופאה לחשיכא׃
אין לא בריכו יתי חרצוי ומגיזתא דאימרי
ישתחן׃ אין ארימית על ייתם ידי
ארום אחמי בתרעא סיועי׃ כתפי מן
שיכמה תפול ואדרעי מן קנה תתבר׃
ארום דלח לותי תבר אלהא ומן מסייפיה
לא אסובר׃ אין שויתי על דהב סיכויי
ולפיטלין אמרית רוחצני׃ אין אחדי
ארום סגא עתרי וארום בסוגעא אשכחית
ידי׃ אין אחמי אסתהר ארום ינהר
וסהרא זיותן מהלך׃

רלבג

מחר׳ מענין שחרות׃ חרה׳ נתיבשת׃ ונכר׳ אוד זר ונכרי׃ ותחש׳ ותמהר׃ מאום׳ כמו מום בלא אלף או יהיה כמו מאומה והרצון בזה אם דבק בכפי דבר מגזל וחמס׃ וצאצאי ישורשו׳ והמתים אמר לי סקיקעות י ויעקרו משורש או ירצה בזה והבנים אשר אני עתיד להוליד ימותו ו ויעקרו מן העולם ו והביאור הראשון יותר נכון׃ תטחן לאחר אשתי׳ הוא מענין טחינה ברחים׃ זמה׳ דבר כיעור׃ פלילי׳ כמשפט בעצמו לחוזק העון׃ תשרש׳ תעקר׃ ויכוננו ברחם אחד׳ ר״ל מפועל אחד כונן א אותנו ברחם אמר כ נוצרנו בו׃ ועיני אלמנה אכלה׳ מאמנע מתנה משאלות לבה׃ גדלני׳ גדל עמי׃ ומשאתו׳ וממרומותו׃ כסלי׳ מבטחי׃ ולכתם׳ ולזהב׃ אור כי יהל׳ משמש כי יאיר וכמוהו בהלו נרו ואור חשך ב בעריפיה׃ ופת

אבן עזרא

שחר׳ מן שחור׃ ברית כרתי׳ כאלו כרתי ברית עם עיני שלא יסתכלו מה שאין לי צורך ואחר שלא אביט מה אתבונן על בתולה והמסתכלים מה חלק יבא להם ממעל ונחלה שיתן להם שדי׃ הלא איד לעול ונכר׳ כמו ביום נכרו ועניינו מן נכר והוא רע שלא הורגלו בו׃ ותחש׳ מן תושה׃ מאום׳ כמו מאומה ישורשו׳ יכורת שרשם כמו ומרסך׃ תטחן׳ דמה המשכב לטחינה׃ כון אחרין במקום מם כמו לקץ הימין קח לך חטין׃ פלילי׳ כמו ונתן בפלילים שיוקח הדין ממנו׃ תשרש׳ כמו ישורשו׃ ויכוננו ברחם׳ ל׳ אחד׃ ועיני אלמנה אכלה׳ מגזלתיה ויכלו עיניה לאותו מגזלתי׃ מנעורי גדלני כאב׳ גדל היתום עמי׃ ואנחנה שב אל האלמנה ויש אומרים כי מנעורי גדל עמי היתום ומבטן אמי א אנחנה כדרכי והראשון יותר נכון בעבור שהוא דבק עם הפסוקים ל למעלה ולמטה׃ כסלי׳ מבטחי כמו כי ה׳ יהיה בכסלך׃ אם אראה אור׳ הוא השמש׃ וירח יקר׳ בחצי החדש׃ ויפת

במישור׳ כי חלצת נפשי ממות׳ באשורו אחזה רגלי׳ אם הלכתי עם שוא׃ וב׳ לרגלי וסימ׳ ויברך יי׳ אותך לרגלי׳ נר לרגלי דבריך׃ יאכל ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר אמר׃ ועליה ג׳ וסימ׳ ועליה לכרום שובח׳ ועליה כהנת פסים׳ ועליה יכרעון אחרין׃ הוא זמה והיא עון חד מן ג׳ דכתי׳ הוא וקרי׳ היא וחילופי׳ ה׳ כתי׳ היא וקרי׳ הוא וסימ׳ נמס׳ בתלים סימן ע״ג׃ בריבם ל׳ וחסר והוא חד מן ו׳ חס׳ בלישן ריב וסימ׳ נמסר בסדר משפטים ובתלים בא״ב רבתי אות ר׳׃ עשהו ג׳ וסימ׳ ויטש אלוה עשהו ויבל יעשהו פסל ויסגד׳ הלא בבטן עשני עשהו׃ אכלה ג׳ וסי׳ אני טרם אכלה לדבר׳ חצי אכלה בם׳ ועיני אלמנה אכלה׃ אנחנה ל׳ כי מנעורי גדלני כאב׳ והוא חד מן מלין דמשמשין נה בסוף וסי׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכ׳ א׳ הנון בסד׃ משכמה ל׳ מפיק ה״א שכמי משכמה תפל והוא חד מן י״ח מלין לא מפקין ה״א בסוף תיבות׳ ומטעין וסימ׳ נמס׳ במסר׳ רבתא במערכת אות ה״א בסד׃ ומשאתו ל׳ כי פחד אלי איד והוא חד מן מלין יחידאין דמשמשין ום ברישי׳ וסימ׳ נמס׳ במסרה רבת׳ במערכת אות המ״ם בסד׃ יהל ב׳ בתרי לישנ׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ לא יהל שם ערבי׳ אם אראה אור כי יהל׳ בתרא קמץ׃

ויפת· ענין פיתוי והסתה׃ בפיד· באיד׃ והתעוררתי· ושמחתי והרצון הא״ס נתעוררתי להתבונע תבוסת הנ״ל והשמחה׃ באלה· בקללה׃ מתי אהלי· אנשי אהלי׃ לאורח· לדרך כדי שאלה האורחים בבואם ואאספם הביתה׃ בחבי· בסתרי׃ אערוץ המון רבה· הייתי יכול לשמור המון רבה מהאנשים׃ ובוז משפחות יחיתני· הא״ס הבזה שבמשפחות יכניעני ויבזני או ירבה בזה הא״ס שהוא מהמשפחות היותר נבזות׃ תוי· סימני ואותי מגז׳ והתוית תיו׃ יענני· יעיד לי או יהיה הרצון בתוי תאותי ויהיה חסר אלף ויהיה באור יענני יענה אותי בהתווכחי עמו על טענותי כי כבר חשק איוב זה כמו שזכר במה שקדם׃ אענדנו· אקשרנו׃ והפחתי הדאבתי׃ באשה· הוא מין ממיני החוח מג׳ ויעש באשים והרצון בזה שהאשר יזרע בארצו לא תוציא צמחה אבל יצמחו בה קוצים וחרולים׃

ולא ד׳ ר״פ בסיפ׳ וסימ׳ ולא נתתי לחטא חכי· ולא אמר איה אלוה עשי· ולא ערך אלי מלין· ולא נמצא נשים יפות׃ בחוץ ב׳ ר״פ וסימ׳ בחוץ תעמוד והאיש· בחוץ לא ילין גר׃ באדם ג׳ וסימ׳ נכס׳ בהושע סימנו׳׃ אערוץ ג׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ בסיפ׳ סוף סימן י״ג׃ הן ה׳ בסגול וסימ׳ הן עם לבדד ישכן· הן עם כלביא יקום וכארי· הן הוא בשוש דרכו· הן זאת לא

אבן עזרא

ויפת בסתר· כמו פן יפתה לבבכם׃ ותשק ידי לפיו מין ממיני עבודה זרה כי רובי הקדמונים טרם באו הכשדים היו עובדים בני המאורות על כן אמ׳ גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל והענין שהוא למעלה מהמאורות׃ והתעוררתי· לשמוח׃ לשאול באלה נפשו· לקלל אותו׃ מי יתן מבשרו לא נשבע· בעבור שלא היה גר לן בחוץ כי אם באהלי׃ אם כסיתי כאדם פשעי· כדרך בני אדם לכסות פשעם מבני אדם׃ בחבי· כמו חבי כמעט רגע׃ כי אערוץ· אפחד׃ ובוז משפחות יחיתני· והבזה במשפחות יחתני ויפחידני כי יחתני כמו חתת אלהים׃ הן תוי· יש אומרים שהוא חסר אלף והענין כי אתאוה שיענני שדי והנכון שהוא כמו והתוית תיו והענין כל מה שרשמתי שדי הוא שיענני׃ איש ריבי· שריב בשבילי׃ אענדנו· כמו ענדם ועניינו כמו אשים׃ מספר צעדי אגידנו· כל דרכי הייתי מגיד לו לפנים׃ ונפש בעליה הפחתי· כמו מפח נפש׃ באשה· מין ממיני החוח כמו ויעש באושים׃ הבתי

וַיִּפְתְּ בַּסֵּתֶר לִבִּי וַתִּשַּׁק יָדִי לְפִי׃ גַּם־
הוּא עָוֺן פְּלִילִי כִּי־כִחַשְׁתִּי לָאֵל
מִמָּעַל׃ אִם־אֶשְׂמַח בְּפִיד מְשַׂנְאִי
וְהִתְעֹרַרְתִּי כִּי־מְצָאוֹ רָע׃ וְלֹא־נָתַתִּי
לַחֲטֹא חִכִּי לִשְׁאֹל בְּאָלָה נַפְשׁוֹ׃ אִם־
לֹא אָמְרוּ מְתֵי אָהֳלִי מִי־יִתֵּן מִבְּשָׂרוֹ
לֹא נִשְׂבָּע׃ בַּחוּץ לֹא־יָלִין גֵּר דְּלָתַי
לָאֹרַח אֶפְתָּח׃ אִם־כִּסִּיתִי כְאָדָם
פְּשָׁעָי לִטְמוֹן בְּחֻבִּי עֲוֺנִי׃ כִּי אֶעֱרוֹץ
הָמוֹן רַבָּה וּבוּז־מִשְׁפָּחוֹת יְחִתֵּנִי
וָאֶדֹּם לֹא־אֵצֵא פָתַח׃ מִי יִתֶּן־לִי
שֹׁמֵעַ לִי הֶן־תָּוִי שַׁדַּי יַעֲנֵנִי וְסֵפֶר כָּתַב
אִישׁ רִיבִי׃ אִם־לֹא עַל־שִׁכְמִי
אֶשָּׂאֶנּוּ אֶעֶנְדֶנּוּ עֲטָרוֹת לִי׃ מִסְפַּר
צְעָדַי אַגִּידֶנּוּ כְּמוֹ־נָגִיד אֲקָרְבֶנּוּ׃
אִם־עָלַי אַדְמָתִי תִזְעָק וְיַחַד תְּלָמֶיהָ
יִבְכָּיוּן׃ אִם־כֹּחָהּ אָכַלְתִּי בְלִי־כָסֶף
וְנֶפֶשׁ בְּעָלֶיהָ הִפָּחְתִּי׃ תַּחַת חִטָּה
יֵצֵא חוֹחַ וְתַחַת־שְׂעֹרָה בָאְשָׁה תַּמּוּ
דִּבְרֵי אִיּוֹב׃

ושרג בטומרא לבי ונשקת ידי לפומי׃
לחוד הוא כורחן פריש ארום כדבית
אלהא מלעילא׃ אין אחדי בצערא דסנאי
ויבבית ארום ארעיה ביש׃ ולא שבקית
למיחטי מוריגי למשיול בגומתא נפשיה׃
אין לא אמרו אנשי משכני מן יזוור מבסריה
לא נסבע׃ בשוקא לא יבית גיורא דשיי
לאכסניא פתחית׃ אין הפית כאדם קדמוי
סרדויי למיטמע בעיטפי סורחני׃ ארום
אתגבר ריכפת גיוותניא ובסיר גניסאתא
יתבריני ושתקית לא אפוק מעלנא׃ מן
יזוור עלי דיקבל מיני הא ריגוגי שדי עני יתי
ופיטקא דכתב אינש תיגרי׃ אין לא על
כתפי אסוברינה אכרכינה כליל לי׃
מניין פסיעותיי אחוינה דיכמת ארכונא
אקרבינה׃ אין עלי ארעי תקבול וכחדא
תלמיהא בכיין׃ אין חילהא גמירית בלא
כסף ונפש דמרהא אפחית׃ חלף
חנטיא יפקון סילוי ולחף סעורתא הזמי
שליטו פתגמי איוב׃

צדקת אענך· הן תוי שדי׃ אדמתי ג׳ וסי׳ הלא זה דברי עד היותי על אדמתי· ונטשתים מעל אדמתי דד״ח· על אדמתי תזעק׃ תלמיה ב׳ וסימ׳ תלמיה רוה נחת גדודיה· תלמיה יבכיון׃ יבכיון ב׳ וסי׳ מלאכי שלום מר· תלמיה יבכיון׃ כחה ב׳ וסי׳ לא תוסף תת כחה· אם כחה אכלתי בלי כסף׃

ביאור דברי המענה

הוסיף איוב לשאת משלו מתגדל שלא חטא ומתרעם על רעיו המיחסים לו עול ורשע ואמר מי יתן ירחי וימי שהייתי על האופן שהייתי בימי הקודמים אשר היה השם שומר אותי ר״ל שהייתי מצליח כאשר היה נרו מאיר על ראשי עד שלאורו הייתי הולך בחושך ואור לי· כאשר הייתי בנערותי כחברת השם עלי אהלי ר״ל שנטוה הצלחתי הייתי כגזור בכל מה שארצהו· בעוד שהיה השם עמי היו סביבותי נערי לשמש אותי· ברחוץ דרכי בחמאה מרוב ההצלחה הבאה אלי והוציא לי השם יתברך שמן מצור· הנה אז כאשר יצאתי בשער על הקריה והכנתי מושבי ברחוב ראוני נערים ונחבאו לבשתם ממני וישישים קמו עמדו לכבודי· השרים והנגידים אשר היו מדברים מנעו דבריהם בבואי מיראתם ממני וכל שכן שאר האנשים· לפי שהאוזן אשר שמעה פעולתי וצדקתי היתה מאשרת אותי והעין אשר ראתה מעידה על צדקתי ותם לבבי· וזה שכבר הייתי ממלט העני כשהיה משוע מהחמס הנעשה לו והיתום אשר לא היה עוזר לו· האיש האובד ממרירותו ועניו היתה באה ברכתו עלי רוצה לומר שהוא היה מברך אותי במה שהייתי חוננו ואלמנה המרת נפש הייתי מעמיד שמחה מרוב הטובתי לה· צדק לבשתי ומרוב שקדי בו וילבשני ר״ל שהוא בא אלי שאלבשהו וזה כי כשתתחזק זאת התכונה בלב האדם יבאו העניים והמרודים אליו ויהיה זה סבה אל שיתחזק יותר בזאת התכונה ובזה לבשתי משפט ויושר כמעיל וצניף שיסובבו האדם ויקיפו אותו· עינים הייתי לעור ורגלים לפסח רוצה לומר שהייתי עוזר אותם ומשלים חסרונם כפי היכולת· הנה הייתי לאביונים כאב להושיע אותם מחומסיהם וכאשר לא ידעתי הריב אחקרהו לאמתו· וכאשר מצאתי האמת הייתי מכריח העול בחזקת היד להשיב אל העשוק מה שהיה חומסו· ומפני היות מעשי בזה האופן מהיושר והצדק הייתי בוטח שאמות עם היותי בקני רוצה לומר שלא ימותו בני בחיי ולא יחרב ביתי והייתי בוטח שיארכו ימי עד שיהיה מספר ימי חיי כחול אשר על שפת הים לרוב· ואומר כי בזכותי זה יהיה שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי רוצה לומר שלא יחסר לי ההון אשר הייתי ניזון ממנו ותבא לי הטובה מכל צדדי ואצמח תמיד ואגדל בקציני כצמוח האילן אשר יבא לו המזון מלמעלה ומלמטה· והייתי בוטח שיהיה כבודי מתחדש עמי תמיד ר״ל שלא די שיתקיים בי כבודי אבל יתוסף תמיד לטוב פעולתי וכחי וגבורתי יתחזק תמיד· הנה הנגידים והשרים שמעו אלי כשהייתי מדבר לעשות כדברי והם היו מיחלים ומקוים לדברי קודם דברי ויחרישו עד שתבא עצתי ובבא עצתי לא יספו לקחת עצה אחרת אבל יקבלוה ויקיימוה עליהם תטוף מלתי שיאמר אחד לאחד מה שאמרתי אני· והנה היו מיחלים לעצתי כמו שייחל האדם למטר ופיהם יפתחו לשאול עצתי כמו שישאלו האנשים המלקוש מאת השם יתברך· הנה כאשר אשחק ואלעג עליהם כאילו הם בלתי מאמינים שאני משחק ולא היו מפילים ומחסרים מפני יראתי אשר היתה על פניהם לשחוק עלי ולהתל בי· כאשר רציתי לבחור דרכם וללכת עמהם הייתי יושב בראש והייתי שוכן ביניהם כמלך בגדוד שהוא נורא וכאיש המנחם אבלים שהם נותנים לב לשמוע דבריו להסיר מעליהם יגונם או יהיה ביאור אבחר דרכם אני הייתי בוחר להם הדרך אשר ילכו בה כדבר דבר ממה שעשוהו כי הם יבקשו עצה ממני והייתי יושב בראש כאשר הייתי יושב ביניהם· ועתה התהפך הזמן עד שלעגו עלי צעירים ממני לימים אשר אבותם היו פחותים כל כך עד שהייתי מואס לשית אותם על כלבי צאני לשמור אותי כי היו פחותים בכל דבר· גם כחם וגבורתם לא היו שוים כלל עד שלפחיתותם אבד הזמן עליהם כי אין בהם תועלת כלל· כל כך הם פחותים עד שהיו גלמוד מאין חברה בסבת החסרון והכפן אשר היה להם תמיד ולזה היו רודפים למקום ציה וחשך ואפלה להסתר שם לכסות קלונם· מרוב החסרון והרעב היו כורתים מלוח על האילן לאכלו ושרש רתמים היה לחמם ומזונם עם היות אלו הדברים בלתי ראויים להיות מזון לאדם· מתוך העיר יגורשו מרוב ביושם אותם יריעו עלימו כהכנסם שם כמו שיריעו על הגנב ולזה היו הולכים בנקיק הנחל להסתר שם מהרוח ובחורי העפר ובחורי הסלעים· בין האילנות ינעקו מהרעב והעירום ותחת הקוצים והחרולים יתקבצו ויתכנפו להכנס בקלות הקוצים בבשרם להיותם ערומים· הנה אלו האנשים אשר שחקו עליהם בני אנשים נבלים ובני אנשים בלי שם רוצה לומר שלא נשאר להם שם לפחיתותם אשר נכנעו ונפלו יותר מן הארץ· והנה אמר זה לפי מה שתחשב כנגד צופר שהיה צעיר ממנו לימים וחרף אותו ובזהו מאד אמר זה כנגד בלדד וצופר כמו שזכרנו במה שקדם· ועתה נגינתם הייתי ללעג ושחוק עלי כל היום והיי להם למלה כי לא היו מדברים כי אם בבזיונותי עם היותם צעירים ממני לימים· והיותם

והיותם בני פחותים זה האופן מן הפחיתות יתעבו אותי ורחקו ממני והקלו בי כל כך עד שבהביטם כי היו רוקקים למאסם אותי. והסבה בזה כי השם ית' פתח היתר אשר היו נקשרים בו האנשים קודם זה ליראתם ממני ועינני מפני זה כל אחד מהם ורסן היראה אשר היתה להם שלחו והסירו מפני· על ימיני יקומו ילדים ורחו רגלי להפיל אותי וידריכו עלי אורחות אידם מרוב התמדתם להזיק לי. היתה הדרך ההיא אשר דרכו בה להזיקני סלולה ודרוכה כמו הדרך שידרכו בה רבים. כאשר רציתי להשתדל בדבר מה נתשו נתיבתי עד שיבצר ממני אשר יזמתי. הנה הם עוזרים לשברי רוצה לומר להוסיף שבר על שברי ואלו האנשים אשר היו בני נבל לא היה עוזר להם מקדם לפחיתותם. או יהיה ביאור אמרו להוותי יועילו כאילו הגיעם תועלת בשברי ולזה ירדו להזיקני. בפרץ רחב שיעברו בו המים בשטף ובמהירות כן יבאו אלי אלה הפחותים להכאיבני תחת השואה הבאה עלי התגלגלו לבא אלי בכאב להוסיף מכאוב על מכאובי. נהפכו עלי בלהות תרדוף כל אחת מהם ברוח נפשי ותרדוף נפשי כמו העב שתעבור בקלות· ועתה בעבור מחוזק המכאובות עד שכאילו נשתפכו חיי אבלי ונשלכו ויאחזו אותי ימי עוני הפך מה שהייתי חושב שיתמיד אותי השם הצלחתי ויאריך ימי לטוב מעשי. לילה נקר החולי עצמי מעלי ועורקי לא תנוח תנועתם כלל עם השינה מחוזק המכאוב והחום הנכרי אשר בתוך גופי. ואמנם אמר זה לפי שדפק האיש הישן איננו דופק בחוזק כמו דפק האיש הניעור מפני הכנס החום הטבעי בעת השינה בפנימי הגוף כמו שהתבאר בטבעיות. ברוב כח החולי יתחפש לבושי מצד הליחה הפרושה היוצאת מכל גופי ומטנפת תמיד בגדי כפי כתנתי שיסובב צוארי כן יאזרני אלי סביב גופי· השליכני החולי לחומר ואתמשל כעפר ואפר כאילו אין בי חיים· ועל זה החמס הנעשה לי אשוע אליך ולא תענה אותי או אם עמדתי ושתקתי מלזעוק אליך לא תתבונן בי להשגיח עלי ולהציל אותי· תהפך לאכזר ליער שנכני באלה המכות האכזריות ותשא אותי בתכלית השנאה להכות אותי בכח מכת אויב תגביה אותי ותרכיבני על הרוח שיבלבלני ויניעני הנעות חזקות ותמוג ממני התושיה אשר הייתי מתנהג בה מרוב הבלבול והערבוב אשר עירבב שכלי זה המכאוב. הנה ידעתי כי אל מות תשיבני ולבית אשר נועד לכל חי והוא הקבר ואף על פי שאלו האנשים מנחמים אותי תנחומי הבל. אך לא ישלח יד לעזור מהמות הבעי והדרישה אשר ידרוש האדם מהשם ית' ואף על פי שבעת המות ימצא לאנשים צעקה אל השם עד שהוא כמו מפורסם לכלם שהצעקה אל השם תועיל הנה אין כח בזה המפורסם שיסתור דעתו אשר יחייבהו החוש וההקש כמו שקדם רצוני שאין התפלה מועילה בזה· ואפשר שיאמר שהרצון בזה כי אף על פי שאני מיחס לשם ית' בהשתלשלות הסבות שהוא יביאני אל מות הנה באמת הוא לא ישלח יד בעי ובשמתון הבא לאלו המצאות השפלות ואף על פי שבפידו הבא עליהם ימצא למצאות כריבות רוצה לומר שבזה האופן יגיע כריבות הפועל להוויות בזה העולם השפל כי ההוויה לא תהיה לדבר כי אם בהפסד לדבר הנה לא כשפוט מפני זה שההפסד מכוון לעצמו אבל הוא בלתי מכוון וההוויה מכוונת· ואילו היה אפשר לצורות האלו שתעמודנה בחמריהם לנצח לא היה מנעם מזה השם ית' אבל ישים בהם כלים לשמור מציאותם כפי מה שאפשר· האם לא בכיתי לקשה יום ועגמה נפשי לאביון להיותי מיצר בצרתם כי יבא עלי העונש בשבל העניינים אשר קויתי שיבא טוב בא רע וכאשר הייתי מייחל לאור ויבא עלי אופל הצרות· מעי רותחו בחום השחין ולא דמו ולא נחו מהרתיחה ובאוני ימי העוני· מרוב הצרות הלכתי קודר בלא חמה ששזפתני מרוב צרותי לא אבוש לזעוק בקהל· אח הייתי לתנין ורע לבנות יענה לקונן תמיד ולעורר נהי· עורי נשחר מעלי מעוצם החום ועצמי נתייבשה מרוב היובש· ונהפך לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים הלא באמת אם לא הייתי מיצר בצרת הקשי יום והאביונים והייתי שמח לאידם היה ראוי שיבואו עלי אלו העונשים אכן הייתי מיצר מצרתם ולמה באוני הצרות האלו· הנה כרתי ברית לעיני שלא להסתכל על בתולה להשתדל לשכב עמה ליראתי מעונש השם כי מה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים למי שיעשה כמו זה הפועל· הלא לעול ראוי שימצא איד ואיד זר ונכרי לפועלי און ולמה בא אלי זה האיד הנכרי· הלא השם יתברך יראה דרכי ויראה אם הלכתי בדרכי שקרות ואם מיהרה רגלי ללכת על דבר מרמה כאשר ישקלני השם במאזני צדק אז ידע תומתי ולזה הוא מבואר שלא הייתי ראוי שיגיע השם אלי זה העונש· אם נטתה אשורי מני הדרך הישרה והלך לבי אחר עיני לחשוק ולחמוד מה שאיננו לי ובכפי דבק דבר מגזל תבואני זאת הקללה שמה שאזרע בקרקעותי יאכל אחר והצאצאים אשר לי בקרקעותי ישורשו ויעקרו· אם נפתה לבי על אשה בעולת בעל ועל פתח רעי ארבתי לבא אליה תבואני זאת הקללה והיא שתטחן לאחר אשתי וישכבו עמה אנשים אחרים· ואולם זכר הטחינה כי היא היתה אז מהעבודות המיוחדות אשר תעבוד בהם האשה את בעלה והוא מבואר שלא יהיו מהאשה לזולת בעלה כמו אלו העבודות אם לא בשבת העוני המופלג או בשיבת הניאוף· והנה זה המנהג היה נמשך עד זמן רבותינו ז"ל ולזה זכרו הטחינה בעבודות שהאשה עושה לבעלה· ואפשר שתהיה זאת הקללה שימות ותהיה אשתו לאחר לאשה ולזה אמר שתטחן לאחר זאת העבודה שלא היתה בזמן ההוא כי אם מהאשה לבעלה ויהיה לה איש אחר זולתו וישכבנה ולזה אמר ועליה יכרעון אחרין· כי הוא זמה והוא עון פלילי אם הייתי משתדל לנאוף עם אשת רעי· כי אם היא עד אבדון תאכל ותכלה ותשרש ותעקר כל תבואתי אם הייתי חומד אשר לרעי והיה דבק בכפי דבר מחברי שלא כדין רוצה לומר שכבר היה נשמר מאלו הרשעות ליראתו מהעונש אשר היה חושב שיגיע למי שהיה עושה אותם· האם הייתי מואס משפט עבדי ואמתי בהתווכחם עמי מצד שפלותם ועונש ידי הלא באמת הייתי נשמר מזה ליראתי שיגיעני עונש מהשם· כי מה אעשה כי יקום אל לשפוט אותי וכי יפקוד ויבדוק עניני ויבחנם מה אשיבנו ואי זה התנצלות יהיה לי· הלא מי שעשני בבטן הוא גם כן עשהו ופועל אחד בטננו והוא השם ית' כונן אותנו ברחם אמנו אחד ולזה אין ראוי שאתגאה עליו עד שאמאס משפטו בריבו עמי· האם הייתי מונע מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה שאמנע ממנה משאלות לבה· והייתי אוכל פתי לבדי מזולת שאאכיל ממנו ליתום· הנה אין הענין כן כי מנעורי הייתי בזאת התכונה שהיה גדל עמי היתום כאילו הייתי אב לו ומבטן אמי הייתי מנחה האלמנה ומדריך אותה אל מה שיאות לפי כחי· וכאשר ראיתי מי שהוא אובד מחסרון הלבוש ואביון שאין לו לבוש אמת ברכוני חלציו כי כסיתיו מערותו ומגז כבשי היה מתחמם כי הייתי מלבישם אותו· האם הייתי מניף על יתום ידי להכותו להשעני כי אראה בשער אנשים עוזרים לי ולזה לא אירא ממנו· הנה אם הייתי עושה כן תבואני זאת הקללה ר"ל שתפול כתפי משכמה ואזרועי תשבר מקנה שלה· הנה מכל זה הייתי נשמר לפחדי שיגיעני השם אידו ומרוממותו לא אוכל להמלט ממנו· האם שמתי זהב תקותי ונתתי שמחה בלבי כי רב חילי וכי מצאה ידי הרבה מהעושר וההון עד שאשכח השם ית' מעושרי· אם הייתי רואה השמש כאשר יאיר והירח שהולך ממנו היקר והאור הבא לו מהשמש והיה נפתה לבי על זאת אפי' בסתר להאמין כי השמש הוא האלוה להאצילו על הירח זה האור ולהגלות פעולותיו בזה העולם השפל והיתה נושקת ידי לפי כדי שלא אודיע מפני מה שהרהרתי בלבי הלא באמת הייתי נשמר מזה רוצה לומר שלא להרהר בלבי בזה הדבר כלל לפי שהוא עון פלילי כי הייתי מכחש לאל ממעל אם עשיתי כן כי אין לאדם שיתיר לעצמו לספק בכמו זה הענין כי אולי לקוצר דעתו יעלם ממנו האמת ויבא להכחיש שיהיה האלוה נמצא· האם הייתי שמח באיד משנאי והתעוררתי לגיל ולשמוח כי מצאו רע· הנה לא נתתי לחטוא חכי לזכור אותו לרע ולקללו כל שכן שאהיה שמח לאידו או יהיה הרצון באמרו והתעוררתי כי מצאו רע שכבר השיגני הפעלות וצער כי מצאו רע להיותי מיצר בצרתו ואף על פי שהיה משנאי· באמת היו שואלים אותי אנשי אהלי עד שמרוב שנאתם אותי אמרו מי יתן מבשרו לנו ונאכל ולא נוכל להיות שבעים מרוב תשוקתינו לאכלו ולכלותו· ואת השנאה היתה מצד הטרחתי אותם בעבודת האורחים כי בחוץ לא היה לן גר והייתי פותח דלתי על אם הדרך כדי שיכנסו העוברים והשבים בביתי· האם כסיתי כשאר האנשים פשעי לטמון בהסתרתי עוני עד שלא יחשב לי עון במה שהיה לי עון הלא באמת לא עשיתי זה כי לא חטאתי כלל שאצטרך אל זה כלל· או יהיה פירושו שאם קרה שפשעתי כנגד אי זה שיהיה לא כסיתי פשעי להתנצל בדברי שקר אך הודיתי האמת כי הייתי באופן מהגבורה והכח עד שאוכל לערוץ המון רבה· הנה אז כשהיה מריב עמי איש שפל ונבזה מבוז המשפחות שתקתי ולא אענה לו דבר ולא אצא מפתח ביתי לריב עמו להתרחקי מן המחלוקת· מי יתן לי שומע לי על זה החמס הנעשה לי להגיע אלי אלו המכאובות שלא כדין· או יהיה פירוש כי אערוץ המון רבה וגו' תחת אשר היה לי מקדם כח לערוץ המון רבה הנה עתה נהפך עלי הזמן עד שמי שהוא מבוז המשפחות יחיתני ואמר זה כנגד רעיו שהיו מבזים אותו אשר קיפר עליהם שהם בני נבל גם בני בלי שם· והנה מרוב בזותם אותי שתקתי ולא אוכל לצאת פתח כדי שאמלט מבזיונותיהם· מי יתן לי שומע שישמע ויחקור אם הענין כמו שהם אומרים שלפי חטאתי ועל רוב פשעי וחטאי באה אלי הצרה· הנה הסימן והאות אשר לי על צדקי הוא שמדי יהיה עדי שלא חטאתי אם היה משגיח בזה כמו שאמר הנה בשמים עדי והספר שכתב איש ריבי הטוען על דברי הוא ג"כ לי לעד מצד המום והטעות אשר בטענותיו· ולזה אאהב תאר אותו הספר עד שעל שכמי אשא אותו ואקשור אותו עטרות לי· הנה אם היה שומע לי אגיד לו מספר צעדי לא אעלים כדי שיראה האמת וישפוט כפי מה שראה ואקרבנו כמו שיקרב האדם האדון והנגיד לפי שהוא עדות על צדקתי ותום לבבי מצד הראות מומיו והגלותם ויש מי שפירש תוי מגזירת אוה ויהיה חסר אלף· ואם היה כן יהיה הביאור הנה תאותי שיענני השם על ריבי עמו גם תאותי שיכתוב בספר איש ריבי כל טענותיו וטענותי כי כבר השתוקק איוב ואמר מי יתן איפה ויכתבון מלי· אם לא על שכמי הייתי נושא זה הספר ואקשרנו לעטרות לי לאהבתי אותו· ואפשר שאמר שיהיה הרצון באמרו מספר צעדי אגידנו וגו' מספר צעדי אגיד לאיש ריבי כדי שיכתוב בספר ואקרבנו כאילו היה אדון לי ואף על פי שהוא איש ריבי· אם היתה צועקת אלי אדמתי רוצה לומר להיותה נגזלת והייתי מפיח נפש בעליה ואם תלמיה עלי יבכיון לעמוק שבירות החורש אותה ולאכול כחה בלי כסף תבא עלי זאת הקללה והיא שיצא תחת זרע הנזרע בה קוץ ודרדר:

והכלל העולה מהדברים

הוא שהוא אמר שלא חטא כלל גם לא היה בוטח שיהיה האדם בלתי נפקד על מעשיו טרם הגיעו זה העונש אבל היה ירא מהשם שיפקדהו על מעשיו כמשפט כל מאמין בגמול ועונש ולזה לא יתכן שיאמרו שיהיה זה עונש בא אליו על החטא אשר לו בהאמינו שהשם עוזב אנשי הארץ ולא יבין אל כל מעשיהם ולזה התרעם על השם שהפך זמנו מתכלית הטוב אל תכלית הרע על לא חמס בכפיו:

ויספתו

ביאור דברי זאת הפרשה

וישבתו שלשת האנשים האלה מענות את איוב כי הוא צדיק בעיניו ׃ ויכוחו שלשת רעי איוב מענותו לפי שהוא היה
צדיק בעיניו ולא מצאו לו שום טענה יוכלו בה לקיים שסבר הוכח במשפטו · ויחר אף אליהו בן ברכאל הבוזי
שהיה מבני בוז אחי אברהם כאמרו הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור אחיך את עוץ בכורו ואת בוז אחיו והיה ממשפחת איש אחד מזרע בוז שהיה שמו רם · באיוב
וברעיו באיוב חרה אפו על אשר הצדיק עצמו יותר מהשם ית׳ ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה לענות לאיוב על טענותיו והיה זה סבה שהרשיעו את איוב
להטיח דברים כנגד השם או יהיה ביאור אמרו וירשיעו את איוב כי הוא כעס עליהם על אשר הרשיעו את איוב ויתנו לו תואלים רבים עם דעתם בו שהוא היה צדיק ויאמר כי זאת הטענה היתה סיבה שלא מצאו מ מענה בטעון איוב על עצמו שהוא היה צדיק · ואליהוא המתין את איוב בדבריו ולא ענה תכף שמעו דבריו אבל המתין אם יענוהו חביריו ובראותו כי אין ענה אליו ויחר אפו ׃

באיוב ל׳ ויחר אף אליהוא · וחד כאיוב ואיתון כין א״ב מן חד חד חד כא וחד בא וסימנהון נמס׳ במסרה רבתא במערכת אות הבי״ת בס״ד ׃ לא מצאו ד׳ וסי׳ ואדירהם שלחו צעירהם · ובשלשת רעיו חרה אפו · ויצא מן בת ציון כל הדרה · טבעו בארץ שעריה׳ ואליהוא ד׳ חס׳ וסי׳ אחיו בני חיל אליהו וסמכיהו · ליהודה אליהו מאחי דוד · ואליהו חכה את איוב · הואת

לב וַיִּשְׁבְּתוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה
מֵעֲנוֹת אֶת־אִיּוֹב כִּי הוּא צַדִּיק
בְּעֵינָיו׃ וַיִּחַר אַף
אֱלִיהוּא בֶן־בַּרַכְאֵל הַבּוּזִי מִמִּשְׁפַּחַת
רָם בְּאִיּוֹב חָרָה אַפּוֹ עַל־צַדְּקוֹ נַפְשׁוֹ
מֵאֱלֹהִים׃ וּבִשְׁלֹשֶׁת רֵעָיו חָרָה אַפּוֹ
עַל אֲשֶׁר לֹא־מָצְאוּ מַעֲנֶה וַיַּרְשִׁיעוּ
אֶת־אִיּוֹב׃ וֶאֱלִיהוּ חִכָּה אֶת־אִיּוֹב
בִּדְבָרִים כִּי זְקֵנִים־הֵמָּה מִמֶּנּוּ לְיָמִים׃
וַיַּרְא אֱלִיהוּא כִּי אֵין מַעֲנֶה בְּפִי
שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר אַפּוֹ׃
וַיַּעַן אֱלִיהוּא בֶן־בַּרַכְאֵל
הַבּוּזִי וַיֹּאמַר צָעִיר אֲנִי לְיָמִים
וְאַתֶּם יְשִׁישִׁים עַל־כֵּן זָחַלְתִּי וָאִירָא
מֵחַוֺּת דֵּעִי אֶתְכֶם׃ אָמַרְתִּי יָמִים
יְדַבֵּרוּ וְרֹב שָׁנִים יֹדִיעוּ חָכְמָה׃ אָכֵן
רוּחַ־הִיא בֶאֱנוֹשׁ וְנִשְׁמַת שַׁדַּי תְּבִינֵם׃
לֹא־רַבִּים יֶחְכָּמוּ וּזְקֵנִים יָבִינוּ
מִשְׁפָּט׃ לָכֵן אָמַרְתִּי שִׁמְעָה־לִּי אֲחַוֶּה
דֵעִי אַף־אָנִי׃ הֵן הוֹחַלְתִּי לְדִבְרֵיכֶם
אָזִין עַד־תְּבוּנֹתֵיכֶם עַד־תַּחְקְרוּן
מִלִּין׃ וְעָדֵיכֶם אֶתְבּוֹנָן וְהִנֵּה אֵין
לְאִיּוֹב מוֹכִיחַ עוֹנֶה אֲמָרָיו מִכֶּם׃
פֶּן־תֹּאמְרוּ מָצָאנוּ חָכְמָה אֵל יִדְּפֶנּוּ
לֹא־אִישׁ׃ וְלֹא־עָרַךְ אֵלַי מִלִּין
וּבְאִמְרֵיכֶם לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ׃ חַתּוּ לֹא־
עָנוּ עוֹד הֶעְתִּיקוּ מֵהֶם מִלִּים׃
וְהוֹחַלְתִּי כִּי־לֹא יְדַבֵּרוּ כִּי עָמְדוּ לֹא־
עָנוּ עוֹד׃ אַעֲנֶה אַף־אֲנִי חֶלְקִי אֲחַוֶּה
דֵעִי אַף־אָנִי׃ כִּי מָלֵתִי מִלִּים
הֱצִיקַתְנִי רוּחַ בִּטְנִי׃ הִנֵּה בִטְנִי כְּיַיִן
לֹא־יִפָּתֵחַ כְּאֹבוֹת חֲדָשִׁים יִבָּקֵעַ׃
אֲדַבְּרָה וְיִרְוַח־לִי אֶפְתַּח שְׂפָתַי
וְאֶעֱנֶה׃ אַל־נָא אֶשָּׂא פְנֵי־אִישׁ וְאֶל־אָדָם לֹא אֲכַנֶּה׃ כִּי לֹא יָדַעְתִּי אֲכַנֶּה
לג כִּמְעַט יִשָּׂאֵנִי עֹשֵׂנִי׃ וְאוּלָם שְׁמַע־נָא אִיּוֹב מִלָּי וְכָל־דְּבָרַי הַאֲזִינָה׃

ופסקו תלתא גבריא האילין מלאתבא ית איוב מטול דהוא זכי בעינוי ׃ ותקיף רוגזא דאליהוא בר ברכאל בוזאה מן גניסת אברהם באיוב תקיף רוגזיה מטול זכאותיה נפשיה מן אלהא ׃ ובתלת חברוי תקף רוגזיה מטול דלא אשכחו תיובתא וחייבו ית איוב ׃ ואליהו מתן ית איוב במיליא ארום סבין הינון מיניה ליומיא ׃ וחמא אליהו ארום לית תיובתא בפום תלת גוברי ותקיף רוגזיה ׃
ואתיב אליהוא בר ברכאל בוזאה ואמר זוטר אנא ליומיא ואתון קשישין מטול היכנא איסתפיתי ודחילית מלהואה מנדעא יתכון ׃ אמרית יומיא ימללון וסגיעי שניא יודיעון חוכמתא ׃ בקושטא רוח נבואתא היא בבר נש ומימר שדי תבינינון ׃ לא רברבנא חכמין וסביא יבינון דינא ׃ בגין כן אמרית קביל מיני אחוי מנדעי ברם אנא ׃ הא אוריכית לפתגמיכון אצית עד ביונתיכון עד דפשפשון מיליא ׃ וגביכון איתביין והא לית לאיוב מכסן מתיב מימרוי מינכון ׃ דילמא תימרון אשכחנא חוכמתא אלהא ישקפיניה לא גבר ׃ ולא כדר לותי מילין ובמימריכון לא אתיביניה ׃ איתברו לא אתיבו תוב אסתלקו מנהון מיליא ׃
ואוריכית ארום לא ימללון שתקו ולא אתיבו תוב ׃ אתיב לחוד אנא חולקי אחוי מנדעי אוף אנא ׃ ארום מליתי מיליא עקתני רוח דכרסי ׃ הא כריסי היך חמר חדת דלא יתפתח לגינין חדתין יתבזע ׃ אמליל וירוח לגרמי אפתח ספותי ואתיב ׃ לא כדון אסב אפי גבר ולבר נש לא אשתמודע ׃ ארום לא ידעית לאישתמודעא כזעיר פון יסבר לי אפין דעבד יתי ׃ וברם שמע כדון איוב מילי וכל פתגמי אצית ׃

אבן עזרא

הבוזי · מבני נחור אחי אברהם ואת בוז אחיו ויתכן היותו בן ממשפחת האם כמו יאיר בן מנשה שהוא מבני יהודה כ כאשר מפורש בדברי הימים ׃ ממשפחת רם · והקרוב שהוא אבי עמינדב והוא מ מבני ישראל ׃ חרה אפו על איוב · על שהצדיק נפשו יותר מ מאלהי׳ והרשיע המקו׳ בדבריו ברוב כעסו ׃ ובשלשת רעיו חרה אפו · על שהרשיעו איוב וכן אמרו לו הלא רעתך רבה ירשיעך פיך ולא אני האומר עולם תשמור וכתוב כי הוא מתקון סופרים והאומרים כן ידעו מה שנעלם ממני ׃ חכה את איוב · כמו לכן חכו לי ׃ זחלתי · פחדתי ומזה זוחלי עפר בעבור שיפחדו בני אדם מהם כענין האומים לפנים ויש אומרים כי פי׳ זחלתי שבתי לאחור וכן ב בלשון קדר וזוחלי עפר נקראין כן בעבור הפוך הלוכם מבני אדם ׃ לא רבים יחכמו · ישמם לו ולאחר וכן הוא ולא זקנים יבינו ׃ אזין · כמו אאזין ׃ ולא ערך אלי מלין · אע״פ שלא ערך אלי מלין · תמה איך חתו ולא ענו עוד על חברי איוב ׃ העתיקו · ז״א ולא העתיקו מהם והענין שלא דברו עד שיעתיק אדם דבריה׳ או יהיה פי׳ העתיקו מן עתקו שהמלים ע עתקו מהם ׃ הנה בטני · על דרך משל כענין בטנך תאכל ומעיך תמלא וכאובות חדשים · ז״א שהוא כדברי רבותינו ז״ל לא יכנס אדם ראשו תחת אוטו ורובי המפרשי׳ אמרו שהם נאדו׳ וזה נכון כי אל תפנו אל האובו׳ עיקר המוכתם כנאדות היא ׃ כמעט ישאני · ישרפני כמו וישאם דוד והעניין אם נשאתי פני איש המקום לא ישמרני ׃
ברוך

את איוב תיקון סופרים

ביאור מלות המענה ׃

ויען אליהו בן ברכאל הבוזי ויאמר ׃ מחוות דעי · מהגיד דעתי ׃ זחלתי · המתנתי ׃ אזין · כמו אאזין ׃ העתיקו מהם מלים · הסירו מהם הדבור ובטלו כמו אלמים ׃ עמדו · שתקו ׃ הציקתני · מגז׳ מצוק ר״ל שהיה צר רוחי בקרבי לרוב תאותי להשיב על דבריו ׃ כיין · כאוב יין ׃ כאובות חדשי׳ יבקע · ויבקע בקלות כמו הנודות החדשים שיבקעו בקלו׳ כשישימו בהם היין ׃ וירוח לי · כמו ורוח לשאול ׃ לא אכנה · לא אעלים שמו לכנותו בכינוי אחר כדי שלא אומר בביאור דבר כנגדו אבל אקראהו בשמו ואומ׳ עליו בביאור מה שיתבאר לי מהמום בדעותיו ובדבריו ׃ ישאני · ישרפני כמו וישאם דוד ואנשיו ׃
ערכה

חשבת למשפט ׃ דעי ד׳ וסי׳ אשא דעי למרחוק · על כן זחלתי ואירא · אחוה דעי אף אני · אענה אף אני חלקי ׃ אכן י״ח וסי׳ נמסר במס׳ רבת׳ בערך אך בס״ד ׃ דעי ד׳ וסי׳ אשא דעי למרחוק · על כן זחלתי ואירא · אחוה דעי אף אני · אענה אף אני חלקי ׃ תחקרון ל׳ והוא חד מן כלין דמשמשין ת׳ ברישי׳ ון׳ בסופי׳ וסי׳ תגדעון ל׳ ואבדתם את שמם · תלבון ל׳ לא תלבו ריקם · תעבדון ל׳ את האלהים על ההר הזה ׃ הרבון ל׳ ושמעת ישר׳ ושמרת לעשות · תענון ל׳ כל אלמנה ויתום · תפגעון ל׳ ויאמרו לו לאס׳ד ירדנו דשמשון · תחתון ל׳ הלוך ואמרת אל חנניה · תחשבון ל׳ מה תחשבון על יי׳ · תהיון ל׳ ואנשי קדש תהיון לי · תלחמון ל׳ כה אמר יי׳ לא תעלו · תנוסון ל׳ ותאמרו לא כי על סוס · תחקרון ל׳ אזין עד תבונותיכם · תושעון ל׳ בשובה ונחת ׃ ואל אדם ל׳ אל נא אשא פני איש וחד ועל אדם ואינון חד מן ט׳ זוגין חד ואל וחד ועל וסימנ׳ נמס׳ במסר׳ רבת׳ במערכת אות הע״ין בערך על בס״ד ׃ האזינה י״ו וסי׳ וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי · אמרי האזינה יי׳ בינה הגיגי · תפלה לדוד שמעה יי׳ צדק · האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם · שמעה תפלתי יי׳ ושועתי האזינה ואל דמעתי · אלהים שמע תפלתי האזינה לאמרי פי · האזינה עמי תורתי · רעה ישר׳ האזינה · אלהים צבאות שמעה תפלתי · האזינה יי׳ תפלתי והקשיבה בקול · אמרתי לי׳ אלי אתה · יי׳ קראתיך חושה לי · יי׳ שמע תפלתי האזינה אל תחנוני · ואולם שמע נא איוב · האזינה זאת איוב עמד · האזינה לקול מלי ׃

ברור מללו· דבר ברור: הן אני כפיך· כדרכך ותחשבותיך עם האל והעניין כפי אים ואים לפי מהללו כאילו אמר אני כמוך: קורצתי· כחתכתי מן קרן מכפון: ואכפי· יש אומרים כי פירושו דבר קשה וכמהו כי אכף עליו פיהו ויש אומרים שהם שתי מלות כמו אכזר ואלכאים: חף אנכי· יש אומרים שהוא כמו כסוי תטלא והוא קרוב ואחרים אומרים שהוא חפוף בכדק כעניין צדק לבשתי וילבשני ורובי המפרשים פרשוהו לפי העניין כמו זך: הן תנואות· כמו וידעתם את תנואתי: ימצא· המקום בסר· כמו ופדית אותם בם ד׳: ירבה· יגדל והעניין כי תאמר כי גדול האל מאנוש· ועניינו בעבור שלא צדקת אענך ושאראה לך גדולת המקום: לא ימורכה· על הכפם ועניין ובמוסרם יחתום אחר שייסרם יחתום גזר דינם: וגוה· כמו ותאמר גוה והוא כמו גאה ויכסה הסך יראה כי עיקר הגאוה ראיית העין: וחיתו· הנפש החיה: בשלח· נשק כמו ואין משלחת במלחמה: ורוב עצמיו· במכאוב איתן כי הראשון יכתש עצמו ואחר עמו והעניין כפול כמכאב: וזהמתו· כעניין יתעב ויבאש לו וכן הוא בלשון קדר ואין לו חבר במקרא: יכל· כמו ויכלה: מראי· עד שלא יראה: ושפו· כמו ואכות אותו טחון תרגו׳ ושפית יתיה: לממיתים· למלאכים הממיתים· אם יש עליו מלאך: להגיד לאדם· בעד אדם כמו אמרי לי אחי הוא מזה הפסוק תלמוד כי המלאכי׳ הממיתים המבקשי׳ נפש האדם רבים ומלאך אחד הוא פקיד עליו למשמרת והמבין סוד מערכו׳ הככבות יודה כן: ויחוננו· המקום ויאמ׳ אל המליץ פרעהו כמו פדהו בעניין ואין לו חבר במקרא· וכן רטפש ועניינו רך: וירא פניו בתרועה· כמו בשמחה: ישור· ישוב כמו ישור כסף יקומים על כן נקראת החומה שור כמו בנות צעדה עלי שור בעבור שהם סובבות המדינה: ולא שוה לי· ולא עשיתי השוה והעניין שיתודה כנגד אנשים בפרהסיא: על

רלבג

ערכה· ערוך דבריך: קורצתי· נבראתי ונוצרתי: ואכפי· כמו וכפי והרצון בו כמו ידי ומכתי והוא כנגד מה שאמר איוב כפך מעלי הרחק ואימתך אל תבעתני: זך· נקי וכן חף והוא מעניין מה שאמרו חז״ל כזיר לא יחוף את ראשו: תנואות· עלילות והסרות ממצותיו ר״ל שלא יעליל אותי ם ספרתי ממצותיו או ירצה בזה שהוא ימצא בעבורי מה שיסיר א אותי ממבוקשיו עד שלא אוכל לעשו׳ אחד מהם: בסד· הוא מאסר יושמו בו רגלי האסר: ירבה אלוה מאנוש· מגזרת רבים ונכבדי׳ והרצון שהשם ית׳ יותר נכבד מאד מהאדם: ישורנ׳· יראנה: ובמוסרם· במאסרם ויסוריהם: וגוה· וגוף או ירצה בו גאוה: ורוב עצמותיו איתן· וברוב עצמיו מכאוב איתן והרצון בו וברוב איבריו ת מכאוב חזק: וזהמתו· מעניין מיאוס והרצון שנפשו קביאהו למאוס בלחם: מראי· מראה: ושפו· ונבהו: ראו· נראו: פדעהו· מעניין פדיון: רטפש· התלחלח ונרטב: עלומיו· נעוריו: בתרועה· בשמחה או בתפלה וצעקה: ישור· הוא מעניין הבטה והשגחה: ואאלפך· ואלמדך: ביאור

הן ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסיפר׳ סימן ח׳ וסימ׳ לא׳: ריבות ל׳ ומ׳ל וכל לישׁ׳מ׳ל בט׳ חסרים וסימ׳ נמסר בסדר משפטים והלים באֹ״ב רבתי אות ר׳: ובשתים ג׳ וסימ׳ בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים ב׳ בו׳: כי באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה: מעשה י׳ פתחין וסימ׳ ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב· והזהתחת בשם מק יהיה· ולא יהיה

הנה־נא פתחתי פי דברה לשוני בחכי: ישר־לבי אמרי ודעת שפתי ברור מללו: רוח־אל עשתני ונשמת שדי תחיני: אם־תוכל השיבני ערכה לפני התיצבה: הן אני כפיך לאל מחמר קרצתי גם־אני: הנה אימתי לא תבעתך ואכפי עליך לא־יכבד: אך אמרת באזני וקול מלין אשמע: זך אני בלי־פשע חף אנכי ולא עון לי: הן תנואות עלי ימצא יחשבני לאויב לו: ישם בסד רגלי ישמר כל־ארחתי: הן־זאת לא־צדקת אענך כי־ירבה אלוה מאנוש: מדוע אליו ריבות כי כל־דבריו לא יענה: כי־באחת ידבר־אל ובשתים לא ישורנה: בחלום חזיון לילה בנפל תרדמה על־אנשים בתנומות עלי משכב: אז יגלה אזן אנשים ובמסרם יחתם: להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה: יחשך נפשו מני־שחת וחיתו מעבר בשלח: והוכח במכאוב על־משכבו וריב עצמיו אתן: וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה: יכל בשרו מראי ושפי עצמתיו לא ראו: ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממתים: אם־יש עליו מלאך מליץ אחד מני־אלף להגיד לאדם ישרו: ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר: רטפש בשרו מנער ישוב לימי עלומיו: יעתר אל־אלוה וירצהו וירא פניו בתרועה וישב לאנוש צדקתו: ישר על־אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא־שוה לי: פדה נפשי מעבר בשחת וחיתי באור תראה: הן־כל־אלה יפעל־אל פעמים שלש עם־גבר: להשיב נפשו מני־שחת לאור באור החיים: הקשב איוב שמע־לי החרש ואנכי אדבר: אם־יש־מלין השיבני דבר כי־חפצתי צדקך: אם־אין אתה שמע־לי החרש ואאלפך חכמה:

הא כדון פתחית פומי מלילת לישני במוריגיי: תריצות לבבי ממרי ומנדע ספותי בריר מלילו: רוחא דאלהא עבדת יתי ומימר שדי תקיימינני: אין תוכל תתיבינני סדר קדמוי אתעתד: הא אנא דיכמתך לאלהא מן טינא אתלישית לחוד אנא: הא אימתי לא תבעתינך וטוני עלך לא איקר: ברם אמרת באודניי וקל מיליא אשמע: זכאי אנא מדלית מרד שזיג אנא ולא סורחנא לי: הא תרעומתא עלי ישכח יחשבינני לבעיל דבבא ליה: ישוי בשיע רגלי ינטר כל שבילי: הא דא לא זכיתא אתיבינך ארום יתרברב אלהא מן בר נש: מא דין לותיה נציתא ארום כל פתגמוי לא יתיב: ארום בחדא שותא ימליל אלהא ובתינייתא לא איצטריך למסכיה: בחילמא מן חזונא דליליא כד נפלת שינתא עמיקתא על בני נשא בגיומתא על בי מדמכא: הידין יגלי אודנא בני נשא ובמרדותהון יחתום: למעדי בר נש מרי עובדא בישא וגיוותנותא מגברא יכסי: ימנע נפשיה מן שוחתא וחיוי מן למעבר בשילחא: ומתמכסן בכיבא על בי מדמכיה וסוגעי איברוי תקיפין: ומתונבא דנקיט ליה מרחיקא נפשיה מזונא ונפשי מיכלא ארגינא: ישתיצי ביסריה מן ריוו ושפיין גרמוי לא איתחמו: וקריבת לשוחתא נפשיה ונשמתיה למיתותא: אין אית עלוי מזדמן זכותא מלאכא חדא פרקליטא מן ביני אלף קטיגורייא לחואה לבני נש תריצותיה: ויחס עלוי ואמר פרוק יתיה מלמיחת בשוחתא אשכחית פורקנא: איתחליש בסריה יתיר מן ריבותא יתוב ליומי טליותיה: יצלי קדם אלהא ורעיניה וחמא אפוי ברעוא ויתיב לאנש כצדקתיה: יתריץ לבני נשא ויימר חבית ותריץ קלקילית ולא הוא שוי לי: פרוק נפשיה מלמעבר בשוחתא ונשמתיה בנהורא מעליא תחמי: הא כל אילין יעביד אלהא תרי זמנין ותלת עם בר נש: מטול לאתבא נפש מן שוחתא לאנהרא בניהור חייא: אצית איוב קביל מיני שתיק ואנא אמליל: אין אית מילין אתיב יתי מליל ארום צביתי לזכאותך: אין לא את קביל מיני שתוק ואליפינך חוכמתא:

מסרה

למצרים מעשה· הפגנם אם כחמר היוצר· ויקברהו בקברתיו דאסא דדה· להסיר אדם מעשה· את כל זה ראיתי ונתון· כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה· ובכל מעשה אשר התל· כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט על כל נעלם: ראו ל׳ ושפו עצמותיו והוא חד מן ד׳ אלפין ודגשין וסימ׳ ויביאו לו את המנחה דיוסף· תביאו לחם התנופה· ושפו עצמותיו לא ראו· ויביאו לנו כיד אלהינו הטובה דעזרא: לאדם ולאדם י״ג וס׳ ולאדם אמר כי שמעת לקול· ולאדם לא מצא עזר· כתנות עור וילבשם· האנכי לאדם שיחי· מגיד לאדם מה שיחו· להגיד לאדם ישרו· לאדם מערכי לב׳ להשיב לאדם כפעלו· כי לאדם שטוב לפניו· ולאדם שלא עמל בו· ולא הגדתי לאדם· כי לא לאדם הבירה· כי לא לאדם תשפטו: נפשי נפשו קרי פדה נפשו מעבור בשחת והוא חד מן כ״ד כלין כתי׳ בסוף תיבותא וקרי׳ ו׳ וסימ׳ נמס׳ במס׳ רבת׳ במערכת אות הו׳ד בסו׳: החרש ו׳ וסימ׳ נמסר בסיפ׳ סימן י״ג: אם אין ד׳ וסימ׳ היש יי׳ בקרבנו אם אין· היש בה עץ אם אין· הנעשה דברו אם אין· אם אין אתה שמע לי:

ביאור דברי המענה

ענה אליהוא בן ברכאל הבוזי על קצת דברי זכר בזה המענה שאמרם איוב ואמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן יראתי מהגיד דעי לכם. כי אמרתי שאורך הימי' יתן דעה לאנשי' לעצות הראוי בדברים ורוב שנים יודיעו חכמה. אכן לפי מה שאמצא מכם הוא מבואר שאין הענין מצד הישישו' אכן רוח והבנה היא באנוש עד שיחכם איש מאיש לזאת הסבה והשפע הבא לאנשים מהשם ית' תבינם ותשימם חכמים לא אורך הימים והישישות. לא הנכבדים יחכמו ולא יבינו זקנים משפט ר"ל שאין סבת החכמה והבינה הישישות והכבוד. ובהיות הענין כן נשענתי להשיב על דבריך ואם אני צעיר לימים ואמרתי לך שמעה לי ואחוה דעי אף אני. הנה המתנתי לדבריכם האזין ואשמע דבריכם מזולת שאענה עד שאשמע תבונותיכם ותחקרון מלים להשיב לאיוב. ועדיכם אתבונן לראות אם תענו אותו והנה אין מכם שיענה על דברי איוב. אולי תתנכלו ותאמרו מצאנו חכמה בשתיקתינו אל ידפנו לא איש ר"ל לא יצטרך לאדם שירדפנו ויהדפנו על חטאיו כי די במה שיהדפנו השם. הנה איוב לא ערך אלי מלים ובאמריכם במה שזכרתי והוא אמרכם אל יהדפנו לא איש ראוי לי שאשתוק ולא אשיבנו ולי התנכלות יותר מכם בשתיקי כי לא ערך אלי מלים לדבר עמי ואפש' שיהיה הרצון באמרו ובאמריכ' לא אשיבנו שאני אשיבנו באמרים אינם כמאמריכם כי לא אבא אליו בטענות כוזבות כמו שעשית' והיה זה סיבה שלא מצאתם מענה. יראו רעי איוב מהשיב לו העתיקו והשירו מהם מלים. והוחלתי זמן מה אולי ידברו גם לא ידברו ושתקו ולא ענו מזמן ארוך התעוררתי לענו' חלקי כי מלאתי מלים וטענות להשיב אל איוב לרוב תאותי להשיב לו כאילו אני במצוק ובצע'ר שאשיב. הנה בטני כאוב יין אשר לא נפתח עדיין שהו' מלא וכאובו' חדשי' שהם נבקעים בקלות כן יבקע נפשי בקלות להוציא הטענות והראיות אשר לבי מלא מהם ותאר זה הענין בבקיעה להראות שהוא כאילו יכריחהו הידוע אין בזאת המלא' להשיב אל איוב כי טבע המוסכלו' כן הוא בטבע ר"ל שלא יוכל להמנע מהשיג להודיע מה שישיג לזולתו. לא אשא פני איש להחניף אותו ואל אדם לא אכנה ר"ל שלא אכנה שמו להחליפו שלא אומר בבירור דבר כנגדו כי לא הורגלתי בזאת התכונ' הפחותה מיראתי שאם אתנהג בה ישרפני השם ויכלני. והנה אמר זה כנגד רעי איוב שלא רצו לומר בבירור מה שאמרו כנגד איוב אבל כינו והעלימו כמו שתמצא שאמ' בלדד ברצותו לומר שלא השתדל איוב להשיג ולדעת השם כראוי אך אלה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל. ואמר צופר ברצותו לומר שכבר חטא איוב כשהטיח דברים כנגד השם זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל ולא רצו לומר בביאור שאיוב חטא באלו הדברים. ואולם שמע נא איוב מלי הנה נא פתחתי פי לדבר אליך ויהיה מאמרי היושר המצוייר בלבי והדעת אשר יגידו שפתי יהיה ברור ונקי מן הטעות ר"ל שלא אבא אליך בטענות אשר תוכל לומר בהם שהם כוזבות כמו שהיו עושים רעיך ועל זה כעסת עליהם והראית שמאד יכבד עליך הויכוח עמה' מזה הצד והיית חושק שיהיה אפשר בשם ית' שיתווכח עמך כמו שית' וכח אדם עם רעהו ויסיר ממך כפו ואימתו ואל תבעתך הנה הגעת אל מה שהיית חושק שאני אדם כמוך. ורוח אל עשתני ונשמת שדי תחייני ולא אבא אליך כי אם בטענות צודקות. אם תוכל השיבני על דברי ערוך דברי ריבך והתיצב לפני. הנה אני כפיך לדבר בעבור אל ולהתווכח עמך ר"ל שאני אדם כמוך ונבראתי מחומר כמוך ואין לך אימתה ויראה ממני וכפי ומכתי לא יכבד עליך כי לא אכה אותך. אך אמרת באזני שאתה זך ונקי בלי עון ובלי פשע. הנה השם ית' מכעני ויסירני מכל מה שאני חפץ להגיע אליו ר"ל שגדר דרכי ויחשבני לאויב לו למנוע ממני מבוקשי כמו שישתדל האו' למנוע מאויבו מבוקשו. ישם בסד רגלי וישמור כל אורחותי לבלתי אוכל להשיג אחד מהדברי' אשר אשתוקק אליה' ועל זה נתרעמת מהשם ית' בסדרו מציאות האד' בזה העולם שימצא בו זה האופן מרוע הסידור עד שאמרת שיותר טוב היה אחר שאי' אפשר מזולת רעות מצד המערכת שיסבב השם שימותו האנשים הקטני יום מרחם ויחשוב זה לשי' לקיבור או לליאות. הן זאת הטענה לא צדקת בה לפי מה שאענה אותך כי השי' נכבד מאד יותר מהאדם ולזה ראוי שנתבונן מזה ולא נשלח דברינו בתחלת המחשבה לגבותו על מה שסידר מזה כי בזה מהחכמה והשלימות מה שלא נעלם. וזה כי למה שהיה האדם היותר שלם שבאו הנמצאו' הוייב שישגיח בו הטבע יותר ולזה נשתתפו כל הגרמים השמימיי' בשמירתו ובסידור הנהגתו ואם כבר יקרה מזה רעה מה במקרה וזה הרע גם כן ישתדל השם להסרתו לפי היכולת ולזה ברא האדם בעל שכל וזה כי השכל ימשול על זה הסידור המסודר מהמערכת וממנו תהיה הבחירה אל הטוב כאשר היה שלם והנה הבחירה אשר תהיה ממנו תנצח הבחירה אשר תהיה מצד המערכת אם ירצה האדם להמשך אחר שכלו. ועוד כי מי שישלים השכל עד שיהיה לו דבקות מה עם השכל הפועל כבר ישגיח בשמירתו מאלו הרעות השכל הפועל אם בשיודיעהו אלו הרעו' טרם בואם כדי שישמר מהם אם בצד אחר כמו שיזכור אליהו אחר זה. מדוע אליו ריבות האם מפני שלא הודיע אותך זה הרע כדי שתקח עצה להנצל ממנו אחר שאתה ישר לב. הנה כל דבריו שיודיע לאדם היושר כדי שינצל מהרע הנכון לבוא עליו מצד המערכ' לא ידבר בהם אך תהיה בזאת ההודעה מדרגות לפי התחלפות מדרגות המקבלים. כי בדרך אחת ידבר אל והוא שתגיע ההודעה בחלום לאשר יגיע מדרגתם מהתאחדות בשכל הפועל אל שיוכל לקבל ההודעה בזה האופן ובדרך שנית ידבר לאשר לא יראה דרך הראשונה מצד מיעוט התאחדותו בשכל הפועל והוא באחר שני אלו הדרכים אחר זה. הנה בחלום ובחזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים בעת שינם על משכבם כי אז תנוח הנפש המרגשת מפעולותיה ויהיה אפשר מפני זה באיש השלם להתבודד שכלו מבין שאר כחות הנפש ויתאחד בשכל הפועל. אז יגלה השם ית' אוזן אנשים ובמוסרם יחתום אשר יחתום לפי המערכת לבא עליהם כדי שינצלו ממנו בלקחן עצה עליו כי הבחירה האנושית מוסלת בזה הסידור כמו שקדם ויהיה גם כן סבת שיראו מהשם ית' יותר וישובו אליו בכל עוז. ואמנם היה זה הגילוי בעת השינה להסיר אדם ממעשה הנפש המרגשת' הזו ולהסיר פועל החומר אשר מגבר יכסה ויעלים שפע השכל הפועל ר"ל כי החומר לא יערב השכל אז להיות הנפש בלתי טרודה בהשגות החושיות. ובזה האופן יחשוך השם ית' נפש היושר מני שחת ויחשוך נפשו מעבור בחרב. ואולם הדרך השנית הוא שמי שלא תגיע מדרגתו אל שיקבל שפע השכל בשיודיעהו הרע הנכון לבוא עליו הנה השכל להתאחדותו בו התאחדות מה יצילהו מזה הרע בכי אופן אחר רחוק מזה. והוא שיוכיחהו במכאובות לשמרו שלא ילך בדרך אשר היה נכון ללכת בה ולמות ועל זה הדרך אמר אודך יי' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני ובארו ז"ל על דר המשל במי שרצונו ללכת במדבר או בים עם שיירה מה ונגף באבן רגלו ועורו בדרך ונשאר מהליכ' שם וזאת השייר' טבע' בים או אבד' באופן אחר הנה הוא מבואר שזה הרע בא אליו לטובתו והנה כמו שהטבע שם כחות טבעיות בקצת בעלי חיים לשמרם ואם לא השיגו שהם נשמרים בזה כמו ששם כח בקצת בעלי חיים לברוח מהבעלי חיים המזיקי' אותם בראותם אותם ואם לא קדם להם ההרגש בשהם מזיקי' אבל שם ריחם דרך משל מגונה אצלם שינוסו מפני זה ויגיע להם התועלת המכוון אשר לא כונו בעבורו והיא השמיר' מהטרף כן האד' להיותו נתכלה השלימו' ביחס אל שאר הבעלי חיים כאשר היה לו התאחדות מה בשכל הפועל מצד הטבע האישי ישגיח בו ויסבב סיבות להצילו מרעתו ואם לא ירגיש וישער שהם להצלתו ואפשר שיהיה ראש סיפורו הדרך השנית אמרו להסיר אדם מעשה ויהיה הביאור בעבור מה שיסיר האדם מעשה השכל הפועל להיותו טרוד בעסקים הגופיים ובהשגת שאר כחות הנפש כמו החוש והמחשבה והדמיון והחומר יכסה ויעלים ממנו זה האופן מן ההגדה למיעוט התאחדותו בשכל הפועל הנה יחשוך אותו מן הרע הנפלא הנכון לבא עליו כשיוכיחהו במכאוב על משכבו על עד שדוי כמו שקדם. הוי' אפשר שיהיה פירוש אמרו להסיר אדם מעשה כי זה ההודעה תהיה כדי שיסיר האדם המעשה הרע אשר היה מתנהג בו ויכסה ממנו גאותו ויסתירה ר"ל שיכנע לבבו בראותו הרע הנכון לבא עליו עד שלא יסתבך האיש היושר במעשים המגונים אשר החל להתנהג בהם ויסור ממנו שלימותו והביאורים הראשונים יותר נאותים ונכונים מצד הענין ואם זה נאות יותר לפי מה שיחשב מצד הלשון ויוכיחהו במכאוב על משכבו וברוב איבריו יהיה מכאוב חזק ותתעב נפשו הלחם בסבת החולי ונפשו תתעב מאכל תאוה לבריאים. יכלה בשרו מראות ר"ל שלא יראה בו בשר מרוב הכחישות ויגבהו ויבלטו העצמות אשר לא היו נראים קודם החולי. הנה זאת ההודעה בזה האופן תהיה לאדם אם יגיעהו התאחדו' מה בשכל הפועל בדרך שיהיה עליו מלאך מליץ הקטנה שבאלפות להגיד לאדם מה שיתייסר בו וישמר מן הרע ובזה האופן יחון אותו ויאמ' להציל אותו ולפדותו מרדת שחת מצאתי כפר והוא הסרת זה המכאוב. והנה בסוף הענין יבריא וישוב רענן ורטוב יותר ממה שהיה בעת הנוער וישוב בכחו ובבריאותו שהיה בימי נעוריו. ויתוסף לזה מן התועלת גם כן שבעת חליו יתן אל לבו להתפלל אל השם ית' וירצה אותו ויראה השם ית' פניו בזאת התפלה והצעקה מפני שהוא משתדל לדבק בשם ית' ולשוב אליו ובזה האופן ישיב השם יתברך לאד' צדקתו כי אף על פי שהרע נכון לבא לצדיק מצד המערכ' אשר אי אפש' מזולתו והשם ית' שם בו כלי אל שינצל מהרע ההוא וישיב לו צדקתו. ישגיח השם על האנשים ואשר יאמר חטאתי והעויתי הדרך הישר ולא שוה לי. ויישר דרכיו אל השם ית' פדה נפשו ממות ותראה נפשו באור החיים. הנה כל אלו ההודעות יעשה השם ית' שתי פעמים או שלש עם גבר להשיב נפשו ממות כדי שיאור באור החיים ר"ל להוכיחו כאשר יתחיל לדרוך בדרכים בלתי נאותים כי השכל הפועל כמו שישגיח על המתאחד עמו להצילו מהרעות הנכונות לבא עליו מצד המערכת כן ישגיח בו להצילו מהדרכים אשר ימנעוהו מהגעה אל השלמות והם פעולות הרע שכל מי שיחזיק בהם ירחיקוהו מהשם ית' לפי שהם גם כן מוגבלו' מצד המערכת ולא ישגיח בו להביא עליו ייסורין לשמרו מפעולו' הרע יותר מג' פעמים כי אחר כן שבה לו זאת התכונה קנין חזק ולא יוסר ממנה לעולם. הקשב איוב שמע לי החרש ואנכי אדבר אם יש לך מלי' להשיב על דברי השיבני דבר כי אני חפץ שתצדק אם יהי האמת אתך. ואם אין לך טענות להשיב על דברי שמע לי החרש ואני אאלפך החכמה והידיעה האמיתית בזה הדרוש:

והכלל העולה מהדברים

שאליהוא יראה שהטובו' והרעות הם מוגבלו' ומסודרות מצד המערכת ובזה יותר הספק בהצלחה הנמצאת לרשעים כי אין ראוי שנפלא אם יסבב השי' מצד זה הטבע אשר שם בגרמים השמימיים שיגיעו טובות לאנשים היו רשעים או צדיקים כי אם היה אפשר שלא יגיע רעתם לנמצאות השפלות לא היה מקצר השי' מזה לפי שכוונתו הראשונה במה שהמציא היא הגעת הטוב כמו שלא יפלא איש על מה שישגיח השם ית' בשמירת הבעלי חיים הפחותים והמציא להם המזון והכלים אשר בו ישיגוהו עם היותם טורפים ומשחיתים זולתם והיותם בלתי ראויים להגיע טוב להם מפני צדקם לפי שהם בלתי מתוארים בצדק כן אין ראוי שיפלא אם יגיעו טובות מהשם ית' בזה האופן לאנשים היו צדיקים או רשעים כי הם יותר נכבדים מאשר בעלי חיים אלא שהתיר זה הספק בזה האופן מדברי אליהוא הוא בלתי מבואר כלל מדבריו כאילו לא השתדל להתיר הספק בו לחשבו שהענין מבואר בתחלת העיון שלא תהיה מזה מצד טענה על השם ית' והנה הרע לא יחוייב מפני זה שיבא לצדיקים כי השם בהם כלי ישמרו בו מאלו הרעות והנה השכל הפועל אם יתאחדו בו לפי הראוי בדרך שיתאחד אחד מה בשכל הפועל כי כשהיה הענין כן תגיע ההודעה לאדם בדרך שישמר מאלו הרעות הנפלאים סוגים לפי מדרגתו בהתאחדו המדרגה היותר גבוהה היא שתגיע לו

רלבג

זאת ההודעה בחלום ובזה גם כן מדרגות רבות לא זכרם והמדרגה היותר שפלה היא שלא יהיה בכח זה האדם שיגיע לו ממנו שום הודעה לרוב הקשר שכלו בכחות החמריות ולא יגיע לו ההתבודדות מבין שאר חלקי הנפש הראוי למי שאפשר בו זאת הידיעה כמו שנזכר בספר החוש והמוחש אבל תהיה תכלית ההודעה לו שיסבב השכל הפועל אם לשמרו מרע מוחש מקורו ומוגבל מצד המערכת אם לשמרו מרע נפשו שיבואהו עליו מכאובים וחליים ישמרו מהכשילה ברע ההוא אם יהיה מוחש או יכנע בהם לבבו אם היה נפשי ואמר שזה אשר יהיה לשמור מרע נפשו לא יהיה מהשם ית' יותר מפלגה פעמים והוא מבואר שכמו אלו האנשי' יחשבו צדיקים אחר שהם בתחלת הדריכה ב' הרשע ולא יאחזו דרכו עדיין ויקרו להם מהרעו' על צד התוכח' שלא יקרה לרשעי' ולזה יפול ספק ומבוכה בהמצא כמו אלו הרעו' יות' לצדיקי' ממה שתמצאנה לרשעים ובזה התיר אליהוא הספק במה שספק איוב מהצלחת הרשעים ומעונש הטובים המוגבל להם לפי המערכת כי אין זה שלא בחק השם ית' אחר שהוא המגי' להם כלי להנצל מזה הרע ואין ראוי ג"כ שיתנכר השם יתברך מבריאת האדם בזה התואר אשר היא כפלא במאמרו שמפני רע מה יקרה מגנה עם שהוא הסרים להמציא בנו כלי נוכל להנצל בו מהרע מצורף לזה שאליהוא יראה שבזה הרענם כן תועלת מה והוא תוכחת הרשעים ובלותם כמו שיתבאר וזה גם כן נמצא במאמר השם לאיוב ובמאמר שלמה עליו השלום אמר כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה ואחשב שהיה

אבן עזרא

על משפטי. בעבור שאבקש משפט יאמרו כי אכזב: אנוש חצי. פירוש מחצי כענין אנושה מכתך: בלי פשע. בלשון או הוא חצי אע"פ שלא יפשע כענין אל השערה ולא יחטיא והוא דרך משל: מי גבר כאיוב. מי שהוא כאיוב ראוי שישתה לעג כמים דרך משל בעבור שארח לחברה כאלו הוא עם חברת הרשעים כדברו: לא יסכן גבר. לא יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכון: ברצותו. כאשר יעשה רצון אלהי'. מי הוא פקיד עליו באר' או מי ברא תבל כולה: אם ישים. המקום אל בני אדם לבו כענין וכי תשית אליו לבך מיד יאסוף רוחו אליו כענין והרוח תשוב: ויגוע הבשר שהוא הגוף והאדם הנראה ב' עפר ישוב ויש אומרי' אם ישים האדם ב' המקום לבו והוא רחוק: יחבוש. ימשול כדרך יעצור יורש עצר וכן לא אהיה חובש: האמור. הדרך מוס' הוא לומ' למלך בליעל ולומ' רשע אל אחד הנדיבים. ואף כי אשר לא נשא פני שרים. לא נכר. כמו יכיר: רגע ימותו וחצות לילה. בעת המנוחה: יגועשו. יזדעזעו כמו ויתגעשו כי חרה לו: ויעבורו. וימותו כענין חלף הלך לו כי הנולד בא והמת הולך ועובר: ויסירו. וימיתו האביר: לא ביד. לא בכח ולא בחיל: כי עיניו. על כן אין לאיש לשום עוד על לבו ופי' עוד לעולם להלוך אל ה' במשפט:

ידוע

חללה ג' חס' חללה לך בנב

מסורה

האזינו ח' ומל' וסי' האזינו השמי' ואדברה. שמעו מלכים האזינו רוזנים. האזינו תורת אלהינו עם עמורה. שמעו זאת כל העמי' האזינו. הקשיבו אלי עמי. שמעו חכמי' מלי. האזינו שמעו קולי. ובית המלך האזינו: כאיוב ל' מי גבר. וא' באיוב ואינון מנא"ב א' בא וא' כא וסי' נגס כמס רבת במערכת אות הבית בס"ד: וללכת ד' וסימ' את כל המצוה אשר אנכי מצוה. את ה'

תרגום

ואתיב אליהוא ואמר: שמעו חכימיא מילי וידועייא אציתו למימרי: ארום אודנא מליא בחנא ומוריגא טעמא למיכל: דין ניתרעי לנא נידע בינגא מה טב: ארום אמר איוב זכאית ואלהא אעדי דיני: על דיני אכדיב בר נש דשדי גירי מרלית סורחנא: מן גברא היך איוב דשתי דוחכא היך מיא: ואזל לאתחברא עם עבדי שקר ולהלכא עם אנשי רשיעא: ארום אמר לא יאלף גברא במיצביה עם אלהא: ת"א ארום אמר לא יתהנן בר נש במרהטיה עם אלהא: בגין כן אינשי חכימי קבילו מיני חס לאלהא מן רישעא ושדי מן שקרא: ארום עובדי בר נש ישלם ליה וכאורחא דגברא יערעיניה: ברם בקושטא אלהא לא יחייב ושדי לא יקלקל דינא: מן פקיד עלוי למיעבד ארעא ומן שוי תבל כולה: אין ישוי עלוי ליביה רוחיה ונשמתיה לגביה יכנוש: יתנגיד כל בסרא כחדא ובר נש על עפרא יתוב: ואין תתביין שמעדא אצית לקל מלי: הברם סני דינא יסתתר ואין צדיק זכאי יתחייב: הכשר למימר למלכא רשיעא חייבא לארכונין: דלא נסיב אפין לרברבנן ולא אשתמודע שועא קדם מסכינא ארום עובדי אידוי כולהון: בשעתא ימותון סרומאי ופלגות ליליא מתרגפין מצראי ויעברון ויעדון דורבנא לא בחיל ידא: מטול דעינוי על אורחי בני נשא וכולהון פסיעתוי יחמי: לית חשוך ולית טולא דמותא לאטמרא תמן עבדי שקר:

איוב לד

לד ויען אליהוא ויאמר: שמעו חכמים מלי וידעים האזינו לי: כי אזן מלין תבחן וחך יטעם לאכל: משפט נבחרה לנו נדעה בינינו מה טוב: כי אמר איוב צדקתי ואל הסיר משפטי: על משפטי אכזב אנוש חצי בלי פשע: מי גבר כאיוב ישתה לעג כמים: וארח לחברה עם פעלי און וללכת עם אנשי רשע: כי אמר לא יסכן גבר ברצתו עם אלהים: לכן אנשי לבב שמעו לי חללה לאל מרשע ושדי מעול: כי פעל אדם ישלם לו וכארח איש ימצאנו: אף אמנם אל לא ירשיע ושדי לא יעות משפט: מי פקד עליו ארצה ומי שם תבל כלה: אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסף: יגוע כל בשר יחד ואדם על עפר ישוב: ואם בינה שמעה זאת האזינה לקול מלי: האף שונא משפט יחבוש ואם צדיק כביר תרשיע: האמר למלך בליעל רשע אל נדיבים: אשר לא נשא פני שרים ולא נכר שוע לפני דל כי מעשה ידיו כלם: רגע ימתו וחצות לילה יגעשו עם ויעברו ויסירו אביר לא ביד: כי עיניו על דרכי איש וכל צעדיו יראה: אין חשך ואין צלמות להסתר שם פעלי און:

ה' · נ' אכל יטעם · יו' זו · ל' ויתר באיוב · ל' ל' · ר' זו · ל' · זו' · ל' ר' · ט' · י' רף כסל' ל' בטעם האיני · ל' ויתר האמור · ל' · נ' חס' · יו' ל' ל' · ז' רף א' ן ואין

מסורה

האברת. רק שמרו באד דיהגשע. וארח לחברה עם פעלי און: חלילה ג' חס' וסי' חללה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק ב' בו. חללה לאל מרשע: ירשיע ד' א' חס' וסי' ובכל אשר יפנה ירשיע. והוא ישקיט. אף אמנם אל לא ירשיע. ואיש מזימות ישקיט חס' ובקצת ספרי בכרה בונה ב' חס' והוא ישקיט חס' ומזבות חסר: ואדם ט' וסימ' ואדם אין לעבוד את האדמ'. אוקיר אנוש כפז. ואדם עלי' בראתי. ואדם ביקר בל ילין. ואדם על עפר ישוב. ואדם מה יבין דרכו. ואדם יפיק תבונ'. ואדם לא זכר את האיש המסכן. ומצא חן ושכל טוב: נכר ב' א' מלעיל וסי' כי נכר אתו האלהי'. ולא נכר שוע לפני דל: ימותו ג' חס' וסי' ואם ימתו חצינו. רגע ימתו וחצו' לילה. כי החי' יודע'. וכל אורי' וירבי' דבו' חס' במ"א ויהיו כל האנשי':

רלבג

המדרגה האמצעית בין שתי אלה המדרגות שיקרה לאדם פחד על ענין מה היה ראוי לבא עליו רע מה ולא ישיג בו יותר מזה השיעור ומפני זה השיעור מההודעה יהיה כמאמר מעשות הדבר ההוא ויכלל מהרע אשר היה נכון לבא עליו וכמו זאת ההודעה מפורסמת מאד מן החוש ואמרו רבותינו ז"ל בסבתה אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי וראוי שתדע אתה המעיין שכבמו זה האופן יותר הספק הזה במה שזכרה תורה בהגעת הרעו' לנו בשלא נלך בדרכי השם ובהגעת הטובו' בשנלך בהם כמו שזכר בברכות וקללות וזה שכלל האומה יהיה מושגח כשילך בדרכי הש"י וכאשר יחל לבאת מהדרך הטוב או יהיה נכון לבא עליו רע מצד המערכ' תגיע ההודעה לכללה ההוא באחד משני אלו הדרכים אשר זכר וזה שאם היה ביכיה' כביא תגיע אז ההודע' והוא יגיעה לכלל האומה ואם לא הכה יבוא על הכלל ההוא יסורין מה ומכאובו' אם להצילם מהרע הגופיי הנכון לבוא עליהם אם להצילם מן הפחיתות הנפשיי אשר החלו להסתבך בו ולזה ביארה התורה שכשיבואו על הכלל כמו אלו הרעות לא ייחסום אל הקרי אבל יאמינו שהכל בא מהשם ית' להוכיחם ולהעתיקם מהרע אמר אם תלכו עמי קרי וגו' ובזה האופן התקיים בא הטובות לנו כאשר נלך בדרכי השם ית' ונדבק בו על דרך ההשגחה לא מצד המערכת לבד ובוא הרעות לנו כאשר נסור מהשם וכבר ביארה התורה שבסוף הענין יהיה העונש בהסתר פנים ר"ל סור ההשגחה האלהית אבל לא יגיע אלינו רע אז אם לא הרע הנכון לבא מצד המערכת אחר והסתרתי פני מהם וזה שהגעת הרעות על דרך ההשגחה להוכיח האנשים לא יהיה תמיד כמו שזכר אליהוא בזה המענה:

ביאור מלות המענה

ויען אליהוא ויאמר. אנוש חצי. אנושה מכתי: יסכן. יועיל: מי פקד עליו ארצה. מי שעליו גזר וסידר אלו הענינים הנמצאים בארץ אשר ביארתם מן השלמות והפלגת החכמה מה שלא ישוער: ומי שם תבל כולה. ומי סדר אלו הענינים בכללם אשר בארץ. יחבוש. ימשול. שוע. נדיב ועשיר: יגעשו. יתנודדו ויתגועשו: ויעבורו. ויעדרו מן העולם: אביר. תקיף:

ימים

121

אבן עזרא

ירועֿ. ישבר כמו תרועם בשבט ברזל: מעבדיהם. מעשיהם כמו ועבדיהם ביד האלהים: והפך לילה. יהפוך אורם לילה: תחת. במקום הרשעים הכם כמו ויספק את כפיו: במקום רואים. כדי שיתוסרו אחרים: להביא עליו צעקת דל. שגזלו אותם הרשעים: והוא ישקיט ומי ירשיע. יניע כענין כנוח וכמהו ובכל אשר יפנה ירשיע והענין הפך ישקיט כי בשעת הנוח יתנועעו בני אדם הלא תראה יאמר והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל: ויסתר פנים. הפך ישקיט אז יתעוררו כל המלחמות: על גוי. על אומה גם על אדם לבדו. ולא ימליך אדם חנף אלא מתוקשי עם כדי להנקם מהם: כי אל אל. היוכל אדם לומר נשאתי אלו ה האלהים: לא אחבל. עוד לא אשחית כמו וחבל את מעשה ידיך והענין היוכל אדם לומר די לי לא ארצה יותר: בלעדי. אשר אחזה: אם און פעלתי. בדבורי: המעמך ישלמנה. רובי המפרשים השתבשו בפסוק זה יש אומרים המעמך ישלם חסרון דעתי כי מאסת דברי ויש אומ' המעמך היש כח עמך להשלים עמך הרעה לעשות שלום כי אתה תבחר דברי אם אומר אמת והנכון בעיני שהוא כן המעמך י ישלם הרעה או ה הטובה: כי מאסת. והענין יש אנשים ש שיאמרו לא ארצה ל לסבול הרעה בעבור טובה גדולה שיהיה ש שכרה כענין לא הם ולא שכרם: כי אתה תבחר ולא אני. ולמה תבחר אתה שמא אני ארצה לסבול מעט רע בזמן קצון בעבור טוב רב בימים אין קץ להם: אבי. יש אומרים שהוא כמו אבה כמו רצוני והקרוב אלי שיאמר אבי למקום ויתחסר סימן הקריאה אם יבחן איוב לעולם באמת יבחן בעבור שתשובותיו באנשי און: כי. כל עת יוסיף על חטאתו פשע: בינינו יספוק. יותר מדאי כמו אם יספוק עפר שומרון והענין מה שהוא די בינינו וכנגד המקום ירבה דברים: הזאת

מסורה

על איש ה' וסי' ויען כל איש יהודה על. עד אנה תהותתו. תהי ידך על איש. הן יהרס ולא יבנה: כי לא על איש ישים: ויעמד ד' וסי' ויעמד אתם סביבות האהל. ויעמד את פניו. רוח סערה. אחרים התהם. וכל דברי הימים דכו' בבז וסי' שטן לישראל. ויעמד לפני מזבח דשלמה. ודבתריה כי עשה שלמה כיור. ויצא הרוח. ויעמד יהושפט

איוב

כִּי לֹא עַל־אִישׁ יָשִׂים עוֹד לַהֲלֹךְ אֶל־אֵל בַּמִּשְׁפָּט: יָרֹעַ כַּבִּירִים לֹא־חֵקֶר וַיַּעֲמֵד אֲחֵרִים תַּחְתָּם: לָכֵן יַכִּיר מַעְבָּדֵיהֶם וְהָפַךְ לַיְלָה וְיִדַּכָּאוּ: תַּחַת־רְשָׁעִים סְפָקָם בִּמְקוֹם רֹאִים: אֲשֶׁר עַל־כֵּן סָרוּ מֵאַחֲרָיו וְכָל־דְּרָכָיו לֹא הִשְׂכִּילוּ: לְהָבִיא עָלָיו צַעֲקַת־דָּל וְצַעֲקַת עֲנִיִּים יִשְׁמָע: וְהוּא יַשְׁקִט וּמִי יַרְשִׁעַ וְיַסְתֵּר פָּנִים וּמִי יְשׁוּרֶנּוּ וְעַל־גּוֹי וְעַל־אָדָם יָחַד: מִמְּלֹךְ אָדָם חָנֵף מִמֹּקְשֵׁי עָם: כִּי אֶל־אֵל הֶאָמַר נָשָׂאתִי לֹא אֶחְבֹּל: בִּלְעֲדֵי אֶחֱזֶה אַתָּה הֹרֵנִי אִם־עָוֶל פָּעַלְתִּי לֹא אֹסִיף: הַמֵעִמְּךָ יְשַׁלְּמֶנָּה כִּי־מָאַסְתָּ כִּי־אַתָּה תִבְחַר וְלֹא־אָנִי וּמַה־יָדַעְתָּ דַבֵּר: אַנְשֵׁי לֵבָב יֹאמְרוּ לִי וְגֶבֶר חָכָם שֹׁמֵעַ לִי: אִיּוֹב לֹא־בְדַעַת יְדַבֵּר וּדְבָרָיו לֹא בְהַשְׂכֵּיל: אָבִי יִבָּחֵן אִיּוֹב עַד־נֶצַח עַל־תְּשֻׁבֹת בְּאַנְשֵׁי־אָוֶן: כִּי יֹסִיף עַל־חַטָּאתוֹ פֶשַׁע בֵּינֵינוּ יִסְפּוֹק וְיֶרֶב אֲמָרָיו לָאֵל:

תרגום

אֲרוּם לָא עַל גְּבַר יְשַׁוֵּי עוֹד לְמֵיזַל לְוַת אֱלָהָא בְּדִינָא: יִתְבַּר גַּלְלֵי יַמָּא דְּסַגִּיעִין בְּגוֹ מַיָּא וַאֲקִים חוֹרוֹנִין בַּתְרֵיהוֹן: בְּגִין כֵּן הוֹדַע מַעְבְּדֵיהוֹן וְהַפֵּךְ לֵילְיָא וּמִדַּכְּיָין: חֲלַף רַשִׁיעֵי כְּפִיקִינוּן בְּאַתַר דַּחֲמַיִין:
ת"א בְּאַתַר רַשִׁיעַיָּא פּוּרְעֲנוּתְהוֹן בָּתַר דְּיֶחֱמוּן צַדִּיקַיָּא וְיִזְכּוּן בְּדִינָא: דְּמְטוּל הֵיכְנָא זָרוּ מִבַּתְרוֹהִי וְכָל אוֹרְחָתֵיהּ לָא אַשְׂכִּילוּ: לְאַיְתָאָה עֲלוֹי קְבֻלְתָּא מִסְכֵּינָא וְצַעֲקָתְהוֹן דַּעֲנִיֵּי יִשְׁמַע: וְהוּא יַשְׁדִּיךְ וּמַן יְחַיֵּיב וִיסַלֵּף שְׁכִינְתָּא וּמַן יִסְכְּיָנֵיהּ וּמַסְעַר חוֹבָא עַל עַמָּא וְעַל בַּר נַשׁ כַּחֲדָא: מִמַּנֵּי מַלְכָּא בַּר נַשׁ דִּילְטוֹר מְטוּל תַּקְלַיָּא דִּי בְּעַמָּא: אֲרוּם לֶאֱלָהָא אִיפְשַׁר דְּאִיתְמַר סוֹבָרִית לָא אֶתְחַבּוֹל: בַּר מִמָּה דְּאֶחְמֵי אַתְּ אַלִּיפְנַנִּי אִין שִׁקְרָא עֲבָדִית לָא אוֹסִיף: אִיפְשַׁר דִּי מֵעִימָּךְ יְשַׁלְמִינָהּ אֲרוּם רְחִיקְתָּא אֲרוּם אַנְתְּ תִּתְרְעֵי וְלָא אֲנָא וּמָה דִּידַעְתָּא מַלֵּיל: אֱנָשֵׁי חַכִּימֵי לִבָּא יֵימְרוּן לִי וְגַבְרָא חַכִּימָא יְקַבֵּל מִנִּי: אִיּוֹב לָא בְמַנְדְּעָא יְמַלֵּיל וּפִתְגָּמוֹי לָא בְשִׂכְלָא: צְבִינָא דְּיִתְבְּחַר אִיּוֹב עַד עָלְמִין מְטוּל תְּיוּבְתָּא בְּאֶנָשֵׁי שִׁקְרָא: אֲרוּם יוֹסִיף עַל סוּרְחָנֵיהּ מְרַד בֵּינָנָא מִסְפַּק וּמַסְגֵּי מֵימְרוֹי קֳדָם אֱלָהָא:

מסורה

בקהל. ורוח אלהים לבשה את. המלך על עבדו: והוא לג' רף וסי' נבסר בבסר רבת בערך הוא בסד: ממלוך ד' וחס וסי' כי לא אהך כאשר. ואני מאסתיו ממלוך על ישראל. ממלך אדם חנף ממקשי עם. ויאסרהו פרעה נכה בתר' במלוך כתי' וקרי' ממלוך: ישלמנה ג' וסי' ונכה נפש בדבה ישלמנה. ונכה נפש בהמה. המעמך ישלמנה: כי אתה ב' בסיפ' וסימ' כי אתה עמל תשכח. המעמך ישלמנה כי מאסת: ודבריו ה' וכו' כן השבים השמיעך. הראשונים דישאיה. ויהר דברי אביהו דדה. איוב לא בדעת ידבר: יספוק ד' כתי' ש"ן בליש' וחסרי' וסים' אם ישפק עפר. נזישיהך בשפק. בינינו ישפק. ובילדי נכרים ישפיקו. וי"ש חלוק בספרי הבסר' יא כי בינינו יספיק הוא בספך דאכרי' כ"ל ליש' כתיב ש"ן במ"ב כתי' ספך תחת רשעים ספקם. בינינו יספוק ואברי שהוא כל ואחרים מונים במקום בינינו ישפוק פנים ס"הך בספק ועי"ן בסדר בלק לשון זה הבסורת המנגד:

רלבג

ימים עוד. יסדר ויגזור מה שיעשה בעתיד: ירוע כבירים. ישבור תקיפי מעבדיהם. מעשיהם: ספקם. הכה אותם: נשאתי לא אחבול. סלחתי לא השחיתי: ישלמנה. ישלימנה לעשות: אבי. מגז' אבה והרצון בו רצוני או יהיה קריאה אל השם: על תשובות באנשי און. על שהוא משיב לשם תשובות כענין אנשי און: יספוק. יספוק כפיו ויתרעם מה ט"ו:

ביאור דברי המענה

השיב אליהוא על קצת דברים זכר שאמרם איוב ואמר שמעו ח חכמים מלי ויודעים האזינו לי כי האזן מלים תבחן כמו החיך יטעם האוכל או רצה בזה שהוא יטעון על איוב מה דברים המוחשים לא שיסתיר המוחש כמו שהיו עושים רעי איוב נבחרה לנו ה המשפט והאמת לא נבחר דעת אחד כל אח אם לא נגד העיון והתוב או מגד האחד מהם אבל נסתדל לדעת מי זה מהדעות הוא יותר טוב. כי אמר איוב צדקתי ואל הסיר משפטי על משפטי ש שישפטני השם בהלני המכאובו האם אכזב באמרי שצדקתי הנה על דרך האמת אנושה מכתי מבלי פשע. מי גבר חכם ושלם כ כאיוב יאמר דברי לעג כאלו. והנה בזה המאמר כאילו הלך ל להתחבר עם פועלי האון והנשי רשע כי י יאמר שלא יועיל לאד' ברצותו הדרך שהוא עם האלהים והוא ה הדרך הישר. ואולם אמר זה כי מי שילך בדרך הישרה יאמרו בו שהלך עם אלהים כאומרו את האלהים התהלך נח. לכן אנשי שכל שמעו לי חלילה לאל מעשות רשע ועול כי הוא ישלם לאד' פעלו ר"ל גמול פעלו על דרך וכשכיר יקוה פעלו וימציא לאדם כדרכיו ר"ל שישגיח בטובים וישמרם והרשעים יהיו נעזבים למקרה הזמן הרעים הנכונים לבא עליהם מצד המערכת. האמנם שהשם יתברך לא יעשה רשע ולא יעות משפט הוא מבואר ממה שאומר. מי הוא עליו שגזר וסדר כל אלו הנמצאות הנפלאות אשר בארץ בזה הסידור הנפלא מהיושר והחכמה מה שלא יתכן לאדם שישיג ממנו כי אם מעט ומי שסדר זולתו זה העולם כלו הלא באמת הוא לבדו ברחו ובכחו עומד ונשמר תמיד. ואם היה חפץ רשע להביא רע בזה העולם שלא כדין היה אפשר שיאסוף אליו חיי זה העולם יחד ויפסידהו ויגוע יחד כל חי ואדם על עפר ישוב ואולם זה אי אפשר אבל נמצא השם ית' משגיח בו השגחה נפלאה להעמידו תמיד על מתכונתו ולזה יחוייב שלא ייוחס לשם ית' הרשע והעול ואם תרצה להבין שמע אמרי. הנה שונא משפט ימשול בזה העולם הנמצא בו המשפט והחסד בתכליתמה שאיפשר בבריאת הנמצאות אשר בו ובפרט במחיים ובבעלי חיים ואין ראוי ליחס רשע אל מי שהוא חזק הצדק אשר בהנהגתו זאת אשר סידר באנשי העולם מן היושר עד שלא נכר בה שרים ולא ניכר בה בין נדיב ודל לפי שהם כולם מעשה ידיו. ולזה תמצא שבבא יומם ימותו ברגע ובכמו שיעור העתה אשר יחלק הלילה לשני חציין שאינו בזמן אלא כמו שהנקודה בקו ימצא שיתנועעו עם אחר ויעברו מן העולם ויאבדו בבא יומם ויסירו אלו המקרים אשר יתיקום האביר אשר ימשול בזה העם עמהם וכל אלו ימותו יחד מזולת שיחולו עליהם ידים אבל ברצון השם וגזרתו וזה הרע בא להם מצד רשעם להעדר ההשגחה האלהית מפני זה מהם ובהסתירו השם פניו מהם יהיו מטרה למקרה הזמן כמו שאמר אחר זה ויסתר פנים ומי ישורנה ועל גוי ועל אדם יחד וכל זה הוא לפי שעיני השם על דרכי איש והוא רואה כל צעדיו ושיתכן שיהיו ממנו צדיקים ורשעים ולזה היה הרע הנופל במקרה מצד הסידור אשר מהמערכת כמו מכוון לענוש הרשעים כי הרבה מה שיתדל השם בענינים אשר מצד ההכרח שיגיע מהם תועלת כמו שהתבאר בספר בעלי חיים. אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און מיד השם ית' על רשעם כי בלא ספק יגיעם עונם בענינים החמריים לסור ההשגחה האלהית מהם. הנה לא על איש יגזור ויסדר מה שיעשה בעתיד אבל הכל בבחירתו כדי שיוכל כל איש ללכת אל אל במשפט וביושר ולא ימנעהו מזה מה שסודר מהמעשים והתכונות הנפשיות מצד המערכת כי זה הסידור כמו שאמרנו ימשול בו השכל. ישבור השם תקיפים רבים עושקים בני אדם לאין חקר ויעמיד אחרים כאשר ימצאו במקומם לעשות עמהם רעכמו הרע הנעשה לקודמים וזה אמנם הוא מפני הסתר פנים. ומפני זה יכיר לאנשים פעולותיהם כי הם היו רעות ברעותם העונם הבא להם עד שידכאו ויאבדו בזמן מועט כמו הרגע אשר יהפך בו הלילה

ליום כי אין בין היום והלילה אמצעי. הנה כבר הכה אות בנודנו׳ אשר ראוי שיוכו בו הרשעי׳ במקו׳ רואים שירא׳ הרע המגיע לאלו הרעים ויראו כי הם בעצמם סבבו שיגיעו הרעו׳ להם מפני סור׳ מאחרי השם ובלתי השכילם דרכיו עד שסרה השגחתו מהם. ובזה תועלת לטובים אשר היו עושקים אותם אלו הרעים והם הדלים והעניים אשר היו צועקים לשם מפני היותם עשוקים. ואפשר שנאמר כי אליהוא ירצה כי בכאן ב׳ סיבות להגעת הרע לרשעים האחד מצד העדר ההשגח׳ הא׳ית מהם אשר שכתה סורם ממנו ובלתי השכילם דרכיו ויבאו מפני זה להם הרעות המוגבלות מצד המערכת להם. והשנית ההשגחה האלהית אשר על הטובי׳ כי יתכן שישגיח השכל הפועל על האיש הטוב שיסיר ממנו כל דבר יזיקהו ויכלה ממנו מפני זה או הרשעים ויכוון אל ההטבה לטובים בעצמות וזהו דעת תורתינו בלא ספק ר״ל שהרעות יבואו לרשעים לאחת משתי אלו הסיבות ולזה באו הרעות על המצרים בעבור ישראל. וזולת זה מה שנזכר בתורה שינהג זה המנהג וכזכר בתורה גם כן הצד השני מהבאת העונש על הרשע ר״ל סור ההשגח׳ הא׳ית ממנו והיותו משולח ונעזב לרעות הנכונות לבא עליו אמר והסתרתי פני מהם והיה לאכול ואמר לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם והשם יתברך כאשר ישקיט האדם בסתרו אותו בהשגחתו עליו אמר מי הוא זה אשר ירשיעהו ויעניתהו הנה אין כח ברע המוגבל מצד המערכת שיזיק לאדם בהיות השגחת השם בו והיא תהיה בו בהתאחדותו בשכל הפועל כפי היכולת או אם יסתיר השם פניו ויהיה האדם משולח ונעזב למקרי׳ מי ירצה אותו וישגיח בו להצילו מהרע הנכון לבא עליו וזה הרע יקרה מצד הסתר פנים עד שיחול יחד על גוי ועל אדם המולך עליהם ושבת זה מלוך אדם חנף על זה העם והיות העם הזה רבי המוקשים והפגעים כאילו אמר שהעם לא יענש בעבור חטא המלך אם הם בצד שתהיה השגחת השם יתברך בהם ולא המלך בעבור חטא העם אבל תהיה הסיבה ברע אשר יקרם חטא שניהם יחד ואיפשר שנ׳ שיהיה הרצון באומרו ממלוך אדם חנף וגו׳ שכבר ישגיח מחוזק ההשגחה האלהית עד שלא ימלוך אדם חנף כי אם מתוקשי עם ולזה ישלח להם השם מנהיג שישחיתם ואילו היו טובים לא היה בו כח להשחיתם לפי שהשם יתברך השומר אותם יהפוך לב המנהיג כאשר ירצו באומרו פלגי מים לב מלך ביד י״י אל כל אשר יחפוץ יטנו והנה הבאור הראשון יותר נכון מצד הענין ומצד הלשון כי לזה הביאור היה ראוי שיאמר מלוך אדם חנף ממוקשי עם ובהיות הענין כמו שאמרתי ר״ל שהשם ית׳ ישמור הצדיקים בו מכל רע נכון לבא עליהם מצד המערכת ושהרע יבא לצדיקי׳ על צד ההשגחה לשומרם מרע מה הנכון לבוא עליהם מצד המערכת ושהרע יבא לצדיקים על צד התוכחות כשיתחילו לדרוך אל הרשע. הנה אל אל אשר לו היכולת לומר מחלתי לא אשחית ר״ל שנחו להסיר הרע הנכון לבוא מצד המערכת היה ראוי שתשוב ותאמר בלעדי אחזה בעצמי רשע אתה הורני ואם עול פעלתי לא אוסיף אם לא היית מכיר בעצמך רשע כמו שאתה אומר והשתדל להתקרב אליו בדרך שתהיה השגחתו בך ואז תנצל כי זה בהכרח לפי מה שאמרתי בא׳ליך אם מצד התוכחות לחטא מה התחלת בדרכתו אם מצד הסידור הנוכט׳ להעדר ההשגחה ממך אם להשגחת השם ית׳ עליך להצילך מרע יותר חזק היה נכון לבוא עליך. וזה האופן השלישי אין ראוי לך להתרעם ממנו ואם היה שיהיה רע הבא עליך על זה האופן ואם היה על אחד מהאופנים הקודמים הנה התשובה לך לאל תועיל לך ותצילך משישלו׳ אליך הרעה אשר התחיל להביאה אליך האם נכון שיבא ממך דבר יהיה סבה להשלים לבא הרעה אליך כי מאסת חייך ולא השתדלת להתקרב אל השם יתברך כדי שיסיר הרע ממך אבל בחרת שימיתך או יהיה הרצון באומרו כי מאסת מאסת לשוב אל השם ולהכנע לפניו הנה אתה תבחר זה הדרך ולא אני ומה תדע להשיב על דברי. אנשי שכל יאמרו לי ויאמר גבר חכם שומע לי. כי איוב לא ידבר בדעת דבריו אלה ודבריו לא בהשכל רצוני יבחן איוב באלה המאמרים עד נצח כדי שיהיו ממנו תשובות באנשי און ר״ל להשיב להם ראו מה קרה לאיוב על הטית דברי׳ כנגד השם יתברך או יהיה פירושו על תשובות באנשי און מפני שהיה משיב תשובות כאנשי און ליחס מהם עול לשם יתברך והיא ההצלחה הנראית לרשעים לפי מה שנזכר. כי יוסיף תמיד על חטאתו פשע בינינו יספוק כפיו ויתרעם על השם יתברך וירבה אמריו לאל כאילו היה אכזר בערכו:

והכלל העולה מהדברים

הוא כי על מה שהיה איוב טוען שכבר הגיעוהו רעות נפלאות על לא חמס בכפיו ושפט מפני זה שהאדם משולח ונעזב אל הסידור אשר מצד המערכת ולזה היה מתרעם על השם יתברך איך סידר הענין בזה האופן בהעדר הסדר והיושר ולמה ברא האנשים הקשי יום אחר שאין להם המלט מהרע ונבחר להם ההעדר מהמציאות והמות מהחיים הנה ישיב אליהו שדברי איוב בטלים מצדדים הצד האחד שהוא היה אומר שאין חמס בכפיו והוא מבואר שכבר חטא במה שאמר שלא יועיל לאדם בהתהלכו בדרכי השם וכאילו התחבר בזה הדעת עם אנשי רשע ופועלי און כי הם יעשו מה שיעשו מהרשע והחמס להשענם שלא יגיעם נזק מהשם יתברך על זה ואף על פי שכבר התנצל איוב מזה הענין והשיב שהוא לא ישבח מפני זה הרשע והעול כמו שנזכר במענה חי אל הסיר משפטי הנה אין לו התנצלות במה שנכנס מהמום בדעתו זאת מצד קיצורו מחקור בזאת החקירה כפי מה שראוי והוא מבואר שהחטא אשר יהיה בדעות הוא יותר עצום מהחטא אשר יהיה בפעולות המדותיות כי כל מה שיהיה הפועל למרי והמתואר בו יותר נכבד יהיה החטא בו יותר חזק ולפי שהחטא אשר יהיה בדעות יהיה המתואר בו השכל והחטא אשר יהיה בפעולות המדותיות יהיה המתואר בו החומר והכחות הנפשיו׳ החמריות והנה השכל יותר נכבד מהחומר ומשאר כחו׳ הנפש הוא מבואר שהחטא אשר יהיה בדעות הוא יותר עצום מהחטא אשר יהיה בדעות הוא יותר עצום מהחטא אשר יהיה בפעולות המדותיות כאילו תאמר הגנבה והגזל ומה שידמה לזה וכל שכן כשנפתלו בדעת ההוא אשר היה הטעות השלמיות האנושיו׳ בכללם המדיני והמדעי כמו הענ׳ בזה הדרוש אשר טעה בו אי׳ זה האופן מהטעות ואמנם שכבר נתלה בו השלמות המדיני הוא מבואר ממה שקדם וזה שהאנשים לא ימנעו מעשות הרשע והעול אלא ליראתם שיגיעם עונש על זה ואמנם יתבאר שכבר נתלה בו השלימות המדעי מפני דברים הצד האחד במקרה והוא כשידעו האנשים שבהשלימם שכלם והובאתם אותו מהכח אל הפועל ימלטו מאלו הרעות אשר מצד המערכת כמו שהתבאר מדברי אליהו ישתדלו להשלים שכלם והצד השני בעצם כי ההצלחה האנושית תהיה כשישכיל האדם השם ית׳ כפי מה שאיפשר וזאת הגזירה מוסכם עליה מהפילוסופים ובעלי התורה הא׳ית והיא כמו מבוארת בנפשה למי שהתפלסף וידע ענין השכל ומהו מה שישכיל ולפי שהשגת השם יתברך האפשרית לנו הגיע לנו בשנשיג מעשיו ואופן פעלו בהם ויותר מה שאיפשר שנשיג מהם הם אלו הדברים אשר בזה העולם השפל הנה כאשר תעלם ממנו הנהגתו אותם ונטעה בזאת ההנהגה זה האופן מהטעות שטעה איוב תמנע ממנו ההשגחה בשם יתברך האיפשרית לנו ובהיות הענין כן הוא מבואר שדברי איוב בלתי צודקים במה שהיה אומר שצדק ואל הסיר משפטי והצד השני הוא שאליהו יבאר שהשם לא ישתדל בעשיית הרשע והעול כלל אבל ירחיקהו בכל האופנים ולזה אין ראוי שנאמר שהוא סידר בטובות אישי האדם ורעתם סידור בלתי שומר צדק ויושר כמו שהיה אומר איוב אמנם שהשם יתברך איננו חפץ ברשע והעול זה יתבאר בחפוש ונניח לזה המופת הקדמה אחת מתחייב הודאתה והיא שכל הדברים הנמצאים פועל אותם השם יתברך ואחר שהונחה זאת ההקדמה על שהיא אמתית בלא ספק ומתחייבת ההודאה בה לבעלי התורות הא׳ית ולבעלי העיון נאמר כי כשנחפש בכללות בסדור אשר סדר השם יתברך בזה המציאות נמצאנו בו מהצדק והיושר וההטבה והחנינה מה שלא ישוער רצוני לומר כשחקרנו בשלמות הנמצא ביצירת מין ומין מהנמצאות עד שלא היה אפשר המצאם באופן יותר שלם רוצה לומר שאי אפשר שיהיה להם מהשלמות בעצמם יותר מהנמצ׳ להם ואי אפשר גם כן שישלימו קצתם קצת יותר מזה ממה שנמצא להם מהשלמתם קצתם קצת והעדרם קצתם בקצת ואל אלו שתי ההקדמות רמז אליהו באומרו מי פקד עליו ארצה ומי שם תבל כולה רצוני שהוא זכר שהשם יתברך הוא הפועל סידור העולם וטען עם זה בזה הפסוק שזה הסידור יורנו שאין השם יתברך חפץ רשע והוא מה שהקדי׳ ואמר אף אמנם אל לא ירשיע ושדי לא יעות משפט וביאר זה מזה הסידור אשר סדרו הש״י בזה העולם ובהיות הענין כן הוא מבוא׳ מצד זו הפעולו׳ אשר פועל אות׳ הש״י שאיננו חפץ בעשיית הרש׳ והעול אבל כל השתדלותו הו׳ לעשו׳ הצדק והיושר בכל הדברים הנמצאים וזה שאם היה חפץ בעשיית הרשע והעול לא היו פעולותיו על צד האופן שהם בו מהצדק והיושר כי לא יבא ממי שהוא חפץ רשע ועול צדק ויושר כי אם מעט ובמקרה ואין לאומר שיאמ׳ שהוא פועל המינים והם אשר נמצא בהם בבריאתם הצדק והיושר ואיננו פועל האישים לפי שהמינים אינם דבר יותר מהאישים אבל הם האיש׳ בעצמם ואולם באישים דבר נוסף על הטבע המיניי והם המשיגים ההיולאניי׳ אשר היו בהם פרטיי׳ כמו שהתבאר במה שאחר הטבע וכאשר התישב זה כולו הוא מבואר שאין השם יתברך חפץ רשע ועול ומה שנמצאהו בלתי שומר צדק ויושר בטובות אישי האדם ורעתם ראוי שנחקור איך איפשר זה מזולת שניחס לשם רשע ועול ואם לא נוכל להשיג זה ראוי שניחסהו אל קצורינו לא שנחליט המאמר מפני רוע הסידור הנמצא לפי מה שנחשוב בטובות אישי האדם ורעתם שהשם יתברך סידר זה הענין באופן חסר כמו שהיה אומר איוב ואם תאמר אומר שאיוב לא ייחס זה הענין אשר היה מתרעם עליו לשם יתברך לרשע ועול אבל ייחסוהו ללאות וקיצור וזה לא יבטל מזה הצד הנה אליהו בטל גם כן זה המאמר בנח טענתו זאת ואמר אמנם שהש״י לא ירשיע ולא יעות משפט מצד קצורו ולאותו מהמציא זה הסידור הנמצא בטובות אישי האדם ורעתם באופן יותר שלם זה מבואר לפי שהוא לבדו המציא זה המציאות בכללו וסידר אותו בזה הסידור הנפלא אשר הוא מורה על שתכלית העוצם והחכמ׳ נמצא לפועלו ואם לא השיגהו קיצור ולאות מהמציא מה שהמציא מהדברים הנפלאים תכלית הפלא בנמצא נמצא כ״ש שלא ישיגהו לאות וקיצור במה שהוא למטה מזה והוא הבאת הטוב לטובים והבאת הרע לרעים וכ״ש שלא ילאה להמנע מברוא האנשי׳ הקשי יום ולא יקצר מהשיג אם המות הוא נבחר מהחיים לכמו אלו האנשים אם לא והנה יבאר אליהו באופן שני שאין הש״י חפץ ברשע והעול והוא יכיח תחלה בנח דבריו כאילו הוא מבואר בנפשו שאין הבאת הטוב בלא משפט עול כאילו תאמר הבאת הטוב לרשעים המסודר להם מצד המערכת לפי שהוא יראה שאין בזה עול כי זה הטוב יבא להם על צד ההשגחה הכוללת אשר השם יתברך משגיח באדם רצוני לומ׳ מצד הסידור אשר מהגרמי׳ השמימיים וזה יהיה להם מאשר האדם נולד בעת אשר היה בו מצד הכוכבים זה המצב לא מצד מה שהם אלו האנשים והוא מבואר שאין ראוי שימנע השם מ׳השגיח במין האנושי זה האופן מן ההשגח׳ מפני הרשעי׳ אשר אפשר שיהיו בו ואולם היה עול ורשע אם היה מגיע להם טוב מצד מה שהם רשעים או מפני הטבע האישיי ואח׳ שהתישב זה הנה נבאר מדברי אליהוא שאין הש״י חפץ רשע וזה שאם היה חפץ רשע הנה יתחייב לפי דעת איוב שיהיה השתדלותו להבי׳ רע בלא משפט לאלו הנמצאו׳ השפלי׳ באמצעות המערכת וזה כי הבאת הטוב בלא משפט בזה האופן איננו רשע ועול כמו שקד׳ והנה אם היה חפץ בהבא׳ הרע היה משחי׳ זה המציאו׳ השפל ברגע לפי מה שנמצ׳ לש״י מעצם הכח והיכולתו׳ שעמיד׳ זה הנמצא

וקיומו

122

אבן עזרא

הזאת חשבת למשפט אמרת. יותר הוא צדקי מצדק אל: מה יסכן לך. כמו מה יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכון: וסור. ראה כמו אשורנו: מרוב עשוקי׳. אמר אליהוא עשה מה שתרצה ולא יועיל ולא יזיק למקום רק המקום ישמע זעקת העשוקים מרוב כמו מגדולה או כמשמעו והראשון יותר נכון בעבור שים אחריו ישועו מזרוע רבים:

רלבג

וקיומו הוא בשם ית׳ וכאשר לא יסבב השם ית׳ בשמירתו יפסד תכף ואחר זה כשכח מקביל המתמך וכאת׳ אבל זה המציאו השפל כפכר וכשחת יחד ויחויל במזה מקביל הקודם והוא שאין השם ית׳ חפץ בהשחתה וההרעה והוא מקביל המתסך מההקם התכלי הקודם ויתוייב מתנו מקביל הקודם והו׳ שאין השם ית׳ חפץ רשע ותה המופת

ולבן ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ ולבן שינים מחלב. ולבן אדם צדקהך: זמירות ד׳ וסימ׳ זמרו׳ צבי לצדיק׳ ונעים זמירות ישראל.
נתן זמרות בלילה. זמרות היו לי חקך. יצעקו ג׳ וסימ׳ בישעיה סימן י״ט: ולא יענה ה׳ וסימ׳ בסיפרא סימן י״ט וישעיה

ל״ה

וַיַּעַן אֱלִיהוּ וַיֹּאמַר: הֲזֹאת חָשַׁבְתָּ לְמִשְׁפָּט אָמַרְתָּ צִדְקִי מֵאֵל: כִּי־תֹאמַר מַה־יִּסְכָּן־לָךְ מָה־אֹעִיל מֵחַטָּאתִי: אֲנִי אֲשִׁיבְךָ מִלִּין וְאֶת־רֵעֶיךָ עִמָּךְ: הַבֵּט שָׁמַיִם וּרְאֵה וְשׁוּר שְׁחָקִים גָּבְהוּ מִמֶּךָּ: אִם־חָטָאתָ מַה־תִּפְעָל־בּוֹ וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ מַה־תַּעֲשֶׂה־לּוֹ: אִם־צָדַקְתָּ מַה־תִּתֶּן־לוֹ אוֹ מַה־מִיָּדְךָ יִקָּח: לְאִישׁ־כָּמוֹךָ רִשְׁעֶךָ וּלְבֶן־אָדָם צִדְקָתֶךָ: מֵרֹב עֲשׁוּקִים יַזְעִיקוּ יְשַׁוְּעוּ מִזְּרוֹעַ רַבִּים: וְלֹא־אָמַר אַיֵּה אֱלוֹהַּ עֹשָׂי נֹתֵן זְמִרוֹת בַּלָּיְלָה: מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אָרֶץ וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יְחַכְּמֵנוּ: שָׁם יִצְעֲקוּ וְלֹא יַעֲנֶה מִפְּנֵי גְּאוֹן רָעִים: אַךְ־שָׁוְא לֹא־יִשְׁמַע אֵל וְשַׁדַּי לֹא יְשׁוּרֶנָּה: אַף כִּי־תֹאמַר לֹא תְשׁוּרֶנּוּ דִּין לְפָנָיו ד
וּתְחוֹלֵל לוֹ: וְעַתָּה כִּי־אַיִן פָּקַד אַפּוֹ וְלֹא־יָדַע בַּפַּשׁ מְאֹד: וְאִיּוֹב הֶבֶל יִפְצֶה־פִּיהוּ בִּבְלִי־דַעַת מִלִּין יַכְבִּר:

וְאָתֵיב אֱלִיהוּא וַאֲמַר: הֲדָא חֲשֵׁילְתָּא לְדִינָא מַלִּילְתָּא דְּכַיֵּית מִן אֱלָהָא: אֲרוּם תֵּימַר מַה יְהַנִּי לָךְ מַה צְרוֹךְ מִיתַעַל סוּרְחָנִי: אֲנָא אֲתִיבִינָךְ מִלַּיָּא וְיָת חַבְרַיִךְ עִימָּךְ: אִסְתַּכַּל לִשְׁמַיָּא וַחֲמֵי וְאִסְתְּכֵי שְׁחָקַיָּא דְּאִתְגַּבְּהוּ מִינָּךְ: אִין חַבְתָּא מַה תַּעְבִּיד בֵּיהּ וְסַגִּיעֵי מְרוֹדָךְ מַה תַּעְבִּיד לֵיהּ: אִין זַכֵּית מַה תִּתֵּיהִיב לֵיהּ אוֹ מַה מִן אִידָךְ יְקַבֵּיל: לִגְבַר דְּרַשִׁיעָא דִיכְמָךְ חִיוּבָךְ וּלְבַר נַשׁ דְּכַיָּא צִדְקָתָךְ: מִסּוּגְעֵי טְלוּמִין מְקַבְּלִין יִבְעוֹן מִתְּקוֹף אֶדְרַע דּוּרְבְּנַיָּא: וְלָא אֲמַר הָאָן אֱלָהָא דַּעֲבָדְנִי דִּמְסַדְּרִין אַנְגְּלֵי מְרוֹמָא קֳדָמוֹי תּוּשְׁבְּחָן בְּלֵילְיָא: דִּמְאַלֵּף יָתָנָא מִבְּעִירֵי אַרְעָא וּמֵעוֹפָא דִשְׁמַיָּא יְחַכְּמִינָנָא: תַּמָּן יְקַבְּלוּן וְלָא אַעְנֵי מִן קֳדָם גֵּיוְתָנוּתָא דְּבִישַׁיָּא: לְחוֹד שִׁקְרָא לָא יִשְׁמַע אֱלָהָא וְשַׁדַּי לָא יִסְכִּינָהּ: בְּרַם אֲרוּם תֵּימַר לָא יִסְכִּינֵיהּ אִידִין קֳדָמוֹי וְתוֹרִיךְ לֵיהּ: וּכְדוּן אֲרוּם כְּאִילּוּ לָא הֲוָה אַסְעַר רוּגְזֵיהּ וְלָא יְדַע לְאַפּוּשֵׁי לַחֲדָא: וְאִיּוֹב לְמָא פָּצֵי פּוּמֵיהּ מְרֵלִית מַנְדְּעָא מִילַּיָּא יְסַגֵּי:

נותן זמירות בלילה. יש אומרי׳ שעל התקו׳ דבר כענין מוכחי ב בקר וערב תרנין ו וכענין כי ארחה ם שמיך מעם׳ אצבעותיך ירח וכוכבים ורובי המפרשי׳ אמרו שמלת לא תשמש עצמה ו ואחרת עמה וכן הוא ולא אמר איה אלוה עושי ולא היה נותן ז זמירות בלילה: מלפנו. חסר אלף והוא מן ואאלפך ח חכמה: שם יצעקו. ישוב על רבי׳ העשוקים גם הם יביא המקום עליהם צרות ויצעקו ולא יענה מפני גאון רעים אחרים: אך שוא. כי שוא לא ישמע אל כי צעקתם היא שוא כי המקום ישלם להם גמולם: ישורנה. דברת השוא: לא תשורנו. אע״פ שאין לך יכולת לראות ה המקום: דין לפניו ותחולל לו. כמו קוה ויש אומ׳ שהוא מן חיל והענין כבול החיל ב בשבילו כענין דום ליי׳ והתחולל לו: ועתה כי אין. יש אומרי׳ כי בפש לשון מכוח׳ והוא

רלבג

רמז אליו אליהו ב באומרו אם ישיב אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף לבאר מה ם שהקדים ואמר אף א המכס אל לא ירשיע ואמר ואדם על עפר ישוב שאם היה דעת איוב שזה העול איננו נמצא רק באדם ולא יחוייב שיהיה חפץ ל להביא רע בלא משפט כי אם לאדם הוא מ מבואר שאם היה חפץ השם ית׳ בהבאת הרע לא׳ היה מפסיד המין האנושי ברגע ולפי שלא ביאר אליהוא ב בביאור שהבאת הטוב בלא משפט לרשעים מצד המערכת איננו על כשאר זה הספק לאיוב אחר דברי א אליהוא ר״ל מדוע כ כמצאת ההצלחה ל לרשעים כמו שנבאר בביאורינו דעת איוב עם הש״י והנה הרע אשר יגיע אל הנמצאי׳ השפלים במקרה מ מהגרמים השמימיים כבר יאמר אליהוא שאין ראוי שיוחס לשם ית׳ לרשע ועול לפי שבו תועלת לענוש לרשעים על רשעם ויקבלו בזה תוכחת שאר האנשים

סימן מ״ו ומיכה סימן ג׳ ובשמואל א׳ סוף סימן ח׳: ולא ידע י״א וסימ׳ נבס׳ בסדר ויקרא: ואיוב ד׳ וסימ׳ שלשת האנשים האלה בתוכה. ונח דניאל ואיוב בתוכה. ואיוב הבל יפצה פיהו. ואיוב עבדי יתפלל עליכם:

אבן עזרא

חסר נ״ון מן ויכפש והענין בשביל שאין לו דעת לאיוב פקד אפו ולא ידע כי מכוחת שכרו רבה ויש אומרי׳ בעבור שלא התחוללת לו פקד אפו עליך ולא ידע בפש פירשו בו שהוא מלשון פרה ורבה פושו ופשו וכמהו ויכאתם ופשתם והענין שאחרים ולא פקד אפו בדין וכאילו לא ידע בריבוי דבריך: כתר

רלבג

וימלטו גם כן הטובים מיד הרעים באבדם וזכר עם זה אליהוא שכבר יביא השם רע לרשעי׳ לזאת הסבה לבד ואם לא היה מחוייב להם מצד המערכ׳ להציל הצדיקי׳ מידם וזה כולו צדק ויושר:

ביאור מלות המענה

צדקי מאל. שאני צדיק יותר מא׳: יסכון. יועיל: וסור. וראה: מרוב עשוקים יזעיקו. מה שטענת שימצאו רוב עשוקים יזעיקו אותם עשוקיהם או יהיה מרוב ענין ריב והרצון בו ממה שיריבו בו העשוקים אשר יזעיקו אותם עושקיהם: ישועו מזרוע רבים: יזעקו מגבורת רבים ותוקפים אשר יעשקום: זמירות׳ דברי שבח: מלפינו. כמו מאלפינו והרצון בו מלמדנו: ותחולל לו. מענין תוחלת: בפש׳ בריבוי: יפצה פיהו. יפתח פיהו: יכביר. ירבה:

ביאור דברי המענה

ענה אליהוא על קצת דברים זכר שאמרם איוב ואמר האם חשבת שיהיה מאמר נכון אמרך שאתה יותר צדיק מהשם ית׳ במה שהביא עליך מהמכות והנגעי׳ כי הוא הביאם לך על לא פשע כי תאמר מה יועיל לך כי תתם דרכך ומה תועיל מענשיך כי אמרת תם ורשע הוא מכלה והבאת ראיה מהחום במה שימצא מהרשעים שימיתו זולתם ואין מוחה בידם וספרת בזה הסיפור הארוך אשר במענה גם היום מרי שיחי. אני אשיבך מלים על זאת הטענה ואת רעיך עמך שלא מצאו מענה להתיר הספק בה. ואולם אמר זה לפי שאליפז החל להתיר הספק במאמר שאין רשע הרשע מזיק לשם ית׳ ולא צדק הצדיק מועיל לו ולזה יתכן שיאריך לרשע כמו שקדם במענה הלאל יסכן גבר וכאשר טען איוב על זאת ההכחה מה שטען במענה גם היום מרי שיחי לא מצא מענה אחד מהם על דבריו כי מה שהשיב בלדד לא יותר בו הספק כלל ולא השיב אחר זה אחד מרעיו על דבריו אלה. הבט שמים וראה איך גבה ממך במקום ובמדרגה אף כי השם ית׳ רחוק מאד ממדרגתינו ובהיות הענין כן מה יזיקו לו חטאתינו ופשעינו ומה יועיל לו צדקנו. הלא רשעינו וצדקתינו הוא לנו לבד ולנו התועלת והנזק בהם והנה תועלת הצדק הוא ההגעה אל המאורות הנפש בעצמות והשמירה מהרעות הגופיות בסבית מצד ההשגחה האלהית ועונש הרשע הוא בעצמות אבדן הנפש וההמסר אל הרעות הגופיו׳ במקרה מצד העדר ההשגחה האלהית. ואולם מה שיחשב מרוע הסידור מפני המצא רוב עשוקים יזעיקו אותם עושקיהם וישועו העשוקים מכח העושקים אשר הם רבים והוא מה שטענת במענה גם היום מרי שיחי על זה המאמר אשר זכרתיכאשר אמרו אליפז תדע באמת כי הסבה בזה העדר ההשגחה האלהית מהעשוקים לפי שלא השתדלו לדבקה בו. ולא אמר אחד מהם איה אלוה עשהו לחקור בו ולהשכיל ולדעת אותו אשר הוא נותן אלו הסבות הנפלאו׳ בזה העולם השפל החשוך ר״ל שממציא בהם ענייני׳ נפלאים יוכר וישובח בהם. והוא מלמדינו חכמה ובינה וזה הלימוד וההבנה הוא לנו יתרון על שאר בעלי חיים ולא נתנו אל לבם להוציא הבנתם זאת אל הפועל עד שישיגו השם ית׳ כפי היכולת. הנה זה סבה שיזעקו העשוקים אל השם ית׳ מפני גאון הרעים העושקים אותם ולא יענה השם ית׳. לא שהשם ית׳ ישמע זה השוא והחמס ויראה אותו ויהיה מסודר ממנו כי איננו משגיח באלו הדברים הפרטיים מצד מה שהם פרטיים. ואולם ידע אותם כלם אים לא כנעדר באופן אחר כמו שביארנו בספר מלחמות יי׳ ובביאורינו לספר החוש והמוחש אבל אמנו סבת זה החמס כשכסור מדרכי השם ית׳ ולא נשתדל ללכת בדרכיו ולהשכיל אותו בדרך שתהיה ההשגחה האלהית בנו. אף כי תאמר לא תוכל לראות את השם באמרך שתאל בעשותו ולא אחז וגו׳ היוסר מעניך בדין לפניו ותקוה לו שייטיב אחריתך. ועתה הנה אין מה שפקד אפו ולא ידע איוב ברבוי הרע כי כבר אפשר שהיה רע יותר מהרע שהגיע לו לאין שיעור ולזה היה לו לירא שיוסיף לו רע על רעתו. אבל איוב להבל יפתח פיו לדבר כנגד השם ובבלי דעת ידבר דברי׳ כנגדו או יהיה הביאור באומרו ועתה כי אין פקד אפו. ועתה מה שתטען מהאחתכים הנראה לפי המוחש שנעמים תחת הטמם הנה עם שאינם חמסים כמו שנזכר כי אמנו שבתם הנה זה מעט מאד ולא ימצא מזה רבוי ולזה הוא מבואר שלא היה לך לספוט מפני זה הענין שימצא על המעט ביחס אל הטוב הנמצא בזה העולם השפל שיהיה השם ית׳ עושה עולה ולא יועיל לאדם מאלו הדעות כי יתום דרכיו אבל אתה תדבר מה שתדבר ותטען כנגד השם בבלי דעת:

והכלל העולה מהדברים

הוא שאליהוא ישיב על מה שהיה טוען איוב מההצלחה הנמצאת לרשעים זמן ארוך עם הכאיבם שאר האנשים בכל מיני הסכאבם והיזק שהרשע לא יזיק לשם ית׳ בעשותו הרשע ולזה לא יחוייב שיעניםהו תכף מרותו ואם אמר אומר שהשם ית׳ לא ימלט מהעול בהאריכו לרשע עד בא העת אשר

תמוט רגליו לפי המערכת מפני שהוא מזיק לאנשים רבי' תוך זה הזמן כמו שטען איוב. הנה ישיב אליהוא כי אלו האנשי' לא יוזקו על יד הרשע אם מפני שלא השתדלו לדבקה בשם ית' כפי היכולת כמו שקדם ויביא להם על ידם את הרע המסודר להם מצד המערכת או הרע הבא להם על צד ההשגחה לא זולת זה ואת היא הסיבה שלא יבא לאנשים רע מהרשעים כי אם על המעט עם היות כ כוונתם להרע והם מ משתדלים בזה בכל אופני ההשתדלו' ולזה הוא מבואר שהם ב בעצמ' הם סבת הגעת הרע להם לא ההארכ' שיאריך הש"י לרשע ובזה הותר הספק ב בזאת הטענה והנה מה שטען איוב על ר רעיו במה שהם א אומרים שהשם ית' פוקד האד' על מעשיו ויודע אותו ובאר שזה בלתי אפשר מצד ה החום והעיון כמו ש שקדם הוא מבואר מ שכבר הותר הספק כמו שהגיח אליהו בזה הדרוש וזה שהוא לא יגיח שהשם ית' ידע את הדברים הפרטיי' מצד מה שהם פרטיי' ולזה אמר אך שוא לא ישמע אל ואמנם ידעם כלם מצד אחד כמו ש שביארנו באופן שלם בספר מלחמות יי' ובזאת הידיעה אשר לו בהם תגיע ממנו לנביאים באמצעות ה המדמה הידיעה בלו הענייני' הפרטיי' טרם בואם והוסיף אליהוא להוכיח איוב מפני ש שהוא עשה גזירה כ כוללת שהשם ית' עוזב איפי האדם ומוכחם מפני מה שמצא מ מהרע' במין האיכותי אשר הוא מעט מאד ביחס אל הטובות ה הנמצאות בו ולזה אין ראוי שכחליט המאמר מפני הענין הנמצא באדם על המעט מ שהשם ית' עוזב איפי האדם ומוכחם אבל ראוי שיחקור בזה ה הענין המעטי הנמצא לאי זה דבר נוכל ליחס אותו מזולת שנבטל מה שיראה מהשגחת השם הנפלאה באיפי האדם מפני הטובות הנמצאות בהם על הרוב:

כתר לי. רובי המפרשים פירשו בו המתן לי מעט ואומרים כי כמהו כתרו את בנימן ויתכן היות כתרו סבבו כי כתר ועטרה קרובים בענין כמו עוטרים את דוד וכן מכתיר את הצדיק וכן בי יכתירו צדיקים ויהיה פי' כתר לי שים לי כבוד מעט: למרחוק. הוא המקום שהוא העילה הרחוקה כי העילות הרחוקות רבות כענין האהי מקרוב אני ולא אהי מרחוק ויש אומ' שהוא כמשמעו שישא דעו וישמע למרחוק: תמים דעות עמך. הוא המקום כענין מפלאות תמים דעים והענין הוא יעיד: ולא ימאס. חנם: לא יחיה רשע. כענין שנות רשעים תקצרנה: לא יגרע מצדיק. כענין הנה עין יי' אל יראיו: ואת מלכי' לכס'. הוא יקים מלכים לכסא ואם יגבהו ישיבם: אם אסורים בזיקים. או ישמעו ויעבדו. השם בשלח יעבורו. בגמק המות ימותו כמו י יגועשו עם ויעבורו: ישימו אף. כמו ויוסיפו אף והוא מן ישים: בקדשים. מענין הכפל תתברר זאת ה המלה: ואף הסיתך. כמו הסירך כמו ו ויסתם אלהים ממנו: צר. כמו צר ומצוק: רחב. אל רחב שאין מוצק תחתיה שאין בו מוצק והוא דרך משל כי רחב הוא הקו ה הסובב העגולה ומוצק הוא הנקודה: ונחת שלחנך. ומה שתניח בשולחנך וזה עשה לך המקום: ודין רשע מלאת. ותדע כי דין ומשפט יתמכו הכל: כי. יש לך שתפחד מחימה פן יסירך ב בהכות. והכופר אם היה רב אל יטך: היערך שועך. הוא ההון ובעל ההון י יקרא שוע כמו אם ב בפידו להם שוע ו והענין היועיל שועך לא בצר. והענין כבר לא יערוך לא השוע ו ולא כל מאמצי כח. והלא תראה כי לא תשאף לילה והתיו למו' נקבה כמו שמצאנו מקום במקום אחד ל לשון נקבה עד שיוריד

למרחוק ח' וסי' ותדבר גם אל בית עבדך דשמואל. וחברו דד"ה. והקול נשמע עד למרחוק. הלא שמעת עד למרחוק דספר'. וחברו דישעיה: ויצא שמו' אשא דעי למרחוק. בשם תפר אוכל: ואם ו' ר"ף בסיפר' וסימ' ואם זרוע כאל

וַיֹּסֶף אֱלִיהוּא וַיֹּאמַר: כַּתַּר־לִי זְעֵיר לִי וַאֲחַוֶּךָּ כִּי־עוֹד לֶאֱלוֹהַּ מִלִּים: אֶשָּׂא דֵעִי לְמֵרָחוֹק וּלְפֹעֲלִי אֶתֵּן־צֶדֶק: כִּי־אָמְנָם לֹא־שֶׁקֶר מִלָּי תְּמִים דֵּעוֹת עִמָּךְ: הֶן־אֵל כַּבִּיר וְלֹא יִמְאָס כַּבִּיר כֹּחַ לֵב: לֹא־יְחַיֶּה רָשָׁע וּמִשְׁפַּט עֲנִיִּים יִתֵּן: לֹא־יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו וְאֶת־מְלָכִים לַכִּסֵּא וַיֹּשִׁיבֵם לָנֶצַח וַיִּגְבָּהוּ: וְאִם־אֲסוּרִים בַּזִּקִּים יִלָּכְדוּן בְּחַבְלֵי־עֹנִי: וַיַּגֵּד לָהֶם פָּעֳלָם וּפִשְׁעֵיהֶם כִּי יִתְגַּבָּרוּ: וַיִּגֶל אָזְנָם לַמּוּסָר וַיֹּאמֶר כִּי־יְשֻׁבוּן מֵאָוֶן: אִם־יִשְׁמְעוּ וְיַעֲבֹדוּ יְכַלּוּ יְמֵיהֶם בַּטּוֹב וּשְׁנֵיהֶם בַּנְּעִימִים: וְאִם־לֹא יִשְׁמְעוּ בְּשֶׁלַח יַעֲבֹרוּ וְיִגְוְעוּ בִּבְלִי־דָעַת: וְחַנְפֵי־לֵב יָשִׂימוּ אָף לֹא יְשַׁוְּעוּ כִּי אֲסָרָם: תָּמֹת בַּנֹּעַר נַפְשָׁם וְחַיָּתָם בַּקְּדֵשִׁים: יְחַלֵּץ עָנִי בְעָנְיוֹ וְיִגֶל בַּלַּחַץ אָזְנָם: וְאַף הֲסִיתְךָ מִפִּי־צָר רַחַב לֹא־מוּצָק תַּחְתֶּיהָ וְנַחַת שֻׁלְחָנְךָ מָלֵא דָשֶׁן: וְדִין־רָשָׁע מָלֵאתָ דִּין וּמִשְׁפָּט יִתְמֹכוּ: כִּי־חֵמָה פֶּן־יְסִיתְךָ בְשָׂפֶק וְרָב־כֹּפֶר אַל־יַטֶּךָּ: הֲיַעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר וְכֹל מַאֲמַצֵּי־כֹחַ: אַל־תִּשְׁאַף הַלָּיְלָה לַעֲלוֹת עַמִּים תַּחְתָּם: הִשָּׁמֶר אַל־תֵּפֶן אֶל־אָוֶן כִּי עַל־זֶה בָּחַרְתָּ מֵעֹנִי: הֶן־אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ מִי כָמֹהוּ מוֹרֶה:

וְאוֹסִיף אֱלִיהוּא וַאֲמַר: אַמְתִּין לִי צִיבְחַר וַאֲחַוִּינָךְ אֲרוּם תּוּב לֶאֱלָהָא מִלַּיָּא: אֶטּוֹל מַנְדְּעִי מִן רָחִיק וְלַעֲבִיד יָתִי אֶתֵּן צִדְקְתָא: אֲרוּם בְּקוּשְׁטָא לָא שִׁקְרָא מִלֵּי שְׁלִים מַנְדַּעְתָּא עִימָּךְ: הָא אֱלָהָא רַבָּא לָא יִרְחַק צַדִּיקָא מְטוּל דְּהוּא חֵילָא וְחַכִּים לִבָּא: לָא יְחֵי חַיָּבָא וְדִין עַנְוֵי יְהִיב: לָא יִמְנַע מִצַּדִּיקֵי עַיְינֵיהּ וְעִם מַלְכֵי תַקְנַיָּא לְמִיתַב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא וְיוֹתִיבִינוּן לְעָלְמָא וּמִתְגַּבְהִין: וְאִין אַסִּירִין רַשִׁיעַיָּא בְּשׁוּשְׁלְוָון מִתְאַחֲדִין בְּאַשְׁלֵי סִיגוּפָא: וִיחַוֵּי לְהוֹן עוּבָדֵיהוֹן וּמַרְדֵיהוֹן אֲרוּם אִתְגַּבָּרוּ: וְגַלֵּי מַשְׁמַעֵיהוֹן לְמַרְדּוּתָא וַאֲמַר דִּיתוּבוּן מִן עוּבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא דְּדַמְיָן לְלָמָא: אִין יִשְׁמְעוּן וְיִפְלְחִין לֵיהּ יִשַׁלְמוּן יוֹמֵיהוֹן בְּטַב וּשְׁנֵיהוֹן בְּמַזְמוּטֵי: וְאִין לָא שָׁמְעִין בִּזְיָנֵי קְרָב יְעִיבְרוּן וְיִתְנַגְּרוּן מִדְּלֵית מַנְדְּעָא: וְהוֹוֵי לִבָּא יְשַׁוּוֹן רוּגְזָא לָא יִבְעוּן רַחֲמֵיהּ אֲרוּם כַּפְתִינוּן: תְּמוּת בְּטַלְיוּת נַפְשְׁהוֹן וְחַיַּתְהוֹן הֵיךְ מָרֵי זְנוּ: יְפַצֵּי עַנְיָא בְּסִיגוּפֵיהּ וּמְפַרְסֵם בְּדוּחֲקָא מַשְׁמַעֵיהוֹן: וְאַף פַּצְיָינָךְ מִפּוּם מְעִיקָא אַפְתֵּי דְּלָא יִתְעַק בַּתְרָאָה וּבְנַיַּיח פָּתוֹרָךְ מְלֵא דִּיתְנָא: וְדִין חַיָּבָא אַשְׁלֵימְתָא דִּין וְהִילְכְּתָא סַעֲדִין: אֲרוּם יִרְגֵּיז דִּילְמָא טְעִינָךְ בְּמִיסַת מַזָּלָא וְסַגֵּי פּוּרְקָנָא דְּעַתְרָא לָא יַצְלִינָךְ: הַאֶפְשַׁר דְּמִסְתַּדַּר בָּעוּתָךְ וְכָל דְּמִתְאַלְמִין מַשְׁכְּחִין חֵילָא: הַאֶפְשַׁר דְּמִסַּדַּר צְלוֹתָךְ לָא בְּעַקְתָא וְכָל מַה דְּמִתְקְפִין כַּח מַרְבְּקִין חֵילָא: לָא תִדְחוֹק בְּלֵילְיָא לְאַסְּקָא עַמְמַיָּא בְּאַתְרֵיהוֹן: לָא תְגַיֵּיר אִתַּת חַבְרָךְ בְּלֵילְיָא לְסַלְּקָא עַמְמַיָּא חִילּוּפֵיהוֹן: אִסְתַּמַּר לָא תִתְפְּנֵי לְשִׁקְרָא אֲרוּם עַל דָּא בְּחַרְתָּא מִסִּיגוּפָא: הָא בִּלְחוֹדוֹי אֱלָהָא תְּקִיף בְּחֵילֵיהּ מַן דִּיכְוָתֵיהּ מַלִּיף תְּרִיצוּתָא:

לך: ואם זכרהי ונבהלתי · ואם אסורים בזיקים. ואם בינה שמעה. ואם לא איפהמי · ואם לא ישמעו בשלח יעברו. ויגל ד' וסימ' נמסר בסוף מלאכי: אזנם ח' וסי' ויקרא את בני אהרן. והנה ערלה אזנם. ולא שמעו ולא הטו דבמועצות. וחברו ולא שמעו דבשרירות. ולא שמעו דלשוב. ויגל אזנם למוסר. יחלץ עני בעניו. ויגל בלחץ אזנם. בקץ שבע שנים תשלחו: חמות ג' וחס' וסימ' תמת נפשי מות ישרים. תמת נפשי עם פלשתים · תמת בנער נפשם. וא' ותמת בצמא: ואף ט' ר"ף וסימ' ואף גם זאת בהיותם. ואף כי תשלחנה לאנשים. ואף כי היין בוגד · ואף אלהים עלה בהם · ואף אמנם שגיתי · ואף הסיתך מפי צר. ואף שמחתהם שאלנה: ואף מאניא די בית אלהא · ואף כאני ביתי: לעלות י"ד מל' וסימ' והמשאת והחלה לעלות. ובחור אתו מכל שבטי ישראל · ויוסיפו עוד פלשתים. ויעלו העיר תמה. ויהי בעבר הצהרים. וישלח המלך רחבעם. וחברו. אז יעלה חזאל · שמעתי ותרגז בטני · ויהי לקץ שנים ויסיתהו. אך הבל בני אדם כזב · אל תשאף הלילה. ויקבו ראשי האבות. ועלי הטה חסד. וכל אוריתא ויהושע דכו' במ"ג להעל' וסימ' ואתה תצוה את בני ישראל. צו את בני ישראל, לבנות לנו מזבח:

ביאור מלות המענה

כתר לי זעיר. המתין לי מעט: ואחוך. ואגידך: כביר. רב ההשגחה: כביר כח לב. רב הכנת השכל להשיג המושכלות: יגרע. ימנע: ויעבדו. ויעבדו השם ית': בשלח יעבורו. בחרב יכרתו: לא ישועו. לא יתפללו: וחייתם בקדשים. ונפשם בהיותם נערים שאז ראויים להיותם קדשים מפני רתיחת הטבע אז: יחלץ. יציל: הסיתך. הסירך ומזה הענין ויסיתם אלהים ממנו: מפני צר. מפי הצר והמצוק ר"ל שלא תהיה בפיו לאכל: מוצק. הוא מענין מצוק: ונחת שולחנך. ומה שיורד בשולחנך: מלאת. פעל יוצא העם שהוא מבנין הקל וכמוהו ומלאו את המקום הזה דם נקיים: פן יסיתך בספק. פן יסירך מן העולם בספק ובהכאה: שועך. עושרך והוא מענין ולא ניכר שוע לפני דל: בצר. זהב מגזי' והיה שדי בצריך: תשאף. תביט ותשתדל: לעלות. לכרות ומזה הענין כעלות גדיש בעתו: תחתם. במקומם: מאמצי כח ויעלה עמים תחתם: השמר אל תפן אל און כי על זה. שתשמר יותר טוב לך שתבחר אותו בימי העוני. והמקום ישגיב אותך: מורה. כמו אשכילך ואורך ויש אומרים מי יוכל למרות כמהו ואיננו נכון בעיני: זכור שודדו

תשאות ד׳ וסימ׳ תשואות מלאה עיר הומיה · תשואו׳ חן חן לה · מפרשי עב תשאות סכתו · תשואו׳ נוגש לא ישמע : עולה
ה׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ מן ההר החלק העולה שעירה · והנה איש הבינים עולה · והעולה כתוך הפחת יפול · ואל הכתף
מחוצ׳ · מקנה אף על עולה : ישמע י׳ וסימ׳ ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו · לא ישמע עוד חמס בארצך׳ וגלתי בירושלם

מִי־פָקַד עָלָיו דַּרְכּוֹ וּמִי־אָמַר פָּעַלְתָּ
עַוְלָה : זְכֹר כִּי־תַשְׂגִּיא פָעֳלוֹ אֲשֶׁר ל׳
שֹׁרְרוּ אֲנָשִׁים : כָּל־אָדָם חָזוּ־בוֹ אֱנוֹשׁ ג׳ חס׳
יַבִּיט מֵרָחוֹק : הֶן־אֵל שַׂגִּיא וְלֹא נֵדָע ג׳
מִסְפַּר שָׁנָיו וְלֹא־חֵקֶר : כִּי יְגָרַע ג׳ · ל׳
נִטְפֵי־מָיִם יָזֹקּוּ מָטָר לְאֵדוֹ : אֲשֶׁר־ כ׳
יִזְּלוּ שְׁחָקִים יִרְעֲפוּ עֲלֵי אָדָם רָב : ג׳
אַף אִם־יָבִין מִפְרְשֵׂי־עָב תְּשֻׁאוֹת ל׳ · ר׳
סֻכָּתוֹ : הֵן־פָּרַשׂ עָלָיו אוֹרוֹ וְשָׁרְשֵׁי
הַיָּם כִּסָּה : כִּי־בָם יָדִין עַמִּים יִתֶּן־
אֹכֶל לְמַכְבִּיר : עַל־כַּפַּיִם כִּסָּה־אוֹר ל׳
וַיְצַו עָלֶיהָ בְמַפְגִּיעַ : יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ ג׳ בליש׳ · ל׳
לז מִקְנֶה אַף עַל־עוֹלֶה : אַף־לְזֹאת יֶחֱרַד ה׳ חל׳
לִבִּי וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ : שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ ל׳ · כ׳ חל׳
בְּרֹגֶז קֹלוֹ וְהֶגֶה מִפִּיו יֵצֵא : תַּחַת־כָּל־ ה׳ חס׳ וכל אורייתא רכו׳ כמ״ה
הַשָּׁמַיִם יִשְׁרֵהוּ וְאוֹרוֹ עַל־כַּנְפוֹת
הָאָרֶץ : אַחֲרָיו יִשְׁאַג־קוֹל יַרְעֵם בְּקוֹל
גְּאוֹנוֹ וְלֹא יְעַקְּבֵם כִּי־יִשָּׁמַע קוֹלוֹ :
יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת עֹשֶׂה גְדֹלוֹת
וְלֹא נֵדָע : כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר הֱוֵא אָרֶץ נ׳ · ב׳ יתר כתי׳ ה׳
וְגֶשֶׁם מָטָר וְגֶשֶׁם מִטְרוֹת עֻזּוֹ :
בְּיַד־כָּל־אָדָם יַחְתּוֹם לָדַעַת כָּל־ ד׳ חל׳ בליש׳
אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂהוּ : וַתָּבוֹא חַיָּה בְמוֹ־ ט׳
אָרֶב וּבִמְעוֹנֹתֶיהָ תִשְׁכֹּן : מִן־הַחֶדֶר ל׳ · כ׳
תָּבוֹא סוּפָה וּמִמְּזָרִים קָרָה : מִנִּשְׁמַת־ ל׳
אֵל יִתֶּן־קָרַח וְרֹחַב מַיִם בְּמוּצָק :

מַן יְסַעַר עֲלוֹי אוֹרְחֵיהּ וּמַן יֵימַר עֲבַדְתָּא
עֵילִיתָא : אִדְכַּר אֲרוּם תַּפִּישׁ עוֹבָדֵיהּ דִּי
שַׁבְּחוּ גוּבְרִין צַדִּיקִין : כָּל בְּנֵי נָשָׁא חֲמוּן
בֵּיהּ אֱנַשׁ אִסְתַּכַּל מַרְחִיק : הָא אֱלָהָא
סַגְיָא וְלָא נִדַּע סְכוּם שְׁנוֹי וְלֵית סוֹף : אֲרוּם
יִמְנַע טִיּוּפֵי מַיָּא יְזַלְפוּן מִטְרָא לַעֲנָנֵיהּ :
דְּיִזַּלְחִין שְׁחָקַיָּא דְּאָסֵי מְטוּל צְלוֹתָא דְּבַר
נַשׁ רַב : לְחוּד אִין אִתְבַּיַּן פְּרִישׁוּתָא דְּעֵיבָא
דִּיכְפַּת עֲנָנֵיהּ טַלְלֵיהּ : הָא פְּרַס עֲלוֹי
סִיטְרָא וְעִקְרֵי יַמָּא חֲפָא : אֲרוּם בְּהוֹן דָּאִין
עַמְמַיָּא יְהַב מֵיכְלָא לְסוֹגְעָא : מְטוּל חֲטוֹף
יְדָא מְנַע מִטְרָא וּפַקִּיד עֲלוֹי לְמֵיחַת מְטוּל
מְצַלֵּי : דִּיחַוֵּי לִישַׁן תְּלִיתַאי בְּחַבְרֵיהּ קִנְאֲתָא
וְרוּגְזָא עֲלוֹי יִסַּק : תָּא יְחַוֵּן בְּאוֹרַיְיתָא
חַד עִם חַבְרֵיהּ מִטַּנְּנִין בְּרוּגְזָא וּמְסַלְּקִין לֵיהּ
לְעֵילָא : תָּא יְחַוֵּי עֲלוֹהִי זְכוּתָא חַבְרֵיהּ
קִנְאֲתָא וְרוּגְזָא מֵעֲלוֹהִי יְסַלֵּק : בְּרַם לְדָא
יְתַוָּוא לִבִּי וְיִטְפַּס מִן אַתְרֵיהּ : תָּא עַל בְּנוֹי
דְּאַהֲרֹן אִתְנַבֵּי וַאֲמַר לְחוּד לַחֲדָא לִבִּי תְּוָות
וְשָׁוַור מִן אַתְרֵיהּ : שְׁמָעוּ מִשְׁמַע בְּרוּגְזָא
קָלֵיהּ וְהֶגְיָא הֵיךְ אֶשָּׁא מִפּוּמֵיהּ נְפַק : תְּחוֹת
כָּל שְׁמַיָּא תְּרִיצוּתֵיהּ וּנְהוֹרֵיהּ יְקוּם עַל
סִיָּפֵי אַרְעָא : בַּתְרוֹי מַכְלֵי קָל אַכְלְיוּתֵיהּ
בְּקָל גֵּיוְתָנוּתֵיהּ וְלָא יְעַכְּבִינוּן אֲרוּם יִשְׁמַע
קָלֵיהּ : כַּד אַכְלֵי אֱלָהָא בְּקָלֵיהּ עַל פְּרִישַׁן
דַּעֲתִיד לְמֶעְבַּד עָבֵד רַבְרְבָן וְלָא נִדַּע :
אֲרוּם לְתַלְגָּא יֵימַר הֲוֵי בְּאַרְעָא וּמִטְרָא בָּתַר
מִטְרָא בְּקַיְיטָא לְמִבְשְׁלָא פֵּירֵי וּמִטְרָא בָּתַר
מִטְרָא לְמִצְמַח עִסְבָּא בְּסִתְוָא בְּעוּשְׁנֵיהּ :
בִּידָא דְּכָל אֱנָשָׁא יִרְשׁוֹם לְמִידַּע כָּל בְּנֵי
נָשָׁא עוֹבָדוֹי : וְתֵיתֵי חַיְתָא בְּכַמְנָא וּבִמְדוֹרְהָא תִּשְׁרֵי : מִן אִדְרוֹן עֵילָא תֵּיתֵי זִיעָא וּמִכַּוַּות מְזָרִים
קוֹרָה : מִמֵּימַר אֱלָהָא יִתְיְהֵב קַרְחָא וּפַלְטִיוּת מַיָּא בְּאַהֲבוּתָא :

וששתי · כהקיר בור מימיה כן · כה אמר יי׳ עוד ישמע במקום · ויתנהו בסוגר בחחים · והשבתי המון שיריך · קול
מלאכבה · אחריו ישאג קול · וגם נביאים העמדת · וא׳ וישבע ויקמו הלוים : במו ט׳ וסימ׳ כהדוש מתבן כמו מדמנה ·
חציו שרפתי במו אש · חציו שרף במו אש · כמו פי אתחנן לו · כי תלך במו אש לא תכוה · לירות במו אפל · ואניעה
עליכם במו ראשי · אאמיצכם במו פי · ותבוא חיה במו ארב · קרבא כתי׳ במי וקרי׳ במו :

זכור · כל מה שתזכור ותחשוב בפעליו יותר תראה גדולתם · ופי׳ תשגיא מן שגיא : שוררו · ראו כמו אשורנו : כל אדם · מי שיש בו דעת יחזה בפעליו : אנוש יביט מרחוק · על דרך החכמה : ואין חקר לשניו · דברו הקדמונים על לשון בני אדם : כי יגרע · פעם יגרע נטפי מים : יזוקו מטר · כאילו יזקק המטר מן האיד העולה שהוא סבת המטר כמו ואיד יעלה מן הארץ · ופעם יבין מפרשי עב כאילו יוסיף בינה למפרשי עב כמו הבן להלן את התרא׳ ועניין מפרשי בעבור שהם כפרשי׳ : תשואות סוכתו · העניין כפול ועניין סוכתו כמו ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו : הן פרש עליו אורו · על העב מטרו ויש אומרים כי נקרא המטר אור בעבור המאור הקטן כי בתכונותיו יהיה המטר בצווי הבורא והנכון בעיני כי הן פרש עליו אורו כי הוא כמשמעו כי יפרוש על העב האור : ושרשי הים כסה · כי בם ידין עמי׳ באור ובמטר : יתן אוכל למכביר · מן כביר שיתיקר או למכביר מן גבורה ורבי משה הכהן אמר כי זה הפסוק דבק עם על כפים וזה איננו נכון כלל כאשר הזכרתי בספר מאזני הלשון : על כפים כסה אור · הפך הן פרש עליו אורו כאילו בכפים כסה האור והכפים הם העננים כמו ושכותי כפי עליך : ויצו עליו · על השמש : במפגיע · הוא הגשם של העבי׳ כאילו פגעו בשמש בעבור מרוצת העבים : יגיד · על הגשם : רעו · כמו תרועתו והוא הרעם כמו וישמע יהושע את קול העם ברעה · אפילו המקנה והעולה כמו עלות עלי ירגישו בעת שיקרב זמן ביאת המטר וסימנים רבים יש לבני אדם בבקר ובצאן משכיבתם על כר יתין ובפאר החיות : תחת כל השמים ישרהו · ואורו הוא הברק ואמר הגאון רב סעדיה כי על המקום ידבר ואיננו נכון כי איננו דבק בפסוקים שלמעלה ומטה ומלת ישרהו כמו משרת ענבים וזה הלשון ידוע בדברי רבותינו ז״ל שורין ויש אומרי׳ שהיא מן ישר והוא רחוק : ולא יעקבם · המ״ם סימן העבים והעניין לא יאחר מן לעולם עקב : כי לשלג יאמר · להיות בארץ וכבר הזכרתי בספר מאזני הלשון כי כל דבר צריך לזמן ומקו׳ על כן ימצאו פעמים בלשון הקדש בלא אות ב״ית כמו הנמצא בית יי׳ : ביד כל אדם יחתום · יש אומרי׳ בגבר כל אדם : יחתום · שהגשם ימנעם לצאת לדעת כל איש מעשה שדהו ואחרים אמרו כי המקום יחתום ביד כל אדם המעשים שעשו והזכיר זה העניין בפסוק הזה בעבור המטר כעניין אם תשמעו ונתתי מטר ארצכם והקרוב אלי כי על הזורע ידבר כי אחרי ירידת הגשם יזרעו בני אדם והמקום יחתום ביד כל אחד ואחד מה שיהיה מהזרע : ותבא חיה במו ארב · בעת המטר : מן החדר תבא סופה · יתכן שהוא כמו חדרי תימן שהיא פאת דרום כאשר פירשתי : וממזרים · יש אומרי׳ שהוא פאת צפון ויש אומרי׳ מזלות ויש אומרי׳ שהוא מן מזורה הרשת על עניין רחוק והנכון בעיני שהם כוכבים וכמהו התוכיח מזרות בעתו : במוצק · הוא הארץ שהיא כנקודה באמצע הגלגלים : אף

שוררו · הביטו והשיגו : שגיא · שגיא כח או יהיה שגיא ונפלא במציאותו : יגרע · ימנע : נטפי מים · הגרת המי׳ וזה בסבת היובש : יזוקו מטר לאידו · יזלו מהם לחוין הם בכח מטר ר״ל שיעשה מהם איד לא אשר הוא מוכן להיות ממנו מטר : מפרשי עב · מיני הפרישיות אשר לעב והרצון בו כי כבר יתחדשו עבים מתחלפים זה מזה עד שמקצתם יהיה מטר ומקצתם יהיה רוח ומקצתם עננים אחרי׳ כמו שנזכר אחר זה · תשואות סוכתו · הרצון בסוכתו ענכו והרצון בזה המיית ענכו והוא הרעם : אורו · שמשו ומזה נר ואור : למכביר · לרוב : כפים · עננים : ומזה הענין ושכותי כפי : כסה אור · הוא האיד הקיטורי שהוא מתלהב בקלות ובמעט סבה : במפגיע · במתמס ופוגע : רעו · הוא האיד האחר שהוא רעו וחבירו : מקנה אף על עולה · קנין אף על האיד הקיטורי שמדרכו לעלות למעלה : ויתר · ויעתק : והגה · הוא שם מענין הגייה והרצון בו וקול והוא הרעם : ישרהו · כמו ישרו והטעם שהוא מתייסר לרדת תחת כל השמים עד שישמע שם בכל המקומות אשר הענן עליהם ואמנם אמר זה לפי שהקול הוא תנועה מגעת אל חוש השמע באמצעות האויר המקבל צורת התנועה ההיא או יהיה הרצון בישרהו ישלחהו והטע׳ שהוא ישלח הענן וירד ממנו המטר : ואורו על כנפו׳ האר׳ · והברק היוצא ממנו ירד למט׳ על כנפות הארץ וזה פלא משני צדדים האחד שיצא אש מהמקום אשר היו שם המים והשני שירד למטה והנה טבעו שיעלה למעלה : ולא יעקבם · ולא יאחרם : מטרות עזו · מטרות עוז ותהיה הוא נוספת : יחתום · יסגור ויסתום עד שלא יוכל אים לצאת לחוץ מרוב המטר : מן החדר תבא סופה · מחדר הענן תבא הרוח וזה יהיה כאשר היה נעבר בו איד הספילו כי יקרה לזה האיד המורכב שיהיה ממנו הרוח כאשר התבאר בספר האותות : וממזרים קרה · ר״ל שכבר יהיה קור חזק מן הרוחות המזרים ומפזרים האידים והם הרוחו׳ הצפוניות כמו שנזכר בספר האותו׳ או יהיה ממזרי׳ מענין זרם ויהיה מזרים כמו מזרם כמו הענין בתומיך גורלי שהוא כמו תומך או יהיה מורכב מפיעל הדגוש והפעיל כי כבר ימצאו רבים מורכבים משני בניינים : מנשמת אל · מרצון אל : במוצק · מגזרת מצוק וזה יהיה כאשר יקפא הטל ויהיה ממנו הכפור : ברי

ברי. מענין בירור ופירושו ברה וכלא במסך מרי והרצון בזה כי בגס האויר אשר יהיה לחלקי האויר עד שיתפזר ויותך קודם שיתהוה ממנו המטר: יטריח עב. רבוי שכבר ימצא עב לפעמים לא יתהוה ממנו שום דבר אבל יתפזר ויותך ולזה אמר יטריח רבוי שתכליות כמו זה העב הוא טורח ועמל אחר שלא יגיע ממנו תועלת: בשום אלוה עליהם.

אף ברי. פירושו יש פעם על כן אמר אף כשיהיה האויר ברור והמקום יטריח עב. יפיץ. כמו יפוצו מעינותיך ופי׳ יפיץ ענן אורו שפעם ירד הגשם והשמש נראה ויש אומ׳ כי הבי״ת שבמלת ברי משרת ויפרש רימון רויה ותם רחוק: והוא. המקום יסובב מסיבות והנכון שפני שהוא על הגלגל שמתהפך בתחבולות המקום לפעלי בני אדם:

מתהפך ב׳ וסימ׳ בכחנה מדין. והוא מסבות מתהפך בתחבלתיו: אם לשבט חד מן ב׳ ר״פ אם אם אם וסימ׳ אם לשבט אם לארצו. אם גנבים באו: והופיע ל׳ והוא חד מן ט׳ זוגין מן ג׳ ג׳ ברישי׳ קדמ׳ ותניינא ה׳ ותליתא וה׳ וסימ׳ נבסר בבסרה רבתא בבערכת אות הה״א בס״ד: חזקים ג׳ וסימ׳ וילכו בני דן לדרכם. והנהנתי את פניך. תרקיע עמו לשחקים: היסופר ב׳

אַף־בְּרִי יַטְרִיחַ עָב יָפִיץ עֲנַן אוֹרוֹ:
וְהוּא מְסִבּוֹת מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְבּוּלֹתָו
לְפָעֳלָם כֹּל אֲשֶׁר יְצַוֵּם עַל־פְּנֵי תֵבֵל
אָרְצָה: אִם־לְשֵׁבֶט אִם־לְאַרְצוֹ
אִם־לְחֶסֶד יַמְצִאֵהוּ: הַאֲזִינָה זֹּאת
אִיּוֹב עֲמֹד וְהִתְבּוֹנֵן נִפְלְאוֹת אֵל:
הֲתֵדַע בְּשׂוּם־אֱלוֹהַּ עֲלֵיהֶם וְהוֹפִיעַ
אוֹר עֲנָנוֹ: הֲתֵדַע עַל־מִפְלְשֵׂי־
עָב מִפְלְאוֹת תְּמִים דֵּעִים: אֲשֶׁר־
בְּגָדֶיךָ חַמִּים בְּהַשְׁקִט אֶרֶץ מִדָּרוֹם:
תַּרְקִיעַ עִמּוֹ לִשְׁחָקִים חֲזָקִים כִּרְאִי
מוּצָק: הוֹדִיעֵנוּ מַה־נֹּאמַר לוֹ לֹא־
נַעֲרֹךְ מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ: הַיְסֻפַּר־לוֹ כִּי
אֲדַבֵּר אִם־אָמַר אִישׁ כִּי יְבֻלָּע: וְעַתָּה
לֹא־רָאוּ אוֹר בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים
וְרוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם: מִצָּפוֹן זָהָב
יֶאֱתֶה עַל־אֱלוֹהַּ נוֹרָא הוֹד: שַׁדַּי
לֹא־מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא־כֹחַ וּמִשְׁפָּט וְרֹב־
צְדָקָה לֹא יְעַנֶּה: לָכֵן יְרֵאוּהוּ
אֲנָשִׁים לֹא־יִרְאֶה כָּל־חַכְמֵי־לֵב:

בְּרַם בִּבְרִירוּתָא מַטְרַח עֵיבָא סְבַדַּר עֲנַן מִטְרֵיהּ: וְהוּא תוּקְפְּתָא מְהַפַּךְ בְּחָכְמְתֵיהּ לְאַצְלָחָא פַּלְחֵי בְּאַרְעָא בְּעוֹבָדֵיהוֹן וְנַחְתִּין בְּכָל אֲתַר דִּי פַקְּדִינוּן עַל אַפֵּי אַרְעָא: תַּא וְהוּא בְּרַחֲמוֹהִי מַיָּא מְמִיעֲתָא מְהַפֵּךְ בְּאַפּוּתִיקוֹהִי לְעוֹבָדֵיהוֹן דִּבְנֵי נָשָׁא מְגַלֵּי יָתֵהּ וּמְשַׁדַּר יָתְהוֹן לְכָל דְּפַקְּדִינוּן עַל אַפֵּי תֵּבֵל אַרְעָא: אִין מִטְרָא דְפוּרְעָנוּתָא בְּיַמְמַיָּא וּבְמַדְבְּרַיָּא אִין מִיפַּר רַזְיָא לְאִילָנֵי טוּרַיָּא וְגַלְמָתָא אִין מִטְרָא נִיחָא וְחֶדְוָא לְחַקְלֵי דְפֵירֵי וְכַרְמֵי יַכְפְּקִינֵיהּ: אַצֵּית דָּא אִיּוֹב קוּם וְאִתְבַּיַּן פְּרִישׁוּתָא דֶאֱלָהָא: הֲיִדַעְתָּא כַּד יְשַׁוֵּי אֱלָהָא גְּזֵירְתָא עִילָוֵיהוֹן וְאוֹפַע עֲנָנֵי מִטְרֵיהּ: הֲיִדַעְתָּ עַל מַבְשְׁקְרָנֵי עָבָא פְּרִישׁוּתָא דִשְׁלִים מַנְדְּעָא: דִּילְבוּשַׁיִךְ מַשְׁחֲנִין כַּד מַשְׁדִּיךְ אַרְעָא מִן דָּרוֹמָא: תַּרְקַע עִמֵּיהּ לִשְׁחָקַיָּא תַּקִּיפִין דְּחֶזְוַתְהוֹן בְּאַסְפַּקְלַרְיָא סְנִינָא: אוֹדַע יָתָנָא מָה נֵימַר לֵיהּ לָא נְסַדַּר לְמֶחֱמֵי קֳדָם חֲשׁוֹכָא: אֵיפְשַׁר דְּיִשְׁתְּעֵי לֵיהּ אֲרוּם אֲמַלֵּל אִין יְמַלֵּל בַּר נַשׁ אֲרוּם יִקְטָרֵג: וּכְדוּן לָא חָמוֹן מִטְרָא בוֹצֵט הוּא בִּשְׁחָקֵי וְרוּחָא עֲבַרַת וְדַכְיַית יַתְהוֹן: תַּא וְהַשְׁתָּא לָא אִסְתַּכָּלוּ בְּאוֹרַיְתָא אִתְעַבִּירוּ שְׁמַיָּא בְּהִירֵי מִן לְאַחְתָּא טַלָּא וּמִטְרָא וְרוּחַ עֲבַרַת וְדַכְיִנוּן: מִצִּיפוּנָא דַהֲבָא יַיְתֵי קֳדָם אֱלָהָא דְחִיל שִׁבְהוֹרָא: תַּא מִן צִפּוּנָא אִסְתַּנְיָא יַתֵּי וְיִנְהַר עַלְמָא קֳדָם אֱלָהָא דְחִיל יוֹדוּן עֲלָלֵי עַלְמָא: שַׁדַּי לָא אַשְׁכַּחוֹנָךְ דְּאַנְתְּ מְדַבַּר עִם עוֹלָלֵי עַלְמָא בְּסוּגֵי חֵילָא וְדִינָא וְסוּגֵי צִדְקְתָא לָא יַסְגִּיף: תַּא שַׁדַּי לָא סַפִּיקְנָא לְמִשְׁתְּעֵי סוּגְעֵי חֵילָא וְדִינָא וְכוּ׳: בְּגִין כֵּין דַּחֲלוּ מִינֵיהּ גּוּבְרַיָּא לָא יִרְחַל כָּל חַכִּימֵי לִיבָּא: תַּא מְטוּל דִּדְחִילוּ מִינֵיהּ גּוּבְרַיָּא לָא יֶחֱמֵי מִבְּנוֹהִי הֵיךְ כָּל חַכִּימֵי לִבָּא:

וחס׳ וסימ׳ בקבר חסודך. הספר לו כי אדבר: יבולע ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ פן יבולע למלך ולכל העם. אם אמר איש כי יבלע: יאתה ב׳ וסימ׳ ואידכם כסופה יאתה. מצפון זהב יאתה:

בגזור אלוה עליהם שיהיו עניינם בזה האופן: והופיע. והאיר והוא מקור וזה יהיה כשיתלהב האיד הקיטורי: מפרשי עב. כמו מפריסי וכבר קדם ביאורו: כראי מוצק. כמראה הכתך והוא כמראה של זכוכית שהיא ספיריית והנה אמר על השחקים שהם חזקים ושהם גם כן ספיריים כראי מוצק: לא נערוך מפני חשך. לא נוכל לסדר דברינו ולערוך אותם לפני השם ית׳ מפני החשך אשר אנחנו בו מפני הטבע החמרי וקיצורינו מהשיג פועל השם ית׳ על השלימות: יבולע. ישחת: בהיר. זך ומבהיק: שדי לא מצאנוהו וגו׳. הרצון בו שדי אשר לא מצאנוהו ולא נוכל להשיג אותו הוא שגיא כח ושגיא משפט ושגיא לעשות רב צדק ולא יעשה רע ויענה האנשים כאמרו כי לא ענה מלבו: יראהו. ישגיח או יהיה הרצון בו יכבד וישא פנים ויחניף:

ביאור דברי המענה

אחר אשר ענה אליהוא שלשה מענים במספר מה שהשיבו אליפז ובלדד וצופר אל איוב או כמספר המענים שאמ׳ איוב שלא ענוהו חביריו על אחד מהם וראה שאין איוב עונה שב הוסיף אליהוא להשיב על דברי איוב וטענותיו ואמר המתן לי מעט ואגידך האמת כי עוד לי דברי׳ וטענות בעבור השם ית׳ לבאר שהוא משגיח באישי האדם הדבקים בו: אשא דעי מעניינים רחוקים ואתן צדק לפועלי. ואמנם אמר זה כי ההקדמות אשר יבאר מהם זה הדרוש הם רחוקות כמו שיתבאר. אמנם שדברי איננם כוזבים זה ממה שיתבאר ממה שאתה מודה בו וזה שאתה מודה בשם שהוא שלם הדיעות ר״ל שהוא יודע נימוס הנמצאות וסדורם בשלמות לפי שהוא פועל אותם ובהיות העניין כן הנה יתבאר שאין השם ית׳ מואס האדם עד שלא יהיה משגיח בו מצד היותו מואס אותו כמו שאמרת מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך וזה שהשם ית׳ הוא רב הדעות והאדם הוא רב כח השכל הדיעות כי הוא כחיי על השגת זה הנימוס אשר לנמצאות ולזה הוא מבואר מזה הצד שיש לו יחס מה של הש״י מזה הצד ובפרט כאשר ישתמש בכחו זה ויוציאהו לפועל ובהיות העניין כן אין ראוי שימאסהו הש״י ואולם היתה זאת ההקדמה רחוקה כי הידיעה תאמר בשם ית׳ ובנו במשותף השם ר״ל בקודם ובאיחור. ולזה הוא מבואר שהשם ית׳ לא ישתדל להחיות הרשע לא החיים הנפשיים ולא החיים הגופיים אמנם שלא יחייהו הנפשיים הוא מבואר וזה שאי אפשר שתגיע הצלחת הנפש לרשעים ולא יחייהו גם כן החיים הגופיים כי אין בו דבר יהיה ראוי בעבורו שתהיה בו ההשגחה האלהית ויתן משפט העניים העשוקים בזה האופן כי להיות הרשעים משולחי׳ למקרים יתכן שיבא אידם ויכלו מהם. או יהיה הרצון בעניים צדיקי׳ ועניים כי כמוהו ימצאו רבים בספר תלים ורצה בזה שהשם ית׳ יתן משפט הצדיקי׳ הראוי להם בהשגיחו בהם בכל עניניהם. לא יגרע השם ית׳ מצדיק עינו אבל ישגיח בהם ויצילם מהרעות הנכונות לבוא עליהם ויושיבם עם המושלים העליוני׳ לכסא הקיום והנצחיות ר״ל שיתן להם מקום בין המלאכים ושם יתקיימו לנצח ותגבה מדרגתם מאד. ואם יקרה בטובים שיהיו אסורים בזיקים ונלכדים בחבלי העוני והדלות הנה הוא מהשם ית׳ להגיד להם פעלם שאינו ישר ושכבר יתגברו פשעיהם אם יחזיקו בזה הפועל ויתחכמו בו. הנה בזה האופן גלה אזנם למוסר כי בזה יוסרו מדרכם הרעה אשר החלו לדרוך בו ואמר השם ית׳ כי מפני זה ישובון מאון. אם ישמעו אל מצות השם ויעבדו אותו יבלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים ר״ל שלא יגעם שום רעה להדבקם בשם ית׳ תהיה השגחתו בהם וישמרם מכל רע. ואם לא ישמעו ויחזיקו בדרכם הרע אשר החלו לדרוך בו יגיעם מהרע שיעברו בחרב בבא יום אידם וימותו בלא דעת ולא יהיה להם הצלחות נפשיי וזה הוא העונש האמתי להם. והרשעים אשר לא די להם שלא ישמעו לסור מדרכם הרע אבל ישימו אף לשם ית׳ ויאמרו כי באפו

אם לשבט. להשחית הזרע: אם לארצו. או: לשבט כמו אבנים גדולות וגשם ביס. והנה הזכיר ג׳ עניינים האחד למוסר והשני לארצו בעבור צורך הארץ ושוכניה חסידי׳ כעניין לפעלם והשלישי לחסדו והנה ישוב אם לשבט אם לארצו פירוש לפעלם: התדע בשום אלוה עליהם. כאשר שם המקו׳ העבים על בני אדם: והופיע. והראה האור בתוך העננים: או תדע מפלשי עב כמו פלס מעגל רגלך כאלו הם שקולי׳ בפלס: אשר בגדיך חמים. העניין ימי הקיץ כי רובי הרוחות הם שמאליים בעבור היות השמש בפאת שמאל: ורובי המפרשי׳ אמרו כי בהשקיט בהגיע שהוא הפך שקט ויאמרו כי כמהו ארץ יראה ושקטה וזה רחוק להיות מלה אחת מתפרשת לפירוש והפכו ולא יהיה לא מיכוי בבנין כמו שורש ושרש ויותר נכון היה שיאמרו התוכל להתחמם אם לא היתה רוח דרומית: תרקיע עמו. בחסרון הא התימה והשחקים הם על העבים ונקראו כן בעבור היותם אויר דק והוא מן ושחקת ממנה הדק וכן נקראו רקיע והם תחת הגלגלים והעניין האתה תעזור אותו להרקיע השחקים ולשום אותם חזקים ולהיותם כראי מוצק על כן יראה האור מהם: הודיענו מה נאמר לו. מה דעת יש לנו שנאמר לו למה כן וכן לא נוכל לערוך אלין מפני חשך כי אנחנו בחשך: היסופר לו. ענינו אין צריך שיספר לו אדם: אם אמר איש בלבו כי יבתר ממנו לא יועילנו ורב האיי גאון ז״ל אמר כי יבולע על השמש: ועתה לא ראו אור. והנה אין כח באדם אפי׳ לראות האור כשהעבים בשחקים ובהיר שב לשמש והוא מן בהרות עד שיבוא רוח ותטהר העבים: מצפון זהב יאתה. פי׳ זהב זוהר השמים הדומה לעין זהב כי מפאת צפון יחל להתזכך. ויש אומרי׳ שפירוש זהב הרוח שהיא זכה כזהב והראשון נכון: ועל אלוה נורא הוד. שיראה הודו של מקום בגלות השמש וישבחוהו בני אדם וימתחו: שדי לא מצאנוהו. כדרע בעצמיו שהוא שגיא כח ושגיא משפט: ורב צדקה לא יענה. מלבו כי אם מחסרון המקבל כאשר הזכרתי מעט בתחלת פי׳ קהלת: לכן יראוהו אנשים. והוא לא יראה אפי׳ חכמי לב כעניין הן גוים כמר מדלי ורובי המפרשים יפרשו יראה שישוב על כל חכמי לב והעניין יראוהו ואם לא יראוהו:

ויען

וכעסו הניעם מה שהגיע להם לא מצד מעשיהם ולזה לא יזעקו ולא יתפללו אליו כי אסרם. הנה תמות בנוער נפשם וחייתם תמות בהיותם נערים ואמנם אמר זה על דרך אמרו ומקשה לבו יפול ברעה כי מי שהוא בזאת התכונה מהקשאת לבו הוא מוכן לרעות ולמקרים יותר מהאנשים המפחדים וכאילו זאת התכונה תמהר קצו. הנה השם יתברך יציל העני מרעות רבות בעניו אשר הביא עליו ויגל אזן האביונים במה שיאלצם לשוב אל השם יתברך וירחמם. ואף היה מסיר אותך בזה הרע אשר הביא עליך מצור ומצוק אל רחב שאין שום צרות תחתיה והיה משים מה שיונח על שולחנך והיה המשנה הוא הכלים מלאים דשן לרוב עשרך והצלחתך אם היית שב אל השם ועובר אותו בכל כחך אבל אתה מלאת דין רשע הדין והמשפט שישמכו אישי האדם ויסעדום ר"ל הדין והמשפט שבא מהשם ית' לאישי האדם על האופן שקדם שבו קיום העולם אתה תמלא אותו דין רשע ביחסך לשם ית' עול בזו הדברים וזה בתכלית הגנות ר"ל שיהיה מגיע מסכלותך עד שתשים הדין והמשפט שישמכו אנשי העולם ויקיימו דין רשע ועול והיית בזה במדרגת הרשעים שישימו אף ולא ישועו כי אסר׳. כי חמת השם פן תסיתך ותכלך בהכאות נפלאו׳ עד שלא יצילך מזה רב כופר ולא יהיה כערך עשרך ללוקחו כופר על המכה ההיא לא זהב ולא מאמצי כח שים לך לא יצילך. אל תביט ותשתדל הלילה בהיות לבך פנוי על משכבך בענין הרעות הבאות לאישי האדם כמו כריתת עמים במקומם. השמר אל תפנה אל מה שתייחס בו און לשם ית' כי על זה הדעת בחרת בסבת עוני דעתך וסכלותך ר"ל שסוטטת לבקש ראיות מאחוש על היות החמס נמצא ברעות אישי האדם וכאילו אמר אל תסתכל באלו הענינים שיביאוך לחשוב שהשם ית' עושה עול באלו הרעות הבאות לאישי האדם פן יסיתך ויכלך בחמתו במכה אכזרית אשר לא יציל אותך ממנה לא הונך ולא גבורתך. איך תאמר כי באלו הרעות רוע סידור הנה השם יתברך ישגיב האדם בכחו להצילו מאלה הרעות הנכונות לבא עליו ומי כמוהו שיורה האדם הדרך הישרה אשר בה ינצל מאלו הרעות הנכונות לבא עליו כאשר היה האדם באופן שיוכל להגיע אליו זאת ההשגחה וכאשר לא היה זה כן הנה לא הגיע החסרון מצד השם יתברך אבל מצד המקבל מי הוא עליון עליו שיבחן דרכו ומנהגו בפעולותיו שיוכל לומר אליו בזה הענין פעלת עולה הלא הוא על הכל והכל ברואים בכחו ולזה ראוי שנתרחק משנייחס אליו עול כי לא נוכל לבחון דרכו ולהשיג אותה עד שנוכל לשים עצמינו שופטים לשפוט שכבר פעל עולה בדבר מה כי כשנבנה דעתנו מאד וראוי שנייחס מה שיראה ממנו שכבר פעל עולה אל קצורינו וסכלותינו. זכור להשגיא פעל השם ית' ולרומם אותו מה שהשיגו האנשים מפליאו׳ פעולותיו בנמצאות הטבעיות מה שכל אדם חזו בו באלו הנמצאות השפלות שכבא באמנתם בהקדמות מיוחסות ומיוחדות ומה שהביט האדם מרחוק בגרמי׳ השמימיי׳ שיבא בהם בהקדמות רחוקות כי באלה הענינים קוצב משיעור חכמת השם ויוסרח מה שאין לו קץ. ואם פעלו הוא כך הנה הוא מבואר שהשם ית' שגיא ונפלא מאד במציאותו ולא נוכל לדעת שיעור מדריגתו והוא כנחי לא סר ולא יסור ואיך יתכן שיגנה האדם אשר תמול בואו השם ית' אשר לא סר ואיך יתכן לאדם שייחס גנות לנמצא אשר הוא בתכלית המעלה והכבוד עד אשר לא תושג מדריגתו. והנה החל אליהוא לספר מנפלאות השם ית' ואמר שכבר יגיע מחוזק השגחת השם ונפלאותיו עד שבעת היובש המופלג שיגרע השם וימנע השם נטפי מים אז יעלו אידים באלו המקומות היבשים שיזל מהם המטר ברבוי עד שירעפו עלי אדם רב וזה בתכלית הפלא. האם יבין האדם איך יהיו מפרשי העב המתחלפים קצתם מקצת חילוף רב ואופן התהוותו והמון העננים וקולם עד שקצתם יהיה מהם מטר יורד בנחת ומקצתם מטר יורד בזעף ומקצתם קולות וברקי׳ ומקצתם שלג ומקצת׳ קרח ומקצתם יהיה רוח ומקצתם לא יהיה דבר אך יתפזר ויסור. הנה השם ית' פירש בעבור העלאת האידים אורו וניצוצו וכסה אז האיד שרשי הים ולזה הוא נפלא כאשר היו האידים מפועל אחד והוא הניצוץ אשר יהיה מהשמש דרך משל ומחומר אחד על הרוב והוא מי הים איך יקרה שיתחלפו האידים זה האופן מהחילוף. אמנם שידר השם זה בזה האופן כי בעננים ישפוט העמי׳ פעם וייסרם ברעות אשר יבואו להם מדרם ופעם יתן אוכל לרוב באמצעותם וספר תחלה האיד אשר יתהוו ממנו הקולו׳ והברקים למה שיש מהפלא בענינו. ואמר על העננים כסה אור האיד הקיטורי אשר הוא אור בכח קרוב לפי שהוא מתלהב במעט מהסבה כמו שהתבאר בספר האותות והוא מפוזר ביניהם ויכו השם על האיד ההוא במה שיפגיע חלקיו קצתם לקצת וידבקהו והוא הקור אשר בענן אשר הוא עצור בתוכו כי החלק׳ האמ׳ יברחו מהפכם ויתקבצו בעומק הענן כמו שהתבאר בספר האותות. כאשר הגיד עליו האיד הקר שהוא ריעו מה שהגיד ר"ל שעיבה פני הענן ועצר בתוכו האיד הקיטורי בדרך שלא יוכל לעלות ולצאת אז יהיה קנין אף וכעס על האיד העולה בהתקבץ חלקיו ויבקע הענן ויצא ויתלהב מרי צאתו מהענן וזהו הכעס על דרך משל. אף מזה המקרה יחרד לבי ויתר ממקומו. שמעו שמוע בחוזק קולו והדבור אשר יצא מפיו ר"ל הרעם שהוא נפלא ותחזק עד שתחת כל השמי׳ הוא מתייסר ללכת ולהשמע. ואורו הוא הברק יתנועע וירד על כנפות הארץ וזה גם כן פלא כי מדרך האש הוא שיתנועע למעלה. ואחרי הברק ישאג קול הרעם ירעם בקול גאונו ולא יאחרם ר"ל הקולות שלא ישמעו אחר הברקים בזמן מועט כאשר היה קולו בזה האופן שיהיה נשמע וזה כי הסבה ברעם והברק אחד כמו שנזכר בספר האותות אבל כי הרעם ישמע אחר הברק זמן מה לפי שהמובט מגיע אל הראות בזולת זמן והקול מגיע אל חוש השמע בזמן לפי שהגעתו אליו יהיה בתנועה ממקו׳ ההכאה אשר תחדש הקול עד חוש השמע והיא תהיה בזמן בהכרח והנה יקרה כשהיה מקום הברק והרעם סמוך לאופק שיראה הברק ולא ישמע הרעם לרחקו ממנו כי יכלה התנועה קודם הגיעה אל חושינו ולזה אמר שכאשר ישמע קול הרעם לא יהיה השמעו מאוחר מאד מהראו׳ הברק. ירעם אל בקול זה הענן נפלאות עושה גדולות ונפלאו׳ אשר לא נוכל להשיג. הנה פעם יוצא מהאיד שלג וירד השלג בארץ ופעם יהיה ממנו גשם מטר רבוני לומר שאינו יורד בתוקף גדול ופעם יהיה ממנו גשם מטרות עוזו ר"ל שיורד בתוקף גדול וכבר התבארו בספר האותות סבות כל זה ואפשר שנאמר שהרצון באמרו וגשם מטר וגו' שפעם יצא ממנו גשם מטר ר"ל שלא יהיה המטר היורד מחלקי הענן מתחלף קצתו לקצתו ופעם יצא ממנו גשם מטרות עוזו ר"ל שיצאו ממנו מטרים מתחלפים עד שיורד מקצת חלקי הענן מטר גס ומקצתו מטר דק כמו שיקרה הרבה פעמים בעננים אשר ירד מהם הברד. ויהיה הגשם בתוקף כל כך עד שישבור בעד כל אד' עד שלא יוכל לצאת ולדעת בכל אנשי מעשהו ר"ל שיכירו מה הם עושים ואיפה הם. ובא החיה תחבא מרוב הגשם ותשכון במעונותיה. ולפעמים תבא מחדר הענן הסופה ר"ל הרוח החזקה וזה בהיות האיד הקר מתדבק עם החם ויבקש זה לרדת וזה לעלות ויתהוה מזה הרוח כמו שנזכר בספר האותות והנה מקום אשר הוא מזרים ר"ל שהוא סיבת הזרם והשטף אשר יתחדש מהאיד והוא החלק היותר קר מהאויר כמו שהתבאר בספר האותות וכבר יהיה ממנו ההתקרר אשר יהיה בקצ' חלקי זה האיד העשני והאיד העשני וההתקרר ההוא הוא סבת הרוח כמו שהתבאר בספר האותות וזה פלא שתהיה הסבה אחת בעינה ופעם תסבב הלחות והשטף ופעם תסבב הווית הרוח אשר הוא מייבש. מרצון אל יתן מקצת האידים קרח ויתן רחב המים שנעשה מהם הקרח במקום מוצק וצר והוא הקרח והכפור וקראו רחב מים לפי שהוא מתהווה מהטל והוא יורד ברוחב עד שאינו יורד טיפות אבל הוא כמו לחות שיתלחלח האויר. אף ברי יטריח עב לבדירה ולפיזור ר"ל שלא יצא ממנו שום דבר אך יותך ויתפזר ויפיץ ענן אורו ואולם אמר ענן אורו לפי שהיותר נכון שבעננים שיקרה בהם זה הם העננים רבי האיד הקיטורי אשר הוא נקרא אור כמו שקדם כי לרובו יקרה לו שיתפזר מניצוץ השמש קודם שיתהוה ממנו המטר. ובכלל זה הענן מתהפך מסבות בתחבולות השם הנפלאות עד שיהיו מוכנו כל אלו הדברים המתחלפים אשר זכרנו והסבה בזה כדי שיפעלו כל אשר יצוה השם ית' על פני תבל ארצה. פעם להזיק כמו הברקי' שימיתו האנשי' באם הנופל בהם או המטר כשיהיה מזיק ופעם להכרית ארצו להצמיח מוצא דשא ופעם ימציאהו לחסד ר"ל ליתרון הטוב ואם אינו צריך לצמחים. האזינה זאת איוב עמוד והתבונן נפלאות אל התדע הסבה איך גזר השם על העננים שיסודרו מהם אלה הענינים בזה האופן. הידעת מה הסבה אשר יקבל בה האור והתלהבות האיד הקיטורי הנעצר בעננו. האם תוכל לדעת על אופני מפלשי עב אשר יתחלפו לכמה גונים נפלאות השם וחכמתו בהם. הידעת למה יהיו בגדיך חמים באשר תשקוט הארץ מפאת דרום ר"ל כשלא יהיה השמש מתנועע בפאה הדרומי' ותהיה תנועתו במזלו' הצפוני' כי אז יהיה החום בחלק המיושב והנה בידיעת סבת זה החום בקרבת השמש מהפיאה הצפוניות מהקושי מה שלא יעלם למי שעיין בטבעיות וכבר ביארנו זה בביאורינו לחכמה ההיא והשלמנו הסבה בזה בחתימי' מספר מלחמות יי'. האם תרקיע עמו השמים שהם חזקי' בתכלית החוזק עד שלא יתפרד דבוקם בשום פנים והם ספירים כמו הראי' הנתך ר"ל הזכוכית שיעכו׳ האו' בו. אתה איוב שחושב להתווכח עם השם הודיענו מה נאמ' לו כשנתווכח עמו בזה הענין הנה לא נוכל לערוך דברי' כנגדו מפני חשך והסכלו' כמו שלא יוכל להתווכח מי שלא ידע דבר בחכמה אחת עם היודע בחכמה ההיא. איך נוכל לדבר עמו היסופר לו כי אדבר בדרך שיענני וישלם ההתווכחות ביני ובינו ואם אמר איש דברי ריבות אל השם והתווכח עמו כאשר היה מבולע ונשחת במכות ומכאובים עד שאתה תחשוק להתווכח עמו והוא כאילו אמ' הנשה איש מכאובו להתווכח עם השם ויענהו עד שאתה תכסוף לזה התוכחת. ושב עתה לבאר אופן אחר מענין האידים והוא שבקצ' העתי' יהיה הענן חזק עד שלא יראה האור אשר הוא בהיר וזך בשחקים ר"ל שאין סיבת העדר האור שילקה הכוכב כי הוא בהיר בשחקים אבל רבוי העננים יהיה סבה שלא ירא' האור עם חוזקו ועם כל זה לא יהיה מהם מטר אבל תעבו׳ הרוח ותטהר העבים ותפזרם או תוליכם אל מקום אחר ובזאת הסבה ישלם על הרוב ענין המטר ולזה זכרו לפי שבו מן הזרו' אם נייחס זה הפועל אל הרוחות לבד כמו שזכרנו במענה השני מזה הספר. מצפון זהב יאתה ר"ל שיבואו ממנה רוחות מפזרו' האידים ומטהרות האויר ומזככות אותו כזהב וזה כולו בעבור פועל השם יתברך אשר הוא נורא הוד ואפשר שנאמר שהרצון בזה כי מפאת צפון לפי שם היישוב יבא דעת יקר ונכבד כזהב על השם יתברך שהוא נורא הוד כי שם הבעלי חיים והצמחי' אשר בבריאתם מהחכמה הנפלאה והעוצם להמציא באחד אחד מהם כל מה שאפשר בו מהכלים אשר ישלם בהם מציאותם וישמר הזמן האפשרי בהם עד שנוכל להשיג מזה דבר יקר ונכבד מהשם יתברך. ובכלל הנה יראה ממה שברא אותו באלו הנבראים כי שדי אשר לא מצאנוהו ולא נוכל להשיג מדריגתו הוא שגיא כח לעשות משפט ושגיא כח לעשות רוב צדקה וחסד לפי שלא יקצר מהמציא באחד אחד מאלו הנבראים מה שיצטרך אליו במציאותו ולא יקצר גם כן מהמציא באחד אחד מהם מה שאפשר שימציא בהם על צד היותר טוב ולא יענה ר"ל שלא יעשה רע כי אנחנו נראה אותו משתדל בכל עוז באלו הנבראים להגיע הטוב אליהם והוא על דרך אמרו כי לא ענה מלבו. או יהיה אומרו לא יענה שמר וכחו לא יאחר עשיית המשפ' ורוב הצדקה אבל יעשהו תכף בהמצא המקבל בזולת איחור. לכן יראו ממנו האנשים כי לא יראה כל חכמי לב שלא ישגיח בכולם להצילם מהרע אבל כאשר ידבקו בו ובעת הדבקות. או יהיה פירוש אמרו לא יראה כל חכמי לב שלא ישא להם פנים ולא יכבדם להחניף אותם אך תכף שתמצא בהם הרעה ייסרם כדי שיעזבו הדרך ההיא כמו שקדם:

והכלל העולה מהדברים

הוא שאליהוא יבאר שלא ימנע מפני היות האדם פחות ונבזה ביחס אל השם יתברך היותו משגיח בו אבל הוא יבאר שהוא ראוי שישגיח בו ונכיח בביאו' זה שתי הקדמות האחת עם היותה מבוארת בנפשה כבר הודה בה איוב והוא שהשם יתברך הוא תמים דעות רוצה לומר שהוא יודע כל המושכלות וזו ההקדמה הודה בה איוב באמרו עמו חכמה וגבורה וההקדמה השנית מחויבת למי שידע טבע שכל האדם שיודה בה והוא שהאדם כביר כח לב רוצה לומר שהוא

שהוא רב ההכנה להשיג המושכלו׳ עד שהוא כחוי על כולם באופן מה ובהיות הענין כן רצוני שהשם ית׳ הוא רב המושכלות בפועל והאדם הוא רב המושכלות בכח והוא מבואר ממה שבפועל שהוא ישלים מה שבכח ויוציאהו אל הפועל כפי מה שאפשר והיתה היציאה אל הפועל במושכלות ימצא בה הפועל והמתפעל אחד באופן מה הוא מבוא׳ שכבר יגיע לאדם בזה האופן ה התאחדו׳ מה ודבקות בש״י ומה שזה דרכו הוא מבוא׳ שאין ראוי שיתאחדהו הש״י אבל ראוי שתהיה ההשגח׳ כפלא׳ מצד ההתאחדו׳ והדבקות ולפי שזה ההתאחדו׳ הוא מפני מה שהגיע לאדם מ מהמושכלו׳ בפועל לא מצד הכח אשר הוא הטבע האנושי הוא מ מבואר שראוי שתהיה ההשגחה בזה האדם ה המשכיל מצד הטבע האנושי. ובכאן התבאר שאין השם ית׳ עוזב אנשי האדם על צד ה המיאוס והפחיתות אבל ישגיח במשכילים מהם ולפי שהרשע הו׳ ממה שימנע הגעת ה המושכלות כמו שזכר איוב במה שקדם הוא מבואר שההשגח׳ לא תהיה ברשעים אבל י היו מטרה לחצי ה המקרים הרעים ה הנכונים לבא עליהם מצד המערכת ותעדר מהם הצלחת הנפש וזהו עונש המגיע להם על רשעם בעצמות ר״ל העדר מהם הצלחת הנפש ואולם העונש האחר והוא המסרס למקרים הרעים הנכונים לבא עליה׳ הוא במקרה ושנית׳ כאילו כוון מהשם ית׳ כדי שיגיע בו רע מוחש לרשעים ונמסרו בהם אחר החכמים ויתלטו מרעתם וא׳ שני מיני העונש אשר זכרנו רמז אליהו באמרו לא יחיה רשע ר״ל שלא ישתדל השם ית׳ להחיותו החיים הנפשיים ולא יחיינו החיים הגופיים ויורה על זה כי כבר זכר לצדיקים שני מיני הגבול המקבילים לאלו האחד הוא השגחתו בהם אשר ימלטו בה מהמקרים הרעי׳ הנכונו׳ לבא עליהם והוא אמרו לא יגרע מצדיק עיניו והשני הוא הצלחת הנפש והוא אמרו ואת המלכים לכסא וישיבם לנצח ויגבהו ובכאן התבאר חיוב מציאות היושר באלו הענינים אשר היה חושב איוב שימצא החמס וראוי שלא יעלם ממנו שזאת ההשגח׳ והשמיר׳ תתחלף לפי התחלף הדבר אשר בעבורו היתה ההשגחה רצוני שכאשר ידבק ויתאחד יותר בש״י תהיה ההשגחה בו יותר וזה מבואר בנפשו למעיין בדברינו אלה והנה יוכיח אליהוא איוב על אשר לא פשפש במעשיו על הייסורין הבאים עליו ולא שב אל השם ית׳ כי הוא יראה שאם היה שהיה איוב צדיק בזה האופן כבר יתכן שיביא השם ית׳ עליו אלו הייסורין על צד ההשגחה להסיבו מהמרי המועט אשר החל להחזיק בו וזה שהצדיקים כאשר החלו להסתבך במרי מה יגיע לה השם ית׳ רעות על צד ההשגחה כמו שקדם וכאילו יגיד להם בזה המכאוב אשר הכאיבם שפעלם אשר החלו להחזיק בו הרע וימנעו ממנו וזה כי בבא הרע עליהם יפשפשו במעשיה׳ וישובו אל לבם במה היתה החטאת הזאת ואם יקבלו תוכחת בזה וישובו אל השם ית׳ יהיו מושגחים ממנו ונשמרים עד שיבלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים ואם לא יקבלו התוכחת ימותו בבלי דעת כי פעולת הרשע מונעת השגת המושכלות בלי ספק ובהיות הענין כן הוא מבואר שאם היה איוב שבא אל השם ית׳ היה בכל מאלו הרעות ולהיות הרעות הבאות לאיוב על זה האופן ר״ל על צד ההשגחה להוציאו מהמרי המעטי אשר החל להסתבך בו היה מתרעם איוב והיה חושב היותו צדיק לפי שמה שהשיגהו מהמרי היה מעטי ובלתי מושגח אליו ואחר כן גנה אליהו איוב על יחסו העול והרשע לשם ית׳ בזה הסידור אשר סידרו מפני הרעות שימשכו ממנו ר״ל מהסידור אשר מהגרמים השמימיים לפי שבו ישלם הדין והמשפט שיתכנו העולם ויעמידוהו וזה כי בזה האופן בלבד היה אפשר שיגיע לרשעים רע מוחש על הרשע והעול שיעשוהו כי השם ית׳ לא יעשה רע בעצמות כמו שביארנו בפתיחת זה הביאור וכאילו ישלם התיקון המדיני בזה הרע הנופל בזה העולם מן ההכרח ואולם הצדיקים אין להם לירא מאלו הרעות כאשר ישתדלו לדבקה בש״י כפי כחם וזה׳ אל איוב במאמר כולל שכבר היה ראוי לו להשיג פועל השם מהנפלאו׳ אשר הושגו לחכמי׳ במעשיו ולזה היה ראוי לשפוט שזה הסידור הוא בתכלי׳ השלימו׳ האיפשר ואם נמצא בו חסרון מה הוא לפי מחשבותינו לא לפי האמת וזה שהאיד שהוא ראשי׳ ההוויות לא יוכנו הנפלאו׳ אשר יעשה בו הש״י כל שכן באר׳ שהוא סוף כל ההוויות ובכלל כאשר נעיין בנבראיו ראוי לנו לשפוט שהשם ית׳ שגיא כח ומשפט ורב צדקה ושהרע לא יבא ממנו על הכוונה הראשונה :

ויען יי׳ . פי׳ מן הסערה מרוב הנפלאות שסיפר הם בסערת השמים או שידבר עליו בסערה : מי זה מחשיך . הענין רבית להחשיך עצתי כמו להעלים ולהסתיר ובמקום אחר מי זה מעלים : עצה במלים . שדברת בלי דעת : ממדיה . גבולותיה ורב יהודה בעל הדקדוק כ״ש שפירש אותה מן מדד ויתכן שיהיה רמז למדת הגבול׳ : קו . הוא סביב עגולת הארץ : ואדניה . הם ההרים : ואבן פנתה . היא הנקודה : ברון יחד . בעבור שיסובו סביבות נקודו׳ הארץ וכוכבי בקר הם הז׳ משרתים ויקראו כ כוכבי אור ובני אלהי׳ הם המערכות ה העליונות ותנועתם היא רנתם ותרועתם : ויסך . כמו הנני סך והענין סגר : בגיחו . בצאתו כמו מגיח ממקומו כאילו מרחם יצא : חתולתו . מלבוש וכמהו והחתל לא חתלת לא הומתת כרוכה בבגד . שברתי כחו בחקי : ופה ישית . עד כה ישית כחך : המימיך . המיום שנבראת אתה צוית ל להיות בקר והודעת השחר מקומו : ותוכל לאחוז בכנפו׳ הארץ . והנכון כי על השחר ידבר שיאחוז בכנפות הארץ וימותו בכל יום הרשעי׳ ויאבדו כענין יתמו חטאי׳ מן הארץ אף על פי שהצדיק ימות חסד יי׳ על יראיו וצדקתו לבני בנים : תתהפך

מנהסערה חד מן ט״ו מלין דכתי׳ תיבא חדא וקרי׳ תרתין מלין וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא במערכת אות הכ״ף בכ״ר בערך כתב : איפה׳ כתיב כן וסימ׳ ויאמר לו המלך איפה הוא . איפה הם רעים . איפה שמואל ודוד . איפה לא שגלת . ואיפה ישרים נכחדו . איפה הייתי ביסדי ארץ . איפה לקטת היום ואנה עשית . איפה האנשים אשר הרגתם . ואיש אל ידע

לח וַיַּעַן יְהוָה אֶת אִיּוֹב מִן הַסְּעָרָה
וַיֹּאמַר: מִי זֶה מַחְשִׁיךְ עֵצָה בְמִלִּין
בְּלִי דָעַת: אֱזָר נָא כְגֶבֶר חֲלָצֶיךָ
וְאֶשְׁאָלְךָ וְהוֹדִיעֵנִי: אֵיפֹה הָיִיתָ
בְּיָסְדִי אָרֶץ הַגֵּד אִם יָדַעְתָּ בִינָה:
מִי שָׂם מְמַדֶּיהָ כִּי תֵדָע אוֹ מִי נָטָה
עָלֶיהָ קָּו: עַל מָה אֲדָנֶיהָ הָטְבָּעוּ
אוֹ מִי יָרָה אֶבֶן פִּנָּתָהּ: בְּרָן יַחַד
כּוֹכְבֵי בֹקֶר וַיָּרִיעוּ כָּל בְּנֵי אֱלֹהִים:
וַיָּסֶךְ בִּדְלָתַיִם יָם בְּגִיחוֹ מֵרֶחֶם יֵצֵא:
בְּשׂוּמִי עָנָן לְבֻשׁוֹ וַעֲרָפֶל חֲתֻלָּתוֹ:
וָאֶשְׁבֹּר עָלָיו חֻקִּי וָאָשִׂים בְּרִיחַ
וּדְלָתָיִם: וָאֹמַר עַד פֹּה תָבוֹא וְלֹא
תֹסִיף וּפֹא יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ:
הֲמִיָּמֶיךָ צִוִּיתָ בֹּקֶר יִדַּעְתָּה שַׁחַר
מְקֹמוֹ: לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ
וְיִנָּעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה:

ואתיב יי ית איוב מן עלעולא דצערא ואמר : מן הוא דין כמחשיך מלכא במיליא מדלית מנדעא : זרז כדון היך גיברא חרציך ואבעינך ותהודעינני : האן הוית במשתסי ארעא חוי אין ידעתא ביונתא : מן שוי משחתהא ארום תנדע או מן מתח עלה מתקולתא : על מה סמכייהא טמיען או מן שדא אבן זויתה : בזמן דמשבחין כחדא כוכבי צפר ומייבבין כל כיתי מלאכיא : ואגיף בדשיא ימא במגחיה מן תהומא דמן רחמא יפוק : כד שויתי עננא כסותיה ואמטיתא ליפופיה : ופסקית עלוי גזירתי ושויתי פריריא היך נגרין ודשין : ואמרית עד כא תיתי ולא תוסיף וכא תשוי בגיותנות גלליך : המן יומך פקידתא צפר ידעתא לקריצתא אתריה : תא הביומי בראשית הויתא ופקדתא למהוי צפר ידעת קריץ הן אתריה : למיחד בגדפי ארעא ויטלטלין חייביא מינה : תא למיחד בסטרא ארעא דישראל ואטלטלו דרא רשיעיא מינה :

איפה הוא . ואלה איפה הם . וד׳ כתי׳ אפו וסימ׳ ואיה אפו תקותי . דעו אפו כי אלוה . מי יתן אפו ויכתבון מלי . ושארהון איפוא כתי׳ : ופא ב׳ חד כתי׳ אל״ף וכו׳ ופה אשליך לכם גורל . ופא ישית בגאון גליך בהר׳ כתיב א׳ : רשעים חד מן ד׳ מלין דאית בהון אות תלוי׳ וסימ׳ נו״ן במנשה ויקימו להם בני דן את הפסל . ע״ן מיער יכרסמנה חזיר מיער . ע״ן רשעים לאחוז בכנפות הארץ וינערו . ע״ן מרשעים וימנע מרשעים אורם :

ביאור מלות המענה

ויען יי׳ את איוב מן הסער׳ ויאמ׳ . מי שם ממדיה . מי גזר וסדר מדת הארץ שתהי׳ בזה האופן והנה ממדיה שם ובא בשקל מגרי שאול והיסוד מדד והרצון בו מדותיה וקצות גבוליה : או מי נטה עליה קו . ר״ל לבנותה ולחדשה באופן אשר היא עליו ואולם אמר זה כי מנהג הבונים לנטות קו על בנייניהם : אדניה . עמודיה : ברן יחד . משכין רננה : ויסך . שתם וסגר : בגיחו . בצאתו מרחם יצא . בצאתו מרחם ובהולדו : וערפל חתולתו . וענן לבושו והטעם כפול והוא מענין והחתל לא חתלת : ואשבור עליו חקי . ואגזור עליו גזרתי : ופה ישית בגאון גליך . ר״ל ואל זה השיעור מהגאון ישית גליך מי שהוא פועל אותם והוא הרוח כאילו אמר שלגובה הגלים שיעור ותכלה אין לפיכך לא יתוסף שיעורו ולזה לא יגבהו הגלים יותר בעת אחת מעת אחר לתוספת שיעור הים והם בעצמם גם כן מוגבלים בשיעורם עד שלא יבאו מגבולם אשר הגביל השם ית׳ להם ובזה יהיה נשמר זה המציאות אשר בחלק הנגלה מהארץ שלא יבואוהו מי הים עליו ואיפשר שיהיה הרצון כזה ועד זה המקום ישית הרוח בגאון וגובה גליך ולא יעבור הגב׳ אותו המקום אבל יפסק וישוב לקדמותו בהתנועעו אבל ספינתם ובזה יהיה נשמר זה המציאו׳ אשר בחלק הנגלה מהארץ ואפשר שיהיה ב״ית בגאון נוסף׳ וירצה שהרוח ישית גאון הגלים בהגיעו אותם עד מקום מוגבל לא יעברו אותו כמו שקדם . ידעת השחר מקומו כל שחר והוא המקום שזורח ממנו השמש ואולם אמר זה לפי שהשמש לא יזרח תמיד ממקום אחד אבל יתחלף מקום זריחתו דרך משל אל צד הדרומי ר״ל שיתקרב אליו תמיד מהתנועעו מראש סרטן עד ראש גדי ומראש גדי עד ראש סרטן הדבר הפוך ובזה האופן יתחדשו התקופות הארבעה ובהם תועלות להמציא לו הנמצאות השפלות לשמור מציאותם הזמן האפשרי כמו שיתבאר בטבעיות והנה זכר השמש מבין שאר הכוכבים להראות פעולתו יותר באלו הנמצאות השפלות אשר אצלנו : וינערו . ויסורו . ויברחו . להחבא : תתהפך

אבן עזרא

תתהפך. הארץ בצורות משונות כחומר חותם: ויתיצבו. בני אדם כמו לבוש עליה וכל יום תחליפם. ובסוף ימנע מרשעים אורם: נבכי. כמו גליים שירוכו וכמהו מבכי נהרות חבש: עד רחבי ארץ. היא הארץ הגדולה המיושב׳ והנכון כי יאמר התדע כמה רחבי ארץ: כי תקחנו. להוליכו אל גבולו על האור ידבר׳ הידעת אז קודם שתולד כמה מספ׳ ימי חייך: ליום קרב. כמו השליך אבנים גדולות וברד שהיה במצרים והגאון רב סעדיה פירש אי זה הדרך ישכן אור על מקום שים בארץ שהוא אור כלו חוץ מיום אח׳ והפך הדבר ומקום שיהיה שם האור חצי שנה אף על פי שדבריו נכונים אינם מענין הפסוקים וכן פי׳ אי זה הדרך יחלק אור ז״א שזה האור הוא גשם יקרי׳. רוח קדים: לשטף תעלה. כאילו תעלה יש לשטף ועניין פלג מן פלג אלהי׳ מלא מים: לחזיז קולות. אורץ וחיזוק כמו י״י עושה חזיזים קולות תקיפים: אגלי טל. יש אומ׳ הוא המטר הדק בלא חבר ויתכן היות האלף נוסף: כאבן. יתחבאו המי׳ עד שיתקשו כאבן ו והעני׳ שלא יראו שהם מי׳: ופני תהו׳ יתלכדו. העני׳ כפול שאם שהיו מימי תהו׳ יתלכדו עד שיתקשרו ויש אומרי׳ כי עניינו שיתלכדו על פני תהום והוא קרוב: התקשר מעדנו׳ כימה. כוכבים הם בפאת צפון וכסיל בפאת דרום וכימה תקשר הפירו׳ שהם המעדנות וכסיל הפך הדבר והעניין האתה נותה לכוכבים האלה לקשר ולפתח והקדמונים אמרו כימה הם שבע כוכבים קטנים והם בסוף מזל טלה ו והנראי׳ הם ו׳ והנכון בעיני שהו׳ אחד והוא כוכב גדול יקרא עין השור השמאלי וכסיל כוכב גדול הו׳ לב מזל עקרב כי בעלות אלה שניהם במזרח יראו המעשים הנזכרי׳ וזה כנגד זה בכו׳ ובמעלה ובחלק: מזרות. כוכבים הם ויש אומרי׳ כי הר״ים תמורת למ״ד ויאמרו כי כמוהו וידע אלמנותיו והוא רחוק: ועיש. כבר הזכרתיו: הידעת חקות שמים. שמתי והוא שא׳ המשורר חוק נתן ולא יעבור: משטרו. שב אל השמים בעבור שים להם ממשלה על הארץ מן שוטרים: ושפעת מים. רבים מן שפעת גמלים: בטוחות. רובי המפרשים אמרו שהם הכליות והנכון בעיני שהם הקרב כעניין הן אמת חפצת בטוחות ויורה עליו סוף הפסוק שאמר ובסתום חכמה תודיעני כי העניין כפול הוא כמנהג: לשכוי. הוא הלב כמו עברו משכיות לבב והעניין צורות חקוקות כמו ואבן משכית והצורות הם המחשבות ותבניו סוד הרוח יורו כן: מי

מסורה

התבוננת ג׳ חס׳ כליש׳ וסימ׳ נמסר בסיפ׳ סימ׳ ל׳: אל גבולו ל׳ וחד על גבולו ואינון בן אב מן חד חד חד אל וחד על ול׳ דכו׳ וסי׳ נמס׳ במסר׳ רבת׳ במערכה אות האלף בערך אל בסד׳ ובספר ד׳ וסי׳ בסדר בלק וירמיה סימן יא: ואוצרו׳ אוצרו׳ יא כל וסימ׳ עלה שישק מלך מצרים דמלכים תנינא דפסו׳ ויקח אסא את כל הכסף ב׳ בפסו׳ ויוצא אסא את כל

איוב

תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ: וְיִמָּנַע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר: הֲבָאתָ עַד־נִבְכֵי־יָם וּבְחֵקֶר תְּהוֹם הִתְהַלָּכְתָּ: הֲנִגְלוּ לְךָ שַׁעֲרֵי־מָוֶת וְשַׁעֲרֵי צַלְמָוֶת תִּרְאֶה: הִתְבֹּנַנְתָּ עַד־רַחֲבֵי־אָרֶץ הַגֵּד אִם־יָדַעְתָּ כֻלָּהּ: אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ יִשְׁכָּן־אוֹר וְחֹשֶׁךְ אֵי־זֶה מְקֹמוֹ: כִּי תִקָּחֶנּוּ אֶל־גְּבוּלוֹ וְכִי־תָבִין נְתִיבוֹת בֵּיתוֹ: יָדַעְתָּ כִּי־אָז תִּוָּלֵד וּמִסְפַּר יָמֶיךָ רַבִּים: הֲבָאתָ אֶל־אֹצְרוֹת שָׁלֶג וְאוֹצְרוֹת בָּרָד תִּרְאֶה: אֲשֶׁר־חָשַׂכְתִּי לְעֶת־צָר לְיוֹם קְרָב וּמִלְחָמָה: אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ יֵחָלֶק אוֹר יָפֵץ קָדִים עֲלֵי־אָרֶץ: מִי־פִלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קֹלוֹת: לְהַמְטִיר עַל־אֶרֶץ לֹא־אִישׁ מִדְבָּר לֹא־אָדָם בּוֹ: לְהַשְׂבִּיעַ שֹׁאָה וּמְשֹׁאָה וּלְהַצְמִיחַ מֹצָא דֶשֶׁא: הֲיֵשׁ־לַמָּטָר אָב אוֹ מִי־הוֹלִיד אֶגְלֵי־טָל: מִבֶּטֶן מִי יָצָא הַקָּרַח וּכְפֹר שָׁמַיִם מִי יְלָדוֹ: כָּאֶבֶן מַיִם יִתְחַבָּאוּ וּפְנֵי תְהוֹם יִתְלַכָּדוּ: הַתְקַשֵּׁר מַעֲדַנּוֹת כִּימָה אוֹ־מֹשְׁכוֹת כְּסִיל תְּפַתֵּחַ: הֲתֹצִיא מַזָּרוֹת בְּעִתּוֹ וְעַיִשׁ עַל־בָּנֶיהָ תַנְחֵם: הֲיָדַעְתָּ חֻקּוֹת שָׁמָיִם אִם־תָּשִׂים מִשְׁטָרוֹ בָאָרֶץ: הֲתָרִים לָעָב קוֹלֶךָ וְשִׁפְעַת־מַיִם תְּכַסֶּךָּ: הַתְשַׁלַּח בְּרָקִים וְיֵלֵכוּ וְיֹאמְרוּ לְךָ הִנֵּנוּ: מִי־שָׁת בַּטֻּחוֹת חָכְמָה אוֹ מִי־נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה:

תרגום

מִתְהַפְּכָא הֵיךְ טִינָא חוֹתָמָא דִילְהוֹן וְאִיתְעַתְּדוּן הֵיךְ כְּסוּ זְהִים: ת״א אִתְהַפְכַת הֵיךְ טִינָא חוֹתָמָא דִלְהוֹן וְלָא אִתְבְּרִיאוּ כְּמוֹ גוּשְׁמֵיהוֹן בְּלָא נִשְׁמַתְהוֹן הֵיךְ כְּסוּ סְרִיק: וְאִתְכְּסֵי מִן רַשִׁיעַיָא נְהוֹרְהוֹן וְאֶדְרַע מְרַמְמָא תִתְבַּר: אִיפְשַׁר דְעַלְתָא עַד מְעַרְבְּלֵי סְגוּר יַמָא וּפִשְׁפּוּשׁ תְּהוֹמָא הֲלֵיכְתָּ: אִפְשַׁר דְאִתְגְלִיאוּ לָךְ מַעֲלְנֵי מוֹתָא וּמַעֲלְנֵי טוּלֵי מוֹתָא דְגֵהִנָּם תֶּחֱמֵי: אִיתְבַּיְינַת עַד פִּתְוַוי אַרְעָא דְגִינְתָא דְעֵדֶן חֲוִי אִין יְדַעְתָּא כּוּלָהּ: אֵידֵין אוֹרְחָא יִשְׁרֵי נְהוֹרָא וַחֲשׁוֹכָא הֵידֵין אַתְרֵיהּ: אֲרוּם תְּדַבְּרִינֵיהּ לִתְחוּמֵיהּ וַאֲרוּם תִּתְבַּיַן שְׁבִילֵי בֵּיתֵיהּ: הֲיְדַעְתָּא אֲרוּם בְּכֵן אִתְיְלִיד וּמִנְיַן יוֹמַיִךְ סַגִיעִין: אִיפְשַׁר דְעַלְתָא לְקוּרְטוּרֵי תַלְגָא וְאַפּוּתִיקֵי בַרְדָא תֶּחֱמֵי: דִיגְנָזִית תַּלְגָא לְעִידָן עַקְתָא בְּגֵהִנָּם וּבַרְדָא לְיוֹם קְרָבָא דְפַרְעֹה וְאַגְחוּתָא דְמִצְרָאֵי: הֵידֵין אוֹרְחָא יִתְפְּלִיג נְהוֹרָא יְבַדַּר רוּחַ קִדוּמָא עַל אַרְעָא: מַן טַיֵיף לְשַׁטְפָא קוּבְתָא וְאִסְרְטָא לַעֲנָנֵי קַלַיָא: ת״א מַאן טָאֵיף לְשַׁטְפָא דִתְהוֹמָא חֲרִיצֵי מַיָא וּקְצַתְתוֹן דְלָא לְעֵילָא וְאוֹרְחָא לַעֲנָנֵי דְמַחְתִין מִתַּמָן מַיָא בְּקָלַיָא: ת״א מַאן עֲבַד שְׁטָפָא לְמַרְזֵיבָא דְמַיָא וּלְעֵילָא אָרְחָא דַעֲנָנָא דְמָחִית מִטְרָא בְּקָלִין: לְאַחֲתָא מִטְרָא עַל אַרְעָא דְלֵית בָּהּ גְבַר מַדְבְּרָא דְלָא בַר נַשׁ בֵּיהּ: לְמִסְבַּע רְגוּשָׁא וְאִתְרוּגְשָׁתָא וּלְמַרְבְּיָא מַפְּקָנוּת דִיתְאָה: הַאִית לְמִטְרָא אַבָּא אוֹ מַן אוֹלִיד רְסִיסֵי טַלָא: מִכְּרֵיסָא מַן נָפִיק קַרְחָא וּגְלִידָא דִשְׁמַיָא מַן יְלִיד יָתֵיהּ: הֵיךְ אַבְנָא מוֹי קְרִישִׁין וּמִיטַמְרָן וְאַפֵּי תְהוֹמָא דְמִן קוֹרָא מִתְאַחֲדִין: הֲתִקְטוֹר שִׁירֵי כִימָתָא אוֹ אַשְׁלֵי וְנִגְדִין נִיפְלָא תִשְׁרֵי: הֲתַפִּיק שִׁטְרֵי מַזָלַיָא בִּזְמַנֵיהּ וְזֵגְתָא עַל אַפְרְחָהָא תְדַבְּרִינוּן: הֲיְדַעְתָּא גְזֵירָתָא דִשְׁמַיָא אִין תְּשַׁוֵי שִׁטְרֵיהּ גַלְגַלֵיהּ בְּאַרְעָא: אִפְשַׁר דְתָרִים לְעָבָא קָלָךְ וְרִיכְפַּת מַיָא תַחְפִינָךְ: אִיפְשַׁר תְּשַׁדַּר בַּרְקִין וְיְהָכוּן וְיֵימְרוּן לָךְ הָא אֲנַן: מַן שַׁוִי בְּכֻלְיָין חוּכְמְתָא אוֹ יְהַב לְלִיבָּא בִּינְתָא: ת״א לְתַרְנְגוֹל בָּרָא בִּיוּנְתָא לְמִקְלְסָא לְמָרֵיהּ:

מסורה

אוצרות ב׳ בפסו׳. ונתתי לך אוצרות חשך. את כל חסן העיר. והלוים אח״ה כה״ה קדמ׳ דפסו׳ ואוצרות ברד תראה. לא יועילו אוצרות רשע. ואת בני התערובות דד״ה: וכפור ב׳ חס׳ כליש׳ וסי׳ דק ככפר על הארץ. וכפר שמים מי ילדו: ופני י״ו מחוין וסימ׳ נמס׳ בתלים סימ׳ פ״ב: התקשר ל׳ והוא חד מן מלין דמשמשין הת ברישי׳ וסימ׳ התהלך ל׳ כי אתה מתחרה בארז. התקשר ל׳ מעדנות כימה. התשלח ל׳ ברקים וילכו. התאמין ל׳ בו כי ישיב זרעך. התרעישנו ל׳ בארבה הוד נחרו. התרים ל׳ לעב קולך. התצוד ל׳ ללביא טרף. התשחק ל׳ בו כצפור. התצלח ל׳ עתה שתולה התצלח. ואינון מן א״ב ה״א ברישי׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות ה״א בסד׳:

רלבג

תתהפך כחומר חות׳. ר״ל כמו החומר והטיט אשר יעשו בו החותם אשר ירצו שהוא מוכן בקלות לקבל החותם שהוא כן תתהפך פעולת השמש להמסך ממנו פעולות מתחלפות מצד חלוף מצבו: נבכי ים. מעמקי ים: רחבי ארץ. הנה רחב הארץ הוא מרחקה מהקו השוה והוא המקום אשר יהיו בו הלילה והיום שוים לעולם ולזה יהיו לארץ שני רחבים האחד מהקו השוה עד תכלי׳ הצפון והשני מהקו השוה עד תכלי׳ הדרו׳: חשכתי לעת צר. מנעתי אות׳ לי ואצרתי אותם ל׳ להשתמש בהם בעת צר ר״ל להגיע הרע לראוי לו: אי זה דרך יחלק אור. הרצו׳ בו אי זה דרך יחלק השמש עד שילך פע׳ בתנועתו היומית בדרך אחר וביום אחר בדרך אח׳ ויפזר מקום זריחתו עלי ארץ כמו שהתבא׳ למי שעיין מעט מחכמת התכונה ואיפש׳ שיהיה הרצון באור האיד הקיטורי אשר יתהוו ממנו הלהבו׳ בקלות ויהיה קדים רוח קדים והוא יותר נכון כי לפי הביאור הראשון יהיה בכאן כפל דברים לפי שכבר זכר זה העניין בעינו כמו שאמר המימיך צוית בקר וגו׳: מי פלג לשטף תעלה וגו׳. מי חלק לשטף המים מקום שיפול בו ויקרא למקום ההוא תעלה והיא חפירה והרצון מי סידר המטר בזה האופן שימטיר בזה המקום ולא במקו׳ אח׳ עד שישלימו בזה האופן הנמצאים בהמטירו פעם במקום אחר ופעם במקו׳ אחר וזה שאם היה המטר כולו במקו׳ אחד תמיד לא ישלם צמח לא במקום ההוא מצד רבוי הלחו׳ ולא בזולתו מצד היובש וזה מבואר בנפשו ומי שם חק ומנהג לברק ולרעמים ויהיה אמרו לחזיז קולו׳ כאילו אמ׳ לחזיז וקולות ואירצה בזה מי שם דרך ל לחזיז אש׳ יתהוו ממנו הרעמים שירד למטה לארץ הפך תנועתו הטבעית: שואה ומשואה. מדבר ומקומו׳ חריבי׳: אגלי טל. טיפי הטל: יתחבאו. ירצה שהם יחפאו ויסתר ענין המימיות ויהיו מים בכח לא בפועל: מעדנות. שם מוכי תענוגי׳ שימצאו בשבת כימה ר״ל בהמצא השמש שם כי אז יתיר חום הזמן האילנות ויתנו פרים והנה כימה היא צורה אחת במזל טלה: ומושכות כסיל. מה שיעצרהו וימשכהו כסיל שהוא מהצורות הדרומיות ובהיות השמש במזל שהוא בו ימנעו האילנות מלתת פרים לרוב הקור: מזרות. היא צורה אחת מהצורות הדרומיות ואחשוב שלא היתה נראית בארץ אשר היה בה איוב כי אם זמן מועט: ועיש. היא צורה מהצורות הצפוניות והיא נסתרת כלל באקלים אשר אנחנו בו: תנחם. תנהגם: משטרו. מענין שוטר ומושל והרצון אם תשים ממשלת השמים בארץ: בטוחות׳. הוא מענין כי טח מראו׳ עיניה׳ והרצון בלבבות הטוחות והסתומות: שכוי. הוא שם מענין ההשגחה וההסתכלות תרגום וישקף ואסתכי והוא השכל ההיולאני: מי:

בצקת ל' למוצק ל' ורגבים ל' התצוד ל' ללביא ל' התצוד ללביא טרף : במעונות ב' מל' דמל' בליש' וסימ' ומי יבא במעונותינו · כי ישחו במעונות · וג' חס' בלישנ' מענה אלהי קדם · כפיר קולו ממענתו · ומענתיו טרפה · וב' כתיב מעונתם חס' ו' בתר' וסימ' ואל מעונתם ישובון · ואל מעונתם ירבצון · ושאר' מעונות כתי' חס' ו' קדמא : ירחים ד' וסימ'

מִי־יְסַפֵּר שְׁחָקִים בְּחָכְמָה וְנִבְלֵי
שָׁמַיִם מִי יַשְׁכִּיב : בְּצֶקֶת עָפָר
לַמּוּצָק וּרְגָבִים יְדֻבָּקוּ : הֲתָצוּד
לְלָבִיא טָרֶף וְחַיַּת כְּפִירִים תְּמַלֵּא :
כִּי־יָשֹׁחוּ בַמְּעוֹנוֹת יֵשְׁבוּ בַסֻּכָּה לְמוֹ־
אָרֶב : מִי יָכִין לָעֹרֵב צֵידוֹ כִּי־יְלָדָו
אֶל־אֵל יְשַׁוֵּעוּ יִתְעוּ לִבְלִי־אֹכֶל :
לט הֲיָדַעְתָּ עֵת לֶדֶת יַעֲלֵי־סָלַע חֹלֵל
אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹר : תִּסְפֹּר יְרָחִים
תְּמַלֶּאנָה וְיָדַעְתָּ עֵת לִדְתָּנָה :
תִּכְרַעְנָה יַלְדֵיהֶן תְּפַלַּחְנָה חֶבְלֵיהֶם
תְּשַׁלַּחְנָה : יַחְלְמוּ בְנֵיהֶם יִרְבּוּ בַבָּר
יָצְאוּ וְלֹא־שָׁבוּ לָמוֹ : מִי־שִׁלַּח פֶּרֶא
חָפְשִׁי וּמֹסְרוֹת עָרוֹד מִי פִתֵּחַ : אֲשֶׁר־
שַׂמְתִּי עֲרָבָה בֵיתוֹ וּמִשְׁכְּנוֹתָיו מְלֵחָה :
יִשְׂחַק לַהֲמוֹן קִרְיָה תְּשֻׁאוֹת נוֹגֵשׂ
לֹא יִשְׁמָע : יְתוּר הָרִים מִרְעֵהוּ וְאַחַר
כָּל־יָרוֹק יִדְרוֹשׁ : הֲיֹאבֶה רֵּים עָבְדֶךָ
אִם־יָלִין עַל־אֲבוּסֶךָ : הֲתִקְשָׁר־
רֵים בְּתֶלֶם עֲבֹתוֹ אִם־יְשַׂדֵּד עֲמָקִים
אַחֲרֶיךָ : הֲתִבְטַח־בּוֹ כִּי־רַב כֹּחוֹ
וְתַעֲזֹב אֵלָיו יְגִיעֶךָ : הֲתַאֲמִין בּוֹ
כִּי־יָשׁוּב זַרְעֶךָ וְגָרְנְךָ יֶאֱסֹף : כְּנַף־
רְנָנִים נֶעֱלָסָה אִם־אֶבְרָה חֲסִידָה
וְנֹצָה : כִּי־תַעֲזֹב לָאָרֶץ בֵּצֶיהָ וְעַל־
עָפָר תְּחַמֵּם : וַתִּשְׁכַּח כִּי־רֶגֶל
תְּזוּרֶהָ וְחַיַּת הַשָּׂדֶה תְּדוּשֶׁהָ : הִקְשִׁיחַ
בָּנֶיהָ לְּלֹא־לָהּ לְרִיק יְגִיעָהּ בְּלִי־פָחַד
: כִּי־הִשָּׁהּ אֱלוֹהַּ חָכְמָה וְלֹא־חָלַק
לָהּ בַּבִּינָה : כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא
תִּשְׂחַק לַסּוּס וּלְרֹכְבוֹ : הֲתִתֵּן לַסּוּס
גְּבוּרָה הֲתַלְבִּישׁ צַוָּארוֹ רַעְמָה :

מַן יִמְנֵי שְׁבַעְתֵּי שְׁמַיָּא בְּחוּכְמְתָא וְכִילְוַות
שְׁמַיָּא מַן יְשָׁרֵי : תא מַאן יִסְנֵי כּוֹכְבֵי
שְׁמַיָּא בְּחוּכְמְתָא וַעֲנָנֵי דְמַתִּילִין לְזִקַּיָּא
דִשְׁמַיָּא מַאן אַשְׁכִּיב : כַּד אִשְׁתָּאַם עַפְרָא
לְשִׁיתְאַסָּא וְגַרְגִישְׁתָּא אִידַבְּקוּ : הֲתָצוּד
לְלֵיתָא מְזוֹנָא וּפַרְנָסוּתָא דְאַרְיְוָתָא תְּסַפֵּק :
אֲרוּם שַׁחְיָין בִּמְדוֹרָתָא יְתִבוּן בִּמְטַלַּלְתָּא
מְטוּל לְכַמְנָא : מַן יַתְקֵן לְעוּרְבָא מְזוֹנֵיהּ
אֲרוּם בְּנוֹי לֶאֱלָהָא יִבְעוּן תָּעְיָין מִדְּלֵית
מֵיכְלָא : אִיפְשַׁר דִידַעְתָּא עִידָן מֵילְדֵיהוֹן
דְיַעֲלֵי טִינָרָא כַּד מִצְטַעֲרִין אַיַּלְתָּא תִנְטוֹר
תִּמְנֵי יַרְחַיָּא דִשְׁלָמָן וְתִנְדַע עִידָנֵי מֵלְדֵיהוֹן
: חַמְטַן בְּנֵיהוֹן מִתְפַּלְחָן צַעֲרֵיהוֹן מְשַׁדְּרִין
: מִתַחַיְילָן בְּנֵיהוֹן יִסְגוּן בְּעִיבוּרָא יִפְקוּן
וְלָא תַיְיבִין לְהוֹן : מִן פְּטַר מְרוֹדָא בַּר חוֹרֵי
וְשׁוּשְׁלֵי עֲרוֹדָא מַן שְׁרֵי : דִי שַׁוִּיתִי מֵישְׁרָא
בַּיְיתֵיהּ וּמַשְׁכְּנוֹי אַרְעָא צַדְיָא : יִגְחַךְ לִרְגוּשׁ
קִרְיְתָא אִתְרְגוּשְׁתָּא דְרַדְיָא לָא יִשְׁמַע :
וְאַלִיל טוּרַיָּא סִרְעֵיהּ וּבָתַר כָּל יְרוֹקָא יִבְעֵי
: אִיפְשַׁר דְצָבֵי רֵימָנָא לְמִיפְלְחָךְ אִין יְבִית
עַל אוּרְוָתָךְ : אִיפְשַׁר דְתִקְטוֹר רֵימָנָא
בְּתַלְמָא דַאֲשֵׁלִיהּ אִין יְשַׁדֵּד גַלְמְתָא בַּתְרָךְ
: אִפְשַׁר דְתִתְרְחִיץ בֵּיהּ אֲרוּם סַגִּי חֵילֵיהּ
וְתִשְׁבּוֹק לְוָתֵיהּ לֵיעוּתָךְ : אִיפְשַׁר דְתֵימִין
בֵּיהּ אֲרוּם יְתוּב דַרְעָךְ וְאִידְרָךְ יִכְנוֹשׁ :
גַרְפָּא דְתַרְנְגוֹל בָּרָא דִמְשַׁבְּחָא וּמְקַלְּסָא
אִין אֵיבְרָא דְחַוָּרִיתָא וְנוֹצִיצַיְתָא : אֲרוּם
תִּשְׁבּוֹק לְאַרְעָא בֵּיעַיְיתָא וְעַל אַרְעָא תְּדַגֵּר
: וְשַׁלְיָיא אֲרוּם רִגְלָא תְּבַדְרִינָהּ וְחֵיוַת בָּרָא
תְּדוּשְׁשִׁינָהּ : שִׁיחְנָא עַל בְּנַיָּא דְלָא דִלַהּ
לְסְרִיקוּתָא לֵיעוּתָהּ מִדְּלֵית דְלוּחָא : אֲרוּם
אַנְשְׁיֵהּ אֱלָהָא חוּכְמְתָא וְלָא פַלִּיג לַהּ ב
בְּבִיוּנְתָּא : כְּעִידָן בִּמְרוֹמָא טַיְסָא מְגַחֲכָא
לְסוּסָא וּלְרִיכְבֵיהּ : הַאִיפְשַׁר דְתִתֵּן לְסוּסָא
גְבוּרְתָּא אִיפְשַׁר דְתַלְבֵּישׁ צַוְורֵיהּ תוּקְפָּא :

ותצפנהו שלשה ירחים · וממגד גרש ירחים · במספר ירחים אל יבא · תספר ירחים תמלאנה : פרא ו' וסי' נמסר בסדר לך לך ובסיפר' סימן י"א : פתח ג' וסי' מוסר מלכים · ומוסרות ערוד מי פתח · דלתות פניו מי פתח : ירוק ג' ב' חס' וסימ' וכי ירקרק הזב בטהור · ואביה ירק ירק · ואחר כל ירוק ידרוש : ישדד ב' וסימ' אם ישדד עמקים אחריך · אפרים עגלה מלמדה · וא' יפתח וישדד אדמתו : ישיב חד מן ב' זוגין מן ג' ג' דכתי' ו' במצעות תיבות וקרי' יוד וסי' ישוב הרע לשוררי · התאמין בו כי ישוב זרעך · תגמול ידי אדם ישוב לו : אשוב ג' כתי' ו' וקרי' י' וסי' יהוד' כי הנה בימים ההמה ובעת ההיא אשר · אמאס גם זרע יעקב ודוד · עילם והיה באחרית הימים : ללא י"א וסימ' נמסר בסיפרא סי' כו : והשה ל' בבינה ל' כי השה אלוה חכמה · תבריא ל' תשחק לסוס · צוארו ה' וסי' נמסר בסדר מקץ :

רלבג

מי יספר · מענין מנין ומספר כמו אספר כל עצמותי : ונבלי שמים · הם הגשמים הארציים הנופלים מלמעלה למטה : בצקת עפר למוצק וגו' · בהתקשות העפר עד היותו חזק : ורגבים · הם גושי העפר והרצון שחלקי הארץ ידובקו עד שלא ישאר פנוי ביניהם : וחית כפירי' תמלא · ונפש האריות תמלא להמציא להם טרף כי נפשם ריקה בהעדר טרפם : ישוחו · ישפלו : ישועו · יצעקו : יעלי סלע · בו קאסטאין בלע"ז והיא עולה בראש הסלע ב בשעה שכורעת לילד והשם ית' מזמן לה נשר שמקבלת אות' הולדות בכנפיו ומציל אותם שלא יפולו כך אמרו רבותינו ז"ל ואם הענין אמת הנה פירוש ה הפסו' כן ואם לא הנה יהיה הרצון בזה לפי מה שאחשוב שזה הבא איננו נולד כי אם בקושי גדול ולזה יהיה נולד בתכלית הסכנה לולי השגחת השם ית' להמציא הוולדים ב באופן מהחוזק שלא ימותו בעת הליד : חולל אילות · הוא מענין חיל וחבלי יולדה ואמרו רבותינו ז"ל כי האילת רחמה צר ולא תלד אם לא הכישה נחש ב ברחמה והשם ית' סבב שיבא אליה נחש בעת הלידה להכים' ברחמ' ותלד ואם לא ימצא הענין כן יהיה הרצון בזה לפי מה שאחשוב שזה הבא איננו נולד כי אם בקושי גדול ו ולזה יהיה הענין בו כמו הענין ביעלי סלע ולזאת הסבה יהיה הולד בתכלית הסכנה ועם כל זה יכל ל להשגח' השם יתברך במצאות : תפלחנה · תשברנה ותכתתנה : חבליה' · ביריה' : יחלמו · מענין בריאות והוא מענין ותחלימני ו והחייני : בבר · בחוץ : פרא · חיה הנמצאת במדבר והיא אוכלת עשב כבהמה : ערוד · חמור הבר : ערבה · מדבר : מליחה · ארץ מליחה והיא מדבר גם כן : תשואות · ענין המיה : יתור · מן ויתורו את הארץ והוא שם במשקל יבול : ריס · ראם : אבוסך · הוא האבוס שאוכלת בו ה הבהמה : התקשר ריס בתלם עבותו · הרצון בו האם העבות תקשור ריס בתלם לחרוש בתלמי השד' כמו הענין בשור ובחמור וזולת' מבעלי חיי' שיחרשו בהם : ישדד · מגזרת שדה והוא החרישה כמו יפתח וישדד אדמתו : כנף רננים · שם עוף או אפשר שיהיה שם העוף רננים ויזכר מכנף העוף ההוא : נעלסה · שמח' ועלס' : אברה · כנף שלה : חסידה · שם עוף : ונוצה · ר"ל נוצת העוף ההוא : תזוריה · תדרכם ותרמסם והוא מגזרת ויזר את הגיזה : הקשיח בניה · הסיר מדמיונה כאינם לבניה ושכחה אותם : השה · שכח אותה והעלים ממנה : תמריא · מענין הגבהה : רעמה · חוזק ועוז הקול והגבהה והצהלה היוצאת ממנו :

אבן עזרא

מי יספר · פירושו מספיר מי שם אותם כספיר כענין כראי מוצק ויש אומ' שהוא מן ספר ואחרי' אמרו מתספר ואחרים אמרו מי יספר בחכמתו השחקים : ונבלי שמים · הם העבים בעבור שהם מלאים מים : ישכיב · כמו יוריד וכמוהו שכבת הטל : למוצק · היא הנקודה : ורגבים ידובקו · הם בקעות הארץ מהחום והמטר : וחית כפירים תמלא · כי היא נפשו ריקה : ישוחו · מן ישח כי כן מנהג ה הכפיר וכמהו ידכה ישוח : תכרענה · ותפלחנה ילדיהן כדי שלא יזוזו ממקומם : חבליהם תשלחנה · פי' תשלחנה חבלים ומכאובות על ידיהן ואחר כך יתרפאו ב בניה' כענין ותחלימני : ירבו · יגדלו בבריאות כמו ברור ויש אומ' שהוא תרגום חוץ : תשואות · קולות מן שאון : ירוק · הענין אחר כל מקום ירוק : התקשר ריס בתלם · כמו תלמיה רוה והענין ה התקשר ריס בתלם בעבות : התבטח בו · כי רב חילך בעבור רוב כחו : ותעזוב אליו יגיעך · עניינו זרע השדה שבכחו יחרוש ויסדר כמעשה השור ויש אומ' כי תעזוב תפיש על גבו כענין עזוב תעזוב עמו והוא רחוק מאד : התאמין בו כי ישיב זרעך · כי לא יחרוש ויסדר ישיב לך הזרע : וגרנך יאסוף · ברים : כנף רננים · שם עוף אולי נקרא כן בעבור נועם קולו : נעלסה · כמו נכרם וכן נתעלס' באהבים והטעם האתה נתת לרננים כנף · ונתת אברה היא הכנף וכן ישאהו על אברתו · וגם נוצה לחסידה והוא עוף יבא למועד ידוע כי כן כתו' בספר ישעיה : כי תעזוב לארץ בציה · זאת תולדת' : תחמם · בציה מגזרת חום : תזוריה · מגזרת ויזר : הקשיח בניה · והטעם תתאכזר על בניה כאילו לא היו שלה וכמהו תקשיח לבנו מיראתך ואין להם ש של שני במקרא : יגיעה בלי פחד · אין לה פחד על הבנים שיהיו בניה מתזורס רגל : כי השה · מטעם כי נשני אלהים : ולא · נתן לה חלק בבינה : תמריא · תגבה ואין לו חבר ויש אומ' כי שור ומריא כמהו וטעם מריא שמן מעלה מלפון רבנן : תשחק לסוס · בעבור רוב מרוצתו : רעמה · כטעם עוות מן רעמו פניו או מגזרת רעם : התרעישנו

הֲתַרְעִישֶׁנּוּ כָּאַרְבֶּה הוֹד נַחְרוֹ אֵימָה׃ יַחְפְּרוּ בָעֵמֶק וְיָשִׂישׂ בְּכֹחַ יֵצֵא לִקְרַאת־נָשֶׁק׃ יִשְׂחַק לְפַחַד וְלֹא יֵחָת וְלֹא־יָשׁוּב מִפְּנֵי־חָרֶב׃ עָלָיו תִּרְנֶה אַשְׁפָּה לַהַב חֲנִית וְכִידוֹן׃ בְּרַעַשׁ וְרֹגֶז יְגַמֶּא־אָרֶץ וְלֹא־יַאֲמִין כִּי־קוֹל שׁוֹפָר׃ בְּדֵי שֹׁפָר יֹאמַר הֶאָח וּמֵרָחוֹק יָרִיחַ מִלְחָמָה רַעַם שָׂרִים וּתְרוּעָה׃ הֲמִבִּינָתְךָ יַאֲבֶר־נֵץ יִפְרֹשׂ כְּנָפָו לְתֵימָן׃ אִם־עַל־פִּיךָ יַגְבִּיהַּ נָשֶׁר וְכִי יָרִים קִנּוֹ׃ סֶלַע יִשְׁכֹּן וְיִתְלֹנָן עַל־שֶׁן־סֶלַע וּמְצוּדָה׃ מִשָּׁם חָפַר־אֹכֶל לְמֵרָחוֹק עֵינָיו יַבִּיטוּ׃ וְאֶפְרֹחָו יְעַלְעוּ־דָם וּבַאֲשֶׁר חֲלָלִים שָׁם הוּא׃

הֲתַרְגִּישִׁינֵיהּ הֵיךְ גּוֹבַאי שְׁבָהוֹד לִישְׁלוּשְׁתָּא דְנַחִירֵיהּ אֵימְתָא׃ מְחַפְּשִׁין בְּגִלִּימָא וְיֶחְדֵי בְּחֵילָא יִפּוֹק לְקֳדָמוּ קְרָב זַיְינָא׃ יְחַיֵּיךְ לִדְלוּחָא וְלָא יִתְבַּר וְלָא יְתוּב מִן קֳדָם סַיְפָא׃ עִלּוֹי תִּשְׁדֵּי זַיְינָא חַרְבָּא שִׁנָּנָא מוּרְנִיתָא וּרְזוּמְחָא׃ בִּרְגִיז וְרוּגְזָא יַעֲבִיד גּוּמְתָא בְּאַרְעָא וְלָא יְהֵימִין אֲרוּם קָל שׁוֹפָרָא׃ בְּמִיסַת שׁוֹפָרָא יֵימַר חֶדְוָא וּמִן רָחִיק יְרִיחַ קְרָבָא אַכְלְיוּתָא דְרַבְרְבֵי וְיַבָּבָא׃ אֵיפְשַׁר מִבְּיוּנְתָּךְ יִתְאֲבֵר בַּר נַצָּא פְּרוּשׂ גַּדְפָּא לְדָרוֹמָא׃ אִין עַל מֵימְרָךְ יִתְגַּבַּהּ נִשְׁרָא וַאֲרוּם יָרוּם שַׁרְבְּפֵיהּ׃ כֵּיפָא יִשְׁרֵי וִיבִית עַל כְּרַךְ טִינַר וּמְצַדְתָּא׃ מִתַּמָּן חָפִיר מֵיכְלָא לְמַרְחִיק עֵינוֹי מִסְתַּכְּלָן׃ וְאֶפְרוֹחוֹי גַּמְעִין אִידְמָא וּבְאַתַר דְּתַמָּן קְטִילַיָּא תַּמָּן הוּא׃

נחרו ל' התרעישנו כארבה והוא חד מן אב' מן א"א כתיב ו' בסוף תיבו' בחברתה או ול' זוגא וסי' נמסר בבס' רבה בטעד כ' אות הא"ו בסד: אשפה ב' וסי' ועילם נשא אשפה: עליו תרנה אשפה להב: שופר ב' חס' וסי' אל חכך שפר. בדי שפר יאמ' האח. וכל אורייתא דכו' חס' כב"ב מ"ל וסי' והעברת שופר הרועה ב' בו. וכל נביאי' וכתובי' דכו' מ"ל בב"ב חס' וסי' דלעי'

ומן וישלח אבשלום עד סוף ספר' דכו': למרחוק ח' וסי' נמסר לעיל בספר' סי' ל"ו ומלכ' ב' סי' י"ט: ובאשר ד' וסי' נמסר בשופטים סי' ה' וישעיה סי' ס': הרוב ג' ב' חס' וא' מ"ל וסי' נמסר בספר' ריש סי' י"א:

אבן עזרא

התרעישנו כארבה. שתשמיעו לו רעש במרוצתו כאשר ישמע לארבה: הוד נחרו. כמו נחרת סוסיו קול נהלת הסוס: יחפרו. רגליו בעמק וישיש: בכח. שיש בו כח: ידוע: ישחק. לדבר שיפחד אדם ממנו: ולא יחת. כמו אל תערוץ ואל תחת: ולא ישוב. אחור מפני חרב: תרנה. קול החצים היוצא מהאשפה כמו ותעבר הרנה: להב חנית וכידון. שהם מרוקים כאילו להב יצא מהם: יגמא ארץ. יפסע ארץ וקרוב ממנו מגמת פניהם והטעם נוכח פניהם. כל כך ישמח ללכת אל מקום המלחמה שלא יאמין כי קול השופר הוא אמת: בדי שופר. בשמעו השופר יאמר האח מרוב שמחתו כמו האח האח והיא מלה תאמר על השמחה בבוא לאדם חפצו. בדי שופר כמו בדי ריק והוא קרוב מטעם אין די בער: יריח מלחמה. כשמעו כי כן הוא: רעם שרים. שמיעם שרים ותרועת מרחוק: יאבר נץ. יעופף לתימן כי יבקש מקום חם: יגביה נשר. אין עוף שיגביה יותר ממנו: סלע ישכון. כן תולדתו: חפר אוכל. יבקש כמו לחפור את כל הארץ וקרוב מגזרת חופר גומץ והטעם שהוא במקום גבוה ויבקש מזונו כמטה כחופר מטמון: ואפרוחיו יעלעו דם. כמו ושתו ולעו והטעם יבלעו דם איברי החללים שיביא ויהי העי"ן הראשון כפול או יהי מגזרת עלעא בלשון רבנן והטעם ישברו צלעות החלל להוציא דם והראשון נכון בדקדוק והאחרון עצמו שהוא מגזרת עצם וזה דבר ידוע כי הנשר יראה ממקום רחוק מאד מקום החללים וירוץ שמה: הרוב

רלבג

התרעישנו כארבה. התתן לו הרעש והכפיצה אשר הוא רועש כארבה: הוד נחרו אימה. ע"כ שיעטוש היוצא מנחיריו הוא אימה לשומעיו: יחפרו בעמק. יחפרו רגליו בעמק כמנהג הסוסים: נשק. כלי מלחמה: תרנה. תזעק מגזרת ותעבור הרנה במחנה: אשפה. הוא כלי שישימו בו החצים: חנית וכידון. הם כלי זין: ברעש ורוגז יגמא ארץ. ברעש ותנועה חזקה ובחמה ירוץ עד שידמה כאילו הוא מגמא את הארץ ובולעה לחוזק המרוצ': האח. מענין שמחה: יאבר. יעוף ולפי שהעופפות הוא בכנף אמר יאבר: נץ. שם עוף: ומצודה. סלע חזק וגבוה: חפר אוכל. יבקש ויחפש האוכל שיהיה כזון לו ממנו מגזרת ויחפרו לנו את הארץ: יעלעו. יבלעו: חללים. הרוגים:

ביאור דברי המענה

ענה השם ית' את איוב מן החשך והסערה ואמר ואולם ייחס זה המראה אל הסערה לפי שהנביאים כשתבא להם הנבואה יהיה שם ביניהם מסך מה מבדיל מצד החומר מלקבל בשלימות השפע האלהי ולזה תמצא שתיוחס הנבואה אל הערפל או אל החשך והסערה אשר הוא תאיר הרב החשך. מי זה אשר עכרו ועצתו הם חשוכים ואפלים מבלי דעת אשר חשקת להתוכח עמי. ועתה אזור נא כגבר חלציך כאדם המתווכח אשאלך והודיעני שאלתי אחר שאתה שופט על מעשי ראה איך תוכל לשפוט את מעשי ואינך יודע אותם ומשיגם והוא מבואר שהשופט ראוי שתהיה אצלו ידיעת מה שהוא שופט. איפה היית שתדע אופן החכמה ביסדי ארץ הגד אם ידעת בינה מי שם מדתה בזה השיעור כי תדע אופן החכמה בזה והטעם כי בהיות מדתה בזה השיעור מן החכמה עד שאם היתה יותר גדולה או יותר קטנה היה נפסד העולם כי העולם ישמר בשווי אשר ביסודות בכמות ובאיכות כמו שהתבאר בטבעיות. או מי נטה עליה קו כדרך הבונים כאשר יתחילו לבנות והרצון בזה מאי זה דבר היתה התחלת הויתה ואמנם אמר זה להעלם העניין בסבת הוית הארץ לפי שהוא מיוחס אל ההעדר ר"ל אל העדר קבול המתפעל פועל הפועל ולזה היה מה שרחק מהגרמים השמימיים ארץ וזה פלא שישלים השם ית' זה המציאות באלו השתי סבות והיא הסבה המיוחסת אל העדר בפנים מה כמו הארץ והסבה ההפכית לה כי זה העולם מתקיים במציאות ההפכים וכאילו התבאר בזה שאפילו מה שמיוחס אל ההכרח וההעדר ישתמש בו השם יתברך לתועלת כפי מה שאפשר עד שישלם בו זה המציאות השפל או יהיה פירושו או מי נטה עליה קו לקחת מדתה בהתהוותה כמו שיעשו הבונים ויהיה העניין כפול. על מה אדניה הוטבעו או מי ירה אבן פנתה אשר היא נסמכת עליו כי בזה מהחכמה מה שלא יעלם כי היא נסמכת על מרכזה שהוא נקודה לבד וזה לא היה לנקודה ההיא מצד מה שהיא נקודה כי הנקודות כולם מתדמות אבל היא הסיבה בזה מה שמשאתו מכוכבי אור אשר הם משבחים ומרננים לפני תמיד רוצה לומר הגלגלים אשר בהם הכוכבים כי כאשר נמצאו אלו הכוכבים מרננים ומשבחים לפני עם כל המלאכים וזה היה בעת המצא הגרמים השמימיים אז יהיה זה הטבע לזאת הנקודה להיותה אמצע. ומי הוא אשר יסך בדלתים ים בעת התאוותו עד שיהיה שם חלק נגלה בארץ להתאוות בו אלו הנבראות אשר בארץ ולא יעבור בו הים ויכסנו שזה היה פלא מאד ומה שאי אפשר שתנתן בו סבה טבעית כמו שביארנו בספר מ"י. וגם אחרי כן שמרתי זה המציאות בשומי הענן והערפל מכסה הים תמיד רוצה לומר שאור השמש יעלה ממנו אידים תמיד יחסרוהו עד שלא יעבור גבולו בסיבת המים הבאים עליו מהנהרות כי הוא יחסר באלו האידים כשיעור מה שיתוסף בסבת הנהרות ובזה האופן גזרתי עליו חקי ואשים בריח ודלתים לפני הים שלא יעבור גבולו. ואומ' עד פה תבא ולא תוסיף ובזה הגובה יכלה גאון גליך לפי שלא יתוסף גובה הים כלל בסבת מה שזכרנו. המימיך צוית בקר והודעת לשחר מקומו אשר ממנו יזרח ואולם אמר זה לפי שהשמש לא יזרח בכל יום ממקום אחד אבל יתחלף מקום זריחתו מצד תנועתו בגלגלו הנוטה השלמת בשוה ותתחדשנה בזה תקופות השנה אשר להם רושם חזק במציאות אלו הדברים ההוים הנפסדים ובשמירתם זמן מה כי בסיבת אלו התקופות יגבר אחד מההפכים אשר עמידתנו בהם פעם והאחר פעם עד שישלם בזה הסידור והיושר לאלו הנמצאות ויתחדשו בזאת הסבה מהפועל האחד פעולות רבות מתחלפות מצד התחלף יחסו אל הארץ אשר שם פעולותיו גם יתחדשו לזאת הסבה מהפועל האחד ההויה וההפסד כי קרבתו ממנו הוא סבה להויה ומרחקו ממנו סבה להפסד וזה מקום פלא וחכמה נפלאה ולזה אמר שבכבר יתחלפו מקומו' הזריחה לשמש לאחוז בכנפות הארץ ר"ל שיהיה פעם בתכלית הנטיה לצפון והוא בהיותו בראש סרטן ופעם בתכלית הנטיה לדרום והוא בהיותו בראש דלי ואלו החילופים עם שיש להם מבוא גדול בהווית ושמירת הנמצאות הנה יגיע מהם רע במקרה מצד התגבורת באלו העתים ובו גם כן עם שהוא מן ההכרח תועלת להנער הרשעים מן הארץ וזה שבכבר יתחדשו מזאת הנטיה פעולות מתחלפות מהכוכבים כמו החומר שיקבל החותמות והצורות בתמורה פעם אחר פעם ויעמדו כמו לבוש שילבשהו האדם פעם ויפשטהו פעם ולא יעמוד עליו זמן ארוך ובזאת התמורה אשר לנמצאות מצד חילוף מצבי הכוכבים ממנו וחילוף מצבי קצתם מקצת ימנע מרשעים אורם והצלחתם וזרוע רמה אשר לרשעים תשבר וזה כי אם היה נולד הרשע בעת שיהיה לפי המשפט שהוא מצליח הנה יומר ענייננו תמיד ויהפך מעניין לעניין מצד התחלף הוראת הככבי' ומשפטיהם בו עד שישבר זרועו וכחו עד שיכלה. הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת שתדע עומק הכפלא ועם זה יגיעו שם פועל הגרמים השמימיים להוות ההווית הנמצאות בו. הנגלו לך שערי מות ושערי צלמות תראה ר"ל שתדע אי זה מקום מרכז הארץ אשר הוא מות וצלמות ונאול להיותו רחוק מהתהוות שם דבר עם שהארץ היא בתכלית מההעדר עד שאין בנמצאות המוחשות מה שהוא במדרגתה מהחסרון וההעדר ולזה הכינו בעלי התורות הארץ כאילו היא החומר הראשון כמו שזכר הפילוסוף בספר מה שאחר הטבע ואמר גם כן בתורה כי עפר אתה ואל עפר תשוב. האם התבוננת מכתיבות השמש שתדע מה שיקרה במקומות אשר רחבם גדול מהארץ מאד הגד אם ידעת כל הארץ אי זה מקום מהארץ ישכון האור שם זמן ארוך וחשך אי זה מקומו בעת היותו שם האור כי כבר התבאר בראיות ברורות כי מס"ו מעלות וכ"ה דקים רוחב עד צ' מעלות ימצאו מקומות יהיה בהם יום אין בו לילה גם חדש או חדשים עד שיכלה העניין בסוף אל מקום יהיה בו ששה חדשים יום וששה חדשים לילה. האם ידעת זה העניין מהשמש איך הוא כי תקחהו אל גבולו וכי תבין נתיבות ביתו עד שתדע מה שיתחייב מתנועותיו ממקום מקום מהארץ או ידעת זה מצד אורך ימיך

ימיך

ימיך שהתאמת לך זה מן החוש ואולם ספר זה עם ספורו אשר הדברי' הנעלמים להיות זה נעלם לאיוב כי בנבואה יבואו כמו אלו הענינים לפי המקבל כאמרו באברהם וספור הככבים להיות זה דבר נעלם לאברהם ואם כבר ידעוהו הבאים אחריו עד שכבר מנו מספר כל הכוכבים הנראים וקראום בשמות· ויותר זר מזה שכבר יגיע לנביא דבר כוזב בעת הנבואה במה שאין לו מגד שהוא נביא מגד הדעות אשר לו בענינים ההם כמו הענין ביחזקאל שהגיע לו בנבואה כאילו הגלגלים מחדשים קולות נפלאים בתנועתם מפני שהיה מאמין שהגלגלים יחדשו קולות בתנועותיהם כמו שזכר הרב המורה· הבאת אל אוצרות שלג שתדע מאי זה מקום יצא השלג ואי זו סבה תהוהו· האם תראה מה שיצא ממנו הברד אשר חשכתי אותו להמצא לעת צרה לעשות רע לעולם ליום קרב ומלחמה· וספר אלו הסבים להיות כל אחד מהם קפיאה למים· והאחד נמצא עם הקור והאחד עם החום ואמ' שהברד כבר תמציא אותו ואם איננו מכוון כי אם על הכוונה השנית ומגד ההכרח שיקובל בו תועלת להמציא ההזיק' כדי שיזיקו בהם הרשעי'· ספר כא אי זה הדרך יחלק האיד הקיטורי אשר יהיו ממנו הלהבו' עד שפעם יהיה ממנו כוכב מדלג ופעם כוכב בעל זנב וזולת זה מהמיני' אשר יתחדשו מהלהבות ההוות ממנו ופעם יהיה ממנו רוח ויפיץ קדים על הארץ· או יהיה הרצון בזה אי זה הדרך יחלק האיד הקיטורי האחד בעינו עד שימצא קצתו חם וקצתו קר בדרך שיתהוה ממנו רוח וזה כי בהווית הרוח ממנו יהיה בזה האופן כמו שהתבאר בספר האותות· מי חלק לשטף היורד מהגשמים מקום מוגבל יקבלהו ר"ל שירד במקום אחד ולא ירד במקו' אחר לפי הנגזר מאתי עד שישלמו בזה האופן הצמחים ומי שם מנהג וחק לברק ולרעמים עד שילך הענין בסדור ישר ר"ל שיגברו פעם האש והרוח ופעם יגברו הפכיהם· מי הוא אשר סדר שפעם ירד המטר על המדברות שלא יגיע ממנו תועלת לאנשים ופעם ירד למקומות הנעבדי' והנזרעים להצמיח מוצא דשא כדי שישלם בזה הגעת הרע לרשעים· היש למטר אב הוליד אותו והמציאו עד שיהיה לו חק להמצא שנה בשנה בעת הסתו או מי הוליד טיפי הטל עד שיהיה לו חק להמצא יום ביום בעת סוף הלילה שהוא דומה בתקופות היום לעת הסתו בתקופות השנה· ספר כא מה היא הסיבה המהווה אותם כי בזה מהעומק וספר גם כן מאי זה סבה נהיה הקרח וכפור השמים· לאי זו סיבה יתחבאו ויקפאו המים כאבן עד שיגיע מחוזק ההקפאה שיקפאו פני תהום עם עמקם ספר כא מה הסיבה בזה· התוכל לעצור מה שתוציא כימה מהאילנות והפירות הכותחי' כי בהיות השמש בכימה אשר היא במזל טלה אז יתנו האילנות והצמחים כחם או אם תוכל להתיר ולפתח מה שיעצרהו וימשכהו כסיל שהוא מהצורות הדרומיות וזה כי בהיות השמש במזל שהוא בו אז יהיה הקור ויעצרו האילנות והצמחים וימנעו מנתינת כחם לרוב הקור· התוציא מזרות בעתו כאלו והיא צורה הכוללת מהצורות הדרומיות ולא היתה נראית בארץ אשר היה בה איוב כי אם זמן מועט ואם תנחה עיש על בניה שהיא מהצורות הצפוניות· הידעת חקות שמים ר"ל מה שיתחייב מהכוכבים בהיותם במקום מקום מהגלגל ומתבטם ודבוקם ושאר מה שידמה לזה· האם תסדר ממשלת השמים בארץ עד שישלם בהם זה המציאות השפל וישמרו סידור אלו הענינים אשר היה ראוי שיתייחסו אל הקרי' לפי מה שיחשב כמו המטר והברקים ומה שינהג מנהגם· התרים לעב קולך וירד המטר הישמעו לך הברקים להשתלח כאשר תרצה עד שישלם ענייניהם מה שיצטרך לנמצאות ואולם אמר זה כי השם יתברך שם בזה סידור והגבלה הולך בשיעור ישר מגד תנועת הגרמי' השמימיי' וכוכביה' ומצביהם ומבטיהם· מי שת בלבבות הסתומות חכמה או מי נתן לשכל האדם בינה להשכיל הדברים אשר בשמים ואמנם אמר זה כי האדם נברא משולל מכל חכמה ולזה הוא נפלא איך יתכן לו שילמד חכמה לפי שכל למידה ולימוד יצטרך האדם בו לידיעה קודמת כמו שהתבאר בראשון מספר המופת ואחר שאין לו ידיעה קודמת הוא מן הפלא איך יתכן שיהיה לו ידיעה ואולם השם ית' שם בו כלים להגיע אליו התבונה והחוש והדמיון והכח המחשב והזוכר כמו שהתבאר בספר הנפש והנה הענין בידיעה אשר תתחדש באמצעות אלו הכחות הוא נפלא מאד וכן הוא נפלא איך ישכיל האדם הענינים אשר אין לו מהחוש התחלה להכנס בהם כי אם הקדמות רחוקות כמו הענין במה שיחקור ממנו מענין הגלגלים וצורותיהם ר"ל השכלים הנפרדים ואפשר שיאמר אומר שהוא קרא חכמה ההקדמות הראשונות ובינה התולדות המתחייבות מהם אלא שהביאור הראשון יותר נכון כי החכמה מיוחסת אל הענינים אשר לנו בהם הקדמות עצמיות והבינה מיוחסת אל מה שיתבאר לנו בהקדמות עצמיות ומיוחסות והבינה מתיחסת אל מה שיתבאר לנו בהקדמות רחוקות וזהו אמרו יי' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וזה שהארץ נמצאת מה שבה בעבור עצמה וימשך מהכחות אשר בה מה שימשך חיוב נגלה כאילו תאמר המשך מהחום החימום והספוגיו' וזולת זה מהאיכיו' הנמשכות לאיכות איכות מהם ואולם השמים לא נמצא מה שבהם מציאות המרכז והכוכבים ושיעורי התנועות ושיעורי הנטייה וזולת זה ממה שינהג מנהגם בעבור עצמותם כמו שביארנו בספר מלחמות יי' ולא ימשך מהכחות אשר בהם מה שימשך חיוב נגלה כאילו תאמר המשך מהם החום והקור ושאר האיכויות כי אין בהם מה שיתיחס לאלו האיכויות כמו שהתבאר בטבעיות ולזה ייחס זה הסידור אשר בשמים כאילו הענינים אל התבונה כי התבונה היא הוצאת דבר מתוך דבר אחר זולתו וחכמה היא הוצאת דבר מהדבר ההוא בעצמו באופן מה וזה כי הידיעה המגעת מהמופת האמיתי היא מגעת מהדבר ההוא בעצמו כמו שהתבאר במלאכת ההגיון· מי יספר מספר השחקים בחכמה לשים מספרם בזה האופן אשר הוא בתכלית השלימות להשלים זה המציאות השפל עד שאם תחסר אחת מהתנועות הנמצאו' לכוכב כוכב מהכוכבי' היה בלתי אפשר שישלם זה המציאות

השפל· ומי ישכיב ויניח באמצע העולם הגשמים הנופלים מן השמים רוצה לומר החלקים הארציי' עד שיתחלקו חלקי העפר בזה החוזק אשר הם בו לרוב הכבידות ובקשתם המרכז וחלקי הארץ ידובקו התדבקו' חזק ואולם אמ' זה לפי שלשחקים מרכזים מתחלפים כמו שביארנו במה שאין ספק בו בספר מלחמות יי' ולזה הוא נפלא למה ינוחו חלקי הארץ במרכז אחד מאלו הגלגלים יותר מהמרכזי' האחרי'· האם תצוד ללביא טרף ותמלא מזון הכפירים כי ישכנו במעונותיהם וישבו בסוכה למו ארב לטרוף מה שיגיע להם· ספר כא איך ישלם להם מזונם בזה האופן אשר הוא מיוחס אל הקרי אם לא מטוב החכמה וההשגחה אשר בדרכי המציאות באופן שישלם להם מזונם· מי יכין לעורב צידו עד שישמר מינו ולא ימות ברעב וזה כי ילדי העורב יתעו להעדר מזונם וישועו אל השם דרך משל לתת להם אכלם כי אין להם זולתו שימציאהו להם כי אין העורב מכין להם מזונם אבל הוא מוכה אותם בהתהוותם אם מפני שטבעו זה הטבע ר"ל שאין לו זאת האהבה הדמיונית לבניו אם מפני היות נוצתם לבנה בתחלת הענין ויחשוב מפני זה שאינם בניו כמו שאמרו קצת הקודמים ולזה הוא מבואר שהמצא להם מזונם הוא מיתרון ההשגחה והחכמה· הידעת עת לדת יעלי סלע ותשמור עת בוא החיל והחבלים לאיילות ללדת והרצון בזה לפי מה שאחשב שאלו לנער לידתן והיה הוולד בתכלית הסכנה ועם כל זה הילדי' ניצולים ליתרון ההשגחתי בנמצאות ויכולתי לעשות כל המצטרך· ולזה אמר התספור ירחים שתשלמנה הריונם בהם וידעת עת לדתנה כדי שתקבלם אז· וזה שהם מרוב צער הלידה ועוצר רחמם תכרענה ובגוא להם חבליה' רוצה לומ' שלא יתחזקו לעשות עצמם כדי שילדו ובזה תפתחנה ותשברה ילדיהן וזה כי הם משלחות חבליהם וציריהם ולא יעשו עצמם בבואם כדי שילדו כמנהג שאר הבעלי חיים· ועם זה ימצא מיתרון ההשגחתי בנמצאות שיבריאו בניהם עד שלא יצטרכו לאמם ויגדלו בחוץ במה שימצאוהו מהמזון ולא יצטרכו שתזמינהו להם אמם אבל יצאו ולא שבו למו· מי שלח פרא חפשי שלא יהיה ביתיי ויהיה תחת ממשלת האדם ומוסרות ערוד מי פתח והתיר שלא ימשול האד' בו· אשר שמתי משכנו במדבר ובארץ מליחה· הנה לחזקו ישחק וילעג להמון קריה ולא יירא מהם ולא ישמע תשואות נוגש ר"ל שאין מי שיכנוש אותו וימשול בו לחוזקו והוא פלא איך שם משכנו במדבר לפי שאינו טורף אבל הוא אוכל עשב וצמח האדמה עד שיחפש הרים שירעה בהם במדבר ואחר כל עשב ידרוש ולזה הוא מבואר שכמו זה הבעל חיים לא ישלם לו מזונו כי אם לחוזק ההשגחתי לפי שהוא במקום לא יעבד בו ולא יזרע ואין האדם ממציא לו מזונו והנה ישלם לו בזה האופן מזונו עד שהוא בזאת המדרגה מהחוזק ולזאת הסיבה לפי מה שאחשב זכר חוזק הראם והיות משכנו במדבר לפי שאינו טורף אבל הוא אוכל עשב· ולזה אמר היאבה הראם לעבוד אותך וילין על אבוסיך כדי שתמציא לו מאכלו כמו הענין בבעלי חיים הביתיים· האם העבות אשר תשים על הראם תוכל לקשור אותו בתלם כדי שיחרוש וישדד האדמה· התבטח בו כי רב כחו ותעזוב אליו כל עבודת השדה ר"ל שתעשה בו כמעשה השור והחמור· התאמין בו כי ישיב זרעך וגרנך יאסוף אל ביתיך אם תמצא התבואה עליו הנה עם אכלו עשב היה משכנו במדבר ושם אמציא לו מזונו בדרך שיהיה בזה החוזק אשר הוא בו· הנה כנף עוף אחד שמו רננים היא נעלסה ר"ל שליופיה תמים העוף ההוא עלז ושמח בהביטו בה ואחשב בזה העוף שהוא הנקרא פאון בלע"ז שישמח ויתענג ביופי כנפיו ונוצתו· וגם אברה של חסידה ונוצתה אשר אינם יפות תשימה נעלסה ואמר זה בתמיה מה הסיבה אשר בעבורה רבה שמחת זה העוף ששמה חסידה עד שלא תתן אל לבה לשמור מה שתולידהו· כי תעזוב לארץ ביציה ועל עפר תחמם אותם לבקעם ולא נתנה אל לבה לשים ביציה במקום נשמר ושכחה מרוב שמחתה כי רגל תזור ביצתה וחית השדה תדושה· השכיח השם ית' אותה בניה להניחם במקום שיפקדו ולא יהיו לה ותשים יגיעה לריק ולא תפחד ותתן אל לבה שביציה נכוני' להפקד בזה האופן כי השם ית' שכח אותה החכמה והתחבולה אשר בזה הענין לשאר הבעלי חיים ולא נתן לה חלק בבינה ההיא בעת במרום תגביה לעוף תלעג לסוס ולרוכבו ר"ל שלא תירא משום דבר ועם כל זה ימצאו הבנים ההם משומרים עד שישמר בזה מציאות המין ההוא מחוזק השגחת הש"י באלו הדברים· התתן לסוס תכונת הגבורה התלביש צוארו הרעם וההצהלה היוצאת ממנו האתה תשביב שירעש זה הרעש אשר הוא רועש כארבה ותשים עוכם עיטושו אימה לשומעיו· יחפרו רגליו בעמק מהכותו בהם בארץ כדרך הסוסים· ישיש בכח שיש לו ולא יירא מלצאת לקראת כלי המלחמה· ישחק וילעג לענינים המפחידי' במלחמ' ולא יחת ולא ישוב מפני חרב· בעבורו תזעק האשפה אשר שם החצים ולהב חנית וכידון כי הוא יהיה סבה שיעשו פעולותיהם לסבת העדר פחדו מן החרבי' ברעש ובחימה ירוץ בכח עד שהוא כאילו מגמא את הארץ ובולעה ולא יאמין כי קול שופר ר"ל שלא יירא מקול השופר אשר יריעו בו אנשי המלחמה· בדי שופר יאמר האח ומרחוק יריח מלחמה להתאוותו אותה ורעם השרים ותרועתם במלחמ' ירגיש מרחוק וירוץ שם ואולם זכר ענין הסוס להתבאר שזאת התכונה שם השם ית' בו לעבודת האדם בענין המלחמה עד שהוא לא יתרחק מן החרב עם היות בטבע כל בעלי חיים להתרחק מן המזיק וזה כולו הוא מחוזק השגחת השם ית' בזה הנמצא· המבינתך יעוף הנץ מהפאה הצפונית בימי הקור ויפרוש כנפיו לצד דרום מהרובע המיושב להתרחק מתגבורת הקור האם ידע זה העוף בהתחלפות האקלימים ושמה שיתקרב יותר אל משוה היום הוא יותר חם עד שיעוף שם הלא זה כולו מיתרון השגחת השם ית' ששם בהם זאת התכונה כמו טבע להיותם נשמרים בה· האם על פיך יגביה הנשר לעוף על שאר העופות וירים קנו עד שעל שן סלע ומצודה ישכון ויתלונן ואמנם היה זה כן כי משם יוכל לראות מרחוק הטרף וימצא לו בזה האופן מזונו עד שאפרוחיו יבלעו דם

הטרף

הרוב עם שדי יסור · הדרך מוסר הוא שיריב אדם עם שדי: מוכיח אלוה יעננה · איוב שיוכיח השם למה לא יענה על זאת: ויען איוב. הן קלותי · מגז' קל וקרוב מגזרת קלון והפך הדבר כבד מגזרת כבוד: למופי. המ"ם והוי"ו נוסף כמלת כמו: אחת דברתי · דברה אחת דברתי וכן ועשיר יענה עזות: מנהסערה · כחבריו והטע' כי השם

הטרף אשר יבאו אליהם ובאשר ימצאו חללים שם הוא לקחת מגוף החללי לאכו האם זה הכשר בעל שכל עד שידע שכל מה שיגביה לעוף יוכל לראות יותר הדברים הרחוקים הלא השם יתברך מיתרון חכמתו והשגחתו שם טבעו באופן שיערב לו שאויר הוא הגבוה וימשך לו מזה זה התועלת:

יעננה ב' וסי' וכפים מעץ יעננה. מוכיח אלוה יעננה: קלתי ל' חס' הן קלתי מה אשיבך: ולא אוסיף ד' וסימ' ולא אוסיף עוד להכות את כל חי · ולא אוסיף עוד להגיד את רגל ישר' · ולא אוסיף עוד להסיר את רגל ישראל · אחת דברתי ולא אענה ושתים: משפטי י"ז וסים' נמסר ב'חזקאל סימן ט"ל ותלים סימן י"ז · תצדק' ג' קמץ וא' פתח וסימ' כפר אתה למען

וַיַּעַן יְהוָה אֶת־אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃
הֲרֹב עִם־שַׁדַּי יִסּוֹר מוֹכִיחַ אֱלוֹהַּ
יַעֲנֶנָּה׃
וַיַּעַן אִיּוֹב אֶת־יְהוָה וַיֹּאמַר׃ הֵן קַלֹּתִי
מָה אֲשִׁיבֶךָּ יָדִי שַׂמְתִּי לְמוֹ־פִי׃ אַחַת
דִּבַּרְתִּי וְלֹא אֶעֱנֶה וּשְׁתַּיִם וְלֹא
אוֹסִיף׃ וַיַּעַן־יְהוָה אֶת־
אִיּוֹב מִן סְעָרָה וַיֹּאמַר׃ אֱזָר־נָא
כְגֶבֶר חֲלָצֶיךָ אֶשְׁאָלְךָ וְהוֹדִיעֵנִי׃
הַאַף תָּפֵר מִשְׁפָּטִי תַּרְשִׁיעֵנִי לְמַעַן
תִּצְדָּק׃ וְאִם־זְרוֹעַ כָּאֵל לָךְ וּבְקוֹל
כָּמֹהוּ תַרְעֵם׃ עֲדֵה נָא גָאוֹן וָגֹבַהּ
וְהוֹד וְהָדָר תִּלְבָּשׁ׃ הָפֵץ עֶבְרוֹת
אַפֶּךָ וּרְאֵה כָל־גֵּאֶה וְהַשְׁפִּילֵהוּ׃
רְאֵה כָל־גֵּאֶה הַכְנִיעֵהוּ וַהֲדֹךְ רְשָׁעִים
תַּחְתָּם׃ טָמְנֵם בֶּעָפָר יָחַד פְּנֵיהֶם
חֲבֹשׁ בַּטָּמוּן׃ וְגַם־אֲנִי אוֹדֶךָּ כִּי־
תוֹשִׁעַ לְךָ יְמִינֶךָ׃ הִנֵּה־נָא בְהֵמוֹת
אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ חָצִיר כַּבָּקָר יֹאכֵל׃
הִנֵּה־נָא כֹחוֹ בְמָתְנָיו וְאֹנוֹ
בִּשְׁרִירֵי בִטְנוֹ׃ יַחְפֹּץ זְנָבוֹ כְמוֹ־אָרֶז גִּידֵי פַחֲדָו יְשֹׂרָגוּ׃

וְאָתִיב יְיָ יַת אִיּוֹב וְאָמַר׃ אֶפְשַׁר דְּנָצֵי עִם
שַׁדַּי יִתְרְדֵי מַכְסַן אֱלָהָא יְתִיבִינֵיהּ׃
וְאָתִיב אִיּוֹב יַת יְיָ וְאָמַר׃ הָא אִיזְדַּלְזְלִית
מַה אֲתִיבִינָךְ אִידִי שַׁוִּית לְפוּמִי׃ חֲדָא
זִמְנָא מַלֵּילִית וְלָא אָתִיב וְתִנְיָנוּתָא וְלָא
אוֹסִיף׃
וְאָתִיב יְיָ יַת אִיּוֹב מִן עַלְעוֹלְתָא
דְּצַעֲרָא וַאֲמַר׃ זְרִיז כְּדוֹן הֵיךְ גַּבְרָא חַרְצָךְ
אֶשְׁאֲלִינָךְ וְתְהוֹדְעִינַנִי׃ הַבְרַם תְּשַׁנֵּי דִּינִי
תְּחַיְּיבִינַנִי מִן בִּגְלַל דְּתִזְכֵּי׃ וְאִין אֶדְרַע
הֵיךְ אֱלָהָא לָךְ וּבְקָל דִּיכְמָתֵיהּ תִּכְלֵי׃
אַתְקִין כְּדוֹן גֵּיוְתָנוּתָא וְגוֹבְהָא וְזִיוָא
וְשִׁבְהוֹרָא תִּלְבַּשׁ׃ בַּדַּר רוּגְזָתָא דְּנַחִירָךְ
וַחֲמֵי כָּל גֵּיוְתָן וּמַכִּיכִינֵיהּ׃ חֲמֵי כָּל גֵּיוְתָן
וְתַבְרִינֵיהּ וְדַעֲדֵק חַיָּיבַיָּא בְּאַתְרֵיהוֹן׃
טַמְעִינֵיהוֹן בְּעַפְרָא כַּחֲדָא אַפֵּיהוֹן כְּבוֹשׁ
בְּטוּמְעָא׃ וְלָחוֹד אֲנָא אוֹדֵינָךְ אֲרוּם תִּפְרוֹק
לָךְ יַמִּינָךְ׃ הָא כְדוֹן בְּעִירַיָּא דִּי עֲבָדִית
עִמָּךְ עִסְבָּא הֵיךְ תּוֹרֵי יֵיכוּל׃ הָא כְדוֹן
לְוִיָּתָן דְּחֵילֵיהּ בְּחַרְצוֹי וְתוּקְפֵיהּ בִּפְרַת
דִּכְרֵסֵיהּ׃ כָּפִין דּוּנְבֵיהּ הֵיךְ כְּאַרְזָא
וְוִיתְנַיָּא דְּפַחְדוֹי מְשַׁבְּשִׁין׃

תצדק' החפץ לשדי כי תצדק · תרשיעני למען תצדק · למען תצדק בדבריך · כתר' פתח: ופץ ל' עדה נא גאון וגבה וכל קרי' הלוף חפץ: הכניעהו ל' ראה כל גאה והוא חד מן מלין דבשמשיזהו בסוף תיבות וסים' נמסר במסר' רבה' במערכת אות ה"א בס"ר: חבוש ג' חד כ"ל וסים' ביום חבש יי' את שבר עמו · פניהם חבש בטמון · פארך חבוש עליך · כתר' כ"ל: כבקר ג' דגשי' וסים' ופרה ודוב תרעינה' זאב וטלה ירעו · חציר כבקר יאכל:

ענה את איוב על דבריו להוכיחו והודיעו כי איננו יודע דרכי השם שהם כלל אף כי הפרט וכאשר השלים השם להוכיחו שתק איוב ענה השם ואמ' לו למה לא תענה והנה השיב מלה שאיננה הגונה ואמר לא אשיב אז אמר לו השם אחר שלא תודה האמת ותחשוב בלבך כי אתה חכם אשאלך והודיעני וזה שתיקת התרג' להפר משפטי החכמ' ששמתי בעולם תרשיעני למען תצדק: ואם זרוע כאל לך · כשם: ותרעם · בקול כאשר ירעם אל קול הרעם: עדה נא · מגזרת הורד עדיך: עברות אפך · כי באף יראה הכעס: והדוך · אין לו חבר כמו רמוס והטעם אם יש לך גבורה הדוך על גאה והזכיר מהגאי' שנים האחד בהמות שהוא ביבשה והשני לויתן שהוא בים: חבוש · כמו ולא חובשו: בטמון · כמו בעפר והטעם כפול: אודך · כמו ומודה ועוזב ירוחם: בהמות · שם בהמה גדולה אין בישוב גדולה ממנה · וטעם עמך לפי שהיתה ביבשה כי באחרית יזכור הלויתן שהוא בים ויש אומרי' כי טעם עמך שהבהמות נולדו ביום אחד עם אדם הראשון וזה דרך דרש: חציר כבקר יאכל. בעבור זה אמרו המפרשים שהוא הפיל ואיננה ראיה גמורה: חציר. עשב כמו מצמיח הרים חציר: ואונו. כחו כמו כחי וראשית אוני: בשרירי בטנו. כמו לא כרת שרך: יחפוץ. יעמיד ואין לו ריע ומלית במקרא ומפרשים הוציאוהו מגזרת חפץ ואין לי בו חפץ: פחדיו. תרגו' תרוה אשך פחדין והם הגבים יסורגו. יסתרגו מגזרת שריגים יסתבכו: אפיקי

והכלל העולה מהדברי' הוא שהשם ית' הוכיח איוב על מה שהיה שופט במעשיו שיש בהם חסרון וקיצור ר"ל במה שהיה מתרעם למה הניח השם ית' איפי האדם בזה הסידור אשר מהגרמי' השמימיי' שימשך שינ מהעול מה שימשך עד שימצא רשע וטוב לו צדיק ורע לו ואם לא היה אפשר לשי' שיסדר זה באופן יותר שלם למה ברא האנשים הקשי' יום כי המות יותר נבחר להם ואמר שאין השם ית' שאין ראוי לו לשפוט זה המשפט לפי שהוא בלתי משיג פעולות השם יתברך והשופט בדבר ראוי שתהיה אצלו ידיעה במה שהוא שופט עליו ועוד כי מה שספר השם ית' מפעולותיו אשר נעלמו לאיוב הוא ממה שיתבאר ממנו שעם השם ית' תכלית הגבורה והחכמה לעשות כל מה שאיפשר מן הטובה לזה המציאו' השפל ושהוא משגיח בו כפי מה שאפשר והנה זכר גם כן השם יתברך שמה שברא שימשך ממנו רע מה יש בו תועלת להגיע עונם לרשעים והוא אומרו וינערו רשעים ממנה והנה זה המאמר מורה כי הצדיקים לא יגיעם אלו הרעות ולזה אמר רשעים כי הרשעים לבד הם הניזוקים בו כמו שביאר אליהוא ובזה תועלת לשאר האנשים שיקבלו מוסר ויראו מהשם יתברך ויגיע להם הצלחת הנפש והנה כמו ששם הטבע בצמחים כח דוחה מה שהוא בלתי נאות לטבעם כדי שלא יוזקו בו כן שם השם יתברך באופן מה כחות דוחים הרעים מכלל האדם כדי שלא יוזקו בהם האנשי' וזה אמנם היה ברע הנמשך במקרה מזה הסדור הנמשך מהגרמים השמימיים אשר הוא כמו מכוון להזיק לרשעים כמו שקדם:

ויען יי' את איוב ויאמר · וכראות השם יתברך שלא היה איוב עונה אותו דבר ואמר האם הוא לקיחת מוסר מהרע הבא לאדם שיריב הנוסר בו עם השם יתברך ואם ראוי במי שיתווכח עם השם יתברך שיענהו השם על התוכחת והטענה ההיא ואם כל זה כבר עשיתי לפנים מסורת הדין להשיב על דבריך או ירצה בזה ואם מי שאלוה מוכיח אותו יענה על התוכחת ההיא ויטיח דברים כנגד השם יתברך או ירצה שמי שיתווכח עם השם יתברך ראוי שיענה על תוכחתו כשידבר עמו ולזה ראוי לך להשיב על דברי או להודות בהם:

ויען איוב את יי' ויאמר · הן אני נקלה מאד ביחס אליך ומה אשיבך על דבריך אלא הנה שמתי ידי למופי הנה פעם אחת דברתי עמך ואיכיעונה על דבריך ושנית הדבר וארא אם יש תשובה להשיב על דבריך ולא אוסיף ויהיה פירוש ושתים ושנית וכמהו ושלש עשרה שנה מרדו שהרצון בו לפי דעת קצת המפרשים שכבר מרדו בשנה שהיתה אחר השתים עשרה שנה שעברו את כדרלעומר או יהיה הרצון בזה והוא יותר נכון הנה אני הייתי טוען שהרשע והעול נמצא בטובות והרעות המגיעות לאנשים משני צדדים הצד האחד מפני הרע שימצא מגיע לצדיקים והצד השני מפני הטוב שימצא מגיע לרשעים עד שכבר יגדלו מהרע בעת בואו לשכיניהם כמו שזכר באומרו מדוע רשעים יחיו וגו' כי ליום איד יחשך רע וגו' והנה הצד האחר מדברתי והוא מה שטענתי מהרע שימצא נופל לצדיקים הנני מניח ועוזב אותו ולא אענה לך דבר עליו לפי שכבר התבאר לי היותר הספק בו ממה שזכר אליהוא בביאור רחב יזכרו השם יתברך בקיצור בזה המענה להיותו סומך על מה שכבר ביארו אליהוא לאיוב ואולם הטענה השנית לא הותר עדיין הספק בה בבאור לא בדברי אליהוא ולא בדברי השם ית' ואיני מוסיף לטעון לך דבר זולתי הטענה ההיא והיא ההצלחה הנמצאת לרשעים זמן ארוך אשר הוא עול אם היו הטובות והרעות מגיעות לאנשים מהשם ית' או ליאות וקיצור אם היו נעזבים אל הסידור אשר מהגרמי' השמימיים אשר סדרו בזה האופן ולא היה יכולת לסדרו באופן יותר מתוקן להגיע לאיש כמעשיו וכפרי מעלליו:

ביאור מלות המענה

ויען יי' את איוב מן הסערה ויאמר: תרעם. תעשה קול חזק ומרעים כמוהו: עדה נא גאון וגובה. לבוש ואעדי גאוה וגובה כמו שאני עושה להיותי הגבוה במוחלט: הפץ. פזר: והדוך רשעים תחתם. שבור וכתות הרשעים במקומם: חבוש בטמון. חבשם במאסר ובמחבא או ירצה שימיתם ויחבאם בעפר והוא מחבא הקבר: בהמות. הוא בעל חיים שמו כן: ואונו. וכחו: בשרירי. הוא הטבור: יחפוץ זנבו. יניע זנבו בחפזה ובמהירות והנה הבי"ת תמורת זי"ן כי הם ממוצא אחד: גידי פחדיו ישורגו. גידי ביציו יסתעפו ויסתרגו: אפיקי

עצמיו אפיקי נחשה גרמיו כמטיל
ברזל: הוא ראשית דרכי־אל העשו
יגש חרבו: כי־בול הרים ישאו־לו
וכל־חית השדה ישחקו־שם: תחת־
צאלים ישכב בסתר קנה ובצה:
יסכהו צאלים צללו יסבהו ערבי־
נחל: הן יעשק נהר לא יחפוז
יבטח כי־יגיח ירדן אל־פיהו:
בעיניו יקחנו במוקשים ינקב־אף:
תמשך לויתן בחכה ובחבל תשקיע
לשנו: התשים אגמן באפו ובחוח
תקב לחיו: הירבה אליך תחנונים
אם־ידבר אליך רכות: היכרת ברית
עמך תקחנו לעבד עולם: התשחק־
בו כצפור ותקשרנו לנערותיך:
יכרו עליו חברים יחצוהו בין כנענים:
התמלא בשכות עורו ובצלצל דגים
ראשו: שים־עליו כפך זכר מלחמה
מא אל־תוסף: הן־תחלתו נכזבה הגם
אל־מראיו יטל: לא־אכזר כי יעורנו
ומי הוא לפני יתיצב: מי הקדימני
ואשלם תחת כל־השמים לי־הוא:
לא־אחריש בדיו ודבר־גבורות וחין
ערכו: מי־גלה פני לבושו בכפל
רסנו מי יבוא: דלתי פניו מי פתח
סביבות שניו אימה: גאוה אפיקי
מגנים סגור חותם צר: אחד באחד
יגשו ורוח לא־יבוא ביניהם: איש־
באחיהו ידבקו יתלכדו ולא יתפרדו:

איברוי תקיפין היך פצידי נחשא גרמוי היך
מטלנא דפרזלא: הוא שירויא אורחתיה
דאלהא דעבדיה יקרב סייפיה: ארום על
טורייא יסוברון ליה וכל חיוות ברא יגחכון
תמן: תחות טלליא יגני בטמור קניא וערקא:
יטללוניה טלליא גנוניה יחזרוניה ערבין
דנחל: הא יטלום נהרא ולא אתבהיל
יתרחיץ ארום נגיד ירדנא לפומיה: בעינוי
יסבניה בתוקליא נקיב נחיריה: תנגיד
לויתן בחכתא ובאשלא תקרח לישניה:
איפשר דתשוי אונקלא בנחיריה ובסילווא
תנקוב ליסתיה: איפשר דיסגי לותך בעותין
אין ימלל לותך רכיכן: איפשר דיגזור קיים
עמך תזבניניה לעבד פלח לעלם: איפשר
דתגחך ביה היך ציפרא ותקטריניה לט
לטליתך: יעברון עלוי חכימיא שירותא
יפלגוניה בין תגריא: איפשר דתמלא
במטללתא משכיה ובגנונא דנוניא רישיה:
שוי עלוי אידך אידכר קרב לא תוסיף: הא
אוריכותיה מכדבא הברם למחמי יטלוק:
לא אכזראה ארום יעוריניה ומן הוא קדמוי
יתעתד: מן אקדימינני בעובדי בראשית
ואשלם הלא כל תחותי שמיא דילי הוא:
לא אשתוף כדבוביה ומימר גבורתא
ובעותא דעילויה: מן גלי אפי לבושיה
בכופלא דפרומביה מן ייעול ודשי אפוי מן
שרי חזרנות ככוי אימתא: גיוותנות
פצידיא מתריסין ליה אחיד בחותם ציר:
חד עם חד מקרבין ניבוי ורוח לא ייעול
במיעהון וחד עם חבריה מתאדקין מתאחדין
ולא מתפרדין:

עצמיו אפיקי חד מן ט׳ פסו׳ בקרי׳ אית בהון ב׳ מלין דפתרונן חד וסימ׳ ואני זקנתי ושבתי׳ כי עשית משפטי ודיני · עדי וסהדי במרומים · מי שלח פרא חפשי ומוסרות ערוד · עד זקנה אני הוא ועד שיבה · עצמיו אפיקי נחושה גרמיו · גם שב גם ישיש בנו · דין ומשפט יתמכו · שמחה וששון ליהודים: פיהו ב׳ב וסי׳ נמסר בריש שיר השירים בסוף: בחכה ב׳ וסי׳

כ״ה בחכה העלה · תמשך לויתן בחכה: אגמון ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ הלכוף באגמן ראשו · התשים אגמן באפו · כדוד נפוח ואגמן: לעבד עולם ג׳ בליש׳ וסי׳ עבד עולם ואף לאמתך תעשה כן׳ והיה לי לעבד עולם דאכיש · היכרת ברית עמך תקחנו: בצפור ג׳ דגשי׳ וסי׳ במשלי ריש סימן כ״ו · כנענים ג׳ בליש׳ וסי׳ בסוף עובדיה: עורו ג׳ מ׳ל וסי׳ ויהפך כושי עורו · יאכל בדי עורו · התמלא בשכות עורו · וכל עורות חס׳ דחס׳ כמ״א וסי׳ ואת עורות האלים המאדמים: יוטל ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסימ׳ כי יפל לא יוטל · בחיק יוטל את הגורל · הגם אל מראיו יטל · כהרא חסר: ואשלם ג׳ וסימ׳ בישעיה סוף סימ׳ נ״ז: ערכו ג׳ וסימ׳ איש כסף נפשות ערכו · וערכת את ערכו · ודבר גבורות וחין ערכו · סגור ה׳ וסימ׳ וישא אותי דרך השער · ודכותיה השער הזה סגור יהיה ב׳ בפסו׳ · יהיה סגור ששת ימי המעשה · סגור חותם צר · וכל זהב סגור דכו׳: באחיהו ד׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״ד: ידובקו ב׳ וסימ׳ ואיש באחיהו ידבקו · ורגבים ידבקו:

רלבג

אפיקי נחושה · הם חתיכו׳ חזקות מנחשת וזהו הברזל הקשה אצ״ר בלע״ז: גרמיו כמטיל ברזל · עצמיו כחתיכת ברזל והענין כפול במלות שונות: העושו · העושה אותו: בול · כמו יבול: ישחקו שם · ר״ל שלא יראו ממנו לפי שאינו טורף: צאלים · אילנות ונקראו צאלים להיותם בעלי צל: ובצה · טיט ורקק: יסכהו צאלים צללו · יהיו לו האילנו׳ לסוכה ויהיה לו צל: יסבהו ערבי נחל · הקיפו אותו סביב ערבי נחל להיות לו לצל: יעשוק · יגזול לו מימיו: ולא יחפז · ולא יתנועע הנהר בחפזון כמו שהיה עושה כראשונה: יגיח ירדן אל פיהו · יוציא מי הירדן ויכניס אל פיהו והוא מגז׳ בגיחו מרחם: בעיניו יקחנו במוקשים ינקב אף: ידמה בעיניו שיקח כל הנהר ויפתה אותו עד שישפיל אפו בפתותו ויגיע לתחתית הנהר ויזיק אפו במוקשים הנמצאים שם או ישוב על לויתן ואמר האם יראה בעיני האדם שיוכל לקחת אותו כמו שיקח שאר הדגים וינקוב אפו במוקשים ללכדו: בחכה · היא הרשת שצדין בה את הדייגים: ובחבל תשקיע לשונו · האם בחבל שתשקיע בים תוכל למשוך לויתן ולצוד אותו כשיתנכך החוט אשר בראש החבל בלשונו: אגמון · הוא החוט האחר שצדין בו הדגים: תקוב · תנקוב: יכרו · יסעדו מגזרת כרה גדולה: חברים · הם הסוחרים המתחברים ביחד: יחצוהו · יחלקוהו: כנענים · סוחרים: התמלא · התכרות: בשכות · הוא החרב שכורתין בו שורות הדגי׳ הגדולי׳: ובצלצל · הוא החרב שכורתים בו ראשי הדגים הגדולים: אל מראיו יוטל · כשיראה האדם עיניו זה הדג יוטל ויושלך לרוב הפחד: לא אכזר כי יעורנו · לא ימצא אכזר וחזק שיוכל לשדר אותו ולהכניע ממקומו: ואשלם · ואשלים לעשות מה שכבר שלא עשהו הקודם לי: בדיו · כחתיו וגבורותיו או יהיה הרצון בזה איבריו כי האיברים בבעלי חיים הם כמו הבדים באילן: וחין ערכו · כמו וחן ערכו והרצון בו ויופי סידורו אשר באיבריו וצירתו: רסנו · הוא הרסן שמשימין בפי הבהמה להנהיג אותה באשר ירצו: גאוה אפיקי מגנים · המשיל הקשקשי׳ למגנים לגדלם ואמר אפיקי להורות על חזקם והרצון באפיקי חזקים ואמר גאוה להורות על גבהם ועביים: סגור חותם צר · אמר שהקשקשים מדובקים וסגורים וחותמים בסגר זה הדג חותם צר בדרך שלא יבא רוח ביניהם:

עטישותיו

אבן עזרא

אפיקי · חזקים כנחשת והנגלים החזקים נקראו כן: כמטיל ברזל · אין לו חבר והטעם בו טורח ופירושו לפי מקומו נכח: הוא ראשית דרכי אל · בבריאת החיות וכל הבהמות כי למעלה מכולם הוא: העושו · הטעם מי שעשהו יוכל להרגו: כי בול הרים · כמו יבולה והטעם שההרים ישאו לו יבול: ישחקו שם · עמו כי איננו דורס: צאלים · כמו צללים והאלף תחת אות הכפל כמו אשר בזאו נהרים ארצו: בסתר קנה · גבוה שם על הנהרים: ובצה · כמו בבאותיו ובגאיו מקום הטיט: יסכוהו צאלים · להיות צללו: יעשוק נהר · כל כך הוא גדול כאשר ישתה מי הנהר יראה שחסרו המים על כן את׳ מלת יעשוק: ולא יחפוז · לא ישתה בחפזון כי לא יפחד מחיה ואדם וכן יבטח: כי יגיח · כמו מגיח ממקומו והטעם קרוב מיציאה וכן אתה גוחי מבטן: בעיניו יקחנו · כאילו יקח הירדן בעיניו כי יחשוב שישתהו כולו וכאילו במוקשי׳ ינקוב אפו שיפתח נחיריו לשאוף: תמשוך לויתן · חסר הא התימה: בחכה · ברשת: תשקיע · קרוב מגזרת ותשקע האש: אגמון · ידוע כמו גומא כמנהג צדי הדגים: רכות · מלות רכות: יכרו · היכרו עליו חברים מגזרת ויכרה להם כטעם סעודה והטע׳ נגבו׳ שהתחברו כנענים · סוחרים: בשכות · כמו לשכים בעיניכם והטעם התמלא עורו בשכים עד שתקחנו: ובצלצל דגים · אין לו חבר והטעם כדמות חוח בעצמות הדג בו יתפשו הדגים שיקוב בו הראש: שים עליו כפך · אם תוכל ואילו עשית זה לא תוסיף עוד להלחם בו כי לא תחיה והחושב שימים עליו כף: הן תוחלתו נכזבה · כי ממראיו לבדו יפול האדם: יוטל · מגזרת ויטילו את הכלים: לא אכזר · אין אכזר שיתעורר עמו: מי הקדימני ואשלם · הקדימני כטעם פנים מכחישים זה את זה ואומרים אם תנצחני אתן לך כך וכך וכן הקדימני כי אני אשלם אם ינצחני כי כל שים תחת השמים לי הוא: לא אחרים בדיו · לא אחרים לספר · בדיו שב אל המקדים כמו בדיך ואם ינצחני לא אחרים לספר גבורותיו: וחין ערכו · מגזרת מצא חן ויש אומרים בדיו שב אל לויתן מגזרת בתים לבדים והראשון קרוב אלי: מי גלה פני לבושו · שידע מקומו כי הים הוא מלבוש לו · מי יכפול רסנו להוציאו ממקומו כאשר עושים לבהמות: דלתי פניו · פיו: אפיקי · חזקים הם שניו כמגינים ויש אומרים על קשקשותיו: סגור חותם צר · סגורים כחותם צר שאין ריוח ביניהם:

עטישותיו

אבן עזרא

עטישותיו ידוע מדברי רבותינו ז״ל: כידודי אש · אין ריע לו כמו זיקות יתמלטו כמו כה: כדוד · סיר וכן או בדוד: ואגמון. אגם המים כאשר יתחמם האויר: כפשו · הרוח היוצא מאפו: תדוץ. אין ריע לו והטעם אין דאבה לפניו רק עוז וגאוה: מפלי בשרו · מקומות השומן שהם תלויים על בשרו והוא קרוב מגזרת ותפל בר כסביר: לבו יצוק · כמו ויצקת לו: כמו אבן. יתקיף: כפלח תחתית · כפלח הריחיים התחתונה שהיא תקיפה: משתו · חסר אלף כאשר יתנשא בים ויראה · ופחדו ממנו הגבורים ומהשברים שיניע בים יתחטאו הנכחים: ואם אדם ישיגהו בחרב לא תקום עליו והטעם לא תעמוד: חנית מסע · שמנהג האדם להסיע חנית כמו כשאול: ושריה · מין ממיני הנשק ודעת רבים כמו שריון והוא רחוק בעיני והטעם כי שריון לא יעמוד ויקום עמו: רקבון · כמו רקב: בן קשת · הוא החץ: תותח · אין ריע לו והטעם כמו נשק · לרעש כידון · כי מנהג האוחז אותו להרעישנו: חדודי חרש · הטעם תחתיו חרשי חרים ולא ירגיש בהם: ירפד · יפרוש כמו רפדוני בתפוחים והעניין יציע: חרוץ · דבר כרות כמו אם חרוצים ימיו והטעם כפול: עלי טיט · שים תחת התהום: ים ישים כמרקחה · שתרתיח בחזקה: אחריו יאיר כתיב · שעשה נתיב בים אחריו והוא מאיר והטעם שהוא כראה: יחשוב תהום לשיבה · כי השיער לבן והטעם כפול: אין על עפר משלו · והטעם כי הנה ים לו ממשלה בים ולא ביבשה: העשו · גבורי עולם כמהו בעולם שלא יחת ויש אומרים כי הוא חסר כי השם עשהו שלא יחת: את כל גבוה יראה · מרוב ארכו כאשר יגביה ראשו על המים: בני שחץ · מלה מפורדת והפי׳ כל נולד במים: כי השחץ דבר חד כורתי: מצולה · מן ירדו במצולות: כמרקחה · כסיר שיעשו בו המרקחת שהוא רותח: יחשוב תהום לשיבה · הנה הרואה יחשוב תהום לאיש שיבה מחוזק הלובן למיעוט המים המנפחרים שם כי רבוי המים ישימו אותם קודרים: משלו · מעניין משל ודמיון או יהיה מעניין ממשלה: העשו · אשר עשו: לבלי חת · לבלתי חתת ומורא ר״ל שלא ירא משום דבר: שחץ · גובה וחוזק:

רלבג

עטישותיו · הוא מעניין עטוש: כעפעפי שחר · הוא המקום מהאופק שיזרח ממנו השמש שהוא מאיר טרם זרוח השמש כמו שעה וחומש שעה: לפידי · לפידי אש: כידודי אש · כיכובי אש: יתמלטו · יצאו ויוולדו ממנו מגזרת והמליטה זכר: כדוד נפוח · כסיר רותח: ואגמון · הוא דוד גדולה: נפשו · כמשמעו: תלהט · תבעיר ותלהיב מגזרת ולהט אותם: תדוץ · מעניין שמחה: דאבה · כמו דאגה: מפלי בשרו · הם חלקי הבשר הנופלים ונפרדים קצתם מקצת בשאר הדגים ואמר עליהם שהם דבקים בו: יצוק · מגזרת והיית מוצק ועניינו חזק: כפלח תחתית · הוא האבן השפל משני אבני הריחיים או יהיה פלח תחתית החלק מהאבן שהוא אצל המרכז כי הוא ראוי שיהיה היותר חזק שבאבני: משתו · מרוממותו ותקפו: יגורו אלים · יראו חזקים: משברים · יתחטאו · משברי לב שימוגו בסבת הפחד יתנקו דרך כקביה לעצות בואתם ומימי רגליהם: משיגהו · המשיג אותו: בלי תקום · בלי מקום · בלי תעמוד ותתקיים כי לחזקו תשבר החרב כשיחשבו להכות בו: חנית מסע ושריה · הם כלי זיין ואמר שאם יכוהו באלו זה שיהיה מהם לא יתקיים החרב ולא יזיקהו: נחושה · הוא הברזל החזק אשר בלע״ז: בן קשת · הוא החץ: קלע · הוא כלי כמו חגורה שמשליכין בו אבנים שקורין פרונ״דא בלע״ז: תותח · אמרו בו שהוא כלי בעל יתדות מחודדות שפרין בו הדגים ועל שהכלי אחד מצד אחד ורבים מצד אחר אמר כחשבו והנכון שתותח הוא הכלי הגדול שמשליכין בו האבנים הגדולות להפיל החומות והבניינים החזקים ויהיה העניין בזה שבקש כחשבו לו אבני תותח: לרעש כידון · הוא קול תנועת הרומח כשמנענעין אותו להכות בו: חדודי חרש · שלעים חריפים דומים לחרשים חריפים ליבשם והנה ישכב עליהם ולא ירגיש בהם: ירפד · יציע וישכב עליו: חרוץ · הוא

ביאור דברי המענה

ענה השם את איוב בגבואה כאשר ראה שהוא מחזיק עדיין ברעתו ואמר אזור נא כגבר חלציך והתבונן להשיב על דברי אשאלך והודיעני · האף תפר המשפט אשר סדרתי אותו בתכלית היושר ותרשיעני ליחס לי ליאות או עול למען תצדק ותאמר שכבר נענשת על לא חמס בכפיך · האם כח כאל לך ובקול חזק כמוהו תוכל להרעים עד שתוכל להשיג ענין כחו ותאמר שים לו ליאות וקיצור הלא הכח כאמר בשיתוף השם לבד בך ובשם ית׳ ולזה לא תוכל להשיג כח השם וגבורתו · אם לך כח דומה לכח השם ית׳ לבם גאה גאון וגבה כמו הענין בשם ית׳ שהוא הגבוה במוחלט לפי שאין גבוה כמוהו אבל כל שאר הנמצאות שפלות ממנו וכחם כאבל מכחו ולזה לא יהיה יחס בין כח שאר הנמצאים וכח השם ית׳ לפי שכח השם ית׳ הוא לו מעצמותו וכח שאר הנמצאים הוא להם מזולתם ולבם הוד והדר שיהיה בפעולותיך תכלית היופי וההדר כמו הענין בפעולות השם ית׳ וזה כי ליתרון כחו לא קצר מהמציא כל נמצא ביותר שלם שבפנים · הפץ עברות אפך ופזר אותם בדרך שתשפיל כל גאה כמו שאני עושה ואולם אמר זה כי לא יתכן בפועל השלם שיעשה רע ולולי זה הסידור אשר התחייב ממנו רע מה במקרה לא היה מגיע העונש לאנשי הגאוה והרשע בעניינים הגופיים אשר בו תועלת כפלא ליסר האנשים ולהצילם מרעת הרשעים ר״ל שלא יזיקום וכבר יחס זה העונש לאנשי הרשע והגאוה לבד כי כבר התבאר במה שקדם שאין הצדיקים ניזוקים ברעות ההם כאשר ירדפו בצדק כפי הראוי · ראה כל גאה והכניע אותו כמו שאני עושה באמצעות זה הסידור ושבר וכתת הרשעים במקומם והמיתם יחד כמו שאני עושה בקצת העתים עד שתהפך עליהם הארץ ויטמנו יחד בעפר וזה אם מצד המערכת אם מצד ההשגחה להציל הצדיקים מידם · והנה אם תוכל לעשות כמו אלו המעשים גם אני אודה לך שתוכל לעשות להציל מכל רע האנשים יראי השם ולמנוע טוב מהרשעים ושמי שלא יסדר בזה האופן המציאות תוכל אז ליחס לו עול או ליאות וקיצור להיות מתבאר אצלך שהוא אפשרי מצד כחך זה אבל מה תדמה כחך לכחו שתוכל לשפוט אם היה אפשר שיהיה בכאן שלימות יותר במעשי · הנה ינע תעשם כחי שכבר עשיתי חיה אחת שמה בהמות והיא בתכלית הכח והיא אוכלת עשב כבקר ונמצא לה כח גם במקומות אשר הם חלושים בשאר הבעלי חיים עד שבמתניו ימצא לו כח וכחו ימצא גם בטבור בטנו · יניע זנבו בחפזון

ועיניו ל״א וסימ׳ ועינו החלו כהות בן כתיב׳ ועלי בן תשעים ושמונה שנה · משם פיו על פיו ועיניו על עיניו · השמן לב העם הזה · ישעה האדם על עשהו · ועיניו את עיניו תראינה · אל ההרים לא אכל · וחבורו על ההרים לא אכל · ועיניו תמקנה בחוריהן · ועיניו בעפעפי שחר · ועיניו כלפידי אש: תדוץ ל׳ בצוארו ילין עז · וא׳ תרוץ ואינון כן א״ב מן חד

עטישתיו תהל אור ועיניו כעפעפי־שחר: מפיו לפידים יהלכו כידודי אש יתמלטו: מנחיריו יצא עשן כדוד נפוח ואגמן: נפשו גחלים תלהט ולהב מפיו יצא: בצוארו ילין עז ולפניו תדוץ דאבה: מפלי בשרו דבקו יצוק עליו בל־ימוט: לבו יצוק כמו־אבן ויצוק כפלח תחתית: משתו יגורו אלים משברים יתחטאו: משיגהו חרב בלי תקום חנית מסע ושריה: יחשב לתבן ברזל לעץ רקבון נחושה: לא־יבריחנו בן קשת לקש נהפכו־לו אבני־קלע: כקש נחשבו תותח וישחק לרעש כידון: תחתיו חדודי חרש ירפד חרוץ עלי־טיט: ירתיח כסיר מצולה ים ישים כמרקחה: אחריו יאיר נתיב יחשב תהום לשיבה: אין־על־עפר משלו העשו לבלי־חת: את כל־גבה יראה הוא מלך על־כל־בני־שחץ:

ל״א תרגימא

זרירוי תנהר נהורא ועינוי כתמרי קריצתא: מפומיה בעוריא יהלכון גוצין דנור משתזבין: מאפותיה יפוק קיטרא היך דודא נפיח דעביד כיפא: נפשיה גומרין תצלהב ושלהוביתא מפומיה נפיק: בצוריה יבית עושנא ולקדמוי תריץ דאבונא: שילדי בסריה מתארקין יתייסד עלוי דלא תזוע: לביה מתייסר היך אבנא ואתיך היך פלחא ארעיתא: ממספייה ידחלון תקיפיא מן תבריא ידון עילויהון: ידבקיניה חרבא ולא תקום מורניתא וקלעא דמטלא אבנא ושיריינא: יחשיב לתבנא פרזלא לקיסא בולטיתא כרכומא: לא יערקיניה גירדא קשתא לגילי אתחשיבו ליה אבני קילעא: היך גילי אתחשיבו ליה נרגיא יגחך לרגוש רומחא: תחותוי פרירין דחדדין היך חספא ימיך דהבא סנינא עילוי כסאן: מרתח היך דודא מצולתא ימא ישוי היך מתיכלא: בתרוי ינהר שבילא יחשוב תהומא לשיבותא: אין על עפרא שולטניה דעבדיה דלא ייתבר: ית כל גובהא יחמי הוא מליך על כל בני גיוורי:

אלים ל׳ כתו׳ בן בנבי׳ וכתו׳

חד חד ד׳ וחד ר׳ וסימ׳ נמס׳ במסר׳ רבת׳ במערכת אות הד״לת בכ״ד: אלים ו׳ כתי׳ בן בנביא׳ וכתו׳ וסי׳ הנחמים באלים · הבו ליי׳ בני אלים · ידמה ליי׳ בבני אלים · משתו יגורו אלים · ועל אל אלים ידבר · ויזבחו ליי׳ זבחים דד״ה · וחד האלים ושחטו האלים וזרקו הדם דד״ה: לקש ב׳ רפי׳ וסימ׳ ובית עשו לקש ודלקו: לא יבריחנו בן קשת: ירתיח ל׳ כסיר ל׳ כמרקחה ל׳ ירתיח כסר מצולה: העשו ל׳ והוא חד מן מלין מיחדין בלישן עשיה וסימ׳ עשרו נבל תבל גם אתה · עשוהו ופניהי אני בכל מעשי · עשה ל׳ כהאמר יי׳ עשה כפיק · ועשה כפיק · כהאמר יי׳ בורא שמים · עשיתם · ל׳ וכרחמיך הרבים לא עשיהם · ועשיתם ל׳ לפני פרעה ואני אחזק · עשתי ל׳ לא נכחד עצמי · העשו ל׳ הוא ראשית דרכי אל · העשו ל׳ אין על עפר משלו · עשי ל׳ ולא אמר איה אלוה עשי · עשיתה ל׳ כפיק וידעו כי ידך זאת · ועשותם ל׳ רשעים בי יהיו אפר פליג׳ עליה:

מב וַיַּעַן אִיּוֹב אֶת־יְהוָה וַיֹּאמַר׃ יָדַעְתָּ כִּי־כֹל תּוּכָל וְלֹא־יִבָּצֵר מִמְּךָ מְזִמָּה׃ מִי זֶה מַעְלִים עֵצָה בְּלִי דָעַת לָכֵן הִגַּדְתִּי וְלֹא אָבִין נִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי וְלֹא אֵדָע׃ שְׁמַע־נָא וְאָנֹכִי אֲדַבֵּר אֶשְׁאָלְךָ וְהוֹדִיעֵנִי׃ לְשֵׁמַע־אֹזֶן שְׁמַעְתִּיךָ וְעַתָּה עֵינִי רָאָתְךָ׃ עַל־כֵּן אֶמְאַס וְנִחַמְתִּי עַל־עָפָר וָאֵפֶר׃

ידעתי ל׳ ת כב ל״ב / ר׳ ט׳ בסי׳ / ב׳ ובסי׳ / ב׳ / לט ל׳ / ב׳

וְאָתִיב אִיּוֹב יַת יְיָ וַאֲמַר׃ יָדַעְיתְ אֲרוּם כּוּלָא תְּסוֹבַר וְלָא יִתְמְנַע מִינָךְ מַחְשַׁבְתָּא׃ מַן דֵּין דִּמְכַסֵּי מַלְכְּתָא בְּלָא מַנְדְּעָא מְטוּל דְּהֵיכְנָא חַוִּיתִי וְלָא אִתְבַּיַּין פְּרִישָׁן סַנִּי וְלָא אִנְדַּע׃ שְׁמַע כְּדוּן וַאֲנָא אֲמַלֵּיל אֶשְׁאֲלִינָךְ וּתְהוֹדְעִינַנִי׃ לְמִשְׁמַע אוּדְנָא שְׁמָעִית יָתָךְ וּכְדוּן עֵינַי חֲמִית יָתָךְ׃ מְטוּל דְּהֵיכְנָא מָאֲסִית עֻתְרִי וְאִתְנַחֲמִית מִבְּנַיי דְּהִינוּן עַפְרָא וְקִטְמָא׃

אבן עזרא

כי כל תוכל׳ כמו יכול תוכל וכן אם טוב תמנו בארץ הזאת והנכון כי כל דבר תוכל ולא יבצר ממך כל מזמה כי כל הראשון מוסך עצמו ואחר עמו׳ ואחר שהגבורה והחכמ׳ שלך היא מי זה שיוכל להסתיר עצתך אז יהיה בלי דעת והטעם כי בלי דעת הייתי שרציתי להסתיר עצתך בעולם׳ לכן הגדתי׳ יצא דבר מפי שלא כהוגן ונכנסתי ב בנפלאות ממני ולא ידעתי׳ והאמת שלא אוכל לדעת רק מה שתודיעני אתה וזה טעם אשאלך׳ ועתה עיני ראתך׳ מזה הפסוק נלמד כי איוב לא נתנבא קודם זה רק שמע שהיו נביאים בעולם כאברה׳ ויצחק ויעקב׳ על כן אמאס בכל דבריו ונחמתי על עפר ואפר׳ כי אנכי כבזה כטעם ו ואנכי עפר ואפר׃ ויהי

רלבג

והוא בתכלית הגובה והגודל כמו ארז׳ גידי פחדיו ישורגו ושתנכו מרב גדלם׳ עצמיו הם חזקים כמו אפיקות נחושה׳ הוא מבחר דרכי אל בבריאותיו שזה לחוזק ותוקף מי שעשהו לבד יוכל לגבהו לא זולתו מרוב כחו וגבורתו׳ הנה ההרי׳ ישאוהו בעבורו יבול והוא כזון ממנו בזולת עבודה אנושית וכל חית השדה ישחקו שם ולא יירחו ממנו כי אינו טורף׳ התחתו׳ שיוכל לשכב תחת האילנות ובסתר קנה ובביצה אשר הקנה גדל שם׳ האם יסכוהו אילנות להיות לו לצל האם יקיפוהו ערבי נחל עד שיהיה צלם מגן לו הנה זה בלתי אפשר׳ כי לגדלו בשתותו בנהר יעשקהו שלא ימהר לרוץ כת כמבראשונה לרוב ח חסרון מימיו יבטח כי יכנים כל הירדן אל פיהו עם גודל הנהר ההוא ידמה בעיניו שיקח כל הנהר ההוא עד שישפיל אפו לתחתית הנהר בשתותו וינע במוקשי׳ אשר שם והנה אמר זה על דר הפלגה ובזמא להורות על גדלו וספר זאת הבריאה הנפלאה להורות על שלא יקצר השם ית׳ מהגיע הטוב כפי מה שאפשר בבריאה בריאה וזה כינס באיברים החלוקים בטבע הטוב מהבעלי חיים כרדתי כח וגבורה בבעלי חיים אשר אפשר בו זה וסדרתי לי מזונו ושמירתו מהאויר המקיף ואם לא ימצא לו מגן מהאילנות לפי שכבר שמתי בו כח חזק עד שלא יתפעל מהאויר המקיף ולזה הוא מבואר שלא תהיה עלי טענה ממה שימצא מההצלחה לרשעים עד שישמרו מהרע בעת בואו לאחרים כמו שטען איוב באמרו כי ליום איד יחשך רע וזה כי עיקר הכוונה האלהית היא להטיב לכל נמצא כפי מה שאפשר ואם היה אפשר לו שישמר האדם מכל רע לא היה מקצר מזה והנה הרשע כשישמר מהרע הוא מצד המערכת לבד ואולם הצדיק ישמר בעצמות וזהו ההבדל בין שמירת הרשע מהרעו׳ ובין שמירת הצדיק מהם׳ התוכל למשוך לויתן ברשת כמו הענין בשאר הדגים ואם בחבל אשר תשקיע בים לצוד תוכל למשוך אותו בשיסתבך החוט שבראש החבל בלשונו׳ התוכל לשים אגמון באפו ללכדו ותנקוב לחייו בחוח בדרך שתקחנו׳ הירבה אליך תחנונים להיותך מושל עליו ואם ידבר אליך רכות׳ היכרות ברית עמך ותקחנו לעבד עולם׳ התשחק בו כמו שישחק האדם עם הצפור ותקשרנו לנערותיך להשתעשע בו כמו שישתעשעו בקצת העופות׳ האם יסעדו יחד בעבורו הכותרים ויחלקוהו ביניהם׳ התכרות עורו בחרב שכורתים הדייגים עורות הדגים ואם תכרות ראשו בחרב שכורתים ראש שאר הדגים׳ הנה אם תרבה לשים עליו כפיך לצודו לא תוסיף לזכור מלחמה כי הוא בלי ספק ימיתך׳ הן תקותו נכזבה ממי שירצה לצוד אותו כי גם אל מראה זה הדג לגדלו תגיע אין יראה וחרדה עד שיושלך ויוטל לארץ ולא תשאר בו נשמה מרוב החרדה׳ לא ימצא אכזר וחזק בעולם שיוכל לעורר אותו ולהלחם בו ואם הענין כן בזאת הבריאה אשר במים שפס הבעלי חיים היותר חסרים כמו שהתבאר בספר בעלי חיים׳ מי הוא שיתיצב לפני ויהיה לו כח ככחי הלא זה ממה שיורה שלא קצרתי מהמציא טוב כפי מה שאפשר בנברא נברא׳ מי הוא שהקדימני לעשות קצת הנבראות ואשלים אני לבראות השאר עד שתוכל לומר שאעפ״ש שקצתם הם בתכלית מהשלמות הנה בקצתם ימצא חסרון לפי שהם משני פועלים מתחלפים הנה באמת הם כולם מפועל אחד כי תחת כל השמים לי הוא ולזה יתחייב שיהיה השלמות נמשך בכל פעולותי כמו שהוא באלו הנבראים אלא שאתה לא תשער׳ הנה לא אחרים מהזכיר אופן הפליאה באברי זה הבעל חיים וחלקיו ודבר גבורותיו ויופי הסדור אשר בציורתו׳ מי גלה פני לבוש זה הדג להפשיט אותו ממנו מי יבוא בכפל רסנו לפתוח פיו׳ מי הוא אשר יפתח דלתי פניו הלא סביבות שיניו יטילו אימה כפלאה על האדם׳ הנה קשקשותיו הם בתכלית העובי והחוזק כמו המגינים יסגרו אחד באחד חותם צר עד שרוח לא יבא ביניהם להתדבקם אחד באחד׳ מעטישותיו תבער והדלק אם ליתרון חומו כאילו אם יצא מקרבו ועיניהם מאירי׳ כעפעפי שחר׳ מפיו יצאו לפידי אש ליתרון חומו ויתמלטו ממנו כידודי אש׳ הלא מנחיריו יצא עשן ליתרון הבישול הנעשה בפנימי גופו ככלי הבישול כמו שיצא עשן מדוד רותח ואגמון כשימיתו תלהיב גחלים ותבעירם ויצא מפיו להב מחוזק החום׳ בצוארו אשר הוא חלוש בשאר הבעלי חיים לצורך הנעתם אותו שם ילין עוז וכח חזק לפניו תתהפך דאבה לשמחה כי אין דאבה לפניו ולא ימצא דבר שיאיבהו ויבערהו׳ חלקי בשרו הנפרדים קצת הפרד בשאר הדגים הם חזקים ודבקים שבשרו הוא חזק עליו בדרך שלא ימוט ולא יומר מצב חלקי בשרו מקצת׳ לבו הוא חזק כמו אבן והוא חזק כמו האבן השפל משני אבני הריחים שהוא היותר חזק׳ מאימתו ורוממותו יראו חזקים מתשברי לב שיגיעם מיראתם ממנו יתנהגו דרך נקביהם כמנהג המפוחדים פחד חזק כי הפחד מדרכו שיעשה זה לחולשת הכח המתחזק אז׳ מי שישיגהו חרב להכותו בו לא תקום כי הוא יותר חזק מהחרב ולזה לא יזיקוהו לא חנית ולא מסע ולא שריה או יהיה הרצון בזה שמי שישיגהו חרב להלחם בו לא תקום לו החרב להצילו ולא חנית ולא מסע ולא שריה׳ הנה הוא יחשוב לתבן ברזל ויחשוב נחושה לעץ רקבון מרוב תקפו וקושי הפעלותו מהחרב׳ לא יבריחנו חץ כי לא יוכל להזיק אותו ואבני קלע נחשבו לו כקש׳ אבני תותח נחשבו לו כקש וילעג לרעש הרומח כשמנעגעין אותו להכותו׳ תחתיו שלשים חריפים וחותכים והוא ישכב עליהם עם גדלו ולא יזיקוהו לחוזק עורו יביע תחתיו דבר כורת חד אבל הטיט אשר הוא רך ועם כל זה לא יזיק בו ואולם אמר שהוא אבל טיט כי אילו היה אבל דבר קשה לא היה פלא אם לא יזיק בו כי הדבר ההוא הקשה ישמרהו׳ ירתיח כסיר מצולות הים וירתיח הים כרתוח הסיר המרקחה בהתנועעו בים ישאר מקום פנוי אחריו עד שיראה תחתית הים׳ הנה הרואה תהום אחר עבור לויתן בו יחשבוהו לאיש שיבה מרוב הלובן בסיבת מיעוט המים הנשארים שם׳ אין על עפר מי שידמה לו אשר עשו אותו בבריאתו באופן שלא יחת משום דבר יכאיבהו כמו הענין בלויתן׳ את כל גבוה ותקיף יראה יבזה והוא מושל על כל הבריות הגדולות אשר בים ואולם אמר זה להמצא שם בריאות נפלאות בגודל וחוזק ואיפשר שיהיה הרצון בזה ואיך תאמר שאין על עפר שולטנות השם ית׳ והשגחתו כי הוא עזבם אל המערכת אבל הבריאות אשר עשו באופן שלא יחתו משום מקרה והם הגרמים השמימיים בהם ימשול ומשגיחם ומנהיגם וידאה כל גבוה מהמתמצאות כמו עולם הגלגלים ועולם השכלים הנפרדים והוא מלך ומושל על כל בני הגובה לא על אלו הנבראות השפלות הלא זה שספרתי מענין אלו הנבראות יורה על השלמות באלו הפעולות ושהוא ראוי שלא ייוחס לפועלם ליאות וקיצור כמו שעשית אתה׃ והכלל העולה מהדברים הוא שהשם ית׳ יוכיח איוב על מה שהיה מיחס מהעול לשם ית׳ באלו הטובות המגיעות לרשעים והיה מסיר ממה שיגיע מהשם ית׳ לאישי האדם מהטובו׳ והרעות להצדיק עצמו מהרעות שהגיעוהו ר״ל שהוא היה אומר המשפט והיושר שהשם ית׳ עזב אישי האדם אל הסידור אשר מהגרמים השמימיים ויגיעו אליהם מהם רעות או טובות לפי הוראתם בעת הלידה ולא יצילם מהרע עשיית הטוב והיושר ולא ימנע מהם הטוב עשותם הרשע והעול ואמר אליו איך תוכל לדעת שיעור כחי וגבורתי עד שתייחס לי ליאות וקיצור במה שהמצאתי מאלו הענינים׳ על מה שהם עליו האם כחך ככחי עד שתוכל לשפוט על כחי שיש בה ליאות וקיצור הלא הכח והגבורה כאשר באדם ובשם ית׳ בשתוף השם לבד כמו שהתבאר במה שקדם מדברינו בזה המענה ובהיות הענין כן אי אפשר שתהיה ידועה אליך גבורתי עד שתשפוט עליה שיש בה ליאות וקיצור הלא הגיע מגבורתי עד שעם היות כוונתי תמיד עשיית הטוב הנה ימשך ממה שסדרתי מזה רע מה במקרה והוא כמו מכוון ממני להגיע העונש לרשעים עד שימצא השלימות בפעולותי בכל הפנים שאיפשר וזה ממה שיורה על שאין בפעולותי ליאות וקיצור כמו שאתה אומר ועוד שכבר אגיע רע לרשעים בלתי מחוייב להם מצד המערכת להשגחתי בצדיקים כדי שלא יוזקו בהם עד שכבר אמית יחד מספר רב מהרשעים כמו שספר אליהוא ואיך תוכל לצייר כחי וגבורתי והנה תמצא מהבעלי חיים אשר עשיתי מה שהם בתכלית הכח ואשגיח בהם להמציא להם מזונם ולהמציא להם דברים שומרים אותם כפי מה שאיפשר עד שקצתם לא יזיקם שום מזיק באופן מהאופנים כמו שיספר מלויתן וזה ממה שיורה על יתרון כחי וגבורתי ושלא אקצר מהמציא במצא כמצא מה שאיפשר בו מהטוב לפי הכנת החומר ולו היה אפשר באדם שימצאו בו איברים שומרי׳ אותו מכל הזק מזיק כמו הענין בלויתן לא הייתי מקצר מזה אבל למה שהיה זה בלתי אפשר הוכנה לו שמירה מצד המערכת ולזה אם ישמר בעת מה הרשע מהרע הבא לזולתו לא תהיה מזה טענה עלי וזה שאם היה איפשר שישמרו ממנו כל האנשים לא הייתי מקצר בזה והנה שמתי כלי באנשים אשר איכם נשמרים מזה הרע מצד המערכת להצילם ממנו והוא השכל כי בו יהיו נשמרים אם ידבקו בשכל הפועל כפי מה שאיפשר׃ ויען איוב את יי׳ ויאמר׳ ענה איוב את השם ית׳ ואמר ידעתי עתה כי כל דבר תוכל לעשות ואין ראוי שייחס אליך ליאות וקיצור ולא יבצר ממך שום מזמה וחכמה׳ על מה שאמרת מי זה מעלים עצה בלי דעת הנה אמת לכן הגדתי מה שהגדתי מצד שלא הייתי מבין במעשיך כי הם היו נפלאות ממני ולא אדע ענייניהם על כן טעיתי במה שטענתי מזה ועל מה שאמרת שמע נא ואנכי אדבר אשאלך והודיעני הנה מתחלה הייתי שומע ענין השגחתך בזה העולם לשמע אזן מזולת ראיה אמתית ועתה עיני ראתך ונתאמת לי במה שאין ספק בו אופן הנהגתך זה העולם ואופני השגחתך בו לפי מה שאיפשר בנמצא כמצא על כן אמאס מה שהייתי בו מהדעת ונחמתי על מה שהכאבתי בו עד שישבתי בתוך עפר ואפר לדעתי כי בעלי הצער הזה עלי וכמאשתדל לדבקה בשם יתברך יסור ממני הרע הזה׃ ואחר

אבן עזרא

ויהי אחרי · כי לא דברתם אלי נכונה · הטעם שהודה ואמר ונחמתי : כי אם פניו אשא · השם ישא פני הצדיקים בעולם הזה רק בעולם הבא איננו כן · וחלילה שיעשה השם נבלה רק בעבור שהיו חברי איוב מצדיקי השם אם השם יביא עליהם רע יאמרו תועי רוח הנה זה דבר נבלה ודברי איוב וחברי איוב עוד אפרש ובמה טעו ואמר השם שילכו לאיוב בעבור שהרשיעוהו וחנם והנה התברר כי איוב צדיק גמור היה : שב את שבות איוב · שהיה נשבה ביד השטן ה הוציאו מרשותו : וינודו לו · כמו לנוד לו ולנחמו : קשיטה · כבשה קטנה : ויהי לו ארבעה עשר אלף · פירו' משנה ואין כאן השנים לפי שאינן ב ברשותו · כ״ון שבענה כנון בשנה אפרו' יקח : ימימה · מגזרת ימים תהיה גאולתו : קציעה · מגזרת מר ואהלות קציעות : קרן הפוך · מן ותשם בפוך : ארבעה דורו' · בכאן טעה יצחק המהביל שאמר שכל דור חמש ושלשי' שנה והנה מאדם ועד נח עשרה דורות ועוד הנה הימן בימי דוד ודוד הוא עשתי עשר ליעקב אבינו והימן כפלים הימנו : ושבע ימים · שהיו ימיו בכבוד ובשמחה :

נשלמו פירושי מלות ספר איוב ועתה אפרש הטעמים

אמר איוב ואשר יגורתי יבא לי הנה חשב אליפז שלא היה יגור רק ב בעבור חטא שעשה והנה אות' כלל כאשר ראו חבירי איוב מות כל בניו פתאום ורדת אש מן השמים וביזת אויביו ושחין גופו ה התברר אצלם כי כ כמכות האלה לא יעשה השם כי אם בחוטאי' ובפושעים כאנשי דור המבול על כן את' וכהר יוצק יסודם ואנשי סדום ויתר' אצלא אם על כן אמרו לו זכר נא מי הוא נקי אבד כן אריות כל שכחי אל ואמר צופר ועיני ר רשעים תכלינה ובעבור היות בניו במשתה תמיד והיין ישחית הדעת על כן אמר אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם ואמרו שיעשה תשובה והשם יסלח לו ואיוב היה יודע בעצמו שהיה צדיק על כן אמר תם אני ולא אדע נפשי על לא חמס בכפי והיה צועק כי אלה המכות שהכני השם אינם על עקב עון רק חנם על כן אמר והרבה פצעי חנם ענו על זה חביריו כי השם צדיק הוא בכל דרכיו לא יעשה עולה ענה איוב ואמר הנה יש בעולם צדיקים ורשעים במכאובים תם ורשע הוא מכלה ויש רשעים בנעימים וזה טעם ישלין אהלים לשודדים ענו חביריו כי טובת הרשעים איננה עומדת אם יעלה לשמים שיאו כגללו לנצח יאבד והנה ענה איוב מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל יבלו ימיהם בטוב וברגע

רלב״ג

ואחר זה אמר השם ית' לאליפז שיתלה פני איוב שיתפלל לשם ית' עליו ועל רעיו כי לא דברו נכונה לשם ית' כמו שדבר איוב אחר שסב אל האמת והודה לדברי השם ית' וזה שדבריהם נכנס מהמוס והטעו' מה שכבר התבאר עד שכבר היו טוענין טענות היה ידוע אליהם שהם כוזבות כדי שיצדיקו השם ית' ואולם איוב ואולם איוב ואם לא הגיע בתחלה אל הדעת האמתי הנה לא הצה טוען רק מה שהיה צודק לפי ת מחשבתו ולהתבאר לו שבכאן רוע הסידור באלו הטובות והרעות היה מניח שהשם ית' בלתי יודע אלו הדברי' הפרטי' כדי שיהיה לו התנצלות מה וכבר ביאר מצד העיון היות בלתי יודע אותם ולזה הוא מבואר שאף על פי שדעת איוב היה כוזב הנה הוא היה יותר קרוב אל הדעת האמתי מדעות אליפז ובלדד וצופר כי הוא היה בנוי על שרשים צודקים ומה שהניחו איוב הוא צודק לפי האמת בכל האנשים אשר לא תדבק בהם ההשגחה האלהית והם הרבים ולזה לא חלק עמו אליהוא כי אם באנשים אשר א תדבק בהם ההשגחה כמו שביארנו ולזה אמר השם ית' לאליפז שלא דברו אליו נכונה הוא ובלדד וצופר כ כאיוב או ירצה באמרו כי לא דברתם אלי כ נכונה שלא דברתם בעבורי להיות לי ה התנצלות מרוע הסידור הנמצא בטובות והרעות נכונה כאיוב כי הוא ואם לא היה משיג ה האמת בזה השלימות היה מנצל אותי מהעול בטענה צודקת באופן מה ואולם אליפז ובלדד וצופר היו מנצלי' השם יתברך מהעול בטענות כוזבות וזה מבואר במה שזכרנו מדבריהם וספר אחר זה שכבר התפלל איוב לשם ית' בעד ריעיו ואחר זה הטיב השם ית' אחרית איוב מראשיתו ואורך ימים נתן לו ובני' ובני' בנים עד ארבעה דורו' הנה זה הוא מה שנראה לנו בביאור זה הספר ובטוח שלא חס' ממנו דב' מכוונתנו הכוללת והטוב שלא נפל מן החלקיות גם כן ואם היה הוא מעט ובלתי מבלבל הכוונה הכוללת :

איוב מב

וַיְהִי אַחַר דִּבֶּר יְהוָה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־אִיּוֹב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי חָרָה אַפִּי בְךָ וּבִשְׁנֵי רֵעֶיךָ כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב׃ וְעַתָּה קְחוּ־לָכֶם שִׁבְעָה־פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים וּלְכוּ אֶל־עַבְדִּי אִיּוֹב וְהַעֲלִיתֶם עוֹלָה בַּעַדְכֶם וְאִיּוֹב עַבְדִּי יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם כִּי אִם־פָּנָיו אֶשָּׂא לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת עִמָּכֶם נְבָלָה כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב׃ וַיֵּלְכוּ אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וּבִלְדַּד הַשּׁוּחִי צֹפַר הַנַּעֲמָתִי וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶם יְהוָה וַיִּשָּׂא יְהוָה אֶת־פְּנֵי אִיּוֹב׃ וַיהוָה שָׁב אֶת־שְׁבִית אִיּוֹב בְּהִתְפַּלְלוֹ בְּעַד רֵעֵהוּ וַיֹּסֶף יְהוָה אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנֶה׃ וַיָּבֹאוּ אֵלָיו כָּל־אֶחָיו וְכָל־אַחְיֹתָיו וְכָל־יֹדְעָיו לְפָנִים וַיֹּאכְלוּ עִמּוֹ לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיָּנֻדוּ לוֹ וַיְנַחֲמוּ אֹתוֹ עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־הֵבִיא יְהוָה עָלָיו וַיִּתְּנוּ־לוֹ אִישׁ קְשִׂיטָה אֶחָת וְאִישׁ נֶזֶם זָהָב אֶחָד׃ וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אַחֲרִית אִיּוֹב מֵרֵאשִׁתוֹ וַיְהִי־לוֹ אַרְבָּעָה עָשָׂר אֶלֶף צֹאן וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים גְּמַלִּים וְאֶלֶף־צֶמֶד בָּקָר וְאֶלֶף אֲתוֹנוֹת׃ וַיְהִי־לוֹ שִׁבְעָנָה בָנִים וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת׃ וַיִּקְרָא שֵׁם־הָאַחַת יְמִימָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית קְצִיעָה וְשֵׁם הַשְּׁלִישִׁית קֶרֶן הַפּוּךְ׃ וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יָפוֹת כִּבְנוֹת אִיּוֹב בְּכָל־הָאָרֶץ וַיִּתֵּן לָהֶם אֲבִיהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם׃ וַיְחִי אִיּוֹב אַחֲרֵי־זֹאת מֵאָה וְאַרְבָּעִים שָׁנָה וַיַּרְא אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֵי בָנָיו אַרְבָּעָה דֹּרוֹת׃ וַיָּמָת אִיּוֹב זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים׃ חזק

תרגום

והוה בתר דמליל יי ית פתגמיא האילין עם איוב ואמר יי לאליפז דמן תימן תקוף רוגזי בך ובתרין חבריך ארום לא מלילתון לותי כוונתא כעבדי איוב : וכדון סיבו לכון שבעא תורין ושבעא דיכרין ואזלו לות עבדי איוב ותסקון עלתא אמטולכון ועבדי איוב יצלי עליכון ארום אילהן אפוי אסיב מן בגלל דלא למעבד עמכון קלנא ארום לא מלילתון לותי כיוונא כעבדי איוב : ואזלו אליפז דמן תימן ובלדד דמן שוח צופר דמן נעמה ועבדו היך דמליל להום מימרא דיי ונסיב מימרא דיי ית אפי איוב : ומימרא דיי אתיב ית גלוות איוב בצלאותיה מטול דחברוי ואוסיף מימרא דיי ית כל די לאיוב בכופלא : ואתו לותיה כל אחוי וכל אחוותיה וכל דחכימוי מן קדמת דנא ואכלו עימיה לחמא בביתיה ונדו ליה ונחמו יתיה על כל בישתא דאייתי יי עלוי ויהבו ליה גבר חורפא חדא ואינש קדשא דדהבא חד : ומימרא דיי בריך ית סופא דאיוב מן קדמותיה והוו ליה ארבסר אלפין דעאן ושית אלפין דגמלין ואלף פדנין דתורין ואלף אתנן : והוו ליה ארבסר בנין ותלת בנן : וקרא שמה דחדא ימימא ושום תנייתא קציעא ושום תליתתא קרן הפוך : ימימה הוה קרי לה דהוות שופרהא כיממא קציעה הוה קרי לה דהוות יקירא כעין קציעתא קרן הפוך הוה קרי לה דהוות סגי זיו יקר אפהא היך אזמרגדא : ולא אשתכחו נשיא שפירתא היך בנתא דאיוב בכל ארעא ויהב להום אבוהום אחסנא במצע אחוהון : וחיא איוב בתר דנא מאה וארבעין שנין וחמא ית בנוי וית בני בנוי ארבעה דרין : ומית איוב סיב וסבע יומיא :

מסורה

ואיוב ד' וסימ' נח דניאל ואיוב בתוכה · והיו שלשת האנשים · ואיוב הבל יפצה פיהו · ואיוב עבדי יתפלל עליכם : וי' ז' בטע' ר״פ וסימ' וי' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית · נתן חכמה לשלמה כאשר · נתן קולו לפני חילו · הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער · שב את שבות איוב בהתפללו · ברך את אחרית איוב : אחיותיו ה' בליש' וסימ' נבס'

סכום מספר פסוקי' של איוב אלף ושבעים וסי' אע״ו וחציו אשר קמטו בלא עת וסדריו שמנה :

בריש סיפר' וביחזקאל סימ' ו' וביהושע סימ' כ' : קשיטה ג' וסימ' ויקן את חלקת השדה · ואת עצמות יוסף · ויתנו לו איש קשיטה אחת · אנ״ך : ברך י״ב וסי' ויי' ברך את אברהם בכל · ויי' ברך את ארני מאד ויגדל · וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב · כל אלה שבטי יש' שנים עשר · על כן ברך יי' את יום השבת דזכור · וזאת הברכה אשר ברך משה · ברך יי' את בית עובד אדום דשמואל · ברך נבות · כי הם זרע ברך יי' · בוחל התרומה דחזקיהו דד״ה · ברך בניך בקרבך · את אחרית איוב :

פירושי הטעמים לאבן עזרא

וברגע שאול יחתו והנה הם בטובה עד יום מותם אז לא ידע בלבד מה ישיבו והנה שב לשבח השם המשל ופחד עמו אז ענה איוב מה עזרת ללא כח גם הוא שבח השם והטעם הנה אין לך תשובה כי אם לשבח השם אני ידע לשבחו יותר אז האחרים צופר ושב איוב ויוסף לדבר בעבור שלא ענהו אחד מחביריו וטעם ארץ ממנה יצא לחם והחתיה נהפך כמו אש ואחר כן והחכמה מאין תמצא כי השם יעשה רצונו יענה רשע גם צדיק גם יש צדיקים גם רשעים שיתן להם כל טוב שיתאוו והנה יעשה כן בארץ ובגלגלים שאין דעת להם ולדעת זאת החכמה למה זה נשגבה מדעת האדם והנה הטעם כאשר לא ידעו בני אדם מחשבות השם וגזרותיו שהם עמוקות אולי אלה הגזירות שנגזר עלי הוא ידע למה נגזרו ואיננו בעבור חטאתי לפניו ויוסף איוב שאת משלו השני יספר שם צדקותיו ומעשיו כי חביריו אמרו לו אלמנות שלחת ריקם וזה אותו כי שופט היה על כן אמר אב אנכי לאביונים ולבי אלמנה ארנין ושבתו חביריו מענותו כי הוא צדיק בעיניו כי לא היה כן בעיני חביריו רק הסכימה דעתם שהיה רשע על כן באו אליו הברות הקשות פתאום ואליהוא חרה אפו על איוב שהאריך לשונו בקוצר רוחו ואמר כנגד השם דברים שלא כהוגן כמו ידעתי כי אכנך הודיעני על מה תריבני הטוב לך כי תעשוק תחשבני לאויב לך וזה טעם על צדקו נפשו מאלהים ובשלשת רעיו חרה אפו על אמרם שהשם צדיק רק איוב הוא רשע ויתכן שהיה צדיק ואין ספק שהשם צדיק וזה טעם וירשיעו את איוב והנה סוד דברי אליהוא שאמר לאיוב וחביריו כולכם תעיתם כי חשבתם שעמדתם בסוד השם והנה אמר לחבירי איוב כי השם יכשה ויענה על עקב עון אב להשיר עון או לקבל שכר ואמר לאיוב שהיה מתרעם על השם בעבור שלא ישיבנו כי כל דבריו לא יענה ודבר מגולה הוא במעשה רק תפש איוב ואמר שהוא רשע בדבר פיו שהרשיע על השם וכן אמר האומר למלך בליעל והטעם הדרך מוסר הוא שיאמר העבד למלכו בליעל או רשע או מלך לנדיבים כי למלך ישרת עבדתו ואחר עמו או טעמו אל אחד הנדיבים כמו בן אתונות והראשון נכון בעיני אף כי השם אשר לא נשא פני שרים על כן אמר אבי יבחן איוב עד נצח וארח לחברה עם פועלי און ובאחרונה ויוסף אליהוא והטעם חשוב כי הנה מפלאות הגשם לא ידע איך הם ולמה כן ומתי וכאשר נפלאו ממנו אלה הגזרות כן נפלאו משפטי השם עם בני אדם כי הם עמוקות מאד שהם בגופות נבראות והטעם על איוב ידבר למה הרימות קול לאמר למה עשיתני היה לך לסבול ולהחרים ולא תרבה גבוהה גבוהה וזה טעם ויען השם מן הסערה והענין אתה שתבקש למה זה הידעת אז תולד וידעת כמה תחיה וזה האור שאתה מתענג בו התדע מקומו או תדע למה תולדת העופות וגם הבהמות כן וזה טעם התתן לסוס גבורה אז החרים איוב ענה השם שנית הרוב עם שדי יסור אז ענה איוב תשובה איככה נכונה כי לא הצדיק השם רק אמ' הנה אחרים ולא אדבר עוד על כן ויען השם שנית מן הסערה והזכיר בהמות שהוא שם בהמה ובגבורתו שהוא ביבשה גם הזכיר גבורת לויתן והטעם כאילו אמר לאיוב איך גבהת כנגדי על כן הזכיר אלה הגדולים והענין הנה בבריותי ולא בנכבדים העליונים רק בחיות שהם בארץ ובמים מתחת לארץ שנים גבורי' לא תוכל להם להשתעבד בהם ולא לכרות על לויתן לאכלו כי בן אדם לא יגבה לבו כנגד המלאכי' ולא כנגד בני האלהים כי הם נכבדי' ממנו כפלי' כפלי' כאשר פירשתי בפסוק הנה אנכי שולח מלאך בראיות גמורות משקול הדעת ומדברי התולדות גם דברי הנביאי' פה אחד כך ואשר מצאנו כתוב בדברי קדמונינו ז"ל גם הוא אמת כי הם לא דברו רק על המלאכים הנבראים לעתם לכבוד הנביאים רק גובה לבו כנגד החיות והעופות כטע' מלפנו מבהמות ארץ והנה אמר השם כי הנה יש גופות בארץ עמך והם גבורים ממך לא תוכל להם ולמה גבה לבך על כן הודה איוב באחרונה ואמ' על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר וזאת היא הנכונה שדבר איוב באחרונה:

שיר השירים

הקדמות לפירושי אבן עזרא

זה הספר נכבד וכולו מחמדי' ואין בכל שירי שלמה המלך חמשה ואלף כמוהו על כן כתוב שיר השירי' אשר לשלמ' כי זה השיר מעולה מכל השירים אשר לשלמה ובו סוד סתום וחתום כי החל מימי אברה' אבינו עד ימות המשיח וכן כת' בשירת האזינו בהנחל עליון גוים החל מן דור הפלגה עד סוף ישר' תהגלות אחר מלחמת גוג ומגוג ואל תתמה בעבור שהמשיל כנסת ישראל לכלה והמקו' דודה כי כן דרך הנביאים ישעיה אמר שירת דודי לכרמו ועוד כמשוש חתן על כלה יחזקאל אמר שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה ועוד ואכסה ערותך ואערך ערי וכל הפרש' כולה הושע אמ' וארשתיך לי לעולם לך אהב אשה ובספר תהלות משכיל שיר ידידות וכתוב בו שמעי בת וראי והטי אזנך וחלילה חלילה להיות שיר השירי' בדברי חשק כי אם על דרך משל ולולי גודל מעלתו לא נכת' בסוד כתבי הקדש ואין עליו מחלוקת כי הוא מטמא את הידים ולהיותו בדרכיו תמים פירשתיו שלשה פעמים. בפעם ראשונה אגלה כל מלה בפניה. ובפעם השנית יהיה משפטו על דרך פשוטו. ובפעם השלישית יהיה מפורש על נתיבות המדרש:

נאם אברהם בר מאיר הספרדי המחבר:

הפעם הראשונה

אנשי המחקר הואילו לבאר זה הספ' על סוד העולם ודרך התחברו' הנשמ' העליונה עם הגוף שהוא במדרגה התחתונה. ואחרים פירשוהו על המתכונת ואת כולם ישא רוח כי הבל המה ואין האמ' כי אם מה שהעתיקו קדמונינו ז"ל שזה הספר על כנסת ישראל וכן אפרשנו בפעם השלישית ופירוש כל שלמה הוא שלמה המלך בעצמו חוץ מהאלף לך שלמה לכן אפרשנו בפעם השנית על דרך המשל שהוא בדברי חשק גם כל שלמה שיש בו הוא שלמה המלך בעצמו ובעבור שיש בספר הזה מלות קשות הואלתי לבאר אותם בתחילה ואחר כן אבאר ענין המשל והנמשל בו:

הפעם השנית

לא יתכנו דברי חשק במריבה לעיני כל הרואי' על כן הוא המשל כנערה אחת קטנה מאד שאין לה עדיין שדי' היתה נוטרת כרם וראתה רועה עובר ונפל החשק בלב כל אחד מהם:

הפעם השלישית

אין למעלה ממדרש שיר השירים שדרשו רבותינו ז"ל לכן כאשר ראיתי גדולים ועמודי עולם עמו נגם הם דרשו והוסיפו וגרעו גם אני יבאתי בעקבותיהם וכל שלמה הוא שלמה המלך חוץ מהאלף לך שלמה שהוא המשיח ונקרא שלמה בעבור שהוא בנו כאשר נקרא דוד ודוד עבדי נשיא להם וכן נקראו בני ישראל עבדי יעקב ויתכן היות כמוהו תפלה למשה איש האלהים על דרך רב סעדיה גאון ז"ל שאמר שהתפלה היא לדוד והיו מנגנים בה בני משה והנכון שהיא למשה. ודע כי בנות ירושלם השתכנו בו אנשים רבים אחר שכנסת ישראל היא המדברת מה ענין בנות ירושלם יש אומרים כי שתים הנה אחת בשמים ואחרת בארץ תחתיה כנגדה וענין בנות ירושלם המלאכים של מעלה ואחרים אמרו שהם אומות העולם כטעם ונתתי אותם לך לבנות והנכון בעיני שהמשל הוא על אשה המדבר' עם נפשה ותשיב אמריה לה וכאילו תאמר עם מחשבותיה והן בנות ירושלם ואחר שהעיד הפסוק שנראה המקום לשלמה פעמים מה תתמה יש בו שידבר על דבר עתיד כי ברוח הקדש דיבר זה הספר וכן תמצ' באסף המשורר והימן שחברו שירות ברוח הקדש שנקראו נביאי' ואתה שאת היא הדרך הנכונה לא יוכל להכחיש כי אם כתלמיד ועקש ושתה אחל לפר' על פי אשר תשיג ידי ואתחנן לאל בבל מאדי היודע קדי להחכים כבודי והוא יהיה עמדי:

הקדמה לפירוש רשי

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו ואף על פי שדברו הנביאים דבריהם בדוגמא צריך ליישב הדוגמא על אופניה ועל סדרה כמו שהמקראות סדורים זה אחר זה וראיתי לספר הזה כמה מדרשי אגדה יש סודרים כל הספר הזה במדרש אחד ויש מפוזרים בכמה מדרשי אגדה מקרא לבדו ואינם מתיישבי' על לשון המקרא וסדר המקראו' ואמרתי בלבי לתפוש משמע המקרא ליישב ביאורם על סדרם והמדרשות מרבותינו אקבעם מדרש ומדרש איש איש במקומו ואומר אני שראה שלמה ברוח הקדש שעתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה חורבן אחר חורבן ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון ולזכור חבה ראשונ' אשר היו סגולה לו מכל העמי' לאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה ויזכרו את חסדיו ואת מעלם אשר מעלו ואת הטובות אשר אמ' לתת להם באחרי' הימים ויסד ספר הזה ברוח הקדש בלשון אשה צרורה אלמנו' חיות משתוקקת' על בעלה מתרפקת על דודה מזכרת אהבת נעוריה אליו ומודה על פשעה אף דודה צר לו בצרתה ומזכיר חסדי נעוריה ונוי יופיה וכשרון פעליה אשר בהם נקשר עמה באהבה עזה להודיע' כי לא מלבו ענה ולא שילוחיה שילוחין כי עוד היא אשתו והוא אישה והוא עתיד לשוב אליה:

ב׳ זוגין מיחדין חד ס׳ חד ש׳ וס׳ הסרים כי כקול הסירים. השירים שיר השירים. כסירים וצני שך את דרכך. בשידים מעדה בגד בוס׳ והיו כגבורים. כושים שמה
. ושיאון וחפרים ושיאון ואנחרת. ולשבי שבקו לעבודת בית. ולשבי ובא לציון גואל. יוסר ואת כל חלב. יושר ביום ההוא יוסר. מסתולל עודך כסהולל.

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני

פיהו בג׳ כליש׳ וסי׳ ודברת אליו ושמת את הדברים׳ זכרו נפלאותיו אשר עשה. אלה פיהו מלא
יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה ׃ ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין ׃ ופיהו מבית לבותרות.

שיר

את מראך השמיעני את קולך

כי קולך ערב ומראך נאוה היושבת בגנים

במרור׳ הרוני׳ השביעני. אבי השביעני. ישכו ויזכר אלהים. ויסכו כי הכרובים פרשים. ויסירו רגעימותו. ישירו בדרכי ה׳ בי. יסור וכנניהו שר הלוים. ישור על
ושמתיה ביד מוגיך. עשק וריבו רעי גרר. עשק ובני עשק אחיו דדה. תסובב נקבה תסובב גבר. תשובב אלהים זנחתנו. ונסב ותפן ונסע המדברה׳ ונשב

פיהו. ערב לאיש לחם שקר. ראמות לאויל חכמות. טמן עצל ידו בצלחת קרס׳. נפש עמל
אין כפיהו נכונה קרבם הוות׳ מופתיו משפטי פיהו דתלים וחבירו דדה׳. כל עמל

חברים מקשיבים לקולך השמיעני

רשי

שיר השירים אשר לשלמה. שנו רבותי׳ כל שלמה האמורי׳ בשיר השירי׳ קדש מלך שהשלום שלו שיר שהוא על כל השירים אשר נאמר להקב״ה מאת עדתו ועמו כנסת ישראל אמר רבי עקיבא לא היה העולם כדי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים אמר רבי אלעזר בן עזריה למה הדבר דומ׳ למלך שנטל סאה חטים ו ונתנה לנחתום אמר לו הוצא לי כך וכך ס סולת כך וכך סובין כך וכך מורסין וסלית לי מתוכה גלוסקיא אחת מנופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש ק קדשים שכולו יראת שמים וקבול עול ת מלכותו ׃ ישקני מנשיקות פיהו. זה השיר אומרת בפיה בגלותה ובאלמנותה מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז לפי שיש ת מקומות שנושקין על גב היד ועל הכתף אך אני מתאוה ומשוקקת להיותו נוהג עמי כ כמנהג הראשון כ כחתן אל כלה פה אל פה: כי טובים. לי דודיך מכל משתה יין ומכל עונג ושמחה ולשון עברי הוא לכל משתה כל סעודת עונג ושמחה נקראת על שם היין כענין שנאמר אל בית משתה היין דאסתר

אבן עזרא

כל נשיקה שהיא בלא למ״ד היא בפה כמו וישקהו ועם הלמ״ד ביד או בכתף או בלחי על פי מנהג המדינות כמו ונשקה לי וישק לו וכן וישק יעקב לרחל: דודיך. אהוביך יותר ישמחו מהיין והגאון אמר כי הוא הדיר שהוא תחת הלשון והביא ראיה מפסוק לכה נרוה דודים עד הבקר ׃

שיר ש״ן רבתי מאותיות גדולות וסימ׳ נמסר בריש סדר בראשית ובמסורה רבת׳ בריש המערכות ׃ שיר חד מן ד׳ פסו׳ דבכל מליהון ש״ן וסימ׳ נמס׳ בפנחס ׃

שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה׃ יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן׃

שירין ותושבחן די אמר שלמה נביא מלכא דישראל ברוח נבואה קדם ריבון כל עלמא יי עסרתי שירתא אתאמרו בעלמא הדין שירא דין משבח מן כולהון שירתא קמיתא אמר אדם בזמן דאשתביק ליה חובתיה ואתא יומא דשבתא ואגין עלוי פתח פומיה ואמר מזמור שיר ליומא דשבתא שירתא תניינא אמר משה עם בנוי דישראל בזמן די בזע להון מרי עלמא ית ימא דסוף פתחו כולהון ואמרו כחדא שירתא דהכדין כתיב בכן שבח משה ובני ישראל שירתא תליתאה אמרו בנוי דישראל בזמן דאתיהיבת להון בארא דמיא דהכדין כתיב בכן שבח ישראל שירתא רביעאה אמר משה נביא כד אתא זמניה למפטר מן עלמא ואוכח בהית עמא בית ישראל דהכדין כתיב אציתו שמיא ואמלל שירתא חמישאה אמר יהושע בר נון כד אגח קרבא בגבעון וקמו ליה שימשא וסיהרא תלתין ושית שעין ופסקו מלמימר שירתא פתח פומיה איהו ואמר שירתא דהכדין כתיב בכן ישבח יהושע קדם יי שירתא שתיתאה אמרו ברק ודבורא ביומא דמסר יי ית סיסרא וית משיריתיה ביד בנוי ישראל דהכדין כתיב ושבחת דבורה וברק בר אבינועם שירתא שביעאה אמרה חנה בזמן דאתיהיבת לה בר מן קדם יי דהכדין כתיב וצליאת חנה בנבואה ואמרת שירתא תמיניתא אמר דוד מלכא דישראל על כל ניסיא דעבד ליה יי פתח פומיה ואמר שירתא דהכדין כתיב ושבח דוד בנבואה קדם יי שירתא תשיעאה אמר שלמה מלכא דישראל ברוח קודשא קדם ריבון כל עלמא יי ושירתא עשיריתא עתידין למימר בני גלותא בעידן דיפקון מגלותא דהכדין כתיב [illegible]ש על ידוי די ישעיה נביא דהכדין כתיב שירא הדין יהא לכון לחדוה כליל אתקדשות חגא דפסחא וחדות לבא כעמא דאזלין לאתחזאה קדם יי תלת זמנין בשתא במיני זמר וקל טבלא למיעל לטורא דיי ולמפלח קדם יי תקיפא דישראל ׃ ישקני אמר שלמה נביא בריך שמיה די יי די הב לן אוריתא על ידוי דמשה ספרא רבא כתיבא על תרין לוחי אבניא ושיתא סידרי משנה ותלמודא בגירסא והוה מתמליל עימן אפין באפין כגבר דנשיק לחבריה מן סגיאות חיבתא דחביב לן יתיר משבעין עממיא ׃

הפעם השנית

ישקני. דברי הנערה כאילו תדב׳ עם נפשה וכל תאותה שישק א אותה פעמים רבות כי לא תשבע מאחת ו וכאילו הרגיש הרועה וחזרה מדברת לו ׃ כי טובים דודיך. יותר מיין ירוו וישמחו אהביך או על פירוש הגאון רבינו סעדיה ׃

הפעם השלישית

ישקני האל מאברהם שהיה העיקר ונשיקות הפה הם התורה ו והמצות כאשר כתוב עקב אשר שמע א אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי ח חקותי ותורותי ואל תתמה בעבור שאמר ישקני לדבר עבר כי כן דרך המקרא או ישיר משה יעשו עגל בחורב והפך הדבר אלהים באו גוים ורבי׳ כמוהם ׃ כי טובים דודיך מיין. אהביך כמו שהעיד הכתו׳ על אהבתו זרע אברהם אוהבי כי הפרש יש בין אוהב לאהובי ׃ לרוח

בשיר לא ישתו יין והיה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם זהו ביאור משמעו. ונאמר דוגמ׳ שלו על שם שניתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנ׳ ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ותובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו ׃ לריח

שמניך טובים. יש מפרשים כי הוא אפך והקרוב אלי כי זה המפרש לא סך שמן מימיו ותשב שהוא שמן זית: תורק. יש אומ׳ כי הוא שם מקום והנכון שהוא שמן כשמן שיורק שריחו נודף ועודף ולא תתמה בעבור היות השם לשון נקבה כי כן תמצא כל עשל ובית ומקו׳ במקרא במקו׳ אחר לשון זכר ובמקום אחר לשון נקבה:

עלמות. הם נערות קטנות: נזכירה. יש אומרים שהוא מן אזכרתה וזכרו כיין לבנון: מישרים. תאר היין כמו יתהלך במישרים הולך לדודי למישרים. ואם מיין ישרת עצמו ואחר עמו וכן ענינו מתישרים אהבוך העלמות ה הנזכרות וכמוהו וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יי׳ ענינו ו ובשמי יי׳ ורבי׳ כמוהו. ואחרים אמרו כי ה המישרים אהבוך כמו ומגיד מישרי׳ והראשון קרוב אלי: שחורה. יש מפרשים שהיא יפה כמו האשה הכושית כי מרוב יפיה תפחד האם שתשלוט בה עין רעה על כן תקרא כ כושית ושחור׳ ואין לנו צורך בפירוש הזה ב באשה הכושית ולא במלת שחורה כי הנה היא העידה בנפשה ואמרה אל תראוני ש שאני שחרחורת: ונאוה. כמו נחמדת מן אוה למושב לו והנכון לבנין נפעל כמו וכל נעשה במרחשת אין אבן נראה: שחרחורת. זה הכפל למעט וכן ירקרק או אדמדם:

לריח שמניך טובים. שם טוב נקרא על שם שמן טוב. לריח שמניך טובים שהריחו בהם אפסי ארץ אשר שמעו שמעך הטוב כנעשות ך נוראים במצרים: שמן תורק. נקרא שמך להיות כאמ׳ עליך אתה שמן אשר תורק תמיד להיות ריח ערב שלך יוצא למרחוק שכן דרך שמן ערב בכל עת שהוא בכלותי חתומה אין ריחו נודף פותחו ומריק שמנ׳ לכלי אחר ריחו נודף: על כן עלמות אהבוך. בא יתרו לקול השמועה ונתגייר וכן רחב הזונה אמרה כי שמענו את אשר הוביש וגו׳ ועל ידי כן כי יי׳ אלהיכם הוא האלהים בשמים וגו׳: עלמות. בתולות לפי שהדבור דימהו לבחור שאהובתו מחבבתו. ולפי הדוגמא העלמות הן האומות: משכני אחריך נרוצה. אני שמעתי משלוחך רמז שאמרת למשכני ואני אמרתי אחריך נרוצה להיות לך לאשה: הביאני המלך חדריו. וגם היום הזה עודנה לי גילה ושמחה אשר דבקתי בך: נזכירה דודיך. גם היום באלמנות חיות תמיד אזכיר דודיך ה הראשונים מכל משתה עונג ושמחה: מישרים אהבוך. אהבה עזה אהבת מישור בלי ע עקיבה ורכשים אשר אהבוך אני והבותי ב באותן הימים זהו פ פשוטו לפי ענינו: ולפי דוגמתו הם ת מזכירים לפניו חסד נעורים אהבת כלולות לכתם אחריו במדבר ארץ ציה וצלמות וגם צדה לא עשו להם והאמינו בו ובשלוחו ולא אמרו היאך נצא למדבר לא מקום זרע ומזונות והלכו אחריו והוא הביאם לתוך חדרי היקף ענניו בזו עודם היום גלים ושמחים בו אף לפי עוניים וצרתם ומשתעשעי׳ בתור׳ ושם מזכירי׳ דודיו מיין ומישור אהבתם אותו: שחורה אני ונאוה וגו׳. אתם רעיותי אל אקל בעיניכם אף אם עזבני אישי מפני שחרות שבי כי שחור׳ אני על ידי שזיפת השמש ונאוה אני בחיתוך איברים נאים. אם אני שחור׳ כאהלי קדר המשחירים מפני הגשמים שהם פרוסים תמיד במדברות קלה אני להתכבס להיות כיריעו׳ שלמה. דוגמא היא זו אומרת כנסת ישראל לאומות שחורה אני במעשי ונאה אני במעשה אבותי ואף במעשי יש מהם נאים אם יש בי עון העגל יש בי כנגדו זכות קבלת התורה וקורא לאומות בנות ירושלם על שם שהיא עתידה ליעשות מטרפולין לכולן כמו שנבא יחזקאל ונתתי אותם לך לבנות כמו עקרון ובנותיה: אל תראוני. אל תסתכלו בי לבזיון שאני שחרחורת לפי שאין שחרותי וכיעורי ממעי אמי אלא על ידי שזיפת השמש שאותו שחרות נוח להתלבן כשיעמוד בצל: בני אמי נחרו בי. הם בני מצרים שנגדלתי בהם ועלו עמי בערב רב הם נחרו בי בהסתם ופתויים עד שמתוני נוטרה את הכרמים ושם שזפתני השמש והושחרתי כלומר נתנוני עובדת אלהים אחרים וכרמי שהיה שלי מאבותי לא נטרתי מצינו פרכבים נקראים במקרא בלשון כרמים שנאמר ונתתי לה את כרמיה משם ומתרג׳ ואתני לה ית פרנסהא וכן לא יפנה דרך כרמי׳: הגידה לי שאהבה נפשי. עכשיו רוח הקדש חוזר ומדמה אותה לצאן שחביב׳ על הרועה אומרת כנסת ישר׳ לפניו כאשה לבעלה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה צאנך בין [redacted] הללו אשר הם בתוכם ואיכה תרביצם בצהרים בגלות הזה שהיא עת צרה להם כצהרי׳ שהיא עת צרה לצאן: שלמה אהיה כעוטיה. ואם תאמ׳ מה איכפת לך אין זה כבודך שאהיה כאבילה עוטה על שפה בוכיה על צאני: על עדרי חביריך. אצל עדרי שאר הרועי׳ שהם רועים צאן כמותך כלומר בין גדודי האומות הסמוכים [redacted]: אם

לריח ל׳ וסי׳ נמסר בסדר ויקרא: אהבוך ג׳ וסי׳ בשמואל א׳ סימן י״ח: הביאני ד׳ וסימ׳ בסדר עקב. כאהלי ל׳ שחורה אני ונאוה והוא חד מן א״ב מן חד חד כ״א בריש׳ וסי׳ נמס׳ במסר׳ רבת׳ במערכ׳ אות הכ״ף בסד׳ י איב׳ י״ז וסי׳ נמס׳ בריש מגילת איכה:

ג לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ

ד׳ · נ׳ עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ׃ מָשְׁכֵנִי

ד אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו

ו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מ

ג׳ · ל ומל מִיַּיִן מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ׃ שְׁחוֹרָה

ל ולא מכיק׳ ל אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ כְּאָהֳלֵי

ל ומל׳ · ל וחס קֵדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה׃ אַל־תִּרְאוּנִי

ל · ל שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשֱּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ

ל · ל וחס׳ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־

הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי׃

ה הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה

יב · ל אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה

ל כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ׃

לריח לקל ניסך וגבורתך דעבדת לעמא בית ישראל זעו כל עממיא די שמעו ית שמע גבורתך ואתתך טבא ושמך קדיש אשתמע בכל ארעא דהוה בחיר ממשח רבותא דהוה מתרבי על רישי מלכין וכהנין ובגין כן רחימו צדיקיא למהך בתר אורחא טובך בדיל דיחסנון עלמא הדין ועלמא דאתי: משכני כד נפקו עמא דבית ישראל ממצרים הות מדברא שכינת מרי עלמא קדמיהון בעמודא דעננא ביממא ובעמודא דאשתא בליליא אמרו צדיקי דרא ההוא ריבון כל עלמא נגידנא בתרך ונהי רהטין בתר אורח טובך וקריב יתן בשיפולא דטורא דסיני והב לן ית אורייתך מן בית גנזך דרקיע ונחדי ונבדח בעסרין ותרתין אתיין דמכתבא בהון ונהי דכירין יתהון ונרחם ית אלהותך ונהי מתרחקין מבתר טעוות עממיא וכל צדיקיא דעבדין דתקין קדמך יהון דחלין מינך ורחימין ית פיקודך: שחורה כד עבדו בית ישראל ית עיגלא אתקדרו אפיהון כבנוי דכוש דשרין במשכני קדר וכד תבו בתיובתא ואשתבק להון סגא זיו יקר אפיהון כמלאכיא על דעבדו יריעתא למשכנא ושרת ביניהון שכינת דיי ומשה רבהון סליק לרקיעא ויהב שלם ביניהון ובין מלכיהון: אל אמירת כנישתא דישראל כל קבל עממיא לא תבזון יתי על די אנא קדריתא מנכון על דעבדית כעובדיכון וסגידית לשמשא וסהרא דנביאי שקרא אינון גרמו לאתקפא תקוף רוגזא דיי עלי ואלפוני למפלח טעותכון ולהלכא בנימוסיכון ולמרי עלמא די הוא אלהי לא פלחית ולא אזלית בנימוסיה ולא נטרית ית פיקודוי וית אורייתיה: הגידה כד מטא זמניה משה נביא למיפטר מן עלמא אמר קדם יי גלי קדמי דעמא הדין עתידין למיחב ולמהלכא בגלותא כען חוי קדמי איכדין יתפרנסון וישרון ביני עממיא דקשיין גזירתהון כחומתא וכשרבי שמשא דטיהרא בתקופת תמוז ולמה דין יהון מטלטלין ביני עדרי בנוי דעשו וישמעאל די משתפין לך טעותהון לחבריא:

שזפתני. ראתני והביטה בי וגלתני וכמוהו ולא שזפתה עין איה: נחרו בי. נלחמו בי והנכון לבניין נפעל מן ויחר אפו: נוטרה. שם התואר וענינו שומרת: שאהבה נפשי. יחסר מקום הקריאה כמו אתה: איכה תרעה. הצאן: איכה תרביץ. אותם ויש אומרי׳ שענינו שאלת המקום כמו איכה הם: שלמה. הש׳ן מקום אשר: כעטיה. מתערבת והיא פועלת מן ויעט העם אל השלל. ויש אומ׳ חוטפת והוא רחוק. ויש אומרים נגערת מן ויעט בהם:

הפעם השנית

לריח שמניך. כי שמניך יש להם ריח טוב מרחוק והזוכרת שמך כאילו שמן תור יורק לפניה על כן עלמות אהבוך ואם כן שמניך מרחוק אף כי נשיקות פיך: משכני. וכל אחת מהעלמות מתאוה ואומרת משכני אחריך נרוצה: הביאני המלך חדריו. יותר נשמח בך ממה שיביאני המלך הדריו: שחורה. ובעבור שאלה העלמות היו אומרות משכני חזרה הנערה להן ואמרה אינני פחותה מכם אף על פי שיש בי שחרות מעט כאהלי קדר שהם מגולים לשמש תמיד יפה אני כיריעות שלמה: ואל תראוני פירושו אל תבזוני או אל תראוני בעין קלון וחסרון כי זה השחרות לא נולדתי בו רק הוא מקרה ויסור וסבת זה המקרה כי כעסו אחי עלי ושמוני נוטרה את הכרמים ובתחילה קודם זה אפילו כרמי שלי לא נטרתי: וחזרה לרועה ואמר׳ לו הגידה לי אי זה מקום תרעה ותרביץ כי אני רוצה לשוב רועה וארדוף אחריך:

הפעם השלישית

לריח. היה מלמד מעשיו של המקום ומורה אנשי דורו ובכל מקום שהולך ויקרא שם אברם בשם יי׳ וזהו שמן תורק שמך: על כן עלמות אהבוך. על כן עלמות שאין להם בעל כך אנשים שלא היה להם אלוה הכניסם תחת הייחוד כענין ואת הנפש אשר עשו בחרן: משכני. שנמשך אחר המקום ויצא מארץ מולדתו: הביאני המלך חדריו. שהביאו אל ארץ כנען ויתכן שהחכימו ועמד על סודות נפלאים. וענין נזכירה דודיך הוא בנין מזבח בכל מקום ונטיעת אשל: שחורה. החל בעבור מצרים אף על פי שאני שחורה בקצת מעשים רעים נאוה אני בשמירת הברית וייחוד השם: אל תראוני. השמש הוא גלות מצרים ומי סבב לי שתכני השמש אנשים מבני אמי שמתוני נוטרה שאטור דתים נכרי׳ ועזבתי שלי וכן תמצא בספר יחזקאל שהזהירם הנביא שיעזבו כי היו מהם עובדים עבודה זרה ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בם בתוך ארץ מצרים: הגידה לי. שחזרו בתשובה ושאלו איך היו רועים האבות ונחות דרכם ולא נתערב עם אלהים אחרים שיאמרו שהם כמוך וזה ענין על עדרי חביריך:

אם לא ח' רפ וסימ' אם לא ימצא הגנב · אם לא תשמיד לעשות · אם לא את דמי נבות · אם לא השמעו ואם לא תשיבו על לב דמלאכי · אם לא ישוב חרבו ילטוש · אם לא שויתי ודוממתי · אם לא תדעי לך היפה בנשים · וכל רפ דאיוב דכל אם לא בבב ואם לא וסימ' ואם לא אפהמי יכזיבני · ואם לא ישמעו בשלח ׃

אם־לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים׃
לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי׃ נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים׃ תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה־לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף׃ עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ׃
צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין׃

אם אֲמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמֹשֶׁה נְבִיָּא אִבְעֵיָא לְהוֹן לְמֶחֱוֵי גָלוּתָא כְּנִשְׁתָּא דְּמָתִילָא לְרִיבָא שַׁפִּירְתָּא וּדְנַפְשִׁי רְחֵימָא לַהּ תְּהֵא מְהַלְּכָא בְּאוֹרְחֵהוֹן דְּצַדִּיקַיָּא וְתֶהֱוֵא מְסַדְּרָא צְלוֹתָא עַל פּוּם בַּרְזִילָהָא וּמַדְבְּרֵי דָרָהָא וּתְהֵי מְאַלְּפָא לִבְנָהָא דְּמָתִילִין לְגַדְיֵי עִזִּין לְמֵהַךְ לְבֵית כְּנִישְׁתָּא וּלְבֵית מֶדְרְשָׁא וּבְהַהוּא זְכוּתָא יְהוֹן מִתְפַּרְנְסִין בְּגָלוּתָא עַד זְמַן דְּאֶשְׁלַח מַלְכָּא מְשִׁיחָא וִיהֵי מְדַבַּר יַתְהוֹן בְּנַיְיח עַל מַשְׁכְּנֵיהוֹן הוּא בֵּית מַקְדְּשָׁא דְּיִבְנֵי לְהוֹן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה רַעֲיָתִי דְּיִשְׂרָאֵל׃
לססתי כַּד נְפַקוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם רְדָפוּ פַּרְעֹה וּמַשִּׁרְיָתֵיהּ בַּתְרֵיהוֹן בִּרְתִיכִין וּבְפָרָשִׁין וַהֲוַת אוֹרַח סְגִירָא לְהוֹן מֵאַרְבַּע סִטְרֵיהוֹן מִן יְמִינָא וּסְמָאלָא הֲווּ מַדְבְּרַיָּא דְּמַלְיָין חִיוָון קָלָן וּמִן בַּתְרֵיהוֹן הֲוָה פַּרְעֹה רַשִׁיעָא וּמַשִּׁרְיָתֵיהּ וּמִן קֳדָמֵיהוֹן הֲוָה יַמָּא דְּסוּף מֶה עֲבַד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִתְגְּלֵי בְּכֹחַ גְּבוּרְתֵּיהּ עַל יַמָּא וּנְגַב יַת יַמָּא וְיַת טִינָא לָא נְגַב אֲמַרוּ רַשִׁיעַיָּא וְעַרְבְלָאִין וְנוּכְרָאִין דִּי בְּבֵינֵיהוֹן יַת מוֹי דְּיַמָּא יָכִיל לְנַגָּבָא וְיַת טִינָא לָא יָכִיל לְנַגָּבָא בֵּיהּ בְּהִיא שַׁעְתָּא תְּקַף רוּגְזֵיהּ דַּיְיָ עֲלֵיהוֹן וּבְעָא לְשַׁנְקוּתְהוֹן בְּמוֹי דְּיַמָּא הֵיכְמָא דְּאִשְׁתַּנְקוּ פַּרְעֹה וְחֵילְוָתֵיהּ רְתִיכוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי וְסוּסָוָתוֹי אִלּוּלֵי מֹשֶׁה נְבִיָּא דִּפְרַשׂ יְדוֹי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ וְאָתֵיב רוּגְזָא דַּיְיָ מִנְּהוֹן וּפְתַח אִיהוּ וְצַדִּיקֵי דָּרָא הַהִיא פּוּמְהוֹן וַאֲמַרוּ שִׁירְתָא וַעֲבָרוּ בְּגוֹ יַמָּא דְּסוּף בְּיַבֶּשְׁתָּא בְּגִין זְכוּתָא דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב רְחִימַיָּא דַּיְיָ׃ נאוו כַּד נְפַקוּ לְמַדְבְּרָא אֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כַּמָּה יָאֵי עַמָּא הָדֵין לְאִתְיְהָבָא לְהוֹן פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וִיהוֹן כִּזְמָמִין בְּלִיסַתְהוֹן וְלָא יַעְדוּן מִן אוֹרְחָא טָבָא הֵיכְמָא דְּלָא עָדֵי סוּסְיָא דִּזְמָמָא בְּלִיסָתֵיהּ וְכַמָּה יָאֵי קְדָלְהוֹן לְסוֹבָרָא נִיר פִּיקוּדַיי וִיהֵי עֲלֵיהוֹן כְּנִירָא עַל קְדַל תּוֹרָא דְּהוּא חָרִישׁ בְּחַקְלָא וּמְפַרְנֵס יָתֵיהּ וְיַת מָרֵיהּ׃ תורי בְּכֵן אִתְאֲמַר לְמֹשֶׁה סַק לִרְקִיעָא וְאֶתֵּן לָךְ יַת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנִין חֲצִיבִין מִסַּפִּיר כּוּרְסֵי יְקָרִי בְּהִיקָן כְּדַהֲבָא טַב מְסַדְּרָן בְּשִׁיטִין כְּתִיבִין בְּאֶצְבְּעִי גְּלוּף בְּהוֹן עֲסַרְתֵּי דִּבְרַיָּא זְקִיקִין יַתִּיר מִן כַּסְפָּא דִּמְזוּקַּק שְׁבַע זִמְנִין שִׁבְעָא דְּסַכּוּם עִינְיָנִין דְּמִתְפָּרְשִׁין בְּהוֹן אַרְבְּעִין וּתְשַׁע אַפִּין וְאֶתְנִינוּן עַל יְדָךְ לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ עד וְעוֹד דַּהֲוָה מֹשֶׁה רַבְּהוֹן בִּרְקִיעָא לְקַבָּלָא יַת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וְאוֹרַיְתָא וְתַפְקִידְתָּא קָמוּ רַשִׁיעֵי דָּרָא הַהוּא וַעֲבָדוּ עֵגֶל דִּדְהַב וְעֵרֶב רַבְרְבִין דִּי בֵּינֵיהוֹן וְאַסְרִיאוּ עוֹבָדֵיהוֹן וּנְפַק לְהוֹן שׁוּם בִּישׁ בְּעָלְמָא דְּמִקַּדְמַת דְּנָא הֲוָה נְפַק רֵיחֵיהוֹן נָדִיף בְּעָלְמָא וּבָתַר כֵּן סְרִיאוּ כְּנִרְדָּא רֵיחֵיהּ בִּישׁ לַחֲדָא וּנְחַת מַכְתַּשׁ סְגִירוּ עַל בִּסְרֵיהוֹן׃ צרור בֵּי הִיא זִמְנָא אֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵיזִיל חוּת אֲרוּם חַבִּילוּ עַמָּךְ פְּסַק מִנִּי וְאֵישֵׁיצִינוּן בְּכֵן תָּב מֹשֶׁה וּבְעָא רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ וּדְכַר יְיָ לְהוֹן עֲקֵידַת יִצְחָק דְּכַפְתֵּיהּ אֲבוּי בְּטוּר מוֹרִיָּה עַל מַדְבְּחָא וְתָב יְיָ מִן רוּגְזֵיהּ וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בֵּינֵיהוֹן כְּמִלְּקַדְמִין׃

אם לא תדעי לך · זו היא תשובת הרועה אם לא תדעי לך להיכן תלך לרעות צאנך את היפה בנשים מחדל לו הרועה מלהנהיג אותם׃ צאי לך בעקבי הצאן · הסתכלי בפסיעת דרך שהלכו הצאן והעקבים ניכרים טרא"צש בלע"ז וכן הרבה במקרא ועקבותיך לא נודעו כחמשו עקביך והוא יגוד עקב ישובע עקביו ואותו הדרך לכי׃ ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים · בין משכנות שאר הרועים שאת אכלם וזה הדוגמא אם לא תדעי לך כנסייתי ועדתי היפה בנשים בשאר אומות איכה תרעי ותנצלי מיד המציקים ליך להיות ביניהם ולא יאבדו בניך התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתי ושמרו משמרתי ומצותי ולכי בדרכיהם ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי האומות וכן אמר ירמיה הציבי לך ציונים שיתי לבך למסילה וגו'׃ לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי · לאמר זו כמו לאמר לקול תתו המון מים וכמו לאמר לריח שמניך לקבצת סוסי הרבה שאספתי מחנותי לבאת לקראתך ברכבי פרעה להושיעך כמו שנאמר דרכת בים סוסיך ם סוסים הרבה שם דמיתיך רעיתי שתקתיך מצעקתך שנאמר ואתם תחרישון׃ זאת ראיתי בספרי אגדה דבר אחר דמיתיך רעיתי שם דמיתיך רעיתי שם הראיתי לכל ם שרעיתי את · לסוסתי קבוצת סוסי ובלשון לעז קבליי"שא · דמיתיך אדו"שמאי ב בלע"ז כמו אותי דימו להרוג כי שם קטטתיך בקטטים נאים׃ נאוו לחייך בתורים · שורות כזמי אזן ומניחת זהב׃ צוארך בחרוזים · ענקי זהב ומרגליות חרוזות בפתילי זהב של ביזת הים׃ תורי זהב נעשה לך · כשלכנו אני ובית דיני לפני בא פרעה שאסיאכו ואחזק את לבו לרדוף אחריך עם כל שבח גנזי אוצרותיו כדי שנעשה לך תורי קשוטי הזהב׃ עם נקודות הכסף · שהיה בידך כבר שהוצאתם ממצרים שגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים · נקודות כלי כסף מנוקדים ומצויירים בחברבורות וגוונים׃ עד שהמלך במסבו · תשובה כנסת ישראל ואומרת כל זה אמת טובה גמלתני ואני גמלתיך רעה כי בעוד המלך על השלחן מסבת חופתו נרדי נתן ריחו חילוף להבאים בעוד שהשכינה בסיני קלקלתי בעגל ולשון חבה כתב הכתוב נתן ריחו ולא כתב הבאיש או הסריח לפי שדבר הכתוב בלשון נקיה׃ צרור המור דודי לי · דודי נכשה לי כמי שיש לו צרור המור בחיקו ואמר לו הרי ליך צרור זה שיתן ריח טוב מן הראשון שאבדת כך הקב"ה נתרצה לישראל על מעשה העגל ומצא להם כפרה על עונם ואמ' התנדבו למשכן ויבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל׃ בין שדי ילין · אף לפי שמעלתי בו אמר לשכון שם בין שדי בין שני בדי הארון׃ אשכול

בעקבי הצאן · כמו ועקבותיך לא נודעו האותות העוקב הדורך אחריו׃ גדיותיך · כל קטן יקרא גדי ומשמיכתו לעזים היא הראיה׃ לסוסתי · היוד נוסף כיוד מלאתי משפט אהבתי לרוס׃ בתורים · שורות מצויירות כמו תורים׃ חרוזים · הם הקשורי' מהאבני היקרות ואין לו חבר ויש אומ' כי ואחרי' במרכולתך כמוהו ויתחלף האלף בחית וזה איננו נכון כי לא יתחלפו בלשון הקדש חוץ מאותיות יהוא לבדם׃ נקדות הכסף · שיהיו בשורות התורים נקדות הכסף שהוא לבן׃ במסבו · כמו מקום תפלה ונכבד כמו ובמסבי ירושלם וקרוב אלי שהוא המקום שיש בו מסיבה לשתות כמנהג שותי היין׃ נרדי · בושם כמין כרכום׃ צרור המור · פירוש דבר צרור כמו וצרת הכסף בידך ויש אומ' חתיכה והוא רחוק · ופירוש מור יש אומרי' כי מר דרור הוא המוסך וזה רחוק בעבור שאמר אריתי מורי והנה הוא בושם ממיני הצמחי' שילוקט ועוד וידי נטפו מור והנה הוא נוטף והמוסך איננו נוטף ויש אומ' כי מר יתפרש לשני ענינים׃

הפעם השנית

השיב' צאי לך בעקבות הצאן ורעי גדיות קטנות כמו שאת קטנ' למעלה משכנות הרועים כי שם הוא מקומי׃ לסוסתי · נקבת הסוס׃ ברכבי · יש רכב עץ ורכב ברזל אמ' לה דמיתיך רעיתי בין אותם העלמות שאהבוני כמו הסוסיא בין הרכב ודימה הצעיף שיש על לחיה מצוייר כמו המתג המצוייר בדמות תורים שהוא על לחיי הסוסיא ואלו שכתם הם הקשורים כדמות קשורים שישימו על צואר הסוסיא ולא היה ראוי לך שיהיו התורי' שלך כי אם זהב עם נקדות הכסף · ענתה היא ואמרה אע"פ שריחי נודף ואפילו המלך כשהוא במסיבו יתאוה להריח נרדי יותר טוב ריח נודף יש לדודי שהוא צרור המור והייתי מתאוה שילין בין שדי והייתי חושבת שאני מחבקת אשכול הכופר׃

הפעם השלישית

אם לא תדעי · השיבם הנביא שהתנבא להם במצרים ויש אומרים שהיה אהרן וכן ענין שלח נא ביד תשלח שלח נא ביד אותו שתשלח אותו בכל עת׃ את גדיותיך · הם קטני אמנה שאין להם דעת נכונה׃ לסוסתי · החל הנביא ואמר לישראל מפי הגבורה לסוסתי וכאו לחייך בתורי' והענין כי יתנאו ממצרי' בכלי כסף וזהב ושמלות וענתה כנסת ישראל עד שהמלך במסיבו והענין כשיביאכי אל הר האלהים אז יתן נרדי ריחו והוא ריח הקטורת׃ בין שדי ילין · בין הכרובים וגו' באמצע מחנה ישרא'׃

אבן עזרא

אשכל הכופר · יש אומרי' שהוא הכותבת והקרוב שהוא כמו בלשון ישמעאל וכן בלשון לעז כי הוא כמו אשכולות: עין גדי · מקום בארץ ישראל שימצא שם אשכל הכופר: עיניך יונים · כעיני יונים כי מנהג בני יונה שלא להתחבר אלא עם הזוג שלה: רעננה · דומה כען רענן: רהיטנו · מדברי רבותינו ז"ל: ברותים · אין לו חבר ויש אומרי' שהוא ברוש' ויש אומ' כי רהיטנו הוא כמו ברהטים בשקתות המים אם כן יהיו ברותי' כמו אבני שיש: חבצלת · יש אומרים שהיא ורד ויש אומרי' שהוא צמח אחר נכבד יש לו ריח טוב ושינו כעין שחרות: שושנת · יש אומרי' שהוא צמח לבן ויש לו ריח טוב והוא חם מאד עד שריחו יכאיב הראש ויתכן להיותו כן ויהיה פירושו מן שש כי לעולם היא ששה עלים לבנים גם בתוכו כרמות בד שעיפים ארוכים גם הם ששה ויהיה פירוש שפתותיו שושני' בריח לא בעין: כתפוח · כאילן התפוח: ודגלו · מן דגל מחנה יהודה: אשישות · כלי זכוכית מליאות יין: רפדוני · בלשון ישמעאל כמו חזקוני ויש אומ' שימו היציע תפוחים מן רפידתו זהב ירפד חרוץ עלי טיט שעניני' ענין הצעה והוא רחוק בעיני:

הפעם השנית

הנך · אמר הוא הנך יפה · אמרה היא הנך יפה דודי ויש לי במדינה ערש רעננה ובית ככבר וזה ענין קורות בתינו ארזים: אני · לכן אני עתה בחוץ כמו חבצלת השרון ואין מריח: כשושנה · אמר הוא

הפעם השלישית

אשכול הכופר · משל על השכינה · ענתה שכינה אחר שכל זה חשבת יפה את · ענתה כנסת ישר' עוד אעשה ערש והוא הבית כשתכניסני לארץ ישראל · לכן אני עתה כמו חבצלת שהיא במרון שהוא מקום מיסור כל ארס ישיגנה וכשושנ' בעמק רגל ותרמסנה ואני מתפחדת · אמרה שכינה אני אשמור אותך שלא יגע בך רע כשושנה בין החוחי' · ענתה כנסת ישר' אם תשמרני לעולם אשב בצילך · וענין פריו שאשמע כל מצותיך: בית היין · הוא בית ה' מקום נסוך היין וענין אשישו' ותפוחים הם המשוררים הלא תראה ימשל דברי הנבואה ליין וחלב וכן חכמות נשי' בנתה ביתה מסכ' יינה ועוד תפוחי זהב: שמאלו תחת לראשי · עולת הערב והבקר:

רשי

אשכול הכופר · יש בושם ששמו כופר כמו כפרים עם נרדים ועשוי כעין אשכולות: בכרמי עין גדי · שם מקום ושם הוא מצוי ואומרים באגדה שאותן כרמים עושים פירות ארבעה או חמשה פעמים בשנה ודוגמא היא לכמה כפרות ומחילות שמחל להן הקב"ה על כמה נסיונו' שנסוהו במדבר: הנך יפה רעיתי · אני הייתי בושם בקלקולי והוא חזקני בדברי רצויים לומר סלחתי כדבריך והרי את יפה ויפה כי עיניך יונים כלומר כלה שעיניה כעורים כל גופה צריך בדיקה ושעיניה נאות אין גופה צריך בדיקה והדוגמא זו היא מחלתי לך על עונך והרי את יפה בגופה והנך יפה בגמע יפה במעשה אבות יפה במעשיך · כי עיניך יונים צדיקים יש בך שדבקו בי כיונה זו שמשמכרת את בן זוגה אינה מניחתו שיזדווג לאחר כך ואספו אלין כל בני לוי ולא טעו בעגל ועוד הנך יפה במלאכת המשכן שנאמר והנה עשו אותה וגו' ויברך אותם משה הרי שקלסם על כך: הנך יפה דודי אף נעים · לא היופי שלי אלא שלך אתה הוא היפה: אף נעים · שעברת על פשעי והשרית שכינתך בתוכי וזהו קילוס של ירידת האש וירא כל העם וירונו: אף ערשנו רעננה · ע"י נעימותיך הנה רעננה ערשינו בבנינו ובבנותינו שהיו' כולם נקבצים אליך פתח [illegible] שנ' ותקהל העדה וגו' המשכן קרוי מטה שנ' הנה מטתו שלשלמה וכן המקדש קרוי מטה שנאמר ביואש בחדר המטו' אשר בבית ה' על שהם פריין ורביין של ישראל: קורו' בתינו ארזים · שבח המשכן הוא זה: רהיטנו · לא ידעתי אם לשון קרשים או לשון בריחי' אך ידעתי שאף בלשון משנה שמינו רהיטי ביתו של אדם הן מעידים בו: חבצלת · היא שושנה: שושנת העמקי' · נאה משושנת ההרי' לפי שמטורבת תמיד שאין כח החמ' שולט שם: כשושנה בין החוחי' · שמנקבין אותה ותמיד היא עומדת בנויה ואדמימותה כן רעיתי בין הבנו' מפתות אותה לרדוף אחריהם לזנות כמותם אחרי אלהים אחרי' והיא עומדת באמונתה: כתפוח · אילן של תפוחי' כשהוא בין אילני סרק הוא חביב מן כולן שפריו טוב בטעם ובריח: כן דודי בין הבני · בין הבחורי' והדוגמא כך הקב"ה מכל האלהי' נבחר לפיכך בצלו חמדתי וישבתי ומדרש אגדה התפוח הזה הכל בורחים הימנו לפי שאין לו צל כך ברחו כל האומות מעל הקב"ה במתן תור' אבל אני בצלו חמדתי וישבתי: אל בית היין · אהל מועד ששם ניתנו פרטיה וביאוריה של תורה: ודגלו עלי אהבה · וקבוצתו שדגלני אין אהבה היא עלי שודי זוכרת אהבתו ודגלו אפרש"ט בלעז: סמכוני · עתה כמרת החולים באשישות על ענבי' או באשישות סלת נקיה: רפדוני · רפדו רפידתי סביבותי בתפוחי' לריח טוב כדרך החולי' כי חולה אני לאהבתו כי צמאתי לו פה בגלותי רפיד' לשון מצע היא כמו ירפד חרוץ עלי טיט: שמאלו תחת לראשי · במדבר: וימינו תחבקני · דרך ג' ימים נוסע לתור להם מנוח ובמקו' המנוח מוריד להם מן ושלו כל זה אני זוכרת עתה בגלותי וחולה לאהבתו:

אשכול ה' חס' וסים' בלעדי אשר אכלו · ויבא הפליט ויגד לאברם · ויבאו עד נחל אשכל · ויפנו ויעלו הדרה · אשכל הכפר דודי לי: רחיטנו כתי' וקרי' רהיטנו והוא חד מן ד' מלין כתי' ח' במצעות תיבות וקרי' ה' וסימ' רחיטנו קורות בתינו · עמיחוד ואבשלום ברח · מבחלת נחלה מבחלת בראשונה · ולחתם שבעים שבעים נחתך על עמך:

אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין
גֶּדִי: הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי
הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים: הִנְּךָ יָפֶה
דוֹדִי אַף נָעִים אַף עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה:
קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים:
ב אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת
הָעֲמָקִים: כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים
כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת: כְּתַפּוּחַ
בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ
חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי:
הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי
אַהֲבָה: סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי
בַּתַּפּוּחִים כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי:
שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי:

אשכול הא בכן נחת משה ותרין לוחי אבנין בידוי ובגין חובי ישראל איתיקרו ידוי ונפלו ואתברו בכן אזל משה ושף ית עגלא ובדר ית עפריה לנחלא ואשקיית בני ישראל וקטיל ית כל מן דאתחייב קטול וסליק זמנא תניתא לרקיעא וצלי קדם יי וכפר על בני ישראל בכן אתפקיד למעבד משכנא וארונא ביה היא זמנא אותי משה ועבד ית משכנא וית כל מנוי וית ארונא ושוי בארונא ית תרין לוחין אוחרנין ומני ית בנוי דאהרן כהניא למקרב קורבנא על מדבחא ולנסכא ית חמרא על קורבנא ומנן הוה להון חמרא לנסכא הלא אינון במדברא לא אתר כשר לבית זרע ואף לא תינין וגופנין ורמונין אלא הוו אזלין לכרמי עין גדי ונסבין מתמן ארתכלין דענבין ועצרין מנהון חמרא ומנסכין יתיה על מדבחא רבעות הינא לאימרא חדא: הנך כד עבדו בני ישראל רעותא דמלכיהון הוא במימריה משבחותהון בפמליא במלאכיא קדישא ואמר כמא יאוון עובדך ברתי חביבתי כנישתא דישראל בזמן די אנת עבדא רעותי ועסיקא בפתגמי אורייתי וכמא תקנין עובדיך ועיינייך כגוזלין בני יונה דמתכשרין לאתקרבא על מדבחא: הנך אתיבת כנישתא דישראל קדם ריבון עלמא וכן אמרת כמה יאי שכינת קודשך בעידן די את שרי בינגא ומקביל ברעוא צלותנא ובעידן די את משרי בפורייננא חיבתא ובננא סגיין עלוי ארעא ואנחנא פיישין וסגיין כאילן דנציב על עינא דמיא די עפייה שפיר ואנביה סגי: קורות אמר שלמה נביא כמה יאי בית מוקדשא דיי דאתבני על ידי מן קיסי גולמיש אבל יתיר יהי יאי בית מוקדשא דעתיד לאתבנאה ביומי מלכא משיחא דבשורותי יהוין מן ארזין דגינתא דעדן ושירותוהי יהויין מן בראתי ושאגי ושורבני: אני אמרת כנישתא דישראל בעידן משרי מרי עלמא שכינתיה ביני אנא מתילא לברקים רטיב מגינתא דעדן ועובדי יאין כוורדא דבמישור גנוניתא דעדן: כשושנה ובעידן די אנא סטיא מן אורתא ותקנן קדמוי ואיהוא מסלק שכינת קודשוי מיני אנא מתילא לוורדא דמלבלב ביני סלוויא דנעיצן עפיתא ובזיען הכדין אנא נעצא ובזיעא מגזירן בישין בגלותא ביני פלכי עממיא: כתפוח היכמה דיאי ומשבח אטרוגא ביני אילני סרק וכולי עלמא מודעין יתיה כן ריבון עלמא ומשבח ביני מלאכי בעידן דאתגלי על טורא דסיני בזמן דיהב אוריתא לעמיה בהיא שעתא בטלל שכינתיה רגיגית למתב ופתגמי דאורייתיה בסיסן על מוריגי ושכר פיקודוי נטרין לי לעלמא דאתי: הביאני אמרת כנישתא דישראל אעיל יתיי לבית מתיבת מדרשא דישראל דסיני למילף אורייתא מפום משה ספרא רבא וטיקס פיקודוי קבילית עלי בחבבתא ואמרית כל די פקיד יי אעביד ואשמע: סמכוני ובעידן די שמעית ית קליה די מתמלל מגו שלהובית אשתא זעית ורתעית בתראי מן רתיתא בבן קריבית לות משה ואהרן ואמרית להון קבילו אתון קל פתגמי דיי מגו אשתא ואעילו לבית מדרשא וסעידו יתי בפתגמי אורייתא די עילויהון אתבסס עלמא והבו רדידין על צוארי מפשר מילייא קדישין דמתיקן על מוריגי כתפוחי גינתא דעדן ואהי עסיקא בהון מאים איתסי בהון ארום מרעת חיבתא אנא: שמאלו כד הוו עמא בית ישראל אזלין במדברא הוו ענני יקרא מסחרן להון ארבעה מארבע רוחי עלמא בגין דלא ישלוט בהון עינא בישא וחד מן עילויהון בגין דלא ישלוט בהון שרבא ושמשא ואוף לא מטרא וברדא וחד מלרע להון די הוה מסובר יתהון היכמה דמסובר תורבייניא ית ינקא בעטפיה וחד הוה רהיט קדמיהון מהלך תלתא יומין למככא טוריא ולמדלי משריא וקטיל כל חיוון קלן ועקרבין די במדברא והוה מאלל להון אתר כשר למבת בגין דיהוו עסיקין באולפן דאורייתא דאתיהיבת להון ביד ימינא דיי:

132

השבעתי אתכם. אתם האומות: בצבאות או באילות. שתהיו הפקר ותאכל
כצבאים ואילים: אם תעירו ואם תעוררו את האהבה. שבינו לדודי לשנותה ולהחליפה
ולבקש מתכי להתפתות אחריכם: עד שתחפץ. בכל עוד שהיא תקועה בלבי והוא
חפץ בי. עד שתחפץ כמו עד שהמלך במסיבו בעוד שהמלך במסיבו. אם תעירו
אם תשיאו כמו ויהי
ערך ופסרים לערך.
ואם תעוררו כמו
השורר על הפרס ק
קלנ״יר בלע״ז ים
מדרשי אגדה רבים
ואינם מתיישבים על
סדר הדברים כי רואה
אני שנתנבא שלמה
ודבר על יציאת מצרים
ועל מתן תור׳ והמשכן
וביאת הארץ ובית ה
הבחירה וגלות בבל
וביאת ב׳ שני וחורבנו
קול דודי. חוזר
המשורר על הראשונו׳
כאדם שקצר דבריו
חוזר ואומר לא א
אמרתי לפניך ראשית
הדברים הוא התחיל
ואמר הביאני המלך
חדריו ולא סיפר היאך
פקדם במצרי׳ בלשון
חבה ועכשיו חוזר ו
ואומר משיכה זו ש
שאמרתי להם ש
משכני דודי ורצתי
אחריו כן היתה כואם
הייתי אומרת לגאולה
עד יתם ארבע מאות
שנה שנאמרו בין ה
הבתרים: וקול דודי
הנה זה בא. לפני
הקץ כמדלג על ההרי׳
מקפץ גבעות:
דומה דודי לצבי.
בקלות מרוצתו שמיהר
לבא כצבי וכעופר ה
האיילים עופר איל
בחור: הנה זה עומד
וגו׳. סבורה הייתי
לישב עגונה עוד ימים
רבים והנה הוא הודיע
שהיה עומד ומציץ מן
חלונות השמים את ה
העשוי לי שנאמר ראה
ראיתי את עני עמי וגו׳:
שנה. לשון עניה ולשון
צעק קול רם וזה בכיין
אב לכלם ועבו הלוים: ואמר לי. על ידי משה: קומי לך. אעלה אתכם מעוני מצרי׳:
הנה הסתיו עבר. אין עכשיו טורח בדרך כתיו חורף תרגום סיתוא: הנצנים נראו
בארץ יקרבו ימי החמה שהאילנות מוציאין פרחי׳ והולכי דרכים מתענגי׳ לראות:
עת הזמיר הגיע. שהעופו׳ נותנין זמר וקול ערב להולכי דרכי׳: וקול התור. כמשמעו
תורים ובני יונה דרך העופות להיות משוררים ומצפצפים בימי ניסן: התאנה
חנטה פגיה. כמשמעו: והגפנים סמדר. כשנופל הפרח והענבים מובדלים זה
מזה ונכרים כל ענבה לעצמה קרויה סמדר. כל הענין הזה לפי פשוטו לשון חבת
פתוי שבחור מרצה את ארוסתו לילך אחריו כן עשה לי דודי: ענה דודי. על ידי
משה. ואמר לי. על ידי אהרן: קומי לך. זרזי עצמך ויסאלו איש מאת רעהו:
כי הנה הסתיו עבר. אלו ארבע מאות שנה דלגתים למנותם משנולד יצחק. הגשם
שהוא טרחותו של סתיו חלף והלך לו כלו׳ שמנים ושש שנה של קושי השעבוד נגזרו
עליכם והלכו להם משנולדה מרים הקשו המצריים שעבוד על ישראל ולכך נקראת
מרים על שמררו: הנצני׳ נראו בארץ. הרי משה ואהרן מוכנים לכם לכל צרכיכם.
עת הזמיר הגיע. שאתם עתידי׳ לומ׳ שירה על הים: וקול התור. קול התייר הגדול.
דבר אחר קול התור קול שהגיע זמן יציאתכם ממצרים: התאנה חנטה פגיה.
הגיע זמן של בכורי׳ לקרב שתכנסו לארץ. והגפני׳ סמדר. קרב זמן נסכי היין.
דבר אחר כשרים שבכם חנטו ונכנו לפני מעשים טובי׳ והריחו ריח טוב: קומי לכי.
כתיב יוד יתירה קומי לך לקבל עשרת הדברות. דבר אחר התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישר׳ שכלו בשלשת ימי אפילה: והגפנים סמדר נתנו ריח: אלו הנשארים מהם
עשו תשובה ונתקבלו כך נדרש בפסיקתא: יונתי

למון זכרים כבי צבאים וכצבאים על ההרים ולנקבות צבאות: מקפץ. תרגום
לכתר בהן לקפצה בהון: עפר האילים. הוא הקטן: כתלנו ידוע בלשון תרגום ואע
מתמס בכתלייא וכן חרכים תרגום בעד החלון מן חרכא וכן הסתיו כתרגום וקיץ
וחרף סתוא: חלף. כברית כמו והאלילים כליל יחלוף: הנצנים. כמו עלת
כנה והנ׳ון השני נוסף
: הזמיר. כמו וזמיר
עריצים יענה ועניכו׳ ז
זמירות העופות ויש
אומ׳ כי הוא מן וכרמך
לא תזמור ואיננו עתו:
התור. כמשמעו מן
התורים: חנטה.
המתיקה ויש אומ׳ כי
עשתה כדמו׳ אבק מן
ויחנטו הרופאים:
פגיה. הוא הפרי
טרם שיתבשל וכן הו׳
בלשון ישמעאל:
סמדר. בשיצא ציץ
הגפן:

הפעם השנית

אין את כשלת ל
לשושנת העמק שהיא
קרובה לקחתה כי אם
כשושנה בין החוחים
. אמרה כתפוח אלו
הפסוקים דבקים עם
מלת חמדתי שהייתי
חומדת שאשב בצלו
ויביאני אל בית היין
וישים דגלו עלי והענין
בפרהסיא ויראה א
אהבתו וישים ש
שמאלו תחת לראשי
ואשביע בנות ירוש׳
שלא יעירוני עד שיגיע
עת חפץ האהבה וזו
השבועה בעבור ש
שירת׳ חשוקתו לצבים
וכן איילת אהבים ו
ויעלת חן בעבור יפים
ונקיותם ושחרו׳ עיניה׳
כאילו אומר׳ השבעתי
אתכם בדומות לכם
ביופי: כשלמה זאת
הפרשה והיא הלכה א
ביתה כמו שאמרה לו
קורות בתינו והנה הו׳
בא אחריה בעת באת
בני אד׳ להתענג לחוץ
לראות הנצנים: קול
דודי. אמרה כידודה מרוב דלוגו ומרוצתו שמעה קול רגליו: דומה דודי לצבי.
במהירות: ענה דודי. כל הפרשה:

הפעם השלישי

השבעתי אתכם. זה שאמרו רז״ל כי בני אפרים יצאו ממצרים קודם שיגיע הקץ וזה
ענין שתחפץ ונהרגו ועליהם כתוב ויתאבל אפרי׳ אביהם וענין בצבאות כמו שדמיה׳
מותרים לשפוך כך יהיו דמיכם אם תתעוררו קודם הקץ: קול דודי. זהו שנראה
המקום בסנה: מדלג על ההרים. על הר סיני: מן החלונות. כמו ממכון שבתו
השגיח מחלוני הרקיע כמו ראה ראיתי את עני עמי: ענה דודי. שאמר לישראל
ואומר אעלה אתכם: כי הנה הסתיו עבר. משל לגלות וענין הגשם כמו יום המעונן
והיא הצרה שהיו בה והעינוי כמו יום ענן וערפל: הנצנים. הם הצדיקים של
ישראל: עת הזמיר. שתאמר שירה: קול התור. שהגיע תור ישראל: התאנה
חנטה פגיה. בארץ ישר׳ ועת להביא מנחה בכורי׳. והגפנים לשון הנכנים או ידמה
אותה לתאנה שחנטה פגיה ולגפן כשהיא סמדר כמו שכתוב כענבי׳ במדב׳ מצאתי
ישראל כבכורה בראשיתה:

עומד ו׳ מ״ל וסימ׳ ויאמר אל תקרב הלם. עומד על שנים עשר בקר. וכל קהל ישראל עומד דויסב ויבוא המלך בתרא.
ותרא והנה המלך עומד דיואש. תלתיהון דד״ה. הנה זה עומד אחר כתלינו. ויעש הבא אליו כרצונו: והתור ג׳ מ״ל
בליש׳ וסימ׳ וקול התור נשמע בארצנו. תורי זהב נעשה לך. וראיתני כתור האדם המעלה בד״ה:

הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת׃ דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים׃ עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ כִּי־הִנֵּה הַסְּתָו עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ׃ הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ׃ הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ קוּמִי לָכִי רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃

השבעתי בתר כן איתאמר למשה בנבואה ומן קדם יי למשלח אזגדין לאללא ית ארעא וכדו תבו מלאללא אפיקו שום ביש על ארעא דישראל ואיתעכבו ארבעין שנין במדברא פתח משה בפומיה וכן אמר אשבעית יתכון כנישתא דישראל ביי צבאות ובתקיפי ארעא דישראל דלא תזידון למיסק לארעא דכנען עד דיהא רעוא מן קדם יי וישופון כל דרא אינשי קרבא למפת מגו משריתא היכמה דזדו אחוכון בני אפרים די נפקו תלתין שנין ממצרים עד לא מטא קיצא ונפלו ביד פלישתאי דיתבין בגת וקטלו יתהון אלהן אוריכו עד זמן ארבעין שנין ובתר כן יעלון בניכון ויחסנון יתה׃ קול אמר שלמה מלכא בעידן דהוו יתיבין עמא בית ישראל במצרים סליק קבילתהון לשמי מרומא הא בכן אתגלי יקרא דיי למשה על טורא דחורב ושדר יתיה במצרים למפרק יתהון ולמיפק יתהון מגו דחוק מרות מצרים וטפו על קיצא בגין זכותא דאבהתהון דמתילין לטורייא ושוור על זמן שעבודא מאה ותשעין שנין על צדקתא דאמהתן דמתילן לגלמתא׃ דומה אמרת כנישתא דישראל בזמן דאתגלי יקרא דיי במצרים בליליא דפסחא וקטל כל בוכרא רכב על חזיזא קלילא ורהט כטביא וכאורזילא דאיילא ואגין על בתיא דיאנן תמן ואתעתד בתר אשוותנא ואשגח מן כוותא ואסתכל מן חרכיא וחזא דמא דניכסא דפסחא ודמא דגזרת מהולתא דחקיק על תרענא וחש מן שמי מרומא וחמא לעמיה דאכלין ית נכסת חגא טווי נורא על תמכה ועולשין ופטירין וחס עלן ולא יהב רשותא למלאך מחבל לחבלא בן׃ ענה ובעידן צפרא אתיב רחומי ואמר לי קומי לך כנישתא דישראל רחימתי דמלקדמין ושפירת עובדין אזילי נפקי מן שיעבוד מצראי׃ כי ארום הא זמן שיעבודא דדמי לסתווא פסק ושניא דאמרית לאברהם ביני פלגיא איתקטעו ומרוות מצראי דמתיל למטרא טרידא חלף ואזיל ולא תוספון למיחזיהון עוד עד עלמא׃ הנצנים ומשה ואהרן דמתילו ללולבי דתמר אתחזו למעבד נסין בארעא דמצרים ועידן קטוף בוכריא מטא וקל רוחא דקודשא דפורקנא דאמרית לאבוכון כבר שמעתין מה דאמרית ליה ואף ית עמא די ישתעבדון בהון דאין אנא ובתר כן יפקון בקנינא סגיא וכען צביתי למעבד מה דקיימית ליה במימרי׃ התאינה כנישתא דישראל דמתילא לביכורי תאנים פתחת פומה ואמרת שירתא על ימא דסוף ואף עולימיא ויניקיא שבחו למרי עלמא בלישנהון מן יד אמר להון מרי עלמא קומי לך כנישתא דישראל רחמתי ושפירתי אזילי מיכא לארעא דקיימית לאבהתך׃

בחגוי הסלע · מן חוג הארץ שפירושו גלגל השובב על הארץ והוא הפוך או הם שני שרשים והענין אחד: המדרגה · כמו מעלות וכמהו וכפלו המדרגות וכן תרגם אונקלוס לא תעלה במעלות לא תיסק בדרגין וכן בלשון ישמעאל: ערב · כמו וערבה ליי' שפירושו טוב ונחמד: נאוה · תאוה לעינים: אחזו · לשון צווי כמו ואהבו את

יונתי בחגוי הסלע · זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים ואין מקום לנוס לפניה' מפני הים ולא להפנות מפני חיות רעות למה היו דומין באותה שעה ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיקי הסלעים והיה הנחש נושף בה תכנס לפנים הרי הנחש תצא לחוץ הרי הנץ אמר לה הקדוש ברוך הוא הראיני את

יונתי ג' ובסיפרא וסים' יונתי בחגוי הסלע · אחת היא יונתי · פתחי לי אחתי רעיתי: שועלים שועלים ב' ובפסוק אחוז לנו שועלים והוא חד מן א"ב מן ואינון בפסוק ומן א"ב תאומים וסימני' נמסר במסרה רבתא בערך אות הבי"ת בס"ד: ונסו ד' וסימ' בישעיה סוף סימן ל"ה: סב ג' וחס' וסי' רב לכם סב · ויאמר המלך לדויג · סב התיצב כה דשמואל · וילך רוכב

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוה: אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים וכרמינו סמדר: דודי לי ואני לו הרעה בשושנים: עד שיפוח היום ונסו הצללים סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים על הרי בתר:

ג על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו: אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחבות אבקשה את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו:

יונתי וכד רדיף פרעה רשיעא בתר עמא דישראל הות מתילא כנישתא דישראל ליונתא דסגירא בחגוי טנרא וחיויא מעיק לה מגיו ונצא מעיק לה מברא הכדין הות כנישתא דישראל סגירא מארבע סטרוי דעלם דמן קדמיהון ימא ומן בתריהון רדיף סנאה ומן תרין סטריהון מדברין דמליין חיון קלן דנכתין וקטלין ב באיריסיהון ית בני נשא ומן יד פתחת פומה בצלו קדם יי ונפקת ברת קלא מן שמי מרומא וכן אמרת אנת כנישתא דישראל דמתילא ליונתא דכיתא ומטמרא בסגור חגוי טינרא ובחביוני דרגיתא אחזייני ית חזויך וית עובדייך דתקנן אשמעינני ית קליך ארום קליך עריב בצלותא בבית מוקדש זעיר וחזוייך שפיר בעובדין טבין: אחזו בתר דעברו ית ימא אתרעמו על מיא ואתא עליהון עמלק רשיעא די נטר להון דבבו על עיסק בכרותא וברכתא די שקל יעקב אבונא מן עשו ואתא לאגחא קרבא בישראל על דבטילו פתגמי אוריתא והוה עמלק רשיע גניב מתחות גדפי ענני יקרא נפשת משבטוי דדן ומקטל יתהון על דהוה בידיהון פסליה דמיכה בי ההיא שעתא איתחייבו בית ישראל דמתילין לכרמא לאתחבלא אלולי צדיקי דרא ההוא דמתילין לבוסם טב: דודי בי ההיא שעתא הדרו בתיובתא בכן אתעתד משה נביא וצלי קדם יי ויהושע משומשניה איזדרז ונפק מתחות גדפי עננא יקרא דיי ועמיה גוברין צדיקי ואדמין בעובדיהון לורדא ואגיחו קרבא בעמלק ותברו ית עמלק וית עמיה בשמתא דיי וקטלא ותבירא בפתגם דחרב: עד ובזעירות יומא עבדו בני ישראל ית עגלא דדהבא ואסתלקו ענני יקרא די מטללין עליהון ואשתארו מפרסמן ואתרוקנו ית תיקון זיניהון דחקיק ביה שמא רבא מפרש בשבעין שמהן ובעא יי להובדא יתהון מן עלמא אילולי דאדכר קדמוי קיים דקיים במימריה לאברהם ליצחק וליעקב דהוו קלילין בפולחניה כטבי וכאורזילא דאילא ותקרובתא די קריב אברהם ית יצחק בריה בטור מוריה ומן קדמי דנא קריב תמן ית קורבניה ופליג יתהון בשוה: על וכד חזו עמא בית ישראל דאסתלקו ענני יקרא מעילויהון וכלילא דקודשא דאתיהב להון בסיני אתנטילת מנהון ואשתארו חשיכין כליליא ובעו ית כלילא דקודשא דאסתלק מנהון ולא אשכחונוהי: אקומה אמרין בני ישראל אילן לאילין נקום וניזיל ונסחר למשכן זמנא דפרסיה משה מברא למשריתא ונתבע אולפן מן קדם יי ושכינת קודשא דאסתלק מיננא וחזרו בקרוין ובפלטיא ובפתוון ולא אשכחו:

אחרו בעדי: מחבלים · משחיתים כמו וחבל את מעשה ידיך: עד שיפוח · רוח היום: הרי בתר · הרי כרוך מן ויבתר אותם בתוך כלומר שיתפרד ממנו: בשוקים · תרגום חוצות:

הפעם השנית

ועוד יונתי בחגוי הסלע אמר לה את נסתרת בביתך ולא אוכל לראותך כמו יונה שהיא בחגוי הסלע: הראיני את מראיך: מאחד החרכים או השמיעיני את קולך ואמרי לי מה אעשה · ענתה היא ואמרה לנעריה אחזו לנו שועלים והענין לנו שמרו את הכרם מן השועלים כי אני רוצה ללון שם עם דודי שהוא הרועה בשושני' בעבור הריח הטוב שיש לשושנים · ואתה דודי עד שיפוח רוח היום וינדלו הימים וזה ענין ונסו הצללים לך אל הרי בתר והענין כי לא אוכל עתה לצאת חוצ' והנה הלך לדרכו כאשר דבר לה: נשלמה הפרשה ·

הפעם השלישית

וקרא אותה יונתי בעבור שיצאה ממצרי' וענין בסתר המדרגה שהיו ישראל מסותרים בענגים: הראיני את מראיך · זה הו' ויאמינו ביי': השמיעיני את קולך · אז ישיר משה ובני ישראל או יהיה פירושו שאמרו נעשה ונשמע והוא יותר נכון: אחזו לנו שועלים · הם עובדי העגל שהשחיתו כרם יי' שהם ישראל ועוד הכרם היה סמדר: דודי לי ואני לו · שנהרגו עובדי העגל ומבקשים דברי השכינה: בשושנים · הם הצדיקים · וטעם עד שיפוח היום סב דמה לך על הרי בתר הוא שאמרה השכינה כי לא אעלה בקרבך ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה · אמרה כנסת ישראל על משכבי בלילות · אז חליתי כאשה שוכבת ושיא במחשך בלא נר וזה ענין בלילות ובקשתי השכינ' שתלך בקרבי · וענין בשווקים וברחובות הוא שעשו שעברו ושבו משער לשער: עד

מראיך את כשרון פעלתך למי את פונה בעת צרה: השמיעיני את קולך · ויצעקו בני ישראל אל יי': בחגוי · בנקיק והוא לשון שבר ודומה לו יחוגו וינועו והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא וכשהן רבי' קורא להן חגוי וכן קב' קבוי וכן ויכרות את מדויהם: מדרגה · איסקלוניים בלעז כשעושין חריץ סביבות המגדלים ושופכי' העפר למעלה להגביה התל סביב עושין אותו מדרגות מדרגו' זו למעלה מזו: בסתר המדרגה · פעמי' שיש בהן חורים ונכנסים שם שרצים ועופות: אחזו לנו שועלים · שמע הקדוש ברוך הוא את קולם צוה את הים ושטפם זהו אחזו לנו השועלים הללו הקטנים עם הגדולי' שאף הקטנים היו מחבלי' את הכרמי' בעוד כרמינו סמדר שהענבים דקים כשהיתה בת ישראל יולדת זכר והיא טומנתו והיו המצרים נכנסים לבתיהם ומחפשין את הזכרים והתינוק טמון והוא בן שנה או בן שנתים והן מביאין תנוקות מבית מצרי ותינוק מצרי מדבר ותינוק ישראל שנהו מתקום שטמון שם והיו תופסין ומשליכין אותו ליאור ולמה קרא אותם שועלי' מה השועל הזה מביט לפנות לאחוריו לברוח אף מצרים מביטים לאחוריהם שנאמר אנוסה מפני בני ישראל: שועלים קטנים · כתיב חסר וי"ו על שם שהיה נפרע מהם במים שמרדו בשעלו של מקום: דודי לי ואני לי · הוא כל צרכיו תבע ממני ולא צוה לי שאו עמו פסח קדשו בכורות עשו משכן הקריבו עולות ולא תבע מאומה אחרת: ואני לו · כל צרכי תבעתי ממנו ולא מאלהים אחרים: הרועה · את צאנו בשושנים במרעה טוב ונוח ויפה: עד שיפוח היום · מוסב למקרא שלמעלה הימנו דודי לי ואני לו עד זמן שגרם העון ושזפתני השמש כחום היום ונבר השרב: ונסו הצללים · חטאנו בעגל חטאנו במרגלים · ונסו הצללים זכיות המגינות עלינו פרקתי עולו: סוב דמה לך דודי · גרמתי לו להסתלק מעלי על הרים המופלגים ממני: בתר · לשון חלוקה והפלגה: על משכבי בלילות · כבר לי שישבתי אפילו כל שלשים ושמונה שנה שהיו ישראל כנזופים: בקשתיו ולא מצאתיו · כי אינני בקרבכם כי לא אעלה בקרבך: אקומה נא ואבקשה · ויחל משה אעלה אל יי': מצאוני

והסוס לקראתו · וישלח רוכב סוס שני · סב דמה לך דודי: בלילות ד' וסים' להגיד בבקר חסדך ואמונתך · על משכבי בלילות בקשתי · העמדים בבית יי' בלילות · איש חרבו על ירכו מפחד בלילות: אקומה ג' וסי' אקומה וידברו בי · אקומה ואלכה ואקבצה · אקומה נא ואסובבה בעיר · ואינון חד מן ה' זוגין מן ג"ג חד א' וחד וא' וסי' אמלא ג' וסימני' נמסר בסדר משפטים ואיוב ריש סימן כ"ג ומשלי סי' ח' · אבלה ג' וסים' באיוב סימן ל"א · אקומה ג' דלעיל · אבל ג' וסים' בהושע סימן י' · אמצה ג' וסי' במלכים ב' סימן ח': ואסובבה ב' חד מל' וחד חסר וסים' את מזבחך · אקומה נא ואסובבה בעיר · בהרא מל':

מצאוני השומרים · משה ואהרן: את שאהבה נפשי ראיתם · מה מצאתם בפיו: כמעט שעברתי מהם · קרוב לפרישתם ממני לסוף ארבעים שנה: עד שמצאתי · שהיה עמי בימי יהושע לכבוש שלשים ואחד מלכים: אחזתיו ולא ארפנו · לא כתתי לו רפיון עד שהביאותיו אל משכן שילה בשביל כל זאת שעשה לי: השבעתי אתכם · האומות בהיותי גולה ביניכם: אם תעירו ואם תעוררו · אהבת דודי ממני על ידי פתוי והסתה לעזבו לשוב מאחריו: עד שתחפץ · בעוד שאהבתו חפץ עלי:

כתמרות · כמו עמודים כמו ותמרות כרובים וים אומרים שהם דומות לאילן התמר: אבקת · מן אבק עפר רגליו: רוכל · סוחר כמו היתה רוכליך: מלומדי · רגילים כמו כעגל לא למד: אפריון · אין לו דומה ועירושו לפי ענינו בנין נכבד: רפידתו ·

שהביאתיו ג' מל' בליש' וסימ' לך הבא העיר · והבאתי אתם וידעו את הארץ · עד שהביאתיו אל בית אמי: עד ועד י"א בטעם מאריך ס"פ וסי' ערבון עד שלחך · ורדפוך עד אבדך · עד רדת' · מכף רגלך עד קדקדך · אנכי אשב עד שובך · ואשבתינו גדלה עד לשמים · בסמגה עד חיותם · מכף רגלו עד קדקדו דאיוב · עד שתחפץ ג' בסיפ': בתיבתו · מל' דמל' בליש'

מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם: כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ:

מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל: הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל: כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת:

אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן:

מצאוני אֲמָרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אַשְׁכָּחוּ יָתִי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְלֵוָאֵי נַטְרֵי מַטְרַת מֵימְרָא דְמַשְׁכַּן זִמְנָא דִי מְסַחֲרָן יָתֵיהּ חֲזוֹר חֲזוֹר וּשְׁאֵלִית לְהוֹן עַל עֵיסַק שְׁכִינַת יְקָרָא דַיְיָ דְאִסְתַּלְּקַת מִינִי אֲתִיב מֹשֶׁה סַפְרָא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל וְכֵן אֲמַר אֶסַּק לִשְׁמֵי מְרוֹמָא וְאֶצַלֵּי קֳדָם יְיָ מָאִים יְכַפֵּר עַל חוֹבֵיכוֹן וְיַשְׁרֵי יַת שְׁכִנְתֵּיהּ בֵּינֵיכוֹן כְּמִלְּקַדְמִין: כמעט כִּזְעֵיר צִיבְחַר הֲוָה וְתַב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ וּפַקִּיד לְמֹשֶׁה נְבִיָּא לְמֶעְבַּד מַשְׁכַּן זִמְנָא וַאֲרוֹנָא וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בְּגַוֵּיהּ וְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲווּ מְקָרְבִין קוּרְבָּנֵיהוֹן וַעֲסִיקִין בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בְּאִדְרוֹן בֵּית מֶדְרְשָׁא דְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן וּבִקְטוֹנָא דִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ: השבעתי כַּד שְׁמַעוּ שִׁבְעָא אוּמַיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲתִידִין לְמֵיחְסַן יַת אַרְעֲהוֹן קָמוּ כַּחֲדָא וְקַצִּיצוּ יַת אִילָנַיָּא וּסְתִימוּ יַת מַבּוּעֵי מַיָּא וְצַדִּיאוּ יַת קִירְוֵיהוֹן וַעֲרַקוּ אֲמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמֹשֶׁה נְבִיָּא אֲנָא קַיֵּימִית לַאֲבָהַתְהוֹן דְאֵילֵין לְאַעֲלָא יַת בְּנֵיהוֹן לְאַחְסָנָא אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ וְהֵכְדֵין אֲנָא מָעֵיל יַת בְּנֵיהוֹן לְאַרְעָא צַדְיָא וְרֵיקָנְיָא כְּעַן אֲנָא מְעַכֵּב יָתְהוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא וּתְהֵי אוֹרַיְתִי מִתְעָרְבָא בְּגוּפֵיהוֹן וּמִבָּתַר כֵּן אִינוּן עַמְמִין רַשִׁיעַן יְכַנּוּן מַה דְאַצְדִּיאוּ בְּכֵן אֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַשְׁבָּעִית לְכוֹן כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בַּיְיָ צְבָאוֹת וּבְתַקִּיפֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל דְלָא תְזִידוּן לְמִיסַּק לְאַרְעָא כְנַעֲנָאֵי עַד מִשְׁלַם אַרְבְּעִין שְׁנִין וִיהֵא רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ לְמִמְסַר יַתְבֵי אַרְעָא בִּידֵיכוֹן וְתַעְבְּרוּן יַת יַרְדְּנָא וּתְהֵי אַרְעָא כְּבִישָׁא קֳדָמֵיכוֹן: מי כַּד סְלִיקוּ יִשְׂרָאֵל מִן מַדְבְּרָא וַעֲבָרוּ יַת יַרְדְּנָא עִם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן אֲמָרוּ עַמֵּי אַרְעָא מַה הִיא דָא אוּמָּא בְחִירְתָּא דְסַלְּקָא מִן מַדְבְּרָא מִתְגַּמְרָא מִן קְטוֹרֶת בּוּסְמִין וּסְעִידָא בִזְכוּתֵיהּ דְאַבְרָהָם דִי פְלַח וְצַלִּי קֳדָם יְיָ בְּטוּר מוֹרִיָּה וּמִתְמַרְקָא מִשַּׁח רְבוּתָא בְּצִדְקְתֵיהּ דְיִצְחָק דִי אִיתְעֲקַד בְּאַתַר בֵּית מוּקְדְּשָׁא דְמִתְקְרֵי טוּר דִי לְבוֹנְתָא וּמִתְעַבְדִין לַהּ נִיסִּין בַּחֲסִידוּתֵיהּ דְיַעֲקֹב דְאִשְׁתַּדַּל עִמֵּיהּ עַד מֵיסַק קְרִיצְתָא וְאִתְגַּבַּר מִינֵיהּ וְאִשְׁתֵּזִיב הוּא וּתְרֵי עֲסַר שִׁבְטוֹי: הנה כַּד בְּנָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ בִּירוּשְׁלֵם אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ כְּמָה יָאֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא הָדֵין דְאִתְבְּנֵי לִי עַל יְדוֹי מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בַּר דָוִד וְכַמָּה יָאִין כַּהֲנַיָּא בְּעִידָּן דְפַרְסִין יְדֵיהוֹ וְקַיְימִין עַל דוּכְנֵיהוֹן וּמְבָרְכִין לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּשִׁיתִּין אַתְוָן דִמְסָרוּ לְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן וּבְהַהִיא בִרְכְתָא מַסְחֲרָא לְהוֹן כְּשׁוּר רָם וְתַקִּיף וּבָהּ מִתְגַּבְּרִין וּמַצְלְחִין כָּל גִּיבָּרֵי יִשְׂרָאֵל: כלם וְכַהֲנַיָּא וְלֵיוָאֵי וְכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל כּוּלְּהוֹן אֲחִידִין בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דִמְתִילִין לְחַרְבָּא וְשַׁקְלָן וְטָארָן בְּהוֹן כְּגִיבָּרִין מָאוּלְפֵי קְרָבָא וְכָל חַד וְחַד מִנְּהוֹן חֲתִימַת מִילָה עַל בִּסְרְהוֹן הֵיכְמָא אִיתְחֲתִימַת בְּבִסְרֵיהּ דְאַבְרָהָם וּמִתְגַּבְּרִין כְּהַ כִּגְבַר דְחַרְבָּא תְּגוּרָא עַל יַרְכֵּיהּ וּבְגִין כֵּן לָא דַחֲלִין מִן מַזִּיקַיָּא וּטְלָנֵי דְאָזְלִין בְּלֵילְיָא: אפריון הֵיכַל קוּדְשָׁא בְּנָא לֵיהּ שְׁלֹמֹה מַלְכָּא מִן אִילָנֵי זַנְגְּבִילָא וְשָׁאגֵי וְשׁוּרְכְנֵי דְאָתֵי מִן לִבְנוֹן וְחַפָּא יָתֵיהּ דְהַב דְכֵי:

וסימ' כתימרות עשן מקטרת · ואילו ואילמיו ותימוריו · דם ואש ותימרות עשן · וגבורים ז' חס' וסי' וכל אנשיה גברי' · קשת גברים חתים ונכשלים אזרו חיל · איך נפלו גברים ויאבדו כלי מלחמה · אהה ידעת את אביך · והיו כגברים בוסים · עיר גברים עלה חכם · ששים גברים סביב לה: בלילות ד' וסימ' להגיד בבקר חסדך · על משכבי בלילות · העמדים בבית יי' · מפחד בלילות: אפריון ל' עשה המלך שלמה מעצי והוא חד מן א"ב מן חד חד א"א בריש תיבו' וסי' נמסר בכסר' רבת' במערכת אות האלף כס"ד:

עד שתחפץ · בעוד שאהבתו חפץ עלי: מי זאת עולה מן המדבר · כשהייתי מהלכת במדבר והיה עמוד האש והענן ההולכים לפני והורגים נחשים ועקרבים ושורפין הקוצים והברקנים לעשות הדרך מישור והיה הענן והעשן עולין ורואין אותן האומות ומתמיהות על גדולתי ואומרו' מי זאת כלומר כמה גדולה היא זאת העולה מן המדבר וגו' כתמרות עשן · גבוה וזקוף כתמר: מקטרת מור · על שם ענן הקטורת שהיה מתמר מעל מזבח הפנימי: רוכל · בשם המוכר כל מיני בשמי': אבקת · על שם שכותשין אותו ושוחקין הדק כאבק: הנה מטתו שלשלמה · אהל מועד והארון שהיו נוסעין במדבר: ששים גבורים סביב לה · ששים רבוא סביב לה: מגבורי ישראל · מיוצאי הצבא לבד פחותי' מבן עשרים והיתירים על בני ששים: מלומדי מלחמה · מלחמתה של תורה וכן הכהני' הסובבי' אותה החונים סביבות המשכן מלומדי סדר עבודתם: איש חרבו · כלי זיינו הן מסורת וסימנים שמעמידי' על ידם את הנירסא והמסר' שלא תשכח: מפחד בלילות · פן ישכחוה ויבואו עליהם צרות וכן הוא אומר כשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך: אפריון עשה לו · זה אהל מועד שנקבע במשכן שילה עשה לו אפריון חופת סתר לכבוד: רפידתו

כתימרות ל' וחל' וג' חל בליש'

הפעם השנית

היתה רואה בחלום וזה ענין על משכבי בלילו' שהיתה מבקש' דודה עד שמצאה אותו והביאתו אל בית אמה והיתה משבעת בנות ציון שלא יעירוה וכאשר היה בבקר רדפה הנערה אחר דודה וכאשר ראה אותה תמה אמר מי זאת עולה מן המדבר · וטעם הנה מטתו שלשלמ' ששים גבורי' כי הנה שלמה המלך הוצרך לגבורים רבים שישמרו מטתו: מפחד בלילות · שלא יחטפוה לשטים בעבור יפיה: ואיך עלתה זאת מן המדבר לבדה ועוד ששלמה המלך כאשר לקח את חשוקתו הוצרך לבנות אפריון והוא היה בתוך האפריון

הפעם השלישית

עד שמצאוני השומרי' והם משה ואהרן · ומעט זמן היה שעברתי והתפרדתי מהם והענין שעלה משה והתפלל בעד ישראל: עד שהבאתיו אל הארון: השבעתי אתכם · אף על פי שנכנסה השכינה עמכם לא תוכלו להכנס לארץ עד שיגיע הקץ והם אמרו הננו ועלינו וכתו' ויכום ויכתום: מי זאת עולה מן המדבר · כנסת ישראל שעלתה מן המדבר ושמעה הולכת בכל המדינות וזה ענין מקוטרת מור · וענין הנה מטתו שלשלמה היא ארץ ישר' שהיא היום מטתו של שלמה · וענין ששים גבורים ששים רבבות הם הבאים אל הארץ כאשר פקד אותם משה ואלעזר הכהן: מפחד בלילות · שהיו מלמדי מלחמה והתנו כל נפשם כי היו מפחדים שיבואום לדי גלות: אפריון · ואחר כן עשה שלמה המלך אפריון והוא בית יי':

רפידתו · היציע שלו · מרכבו · הוא המרכב המסתיר הקורות מבפנים כי כן דרך ארמוני המלכים · רצוף · ויא מן רצפת בהט ושם שעניינו עניין הבעת אבנים בקרקע וי"א שהוא כמו שרוף מן ובידו רצפה שפי' גחלת והוא היושר בעיני כאשר אפרשנו במקומו · מבעד לצמתך · מבפני' כמו בעד החלון פי' שיער הרב · שגלשו · שנשקפו ונראו או יתדלגו מן

רפידתו · משכבו ומשכנו על הכפרת שהוא זהב · מרכבו ארגמן · זה הפרכת שהיה תלוי ורוכב על כלונסות מעמוד לעמוד · תוכו רצוף · סדור ברצפת אהבת ארון וכפרת וכרובים ולוחות · מבנות ירושלם · אלו ישראל יריאים ושלמים להקב"ה · בנות ציון · בנים שמצויינין לו במילה ובתפילין ובציצית · בעטרה שעטרה לו אמו · אהל

צאינה ל' והוא מן חד בן יציאות דכל חד וחד לית דכו' וסי' נמסר במסר' רבת' בערך יצא בסד' · עיניך י"א וסים' שאי סביב עיניך · ואת שדוד מה תעשי · שאי עיניך על שפיים · ותקשרים ככלה · ואף כי תשלחנה לאנשים · והשבתי זבחך · עיניך בשדה · ונה יפה רעיתי · וחברו · הסבי עיניך · צוארך כמגדל השן :

עַמּוּדָיו֙ עָ֣שָׂה כֶ֔סֶף רְפִידָת֣וֹ זָהָ֔ב מֶרְכָּב֖וֹ אַרְגָּמָ֑ן תּוֹכוֹ֙ רָצ֣וּף אַהֲבָ֔ה מִבְּנ֖וֹת יְרוּשָׁלָֽ͏ִם׃ צְאֶ֧ינָה ׀ וּֽרְאֶ֛ינָה בְּנ֥וֹת צִיּ֖וֹן בַּמֶּ֣לֶךְ שְׁלֹמֹ֑ה בָּעֲטָרָ֗ה שֶׁעִטְּרָה־לּ֤וֹ אִמּוֹ֙ בְּי֣וֹם חֲתֻנָּת֔וֹ וּבְי֖וֹם שִׂמְחַ֥ת לִבּֽוֹ׃

ד הִנָּ֨ךְ יָפָ֤ה רַעְיָתִי֙ הִנָּ֣ךְ יָפָ֔ה עֵינַ֣יִךְ יוֹנִ֔ים מִבַּ֖עַד לְצַמָּתֵ֑ךְ שַׂעְרֵךְ֙ כְּעֵ֣דֶר הָֽעִזִּ֔ים שֶׁגָּלְשׁ֖וּ מֵהַ֥ר גִּלְעָֽד׃ שִׁנַּ֙יִךְ֙ כְּעֵ֣דֶר הַקְּצוּב֔וֹת שֶֽׁעָל֖וּ מִן־הָֽרַחְצָ֑ה שֶׁכֻּלָּם֙ מַתְאִימ֔וֹת וְשַׁכֻּלָ֖ה אֵ֥ין בָּהֶֽם׃ כְּח֤וּט הַשָּׁנִי֙ שִׂפְתֹתַ֔יִךְ וּמִדְבָּרֵ֖יךְ נָאוֶ֑ה כְּפֶ֤לַח הָֽרִמּוֹן֙ רַקָּתֵ֔ךְ מִבַּ֖עַד לְצַמָּתֵֽךְ׃

ר"אל · ל' ומן　ת"ין דמטמ̇ין תו · ל　ל　ל · ל　יא　ב · ל ויתר מהר הגלעד　ב · ב　ב' ונכיל'　ל

עמודיו　ובחר די שלים יתיה שוי בגויה ית ארונא דסהדותא דהוא עמודא דעלמא ובגויה תרין לוחי אבניא די אצנע תמן משה בחורב דיקירין מן כסף מזוקק ושפירין מן דהב טב ופריש וטליל מן עילויה ית פרוכתא דתכלא וארגוונא וביני כרוביא די עילוי כפורתא הוות שריא שכינתא דיי דשכין שמיה בירושלם מן כל קרבי ארעא דישראל : צאנה　כד אתא שלמה מלכא למעבד ית חנוכת בית מוקדשא כרוזא נפק בחיל וכן אמר פוקו וחזו יתבי פילכיא ארעא דישראל ועמא דציון בחגא ובכלילא ד דכלילו עמא בית ישראל ית מלכא שלמה ביום חנוכת בית מוקדשא וחדי בחדות חגא דמטללתא דעבד שלמה מלכא בעידנא ההיא ית חגא דמטללתא ארבעה עסר יומין : הנך　ובההוא יומא קריב מלכא שלמה אלף עלוון על מדבחא ואתקבל ברעוא קורבניה קדם יי נפקת בת קלא מן שמיא וכן אמרת כמה יאה אנת כנישתא דישראל וכמה יאוון אינון רברבי כנישתא וחכימיא יתבי סנהדרין דאינון מנהרין לעלמא לעמא בית ישראל ודמיין לגוזלין בני יונתא ואפילו שאר בני כנשתך ועמא דארעא אינון צדיקין כבנוי דיעקב די לקטו אבנין ועבדו גלשושיתא בטורא דגלעד : שניך　כמה יאוון כהניא וליואי דמקרבין ית קורבנך ואכלין בסר קודשא ומעשרא ואפרשותא ודכיין מכל אונסא וגזילא היכמה דהוו דכיין עדרא ענא דיעקב בעידן דהוו גזיזין וסלקן מן נחלא דיובקא דלא הוות בהון אניסותא וגזילא וכולהון דמיין דא לדא וילדן תיומין בכל עידן ועקרא ומתכלא לא הוות בהון : כחוט　ושפתוי דכהנא רבא הוון בעיין צלותא ביומא דכיפורי קדם יי ומילוי הוו מהפכין חוביהון דישראל דדמין לחוט זהוריתא ומחוורן יתהון כעמר נקי ומלכא די הוא רישיהון מלי פקודיא כרימונא בר מן אמרכליא וארכונין דאינון קריבין למלכא די אינון צדיקיא ולית בהון מדעם ביש :

העין　ויש אומרים שנקראו תרגום קרח הוא גלים והוא רחוק בעניין : כעדר הקצובו' · יחסר מקום רחלים כמו ומאכלו בריאה שעניינו שה ב בריאה ועניין הקצובו' שיש להן מדה אחת כאילו נחצבת כל א אחת כמו חברתה ו וכמוהו וקצב אחד ו ומתכו ויקצב עץ : מתאימות · כמו תואמות ויש אומרים שיש לשני כל אחת ת תאומים : ומדברך · כמו דיבורך : כפלח הרמון יש אומ' כחצי והקרוב שהוא צין הרמון האדום ויש מפרשים אותו תלמון פלח דבלה שהו' לשון ביקוע כן זה ביקוע הרמון : רקתך · בין המצח והעין : צמתך · הוא השיער הרב וכמוהו גלי צמתך :

מועד שהוא מעוטר בגוונין תכלת וארגמן ותולעת שני · אמ' רבי חנינא שאל ר' שמעון בן יוחאי את ר' אלעזר ברבי יוסי אי איפשר ששמעת מאביך מהו שעטרה לו אמו אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה א אוהבה ביותר לא זז מחבבה עד שקראה בתי שנאמר שמעי בת וראי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי שנאמר פתחי לי א אחותי רעייתי לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר שמעו אי עמי ולאומי אי האזינו ולאמי כתיב עמד ר' שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו וכו' : ביום חתונתו · יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו : וביום שמחת לבו · זה שמיני למילואים שנתחנך בו המשכן במדבר : הנך יפה רעייתי · קילסן ורצן וערבו עליו קרבנותיה : עד שיפוח היום · שחטאו לפני בימי ח חפני ופנחס : עיניך יונים · נוייך ותראיתך ודוגמתך כיונה הזאת הדבקה בבן זוגה וכששוחטין אותה אינ' מפרכסת אלא פושטת צואר כך את נתתה שכם לסבול עולי ומוראי : מבעד לצמתך · שערך כעדר העזים · הקילוס הזה דוגמת קילוס אשה הנאהבת לחתן מבפנים לקישורייך שערך נאה ומבהיק כצוהר ולבנונית כשער עזים לבנות היורדות מן ההרים ושערן מבהיק מרחוק והדוגמא שדימה כנסת ישראל לכך זו היא מבפנים למחנותיך ומשכנותיך אף הריקים שביך חביבין עלי כיעקב ובניו שגלשו לרדת מהר הגלעד כשהשיגם לבן שם · דבר אחר כאותן שנבאו על מדין בעבר הירדן שהיא ארץ גלעד ולשון זה במדרש שיר השירים · מבעד הוא לשון מבפנים שרוב בעד שבמקרא דבר המסיך ומגין נגד דבר אחר כמו ובעד כוכבים יחתום הארץ בריחיה בעדי הבעד ערפל ומבעד הוא הדבר שהוא מבפני' לאותו בעד לכך הוא אומר מבעד · צמתך · לשון דבר המצמצם השיער שלא יפריח לצאת וזו היא השבכה והקישורים ולא יתכן לפרש צמתך לשון צומת שתהא התי"ו מסורסת בתיבה שאם כן היה לו להיות דגושה כשהיא נסמכת לה"א לפעול בה פעולת נקבה או לוי"ו לפעול בו פעולת זכר כמו תי"ו של שבת כשהוא נוקבה לנקבה היא מודגשת כמו חגה חדשה ושבתה וכן לזכר עולת שבת בשבתו ותי"ו של צמתך שהיא רפה על כרחינו באה במקום ה"א ויהא שם הקישור צמה וכשהוא סמוך לתתו לזכר או לנקבה תהפך הה"א לתי"ו כגון ספחה תהפך לומר ספחתו ספחתה וכן אמה אמתו אמתה ערוה ערותו ערותה וכן זה צמה צמתו צמתה צמתי צמתך : שגלשו · שנקרחו בנח מתורגם גלוש כשהבהמות יורדות מן ההר נמצא ההר נקרח ומומרט מהם : שניך כעדר הקצובות וגו' · אף קילוס זה בלשון נויי אשה : שניך · רקות ולבנות וסדורות על סדורן כצמר וסדר עדר הרחלים הברורות משאר הצאן בקצב ומניין נמסרות לרועה חכם והגון ליזהר בצמרו שעושין אותו לכלי מילת ומשמרין אותן מעת לידתן שלא יתלכלך הצמר ורוחצין אותם מיום אל יום : שכולם מתאימות · לשון מתום אין מתום בבשרי כלומר תמימות איכטריי"ם בלע"ז : ושכולה · מום שכול ומום אין בהן והאמר הדוגמא הזו על שם גבורי ישראל הכורתים ואוכלים אויביהם בשיניהם שכובשם והריהם מתרחקים מן הגזל של ישראל ומן העריות שלא יתלכלכו בעבירה והאמר קילוס זה על שנים עשר אלף איש שבאו על מדין בקצב ומניין שלא נחסר אחד מהן על העריות שנאמר לא נפקד ממנו איש ואף על הרהור הלב הביאו כפרתן ואף על הגזל לא נחשדו שהעיד עליהם הכתוב ויקחו את כל השלל ויביאו אל משה ואל אלעזר וגו' ולא הבריח אחד מהן פרה אחת או חמור אחד : כחוט השני שפתותיך · כאות להבטיח ולשמור הבטחתם כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שאמרו לה את תקות חוט השני וגו' ושמרו הבטחתם : ומדברך · דיבורך והדי הוא מגזרת המדברים כך אמל הקירות אז נדברו יראי ה' פרלרי"ץ בלע"ז : רקתך · היא גובה הפנים שקורין פומי"לש בלע"ז אצל העינים ובלשון תלמוד קורין אותו רומני דאפי ודומין לפלח חצי רמון מבחוץ שהוא אדום וסגלגל הרי קילוס בנוי אשה והדוגמא פירשו רבותינו ריקנים שביך מליאים מצות כרמון : מבעד לצמתך · מבפנים לקישוריך :

כמגדל

הפעם השנית

רצוף אהבה כלומר שרוף אהבה על אחת מבנות ירושלם וסם עטרה בראשו וכל זה עשה שלמה המלך אז ראה תאותו : הנך · ואת יותר יפה מחשוקתו של שלמה ויכולתי לראותך בלי שאצטרך לעשות אפריון : שערך כעדר העזים · העניין כי מנהג העזים שיתלו בהרים הגבוהים ועומדות ברגליהן ללקט עלים לכאן ולכאן כן דימה שער ראשה שזה על זה נופל : שניך · ועניין מן הרחצה הלובן : ושכלה · כמו נשברת :

הפעם השלישית

עמודיו רפידתו עניינו רוב הזהב והכסף וכתוב שציפהו בזהב ובכסף : מרכבו ארגמן · כעין ארגמן או הרכיב מבחוץ · וטעם צאינה וראינה הוא ויקהלו אל המלך שלמה : הנך יפה רעיתי עיניך יונים · שהיו עובדי השם כאשר פירשתי בפעם הראשונה · ועניין עיניך נביאים כי כן יקראו רואים וחוזים · ועניין שערך הם הנזירים : שניך · הם הגבורים : שפתותיך · הם המשוררים : רקתך · הם הכהנים :

כאוס ל' ויתר כאוס מעל זרועותיו

כמגדל דוד צוארך· קומה זקופה נוי באשה והדוגמ׳ כמגדל דוד הוא מצודת ציון שהוא מקום חוזק ועופל ומגבר כך הוא צוארך זו לשכת הגזית שהיתה חוזק ומגברן של ישראל ואותו המגדל בנוי לתלפיות בנוי לנוי להיות הכל מסתכלין בו ללמוד צורתו ונוי מלאכת תבניתו והוא מגזרת מלפנו מבהמות ארץ והתי״ו בתלפיות כמו תי״ו שבתרמית ובתכנית: אלף המגן תלוי עליו· כך מנהג השרים לתלות מגיניה׳ ושלטיהם בכותלי המגדלים: שלטי· אשפות שנותנין בהן חצים כמו הברו החצי׳ מלאו השלטים ודומה לו לשכת הגזית שמשם הוראה יוצאה שהתור׳ מגן לישראל ויש לומר אלף המגן כמו מגן האלף על שם דבר צוה לאלף דור: כל שלטי הגבורים· שנותנין שהתלמידים נקראים על שם חצים ושלטים כענין שנאמר כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מילא אשפתו מהם: שני שדיך· המיניקים אותך זה משה ואהרן: כשני עפרים תאומי צביה· דרך צביה להיו׳ יולדת תאומים כך שניהם שוים שקולים זה כזה· דבר אחר שני שדיך על שם הלוחות תאומי צביה שהם מכוונות במדה אחת וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונין דבור כנגד דבור אנכי כנגד לא תרצח שהרוצח ממעט את הדמות של הקב״ה. לא יהיה לך כנגד לא תנאף שהזונה אחר עבודה זרה דרך אשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים· לא תשא כנגד לא תגנוב שהגונב סופו לישבע לשקר· זכור כנגד לא תענה שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית· כבד כנגד לא תחמוד שהחומד סופו להוליד בן שמקלל אותו ומכבד למי שאינו אביו: הרועי׳· את צאנם בשושנים ומדריכי׳ אותם בדרך נוחה וישרה: עד שיפוח היום· עד שתתפשט החמה: ונסו הצללים· הוא עת שרב וחום היום אני אלך לי ואת עריבה עלי: היום· הוא השמש וכן לרוח היום וכן כי הנה היום בא בוער כתנור ומשיפוח היום אלך לי בהר המוריה בבית עולמים בבר״· כלומר משחטאו אז לפני לחלל את קדשי ולהלך מכתחי בימי חפני ופנחס אסתלק מעליכם ואטוש משכן הזה ואבחר לי בהר המוריה בבית עולמים· ושם כולך יפה ומום אין בך וארצה שם כל קרבנותיך: אתי מלבנון כלה· כשתגלו מלבנון זה אתי תגלו כי אני אגלה עמכם:

אתי מלבנון תבואי· וכשתשובו מן הגולה אני אשוב עמכם ואף כל ימי הגולה בצרתך לי צר ועל כן כתב אתי מלבנון תבואי כשתגלו מלבנון זה אתי תבוא ולא כתב אתי ללבנון תבואי לומר משעת יציאתכם מכאן עד שעת ביאתכם כאן אני עמכם בכל אשר תבאו ותבואו: תשורי מראש אמנה· בקבצי את גלויותיך תסתכלי ותתבונני מה שכר פעולתך מראשית האמונה שהאמנת בי לכתך אחרי במדב׳ ומסעותיך וחניותיך על פי וביאתך לראש שניר וחרמון שהיו מעונות אריות סיחון ועוג· דבר אחר מראש אמנה הר הוא בגבול צפונה של ארץ ישראל ושמו אמנה ובלשון משנה טורי אמנון והר ההר שנאמר בו מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר וכשהגליות נקבצות ומגיעות שם הם צופים משם ורואין גבול ארץ ישראל ואוירה של ארץ ישראל ושמחים ואומרים הודייה לכך נאמר תשורי מראש אמנה: לבבתיני· משכת את לבי אליך: באחת מעיניך· הרבה דוגמות טובות שביך לולא היתה ביך אלא אחת מהן הייתי מחבבך ביותר וכל שכן בכולן וכן באחת ענק מצורוניך באחת מרבידי ענקי קישוטיך שהם תכשיטי מצוה שישראל מצויינין בהם· דבר אחר באחד ענק באחד מאבותיך הוא אחד היה מיוחד וזה אברהם הנקרא ענק האדם הגדול בענקים: מה יפו דודיך· כל מקום שהראית לי שם חבה יפה הוא בעיני גלגל שילה נוב וגבעון ובית עולמים הוא שיסד הבבלי מנוחה ונחלה ויעודים מנוחה זו ירושלים ונחלה ויעודים מקומות שנתועדה שם שכינה לישראל: וריח שמניך· שם טוב: נפת· מתוק: תטופנה שפתותיך· טעמי תורה: וריח שלמותיך· מצות הנגונות הנוהגות בשלמותיך ציצית תכלת בגדי כהונה איסור שעטנז:

לתלפיות· יש אומרים לתלות פיות שהם חרבות ויש אומרים כי התי״ו נוסף ויחסר אל״ף והוא מן מלפנו מבהמות ארץ ומדקדקים אמרו אין לו דומה: שלטי· מגני הנסיך וכן והשלטים עשיתו כמו מגינים: תשורי· כמו אשורנו ולא עתה: לבבתני· לקחת לבי: ענק· מיני חלי קשורים על הצואר וכמוהו וענקים לגרגרותיך:

דו׳ ד׳ ה״מ ל׳ וסימ׳ נכסר במלכים א׳ סימן י״א ויחזקאל סימן ל״ד: המור ד׳ מ״ל בליש׳ וסימ׳ אלך לי אל הר המור · וידי נטפו ב׳ בו · נוטפות מור עובר: נופת חד מן י״א פסו׳ רישיהון נ״ון וסופי׳ נ״ון וסימ׳ נכסר בסדר תזריע ותלים סימן כ״ה:

כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים: שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה הרועים בשושנים: עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה: כלך יפה רעיתי ומום אין בך: אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה מראש שניר וחרמון ממענות אריות מהררי נמרים: לבבתני אחתי כלה לבבתני באחד מעיניך באחד ענק מצורניך: מה יפו דדיך אחתי כלה מה טבו דדיך מיין וריח שמניך מכל בשמים: נפת תטפנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך וריח שלמתיך כריח לבנון:

כמגדל וריש מתיבתא די הוא רב די ליך חסין בזכותא ורב בעובדין טבין כדויד מלכא דישראל ועל מימר פומיה הוה מתבני עלמא ובאולפן דאורייתא הוה עסיק רחיצין עמא בית ישראל ומנצחין בקרבא כאילו אחדין בידיהון כל מיני זיינין דגיברין: שני תרין פריקיך דעתידין למיפרקיך משיח בר דויד ומשיח בר אפרים דמיין למשה ואהרן בני יוכבד דאמתילו לתרין אורזילין תיומי טביא והוון רען לעמא בית ישראל בזכותיהון ארבעין שנין במדברא במנא ובעופין פטימין ומי בירא דמרים: עד וכל זמן דהוו בית ישראל אחידין בידיהון אומנות אבהתהון צדיקיא הוו ערקין מזיקי וטלני וצפרירי וטהרי מביניהון על דהוות שכינת יקרא דיי שריא בבית מוקדשא דהוות מתבני בטור מוריה וכל מזיקיא ומחבליא הוו ערקין מריח קטורת בוסמין: כלך ובזמן דעמך בית ישראל עבדין רעותיה דמרי עלמא הוא מקלס יתהון בשמי מרומא וכן אמר כולך שפירתא כנישתא דישראל ומחתא לית ביך: אתי אמר יי במימריה עמי תהי יתבא כנישתא דישראל ודמיא לנינפי דהיא צניעא ועמי תיעלון לבית מוקדשא ויהון מקרבין לך דורון ראשי עמא דיתבין על נהר דאמנה ודיירי דיתבין בריש טור תלגא ואומיא די בחרמון ויהון מסקין לך מיכין יתבי כרכין תקיפי די אינון גברין כאריוון תקרובתא מן קרוי טוריא דחסינין מן נמרין: לבבתני קביע על לוח לבי רחימתיך אחתי כנשתא דישראל דמתילא לנינפי די היא צניעא קביע על לוח לבי חיבת זוטר די בינך די הוא צדיקא כחד מן רבני סנהדרין וכחד מן מלכיא דבית יהודה דהוות יהיבא כלילא דמלכותא על צווריה: מה כמה שפירין עלי חיבתיך אחתי כנשתא דישראל דמתילא לנינפי דהיא צניעא כמה טבן עלי חיבתיך יתיר משבעין אומיא ושום טב דצדיקיך נדיף מכל בוסמנין: נפת ובעידן דמצלין כהניא בעזרתא דקודשא זלחן ספותהון יערת דובשא ולשניך נינפי צניעא בממלותיך שירין ותושבחן מתיקין כחלב ודבש וריח לבושי כהנין כריח אולבנין:

הפעם השנית

כמגדל· רימה החרוזי׳ שהם הקשורי׳ שים על צוארה כמו המגינים שהם תלויים על מגדל דוד: שני שדיך· חוזר למשל: כשני עפרים· שיש להם ריח טוב שהם רועים בשושנים אמר לה את אמרת לי שאך אל הרי בתר עד שיפוח היום ואני לא הלכתי כי אם אל הר המור: כולך יפה· הטע׳ כל מה שאמרת יפה הוא בעיני ומום אין בך לכן אתי מלבנון כלה בואי עמי תראי מראש אמנה הוא הר מקום האריו׳ והנמרי׳ והענין ברחי מהמדבר ומאותם המקומו׳ כי הם בסכנ׳ ובואי עמי כי לא אוכל להפרד ממך כי לבבתיני ולא נשאר לי לב:

הפעם השלישית

צוארך· המלך: אלף המגן· הם שריו: שני שדיך· הם שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי השדי״ם מוציאין את החלב כענין לכו שברו ואכולו· אמרה השכינה אני אלך לי אל הר המוריה שהוא בית י״י כי שם נבנה הבית וזה הענין מפורש בספר דברי הימים ויבן שלמה את הבית בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו והענין אני אשב בהר המוריה: עד שיפוח היום· עד שתשתנה הרוח והטעם כל זמן שישראל שומרים מצותי אשב בקרבם על כן אמר כולך יפה שהיו כל ישר׳ כולם בימי שלמה צדיקים: אתי מלבנון· שבאים לרגלים מכל מקום גם מעבר לירדן משם שניר· ועוד מי שהיה בארץ ערלים הנמשלי׳ לאריות ולנמרים היו הכל באים: לבבתיני· אחר שאמר כולך יפה אמר עתה לבבתיני באחת ענק מצורוניך זהו שבט יהודה שהלך אחרי השכינה כי רובי מלכי יהודה היו חסידי׳ וענין באחת מעיניך הוא אליהו הנביא שהחזיר ישראל בתשובה ודבקו בשם וזה ענין מה יפו דודיך ושפתותיך משלמי נדרים ונדבות ושלמותיך פחות:

נכת׳ י״א בכו׳ רישיהון וסופי׳ נ״ון

אבן עזרא

גל נעול. כהר יוצא והוא קטן וכמוהו גלות עלית וגלות תחתיות: שלחיך. כמו שעפיך קרוב מן תשלח קציריה עד ים וכן שלוחותיה נטשו: פרדס. בלשון ישמעאל כרמות גן יש בו מין אחד: כפרים. לשון רבים מן אשכל הכופר: ואהלות. מין בושם וכמוהו כאהלים נטע ה': אריתי מורי. לקטתי וכמוהו וארוה כל עוברי דרך:

יערי. מן יערת הדבש: חלבי. יש אומרים שהוא הלובן העולה על היין ויפרש כמוהו ביין חלבון והוא רחוק כי חלבון הוא שם מקום ואיננו תאר לכן חלבי הוא כמשמעו: דופק. מכה כמו מתדפקים: תמתי. התמימה שלי: קווצותי. קצות השער והוא הפוך: רסיסי לילה. מגז' לרוס את הסלת:

הפעם השנית

גן נעול. ואתדומה לגן נעול שיש לו ריח טוב מחוץ ולא יוכל אדם להכנס לשם. ואחר שדימה אותה למעין חתום אמר את כמו מעין גנים שהם באר מים חיים. עתה היא ואמרה עד שיתעורר רוח צפון ויבוא רוח תימן ויפיחו שניהם בגני ויזלו בשמיו ילך דודי אל הגן שלו ואחר כן יבא. אמר באתי לגני ואריתי מורי והענין שבע אני מכל טוב ולא יחסר לי כי אם דמותך ועוד אל תפחדי כי ריעי שהם הרועים כאשר כתוב בתחילה על עדרי חבריך שאכלתים והשכרתים. אמרה אני ישנה אע"פ שאני ישנה לבי כמו ער וזאת אמרה פעם שנית רק בראשונ' בקשה ממנו בחלום ועתה בא אליה לגן שלה כאשר אמרה לו עורי צפון: קול דודי דופק. עתה היא פוסעת וכל הפרשה כולה מבוארת:

הפעם השלישית

גן נעול. בתולותיהם צנועות. ופרדס רימונים עם עצי בשמים הם שמות העשר כנגד השבטים וענין מעיין גנים על כמי הטבילה: עורי צפון ובואי תימן. באה רוח צפונית וזה עד שיפוח היום והפיחה בגן שהם ישראל והפילה בשמיו לארץ: ברח דודי אל גנו. השכינה שעלתה לשמים כענין אלכה ואשובה אל מקומי וענין ויאכל פרי מגדיו לא אקריב עולות עוד כענין אשר חלב זבחימו יאכלו. אמרה שכינה באתי לגני ואין לי צורך כענין כי לי כל חיתו יער ואילו הוצרכתיים לי הכל יערי עם דבשי והייתי מאכיל לרעי שהם המלאכים והענין איך תאמרי ויאכל פרי מגדיו. אחר שעלתה שכינה גלו ישרא' לבבל אמרה כנסת ישר' אני ישנה בגלו' בבל כאדם שהוא במחשך. וענין ולבי ער שהייתי מתאוה לחזור עם השכינה כשהייתי: קול דודי. זה העיר ה' את רוח כורש מלך פרס: שראשי נמלא טל. דרך משל כענין כי לא ישבתי בבית העת אתם לכם לשבת בבתיכם ספונים או טל דמעות של ישראל שגלו:

רשי

גן נעול. על שם צניעות בנות ישראל שאין פורצות בעריות: גל נעול. יש לפרשו לשון מעיין כמו גולות עליות ויש לפרשו לשון שער והוא לשון ארמי בתלמוד טרוקו גלי: שלחיך. ארץ יבשה קרויה בית השלחין וצריך להשקותה תמיד ושדה בית הבעל יפה הימנה וכאן קילס יבש שלחיך הרי הן מלאין כל טוב כפרדס רמונים וזה על שם קטנים שבישראל שמרטיבים מעשים טובי' כפרדס רמונים: כפרים עם נרדים. מיני בשמים הם: מעיין גנים. כל זה מוסב על שלחייך ומקלסן כמעיין המשקה אותן והדוגמא על שם טבילות טוהר שבנות ישראל טובלות: ונוזלים מן הלבנון. ממקום נקיות באין שאין עכירת טיט: עורי צפון ובואי תימן. אחר שערב עלי ריחך וכוי' משכנותיך אני מצוה את הרוחו' צפון ותימן להפיח בגנך לצאת ריחך הטוב למרחוק והדוגמא על שם שהגליו' מתקבצות ומכל הגוים מביאים אותם מנחה לירושלם ובימי הבניין יהיו ישר' נקבצים שם למועדים ולרגלים ויסר' משיבין יבא דודי לגנו אם אתה שם הכל שם: באתי לגני. בימי חנוכת הבית: אריתי. לקטתי והוא לשון משנה כמלא אורה וסלו ואף לשון מקרא וארוה כל עוברי דרך וכאמר על שם הקטרת שהקטירו קטרת יחיד הנשיאים על מזבח החיצון ונתקבלה והוא דבר שאינו נוהג לדורות ועל כן כאמר אכלתי יערי עם דבשי יש דבש שהוא גדל בקנים כענין שנאמר ביערת הדבש ויערת היא לשון קנה כמו ותשם בסוף ושויתיה ביערא ומוצצין הדבש ומשליכין העץ ואני מרוב חיבה אכלתי יערי עם דבשי אכלתי הקנה עם הדבש את שאינו ראוי עם הראוי קטרת נדבה וכן שעירי חטאת שהקריבו הנשיאי' ואין חטאת קריבת נדבה ואני קבלתים בו ביום: שתיתי ייני. הם הנסכים: עם חלבי. מתקו וכחו מחלב: אכלו רעים. באהל מועד אהרן ובניו ובית עולמים הכהנים כולם: שתו ושכרו דודים. אלו ישראל אוכלי בשר זבח השלמים שהקריבו לחנוכת המזבח: אני ישנה. כשהייתי שלוה ושקטה בבית ראשון נואשתי מעבוד הקדוש ברוך הוא כישנה ונרדמת: ולבי ער. זה הקב"ה כך נדרש בפסיקתא: ולבי ער. הקדוש ברוך הוא שהוא צור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהטיב לי: קול דודי דופק. משרה שכינתו על הנביאים ומזהיר על ידיהם השכם ושלוח: פתחי לי. אל תגרמי לי שאסתלק מעליך: שראשי נמלא טל. לשון אדם שבא בלילה דופק על פתח אהובתו אומר כן בשביל חיבתך באתי בלילה בעת הטל או הגשם והדוגמ' שראשי נמלא טל שאני מלא רצון ונחת רוח אברהם אביך שערבו עלי מעשיו כטל והנני בא אליך טעון ברכות ותשלום שכר מעשים טובים אם תשובי אלי: קווצותי רסיסי לילה. אף בידי הרבה קיבוצות מיני פורענות ליפרע מעוזבי ומכעיסי. טל הוא לשון נחת: רסיסי לילה. גשמי לילה שהן טורח ועייפות. רסיסי תרגום של רביבים ורביבים עלי עשב וכרסיסי מלקושא. קווצות הן דבוקי שערות הראש המדובקים יחד שקורין פלוצי"לש ולפי שאחז המקרא בלשון טל ומטר אחז בלשון ראש וקווצות שדרך טל ומטר ליאחז בשער ובקווצות ויש לפרש על ורסיסי לילה שניהם לטובה שכר מצות קלות הנאות לעשות כטל ושכר מצות חמורות הקשות כטורח רסיסי לילה:

מעינה קמצין וסימ' אד מעין וכור מקוה מים. אתה בקעת מעין ונחל. עברי בעמק הבכא. מעין נרפש ומקור משחת. גן נעול מעין חתום. וחד ומעין מבית יי' יצא. וד' פתחין וסימ' אל מעין מי נפתוח. וחבירו. וכל מעין מים יסתמו. מעין

שיר השירים

גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם: שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם נְרָדִים: נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים: מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן־לְבָנוֹן: עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו: בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים:

אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה:

חצי הספר בפסוקים

תרגום

גן ונשייך דמתנסבן לגוברין צניען בנינפי צניעא וכגינתא דעדן דליית רשו לגבר למעל לגוה אלהן צדיקיא דנפשהון משתלחין לגוה על יד מלאכיא ובתולתיך טמירן וגניזן באנפלין וחתימן בכן כמבועי דמיין חיין דנפיק מתחות אילנא ומתפרש לארבעת רישי נהרין ואלמלי דיהוא חתים בשמא רבא וקדישא הוה נפיק ומבע ושוטף כל עלמא: שלחיך ועולמייך מליין פיקודיא הכרמונין ורחימין לנשיהון וילדן בנין כן צדיקין כוותהון וריחיהון מתול הכי כבוסמנין טבין דגינתא דעדן כפורין עם רשקין: נרד רשק ומוריקא וקנה בוסמא וקנמון עם כל קיסי לבונתא מירא דכיא ואקסיל אלואוון עם כל מיני בוסמנין: מעיין ומיא דשילוח מדברין בניחא עם מותר מיין דנגדין מן לבנון לאשקאה ית ארעא דישראל בגין דאינון עסיקין בפתגמי אוריתא דמתילין לבירא מיין חיין ובזכותא דניסוך מיא דנסכין על מדבחא בבית מקדשא דמתבני בירושלם דמתקרי לבנון: עורי ועל סטר צפונא הוה פתורא ועלוהי תרי עסר לחמין דאפין ועל סטר דרומא הוות בוצינא לאנהרא ועל מדבחא הוו מקרבין כהניא קורבנא ומסקין עלוי קטורת בוסמין כנישתא דישראל אמרת יעול אלהיא רחימי לבית מקדשא וקביל ברעוא קורבנהון דעמיה: באתי אמר קודשא בריך הוא לעמיה בית ישראל עלית לבית מקדשי דבנית לי אחוותי כנישתא דישראל דמתילא לנינפי צניעא ואשריתי שכינתי ביניך קבילית ית קטורת בוסמייך דעבדת לשמי שלחית אשתא מן שמיא ואכל ית עלון וית ניכסת קודשיא אתקבל ברעוא קדמי ניסוך חמר סומק וחמר חיור דנסיכו כהניא על מדבחי כען איתו כהניא רחמי פיקודי אכלו מה דמשתאר מן קורבניא ואתפנקו מן טובא דאתעתד לכון: אני בתר כל פתגמיא האילין חבו עמא בית ישראל ומסר יתהון ביד נבוכדנצר מלכא דבבל ואוביל יתהון בגלותא והוו דמיין בגלותא כגבר דמכא ולא יכיל לאיתערא משינתיה וקל רוחא דקודשא מזהרא להון על יד נביאיא והוה עיירא יתהון מדמוך לבהון ענה ריבון כל עלמא וכן אמר הדרי בתיובתא פתחי פומיך ובועי ושבחי לי אחתי רחימתי כנישתא דישראל דמתילא ליונתן בשלימות עובדייך ארום שער רישי אתמלי מן דמעתיך כגבר דסער רישיה מצטבע מטלא דשמיא וציצית נזריי אתמלי מן טפי עיניך כגבר דציצית נזרוהי מליין מטפי מטרא דנחתין בליליא:

גנים באר מים חיים: ויאכל ה' וסימ' בלשון ארמי קם עשבא דלחמא וכפר בגנתיה וביאור' בסדר תולדות: רעים ח' וסימ' בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף. וביאורם באיוב סימן י"ז וירמיה ריש סימן ג' ובשלי סוף סימן י"ח:

ויאכל ה' וסי' קם עשבא דלחמ' וכפר בגנתיה

פשטתי

פשטתי את כתנתי. כלומר כבר לימדתי לעצמי דרכים אחרים לא אוכל לשוב אליך עוד כענין שנאמר ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים וגו' שהיו הדרכים האלה ישרים בעיניהם. ולשון פשטתי את כתנתי רחצתי את רגלי לשון תשובת האשה המכלפת שאינה רוצה לפתוח לבעלה הדלת לפי שפתח הכתוב בלשון אני ישנה קול דודי דופק שיים בלשון תשובה הנופלת על לשון דופק על הדלת בעת משכב השינה בלילות: דודי שלח ידו מן החור. שאכל הדלת וראיתי ידו ונהפכו עלי המון מעי לשוב לאהבתו ולפתוח לו: קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור. כלומר בלב שלם ונפש חפיצה כמקשטת עצמה להתאהב על אישה בריח טוב: מור עובר. ריח עובר ומתפשט לכל צד: ודודי חמק עבר:

איכבה ד' ב' מלעיל וב' מלרע וסי' פשטתי את כתנתי ב' בו ומלעיל. כי איכבה אוכל וראיתי ב' בו ומלרע: מור ד' מל' בליש' וסים' נמסר לעיל בסים': חמק ל' וא' הבק ואינון חד מן טו' זוגין חד ח'ת וחד ה' וסים' נמסר במסרה רבתא בערכת אות

פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה ל · ל
רָחַצְתִּי אֶת־רַגְלַי אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם:
דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחוֹר וּמֵעַי הָמוּ ל
עָלָיו: קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי ל
נָטְפוּ־מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר עַל ר' מל' בליש'
כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל: פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי ל
וְדוֹדִי חָמַק עָבָר נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ ל וא' המין
בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו ל
וְלֹא עָנָנִי: מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים ל חס' י' וחס' ו' ונקיפ'
בָּעִיר הִכּוּנִי פְצָעוּנִי נָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי ג' · ל · ו · ל
מֵעָלַי שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת: הִשְׁבַּעְתִּי ל
אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם אִם־תִּמְצְאוּ
אֶת־דּוֹדִי מַה־תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת ל
אַהֲבָה אָנִי: מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה ב' תכסל
בַּנָּשִׁים מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה ב'
הִשְׁבַּעְתָּנוּ: דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם ג' · ל
דָּגוּל מֵרְבָבָה: ל · ל

פשטתי　עֲנַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל כָּל קֳבֵל גְבִיאַיָּא הָא כְּבַר אַעֲדִיתִי מִנִּי נִיר פִּיקוּדוֹי וּפְלָחִית לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְהַכְדֵין יְהָוְיָין לִי אַפִּין לְמִיהְדַר לְוָתֵיהּ אָתִיב לְהוֹן מָרֵי עָלְמָא עַל יַד נְבִיַּאיָּא וְאַף אֲנָא הָא כְּבַר סְלֵיקִית שְׁכִינְתִּי מִבֵּינָךְ וְהַכְדֵין אֲהָדוּר וְאַתְּ עֲבַדְתְּ עוֹבָדִין בִּישִׁין וַאֲנָא קַדִּישִׁית יַת רִגְלַיי מְסוֹבְתָּךְ וְהַכְדֵין אֲטוֹפִינוּן בֵּינַיִךְ בְּעוֹבָדַיִיךְ בִּישַׁיָּא: דודי　כַּד אִתְגְּלֵי מִן קֳדָם יְיָ דְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא צָבָן לְמֶהֱדַר וּלְמִיתַּב לְוָתֵיהּ אוֹשִׁיט מַחַת גְּבוּרְתֵּיהּ עַל שִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וְגָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה לְמֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא וּמְסַר יַתְהוֹן בְּיַד סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאָתוּר וְאַגְלֵי יַתְהוֹן בְּלַחְלַח וּבַחֲבוֹר נַהֲרֵי גוֹזָן וְקִרְוֵי מָדַי וּדְבַר מִיַּדְהוֹן עִיגְלָא מַתְּכָא דְשַׁוִּי יָרָבְעָם חַיָּבָא בְּלֶשֶׁם דָּן דְמִיתְקַרְיָא פַּמְיָאס בְּיוֹמֵי פֶּקַח בַּר רְמַלְיָהוּ וְכַד שְׁמַעַת אֲנָא רַחֲמַי אִתְגּוֹלְגְּלוּ עֲלֵיהוֹן: קמתי　וּכְדוּ תְּקֵפַת עֲלַי מַחַת גְּבוּרְתָּא דַייָ תַּהִית עַל עוֹבָדַי וְכַהֲנַיָּא קְרִיבוּ קֻרְבָּנָא וְאַסִּיקוּ קְטוֹרֶת בּוּסְמִין וְלָא אִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא אֲרוּם מָרֵי עָלְמָא אֲחַד דָּשֵׁי תְּיוּבְתָּא בְּאַנְפָּי: פתחתי　אֲמָרַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל צְבָתִי לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְאִיהוּ סְלִיק שְׁכִינְתֵּיהּ מִבֵּינִי וְנַפְשִׁי תָּאִיבָא לְקַל מִילּוֹי תְּבָעִית שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ וְלָא אַשְׁכְּחִית צַלִּיתִי קֳדָמוֹהִי וְאִיהוּ טַלִּיל שְׁמַיָּא בַּעֲנָנֵי וְלָא קַבֵּיל צְלוֹתִי: מצאוני　אַרְבִּיקוּ לִי כַּשְׂדָּאֵי דְנַטְרִין אוֹרְחָתָא וּמְעִיקִין חֲזוֹר חֲזוֹר עַל קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם מִינִּי קְטָלוּ בְּחַרְבָּא וּמִינִּי אוֹבִילוּ בְּשִׁבְיָתָא נְטָלוּ תָּגָא דְמַלְכוּתָא מֵעַל צַוְּארֵיהּ דְצִדְקִיָּהוּ מַלְכָּא דִיהוּדָה וְאוֹבִילוּ יָתֵיהּ בְּרִבְלָא וְסַמִּיאוּ יַת עֵינוֹהִי עַמָּא דְבָבֶל דִמְעִיקִין עַל קַרְתָּא וְנַטְרִין יַת שׁוּרַיָּא: השבעתי　אֲמָרַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אַשְׁבָּעִית לְכוֹן נְבִיַּאיָּא בִּגְזֵירַת מֵימְרָא דַייָ מָאִים אִתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן רִתְמְתְּכוֹן חַוִּיאוּ קֳדָמוֹהִי דְמִרְעִיתָא מִן חִיבַּת רַחְמוֹהִי אֲנָא: מה　עָנוּ נְבִיַּאיָּא וְאָמְרוּ לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֵידֵין אֱלָהָא אַנְתְּ בָּעְיָא לְמִפְלַח כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל שַׁפִּירְתָּא מִכָּל עַמְמַיָּא לְאֵידֵין אַנְתְּ צְבִיָּא לְמִדְחַל דְהַכְדֵין קַיֵּימַת עֲלָנָא: דודי　בְּכֵן שָׁרִיאַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁתָּעֵי בְּשִׁבְחָא לְמָרֵי עָלְמָא וְכֵן אֲמָרַת לְהַהוּא אֱלָהָא רְעוּתִי לְמִפְלַח דַעֲטִיף בִּימָמָא בְּאִיצְטְלָא חִיוָּר כְּתַלְגָּא וְעָסִיק בְּעֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָה סִפְרִין דְאוֹרַיְיתָא וּפִתְגָּמֵי נְבוּאָה וּכְתִיבֵי וּבְלֵילְיָא הוּא עָסִיק בְּשִׁיתָּא סִדְרֵי מִשְׁנָה וְזִיו יְקָרָא דַייָ דְאַנְפּוֹהִי זָהֲרִין כְּנוּרָא מִסְגִּיאוּת חוּכְמְתָא וְסַבְרָא דְהוּא מְחַדֵּת שְׁמוּעָיָין חַדְתִּין בְּכָל יוֹמָא וַעֲתִיד לְפַרְסוֹמִינוּן לְעַמֵּיהּ בְּיוֹמָא רַבָּא וְטִקְסֵיהּ עַל רִיבּוֹא רִיבְוָון מַלְאֲכִין דִשְׁמְּשִׁין קֳדָמוֹי:

והא בס"ר. נשאו י' וסים' נמסר בסדר מטות ובשמואל ב' סימן י"ח: שככה ב' וסימני' אשרי העם שככה לו. שככה השבעתנו: השבעתנו ג' וסים' נקיים אנחנו. וחבירו. מה דודך מדוד:

אבן עזרא

אטנפם. בלשון רבנן ז"ל לשון גיאול: מן החור. הנקב שיש בין שתי הדלתות: חמק. כמו הלך מן חמוקי ירכיך ויש אומרים כמוהו עד מתי תתחמקין כענין רחוק: רדידי. בלשון ישמעאל כמו צעיף: דגול. מן דגל:

הפעם השנית

ענין דגול מרבבה כמו הדגל הוא בין חביריו:

הפעם השלישית

פשטתי. שנתעצלו ישראל לעלות ולבנות הבית: דודי שלח ידו מן החור. מחלון הרקיע וזהו דאתנבאו חגי וזכריה בר עדו: קמתי אני לפתוח לדודי. זהו בנין הבית וחשבו שהשכינה תדור עמהם וכן שבטיחום הנביאים ושכנתי בתוכך אלו היו על דרך ישרה והנה השכינה לא נכנסה עמהם וזה ענין בקשתיהו ולא מצאתיהו. וטע' נפשי יצאה בדברו נפשי תצא כשאזכור דברו כשהיה מדבר עמי בימים הקדמונים: מצאוני השומרים. מלכי יון: הכוני פצעוני כמו את רדידי. והענין שנתנוני ערומה מהמכות ואני בין כך ובין כך דבקה בשם וחולת אהבה ולא עבדתי עבוד' זרה: דודי צח. שמעשיו זכים ונחים לזכי'. ואדום למכעיסיו כענין מדוע אדום ללבושך ועניין דגול מרבבה אלף אלפין ישמשוניה: ראשו

רשי

כסתר וכבשה תמני כמו חמוקי ירכיך סתרי ירכיך על שם שהירך בסתר וכן עד מתי תתחמקין תסתרי ותתכסי מחמת בושה שמעלת בי: נפשי יצאה בדברו. ואמר לא אבא אל ביתך כי מתחילה לא אבית לפתוח: בקשתיו וגו' מצאוני השומרים הסובבים בעיר. ותופשים גנבים המהלכים בלילות: הכוני פצעוני. חבלו בי חבורה כל פצע לשון מכת כלי זיין הוא כברדור"א בלע"ז: רדידי. שריי המרודד והמרוקע עלי וכן כל הענין לשון אשת נעורים המתאוננת על בעל נעוריה ומבקשתו וזו היא הדוגמא דודי שלח ידו מן החור כשאמרתי רחצתי את רגלי ולא אפתח לך ולא אשוב מן עבודה זרה שבחרתי בה: שלח ידו. והראה נקמתו בימי אחז ו והביא עליו חיל מלך ארם ויכו בו וישבו מ ממנו שביה גדולה וגו' ויהרוג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד: מעי המו עלי. בא חזקיהו בנו ושב בכל לבבו לדרוש להקדוש ברוך הוא וכל דורו שלמים לא קם דור בישראל כמותם כמו שמפורש בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטוכיא ולא מצאו איש ואשה שאין בקיאים בהלכות טומאה וטהרה וזהו וידי נטפו מור וגו' אף ואסיהו כאמר בו וכמוהו לא היה לפניו מלך כי ראה פורענות שבאה על מנשה ועל אמון לקיים שלח ידו מן החור ומעי המו: פתחתי לדודי ודודי חמק עבר. לא ביטל גזירתו שנאמר בחזקיהו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגו' ומבניך אשר תוליד אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה ואף שאשיהו על ידי חולדה הנביאה הנני מביא רעה אל מקום הזה ואל יושביו וגו' ואומר וכמהו לא היה לפניו מלך אך לא שב יי' מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה ויאמר יי' גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירותי את ישרא' ומאסתי את העיר הזאת: נפשי יצאה בדברו. יצאה ממני בדברו דבר זה: בקשתיו ולא מצאתיו. ואם תאמר והלא ירמיה עומד ומתנבא בימי יהויקים וצדקיהו שובו אלי ואשובה אליכם לא לבטל את הגזירה אלא להקל הפורענות ולהכין מלכותם במובם מן הגולה לנוטעם מאין נתישה ולבנותה מאין הרס: מצאוני השומרים. נבוכד נצר וחיילותיו: הסובבים בעיר. לנקום נקמתו של מקום: נשאו את רדידי. בית המקדש: שומרי החומות. אף מלאכי השרת שהיו שומרים חומותיה כענין שנ' על חומותיך ירושלם וגו' הם הציתו בו את האור כענין שנאמר ממרום שלח אש וגו': השבעתי אתכם. האומות אשר נבוכד נצר שראיתם בחנניה מישאל ועזריה מוסרים עצמם לכבשן האש ואת דניאל לגוב אריות על עסקי התפילה ואת דורו של מרדכי בימי המן: אם תמצאו את דודי. לעתיד לבא ליום הדין שיבקש מכם להעיד עלי כענין שנאמר יתנו עדיהן ויצדקו: מה תגידו לו. שתעידו עלי שבשביל אהבתו חליתי בייסורים קשים ביניכם יבא נבוכד נצר ויעיד יבא אליפז וצופר וכל נביאי האומות ויעידו עלי שקיימתי את התורה: מה דודך מדוד. כך היו שואלין האומות את ישראל מה אלהיכם מכל האלהים שכך אתם נשרפים ונצלבים עליו: שככה השבעתנו. להעיד לו על אהבתך: דודי צח. לבן כמו צחו מחלב: ואדום. קילום כני בחור כשהוא לבן ופניו ארמוניות: דגול מרבבה. מדגל בחיילות הרבה רבים חיילותיו רבבו הרבה קרוין רבבה שנ' רבבה כצמח השדה נתתיך: ראשו

איכבה ל' חלמי' ובפסו' וב' חלמ

כתם · דבר שגול מתיכי חלי · ופז אבנים יקרות ׃ קווצותיו · קצות שערו ׃ תלתלים · מן תל כמו על הר גבוה ותלול ׃ על מלאת · על מתכונת כמו ומלאת בו מלואת אבן ׃ ערוגת · חתיכת מקום בגן ׃ מגדלות · יש אומרים מן גדול והנכון שהוא לשון דבים מתגדלי ׃ גלילי · כמו גלגלי וכן על גלילי כסף ׃ ממולאים · כמו ומלאת בו ׃ בתרשיש · אבן יקרה כמו תרשיש ש שהם וישפה ויש אומ׳ שהיא כעין השמים ׃ מעיו · בטנו ׃ עשת · כלי עשוי משן הפיל שהוא לבן ונקרא עשת בעבור שהוא בא כמו שמנו עשתו ׃ מעולפת · כמו ויתעלף ׃ ספירים · אבן יקרה אדומה ויורה עליו אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם כי כבר משל הלובן כחלב ושלג וטעם המפרש כמעשה ל לבנת הספיר מן לבן כי אין פירושו אלא מן קח לך לבנה ויורה עליו כמעשה כי מה ענין כמעשה עם ה הלובן כי היה לו לומר כמראה לבנת ׃ שש · אבני שיש ותמצאו עם ושיש ׃

הפעם השנית

לחייו · זקנו ׃ מגדלות · הם כמו מגדלות סביבותם לחיין ׃ ממולאים בתרשיש · רמז לשער שעל ידיו ׃ מעיו עשת שן · חגור מתניו אבל מעיו ח חגורים כי אינגו ערום ׃ אדני פז · רגליו ואצבעותיו ׃ מראהו כלבנון · שהוא נחמד למראה ׃

הפעם השלישית

ראשו כתם פז · הוא כסא הכבוד ׃ שחורות כעורב · כענין ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו ׃ עיניו · כענין בכל מקום עיני יי׳ ׃ רוחצות בחלב · כענין טהור עינים מראות ברע ׃ לחייו · הם שרי הפנים ׃ שפתותיו · הם המלאכי׳ השלוחים לבני אדם כמו גבריאל ׃ ידיו גלילי זהב · הם האופנים · וענין בתרשים כענין מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש ׃ מעיו · היא האפודה האמצעית שים בה תמונות מכוכבי׳ נקבצים ׃ שוקיו ׃ הוא הגוף שממנו נברא העולם · וענין שם שיש לו שם קצוות ׃ אדני פז · הם הארץ כענין על מה אדניה הטבעו ׃ מראהו כלבנון · הענין שים בלבנון עצים אין מספר להם אבל בני אדם וכשיראה האחד מהם יחשוב שאין כמוהו ולא ילך כי אם מעט בלבנון וימצא יותר מופלא ונכבד ממנו כן מעשה השם ׃ בחור כארזים · שהוא עומד וכן מעשיו ולא יכלו כי אם חדשים לבקרים רבה אמונתו ׃

יושבות ד׳ וסימ׳ נבסר בשמואל א׳ סימן כו ע״ש · גלילי ב׳ וסימ׳ על גלילי כסף · ידיו גלילי זהב · קדמ׳ מלעיל ׃ כלבנון ד׳ וסימ׳ אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה · וריח לו כלבנון · יהי פסת בר בארץ בראש הרים · בראהו כלבנון בחור כארזי׳ ׃

ראשו כתם פז קווצותיו תלתלים שחורות כעורב ׃ עיניו כיונים על־אפיקי מים רחצות בחלב ישבות על־מלאת ׃ לחיו כערוגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נטפות מור עבר ׃ ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש מעיו עשת שן מעלפת ספירים ׃ שוקיו עמודי שש מיסדים על־אדני־פז מראהו כלבנון בחור כארזים ׃ חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלם ׃

ראשו אורייתיה די היא רגיגה מדהב טב ופירוש מליא דבהון דגורין דגורין טעמין ופקודין למן דנטרין להון חיורין כתלגא ודלא נטרין יתהון אוכמין כאגפי עורבא ׃ עיניו עינוהי מסתכלין תדירא על ירושלם לאוטבא לה ולברכא לה מרישא דשתא ועד סופא דשתא כיונין דקיימין ומסתכלין על מפקנות מיא בגין דזכותא יתבי סנהדרי׳ דעסיקין באורייתא ומנהרין ית דינא למהוי שעיע כחלב ויתבין בבית מדרשא ומתינין בדינא עד דגמרין לזכאה ולחייבא ׃ לחיו תרין לוחי אבנין דיהב לעמיה כתיבן בעשר שיטין דמיין לשיטי גינת בוסמא מרביין דקדוקין וטעמין היכמא דגנוניתא מרבי בוסמין וספוותיה חכימוי דעסיקין באורייתא זלחין טעמין בכל סטר ומאמר פומהון כמירא בחירא ׃ ידיו תרי עסר שבטין דיעקב עבדיה גלילן על ציץ כלילא דדהבא דקודשא גליפן על תרי עסר מרגליתא עם אבהרת תלתא דעלמא אברהם יצחק ויעקב ראובן גליף על אחמר שמעון גליף על עקיק לוי גליף על ברקן ועפרן יהודה גליף על כחלי יששכר גליף על אזמורד זבולן גליף על גיהר דן גליף על בירלא נפתלי גליף על אספור גד גליף על טבאג אשר גליף על פרוזג יוסף גליף על מריבג בנימן גליף על אפנטור דמיין לתרי עסר מזליא נהירין כעששית צחיתין בעובדיהון כשן דפיל ובהיקין כשבזיזין ׃ שוקיו וצדיקיא אינון עמודי עלמא בסיסן על סמכין דדהב טב אינון פתגמיא דאורייתא דעסיקין בהון ומוכחין עמא בית ישראל למעבד רעותיה ואיהו מתמלי רחמין עליהון כסבא ומחוור חוביהון דבית ישראל כתלג ומיתעתד למעבד נצחן קרבא בעממיא דעברין על מימריה כעולם גיבר וחסין כגלמשין ׃ חכו מילי מוריגוי מתיקן כדובשא וכל פיקודוי רגיגן על חכימוי מדהב וכסף דין הוא תושבחתיה דאלהא רחימי ודין הוא תקוף חוסניה דמרי חביבי נביאיא ומתנבאין בירושלם ׃

ראשו · מבהיק ככתם פז · כתם הוא לשון סגולת מלכים שאוצרין בבית גנזיהם וכן ישנה הכתם הטוב וכן ולכתם אמרתי מבטחי וכן ואלי כתם ׃ קווצותיו תלתלי׳ · לשון תלויים פכרלויים בלע״ז ׃ שחורות כעורב · כל אלה כוי לבחור ׃ עיניו כיונים על אפיקי מים · עיניו על אפיקי מים כאות כעיני יונים אפיקי מים עריבים למראה והבחורים יוצאים שם לשוט וכן מקלס המשורר עיני דודי כ כשהוא מביט על א אפיקי מים דומות לבני עיני יונים ׃ רוחצות · עיני דודי בחלב ׃ ויושבות על מלאת · כל זה לשון כוי לא בולטות יותר מדאי ולא שוקעו׳ אלא יושבו׳ על מלאת גומא שלהם הענין לפי הדוגמא והוא לשון כל דבר שעשוי למלאת גומא העשויה לו למושב כמו אבני מילואים ומלאת בו מלואת אבן ׃ לחייו כערוגת הבשם · אשר שם באותם ערוגו׳ גדולי מרקחים ׃ מגדלות מרקחים · מגדלות של מרקחים גידולי בשמים ש שמפטמי׳ אותם מעשה רוקח ׃ גלילי זהב · כאופני זהב ׃ ממולאי׳ בתרשים · כל לשון מושב אבן יקרה ב בזהב קרוי מלאת ׃ עשת · לשון שמנו עשתו קבוץ עב קרוי עשת משטי״לה בלע״ז ׃ שן · מעצמות פיל ׃ מעולפת ספירים · מקושטת ומתוקנת בספירי׳ לשון ותתעלף דמתרגמינן ואיתקנת ׃ שוקיו כעמודי שש המיוסדים על אדני פז · עמודי שש כמודי שיש וחבירו במגילת אסתר על גלילי כסף ועמודי שש ומראהו גבוה כארזי הלבנון ׃ בחור כארזים · נבחר בין הבנים כארז בין שאר עצים ׃ חכו ממתקים · דבריו ערבים ׃ זה דודי · זה דמות דודי וזה דמות ריעי ועל כל אלה חליתי לאהבתו והדוגמא כלפי הקב״ה כך היא דודי בא לבן להלבין עונותי בא ולבן כשנראה בסיני נראה כזקן מורה הוראות וכן במכתו למשפט לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקי · ואדום ליפרע משונאיו כענין שנ׳ מדוע אדום ללבושך ׃ דגול מרבבה · הרבה חיילות מקיפין אותו ׃ ראשו כתם פז · תחילת דבריו הבהיקו ככתם פז וכן הוא אומר פתח דברך יאיר פתח אנכי יי׳ אלהיך הראם תחלה משפט מלוכה יש לו עליהם ואחר כך גזר עליהם גזירותיו ׃ קווצותיו תלתלים · על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות ׃ שחורות כעורב · על שם שהיתה כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה · דבר אחר קווצותיו תלתלים כשנראה על הים נראה כבחור כלוחם בגבורה ׃ עיניו כיונים על אפיקי מים · כיונים שעיניו צופות אל ארובותיהם כך עיניו על בתי כניסיות ובתי מדרשות שמשם מוצאי התורה המשולים למים ׃ רוחצות בחלב · כשהן צופות במשפט מבררות דין לאמתו להצדיק צדיק לתת לו כצדקתו ולהרשיע רשע לתת דרכו בראשו ׃ יושבות על מלאת · על מלאת של עולם משוטטו׳ בכל הארץ צופו׳ טובים ורעים ׃

תוספת ד״א תלמידי חכמים שהקב״ה נותנם עינים להאיר לעולם כמש׳ מעיני העדה מאירים להדם כיונים הנודדים משובך לשובך לבקש אוכלם כך הם הולכי׳ ממדרשו ש לשלו׳ חכם לבית המדרש של פלו׳ חכם לבקש טעמי תורה · על אפיקי מים על בתי מדרשות שה״כ מוצאי מים של תורה · רוחצות בחלב לפי שקראן עינים והעין לשון נקבה הוא רוחצות לשון נקבה הם מלבנין עצמן בחלב של תורה ומלבנים כתריה וכתומותיה · יושבות על מלאת מיישבים דבריה על אופניהם ע״כ · דבר אחר עיניו עניניו פרשיות של תורה והלכות ומשניות כונים שהם נאים בהליכתן על אפיקי מים בבתי מדרשות רוחצות בחלב מבוחצחות בחלב כמו שפירשתי ׃ לחייו · דברות הר סיני שראה להם פנים מסבירות ושוחקות ׃ שפתותיו שושנים · דבורים שנדבר באהל מועד שהם לריצוי ולכפרה ולריח טוב תורת חטאת ואשם ומנחה ועולה ושלמים ׃ ידיו · הלוחות שנתן מימינו ומעשה ידיו המה ׃ גלילי זהב · אלו הדברות שבהן הנחמדים מזהב ומפז רב אמר רבי יהושע בן נחמיה מעשה נסים היו של סנפירינון היו והיו נגללין ד״א על שם שמגלגלות טובה לעולם ׃ ממולאים בתרשים · שכלל בעשרת הדברות שש מאות ושלש עשרה מצות ׃ מעיו עשת שן · זה תורת כהנים הניתן באמצע חמשה חומשים כמעיים הללו שהם נתונים באמצע הגוף ׃ עשת שן מעולפת ספירים · נראית חלקה כעשת שן והיא כדורה דקדוקים רבים גזירות עוות ובניין אב וקלים וחמורים ׃ מיוסדים על אדני פז · אמר רבי אלעזר הקפר העמוד הזה יש לו כותרת למעלן ובסיס למטן אמר רבי שמואל בר נחמני פרשיות שבתורה יש להם כותרת למעלן ובסיס למטן וסמוכות לפניהם ולאחריהם כגון פרשיות של שביעית ויובל וכי תמכרו ממכר להודיעך כמה קשה אבקה של שביעית כדאיתא במסכת ערכין ובוכה וכגון יפקוד יי׳ איש על העדה בא את קרבני לחמי עד שאתה מפקדני על בני פקוד אותם עלי וכן כמה לכך נאמר שוקיו עמודי שש מיוסדים וגו׳ ׃ מראהו כלבנון · המסתכל ומתבונן בדבריו מוצא בהם פרחים ולולבים כיער זה שמלבלב כך דברי תורה ההוגה בהם תמיד מוצא בהם טעמים ׃ בחור · נבחר כארזים הנבחרים לבנין ולחוזק ולגובה ׃ חכו ממתקים · דבריו ערבים ופרט לכם לא תקנו בבשרכם הכי יי׳ הנאמן לשלם שכר יש חיך מתוק מזה ו׳לא תחבלו במעשיכם ותקבלו שכר ובשוב רשע מרשעו ועשה משפט וצדקה עליהם חיה יחיה עונות נהפכו לו לזכיות יש חיך מתוק מזה ׃ אנה

כארזים ל׳ קמץ וא׳ פתחות זמין יתר קמץ ויתר בתיו

אנה הלך דודך • מאנים ומקנטרים האומות את יש׳ אנה הלך דודך למה הניח אותך עזובה אלמנה : אנה פנה דודך • כשחזר והסרה רוחו על כורש ונתן רשות לבנות הבית והתחילו לבנות באו ואמרו להם אנה פנה דודך אם חוזר הוא אליך נבקשנו עמך כענין שנאמר וישמעו צרי יהודה ובנימן כי בני הגולה בונים היכל וגו׳ ויגשו אל זרובבל וגו׳ נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם וגו׳ וכוונתם לרעה כדי להשביתכם מן המלאכה והם משיבים דודי ירד לגנו צוה לנו לבנות היכלו ויהיה שם עמנו : לערוגת הבשם • מקום מקטר הקטר׳ : לרעות בגנים • ועוד ירד לרעות צאנו בגנים אשר נפוצו שם אות שלא עלו מן הגולה משרה שכינתו עליה׳ בבתי כנסיו׳ ובבתי מדרשות • וללקוט שושני׳ שומע ומקשיב ב דבריהם בתורתו ללקוט זכיותיהן ו ולכתבם בספר זכרון לפניו כענין שנא׳ אז נדברו יראי יי׳ וגו׳ ומה שאתם אומרים נבקשנו עמכו ולבנות ו עמכו אני לדודי ולא אתם לו ולא תבנו עמנו כענין שנאמ׳ לא לכם ולנו לבנות בית שהיכו ואומר ולכם אין חלק וצדק׳ וזכרון בירושלם • הרועה בשושנים • הרועה את צאנו במרעה נוח וטוב : יפה את רעייתי כתרצ׳ • והקב״ה מקלסה על זאת יפה את רעיתי כ כשאת רצויה לי כך הוא נדרש בספרי • נאוה את עתה כאשר בראשונה בירושלם : איומה כנדגלו׳ • חיילי מלאכים אימתך אטיל עליהם שלא להלחם ו ולהשביתכם מן ח המלאכה כמו שנאמר בעזרא : הסבי עיניך מנגדי • כבחור שארוסתו חביבה ו ועי״ב עליו ועיניה כאו׳ ואומ׳ לה הסבי עיניך מנגדי כי בראותי אות׳ לבי מתחזק ומתגאה עלי ורוחי גבה בי ואיני יכול להתאפק : הרהיבוני : הגיסו לבי כמו ורהבם עמל ואון רהב הם שבת ואיסמ׳׳ ר בלע״ז והרוגת׳ כך הוא אמר הקב״ה במקד׳ זה אי אפשר להשיב לכם ארון וכפורת וכרובים שהם הרהיבוני בבית ראשון להראותכם חבה יתיר׳ עד שמעלת׳ בי : שערך כעדר העזים • בקטנים ורכים ורקי׳ שבכם יש שבח הרבה : שניך • קציניכם וגבורי׳ שביך כולם לטובה • כעדר הרחלים הרחל הזאת כולה קדושה במרה לתכלת בשרה לקרבן קרביה לסופרות שוקיה לחלילין מעיה לכינורות עורה לתוף אבל האומות נמשלו לכלבים שאין מהם לקדושה כלום : ששים המה מלכות• אברהם ויוצאי ירכו• בני קטורה שש עשרה • ישמעאל ובניו שלש עשרה • יצחק ובניו שלשה • בני שני׳ יעקב עשר • בני עשו שש עשרה בדברי הימים הרי ששים ואם תאמר בא מהם תמנע שהיא אשה אברהם מן המנין : ושמונים פילגשים • נח ובניו עד אברה׳ כל תולדות יוצאי התיבה שמוני׳ תמצאם וכשם שהמלכות שהם כשי המלך יתירות בגדולה על הפלגשים כך היו אברהם ויוצאי ירכו חשובים גדולים ויתירים בחשיבות על הכל כאשר תרא׳ הגר בת מלכים היתה תמנע בת שלטונים היתה ונעשית פלגש לעשו ואומר אל עמק שוה וגו׳ הושוו כלם בעצה אחת והמליכו את אברהם עליהם : ועלמות אין מספר• למשפחות הרבה נחלקו כל אלה : אחת היא יונתי• ומכולם אחת היא הנבחרת לי ליונה תמה שהיא תמימת לב עם בן זוגה : אחת היא לאמה• לכנסייתה הרבה מחלוקות בבתי מדרשות כולם לבם להבין תורה על מכונה ועל אמתתה : ברה היא ליולדתה• יעקב ראה אותה מטה שלימה בלא פסול והודה וקילס למקום שנא׳ וישתחו ישרא׳ על ראש המטה : ראוה בנות• את ישר׳ בגדולתה ויאשרוה ומה הוא קילוסן

ולקוט חד מן מלין נסבין ול׳ בריש תיבות׳ וסימ׳ נמסר במערכת אות הלמ״ד בס״ר : נאוה ד׳ וסי׳ נמסר בתלים סימן קכ״ח ומשלי סימן יז : שהם הרהיבוני חד מן ח׳ מלין בתרי טעמי פי׳ דטפחא לא ישרהנה מירכא בתיבתא כי אם בא׳ במקומו׳ וסימ׳ בכל משבתיכם דוספרתם לכם דפרשת אמר • הדרתיה ואת כל ההדריה בקע דמלכים • כבליגיתי עליגחן • גלוליכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם • מכל תועבותיכם • כי למבראשונה דד״ה • ונבזביתך לאהרן רב • שהם הרהיבוני : וסימ׳ כדב״ג הלוש : ברה ה׳ כתי׳ ה׳ וסימ׳ עד בית ברה • וחבירו דבתריה דשפטים • מצות יי׳ ברה מאירת עינים • ברה כחמה איומה כנדגלות • ברה היא ליולדתה • וכל לשון אבילה דבות׳ כתיב ה׳ בכ״א :

אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה
פָּנָה דוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ : דּוֹדִי
יָרַד לְגַנּוֹ לַעֲרוּגוֹת הַבֹּשֶׂם לִרְעוֹת נ׳ כתי׳ כן
בַּגַּנִּים וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים : אֲנִי לְדוֹדִי ל׳
וְדוֹדִי לִי הָרוֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים : נ׳ חל כליש׳
יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה ל׳
נָאוָה כִּירוּשָׁלִָם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת : ד׳ ל׳ נ׳ נ׳
הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי ח׳ נטע׳ וכתי׳ כ ל
שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מִן־ נ׳ לן
הַגִּלְעָד : שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים
שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת נ׳ ל׳ ל
וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם : כְּפֶלַח הָרִמּוֹן נ׳ וחס׳ ונקיפ׳
רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ : שִׁשִּׁים
הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים נ׳ חס׳ בכתו׳
וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר : אַחַת הִיא ל׳
יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא לְאִמָּהּ בָּרָה נ׳ נ׳ ה׳ כתי׳ ה׳ נ׳
הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ
מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ : ל׳ ויחד ויהללוה מבמד׳

אנא אתיבו נביאיא כד שמעו וכן אמרו תושבחתא דיי מפום כנישתא דישראל על אידין חובא אסתלק מבינך שכינתא דיי את דשפירא עובדך מכל אומיא ולאן אתר א אתפני רחומך באסתלקותיה ממוקדשייך אמרת כנישתא דישראל על חובין ומרודין ואשתדור דיהשתכחו ביאמרין נביאיא כען הדרי בתיובתא ונקום אנת ואנן ונצלי ק קדמוהי ונבעי רחמין עמך : דודי ומרי עלמא קביל צלותיהון ברעוא ונחת לבבל לסנהדרין דחכימיא ויהב רוחא ל לעמיה ואסיקינון מגלותהון על יד כורש ועזרא ונחמיה וזרובבל בר שאלתיאל וסבי יהודאי ובנו ית בית מוקדשא ומניאו כהניא על קורבניא וליואי על מטרת מימרא דקודשא ושלח אשתא מן שמיא וקביל ברעוא ית קורבני וית קטורת בוסמין וכגבר דפרנס ית בריה רחימא בתפנוקין כן פ פנוקינון וכגבר דמגבב ורדין מן מישריא כן כנישינון מן בבל : אני ובההיא יומא אנא אפלחנא למרי עלמא רחימי ורחימי אשרי שכינת קודשא ביני וזן יתי בתפנוקין : יפה אמר יי במימריה כמה יאי את חביבתי בזמן דצבותיך למעבד רעותי שפיר בית מוקדשא דבנית לי במקדש קדמאי די בנא לי שלמה מלכא בירושלם ואימתך על כל עממיא ביומא דהליכו ארבע טקסייך במדברא : הסבי אחרי רבנייך חכימי כנישתא רבתא חזור חזור לקיבלי די אינון אמלכוני בגלותא וקבעי מדרש׳ לאולפן אוריתי ושאר זעטוטיך ועמא דארעא אצדיקו במימר פומהון כבנוי דיעקב דלקטו אבניא ועבדו גלישושיתא בטורא דגלעד : שניך וכהניא וליואי אכלי קורבניך ומעשר קודשא ואפרשותא דכיין מכל אניסות וגזילות דהוו היכמה דכיין עדרא דענא דיעקב בזמן דסלקן מן נחל יובקא דלא הוות בהון אניסא וגזלה וכולהון דמיין דא לדא וילדן תיומין בכל עידן ומתכלא ועקרא לא הוות בהון : כפלח ומלכות בית חשמונאי כולהון מליין פיקודיא כרימונא בר מן מתתיה כהנא רבא ובנוהי דאינון צדיקין מכולהון ומקיימין פיקודיא ופתגמי אוריתא בצהותא : ששים באדין קמו יונאי וכנשו שיתין מלכין מבנוי דעשו מלובשי שריונין רוכבין על סוסון ופרשין ותמנין דוכסין מבנוי דישמעאל רוכבין על פיליא בר מן שאר עממי׳ ולישניי׳ דלית בהון מניין ומניאו אלכסנדרוס מלכא עליהון לרישא ואתו לאגחא קרבא לירושלם : אחת ובעידנא ההיא הות כנישתא דישראל דמתילא ליונתא שלמתא פלחא בלב חד למרהא ואחידא לאורייתא ועסיקא בפתגמי אוריתא בלב שלים וברירן זכוחהא כיומא דנפקת ממצרי׳ הא בכן נפקו בני חשמונאי ומתתיה וכל עמא דישראל ואגיחו בהון קרבא ומסר יי יתהון בידהון וכד חזו יתבי פילכיא אשרי יתהון ומלכות ארעא ושלטוניא וקלסו להון :

אבן עזרא

כתרצה • שם מדינה תמצא׳ בדברי האחב : איומה • שים אימה ממל׳ לכל רואיה כמו איום ונורא : כנדגלו׳ • כמחנו׳ בעלי הדגלים : הרהיבוני • חזקו ממני או הסירו כחי ומתמלכי׳ כמו המחבב׳ רהב ורהב׳ עמל ואון :

הפעם השנית

דודי ירד לגנו • כאשר פירשתי שאמרה לו יבא דודי לגנו וכאשר הקיצה רדפה אחריו וכאשר ראה אות׳ אמר יפה את רעיתי ואמר שערך ושניך גם כ כפלח הרמון והטעם כי את היא חשוקתי הקדמונית ול׳ תתערבי לי באחרת כי הנה ם שערך ושניך ורקתך לעדים נאמנים ולא ו יתכן שתתערבי ב באחרת כי אחת את היא בעולם ואין דומה לך גם הנה שלמה יש לו ששים מלכות ו ושמונים פלגשים ו ועלמות אין מספ׳ ואין כמותך כי אחת הי׳ לאמך :

הפעם השלישית

דודי ירד לגנו • זה שעלה למרום : לרעות בגנים וללקוט שושני׳ • שהוא דר עם המלאכים שהם צדיקים : אני לדודי • אמרה כנסת ישראל אע״פ שירד ד דודי לגנו אני שלו והו׳ שלי • ענתה שכינ׳ יפה את • זה שחזרו בבית שני ופי׳ הסבי עיניך מנגדי שנפסקה ה הנבוא׳ בבית שני כאש׳ השתבא׳ דניאל ולחתום חזון ונביא כאשר פ פירשתי בספר דניאל • שערך • שהיו בבית שני נזירים : שניך • גבורים : רקתך • כהנים : ששים המה • מפרשים הוציאו מספר ששים ושמונים בני נח ובני אברה׳ עם בני עשו בן בנו : ועלמות אין מספר • שאין להם ייחוס : אחת היא • כמו גוי אחד בארץ :

אגוז · ידוע מדברי קדמונינו ז״ל : באבי · כמו בכפרי הנחל כמו ולאביה שנית וכן עודנו באבו לא יקטף ויש אומרי׳ שהו׳ המבכר ומן אביב ומן אב יובילנו : עמי נדיב · שתי מלו׳ ויש אומ׳ כי יוד עמי נוסף כיוד בני אתונו ויתכן שלא תהיה היוד במלת בני נוסף : השולמית · שהיא מן שלם היא ירושלם ועכינו יראו שלם : כמחולת מחני׳ · מן תוף וחליל ומחול :

מי זאת הנשקפה עליכו ממקום הגבוה לנמוך קרויה השקפה כך בית המקדש גבוה מכל ארצות : כמו שחר · הולך ומאיר מעט מעט כך היו ישראל בבית שני בתחלה זרובבל פחת יהוד׳ ולא מלך והיו משועבדי׳ לפרס וליון ואח׳כך כבשום בית חשמונאי ונעשו מלכים : איומה כנדגלות · איומה בגבוריה כנדגלות של מלכים כל זה הקב״ה מקלס את כנסת ישראל יפה את רעיתי כתרצ׳ וכל הענין ע׳כ : אל גנת אגוז ירדתי · עוד זה מדברי שכינה הנה באתי אל מקדש שני זה אליך : לראות באיבי הנחל · מה לחלוחית מעשי׳ טובים אראה בך : הפרחה הגפן · אם תפריחו לפני תח וסופרים ו וסוני׳ : הנצו הרמוני׳ : מקיימי׳ מצות מליאי׳ זכיות למה נמשלו ישראל לאגוז מה אגוז זה אתה רואה אותו כולו עץ ואין ניכר כ בתוכו פוכש ומבאו מלא מגורות מגורות של אוכלים כך ישראל צנועין ענוותנין ת מעשיה׳ ואין תלמידים שבהן ניכרים ואין ת מתפארים להכריע על שבחן בדקתו אתה מוצא אותו מלא חכמה ועוד כמה מדרשות לרב׳ מה אגוז זה נופל בטיט ואין מה ש שבתוכו נמאס אף ישראל גולין לבין ה האומו ולוקין מלקיות הרבה ואין מעשיהם נמאסין : לא ידעתי · כנסת ישר׳ מתאוננת לא ידעתי להזהר מן החטא שאשמור בכבודי ובגדולתי ונכשלתי בשנאת חנם ומחלוקת שגבר במלכי בית חשמונאי הורקנוס ואריסתובלוס עד שהיה מביא אחד מהם את מלכו׳ רומי וקבל מידו המלוכה ונעשה לו עבד׳ ומאז נפשי שמתני להיות מרכבות להרכיב עלי מריבות שאר אומות עמי נדיב · כמו עם נדיב יוד יתיל׳ כיוד של שכני סנה גנובתי יום רבתי עם : נפשי שמתני · אני בעצמי מכיתים עלי כענין שנ׳ ואת למדת אותם עליך אלופים לראש : שובי שובי השולמית · אומרים אלי שובי שובי מאחר המקום : השולמית · השלימה באמונתך עמו שובי שובי אלינו ונחזה בך נבחר מתוך נביכים ושלטונים כמו ואתה תחזה מכל העם כך דרש רבי תנחומא · ד״א ונחזה בך נתבונן אליך מה גדולה ניתן לך והיא אומר׳ מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם יכולי׳ לפסוק לי שתהא שוה לגדולתי אפילו לגדולת דגלי מחנות המדבר : מה יפו פעמיך בנעלים · הם אומרים לה חפיבים אנו שתדבקי בנו בשביל כוי וחשיבות שראינו בך בעודך ביפייך : מה יפו פעמיך · בעליית הרגלים בת נדיבים : חמוקי ירכיך כמו חלאים · קטובת עדיי זהב קרויה חלי כתם ל׳ חלי בלשון ערבי ורבותינו דרשוהו על נקבי השיתין של נסכי׳ שנעשו מששת ימי בראשית עגולים כמו ירך כמו חלאים לשון חפירה כמו חוליות הבור : מעשה ידי אומן · ידי הקב״ה במסכת סוכה אומן כמו אמן · קילוסו של הקדוש ברוך הוא ישראל מקלסין אותו מלמעלה למטה מתחילין מראשו כתם פז ויורדין ובאין עד שוקיו עמודי שש לפי שהן באין לרצותו להוריד שכינתו מן העליוני׳ לתחתונים והוא מונה קילוסה מלמטה למעלה מה יפו פעמיך הם הרגלים ומונה והולך עד ראשך עליך ככרמל עד שהוא בא למושכה אליו : שררך אגן הסהר · טיבורך כאגן של מים בלולים שרוחצין בהן והו׳ עשוי מאבני שיש ובלשון ערבי קרוי סהר על שם שמטיבור כמו נקב עגול מושלו כאגן עגול והקילוס הזה איכו מענין כמו אשה כקילוס העליון לפי שהעליון דודה מקלסה וזה ריעותיה מקלסות אותה על שם מעשיה לומר הגבוה את להתחבר עמנו והדוגמ׳ על שם לשכת הגזית היושב׳ בטיבור הארץ : אל יחסר המזג · לא יכלה משם משקה ר״ל לא יפלא ולא יפסוק משם שום דברי תורה : בטנך ערימת חטים · שהכל צריכין לה : סוגה בשושנים · גדורה ומסויגת בגדר שושנים די לה בגדר קל ואין אחד מהם פורץ בו ליכנס הרי חתן נכנס לחופה לבו מתאוה לחופה ולחיבת חתונים בא ליזקק לה אמרה לו טיפת דם כחרדל ראיתי הרי הופך פניו לצד אחד ולא נשכו נחש ולא עקרב עקצו הרי שהוא עובר בדרך ראה בכורות בראשי התאנים פשט ידו ליטול אומרים לו של ישראל הם הוא מושך ידו בשביל הגזל הרי סוגה בשושנים :

מרכבות ד׳ חר חסר וסימ׳ מרכבת פרעה וחילו ירה בים חס׳ · מרכבות השמש שרף · שמה מרכבות כבודך · מרכבות עמי נדיב קדמא חס׳ : בנעלים ב׳ וסימ׳ והדריך בנעלים . מה יפו פעמיך בנעלים :

מי־זאת הנשקפה כמו־שחר יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות : אל־גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו הרמנים : לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב : שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה־בך מה תחזו בשולמית כמחלת המחנים : מה־יפו פעמיך בנעלים בת־נדיב חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן : שררך אגן הסהר אל־יחסר המזג בטנך ערמת חטים סוגה בשושנים :

מי אמרו אומיא כמא זוותנין עובדי עמא הדא בקריצתא שפירין עולימתא כסיהרא ובירין זכותהא כשמשא ואימתהא על כל יתבי ארעא בזמן דהליכו ארבעת טיקסהא במדברא : אל אמר מרי עלמא לבית מקדש תניין דאתבני על ידוהי דכורש אשריתי שכינתי למחמי עובדין טבין דעמי ולמיחמי אילולי פשן וסגן חכימיא דמתילין לגופנא ולבלוביהון סליין עובדין טבין הכרימונין : לא וכדו אתגלי קדם יי די אינון צדיקין ועסיקין באורייתא אמר יי במימריה לא אוסיף למכינון ואף לא אעביד עמהון גמירא אלהן אמליך בנפשי לאוטבותהון ולשואה יתהון גיותנין ברתיכי מלכין בגין זכוותא דצדיקי דרא דדמין בעובדיהון לאברהם אבוהון : שובי תובי לותי כנישתא דישראל תובי לירושלם תובי לבית אולפן אורייתא תובי לקבלא נבואה מן נביאיא די מתנבאין בשום מימרא דיי ומה טיבכון נביאי שקרא למטעי עמא דירושלם בנבואתכון די אתון ממללין סטיא על מימרא דיי ולאחלא משרית ישראל ויהודה : מה אמר שלמה ברוח נבואה מן קדם יי כמה שפירן רגליהון דישראל כד סלקן לאתחזאה קדם יי תלת זמנין בשתא בסנדלין דססגונא ומקרבין ית נדריהון וית נדבתהון ובניהון נפקי ירכיהון יאון כיוהרין דקביען על כלילא דקודשא דעבד בצלאל אומנא לאהרן כהנא : שררך ורישׁ מתיבתך די בזכותיה מתפרנסין על כל עלמא היכמת דעוברא מתפרנס מן פרתיה במעיינא דאימיה בהיק באורייתא באוגנא דסיהר במיתיה לדכאה ולסאבא לזכאה ולחייבא ולא חסרין פתגמי אורית תדירא מפומיה היכמת דלא חסרין מוי דנהרא רבא די נפק מעדן ושבעין חכימין מסחרין יתיה כאידר סגלגל ואוצריהון מליין מן מעשר קודשא ונדרא ונדבתא דסייגו לחון עזרא כהנא וזרובבל וישוע ונחמיה ומרדכי בלשן אנשי כנישתא רבתא דמתילין לוורדין בגין די יהי להון חילא למיעסק באורית יממ ולילי :

חמוקי ירכיך · יש אומרי׳ שהוא המקום שיסוב הירך וכן יפרש תתחמקין גם חמק עבר : חלאים · לשון רבי׳ מן וחלי כתם כמו צבאים שהוא לשון רבים מן צבי : אמן · חרש וזה הלשון ידוע׳ שררך · טבורך כמו רפאות תהי לשרך : אגן · כלי עגול וכן וישם באגנות : הסהר · תרגום ירח וכן השהרונים כדמות ירח וכן יקראו בלשון ישמעאל : המזג · ידוע בלשון רבנן כמו תמזג׳ יבנה ויש אומרי׳ שפירושו לפי ענינו וכן אפרשנו במקומו ואין לו דומה : סוגה · כמו מדברי חכמינו סייג :

הפעם השנית

אמרה היא כל מי שהיה רואה אותי היה תמיה ואומר מי זאת הנשקפה כמו שחר ו והשיבותי להם אל גנת אגוז ירדתי וטעם לא ידעתי אמרה תמיהה אני שלא הרגשתי ולא ידעתי שהייתי הולכת במרוצה אליך כמו מרכבות עמי נדיב הגדול שיש בעמי והיה כל רואי צועק אחרי שובי שובי השולמית והייתי אומרת להם מה תחזו בשולמית שיצאת׳ כולכם לראותה כאשר תצאנה שתי מערכות במחולות לקראת המלך והוא עובר באמצע בין שתי המערכות וזה ענין המחנים והיו אומרי׳ מה יפו פעמיך · וענין חמוקי ירכיך שהיו מכוסי׳ כבגד מצוייר במיני חלאים : שררך · והענין בשררך אזור בשרירה חגור במתניה יש בדמות השהרונים ואחר שדימהו ללבנה בשעת היותה מליאה אמרה כי זה הסהר שלך לא יחסר אורו כאשר יחסר אור הסהר אחר היותו שלם : בטנך ערימת חטים · שהיא נראית בחוץ כמו ערימת חטים עבה מלמטה ודקה מלמעלה · וענין סוגה בשושנים אמר כי הערימה לא היתה נראית כי שושנים היו סביבה :

הפעם השלישית

מי זאת הנשקפה · כמו מי זאת עולה מן המדבר והענין על חשמונאים שהוא הזמן שהיתה המלוכה בבית שני · אמרה שכינה אל גנת אגוז ירדתי משל לכנסת ישראל שלא ידאה הפרי אלא אחר השברו הקלף ושמן ישורון ויבעט · כשקפתי לראות הפרחה הגפן אם יש בישראל צדיקים גמורים וישרים · אמרה כנסת ישרא׳ לא ידעתי והענין לא הרגשתי עד שמתני נפשי והענין שאני הרעותי לנפשי עד שחזרתי להיות מרכבות לאחרים הפך ואתה על במותימו תדרוך והרכבתיך על במתי ארץ והטעם שנאת חנם שהיתה בבית שני עד שהולידה הגלות על ישראל : שוב שובי · זה לעתיד בשוב יי׳ שבות ציון · וענין מה תחזו בשולמית כמו ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה : מה יפו פעמיך · שיעלו ישראל מכל מקום כענין מי אלה כעב תעופינה : שררך · סנהדרי גדולה כחבינורן עגולה : בטנך · סנהדרי קטנה :

137

רשי

שני שדיך· משה ואהרן· דבר אחר מלך וכהן גדול׃ צוארך· ההיכל והמזבח שהם זקופים וגבוהים ולשכת הגזית גם היא שם עשויים לחוזק ולמגן כמגדל השן׃ עיניך כבריכות אשר בחשבון· המושכות מים כן עיניך על שער בת רבים חכמייך שהם יושבים בשערי ירושלם העיר בת רב עם ועסוקים בחשבון תקופות ומזלות חכמתם ובינתם לעיני

אבן עזרא

ככרמל· יש אומרי׳ הר הכרמל ואיננו כי אם עין וכן בדברי הימים כתוב וכרמל עם ארגמן׃ ברהטים· כמו ברהטים בשקתו׳ המים והם מקומות עשויות להתחבר שם המים׃ ודלת· כלשון ישמעאל קצה השיער׃ בשבכיו· אי׳ לו דומה והוא למעלה ששם הפרי׃ למישרי׳· תאר היין כמו יתהלך במישרי׳׃ דובב· כענין דבור ואולי כמוהו דבה׃ תשוקתו· כמו ואל אישך תשוקתך׃

על טער ב׳ וסימ׳ צוארך כמגדל השן· ויבן עזיהו מגדלים· ואינון חד מן א״ב מן ב״ב על וסימ׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות׳ העי״ן בערך על בס״ד׃ אחזה ל׳ אמרתי אעלה בתמר וא׳ ואחזה כי המגיד לי ואינון חד מן כ״ג זוגין חד נכיב א׳ וחד נא׳

שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה׃ צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־שַׁעַר בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק׃ רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים׃ מַה־יָּפִית וּמַה־נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים׃ זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת׃ אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים׃ וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים׃ אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ׃

שני תרין פריקייך דעתידין למפרקיך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמיין למשה ואהרן בני יוכבד דמתילן לתרין אורזילין תיומי טביא׃ צוארך ואב בית דינא ודאין דיניך חסין על עמא לכפתא יתהון ולמנגד מן די יתחייב בדינא לנגדא כשלמה מלכא דעבד מגדלא דשן דפיל וכבש ית עמא בית ישראל ואהדר יתהון למרי עלמא ספרייך מליין חוכמתא כפרקטינין דמיא וידעין למימני חושבני עיבורין ומעברין שנין וקבעין רישי ירחין ורישי שנין בתרע בית סנהדרין רבא ורב בית אבא לבית יהודה דמי לדוד מלכא דבנא מצרתא דציון די מתקרי מגדלא דלבנן דכל מן דיקום עלוהי יכיל למימני כל מגדלין די בדמשק׃ ראשך מלכא דאתמני עלך רישא צדיקא כאליהו נביא דקני קנאתא למרי שמיא וקטל ית נביאי שקרא בטורא דכרמל ואתיב ית עמא בית ישראל לדחלתא דיי אלהא ודלת עמא די אזלין ברישא מכא על די אינון מסכינין עתידין למלבש ארגונא היכמה די לבש דניאל בקרתא דבבל ומרדכי בשושן בגין זכותא דאברהם דאמליך מן קדמת דנא למרי עלמא ובצדקתא דיצחק דכפתיה אבוהי למקרביה ובחסידותא דיעקב דקליף על חוטריא ברהטיא׃ מה אמר מלכא שלמה כמה יאה אנת כנשתא דישראל בזמן די תסבולי עלייך ית ניר מלכותי בעידן די אנא מוכח יתיך ביסורין על חוביך ואנת מקבלא יתהון ברחים דמיין באנפיך כתפנוקין׃ זאת ובעידן די פרסין כהנייך ידיהון בצלו ומברכין לאחיהון בית ישראל דדמין ארבעת ידיהון מתפרשין כלולבי דתמר וקומתהון כדיקלא וקהליך קיימין אפין באפין כל קבל כהנייא ואפיהון כבישין לארעא כאתכלא דעינבין׃ אמרתי אמר יי במימריה אסק ואנסיה לדניאל ואחזי אי בהיל למיקם בנסיונא הדא היכמה דקם אברהם דדמי ללולבא בעסרא נסין ובחין אף אנא לחנניה מישאל ועזריה אי בהלין למיקם בנסיונהון אפרוק בדיל זכותהון לעמא בית ישראל דמתילן לאתכלין דעינבין ושומהון דדניאל חנניא מישאל ועזריה אשתמעו בכל ארעא וריחיהון יהי נדיף כריחא דתפוחין דגינתא דעדן׃ וחכך אמר דניאל וחברוהי קבלא נקבל עלנא גזירת מימרא דיי היכמה די קיבל עליה אברהם אבונן דמתל לחמר עתיק ונהך באורחן דתקנן קדמוהי היכמה דאזלו אליהו ואלישע נביאיא די בזכותהון קמו מתיא דדמין לגבר דדמיך וכיחזקאל בר בוזי כהנא דמנבואת פומיה אתערו דמכי מיתיא די בבקעת דורא׃ אני אמרת ירושלם כל זמן די אנא מהלכא באורחא דמרי עלמא משרי שכינתיה ביני ועלי מתוויה ובעידן די אנא סטיא מן אורחתיה מסליק שכינתיה מביני ומטלטל יתי ביני עממיא ואינון שלטין בי כגבר דשליט באינתתיה׃

וסימ׳ נמס׳ במסרה רבתא במערכת או׳ האלף בס״ד׃ וריח ה׳ וסימ׳ וריח לו כלבנון· שלמותיך כריח· אפך כתפוחי׳· וריח שמניך מכל בשמי׳· וריח נד לא עדת בהון׃

רשי

העמים מוסכות כבריכות מים ועוד יש לפרש בריכו׳ בחשבון כמו יונים ולשון משנה הוא הלוקח יוני שובך מפריח בריכה ראשונ׳ קודי״ם בלע״ז׃ אפך כמגדל הלבנון· איני יכול לפרשו לשון אף חוטם לא לענין פשט ולא לענין דוגמ׳ כי מה קילוס כוי יש בחוטם גדול וזקוף כמגדל ואומר אני אפך לשון פנים וזה שהוא אומר לשון יחיד ואינו אומר אפייך שעל המצח אף הוא מדבר שהוא עיקר הכרת פנים כענין שנאמר הכרת פניהם ענתה בם ותדע שהרי מקלסת והולך מלמט׳ למעלה עיניך בריכות בחשבון ואחריהם אף המצח וכן האומות מקלסות מצחך חזק לעומת מצח כל הבאי׳ להרעותך ולפתותך׃ כמגדל הלבנון הצופה פני דמשק· ראיתי במדרש זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק דבר אחר פניך צופו׳ פני דמשק מצפות לבא שערי ירושלים עד דמשק שעתידה להרחיב עד דמשק׃ ראשך עליך ככרמל· אלו תפילין שבראש שנאמר בהן וראו כל עמי הארץ כי שם יי׳ נקרא עליך ויראו ממך הרי הוא חוזק ומוראך כשלש הרים וכרמל הוא ראש ההרים׃ ודלת ראשך· קליעת שערות נזירייך נאה במצותה כקליעת ארגמן׃ דלת ראשך· על שם שהקליעה מודלת על גובה הראש׃ מלך אסור ברהטים· שמו של מקום קשור בתלתלים שנאמר כזר אלהיו על ראשו׃ רהטים· קורנ״ץ בלע״ז כן קורין לתלתלי האזורות שקושרין בהן החגורות· דבר אחר מלך אסור ברהטים הקדוש ברוך הוא נקשר באהבה במצות ובריצות שאתם רצים לפניו׃ מה יפית ומה נעמת· אחר שפרט קילוס כל אבר ואבר כלל כל דבר מה יפית כולך ומה נעמת לידבק בך אהבה ההוגנת להתענג בה׃ זאת קומתך דמתה לתמר· ראיתי נוי קומתך בימי נבוכד נצר שכל האומות היו כורעו׳ ונופלות לפני הצלם ואתה עומדת בקומ׳ זקופה כתמר הזה׃ ושדיך לאשכולות· דניאל חנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים לינק מהם דמו לאשכולות שמשפיעו׳ משקה כך הם השפיעו להניק וללמד את הכל שאין יראה כיראתכם· עד כאן קלסוהו האומות מכאן ואילך דברי שכינה לגלות ישראל שבין האומות׃ אמרתי אעלה בתמר· מתפאר אני בין תחתונים של מעלה בכם שאתעלה ואתקדש על ידיכם בתחתונים שתקדשו את שמי בין האומות׃ אחזה בסנסניו· ואני אחוז ואדבק בכם· סנסנים ענפים׃ ויהיו נא שדיך· ועתה האמנתי את דברי שלא תתפתי אחרי האומות ויהיו הטובים והחכמים שבך עומדים באמונתם להטיב דברים למפתים אותך שילמדו מהם הקטנים שבהם׃ וחכך יהיה כיין הטוב· הזהרי בתשובותיך שיהיו כיין הטוב׃ הולך לדודי למישרים· זהירה אני להשיב לכם שאעמוד באמונתי שיהא חכי הולך לפני דודי להאהבתו מיושר שהוא מן הלב ולא ברמיה ושקרות׃ כיין הטוב· שהוא דובב שפתי ישנים אף אבותי בקבר ישמחו בו ויודו על חלקם· דובב מרחיש פרומי״ר בלע״ז ויסודו לשון דיבור וכך היא התשובה אני לדודי עם הוא מתפקקה לו׃ לכה

אבן עזרא

הפעם השנית

אפך כמגדל הלבנון· אותו המגדל היה טוב לא היה בו עוות׃ ראשך עליך ככרמל· כעין כרמל וכארגמן בעין בו כאף· וטעם מלך אסור ברהטים כי דימה השיער שהוא יורד זה תחת זה כ כרמות המים ברהטים והמלך הוא הראש או יהיה פירושו כי המלך הוא היה מתאוה להיו׳ אסור וקשור בחבלי שערה וזה הענין ש הזכירוהו שרי קדר החושקים׃ מה יפית· אין בעולם תענוג לנפש ולא דבר יפה ונעים כמו החשק׃ זאת קומתך דמתה לתמר· ואשכלות הם אשכלות הגפן שעלת׳ עם אילן התמר כל אחד היה מתאוה ואומר אעלה בתמ׳׃ אחזה בסנסניו· ויאחז בשדיה וריח אפה שהיא כתפוחי׳׃ וחכך· הוא הריר שתחת הלשון שהוא דומה ליין המתהלך במישרי׳ וירחים הישן כל כך ישמח הנפש ויעיר הלב· אמרתי להם הנערה אומרת אני לדודי לבדו לא ל לכם המתאוים׃ ועלי תשוקתו· לעשו׳ חפצו׃

הפעם השלישית

שני שדיך· שתי תורות׃ צוארך· המלך המשיח׃ עיניך· הם הנביאים שהיו בתחילה בחשבון עתה יהיו רבים כענין והיה אחרי כן אשפך את רוחי על כל בשר ונבאו וגו׳׃ אפך· הוא כהן גדול כענין ישימו קטורה באפך׃ ראשך עליך ככרמל· זהו נחמיה בן חושיאל שהוא מבני יוסף׃ ודלת ראשך· זהו אליהו׃ מלך אסור ברהטי׳· הוא המשיח שהוא אסור כאשר העתיקו קדמונינו כי ביום שחרבה ירושלם נולד׃ מה יפית· שתחזור כנסת ישראל לגדולתה· וענין זאת קומתך דמתה לתמר זהו שאמר ועמך כולם צדיקים וכתוב צדיק כתמר יפרח׃ וריח אפך· הוא הכהן הגדול המעלה העולות והמקטיר׃ וחכך· הם המשוררים׃ אני לדודי· כי חלק יי׳ עמו׃

100 111

את דודי. אוהבי או ריר הלשון: הדודאים. צמח כדמות צורת אדם. תלמדני חוזר על האם: מתרפקת. מתחברת ואין לו דומה במקרא וכן עניינו בלשון ישמעאל: חבלתך. לשון הריון כמו הנה יחבל און ויתכן שהוא הלידה מענין חבלי יולדה:

הפעם השנית

ועתה לכה דודי כצא השדה כליכה בואת הכפרים לא כלך אל המדינ' ובעלות השחר נשכימ' ובתקום הראוי שיש לו ריח טוב שם אתן את דודי כענין נתתי את ידידות נפשי ואם הוא הפך. וטעם הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים שתחברות פה אל פה ואמרה כך הייתי מתאוה לנשקך פיך בפרהסיא ובגלוי ולא אהיה לבוז בעיני בני אדם ועל זאת אמר' מי יתנך כאח לי הייתי נוהג אותך ומביא אותך אל בית אמי לעיני הכל תלמדני והיא היתה מלמדת אותי איך אשקך מיין הרקח ועניינו דבר שירקח יותר מיין: רמוני. הוא הריר שתחת הלשון או יהיה כתשמעו. והנה הדוד והנערה יחד על כן אמרה שמאלו תחת לראשי: מי זאת עולה. אמרה לו והם שוכבים יחד בכרם ויקרא בן הראית לשלם כערה שעלתה מן המדבר תדבקם להתחבר עם דודה כאשר עשיתי אמי מרוב אהבתי בך ותדע למה עוררתיך בעבור להזכירך דבר אילן התפוח כי כמדומה לי שלא הריתה אמך ויחמה בך כי אם תחת התפוח על כן ריחך כתפוח בעצי היער כאשר אמרה לו בתחילה שהית' מתאוה ומתחמדת לשבת בצלו ולהיות שמאלו תחת ראשה:

לכה דודי נצא השדה. דרשו רבותינו בעירובין אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהן גזל ועריות אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנות ועוסקין בתורה מתוך הדחק: נלינה בכפרים. נליכה בכופרים בך ואראך בני עשו שהשפעת להם טובה וכופרים בך: נשכימה לכרמים. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות: נראה אם פרחה הגפן. אלו בעלי מקרא: פתח הסמדר. כשהפרח נופל והענבים ניכרים הוא פתוח הסמדר ולהם דימה בעלי משנ' שהם קרובים ליהנות מהם בהוראת התור': הנצו הרמונים. כשהם גמורים והנץ שסביבותיהם נופל הנצו נופל נצו ולהם דימה בעלי תלמוד שהן בחכמה גמורה וראויין להורות: שם אתן את דודי. שם אראך את כבודי וגדלי שבח בני ובנותי: הדודאים נתנו ריח. דודאי התאנ' הטובות והרעות כענין שנאמר הראני יי' והנה שני דודאי תאנים וגו' הדוד האחד טובות וגו' והדוד השני תאנ' רעות מאד אשר לא תאכלנה או פושעי ישראל עכשיו שניהם נתנו ריח כולם מבקשים פניך: ועל פתחינו כל מגדים. יש בידינו שכר מצות הרבה: חדשים גם ישנים. שחדשו סופרי' עם הישנים שכתבת עלי: צפנתי לך. לשמך ולעבודתך צפנתים בלבי דא צפנתי להראות לך שקיימתים: מי יתנך כאח לי. שתבא לנחמני כדרך שעשה יוסף לאחיו שגמלוהו רעה ונאמר בו וינחם אותם: אמצאך בחוץ אשקך: אמצא נביאיך מדברים בשמך ואחבקם ואנשקם גם ידעתי כי לא יבוזו לי כי כדי היא אהבתך שתהא אהובתך סובבת לחזר אחריה:

נראה ה' וס' מני' נמס' בישעיה סימן ה' וירמיה ס' מ"ב: שם אתן נתינה שם ז' בליש' וס' ונתת את הכיור · ונתן יי' לך שם לב רגז וכליון. לתתן שם את ארון. מקום אשר נתנו שם ריח · ויהנו שם כעס קרבנם. שם תתנו נחלתו. שם אתן את

לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים: נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים שם אתן את דדי לך: הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך: מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבזו לי: אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני אשקך מיין הרקח מעסיס רמני: שמאלו תחת ראשי וימינו תחבקני: השבעתי אתכם בנות ירושלם מה תעירו ומה תעררו את האהבה עד שתחפץ: מי זאת עלה מן המדבר מתרפקת על דודה תחת התפוח עוררתיך שמה חבלתך אמך

לכה כד חבו עמא בית ישראל אגלי יי יתהון בארעא דשעיר חקלי אדום אמרת כנשתא דישראל בבעו מינך ריבון כל עלמא קבל צלותי די אנא מצלא קדמך בקרוי גלותא ובפילכי עממיא: נשכימה אמרין בני ישראל אילין לאילין נקדים בצפרא ונהך לבית כנישתא ולבית מדרשא ונבקר בספרא דאוריתא ונחמי אי מטא זמן פורקנא דעמא בית ישראל דמתילן לגופנא לאתפרקא מגלותהון ונשאל לחכימיא איתגלי קדם יי זכותא צדיקיא דמליין פיקודיא כרומנא אי מטא קיצא למיסק לירושלם למיתן תמן שבח לאלהא שמיא ולמקרב עלוון ונכסת קודשין: הדודאים וכד יהא רעוא מן קדם יי למיפרק ית עמיה מן גלותא יאמר למלכא משיחא כבר שלים קץ גלותא וזכוות צדיקיא אתבסם קדמי כריח בלסמון וחכימי דריא קביען על תרעי מדרשא עסיקין בפתגמי ספריא ופתגמי אוריתא כען קום קבל מלכותא די גנזית לך: מי ובההיא זימנא אתגלי מלכא משיחא לכנישתא דישראל ויימרון ליה בני ישראל איתא תהא עמנא לאח וניסק לירושלם ונהי ינקין עמך טעמי אוריתא היכמה דיניק ינקא בתדיא דאמיה דכל זמן דהויתי מטלטלא לברא מן ארעי כד הויתי דכירא ית שום אלהא רבא ומסירא נפשי על אלהותיה אף עממי ארעא לא הוי מבזין לי: אנהגך אדברינך מלכא משיחא ואעילינך לבית מוקדשי ותאלף יתי למדחל מן קדם יי ולמהך באורחתיה ותמן נסעוד סעודתא דלויתן ונשתי חמר עתיק דאצטנע בענבוהי מן יומא דאתברי עלמא ומרמוני פירי דאתעתדו לצדיקיא בגינתא דעדן: שמאלו אמרת כנישתא דישראל אנא בחירתא מכל עממיא די אנא קטרא תפילין ביד שמאלי וברישי וקביעא מזוזתא בסטר ימינא דדשי תולתא לקביל תקי דלית רשו למזיקא לחבלא בי: השבעתי יאמר מלכא משיחא משביעא אנא עליכון עמי בית ישראל מה דין אתון מתגרין בעממי ארעא למיפק מן גלותא ומה דין אתון מרדין בחיילותיה דגוג ומגוג אתעכיבו פון זעיר עד די שיצון עממיא די עלו לאגחא קרבא לירושלם ובתר כן ידכיר לכון מרי עלמא רחמי צדיקיא ויהא רעוא מן קדמוהי למיפרקכון: מי אמר שלמה נביא כד ייתון מיתיא עתיד לאתבזעא טור משחא וכל מיתיא דישראל עתידין למפק מתחותוהי ואפילו צדיקיא דמיתו בגלותא עתידין למיתי אורח כוביא מלרע לארעא ונפקין מן

דודי לך. רמגים ט' וחס' בליש' וסי' נמסר בסדר תצוה ע"ש: עד ועד י"א בטעם מאריך ס"פ וסי' ערבון עד שלחך · ורדפוך עד אבדך · עד רדהה · מכף רגלך ועד קדקדך · אנכי אשב עד שובך · ואשמתינו גדלה עד לשמים · במחנה עד וזותם · מכף רגלו עד קדקדו דאיוב · עד שהחפץ ג' בסיפר':

הפעם השלישית

לכה דודי. אמרה כנסת ישראל הואיל והסתכל בכרמים שהם ישראל תראה אם פרחה הגפן כמו שהעתיקו ח"ז אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו מעמיד עליהם מלך שגזירותיו כגזירת המן ונגאלין והנה תראה שהדודאים נתנו ריח והתחברו חסידים אלה שהם חרשים עם חסידי אבות קדמונים וזה ענין חדשים גם ישנים: מי יתנך כאח לי. בעבור שים בגלות עושיהם ושומרי המצות בצניעות הם מתאוים לשמור את המצות בפרהסיא ושתשוב השכינה כאשר היתה בתחילה: מיין הרקח. הוא כיסוך היין: שמאלו. עולת הערב והבקר · אמ' שלמה ברוח הקדש השבעתי אתכ' שלא תתעוררו עד שיגיע הקץ: מי זאת עולה מן המדב'. וכן אמר שלמה כשהיו ישראל במדבר ונכנסו לארץ אמר בתחלה השבעתי אתכם ואחר כן מי זאת עולה וזה הענין כמו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כשיעלו ישראל ממדברות העמים יאמרו למשיח שהוא דודה דע כי תחת התפוח עוררתיך והענין כי היית אסור וישן ולא התרתיך כי אם בתפילתי כענין תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו ודבריו ותפילותי כאילן הם הולידוך:

אל בית אמי. בית המקדש: תלמדני. כאשר הורגלתה לעשות באהל מועד: אשקך מיין הרקח. נסכים: עסיס. יין מתוק: שמאלו תחת לראשי. השבעתי אתכם. עכשיו כנסת ישראל מסבבת דיבוריה כלפי האומות אף על פי שאני קובלת ומתאוננת דודי מחזיק בידי והוא לי למשען בגלותי לפיכך השבעתי אתכם: מה תעירו ומה תעררו. כי לא יועיל לכם: מי זאת. הקדוש ברוך הוא ובית דינו אומרים על כנסת ישרא' מי זאת כמה היא חשובה זאת שנתעלתה מן המדבר בכל מתנות טובות שם נתעלתה במתן תור' ובדיבוק שכינה ונראית חבתה לכל ועודנה בגלותה מתרפקת על דודה מתחברת על דודה מודה שהיא חברתו ודבוקה בו: רפק. בלשון ערבי רפיקא חבורה: תחת התפוח עוררתיך. כך היא אומרת בבקשה חיבת דודה תחת התפוח עוררתיך זכור כי בתחתית הר סיני העשוי על ראשי כמין תפוח שם עוררתיך והוא לשון חבת אשת נעורים המעוררת את דודה בלילות בתנומות עלי משכב מחבקתו ומנשקתו: שמה חבלתך אמך. הרי אמרנו שהקב"ה קרא אמו שם כהיתה לך לאם. חבלתך. לשון חבלי יולדה. חבלתך באו לך חבלים מתך במו בני יבאו כי יבאו מתני:

סימנו

שימני כחותם · בשביל אותה אהבה תחתמני על לבך שלא תשכחני ותראה כי עזה כמות אהבה האהבה שאהבתיך עלי ככבד מיתתי שאני כהרגתי עליך · קשה כשאול קנאה · והתגר שנתקנאו ושנתגרו בי האומות בשבילך · קנאה בכל מקום אינפרמנט בלע״ז לשון אחיזת הלב לנקום נקם : רשפיה של אש חזקה

רשפיה · גחליה וכן ובני רשף יגביהו עוף : שלהבת יה · מחלוקת בין חכמי המסורת אם היא מלה אחת או שתים והקרוב שהיא שתים וסמיכת השם כמו כהררי אל וטעם שלהבת מורש וכמוהו להבת שלהבת והנה היא מלה מרובעת מארבע אותיות : נצור עליה · מן וצרת עליה : כמוצאת · לשון נקבה על משקל מה היוצאת הזאת ·

כשאול ג׳ ומל וס׳ הרחיב כשאול נפשו · נבלעם כשאול חיים · קשה כשאול קנאה : אחות ג׳ קמצי׳ וסי׳ ולאבשלום אחות יפה ושמה תמר : לא יספדו לו הוי אחי והוי אחות · אחות לנו קטנה : יביא ה׳ חס׳ וס׳ שתי תורי׳ דנזיר · ותאותם יבא להם · יבא בפריו אלף כסף · כי את כל המעשה יבא במשפט · וגם שלביהם עם נסיכיהם · ו׳ מל וס׳ נמסר בסוף סדר צו :

שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ : שִׂימֵנִי כַחוֹתָם
עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה
כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה
רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה : מַיִם
רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה
וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם־יִתֵּן אִישׁ
אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ
לוֹ : אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם
אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם
שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ : אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה
עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא נָצוּר
עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז : אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי
כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת
שָׁלוֹם : כֶּרֶם הָיָה
לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם
לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף :

תחות טור משחא ורשעי דמיתו ואתקברו בארעא דישראל עתידין למהויהון רמיין היכמה דרמי גבר אבנא בקלא בכן יימרון כל דיירי ארעא מה הות זכותא דעמא הדין דסלקא מן ארעא רבא רבבן כיומא דסלקת מן מדברא לארעא דישראל ומתפנקין על רחמי מרהא כיומא דאתחמת תחות טורא דסיני לקבל ית אוריתא ובהיא שעתא עתידא ציון דהיא אימן דישראל למילד ית בנהא וירושלם לקבלא ית בני גלותא : שימני אמרין בני ישראל ביומא ההוא לריבונהון בבעו מינך שוי יתן כגלוף דעזקן על לבך כגלוף דעזקא על אדרעך ודלא נוסיף עוד למהוי גליין ארום תקיפא כמותא אהבת אלהותך ותקיפא כגהינם קנאתא דעממא מקנאן לן ודבבו דנטרין לן דמיא לגומרין דאישא דגהינם דברא יתיה יי ביום תנינא לברית עלמא לאוקידא ביה פלחי פולחנא נוכראה : מים אמר מרי עלמא לעמיה בית ישראל אילולי סתכנשין כל עממיא דמתילן למוי ימא דאינון סגיאין לא יכלין למטפי ית רחמי מינך ואי מתכנשין כל מלכי ארעא דמתילן למוי נהרא דנגדא בתקוף לא יכלין למחי יתיך מעלמא ואילולי יהיב גבר כל ממון ביתיה למקני חוכמתא בגלותא אנא מהדר ליה כפיל לעלמא דאתי וכל ביזתא די בזון מן משיריתיה דגוג יהי דיליה : אחות בעידנא ההיא יימרון מלאכי שמיא אילין לאילין אומא חדא אית לן בארעא וקלילן זכותהא ומלכין ושלטונין לית לה למפק לאגחא קרבא עם משיריתיה דגוג מה נעביד לאחתנא ביומא דמלילו אומיא למיסק עלהא לקרבא : אם יימר מיכאל רבהון דישראל אם היא מתעתדא כאושא ביני עממיא ויהבא כספא למקני יחוד שמיה דמרי עלמא נהי אנא ואתון עם ספריהון סחרין לה כנדבכין דכספא ולית רשו לעממיא למשלט בה היכמה דלית רשו לזחלא למשלט בכספא ואפילו אי מסכינא היא מן פקודיא נבעי רחמין עלהא קדם יי וידכר לה זכות אוריתא דעסקן ביה ינקיא דכתיבא על לוחא דלבא ומתעתדא לקביל אומיא כארזא : אני מתיבא כנישתא דישראל ואמרת אנא תקיפא בפתגמי אוריתא כשורא ובנוי חסינין כמגדלא ובההיא זימנא תהי כנישתא דישר׳ משכחא רחמין בעיני מרהא ויהון שאלין בשלמא כל דיירי ארעא : כרם אומא חדא סלקת בעדבא דמרי עלמא דשלמא עימיה דהיא מתילא לכרמא אותיב יתה בירושלם ומסר יתה ביד מלכיא דבית דוד דיהון נטרין יתה היכמא דאריסא נטיר לכרמא בתר דמית שלמה מלכא דישראל אשתארא בידוי

הבאה מכח שלהבת של גהינם · טעם הזקף הגדול הנקוד על ר׳ רשפי שלמדרכו על תיבת אש שהיה דבוקה לשלהבת יה לומר אש של שלהבת יה : מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה · על שכינס בלשון רשפים נופל עליהם לשון לא יכבו : מים רבים · האומות : ונהרות · שריהם ומלכיהם : לא ישטפוה · על ידי חוזק ואימה ואף על ידי פתוי והסתה : אם יתן איש את כל הון ביתו · כדי להמיר אהבתך : בוז יבוזו לו · כל זה הקדוש ברוך הוא ובית דינו מעידי׳ שכך כנסת ישראל מתרפקת על דודיה · עתה אחות לנו בתחתונים שהיא מתאחה ומתחברת ומתאוה להיות עמנו והיא קטנה ומקטנת את עצמ׳ מכל האומות כענין שנאמר לא מ מרובכם וגו׳ שהם מקטינים עצמם : אחות · לשון איחוי אלו קרעים שאין מתאחין : ושדים אין לה · כענין שנ׳ בגלות מצרים שדים נכונו בהגיעה עת הגאולה אבל זו שדים אין לה עדיין לא הגיע עתה לעת דודים : מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה · כשהאומות מתלחשים עליה לכחידה כענין שנ׳ לכו ונכחידם מגוי : אם חומה היא · אם תחזק באמונתה וביראתה להיו׳ כנגדם כחומת נחשת שלא יכנסו לתוכה ר״ל שלא תתחתן בם והם לא יבואו בה ולא תפתה להם : נבנה עליה טירת כסף · נהיה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי ונבנה לה את עיר הקדש ובית הבחיר׳ : ואם דלת היא · הסובבת על צירה והיקש עליה תהיה כפתחת אף היא אם תפתח להם להיות הם באים בה והיא בהם : נצור עליה לוח ארז · נפים בדלתה נסרים של עץ הנרקבים והתולעת גוררת ואוכלתן · וכנסת ישראל אומרת אני חומה חזקה באהבת דודי : ושדי כמגדלות · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות המניקים את ישראל בדברי תורה : אז · באמרי זאת : הייתי כמוצאת שלום · כמוצאת שלום ככלה הנמצאת שלימה ומוצאת שלום בבית בעלה : כרם היה לשלמה · זו כנסת ישראל שנאמר כי כרם ה׳ צבאות בית ישראל : בבעל המון · בירושלם שהיא רבת עם והמון רב : בעל · לשון תיפור כמו שבעל גד בבקעת הלבנון : נתן את הכרם לנוטרים · מסרה ליד אדונים קשים בבל מדי יון ואדום כמדרש שיר השירי׳ מצאתי מקרא סמך על נוטרים הללו שהם המלכיות : איש יביא בפריו · כל מה שיכלו לגבות מהן גולגליות וארנוניות ואנפרות הכל גבו מהם להביא לתוך בתיהם : כרמי

שלהבתיה מלה אחת לבן אשר

והאלף מן מצא ונעלם האלף כמנהגנו : בעל המון · שם מקום שם כרמים רבים : והעומד על זה החבור אולי יתמה למה אומר כאן בלשון ישמעאל בעבור קוצר דעתינו כי לא נדע מלשון הקדש כי אם הכתוב במקרא שהוזכרו הנביאים לדבר ומה שלא הוזכרו לא נדע שמו ובעבור היות לשו׳ ישמעאל קרוב מאד ללשו׳ הקדש כי בנינו ואותיו׳ יהוא והמשרת׳ והנפעל והתפעל והסמיכות דרך אחת לשתיהן וכן בחשבון ויותר מחצי הלשון ימצא כמוהו בלשון הקדש על כן כל מלה שלא נמצא לה חבר במקרא ויש לה דומה בלשון ישמעאל נאמר אולי פירושה כן אע״פ שהדבר בספק : נשלם פי׳ שיר השירים בפעם הראשונה :

הפעם השנית

ועתה דודי שימני כחותם על לבך הדביקני אל לבך כהדבק החות׳ באצבע כן הדביקני ואני על זרועך · ועניין בוז יבוזו לו היו בני אד׳ מלעיגים עליו : אחות לנו קטנה · אמרה הנערה אחד מבני אמי חסד אותי ואמר לאחיו אחות לנו שמנוה נוטרה את הכרמים והיא היתה באותו הזמן קטנה · מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה להנשא : אם חומה היא · אם שמרה את עצמה והיא בתולה נבנה עליה טירת כסף והעניין כי נשים בנין חשוב על החומ׳ מכסף כדי שיהיה לה כבוד על כל החומו׳ וזה הטעם נקנה לה חלי כתם שהם הקשורי׳ הראויי׳ לכלה : ואם דלת היא · שכבר נפתחה נצור עליה והעניין כביאו׳ במצור ובמצור עליה שלא תראה הפך טירת כסף שכל הרואה על החומה טירת כסף יבא לראותה · אמרה הנערה אני חומה ושדי גדלו ונכונו והעניין אע״פי ששדי נכונו בתולה אני · אז הייתי בעיני החושד אותי כמוצאת שלו׳ כי בתחילה נחרו בי ועתה מצאתי שלו׳ עמהם · ויש אנשים שיתמהו ויאמרו אם שדיה כמגדלות הנה הם גדולי׳ ואינו כן אלא מאחר שהיא דומה לחומה יהיו שדיה כמגדלות שהם על החומה הם הקטנים : כרם היה לשלמה · חזרה להלל נפשה ורוב אהבתה ואמרה כרם היה לשלמה והעניין כי הנה שלמה המלך השכיר הכרם שלו בעבור שיביאו לו בפריו הנוטרים ששכרו אותו אלף כסף

הפעם השלישית

שימני כחותם · אלו דברי כנסת ישראל לשכינה שהיא דבוקה בך לעולם · ועניין מים רבים הם האומות המשולות למים כעניין ישטפו ממים רבים וכן את מי הנהר העצומי׳ וכמוהם רבי׳ אם יתן איש · כמו המן הרשע ללעג יהיה שלא יוכל לשנות דת ישראל כי המקום הוא שומר תורתו כעניין אתה ה׳ תשמרם שהוא חוזר על הפסוק הראשון שהוא אמרות ה׳ אמרות טהורות : אחות לנו קטנה · תאמר כנסת ישראל אחר שתתחבר עוד כשארית לנו אחות מעבר לנהר כוש או הם שני השבטים וחצי המטה : ביום שידובר בה · ביום שנחמה כמו דברו על לב ירושלם : אם חומה היא · אם שמרה עצמה ולא יצאה מהדת נבנה לה מקום וטירות מלאות כסף ונלך בשבילה : ואם דלת היא · שלא שמרה המצות ופתחה לכל נצור עליה ונמנעה שלא תבוא אלינו · ענתה היא ואמרה אני חומה שומרת דתי הייתי תורה שבכתב ושבעל פה · היו לנו אז יהיו כל ישראל בשלום : כרם היה לשלמה · הם ישראל ששלמה היה מלך על כולם וזה העניין בבעל המון שכל ההמון היה שלו והוא סבב לתת הכרם לנוטרים והם מלכי ישראל · ועניין אלף כסף עשרת השבטים שהיו לנוטרים וכל שבט מאה כסף : כרמי

הפעם השנית

ואני לא עשיתי כן אלא כרמי שלי לפני וחזרה מלעגת ואומרת קח אתה שלמה האלף שלך וירויחו הנוטרים השומרים מאתים. אני איני רוצה ממון ולא קרן וריוח אלא להיות כרמי שלי לפני שהתחברתי בו עם דודי והוא יותר תענוג לי מכל ממון. אמר דודה כשאת יושבת בגנים שם בתוך הכרם אל תרימי קולך כי חברים יש לי והם מקשיבים לקולך ועתה השמיעיני ואמרי לי ברח דודי כאילו תחשבי שאני עמהם שלא יחשדוני שאני עמך בכאן כאשר אמרת לי בתחילה סב דמה לך דודי לצבי או לעופר האיילים:

נשלם פי׳ שיר השירים מהפעם השנית.

הפעם השלישית

כרמי שלי. אמ׳ שלמה ברוח הקדש זה הכרם כולו שהיה לי עוד יחזור להיותו לפני: האלף לך שלמה. ואמר למשיח שהוא בנו ויקרא שלמה האלף לך שלמה יחזרו שהיו לנוטרי׳ את פריו גם המאתים שהם יהודה ובנימן. אמרה שכינה היושבת בגנים את כנסת ישראל כמה יתאוו המלאכים לשמוע את שיריך. ענתה כנסת ישראל אם טוב בעיני דודי ברח מהמלאכי׳ ורד אל הרי בשמים הם הררי ציון כי שם צוה יי׳ את הברכה חיים עד העולם:

ודמה ל׳ וחד ודמה ואינון חד מן ג׳ זוגין מחדין חד ד׳ וחד וד׳ וסי׳ דמה ל׳ עד שיפוח היום. חרבה ל׳ ברח דודי. דשן ל׳ ונתן מטר זרעך אשר תזרע. ודשן ל׳ כי אביאנו אל האדמה: דחופים ל׳ הרצים יצאו. ודחופים ל׳ הרצ׳ דרכבי הרכש:

נ׳ כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ: הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי: בְּרַח דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים:

ל׳ רפי ותר תנש׳ · ל׳ כאיש אחד · ב׳ ונסו׳ · ל׳ ואחד דמה

סך פסו׳ שיר השירים מאה ושבעה עשר וסי׳ קי״ז וחציו נרד וכרכם:

רחבעם בריה אתא ירבעם בר נבט ופליג עמיה מלכות ודבר מן ידוי עסר שבטין על מימר פומיה ראחיה דמן שילה די הוא גבר רבא: כרמי כד שמע שלמה מלכא דישראל נבואתיה ראחיה דמן שילה בעא למיקטליה וערק אחיה מן קדם שלמה ואזל למצרים ובההיא שעתא אתאמר בנבואה למלכא שלמה למהוי איהו שליט בעסר שבטין כל יומוהי ובתר מותיה יהי שליט בהון ירבעם בר נבט ותרין שבטין יהודה ובנימן יהי שליט בהון רחבעם בר שלמה: היושבת אמר שלמה בסוף נבואתיה עתיד מרי עלמא למימר לכנישתא דישראל בסוף יומיא את כנישתא דישראל דמתילא לגינתא קלילא ביני אומיא ויתבא בבית מדרש׳ עם חברי סנהדרין ושאר עמא רציתין לקל ריש מתיבתא ואלפין מן פומיה פתגמיה אשמיעיני אורייתא קל מילייך בעידן דאת יתבא לזכאה ולחייבא ואנא מסכים לכל מה די את עבדת: ברח בההיא שעתא יימרון סבי כנישתא דישראל ערוק לך רחמי מרי עלמא מארעא הדא מסאבא ותישרי שכינתך בשמי מרומא ובעידן עקתין די אנחנא מצלין קדמך תהי דמי לטביא די בעידן דדמיך עינא חדא קמיץ ועינא חדא יהי פתיח או כאורזילא דאיילא דבעידן דעריק מסתכל בתריה כן אנת תהא משגח בן ומסתכל בצערן ובסיגופן משמי מרומא עד זמן דיתתרעי בן ותפרוק יתן ותעיל יתן על טורא דירושלם ותמן יסקון כהניא קדמך קטרת בוסמין:

כרמי שלי לפני. ליום הדין יביאם הקב״ה במשפט ויאמ׳ כרמי אע״פ שמסרתיו בידכם שלי הוא ולפני בא כל מה שחטפת׳ לכם את פריו ולא נכחד ממני מה שגביתם מהם והם אומרים האלף לך שלמה אלף הכסף שגבינו מהם הכל נחזור לך: ומאתים לנוטרי׳ את פריו. ועוד נוסיף הרבה משלנו ונתן להם לראשיהם וחכמיהם כענין שנאמר תחת הנחשת אביא זהב. ואותם תשלומים לתלמידי חכמים כמו שנאמר כי ליושבי׳ לפני יי׳ יהיה סחרה ואתננה של צר ויש לפרש ומאתים לנוטרי׳ את פריו כדין הנהנה מן ההקדש שמשלם קרן וחומש אף אנו נשלם על קדש ישראל ליי׳ ראשית תבואתו קרן וחומש חומשו של קרן ומאתי׳ הם חומשו של אלף: היושבת בגנים. הקדוש ברוך הוא אומר לכנסת ישראל את הנפוצה בגולה רועה בגנים של אחרי׳ ויושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: חברים מקשיבים לקולך. מלאכי השרת חביריך בני אלהים דוגמתך מקשיבים ובאים לשמוע קולך בבתי כנסיות: השמיעני. ואחר כך יקדישו הם שנ׳ ברן יחד כוכבי בקר אלו ישראל ואחר כך ויריעו כל בני אלהים: ברח דודי. מן הגולה הזאת ופדנו מביניהם: ודמה לך לצבי. למהר הגאולה והשרה שכינתך על הרי בשמים הוא הר המוריה ובית המקדש שיבנה במהרה בימינו: אמן

נשלם פירוש שיר השירים תהלה ליוצר אורים

ויהי בימי שפוט השופטים • לפני מלוך שאול שהיו הדורו' מתפרנסים על ידי שופטים ובימי אבצן היה שאמרו רבותינו אבצן זה בועז • וילך איש • עשיר גדול היה ופרנס הדור ויצא מארץ ישראל לחוצה לארץ מפני צרות העין שהיתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקו לכך נענש : אפרתים • חשובים וכן בן תוחו בן צוף אפרתי אצטכוס ראה חשיבות שהרי השיא עגלון מלך מואב את בתו ל למחלון דאמר מר רות בתו של עגלון היתה • דבר אחר אפרתים בית לחם קרויה א אפרת: איש נעמי • למה נאמר מכאן א אמרו אין איש מת אלא לאשתו : גם שניהם • מהו גם בתחלה לקו בממונם ומתו גמליהם ומקניהם ואחר כך מתו גם הם : ותצא מן המקום • למה נאמר הרי כבר נאמר ותשב משדה מואב ומהיכן תשוב אם לא תצא מן המקום שהיתה שם אלא מגיד שיציאת צ צדיק מן המקום נ ניכרת ושם' רושם פנת זיוה פנה הדרה פנה שבח' של עיר וכן ויצא יעקב מבאר שבע : כי

וזכרי יעמיד הודי • כנפש אל יחזק ידי • לאברהם ספרדי • פירוש מגילת רות

נאום אברה' בעבור היות דוד שורש מלכות ישר' נכת' בספרי הקדש יחס דוד •

ויהי בימיה ה' דסמי' וסי' ויהי בימי אמרפל • ויהי בימי אחז • ויהי בימי יהויקים דירמיה • ויהי בימי שפט השפטים • ויהי בימי אחשורוש : שפטג ב' חס' וא' מ'ל וסימ' אם תבא עלינו רעב חרב שפוט • ויהי בימי שפט השפטים • פתח פיך שפט צדק • קדם מ'ל כתר' הפ'א נקוד בחטף קמץ : מאבית ד' חס' ו' בליש' וסימ' והמאבים יקראו להם אמים • מאדם וממאב

ויהי בימי שפט השפטים
ויהי רעב בארץ וילך
איש מבית לחם יהודה לגור בשדי
מואב הוא ואשתו ושני בניו : ושם
האיש אלימלך ושם אשתו נעמי
ושם שני בניו מחלון וכליון א
אפרתים מבית לחם יהודה ויבאו
שדי מואב ויהיו שם : וימת
אלימלך איש נעמי ותשאר היא
ושני בניה : וישאו להם נשים
מאביות שם האחת ערפה ושם
השנית רות וישבו שם כעשר שנים
: וימותו גם שניהם מחלון וכליון
ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה
: ותקם היא וכלתיה ותשב משדי
מואב כי שמעה בשדה מואב כי
פקד יהוה את עמו לתת להם לחם :
ותצא מן המקום אשר היתה
שמה ושתי כלתיה עמה ותלכנה
בדרך לשוב אל ארץ יהודה : ותאמר
נעמי לשתי כלתיה לכנה שבנה
אשה לבית אמה יעשה יהוה עמכם
חסד כאשר עשיתם עם המתים
ועמדי : יתן יהוה לכם ומצאן מנוחה
אשה בית אישה ותשק להן ותשאנה
קולן ותבכינה : ותאמרנה לה כי
אתך נשוב לעמך : ותאמר נעמי
שבנה בנתי למה תלכנה עמי העוד
לי בנים במעי והיו לכם לאנשים :

והוה ביומי נגיד נגידיא והות כפן תקיף בארעא דישראל עשרתיה כפנין תקיפין איתגזרו מן שמיא למהוי בעלמא מן יומא דאתברי עלמא עד דייתי מלכא משיחא לאוכחא בהון דיירי ארעא כפנא קדמאי ביומי אדם כפנא תניינא ביומי למך כפנא תליתאי ביומי אברהם כפנא רביעאי ביומי יצחק כפנא חמישאי ביומי יעקב כפנא שתיתאי ביומי בועז דמתקרי אבצן צדיקא דמן בית לחם יהודה כפנא שביעאי ביומי דוד מלכא דישראל כפנא תמינאי ביומי אליהו נביא כפנא תשיעאי ביומי אלישע בשומרון כפנא עשיראי עתיד למהוי לא כפנא למיכל לחמא ולא צחותא למשתי מיא אלהין למשמע פתגם נבואה מן קדם יי וכד הוה כפנא הדין תקיף בארעא דישראל נפק גברא רבא מן בית לחם יהודה ואזל לדור בחקלא דמואב הוא ואתתיה ותרין בנוהי : ושום גברא אלימלך ושום אתתיה נעמי ושום תרין בנוהי מחלון וכליון אפרתין רבנין מן בית לחם יהודה ואתו עד חקל מואב והוו תמן רופילין : ומית אלימלך בעלה דנעמי ואשתארת היא ארמלא ותרין בנהא יתמין : ועברו על גזירת מימרא דיי ונסבו להון נשין נוכראין מן בנת מואב שום חדא ערפה ושום תניתא רות ברת עגלון מלכא דמואב ויתיבו תמן כזמן עשר שנין : ועל דעברו על גזירת מימרא דיי ואתחתנו בעממין נוכראין אתקטעו יומיהון ומיתו אף תרויהון מחלון וכליון בארעא מסאבתא ואשתארת אתתא מתכלא מתרין בנהא וארמלא מבעלה : וקמת היא וכלתהא ותבת מחקל מואב ארום אתבשרת בחקל מואב על פום מלאכא ארום דכר יי ית עמיה בית ישראל למיתן להון לחמא בגין זכותיה דאבצן נגידא ובצלותיה דצלי קדם יי הוא בועז חסידא : ונפקת מן אתרא די הות תמן ותרתין כלתהא עמה : ואמרת נעמי לתרתין כלתהא אזילנא תיבנא אתתא לבית אמה יעביד יי עמכון טיבו כמא די עבידתון עם בעליכון שכיביא דסריבתון למיסב גובריא בתר מותיהון ועימי רזנתון וסוברתון יתי : יהב יי לכון אגר שלים על טיבותא די עבדתון לי ובהוא אגר תשכחון ניחא כל חדא וחדא לבית בעלהא ונשיקת להון ונטלין קלהון ובכיאן : ואמרן לה לא נתוב לעמנא ולדחלתנא ארום אילהין עימך ניתוב לעמך לאתגיירא : ואמרת נעמי תיבנא ברתי למה תיזלין עמי העוד כען אית לי וולדא במעי ויהון לכון גוברין :

ושמואל • וישאו להם נשים מאביות • תם את רות המאביה • ובכלות אלה נגשו : פקד יי' ד' וסימ' ויאמן העם וישמעו • כי פקד יי' את חנה • כי פקד יי' את עמו לתת להם לחם • כי פקד יי' אה עדרו : בית אישה ב' וסימ' ואם בית אישה נדרה • ומצאן מנוחה אשה בית אישה • להן יד וסימ' נמסר בסדר פנחס וביחזקאל סימן כ"ג : ותאמרנה לה י"א מלין בטעם פ' האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח בב"א מקומות שישרתנה מאילה וסימ' נמסר בסדר פנחס : לאנשים ח' וסימני' רק לאנשים האל אל • ולקחתי את לחמי • התחזקו והיו לאנשים ב' בו • ויצקו לאנשים • קחו נשים והולידו • ואף כי תשלחנה • העוד לי בנים במעי :

ויהי בימי שפט השופטי' • יש אומ' כי השם שפט השופטים כי על ידם בא רעב בארץ ישרא' • ויש מדקדק שאומר שאיננו שם הפועל כי אם שם כמו חרב שפוט ויתכן היות כמשמעו כי כל פועל עבר או עתיד או פועל לעולם הם נגזרי' משם הפיעל כי הוא העיקר • משם מבית לחם יהודה מ משמש עצמו ואח' עמו בעבור כי שם מקום לא יסמך : מחלון וכליון לא ידענו ה המקרים שהיו על ש שנקראו כן כמו • יששכר גם משה • ובדרש אומ' שהם יואש ושרף בעבור שלקחו בנות מואב ושם כתוב אשר בעלו בנות ל למואב והמואביות ה מותרות לישראל כי הכתוב לא אמר כי אם עמוני ומואבי שלא • יבואו בקהל ושלא • יקחו מבנות ישראל : ובספר עזרא אבאר זה בטוב • וטעם מבית לחם פעם אחרת ל להודיע שהם אזרחים ועוד בעבור שאמר א אפרתים ואת המלה פעם היא ליחס המקו' הנקרא אפרת ופעם אחת ממשפחת אפרי' ואפרת שם אשת כלב בן חצרון ונקרא ה המקום על שמה כמו מצרי' ולא יתכן שיקחו מחלון וכליון אלו ה הנשים עד שנתגיירו והעד אל עמה ואל א אלהיה : ותשאר האשה לבדה משני • ילדיה ותאים' והזכירם הכתוב כי כן משפט כאשר יזכיר שני דברי' יאמר על האחרון או הזכירם בעבור רוב מכאוביה על בניה ש שהיו בחורים כי אישה זקן מת : ותשב משדה מואב • בתחשבת כמו וילחם ישרא' עם בלק : עם המתי' • הם בניה • יתן יי' לכם • בעל : העוד לי בנים • רבים מחברינו חשבו כי זאת התשוב' על המכחישים ולא ידעו כי אבותינו העתיקו כי הייבום ל

לאחי' מן האב ולא מן האם רק אמרה להם אילו היו לי בני' במעי הייתי נותנת אותם לכם תחת המתי' ואת דרך חיוב ולא על דרך ייבום : הלכן

אבן עזרא

אלהן תשברנה. הנון תחת המם והפך כי מר לי מאד מכם והמה באו בית לחם. מלת תשברנה רביקה עם אות למד או עם מלת ל כמו עיני כל אליך ישברו: תעגנה. מבניין נפעל ואין לו חבר: לבלתי היות לאיש. היות כל אחת מהן לאיש כמו ויתלו שניהם על עץ: אל בנותי. כלומר אל תלכנה עמי: כי יצאה בי.

רשי

כי זקנתי מהיות לאיש. שאנשא לו ואוליד בני ותנשאו להם שאיננם אסורים להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו שאינה זקוקה ליבם לפי שלא הע למחלון וכליון קדושין בהם שנכריות היו ולא נתגיירו ועכשיו הן באות להתגייר כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמך מעתה כשים לעם אחד: כי אמרתי יש לי תקוה. כי אפילו אמר לי לבי

ותשאנה ב׳ חד מ״ל וחד חסר וסימ׳ ותשאנה קולן ותבכינה. ותשנה קולן ותבכינה עוד. בתרא חסר א׳ וא׳ ותשנה עלינו בהי חסר: אל אשר ה׳ וסימ׳ נבסר בבי השא ומעי וריש יחזקאל: עבך ה׳ וסי׳ והשביע הבהן את האשה׳ בפרסו׳ סוסיו ירבוס את כל חוצותיך. והנה עמך נשים בקרבך. שמעי בת וראי והטי אזנך. וחד ועמך כלם צדיקי׳: שתיה׳ ב׳ לשון נקבה וכסימ׳

שְׁבְנָה בְנֹתַי לֵכְןָ כִּי זָקַנְתִּי מִהְיוֹת
לְאִישׁ כִּי אָמַרְתִּי יֶשׁ־לִי תִקְוָה גַּם
הָיִיתִי הַלַּיְלָה לְאִישׁ וְגַם יָלַדְתִּי בָנִים
: הֲלָהֵן ׀ תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ
הֲלָהֵן תֵּעָגֵנָה לְבִלְתִּי הֱיוֹת לְאִישׁ אַל
בְּנֹתַי כִּי־מַר־לִי מְאֹד מִכֶּם כִּי־יָצְאָה
בִי יַד־יְהוָה: וַתִּשֶּׂנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה
עוֹד וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת
דָּבְקָה בָּהּ: וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה
יְבִמְתֵּךְ אֶל־עַמָּהּ וְאֶל־אֱלֹהֶיהָ שׁוּבִי
אַחֲרֵי יְבִמְתֵּךְ: וַתֹּאמֶר רוּת אַל־
תִּפְגְּעִי־בִי לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי
אֶל־אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי
אָלִין עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי:
בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת וְשָׁם אֶקָּבֵר
כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה לִי וְכֹה יֹסִיף כִּי
הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֵךְ: וַתֵּרֶא
כִּי־מִתְאַמֶּצֶת הִיא לָלֶכֶת אִתָּהּ
וַתֶּחְדַּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ: וַתֵּלַכְנָה
שְׁתֵּיהֶם עַד־בֹּאָנָה בֵּית לָחֶם וַיְהִי
כְּבֹאָנָה בֵּית לֶחֶם וַתֵּהֹם כָּל־הָעִיר
עֲלֵיהֶן וַתֹּאמַרְנָה הֲזֹאת נָעֳמִי:
וַתֹּאמֶר אֲלֵיהֶן אַל־תִּקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי
קְרֶאןָ לִי מָרָא כִּי־הֵמַר שַׁדַּי לִי מְאֹד:

תּוּבְנָא בְּרָתַי מִבַּתְרַי אֱזִילְנָא לְעַמְּכוֹן אֲרֵי
סָבִית מִלְּמֶהֱוֵי בְעָלָה לִגְבַר אֲרוּם אֲמָרִית
אִילוּ אֲנָא רִיבָא אִית לִי סְבַר בְּרַם הֲוֵיתִי
מְבַעֲלָא בְּלֵילְיָא לִגְבַר וּבְרַם הֲוֵיתִי יְלָדַת
בְּנִין: דִּילְמָא לְהוֹן אַתּוּן מִתִּינַן עַד דִּי יִרְבּוּן
כְּאִתְּתָא דְּנַטְרָא לְיָבָם קָלִיל לְמִסְבָה לִגְבַר
הֲבְדִילְהוֹן אַתּוּן יָתְבָן עֲגִימָן בְּדִיל דְּלָא
לְמֶהֱוֵי מִתְנַסְבָן לִגְבַר בְּבָעוּ בְּרָתַי לָא
תְּמָרְרוּן נַפְשִׁי אֲרוּם מְרִיר לִי יַתִּיר מִנְּכוֹן
אֲרוּם נַפְקַת בִּי מַחָא מִן קֳדָם יְיָ: וּנְטַלָן
קָלְהֶן וּבְכִיאָן עוֹד זִמְנָא אוֹחֲרָנָא וּנְשִׁיקַת
עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת אִתְדַּבְקַת בָּהּ: וַאֲמַרַת
הָא תָבַת יְבִמְתֵּיךְ לְוַת עַמָּהּ וּלְוַת דַּחַלְתָּהּ
תּוּבִי בָּתַר יְבִמְתֵּיךְ לְעַמִּיךְ וּלְדַחַלְתִּיךְ:
וַאֲמַרַת רוּת לָא תַקְנִיטִי בִי לְמִשְׁבְּקִיךְ
לְמִתּוּב מִן בַּתְרַיִךְ אֲרוּם תָּאֵיבָא אֲנָא
לְאִתְגַּיָּרָא אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקְּדְנָא לְמִיטַר
שַׁבַּיָּא וְיוֹמֵי טָבָא בְּדִיל דְּלָא לְהַלָּכָא בַּר
מִתְּרֵין אַלְפִין אַמִּין אֲמַרַת רוּת לְכָל מָן דִּי
אַתְּ אָזְלָא אֵיזִיל אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקְּדְנָא
דְּלָא לְמִבַת בַּחֲדָא עִם עַמְמַיָּא אֲמַרַת רוּת
לְכָל אֲתַר דִּי תְבִיתִי אֲבִית אֲמַרַת נָעֳמִי
אִתְפַּקְּדְנָא לְמִנְטַר שִׁית מְאָה וּתְלַת עֲסַר
פִּיקּוּדִין אֲמַרַת רוּת מָה דְּנָטְרִין עַמִּיךְ אִיהָא
נָטְרָא אֲנָא כְּאִילוּ הֲווֹ עַמִּי מִן קַדְמַת דְּנָא
אֲמַרַת נָעֳמִי אִיתְפַּקְּדְנָא דְּלָא לְמִפְלַח
פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה אֲמַרַת רוּת אֱלָהִיךְ הוּא
אֱלָהִי: אֲמַרַת נָעֳמִי אִית לָנָא אַרְבַּע דִּינֵי
מוֹתָא לְחַיָּיבַיָּא רְגִימַת אַבְנָא וִיקִידַת נוּרָא
וּקְטִילַת סַיְפָא וּצְלִיבַת קֵיסָא אֲמַרַת רוּת לְכָל מָה דְּתָמוּתִי אֲמוּת אֲמַרַת נָעֳמִי אִית לָנָא בֵּית
קְבוּרְתָּא אֲמַרַת רוּת וְתַמָּן אֱהָא קְבִירָא וְלָא תוֹסִיפִי עוֹד לְמַלָּלָא כְּדְנַן יַעְבִיד יְיָ לִי וּכְדְנַן יוֹסִיף עֲלַי
אֲרוּם מוֹתָא יְהֵא מַפְרִישׁ בֵּינִי וּבֵינֵךְ: וַחֲזַת אֲרוּם מְאַלְּמָא הִיא לִמְהַךְ עִמָּהּ וּפְסַקַת מִלְּמַלָּלָא לָהּ:
וַאֲזַלָן תַּרְוֵיהוֹן עַד דַּעֲלַן בֵּית לָחֶם וַהֲוָה כַּד עֲלַן לְבֵית לָחֶם וְאַרְגִּישׁוּ כָּל יָתְבֵי קַרְתָּא עִילָוֵיהוֹן
וַאֲמַרָן הָדָא נָעֳמִי: וַאֲמַרַת לְהוֹן לָא תֶהֱוְיָן קָרְיָן לִי נָעֳמִי קְרוֹ לִי מְרִירַת נַפְשָׁא אֲרוּם אַמְרִיר
שַׁדַּי לִי לַחֲדָא:

וסי׳ ותלכנה שתיהם עד באנה בית לחם. אשר בנו שתיהם את בית ישראל: מרא ל׳ כתיב א׳ והוא חד מן מלין דכתי׳ א׳ בסוף תיבותא ולית דכו׳ וסים׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות האלף בס״ד:

רשי

יש לי תקוה לינשא עוד וללדת בנים: וגם הייתי הלילה לאיש. ויותר מכן אפי׳ הריתי הלילה זכרים וגם ילדתי בנים או אפילו כבר ילדתי בנים:
הלהן תשברנה. בתמיה שמא להן תשברנה עד אשר יגדלו לשון סברו על ה׳: תעגנה. לשון איסור כלא כמו עג עוגה ועמד בתוכה וים פותרים לשון עיגון ולא יתכן שאם כן היה לו לינקד הנון דגש או לכתוב שני נוני״ן:
הנה שבה יבמתך. זה טעמו למעלה תחת השי״ן לפי שהוא לשון עבר ובבקר היא שבה טעמו למט׳ בבי״ת לפי שהוא לשון הווה וכן כל כיוצא בהם: אל תפגעי בי. אל תפצרי בי: כי אל אשר תלכי אלך. מכאן אמרו רבותינו גר שבא להתגייר מודיעין לו מקצת עונשין שאם בא לחזור בו יחזור שמתוך דבריה של רות אתה למד מה אמרה לה נעמי אסור לנו לצאת חוץ לתחום בשבת אמרה לה באשר תלכי אך אסור לנו להתייחד נקבה עם זכר שאינו אישה אמר לה באשר תליני אלין נצטוו מובדלים משאר עמי׳ בשש מאות ושלש עשרה מצות עמך עמי אסור לנו ע״ז אלהיך אלהי ארבע מיתות נמסרו לבית דין באשר תמותי אמות שני קברים נמסרו לבית דין אחד לנסקלין ולנשרפי׳ ואחד לנהרגי׳ ולנחנקי׳ אמרה לה ושם אקבר: כה יעשה לי ה׳ וגו׳. כאשר התחיל להרע שיצאה בי ידו להמית אישי ולירד מנכסי: וכה יוסיף. אם יפריד ביני ובינך כי אם המות: ותחדל לדבר אליה. מכאן אמרו אין מרבין עליו ואין מדקדקים עליו: תוספת. ותלכנה שתיהן. אמר רבי אבהו בוא וראה כמה חשובין הגרים לפני הקב״ה כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה אותה הכתוב לנעמי: ותהם כל העיר. נעשית הומיה כל העיר כולם נתקבצו לקבור אשתו של בועז שמתה בו ביום. ע״כ: הזאת נעמי. הא נקודה חטף מפני שהיא תמיהה הזאת נעמי שהרגילה לצאת בכבוש ובפרדים חזיתם מה עלתה לה על אשר יצאתה לחוצה לארץ: מלאה

אבן עזרא

גזירת השם שיצא מלפניו או שהיתה נמסרת ויצאה בי עד שנראתה: יד ה׳. מכה כי ביד היא וכלשון בני אדם דיבר הכתוב: שבה יבמתך. תגזרת יבמה כבר פירשנוה בתורה: אל עמה ואל אלהיה. לעד שהתגיירו: אל תפגעי בי. הטעם פיוס ולעולם הוא דבוק עם אות בי״ת כמו ופגעו לי בעפרון ואין מלה זרה רק לא אפגע אדם ובמקומו אפרשנו: עמך עמי. לעולם לא אעזוב תורת ישראל וייחוד השם: מתאמצת. מבנין התפעל: ותהם. מבנין נפעל משפעלי הכפל: הזאת נעמי. כי אלימלך ואשתו היו מגדולי ישראל: אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא. הטעם שהוא כתוב באל״ף בא כדרך בעלי הה״א הנעלם בסוף אל״ף מרא תחת ה״א וכמוהו כשנאה דשא על דעת ר׳ יהודה ולפי דעתי הטעם דבר תענוג ואמר הפך תענוג והטעם הוא מאכל הוא המתוק: מלאה

מלאה הלכתי · בעשר ובנים : ענה בי · העיד עלי שהרשעתי לפניו : בתחילת קציר שעורים · בקצירת העומר הכתוב מדבר : מודע · קרוב בן אחיו של אלימלך היה אמרו רבותי' אלימלך ושלמון אבי בועז ופלוני אלמוני הגואל ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב היו ולא הועילו להם זכות אבותם כשיצאו מארץ לחוצה לארץ : אלכה נא השדה · לאחד משדות אנשי העיר אחרי א אחר מהם אשר אמצא חן בעיניו שלא יגער בי : ואלקטה בשבלי' · אחר אשר אמצא חן בעיניו · אחר מי אשר אמצא חן בעיניו : ותלך ותבא ותלקט בשדה · מצינו במדרש רות עד לא אזלת אתת שהוא אומר ותבא ו ואחר ותלקט אלא ש שהיתה מסמנת ה הדרכי' קודם שנכנסה לשדה והלכה ובאה חזרה לעיר כדי לעשות סימנים וציונים שלא תטעה בשבילים ותדע לשוב : ויקר מקריה · לבא בחלקת השדה אשר לבועז : למי הנערה הזאת · וכי דרכו של בועז לשאול בנשים אלא דברי צ צניעות וחכמה ראה בה שתי שבלים לקטה שלשה אינה לקטה ו והיתה מלקטת עומדו' מעומד ושוכבו' מיושב כדי שלא תשחה : השבה עם נעמי · הטעם למעלה תחת השי"ן לפי שהוא לשון עבר ואינו לשון פועלת : ותאמר · בלבה : אלקטה נא · לקט השבלים : ואספתי בעמרים · שכחה של עמרים : וצמית והלכת אל הכלים · ואם תצמאי אל תכלאי מ מלכת ולשתות מכלי המים אשר ישאבון הנערים : לא

יברכך ה' ה' וכל לתרגם יברכך דאורייתא רבו'

מלאה · בנים וממון : וי"ענה בי · יש אומרי' מגזרת לענות מפני ולפי דעתי שהוא מגזרת לא תענה ברעך כטעם תחדש עדיך נגדי : ושדי הרע לי · כמו נגע וכמהו ובורא רע או הרע לי על מעליו על דרך לשון בני אדם דבר הכתוב והוא הנכון · ה"א השבה ה"א הדעת כמו הנמצא פה · וטעם ותשב נעמי פעם אחרת לרבק הזמן שבאו בתחלת קציר שעורים בעבור לקוטי רות : מודע · קרוב ידוע כמו ומודע לבינה תקרא : לאישה · מאת אישה והנה ה הלמ"ד כמו אמרי לי אחי הוא : בועז · אמ' רבותינו ז"ל שהוא אבצן שהיה שופט את ישראל : אחר אשר אמצא חן בעיניו · יש אומרים כי הוא"ו שב אל בועז הנזכר והטעם אולי יהיה ולפי דעתי שהוא"ו שב אל בעל ה השדה ואם לא נזכר בעבור ויקר מקרה וטעמו כן הוקרה : י"י עמכם · לעזור אתכ' בעבור שהם עמלים : יברכך י"י · שיתן ברכה בקציר : למי הנערה הזאת · חשב שהיא אשת איש אולי שאל את הנער כי ראה ל לבושה כלבוש ארצה גם הצורות משתנות בעבור האויר ודרך הדרש ידועה : ותבא ותעמד · שתתברך תמיד בברכה ולא ב בדבר אחר שלא : יחסרנה בעבור יפיה : זה שבתה הבית מעט · זמן מועט · ושבתה שישבה · וטעם בית כמו כוכ' : לא תעבורי · במורק תחת חולם כמו ישפוטו הם והיא מלה זרה בעבור היותה מ מלרע אולי היתה כן בעבור שאיננו במקום מוכרת · וכן תדבקין כוסף : וצמית · בא בבעלי הה"א בסוף : הגר

הרע ד' וסימ' נמסר בסדר שמות ומלכים ב' סימן כ"א : בתחלת ו' וסימ' והם הומתו בימי קציר תחלת כתי' · ויהי בתחלת שבתם שם · בתחלת עלות הלקש · באו בית לחם כתחלת קציר שערים · בתחלת תחנוניך יצא · ובמלכות אחשורש בתחלת : ואלקטה ל' וחד אלקטה ואינון חד מן זוגין חד א' וחד וא' וסימני' במסר' רבתא במערכת אות האל"ף בס"ר :

אֲנִי מְלֵאָה הָלַכְתִּי וְרֵיקָם הֱשִׁיבַנִי
יְהוָה לָמָּה תִקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי וַיהוָה
עָנָה בִי וְשַׁדַּי הֵרַע לִי : וַתָּשָׁב נָעֳמִי ר'
וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כַלָּתָהּ עִמָּהּ הַשָּׁבָה
מִשְּׂדֵי מוֹאָב וְהֵמָּה בָּאוּ בֵּית לֶחֶם
בִּתְחִלַּת קְצִיר שְׂעֹרִים : וּלְנָעֳמִי מִיַּדַע ל' מידע ק'
לְאִישָׁהּ אִישׁ גִּבּוֹר חַיִל מִמִּשְׁפַּחַת
ב אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמוֹ בֹּעַז : וַתֹּאמֶר רוּת
הַמּוֹאֲבִיָּה אֶל נָעֳמִי אֵלְכָה נָּא הַשָּׂדֶה
וַאֲלַקֳטָה בַשִּׁבֳּלִים אַחַר אֲשֶׁר אֶמְצָא ל וא' ואלקטה
חֵן בְּעֵינָיו וַתֹּאמֶר לָהּ לְכִי בִתִּי :
וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי
הַקֹּצְרִים וַיִּקֶר מִקְרֶהָ חֶלְקַת הַשָּׂדֶה ל . ל
לְבֹעַז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ : ל
וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם וַיֹּאמֶר
לַקּוֹצְרִים יְהוָה עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ ד' מ"ל
יְבָרֶכְךָ יְהוָה : וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ
הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה ה ד' מ"ל
הַזֹּאת : וַיַּעַן הַנַּעַר הַנִּצָּב עַל
הַקּוֹצְרִים וַיֹּאמַר נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא ד' מ"ל . בה
הַשָּׁבָה עִם נָעֳמִי מִשְּׂדֵה מוֹאָב :
וַתֹּאמֶר אֲלַקֳטָה נָּא וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים
אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וַתָּבוֹא וַתַּעֲמוֹד מֵאָז ד' מ"ל . ל מ"ל למערבאי
הַבֹּקֶר וְעַד עַתָּה זֶה שִׁבְתָּהּ הַבַּיִת ל
מְעָט : וַיֹּאמֶר בֹּעַז אֶל רוּת הֲלוֹא ט' מ"ל בכתו'
שָׁמַעַתְּ בִּתִּי אַל תֵּלְכִי לִלְקֹט בְּשָׂדֶה ר' . ל . ה' רכיו
אַחֵר וְגַם לֹא תַעֲבוּרִי מִזֶּה וְכֹה ל ומ"ל
תִדְבָּקִין עִם נַעֲרֹתָי : עֵינַיִךְ בַּשָּׂדֶה ב' . ב' חס
אֲשֶׁר יִקְצֹרוּן וְהָלַכְתְּ אַחֲרֵיהֶן הֲלוֹא ל וכל הסבל' רכו'
צִוִּיתִי אֶת הַנְּעָרִים לְבִלְתִּי נָגְעֵךְ
וְצָמִת וְהָלַכְתְּ אֶל הַכֵּלִים וְשָׁתִית ל
מֵאֲשֶׁר יִשְׁאֲבוּן הַנְּעָרִים : וַתִּפֹּל ל
עַל פָּנֶיהָ וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתֹּאמֶר
אֵלָיו מַדּוּעַ מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ ל
לְהַכִּירֵנִי וְאָנֹכִי נָכְרִיָּה :

אֲנָא מְלֵיאָה אֲזָלִית מִבַּעְלִי וּמִבְּנַי וְרֵיקַנְיָא אַתִּבְנִי יְיָ מִנְהוֹן לְמָא דֵין אַתּוּן קָרַן לִי נָעֳמִי וּמִן קֳדָם יְיָ אִסְתְּהִיד לִי חוֹבְתִי וְשַׁדַּי הַבְאִישׁ לִי : וְתָבַת נָעֳמִי וְרוּת מוֹאֲבִיתָא כַּלְּתַהּ עִמַּהּ דִּי תָבַת מֵחֲקַל מוֹאָב וְאִינוּן אֲתוֹ בֵּית לֶחֶם בְּמַעֲלֵי יוֹמָא דְפִסְחָא וּבְהַהוּא יוֹמָא שְׁרִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶיחְצַד יַת עוּמְרָא דַאֲרָמוּתָא דַהֲוָה מִן שְׂעוֹרִין : וּלְנָעֳמִי אִשְׁתְּמוֹדַע לְגַבְרַהּ גְּבַר גִּיבַּר תַּקִּיף בְּאוֹרַיְתָא מִן יִחוּס אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמֵיהּ בּוֹעַז : וַאֲמַרַת רוּת מוֹאֲבִיתָא לְוַת נָעֳמִי אֵיזִיל כְּעַן לְחַקְלָא וְאֶכְנוֹשׁ בְּשִׁבּוֹלִין בָּתַר דִּי אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינוֹי וַאֲמַרַת לַהּ אִיזִיל בְּרַתִּי : וַאֲזַלַת וְעָלַת וְכַנְשַׁת בְּחַקְלָא בָּתַר חֲצוֹדַיָּא וְאוֹרַע אִירְעָהָא אַחְסָנַת חַקְלָא דִּי הֲוָה לְבוֹעַז דְּמִן יִחוּס אֱלִימֶלֶךְ : וְהָא בּוֹעַז אֲתָא מִבֵּית לֶחֶם וַאֲמַר לַחֲצוֹדַיָּא יְהֵא מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן וַאֲמַרוּ לֵיהּ יְבָרִיכִינָךְ יְיָ : וַאֲמַר בּוֹעַז לְעוּלֵימֵיהּ דְּמַנֵּי רַב עַל חֲצוֹדַיָּא לְאֵי דֵין אוּמָּא רִיבָא הָדָא : וַאֲתִיב עוּלֵימָא דְּאִתְמַנָּא רַב עַל חֲצוֹדַיָּא וַאֲמַר רִיבָא מִן עַמָּא דְמוֹאָב הִיא דְתָבַת וְאִתְגַּיְּירַת עִם נָעֳמִי מֵחֲקַל דְּמוֹאָב : וַאֲמַרַת אֶצְבּוֹר כְּעַן וְאֶכְנוֹשׁ שׁוּבְלִין בְּאַלּוּמַיָּא מַה דְּמִשְׁתְּאַר בָּתַר חֲצוֹדַיָּא וַאֲתַת וְקָמַת וְאִתְעַכְּבִית כְּעַן מִקְּדָם צַפְרָא וְעַד כְּעַן פּוֹן זְעֵיר דֵּין דְּיָתְבָא בְּבֵיתָא צִיבְחָר : וַאֲמַר בּוֹעַז לְוַת רוּת הֲלָא קַבֵּיל מִינִי בְּרַתִּי לָא תְהָכִין לְמִצְבַּר שׁוּבְלֵי בַּחֲקַל אוּחֲרָן וְאַף לָא תַעְבְּרִי מִכָּא לְמֵיזַל לְאוּמָּה אַחֲרַתָא וְהָכָא תִתּוֹסְפִין עִם עוּלֵימָתָי : תְּהֵא מִסְתַּכְּלָא בְּחַקְלָא דְיַחְצְדוּן וּתְהָכִין בַּתְרֵיהוֹן הֲלָא פַקֵּידִית יַת עוּלֵימַיָּא דְלָא יִקְרְבוּן בִּיךְ וּבְעִידָן דִּי אַתְּ צַחְיָת לְמוֹיֵי אִיזִילִי לְמָנַיָּא וּתְהֵי שָׁתְיָא מוֹיֵי דִּי מַלְיָין עוּלֵימַיָּא : וּנְפַלַת עַל אַפָּהָא וּסְגִידַת עַל אַרְעָא וַאֲמַרַת לֵיהּ מָא דֵין אַשְׁכְּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ לְאִשְׁתְּמוֹדְעוּתַנִי וַאֲנָא מֵעַמָּא נוּכְרָאָה מִבְּנָתְהוֹן דְמוֹאָב וּמֵעַמָּא דְלָא אִידְכֵּי לְמֵיעַל בִּכְנִשְׁתָּא דַיְיָ :

לקוצרים ד' מ"ל וסי' ויאמר לקוצרים יי' עמכם · ודבתריה ונצב על הקוצרים למי הנערה · ודבתריה ויאמר נערה מואביה · ודבתריה ותאמר אלקטה נא ואספתי : הלוא ט' מ"ל בכתו' וסימ' הלוא משנאיך יי' אשנא · הלוא יתעו חרשי רע · הלוא שמעת בתי · הלוא צויתי את הנערים · הלוא הם כתובים דאסתר · הלוא כיראת אלהינו תלכו · הלוא כה עשו אבתיכם דבסוף עזרא · הלוא על אלה חטא שלמה · תאנף בנו עד כלה :

אבר חתר לי · פועל שלא כקרא שם פועלו : אשר לא ידעת . לדור שמהם : משכרתך כמו משכורת הלבנים והוא שם מן הבנין הכבד הנוסף בעבור השם : ואנכי לא אהיה . אנכי ראויה להיות כאחת שפחותיך : בחומץ · בעבור החום : ותותר · בעבור סוף פסוק כמו זכור מלחמה אל תוסף : ויצבט · אין לו חבר ופירוש כמו כתיכה : של תשלו : מגזרת שלל ויש אומרים כמו שגגה מן על השל : ויהי כאיפה שעורים · פעם אחת שאלני אדם מה טעם באיפה שעורים אמרתי לו אין טעם לשאלה הזאת כי הכתוב ספר מה היה אז כקלותי בעיניו ויאמר לי כי יש לו טעם ואני החרשתי ממנו ולא שאלתיו : והנה בא ביום אחר ואמר לי כי יש לו טעמים הרבה האחד שראתה רות בדרך כנואה כי פקיד היה אחד מבנית להעמיד עמוד על שם בעלה וטעם איפה בו רמונים שהיו על העמוד חח בגימטריא ופיר' שעורים כמו שיעורים כמו שער בנפשו וטעם אחר ויהי שתי מלות ארמית ועברית וי היא כאשר ראתה שיתלה אבשלום שהוא מבנית והנה כף עם אלף רמז לשנות אבשלום במותו ואח' כך איפה שעורים לשון רבי' בעבור היותו כבד עליו וטעם אחר כי תחלת אות באיפה עם תחלת שעורי' הוא ימי שהוא כריך גמור אז שמח וישב לבו בקרבו : ברוך יי' אשר לא עזב חסדו · לאות כי עשה חסד בתחלה עם אלימלך ועם בניו כי שופטו היה : החיים . נעמי ורות : מגואלינו הוא . אין הגאולה יבום רק הוא דרך אחרת : כי

עשית הׄ וסימניהון לאשה מה זאת עשית · ראי דרכך בגיא דעי · ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר עשית · איפה לקטת היום ואנה עשית · אשר עשית את ונבלכת · וכן הודע את ירושלם עד ונתלת בך דכו' : לחסות ג' רפין וכל וסימ' מבטוח באדם · מבטוח בנדיבים · אשר באת לחסות תחת כנפיו : וכי דברת חד מן ב' יתידאין וסימ' נמסר במסרה רבתי

ואתיב בועז ואמר לה אתחואה אתחואה לי על מימר חכימיא דכד גזר יי' לא גזר על נוקביא אלהין על גובריא ואתאמר עלי בנבואה דעתידין למיפק מינך מלכין ונביאין בגין טיבותא דעבדת עם חמותיך דפרנסת יתה בתר דמית בעליך ושבקת דחלתיך ועמיך אביך ואמיך וארעא ילדותיך ואזלת לאתגיירא ולמיתב בין עממי לא אישתמודע ליך מאיתמלי ומדקמוהי : יגמול יי' ליך גמול טב בעלמא הדין על עובדך טב ויהי אגריך שלימא לעלמא דאתי מן קדם יי' אלהא דישראל דאתת לאתגיירא ולאתחבאה תחות טלל שכינת יקריה ובההוא זכותא תשיזבי מן דין גהינם למיהוי חולקך עם שרה ורבקה ורחל ולאה : ואמרת אשכח רחמין בעינך ריבוני ארום נחמתני לאכשרתני למדכי בקהלא דיי' וארום מלילתא תנחומין על לב אמתך דאבטחתני למיחסן עלמא דאתי כצדקתא ואנא לית לי זכו למיהוי לי חולקי לעלמא דאתי אפילו עם חדא מן אמהתך : ואמר לה בועז לעידן סעודתא קריבי הלכא ותיכולי מן לחם וטמישי סעדיך בתבשיל דאתבשל בחלא ויתיבת מסטר חצודיא ואושיט לה קמח קלי ואכלת ושבעת ואשתארת : וקמת למצבר שובלין ופקיד בועז ית עולימוי למימר אף ביני אלומיא תהי צביר ולא תכספוניה : ואף מיתר תתירון לה מן אסיריא ותשבקון למהוי צבירא ולא תנזפון בה : וצבירת שובלין בחקלא עד רמשא ודשת ית שובלין דצבירת והוה שיעוריהון כתלת סאין סעורין : וסוברת ועלת לקרתא וחזת חמותה ית מה דלקטת ואפקת מן תרמילא ויהבת לה ית מזונא דאשתאר לה מסבעה : ואמרת לה חמותה לאן צבירת יומא דין ולאן אשתדלת למעבד יהא גברא דאשתמודע ליך מבורך וחויאת לחמותה ית דאשתדלת למעבד עמיה ואמרת שום גברא דאשתדלית עמיה יומא דין מתקרי בועז : ואמרת נעמי לכלתה מבורך הוא מפום קודשא דיי' דלא שבק טיבותיה עם חייא ועם מיתייא ואמרת לה נעמי קריב לנא גברא מפורקנא הוא : ואמרת רות מואביה אף ארום אמר לי עם רביא דילי תתוספין עד זמן דכדי ישיצון ית כל חצדיא דילי :

ויען בעז ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר־עשית את־חמותך אחרי מות אישך ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל־עם אשר לא־ידעת תמול שלשם : ישלם יהוה פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם יהוה אלהי ישראל אשר־באת לחסות תחת־כנפיו : ותאמר אמצא־חן בעיניך אדני כי נחמתני וכי דברת על־לב שפחתך ואנכי לא אהיה כאחת שפחתך : ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם ואכלת מן־הלחם וטבלת פתך בחמץ ותשב מצד הקצרים ויצבט־לה קלי ותאכל ותשבע ותתר : ותקם ללקט ויצו בעז את־נעריו לאמר גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה : וגם של־תשלו לה מן־הצבתים ועזבתם ולקטה ולא תגערו־בה : ותלקט בשדה עד־הערב ותחבט את אשר־לקטה ויהי כאיפה שערים : ותשא ותבוא העיר ותרא חמותה את אשר־לקטה ותוצא ותתן־לה את אשר־הותרה משבעה : ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית יהי מכירך ברוך ותגד לחמותה את אשר־עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז : ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא ליהוה אשר לא־עזב חסדו את־החיים ואת־המתים ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגאלנו הוא : ותאמר רות המואביה גם כי־אמר אלי עם־הנערים אשר־לי תדבקין עד אם־כלו את כל־הקציר אשר־לי :

חצי הספר בפסוקים

רשי

לא אהיה כאחת ספחתך · איני חשובה כאחת מן השפחות שלך : וטבלת פתך בחומץ · מכאן שהחומץ יפה לשרב : ויצבט לה קלי · ויושט לה ואין לו דמיון במקרא אלא בלשון משנה אחורים ותוך ובית הצביעה : וגם של תשלו · שכח תשכחו עשו עצמיכם כאילו אתם שוכחים תרגום של שגגה שלותא וכן על השל · דבר אחר לשון כי ישל זיתך : צבתים · עמרים קטנים ויש דוגמתו בלשון משנה מכאן צבתים או כרוכות : יהי מכירך ברוך · בעל השדה שנשא ונתן לך פנים ללקט בשדהו :

בערך בי בסר : לה ג' לא מפקין ה' וסים' ויקרא לה נובח בשמו · לבנות לה בית בארץ שנער · לה בועז לעת האוכל גשי הלום : וגם ך' רף בכתובי' וסים' וגם אהלי מקנה היו · וגם במלך נבוכד נצר מרד · וגם בירושלם העמיד · וגם אל וגברי אשרי · הקריבים אליהם · וגם ללוים אין לשאת · וגם מעכה אם אסא המלך · וגם עלה לרוב בחלבי השלמים · וגם עבדי אחירום דדה · וגם עד זקנה ושיבה · וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך דסוף איוב · וגם אני אחי ונערי דעזרא · וגם במלאכת החוכה · וגם נביאים העמדת · וגם כל האדם שיאכל ושתה · וגם זה רעה חולה כל עומת שבא כן ילך · וגם בורך כשהסכל הולך לבו חסר · וגם אלהיהם עם נסיכהם ועם כליי · וגם של תשלו לה מן הצבתים · וגם את רות המואביה אשת מחלון : תצאי ג' וסים' נמסר במיכה סימן ד' :

רשי

הנה הוא זורה : וכתור בלע"ז שזורה את המוץ : הלילה · שהיה הדור פרוץ בגנבה וגזל והיה ישן בגרנו לשמור גרנו : ושמת שמלותיך · בגדים של שבת : וירדת הגורן · וירדתי כתיב זכותי תרד עמך : אל תודעי לאיש · לבושה : ותרד הגורן ותעש · היא אמרה לה ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך ואחר כך וירדת הגורן והיא לא עשתה כן אלא אמרה אם ארד כשאני מקושטת הפוגע בי והרואה אותי יאמר שמא זונה היא לפיכך ירדה בתחילה הגורן ואחר כך קשטה את עצמה כאשר צותה חמותה : וייטב לבו · עסק בתורה : ותבא בלט · בנחת : ויחרד האיש · כסבור שד הוא ובקש לצעוק והיא אחזתו וליפפתו בזרועותיה : וילפת · ויאחז כמו וילפת שמשון : והנה אשה · נתן ידו על ראשו והכיר שהיא אשה : ופרשת כנפיך · כנף בגדיך לכסותי בטליתך והוא לשון נישואין : כי גואל אתה · לגאול נחלת אישי כמו שנאמר ובא גואלו הקרוב אליו וגאל וגו' ואחותי ואני צריכות למכור נחלתינו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת על נחלתו כשאבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון : מן הראשון · אשר עשית עם חמותך · תוספתי ועתה

אבן עזרא

כי תצאי ללקוט עם נערותיו · ולא עם נעריו או טעמו עם הנערי' אשר לו עם אחד מן הנערים שהוא כבעל הקוצרים והקוצרות : ולא יפגעו בך · אנשים וכמהו רבים : ותשב את חמותה · כמו עם חמותה : מנוח · כי אין לאשה מנוחה עד שתנשא · ומלת מודעתנו זרה והתי"ו נוסף : וסכת · שמן שים לו ריח טוב כי כן מנהג גדולי ישראל אנשים ונשים : ושמת שמלותיך עליך · הטובות שלא היתה קוצר' בהן : מרגלותיו · כמו רגליו וכן כדני על כן טעה המפר' כי הוא כשת יושם תחת הרגלים כמו טעם מראשותיו שיושם תחת הראש : צותה · כמו וכשצותה כרתה : וילפת · מבנין נפעל כמו ילפתו ארחות דרכם והטע' עוות וכן וילפת שמשון ואיננו כמו תמוש והענין שנהפך מצד אל צד : והנה אשה · יתכן שאמרה לו לא תפחד ויקול אשה לעולם מוכר או היה אור הלבנה רב וראה אותה שהית' בלא זקן גם יוכל להכירה במלבושיה : ופרשת · רמז' לקחת לו לאשה : כי גואל אתה · כי כן משפט כל ישראל כי הגידה לה נעמי : חסדך האחרון מן הראשון · שהיא עשתה חסד עם בעלה כאשר אמרה נעמי כי רחוק הוא טוב אל התגיירה : אם דל ואם עשיר · שהכל אוהבי' אותך בעבור יופייך : אשת חיל · אפרשנו במשלי · אם ואם כנגד כמו אם חכם אם

תצאי ג' וסים' נמסר במיכה סימן ד' : כשדה ה' רפי' וסים' נעברה נא בארצך · אעברה בארצך · הני מגיעי בית בכית · ותאמר נעמי אל רות · ויאמר בועז אל רות : זורה כ' וחס' וסים' אשר זרה ברחת ובמזרה · הנה הוא זורה את גרן השערים : וידעת ז' וסים' נמסר ביחזקאל סימן כ"ב : ובאת ה' לנקבה וסים' ולקחת בידך עשרה לחם ונקדים · ובאת אל המלך · ובאת

וַתֹּאמֶר נָעֳמִי אֶל־רוּת כַּלָּתָהּ טוֹב
בִּתִּי כִּי תֵצְאִי עִם־נַעֲרוֹתָיו וְלֹא
יִפְגְּעוּ־בָךְ בְּשָׂדֶה אַחֵר׃ וַתִּדְבַּק
בְּנַעֲרוֹת בֹּעַז לְלַקֵּט עַד־כְּלוֹת קְצִיר־
הַשְּׂעֹרִים וּקְצִיר הַחִטִּים וַתֵּשֶׁב אֶת־
ג חֲמוֹתָהּ׃ וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי חֲמוֹתָהּ
בִּתִּי הֲלֹא אֲבַקֶּשׁ־לָךְ מָנוֹחַ אֲשֶׁר
יִיטַב־לָךְ׃ וְעַתָּה הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ
אֲשֶׁר הָיִית אֶת־נַעֲרוֹתָיו הִנֵּה־הוּא זֹרֶה
אֶת־גֹּרֶן הַשְּׂעֹרִים הַלָּיְלָה׃ וְרָחַצְתְּ
וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלֹתֵךְ עָלַיִךְ וְיָרַדְתִּי
הַגֹּרֶן אַל־תִּוָּדְעִי לָאִישׁ עַד כַּלֹּתוֹ
לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃ וִיהִי בְשָׁכְבוֹ
וְיָדַעַתְּ אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב־שָׁם
וּבָאת וְגִלִּית מַרְגְּלֹתָיו וְשָׁכָבְתִּי וְהוּא
יַגִּיד לָךְ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין׃ וַתֹּאמֶר
אֵלֶיהָ כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי אֶעֱשֶׂה׃
וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוַּתָּה
חֲמוֹתָהּ׃ וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב
לִבּוֹ וַיָּבֹא לִשְׁכַּב בִּקְצֵה הָעֲרֵמָה וַתָּבֹא
בַלָּט וַתְּגַל מַרְגְּלֹתָיו וַתִּשְׁכָּב׃
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת
וְהִנֵּה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מַרְגְּלֹתָיו׃ וַיֹּאמֶר
מִי־אָתְּ וַתֹּאמֶר אָנֹכִי רוּת אֲמָתֶךָ
וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל־אֲמָתְךָ כִּי גֹאֵל
אָתָּה׃ וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַיהוָה
בִּתִּי הֵיטַבְתְּ חַסְדֵּךְ הָאַחֲרוֹן מִן־
הָרִאשׁוֹן לְבִלְתִּי־לֶכֶת אַחֲרֵי הַבַּחוּרִים
אִם־דַּל וְאִם־עָשִׁיר׃ וְעַתָּה בִּתִּי אַל־
תִּירְאִי כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי אֶעֱשֶׂה־לָּךְ כִּי
יוֹדֵעַ כָּל־שַׁעַר עַמִּי כִּי אֵשֶׁת חַיִל אָתְּ׃

וַאֲמַרַת נָעֳמִי לְוַת רוּת כַּלְּתַהּ שַׁפִּיר בְּרַתִּי אֲרוּם תִּיפּוּק עִם עוּלֵימְתוֹי וְלָא יְעַרְעוּן בִּיךְ בַּחֲקַל אוּחֲרַן׃ וְאִדְבְּקַת בְּעוּלֵמְתוֹי דְּבוֹעַז לְמִצְבַּר עַד דִּשְׁיֵצִי חֲצַד סְעוֹרִין וַחֲצַד חִטִּין וִיתִיבַת עִם חֲמוֹתַהּ׃ וַאֲמַרַת לַהּ נָעֳמִי חֲמוֹתַהּ בְּרַתִּי בִּשְׁבוּעָה לָא אֲנִיחַ עַד זְמַן דְּאִתְבַּע לִיךְ נִיחָא בְּגִין דְּיֵיטַב לָךְ׃ וּכְעַן הֲלָא בוֹעַז דְּאִשְׁתְּמוֹדַע לָנָא דַּהֲוֵית בַּחֲקְלָא עִם עוּלֵמְתוֹי הָא הוּא מְבַדֵּר יַת אִידַּר סְעוֹרִין בְּרוּחָא דִּי בְּלֵילְיָא׃ וְתַחְלִילִי בְּמַיָּא וְתִסוּכִי בּוּסְמָנִין וּתְשַׁוְיָאֵי תִכְשִׁיטִין עֲלַיִךְ וְתֵיחֲתִין לְאִידְּרָא לָא תִתְפַּרְסְמִי לְגַבְרָא עַד שֵׁיצִיוּתֵיהּ לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי׃ וִיהִי בְּעִידַּן מִשְׁכְּבֵיהּ דְּמַכֵיהּ וְתִדְעִין יַת אַתְרָא דִּידְמוּךְ תַּמָּן וְתֵיעוּלִי וּתְגַלְיָאֵי יַת רִיגְלוֹי וְתִדְמוּכִי וּתְהֵא שָׁאִילָא מִנֵּיהּ עֵיטָא וְהוּא יְחַוֵּי לָךְ בְּחָכְמְתֵיהּ יַת דִּי תַּעְבְּדִין׃ וַאֲמַרַת לַהּ כָּל דִּי תֵּימְרִין לִי אַעְבִיד׃ וּנְחָתַת לְאִידְּרָא וַעֲבַדַת בְּכָל דִּי פַקְּדַהּ חֲמוֹתַהּ׃ וַאֲכַל בּוֹעַז וּשְׁתָא וְאוֹטִיב לִיבֵּיהּ וּבָרִיךְ שְׁמָא דַּיְיָ דְּקַבִּיל צְלוֹתֵיהּ וְאַעְדִּי כַּפְנָא מִן אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל וַאֲתָא לְדַמְכָא בִּסְטַר עֲרֵימְתָא וַעֲלַת רוּת בְּרַז וְגַלִּיאַת רִיגְלוֹי וְדַמְכַת׃ וַהֲוָה בְּפַלְגוּת לֵילְיָא וּתְוָה גַבְרָא וּרְתַת וְאִתְרְכִיךְ כְּלִיפְתָּא בִּשְׂרֵיהּ מִן רְתִיתָא וַחֲזָא אִתְּתָא דְּמָכָא כָּל קֳבֵל רִיגְלוֹי וּכְבַשׁ יִצְרֵיהּ וְלָא קְרִיב לְוָתַהּ הֵיכְמָא דַּעֲבַד יוֹסֵף צַדִּיקָא דְּסָרִיב לְמִקְרַב לְוַת ם מִצְרֵיתָא אִתַּת רִיבּוֹנֵיהּ הֵיכְמָא דַּעֲבַד פ פַּלְטִיאֵל בַּר לַיִשׁ חֲסִידָא דִּנְעַץ סַיְפָא בֵּין מֵימְרֵיהּ וּבֵין מִיכַל בַּת שָׁאוּל אִתַּת דָּוִד דְּסָרִיב לְמִקְרַב לְוָתַהּ׃ וַאֲמַר מַאן אַנְתְּ וַאֲמַרַת אֲנָא רוּת אַמְתָךְ וְיִתְקְרֵי שְׁמָךְ עַל אַמְתָךְ לְמִסְבִּי לְאִינְתּוּ אֲרוּם פָּרִיק אַנְתְּ׃ וַאֲמַר בְּרִיכָא אַנְתְּ מִן קֳדָם יְיָ בְּרַתִּי אוֹטַבְתְּ ט טִיבוּתִיךְ בַּתְרָאִי מִן קַדְמָאֵי קַדְמָאֵי דְּאִתְגַּיַּרְתְּ וּבַתְרָאֵי דַּעֲבַדְתְּ גַּרְמִיךְ כְּאִתְּתָא דְּנַטְרָא יְבַם קַלִּיל עַד זְמַן דִּירְבֵּי בְּגִין דְּלָא לְמֵהָךְ בָּתַר רוֹבִין לְמֶעְבַּד זְנוּ עִמְּהוֹן אִם מִסְכֵּן וְאִם עַתִּיר׃ וּכְעַן בְּרַתִּי לָא תִדְחֲלִין כָּל דִּי תֵימַר לִי אַעְבֵּיד לִיךְ אֲרוּם גְּלֵי קֳדָם כָּל יָתְבֵי תְּרַע סַנְהֶדְרִין רַבָּא דְּעַמִּי אֲרוּם אִתְּתָא צַדִּיקְתָּא אַנְתְּ וְאִית בִּיךְ חֵילָא לְסוֹבָרָא נִיר פִּיקוּדַיָּא דַּיְיָ׃

וסגרת הדלת בעדך · ובאת עד בכל ושם תנצלי · ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי · וחד חסר ובת שות : בלט ד' וסים' נמסר בשפטים סוף סימן ד' ע"ש : בחצי הלילה ג' וסים' ויי' הכה כל בכור · ויקם שמשון בחצי הלילה · ויחרד האיש וילפת : דל י"כ פתחין בליש' וסים' נמסר בשפטים סימן ו' ותהלים סימן קמ"ב :

אבן עזרא

אם יגאלך טוב· יש אומרים כי טוב היה שם הגואל ואילו היה כן למה אמר הכתוב במגלה סורה שבה פה פלוני אלמוני רק טעמו אם יגאלך לך הגואל טוב הוא לך שיגאל אדם חשוב הוא: ויתר שש שעורים· ספר הכתוב מה שנתן לה ובדרש ששה צדיקים יעמדו ממנה: מי את בתי· יתכן שלא ראתה אותה עד שפתחה לה הדלת להכנס כמנהג וקבר הכתו' לאמ' אכבי רות אמתך וכמוהו קראן לו ויאכל לחם וכתוב ויואל משה:

ויאמר רבי יונה המדקדק כי מי מה והטעם מה היה לך ואמר לי כי כמוהו מי שמך כי אין משפ' מי שיתכ' על הענין כי שם בן אדם לפי דעתי כי שמך הוא שם עצם ועל כן מי על הענין: עשה לה האיש· השבועה: איך יפול דבר· בעבור שכל הגזירות באות מן השמים על כן יפול ואיננו כן לא כפל דבר אחד מכל דבריו: עלה השער· כן היה מנהג והתורה לעדה: פלוני אלמוני· יש אומרים שהוא מן מופלא ואלמוני מן אלם שאין לו שם ידוע אבל המדבר: חלקת השדה· יתכן שהיה השדה גדול וחלק ממנו היה לאלימלך: ואם לא יגאל· אמר רבי יונה כי היה ראוי להיותו ואם לא תגאל וכן ובאשת נעוריך אל יבגוד וזה לא יתכן כי יבגוד שב אל מלת ברוחכם וכן פירושו ואם לא יגאל הגואל אות' ואני ארע כי אין גואל קרוב ממך: אשת

רשי

ועתה כי אמנם אם כתיב ולא קרי כלומר משמע ספק ודאי יש גואל קרוב ממני אמ' רבי יהושע בן לוי שלמון ואלימלך וטוב אחים היו ומהו אמר לאחינו לאלימלך לעולם קורא אדם את דודו אחיו כעניין שנאמר וישמע אברם כי נשבה אחיו והלא אברהם דודו היה כך היה בעז לאלימלך בן אחיו קרובו של מחלון אבל טוב היה קרוב יותר· ע״כ:

קרוב ממני שהוא אח אבי בן אח: חי י״י: אמרה לו בדברי' אתה מוציאני קפץ ונשבע לה שאינו מוציאה בדברים ויש מרבותי' אמרו ליצרו נשבע שהיה יצרו מקטרגו אתה פנוי והיא פנויה בא עליה ונשבע שלא יבא עליה אלא על ידי נישואין: ויאמר אל יודע: מוסב על ותקם בטרם יכיר הוא זרז לקום כי אמ' בלבו אין כבודי שיודע כי באה האשה הגורן: שש שעורים· אי אפשר לומר שש סאין שאין דרכה של אשה לשאת כמשאוי זה אלא שש שעורים ממש ורמז לה שעתיד לצאת ממנה בן שמתברך בשש ברכות רוח חכמה ובינה עצה וגבור' רוח דעת ויראת י״י: כי אם כלה· האיש את הדבר היום: פלוני אלמוני· ולא כת' שמו לפי שלא אבה לגאול: פלוני אלמוני: מתורג' בנביאים כסי וטמיר· פלוני מכוסה ונעלם לשון כי יפלא היפלא מיי' דבר· אלמוני אלמון מבלי שם: ואדעה כי אין זולתך· קרוב לגאול: ומאת

מסורה

אם כתיב ולא קרי ועתה כי אמנם כי והוא חד מן ד' אם כתי' ולא קריין וסי' אם במקום ויען אתי את המלך· אם אמנון ועתה אל ישם אדני המלך אל לבו· אם כאשר קחנו ועיניך שים עליו· אם גאל ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי· ואינון חד מן ח' מלין כת' ולא קר' וסימ' נא דיסלח לדבר הזה יסלח י״י· את הנפש וישבע המלך צדקיהו אל ירמיהו·

מקרא

כתי' ולא קרי — וְעַתָּה כִּי אָמְנָם כִּי אִם גֹּאֵל אָנֹכִי וְגַם
למדנחאי — יֵשׁ גֹּאֵל קָרוֹב מִמֶּנִּי׃ לִינִי הַלַּיְלָה
ל' וכל שם נבר דכל א' מלעי' — וְהָיָה בַבֹּקֶר אִם־יִגְאָלֵךְ טוֹב יִגְאָל
וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ לְגָאֳלֵךְ וּגְאַלְתִּיךְ אָנֹכִי
חַי־יְהוָה שִׁכְבִי עַד־הַבֹּקֶר׃ וַתִּשְׁכַּב
קרי' · כתיב — מַרְגְּלוֹתָו עַד־הַבֹּקֶר וַתָּקָם בְּטֶרֶם יַכִּיר
אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיֹּאמֶר אַל־יִוָּדַע כִּי־
ט' חס' א' כלים' ביתא — בָאָה הָאִשָּׁה הַגֹּרֶן׃ וַיֹּאמֶר הָבִי
ובלוגתא על דין ב' — הַמִּטְפַּחַת אֲשֶׁר־עָלַיִךְ וְאֶחֳזִי־בָהּ
וַתֹּאחֶז בָּהּ וַיָּמָד שֵׁשׁ־שְׂעֹרִים וַיָּשֶׁת
עָלֶיהָ וַיָּבֹא הָעִיר׃ וַתָּבוֹא אֶל־
חֲמוֹתָהּ וַתֹּאמֶר מִי־אַתְּ בִּתִּי וַתַּגֶּד־
לָהּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה־לָהּ הָאִישׁ׃
וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ־הַשְּׂעֹרִים הָאֵלֶּה נָתַן
קרי ולא כתי' — לִי כִּי אָמַר אַל־תָּבוֹאִי רֵיקָם אֶל־
חֲמוֹתֵךְ׃ וַתֹּאמֶר שְׁבִי בִתִּי עַד אֲשֶׁר
ל — תֵּדְעִין אֵיךְ יִפֹּל דָּבָר כִּי לֹא יִשְׁקֹט
הָאִישׁ כִּי־אִם־כִּלָּה הַדָּבָר הַיּוֹם׃
ד וּבֹעַז עָלָה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וְהִנֵּה
הַגֹּאֵל עֹבֵר אֲשֶׁר דִּבֶּר־בֹּעַז וַיֹּאמֶר
ל' בטע' לעי' ב' — סוּרָה שְׁבָה־פֹּה פְּלֹנִי אַלְמֹנִי וַיָּסַר
ג' מלרע — וַיֵּשֵׁב׃ וַיִּקַּח עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים
ל — מִזִּקְנֵי הָעִיר וַיֹּאמֶר שְׁבוּ־פֹה וַיֵּשֵׁבוּ׃
וַיֹּאמֶר לַגֹּאֵל חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר
לְאָחִינוּ לֶאֱלִימֶלֶךְ מָכְרָה נָעֳמִי
ב' כתי' ה' בכו' — הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵה מוֹאָב׃ וַאֲנִי
אָמַרְתִּי אֶגְלֶה אָזְנְךָ לֵאמֹר קְנֵה נֶגֶד
ל — הַיֹּשְׁבִים וְנֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי אִם־תִּגְאַל
ל' זקף קמץ — גְּאָל וְאִם־לֹא יִגְאַל הַגִּידָה לִּי וְאֵדְעָ
ב' · ל' מל' — כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל וְאָנֹכִי א
אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֶגְאָל׃

תרגום

וּכְעַן אֲרוּם בְּקוּשְׁטָא אֲרוּם פָּרִיק אֲנָא וְאַף אִית פָּרִיק אוֹחֲרָן דְּחָזֵי לֵיהּ לְמִפְרַק יַתִּיר מִנִּי׃ בִּיתִי בְּלֵילְיָא וִיהֵא בְצַפְרָא אִם יִפְרְקִינָךְ גַּבְרָא דְּחָזֵי לֵיהּ לְמִפְרְקִיךְ מִן אוֹרַיְתָא הֲרֵי טַב וְיִפְרוֹק לְחַיֵּי וְאִם לָא צָבֵי לְמִפְרְקִיךְ וְאֶפְרוֹקִינִיךְ אֲנָא אֲמָרִית בִּשְׁבוּעָה קֳדָם יְיָ כְּמָא דְמַלֵּילִית לִיךְ כְּדֵין אַעְבֵיד דְּמוּכִי עַד עִידָן צַפְרָא׃ וּדְמַכַת מִלְקֳבֵיל רִיגְלוֹי עַד צַפְרָא וְקָמַת בִּקְרִיצְתָא עַד לָא אִשְׁתְּמוֹדַע גְּבַר יַת חַבְרֵיהּ מִן קֳדָם חֲשׁוֹכָא וַאֲמַר לְעוּלֵימוֹי לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר אֲרוּם אֲתַת אִתְּתָא לְאִדְּרָא׃ וַאֲמַר הָבִי סוֹדָרָא דִּי עֲלַיִךְ וְאַחִידִי בַהּ וַאֲחִידַת בַּהּ וְכַל שִׁית סְאִין דִּסְעוֹרִין וְשַׁוִּי עֲלַהָא וְאִיתֵי לַהּ כֹּחַ מִן קֳדָם יְיָ לְסוֹבָרוּתְהוֹן וּמִן יַד אִיתְאַמַּר בִּנְבוּאָה דַּעֲתִידִין לְמִיפַּק מִינַהּ שִׁיתָא צַדִּיקֵי עַלְמָא דְּכָל חַד וְחַד עָתִיד לְמֶהֱוֵי מִתְבָּרַךְ בְּשִׁית בִּירְכָן דָּוִד וְדָנִיאֵל וְחַבְרוֹהִי וּמַלְכָּא מְשִׁיחָא וְעַל בּוֹעַז לְקַרְתָּא׃ וְאַתַת לְוַת חֲמוֹתַהּ בִּקְרִיצְתָא וַאֲמַרַת מַן אַתְּ בְּרַתִּי וְחַוִּיאַת לַהּ יַת כָּל מַה דַּעֲבַד לַהּ גַּבְרָא עַל פּוּם מֵימַר מִן קֳדָם נְבוּאָה דְּאִתְגְּלִיאַת לֵיהּ עֲבַד לַהּ׃ וַאֲמָרַת שִׁית סְאִין דִּסְעוֹרִין הָאִלֵּין יְהַב לִי גַּבְרָא אֲרוּם אֲמַר לִי לָא תְהָכִין רֵיקַנְיָא לְוַת חֲמוֹתִיךְ׃ וַאֲמָרַת תִּבִי בְּרַתִּי עִמִּי בְּבֵיתָא עַד זְמַן דְּתִדְעִין אֵכְדֵין יִתְגְּזַר מִן שְׁמַיָּא וְאֵכְדֵין יִתְפָּרֵשׁ פִּתְגָם אֲרוּם לָא יְנוּחַ גַּבְרָא אֲרוּם אִילָהֵין יִשֵׁיצֵי לְטַב פִּתְגָמָא יוֹמָא דֵין׃ וּבוֹעַז סְלִיק לִתְרַע בֵּית דִּינָא דְּסַנְהֶדְרִין וִיתִיב תַּמָּן עִם סָבַיָּא וְהָא פָּרִיקָא חָלֵיף דְּמַלִּיל בּוֹעַז לְרוּת וַאֲמַר סְטֵי תִּיב הָכָא גְּבַר דִּצְנִיעָן אוֹרְחָתֵיהּ וּסְטָא וִיתִיב׃ וּדְבַר עֲשַׂרְתֵּי גוּבְרִין מִסָּבֵי קַרְתָּא וַאֲמַר תִּיבוּ הָכָא וִיתִיבוּ׃ וַאֲמַר לְפָרוּקָא אַחְסָנַת חַקְלָא דִּי לְאָחוּנָא לֶאֱלִימֶלֶךְ זַבְנַת נָעֳמִי דִּי תָבַת מֵחֲקַל מוֹאָב׃ וַאֲנָא אֲמָרִית אַגְלֵי אוּדְנָךְ לְמֵימַר קְנֵה כָּל קֳבֵיל יָתְבֵי תַרְעָא דְּבֵית דִּינָא דְּסַנְהֶדְרִין וְכָל קֳבֵיל סָבַיָּא דְעַמִּי אִם אִית רְעוּתָךְ לְמִפְרוֹק פְּרוֹק וְאִם לָא אִית רְעוּתָךְ חַוִּי לִי וְאִנְדַּע אֲרוּם לָא אִית בַּר מִינָךְ הוּא רַשַּׁאי לְמִפְרוֹק קֳדָמָךְ וְדְהוּא קָרִיב לְמִיתַּב בְּוָתָךְ וַאֲנָא אֲדַע מִינָךְ וּפָרוֹקָא אֲזְהָא בַּתְרָךְ וַאֲמַר אֲנָא אֶפְרוֹק׃

מסורה

ידרך הדרך אל ידרך הדרך קשתו· חמש דנגב ואלה מדותיה פאת· וו' אם דלעיל: אלי קרי ולא כתי' כי אמר אלי אל תבואי והוא חד מן ' מלין דקריין ולא כתיב וסי' בני ועתה תנו את האנשים תנינא דפסו'· פרת ויך דוד את הדרעזר דשמואל· איש ועצת אחיתפל אשר יעץ· כן ויאמר לו יואב לא איש· בניו ויהי הוא משתחוה דמלכים· צבאות כי מירושלם תצא דישעיה· באים הנה ימים באים נאם י״י במגדל· לה השמיעו אל בכל רבים· אלי ותאמר אליה כל אשר תאמרי· אלי ותאמר שש השערים: פלוני אלמני ג' וסי' ואת הנערים ידעתי· ומלך ארם והוה נלחם· סורה שבה פה: משדה כל סיפרא כתיב יוד במ״ב כתי' ה' וסימ' כי שמעה בשדה מואב כי פקד· ויאמר לגאל חלקת השדה· וכל שאר קרי' דכו' במ״ו כת״ב יוד בליש' וסימ' הרי בגלבוע אל טל· על שדים ספדים· ולבני אהרן הכהן כשדי· והנה שמענוה באפרתה· אל תשג גבול עולם· ויפקדו ביום ההוא:

ומאת רות המואביה· אתה צריך לקנות והיא אינה מתרצה אלא אם כן תשאנה:
פן אשחית את נחלתי· זרעי כמו נחלת ה' בנים לתת פגם בזרעי שנאמר לא יבא
עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית: על הגאולה· זו מכירה: תמורה· זו
חליפין: שלף איש נעלו· זהו קניין כמו שאנו קונין בסודר במקום נעל ורבותינו
נחלקו בדבר מי נתן
לתי יש אומרים קונין
בכליו של קונה ובועז
נתן לגואל ויש שאומרי'
קונין בכליו של מקנה
וגואל נתן לבועז:
וזאת התעודה בישראל
· משפט העדות:
להקים שם המת על
נחלתו מתוך שאשתו
יוצאה ובאה בנחלה
תכנסת ומוציאה ו
ואומרים זאת היתה
אשת מחלון שמו נזכר
עליה: כרחל וכלאה·
אעפ שהיו משבט
יהוד' ומבני לאה מודי'
הם על רחל שהיתה
עיקרה של בית ו
והקדימו רחל ללאה:
וקרא שם· כלומר
יגדל שמך: כבית
פרץ· שיצאנו ממנו:
ואלה

אשת המת קניתי· הטעם מזאת המלה תקנה ופועל עבר תחת עתיד כי האשה
יש לה כתובה גם היא יורשת הנשאר ונכתב קניתי והטעם כן אקנה אני: פן
אשחית את נחלתי· היתה לו נחלה רבה ויש אומרים רמז על אשתו: גאל לך·
הנה נתתי לך רשות כי אני לא אוכל: לפנים· בימים קדמונים שעברו כמו השנים
שהם הראשונים: על
הגאולה· אם אדם
יגאל או יחליף שדה
בשדה: וזאת התעודה
·מגזרת עדות על זה
היו מעידי'· ויש מפרש
מלת תעודה רגילות
ומנהג והראשון הוא
הנכון: וישלף נעלו·
בועז שלף נעלו ונתן
אותו לגואל והנה זה
כאשר אמרו חכמינו
ז"ל חליפין והטעם ש
שקבלת זה הנעל ו
ונתת תחתיו גאולתך
· וטעם נעל בעבור
שהוא נמצא תמיד ו
ולא יתכן להכיר אלות
או מכנסים שלא ישאר
ערום· ויש אומרים כי
הגואל שלף נעלו ונתנו
לבועז והטעם כאשר
נתתי לך זה הנעל כן
הגאולה· הקדים
ברחל בעבור שהיתה
אשת יעקב בתחלת
מחשבתו: ועשה חיל·
כמו עשה לי את החיל
הזה כי אתה לא ל
לקחתה בעבור ממון:
אשר לא השבית לך
גאל· הטעם בעבור
שיוקם שם המת על
נחלתו: ולכלכל

ואת ז' רפ' וסימ' ואת התרומה אשר תקחו· ואת תורת המנחה· וזאת תורת האשם· וזאת תורת זבח השלמים·
וזאת תהיה טומאתו בזובו· וזאת עשו להם וחיו· וזאת משמרת משאם· וזאת תורת הנזיר· וזאת התורה החקים· וזאת

ויאמר בעז ביום קנותך השדה מיד
נעמי ומאת רות המואביה אשת ב'
המת קניתי להקים שם המת על קנית ק'
נחלתו: ויאמר הגאל לא אוכל
לגאול לי פן אשחית את נחלתי ב' מ"ל
גאל לך אתה את גאלתי כי לא ל'
אוכל לגאול: וזאת לפנים בישראל ה' רפ'
על הגאלה ועל התמורה לקים כל
דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו
וזאת התעודה בישראל: ויאמר ל'
הגאל לבעז קנה לך וישלף נעלו:
ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים כ"ח
אתם היום כי קניתי את כל אשר ח'
לאלימלך ואת כל אשר לכליון ל'
ומחלון מיד נעמי: וגם את רות ל' רפ' בכת'
המאביה אשת מחלון קניתי לי ח' חס' בכת'· ח'
לאשה להקים שם המת על נחלתו
ולא יכרת שם המת מעם אחיו ד'
ומשער מקומו עדים אתם היום: ל'
ויאמרו כל העם אשר בשער ו' בטע' · ד'
והזקנים עדים יתן יהוה את האשה
הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר ג' מ"ל ת' ל'
בנו שתיהם את בית ישראל ועשה ב' בסיפ'
חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם: ד' · ג'
ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה ל'
תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן
יהוה לך מן הנערה הזאת: ויקח י' זקפין בכתיב'
בעז את רות ותהי לו לאשה ויבא וכת'
אליה ויתן יהוה לה הריון ותלד בן: ל' ומ"ל
ותאמרנה הנשים אל נעמי ברוך
יהוה אשר לא השבית לך גאל היום
ויקרא שמו בישראל: ב' רפין

ואמר בועז ביום זבינתך ית חקלא מן ידא
דנעמי ומן ידא דרות מואביתא איתת מיתא
חייב את למפרוק ובעי ליבמא יתה למסבה
לאנתו מן בגלל לאקמא שום מיתא על
אחסנתיה: ואמר פרוקא כי האי גוונא לית
אנא יכיל למפרוק לי על דאית לי אתתא
לית לי רשו למיסב אוחרניתא עלהא דילמא
תהי למצו בביתי ואהא מחביל ית אחסנתי
פרוק לך את ארום דלית לך אתתא ארום
לית אנא יכיל למפרוק: וכחדא מנהגא
בעידנא דימלקדמין מתנהגא בישראל בזמן
דשקלן וטרן ופרקן ומחלפן חד מן חבריה
ומקיימין כל מידעם: נרתק יד ימיניה
ואושיט ביה קניין לחבריה והכין נהגין ל
למקני בית ישראל חד מן חבריה קדם כת
סהדיא: ואמר פרוקא לבועז אושיט ידך
לקניינא וקני לך וטלע בועז ית נרתק יד
ימיניה וקני ליה: ואמר בועז לסביא ולכל
עמא הוו סהדין אתון עלי יומא דין ארום
קניתי ית כל מה דהוה לאלימלך וית כל מה
דהוה לכליון ומחלון מן ידא דנעמי:
ואוף ית רות מואביתא איתת מחלון קניתי
לי לאינתו בגין למיקם שום שכיבא על א
אחסנתיה ולא ישיצי שום שכיבא מלוות
אחוהי ומתרע סנהדרין דבאתריה סהדין
אתון עלי יומא דין: ואמרו כל עמא די
בתרע סנהדרין וסביא סהדין אנחנא יתן יי
ית אתתא הרא דאתיא לביתך כרחל וכלאת
די בנו תרויהון ית בית ישראל אבונן בתרי
עסר שבטין ועיבד חילא באפרת ותהי קרי
שמא בבית לחם: ויהי מצלח ביתך כבית
פרץ די ילידת תמר ליהודה מן זרעא די יתן
יי לך מן ריבא הדא: ונסיב בועז ית רות
והוות ליה לאינתו ועל לותה ויהב יי לה
עידוי וילידת בר: ואמרן נשיא לנעמי
בריך שמיה דיי דלא פסק ליך פרוקא יומא
דין ויתקרי שמיה מן צדיקי ישראל:

התורה אשר שם· וזאת הברכה· ואת ליהודה ויאמר: ואת התרומה אשר תרימו· ואת לכם האות דירמיה· ואת
תהיה המגפה· וזאת שנית תעשו· ואת לפנים בישר'. הבאה ג' מל רע וסי' כל הנפש הבאה ליעקב. ובני ישר' למספרם·
ויאמרו כל העם אשר בשער: וקרא ד' וסימ' קום לך אל נגוה· וחברו· וקרא ואנכי אענה דאיוב· וקרא שם בבית לחם:
לך חד מן י' זקפין בנבי' וכתובים וסי' והיה ביום הניח יי' לך מעצבך· עשה לך מוסרות ומוטות· ויאמר ירמיהו אל צדקיהו
כי אגיד לך· הכון והכן לך· שבא ודדן וסוחרי תרשיש· לכן לא יהיה לך משלך חבל· לו איש הולך רוח ושקר· ויאמ' יי'
אלי עוד קח לך· אבל אגיד לך את הרשום בכתב· ויהי ביתך כבית פרץ· וכל שמואל וכל נתינה דמלכים דכו' בכה וסי'
ויאמר לה אלקנה· ויאמ' לו נשא כליו· וידבר יהונתן בדוד טוב· ואבי ראה גם ראה· וגם אשר לא שאלת נתתי:

ולכלכל · מטעם ויכלכל יוסף וי"א כמו ומי מכלכל את יום בואו : ילד בן לנעמי · כמו ויהי לה לבן : אבי דוד · יתכן שיסוב אל דוד גם אל ישי כמו אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק · דרך סברא כי נחשון מת במדבר כי לא יתכן להיות נער והוא בעל דגל ונוסע בתחילה קודם ישראל ועוד שהיה הכתוב מזכירו שנכנס בארץ ולא יהיה נשיא השבט אחר והנה אין בין שנכנסו לארץ עד שנולד דוד רק שס"ו שנה כי הכתוב אמר ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה היא השנה הרביעית למלך שלמה ודוד חי שבעים הנה וארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר ואם אמרנו שהיה שלמון כאשר נכנס לארץ בן שנה הנה הם ארבעה שלמון ובועז ועובד וישי הנה כל אחד הוליד והוא בן תשעי' ואחת שנה ואם יקום מערער ויאמר כי נחשון היה כאשר יצא ממצרים פחות מעשרים שנה הנה כחם' שיהיה בן י"ח שנה ולא נחסר שנות לכת ישראל במדבר והנה יהיו חמשה והנה יוליד כל אחד והוא בן ס שנה' וארבע וזה נכון בעיני כי הנה בועז זקן היה וזה למדנו בעבור שאמר לרות לבלתי לכת אחרי ה הבחורים גם ישי זקן היה כאשר הוליד את דוד כי הוא שמיני ל לבניו ויתכן שנקרא עובד שהולידו זקן ו ולא לקח האשה כי אם בעבור כבוד השם גם האם עזבה דתה וארץ מולדתה וחסתה בצל כנף השם על כן יהיה הבן עובד השם כי רובי הבנים דומים לאב ולאם כי הם ה השרשים :

נשלם פירוש מגלת רות ·

תולדות ב' מל' דמל' וסימ' נמסר בסדר בראשית עֿש ועיין במסר' רבתא בערך יל' : פרץ ל' זקף קמץ אלה תולדות פרץ והוא חד מן א"ב קמץ בזקפא וסימ' נמסר במס' רבת' במערכת אות הקו"ף בס"ד :

וִיהֵא לִיךְ לִמְקַיֵּים נְפַשׁ וּלְכַלְכֵּל יַת סֵיבְתֵיךְ
בְּתַפְנוּקִין אֲרוּם כַּלְּתִיךְ דִּי רְחִימַת יָתִיךְ יְלִדְתֵּיהּ
דְּהִיא הֲוַת טַבְתָא לִיךְ בְּעִידַן אַרְמְלוּתִיךְ
מִסַּגִּיאִין בְּנִין : וּנְסֵיבַת נָעֳמִי יַת רַבְיָא
וְשַׁוִּיאַת יָתֵיהּ בְּעִיטְפָהּ וַהֲוַת לֵיהּ לְתוּרְבִּינְתָּא
: וּקְרָאָן לֵיהּ שֵׁיבָבָתָאן שׁוּם לְמֵימַר
אִתְיְלִיד בַּר לְנָעֳמִי וַהֲווֹ קָרְאָן שְׁמֵיהּ עוֹבֵד
הוּא אֲבוּי דְּיִשַׁי אֲבוּי דְּדָוִד :
וְאִילֵין תּוֹלְדַת פֶּרֶץ פֶּרֶץ אוֹלִיד יַת חֶצְרוֹן :
וְחֶצְרוֹן אוֹלִיד יַת רָם וְרָם אוֹלִיד יַת עַמִּינָדָב
: וְעַמִּינָדָב אוֹלִיד יַת נַחְשׁוֹן וְנַחְשׁוֹן רַב
בֵּית אַבָּא לְבֵית יְהוּדָה וְנַחְשׁוֹן אוֹלִיד יַת
שַׂלְמָא צַדִּיקָא הוּא שַׂלְמָא מִן בֵּית לֶחֶם
וּנְטוֹפָה דְּבַטִּילוּ בְּנוֹי פַּרְזְדָאוֹן דְּאוֹתִיב
יָרָבְעָם חַיָּבָא עַל אוֹרְחַיָּא וַהֲוָאן עוֹבְדֵי אַב
וּבְנִין יָאוָון כִּנְטוֹפָא : וְשַׂלְמוֹן אוֹלִיד יַת
אִבְצָן נְגִידָא הוּא בּוֹעַז צַדִּיקָא דִּי עַל זְכוּתֵיהּ
אִשְׁתֵּיזְבוּ עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל מִיַּד בַּעֲלֵי דְּבָ
דְבֵיהוֹן וּבְגִין צְלוֹתֵיהּ עֲדַת כַּפְנָא מֵאַרְעָא
דְּיִשְׂרָאֵל וּבוֹעַז אוֹלִיד יַת עוֹבֵד דְּפַלַּח לְמָרֵי
עָלְמָא בְּלֵב שְׁלִים : וְעוֹבֵד אוֹלִיד יַת יִשַׁי
דְּמִתְקְרֵי נָחָשׁ בְּגִין דְּלָא אִשְׁתַּכַּחַת בֵּיהּ
עִילָּא וּשְׁחִיתָא לְאִתְמַסְרָא בִּידוֹי דְּמַלְאֲכָא דְּמוֹתָא לְמִסַּב יַת נַפְשֵׁיהּ מִינֵּיהּ וַחֲיָה יוֹמִין סַגִּיאִין עַד
דְּאִידְּכַר קֳדָם יְיָ עֵיטָא דִּיהַב חִוְיָא לְחַוָּה אִיתַּת אָדָם לְמֵיכַל מִן אִילָנָא דְּאָכְלִין פֵּירוֹי חַכִּימִין לְמִידַע
בֵּין טַב לְבִישׁ וְעַל הַהוּא עֵיטָא אִתְחַיִּיבוּ מוֹתָא כָּל דַּיָּירֵי אַרְעָא וּבְהַהִיא עִילָּא שְׁכִיב יִשַׁי צַדִּיקָא
הוּא יִשַׁי דְּאוֹלִיד יַת דָּוִד מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל :

והיה לך למשיב נפש ולכלכל את
שיבתך כי כלתך אשר אהבתך
ילדתו אשר היא טובה לך משבעה
בנים : ותקח נעמי את הילד
ותשתהו בחיקה ותהי לו לאמנת :
ותקראנה לו השכנות שם לאמר
ילד בן לנעמי ותקראנה שמו עובד
הוא אבי ישי אבי דוד :
ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד
את חצרון : וחצרון הוליד את רם
ורם הוליד את עמינדב : ועמינדב
הוליד את נחשון ונחשון הוליד את
שלמה : ושלמון הוליד את בעז
ובעז הוליד את עובד : ועובד הוליד
את ישי וישי הוליד את דוד :

סכום הפסו' של ספר רות שמונים וחמשה וחציו ותאמר רות המאביה

רשי

ואלה תולדות פרץ · לפי שייחס את דוד על שמה של רות ה המואביה חזר ויחסו על שם יהודה :

סליק פירוש רות

תם ונשלם ספר רות תהלה לצור מוציאנו מעבדות לחירות

143

רשי

איכה ישבה בדד. ירמיה כתב ספר קינות הוא המגילה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש והיו בו שלש אלף ביתו' איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם טוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אלף ביתו' שנאמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש: בדד. גלמוד מיושביה: רבתי עם. שהיתה עמה רב עם. ...יתירה כמו רבת ... שהיה עמה רב עם ... מדרשי אגדה הרבה ... ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו: היתה כאלמנה. ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אצלה: בכה תבכה. שתי בכיות על שתי חורבנין: בלילה. שהמקדש נשרף בלילה דאמר מר לעת ערב הציתו בו את האור. דבר אחר בלילה לילה של בכיית מרגלים בתשעה באב נרמה להם. דבר אחר בלילה שכל מי הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו: ודמעתה על לחיה. מתוך שהיא בוכה תמיד: כל רעיה. אוהביה: גלתה יהודה. מארצה מעוני. מחמת עוני: ומרוב עבודה. שהכבידו עליה כשדים: היא ישבה בגוים. ובמקו' שגלתה וישבה שם לא מצאה מנוח: בין המצרים. שים גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס: מצרים. גבולים של שדה וכרם ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב: באי מועד. עולי רגלים: נוגות. לשון יגון ואין שורש בתיבה אלא הנו"ן לבדה: שלו. יושבים בשלוה: הוגה. הדאיבה והוא לשון לשון יגון: כאילים לא מצאו מרעה. כאילים אשר לא מצאו מרעה שאין להם כח לברוח שהוחלשו כחם ברעב: לפני רודף. כל רודף שבמקרא חסר וזה מלא שנרדפו רדיפה שלימה על כן ייסד הפייט מלא רודפתי וחסר שנת גאולי שכת גאי באח חסר כתיב:

זכרה

איכה

איכה ישְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם הָיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה לָמַס׃ בָּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחֱיָהּ אֵין לָהּ מְנַחֵם מִכָּל אֹהֲבֶיהָ כָּל רֵעֶיהָ בָּגְדוּ בָהּ הָיוּ לָהּ לְאֹיְבִים׃ גָּלְתָה יְהוּדָה מֵעֹנִי וּמֵרֹב עֲבֹדָה הִיא יָשְׁבָה בַגּוֹיִם לֹא מָצְאָה מָנוֹחַ כָּל רֹדְפֶיהָ הִשִּׂיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים׃ דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָּאֵי מוֹעֵד כָּל שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמֵמִין כֹּהֲנֶיהָ נֶאֱנָחִים בְּתוּלֹתֶיהָ נּוּגוֹת וְהִיא מַר לָהּ׃ הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אֹיְבֶיהָ שָׁלוּ כִּי יְהוָה הוֹגָהּ עַל רֹב פְּשָׁעֶיהָ עוֹלָלֶיהָ הָלְכוּ שְׁבִי לִפְנֵי צָר׃ וַיֵּצֵא מִן בַּת צִיּוֹן כָּל הֲדָרָהּ הָיוּ שָׂרֶיהָ כְּאַיָּלִים לֹא מָצְאוּ מִרְעֶה וַיֵּלְכוּ בְלֹא כֹחַ לִפְנֵי רוֹדֵף׃

איכה י"ז וסי' איכה אשא לבדי · איכה אוכל להורישם · איכה יעבדו הגוים · איכה נדע את הדבר · איכה ירדוף אחד אלף · איכה היתה לזונה · איכה תאמרו חכמים · איכה נהיתה הרעה הגדולה · ארח יי' אלהי' איכה נעשה · איכה נשבר מטה עוז · איכה ידע אל · איכה תרעה ב' בו · איכה ישבה בדד · איכה יעיב באפו · איכה יועם זהב · איכה נחשבו לנבלי · וחד איכה הוא:

אמר יִרְמְיָהוּ נְבִיָּא וְכַהֲנָא רַבָּא אֵיכְדֵין יִתְגְּזַר עַל יְרוּשְׁלֵם וְעַל עַמַּהָא לְאִתְדָּנָא בְּתִירוּכִין וּלְמִסְפַּד עֲלֵיהוֹן אֵיכָה הֵיכְמָה דְאִתְדְּנוּ אָדָם וְחַוָּה דְאִיתְרְכוּ מִגִּינְתָא דְעֵדֶן וְאַסְפִּיד מָרֵי עַלְמָא עֲלֵיהוֹן אֵיכָה עָנַת מִדַּת דִּינָא וְכֵן אֲמָרַת עַל סְגִיאוּת חוֹבָאָה אִשְׁתְּדוּר דִּי בְגַוָּהָא וּבְגִין כֵּן תְּהֵי יָתְבָה בִּלְחוֹדָהָא כִּגְבַר דְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ עַל בִּסְרֵיהּ דִּי בִּלְחוֹדֵיהּ יָתִיב וְקַרְתָּא הֲוָת מַלְיָא אוֹכְלוּסִין וְעַמְמִין סַגִּיאִין אִתְרוֹקִינַת מִנְּהוֹן וַהֲוָת דַּמְיָא לְאַרְמַלְּא וְדִי מִתְרַבְרְבָא בְּעַמְמַיָּא וְשַׁלִּיטַיָּא בְּאַפְרִיכַיָּא וַהֲווֹ מַסְקִין לַהּ מִסִּין חֲדְרַת לְמֶהֱוֵי מַכִּיכָא וּלְמִתַּן כְּרַגָּא לְהוֹן בָּתַר דְּנָא׃ כַּד שְׁלַח מֹשֶׁה נְבִיָּא אִזְגַּדִּין לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא וְתָבוּ אִזְגַּדַּיָּא וְאַפִּיקוּ שׁוֹם בִּישׁ עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וַהֲוָת לֵילְיָא תְּשַׁע יוֹמִין בְּאַב הֲוָה וְכַד שְׁמָעוּ עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יַת בְּשׂוֹרְתָא בִּישָׁא הָדָא דְּאִיתְבַּשְּׂרוּ עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל נְטָלוּ עַמָּא יַת קָלֵיהוֹן וּבְכוּ בְּלֵילְיָא הַהוּא מִן יַד תְּקִיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּהוֹן וּגְזַר לְמֶהֱוֵי בְּכַן בְּלֵילְיָא הָדָא לְדָרֵיהוֹן עַל חוּרְבַּן בֵּית מוּקְדְּשָׁא וּכְדוּ אִתְאֲמַר בִּנְבוּאָה לְיִרְמְיָהוּ כַּהֲנָא רַבָּא לְמֶהֱוֵי חָרִיבָא יְרוּשְׁלֵם עַל יְדוֹי דִּנְבוּכַדְנֶצַּר רַשִׁיעָא אִין לָא תְּתוּבִין בְּתְיוּבְתָּא מִן יַד עָאל וְאוֹכַח יַת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְסָרִיבוּ לְקַבָּלָא בְּמֵימְרֵיהּ בְּכֵן עָאל נְבוּכַדְנֶצַּר רַשִׁיעָא וְצָדָא יַת יְרוּשְׁלֵם וּבֵית מַקְדְּשָׁא אוֹקִיד בְּנוּרָא בְּתַשְׁעָה יוֹמִין בְּיַרְחָא דְאָב וּבֵיהּ בְּכִיָּתָא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְתָא וְדִמְעָהָא זָלִיג עַל לִיסְתָהָא וְלֵית דִּי יְמַלֵּיל תַּנְחוּמִין עַל לִבָּהָא מִן כָּל טַעֲוָתָא דִי רְחִמַתָּא לְמֵיזַל בָּתְרֵיהוֹן וּבְגִין כֵּן כָּל חַבְרָהָא אַרְשִׁיעוּ בָהּ אִתְהַפִּיכוּ לְמֶהֱוֵי לַהּ לְבַעֲלֵי דְבָבִין׃ אִזְלוּ בֵּית יְהוּדָה בְּגָלוּתָא עַל דַּהֲווֹ מְעַנִּין יַתְמִין וְאַרְמְלָן וְעַל סְגִיאוּת פּוּלְחָנָא דַּהֲווֹ מְפַלְחִין בַּאֲחוּהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּאִזְדַּבְּנוּ לְהוֹן לָא קְרוֹ חֵירוּתָא לְעַבְדֵיהוֹן וְאַמְהָתְהוֹן דַּהֲווֹ מִזַּרְעִית יִשְׂרָאֵל וּבְגִין כֵּן אַף אִינוּן אִתְמְסָרוּ בְּיַד עַמְמַיָּא וּכְנִשְׁתָּא דְבֵית יְהוּדָה יָתְבָא בְּגוֹ עַמְמַיָּא וְלָא אַשְׁכַּחַת נְיָחָא מִפּוּלְחָנָא קַשְׁיָא דְשַׁעְבִּידוּ יָתַהּ וְכָל דַּהֲוָה רָדִיף יָתַהּ אַדְבִּיקוּ יָתַהּ כַּד הִיא מִתְחַבְּאָה בֵּין תְּחוּמַיָּא וְאָעִיקוּ לַהּ׃ כָּל זְמַן דַּהֲוַת יְרוּשְׁלֵם מִתְבַּנְיָא סָרִיבוּ יִשְׂרָאֵל לְמִיסַּק לִירוּשְׁלֵם לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁתָּא וְעַל חוֹבֵיהוֹן דְיִשְׂרָאֵל אִצְדִיאַת יְרוּשְׁלֵם וְאִתְעֲבִידוּ שְׁבִילֵי צִיּוֹן אֲבֵילִין מִדְּלֵית עָאֵיל בַּהּ בִּזְמַן מוֹעֲדַיָּא כָּל תַּרְעָהָא צָדְיָין וְכַהֲנָהָא אָנְחִין עַל דִּי בַטִּילוּ קוּרְבָּנַיָּא בְּתוּלָתָהָא סָפְדָן עַל דִּי פְּסַקוּ לְמִיפַּק בַּחֲמִשָׁא עֲשַׂר יוֹמִין בְּאָב וּבְיוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא דִיחוּא בְעַסְרָא יוֹמִין בְּתִשְׁרֵי לְחִינְגָא בְּחִינוּגִין אַף אִיהִי מְרִיר לִיבָּא לַחֲדָא׃ הֲווֹ מְעִיקָהָא מִתְמַנַּן עֲלָהָא לְרֵישִׁין וּבַעֲלֵי דְבָבָהָא הֲווֹ יָתְבִין בְּשַׁלְוָה אֲרוּם יְיָ תַּבְרֵיתָהּ עַל סְגִיאַת מְרוֹדָהָא רַבְיָיהָא אֲזַלוּ בְשִׁבְיָתָא קֳדָם מְעִיקָהָא׃ וּנְפַק מִן כְּנִישְׁתָּא דְצִיּוֹן כָּל זִיוָהָא הֲווֹ רַבְרְבָנָהָא מִסְתַּחֲרָן עַל מֵיכְלָא הֵיכְמָה דְמִסְתַּחֲרָן אַיָּלַיָּא בְּמַדְבְּרָא וְלָא אַשְׁכְּחוּ אֲתַר כָּשַׁר לְמִרְעֵיהוֹן וַאֲזַלוּ בְּתַשְׁוּת כּוֹחָא וְלָא הֲוָת לְהוֹן חֵילָא לְמֶעְרוֹק לְאִשְׁתֵּיזָבָא קֳדָם רָדִיף׃

אבן עזרא

אנשי אמת יבינו מדרשי קדמונינו הצדיקי' שהם נוסדים על קשט ובינינת מדע ינוקים וכל דבריהם כזהב וכסף מזוקקים אכן מדרשיהם על דרכים רבים נחלקים מהם חידות וסודות ומשלים גבוהים עד שחקים ומהם להרויח לבות כלאות בפרקים עתוקים ומהם לאמץ כשלים ולמלאות ה ריקים על כן ירמזו לגופו טעמי הפסוקים והמדרשים כמלבושים בגוף דקים מהם כמשי רקים ומהם עבים כשקים ודרך הפשט הוא הגוף בדברים נבחרים ובחוקים וכן אמרו שהמקרא כפשוטו והדברים עתיקים:

ואני אברהם

בר מאיר מארץ מרחקים הובאתי מארץ ספרד חמת המציקים וספרי אלי בגלותי היו בידי מחזיקי' ויורוני לבאר ספרים בטעמי' מכופת מתוקים וכן אפרש זאת המגלה אחרי הדקדוקים ואיכה המגלה הנשרפת על יד יהויקי' כי לא נכתב שני דברי השם אשר הם בספר חקוקים וכן כתוב קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישרא' ועל יהוד' ועל כל הגוים ועוד כתו' מדוע כתבת עליה לאמר בא יבא מלך בבל והשחית את הארץ הזאת ואין ב במגלת ספר איכה זכר בבל ולא מלכה: בדד. שם נופל על זכר ועל נקבה עם למ"ד ובחברוני וכן מלת בטח: רבתי. שרתי. מלעיל להבדיל בין היו"ד הנוסף ובין יור"ן סימן המדבר כמו אוהבתי לרום ו ועמרה מלת גנובתי יום מלרע בעבור ה הסמכות הבי"ת: רבתי בגוים. איכה כראשונה רק בלשון גדולה כמו ורבי המלך על כל רב ביתו. ופתחה למ"ד למם להורות על ה"א הדעת הנעדר ולא נדגם המ"ם להקל על הלשון:

וי"ו בכו תחת ה"א כי אותיות אהו"י מתחלפות כמו השכלת עשו: יהודה. זכר ונקבה כישראל ומצרים ויחזק מצרים. ויש מפרשים המצרים מדברי מעתיקי הדת ז"ל ריגא דבר מצרא והישר בעיני מן המצר ואם הוא משונה מעט והרי"ם ראוי להדגש. כמנהג דרך זכר ונקבה כבית ומקום: באי מועד. שהיו באים במועדים והטוב בעיני שהוא המקדש ונקרא מועד בעבור היות כל ישראל נועדים שם וכן בקרב מועדיך שרפו כל מועדי אל בארץ: שוממין. נו"ן תמורת מ"ם וכן קח לך חטין לקץ הימין כי הנו"ן והמ"ם משרתים בסוף המלה סימן רבים ורבות: נוגות. מבנין נפעל וכן נוגי ממועד שהם מלשון תוגה ויגון והתי"ו והנו"ן נוספים: היו צריה. כל אחד לראש וכן בנות צעדה עלי שור כל אחת מהן: שלו. מגזרת שלוה: הוגה. מן הבנין הכבד הנוסף מיגון וכן תוגיון נפשי: הלכו שבי. בחסרון בית כמו הנמצא בית יי'. ויחסר מקום אשר אחר כאילים וכן כמים לים מכסים: ויצי

זכרה ירושלם. בגלותה: ימי עניה. ימי חורבנה שהגליאה לירושלם(?): ומרודיה. הוא לשון צער כמו וירדתי על ההרים אריד בשיחי ואהימה: כל מחמדיה. זכרה כל טוב מחמדיה שהיו מימי קדם: שחקו על משבתיה. שמחו על שביתת משושה חגה חדשה ושבתה ומדרש אגדה דורשו בלשון אחר שהיו שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים בשביעית והיו האומות משחקים עליהם ואומרים שוטים בארצכם לא שמטתם ועכשיו בגולה תשמטו בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון: לנידה. לגולה לשון נע ונד אישמובב"ט בלע"ז: ערותה. קלונה: נאנחה. לשון כפעלה שושפיר"ר בלע"ז שמעו כי נאנחה אני הוא שם דבר שושפיר"א: טומאתה בשוליה. לשון גנאי הוא דם נדותה ניכר בשולי בגדיה כלומ' חטאותיה גלויין הרבה עשאתן בגלוי: לא זכרה אחריתה: כשהיו חוטאי' לא נתנו לב מה תהיה אחרית לפיכך ותרד פלאים ירידתה כפלאת פלאי' הרבה שהכל שואלים שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר: ידו פרש צר. עמון ומואב: על כל מחמדיה. ספרי תורות שנאמר בהם הנחמדים מזהב הכל פנו לבוז כסף וזהב והם פנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם לא יבא עמוני וגו': אשר צוית לא יבאו בקהל לך. אלו עמון ומואב: לוא אליכם. לא תהא כצרה הזאת עוד לכל עוברי על דת אמרו חכמי' מכאן לקובלנא מן התורה ראו אם עשה לי הביטו וראו וגו': אשר עולל. אשר נעשה לי: אשר הוגה יי'. אותי ביום חרון אפו גם זה לשון יגון: וירדנה. וירד אותה וישבר אותה על ידי רידוי ויסורין לכך הנון דגושה לפותרו בלשון יחידית כמו יעשנה יכרסמנה ירענה שהעצם לשון נקבה כמו דאת אות' העצמו' היבשו' שיבר כל אחת ואחת דבר אחר וירדנה כמו וירדהו אל כפיו הריק את המוח גורר ורודה המוח מתוכו: נשקד עול פשעי בידו. אין לתיב' זו דמיון במקרא ובלשון ארמי של פסיקתא קורין לדרבן מסקרא מלמד הבקר ואומר אני נשקד פויינטו"רנט בלע"ז נקודים מנומרים ותמונתיהם היו פשעי בידו של הקדוש ברו' הוא לזכרון לא נשכח מכיכם ותשלומיהם:

יסתרגו. כעמוק(?) קליעות קליעות ועלו על צוארי לשון מסכה אין מסרגין את המטות: סלה. רמס ורפס לשון סולו סולו המסילה: קרא עלי מועד. ועידת גייסות לבא עלי ורבותינו דרשו מה מדרשו יתמה דההוא שתה מלוי מלאה של שכח שבייה לבאתם ממצרי' לכך אודעה חזרתן של מרגלים ליל תשעה באב שעליה הוקבעה בכייתן לדורות: גת דרך. לשון הריגה כמו פורה דרכתי לבדי כדורך ענבים להוציא יינם כך רמס אנשים להוציא דמם: עיני

עוזר ה' מל' וסי' יתום אתה היית עוזר. וכשל עוזר ונפל עזר. אל תרחק ממני כי צרה קרובה: זכרה ירושלם ימי עניה. ויטע אהלי אפדנו: את עניי ג' וסי' את עניי ואת יגיע כפי. ראה יי' את עניי כי הגדיל אויב. אשר ראית את עניי ידעת בצרו': צויתה ג' מל' וסי' נמסר בתלים סימן קכ"ב ע"ש: בקהל ד' דגשי' וסי' בלשון ארמי נסוק נצלי' דסגין את פקדית וביאורם מי

אבן עזרא

ימי עניה. כמו כי שפת ימים עשה יי': ומרודיה. דלות והמ"ם שרש: לנידה. ללעג כמו תנוד ראש וניד שפתי והוא מגזרת נע ונד: הזילוה. הפך הכבוד כמו להוציא יקר מזולל רק הוא משורש אחר או טעמו הורידוה או עשו שתזל דמעתה: פלאי'. ירדה ירידה: כי ראתה גוים על ירושלם שבה: זוללה. כמו זולל וסובא: לוא. יש אומרים שלשון אלה ולא מצאנוה בלא אלף וטעמו לא יגיע אליכם מה שהגיע אלי: עולל. נעשה לי והוא מהבנין הכבד שלא נקר' שם פועלו בעבור שאחנו בקמץ קטן כמו כונן אשורי: הוגה. כמו הויה: וירדנה. שב אל האש כי יתכן לשון זכר כמו תאכלנו אש לא נופח וטעמו כמו לא ירדנו בפרך: ונשקד. אין לה אב ואם והטע' כמו נתפש כמו נקשר. והיה ישתרגו מבנין התפעל תמשפחת השריגים: הכשיל. שב אל עול פשעי ויחסר אמר אחר בידי גם אחר קום עמו או מכניו: סלה. מגזרת מסלה וכן גת דרך יי' דרך מדרך רק סלה שרש אחר היה: גת. יקב: בתולת. הסמוכה אל בת ובת יהודה כל השבט והבתולה ירושלם: בוכיה

ל' ומל' זָכְרָה יְרוּשָׁלַ͏ִם יְמֵי עָנְיָהּ וּמְרוּדֶיהָ
כֹּל מַחֲמֻדֶיהָ אֲשֶׁר הָיוּ מִימֵי קֶדֶם
ו' ה' מל' בִּנְפֹל עַמָּהּ בְּיַד־צָר וְאֵין עוֹזֵר לָהּ
ה' רָאוּהָ צָרִים שָׂחֲקוּ עַל־מִשְׁבַּתֶּהָ:
ל' חֵטְא חָטְאָה יְרוּשָׁלַ͏ִם עַל־כֵּן
ל' ומל' ל' ל' לְנִידָה הָיָתָה כָּל־מְכַבְּדֶיהָ הִזִּילוּהָ
כ' כִּי־רָאוּ עֶרְוָתָהּ גַּם־הִיא נֶאֶנְחָה
וַתָּשָׁב אָחוֹר:
ל' ומל' טֻמְאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ לֹא זָכְרָה אַחֲרִיתָהּ
ל' וַתֵּרֶד פְּלָאִים אֵין מְנַחֵם לָהּ רְאֵה
ל' יְהוָה אֶת־עָנְיִי כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב:
יָדוֹ פָּרַשׂ צָר עַל כָּל־
ל' מַחֲמַדֶּיהָ כִּי־רָאֲתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ
ה' מל' ל' תנשי' אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא־יָבֹאוּ בַקָּהָל לָךְ:
כָּל־עַמָּהּ נֶאֱנָחִים מְבַקְּשִׁים
יתיר י' לֶחֶם נָתְנוּ מַחֲמוּדֵּיהֶם בְּאֹכֶל לְהָשִׁיב
נֶפֶשׁ רְאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה כִּי הָיִיתִי
ל' ומל' ל' זעיר' זוֹלֵלָה: לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל־
עֹבְרֵי דֶרֶךְ הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ
ג' חס' בלי' ל' מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי אֲשֶׁר
ג' הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ:
ה' חס' בלי' ל' מִמָּרוֹם שָׁלַח־אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה
פָּרַשׂ רֶשֶׁת לְרַגְלַי הֱשִׁיבַנִי אָחוֹר
ג' ג' נְתָנַנִי שֹׁמֵמָה כָּל־הַיּוֹם דָּוָה:
ל' נִשְׂקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ יִשְׂתָּרְגוּ עָלוּ
יד בסיפ' עַל־צַוָּארִי הִכְשִׁיל כֹּחִי נְתָנַנִי אֲדֹנָי
בִּידֵי לֹא־אוּכַל קוּם:
ב' בתרי ליש' א' סף וכתי' א' סִלָּה כָל־אַבִּירַי אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי קָרָא
עָלַי מוֹעֵד לִשְׁבֹּר בַּחוּרָי גַּת דָּרַךְ א
יד בסיפ' אֲדֹנָי לִבְתוּלַת בַּת־יְהוּדָה:

הֲוַת דְּכִירָא יְרוּשְׁלֵם יוֹמִין קַדְמָאִין דִּי הֲוַת מְדוֹרָה בִּכְרַכַּיָא וּבְפַצִּיחִין תַּקִּיפִין וּמַרְדָּה וְשָׁלְטָה בְּכָל עַלְמָא וְכָל רִיגוּגְתָא דַּהֲווֹ לַהּ מִן יוֹמִין קַדְמָאִין וְעַל חוֹבָא נְפַל עַמַּהּ בִּידוֹי דִּנְבוּכַדְנֶצַּר רַשִׁיעָא וְאָעִיק לְהוֹן וְלֵית דִּמְסַיַּע לַהּ חֲזוֹהָא מְעִיקַיָא דְאָזְלָא בְּשִׁבְיְתָא חַיְיכוּ עַל טוּבְתָא דִּי פְּסַק מִבֵּינָהָא: חוֹבָא רַבָּא חֲבַת יְרוּשְׁלֵם בְּנִין כֵּן בְּטִילְטוּל הֲוַת כָּל עַמְמַיָא דַּהֲווֹ מְיַקְּרִין לַהּ מִלְּקַדְמִין נַהֲגוּ בַהּ זִילוּתָא אֲרוּם חֲזוֹ בִּידְקָהָא בְּרַם הִיא מִתְאַנְחָא וְרִתִיעַת לַאֲחוֹרָא: סוֹאֲבוּת דַּם רִיחוּקָהָא בְּשִׁיפוֹלָהָא לָא אִידְכִּיאַת מִנַּהּ וְלָא תָהַת עַל חוֹבָהָא וְלָא אִדְכִּירַת מַה דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי עֲלַהָא בְּסוֹף יוֹמַיָא וּנְחָתַת וּנְפַלַת וַהֲוַת פְּרִישָׁן וְלֵית דִּמְמַלֵּיל תַּנְחוּמִין לַהּ חֲזֵי יְיָ וְתֶהֱוֵי מִסְתַּכֵּל אֲרוּם אִתְרַבְרַב עֲלַי בְּעִיל דְּבָבָא: יְדֵיהּ אוֹשִׁיט נְבוּכַדְנֶצַּר רַשִׁיעָא וּשְׁלַף סַיְפָא וּקְטַע כָּל רִיגוּגַהּ אַף כְּנִישְׁתָא דְיִשְׂרָאֵל שְׁרִיאַת לְיַלָּלָא אֲרוּם חֲזַת עַמְמִין נוּכְרָאִין עָלוּ לְבֵית מוּקְדְּשָׁהּ דִּי פַּקֵּדְתָּ עַל יְדוֹי דְּמשֶׁה נְבִיָּא עַל עַמּוֹן וּמוֹאָב דְּלָא יִדְכּוּן לְמֵיעַל בִּקְהָלָא דִּי לָךְ: כָּל עַמָּהָא דִּירוּשְׁלֵם אַנִּיחָן מִכַּפְנָא וְתָבְעִין לַחְמָא לְמֵיכַל יְהָבוּ רִיגוּגֵיהוֹן בִּסְעִיד לַחְמָא לְקַיָּימָא נְפַשׁ חֲזֵי יְיָ וְתֶהֱוֵי מִסְתַּכֵּל אֲרוּם הֲוֵיתִי גַרְגַרְנִיתָא: אַשְׁבַּעִית לְכוֹן כָּל דְּעָבְרִין בְּאוֹרְחָא זוּרוּ הָכָא אִסְתַּכָּלוּ וַחֲזוֹ אִין אִית כֵּיבָא כְּכֵיבִי דְּאִתְקְּיף לִי דְּאִתְחַבַּר יְיָ יָתִי בְּיוֹם תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ: מִן שְׁמַיָא שְׁלַח אֶשָּׁתָא בִּכְרַכַּי תַּקִּיפִין וּכְבַשׁ יָתְהוֹן פְּרַשׂ מְצֻדְתָּא לְרַגְלַי אַרְתִּיעַנִי קֳדָל בַּעֲלֵי דְבָבַי יְהָבַנִי לְמֶהֱוֵי צַדְיָא כָּל יוֹמָא מַרְחֲקָא וְחַלִּישָׁא: אִתְיַקַּר נִיר מְרוֹדַי בִּידֵיהּ אִתְכַּבְּשׁוּ כְּשִׁיבְשִׁין דְּגוּפְנָא סַלְקוּ עַל צַוּוֹרִי אַתְקַל חֵילִי מְסַר יְיָ יָתִי בִּידוֹי מַן דְּלֵית יְכִיל אֲנָא לְמֵיקַם: כְּנַשׁ כָּל תַּקִּיפַי יְיָ בֵּינֵי אַרְעָא זְמַן עֲלַי לְתַבָּרָא חֵיל עוּלֵימַי וְעָלוּ עַמְמַיָא עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּייָ וְסָאִיבוּ בְּתוּלְתָא דְּבֵית יְהוּדָה דִּי הֲוָה דִּמְהוֹן דִּבְתוּלְתְהוֹן מִיתְּשַׁד הֵיךְ כַּחֲמַר מִן מַעְצַרְתָּא בְּעִידָן דְּגָבַר מְבַעִיט יַת עִנְבִין חֲמַר עִינְבוֹהִי שַׁרְיָין:

אשר לא עלה בקהל. כי רבת בקהל אשר לא התקדשו. אשר צוית לא יבואו בקהל לך. קמתי בקהל אשוע: כמכאבי ג' חס' בלי' וסי' רבים מכאבים לרשע. כמכאבי אשר עולל לי. שמעו נא כל העמים וראו מכאבי בתולותי: בעצמתי נ' חס' בלי' וסי' נמסר בסוף סדר ויחי ע"ש: דוה ג' וסי' נמסר בישעיה סימן ל' ובקדשים: סלה ב' בתרי ליש' חד כתי' א' וחד רף' וחד סף וסי' והורד סלא. סלה כל אבירי קדם כתי' א':

עיני עיני · כלומר תמיד עיני ירדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות : צוה יי ליעקב סביביו צריו · צוה על יעקב שיהיו צריו סביביו אף כשגלו לבבל ולאשור הגולה שנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אצליהם והם מקנטרין אותם כמו שאמרו במסכת קדושין הומניא איבא כבבל כולה דעמונאי : לנדה · לריחוק לבו : קראתי למאהבי · לאותם שמראים עצמם כאוהבים :

בוכיה · כמו פוריה : עיני עיני יורדה מים · עין אכום רומה לעין המים והעין יורד וכן יזלו מים וכנוים פעלים עומדים : פרשה · בי"ת בידיה נוסף כמו ותסקהו בדמעות שלים · כל נא בלשון עתה וכן אוי נא לנו כי חטאנו גם אל נא רפא נא לה על כן השיב השם אלא תכלם שבעת ימים יומת נא דבר נא שמע נא ועם תוספת

שוממים ל' כתיב מ"ם בסוף וא' שוממין ואינון חד מן י"א זוגין מיחדין חד נסיב נו"ן וחד נסיב מ"ם וסימ' נמסר בסוף סדר בהר סיני · פיהו כ"ב וסימ' נמסר בריש שיר השירים : מריתי ג' וסימ' ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגתי · צדיק הוא יי כי פיהו מריתי · כי מרו מריתי מחוץ שכלה חרב : וישיבו ג' רפי' חד חס' וב' מל' וסימ' ותקרבון אלי כלכם · וארא ואין איש ומאלה

על אלה אני בוכיה עיני עיני ירדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב : פרשה ציון בידיה אין מנחם לה צוה יהוה ליעקב סביביו צריו היתה ירושלם לנדה ביניהם : צדיק הוא יהוה כי פיהו מריתי שמעו נא כל עמים וראו מכאבי בתולתי ובחורי הלכו בשבי : קראתי למאהבי המה רמוני כהני וזקני בעיר גועו כי בקשו אכל למו וישיבו את נפשם : ראה יהוה כי צר לי מעי חמרמרו נהפך לבי בקרבי כי מרו מריתי מחוץ שכלה חרב בבית כמות : שמעו כי נאנחה אני אין מנחם לי כל איבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית הבאת יום קראת ויהיו כמוני : תבא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי כי רבות אנחתי ולבי דוי :

על טפליא דאתרטשו ועל נשיא מעדיאתא דאתבקעו כריסיהון אמרת כנישתא דישראל אנא בכיא ותרין עיני זלגין דמעתא היך מבועא דמיא ארום אתרחק מיני מנחם דמקים יתי ומליל תנחומין על נפשי הוו בנוי צדיין ארום אתגבר עליהון בעיל דבבא : פרסת ציון ידהא מן עקתא היכמת דמפרסא אתתא על מתברא פגינרת ולית דמליל תנחומין על לבה פקיד יי לבית יעקב פיקודיא ואוריתא למנטר וחינון עברו על גזירת מימריה בגין כן אסתחרו חזור חזור ליעקב מעיקוהי הות ירושלם דמיא לאתתא מרחקא ביניהון : אמר יי במימריה לעמא בית ישראל דלא יעיבר קטלין בחרבא בארעהון אזל יאשיהו מלכא שלף סייפא על פרעה חגירא בבקעת מגדו מה דלא אתפקד ולא תבע אולפן מן קדם יי בגין כן רגמו רגומיא גירין למלכא יאשיהו ומית תמן עד דלא נפקת נשמתיה הוה רחיש בספותיה וכן אמר זכאי הוא יי ארום על מימריה עברית שמעו כען כל עמיא הספירא דאספיד ירמיהו על יאשיהו וחזו כיבי די ערעיני בתר מותיה בתולותי ורביי אזלו בשביתא : אמרת ירושלם כד איתמסרת בידוי דנבוכדנצר קריתי למרחמי ביני עממיא דקיימית עמהון קיים די יסייעוני ואינון חכימו מיני אתהפכו לחבלא יתי הינון רומאי דעלו עם טיטוס ואספסינוס רשיעא ובנו כרכומין על ירושלם כהני וסבי בגו קרתא אתנגידו ארום תבעו סעיד לחמא להון למיכל ויקיימון ית נפשיהון : חזי יי ארום אעיק לי בגין כן מעי ארגרו אתהפיך לבבי בגווי ארום מעבר עברית על גזירת מימרא דיי ומן בגלל הכי מן ברא תכלית חרבא ומלגיו חרגת כפנא כמלאכא חבלא די ממנן על מותא : שמעו אומיא ארום מתאנחא אנא ולית דמנחם לי כל בעלי דבבי שמעו בישתא די מטת עלי ברחו ארום את הוא יי דעבדת איתיתא עלי יום פורענותא ערעיתא עלי מערע לצדיאותני כדין תערע עילויהון ויהון צדיין כוותי ייתיעול ליום דינא רבא כל בישתהון די אבאישו לי קדמך ותסתקף להון היכמה דאיסתקפתא עלי על כל סגיאות מרודי ארום סגיאו אנחתי ולבי חליש :

ואין כי בקשו אוכל למו · וסימ' בלשון ארמי גבריא שאילו למיכל : ויהיו י"א רפין וסימ' נמסר בסדר הרובה : דוי ג' וסי' כל ראש לחלי וכל לבב · מבליגתי עלי יגון · כי רבות אנחתי ולבי דוי :

לאותם שמראים עצמם כאוהבים : המה רמוני · כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולי' כשהיו השבאים מוליכי' אותם דרך עליהם ומראים עצמם כאילו מרחמים עליהם והיו מוציאים להם מיני מלוחים ונודות נפוחי' כסבורי' שהוא יין ואוכלים ומאי' ורוצים לשתות וכשמתיר הנוד בפיו היתה הרוח נכנסת במעיו והוא מת והוא שאמר הכתוב ביער בערב תלינו וגו' לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד : וישיבו את נפשם · כדי שישיבו את נפשם : חמרמרו · כווצו וים בלשון משנה נפלה לאחור נחמרו בני מעיה : בבית כמות · בתוך הבית היתה אימת מ' שדים ומזיקין ומלאכי מות ומחוץ חרב מ' האויב משכלת : כי אתה עשית · אתה גרמת לי שהם שוחקי' אותי שהבדלתי' מ' מאכלם וממשתיהם ומהתחתן בם אם כ' כתחתנתי בהם היו מ' מרחמים עלי ועל בני בנותיהם : הבאת יום קראת · הלואי והבאת עליהם יום המועד ש' שקראת עלי : ויהיו כמוני · ברעה : תבא כל רעתם לפניך · יפקדו ויזכרו עונותם לפניך : ועולל למו · ופעול למו כמו גם בתעלליו יתנכר וכפרי מעלליו : איכה

אלף לשון בקשה : ובלשון ישמעאל הפוך והוא כמו עתה : למאהבי · איכנו כמו אוהבי וכן טעמו ל' למבקשי שאוהב אותם : חמרמרו · כפול העי"ן והלמ"ד וטעמו כמו עכורים וכן פני חמרמרו והוא מגזרת חומר כי הכפי כמים וכן יין חמר : הבאת יום קראת · תחסר מלת לו טרם הבאת כאילו הוא מתאוה : ויתכן להיות כמשמעו · ועולל עשה מגזרת עלילותיו והנכון ש' שטעמו כמו שבה וכן ולו נתכנו עלילות :

פירוש הטעמים

א' לא די שישבה בדד במות ב' בכיה אחר היותה רבת עם עד שהיא כאלמנה שאין לה בעל והיא כ' כואסת מהיותה לה ב' בניס כלל · ב' כל אבל ישן בלילה והיא תמיד בוכיה ולא די שאין לה מנחם מ' מכל רעיה עד ששבו לאויבים לה · ג' פאשר לא יכלה לסבול עני המלכות והעבודה הקשה אשר עובד בה גלתה מארצה גם לא מצאה מנוח במקום שהלכה שם ובאה ל' לשוב ורדפוה והשיגוה במקום צר · ד' שממו שעריה שעם כאשכו זקני ישראל הבאים ויאנחו כהניה כי אין להם בכורים ומעשר ודאגו הבתולו' שהיה מנהגן לחול ב' במחולות בכל חג · ה' אויביה הם בשלוה והיא לבדה בתוגה ועולליה שאין להם עון נשבו ברוב פ' פשעיה · ו' הזכיר בפסוק של מעלה שאויביה ראשים וכל הדרה יצא מציון היא המלכות · ז' אם באה לזכור בגלותה בנפול עמה ביד צר וכל חמודיה הקדמונים שחקו צרים כי שבתה ממעשיה אין לה מה שתעשה · ח' כאשר ראו ערותה באנחה והשיבה פניה לאחור מפני הכלמה · ט' כשהיה בתחלה רס תמדות נראה בשוליה לא פחדה לזכור שמה תראה ערותה בסוף והיא מגולה ירדה למטה לא תראה ראה יי' כי הגדיל אויב לעשות או לדבר · פירו' אחר ותרד פלאי' כמו ותספוד מענין וירדתי על ההרים נהה על המון מצרים והורידוהו וכן אריד בשיחי וכלהם שני עיקרין ירד וריד · י' כאשר ראתה כי באו מקדשה עמון ומואב שלא קדמו אותם בלחם ובמים בצאתם ממצרים מרוב אכזריות לבם הוצרכה לתת להם כל מחמדיה · כ' לא היו מעטים הרעבים רק כל עמה ואחר שנתנה כל מחמד באוכל ראתה לזוללת שתתן כל מה שיבוקש מתנה למלאות תאותה · ל' מתפללת שלא יבא אליכם כמו שבא אלי הגידו לי אם יש מכאוב כמכאובי ואנחם · מ' ראתה חרון אפו לאש ירדה מן השמים והגיע עד העצם ואין לה יכולת לברוח ממנו ואם כירשת פרושה והיא מסיבה לאחור והאש הבעירה עד שישבה שוממה ויום דוה שתנוח לעתים ידועות וזאת כל היום דוה · נ' דמתה העונות לשריגים של גפן שעולתם לאחות עם כל עץ גבוה ויגבהו ומלת נתככו כמו עזבני וכן על כן לא כתתיך והטעם ביד העונות ויתכן ביד האויב בעבור הפשעים :

ס׳ סלה נתנה ביד צר כי אבירים אנשי המלחמה דרכם האל במסלה והם בקרבה וכאילו היקרים קרואים לבא לשבור הבחורים בעלי הכח וגבורתם דימהם כדרס ענבי בבת׳ ע׳ אמרה ירושלם שהיא בתולת בת יהודה על הרעות שהזכרתי אני בוכה ועת אחר עת תרדנה עיני דמעות ואין לי מנחם ובני שבנו שוממים כי גבר אויב הכר עליה׳.

איכה יעיב. יאפיל כמה דאת אמר והעבים התקדרו בעבים: משמים ארץ. לאחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ בבת אחת ולא מעט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא: הדום רגליו. שרפרף מרגלותיו וזה בית המקדש: נאות יעקב. בתי יעקב לשון נוה: הגיע לארץ. השפילם לארץ: חלל ממלכה ושריה. אלו ישראל שהיו קרויים ממלכת כהנים:

בחרי אף ה׳ וסי׳ ויצא מעם פרע׳ בחרי אף· ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף ובחרי אף רצין וארם ובן רמליהו· ויבדילם אמציהו להגדוד· גדע בחרי אף כל קרן ישראל: כצר ל׳ וחד כצר ואינון הד בן זוגין בן חד חד נסבין כ״ף בריש תיבות חד סלרע וחד כלעיל וסי׳ כבס׳ רבתא במערכת אות הכ״ף בס״ד: שכו ג׳ חד כתיב שי״ן וסימ׳ ויחמס כגן שכו· עזב ככפיר סכו·

ב איכה יעיב באפו אדני את בת ציון השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא זכר הדם רגליו ביום אפו: בלע אדני לא חמל את כל נאות יעקב הרס בעברתו מבצרי בת יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה: גדע בחרי אף כל קרן ישראל השיב אחור ימינו מפני אויב ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב: דרך קשתו כאויב נצב ימינו כצר ויהרג כל מחמדי עין באהל בת ציון שפך כאש חמתו: היה אדני כאויב בלע ישראל בלע כל ארמנותיה שחת מבצריו וירב בבת יהודה תאניה ואניה: ויחמס כגן שכו שחת מעדו שכח יהוה בציון מועד ושבת וינאץ בזעם אפו מלך וכהן: זנח אדני מזבחו נאר מקדשו הסגיר ביד אויב חומת ארמנותיה קול נתנו בבית יהוה כיום מועד: חשב יהוה להשחית חומת בת ציון נטה קו לא השיב ידו מבלע ויאבל חל וחומה יחדו אמללו: טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מיהוה:

איכדין יקוץ יי בתקוף רוגזיה ית כנישתא דציון טלק משמיא לארעא תושבחתא דישראל ולא דכיר בית מוקדשא דהוה גלוגרקא ריגלוהי ולא חס עלוהי ביום תקוף רוגזיה: שיצי יי לא חס ית כל עידית יעקב פגר ברוגזיה כרכי כנישתא דבית יהודה אמטי לארעא אפיס מלכותא והסר רברבנהא: קיצץ בתקוף רגז ית כל יקריה דישראל ארתע לאחורא יד ימיניה ולא סייע לעמיה מן קדם בעיל דבבא ואדליק בבית יעקב כאשתא דמשלהבא אכלת חזור חזור: מתח קשתיה ורגם עלי גירין כבעיל דבבא אתעתד על יד ימיניה דנבוכדנצר וסייעיה כאילו הות מעיק לעמיה ישראל וקטל כל עולים וכל דמרגגין לחזו עינא במשכן כנישתא דציון שרא בבעור אשא רוגזיה: הוה יי דמי כבעיל דבבא שיצי ישראל שיצי כל ברייניתא חביל כל קירוי פציחהא ואסגי בכנישתא דבית יהודה אבילותא ואנינותא: ושריש כגינתא בית מוקדשיה חביל אתר מזומן לכפרא על עמיה אנשי יי בציון חדות יומא טבא ושבתא ושנא בתקוף רוגזיה מלכא וכהניא רבא: אשלי יי מדבחיה בעט מקדשיה מסר ביה בעיל דבבא שורי בירנייתא קלא יהבו בבית מוקדשא דיי כקל עמא בית ישראל דמצליין בגווה ביומא דפסחא: חשב יי לחבלא שור כנישתא דציון סאט משקולתא ולא אתיב ידיה מלשיצאה ואביל מקפנא ושורא כחדא אתפגרו: טמעו בארעא תרעהא על די ניכסו חזירא ואובילו מן דמיה עילויהון הוביד ותבר מזוזתהא מלכהא ורברבנהא גלו ביני עממיא על דלא נטרו פתגמי לא קבילו יתה בטורא אוריתא כאילו דמיני אף נביאהא אתמנע מנהון רוח נבואת קודשא ולא אתאמר להון פתגם נבואתא מן קדם יי:

פ׳ גם ציון עיר המלוכה בקשה מנחם ואין כי השם גזר על יעקב וזה צריו מכל סביביו ויטמאו ירושלם ותהי כנדה. צ׳ הצדיקה הדין והיא אומרת שמעו נא כל העמים שראיתם ב בתולותי ובחורי שבני כי בעוני שבנו. ק׳ קראתי לנכרים שבני אולי יתנו לי עצה והמה רמוני כי כל יועצי מתו ברעב והכהנים ה המתפללים בעדי ו והזקנים אנשי עצתי רק נשארו מהבחורים ומן הבתולו׳ שים להם כח לסבול וגם הם כ שבנו. ר׳ והייתי צועקת לשם ומתודה באשר ראיתי חרב ה הכר משכלת בחוץ ובבית רעב כמות. ש׳ שמעו אוהבי הנזכרים למעלה ואין מנחם מהם והאויבים שמעו צעקותי ושמחו כי אתה עשית ו וקראת היום שקראתם ובאו במכותיך עד ש שהיו כמשלי לי ויתכן להיות פירושו לעתיד לו תביא היום שקראת ביד הנביאים ואדע להם מה שאירע לי. ת׳ עשה להם בעבור רעתם כאשר עשית לי בעבור פשעי כי לבי דוי עד שיהיו כמוני כאשר פשעו גם הם כך:

א׳ איכה יעיב. יעיב מעב כמו יחסיך והנכון יגביה עד עב. הדום דמות כסא קטן לרגלים. ב׳ אלף נאות במקום וי״ו כמו נות רועים וכן תתאו לכם. ג׳ ויבער פועל עומד ויחסר אף והנכון ש שהוא שב אל בחרי אף.

ישראל שהיו קרויים ממלכת כהנים: ושריה. מדרש אגדה ים של שרים של מעלה שהחליפם הממונ׳ על האור מינה על המים והחליף כל הממונים לפי שהיו כרשעי ישר׳ בעלי שם המפורש ו ובוטחים הם שיסבעו את שרי מעלה ל להצילם מאש ומים ומחרב ועשיו כשהיה מסביע את שר האש בשמו והוא משיב אין ממשלה זו בידי וכן כולם: השיב אחור ימינו· השיב עצמו כמשיב אחור ימינו מלהלחם בעד בניו: דרך קשתו· לפי שכך דרך קשת שהם חזקי׳ לשום רגלו עליהם כ כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה: שפך כאש חמתו· כך חיבור המלה שפך חמתו שהיא כ כאש כי לא תיכנו ש שפיכה של אש אלא אבל חמה כדכתיב שפוך חמתך על הגוי׳: וירב בבת יהודה· הרבה בכנסת יהודה תאניה ואניה. צער ויללה. וירב נקוד יו״ד קמץ קטן שהוא לשון הרבה את אחרים וירב העם ויעצמו מאד נקוד חירק שהוא ל לשון רבה הוא את ע עצמו וכן כל תיבה ש שפעל שלה בה״א כגון פנה זכה בכה כן ר רבה לשמש כשהוא מחסר ממנה ה״א כ כשהו׳ מדבר על עצמו נקוד חירק כגון ויפן פרעה וכשהוא מדבר על אחרים נקוד קמץ כגון ויפן זנב אל זנב ויגל יהוד׳ מעל אדמתו ויגל מלך בבל את ישר׳ אשורה: ויחמוס· לשון כריתה וכן יחמוס כגפן בסרו כחמסו

ויה׳ בשלם סכו· קדמא כתיב שי״ן: זנח ג׳ וסימ׳ בהושע סימן ח״ : מזבחו ג׳ וסי׳ האתם תריבון לבעל· ירב בו הבעל כי נתץ· זנח יי׳ מזבחו: חל ה׳ חס׳ כלישן שור וסימ׳ וישפכו סוללה· וגם לא יזבל דבר יי׳ לאמר וגו׳ בחל יזרעאל· ישית חומו׳ וחיל· תלות החל הזה· ויאבל חל וחומה יחדו אומללו: לא מצאו ד׳ וסימ׳ נכסר בירמיה ריש סימן י״ד ובאיוב סימן ל״ב:

ד׳ כצב ימינו בנין נפעל ויש ימין זכר כאחרי בכח· ה׳ וירב בשלש נקודות תחת היוד מהבנין הכבד הנוסף תאניה התי״ו נוסף מגזרת ואנו ואבלו· ו׳ ויחמס חסף כחמסו עקביך· שכו וסכתו כמו חקו וחקתו· מועדו כמו באי מועד· ז׳ כאשר הכ״ון שרם כארת ברית עבדך כמו עזב או סכה· ח׳ כטה קו תהו· חל כמו ותעמוד בחל והוא מקום סביב חומה· ט׳ אבד ושבר שב אל השם הכתוב בפסוק ראשון· ראשן

עקביך: כגן· כמו מגוזזין ירקות הגנה: סוכו· מעוכתו שכן כתיב שסיכך חמתו על בניו בחורבן ביתו כך מדרש במדרש קינות: שחת מועדו. בית קדשי הקדשים ששם היה נועד לבניו שנאמר ונועדתי לך שם: מלך וכהן· צדקיהו המלך ושריהו כהן גדול: כיאור׳ ביטל וכן נארת ברית עבדך: כיום מועד· שהיו שמחים ומשוררים בתוכו בקול רם כן נתנו האויבי׳ בחורבנו קול שמחה: חשב יי׳ להשחית· זה ימים רבים שעלתה על דעתו כך שנ׳ כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני: נטה קו· של משפט ליפרע על עונכו: מבלע· מהשחית: חיל וחומה· שורא ובר שורא חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה: טבעו בארץ שעריה· מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד לארון שנאמר שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם בריה וטבעו בארץ ורבותינו אמרו מעשה ידי דוד היו לפיכך לא שלטו בהם אויבים: אין תורה· אין בהם מורה הוראה:

יסבו

ישבו לארץ וגו׳ · כמשמעו ומדרש אגדה כבוכד נצר הושיב לארץ כשמרד בו צדקיהו ועבר על שבועתו בה׳ וישבלו ברפכ׳ של אנטוכי׳ ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם אנשים של צורה והושיב אותם בקתדראות של זהב ואמר להם קרו לי תורתכם פרשה ופרשה ותרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשה נדרים אמר להם אם הוא רוצה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו ילך אצל חכם ויתיר לו אמ׳ להם אם כן אתם הם התרתם לצדקיהו את שבועתו בזה ושמטום והושיבם לארץ וקשרו שערות ראשם בזנבות הסוסים וגררום ׃ חמרמרו · רגרזילר״ט בלע״ז דרך בני מעים כשמשליכ׳ אדם לאור הם נוכו׳ ומתחמרמרי׳ ׃ בעטף · פשמ״יר ׃ מה אעידך ומה אדמה לך · לומר לך מה תתמהי על שברך הלא אף לאומה פלונית ארע כמותך ׃ מה אשוה לך ואנחמך · כשבאה צרה על אדם אומר לו אף בפלוני עלתה כך תנחומים הם לו ׃ שוא ותפל · דברים שאין בהם טע׳ ובלשון לעז אפלט״ריימנט ׃ ולא גלו על עונך · להוכיח דרכך על פניך ׃ להשיב שבותך · ליסר משובותייך לשון שובבה שובבים וילך שובב׳ ׃ ומדוחים · הריחוק מעלי ׃ שרקו · נופח בפיו סי״בליר בלע״ז דרך אדם לעשות כן הרוא׳ דבר חשוב שחרב וכלה ׃ כלילת יופי · כל היופי היה שלה ׃ פצו עליך פיהם · מפני מה הקדים פה לעין מפני שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם ׃ בצע אמרתו · כלה גזרתו כמו יבצע ידו ויבצעני ׃ אשר צוה מימי קדם · מה שכתוב בתורה ויספתי ליסרה אתכם שבע ׃ פוגת · הפוגה טריס״טמינט כמו ויפג לבו ׃ בת עינך · שחור של עין שקורין פרונ״לא ׃ אשמורות · שתי חלקי הלילה שהלילה נחלק לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכ׳ ברכות ׃ העטופים · אשפמי״ץ בלע״ז ׃ עוללי

י׳ ראשן שער ראשן או כמשמעו · כ׳ חמרמרו כראשון · בעטף בחסרון ה״א תבנין נפעל כמו בהרג הרג · ל׳ שין בהשתפך קודם תיו התפעל כמו וישתמר · מ׳ אעידך מגזרת עדות · נ׳ ותפל כמו טוח וכן היאכל תפל שאין לו טעם מדרך ישרה וכן לא נתן תפלה · משאות נבואות וכן משא דמשק · ומדוחים שהדיחו מדרך ישרה · ס׳ כלילת יופי מגזרת כל · פ׳ פצו פתחו ויפצה פיהו · ע׳ בצע כלה וכן וידיו תבצענה · צ׳ פוגת דבק והטעם פוגת עין מגזרת ויפג לבו · ק׳ רני הרמת קול בשיר או בבכי וכן ויעבר הרנה הכרוז ׃

בדמעות ל׳ כלו בדמעות עיני וא׳ בדמעות ואינון חד מן י״א זוגין חד מלרע וחד מלעיל ב׳ בריש תיבו׳ וסי׳ נמס׳ בכס׳ רבה במערכת אות הבי״ת בסד׳ ׃ הבת ד׳ פתחוס׳ וכל הבת התיון · עד כתי תתחבקין ׳ זב עבקך הבת · מה אעידך וכה ארכה לך הבת ירושלם ׃ ויניעו ג׳ חס׳ בל״ש׳ וסימ׳ וינעם במדבר · והנעתי בכל הגוים את בית ישראל בעמוס · שרקו וינעו ראשם ׃

ישבו לארץ ידמו זקני בת־ציון
העלו עפר על־ראשם חגרו שקים
הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלם
׃ כלו בדמעות עיני חמרמרו מעי
נשפך לארץ כבדי על־שבר בת־עמי
בעטף עולל ויונק ברחבות קריה
׃ לאמתם יאמרו איה דגן ויין
בהתעטפם כחלל ברחבות עיר
בהשתפך נפשם אל־חיק אמתם׃
מה־אעודך מה אדמה־לך הבת
ירושלם מה אשוה־לך ואנחמך
בתולת בת־ציון כי־גדול כים שברך
מי ירפא־לך׃ נביאיך חזו לך שוא
ותפל ולא־גלו על־עונך להשיב
שביתך ויחזו לך משאות שוא
ומדוחים׃ ספקו עליך כפים כל־
עברי דרך שרקו וינעו ראשם על־בת
ירושלם הזאת העיר שיאמרו כלילת
יפי משוש לכל־הארץ׃ פצו
עליך פיהם כל־איביך שרקו ויחרקו־
שן אמרו בלענו אך זה היום
שקוינהו מצאנו ראינו׃ עשה
יהוה אשר זמם בצע אמרתו אשר
צוה מימי־קדם הרס ולא חמל
וישמח עליך אויב הרים קרן צריך׃
צעק לבם אל־אדני חומת בת־ציון
הורידי כנחל דמעה יומם ולילה אל־
תתני פוגת לך אל־תדם בת־עינך׃
קומי רני בליל לראש אשמרות
שפכי כמים לבך נכח פני אדני שאי
אליו כפיך על־נפש עולליך
העטופים ברעב בראש כל־חוצות׃

יתבין על ארעא שתקין סבי כנישתא דציון אסיקו עפר מקלה על רישיהון קמרו סקין על בסריהון אחיתו לעפרא דארעא רישיהון בתולתא דירושלם ׃ ספקו בדמען עיני אידגארן מעי יתשד לארעא כבדי על תביר כנשתא דעמי כדו רצחו עולמיא וינקיא בפתאות קרתא ׃ לאמהון אמרין רוביא דישראל אן עיבור וחמר כד הוו צחיין כקטיל דחרבא מן צחותא בפתאוות קירייתא כד יתשד נפשהון מן כפנא לגו עטיף עמהון ׃ מה אסעיד בך מה אהי מדמה לך כנישתא דירושלם מה אחביר לך אהי מנחם ליך בתולתא דכנישתא דציון ארום סגי תבריך כסגיאות תביר גלי ימא רבא בעידן נחשוליה ומן הוא אסיא די יסי יתיך מן מרעיך ׃ נביאי שקרא די בינך הינון אתנביאו ליך שקרא וליתמשש לנבואתהון ולא פרסימו ית פורענותא דעתיד למיתי עליך בגלל חוביך לאהדרותך בתיובתא אלהן נבאו ליך נבואת מגן ומילי טעותא ׃ שפקו עליך ידיהון כל עברי אורחא שריקו בספוהון וטלטילו ברישיהון על כנישתא דירושלם אמרו בפומהון הדא היא קרתא דהוו אמרין אבהתן דמלקדמין דהיא גמירת נואי ושופרא חדוה לכל יתבי ארעא ׃ פתחו עליך פומהון כל בעלי דבביך שרקו בספותהון ועסיאו בשיניהון ואמרו שיצינא ברם דין יומא דהוינא מתינן אשכחנא חזינא ׃ עבד יי מה דחשיב גמר מימר פומיה די פקיד למשה נביא מן יומין קדמאין דאי לא נטרין בני ישראל ית פיקודיא דיי עתיד לאתפרע מנהון פגר ולא חס ואחדי עליך בעיל דבבא ארום יקר מעיקיך ׃ צווח לבהון קדם יי דרחים עליהון שורא ימרא דציון זלגי כנחלא דמעין יומם ולילא לא תתנין תנחומין לצערייך לפייגא צלותא די לך ולא תשתוק עינך מלמדמע ׃ קומי כנישתא דישראל שריא בגלותא עסוקי במשנה בליליא ארום שכינתא דיי שריא לקבליך ובפתגמי אוריתא בשירוי שפרפרא שדיאי היך מיא עקסומית ליביך והדרי בתיובתא וצליאי בבית כנשתא כל קבל אפי יי טולי ליתיה בצלו ידיך על נפשת עולימיך דצחין בכפנא בריש כל מחוזין ׃

עשה ב׳ ר״פ וסימ׳ עשה ירח למעדים · עשה יי׳ אשר זמם בצע אמרתו ׃ בלילה בליל כהו׳ קומי רני בליל וקרי׳ בלילה והוא חד מן כ״ה מלין חס׳ ה׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הה״א בסד׳ ׃

ר׳ טפוחים מגזרת טפח כמנהג הנשים עם ילדיהם קטנים שיפנו • ש׳ שכבו מטעם ושכבתי את אבותי • ת׳ מגורי מגזרת גורו לכם מפני חרב ויא׳ שהטעם אכסי מגורי:

פירוש הטעמים •

א׳ איכה יעיב לא הגביה השם את ציון רק באפו כדי להשליכה ממקום גבוה •

ב׳ והשפיל המבצרי׳ וחלל מלכה שהיו דרי׳ במגדל וארמון • ג׳ גדע כל קרן ישראל השתי ממלכות • ד׳ לא די שלא נלחם עם הצר שהשיב אחור ימינו כאילו אין כח לו עד שנהיה כאויב • וטעם באהל אם תפול האש בו הכל יאכל מ מיד • ה׳ בלעים על גלות שומרון והיה י יהודה אחרי גלות ה השבטים באניה • ו׳ ואחר כך גלה שכו שהוא מקום הדביר • וטעם כגן אשר כפלו עליו • וטעם מלך וכהן שהכהן מורה את ה המצות והמלך משמר התור׳ בכחו ולשניהם נתן תורה • ז׳ חומת ארמנותיה שב אל המקדש ויקול׳ נתנו הכרים בבית יי׳ מרוב שמחתם כאשר היו י ישרא׳ עושים במועדים • ח׳ כלכר הבית כי כפ לה חומת העיר ונבקעה • ט׳ כאשר טבעו שעריה הלך ה המלך בגולה וכאשר באו משנה תורה וגם הנביאים נפסקה כ נבואתם מהם בארץ נכריה • י׳ על שנפלה גבהות ציון ישבו על עפר הזקנים בגולה והבתולות לא תשמחנ׳ בחופתן • כ׳ וכל אחד מן הזקנים אומ׳ כלו בדמעו׳ עיני כאשר יזכור ימי הרעב ב בציון • ל׳ האם היא המניקת על כן זכר האמות ולא זכר האבות • מ׳ מי עדים שאירע להם כך ואם השבר גדול כים לא ימצ׳ חובש חתול לו׳ • נ׳ כל זה בא אליך בעבור נביאיך ולא נביאי השם • ס׳ יש באחים עליך כאשר שממת ויש מניעי׳ ראש ומלעיגים • פ׳ הרחיבו פה כל האויבים • ע׳ כי השם מלא את אשר דבר ביד עבדיו הנביאים הקדמונים • צ׳ צועק לבם ברוך והטעם כי נתנו צעקות כנגד השם והם אמרו לחומת בת ציון שתבכה • ק׳ ותתאונן על עולליה והמתים ברעב ותאמר כן • ר׳ שהנשים אוכלות בניהן והכהני׳ והנביאי׳ יהרגו במקדש והמפרש כי על זכריה ידבר דרך דרש • ש׳ מתו נערים וזקנים בתולות ובחורים • ת׳ כאילו קראת כל הפחדים שהיו לי ונקבצתם סביבי ואמר טפחתי הם הקטנים ואמר רביתיהם הגדולים כמו ורבי המלך • כלם אויב אחד יכול לכלותם: אני הגבר אמרו קדמונינו ז״ל כי זאת המגלה ירמיה כתבה אם כן יהיה הוא האומר אני הגבר או יאמר כל אחד מישראל • עני סמוך ויחסר מקום השבות או הגלות וראה תחת ראיתי וכן ונשאר אני • בעברתו שב אל אויבי כלם ויש אומרים שהוא שב אל השם ואיננו נכון בעיני וזה המתוקן אמר כי הצר היה מענה אותו בשבט עברתו • א׳ וכהג אותי ממקומי במקום חשך • א׳ המפרש וי״א בעברתו על השם יפרש יהפך ידו מכתו כמו הנה יד יי׳ הויה במקנך והמכה ביד • ב׳ הבשר והעור שירגישו בלו והעצמות שלא ירגישו נשברו • ב׳ ויקף ראש בצרה ותלאות או יהיה כמו ועמי תלואים ויהי הראש לשון סקבה והוא כעלם כה״א ושערה לא הפך לבן • ב׳ במחשכים מחשך בתוך מחשך • ג׳ נחשתי כבלי • ג׳ סתם בשין כסמ״ך וכן השירו ולא ממני • ג׳ הנתיבות הם ידועות יש אומרים כי מנהג הדוב להכרית על הארי והוא רחוק׳ ד׳ יש אומרים סורר מגזרת סירים וכן הנכני סך את דרכך בסירים והיסר בעיני שהוא פעל עבר מגזרת כפרה סוררה׳ ד׳ כמטרא אלף במקום ה״א הנקבה והוא מגזרת נוטר • ה׳ דימה האשפה לבטן ההרה • ה׳ לכל עמי עד שהיו עמי שוחקים ממני או לכל העם שהיה תחת ידי כמו את עמלק ואת עמו או ה״יוד נוסף ואין ותפלטני מריבי עמי כמו עמים כי על שאול רמז וכן אמר ברא׳שית השירה ומכף שאול • ה׳ ב״ית במרורים נוסף וכן ברמעת סלים: וינרם

עוללי טפוחים • ילדים רבים מעורך גדלים בטפוחי אמותם ורבותינו דרשוהו על דואג בן יוסף שהיתה אמו מודדתו בטפחי׳ בכל יום לתת זהב לבי׳ המקדש לפי מה שהיה גדל ולבסוף אכלתו: אם יהרג במקדש יי׳ כהן ונביא • רוח הקדש משיבתם וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהודע כמו שכתו׳ בדברי הימים שהוכיחם כשבאו להשתחוות ל ליואש ועשאוהו ע״ז ו ורוח לבשה את זכריה בן יהודע והיה כהן ונביא והרגוהו בעזר׳: תקרא כיום מועד • כמו קראת ולשון הווה הוא: מגורי • שכיני הרעים להאסף עלי להשחי׳: אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם • הילדים אשר טפחתי וגדלתי אות׳ בא האויב וכלה אותם: אני הגבר ראה עני • היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני מכל הנביאי׳ שנתנבאו על חורב׳ הבי׳ שבימיה׳ לא נחרב הבית כי אם בימי: בשבט עברתו • של רודה ומכה הוא הקב״ה: אך בי ישוב: אני לבדי לוקה תמיד כי כל תשובות מכותיו עלי: ראש ותלא׳ • כמו ראש ולענה ומדרש אגדה ראש זה נבוכד נצר לגלות יהויכין ותלאה נבוזר אדן ש שגמר המכה בימי צ צדקיהו והלאוי: גדר בעדי • עשה חומה לנגדי להיות כלוא: ולא אצא • הושיב סביבותי מחנות ו וגייסות של אורבים: הכביד נחשתי • עשה לרגלי נחושתי׳ כבדים שלא אוכל לילך פיר״ש בלע״ז: שתם תפילתי • סתם חלונות הרקיע בפניה: נתיבותי עוה • אם באתי לבאת אוכי יוצאה בדרכים ה הסלולים בדרך ישרה מפני האויבים ואבא דרך עקלתון: דוב אורב הוא לי • הקב״ה נהפך לי לדוב אורב: דרכי סורר • לשון סירים קוצים סורר קוצץ אותם מפזר קוצי׳ בדרכי׳ ויפשחני • לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכי׳ שאין מופני׳ צריך להרחיב צעדיו ויש דוגמא בלשון תלמוד האי מאן דפסח דיקלא: ויציבני כמטרא • העמידני לנגד חיציו לירות בי כמטרה אשביל״א בלע״ז: בני אשפתו • חצים שנותנין בתוך אשפה שקורין קוי״ברא:

לחך לו׳ א׳ לחך — עמי ג׳ סבירין עמים — השביעני ל׳ ברוי ו׳ א׳ בלישן שבועה אכי תשביעני

עוללי ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ ועללהו במסילות • מעלל ועד יונק משור ועד שה קדמ׳ דשמואל • אשרי שיאחז ונפץ את עלליך • בעללים לא ראו אור • ועללתי בעפר קרני • עללי טפוחים: בשבט ו׳ רפי׳ בקריאה וסי׳ ומזבולן משכים בשבט סופר • והוכחתיו בשבט אנשים • והכה ארץ בשבט פיו • הרועם בשבט ברזל • ופקדתי בשבט פשעם • אני הגבר ראה עני

רְאֵה יְהֹוָה וְהַבִּיטָה לְמִי עוֹלַלְתָּ כֹּה
אִם־תֹּאכַלְנָה נָשִׁים פִּרְיָם עֹלְלֵי
טִפֻּחִים אִם־יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ אֲדֹנָי כֹּהֵן
וְנָבִיא׃ שָׁכְבוּ לָאָרֶץ חוּצוֹת נַעַר
ה וְזָקֵן בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי נָפְלוּ בֶחָרֶב
הָרַגְתָּ בְּיוֹם אַפֶּךָ טָבַחְתָּ לֹא חָמָלְתָּ׃
תִּקְרָא כְיוֹם מוֹעֵד מְגוּרַי מִסָּבִיב וְלֹא
הָיָה בְּיוֹם אַף־יְהוָה פָּלִיט וְשָׂרִיד
אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כִלָּם׃
ג אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה
עֳנִי בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ׃ אוֹתִי נָהַג וַיֹּלַךְ
חֹשֶׁךְ וְלֹא־אוֹר׃ אַךְ בִּי יָשֻׁב יַהֲפֹךְ
יָדוֹ כָּל־הַיּוֹם׃ בִּלָּה בְשָׂרִי וְעוֹרִי
שִׁבַּר עַצְמוֹתָי׃ בָּנָה עָלַי וַיַּקַּף רֹאשׁ
וּתְלָאָה׃ בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי
כְּמֵתֵי עוֹלָם׃ גָּדַר בַּעֲדִי וְלֹא אֵצֵא
הִכְבִּיד נְחָשְׁתִּי׃ גַּם כִּי אֶזְעַק
וַאֲשַׁוֵּעַ שָׂתַם תְּפִלָּתִי׃ גָּדַר דְּרָכַי
בְּגָזִית נְתִיבֹתַי עִוָּה׃ דֹּב אֹרֵב
הוּא לִי אַרְיֵה בְּמִסְתָּרִים׃ דְּרָכַי
סוֹרֵר וַיְפַשְּׁחֵנִי שָׂמַנִי שֹׁמֵם׃
דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי כַּמַּטָּרָא לַחֵץ׃
הֵבִיא בְּכִלְיוֹתָי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ׃ הָיִיתִי
שְּׂחֹק לְכָל־עַמִּי נְגִינָתָם כָּל־הַיּוֹם׃
הִשְׂבִּיעַנִי בַמְּרוֹרִים הִרְוַנִי לַעֲנָה׃

חֲזִי יְיָ וְתֶהֱוֵי מִסְתַּכֵּל מִן שְׁמַיָּא לְמַן אִסְתַּקִּיפְתָּא
כְּדְנַן אִם חֲזֵי לִבְנָתָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵיכַל פֵּירֵי
בִּטְנֵיהוֹן עוּלֵימַיָּא רְגִיגָתָא דַהֲווּ מְלַפְּפִין
בְּסָדִינֵי דְמֵילָתֵיהּ עֲנַת מִדַּת דִּינָא וְכֵן אֲמַרַת
אִם חֲזֵי לְמִקְטַל בְּבֵית מוּקְדְשָׁא דַּייָ כַּהֲנָא
וּנְבִיָּא כְּמָה דִקְטַלְתּוּן יַת זְכַרְיָה בַּר עִדּוֹ
כַּהֲנָא רַבָּא וּנְבִיָּא מְהֵימַן בְּבֵית מוּקְדְשָׁא
דַּייָ בְּיוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא עַל דְאוֹכַח יַתְהוֹן דְלָא
תַעַבְדוּן דְבִישׁ קֳדָם יְיָ׃ דְּמָכוּ עַל אַרְעָא
דְמָחוֹזִין עוּלֵימַיָּא וְסָבַיָּא דַהֲווּ רְגִילִין
לְמִשְׁכּוּב עַל כָּרִין דְּמֵילַת וְעַל עַרְסִין דְּשֵׁן
דְפִיל בְּתוּלָתַי וְרוֹבַי נְפָלוּ קְטִילִין בְּחַרְבָּא
קְטַלְתָּא בְּיוֹם רוּגְזָךְ נְכַסְתָּא וְלָא חַסְתָּא׃
תְּהֵי קָרֵי חֵירוּתָא לְעַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל
יַד מְשִׁיחָא הֵיכְמָה דַעֲבַדְתְּ עַל יַד
משֶׁה וְאַהֲרֹן בְּיוֹמָא דְפִסְחָא וְאִתְכַּנְשׁוּן
עוּלֵימַי חֲזוֹר חֲזוֹר מִן כָּל אֲתַר דְּאִתְבַּדָּרוּ
תַמָּן בְּיוֹמָא תְקִיף רוּגְזָךְ יְיָ וְלָא הֲוָת בְּהוֹן
שֵׁיזָבָא וּשְׁאָרָא דְלַפֵּיפִית בְּסָדִינִין וְדִרְבִיתִי
בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין בַּעֲלֵי דְבָבִי שֵׁיצִיאוּנוּן׃
אֲנָא גַבְרָא דַחֲזָא עַנְיִי בְּחוּטְרָא דְרָדֵי
בְרוּגְזֵיהּ׃ יָתִי דְבַר וְאוֹבֵיל חֲשׁוֹכָא וְלָא
לְאַנְהָרָא׃ בְּרַם בִּי יְתוּב יְגַלְגֵּל עֲלַי מַחְתֵּיהּ
כָּל יוֹמָא׃ עַתִּיק בִּסְרִי מִמַּכְתָּשִׁין וּמַשְׁכִּי מִן
מַחְתָּא תְּבַר גַּרְמָי׃ בְּנָה עֲלַי כַּרְכּוֹמִין וְאַקַּף
קַרְתָּא וַעֲקַר רֵישֵׁי עַמְמַיָּא וְשַׁלְהֵי אִנוּן׃
בְּבֵית יִסּוּרִין דַּחֲשׁוֹכָא אוֹתְבַנִי כְּמֵיתִין
דְאָזְלִין לְעָלְמָא אוֹחֲרָן׃ סְגַר בַּתְרֵי בְּגִין
דְלָא אֶפּוֹק מִן טְרִיקָא יְקַר עַל רִיגְלוֹי כַּבְלִין
דִנְחָשָׁא׃ אַף אֲרוּם אֲצוֹח וַאֲצַלֵּי אִסְתַּתִּים
בֵּית צְלוֹתִי׃ סְגַר אוֹרְחַי בְּמַרְמִירִין פְּסִילָן שְׁבִילַי סְרָאוּ׃ דוּבָּא מִכְמַן הוּא לִי אַרְיָא דְמִיטַּמַּר
בִּכְבִישָׁא׃ אוֹרְחַי סָרַב וְשַׁסְעַנִי שַׁוְיַנִי צָדוּ׃ מְתַח קַשְׁתֵּיהּ וְעַתְּדַנִי הֵיךְ פַּלְגָּלִיסָא לְגִירָא׃ אַעִיל
בְּכוּלְיָתַי גִּירֵי תִּיקֵיהּ׃ הֲוֵיתִי חוּכָא לְכָל פְּרִיצֵי עַמִּי וּמְזַמְּרָן עֲלַי כָּל יוֹמָא׃ אַשְׂבְּעַנִי מְרִירַת
חִיוָן אַרְוָנִי גִּידָא׃

בשבט עברתו: במחשכים ג׳ וסימ׳ בתלים סימן פ״ח: גדר ג׳ וסימ׳ ארחי גדר ולא אעבור • גדר בעדי ולא אצא • גדר דרכי בגזיה • אשפתו ג׳ וסמ׳ בירמיה סימ׳ ה׳: שחוק ד׳ חס׳ וסימ׳ נמס׳ בירמיה סימ׳ כ׳ ע״ש ועיין במשלי סימן י״ד: עמי ג׳ סבירין עמים וסים׳ בשמואל ב׳ סימן כ״ב:

ויגרס · ויסבר ולשונו נגרסה נפשי וכן גרש כרמל ׃ בחצץ · אבנים דקים שבתוך העפר שהיו לשין עיסתן הגולים בתוך הגומות שחופרין בקרקע והחצץ נכנס לתוכה כשאמר הקב״ה ליחזקאל עשי לך כלי גולה לפתות בו ללום בתוכו חרדה קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שנאמר והיה יחזקאל לכם למופת והם היו משחקים עליו ולא עשו כן סוף שנשתברו שיניהם ׃ הכפישני · כפה אותי באפר ככלי הכפוי על פיו ארנטו״ר בלע״ז ויש דומה במשנה פישון הגמל בתרה הכפושה תרד ׃ ואומר אבד נצחי · אמרתי בלבי ברוב צרותי אבד עולמי ושברי ׃ מרודי · קומפלוי״נט בלע״ז ׃ זכור תזכור · נפשי את עניי ומרודי ותשוח עלי כך הוא פשוטו לפי ענין שיטת המקרא ומדרש אגדה זכור תזכור ידעתי שסופך לזכור את העצוי לי אבל תשוח עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה ומכאן ויסד הפייט בזאת ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוח עלי נפשי עד שתזכור ׃ זאת אשיב אל לבי · אחר שאמר לי לבי אבדה תוחלתי מיי׳ אשיב זאת אל לבי ואוחיל עוד ומה היא זאת שאשיב אל לבי חסדי יי׳ כי לא תמנו וכל הענין עד מה יתאונן וגו׳ ׃ כי לא תמנו · כמו כי לא תמו ויש מפרשי׳ כי לא תמנו כמו האם תמנו לגוע חסדי יי׳ הם אשר לא תמנו ולא כלינו בעונינו ׃ חדשים לבקרים · מתחדשים הם חסדיך מיום אל יום ׃ רבה אמונתך · גדולה היא הבטחתך ודבר גדול הוא להאמין בך שתקיים ותשמור מה שהבטחת לנו ׃ חלקי יי׳ אמרה נפשי · יי׳ מנת חלקי ודין הוא שאוחיל לו ׃ טוב ויחיל ודומם · וי״ו של ויחיל יתיר׳ כמו וי״ו של ואיה וענה טוב שיחיל אדם וידום ויצפה לישועת יי׳ ׃ ישב בדד · מי שאירע לו אבל וכד׳ ישב בגלמוד ויצפה לטובה ׃ וידום · לשון המתנה כמו אם כה יאמרו אלינו דומו דיהוכתן ׃ כי נטל עליו · כי בעל הגזירות נשא עליו הגזירה זו ׃ כי לא יזנח לעולם יי׳ · לכך טוב לידום ׃ כי אם הוגה · אם האדם מבי׳ עליו יגון בשביל עונו ואחר כך וריחם כרוב חסדיו · הוגה ויגה לשון תוגה הם ׃ כי לא ענה · ויגה בני איש מלבו ומרצונו כי העון גורם ׃ לדכא תחת רגליו · מוסב על כי לא ענה מלבו להיות מדכא תחת רגליו וגו׳ ולא להטות משפט גבר וגו׳ ולא לעוות אדם בריבו כל אלה יי׳ לא ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן לא ראה לא הוכשר בעיניו שיעוותו בית דין של מעלה אדם בריבו כמו מה ראית כי עשית וגו׳ ׃ מי זה אמר ותהי וגו׳ ׃ ואם באתי לומר לא מידו באה אלי הרעה הזאת מקרה הוא שהיה לי אין זאת כי אם בין רעות בין טובות מי זה אמר ותהי אם יי׳ לא צוה ומפיו לא תצא הן רעה הן טובה אבל מה יש להתאונן אדם חי ׃ גבר על חטאיו · כל איש ואיש יתאונן על חטאיו כי הם המביאים עליו הרעה ׃ אל כפים · עם הכפים · אל העננים של שמים כמה דאת אמר והנה עב קטנה ככף איש וכן על כפים כסה אור ומדרש רבותינו נשא לבבנו באמת להקדוש ברוך הוא כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו ׃ נחנו פשענו ומרינו · זה דרכינו על ידי יצר הרע ׃ אתה לא סלחת · ולכך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך ׃ סכותה באף · חצצת את האף להיות מחיצה בינך ובינינו ותרדפנו בו ׃ סחי

ו׳ ויגרס כמו ויסבר וכן גרסה נפשי · הכפישני אין לו אח והטעם באלני · ו׳ ותזנח כמו ותמאס · ו׳ נשיתי עמידתי בנכח שים לי כמו ויז נכחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי על הדם שנו יעמד החי נכחו · ז׳ זכור שם הפועל כזכור בניהם או לשון בקשה לשם · ז׳ כאשר תזכור נפשי זאת הרעה תשוח עלי · ז׳ זאת התוחלת · ח׳ תמנו כמשמעו או הנו״ן תחת חסרון הכפל · ח׳ חדשים הם החסדי׳ · לבקרים בכל יום כמו לבקרים אצמית · רבה גדלה או כמשמעו · ח׳ אמרה לי · ט׳ תדרשנו באמת · ט׳ וי״ו ויחיל כמו פ״ה רפה בלשון ישמעאל · ט׳ עול מוסר · י׳ כי נטל עליו העול · י׳ ישתחוה לעושהו עד בא העפר בפיו · י׳ בי״ת בחרפה נוסף כבי״ת השביעני במרורים · כ׳ יזנח יתאם ורחם כמו ירחם וכן דרך הלשון והיה יי׳ לי לאלהים · כ׳ מלבו מרצונו · ויגה אל״ף תחת ה״א והוא מהבנין הכבד הנוסף כמו הוגה אתך ׃ ל׳ לדכא אל״ף לדכא שרש · ל׳ מלת הטה עם משפט כמו עוות · ל׳ לא ראה בחכמה להיות כן · מ׳ יתאונן מגזרת און · נ׳ נחפשה מבנין הקל · נ׳ נשא לבבנו כטע׳ ויפא משאת · נ׳ אל״ף אנחנו נוסף · ס׳ סכתה מפעלי הכפל · סחי

זכר ג׳ קמצין וסי׳ כחסדך זכר לי אתה · זכר דבר לעבדך · זכר עניי ומרודי · וכל דסמיכין לאזן פי׳ זכר אני זכר זאת זכר נא דכותה ז׳ קמצין ׃ אוחיל ג׳ וסימ׳ בה אוחיל ליי׳ עוד · זאת אשית אל לבי · חלקי יי׳ אמרה נפשי ׃ פירו כ״ב וס׳ ברוש שיר השירים ׃ הוגה ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסי׳ כאשר הגה מן המסלה · אשר הוגה יי׳ ביום חרון אפו · כי אם הוגה ורחם וא׳ כי יי׳ הוגה על

וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר׃
וַתִּזְנַח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי טוֹבָה׃
וָאֹמַר אָבַד נִצְחִי וְתוֹחַלְתִּי מֵיְהוָה׃
זְכָר עָנְיִי וּמְרוּדִי לַעֲנָה וָרֹאשׁ׃ זָכוֹר
תִּזְכּוֹר וְתָשִׁיחַ עָלַי נַפְשִׁי׃ זֹאת אָשִׁיב
אֶל לִבִּי עַל כֵּן אוֹחִיל׃ חַסְדֵי יְהוָה כִּי
לֹא תָמְנוּ כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָו׃ חֲדָשִׁים
לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ׃ חֶלְקִי יְהוָה
אָמְרָה נַפְשִׁי עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ׃ טוֹב
יְהוָה לְקֹוָו לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ׃ טוֹב
וְיָחִיל וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת יְהוָה׃ טוֹב
לַגֶּבֶר כִּי יִשָּׂא עֹל בִּנְעוּרָיו׃ יֵשֵׁב
בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו׃ יִתֵּן בֶּעָפָר
פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה׃ יִתֵּן לְמַכֵּהוּ
לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה׃ כִּי לֹא יִזְנַח
לְעוֹלָם אֲדֹנָי׃ כִּי אִם הוֹגָה וְרִחַם
כְּרֹב חֲסָדָו׃ כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיַּגֶּה
בְּנֵי אִישׁ׃ לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו כֹּל
אֲסִירֵי אָרֶץ׃ לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גָּבֶר
נֶגֶד פְּנֵי עֶלְיוֹן׃ לְעַוֵּת אָדָם בְּרִיבוֹ
אֲדֹנָי לֹא רָאָה׃ מִי זֶה אָמַר וַתֶּהִי
אֲדֹנָי לֹא צִוָּה׃ מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא
הָרָעוֹת וְהַטּוֹב׃ מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם
חָי גֶּבֶר עַל חֲטָאָו׃ נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ
וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד יְהוָה׃ נִשָּׂא
לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם׃
נַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ׃
סַכֹּתָה בָאַף וַתִּרְדְּפֵנוּ הָרַגְתָּ לֹא חָמָלְתָּ׃
׃ סַכּוֹתָה בֶעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה׃

רחמו לאורבאי כן כתי׳ וקרי ולמריכאי רחמו כתי׳ וקרי רחמיו

חצי הספר בפסוקים

וריצץ בפרידן שיני כנע יתי בקיטמא ׃ וקצת מלמשאל שלם נפשי אנשיתי טבותא ׃ ואמרית הובד תוקפי וטובא דהויתי אוריך מן קדם יי ׃ אדכר ענויי נפשי ומה דאמרירו בי סנאי ואשקין יתי גידין ורישי חיון ׃ מידכר תדכר ותצלי עלי נפשי על סיגופא ׃ דא נחמתא אתיב על לבי בגין כן אוריך ׃ טיבותא דיי ארום לא פסקו ארום לא אתמניעו רחמוהי ׃ ניסין חדתין מרחיש בצפריא סגיאה היא הימנותך ׃ חולקי יי אמרית נפשי על כן אוריך ליה ׃ טוב יי לסוברין לפורקניה לנפש דתבע אולפניה ׃ טב לאוריכא ולמשתיק עד דמטי פורקנא דיי ׃ טב הוא לגברא ארום יאלף נפשיה לסוברא ניר פיקודיא בטליותיה ׃ יתיב בלחודוהי וישתוק ויסבול יסורין דאתין בגין יתודא דשמא דיי דמשתלחין לאתפרע מיניה על חובא קלילא דחב בעלמא הדין עד כד יתוס עלוהי ויטלינון מיניה ויקבל אפי שלים לעלמא דאתי ׃ יתן בעפרא פומיה וישתטח קדם ריבוניה מאים אית סבר ׃ יושיט למחי ליה ליסתא בגין דחלתא דיי יסבע קלנא ׃ ארום לא ישלי יי לעובדוי לעלם למסרינון בידא דסנאיהון ׃ ארום אלהן ברישא יתבר ובתר כן יתוב וירחים לצדיקיא כסגיאות טיבותיה ׃ ארום מן בגלל דלא עני גבר ית נפשיה ואעדי זחותא מליביה בגין כן לאתקפא תבירא בבני אנשא ׃ למככא לכבשא תחות ריגלוי כל אסירי ארעא ׃ ולמצלי דין דגבר מסכן כל קביל אפי עילאה ׃ לסרבא אנש מסכן במצותיה איפשר דמן קדם יי לא יתגלי ׃ מן הוא אנש אמר והות בישתא מתעבדא בעלמא אלהן מן בגלל דעברו מה דלא אתפקדו מן פומא דיי ׃ מפי אלהא לא תפוק בישתא אלהן על ברת קלא רמיזא בגין חטופין דאיתמליאת ארעא ובעידן דבעי למיגזר טובא בעלמא מן פום קודשא נפקא ׃ מה כמון ישבח אנש דיחוב על יומי חיוהי גברא רשיעא על חובוהי ׃ נבלוש אורחנא ונבקר ונתוב בתיובתא קדם יי ׃ נטול לבבנא בריר ונרמי חטוף וגזילן מן ידנא וניתוב קדם יי אלהנא שכינתיה בשמי מרומא ׃ נחנא מרדנא סרבנא ומן בגלל דלא הדרנא לותך אנת לא שבקת ׃ טללתא עלנא ברגז ורדפתנא בגלותא קטלתא ולא חסתא ׃ טללתא שמיא בענני יקרא דילך מן בגלל דלא תעיבר לוותך צלותנא ׃

רוב ל׳ מפיק ה״א קדמ׳ חס׳ ׃ והטוב ד׳ ומ״ל וסימ׳ ועשית הישר והטוב בעיני יי׳ · אנא יי׳ זכר נא את אשר התהלכתי דמלכים · וחברו דישעיה · מפי עליון לא תצא הרעו׳ והטוב ׃ נחנו ג׳ וסימ׳ כולנו בני איש אחד · נעבור חלוצי׳ · נחנו פשענו ומרינו ׃

אבן עזרא

ס' סחי ומאוס עפרה כטעם טלטול. פ' פצו פיהם: פ' הפחת כמו הפואת יהיה האל"ף ראוי להראות. פ' כהרים פלגים הם. ע' תדמה כטעם לא תדמה לכל עינו והוא רחוק וה"א הפוגות כמו תי"ו תרומות. ע' ישקיף כאילו יש לשמים חלון שישקיף מתכו. ע' יש אומרי' עיני עוללה האדון ויפרשו עוללה כעוללות בבור והיסר בעיני מגזרת ועולל למו. צ' חנם שב אל אויבי. צ' צפו כמו שחו מגזרת אשר הציף: ק' תחתיות מתחתיות התחתיות. ק' לרוחתי שתעשה לי רוחה או עת רוחתי ושועתי. ק' קרוב מבאתיך. ר' מה שהייתי אמ' רב רבת אתה יי'. ר' עותתי העוות שעשו לי. ר' נקמתם בפרהסיא. ש' וחרפתם בגלוי. ש' עלי לרעתי. ש' מנגינתם כמו נגינתם והמ"ם נוסף. ת' גמול כמו ומוכרת סוה. ת' מגנת יש אומרים מ שרגשות הנו"ן נוסף והוא מגזרת מגן כריך על משקל אכילה ו והנכון בעיני שהוא מן מגון והבל. ת' תאלתך מגזרת אלה והתי"ו נוסף כמו תאות' מי ישיבנה. ת' שמי יי' הוא כמו שמיך כמו ואל משה אמ' עלה אל יי':

רשי

סחי ומאוס. הוא כיש בלשון משנה שיחו וכינו שכיסח מתוך חריאה ויוצא דרך הגרון: תשימנו. לשון הווה הוא: פחד ופחת. כשנכנס מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה: הפחת. לשון שאייה כמו השאת: מאין הפוגות. מאין חליפין והעברה: עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. ירמיה ממשפחת כהנים היה ואומר עיני בדמעה עוללה ו וכיוולה פני על נפשי מכל בנות עירי עוללה לשון כוול כמו ועוללתי בעפר קרני: מכל בנות עירי. משפחתי יש לה לבכות מכל מ משפחות העיר שהיתה נבחרת לקדושה ו ולעבודת הקדוש ברוך הוא מכל ישראל: צמתו בבור חיי. בבית הכלא. צמתו אסרו כמו צומת הגידין: מבעד לצמתך. אוטרייט"ור: וידו אבן בי. על פי הבאר כך עשו לדניאל וירמיה ראה ברוח הקדש. צמתו בבור חיי ואף על פי שצמתו בבור חיי שאינו יכול לעלות מתוכו לא שתו לבם גם לזאת עד שידו אבן בי: צפו מים וגו'. שבזמן שבא אדם במים עד מתניו עדיין יש תקוה אבל אם צפו המים על ראשו אז אומר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן אלא קראתי וגו'. צפו מים אומות העולם: קרבת ביום אקראך. כך הייתי רגיל בימים הראשוני' לקרבך ביום קוראי: רבת יי' ריבי נפשי. בימים שעברו: ראית יי' עותתי. בצרה הזאת שעותו בי הויבי שפטה משפטי. כאשר עשית כבר: מגינת לב. שבר לב כמה דאת אמר אמגן ישראל אשר מגן צריך בידיך. ד"א מגנת לב אוטם הלב כרה ו ולכה אשר היא כמגן כנגד לבם והמפרשו בלשון תוגה ויגון טועה שאין נו"ן כופלת בו שהנו"ן ביגון איכו שורש שלא כנו"ן נו"ן של המון מגזרת המו גוים וכנו"ן נו"ן של קלון מגזרת קלה וכנו"ן של ציון מגזרת ציה וכן נו"ן של שברון מגזרת שבר שממון שגעון: תאלתך. לשון כואלו שרי צוען:

איכה

פלגי מים ג' ר"פ וס' פלגי מים תרד עיני על שבר. פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו. פלגי מים לב מלך ביד יי': וירא ג' רפין וס' וירא וירב את ריבי. עד ישקיף וירא יי' משמים. כימי עמד בסוד יי': תחתיות ז' וס' ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני דיהושע. שתני בבור תחתיות. והורדתיך את יורדי בור. רנו שמים כי עשה יי'. בן אדם נהה על המון מצרים. שם עילם וכל המונה. קראתי שמך יי' מבור: משפטי ו' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן ט"ל ותלים סימן ל"ז: תשיב י' וסימ' השמר לך פן תשיב את בני שבה. תשיב לו את העבוט. חכמות שרותיה תעננה ואיך תשיב את פני פחת אחד דמלכים. וחבירו דישעיה. אף תשיב צור חרבו. למה תשיב ידך וימינך. כי תשיב אל אל רוחך. אם תשיב משבת רגליך. תשיב להם גמול:

סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים: פצו עלינו פיהם כל איבינו: פחד ופחת היה לנו השאת והשבר: פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי: עיני נגרה ולא תדמה מאין הפגות: עד ישקיף וירא יהוה משמים: עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי: צוד צדוני כצפור איבי חנם: צמתו בבור חיי וידו אבן בי: צפו מים על ראשי אמרתי נגזרתי: קראתי שמך יהוה מבור תחתיות: קולי שמעת אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי: קרבת ביום אקראך אמרת אל תירא: רבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי: ראיתה יהוה עותתי שפטה משפטי: ראיתה כל נקמתם כל מחשבתם לי: שמעת חרפתם יהוה כל מחשבתם עלי: שפתי קמי והגיונם עלי כל היום: שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם: תשיב להם גמול יהוה כמעשה ידיהם: תתן להם מגנת לב תאלתך להם: תרדף באף ותשמידם מתחת שמי יהוה:

טלטולין ורטושין שויתא יתנא ביני עממי: פתחו עלנא פומהון כל בעלי דבבנא למגזר עלנא גזירין בישין: ואימתא וזיעא הוה לנא מנהון רתיתא ותבירא: היך יבלין דמיא זלגת עיני דמען על תבירא דכנשת עמי: עיני זלגת דמעין ולא תשתוק מלמבכי מדלית פאיג עקתי וממלל תנחומי לי: עד כדו דיסתכי ויחזי עולבני יי מן שמיא: בכותא דעיני אסתקפת למרע נפשי על חורבן פלכי דעמי וניוול בנתא דירושלם קרתי: כמנא כמנו לי היך כצפרא בעלי דבבי על מגן: עברו בגובא חיי ורגימו אבנא בי: שטו מיא על רישי אמרת במימרי אתגזרית מן עלמא: צליתי לשמך יי מן גוב ארעיתא: צלותי קבילתא בזמנא ההיא וכען לא תכסי אודנך מלקבלא צלותי לארווחותני בגין בעותי: קריבתא מלאכא לשזבותי ביום דצליתי לך אמרתא במימרך לא תדחל: נציתא יי לעבדין מצותא לנפשי פריקתא מן ידיהון חיי: חזיתא יי סרוך דסריכו לי דון דיני: גלי קדמך כל נקמתהון כל מזימתהון עלי: שמיע קדמך כסופיהון יי כל מזימתהון עלי: סיפות קמין עלי ולהגיונהון עלי כל יומא: מותביהון וזקיפתהון אסתכל אנא זמריהון: תתיב להון גמולא בישא יי כעובדי ידיהון: תתן להון תבירות לבא ושלאהותך שלהי להון: תרדוקינון ברוגזא ותשיצינון מתחות שמי מרומא דיי:

פירוש הטעמים

אני הגבר. יספר המקונן שהוא הגבר שכהו בשבט ע עברה. א' והיה מוליכו בשבי בחשך ולא יקוה לאור. א' ובכל פעם הופך ידו ומכהו. ב' ומרוב המכות בלה בשרו ועורו ושברו ע עצמותיו. ב' ואחר כך בנה עליו בנין ו והקיף ראשו. ב' והוא יושב בחשך. ג' ושם גדר בעדו ורגליו בכבל. ואם יצעק אין צעקתו נשמעת. ג' ושם גדר בעדו שיהיה כולא והנתיבות שהיה יודע עוה אותם. ד' ועוד רעה אחרת שדוב יבא אליו ובא מדרך לא ידעו. ויפשחני תרגום ויספף שמואל ופסח. וישימני שכל רואהו ישום וכן שקוץ משומם ובמקום אחר שומם ומרחוק הבר יורה עליו חץ. ה' ובאו החצים בכליותיו שהם נסתרים בחלב. ה' ושב להיות שחוק. ה' ותחת רגלי ותחת לחם ומים מרורים ולענה. ו' ושברו שניו באבנים ולא יוכל לאכול ומלא הבר פיו באפר או כמעט אפר כלחם. ו' כאילו לא ירגיש ונשה הטובה. ו' ואין לו תוחלת שיראה עוד טובה. ז' כי תמיד יזכור עניו שענה אותו הבר הלענה והרוש והם המרורים מקום לחם. ז' יש אומרי' כי זכור תזכור. ז' זאת הנחמה אשיב אל לבי כאשר תשוח נפשי: ח' שאין קץ לחסדי השם. ח' יתכן חדשים על רחמיו כי רבה אמונתך גדולה כמו על כל רב ביתו או לשון רבים. ח' והוא היה חלקי מימי קדם מכל אלהים. ט' ואדע כי טוב יעשה לקוויו. ט' טוב שיסבול הדורש השם ויחיל וישב דומם לתשועת השם כטעם דום ליי' והתחולל לו כמו דומו עד הגיענו. ט' בנעוריו אולי המקונן נער היה כאשר נשבה או יחזיק לב הנערים. י' כי כטל שם אל עול האמור למעלה. י' יכבע לעפר. י' יתן ברכונו. כ' יש אומרי' יזכח כמו ישכח והוא הנכון והראיה ותזנח משלום נפשי. כ' רק תוגה ורחם. כ' מלבו לא עלה במחשבתו. ל' דמה השם יושב שמים ובני אדם אסורים בארץ סגורים במסגר האון. ל' להטות הדין בעבור היותו עליון ויעשם ברשיטה רצונו. ל' אלה הג' הפסוקים דבקים וטעם לא ראה כטעם לא היה כי כל יש השם רואהו. מ' אם פן מי גזר הגזירה על בני אדם והנה השם לא צוה וטעמו לא גזר וכן כי הוא צוה ונבראו. מ' השם לא יגזור רע או טוב מן המעשים רק הם ברשות אדם. מ' אם כן למה יתאונן בדבור וכן כמתאוננים והעד וישמע יי'. נ' רק יחפש אדם דרכיו. נ' יתן לבו לדורון בכפיו או יהיה לבו נשוי בכפיו. נ' ידיה ישראל כי לא סלח שבו אל השם על כן לא סלח. ס' שמת סוכת אף עלינו ולא נראה אנה נברח ותרדפנו. ס' דרך משל כאילו הענן יבדיל בין התפילה ובין השם. ס' טלטול עם מיאוס. פ' פצו פיהם מלעגים. פ' כאשר תפחד הנפש והפחת לפני הגוף מיד יפול והנה באה שואת הנפש ונשבר הגוף בפחת. פ' דברי המקונן. ע' תמיד בוכה: ע' עד שיראה השם פלגי מים ירדו

איכה יועם זהב · קינה זו נאמרה על יאשיהו כמו שנאמר בדברי הימים והלא היא כתובה על ספר הקינות ועמו חיבר בתוך הקינה את שאר בני ציון׃ יועם · יכהה כמו דאת מתרגם כהה עמיה׃ זהב · מראית פנים המזהיב כזהב׃ ישנא · ישתנה ממראיתו׃ הכתם · קטנת כלי כני הזהב שהם לערי קרוי כתם׃ אבני קדש · בנים המאירים כאבנים טובות ומדרש אגדה כל רביעית דם שיצא מיאשיהו בכל חן וחן שנעצו בו היה ירמיהו קוברם במקומ' ועליה הוא קורא תשתפכנ' אבני קדש׃ המסולאים בפז · המהוללים והנערכים כפז הרואה אותם א אומר ראו תוארם של אלו כמראית פז וכן לא תסולה בכתם א אופיר בכתם טהו' לא תסולה סולו לרוכב ב בערבות לשון הילול ו וערך הן׃ כבלי חרש · כדי חרש שנותני' בהן יין כגון כבלי יין ו ובכליהם ינפצו׃ גם תנין · אף על פי שאכזרי הוא חולצו שד כשרואה את בנו בא מרחוק רעב חולץ ש שדיו מתוך כרעיו ש שים לו כיסוי על דדיו ומוציאו מהן כדי ש שלא יראהו בנו מכוס' ויחזור לאחוריו ו והיניקו גוריהן׃ בת עמי לאכזר · רואים את בניהם צועקים ל ללחם ואין פורש להם שחייהם קודמים להם לחיי בניהם מחמת ה הרעב׃ האמונים עלי תולע · על בגדי צבעונין · האמונים לשון ויהי אומן את ה הדסה׃ אשפתות · אשפות של זבל ש שוכבים על האשפות בחוץ׃ ויגדל עון וגו' · פורענותם מוכיח ע עליה' שגדול עונם משל סדום׃ ההפוכה כמו רגע · שהרי סדום לא נתמשכה צרתה ב ברגע אחד נהפכה׃ ולא חלו בה ידים · ידי האויב כי על ידי המלאכים נהפכה וים מדרשי אגדה ואינו מ מיושב על סדר ה המקראות׃ זכו נזיריה · שריה כמו נזר ונתר ואני אומר נזיריה מתם שהיו מגודלי שער ונאים ביותר ומוסב על בת עמי׃ אדמו עצם מפנינים · אותם שהיו מראיתם אדום מפנינים וגזרתם כמו ספיר חשך תארם משחמים׃ משחור · הוא פחם׃ עצם · לשון מראה כמו וכעצם השמים לטוהר קולר בלע"ז׃ צפד · נקמט ונתחבר ואין לו דמיון׃ שהם יזובו מדוקרים וגו' · חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובות השדה שהיו האויבים צולים בסר על העשבים חוץ לחומה והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכריסן נבקעת ופרשם זב והדי זה מיתת ביזול יותר מהרוגי חרב׃ מדוקרי' · מבוקעי' בין נפיחת רעב בין ביקוע חרב קרוי דקירה׃ לברות · למאכל כמו לא ברה אתם לחם להברות את דוד׃ כלה יי' את חמתו · אשר בערת בו כמה שנים עתה כלה אותה בהנקמו מהם׃ מחטאת

שירדו מעיני · ע' יותר עששה עששה עיני בכי לנפשי מכל בנות עירי שמנהג הנשים לבכות וכל זה הבכי בנבור שאני תפוש כצפור · צ' והוסמתי כבור ושמו אבן גדולה על פי הבור או היו משליכים אבן בי לדעת אם אני חי · צ' ואין הבור ריק רק הוא מלא מים · ק' ואם הבור היה קרוב הייתי מתנחם רק הוא בתחתית · ק' ואדע כי אתה השם שמעת קולי ואם אני בתחתיו · ק' ומקרם מכאתיך קרוב בעת שקראתיך · ר' וכמה פעמים רבת בעדי · ר' כאשר ראית אתה ה העוות שעשו ליקח ת משפטי · ר' מה שים בלבם גם תשמע דבריהם · ש' בשפתם וקימתם תמיד יכנגנו על אידי · ת' כמעשיהם שממוני כבור עשה להם · ת' מגנת לב שתר בלב שלא ידאו האלה שתביא להם · ת' תרדפם באפך כי ת תפינם ותשמידם׃ איכה יועם זהב אומרים יועם כמו חשך תרגום והנה כהה הנגע עמית מכתפות והשר בעיני כמו לא עממוהו ו ומשקלו לחם יורק · ישנא מגזרת שנים · ב' אף המסולאים תחת הא הערם כי ה הה"א הנבלע לא ימצא בתוך המלה · ג' חלצו כמו וחלצ בעלו · ד' יש לשון זכר וקבו' פורש כמו פרוס לרעב והוא פת לחם פתות · ה' האוכלי מיעדנים · תולע כתולעת שני · ו' הלא שלפון חיל ואחרים אמרו כמו על ראש רשעים יחול · ז' תשלג ותחלב כפול וכן ספיר כמו כנים וכן עצמו לם מפנינ' מושך עצמו ואחר עמו כאשר מחלב הבע כאלו נגזרו מספיר ולבנת כמו לבנה והאד כ כמעשה ונתקום אחר אבן · ח' משחור יותר מן השחרות והוא שם · צפר כמו דבק והוא שם לבדו · ט' שהם יזובו והם מדוקרים · י' לברו מגזרת להברות את דוד והם שני כ בנינים · כ' דמה האף לאש · ל' תבל מקום הישוב · דס

הנין תנים קרי חלצו שד והוא חד מן ז' כת' נון ולא קריין וסים' נמסר בשמואל ב' סימן כ"א׃ למעדנים ל' והאבלים למעדנים וא' מעדנים יהן מעדנים לנפשך · מועדה ל' והשבתי כל משושה חגה · למעדה ל' ושברת את החקה הזאת׃ זכו ג' וסים' באיוב סימן ט"ו׃ נזירה ב' וסים' ולא תבצרו את נזיריה · זכו נזיריה משלג׃ מחלב ג' וסים' בישעיה סימן כ"ח׃

ד איכה יועם זהב ישנא
הכתם הטוב תשתפכנה אבני
קדש בראש כל חוצות׃ בני ציון
היקרים המסלאים בפז איכה נחשבו
לנבלי חרש מעשה ידי יוצר׃ גם
תנין חלצו שד היניקו גוריהן בת
עמי לאכזר כי ענים במדבר׃ דבק
לשון יונק אל חכו בצמא עוללים
שאלו לחם פרש אין להם׃
האכלים למעדנים נשמו בחוצות
האמנים עלי תולע חבקו אשפתות׃
ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם
ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים
׃ זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו
עצם מפנינים ספיר גזרתם׃ חשך
משחור תארם לא נכרו בחוצות צפד
עורם על עצמם יבש היה כעץ׃
טובים היו חללי חרב מחללי רעב
שהם יזבו מדקרים מתנובות שדי׃
ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן
היו לברות למו בשבר בת עמי׃
כלה יהוה את חמתו שפך חרון אפו
ויצת אש בציון ותאכל יסדתיה׃ לא
האמינו מלכי ארץ וכל ישבי תבל
כי יבא צר ואויב בשערי ירושלם׃

היכדין עמא דהב בית מוקדשא אשתני זיו פלטין בחיר משתדיין מרגלאון קדישין בריש כל מחוזין׃ בני ציון יקירין דמתילין איקוניהון לדהב טב היכדין הוו עממין מסאבין מחתין יתהון מלקביל ערסיהון ומסתכלין בהון בגין דילדון נשיהון בנין שפיריא בשופריהון ואתחשבו ללגינין דחסף עובדי ידי פחרא׃ אף בנתא דישראל מפנקאתא לבני עממיא דדמין לחורמנא טלען תדיהן׃ וריבי כנישתא דעמי מסירין לאכזראין ואמרהון ספרן עליהון כנעמיא במדברא׃ ארביק לשן עולימא למוריגיה בצהותא טליא תבעו לחמא מושיט לית להון׃ דהוו אכלין תפנוקין אשתממו במחוזין דאתרביאו על צבע זהרי גפיפו קקלאתן׃ וסגי חובת כנישתא דעמי מן חובת סדום דאתהפיכת כשעת ולא שריאו בה נביאיא לאתנבאה לאהדרותה בתיובתא׃ הווברירן נזירהא יתיר מתלגא שעעו יתיר מן חלבא סמיקו חיזו יתיר מן יוהרין וכשבזיזא פרצופיהון׃ חשך מן אוכמתא דגלותא ריווהון לא אשתמודעו במחוזין אדק משכיהון על גרמיהון פריך הוה כקיסא׃ מעלי הוו קטילי סייפא יתיר מן קטילי כפן דקטילי סייפא דייבין כד אינון מבזעין בכריסיהון מן מה דאכלו מעלל חקלא ונפיחי כפנא פריק כריסיהון מן מיכלא׃ ידי נשיא דהואן מרחמן על [illegible]ילו עולימיהן הוו למסעד להון ביום תבר די אתברת כנישתא דעמי׃ כף יי' ית חמתיה שדא על ירושלם ית תקוף רוגזיה ואסיק בעור אשתא בציון ואכלת אשותהא׃ לא הוו מהימנין מלכוות[illegible] דיירי תבל ארום יעול נבוכדנצר רשיעא ונבוזראדן בעיל דבבא לנכסא עמא בית ישראל בתרעיא דירושלם׃

חשך ד' בלישן חושך וסים' באיוב סימן פ"ח׃ שאם ב' וסים' והרהבוני · יזובו מדוקרים׃ יזובו ויזובו ד' מ"ל בליש' וסים' שהם יזובו מדקרים · הן הכה צור ויזובו מים · פתח צור ויזובו מים · ויבקע צור ויזובו מים דישעיה · עבל המסרה · ובמסרה אחרי' נמסר יזובו ב' חס' ואינו מביא כי אם דין שהם יזובו מדוקרים ובתלי"ם סי' ע"ח מסרינן המן על פי המסר' ויזובו ב' מ"ל ומסרינן הכהו דתלי' דסימן ע"ח ודסימן ק"ה וכן הוא נמסר בכל הספרים נשאר חד ויזובו והוא דישעיה ויבקע צור אב"כ עכ אית לן למימר דהנך דישעיה והדין דספרא חס' ובכל הספרים הדין דסיפ' הוא חסר ומיהו בחד סיפרא אשכחנא ג' מ"ל ומייתי ההוא דישעיה והנהו דתלים ואב"כ לישא קמא דמסר ד' מ"ל בליש' קשה טובא׃

מ' דם צדיקים דם כל צדיק וצדיק וכן כלב חכמים · נ' עורים כעורי' וכן אם אוכלת הוא · נגאלו מלה מורכבת מבנין נפעל ובנין שלא נקרא שם פועלו · ס' סורו גוי טמא · כנו יש להם נוכח כעוף וכן נבא תבא · פ' פניו' זעף כי בפנים יראה כמו ופניה לא היו לה עוד · ע' בצפיתנו אין לנו מסקל · צ' כאילו צדו צעדינו · ק' וכן ויאמ' דלקונו כמו כי דלקת אחרי · ר' בשחיתותם כמו בשחתם כתפם · ש' עוץ שנים הם והם ארמים · ת' לא יוסיף שב שובך ועליו ישוב פקד או ישוב אל השם הנזכר ברוח אפינו ׃

מחטאת נביאיה · על עקר היתה לה הרעה הזאת ׃ נעו עורים בחוצות · כשהיו העורים הולכים בשוק היו נעים ורגליהם נטמאו בדם ההרוגי' שהיו הרשעי' הורגים בתוכה ׃ נגאלו · נתלכלכו בדם עד אשר לא יוכלו הקרובים עליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם סורו מעלינו אתם הטמאים המלוכלכים בדם ׃ כי נצו · לשון קריחן ולכלוך כמו מ מוראתו בנוצתה ר דמתרגמינן באוכליה כך חברו מנחם ׃ גם נעו · נטמאו בדם ׃ פני יי' חלקם · פנים של זעם מאת הקדוש ברוך הוא חלקם ו והפרידם בגוים למען אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם ב בשלוותם ׃ עודינה תכלינה עינינו אל ע עזרתינו הבל · כשבאה עלינו הרעה עדיין היו עינינו צופות אל חיל פרעה שנאמר בהם ומצרים הבל וריק י יעזורו שהיו מבטיחים אותנו עזרה ולא באו כמו שנאמ' בהם הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מ מצרים׳ מצינו במדרש קינות שהיו באים ב בספינות רמז הקדוש ברוך הוא לים והציף לפניהם גורות כפוחים כמין מעי אדם כנערי' במים אמרו זה לזה הגורות הללו הם א אבותינו אבותי מצרים שטבעו בים מחמת ה היהודים הללו ואנחנו יוצאים לעזרתם עמדו וחזרו לאחוריהם ׃ בצפינו · חכינו ׃ צדו צעדינו · אויבינו ארבו את צעדינו מלכת ב ברחובותינו כמו ואשר לא צדה ואתה צודה את נפשי ׃ משיח יי' · הוא יאשיהו כמו שנ' ברה ויקונן ירמיהו על יאשיהו ׃ בשחיתותם · בגומות שחפרו ׃ ששי ושמחי · לפי [redacted] בת אדום · כשבא ירמיהו על ח חרבן בית שני ש [redacted] גם עליך ת [redacted] ותשכרי ממנו ׃

עודינו עודינה קרי והוא חד מן יד מלין כתי' ה' בסוף תיבו' וקרי' ו' וסימ' יקרחתה לא יקרחה קרחה בראשם · שפכה ידינו לא שפכה את הדם הזה · נשברה אניות בעציון גבר · עלה בעת ההיא עלה עבדי נבבר נצר · נצהה עריו נצתה מבלי יושב · הוה צאן אבדות היה עמי · נושבה כיכה אמר יי' על בית מלך יהודה גלעד · יזנה ואמר לבלה נאופים · יהיה ועשיתי

מחטאת נביאיה עונות כהניה השפכים בקרבה דם צדיקים ׃
נ' נעו עורים בחוצות נגאלו בדם בלא
ל' וחס' יוכלו יגעו בלבשיהם ׃ סורו טמא
קראו למו סורו סורו אל תגעו כי
ל' י' כתי' ק נצו גם נעו אמרו בגוים לא יוספו
ל' לגור ׃ פני יהוה חלקם לא יוסיף
וזקנים ק' להביטם פני כהנים לא נשאו זקנים
עודינו ת' לא חננו ׃ עודינה תכלינה עינינו
ל' אל עזרתנו הבל בצפיתנו צפינו אל
ב' כתי' כן · ל' גוי לא יושע ׃ צדו צעדינו מלכת
ב' וכתי' כן וכנסו' ברחבתינו קרב קצנו מלאו ימינו כי
בא קצנו ׃ קלים היו רדפינו מנשרי
ל' שמים על ההרים דלקנו במדבר
ל' מל' וכל סמוך' רכו' במ' כלי משיח בשמן ארבו לנו ׃ רוח אפינו משיח יהוה
נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו
נחיה בגוים ׃ שישי ושמחי
יושבתי ת' נ' בת אדום יושבתי בארץ עוץ גם עליך
ל' · ל' תעבר כוס תשכרי ותתערי ׃ תם
ל' עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך
ז' חס' פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך ׃
תכוטה ת' ה זכר יהוה מה היה לנו הביט
וראה את חרפתנו ׃ נחלתנו נהפכה
לזרים בתינו לנכרים ׃ יתומים
ואין ת' היינו אין אב אמתינו כאלמנות ׃

ענת מירת הדין וכן אמרת לא הוות כל דא אלהן מחובת נבואהא דמנבן לה נביאות שיקרא ומעויית כהנהא דאסיקו קטורת בוסמין לטעוות ואינון גרמו לאתשד בגוה דם זכאין ׃ איתטלטלו עוירין במחוזין אטנפו בדם קטולין בחרבא ועל דלא הוו יכלין למיתסי קריבו בלבושיהון ׃ זורו מססאבא קרו עממיא זורו זורו לא תקרבון ברהון ארום איתקוטטו אף איתטלטלו אמרו במיהויהון בשלותהון דביני עממיא לא יוסיפון למידר ׃ מן קדם אפי יי איתפליגו לא יוסיף לאסתכלא בהון בגין כן אומיא רשיעיא אפי כהניא לא סברו ועלוי סביא לא חסו ׃ עוד ספאן עיננא לאסתכלא לסייענא דהוינא מתינן לרומאי ואתהפיך לנא להבלו בסכותנ דאסתכינא לרומאי דאינון עמא דלא יפרוק ׃ הינון צדין שבילנא מלמיהך לרוחצן בפלטיתנא אמרנא קרב סופנא אתמליאו יומנא ארום מטא סופנא ׃ קלילין הוו רדיפנא יתיר מנשרי שמיא על טוריא אדליקו יתנא במדברא כמנו לנא ׃ מלכא יאשיהו דהוות חביב לנא כנשמת רוח חיין דבאפנא והוה מתרבי במשח רבותא דיי ארתחד במיצד חיבוליהון דמצראי דהוינא אמרין עלוהי בטלל זכותיה ניחי ביני עממי ׃ חדיאי ובדיחי קושטנטינא קרתא [redacted] רשיע דמתבניא בארע ארמינא בסגיאין אוכלוסין דמן עמא [redacted] אף עלייך עתיד למיתי ויצדיין יתיך פרכואי ותעיב עלייך כס דלווט תרווי ותתרוקיני ׃ ובתר כן ישלם עויתך כנישתא דציון ותתפרקין על ידוי משיחא ואליהו כהנא רבא ולא יוסיף יי תוב לאגלותך ובההיא זימנא אסער עויתיך [redacted] דמתבני באיטליא ומלי אוכלוסין מבני אדום וייתון פרסאי ויעיקון לך ויצדון יתך ארום אתפרסם קדם יי על חובתיך ׃ הוי דכיר יי מה דאיתגזר למהוי לנא אסתכל מן שמיא וחזי ית כסופנא ׃ אחסנתנא אתהפכת לחלונאי ביתנא לעמין נוכראין ׃ הוינא מתילין ליתמין דלית להון אבא אמהתנא כארמלן דאזלו גבריהון בקירוי ימא ומספקא להון אם אינון קיימין ׃

אותם לגוי אחד · שממה וידעתי כי אני שמעתי · שפכה ואני כמעט נטיו רגלי · חמרמרה פני חמרמרה מני בכי · עודינה תכלינו עינינו אל · שלה ומני שים טעם די כל עם ׃ הביט כן כתי' וקרי' הביטה וראה את חרפתינו והוא חד מן כ"ט מלין חסרי' ה' בסוף תיבות' וקרי' וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות ההא' בסף ׃

פירוש הטעמים

איכה יועם · איכה ישלה הזהב ודמה לאחרים שהם ששה הכתם הטוב ה החלי השגל וזה משל לפסוק הבא אחריו · ב' נפז אבן יקרה ויש אומרים כי הוא כסף וזהב מופז יכחישם · נ' הזכרים יקחו שד הנקבות ויניקו גורי הנקבות ובת עמי לא עשתה כן ויש אומרים גם תנין חלצו שד כשי' באן ויניקו גוריהן · ד' החלב לוינק מקום לחם ומים והעוללים גדולים מן היונקים כ כדמות עוללות הגפן' ה' כשמו הם שמו בפרהסיא כל רואם ישום · חבקו אשפתות כי הם מושלכי' כדומן ואין קובר · ו' יש חטאת ואשם בקרבן שטעמו עקב העון ו והחטאת והוא השכר הרע ויקרא מזל רע וכן כי לא שלם עון ה האמורי אם יקרך עון בדבר הזה גדול עוני מנשוא והפסוק הבא אחריו לעד' והטעם כי הרעה הבאה על ישרא' גדולה מרעת סדום שהיא נהפכת כמו רגע ולא היו הידים בכל עת בחיל בעבור שאין להם כח או ט טעמו שלא חלו בה ידים כטעם יחולו על ראש יואב · ז' זכו כזיריה בימי השבע · ח' חשך תאר ם ברעב · ט' המדוקרים שיוצא דם מתנובות שדי שהם שבעים טובים היו מחללי רעב · י' הנשים הרחמניות נהפכו לאכזריות מרוב הרעב · כ' והרעב בגוף דומה לאש שהיא דולקת ונוגעת עד יסוד העצם · ל' ובעבור הרעב בא צר בירושלם · מ' מחטאת נביאי הבעל וכהני הבמות נהרגו החסידים כדברי אסף · נ' והחיים נעו בחוצות כעורים והתגאלו בדמי החללים עד שלא יוכלו הנוגעים שיגעו במלבושיהם ובא פועל אחר פועל והטעם יוכלו שיגעו וכן כדעה כרדפה · ס' היו קוראים על נפשם סורו כטמא והראשון נכון ויחסר מקום הקוראים ואמרו בגוים כי עוד לא יוסיפו לשוב אל ארצם לגור כאשר היו · פ' כי אף השם חלקם בארצות ולא יוסיף להביט אליהם כמו ויצעקו על כן לא חמלו לעמות נקמה בזקנים ובכהנים · ע' ועוד נקוה שיבאו מצרים ויאסור לעזרתינו · צ' והם לא באו רק לצדינו שצדו אותנו ברחובותינו וקרב קצנו כי מלאו ימינו שבימותנו ובא קץ גלותנו · ק' ולא יכולנו לברוח · ר' יש אומרים כי ירמיה על יאשיה יקונן ונראה לדבר והנה כתובים על הקינות וזה איננו נכון כי אחרי מות יאשיהו באו הצרות ושפה אמר תם עונך והנכון בעיני כי על צדקיהו ידבר שהפקידו מלך בבל בירושלם והוא היה באחרית הגלות · ש' ששי כטעם שמח בחור בילדותך כי בסוף תבא במשפט והטעם כי אדום היה תחת יהודה וביום מפלתם שמחו וכן זכור יי' לבני אדום את יום ירושלם שהיו אומרים לבבליים ערו ערו עד היסוד בה · ותתערי כטעם ושכר ויתגל ׃ ותתערי · ותקיאי כמו ותער כדה ׃ תם עונך בת ציון · לקית על כל חטאתיך ׃ לא יוסיף להגלותך · מגלות אדום ולהלן עוד ׃ מימינו

זכור הזכור בלב והמבט בעין והטעם כל הצרה שעברה עלינו קודם הגלות והחרפה שלכחנו בה ׃ נחלתנו · שדות וכרמים מכורה לזרים שהם בארצנו · יתומים · ועוד היינו עם הגרים עלובים כאילו יתומים היינו ואין אב ידוע שמנהג משפחת האב לעזור היתומים ׃ מימינו

מימינו בכסף שתינו. שהיינו יראים לשאוב מים מן הנהר מפני האויבים והיינו קונים אותם בכסף: על צוארינו נרדפנו. בעול עבודה קשה: יגענו. לאסוף מזון ונכסים: ולא הונח לנו. יגיענו בידינו כי האויבים גוזלים וחוטפים הכל במסים וגולגליות וארנוניות: מצרים נתנו יד. דרך אדם הנופל ורוצ' לעמוד מושיט יד למי שאצלו לעזור לו ואף כאן למצרים הושטנו יד שיעזרונו ולאשור שישביעונו בלחם. נתנו כמו נתננו דגשות הנון משמשת במקום נון שניה וכן כי ממך הכל ומידך נתנו לך וכן ונתנו את בנותינו לכם: בנפשנו נביא לחמינו. בסכנת נפשינו היינו מסוכנים כשהיינו מביאים את מזונותינו מן השדה מפני חרב המדבר: נכמרו. נתחממו וכן כי נכמרו רחמיו ובלשון תלמוד יש הרבה על הכמר של ענבים מכמר ביטרא: זלעפות רעב. כמו ורוח זלעפות לשון שריפה: טחון נשאו. כשהיו האויבים מוליכין אות' בקולרין היו נותני' על כתפיהם ריחיים ומשאות כדי ליגעם. וכן בעץ כשלו כשל כחם ולשון כשלון נופל בתשות כח כמו שנאמר בעזרא ויאמר יהודה כשל כח הסבל וכן הכשיל כחי: על זה היה דוה לבנו ונו'. על המפורש במקרא של אחריו על שממת הר ציון ששועלי' הלכו בו: ואתה ה'. ידענו כי לעולם תשב והואיל וכן הוא למה לנצח תשכחנו הלא כ שבועת לנו בך כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת: כי אם מאוס מאסתנו. בשביל שחטאנו לא היה לך להרבות קצף עד מאד כאשר קצפת: השיבנו ה'. מפני שמסיים בדברי תוכחה הוצרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן ישעיהו ותרי עשר וקהלת:

מימינו. אפילו המים והעצים שאינם ברשות אדם נקנה אותם במחיר רב כי העיר יושבת במצור מן אויב: על. ואם אנחנו מביאים המים או העצים על צוארנו נרדפנו הצר רדפנו ויגענו חנם כי לא יניח לנו מה שהיינו מביאים: מצרים נתנו יד. דגשות הנון במלת נתנו תחת נון השרש כי זאת הנון סימן המדברים ונתינת היד שבועה והנה נתן ידו והטעם כתקיעת כף כי נשבענו למצרים ואשור ואולי כשבע: אבותינו. זאת הרעה הבאה עלינו בעבור עונותינו שהתחברו עם עונות אבותינו והם נמלטו ולא אנחנו כטעם פוקד עון אבות על בנים: עבדים. ועבדינו נותני' מס לנו כאדום משלו בנו. ופורק כמו מציל כמו ויפרקנו מצרינו ושניהם מגזרת מפרק הרים: בנפשנו. בתחלה היו עבדינו מביאים לחמנו ועתה אנחנו בעצמנו והישר בעיני שטעמו בסכנת נפשנו וכן כי בנפשותם הביאום: עורנו. ואם לא נכתב להביא לחם נמות ברעב. ונכמרו כמו יבערו ויקדו ונכמרו כי נכמרו רחמיו: זלעפות. כמו ורוח זלעפו' כטעם סערה: נשים. לא די צרת הרעב שענו העברי' נשינו וכל שכב' באונס והיא כדרכה תקרא ענוי: שרים. אין לנו שרים שיושיעו נשינו כי אפילו הם נתלו בזרועם ויש אומרים כי בידם של העבדים הנזכרים למעלה: בחורים לטחון ויהי טחון שם הפועל כמו כלאיתי כשוא וכשל כח הנערי' בהניע עץ הטחנה ויש אומרי' שהוא כמשמעו והטעם כי כל מחנה צריכה לטחון ולעצי': זקנים. מנהגם היה לשבת בשערי ירושלם: שבת. על הקרבנות שכרתו ומחולליהם המחוללים והמשוררים: נפלה. בית המקדש מקום השכינה: על זה היה דוה לבנו. והעין חשכה מרוב הבכי: על הר ציון ששמם. פועל עבר כמו כאשר אהב:

בכסף טו׳ רפין וסימ׳ נמסר ביהושע סימן כ״ב: מצרים ג׳ רפ׳ וסימ׳ מצרים שממה תהיה׳ מצרים כיאר יעלה׳ מצרי נתנו יד: נתנו ד׳ דגשים וסימ׳ ביחזקאל סימן כ״ז: לחמינו ד׳ וסימ׳ אך בי״י אל תמרדו׳ זה לחמנו חם הצטיידנו: לחמינו נאכל ושמלתינו נלבש. בנפשינו נביא לחמינו: טחון ל׳ בחורים טחון נשאו והוא חד מן א״ב מן ג׳ ג׳ בחד לישן אנ״ד וסימ׳

מֵימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ עֵצֵינוּ בִּמְחִיר יָבֹאוּ׃ עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ יָגַעְנוּ לֹא הוּנַח־לָנוּ׃ מִצְרַיִם נָתַנּוּ יָד אַשּׁוּר לִשְׂבֹּעַ לָחֶם׃ אֲבֹתֵינוּ חָטְאוּ אֵינָם אֲנַחְנוּ עֲוֺנֹתֵיהֶם סָבָלְנוּ׃ עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם׃ בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר׃ עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב׃ נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ בְּתֻלֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה׃ שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ פְּנֵי זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ׃ בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשָׁלוּ׃ זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם׃ שָׁבַת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ נֶהְפַּךְ לְאֵבֶל מְחֹלֵנוּ׃ נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ אוֹי־נָא לָנוּ כִּי חָטָאנוּ׃ עַל־זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ עַל־אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ׃ עַל הַר־צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הִלְּכוּ־בוֹ׃ אַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב כִּסְאֲךָ לְדוֹר וָדוֹר׃ לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ תַּעַזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ יָמִים׃ הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָ חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם׃ כִּי אִם־מָאֹס מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד־מְאֹד׃

השיבנו יי׳ אליך ונשובה חדש ימינו כקדם׃

מֵימָנָא בְּכַסְפָּא שְׁתֵינָא קִיסָנָא בְּדָמִין יֵיתוּן׃ עַל פִּירְקַת צַוְּורָנָא אִטְעַנְנָא כַּד הֲוֵינָא אָזְלִין בְּשִׁבְיְתָא חֲמָא נְבוּכַדְנֶצַּר רַשִּׁיעָא סַרְכַיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּאָזְלִין רֵיקָנִין פַּקִּיד לְחַיָּיטָא סִפְרֵי אוֹרַיְיתָא וּלְמֶעֱבַד מִנְּהוֹן גּוּאַלְקָאן וּמַלִּיאוּ יָתְהוֹן מִן פְּרִידָא דִּי עַל סְפַר פְּרָת וּטְעַן יָתְהוֹן עַל צַוְּורֵיהוֹן בְּהַהִיא זִמְנָא לְעֵינָא לָא הֲוַת נִיחָא לָנָא׃ מִצְרַיִם יְהַבְנָא סְטַר לְאִתְפַּרְנָסָא תַּמָּן וּלְאַתּוּר לְמִסְבַּע לַחְמָא׃ אֲבַהָתָנָא חָבוּ וְלֵיתְהוֹן בְּעָלְמָא וְנַחְנָא בַּתְרֵיהוֹן עֲוַיָּתְהוֹן סוֹבַרְנָא׃ בְּנוֹי דְּחָם דְּאִתְיְהִיבוּ עַבְדִין לִבְנוֹי דְּשֵׁם אִינוּן שַׁלִּיטוּ בָּנָא פָּרִיק לֵית מִיַּדְהוֹן׃ בְּנַפְשָׁנָא נַיְיתֵי לְחֵם פַּרְנָסוּתָנָא מִן קֳדָם קְטוֹל דְּחַרְבָּא דְּאָתֵי מִן סְטַר מַדְבְּרָא׃ מַשְׁכָנָא הֵיךְ תַּנּוּרָא אִתְקַדָּרוּ מִן קֳדָם סַפַּת כַּפְנָא׃ נְשַׁיָּא דַּהֲווֹ נְסִיבָן לִגְבַר בְּצִיּוֹן אִתְעַנִּיאוּ מִן רוֹמָאֵי וּבְתוּלָתָא בְּקִירְוֵי יְהוּד מִן כַּשְׂדָּאֵי׃ רַבְרְבָנֵי בִּידֵיהוֹן אִצְטְלִיבוּ אַפֵּי סָבַיָּא לָא סְבָרוּ׃ רוֹבִין רֵיחַיָּא נְטַלוּ וְטַלְיָא בִּצְלִיבַת קֵיסָא תְּקַלוּ׃ סָבַיָּא מִתְּרַע סַנְהֶדְרִין אִתְבַּטִּילוּ וְרוֹבִין מִן בֵּית זְמָרֵיהוֹן׃ בְּטִיל חֶדְוַת לִיבְּבָנָא אִתְהַפִּיךְ לְאֶבְלָא תִּינוּגְנָא׃ נָפְלָא כְּלִילָא דְּרֵישָׁנָא וַוי לָנָא אֲרוּם חַבְנָא׃ עַל דֵּין בֵּית מוּקְדְּשָׁא דְּאִתְצַדֵּי הֲוָה חָלִישׁ לִבְּבָנָא וְעַל אִילֵּין עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דַּאֲזַלוּ בְּגָלוּתָא מִתַּמָּן הֲווֹ חֲשִׁיכָן עֵינָנָא׃ עַל טוּרָא דְצִיּוֹן דְּהוּא צָדֵי תַּעֲלִין הַלִּיכוּ בֵיהּ׃ אַתְּ הוּא יְיָ לְעָלַם בֵּית מוֹתְבָךְ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא כּוּרְסֵי יְקָרָךְ לְדָרֵי דָרַיָּא׃ לְמָה לְעָלְמִין תִּשְׁלִינָנָא תִּשְׁבְּקִינָנָא לְאוֹרִיכוּת יוֹמִין׃ אֲתִיב יְיָ יָתָנָא לְוָתָךְ וְנִיתוּב בִּתְיוּבְתָּא שְׁלִימְתָּא תְּחַדֵּית יוֹמָנָא לְטַב כִּזְמַן יוֹמַיָּא טָבַיָּא דַּהֲווֹ מִלְּקַדְמִין׃ אֲרוּם אֱלָהֵן מִיקַץ תִּיקוּץ בָּנָא רְגִיזְתָּא עֲלָנָא עַד לַחֲדָא׃ השיבנו

נמסר במסרה רבת׳ בערכת אות האלף בס״ד: אתה יי׳ ג׳ ר״פ וסימ׳ בתלים סי׳ כ״ח: ולארך ימים ג׳ דסמ׳ וסימ׳ נמס׳ בתלים סימן צ״ג: מאוס ג׳ וחס׳ וסי׳ חמאה ודבש יאכל. כי בטרם ידע הנער. כי אם מאס מאסתנו קצפת:

נשלם ספר קינות

הלכו בו. המהלכים כמו ויחכנו אותו ויהיה הלכו כטעם הליכה מהבנין הכבד והוא פועל עומד ובעבור שמצאתי ערום הלכו הוצרכתי לדקדק הראשון והשועלים מנהגם להיות בחרבות: אתה יי׳. ידענו כי מלכותך לא תסור ולדור ודור אתה יושב על כסא המלוכה: למה. בעבור שאתה עומד לנצח למה תשכחנו סלה: השיבנו. לעיר משכן שמך ונשוב לעבדך כימי קדם: כי. השיבנו מהרה אלא אם מאסתנו בעונינו כבר קצפת עלינו קצף גדול. והישר בעיני להיותו כי אם מאסתנו בעונינו כבר קצפת עלינו יותר מדאי והוא ברחמיו ירחם עלינו ועל האמללים וינחם את האבלים ויעמיד הספר מיכאל להליץ טוב על ישראל ובא לציון גואל:

נשלם ספר איכה תהלה לאל המעלה לעמו ארוכה

שמע אמרי ספרי · לאברהם סופר · כתבם על ספר · לרוח משכלת :
בן מאיר נקרא · מכונה בן עזרא · ומזורו עזרה · כבודו סואלת :
ולהגיה חשכו · להכלית דרכו · אשר כשאר עד כה · כאלה נובלת :
ומארצו נפרד · אשר היא בספרד · ואל רומי ירד · בנפש נבהלת :
ושם לבו נכון · לפרש ולשכן · ואל אל מתחנן · ולו התוחלת :
להרבות לו עצמה · והוא יתן חכמה · וישלח כל אשמה · בפירוש קהלת :

בשם אש׳ לו הממשלת אחל לפרש קהלת :

דברי קהלת · כל מקו׳ שנאמ׳ דברי אינו אלא דברי תוכחות אלה הדברים אשר דבר משה וישמן ישורון · דברי עמוס שמעו את הדבר הזה פרות הבשן · דברי ירמיהו שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו׳ · אלה דברי דוד ובליעל כקוץ מונד כולהם · דברי קהלת וזרח השמש · כל הנחלים הולכים אל הים כינה את הרשעים בחמה ובלבנה ויש שאין להם מתנת שכר כך שנוייה בסיפרי ולמדתי משם שהענין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת החמה שסופה שוקעת :

הבל הבלים ג׳ דסמי׳ וסי׳ הבל הבלים אמר קהלת דריש סיפרא ב׳ בו · הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל׳ דסוף סיפר׳ : אלין מלין סופי תיבות מיחדין קמצין ויולד את פלג · לפני העדות למשמרת · כי הואיל הלך אחרי צו · ויהי לגפן אדרת · הם שבים ללכת · והארץ לעולם עומדת · מלכים שי · שמח ורשע :

תוספת ר״א כל הנחלים הולכי׳ אל הים מה ת״ל בעובדי עבוד׳ זרה כאמר שוטים המשתחוים למים סבורי׳ שיש בהם ממש לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא איננו מלא ואינן יודעין להבין כי אל המקום שהנחלים הולכי׳ שם הם שבי׳ ללכת שמימי הנהרות ההולכי׳ לתוך הים הם המים עצמם שהלכו כבר הם נובעות מתחת התהום והולכים למעלה מן הקרק׳ עד הים וחוזרי׳ ונובעים לפיכך אין הנהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני שיש בהן ממש · ענ׳

פתגמי נְבוּאָה דְּאִתְנַבָּא קֹהֶלֶת הוּא שְׁלֹמֹה בַּר דָּוִד מַלְכָּא דַּהֲוָה בִּירוּשְׁלֶם : כַּד חֲזָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּרוּחַ נְבוּאָה יַת מַלְכוּת רְחַבְעָם בְּרֵיהּ דַּעֲתִיד לְאִתְפַּלְגָא עִם יָרָבְעָם בַּר נְבָט וְיַת יְרוּשְׁלֶם וּבֵית מוּקְדְּשָׁא דְּאִינוּן עֲתִידִין לְמֶחֱרַב וְיַת עַמָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי אִינוּן עֲתִידִין לְסַגְלֵי אֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ הֲבֵל הֲבָלַיָּא עַלְמָא הָדֵין הֲבֵל הֲבָלַיָּא כָּל מַה דִּטְרַחִית אֲנָא וְדָוִד אַבָּא כּוּלֵּיהּ הֲבָלוּ : מַה מּוֹתַר אִית לֶאֱנָשׁ בָּתַר דִּי מוּת מִן כָּל טוּרְחֵיהּ דְּהוּא טָרַח תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעַלְמָא הָדֵין אֵילָהֵן לְמֶעְסַק בְּאוֹרַיְתָא לְקַבָּלָא אֲגִיר שְׁלִים לְעַלְמָא דְּאָתֵי קֳדָם מָרֵי עַלְמָא : אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה דָּרָא טָבָא דְּצַדִּיקַיָּא דְּאָזִיל מִן עַלְמָא בְּגִין חוֹבֵי דָּרָא בִּישָׁא דְּרַשִּׁיעַיָּא דַּעֲתִידִין לְמֵיתֵי בַּתְרֵיהוֹן וְאַרְעָא לְעַלְמֵי עַלְמִין קַיְּימָא לְסוֹבָרָא פּוּרְעָנוּתָא דְּאָתֵי עַל עַלְמָא בְּגִין חוֹבֵיהוֹן דִּבְנֵי אֱנָשָׁא :

ל׳ ל׳ **דִּבְרֵי** קֹהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם : נ״ל מ הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת הֲבֵל הֲבָלִים הַכֹּל הָבֶל : ל׳ מַה־יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ : ר׳ חס׳ נסי׳ דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָדֶת : ל׳ רחיני׳

אורח חיים למעלה למשכי׳ למען סור משאול מטה כי כאשר יתאוה האורח שנשבה לשוב אל ארץ מולדתו להיו׳ עם משפחתו כן תכסוף הרו׳ המשכלת להאחז במעלות הגבוהות עד עלותה אל מערכות אלהים חיים שאיננו שוכני בתי חומר כי הגוי׳ נמשלות לבתים ובעפר יסודם וכענין די מדרהון עם בשרא לא איתוהי וזה יהיה אם תתלבן הרוח ותתקדש מטומאות תאות הגויות המנואלו׳ המטנפות הקודש להתערב בחול מטה ותשיב אל לבה לדעת יסודה ולראות סודה בעיני החכמ׳ שלא תכסינה והרחוק כקרוב לפניה והלילה כיום אז תהי נתכנת לדעה קשט אמרי אמת ויהיו מחוקקין עליה שלא ימחו בהפרדה מעל גויתה כי המכתב מכתב אלהים הוא כי למען הראותה הובאה הנה על כן נכלאה במסגר עד עת קץ וכל זה להועיל ולהטיב לה ואם כבלה עמל שנים במספר כן תנוח ותשמח עולמי עדי עד בלי קץ כי כל מעשה יפרד והיה לארבעה ראשים טוב כולו או טוב רובו ורע בקצהו או רע כולו או רע רובו וטוב בקצהו והחלק הראשון הוא מנת בני אלהים והחלק השני הם החיים אשר על פני האדמה והשנים האחרים נעדרים לא יתכן המצאם כי לא יעשה יי׳ אלהים דבר כי אם טוב כי הכל לעולם הוא טוב וכן כתוב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב ואם היה שם רע היה בקצהו כי בעבור רע מעט אין בדרך החכמה העליונה למנוע טוב רב ושורש הרע מחסרון המקבל ואם אין לנו יכולת לדעת מעשה אלהים כי אם אל מעשיו בעבור היות הכל מעשיו הנה ראינו ילבינו הבגדים השטוחים לשמש ויחשכו פני הכובס והלא הפועל אחד יוצא מפועל אחד לכן ישתנו הפעלים בעבור השתנות תולדת המקבלים ומחשבות בני אדם משתנות כפי תולדות גויה וגוייה והשתנות התולדות בעבור השתנות המערכות העליונות ומקום השמש והמקבל כחה והמדינות והדתים והמאכלים ומי יוכל לספר אותם וכל דרך איש זך בעיניו · ויער יי׳ אלהי ישראל את רוח שלמה ידידו לבאר דברי חפץ ולהורות הדרך הישרה כי כל מעשה שיעשה נוכר לא יעמד כי כל הנבראים ילאו לברא עצם שהוא שורש או להכחידו עד שיהיה כעדר רק כל מעשיהם דמות ותמונה ומקרה להפריד מחובר ולחבר נפרד ולהניע נח ולהניח נע על כן מעש׳ בני אד׳ תהו וריק כי אם יראת יי׳ ולא יוכל איש להשיג מעלת יראתו עד עלותו בסולם החכמ׳ ויבנה ויכונן בתבונ׳ :

קהלת · על שם שקיהל חכמות הרבה וכן במקום אחר קוראו אגור בן יקא שאגר כל החכמה והקיאה ויש אומרים שהיה אומר כל דבריו בהקהל : מלך בירושלם · עיר החכמה : הבל הבלים אמר קהלת · קהלת קורא תגר ואומר על כל יצירת ז׳ ימי בראשית שהכל הבל של הבלים הוא · הבל נקוד חטף פתח לפי שהוא דבוק כלומר הבל שבהבלים שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית : מה יתרון · שכר ומותר : תחת השמש · תמורת התורה שהיא קרויה אור שנאמר ותורה אור כל עמל שהוא מחליף בן את עסק התורה מה שכר בו : דור הולך ודור בא · כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול איננו מבלה את מעשיו כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כענין שנאמר בניו ירצו דלים : והארץ לעולם עומדת · ומי הם המתקיימים הענוים הנמוכים המגיעי׳ עצמם עד לארץ כענין שנ׳ וענוים ירשו ארץ ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ שנ׳ ואתם תהיו לי ארץ חפץ :

וזרח

דברי כתוב וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו וגו׳ והמשל הוא שימשל בו דבר אחר כמו חוד חידה ומשל משל והוא הכשר הגדול והנמשל כנוכר נכר ודרך השיר להיות תחלה או דבר עתיד להיות ובעבור היות חפץ שלמה לחבר הדברים שיעלו על הלב החל במלת דברי ואיננו כן כל דברי כי הפסוק שיש אחריו יורה עליו או הוא בעצמו גם כן יורה הפסוק השני בספר הזה על הראשון וקהלת הוא שלמה כי לא היה מבני דוד משית יי׳ מלך רק הוא לבדו ונקרא כן על לשון החכמה שנקהלה בו ונזכר שם מקום מלכותו בעבור תפארתו הלא תראה כי נקרא מלך ירושלם מלכי צדק כי היא שלם ויורש עליו ויהי בשלם סוכו וכן אדני צדק בעבור היותו אדון מקום הצדק וכן על דברתי מלכי צדק והוא דוד המלך : הבל · אמר על דברי הבלי העולם וסמך הבל אל הבלים ואם לא ינצא מהשמות שהם על משקל ארץ שישתנה חוץ מחדר תשכבך וכגור דלתך מספח חמתך גם אלה בפתח וזה בצרי וסמיכת היחיד לרבים בענין אחר על שני דרכים לגדולה כמו מלך מלכים ולהפך כמו עבד עבדים וחבל הבלים כמוהו כענין אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד והט״ם תחת יותר כט״ם מכל שהיו לפני בירושלם · וט״ם מכל מלמדי השכלתי והענין אם יעלו בני אדם במאזני׳ עם ההבל יהיו יותר קלים מהבל וכפל הבל הבלים להורות על כל זמן כענין נשאו נהרותיו׳ נשאו נהרות קולם וכן סבבוני גם סבבוני פעמים רבות ושלא יאמר אדם בלבו שיש בדברי העולם הבל ויש בו שורש עומד הנה חתם הכל הבל : מה יתרון · על משקל זכרון והוא שם מהפעלים שהפ״ה שלהם איננו שלם ובבנין הפעיל יורש עליו והענין אחר שהכל הבל מה יועיל לאדם בכל עמלו · וענין תחת השמש הוא הזמן המתהפך כי השמש לבדו יוליד הזמן כי היום תלוי בשמש מעת זרחו ועד באו והלילה הוא מעת בא השמש עד זרחו יראו הכוכבים או הלבנה או לא יראו וכן זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף על פי נטות השמש לפאת צפון או דרום אף על פי שיש לירח בהרות ובצמחים הלחים ובמוח מעשים נאים וכימה לקשר וכסיל לפתח אין מעשה כולם כנגד מעשיו כי אם חלק מחלקים רבים ואם השמש אחד ישתנו מעשיו כפי השתנות המאה ועשרים מחברות השבעה והשתנות תהלוכות כולם עם נוע גובה גלגל המוצק היוצא על כן לא תמצא מתכונת מלאכת השמים נמשלת למתכונת אחרת רגע אחד ועל זה נזכר בספר יצירה שתי אבנים בונות שנים עד תשע שאין הפה יכול לדבר ולא האזן יכולה לשמוע והעמל לבקש חכמה עד שתתברר רוחו יש לו יתרון כי אין הרוח של אדם תחת השמש : דור · בעבור היות כל נמצא תחת השמש מורכב מארבעה מוסדים מהם יצאו ואליהם ישובו והם האש והרוח הנה שהוא האויר והמים והארץ זכר ארבעתם והחל בארץ שהיא כמו היולדת ואחר כן זכר השמש מקום האש בעבור רוב חומה והיא האם המולדת ואחר כן הרוח והמים ואמר על הארץ שכל הנולדים ממנה אליה ישובו כענין כי עפר אתה ואל עפר תשוב והיא עומדת ודור בא ודור הולך ויתכן היות ענין דור כמו גרים וכמוהו מרור באהלי רשע :

וזרח

זרח השמש וגו' • דור הולך ודור בא • כאשר השמש תזרח שחרית ותשקע ערבית תלך כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זרחה אתמול משם שתזרח שם גם היום : הרוח • רוחו של שמש טלנ"ט בלע"ז כמו אל אשר יהיה שם הרוח ללכת : ועל סביבותיו שב • גם מחר כל היקף וסובב מסבב אתמול הוא מקיף וסובב היום : הולך אל דרום • לעולם ביום : וסובב אל צפון • לעולם בלילה : סובב סובב הולך • פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום ופעמים מסבבתן בלילה • בתמוז מהלכתן ובטבת סובבתן אף הרשעים כל מה שמתמן זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכים ומתגברים סופם לשוב אל מקום בואתם ממקום הטנופת באו ולמקום הטנופת ילכו וכן כל הנחלים הולכים אל הים ואינו מלא לפי שאינן כשאר בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו כמאמר הקורא למי הים וישפכם וגו' ומהיכן אדם סופך מלמעלה למטה והנחלים הולכים במחילות תחת ההרים מאוקיינוס וחוזרים ונובעים וזהו אל מקום שהנחלים הולכי' הם שבים שם אף הרשע כל מומת שבא כן ילך : כל הדברים יגעים וגו' • לא תשבע עין לא תמלא אזן • מושב על מה יתרון אם מחליף הוא עסק התורה לדבר בדברי' בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיב את כולם ואם במראית העין בא לעסוק עינו לא תשבע ואם בשמיעת האזן אזנו לא תמלא : מה שהיה הוא שיהיה וגו' • בכל מה שהוא למד בדבר שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בששת ימי בראשית אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חדושי טעמי' כענין שנאמר דדיה ירווך בכל עת מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם וכן מצינו במסכת חגיגה שאמר ר' אלעזר בן הורקנוס דברי' שלא שמעתן אזן במעשה מרכבה יש דבר בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש וגם לאחרונים שיהיו לאחרינו לא יהיה להם זכרון ברורו' שיהיו לאחרו' להם ומדרש אגדה דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו של זכר אדום למחות שנ' ולא יהיה שריד לבית עשו :

וזרח • כבר בארו חכמי המדות והחשבון מכל הנבראי' הנראים על עשרה חלקים והשמש גדול מכולם ואין אחד כמהו והוא השרש במלאכת שמים כדמו' הנקודה בחכמת המדות והאחד בחכמת החשבון והענין אע"פ שיש לו תנועה ויזרח ויבא ישוב אל מקומו כבראשונה ומקום זרחו היום קרוב ממקום זרחו מחר ובעבור התנועעו לצפון ו ולדרום יזרח שני פ פעמי' בשנה ממקום אחד וממקום סוף ה הדרום והצפון פעם אחת עד מלאת לו שנה תמימה וכן מ מקרה הלבנ' והחמשה כוכבים גם כל צבא השמי' יזרח ויבא לכן זכר הגדול כענין ו ולשמש שם אהל בהם שלא הזכיר הפוכים וענין שואף כמו באות נפשה שאפה רוח כ כאילו הוא שואף הרוח מרוב תאותו לשוב אל מקומו : הולך • יש אומרים כי גם הפסוק על השמש ידבר שפעם נוטה אל צפון ואל דרום ויפרש הרוח פאה וזה איננו נכון ויור' עליו ועל סביבותיו שב הרוח וכל הפסוק הוא בענין הרוח ש שפעם יתנועע האויר לפאת צפון ופעם ל לפאת דרום ויסוב מ מדרום לצפון על פאת מזרח ומצפון לדרום על פאת מערב על כן אמ' סובב סובב הולך הרוח ובסוף ישוב על סביבותיו כשוב השמש כי היא סבת רוב ת תנועות הרוח ויורדי הים ידעו מהם שהם על דרך אחד ביום לשנה : כל הנחלים • אף על פי שהנחלים הולכי' אל הים לא יהיה מלא עד שיעבר החוק

סובב ט' חס' בליש' וסימ' הוא הסבב את כל ארץ כוש קדמא · ויך את אדום הסבב אליו דד"ה · סובב סבב הלך הרוח תנינא דפסו' · ויכה את אדום הסבב אליו דמלכים · אקומהנא ואסבבה · ויבא את המים העירה · יסבבנהו יבוננהו · תהום יסבבני · ואסבבה את מזבחך · וגל סבבי' חס' בב"א ודמות בקרים סובבי' : כשמע ד' חס' וסי' נעויתי משמ' · אוטם אזנו משמע דמי' ·

וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל־ ג' · ל' · ל'
מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם׃ הוֹלֵךְ ל' ומ"ל
אֶל־דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן סוֹבֵב ׀ ל'
סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב ג' חס' בליש'
הָרוּחַ׃ כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־ ל' נסי'
הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־מְקוֹם י'
שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים ל'
לָלָכֶת׃ כָּל־הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא־ ל'
יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן
לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ׃ מַה־ ד' חס'
שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה ב' ונסיב'
הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת ל'
הַשָּׁמֶשׁ׃ יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר רְאֵה־זֶה
חָדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר ג' חס' בליש'
הָיָה מִלְּפָנֵנוּ׃ אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים ל' חס' · ג' · ל'
וְגַם לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ לֹא־יִהְיֶה לָהֶם
זִכָּרוֹן עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה׃ ל' נסי' · ג' · ב' יקעו

וְיָדְנַח שִׁמְשָׁא בִּימָמָא מִן סְטַר מַדִינְחָא וְעָאֵיל שִׁמְשָׁא לִסְטַר מַעַרְבָא בְּלֵילְיָא וְלַאֲתָרֵיהּ שָׁתִיף וְאָזֵל אוֹרַח תְּהוֹמָא וְדָנַח לִמְחַר מִן אֲתַר דְּהוּא נַח מִתַּמָּן מֵאִיתְמַלֵי׃ אָזִיל כָּל סְטַר דָּרוֹמָא בִּימָמָא וּמְחַזַּר לִסְטַר צִיפּוּנָא בְּלֵילְיָא אוֹרַח תְּהוֹמָא מְחַזֵּר מְחַזֵּר וְאָזִיל לְרוּחַ עִיבַר דָּרוֹמָא בִּתְקוּפַת נִיסָן וְתַמּוּז וְעַל סַחֲרָנוּהִי תַּיֵּיב לְרוּחַ עִיבַר צִיפּוּנָא בִּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי וְטֵבֵת נָפִיק מִתַּרְכֵּי מַדִינְחָא בְּצַפְרָא וְעָאֵיל לְחַרְכֵּי מַעַרְבָא בְּרַמְשָׁא׃ כָּל נַחְלַיָּא וּמַבּוּעֵי מַיָּא אָזְלִין וְנַגְדִין לְמֵי אוֹקְיָינוּס דְּמַסְחַר לְעָלְמָא כְּגוּשְׁפַּנְקָא וְאוֹקְיָינוּס לֵיתוֹהִי מִתְמְלֵי וּלְאֲתַר דְּנַחֲלַיָּא אָזְלִין וְנַגְדִין תַּמָּן אִינוּן תַּיְיבִין לְמֵיזַל מִצִּנּוֹרֵי תְּהוֹמָא׃ כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַּעֲתִידִין לְמֶהֱוֵי בְּעָלְמָא אִשְׁתַּדְלוּ בְּהוֹן נְבִיַּיָּא קַדְמָאִין וְלָא יְכִילוּ לְמִשְׁכַּח סוֹפֵיהוֹן בְּרַם הָכִי לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לִגְבַר לְמַלָּלָא בֵּיהּ דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי בַּתְרוֹהִי וְלָא יְכִילָא עֵינָא לְמֶחֱזֵי כָּל מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּעָלְמָא וְלָא יְכִילָא אוּדְנָא לְאִתְמַלָּאָה מִלְּמִשְׁמַע כָּל פִּתְגָּמֵי כָּל דַּיָּירֵי אַרְעָא׃ מַה דַּהֲוַת מִן קַדְמַת דְּנָא הוּא עָתִיד לְמֶהֱוֵי בָּתַר כֵּן וּמַה דְּאִתְעֲבִיד מִן קַדְמַת דְּנָא הוּא עָתִיד לְאִתְעֲבָדָא עַד סוֹף כָּל דָּרַיָּא עָלְמָא וְלֵית כְּלוּם פִּתְגָּם חֲדַת בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ אִית פִּתְגָּם דְּיֵימַר אֱנַשׁ חֲזִי דֵין פִּתְגָּם חֲדַת הוּא הָא כְּבַר הֲוָה לְעָלְמִין בְּיוֹמֵי דָּרַיָּא דִּי הֲווֹ לְקַדְמָנָא׃ לֵית דָּכְרָנָא לְדָרַיָּא קַדְמָאִין וְאַף לְבַתְרָאִין דַּעֲתִידִין לְמֶהֱוֵי לָא יְהֵי לְהוֹן דָּכְרָנָא עִם דָּרַיָּא דִּיהוֹן בְּיוֹמֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא׃

מסיר אזנו משמע תורה · ולא תמלא אזן : זכרון ל' בסיפר' לא יהיה להם זכרון עם שיהיו וכל שאר קריא' דכות' זכרון בב"א והוא חד מן שיטה חדא מן כ"א וכל חד וחד ל' דכו' בסיפ' וכל קריא' דכו' בב"א וסימ' נבסר בבכר' רבת' במערכת אות הש"ן כערך שנכס"ר :

ויכסה הארץ בעבור שהמים שהלכו אליו הם הם ישובו ללכת על מקומם פעמים אין קץ להם כי תמיד יעלה איד מהים אל הרקיע והם רוב העננ' והמים המתוקים יעלו בעבור קלותם והאיד ישוב גשם כענין הקור' למי הים וישפכם ומימי המעינ' מהגשם וכל הנחלים יבאו מהמעינים הלא תראה כי בשנת בצורת ייבשו רובי המעינים וכתוב ויבש הנחל כי לא היה גשם בארץ וזה ענין אל מקום שהנחלים הולכי' ולא באר שלמה סבת שוב המים אל מקומם כאשר לא באר סבת שוב השמש מהמערב למזרח אם למעלה מהרקיע או על הכדרים או על דרך שהארץ עגולה והיא באמצע הגלגל העליון כי אלה הדברים צריכים ראיות ושורש שפור לדבר על כל דבר נראה לעין ולא יצטרך לראיות והענין בזכירת אלה ארבעתם שהם השמש שהיא מקום האש והרוח והמים והארץ בעבור היות כל הנמצאים תחת השמש נולדים מהם הצמחים והחיות ובני אדם והעוף ודגי הים ואם הם שהם השרשים ההם לשוב אל מקום כשהיו איך יעמדו הנולדים מהם ואם היו בראשיתם הבל כן יהיו באחריתם ואם האדם הבל אף כי מעשהו שהוא כמו מקרה לו ואף כי מחשבותיו הם כמקרה המקרה כענין יי' יודע מחשבות אדם כי הבל המה : כל הדברים • יש מפרשים יגעים כמו מלאים וזה לא יתכן בעבור היות יגעים פועל עומד כמו האחד אף ויגע ואילו היה כענין פירושם היו מיגעים מבניין פיעל הדגוש מן אל תיגע שמה • לכן ישוב יגעים על הדברים בעצמם והחפץ שהם כלאים וחסרים אין כח בהם על כן לא יוכל איש לדבר ואחר שהודיע הארבעה השרשים שהם עומדים על מתכונתם ואם תקרה להם תנועה בסוף ישובו כשהיו את ידענו הכלל והפרטים הנולדים מהם לא עמדו רגע אחת על מתכונת אחת על כן לא יוכל אדם לספור אותם והעין לא תשבע מראותם כי סבת ראות העין התמונות שהם מתדמות באויר הזך ולא יעמדו רגע אחת והאזן לא תמלא משמוע הפרטי' כי גם סבת השמיעה הנככת האויר שיש בו תמונות הקולות גם הם לא יעמדו על כן לא תוכל העין לשלוט בפרטים ולא האזן לשמוע מספרם כי אין קץ ומספר להם אבל בני אדם לכן היוצר לבדו ידע הכלל והפרט כי מעשה ידיו כלם : מה שהיה • אמר המסורר על הבריאות העליונות כי הוא צוה ונבראו עומדים לעד לעולם ועל הבריאות של מטה אמר כי כסגב שמו לבדו והענין כי תהו המה כלם ועניין מה שהיה הוא על הגלגלים ובאותם כי הם כמו עגולות חוזרו' חלילה ראשיתם כסופם וסופם כראשיתם • ומה שנעשה הוא שיעשה על הכללים שהם שמורים כמין אדם ומין סוס ומין כל חי ומין כל צמח ותולדת אלה מתנועות העליונים ואם עליונים עומדים יעמדו הכללים שהם בתבנית מערכות הצבאות והענין אע"פ שלא אוכל לספור הפרטים כלליהם שמורים וידועים וספורים ועל זה הדרך תראה עולם למעלה ועולם שלמטה עומד על דרך אחד ואין כל חדש : יש דבר • ימצא יש ברוב בלשון הקדש על הדבר הנמצא לפרקי' מעטים כמו ויש אשר יהיה הענן יש מפזר ונוסף יש רשע מאריך כי ברוב שנות רשעים תקצרנה ואם ידאה לאדם דבר חדש כבר היה לעולמים ופירוש עולמים כמו זמנים וכן צור עולמים מלכותך מלכות כל עולמים תוספת עולמים תקופת נצח וזמנים רבים : אין זכרון • אם תאמר אילו היה כמו זה הדבר החדש בימים הקדמונים כאשר שמענו שמעו אין זכרון לראשונים גם כן יקרה לאחרונים עם אחרונים אחרונים עד הנה דברי שלמה על דרך כלל ועתה יחל לבאר כל הדברים שעלו על לבו : הכי

אני קהלת הייתי מלך על ישראל
בירושלם: ונתתי את לבי לדרוש
ולתור בחכמה על כל אשר נעשה
תחת השמים הוא ענין רע נתן
אלהים לבני האדם לענות בו:
ראיתי את כל המעשים שנעשו
תחת השמש והנה הכל הבל ורעות
רוח: מעות לא יוכל לתקן וחסרון
לא יוכל להמנות: דברתי אני עם
לבי לאמר אני הנה הגדלתי
והוספתי חכמה על כל אשר היה
לפני על ירושלם ולבי ראה הרבה
חכמה ודעת: ואתנה לבי לדעת
חכמה ודעת הללות ושכלות ידעתי
שגם זה הוא רעיון רוח: כי ברב
חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף
ב מכאוב: אמרתי אני בלבי לכה
נא אנסכה בשמחה וראה בטוב
והנה גם הוא הבל:

ג' כסי' · ל' כסיפ' · ו' · ל' · ל' ותס' · ל' ותל' · ל' ותל' · ב' רף · ר' ב' מלע' · ד' · ל' כתי' ק · ל' כתי' ש"ן בכל · נ' · ל' · ל' · ד' רפין

כד הוה שלמה מלכא יתיב על כורסי מלכותיה אתגבה לביה לחדא על עתריה ועבר על מימרא דיי וכנש סוסון ורתיכין ופרשין סגיאין וצבר כספא ודהבא לחדא ואתחתן בעממין נוכראין מן יד תקיף רוגזא דיי עלוהי ושדר לותיה אשמדאי מלכא ד דשידי וטרד יתיה מן כורסיה מלכותיה ונטל גושפנקיה מן ידיה בגין דיהך מטלטל וגלי בעלמא לאוכחותיה והוה מחזר על כרכי פילכיו וכרכי ארעא דישראל בכא ופגן ואמר אנא קהלת דהוי שמיה שלמה מתקרי מן קדמת דנא הויתי מלכא על ישראל בירושלם: ומסרית ית לבי למתבע אולפן מן קדם יי בזמן דאתגלילי בגבעון לאללותי ולמשאל יתי מה אנא צבי מיניה ואנא לא תבעית מיניה אלהן חוכמתא למידע בין טב לביש וסוכלתנו על כל מה דאתעביד תחות שמשא בעלמא הדין וחזית כל עובדי בני אנשא חייבא גוון ביש די יהב יי לבני אנשא לאסתגפא ביה: חזיתי ית כל עובדי בני אנשא די אתעבידו תחות שמשא בעלמא הדין והא כולא הבלא ותבירות רוחא: גבר די סריבן אורחתיה בעלמא הדין ומית בהון ולא הדר בתיובתא לית ליה רשו לאתקנא בתר מותיה וגבר חסר מן אוריתא ופיקודיא בחיוהי בתר מותיה לית ליה רשו לאתמנאה עם צדיקיא בגינתא דעדן: מלילית אנא בהרהור לבי למימר אנא הא אסגתי ואוסיפית חוכמתא על כל חכימיא די הוו קדמי בירושלם ולבי חזא סגיאות חוכמתא ומנדעא: ויהבית לבבי למדע חוכמתא וחולחלתא דמלכותא ומנדעא וסוכלתנו בחנית למדע דאף דין הוא תבירות רוחא לגבר דמשתדל למשכח יתהון: ארום גבר דמסגי חכמתא כד ייחוב ולא יתיב בתיובתא מסגי רגיז קדם יי ודמוסיף מנדעא וימות בטליותיה מוסיף כאיב לבא לקירבוי: אמרית אנא בלבי איזיל כען הכא ואבחין בחדוא ואחזי בטוב עלמא הדין וכדו מטא עלי צערא וסיגופא אמרית במימריה הא אף דין הוא הבלו:

דברתי ב' רפ' וס' אליך בשלותיך ותאמרי לא · דברתי אני עם לבי לאמ' אני הנה · ואינון חד מן י"ד פסו' מן ב' ר"פ לא נסבין ו' וסימ' נמס' במסר' רבת' במערכת אות הו"ו בסד': ודעת ד' ג' קמץ וא' פתח וסימ' והיה אמונת עתך חסן · טוב טעם ודעת · כתבתי לך שלישים · ולבי ראה הרבה חכמה: בטוב ד' רפין וסימ' נמס' בתלים סי' נ"ה ובסדר בחקתי:

רשי

אני קהלת הייתי מלך · על כל העולם ולבסוף על ישראל ולבסוף על ירושלם לבדה ולבסוף על מקלו שהרי כאמר הייתי מלך בירושלם אבל עכשיו איני מלך: ונתתי את לבי לדרוש · בתורה שהיא החכמה ולהתבונן בה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש ובינותי בה שהוא העניין הרע אשר נתן הקדוש ברוך הוא לפני בני האדם את החיים ואת המות את הטוב ואת הרע: ענין רע · מנהג רע להם: לענות בו · להתנהג בו · ענין יש לפותרו לשון מענה ודירה ויש לפרשו לשון עיון ומחשבה וכן לענות בו: נתן אלהים · הכינו לפניהם: רעות רוח · שבר רוח כמו רועה רוח וחתו רוח טלנ"ם סוף המעשה בא לידי כאב לב: מעוות · בחיין לא יוכל לתקן משמת מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ורבותי' פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על תלמיד חכם הפורש מן התורה שהיה ישר מתחילתו ונתעוות: וחסרון לא יוכל להמנות · זה שחיסר עצמו ממנין הכשרים לא יוכל להמנו' עמהם בקבול שכרם: דברתי אני עם לבי: עכשיו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמ' מי יאמר עלי שאבוא לידי מידה זו: אני הנה הגדלתי וגו' · ואתנה · עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמ' מה סופה ואת טיב ההוללו' והסכלות והוללות שיגעון וטירוף הדעת לשון ערבוב כמו מהול במים וסכלות שטות: ידעתי · עתה שגם החכמה יש בו שבר רוח כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האיסור ובא רוב כעס להקב"ה אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי והרי כתוב עליו נשיו הטו את לבבו וכן הוא או' שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנ' נאום הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל: אמרתי אני בלבי · הואיל וכן הוא אחדל לי מן החכמה ואעסוק במשתה תמיד: אנסכה · לשון מסך יין לשתות כמו מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או ערוב בשמים ביין לקונדיטון: וראה בטוב · כמו וראית בטוב: והנה גם הוא הבל · שהרי ראיתי בנבואה שהרב' קלקולין באים מתוך שחוק בלמבר מת מתוך משתה אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם: לשחוק

אבן עזרא

אני קהלת · עניני הספר יורו כי באחרית ימיו חיברו כאילו יאמר לדורות הבאים כך וכך נסיתי בימי חיי ויכולתי לנסות כל דבר בעבור שהייתי מלך ועניין על ישראל בעבור שהיו גם לעולם נביאים וחכמי לב כמו בני זרח ולא כבני קדר השכוני באהל' והעניין שהייתי מלך על עם חכם ונבון ואמר בירושלם בעבור היות מקומה נכון לקבל החכמה כידוע שהיישו' נחלק לשבעה חלקים ולא יתכן היות ישרי לב לקבל החכמה כי אם בשלשה חלקים ה האמצעיים כי החלקי' הראשוני' והאחרונים ימנע רוב החום או הקור להיות תולדת אדם ישרה וידוע כי רוחב ירושלם שלשים ושלש מעל' והוא חצי היישוב כי לא יתכן ישוב כי אם אחד מ מעלות נטות השמש בצפון או בדרום: ונתתי · יתכן היות עניין זה שפסוק דבק עם הבא אחריו והוא שחקר בחכמה וכן עניין לתור כמו מתור הארץ לראות דברי חפץ ועיקרי כל ה המעשים אעפ שהוא עניין רע בעבור ש שיתעסק האדם בדבר שלא יועיל ופירו' לענות בו מעניין ויש אומרי' שהוא מלשון עינוי ו ויאמר כי כמוהו אני עניתי מאד וענה גאון ישרא' ויותר נכון הוא היות וענה מן לא ת תענה ברעך וגם ע עניתי כמו ויען איוב ויורה עליו הבא אחריו אני אמרתי בחפזי וכן ישמעאל ויענם יענה גם או ישיב תשובה להם וכאשר התעסק לראו' שרשי המעשים מצא שהם הבל ורעות רוח ויהיה פירוש תחת השמים כמו תחת ה השמש ויתכן שרמז במלת תחת השמים כמו תחת השמש לגלגל העליון ששם כל צבא השמים וחכמת סוד המזלות על שמונה וארבעים צורות הגלגל ואחר שהסתכל בדרך החכמה לדעת עיקר כל המעשים שהם נולדים מכח השמים וראה שהוא עניין רע וקשה בעבור קוצר דעת בני אדם לספור המולידים ואף כל הנולדים ואין מספר לגדודי שמים ולא יכלו הקדמונים להכיר כי אם אלף ושנים ועשרים ויורה על זה שאמר תחת השמי' עם לכל זמן וכן השני שהוא בפסוק תרתי בלבי: ראיתי · פירוש ורעות רוח כמו אפרים רועה רוח ורודף קדים שלא יועיל ולא ישביע ועניין רוח כמו הבל בעבור רובי תהלוכותיו שלא יוכל אדם לתפשו ביד כעניין כי רוח יזרעו וכן כי רוח עברה בו ויתכן היות ורעות כמו מחשבת ויורה עליו רעיון רוח ומשקלו דמות ודמיון מהפעלים שהלמ"ד שלהם איננו שלם: מעוות · פעול כמו מדובר והם שני שרשים והעניין אחד שלם ושאיננו שלם · ומלת לתקון פועל עומד והעניין על דרך הפירוש הראשון של שני הפסוקים שהם לפני זה אחר שראה שהכל הבל ולא יוכל ההבל לשוב כמו עומד כי המעוות לא יוכל להיותו נתקן כי תולדתו מעוותת ובעל החסרון אין בו יכולת להמנות עם השלימי' וזה הפירוש בחסרון בעל מחסרון או יהיה שם התאר כמו ראשון ואחרון או ישוב על מעוות ויהיה מעוות לבריו בתולדתו ומעוות חסרון מחסרונו ועל הפירוש השני שנולד במערכת חסירה אין בו כח להשלי' נפשו והנה כמצא המתעסק לחקור עיקר התולדות ממלאכת השמים מתעסק בתוהו וזה נכון ברוב מבני אדם וברוב ממעשיהם: דברתי · בעבור היות הלב משכן הרוח והוא הנברא בגוף בתחלה כי הוא דמות מלך והמוח שר צבא היה הלב כנוי לחכמה ולשכל ולטעם ולמחשבות הבינה בעבור היותו המרכבת הראשונה לנשמת האדם העליונה וכן יכנו הדבורים בלשון שפה בעבור בואת הדבור' ממנה ועל כן הוא אומר לב חכם ונבון קונה לב אהב נפשו · ועניין הגדלתי והוספתי חכמה שחיבר ולמד חכמת הקדמוני' והוסיף עליהם · ולבי ראה הרבה חכמה שלא חבר אותה ומלת הרבה שם ימצא על יחיד ורבים כמו כי הרבה יהיו וכן מלת ריקם ושם הפועל קמוץ הרבה ארבה: ואתנה · אחר שלמדתי החכמות והוספתי נתתי לבי לדעת עיקר הסכלות שהוא הפך ההוללות כמו ויתהולל בידם ועיקר ההוללות לבד אעפ שזה רעיון הבל: כי · כאשר ביקש לדעת הסכלות ראה כי המשכיל המכיר דברי העולם ברוב חכמתו תמיד יהיה לו כעס ומכאוב ולא ישמח בבנים בעבור דעתו שאחריתם למות בחיין או אחריו ולא בעושר כעוף יעופף וגם לא יועיל ויושיע ביום האחד ויום המות נתון בין שתי עיניו: אמרתי · ידבר עם נפשו בעיקר ההוללות לכה נא אנסכה בשמחה אם החכמה תוליד כעס תעזוב ואשוב להתעסק בדברי שמחה ולנסך היין כעניין ושתו ביין מסכתי ואם הם שני שרשים והוא מה בניין הדגום כמו אדברה ויכסך כמו וידבר ויש אומרים כי הוא מן נסה והכף לדמות הנוכח בעניין אנסכה אותך כמו אחוך שמע לי ואכך ולא ידעתני: לשחוק

לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עשה: תרתי בלבי למשוך ביין את בשרי ולבי נהג בחכמה ולאחז בסכלות עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם: הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים: עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי: עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים: קניתי עבדים ושפחות ובני בית היה לי גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלם: כנסתי לי גם כסף וזהב וסגלת מלכים והמדינות עשיתי לי שרים ושרות ותענגות בני האדם שדה ושדות: וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם אף חכמתי עמדה לי: וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם לא מנעתי את לבי מכל שמחה כי לבי שמח מכל עמלי וזה היה חלקי מכל עמלי:

לחכא אמרית בעידן צערא ליצנותא הוא ולחדווא מה הנאה אית לגבר די עבדינה: אללית בלבי לנגדא בבית משתיא דחמרא ית בסרי ולבי דבר בחוכמתא ולאחדא בשטות עולמיא עד די בחנית וחזית איזין מנהון טב לבני אנשא דיעבדון עד דאינון קיימין בעלמא הדין תחות שמיא מנין יומי חייהון: אסגיתי עובדין טבין דירושלם בניתי לי בתין בית מוקדשא לכפרא על ישראל ובית מקירת מלכא ואידרון ואולם ובית דינא אבנין פסילן דתמן יתבין חכימיא ודיינין ית דינא עבדית כורסיא דשן דפילא למותב מלכותא אנציבית לי ביבנה כל קביל כרמין דענבא למשתי חמרא אנא ורבני סנהדרין ואף לנסכא חמר חדת ועתיק על מדבחא: עבדית לי גינת שקיין ופרדסין ודרעית תמן כל מיני עסבין מנהון לצרוך מיכלא ומנהון לצרוך משתיא ומנהון לצרוך אסותא כל מיני עסבי בוסמין נציבית בהון אילני סרק וכל אילני בוסמין דאיתיו לותי טלני ומזיקי מן הנדקא וכל אילן דעביד פירין ותחומיה מן שור קרתא דבירושלם על כיף מיא דשילוח: בחנית בירת משתיא דמיא אידין חזי לאשקאה אילניא עסבין ועבדית לי פרקטנין דמיא מנהון אפילו חורשא די מרבי קיסין לאשקאה: קניתי עבדין ואמהן מבניהון דחם ושאר עממין נוכראין וגדברין די ממנן על מזונא דביתי הוו לי לפרנסא יתי וית אינשא ביתי תרי עשר ירחי שתא וחד לפרנסותי בירחא דעבורא אף קניין תורין ועאן הוה לי יתיר מכל דריא די הוו קדמי בירושלם: כנשית לי אף אוצרין כסף ודהב דאפילו מתקלין ומאזנין דקשוט עבדית מן דהב טב וטיספרי מלכין ופילכין אתיהבו לי לכרגא עבדית בבית מוקדשא זיני זמרא לזמרא בהון ליואי על קורבניא וקתרוסין ואבובין לזמרא בהון זמריא וזמריתא בבית משתיא דחמרא ותפנוקי בני אינשא ודימסיא ובי בנאון מרזבין דשדרין מיא פשורי ומרזבין דשדרין מיא חמימי: ואסגיתי טובא ואוסיפית עתרא מן כל דריא די הוו קדמי בירושלם ברם חכמתי קמת לי והיא סייעא יתי: וכל מה דבעו מיני רבני סנהדרין לדכאה ולסאבא לזכאה ולחייבא לא כליתי מנהון פשר מיליא ולא מנעית ית לבבי מן כל חדוות אורייתא ארום הוה לי פנאי די לבבי ברח בחכמתא די אתיהיבת לי מן קדם יי מן כל אנשא וחדית בה יתיר מכל טרחותי ודין הוה חולקי טב דאזדמן לי לקבלא עלוהי אגר שלים לעלמ' דאתי מכל טרחותי:

ולשמחה ג' וסימ' וסרני פלשתים נאספו · יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה · ולשמחה מה זה עשה: זו י' א' כתי' ה' וב' כתי' ו' וסימ' נמסר במלכים ב' סימן ו': עשיתי ג' רפ' וסימ' בתלים באברכתי אות ע': קניתי ה' וסימ' בסדר בראשית: וצאן ד' וסימ' בסוף סדר בחקתי: שרים א' בליש' וסימ' נמסר בשמואל ב' סימן י"ט: עמדה ד' וסימ' ותרא לאה כי עמדה · וגם האשה עמדה בשמרון · רגלי עמדה במישור · אף חכמתי עמדה לי · וא' ועמדה לפני המלך:

רשי

לשחוק אמרתי מהולל · מעורבת בבכי ואנחה: ולשמחה מה זו · טובה עושה הרי סופה תוגה: תרתי בלבי · חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן משתה בחכמה ובסכלות ולמסוך ולעדן במשתה היין את בשרי כל סעודת עונג קרוייה על שם היין: ולבי נוהג בחכמה · אף אם בשרי כמסך ביין לבי מתנגל בחכמה להחזיק בתורה: ולאחוז בסכלות · בדברים הדומים לי לסכלות שאמרתי עליה' אותיב ואוכל וכגון לבישת שעטנז וכלאי הכרם שהשטן משיב עליהם ואומו' העולם משיבין עליהם וכן הוא אומ' טוב אשר תאחוז בזה וגו' על שאול שנראת בעיניו סכלות להרוג אנשים ועד אשה משלל ועד יונק והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות: הגדלתי מעשי · בימי גדולתי: עץ כל פרי · שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ אי זה גיד הולך ל' כוש ונטע בו פלפלין איזה הולך לארץ חרובין ונטע בו חרובין שכל גידי הארצות באים לציון שמשם נשתיתו של עולם שנאמר מציון מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי במדרש תנחומא: בריכות מים · כמין ביברים של דגים שחופרין ב בקרקע: סגולת מלכים · גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם: והמדינו' · סגולת כל סוחרים: שרים ושרות · מיני כלי זמר: שידה ושידות · מרכבות כוי עגלות צב ובלשון תלמוד יש שידה תיבה ומגדל: אף חכמתי · גם חכמתי לא הכתני בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתיה · ד"א עמדה לי לעזרה מכל אלה: לא אצלתי · לא ריחקתי להבדל מהם וכן ויאצל מן הרוח ויתן על הזקני' כתרגו' שמדליקין ממנה כמה הרבה ואין אורה חסר כלו: וזה היה חלקי · ואחרי עשותי כל אלה אין לי מכולם אלא זה רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קידו מקידה של חרס שמותין בה ויש פותרין ממדרש אגדה כל העניין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות: יער צומח עצים · עשיתי הארץ למלאכת שדות וכרמים: ופניתי

אבן עזרא

לשחוק · ואמרתי כי הנוטה לשחוק שהוא מהולל ואמרתי בעבור השמחה מה זו עושה מה תועיל ומה טוב תעשה והלמ"ד כמו למ"ד אמרי לי אחי הוא ואמר פרעה לבני ישראל: תרתי · כאשר ראיתי שהחכמה לבדה תוליד כאב והשחוק לבדו לא יועיל חפשתי דרך לחבר בין שניהם ומשכתי בשרי ביין כדי שאשמח ועניין בשרי גופי ולבי נוהג בחכמה לבי תמורת שכלי ונפשתי · ונוהג פועל יוצא והפעול חסר ועניינו ו ולבי נוהג דבריו ב בחכמה ויאחז מעט מהסכלו' שהוא תאות זה העולם וכל זה עד שיורה אי זה דרך הטוב: הגדלתי · עשיתי מעשים גדולים או הגדלתי הוני כמו עשה את כל הכבוד הזה: עשיתי · גן לשון זכר גן נעול ולשון נקבה לעבדה ולשמרה ורבים גנים וגנות והגן יש בו א אילנים רבים ממינים רבים והפרדס הוא ממין אחד והראיה פרדס רמונים: עשיתי לי ברכות מים · שיתחברו ממטר השמים להשקות יער צומח עצים שאין להם פירות כמו ארזים וברושים: קניתי · ובני בית שנולדו בביתי ומלת צאן כלל לכשבי' ולעזים והראיה משכו וקחו לכם צאן: כנסתי · חברתי כמו לך כנוס את כל ה היהודים · ומלת סגולה דבר נחמד ש שמור להתפאר בו כ כמו האבנים היקרות הנמצאו' אצל המלכים ודברי' נחמדים ימצאו במדינה אחת לבדה · ועניין שרה ושרות הם הנשים ויורה עליו ו ותענוגות בני האדם ועוד שהזכיר דברי כל תאוות העולם מ מבניין ונטיעה ומקנה וסגולה ושמוע שירים ואין זכרון לנשים · וכחלקו המפרשים במלת שדה והטוב שבכולם שהוא מן שדד הנשים השדודות הנלקחות בחזקה ב בשוד ושביה שיבחר מהן כפי תאותו ועניין שדה ושדות אחת ורבות כמו רחם רחמתים לראש גבר בעלת רחם אשה אחת ושתים והעניין שלא תאמר אחת לבדה כי יש מי שתפש שתים: וגדלתי · פועל עומד הייתי גדול בכל דברי והוספתי גדולה בדברי העולם אף חכמתי עמדה לי: וכל · יש אומרים אצלתי שהוא מן אצל והעניין לקחתי כך מאצלו והוא מהבניין הקל ומלת ויאצל מהבניין הכבד והיה ראוי להראות האלף כמו יחזק במעוזי שהוא מן החזיון · ושמחתי בעמלי היתה שכר יגיעתי והיא לבדה היתה חלקי: ופניתי

ופניתי. וכמו שפניתי בכל מעשי ראה לבי שהכל הבל: ופניתי. הענין אני שם זעסקתי בחכמה ובהוללות שהוא היין בעבור שהמשתכר ממנו יתהולל וישתגע וסכלות הוא הבנין וקנות ההון. כי מה האדם כענין יי' מה אדם ותדעהו וכן מה אנוש כי תזכרנו והענין כאשר ראיתי שמיך וירח וכוכבים שהעולם כמו תחת כוכב אחד שמר א

ופניתי. עתה בכל מעשי וראה אני שאין יתרון בהם כי מכולם אני חסר: ופניתי אני לראות חכמה. פונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללות וסכלות שהם עבירות: כי מה האדם שיבא אחרי המלך. להתחכם לו על גזירה שגזרו עליו וכבר עשאוהו למעשה הגזירה בגזרה טוב לו להתבונן תחילה במעשיו ולא יצטרך לבקש: מן הסכלות.

ופניתי ד' וסימ' אליכם והפרתי אתכם והרבתי. ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי. ופניתי אני לראו' חכמה והוללו'. ופניתי אליב' ונעבדת' ונזרעת': בראשו י"ד וסי' גנב בסוף ויקר' יחזקאל סימן י"ז: ית' כלהון חס' במ"ו מ"ל בליש' וסי' איש אל יותר

וּפָנִיתִי אֲנִי בְּכָל־מַעֲשַׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי וּבֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי מֶה הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־כְּבָר עָשׂוּהוּ: וְרָאִיתִי אָנִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן־הַסִּכְלוּת כִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ: הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ וְיָדַעְתִּי גַם־אָנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם: וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרֵה הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקְרֵנִי וְלָמָּה חָכַמְתִּי אֲנִי אָז יֹתֵר וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל: כִּי אֵין זִכְרוֹן לֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל לְעוֹלָם בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל: וְשָׂנֵאתִי אֶת־הַחַיִּים כִּי רַע עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי־הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: וְשָׂנֵאתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ שֶׁאַנִּיחֶנּוּ לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָי: וּמִי יוֹדֵעַ הֶחָכָם יִהְיֶה אוֹ סָכָל וְיִשְׁלַט בְּכָל־עֲמָלִי שֶׁעָמַלְתִּי וְשֶׁחָכַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ גַּם־זֶה הָבֶל: וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת־לִבִּי עַל כָּל־הֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:

וְאִסְתַּכָּלִית אֲנָא בְּכָל עוֹבָדַי דִּי עָבְדוּ יְדַי וּבְטוּרְחָתִי דִּי טְרַחִית לְמֶעְבַּד וְהָא כּוּלָּא הֲבָלוּ וּתְבִירוּת רוּחָא וְלֵית מוֹתַר בְּהוֹן תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֱלָהֵן אִית לִי אֲגַר שְׁלִים עַל עוֹבָדֵי טָבָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי: וְאִסְתַּכָּלִית לְמֶחֱזֵי חוּכְמְתָא וְחֻלְחוּלְתָּא דְּמַלְכוּתָא וְסוּכְלְתָנוּ אֲרוּם מָה הֲנָאָה אִית לִגְבַר לְצַלָּאָה בָּתַר גְּזֵירַת מַלְכָּא וּבָתַר פּוּרְעָנוּתָא הָא כְּבַר אִתְגְּזֵרַת עֲלוֹהִי וְאִתַּע וְאִתְעֲבִידַת לֵיהּ: וַחֲזֵית אֲנָא בְּרוּחַ נְבוּאָה דְּאִית מוֹתַר לְחוּכְמְתָא מִן שְׁטוּתָא יַתִּיר כְּמוֹתַר נְהוֹר יוֹמָא מִן חֲשׁוֹךְ לֵילְיָא: חַכִּימָא מִסְתַּכַּל בְּרֵישָׁא מָה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹף וּמְצַלֵּי וּמְבַטֵּל גְּזֵירְתָא בִּישְׁתָא מִן עָלְמָא וְשַׁטְיָא בַּחֲשׁוֹכָא אָזֵל וִידַעִית אַף אֲנָא דְּאִי לָא מְצַלֵּי חַכִּימָא וּמְבַטֵּל גְּזֵירְתָא בִּישְׁתָא מִן עָלְמָא כַּד יֵיתֵי פּוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא אִירְעוּן חַד יְאוֹרְעָא יָת כּוּלְּהוֹן: וַאֲמָרִית אֲנָא בְּלִבְבִי כְּאִירְעוּן שָׁאוּל בַּר קִישׁ אֲנָא מַלְכָּא דִּסְטָא בִּסְטוּתֵיהּ וְלָא נְטַר תַּפְקִידְתָּא דְּאִתְפַּקַּד עַל עֲמָלֵק וְאִתְנְטֵלַת מִינֵּיהּ מַלְכוּתָא אַף אֲנָא יְעַרְעִינַנִי וְלְמָה דֵּין חַכִּימִית אֲנָא בְּכֵן יַתִּיר מִינֵּיהּ וּמַלֵּילִית אֲנָא בְּלִבִּי דְּאַף דֵּין הֲבָלוּ וְלֵית אֱלָהֵן גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּייָ: אֲרוּם לֵית דִּכְרָנָא לְחַכִּימָא עִם שַׁטְיָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי וּבָתַר דְּמִיתַת גַּבְרָא מַה דַּהֲוָה כְּבַר בְּיוֹמוֹהִי כַּד יֵיתוֹן יוֹמַיָּא דַּעֲתִידִין לְמֶהֱוֵי בַּתְרוֹהִי כּוּלָּא אִשְׁתְּכַח וְאֵיכְדֵין יֵימְרוּן בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּהָיָא סוֹפָא דְּצַדִּיקַיָּא כְּסוֹפָא דְּחַיָּבַיָּא: וּסְנֵיתִי אֲנָא יָת כָּל חַיִּין בִּישִׁין אֲרוּם בִּישׁ עֲלַי עוֹבָדָא בִּישָׁא דִּי אִתְעֲבִיד עַל בְּנֵי אֱנָשָׁא תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֲרוּם כּוּלָּא הֲבָלוּ וּתְבִירוּת רוּחָא: וּסְנֵיתִי אֲנָא יָת כָּל טַרְחוּתִי דִּי טְרַחִית תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין בְּגִין דְּאִשְׁבְּקִינֵיהּ לִרְחַבְעָם בְּרִי דְּאָתֵי בַּתְרַי וְיֵיתֵי יָרָבְעָם עַבְדֵּיהּ וְיִסַּב מִן יְדוֹי עַשְׂרְתֵּי שִׁבְטַיָּא וְיַחְסִין פַּלְגוּת מַלְכוּתָא: וּמַן יָדַע הֲחַכִּים יְהֵא אוֹ טִפְּשׁ מַלְכָּא דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בַּתְרַי וְיִשְׁלַט בְּכָל טַרְחוּתִי דִּי טְרַחִית בְּעָלְמָא הָדֵין וּבְכָל מַה דְּאִתְקֵינִית בְּחוּכְמְתִי תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין וְתָהִית בְּלִבִּי וְתָבִית לְמֵימַר אַף יָת דֵּין הֲבָלוּ: וַחֲזָרִית אֲנָא לְיָאָשָׁא יָת לִבִּי עַל כָּל טוֹרְחָא דִּי טְרַחִית לְמִקְנֵי וְדִחַכִּימִית לְתַקָּנָא תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין:

כמנו עד בקר. ואת והות' הוארמנו. ויות' מבנו כאח רכב דשמוא'. וחבירו דד"ה. כי מה יותר לחכם עם הכסיל. ואל תתהר יותר לבה. לעשות יקר יותר מבני: ומי יודע ג' וסימ' ומי יודע החכם יהיה או סכל. אשר דבר. אם לעת כזאת:

אמרתי מה אנוש כי תזכרנו ועשית לו ב גדולה ומעלה יתירה והענין כי מה יכולת תהיה באדם שיבא אחרי המלך וכל מה שעשה כבר עשוהו אחרים ויחסר מלת העושים כמו ויאמר ליוסף שלא זכר שם האומר וכן אשר ילדה אותה ללוי ורבים כ כמוהם. ויש אומרי' כי המלך מן וימלך לבי עלי והענין כי מה ה הענין והתשוב' שיבא אחרי העצה וירדוף אחריכל אשר עשו ה הקדמוני' ואיכנו כבן: וראיתי. כמו שיבדיל האור הצורות ויראה הקרובים והרחוקים ויעמיד כל דבר על מ מתכונתו כן דרך ה החכמה: החכם. דמה החכם לפקח שם לו עינים בראשו מילך לכל מקו' שירצה ויראה הדרך הישרה והעקלקלות והכסיל בחשך ילך לא ידע במה יכשל וזה ידעתי וגם ידעתי שמקרה אחד יקרה את כלם: ואמרתי זה המקרה הוא מיקרה לכל באי העולם מטוב ומרע ועניין ולמה חכמתי בכל מה שהתעסק ב בדברי העולם כמו שעמלתי ושחכמתי תחת השמש ודברתי בלבי שגם זו החכמה הוא הבל: כי. בעבור שהכל יסור גם ישכח והוא שאמר שגם זה הבל בעבור שאין ז זכרון לחכם עם ה הכסיל ואם היה לו זכר ימים או שנים מעטים בימים הבאים הכל נשכח והרעה הקשה שימות החכם עם הכסיל ומלת ב

בשכבר בעניינה איננה נמצאת בכל המקרא רק בספר הזה ואמר אחד מן המפרשים שהיא תורה על דבר עבר וכאשר עמד בפנין בשכבר הימים הבאים אחר היה ראוי להיות כשכבר וענין כי הכל יהי נשכח בימים הבאים כמו בזמן שעבר ויותר נכון היות פירושו כמו הן: ושנאתי. יש חיים בלשון הקדש שם התואר לרבים כמו חיים כלכם היום ויש חיים שהוא שם ולא תואר כמו מות וחיים ולא בא ממנו לשון יחיד כמו נעורים וזקונים ושלמים ומלואי' ורבים כמוהם והחיים בפסוק הזה הוא שם התואר: ושנאתי. כל עמל בספר הזה ברוב יגיעת מעשה כמו אשר לא עמלת בו ויפרד ממנו מעט עמל ואון והביטו אל עמל ורהבם עמל ואון ועניינו ימי שנותינו ספורים יש להם תחלה וסוף וימי המתמלת והרהב רובם עמל ואון והם ימי הנעורים וחיים יכרתו ויגוזו מהרה כאילו כעוף: ומי. לעולם ה"א התימה בשוא ופתח חוץ אם יהיה אחריו אות נע ופתח כמו המתחכים ומלת הייטב בעיני יי' ואחר ה"א הידיעה דגש ואם אחרי הה"א אחת מאותיות אחה"ע יפתח של ה"א התימה ופעמים בעניין ה"א הידיעה והרוב קמוץ ובא שחכם בפתח קטן בעבור כובד הלשון בעבור שים אחריו שני קמצין ואין הפרש בין החכם עיניו בראשו ובין החכם יהיה ובלשון רבים יפתח של ה"א התימה ושל ה"א הידיעה קמוץ: וסבותי. כאדם שהוא מסב פניו לדרך אחרת והוא ליאש הפך הדרך הראשונה ומלת ליאש מן הבנין הכבד והיה ראוי להדגם לולי היות האלף מן הגרון וכמוהו וכולם ממני שאול:

לבקש: מן הסכלות. הוא הרשע: עיניו בראשו. בתחלת הדבר מסתכל מה יהא בסופה: וידעתי גם אני. גם אני ידעתי אשר משבח את החכם מן הכסיל יודע אני שמניהם ימותו: ואמרתי אני בלבי וגו'. כלומר לפי שמניהם מתים שמא אהרהר בלבי מעתה כמקרה הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה צדיק אז יותר: ודברתי בלבי. שלא אהרהר כן הכל הוא כי אין זכרון ה החכם והכסיל שוין אחר מותן לא יזכרו כיחד מזה זכרונו לטובה וזה זכרונו ל לרעה: בשכבר הימים הבאים הכל נשכח. בשביל אשר אני רואה את הרשע אמר הוא כבר והצליחו מאד ובימי הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם: ואיך ימות החכם עם הכסיל. אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם ו ומועילים לבניה' כגון זכרתי אני את בריתי יעקב וגו' וזכרתי לך חסד נעוריך: ושנאתי את החיים. שהיה מתנבא על דורו של רחבעם שהיו רשעים: גם זה הבל. גם זה אחד מן ההבלים ש שנבראו בעולם שהחכם יגע והכסיל יורשו: אמרתי ליאש. שלא ליגע ולעמול: כי

רשי

כי יש אדם · כמשמעו כפשוטו ומדרש אגדה בתנחומא מכאן כלפי הקדוש ברוך הוא שנאמר בו ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם : שעמלו בחכמה · שנאמ' ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלק בו · וגם זה הבל ורעה רבה והם כעסו דור של הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול :

כי מה הוה ונו' : כי · מה מותר יש לאדם בכל עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחרים : ענינו · מנהגו גם זה אחד מן ההבלים שהנהיגם בעולם : אין טוב באדם · בתמיהה שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל והמשתה וכן נאמר ביאשיהו אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו : כי מי יאכל ונו' · למה לא אשמח בחלקי במאכל ומשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה בלעדי : חוץ ממני · מבלעדי זו מדרש פשו' היא שאוספים לצורך האחרים : כי לאדם שטוב לפניו · לפני האלהים הנזכר למעלה כי מיד האלהים היא : נתן חכמה ודעת ושמחה · לב לעסוק בתור' ובמצות ולשמוח בחלקו במאכ' ובמשתה ובשמחת נקיים · ולחוטא נתן ענין · מנהג דאגה לאסוף ולכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כענין שנאמר ותשם אסתר את מרדכי על בית המן : גם זה · אחד מן ההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר נוטל : ג לכל זמן · אל ישמח האוסף בהון שהכל כי אם עכשיו הוא בידיו עוד ירשוהו צדיקים אלא שעדיין לא הגיע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה : לכל חפץ · לכל דבר כל הדברים קרויים חפצים בלשון משנה : עת ללדת · לתשעה חדשים : ועת למות · קצב שנות של כל דור ודור : עת לטעת · גוי וממלכה : ועת לעקור · יבא להעקר : עת להרוג · אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמ' ואשר יתך בחרב יהרג : ועת לרפא · שברם כענין שנאמר במצרים ושבו עד ה' ונעתר להם ורפאם : עת לפרוץ · חומת העיר כשנגזר עליה שנאמ' וחומות ירושלם מפורצות : ועת לבנות · שנאמר ובניתיה כימי עולם : עת לבכות · בתשעה באב : ועת לשחוק · לעתיד לבא שנ' אז ימלא שחוק פינו : עת ספוד · בימי אבל : ועת רקוד · בחתנים וכלות : עת להשליך אבנים · בחורי ישראל מושלכים תשתפכנה אבני קדש : ועת כנוס · אותם מן הגולה והושיעם ה' אלהים ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו : עת

קהלת

כִּי־יֵשׁ אָדָם שֶׁעֲמָלוֹ בְּחָכְמָה וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל־בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל וְרָעָה רַבָּה : כִּי מֶה־הֹוֶה לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ וּבְרַעְיוֹן לִבּוֹ שֶׁהוּא עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ : כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים וָכַעַס עִנְיָנוֹ גַּם־בַּלַּיְלָה לֹא־שָׁכַב לִבּוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל הוּא : אֵין־טוֹב בָּאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְהֶרְאָה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב בַּעֲמָלוֹ גַּם־זֹה רָאִיתִי אָנִי כִּי מִיַּד הָאֱלֹהִים הִיא : כִּי מִי יֹאכַל וּמִי יָחוּשׁ חוּץ מִמֶּנִּי : כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסֹף וְלִכְנוֹס לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ :

לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם :

עֵת לָלֶדֶת	וְעֵת לָמוּת
עֵת לָטַעַת	וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ :
עֵת לַהֲרוֹג	וְעֵת לִרְפּוֹא
עֵת לִפְרוֹץ	וְעֵת לִבְנוֹת :
עֵת לִבְכּוֹת	וְעֵת לִשְׂחוֹק
עֵת סְפוֹד	וְעֵת רְקוֹד :

עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים

תרגום

אֲרוּם אִית גְּבַר דִּי טוֹרְחֵיהּ בְּחוּכְמְתָא וּבְסוּכְלְתָנוּ וּבְצִדְקוּ וִימוּת בְּלָא וְלַד וְלִגְבַר דְּלָא טְרַח בֵּיהּ יִתְנִינֵיהּ לְמֶהֱוֵי חוּלָקֵיהּ אַף דֵּין הֲבָלוּ וּבִישְׁתָא רַבְּתָא : אֲרוּם מַה הֲנָאָה אִית לֵיהּ לִגְבַר טוֹרְחֵיהּ וּבִתְבִירוּת לִבֵּיהּ דִּי הוּא טָרַח תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין : אֲרוּם כָּל יוֹמוֹהִי כְּאֵיבָן וְתַקִּיף רוּגְזֵיהּ גַּוְונֵיהּ אַף בְּלֵילְיָא לָא דְמִיךְ מִן הִרְהוּרֵי לִבֵּיהּ אַף דֵּין הֲבָלוּ הוּא : לֵית דְּשַׁפִּיר בְּאֵינָשָׁא אֵלָהֵין דִּי יֵיכוּל וְיִשְׁתֵּי וְיֶחֱזֵי יַת נַפְשֵׁיהּ טַב קֳדָם בְּנֵי אֱנָשָׁא לְמֶעְבַּד יַת פִּקּוּדַיָּא לִמְהַךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי בְּגִין דְּיוֹטִיב לֵיהּ מִן טוֹרְחֵיהּ אַף דֵּין חֲזֵית אֲנָא דִּגְבַר מַצְלַח בְּעָלְמָא הָדֵין מִן יְדָא דַּיְיָ הוּא דְּאִתְגְּזַר לְמֶהֱוֵי עֲלוֹהִי : אֲרוּם מַן הוּא הוּא דִּי עָסוֹק בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וּמַן הוּא גַּבְרָא דְּאִית לֵיהּ חַשָּׁשָׁא מִן יוֹם דִּינָא רַבָּא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי בַּר מִינִּי : אֲרוּם לֶאֱנָשׁ דְּתַקְנָן עוּבָדוֹהִי קֳדָם יְיָ יְהַב חוּכְמְתָא וּמַנְדְּעָא בְּעָלְמָא הָדֵין וְחֶדְוָא עִם צַדִּיקַיָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי וּלְגַבְרָא חַיָּבָא יְהַב גַּוָּן בִּישׁ לְמִיכְנַשׁ מָמוֹן וּלְמִצְבַּר קִנְיָן סַגִּי לְמֶהֱוֵי מִתְנְסִיב מִינֵיהּ וּלְמֶהֱוֵי מִתְיְהִיב לִגְבַר דְּשַׁפִּיר קֳדָם יְיָ אַף דֵּין הֲבָלוּ הוּא לְחַיָּבָא וּתְבִירוּת רוּחָא : לְכָל גְּבַר יֵיתֵי זִימְנָא וְעִידָנָא לְכָל עִסְקָא תְּחוֹת שְׁמַיָּא : עִידָן בְּחִיר לְמֵילַד בְּנִין וּבְנָן וְעִידָן בְּחִיר לְקַטָּלָא בְּנִין מַסְרְבִין וּמַרְגְּזִין לְקַטָּלוּתְהוֹן בְּאַבְנִין עַל מֵימַר דַּיָּינַיָּא עִידָן בְּחִיר לְמִינְצַב אִילָן וְעִידָן בְּחִיר לְשָׁרָשָׁא אִילָן נְצִיב : עִידָן בְּחִיר לְקַטָּלָא בִּקְרָבָא וְעִידָן בְּחִיר לְאַסָּאָה שְׁכִיב מְרַע עִידָן בְּחִיר לְפָרְקָא בִּינְיָנָא וְעִידָן בְּחִיר לְמִבְנֵי חוּרְבָּנָא : עִידָן לְמִבְכֵּי עַל שְׁכִיבָא וְעִידָן בְּחִיר לְמֶחֱוֵי בְּחוֹכָא וְעִידָן בְּחִיר לְמִסְפַּדָא עַל קְטִילָא וְעִידָן בְּחִיר לְטַפָּזָא בְּהִילוּלָא : עִידָן בְּחִיר לְפַקָּתָא דְּגוּר אַבְנִין וְעִידָן בְּחִיר לְמִצְבַּר אַבְנִין לְבִנְיָנָא

מסורה

בחכמה סימן כל ספרא בחכמה בפתח תחת הב"ת בב"א וסימ' כי יש אדם שעמלו בחכמה וכל קרי' דכו' בקמ"א וסימ' ועמך בכל מלאכה לכל נדיב בחכמה · והוא חד מן שיטה מן כ"א דכל חד וחד ל' בספר כותיה וכל קרי' דכות' בקמ"א וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך חלף : אני ל' זקפין קמצין בספרא וסימ' וידעתי גם אני שמקרה · הנה אשר ראיתי אני · כי גם יודע

אני · ואמרתי אני טובה חכמה מגבורה · וראיתי אני שיש יתרון לחכמה : אין טוב באדם שיאכל ושתה : ללדת ד' וסי' ותוסף ללדת את אחיו את הבל · וימלאו ימיה ללדת · כמו הרה תקריב ללדת · עת ללדת ועת : ספוד ג' מל' בליש' וסי' כי צמתם וספוד בחמישי · ואל תלך לספוד · עת ספוד ועת רקוד :

אבן עזרא

כי יש · שעמל בדברי העולם ברוב חכמתו והשיג אל תאות לבו שרדף אחריה ואדם אחר שלא עמל בו יתכנו לו חלקו וזה הענין הוא שלמעלה שאמ' שאני עמלתי וחכמתי תחת השמש ודע שמלת חכמתי משפעלים העומדים ופי' שעמלתי בחכמה והיורש אותו יקח הכל בלא עמל ויתכן היות מלת יתכנו כמו יתן לו כי הוא פועל יוצא לשנים פעולים וכמהו כי ארץ הנגב נתתני וענין חלקו החלק שיצא בגורלו מן השמי' כמו שאמרו קדמוננו ז"ל בני חיי ומזוני : כי · מה יהיה לו מיתרון בכל עמלו ורוב מחשבותיו כי ידוע שהעשיר בפחד ומחשבות רבות : כי · כל היום שהוא בהקץ כל ענייניו בכאב כעס וכעס בעבור שלא יתכנו לו דבריו תמיד כפי מחשבתו גם בלילה לבו בחלום לא ינוח כי רוב החלומות כפי מחשבות היום : אין טוב · טוב לא מצא זה העמל הכל יגיעתו חוץ מן המאכל והמשתה ויחסר מקום רק או הדומה לו וכן הוא אין טוב באדם רק שיאכל וישתה וכמהו כי אינם יודעים לעשות רע וענין כי מיד האלהים הוא שהמקבץ הממון הוא כמו שומר ואין לו רשו' לגעת בו עד שיתן לו האלהים רשות : כי · זה תימה למה לא יחשוב העמל לקבץ ממון ולא יאכל כל מה שיתאוה כי מי יאכל ממונו לבד ממנו והענין הוא מי שהוא ראוי לאכול אותו כמוני וידוע כי האומר לבד מזה ענינו הכל ודבר זה לבדו יצא מזה הכלל וכן ענין חוץ ואין כלשון הזה במקרא כי אם בדברי הקדמונים מעתיקי המצות ז"ל · ויחוש הוא כמו ימהר לכל תאותו כמו מהרה חושה : כי לאדם · יש אדם שהוא טוב לפני האלהים ולא נתן לו עמל רק נתן לו חכמה ודעת ושמחה במזון אחר שיגע בו כענין יכין וצדיק ילבש או יהיה פירו' שמחה שמחתו בחלקו אם רב אם מעט ולחוטא נתן עסק להתעסק לאסוף ממון ויתכנו בסוף לאחר' שהוא טוב לפני האלהים והנה נמצא המתעסק בקבוץ ממון התעסק בהבל ורעות רוח : לכל זמן · אנשי שקול הדעת יפרשו אלה העתים שהם סמוכות לבן אדם כי חייב אדם לעשות כל דבר בעתו ותחלת העתים וסופם ישחיתו פירושם האחר עת ללדת ועת למות והאחרון את הכל עשה יפה בעתו · ויש אומרי' כי אלה השמנה ועשרים עתים כנגד כ"ח צורות בגלגל המזלות שהלבנה נראית בהן בכל חדש גם זה הבל והנכון שיש לכל חפץ תחת השמים עת וזמן כי בהשחת המתכונת המולידת ימות הילוד ותתחדש מתכונת תעשירנו והפך העושר כי עתים קבועים הם ובבא העת יתנועע אדם לאשר הוא מוכן לו ותהיין תנועותיו כתנועת הצלם כענין אך בצלם יתהלך איש ואם כן אך הבל יהמיון ופירו' יקבצו ממון וכמהו מתמון רמשל רבים וכן מי אוהב בהמון לא תבואה והראיה השלמת הפסוק יצבור ולא ידע מי אוספם : עת ללדת · הזכיר ראשית האדם וסופו גם אמר כי אין העתים קבועות על בן אדם לבדו כי הנה הנטועים כן הם : עת להרוג · ענינו כמו למחוץ ולרפוא יורה עליו גם העתים הם קבועות על המקומות שאין בהם מחיים כמו עת לפרוץ : עת לבכות · עם דאגה עד שיבכה הרואה · ועת ספוד ועת רקוד עם אחרים : עת להשליך · אפילו שמקרה המקרים יש לו עת כמו עת להשליך אבנים שיזיקו לו במגוריו ועת כנוס אותם המושלכים לדרכו : עת

אבן עזרא

עת לחבוק. אפילו התאוה הנטועה ברוח בן אדם יש לה עת והוא לחבק השוכבת בחיק ולרחוק ממנה. לחבוק מהבנין הקל ותחבק מן הבנין הרגום הכבד והענין אחד: עת לבקש ועת לאבד מבוקש ועת לשמור ועת להשליך השמור: עת לקרוע. לחשות מן החשו שהוא פועל עבר בשקל העלו עפר על ראשם ואילו היה לשון צווי לעתיד היה ההא פתוח והענין כאשר אמר להם גם אני ידעתי החשו ושמכו והנה הזכיר שלמה אפילו הדבור יש לו עת: עת לאהוב. גם האהבה גם השנאה תלויה בעת וזמן: מה יתרון. אחר שכל הדברים תלויים בעת וזמן מה יתרון לאיש בכל עמלו שיתכן שתבא עת תשחית עמלו ותשור הונו ויסאר ריקם: ראיתי. כאשר ראיתי כל ענייני האדם שיתעסקו בו: את הכל. הכרתי שהכל עשה האלהים ויפה בעתו המות בעת הזוקן וכל דבר בעתו על פי מתכונת החכמה העליונה ומלת עולם בכל המקרא לא תמצאנה כי אם על זמן ונצח וכן אלהי עולם יי׳ כמו אהי נצח או אלהי קדם וכן ומתחת זרועות עולם. וענין גם את העולם נתן בלבם שבני אדם מתעסקים כאילו יחיו לעולם ובעבור ההתעסקם לא יבינו מעשה האהים מראש ועד סוף ויש מפרשים כי זה העולם כמו שהוא בלשון קדמונינו ז״ל והענין תאות העולם: ידעתי. אלו הפסוקים עד ועוד ראיתי דבקים וכבר הזכיר שאין טוב לאדם רק שיאכל וישתה ואיננו מדבר על כל האדם כי על האדם הנזכר המתעסק ביום ובלילה לקבץ ממון ואמר אין לו ממנו אלא מה שיאכל שיתכן שהוא שומר אותו למי שייטב בעיני האלהים לקחתו וגם הזכיר פעם שנית זה הענין בעבור העתים והענין הנה דבר העתים לכל דבר לעלות אל עושר או לרדת ממנו ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע על כן אין לעמל טוב כי אם לשמוח בחלקו או בהונו לעשות טוב בחייו שיחיה חיים טובים או יהי פירושו שיעשה טוב בחייו שיקבל עליו שכר טוב במותו: וגם. וגם זה מאמר שישמח לא יוכל לשמוח אם אין העת כוננת לו כפי מתת אלהים בתחלת בריאותו: ידעתי. פירוש והאלהים עשה שלא יוכל כוכב להוסיף על מעשהו או לגרוע כדי שייראו בני אדם מלפניו:

רשי

עת לחבוק. כי כאשר ידבק האזור וגו׳: ועת לרחוק מחבק. וירחק יי׳ את האדם: עת לבקש. כענין שנ׳ את האובדות אבקש לענין נדחי ישראל: ועת לאבד. ושת שאברם בגולה שנאמר ואבדתם בגוים: עת לשמור. יברכך יי׳ וישמרך כשאתם עושים רצונו: ועת להשליך. וישליכם אל ארץ אחרת: עת לקרוע. מלכות בית דוד ואקרע את הממלכה וגו׳: ועת לתפור. והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: עת לחשות. פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנ׳ וידום אהרן וזכה שנתייחד הדבור עמו שנאמר וידבר יי׳ אל אהרן יין ושכר אל תשת: ועת לדבר. אז ישיר משה ותשר דבור קחו עמכם דברים: עת לאהוב. ואהבך: ועת לשנא. שנ׳ כל רעתם בגלגל על כן שנאתים: מה יתרון העושה. מה יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתו יבא והכל אבד: הענין. המנהג: לענות. להתנהג: יפה בעתו. בעת הטובה יפה הוא לבא תשלום שכר מעשה הטוב ובעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרע: גם את העולם נתן בלבם וגו׳. גם את חכמת העולם אמר נתן בלב הבריות לא נתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קצת וזה קצת כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקב״ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו ובמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמ׳ היום או מחר אמות ולכך כתו׳ כאן העלם חסר לשון העלמ׳ שאם ידע אדם יום מיתתו קרובה לא יבנה בית ולא יטע כרם לכך הוא אומר שהכל יפה עשה בעתו זה שים עת למיתה דבר יפה הוא שבוטח האד׳ לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונ׳ בית ונוטע כרם וזו יפה שנעלם מן הבריות: ידעתי עתה: הואיל ונעלם עת הפקודה כי אין טוב בבריות כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיני בוראו בעוד שהוא חי: וראה בטוב. תורה ומצות: ידעתי כי כל אשר עשה׳. הקב״ה במעשה בראשית הוא ראוי להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרוע וכששנתה האלהים זוה ועשה שישתנ׳ כדי שייראו מלפניו אוקינוס פרץ גבולו בדור אנוש והציף שלישו של עולם והאלהים עשה שיראו מלפניו שבעת ימים כשתנו הלוך חמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שיראו מלפניו חמה חזרה לאחוריים עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו נתקצר היום ונתרבה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא נספד כל זה כדי שיראו מלפניו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותיו ויירא מלפניו:

מסורה

לשכור ח׳ מל׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן יו ומלכים א׳ סימן יא׳: העושה ב׳ בל׳ בריש וסים׳ עשה בעברת. בה יתרון העושה באשר הוא עמל: יפה ה׳ וסים׳ ביחזקאל ריש סימן לא׳: העולם ב׳ חס׳ וסי׳ גם את העלם. ברוך יי׳ אלהים אלהי ישראל דד״ה בתרא דפסו׳: בלבם ט׳ וסים׳ נמסר ביחזקאל סימן יד׳: וגם ב׳ ר״פ בכתובי׳ וסים׳ נמסר בבגלת רות סימן ב׳:

קהלת

ל׳ ומל׳ · ב׳ חס׳ · ל׳ עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק:
עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד
ח׳ חל עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ:
ל׳ ומל׳ · ל׳ ומל׳ עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר
ל׳ ומל׳ עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר:
עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא
עֵת מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם:
ב׳ מל׳ בלי׳ מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה
למערבאי הרין חס׳ · ט׳ו בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל: רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן
ב׳ נסיפ׳ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת
ח׳ בּוֹ: אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־
ל׳ חס׳ · ס׳ הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־
יִמְצָא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה
יד הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד־סוֹף: יָדַעְתִּי כִּי
טו אֵין טוֹב בָּם כִּי אִם־לִשְׂמוֹחַ וְלַעֲשׂוֹת
ב׳ ר״פ בכתו׳ ל׳ טוֹב בְּחַיָּיו: וְגַם כָּל־הָאָדָם שֶׁיֹּאכַל
וְשָׁתָה וְרָאָה טוֹב בְּכָל־עֲמָלוֹ מַתַּת
אֱלֹהִים הִיא: יָדַעְתִּי כִּי כָּל־אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם
ד׳ · ב׳ אורס עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרוֹעַ
ז׳ · ח וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו:

תרגום

וְעִידָן בְּחִיר לְגַפְּפָא אִיתְּתָא וְעִידָן בְּחִיר לְרַחֲקָא מִגַּפְּפָא בְּשִׁבְעַת יְמֵי אֶבְלָא: עִידָן בְּחִיר לְתָבוֹעַ נִכְסַיָּא וְעִידָן בְּחִיר לְמֵיבַד נִכְסַיָּא וְעִידָן בְּחִיר לְמִנְטַר עִסְקָא וְעִידָן בְּחִיר לְמִשְׁדֵי עִיסְקָא בְּיַמָּא בְּעִידָן נַחְשׁוֹלָא רַבָּא: עִידָן בְּחִיר לְמִבְזַע לְבוּשָׁא עַל שְׁכִיבָא וְעִידָן בְּחִיר לְאַחָאָה בְּזִיעָא עִידָן בְּחִיר לְמִישְׁתַּק מִלְּצַלָּאָה וְעִידָן בְּחִיר לְמַלָּלָא פִּתְגָּמֵי מַצּוּתָא: עִידָן בְּחִיר לְרַחֲמֵי חַד לְחַבְרֵיהּ וְעִידָן בְּחִיר לְמִסְנֵי לִגְבַר חַיָּיבָא עִידָן בְּחִיר לַאֲגָחָא קְרָבָא וְעִידָן בְּחִיר לְמֶעְבַּד שְׁלָמָא: מַה מוֹתַר אִית לִגְבַר פָּלַח דִּי הוּא טָרַח לְמֶעְבַּד אוֹצָרִין וּלְמִיכְנַשׁ מָמוֹן אִילוּלֵי מִסְתַּיַּיע בְּמַזָּלָא דִלְעֵילָּא: חֲזֵית יַת גַּוְון אִיסוּרִין וּפוּרְעֲנוּתָא דִּי יְהַב יְיָ לִבְנֵי אֱנָשָׁא דִּי אִנּוּן רַשִּׁיעִין לְסַגָּפוּתְהוֹן בֵּיהּ: אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה יַת כּוֹלָּא עֲבַד יְיָ שַׁפִּיר בְּעִידָנֵיהּ דַּחֲזְיָא דַּהֲוַת מַצּוּתָא דַּהֲוַת בְּיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט לְמֶהֱוֵי בְּיוֹמֵי שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וְאִתְעַכְּבַת וַהֲוָאת בְּיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּאִילוּ הֲוַת בְּיוֹמֵי שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי לָא הֲוַת מִתְבְּנֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא עַל עֵיסַק עֵיגְלִין דִּדְהַב דִּי עֲבַד יָרָבְעָם חַיָּיבָא וְשַׁוְּיאִנּוּן חַד בְּבֵיתְאֵל וְחַד בְּדָן וּמַנֵּי פַּרְזְדָוּן עַל שְׁבִילַיָּא וּפַסְקוּ עוֹלֵי רִיגְלַיָּא וּבְגִין כֵּן אִיתְעַכְּבַת עַד דִּי יִתְבְּנֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא בְּגִין דְּלָא יְעַכְּבוּן יִשְׂרָאֵל לְמִבְנֵי יָתֵיהּ אַף יַת שְׁמָא דַּהֲוַת כְּתִיב וּמְפָרַשׁ עַל אֶבֶן שְׁתִיָּא כַּסֵּי מִנְּהוֹן דְּאִשְׁתְּמוֹדַע קֳדָמוֹהִי יִצְרָא בִּישָׁא דִּי בְּלִבְּהוֹן דְּאִילוּ הֲוַת מְסִיר בְּיַד אִינָשֵׁי הֲוָה מְשַׁמֵּשׁ בֵּיהּ וּמַשְׁכַּח בְּגַוֵּיהּ מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא עַד עָלְמֵי עָלְמַיָּא וְאוּף יוֹם מוֹתָא כַּסֵּי מִנְּהוֹן בְּדִיל דְּלָא יְהוֹדַע לִגְבַר מִן רֵישָׁא מַה דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי בְּסוֹפָא: אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה יְדַעִית אֲרוּם לֵית טַב בְּהוֹן בִּבְנֵי אֱנָשָׁא אֲרוּם אֱלָהֵן לְמֶחְדֵי בְּחֶדְוַת אוֹרַיְיתָא וּלְמֶיעְבַּד טַב בְּיוֹמֵי חַיּוֹהִי: וְאוּף כָּל אֱנַשׁ דְּיֵיכוֹל וְיִשְׁתֵּי וְיֶחֱזֵי טַב בְּיוֹמוֹי וְיַחְסִין לִבְנוֹי בְּעִידָן סוֹתֵיהּ כָּל פַּרְחוּתֵיהּ מַתְּנַן דְּאִיתְיְהִיבַת לֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ הוּא: יְדַעִית בְּרוּחַ נְבוּאָה אֲרוּם כָּל דִּי יַעֲבִיד יְיָ בְּעָלְמָא בֵּין טַב לְבִישׁ מִדְּאִתְגְּזַר מִפּוּמֵיהּ הוּא יְהֵא לַעֲלַם עֲלוֹהִי לֵית רְשׁוּ לִגְבַר לְאוֹסָפָא וּמִינֵּיהּ לֵית רְשׁוּ לִגְבַר לְבַצְּרָא וּבְעִידָן דִּי יֵיתֵי פוּרְעֲנוּתָא בְּעָלְמָא יְיָ הוּא דַּעֲבַד בְּגִין דִּי יִדְחֲלוּן בְּנֵי אֱנָשָׁא מִן קֳדָמוֹהִי:

מסורה

והאלהים ז׳ וסים׳ והאלהים נסה את אברהם׳ ויהי קול השופר׳ ואשר לא צוה: והאלהים אמר לי לא תבנה׳ וידעו איש יהודה׳ ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים׳ מה שהיה כבר הוא:

מה

מה שהיה כבר הוא׃ מה שהיה מלפנינו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב״ה מבקש את הנרדפים יעקב נרדף עשו רודף והאהב את יעקב ואת עשו שנאתי מצרים רודפים את ישראל טבעו בים׃ ואשר. עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה כאשר בראשונה כן באחרונה אין הקדוש ברוך הוא משנה מדותיו בעולם׃ והאלהים יבקש את נרדף. ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה הרעה באשר הוא עמל הרי סופו להשתלם׃ מקום המשפט וגו׳. ראיתי ברוח הקדש מקום לשכת הגזית בירוש׳ שהיתה מלאתי משפט שמה ישפטו רשע כמו שכא׳ ראשיה בשוחד ישפוטו וראיתי פ פורענותם׃ מקום הצדק. שער התיוך שהיה מקום חתוך הלכות שמה הרשע שם ישבו שר שבים רב סרים נרגל שראצר רב מג ונבוכד נצר וחיילותיו ודנין את ישראל ביסורים קשים ומשפטי מות׃ שמה הרשע. טעמו למעלה לומר שהוא שם דבר כמו הרשע אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך ליקוד קמץ גדול ואף על פי שבכל מקום לא מצינו לו עוד שמתהפך באתנחתא וסוף פסוק׃ אמרתי אני בלבי וגו׳. לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב״ה ל לאחר זמן ואף על פי שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו כי שעה יש לכל חפץ אף ל לפורענות ולפקודת הדין יש עת מתי יבא׃ ועל כל המעשה. שעשה האדם שם ישפטוהו בבא עת ה הפקידה. שם באותו העת כיתן זמן לכל המעשה להשפט עליו אבבא חוטרי מילי ואבי דרי חושבנא׃ אמרתי אני בלבי. בראותי זאת׃ על דברת בני האדם. שאחזו להם מדת גאות לנהוג שררה ורבנות בקטנים מהם׃ לברם. הקדוש ברוך הוא להודיעם שאין שררתם כלום ולהראותם שהם אף השרים והמלכים׃ בהמה המה להם. כשאר בהמה וחיה המה לעצמם׃ כי מקרה בני האדם וגו׳. הוא טעם הדבר אשר נתן הקב״ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניהם כתן כי שכשם שזה מת כך זה מת׃ ומותר האדם מן שבהמה אין. ויתרונו והצלחתו של אדם יותר מן הבהמה איננו נראה משמת כי הכל נהפך להיות הבל לשוב אל העפר׃ ומי יודע. כמו מי יודע ישוב מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני האד׳ היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה׃ וראיתי. בכל אלה׃ כי אין טוב׳ לאד׳׃ מאשר ישמח במעשיו. ביגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב כשאול נפשו לחמוד להתעשר להתרבות לא לו׃ כי

מה שהיה. מעשה האלהים על דרך אחת׳ ומה שהיה כבר הוא עניינו הן הוא ויש כמהו ואשר להיות כבר היה כמהו. והנרדף הוא העומד שכינה אותו במלת הוא והוא בין עבר ועתיד והענין שהאלהים בקש מן הזמן שיהיה נרדף זמן רודף אחר זמן ולא יפסק כי הזמן שעבר שב עומד ואשר להיות שב כמו עבר ושב הזמן אחר ואם יתחלק לזמן עתיד. אצבר וזה ענין יתכאר בגלגל שכל חלק ממנו ירדוף אחר הנקודה האמצעית והיא המוכן ונקראת מוכן בעבור כוהי׳ ה המקום והקו הראשון הוא הרחב וכן רחב לא מוכן תחתיה וישוב החלק שהיה במזרח במערב והפך ואין ל למקום תנועת הגלגל ראשית שיחל ממנו כי כל ראשית אחרית ו וכל אחרית ראשית ו והנרדף הוא המוכן והנה באר לנו כי כל מעשה האלהים על דרך אחת׃ ועוד. המקום שהיה ראוי להיות שם המשפט שמה הרשע וכפל ה הענין כמו אשורנו ו ולא קרוב קום בלק ושמע ורוב הנבואות כן׃ אמרתי. אחר שתמהתי איך יעשה דבר רשע בעולם ם שהוא מעשה האלהים ידעתי כי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים וענין שם רמז לעולם הבא כמו ושרום אפוב שמה רמז ל למקום הקבר ואם ישוב שמה ׳ל האדמה אשר לוקח משם ישוב גם זה הענין אחר ם שימות׃ אמרתי אני. אמרתי בלבי בעבור בני האדם שבחרם האלהים מכל תולדות הארץ וראיתי שהם כמו בהמות הם לנפשם במחשבותם ומלת על דברת כמו בעבור כמו על דברתי מלכי צדק בעבור שאתה מלך צדק ולמ״ד לברם כמו אמרי לי אחי הוא וברם על משקל ראש והוא מן ברו לכם איש וי״א כי לברם שם הפועל והיה הרי״ש ראוי להדגש ועיקרו לבררם כמו לברר וללבן וזה רחוק כי בבניין פיעל הדגש לא ימצא העי״ן מבולע ואמר שהם בהמה ועניינו כבהמה וכמהו ועיר פרא אדם יולד אם אוכלה הוא כי שמש ומגן ואם יאמר מדקדק איך כככם הלמ״ד על פועל עבר ואין כמהו התשובה כי הב״ית והלמ״ד אחים וצירוף זה כצירוף זה ודרך אחד לכל ונמצא בהכין לו דוד וגם הוא לברו׃ כי מקרה. זה הפסוק על מחשבות בני אדם שלא חכמו והשכילו כי בראותם שמקרה אחד לאדם ולבהמ׳ בחיים ובמות חשבו כי רוח אחד לכל ואין לאדם מותר מן הבהמה ומותר שם על משקל מושב מן הבנין הכבד והנה הוא תמורת פה הפועל שהו׳ יו״ד ויתרון שם מן הבנין הקל והנו״ן נוסף׃ הכל. זה דבק עם הפסוק שלמעלה כי הכל הבל שמקומם אחד׃ מי יודע. ידוע כי הה״א הידיעה אם בא אחריו אחד מא״ח הע״ר הוא קמוץ ברוב ושל התימה לעולם בפתח וה״א העולה היא למעלה קמוץ גם יש דגש ביו״ד שאחרי ה״א הידיעה כמו היושבת ואילו היה לתימ׳ היה שוא ופתח תחת הה״א והיו״ד רפה והענין מי ומי שידע בבני האדם ההפרש שיש בין רוח האדם ורוח הבהמה והענין פי לא ימצא אחד מני אלף ודעת הרוח עמוקה וצריכה לראיות ולא יוכלו להבין אפילו קצתם כי אם המשכילי׳ שהתבררה מחשבתם במאזני החכמה ובארבעה יסודותיה שהשלשה מהם ספר וספר וספור ומורכב מן השנים ומתורת אהיכו יוכל להבין כי הנה אמר בתחלת הבמחו׳ ידשא הארץ והנה יש לארץ כח להדשיא בדבר אלהים ובעבור היות המדשיא גוף ממנו יבאו ואליו ישובו ולא יעמוד הנולד שהולידם הארץ כי אם ימים קצובים בעבור שים קץ לגדולו ובעמדו ולא יגדל ישוב לאחור וכן אמר ישרצו המים נפש והנה המים הולידו נפש כל ארץ ועוף ורב בדבר אלהים וכן אמר תוצא הארץ נפש חיה למינה ולא אמר בתורה נפש אדם רק את׳ נעשה אדם בצלמנו כדמותנו והזכיר שברא גופו מן האדמה ואחר כך ויפח באפיו נשמת חיים ורמז חיים בעבור שהיא עומדת ולא תאבד כנפש הבהמה והפרש יש בין נשמה ונפש כי לא מצאנו בכל המקרא נשמה כי אם על בני אדם והענין נותן נשמה לעם עליה וכל אשר נשמת רוח חיים באפיו שב על האדם לבדו ואמר שלמה בסוף הספר שרוח בני האדם תשוב אל האלהים ולא אל העפר׃ וראיתי. כי אלה החושבים שהם כמו הבהמות אין טוב להם מאשר ישמחו בחייהם כי אין להם חלק אחר ולמה יתעסקו בדברים יעזבום אחריהם׃ ושכתי

ומקום ג׳ וסימ׳ ומקום רגלי אכבד. ומקום משכן כבודך. ומקום הצדק שמה הרשע׃ ולראות ג׳ וסימנ׳ אמרתי אני בלבי על דברת. והנה אשר ראיתי אני. ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה. ואינון מן ג׳ ג׳ול ברישי׳ וסימ׳ נמסר בספר׳

מַה־שֶּֽׁהָיָה֙ כְּבָ֣ר ה֔וּא וַאֲשֶׁ֥ר לִֽהְי֖וֹת
כְּבָ֣ר הָיָ֑ה וְהָאֱלֹהִ֖ים יְבַקֵּ֥שׁ אֶת־נִרְדָּֽף׃
וְע֥וֹד רָאִ֖יתִי תַּ֣חַת הַשָּׁ֑מֶשׁ מְק֤וֹם
הַמִּשְׁפָּט֙ שָׁ֣מָּה הָרֶ֔שַׁע וּמְק֥וֹם הַצֶּ֖דֶק
שָׁ֥מָּה הָרָֽשַׁע׃ אָמַ֤רְתִּֽי אֲנִי֙ בְּלִבִּ֔י
אֶת־הַצַּדִּיק֙ וְאֶת־הָ֣רָשָׁ֔ע יִשְׁפֹּ֖ט
הָאֱלֹהִ֑ים כִּי־עֵ֣ת לְכָל־חֵ֔פֶץ וְעַ֥ל כָּל־
הַֽמַּעֲשֶׂ֖ה שָֽׁם׃ אָמַ֤רְתִּֽי אֲנִי֙ בְּלִבִּ֔י
עַל־דִּבְרַת֙ בְּנֵ֣י הָֽאָדָ֔ם לְבָרָ֖ם הָאֱלֹהִ֑ים
וְלִרְא֕וֹת שְׁהֶם־בְּהֵמָ֥ה הֵ֖מָּה לָהֶֽם׃
כִּי֩ מִקְרֶ֨ה בְֽנֵי־הָאָדָ֜ם וּמִקְרֶ֣ה הַבְּהֵמָ֗ה
וּמִקְרֶ֤ה אֶחָד֙ לָהֶ֔ם כְּמ֥וֹת זֶה֙ כֵּ֣ן מ֣וֹת
זֶ֔ה וְר֥וּחַ אֶחָ֖ד לַכֹּ֑ל וּמוֹתַ֨ר הָאָדָ֤ם מִן־
הַבְּהֵמָה֙ אָ֔יִן כִּ֥י הַכֹּ֖ל הָֽבֶל׃ הַכֹּ֥ל
הוֹלֵ֖ךְ אֶל־מָק֣וֹם אֶחָ֑ד הַכֹּל֙ הָיָ֣ה מִן־
הֶֽעָפָ֔ר וְהַכֹּ֖ל שָׁ֥ב אֶל־הֶעָפָֽר׃ מִ֣י
יוֹדֵ֗עַ ר֚וּחַ בְּנֵ֣י הָֽאָדָ֔ם הָעֹלָ֥ה הִ֖יא
לְמָ֑עְלָה וְר֙וּחַ֙ הַבְּהֵמָ֔ה הַיֹּרֶ֥דֶת הִ֖יא
לְמַ֥טָּה לָאָֽרֶץ׃ וְרָאִ֗יתִי כִּ֣י אֵ֥ין
ט֛וֹב מֵאֲשֶׁ֨ר יִשְׂמַ֤ח הָאָדָם֙ בְּמַֽעֲשָׂ֔יו

מַה דַהֲוַת מִן קֳדָמַת דְנָא הָא כְּבַר הוּא וְדַאֲתֵי מַה דַעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹף יוֹמַיָא הָא כְּבַר הֲוָה וּלְיוֹם רַבָּא דַעֲתִיד יְיָ לְמִתְבַּע חֲשׁוֹכָא וּמִסְכֵּינָא מִן יְדוֹהִי דְרַשִׁיעַיָא דְרָדִיף לֵיהּ׃ וְעוֹד חֲזֵית תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֲתַר בֵּית דִּינָא דְדַיָינֵי שִׁקְרָא תַּמָן יְחוֹבוּן לְזַכָּאָה לְמִיפַּק חַיָּיבָא בְּדִינֵיהּ וַאֲתַר דם דְמִשְׁתַּכַּח תַּמָן גְּבַר זַכַּאי תַּמָן מִשְׁתַּכַּח גַּבְרָא חַיָּיבָא לְמִשְׁלַט בֵּיהּ בְּגִין חוֹבֵי דָרָא בִּישָׁא׃ אֲמָרִית אֲנָא בְּלִבִּי יַת זַכָּאָה וְיַת חַיָּיבָא יְדִין יְיָ בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא אֲרוּם עִידָן מִתְעֲבַד לְכָל עִסְקָא וְעַל כָּל עוֹבָדָא דַעֲבָדוּ בְּעָלְמָא הָדֵין אִתְדוֹנוּן תַּמָן׃ אֲמָרִית אֲנָא בְּלִבִּי עַל עִיסַק בְּנֵי אֱנָשָׁא דְיֵיתֵי עֲלֵיהוֹן מַכְתָּשִׁין וּמַרְעִין בִּישִׁין בְּגִין לְנַסוֹאֵיהוֹן וּבְגִין לְמִבְחֲנֵיהוֹן עֲבַד יְיָ לְמֶחֱזֵי אִין תַּיְיבִין בִּתְיוּבְתָּא יִשְׁתְּבִיק לְהוֹן וְיִתַּסּוּן וְרַשִׁיעַיָא דִּי אִינוּן כִּבְעִירָא לָא תַּיְיבִין בְּגִין כֵּן אִינוּן מִתְווֹכְחִין בְּהוֹן לְאַבְאָשָׁא לְהוֹן׃ אֲרוּם אַרְעוּן אֱנָשָׁא חַיָּיבָא וְאַרְעוּן בְּעִירָא מְסָאֲבָא אַרְעוּן חַד לְכוּלְּהוֹן וְהֵיכְמַת דִּתְמוּת בְּעִירָא מְסָאֲבָא כֵּן יְמוּת דִּין דְּלָא תָאִיב בִּתְיוּבְתָּא קֳדָם מוֹתֵיהּ וְנִשְׁמַת רוּחַ תַּרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא אִתְדַּן לְכָל גַּוָון וּשְׁאָרוּת גַּבְרָא חַיָּיבָא מִן בְּעִירָא מְסָאֲבָא מַדַּעַם בֵּין תַּרְוֵיהוֹן אֱלָהֵן בֵּית קְבוּרְתָּא אֲרוּם כּוּלָּא הֲבָלוּ׃ כּוּלָּא אָזְלִין לַאֲתַר חַד כָּל דַּיָּירֵי אַרְעָא אִתְבְּרִיאוּ מִן עַפְרָא וְכַד יְמוּתוּן כּוּלְּהוֹן עֲתִידִין לְמִיתוּב לְעַפְרָא׃ מַן הוּא חַכִּימָא דְּיָדַע אִין רוּחַ נִשְׁמְתָא בְּנֵי אֱנָשָׁא הַסָּלְקָא הִיא לְעֵילָא לִרְקִיעָא וְרוּחַ נִשְׁמְתָא דִּבְעִירָא הַנַּחְתָּא הִיא לְרַע לְאַרְעָא׃ וַחֲזֵית אֲרוּם לֵית טַב בְּעָלְמָא הָדֵין סְדֵיחָתֵי אֱנָשׁ בְּעוֹבָדוֹי טָבִין וְיֵיכוּל וְיִשְׁתֵּי וְיוֹטִיב לִבֵּיהּ

רבת׳ במערבת אות הל״מד כס״ר׃ וראיתי י״ב וסימ׳ וראיתי את הדם ופסחתי עליכם. וראיתי מה והגדתי לך׳ וראיתי לבית גבה. וראיתי והנה עליהם גידים וכטר עלה. וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות. וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם. וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון. וראיתי את כל מעשה האלהים. כי איככה אוכל וראיתי ב׳ בפסו׳. וראיתי אני דניאל לבדי את המראה. והנה שנים אחרים׃

ושבתי · כאומר חזרתי כי ושבתי מזה הענין מחשבתי שהטוב לאדם שישמח בעבור שלא יוכל לשנות בעבור שיש בעולם חמס ויוקח ממנו ממונו בכח ויהיה עשוק ששעשקו מלך או שופט ליקח שוחד או גנב ושירו ומיד עושקיהם כח שיש כח ביד העושקים והעשוקים אין לאל ידם כי אם לבכות ואין להם מנחם כי דרך האבל הבוכה על המת שיבאו לו מנחמים שינחמם והזכיר ואין להם מנחם פעמים בעבור שלא יועילו בביתו וצעקתו פעם אחרי פעם: ושבח · ושבח שם התואר כמו ירא אני וכפתח החית בעבור היותו מאותיות הגרון׳ ערנה חסר הא והוא עד הנה וזה הענין שאמר שהמתים יותר משובחים מן החיים הוא כנגד העשוקים שכל אדם יקבל כל מה שיבא עליו מן השמים ולא יוכל לסבול עושק שיעשה לו בן אדם שהוא כמהו ויבחר מות מחיים: וטוב · מלת עדן מורכבת והיא חסרת הא לפני הנון ואחריו כמו שנה והענין שהמתים שמתו כבר מכאו מנוח ולא שמעו קול נוגש וטוב מן החיים והמתים אשר לא נבראו עד עתה בעבור היות העשוקים בנפש כמו האסורים והשבויים או עשוקי ממון שהם מצטערים ואם הם חיים והמתים ואם שאינן עתה כבר נשפטו גם הם ורבים תמהו איך יאמר וטוב למי שלא נברא וכן אמרו החכמים ז״ל אשרי מי שלא נברא ואינו תימה בעבור קוצר הלשון לדבר כי אם על דרך דמיונות כמו שאמרו חכמי שקול הדעת כי כל דבר הוא יש או אין ואם הוא דבר איך הוא אין: וראיתי · רוב עמל האדם גם כשרון מעשיו׳ בעבור בני האדם שיקנאו זה בזה וירבה להתפאר על חברו ושלא יהיה הוא חסר ממנו בדירתו ומלבושיו ובניו ומאכלו וחכמתו וטוב השם: הכסיל · גם יש באדם כסילים עצלים אין להם קנאה ולא יתעסקו במלאכה שיחיו ממנה רק חובקים את ידיהם ואוכלים מה שיש להם וישארו בלא מחיה ואחר שהוא אוכל כל מה שיש לו ולא יעמול להוסיף כאילו אוכל את בשרו בעבור שימות ברעב: טוב · דברי הכסיל הוא האומר די לי מלא כפי לחם בנחת מן מלא חפנים בעמל ורעות רוח שיחשוב אדם לדבר עתיד מה יאכל מחר והוא לא ידע מה ילד יום: ושבתי · שבתי מהסתכל בדברי זה הכסיל וראיתי כסיל אחר הפך הראשון: יש אחד · יתכן היות שני חבר או משרת או אשה שהיא עזר כנגדו והוא יותר נכון · ואין קץ לכל עמלו הענין שיש לו עושר אין קץ לו ונפשו לא שבעה ולא שקטה מעמל ולמה לא יחשב בלבו למי אני עמל ולמה אחסר את נפשי מכל תענוג והנה אין מי יירשני שתשמח נפשי שאעזוב בני או אחי בטוב · גם זה הבל הוסיף גם להורות כי הכסיל הראשון הבל הוא כמו האחרון ואם שניהם כסילים החכם יהיה כענין רש ועושר אל תתן לי: טובים · ישוב על הכסיל שהוא לבדו ויאמר הלא היה לו טוב להיות לו מי שיתחבר עמו ויעזור אותו אז יהיה להם שכר טוב בעמלם והוא המאכל והמשתה: כי

הרע בקמץ בסיפ׳ דסבי׳ לעשיה וסימ׳ אשר חוטא עושה רע · וטוב משניהם אשר עדן לא היה ולא ראה מעשה הרע: ואח ל׳ בלעיל יש אחד ואין שני והוא חד מן כ׳ זוגין חד מלרע וחד מלעיל וסי׳ נכס׳ בכס׳ רבה׳ כמערכ׳ או׳ הו״ן בערך זוג בכ״ר:

כִּי־הוּא חֶלְקוֹ כִּי מִי יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָיו: ד וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם: וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת־הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדֶנָה: וְטוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־עֲדֶן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הָרָע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עָמָל וְאֵת כָּל־כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאַת־אִישׁ מֵרֵעֵהוּ גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת־יָדָיו וְאֹכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ: טוֹב מְלֹא כַף נָחַת מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל וּרְעוּת רוּחַ: וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה הֶבֶל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי גַּם בֵּן וָאָח אֵין־לוֹ וְאֵין קֵץ לְכָל־עֲמָלוֹ גַּם־עֵינָיו לֹא־תִשְׂבַּע עֹשֶׁר וּלְמִי אֲנִי עָמֵל וּמְחַסֵּר אֶת־נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גַּם־זֶה הֶבֶל וְעִנְיַן רָע הוּא: טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן־הָאֶחָד אֲשֶׁר יֵשׁ־לָהֶם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם:

אֲרוּם הוּא חוּלָקֵיהּ טַב בְּעָלְמָא הָדֵין לְמִקְנֵי בֵיהּ עָלְמָא דְאָתֵי דְלָא יֵימַר אֱנָשׁ בְּלִבֵּיהּ לְמָה דֵין אֲנָא מְבַזְבֵּז מָמוֹנָא לְמֶעְבַּד צְדַקְתָּא טַב לִי דְאַשְׁבְּקִינֵיהּ לִבְרִי בַּתְרַי אוֹ אֶתֵּן מִינֵיהּ בְּעִידָן סֵיבְתִי אֲרוּם מַן הוּא דְיֵעִילִינֵיהּ לְמֶחֱזֵי מַה דַעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בַּתְרוֹי: וְתָבִית אֲנָא וַחֲזֵית יַת כָּל אֲנִיסִין דְאִתְעֲבִידוּ לְצַדִּיקֵי בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שְׁמַיָא מִן יַד דוֹחֲקֵיהוֹן וְלֵית דִי מַלֵּיל לְהוֹן תַּנְחוּמִין וְלֵית לְמִפְרַקְהוֹן מִן יַד דְאוֹנְסֵיהוֹן בִּתְקוֹף יְדָא וּבְחֵילָא וְלֵית דִי יְנַחֵים לְהוֹן: וְשַׁבְחֵית אֲנָא יַת שְׁכִיבָא דְהָא כְבַר מִיתוּ וְלָא חֲזוֹ פוּרְעֲנוּתָא דְאָתֵי בְּעָלְמָא בָּתַר מוֹתֵיהוֹן יַתִּיר מִן חַיָיא דִי אִינוּן קַיְימִין בְּעָלְמָא הָדֵין בְּעָקָא עַד כְּעַן: וְשַׁפִּיר מִן תַּרְוֵיהוֹן יַת דְעוֹד כְּעַן לָא הֲוָה וְלָא אִתְבְּרִי דִי לָא חֲזָא יַת עוֹבָדָא בִישָׁא דְאִתְעֲבִידָא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא: וַחֲזֵית אֲנָא יַת כָּל טוֹרְחָא וְיַת כָּל אוֹטָבוּת עוֹבָדָא דִי עָבְדִין בְּנֵי אֱינָשָׁא אֲרוּם הִיא קִנְאֲתָא דְקָנֵי גְבַר לְחַבְרֵיהּ לְמֶעְבַּד כְּוָתֵיהּ דְמַקְנֵי לֵיהּ לְמֶעְבַּד טָבָא כְּוָתֵיהּ מֵימְרָא דִשְׁמַיָא יוֹטִיב לֵיהּ וּדְמַקְנֵי לֵיהּ לְבִישׁ לְמֶעְבַּד כְּבִישְׁתֵיהּ מֵימְרָא דִשְׁמַיָא יַבְאִישׁ לֵיהּ וְאַף דֵין הֲבָלוּ לְחַיָבָא וּתְבִירוּת רוּחָא: שַׁטְיָא אָזִיל וּמְגַפֵּיף יַת יְדוֹי בְּקַיְטָא וְלָא צָבֵי לְמִטְרַח וּבְסִתְוָא יֵיכוֹל יַת כָּל מַה דְאִית לֵיהּ וַאֲפִילוּ כְּסוּ מֵעַל מְשַׁךְ בִּסְרֵיהּ: טַב לִגְבַר מְלֵי חָפְנֵי מֵיכְלָא בַּהֲנָיַית נַפְשׁ וּבְלָא גְזֵילָא וַחֲטוּפִין מִן תְּרֵין חָפְנִין מַלְיָין מֵיכְלָא בִּגְזֵילָא וַחֲטוּפִין וְעָתִיד לְשַׁלָמָא בְדִינָא בְּטוֹרְחָא וּבִתְבִירוּת רוּחָא: וְתָבִית אֲנָא וַחֲזֵית הֲבָלוּ דְאִתְגְזַר לְמֶהֱוֵי בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא: אִית גְבַר יְחִידָא וְלֵית תִּנְיָין בַּר מִינֵיהּ אַף בְּרָא וְאַף אַחָא לֵית לֵיהּ לְמֵירַת יַת נִכְסוֹי וְלֵית סוֹף לְכָל טוֹרְחֵיהּ וְאַף עַיְינֵיהּ לָא תֵיכוֹל לְמִסְבַּע עֻתְרֵיהּ וְלָא יֵימַר בְּלִבֵּיהּ לְמָא דְנַן אֲנָא טָרַח וּמְחַסֵר יַת נַפְשִׁי מִטֵיבוּתָא אֵקוּם כְּעַן וְאַעְבִיד מִינֵיהּ צְדַקְתָּא וְאֶחֱזֵי בְּעָלְמָא הָדֵין עִם בְּנֵי אֱינָשָׁא וּלְעָלְמָא דְאָתֵי עִם צַדִּיקַיָא אַף דֵין הֲבָלוּ וְנִוּוֹן בִּישׁ הוּא: טָבִין תְּרֵין צַדִּיקַיָא בְּדָרָא יַתִּיר מִן חַד וְאִינוּן דִי דַבְרִין בְּמַזָלָא וּמִשְׁתַּמְעִין מִילֵיהוֹן דִי אִית לְהוֹן אַגַר טַב לְעָלְמָא דְאָתֵי בְּטוֹרְחֵיהוֹן דִי טַרְחוּ לְסוֹבָרָא יַת דָרֵיהוֹן:

כי הוא חלקו · יגע כפיו הוא החלק המיתן לו משמים ובו ישמח: כי מי יביאנו · לראות לאחר שמת במה שיהיה לבניו אם יבליאו גם הם בעושר שאסף הוא והניח או לא יבליאו: ושבתי אני ואראה · ברוח הקדש: את כל העשוקים · הכשעים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים · תחת השמש · תחת חליפיה של התורה: והנה דמעת העשוקים · בוכים על כפשותם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזרים וכן הוא אומ׳ עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך מדרש בספרי: ומיד עושקיה׳ כח · עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח: שכבר מתו · עד שלא שלט בהם יצר הרע הזה לרחותם מן הקדוש ברוך הוא כגון אבות הראשונים שלא נענה משה אלא על ידיהם וכגון דוד אבי שלא נענתי אני בעשרים וארבע רננות עד שאמרתי זכרה לחסדי דוד עבדך: עדן · עדיין: אשר לא ראה את המעשה · ראיתי במדרש קהלת אלו תשעה חדשים ששבעים וארבעה דורו׳ שקומטו להבראות ולא נבראו: וראיתי אני את כל עמל · הן העבירות שהן עמל בעיני הקדוש ברוך הוא: ואת כל כשרון המעשה · שאינו לשם שמים אלא לקנאת איש מרעהו ששניהם הבל: כי היא קנאת איש · אשר הוא קנאת איש מרעהו: הכסיל · הרשע חובק את ידיו ואינו יגע ואוכל אלא מן הגזל: ואוכל את בשרו · ליום הדין שרואה צדיקי׳ בכבוד והוא נידון כך מדרש בספרי: טוב מלא כף נחת · להיות קונה נכסים מעט ומתענג שיהא בהן נחת רוח ליוצרו · ממלא חפנים · נכסי׳ הרבה בעבירה שהוא עמל ועצבות רוח לפני המקום: תחת השמש · כמו תחת השמים: יש אחד ואין שני · יש לך אדם שעושה דבריו ביחידי: גם בן ואח אין לו · אם תלמיד חכם הוא אינו קונה לו תלמיד שהוא כבן ולא חבר שהוא כאח ואם רווק הוא אינו נושא אשה להיות לו כאח לעזר ולהוליד בן ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים ויצא לדרך יחידי: ואין קץ לכל עמלו · יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא: גם עינו לא תשבע עושר · לא יהא שבע בטעמי תורה שהרבה תורה למד אדם מתלמידיו ולענין הממון רודף תמיד אחר הממון: ולמי אני עמל · מאחר שאיני מעמיד תלמידים ואיני נושא אשה להוליד בנים: טובים השנים · לכל דבר מן האחד לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה אשר יש להם יותר ריוח בעמלם הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו: כי

עשקים לאתעבדא׳ מחיהון אכ׳ לאדיכתא׳ מחיהון אכ׳

כי אם יפולו · כמשמעו ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזירה לו או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חבירו ומעמידו על האמת׃ ואי לו. ואוי לו׃ וחם להם. כמשמעו ולענין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידי׳׃ אם יתקפו האחד. אם באו לסטי׳ עליו לתקפו אם שני הם יעמדו לנגדו וכל שכן אם ג׳ הם החוט המשולש לא במהרה ינתק׃ ד״א מי שהוא תלמיד חכם ובנו ובן בנו שוב אין תורה פוסקת מזרעו שנ׳ לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך · ד״א חוט המשולש במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא · בפנים אחרים נדרש במדרשים אחד ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראות הללו מתיישב עליה׳׃ טוב ילד מסכן וחכם · זה יצר טוב ולמה נקרא ילד שאינו בא אלא עד י״ג שנה׃ מסכן · שאין האיברים שומעים לו כמו ליצר הרע׃ חכם · משכיל את האדם לדרך טובה׃ ממלך זקן וכסיל · יצר הרע שהוא שליט על כל האיברים זקן משעה שנולד הוולד הוא נתון בו שנאמר לפתח חטאת רובץ׃ וכסיל · שמתעהו בדרך רעה כך נדרש במדרש׃ אשר לא ידע להזהר עוד · שהרי הזקן ואינו מקבל תוכחה׃ כי מבית הסורים יצא למלוך · ממקום הטנופת וסרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי׃ כי גם במלכותו · שמשלך כאדם נולד הרש המסכן הטוב ממנו ובא מתוך טהר׳ ולא מתוך טנופ׳ הרחם כך דרשוהו במדרש ד״א כי טוב ילד מסכן וגו׳ כמשמעו · אשר לא ידע להזהר עוד מכבר הזקן ברשעו וכסילותו · כי מבית הסורי׳ יצא למלוך כי הילד המסכן סופו שיאמרו עליו שיצא למלוך מתוך עניו ומבית אסוריו שהרי שמך של הסורים נקוד רפי והרי הוא כמו האסורים שכן מצינו באסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים וכן דוד אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן׃ כי גם במלכותו נולד רש · כי כאשר והגון הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נהפך ממנהג השררה ומקטין עצמו אצל החכמים כמדת הרש׳ וכן עיר פרא אדם יולד שיהפך ויעשה לו ממה שהיה כעיר פרא ויעשה אדם׃ נולד · נעשה ולשון הוה הוא׃ ראיתי את כל החיים וגו׳ · מצאתי במדרש הספר הזה זה דור המבול שנאמר בהם מכל החי׃ עם הילד השני · אשר יתקיים תחת אותו הדור שהם נח ובניו׃ אין קץ לכל העם · פרים ורבים היו יותר מדי כמו שנא׳ זרעם נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת לשלשה ימים ישלחו כצאן עויליהם · לכל אשר היה לפניהם · אין קץ לכל הטוב שהיה לפניהם והכל אבד וכרגע שאול יחתו׃ גם האחרונים · דור הפלגה לא ישמחו גם הם בטוב הניתן בידם׃ כי גם זה · סופו של הבל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך אחרי יצרו׃ שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים · היאך תלך אם תביא תודה ונדבת שלמים הוא הטוב׃ ושמור עצמך · שלא תצטרך לילך בהבאת חטאת ואשמות׃ וקרוב · הוי לשמוע דברי הקב״ה והוא טוב וקרוב להקב״ה מתת זבח הכסילים שחוטא ומביא קרבן׃ כי אינם יודעים לעשות רע · אין הכסיל מבין שהוא עושה רע לעצמו׃ להוציא

כי אם · ואם יארע לו חולי או יפול זה או זה יעזרנו חברו ומלת אי כמו אוי ואין לה דומה כי אם בספר הזה אי לך ארץ׃ גם׳ בהתחבר הגויות יחמו כענין ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך׃ ואם יתקפו׃ אם יתחזק עליו אדם אחד השנים יעמדו נגדו מלת יתקפו מן הפעלי׳ היוצאי׳ כמו תתקפהו לנצח ובא חסר נו״ן או ה״א כמו וזה שמו אשר יקראו ויש אומרי׳ כי וי״ו של יתקפו נוסף וזה רחוק לא ימצא וי״ו נוסף בסוף המלה כי אם בשמות לבדם כמו למעינו מים בנו בעור · והחוט המשולש אם ענין ואין שני הוא העזר יהיה המשולש שהבן כענין לא יבשו כי ידברו את אויבים בשער׃ טוב · כאשר השלים לבאר כי ענין הכסיל ואפילו שים לו עושר רב הבל הוא הזכיר כי הטוב הוא החכם ואפילו יהיה עני כי מסכן כמו רש כמו אשר לא במסכנו׳ וילד כנגד זקן ומסכן כנגד מלך וחכם כנג׳ כסיל וענין ילד שכל יום יוסיף חכמה והזקן לא ידע להזהר עוד בעבור שזקן בכסילותו׃ כי · יתכן שיהיה הילד שהוא חכם מלך ואפילו שיהיה בבית הסורים והמלה חסרת אל״ף כמו מלפנו מבהמות ארץ שהוא מן ואאלפך חכמה וזה הילד כמו יוסף שחכמתו שמתהו לאדון ואמר שלמה אל תתמה איך יצא החכם מדבר להפך כי גם הזקן שהוא מלך נולד רש כענין ערום יצאתי מבטן אמי · ראיתי · עם הילד השני · שהוא מלך תחת הזקן ויקראו שני בעבור היותו ילד בא אחריו ועמד תחתיו׃ אין קץ · אף על פי שהוא חכם לא ישמחו בו כל החיים כי משפטי המלוכה קשי׳ ותוספת גם טרם האחרונים להורות על אשר לפניהם כי גם הם לא שמחו בזקן הכסיל ויש מפרש הילד השני הדור הבא אחריו והענין כי ראה החיים מהלכים תחת השמש והם עם יורשיהם שיעמדו תחתיהם כמו שהיו הם עם הראשונים אשר היו לפניהם ואלה ואלה לא ישמחו בעולם׃ שמר · רובי המפרשים פירשו רגלך כמו לא עשה רגליו ודרך פשוטו הוא כאשר הזכיר המלך ושלא ישמחו בו הקרובי׳ אליו בעבור שיפחדו ממנו והבא אל ארמונו שמר במלבושיו ודברי פיו אמר יותר מזה יש עליך להשמר כאשר תלך אל בית האלהים וענין שמור רגלך כאדם שיאמר מקום פלוני מסוכן הוא ואם לא ידע להשמם שמר רגלך׃ וענין וקרוב לשמוע׃ אע״פ

וא׳לו חד מן ח׳ מלין בתרי טעמי פי׳ דמשמש מונח להיכתו וסי׳ ועתה אל תעצבו · אנה חטא העם הזה · ואסער על כל הגוי׳ · ואילו האחד שיפול · וישם לדניאל בלטשאצר׃ ינתק ג׳ וסים׳ כאשר ינתק פתיל ונערת בהריחו אש · ינתק באהלו מבטחו · והחוט המשלש לא במהרה ינתק׃ למלוך ג׳ וחס׳ וסי׳ בכלבים א׳ סיבן ב׳׃ אין קץ לכל חד מן ו׳ פסו׳ איה בהון כ׳

כי אם יפלו האחד יקים את חברו
ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו
: גם אם ישכבו שנים וחם להם
ולאחד איך יחם : ואם יתקפו האחד
השנים יעמדו נגדו והחוט המשלש
לא במהרה ינתק : טוב ילד מסכן
וחכם ממלך זקן וכסיל אשר לא ידע
להזהר עוד : כי מבית הסורים יצא
למלך כי גם במלכותו נולד רש :
ראיתי את כל החיים המהלכים
תחת השמש עם הילד השני אשר
יעמד תחתיו : אין קץ לכל
העם לכל אשר היה לפניהם גם
האחרונים לא ישמחו בו כי גם זה
הבל ורעיון רוח : שמר רגליך כאשר
תלך אל בית האלהים וקרוב
לשמע מתת הכסילים זבח כי
אינם יודעים לעשות רע :

ארום אלהן אין יפול חד מנהון על ערסא וישכוב מרע חרא יקים ית חבריה בצלותיה דאילו חד דהוא זכאי בלחודוהי בדריה די יפול על ערסיה וישכוב מרע לית ליה בדריה חבר תניין לצלאה עלוהי אלהן בזכותיה יקום ממרעיה׃ אף אין דמכן תרין גבר ואתתיה ושחין להון בסתווא ולחד איכדין ישחן׃ ואין יקום גבר רשיעא ותקיפא בדרא ועובדוהי מקלקלין ומסתקפין לאיתאה פורענותא בעלמא קיימין תרין צדיקיא לקבליה ומבטלין פורענותא בזכותיהון וכמה יאוון תלתא צדיקיא דהינון בדרא ושלם ביניהון כתיבא דמגרליא תלת תלת נימין דלא בבהילו איתנתק׃ טב הוא אברהם די הוא רביא מסכין והוות ביה רוח נבואה מן קדם יי ואשתמודע ליה מריה במיהויה בר תלת שנין ולא צבי למפלח לטעות יתיר מן נמרוד רשיעא דהוה מלכא סיב טפש ומן בגלל דלא צבי אברהם למפלח לטעותא רמאתי לגו אתון נורא יקידתא ואיתרחיש ליה ניסא מן ריבוני עלמא ושזביה מתמן ואפילו מן בתר הכי לא הוות מנדעא בנמרוד לאזדהרא עוד בדיל דלא למפלח לטעותא דהוא פלח מן לקדמין׃ ארום מן גניסת פלחי טעותא נפק אברהם ומלך על ארעא דכנענאי ארום אף ביומיה מלכותיה דאברהם אתעביד נמרוד מסכינא בעלמא׃ אמר שלמה מלכא ברוח נבואה מן קדם יי חזית ית כל חייא דאזלין בטפשיהון לסרבא על רחבעם ברי תחות שמיא ומפלגין ליה ית מלכותא לאתיהבא לירבעם בר נבט ברם שבטא דבנימן ויהודת הוה לבהון שלים עם רביא הוא רחבעם ברי דהוה תניין למלכותי דיקום וימלוך באתר אחסנתיה בירושלם׃ לית סוף לכל עמא בית ישראל לכל צדיקיא דהוות מדבר קדמיהון ברם הינון יעטותי בחוכמתא למיקל נירא מעילויהון ובטפשיה אזל ואתיעט עם עולימא והינון יעטוהי בטפשותא ליקרא ניר מלכותא על עמא בית ישר׳ ושבק מלכת סבייא ואזל במלכת בתראי ברם הינון בתראי תווהו בתר כן לא חדו ביה ואינון גרמו עלוהי לאסתפקא למהוי מתפלגין מיניה עשרתי שבטיא ומלוך עילויהון ירבעם חייבא אמרית אף דין הבלו לרחבעם ברי ותבירות רוח לדיליה׃ אנת בר נשא טר רגלך בעידן דתיזיל לבית מוקדשא דיי לצלאה דלא תהך תמן מלא חובין קדם עד לא תתוב ותהי מקריב אודנך לקבלא אולפן אוריתא מן כהניא וחכימיא ולא תהא כטפשא דמקרבין קורבנא על חוביהון ולא תייבין מן עובדיהון בישיא דאחידין בידיהון וליתוהי מקבל ברעוא ארום ליתיהון ידעין למעבר בהון בין טב לביש׃

לכל וסים׳ ויחלק לכל העם לכל המון ישראל · כל תפלה כל תחנה דמלכים · ויבן ויפרוץ מכל בגיו · סומך יי׳ לכל הנופלים · קרוב יי׳ לכל קראיו׃ אין קץ לכל העם׃

אעפ שאמרתי לך שמור רגליך אין האלהים רחוק כמלך בשר ודם רק הוא יותר קרוב לקבל דבריך אם תקראהו באמת מזבח שיתנוהו הכסילים כי אינם יודעים רק לעשות רע כמו אין טוב באדם שיאכל ושתה והענין כי אין להם דעת נכונה לעשות טוב ויש אומרי' כי הכסילים אפילו לעשות רע שהוא קרוב ליצר לב האדם אינם יודעים ואף כי הטוב ויש אומרים כי פירוש רע כמו רצון: אל תבהל. אל יוציא פיך מלין לפניו בשתיו בבהלה ולבך אל ימהר כי אם תכונן כי הלב כמו אומר ותנועה בעסקי העולם על כן אמר משיח יי' מצא עבדך את לבו ודע כי האלהים נצב עליך ורואה אותך ושומע דבריך כי הוא בשמים כנגדי מרום הגבוהים ואתה על הארץ ואין למטה ממך על כן יהיו דבריך מעטים שלא תשתכן כמו ש שהיה כהן גדול ביום הכפורים מתפלל ת תפלה קצרה ויוצא:

אמר אברהם המחבר הנה כא הואלתי לדבר כי בעבור היות כבוד המקום מלא כל מקום ולא יוכל האדם להשמר בכל מקום הוכן לו מקום שיהיה לו קבוע לתפלתו והוא חייב ל לכבדו גם חייב הוא

כי האלהים ו' דסמי' וסי' ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה · והיה כי תבאנה האותות האלה · כי האלהים מענה בשמחת לבו · כי האלהים בשמים ואתה על הארץ · ויאמר נתן אל דוד דה' · וזבחו ביום ההוא :

אַל־תְּבַהֵל עַל־פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל־יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ עַל־כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים: כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים:

לָא תְבַהֵל עַל מֵימְרָךְ לְשַׁבְשָׁא יַת מִילֵי פוּמָךְ וְלִבָּךְ לָא יוֹחֵי לְאַפָּקָא מַלַּל בְּעִידָן דְּאַתְּ מְצַלֵּי מִן קֳדָם יְיָ אֲרוּם יְיָ שַׁלִּיט עַל כָּל עָלְמָא וְיָתֵיב עַל כּוּרְסֵיהּ יְקָרֵיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וְאַנְתְּ יָתֵיב עַל אַרְעָא בְּגִין כֵּן יְהוֹן מִלֵּי פוּמָךְ קַלִּילָן: אֲרוּם הֵיכְמָה דְּאָתֵי חֶלְמָא עַל הִרְהוּרֵי לִבָּא וּסְגִיאוּת קָל שַׁטְיָא בִּסְגִיאוּת פִּתְגָמִין בְּטֵילִין:

רשי

להוציא דבר לפני האלהי'. לדבר קשה כלפי מעלה: כי הוא בשמים ואתה על הארץ · ואפילו חלש למעלה וגבור למט' אימת חלש על הגבור וכל שכן גבור למעלה וחלש למטה: כי בא החלום ברוב עניין · כי דרך החלום לבא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים כי בהרבותו דברי' מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים : אין

האדם להודו' ולשבח לאהיו בכל רגע כי חסדו עמו בכל חלקי הרגע שיחייהו ויתענג בהרגעו' רק בעבור היות האד' מתעסק בעסקי העולם השם לו זמן שיתפלל בו והם עתים ידועים ערב ובקר וצהרים כי כל מי שיש לו עינים ידעת באת השמש ועת נטותו ועת בואו על כן חייב אדם שיתפלל שישמור פתחי פיו ויחשוב בלבו שהוא עומד לפני מלך גדול להחיות ולהמית על כן אסור שיתפלל אדם ויכנים בתוך תפלתו פיוטין לא ידע עיקר פירושם ולא יסמוך על המחבר ברבונו הראשון כי אין אדם אשר לא יחטא או המעתיקים חטאו וככל אומ' יש בפיוטי ר' אלעזר הקליר ז"ל ארבעה דברים קשים · הדבר האחד כי רובי פיוטיו חידות ומשלים ואזכיר מפיוטיו אחד והוא לירא' יקפיל וחרמי' יכפיל ליום זה פור הפיל ומכיון ימלוך יש מפרשים כי לירא' הוא בו"ד וענינו הוא המשיח יקפיל הארץ לפניו וחרמים יכפיל שיכפיל חרמי הסנים ויתהר ביאתו ויש אומרי' כי הוא בלא יוד וענינו יעביר כמלת רא' דרכך בגי וחרמים יכפיל ישתיר והם ה[redacted] וחכמי הדור יפרשו לירא' יקפיל שיעביר אלה השמים המשולים לרא' מוצק וחרמים יכפיל הם השמים החדשים גם זה איננו נכון כי אין משמע לשונו כי אם יעביר רא' ויכפיל חרמים אולי עבותים הם ויכפילם כדי שתהיה המכה בהם קשה היתכן שיאמר אדם אין בכל החיים חכם כעיר ויאמ' כי ענינו אדם שנאמר ועיר פרא אדם יולד או יאמר אחרי העם עוברי אש ומשתחוים לשמש ויאמר כי אש הוא השם הנכבד והנורא שנאמ' כי יי' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא גם הוא שמש שנאמר כי שמש ומגן יי' אף כי אלה בלי כף דמות כראו חזקים ולא דמה הכתוב המחזי' לרא' כי אם בחוזק היתפלל אדם ברוך אתה אריה בעבור שנמצא על המקום כאריה ישאג הייטיב בעיני יי' ולמה לא נלמד משלמה שלא היה חכם אחריו כמהו והנה תפלתו שהתפלל מודעת וכל יודע לשון הקדש יבין אותה ואיננה חידות ומשלים וכן תפלתו של דניאל שהיה מפרש קטרין והנה אלה לא התפללו כי אם בדברים מבוארים שהיו חכמים אף כי המתפלל על אנשים רבים וכלם איננו חכמים וכן כל תפלה לחול ולקרם שתקנו הראשונים אין בה חידות ומשלים ומה ענין יש שיכפיל השמים החדשים שיהיו שנים ויכפילם ולאמר על המקום ליום זה פור הפיל איננו נכון כי המשליך גורל לא ידע מה יהיה והיה ראוי שיברח ממלת פור הפיל כי לא ימצא כי אם במקום הכורר ועוד אחר שיעביר אלה השמים והארץ איך ימלוך מציון ויהיה חלק מהארץ ענה אחד מחכמי הדור ואמר כי חרוז יקפיל הצריכו שיאמר פור הפיל השיבותיו כי לא מצאנו הנביאי' בכל תפלת' שיעסקו בחרוז ועוד כי היה לו לעשו' על חרוז אחר ולמה רכב על פיל ואותו לארץ יפיל ואם ראה בחלום שעשה חרוז על פיל והוצרך בהקיץ לפתור חלומו יהיה אומר לוחץ יעפיל להתנשא יפיל ורמי לב ישפיל ומכיון ימלוך · והדבר השני שפיוטיו מעורבים בלשון תלמוד וידוע כי יש כמה לשונות בתלמוד ואיננו לשון הקדש וכן אמרו לשון מקרא לחוד ולשון תלמוד לחוד ומי הביאנו בצרה הזאת להתפלל בלשונות נכריות הלא נחמיה הוכיח המדברי' לשון אשדודית ואף כי בעת התפלה ולמה לא נלמד מן התפלה הקבועה שהיא כלה דברי צחות בלשון הקדש ולמה נתפלל בלשון מדי ופרס ואדום וישמעאל · והדבר השלישי אפילו המלות שהם בלשון הקדש יש בהם טעיות גדולות כמו אנסיכה מלכי לפניו והנמצ' מזה הענין ואני נסכתי מלכי והוא מן הבנין הקל על משקל כפלתי ודרכתי והעתיד אסוך או אנסוך כמו אפול ואדור ומן הבנין הכבד יאמר הסיך והעתיד אסיך וכן מן הסיך יאמר אסיך או אנסיך בהראות הנון כמו ולנפיל ירך והנה יהיה פירוש אנסיכה מלכי אעשה אותו נסוך כמו בל אסיך נסכיהם מדם ויש מפרשים נסכתי מלכי כמו תסכני ואם היה הפירוש אמת תהיה טעות שנית ולמה לא אמר ארוממה מלכי או אשבח ואודה או אקדש רק בקש מלה להראות חכמתו לשומעים ואנחנו חייבים לדעת דקדוק הלשון היטב שלא נטעה כמו המברכים ברכת המזון שיאמרו זכנו ולא ידעו כי זכנו הוא מן זכה כמו ענינו מן ענה ולא יאמר מן זן כי אם זננו כמו סובבנו אלהי ישענו ופעם יאמר כן לשון עבר והוא לשון ציווי כאשר יאמרו רבים בתענית שחל עניו פניך וידוע שהש"ן במקום אסר כמו מה שהיה הוא שיהיה וחל הוא לשון צווי לעתיד כמו חל נא את פני יי' והנכון לומר שחלה כמו והכבכנו חלה את פני יי' ועוד כי לשון הקדש ביד ר' אלעזר ז"ל עיר פרוצה אין חומה שעשה מן הזכרים נקבות והפך הדבר ואמר שושן עמק אוימה וידוע כי ה"א שושנה לשון נקבה ויסוב הה"א תי"ו כשיהיה סמוך שושנת העמקים ובסור הה"א או התי"ו יהיה לשון זכר כמו צדקה וצדק ואיך יאמר על שושן אוימה ולמה ברח מן הפסוק ולא אמר שושנת עמק אוימה ועוד מה ענין לשושנה שתקרא באימה שתפחד השושנה ואין תואר השושנה כי אם קטופה או רעננה או יבשה · אמר אחד מחכמי הדור הוצרך לומר אוימה בעבור שתהיה חרוזתו עשירה השיבותי אם זאת חרוזה עשיר' הנה יש בפיוטיו חרוזים עניים ואביונים מחזרים על הפתחים שיחבר הר עם נבחר אם בעבור היות שניהם מאותיות הגרון אם כן יחבר עמם אלף ועי"ן ועם הבית והוי"ו שהוא גם מחבר לוי עם כביא יחבר עמם מ"ם ופ"א ויהיו כל החרוזים חמשה כמספר מוצאי האותיות ואם סבת הטור הה"א עם חי"ת בעבור היות דמותם קרובות במכתב אם כן יחבר רי"ש עם דל"ת ואף כי מצאנו רעוא"ל דעואל דודים רודים וכן יחבר משפטו' עם פתים כי הם ממוצא אחד ומצא הטי"ת תמורת תי"ו במלת נצטרך הצטידנו ויצטידו וכן חבר יום עם פדיון ועליון גם זה איננו נכון אף על פי שמצא מ"ם במקום נו"ן כמו חיין וחטין איך יתליף מ"ם יום שהוא שורש עם נו"ן עליון פדיון שהוא מן עלה ופדה והוא איננו שרש ועוד מה ענין החרוז רק שיהיה ערב לאוזן ותרגיש כי סוף זה כסוף זה ואלו היתה לו הרגשה שמית שירגיש בה כי המ"ם כמו הנו"ן ואיננו ממוצא אחד ועוד חבר עושר עם עשר תעשר גם זה איננו נכון רק אם היה המתפלל אפרתי יש אומרי' אין משיבין את הארי אחר מותו התשובה רוח אל עמתנו כלנו ומאחר קורנו הקדמונים כמונו ואוזן מלים תבחן וכלנו נדע כי דניאל היה נביא ורב על כל חרטומי בבל וחכמיה והנה אמרו חכמים ז"ל טעה דניאל בחשבונו והחשבון הוא דבר קל ועוד כי ירמיה הנביא בזמן דניאל היה ואחר שהראו חכמינו הראיה על טעותו האמור יאמר להם אילו היה דניאל חי היה מטעה המטעים אותו ואחרים אמרו רחמנא ליבא בעי אם כן למה נצטרך לדבר כי הוא יודע תעלומות לב והלא תקנו הקדמונים לאמר ביום כפור היה עם פיפיות שלוחי עמך בית ישראל ואל יכשלו בלשונם · והדבר הרביעי שכל פיוטיו מלאים מדרשות ואגדות וחכמינו אמרו אין מקרא יוצא מידי פשוטו אם כן אין ראוי להתפלל אלא על דרך פשט ולא על דרך שיש לו סוד או הוא על דרך משל או הוא כענין שאין הלכה כמותו או שיתקרב לענינים רבים הלא ידענו ממדרש שיר השירים שכל שלמה האמור שם הוא קדם וענינו המלך שהשלום שלו הכנון שיאמ' אדם בתפלתו הושיעני המלך שלמה והנה מצאנו במקרא האומרים מה משא יי' וידוע כי יש משא כמו נבואה והמדברים לירמיה הנביא מה משא יי' לא ידע הנביא סודם שלא היו אומרים כי אם מענין איש איש על משאו ואמר היודע הנסתרות לנביא שיאמר להם כי המשא יהיה לאיש דברו והפכתם את דברי וגו' אכן תאמרו מה דבר יי' ומה ענה יי' שאין במלה ספק כענין וכן לא תקראי לי עוד בעלי והלא הוא בעל נעורים כמו אישי לכן בעבור היות שם בעל ספק עם שם הבעל שהוא פסל אמר הנביא אפילו מלה שיש בה ספק כענין פסל לא תאמרי לי כי אם אישי והגאון רב סעדיה נשמר מאלה הארבעה דברים בבקשותיו השתים שלא חבר מחבר כמו הם והם על לשון המקרא ודקדוק הלשון באין חידות ומשלים ולא דרש וחכם היה בצרפתים הוא חבר בקשה תחלתה אמרי האזינה יי' ויש בה דברים איננו נכונים מהם שאמר הרחבת עולמות אין להם גבול ומה שאין לו גבול איננו נברא ואמר כי שמך בך ובך שמך ואילו ידע מה פירוש שם לא היה זה הדבור עולה על לבו ועוד אחר שאמר כי שמך בך הלא הוא בעצמו בך שמך כי מה הפרש בין שלום עליך או עליך שלום ראובן אתה או אתה ראובן תפסום חיים או חיים תפסום יברכך יי' וישמרך יי' ישמרך מכל רע ואין זה דרך תפלה אלא דרך שחוק וחכם אחד שחבר שתי מלות והיו לאחדים בפיו כמו אכרמל פירוש אבאר מלה או אבאר מלה והנה עשה הפך מה שאמר כי לא באר המלה ולא דבר ברור רק בלל בשפתו שפת הקדש ולא אוכל לבאר אחד מני אלף מטעות הפייטנים והטוב בעיני שלא יתפלל אדם בהם כי אם התפלה הקבועה ויהיו דבריו מעטים ולא כענם בדין: כי בא החלום · כשיהיה החלום מעורב מענינים רבים דע שהוא מתערובת המאכלים והתגבר אחת מן הארבעה שרשים לא יהי לו פתרון ולא יורה על טוב או רע כי הבל הוא כן ידמה הכסיל שירבה דברים וכל המרבה דברים בכל מקום מביא חטא אף כי במקום המוכן להזכיר ששגבוה בו תמיד:

תאחר ד' וסימ' מלאתך ודמעך לא תאחר · כי תדור נדר לי"י אלהיך · קרבתי צדקתי לא תרחק ותשועתי לא תאחר ·
כאשר תדר נדר לאלהים אל תאחר לשלמו : ידיך י"א מל' וסימ' נמסר באיוב סוף מענה אמנם כי אתם עם : וצדק ד' וסי'

ד' כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־תְּאַחֵר
לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים אֵת
אֲשֶׁר־תִּדֹּר שַׁלֵּם׃ טוֹב אֲשֶׁר לֹא־
תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם׃ אַל־תִּתֵּן ל' ומל'
אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ וְאַל־ ל'
תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא
לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלֶךָ וְחִבֵּל ל' · ל' וא' בראש חבל
אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת יא מל'
וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת־ ב' אחרי' · ז' כלים ·
הָאֱלֹהִים יְרָא׃ אִם־עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל ל' · ל' ומל' וגזל ·
מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַמְּדִינָה אַל־ ר' · ב'
תִּתְמַהּ עַל־הַחֵפֶץ כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ ל' · ג'
שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם׃ וְיִתְרוֹן ל' וחד והגבוהים
אֶרֶץ בַּכֹּל הִיא מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד׃ ז' רנשי' · הוא ק'
אֹהֵב כֶּסֶף לֹא־יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי־אֹהֵב
בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה גַּם־זֶה הָבֶל׃
בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ וּמַה־ ל' · ל' ומל'
כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רְאִית עֵינָיו׃ ראות ק'

בעידן דתידר נדר קדם יי לא תעכב לשלמותי ארום בגין כן לית רעוא דיי בטפשיא מן בגלל דמעכבין נידריהון ולא משלמין ואנת ית די תנדר שלם : טב לך די לא תינדר מן די תידר ולא תשלם : לא תנבל ית מימרא דפומך למיגרם דין גהינם עלי בסרך וביום דינא רבא לא תיכול למימר קדם מלאכא אכזרא דדיי בך ארום שלותא היא למה דין יתקף רוגזא דיי על קל מימרך דאתאמר ביגנותא ויחבל ית עובדי ידך : ארום בסגיאות חלמין דנביאי שיקרא והבלין דבעלי חרשין ומילין סגיאין דרשיעיא לא תהימין ארום חכימיא צדיקיא תהי משמש ומנהון תתבע אולפן ומן קדם יי תהי דחיל : אין אניסות מסכנין וגזלתא וצדקתא תחמי בקרתא לא תתמה בלבך למימר איכדין רעותא דיי על כל אילין ארום על שמי מרומא נטיר עובדי בני אינשא בין טב לבישתא ומן קדמוי משתלחין גוברין גוונין ותקיפין למרדי ברשיעי ולמהויהון מתמנן רבנין עליהון : ומותר שבח פולחנות ארעא על כולא היא דבעידן דמרדין בני מלכותא ומלכא מתיהב בפצחהון מן קדמיהון אין לית ליה עיבור למיכל ההוא מלכא לגבר פלח בחקלא מיתעביד עבד משתעבד : גבר תגר די רחים למקני כסף ופרי פרגמטיא לא ישבע למצבור כסף ומן דירחים למכנוש ממון יתיר לית ליה שבח בעלמא דאתי אין לא יעבד מיניה צדקתא בדיל דלית ליה אגר עלל למיכל אף דין הבלו : בזמן דסגי טבותא בעלמא סגיאן אוף בני אינשא דייכלונה ומה הנאה אית למרהא דיצברינה אין לא יעביד מינה טיבותא בגין די יחזי בעלמא דאתי יהבית אגרהא בעינוי :

נמסר בסוף סדר כי תצא : ה' כתי' הא וקרי' הוא וחילופי' ג' כתי' הוא וקרי' היא בנביאים וכתו' וסימ' נמסר בתלים סי' מן ע"ג :
ברבות ג' ומל' וסימ' ברבות צדיקים ישמח העם · ברבוה רשעים ירבה פשע · ברבות הטובה רבו אוכליה :

רשי

אין חפץ בכסילי'. אין חפץ לפני הקב"ה ברשעי' הנודרים ואין משלמים : אל תתן את פיך. בנדר : לחטיא את בשרך. שיפקיד העון על בניך : ואל תאמר לפני המלאך. שליח הבא לתובעך צדקה שפסקת ברבים : כי שגגה היא. בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שהיה יכולת בידי ליתן : וחבל את מעשה ידיך. מצות שהיו בידיך שעשית כבר א אבדתם כן נדרש ב במדרש : על קולך. בשביל קולך : כי ברוב חלומות וגו'. אשר כל מה שיאמרו לך ח חלומות ונביאי הבל ודברים הרבה לפרוש מאת המקום : כי את האלהים ירא. הריני משמש בלשון אלא אל תשמע אל ח החלומות אלא את ה האלהים ירא : אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגו'. אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלי' את המשפט ואת הצדק : אל תתמה. על חפצו של מקום כשיבא ע עליהם רעה כי גבוה מעל גבוה שומר ו ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם ח העושים שליחותו של מקום וידם תקיפה ל ליפרע מהם : גזל משפט. גזל של משפט לפי שהו' דבוק הוא נקוד גזל פתח קטן שאם לא היה דבוק היה נקוד גזל קמץ. ענין אחר אם תראה שהם עושקי' ר רשים וגוזלי משפט ו ורואה אתה צדק בא לעיר שהקב"ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על ח חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו : כי גבוה מעל גבוה ש שומר. ממתין עד שתתמלא סאתם : ונבוהים. יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקורתם כמו ולא תשמור על חטאתי שומר המוכים שמר את הדבר : ויתרון ארץ בכל היא. ויתרם של יושבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום : בכל היא. בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפילו על ידי יתושין כדרך שעשה לטיטום : מלך לשדה נעבד. הקב"ה כשהוא פועל לבין ליתבע עלבונה מתחריבה ולשלם שכר לבוניה : אוהב כסף לא ישבע כסף. אוהב מצות לא ישבע מהם : ומי אוהב בהמון. מצות רבות לא תבואה ואין באחת מהם מצוה מסויימת וניכרת כגון בניין בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה כלא גם זה הבל כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש. ומור פנים אחרים הגונים אך זה הקדמתי לפי שהוא מעניין ונבוהים עליה' שסמכן הכתוב יחד. ד"א ויתרון ארץ בכל היא שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפילו הוא מלך צריך הוא להיות נעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב : אוהב כסף לא ישבע כסף. לא יאכל כסף : ומי אוהב בהמון. בממון : לא תבואה. שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל. ד"א ויתרון ארץ בכל היא שכרן של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בתלמוד : מלך לשדה נעבד. מלך במקרא ובמשנה עורכו צריך להיות נעבד לבעל תלמוד שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהר' ודינין : אוהב כסף. אוהב תורה אינו שבע בה : והאוהב בהמון. תורה : לא תבואה. שיש לו מקרא משנה ואין לו תלמוד מה הנאה יש לו בכל אלו בויקרא רבה : ברבות הטובה. כשישראל מטיבין מעשיהם : רבו אוכליה. מתן שכר המצות : ומה כשרון לבעליה. להקב"ה בכל הטבת מעשיהם : כי אם ראות עיניו. שרואה שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו וכן לעניין הקרבנות : ברבות הטובה רבו אוכליה. שמביאים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכליה : ומה כשרון לבעליה. הקב"ה : כי אם ראות עיניו. שאמר ונעשה רצונו : מתוקה

אבן עזרא

כאשר נויתיך. שתשמור בבית האלהים כדבריך גם כן אתה חייב להשמר בכל מקום ובכל עת שתזכור השם או תדור נדר לו תשמור מוצא שפתיך ולא תהיה מן הכסילים כי אין חפץ בם : טוב. כענין וכי תחדל לנדור : אל תתן. למה יהי פיך מוליד חטא ורע על בשרך שהוא גוף אם לא תשלם אשר דברת בפיך ודע כי ככח עיני י"י דרכי איש וכל צעדיו יספור ו ומלאך משרתיו מ ממונה לכתוב בספר כל הדבורים היוצאים מפי האדם ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היה הנדר שנדרת. וחבל את מעשה ידיך כמו והשחית וכמהו מחבלים כרמים ויש חבל מלשון לידה כמו יחבל און חבלתך א אמך שמה חבלה י ילדתך ויתכן היותו מן צירים וחבלים בעבור חבלי יולדה וחבל ש שלישי וכשוכב בראש חבל והוא התורן אשר בספינה שכל החבלים תלויים בו והוא שם התואר כמו איש אטר יד ימינו : כי ברב. כמו כי בא החלום ברוב ענין אך את האלהים ירא בכל דבר או עניינו ראה אתה חלומות ר רבים ודברי הבלים ו והרבה לדבר רק ירא האלהים והענין שכל דבור מותר לך חוץ אם היה בו זכר לשם : אם עושק. שמא תחשוב כי אין שומר על דרכך בעבור ש שתראה חמס ב בפרהסיא ואין מושיע וזכר רש בעבור שחייב אדם לעזרו והנה הוא עשוק וגזל משפט סמוך כמו ונדר אבנים ובמוכרת כענין גדר מזה או בגזל וזכר במדינה לעיני הכל ולא במדבר. אל תתמה על החפץ שתאמר מה חפץ יש למקום שלא יושיע דעכים שומר שרואה זה החמס ואיננו אחד רק הם רבים וכל אחד גבוה מעל גבוה ושומרים רבים לא ידעאים מספרם כי הם גבוהים על אלה שמעלתם איננה שוה והיודע סוד השם ידע כי גבוה מעל גבוה הם חמשים וחמשה ולא אוכל לפרש : ויתרון. כאשר השלים לצוות על יראת אלהים שב להורות לו בדברי העולם אי זו מלאכה טובה שיחיה ממנה ולא יהיה בה חטא ואמר כי יתרון עבודת הארץ בכל דבר הוא אפי' המלך שאין למעלה ממנו נעבד לשדה בעבו' צרכו כי ממנו מחיתו : אוהב כסף. נפשו לא תשבע. ומי אוהב בהמון לא תבואה יש מי שאוהב לקבץ ממון בבגדים ומיני סחורות ולא יאהב תבואה גם זה הבל וגם ישוב על אוהב כסף והוא המקבץ כסף וזהב בלבד ויש אומרים מי שאוהב בהמון לא תבואה לו ויפרש המון קנות עבדים ושפחות ושמשים רבים והענין שיאהב להיות המון לפניו : ברבות. רבו אוכליה. משפלי הכפל והוא פעל עבר ויאמר מן הפעלים שהאלף שלהם איננו שלם לשון צווי לרבים כמו רבה כבאך וצאה. כשרון כמו טוב וכשר הדבר אחר שהטובה שלו יאכלוה רבים לפניו מה טוב לו בטובה רק מראה עיניו :

מתוקה

מתוקה. ידוע כי העשיר יפחד ביום ובלילה על עשרו מן המלך וחומסים וגנבים ועוד שבע רוב ממון שיחשב בלילה מחשבות איך תשבע נפשו מעושר או יהיה שבע שב אל המאכל כענין פן תשבענו והקאתו ושנת העובד פתוח כדרך כל סמוך ואם אתן שנת לעיני יתוך כי הלמ״ד הברית הסמיכה ואמ׳ רבי משה הכהן הספרדי ז״ל

מתוקה שנת העובד. עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך: והשובע לעשיר אינו מניח לו לישון. ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטייאות הרבה אינו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן. דבר אחר, מתוקה שנת העובד את האלהים. אם מעט ימי שניו. ואם

שנת ה׳ בשינה וסימ׳ נמסר בירמיה סימן נ״א ותהלים סימן קל״ג: לבעליו ג׳ וסימ׳ בעל הבור ישלם כסף ישיב. ואם גנב יגנב. עושר שמור לבעליו: זה י׳ח׳ כתי׳ ה׳ וב׳ כתי׳ ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ ו׳: לרוח ג׳ קמץ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל ריש סימן

ל׳ ה׳ כשינה מתוקה שנת העבד אם־מעט ואם־
יג הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו
ל׳ ומל׳ מניח לו לישון: יש רעה חולה
ב׳ ומ׳ כי למועד ראיתי תחת השמש עשר שמור ל
נ׳ לבעליו לרעתו: ואבד העשר ההוא
ל׳ בענין רע והוליד בן ואין בידו מ
מאומה: כאשר יצא מבטן אמו
ל׳ אין בידו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה
ל׳ ג׳ רף לא־ישא בעמלו שילך בידו: וגם־
י׳ זה רעה חולה כל־עמת שבא כן ילך
ג׳ ומה־יתרון לו שיעמל לרוח: גם כל־
יג׳ ל׳ ימיו בחשך יאכל וכעס הרבה וחליו
ל׳ וכדיכיין וקצף: הנה אשר־ראיתי אני טוב
ה׳ יג מל׳ ג׳ אשר־יפה לאכול ולשתות ולראות
טובה בכל־עמלו שיעמל תחת־
ה׳ חס השמש מספר ימי־חיו אשר־נתן־לו
האלהים כי־הוא חלקו: גם כל־האדם
אשר נתן־לו האלהים עשר ונכסים
ב׳ כרי והשליטו לאכל ממנו ולשאת את־
ל׳ חס׳ י׳ כתי׳ ה׳ חלקו ולשמח בעמלו זה מתת אלהים
היא: כי לא הרבה יזכר את־ימי חייו
ו׳ רסמי׳ כי האלהים מענה בשמחת לבו:

בסימת דמיכת גברא די פלח למרי עלמא בלב שלים ואית ליה ניח על בית קבורתיה אין זעירות שנין יחי אין סגיאורת שנין בתר דפלח למרי עלמא בעלמא הדין לעלמא דאתי אגר עובדי ידוי יחסין וחוכמת אוריתא דיי לגבר דעתיר בחוכמתא היכמה דמעסק בה בעלמא הדין ואישתדל באולפנא כדין תנוח עלוהי על בית קבורתי ולא תשבקיני בלחודוהי היכמה דלא שבקת איתתא לגוברה בלחודוהי לדמכא: אית בישותא מרעיתא חמית בעלמא הדין תחות שמשא ולית ליה אסו גבר דיכנוש עתרתא ולא עביד מיניה טב לסוף יומיא ההוא עותרא נטיר ליה לאבאשא ליה לעלמא דאתי: וההוא עתרא די ישבק לבריה בתר מותיה יהובד על דיקנא ליה בגוון ביש ולא יתקיים ביד בריה די יוליד ולא אשתאר ליה בידוי מידעם: היכמה די נפק ממעי אימיה ערטלי בלא כסו ובלא מדעם טב כדין יתוב למיזל לבית קבורתיה חסיר מן זכותא היכמה דיאתא בעלמא הדין ומדעם אגר טב לא יקביל בטורחיה לסוברא עמיה לעלמא דהוא אזיל למהוי לזכו בידיה: ואף דא בישתא מרעיתא ולית לה אסו דכל קביל אתא לעלמא הדין הסיר מן זכותא כדין ייזיל לעלמא ההוא ומה מותר הוה ליה די טרח לקבלת רוחיה: אף כל יומוהי בחשוכא שרא בדיל דלחמוהי בלחודוהי טעים ובנכסים סגי חזי ובמרעין ורגיז הוו חיוהי: והא דיחזירת אנא טבא הוא לבני אינשא ודשפיר להון למעבד בעלמא הדין דייכלון וישתון מן טורחותיהון בדיל דלא לאושטא ידא באניסא ובחטוף ולמיטר פתגמי אוריתא ולמיחן עניי נכסא מן בגלל דיחזון טבתא בכל טורחותהון די טרחו בעלמא הדין תחות שמשא מנין יומי חיוהי דגבר די יהב ליה יי במזליה ארום הוא חולקיה ולית אחורן בר מיניה: אוף כל אינש דיהב ליה יי עותר ונכסין ואשלטיה יי למיכל מיניה בעלמא הדין ולמעבד מניה צרקתא ולקבלא אגר שלים לעלמא דאתי ולמברח בטורחיה עם צדיקיא הא דא מתנא דאתיהיבא ליה במזליה מן קדם יי הוא: ארום לא יומין סגיאין חיי אינש די ידכר ית יומי חיוהי כמה מנהון עתידין למהוי טביין וכמה מנהון עתידין למהוי בישן מטול דלא אתמסרו לבני אינש ארום מן קדם יי איתגזר עלוהי כמה יומין איסתגיף וכמה יומין ייחי בחדות לביה:

כי ענין שנת הקמוץ ש שנתי וכמהו אף כחלת ספרה עלי עזי וזמרת יה גם הם קמוצין: יש רעה חולה. יתכן היות חולה מן כחלה מכתי מהפעלי׳ שהלמ״ד שלהם אינכו שלם ו והענין רעה בחלי רע כענין וחלי רע הוא או תהיה מלת חולה על משקל טובה מן ה הפעלים שהע״ן שלהם אינכו שלם מן על ראש רשעים יחול. עורכו בענין הראשון ש שעבודת האדמ׳ טובה מכל ממון: ואבד העושר. בענין רע שהביא על בעליו ו והענין אילו אבד לבדו ולא הוליד רע היה ה החצי רע: כאשר. בי״ת בעמלו מקום מ״ם כמו והנותר בבשר ו ובלחם: וגם זו רעה חולה. היא לכל באי עולם כי ערומים באו וערומים ילכו כלם ומה יתרון לו שעמל לרוח: גם. ביום שהוא אור לא יאכל כי אם בחשך והענין מרוב עסקיו ועמלו לקבץ ממון לא יאכל עד בוא הלילה והוא מלא כעס וחלי הנפש שהוא הפחד: הנה. זה פסוק שלישי והענין בעבור שהאדם ילך עומת שבא כנגד שבא ראיתי אני שאין טוב לאדם המתעסק לקבץ ממון רק שיאכל וישמח: גם כל. ולשאת את חלקו. זה החלק שישא עמו: כי לא. יש מפרש אם לא יעמוד לו הטוב ה הרבה יזכור את ימי חייו שהתענג בהם ויש לו בזכירתם שמחת לבב והנכון בעיני שהוא כן יזכור כי לא הרבה ימי חייו ואת כ בוסף כמו ובא האריה ואת הדוב. כי האלהי׳ מענה עניכו ממציא כמו אענה את השמים והם יענו את הארץ ויש אומרי׳ שהוא מלשון ענה ועניכו יענה השואל ותמבקש כפי שאלתו וכן יענה את הכל ומענה מן הבנין הכבד הנוסף על משקל מעלה כשיאו׳ והענין שהמקום מסייע לו בשמחתו כי הוא נתן לו והשליטו לאכול ממנו וענין ממנו שאין ראוי שיאכל ממנו יותר מראוי:

הרבה ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרובה משה פירנס את ישראל ארבעי׳ שנה ושמואל הנבי׳ פירנסם עשר שנים ושקלו ה הכתוב זה כזה שנאמ׳ משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו׳ כך נדרש ב בתנחומא: והשובע לעשיר. בעל שמועות: אינו מניח לו לישון. בקבר שנאמר דובב שפתי ישני׳ כל תלמיד חכם שאומר דבר ש שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר: עושר שמור לבעליו ל לרעתו. כעשרו של קרח שעל ידי כן כ כתגאה וירד לשאול: ואין בידו מאומה. אף זכות אבות: ומאומ׳ לא ישא בעמלו. כשימות לא ישא בידו שום זכות צדקה מעט מממונו בחייו כל ע עומת שבא אותו ה הממון כן הלך: וחוליו. כמו וחולי והוא״ו יתירה כמו וי״ו של חייתו יער: לאכול ולשתות ולראו׳ טובה. לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא בחלק ה הניתן לו ישמח כי הוא חלקו: והשליטו לאכול ממנו. בחיין: ולשאת חלקו. במותו שיזכהו לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי ש שיקבל שכר: כי לא הרבה. שאין אורך ימים בעולם הזה: יזכור את ימי חייו. כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטרח לאסוף הון יטרח בדב׳ העומד לו לעולם הבא בחייו: כי האלהים מענה וגו׳. הקב״ה עדות קבועה לזה לעולם: בשמחת לבו. שמשמח לעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה אלקנה שמדריך את ישרא׳ לעלות לשילה ברגלים ובדרך שמעלה אותן לשנה זו לא היה מעלה אותן לשנה האחר׳ כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לפיכך יחסו הכתוב ועלה האיש ההוא מעירו וגו׳ ואומר אני שהמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שקבע לו הקדוש ברוך הוא עדות בכתובים והעיד עליו ועלה האיש ההוא מעירו. מענה נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו כי אין מענה בפי שלשת האנשים: בשמחת לבו. שהיה שמח ברגל: ורבה

ה׳ יפה ה׳ בקריאה וסימ׳ וכאבשלום לא היה איש יפה בכל הארץ. יפה עשיתיו ברוב דליותיו. את הכל עשה יפה בעתו. טוב אשר יפה לאכול ולשתות. הנך יפה דודי אף נעים: ולשמוח ב׳ א׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסי׳ כי אם לאכל ולשתות ולשמוח. ולשאת את חלקו ולשמח בעמלו. קדמא מ׳ל. כי האלהים ו׳ וסימ׳ לעיל בסיפר׳ ויש ס׳ ר״א:

ורבה היא על האדם · בהרבה בני אדם היא נוהגת׃ עושר ונכסים · לפי פשוטו במשמעו׃ ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו · שיהא שמח בחלקו למצוא קורת רוח בעשרו כי מוסיף לעשוק ולהרבות הון כענין שנאמר והוא ימות ולא ישבע וגם לא ישליטנו לעשות צדקה לאכול הימנה לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממנו ויטול אותו ויעשה בו צדקה ויהנה ממנו ומדרש א״ג בדברי תורה׃ עושר ונכסי׳ וכבוד· מקר׳ משנה ואגדה׃ לא ישליטנו · שלא זכה לתלמוד ומתוך כך אין הלא ממנו במוס דבר הוראה וכי איש נכרי יאכלנו · זה בעל התלמוד׃ אם יוליד איש מאה · בני׳׃ ורב שיהיו ימי שניו · לו ורב לשון די די לכל טובה׃ ונפשו לא תשבע · מאות׳ הטובה שאינו שמח בחלקו לא להתקרר רוחו במה שמרו׃ וגם קבורה לא היתה לו · פעמים שנהרג וכלבי׳ אוכלים אותו וכל הדברי׳ האלו כמצאו באחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה והיה חומד של אחרים ולא מצא קורת רוח בממונו וכלבים אכלוהו׃ טוב ממנו הנפל · של אשה כי הנפל בהבל בא והלך ולא ראה טובה ולא נתאוה לה ואין לו לא להצטער׃ ואילו חיה · ואם חיה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל ו וטובה לא ראה הלא סופו לשוב אל העפר כאשר העניים׃ כל עמל האדם · בשביל פיהו הוא שוהגה ו ויאכל בעולם הזה ו והבא וזה לא נהנה בחייו׃ וגם הנפש לא תמלא · בתמיה כלומר וזה אפילו תאותו לא מלאה בהנאה מועטת כמו תמלאמו נפשי ל לשון השגת תאוה ו ואחרי שכן הוא מה

ים רעה · רב בלשון הקדש על ארבעה ענינים האחד רב שהוא הפך מעט לרב תרבו את נחלתו והשני רב את יוצרו מלשון ריב והשלישי רב מלשון רבה קשת אך הוא משפעלי הכפל כמו השמיש על כבל רבים והבא אחריו יורה עליו והוא על משקל דלים רכים ופעל עבר מן רכים יען רך לבבך וכן וברקים רב ויהומם ויורם עליו תחלת הפסוק ו

ורבה ד׳ וסים׳ בסדר משפטים וישעיה סיבן ו׳׃ חסר ד׳ וסים׳ כי מה אתה חסר עמי דירבעם · כד הקמח לא כלתה׳ וגם בדרך כשהסכל׳ ואיננו חסר לנפשו׃ שניו ג׳ וסים׳ כפי שנין ישיב את גאלתו · ומספר שניו ולא חקר · ורב שיהיו ימי

ו יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
ל׳ ג׳ וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם׃ אִישׁ אֲשֶׁר
יִתֶּן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד
יב׳ ר׳ וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ ׀ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִתְאַוֶּה
ל וְלֹא־יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ
כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ זֶה הֶבֶל וָחֳלִי
ב׳ רַע הוּא׃ אִם־יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים
יח׳ ג׳ רַבּוֹת יִחְיֶה וְרַב ׀ שֶׁיִּהְיוּ יְמֵי־שָׁנָיו
ח׳ ל וְנַפְשׁוֹ לֹא־תִשְׂבַּע מִן־הַטּוֹבָה וְגַם־
קְבוּרָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ אָמַרְתִּי טוֹב
ל׳ ב׳ ובכסו׳ מִמֶּנּוּ הַנָּפֶל׃ כִּי־בַהֶבֶל בָּא וּבַחֹשֶׁךְ
יֵלֵךְ וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה׃ גַּם־שֶׁמֶשׁ
יא׳ ג׳ ב׳ לֹא־רָאָה וְלֹא יָדָע נַחַת לָזֶה מִזֶּה׃ וְאִלּוּ
ב׳ חָיָה אֶלֶף שָׁנִים פַּעֲמַיִם וְטוֹבָה לֹא
ג׳ רָאָה הֲלֹא אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הוֹלֵךְ׃
כָּל־עֲמַל הָאָדָם לְפִיהוּ וְגַם־הַנֶּפֶשׁ
ז׳ מל כלים לֹא תִמָּלֵא׃ כִּי מַה־יּוֹתֵר לֶחָכָם מִן־
ל׳ הַכְּסִיל מַה־לֶּעָנִי יוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ נֶגֶד
ב׳ הַחַיִּים׃ טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלָךְ־
ו׳ נָפֶשׁ גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃

אִית בִּישְׁתָּא דַחֲזֵית בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וְרַבְּתָא הִיא עַל בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ גְּבַר דִּי יְהַב לֵיהּ יְיָ בְּמַזָּלֵיהּ עוּתַר וִיקַר וְנִכְסִין וְלֵיתוֹהִי מַחְסַר לְנַפְשֵׁיהּ מִכֹּל דִּי יִתְרְעֵי וְלָא אַשְׁלְטֵיהּ יְיָ עַל חוֹבְתֵיהּ לְמִטְעַם מִנֵּיהּ אֱלָהֵין יְמוּת בְּלָא וְלַד וְלָא חַס קְרִיבֵיהּ לְאַחְסַנוּתֵיהּ אֲרוּם אַנְתְּתֵיהּ תְּהֵא מִתְנַסְבָא לִגְבַר תִּילוֹנַאי וְיַחְסְנִינֵיהּ וְיֵיכְלִינֵיהּ כָּל דֵּין גָּרְמוּ לֵיהּ חוֹבוֹהִי דְּלָא עֲבַד מִנֵּיהּ מִדַּעַם טַב וְאִתְהַפִּיךְ עֻתְרֵיהּ לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְהַבְלוּ וְלִמְרַע בִּישָׁא׃ אִין יוֹלִיד גְּבַר מְאָה בְּנִין וּשְׁנִין סַגִּיאִין יֵחֵי וּבְשָׁלְטָנוּתָא וְרַבְנוּתָא הוּא דִּי יְהוֹן יוֹמֵי שְׁנוֹהִי וְנַפְשֵׁיהּ לָא שָׂבְעַת מִן טַבְתָּא דַּהֲוַת לֵיהּ עַל דִּי רְחִים עַל עֻתְרֵיהּ וְלָא קְנָא מִנֵּיהּ שְׁמָא טָבָא אַף בֵּית קְבוּרְתָּא לָא הֲוַת מְזַמְּנָא לֵיהּ אֲמַרִית אֲנָא בְּמֵימְרִי דְּטַב מִנֵּיהּ שִׁלְיָא דְּלָא חֲזָא עָלְמָא הָדֵין׃ אֲרוּם בְּהַבְלָא וְאָתָא בְּעָלְמָא הָדֵין וּבַחֲשׁוֹכָא שְׁמֵיהּ מִתְחֲפֵי מִן בִּגְלַל דְּלֵית לֵיהּ זְכוּתָא וְשׁוּם טַב לָא קְנָא לְמֶהֱוֵי מִדְּכַר׃ וְאַף נְהוֹר אוֹרַיְתָא לָא חֲמָא וְלָא יְדַע בֵּין טַב לְבִישׁ לְמִבְחַן בֵּין עָלְמָא הָדֵין לְעָלְמָא דְּאָתֵי׃ וְאִלּוּלֵי הֲווֹ יוֹמֵי חַיּוֹהִי דְּגַבְרָא הָדֵין אַלְפִין שְׁנִין וּבְאוֹרַיְתָא לָא עָסִיק וְדִינָא וּצְדַקְתָּא לָא עֲבַד בִּשְׁבוּעַת מֵימְרָא דַּיְיָ דְּבְיוֹם מוֹתֵיהּ נַחְתָא נַפְשֵׁיהּ לְגֵיהִנָּם לַאֲתַר חַד דְּכָל חַיָּבַיָּא אָזְלִין תַּמָּן׃ כָּל טוֹרַח דְּגַבְרָא בְּדִיל מְזוֹן פּוּמֵיהּ הוּא טָרַח וְעַל מֵימַר פּוּמָא דַּיְיָ מַיְיתִין וְאַף נַפְשָׁא דֶּאֱנָשׁ לָא תִשְׂבַּע מִכְּלָא וּמִשְׁתְּיָא׃ אֲרוּם מַה מוֹתְרָא אִית לְחַכִּימָא בְּעָלְמָא הָדֵין יַתִּיר מִן שַׁטְיָא בְּגִין דְּרָא בִּישָׁא דְּלָא מִתְקַבֵּל עֲלַוֵּיהוֹן וּמָה אִית לֵיהּ הַהוּא גַּבְרָא עַנְיָא לְמֶעְבַּד אֱלָהֵן לְמִיעְסַק בְּאוֹרַיְתָא דַּיְיָ בְּגִין דִּי יִנְדַּע הֵיכְדֵין לִמְהַךְ עָתִיד לִמְהַךְ לָקֳבֵיל צַדִּיקַיָּא בְּגִנְתָא דְעֵדֶן׃ טַב לְגַבְרָא לְמֶחֱדֵי עַל עָלְמָא דְּאָתֵי לֵיהּ וּלְמֶעְבַּד צִדְקְתָא וּלְמֶחֱמֵי אַגַר טַב עַל עוֹבָדוֹי לְיוֹם דִּינָא רַבָּא מִן דִּי יֵיזִיל לְעָלְמָא הַהוּא בְּסִיגוּף נַפְשׁ בְּרַם דֵּין לְגַבְרָא חַיָּבָא חֲבָלוּ וּתְבִירוּת רוּחָא׃

שניו׃ לזה ג׳ וסים׳ הלא לזה יענו במחולות לאמר׳ אך לשקר שמרתי את אשר לזה׃ ולא ידע נחת לזה מזה׃ יותר ז׳ מל בליש׳ וסים׳ נמס׳ לעיל בסיפר׳ סימן ב׳׃ להולך ד׳ חס׳ וסים׳ ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים · כי כאן ״ לתתי להלך עמכם · מה לעני יודע להלך נגד החיים · להלך אל אל במשפט׃ לדין ג׳ וסימנ׳ בתלים סימן נ׳׃

ויסלח חניו ויפיכם והרביעי גדול כמו מושיע ורב והצילם על כל רב ביתו וקרית מלך רב והוא דור כענין קרית חנה דוד ויש מפרשי׳ שהוא המקום ואיננו נכון בעבור שלא הודיע המלות ו ותקייכה למלך הרב ולשון רבים רבי המלך ולשון נקבה רבה ורבה היא על האדם׃ איש ׳ יש מפרשים נכסים כמו רכוש ומלת חסר ומלת מלא על דרך אחת והם שתיהם מן הפעלים העומדי׳ אף על פי שצריכין סמיכה והענין כמלת האומר חסר הוא פלוני צריך שיוסיף לבאר חסרונו אם מחכמה אם ממון אם מגדולה הלא ת תראה חסר משוגעים אני והוא סמוך וענינו חסר אני משוגעים וכן מלא ימים וכן ו ואיננו חסר מכל תאות נפשו והוא בבנינים הכבדים פועל יוצא כמו ותחסרהו מעט מאלהים שמתו חסר מעט מאלהים וטעם האומר כי הוא יוצא לשנים פעלים וכמצא מן הכבד הנוסף ו והמשמיע לא החסיר ענינו לא הוליד חסרון והנה הוא כמו פועל יוצא כמו העדיף׃ אם יוליד · אם יוליד בנים רבים ודרך לשון הקדש לזכור עשרה ומאה ואלף בעבור ש היות׳ כלל חשבון הלא תראה כי בהשלמת העשרה תחל באחר

יותר לו בחכמתו משאם היה כסיל · ומה לעני חסרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך בארץ אצל החיים ד״א וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחיין׃ טוב מראה עינים מהלך נפש · טוב היה והוכשר לזה לראות עושרו למראה עיניו מתאכל ומשתה ההולך בנפש · דבר אחר טוב מראה עינים מהלך נפש טוב היה לזה והוכשר ללכת אחר עיניו לגזול ולעשוק מהילוך נפשו שלא נתן לב היכן נפשו תלך כשימות׃ גם זה הבל · הוא הניתן לרשעים׃ מה

גם יזכרו שבעה ובמקומו אפרשנו · ושנים רבות יחיה עד שיהיה ימים · ורב שיהיו ימי שניו מנהג העולם · וגם קבורה התכריכין שיקבר בהם המת והנפל הוא כפל אמת׃ כי בהבל · וצריך שיתעלם שמו ולא יזכר׃ גם שמש · ישוב לנפל ואמר הנה הנפל שלא ראה אור העולם ולא ידע מאומה · נחת היה לו כי לא עמל בדברי העולם וזה בעל העושר שראה אור העולם וידע כי לא היתה לו מנוחה כי אם עמל בלא שכר ולא תענוג בשתי העולמות׃ ואלו חיה · זאת המלה כמו ואילו לעבדים ולשפחות ויש מפרש שאמר שהיא מורכבת מן אם ומן לו · ואלף פעמים אלף אלפים כמו עשרים פעמים הם ארבע מאות· הלא מקום אחד הוא הקבר׃ כל עמל· תמה על הכסיל שלא ראה טובה והלא עיקר כל עמל כדי שיאכל אדם ולא ימות ועניין וגם הנפש לא תמלא שלא תשבע ואילו היה לה כל הון שבעולם וכל חטה ועניין גם ישוב על הנפש שלא ימלא כי מיד ירד המאכל ממנו׃ כי מה יותר לחכם · אם יבקש החכם ממון אין קץ ונפשו לא תמלא כנפש הכסיל מה יתרון יש לו ועניין מה לעני יודע העני שהוא יודע ומבין מה לו להלוך בדרך הכסילים כנגד החיים חיים במקום הזה עם התואר כמו חיים כלכם׃ טוב · אמר מה לחכם שיהלוך נפשו בדרך הכסילים שנפשם לא תמלא די לו הנמצא הנראה לעין אף על פי שהנראה ואשר יעלה במחשבת הנפש הבל · פירוש אחר שיהיה טוב מראה עינים דברי החיים כעניין ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו׃ מה

מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע. שהוא אדם כך וכך ולמה יבקש הליכת הנפש עד שיהיה כפלוני ויתכן שלא ישיגנו ואין ראוי לאיש שכל שידין עם שתקיף ממנו על כן אין ראוי לו לבקש מה שהחיים מבקשים ויעשה זאת כנגדם שיהיה כמו הם: כי יש דברים הרבה. חוץ מהליכת הנפש מתאוות העולם לקבץ הון כמו לבקש שררה ודברי חשק וכלם והדומה להם מרבים הבל יוסיפו על הבלו של אדם ודי לו שהוא הבל. גם זה הפסוק ישוב על הענין היודע שראוי לו להשמר מכל הבל כי מה יותר יש לו: כי מי. גם זה ישוב לענין הענין היודע כי לא ידע האדם מה טוב לו בחיים אם העושר ואם העוני וימי חיי הבלו הם במספר ראוי שיעשה אותם כצל עובר ולא יבקש הליכת הנפש עד שיעזוב הממון כי לא יועיל כל מה שיעזוב אפילו לא ידע מה יעשה אחריו בממונו וענין יעשם כצל שישימו במחשבתו כמו שהצל איננו עומד רגע אחד כן ימיו ילכו ויעברו שהם העיקר אף כי כל מה שיקרה להם מטוב ועד רע ועושר ועוני ופי' אחר בפסוק והסכל ירבה דברים: טוב שם. גם זה הפסוק טוב שם דבק בראשונים כי הענין היודע שמעשיו טובים יותר כבוד לו הוא השם משמן הטוב ויותר תענוג ויום

מה שהיה כבר נקרא שמו. חשיבות וגדולה שהיתה לו בחייו. כבר נקרא שמו כלומר כבר היה ועבר כבר יצא לו שם בשררה ועתה חלף ונודע שהוא אדם ולא אל וסופו שמת ולא יוכל לדין עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו: כי יש דברים הרבה. שנתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קופים ופילים ואחריות הכל הרבו לו ומה יותר לו משמת: כי מי יודע. כי מי אשר יודע מעשי' טובים ומה לאדם לעשות בחייו שיהיו טובים לו לעולם הארוך: מספר ימי חיי הבלו. שהם מעט מספר: ויעשם. לאותם מעטים בשעה מועטת שהוא חי שהוא זמן קצר כצל עוף העובר ואף על פי שאמ' שלמה כצל סתם ולא פירש אם צל דקל אם צל כותל שהם קבועי' כבר פירשו דוד אביו ימיו כצל עובר זהו צלו של עוף הפורח כך נדרש במדרש: כי מי יגיד לאדם. במה יתקיים הון שקבץ מעושק לבניו אחריו תחת השמש: טוב שם משמן טוב. יפה לאדם שם טוב משמן טוב. וביום המות טוב השם מיום הולדו לכך הוקש שם טוב לשמן יותר משאר משקין שהשמן אתה נותן לתוכו מים והוא צף ועולה וניכר אבל שאר משקים אתה נותן לתוכן מים והם בולעים. טוב שם משמן טוב

חצי הספר בפסוקים

ב' מלין כתי' ה' במצעות תיבותא ולא קריין וסימ' בהחפזם וילכו אחריהם עד הירדן. בחשדה ויקם המלך לילה. וחד פליגא עליה. שהתקיף מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע: כצל ה' דגשי' וסי' נמסר באיוב סוף סימן י"ג: כל לשון אבל

ג' מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדָע
ר' י' נ' אֲשֶׁר־הוּא אָדָם וְלֹא־יוּכַל לָדִין עִם
ל' יתיר ה' שֶׁהַתַּקִּיף מִמֶּנּוּ׃ כִּי יֵשׁ־דְּבָרִים ז
ד' הַרְבֵּה מַרְבִּים הָבֶל מַה־יֹּתֵר לָאָדָם׃
כִּי מִי־יוֹדֵעַ מַה־טּוֹב לָאָדָם בַּחַיִּים
ל' ה' רגשי' מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ וְיַעֲשֵׂם כַּצֵּל
אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם מַה־יִּהְיֶה אַחֲרָיו
ל' ט' רבתי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ טוֹב שֵׁם
מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ׃
טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת
ט' אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף
כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ׃ טוֹב
כַּעַס מִשְּׂחֹק כִּי־בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב׃

סוף ג' וכסיפ' יתר דף יתר ס"ף ותר תנועית כסוף

מה דהוה בעלמא הא כבר אתקרי שמיה ואשתמודע לבני אנשא מן יומא דהוה אדם קדמאה וכולא גזירת מימרא דיי היא ולית רשו לגברא למיקם בדינא עם מרי עלמא דתקיף מיניה: ארום אית פתגמין סגיאין דמסגין הבלו בעלמא מה מותר אית לגבר דמתעסק בהון: ארום מן הוא די ינדע מה וטיב לאינשא בעלמא הדין אלהן למעסק באורייתא די אינון חיי עלמא וכל מניין יומי חיי הבלו די יחי בעידן מותיה אינון חשיבין בעינוי כטללא דמן הוא די חוי לאנשא מה דעתיד למיהוי באפוהי בעלמא הדין תחות שמשא: טב שמא טבא דיקנון צדיקיא בעלמא הדין יתיר ממשחא רבותא דהוה מתרבי על ריש מלכיא וכהניא ויומא דישכוב גבר ומפטר לבית קבורתא בשום טב ובזכותא מן יומא די איתיליד רשיעא בעלמא: טב למיזל לגבר אבילא לנחמותיה מלמיזל לבית משתיא דחמרא דמתלעבין די בבית אבילא תמן הוא סוף כל אינשא למיזל די על כולהון אתגזרת גזירת מותנא ומן בגלל דיהך לבית אבילא גברא צדיקא יתיב ויתן לליביה מילי דמותא ואין אית בידיה מדעם ביש ישבקיניה ויתיב בתיובתא קדם מרי עלמא: טב רגיז דרגז מרי עלמא על צדיקיא בעלמא הדין מן חוכא די הוא מחייך עם רשיעא ארום באבאשות אפי שכינתא אתי בצורתא ופורענותא בעלמא בגין לאוטבא לב צדיקיא ויצלון קדם מרי עלמא דהוא מרחם עליהון:

על כמ"א אל וסי' כי ארד אל בני אבל שאלה. כי התאבל שמואל אל שאול. עד מתי אתה מתאבל אל שאול. וקראו אבר אל אבל. ללכת אל בית אבל:

המות הוא טוב לאשר יש לו שם טוב מיום הולדו כי ביום הולדו לא ידע איש מה יהיה אם טוב ואם רע ובמותו נקרא שמו ונודע שהוא אדם טוב ויתכן היות ויום המות טוב לבעל השם הטוב בעבור שימצא מנוחה ושכר טוב ולא יראה עמל ואין כן ביום הולדו כי אדם לעמל יולד וים מפרשים ויום המות חייב אדם שיעלה על לבו יום המות מיום הולדו והענין בעצמו טוב לכן איככו מענין הפסוק: טוב ללכת. בעבור ראותו מה הוא סוף כל האדם שהוא המות ובעודנו חי יתן אל לבו: טוב כעס. כבר בארו חכמי הראיות שיש באדם שלש נפשות האחת הנפש הצומחת והענין כי כמו שיש במיני הצמחים והדשאים וכל עץ כח קרא שמו נפש או מה שתרבה שיגדל גשם הצמח ויגביהנו וירחיבנו כן יש באדם וזאת הנפש מתגברת עד זמן קבוץ וזאת הנפש היא המתאוה והצריכ' לאכול והנפש השנית נפש הבהמה והיא בעלת ההרגשות חמשה ובעלת התנועה ההולכת ממקום למקום וזאת הנפש גם היא באדם ולאד' לבדו נפש שלישי' היא הנקראת נשמה היא המדברת המכרת בין אמת ושקר בעלת החכמ' והנפש השנית היא אמצעית בין שתי הנפשות והאלהים נטע שכל באדם הוא הנקרא לב למלאות חפץ כל נפש בעתו וגם עזרהו במצות תמורכה כל דבר על מתכונתו ואין זה הספר מוכן לדבר על סוד הנפש כי עמוק הוא ולא יוכל מבין לעמוד על האמת כי אם אח' קריאת ספרי רבי' ולולא שהוצרכתי להזכיר חלקי הנפשות בעבור פירושי הפסוקים לא רמזתי לכלל אף כי לפרט ועיקר הצורך הוא שראו בדברי שלמה בספר הזה דברים קשים מהם שיאמר במקומות רבים דבר ויאמר הפך הדבר ובעבור זה אמרו חכמי ישרא' ז"ל בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה אמ' טוב כעס משחוק והפך זה כי כעס בחיק כסילים ינוח וכן כי ברוב חכמ' רוב כעס והפך זה והסר כעס מלבך וכן טוב אשר יפה לאכול ולשתות והפך זה טוב ללכת אל בית אבל וכן ושבחתי אני את השמחה והפך זה ולשמחה מה זו עושה וכן כי מה יותר לחכם מן הכסיל והפך שיש יתרון לחכמה וכן ושבח אני את המתים והפך זה כי לכלב חי הוא טוב וכן כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול והפך כי עת לכל חפץ וכן וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים והפך יש רשע מאריך ברעתו וכן אשר יהיה טוב ליראי האלהים והפך יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים והמחפש היטב ימצא עוד כאלה בספר הזה וידוע כי הקל שבחכמים לא יחבר ספר ויסתיר דבריו בספרו והוצרך אחד מן המפרשים לפרש מלת קהלת כמו קהלת יעקב ואמר כי תלמידיו חברו הספר וכל אחד אמר כפי מחשבתו וזה איננו נכון כלל בעבור ויותר שהיה קהלת חכם והנה הוא אדם אחד ועוד בקש קהלת למצוא דברי חפץ והראיה הגמור' אני קהלת הייתי מלך ואח' שהעיד הכתו' על שלמה שאחריו לא יקום חכם כמוהו ידענו שאין בדבריו הפך רק הם כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת ועתה אפרש אותם בדרך קצרה אף על פי שהשלש נפשות נקראות בשם אחד בעבור התאחדם כי הנשמה תקרא רוח ונפש לכן אשים שמות להם למען לא אאריך בתואר כל אחת ויהי שם הנפש המתאוה לאכול ולשמוח וחשק המשגל נפש ויהי שם נפש בעלת ההרגשה המבקשת שררה וגדולה רוח ויהי שם נפש בעלת החכמה נשמה גם כן חלקם רבינו סעדיה גאון ז"ל וידוע כי בהתגבר הנפש תחלש הנשמה ואין לה כח לעמוד לפניה בעבור היותה גוף וכל יצריו עוזרים אותה על כן המתעסק באכילה ושתיה לא יחכם לעולם והתחבר

שמן טוב יורד למטה שנאמר כשמן הטוב היורד על הזקן שם טוב עולה למעלה שנאמר ואגדלה שמך שמן טוב לשעה ושם טוב לעולם שנאמר יהי שמו לעולם שמן טוב יוצא מקיטון לטרקלין ולא יותר שם טוב לסוף העולם אמר רבי יהודה ברבי סימון משיכו בעלי שמן טוב נכנסו למקום החיים ויצאו שרופים והם נדב ואביהוא שנמשחו משמן המשחה ומשיכו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים חנניה מישאל ועזריה שיצאו מכבשן האש: ויום המות מיום הולדו. כשנולדים אין הכל יודעי' מה היא מתה כשנסתלקה הבאר וכן אהרן בעמוד ענן וכן משה במן: טוב ללכת אל בית אבל. מדה הנוהגת בחיים ובמתי': מלכת אל בית משתה. שהיא מידה שאינה נוהגת אלא בחיים: באשר הוא סוף כל האדם. בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם סופו של כל אדם לבא לידי כך לפיכך החי יתן אל לבו כל מה שאגמול חסד עם המת אצטרך אני שיגמלו לי במותי דיהל ידלוניה ריטען יטענוניה דיספד יספדוניה דיילוה ילווניה. דבר אחר באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אבל בית המשתה זימנו ולא הלך יכול לומ' לו סופך שיולד לך בן ושם אהיה עמך תבא לך שמחת חתונת בניך ושם אלך: והחי יתן אל לבו. הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו חסד לא יגמול לו עוד: טוב כעס משחוק. מי שרודפת מדת הדין אחריו אל יצטער טוב היה להם לדור המבול אם הראה הקב"ה פנים זעומות על עבירות שביד' משחוק ששחק עמהם שאילו הראה להם קימעא רוע פנים היו חוזרי' למוטב טוב היה לאדוניהו אם עצבו אביו על כל יתרה שהיה עושה משחוק שהראה לו ובסוף נהרג עליו: ייטב לב. יהפוך לב האדם להטיב דרכיו: לב

לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְלֵב כְּסִילִים
בְּבֵית שִׂמְחָה: טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת
חָכָם מֵאִישׁ שֹׁמֵעַ שִׁיר כְּסִילִים:
כִּי כְקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר כֵּן שְׂחֹק
הַכְּסִיל גַּם־זֶה הָבֶל: כִּי הָעֹשֶׁק
יְהוֹלֵל חָכָם וִיאַבֵּד אֶת־לֵב מַתָּנָה:
טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב
אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ־רוּחַ: אַל־תְּבַהֵל
בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים
יָנוּחַ: אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה
שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים
מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל־
זֶה: טוֹבָה חָכְמָה עִם־
נַחֲלָה וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ:
כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף וְיִתְרוֹן
דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ:

לִבְּהוֹן דְּחַכִּימַיָּא אָנִין עַל חוּרְבַּן בֵּית
מוּקְדְּשָׁא וְעָצִיב עַל גָּלוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְלֵב
שַׁטְיָא בְּחֶדְוַת בֵּית לֵיצָנוּתְהוֹן אָכְלִין וְשָׁתָן
וּמִתְפַּנְּקִין וְלָא יִתְבוּן עַל לִבְּהוֹן סִיגוּף
אֲחֵיהוֹן: טַב לְמִיתַּב בְּמִדְרַשׁ בֵּית אוּלְפָנָא
לְמִשְׁמַע נְזוּף גְּבַר חַכִּימָא בְּאוֹרַיְתָא מִגְּבַר
דְּאָזִיל לְמִשְׁמַע קָל טַבְלָא וְרַשְׁטָין: אֲרוּם
כְּקָל קִיבַלַּת כּוּבִין דְּמִתּוֹקְדִין תְּחוֹת דּוּדָא
כְּדֵין קָל חוּכָא דְּשַׁטְיָא אוּף דֵּין הֲבָלוּ:
אֲרוּם אֲנִיסָא יְהַתֵּל בְּחַכִּימָא בְּגִין דְּלָא אָזִיל
בְּאוֹרְחָתֵיהּ וּמְהוֹבֵד בְּמִילּוֹי בִּישַׁיָּא יַת
חוּכְמַת לֵב חַכִּימַת דְּאִיתְיְהִיבַת לֵיהּ בְּמַתְּנָא
מִן שְׁמַיָּא: טַב סוֹף עִסְקָא מִן שֵׁירוּיֵהּ
דְּבְשֵׁירוּיֵהּ לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר מַה דְּעָתִיד
לְמֶהֱוֵי בְּסוֹפֵיהּ אֱלָהֵן סוֹף מִילְּתָא טַב
אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר דְּטַב הוּא וְטַב מִן קֳדָם יְיָ
גְּבַר דִּי שַׁלִּיט בְּרוּחֵיהּ וּמְכַבֵּשׁ יִצְרֵיהּ מִגְּבַר
דְּאָזִיל בְּגַסּוּת רוּחֵיהּ: וּבְעִידָּן דְּתֵיתֵי עֲלָךְ
אוֹכַחְתָּא מִן שְׁמַיָּא לָא תִּתְבְּהֵל בְּנַפְשָׁךְ
לְמִרְתַּח וּלְמֵימַר פִּתְגָּמֵי סַרְבָּנוּתָא כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא אֲרוּם אִין אַנְתְּ סָבִיל יִשְׁתְּבִיק לָךְ וְאִין אַתְּ מְסָרֵיב
וּמִרְתַּח דַּע אֲרוּם רִתְחָא בְּעִטְפֵי שַׁטְיָן יְנוּחַ עַד כְּדוֹן דִּי הוֹבֵד יַתְהוֹן: וּבְעִידָּן עַשְׁקָךְ לָא תֵימַר מַה
דַּהֲוָת קַדְמַת דְּנָא טַב בְּעָלְמָא דְּיוֹמִין קַדְמָאִין הֲווֹ טָבִין וְאֵינָשֵׁי דָּרָא הַהוּא הֲווֹ שַׁפִּירֵי עוּבָדָא יַתִּיר
מִן אִילֵּין בְּגִין כֵּן טָבָא הֲוָת מַטְיָא לְהוֹן וְאַנְתְּ לָא עַל חוּכְמְתָא שְׁאֵלְתָּא עַל דְּנָא: טָבָא טַבְתָּא חוּכְמְתָא
דְּאוֹרַיְתָא עִם אַחְסָנַת מָמוֹנָא וְיַתִּיר לִגְבַר לְמֶהֱוֵי מְדַבַּר בְּעִנְוְתָנוּתָא עִם גּוּבְרִין דַּיָּירֵי אַרְעָא דְּחָזַן טַב
וּבִישׁ תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין: אֲרוּם הֵיכְמָה דְּמִסְתַּתַּר גְּבַר בִּטְלַל חוּכְמְתָא הֵיכְדֵין מִסְתַּתַּר
בִּטְלַל כַּסְפָּא בְּעִידָּן דִּי עָבִיד מִינֵּיהּ צְדַקְתָּא וּמוֹתַר מַנְדְּעָא חוּכְמְתָא דְּאוֹרַיְתָא תְּחַיֵּית מָרְהָא מִבֵּית
קְבוּרְתָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי:

שחוק וכסיל ד׳ בליש׳ שחוק חסרי׳ בכתובי׳ וסי׳ נמס׳ בירמיה סימן כ׳ ועיין במשלי סי׳ י״ד: בחיק ב׳ להון מ״ל בליש׳ במ״ד חס׳ וסי׳ בליותי בחקי׳ ותחבק חק נכריה׳ שחד מחק רשע יקח. ושוחד בחק חמה עזה: בצל י״ב רפין וסי׳ על כן באו בצל קורתי. בחרב בציון שאון זרים תכניע׳ כי בצל החכמה בצל הכסף ב׳ בפסו׳. בצל חשבון עמדו. בצל ידו החביאני. ולהחסות בצל מצרים. ודכתריה והחסות בצל מצרים. בצל דליותיו תשכנה. בצל כנפיך תסתירני. בצל כנפיך יחסיון. בצל שדי יתלונן:

רשי

לב חכמים בבית אבל׳ מחשבתם על יום המיתה: ולב כסילים בבית שמחה. אין חרדים מיום המיתה ולבם בריא כאולם: כי כקול הסירים. עצי קוצים אשפינס בלע״ז: תחת הסיר. תחת סיר נחשת הכפוי על תבער׳ קוצים והם מקשקשי׳ לתוכה אמר ר׳ יהושע בן לוי כל קיסיא כד אינון דלקין ליתקלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהון אזיל למימר אף אנן מן קיסיא מודיעי׳ אף אנו מן העצים ויש צורך בנו אף הכסילי׳ מרבים דברים לומר גם אנו מן החשובים: גם זה הבל ועמל. הוא שמסר הקב״ה לבריות להיות יגעים ומקנתרים בהם: כי העושק יהולל חכם כשהכסיל מקנתר את החכם מערבב דעתו וגם הוא נכשל דתן ואבירם קנתרו את משה לומר ירא י׳ עליכם וישפוט וגו׳ וערבבוהו ואמרו את ונרמו לו שהקפיד כנגד הקב״ה ואמר והבל לא הבל את עמך וכנס בדב׳ שהשיבהו עתה תראה ולא תראה במלחמת שלשים ואח׳ מלכים: לב מתנה. לב חכמה שהיא מתנ׳ לאדם שנאמר כי י׳ יתן חכמה. עושק. לשון ריב וקנתורין יש פנים אחרים אך מפרידין המקראו׳ זו מזו וכי יהאמר בראש המקרא מוכיח שמחובר למקרא שלפניו: טוב אחרית דבר מראשיתו. כשמעמו בראשי׳ הדב׳ אין אנו יודעי׳ מה יהא בסופו אבל כשאחרית טוב נגמר בטובה. דבר אחר טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו טוב נתכוונו לטובה כשהתחילו בו רבי מאיר הוי קאים ודרים כוליה מילתא דר׳ אלישע בן אבויה במדרש קהלת: ארך רוח. המאריך רוגזו ואין ממהר לריב: אל תבהל. אל תמהר: אל תאמר מה היה שהימים וגו׳. אל תתמה על הטובה שהיתה בזמן הצדיקים הראשונים כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד: כי לא מחכמה שאלת. שהכל לפי זכות הדורות: טובה חכמה וגו׳. חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא החכמה: ויותר לרואי השמש. יתרון היא החכמה לכל הבריות. רואי השמש הן כל הבריות כדתנן הנודר מרואי החמה אסור אף בסומין לא נתכוון זה אלא במי שהחמה רואה אותו: כי בצל החכמה בצל הכסף. כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיבא: ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. ועוד החכמה יתירה על הכסף שהחכמ׳ תחיה בעליה:

ראה

אבן עזרא

ובהתחבר הנשמ׳ עם הרוח תנצח׳ הנפש אז תפקחנ׳ מעט עיני הנשמ׳ להבין חכמות הגויות לכן לא תוכל לדעת החכמות העליונות בעבור כח הרוח המבקשת סר רא והיא המולידה הכעס והנה זה פירוש טוב כעס משחוק ועניין כי ברוע פנים ייטב לב היא הדאגה כמו מדוע פניכם רעים ועניין לב הוא השכל ואחר שתתגבר הנשמה על הנפש בעזרת הרוח צריכה הנשמה להתעסק בחכמה שתעזור אותה עד שתכנע הרוח ותהיה תחת ידיה וזה פירוש אל תבהל ברוחך לכעוס ועניין כי כעס בחיק כסילים ינוח שהוא עמהם לעולם ולא יזוז מהם ועם החכם לא ימצא כי אם בעתו לצורך ועניין כי ברוב חכמה רב כעס כענין אל תתחכם יותר כי רוב החכמה ירבה כעסו על הבלי העולם ועל בני העולם ויבא מן הישוב כענין למה תשומ׳ וימות בלא עתו על כן הטוב לאדם שישקול כל דבריו ועניניו במאזני צדק ויתן חלק לכל כעס בעתו ועניין והסר כעס מלבך הו׳ שלא תמשול הרוח עליך וכן והעבר רעה מבשרך היא התאוה כי אם אכל כל מאכל שיתאוה יביא רעה על בשרו וכן אם הוסיף על המשגל יביא רעה חולה על בשרו ועניין בשרו הוא גופו והנה הזכיר בפסוק הזה שיאלים אדם בכל יכלתו הרוח בעלת הכעס והנפש בעלת התאוה ועני׳ טוב אשר יפה לאכול ולשתות כנגד הכסיל העמל לקבץ ממון ולא יתענג ממנו טוב ללכת אל בית אבל הוא האמת ועניין כי מה יותר לחכ׳ שאם יעשה החכם כמעשה הכסיל שלא תשבע נפשו מה יתרון יש לו ושים יתרון לחכמה הוא האמת וכן ושבחתי אני את השמחה כי הינעים בעולם ואינם מבקשים חכמה השמחים הם יותר משובחים מהדואגים לאבל ולשמחה מה זו עושה הוא האמת ופי׳ ושבח אני את המתים כנגד העשוקים ועניין כי לכלב חי הוא טוב דברי בני האד׳ וגם כתו׳ למעלה וגם לב בני האד׳ מלא רע והוללות בלבב׳ וכן כי אין מעשה וחשבון דבריהם ועניין כי עת לכל חפץ הוא האמת ועניין וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל על הרוב ידבר ועניין יש רשע הוא הנמצא לפרקים מעטים וכבר הזכרתי בתחלת כי הספר בעבור רעמעט אין בחכמ׳ העליונה למנוע טוב רב וכמו זה בספר משלי שיאמר וקובץ על יד ירבה והוא האמת ויש מפזר ונוסף עוד הוא המעט וכן יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים אשר תמצא בספר הזה דבר ופעם שנית יראה שיאמר הפך הדבר גם כי תמצא בספר משלי כמו אל תען כסיל עוה כ סיל גם כן מדברי הנביאים ובתורת אלהינו שהוא העיקר כמו אפס כי לא יהיה בך אביון כי לא יחדל אביון וכלם אמת: לב חכמים. אחר שהזכיר טוב ללכת אל בית אבל אמר כי חכמי לב אפילו כשלא ילכו אל בית האבל בית האבל תמיד בלבם: טוב. יותר טוב יהיה למי שאינו חכם לשמוע גערת חכם בו ויותר תועילנו ואם הגערה תועיל אף כי דברי חכמתו והעניין שאפילו גערת חכם שכעס יותר תועיל והתענג הנשמה בה משמוע שיר כסילים: כי כקול. סירים כמו קוצים מלשון הנני שך את דרכך בסירים והעניין שישים על דרכם סירים וקוצים ותחת הסיר כמו בשבתנו על סיר הבשר ובא סיר עם סירים ביחד ואיננו מעניין אחד והוא לשון צחות כמו רוכבים על סלפים עירים ושלשים עיירים להם ואמר גם זה הבל וישוב על שיר כסילים ועל השחוק והשמחה שלהם אין טעם לה ועניין כי אם קול וצעקה כקול הסירים: כי העושק. הזכיר כי הטוב לחכם שלא יתעסק בדברי השחוק והזכי׳ שיש דבר שישיבנו מהולל והוא העושק ויאסר דבר טרם מתנה בעבור היות ויאבד לשון זכר כעניין ושוחה מתנו יחיה כמהו עד כמצא עולתה בך: טוב אחרית דבר מראשיתו. אמר כי החכם ראוי שלא יאהב מתנות וכל דבר שעשה יביט מה אחריתו כי הוא העיקר הלא תראה כי החכ׳ יאכל רפואה היא מרה בראשונה בעבור שתועיל באחרונה וימנע עצמו מלאכול מתוק שהוא טוב בראשיתו ורע באחריתו ושיהיה ארך רוח וארך הוא שם התואר על משקל ילך ויבא הלך יקר שאת: אל תבהל. עניין תבהל כמו אל תמהר וכן ויבהילו להביא את המן וכבר פירשתי הפסוק הזה בפסוק טוב כעס: אל תאמר. עודנו מצוה ומזהיר לחכם שישמח בחלקו ואם היה עני כמו שכתוב למעלה מה לעני יודע ויאמר שלא יתעסק בדברי קנות ממון כי אם מה שיספיקנו ולא יכעס בעבור שיש לכסיל ממון רב משנו ויהיה ארך רוח ואל יאמר מה היה כמו שיאמרו הכסילים אם ידרו מגדולתם שנהפך העולם כי המבין ידע כי הימים שוים והמערכות העליונות הם רק המקבלים ישתנו איש איש כפי חלקו: טובה חכמה. ואם יתכן שתהיה לחכם נחלה טוב הוא לו ויותר טוב לרואי השמש כי יכבדו אותו בעבור עשרו: כי בצל. אז יהיה החכם חוסה בצל החכמה ובצל הכסף אכן יש הפרש בין צל חכמה וצל הכסף שהחכמה תחיה בעליה כי החכמה היא צורת הנשמה העליונה שאיננה מתה במות הגוף:

ראה

ראה· והחכם שאין לו נחלה וכסף ישמח בחכמתו ולא יכעס בעבור עניו כי כבר נגזר עליו מה שנגזר משסת ימי בראשית ותכוני מלאכת השמים יבינו והוא פירוש אשר ברא אלהים לעשות כי האלהים שם בכל מלאכתו כח על הדמות הראשונ' ומי שהיתה מערכתו מצוותת מדבר ממון או דבר אחר אין לו תקנה: ביום· והחכם שהוא בעל נחלה וכסף למה ישמח בדבר של יעמוד כאילו אומרי' לו כשתהיה בין טוב היה בטוב ושמח לכן יש עליך להסתכל כי יום רעה יבא כענין שמח בחור שיאמר לו שמח והלך בדרך תאות לבך ועיניך ודעכי על כל אלה והנה הענין אל תשמח· גם את זה לעומת זה כענין שנ' בספר יצירה שבע כ כפולות בג״ד כפר״ת ועל דברת כמו בעבור והו' כמו על דבר אשר לא קדמו את' וכמהו על דברתי מלכי צדק על דבר אמת וענוה צדק ויהיה היו״ד נוסף כיו״ד מלאתי משפט רבתי בגוים שרתי ב במדינות ואחריו ישוב אל האלהים והענין שעשה זה לעומת זה ולא יוכל אדם לטעון בעבור שהחסרון בא מן המקבל כמו ש שפירשתי בתחלת ה הספר: את הכל· יש הוא הנמצ' לפרקים מעטים וענין אבד בצדקו שצדקו יאבידנו כמו המתענה תמיד ומאריך ענינו מאריך ימים ברשעתו שיאכל וישתה וישמח ויעשה תענוגים לגוף: אל תהי· אם התפללת מן הבקר ועד הערב ותתענה והדומה להם תשומם והענין תסור מדרך הישוב כמו ש שיעשו תושים בארץ ארוס וישתעאל וכן אם בקשת להתחכם יותר מראוי ומלת תשומם מבנין נפעל ויש אומ' כי דגשות השי״ן איננה לחסרון כ״ן נפעל רק לחסרון תי״ו התפעל והיה ראוי שיהיה תשתומ' כי לא ימצא מבנין נפעל בפעלי הכפל שימצאו שניהם רק ימצא בבנין התפעל בפעלים שהעי״ן שלהם איננו שלם כמו תתבנה ותכונן: אל תרשע· בעבור שרוב הרשע יביא האדם לידי סכנה אמר למה תמות בלא עתך ודע כי הרשעות הוא להתעסק בדברי העולם אמר שתתעסק במה שיספיק לך ואל תהי סכל כלל כי הסכלות ממית בלא עת: טוב· כבר פירשתי בפסוק טוב כעס משחוק מעט מחלקי הנפש ואיש השכל יתן לכל נפש חלק בעתו ואיננו צריך לחפש מה יעשה רק ילך אחר תורת אלהינו ולא יסור ממנה ימין ושמאל וישמור המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בשני העולמות ובענין הזה חתם ספרו כי ירא אלהים יצא את כלם לאמת: החכמה· בעבור שאמר אל תתחכם יותר חזר לבאר שאין מעלה גדולה הימנה רק הזהיר שלא יתעסק בה תמיד רק יתן חלק לגוף כדי שיחיה ואמר כי יותר עוז וכח יש לחכמה מעוז שליטים רבים ומנין עשרה בעבור היותו סך חשבון והוא ראש הכלל כי כל מה שיש למעלה ממנו הם אחדי' ובעבור היות עיקר כל דבר הראש ואמצעיתו וסופו היה האל״ף בלשון הקדש בתחלה והיו״ד בסוף והנה היו ה' הה״א והוי״ו אמצעיים ואלה הארבעה אותיות הם למשך ולא יתכן שימצא אות או תנועה רק שיהיה אחד מהם כמשך עמו והאל״ף והיו״ד בחשבון שומרי עצמם כמו גדר והה״א והוי״ו חשבון עגול וסוד גדול יש בשם הנכבד והנורא שאינו שם מדה והוא מן האותיות הנזכרים ועניין אשר היו בעיר הראות עוזם בהתחבר' כלם במקו' אחד בהסכמה אחת ויש מפרש כי זה רמז לגלגלים והוסיף אחד ואיננו נכון: כי אדם· חזר לבאר ענין אל תהי צדיק הרבה ועניינו דע כי לא תוכל שלא תחטא כי אין אדם אשר לא יחטא במועל או בדבור או במחשבת ככתוב בספר משלי בטבע התועבות לבחורים מחשבות און וענין אשר יעשה טוב תמיד ולא יחטא לעולם: גם

שלא ד' וסי' שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר· ברוך יי' שלא נתננו טרף לשיניהם· שלא עמל בו יתננו חלקו· שלא ימצא האדם אחריו מאומה: בצדקו ל' כתיב ב' יש צדיק אבד בצדקו· וחד כצדקו בכ״פ אודה יי' כצדקו ואינון מן א״ב מן חד חד חד בי״ת וחד כ״ף בריש תיבו' וכל חד וחד ל' דכו' וסי' נכסר בבסר' רבת' במערכת אות הבי״ת בס״ד: יותר ז' מל בליש וסי'

13 ראה את־מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו:
14 ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה גם את־זה לעמת־זה עשה האלהים על־דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה:
15 את־הכל ראיתי בימי הבלי יש צדיק אבד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו:
16 אל־תהי צדיק הרבה ואל־תתחכם יותר למה תשומם:
17 אל־תרשע הרבה ואל־תהי סכל למה תמות בלא עתך:
18 טוב אשר תאחז בזה וגם־מזה אל־תנח את־ידך כי־ירא אלהים יצא את־כלם:
19 החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר:
20 כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה־טוב ולא יחטא:

ל'· ל'· ל' רפין · ר' · ל' ויתר כצדקו ל' · ז' מל' בליש' ל' ל' · ב' חד מל' וחד חס' ג' · ל' בסי' · ל'

הוי מסתכל ית עובדא דיי וגבורתיה די עבר ית סמיא ית גבינא וחגירא למיהוי הון פרישן בעלמא ארום מן הוא די יכיל לתקנא ית חד מנהון אלהין מרי עלמא די עוותיה: ביום דיוטיב לך יי תהי אף אנת בטיבותא ותיטב לכל עלמא בגין דלא ייתי עלך יומא בישא חזי ואסתכל ואף ית דין כל קביל דין עבד יי בגין לאוכחא אינשי עלמא מן בגלל דלא ישכח אינש בתרוהי מדעם ביש לעלמא ההוא: ית כולא חזית ביומי הבלותי דמן קדם יי מתגזרין טב וביש למהוי בעלמא על עיסק מזליא דאתבריאו בהון בני אינשא דאית גבר זכיי אבד בצדקותיה בעלמא הדין וזכותיה מנטרא ליה לעלמא דאתי ואית גבר חייב דמאריך יומין בחובוהי ותושבן עובדוהי בישיא נטרין ליה לעלמא דאתי לאתפרע מיניה ביום דינא רבא: לא תהי זכאי יתיר בעידן דאתחייב חייב קטול בבית דינך בדיל דחייסא עלוהי דלא למקטליה ולא תתחכם בכן יתיר חוכמת רשיעא דקיימין בדרך ולא תאלף אורחתהון למה דין תצדי ית אורחתך: לא תהך בתר הירהור לבך לאתחייבא סגי ולא תרחק אורחך מן אולפן אוריתא דיי למהוי שטיא למה אנת גרים מותא לנפשך ויית קצרון שני חייך למממת עד דלא מטא זמנך למממת: טב דתאחיד בעימקי עלמא הדין לגמול טובא לנפשך באורחת תגריא ואף מדין ספר אוריתא לא תשבוק חולקך ארום גבר דחיל מן קדם יי נפק ית די חובת כולהון: וחוכמת יוסף בר יעקב איסתייעא עלוהי לחכימותיה כל קביל עשרתי אחוהי צדיקיא דשלטין ברחלתא דיי ולא שלט בהון יצרא בישא בעידן דהוו יהיבין בקרתא דמצרים ולא קטלו ית יוסף אחוהון דהוה מצער להון בזימנא ההוא בקל מילוי וארום לית גבר זכאי בארעא דיעביד טב כל יומוהי ולא יחוב קדם יי אבל גברא די יחוב קדם יי חמי ליה למהדר בתיובתא עד דלא ימות:

א״ש אל יותר במנו דמן· ויותר מבנו מאה רכב דשמואל· וחברו דד״ה· ואת הוית הוחרמנו· כי מה יותר לחכם עם הכסיל· ואל תתחכם יותר למה· לעשות יקר יותר מבני· ובבס״ר אחרי״תי כסר במ״קום ואל תת״חכם יות״ר וי״ותר לרא״י השמ״ש: ואל תהי סכל חד מן כ״ו יחידאין ואל סמיכין למלה אחרא וכל חד לית דכו' וסים' נמסר במסר' רבת' בערך אל בס״ד: תנח ג' דגשי' וסי' אם רוח המשל תעלה עליך· טוב אשר האחוז בזה· בבקר זרע זרעך· וא' ותנח בגדו אצלה עד בוא· ואינון חד מן ג' וגין מן ג' ג' ת בריש' וא' ות' וסים' תמת וסים' נמסר בסדר בלק ואיוב סימן לו'· ותודותיו ג' וסים' נמסר בסדר וישמע יתרו· תנח ג' וסים' דלעיל:

ראה את מעשה האלהים· היאך הוא מתוקן הכל לפי הפעולה של אדם גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים ראה לך באיזה תדבק: כי מי יוכל לתקן· לאחר מיתה את הדבר אשר עוותו בחייו: ביום טובה היה בטוב· ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה: וביום רעה ראה· כשתבא הרעה על הרשעים אתה תהיה מן הרואים שנ' ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' ולא תהיה מן ה הנראים והיו דיראון לכל בשר: גם את זה לעמת זה· הטובה ושכר פעולתה לעומת הרעה ושכר פעולתה: אשר לא ימצא האדם מאומה· להרהר אחריו של ה הקב״ה: יש צדיק אובד בצדקו· אע״פ שהוא אובד עודנו עומד ב בצדקו מעשה ביוסף בן פינחס הכהן ש שעלתה נימי ברגלו ק קראו לרופא לחתוך רגלו אמר לו כשאתה מגיע לחוט השערה הודיעני וכן עשה קרא לחוכיא כבנו אמ' לו בני עד כאן היית חייב ליטפל בי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאבוו: אל תהי צדיק הרבה· כשאול שרימ' להיות צדיק וריחם על הרשעים: ואל תתחכם יותר· לדון קל וחומר של שטות ומה על נפש אחת אמר' תורה הבא עגלה ערופה וכו': ואל תרשע הרבה· אפילו רשעת מעט אל תוסיף להרשיע: למה תמות בלא עתך· כשאול שנ' וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהני' ובעמלק: טוב אשר תאחוז בזה וגו'· אחוז בצדק וברשע אם אמר לך הנביא הצדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל ל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו: יצא את כולם: ידי שניהם יקיים הצדק והרשע כהילכתן: החכמה תעוז לחכם· לפי שאמ' ל' תרשע הרבה אם רשעת מעט ל' תוסף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא תוהא על שחטא אמר החכמ' תעוז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשובה: מעשרה שליטים· מניכו ביאשיהו שהעיד עליו הכתוב וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו' הרי עמדה לו חכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מעשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם: אשר היו בעיר· בירושלם רחבעם אביה אחזיה יואש אחרי מות יהוידע אמציה אחז מנשה אמון יהויקי' צדקיהו: כי אד' אין צדיק בארץ· לפיכ' צריך לפשפש במעשיו: גם

רשי

גם לכל הדברים וגו'· לפי שדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו כאמר אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים וגו' אשר ידברון אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן: אשר לא תשמע את עבדך מקללך· אין טוב אשר תטה אזנך לשמוע את עבדך מקללך· דבר אחר מעשרה שליטים אלו עשרה דברים המחייבים את האדם מתי עיניו מראין אותו דברי עביר' שתי אזניו משמיעים אותו דברים בטלים שתי ידיו שגוזל וחותם כהן שתי רגליו מוליכין אותו לדבר עבירה ופיו ולבו· דבר אחר החכמה תעוז לחכם זה נח· מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו· ד"א לחכם זה אברהם· מעשרה שליטי' מעשר דורות שלפניו· ד"א לחכם זה יוסף· מעשרה שליטים אלו אחיו· ד"א לחכם זה משה· עשרה שליטים עשרה דברים המשמשין את הגוף על ידי מאכל מן פומא לוושטא ומן וושטא לכרסא וכו' כדאית' במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו למשה שלא כשערך לאכול ארבעים יום וארבעים לילה כל הפנים הללו במדרש ואיני יכול ליישב עליהן מקר' של אחריו כי אדם אין צדיק בארץ כל זה נסיתי בחכמה על מקראות שלמטן ועל' של מעלן· נסיתי בחכמה· בתורה: אמרתי אחכמה· לדעת את החכמה: והיא רחוקה ממני· ומה היא זו· רחוק מה שהיה את הדברי' הרחוקים שהיו ביצירת בראשית: ועמוק עמוק· הוא מי ימצאנו שאין לי רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור· ועוד סבותי לדעת ולתור ולבקש חכמת פרשת פרה אדומה וחשבון קץ הגאולה: ולדעת רשע כסל· לעמוד על סוף רעתה של מינותה וסכלות הוללות מעורבב ומשועמם שבה: ומוצא אני מר ממות· שהיא קשה מעשרה דברים הקשי' שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתר' בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו המינות: וחרמים לבה· לשון מכמורת כמו יעורהו בחרמו יאספהו במכמרתו: אסורים ידיה· משהחזיקה באדם הרי הוא כאסור בקשורי עבותות· אסורים שם דבר של קשורים כמו ויתשו אסורין קשורין כן פירשו מנחם: ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון· כל המצות שהצדיקים עושים והעבירות שהרשעים עוברים נמנים לפני הקב"ה אחת על אחת עד שמצטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה: אמרה קהלת· אמרה קבוצת החכמה ואמרה נפשו המשכלת המקבצת החכמ'· קהלת לשון נקבה הוא וכשהוא אמרו בלשון זכר מוסב על הקובצה והוא שלמה ובמדרש תנינו אמר ר' ירמיה בן אלעזר רוח הקדש פעמים משיחה בלשון זכר ופעמים בלשון נקבה כתוב אחד אומר עזרי ומפלטי לי וכתוב אחר אומר כי אתה עזרתי וכתוב אחד אומר קול מבשר וכתוב אחר אומר מבשרת ציון: אשר עוד בקשה נפשי· לבד אלה האמורים למעלה שבקשתי' ולא מצאתים בקשה עוד נפשי בשרה בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן: אדם

אתה ואתה ה' כתי' את וקרי' אהה וסי' ואת הגדת היום את אשר עשית· את הלא את שכת בעדו· את כי גם פעמי' רבות ידע לבך· את אתה הוא יי' לבדך את עשית את השמים· ואת ונפשי נבהלה מאד· ואינון מן כ"ט מלין חסרים ה' בסוף תיבותא וקרי' וסי' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הה"א כסדר: ימלט י"ג וסים' נמסר במלכים א' סוף סימן י"ח וירמיה סימן

גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך אשר לא תשמע את עבדך מקללך: כי גם פעמים רבות ידע לבך אשר גם את קללת אחרים: כל זה נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני: רחוק מה שהיה ועמק עמק מי ימצאנו: סבותי אני ולבי לדעת ולתור ובקש חכמה וחשבון ולדעת רשע כסל והסכלות הוללות: ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה: ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון: אשר עוד בקשה נפשי ולא מצאתי

אוף כל מיליא דימללון לך רשיעיא לא תמסור לבך לקבלותהון דלא ייתון יומין דיתשמעית עבדך דילוט לך וליה לך חילא לאישתיזבא מן ידוי ארום חזי לך למיצדק ית דינא בזמן די ילוט לך גבר דלית דכותך דאף זימנין סגיאין ידע לבך דאוף אנת הויתא לטי גוברין אוחרנין: כל די אמרית בחנית בחוכמתא אמרית במימרי אתחכים אף כל חוכמת אוריתא והיא רחקת מני: הא כבר אתרחק מבני נשא למידע כל מה דהוה מן יומי עלמא ורז יום מותא ורז יום דייתי מלכא משיחא מן הוא דישכחיניה בחוכמתא: חזרית אנא לחשבא בלבי ולמידע ולאללא ולמתבע חוכמתא וחושבן אגר עובדוי צדיקיא ולמידע פורענותא חובא דשטיא וסוכלתנו תולתולתא דמל דמלכותא: ואשכחית אנא פתגם דמריר על אינש יתיר מן מריר יום מותא ית אתתא דהיא עבדת עקין סגיאין לבעלה ומצדתן ותקלן בלבא כפתן ידהא: בדיל דלא למפלח בוהון תקין קדם יי גבר די יפטיר יתה בגט פטורין ומשתזיב מינה וחייבא קדם יי גבר דיסבינה ואתלכד בזנותהא: חזירין עובדא דאשכחית אמרת קהלת דמתקרי שלמה מלכא דישראל כוונית מליא חדא חד עם חברתא למשכח חשבון בני אנשא מה יהא בסופיהון: אית פתגם אוחרן דעוד תבעת נפשי ולא אשכחית

מ"ו: ולא מצאתי ה' וסמ' וסים ולא מצאתי לה בתולים· ויאמרו שרי פלשתים· ואבקש מהם איש· חרפה שברה לבי ואנושה. אשר עוד בקשה נפשי קדמא דפסו':

אבן עזרא

גם לכל· יאמר לחכם אם תרצה למצוא מנוחה אל תתן לבך לכל דברי בני אדם ואילו היה מקללך ואפילו עבדך כי אם תתן לבך לדבריה' תכעס ויחסר אור חכמת הנשמה: כי גם· כל פעם בלשון הקדש חובר על לשון זכרים ולעולם הזה לשון נקבה חוץ מן אך הפעם הזה של שמשון והענין לא תחוש לדברי המבזי' והמקללים כי כבר תדע שגם אתה קללת אחרים או הם בפיך או במחשבותיך: כל זה· כל מה שאמרתי לך הכל נסיתי בחכמה ובקשתי שאחכם יותר ומצאתי שהוא דבר רחוק וזה מענין ואל תתחכם יותר כי עיקר מה שהיה הוא רחוק מאד שישיגנו האדם והבא עמוק מאד· פירו' אחר בקשתי החכמה ומצאתיה רחוק אע"פ השגתיה וחכמתי· וענין רחוק מה שהיה כי מה שהיה הוא רחוק לבדו ודבר שלא עבר והיה יכול אדם לחפש עד שימצאנו וזה ענין עמוק עמוק מי ימצאנו כענין מים עמוקי' עצה בלב איש ואיש תבונ' ידלנ': סבותי· הסבותי פני ומחשבותי בלבי לדעת אם יתחבר החכמ' והחשבון שהו' פירו' מחשבת הדעת עם הרשע והסכלות וההוללות: ומוצא· מצא החשק יעור עיני חכמים ויסלף מחשבותם ותתבלע חכמתם ומלת מוצא פועל על משקל קורא ומוצא רוח מאוצרותיו מהבנין הכבד גם הוא פועל וראוי להיות מוציא ובא מלעיל בעבור היות הטעם באות הראשון במלה שאחריו ומצודים הוא מן ציד ומשקלו מרומים והוא מן הפעלים שהעי"ן שלהם איננו שלם וחרמים כענין רשת משטח חרמים כמהו והענין שאין לב האשה ומחשבותיה בכל רגע כי אם לשטוח חרמי' לצודד נפשות וידיה כמו בית האסורים וענין ילכד בה ברשתה ואמר כי המות היה טוב לחכם מהחשק: ראה· עודנו מדבר בדברי האשה ומלת אמרה קהלת על לשון החכמה ופירו' חשבון מחשבת והענין שלא יוכל האדם למצוא מחשבת שהוא החפץ עד שיסמוך אחת לאחת שידוע שהנחברת האחת נושא ונשוא וכן המתחברת השנית רק תהיינ' בהסמכם הנשוא בראשונה נושא באחרונה או שני הנושאים או שני הנשואי' בשוה אז תוליד בין שתי המתחברות דעת שלישית והנה כן בדברי הנפש אף כי בגויות והענין כי אין ראוי לחכם להתחבר עם אשה כלל לולי שלא יתכן להשאיר דמותו תחתיו שהוא שליטי כי אם בהתחבר האב והאם ופירוש אחר שיהיה זה הפסוק דבק עם הבא אחריו ויהיה פירוש מלת חשבון מחשבת או מנין והענין כשתחשוב בכל דבר שתמצאנו איננו לבדו עד שיסמך לאחר כמו גדול וקטן כי לא יקרא גדול כי אם כנגד קטן ממנו והקטן בהפך וכן חכם וכסיל וכן צדיק ורשע ג"כ בחשבון כי בהתחבר אחת לאחת יקום ראש המנין ואם תחבר אחת לראש ישוב כמו סוף ובהתחבר אחת לסוף ישוב כנגד ובהתחבר אחת לנגדר ישוב עגול והעגול מיוסר והמיוסר שלם והשלם גוף והענין אפילו שלא ימצא איש שכל וחכמה ויראה והוא האדם הישר רק ימצא כנגד בני האדם האחרים ובזכרים לבדם ימצא אחד מני אלף ומלת אחת לשון נקבה· ודע כי האותיות מתחלקים לשני חלקים חנים מפרתים פעמים ופעמים הם עיקרים והמשרתים כמתי"ל אב' המון והאלף עיקרים תמיד ולא ימצאו נוספים כי אם בכפל כמו שהרחורת וכן לא יגרעו חוץ מפעלי הכפל כהגרע דל"ת שדד מן שוד וכן בהתחבר תי"ו השרש עם תי"ו הנכח יחסר השרש כמו אותו תשחית וכרת וכן בהתחבר נו"ן השרש עם נו"ן נקבות רבות יחסר נו"ן השרש כמו בכל דליותיו תשכונה והוא מבולע וכן מלת משרת את המלך בעבור התחברו תי"ו השרש עם תי"ו הנקבה חסרו תי"ו השרש ופתחו הרי"ש להורות על לשון נקבה להפרים בינו ובין משרת משה שהוא לשון זכר וכן בהתחבר דל"ת אחד והוא רפה עם תי"ו רפה שהיא לשון נקבה והם קרובים במוצא חסרו הדל"ת שהוא שרש וזה מקרה הרה ללדת ואל כי שני שרשים הם בענין אחד ויפרש את לא פדה יפדה איש ועשה את מאחת מאלה כמו אחד וזה רחוק כי פירוש את לא פדה אין את פודה נפש איש או אין איש פודה נפש אחיו ויהי את פועל או פעול והבא אחריו יורה עליו והנה ויקר פדיון נפשם והענין שלא יוכלו בני אדם לפדות אחיהם או אהוביהם מן המות ואיך יוכלו לפדותם והם כלאים לפדות נפשם ופי' ועשה את פועל או פעול וענין הפעל ועשה ישראלי וענין הפעול עשה עבירה היא אחות לאלה העבירות הנזכרות או דבר רע הוא אח להם ועוד איך יהיה פירוש ועשה את אחד והנה ישוב בעבור שבא אחריו מאחת מאלה ועשה אחד מאחת: אשר ימלט בקשה מן הבנין הכבד והחיר"ק יורה עליו ויחסר הדגש מן הקו"ף כמו שלחו בלא מקדשיך וכמו התל בי שהוא מן ויהתל בהם אליהו ואין לו חבר כמהו בכל הפעלים השלמים בלשון זכר ויחיד ופי' השלמים חוץ מן אותיות הגרון וימוב בכל אלה לאלף הנזכר כי כך היה מקשר כמי שלמה שבע מאות שרות ושלש מאות פילגשים: לבד

אבן עזרא

לבד · חובר חשבון על לשון נקבות והוא לשון זכר כמו עשבות והענין שעשה האלהים את האדם להיות ישר הולך בדרך ישרה והמה בקשו ארחות עקלקלות וגם זה הענין סמוך בפסוק שלמעלה שאשה אחת דילאים: מי כהחכם · יש מלה מוספת עמה ואחרת עמה כמלת אל בקנפך תוכיחני יחי ראובן ואל ימות מתן בסתר יכפה אף וכן ימצא אות מוסף אחר כמו מאל אביך ויעזרך ואת שדי הוא ומאת שדי והוא דבק עם ה הפסוק שלמעלה מידי אביר יעקב כל זה בא לך מאל אביך והוא יעזרך לעולם ואמר הגאון רב סעדיה ז״ל שעזכו תשאל מאל א אביך ויעזרך ועל שני הפירושין צריכה ת תוספת מ״ם על את וכן מיסרים אהבוך ומיסרים הוא תואר היין וכמהו יתהלך במישרים וכן כיין ה הטוב הולך לדודי ל למישרי' ישוב אהבוך על העלמות הנזכרות בפסוק הראשון וכן מי כהחכם ומי כיודע פשר דבר ויתכן היות פירוש מי כהחכם מי שהוא יודע פשר דבר ומלת פשר ממשפחת ארמית והענין למה יתעסקו בני אדם ל לחשוב חשבונות רבים שלא יועילו אין מי ש שהוא על דרך ישרה כמו החכם המבקש חכמה ודורש לדעת פשר כל דבר מה ח חפץ יש בו ולמה כן ויתכן היות פשר הפוך סופו בתוכו מן כי לא פורש וענין חכמת אדם תאיר פ פניו תשים אור בפניו והענין תסיר כעס כ כענין באור פני מלך חיים וענין ועז פניו ישונא שו עזות פנים משנו כי החכמה תוליד הענוה כי בהתגבר הנשמה על הרוח יסור הכעס ועזות המצח: אני · כאשר השלים לתוכיח החכם שישמר מפח החשק שב להזהירו שלא ישען על חכמתו ויבזה מצות מלך מקומו בעבור היותו כסיל כנגדו וענין אני אני אנוך או אזהירך על שני דברי׳ שלא תמרה אותם האחד מה שיצא מפי המלך והשני מה שיצא מפיך גם אתה כנגד השם הנכבד והנורא כי המלך לא ינקה כל אשר ימרה את פיו ומלך האמת לא ינקה את אשר ישא את שמו לשוא: אל תבהל · תלך · מצאנו בלשון הזאת נרדפה ל׳ תרבו תדברו ועיקרם נרדפה לרדוף ל׳ תרבו לדבר ויותר נכון הוא שיחבר ס״ן שהו׳ במקו׳ אשר ויהיה כן נרדעה שנרדפה ל׳ תרבו שתדברו וכן זאת מלת תלך ל׳ תבהל מפניו ללכת או ל׳ תבהל מפניו שתלך ל׳ ימהר לבך שתחשוב שתוכל ללכת מפניו פני המלך פן תעמוד על דבר שהוא רע בעיניו כי כרצונו יוכל לעשות לך: באשר · בכל מקו׳ שדבר המלך שם שלטון הוא עליך ואין מי יוכיחנו להציל מידו כי הכל יפחדו ממנו אם כן לבשר ודם אף כי למלך האמת שמלא כבודו מעלה ומטה: שומר · לא ידע דבר רע · כי לא יבא לו ברוב · ועת ומשפט ידע לב חכם יש מפרשי׳ עת במקום הזה כמו חכמה ויאמרו כי כמהו לעות את יעף דבר ביד אים עתי יודעי העתים יודעי בינה לעתים וזה איננו נכון כי פירוש לעות את יעף לשום לו עת והוא יעיר בבקר בבקר ואים עתי שיהיה מזומן ללכת לאות׳ העת ולא יתעכב או יהי פירושו שמנהגו ללכת בכל עת במנה למדבר הנזכר וענינו כמו רגיל ויודעי בינה לעתים כבר פירשו רז״ל שהיו מחשבי עבורי השנים ויודעי העתים הם אנשי המזלות ופי׳ אחר שומר מצוה לא ירצה לדעת דבר רע וענין עת ומשפט דבק עם הפסוק של אחריו: כי לכל · ידע החכם כי לכל חפץ יש עת ולא יוכל להלחם עם אים שהשעה משחקת לו וענין כי רעת האדם הע״ם שידע כי עת לכל חפץ ולא ידע מתי תגיע העת וזו רעה רבה: כי איננו · לא ידע מה יהיה ואם ידע ידע דברים על דרך כלל או בסיומות שנקה מי יגיד לו בפרט כאשר יהיו הדברים: אין אדם · ואילו היה יודע מתי ימות מה יועילנו כי אין אדם שיש לו יכולת לכלוא את הרוח וזה הפסוק יורה שהרוח דומה לאסור בבית כלא כאשר החלתי בתחלת דברי: ואין

רשי

אדם אחד מאלף מצאתי · בנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להצליח שראויים למשנה אלא מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאין מהם לתלמוד אלא עשרה ואותן עשרה שנכנסי׳ לתלמוד אין מצליח מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף: ואשה בכל אלה · אפי׳ באלף לכך אתה צריך להזהר בה: לבד ראה זה מצאתי · שבאה לעולם תקלה על ידם: אשר עשה · הקב״ה · את האדם הראשון ישר: והמה · משנזדווגה לו חוה אשתו ונעשו שנים ונקראו המה: בקשו חשבונות רבים · מזימות ומחשבות של חטא כך נדרש במדרש: מי כהחכם · ידע · מי בעולם חשוב כאדם חכם: ומי יודע פשר דבר · פתרון של דבר כמו שמצינו ב בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם בידאת ש שמים נתגלו לו רזי פשרי׳ מי כמשה עושה פשרים בין ישראל ל לאביהם שבשמים: ועוז פניו ישונא · משאר הבריות עד כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו: אני פי מלך שמור · לפיכך אני צריך ונכון לשמור פי מלכו של עולם ש שהיא הטובה שבולך: ועל דברת שבועת אלהים · שנשבענו לו בחורב לשמור מצותיו · ד״א אני נכון לשמור פי מלכי האומות ה המושלי׳ בנו בגולגליות וארנוניות: ועל דברת שבוע׳ אלהים · ובלבד שלא יעבירונו את ה השבועה שנשבענו ל למקום · ועל דברת ואזל דברת שבועת אלהי׳ אמו׳ פי המלכים וכן מצינו בחכמי מישאל ועזריה שאמרו לנבוכד נצר לך אמרין מלכא נבוכד נצר לא חשחין אנחנא על הדא פתגם להתבותך אם מלכא למה נבוכד נצר ואם נבוכד נצר למה מלכ׳ אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים וגולגליות אך על דנא שאת אומר עלנא לעבוד ע״ז נבוכד נצר את ולא מלך ואת וכלבא שוין: אל תבהל מפניו תלך · אל תהי נבהל לומר שתלך ותברח מפניו למקום שאינו שליט שם שבכל מקום הוא שליט: ואל תעמוד בדבר רע · אל תעמיד עצמך עוסק בדברים רעים כי כל אשר יחפוץ להפרע ממך רשות ויכולת בידו לעשות: באשר דבר מלך שלטון · בשביל אשר דבר הקב״ה מושלת היא ומי יאמר לו מה תעשה: ואם שומר מצוה אתה לא תדע דבר רע ולא תבואך: ועת ומשפט ידע לב חכם · החכם יודע שיש עת קבוע לפקודת רשעים ומשפט יש לפני הקב״ה שסופו להפרע מהם משפט ומשפט״ש בלע״ז והיא הפורענות: כי לכל חפץ · שהאדם עושה חפצו ועובר על דת יש עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנת: כי רעת האדם רבה עליו · כאשר רבת רעת האדם ושאתו נרומה אז באה פקודתו: כי משמש בלשון כאשר כמו כי יהיה להם דבר בא אלי: כי איננו יודע מה שיהיה · כשהרשע עובר עבירה איננו נותן לבו למה שעתיד הקב״ה להביאו במשפט ואוי לו בכך: כי כאשר יהיה · הפורענו׳ מי יגיד לו להמלך בו וליטול בו עצה וליטול רשות פתע פתאום יבואנו: אין אדם שליט ברוח · ברוחו ויכרו של שלוחו של מקו׳ לכלוא ולתנוע ממנו את הרוח שבגופו שלא יטלנו מלאך המות: ואין

ישנא ל׳ וכתיב א׳ חכמת אדם תאיר פניו והוא חד מן מלין דמשמשין א׳ בסוף תיבות׳ ולית להון זוגא וסימ׳ נמסר כמסר׳ רבת׳ במערכת אות האלף כסדר: שומר י׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ז ומשלי סימן י׳ ע״ש · ברוח ג׳ קמצין וסימ׳ מפרק הרים: אין אדם שליט ברוח לכלוא · תבנית כל אשר היה ברוח בד״ה:

אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל
אלה לא מצאתי : לבד ראה זה
מצאתי אשר עשה האלהים את
האדם ישר והמה בקשו חשבנות ב׳
ח רבים : מי כהחכם ומי יודע פשר ל׳ · ב׳
דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו
ישנא : אני פי מלך שמר ועל דברת ל וכתי׳ א׳
שבועת אלהים : אל תבהל מפניו ל חל׳ · בג״ר חל חל
תלך אל תעמד בדבר רע כי כל
אשר יחפץ יעשה : באשר דבר ב׳ רף בתא״ר תחותי ב׳
מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה
: שומר מצוה לא ידע דבר רע ועת ו׳מל׳ · יט
ומשפט ידע לב חכם : כי לכל חפץ
יש עת ומשפט כי רעת האדם רבה ל׳
עליו : כי איננו ידע מה שיהיה כי ל חב׳ בסי׳
כאשר יהיה מי יגיד לו : אין אדם
שליט ברוח לכלוא את הרוח ג׳ · ל ומל׳

גבר שלים וזכאי בלא חבולא מן יומי אדם עד די אתיליד אברהם צדיקא די אשתכח מהימן וזכאי בין אלף מלכין דאתכנשו למעבד מגדלא בבבל ואיתתא דבכל אילין נשיהון דמלכיא כשרה לא אשכחית : לחוד חזי דין אשכחית די עבד יי אדם קדמאה תקיף קדמוי זכאי ותוייא וחוה איגרתו אטעיו למיכל מן פיריא אילנא דאכלין פירוי חכמין למידע בין טב לביש וגרמו לאסתקפא עלוהי יום מותא ולכל דיירי ארעא ואינון תבעו למשכח חשבונין סגיאין בגין לאיתאה מחתא על דיירי ארעא : מן הוא חכימא דיכיל למיקם קביל חוכמתא דיי ולמדע פשר מליא בנביאיא חוכמתא דגבר חכים תנהור זיו אפוהי ביני צדיקיא וחציף אפין מתחלפן כל אורחתיה מטב לביש : הוי זהיר ית פוסך על גזירת מלכא למיטר מה די פקדינך ועל עיסק מומתא דיי אזדהר ולא תימי בשום מימריה על מגן : ובעידן רוגזא דיי לא תנוח לצלאה קדמוהי אתבהיל קדמוהי אזיל וצלי ותבעי רחמין מיניה בגין דלא תקום בפתגם ביש ארום ריבון כל עלמא דיי כל די יצבי יעביד : באתר אית גזירת מלכא מימרא דמלכא דשליט על כל עלמא מתעבדא בבהלו ומן הוא גברא דמתי בידיה ויימר ליה מה עבדתא : גבר די נטיר פיקודיא דיי לא ינדע מידעם ביש לעלמא דאתי ועידן צלותא ודין וקשוט אשתמודע בלב חכימיא : ארום לכל עסקא אית עידן טב וביש ועל דין קשוט אתדן כל עלמא וכד אתגזר מן קדם יי למהוי פורענותא בעלמא על הובת איגשין עבדי בישא דסגיאן עלויהון : ארום ליתוי חכים מה דעתיד למהוי בסופיה עלוהי ארום בעידן די יהי רעוא מן קדם יי לאבאשא ליה מן הוא די חוי ליה : לית איניש דישלוט ברוח נשמתא למסמנע ית נשמתא דחיי בגין דלא יפסוק מן גופא דאנשא

ואין שלטון. של מוס מלך כיכר ביום מותו בכל מקום אתה מוצא והמלך דוד וביום מותו ויקרבו ימי דוד למות לא הוזכר מלכות כאן: ואין משלחת במלחמה. זו לאמר אשלח בני או עבדי במקומי: את כל זה ראיתי. האמור למעלה: ונתון את לבי לכל המעשה. וגם לכל מעשה בני אדם נתתי את לבי וראיתי עת אשר שלט אדם בחבירו וגבר עליו וסופו נהפך לרעתו עמלק נתגבר על ישר׳ וסופו ואחריתו עדי אובד כן פרעה כן נבוכדנצר כן סנחריב: ובכן. ואז: ראיתי רשעים קבורי׳ בכבוד זו ראיתי. רשעים קבורים שהיו ראויים להטמן בעפר שהיו כנוסים בין שאר אומות של׳ עליהם זה השם לא היה ושלטו בביתו של הקב״ה שהו׳ מקום קדוש ובלכת משם אל ארצם היו משתבחי׳ בעירם אשר כך וכך עשו בביתו של מקום ל׳ תקרי וישתכחו אלא וישתבחו כך דרשוהו רז״ל ולענין השכחה כך נדרש באגד׳ וסופן שישתכחו משם וזכרם בתוך העיר עצמה אשר כן עשו בה של׳ וקבצתי את כל הגוים אל עמק יהושפט במקו׳ שחטאו לפניו יפרע מהם וכן הוא אומר יי׳ בעיר צלמם תבזה: גם זה. אחד מן ההבלים שנמסרו לעולם לייגע את הבריות שאין ה הקב״ה ממהר להפרע בעושה הרעה והבריו׳ סבורים אין דין ואין דיין: אשר אין נעשה פתגם. משפט מעשה הרעה מהרה שאין הקב״ה ממהר להפרע מעושי הרעה ועל כן הם סבורי׳ אין דין ומלא לבם בקרבם לעשות רע: אשר חוטא וגו׳. לפי שראו׳ שהחוטא עושה רע מאת אלפים וריבואות ומאריך לו הקב״ה ואינו נפרע ממנו. מאת מקר׳ קצר ודבוק לפניו לומר מאת ימי מאת שנים מאת אלף וכן ושכורת מקרא קצר וחסר שכור׳ כעס ולא מיין כשאר שכרות: כי גם יודע אני. כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מן הרשעי׳ ולהיות הפרש בין צדיקים לרשעי׳ יודע אני שסוף כל אחד ואחד ליטול שכרו וליראיו יהיה טוב וטוב לא יהיה לרשע לפי אשר איננו ירא לפני האלהי׳: יש הבל. דבר המהביל את הבריות: אשר יש צדיקים שמגיע אליהם רעה כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם ורבותי׳ דרשו לצד אחר במסכת הוריות ואינו מיושב לי על סידרת דבור שסיים החכם לומר שגם זה הבל: את השמחה. שיהא שמח בחלקו ועוסק בפקודים ישרים משמחי לב ולא יהא שטוף אחר הרבות הון בכסף ומרבית וגזל כל מי שאינו שמח בחלקו ושטוף אחר הממון בא לידי עבירות גזל ואונאה ורבית ושאינו שמח בחלקו לענין אהבת אשתו שטוף אחרי הנשים להרהר אחרי אשת איש: לאכול

ואין שלטון לא תועיל המלכות למלך ולא הכסף המוכן למלחמה ומשלחת כמו כסף וכמהו ואינו מעבור במלח ועניינו משלחת המלחמה ויש מפרשים במלחמת מלחמת המתכונת המומרת הגוף עד עת קץ עם החלי הנכנס בגוף ואם תחלש התכונת ימות בן אדם ופירוש רשע רוב התנועה והנכוח כענין והוא ישקיט ומי ירשיע ובכל אשר יפנה ירשיע ויש מפרשים שהוא ממון שרוצה הוא מקובץ מ מרשע: את כל זה. עודנו בענין להזהיר החכם שלא ימרה פי המלך והוא שאמר ר ראיתי אחר שנתתי ל לבי עת ששלט האדם באדם כמהו לרע לו ועשה רעלו וזה הענין דבק עם כי לכל חפץ יש עת ומשפט: ובכן. המפרשים השתבשו בפסוק הזה יש מפרש קבורים שמורים ב בארמונם ויפרשו ובאו ויהלכו שיעשו רצונם ויפרשו וישתכחו מ מתרגו׳ וימצאו ואחרי׳ אמרו כי ובאו כעלמו כמו ובא השמש גם זה איננו נכון כי לא ימצא זה הענין כי אם בשמש בעבור היותו הפך יצא וכן הוא אומר השמש יצא על הארץ ומפרשים אמרו בא בשכרו ש שהוא כמהו ואיננו כן רק בא לו זה הדבר שלא ישולם לו בעבור שכרו וכן טעם פייטנים רבי׳ שאמרו מאורה וישלימו קומי אורי כי בא אורך ו ודבריהם סותרין זה את זה אם לא ישלימו הפסוק וזה פירושו קומי אורי כי כעלם אורך הקדמון וזרח עליך כבוד יי׳ וכן יפרש לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וזה פירוש הפסוק ובכן כמו תרגו׳ אז והענין כשנתתי את לבי א ראיתי רשעים ששלטו באדם והרעו להם מתו בלא ייסורין. קבורים בקברם ב כענין כי אין חרצובות למותם. ובאו לעולם שנית והענין שיבאו בניהם ויעמדו במקומם ויעמוד זכרם ואשר ממקום קדוש יהלכו והענין כי הקדושים שימותו בלא בן וישתכחו בעיר שהיו שמה והם אשר עשו כן האמת כמו כן בנות צלפחד דוברות. תמה איך נכרת זכר הצדיק ונשכח כל טוב שעשה והרשע מת בשלום והניח בנים במקומו גם זה הבל: אשר. בעבור שלא נעשה דבר נקמה ותשלום ותגמול על מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם אפילו בנפשם לעשות רע כי סר הפחד מהם: אשר חוטא. כי יראו חוטא אחד יעשה רע מאת פעמים ומאריך לו האלהים אע״פ שידעו המשכילים בבני אדם וגם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלהים ואם לא היה מהרה: וטוב לא יהיה לרשע. באחריתו ויש מהם שלא יאריך ימים כצל ובעבור היות רשע לעיניהם רבים פירש שזה הרשע הוא אשר איננו ירא מלפני האלהים: יש הבל. מתחלת זה הפסוק עד פסוק גם זו ראיתי חכמה הם שמנה עשר פסוקים בענין אחד דבקים גם זה הפסוק הוא מן הענין של מעלה יש צדיקים שמגיע אליהם מה שהיה ראוי להגיע לרשעים על מעשיהם והפך הדבר וכאשר ראיתי זה אמרתי הכל הבל בין צדיק ורשע כענין ואני כמעט נטיו רגלי כי קנאתי בהוללים: ושבחתי. אז שבחתי את השמחה כי אין טוב לאדם רק האכילה והשתיה ופירו׳ ילונו בעמלו ילוה עמו זה הדבר שישמח ויתענג: כאשר

ימלט ח׳ וסי׳ נמס׳ בעמוס סוף סי׳ ב׳ ואיוב סוף סי׳ כ״ב: ונתון ז׳ וסי׳ נכס׳ בסדר מקץ וירמיה סוף סימן ל״ז: באדם ד׳ וסי׳ נמסר בסדר תזריע ומשלי סימן כ״ג: על כן ט׳ בטעם פזר וסימ׳ על כן לא יאכל ובני ישראל. על כן קראו למקום ההוא מחנה דן. כי על כן הוא נרפא את ידי דירמיה. על כן חרדה אפ״י בעמו. על כן לא ידרכו כהני דגון׳ על כן אבכה בבכי יעזר.

ב׳ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת
ח׳ ז׳ בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־
ז׳ בְּעָלָיו׃ אֶת־כָּל־זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן
ז׳ אֶת־לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם
ד׳ ג׳ ב׳ בְּאָדָם לְרַע לוֹ׃ וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים
ל׳ ל׳ ל׳ קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ
ל׳ וסף וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־זֶה
הָבֶל׃ אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה
ח׳ בטע׳ הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי־
ג׳ חס׳ הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע׃ אֲשֶׁר חֹטֶא
ל׳ ל׳ עֹשֶׂה רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם־יוֹדֵעַ
אָנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה־טּוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים
ח׳ אֲשֶׁר יִירְאוּ מִלְּפָנָיו׃ וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה
ח׳ לָרָשָׁע וְלֹא־יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר
ב׳ ותכתב׳ ל׳ בסיפ׳ אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים׃ יֶשׁ־
הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר׀
ב׳ חס׳ בסי׳ ובפסו׳ יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם
כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים
ל׳ ל׳ ו׳ שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים
אָמַרְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃
ג׳ וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר
אֵין־טוֹב לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם־

וְלֵית שָׁלְטוֹנָא בְּיוֹם מוֹתָא לְשֵׁיזָבָא גְּבַר לְחַבְרֵיהּ וְלֵית מָנֵי זַיְינָא מְסַיְיעָן בִּקְרָבָא וְלָא יְשֵׁזֵיב חוֹב יַת מָרוֹהִי בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא׃ יַת כָּל דֵּין חֲזֵית דִּיהֲוָה בְּעָלְמָא הָדֵין וִיהָבִית יַת לִבְּבִי לְמִידַע יַת כָּל עוֹבָדָא דְּאִתְעֲבִיד בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעִידָן דִּי יִשְׁלוֹט אֱנָשׁ בֶּאֱנָשׁ לְאַבְאָשָׁא לֵיהּ׃ וּבְקוּשְׁטָא חֲזֵית חַיָּיבַיָּא דְּאִתְקַבְּרוּ וְאִשְׁתֵּצִיאוּ מֵעָלְמָא מֵאֲתַר קַדִּישׁ דְּצַדִּיקַיָּא שָׁרַן תַּמָּן דַּאֲזָלוּ לְאִיתּוֹקָדָא בְּגֵיהִנָּם וְאִתְנַשְׁיָן מִבֵּין יָתְבֵי קַרְתָּא וְהֵיכְמָה דַּעֲבָדוּ אִתְעֲבִיד לְהוֹן אַף דֵּין הֲבָלוּ׃ וּמִן בְּגַלַל דְּלֵית מִיתְעֲבִיד פִּתְגָם בִּישׁ פּוּרְעָנוּת רַשִׁיעַיָּא בִּפְרִיעַ עַל עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא בְּגִין כֵּן אִתְמְלֵי לִבָּא דִּבְנֵי אֱנָשָׁא בְּהוֹן לְמֶעְבַּד בִּישׁ בְּעָלְמָא הָדֵין׃ וּבִזְמַן דְּחַיָּיבָא יַעֲבִיד בִּישׁ מְאָה שְׁנִין וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְיְהִיבַת לֵיהּ אַרְכָּא בְּגִין דִּיתוּב אֲרוּם אִתְגְּלֵי לִיהּ בְּרוּחַ קוּדְשָׁא וִידַעִית אֲנָא דִּיהֵי טַב לְעָלְמָא דְאָתֵי לְדַחֲלַיָּא דַּיְיָ דְּדָחֲלִין מִן קֳדָמוֹהִי וְעָבְדִין רְעוּתֵיהּ׃ וְטַב לָא יְהֵי לְרַשִׁיעָא וְלָא יְהֵי לֵיהּ אַרְכָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי וּבְעָלְמָא הָדֵין אִתְקְטָעִין יוֹמֵי חַיּוֹהִי יַעַרְקוּן וְיִתְחַלְּפוּן כְּטֻלָּל בְּגִין דְּלֵיתוֹהִי דָּחִיל מִן קֳדָם יְיָ׃ אִית הֲבָלוּ דְּאִתְגְּזַר לְמֶהֱוֵי מִתְעֲבִיד עַל אַפֵּי אַרְעָא דְּאִית צַדִּיקַיָּא דְּמָטֵי לְהוֹן בִּישׁ כְּאִילוּ אִינוּן עָבְדִין כְּעוֹבָדֵי חַיָּיבַיָּא וְאִית חַיָּיבִין דְּמָטֵי לְהוֹן כְּאִילוּ אִינוּן עָבְדֵי כְּעוֹבָדֵי צַדִּיקַיָּא וַחֲזֵית בְּרוּחַ קוּדְשָׁא דְּבִישָׁא דְּמָטֵי לְצַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין לָא עַל חוֹבֵיהוֹן אֱלָהֵין לְמִגְבֵּי מִנְּהוֹן חוֹבָא קַלִּילָא לְמֶהֱוֵי אַגְרֵיהוֹן שְׁלִים לְעָלְמָא דְּאָתֵי וְטַב דְּמָטֵי לְחַיָּיבַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין לָא עַל זְכוּתֵיהוֹן אֶלָּא לְמִיפְרַע לְהוֹן אַגְרָא עַל זְכוּתֵיהּ קַלִּילָא דַּעֲבָדוּ לְמֶיהֱוֵיהוֹן אָכְלִין אַגְרָא בְּעָלְמָא הָדֵין וּלְהוֹבָדֵיהוֹן חוּלָקְהוֹן לְעָלְמָא דְּאָתֵי אֲמָרִית בְּמֵימְרִי דְּאַף דֵּין הֲבָלוּ׃ וְשַׁבָּחִית אֲנָא יַת חֶדְוַת אוֹרַיְתָא אֲרוּם לֵית טַב לֶאֱנָשׁ בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא אֲרוּם אֱלָהֵן

על כן מלא לב בני האדם. קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה דד״ה. לימים האלה פורים: אליהם ב׳ חס׳ בסיפר׳ וסי׳ אשר יש צדיקים אשר מגיע אלהם כמעשה הרשעים ב׳ בפסו׳ השמחה ג׳ וסימ׳ הרבית הגוי לא הגדלת השמחה. קול תרועת השמחה דעזרא. ושבחתי אני השמחה אשר אין טוב:

כאשר· כמעט ושבחתי את השמחה כאשר נתתי את לבי לדעת זה הענין ולמה יגיע לצדיק כמעשה הרשע עד כדרה שנתי מעיני ביום ובלילה ברוב המחשבות· אז שיכין שב אל לבי: וראיתי· קצות מעשה האלהים והבינותי עיקרם לכן זה המעשה הרע שנעשה תחת השמש לא אוכל להבינו בעבור שהוגיעו נפשם ועמלו

לאכול ולשתות· ממה שחנן לו הקב״ה ולשמח בחלקו ומדרש אגדה כל אכילות ושתיה שבקהלת איכה אלא תלמוד תורה כענין שנ׳ לכו שברו ואכולו וגו׳: והוא ילונו· יתחבר עמו כענין שנ׳ והלך לפניך צדקך: ימי חייו אשר נתן לו האלהים· יעשה כך וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאדם ימי

ולראות ג׳ וסימ׳ לעיל בסיפרא סימן ג׳: ובלילה ה׳ וסימ׳ ולמשל ביום ובלילה· מדי עברו יקח אתכם· ובלילה שירה עמי· ובלילה יהי כגנב· ובלילה שנה בעיניו איננו ראה: נתתי אל לבי ד׳ בלישן נהינה אל לב וסי׳ ואחי יתן אל לבו· כי את כל זה נתתי· ולא הגדתי לאדם ויתן אלהי אל לבי: חוטא בחוטא ג׳ חס וסיב׳ הוי גוי חטא עם כבד עון· אשר

לאכל ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת השמש: כאשר נתתי את לבי לדעת חכמה ולראות את הענין אשר נעשה על הארץ כי גם ביום ובלילה שנה בעיניו איננו ראה: וראיתי את כל מעשה האלהים כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא:

ט כי את כל זה נתתי אל לבי ולבור את כל זה אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים גם אהבה גם שנאה אין יודע האדם הכל לפניהם: הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא ולזבח ולאשר איננו זבח כטוב כחטא הנשבע כאשר שבועה ירא: זה רע בכל אשר נעשה תחת השמש כי מקרה אחד לכל וגם לב בני האדם מלא רע והוללות בלבבם בחייהם ואחריו אל המתים: כי מי אשר יבחר אל כל החיים יש בטחון

למיכל ולמישתי ולמחדי בטורחיה ובחולקיה דאתיהיב ליה מן שמיא ולא יושיט ידיה בחטופין ואניסא והוא ילויניה לשלם לעלמא ההוא ויקביל אגר שלים על טורחיה די טרח בשלמותא כל יומי חיוהי דיהב ליה יי בעלמא הדין תחות שמשא:

כמא די יהבית ית לבבי למנדע חוכמת אוריתא ולמחזי ית גוון דאתעביד על ארעא ארום אף חכימא דיצבי למעסק באוריתא ולאשכחא חוכמתא טורחא הות ליה ארום אף בימםא לא ינוח ובליליא שינתא בעיטוהי לא חזי: וחזית אנא ית כל עובד גבורתא דיי ארום דחילא הוא ולית ליה רשו לאנש לאשכחא ית עובד גבורתא דיי דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא כד יטרח אינש למתבע מה דעתיד למהוי ולא ישכח ואף אם יימר גבר חכים במימריה למנדע מה דעתיד למהוי בסוף יומיא ולית ליה רשו למשכח: ארום ית כל דין יהבית על לבי ולמבלוש ית כל דין די צדיקיא וחכימיא ותלמידיהון דמשתעבדין להון על עיסק אולפן אוריתא מסירין ביד דיי ומיניה אתגזר על כל עלמא כל מה דיהי ביומיהון אף רחימתא די רחמינון אף סניאתא דסנינון גבר לית נביא בעלמא די ינדע מה דיהי באנשא כולא במזלא איתגזר למהוי קדמיהון: כולא במזלייא תליא מן שמיא איתגזר מה דעתיד למהוי לכולא ארעון חד לזכאה ולחייבא לדתקנן אורחתיה ולמדכי נפשיה ולמסאיב נפשיה ולמקרב נכסת קודשיא ולדליתוהי מקריב נכסת קודשין כחייבא כגבר דיומי לשקרא כגבר דסומתא דחיל: דין מזל ביש בכל עלמא די יתעביד תחות שמשא ארום ארעון חד לכולא לכל דיירי ארעא ואף ליבא דבני אינשא איתמלי ביש על דא וחול חולתא בלבבהון כל יומי חייהון ובתר סופוהי דאינשא נטיר ליה לאתווכחא עם מיתיא בדין חייביא:

ארום מן גברא די אתחבר לכל פתגמי אוריתא ולמקני חיי עלמא דאתיאית ליה סבר

חכמי האדם למצוא הענין ולמה זה ולא מצאו ופירוש בשל כמו בעבור וכן כי ב בשלי הסער הגדול ו ועל זה הענין צעק א איוב הצדיק: כי את כל זה: לבור· היה ראוי להיות בחלם וכן ירון ושמח בעבור ה היות שניהם מפעלי הכפל והוא כמו לברור מן ספתי ברור מללו כי ראיתי הצדיקים והחכמים ומעשיהם כמו לכן יכיר מעבדיה׳ אינם ברשותם רק ביד האלהים גם כל מה שהם אוהבים או ש שונאים אינם יודעים מתי יבואם הכל ל לפניהם ולא ידעו או פי׳ לפניה׳ קודם שיהיו כבר נגזר עליהם מה שנגזר: הכל· הכל יבא להם כמו שיבא לכל מקר׳ אחד לצדיק ולרשע אין הפרש ב ביניהם לטוב ולטהור ולטמא הנה טמא במקום הזה הפך ה הטוב והטהור כמו שים פקח בפסוק מי שם פה לאדם הפך השר והשומע כמו לפקוח עינים עורות פקוח אזנים ודקדוק כטו׳ כחוטא כי השפין בלשון הקדם כמו כ כעבד כאדניו כי ישוב העבד כאדון והאדון כעבד אין הפרש ב ביניה׳ וכן כמוני כמוך כעמי כעמך כחשכה כאורה והמפרש כימים אשר ישבתם הימים אין טעם ודיח לפירוש הזה כי מה ענין ישבתם בקדש ימים רבים כימי׳ אשר ישבתם והנכון כי מקדש הלכו המרגלים ובשנת הארבעי׳ באו

חיין אשר נתן לו ה האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילוכו בעמלו: כאשר נתתי את לבי· אין כאשר זה משמש ל לשון דוגמא כמו כ כאשר עשו כן יעשה אלא לשון זמן כמו כ כאשר בא יוסף כאשר כלו לאכול וגו׳ אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגו׳ א׳ וראיתי כל מעשה ה האלהי׳: שנה בעיניו איננו רואה· הרשע השטוף אחר הממון והעריות: וראיתי את כל מעשה האלהים· שמסר לבריות: כי לא יוכל האד׳ למצוא וגו׳· אין הבריות יכולות לעמוד על סוף דרכו של הקב״ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואים רשעים מצליחים ו וצדיקי׳ יורדים: בשל אשר יעמול האדם ל לבקש· בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצוא את סוף המדה ואינן יכולין· וגם אם יאמר החכם· שהוא יודע לא יוכל שהרי משה רבינו לא עמד על הדבר ב באומרו הודיעני נא את דרכיך: ולבור· ולברר: את כל זה· בררתי והבחנתי: אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים· הוא עוזרם והוא שופטם כדי להטיב באחריתם· ועבדיהם הם תלמידיהם ששמשיהם הולכי אורחותם: גם אהבה גם שנאה· אין יודעין שאר הבריות ואין מכירין לתת לב במה יאהבו למקום

חטא עשה רע· בטוב בחטא הנשבע באשר שבועה ירא: יבחר יחבר קרי׳ כי מי אשר יבחר אל כל החיים והוא חד מ״ב מן מלין דכתי׳ מוקדם באוחר וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הה״א בס״ד:

לקדם עיר מואב והנה כל השנים היו במדבר קדם וזה פירושו ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם עד שוב התרים כענין כמספר הימים אשר תרתם את הארץ כי בבוא המרגלים אמרו הככו ועליכו אל המקום יתכן היות צדיק ורשע במעשיו טמא וטהור בגופו וזובח בממונו וטוב וחוטא בלבו ונשבע בדבורו: זה רע· אין בכל מה שנעשה תחת השמש דבר יותר קשה מזה על כן מלא לב בני האדם רע והוללות בלבבם בחייהם בעודם בחיים ועוד יאמרו על המתים וישוב אחריו ללב בני האדם ואמ׳ בענין הזה בני האדם כי על הקטנים יותר קשה בעבור קוצר דעתם: כי מי· זו מחשבת בני האדם שיאמרו כי כל מי שהוא מחובר אל החיים יש לו בטחון: ופירוש אחר כי מי אשר יחובר מן המתים והענין שלא יתחבר עם כל המתפרדים ממנו אל כל החיים יש בטחון בלבד ולא למתים וכתו׳ יבחר ועניכו כי המת לא יוכל לבחור: כי

ובמה הם שנואים: הכל לפניהם· לפני הצדיקים והחכמים: הכל כאשר לכל· הכל נותנים ללבם כאשר מגיע לכל אדם מקרה אחד ויודעים שסוף הכל אשר צדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכולם כל זה הם יודעים ואעפ״כ בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים שיש הפרש ביניהם לעולם הבא: לצדיק· כגון נח· לרשע פרעה נכה זה כצלע וזה כצלע· לטוב זה משה· לטהור זה אהרן· ולטמא אלו מרגלים אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם· ולזובח זה יאשיהו שנאמר ויזבח יאשיהו· ולאשר איננו זובח זה אחאב שביטל את ישראל מעלות לרגל זה מת בחצי׳ וזה מת בחצים· כטוב זה דוד· כחוטא זה נבוכד נצר זה בנה ב״ה וזה החריבו זה מלך ארבעים שנה וזה מלך ארבעים שנה· כנשבע זה צדקיהו שנשבע לשקר שנ׳ גם במלך נבוכד נצ׳ מרד אשר השביעו וגו׳· כאשר שבועה ירא זה שמעון שנאמ׳ ויאמר אליהם שמעון השבעו לי פן תפגעון בי אתם למדנו שהיתה שבועה חמורה לו זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים: על כן לב בני האדם מלא רע· שאומרים אין דין פורענות אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק ופעמים לרשע: ואחריו אל המתים· וסופן יורדים לגיהנם: כי מי אשר יחובר אל כל החיים· יש בטחון כי בעודו בחיים אפילו הוא רשע ונתחבר לרשעים כמו שנאמר אל כל החיים אפילו לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו: כי

כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת· ושניהם רשעי' טוב היה לו לנבוזר אדן שהיה עבד רשע ונתגייר שלא הקדימתו מית' מנבוכד נצר רבו שנקרא אריה שנאמר עלה אריה מסובכו ומת ברשעו בגיהנם ועבדו נבוזרדן ורבותי' דרשו לענין מחתכין את הכבלה לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אלא אם כן הניחו עליו תינוק או ככר:

כי החיים· והחיים אפילו הם כסילים יודעים שימותו והמתים אפילו הם חכמים אינם יודעים מאומה ולא יש להם מה יקוו כי נשכח שמם וזכרם: גם אהבתם· כשהיו בחיים ושנאתם וקנאתם אין להם חלק בכל העולם לעולם: לך אכול· זה דבור לב בני האדם והוא הוללות והענין אחר שאין למת חלק בעולם כשאתה בחיים

אבדה ב' קמץ וסימ' ותוחלת אונים אבדה· גם קנאתם כבר אבדה: י"ב פסו' אית בהון ג' פעמים גם וסי' גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום· ויצוגם את השני גם את השלישי גם· ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער· לא איש דברים אנכי· גם צאנכם גם בקרכם קחו· משול כנו גם אתה· וישאל שאול ביי'· כי גם אחיך ובית אביך· כי גם

כִּי־לְכֶ֤לֶב חַי֙ ה֣וּא ט֔וֹב מִן־הָאַרְיֵ֖ה הַמֵּֽת׃ כִּ֧י הַחַיִּ֛ים יוֹדְעִ֖ים שֶׁיָּמֻ֑תוּ וְהַמֵּתִ֞ים אֵינָ֧ם יוֹדְעִ֣ים מְא֗וּמָה וְאֵֽין־ע֤וֹד לָהֶם֙ שָׂכָ֔ר כִּ֥י נִשְׁכַּ֖ח זִכְרָֽם׃ גַּ֣ם אַהֲבָתָ֧ם גַּם־שִׂנְאָתָ֛ם גַּם־קִנְאָתָ֖ם כְּבָ֣ר אָבָ֑דָה וְחֵ֨לֶק אֵין־לָהֶ֥ם עוֹד֙ לְעוֹלָ֔ם בְּכֹ֥ל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂ֖ה תַּ֥חַת הַשָּֽׁמֶשׁ׃ לֵ֣ךְ אֱכֹ֤ל בְּשִׂמְחָה֙ לַחְמֶ֔ךָ וּֽשֲׁתֵ֥ה בְלֶב־ט֖וֹב יֵינֶ֑ךָ כִּ֣י כְבָ֔ר רָצָ֥ה הָאֱלֹהִ֖ים אֶת־מַעֲשֶֽׂיךָ׃ בְּכָל־עֵ֕ת יִהְי֥וּ בְגָדֶ֖יךָ לְבָנִ֑ים וְשֶׁ֖מֶן עַל־רֹאשְׁךָ֥ אַל־יֶחְסָֽר׃ רְאֵ֨ה חַיִּ֜ים עִם־אִשָּׁ֣ה אֲשֶׁר־אָהַ֗בְתָּ כָּל־יְמֵי֙ חַיֵּ֣י הֶבְלֶ֔ךָ אֲשֶׁ֤ר נָֽתַן־לְךָ֙ תַּ֣חַת הַשֶּׁ֔מֶשׁ כֹּ֖ל יְמֵ֣י הֶבְלֶ֑ךָ כִּ֣י ה֤וּא חֶלְקְךָ֙ בַּֽחַיִּ֔ים וּֽבַעֲמָ֣לְךָ֔ אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה עָמֵ֖ל תַּ֥חַת הַשָּֽׁמֶשׁ׃ כֹּל֩ אֲשֶׁ֨ר תִּמְצָ֧א יָדְךָ֛ לַעֲשׂ֥וֹת בְּכֹחֲךָ֖ עֲשֵׂ֑ה כִּי֩ אֵ֨ין מַעֲשֶׂ֜ה וְחֶשְׁבּ֗וֹן וְדַ֙עַת֙ וְחָכְמָ֔ה בִּשְׁא֕וֹל אֲשֶׁ֥ר אַתָּ֖ה הֹלֵ֥ךְ שָֽׁמָּה׃ שַׁ֜בְתִּי וְרָאֹ֣ה תַֽחַת־הַשֶּׁ֗מֶשׁ כִּ֣י לֹא֩ לַקַּלִּ֨ים הַמֵּר֜וֹץ וְלֹ֧א לַגִּבּוֹרִ֣ים הַמִּלְחָמָ֗ה וְ֠גַם לֹ֣א לַחֲכָמִ֥ים לֶ֙חֶם֙ וְגַ֨ם לֹ֤א לַנְּבֹנִים֙ עֹ֔שֶׁר וְגַ֛ם לֹ֥א לַיֹּדְעִ֖ים חֵ֑ן

אֲרוּם כַּלְבָּא חַיָּא הוּא טַב מִן אַרְיָא דִי הוּא מִית׃ אֲרוּם צַדִּיקַיָּא יָדְעִין דְאִין יְתוּבוּן עֲתִידִין לְמֵיתְהוֹן חֲשִׁיבִין כְּמֵיתַיָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי בְּגִין כֵּן נַטְרִין אוֹרְחֵיהוֹן וְלָא חַיָּבִין וְאִין יְתוּבוּן חַיָּבֵי בִּתְיוּבְתָּא וְחַיָּבַיָּא לֵיתֵיהוֹן יָדְעִין מִידַעַם טַב עַל דְּלָא אוֹטִיבוּ עוֹבָדֵיהוֹן בְּחַיֵּיהוֹן וְלֵיתֵיהוֹן יָדְעִין׃ מִדַּעַם טַב לְעָלְמָא דְאָתֵי וְלֵית לְהוֹן אֲגַר טַב בָּתַר מוֹתֵיהוֹן אֲרוּם אִתְנְשֵׁי דִּכְרָנֵיהוֹן מִבֵּינֵי צַדִּיקַיָּא׃ בָּתַר מוֹתֵיהוֹן דְּרַשִׁיעַיָּא לֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ אַף רְחִימַתְהוֹן אַף שִׂנְאַתְהוֹן אַף קִנְאַתְהוֹן הָא כְּבַר הוּבְרוּן מִן עָלְמָא וְחוּלַק טַב לֵית לְהוֹן עוֹד עִם צַדִּיקַיָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי וְלֵית לְהוֹן הֲנָיָה מִן כָּל מַה דְּאִתְעֲבִיד בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ אֲמַר שְׁלֹמֹה בְּרוּחַ נְבוּאַת מִן קֳדָם יְיָ עָתִיד מָרֵי עָלְמָא לְמֵימַר לְכָל צַדִּיקַיָּא בְּאַנְפֵּי נַפְשֵׁיהּ אֱזִיל טְעוֹם בְּחֶדְוָא לַחְמָךְ דְּאִתּוֹתַב לָךְ עַל לַחְמָךְ דִּי יְהִיבְתָּא לַעֲנִיָּא וְלַחֲשׁוֹכָא דַהֲווֹ כְּפִין וּשְׁתֵי בְּלֵב טַב חַמְרָא דְאִצְטְנַע לָךְ בְּגִנְתָא עֵדֶן חֲלַף חַמְרָךְ דְּמַזְגְתָּא לַעֲנִיָּא וַחֲשׁוֹכָא דַהֲווֹ צְחֵי אֲרוּם הָא כְּבַר אִתְרְעִית קֳדָם יְיָ עוֹבָדָךְ טָבָא׃ בְּכָל עִידָן יְהֶוְיָן כְּסוּתָךְ חִיוָּרִין מִן כָּל סוֹאֲבוּת חוֹבְתָא וּשְׁמָא טָבָא דְמַתִּיל לִמְשַׁח רְבוּתָא קְנֵי בְּגִין דִּי יִמְטוֹן בִּרְכָן עַל רֵישָׁךְ וְטִיבוּתָךְ אַל יֶחְסַר׃ חֲזֵי חַיִּין טָבִין עִם אִתְּתָא דְרָחִימְתָּא כָּל יוֹמֵי חַיֵּי הֶבְלוּתָךְ דִּי יְהַב יְיָ לָךְ בְּמַזָּלָא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא אֲרוּם הִיא חוּלָקָךְ בְּחַיִּין וּבְטוֹרְחוּתָךְ דִּי אַנְתְּ טָרַחְתָּא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ כָּל דִּי מַסְפְּקָא יְדָךְ לְמֶעְבַּד טִיבוּ וּצְדָקְתָא עִם מִסְכֵּינָא בְּכָל חֵילָךְ עֲבִיד אֲרוּם בָּתַר מוֹתָא לֵית לִגְבַר עוֹבָדָא וְחוּשְׁבָּנָא וּמַנְדְּעָא וְחוּכְמְתָא בְּבֵית קְבוּרְתָּא דְאַתְּ אָזִיל תַּמָּן וְלָא יְסַיְּיעוּן לָךְ אֶלָּהֵן עוֹבָדִין טָבִין וּצְדָקְתָא בִּלְחוֹדֵיהוֹן׃ אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא כַּד הֲוֵיתִי יָתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי הֲוָה אִסְתַּכְלִית וַחֲזֵית בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא אֲרוּם לָא גוּבְרִין דְּאִינוּן קַלִּילִין כְּנִשְׁרִין מִסְתַּיְּיעִין לְמִרְהַט לְאִשְׁתֵּיזָבָא מִן מוֹתָא בִּקְרָבָא וְלָא גִיבָּרַיָּא מִסְתַּיְּיעִין בְּאַגָּחוּתְהוֹן קְרָבָא בִּגְבוּרְתְּהוֹן וְאַף לָא חַכִּימַיָּא מִסְתַּיְּיעִין בְּחוּכְמַתְהוֹן לְמִסְבַּע לַחְמָא בְּעִידָן כַּפְנָא וְאַף לָא סוּכְלְתָנִין מִסְתַּיְּיעִין בְּסוּכְלְתָנוּתְהוֹן לְמִכְנוֹשׁ עוּתְרָא וְאַף לָא יָדְעֵי בִינָה מִסְתַּיְּיעִין בְּמַנְדְּעוּתְהוֹן לְמִשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵי מַלְכָּא

כי החיי' יודעי' שימותו· ואולי ישובו אל לבם יום המיתה וישובו מדרכם אבל משמתו אינם יודעים מאומ' ואין עוד להם שכר פעולה שעשו מן המיתה ואילך אלא מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת: גם אהבתם· שאהבו פתי ולצון· גם שנאתם שנאו דעת: גם קנאתם שהקניאו להקב"ה במעש' ידיה': וחלק אין להם בכל אשר נעשה וגו'· לא הועיל להם זכות בן ובת לאותן רשעים שעברו ע"ז ואין להם כפרה לאחר מיתה: לך אכול בשמחה· אבל אתה הצדי' שכבר רצה הקב"ה מעשיך הטובים ותזכה לעולם הבא לך אכול בשמח': בכל עת יהיו בגדיך לבנים· התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב שאם תמות היו' תכנס בשלום ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך ליום סתו' ולא קבע לו זמן אם חכם הוא או פקח מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך וכן עת מחר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא ר' רוחץ וסך כך דרשוהו רבותי' במסכת שבת: ראה חיים עם אשה אשר אהבת· ראה והבן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם תלמוד תורה· אשר בידך: כי היא חלקך בחיים· אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים בעולם הזה להתפרנס מן האומנו' ובעולם הבא שיגיעת שניהם משכחתעון: כל אשר תמצא ידך לעשות· רצון קונך בעוד שאתה בכחך עשה: כי אין מעשה בשאול· לזכותך ולהיות... [illegible] משתמות ואם עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שתדאג ממנו וכן המקרא מסורס כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעים ולא חשבון לצדיקים כשיתנו החוטאים דין וחשבון וכך דרשוהו במדרש והבא לפותרו בלא סירוס כמשמעו פותר חשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין: שבתי וראה· כמו זכור ווידוכט בלע"ז: לא לקלים המרוץ· לא עמדה לעשהאל קלותו משהגיעה פקודתו: ולא לגבורים המלחמה· לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו: וגם לא לחכמים לחם· כגון אדם שהיה לחמו ליום ששים כור סולת וגו' ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקל ומקידה: וגם לא לנבונים עושר· כגון איוב בתחלה ויהי מקנהו וגו' כשבאה שעתו אמר חנוני אתם רעי: ולא ליודעים חן· הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מצא חן בתפילתו שיכנס לארץ: כי

לך אכול בשמח' לחמך ושתה בלב טוב יינך כי אלה המעשי' ירצה האלהים שתעשה: בכל עת· המפרשים הקדמונים פירשו על ענין אחר והוא אם ידעת שרצה האלהים את מעשיך לך אכול בשמחה לחמך וצריך אתה שיהיו בגדיך לבני' והענין שלא יהיו מעשיך מגואלים וענין ושמן על ראשך אל יחסר שיהיה לו שם טוב· וכוהו שיקח אשה ולא ישגה בזרה· וכל אשר תמצא ידך לעשות טוב בעולם הזה עשה כי העולם הבא איננו עולם מעש' כי אם עולם הגמול· והפירוש הנכון שהפסוקי' שים למעלה ולמטה הם דבקי' והוא דבור לב בני האדם כאילו מדבר עם נפשו ולבו הוא כנוי בעד נפשו והוא אכול ושתה ולבוש בגדים נקיים ותסוך תמיד שמן ושמח עם אשה שחשקת בה וכל אלה הם תענוגי הגוף לבריו: כל אשר· כל מה שתמצא לעשו' מדברי תענוג עשה כי אין מעשה ולא חשבון על מעשה או מחשבה ודעת וחכמה בשאול שהוא הקבר כי ימצא שאול לצדיקים כמו כי ארד אל בני אבל שאולה: שבתי· אמר שלמה שבתי וחזרתי כי שבחתי השמחה וכי הטוב שיבקש האד' התענוג בעבור שלא יוכל אדם לשמוח בעולם הזה ולא יתענג בו כי ראיתי קלי' יכשלו ושאין להם כח לרוץ יברחו וימלטו· ולא לגבורים המלחמה כענין וגבור לא ינצל ברוב כח· וגם לא לחכמים לחם שהיה ראוי להיותם מושלים בכסילים ויהיו רשים והדבר הפוך ברוב· וגם לא ליודעים חן בענין הממשלה שיאהבו אותו ויסורו אל משמעתו: כי

נביא גם כהן· גם תמול גם שלשום· גם לא שמעת גם לא ידעת· גם אהבתם גם שנאתם: אל יחסר ב' וסימ' שררך אגן הסהר· ושמן על ראשך: הבלך ב' ובפסוק ואינון מן א"ב מן כ"ב ובפסוק וסי' נמסר בבס' רבת' במערב' אות הבי"ת בס"ד: תמצא ידך ג' וסימ' תנה נא את אשר תמצא ידך· כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה· תמצא ידך לכל איביך: הולך ז' חס' בכתו' וסימ' דור הולך ודור בא· בשאול אשר אתה הולך שמה· כשהסכל הלך· כי הלך האד' אל בית· הלך לדודי לבשרי'· כי גדול מרדכי ב' בו· וב' מ"ל בתהלי' רוח הולך ולא ישוב· הולך תמי' ופועל צדק:

כִּי־עֵת וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃ כִּי גַּם
לֹא־יֵדַע הָאָדָם אֶת־עִתּוֹ כַּדָּגִים · יס' ל'
שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה וְכַצִּפֳּרִים · ל' · נ' · ל'
הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח כָּהֵם יוּקָשִׁים בְּנֵי הָאָדָם · ל' · ל' וא' כהם ל'
לְעֵת רָעָה כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם׃ · ל' ומל'
גַּם־זֹה רָאִיתִי חָכְמָה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
וּגְדוֹלָה הִיא אֵלָי׃ עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים · ב' והעיר · ל'
בָּהּ מְעָט וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב · ב' ושכלה · ג'
אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדֹלִים׃ · ל' ומל'
וּמָצָא בָהּ אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט־ · ל' · ל'
הוּא אֶת־הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא · ט'
זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן הַהוּא׃ · ל'
וְאָמַרְתִּי אָנִי טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה · י' בסיפ'
וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה וּדְבָרָיו אֵינָם · ל' ומל' · ה'
נִשְׁמָעִים׃ דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת
נִשְׁמָעִים מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים׃ · ג' · י"ד מל'

ארום עידן וערעיתא במזליהון יערע ית כולהון : ארום אף לא אשתמודע לגבר ית זמניה בין טב לביש מן מה דעתיד למהוי בעלמא ולמיתי עלוי כנוני ימא דמתאחדין בחכה וכצפרי שמיא דמתאחדין בתקולא כוותהון מיתקלין בני אנשא לזמן בישתא דאתעתדת למהוי נפלא עליהון ריגעא חדא משמיא : אף דין חזיתי דהיא חוכמתא בעלמא הדין תחות שמשא ורבתא היא לותי : גוף בר נשא דמתיל לקרתא זעירתא וגברין גברי חילא זעיר בגוה הי כמא דקלילן זכותיה בגו לבא דאנשא ויעול לות גופא יצרא בישא דמתיל למלך רב תקיף לאתכנע ואסחר ית לבא למטעי יתיה ובנא עלוהי אתר למיתב על די יצבי לאסטיותיה מן אורחן דתקנן קדם יי לאחדא יתיה במצודין רברבין דגהנם לאלקותיה שבע זמנין על חובוהי : והשתכח בגו גוף יצרא טבא מסכין וחכים ואתגבר עלוהי וכבש יתיה בחוכמתיה ושיזיב ית גופא מן דינא דגהינם בתוקפיה ובחוכמתיה היכמא דגברא עביר לקרבא משיזיב ית יתבי קרתא בחוכמת לבביה ואנש לא דכר בתר כן ליצרא טבא דשיזביה אלהין יימר בלבביה זכאה אנא היכמה דיתבי קרתא ההיא לא דכירו ית עניא ההוא דשזיב יתהון : ואמרית אנא במימרי טבא חכמת צדיקי מכח גבורת רשיעיא דחוכמת צדיקיא וזכותיה משיזב ליה ולאנשי דריה ותקוף רשיעא דקאים בתוקפיה דלביה בדיל דלא למהדר בתיובתא מחבלא ליה בלחודוהי וחוכמת צדיקא ועניא מזדלזלא בעיני רשיעי דרוי ובעידן דיזכה יתהון על עובדיהון בישיא ופתגמי אוכחותיה ליתינון מקבלין : מילי דצלותא דחכימיא בחשי מתקבלין קדם מרי עלמא יתיר מקבלת רשיעא דהוא שליט על שטין דפגין ולית מקבל :

ידע י"ט וסי' אל אלהי' יי' הוא ידע · וישבע עוד דוד ויאמ' · ויאמ' דוד לאחימלך · כי בטרם ידע הנער · וחברו קרא אבי · לכן ידע עמי שמי · ויאמרו השרים אל ברוך · ויוחנן בן קרח אמר · ויאמר צדקיהו אל ירמיהו · יכבדו בניו ולא ידע · תבואהו שואה לא ידע · אך בצלם יתהלך איש · איש בער לא ידע וכסיל לא · כי תאמר הן לא ידענו · נבהל להון

איש · שומר מצוה לא ידע דבר רע ב' בו · כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים · והסכל ירבה דברים : מושל י"ד מל' וסי' מושל באדם ב' בו · ושלמה היה מושל · ואתה בית לחם אפרתה · והעושר והכבוד מלפניך · והקמתי את כסא מלכותך דה"י ויהי מושל בכל הממלכים דה"ב · את מושל בגאות' כי תשב ללחום · ארי נוהם ודוב שוקק · רבים מבקשים פני מושל · מזעקת מושל בכסילים · אם רוח המושל תעלה · ובכל ספרי המסורה שהיו לפני לא אשכחנא כי אם י"ג ובכלהו כתוב מושל י"ד מל' ונתקשינא טובא עד דאתברי"ר לן בס"ד דהוא ואתה מושל בכל ממלכות הגוים דגבי תפלת יהושפט בד"ה וכן הוא מלא בכל הספרים המדוייקים ונמסר עליו י"ד מלאים :

אבן עזרא

כי עת ופגע יקרה את כלם · עני' כלם החכמים והכסילים והגבורים והחלשים והכון בעיני כי כלם ישוב על אלה הנזכרי' לבדם והענין כי אין יכולת ביד בן אדם לעשות זה והראיה כי החכמים בעלי הדעת אבות המלאכות אין להם לחם · והאומרים כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה הוללות ודבר לא יקום ופירוש עת ומה שים במתכונת המערכת העליונה הראשונה ופירו' פגע פגיעת אחר מן המערכת באחד מהסבה שהוא החכי וחכיו לפניו ואחריו ותליפיתו וחכיו לפניו ואחריו ודע כי מלת עת חסרת נו"ן ועתה אבאר דעם אין בלשון הקדש אות מתהפך ומתחלף ומבולע ונוסף ונעדר כי אם אותיות אהוי כאשר פירש רבי יהודה ברבי דוד בעל הדקדוק ז"ל ואות הנו"ן ימצא בראש מבולע וחסר וכן באמצע ובסוף כמו כסא שבולע הנו"ן בדגש ויסע וכן ויצעיין ויטע וידר ו ויפול ויגוף יבול עלהו ובפועל ירא הנו"ן כלם נוסע נושא נותן נוטע נודר נופל נוגף נובל ובכווי יחסרו הנו"ן כמו קומו שאו שאו את ראש תנו יד ליי' ופעמים יסתרו הנו"ן על מתכונתם כמו נפלו עליכו ובאמצע ימצא מבולע בנו"ן שני במלת שתי כי הוא מן ולא אשנה לו וכן בת חסרת נו"ן בן וכן עת הוא ענת וכמהו בדברי קדמונינו ז"ל עונה וכן בלשון ארמית וכעת וכענת ודגשות תי"ו עתו להתבלע הנו"ן כדגשו' תי"ו בתו ונו"ן אני במלת אתה וכן חטים ושנים בראש בארמית ותי"ו אמתו כי שרשו מן אמונה והתי"ו לשון נקבה ויורה עליו ותחי האמת נעדרת וכן תי"ו עת לשון נקבה ויורה עליו ועל זה הדקדוק יאמר לעות את יעף לבדו ולא יהיה לו חבר במקרא : כדגים · אמר כי העת והפגע ימתכנו שיעשה מה שיחפוץ ועוד דבר אחר קשה שיתכן שיגיע אליו המות פתאום והוא לא ידע ודמה בני אדם לדגים ולצפרים שלא ידעו עד שנפלו ולא יוכלו להנצל ומלת יוקשים שם התואר · אמר ר' יהודה בעל הדקדוק ארבעה מלות במקרא ואין להם חמישית שהם על משקל פועלים והם פעולי' ואלה הם והסכה איננו אוכל אם תראה אותי לוקח מאתך ורגל מועדת בהם יוקשים בני האדם והוסיף רבי יונה כ"ע מלה אחרת חמישית והיא לנער היולד ואמ' רב שמואל הנגיד כי הה"א היולד במקו' אשר כה"א ההוללה ובא פועל עבר במקום עתיד אמר רבי משה הכהן בע"כי ארבעה הם בלבד לכן תוסר מלת מועדת מן החשבון ותהיה תחתיה מלת היולד בעבור היות בחשבונם יוקשי' ואוכל ולוקח ויולד מהפעלים היוצאים ומועדת מהפעלי' העומדים ואמר כי השורק במקום חולם והיה ראוי להיות על משקל ובחומה היא יושבת ות"ם פתאום נוסף וממנו פתאים וכן שלשום ויותר נכון היות הת"ם שימן היום ותמול : גם זו · בעבור שאמר וגם לא לחכמים לחם אמר הפך הדבר לאלל החכם : עיר קטנה · המפרשים הקדמונים אמרו כי זה על דרך משל ועיר קטנה גופו של אדם ואנשים בה מעט בעלי כח התולדת משרתי הנפש ומלך גדול הוא יצר הרע והאיש המסכן הוא השכל והנכון שאינו מדבר על דרך משל כי אם כמשמעו ועניינו על החכם שאין לו לחם והוא בעצמו מה לעני יודע אף על פי שלא תועילנו חכמתו בעולם הזה על דרך הרוב גם יש פעמים שתועיל חכמתו יותר ממלכות אמר עיר קטנה כנגד וסבב אותה מלך גדול בעם רב כנגד ואנשים בה מעט והיא במקום נמוך שיכול לבנות עליה מצודים וגבוהים ממנה והנה אין ספק שתלכד ואין מציל ומלת מצודים כמו למצד דוד מצודת ציון והמ"ם שרש : ומצא · מסכן · הוא שם התואר ומסכנות הוא השם והמ"ם נוסף וזו הלשון ידועה בארמית ובנין ואדם לא זכר שלא היה לאות החכם המסכן זכר בפי אנשי העיר לפנים קודם שימלט אותם יש מדקדקים אמרו כי הזכר איננו בפה והענין כי כל זכר ויזכור הוא זכירת הלב ומלת אזכירה שהוא מן הבנין הכבד הנוסף הוא בפה והזכרנו לפרעה כן ולא זכר שר המשקים שלא עלה על לבו ומלת וישכחהו ענין כפול ויותר נכון הוא בעיני להיות מלת זכירה פעם בלבו ופעם בפה ויורה עליו ומשה יי' לא תזכרו עוד שעניינו לא תזכרו עוד לי בפה משא י"י כי מה עניין לא יעלה על לבבכם זכר משא : ואמרתי · טובה חכמה מגבורה · אף על פי שחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים לכן בשעת הצורך תעשה החכמה מה שלא יוכלו לעשות הגבורים ותהיה מלת וחכמת חסרת אם כאילו אמר ואם חכמת המסכן בזויה כמו ובמית והלכת אל הכלים ואם במית ורבים כמו הם : דברי · יש מפרש הפסוק הראשון כן טובה חכמה מגבורה ואילו היתה חכמת המסכן בזויה אף כי יותר נשמעים דבריו שהוא מדבר בשפלות קול ונחת מדברי מושל בכסילים בצעקה כי דברי החכם כמסמרות נטועים בנפש ויש אומרים דברי חכם אחד אינם נשמעים עד שיתחברו ויש אומרים כי אלה החכמים הם עשירים והנכון בעיני שאינו מדבר על עת אחת כמו שפירשתי ואם חכמת המסכן בזויה יש עת שישמעו דבריו יותר מדברי המלך : טובה

רשי

כי עת ופגע · כמשמעו · ד"א כי עת יקרה אותם והפגע והתחיה יהיו רגילין בהם שלא יבואו לדברים הללו : כדגים נאחזים במצודה · כדגים גדולים שנאחזים במצודה גרועה וחלושה ופירשו רבותי' היא חכה שאינ' אלא כמין מחט ודג גדול נלכד בה : כהם יוקשים בני האדם · במכשול קטן וחלש כמו המצודה הרעה והפח נכשלי' בני אדם בעת פקודת רעתם כשבא עתם ליפול הרעה עליהם פתאו' במצודה רעה מלווי'שא בלע"ז : כהם · כמותם : ואדם לא זכר · לא היה חושבו לכלום : ואמרתי אני · בראותי כן טובה חכמה מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו כולם נמלטו על ידו · ומדרש אגדה עיר קטנה זה הגוף · ואנשים בה אלו איבריו של אדם · מלך גדול זה יצר הרע שכל האיברים מרגישי' בו : איש מסכן יצר טוב : בנחת נשמעים · מקובלי' הם לבריות : מזעקת מושל בכסילי' · מלכי האומות משה כשטר זה כמה פנים ועדיין גזירותיו מקובלי' על ישר' וכמה מלכי האומות גוזרי' שמד על ישראל ואין דבריהם מתקיימין : טובה

טובה חכמה מכלי קרב · חכמתה של סרח שאמר ותבא האשה אל העם בחכמתה שאמ' להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב : וחוטא אחד יאבד טובה הרבה · אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו · דבר אחר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה הרי שהיו ישראל מחצה צדיקים ומחצה רשעים ובא אחד

טובה · החכמה איננה צריכה לכלי קרב וכבר אמר טובה חכמה מגבורה מגבורת הלב ויותר תציל ותגן מכלי קרב לגבור והנה נמצאת החכמה תציל בעליה ואחרים עמו כמו אנשי עיר קטנה והפך זה וחוטא אחד יאבד טובה הרבה ויסוב על מושל בכסילים : זבובי מות · נמצא בכל המקרא לשון יחיד במקום רבים במקומות

הסכל ה' כסגול וסימ' אתתא יעצת ואתיהיבת לגברא ספרא וביאורם כשמואל א' סימן כ"ה :

טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קְרָב וְחוֹטֶא אֶחָד
יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה : זְבוּבֵי מָוֶת
יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ יָקָר מֵחָכְמָה
מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט : לֵב חָכָם
לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ : וְגַם
בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר וְאָמַר
לַכֹּל סָכָל הוּא : אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל
תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח כִּי
מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים : יֵשׁ
רָעָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׁגָגָה
שֶׁיֹּצָא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט : נִתַּן הַסֶּכֶל
בַּמְּרוֹמִים רַבִּים וַעֲשִׁירִים בַּשֵּׁפֶל
יֵשֵׁבוּ : רָאִיתִי עֲבָדִים עַל סוּסִים
וְשָׂרִים הֹלְכִים כַּעֲבָדִים עַל הָאָרֶץ :

טבא חוכמת חכימת בעידן עקתא יתיר מן מני קרבא בעידן אגיחות קרבא וגברא חייבא חד דאיתיה בדרא גרים להובדא טבתא רבתא מן עלמא : ויצרא בישא דשכין על תרעי לבא הי כדיבבא וגרים מותא בעלמא על דמסרי חכימא בעידן דחטי ומחבל שמא טב דהוה דמי מן קדמת דנא למשח רבות דמבסם בבוסמנין וכמת יאי ויקיר יתיר מן חוכמתא חכימין ועותר עתירין גבר דטפשותיה זעיר וקליל : לבא דחכימיא למיקני אוריתא דאתיהיבת ביד ימינא דיי ולבא דשטיא למקני נכסין כסף ודהב : ואף באורחא סריכא בעידן דשטיא אזיל לביה חסיר מן חוכמתא ועבד מילין דלא תקנין לאתעובדא וכולא אמרין דשטיא הוא : אין רוח דיצרא בישא מתל בך ומתגבר למיסק עלך אתרך טב די הויתא נהיג למיקם ביה לא תשבק ארום פתגמי אוריתא אתבריאו אסו בעלמא למשבק ולמנשי מן קדם יי חובין רברבין : אית בישתא דחזיא בעלמא הדין תחות שמשא ומה ניזקא בעלמא בפתגמא דשלותא דנפקא מהתצפא על גברא ומן קדם שולטן : יהב יי ית ארום רשיעא ושטיא למהוי בריא במזליה ומשמש באצלחותא מן שמי מרומא וחיילותהי גיוותנין וסגיאין ועמך בית ישראל משתעבדין תחותוהי בגלותא ומן סגיאות חוביהון עתירי ניכסין מתמסכנין ובמכיכותא יתבין ביני עממיא : אמר שלמה מלכא ברוח נבואת חזית עממיא דהוו משתעבדין מן קדמת דנא לעמא בית ישראל מתגברין ורוכבין על סוסון כארכונין ועמא בית ישראל ורברבניהון אזלין הי כעבדין על ארעא :

וחטא ועשאן מרובים נמצא שהכריע את כולם לחובה : זבובי מות יבאיש יביע וגו' · כגון בימי החורף שא' בזבובים כח והם ק קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים הוא מבאישו והוא מעלה קצף סקורין אשקומ' בלע"ז ונראה בו כמין אבעבועות תהו ת משמעו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחצה עבירות ומחצה זכיות ובא ועבר עבירה אחת והכריעתו לכף חובה נמצאת ס סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושוקל וכבד יותר מכל החכמה ו והכבוד שהיה בו ם שהרי הכריע את כולם · יקר לשון כובד הוא כבד ושקול יותר מן החכמה והכבוד שבו · ומדרש אגדה מוסבים יצר הרע לזבובי מות · יבאיש יביע שם טוב שהוא ערב משמן ה רוקח :

רבים והנכון בעיני שדרכם דרך קצרה זבובי מות יבאיש שענינו כל זבוב יבאיש ב במקומו כמו בנות צ צעדה עלי שור כל בת צעדה כל אחת ואחת במקומה ויקח האשה את שני האנשי' ותצפנו צפנה כל אחד ואחד במקומו ויקח חזקיהו את הספרים ויקראהו קרא כל אחד וא' לבדו ופירש הספר שהיו בו הדברים הכתובים ב במקרא · ומלת יביע קשה במקום הזה יש מפרשים בה מן אבעבועות ולא אבה דקדוק הלשון כי שרש אבעבועות בעה מ מהפעלים שהלמ"ד ם שלהם איננו שלם ו וכמהו מים תבעה אש נבעה בחומה נשגבה והקרוב אלי היותו מ ממבוע כי רגשות ה הבית להתבלע הנו"ן שהוא פ"א הפעל ויורה עליו נחל נובע והענין כי הזבובים המתים יבאישו שמן רוקח ש שאין למעלה מריחו הטוב ולא יפסק ה הביאום כי הזבובים

לב חכם לימינו · חכמתו מזומנת להטותו אל דרך המיומנת לטובתו : ולב כסיל לשמאלו · לעקמו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת ונוחה לו : ואמר לכל סכל הוא · בהליכתו ובדבורו הכל מכירין שהוא שוטה : אם רוח המושל · מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין : מקומך אל תנח · מדתך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל צדקתי לי כי מרפא דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך ויניח לך חטאי' הגדולי' : כשגגה שיוצא מלפני השליט · דומה הוא לשליט שהוציא דבר שגגה מפיו שוגג ואי אפשר לחזור כך אמר הקדוש ברוך הוא ואין להשיב : נתן הסכל במרומים רבים · זו היא הרעה שהיא כשגגה מלפני השליט שנותן השטות והרשע במרומי גובה שהגביהם הקב"ה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקדש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולבזות אותותיו : ועשירים בשפל ישבו · ישראל שכל הגדולה והכבוד שים להם עכשיו בימי עתידים לישב בשפל שנאמר ישבו לארץ ידמו : ראיתי עבדים על סוסים · כשדים הם שנאמר בהן זה העם לא היה יתעלו להיות על סוסי' מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין : הולכים כעבדים על הארץ · לפני קרונין של כשדים : חופר

יביעהו ויהיה פועל יוצא · ודע כי יקר הקמוץ הוא תואר השם ומלת יקר בשוא תחת היו"ד הוא שם כמו כבוד ולעולם הוא קמוץ והוא שוה במקום המוכרת והסמוך כמו בגדי הסרד וכל יקר ראתה עינו ואת יקר תפארת גדולתו ונקמץ הסמוך להפריש בינו ובין תואר השם הסמוך יקר רוח איש תבונה על כן יטעה האומר בתפלת ראש השנה ולכבוד שמך יקר יתנו בקמצות היו"ד והאמת שהוא בשוא כמו וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן וענין יקר בפסוק הזה הוא האדם והענין כמו הזבובים המתים יבאישו מהן השמן הרוקח כן יש לאדם שהוא יקר מחכמה ומכבוד שיש בו סכלות מעט כי סכלות מעט לחכם ישחית זכרו ויבאישנו וזה הסכלו' הוא חטא וזה הפסוק דבק בפסוק שלמעלה וחוטא אחד יאבד טובה הרב' גם חטא אחד לחכם הוא דבר קשה הלא תראה שסלמה המלך נראה אליו המקום פעמי' ובנה מקום לכבוד השם ונשגה ורחבה חכמתו למעלה מהקדמונים והאחרונים ולא נמצא עולתה בו ובעבור חטא אחד שלא חפש על נשיו מה היו עושות והן בנו בית לאלהיהן מעושר שלמה נכתב עליו כל מה שנכתב במקרא בדברי אחיה ונחמיה ואל תתמה כי כל חטא הוא קטן וגדול לפי מעלת העושה כענין בקרובי אקדש ומה נכבד דרש קדמוננו ז"ל במלת וסביביו נשערה מאד וכן נכתבו מלות קשות על גדולים משלמה המלך על דבר קל ולא נעשה בזדון רק אחרים סבבו הדבר : לב חכם · לא יאמר על גוף הלב כי באמצע הוא לכל לחכם ולכסיל אף על פי שראשו נטוי לצד שמאל וענינו שכל החכם עמו ובשעת הצורך ימצאנו מיד בכל עניניו במהרה והפך זה הכסיל כאילו לב חכם לימינו כי לימין יותר כח מן השמאל ויותר מהירות בעבור היות מבוע הדם שהוא הכבד לפאת ימין ואין איש אטר יד ימינו טענה כי המשל הוא על דרך הנמצא ברוב בבני אדם : וגם בדרך · והסכל בכל עסקיו ודבריו יראה חוסר שכלו ודעתו ואפילו כשהוא הולך בדרך וכאילו הוא קורא על נפשו ומראה קלונו ומודיע חסרונו לכל וזה ענין ואמר לכל סכל הוא כאילו בפיו יאמר לכל שהוא סכל : אם רוח · בעבור שהזכיר למעלה כי דברי החכם נשמעים יותר מדברי המושל בכסילים שב להזהיר החכם אם עלית בחכמתך עד מעלת הממשלה כענין כי מבית הסורי' יצא למלוך מקומך אל תנח והענין שפלות רוח או ענינו שיתעסק גם בחכמה תמיד כמו שהיה בתחילה כאילו לא זז ממקומו ולא עלה למדרגה עליונה כנגד האדם ודע שאם התרפית יניחך הדפוי עם חטאים גדולים ויותר נכון היות מרפא פועל מהבנין הכבד שמתנו הרפה לה והאלף במקום הה"א כאלף על כן הוא מרפא שהוא מהבנין הכבד והענין כי העוזב המתמהלה יעזוב חטאים גדולי' ויש אומרי' כי איש מרפא יעזוב חטאים גדולים כמו בעל הרפואה לא יאכל דבר שיזיקנו היזק רב רק ישמר ויפרש זה המפרש אם רוח המושל תעלה עליך חמת המושל לא תסור מדרום החכמה והחכם לא יכעס המושל והענין כי החכם יעזוב כל דבר שיביאנו לידי חטא שבעבורו יכעס המושל כמו הרופא שישמר בתחלה מן המאכלים הקשים : יש רעה · כאה מלת יוצא שהלמ"ד שלה אלף כמו הפעלים בעלי הה"א כמו ואת מאמר מרדכי אסתר עשה והיא לשון נקבה כי הזכר יוצא וכמהו כשגגה רפא ואם היא באלף בא"ה על מנהג בעלי הה"א כמו דוה למען ספות הרוה אע"פ שאמר בעל הדקדוק שאלף של רפא תמורת ה"א וענין זה הפסוק דבק במה שלמעלה כי המושל תצריכנו ממשלתו שיעשה דברים הפך האמת ויראה כאילו הם שגגה ולא ידעו : נתן הסכל · מפרשים אמרו שהיה ראוי להיות בשו"ן והענין שבעלי הסכל ראויים לשבת במרומים רבים והעשירים בהפך והענין בעצמו נכון לכן אוכנו מענין הפסוק שהוא לפניו ואחריו וכן פירושו נתן איש הסכל שהוא הכסיל להיות במרומים ויתכן היות סכל שם התאר כמו ילד והלך ופירוש רבים כמו גדולים ועשירים שיש להם מעלה בעולם כמו שאמר בספר משלי עשיר ברשים ימשל וישבים בשפל : ראיתי · זה הפסוק מענין הפסוק הראשון ועל כלם אמר בתחלה יש כמו שפירשתי שהוא הנמצא לפרקים מעטים : חופר

חופר · דע כי גומץ אחד ואין שני גם בן ואח אין לו במקרא וחופר יורה על עניינו שהוא כמו בור כרה ויחפרהו ויתכן שזה הענין ישוב על השליט שעשה הפך האמת ופרץ גדר בוהו חכמים קדמונים או יהיה עניינו על הכסיל והענין אעפ׳ שימצאו דברים בעולם הפך האמת הוא במעט אך ברוב חופר גומץ בו יפול והחכם הרואה את הנולד לא יפול׃

חופר גומץ · שוחה׃ בו יפול · פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך חורש רעה וסופו לשוב עליו בסוף שכלה זרעו של נבוכד נצר ע״י כלי בית המקדש שנאמר ועל מרי שמיא התרוממת׃ ופורץ גדר · סייג של חכמים לעבור על דבריהם׃ ישכנו נחש · מיתה בידי שמים ולפי שדבר בלשון פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש ש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים׃

בלוא ז׳ מל׳ וסימ׳ הוי כל צמא לכו למים כ׳ בו׳ · למה תשקלו כסף בלוא לחם כ׳ בו׳ · ועמי המיר כבודו בלוא יועיל · אם ישך

חפר גומץ בו יפל ופרץ גדר ישכנו
נחש׃ מסיע אבנים יעצב בהם
בוקע עצים יסכן בם׃ אם־קהה
הברזל והוא לא־פנים קלקל וחילים
יגבר ויתרון הכשיר חכמה׃ אם־
ישך הנחש בלוא־לחש ואין יתרון
לבעל הלשון׃ דברי פי־חכם
חן ושפתות כסיל תבלענו׃ תחלת
דברי־פיהו סכלות ואחרית פיהו
הוללות רעה׃ והסכל ירבה דברים
לא־ידע האדם מה־שיהיה ואשר
יהיה מאחריו מי יגיד לו׃ עמל
הכסילים תיגענו אשר לא־ידע ללכת
אל־עיר׃ אי־לך ארץ שמלכך נער
ושריך בבקר יאכלו׃ אשריך ארץ
שמלכך בן־חורים ושריך בעת יאכלו

ענת מרת דינא וכן אמרת אינון גרמו להון כל דא היכמא דגבר דכרי שותא בפרשת אורחא ביה אתחייב למיפל ואומ׳ די עברת על גזירת מימרא דיי ותקיפו גורא דעלמא נפלו ביד מלכא רשיע דנכית להון כחיויא׃ אמר שלמה מלכא נבייא גלי קדמי דמנשה בר יחזקיהו עתיד למיתב ולמסגד לצילם דאבנין בגין כן אתמסר ביד מלכא דאתור ויכרתפיניה בזממין על דאבטיל פתגמי אוריתא דכתיבין בלוחי אבנין מן עקריהון בגין כן יצטער בהון ורבשקיה אחוהי עתי׳ למסגד לצלמיא דקיסין ולמשבק פתגמי אוריתא ואיתיהיבן בארונא קיסי שיטי בגין כן עתיד לאתוקדא בנורא על יד מלאכא דיי׃ וכד יחובון עמא בית ישראל ויתעברון שמיא תקיפין כברזלא מלאחתא מטרא והוא דרא לא צלו קדם יי בגי׳ כן אתקלקל כל עלמא בכפנא וכדו תייבין ומתכנשין אוכלוסין ומתגברין על יצריהון וממנן ברזיליהון למבעי רחמין קדם אלהיה שמיא אית בהון רעוא על מותר אכשרות חוכמתהון׃ כד מתגרן חיוון קלן לטראקה ולנזקא בעלמא על חוביהון דבית ישראל דלא עסיקו בפתגמי אורית׳ בחשי ואף לית מותר לגבר אכיל קורצין דמשתעי לישן תליתיי ארום באשתא דגהינם עתיד לאיתוקדא׃ מילי פום גבר חכים דאשתכח בדרא כד אתי פורענותא בעלמא מצלי ומעדי ית פורענותא ומשכח רחמין קדם יי וספותיה דגברא שטיא מילין נזיפותא ובגין כן כולי עלמא מתגמרין׃ שירוי מילי פומיה שטותא וסוף מימר פומיה חולחלתא בישא׃ ושטיא מסגי פתגמין סריקין דלית בהון צרוך עד דלא ידע אנש מה דעתיד למהוי ביומוהי ומה דעתיד למהוי מן סייפיה מן יחוי ליה׃ טרחות שטיא דטרח בשטותא איהו משלהי ליה על דלא אליף למיזל לקרתא דחכימיא שרי בגוה למתבע מיניה אולפנא׃ ווי לך ארעא דישראל בזמן די ימלוך עלך ירבעם חייבא ויבטיל מינך תיקרובתא דצפרא ורברבניך עד דלא יקרבון תמידא דצפרא ייכלון לחמא׃ טב ליך ארעא דישראל בעידן די ימלוך עלך חזקיהו בר אחז די הוא מן יחוס בית דוד מלכא דישראל די הוא גיבר תקיף באוריתא ונפיק ידי חובת פיקודיא ורברבניך׃ בתר דמקרבין תמידא אכלין לחמא בזמן ארבע שעין מן עמל ידיהון

הנחש בלוא לחש׃ שמלכך ב׳ ובענין וסימ׳ אי לך ארץ שמלכך נער · ודבתריה אשריך ארץ שמלכך בן חורים ·

מסיע · רובי המפרשים פירשו יסכן בם י יתחמם בם ואמרו כי כמוהו ותהי למלך ס סוכנת וזה הענין ב בלשון ערב לא ימצא מהבנין הקל כי אם פועל עומד והנכון כי סוכנת בעלת אוצרות המלך כמו ערי מ מסכנות וכמוהו אל הסוכן הזה וזה הפירוש בלא ראש ו ורגל כי מה ענין אם קהה הברזל והקרוב אלי שמלת יסכן בם מלשון סכנה והיא י ידועה בדברי ה הראשונים ושני ה הפסוקי׳ דבקי׳ ועודנו בהלול החכמה והוא גם דבק בפסוק ש שלמעלה שהכסיל ב בסכלותו יפרוץ גדר והחכם ישמר מזה והענין שאין דבר ב בעולם שיוכל אדם ל להשיגו בלא עצבון ועמל וסכנה אפילו ה האבני׳ שאינם ברשות אדם ומי שירצה יקח אותם יעצב בהסיעם אל המקום שירצה וכן עצי היער יגע בבקועם ופעם יסתכן׃ אם קהה · אף כי יקהה הברזל ולא קלקל פניו והענין שלא יהיה מ ממורט וקלקל הוא מפעלי הכפל והוא כ כפול והוא מענין כ כחשת קלל אז ישים כח הבוקע ומלת יגבר כמו יכבה כמו וגברתי את בית יהודה וחיילים יגבר כמו כח כענין אלים י״חילי אנשי חיל · ויתרון הכשר חכמה והענין שים לחכמה יתרון על כל עצב כי תכשיר האדם ותיישרנו בלא עצבון והתשת כח וכשר הדבר פועל עומד מן הבנין הקל והכשר פועל יוצא מן הבנין הכבד הנוסף׃ אם ישך · חוזר לענין שלמעלה והוא ופורץ גדר ישכנו נחש ויתכן שזה הגדר הוא שגדר השליט ודמה המלשין לנחש והענין אין יתרון לבעל הלשון מן הנחש הנשעוני שלא ישמע לחש שיזיק ולא יהכה׃ דברי פי׳ חלילה להיות החכם בעל לשון רק כל הדברי׳ שיוצאו׳ מפיו הם חן והכסיל ישחית על נפשו בדבורו ואמ׳ תבלענו לשון יחיד כענין זבובי מות שמש ירח עמד זבולה׃ תחלת · אין טעם לדבריו תחלה וסוף׃ והסכל · ואמ׳ אוכל ואשתה כי לא אדע מה שיהיה בחיי ובמותי ויתכן היות כמהו כי מי יודע מה טוב לאדם בעבור היות למעלה כי יש דברי׳ הרבה מרבים הבל׃ עמל · דמה הכסיל שיעמוד לבקש גבוהות ונפלאות ממנו והוא לא ידע הנראות והידועות כאדם רוצה ללכת אל עיר ולא ידע הדרך וייגע ולא יראה חפצו וכל עמל במקרא הוא לשון זכר וזה לבדו לשון נקבה כמו כל כבוד במקרא לשון זכר חוץ מאחד אל תחד כבודי׃ אי · כאשר הזכיר דבר הכסיל שהוא הבל אמ׳ אם היה זה הכסיל מלך יהיה דבר קשה אף כי אם היה גם נער ומלת אי כמו אוי כמו ואי לו האח׳ שיפול ואי׳ להם שאיסי בעיניהם · ושריך בבקר יאכלו בעבור שלא יתעסקו כי אם באכילה הפך דינו לבקר משפט׃ אשריך · זאת המלה באה בלא סמיכת דבור בלשון רבים כמו אשרי האיש ובסמיכה פעם בלשון רבים כמו ובוטח ביי׳ אשריו ובמקום אחר בלשון יחיד ושומר תורה אשרהו אר״ משה הכהן נ״ע כי אשרהו לשון רבים וכן עיניהו ידהו
גבורהו

ויתרון · לחבר הרשע שהיה רגיל ללחשו בלא לחש כך אם בני עירך כשלו׳ באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקותו ולא ישתכר׃ דברי פי חכם חן · על שומעיהם וטוב לו שנוטל גדולה עליהם׃ ושפתות כסיל תבלענו · זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרו של אומות שגדרו עצמן מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין בנותיהם לזנות׃ תחילת דברי פיהו סכלות · כשאמר לו הקב״ה מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב יי׳ אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כלומר אם בעיניך אני בזה חשוב אני בעיני מלכי הארץ׃ ואחרית פיהו הוללות · שעמוס וערבוב לכה איעצך זנות אולת׃ והסכל ירבה דברים · שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון׃ כי לא ידע האד׳ מה שיהיה · לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר׃ ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו · כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא אף ההווה עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו מרחוק צריך הוא שיהא מי יגיד לו׃ עמל הכסילים תיגענו · כסילותם גורם להם עמל המיגען אשר לא למדו דרכי מבואות העיר ומתיגע ליכנס דרך פתחים ובבצי המים ויגע בטביעות רגליו בבוץ כלומ׳ עצלות שלעוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגהינם אשר לא ידע ללכת אל כתיב אמת לפרוש מן העבירה לפי שלא למד תורה שנאמר כד לרגלי דבריך׃ אי לך ארץ שמלכך · בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים בנערות׃
גבורה

בגבורה ולא בשתי. שעוסקין בגבורת החכמה והבינה ולא בשתיית יין: בעצלתים ימך המקרה. כשאדם מתעצל ואינו מתקן פירצה קטנה שבתקרת הבית: ימך המקרה. ישפל הבניין המקרה את הבית והמסכך עליו: ידלוף. יטפטף דלף גשמים כלומר כשישראל מתעצלים בתורה הם נמקים ובית גאון עוזם חרב ומך: לשחוק עושים לחם. לחדוות תזמוני חת׳ ומלכים עושים סעודה וסתם סעודה גדולה קרויה לחם כמו דא״ת אמר בלשצר מלכא עבד לחם רב: ויין. משקין בסעודה אשר ישמח החיים: והכסף יענה את הכל. אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכ׳ כדי שיהא לו מה להוציא: גם במדעך מלך. אפילו במחשבותיך בלא ד׳ דבור. גם אפי׳ מלך אל תקלל אל תרגיז למלכו של עולם. ד״א כמשמעו מלך בשר ודם: עוף השמים. כשמה הנתונה בך משופה לעוף על ה׳ השמים: ובעל כנפים. מלאך המלווה אותך כענין שנ׳ כי מלאכיו יצוה לך ולפי משמעו העוברים והשבים יש לך לרגל מכל בריה שאין יש שומעין ויגיד לאחרים: שלח לחמך על פני המים. עשה טובה וחסד לאדם ש׳ שיאמר לך לבך עליו אל תראנו עוד כאדם משליך מזונותיו על פני המים: כי ברוב הימים תמצאנו. עוד ימים באים ותקבל תשלומיך ראה מה נאמר ביתרו קראן לו ויאכל לחם ושבור שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה היה סופו נעשה חותנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית: תן חלק לשבעה וגם לשמנה. חלקת מלחמך ומשלך לשבעה צריכי חזר חלק עוד לשמונה שיבואו אחריהם ואל תאמר די: כי לא תדע מה יהיה רעה. שמא עוד ימים באים ותצטרך לכולם אז תנצל על ידי הצדקה מן הרעה ואם לא עכשיו אימתי. ורבותי׳ אמרו תן חלק וגו׳ אלו שבעה ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליוצרך לנוח בשב׳ וגם לשמונ׳ אלו שמונת ימי המילה דבר אחר תן חלק לשבעה קרבנו׳ ציבור שבעה ימי פסח. וגם לשמונה של שמונת ימי החג. כי לא תדע מה יהיה רעה אם יחרב הבי׳ ולא תקריבו עוד ויועילו הראשונים דבר אחר כי לא תדע מה יהיה לא ידעת מה נגזר על הגשמים בחג ויועילו הקרבנות ויבטל גזירות רעות: אם ימלאו העבים גשם. אם ראית עבים מלאים גשם ידעת שסופם יריקו גשמיהם על הארץ במקו׳ שהטוב׳ בוחחת וניכרת שם סופה לבוא אף כן רע שאם יפול עץ וגו׳ אם ישכון אדם חכם וצדיק בעיר או במדינה מקום שישכון שם יהיו נראין מעשיו אחרי מותו וחכמותיו ומדות תרומיותיו ותשלום טובה ליושבי המקום על מנהג הטוב שהדריכם בדרך ישרה: יפול. ישכון כמו על פני כל אחיו נפל: עץ. תלמיד חכם שמגין בזכותו כעץ המסכך על הארץ: שומר

בשהי׳ ל׳ בגבורה ולא בשתי: ישמח ז׳ וסימ׳ ויין ישמח לבב אנוש. בן חכם ישמח אב ובן כסיל. וחבירו בן חכם ישמח אב וכסיל אדם. ויין ישמח חיים והכסף יענה את הכל. מאור עינים ישמח לב. שמן וקטרת ישמח לב. איש אוה[ב]

בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי׃ בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת׃ לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם וְיַיִן יְשַׂמַּח חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל׃ גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל־תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל

יא הַכְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר׃ שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל־פְּנֵי הַמָּיִם כִּי־בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ׃ תֶּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה כִּי לֹא תֵדַע מַה־יִּהְיֶה רָעָה עַל־הָאָרֶץ׃ אִם־יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ יָרִיקוּ וְאִם־יִפּוֹל עֵץ בַּדָּרוֹם וְאִם בַּצָּפוֹן מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם יְהוּא׃

ל׳ וכל טע״ח רכו׳ ל׳ ל׳ · ל׳ ל׳ ל׳ · ז׳ · ל׳ · ל׳ יתר מל׳ ותר חס׳ · כנפים ק׳ · ה׳ מל׳ וכל ד״ה רכו׳ · ל׳ · ל׳ בתרי לי״ש · ב׳ ל׳ · יגיד ב׳ בתרי ותל׳ בליש

בִּגְבוּרַת אוֹרַיְתָא וְלָא בְּחַלָּשׁוּת וּבְסַמְיוּת עֵינָא׃ בְּחַלָּשׁוּת עֵיסַק אוֹרַיְתָא וּפִקּוּדַיָּא מִתְמַסְכֵּן גְּבַר מִבְּנִין וּבְמַכִּיכוּת תַּפְקִידְתָּא דְּאִתְפַּקְדַת אִתְּתָא לְמִינְטַר מִן רִיחוּק סוֹאֲבוּ דְּמָא וְלָא נַטְרָא מִתְעַבְרָא דָּוְותָא בְּגוֹ בֵּיתָהּ׃ לְחוּכָא עָבְדִין צַדִּיקַיָּא לְחִים לְפַרְנָסָא עַנְיַין כְּפִינִין וְחַמְרָא דְּמַזְגִין לְדַצְחַיִין יְהֵא לְהוֹן לְחֶדְוָוא לְעַלְמָא דְּאָתֵי וּכְסַף פּוּרְקָן פּוּרְקָנֵיהוֹן יַסְהִיד עֲלֵיהוֹן זְכוּתָא לְעַלְמָא הַהוּא דְּאָתֵי בְּאַנְפֵּי כּוֹלָא׃ אַף בְּמַנְדְּעָךְ בְּחֶבְיוֹנֵי לִבָּךְ מַלְכָּא לָא תְּלוּט וּבְאִידְּרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָךְ לָא תְלוּט חַכִּימָא אֲרוּם רָזִיאֵל מַלְאֲכָא מַכְרִיז בְּכָל יוֹמָא מִן שְׁמַיָּא עַל טוּרָא דְחוֹרֵב וּמַהֲלַךְ קָלֵיהּ בְּכָל עַלְמָא וְאֵלִיָּהוּ כַּהֲנָא רַבָּא אָזִיל וּפָרַח בַּאֲוִיר שְׁמַיָּא כְּנִשְׁרָא מָרֵי גַּפִּין וּמְחַוֵּי מִלִּין דְּמִתְעַבְדִין בְּטַמּוּרְתָּא לְכָל דַּיָּירֵי אַרְעָא׃ אוֹשִׁיט לְחֵם פַּרְנָסוּתָךְ לְעַנְיֵי דְּאָזְלִין בִּסְפִינָן עַל אַפֵּי מַיָּא אֲרוּם בָּתַר עִידָּן יוֹמִין סַגִּיאִין תַּמָּן תַּשְׁכַּח אַגְרֵיהּ לְעַלְמָא דְאָתֵי׃ הַב חוּלַק טַב מִן זַרְעָא לְחַקְלָךְ בְּתִשְׁרִי וְלָא תִתְמְנַע מִלְּמִזְרַע אַף בְּכִסְלֵיו אֲרוּם לָא תִנְדַּע מַה יְהֵא בִּישָׁא עִילָוֵי אַרְעָא אִי חָרְפֵי נִצְחַן אִי אַפְלֵי׃ אִין מִתְמַלְיָין עֲנָנַיָּא מִטְרָא עִילָוֵי אַרְעָא מַעְרָן יַת מֵיהוֹן בְּגִין זְכוּתָא דְּצַדִּיקַיָּא וְאִין לֵית זְכוּ בְּדָרָא הַהוּא בְּיַמָּא וּבְמַדְבְּרָא נַחְתָּן דְּלָא יִתְהַנּוּן מִנְהוֹן בְּנֵי אֱנָשָׁא וְאִי אִתְגְּזַר מִן שְׁמַיָּא לְמִנְפַּל מַלְכָּא וְיַעְטוֹהִי מִן סַרְרוּתְהוֹן מִן קֳדָם מֵימְרָא דִשְׁמַיָּא הֲוֵי סוּבְעָא וְכַפְנָא בְּדָרוֹמָא אוֹ בְּצִיפוּנָא אֲתַר דְּאִתְגְּזַר לְמִתְקַיְּמָא הַהִיא עִיטָא מִשְׁתַּלְחָא לְמֶהֱוֵי׃

חכמה ישמח: לשמונ׳ ג׳ מל׳ וסימ׳ ויעש דו״ד שם כשבו מרכותו. שמונה שלחנות. תן חלק לשבעה וגם. וכל ד״ה דכו׳ מל׳ וכל שמונת ושמונת חס׳ בכ״א שמונת אלפים ככרים:

גבורתו בהתפללו בעד רעהו ורחמיו כי ככח עיני יי׳ דרכי איש ושכח הנה עין יי׳ א ירייאיו גם כן ידהו לסוף יחיד וגבורתו כן מגן כל גבור שיש בו ובעבור מלת בהתפללו בעד רעהו כהפך העולם ואם כן ביד רעהו העדלמי שני׳ היו ומה הפרש בין רעו ורעהו שיו שיהו גם בפעלים ירדפו ירדפהו אולי התפלל איוב בעד כל אחד ואחד מרעיו ת׳ תפלה בעצמה ולקח כל אחד מהם שבעת פרים ושבעה אילים ויורה על מלת אסרהו שהו׳ לשון יחיד אסרך ארץ וענין בן חורין שיעשה מעשה הגדולי׳ והפך בן בליעל. אמ׳ אחד מהמפרשים ידוע שאין בעינים פ׳ כרמות הלובן שהוא דומה לאור ואין למטה מן השחור והכתוב ידמה הגדולים ללובן והקטנים שאין להם מעלה וגדולה לחשך ויפרש חורים לבנים כמו חור כרפס ותכלת גם כן יפרש ואורגים חורי שלי חורי ולבן בלשון ארמית חיור והפך החורים חשוכי׳ בל יתיצב לפני חשוכי׳. יש מפרש ולא בשתי כמו בשתיה וי״א כי בשתי כענין דלות כ׳ כמו ונשתו מים לשוכם בצמא נשתה והענין כי כל מעשיה׳ בגבורה וענין שתיכת גבורה לאכילה עד שיאכלו ויתאכל המאכל ה׳ הראשון והענין שאינם אוכלים כי אם לצורך ולא בשביל ת׳ תענוג: בעצלתים. ידוע כי כל מלה היא על שנים היא שנים כמו עינים רגלי׳ ידים שוקים שינים בעבור היותם שתי מערכות רחים וכן שמים ומבין סוד הגלגלים יודה כן וכן פעמים גם מים ויש לו סוד שתום וחתום ואת כל לוחותים שיש שפיכות כשתי לוחות ומעקם דרכים כן ויורה עליו סוף הפסוק יפול באחת וכן פירש רבי משה הכהן נ״ע כהרים אם כן תהיה מלת עצלתים חוזרת לידים כאילו אמר בידים עצלות והוא לשון קצרה והמקרה במקו׳ הזה שם ויש אומרים שהוא פועל כמו המקרה במים עליותיו המה קרוהו וכלם מן הבנין הכבד הדגוש ויהיה הד״ים ראוי להדגש ויאמר כי המקרה בעצלות ידיו עשה מעשה מך וזה רחוק בעבור היות ימך מבנין נפעל כמו וידל כבוד יעקב והוא מפעלי הכפל. ובשפלות ידים ענינו ענ׳ות ומככות וידלף מלשון דלף טורד וענינו הטפות היורדות וזה הפסוק דבק בפסוק שלמעלה כאילו יאמר על אותו המלך והשרים המתעסקים באכילה ויעצלו להביט בדברי המלוכה והנה יתחדשו עליהם בעבור עצלותם שני דברי׳ האחד שתשחת מלכותם כמו הבית שיהרס מעט מעט וימך המקרה והדבר השני שלא יסתכלו כדי להוסיף ממון ולאצור אותו בשעת הצורך וזה ענין ובשפלות ידים: לשחוק. והלא ידאו כי כל שמחה שבעולם ושחוק עיקרם בלחם שעושים העושים ויין המשמח חיי אדם ויתכן היות חיים תואר השם כי היין ישמח החיים שעל פני האדמה והכסף יענה את הכל וענין יענה ימציא ויתכן שהוא מן עת כמו שפירשתי והענין שימציאהו בעת שירצה הרוצה: גם במדעך. אע״פ שהמלך כער השמר לך שלא תקללו אפילו במדעך וענינו בלבך ובמחשבותיך שאתה יודע אותם לבדך ובמקום הסתר ל׳ תקלל עשיר כי אם ישמע המלך יזיקך בכחו והעשיר בעשרו. כי עוף השמים דרך משל כמו כי היא שמעה את כל ובעל כנפים הוא עוף השמים והענין כפול: שלח. יזהיר מי שיש לו שיהיה נדיב ותהיינה ידיו פתוחות למי שיכיר ולמי שאינו מכיר ויש אומרים כי אלו המים הם מימי בריכה ויש שם דגים ואין לנו צורך לפירוש הזה: תן חלק. עיקר שבעה במקרא מה שאמר בעל ספר יצירה והיכל הקדם מכוון באמצע ואמר לשמנה כנגד ימי השבוע כי היום השמיני הוא כמו היום שהחל בו והענין תמיד בלי הפסק וענין מה יהיה רעה שיבא לידי עוני ואמר יהיה עם רעה כמו כי יהיה נערה בתולה: אם ימלאו. דרך משל לעושר שלא נתן לעשיר כי אם לעשות טוב לכל מצטרך אליו ומלת יהוא לשון רבים והאלף נוסף [illegible] ולא אבה [illegible] כי בתחלה הוא יהי בלשון יחיד ואין לו דומה במקרא [illegible] והענין אל המקום שיפול [illegible] בצפון או בדרום [illegible] והענין על העשיר ויש אומרים כי העץ [illegible] יאמר וחצי הפסוק הזה הוא כנגד חצי הפסוק הראשון וחציו האחרון כנגד חציו האחרון ואמר זה המפרש כי [illegible] לשון יחיד והוא לשון יחיד והענין כי העץ בעבור שיתן פריו [illegible] ובשעה שיפול ידעו שלא יתן פרי לעולם [illegible] והאומר כזה לא אכל מעץ הדעת

סומר· גם זה משל על הכדיב כי הזורע העצל הכילי יאמר זה הרוח יורה שלא ירד גשם בימים הבאים ולמה אקח מה שיש לי והוא הזרע ואטמנהו בארץ ויש אומרי' שהיא תבות כמשמעה לזורע שכבר זכר שלמה שאין במלאכות כמו עבודת האדמה לכן אל ישען על דעתו ועל כל מה שנסה כי העתים משתנות: כאשר·

סומר רוח· ממתין ומצפה עד בא הרוח: לא יזרע· פעמי' ממתין ואינו בא: ורואה בעבים· נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים ולעולם לא יקצור לפי שירא תמיד: כאשר אינך יודע· כעצמים בבטן המליאה· דברים הנסתרים והעצמי' בבטן שהיא מליאה ואעפ"י שבולטת לחוץ· כאשר אינך

יקצור ג' ומל' וסימ' וזרועו שבלים יקצור· זורע עולה יקצור און· וראה בעבים לא יקצור: הוה ד' רפין וסימ' בלשון ארמי אחוכון גברא ייתי בצפר' וביאורם הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם· הזה האיש מרגיז הארץ· להשתגע על הזה יבא

11:4 שֹׁמֵר רוּחַ לֹא יִזְרָע וְרֹאֶה בֶעָבִים לֹא
יִקְצוֹר׃ כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה־דֶּרֶךְ
הָרוּחַ כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה כָּכָה
לֹא תֵדַע אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה אֶת־הַכֹּל׃ בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת־
זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל־תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ
יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשַׁר הֲזֶה אוֹ־זֶה וְאִם־
שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים׃ וּמָתוֹק הָאוֹר
וְטוֹב לַעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת־הַשָּׁמֶשׁ׃
כִּי אִם־שָׁנִים הַרְבֵּה יִחְיֶה הָאָדָם
בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ
כִּי־הַרְבֵּה יִהְיוּ כָּל־שֶׁבָּא הָבֶל׃
שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ
בִּימֵי בְחוּרוֹתֶיךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ
וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ וְדָע כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה
יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט׃ וְהָסֵר
כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ כִּי
הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל׃ וּזְכֹר יב
אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרֹתֶיךָ עַד
אֲשֶׁר לֹא־יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ
שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין־לִי בָהֶם חֵפֶץ׃

גְּבַר דְּנָטִיר חַרְשִׁין וְקוֹסְמִין לָא יַעֲבִיד טַב לְעָלַם וּדְמִסְתַּכַּל בְּמַזָּלַיָּא לָא מַגְבֵּי אֲגַר אֲרוּם חַרְשִׁין מְתִילָן לְרוּחָא דְּלָא מִתְפַּס בִּידוֹי דְּבַר נַשׁ וּמַזָּלַיָּא מְתִילָן לַעֲנָנֵי שְׁמַיָּא דְּאָזְלוּ וְלָא תַּיְבִין׃ הֵיכְמָה דְּלֵיתָךְ יָדַע אֲכְדֵין יְהַלֵּיךְ רוּחַ נִשְׁמְתָא דְּחַיֵּי בְּגוּף עוּלֵימָא שְׁלִילָא דְּשָׁרֵי בִּמְעַיְינָא דְּאִמֵּיהּ מְעַבְּרָא וְהֵיכְמָה דְּלָא תִּינְדַּע אוֹ דְּכַר אוֹ נוּקְבָא עַד זְמַן דְּאִתְיְלִיד הַכְדֵין לֵיתָךְ יְדִיעַ יַת עוּבָדָא דַּיְיָ דַּעֲבַד בְּחוּכְמְתָא יַת כּוֹלָא׃ בְּיוֹמֵי עוּלֵימוּתָךְ תִּיסַּב אִתְּתָא וְתוֹלִיד בְּנִין וּלְעִידָּן סִיבוּתָךְ לָא תִּשְׁבּוֹק אִתַּת חוּלָקָךְ מִלְּמֵילַד בְּנִין אֲרוּם לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לָךְ אֵידֵין מִנְּהוֹן אִתְבְּחַר לְמֶהֱוֵי טַב הָדֵין אִי דֵּין אִי תַּרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא טָבִין׃ וּבְסִים נְהוֹרָא אוֹרַיְתָא וְטַב לְאַנְהָרָא עַיְינִין חֲשִׁיכִין לְמֶחֱזֵי יְקַר אַפֵּי שְׁכִינְתָּא דַּעֲתִיד לְאַנְהָרָא אַפֵּי צַדִּיקַיָּא מִן זִיו שְׁכִינְתָּא וּלְמֶהֱוֵי שׁוּפְרֵיהוֹן כְּשִׁמְשָׁא׃ אֲרוּם אִם יוֹמִין סַגִּיאִין חַיֵּי אֱנָשָׁא בְּכוּלְּהוֹן חֲזֵי לֵיהּ לְמֶחְדֵי וּלְמֵיעְסַק בְּאוֹרַיְתָא דַּיְיָ וְיְהֵא דְּכִיר יַת יוֹמֵי חֲשׁוֹכָא דְּמוֹתָא וְלָא יֶחְטוּב אֲרוּם סַגִּיאִין אִינוּן יוֹמַיָּא דְּיִשְׁכּוּב שְׁכִיבָא בְּבֵית קְבוּרְתָּא לְקַבָּלָא דִּינָא מִן שְׁמַיָּא בְּחַיּוֹהִי בִּרְחִים כָּל זְמַן דְּיֵיתֵי עֲלוֹהִי פּוּרְעָנוּתָא עַל הַבְלוּתָא דִּי עֲבַד׃ חֲדֵי עוּלֵימָא בְּיוֹמֵי עוּלֵימוּתָךְ וִיהִי לִבָּךְ טַב עֲלָךְ בְּיוֹמֵי רַבְיוּתָךְ וְאַזִּיל בְּעִנְוְתָנוּתָא עִם אוֹרְחֵי לִבָּךְ וּתְהֵי זָהִיר בְּחֶזְווֹנֵי עֵינָךְ וְלָא תִסְתַּכַּל בְּבִישׁ וְאִשְׁתְּמוֹדַע לָךְ אֲרוּם עַל כָּל אִילֵין עֲתִיד יְיָ לְאַעֲלוּתָךְ בְּדִינָא׃ וְתַעְדִּי רְגִיז מִלִּבְּבָךְ וְלָא תִגְרוּם בִּישׁ עַל בִּסְרָךְ אֲרוּם עוּלֵימוּת וְיוֹמֵי אוּכָּמוּת שְׂעַר הֲבָלוּ׃ וּתְהֵי דְּכִיר יַת בָּרְיָיךְ לְיַקְרוּתֵיהּ בְּיוֹמֵי רַבְיוּתָךְ עַד דְּלָא יֵיתוּן לְוָתָךְ יוֹמֵי בִּישׁוּת וְיִמְטוֹן עֲלָךְ שְׁנִין דְּתֵימַר לֵית לִי בְּהוֹן רַעֲוָא׃

מפרשים אמרו כי כעצמים הוא כעבים וזה הבל ועניינו גוף הילוד טרם יולד וקראו עצמים כי הם מוסדי הגוף כי הבשר והעור כמו מלבוש והמלאה היא הרה ויתכן שיהיה המלאה תואר לאשה ותהיה מלת בטן סמוכה וגם יתכן להיות שתהיה תואר לבטן כי לעולם היא בלשון נקבה בלשון הקדש והיה ראוי להיות השי"ן הראשון פתוח והשני דגוש וכמהו לאיש העשיר· בבקר· עניינו תמיד על שני הפירושי' ואיו תנח לשון נקבה בעבור היד והענין אל תנח ידיך מן הזרע כי מבאנו מלת הניח יוצאת לשני פעלים: ומתוק· זה הפסוק דבק עם הבא אחריו ואמר על האור מתוק ואינו דבר שיאכל ועיקר זה בעבור השתחברות ההרגשות במקום שעל המצח והוא מקו' יאמרו שלה שהיא ידועה לזאת ההרגשה להרגשה אחרת וכמהו ראה ריח בני וכל העם רואים את הקולות וענין הדבק זה הפסוק בראשון שיתעסק תמיד לעשות טוב ולא יתעסק בשמחה אחרת כי אם· אילו ידע האדם שיחיה שנים רבות וישמח בכלם כשיזכור ימי החשך

יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מקופו לראשו כאשר אינך יודע דרך הרוח כלומ' ידיעות שתי אלו שות לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעבים שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו לארץ אחרת והרי לשון זה כמו כגן יי' כארץ מצרים כשפחה כגבירתה כקונה כמוכר ופעמים שהוא משוה מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משוה מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן כלומר אין לך לשמור את הרוח לראות בעבים: כעצמי'· איסקלוס"דם בלע"ז כמו עוכם עיניו: ככה לא תדע וגו'· אף גזירותיו של מקום לענין שכיו ועשירות כך עלותות הם ממך ולא תמנע מן החסד לרא' שמא אחסר מנכסי ואעני לא אעסוק בתור' ואתבטל ממלאכתי ואעני לא אשא אשה ויהיו לי בני' ואצטרך להוציא עליהם: בבקר זרע את זרעך וגו'· אם למדת תורה בילדותיך למוד בזקנותך אם היו לך תלמידי' בילדותיך יהיו לך תלמידים בזקנותך נשאת אשה בת בנים בילדותיך שא אשה בת בנים בזקנותך עשית צדקה בילדותיך עשה צדקה

אל ביתי· בבקר זרע זרעך: שמח ב' וס' שמח זבולון בצאתך· שמח בחור בילדותך· וא' ושמח יהי מקורך ברוך· ואינון בנד' זוגין מנכ"ב ש' דמשמש סכ"ך ואינון מן א"ב מן כ"ב תרין א' וחד וא' וסימ' נמסר בגמ' רבת' במערכת אות הסב"ך בכ"ך:

שהם ימי הקבר כי הרבה יהיו ימר לו האור הנזכר וכל שבא הבל עניינו יבין כי כל שבא לעולם כמו דור הולך ודור בא הוא הבל: שמח· אחר שהכל הבל שמח עתה בחור בילדותך ועניינו כמו אומר עשה רע ותראה מה יבא עליך כמו עלי פלשת התרועעי שהוא במקום אחר עלי פלשת אתרועע והענין על אדום השלכתי נעלי שהוא תקיף וחזקי התרועעי עלי פלשת עתה ותראי מה אעשה לך וכן שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ וכן חתם הפסוק ודע כי על כל אלה ויסוב אלה על השמחה והטבת הלב והלוך בדרך לב ומראה עין וענין טוב הלב בלשוננו על שלשה פנים האחד שייטב מעצמו כמו וייטב לבו והשני שהלב ייטיב לבעל הלב כמו וייטיבך לבך והשלישי שהאדם ייטיב לבו כמו המה מטיבים את לבם וענין זה הפסוק כמו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם: והסר· פרשתיו למעלה ומלת שחרות מן כי עלה השחר כי רמה ימי השחרות לשחר כשיבקע כענין אז יבקע כשחר אורך או יהיה השחרות רמז לשער השחור מענין שחורה אני ונאוה: וזכור· מבאנו נעורים עלומים זקונים כלם לשון זכרים רק בחורותיך יצא מן הדרך ויש אומרי' שהם שתי לשונות ויפרש מתרת משה מבחוריו כמו מבחורותיו כי כל בחורים אם ישמנו לא ישתנו· ימי הרעה הם ימי הזקנה לזקן וימי החולי לכל הוא החולי שימות בו: עד

בזקנותך: כי אינך יודע איזה יכשר· אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך תכינו בר' עקיבה שהיו לו עשרים וארבע אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפורת וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותי' שבדרום ושנאה להם ולענין הבנים מצינו באבצן שלשי' בנות שלח חוצה ושלשי' בנות הביא לבניו וכולם מתו בחייו ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו: ומתוק האור· מתוק הוא אורה של תורה: וטוב לעינים לראות את השמש· ואשריהם תלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומחוורת על בוריה כך נדרש באגדת תילים: בכולם ישמח· יהי שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החשך וייטיב מעשיו שינצל מהם והם ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים: כי הרבה יהיו· באותו הימים יותר מימי החיים: כל שבא· עליו יהיה הבל ואוסף יש הבל שהוא לשון פורענות וכרות כמו כי בהבל בא ובחושך ילך: שמח בחור בילדותך· כאדם שאומ' לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בחור בילדותך והלך בדרכי לבך ובטוח תהיה כי על כל אלה יביאך המופט במשפט: והסר כעס· דברים המכעיסים את המקום: והעבר רעה· יצר הרע: מבשרך· שיהיה לך לב בשר: והשחרות· נערות שראש אדם שחור בימי עלומיו: וזכור את בוראך· תמן תנינן עקיבא בן מהללאל אומר הסתכל בג' דברים וכו' וממקרא זה דרש וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו· וזכור את בורך קברך מקום עפר רמה ותולעה וזכור בארך באר שנבעת ממקורה היא טיפה סרוחה של זרע ושל לובן: ימי הרעה· ימי הזקנה והחלשות: עד

רשי

עד אשר לא תחשך השמש · אמרו רבותינו זו פדחת שהיא מאירה ומצהב׳ באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מצהבת : והאור · זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים : והירח · זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו תואר העינים : והכוכבים · אלו הלסתות רומני דאפי שקורין פומי״לש בל׳ לחיים שמצהיבים : ושבו העבים אחרי הגשם · תבא כהיית המאור אחר דמעת הבכי ש מכמה צרות שעברו עליו : שיזועו · ירתיתו : שומרי הבית · אלו הצלעות והכסלים ש המגינים על כל חלל הגוף : והתעותו · יאחזם עוות שקורין קרא״מפא והתעותו אשקרופ״ירונט בלע״ז : אנשי החיל · אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם : ובטלו הטוחנות · אלו השנים : כי מעטו · לעת זקנה רוב שיניו נושרות · הרואות בארובות · אלו העינים : וסוגרו דלתים · אלו נקביו : בשפל קול הטחנה · קול ריחים הטוחנים מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס : ויקום לקול הצפור · שאפילו קול צפור מנערתו משנתו משהזקין : וישחו כל בנות השיר · כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו ישחו כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד אם אשמע עוד בקול שרים ושרות : גם מגבוה יראו · מגבהות ותלוליות שבדרכים הוא דואג לבאת לשוק פן יכשל בהם : וחתחתים בדרך · אימות ויראות הרבה בדרכים יש לו · חתחתים לשון כפול הוא בתיבה כמו גלגלים קטקטים זלזלים : וינאץ השקד · לשון הנצו הרמונים שהרי הלכה לא נקראת בה אמרו רבותינו זו קליבוסת הנק״א בלע״ז שעצם הירך יתקוע בה ובזקנותו בשרו כחוש והעצם בולט כמו נץ האילן שהוא בולט · השקד אילן של שקדים כלומר מתקפין הזקנה עליו כשקד זה הממהר להנץ לפני כל האילנות : ויסתבל החגב · אלו העגבות שתהיו עגבותיו דומות עליו כסובל משא כבד · ויסתבל אשטרד״יט מורפליסין בלע״ז : ותפר האביונה · חמדת תאות נשים שאינו נזקק לנשים לתשמיש · אביונה תאוה כמו ולא אביתם תאבתי לישועתך : עד אשר לא ירתק חבל הכסף · זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמותו חסר מוחו ומתרוקן ויבש ומתעקם בתוך החליות ונעשת כשלשלת · ירתק לשון רתוקות כסף : ותרוץ גלת הזהב · זו האמה שהיתה מקלחת מים ונובעת כמעיין כמו גלות עליות · ותרוץ לשון רציצה : ותשבר כד על המבוע · זה הכרס שהיא עבה ונבקעת במותו : ונרוץ הגלגל אל הבור · יתרוצץ גלגל השין בתוך גומא ולפי פשוטו גלגל הדולין בהם מים מן הבור כך נדרש כל הענין במסכת שבת · ומדרש קינות פותרו כנגד כל ישראל וזכור את בוראך בימי בחורותיך בעוד שהבחורות שלכם קיימות בעוד שהכהונה קיימת שנאמר בה ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן בעוד שהלויה קיימת שנאמר בו כי בו בחר ה׳ אלהיך מכל שבטיך בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר ויבחר בדוד עבדו בעוד שירושלים קיימת שנ׳ בה העיר אשר בחרתי בה בעוד שבית הבחירה קיימ׳ שנ׳ בה עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה בעוד שאתם קיימים שנ׳ ובך בחר ה׳ · עד אשר לא יבואו ימי הרעה אלו ימי הגולה · עד שלא תחשך השמש זו מלכות בית דוד שנ׳ וכסאו כשמש נגדי · והאור זו תורה שנ׳ כי נר מצוה ותורה אור והירח זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה · והכוכבים אלו הרבנים שנאמר מצדיקי הרבים ככוכבים · ושבו העבים אחר הגשם צרה אחר צרה קשה אתם מוצא בכל הנבואות הקשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית · ביום שיזועו שומרי הבית אלו משמרות כהונה ולויה · והתעותו אנשי החיל אלו הכהנים שהם גבורים בכח אמר רבי אבא בר כהנא עשרים ושנים אלף לוים הניף אהרן ביום אחד אמר רבי חנינא המורא הזה דבר קל הוא והכהן זורקה יותר מששים אמה · ובטלו הטוחנות אלו המשניות הגדולות משנת רבי עקיבא ומשנת רבי חייא ומשנת בר קפרא · וחשכו הרואות שנשתכח התלמוד מן הלב · וסוגרו דלתים בשוק כגון דלתי כחוסתא בן אלכתן שהיו פתוחין לרווחה · בשפל קול הטחנה על ידי שלא נתעסקו בתורה אמר רבי שמואל נמשלו ישראל לטחינת הריחים מה ריחים אינן בטילות לא ביום ולא בלילה אף כאן והגית בו יומם ולילה · ויקום לקול הצפור זה נבוכד נצר הרשע אמר ר׳ לוי שמנה עשרה שנה היתה בת קול יוצאה ומפוצצת בפלטין נבוכד נצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה · וישחו כל בנות השיר בשיר לא ישתו יין · גם מגבוה יראו מגבוה שלמעלה יתירא ודאב לבו מן עצתו בו כשאמר עשה ברשעים · וחתחתים בדרך מתוך כך יבקש לו אותות ורמזים אם יצליח בדרך שילך כענין שנאמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים : וינאץ השקד תמצא נבואת ירמיה שאמר מקל שקד אני רואה אמר רבי אלעזר השקד הזה משעה שהוא מציץ עד גומר פירותיו אחד ועשרים יום כך משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב עשרים ואחד יום · ויסתבל החגב זה צלמו של נבוכד נצר רומיה אמין שתין פותיה אמין שית ואם אין עוביו שש אינו יכול לעמוד ואת אמרת אוקמיה בבקעת דורא אמר רב ביבי מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושלים ושפכו דימוס על רגליו לקיים מה שנאמר זהבם לנדה ולמס יהיה · ותפר האביונה זו זכות אבות תופר משנכת אבות שלכם ויהיה אביונה מלשון אב · כי הולך האדם ישראל שנקראו כאן אדם אדם אתם · אל בית עולמו מבבל באו לבבל חזרו תרח אבי אברהם מעבר הנהר היה · וסבבו בשוק הסופדים גלות יכניה קדמה לגלות צדקיה אחת עשרה שנה כשהגלה נבוכד נצר את גלות צדקיהו הקולרין היו יוצאין גלות יכניה לקראת נבוכד נצר על כרחן עם שאר בני העיר לקלסו שהוא גבור ומצליח והיו רואין את השבויים ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו משיבין אותן אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב והיו מקלסים בידם אחת ובידם אחרת מספקין ומטפחין הספר על אחיהם ועל בניהם :

אבן עזרא

עד · פירוש והאור הוא אור השחר שיעלה טרם זרוח השמש ויעמוד אחר בואו שעה ושלים שעה מהשעות השוות ואחר שהזכיר השמש מה צורך היה לו להזכיר האור והירח והכוכבים בעבור שימצאו כבראים כמועופות שלא יוכלו לעוף ביום שפני להט אור השמש והקרוב כי זה דרך המקרא להקדים או לאחר כמו הכה לא יכום ולא ייטן והתכונה · יותר קלה מן השיבה · יש מפרשי׳ ושבו העבי׳ על הבכי ואחרים אמרו על הליחה ש המתגברת עליו והנכון בעיני שהוא כמשמעו כי החולה בעת מותו יחשך לו העולם ויתראה לו כ כאילו העבים הסתירו האור וכן הוא ושבו העבים לגשמים אחר הגשם : ביום · מלת יזועו כמו ולא קם ולא זע ממנו ועניו שופל יוצא והעמין מעטו ש הטחינה · יש אומרים כי שומרי הבית הם הכסלים והצלעות ויש אומרים שהם הארבעה הממונים בכל אבר ואבר לשמרו והם המושך והמעכל והמעכב והמטהר גם יפרש אנשי החיל הזן והמוליד והמצייר והקרוב אלו שומרי הבית הם הידים עם הזרועות שהם שומרי הגוף שלא יגע בו רע ואנשי החיל הם השוקים ויורה עליו והתעותו כי אין להם כח לעמוד ועכין חיל כח בעבור היות כל הגוף עליהם והטוחנות הם השנים והרואות העינים : וסגרו דלתים · הם השפתים וכמהו דלתי פניו מי פתח · בשפל קול הטחנה הוא הקרב העליון והוא המסס שהוא טוחן המאכל ומלת בשפל שם ואיננו תואר וכמהו טוב שפל רוח ועניינו שפלות ועניין בשוק על דרך משל כשישפל קול הטחנ׳ אין קמח נמצא ויהיו חנויות שוק האופים סגורים ונמצא דלתי ודלתות כמו שפתי ושפתות : ויקום לקול הצפור · ידוע כי המאכל יוליד השינה ובהסגר השפה ככרות המאכל ויקץ לדבר קל : וישחו כל בנות השיר · הוא הגרון שהיה לשנים בו משורר ישח קולו עד שלא ישמע ובאה מלת ישחו שהיא לשון זכרים עם בנות שהן נקבות כמו וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן ויתכן שמתיהם שבות למלת כל : גם מגבוה · יש אומרים כי על הזקנים ידבר שאין להם כח לעלות אל המקום הגבוה ויאמרו כי ויו ירא״ו נוסף ויש אומרי׳ יראו שוקיו : וחתחתים · כפול הפ״א והלמ״ד כי העי״ן מבולע והוא מן תראו חתת כמו פחד : וינאץ השקד · אמרו שהוא מן עלית נצה והענין השיבה : ויסתבל החגב · הקרסול ויש אומרי׳ השקד הוא האבר שסיבתו אחר הראש והזקן ויסתבל החגב המבושים שימשכו למטה ואחרים אמרו כי האחי״ת במקום עי״ן גם זה הבל כי לא יתחלף אות באות חוץ מאותיות יהו״א בעבור שהם נראים פעמים ונעלמים · ותפר האביונה אמרו שהוא מן ולא אבה ועניינו תאות המשגל ואמ׳ ר׳ מרינוס בן תמים המזרחי נ״ע כי אביונה כנוי לרוח בני האדם וכן דקדוקו אבין תואר השם לזכר

ביום ג׳ דגשי׳ דמטעין בהון וסימ׳ ביום שיזועו שמרי הבית · אזיל ביום ידע בעסו · אחות לנו קטנה : ויקום ל׳ מלרע לקול הצפור וא׳ מלעיל ותגזר אמר ויקם לך · ואינון מן א״ב מן ב״ב חד מלרע וחד מלעיל וסי׳ נמסר במסר רבת׳ במערכת אות האל״ף בס״ד :

ביום ג׳ תש׳ זחטע׳ בהן

קהלת

עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר ל׳
וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר ל׳
הַגָּשֶׁם : בַּיּוֹם שֶׁיָּזֻעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת ל׳
וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל וּבָטְלוּ ל׳ · ל׳
הַטֹּחֲנוֹת כִּי מִעֵטוּ וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳
בָּאֲרֻבּוֹת : וְסֻגְּרוּ דְלָתַיִם בַּשּׁוּק ב׳ · ב׳
בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה וְיָקוּם לְקוֹל ל׳ · ל׳ · ל׳
הַצִּפּוֹר וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת הַשִּׁיר : ל׳
גַּם מִגָּבֹהַּ יִרָאוּ וְחַתְחַתִּים בַּדֶּרֶךְ ל׳
וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר ל׳ · ל׳ · ב׳ · ב׳ · ל׳
הָאֲבִיּוֹנָה כִּי־הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית ל׳
עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסֹּפְדִים : ל׳ · ל׳ · ב׳ חס׳ יתיר

עַד דְלָא יִשְׁתַּנֵּי זִיו יְקָרָא וְאַפָּךְ דְּמָתִיל לְשִׁמְשָׁא וּנְהוֹרָא דְעֵינָךְ עַד דְלָא יִסְתְּמוּן וְהַדַר לִיסְתָּךְ עַד דְלָא יִתְקַדְּרוּן וּבָבֵי עֵינָךְ דְּמָתִילָן לְכוֹכְבַיָּא עַד לָא יִתְעַמְּטוּן רִיסֵי עֵינָךְ יְהוֹן זָלְגִין דִּמְעוֹת כַּעֲנָנִין בָּתַר מִטְרָא : בְּיוֹמָא דִי יְזוּעוּן אַרְכוּבָתָךְ וְיִתְנַקְּשׁוּן אֶדְרָעָךְ וְיִתְבַּטְּלוּן כַּכֵּי פּוּמָךְ עַד לָא יָכְלִין לְמִלְעַס מֵיכְלָא וְיִתְעַמְּטוּן עֵינָךְ דְּמִסְתַּכְּלִין בְּחָרַכֵּי רֵישָׁךְ : וִיהוֹן רִיגְלָךְ כְּבִילָן מִלְמִפַּק בְּשׁוּקָא וְיַעְדֵּי מִינָּךְ רְעוּת מֵיכְלָא וְתֵיתֵי מִתְּעַר מִשֵּׁינָתָךְ עַל עֵיסַק קָל עוֹפָא כְּאִילוּ עַל גַּנָּבַיָּא דְאָזְלִין בְּלֵילְיָא וְיִתְרַפְּסוּן סִפְוָותָךְ מִלְּמֵימַר שִׁירָתָא : אַף מִן עוֹבָדִין דַּהֲווֹ מִן קַדְמַת דְּנָא תְּהֵי דָחִיל לְמִפַּר יָתְהוֹן וְגַבְשׁוּשִׁיתָא קַלִּילָא מְתִילָא בְּאַנְפֵּי נַפְשָׁךְ לְטוּר רָם בְּעִידָּן מְהַלָּךְ בְּאוֹרְחָא וְתִפִּיץ רֵישׁ שְׁזָרְתָּךְ מִן כְּחִישׁוּתָא כְּשִׁיגְדָּא וְיִתְנַפְּחוּן אִסְתַּוְּורֵי רִיגְלָךְ וְתִתְמְנַע מִן מַשְׁכְּנָא אֲרוּם אִתְפְּנֵי אֱנָשָׁא לְמֵהַךְ לְבֵית קְבוּרְתֵּיהּ וְיִסַחֲרוּן מַלְאֲכָא תָּבְעֵי דִּינָךְ כְּסוֹפְרַיָּא דִּמְסַחֲרִין בְּשׁוּקָא לְמִכְתַּב דִּין חוּשְׁבָּנָךְ :

עַד אֲשֶׁר לֹא־יֵרָחֵק חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר׃ וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ׃ הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הָבֶל׃ וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לִמַּד־דַּעַת אֶת־הָעָם וְאִזֵּן וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה׃ בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִּבְרֵי־חֵפֶץ וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת׃ דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד׃ וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר׃

עַד דִּי לָא יִתְאֲלַם לִישָׁנָךְ מִלְּמַלָּלָא וְתֶהֱוֵי רְעִיעָא מוֹקְרָא דְּרֵישָׁךְ וְתִתְּבַּר מְרִירְתָּךְ עַל כַּבְדָּךְ וְיִרְהַט גּוּפָךְ בְּגוֹ קִבְרָךְ׃ וִיתוּב בִּסְרָךְ דְּאִתְבְּרִי מִן עַפְרָא עִילָוֵי אַרְעָא הֵיכְמָה דַּהֲוָה מִלְקַדְמִין וְרוּחַ נִשְׁמְתָךְ תְּתוּב לְמִקָּם בְּדִינָא קֳדָם יְיָ דִּיהָבַהּ לָךְ׃ כַּד אִסְתַּכַּל שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בַּהֲבָלוּ דְעַלְמָא הָדֵין וּבַהֲבָלִין דְּעָבְדִין בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲמַר קֹהֶלֶת בְּמֵימְרֵיהּ כּוֹלָא הֲבָלוּ׃ וְיוֹתֵר מִן כָּל בְּנֵי אֱנָשָׁא הֲוָה שְׁלֹמֹה דִּי מִתְקְרֵי קֹהֶלֶת חַכִּים וְתוּב הֲוָה מְאַלֵּיף מַנְדְּעָא יַת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאַצִּית לְקָל חַכִּימַיָּא וּבַלֵּשׁ בְּסִפְרֵי חוּכְמְתָא וּבְרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ תַּקִּין סִפְרֵי חוּכְמְתָא וּמַתְלִין דְּסוּכְלְתָנוּ סַגִּיאִין לַחֲדָא׃ בְּעָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְּמִתְקְרֵי קֹהֶלֶת בְּחוּכְמְתֵיהּ לְמִידַן דִּינִין עַל הִרְהוּרֵי לִיבָּא דֶאֱנָשׁ וּבְלָא סָהֲדִין בְּכֵן אִתְאֲמַר לֵיהּ בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הָא כְּבַר אַכְתִּיב בְּסֵפֶר אוֹרָיְתָא עַל יְדוֹהִי דְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל תַּקְנִין פִּתְגָּמִין וּמְהֵימְנִין עַל מֵימַר סָהֲדַיָּא יְקוּם פִּתְגָּם׃ פִּתְגָּמִין דְּחַכִּימִין מְתִילִין לְזִקְתִּין וּלְקִלְשׁוֹנִין דְּאַצִּיתִין דְּאַנְצִין לְאַלָּפָא חוּכְמְתָא לְסָרִיקֵי מַנְדְּעָא הֵיכְמָה דִמְאַלֵּף זִיקְתָּא לְתוֹרָתָא וְרַבָּנֵי סַנְהֶדְרִין מָרֵי הִילְכָתִין וּמִדְרָשִׁין דְּאִתְיְהִיבוּ עַל יְדוֹי דְמֹשֶׁה נְבִיָּא דְּרָעָא בִלְחוֹדוֹי יַת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא בְּמַנָּא וּבְרִיגוּגִין׃ וְיַתִּיר מִנְּהוֹן בְּנִי הִזְּהַר לְמֶעְבַּד סִפְרֵי חוּכְמְתָא סַגִּי עַד לֵית סוֹף וּלְמֶעְסַק בְּפִתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא וּלְאִסְתַּכָּלָא בְּלֵיאוּת בִּשְׂרָא׃

ירחק ירתק כתי׳ חבל הכסף והוא חד מן י״א מלין דקריין ת׳ ולא כתי׳ וסי׳ ויקר׳ וינחם דוד את בת שבע והקרא ק׳. הברי ויואב אל כל הצבא הברתי ק׳. אחד אלה שמות הגבורים דשמואל אחת ק׳. עשרה והגלה את כל ירושלם עשרת ק׳. אמה שמנה עשר׳ אמה קומת העמוד אמות ק׳. אחד המתקדשים והמטהרים אל הגנות אחת ק׳. תהלה איך לא עזבה עיר תהלת תהלת ק׳. קומה והעמודים שמנה עשרה דירמיה קומת ק׳. באחד לבכתיני אחתי כלה קדמא דפסו׳ באחת ק׳. בן ויקח לו רחבעם אשה את מחלת בת ק׳. ירחק עד אשר לא ירחק חבל הכסף ירתק ק׳. ואני המאסף קש״א לי טובא על בעל המסורת למה ערב ומסר אותם שכתובים ה׳ וקרי׳ ח׳ עם אלו האחרים וערבם יחד שאין זה דרכו שהיה לו לומר ג׳ כתיב ה׳ וקרי׳ ת׳ וכן חד כתיב ח׳ וקרי׳ ת׳ וכן כולם כמו שמנהגו. וז״ל חד מנו׳ דכתי׳ כ׳ וקרי׳ מ׳ וכן חד מנד׳ דכתי׳ ר׳ וקרי׳ ד׳ וכן אחרים ומלשונו דמסר חד מן י״א מלין דקרי׳ ת׳ ולא כתי׳ נוכל לכתוב עד שלא ירזק בבקום ירחק מי יאמ׳ שהוא כתוב ירחק וכן האחרים וקשה לי טובא ולא ידענא מה לתרוצי׃

אבן עזרא

לזכר והאביונה לשון נקב׳ ואם תבעירנה תהיה אביונה וכן מלת אמיכון ובעמו אומר וזהו דקדוק עניות כי אין בלשון הקדש מלה שהקטינו כלל ואילו היה זה ביסוד הלשון להקטין יהיו כמבאים במקרא למאות ולאלפים ואולם אמכון ואמיכון שני שמות לאיש אחד כמו שלמ׳ ושלמון אבשי אבישי אבנר אביבר ותוספ׳ וי״ו בשמו כמו יתר ויתרו ועתה אפרש הפסוק אחר שאמר וחשכו הרואות בארובות ולא יאכל ולא ישמע קולו איך יחזור לאחור לאמר גם מגבוה יראו דב׳ השיבה אכן הוא בענין אח׳ וכן הוא גם מגבוה יראו מחשבותיו שהרוח חושבת שהיא נוסעת והולכת מקום גבוה ותפחד מן הדר׳ וסוף הפסוק יורה עליו כי הולך האדם ומלת ינאץ היא באל״ף והיא כמו וינאץ בזעם אפו שהוא כמו וימאס אף על פי ששניהם משני בנינים והשקד הוא תואר השם במשקל והיה רטן ושמן ועניינו שומר מתכונת הגוף בעבור שקדו שמרו שוא שקד שומר וכן כמו שוקד על עריהם ועניינו מואס לשקוד׳ ויסתבל החגב שהוא קל קל וחומר הגוף ותי״ו ויסתבל מבנין התפעל והתאחר כמנהג כל סמ״ך ושי״ן כמו משתולל משתולל ותפר האביונה ידוע כי מלת תפיר לעולם היא יוצאת והענין תפר היועצת מועצותיה והיא הרוח וזה דקדוק הלשון כבר באר רבי יהודה בר דוד נ״ע בעל הדקדוק כי מלת קם ושב ואביריהם שרשם משלשה אותיות והאמצעי יו״ד ויורה עליו קים דברי הפורים ומלת בינה כמו שבתם וקימתם והבין כמו הקים ובנת לרעי כמו קמת ותואר השם קם כמו הכני שב שבות והשלם קים על משקל גבב ולנקבה קיימת ובה״א קימה מלרע׳ אשוב לענין אביונה ואמר כי האל״ף נוסף כאל״ף אקרח בזרועך והאזכיחו ותהיה זאת המלה תואר מבינה והוא כנוי לרוח בעלת הבינה. אל בית עלמו הוא הקבר והוא הבית שדור שם לעולם ויש עולם קצוץ כמו וישב שם עד עולם ועבדו לעולם. וסבבו בשוק כשיוליכו אותו ישאוהו על כתף יסבלוהו׃ עד. זה משל ככבד והגולה היא בראש הגלגל המתגלגל בחבל וראש החבל קשור בגולה וירתק מן עשה הרתוק כשיתקשר החבל כאילו ישתלשל לא יסיב אל המבוע גם כן ענין מלת ירחק שהוא כתוב ומלת ונרוץ מן ותרץ את גלגלתו מענין וירוצצו כאשר תשבר הגולה. וירוץ הגלגל אל הבור ישבר הכד ואין מים עולים ומלת ונרוץ בנין נפעל כמו נכון פועל עבר יחיד מן נכונו ללצים שפטים. וחבל הכסף הוא חוט השדרה וקראו כסף בעבור היותו לבן׳ וגולת הזהב הוא המות ודמהו לזהב בעבור הקרוס שהוא ארוס אשר הוא עליו והכד היא המרה וקרא כד בעבור שגם תתחבר המרה האדומה. והמבוע הוא הכבד ונרוץ הגלגל גלגלת הראש שהיתה למעלה לעולם ירדה אל הבור מתחת לארץ׃ וישוב. לא יאמר בגוף כי אם העצמות גם הם ישובו עפר. והרוח תשוב זה הפסוק יכחיש האומרים שהרוח היא מקרה כי המקרה לא ישוב: הבל. יתכן היות מלת הבל שתי לשונות האחד כמשקל זהב והשני הידוע על משקל ארץ כמו ועל עשו כמשן הכבשן ויסמך בברי כמו חלב עזים ויש אומרי׳ כי הבל לשון כווי והענין כמו עזוב ובא הא הידיעה על קהלת בעבור היותו תואר השם כי לא יבא על שם העצם וכאשר זכר מות האדם אמר כתבר לך מה שאמרתי לך בתחלה הבל הבלים׃ ויותר. עוד. תמיד כמו עוד טומאתו בו׳ ואזן שירים או חבור מאזני החכמה או הוא מן אזנים כענין השמיעה וחקר והורה דרכים לעם לחקור בהם החכמה ויהיה פועל יוצא לשנים פעולים. תקן משלים הרבה וידבר שלשת אלפים משל׃ בקש. דברי חפץ. היא החכמה העליונה עד שמצא והענין מה חפץ יש בזה שנבראה כך ולמה כך. וכתוב יושר הוא פי׳ וכמהו על ספר הישר ואיננו אבלנו׃ דברי. יש מדברי הקדמונים דברים שהם כדרבונות לבהמה שמיסרים ומפקחים הנפש ויש כמסמרות נטועי׳ הגדולים שיאספו הדלתות שלא יתפרדו וזאת תורת האדם ויש אומרים וכמסמרות נטועים דברי בעלי אסופות הם הלוקטים מספרים רבים ויחברו מחברות אף על פי שיחלקו כלם לימדם בורא אחד ומלת רועה בעבור שדימה האדם לבהמה הצריכה הדרבונות׃ ויותר. הזהר מעשות ספרים כמו השמרו לכם עלות בהר וענין עשות קנות או כתיבה כי אין קץ להם ולהג הרבה כלמד לשון מדבר כמשקל להט החרב ואין לה רואה ובלשון ישמעאל הוא כמו קריאה׃ סוף

רשי

עד אשר לא ירחק חבל הכסף זו שלשלת יוחסין׃ ותרוץ גולת הזהב אלו דברי תורה שנאמר הנחמדים מזהב. ותשבר כד על המבוע כדו של ברוך בן נריה על מבועו של ירמיה ששניהם גלו לבבל ופסקו תלמודם בעוני הדרך תחילה גלו למצרים שהגלם יוחנן בן קרח וכשהחריב נבוכד נצר את מצרים הגלם לבבל׃ ונרוץ הגלגל אל הבור זו בבל שהיא זוטו של עולם. וישוב העפר וגו׳ משבבל באו לבבל חזרו. והרוח תשוב זו רוח הקדש שכיון שנסתלק׳ רוח הקדש גלו׃ הבל הבלים. אכי רואה בעולם׃ אמר הקהלת. מי שנו קבוצת החכמה. הבל הבלים כל מה שנברא בששת ימי בראשית׃ ויותר שהיה קהלת חכם. ויותר מתה שנכתב בספר זה היה קהלת חכם׃ ואזן. עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה אזנים שתיקן עירובין לסייג שמירת שבת ותיקן כ כטילת ידים סייג לטהר׳ וגזר על השני׳ סייג לעריות׃ בקש קהלת. נתן לבו וחזר על הדבר ומצאו׃ דברי חפץ. הלכה למשה מסיני׃ וכתוב יושר. זו תורה שבכתב והנביאים׃ דברי חכמים. שעשו סייג לתור׳ בגזירו׳ להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חצות וק״ש ד דערבית כמו כן׃ כדרבונות. מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים׃ וכמשמרות נטועים. מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטיעה פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם׃ בעלי אסופות. משמרים שיש להם גלגלת אסופה ובמה גרוסא בלע״ז כן פירשו רוכם בן לברט׃ נתנו מרועה אחד. כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ורועה אחד נתנן משה מפי הגבור. וכמסמרו׳ כתוב בשי״ן שהתורה בעשרים וארבעה ספרים וכמנין משמרות כהונה ולויה׃ ויותר מהמה בני הזהר. ויותר מיוסר דברי אמת דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה׃ בני הזהר לשמור דברי חכמים ואם תאמר אם יש בהם צורך למה לא נכתבו׃ עשות ספרים הרבה אין קץ. אם באנו לכתוב לא הספקנו׃ ולהג הרבה יגיעת בשר. ואם לתת לב לגירסא חבילות יותר ממה שאין הכל מגיע יגיעה היא לבריות שאין להסיג ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל. אך

אך סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא מה מתוכל עמה ולכך למתים ׃ ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. כי לדבר הזה נברא כל האדם ׃ כי את כל מעשה. אשר אדם עושה יביא האלהים במשפט ולכך נקוד מעשה פתח והטעם למעלה לפי שאינו דבוק לשם ׃ על כל נעלם. אפי׳ על השוגג ׃ אם טוב ואם רע. אפי׳ כשמל במצו׳ כגון נותן צדקה לעני ב בפרהסיא. סוף דבר הכל נשמע את האלהים וגומר ׃

נשלם ספר קהלת

סוף דבר. בכר השמשיך הכל או משעת כל מחלוקות החכמים זה עמה את האלהים ירא. כי זה כל האדם ישוב לעניין שעבר שהוא האדם בחייו ובמותו הבל ועניינו כי זה מקרה כל האדם או כי זה עיקר כל האדם וישוב ליראה השם הנכבד והנורא ׃ כי את. סוד שלא זכר בספר בראשית עד ויכלו לשם שם כי אם האלהים הוא סוד ספר קהלת ועניין על כל נעלם כל מעשה נראה שתעשה יובא במשפט כפי ה הנעלם והעניין כפי כוונת הלב אם טוב ואם רע ויש אומרי׳ ואפילו כל דבר שנעלם ממך והראשון יותר נכון בעיני וברוך היודע האמת ומחסדיו אמצא לכפר שגיאותי ויעיר כבודי עד יודיעני א אורח חיים ׃

והספר נשלם. בפירוש כל נעלם. בעזרת אל עולם. מלמד כל דעה ׃ ורוב הודות לשמו. וכל חסד עמו. יבוא אל עמו. גאולה וישועה ׃ לחשבון היודעים. תשורת שעשועים. תשעה מאות ים עם. אלפים ארבעה ׃

ויהי בימי א׳ דסמי׳ וסי׳ ויהי בימי אמרפל · ויהי בימי שפט השפטי׳ ויהי בימי אחז · ויהי בימי אחשורש ויהי בימי יהויקי׳ דירמי׳ ׃

סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם ׃ כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְמִשְׁפָּט עַל כָּל־נֶעְלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע ׃

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם ׃ סימן יתקק

סך פסוקי דקהלת מאתים ועשרים ושנים וסימנים רכ״ה וחציו מה שהוה כבר נקרא ׃

סוף פִּתְגָם דְּאִתְעֲבַד בְּעָלְמָא בְּצִינְעָא כּוּלָּא עָתִיד לְאִתְפַּרְסָמָא וּלְאִשְׁתְּמָעָא לְכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא בְּגִין כֵּן יַת מֵימְרָא דַייָ הֱוֵי דָחִיל וְיַת פִּקּוּדוֹי הֱוֵי נְטִיר דְּלָא לְמֵיחַב בְּסִתְרָא וְאִין תֵּחוֹב הֱוֵי זָהִיר לְמִתַּב אֲרוּם כְּדֵין חָזֵי לְמֶהֱוֵי אוֹרַח כָּל אֱנָשׁ ׃ אֲרוּם יַת כָּל עוֹבָדָא יְיָ יָעִיל לְיוֹם דִּינָא רַבָּא וַעֲתִיד לְפַרְסָמָא עַל פִּתְגָם דְּאִתְכַּסִּי מִן בְּנֵי אֱנָשָׁא אִין טַב וְאִין בִּישׁ ׃ סוף דבר

וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמֹּלֵךְ מֵהֹדּוּ וְעַד־כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה ׃ בַּיָּמִים הָהֵם כְּשֶׁבֶת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה ׃

וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דְּבְיוֹמוֹהִי בְּטִילַת עֲבִידַת בֵּית אֱלָהָנָא רַבָּא וַהֲוַת בְּטִילָא עַד שְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ בְּגִין עֵיטְתָא דְוַשְׁתִּי חַיַּבְתָּא בְּרַתֵּיהּ דֶאֱוִיל מְרוֹדַךְ בַּר נְבוּכַדְנֶצַּר וְעַל דְּלָא שַׁבְקַת לְמִבְנֵי יַת בֵּירַת מוּקְדְּשָׁא אִתְגְּזַר עֲלָהּ לְאִתְקְטָלָא עַרְטִילָתָא וְאוּף אִיהוּא עַל דְּצַיְּית לְעֵיטָא אִתְקַצְרוּ יוֹמוֹהִי וְאִתְפְּלִיג מַלְכוּתֵיהּ דְּמִן קַדְמַת דְּנָא הֲווֹן כָּל עַמְמַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָּׁנַיָּא וְאִפַּרְכַיָּא כְּבִישָׁן תְּחוֹת יְדוֹי וּכְעַן לָא אִשְׁתַּעְבְּדוּ לֵיהּ מִן בִּגְלַל הָכִי וּבָתַר כְּדוּ אִתְגְּלֵי קֳדָם יְיָ דַּעֲתִידָא וַשְׁתִּי לְאִתְקַטָּלָא וַעֲתִיד הוּא לְמִיסַּב יַת אֶסְתֵּר דְּהִיא מִבְּנַת שָׂרָה דְּחָיַת מְאָה וְעֶשְׂרִין וּשְׁבַע שְׁנִין אִתְיְהֵבַת לֵיהּ אַרְכָּא וּמְלַךְ מִן הִנְדְּיָא רַבָּא וְעַד כּוּשׁ דְּמִן מַדִּינְחָא דְּהִנְדְּיָא רַבָּא וְעַד מַעַרְבָא דְּכוּשׁ מְאָה וְעֶשְׂרִין וּשְׁבַע פִּילְכִין ׃

תוספתא

חַמְשָׁה כְּתִיב בְּהוֹן וַיְהִי לִישָּׁנָא דְוַיי וְאִילוּ אִינוּן וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל דְּאִתְכַּנְּשׁוּ מַלְכִין וְלָא הֲוָה רִיבָא וְחַרְבָּא בְּעָלְמָא עַד דְּאָתָא אַמְרָפֶל וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשּׁוֹפְטִים וְכָל וַיי הֲוָה בְּיוֹמֵיהוֹן וּמָאן וַיי הֲוָה מְטוּל דַּהֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא דִּכְתִיב וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיְהִי בִּימֵי אָחָז וַיי הֲוָה בְּיוֹמוֹי וּמָאן וַיי הֲוַת דִּכְתִיב עָלָה רְצִין מֶלֶךְ אֲרָם וּמַה כְּתִיב בַּתְרֵיהּ נַעֲלֶה בִיהוּדָה וּנְקִיצֶנָּה מִכָּאן אַתָּה לָמֵד כּוּלְּהוֹן דִּכְתִיב וַיְהִי בִּימֵי לִישָּׁנָא דְוַיי וַהֲוָה מִן יוֹמֵי עָלְמָא מִן שְׁנִין קַדְמֵיתָא כַּד הֲווֹ עָקָן אַתְיָן עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲווֹן מְצַלָּן קֳדָם אֲבוּהוֹן דְּבִשְׁמַיָּא וְעָנֵי יַתְהוֹן דִּכְתִיב וַיְהִי עַד לֹא יִקְרוּן אֲנָא עָנֵי עַד לָא יְמַלְּלוּן אֲנָא אֶשְׁמַע ׃ בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן כַּד בְּעָא מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְמִיתַּב עַל כּוּרְסֵיהּ מַלְכוּתָא דִּשְׁלֹמֹה דְּאִשְׁתַּבָּא מִן יְרוּשְׁלֵם עַל יְדוֹהִי דְּשִׁישַׁק מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וּמִמִּצְרַיִם אִשְׁתַּבָּא עַל יְדוֹי דְּסַנְחֵרִיב וּמִן יְדוֹי דְּסַנְחֵרִיב אִשְׁתַּבָּא עַל יְדוֹי דְּחִזְקִיָּה וְתָב לִירוּשְׁלֵם וְתוּב מִן יְרוּשְׁלֵם אִשְׁתַּבָּא עַל יְדוֹי דְּפַרְעֹה חֲגִירָא מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וּמִמִּצְרַיִם אִשְׁתַּבָּא עַל יְדוֹי דִּנְבוּכַדְנֶצַּר וְנַחִית לְבָבֶל וְכַד צָדָא כּוֹרֶשׁ יַת מָדָהָא וּבָבֶל אַחֲתֵיהּ לְעֵילָם וּבָתַר כֵּן מְלַךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וּבְעָא לְמִיתַּב עֲלוֹהִי וְלָא הֲוָה יָכִיל וְשַׁדַּר וְאַיְיתֵי אַרְדִּיכְלִין מִן אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא לְמֶעֱבַד כְּוָתֵיהּ וְלָא יְכִילוּ וַעֲבַדוּ אוֹחֲרָן אֲרַע מִינֵּיהּ וְאִתְעַסְקוּ בֵיהּ תַּרְתֵּין שְׁנִין וּבְשַׁתָּא תְּלִיתָאָה מַלְכוּתֵיהּ יָתִיב עִילָוֵי הַהוּא כּוּרְסֵיהּ מַלְכוּתֵיהּ דַּעֲבַדוּ לֵיהּ אַרְדִּיכְלִין בְּשׁוּשַׁן בִּירַנְתָּא ׃

ויהי בימי א׳ אחשורוש. מלך פרס היה שמלך תח׳ כורש לסוף שבעים שנה של גלות בבל ׃ הוא אחשורו׳. הוא ברשעו מתחילתו עד סופו ׃ המולך. שמלך מעצמו ולא היה מזרע המלוכ׳ ׃ מהדו ועד כוש וגו׳. המולך על מאה ועשרי׳ ושבע מדינות כמו ה שמולך מהודו ועד כוש שעומדין זה אצל זה וכן כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה שהיה רודה בכל עבר הנהר כמו שהוא רודה מתפס׳ עד עזה ׃ כשבת המלך אחשורוש וגו׳. כשנתקיי׳ המלכו׳ בידו ורבותינו פירשוהו ב בעניין אחר במסכת מגילה ׃ הפרתמים

לשם אל יאתה כל הגדולה. אחר הוא נעלה על כל תהלה ׃ לאברהם בנו מאיר יכו עת. אשר הואיל לפרש המגילה.

נאם אברהם הספרדי הנקרא בן עזרא אין עזרה כי אם מהשם החוקק חוקת עולם על לב המשכיל בהקיצו גם בחלום ידבר בו ובו יתמוך בהתחילו לעשו׳ כל מעשה גם יזכרנו תמיד טרם מוכאי פיו והנה אין במגילה ה הזאת זכר השם והיא מספרי הקדש ורבים השיבו כי הוא ממקום אחר וזה איננו נכון כי לא נקרא השם מקום בכל ספרי הקדש רק נקרא מעון שהוא לעולם גבוה וקדמונינו ז״ל קראוהו מקום בעבור שכל מקום מלא כבודו ועוד מה טעם למלת אחר והנכון בעיני שזאת המגילה חברה מרדכי וזה טעם וישלח ספרים וכולם משנה כפר אחד שהיא המגילה כטעם פתשגן והעתיקוה הפרסיים וכתבוה בדברי הימים של מלכיהם והם היו עובדי עבודה זרה והיו כותבין תחת השם הנכבד והנורא שם תועבתם כאשר עשו הכותים שכתבו תחת בראשית ברא אלהים ברא אשימא והנה כבוד השם שלא יזכרנו מרדכי במגילה ׃

ויהי בימי. זה אחשורוש היה אחרי כורש וזרובבל עם הגולה בבית שני רק לא נבנה הבית ולפי דעתי שהוא ארתחששתא וזה פירוש ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כאשר אפרש בספר עזרא׳ וטעם ויהי בימי על כל הדברים תחלה שספר במגלה הזאת. וטעם הוא אחשורוש איננו כמו אברם הוא אברהם ויתכן שהיה במלכי פרס הקדמונים מלך שמו אחשורוש ושניהם היו מלכים על פרס ומדי רק זה אחשורוש השני מלך על מדינות אחרות שהין בין הודו ובין כוש כי ארץ מדי ופרס צפונית לארץ ישראל והודו רק כוש דרומית. וטעם בימים ההם אחר שאמר בימי אחשורוש תחלת הדברים כי הראשון כלל. וטעם כשבת המלך אחשורוש ששקט ממלחמות הודו וכוש כי גבור היה וככה כתוב במגלה על כן בשבת שלם למלכו ׃ שושן הבירה. שם ארמון כמו כי לא לאדם הבירה וזה הארמון היה בתוך עילם המדינה ׃ כתוב בספר דניאל וכאשר תמצא במגלה הזאת שושן או העיר שושן הוא שם מדינה קרובה אל עילם ורוב המדינה ישראל כאשר אפרש ׃

רבים

רבים אמרו כי עשה משתה בעבור שחשב כפי חשבונו ורואה שלא יגאלו ישראל וזה טעם והוא הוסר בעיניו הפרתמים · מזרע המלוכה ולא
נדע אם המלה עברית או פרסית כי לא מצאנוה רק בספר דניאל ובמגלה׃ הנמצאים · מלה זרה בדקדוק כי היה הב"ה ראוי להיותו קמוץ בקמץ גדול כמשפט והעם
הנמצאים בארמון הם משרתיו ומשרתי משרתיו׃ ביתן · מגזרת בית והוא סמוך וגם מוכרת וטעמו כמו לפנים וכן מבית ומחוץ והוא דרך קצרה ביתן בית המלך׃ חור
כרפס · זה הפסוק דבק עם אשר למעלה בהראותו והכתם פסוק ובמלאת ביהם כמו אמור לנער ויעבור לפניו׃ חור · עין והוא לבן מגזרת חורי יהוד׳ וככה בלשון ארמית׃

כרפס · יין כרמותו בלשון קדר גם תכלת ידוע ולא עינים במשי והעד אחוז׃ בחבלי · פתוח החית בפתח גדול אוכנו כמו חבלי יולדה׃ בוץ · הוא הבד ממיני פשתים במצרי׳ גם ארגמן במצר׃ גלילי · כמו גלגלי כאשר אפרש בספר שלמה׃ ועמודי שש · כמו שים וככה עם ועים והנה הגלגלי׳ היו בין עמוד לעמוד ומקצתם מכוסים ב בנזכרים׃ רצפת · כמו מרצפת אבנים והם היגיע תלמטה׃ בהט · גם דר וסוחרת אבנים יקרות׃ שונים · מגזרת שנוי והוא שם התואר כדמות פעול וכן ועם שונים׃ כיד המלך · ככה כי הכה ביד ידאה׃ והשתיה · על משקל בכה האכילה כי ר דגשות היוד בעבור היוד המובלע שהוא תחת הה׳ השורש׃ כדת · כחוק והיא לשון נקבה וחוברה על הזכרים כמו נשים ופילגשים׃ אונס · מכריח וקרוב מטעם וכל רז לא אנס לך׃ רב ביתו · גדול כמו ורבי המלך׃ בית המלכות · חסר בי"ת כמו הנמצא בית יי׳׃ כטוב לב המלך · פועל עבר יחיד מגזרת מה טובו אהליך׃ חרבונא · רבים פי׳ שהיה חרבו של המן במהרה כי כא כמו עתה גם ים במדרש שהיא אליהו והטעם שדבר טוב ועשה כ כמעשה אליהו והאמת כי אלה השמות הנזכרים במגלה הם פרסיים כן ממוכן ואסתר מ מתורגם הסדה ואילו היו השמות עברי׳ לא נוכל לדעת טעמם כי אין השמות נמצאים על מתכונת אחת כי הנה ברעה שהבי"ת אוכנו שורש אמרו כ בריעה וכח מן יכחמכו ושמואל מגזרת שאול כאשר אפר׳ במקומו׃ והמלך

הפרתמים ג׳ וסי׳ בשנת שלש למלכו עשה משתה · ונתן הלבוש · לאשפנז רב סריסיו׃ הימים האלה ו׳ בליש׳ וסים׳ חזקנה ידיכם השמעים · כן שבתי זכבתי · ובמלאת הימים האלה · על כן קראו לימים האלה · קימו וקבל היהודים · והימים האלה נזכרים ונעשים׃ אתה ואחוז ה׳ וסים׳ נכסר בסו״ד מטות׃ מטות ב׳ וסים׳ השכבים על מטות שן וסרוחים ·

בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל־שָׂרָיו וַעֲבָדָיו חֵיל ׀ פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת לְפָנָיו׃ נ׳
בְּהַרְאֹתוֹ אֶת־עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ ל׳ וחס׳
וְאֶת־יְקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ יָמִים רַבִּים ל׳ ומל׳
שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם׃ ו׳ מל׳ · מלאות ת׳
וּבִמְלוֹאת הַיָּמִים הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל־הָעָם ה׳
הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה לְמִגָּדוֹל נ׳
וְעַד־קָטָן מִשְׁתֶּה שִׁבְעַת יָמִים בַּחֲצַר ה׳ וכל אסף
גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ׃ חוּר ׀ כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת ל׳ · א׳ רבתי · ל׳
אָחוּז בְּחַבְלֵי־בוּץ וְאַרְגָּמָן עַל־גְּלִילֵי ר׳ · ד׳ · ל׳ ול׳ בטע׳
כֶסֶף וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ מִטּוֹת ׀ זָהָב וָכֶסֶף נ׳
עַל רִצְפַת בַּהַט־וָשֵׁשׁ וְדַר וְסֹחָרֶת׃ ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳
וְהַשְׁקוֹת בִּכְלֵי זָהָב וְכֵלִים מִכֵּלִים נ׳
שׁוֹנִים וְיֵין מַלְכוּת רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ נ׳ · ובלו׳ · לג׳ ח׳
וְהַשְּׁתִיָּה כַדָּת אֵין אֹנֵס כִּי־כֵן ׀ יִסַּד נ׳ · ל׳
הַמֶּלֶךְ עַל כָּל־רַב בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת
כִּרְצוֹן אִישׁ־וָאִישׁ׃ ל׳
גַּם וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה עָשְׂתָה מִשְׁתֵּה ד׳
נָשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּטוֹב נ׳ רפ׳ · ד׳
לֵב־הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן אָמַר לִמְהוּמָן בִּזְּתָא ל׳ · ל׳
חַרְבוֹנָא בִּגְתָא וַאֲבַגְתָא זֵתַר נ׳ תר כתי׳ ה׳
וְכַרְכַּס שִׁבְעַת הַסָּרִיסִים הַמְשָׁרְתִים ל׳
אֶת־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃

בשתא דתלת למלכותיה דאחשורוש עבד משקיא ומטול מה עבד משקיא אית דאמרין דמרדו עלוהי איפרכי ואזל וכבשינן ובתר דאכבשינן אתא ועבד משקיא ואית דאמר יומא דאידא הוה ליה ושדר איגרתא לכולהון מדינתא למיתי למעבד קדמוי חדותא שלת וזמין כל רברבני מדינתא דייתון ויחדון עימיה ואייתין קדמוי מאה ועסרין ושבע מלכין מן מאה ועסרין ושבע מדינן וכולהון קטרי תגי ברישיהון והוו סמיכין ליה על גנזי מילתא ואכלין וחדיין קדם מלכא והוויאן פרתוניאי ורברבני מדינתא קדמוי ומן רברבני ישראל הוו תמן מטול דחזן תמן מאני בית מקדשא הוון בכיין ומספדן תמן׃ ובתר דאכלו ושתו ואיתפנקו אחזי להון ית עתריה די ישתאר בידיה מן כורש מדארה ואוף כורש אשכח ההוא עתרא בצדאותיה דבבל חפר בספר פרת ואשכח תמן שית מאה ותמנן אתמיתין דנחשא מליין דדהב טב יוהרין ובורלין וסנדלכין ובההוא עתרא תקף יקריה יומין סגיאין ומשתיא לרברבנוי מאה ותמנן יומין׃ ובאשלמות יומי משתיא האילין עבד מלכא לכל עמא בית ישראל דאישתכחו חייביא בשושן בירנתא דאית דאיתמניאו עם ערלאין דיירי ארעא למן רבא ועד זעירא משתיא שבעא יומין בדרת גינתא גואה דמלכא דהוות נציבא. אילנין עבדין פירין ובוסמנין כבישן עד פלגותהון דהב טב ושלימו באשלמו אבן טבא ומטללין עילויהון ברם מרדכי צדיקא וסיעתיה לא הוו תמן׃ ומן אילנא לאילנא הוו פריסן יריען דבוץ גון חיור בספירין וכרתנין ותכלא אחידן באשלי מטכסין צביען בארגונא דליין עלוי אונקלוון דכסף ודשרין סגלגלין דכסף כפיסן עלוי עמודי מרמירין סמקין ירקין וברקין ומרוקין וחיורין אותיב יתהון עלוי ערסן דמילתין דמחתן על דרגישין דנקלטיהון ודדהב טב וכרעיהו דכסף שרין על סטיו כביש קרוסטלינין ומרמרין ודורא דכרכי ימא רבא ואיטונין מציירין מקפין להון חזור חזור׃ ופקיד לאשקא יתהון במני דהבא דבית מקדשא דאייתי נבוכדנצר רשיעא מן ירושלם ומניא אותרנייתא דהוו ליה למלכא אחשורוש תמן הוו מחלפין דמותהון הי כאבר ומן קדם מני בית מקדשא אשתנאו והוו שתן חמר עסיס דייאי למשתי מלכא דסגי ריחיה ובסים טעמיה ולא בחיסרנא אילהין כמיסת ידא דמלכא׃ ושקותא כהלכתא מנהג גופא ולית דאנים ארום כן שם טעם מלכא על כל דאתמנא אפיטרופוס על ביתיה למעבד כרעות גברא בר ישראל וכרעות גבר מן כל אומא ולישן׃ אוף ושתי מלכתא רשיעתא עבדה משתא נשיא בבית מלכותא אתר קיטון בית דמוך די למלכא אחשורוש׃ ומרדכי צדיקא צלי קדם יי מן יומא קדמאה דמשתיא עד יומא שביעאה די הוא שבתא לחמא לא אכל ומוי לא שתה וביומא שביעאה דהוא שבתא עלת קבלתיה וקבילת סנהדרין קדם יי וכד שפר לבא דמלכא בחמרא גרי ביה יי מלאכא דשגישתא לערבלא משתיהון בכן אמר למהומן

רשי

הפרתמים · שלטונים בלשון פרס׃ ימים רבי׳ · עשה להם משתה׃ גינת · מקום זרעוני ירקות׃ ביתן · כנוטע באילנות׃ חור כרפס ותכלת · מיני בגדים כצבועים פירס להם למצעות׃ אחוז בחבלי בוץ וארגמן · מרוקמים בפתילי בוץ וארגמן אותן פרס להם על גלילי כסף ועל עמודי שש׃ מטות זהב וכסף · ערך ליסב עליהם לסעודה׃ על רצפת · קרקעות של בהט ושש וגו׳ מיני אבנים טובות פירשו רבותי׳ ולפי משמעות המקרא כך שמם׃ והשקו׳ · כמו ולהשקות׃ שונים · משונים זה מזה וכן ורבותיה׳ שונות ורבותינו דרשו מה שדרשו׃ ויין מלכות רב · הרבה ורבותינו אמרו שהשקה אותם כל אחד ואחד יין ש שהוא זקן ממנו׃ כדת · לפי שיש סעודו׳ שכופין את המסובין לשתות כלי גדול ויש שאינו יכול לשתותו כי אם בקושי אבל כאן אין אונס׃ יסד · לשון יסוד כלומר כן תיקן וצוה׃ על כל רב ביתו · על כל שרי הסעודה שר האופים ושר ה הטבחי׳ ושר המשקים׃ לעשות כרצון איש ואיש · לכל אחד רצונו׃ ביום השביעי · רבותינו אמרו שבת היה · ותמאן

א׳ש׳ ל׳ וחסו׳ לא אש

חור כרפס ותכלת׃ ויין ׳בליש׳ וסים׳ ישתו יין נסכם · כיין הלבנון וצמר צחר · ויין ענושים ישתו · ויין חמסים ישתו · זכרו כיין לבנון · וחכך כיין הטוב · וביין משתיו · ומיין משתיו · ויין משתיהם · ויין מלכות רב כיד המלך׃ ביום השביעי ב׳ר״פ וסי׳ נשיא לבני אפרים · כטוב לב המלך ביין׃

לראות ג׳ ומ״ל וסימ׳ אתה החלות · להראות העמים והשרים · להראות את אסתר׃ בדבר המלך ג׳ וסימ׳ ותמאן המלכ׳ ושתי · הרצים יצאו דחופים · הרצים רכבי הרכש׃ ראשנה ל׳ וסימ׳ וישם את השפחות · ויהי כלדתה ויתן יד · והקריב את אשר לחטאת · כל הפקודים למחנה יהודה · ויהי לבני אהרן · בחרו לכם הפר האחד · ושלמתי ראשנה משנה · וכדתי פעלתם · כמעל הזה ראשנה · והקרוב אליו כרשנא · כמעל · ומלק׳ ושלמתי · ראשנה כת׳ בו״ו ואל״ף ויהיו לבני אהרן

להביא את־ושתי המלכה לפני
המלך בכתר מלכות להראות
העמים והשרים את־יפיה כי־טובת
מראה היא׃ ותמאן המלכה ושתי
לבוא בדבר המלך אשר ביד
הסריסים ויקצף המלך מאד וחמתו
בערה בו׃ ויאמר
המלך לחכמים ידעי העתים כי־כן
דבר המלך לפני כל־ידעי דת ודין׃
והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא
תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעת
שרי פרס ומדי ראי פני המלך
הישבים ראשנה במלכות׃ כדת
מה־לעשות במלכה ושתי על אשר
לא־עשתה את־מאמר המלך
אחשורוש ביד הסריסים׃
ויאמר מומכן לפני
המלך והשרים לא על־המלך לבדו
עותה ושתי המלכה כי על־כל־
השרים ועל־כל־העמים אשר בכל־
מדינות המלך אחשורוש׃ כי־
יצא דבר־המלכה על־כל־הנשים
להבזות בעליהן בעיניהן באמרם
המלך אחשורוש אמר להביא את־
ושתי המלכה לפניו ולא־באה׃
והיום הזה תאמרנה שרות פרס־
ומדי אשר שמעו את־דבר המלכה
לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף׃
אם־על־המלך טוב יצא דבר־מלכות
מלפניו ויכתב בדתי פרס־ומדי
ולא יעבור אשר לא־תבוא ושתי
לפני המלך אחשורוש ומלכותה
יתן המלך לרעותה הטובה ממנה׃

[מסורה בשוליים: נ׳ · ב׳ חל׳ מחמיר · ב׳ בכתו׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ חס׳ וא׳ חל · ג׳ כירי יתר · ל׳ · מחוכן · וכל טוב · ל׳ · ו׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · בטע׳ בקיפ׳ · ב׳ רפ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ח׳ · ג׳ מל׳ בכתו׳ · ל׳ · ל׳]

בזתא חרבונא בגתא ואבגתא זתר וכרכס מהומן דמתמני על סהותא בזתא בוז ביתא חרבונא אחר ביה בגתא ואבגתא עתיד מרי עלמא לעסאה יתהון כגבר דעצר ענבוי בעצרתא תרין זימנין ועתיד לצדאותהון ולשפאותהון להני שבעא רבנייא דשמשין באילין שבעא יומין קדם אפי מלכא אחשורוש׃ וגזר מלכא על אילין שבעא רבנייא לאיתאה ית ושתי מלכתא ערטולתא על עיסק דהות מפלחא ית בנתא דישראל ערטולאן ומנפסן עמר וכיתן ביומא דשבתא ובגין כן איתגזר עלהא למיתי ערטולתא ברם כלילא דמלכותא על רישהא בגין זכותא דאלביש נבוכדנצר אבוי דאבהא ית דניאל ארגוונא ובגין כן גזר למהוי אתיא קדמוי בכלילא דמלכותא לאחזאה לעממיא ורברבניא ארום שפירת חיזו היא׃ וסריבת מלכתא ושתי למיעל בגזירת מימר מלכא דאתפקדת ביד רברבניא ורגיז מלכא לחדא וחמתיה רתחת ביה׃ ואמר מלכא לחכימיא בנוי דיששכר דחכימין מנדעא בעידניא וזימניא בספר אוריתא וחושבן עלמא ארום היכדין יאה למיהוי מתמלל פתגם מלכא קדם כל חכים וידעי אוריתא ודינא׃ וסריבו בנוי דיששכר למידן ית דינא ההוא ברם צלו קדם יי׳ וכן אמרו ריבון דעלמא ערבל ית משתיהון והוי דכיר ית צדיקיא דקריבו קדמך בבית מקדשך אימרין בני שנא ותרין בני יונה שפנינין על מדבחא אדמתא על ידא דכהנא רבא דהוות לביש חושנא די ביה כרום ימא ורובי כהנא הוו מרסן ובחשן ית דמא ומסדרין קדמך לחם אפייא בכן אסתחר מלכא ותב ושאל עיטתא לרברבנוי דקריבין לותיה ואילין שמהתהון כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעא רברבני פרסאי ומדאי חזי אפי מלכא דיתבין בדרגא קדמאה דבכורסיה מלכותא׃ כאוריתא מה לאתעבידא ממלכתא ושתי בגין די לא עברת ית מימר מלכא אחשורוש דגזר עלהא ביד רברבניא׃ ואמר ממוכן הוא המן בר בריה דאגג רשיעא קדם מלכא ורברבניא לא על עילוי דמלכא בלחודוי סרחת ושתי מלכתא ארום עלוי כל רברבניא ועלוי כל עממיא די כל פילכיא די שליט בהון מלכא אחשורוש׃ ארום יפוק פתגם גזירת מלכתא על כל נשיא לאתלגלגא מריהון קדמיהון במללותהון חדא עם חברתא ברם בקושטא מלכא אחשורוש אמר לאיתאה ית ושתי מלכתא קדמוי ולא עלת׃ ויומא הדין תהויין אמרן רבנתא דפרסאי ומדאי למעבר לגובריהון היכמה די קבילו ית פתגם דעבדת ושתי מלכתא ומתמלבין למיעבד כדין לכל רברבני מלכא ומן ייכול לסוברא כמיסת חוך דין ורגיז׃
אין קדם מלכא פשיר יפוק פתגם גזירת מלכותא מן קדמוי ויתכתיב בגזירין פרסאי ומדאי ולא יתבטיל הדא גזירתא דילא תיעול ושתי קדם מלכא ומן בתר דתיתי קדם מלכא יגזור מלכא ויעדי ית רישא ומלכותא יתן מלכא לחברתה דשפירא מינה׃

ראישנה כתיב ביו״ד בתר אל״ף ושארא ראשנה כתיב חסר וי״ו׃ כ״ב ר״פ מן ב״ב נסבין ו׳ ברישי׳ וסי׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הוי״ו בס״ד׃ מלפניו ח׳ וסימ׳ וצרעת נעמן תדבק · ואלישע ישב בביתו · חילו מלפניו כל הארץ דה״ה · והאלה׳ עש׳ שיראו · אש׳ יראו מלפניו · אם על המלך טוב יצא · ואת פתשגן כת׳ הדת · וזרע׳ השטף ישטפו לפניו וישברו׃

רשי

ותמאן המלכה ושתי · רבותינו אמרו לפי שפרחה בה צרעת כדי שתמאן ותהרג לפי שהיתה מפשטת בנות ישראל ערומות ועושה בהם מלאכה בשבת נגזר עליה שתפשט ערומה בשבת׃ ויקצוף · ששלחה לו דברי גנאי׃ כי כן דבר המלך · כי כן מנהג המלך בכל משפ׳ לשום את הדבר לפני כל יודעי דת ודין׃ והקרוב אליו · לערוך דבריו לפניהם אלו הם כרשנא שתר וגו׳׃ כדת מה לעשות · מוסב על ויאמ׳ המלך לחכמים׃ עותה · לשון עון׃ כי יצא דבר המלכה על כל הנשי׳ · זה שביזתה את המלך על כל הנשים להבזות אף הן את בעליהן׃ תאמרנה שרות פרס ומדי · לכל שרי המלך את הדבר הזה והרי זה מקרא קצר׃ וכדי בזיון · ויש בדבר הזה הרבה בזיון וקצף׃ דבר מלכות · גזירת מלכות של נקמה שצוה להורגה׃ ויכתב בדתי פרס ומדי · בספרי חוק ומנהג המלכות׃ ולא יעבור · חוק זה מבטליו שיהא זה חוק ודת לכל הבוזה את בעלה׃ אשר לא תבא ושתי · ולכך נהרגה׃ ומרדכי

אבן עזרא

והמלך צוה להראות יופי המלכה גם כן מנהג ארץ ארוס׃ ויתכן היות ושתי מ׳ המלכות שמנהג הנשים להסתתר או חשבה שהוא שכור׃ לבוא בדבר המלך · בעבור כן ויקצף המלך מאד׃ וחמתו בערה בו · הטעם שהוסיפה כאש׃ יודעי העתים · חכמי המזלות או העתים שעברו על המלכים הקדמונים׃ רואי פני המלך · יש מקומות שלא יראה המלך לכל אנשיו ובספר מלכי פרס כתוב כי ארבע מעלות הם השרים המערכת הראשונה יושבת בתחילה לפני המלך וזה הטעם היושבים ראשונה במלכות במערכת המלכות׃ עותה · יסרת עצמו ואח׳ עמו וכן הוא כי על כל השרי׳ עותה ומה הוא העוות שיבא וישמע זה הדבר׃ והיום הזה · יהיה אמור והוא פעול׃ וכדי בזיון · ודי זה הבזיון והקצף שיהיה בין איש לאשתו׃ ולא יעבור · שלא יסור זה החוק׃ לרעותה · הוי״ו תחת יו״ד רעיתי שהוא תחת הא׳ המורם׃ פתגם

ונשמע ג' חד קמץ וב' פתח' וסימ' כל אשר דבר יי' נעשה · ונשמע קולו בבאו אל הקדש · ונשמע פתגם המלך · קדמא קמץ: אל כל ואל כל י"ג בכתו' ותריסר וסימ' אמור אל כל עם הארץ · הן ישא איש בשר קדש · אמר אל רחבעם בן שלמה · ולא שמענו אל עבדיך · ממכון שבתו השגיח · היוצר יחד לבם המבין · אז לא אבוש בהביטי · אבן חן השחד בעיני בעליו · כימי אשר יבחר · וישלח ספרים אל כל מדינות · ונשלוח ספרים ביד הרצים · ויכתב מרדכי את הדברי ·

ג' א' ב' ונשמע פתגם המלך אשר יעשה
ג' בכל מלכותו כי רבה היא וכל
ל' ותר בעליהן הנשים יתנו יקר לבעליהן למגדול
ועד קטן: וייטב הדבר בעיני
המלך והשרים ויעש המלך כדבר
י"ח בכתו' ממוכן: וישלח ספרים אל כל
ו' ל' מדינות המלך אל מדינה ומדינה
ככתבה ואל עם ועם כלשונו להיות
ל' כתו' ש"ן כל איש שרר בביתו ומדבר כלשון
ג' ל"פ עמו: ב אחר הדברים
ל' האלה כשך חמת המלך אחשורוש
ה' זכר את ושתי ואת אשר עשתה
ל' ג' כמ' ואת אשר נגזר עליה: ויאמרו
נערי המלך משרתיו יבקשו למלך
ל' מ"ל רמ"ל נערות בתולות טובות מראה:
ב' ד' ב' מ"ל וב' חס' ויפקד המלך פקידים בכל מדינות
ל' מלכותו ויקבצו את כל נערה
בתולה טובת מראה אל שושן
ל' הבירה אל בית הנשים אל יד הגא
ז' סריס המלך שמר הנשים ונתון
ל' וכתי' כן ל' תמרוקיהן: והנערה אשר תיטב
בעיני המלך תמלך תחת ושתי
וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן:
איש יהודי היה
בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר
בן שמעי בן קיש איש ימיני: אשר
ה' מ"ל בליש' ב' חס' הגלה מירושלים עם הגלה אשר
הגלתה עם יכניה מלך יהודה אשר
הגלה נבוכדנצר מלך בבל: ויהי
ל' ל' אמן את הדסה היא אסתר בת דדו
ל' כי אין לה אב ואם והנערה יפת תאר
ל' ל' וטובת מראה ובמות אביה ואמה
ל' לקחה מרדכי לו לבת: ויהי בהשמע
ב' וכתי' דבר המלך ודתו ובהקבץ נערות
רבות אל שושן הבירה אל יד הגי
ל' וכתי' ותלקח אסתר אל בית המלך אל
יד הגי שמר הנשים:

וישתמע פתגם גזירת מלכא די יעביד בכל מלכותיה ארום גזרתיה רבא היא ומן בתר כן כל נשיא יתנון רבו ויקר למריהון למן רבא ועד זעירא: ושפר פתגמא קדם מלכא ורברבניא ועבד מלכא כפתגם ממוכן: ושלח פיטקין כתיבן וחתימן בעזקתיה לכל פילכי מלכא לפלך ופלך כמכתב רושמיה ולות עמא ועמא כממלל לישניה קרי וכן אמר אתון עמיא אומיא ולישניא די דיירין בכל ממשלתי אזדהרו למהוי כל גבר מסרבן על איתתיה וכפי לה למהוי ממלל לא כלישן גברא וכממלל עמיה: בתר פתגמיא האילין כד פת ואישתדך מרווית חמריה וכד נח תקוף רוגזיה דמלכא אחשורוש שרי למדכר ית ושתי מתיבן ר רברבנוי וכן אמרין הלא את הוא דחייבת עלה דין דקטול על מה דעבדת אמר להון מלכא אנא לא גזרית למקטלה אלהין די תיעול קדמי ולא עלת ופקידית למעדי מינה מלכותא אמרו ליה לא הכי אילהין דין דקטול גזרת עלה בעטת שבע רברבני מן יד תקוף רוגזיה וגזרי למהוי צליבן שבע רברבניא על צליבא: ואמרו עולימי דמלכא משומשנוי יבעון לצרוך מלכא עולימן בתולתן שפירן דחיזו: וימני מלכא אפיטרופין בכל פילכי מלכותיה ויכנשון ית כל עולימתא בתולתא שפירת חיזו לשושן בירנתא לבית נשיא דיתמן דימוסן ובגאון די תמן מתמני הגא רב סריס דמלכא נטיר נשיא ויתגזר למהוי יהיב סמתר משחהון: ועולימתא די תשפיר קדם מלכא תיעול למחסן מלכותה חלף ושתי ושפר פתגמא קדם מלכא ועבד הכי: גבר חסידא ומודה ומצלי קדם אלהא על עמיה הוה בשושן בירנתא ושמיה מרדכי אתקרי על דהוה מתיל למירא דכיא בר יאיר בר שמעי בר גרא בר קיש גברא דמן שבטא בנימן הוא שמעי דאקיל ית דוד ובעא יואב למקטליה ולא שבקיה על דא דאסתכל בית ברוח נבואה וחמא דאיטמוסי מרדכי ואסתר למיפק מיניה וכדו פסק שמעי מילמילד פקד דוד לשלמה בריה ל למקטל יתיה: די אזל בגלותא מן ירושלם עם גלותא די אגליאת עם יכניה מלכא דיהודה די אגלי נבוכדנצר מלכא דבבל וכד צדא כורש ודריוש ית בבל נפק מרדכי מן בבל עם דניאל וכל כנישתא דישראל די הוו תמן בבבל נפקו מן תמן ועלו עם כורש מלכא למידר בשושן בירנתא: והוה מרבי ית הדסה היא אסתר ברת אחבוי ואמאי והוו קרין לה הדסה על די הוות צדיקתא וצדיקיא רמתילו לאסא אסתר הוו קרין לה על די הוות צניעא בביתא דמרדכי שבעין וחמש שנין ולא חזת אפי גבר אלהן אפי מרדכי דאיתעבידא לה לתורבינא ארום לית לה אבא ואמא ועולימתא שפירת ריוו ושפירת חיזו ובעידן דמית אבוה אישתארת במעין דאימה וכד ילידת יתה אמה מיתא אמה ונסבת מרדכי ליה בביתיה והוה קרי לה ברת: והוה כד אשתמע פתגם כרוז מלכא וגזירתיה ובאתכנשות עולימתן סגיאין לשושן בירנתא ליד הגי ואידברת אסתר באונסא ואיתעלת לבית מלכא לידא דהגי נטיר נשיא:

אבן עזרא

פתגם · כמו דבר וכן בקהלת ובארמית: כי רבה · הטעם שהיא רבה כמו כי עם קשה עורף הוא: יתנו יקר · שב אל מלת כל איש שורר בביתו מושל ב באשתו: ולא ישנה מנהגו · אפי' לשונו אפי' לדבר בלשון א אחרת · ויש אומרים כי ערב דבר אחר עם זה המעשה שלא יהיה קלון למלך: כשוך · שם הפועל מפעלי הכפל: זכר את ושתי · בפה ויתכן שזכר את יופיה על כן ו"ו ואת אשר עשתה: נגזר · מגזרת בין הגזרים: יבקשו · בנות העין ראוי להרגם ורבים כמוהו ותחסר מלת מבקשים כמו אשר ילדה אותה ללוי: תמרוקיהן · כמו תמרוק ברע: איש יהודי · בעבור היותו ממלכות יהודה נקרא כן: בשושן הבירה · כי בשער המלך היה קורם דבר אסתר על כן הוא דר בארמון: בן קיש · היה גדול באבותיו ואילו היה אבי שאול היה מזכיר שאול כי הוא מלך ולא אביו על כן לא נודע אם מ מרדכי היה משבט ש שאול אם לא: ימיני · חסר בן דרך קצרה: יפת תואר · תואר כל אבר ומראה הכל טוב או על העין · ודרש ירקרוקת מטעם הדסה: לבת · לולי שהיתה בתולה לא היה מרדכי משכן בה כי לא יסמך על מעשה נס · אולי דרש לבית שהיה ב במחשבתו בעבור י יופיה לקחתה לאשה:
ותשא

רשי

ומדבר כלשון עמו · כופה את אשתו ללמד את לשונו אם היא בת לשון אחר: ויפקד המלך פקידים · לפי שכל פקיד ופקיד ידועות לו נשים היפות שבמדינתו: זכר את ושתי · את יופיה ונענש: תמרוקיהן · הן דברי המשכשכין כמו ומורק ושוטף שמן ע ערב ומיני סמנים ובשמים המטהרין ומעדנין את הבשר: איש יהודי · על שגלה עם גלות יהודה כל אותן שגלו עם מלכי יהודה היו קרויים יהודי בין הגוים ואפי' משבט אחר הם: איש ימיני · מבנימין היה כך פשוטו ורבותי' דרשו מה שדרשו: לו לבת · רבותי' פירשו לבית לאשה: ויהל

כלשונו כל כיפ' א"ל בא"א כתר"א דקיב'

בן ז' בטע' מלרע בלא מקף ומתחי'

מסרה
וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע: פקידים ד' ב' מל' וב' חס' יוד קדמא וסימ' יעשה פרעה ויפקד · י' נתנך כהן תחת יהוידע · פקידים ביד בניהו · ויפקד המלך פקידים ב' בהראי כל דמל': בעיני קל"ט וסימ' נמסר בס' רבתא בערך עין בסד: בן ו' בטעם פתחין וסי' נמסר בסדר ויצא עש: מירושלים ה' מל' וסי' נמסר בירמי' סימ' כו': הגולה ד' חס' בליש' וסימני' ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה · אף היא לגלה הלכה · עם הגלה אשר הגלת' עם יכניה · וישבו תחתיהם עד הגלה: ובהקבץ ב' וסי' ובהקבץ נערות רבות · ובהקבץ בתולות שנית ·
ותרויהון כספרא:

ותשא חסד · החסד תשא עמה לא יסור ממנה : ויבהל · כטעם מהירות : מנותיה · חלקים כמו מנה אחת בדברי האכילה להיותה שמיכה : ושבע הנערות · משרתות אותה : הראויות · הלשון הזה ידוע בדברי רז"ל : וישנה · שינה המנות לעשות לה טובה · וטעם בית הנשים דבק עם וישנה כי שינה מנותיה ונערותיה והיא בבית הנשים עם חברותיה : יש אומרים כי מרדכי לא עשה כהוגנה שצוה על אסתר שלא תגיד עמה כי פחד שלא יקחנה המלך לאשה אם ידע שהיא מהגולה ואחרים אמרו כי בדרך נבואה או בחלום ידע שתבא תשועה על ידה לישראל והנכון בעיני כי עשה זה מרדכי בעבור שתשמור תורת השם בסתר שלא תאכל נבילות ותשמור השבתות ולא ירגישו המשרתים כי אם יודע הדבר שמא המלך יכריתנה או יהרגנה כי בעל כרחה נתפשה וידענו כי מרדכי היה מגדולי ישראל כי הנה הוא שלישי לשרים העולים עם זרובבל וכאשר ראה כי לא נבנה הבית בא אל שלם והיה בשער המלך בארמון והיא מעלה גדולה והנה דניאל הפקיד חביריו על מלכות בבל והוא בשער המלך ולולי שהיה מרדכי קודש מעם אסתר משרתי המלך לא עזבוהו המשרתים להתהלך לפני חצר בית הנשי' : את שלום אסתר · אם היא צריכה לרופאים : תור נערה · כמו עת ויש אומרים מגזרת תור כי הוא יבא לעת מזומנת כטעם וקול התור : מקץ היות לה · מקץ שבע שני' תחלה : שמן המור · בושם כחמר ועליו יש מחלוקת : ובזה · בדבר זה כי יש לה רשו לבקש מה שתרצה וזה בעבור שלא תבא לידי מחשבת ותהיה כחושה : אל בית הנשים שני · הטעם פעם שני ובא הטעם לשון זכר כמו אך בפעם הזה · וטעם שומר הפילגשים כי אחר ששכב המלך עמה לא ישכב עמה אדם אחר כי חרפה היא למלך רק תהיה מהפילגשים רק אם לא מצא המלך טובה ממנה אז ימליכנה : לא בקשה דבר · גם זה לאות על שכלה : הוא חדש טבת · כן יקרא בלשון כשדים ונקראו החדשים בלשון הקדש על המספר בעבור האביב : והנחה

רשי

ויבהל את תמרוקיה · זריז וממהר בשלה משל כולן : הראויות לתת לה · לשרתה וכן שמין לכולן ורבותינו דרשו מה שדרשו : וישנה · שינה אותה : אשר לא תגיד · כדי שיאמרו שהיא ממשפחת בזויה וישלחוה שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה : ומה יעשה בה · זה אחד משני צדיקים שניתן להם רמז וחסו דוד ומרדכי דוד שנא' גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך אמר לא בא לידי דבר זה אלא לסמוך עליו להלחם עם זה וכן מרדכי אמר לא אירע לצדקת זו שתלקח למשכב ערל אלא שעתידה לקום להושיע לישראל לפיכך היה מחזר לדעת מה יהא בסופה : תר · זמן : כל אשר תאמר · כל שחוק ומיני זמר : אל בית הנשים שני · השני : בחדש העשירי · עת צנה שהגוף נהנה מן הגוף זימן הקב"ה אותו עת צינה כדי לחבבה עליו : מכל הנשים · הבתולות שאף נשי' בעולו' קבץ :

ותשא יד וסי' ותשא את קולה ותבך · ותשא רבקה את · ותשא אשת אדניו · ותשא כל העדה ויתנו · ותשא את בנה ותצא · ותשא כרום עיניך · וחבירו · וישלח תבנית יד · ותשא אתי רוח · הרים רעשו ממנו · ותשא בריתי עלי פיך · והשא ותבא העיר · ותשא חסד לפניו ויבהל · ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות : בשמן ו' רפין וסימני ועשרן סלת בלול

וַתִּיטַב הַנַּעֲרָה בְעֵינָיו וַתִּשָּׂא חֶסֶד לְפָנָיו וַיְבַהֵל אֶת־תַּמְרוּקֶיהָ וְאֶת־מָנוֹתֶהָ לָתֶת לָהּ וְאֵת שֶׁבַע הַנְּעָרוֹת הָרְאֻיוֹת לָתֶת־לָהּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְשַׁנֶּהָ וְאֶת־נַעֲרוֹתֶיהָ לְטוֹב בֵּית הַנָּשִׁים׃ לֹא־הִגִּידָה אֶסְתֵּר אֶת־עַמָּהּ וְאֶת־מוֹלַדְתָּהּ כִּי מָרְדֳּכַי צִוָּה עָלֶיהָ אֲשֶׁר לֹא־תַגִּיד׃ וּבְכָל־יוֹם וָיוֹם מָרְדֳּכַי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי חֲצַר בֵּית־הַנָּשִׁים לָדַעַת אֶת־שְׁלוֹם אֶסְתֵּר וּמַה־יֵּעָשֶׂה בָּהּ׃ וּבְהַגִּיעַ תֹּר נַעֲרָה וְנַעֲרָה לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִקֵּץ הֱיוֹת לָהּ כְּדָת הַנָּשִׁים שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקֵיהֶן שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמֹּר וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּבְּשָׂמִים וּבְתַמְרוּקֵי הַנָּשִׁים׃ וּבָזֶה הַנַּעֲרָה בָּאָה אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תֹּאמַר יִנָּתֵן לָהּ לָבוֹא עִמָּהּ מִבֵּית הַנָּשִׁים עַד־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ בָּעֶרֶב הִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה אֶל־בֵּית הַנָּשִׁים שֵׁנִי אֶל־יַד שַׁעַשְׁגַז סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַפִּילַגְשִׁים לֹא־תָבוֹא עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־חָפֵץ בָּהּ הַמֶּלֶךְ וְנִקְרְאָה בְשֵׁם׃ וּבְהַגִּיעַ תֹּר־אֶסְתֵּר בַּת־אֲבִיחַיִל דֹּד מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר לָקַח־לוֹ לְבַת לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לֹא בִקְשָׁה דָּבָר כִּי אִם אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר הֵגַי סְרִיס־הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל־רֹאֶיהָ׃ וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל־בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא־חֹדֶשׁ טֵבֵת בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְמַלְכוּתוֹ׃

ל' ויתר ויתיטב · ל' · ל' וכתי' כן · ל' כטע' · ל' וכתי' כן · ל' · ל' · ח' ל' · ל' ואל ואת עמה ובכי' · ל' · י' · לג' · ב' ובכי' · ב' תמרוקים ל' ומל' · ו' · ב' חס' · ל' · ל' · יא' כטע' מלר' וכל מלכי' ויחזקאל דכו' כת"ב · ו' · ל' במלרע בתרי לישנ' · ל' כבי' סבית · ל' · ל' · ר' · ל' וחס' · מתחלפין הם · ל' · ל' · ב' ונבי' · ל'

וְשַׁפִּירַת עוּלֵימְתָא בְּעֵינוֹי וְאִיטְעֲנַת חִסְדָא קֳדָמוֹי וּפַקִּיד לְאִיתְבַּהֲלָא יַת סַמְתַּר רְבוּתָהָ וְיַת מַתְנַתְהָא חַסְנִיכִין וּלְבוּשֵׁי מַלְכוּתָא לְמֶהֱוֵי יְהִיבִין לָהּ וְיַת שְׁבַע עוּלֵימְתָן לְשַׁמְשׁוּתָא שְׁבַע יוֹמֵי דְשַׁבְּתָא חוּלְתָא הֲוַת מְשַׁמְּשָׁא קַדְמָאָה בְּחַד בְּשַׁבְּתָא רוֹקְעִיתָא בִּתְרֵין בְּשַׁבְּתָא גְנוּנִיתָא בִּתְלַת בְּשַׁבְּתָא נְחוּרִיתָא בְּאַרְבַּע בְּשַׁבְּתָא רוּחְשִׁיתָא בְּחַמֵשׁ בְּשַׁבְּתָא חוּרְפִּיתָא בְּשִׁיתָא בְּשַׁבְּתָא רְגוּעִיתָא בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא כּוּלְהוֹן צַדְקָתָן וְחַזְיָין לְמִיתַּן לָהּ מִיכְלָא וּמִשְׁתְּיָא עַל יְדֵיהוֹן מִן בֵּיתָא דְמַלְכוּתָא וְשַׁנֵּי יָתָהּ וְיַת עוּלֵימְתָהָא לְאוֹטָבָא לְהוֹן וּלְפַנְקוּתְהוֹן בְּבֵית נְשַׁיָּא׃ לָא חַוִּיתָא אֶסְתֵּר יַת עַמָּהּ וְתִילְדוּתָהּ מְטוּל דְמָרְדְּכַי פַּקְדָהּ דְלָא תְחַוֵּי וּמְטוּל מָה פַּקְדָהּ דְלָא תְחַוֵּי מְטוּל דַחֲשִׁיב בְּלִבֵּיהּ מָרְדְּכַי וְשַׁרְתִּי דַעֲבַדַת יְקָרָא לְנַפְשַׁהּ וְלָא צְבִיַּרת דְיֵיתֵי לְמִיחְמֵי שׁוּפְרָהּ לְמַלְכָּא וּלְשַׁלִּיטַיָּא דִין יָתַהּ דִּינִין בִּישִׁין וּקְטַל יָתַהּ וְלְמָה לָא חַוִּיאַת אֶסְתֵּר עַמָּהּ תִּלְדוּתַהּ דִילְמָא רְגִיז עֲלָהּ מַלְכָּא וְקָטִיל לָהּ וּמְשֵׁיצֵי עַמָּא דִי הִיא מִינֵּיהּ לְכֵן פְּקַד יָתַהּ דְלָא תְחַוֵּי עַמָּהּ וְתִלְדוּתַהּ׃ וּבְכָל יוֹמָא וְיוֹמָא מָרְדְּכַי יְהוּדָאָה מְצַלֵּי וְאָזֵל קֳדָם דַּרְתָּא דִי בְּבֵית נְשַׁיָּא לְמִידַע יַת שְׁלָם דְאֶסְתֵּר וּמָה אִתְעֲבִיד בַּהּ׃ וְכַד מְטָא סִידוּר עוּלֵימְתָא וְעוּלֵימְתָא לְמֵיעַל קֳדָם מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִסּוֹף דִיְהֵוֵי לָהּ כְּהִילְכַת נְשַׁיָּא דְמִתְיַנַן בְּתַפְנוּקֵיהוֹן תְּרֵי עֲשַׂר יַרְחֵי שַׁתָּא אֲרוּם כְּדֵין שַׁלְמִין יוֹמֵי סַמְתּוֹרֵיהוֹן שִׁיתָא יַרְחִין בְּטַכְּסַת וְאַנְפִּקִינוֹן דְמַנְתַּר יַת סַעֲרָא וּמְפַנֵּק יַת בִּיסְרָא וְשִׁיתָא יַרְחִין בְּבוּסְמַיָּא וּבְסַמְתּוֹרֵי נְשַׁיָּא׃ וּבְהָדֵין זְמַן בָּתַר דְשַׁלְמִי תְּרֵי עֲשַׂר יַרְחִין שַׁתָּא עוּלֵימְתָא עַיְילָא לְוַת מַלְכָּא יִתְבַּל רַבְרְבָן וְסַרְכָן דִי צָבְיָא לְמֵימַר מִן יַד יִתְיְהַב לָהּ לְמֵיעַל עִימָּהּ מִבֵּית נְשַׁיָּא עַד בֵּית מַלְכָּא׃ בְּעִידָן רַמְשָׁא הֲוַת עַיְילָא לְשַׁמּוֹשֵׁיהּ יַת מַלְכָּא וּבְעִידָן צַפְרָא הֲוַת תַּיְיבָא לְבֵית נְשַׁיָּא תִּנְיָין לִידָא דְשַׁעַשְׁגַז רַבָּא דְמַלְכָּא נְטִיר מַטְרוֹנִיתָא וּמִכַּן וְאֵילָךְ לָא תֵיעוֹל תּוּב לְוַת מַלְכָּא אֲרוּם אִילָהֵן הַהִיא דְאִתְרְעֵי בַהּ מַלְכָּא וְקָרֵי לָהּ בִּשְׁמָא מְפָרַשׁ וּכְתִיב׃ וְכַד מְטָא סִידוּר אֶסְתֵּר בְּרַת אֲבִיחַיִל אַחְבּוּי דְמָרְדְּכַי דִי נְסַב לְלִבְרַת לְמֵיעַל לְוַת מַלְכָּא לָא תְבָעִית צְרוֹךְ לְכָל מִידַּעַם אֲרוּם אִלָהֵן יַת מַן דְיֵימַר הֵגַי רַבָּא דִי לְמַלְכָּא נְטִיר נְשַׁיָּא וַהֲוַת אֶסְתֵּר טְעִינַת טִיבוּ וּמַשְׁכְּחַת רַחֲמִין בְּעֵינֵי כָּל חָזָהָא׃ וְאִדְבָּרַת אֶסְתֵּר לְוַת מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאִיתְּתָא וְאַעִיל יָתַהּ לְבֵית אִידְרוֹן בֵּית מַלְכוּתֵיהּ בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה הוּא יַרְחָא דְטֵבֵת בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֲתָא לְמַלְכוּתֵיהּ׃

בשמן : ועשירית האיפה סלת · והצילו העדה את · מצאתי דוד עבדי · ותרם כראם קרני · ששה חדשים בשמן המר : שבה ג' מלרע וסימ' ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה · בערב היא באה · ושבה לאתננה דצור : שני ב' סבירין שנית וסימ' אל בית הנשים שני אל יד שעשגז · וחנון בן צלף הששי בדה שני : דוד ב' חס' וסימ' בני עזוי אל דד מרדכי : העשירי כולהון מל' בס"ר חס' וסימ' בשנה התשיעית לצדקיהו · לשבמעהו העשרי · בשנה העשירית בעשרי דפרעה דיחזקאל : בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט · וכל רבוני מנין מל' בכ"א והכה כשלשים איש :

אבן עזרא

והנחה. שם כמו מנוחה בעבור שמחתו באסתר: משאת. מנחה כמו משאת בנימן: ובהקבץ בתולות שנית. הטעם היה זאת הפעם השנית כבר היה יושב מרדכי בשער המלך כי זה בשנת שבע למלכותו והמשתה על דבר ושתי בשנת שלש ואמרו חכמים כי נתחייבו ישראל מיתה בעבור שאכלו בשלחן המלך ושתו מיין משתיו: אין אסתר מגדת מולדתה. למלך ולא לסריסי שהעמיד לפניה: באמנה. מגדלת כאשר יש האומן והוא שם כמו חכמה עצמה. משומרי הסף. בחצר הפנימית והכתוב לא הזכיר למה קצפו ואיך ידע הדבר מרדכי ויש אומרים כי הוא היה מהסנהדרין והיה יודע שבעים לשון וזה טעם מרדכי בלשן ואין טעם בלשן כי אם דרש אחר: ויתלו. כל אחד משניהם כמו ויקבר בערי גלעד: אחר. אחר חמש שנים יש אומרים כי זה המן הוא ממוכן: מעל כל השרים. הטעם מעל כל כסאות השרים כי לכל שרים לו כסא בבית המלכות. יכרע וישתחוה ידוע וככון מה שדרשו רז"ל כי צורת צלם וע"ז היו בבגדיו או על מצנפתו: כי הגיד להם אשר הוא יהודי. כי הוא אסור לו והנה יש לשאול למה הכניס מרדכי עצמו בסכנה גם הכניס כל ישראל היה ראוי שידבר לאסתר ותסירנו משער המלך ולא יכעיס את המן אחר שראה שהשעה משחקת לו והתשובה כי לא יוכל לסור משער המלך כי אם יסור בלא מצות המלך דמו בראשו: הפיל

וחסר ה' וס' כלשון ארמי טבא רדף חייא ונטר אסתר. וביאורם נמסר בתלים סימן כ"ג ומשלי סימן כ"א: משאת ג' וס' ועל בית הגוים שאו משאת. נוגי ממועד אספתי. ויתן משאת ביד המלך. וא' ומשאת ויתן לו רב טבחים: עושהו' וסמ' רק עץ אשר תדע. אש וברד שלג וקיטר. ולשמחה מחזה עשה. ומאמר מרדכי אסתר עשה. קול רנה וישועה.

ויאהב המלך את אסתר מכל ה
הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל
הבתולות וישם כתר מלכות ב
בראשה וימליכה תחת ושתי:
ויעש המלך משתה גדול לכל שריו
ועבדיו את משתה אסתר והנחה
למדינות עשה ויתן משאת כיד
המלך: ובהקבץ בתולות שנית
ומרדכי ישב בשער המלך: אין
אסתר מגדת מולדתה ואת עמה
כאשר צוה עליה מרדכי ואת מאמר
מרדכי אסתר עשה כאשר היתה
באמנה אתו: בימים
ההם ומרדכי ישב בשער המלך קצף
בגתן ותרש שני סריסי המלך מ
משמרי הסף ויבקשו לשלח יד במלך
אחשורש: ויודע הדבר למרדכי
ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר
למלך בשם מרדכי: ויבקש הדבר
וימצא ויתלו שניהם על עץ ויכתב
בספר דברי הימים לפני המלך:
ג אחר הדברים האלה
גדל המלך אחשורוש את המן בן
המדתא האגגי וינשאהו וישם את
כסאו מעל כל השרים אשר אתו:
וכל עבדי המלך אשר בשער המלך
כרעים ומשתחוים להמן כי כן
צוה לו המלך ומרדכי לא יכרע
ולא ישתחוה: ויאמרו עבדי המלך
אשר בשער המלך למרדכי מדוע
אתה עובר את מצות המלך:

ורחים מלכא ית אסתר מכל נשיא דהוו מתנסבן ואיטענת רחמין וטיבו קדמוי מכל בתולתן ושוי מניכא דדהב על רישה וטרד מן קיטון בירת דמכיה ית איקונין דושתי ואוקים תמן ית איקונין דאסתר ואותיב יתה על כורסי תניין ואמליך יתה חלף ושתי: ועבד מלכא משתיא רבא לכל רברבנוי ועבדוי והוה קרי ליה משתיא דאסתר והנית שבוק כרגא לפילכיא עבד ויהב ליה מתנן וחולק כמיסת ידא דמלכא: ובאתכנשות בתולתן זימנא תיניינא ומרדכי מצלי ואזיל ויתוב בתרע מלכא: ומיסת ויומא זימנא חדא הוה שאיל לה מלכא מאידין אומא את ולא הות אסתר מחויא ילדותה וית עמה כמא דפקיד עלה מרדכי וית מאמר מרדכי הות אסתר עבדת שביא ומועדיא הות נטרת ביומי ריחוק הות מיזדהרא תבשילין וחמר דעממין נוכראין לא הות טעמא וכל פיקודיא דאיתחייבן בהון נשיא דבית ישראל הות נטרא על פום מרדכי היכמה דהות נטרת כד הות מתרביא עימיה: ביומא האינון ומרדכי יתיב בסנהדרין דתקינת לה אסתר בתרע מלכא וכד חזו תרין רברבניא כדין כנסו וקצפו ואמרו דין לדין הלא מלכתא בפתגם מלכא בעיא לסלקא יתן ולאוקמא ית מרדכי ליה רבותא לסלקא תרין קלוסנתרין ולאוקמא חד בכיין איתייעטו בלישנהון בגתן ותרש טירסאי תרין רברבני מלכא מנוטרי פלטירא ואמרו לאשקאה סמא דמותא דמטול לאסתר מלכתא ולאושיטא ידא במלכא אחשורוש למקטליה בסייפא בבית דמוכיה: ואשתמודע פתגמא למרדכי על דהוה חכים למללא בשבעין לישנין וחוי לאסתר מלכתא ואמרת אסתר למלכא ואיתכתיב על שום מרדכי: ואיתבע פתגמא ואשתכח קשוט ואצטליבו תרויהון על קיסא ואיתכתיב כס פרא דכרניא דמיתקרי תדירא קדם מלכא: בתר פתגמיא האילין עלת מידת דינא קדם ריבון כל עלמא וכן אמרת הלא המן רשיעא נחת מן שושן לירושלם לבטלא ביניין בית מוקדשך והא כען רבי מלכא אחשורוש ית המן בר המדתא די מזרעית אגג בר עמלק רשיעא וסגייה רב על כולא ותקין ית כורסיה מעילוי כל רברבניא די עמיה עני מרי עלמא עד כדו לא אשתמודע בעלמא פסיקו מיני עד די יתרברב וישתמודע לכל עממיא ומן בתר כן איתפרע מיניה על כל עקתין די יעביד איהו ואבהתוי לעמא בית ישראל: וכל עבדי מלכא די בתרע בית מלכא גחנין לאנדרטא די הקים בחדיה וסגידין ליה להמן ארום כן פקיד עלוהי מלכא ומרדכי לא הוה גחין לאנדרטא ולא הוה סגיד להמן על די הוה ליה עבד פלח ואיזדבן ליה בטולמא דלחם: ואמרו עבדי מלכא די בתרע פלטירין דמלכא למרדכי מה דין את עביר ית תפקידתא דמלכא:

רשי

והנחה למדינות עשה. לכבודה הניח להם מן המס שעליהם: ויתן משאת. שלח דורונות להם והכל כדי לפתותה אולי תגיד מולדתה ואעפ"כ אין אסתר מגדת מולדתה לפי שמרדכי יושב בשער המלך המזרזה והמרמזה על כך: לשלוח יד. להשקותו סם המות: ויודע הדבר למרדכי. שהיו מספרים דבריהם לפניו בלשון טרסי ואין יודעים שהיה מרדכי מכיר בשבעים לשונות שהיה מיושבי לשכת הגזית: ויכתב בספר דברי הימים. הטובה שעשה מרדכי למלך: אחר הדברים האלה. שבראה רפואה זו להיות לתשועה לישראל: גדל המלך את המן. שהקב"ה בורא רפואה למכתו של ישראל קודם שיביא המכה עליהם: כורעים ומשתחוים. שעשה עצמו אלוה לפיכך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה:

תיעמדו

מסרה

ימין' רומנה ימין: אחשורוש ד' חס' ו' בתרא וסימני' ויבקשו לשלח יד במלך אחשורש. ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון. ויאמ' המלך אחשורש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי. ויכתוב כשם המלך אחשורש. וחד חס' דחס' וסי' וישם המלך אחשרש מס על הארץ: ישתחוה ג' וסימ' ויהי דוד בא עד הראש. ויהי אחרי בא אמציהו. וכל עבדי המלך אשר בשער המלך. וחד וישתחוו ויעבד את הבעל וישתחוה ואינון חד מן ו' זוגין מן ג' ג' יוד ברישי' וחד ו' וסימני' נמסר בספר' רבתא במערכת אות היוד בס"ד:

הפיל פור · זאת המלה פרסית ופירושה גורל והנה זה הפך הוא חדש ניסן ויש אומרים כי בחר להשמיד את ישראל בחדש אדר כי בו נאסף אל עמיו משה אדונינו ולא ידע כי בו נולד · ואחרים אמרו בעבור חבור העליונים במזל גדי שהוא שנים עשר למזל דלי שהוא מזל ישראל והנכון שכן יצא בגורלו כי מהשם משפטו והשם האריך הזמן עד שיעשו ישראל תשובה וימלטו · כ"ן ישנו כוסף ויש אומרי גם הוא · מפוזר ומפורד בין העמים · שיפרד איש מעל אחיו כל כך הוא רעכולו ולא די שדתיהם שונות אלא שלא ישמרו הדתים והחקים שיצוה המלך והנה כל עם ועם ישמרו חוץ מהן: אין שוה · איננו דבר נכון או איננו תועלת · ועשרת אלפים ככר כסף · הוא חסר וכן הוא ועשרת אלפי אלפי ככר כסף כמו והנבואה עודד הנביא: בגנזי המלך · אוצרות וכמוהו אחר גנזי המלך והג"ן מובלע וכן ובגנזי ברומים: הכסף נתון לך · והעם לעשות בו השבך והנה הספרים נכתבו בי"ג לניסן והנה המן נתלה בניסן וחכמינו אמרו שהתענה מרדכי בימי הפסח ויתכן שלא כשמע הדבר ביום שנכתבו הספרים בו: אחשדרפנים · מלה פרסית מתשע אותיות ואין שם תואר במספרו במקרא ולא ימרו בעיני דברי האומרים שהם שתי מלות: הפחות · חסר תי"ו השורש והנכון שהאחד פחה בה"א פחת יהודה סמוך ומלת פחת כמו להיות פחם בארץ יהוד' כמו מוכר במוק אצל פנה והמ"ם סימן רבים: ונשלוח ספרים · שם התואר מבניין נפעל כמו נשאל נשאל דוד: פתשגן

וימלא ו' וסימ' אחרי הכות יי' את היאר · וימלא את החכמה · וימלא בית הבעל · וימלא הבית את הענן · וימלא הבן חמה · וימלא המן על מרדכי חמה: בחדש ז' ר"פ וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו: ישנו ד' וסימ' כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום · כי אם ישנו ביונתן · והיה אם ישנו בארץ וחפשתי · ישנו עם אחד מפזר ומפרד: אשקול ו' מל' בליש'

רש"י

היעמדו דברי מרדכי · האומר שלא ישתחוה עולמית כי הוא יהודי והוזהר על ע"ז: ואת דתי המלך · לתת מס לעבודת המלך: אין שוה · אין חשש כלומר אין בצע: הפיל פור · הפיל מי שהפיל ולא פירש מי ומקרא קצר הוא: הוא הגורל · הכתוב מפרש ומהו הפור הוא גורל הפיל הגורל באיזה חדש יצליח: מיום ליום · באיזה יום בחדש שיצליח: יכתב לאבדם · יכתב ספרים לשלוח לשרי המדינות לאבדם: ויסר המלך את טבעתו · הוא מתן כל דבר גדול שישאלו מאת המלך להיות מי שהטבעת בידו שליט בכל דבר המלך: ונשלוח ספרים · ויהיו נשלחים ספרים איסטר"א טר"טיש בלע"ז והוא מגזרת אם כלחוש כלחם כנלה כנליתי כרמה כרמיתי: בשלשה עשר לחדש שנים עשר · ביום י"ג לאותו חדש שהוא י"ב לחדשי השנה: פתשגן

וַיְהִי בְּאָמְרָם אֵלָיו יוֹם וָיוֹם וְלֹא שָׁמַע
אֲלֵיהֶם וַיַּגִּידוּ לְהָמָן לִרְאוֹת הֲיַעַמְדוּ
דִּבְרֵי מָרְדֳּכַי כִּי־הִגִּיד לָהֶם אֲשֶׁר־
הוּא יְהוּדִי: וַיַּרְא הָמָן כִּי־אֵין מָרְדֳּכַי
כֹּרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּמָּלֵא הָמָן חֵמָה:
וַיִּבֶז בְּעֵינָיו לִשְׁלֹחַ יָד בְּמָרְדֳּכַי לְבַדּוֹ
כִּי־הִגִּידוּ לוֹ אֶת־עַם מָרְדֳּכָי וַיְבַקֵּשׁ
הָמָן לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר
בְּכָל־מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַם מָרְדֳּכָי:
בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא־חֹדֶשׁ נִיסָן
בִּשְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לִפְנֵי הָמָן מִיּוֹם
לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר
הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר:
וַיֹּאמֶר הָמָן לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ יֶשְׁנוֹ
עַם־אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים
בְּכֹל מְדִינוֹת מַלְכוּתֶךָ וְדָתֵיהֶם שֹׁנוֹת
מִכָּל־עָם וְאֶת־דָּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עֹשִׂים
וְלַמֶּלֶךְ אֵין־שֹׁוֶה לְהַנִּיחָם: אִם־עַל־
הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכָּתֵב לְאַבְּדָם וַעֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים כִּכַּר־כֶּסֶף אֶשְׁקוֹל עַל־יְדֵי
עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה לְהָבִיא אֶל־גִּנְזֵי
הַמֶּלֶךְ: וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ אֶת־טַבַּעְתּוֹ
מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא
הָאֲגָגִי צֹרֵר הַיְּהוּדִים: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
לְהָמָן הַכֶּסֶף נָתוּן לָךְ וְהָעָם לַעֲשׂוֹת
בּוֹ כַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ: וַיִּקָּרְאוּ סֹפְרֵי
הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בִּשְׁלוֹשָׁה
עָשָׂר יוֹם בּוֹ וַיִּכָּתֵב כְּכָל־אֲשֶׁר־צִוָּה
הָמָן אֶל אֲחַשְׁדַּרְפְּנֵי־הַמֶּלֶךְ וְאֶל־
הַפַּחוֹת אֲשֶׁר עַל־מְדִינָה וּמְדִינָה
וְאֶל־שָׂרֵי עַם וָעָם מְדִינָה וּמְדִינָה
כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ בְּשֵׁם
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ נִכְתָּב וְנֶחְתָּם
בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ: וְנִשְׁלוֹחַ סְפָרִים בְּיַד
הָרָצִים אֶל־כָּל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ
לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־
הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן טַף וְנָשִׁים
בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים
־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז:

וַהֲוָה בְּמַלָּלוּתְהוֹן לְוָתֵיהּ יוֹמָא וְיוֹמָא וְלָא קַבִּיל מִנְהוֹן וְחַוִּיאוּ לְהָמָן לְמֶחֱזֵי הֲיִתְקַיְּימִין פִּתְגָּמֵי מָרְדֳּכַי כָּל קֳבֵיל פִּתְגָּמֵי דְּהָמָן אֲרוּם חַוִּי לְהוֹן דִּי לְהָמָן לָא הֲוָה סָגִיד עַל דַּהֲוָה עָבְדֵי דְּאִזְדַּבַּן לֵיהּ בְּטוּלָמַת לְחֵם וְלָא אִדְרָתָא דִּי הֲקִים בְּחַדְיֵיהּ לָא הֲוָה גְּחִין עַל דַּהֲוָה יְהוּדִי וִיהוּדָאֵי לָא פָּלְחִין וְלָא גָּחְנִין לֵיהּ: וַחֲזָא הָמָן אֲרוּם לֵית מָרְדֳּכַי גָּחִין לְאַנְדְּרָטֵיהּ וְלָא הֲוָה סָגִיד לֵיהּ וְאִיתְמְלֵי הָמָן עָלוֹי דְּמָרְדֳּכַי רִיתְחָא: וַהֲוָה חוּךְ קֳדָמוֹי לְאוֹשָׁטָא יְדוֹי לְמִקְטוֹל יַת מָרְדֳּכַי בִּלְחוֹדוֹהִי אֲרוּם חַוִּיאוּ לֵיהּ דְּמָרְדֳּכַי אָתֵי מִן יַעֲקֹב דִּשְׁקַל מִן עֵשָׂו אֲבָא דְאָבוּי דְּהָמָן יַת בְּכוֹרָתָא וְיַת בִּרְכָתָא וִיהוּדָאֵי אִינוּן דְּעַמָּא מָרְדֳּכַי וּבְעָא הָמָן לְשֵׁיצָאָה יַת כָּל יְהוּדָאֵי דִּי בְּכָל מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַמָּא דְּמָרְדֳּכַי: בְּיַרְחָא קַדְמָאָה דְּהוּא יֶרַח נִיסָן בְּשַׁתָּא תַּרְתָּא עַסְרֵי לְמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אַפִּיל מִילְּתָא הוּא עַדְבָּא קֳדָם הָמָן מִן יוֹמָא לְיוֹמָא וּמִן יַרְחָא לְיַרְחָא תְּרֵי עֲסַר דְּהוּא יֶרַח אֲדָר: וַאֲמַר הָמָן לְמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אִיתַי עַמָּא חֲדָא מְבַדַּר וּמִתְפָּרַשׁ בֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאוּמַיָּא וְלִישָׁנַיָּא וּמִקְצַת מִנְהוֹן דַּיְירִין בְּכָל פִּילְכֵי מַלְכוּתָךְ וּגְזֵירַת אוֹרַיְתְהוֹן שַׁנְיָין מִן כָּל עַמָּא לַחֲמָנָא וְתַבְשִׁילָנָא לֵיתְהוֹן טַעְמִין חַמְרָנָא לֵיתְהוֹן שָׁתָן יוֹמֵי גִינוּסַיָּא דִּילָנָא לֵיתֵיהוֹן נָטְרִין וְנִימוּסָנָא לָא מְקַיְּימִין וְיַת גְּזֵירַת דִּינֵי מַלְכָּא לֵיתֵיהוֹן עָבְדִין וּלְמַלְכָּא לֵית לֵיהּ טִימֵי מִנְהוֹן וּמָה הֲנָאָה אִית לֵיהּ בְּהוֹן אִין יִשְׁבְּקִינוּן עַל אַפֵּי אַרְעָא: אִין עַל מַלְכָּא שַׁפַּר יִכְתַּב כְּתָבָא לְאוֹבָדָא יַתְהוֹן וַעֲשֶׂרֶת אַלְפִין כִּכְּרִין דִּכְסַף אֶתְקוֹל עַל יְדוֹי עָבְדֵי עִיבִידְתָּא לְמֵיתֵי לְבֵית גִּנְזֵי דְּמַלְכָּא וּמַן יָכִיל מָאנֵי שִׁתִּין רִבְבַן דְּסַלְקָן אֲבָהַתְהוֹן מִן שִׁעְבּוּדְהוֹן דְּמִצְרָאֵי: וְאַעְדִּי מַלְכָּא יַת גּוּשְׁפַּנְקֵיהּ מֵעִילּוֹי יְדֵיהּ וִיהַבָהּ לְהָמָן בַּר הַמְּדָתָא דְּמִזַּרְעִית אֲגַג מְעִיקָא דִּיהוּדָאֵי: וַאֲמַר מַלְכָּא לְהָמָן כַּסְפָּא יְהֵא מִתְיְהַב לָךְ וְעַמָּא יְהוֹיָין מְסִירִין בִּידָךְ לְמֶעְבַּד מָה דְּיוֹטַב קֳדָמָךְ: וְאִתְקְרִיאוּ לַבְלָרִין דְּמַלְכָּא בְּיַרְחָא קַדְמָאָה בִּתְלָתָה עֲסַר יוֹמִין בֵּיהּ וְאִתְכְּתִיב כְּכָל דִּי פַּקִּיד הָמָן לְוָת אִסְטְרַטִילוֹטֵי מַלְכָּא וּלְוָת הִיפַּרְכִין דִּמְתַמַּן אַרְכוּנִין עַל כָּל פִּילְכַיָּא וּפִילְכַיָּא וּלְוָת רַבְרְבָנֵי עַמָּא וְעַמָּא פִּילְכַיָּא וּפִלְכַיָּא כְּרוֹשֶׁם כְּתָבְהָא וְעַמָּא וְעַמָּא כְּמַמַּלֵּל לִישָׁנֵיהּ בְּשׁוּם מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ כְּתִיב וּמְפָרַשׁ וּמִתְחַתֵּם בְּגוּשְׁפַּנְקָא דְּמַלְכָּא: וּלְשַׁדְּרָא פִּטְקִין בִּידָא דְּרִיהֲטוֹנִין לְכָל פִּילְכֵי מַלְכָּא לְשֵׁיצָאָה וּלְקַטָּלָא וּלְהוֹבָדָא יַת כָּל יְהוּדָאֵי מִן עוּלֵימָא וְעַד סָבָא טַפְלַיָּא וּנְשַׁיָּא בְּיוֹמָא חֲדָא בִּתְלָתַת עֲסַר יוֹמִין לְיֶרַח תְּרֵי עֲסַר הוּא יַרְחָא דַּאֲדָר וְשַׁלְלֵיהוֹן לַעֲדָאָה:

מסרה

וסי' נמסר במלכים א' סימן ב' וביחזקאל סימן ד' ע"ש: אל גנזי ל' אם על המלך טוב · וחד על גנזי ויגד למרדכי אה · ואינון מן א"ב מן חד אל וחד על ול' דכו' וס' נמס' בנסר' רבה' בערך אל כס"ד: נתון ג' וסימ' והחכמה והמדע נתון · הכסף נתון לך · ולפני מזה אלישיב: ונשלוח ספרים חד מן כ"ו פסו' אית בהון כל הא"ב וסי' נמסר ביחזקאל סימן ל"ח: ונשלוח ג' מל' בליש' וסימניהון אדום ומואב משלוח ידם · השבם ושלוח דו"ה · ונשלוח ספרים ביד הרצים: לבוז ג' ב' מל' וסי' ויבא יהושפט ועמו · ושללם לבוז · וחבירו דסיפרא קרבא חס':

ונשלוח ל' וחד' ונ"ח' בליש' · אית בכסא' חד' עד סוף

פתשגן כמו נוסחה· גלוי שלא יהי בסתר· עתידים כבוכים לעתיד מגזרת ועתדה בשדה לך· דחופים כדמות דחופים במהירות· והעיר שושן שם היהודים כבוכה כי מה תחום הבירה כי כולה היא משרתי המלך ואין שם יהודי רק מרדכי לבדו· נבוכה פועל עבר על כן הוא מלעיל מגזרת נבוכים הם בארץ כאשר שהשתכם ולא ידע מה יעשה· ומרדכי כאשר ידע זה הדבר מיד קרע בגדיו· ויצא בתוך העיר היא עילם המדינה· כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק כי הוא דרך בזיון במלכות· ומספד קינות· יוכע מבנין הכבד הרגום הנוסף והאות חסר הוא יו״ד כיו״ד אבוק מים והנכון בעיני כי היו״ד שרש כיו״ד אשר יולד לו והוא מבנין הכבד הדגוש שלא נקרא שם פועלו· יש דברי יחיד שהתך הוא רכיל והקרוב אלי כי לא כ כמשכו ימיו עד מלוך אחשורוש כי זקן היה ומעלת החכמה לא תסור· ותתחלחל מגזרת חיל אחז יושבי פלשת שהפעלים הכפולים שהם כפולים· פרשת מגזרת לפרוש להם שביאר לשרים דבר הכסף· ביהודים בעבור היהודים· לאבדם והטעם למחות שמם· אשר נתן בנין כפעל והנו״ן מובלע ב בתי״ו· בשושן להשמיד הטעם כתב דת אשר נתן להשמיד את כל אשר בשושן כי היא עיר היהודים: ועם

נבוכה חד מן א״ב מן ג׳ כחד לישן אנ״ד וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות האלף בס״ר׃ גדולה הגדולה כלהון מ׳ל במ״ח חס׳ וסימ׳ ויצמא מאד ויקרא דשמשון· לקול המולה גדלה· מימי אבתינו אנחנו· ומעשינו הרעים ואשמתינו· ברעה גדלה ובחרפה· וירע להם רעה גדלה׃ והעיר רחבת ידים וגדלה· ובצרה גדלה אנחנו· וכל דניאל דבות׳ חס׳

פתשגן הכתב להנתן דת בכל מדינה
ומדינה גלוי לכל העמים להיות
עתדים ליום הזה׃ הרצים יצאו
דחופים בדבר המלך והדת נתנה
בשושן הבירה והמלך והמן ישבו
לשתות והעיר שושן נבוכה׃
ד ומרדכי ידע את כל
אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו
וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר
ויזעק זעקה גדלה ומרה׃ ויבוא
עד לפני שער המלך כי אין לבוא
אל שער המלך בלבוש שק׃ ובכל
מדינה ומדינה מקום אשר דבר
המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים
וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע
לרבים׃ ותבואינה נערות אסתר
ה וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל
ל המלכה מאד ותשלח בגדים
להלביש את מרדכי ולהסיר שקו
מעליו ולא קבל׃ ותקרא אסתר
להתך מסריסי המלך אשר העמיד
לפניה ותצוהו על מרדכי לדעת
מה זה ועל מה זה׃ ויצא התך אל
מרדכי אל רחוב העיר אשר לפני
שער המלך׃ ויגד לו מרדכי את
כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף
ה אשר אמר המן לשקול על גנזי
המלך ביהודיים לאבדם׃ ואת
פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן
להשמידם נתן לו להראות את
אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה
לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש
מלפניו על עמה׃ ויבא התך ויגד
לאסתר את דברי מרדכי׃ ותאמר
אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי׃

דיטגמרת דכתבא למהוי מיתיהיבא בכל גזרתיה בכל פילכא ופילכא מפרסם לכל עממיא למיהויהון זמינין ליומא הדין׃ ריהוטנין נפקו זריזין בפתגמא דמלכא וגזירתא אתיהיבת בשושן בירנתא ומלכא והמן הוו יתבין למשתי חמרא וקרתא דשושן מתערבלא בחדוות עממין נוכראין ובקל בכיתא דעמא בית ישראל׃ ומרדכי ידע על ידא דאליהו כהנא רבא ית כל מה דאתעביד בשמי מרומא ומה דאתחייבו עמא בית ישראל לשתיצאה מגו עלמא והיכמה דאתכתיב ואתחתים להובדותהון מן עלוי ארעא הכדין אתכתיב ואתחתים בשמי מרומא על עיסק דאתהניאו מן סעודתיה דאחשורוש רשיעא ברם חותמא הוה חתים מן טינא ושדר מרי עלמא ית אליהו כהנא רבא לחואה למרדכי דיקום ויצלי קדם מרי עלמא על עמיה וכד ידע מרדכי בזע ית לבושוי ואלביש לבושא דשק על בסריה ושוי קיטמא על רישיה וקבל קבלתא רבתא ובכא במרירות נפשא בקל עצב׃ ואתא עד קדם תרע פלטירא דמלכא ארום לית רשו לגבר למיעל לתרע פלטיר דמלכא כד לביש לבושא דשק׃ פילכא ופילכא ובכל קריא וקריא אתר דפתגם מלכא וגזירת דיניה מטי אבלא רבא ליהודאי וצומא ובכותא ומספדא ולבוש שק וקיטמא הוה מתשם עלוי צדיקיא סגיאין׃ ועלן עולימן דאסתר ורבנהא וחויאו לה ואזדעזעת מלכתא לחדא ושדרת לבושי מלכותא למלבשא ית מרדכי ולמעדי ית שקיה מעילוי ולא קביל׃ וקראת אסתר לדניאל דמתקרי התך די על מימר פומיה מתחתכן פתגמי מלכותא ופקידת ליה על מרדכי למדע מה דין קל בכותא די הוא בכי ועל מה דין לא קביל לבושי מלכותא דשדרית ליה׃ ונפק התך למללא לית מרדכי לפתאה דקרתא די לקדם תרע פלטירין דמלכא׃ וחוי ליה מרדכי ית כל די ערעיה על עיסק דלא סגיד להמן ולא גחן לאנדרטיה וית דררא דממון כסף עסר אלפין ככרין די אמ׳ המן למתקל על ידיהון דגבוין דממנן על בית גנזי מלכא בגין יהודאי להובדותהון׃ וית דיטגמאה כתב גזירתא דאתיהיב בשושן לשציותהון יהב ליה לאחזאה ית אסתר ולחואה לה מה דחשיב המן רשיעא על עמא דיהודאי ולפקדא עלה למיעל לות מלכא לפייסא ליה ולמבעי רחמין על עמה׃ ועל התך וחוי לאסתר ית פתגמי מרדכי׃ ואמרת אסתר להתך למיזל ולמללא למרדכי ופקידת ליה על עיסק מרדכי דלא יגרי עם המן מצותא ארום דבבו דביני יעקב ועשו הוה נטיר ליה׃

רשי

פתשגן׳ לשון ארמי ספור הכתב בלע״ז ר דרי״שמתכט׃ להנתן דת· ציווי הכתב שהיה אומ׳ להנתן חוק גזירת המלך׃ גלוי לכל העמים· דבר זה׃ והדת נתנה בשושן· מקום שהיה המלך שם ניתן החק בו ביום להיות עתידים ליום י״ג לחדש אדר לכך׃ והעיר שושן נבוכה· היהודים שבה׃ ומרדכי ידע· בעל החלום אמ׳ לו שהסכימו העליונים לכך לפי ם שהשתחוו לצלם בימי נבוכד נצר ושנהנו מ מסעודת אחשורוש׃ כי אין לבוא· אין דרך ארץ לבוא אל שער המלך בלבוש שק׃ דבר המלך ודתו· כשהשלוחי׳ נושאי הספרי׳ עוברים שם ניתנה הדת בעיר׃ פרשת הכסף· פי׳ הכסף׃ אל

במ״א והקרן הגדולה אשר ב״ן׃ וכל אורית חס׳ במ״ר וס״מ נמסר בסדר בלק׃ ולהסיר ל׳ ותבואינה נערות א אסתר והו׳ חד מן מלין משמשי׳ ול׳ בריש תיבו׳ וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא במערכת אות הלמ״ד בס״ר׃ על מרדכי ב׳ וסימנ׳ ותקרא אסתר להתך· ויצא המן ביום ההוא· ואינון מן א״ב מן ל״ב זוגין מן כ״ב על דל״ג וסי׳ נמסר ב במסר׳ רבת׳ בערך על בס״ר· ולצוות כתיב תרין וו״ן ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן ב בשושן והוא חד מן י״ב מלין דכתיבי תרין וו״ן וסימ׳ קצותיו כרוב

אחר דבפרת משכן שני · קצותיו דאפוד בתראה · עשות וחמש צאן עשות · וקוו שתו ושברו וקוו · נטוות גרון ומשקרות עינים · ומנות ברמה ·
עין וחכינו עד אור הבקר · עוון העבר נא את עוון עבדך דדה״י · בעוון הן בעוון חוללתי · עוונותיו ילכדונו את הרשע · ולצוות עליה לבא
אל המלך להתחנן לו דאסתר · ומצוות ואת שבת קדשך הודעת להם · העשוים לבעל ולאשרה׃

אל תדמי בנפשך • אל תחשבי כמו וחיה כאשר דמיתי אל תדמי בנפשך אל תהי סבורה להמלט ביום ההריגה בבית המלך שאין את רוצה לסכן עצמך עכשיו על הספק לבא אל המלך שלא ברשות: ומי יודע אם לעת כזאת הגעת · ומי יודע אם יחפוץ בך המלך לשנה הבאה שהוא זמן ההריגה: לעת כזאת · שהוא היה עומד בניסן וזמן ההריגה באדר לשנה הבאה: הגעת למלכות · אם תגיעי לגדולה שאת בה עכשיו: אשר לא כדת · שאין דת ליכנס אשר לא יקרא ומדרש חכמים אשר לא כדת שעד עתה באונס ועכשיו ברצון: וכאשר אבדתי אבדתי · וכאשר התחלתי ילך לאבוד אלך ואמות ומדרש אגדה כאשר אבדתי מבית אבא אובד ממך שמעכשיו שאני ברצון נבעלת לגוי אני אסורה לך: ויעבור מרדכי · על דת להתענות ביום טוב ראשון של פסח שהתענה יד בניסן וטו ויו שהרי ביום יג כ נכתבו הספרים: מלכות · בגדי מלכות ורבותינו אמרו ם שלבשתה רוח הקדש כמו ורוח אמר ורוח לבשה את עמשה: עד

תאכלו טו בסו מכורת' חכה ותכורת' חכה ותלה בלתכע

נקראתי ב׳ א׳ חסר וסימ׳ נקרא נקריתי אל בית אביך׳ ואני לא נקראתי לבא אל המלך דאסתר • קרמא חסר: שלושים ד׳ מלא׳ בליש׳ וסימ׳ וירדו שלשה מהשלושים • מן השלישים הנו נכבד ר״פ • ויחלא אסא בשנת שלושים למלכיהו ודה״ • ואני לא נקראתי לבא אל המלך: יעמוד ג׳ בל׳ וסימ׳ לפני זעבו מי יעכוד ומי • ויכרת כצל ולא יעכוד • ריוח והצלה

כָּל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ
יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר
יָבוֹא־אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית
אֲשֶׁר לֹא־יִקָּרֵא אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית
לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט־לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־
שַׁרְבִיט הַזָּהָב וְחָיָה וַאֲנִי לֹא נִקְרֵאתִי
לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם:
וַיַּגִּידוּ לְמָרְדֳּכָי אֵת דִּבְרֵי אֶסְתֵּר:
וַיֹּאמֶר מָרְדֳּכַי לְהָשִׁיב אֶל־אֶסְתֵּר אַל־
תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ לְהִמָּלֵט בֵּית־הַמֶּלֶךְ
מִכָּל־הַיְּהוּדִים: כִּי אִם־הַחֲרֵשׁ
תַּחֲרִישִׁי בָּעֵת הַזֹּאת רֶוַח וְהַצָּלָה
יַעֲמוֹד לַיְּהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר וְאַתְּ
וּבֵית־אָבִיךְ תֹּאבֵדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם־
לְעֵת כָּזֹאת הִגַּעַתְּ לַמַּלְכוּת:
וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל־מָרְדֳּכָי:
לֵךְ כְּנוֹס אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים הַנִּמְצְאִים
בְּשׁוּשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְאַל־תֹּאכְלוּ וְאַל־
תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה וָיוֹם גַּם־
אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אָצוּם כֵּן וּבְכֵן אָבוֹא אֶל־
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא־כַדָּת וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי
אָבָדְתִּי: וַיַּעֲבֹר מָרְדֳּכָי וַיַּעַשׂ כְּכֹל
ה אֲשֶׁר־צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר: וַיְהִי בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת ו
וַתַּעֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית
נֹכַח בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא
מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַּלְכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבָּיִת:

וְשַׁוְיָאַת אֶסְתֵּר מִילִין בְּפוּם הֲתָךְ וַאֲמַרַת לֵיהּ כִּדְנָא תֵימַר לְמָרְדֳּכַי הֲלָא הָמָן רַשִׁיעָא גְּזַר עַל מֵימַר אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דְּלָא לְמֵיעַל לְוַת מַלְכָּא לְדַרְתָּא גַוָּאָה בְּלָא רְשׁוּ וּכְעַן כָּל עַבְדֵי מַלְכָּא וְעַמִּין דְּדַיְירִין בְּפִילְכֵי מַלְכָּא יָדְעִין דִּיכָל גְּבַר וְאִיתְּתָא דִּי יֵיעוֹל לְוַת מַלְכָּא לְדַרְתָּא גַוָּאָה דִּי לָא מִתְקְרֵי עַל פּוּמֵיהּ דְּהָמָן חֲדָא הִיא גְּזֵירַת דִּינֵיהּ לְמֵמַת לְבַר מִמַּן דִּי יוֹשִׁיט לֵיהּ מַלְכָּא יַת תִּיגְדָא דְּדַהֲבָא וְיֵחֵי וַאֲנָא לָא אִתְקְרֵיתִי לְמֵיעַל לְוַת מַלְכָּא דֵּין זְמַן תְּלָתִין יוֹמִין: וְכַד חֲזָא הָמָן רַשִׁיעָא יַת הֲתָךְ דִּשְׁמֵיהּ דָּנִיאֵל עָאִיל וְנָפִיק לְוַת אֶסְתֵּר וּתְקִיף רוּגְזֵיהּ בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ וְאִיזְדַּמְנוּ תַּמָּן מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל מַלְאֲכַיָּא וְחַוִּיאוּ לְמָרְדֳּכַי יַת פִּתְגָּמֵי אֶסְתֵּר: וַאֲמַר מָרְדֳּכַי לְמִיכָאֵל וּלְגַבְרִיאֵל לַאֲתָבָא לְוַת אֶסְתֵּר כִּדְנָא תֵימְרוּן לַהּ לָא תַחְשְׁבִי בְּנַפְשָׁיִיכִי לְמֵהַךְ לְאִשְׁתֵּיזָבָא בְּבֵית מַלְכָּא מִן כָּל יְהוּדָאֵי: אֲרוּם אִם מִישְׁתַּק שְׁתוּקִי בְּעִידָנָא הָדָא וְלָא תַפְגִּיעִי עַל יְהוּדָאֵי רַוְחָא וְשֵׁיזְבוּתָא יְקוּם לִיהוּדָאֵי מִן אֲתַר אוֹחֲרָן בְּגִין זְכוּת אֲבָהַת עַלְמָא וְיִשֵׁיזִיב יַתְהוֹן מָרֵי עָלְמָא מִן יַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְאַנְתְּ וּגְנִיסַת בֵּית אֲבָהָתָךְ תּוֹבְדוּן עַל הַהִיא חוֹבְתָא וּמַאן הוּא חַכִּימָא דִּי יִנְדַע אִין לְשַׁתָּא דְּאַתְיָא בְּעִידָנָא הָדָא אַתְּ מַטְיָא לְמַחְסַן מַלְכוּתָא: וַאֲמַרַת אֶסְתֵּר לְמִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל לַאֲתָבָא לְוַת מָרְדֳּכַי: אֱזִיל כְּנוֹס יַת כָּל יְהוּדָאֵי דִּי הִשְׁתַּכְּחוּן בְּשׁוּשַׁן וְצוּמוּ עֲלַאי לָא תֵיכְלוּן וְלָא תִשְׁתּוּן תְּלָתָא יוֹמִין וְצַלּוּ קֳדָם מָרֵי עָלְמָא בְּלֵילְיָא וּבִימָמָא וְאוּף אֲנָא וְעוּלֵימָתַי נְצוּם הָכְדֵין וּבָתַר כֵּן אֵיעוּל לְוַת מַלְכָּא דְּלָא כְּדִינָא וְתַכְמָה דְּהוֹבָדִית מִן בֵּית נָשַׁי וְאִדַּבְּרִית מִנָּךְ בְּאוֹנְסָא כְּדֵין אוֹבִיד מִן חַיֵּי עָלְמָא הָדֵין בְּגִין פּוּרְקַן עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל: וּנְסַס וּבְנַס מָרְדֳּכַי וַעֲבַר עַל חֶדְוַת חַגָּא דְּפִסְחָא וְצוֹם גְּזַר וִיתִיב עַל קִיטְמָא וַעֲבַד כְּכָל דִּי פַקִּידַת עֲלוֹי אֶסְתֵּר: וַהֲוָת בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה דְּפִסְחָא וְלַבְשַׁת אֶסְתֵּר לְבוּשֵׁי מַלְכוּתָא וּשְׁרַת עֲלָהָא רוּחַ קוּדְשָׁא וְקָמַת וְצַלִּיאַת בְּדַרַת דְּבֵית מַלְכָּא גַוָּאָה דְּמִתְבְּנֵי לָקֳבֵיל בֵּית מַלְכָּא דִּי בִירוּשְׁלֵם וּמַלְכָּא הֲוָה יָתִיב עַל כּוּרְסֵיהּ מַלְכוּתֵיהּ בְּבֵית מַלְכוּתָא וּמִסְתַּכֵּל כָּל קֳבֵיל תְּרַע בֵּיתָא עֲנַת אֶסְתֵּר וְכֵן אֲמַרַת רִבּוֹן דְּעָלְמָא לָא תִמְסְרִינַנִי בְּיַד עָרְלָא הָדֵין וְלָא תַעְבִיד רְעוּת הָמָן רַשִׁיעָא מִינִי הֵיכְמָה דִּי עֲבַד מִן וַשְׁתִּי דְּשָׂם טַעַם עַל מַלְכָּא וּפַקִּיד לְמִקְטְלָהּ בְּגִין דַּהֲוָת צָבֵי לְמִסְבַּהּ יַת בְּרַתֵּיהּ וְכַד אִתְכַּנָּשׁוּ עוּלֵימָתָן לִידוֹי דְּהֶגַי הֲוָת תַּמָּן בְּרַתֵּיהּ דְּהָמָן וַהֲוָת צָבֵי מִן שְׁמַיָּא דְּכָל יוֹמָא וְיוֹמָא הֲוָת מְקַלְקְלָא בְּרִיעָא עֲצוֹצָא וּבְמוֹי דְּרִיגְלָן וּפוּמַהּ הֲוָה סָרֵי לַחֲדָא וְאַפִּיקוּ יָתַהּ בִּבְהִילוּ וּמִינַהּ אִסְתַּקַּף עֲלַי הָדָא לְהִתְנַסְּבָא לֵיהּ וּכְעַן שַׁוִּי יָתִי לְרַחֲמִין בְּעֵינוֹי וְלָא יִקְטְלִינַנִי דִּי עֲבִיד צְבוּתִי וּבָעוּתִי דִּי אֲנָא בָעְיָא מִינֵיהּ וְאוּף אַנְתְּ בְּרַחֲמָךְ סַגִּיאִין חוּס עַל עַמָּךְ וְלָא תִמְסַר בְּנוֹי דְיַעֲקֹב בִּידוֹי דְּהָמָן בַּר הַמְדָתָא בַּר עֲדָא בַּר בִּיזְנַאי בַּר אַפְלִיטוֹס בַּר דְּיוֹסוֹס בַּר פִּירוּס בַּר חַמְדָן בַּר תַּלְיוֹן בַּר אַתְנִיסוּמוֹס בַּר חָרוּם בַּר חַרְסוּם בַּר שָׂגַר בַּר נְגַר בַּר פַּרְמַשְׁתָּא בַּר וַיְזָתָא בַּר אֲגַג בַּר סוּמְקַר בַּר עֲמָלֵק בַּר אֱלִיפַז בַּר עֵשָׂו רַשִׁיעָא:

ועם מדינות המלך · אפילו העם יודעים זה: אחת היא דת המלך לכל להמית לעולם לבד יבא עם מ״ס או מאחריו או מלפניו לבד מאחד והוא לבד בך נזכיר סמך: יושיט · לשון תרגום כמו ישלח ואין לו ריע במקרא · שרביט מלה רביעית והטעם בשבט ויש אומרים שהר״ים נוסף כר״יש סרסרת ואיננו אמתכי הר״ים איננה מאותיות המשרתו רק ככפל ככפל פ״א ו ואפופיה גם ר״ים ס סגריר: אל תדמי · תחשבי מגזרת כאשר דמיתי ושניהם מגזרת דמיון כמחשבת הנפש · רגשות בד״י והצלה לחסרון נ״ון השירש ו והטעם שיעמד ריוח והצלה ליהודי׳ מדרך אחרת ולא על ידך ואם תחשבי שתמלטי ת תאבדי וכל בית אביך עמך: ומי יודע אם לעת כזאת · הטעם מי יודע שמא לא הגעת למלכות אלא בעבור העת הזאת שתושיעי את ישראל: לך כנוס · אסוף וכמוהו לכנוס את הגרים: הנמצאים בשושן · העיר · וכומו עלי · בעדי: שלשת ימים · עד יום השלישי והנה לא אכלו בערב והתענו שני ימים ושני לילות כי הכתוב הוא לילה ויום והנה אסתר בטחה באלהיה על כן התענתה ולא בטחה ביופיה כי פני המלך תמתקנה אף כי עד יום השלישי: וכאשר אבדתי · שאינני יושבת עם עמי אובד לגמרי ובא פועל עבר תחת עתיד והטעם על ת מחשבתה וכמוהו ו וכאשר שכלתי שכלתי: ותלבש אסתר מלכו׳ · הטעם לבוש מלכות כי מלת ותלבש לעדים כנכנס אל החצר הפנימית ושומרי ה השער לא יכלו לדבר לה מאומה כי היא ה המלכה: וינתן

מסרה
יעמוד ליהודים: ומי יודע ג׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סימן ב׳: לילה ויום ג׳ וסימניהון להות עיניך פתוחות לילה ויום דמלכים • פן אפקוד עליה לילה ויום אצרנה: גם אני ונערתי אצום כן: ובכן ב׳ בטעמא וסימ׳ ובכן ראיתי רשעים ק קבורי׳ ובאו • ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת: בבית המלכות ל׳ ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר • וחד בית המלכו׳ ואינון חד מן ה׳ זוגין חד בית וחד בבית וסי׳ בית הבור ל׳ כי בא ירמיהו אל בית הבור • בבית הבור ל׳ ויהי בחצי הלילה • בית רשע ל׳ מארת יי׳ • בית החפשית ל׳ ויהי עזיהו דד״ה׳ בבית החפשית ל׳ וינגע יי׳ דמלכים • בית אבל ל׳ טוב ללכת • בבית אבל ל׳ לב חכמים • בית המלכות ל׳ גם ושתי • בבית המלכות ל׳ ותלבש אסתר מלכות:

וינתן לך· חפצך או דברך׃ מהרו את המן· הנה הוא פועל יוצא ויתכן להיות כך מהר המלט שמה והטעם מהר כמפסך׃ ואחר אעשה· שאומר שאלתי ולפי דעתי שאיחרה אסתר לדבר ביום הראשון במשתה היין בעבור שלא ראתה סוס אות שחידש השם בעבור תענית ישראל וכאשר ראתה ביום השני דבר גדולת מרדכי חזק לבה׃ ולא זע· והוא חסר פ״א כמו ו והיום רד אחד מגזרת יחברו בזע והנכון בעיני שהוא מן הסניי׳ כמו ביום שיזועו כטעם פחד ותנועה׃ ויתאפק המן· שלא גילה סודו לאד׳ עד בואו אל ביתו והוא מגזרת להתאפק וקרוב מטעם לסבול׃ ורוב בניו· אמרו המדקדקי׳ כי פירושו גדולת בניו כמו קרית מלך רב כי איך יגיד לאשתו שיש לו בנים ר רבים ולפי דעתי שכן הוא ספר לאוהביו עם אשתו מזלו הטוב ויש לו עושר רב ובני׳ רבים וכל זה לא ישוה ב בעיניו מאומה אעפ שהמלך גדלו ומרוב גדולתו שתה עם ה המלכה וישתה עוד אחד׃ וטעם

עד חצי המלכות· דבר שהוא באמצע ובחצי המלכות הוא בית המקדש שהתחילו לבנותו בימי כורש וחזר בו וצוה לבטל המלאכ׳ ואחשורו׳ שעמד אחריו גם הוא ביטל המלאכה ופשוטו של מקרא אף אם תשאלי ממני חצי המלכות אתן לך׃ יבא המלך והמן· רבותינו אמרו טעמים הרבה בדבר מה ראתה אסתר שזימנה את המן כדי לקנאו במלך ובשרים ועוד טעמים רבים׃ אל המשתה· כל סעודה נקראת על שם היין שהוא עיקר׃ ומחר אעשה כדבר המלך· מה שבקשת ממני כל הימים לגלות לך את עמי ואת ת מולדתי׃ ויתאפק· נתחזק לעמוד על כעסו כי היה ירא להנקם בלא רשות· ויתאפק· איסטנ״יר בלע״ז׃ איכנו

ב׳ פסו׳ בקריאה רמז יהו״ד ראשי תיבות וסימ׳ יבא המלך והמן היום ישמחו השמים ותגל הארץ׃ מהרו ד׳ וסי׳ מהרו ועלו אל אבי· מהרו עשו כמני דשפטים· מהרו את המן לעשות את דבר אסתר· מהרו ללכת פן ימהר והשיגנו׃ ותאמר ה׳ וסי׳ ותדר נדר ותאמר· והתפלל חנה ותאמר· ותען אסתר ותאמר· וחברו ותען אסתר המלכה ותאמר· העוח

ויהי כראות המלך את־אסתר המלכה
עמדת בחצר נשאה חן בעיניו ויושט
המלך לאסתר את־שרביט הזהב
אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש
השרביט׃ ויאמר לה המלך מה־
לך אסתר המלכה ומה־בקשתך עד־
חצי המלכות וינתן לך׃ ותאמר
אסתר אם־על־המלך טוב יבוא
המלך והמן היום אל־המשתה אשר
עשיתי לו׃ ויאמר המלך מהרו
את־המן לעשות את־דבר אסתר
ויבא המלך והמן אל־המשתה אשר
עשתה אסתר׃ ויאמר המלך
לאסתר במשתה היין מה־שאלתך
וינתן לך ומה־בקשתך עד־חצי ה
המלכות ותעש׃ ותען אסתר ותאמר
שאלתי ובקשתי׃ אם־מצאתי חן
בעיני המלך ואם־על־המלך טוב
לתת את־שאלתי ולעשות את־
בקשתי יבוא המלך והמן אל־ ה
המשתה אשר אעשה להם ומחר
אעשה כדבר המלך׃ ויצא המן
ביום ההוא שמח וטוב לב וכראות
המן את־מרדכי בשער המלך ולא־
קם ולא־זע ממנו וימלא המן על־
מרדכי חמה׃ ויתאפק המן ויבוא
אל־ביתו וישלח ויבא את־אהביו
ואת־זרש אשתו׃ ויספר להם המן
את־כבוד עשרו ורב בניו ואת
כל־אשר גדלו המלך ואת אשר
נשאו על־השרים ועבדי המלך׃
ויאמר המן אף לא־הביאה אסתר
המלכה עם־המלך אל־המשתה
אשר־עשתה כי אם־אותי וגם־למחר
אני קרוא־לה עם־המלך׃

והות כד חזא מלכא ית אסתר מלכתא קיימא
כד נסיסא בדרתא ותרתין עינהא זלגן דמעין
ומסתכלא כלפי שמי מן יד אטעינת רחמין
בעינוי ואושיט מלכא לאסתר ית תגדא
דדהבא דהוה נקיט בידיה וקריבת אסתר
ומטת לידא ואחידת ברישא דתגדא׃
ואמר לה מלכא מה צרוך אית לך אסתר
מלכתא ומה בעותיך אפילו אם אנת בעיא
לפלגות מלכותי אתנניה לך לחוד למיבני
בית מוקדשא דאיהו קאים בתחום פלגות
מלכותי לא אתן לך דהכדין קיימית בשבועא
לגשם ערבאה וסנבלט חורונאה וטוביה
עבדא עמונאה דלא למשבק למיבני יתיה
דדחיל אנא מן יהודאי דילמא ימרדון בי
הדא בעותא לא אעביד לך מילתא אחריתי
די אנת בעיא מיני אגזור ותתעביד בבהילו
ורעותיך איתיהב לך׃ ואמרת אסתר אין
על מלכא שפיר ייתי מלכא והמן יומא דין
לשירותא דעבדית לכון׃ ואמר מלכא
אוחיאו ית המן למעבד ית פתגם גזירת
אסתר ועל מלכא והמן למשתיא די עבדת
אסתר׃ ואמר מלכא לאסתר במשתיא
דחמרא מה שאלתיך אסתר מלכתא ומה
בעותיך אפילו אין אנת בעיא עד פלגות
מלכותי תתעביד בעותיך לחוד למבני בית
מוקדשא דאיהו קאים בתחום פלגות
מלכותי לא אתן לך דהכדין קיימית בשבועא
לגשם ערבאה וסנבלט חורונאה וטוביה
עבדא עמונאה דלא למשבק למבני יתיה
דילמא ימרדון בי יהודאי׃ ואתיבת אסתר
ואמרת לית אנא בעיא פלגות מלכותא בשאלתי
ולא בנין בית מוקדשא בבעותי׃ אין
אשכחית רחמין בעיני מלכא ואין על מלכא
ישפר למיתן ית שאלתי ולמעבד ית בעותי
יעול מלכא והמן למשתיא די אעביד להון
ברמשא ולמחר אנא עביד כפתגם גזירת מלכא׃
ונפק המן מלות מלכא ביומא ההוא חדי
ובדח לבא וכד חזא המן ית מרדכי וית
טפליא דעסיקין בפתגמי אורייתא בסנהדרין
דעבדת להון אסתר בתרע מלכא ומרדכי
לא קם מן קדם אנדרטיה ולא רתת מיניה
אלהן פשט ית רגליה ימיניה ואחוי ליה שטר זבינתא דאזדבן ליה בטולמא דלחם דמכתבא
באסטרקליליה כל קבל ארכובתיה מן יד תקיף רוגזיה ואתמלי המן עלוי מרדכי רותחא׃ ואזדריז
המן ועל לביתיה ושדר וקרא ית רחמוי וית זרש רשיעתא אנתתיה ברת תתני פחת עבר נהרא׃
ואשתעי להון המן ית יקר עתריה והיך איתמני עם דוכסי מלכא והיך דהשין קדמוי סגיאות בנוי
דסכומהון מאתן ותמניא בר מן עסרתי אוחרנין דאינון פולמוריכין על פילכיא ובר מן שמשי
דהוא ספרנא דמלכא וית מה דירבי יתיה מלכא וית דזקפיה עלוי כל רברבנוי ועבדוי דמלכא׃
ואמר המן ברם לא הנעלת אסתר מלכתא עם מלכא למשתיא די עבדת אלהן יתי ואוף עידן
מחר אנא מזומן לותה למסעוד עם מלכא׃

חצי הספר בפסוקים

מסרה
פניה ותאמר לו· בתרא מלעיל׃ ומחר ו׳ וסימ׳ וקדשתם היום ומחר וכבסו· ומחר אל כל עדת ישראל׃ יקצוף· ומחר אתה ובניך עמי· שב בזה גם היו׳ ומחר אשלחך· ומחר אתן ויש אתך· ומחר אעשה כדבר המלך׃ ויתאפק ב׳ וסימ׳ ויאמ׳ שימו לחם· ויתאפק המן ויבוא אל ביתו׃ הביא ג׳ וסי׳ ויקח דוד מידה· והמלך שלמה נתן למלכ׳ שבא דד״ה· ויאמר המן אף לא הביאה· וא׳ והביאה וביום השמיני תקח לה׃ עשתה ה׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר בסדר תולדות ובשמואל ב׳ סימן י״ג׃ למחר ו׳ וסי׳ נמסר בסדר וארא׃

שוה ג׳ וסימ׳ וכל זה איננו שוה לי· ולמלך אין שוה להניחם· כי אין הצר שוה בנזק המלך׃ ובבקר ו׳ וסימ׳ ובקר תשבעו לחם· ובבקר היתה שכבת הטל· ובבקר זרעך תפריח· ובבקר תפלתי תקדמך· ובבקר הוא שבח· ובבקר אם למלך יתלו׃ שנת ה׳ בלישן שינה וסי׳ בחטם אשית את משתיהם· והשכרתי שריה וחכמיה· אם אתן שנת לעיני· כתוקה שנת העבד· בלילה ההוא נדדה שנת המלך׃

וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר ל׳ ג׳ וכסי׳
אני ראה את מרדכי היהודי יושב
בשער המלך׃ ותאמר לו זרש אשתו
וכל אהביו יעשו עץ גבה חמשים ל׳
אמה ובבקר אמר למלך ויתלו את ו׳ ל׳ ויתד ויתלו׳ ב׳ וחס׳
מרדכי עליו ובא עם המלך אל
המשתה שמח וייטב הדבר לפני המן
ויעש העץ׃ בלילה ב׳ דף
ההוא נדדה שנת המלך ויאמר ו ב׳ ה׳ כתיבה
להביא את ספר הזכרנות דברי ל׳ וכתי׳ כן
הימים ויהיו נקראים לפני המלך׃ יפת׳ ל׳ ויתד הנקראים

וכל דאליתיה טימי לותי בכל עידן די אנא חזי ית מרדכי יהודאה דיתיב בסנהדרין עם עולמיא בתרע פלטרין דמלכא׃ ואמרת ליה זרש אינתתיה וכל רחימוי אין שפיר בעינך נימר קדמך מילתא חדא מה דנעביד ליה למרדכי יהודאה אם הוא חד מן צדיקיא דאתבריאו בעלמא אין בחרבא נקטול יתיה כבר תהפוך חרבא ותתרמי עלנא הב יתיה לרגומנא כבר רגמיה דוד גלית פלישתאה ואם בתרא דנחשא נרמי יתיה כבר בזעיה מנשה ונפק מיניה זרוק יתיה לימא רבא כבר בזעוניה בני ישראל ועברו בגוה טמון יתיה לגו אתון נורא יקידתא כבר דעקרוי חנניה מישאל ועזריה ונפקו מן גויה יתרמי לגוב אריוות כבר לא חבילו אריוות בדניאל כד חי יתרמי קדם כלבין כבר דאסתממו פום כלבין בארעא דמצרים על בני ישראל למדברא יגלי יתיה כבר במדברא נפישו וסגיאו מה עוד קטלא נקטול יתיה והדא מיתא תתעביד ליה נרמי יתיה לבית אסירי כבר מן בית אסירי אמליכו ליוסף סכינא תתרמי על צואריה כבר הות אתהפכת סכינא מעילוי דיצחק עייניה נעויר ונשבוק יתיה כבר יקטל בנא כמה דקטל שמשון פורענותיה דגברא הדין לא ידעינן מה נעביד אלא צליבא רבא אתעביד ליה ועל בבא דביתיה דמיה ישתפיך קומתיה תתרמי על צליבא ויחזון יתיה כל יהודאי וכל חברוי ורחימוי שמיא וארעא כחדא ציתין על צליבא דאתקין המן למרדכי תוה לצפרא ועול קדם מלכא ושאיל מיניה על צליבא הדין בשעתא ההיא לא שלח מנוי ולא שכב המן בר המדתא עד דאזל ואייתי ית נגרייא ית קינאי נגרייא דעבדין צליבא וקיצאי דמתקנין סכין דפרזל ובנוי דהמן דייצין ותדיין וזרש אתתיה מנגנא בכינרין עם המן רשיעא ואמר אגרא לנגרי אנא יהיב ולקיצאי אנא מתקן שירותא על צליבא הדין בהשעתא קם המן רשיעא למנסיא צליבא בקומתיה נפקת בת קל משמי מרומא ואמירת ליה יאי המן רשיעא ולך שפר בר המדתא ושפר פתגמא קדם המן ועבד צליבא לגרמיה דהוות מן יומא דזמינת אסתר ית המן לשירותא אתעקו בני ישראל ואמרין דין לדין הדין מסאגינן בכל יומא ויומא דתיבעי אסתר מן מלכא דניקטליה והיא מזמנא ליה לשירותא בהא שעתא שפכו דבית יעקב כולהון לבהון ואתרחיצו על אבוהון די בשמיא וכן אמרין קדמוי עני יתן עני כל מעיקיא היך דתלין עיני עבדוי למריהון והיך עיני אמתא לרבונתה כדין תליין עיננא עלך עד עידן דתתגלי ותתפוק יתנא ודא סנאה ובעל דבבא מגרף ואמר מן אינון יהודאי בכן שמע בקל צלותהון ועבד בעותהון ביה בליליא מטול די בכל זימנא דפריק יתהון מן בעלי דבביהון בליליא פריק יתהון מפרעה ומסנחריב מן כל דקמו עליהון׃ ביה בליליא ההוא נדת שינתא דמלכא ביה בליליא ההוא נפק פורקנא ליהודאי ביה בליליא אידברת שרה לביתיה דאבימלך ביה בליליא אתקטלו כל בוכרי דמצראי ביה בליליא ההוא אתגליין נביאן לנביאן והילמין לחלמי חיזוא ביה בליליא ההוא אתגריש עלמא כוליה מרנן וכל דיירהון אבלא רבא בכל כרכיא מספדא וילא בכל מדינתא עולימין אסורין בסקין סבין סבן שקפין על לבהון וכולון צווחין במרר ובקל רב מיללין ואמרין ווי דחזינן עקא על עקא ותבירא על תבירא ומתברנא קדמיא לא אתסינן ומחתנא לא אתיהיבת אסו וממדונא אתנחמנא וכיבי לבנא לא עברו מיננא דקרית אבהתנא רטישא על ארעא ומקדשנא סגר סנאה ועזרתנא דששו בעלי דבבנא ופרעה ומצראי לא עצו עלנא כהדא עצתא ומלכי עממיא לא חשיבו עלנא כמחשבתא הדא למהוי עתידין ליומא הדין לשציותנא מעל אפי ארעא גלי רזין גלא ליה רזא דנא למרדכי די גזרת מותנא אתגזרת על דבית ישראל ואוף לעבדין ולאמהן לא זבינו יתנא ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דקודשא בריך הוא מסרומא ואין לא כתיב הדין קרא לא הות אפשר למימריה דכתיב עורה למה תישן יי חס ושלום לית קדמוי שינה אלא כד חטיין בית ישראל עבד גרמיה דכוות דמיך ברם כד עבדין רעותיה לא נאים ולא דמיך נטיר ישראל ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דמרדכי צדיקא דהוה שהיד ולא שכיב והות שכיב ולא דמיך דהוון בית ישראל מתכנשין ויתבין קדמוי ואמרין ליה את גרמת לנא יתכל בישתא הדא ואין את קמת מן קדם המן רשיעא וכרעת וסגידת ליה לא אתת עלנא כל עקתא הדא מתיב מרדכי ואמר לון לבושא די הוה לביש המן רשיעא ציירין עלוי תרין צלמין חד מן קדמוי וחד מן בתרוי ואין קמית וסגידית ליה אשתכחית דאפלח לטעותא ואתון ידעין מן דפלח לטעותא יאבד מן עלמא הדין ומטרד מן עלמא דאתי ושתקון מיניה כולון ביה בליליא נדת שינתא דהמן רשיעא דהוה שהיד ולא שכיב והות שכיב ולא דמיך מהימנת דהוה מתקן ית צליבא למיצלב ית מרדכי עלוי ולא הוה ידע די לנפשיה הוה מתקן יתיה ביה בליליא ההוא נדת שינתא דאסתר צדיקתא דהות עבדת לחמא לאעלא ית המן בשירותא עם

רשי

איננו שוה לי׃ איני חש לכל הכבוד אשר לי׃ בכל עת וגו׳· אמרו רבותינו שהיה מראה לו שטר שמכר עצמו לעבד על חוסר מזונות כשכתמנו ר׳ ראשי גייסות מרדכי והמן במלחמה אחת׃ נדדה שנת המלך· נס היה ויש אומרים שם את לבו על שזמנה אסתר את המן שמא נתנה עיניה בו ו ויהרגהו׃ להביא את ספר הזכרונות· דרך המלכים כשמתן כ נודדת אומרי׳ לפניהם משלים ושיחות עד ש ששנתם חוזרת עליהם ורבותינו אמרו מתוך שנתן לבו על המן ו ואסתר אמ׳ אי איפשר שלא ידע אדם עצתם שהוא אוהבי ויגלה לי וחזר ואמר שמא עשה לי אדם טובה ולא ג גמלתיו ואין חוששין עוד לי לפיכך ויאמר להביא את ספר ה הזכרונות׃ ונתן

אבן עזרא

וטעם יושב בשער ה המלך בעבור שהיא מעלה גדולה והוא מ מכעיס אותי׃ בלילה ההוא· נדדה שנת מלכו של עולם והטעם שהשם לא ייטן רק שומר ישראל וסבב ש סיבתה זכירת מעשים שעברו בעבור שנדדה שנת המלך· יש אומרי׳ כי טעם להביא ספר דברי הימים ל להתענגו בשמיעת ד דבריו שעברו ויש אומרי׳ בעבור שנדדה שנתו שמא עשה הוא על דבר שנדר ולא ה הקימו וזה קרוב אלי׃ יקר

רמצא ז׳ וס׳ הנביע · ויבקש הדבר וימצא ויתלו · וימצא כתוב וימצא בכני דבהני דעזרא · ימצא בוס גבורי חיל דדה׳ · ויבקשוהו וימצא להם ; לתלות ב׳ וסי׳ יחד לתלות · לתלות את מרדכי ; מה לעשות באיש כל לשון עש׳ יה קשורים כלמ׳ד במה קשורים בב״ת וס״מ ונתתי אתם שמרי משמרת הבית · מה לעשות עוד לכרמי הנינא דפסוק · ובכל יום ויום · והעם לעשות בו כטוב · ויבא המן ויאמר לו המלך ; אשר המלך חפץ ביקרו ; אמירה בלבו דוקא בלבו י׳ דסמי׳ וסימ׳ נמסר

אבן עזרא

יקר · הוא שם ולעולם הוא קמוץ רק אם היה סמוך כמו ואת יקר תפארת גדולתו ואם היה שם התואר יהיה היו״ד קמוץ בקמץ גדול וכאשר יסמך יתערב עם השם הסמוך יקר רוח איש תבונה והטעם יפרים ביניהם ; חפץ ביקרו · המלך חפץ לעשות יקר לו ; ויאמר המן בלבו · יש מדברי יחיד כי מזה הכתוב נלמוד כי בנבואה נכתב׳ זאת המגלה כי מי יודע תעלומות לב כי אם השם שגלה סודו אל עבדיו הנביאים ואחרים אמרו כי היה דרך סברא או המן גלה סודו אחר כן או ביום עצמו וכמוהו ויאמר עשו בלבו והאמת כי זאת המגלה ברוח הקדש נכתבה · מבאתו למי יחפוץ וגם דרכו יחפץ שני משקלים ; יביאו · המשרתים ; ואשר נתן כתר מלכות בראשו · יש אומרים שהרגים שהרה על המלך על כתר המלכות בעבור כבוד המלכות על כן אמר ונתון הלבוש והסוס ולא הזכיר הכתר והנכון בעיני שו״ו בראשו שב אל הסוס כי יש סוס של מלך שישימו כתר מלכות בראשו כאשר ירכב עליו המלך ואין אחד מעברי המלך רשאי לרכוב עליו וזה דבר ידוע ; כדרוף

תרגום

מלכא אחשורוש ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דמלכא דאחשורוש טפשא דהוה שהיד ולא שכיב והוה שכיב ולא דמיך די נקט יתיה רוחא דנקטא למלכי וחבטת יתיה כוליה ליליא עני וכן אמ לכל רברבנוי מה דאכלית לא הנאה לי ומה דשתיתי לא אתקבל עלי שמיא רעימין עלי ושמי שמיא מרימין בקליהון היך מתנן אמרית למשבק למדינתא ולא שבקית לון או אסתר והמן מכוונין למקטל יתי ודלא אעלת אסתר לשירותא עמי אלא המן בלחודוי ביה בליליא ההוא על דכרן אברהם יצחק ויעקב קדם אבוהון די בשמיא ואשתלח מן מרום מלאכא הוא מיכאל רב חילא דישראל ויתיב ברישיה דמלכא ונדי ית שינתא מיניה כוליה ליליא עד די אמר לאעלא קדמוי ית ספר דכרניא מילי דיומא והוון קרין ביה קדם מלכא עבדי דיניהון מלכא קדמי דהוון מן קדמוי ויתיב לעיל מן עיטוי דמלכא והוה מסתכל מלכא וחזי בדמות גבר עני ואמר ליה למלכא המן בעי דנקטלך ונמליך יתיה חילופיך והא מקדם בצפרא ובעי למישאל מינך גברא דפרקך מן מותא ובעי למקטליה אלא אימר ליה להמן מה למעבד לגברא דמלכא צבי ביקריה ותחזי דלא שאיל מינך אלא לבושין דמלכא וכתרא דמלכותא וסוסיא די רכיב עלוי מלכא ; ואשתכח כתוב בספרא די חוי מרדכי על בגתנא ותרש תרין רבני מלכא דינטרי פלטרין די בעו לאושטא ידא לקטלא ית מלכא דאחשורוש בבית דמכיה ; ואמר מלכא מה אתעביד יקרא ורבותא למרדכי על דין ואמרו עולמי מלכא משומשנוי לא אתעביד עד כדון עימיה שום מידעם ; ואמר מלכא מן גברא דקאים בדרתא והמן על לדרתא די בבית מלכא בריתא למימר למלכא למצלוב ית מרדכי על קיסא דזמין ליה ; ואמרו עולמי מלכא לותיה הא המן קאים בדרתא ואמר מלכא יעול ; ועל המן ואמר ליה מלכא מה חזי לאיתעבדא לגבר די מלכא צבי ביקריה וחשיב המן בלביה ואמר מאן יצבי מלכא למעבד יקרא יתיר מני ; ואמר המן לות מלכא גבר די מלכא צבי ביקריה ; ישים מלכא טעים ייתון לבוש ארגוונא די לבישו ביה ית מלכא ביומא די על למלכותא וסוסא די רכב עלוי מלכא ביומא דעל למלכותא ודי איתיהב כלילא דמלכותא ברישיה ; ויהא מתיהב לבוש ארגונא וסוסא על ידא דגברא רבא מרברבי דמלכא איסטרטיגין וילבשון תורביני מלכא ית גברא דמלכא צבי ביקריה וירכיבונוהי עילוי סוסא בפתאת דקרתא ויקלסון קדמוי כדנא יתעביד לגברא דמלכא צבי ביקריה ; ואמר מלכא להמן אוחי סב ית לבוש ארגונא וית סוסיא כמא די מלילתא ועביד כן למרדכי יהודאה אמר ליה המן לאידין מרדכי אתיב ליה מלכא למרדכי יהודאה אמר ליה המן סגיאין מרדכי יהודאי אית בשושן אתיב ליה מלכא להוא דיתיב בתרע פלטרין דמלכא אמר ליה המן בבעו מינך קטול יתי ולא תגזור עלי כפיתגמא הדין אמר ליה מלכא אוחי ולא תמנע מדעם מן כל מה דמלילתא ; ודבר המן ית לבוש ארגונא וית סוסא ואלביש ית מרדכי וארכבינה בפתאת דקרתא וקלס קדמוי כדין יתעביד לגברא די מלכא צבי ביקריה ;

מקרא

ז׳ וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על־
בגתנא ותרש שני סריסי המלך מ
משמרי הסף אשר בקשו לשלח יד
במלך אחשורש ; ויאמר המלך מה־
נעשה יקר וגדולה למרדכי על־זה
ויאמרו נערי המלך משרתיו לא־
נעשה עמו דבר ; ויאמר המלך מי
בחצר והמן בא לחצר בית־המלך
החיצונה לאמר למלך לתלות את־
מרדכי על־העץ אשר־הכין לו ;
ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן
עמד בחצר ויאמר המלך יבוא ;
ויבוא המן ויאמר לו המלך מה־
לעשות באיש אשר המלך חפץ ב
ביקרו ויאמר המן בלבו למי יחפץ
המלך לעשות יקר יותר ממני ;
ויאמר המן אל־המלך איש אשר
ט׳ המלך חפץ ביקרו ; יביאו לבוש
מלכות אשר לבש־בו המלך וסוס
אשר רכב עליו המלך ואשר נתן כתר
מלכות בראשו ; ונתון הלבוש
והסוס על־יד־איש משרי המלך
הפרתמים והלבישו את־האיש אשר
המלך חפץ ביקרו והרכיבהו על־
הסוס ברחוב העיר וקראו לפניו ככה
יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו
; ויאמר המלך להמן מהר קח את־
הלבוש ואת־הסוס כאשר דברת
ועשה־כן למרדכי היהודי היושב
בשער המלך אל־תפל דבר מכל אשר
דברת ; ויקח המן את־הלבוש ואת־
הסוס וילבש את־מרדכי וירכיבהו
ברחוב העיר ויקרא לפניו ככה
יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו ;

רשי

ונתון הלבוש והסוס על יד איש · ואת הכתר לא הזכיר שראה עינו של מלך רעה על שאמר שיתנו הכתר בראש אדם ;

ויסב

מסרה

במלכים א׳ סימן י״ב ; ונתון ז׳ וסימ׳ נמסר ב בסדר מקץ ובירמיה סימ׳ לו׳ ; הפרתמים ג׳ וסימ׳ נמסר בריש ס ספרא ; והלבישו ו׳ חס׳ כליש׳ וסימניהון המלבשכם שני עם · והלבישו לדניאל א ארגונא · והלבשו את האיש · כהנות עור וילבשם · וילבשם כתנות · וילבשום בגדים ; ככה יעשה ד׳ וסי׳ ככה יעשה לשור האחד · ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה · והלבישו את האיש אשר המלך חפץ ב ביקרו · ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש ; אשר המלך חפץ ב ביקרו ד׳ דסמיכי וסימ׳ ויבא המן ויאמר לו · והלבישו את האיש · והרכיבוהו על הסוס · וירכיבהו על הסוס ב ברחוב ;

נדחף ב׳ ופתח וסימ׳ והמן נדחף אל ביתו אבל · וגם הוא נדחף לצאת כי נגעו יי׳ ד״ה: לנפול ד׳ חס׳ וסימ׳ לנפול בחרב·
גם בבל לנפל חללי ישראל · דחה דחיתני לנפל · אשר החילות לנפל לפניו: אסתר המלכה י״ד וסימ׳ ויודע הדבר
למרדכי · ויהי כראות המלך את אסתר המלכה · מהלך אסתר המלכה ומה קדמאה · אף לא הביאה אסתר המלכה ·
לשתת עם אסתר בתרא דגם ביום השני ושלאחריו · מי הוא זה ואי זה הוא אשר · והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר

וַיָּשָׁב מָרְדֳּכַי אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהָמָן
נִדְחַף אֶל־בֵּיתוֹ אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ׃ ל׳ וגם הוא
וַיְסַפֵּר הָמָן לְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־
אֹהֲבָיו אֵת כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וַיֹּאמְרוּ ב׳ ובסיפ׳
לוֹ חֲכָמָיו וְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ אִם מִזֶּרַע
הַיְּהוּדִים מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר הַחִלּוֹתָ לִנְפֹּל ל׳ י״ד
לְפָנָיו לֹא־תוּכַל לוֹ כִּי־נָפוֹל תִּפּוֹל ח׳ חל
לְפָנָיו׃ עוֹדָם מְדַבְּרִים עִמּוֹ וְסָרִיסֵי
הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיַּבְהִלוּ לְהָבִיא אֶת־ ל׳ ותח׳
הָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה
ז אֶסְתֵּר׃ וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לִשְׁתּוֹת ב׳ חס׳ בסיפ׳
עִם־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ י״ד
לְאֶסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן
מַה־שְּׁאֵלָתֵךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתִנָּתֵן י״ד י״ל היא ומכילת
לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת
וְתֵעָשׂ׃ וַתַּעַן אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמַר ח׳
אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ וְאִם־
עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב תִּנָּתֶן־לִי נַפְשִׁי ב
בִּשְׁאֵלָתִי וְעַמִּי בְּבַקָּשָׁתִי׃ כִּי נִמְכַּרְנוּ י״א
אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד ד׳ מל׳ בליש׳
וְאִלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ ב׳ חית
הֶחֱרַשְׁתִּי כִּי אֵין הַצָּר שֹׁוֶה בְּנֵזֶק ב׳ · ג׳
הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה י״ד
מִי הוּא זֶה וְאֵי־זֶה הוּא אֲשֶׁר־מְלָאוֹ
לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן׃ וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ
צַר וְאוֹיֵב הָמָן הָרָע הַזֶּה וְהָמָן נִבְעַת ב׳ · ב׳
מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַמַּלְכָּה׃ וְהַמֶּלֶךְ קָם י״ט פסו׳ דמיין
בַּחֲמָתוֹ מִמִּשְׁתֵּה הַיַּיִן אֶל־גִּנַּת
הַבִּיתָן וְהָמָן עָמַד לְבַקֵּשׁ עַל־נַפְשׁוֹ
מֵאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה כִּי רָאָה כִּי־כָלְתָה י״ד ג׳ בליש׳
אֵלָיו הָרָעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ׃

וְתַב מָרְדֳּכַי לְסַנְהֶדְרִין דִּי בִתְרַע פַּלְטְרִין דְּמַלְכָּא וְאַשְׁלַח יַת לְבוּשׁ אַרְגְּוָנָא מֵעִילוֹהִי וּלְבַשׁ סַקָּא וִיתִיב עַל קִטְמָא וַהֲוָה מוֹדֵה וּמְצַלֵּי עַד רַמְשָׁא וְהָמָן אִתְבְּהֵל וְאָזַל לְבֵיתֵיהּ אָבֵל עַל בְּרַתֵּיהּ וּמִתְעַטֵּף עַל רֵישֵׁיהּ כַּאֲבִילָא עַל בְּרַתֵּיהּ וְכִיסוּפֵיהּ׃ וְאִישְׁתָּעֵי הָמָן לְזֶרֶשׁ אִנְתְּתֵיהּ וּלְכָל רַחְמוֹי יַת כָּל דִּי אַרְעֵיהּ וְאָמְרוּ לֵיהּ חַכִּימוֹי וְזֶרֶשׁ אִנְתְּתֵיהּ אִין מִזַּרְעָא דְצַדִּיקַיָּא מָרְדֳּכַי דְּשָׁרִיתָ לְמִיפַּל קֳדָמוֹי הֵיכְמָה דִּי נְפָלוּ מַלְכַיָּא קֳדָם אַבְרָהָם בְּמֵישַׁר חַקְלַיָּא אֲבִימֶלֶךְ קֳדָם יִצְחָק יַעֲקֹב נְצַח מַלְאֲכָא וְעַל יְדוֹי דְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן טְבַעוּ פַּרְעֹה וְכָל מַשִּׁרְיָתֵיהּ בְּיַמָּא דְסוּף וְכָל מַלְכַיָּא וְשִׁלְטוֹנַיָּא דְּאַבְאִישׁוּ לְהוֹן מְסַר יַתְהוֹן אֱלָהֲהוֹן בִּידֵיהוֹן וְאַף אַנְתְּ לָא תֵיכוּל לְאַבְאָשָׁא לֵיהּ אֲרוּם מִיפַּל תִּפּוֹל קֳדָמוֹי׃ עוֹד כְּעַן אִינוּן מְמַלְּלִין עִימֵּיהּ וְרַבְנֵי מַלְכָּא מְטוֹ וְאוֹחוּ לְהַנְעָלָא יַת הָמָן לְמִשְׁתַּיָּא דַעֲבַדַת אֶסְתֵּר׃ וְעַל מַלְכָּא וְהָמָן לְמִשְׁתֵּי עִם אֶסְתֵּר מַלְכְּתָא׃ וַאֲמַר מַלְכָּא לְאֶסְתֵּר אוּף בְּיוֹמָא תִּנְיָנָא בְּמִשְׁתַּיָּא דְחַמְרָא מַה שְׁאֵלְתֵּךְ אֶסְתֵּר מַלְכְּתָא וְיִתְיְהֵב לִיךְ וּמַה בָּעוּתִיךְ אֲפִילוּ עַד פַּלְגוּת מַלְכוּתָא אֶתְנִינָהּ לִיךְ לְחוּד לְמִבְנֵי בֵית מוּקְדְּשָׁא דְקָאִים בִּפְלְגוּת תְּחוּם מַלְכוּתִי לָא אֶתֵּן לִיךְ דְּהָכְדֵין קַיֵּימִית בִּשְׁבוּעָה לְגוֹשֶׁם וּלְטוֹבִיָּה וּלְסַנְבַלַּט בְּרַם אוֹרִיכִי עַד דְּיִרְבֵּי דַּרְיָוֶשׁ בְּרִיךְ וְיַחְסִין מַלְכוּתָא וְתִתְעֲבִיד׃ וּזְקַפַת אֶסְתֵּר יַת עֵינָהָא כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא וַאֲתִיבַת אֶסְתֵּר מַלְכְּתָא וַאֲמַרַת אִין אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ מַלְכָּא רָמָא וְאִין קֳדָם מַלְכָּא דְאַרְעָא שַׁפִּיר תִּתְיְהֵב לִי שֵׁיזָב נַפְשִׁי מִן יְדוֹי דְּסַנְאָה בִּשְׁאֵלְתִּי וּפוּרְקָן עַמִּי מִן יְדוֹי דִּבְעֵיל דְּבָבֵיהּ בְּבָעוּתִי׃ אֲרוּם אִיזְדַּבַּנְנָא מַגָּן אֲנָא וְעַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל לְאִישְׁתֵּיצָאָה לְאִתְקְטָלָא וּלְהוֹבָדָא וְאִילוּלֵי לְעַבְדִּין וּלְאַמְהָן אִזְדַּבַּנְנָא שְׁתֵקִית אֲרוּם לֵית מְעִיקָא טִימִין וּרְוָוחָא בְּאוּזְנִיקָא דְמַלְכָּא׃ וַאֲמַר מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַאֲמַר לְאֶסְתֵּר מַלְכְּתָא מַן הוּא דֵין וּבְאֵידֵין אֲתַר הוּא גַּבְרָא חֲצִיפָא וְחַיָּיבָא וּמְרוֹדָא דִּי אַמְלְכֵיהּ לִבֵּיהּ לְמֶעְבַּד כְּדֵין׃ וַאֲמַרַת גַּבְרָא מְעִיקָא וּבְעִיל דְּבָבָא דְבָעָא לְמִקְטְלָךְ בְּרַמְשָׁא בְּבֵית דְּמָכָךְ וְיוֹמָא דֵין בָּעָא לְמִלְבַּשׁ אִסְטְלָא דְמַלְכוּתָא וּלְמִרְכַּב עַל סוּסָא דִּי לָךְ וּלְאַחָתָא מָנִיכָא דְדַהֲבָא עַל רֵישֵׁיהּ וּלְמִרְדָא בָּךְ וּלְמִיסַב מִינָּךְ מַלְכוּתָא וְאִסְתַּקְּפַת מִלְּתָא מִן שְׁמַיָּא וְאִתְעֲבִידַת הַהוּא יְקָרָא לְמָרְדֳּכַי צַדִּיקָא אֲחוּי דְאַבָּא בַּר יָאִיר בַּר שִׁמְעִי בַּר שְׁמִידַע בַּר בַּעֲנָה בַּר אֵלָה בַּר מִיכָה בַּר מְפִיבוֹשֶׁת בַּר יְהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל מַלְכָּא בַּר קִישׁ בַּר אֲבִיאֵל בַּר צְרוֹר בַּר בְּכוֹרַת בַּר אֲפִיחַ בַּר שַׁחֲרִים בַּר עֻזִּיָּה בַּר שָׁשׁוֹן בַּר מִיכָאֵל בַּר אֱלִיאֵל בַּר עַמִּיהוּד בַּר שְׁפַטְיָה בַּר פְּנוּאֵל בַּר פִּיתַח בַּר מְלוֹךְ בַּר יְרוּבַּעַל בַּר יְרוֹחָם בַּר חֲנַנְיָה בַּר זַבְדִּי בַּר אֶלְפַּעַל בַּר שִׁמְרִי בַּר זְבַדְיָה בַּר רְמוֹת בַּר חָשׁוּם בַּר שְׁחוֹרָה בַּר עֻזָּא בַּר גּוּזָא בַּר גֵּרָא בַּר בִּנְיָמִן בַּר יַעֲקֹב בַּר יִצְחָק בַּר אַבְרָהָם גַּבְרָא מְעִיקָא וּבְעִיל דְּבָבָא הָמָן בִּישָׁא הָדֵין בְּעָא לְמִיצְלְבֵיהּ וְהָמָן אִישְׁתַּעֲמַם מִן קֳדָם מַלְכָּא וּמַלְכְּתָא׃ וּמַלְכָּא זְקַף יַת עֵינוֹי וַחֲזָא וְהָא עַסְרְתֵּי מַלְאֲכִין דָּמְיָין לְעַסְרְתֵּי בְנוֹי דְהָמָן קָטְעִין אִילָנַיָּא דִּי בְּגִינְתָּא גַּוָּאָה בְּכֵין קָם בִּרְתִיחֵיהּ מִמִּשְׁתֵּה דְחַמְרָא וְאָזַל לְגִינְתָּא גַּוָּאָה לְמֶיחְמֵי מָן הוּא דֵין וְהָמָן קָם לְמִתְבַּע חַיָּיסָא עַל נַפְשֵׁיהּ מֵאֶסְתֵּר מַלְכְּתָא אֲרוּם חֲזָא אֲרוּם אִסְתַּקְּפַת עֲלוֹהִי בִּישְׁתָּא מִלְוַת מַלְכָּא׃

רשי

וישב מרדכי · לשקו ולתעניתו: אבל וחפוי ראש · רבותינו פירשו הדבר במסכת מגילה · אשר החילות לנפול וגו׳ · אמרם אומה זו כמשלו לכוכבים ולעפר כשהם יורדים יורדי׳ עד עפר וכשהם עולים עולי׳ עד לרקיע ועד הכוכבים: תנתן לי נפשי · שלא אהרג בשלשה עשר באדר שנגזרת גזרת הריגה על עמי ומולדתי: ועמי · ינתן לי בבקשתי שלא יהרגו ואם תאמ׳ מה איכפת לך כי איכבה אוכל וראיתי וגו׳ · כי אין הצר שוה בנזק המלך · איננו חושש בנזק המלך שאילו רדף אחר הנאתך היה לו לומר מכור אותם לעבדי׳ ולשפחות ויקבל הממו׳ או החיה אותם להיות לך לעבדי׳ הם וזרעם: ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה · כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר ב׳ פעמים אינו אלא למדרש ומדרשו של זה בתחלה היה מדבר עמה ע״י שליח עכשיו שיודע שממשפחת מלכים היא דבר עמה הוא בעצמו: כי כלתה · נגמר׳ הרעה והשנאה והנקמה: והמן

מסרה

המלכה · ביום ההוא נתן המלך אחשורוש · הנה בית המן נתתי לאסתר · וכה שאלתך בתרא · ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל · לקיים את ימי הפרים האלה בזמניהם: הצר ג׳ ב׳ קמצי׳ וא׳ פתח וסי׳ על הצר הצורר אתכם ודרעתם · ולירצא ולבא אין שלום מן הצר · כי אין הצר שוה בנזק המלך · אנ״ך · קדמ׳ פתח: נבעת ב׳ וסימ׳ נבעת מפני מלאך יי׳ · והמן נבעת מלפני המלך: כלתה אליו ג׳ בליש׳ וס׳ וכלות אליהם כל היום · ועתה דמי וראי מה תעשי כי כלתה · כי כלתה אליו הרעה מאת המלך: על

אבן עזרא

נדחף · מעצמו והוא אבל וחפוי ראש פעול והטעם שכסה ראשו והעד ופני המן חפו והוא מגזרת ויחפהו ואין הוא בבנין אחר: ויאמרו לו חכמיו · בבוא איד הרשע לא יתכבאו אוהביו עלית טוב: תנתן לי נפשי · הטעם אין שאלתי כי אם נפשי ומה נכבד טעם תנתן לי: כי נמכרנו · מבנין נפעל והטעם אחר מכרנו והנה והתמכרתם שהם ימכרו עצמם ואין קונה: ואילו · כמו ואילו חיה אלף שנים והאלף כוסף והטעם כי נמכרנו להשמיד ואילו נמכרנו להיותנו עבדים ושפחות הייתי מחרשת כי אין הצרה הזאת הבאה עלינו שוה בעינינו מאומה אף על פי שאין למעלה ממנ׳ אחר הריגה כדי שלא יבא המלך לידי נזק במחשבתו והנה הצר שם כמו צר ומצוק מצאוני או פי׳ הצר שם התואר כי אין האויב שוה שיבא נזק למלך ומלת נזק בלשון ארמית לא להוי נזיק · ויאמר המלך אחשורוש ויאמר · פעמיים להורות שהמלך כעס מיד ומרוב כעסו אמר במהירות מי הוא זה פעמים כאומ׳ בכעסו מי זה אתה אמור מי זה אמור מהרה · תי״ו נבעת שורש והטעם כמו נבהל מגז׳ והנה בעתה: כי כלתה · כמו כי כלה היא: והמן

והמן נופל. שהיה מתחנן ומשתחוה לרגליה וכראותו כי שב המלך נפל מרוב פחדו ודרך הדרש ידועה: לכבוש את המלכה. כינוי לשכיבה שתהיה תחת רשותו והנה יכריחנה וכמוהו וכבשוה: וטעם עמי שאני ראיתי זה: חפו. המשרתים והטעם כסו פניו כי כן משפט מלכי פרס שיכסו עבדי המלך פני מי שכעס עליו המלך שלא יראנו עוד המלך וזה דבר ידוע בספרי פרס: חרבונא. יש אומרים כי אליהו ז״ל נדמה למלך כדמו׳ סריס. וטעם וחמת המלך שככה שלא כ כחה חמתו עד תלות המן מעזרת והסכותי מעלי ואם הם שנים בנייכים: מה הוא לה. שהוא דודה: העביר. מלה יוצאה בעבור שהוסר מאחד ונתן לאחר וכמוהו ואת ה העם העביר אותו. ומרדכי יושב על בית המן כי עושר רב היה לו גם עבדים ושפחות כי אין אחר המלך ג גדול ממנו. וטעם ותוסף אסתר בעבור כי כל שאלתה היתה להשמיד המן: וכשר. הטעם טוב וכמוהו איזה יכשר בכושרות. כה איככה אוכל כפול ויש אומרי׳ שהם שתי מלות כמו איפה כי מצאנו איכה תרעה שטעמו כטעם איפה איככה אוכל לחיות. אבדן באבדן במקו׳ מם אלו הוא לשון נקבות והטעם באבדן כשמות מולדתי ויותר טוב ה היות באבדן שם ה הפועל כמו מכת חרב והרג ואבדן והנון נ נוסף כי משקלי שמות הפעלים משתנים:

והמן נופל. המלאך דחפו: על המטה אשר אסתר עליה: דרכן היה ליסב בסעודה על צדן על גבי המטות כמו שאמר בראש הספר מטות זהב וכסף לבנו המסת׳: הגם לכבוש. לשון תימה הוא לכבוש לאנוס בחזקה כמו ונכבשה הארץ: גם הנה העץ. גם רעה אחרת עשה שהכין עץ לתלות אוהבו של מלך שהציל המלך ממס המות: מה הוא לה: איך הוא קרוב לה: להעביר את רעת המן. שלא תתקיים עצתו הרעה: הנה בית המן וגו׳. ומעתה הכל רואים שאני חפץ בכם וכל מה שתאמרו יאמינו הכל שמאתי הוא לפיכ׳ אין צריכין אתם להשיבם אלא כתבו ספרים אחרים כטוב בעיניכם:

אין

על בגטה ב׳ וסימ׳ ויתחזק ישראל וישב על המטה׳ והמן נפל על המטה: ופני ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן פ״ב: חרבונה ב׳ חד כתי׳ אלף וסימ׳ אמר למהומן בזתא חרבונא׳ ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים: עשה המן למרדכי חד מן ה׳ מלין בקריאה קרני פרה וירח בן יומו משרתו וסימ׳ ומדתם מחוץ לעיר. אלה הנחלות אשר נחלו׳ ושני אנשים שרי גדודים

והמלך שב מגנת הביתן אל בית
משתה היין והמן נפל על המטה
אשר אסתר עליה ויאמר המלך הגם
לכבוש את המלכה עמי בבית הדבר
יצא מפי המלך ופני המן חפו: ויאמר
חרבונה אחד מן הסריסים לפני
המלך גם הנה העץ אשר עשה המן
למרדכי אשר דבר טוב על המלך
עמד בבית המן גבה חמשים אמה
ויאמר המלך תלהו עליו: ויתלו
את המן על העץ אשר הכין
למרדכי וחמת המלך שככה:
ח ביום ההוא נתן המלך
אחשורוש לאסתר המלכה את בית
המן צרר היהודים ומרדכי בא לפני
המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה
: ויסר המלך את טבעתו אשר
העביר מהמן ויתנה למרדכי ותשם
אסתר את מרדכי על בית המן:
ותוסף אסתר ותדבר
לפני המלך ותפל לפני רגליו ותבך
ותתחנן לו להעביר את רעת המן
האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על-
היהודים: ויושט המלך לאסתר את
שרבט הזהב ותקם אסתר ותעמד
לפני המלך: ותאמר אם על המלך
טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר
הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו
יכתב להשיב את הספרים מחשבת
המן בן המדתא האגגי אשר כתב
לאבד את היהודים אשר בכל
מדינות המלך: כי איככה אוכל
וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי
ואיככה אוכל וראיתי באבדן
מולדתי: ויאמר המלך
אחשורש לאסתר המלכה ולמרדכי
היהודי הנה בית המן נתתי לאסתר
ואתו תלו על העץ על אשר
שלח ידו ביהודיים:

ומלכא תב בריתחיה מגנתא גואה לבית משתיא דחמרא והא גבריאל מלאכא דחף ית המן רשיעא וחמא מלכא והמן גחין עליה דרגישא די אסתר עלה ותוה מלכא ואמר הא ברם בקושטא לא אתא המן אילהן למשכוב עם מלכתא כד אנא שרי בביתא כען כל עממיא ואומיא ולישניא דאינו מה אית לעוברא ביה פתגמא נפק מפומיה דמלכא ואפוי דהמן אתחפיאו בהתא: ואמר חרבונא חד מן רבניא קדם מלכא ברם הא קיסא די זמין המן למצלב ית מרדכי דמליל טבא בגין מלכא ועל ידוי אשתזיב מ מקטול והא קיסא קאים בבית המן כען אין על מלכא שפיר יתנסח אע מן ביתיה וזקיף יתמחי עלוהי רומיה חמשין אמין ואמר מלכא אזילו צליבו יתיה עלוהי: וצליבו ית המן על קיסא די זמין למרדכי ורויתחא דמלכא אישתדיכת: ביומא ההוא מסר מלכא אחשורוש לאסתר מלכתא ית ביתא דהמן מעיק יהודאי וית אינשי ביתיה וית כל טסברוי וית כל עתריה ומרדכי על קדם מלכא ארום חויאת ליה אסתר מן הוא לה: ואעדי מלכא ית סיטומתא עיזקתא די אעביר מהמן ויהבה למרדכי ושויאת אסתר ית מרדכי רב וסרכן על גניסיה דהמן: ואוסיפת אסתר ומלילת קדם מלכא ונפלת קדם רגלוי ובכיאת ופייסת ליה לבטלא ית בישת המן דמן יחוס דאגג וית זימוניה די חשיב על יהודאין: ואושיט מלכא לאסתר ית תיגרא דדהבא ואיזדקפת אסתר וקמת קדם מלכא: ואמרת אין על מלכא שפיר ואין אשכחית רחמין קדמוהי ותקין פתגמא קדם מלכא וטבתא אנא קדמוי בעינוי יפקיד מלכא וישים טעם למכתב למהוי תייבין פטקיא זמיוני דהמן בר המדתא דמן יחוס אגג דיכתב להובדא ית כל יהודאין די בכל פילכי מלכא: ארום איכדין איכול לסוברא ולמיחמי בבישתא די תוגרן ית עמי והיכדין איכול למתעתרא ולמיחמי בעידן דיובדון גניסת ילדותי: ואמר מלכא אחשורוש לאסתר מלכתא ולמרדכי יהודאי הא בית המן יהבית לאסתר ויתיה צליבו על קיסא בגין די אושיט ידי ביהודאין

בסרח
הו בן שאול. וישלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא. הנמ׳ ממלא אל כל יושבי ה הארץ הזאת דירמיה. ואמרו אליך הגידה נא לנו׳ והנוהר לנשיא מזה ומזה ד דיחזקאל. המשרתים את המלך דויקהל דויד דדה׳. צאו לערי יהודה דויקבץ. וירם יאשיהו לבני העם צאן. אשר עשה המן למרדכי אש׳ דבר טוב׳ תהי נא אזנך קשבת דעזרא. גם אני חצני נערתי׳ ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים. ועמסים על החמרים. ובה חשחן ובני תורין׳ ב׳ מנהון בו׳ כשרתים חוצמן הגלגל׳ ואם מצאתי ל׳ דסמ׳ ותאמ׳ אם על המלך טוב. והוא חד מן ה׳ ואם יחידאין וס׳ ואם אתה ל׳ עד הגל הזה. ואם ידעת ל׳ ארץ מצרים לפניך הוא ב במיטב. ואם שור ל׳ נגח הוא בתמול. ואם יהיה ל׳ היובל לבני ישראל׳ ואם אכת ל׳ לא נמצאו בתולים׳ ואם טובה ל׳ אם באמת ובתמים עשיתם דיותם עם ב בעלי שכם. ואם העשה ל׳ עלה ליי׳ תעלנה. ואם אני ל׳ אם יוכל להלחם אתי. ואם אל עיר ל׳ יאסף דעצת חושי ה הארכי. ואם דעה ל׳ ויאמר שלמה אם יהית
לבן חיל. ואם תלך ל׳ בדרכי לשמר חקי ומצותי. ואם בגה ל׳ העל אלה לא אפקד בם נאם יי׳. ואם חי ל׳ ואם חי יי׳ יאמרו. ואם בנות ל׳ שלשת האנשים האלה בתוכה. ואם בין ל׳ אם תגביה כנשר. ואם יפול ל׳ עץ בדרום. ואם מצאתי ל׳ חן בעיניו וכשר הדבר דאסתר:

ואתם כתבו על היהודים כטוב
בעיניכם בשם המלך וחתמו בטבעת
המלך כי כתב אשר נכתב בשם
המלך ונחתום בטבעת המלך אין
להשיב: ויקראו ספרי המלך בעת
ההיא בחדש השלישי הוא חדש
סיון בשלושה ועשרים בו ויכתב
ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים
ואל האחשדרפנים והפחות ושרי
המדינות אשר מהדו ועד כוש שבע
ועשרים ומאה מדינה מדינה ומדינה
ככתבה ועם ועם כלשנו ואל
היהודים ככתבם וכלשונם: ויכתב
בשם המלך אחשורש ויחתם בטבעת
המלך וישלח ספרים ביד הרצים
בסוסים רכבי הרכש האחשתרנים
בני הרמכים: אשר נתן המלך
ליהודים אשר בכל עיר ועיר
להקהל ולעמד על נפשם להשמיד
להרג ולאבד את כל חיל עם
ומדינה הצרים אתם טף ונשים
ושללם לבוז: ביום אחד בכל
מדינות המלך אחשורוש בשלושה
עשר לחדש שנים עשר הוא חדש
אדר: פתשגן הכתב להנתן דת
בכל מדינה ומדינה גלוי לכל
העמים ולהיות היהודיים עתודים
ליום הזה להנקם מאיביהם: הרצים
רכבי הרכש האחשתרנים יצאו
מבהלים ודחופים בדבר המלך והדת
נתנה בשושן הבירה: ומרדכי יצא
מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת
וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ
וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה:

ואתון סרהיבו כתובו בגין יהודאין כד שפיר בעיניכון בשום מימרא דמלכא וסטימו בעזקתא סיטומתא דמלכא ארום פיטקא דמתכתיב בשום מימרא דמלכא ומסתתם בעיזקתא סיטומתא דמלכא לא יתוב ריקנו: ואתקריאו לבלרין דמלכא בעידנא ההיא בירחא תליתיי הוא ירח סיון בעסרין ותלתא יומין ביה ואיכתיב ככל די פקיד מרדכי לוות יהודאין ולוות איסטרטילוסין והפרכין ורברבנין דמתמנן ארעונין על פילכיא דמן הנדיא רבא ועד כוש למאה ועסרין ושבע פלכין פלכא ופלכא כרושם כתבהא ועמא ועמא כממלל לישניה ולוות יהודאין כרושם כתבהון וכממלל לישנהון: ואכתב בשום מימרא דמלכא אחשורוש ואסתתם בעזקת סיטומתא דמלכא ושלח פיטקין בידא דרהטונין רהטי סוסון ורוכבי ריכסא ערטולייני רמכין דאתנטילו מחולייהון ואיתקררו פיסת כף רגליהון: די הב מלכא ליהודאי לסייעא די בכל קירוא וקירוא לאתכנשא ולקיימא ית נפשיהון לשיצאה ולקטלא ולהובדא ית כל חילוות עמא ופילכא דמעיקין יתהון טפלין ונשין ושלליהון לעראה: ביומא חד בכל פילכי דמלכא אחשורוש בתלת עסר יומין לירח תרי עסר הוא ירחא דאדר: דיטגמאת דכתבא לאתיהבא גזירת דינא בכל פלכא ופלכא בריר לכל עממיא דיהון יהודאין אטימוסין ליומא הדין לאתפרע מבעלי דבביהון: רהטונין דרכיבין על ריכסא ערטולייני נפקו זריזין וסחיפין בפתגמא דמלכא וגזירת דינא אתיהיבת בשושן בירנתא: ומרדכי נפק מן קדם מלכא בלבושא דמלכותא כד חדי ושפיר ליביה ביקרא סגי ובירבו יתירא לביש לבושא דמלכותא מילא כרפסא ותכלתא שיר בידהב טב דאופיר ומקבען ביה מרגלין ואבנין טבין לגו מן סרבלא לביש מיינקא דכרום ימא מערבא לגו מיניה לבושא כיתונא דארגוון דציירין עלה כל ציפר גדפא ועופי שמיא והוון דמיה דכיתונא ארבע מאה ועסרין ככרי דדהבא והמיינא מחית בחרציה די מקבעין בארכובי אבני בורלא מוקי פרתאין רמי בריגליה מחתין בסוקדונין דדהבא ומתחתמין בזמרגדין וספירין מראה תלי בחרציה מחית בחולת חולית דדהבא וצייר עלה קרתא דירושלם ועל ידיה דספירא צייר עלה גרא דמחוא חידא מראה מחית ברישיה דצייר בצבעונין ועביד לעילא מיניה כלילא רבא דדהבא מוקדונא ולעילא מן כלילא טוטפן דמקבעין בדהבא דידעין כל עממיא אומיא ולישניא די הוא מרדכי יהודאי למקיימא קריא דכתיב ביה ויחזון כל עמא דארעא ארום שמא דיי אתקרי עלך ובמפקיה מרדכי מן תרעא דמלכא שוקיא באסיא מכיכין ודרתא בארגוונא נגיד טולא בחבלי בוצא עולימן מחתין ברישיהון כלילן וכהניא נקיטין בידיהון חצוצרתא ומכריזין ואמרין כל דלא יתון לשלמא למרדכי ולשלמא ליהודאי הדמין יתעביד ובייתיה נולי ישתוה ועסרא בני המן סבירין ידיהון ואזלין ואמרין קדם מרדכי צדיקא ואמרין מן דיהב אגרא ליהודאי ומשלם אגריהון דרשיעיא ברישיהון והדין המן אבונא טיפשא ואיתרחיץ בעתריה ועל יקריה מרדכי ענוותנא תבריה בצומיה ובצלותיה ואסתר צדיקתא מדיקת מן חרכא דלית איפשר למלכתא למהלכא עם בני נשא בשוקיא חזר מרדכי עינוהי וחזא יתה ואמר לה ברוך יי שלא נתנני טרף לשיניהם מתיבא אסתר ואמרת ליה עזרי מעם יי עושה שמים וארץ סגיאין מבני נשא הוו חדיין על מפלתיה דהמן רשיעא ומודין ומשבחין על פורקנא דהוה לון ליהודאי ומשבחין על פורקנא ויקרא דהוות ליה למרדכי צדיקא בזמנא ההיא והכן כתיב ומרדכי צדיקא נפק מן קדם מלכא בלבושא דמלכותא תכלא ומילא וכלילא דדהבא רבא מכריך בוצא וארגוונא וקרתא דשושן צהלה וחדיא:

רשי

אין להשיב. אין כאה להשיבו ולעשות כתב המלך בזיוף: ככתבה באותיות שלה: כלשונה. הוא הדבור: ביד הרצים. רוכבי סוסי' שנוח להם לרוץ: האחשתרנים. מן גמלים המתהרי' לרוץ: ותכריך בוץ. מעטה בוץ טלית העשוי ל לאתעטף: מתיהדים

מסרה

והפחות ג' וסי' ויקראו ספרי המלך בעת ההי' וכל שרי המדינות האחשדרפנים. והפחות הראשונים אשר לפני: אחשורוש ד' חס' וסי' נמסר לעיל סוף סימן כ': ולעמוד ג' וסי' נמסר בסדר קרח: ולעמוד לעמוד ג' כל וסי' ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת דדה"י' אלהי ישראל צדיק אתה אכל העם רב ו והעת' להקהל ולעמ' על נפשם: בשלושה כל ספרא מל': היהודיים ו' יתיר יוד וסי' על אשר שלח ידו' ולהיות היהודיים עתודים. ויקהלו היהודיים אשר בשושן גם ביום. והיהודיי' אש' בשושן נקהלו. לשקול אל גנזי המלך. ביום ההוא נתן המלך א אחשורוש: וחור ל' חור וקמץ ומרדכי יצא מלפני המלך. והוא מן א"ב מן חד חד מ משמש וי"ו בריש תיבו' וקמצין וסי' נמסר ב בספר רבתא במערב' אות הא"ו בסד':

אבן עזרא

ונחתום: מם הפעל והטעם ונחתום נחתם במשקל כי נכסוף נ נכספת. יש לשאול למה כתב מרדכי ל להרוג שונאי היהוד' ורב לו ולהם שימלטו דע כי חכם גדול היה והנה אחשורש אמר לו עשה כל מה שתוכל כדי למלט עמך כי הספרים הראשונים שכתב המן נכתבו בשמי ונחתמו בטבעתי לא אוכל להשיבם כי כן דת מדי ופרס והעד דברי דניא' שלא היה יכול דריוש להצילו והנה הוצרך מרדכי לכתו' כן דעו שהמלך צוה להמן שהיה מ משנה למלך שיכתוב כתב בשם המלך ונתן לו המלך טבעתו ל לחתום בה שיהרגו היהודים את אויביהם בשלשה עשר לחדש אדר והנה המן הפך הדבר שיהרגו שיהודי' ביום הנזכר וכאשר ידע המלך מחשבתו הרעה תלהו על העץ על אשר שלח ידו ב ביהודים הפך רצון המלך וזה פי' ונבואה לפני המלך כאשר אפרש והנה העד ה הנאמן שתלה המן וצוה המלך להכתב ספרי אחרים ונחתמו בטבעתו כרצונו ה הראשון וזהו ונהפוך הוא: מהודו. סוף שמאלית מלכותו: רכבי הרכש. מרכוב המלך שאין כמותם: האחשתרנים. יא הפרדים: הרמכים. הן הסוסים וכן בלשון ישמעאל מרוב מ מתכונתה כדרך לשון הקדם ובני הסוסיות חזקים מבני האתונות: ותכריך. זאת הלשון ידועה בדברי קדמונינו ז"ל והטעם כאדרת שיעולף בה: בוץ. הוא הבד והוא מין ממיני פשתים ב במצרי' והוא דק ויקר: והעיר שושן. שמם היהודים: ליהודים

וככל ה׳ פסו׳ וככל וככל וסימ׳ נעשה אדם בצלמינו · ובאו ונחו כלם בנחלי הבתות · חילך ואצרתיך לבו · ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר הניינא דסיפרא · ותתן אתות ובפתים : ורבים ו׳ וסי׳ נמסר במלאכי סימן ו׳ : בשלשה כל סיפרא מ׳ל וכל שאר קריאה חסרי׳ במ״ו מ׳ל וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא בערך שלש בס״ד : היהודים כלהון כתובין כן במ׳ יהודיים יתיר י׳ וסימני׳ נמסר לעיל בסימן זה : וכל שרי ז׳ וסי׳ והנו נצב על עלתו · ויוחנן בן קרח וכל שרי החילי׳ · וישמע יוחנן בן

ליהודים היתה אורה ושמחה וששן
ויקר: ובכל מדינה ומדינה ובכל
עיר ועיר מקום אשר דבר המלך
ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים
משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ
מתיהדים כי נפל פחד היהודים
עליהם: ובשנים עשר חדש הוא חדש
ט אדר בשלושה עשר יום בו אשר
הגיע דבר המלך ודתו להעשות
ביום אשר שברו איבי היהודים
לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר
ישלטו היהודים המה בשנאיהם:
נקהלו היהודים בעריהם בכל
מדינות המלך אחשורוש לשלח יד
במבקשי רעתם ואיש לא עמד
בפניהם כי נפל פחדם על כל
העמים: וכל שרי המדינות
והאחשדרפנים והפחות ועשי
המלאכה אשר למלך מנשאים את
היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם
: כי גדול מרדכי בבית המלך
ושמעו הולך בכל המדינות כי
האיש מרדכי הולך וגדול: ויכו
היהודים בכל איביהם מכת חרב
והרג ואבדן ויעשו בשנאיהם
כרצונם: ובשושן הבירה הרגו
היהודים ואבד חמש מאות
איש: ואת פרשנדתא ואת
דלפון ואת אספתא: ואת
פורתא ואת אדליא ואת
ארידתא: ואת פרמשתא ואת
אריסי ואת ארדי ואת
ויזתא: עשרת בני המן בן המדתא
צרר היהודים הרגו ובבזה לא שלחו
את ידם: ביום ההוא בא מספר
ההרוגים בשושן הבירה לפני המלך
: ויאמר המלך לאסתר המלכה
בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד
חמש מאות איש ואת עשרת בני
המן בשאר מדינות המלך מה עשו
ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך
עוד ותעש: ותאמר אסתר אם על
המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים
אשר בשושן לעשות כדת היום
ואת עשרת בני המן יתלו על העץ:

ליהודאי הות רשותא למעסק באוריתא ולמיטר שביא ומועדיא ולמגזר עורלת בניהון ולאחתא תפילין על ידיהון ועל רישיהון: ובכל פילכא ופילכא ובכל קרוא וקרוא אתר די פתגם מלכא וגזירת דיניה מטי חדות ובדיחא ליבא ליהודאין ומשתיא ויומא טבא וסגיאין מעממא דארעא מתגיירין ארום נפל פחדא דיהודאי עליהון: ובתרי עסר ירחין הוא ירח אדר בתלת עסר יומין ביה דימטא פיתגם מלכא וגזירת דניה לאתעבדא ביומא דחשיבו בעלי דבבין דיהודאין למשלוט בהון ואתהפיך מן שמיא בגין זכותא דאבהתא די ישלטון יהודאין אינון בסנאיהון: אתכנשו יהודאין בקירויהון בכל פילכי דמלכא אחשורוש לאושטא ידא בכל דתבעין בישתהון וגבר לא קם באפיהון ארום נפל פחדהון על כל עממיא: וכל רבני פלכיא ואסטרטילוסין והיפרכין ועבדי עיבידתא די למלכא מסנן עילויהון ית יהודאין ארום נפל פחדא דמרדכי עילויהון: ארום אפיטרופוס ורב וסרכן מרדכי בבית מלכא ומטבעיה נפק בכל פילכיא ארום גברא מרדכי רב בית אבא למלכא ואזל ומתרברב: ומחו יהודאין בכל בעלי דבביהון מחת קטילת סייפא וקטילת גולמין גולפין והובד נפשת ועבדו בסנאיהון כרעותהון: ובשושן בירנתא קטלו יהודאין והובידו חמש מאה גוברין כולהון רופילין מדבית עמלק: וית פרשנדתא וית דלפון וית אספתא: וית פורתא וית אדליא וית ארידתא: וית פרמשתא וית אריסי וית ארידי וית ויזתא: עשרתי בנוי דהמן בר המדתא מעיקא דיהודאין קטלו ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון: ביומא ההוא עלא מניין קטילין בשושן בירנתא קדם מלכא: ואמר מלכא לאסתר מלכתא בשושן בירנתא קטלו יהודאין והובדו חמש מאה גובריא רופילין מזרעית עמלק וית עשרתי בנוי דהמן במשאר פילכי מלכא מה עבדו ומה שאלתך ותתיהב לך ומה בעותיך עוד ותתעבד: תא ואמר מלכא לאסתר מלכתא בשושן בירתא קטלו יהודאי וגמרו חמש מאה גוברין וית עשרתי בנוי דהמן בשאר מדינתי דמלכא מה עבדו ומה שאילתיך ויתיהב לך ומה בעותיך תוב ותתעביד: ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר יתיהב רשו אוף מחר ליהודאין די בשושן למעבד יומא טבא וחדוא כד חזי למעבד על יומא ניסא וית עסרתי בנוי דהמן יזדקפון על קיסא: תא ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר יתיהיב אוף למחר ליהודאי דאית בשושן למעבד היך גזירת יומא דין וית עסרתי בנוי דהמן יזקפון על צליבא:

אבן עזרא

ליהודים היתה אורה · פירוש בהלא כטעם אורה כאדם שהוא יושב בחושך ויצא לאויר העולם שהוא הפך בלא אמצעי כן היה דבר ישר׳ : מגיע · מבנין מוסף רק הוא פועל עומד וכן הגעת למלכות : מתיהדים · מלה זרה ויאמר רבי יונה המדקדק כי מ מזאת המלה כלמוד כי מלת תורמין ככוכה כי יוד יהודה איננה עיקר והנה שב במלת מתיהדים שורש גם הוסיף ואמר מדית ו ומליח הנו כמו את מובאך ואת מובאך כי היה ראוי להיותו מבואך רק בא על דרך חביריו ולא אמר כלום כי וי״ו מובאך אם נוסף איננו תמה כי אותיות אהו״י כמנהגו נוספים בין בראש המלה ובין באמצע ובין בסוף גם ישדרו ואין כן מ״ם תליח ותשוב׳ על מלת תורמין מה שאמרו ר רבותי׳ ז״ל לפון מקרא לחוד ולשון תלמוד ל לחוד ויתכן היות מתיהדים שיתיחסו על שבט יהוד׳ והנה יהיה בדקדוק יפה : אשר שברו · כמו עיני כל אליך ישברו : ונהפך הוא · שם התואר מבנין נפעל : נקהלו היהודים · לאות כי היה להם ערי׳ בשושן : הולך וגדל · שם הפועל מבנין הקל והנה הוא כשם התואר : ואבד חמש מאות איש · שם הפועל מהבנין שכבר הדגום כמו הנה לא ידעתי דבר היו חכמים בספרד ושמחו על ט טעם אריתא וכן פ פורתא והם שמחים ללא דבר כי אלה ה השמות הם פרסיים לא עבריים : ובבזה לא שלחו · שם מפעלי הכפל על משקל רבה גם זאת עצה טובה שהית׳ הבזה לאוצרות המלך לרצותו : בשושן הבירה הרגו היהודים · הם אנשי מרדכי הם היהודים אשר בשושן הרגו א אויביה׳ בשושן על כן אמר הכתוב ליהודים אשר בשושן ותנתן גם בשושן ויקהלו היהודי׳ אשר בשושן ולא הזכיר הבירה : וטעם

רשי

מתיהדי׳ · מתגיירים : ועושי המלאכה · אותם שהיו ממונים לעשות צרכי המלך : עשרת בני המן · ראיתי בסדר עולם אלו עשרה שכתבו ש שטנה על יהודה ו וירושלם כמו שכתוב בספר עזרא ובמלכות אחשורוש בתחלת מ מלכותו כתבו שטנה על יהוד׳ וירושלם ומה היא השטנה לבטל העולי׳ מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית והלשינו ע עליה׳ הכותי׳ והחדילום וכשמת כורש ומלך אחשורוש והתקנם׳ המן רשע שלא יעסקו אותן שבירושלם בבנין ו ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר ל לבטלן : ובבזה לא שלחו את ידם · שלא יתן המלך עין צרה בממון : ואת עשרת בני המן יתלו · אותן שנהרגו : ותנתן

מסרה

קרח וכל שרי · ויקח יוחנן בן קרח · וחבירו · ולא שמע יוחנן · והאחשדרפני׳ והפחו׳ ועשי המלאכה : בבי׳ המלך ג׳ וסימ׳ וישמע עבד מלך · והשלישית בבית המלך · כי גדול מרדכי בבית המלך · וא׳ בבית מלך אשר נשאר בבית מלך : וגדול ח׳ מ׳ל וסי׳ והוא שבור ויאמ׳ המלך אל עבדיו · מאין כמוך ה׳ גדול את׳ וגדול · וילך דוד הולך וגדול · וחבירו · כי האיש מרדכי הולך וגדול · כי מרדכי היהודי משנ׳ · קטון וגדול שם הוא : ש״ן פרשנדתא רבתי ות״ו זעיר׳ · פרמשתא ת״ו ש״ן זעירא · ויזתא וי״ו רבתי וז״ין זעירא ואתון רבתי וזעירי כלהון נמסרו במסרת רבת׳ בריש המערכות בס״ד : וצריך שיהא איש בראש הדף ו ועשרת בסוף הדף ו ובסוף העמוד וצריך לאומרם בנשימה אחת ועשרת בני המן עמהם וי״ו דויזתא צריך ל למתחיה כמוריא ד דלברות · לא מלכים

פרשנדתא ל׳ ת״ו זעיר ל׳ שי״ן זעיר ס״א מסרשי״ן זעירא

פרמשתא ס״א ריש תי״ו זעיר׳

ה׳ בני המן אריתא על גבי אריח ולבנה על גבי לבנ׳ שיפלו ולא יקומו למפלתם : אספתא ארידתא פורתא פרמשתא פרשנדתא כלהון מלעיל ואינון מן א״ב מן חד חד לעיל וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות האלף בס״ד : לאסתר המלכה י״ד וסימ׳ נמסר לעיל ריש סימן ז׳ :

הפרזות ג׳ בליש׳ וסימ׳ ואמרת אעלה על ארץ פרזות · פרזות תשב ירושלם · על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות : הקרובים ה׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ ידעו קרובים את גבורתי · מאהביה אל אשור קרובים · הכהנים אשר קרובים ליי׳ · ומלך ששך ישתה · ויכתב מרדכי את הדברים האלה : כימים ד׳ וסימ׳ ואנכי עמדתי בהר · והשבו בקדש ימים רבים ואנכי עמדתי בהר · לא כימים הראשונים · כימים אשר נחו בהם : החלו ג׳ וסימ׳ ועיניו החלו כהות · החלו ·

ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת
בשושן ואת עשרת בני המן תלו:
ויקהלו היהודים אשר בשושן גם
ביום ארבעה עשר לחדש אדר
ויהרגו בשושן שלש מאות איש
ובבזה לא שלחו את ידם: ושאר
היהודים אשר במדינות המלך
נקהלו ועמד על נפשם ונוח מאיביהם
והרוג בשנאיהם חמשה ושבעים
אלף ובבזה לא שלחו את ידם:
ביום שלושה עשר לחדש אדר ונוח
בארבעה עשר בו ועשה אתו יום
משתה ושמחה: והיהודיים אשר
בשושן נקהלו בשלושה עשר בו
ובארבעה עשר בו ונוח בחמשה
עשר בו ועשה אתו יום משתה
ושמחה: על כן היהודים הפרוזים
הישבים בערי הפרזות עשים את
יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה
ומשתה ויום טוב ומשלח מנות איש
לרעהו: ויכתב מרדכי את הדברים
האלה וישלח ספרים אל כל
היהודים אשר בכל מדינות המלך
אחשורוש הקרובים והרחוקים:
לקים עליהם להיות עשים את יום
ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום
חמשה עשר בו בכל שנה ושנה:
כימים אשר נחו בהם היהודים
מאיביהם והחדש אשר נהפך להם
מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב
לעשות אותם ימי משתה ושמחה
ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות
לאביונים: וקבל היהודים את אשר
החלו לעשות ואת אשר כתב
מרדכי אליהם: כי המן בן המדתא
האגגי צרר כל היהודים חשב על
היהודים לאבדם והפל פור הוא
הגורל להמם ולאבדם:

והפל ב׳ יתר חל׳ יתר חס׳ ו׳ חס׳ כלים׳

ואמר מלכא לאתעבדא כדין ואתיהיבת גזירת דינא בשושן וית עסרתי בנוי דהמן צליבו : ודין סידור צליבתהון דאצטליבו עם המן אבוהון על קיסא דזמין למרדכי רומיה חמשין אמין תלת אמין הוה נעיץ בארעא וארבע אמין ופלגא הוה רחיק פרשנדתא מן ארעא ופרשנדתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן דלפון פלגות אמתא : דלפון הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אספתא פלגות אמתא אספתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן פורתא פלגות אמתא פורתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אדליא פלגות אמתא אדליא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ארידתא פלגות אמתא ארידתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן פרמשתא פלגות אמתא פרמשתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אריסי פלגות אמתא : אריסי הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ארידי פלגות אמתא : ארידי הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ויזתא פלגות אמתא : ויזתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן המן פלגות אמתא : המן הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק על רישיה תלת אמין בגין דלא ייכול מיניה עופא וזרש ערקת עם שבעין בנין דאשתארו להמן דהוו הדרין על תרעיא ומתפרנסין ושמשי ספרא אתקטיל בסייפא ומאה ותמניא מייתו עם חמש מאה גוברין דאיתקטילו בשושן דהוו מתמנן על אשקקי מלכא : ואתכנשו יהודאין די בשושן אוף ביומא ארבע עסר לירח אדר וקטלו בשושן תלת מאה גוברין מרבית עמלק ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון : ושאר יהודאין די בפילכי דמלכא אתכנשו וקיימו ית נפשהון ואשכחו נייחא מבעלי דבביהון וקטלו בסנאיהון שבעין וחמשא אלפין מרבית עמלק ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון : ביום תלת עסרי לירח אדר הוה קטול בזרעית דעמלק ונייחא הוה לישראל בארבע עסר ביה ומעבד יתיה יום משתיא וחדוה : ויהודאין די בשושן אתכנשו לשיצאה ית בנוי דעמלק בתלת עסר ביה ובארבע עסר ביה ונחו בחמשא עסר ביה ומעביד יתיה יום משתיא וחדוואו : בגין כן יהודאין פציחאי דיתבין בקירוי פציחיא עבדין ית יום ארבע עסר לירח אדר חדותא ומשקיא ויומא טבא ומשדרין דורון גבר לחבריה : וכתב מרדכי ית פתגמיא האילין ושדר פטקין לות כל יהודאין די בכל פילכי דמלכא אחשורוש דקריבין ודרחיקין : לקיימא גזירת דינא עילויהון למהוי עבדין ית יום ארבע עסר לירח אדר וית חמשא עסר ביה בכל שתא ושתא : כזמן יומיא די נחו בהון יהודאין מבעלי דבביהון ובירחא די אתהפיך להון מדוונא לחדוא ומאבלו ליומא טבא למעבד יתהון יום משתיא וחדווא ולשדרא דורון איניש לחבריה ומעהא דצדקתא מתנן דחשיכי : וקבילו עילויהון כולהון יהודאין כחדא ית די שריאו למעבד וית די גזר כתב מרדכי בגינהון : ארום המן בר המדתא דמן יחוס דאגג מעיק כל יהודאין חשיב על יהודאין להובדיהון צבע פיסא איהו הוא עדווא לשגשותהון ולהובדיהון : לשג

רשי

ותנתן דת · נגזר חוק המלך : הפרזים · שאינם יושבים בערי חומה בארבעה עשר ומוקפין חומה בחמשה עשר כשושן והיאך זה צריך שיהיה מימות יהושע בן נון כך דרשו ולמדו רבותינו : ומשלוח · שם דבר כמו משמר משמע לפי׳ השי״ן נקודה רפי : ויכתוב מרדכי · היא המגלה הזאת כמות שהיא : כי המן בן המדתא · חשב להומם ולאבדם : ובבאה

מסרה

הערמו׳ ליסוד · החלו להעלו׳ עולות · בחדש השני החלו זרובבל · כי החלו הפרוצים להסתם · את אשר החלו לעשות :

אבן עזרא

וטעם ויקהלו שהיו מפוזרים במסלות : ועמד על נפשם · ונוח והרג שמות הפעלי׳ : הפרזים · כמו חדלו פרזון : ומשלוח · שם התוא״ר משבנין הכבד הנוסף בעבור תוספת המ״ם ותכאהו הככי מ משליח בך : מנות · חלקים כמו מנה אחת אפים : ויכתוב מרדכי · לבדו לקיים בשנה הבאה וככה כל השני׳ שתחת ימי הפורים · וטעם כימים אשר נחו בהם היהודים בעבור שחשבון שנותינו ישוב בסוף המחזור בשנת החמה רק חדשינו הם אחר הלבנה והנה פירוש כימים שיהיו הימים קרובים באורך לימים הראשוני׳ שהיו בהם הפורי׳ וזה יתכן לבו תוספת אדר שני על כן הוצרך הכתוב לומר והחדש אשר נ נהפך להם ולעולם יהיה בחדש הסמוך לניסן בשנה פשוטה או מעוברת ומפרשי׳ אמרו כי טעם והחדש על אדר שני ואחרים אמרו כי כימים יום ארבעה עשר וחמשה עשר ואם כן היה ראוי שיאמר ובחדש ולא והחדש : וקבל · כמו לשון ארמי׳ ובא לשון יחיד שכל אחד ואחד קבל כמו בנות צעדה או שתחסר מלת כל והראשון הוא הנכון ומדקדק אמר כי וקבל שב למרדכי : והוא יוצא לשני פעולי׳ אם כן מה טעם את אשר החלו לעשות רק הוא שקבלו אשר עשו בתחילה כי עשו בשנה הבאה פורים : ואת אשר כתב מרדכי · לעשות כן בכל שנה ושנה : כי המן בן המדתא הטעם דין הוא שיקבלו זה כי לולי זאת התשועה כ כמא׳ שמם ושם זרעם ויזכרו אותה בכל שנה להודות השם אשר לנ כתככו עלילות : דגשות מ״ם להמם לחסרון מ״ם הכפל׳ : ובבאה

ובבאה לפני המלך · הטעם כי המן חשב לאבד היהודים וכאשר באה אסתר אל המלך ותחנן על עצה אמר המלך שיכתוב עם הספר ישוב מחשבתו הרעה על כן בטלו הספרים הראשונים פירו' על כן השני · על כל דברי האגרת הזאת · מגזרת אגרת שקיבר מאכלה והטעם מחברת המלים · ומה ראו בעבור שראו הפלאים · ומה הגיע · באמצעות האזנים · הנלוים · הם הגרים · ולא יעבור · אין רשאי יהודי לעוברו · ככתבם · הטעם שתקרא המגלה ובעבור שעזרא הסופר הפסיק הפסוקים ולא היה אחר שנים רבות צוו חכמינו ז"ל שלא יפסיק הקורא בסוף הפסוק · בכל שנה ושנה · פשוטה או מעוברת והנה עתה הזכיר מה שקיימו היהודי' כאשר כתב מרדכי לקיים עליהם ·

ובבאה לפני המלך אמר עם הספר
ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב
על היהודים על ראשו ותלו אתו
ואת בניו על העץ : על כן קראו
לימים האלה פורים על שם הפור
על כן על כל דברי האגרת הזאת
ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם :
קימו וקבל היהודים עליהם ועל
זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא
יעבור להיות עשים את שני הימים
האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה
ושנה : והימים האלה נזכרים
ונעשים בכל דור ודור משפחה
ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר
וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך
היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם :
ותכתב אסתר המלכה בת
אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקף
לקים את אגרת הפרים הזאת השנית
: וישלח ספרים אל כל היהודים
אל שבע ועשרים ומאה מדינה
מלכות אחשורוש דברי שלום
ואמת : לקים את ימי הפרים האלה
בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי
היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו
על נפשם ועל זרעם דברי הצומות
וזעקתם : ומאמר אסתר קים דברי
הפרים האלה ונכתב בספר :
וישם המלך אחשרש מס על
הארץ ואיי הים : וכל מעשה תקפו
וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר
גדלו המלך הלוא הם כתובים על
ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס :
כי מרדכי היהודי משנה למלך
אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי
לרב אחיו דרש טוב לעמו ודבר
שלום לכל זרעו :

סכום פסוקי מגלת אסתר מאה וששים וששה וסי'
קס"ו וחציו ותען אסתר

וכד עלת אסתר קדם מלכא אמר לה מלכא
יתוב זימוניה בישא דחשיב למעבד למרדכי
וליהודאין על רישיה ויצלבון יתיה וית בנוי
על קיסא : בגין כן קרו ל' ומיא האילין
פוריא על שום פייסא בגין כן נטרין ליה
זמן שתא בשתא כן דיפרסמון יומי ניסיא
ופתגמי מגילתא הדא לאשתמעא לכל עמא
בית ישראל למהויהון ידעין מה חזו למקבע
יומי פוריא האילין בגין כן דאתעביד בהון
ניסא למרדכי ואסתר וידעון פורקנא
דמטת להון : קיימו וקבילו יהודאין קיימא
עילויהון ועילוי בניהון ועילוי כל דייראי
דמתוספין עליהון ולא יעיבר קיימא דיהון
עבדין ית תרין יומיא האילין למקרי ית
מגילתא כמכתב רושם עיבראי בבית
כנישתהון בחד עסר ותרי עסר ותלת עסר
וארבע עסר ובחמשא עסר בגו פציחיא
ולחייתא דפלכיא בקירויא בפום זמניהון :
ויומיא האילין אתחייבו למהוי להון דכרנא
ולאתעברא בהון משתיא בכל דרא ודרא
יחוסא וכהניא וליואי ויחוסא דכל בית
ישראל דשריין בכל פילכא ופילכא ודיירין
בכל קרתא וקרתא ויומי פוריא האילין לא
יעברון מגו יהודאין ודכרניהון לא ישתיצי
מבניהון : וכתבת אסתר מלכתא בת
אביחיל ומרדכי יהודאי ית כל מגילתא הדא
וית תקפא דניסא לקיימא ית אגראתא
דפוריא הדא תנייתא : ושדר פטקין לות
כל יהודאין למאה ועסרין ושבע פלכין
מלכות אחשורוש פתגמי שלמא והימנותא
לקיימא ית יומי פוריא האילין באדר
בתראה בזמן עיבורא היכמה דקיים עליהון
מרדכי יהודאי ואסתר מלכתא והיכמה
דקיימו יהודאי על נפשיהון ועל בניהון
למהויהון דכירין פתגמי צומיא וצלותהון
: ועל מימר אסתר אתקיימו פתגמי פוריא
האילין ועל ידוי דמרדכי אתכתבית מגילתא
בפיטקא : ושוי מלכא אחשורוש כרגא
על ארעא והפרכי ימא : וכל עובדא
דתוקפיה וגבורתיה ופירוש רבות מרדכי
די רבייה מלכא הלא אינון כתיבין על ספר
פתגמי יומיא למלכי מדאי ופרסאי : מטול
מרדכי יהודאה פתשגר דמלכא אחשורוש
גיזברא וסבא דיהודאי רב על כל עממיא
ומסוף עלמא ועד סופיה אשתמע ליה
ושמעיה וכל מלכיא דחילו מקמיה וכד ליה
מזדעזעין מיניה והוא מרדכי דמי לכוכב
נוגהא דמזהר ביני כוכביא ודמי לשפרפרא די נפיק בעידן צפרא והוא רבהון דיהודאי ורעי
בסגיאותהון דאחוי ותבע טבתא לעמיה וממליל שלמא לכל זרעיתיה :

וטעם והימים האלה נזכרי' ונעשים לעשות כן כל המשפחו' וכל המדינות שלא יחשוב אדם כי איננו חייב מי שהוא במקו' שלא היה שם יהודי בימי הנסים או במדינה חדשה : יסוף · יכלה כמו יחדו יסופו ושם מהשני' כי תמצא בעלומי הלמ"ד והנה זאת הפרשה הגידה שמרו ישראל זאת המצוה ואחר כך נטשוה על כן הוצרך מרדכי שתכתו' אסתר בעבור היותה מלכה : את כל תוקף · כמו חוזק וכמוהו ואם יתקפו האחד והנה כתבה היא והוא · וטעם השנית בעבור אגרת מרדכי שכתב בראשו' · וטעם דברי שלו' שלא יפחדו בעבור שעזבו מצות פורים · וטע' אמת שהם חייבי' לשמור הפורים כאשר קבלו על נפשם והעד על זה הפירוש שהוא אמת ומאמר אסתר קיים דברי הפורים והנה לא נתקיי' על יד מרדכי לבדו עד ש שכתבה אסתר וטעם קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומו' על דעת רבי' על יום תענית אסתר והמכחישים אמרו כי על שלשה ימים שהתענו בניסן הכתו' מדבר וכל ישר' ראויין להתענות כן תמיד ולפי דעתי שחכמינו ז"ל קבעו ה התענית יום אחד וטעם דברי הצומות על הנזכרים בספר זכריה שהן בתמוז ואב ותשרי וטבת והטע' כי קיימו היהודי' על נפשם לשמוח בימי הפורים כאשר קיימו על נפשם ועל זרעם להתענות בימי אבלם כאשר הובקעה העיר ונשרף הבית כי ה הנביא לא צום שיתענו כאשר אפרש במקומו ואנחנו חייבים שלא נשנה גבול ראשונים : וטע' וזעקתם להתפלל ולזעוק אל השם בימי התענית · ומלת האלה שב אל דברי לא אל הפורים : ונכתב בספר · בפתחות הבי"ת הוא הידוע בימיהם ואבד הספר כאשר לא מצאנו מדרש עדו וספרי שלמה וספרי דברי הימים למלכי ישראל וספר מלחמות יי' וספר הישר : וישם המלך · אחשורוש מס על הארץ · שהיכנה תחת מלכותו רק פחדו ממנו וכן על איי הים הרחוקים ממנו והזכיר זה הכתוב להודיע כי הצליח בכל דרכיו וכראתה גבורתו אחר היות מרדכי לו למשנה : תקפו · כמו את כל תוקף : ופרשת · מגזרת כי לא פורש : המלך · כאחד בחשבון שאין לו דומה והמשנה כמספר שנים והשלשי תחתיו כשלשה : ורצוי לרב אחיו · כי אין יכולת באדם לרצות הכל בעבור קנאת האחים : דורש טוב לעמו · די לו שיעשה טוב לאשר ידרשנו מעמו והנה הוא היה דורש לעשות טוב : זרעו · הם בניו ובני בניו ולעולם הבנים יפחדו מאביה' והוא היה דובר שלום בתחילה אפילו לבנין שהם כעבדיו ואף כי לעמו והנה הזכיר הכתוב גודל מעלתו וענותנותו כאשר הזכיר כן על משה ארוכינו והאיש משה ענו מאד מכל האדם :

כמלם פירוש מגלת אסתר

רשי

ובבאה · אסתר אל המלך להתחנן לו : אמר עם הספר · אמר המלך בפיו וצוה ל לכתוב ספרי' שתשוב מחשבתו הרעה ב בראשו : על כן על כל דברי האגרת הזאת · נקבעו הימים האלה ולכך נכתבה לדעת דורות הבאים : ומה ראו · עושי המעשים האלו שעשאום : ומה הגיע אליהם · מה ראה אחשורוש שנשתמש בכלי הקדש ומה הגיע אליהם שבא שטן ורקד ביניה' והרג את ושתי מה ראה המן שנתקנ' במרדכי ומה הגיע אליו שתלו אותו ואת בניו מה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחו' ומה ראתה אסתר שזימנה להמן : הנלוי' עליהם · גרים העתידים להתגייר : ככתבם · שתהא המגילה כתוב' כתב אשורית : נזכרי' · בקריאת מגילה : ונעשי' שמחה ומשתה ויום טוב לתת מנות ומתנות : משפחה ומשפחה · מתאספין יחד ואוכלים ושותין יחד וכך קבלו עליהם : וימי הפורי' לא יעבורו : וזכרם · קריאת מגילה : לא יסוף · תרגו' שלא יתום דמתרגם עד תום עד דסף ואי אפשר לו ל להיו מגזרת פן תספו מגזר' עתה אספה יום אחד שאם כן היה לו לכתו' לא יספה מזרעם : את כל תוקף · תוקפו של נס של אחשורו' ושל המן ושל מרדכי ושל אסתר : השנית · לשנ' השנייה חזרו ושלחו ספרי' שיעשו פורים : ומאמר אסתר קיים וגו' · אסתר בקשה מאת חכמי הדור ל לקבעם ולכתוב ספר זה עם שאר הכתובים וזהו ונכתב בספר : לרוב אחיו · ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שנעשה קרוב ל למלכות והיה בטל מתלמודו : לכל זרעו · מושב על עמו לכל זרע עמו :

172

כ' זוגין מיחדין חדס' וחד שין וסו' הסירים כי כקול הסירים · השירים שיר השירים · בסירים וגני שך את דרכך · בשירים מעדה בגד · בוסי' וזו כגבודים · בושים שמה
ושיאון והפרים ושיאון ואנחרת · ולשבי שבקו לעבודת בית · ולשבי ובא לציון גואל · יוסר ואת כל חלב · יושר ביום ההוא יושר · מסתולל עודך מסתולל ·

כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה

יהו כ"נ בליש' וסי' ודברת אליו ושמת את הדברים · זכרו נפלאותיו אשר עשה · אלה פיהו מלא
יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה · ישקני מנשיקו' פיהו כי טובים דודך מיין · ופיהו כבית לכותרות ·

לא תלכון

בשנת

הולך לפניכם '' ומאספכם

שָׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּא כלכתו' אל | ה' כתי' ק נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיָּצַר עָלֶיהָ׃ בכתי'

רבינו סעדיה גאון

בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכד נצר מלך בבל · והלא לא מלך נבוכד נצר אלא בשנת ארבע ליהויקים שנ' בשנה הרביעית ליהוקי' היא השנה הראשונה לנבוכד נצר מלך בבל ואיך אמר בשנת שלש אלא לא תוכל לפרש כי אם בשנת שלש למרדו שבשנת ארבע ליהויקים מלך נבוכד נצר וכבש את נכוה ובחמישית ליהויקים כבשו נבוכד נצר ליהויקים ועבדו יהויקים שלש שנים שנ' ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו עברו שנית ושביעית ושמינית ואחר כך מרד בו שלש שנים תשיעית ועשירית ואחת עשרה ובשתים עשרה בא נבוכד נצר והגלהו ליהויקים מירושלם לבבל ועלה שנת י"ב למלכות יהויקים מלך יהודה בשנת שלש למרדו ובשנת שתים למלכו' נבוכד נצר · היאך יתכן פסוק זה שכבר אמרנו למעלה שבר על ירושלם והגלה מבני יהודה וכוה לגדלם שנים שלש ואחר ג' שנים הביאם שר הסריסים לפני המלך ועתה אמר הפסוק בשנת שתים למלכות נבוכד נצר אלא כה פתרונו בשנת שתים לחורבן בית המקדש שנבנה במהרה בימינו יבא טבעו בכל העולם ומלך על כולם וחלם נבוכד נצר · פ"א בשנת שלש למלכות יהוקי' מלך יהודה ככלות השנה השלישית ותחלת רביעית ככתוב הדבר אשר היה אל ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה למלך בבל וגם אם כותרה מן השלישית ליהויקים בבוא נבוכד נצר אם כן תהיה ראשונה לנבוכד נצר והיא רביעית ליהויקים ואז הביא ליהויקים ועמו לבבל שנ' ויתן יי' בידו את יהויקים : · ומקצת

אבן עזרא

נאם אברהם בר"מאיר אבן עזרא הספרדי זה ספר איש חמודות מדובר בו נכבדות ונבואות עוברות ועתידות וכל דבר בקוצר בחידות ובמלאכי מעלה סודות עומדים על יסודות ומפרשיו לא עמדו בסודו וכל אחד ביאר כאשר השיגה ידו ורגלי כולם מועדים בקץ מועד מועדי' גם התערבה להם החידה כי שמו רביעית היא השלישית · ועתה אחל לפרש כפי דקדוק הלשון :

בשנת מצאנו כתו' כי עשתי עשרה שנה מלך יהויקים אם כן מה טעם בשנת שלש למלכותו ועתה דברי אלה בני יאשיהו כתו' כי ארבעה בנים הניח הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום ומצאנו כי במות יאשיהו מלך בנו ומקצת חכמינו ז"ל אמרו כי זה יהואחז הוא יוחנן והנה לא מלך רק ג' חדשים וימלוך תחתיו יהויקים אחיו והוא בן עשרים ושלש והנה הוא קטן מיהויקים ואיך קראו הכתוב בכור על כן אמרו שבכר במלכות והוצרכו לומר כי שלום הוא צדקיהו בעבור כי נבואת ירמיהו על שלום דבקה עם נבואתו של צדקיהו ועוד כי לא מלך על ישראל אחר צדקיהו ולספור הכתו' רביעי בעבור שם בלא גוף דרך זרה ועתה התבונן כי יהואחז הוא שלום ויוחנן לא מלך ואל תמוה בעבור שנקרא שלום בשני שמות כי הנה שלמה הוא קהלת ובני שמואל שמה ואביה וגם כתו' כי הוא יואל ועמינדב הוא יצהר ואוריאל הוא צפניה ורבים ככה ובתורה זרח הוא צחר והעד ששלום הוא יהואחז כי כאשר מת האב היה יהויקים בן כ"ה שנה וצדקיהו שהוא השלישי בן כ"א ושלום בן כ"ג וככה כתוב שיהואחז הוא שלום ויקחו עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחוהו וימליכו אותו תחת יאשיהו אביו

ועוד שנית כי שלום הוא יהואחז כי כתו' כי פרעה נכו לקחו אחר שלשה חדשים שמלך ויביאהו מצרים וימת שם וכתו' בירמיהו על שלום אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב שם עוד כי במקום אשר הגלו אותו שם ימות ואל תתמה בעבור הכתו' למעלה הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יי' בשלוח אליו המלך צדקיהו כי תחלת הפרשה הוא כי כה אמר יי' על בית מלך יהודה יספר על מה שאמר לו השם לפני מלוך צדקיהו והנה יספר מה התנבא אל יהואחז שהוא שלום אחר שהוליכוהו אל מצרים והחל מן הוי בונה ביתו בלא צדק על יהויקים וגם כתוב ואחרי כן התנבא על יהויכין כי כן כתו' שם וכל אלה שלפתן מלכו לפני צדקיהו ובספר יחזקאל שאמר שא קינה אל נשיאי ישראל שמתו ולא נשאר מבניהם מלך והחל מן יהואחז הוא שלום ואומר ויביאוהו בחחים אל ארץ מצרים והכפיר הוא יהויקים שהמליכו מלך מצרים ויתנהו בסוגר בחחים ויביאהו אל מלך בבל וככה כתו' בדברי הימים ויאסרהו בנחשתים להוליכו בבלה ואחרי כן מקונן על יהויכין מטה עוזה אם אכלתהו ואחריכן מקונן על צדקיהו ותצא אש ממטה בדיה פריה אכלה ולא היה בה מטה עז שבט למשול והנה התברר כי יהויקים הוליכוהו אל בבל ואל יקשה בעיניך בעבור שאמר להוליכו בבלה ולא אמר ויוליכוהו כי הנה כתו' על צדקיהו בירמיהו ויאסרהו בנחשתים להביא אותו בבלה וכתו' אחר ויאסרהו בנחשתים ויביאהו בבלה והנה כתוב בדניאל בשנת שלש למלכות יהויקי' מלך יהודה בא נבוכד נצר אל ירושלם ויצר עליה ויתן יי' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית יי' ויביאם ארץ שנער והנה הטעם יהויקים והכלים הביאם בית אלהיו להשתחוות לו ואחריכן אמר ואת הכלים הביא בית אוצר אלהיו ולא יתכן בדרך הלשון לפרש ויביאם כי הכלים לבדם הביא בעבור הכתוב ואת הכלים הביא וכתוב בדברי הימים ויאסרהו בנחשתים להוליכו בבלה ומכלי בית יי' הביא נבוכד נצר לבבל ויתנם בהיכלו בבל וירמיהו מתנבא על יהויקים כי קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם ועל כן טעה האומר כי בשנת שלש למלכות יהויקים שהמליכו פרעה היא שנה שלישית למרדו ועל כן הוצרכתי לפרש כי בשנת שלש למלכות יהויקים שהמליכו

פרעה

דניאל

ואת הכלים ג׳ דסמי׳ וס׳ ואת הכלים האלה אשר עשה חירם דמלכים · וחבירו דד״ה ואת הכלים הביא בית אוצר אלהו : ומזרע המלוכה ד׳ דסמכי בליש׳ וס׳ ויהי בחדש השביעי
בא ישמעאל בן נתניה דמלכים · וחבירו דירמיה · ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית · ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו דריש ספ׳ · וללמדם לילדים אשר אין בהם כל

וַיִּתֵּן אֲדֹנָי בְּיָדוֹ אֶת־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּמִקְצָת תל׳ ב׳
כְּלֵי בֵית־הָאֱלֹהִים וַיְבִיאֵם אֶרֶץ־שִׁנְעָר בֵּית אֱלֹהָיו ה״ח
וְאֶת־הַכֵּלִים הֵבִיא בֵּית אוֹצַר אֱלֹהָיו׃ וַיֹּאמֶר ג׳
הַמֶּלֶךְ לְאַשְׁפְּנַז רַב סָרִיסָיו לְהָבִיא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל ל
וּמִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וּמִן־הַפַּרְתְּמִים׃ יְלָדִים אֲשֶׁר ל׳ ר׳ ל׳ נ׳
אֵין־בָּהֶם כָּל־מאוּם וְטוֹבֵי מַרְאֶה וּמַשְׂכִּלִים בְּכָל־ ב׳ כתי׳ כן וכבמי ד״ק מאום ב׳
חָכְמָה וְיֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מַדָּע וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם ימל׳ ל׳ ב׳ ל׳

לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ וּלְלַמְּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כַּשְׂדִּים׃ ל׳ א׳
וַיְמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפַּת־בַּג הַמֶּלֶךְ א׳
וּמִיֵּין מִשְׁתָּיו וּלְגַדְּלָם שָׁנִים שָׁלוֹשׁ וּמִקְצָתָם ל׳ נ׳
יַעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דָּנִיֵּאל
חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה׃ וַיָּשֶׂם לָהֶם שַׂר הַסָּרִיסִים
שֵׁמוֹת וַיָּשֶׂם לְדָנִיֵּאל בֵּלְטְשַׁאצַּר וְלַחֲנַנְיָה שַׁדְרַךְ
וּלְמִישָׁאֵל מֵישַׁךְ וְלַעֲזַרְיָה עֲבֵד נְגוֹ׃

מאום והוא חד מן ק״ח מלין יתיראין משמשין ול בריש תיבותא וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הלמ״ד בסד״ : בלטשאצר סימן מן ריש ספרא עד והלבישו לדניאל בלטשאצר פי׳ שי״ן קדים לאל״ף מכאן ואילך אל״ף קדים לשי״ן :

אבן עזרא

פרעה בא נבוכד נצר עליו ויצר על ירושלם ולקחה בתחלת השנה הרביעית ליהויקי׳ והיא השנה הראשו׳ לנבוכד נצר כי כן כתוב והנה הוליכו לבבל ועמד בנחשתים כמו שנה ובזה נבוכד נצר ושב יהויקי׳ למלכותו ויהי לו יהויקי׳ עבד שלש שנים וישב וימרד בו ובא נבוכד נצר או גדודיו אל ירושלם והרגו את יהויקי׳ וסחבו אותו מהלאה לשערי ירושלם ותהי נבלתו מושלכת ולא נקבר כי כן התנבא ירמיהו ואל תתמה בעבור וישכב יהויקים עם אבותיו כי הנה כתו׳ הנך שוכב עם אבותיך ובמצרי׳ מתו והנה מלך יהויכין בנו ג׳ חדשי׳ ותפשו נבוכד נצר בשנת ח׳ למלכו והוא שנת עשתי עשרה ליהויקי׳ ומלך צדקיהו עשתי עשרה שנה והיא שנת תשע עשרה למלך נבוכד נצר והנה בשלשה חדשי׳ נהרג יהויקי׳ וגלה יהויכין בנו ואל תתמה בעבור שתמצא כתו׳ בשנת שבע לנבוכד נצר וככה על צדקיהו היא שנת שמונה עשרה כי במספר המלכי׳ כאלה וכאלה והלא ידענו כי ירבעם ורחבעם בחדש אחד מלכו והנה כתוב כי רחבעם מלך י״ז שנה וימלוך אביה בנו תחתיו בשנת י״ח לירבעם והנה אבאר לך זה מחשב אחד יחשוב מיציאת מצרים מניסן או לבריאת עולם מתשרי ויום אחד בשנה חשוב שנה יספור מיום מלוך המלך עד תקופת שנתו על כן תהיה שנת א״ח י״ט והמשל בנולד ביום ו׳ לפני שקוע השמש בעיר הזאת שהיא ורום בתקופת תמוז והיום ארוך י״ו שעות שלימות והנה ימול הבן בקר יום שמי שהוא יום שמיני כפי חשבון התורה והוא יום שביעי ואיננו שלם רק יחסרו י״ו שעות ואל תתמה בעבור שתמצא ביחזקאל יביאהו במצודות למען לא ישמע קולו כי כן חשבו עבדי נבוכד נצר וטעם התמלוך שאל ירמיהו ליהויקים כי הנבואה עליו התחשוב כי מלכותך תתקיים לך בעבור היותך מתחרה בארז והנה נשארה השאלה הקשה כבר הזכרתי כי צדקיהו היה במות אביו בן כ״ד שנה והנה יהיה במות יהויקים וגלות יהויכין בן ל״ה שנה והנה כתוב בן עשרים ואחת שנה צדקיהו במלכו וזה החשבון הוא שנקרא מלך שלש שנים לפני מות יאשיהו כי נודע זה בכל הגוים שהומלך צדקיהו והעד הכתו׳ בירמיה בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה דבר השם לירמיהו שיעשה מוסרות וישלחם אל מלכי אדום ומואב ועמון וצור ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה כי אלה המלכים שמעו שנהרג יאשיהו וחשבו כי צדקיהו שהמליכו כשהיה בן כ״א שנה הוא ימלוך תחתיו ואין טענה ממלכות יהואחז כי עם הארץ המליכוהו ולא שמעו דבריו כי לא מלך רק שלשה חדשים וכשאר בפרשת דבר לפרש והוא ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי . והנה ירמיה מספר זה הדבר של המוטות אל צדקיהו בעת מלכו אחר גלות יהויכין ואמר לו הביאו צואריכם בעול מלך בבל ושם כתוב ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה וטעם בשנה הרביעית שמרד יהויקים במלך בבל ויש תקון אחר שהמוטות תקנם ירמיה בראשית ממלכת יהויקים ושלחם בשנה ראשונה למלכות צדקיהו רק אין טעם לתקון הזה ומפרש גדול היה בספרד והוא פירש ספרים בדקדוק ופירש ואמר כי צדקיהו תחת יהויקים וככה אמר ואחרי אבשלום לא נטה כי הוא שלמה ויהי ביום השביעי שהוא הרביעי הנבל את ההר שהוא העם וככה מלות רבות כמו מתאים ואת כולם ישא רוח כי איך יתכן בלשון שאדם ידבר מלה ויכתוב מלה ורצונו מלה אחרת והאומר כזה מהמשוגעים הוא נחשב וכבר פירשתים כולם וטוב לו שיאמר לא ידעתי ולא יהפך דברי אלהים חיים : ויתן · כתוב ומקצת כלי בית אלהים כי בגלות יהויכין הובאו אל בבל כלי חמדת בית יי׳ כי כן כתוב ואוצרות בית יי׳ ואוצרות בית המלך : ויאמר · זה אשפנז היה סרים והוא היה פקיד על כל הסריסים המשרתים ושמו וכתוב בדברי יחזקאל והיו סריסים בהיכל מלך בבל : רב · גדול כמו קרית מלך רב על כן אמר יפת כי הם דניאל וחביריו וראיתו שאמר מזרע המלוכה ולא דבר נכונה כי הכתוב הוא ויהי בהם מבני יהודה ואחרים מזרע המלוכה שהיו סריסים ולא תמצא בדניאל שהיה סרים רק כתוב עליו ועל חביריו ילדים אין בהם כל מום ואין מום קשה מן הסרים ודניאל וחביריו לא צוה המלך ללמדם ספר שהוא מכתב כשדים ולשונם רק שיעמדו לפני המלך ולא לפני נשיו ואם טען הטוען אם דבריך אמת שלא היו סריסים למה הפקיד המלך עליהם שר הסריסים התשובה כי צוה המלך לבקש מישראל ילדים וטובי מראה והכבלים עד היום נודעים במשכב זכור ועוד כי אם יסירם הנער תחסר דעתו והוא מבקש להיותם העומדים לפניו יודעי כל חכמה כאשר פירשתי ורבי ישועה אמר כי מלת סריסים בלשון הקדש על שני טעמים האחד מסורסים והשני משרתי׳ ושר הסריסים היה שר על משרתי המלך וכמוהו עם הסריסים והגבורים ואין צורך כי הסריסים היו שרים על הגבורים בעבור היותם עבדי המלך דוד והוא לא סרסם רק כך לקחם בשביה והיו שומרי נשיו כמשפט המלכים עד היום וכמוהו ואת נשי המלך ואת סריסיו וכתו׳ ומן העיר לקח סרים אחד אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה · ומלת הפרתמים זרה ולא תמצא במקרא רק במגלת אסתר אולי הוא לשון כשדים או פרסיים כמו סגנים : ילדים · כמו עור ופסח שאינן ראויין לעמוד לפני מלך על כן כתו׳ עור ופסח לא יבא הבית והטע׳ בית מלכות דוד : וטובי מראה · שלא היו ירקרקים וראשים כמו חולים : ומשכילים בכל חכמה · כלל כל : ויודעי דעת · שידעו בתחלת הדבור המדבר מה שהיה בדעתו לדבר באחרונה כי יש חכמים רבים לא ידעו זה עד סוף דבר המדבר : ומביני מדע · שיוכלו להבין לאחרים מה שיש בלבם ובמדעם כמו גם במדעך מלך אל תקלל כי יש חכמים שלא להוציא בלשונם מה שיש בלבם כי אם בדרך רחוקה ובארחות עקלקלות : ואשר כח בהם · שתהיה תולדתם חזקה להסתיר העיטוש ויהיו עומדים תמיד לפניו ושיוכלו לסבול במעת ברכם והנה צוה לבקש מי שמצאו בו אלה המדות ולא נמצאו בילד פחות מט״ו שנה והנה אין צורך ללמדם השלש שנים כי אם כתב כשדים ולשונם לדבר עם המלך בלשונו והנה גדולים יבאו מירושלם והנה דניאל יצא בן ט״ו שנה בגלות יהויקים לבבל ושמונה שנים מלך והנה כ״ג וי״א צדקיהו והנה ד׳ ול׳ וע׳ שנה והנו זקן מאד בימי אסתר אולי כבר מת ולא עלה אל בית שני ואיננו שסבר בראיות גמורות : וימן · פועל יוצא והטעם לתת להם מנות · ופירוש בג מאכל וכתוב במקרא ונתיך לבג ויקרי לבז והטעם קרוב אולי טעם בג הבשר המבושל : ומיין משתיו · ולא נכתב ומיין משתהו כי יש יום ידוע לשתות יין לבן או אדום או יין מקום פלוני ידוע · וטעם לגדלם להרגילם לעמוד ולדעת משפטי המלוכה וזה הוא אשר כח בהם : ומקצתם · י״א ומקצת הילדים ומקצת כלי בית האלהים ומקצה אחיו גם הוא נכון והוא שפירושו בסוף השנים הנזכרות והנה כמוהו ומקצת ימים עשרה : ויהי · טעם מבני יהודה כי היו בירושלם מבני בנימן ואלה אינם אחים כי הכתוב אומר ובעו דניאל וחברוהי להתקטלה : וישם · כאשר קרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ורב סעדיה אמר כי בל שם לשון כשדים וכן צר וככה נבוכד נצר בלטשאצר משכבר ושם בל מפורש הוא כשם אלהי ושדרך מישך לשון כשדים הם והגאון אמר כי נגו כמו נבו בלא ראיה : וישם

רבינו סעדיה גאון

ומקצת כלי בית האלהים · לפי שנותר המשכן והאהל וכל שליו שלא גלו לבבל על שגנזם יאשיהו וירמיהו : ארץ שנער · ארץ ששם נכערו מתי מבול : בית אלהיו · בית ממשלתו ודינו כעניין של ואתה תהיה לו לאלהים וכתוב אשר ירשיעון אלהים : בית אוצר אלהיו · בית האליל שלו : לאשפנז · אים פניו זועפים : להביא׳ מבני ישראל׳ ולא מבני לוי : ומזרע המלוכה · מבית דוד ולא ממלכי ישראל : ומן הפרתמים · פירי תמים כתפוח הזה שאין בו מום ויפה פרי תואר : ילדים אשר אין בהם כל מאום · ואפי׳ סירטא של הקזת דם : וטובי מראה · לא שחורין ולא לבנים יותר מדאי · ומשכילים בכל חכמה · שיודעים להשיב בכל דבר שישאלום : ויודעי דעת · בכל דבר שישמעו : ומביני מדע · שהן בקיאים בעצה : ואשר כח בהם · שהם יכולים לסבול צורכי נקביהן והשחוק והשיחה : וללמדם ספר ולשון כשדים : זה המכתב והלשון · פ״א ויתן יי׳ בידו וכלל לא כתב כי לקח את יהויקים בבלה אלא כתב ויאסרהו בנחושתים להוליכו ולא כתב ויוליכוהו ולא כתב ויביאוהו שלא הביאם כלל ביאתו עם ביאת כלי בית המקדש : הפרתמים · בדעתי שהיכו לשון קדם אלא עם ומלכותי : וללמדם ספר · הוא כתב וסופר ושוא כותב והוא קורא בלשון כשדי׳ מבלעדי תורגמן : וימן · ויפקד כמו שנ׳ וימן יי׳ דג גדול : מפת בג המלך · ממטעמי לחם מאכל המלך בגימטריא פת בג פת בר ג״מל מתחלף עם ריש את בם גר והיינו פת חטים כמו לשבור בר ופת נקייה כמו נשקו בר : ומיין משתיו · בארב וקונדיטון ועסים : ומקצתם · כמו שכתו׳ מקץ שבע שנים כלומר בסופן של שלש שנים האלו אחר שיגדלו יבאו ויעמדו בהיכל המלך בפלטין שלו · פ״א ומקצתם מקצת מהם ישמשו את המלך ומקצתם כדי לעמוד בהיכל המלך שיהיו חכמים במלאכתן של המלכים : ויהי בהם · בתוך אותן השבויים : מבני יהודה · מזרע חזקיהו כמו שאמר לו ישעיהו הנביא ומבניך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל : וישם לדניאל בלטשאצר · כך תרגמו אנשי לבב דניאל דיין של אל דיין טוב ונאמן : בלטשאצר · בל ע״ז של נבוכדנצר שם אצר כפן אצר כמו טמון במצורת שומר אוצר של בבל · ולחנניה חונן יה · שדרך שד רך דר מפונק ורך · מישאל ששאלתו אמו מאל · מישך מי שרואהו מיד משכך כעסו וי״א מושך אבל חכמתו · עזריה עזר יה · עבד נגו עבד נבו בי״ת מתחלף עם ג״מל כלומר עבד לע״ז הוא : וישם

דניאל

על לבו ב׳ וסים׳ הלא את הקטר׳ · וישם דניאל על לבו · וכל אוריתא דכו׳ בבב אל לבו וסים׳ לא ידון רוחי · ויתעצב אל לבו : ויתן האלהים ז׳ בליש׳ וסי׳ ויחזק האלהים בטל ·
יען רעהו ויאמר אין · ויאמרו עלה ויתן ביד המלך דד״ה · ויתן האלהים לחמן · את חכמתו אשר נתן האלהים בלבו דד״ה · ויתן האלהים את דניאל והילדים האלה ארבעת ·
וכל קהלת דכו׳ בבב נתן אלהים וסי׳ ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו · ראיתי את הענין אשר נתן אלהים לבני האדם : המלצר ל׳ פתח באתנ׳ ויאמ דניאל אל המלצר ·
והוא חד מן פתחי׳ באתנחתא דס׳פרא וסים׳ דכולהו פתחין באתנחתא דבכל קרי׳ תמצא נמסר בבסר׳ רבתא בערך פתח בס״ד : ומראהו׳ קמצי׳ וסים׳ ומראה כבוד יי׳ כאש ·

וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפתבג ׃ כ׳
המלך וביין משתיו ויבקש משר הסריסים אשר ׃ ל׳
לא יתגאל ׃ ויתן האלהים את דניאל לחסד ׃ ל׳ ר׳ בליש׳
ולרחמים לפני שר הסריסים ׃ ויאמר שר הסריסים ׃ ל׳
לדניאל ירא אני את אדני המלך אשר מנה את ׃ כ׳
מאכלכם ואת משתיכם אשר למה יראה את ׃ ל׳
פניכם זעפים מן הילדים אשר כגילכם וחיבתם ׃ כ׳ ל׳ ל׳
את ראשי למלך ׃ ויאמר דניאל אל המלצר אשר ׃ ב׳ ותנין
מנה שר הסריסים על דניאל חנניה מישאל ׃ ב׳ ונענין
ועזריה ׃ נס נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו ׃ ג׳ ר״ן ׃ נס ל׳ כתח וא׳ בגם וקמץ
לנו מן הזרעים ונאכלה ומים ונשתה ׃ ויראו ׃ ל׳ ל׳ ל׳
לפניך מראינו ומראה הילדים האכלים את פתבג ׃ ז׳ ביר
המלך וכאשר תראה עשה עם עבדיך ׃ וישמע ׃ ל׳ ביר

להם לדבר הזה וינסם ימים עשרה ׃ ומקצת ימים
עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר מן כל ׃ ל׳ ל׳ בליש׳
הילדים האכלים את פתבג המלך ׃ ויהי המלצר ׃ כ׳
נשא את פתבגם ויין משתיהם ונתן להם זרענים ׃ ׃ ג׳ ל׳
והילדים האלה ארבעתם נתן להם האלהים מדע ׃ ג׳ ל׳
והשכל בכל ספר וחכמה ודניאל הבין בכל חזון ׃ ג׳
וחלמות ׃ ולמקצת הימים אשר אמר המלך להביאם ׃ ל׳
ויביאם שר הסריסים לפני נבכדנצר ׃ וידבר אתם ׃ י׳ חס ה׳
המלך ולא נמצא מכלם כדניאל חנניה מישאל ׃ ל׳
ועזריה ויעמדו לפני המלך ׃ וכל דבר חכמת בינה ׃ ל׳
אשר בקש מהם המלך וימצאם עשר ידות על כל ׃ ג׳
החרטמים האשפים אשר בכל מלכותו ׃ ויהי ׃ ל׳ ה׳ כתע׳
דניאל עד שנת אחת לכורש המלך ׃

ומראה הנגע עמק · ומראה הבהק · ומראה אש לילה · ומראה האפנים כעין אבן תרשיש · ומראה הילדים האכלים · ומראה הערב והבקר · וא׳ פתח ומראה ולא בה דת ׃
משתיהם ג׳ וסים׳ והיה כנור ונבל תוף וחליל · בחמם אשית את משתיהם · ויהי המלצר נשא את פת בגם ׃ נבוכד נצר י׳ חס׳ וסים׳ נמסר במסר׳ רבת׳ בערך נב כב״ד ׃ וימצאם ג׳
וסים׳ וילך יוסף אחר אחיו · וימצאם עשר ידות על כל החרטמים · וימצאם עשרת אלפים · אנ״ך ׃

רבינו סעדיה גאון

וישם דניאל על לבו · שהיה קורא קרית שמע בכוונת הלב כמו שנאמר ושמתם את דברי אלה על לבבכם ׃ אשר לא יתגאל · שלא לטנף עצמו במאכל ובמשתה של גוים כמו כגואלו נדם וכן לחם מגואל ופירושו מגועל בחילוף אלף בעין ׃ אשר מנה · אשר זימן כמו שכתוב וימן להם המלך ׃ זועפים · כל מי שהוא מצטער במאכל ובמשתה שיחסר לו או בשום צער אחר פניו לא יובהקו זולתי יזעפו כדכתיב וירא אותם והנם זועפים והמתרגמן תרגם נסיסין ופירושו כעורים ׃ כגילכם · כיוצא בכם בקומתכם כמו בן גילו של ראש והפשר כבניין גולה שלכם כלומר כגולתכם כמו וגולה על ראשה ׃ וחייבתם את ראשי · שיתיז את ראשי המלך שיאמר ששעתי במזונותיכם ׃ המלצר · מליץ בר · ד״א מלצר מל בר ממולל וכר מילה · כמו וימן ׃ נס נא את עבדיך ימים עשרה · באותן הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורי׳ והם כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו שלא יגרום להם החטא עשרה נסיונות שנסו אבותינו להקב״ה במדבר ׃ מן הזרועים · הם פול הלבן ופול המצרי ופול שעב והגולבון והאפונים והעדשי׳ וחימצין וכל כך למה כדי שיעלו ריח רע מפיהם שלא יבואו עליהן במשכב זכור ׃ ולמקצת · ולסוף ׃ ובריאי בשר · שמינים ויפים ׃ ודניאל הבין בכל חזון וחלומות · ארבעתם היו חכמים בכל ספר אומה ולשון לקרוא ולכתוב ולפרש ויותר עליהם דניאל שהיה מבין לפרש כל חזון וחלומות ׃ עשר ידות · עשרה חלקים כמו וארבע הידות מתרגמינן וארבע חולקין ׃ החרטומים · מלאכתם בחורים אטומים כיצד היו נוקבין חור באילן ומכניסין בו דברי כשפי׳ ואוטמין אותו והוא מגיד להן כל דבר חרטום חור אטום ולמה כתוב החרטמים חסר וי״ו שאולין בקברות בחורי טמי מתים ׃ האשפים · שרואקין במזל כמו השואפים אבוין מתרגמי׳ דרחקין ׃ ויהי דניאל עד שנת אחת לכורש המלך · הוא כורש הגדול שאם תאמר לכורש הקטן היאך אמר למטה בשנת שלש לכורש מלך פרס והיאך אמ׳ ובשנת שתים לדריוש המלך ׃ ובשנת שתים למלכות נבוכד נצר · חסר אלף שמאותו היום נגזרה עליו חסרון מלכות בבל ׃ חלם נבוכד נצר חלומות · ב׳ חלומות חלם אחת של צלם ואחת של אילן ואוא בשמינית למלכותו הגלה ליהויקים ולפיכך נמצא דניאל לשם ואם תאמ׳ בשנת שתים לנבוכד נצר היאך נמצא דניאל לשם אלא כשהחריב נבוכד נצר את ירושלם העלהו הכתוב כאילו מלך באותו העת ולכך כאמר בשנת שתי׳ לנבוכד נצר כלומר י״ט שנים היו מיום שמלך עד יום שהחריב ירושלם וקדמה גלות יהויקים לחורבן ירושלם י״א שנים ולא תוכל לפרשו בעניין אחר הסתכל לשם לעילא ותמצא כמה שנים היו עד עכשיו בשנת ארבע ליהויקים מלך נבוכד ויהויקים מלך י״א שנים כמה שנים הם משנת ארבע עד סוף י״א שמונה שנים ולצדקיהו אחת עשרה הרי תשעה עשר וב׳ שנים משהחריב את ירושלם הרי לך כ״א שנים לפיכך הווי פירוש דבשנת שתים לנבוכד נצר מיום שהחריב את ירושלם ׃ ותתפעם רוחו · שהיה מקשקש רוחו בקרבו כפעמון ופירשו רבותינו הואיל ונכתב ותתפעם בשני תוי״ן שנטרף בשני טירופין על שכח החלום ופתרונו שבפרעה אמר ותפעם ששכח הפתרון וזכר החלום ׃ נהיתה · נטרפה כמו נהייתי ונחליתי · פ״א ויהי דניאל עד שנת אחת לכורש · שהיה לראש ולקצין על כל יודעי דעת מיום שפתר החלום עד תום כל מלכות בבל עד תום ע׳ שנה וגם במלכות דריוש היה על כל מלאכת מלכות בבל עד שנת אחת לכורש כמו שנאמר עד שנת אחת לכורש המלך ואחריכן עודנו חי ואולם מנע נפשו ממלאכת המלכים ומינה את זרובבל תחתיו על כן מנאכו אותו בשנת שלש לכורש מתאבל ומתענה כ״א יום ואם היה במלאכת המלך לא היה יכול לתדול ממלאכת המלך אלא כל הימים במלכות בבל ודניאל בתרע מלכא תמיד וגם בימי דריוש סרכין תלתא דידניאל חד מנהון ובימי כורש חדל ׃ ובשנת

אבן עזרא

וישם · פת בג המלך אסורה גם היין אסור וכתוב אמר לנסכא ליה למשפטם לאלהיהם ׃ ויתן · אמר הגאון הטעם שנתנו לחן ולחסד ולרחמי׳ בעיני שר הסריסים והוא לא עשה בקשתו והוא הטיב שלא גילה סודו למלך כי לא יחייהו ׃ ויאמר · כתו מאכלכם והו׳ הפת והבג · ומשתיכ׳ לשון רבי׳ אשר ישתה המלך בימי הקיץ והחורף ממנו ישתו גם הם ׃ פניכם זועפים · כפני אבלים זועפים ׃ כגילכם · אין לו ריע במקרא רק כדברי קדמונינו בן גילו ׃ וחיבתם · מגזרת חבולתו חוב והם שני בנינים ושרשם כמו קם עם קים דברי הפורים האלה ׃ ויאמר · המלצר · לשון כשדים הוא כותן התכות והנה פירוש אשר מנה כמו הפקיד ובלשון חכמים מתונה ולהיותו מגזירת אשר מנה החולק מנות קשה מאד ואף כי כתוב על דניאל ׃ נס · לשון צווי כמו חל נא את פני יי׳ וטעם ימים עשרה כי אין יכולת בחי לסבול הרעב רק ט׳ ימים ככה הזכירו בעלי התולדת ותחת פת בג המלך תן לנו זרעונים הם גרגרים כאשר יזקינו ותחת יין תן לנו מים ׃ ויראו · בסוף עשרה מראינו והזכיר פת בג המלך ואחז דרך קצרה שלא הזכיר יין ׃ וישמע · אמר יפת בן עלי כי כל יום היה רואה פניהם עד ימים עשרה ׃ ומקצת · נראה · הטעם כל מראיהם ויאמר הגאון זה היה נס גדול ואין צורך כי היו אוכלים אורז הוא הנקר׳ בלשון ערבי ארוז והוא ככבד מאד וערב מן החטה ועושה דם טהור והוא מאכל אנשי הודו ואין להם חטה ונעשו ממנו תבשילים וזה האורז ישגא מאד כאשר יבושל בחלב והכלל כי המעט ממנו משביע והו׳ כבד במשקליו וגרגיריו דקין מאד ואין עגולין ותולדתו חמה ולחה והתימ׳ מחכם גדול שאמר שהוא הדוחן שגרגיריו עגולין ויעמוד שנים רבות ולא ירקב והוא מאכל רע ותולדתו קרה ויבישה גם במיני קטנית אפוני׳ ואינם אלא הנמצאים בצרפת כי אלה הם קרים ורעים ומנפחים והאפונים הם נמצאים בספרד ומצרים ורומא ופרוינצה והם על ג׳ מינים מהם לבנים ומהם אדומי׳ ומהם שחורים וזה המין נכבד מכלם ושלשה המינים חמים ולחים ומימיהם רפואה לכבד והם מצהילין את הפנים יותר מן היין ויוכל אדם להכיר שאלה שבצרפת בלי פה והשלשה המינים פה להם והנה האורז והאפוני׳ הם זרעונים ומבריאים את הבשר ועוד כי כל מאכל שהוא תאוה לנפש יותר יועיל ממאכל שאין הנפש אוהבת אותו אף על פי שיהיה חם ולא כתולדת החיים והנה אלו היו אוכלין דבר שתתאוה נפשם והיה מועיל להם ׃ ויהי · נושא · בנפשו ואמר קצר׳ להזכיר היין זכרו עתה · וכ״ן זרעונים נוסף כמו לבאיונים ורבים כמותם ׃ והילדים · טעם ארבעתם שהיו שוים בכל חכמה רק דניאל הוסיף עליהם שהיה מבין בכל חזון ופתרון חלומות כי הוא לבדו היה נביא ולא השלשה ׃ ולמקצת · בסוף השלש שנים ׃ להביאם · לפני המלך ׃ וידבר · בלשונו ׃ ולא נמצא · מכל הילדים שיהודים שגלו כאלה ארבעתם ׃ ויעמדו לפני המלך · הם לבדם ׃ וכל · זה יורה כי נבוכד נצר היה יודע חכמות וימצא כל אחד מאלה ארבעתם יודע עשר ידות על כל חרטום ואשף ויתכן היות עשר לשון רבים כמו תעשרת שליטי׳ בעבור כי עשרה סך חשבון ובעל ספר יצירה אמר עשר ספירו׳ בלימה והחרטומים אינם האשפי׳ כי הנה כתוב לקרוא לחרטומי׳ ולאשפים ושם אפרשם ׃ ויהי · הטעם שהיה בבבל עד שנת אחת לכורש המלך ואילו היה כתוב עד שנה אחת היה נראה כי שנה שלימה עברה ובאומרו שנת אחת הטעם בתוך שנה ׃ ובשנת

דניאל

ובשנת ט' ר"פ וסימ' נמסר במלכים א' ריש סימן ט"ו : ולמכשפים ב' וסימ' ויקרא גם פרעה לחכמים · ויאמר המלך לקרא לחרטמים : ותפעם ב' וסימ' ויהי בבקר ותפעם רוחו דפרעה · ותפעם רוחי לדעת את החלום : קדמ' דסיפר' ותתפעם רוחו ושנתו · תנינא ותפעם : סימן קדם ופשרא נחוה הנ נא ופשרא נהחוה : ופשרה ב' כתי' ה' בסימ' וסי' ענו תנינות ואמרין למלכא · כען דניאל יתקרי ופשרה יהחוה : מלתה ל' כתיב ה' מני אזדא · וכל הלתה כתי' ה' כמ"א נדבכין די אבן גלל תלתא : נהחוה כולהון כתיב ה' בכ"ב כתי' א' וסימ' ומלתא יתהוכר · קרא מלכא · ושארא כולהון כה"א י סימן שנא מהשנא ישתנא תשנא לבנא למבנ' יתכנא מתכנא תתכנא כולהון כתי' א' בסוף תיבות : די

ב ובשנת שתים למלכות נבכדנצר חלם
נבכדנצר חלמות ותתפעם רוחו ושנתו נהיתה
עליו : ויאמר המלך לקרא לחרטמים ולאשפים
ולמכשפים ולכשדים להגיד למלך חלמתיו
ויבאו ויעמדו לפני המלך : ויאמר להם המלך
חלום חלמתי ותפעם רוחי לדעת את החלום :
וידברו הכשדים למלך ארמית מלכא לעלמין חיי
אמר חלמא לעבדיך ופשרא נחוא : ענה מלכא
ואמר לכשדיא מלתה מני אזדא הן לא תהודעונני
חלמא ופשרה הדמין תתעבדון ובתיכון נולי
יתשמון : והן חלמא ופשרה תהחון מתנן ונבזבה
ויקר שגיא תקבלון מן קדמי להן חלמא ופשרה

החוני : ענו תנינות ואמרין מלכא חלמא יאמר
לעבדוהי ופשרה נהחוה : ענה מלכא ואמר מן יציב
ידע אנא די עדנא אנתון זבנין כל קבל די חזיתון
די אזדא מני מלתא : די הן חלמא לא תהודענני
חדה היא דתכון ומלה כדבה ושחיתה הזדמנתון
למאמר קדמי עד די עדנא ישתנא להן חלמא אמרו
לי ואנדע די פשרה תהחונני : ענו כשדיא קדם
מלכא ואמרין לא איתי אנש על יבשתא די מלת
מלכא יוכל להחויה כל קבל די כל מלך רב ושליט
מלה כדנה לא שאל לכל חרטם ואשף וכשדי :
ומלתא די מלכה שאל יקירה ואחרן לא איתי די
יחונה קדם מלכא להן אלהין די מדרהון עם בשרא
לא איתוהי :

כל מלך חד מן י"א מקומות דמתרדפא פשטא אחרי היתיב וסימ' או כנבלת כובה טמאה · אחרי הבתו את סיחן · והיה כל מעבר מטה · איש יושב על כסא דוד ומושל · כי מאסו את תורת יי' דישעיה · איש הולך אחר שרירות לבו הרע דירמיה : שקר הנביאים נבאים בשמי · די מלכות תחות כל שמיא · די כל מלך רב ושליט · ריברת עבר נהרא · על כל ורד בדבר אלהנו דעזרא :

אבן עזרא

ובשנת. אמר הספר שהוא שנת שתים למלכות נבוכד נצר על ירושלם אחר שמרד בו צדקיהו והחריבה ור' משה אמר כי ב' שנים נשארו למלכותו ולא מצאנו כדבר הזה בכל המקרא והנכון בעיני למלכותו על כל הגוים שהזכיר ירמיה שיכבשם אז שקט וחשב מחשבות על משכבו מה יהיה באחרית הימים כאשר הזכיר דניאל והזכיר חלומות בעבור שיש בצלם זהב וכסף ונחשת וברזל וכלי חרש ומנהג החולם לראות דבר אחד : ותתפעם. כמו כפעמתני ולא אדבר ונגזרתם את הולם פעם כאדם שידוכה וידוכה. אמר הגאון כי פרעה ידע החלום ולא ידע פתרונו על כן כתוב בפרע' ותפעם רוחו שהוא מבנין נפעל ונבוכד נצר שלא ידע החלום והפתרון כתוב עליו ותתפעם רוחו אם כן מה יעשה כי הוא אומר ותפעם רוחי ויתכן היות דגשות פ"א ותפעם תחת נו"ן בבנין נפעל כי הפועל שהוא עובר הוא כפעל כמו וילחם בישראל או דגשות הפ"א להתבלע תי"ו התפעל והנה יהיה ותפעם רוחו כמו ותפעם כאו כדרך וכבם המטהר את בגדיו ופי' כהיתה עליו הפך ושנתי ערבה לי כענין שכום וכמוהו כהייתי ונחליתי וקרוב הוא מטעם כמו כהי כהים : ויאמר. חרטומי'. הם חכמי התולדת היודעים העיקרים ותולדות כל דבר וכל מעשים שעשו בלט וכן כתוב בחרטומי מצרי'. ואשפי' הם הרופאים. ומכשפים הם המשנים דבר התולדת למראה העין. והכשדים הם חכמי המזלות. והגזרין הם בעלי הקסמים ההולכים לקראת מתים ואלה הם שהמלך צריך להם לא לחכמי המדות והחשבון והערכים וחכמת הבנים והחכמה העליונה והנה קרא לחרטומי' שהם יודעים עיקר החלומות ואיך תראה הנפש חזיונות הלילה גם קרא לאשפים שהם יודעים בדפק הזרוע או במי השתנות הגוף ורובי החלומות הולכים על תכונת הגוף וקרא גם המכשפים שהם יודעים השעות הראויות לעשות מהם מעשיהם אולי יסתכלו וידעו מה החלום כפי מערכ' הככבים בזאת השעה גם קרא לכשדים שהם יודעים העתידות כפי מלאכתם בדעתם מולדי האדם לנחוג המעלות על הגבולין ועל מבטי הככבים המשרתים ושני המאורות ותקופת השנה והחדש והשבוע והיום והם היו יודעים מולד נבוכד נצר על כן ענו הכשדים תחילה כי הדבר תלוי בהם ובחכמתם כפי דבריהם : ויאמר. אמר אחד מן הגאונים כי היה יודע נבוכד נצר החלום ובא לנסות חכמיו ולולי זה לא האמין בדברי דניאל והנה הכתוב מעיד ותפעם רוחי לדעת החלום וכאשר אמר לו רעיונך על משכבך סליקו מיד נזכר כי כן היה וכאשר הזכיר הצלם אז נזכר לו כן : וידברו. עתה יחל לדבר לשון כשדים שהוא לשון המלך כאשר דברו והשיב להם : ענה. יש מלות רבות לשון כשדים פירושם כפי טעם המקום. ולפי טעמי אזדא כמו קיימא ואמת הוא והטעם זאת המלה היא תתקיים. ותיהו הן לא תוריעוני החלום ופתרונו חייבי מות אתם. ויפת אמר תעשו קטיעות קטיעות ואמר כי כמוהו נדמה מלך שומרון כקרית וכמה ודמיתי אמך כאילו אמר חתיכות חתיכות תעשו בחרב. ומלת נולי הריסות וחרבה ושממה ור' ישועה אמר כמו דומן : והן. ונבזבה. מנחה ודורון : ענו. אמר הגאון כי לא הוסיפו עתה על התשובה הראשונה רק בראשונה לנכח המלך מדברי' כדרך

רבינו סעדיה גאון

ובשנת שתים לנבוכד נצר ודניאל פתר חלומותיו והלא כבר כאמר ולגדלם שני' שלש וכתב ולמקצת הימים אשר אמר המלך ומן החשבון הזה היתה שנת רביעית ואיך אמר ובשנת שתים דע כי בשנת שתים אלם עד תום הימים לגדלם שנים שלש ועוד לא באו לפני המלך ועל כן שאל מן הכשדי' לבאר חלומו כי עדיין דניאל לא בא לפני המלך : נהיתה עליו. לשון שכחה : חלם חלומות. הרבה וכי הרבה היו אלא חלום אחד של עניינים הרבה על מראה זהב וכסף ונחשת וברזל וחרס לכך נאמר חלומות : מכשפים. שמכחישין פמליא של מעלה ופמליא של מטה. ד"א מכשפים מכים שואפים שבלחישה מכים ושפין בשרו וכותו של אדם : כשדים. כמו שדים שעושין מעשיהן מכח שדים : ארמית. בלשון ארם : מלכא לעלמין חיי כלומר יחי המלך : ופשרא נחוא. ופתרונו נגיד : אזדא. כמו אזלא ויש אומרים אזדא לשון תוקפא כמו זדון ויתכן ואזדא רבא לטעמיה לשון חוזק : הדמין. נתחים כמו ויכתחהו מתרגמינ' ואדמיה : נולי. ביזה ואין לו דמיון וי"א נולי לשון מנוול כדומן ונואה כאיבום של בהמות · ד"א נולי חרבה : תהחון. תגידו : מתנן ונבזבה. מתנות והוצאה כגון מתנות זהב וכסף ובגדים והוצאת לחם ויין ומזונות ואין נבזבה מעין המבזבז יבזבז יותר מחומש : להן חלמא. רק החלום ופתרונו תודיעוני וכך אמר להם אם אני אומר לכם החלום אתם בודין לי הפשר מלבכם : תניינות. ענו פעם שניה ואמרו למלך אמור החלום לעבדיך ונגד פתרונו : מן יציב. באמת ויציב אמר להן הרי אני אומר לכם הגידו לי ואתם אומרים לי אמור אתה לנו שכן כתוב חלמא יאמר לעבדוהי : די עדנא אתון זבנין. אתם קונים עכשיו שתניחו עמי עד הצהרים ותלכו זבנין כמו זמנין כמו אשר זמם בחילוף בי"ת עם מ"ם באלב"ם : כל קבל. מכבר שראיתם שאזלא והלכה מתני המלה כלומר ששכחתי החלום ואתם כושאים וכותנים עמי בדברי' עד שאזכור החלום · ויש אומרים זבנין מתם כעניין המוכרים שנושאין ונותנין בדברים עד שגומרים סחורתם : די הן חלמא. שאם החלום לא תודיעוני אחת דתיכם למות שכולכם מתים בגזירה אחת ולמה לפי שאם אמרתי לכם החלום בודאי כי מלה של כזב ושקר הזדמנתם לומר לפני על פשר החלום : עד די עדנא ישתנא · עד שיתחלף העת מיכן ועד הצהרים כי כן הוא שיחתן של מלכים מן שלש שעות ביום עד הצהרים : להן חלמא. רק אם החלום תגידו אדע כי פתרונו תגידו לי : ענו כשדאי וגו'. לא איתי אנש על יבשתא. לא יש על היבשה על הארץ שיכול לומר לך לפי שנסתלקה הנבואה : ומילתא די מלכא שאל יקירא. הדבר שהמלך שואל צריכה נבואה שכן יקירא לשון נבואה כמו ודבר יי' היה יקר בימים ההם : ואחרן לא איתי. ואהרן ובניו הכהנים לא יש כשהיה בית המקדש קיים היה אדם הולך אצל אהרן ובניו והם שואלין באורי' ותומים ומגידי' להם כל שאומות עכשיו אין אחר שיגיד זולתי המלאכים שאין מדור שלהן עם בשר ודם אמר להן כל כך היה בית המקדש יפה וניתם לי עצה להחריבו : בנס

קום כא שנה ועתה לשון יחיד שאינו כמצא יקום אנו והטעם כי פחדו לדבר לנכחו ואמרו אין לנו מענה להשיב רק מה שהשיבונו למלך : ענה. באמת יודע אני כי העת אתם קונים והטעם אתם דוחים את השעה בעבור שראיתם כי מלה יצאה מפי והיא קיימת והוא אם החלום לא תודיעוני אחת היא דתכם הדת שנתתי שתהרגון ודלת הזדמנתון תחת תי"ו התפעל ויאמר רבי מריכום כי כן מלת הזכו כמו הזרכו ולא יתכן להיותו מבנין נפעל בעבור דגשו' הכ"ף ור' משה הכהן כפרדי אמר כי הוא בבנין התפעל ודגשות הזי"ן להתבלע התי"ו והוא התזכו וזהו הנכון בעיני : עד די עדנא ישתנא. ותתעסק בדבר אחר : ענו. לא יש אנוש על היבשה שמלת המלך יוכל להגיד והנה כל מלך שהיה לפניך לא שאל כשאלה הזאת : ומלתא. יקירא · כמו וייקר פדיון נפשם שלא מצאה טעם : אלהין. הם המלאכים העליונים שהם צורת אמת ואינם בגופות והנשמו' נגזרות מהן כאור היוצא מהשמש והנשמות הם בגופות על כן אינמו יודעות הנסתרות רק מעט ובמראות הלילה שאין הנשמות מתעסקות בצורכי הגוף והיודע בסוד הנשמה יעיד על דברי : כל

כח מלין כתיב יוד בספר וסי׳ חכימי לידעי כמי אחרי רעיוני חדרי שלטוני רבי גברי ותרברי חטי צפרי תרי וחזוי לחרי זיר כאני לאהלי וקטרי מלי יתקרי סרבי מעלי רוחי בעיני ענני קרישי: ונהירא ונהורא קרי בו״ו וכתי׳ יוד והוא גלא כן כתי׳ והוא חד מן א״ב כתי׳ יוד במצעו׳ תיבות וקרי׳ ו״ו וסי׳ נמס׳ במס׳ רבת׳ במערכת אות היוד

כל קבל דנה מלכא בנס וקצף שגיא ואמר
להובדה לכל חכימי בבל: ודתא נפקת וחכימיא
מתקטלין ובעו דניאל וחברוהי להתקטלה:
באדין דניאל התיב עטא וטעם
לאריוך רב טבחיא די מלכא די נפק לקטלה
לחכימי בבל: ענה ואמר לאריוך שליטא די
מלכא על מה דתא מהחצפה מן קדם מלכא אדין
מלתא הודע אריוך לדניאל: ודניאל על ובעה
מן מלכא די זמן ינתן לה ופשרא להחויה למלכא:
אדין דניאל לביתה אזל ולחנניה
מישאל ועזריה חברוהי מלתא הודע: ורחמין
למבעא מן קדם אלה שמיא על רזה דנה די לא
יהובדון דניאל וחברוהי עם שאר חכימי בבל:
אדין לדניאל בחזוא די ליליא רזא גלי אדין
דניאל ברך לאלה שמיא: ענה דניאל ואמר
להוא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא
די חכמתא וגבורתא די לה היא: והוא מהשנא
עדניא וזמניא מהעדה מלכין ומהקים מלכין יהב
חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה: הוא גלא
עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהירא עמה
שרא: לך אלה אבהתי מהודא ומשבח אנה די
חכמתא וגבורתא יהבת לי וכען הודעתני די בעינא
מנך די מלת מלכא הודעתנא: כל קבל דנה
דניאל על על אריוך די מני מלכא להובדא
לחכימי בבל אזל וכן אמר לה לחכימי בבל אל
תהובד העלני קדם מלכא ופשרא למלכא אחוא:
אדין אריוך בהתבהלה הנעל לדניאל קדם מלכא
וכן אמר לה די השכחת גבר מן בני גלותא די
יהוד די פשרא למלכא יהודע: ענה מלכא ואמר
לדניאל די שמה בלטשאצר האיתיך כהל
להודעתני חלמא די חזית ופשרה: ענה דניאל
קדם מלכא ואמר רזא די מלכא שאל לא חכימין
אשפין חרטמין גזרין יכלין להחויה למלכא: ברם
איתי אלה בשמיא גלא רזין והודע למלכא
נבוכדנצר מה די להוא באחרית יומיא חלמך
וחזוי ראשך על משכבך דנה הוא:
אנתה מלכא רעיונך
על משכבך סלקו מה די להוא אחרי דנה וגלא
רזיא הודעך מה די להוא: ואנה לא בחכמה
די איתי בי מן כל חייא רזא דנה גלי לי להן
על דברת די פשרא למלכא יהודעון ורעיוני
לבבך תנדע: אנתה
מלכא חזה הוית ואלו צלם חד שגיא צלמא דכן
רב וזיוה יתיר קאם לקבלך ורוה דחיל:

בס״ד: בהתבהלה ב׳ וסימ׳ אדין אריוך בהתבהלה: אדין נבוכד נאצר. וחד ובהתבהלה לגובא: גבר ג׳ וס׳ ועם גבר תמים התמם. איתי גבר במלכותך די רוח. די השכחת גבר די מן בני גלותא: סימן ענה יבנה נדמה נדנה כלהו כתי׳ ה״א: למלכא נבוכד נאצר ה׳ דסמ׳ וסימ׳ ברם איתי אלה בשמיא. נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד ומנחה. דנא חלמא חזית אנא מלכא נבוכד נאצר. לא חשחין אנחנא על דנא פתגם להתבותך. איתי גבר במלכותך די רוח. ושארא נבוכד נאצר מלכא: רזא ח׳ וסימ׳ השכנה הוא אסרזה. כי שה בריאה ובין שהרזה. כי רזה את כל הארץ. ורחמין למבעא מן קדם אלה. אדין דניאל בחזוא די ליליא. רזא די מלכא שאל לא חכימין. רזא דנא גלי א׳ להן: למגלה רזה דנא׳ דארמית כתי׳ א׳:

רבינו סעדיה הגאון

בנס וקצף. זעף וקצף זועפים מתרגמינן בסיסין כעס ואמר להובדא לכל חכימי בבל אחת על החלום ואחת על שיעצוהו להחריב בית המקדש: ודתא נפקת. והדת של הריגה יצאה וכל חכמי בבל נהרגין: ובעו דניאל וחברוהי להתקטלא. ליהרג: עטא וטעם. עצה וטעם אמר דניאל לאריוך על מה דתא מהחצפא. יצאה בחוצפה: אדין. אז הודיע אריוך לדניאל: על ובעא. נכנס וביקש מן המלך: ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנה. על סוד זה של חלום של צלם כדי שידעו לומר החלום ופתרונו שלא יהרגו דניאל וחביריו ומדקאמר על רזא דנה מכלל דאיכא אחריתי ומאי ניהו אותה של חלום של אילן: על על אריוך. בא אל אריוך: די מני. אשר מינה: העלני. הבא אותי: בהתבהלה. בחפזון מתרגמינן בבהילו: הנעל. הביא: די השכחת גבר. שמצאתי איש ומצא מתרגמינן ואשכח: האיתך כהל. היש לך יכולת: גזרין. אותה הנקראת גזרי מן בגזירה ואית דאמרי גזרין שרים שחותכין על פיהן דברי מלכות כמו ותגזר אומר: מה די להוא. מה שעתיד להיות: וחזוי ראשך. מחשבתך. אמר המלך לדניאל אמת הוא דניאל וכי לא היה מכירו אלא אמ׳ לו יש בך כח לספר החלום ופתרונו אמר לו ימים אמר לו אימתי אמר לו לא לשני ימים ולא לשלשה ימים אלא המתין לי הלילה ובבקר אומר לך. פ״א אדין דניאל לביתיה אזל אז דניאל הודיע הדבר לחביריו שיבקשו רחמים מלפני הקב״ה שיגלה להם הסוד: אשף וכשדאי. דע והבן כי אשף כשדאי הוא מכשף כי עם שהיו במדינת בבל כולם מכשפים היו ונקראת ארצם כשדים על שם המכשפים כשדים כשדים והם מזרע כשד ועל כן פתר אשף וכשדאי דוחק במזלות ובמעשה שדים: הזדמנתון. זמנתם ותשבתם עלי להעבירני עד די עדניא ישתנון שאזכור החלום ואומר לכם: אנת מלכא רעיונך: מחשבותך שהיית מחשב מי ימלוך אחרי: על משכבך סליקו. לפי שאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו: די איתי בי. שיש בי: ורעיוני לבבך. מחשבות רצון לבך שחשבת בלבך כי המלוכה לך ולזרעך תהיה: ואלו צלם שגיא. והנה צלם כדמות אדם גדול: דכן רב. שכן היה גדול: וזיוה יתיר. זיו שלו זיוותו ביותר מן הזהב והכסף והנחשת והברזל שבו: ורוה דחיל. מראהו נורא תואר מתרגמני כן ריוא: חרוהי

אבן עזרא

כל: בנס. בזעף תרגו׳ והנס זועפים. וחכימי בבל הם הנזכרים בתחילה: ודתא. הדת יצאה מלפני המלך: באדין. אז דניאל השיב עצה וטעם והנה כמו שבעת יעטוהי וטעמו כמו משבעה משיבי טעם עצה פוטיפר שר הטבחים של פרעה לפי דעתי איננו כמו רב טבחיא כי מלת טבח בלשון הקדש תתפרש לשני טעמים הא׳ הריגה כמו רב טבחיא והראיה די נפק לקטלא וכמוהו ככבש אלוף יובל לטבוח כצאן ורבים כמוה והטעם השני כמו בלשון ישמעאל מבשל כמו וטבוח טבח והכן כי אין אדם באותו זמן שוחט כאן במצרים כמו לרקחות ולטבחות כי הנשים אינן שוחטות גם וירם הטבח ובעבור כי שר האופים היה אופה הלחם ושר המשקים חבירו על כן אמרתי כי שמם המלך בבית חברים שהוא שר המבשלים ולא שמם בבית הסהר שיאסרו בו כל האסורים בעבור גודל מעלתם שהיו שרים: ענה. טעם מהחצפה מהירות אז הודיע אריוך לדניאל שיבא ויבקש לו זמן וכן עשה. ודניאל בא ויבקש מן המלך ובלשון הקדש אם תבעיון בעיו: אדין. לביתיה אזל. שלא להתעסק בדבר אחר להתבודד עם חביריו. ורחמין מן קדם אל שמיא. כי אין בארץ חכם שיוכל להועיל בדבר הזה. ורזא הוא סוד ורזי לי רזי לי איננו כמוהו רק הוא מגזרת רזון: ענה. והזכיר חכמתא וגבורתא כי לשם לבדו היא החכמה והגבורה באמת וכל הנבראים במעלה ובמטה כמו מקרה כי מאתו הם: והוא. כפי חכמתו משנה עתים ומסיר מלכים ומקים אחרים תחתם ואשר יראה בחכמתו והחכמה שידע האדם הוא מתנה: הוא. מגלה עמוקות ונסתרות שלא יוכל אדם לדעתם כאשר יתחכמו עבדיו אלה כמוני שגילה לי סוד החלום: ידע מה בחשוכא. הפך האדם ולפי דעתי שהטעם מה בכח להיות כמו ותעלומה יוציא אור וטעם ונהורא עמיה שרא הכל לפניו כמעשה ומלת שרא כמו חונה ונהורא כמו ואל תופע עליו נהרה ונכה המנהרות: לך. בעבור היות אבותי נביאים ולא כן אבות גוי׳ אחרים שנתת לי חכמה גבורה על כל חכמים ואמר הודעתני כי לו לבדו נודע הסוד ואמר די בעינא הוא וחביריו כאומר לא בזכותי לבדי הודעתני זה הסוד ואמר הודעתנא כי הוא הודיעם: כל. ואמר ופשרא דרך קצרה כי לא יתכן לפתור רק אחר שיודיע החלום: אדין: השכחת. מצאתי ואין כמוהו בלשון הקדש והאומר כי כמוהו וישתכחו בעיר איננו נכון: ענה. האיתך כהל. היסך יכול: ענה. חכימין. מלה כוללת המכשפין והכשדים: ברם יש אלה בשמיא. החכמים אמרו לו אלהין ודניאל אמר אלה חד: אנת. הזכיר מה שעלה על לבו בשכבו שחשב מה שיהיה אחריו: ואנה. דרך ענוה כי אין בי חכמה שאוכל לדעת זה הסוד רק גלה לי הסוד בעבור כבודך שתדע פתרון חלומך. ורעיוני לבבך שחשבת בתחילת הלילה תדעם. ומלת יהודעון שב אל מפרשי השם הנכבד: אנת. ואלו. והנה א כאילו: צלמא דכן. צלם זה: רב. גדול: וזיוה יתיר. אולי כמוהו בחדש זיו: ורוה דחיל. ומראהו נורא: הוא

חמון ג ומל וסימ והדקת המון· ונשא המון רוחא· קטיל המון שביבא: רוחא ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ ויהיו הרמונים תשעים וששה רוחא: ונשא המון רוחא· קדמא מלעיל: מלכיא ג׳ וסימ׳ אנת מלכא מלך מלכיא· וביומיהון די מלכיא האנון יקום· ארתחשסתא מלך מלכיא: תקיפא ג׳ ב׳ כתי׳ א׳ וחד כתי׳ ה׳ וסי׳ ומלכו רביעאה תהוא תקיפה· מנקצת מלכות

הוא צלמא ראשה די דהב טב חדוהי ודרעוהי די כסף מעוהי וירכתה די נחש: שקוהי די פרזל רגלוהי מנהון די פרזל ומנהון די חסף: חזה הוית עד די התגזרת אבן די לא בידין ומחת לצלמא על רגלוהי די פרזלא וחספא והדקת המון: באדין דקו כחדה פרזלא חספא נחשא כספא ודהבא והוו כעור מן אדרי קיט ונשא המון רוחא וכל אתר לא השתכח להון ואבנא די מחת לצלמא הות לטור רב ומלאת כל ארעא: דנה חלמא ופשרה נאמר קדם מלכא:

אנתה מלכא מלך מלכיא די אלה שמיא מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב לך: ובכל די דארין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון אנתה הוא ראשה די דהבא: ובתרך תקום מלכו אחרי ארעא מנך ומלכו תליתיא אחרי די נחשא די תשלט בכל ארעא: ומלכו רביעיא תהוה תקיפה כפרזלא כל קבל די פרזלא מהדק וחשל כלא וכפרזלא די מרעע כל אלין תדק ותרע: ודי חזיתה רגליא ואצבעתא מנהון חסף די פחר ומנהון פרזל מלכו פליגה תהוה ומן נצבתא די פרזלא להוא בה כל קבל די חזיתה פרזלא מערב בחסף טינא: ואצבעת רגליא מנהון פרזל ומנהון חסף מן קצת מלכותא תהוה תקיפא ומנה תהוא תבירה: די חזית פרזלא מערב בחסף טינא מתערבין להון בזרע אנשא ולא להון דבקין דנה עם דנה הא כדי פרזלא לא מתערב עם חספא:

תהוא תקיפא· דחילא ואימתני ותקיפא: חזיתה ה׳ כ׳ מל׳ וג׳ חס׳ וסימ׳ ודי חזיתה רגליא ואצבעתא ב׳ בו· ודי חזית פרזלא מערב בחסף טינא· כל קבל די חזית די מטורא אתגזרת· אילנא די חזית די רבה· ב׳ קדמאי מל׳: תהוה ג׳ כתי׳ ה׳ כסיפרא וסימ׳ בלכו פליגה תהוה· מן קצת מלכותא תהוה תקיפ׳· תהוה ארכא לשלוהך: הא ג׳ וסי׳ הא לכם זרע· הא דרכך בראש נתתי· הא כדי פרזלא:

אבן עזרא

הוא· חדוהי· החזה וזרועותיו בטנו וירכיו: שקוהי· שוקיו ברזל רגליו יש מהם ברזל ויש מהם חרש: חזה· התגזרת· כמו לגוזר ים סוף לגזרים אמרתי נגזרתי: ומחת לצלמא· והכתה בצלם: באדין כחדא· יחדיו: כעור מן אדרי קיט· כמוץ יסוער מן גורן בימי הקיץ: וכל אתר· מקום: לטור רב· להר גדול ומלאה כל הארץ: דנא· זהו החלום: ופשרה נאמר· ופתרונו אוכל אני והחכמה לפתור אותו על כן לשון רבים וזה דרך מוסר: אנת· חסנא· כמו והיה החסון לנעורת והגאון אמר מלכות כחלה: ובכל די דיירין· כמו מדור באהלי רשע: ובתרך· ואחריך תקום מלכות שפלה כתרגום תחתים ובעבורה נקראת הארץ ארעא כי היא למטה מהכל אמ׳ הגאון רב סעדיה ועליו סמכו כל המפרשים כי הזהב הוא מלכות בבל נבוכד נצר ובנו אויל מרודך ובלשצר בן בנו ובו נפסקה מלכות כשדי׳ וכן כתוב ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא ודריוש מדאה קביל מלכותא ונכון הדבר כי הכתוב אומר ועבדו הגוים אותו ואת בנו ואת בן בנו ועוד כתוב והיו לו ולבניו לעבדים שהוא אויל מרודך ובלשצר בנו כי בן הבן יקרא בן כמו אל רעואל אביהן כי הוא חובב חותן משה וכתו׳ ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויקים מלך יהודה נשא אויל מרודך מלך בבל והנה הוא בין מלכות נבוכד נצר ובין מלכות בלשצר והכסף מלכות מדי ופרס ועוד אפרש כי שבוש גדול יש במספרם והנחשת הוא מלכות יון ותחלתם אלכסנדרוס מקדון כאשר יפרש דניאל בדברי נבואותיו ויאמר הגאון כי הרביעית היא מלכות רומא והנה תהוה תקיפא הוא מלכות ישמעאל ולא מצא לה זכר בספר דניאל והיא יותר גדולה לארכה ולרחבה מכל המלכיו׳ הנזכרות ואמר כי מלכות רומא דומה לברזל והחרש הוא מלכות ישמעאל ועוד אמר בספרו אל תתמה בעבור שדימה מלכות ישמעאל לחרש והנה איננה פחותה מהמלכיות הנזכרות רק ככה דרך מסדר כליו כי בתחילה יראה הזהב ואח׳ כך יראה הכסף ואחר הנחשת ואח׳ הברזל ובאחרונ׳ כלי חרש ואלה דברי תהו ובהו כי אין סדר נכון לסידורו והעד שאמר דניאל על מלכות פרס ארעא מנך כמו שהכסף פחות מהזהב ואמר על החרש ומנה תהוי תבירא והעד הנאמן כי החרש ממלכות הברזל שאמ׳ מפורש על אצבעות הברזל ואצבעות החרש מקצת מלכותא תהוי תקיפ׳ והחרש תבירא והנה מלכו׳ אחת היא ואיך תתחבר מלכו׳ ישמעאל עם מלכות רומא וישמעאל לא מלך עליה ואין תורתם אחת ואחר שהדבר כך יש לתמוה איך לא הזכיר דניאל מלכות ישמעאל ולמה לא היו חמש מלכיות ועתה אפרש דעתי אלכסנדרוס שהיה מלך יון הוא שהרג דריוש הפרסי כאשר יפרש דניאל גם הוא היה מלך רומא ורומא בעצמה היא כתים כאשר הורה יוסף בן גוריון בספרו ובדניאל ובאו בו ציים כתים ונראה כאשר אפרש ותרגום וצים מיד כתים אסתלקון מן רומאי והנה כתים בן יון אלישה ותרשיש כתים ודודנים אם כן מלכות הנחשת הוא מלכות יון ומלכות רומא הוא מלכות יון אם כן הברזל מלכות ישמעאל ובעבור כי מלכות פרס השחיתה כל מלכות כשדים גם מלכות יון השחיתה כל מלכות פרס ולא יכלה מלכות ישמעאל שהוא הברזל להשחית מלכות יון רק קצת המלכות השחית והנה עד היום יש מקומות שישמעאל יכנא מלכות רומא ומקומות שישמעאל הוא מכונה על כן אמ׳ מקצת מלכותא תהוי תבירא ומקצת תהוי תקיפא ואמר אחרי כן וביומיהון די מלכיא אינון והטעם שתי מלכיות מלכות רומא שהוא מלכות יון ומלכות ישמעאל ואלו השתים מלכיות ביום הזה ומלכו רביעאה זאת היא מלכות ישמעאל שפשטה בעולם כי שבו לתורתם כל פרס ומדי ושבא וסבא ומצרים ואפריקי ורבים מהודו ורובי מלכות כוש: ודי· חסף די פחר· כלי חרש היוצר והנה פירש בעבור זה מלכו פליגא: נצבתא· כמוכח: מערב· כמו ויתערבו בגוים: ואצבעת· הם שרי ישמעאל ומלכיה במזרח ובמערב: די חזית· טעם מתערבין שכולם לוקחות בנות גוים כמו הפרסיים לוקחים הבבליות והשבאין לוקחין המצריות ואינם דומים אלה לאלה במתנותם ובמלבושיהם ומאכלם ומנהגם גם מחלוקת בתורתם ואף כי בני חם שהם לפאת דרומית מערבית לעבר הים והם סמוכים לים הגדול שנקרא אוקיינוס:

רבינו סעדיה הגאון

חדוהי· חזהו חזה מתרגמינן חדיא: די התגזרת אבן· כמו נגזרו לכם את הילוד: די לא בידין שלא על ידי אדם: והדקת המון· שברה ודיקקה אותם: דקו· לשון כתיתות: כעור מן אדרי קיט: כמוץ מן הגרנות של קיץ: המון· המה: אנת מלכא זהו נבוכד נצר· מלך מלכיא די אלה שמיא· זה הקב״ה שהוא מלך מלכים ואלהי השמים: ובכל די דארין· בכל מקום שיושבין ודרין בני אדם: אנת הוא ראשא די דהבא· זו מלכות בבל אתה הוא ראש של זהב שראית לצלם מה הראש מעולה על כל הגוף והזהב מעולה על כל מיני מתכות כך אתה על כל מלכי ארץ: ובתרך· ואחריך יקום מלכות אחרת· ארע מינך· שפלה ממך כמו שהכסף פחות מן הזהב והיא מלכות מדי ארע כמו בארעית תהומא ואיכא דאמרי ארע חלש כמו הורע כוחו ד״א ארע מינך גרוע ממך ד״א ארע מינך שפל ממך תחתי׳ מתרגמינן ארעאין: תליתאה אחרי· שלישית אחרת כנחשת היא מלכות יון שקשין כנחשת ישלטו בכל ארץ ישראל: ומלכות הרביעית תקיפה כפרזלא· היא אדום: מהדק· מכתת: וחשל· כמו כל הנחשלים אחריך: מרעע· כמו מרצץ: תדק ותרוע· תדיק ותרצץ: ומן נצבתא די פרזלא· ומן מצבת ועמוד של ברזל· פ״א ומן נצבתא ומן תוקף המלוכה הראשונה שקשה כברזל היא מלכו׳ בבל שהיתה דומה לזהב וקשה כברזל: להוא בה· להיות בה: בחסף טינא· בחרש של טיט: פחר· חרש כמו מאני דפחרא ושנית ארע מינך היא מדי ופרס שנחלקה מלכותך ביניהם וכל אחד שלט בחצי מלכותך חדוהי ודרעוהי הרי שנים החזה הוא מלכות מדי שהיו בו חכמי תורה ואנשי לבב כי הלב נתון בחזה והזרועות הוא מלכות פרס גיבורי מלחמה ובעלי זרוע והשלישית כנחושת כדכתי׳ מעוהי וירכתה די נחש מעים וירכים שנו בני יון ואנשי מוקדון והוא מלך יון הנקרא אכסנדר ואליכסנדרוס מלך מוקדון שהיו קשים כנחשת ושלטו בכל הארץ והרביעית חזקה כברזל דכתיב שקוהי די פרזל קצת מהפותרים אומרים כי הוא מלכות אדום ובדעתי איכו כן שאם כאשר שהיא אדום והיה אפוא מלכות ישמעאל ולא כן הוא כי לא אמ׳ הכתוב מלכו אחרי פליגא אלא אמר זאת המלכות פליגא תהוי כחלקת תהיה לשנים פריצי׳ אדום וישמעאל אדום חזקה כברזל וישמעאל כחרס ואופן השני כי לא אמר חמשה מלכיות ולא אמר רביעית וחמישית ואשר אמר פרזלא מערב בחסף טינא ואמר להון דבקין דנא עם דנא מתערבין ולא נדבקין: מתערבין להון בזרע אנשא· כי נערבין בהם מזרע ישראל ויושבין בהן וגם פרסיים ומנוסין וחרמין וכמה מינין ולא נדבקין זה עם זה כמו שאינו מתערב לעולם הברזל עם החרס להיו׳ לכלי אחד ומה שאמר מינה תהוה תקיפא ומינה תהוה תבירה כי מקצת המלכות תהיה חזקה וממנ׳ תהיה חלושה ושבורה ואבנא די מחת לצלמא היא מלכות משיח בן דוד שנ׳ בו והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע ומלכות אדום היתה בכלל מלכות יון הרשעה ונתחזקה עם מלכות הרביעית שהיא מלכות ישמעאל: וביומיהון·

וביומיהון

כל קבל די חזית סימן כל לשון ארמית דהבא קדים לכספא בכסד דקד׳ כספא לדהבא וסימני באדין דקו כחדא פרזלא׳ כל קבל די חזית די מטורא ׳ ועל מרא שמיא התרוממת׳ ומה די עליך ועל אחיך׳ רזא ח׳ וסימ׳ נמסר לע״ל בהאי סימן׳ אדין ג״ר בספרא וסי׳ נמסר לע״ל בספרא ריש סימן דא׳ בתרע ל׳ ודניאל בעא מן מלכא ובמ׳ צלם ב׳ וסימ׳ ואלו צלם חד שגיא צלמא דכן׳ נבוכד נצר מלכא עבד צלם׳ וא׳ וצלם אפוהי אשתני׳ שית ל׳ וחס׳ עבד צלם׳ וג׳ מתחלפין בקריאתהון וסימ׳ והפרשים שש שתו השערה׳ שת עונותינו לנגדך׳ פתיה אמין שת׳ נבוכד נצר מלכא ג׳ ספ בעינין וסימ׳ ונבוכד נצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא׳ בעדנא די תשמעון

וּבְיוֹמֵיהוֹן דִּי מַלְכַיָּא אִנּוּן יְקִים אֱלָהּ שְׁמַיָּא מַלְכוּ
דִּי לְעָלְמִין לָא תִתְחַבַּל וּמַלְכוּתָה לְעַם אָחֳרָן לָא
תִשְׁתְּבִק תַּדִּק וְתָסֵיף כָּל אִלֵּין מַלְכְוָתָא וְהִיא תְּקוּם
לְעָלְמַיָּא: כָּל קֳבֵל דִּי חֲזַיְתָ דִּי מִטּוּרָא אִתְגְּזֶרֶת
אֶבֶן דִּי לָא בִידַיִן וְהַדֶּקֶת פַּרְזְלָא נְחָשָׁא חַסְפָּא
כַּסְפָּא וְדַהֲבָא אֱלָהּ רַב הוֹדַע לְמַלְכָּא מָה דִּי לֶהֱוֵא
אַחֲרֵי דְנָה וְיַצִּיב חֶלְמָא וּמְהֵימַן פִּשְׁרֵהּ:
בֵּאדַיִן מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נְפַל
עַל אַנְפּוֹהִי וּלְדָנִיֵּאל סְגִד וּמִנְחָה וְנִיחֹחִין אֲמַר
לְנַסָּכָה לֵהּ: עָנֵה מַלְכָּא לְדָנִיֵּאל וְאָמַר מִן קְשֹׁט
דִּי אֱלָהֲכוֹן הוּא אֱלָהּ אֱלָהִין וּמָרֵא מַלְכִין וְגָלֵה רָזִין
דִּי יְכֵלְתָּ לְמִגְלֵא רָזָא דְנָה: אֱדַיִן מַלְכָּא לְדָנִיֵּאל
רַבִּי וּמַתְּנָן רַבְרְבָן שַׂגִּיאָן יְהַב לֵהּ וְהַשְׁלְטֵהּ עַל כָּל
מְדִינַת בָּבֶל וְרַב סִגְנִין עַל כָּל חַכִּימֵי בָבֶל:
וְדָנִיֵּאל בְּעָא מִן מַלְכָּא וּמַנִּי עַל עֲבִידְתָּא דִּי מְדִינַת
בָּבֶל לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ וְדָנִיֵּאל בִּתְרַע מַלְכָּא:
נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא עֲבַד
צְלֵם דִּי דְהַב רוּמֵהּ אַמִּין שִׁתִּין פְּתָיֵהּ אַמִּין שִׁת
אֲקִימֵהּ בְּבִקְעַת דּוּרָא בִּמְדִינַת בָּבֶל: וּנְבוּכַדְנֶצַּר

מַלְכָּא שְׁלַח לְמִכְנַשׁ לַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא
וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגָּזְרַיָּא גְדָבְרַיָּא דְתָבְרַיָּא תִּפְתָּיֵא וְכֹל
שִׁלְטֹנֵי מְדִינָתָא לְמֵתֵא לַחֲנֻכַּת צַלְמָא דִּי הֲקִים
נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא: בֵּאדַיִן מִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא
סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגָּזְרַיָּא גְדָבְרַיָּא דְתָבְרַיָּא תִּפְתָּיֵא
וְכֹל שִׁלְטֹנֵי מְדִינָתָא לַחֲנֻכַּת צַלְמָא דִּי הֲקִים
נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא וְקָאְמִין לָקֳבֵל צַלְמָא דִּי הֲקִים
נְבוּכַדְנֶצַּר: וְכָרוֹזָא קָרֵא בְחָיִל לְכוֹן אָמְרִין
עַמְמַיָּא אֻמַּיָּא וְלִשָּׁנַיָּא: בְּעִדָּנָא דִּי תִשְׁמְעוּן קָל
קַרְנָא מַשְׁרוֹקִיתָא קִיתָרֹס סַבְּכָא פְּסַנְתֵּרִין סוּמְפֹּנְיָה
וְכֹל זְנֵי זְמָרָא תִּפְּלוּן וְתִסְגְּדוּן לְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקִים
נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא: וּמַן דִּי לָא יִפֵּל וְיִסְגֻּד בַּהּ
שַׁעֲתָא יִתְרְמֵא לְגוֹא אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא: כָּל קֳבֵל
דְּנָה בֵּהּ זִמְנָא כְּדִי שָׁמְעִין כָּל עַמְמַיָּא קָל קַרְנָא
מַשְׁרוֹקִיתָא קִיתָרֹס שַׂבְּכָא פְּסַנְטֵרִין וְכֹל זְנֵי זְמָרָא
נָפְלִין כָּל עַמְמַיָּא אֻמַּיָּא וְלִשָּׁנַיָּא סָגְדִין לְצֶלֶם דַּהֲבָא
דִּי הֲקִים נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא: כָּל קֳבֵל דְּנָה בֵּהּ זִמְנָא
קְרִבוּ גֻּבְרִין כַּשְׂדָּאִין וַאֲכַלוּ קַרְצֵיהוֹן דִּי יְהוּדָיֵא:
עֲנוֹ וְאָמְרִין לִנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי:

קל קרנא׳ כל קבל דנה בה זמנא כדי שמעין׳ ומן׳ זונין מן ד׳ הנינא משניא וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות השי״ן בערך שנה גבסד׳ תשמעון ו׳ וסי׳ עקב לא תשמעון בקול יי׳ ׳ והיה עקב תשמעון׳ אם שמוע תשמעון אלי נאם יי׳ דירמיה׳ והיה אם שמע תשמעון דזכריה׳ בעדנא די תשמעון קל קרנא׳ כען הן איתיכון עתידין די בעדנא׳ כל בל קבל דנה חד מן ד׳ פסו׳ אית בהון כל כל וכל כל וסימ׳ כל החיה כל הרמש׳ ועתה כל נביאי הבעל׳ וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל׳ כל קבל דנה בה זמנא׳ מלכא מלכא ל׳ דסמ׳ ענו ואמרין לנבוכד נצר מלכא לעלמין חיי׳ והוא חד מן א״ב תאומים וכל חד וחד ל׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הבי״ת בסד׳:

רבינו סעדיה גאון

וביומיהון׳ ובימי המלכים האלה במלכות הרביעית יקים אלהי השמים מלוכה אשר לעולמי׳ לא תשחת ולא תעזב לעם אחר תדיק ותכלה כל אלה המלכיו׳ והיא תקו׳ לעולם׳ כל קבל׳ פרושו כימן ההר הוא אברהם ההר הגדול כאמרו ומראם הררי קדם׳ אתגזירת׳ שנגזרה ונפרדה׳ אבן׳ כמו שנאמר ומשם רועה אבן ישראל ואמר על ידי זרובבל מי אתה הר הגדול לפני זרובבל תהיה למישור והוציא את האבן הראשה׳ די לא בידין׳ שלא בידי אדם אלא בגבורת אלהינו׳ יצתה בת קול ואמרה יציב חלמא ומהימן פשרה׳ פ״א ואצבעתא מנהון חסף די פחר ומנהון פרזל הם כפות רגלים עם האצבעות כדאמרו׳ למעלה רגלוהי מנהון די פרזל ומנהון די חסף׳ מן קצת מלכותא תהוא תקיפא׳ ממלכות טיטוס עד מלכות ארקוליאוס היתה מלכות רומא תקיפא שהיתה תופסת כל העולם כולו ומלך גם ישמעאל עמו והיתה מלכות ישמעאל תבירא ואלפא׳ בזרע אנשא׳ שים כרכים וכפרים שתופסין בני יון ובני ישמעאל ולוקחין אלו ואלו מהן מס ודע שאלו לוקחין מבנותיהן של אלו ואלו מבנותיהן של אלו ואין ביניהם אהבה וזהו שכתוב מתערבין להון בזרע אנשא ולא להוון דבקין׳ פ״א תקיפא זו אדום תבירא זו ישמעאל מתערבין להון בזרע אנשא ומתחתנים אלו עם אלו ואינם מאמינין בטעותן׳ ומנחה וניחוחין אמר לנסכה ליה׳ לתקן לו כמו נסכתי מלכי תיקנתי מלכי כלומר שהיה מתקן לו שיהא לוקח מנחה שלו בכל שעה ושעה ויש שפותרין מנחה וניחוחין ממש ואמר לנסך לו כמו ש׳ לאנשי מתסך שביקש לעשותו אלוה ולא קיבל וחבירו מוכיח לפי שבסראה כבוכד שלא קיבל דניאל אמר לו המלך מן קשוט די אלהכון אלה הוא אלהין אלהי האלהים ואדוני האדונים ומגלה רזין והודה בהקב״ה׳ לדניאל רבי׳ גידל לדניאל ונתן לו מתנות לרוב והשליטו בכל מדינות בבל ורב על הפחות ועל הסגנים׳ נבוכדנצר מלכא עבד צלם׳ כל כך למה כדי להכשיל את ישראל כי על דברת הפתרון שפתר לו דניאל שעתידין המלכיות להבטל ומלכותן של ישראל להתקיים חשב בלבו להפיל את ישראל בעלילה׳ אקימיה בבקעת דורא׳ באותו מקום שנפלו שם בני אפרים ויש אומרים הרוגי ישראל היו שם שהרגו הכשדים בבואם בגלו׳ ולמה הקים שם הצלם כדין להפחידם׳ אחשדרפניא הם שטים למלכות ופתרונו אחויים שרים פנימה׳ סגניא ופחותא׳ סגנים הם שרי הצבא׳ ופחותא הם שלטונים וקצינים כמו פחות הארץ׳ אדרגזריא׳ בהדר גוזרים ובטוב שאם יאמר להם המלך הם גוזרין אותו בטוב׳ גדבריא׳ גזברים׳ דתבריא׳ דתיהם ברורה שהן יועצי המלך ודתם ועצתם ברורה׳ תפתיא׳ שומרי מפקחות כמו והמסגרות והפותות ויסוד תפתיא תפתה הם הממונין על כבשן האש היא התופת ששם שורפין בני אדם המורדין במלכות׳ פ״א אדרגזריא אדירים הגוזרים והכורתים המשפט על פיהם שרי׳ וכשיאי׳ וקציני׳ וכל שלטוני המדינות׳ וכרוזא׳ הוא קול האדם המכריז׳ קל קרנא׳ קול השופר שהוא מן הקרן׳ משרוקיתא׳ כלי שמשרקין בו שלוחי מלכיות לקבץ העם כמו אשרקה להם ואקבצם׳ קיתרס׳ כנור׳ סבכא׳ עוגב׳ פסנתרין׳ הוא הנבל׳ סומפוניא׳ הוא משמיעין בו הרועים כמין כור תפוח ודוגמתו לבית המשפוכות׳ וכל זני זמרא׳ וכל מיני זמר למינו מתרגמי׳ למינהו׳ יתרמא׳ יושלך כמו רמה בים׳ אתון נורא יקידתא׳ כבשן אש יוקדת כבשן מתרגמינן אתונא׳ כל קבל דנה׳ למען זאת׳ ואכלו קרציהון׳ אמרו רכילות לא תלך רכיל מתרגמי׳ לא תיכול קורצין הלשינום למלך׳ סמת

אבן עזרא

וביומיהון׳ מלכות המשיח׳ לא תתחבל׳ לא תשחת׳ לא תשתבק׳ לא תעזב ולא תמסר׳ כל׳ וטעם די לא בידין׳ לא בחיל ולא בכח רק מעצמה כגבעת הקן׳ ויציב חלמא׳ ונכון החלום ונאמן פתרונו׳ באדין׳ סגד׳ השתחוה ויגבר לו וישתחו׳ ניחוחין׳ והנה חשבו כמו אלוה׳ ענה׳ מן קשוט׳ קשט אמרי אמת׳ אדין׳ רבי׳ גדל׳ יש אומרים כי מדינה שם מחוז אם כן איך היו לאחשורוש שבע ועשרים ומאה מדינה ומלך שיש לו עשרה הוא מלך גדול וכתוב וגזל ומשפט וצדק תראה במדינ׳ שהטעם עיר המלוכה וכתוב ליהוד מדינתא לבית אלהא רבא ועוד ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ואם עילם מחוז למה לא אמר במדינת עילם כאשר פירשתי במדינת בבל׳ ורב סגנין׳ כמו ויבא סגנים׳ ודניאל בשער המלך׳ כי היא מעלה גדולה כי שם ישבו הדיינין והשופטים וככה ומרדכי יושב בשער המלך כאשר פירשתי במגלת אסתר׳ נבוכדנצר׳ רומיה׳ הוא גובהו הוא קומתו׳ פותיה׳ רחבו שש אמות׳ בבקעת דורא׳ וישבו שם היא בקעת דורא׳ ונבוכד נצר׳ למכנש׳ לקבץ ולחבר׳ אחשדרפנים והנזכרים אחריהם הם מעלות שבע בלשון ישמעאל רק לא נדע פירוש אדרגזריא והבאים אחריהם וחכם היה בספרד שפירש אדרגזריא אדירי גזרין ואין צורך על כן נניחם כי לא יועילו׳ למיתא׳ לבוא׳ באדין׳ אז התאספו הנזכרים׳ וכרוזא׳ המעביר קול בחיל׳ אמר יפת כי עמים יש להם אלהים ואומים בלא תורה ולשונות מהם תורה אחת להם ולא לשון אחר או בלא תורה׳ בעידנא׳ בעת׳ קל קרנא׳ קול השופר׳ משרוקיתא כלי לשרוק בו רק קיתרוס וחביריו כולם כלי נגונים הם גם בלשון הקדם כינור ומחול ומינים ועוגב ושמותם לא ידענום אע״פ שעוגב מגזרת ותעגבה ומינים שני כלי׳ ומחול חליל וכינור כדמות מנורה ואלה סברות בלא ראיה׳ ומן׳ יתרמא׳ יושלך וכמוהו רמה בים׳ כל׳ בהשלמת כל זה׳ אכלו קרציהון׳ תרגום לא תלך רכיל המדבר בסתר רעה על אחר כאילו אוכל בשרו׳ ענו׳ משפט המדברים אל המלך להתפלל שיאריכו ימיו׳ אנת

דניאל

כל ר"פ שוטה בל' לישן ארמית קמץ במ"ר פתחין וסי' מברך שדרך מישך תתחרך: הקטת ב' וסי' איתי גברין יהודאין די מנית· והן לא ידיע להוא לך מלכא: והתיו ג' חד מ"ל וסי' לקראת צמא התיו מים· אספו כל חית השדה התיו לאכלה· באדין גבריא אלך היתיו קדם מלכא· כתרא מ"ל: תשמעון ו' וסי' נמסר לע"ל בסיפרא כהאי סי': והן ה' וסי' והן לא יאמינו לי· והן אצוה על חגב· והן חלמ' ופשר'· והן לא תסגדון בה שעתא· והן לא ידיע להוא לך· ב' מנהון ר"פ וסי' והן חלמא ופשר'· והן לא ידיע להוא לך מלכ': וצלם ל' באדין נבוכדנצר התמלי חמה וב' צלם וסימ' ואלו צלם חד שגיא צלמא דכן· נבוכד נצר מלכא עבד צלם· ואינון מן א"ב כן תרין א' וחד וא' וסי' נמסר במס' רבתא במערכת אות האל"ף

אנתה מלכא שמת טעם די כל־אנש די־ישמע קל
קרנא משרקיתא קיתרס שבכא פסנתרין
וסיפניא וכל זני זמרא יפל ויסגד לצלם דהבא:
ומן־די־לא יפל ויסגד יתרמא לגוא־אתון נורא
יקדתא: איתי גברין יהודאין די־מנית יתהון
על־עבידת מדינת בבל שדרך מישך ועבד נגו
גבריא אלך לא־שמו עליך מלכא טעם לאלהיך
לא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין:
באדין נבוכדנצר ברגז וחמא אמר
להיתיה לשדרך מישך ועבד נגו באדין גבריא
אלך היתיו קדם מלכא: ענה נבוכדנצר ואמר
להון הצדא שדרך מישך ועבד נגו לאלהי לא
איתיכון פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין
: כען הן איתיכון עתידין די בעדנא די־תשמעון
קל קרנא משרוקיתא קיתרס שבכא פסנתרין
וסומפניה וכל זני זמרא תפלון ותסגדון לצלמא
די־עבדת והן לא תסגדון בה־שעתא תתרמון לגוא
־אתון נורא יקדתא ומן־הוא אלה די ישיזבנכון
מן־ידי: ענו שדרך מישך ועבד נגו ואמרין
למלכא נבוכדנצר לא־חשחין אנחנא על־דנה
פתגם להתבותך: הן איתי אלהנא די־אנחנא
פלחין יכל לשיזבותנא מן־אתון נורא יקדתא
ומן־ידך מלכא ישיזב: והן לא ידיע להוא־לך
מלכא די לאלהיך לא־איתנא פלחין ולצלם

דהבא די הקימת לא נסגד:
באדין נבוכדנצר התמלי חמא
וצלם אנפוהי אשתנו על־שדרך מישך ועבד נגו
ענה ואמר למזא לאתונא חד־שבעה על די חזה
למזיה: ולגברין גברי־חיל די בחילה אמר לכפתה
לשדרך מישך ועבד נגו למרמא לאתון נורא
יקדתא: באדין גבריא אלך כפתו בסרבליהון
פטישיהון וכרבלתהון ולבשיהון ורמיו לגוא־
אתון נורא יקדתא: כל־קבל דנה מן־די מלת
מלכא מחצפה ואתונא אזה יתירה גבריא אלך די
הסקו לשדרך מישך ועבד נגו קטל המון שביבא
די נורא: וגבריא אלך תלתהון שדרך מישך ועבד
נגו נפלו לגוא־אתון נורא יקדתא מכפתין:
אדין נבוכדנצר מלכא
תוהוקם בהתבהלה ענה ואמר להדברוהי הלא
גברין תלתה רמינא לגוא־נורא מכפתין ענין
ואמרין למלכא יציבא מלכא: ענה ואמר הא־
אנה חזה גברין ארבעה שרין מהלכין בגו־נורא
וחבל לא־איתי בהון ורוה די רביעיא דמה לבר־
אלהין:
באדין קרב נבוכדנצר לתרע אתון נורא
יקדתא ענה ואמר שדרך מישך ועבד־נגו
עבדוהי די־אלהא עליא פקו ואתו באדין נפקין
שדרך מישך ועבד נגו מן־גוא נורא:

בס"ר: והסיקו חד מן מלין כתיב ו"ו בסוף תיבו' וחסרים יו"ד בל' לישן ארמית וסי' סלקו קרבו התרחצו הסקו שלטו והרגשו הדקו הנפקו: לגוא סימן כל גוא לגוא בגוא יציבא ליציבא גובא לגובא שביבא מתיהבא כלהון כתיב א' בסוף וכל דהבא דכו' כב"ג כתיב ה' וסימ' ואף מאניא די בית· ואף מאני בית אלהא· וכה די עלך ועל אחך· וכל עשבא כתבא כתי' א' בב"ב כתי' ה' וסימ' די יקרא כתבה דנא· די כתבה דנה יקרון· כדכה ונבובה רכה כלהון כתיב ה': באדין ה' בטעם בסיפרא וסימני' בפתו בסרבליהן· באדין קרב נבוכד נצר· מהנהך לך להוין ונבזביתך· באדין מלכא אמר והתיו לדניאל· באדין דריוש מלכא:

אבן עזרא

אנת· שמת. הודעת טעמך: לגו אתון. כבשן האש: איתי. יש: די מנית יתהון· כמו אשר מנה שר הסריסים והנה יש שאלה אין ספק כי דניאל הוא היה יותר נכבד ורעיו שהוא לא השתחוה לצלם למה לא הזכירוהו הכשדים למלך ולפי דעתי כי פחדו להזכירו אחר שידעו שהמלך הקריב לפניו ניחוחי' כאשר יעשה לאלהיו ויפת בן עלי אמר כי היו אוהביו על כן לא הזכירוהו ואין צריך: באדין. להיתיה. כמו סובו אתיו רק הוא מהבנין הכבד המוסף כי הפועל יוצא: הצדא. שאלם האמת הוא ככה: כען. עתה הנה יש לכם עתידים חלק להם כבוד אולי לא יהרגם בעבור כבוד דניאל: ענו. לא חשחין. לא צריכין אנו להשיבך כי אלהינו שאנחנו עובדים כמו פולח ובוקע בארץ יכול להצילנו מכבשן האש גם מידך אם רצה והנה אם לא יציל ידוע יהיה לך: באדין. אנפוהי. אפו: למזא· להוסיף מוקד כמו מזי רעב: ולגברין גברי חיל· שהם בצבאותיו: לכפתא· לקשור: באדין. בסרבליהון. הם השמלה העליונה ומנהג האומות לשרוף האנשים בתלבושיהם שאינם שוין כלום: וכרבלתהון. כמו ודוד מכרבל במעיל בוץ. ופטשיהון. חלוקין או מכנסים· ולבושיהון שאר בגדים: כל: מהחצפה. במהירות: די הסיקו. כמו והשיקו שבע שנים: שביבא. כמו לא יגה שביב אשו: אדין· להדברוהי. כמו בתוך הדברו: שרין. מותרין: וחבל. השחתה כמו וחבל את מעשה ידיך: ורויה די רביעאה. ותואר הרביעי. כבן אלהי' כמו מה ברי ומה בר בטני: באדין· לתרע. לשער וכמוהו תרעתים סוכתים: פוקו. צאו: ואתו. ובאו כמו סובו אתיו: ומתכנשין

רבינו סעדיה גאון

סמת טעם· סמת טעם וגזירה כמו מטעם המלך וגדוליו: ומן די לא יפל· מי שלא יפול וישתחוה: איתי גוברין יהודאין· יש אנשים יהודי' ולמה קרא שמם יהודים לפי שכפרו בע"ז שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי מרדכי כפר בע"ז של המן ונקרא יהודי שנ' איש יהודי בתיה כפרה בע"ז ונקרא יהודית שנ' ואשתו היהודיה: די מנית יתהון· ששמת אותם ושמת עליהם שרי אלפים מתרגמינן ותמני עליהון: על עבידת מדינת בבל. על מלאכת מדינת בבל לתקן השווקים והדרכים והחומות וכל דרכי העיר: לא שמו עלך מלכא טעם· כלומר אינם חוששים על דבריך: להיתיה. להביא: אלך. אלה: היתיו. הובאו: הצדא. בודאי: לא חשחין אנחנא. אין אנו חוששין אין אנו צריכין להשיבך על זה הדבר: הא איתי אלהנא· הנה יש אלהינו· והן לא ידיע להוי לך מלכא ואם לא יציל אותנו אעפ"כ ידוע יהיה לך המלך שאנו לא נעבוד ולא נשתחוה לטעותך אלא נמסור נפשינו לשריפה כשאנו קל וחומר בעצמנו מן הצפרדעי' ומה צפרדעים שלא נצטוו על קדושת השם ואפילו הכי מסרו עצמם לשריפ' לתוך כבשן האש שנ' בהם ובתנוריך ובמשארותיך אימתי התנור חם בזמן שהמשארות מצויות ללוש בעבור הבורא לקדם שמו במצרים לעיני פרעה אנו על אחת כמה וכמה שנמסור נפשינו לשריפת אש לקדם שמו בבבל לעיני נבוכד נצר: התמלי חימה· נתמלא חמה ודמות פניו נשתנה: ואמר למזא· אמר להסיק לכבשן שבעתים ממה שראוי להסיקו כמו ויזה גוים ישרוף גוים: ולגברין. ולאנשים אנשי חיל אשר בחוזקה ובגבורה: לכפתה. לאסור לאסורך מתרגמי' לכפתה יתך: מהחצפה. דבר המלך יצא בחוצפה ובתוקף: אזה יתירא· הוסק ביותר: סרבליהון. המנעלים ויש אומרים בתי שוקים שלהן:

פטשיהון. המכנסים שבירכותיהן: כרבלתהון. אלו הקסידין שבראשן כמין כובעי' וי"א כרבלתהון הן הטליתות המעוטפי' בהן: ולבושיהון. שאר בגדיה· פ"א סרבליהון מקטורין שלהן שצל בלאות שלהן כלומר שר בליהון כמו בלאות הם בגדי תמיד· פטשיהון הם המעילים שעליהן. כרבלתהון הם החלוקים שלהן: ורמיו. והשליכו אותם: די הסיקו. אשר הוציאו לשריפה. קטיל המון· הרג אותם. שביב האש כמו שביב אשו: תלתיהון. שלשתם: מכפתין. אסורין: תוה. חרד ויחרד מתרגמינן ותוה: בהתבהלה. במהירות: להדברוהי לשריו ומנהיגיו וינהג את גמיכן ודבר: יציבא· נכון: גוברין ארבעה. והלא לא היו אלא שלשה אלא גבריאל המלאך שהוא של ברד בא וכיבן את האש של כבשן: שרין. מותרין ויפתח הגמלים מתרגמינן ושרא: וחבל. כמו מום וחבלה כדתנן החובל בחבירו: ורוה. ותואר כמו יפת תואר שפירת ריוו: לבר אלהין. למלאך אלהים כמו ויראו בני האלהים וי"א לבר אלהין לברירות ונקיות מלאך: והדברי

וריח וסים וריחלו כלבנון. וריח שלמותיך כריח. וריח אפך כתפוחים. וריח שמניך מכל בשמים. וריח נור לא עדת בהון: נגוא ל' כתיב א' וכני שים טעם די כל עם אמה. והוא חד מן י"ב דכתי' א' בסוף תיבותא ולא קרי' וסימני' רפוא למטה בנימן פלטי. ההלכוא ויהי כהוציאם את המלכים. הקל"א ויאמר ישי לדוד בנו. אבוא אשר אמר אליהם זאת. רצוא והחיות רצוא ושוב. ואתיקהא ומדד ארך הבנין אשר על. נקיא מצרים לשבכה ההיא. נקיא ויקראו אל יי' ויאמרו אנה יי' אל נא נאבדה. נגוא וכני שים טעם די כל עם אמה. ושציא ביתה דנה עד יום. יפוא ויתנו הכסף לחצבים. ארעא וכתרך תקום מלכו אחרי: יבהלנני ג' וסים חלם חזית וידחלנני.

ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי
מלכא חזין לגבריא אלך די לא שלט נורא
בגשמהון ושער ראשהון לא התחרך וסרבליהון
לא שנו וריח נור לא עדת בהון: ענה נבוכדנצר
ואמר בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו די
שלח מלאכה ושיזב לעבדוהי די התרחצו עלוהי
ומלת מלכא שניו ויהבו גשמיהון די לא יפלחון
ולא יסגדון לכל אלה להן לאלההון: ומני
שים טעם די כל עם אמה ולשן די יאמר שלה על
אלההון די שדרך מישך ועבד נגוא הדמין
יתעבד וביתה נולי ישתוה כל קבל די לא איתי
אלה אחרן די יכל להצלה כדנה: באדין
מלכא הצלח לשדרך מישך ועבד נגו במדינת
בבל: נבוכדנצר מלכא
לכל עממיא אמיא ולשניא די דארין בכל ארעא
שלמכון ישגא: אתיא ותמהיא די עבד עמי
אלהא עליא שפר קדמי להחויה: אתוהי כמה
רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותה מלכות
עלם ושלטנה עם דר ודר: אנה נבוכדנצר שלה

הוית בביתי ורענן בהיכלי: חלם חזית וידחלנני
והרהרין על משכבי וחזוי ראשי יבהלנני: ומני
שים טעם להנעלה קדמי לכל חכימי בבל די פשר
חלמא יהודענני: באדין עללין חרטמיא אשפיא
כשדיא וגזריא וחלמא אמר אנה קדמיהון ופשרה
לא מהודעין לי: ועד אחרין על קדמי דניאל די
שמה בלטשאצר כשם אלהי ודי רוח אלהין
קדישין בה וחלמא קדמוהי אמרת: בלטשאצר
רב חרטמיא די אנה ידעת די רוח אלהין קדישין
בך וכל רז לא אנס לך חזוי חלמי די חזית ופשרה
אמר: וחזוי ראשי על משכבי חזה הוית ואלו אילן
בגוא ארעא ורומה שגיא: רבה אילנא ותקף ורומה
ימטא לשמיא וחזותה לסוף כל ארעא: עפיה
שפיר ואנבה שגיא ומזון לכלא בה תחתוהי תטלל
חיות ברא ובענפוהי ידרון צפרי שמיא ומנה יתזין
כל בשרא: חזה הוית בחזוי ראשי על משכבי ו
ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחת: קרא בחיל וכן
אמר גדו אילנא וקצצו ענפוהי אתרו עפיה ובדרו
אנבה תנד חיותא מן תחתוהי וצפריא מן ענפוהי:

אתכרית רוחי אנה דניאל. עד כה סופא די מלתא: עללין חד מן ד' נסבין יתיר לבד וסים באדין עללין חרטמיא אשפיא. אדין עללין כל חכימי. עללת מלכתא לקבל מלי מלכא. ולהלחם ויאמר המלך אל ציבא. וחד חלוף חי ובניהו בן יהוידע בן איש חי דשמואל: בשום ל' כתי' כ"ף די שמיה בלטשאצר. כשם אלהי וחד בשם והתנבי חגי ואינון בן אבן חד חד חד בי"ת וחד כ"ף בריש' וסים נמסר במסר' רבתא כמערכת אות הבי"ת בס"ד: ראשי ד' וסים חלם חזית ודחלנני. וחזוי ראשי על משכבי חזה. חזה הוית בחזוי ראשי. אתכרית רוחי אנה דניאל: ומזון ג' וסים ולאביו שלח כזאת. ומזון לכלא ביה. וחבירו:

רבינו סעדיה גאון

והדברי מלכא. שרים מכהני המלך: לגובריא אילך. לאנשים האלה: בגשמהון. בגופם כמו גשמיה יצטבע: לא התחרך. לא נשרף ואינה שריפה מתם בכל הראש אלא אפילו לא עשתה חרכים וקרחים בראש כאן וכאן ומחלוקתו מבין החרכים ואמיתת דבר חרך הוא יוקד: לא עדת בהון. כמו לא עדה עליו חיל לשון הסרה ומרמיון המלה יאכל עד כלומר לא אכלה ובזה בהן והוא פשרון לא עלת לא עדת כלומר לא הגיעה ויתכן להמיר עדת עם עלת כי כן כמיר על מידבא עד מידבא: די התרחיצו. אשר בטחו אשר יבטח מתרגמי' דמתרחיץ: ומלת מלכא שניו. ודבר המלך שינו ומסרו גופם לשריפה לבלתי עבוד והשתחות לכל אלוה זולתי לאלהיהם: שלו. דבר מבוער והוא לשון שגגה מתרגמי' שלותא: הדמין. נתחים: נולי. הוא מקום מופקר ומגואל למוצאות ולאשפה: הצלח. הצליח. אז שלח איגרות וכתב כן נבוכד מלכא לכל עממיא וגו': שפר קדמי להחויא. נאה לי להגיד: מלכותיה מלכות עלם ושולטניה עם דר ודר. עם דור המבול ודור הפלגה והמצריים וכל דור ודור: שלה. כמו שליו: וידחלנני. לפי שראה אילן בחלומו וחתכוהו ועל כן פחד מאד: והרהורין על משכבי. לפי שהיה מחשב בלבו שאין כמוהו לא מלך ולא חכם והראוהו שהוא טיפש ושוטה: להנעלה. להביא: גזריא. הם הגוזרים מה שמצוה המלך: ועד אחרין. ואחר כן במעט רגע: די רוח אלהין קדישין. אשר רוח כבואה כמלאכים הקדושים בו: וכל רז לא אנס לך. כל סתום אינו ספק לך כמו לא יאנסו. פ"א וכל רז לא אנס לך וכל רז וסתום אינו מבעד לך כלומר אין אתה מבעטר לפי שאתה כביא מובהק אנס כמו כסיסין: חזוי חלמי. החלום אומר אני ופתרונו אמור אתה: ואלו אילן בגו ארעא. והנה אילן בארץ ישראל בטבור הארץ באמצעית העולם: ימטא לשמיא. על שאמר בלבו אעלה על במתי עב: וחזותיה. ומראהו: עפיה שפיר. כמו מבין עפאים יתנו קול כלומר ענפיו הם השלטונים שלו יפים: ואיבביה. פירותיו מפרי הארץ מתרגמינן מאיבא דארעא הם שאר העם. ד"א וחזותיה לסוף כל ארעא הם הלגיונות שלו שמכסין כל הארץ: ומזון לכלא ביה. שהכל מתפרנסין מתחת ידו: תטליל חיות ברא. העמים שבחוצה לארץ שדומין לחית השדה: וצפרי שמיא. הם ישראל שדומין לעוף השמים: יתזין. לשון מזון

אבן עזרא

ומתכנשין. והדברי מלכא. יועציו שהן נוהגין עמו: בגשמיהון. גופותם כמו וגשם יגדל: וריח נור. ריח אש לא עבר עליהם כמו מעדה בגד ביום קרה: לא התחרך. כמו לא יחרוך רמיה צידו והזכיר הגבר העליון ואין צריך להזכיר האחרים: ענה. שלח מלאכיה. הוא הרביעי כמו חונה מלאך יי' סביב ליראיו וככה וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים ומלאך פניו הושיעם המלאך הגואל ויסע מלאך האלהים ועוד אבאר לך זה באר היטב: ומני. שלו. כמו שגגה וכמוהו על השל: כל. להצלה כדנא. כאלהים הזה: באדין. הצלח. מגזרת הצלחה וכמוהו ודניאל הצלח: נבוכד נצר מלכא. עתה יחל לספור אגרת שכתב נבוכד נצר לכל העמים הדרין בכל ארץ מלכותו ותחלת הכתב שלמכון ישגא ירבה כמו הן אל שגיא: אתיא. אותות: ותמהיא. מופתים שיתמה אדם מהם שלא ראו כמותן: אלהא עילאה. עליון על כל אלהים: שפר קדמי להחויה. כמו הנותן אמרי שפר: אתוהי. רברבין. גדולים וזה הכפל כמו גלגל: אנה. שלה. כמו שלו הייתי: חלם. וידחלנני. הפחידני: והרהורין. הרהור הלב ואין ריע לו: וחזוי ראשי. כי העינים הם בראש או בעבור היות החזיון במוח: ומני. יספר כל המעשה שעבר ונכתב ככה בעבור כבוד דניאל שכת' המלך ככה לכל מדינות מלכותו ותפארת גדולה היתה לישראל: באדין עללין. באין היו לפניו. אמר אנה ולא אמר אמרית כי גם הוא נכון בלשון וכמוהו אני הגבר ראה ונשאר אני כי אומלל אני כי הוא פתח: ועד אחרין. אחרון ואם בו רוח אלהין קדישין הוא קדום: בלטשאצר: לא אנס. לא יכבחך וכמוהו אין אונס כמו מנחה מכריח: וחזוי. אילן. עץ בתוך האדמה: רבה. גדל: ימטא. יגיע: וחזותיה. שעיפיו וכמוהו קרן חזות שיש לו כדמות שעיפים: עפיה. אמר יפת ענפיו וכמוהו מבין עפאים יתנו קול גם הוא פירש וחזותיה עביו וככה קרן חזות ויש אומרים כי עפיה עליו: ואנביה. ופריו: תטלל. כדמות צל: ובענפוהי. ענפיו: צפרי. עוף: יתזין. מגזרת מזון: עיר. מלאך ורבי משה אמר שאיננו גוף והוא ער תמיד ולא ישן: נחית. ירד וכמוהו נחית גדודיה: קרא בחיל. בכח: וקציצו. כרותו: אתרו. הפילו: בדרו. הפיצו או השחיתו: תנד. תנוע ותנד: גרס

ועל דעתי מאחר שאמר ומזון לכלא ביה מה צורך לומר ומיניה יתזין כל בישרא אלא ממנו מסיקין ודולקין ואופין כל בני בשר כמו לתזא לאתונא: ואלו עיר וקדיש. והנה בת קול מתעוררת מן הקדש מן האויר ויורדת לקצץ האילן. פ"א עיר וקדיש מלאך אכזר וקדוש עיר מחריב וכן ערו: קרא בחיל. ואותו מלאך היה קורא בכחו ואומר גדו אילנא קצצו האילן כמו ויתגודדו כמשפטם גדו אילנא הוא המלך: וקציצו ענפוהי. הענפים הם גדולי מלכותו: אתרו עפיה. כמו ימרט ראשו מתרגמי' יתר שער רישיה כי יזל זיתך מתרגמינן ארי יתרון זיתך. עפיה הם הענפים הקטנים והם שרי הארץ ואמרו אבותי לבב ענפוהי הם ענפים מתם עפיה הם העלים ומבין עפאים יתנו קול מבין עלים שבאילנות: ובדרו איביה. ויפוץ מתרגמינן ובדר כפצו פירותיו הם הסוחרים: תנד חיותא מן תחותוהי. תנוד תטלטל מתחת מלכותו גלות כל הגוים הדומים לחית השדה: וציפרי שמיא. הם גלויות ישראל ויהודה ממנו מתפזרין: גרס

וכטל ב׳ ובענין וסימ׳ כרם עקר שרשוהי ר״פ · ודי חזה מלכא עיר וקדיש נחת ׃ סימן קדמ׳ על דברת די פשרא · תנינא עד דברת די ינדעון חייא די שליט ׃ פשרא ב׳ כתי׳ א׳ וסימ׳
דנא חלמא חזית אנה מלכא · אדין דניאל ׃ אמר ג׳ קמצין בסיפ׳ וסימ׳ אמר חלמא לעבדיך ופשרא נחוא · די חזית ופשרה אמר · ואנת בלטשאצר פשרה אמר ׃ להודעותני ד׳
מל׳ בליש וסי׳ הן לא תהודעונני חלמא · לא יכלין פשרא להודעותני ואנת כהל · כען הן תכול כתבא למקר׳ · שאלנא להום להודעותהד די נכתו׳ ׃ להודעותני ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
ב׳ מל׳ דלעיל · וא׳ חס׳ וכען העלו קדמי ׃ ומזון לכלא ביה חד מן י״א מלין כטעמא פי׳ האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח כמ״א מקומות שישרתנה מאי״לא וסימ׳ נמס׳ לעיל כסיפ׳

ברם עקר שרשוהי בארעא שבקו ובאסור די־
פרזל ונחש בדתאא די ברא ובטל שמיא יצטבע
ועם־חיותא חלקה בעשב ארעא׃ לבבה מן־
אנושא ישנון ולבב חיוא יתיהב לה ושבעה עדנין
יחלפון עלוהי׃ בגזרת עירין פתגמא ומאמר
קדישין שאלתא עד־דברת די ינדעון חייא די־
שליט עליא במלכות אנושא ולמן־די יצבא יתננה
ושפל אנשים יקים עליה׃ דנה חלמא חזית אנה
מלכא נבוכדנצר ואנתה בלטשאצר פשרא אמר
כל־קבל די כל־חכימי מלכותי לא־יכלין פשרא
להודעותני ואנתה כהל די רוח־אלהין קדישין בך׃
אדין דניאל די־שמה בלטשאצר אשתומם
כשעה חדה ורעינהי יבהלנה ענה מלכא ואמר
בלטשאצר חלמא ופשרא אל־יבהלך ענה ב
בלטשאצר ואמר מראי חלמא לשנאיך ופשרה
לעריך׃ אילנא די חזית די רבה ותקף ורומה
ימטא לשמיא וחזותה לכל־ארעא׃ ועפיה שפיר
ואנבה שגיא ומזון לכלא־בה תחתוהי תדור חיות
ברא ובענפוהי ישכנן צפרי שמיא׃ אנתה־הוא
מלכא די רבית ותקפת ורבותך רבת ומטת לשמיא
ושלטנך לסוף ארעא׃ ודי חזא מלכא עיר וקדיש
נחת מן־שמיא ואמר גדו אילנא וחבלוהי ברם
עקר שרשוהי בארעא שבקו ובאסור די־פרזל
ונחש בדתאא די ברא ובטל שמיא יצטבע ועם־

חיות ברא חלקה עד די־שבעה עדנין יחלפון
עלוהי׃ דנה פשרא מלכא וגזרת עליא היא די
מטת על־מראי מלכא׃ ולך טרדין מן־אנשא
ועם־חיות ברא להוה מדרך ועשבא כתורין לך
יטעמון ומטל שמיא לך מצבעין ושבעה עדנין
יחלפון עליך עד די־תנדע די־שליט עליא במלכות
אנשא ולמן־די יצבא יתננה׃ ודי אמרו למשבק
עקר שרשוהי די אילנא מלכותך לך קימה מן־די
תנדע די שלטן שמיא׃ להן מלכא מלכי ישפר
עליך וחטיך בצדקה פרק ועויתך במחן ענין הן ת
תהוה ארכה לשלותך׃ כלא מטא על־נבוכדנצר
מלכא׃ לקצת ירחין תרי־ ד
עשר על־היכל מלכותא די בבל מהלך הוה׃ ענה
מלכא ואמר הלא דא־היא בבל רבתא די־אנה
בניתה לבית מלכו בתקף חסני וליקר הדרי׃
עוד מלתא בפם מלכא קל מן־שמיא נפל לך
אמרין נבוכדנצר מלכא מלכותה עדת מנך׃
ומן־אנשא לך טרדין ועם־חיות ברא מדרך עשבא
כתורין לך יטעמון ושבעה עדנין יחלפון עליך
עד די־תנדע די־שליט עליא במלכות אנשא
ולמן־די יצבא יתננה׃ בה־שעתא מלתא
ספת על־נבוכדנצר ומן־אנשא טריד ועשבא
כתורין יאכל ומטל שמיא גשמה יצטבע עד די
שערה כנשרין רבה וטפרוהי כצפרין׃

בהאי ס׳ וכסדר פנחס ׃ התהוה ג׳ כתי׳ ה׳ וסי׳ מלכו פל״ג תהוה · מן קצת מלכות׳ תהוה תקיפ׳ · תהוה ארכ׳ לשלותך ׃ כלא ג׳ וסי׳ מהדק וחשל כלא · כלא מטא על נבוכד נצר מלכא ·
לדריוש מלכא שלמא ׃ מטא ג׳ חד כתי׳ א׳ וס׳ כלא מטא · ועד עתיק יומין וזמנא · קדמא כתיב א׳ ׃ עדת ב׳ קמצין וסימ׳ וריח נור לא עדת · מלכותא עדת מנך · וכל קרי׳ פתח
עדת ישראל עדת יי׳ ואינון מן שיטה חלופין כל קריאה חדא מלה וכל ספר חלוף לה וסימ׳ נמסר במסרה רבתא בערך חלף כס״ד ׃ על נבוכד נצר ב׳ דסמי׳ וסימ׳ כלא מטא ·
בה שעתא מלתא ספה · ותרין אל נבוכד נצר וסימ׳ ביד אלעשה בן שפן · וירדפו חיל בשדים · ואינון חד מן ב׳ זוגין תרין אל ותרין על וסי׳ נמסר במסר׳ רבת׳ בערך אל כס״ד ׃

אבן עזרא

ברם. אך עיקר שרשו בארץ עזבו ויעמוד בין העשבים ובין הדשאים כמו אסור בנחשתים: ובטל יצטבע. ירוה: לבביה. לבו מלב אנוש ישנו: יחלפון. יעברו כמו הגשם חלף הלך לו: בגזירת. ככה גזרו שהם משרתי השם כאשר נוס ומאמר קדושים זאת והשאלה למה זה בעבור שידעו החיים כי העליון הוא השם שליט במלכות אנשים השפלה ולאשר ירצה יתננה ושפל אנשים יקים עלה: דנא. כך אמרתי לדניאל: אדין. אשתומם השתומם שעה אחת: מרי. אדוני: לערך. כמו ויהי עריך וזה דרך מוסר עם המלך ויש אומרים כי לבו לשם ואין צורך כי נכון הוא כמשמעו: אילנא. אמר רבי ישועה כי וחזותיה מלשון חזה שהוא נראה וככה קרן חזות ואם כן איך יפרש ותעלנה חזות ארבע תחתיה: ועפיה. והפסוק אחריו אין צריך פירוש: דנא. הוא הפתרון כאשר כאמר לך. ופירוש מלכי עצתי וכמוהו וימלך לבי עלי: פרוק. גאל כמו ויפרקנו מצרינו: במחן ענין. לחון עניים: הן יהיה אריכות לשלותך או כמו ארוכה לשגגתך: כולא. הכל בא והגיע כן כתב בספר ואל תתמה שלא כתב עליו רק על נבוכד נצר כמו וישלח יי׳ את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל והוא המספר וככה מה לך הוה גם ענה מלכא כאילו אמר עניתי וכן בפום מלכא: עדת. סרה ועברה מעליך אין לי דעת לדעת אלו השבעה עדנין מה הם אם ימים או שבועי׳ או חדשים או שנים ולהיותם ימי׳ או שבועים אין נכון בעבור שכתו׳ עד די שעריה כנשרין רבה והגאון אמר שהם חדשים ולפי דעתי שהם שנים כמו עדן ועדנין ופלג עדן ואל יעלה על לבך שנבוכד נצר שב בהמה זכר או נקבה כי אין כתוב רק שישכון עם החיות ויאכל עשב כמוהם וטעם ולבב חיות שתסור דעתו והיא דעת הבהמה והנה בסור חכמת הבהמה שב לבו ובשאר כלב חיה והעד על כל זה שאמר באחרונ׳ ועיני לשמיא נטלית ומנדעי יתוב עלי ואני ראיתי אחד מחבירינו נאמן רוח והגיד לי שהיה באי אחד שהיה סרדני״א והנה ערל אחד יצא וברח מאבותיו כי סרה דעתו והשתגע והיה עם האילים שנים רבות והוא הולך על רגליו וידיו כמוהם והנה הלך מלך האי לצוד צידה ולקח אילים רבים ונלקח הערל השוטה החשוב שהוא איל ובאו אבותיו והכירוהו ודברו אליו ולא ענה ונתנו לפניו לחם לאכול ויין לשתות ולא אבה ונתנו לו עשבים עם האילים ואכל ובחצי הלילה ברח לאילות השדה: ודי

רבינו סעדיה גאון

ברם עיקר שרשוהי. זו היא ושתי ואפילו הכי ובאסור די פרזל ונחש שכפתוה שריסי המלך והרגוה בברזל ובאסור בכביעות כמו אוסרי לגפן. ד״א ובמשמר כבלי נחשת וברזל: בדתאה. בדשא השדה: יצטבע. יצובע כמו יצבע מתרגמינן יצבע: ועם חיותא חלקיה. שהיה חלקו עם חיות ובהמות והיו מרביצין אותו כדכתיב ושור בהמות יחיתן שנעשה נבוכד נצר חתן לבהמות ואוכל עשב כמוהם: טריד. טרוד: לבבה מן אנשא ישנון. שהוסר ממנו לב אנוש ונטעם לבו כבהמה: שבעה עדנין. שבע שנים: בגזירת עירין. מלאכי אף וחימה הקדושים שנוזרין מפי הקב״ה: עד דברת. למען: למן די יצבא. למי שירצה יחפוץ מתרגמינן יצבי: ושפל אנשי׳. הוא נבוכד נצר שהוא קצר ושפל קומה. פ״א בגזירת המלאכים כל דבר ודבר. ובמאמר קדושי שמים שואלין מן הקב״ה והוא גוזר והם מכריזים בעולם: אשתומם. שתק וכאלם כשעה אחת כמו שבעת ימים משמים בתוכם ומחשבתו הבהילתהו: מרי חלמא לערך. לשונאך כמו ויהי עריך ומלאו פני תבל ערים וכך אמר דניאל מרי רבון כל העולמים החלום יחול על נבוכד נצר אויבך: די רבית ותקפת. אשר גדלת ותקפת: ורבותך רבת ומטת. וגדולתך גדלה והגיעה: ולך טרדין. מלאכי אף וחימה: ומטל שמיא לך מצבעין. שמפשיטין מעליך הבגדים שיצטבע גופך מטל השמים שתלך ערום ויחף והגשם והטל יורדין עליך: מן די יתנדע. למען תדע ששולטין מן השמים ועל פי הבורא השולטנות: ושבעה עדנין. יש פותרין אותן לחדשים ומהן לשנים ומהן לשבועות: מלכי ישפר עלך. עצתי תיטב עליך איעצך מתרגמינן אמלכינך: וחטאך. שעשית בצדקה תפרה: ועויתך במחן ענין. ועונותיך תפרק בחנינות עניים: פ״א ועויתך במחן ענין ועונותיך במכות מרדות ובתענית במיחן כמו ואפילו השופט והכהו לפניו והוא מלקות ענין הם עינוי צום ותענית כלומר במלקות ובתעניות יכופרו: הן תהוה ארכא לשלותך. תהיה תעלה וימים ארוכים לשלותך: ספת. הגיעה: ועשבא כתורין. אל תאמר שהוא נעשה חמור או ערוד שא״א כשתעשה וכעש׳ בשר בהמה ומן הלכלוך והזיעה והבואה גדלו שערותיו כנוצה של נשרים וצפורניו כצפורני פרס ועזניה שרוסין בצפורניהן: כלא מטא. הוא בעצמו נבוכד נצר כתב באגרתו כן כלומר הכל הגיע ובא עליו אלא לקצת ירחין תרי סר הוא כתבן באגרת מספר באגרת: ולעילא

מהעבדת חד מן ז' קמצי' דסמי' לח"ע וסי' ומה חטאתי כי דלקת : וכר מה עמדי וקח לך · ויאמר חזאל כי מה עבדך הכלב · ואמרתם על מה על כי העיר · וכה חשתן אנהנא · ויאמר לה מה עבדת . כי מה חפצו בביתו · וכל שאינן סמוכין לח"ת וע"ן דכו' במ"כד מה כסגול וכל מה כסגול הבא אחריו כמתג או במשרת אות של אחריו רפויה כמו מה לידידי אבל מה דארמית ודניאל ועזרא קמוצין : בגוה ה' בליש' וסי' תככה נפשי מפני גוה · כי השפילו ותאמר גוה · וגוה כגבר יכסה · שלף ויצא מגוה · ודי מהלכין בגוה : כל לישן ארמית דהבא קדים לכספא במ"ד כספא קדים לדהבא וסי' נמסר לע"ל בסיפרא סימן כ' : נפקה נפקו כתיב נפקה קרי' בה שעתה נפקו אצבען והוא מן ח' מלין כתיב ו' בסוף

ולקצת יומיא אנה נבוכדנצר עיני לשמיא נטלת
ומנדעי עלי יתוב ולעליא ברכת ולחי עלמא
שבחת והדרת די שלטנה שלטן עלם ומלכותה
עם דר ודר : וכל דארי ארעא כלה חשיבין
וכמצביה עבד בחיל שמיא ודארי ארעא ולא איתי
די ימחא בידה ויאמר לה מה עבדת : בה זמנא
מנדעי יתוב עלי וליקר מלכותי הדרי וזיוי יתוב
עלי ולי הדברי ורברבני יבעון ועל מלכותי התקנת
ורבו יתירה הוספת לי : כען אנה נבכדנצר
משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא די כל
ח מעבדוהי קשוט וארחתה דין ודי מהלכין בגוה יכל
להשפלה : בלשאצר מלכא
עבד לחם רב לרברבנוהי אלף ולקבל אלפא
חמרא שתה : בלשאצר אמר בטעם חמרא
להיתיה למאני דהבא וכספא די הנפק נבוכדנצר
אבוהי מן היכלא די בירושלם וישתון בהון מלכא
ורברבנוהי שגלתה ולחנתה : באדין היתיו מאני
דהבא די הנפקו מן היכלא די בית אלהא די
בירושלם ואשתיו בהון מלכא ורברבנוהי שגלתה
ולחנתה : אשתיו חמרא ושבחו לאלהי דהבא
וכספא נחשא פרזלא אעא ואבנא : בה שעתה
נפקו אצבען די יד אנש וכתבן לקבל נברשתא
על גירא די כתל היכלא די מלכא ומלכא חזה פס
ידא די כתבה : אדין מלכא זיוהי שנוהי ורעינהי
יבהלנה וקטרי חרצה משתרין וארכבתה דא לדא
נקשן : קרא מלכא בחיל להעלה לאשפיא
כשדיא וגזריא ענה מלכא ואמר לחכימי בבל די
כל אנש די יקרה כתבה דנה ופשרה יחונני
ארגונא ילבש והמונכא די דהבא על צוארה
ותלתי במלכותא ישלט : אדין עללין כל חכימי
מלכא ולא כהלין כתבא למקרא ופשרא להודעה
למלכא : אדין מלכא בלשאצר שגיא מתבהל
וזיוהי שנין עלוהי ורברבנוהי משתבשין :
מלכתא לקבל מלי מלכא ורברבנוהי לבית
משתיא עללת ענת מלכתא ואמרת מלכא
לעלמין חיי אל יבהלוך רעיונך וזיויך אל ישתנו :
איתי גבר במלכותך די רוח אלהין קדישין בה
וביומי אבוך נהירו ושכלתנו וחכמה כחכמת
אלהין השתכחת בה ומלכא נבכדנצר אבוך רב
חרטמין אשפין כשדאין גזרין הקימה אבוך מלכא
: כל קבל די רוח יתירא ומנדע ושכלתנו
מפשר חלמין ואחוית אחידן ומשרא קטרין
השתכחת בה בדניאל די מלכא שם שמה
בלטשאצר כען דניאל יתקרי ופשרה יהחוה :

תיכות' וקרי' ה' וסי' להשיבו ויקם אישה וילך' נפשו פרה למוד מדבר · ואיו נביאיכם אשר נבאו · וחיו ועל הגחל יעלה · נפקו בהשעתה נפקו אצבען · אתעקרו משתכל המית בקרניא · ונפלו ועל קרניא עשר די בראשה · יתגרו ובניו יתגרו ואספו : כתבה ב' בתי' ה' וסימ' קרא מלבא בחיל · וכען העלו קדמי : עללין חד מן ד' מלין יהיר למ"ר במצעות תי' כו' וסימ' עללין באדין עללין חרטמיא · עללין אדין עללין כל חכימי מלכא · עללת מלכהא לקבל מלי מלכא · ולהלחם ויאמר המלך אל ציבא · וחד חלוף קרי' למ"ר ולא כתי' וסימ' חי ובניהו בן יהוידע בן איש חי דשמואל : וחכמה כחכמת חד מן י"ח מלין דגשי' כתר יהוא בלא מבטל וסי' כי גאה גאה · ידמו כאבן · יי' מי כמוך נאדר בקדש · כל עצמותי תאמרנה יי' מי כמוך · נלאתי כלכל · ושמתי כדכד · וחכמה כחכמת אלהין' גדבריא דתבריא · וב' צ' קומו צאו מן המקום דלוט · קומו צאו מתוך עמי · וד' למ"ר ויאמרו לו חכמיו · ויאמרו לא כי ברחוב נלין · ויאמרו לא כי מלך · ויאמרו לו החרש דבני דן · ועשית קערותיו לדשנו · וד' יה קראתי יה · יסר יסרני יה · ויאמרו לא יראה יה · אשרי הגבר אשר תיסרנו יה · כל עצמותי פלוגתא דבני אשר ובני נפתלי :

רבינו סעדיה גאון

ולעילאה ברכת · ולעליון ברכתי כלומ' הצדיק עליו את הדין : וכל דארי ארעא כלה חשיבין כלא היו כן חשובין · ויש שפותרין כלא הוא הפירפור הנראה בעין זריחת השמש כאילו פורחין בו באוירו פירורין דקין כעפר והוא אינו דבר נתפש והולך לו ובטל עם השמש ואין במתנו כלום כן כל דיירי הארץ לפני הבורא · וכמצבייה · וכרצונו : די ימחא בידיה · שיבטל בידו : ורבו · וגדולה : ודי מהלכין בגוה · בגאוה : יכיל להשפלה · ימוד להם מדת השפלה כנגד מדת גאותם וימדו בעומר מתרגמינן וכלו בעומרא ויש שפותר יכלה וישפיל ועוד יוכל להשפיל : לחם רב · משתה גדול כמו לכו לחמו בלחמי ולמה גרע טי"ת מן בלשאצר ולא קרא אותו בלטשאצר משום ששלח יד בכלי בית יי' ופתרון בלשאצר בלש אוצר מחפש אוצר ויחפש מתרגמינן ובלש וכן כתוב באדין היתיו מאני דהבא אותו היום כלחם עם כורש ודריוש הברי' על בבל ואז כצח וחזר בשמחת לבו ועשה סעוד' לשריו ולגבוריו וכנגד אלף איש היה שותה יין ואותו היום סוף שבעים שנה של גלות בבל ואז אמר בלבו מאחר שלא נגאלו טוב אינן נגאלין ואז צוה להביא כלי בית יי' ואמר בטעם

אבן עזרא

ודי מהלכין בגוה · גאוה כמו כי השפילו ותאמר גוה · בלשצר · עבד לחם רב · עשה מאכל : ולקבל אלפא · כנגד שרים שף הפך משפט המלכים : בלשצר · בטעם חמרא · זאת היתה עצת היין ששתה והשתכר : שגלתיה · כמו והשגל יושבת אצלו והיא הגבירת המוכנת למשכב המלך וככה תשגלנה הוא המעשה : ולחנתיה · פלגשיו והנה שתים רעית עשה ששתו הכל בכלי הקדש ושבחו לאהי זהב עץ ואבן : בה שעתא · נברשתא · מנורה : על גירא · כאבני גיר והוא השיד : כותל היכלא · כמו אחר כתלינו : פס ידא · חתיכת יד וככה יהי פסת בר גם כתונת פסים והכל נגזר מגזרת כי פסו אמוני' והנה ראו ידים בלא גוף : וקטרי · קשורי חלציו כמעט היו מותרים : נקשן · כדמות משיקות אשה אל אחותה : והמניכא · רביד הזהב : ותלתי · ובשלישית המלכו' ישלט : משתבשין · כמשמעו כאדם לא ידע מה לעשות : מלכתא · יש אומרים אשת נבוכד נצר : נהירו · כמו ונהורא : ואחוית אחידן · מגיד חידות ומתיר קשורים : אכת

היין שנשתכר כנגד אלף גיבוריו וצוה להביא כלי כסף וכלי זהב שהביא נבוכד נצר אביו מן ההיכל שבירושלם לשתות בהן יין המלך ושריו : שגלתיה · אשתו שמשכב עמה כדכתיב ישגלנה וקרינן ישכבנה ואית דאמרי כלבתא שהיתה חביבה עליו כשגל כאשת משכב חיקו : ולחנתיה · ופילגשיו ולבני הפילגשים מתרגמינן ולבני לחינתא : אשתיו · שתו : נפקא אצבען די אנש · זה גבריאל שנקרא איש שנאמר והאיש גבריאל : לקבל נברשתא · נוכח החלון : ד"א נברשתא כמו שסכינו הילכי אמו עששתא נברשת של זהב תרין אמוראין פליגי עלה חד אמר מנורתא וחד אמר קנוכיתא תרגם עקילס לקבל נברשתא לקבל למפרם והיינו עששית ואית דאמרי לקבל נברשתא עששית הדולקת משנה לסנה ופתרון נברשתא נר בר שתא : על גירא · על השיד כמו אבני גיר מנופצו' שהיה השיד של גיר משוח על הקיר ומלובן כמשפט היכלי המלך : זיוהי שנוהי · זיוו ודמותו נשתנה : וקטרי חרצה משתריין · קשרי חליות שבמתניו נמתחו וקטרתא מתרגמינן ותקטוריכון מתנים מתרגמי' חרצין שהיו חליות שבשדרה ושבמתנים מתפקפקין ממנו : משתריין · ויפתח מתרגמינן ושרא : וארכובתיה דא לדא נקשן · וברכיו זו לזו מקישין ומכין כי כן מנהג בני אדם בעת פחדם מכין ברך אל ברך ארכובתיה כמו מארכובה ולמעלה נקשן כמו ישתקשקון ברחובות : ארגוונא · ארגמן מלבוש מלכים : והמניכא · רביד הזהב מתרגמי' מניכא דדהבא : ותלתא · ושלישית במלכות ישלוט : עללין · נכנסין : וזיוהי שניין · מראיו משתנין : משתבשין · לשון שיבשוך כמו שיבוש נייסות ואית דאמרי שיבושתא זה אמר בכה וזה אמר בכה ואין מתם בדבריהן ואית דאמרי מתבוישין שלא יכלו לפרש : מלכתא · אז באה המלכה כששמעה דברי המלך והשרים ונכנסה לבית המשתה ואמרה לו : איתי גבר · יש אדם במלכותך התחילה לספר בשבחו של דניאל : רוח יתירא · נבואה יתירה : ואחוית אחידן · והגדת דברי חידות ויש פותר אחידן לשון מסגר דברים נעלמים וסגורים ואת הדלת סגרו מתרגמינן וית דשא אחדו : ומשרא קטרין · מתיר דברים קשורים וקתומין : אכת

וכען כ׳ ר״פ וס׳ הן על מלכא · וכען העלו קדמי חכימיא אשפיא · להודעותני ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וס׳ לא יכלין פשרא להודעותני ואנת כהל · כען הן תכול כתבא למקרא · וכען ואעלו קדמי חכימיא אשפיא · כתרא חס׳ ימרים כ׳ כתר׳ לישני וס׳ כי בר׳ הם על כן קרא שמה מרה · די הוה צבא הוה מרים : ויקרא ג׳ ב׳ בתי׳ א׳ חד כתי׳ ה׳ וס׳ ותקפא ויקרא יהב לנבוכד נצר · וחסנא ויקרא יהב · הנחת מן כרסא מלכות׳ ויקרה העדיו מנה · כתרא כתי׳ ה׳ : ואנת כ׳ ר״פ נסבין ז׳ ברישי׳ וס׳ ואנת ברה בלשאצר · ואנת עזרא כחכמת אלהך · ואינון חד מן י״ד זוגין מן כ״ב ר״פ נסבין ז׳ בריש תיבות׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הוי״ו בס״ר : כספא ודהבא כל לישן ארמי דהבא קדים לכספא כמ״ד דקדי׳ כספא לדהבא וסימ׳ נמסר

באדין דניאל העל קדם מלכא ענה מלכא ואמר
לדניאל אנתה הוא דניאל די מן בני גלותא די
יהוד די היתי מלכא אבי מן יהוד : ושמעת
עליך די רוח אלהין בך ונהירו ושכלתנו וחכמה
יתירה השתכחת בך : וכען העלו קדמי חכימיא
אשפיא די כתבה דנה יקרון ופשרה להודעתני
ולא כהלין פשר מלתא להחויה : ואנה שמעת
עליך די תוכל פשרין למפשר וקטרין למשרא
כען הן תוכל כתבא למקרא ופשרה להודעותני
ארגונא תלבש והמונכא די דהבא על צוארך
ותלתא במלכותא תשלט : באדין ענה דניאל
ואמר קדם מלכא מתנתך לך להוין ונבזביתך
לאחרן הב ברם כתבא אקרא למלכא ופשרא
אהודענה : אנתה מלכא אלהא עליא מלכותא
ורבותא ויקרא והדרא יהב לנבכדנצר אבוך :
ומן רבותא די יהב לה כל עממיא אמיא ולשניא
הוו זאעין ודחלין מן קדמוהי די הוא צבא הוה
קטל ודי הוה צבא הוה מחא ודי הוה צבא הוה
מרים ודי הוא צבא הוא משפל : וכדי רם לבבה
ורוחה תקפת להזדה הנחת מן כרסא מלכותה

ויקרה העדיו מנה : ומן בני אנשא טריד ולבבה
עם חיותא שוי ועם ערדיא מדורה עשבא כתורין
יטעמונה ומטל שמיא גשמה יצטבע עד די ידע
די שליט אלהא עליא במלכות אנשא ולמן די
יצבא יהקים עליה : ואנתה ברה בלשאצר לא
השפלת לבבך כל קבל די כל דנה ידעת : ועל
מרא שמיא התרוממת ולמאניא די ביתה היתיו
קדמיך ואנתה ורברבניך שגלתך ולחנתך חמרא
שתין בהון ולאלהי כספא ודהבא נחשא פרזלא
אעא ואבנא די לא חזין ולא שמעין ולא ידעין
שבחת ולאלהא די נשמתך בידה וכל ארחתך לה
לא הדרת : באדין מן קדמוהי שליח פסא די ידא
וכתבא דנה רשים : ודנה כתבא די רשים מנא
מנא תקל ופרסין : דנה פשר מלתא מנא מנה
אלהא מלכותך והשלמה : תקל תקילתא במאזניא
והשתכחת חסיר : פרס פריסת מלכותך ויהיבת
למדי ופרס : באדין אמר בלשאצר והלבשו
לדניאל ארגונא והמונכא די דהבא על צוארה
והכרזו עלוהי די להוא שליט תלתא במלכותא :
בה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדיא : חצי הספ׳

לעיל בסיפרא סוף סימן כ׳ : כתבא כלהון כתיב א׳ בכ״ב כתיב ה׳ וסימ׳ די יקרא כתכה דנא ופשרה · די כתבה דנה יקרון ופשרה להודעותני : והלבישו חד מן ו׳ חס׳ בליש׳ וס׳ והמלבשכם שני עם · והלבשו לדניאל ארגונא · והלבשו את האיש · כתנות עור וילבשם · וילבשם כתנות · וילבשהו בגדים ומלאך י״י : סימן מן ריש סיפרא עד בה בליליא קטיל בלטשאצר בלשאצר כתיב ש״ן קדים לאלף ומן בה בליליא עד סוף סיפרא בלטשאצר בלאשצר כתיב אל״ף קדים לש״ן :

אבן עזרא

אנת. הטעם שמע אתה המלך : זייעין. כמו ולא זע ממנו : להזדה. דרך זדון · וטעם וכל ארחתך ליה שאתה בידו והוא מוליכך למקום חפצו כמו רסן הסוס ביד הרכב ויפה אמר ובאחריתך תלך אליו על דרך והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה : רשים. רשם וכמוהו רשום בכתב : מנא. כל דבר שיספר יחשב ועוד כי מלת פרסין שנים פרס האחד שהוא פריסת שבירת מלכותו וכריתותה ופרס השני מגזרת מדי ופרס על כן אמר ויהיבת למדי ופרס : קטיל. נהרג כמו יקטול עני ואביון : ודריוש · דע כי זה דריוש המדי איננו דריוש הפרסי שבנה הבית בשנת שתים למלכותו והנה על דעת הקדמונים כאשר אפרש טעה דניאל בחשבונו הנה אמרו בשנת שבע לקחה אסתר ונולד דריוש שהו׳ בנה בשנת שמונ׳ לאחשורש וכל מלכותו י״ב שנה והנה מלך והוא בן ו׳ שנים כי בשנת שתים למלכותו נבנה הבית והנה כתו׳ בן שבע שנים יהואש במלכו וקרוב מזה המספר יאשיהו המלך והנה כתוב על זה דריוש שהיה זקן במלכו על כשדים ס״ב שנה וידוע כי כורש תפש בבל כאשר כתו׳ בספר ישעיהו וכתוב כורש מלך בבל ואחריו מלך אחשורש ואחר אחשורש על דעת חכמינו מלך דריוש הפרסי שהוא בן אסתר על כן אע״פ שכתוב בשנת אחת לדריוש בן אחשורש מזרע מדי איננו זה אחשורש שלקח אסתר רק הוא אחר וככה היה אבי דריוש הזקן שהוא המלך הראשון ממלכי מדי ופרס שמלך על הכשדים כאשר נתפשה בבל ונפסקה מלכות כשדים בטרם מות בלשצר ואין צריך להאריך כי הדבר ברור הוא ואין ספק בו ובספרי מלכי פרס כי דריוש זה הזקן היה חותן כורש ושניהם תפשו בבל כי כורש היה מלך פרס וזה דריוש היה מלך מדי וכתוב הנני מעיר עליהם את מדי והנה כורש השיא חתנו על מלכות כשדים כי כורש המליכו כי כורש אמר כל ממלכות הארץ נתן לי אלהים בידי והנה בזמן אחד מלכו על כן בנפול כשדים עלו ישראל מבבל עם זרובבל כאשר צוה כורש שהוא מלך הגדול על כן כתוב ויהי לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכות פרס ופירוש בשנת אחת לכורש שמלך על בבל שהיו שם ישראל כי מלך היה בתחילה על כן נקרא כורש מלך בבל : ספר

רבינו סעדיה גאון

אנת הוא דניאל · וכי לא היה מכירו אלא אמר לו יש בך כח לפרש המכתב הזה ולקרותו : מן יהוד · מארץ יהודה : השתכחת בך · נמצאת בך : ולא כהלין כתבא למיקרי · לא יכלו המכתב לקרות ולפתור : ונבזביתך · כמו ונבזבה כדתנן התם שבזבז כל נכסיו לשון הוצאה · ד״א ונבזביתך דורון שלך : אנת מלכא כך אמר לו אתה המלך בלשאצר תדע כי אל עליון מלוכה וגדולה וכבוד והדר נתן לנבוכד נצר אביך : די הוה צבי הוה קטיל · שקנסם עליו מיתה : מחא · מחיה שמבטל ממנו דין מיתה : וכדי רם · וכאשר רם לבבו ורוחו נתאמצה ונתחזקה להזיד הורד מכסא מלכותו וכבוד הוסר ממנו : ערדיא · הם חמורים שבמדבר כמו ומוסרות ערוד מי פתח ותכן כדי שיכיר בין חמור לערוד : מדריה · מדור וישוב שלו : גשמה יצטבע · גופו יתכבס שיהיה הולך ערום ויחף : ולמן די יצבא · ולמי שירצה : יקים עלה · על המלוכה : לא הדרת · לא נתת הוד ושבח : שליח · נשלח : פסא די ידא · פיסת היד היא הכף עם האצבעות כמו סוף היד כמו מפסי יד ועד עקבות רגל חתיכת יד כתונת הפסים שהיתה עשויה חתיכות חתיכות ציורים ומן המחלוקת הזה יפסר מי אפסים שמגיעין עד פס הרגל : ודנא כתבא די רשים · בכתב הקדם ולא יכלו חכמיו לקרותו ולא לפרשו וכך היה כתוב זה על גבי זה זה שיטה ראשונה ממתוס ושניה ננקפי ושלישית אאלרן והטור מגיד מנא מנא תקל ופרסין וזה פתר מנא מנא מנא אלהים פעמים ימי מלכותך וראה והנה שלמה ונספתה מלכות בבל כי כן כתוב והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד : פרס פריסת מלכותך · נחלקה מלכותך שכן קורין לחצי מנה פרס ועוד מפרכת פרסה מתרגמינן דסדיקת פרסתא כלומר חלוקת פרסה וכן גם זה פרס חלק והוא מן פרוסה שפורסין ומחלקין מן הלחם כיון ששמע כן אמר להלביש לדניאל ארגמן ולתת רביד זהב על צוארו להחניפו למען ילך ויתפלל ויבטל הגזירה אמר לו כבר נגזרה גזירה לפי שטעית בחשבונך שסמכת על הכתב לפי מלאת לבבל שבעים שנה כיצד שנה ראשונה שמלך נבוכד נצר כיבש נינוה בשניה כיבש את יהויקים ומשם הותחלה הגולה של׳ ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין נשא אויל מרודך מלך בבל בשנת מלכו את ראש יהויכין מלך יהודה ויוצא אתו מבית הכלא שמונה קודם גלות יהויקים שקדם ומלך ול״ז שנה היה אחריכן הרי מ״ה שנה למלכו׳ נבוכד נצר לפי שהשנה הראשונה שכיבש נינוה אינה מן המנין ואין אנו מונין לגלות בבל אלא משתים למלכותו שכיבש יהויקים ח׳ שנים קודם גלות יהויקים ול״ז הרי מ״ה כ״ג שנים של אויל מרודך הרי ס״ח וב׳ שנים של בלשאצר הרי שבעים שנה ואותו היום סוף שבעים שנה יצא ונלחם בלשאצר עם כורש ודריוש ונצחו גיבוריו וחזר בשמחה ועשה משתה לאלף גיבוריו ואמר בלבו כיון שהגיעו ע׳ שנה ולא נגאלו שוב אינן נגאלין וצוה להוציא כלי בית המקדש מן האוצר ושתה בהן הוא ואשתו וגיבוריו ופילגשיו ועל כן אמ׳ לו דניאל ועל מרא שמיא התרוממתה ולמניא די ביתיה היתיו קדמך וכתוב בתריה ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא ומי הרגו סרים אחד שומר ראש המלך שכיון ששמע נבואות דניאל אמר בלבו בודאי זה האיש דניאל דבריו נכונים הם הלך והרג את המלך ולקח את ראשו ויצא מן העיר והוליכו לכורש ודריוש הצרים על בבל אז נתאמנו כורש ודריוש במלחמה על בבל ומסרה הקב״ה בידם כדברי ירמיהו לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד על בבל : ודריוש

אלין ה' ג' מל' וב' חסרים וסימ' די מרעע כל אלין תדיק ותרוע · תדיק ותסיף כל אלין מלכותא · ועלא מנהון סרכין תלתא די דניאל חד מנהון · אדין סרכיא ואחשדרפניא אלין הרגשו · אלין חיותא רברבתא ׃ שלו ו' וסי' מדוע דרך רשעים צלחה · היו צריה לראש · דייאמר שלה על אלההון כן כתיב · וכל שלו ושחיתה לא השכחת עלוהי · ההדרין הוו שלו למעבד · יום ביום די לא שלו ׃ אדין ט' בטעם ר"פ וסימ' נפל על אנפוהי · שגיא מתבהל · די לא נהשכח לדניאל דנה · סרכיא ואחשדרפניא אלין · הרגישו על מלכא · הרגישו והשכחו לדניאל · קריבו ואמרין קדם מלכא · ענו ואמרין קדם מלכא די דניאל · אזל מלכא להיכליה · אדין תתני פחת עבר נהרה ׃ ברכוהי ל' רפי סימן

ו ודריוש מדיא קבל מלכותא כבר שנין
שתין ותרתין: שפר קדם דריוש והקים על־
מלכותא לאחשדרפניא מאה ועשרין די להון
בכל־מלכותא: ועלא מנהון סרכין תלתה די
דניאל חד־מנהון די־להון אחשדרפניא אלין יהבין
להון טעמא ומלכא לא־להוא נזק: אדין דניאל
דנה הוא מתנצח על־סרכיא ואחשדרפניא כל־
קבל די רוח יתירא בה ומלכא עשית להקמותה
על־כל־מלכותא:

אדין סרכיא
ואחשדרפניא הוו בעין עלה להשכחה לדניאל
מצד מלכותא וכל־עלה ושחיתה לא־יכלין
להשכחה כל־קבל די־מהימן הוא וכל־שלו
ושחיתה לא השתכחת עלוהי: אדין גבריא אלך
אמרין די לא נהשכח לדניאל דנה כל־עלא להן
השכחנא עלוהי בדת אלהה: אדין
סרכיא ואחשדרפניא אלן הרגשו על־מלכא וכן
אמרין לה דריוש מלכא לעלמין חיי: אתיעטו
כל סרכי מלכותא סגניא ואחשדרפניא הדבריא
ופחותא לקימה קים מלכא ולתקפה אסר די כל־די
יבעה בעו מן־כל־אלה ואנש עד־יומין תלתין להן
מנך מלכא יתרמא לגב אריותא: כען מלכא תקים
אסרא ותרשם כתבא די לא להשניה כדת־מדי
ופרס די־לא תעדא: כל־קבל דנה מלכא דריוש
רשם כתבא ואסרא: ודניאל כדי ידע די־רשים
כתבא על לביתה וכוין פתיחן לה בעליתה נגד
ירושלם וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על־
ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה כל־קבל די־הוא
עבד מן־קדמת דנה: אדין גבריא אלך הרגשו
והשכחו לדניאל בעא ומתחנן קדם אלהה: באדין
קרבו ואמרין קדם־מלכא על־אסר מלכא הלא
אסר רשמת די כל־אנש די־יבעא מן־כל־אלה ואנש
עד־יומין תלתין להן מנך מלכא יתרמא לגוב
אריותא ענה מלכא ואמר יציבא מלתא כדת־מדי
ופרס די־לא תעדא: באדין ענו ואמרין קדם
מלכא די דניאל די מן־בני גלותא די יהוד לא־שם
עליך מלכא טעם ועל־אסרא די רשמת וזמנין
תלתה ביומא בעא בעותה: אדין מלכא כדי
מלתא שמע שגיא באש עלוהי ועל דניאל שם
בל לשיזבותה ועד מעלי שמשא הוה משתדר
להצלותה: באדין גבריא אלך הרגשו על־מלכא
ואמרין למלכא דע מלכא די־דת למדי ופרס די־
כל־אסר וקים די־מלכא יהקים לא להשניה:
באדין מלכא אמר והיתיו לדניאל ורמו לגבא די
אריותא ענה מלכא ואמר לדניאל אלהך די אנתה
פלח־לה בתדירא הוא ישיזבנך:

כל לשון ברכים ורגשים במ"ב וסימ' הוה ברך על ברכוהי · כרעו על ברכיהם למים · וכל ברך שהוא לשון ברכים נפתח כולו ותנגינה לעיל ׃ ברך על ברכוהי יש ספרים בהו' ברך ונקד בריך ונמסר עלוי' ל' חסר · ויש ספרים שהוא ברך נקוד הכ"ת בקמ"ץ והנגינה מלעיל ונמסר עליו ל' מלעיל · ויש ספרים שהוא מלרע והכ"ת קמ"ץ ׃ קריבו י' חס' בליש וסי' נמס' בסדר ויקרא ׃ באדין כל ר"פ דסיפ' באדין בב"ג אדין וסימ' נמס' בבס' רבת' בערך אד בס"ד ׃ בל ל' קמץ אדין מלכא כדי מלתא · והוא חד מן אב מן תרין תרין אתין דלוג ול' קמץ וס' בבס' רבה' ׃

רבינו סעדיה גאון

ודריוש מדיאה קביל מלכותא · אז הותחלה מלכות פרס ומדי ובטלה מלכות בבל ׃ ועלא מנהון · למעלה מהן שוטרים שלשה אשר דניאל אחד מהם ׃ טעמא · עצה ׃ נזיק · ניזוק ׃ מתנצח · נוצח ׃ על סרכיא · שוטרים מתרגמינן סרכיא ׃ ומלכא עשית להקמותיה · והמלך מחשב להקימו על המלוכה לילך לעשות מלחמותיו והוא יסבב בהספקתו ׃ עשית · כמו ביום ההוא אבדו עשתונותיו ׃ בעין עילה להשכחא · רוצין למצוא עילה לדניאל מצד המלכות ׃ עילה ושחיתה · עלילה ומום כמו כי משחתם בהם מום בם כלומר שום דבר תואנה ׃ שלו · פשע ושגגה ויש אומרים שלו ריטול כמו לא תשלה לא תתרשל ׃ להן השכחנא עלוהי בדת אלהיה · כי אם נמצא עליו עלילה בדת אלהיה · פה מצד מלכותא כלומר שיגזור המלך דבר והוא יבטל וימצא לו עלילה ׃ הרגישו על מלכא · כמו למה רגשו גוים לשון קיבוץ עם כמו בבית אלהים נהלך ברגש ׃ אתיעטו · נתיעצו כמו עטה וטעם ׃ לקיימא קיים מלכא · לקיים קיום המלך ׃ אסר · כמו לאסור אסר על נפשו דבר שהוא מותר ונוהג בו איסור ׃ דיכל די יבעא בעו · שכל מי שיבקש רחמים ותפילה כמו דמתרגמינן אנא בעותך מן קדמי זו היא תפילה ׃ יתרמי לגוב אריותא · ישלך בבור אריות ׃ להן מינך מלכא · לפי שהיו אנשים במלכותו שמאמינים ומשתחוים ומתפללין לאדם ׃ תקים אסרא · יקיים איסר ׃ ותרשום כתבא · כמו הרשום בכתב אמת ׃ די לא להשניא · שלא ישתנה ׃ די לא תעדי · שלא תסור ׃ ודניאל כשידע שבשבילו נרשם הכתב בא אל ביתו ׃ וכוין · וחלונות פתוחות לו בעלייה שלו ׃ נגד ירושלם · כדי שתהא תפלתו כשמעת שהיה מכוון את לבו נגד בית המקדש שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים ׃ וזמנין תלתא · ושלש פעמים ביום שחרית וערבית ומנחה היה כורע על ברכיו ומתפלל ומודה לפני אלהיו ושמא תאמר אותו היום התחיל ראה מה כתי' כל קבל די הוה עבד מן קדמת דנא כמו שהיה רגיל לעשות קודם לכן אז היו הולכים ואורבים סביבות בית דניאל ומצאו שם נערה ושאלוה מה עושה דניאל אמרה להם הוא כורע על ברכיו ומתפלל לאלהיו בעלייתו מיד הלכו ומצאוהו שנאמר אדין גבריא אילך הרגישו והשכחו לדניאל בעי ומתחנן קדם אלהה ׃ יציבא · אמת ׃ שם עליך מלכא טעם · כלומר נזר גזירה על גזירה המלך וביטל גזירת המלך מבכיא גזירתו והוא מתפלל שלש פעמים ביום ׃ שגיא באש עלוהי · מאד הרע לו ׃ ועל דניאל שם בל · שם לב בהפיכת התיבה כמו כבש כשב וכמו שמלה שלמה ויש שם תחבולות ופותרין בל בלילות דברים ופיום אמרים ויש כח ושכם ד"א ועל דניאל שם בל לזכותיה שם כופר ממון להצילו כמו שנאמר מנדה בלו והלך וגרסינן בנדרים אמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן אכא דלא למיתן כגרא שנאמר ומנדה בלו והלך מנדה זו מנת המלך בלו זה כסף גולגלתא והלך זו ארנונא כלומר על דניאל שם כופר ממון להצילו כמו שנאמר ואם כופר יושת עליו שרצה לפדותו בממון ולא יכול כך פירש רב מתתיהו הגאון ז"ל ׃ הוה משתדר · מתעסק ובלחם ובאבן עם שריו כדי להצילו ויאבק מתרגמי' ואשתדל ד"ים מתחלף עם למ"ד כמו ואלו וארו ופתרון שניהם והנה ׃ והיתיו · והביאו ׃ ורמו · והשליכו ׃ והיתית

אבן עזרא

ספר · בכל מלכותא · הטעם מלכות כשדים ׃ ועלא · סרכין · גדולי' מהאחשדרפני' ׃ נזיק · כמו בנזק המלך ׃ אדין · מתנצח · כמו מנצח ׃ עשית · חשב כמו עשתונותיו וככה עשתי עשרה כאשר פירשתי בספר המספר ׃ אדין · בדת · מנהג וכן בלשון ישמעאל ׃ הרגישו · התחברו כמו נהלך ברגש למה רגשו גוים ׃ ולתקפה אסר · כמו וכל אסר אשר אסרה על נפשה ׃ לגוב · לבור ׃ די לא תעדא · חוק ולא תעבור ׃ וכוין · חלונות וכן בלשון ישמעאל ׃ נגד ירושלם · כמו שכתוב והתפללו אליך דרך ארצם ׃ וזמנין תלתא · הם השלש תפילות שהעתיקו קדמונינו ׃ בריך על ברכוהי · כמו ויברך על ברכיו ׃ ומצלי · מתפלל וכן בלשון ישמעאל ׃ באדין · לגוב אריותא · בור היה מלא אריות ושם משליכי' טרפם וכל מי שהיה בן מות ׃ באש עלוהי · רע בעיניו ׃ שם בל · לבו כמו בלשון ישמעאל בל לב להצילו ועד בא השמש ׃ משתדר · אין לו חבר ופירושו כמו מחשב בכל יכולתו ומבקש עלילות ׃ בנזקתיה

אלוה ב׳ וסימ׳ ועד אחרין על קדמי דניאל · אלהי שלח מלאכה וסגר : כל ך׳ פשוטה בלישן ארמי קמץ בב״ר פתחין וסי׳ מכרך שדרך מישך תתחרך : אילך כל ספרא אילך כב״ה אילין וג׳ כנהון מ״ל וכ׳ חס׳ וסימ׳ נמסר לעיל ריש ס׳ ו׳ : רמו ל׳ ואמר מלכא והיתיו · וחד ורמו באדין מלכא אמר והיתיו לדניאל ואינון מן מלין דחד ר״יש וחד ור״יש וכל חד וחד ל׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הר״יש בס״ד : סיכן כל ספרא ר״פ ומן בכ״א מן וסי׳ מן קדמי שים טעם די בכל שלטן : סופא ג׳ כתי׳ אל״ף וסימ׳ אלהא חיא וקים לעלמין ומלכותה · ושלטניה יהעדון להשמדה ולהובדה · עד כה סופא די מלתא אנא דניאל : בשנת כלהו ר״פ ומצעות בשנת בב״ט ר״פ וחד מצעות פסוק ובשנת

והיתית אבן חדה ושמת על פם גבא וחתמה מלכא בעזקתה ובעזקת רברבנוהי די לא תשנא צבו בדניאל: אדין אזל מלכא להיכלה ובת טות ודחון לא הנעל קדמוהי ושנתה נדת עלוהי: באדין מלכא בשפרפרא יקום בנגהא ובהתבהלה לגבא די אריותא אזל: וכמקרבה לגבא לדניאל בקל עציב זעק ענה מלכא ואמר לדניאל דניאל עבד אלהא חיא אלהך די אנתה פלח לה בתדירא היכל לשיזבותך מן אריותא: אדין דניאל עם מלכא מלל מלכא לעלמין חיי: אלהי שלח מלאכה וסגר פם אריותא ולא חבלוני כל קבל די קדמוהי זכו השתכחת לי ואף קדמיך מלכא חבולה לא עבדת: באדין מלכא שגיא טאב עלוהי ולדניאל אמר להנסקה מן גבא והסק דניאל מן גבא וכל חבל לא השתכח בה די הימן באלהה: ואמר מלכא והיתיו גבריא אלך די אכלו קרצוהי די דניאל ולגב אריותא רמו אנון בניהון ונשיהון ולא מטו לארעית גבא עד די שלטו בהון אריותא וכל גרמיהון הדקו: באדין דריוש מלכא כתב לכל עממיא אמיא ולשניא די דארין בכל ארעא שלמכון ישגא: מן קדמי שים טעם די בכל שלטן מלכותי להון זאעין ודחלין מן קדם אלההּ די דניאל די הוא אלהא חיא וקים לעלמין ומלכותה די לא תתחבל ושלטנה עד סופא: משיזב ומצל ועבד אתין ותמהין בשמיא ובארעא די שיזב לדניאל מן יד אריותא: ודניאל דנה הצלח במלכות דריוש ובמלכות כורש פרסיא:

ז בשנת חדה לבלאשצר מלך בבל דניאל חלם חזה וחזוי ראשה על משכבה באדין חלמא כתב ראש מלין אמר: ענה דניאל ואמר חזה הוית בחזוי עם ליליא וארו ארבע רוחי שמיא מגיחן לימא רבא: וארבע חיון רברבן סלקן מן ימא שנין דא מן דא: קדמיתא כאריה וגפין די נשר לה חזה הוית עד די מריטו גפיה ונטילת מן ארעא ועל רגלין כאנש הקימת ולבב אנש יהיב לה:

וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן ש״י : כתב ג׳ וסימ׳ ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן · כי כתב אשר נכתב בשם המלך · באדין חלמא כתב ראש מלין אמר : וארבע ב׳ ר״פ וסימ׳ וארבע כתפות אל ארבע · וארבע חיון רברבן · ואינון חד מן י״ד זוגין מן ב״ב ר״פ נסבין ו׳ ברש׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הוי״ו בס״ד : ולבב ה׳ וסימ׳ ולבב מצרים ימס בקרבו · וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער · ולבב נמהרים יבין דעת · ולבב חיוה יתיהב ליה ושבעה עדנין · ולבב אנש יהיב לה :

אבן עזרא

בעזקתיה · בטבעתו ויש אומרים כי כן ויעזקהו : ובת · לן : טות · צם וכן בלשון ישמעאל : ודחון · נגינות ושירות : בשפרפרא · בעלות השחר : עציב · מן עצבון : בתדירא · תמיד : חבולה · השחתה : והנסק · כמו אסק שמים : ולא מטו לארעית גובא · לא הגיעו לתחתית הבור : גרמיהון · עצמותם חמור גרם : ודניאל דנה הצלח במלכות דריוש ובמלכות כורש פרסאה · והנה יורה כי לא חיה יותר כי זקן היה וסמבר הוא זרובבל ולא דניאל בעתי ראיות שאמר על זרובבל פחת יהודה ויהי לו לשסבצר שמיה די פחה שמיה וראיה אחרת גדולה וחזקה מזאת שאמר זכריה ידי זרובבל יסדו הבית הזה וככה כתוב בספר עזרא וגם כתוב אדין ששבצר דך אתא יהב אשיא די בית אלהא די בירושלם : בשנת חדא לבלשצר · עתה אחל לפרש הכבואות : ריש מלין אמר · אמר יפת ראשי דברים דבר ולא כל דברים ולפי דעתי ככה ראשית דברי דניאל : ענה · עם ליליא · בחזון הלילה : וארו · כמו והלו ויש אומרים כי כמוהו וידע אלמנותיו שהוא ארמנותיו : מגיחן · כמו יגיח ירדן : לימא רבא · לים הגדול : וארבע חיות גדולות עולות מן הים שונות זאת מזאת : קדמיתא · הראשונה כאריה וכנפי נשר לה ורואה הייתי ומרטו כנפיה ונשאה מן הארץ ועל רגלים כאנוש הוקמה ולב אנוש נתן לה : וארו

רבינו סעדיה גאון

והיתית · והובאה : ושומת · והושמה על פי הבור : וחתמה מלכא בעזקתיה · וחתמה המלך בטבעתו שכן קורין לחותם עיזקתא ולמה כסו הבור באבן וחתמוה בטבעת המלך ובטבעות שריו שאם היה הבור פתוח היו זורקין עליו לוכיות וחצים אותן שסוכאין אותו ואומרים כי האריות הרגוהו : די לא תשנא צבו בדניאל · שלא תשתנה תאותם וחפצם בדניאל כלומר שאם לא יהרגוהו האריות בבור יהרגוהו הם : ובת טות · לן בלא אכילה ושתייה וילן מתרגמינן ובת : טות פי׳ אדם שלא אכל בערב כדאמרינן כל אלמא בלא טות וגם בלשון ערבי מי שלא אוכל בערב אומרים עלין טווא אל ברא פ״א ובת טות ואמה בתולה : ודחון · ומזמרין בכינורות ובנבלים לא נכנסו לפניו כי כן היה משפט חוקו להביא לפניו נערות בתולות ומשחקות לפניו ודחון כמו ואדרון תיבה הפוכה : בשפרפרא · בשחר כמו ברוחו שמים שפרה : בנגהא · בטרם יאיר היום כמו שאמרו חכמים באורתא דתליסר נגהי ארביסר וכמו נגה ליה יומא : בקל עציב · בקול עצב ושפל : אלהי שלח מלאכיה · אריא דבי עילאי הוא אריה של כסא הכבוד היה שואג ואומר הסיתרו אריות שלא תזיקו לאריה בן גור אריה ואמנם כי דבקו פיהם ולתאותם יחדו בלי פירוד מאימת אריה השואג וסגר פיות האריות ולא השחיתוני ואף אחרת גדולה מזו הפליא עמי אשר הביא חבקוק הנביא מארץ יהוד׳ וארוחות פועלי שדהו עמו יחדו והביאו אלי ואכלנו ושתינו יחד והללנו שם הבורא ואז הלך לדרכו על יד המלאך שהביאו והכניחי כאשר אדוני רואה : זכו השתכחת לי · זכות נמצאת לי : חבולה לא עבדית · כלום פשע והשחתה לא עשיתי כי שחת עמך מתרגמינן אדי חבילו עמך : טאב עלוהי · הטיב עליו : להנסקה · להוציא ולעלות : חבל · מום : די המין באלהיה · שהאמין באלהיו : אכלו קרצוהי · הלשינוהו שכל מי שמלשין חבירו דאוי לו כאילו אוכל בשרו · ד״א אכלו קרצוהי הלשינוהו שכל מי שמלשין את חבירו כאילו הורגו ומוחטו ודתכן קרצו ומירין אחד שחיטה עליהו ואמרו חכמים ליסכא ביסא תלתא קטלא : לארעית גובא · לקרקעית הבור : גרמיהון הדיקו · ועצמותם כתתו הדק : מן קדמי שים טעם · מלפני נגזרה גזירה : זייעין ודחלין · יראים ופוחדים כמו כזרעתי : משיזב · שהציל לחנניה מישאל ועזריה מכבשן האש ומציל שהציל לדניאל מגוב אריות : אתין ותמהין · אותות ומופתים : בשנת חדא לבלשאצר · זה החזון ראה דניאל בבבל בשנה הראשונה לבלשאצר וכתב מוקדם ומאוחר בספר : באדין חלמא · בכן החלום היה כתוב וראש דבריו אומרין · זה פירושו דניאל ראה חלום ומראה ראשו על משכבו אז החלום ראשית דבריו · ענה ואמר דניאל רואה הייתי במראות הלילה והנה ארבע רוחות השמים מקיפין לים הגדול ו״א מגיחן כלוחמים כמו לאגחא קרבא ו״א נוסעין והולכין כמו בגיחו מרחם יצא ו״א כמו ותגח בנהרותיך יגיח ירדן אל פיהו לשון שאיבת מים ומלאוי מים לשתות ליבם ולמעט כלומר מתבלבלין בים הגדול למען ישאו הרוחות עבים אל הים וישאבוהו העבים למען הריק מקוה תעלת מימיו ומכח אותן הרוחות יבשו מי הים הגדול · ואז ארבע חיון רברבן סלקן מן ימא רבא אלה ארבע מלכיות שמשולין לחיות רעות : שניין דא מן דא · שונות זו מזו בגזירותיהן · נבוכד נצר גזר לעבוד לצלם והעובר יושלך לכבשן האש · אחשורוש זימן בסעודתו כל ישראל להכשילם וגידל להמן לשום כלם כבוארו למען אשר ישתחוו לו ומי שלא ישתחוה לו יתלה בעץ · יון גזרו על הברית מי שימול את בנו וישמור השבת יהרג בחרב · אדום גזרה על כל המצות שבתורה וגזרת שמדות : קדמיתא כאריה · זה נבוכד נצר שנאמר בו עלה אריה מסובכו : וגפין די נשר לה · שהיה טוסס כנשר ודורס כאריה מה הנשר מרחף בגיו בכנפיו אף הוא הכל מתרחפין תחת מלכותו והוא שאמר הכתוב כאשר ידאה הנשר זה נבוכד נצר : חזה הוית עד די מריטו גפיה · ונטילת מן הארץ · מבני אדם בזמן שעברו עליו שבעה עדנין : ועל רגלין כאנש הקימת ולבב אנש יהיב לה בזמן שחזר למלכותו : וארו

ולה ל׳ פתח גפין ארבע וג׳ קמצין וסימ׳ ולה שפחה מצרית. ולה שתי פיות גמד ארכה דאהוד. ולה אמר עלי לביתך. ותקיפה תקיפה ג׳ כ׳ כתיב א׳ וחד א׳ כתי׳ ה׳ וסי׳ ומלכו רביעאה תהוא תקיפה כפרזלא. מן קצת מלכותא תהוה תקיפא. דחילה ואמתני ותקפא יתירה: סלקת ל׳ קמץ ואלו קרן אחרי זעירא. וא׳ פתח סלקת ועל קרניא עשר די בראשה. ואינון מן א״ב מן חד וחד חד פתח וחד קמץ דלוג וסי׳ נמסר בכס״ה רבתא בעירך פתח בכ״ד:

וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב ולשטר חד
הקמת ותלת עלעין בפמה בין שניה וכן אמרין לה
קומי אכלי בשר שגיא: באתר דנה חזה הוית
וארו אחרי כנמר ולה גפין ארבע די עוף על גביה
וארבעה ראשין לחיותא ושלטן יהיב לה: באתר
דנה חזה הוית בחזוי ליליא וארו חיוה רביעיא
דחילה ואמתני ותקיפא יתירה ושנין די פרזל לה
רברבן אכלה ומדקה ושארא ברגליה רפסה והיא
משניה מן כל חיותא די קדמיה וקרנין עשר לה:
משתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי זעירה סלקת
ביניהון ותלת מן קרניא קדמיתא אתעקרו מן
קדמיה ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא דא ופם
ממלל רברבן: חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק
יומין יתיב לבושה כתלג חור ושער ראשה כעמר נקא

בינו רסעדיה גאון

וארו׳ ואלו פסר אחר ר״ם מתחלף עם למ״ד כיוצא בו מזלות מזרו׳ ר״ם מתחלף עם למ״ד׳ וארו והנה חיה אחרת שנית דומה לדוב וזהו כורש מלך פרס שהפרסיים מסורבלין בבשר כדוב ואוכלין ושותין כדוב: ולסטר חד הקימת. שמלך הוא במקצת המלכות ודריוש מלך בכל הארץ: ותלת עלעין׳ צלעות וי״א מלתעות שלש שינים גדולים בפיה הם ג׳ מלכים העומדי׳ לפרס אחרי כורש וגם אמרו אכסי לבב אחרי דריוש: וכן אמרין לה קומי אכולי בשר שגיא. כלומר ממון הרבה ועושר גדול כאמור במלכות אחשורוש בהראותו את עושר כבוד מלכותו ועושר המן בכללו: בתר דנה. אחר שנתחזק בעשרו רואה הייתי והנה אחרת כנמר זו מלכות יון שנמשלה לנמר להיות קלה בגזירות כקלות הנמר לטרוף טרף שאין לך קלה בחיות רעות כנמר: ולה גפין ארבע. ולה כנפים ארבע ככנפי עוף על גביה וארבעה ראשים לחיה: וגם שולטן וממשלת נתנו לה. הוא אלכסנדרוס מקדון מלך יון שמלך בכל הארץ וארבע כנפים עם ארבעה ראשים הם ארבעה משרתיו שחילק להם מלכותו במותו בעבור שלא הניח בן אחריו והגפין והראשים הם מלכיות שעמדו אחרי מותו ראשונה רומניאה שניה אלכסנדריא שלישית עכו רביעית אנטוכיא ושמות המלכים רומנוס ברומניאה אלכסנדרוס באלכסנדריאה ארודוס בעכו אנטיוכוס באנטוכיא ארודוס בנה עיר ארודון הם עם כל הפוסעים תמו כלו: וארו. והנה ה[redacted]וראה ובעלת אימה וחזקה ביותר: ושינים של ברזל. ולמה היא כפולה באומרו דחילה ואימתני ותקיפא לומר על מלכות ישמעאל שהיא כלולה עמה: ושינין די פרזל לה. בדעתי היא מלכות רומי למען כי כתב מלכים ברור אחר שאמר וקרנין עשר לה וביניהן תחתיהן עומדין ובמלכות ישמעאל מלך אחד וכולם תחת ממלכתו וממנו יצא מלך לכל המקומות: אכלה. בבית ראשון: ומדקה. בבית שני: ושארא ברגלה רפסה. בגלות בכל דור ודור בגלות: משתכל הוית בקרניא. נבטתי הייתי בקרנות האלה כי כל אלה המלכים יחד כל אחד ואחד במדינתו כי מדינות מלכות רומי הרבה והם מלך רומי שבקוסטנטינא ומלך ארמניא ומלך הונגריאה ומלך אשכנז ומלך בולגר ומלך כנען ומלך צרפת ומלך ספרד ומלך רוסיא ומלך ישמעאל בירושלם וכל אלו המלכים יכלו גלות אדום: ואלו קרן אחרי זעירא. והנה קרן אחרת קטנה עלתה ביניהן בם עתי שהיא מלכות ישמעאל שבערביאה: ותלת מן קרניא ושלש מן הקרנות הם שלשה מלכים נתעקרו ונפלו מן העשרה ובדעתי שתים מן הקרנות הם שני מלכי רומי מלך קוסטנטינא ומלך אשכנז והם עיקר מלכות אדום וראשית מלכותם אחד מלך רומי ואחד מלך באנטוכיא כי מלך ישמעאל לקח את ארצם ואת מלכותם אז מלך האחד בקוסטנטינא והאחד מלך בארץ אשכנז על כל איטליא וקרן הג׳ שנעקרה היא מלכות פרס ועילם מדבר לשון פרס המגושים השולים וראש שלהם יזדגרד שהוא כשאר אשר לקח ישמעאל את המלוכה מיד בבל ואצפהן ושנער וכל מדינת בראסאן: ואלו עיינין. והנה עינים כעיני אדם בקרן הזאת ופה מדבר גדולות ואמר שאחני אלהים. חזה הוית עד די כרסון רמיו. רואה הייתי עד אשר כל כסאות המלכים האלה הושלכו ואיש כמראה אדם זקן יושב על כסאו וגם לבושו כשלג לבן ושיער ראשו כצמר נקי ובדעתי כי עתיד הבורא [redacted] עם מזלותם [redacted] אז הוא מתמלא רחמים על בניו ונדמה כזקן מלא רחמים ויושב על כסא רחמים ומתעטף בטלית לבנה כשלג כדי להלבין חטאינו כשלג ושיער ראשו כצמר נח ונקי לנקות עמו מפשעי׳ כרסיה

אבן עזרא

וארו. והנה חיה אחרת שנייה דומה לדוב ולצד אחד הוקמה. וג׳ צלעות בפיה בין שיניה וכן אמרין לה קומי אכולי בשר רב: בתר. אחר כן ראיתי והנה אחרת כנמר ולה כנפים ארבע ככנפי עוף: על גבה. כמו על גפי מרומי קרת וד׳ ראשים לחיה הזאת ושלטון נתן לה: בתר. אחר כן רואה הייתי במראות הלילה והנה חיה רביעית נוראה ואיומה ותקיפא מאד ושיני ברזל לה גדולות אוכלת ומדקה והנשאר ברגליה רמסה והיא משונה מכל החיות הראשונות וקרנות עשר לה: משתכל. מגזרת שכל משתכל ומתבונן בקרנות והנה קרן אחת קטנה עלתה ביניהם וג׳ קרנות מהראשונות נעקרו מלפניה והנה עינים כעיני אנוש בקרן הזאת ופה מדברת גדולות: חזה. רואה הייתי עד שהכסאות הושלכו וקדמון ימים ישב לבושו כשלג לבן ושער ראשו כצמר נקי כסאותיו שביבי אש גלגליו אש בוערה: נהר אש. יש אומרים כנהר אש והוא הנכון בעיני: נגיד. כמשך ויוצא מלפניו. אלף אלפין ישרתוהו ורבי רבבות לפניו יעמדון למשפט והספרים נפתחו: חזה. רואה הייתי אז מן קול מלות גדולות שהקרן ממללת. רואה הייתי עד שהרגה החיה ואבדה גופה ונתנה למוקד אש ושאר החיות הסירו מלכותם וארך בחיים נתן להם עד זמן מועד: חזה. רואה הייתי במראות הלילה והנה עם ענני השמים כבן אנוש היה בא ועד קדמון ימים הגיע ולפניו הקריבוהו: וליה. ולו נתן שלטון ויקר ומלכות וכל העמים אומיא ולשונו׳ יעבדוהו שלטונו שלטון עולם לא יעבור ומלכותו לא תשחת והנה ראינו כי המלאך לא פירש לו רק חיה הרביעית והיה כן כי שלש החיות הראשונו׳ יוכל המשכיל לדעתם מנבואת דניאל האחרונות. והנה יש לך לדעת שהטעם ארבע חיות בעבור כי הארבע מלכיות היו בפאות שונות ולא ידעתי טעם הים הגדול כי כולם ביבשה היו אולי שכפשט החיה הרומשת בים הגדול גדולה מכפשט החיה ההוה ביבשה וזאת הנבואה במות אויל מרודך ותחלת בלשצר והנה האריה מלכות כשדים והגאון רב סעדיה אמר כי זאת המראה על דבר עבר והוא דבר נבוכד נצר ולבב אנוש יהב לה שנשב לדעתו זהו ומנדעי יתוב עלי וזה איננו נכון בעיני כי מה טעם לראות מה שעבר ומה תועלת להזכירו וזה הפירוש. הראשונה כאריה והוא נבוכד נצר: וגפין דנשר. בנו אויל מרודך וכן בנו בלשצר שנהרג: ונטלת מן ארעא. וכבר נשא אז מרטו הכנף ובלשון הקדם רבים וטעם ועל רגלין כאנש הקימת ולבב אנש שלב האריה גדול מלב האדם והנה טעם שהיו כשדים בתחילה טורפים כאריה ובהרוג מלכם שפלו כשדים וקנו לב והיה כשאר כל האדם ויפת אמר כי טעם כאנש הקימת שיראו קלונה כל העולם ויפה פירש. והחיה השנית מלכות פרס שהשחיתה מלכות כשדים והיא הנמשלת לכסף בחלום נבוכד נצר וטעם ולשטר חד כי בצד אחד ממלכות כשדים הרג כורש ודריוש ג׳ ערים גדולות גם ראיתי זה כתוב בספר מלכי פרס זה ארבעים שנה ושכחתי שמות הערים וזהו קומי אכולי בשר שגיא ממלכות כשדים. ורב סעדיה הגאון אמר כי זה רמז לאחשורוש שכתב ספרים להשמיד ישראל הנקראים עם רב ועצום ומה טעם לפירוש הזה כי אחשורוש לא תפש מלכות כשדים בתחילה. והחיה השלישית נמשלת לנמר היא מלכות יון ותחלת מלכות אלכסנדרוס שהיה מלך על רומא ואת המלכות נמשכת עד היום והיא הנמשלת לנבוכד נצר לנחשת וגם כתיב די תשלט בכל ארעא וכן כתוב בנבואה ושולטן יהיב לה וזה שאמר וארבעה גפין הם ארבעה המלכים שמלכו על מלכות אלכסנדרוס וזה דבר ידוע וככה אמר ותעלינה חזות ארבע תחתיה וכתוב שם לארבע רוחות השמים כאשר אמ׳ ארבעה ראשי׳ לחיותא וגם אפרשנו. והחיה הרביעית הנראה הוא מלכות ישמעאל היא הנמשלת בחלום נבוכד נצר לברזל ובנבואה כתוב ושינין די פרזל לה ולא הזכיר זאת הרביעית בנבואה השנית ולא ברביעית רק בנבואה הזאת פירש דבריה עד בוא הגואל ובנבואה השנית פירש דבר החיה השלישית והשלי׳ כל דבריה עד בוא הגואל כי בימי אלה שתי המלכיות יבא כאשר הזכיר בחלום וביומיהון די מלכיא אינון וטעם וקרנין עשר שפשטה מלכות ישמעאל ברוב הייטוב ואלה הם הקרנות מלכות בראסן ומלכות אצפהן ומלכות אלימן היא שבא ומלכות מיכא היא מיסא לדעת הגאון רב סעדיה ומלכות מצרים ומלכות אפריקי ומלכות ישמעאל השוכנים באהלים במזרח ובמערב ומלכות פלשתים הם אלמראבטין ומלכות אכרבר והם מבני חם והם לבנים ומלכות הכושים והם מלכים רבים וכל אלה תורה אחת להם ודבר הקרן הקטנה עודנו עתיד כי זה יהיה קרוב מביאת הגואל כאשר אפרש וזאת הקרן עם יצא ממזרח שישוב לתורת אלה הקבעת[redacted]מלגיעם וזה המלך יהיה חכם ומדבר גדולות [redacted] וזה יהיה בעמוד מיכא שר הגדול כאשר יפרש והוא עתיק יומין והיה רואה אותו במראות הנבואה שהיה זקן: כרסיה

יקומון ז׳ וסימ׳ ומשנאיו מן יקומון · יקומון עדי חמס · נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי · ארבעה מלכין יקומון מן ארעא · וקרניא עשר כנה מלכותא עשרה מלכין · ואכלם ואמחצם ולא יקומון · יחיו מתיך נבלתי יקומון · וא׳ כושל יקימון מליך: בחיין ל׳ כתיב נ״ון אריכא ושאר חיותא העדיו · והוא חד מן מלין נסבין נ״ון אריכא בסוף תיבות׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הנ״ון כס״ד: כטא ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וסימ׳ כלא מטא על נבוכד נצר · ועד עתיק יומיא מטא · חכנא כטה ומלכותא החסינו קדישין · קדמא כתיב

כרסיה שביבין די נור גלגלוהי נור דלק: נהר די נור נגד ונפק מן קדמוהי אלף אלפים ישמשונה ורבו רבון קדמוהי יקומון דינא יתב וספרין פתיחו: חזה הוית באדין מן קל מליא רברבתא די קרנא ממללה חזה הוית עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקדת אשא: ושאר חיותא העדיו שלטנהון וארכה בחיין יהיבת להון עד זמן ועדן: חזה הוית בחזוי ליליא וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוא ועד עתיק יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי: ולה יהב שלטן ויקר ומלכו וכל עממיא אמיא ולשניא לה יפלחון שלטנה שלטן עלם די לא יעדה ומלכותה די לא תתחבל: אתכרית רוחי אנה דניאל בגו נדנה

וחזוי ראשי יבהלנני: קרבת על חד מן קאמיא ויציבא אבעא מנה על כל דנה ואמר לי ופשר מליא יהודענני: אלין חיותא רברבתא די אנין ארבע ארבעה מלכין יקומון מן ארעא: ויקבלון מלכותא קדישי עליונין ויחסנון מלכותא עד עלמא ועד עלם עלמיא: אדין צבית ליצבא על חיותא רביעיתא די הות שניה מן כלהון דחילה יתירה שניה די פרזל וטפריה די נחש אכלה מדקה ושארא ברגליה רפסה: ועל קרניא עשר די בראשה ואחרי די סלקת ונפלו מן קדמיה תלת וקרנא דכן ועינין לה ופם ממלל רברבן וחזוה רב מן חברתה: חזה הוית וקרנא דכן עבדא קרב עם קדישין ויכלה להן:

א׳: יבהלונני ג׳ וחס׳ וסימ׳ חלם חזית וידחלינני · אתכרית רוחי אנה דניאל · עד כהסופא די מלתא: יקומון ז׳ וסימ׳ גמס׳ לעיל בס׳ בהאי סימן: ויקבלון מלכותא חד מן יז פסוקי׳ עד ועד וסימ׳ במסר׳ רבת׳:

אבן עזרא

כרסייה. הוא כסאו: וגלגלוהי. הם הגלגלים ומרוב מרוצתם יראו סביבי אש על כי גלגל האש תחת גלגל הלבנה בראיות גמורות ולא תתמה בעבור אלף אלפין ישמשוניה כי הכל בתנות השם הנכבד העליון הלא תראה כי מיכאל נקרא השר הגדול והנה תחתיו משרתים והם צבא השמים שהם צבא השם וכן כתוב אני שר צבא השם שהשם הנורא נסמך אל צבאות שהם עומדות תמיד ואיכם כלות כאשר פירשתי בספר השם הנכבד ועוד אגלה קצת סוד המלאכים הקדושים לאשר יבינו והנה ראה כי השם יעשה משפט וישפוט כל הארץ והספרים יהיו פתוחים לפניו כדרך מספרך אשר כתבת ויכתב בספר זכרון לפניו ועם דבר המלאכים אדבר על זה והנה פירש שראה די קטלת חיותא שתאבד כל מלכות ישמעאל רגע אחד בימים מעט׳ וטעם ושאר חיותא העדיו כי החיות הראשונות שרם ממלכת כל אחת וכמארו הגופו׳ וזאת החיה הרביעית יאבד גופ׳ כלל ולא ישאר שריד ופליט לישמעא׳ · ויאמר רבי ישועה כי זה כבר אנש הוא המשיח וכוון הדבר ריק הוא עם הקדם שהם ישראל: וליה יהיב: תוכל ללמוד מזה הכתוב כי כל הנעשה בארץ גזירות שמים הם ואמרתי שזה כבר אנש הוא ישראל שהוא שם המין בעבור שאמר דכיא על עתיק יומיא ודינא יהב לקדישי עליונים והטעם לעשות נקמה בחיה הרביעית: ומלת אתכריית אין לה ריע רק בעבור בגו נדנה שהגוף לרוח כנדן לחרב כמו וישב חרבו אל נדנה והטעם כאילו יצאה מרוב בהלה: קרבת. קרבתי אצל אחד מהמלאכי׳ העומדים שם לשרת עתיק יומין וכל זה בחלום: ויציבא אבעא׳ · והדבר נכון בקשתי ממנו: על דנא · על זה שיפרש לי זה החלום ואמר אלה הארבע חיות הם ארבע מלכיות והוא אמר מלכין בעבור כי הבן נחשב כאב כמו מלכות כשדים: ופירוש דבר כבר אנש ויקבלון בסוף המלכות קדושי עליון וירשו המלכות עד עולם ועד עולם וסב להזכיר דברי החיה הרביעית והזכיר עתה אשר לא הזכיר בראשונה כי הקרן הקטנה תעשה מלחמה עם ישראל ותוכל להם והנה פירש לו המלאך כי זה המלך האחרון במלכות ישמעא׳ ירע רעה גדולה לישרא׳ וזהו ולקדישי עליונין יבלא ויסבר כי ירבה לשנות מועדי ישראל ותורתם ויהיו ישראל בצרה עד עדן ועדנין ופלג עדן וזה אפרש בפסוק כי למועד מועדים וחצי והתברר מה שאמרתי שאמר המלאך ומלכותא יהיבת לעם קדישי עליונין: הנבואה

רבינו סעדיה גאון

כרסיה שביבין די נור גלגלוהי נור דליק · כסא הדין שלו שביבי אש וגלגליו אש בוערת הם אופני המרכבה שהם מתלהטין למען ידין עתים באפו כי באש נשפט ומרוב להט האש בוערת בגלגלי הכסא מתרב׳ האש עד העשות לנהר של אש כאמ׳: נהר די נור נגד · מושך ויוצא מלפניו מאש עברתו: אלף אלפין ישמשוניה וריבוא רבבן קדמוהי יקומון דינא יתיב · הוא יום הדין ככתוב כי הנה יום בא בוער כתנור וכתיב ויגבה יי׳ צבאות במשפט וכתיב לכן חכו לי נאם יי׳ הוא יום הגדול בעת יקום אלוה למשפט: וספרין פתיחו · אין לפניו צורך וחפץ לכתוב כי אין שכחה לפני גדול העצה ורב העליליה ואולם במשל כתב ויכתב בספר זכרון לפניו זה לצדיקים למען אשר יוזכרו תמיד לפניו לטובה ועל הרשעים כתיב ועם צדיקים אל יכתבו ודע כי דינא יתיב וסיפרין פתיחו אשר ביארתי למעלה יום דין ויום פקוד הוא יום העתיד לדרוש כל מעשה בני אדם החיים והמתים ואשר כתב למעלה ועתיק יומין יתיב כל האומר כי ראה דניאל יי׳ צבאות עין בעין הרי הוא פושע במדמה דמות ליי׳ ואין לו דמות דכתיב ואל מי תדמיון אל וכל האומר כי ראה מלאך הוא מן הטועים והוא מן האומר קטן וגדול למען כי אין שופט העולם כי אם הקב״ה לבדו ככתוב לפני יי׳ כי בא לשפוט הארץ ואין מלאך אשר יוכל לדבר כי אלף אלפין ישמשוניה ועתה דע כי דניאל ראה כל אלה בחלום ולא במראה עינים וכל החלום יש לו פתרון כי הם משל כי גם כל נבואת הנביאי׳ אשר ראו ותחת רגליו כמעש׳ לבנת הספיר ומראה מתניו ולמעלה יושב על כסא רם ונשא לא ראו תוך חקיקו כי אין דמות לבורא כל ולא דמות מלאך כי בעת שהיה מדבר עמם מראה להם חזיון חדש וכל דמות שראו יש לו פתרון מיקל שקד כי שוקד אני רבבות גדולות מעשיו בלי מספר וכאשר ראה מיכה ברוח נבואה וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו לא נוכל לרמות על יוצר הכל מימינו ומשמאלו ולא יעמוד לפניו כל יצור ואולם דברי כל אלה במשל במעשה בני אדם: והובד גשמה · ואבד גופה זה איבוד מלכות רביעית הוא שראה אבריהם והנה תנור עשן ולפיד אש כי באש יי׳ נשפט מדורתה אש ועצי׳ הרבה משפט לגוים בגיהנם ישפוט עם כל רשעי ארץ ככתוב ימטר על רשעי׳ פחים אש וגפרית וגו׳: ושאר חיותא העדיו שלטנהון · ושאר החיות הם שאר [redacted] כל אחד ואחד הס[redacted] ויעמוד מלך אחר תחתם ואולם בצבאותם הם עומדים ותהן כשארו עד בוא יומם באחרית הימים במגופים כי אבדה מלכותם ותהם כשארים עד היום ההוא כאשר כתב וארכא בחיין יהיבת להון עד זמן ועדן ואורך בחיים ניתן להם למלכים הראשונים אחרי אשר אבדה ממשלתם הוא אחרית מלכות ישמעאל וסוף מלכותו כי הוא אחרית מלכות כל הארץ כי אין אחריהן מלכות בי בימי מלכותם ישפוט יי׳ על יושבי הארץ: וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתי · זהו משיח צדקינו והלא כתוב על משיח עני ורוכב על חמור אלא יבוא בענוה כי לא יבוא על סוסים בגאות ואשר כתב עם ענני שמיא והנה עם ענני השמים הם מלאכי צבא השמים זו היא רוב הגדולה שיתן הבורא למשיח ככתוב עם ענני שמיא אז הוא גדול במשל כן עתיק יומין לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקי כמשלי בני אדם: ועד עתיק יומין הקרבוהי · כדכתיב נאם יי׳ לאדני שב לימיני וגו׳: וליה יהיב שולטן · שיתן לו שולטנות ומלכות ככתוב ואני נסכתי מלכי וכתוב ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו ולא תסור מלכותו ולא תשחת עדי נצח נצחים · ואסרכתבתי ואמרתי אין מלכות אחרת אחרי ישמעאל ככתוב ובזמיהון די מלכיא איכון אז בראותי ברות גדולות של ישראל וגלותם מיד: אתכריית רוחי · נבהלה רוחי ונעצבת רוחי זהו כי התכרה רוחי ונתחלפה אני דניאל נעצבת רוחי כמו נכריה: בגו נדנה. בתוך הגוף שהגוף הוא נדן הרוח שהייתי רואה בנערן של ישי׳ ד״א אתכריית רוחי כמעט קט שלא יצתה רוחי אני דניאל כמעט שלא נכרתה רוחי: בגו נדנה בגוה נדנה בגוה נדנה ההיכה מנגדתי מתוך חלומי ונכנסתי במחשבותי: קרבת על חד מן קאמיא ויציבא אבעא מניה · ומתוך החלום קרבתי אצל אחד מן המלאכים שהיו עומדים שמה והכון ויציב שאלתי ממנו על כל זאת: אלין חיותא רברבתא · אלה החיות הגדולות הם ארבע מלכיות שיקומו מן הארץ: ויקבלון · ואלה המלכיות יקבלו מלכותן של ישראל שהם קדישי עליונין כדכתיב כי עם קדוש אתה ליי׳ וכתוב ולתתך עליון ועל אשר ימרדו בוי׳ תנטל מהם מלכותם ותנתן לאלו ארבע מלכיות וירמו המלכות בעולם הזה ויגלו ישר׳ ויתעבדו תחתם עד העולם הבא עד שימלוך משיח: אדין צבית ליצבא · אדרציתי לעמוד על אמיתות בירור החי[redacted] שהיתה משונה לשעבד לישראל יותר מכולם והיא נוראה ויתירה מאד: שיניה מברזל וציפורניה מנחשת הם שריה וגיבוריה שקשים כברזל ועזים כנחשת: אכלה · גיבורי ישראל: ומדקה · תלמידי חכמים: ושאר דלת עם הארץ ברגלה רפסה בגלותי׳ ועל קרניא עשר · ועל עשר הקרנים הם עשר מלכיות שפירשנו: וקרנא דכן עבד קרבא עם קדישין עליונין ויכלה להון · זה טיטוס הרשע שנלחם עם ישראל בירושלם ויכלה להון שנצח אותם והחריב בית המקדש והגלה ישראל ממקומן: ויכלה

דניאל

סימן מנא מהשנא ישתנא תשנא לכנא למכנא יתכנא מתכנא תתכנא כלהון כתיב א' בסוף תיבותא: ולקדישי חד מן כה מלין כתיב י' בסיפרא וסי' חכימי לידעי בני אחרי רעיוני הדרי שלטוני רבי גברי והדכרי חשי צפרי תרי וחזוי לחרי זיוי מאני לאהלי וקטרי מלי יתקרי סרכי מעלי רוחי בעיני קדישי: סופא ג' כתיב א' וסי' נמסר לעיל בסיפרא סוף סימן ו': יבהלנני ג' חסרי' וסי' נמסר לעיל כהאי סימן: הנראה ב' קמצ' וסי' ויתאנף יי' בשלמה כי נטה לבבו· אני דניאל אחרי הנראה אליו: בראותי ב' וחסרים וסי' ואראה בחזון ויהי בראותי· ויהי בראותי אני דניאל את החזון: ואשא עיני ואראה ג' דסמ' וסי' ואשא עיני ואראה והנה מגלה עפה· ואשא עיני ואראה והנה ארבע מרכבות· ואשא עיני ואראה

עד די אתה עתיק יומיא ודינא יהב לקדישי
עליונין וזמנא מטה ומלכותא החסנו קדישין:
כן אמר חיותא רביעיתא מלכו רביעאה תהוא
בארעא די תשנא מן כל מלכותא ותאכל כל
ארעא ותדושנה ותדקנה: וקרניא עשר מנה
מלכותה עשרה מלכין יקמון ואחרן יקום אחריהן
והוא ישנא מן קדמיא ותלתה מלכין יהשפל:
ומלין לצד עליא ימלל ולקדישי עליונין יבלא
ויסבר להשניה זמנין ודת ויתיהבון בידה עד עדן
ועדנין ופלג עדן: ודינא יתב ושלטנה יהעדון
להשמדה ולהובדה עד סופא: ומלכותא ושלטנא
ורבותא די מלכות תחות כל שמיא יהיבת לעם
קדישי עליונין מלכותה מלכות עלם וכל שלטניא
לה יפלחון וישתמעון: עד כה סופא די מלתא
אנה דניאל שגיא רעיוני יבהלנני וזיוי ישתנון
עלי ומלתא בלבי נטרת:
ח בשנת שלוש למלכות בלשאצר המלך חזון נראה
אלי אני דניאל אחרי הנראה אלי בתחלה:

ואראה בחזון ויהי בראתי ואני בשושן הבירה
אשר בעילם המדינה ואראה בחזון ואני הייתי
על אובל אולי: ואשא עיני ואראה והנה איל
אחד עמד לפני האבל ולו קרנים והקרנים גבהות
והאחת גבהה מן השנית והגבהה עלה באחרנה:
ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה וכל
חיות לא יעמדו לפניו ואין מציל מידו ועשה
כרצנו והגדיל: ואני הייתי מבין והנה צפיר
העזים בא מן המערב על פני כל הארץ ואין נוגע
בארץ והצפיר קרן חזות בין עיניו: ויבא עד
האיל בעל הקרנים אשר ראיתי עמד לפני האבל
וירץ אליו בחמת כחו: וראיתיו מגיע אצל האיל
ויתמרמר אליו ויך את האיל וישבר את שתי
קרניו ולא היה כח באיל לעמד לפניו וישליכהו
ארצה וירמסהו ולא היה מציל לאיל מידו:
וצפיר העזים הגדיל עד מאד וכעצמו נשברה
הקרן הגדלה ותעלנה חזות ארבע תחתיה לארבע
רוחות השמים:

והנה איל אחד עומד לפני האובל: ברצונו ד' חס' בליש' וסי' וברצנם עקרו שור· אם עולה קרבנו מן· ראיתי את האיל מנגח ימה וצפנה· ועשה כרצנו והגדיל· וכל לרצנכם דכו: נוגע ג' מל' בליש' וסי' בעמוס סיכן ט' וסוף מצורע: וישליכהו ג' ב' חסרים וחד מל' וסי' ויאמר השלכהו ארצה· פן שנאו רוח יי'· וישליכהו ארצה וירמסהו· קרמא מל'· אנך:

רבינו סעדיה גאון

ויכלה להון עד די אתה עתיק יומיא. ומשהגלם ועד שיבוא המשיח הם עתידין להשתעבד תחת ידיהם: ודינא יהיב לקדישי עליונין. וגזירת דת ודין יתן לישראל וזמן יגיע וירשו המלכות ישר' הקדושים: כן אמר. כך אמר לדניאל המלאך בתוך החלום החיה הרביעית היא מלכות רומי שתהיה בארץ תהא משונה בגזירותיה יותר מכל המלכיות ותאכל ותגמור כל הארץ ותדוש ותדוק כל ארץ ישרא': וקרניא עשר. הם עשרה מלכים שיקומו ממנה: ואחרן יקום. ואחר כך יקום אחריהן מלך אכזר הוא טיטוס שיהא מחריב בית המקדש והוא חזק מן הראשוני': ותלתה מלכים ישפיל. מלך ישראל ומלך יון ומלך ישמעאל: ומלין לצד עליאה ימלל. זה טיטוס מחרב בית אלהינו ואחר תפש זונה בידו ונכנס לפני ולפנים ולקח ספר תורה והציע תחתיה וקלקל עמה ושלף את החרב וחתך את הפרכו' עד שטיפטף דם ונבזה ואמר אי אלהימו צור חסיו אשר חלב זבחימו יאכלו וגו': ולקדישי עליונין יבלא. אלו ישראל שבילה אותם כדכתיב בילה בשרי ועורי שיבר עצמותי ויתכן לומר יבלה יכלה שכילה אותם: ויסבר להשניא זמנין ודת. שעלה בדעתו לשבות ולבטל מישראל השבתות והמועדים והתורה: ויתיהבון בידיה עד עדן ועדנין ופלג עדן. ויהיו מסורין בשעבוד תחת ידו עד עדן ועדנין ופלג עדן דיבר הכתוב כלשון בני אדם וכל חכם וסבר ומבין דעת התורה נסתרה דרכם ובערה עצתם בלי להשיג דעת החשבון הזה ואין יודע זולתי אלהינו ככתוב כי יום נקם בלבי הלב לא הגיד לפה והפה איך יגיד למלאך וטפסר יש לנו לחכות ולקוות עד ירחם עמו ועירו אמן. ובזמן אשר יגמור החשבון הכמוס עמו חתום באוצרותיו אז ישב בדין ככתוב ודינא יתיב שישב בדין· [redacted]. מלכותו של מלך המשיח מלכות עולם וממשלתו עם דור ודור וכל הממשלות אליו יעבדו וישמעו: עד כה סופא. עד הנה סוף הדבר: נטרת· שמרתי. וזה החזון נראה לדניאל בשנת שלש לבלשאצר: על אובל אולי. על פתח שער הבניין ששמו אולי אובל קורין חכמים לשער הגדול אבולא אולי כמו אילין ואילמיו וי"א נהר חזק כמו יובל ויבלי מים ואולי לשון אילי הארץ ובדעתי איכו כן לפי שבשושן הבירה אין בה נהר אמנם כי אובל אולי שער הבירה: איל אחד ולו קרנים· בדעתי מלכי מדי ופרס: והגבוהה עולה באחרונה. מדעתי שהוא אחשורוש שהוא אחרון ועשיר וגדול מכל האובל השער: ראיתי את האיל מנגח. וכל חיות לא יעמדו לפניו. כי כל מלכים לא יכלו לו כי הוא מלך מהודו ועד כוש: והנה צפיר העזים. זה מלך יון: על פני כל הארץ. כי הוא הולך בכל הארץ ואין עומד כנגדו: ואין נוגע בארץ. לפי שהוא מקרקר בל ינוח ובל ישקוט: קרן חזות בין עיניו. הוא קרן גדולה גבוהה למראה למרחוק קרן אחד בתחילת ראותו והוא אלכסנדרוס מוקדון הוא הצפיר בעצמו והקרן הוא המלוכה: ויבא עד האיל. שנלחם במלך פרס: בעל הקרנים. הוא מדי כי שנים ראה איל אחד בקרנים קטנות והוא מלך פרס ובעל קרנים הוא מלך מדי: לפני האובל. לפני השער: וירץ אליו בחמת כחו. להלחם בו: ויתמרמר. נעשה חרון ורב אליו ונכחו ויש אומרים במרירות ואכזריות אבל המרות והמרי והסרבנות הוא יסוד הפסר כי כן כתו' ויך: וישבר את שתי קרניו· שהשפיל את מדי ופרס: וישליכהו· למלך מדי: וירמסהו· למלך פרס: וצפיר העזים הגדיל. הוא מלך יון הוא אלכסנדרוס הגדיל מאד במעשים גדולים שעברו על ידו: ובעצמו. וכאשר נתרברב מאד אז מת אלכסנדרוס שנקרא הקרן הגדולה: ותעלנה חזות ארבע תחתיה. המה ד' מלכים אשר הקים בחייו וחילק להם המלוכה כמו שאמרנו למעלה אחד ברומא ושמו רומנוס אלכסנדרוס באלכסנדריאה הורדוס בעכו ואנטיוכוס באנטוכיא: לארבע רוחות השמים. בארבע קצותיו של מלכות:

ומן

אבן עזרא

הנבואה השנית. בשנת. אחרי הנראה. אשר נראה כמו העיר ההוללה ההלכוא אתך: ואראה. אמר יפת כי היה רואה במראות הנבואה שהיה בשושן הבירה שהוא מלכות פרס כי משם יצא משחית מלכות בלשצר וכאילו היה על נהר אולי כמו יחזקאל על נהר כבר ואובל כמו יובל ועל יובל ישלח שרשיו כערבים על יבלי מים והאלף תחת יוד כיושי כמו אישי גם באלף כתוב ויוד תתימרו כאלף יתאמרו והזכיר לפרס ככה כי דניאל בבבל היה כאשר נהרג בלשצר המלך ויפת אמר מנהג המראה לאחר והנה רק יתכן שהלך דניאל אל עילם ושב באותה שנה אל בבל: ואשא. איל אחד· זאת מלכות פרס: ולו קרנים. מדי ופרס גוים עצומים הם: והאחת גבוהה. שמלכות פרס גדולה ממלכות מדי או בעבור כורש מלך פרס שהיה גדול מדריוש הזקן המדי כי במות דריוש שבה בבל אל כורש וכן אמר כורש מלך בבל ולא מלך דריוש הזקן רק שנה אחת ועל שניהם אמ' הכתוב מטעם כורש ודריוש ועוד אפרש זה: ראיתי. מנגח. שלש פאות מערב וצפון ודרום ונקרא המערב ימה בעבור הים הגדול שהוא בארץ ישראל בפאת מערב כי כנגד ארץ ישראל ידבר וזה האיל מנגח לפניו גם לימינו גם לשמאלו ולא לאחריו כי ממזרח בא וכתו' קורא ממזרח עיט: וכל חיות· אינם החיות הנזכרות בפרשה הראשונה רק כל מלכים שנגח בדרך בואו: ואני· צפיר העזים. זהו אלכסנדרוס מוקדון וכך פירש המלאך והוא בא מפאת מערב כי הוא היה מלך הערב ושם כולר ופירוש ואין נוגע בארץ כאילו היה עף באויר במרוצה ומרוב מרוצתו לא היה נראה שהוא נוגע בארץ: והצפיר· שעיר עזים וככה כתוב וצפירי עזים בספר עזרא: קרן חזות· מסובך וככה פירש המלאך שהוא המלך הראשון שהרג את ארתחשסתא לשון כשדים הוא ועוד אפרש: וצפיר· וכעצמו. בעבור שמת אלכסנדרוס כאשר גברה ידו ובימי בחורותו כמו בן שלשים שנה מת: ותעלנה חזות. קרנים בחזות וזהו שנחלקה מלכותו לארבעה מלכי': לארבע רוחות השמי'. זהו ד' ראשין לחיותא מקום המלכות לכל אחד מהם המקום הראשון רומא והשני הוא מצרים והשלישי ארץ ישרא' והרביעי ארץ פרס וככה כתוב בספרי המלכים:

ומן

יצא ג׳ סבירין יצאה וסימ׳ השמש יצא על הארץ ולוט׳ · בצל חשבון עמדו דירמיה· ומן האחת מהם יצא קרן אחת׃ ותפל ל׳ ותגדל עד צבא השמים· וא׳ הפל ויאמר המלך להמן מהר קח· ואינון מן חד ת׳ וחד ות׳ בריש תיבו׳ ואינון מן אב מן חד חד חד א׳ וחד וא׳ וסימ׳ במסרה רבתא במערכת אות הת״ו בס״ד׃ המדבר ד׳ וסימ׳ כי פי המדבר אליכם· המדבר אליך והבאתו אלי· כי אני הוא המדבר· ויאמר אחד קדוש׃ וצבא ד׳ וסי׳ וצבא תנתן על התמיד· תת קדש וצבא מרמס· ואמת הדבר וצבא גדול וכין׳ חליפות וצבא עמי׃ ויקרא ויאמר ׳ פסו׳ אית בהון ויקרא ויאמר וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן ז׳׃ וכדברו ג׳ וכספרא וסי׳ ובדברו עמי נרדמתי׳ ובדברו עמ׳ את הדבר הזה עמדתי מרעיד·

וּמִן־הָאַחַת מֵהֶם יָצָא קֶרֶן־אַחַת מִצְּעִירָה וַתִּגְדַּל־ ל׳ ג׳ סבי׳ יצאה
יֶתֶר אֶל־הַנֶּגֶב וְאֶל־הַמִּזְרָח וְאֶל־הַצֶּבִי׃ וַתִּגְדַּל ל׳
עַד־צְבָא הַשָּׁמָיִם וַתַּפֵּל אַרְצָה מִן־הַצָּבָא וּמִן־ ל׳ וא׳ אל תפל
הַכּוֹכָבִים וַתִּרְמְסֵם׃ וְעַד שַׂר־הַצָּבָא הִגְדִּיל וּמִמֶּנּוּ ל׳
הֻרַם הַתָּמִיד וְהֻשְׁלַךְ מְכוֹן מִקְדָּשׁוֹ׃ וְצָבָא תִּנָּתֵן הורם· ל׳ ר׳
עַל־הַתָּמִיד בְּפָשַׁע וְתַשְׁלֵךְ אֱמֶת אַרְצָה וְעָשְׂתָה ל׳ ל׳
וְהִצְלִיחָה׃ וָאֶשְׁמְעָה אֶחָד־קָדוֹשׁ מְדַבֵּר וַיֹּאמֶר ל׳ ל׳
אֶחָד קָדוֹשׁ לַפַּלְמוֹנִי הַמְדַבֵּר עַד־מָתַי הֶחָזוֹן הַתָּמִיד ל׳ וחס׳ ר׳
וְהַפֶּשַׁע שֹׁמֵם תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי ל׳ ל׳ ר׳
עַד עֶרֶב בֹּקֶר אַלְפַּיִם וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְנִצְדַּק קֹדֶשׁ׃ ל׳
וַיְהִי בִּרְאֹתִי אֲנִי דָנִיֵּאל אֶת־הֶחָזוֹן וָאֲבַקְשָׁה בִינָה ג׳ וחס׳ וכתבין
וְהִנֵּה עֹמֵד לְנֶגְדִּי כְּמַרְאֵה־גָבֶר׃ וָאֶשְׁמַע קוֹל־אָדָם ל׳
בֵּין אוּלָי וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר גַּבְרִיאֵל הָבֵן לְהַלָּז אֶת־ ד׳ רפי׳ ב׳ בכתו׳
הַמַּרְאֶה׃ וַיָּבֹא אֵצֶל עָמְדִי וּבְבֹאוֹ נִבְעַתִּי וָאֶפְּלָה ג׳ ל׳
עַל־פָּנָי וַיֹּאמֶר אֵלַי הָבֵן בֶּן־אָדָם כִּי לְעֶת־קֵץ
הֶחָזוֹן׃ וּבְדַבְּרוֹ עִמִּי נִרְדַּמְתִּי עַל־פָּנַי אָרְצָה ג׳

וַיִּגַּע־בִּי וַיַּעֲמִידֵנִי עַל־עָמְדִי׃ וַיֹּאמֶר הִנְנִי מוֹדִיעֲךָ ג׳ מל׳
אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה בְּאַחֲרִית הַזָּעַם כִּי לְמוֹעֵד קֵץ׃ ל׳ ו׳ רפי׳
הָאַיִל אֲשֶׁר־רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנָיִם מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס׃ ה׳ חס׳ בכתו׳
וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן וְהַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר בֵּין־ ל׳ דגש׳ ל׳ חל׳ בכתי׳
עֵינָיו הוּא הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן׃ וְהַנִּשְׁבֶּרֶת וַתַּעֲמֹדְנָה פת׳ ל׳
אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ אַרְבַּע מַלְכֻיוֹת מִגּוֹי יַעֲמֹדְנָה וְלֹא ל׳ ל׳
בְכֹחוֹ׃ וּבְאַחֲרִית מַלְכוּתָם כְּהָתֵם הַפֹּשְׁעִים יַעֲמֹד ל׳ ל׳
מֶלֶךְ עַז־פָּנִים וּמֵבִין חִידוֹת׃ וְעָצַם כֹּחוֹ וְלֹא ג׳ ל׳
בְכֹחוֹ וְנִפְלָאוֹת יַשְׁחִית וְהִצְלִיחַ וְעָשָׂה וְהִשְׁחִית
עֲצוּמִים וְעַם־קְדֹשִׁים׃ וְעַל־שִׂכְלוֹ וְהִצְלִיחַ מִרְמָה ל׳ ג׳
בְּיָדוֹ וּבִלְבָבוֹ יַגְדִּיל וּבְשַׁלְוָה יַשְׁחִית רַבִּים וְעַל ל׳
שַׂר־שָׂרִים יַעֲמֹד וּבְאֶפֶס יָד יִשָּׁבֵר׃ וּמַרְאֵה ג׳ לאס׳
הָעֶרֶב וְהַבֹּקֶר אֲשֶׁר נֶאֱמַר אֱמֶת הוּא וְאַתָּה סְתֹם ל׳
הֶחָזוֹן כִּי לְיָמִים רַבִּים׃ וַאֲנִי דָנִיֵּאל נִהְיֵיתִי
וְנֶחֱלֵיתִי יָמִים וָאָקוּם וָאֶעֱשֶׂה אֶת־מְלֶאכֶת הַמֶּלֶךְ ל׳ ג׳
וָאֶשְׁתּוֹמֵם עַל־הַמַּרְאֶה וְאֵין מֵבִין׃ ל׳ וא׳ ואשתומם

ובדברו עמי כדברים האלה׳ וא׳ ובדברו ויאמר אל תירא׃ ראית ה׳ חס׳ ה׳ בסוף בכתובי׳ וסים׳ אשר ראית את עניי· אם ראית גנב ותרץ· ראית איש חכם בעיניו · האיל אשר ראית ׳ראתה כי אתה עמל· בתרא ראתה כתיב וכל שאר קרי׳ דכו׳ חס׳ במ״ב מ״ל בלישני׳ וסי׳ וראיתה אתה ונאספתה· לך הגד למלך אשר ראיתה׃ עז פנים ב׳ וסים׳ גוי עז פנים · מלך עז פנים ומבין חידות׃ עצומים כל נביאים וכתובים מ״ל במ״ג חסרי׳ וסים׳ כי ידעתי רבים פשעיכם· ושפט בין עמים רבים· ועצמים כל הרוגיה׳ וכל אוריתא דכו׳ חס׳ במ״א ונשל גוים רבים מפניך החתי והאמרי׃ ומראה ז׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר לעיל בריש סיפרא סימן א׳ וסוף משפטים ויחזקאל סימן י׳׃ ואשתומם ל׳ בלעיל ואני דניאל נהייתי· וא׳ מלרע ואשתומם ואביט ואין עוזר ואינון חד מן ב׳ זוגין מן חד חד חד בלרע וחד מלעיל וא׳ בריש׳ וסי׳ נמסר במסרה רבתא בערכת אות הו״ו בכ״ד׃

אבן עזרא

ומן · הטעם ממלכות אחת מאלה יצאה קרן קטנה במספר צבאה והוא שהיתה בארץ ים׳ באנטוכיא והוא אנטיוכוס ובגהה על מלכות מצרים דרום לארץ ים׳ כי רוחב מצרים מהקו השוה תשע ועשרי׳ מעלות ורוחב ירושלם שלשים ושלש על כן הוא בתוך היישוב כי כלו עד ששה וששי׳ מעלות מהקו השוה כי ארבעה ועשרים מעלות נוטה גלגל המזלות מגלגל המישור וטעם המזרח ארץ פרס׃ ואל הצבי· כל ארץ ישראל צבי היא לכל הארצות׃ ותגדל· גבריאל פיר׳ זה וככה ועד צבא השמים שר הצבא שהוא מיכאל הלא תראה ועתיק יומין יתיב וכתוב ובעת ההיא יעמוד מיכאל ׃ ותשלך אמת ארצה· שביטל התורה ולשמור המצות כאשר יפרש׃ ואשמעה מלאך אחד קדוש· כמו רבים כל עמים׃ לפלמני אלמוני· מלה מורכבת כי לא ידע דניאל שמו בתחילה ופלמוני מגז׳ פלאי ואלמוני מגזרת אלם ועתה קרא דניאל ודבר כמו מדבר תידה וטעם התמיד הוא וממנו הורם התמיד בקש לדעת כמה ימים יעמד׃ ותת· הוא תנתן ׳וקדש מכון מקדשו· וצבא ותפל ארצה מן הצבא והנה מרמס ותרמסם׃ ויאמר· עד ערב בקר· עוד אפרשנו׃ ונצדק קדש· שישוב קדש לצדק· בעבור שאמר כמראה גבר אמר גבריאל׃ ויבא· טעם לאמר בן אדם בעבור שהוא במראה הנבואה בין המלאכי׳ הקדושים וככה יחזקאל הנביא׃ ויאמ׳ אלי הבן· כפשך בן אדם או לבך· וטעם כי לעת קץ לקץ ארוך כמו אנשי מדות׃ באחרית הזעם· יספר זעם השם על ישראל בימי יון הרשעה ובימי אנטיוכוס עד שיטהרו החשמונים את הבית וזהו ונצדק קדש והנה שב לפרש כי המלך הראשון שהוא אלכסנדרוס הוא הקרן הנשברה מהרה ופירש ארבע מלכיות וטעם מגוי שכולם היו מגוי יון ולא אחד בהם שהיה לו כח כמו אלכסנדרוס׃ ובאחרית מלכותם· על ישראל׃ כהתם הפושעים· והנה הטעם כי בעבור שהיו פושעי ישרא׳ רבים על כן נמכרו ביד היונים׃ מלך עז פנים· הוא היה אנטיוכוס והשר שלו גליגום ויש מהגאוני׳ שאומרים שמלך עז פנים הוא הקדרי שיצא בשנת ארבעת אלפים ותשׂ״ד שנה והנביא ידבר על האחד מהארבעה מלכים שמלכו תחת אלכסנדרוס וככה פירש עוד בנבואה הרביעית ועמד מלך גבור שהוא אלכסנדרוס ואמר ובעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע רוחות השמים והנה אין זה כאשר דברו׃ ועצם כחו ולא בכחו· רק בעבור חטאת ישראל ליסרם השם׃ והשחית עצומים· זה פירוש ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמסם והוא השחית רבים מישראל· ופירוש ועד צבא השמים הגדיל שהוא שר השרים שהוא מיכאל כי הוא השר הגדול ותחתיו שרים ועוד אדבר על זה והוא בטל עולת התמיד והחריב הבית וזהו והושלך מכון מקום מקדשו ואל תתמה בעבור שאמר שהוא מקדש מיכאל כי מקדש השם הנכבד הוא כמו תורת משה הוא מטה האלהים׃ ובאפס יד ישבר· כי ידוע הוא אנטיוכו׳ נפל מן הגג ונשבר ומת· הגאון רב סעדיה אמר כי אלפים ושלש מאות הם שנים ותחלתם מגלות מצרים ומה טעם להחל משם ועוד איך הוא שנה ערב ובקר לפי דעתו כבר עבר המועד זה שנים רבות והנכון בעיניכי שש שנים וחדשים עמדו ישראל בימי אנטיוכוס בצרה גדולה וכן

כתוב

רבינו סעדיה גאון

ומן האחת יצא קרן אחת מצעירה· זאת קרן זעירא אשר פתרונו במלכו׳ רביעית היא ישמעאל׃ ותגדל יתר· גדלה ביותר מאד ואכלה אל הנגב כי תחילתו יצא מן הנגב שהוא דרום מן מדבר יש בסוף הנגב ואחריו אל המזרח ואל בראשן׃ ואל הצבי· שהיא ארץ שם והם הקדם מהם לקחו בחייו ומהם לקחו משפחותיו׃ ותגדל עד צבא השמים· על ישראל ועל מלכי הרומיים׃ ותפל ארצה מן הצבא· כולם כשברו יותר ממהלך שנה ויש שיאמר כי זו המלכות קרן זעירא היא אשר תעמוד על מלכות ישמעאל ולא זולתה׃ ועד שר הצבא הגדיל· ממלכי רומא אשר היו בירושלם הוגדל מהם מלך ישמעאל ויקח ירושלם מידו בחזקה׃ וממנו הורם התמיד והושלך מכון מקדשו· כי החריב מלך ישמעא׳ במות שלהם הרבה והשליך מכונם ויקרישותם׃ וצבא תנתן על התמיד בפשע· כי הקים מלך ישמעאל בית תפלותו בין התמיד של [redacted] ותשלך אמת ארצה· כי כן הרק ישרא׳ שקראו זרע אמת עד ארצה ועשתה והצליחה׃ ואשמעה אחד קדוש מדבר· מלאך שמו אחד קדוש והיה שואל למלך אחר המדבר ועל שלא נודע שמו אמר לפלמוני כמו לפלוני לאותו המדבר׃ עד מתי חזות התמיד הזה והפשע· מתי ישתומם ויבטל ועד מתי עם קדש יהיה מרמס ככתוב ותרמסם ומתי הצבא תנתן על התמיד׃ ואבקשה בינה· להבין׃ כמראה גבר· כמראה איש גבור והוא גבריאל׃ בין אולי· בין הנביין כמו אילין׃ להלז· לזה׃ אצל עמדי· מעמדי׃ נרדמתי· כשנתשטחתי לשון ירידה׃ כי למועד קץ· כי התמיד של ערלים שנשאר מעט באחרית הזעם הוא אחרית הגלות אז התמיד של ערלי׳ שנשאר מעט וצבא של ישמעאל היא משבת בית מחמד יעמדו עד קץ החזון׃ והנשברת· הוא מלך [redacted] · הם ד׳ מלכי׳ שהעמיד בחייו כאשר פתרנו למעלה׃ מגוי יעמודנה· אותן ד׳ מלכים מן גוי שריו וצבאיו יעמודנה׃ ולא בכוחו· ולא מזרעו כי לא יהיה לו לא נין ולא נכד בעמו׃ ובאחרית מלכותם· אחרי מות ד׳ אלו הפושעים יעמוד מלך עז פנים קשה וחזק במלכותו הוא מלכות ישמעאל׃ ומבין חידות· חידות מלכים הראשונים והעצומים כי מלכים הראשונים יוונים ורומיים ופרסיים׃ ועצם כחו ולא בכוחו· כי אם בעונות ישרא׳׃ ונפלאות ישחית· זה בית המקדש׃ והשחית עצומים· אלו בתי השרים ועדי ישרא׳׃ ועם קדושים· הם ישר׳ שנלחם בהם בירושלם בימי טיטוס ככתו׳ עברא קרב עם קדישין׃ ישחית רבים· יהרגם אחריכן ויוציאם ממדינתם׃ שר שרים· הוא הערל הפקיד בירושלם אשר פקד אותו טיטוס אחרי לוכדו עיר הקדש בהחריבו גאון עוזינו והניח מלך מנומים לרדות בעם יי׳ ובא מלך ישמעאל ולקח ארץ ישראל מידו ויחזק עליו מן ב׳ מלכי׳ שר אחר מיעוט שנים הרי שלשה· ובשלוה פתאום ישבר ויפול׃ ובאפס יד ישבר· בלי כח כי ביד חלש ישבר· ד״א ובאפס יד ישבר ובאחרית ישבר· ד״א ובאפס יד ישבר לא בידי אדם ישבר ככתוב די התגזרת אבן די לא בידין׃ נהייתי ונחליתי· נשטערתי עד שנחליתי כמו נהי והי׃ ואשתומם· לשון שתיקה כמו שלשת ימים משמים׃ פ״א יצא קרן אחת מצעירה· מקטנה שבהן כמו מקדם אנטיוכוס

שהיה

דניאל

למלאות ו׳ ד׳ מל וכ׳ חס׳ וסימ׳ וכדרשת אבן למלאת · וחבירו · למלאות לחרבות ירושלם · למלא׳ דבר יי׳ בפי ירמיהו דסוף ד״ה ב׳ בו׳ · ומי מתנדב למלאות ידו היום ליי׳ ד״ה:

ט בִּשְׁנַת אַחַת לְדָרְיָוֶשׁ בֶּן־אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
ב מִזֶּרַע מָדָי אֲשֶׁר הָמְלַךְ עַל מַלְכוּת כַּשְׂדִּים: בִּשְׁנַת
ב׳ ב׳ אַחַת לְמָלְכוֹ אֲנִי דָּנִיֵּאל בִּינֹתִי בַּסְּפָרִים מִסְפַּר
ל׳ הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמִיָה הַנָּבִיא
ו׳ לְמַלֹּאות לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלִַם שִׁבְעִים שָׁנָה: וָאֶתְּנָה

קל׳ יי׳ וסט׳ אֶת־פָּנַי אֶל־אֲדֹנָי הָאֱלֹהִים לְבַקֵּשׁ תְּפִלָּה
ג׳ וְתַחֲנוּנִים בְּצוֹם וְשַׂק וָאֵפֶר: וָאֶתְפַּלְלָה לַיהוָה
קל׳ אֱלֹהַי וָאֶתְוַדֶּה וָאֹמְרָה אָנָּא אֲדֹנָי הָאֵל הַגָּדוֹל
וְהַנּוֹרָא שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו
וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו:

רבינו סעדיה גאון

שותר: ואל הצבי׳ הכפון: ותגדל עד צבא השמים: כי ראה שמפיל הכוכבים כשעושה גרות לישר׳ צבא הצדיקים כרכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבי׳: ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמסם. שהפילה לארץ החסידים ותרמסם בגלות: ועד שר הצבא הגדיל. ועד הקב״ה הגדיל לדבר גדולות ונתגאה בעצמו ואמר אין אלוה יכול להציל ירושלם מידי והפיל חומות ירושלם והחריב בית המקדש ובטלו עולות וזבחים בימיו ואז ממנו מאותו המלך שהחריב בית תפארתינו אז הורם והושלך התמיד כמו רמה בים מרים התמיד על הדין שהותמד בכל עת ובכל שעה יושב הקב״ה בדין על חורבן ביתו שנאמר ואל זועם בכל יום. ד״א וממנו הורם התמיד כתמשו על הכוכבים שהן תמיד כלומר שראה והפיל הצדיקים שדומים לכוכבים ולא היו בעולם: והושלך מכון מקדשו שהחריב והשפיל בית המקדש בימיו: וצבא. ורבה כמו ולמן די יצבא יתננה כלומר ורוצה הקב״ה על התמיד על הדין שיהיה נתון תמיד בכל יום על הפשע והתמיד שמרד אדום והשליך אמת ארצה אלו ישראל ובית המקדש. ד״א וצבא השמש והירח תנתן על התמיד בפשע שהיו מקטרים לשמש ולירח ולצבא השמי׳ ועל זה הפשע בטל התמיד וחרב בית המקדש והשליך הקרן האמת ארצה: לפלמוני. כמו לפלוני: והפשע שומם. תת לשמם וקדש וצבא מרמס. בית קדש הקדשים וצבא [redacted] ורבה שיהיה מרמס: ויאמר אלי עד ערב בקר. עד שיעשה ערב של ישראל בקר כמו והיה לעת ערב יהיה אור. ד״א עד ערב בקר עד שיגמור היום סוף אלפים ושלש מאות חודש כי ערב ובקר יום אחד וזה חשבון ממלכות יונים עד שנצחו חשמונים אלפים ושלש מאות חדשים היו וכספור ונדעה היאך הוא החשבון לאלפים ושלש מאות ירחים מלכות יונים מאה ושמונים שנה ספור השנים והעלם לאלף חדשים כי אלף ומאתים חדשים הם מאה שנה ותשע מאות ושנים חדשים הם שמונים שנה והמה שנים פשוטות תן שנים עשר חודש לשנה הרי מאה ושמונים שנים פשוטות עולים לאלף ומאה ושנים ירחים הוסיף עליהן עיבוריהן שבעה חדשי׳ על כל מחזור והם עולים לתשעים וחמש שנים שיש עיבורים לחמשה חדשים ועל שמונים וחמש שנים שיש שלשים ואחד חודש הרי ששים וששה ירחים הרי אלפים ומאתים ועשרים וששה חדשים כשארו לך שבעים וארבעה חדשים כלול אותם לשנים ויעלו השבעים ושנים חדשים לשש שנים ושני חדשים ועיבוריהן הרי שבעים וארבעה חדשים ואלו שש שנים משכפלו יונים עד שתפשו חשמונים מלכות שלימה והיו הגוי׳ תחת ידיהן היו שש שנים הריקפו שנים עם עיבוריהן עולין אלפים ושלש מאות חדש אז נצדק קודש ישראל וירושלם ובית קדש הקדשים שנצדק ונטהר. ד״א אלו שש שנים מיום מלוך אלכסנדרוס עד שתפש את ירושלם שהיו ישראל תחת רגליו עברו אלו שש שנים ואחר שתפש ירושלם מלך יון ק״פ שנה ומאז מונין למניין שטרות מתחלת אלו ק״פ שנה והם חשבון אלפים ושלש מאות חדשים: להלז. לזה כמו הנער הלז האיש הלזה: ובבאי נבעתי. לשון בעתה ובהלה כמו ואימתך אל תבעתני נבעת מלפני המלך ולמה נבעת מקול ההברה שנשמע באויר העולם: נרדמתי. תרדמה של פחד ונפלתי על פני ואמר לי בן אדם הכן עצמך באחרית הזעם והגלות כי למועד הגלות יהי קץ וסוף: בעל הקרנים. זה מלך מדי: האיל אשר ראית. זה מלך פרס של מלכי מדי ופרס: והצפיר השעיר. היינו צפיר שעיר אלא המקרים בספרא כתוב באה הצפירה ויש לומר כמו ויצפור מהר הגלעד: המלך הראשון. המקדים למלוך הוא השעיר זה אלכסנדרוס והיא הקרן הגדולה שלא היה גדול כמוהו בכל מלכי יון: והנשברת. במותו תשבר מלכותו: ותעמודנה ארבע תחתיה. אלו ד׳ גיבוריו שהמליך בחייו: מגוי יעמודנה ולא בכוחו. מעמו יהיו המלכים ולא מכוחו מזרעו כי אין לו בן: כהתם הפושעים. אלו ד׳ מלכים מן העולם. אז יעמוד מלך עז פנים זה אנטיוכוס: ולא בכח גבורתו מלך אלא מרוב חכמה שהיה מבין חירות ותחבולות ככתוב ועצם כחו ולא בכחו כלומר לא מעוכם כחו מלך אלא מרוב חכמה וחידות שהיה בו. ד״א ולא יהיה עוכם כחו ככחו של ראשון: ונפלאות ישחית. הם אדירי ארץ המופלאים: והצליח. עצמו ועשה כל מה שחפץ והצליח מלוכה בידו: ועל שכלו. לפי שהוא חכם: מרמה בידו על כן יצליח במלכותו וישחית גיבורים עצומים וישראל שהם קדושים: ועל שר שרים יעמוד. שיחציף פניו להלחם להחריב ביתו: ובאפס יד ישבר. מבלי יד אדם שיבא המלאך והרגו זה לזה בחרבם. ד״א היאך הפילו המגדל שוכב על העופות לרקיע ונפל ממנו ונשבר ומת. הדבר שאמ׳ לפי מלאות לבבל שבעי׳ שנה ודניאל טעה בזה החשבון לפי שירמיה אמ׳ אפקוד על בבל והוא חשב כדעתו זה שאמ׳ ירמיהו אפקד אתכם בשביל הבנין לפי שראה ששלמו שבעי׳ שנה לחורבות ירושלם והתחיל דניאל מתחנן לפני הקב״ה וזו הפקידה איכה על ישרא׳ כמש של על ידי ירמיהו כן עשה נחשוב משנה הרביעית ליהויקים שמלך נבוכד נצר ומאז ועד שהפקידם כורש הראשון להעלותם לירושלם עברו שבעים שנה ואלה מספרם מ״ה שנה מלך נבוכד נצר אויל מרודך כ״ב תן שנה לזה וזה כשארו כ״א כלול אותם עם מ״ה והם ס״ו שנה בלשאצר מלך שלשה שנים הרי ס״ט שנים ודריוש המדי אשר המלך על מלכות כשדים מלך שנה אחת הרי שבעים שנה ומיד מלך כורש והעלם לארץ ישראל כמו שאמר הכתוב על ידי ירמיהו אנא יי׳ האל הגדול והנורא משה ירמיהו דניאל סימן משה אמר האל הגדול והגיבור והנורא שעשה גדולות וגבורות לישראל במצרים ובים סוף ובמדבר והנורא על הקמת משכן הקודש שנאמר נורא אלהים ממקדשיך ירמיהו

אבן עזרא

כתוב בספר יון והנה זה המספר הם ימים והטעם אלפים ושלש מאות בקר וגם שש שנים משנות החמה ושלשה חדשים וימים מהם משנות הלבנה קרוב משש שני׳ ואני על כן אמר המלאך ומראה הערב והבקר אמת הוא והטעם שהוא כתמשו ערב ובקר ולולי שמצאנו זה המספר כתו׳ וכבר עבר לא יכול אד׳ להבין זה המספר על כן אמר דניאל ואשתומם על המראה ואין מבין וכבר דברי קץ הגאולה סתומים וחתומים גם דניאל לא ידע הקץ כי כן אמר ואני שמעתי ולא אבין וכן את׳ באחרונה וחתום הספר עד עת קץ והמשכילים יבינו כגעת הקץ מדברי המלאך: בשנת אחת. כבר פירשתי זה כי זה איננו דריוש בן אחשורוש שהוא בן אסתר המלכה: בשנת אחת כל הגאונים פה אחת הסכימה דעתם עם דעת הקדמונים שאמרו שטעה דניאל בחשבונו כי לא חרבה ירושלם רק כאשר נתפש צדקיהו והיא היתה שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכד נצר כי ירמיה הנביא אמר לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וככה היה כאשר נהרג בלשצר ומלך כורש אז צוה ועלו ישראל מבבל אל ירושלם וזאת היא הפקידה והנה נשארו לחרבות ירושלם תשע עשרה והם מלכות כורש הפרסי וכשתחשוב מלכות דריוש המדי הזקן גם מלכות אחשורוש ושתי שני׳ למלכות דריוש הפרסי הוא בן אסתר אז מלאו לחרבות ירושלם שבעים שנה ואמרו כי דניאל החל לחשוב החרבן מעת שהוליך נבוכד נצר יהויקים אל בבל והנה מלך אחרי כן שמונה שנים גם י״א שנה לצדקיהו והנה שלמו לחרבן ירושלם שבעים שנה והיה יהודה הלוי אומר יש לתמוה איך טעה דניאל שהיה נביא וחכם בשבעים שנה י״ט שנה ואמר כי חשבון שבעים שנה למלכות בבל כאשר חרבה ירושלם ואז היתה הפקידה לא כאשר אמרו הגאונים והעד שאומר בדברי הימים ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכות פרס וכורש הפרסי תחלת המלכים וגם כתוב למלאת דבר יי׳ בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה ואני אמרתי לו אם מחרבות ירושלם סופר מה טעם לספור הכתוב בשנת שמונה למלכו הוא שנת י״ט והוא ענה אמור לי אתה טעם חשבת ויהי מקץ ארבעים שנה ואני אמרתי לו וידענו כי הנביא אמ׳ על כורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח ולא התנבא שיבנה הבית והוא שלח הגלות והחלו לבנות הבית וליסד הבית וצריי יהודה מנעום לבנות וכתוב הן קריתא דך תתבנא ושוריא ישתכללון וגם כתוב לבטלא גבריא אילך וקריתא דא לא תתבניא ובטילו המו באדרע וחיל והם הכתוב כבר פירושו למלאת דבר יי׳ בפי ירמיה שאמר כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם והקימותי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה והנה הטעם ששבו אל ירושלם ועמדה חרבה עד רצתה הארץ את שבתותיה והוא אמר לי מי הביאך בצרה הזאת אז עניתי והלא כתוב בספר עזרא והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס והתנבי חגי נביאה וזכריה בר עדו אז קם זרובבל ויהושע לבנות וכתוב ועמהון נביאיא די אלהא מסעדין להון וגם כתוב ביה זמנא אתא עליהן וגו׳ וכתב אגרת לדריוש המלך והוא צוה למבנא בית אלהא דך ובנו ושכלילו מן טעם אלה ישראל ומטעם כורש ודריוש המדי וארתחששתא הוא אחשורוש כי גם הוא צוה רק האמיץ ככורש ורבי יהודה ענה כל זה מה יועיל לך אז השיבותי לו הנה אתה מודה כי זכריה התנבא בשנת שתים לדריוש הפרסי שאמרו שהוא בן אסתר כאשר כתוב בספרו והנה שם כתוב עד מתי לא תרחם על ירושלם אשר זעמתה זה שבעים שנה אז שתק: ואתנה את פני. לנכח מערבית דרומית. וטעם האלהים שהוא לבדו באמת האלהים וטעם לבקש תפלה בלבו ובפה התפללתי: ואתפללה. אנא. כמו אנכם וכמוהו אנא יי׳ כי אני עבדך אנא חטא העם הזה והנגיד ז״ל אמר כי שתי מלות הן והן אל נא מגזרת הואל והאלמ״ד מבולע כלמ״ד יוקח ואין צריך: וסור

והרשענו כן כתיב וקרי והרשענו בלא ו״ו קדמא חטאנו ועוינו חד מן י״א מלין דכתי׳ ו׳ בריש תיבותא ולא קרי׳ וסימ׳ וכי ויאמר דוד מה לי ולכם. ומסגרתיה ויפתח על הלחת. ורֹאתה ועתליה אם אחזיהו דמלכים. ואת ויקצץ המלך אחז ואת. ותקעו הגידו ביהודה וכירושלם. ויורה ולא אמרו כלבבם נירא. וירציאו בעת ההיא נאם י״י ויוציאו. וכל לא האמינו מלכי ארץ וכל. והרשענו חטאנו ועוינו והרשענו. וחסר ממאנו לשמע ולא זכרו. וישמח גיל יגיל אבי צדיק. לאדני ז׳ וסימ׳ נמסר בישעיה חיש סימן כח. שמוע י״א ד׳ מל׳ ח׳ חס׳ וסימ׳ ואם ביום שמע אישה יניא. לבלתי שמע אל הכהן העמד לשרת. הנה שמע מזבח טוב להקשיב. זאת המנוחה הניחו לעיף. בנים כחשים בנים

חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותך ל׳ והרשענו ב׳ ק׳ חס׳

וממשפטיך: ולא שמענו אל עבדיך הנביאים ל׳

אשר דברו בשמך אל מלכינו שרינו ואבתינו ואל ז״ה בכתו׳

כל עם הארץ: לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים תל׳ ג׳

כיום הזה לאיש יהודה ולישבי ירושלם ולכל ג׳ וחס׳

ישראל הקרבים והרחקים בכל הארצות אשר ד׳

הדחתם שם במעלם אשר מעלו בך: אדני לנו ל׳

בשת הפנים למלכינו לשרינו ולאבתינו אשר

חטאנו לך: לאדני אלהינו הרחמים והסלחות ז׳ כתו׳ כן ל׳ חס׳ וחד מל׳

כי מרדנו בו: ולא שמענו בקול יהוה אלהינו ב׳ רק בסי׳

ללכת בתורתיו אשר נתן לפנינו ביד עבדיו

הנביאים: וכל ישראל עברו את תורתך וסור ה׳

לבלתי שמוע בקלך ותתך עלינו האלה והשבעה ז״ה ב׳ מל׳ ג׳ חס׳

אשר כתובה בתורת משה עבד האלהים כי

חטאנו לו: ויקם את דבריו אשר דבר עלינו דגש ה׳

ועל שפטינו אשר שפטונו להביא עלינו רעה ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מל׳ ל׳

גדלה אשר לא נעשתה תחת כל השמים כאשר ח׳

נעשתה בירושלם: כאשר כתוב בתורת משה ח׳

את כל הרעה הזאת באה עלינו ולא חלינו את ל׳ ל׳

פני יהוה אלהינו לשוב מעוננו ולהשכיל ל׳

באמתך: וישקד יהוה על הרעה ויביאה עלינו ל׳ וחס׳ ד׳

כי צדיק יהוה אלהינו על כל מעשיו אשר עשה ל׳

ולא שמענו בקלו: ועתה אדני אלהינו אשר ה׳ חס׳

הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש

לך שם כיום הזה חטאנו רשענו: אדני ככל תל׳

צדקתך ישב נא אפך וחמתך מעירך ירושלם ב׳

הר קדשך כי בחטאינו ובעונות אבתינו ירושלם ל׳

ועמך לחרפה לכל סביבתינו: ועתה שמע ב׳

אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך ד׳

על מקדשך השמם למען אדני: הטה אלהי אזנך תל׳ ג׳

ושמע פקחה עיניך וראה שממתינו והעיר אשר ה׳ פקח׳ ק׳

נקרא שמך עליה כי לא על צדקתינו אנחנו ג׳ וחס׳

מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים: ל׳

אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה ז״ה כתו׳ כן בסי׳

אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ג׳

ועל עמך: ועוד אני מדבר ומתפלל ומתודה כג ח׳ דף

חטאתי וחטאת עמי ישראל ומפיל תחנתי לפני ל׳

יהוה אלהי על הר קדש אלהי: ועוד אני מדבר ח׳ רף

בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה

מעף ביעף נגע אלי כעת מנחת ערב: ויבן ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מל׳ ל׳ ד׳

וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי להשכילך ב״ה

בינה: בתחלת תחנוניך יצא דבר ואני באתי ו׳ ל׳

להגיד כי חמודות אתה ובין בדבר והבן במראה: ל׳ מל׳ ב׳ חס׳

שבעים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך ל׳ ד׳

לא אבו שמוע מל׳. כי הקשו את ערפם מל׳. ועשה הרע בעיני רעה כתיב. אם אמרים אתם לא נשב. ואתם הרעתם לעשות. וסור לבלתי שמוע דדניאל מל׳. ויקשו את ערפם לבלתי שומע כן כתי׳ דירמיה. נעשתה ט׳ וסימ׳ נמסר בתריסר בספר מלאכי סימן ב׳. ויבאה ד׳ וסימ׳ ויבאה אל האדם. ויבאה יצחק האהלה שרה אמו. ויחתן שלמה את פרעה. וישקד י״י על הרעה ויבאה. קולו בקולו ו׳ חס׳ בנביאים וכתובים וסימני׳ וישא שאול קלו. ועליון יתן קלו. היום אם בקלו תשמעו. שמעו שמוע ברגז קלו. וישקד י״י על הרעה. וכל אוריתא דכו׳ חסרי׳ במ״א מל וסי׳ תשמע קלו כבאו אל הקדש. שמע אלהינו ב׳ דסמ׳ וסי׳ ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך. שמע אלהינו כי היינו בוזה. ושמע ח׳ קמצי׳ וסימ׳ קום בלק ושמע. קרב אתה ושמע. הטה י״י אזנך דמלכים. וחבירו דישעיה. הטה אלהי אזנך דדניאל.

אבן עזרא

וסור. שם הפועל כמו זכור את יום השבת והטעם סור סרנו: מלכינו ואבותינו. שהיו זקנים וכאשר הזכיר שחטאו השרים והאבות הזכיר כי גם להם בשת פנים: ותתך. כמו תתכו בתוכה דרך משל: כי חטאנו לו. שב למלת האלהים: וישקוד. כמו שוקד אני. וטעם למען י״י למען זה השם שאנחנו מזכירים ור׳ משה אמר למענך י״י ובדרש למען אברהם שקרא בתחלה זה השם הכתוב בא״ד ל״ת: אדני שמעה. זאת התפלה: אדני סלחה. העונות שהודיתי ועשה ואל תאחר להאיר פניך על מקדשך השמם: ועוד הייתי מדבר ומתפלל דברים שלא כתבנו ומפיל תחינתי על כן הוצרך לומר פעם אחרת ועוד אני מדבר בתפילה: וטעם מועף כאילו אמר העיפו שהיה מוכרח לעוף. וטעם ביעף כי הוא יעף מרוב המרוצה והנה ביעף שם על משקל וארם בקר בל ילין. וטעם כעת מנחת ערב כי היה כם ובוכה ככתוב בגוס: ויאמר. המלאך שמע דניאל כי עתה יצאתי ממערכת המלאכים או מהיכל שמים להשכילך בינה: בתחילת תחנוניך יצא דבר. מלפני השם הנכבד כדרך הדבר יצא מפי המלך והטעם דבר שנגזר להיות ככה בלא תוספת ולא מגרעת: ואני באתי להגיד. לך הדבר: כי חמודות אתה. בחסרון איש כמו ואני תפילה: ובין בדבר. שיצא: והבן. לבך: במראה. אמר יפת במראה הזאת: שבועים. אמר הגאון רב סעדיה כי אלה שבועים הם שנים והעד שאמר אחר כן עד מלאת שלשת שבועים ימים ולא הזכיר עם שבועים שבעים ימים והנה הם כמו שבע שבתות שנים וכמו פירש כי אחי השבוע שהזכיר הוא אלף ימים ומאתים ותשעים כאשר אפרש בראיה גמורה רק פירוש אלה ה השבועים השבעים קשה עד מאד ועוד כי לכלא הפשע ולהתם חטאת לא ידענו אם הכל לשבח או לגנאי כי הנה נראה ממלת לכפר עון ולמשוח קדש קדשים שהוא לשבח רק ולחתום חזון ונביא אוכנו לשבח אם כן איך נוכל לתקן מלת לכלא פשע ולהתם חטאת להיותם לשבח וככה לחתום חזון ונביא והנה מצאנו כתוב כי לא שלם עון האמרי והוא לגנאי והטעם כי עד עתה לא בא יום אידו וקץ עונם עונו כמו גדול עוני מנשוא וככה אם יקרך עון וככה תם עונך כשלם העונם שלך והנו לגנאי ויוכל המשיב לענות כי הנה החטאת והאשם ועוד מלת אכה שא כא הפך הדבר ונשא את עונה והנה הכל יתפרש לפי ענין המקום ויורו להביא צדק עולמי׳ לשבח:

רבינו סעדיה גאון

ירמיהו אמ׳ האל הגדול הגיבור שהוא גדול על הכל ולו כאה לומר גיבור שראה ביתו חרב ובניו הולכין בגולה וסובל ולמה לא אמר הנורא על חורבן הבית הנורא דניאל אמ׳ האל הגדול והנורא ולא אמר הגיבור לפי שראה בניו מסורין בקולרין ואיה גבורתו ולמה אמ׳ הגדול שעשה גדולות לחנניה מישאל ועזריה בכבשן האש ולדניאל בגוב אריו׳ ולמה אמ׳ הנור׳ שחזר ובנה בית המקדש: ותתך. ותגיע כמו לא נתך ארצה: האלה והשבועה. אשר כתבת בתורת משה עבד האלהים כמו ארור האיש אשר יעשה כך וכך אשר לא יקים דברי התורה הזאת והשבועה הדברים שכתת לנו על יד משה רבינו אם תשמעו יהיה לכם כך וכך ואם לא תשמעו יהיה לכם כך וכך ועתה באו עלינו הברות הכתובות בספר תורת משה מכיון שדיבורו של הקב״ה שבועה הוא שנאמר את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ולא יהיה עוד המים למבול ולא נאמר שבועה ובנביאים כתיב כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי: וישקוד י״י על הרעה. וימהר כמו מקל שקד מקל ממהר לפרוח לפני כל האילנו׳ והם שקדים השוקדים להכין לפני כל אילן ואמר דניאל צדיק הוא י״י שקדם והגלם לסנהדרין שבימי יהויכין ב׳ שני׳ ומחצה לחורבן הבית מלמד שהקדימו ב׳ שני׳ ומחצ׳ לנום ונתם כיון שראה שבית המקדש עתיד ליחרב קדמו וגלו כדי שלא ימצאו בירושלי׳ בחרבן בית המקדש: ותעש לך שם כיום הזה. שיאמרו אומות העולם כמה ניסים עשה הקב״ה לישראל הרג בכורי מצרים קרע להם את הים והמית המצריים בתוכו: לכל סביבותינו. לכל הגוים היושבים סביב לארץ ישראל: למען אדני. למען אברהם שקראך אדון קודם לכל באי העולם שנ׳ אדני י״י במה אדע: מועף ביעף. מכאן שגבריאל עופף העולם בשתי עפיפות ורמז כי בא בזריזות בקלות טיסת עיפתו ונגע אלין כעת מנחת ערב בעת שמקריבים המנחה בשעה שמיכית בו׳ החול כי ערבי פסחים מקריבין בשביעית עבור שחיטת פסחים: בתחילת תחנוניך יצא דבר. ככתוב והיה טרם יקראו ואני אענה כך לדניאל בתחילת תחנוניו השיבו הקב״ה על ידי גבריאל כי היה צדיק וישר וכחמד ועל כן אמ׳ לו כי חמודות אתה שכל הצדיקים נקראו חמודים: שבועים שבעים נחתך על עמך. כספור ונדע כמה שנים הם י׳ פעמים ז׳ עולין לע׳ הרי שבועים ע׳ הן ת״צ שנה הוצא מהן ע׳ שנים לגלות בבל משהחריב נבוכד נצר בית המקדש עד שנת שתים לדריוש כשאמרו ת״כ שנה שכך היה עמידתו של בית שני כלומר שבוע׳ שבעים נגזר על עמך ועל עירך ירושלם עיר קדשך שעתידה לחבנות הרי למדתה עם גלות בבל ועם עמידתו של בית שני בשועים בשעים שהן ת״צ שנה ע׳ לחרבן ת״כ לבנין: לכלא

ועוד כג וסי׳ חמש שנים אשר אין חריש. ועוד לו אך המלוכה. ותהי נבלתם כסוחה. ועוד בה עשיריה. בגשה את אפרים. ארם מקדם ופלשתים מאחור. על כן על בחוריו
לא ישמח ה׳. בלתי כרע תחת. ועוד נוסף עליהם דברים. ועוד תשוב תראה׳ ועוד בחיים חייהם׳ ועוד הסיר את הבמות דדה דיהושפט. ועוד העם לא הבינו לבכם
דדה דיהושפט. ועוד העם משחיתים. ועוד ברצות בבית אלהי. ועוד אדומים באו ועוד דברו עבדיו: ועוד מעט ואין רשע. כי יש לעץ תקוה. ועוד ראיתי תחת׳ ועוד
אני מדבר ומתפלל. אני מדבר בתפילה. ועוד תוסף: ונביא ז׳ וסימ׳ נביא אחד זקן. ונביא מרה שקר. גבור ואיש מלחמה. וגם אלה ביין שגו. ולחתום חזון ונביא. אם

לְכַלֵּא הַפֶּשַׁע וּלְחָתֵם חַטָּאוֹת וּלְכַפֵּר עָוֺן וּלְהָבִיא
צֶדֶק עֹלָמִים וְלַחְתֹּם חָזוֹן וְנָבִיא וְלִמְשֹׁחַ קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים׃ וְתֵדַע וְתַשְׂכֵּל מִן מֹצָא דָבָר לְהָשִׁיב
וְלִבְנוֹת יְרוּשָׁלַם עַד מָשִׁיחַ נָגִיד שָׁבֻעִים שִׁבְעָה
וְשָׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם תָּשׁוּב וְנִבְנְתָה רְחוֹב וְחָרוּץ
וּבְצוֹק הָעִתִּים׃ וְאַחֲרֵי הַשָּׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם
יִכָּרֵת מָשִׁיחַ וְאֵין לוֹ וְהָעִיר וְהַקֹּדֶשׁ יַשְׁחִית עַם
נָגִיד הַבָּא וְקִצּוֹ בַשֶּׁטֶף וְעַד קֵץ מִלְחָמָה נֶחֱרֶצֶת
שֹׁמֵמוֹת׃ וְהִגְבִּיר בְּרִית לָרַבִּים שָׁבוּעַ אֶחָד וַחֲצִי
הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית זֶבַח וּמִנְחָה וְעַל כְּנַף שִׁקּוּצִים
מְשֹׁמֵם וְעַד כָּלָה וְנֶחֱרָצָה תִּתַּךְ עַל שֹׁמֵם׃
י בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְכוֹרֶשׁ
מֶלֶךְ פָּרַס דָּבָר נִגְלָה לְדָנִיֵּאל אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמוֹ
בֵּלְטְשַׁאצַּר וֶאֱמֶת הַדָּבָר וְצָבָא גָדוֹל וּבִין אֶת
הַדָּבָר וּבִינָה לוֹ בַּמַּרְאֶה׃ בַּיָּמִים הָהֵם אֲנִי
דָנִיֵּאל הָיִיתִי מִתְאַבֵּל שְׁלֹשָׁה שָׁבֻעִים יָמִים׃

יהרג בנקדש יי׳. ונבא לבב חכמה. בתרא חס׳ דהוא לשון ביאה: ואין לו ב׳ וסי׳ בקים מקים. יכרת משיח ואין לו: לרבים ד׳ בקריאה וסי׳ מעמל נפשו יראה׳ והגביר ברית
לרבים. שק ואפר יצע לרבים. ומשכילי עם יבינו לרבים. וכ׳ ברבים וסי׳ ועשה למבצרי מעוזים. לכן אחלק לו ברבים: ונחרצה ג׳ וסי׳ בישעי׳ס׳ י״: ובין ז׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳
בינה ומשלי ריש סימן כג ע״ש: ובינה ג׳ מלעיל וסי׳ בינה הגיגי. ואם בינה שמעה זאת. ובינה לו במראה:

רבינו סעדיה גאון

לכלא הפשע. שעשו: ולהתם חטאת. להתם הקב״ה החטאת: ולכפר. עון ישראל: ולהביא צדק עולמים. זה בית המקדש ככתוב מכון לשבתך עולמים ונקרא בית המקדש עולמים שעולם בניין ראשון ובעולם בניין שני ובעולם בניין שלישי שיעמוד לעולמי עולמים: ולחתום חזון ונביא. כי משנבנה הבית השני לא קם נביא עוד בישראל זולתי משתמשין בבת קול: ולמשוח קדש קדשים. שיהא גדול כבוד גדולת הבית השני מן הראשון ככתוב גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון וזה שאמר למשוח לשון רבות היא כמו למשחה בהם מתרגמינן לרבוא ויש פותרים אומרים למשוח למדוד מדה מתרגמינן משחתא ענין שלא יקו יכטה על ירושלם: מן מוצא דבר. משיצא הדיבור מלפני הבורא ונגזרה הגזירה להשיב הגולה מבבל ולבנות ירושלם על ידי כורש: עד משיח נגיד. עד שיקרבה המלך והוא הנגיד כדי לבנות ירוש׳ עדיין ז׳ שבועים הם ז׳ שבועים הם מ״ט שנה משבשרם הבורא לבנות ירושלם ועד שנת שתים לדריוש מלך פרס ואחרי כן תבנה ירושלם ותעמוד בבניינה שנה הרי שבועים שבעי׳ פחות י׳ שני׳ אותן עשר שנים עמדה ביתר ובצאתם לירושלם תבנה רחוב היא ירושלם וחוצותיה: וחרוץ. כרות הם חברות יושבי ירושלם שהם עכשיו חרוכים מתעבר אדם: ובצוק העתים. הם חברות בית המקדש משמרות ומעמדות הכהנים והלוים כלומר כל השנים תהיה ירושלם שממה: ועל כנף שקוצים. כנף הוא יד כלומר [redacted] השקץ והעבר תקיפה אחרי השבועים ס״ב יכרת משיח ואין לו ממשלה אחרי חורבן הבית והיה בית המקדש משומם. ועד כלה ונחרצה תתך אל שומם זה ירושלם והשבית זבח ומנחה: עם נגיד הבא וקצו בשטף. זה אדרייכוס קיסר שהחריב בית המקדש והשבית זבח ומנחה והחריב מקום התמיד: ועל כנף. על ידי אוכלי בשר החזיר והשקוץ משומם ישראל ועד אשר כלה ונחרצה נתכם על גלות ישראל השומם: ואמת הדבר וצבא גדול. מכאן שאין הקב״ה עושה דבר עד שמגלה [redacted] ואז חותם בחותמו שהוא אמת אל״ף ראש אלף בית מ״ם מחצית ת״ו סופה הרי אמ״ת: וצבא גדול. צבאות מלאכי וחיל גדול ו״א וצבא ורצון כמו וצבי: ובין בדבר. שם דעתך וביכתך בדבר הרבה: ובינה לו במראה. הבורא אמר למלאך שיסביר ויבונן לדניאל את החזון: לחם

אבן עזרא

וטעם ולחתום חזון שכל הנביאים התנבאו על דבר בית שני: ועתה אומר דברי הגאון אמר כי יצא דבר פירושו שנגזר שתחרב ירושלם עם בית שני ארבע מאות ותשעים שנה והם שבועים שבעים רק אתה טעית בחשבונך שחשבת שבעים שנה ואינם רק שבעה שבועות שהם מ״ט שנים ולא חשש להזכיר השנתים כי כן היו ופירש עד משיח נגיד שהוא כורש המלך והביא ראיה מדברי הנביא כה אמר יי׳ למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו ושבועים ששים ושנים הם ימי בית שני והנה יש להקשות כי המלאך אמ׳ בתחלת תחנוניך יצא דבר ועוד איך יעבר שני הגלות עם שנות בית שני ואיך נפרש לכלא פשע ולהתם חטאת ועוד מה נעשה בשבוע הנשאר שאמר והגביר ברית לרבים שבוע אחד אחרי שבועי׳ ששים ושנים והיה ראוי להזכיר כי עוד נשארו שלשת שבועים וראייתו כי כורש הוא משיח איננה נכונה כי למשיחו הוא נביאו וככה כתוב יען כי משח יי׳ אותי וקודם שאומ׳ דעתי אפרש והגביר ברית לרבים זה היה ידוע כי טיטוס כרת ברית עם ישראל שבע שנים ושלש שנים וחצי בטל התמיד בבית שני לפני חרבן הבית וככה כתוב בספר יוסף בן גוריון ואמר על כנף שקוצים משומם שמו שקוצים בדביר אחר המספר הנזכר כאשר נלכדה ירושלם וכתוב בנבואה הרביעית וחללו המקדש המעוז זהו יום נלכדה ירושלם בימי טיטוס והסירו התמיד קודם זה ונתנו השקוץ משומם וככה כתו׳ ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף ומאתים ותשעים והזכרך דני״אל לפרש כמה ימים שלמים הם חצי השבוע בעבור שני האדרים גם בעבור מלת חצי כי יתכן שאיננו חצי שלם פחות או יותר כמו וחצי שבט מנשה ורבים ככה ודע כי ימים לעולם הם ימים ולא שנים רק יתכן אם אמר ימים להיות שנה תמימה בסוב ימי השנה כאשר היו כמו מימים ימימה שהם ימי השנה שלימה ימים תהיה גאלתו רק כאשר יאמר עם ימים מספר שני ימים אוג׳ לא יתכן להיותם שנים רק ימים כאשר הם על פי שנתים ימים שהיו שנתים שלמים שסבו הימים כאשר היו וככה עד חדש ימים שתראה הלבנה על המתכונת שנראתה ביום הראשון מהמספר על כן אמרתי כי ימים אלף ומאתים ותשעים הם חצי השבוע שהזכיר וככה אשרי המחכה ויגיע לימים כאשר אפרש ואילו היו שנים איך יחכה אדם אלף שנים ויגיע וכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה והנה מצאנו נחמיה אמר אשר העיר בית קברות אבותי חרבה ושעריה אכלו באש וכתוב גם אותי צוה להיות פחה בארץ יהודה וכתו׳ עליו הוא יבנה היכל יי׳ והוא ישא הוד וישב ותמ׳ על כסאו וירמיה התנבא עליו ומ״ך מלך והשכיל ובעזרא כתוב על נחמיה ואתה הוה להם למלך ועתה אפרש שב׳ע׳ שבעי׳ הם ממוצא דבר בתחילת תחנוני דניאל לכלא הפשע כמו כי לא שלם עון האמרי ולהתם חטאת כמו תם עונך ולכפר עון לסבול עול הגלות לכפר עם אבותינו ולהביא עד שידינם השם בצדק או פירושו לנבאי כי אות הצדק הוא שקיעתו כאשר השמש ביאתו הוא שקיעתו על כן הוא לנבאים כי לשבת הוא להפך כמו אז יצא כנוגה צדקה והוציא כאור צדקך וזהו קומי אורי כי בא אורך כי שקע אורך עד עתה ולהתום חזון ונביא שיפסקו הנביאים ולחתום משיח קדש קדשים והנה זה תחילת הגלות ואל עלה על לבך דבר המספר כי הנה במספר מלך פרס נוסף כפי דבר המלאך כאשר אפ׳ ואם יש בחשבון תוספ׳ או מגרעת לא יזיק אולי יעלה על לבך דבר המולד כי היודע רגע קדרו׳ הלבנ׳ בשנה ה זאת ומצאנו קדרות אחרת לפני זאת מאה שנה אוכל בה לדעת מקום הלבנה באמת וכפי חשבונו ישוב ברצונו אחורנית או השנים הבאות והנה פירוש ותדע ותשכל ממוצא דבר להשיב ולבנו׳ ירושלם: עד משיח נגיד שבועים שבעה. והנה תשעעשרה שנה שהם מלכות כורש ואחשורוש ושנתים לדריוש והוא מלך י״ב שנה וככה כתוב בספר מלכי פרס ועשרים שנה מארתחששתא המלך והנה הכל שבועים שבעה עד בא נחמיה ככתו׳ בספר עזרא ושבועים ששים ושנים שעמד בית שני וחצי השבוע פירשתיו ואמר משומם והוא פועל יוצא והטעם שהוא משומם כל רואו וכל שומעו מישראל. וטעם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם שהשקוץ יעמוד בבית עד בא עת כלה ונחרצה גזרה שנגזרה תתך על שומם הוא השקוץ דרך תפילה שיהיה שומם כמו בתבבל השדודה ופירוש ואחרי השבועים ששים ושנים יכרת משיח שלא יהיה מישראל מלך עליהם והעיר והקדש ישחית עם נגיד שהוא אספסינוס שר מלך רומא בבואו על ירוש׳ עם בנו גם עליהם כתוב בנבואה הרביעית וזרועים ממנו יעמדו וחללו את מקדש המעוז והסירו התמיד. וטעם וקצו יבא לקצו באניות. ועד קץ מלחמה. שנלחם שנים רבות על ירושלם עד שהיתה כהרסת שוממת: בשטף שלם. אמר הגאון כי ונבא גדול כמו ודי הוה נבא ור׳ משה בן גקטילה אמר שהוא כמו נבא להכום עלי ארץ ולפי דעתי כי אשר נקרא שמו יככם בין שני דברים כאשר פירשתי וירא ישראל על שפת הים מצרים מת כי הארץ בלעתם כי כן כתוב בשירה וככה זה דבר ונבא גדול נגליה לדניאל במראות הלילה: ואמת׳ את הדבר: ובין את הדבר. שם הפועל כמו בין תבין את אשר לפניך: ובינה לו. שם ובעבור היות הבינה תחילה באות הראשון שנה מלעיל כמו עשה לי את החיל הזה או יהיו שניהם לשון בזוי ותחסר מלת ונאמר לו זאת המראה לא גילה אותה והעלימה אולי כן צוה: בימים ההם. הייתי מתאבל שלשה שבועים ימים וזה היה בחדש ניסן ואיך התאבל ימי חג המצות ולא שתה יין בליל פסח ליל חמשה עשר כי כתוב כי מן היום הראשון אשר נתת לבך להתענות לפני אלהיך ואני באתי בדבריך במצות השם כי כן כתוב כי עתה שלחתי אליך רק שר מלך פרס עומד לנגדי עשרים ואחד יום שהם השלשה שבועים שהתענית על כן אמרתי לבוא ולולי מיכאל שעזרני עודני הייתי שם במלחמה עם מלכי פרס ועתה בשובי מאתך אשוב להלחם עם שר פרס וזה היה ביום ארבעה ועשרי׳ לחדש הראשון רק לא ידענו זה החדש אם הוא החדש ניסן או הוא חדש ראשון לשנה השלישית למלכות כורש כדרך בעשרי׳ וחמש שנה לגלותנו בראש השנה והנה זה בעבור לחדש החתימי׳ כי בו נשרף הבית: ואני

דניאל

חמודות סימן והקח רבקה את בגדי החמדת כתיב חס׳ דחס׳ · בתחלת תחנוניך יצא דבר חמודות כתיב מל׳ דמל׳ · חמודת בזהב דעזרא חמודת כתיב מל׳ דמל׳ · בתחלת תחנוניך יצא דבר חמודות כתיב חס׳ ו׳ בתרא · ושאר׳ חמודות כתיב חס׳ ו׳ קדמא׃ ואשא את עיני וארא ב׳ דסמי׳ וסי׳ והנה ארבע קרנות · והנה איש אחד לבוש׃ חגורים ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסי׳ כסדר באו׃ כעין ט׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן א׳׃ בקול י׳ וסי׳ ב׳ ביחזקאל סימן א׳׃ וראיתי י״ב וסי׳ נמסר בקהלת סימן ג׳ ובשמואל א׳ סימן י״ט׃ המראה ד׳ וסי׳ וישכם שמואל · ואני נשארתי לבדי ואראה · וראיתי אני דניאל ב׳ בו׃ ולא נשאר ד׳ וסי׳ ולא נשאר איש בעי וכית אל · וישלח יהוא בכל ישראל · ויעלו ביהודה ויבקעוה דד״ה · ואני נשארתי לבדי ואראה׃ ופני ג׳ וסי׳

לחם חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי
וסוך לא סכתי עד מלאת שלשת שבעים ימים׃
וביום עשרים וארבעה
לחדש הראשון ואני הייתי על יד הנהר הגדול
הוא חדקל׃ ואשא את עיני וארא והנה איש
אחד לבוש בדים ומתניו חגרים בכתם אופז׃
וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידי
אש וזרעתיו ומרגלתיו כעין נחשת קלל וקול
דבריו כקול המון׃ וראיתי אני דניאל לבדי
את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את
המראה אבל חרדה גדלה נפלה עליהם ויברחו
בהחבא׃ ואני נשארתי לבדי ואראה את המראה
הגדלה הזאת ולא נשאר בי כח והודי נהפך עלי
למשחית ולא עצרתי כח׃ ואשמע את קול
דבריו וכשמעי את קול דבריו ואני הייתי נרדם
על פני ופני ארצה׃ והנה יד נגעה בי ותניעני
על ברכי וכפות ידי׃ ויאמר אלי דניאל איש
חמדות הבן בדברים אשר אנכי דבר אליך ועמד
על עמדך כי עתה שלחתי אליך ובדברו עמי את
הדבר הזה עמדתי מרעיד׃ ויאמר אלי אל
תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את
לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו
דבריך ואני באתי בדבריך׃ ושר מלכות
פרס עמד לנגדי עשרים ואחד יום והנה מיכאל
אחד השרים הראשנים בא לעזרני ואני נותרתי
שם אצל מלכי פרס׃ ובאתי להבינך את אשר
יקרה לעמך באחרית הימים כי עוד חזון לימים׃
ובדברו עמי כדברים האלה נתתי פני ארצה
ונאלמתי׃ והנה כדמות בני אדם נגע על שפתי
ואפתח פי ואדברה ואמרה אל העמד לנגדי אדני
במראה נהפכו צירי עלי ולא עצרתי כח׃ והיך
יוכל עבד אדני זה לדבר עם אדני זה ואני מעתה
לא יעמד בי כח ונשמה לא נשארה בי׃ ויסף
ויגע בי כמראה אדם ויחזקני׃ ויאמר אל תירא
איש חמדות שלום לך חזק וחזק וכדברו עמי
התחזקתי ואמרה ידבר אדני כי חזקתני׃

לא יראו · יסב אל ביתו ופני לא ראה דאבשלום · נרדם על פני ופני ארצה׃ ידי כ״א וסי׳ נמסר במס׳ רבת׳׃ נתינה פנים ד׳ חס׳ את וסי׳ ונתתי פני בנפש ההיא והכרתי · ונתתי פני בנפש האכלת את הדם · ונתתי פני בכם ונגפתם לפני איביכם · נתתי פני ארצה ונאלמתי׃ במראה ב׳ וסי׳ במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו · ובמראה נהפכו צירי׃ נהפכו ב׳ וסי׳ ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה · אדני במראה נהפכו צירי׃

אבן עזרא

ואני הייתי על הנהר הגדול · כמו יחזקאל על נהר כבר׃ ואשא את עיני וארא · במראות הלילה כדרך זכריה הנביא ודע כי מעלתם גדולה מעלת גדעון ומנוח ואשתו והמשכיל יבין׃ אלף אופז נוסף כמו אלף אתמול ואזרוע ואשמור · וכתם הוא עגול שים בו פז · ומרגלותיו כמו רגליו׃ קלל · לטוש׃ כקול המון · שישמיע קול גדול׃ וראיתי אני דניאל לבדי את המראה · כבר היה רואה במראות הנבואה׃ נהפך עלי למשחית · שם הוא תואר ור׳ משה אמר כי כמוהו הר המשחית · ולפי דעתי שהוא פועל כדרך אשתוללו אבירי לב שב׳ על בנין ולהיו משחית מגזר׳ שמן המשחה והנה מרעיד תואר וכמוהו משמים בתוכה והנה אם זה החדש ראשון הוא כיסן הנה מראש חדש החל להתענות ולא ידענו האמת · אמר הגאון ז״ל טעם עומד לנגדי שהיה מלמד לו זכות השכים יעמדו נגדו ואין טעם מאיים עומד לנגדו כי כן חשב על כן שאל הלכנו אתה אם לצרינו ואמר כי להלחם עם מלך פרס פירוש לעזור לו וכמוהו המלך אתי למלחמה כי אתי כמו עמי ואין זה נכון כי וילחם עם ישראל גם ונלחמה אותם במישור הכל להפך וזה שהזכיר המלך אתי למלחמה אין אתי דבק למלחמה כי אם ההליכה ועוד אם היה עוזר אותו איך כתוב והנה יובא והנה שר יון בא שהשחית מלך פרס שהיה זה המלאך עוזר אותו ועור אפרש כל זה׃ וטעם אחד השרים הראשונים כדרך היושבים ראשונה במלכות על כן נקרא השר הגדול ולולי זה הייתי שם ומלכי פרס הם שרי פרס הם השרים העומדים על פרס כאשר הוא מיכאל עומד על ישראל · וטעם באחרית הימים כי עתה יספר בנבואה כל אשר יקרה עד בוא המשיח תאבדנה כל מלכיות הארץ כאשר פירש גם יפרש׃ והיך · כמו איך כמו יתר ההמון שובו אחיו ורבים ככה היה בספרד חכם שמו בן היוזר וחבר ספר בקץ ופירש למועד מועדי׳ וחצי אלף וחמש מאות שנה ותחילתם משכנת אחת לדריוש המדי והנה טעה כי חשב כי זה הפסוק דברי דניאל ואיננו רק דברי המלאך כי הוא דבק למעלה׃ ואין

רבינו סעדיה גאון

לחם חמודות · לחם חם מן סולת נקייה מאכל טעמי המלכים ומחמד׳ לחם מתם [illegible] כחמר מאפה תנור׃ ובשר · גם דעתי לומר על בשר דגים ועפות תורים ובני יונה איל וצבי ויחמור בהם הוא אמר לא בא אל פיו כל אותן שבועים [illegible] על ירושלם שאם תאמר בשר בקר ואין לא יתכן לומר כן לפי שלא אכלו בני הגולה בשר בקר ואין בגלות בבל כי לא ראוי להשחט כי אם בשעריך בארץ הקדוש׳ למען זרוק הדם וקטר החלב וכן יין לא שתה אותן שלשה שבועים׃ וסוך לא סכתי · כדוגמת אכם׃ עונג המפנקי׳ את בשרם במרחצאות בשמן המור · כל כך על אבלו׳ גלות האחרונה הזאת שראה כי בשנת אחת לכורש נבנה המזבח והשנה הזאת שהתאבל עליה היא שנת ג׳ לכורש מלך פרס ועל מראה חורבן בית המקדש השני וגלות רומי התאבל ג׳ שבועים וביום כ״ח בניסן סוף ג׳ שבועים אז ראה על נהר חדקל איש לבוש בגדי בד לבנים כשלג דקין כבגדי כהונה׃ ומתניו חגורים · אזור מן כתם אופז שכתמר מפז׃ וגוייתו כתרשיש · תרי אלפי אמה כעומק ים תרשים וים ספותרין כמו תרשים שוהם סוף דבר הוא דמות גלי הים בעת תרומתנה גליו יראה בראש הגלים כמראה אבן תרשים לבנה וזה שאנו מתרגמין תרשים כרום ימא׃ כלפידי אש · כמראה לפיד נור ברק אש׃ ומרגלותיו · ורגליו כעין נחושת מוזהב אשר יזרח עליו השמש כהבהק הנחש׳ וזהב ויובהק בנפול עליו עין השמש · וי״א קלל כמו קלוי ומוצק באש כדמתרגמין קלל מצלהב׃ וקול דבריו כקול המון׃ רב ועם עצום בדברים בתוך הוועד׃ וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה · המה היו חגי וזכריה ומלאכי ועל שהיה דניאל משלה מהם ראה בעיניו המראה׃ אבל חרדה גדולה נפלה עליהם · ומאחר שלא ראו למה חרדו ולמה זה ויברחו בהחבא אלא הם לא ראו אבל מזל שלהם ראה על כן פחדו וחרדו ויברחו בהחבא׃ והודי · וזיו תואר פני נהפך להשחית ונעשה זיו פני כרומות ומוריקות מרוב אימה׳ ולא עצרתי כח · לא נשאר בי כח׃ ואני הייתי נרדם על פני · כלומר מן הברת הקול נפלתי על פני ופניהיו מביטות ארצה׃

ותניעני על ברכי · כלומר נדנתני יד המלאך על ברכי כי היה דניאל בעת ההיא כאיש אשר יצא לבו מרוב פחד וכן תבינו כי לא היתה כזאת חרדה במראות המלאכים אל הנביאים כי היתה המראה הזאת נפלאה ונוראה מאד בפחד ואימה כי היתה בגלות והשאלה הזאת שואלת גלותנו האחרונה ובנערת אלהינו ובקצפו על כן נראה כזה והביט אחריו׃ איש חמודות הבן בדברים · כי לולי שהתענית והתפללת ואז מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך׃ ואני באתי בדבריך · כי אתה איש נחמד במעשים טובים ועל כן באתי להודיעך הגלות וסוד הנסתר וזה שאמר כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך ולא יכולתי לבא אלא עכשיו באתי בדבריך למה לא באתי מאז לפי כי שר מלכות פרס עומד לנגדי ועל כן נתעכבתי׃ ושר מלכות פרס · כי אין חפץ להעיד על כל עם ועם שר ושר לעזור לכל עם · ואשר כתבו שר מלך פרס הוא מראה ומענו שר פרס הוא קצף על ישראל׃ והנה מיכאל אחד השרים הראשונים · הם הגדולים שבמשרתי מרום בא לעזרני משר פרס שעומד לנגדי לעכבני שלא אבוא להודיעך סוד הגלות׃ כי עוד חזון הזה לימים · הוא באחרית הימים בגלות הזה · והנה כדמות בני אדם נוגע על שפתי נשתנה המלאך לדמות בן אדם למען תת לו יקורת רוח שלא יבהל׃ ואומרה אל העומד לנגדי · זה שהוא כדמות בני אדם שנגע על שפתיו בראשונה אמר למלאך הנדמה לו כאדם׃ אדני במראה · בפעם הראשונה׃ נהפכו צירי עלי · כל שכן עכשיו נהפכו צירי כמו נהפכו עליה ציריה׃ והיך יוכל עבד אדני זה · המלאך שהיה מדבר עמו בראשונה׃ לדבר עם אדני זה׃ המלאך שהיה עומד אצלו׃ ואני מעתה לא יעמוד בי כח · מרוב אימה · ויאמר

הידעת ה' וסימ' כי הוא ה' לוקח · וחבירו ראליהו · חוקות שמים · עת לדת יעלי סלע · הידעת למה באתי אליך ו' לך ' וקפין בנביאי ובכתובי וסימ' והיה ביום הניח ה' לך מעצבך ·
עשה לך מוסרות ומטות · ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך · הכון והכן לך · שבא ודדן וסוחרי תרשיש · לכן לא יהיה לך משליך חבל · לו איש הולך רוח ושקר · ויאמר
ה' אלי עוד קח לך · אבל אגיד לך את הרשום בכתב · ויהי ביתך כבית פרץ · וכל שמאל וכל נתינה דמלכים דכו' בב"ה וסימ' נבסר ברות סימן ד' · יעיר ח' וסימנ' כנשר יעיר קנו ·

ה' ויאמר הידעת למה באתי אליך ועתה אשוב
ל' להלחם עם שר פרס ואני יוצא והנה שר יון בא:
ל' אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת ואין אחד
ל' מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם:
יא ל' ל' ואני בשנת אחת לדריוש המדי עמדי
ל' יתיר למחזיק ולמעוז לו: ועתה אמת אגיד לך הנה עוד
שלשה מלכים עמדים לפרס והרביעי יעשיר עשר
גדול מכל וכחזקתו בעשרו יעיר הכל את מלכות
ג' ב' יון: ועמד מלך גבור ומשל ממשל רב ועשה
ל' כרצונו: וכעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע
ל' רוחות השמים ולא לאחריתו ולא כמשלו אשר
ל' ל' משל כי תנתש מלכותו ולאחרים מלבד אלה:

ה' כגבור יצא · אדני ה' נתן לי לשון למודים ב' בנו · והוא רחום יכפר עון · אם זך וישר אתה · ובחזקתו בעשרו יעיר · ויד אלחנן בן יעיר דד"ה כן כתיב · בתרא שום בר נש ·

רבינו סעדיה גאון

ויאמר הידעת למה באתי אליך · כאומר אקיים לדבר החזון אשוב להלחם עם שר פרס ועל כן אגיד לך הרשום בכתב אמת כי אשוב להלחם עם שר פרס שאני הייתי יוצא מפרס לבוא בכאן להגיד לך וטרם בואי והנה שר יון בא: ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם. כי לולי רחמי שמים אז תמנו כברתנו למה שאני בשנת אחת לדריוש המדי עמדי למחזיק ולמעוז לו ועל זה הדבר היה עוזר לי עם זה עכשיו אבל רק למחזיק ולמעוז ולסייע לי משר פרס ומשר יון כי כן כתב כמראה אדם ויחזקני ויאמר הידעת למה באתי אליך כלומר להגיד לך כל מה שאתה רוצה ועוד כשבאתי אשוב להלחם עם שר פרס והנה שר יון בא אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת כי זה הטעם איננו טוב זה המלאך למה היה לוחם עם שר פרס היה אומר לפני הקב"ה רבונו של עולם איננו ראוי להיות מלך הפילוהו במהרה וימלוך ישראל וזה מיכאל היה לוחם עם שר פרס שלא ימלוך דריוש פנים רבות שזה חוטא הוא · הנה שלשה מלכים עומדים לפרס אחשורוש ארתחשסתא ודריוש שהוא כורש וכורש הראשון הנה מלך: והרביעי יעשיר עושר גדול · זה כורש הגדול: יעיר הכל את מלכות יון · שימות ויתגבר מלך יון ויתעורר עליו ויקחו יונים את עשרו: ועמד מלך גבור · זה אלכסנדרוס מלך יון: וכעמדו · ברוב גובה מלכותו אז תשבר מלכותו: ותחץ לד' רוחות השמים · ברומא ואנטוכיא ועכו ואלכסנדריא: ולא לאחריתו · ולא לזרעו שאחרית ותקוה שלא הם הבנים אלא לזרים תחץ מלכותו: ולא כמשלו אשר משל · ימשלו אלה ד' מלכים כמו שהיה הוא אלא תחץ מלכותו ותנתן לאחרים מלבד אלה הד' וזה שכתו' ולא לאחריתו בנחו כמוקדם כלומר לא תהא אחריתו כראשיתו כי תנתש מלכותו ותנתן לאחרים מבלעדי אלה: ויחזק

אבן עזרא

ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם · והטעם אם עזרני עתה בהלחמי עם שר פרס גם אני עזרתיו עם שר כשדים · אז מלך דריוש המדי כאשר הוא כתוב ודריוש מדאה קבל מלכותא וזהו ואני בשנת אחת לדריוש המדי עמדתי למחזיק ולמעוז למיכאל והעד שהם דברי המלאך כי כתוב אחריו ועתה אמת ויש לתמוה מהפסוק ואם טען הטוען הראה לי כמוהו שהפסיק וחזר במלת לו על הפרשה העליונה הראיתי לו וירא אליו ה' באלוני ממרא ויגש אליו יהודה וקודם שאדבר על דבר פרס אדבר על דבר המלאכים ואין ביניהם קנאה וכתו' עושה שלום במרומיו והנה הם סודות עמוקות לא יבינום רק אחד מני אלף ואומר בסוד התולדו' ודברי נשמת אדם שאיננה גוף וחכמת הגלגלים ותנועת' עם דברי המשרתי' והמזלות ועתה ארמוז לך רמיזות כי כבוד אלהים הסתר דבר ואתה שים לבך לתבונה והשם יתן לך חכמה:

נאם אברהם המחבר הנה כאשר הואלתי לדבר האחד שהוא טרם החשבון הוא מפאה אחת סבת כל החשבון ומפאה אחרת הוא כל החשבון לא יוסיף ולא יגרע והוא סבת כל תוספ' וחסרון והוא לא יקבל כפל ולא חילוק והוא סבת שניהם וזה האחד הוא עולם הראשון כנגד העולמים שהם אחריו וזה העולם איננו גוף והוא הנקרא מראה כבוד השם העליון ולא ישתנה בעצם או במערכת ואין לו זמן ומקום והשם הנכבד בקרבו והעולם השני שהוא התיכון הם נשמות צורו' אמת בלא גופות גם נשמות בגופות ואין להם מספר אצלינו גם הגופות כגופות וכולם הם כבדו' כי אין להם הפך או תמורה או שינוי בעצמם רק על דרך מקרה במערכת תנועתם וזה העולם יקרא היכל הקדש והם שמי השמים ושם כסא הכבוד ושם מיכאל וגבריאל על כן תירגם יונתן בן עוזיאל קדים במרומא בית שכינתיה וזה הוא שהזכיר בתחילה יושב על כסא והוא כסא הכבוד ושוליו והטעם ושולי הכסא מלאים את ההיכל ואמר קדים על ארעא עובד גבורתיה והנה השנים הנעלמים והזכיר אחרי כן קדים בעלמי עלמיא ודע כי התואר לא ישתנה כנגד המקומות על כן סוד דבריו הוא וקרא והנה גופות העולם התיכון לא תחילתם ולא תכליתם וכתוב על זה העולם הללוהו כל מלאכיו גם צבאיו גם המשרתים גם שני המאורות ואמר על הכל כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור ויש הפך בתנועות כי מהם הולכים ממזרח למערב והפך גם צפונים גם דרומים גם בקו השוה גם ישרים במרוצתם גם שבים אחורנית גם עומדי' גם מהירים גם מתאחרים גם [redacted]ורדים גם נראים גם נעלמים גם מתחברים המשרתים לבדם קכ"ו מחבר והם העליונים אין קץ להם ופעמים לנכח ופעמים במבט אהבה ואומר וכל זה אין ביניהם רק ככה יתחדשו מעשים בעולם השפל בעבור תנועתם והשתנותם פעם לטוב פעם לרע ואלה דברים צריכים פירוש ארוך ולא יכילם ספר אחד לדעת סודם על מה זה · והעולם השלישי הוא מתחת לרקיע וכולו מלא גופות דקות גם עבות וגופות יש בהם נשמות גם רוחות גם נפשות והאדם לבדו הוא סוד זה העולם השפל ובעבורו נברא ונשמתו קשורה בנשמות העליונות ובעבור כי המדבר אדם גם השומע הוא אדם על כן העליונים על האדם גם השפלים על מתכונת האדם והנה אדיר העליונים ושפילם כי לא אוכל לדבר אם לא יעשה ככה ויגביה השפלים על כן אמרו חכמים ז"ל דבר[redacted] יאמרו ומראות עפרות תבל וכסה את עין הארץ והאזיני ארץ הטי אזנך ועל האבן כי היא שמעה דבר ה' ותפתח הארץ את פיה מירכתי ארץ בג' ימים על שפת ההר יד הירדן וכובע ישועה בראשו עיני ה' באזני ה' כי פי ה' דבר בדבר שפתיך אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ויאמר ה' אל לבו על כן המו מעי לו ותחת רגליו ועל זה הדרך ויחר אף ה' אוהב ה' וילך ה' ה' למבול ישב הנה ה' רוכב על עב קל עורה למה תישן ויקץ כישן ה' החשתי מעולם אחרים אתאפק · והנה שר פרס הוא הפקיד על המחבר' הגדולה או האמצעית והנה דניאל הזכיר הפקיד בשם המלאך ודבר העד הוא המבטי שהוא מאהבה וטעם כ"א יום כנגד הפקיד על דניאל בעצמו כי כאשר יש פקידים על כל גוי כן יש על כל איש והפך זה וזה היא המלחמה והנה זה העולם השפל הוא עולם ההפכה והתמורה בעצם ובמערכה ובתנועה והצורה שהזכיר דניאל היתה נראה לו במראות כבואה וכבר גליתי לך סוד המלאכים הקדושים בדרך קצרה ברמיזות ויש ראיה על כל זה מדברי הנביאים גם ראיות מחכמות החיצונות ודע כי גזירות העוברות והעתידות באות מהשמים והם דברי השם וכתוב לעולם ה' דברך נצב בשמים וסוד המערכות מתחילת בריאתם על כן מערכות השמים הם הספרים על כן סוד החלומות · ועתה אשוב לפרש דברי המלאך: ועתה · אמר הגאון כי מלכי מדי ופרס הם ארבעה ואלה הם דריוש המדי וכורש הפרסי גם אחשורוש ודריוש הפרסי שהרגו אלכסנדרוס ופירש הנה עוד שלשה מלכים עם כורש ויהיה פירוש והרביעי שהוא דריוש הפרסי הוא רביעי לדריוש המדי כי זאת הנבואה היתה בשנת שלש לכורש הפרסי ורבי משה הכהן הספרדי אמ' כי ששה מלכים היו האחד דריוש הזקן הוא המדי והשני כורש הפרסי והשלישי אחשורוש והרביעי ארתחשסתא שצוה שלא תבנה עיר הקדש והחמישי דריוש הפרסי שצוה לבנות הבית והששי הוא ארתחשסתא העשיר שהרגו אלכסנדרוס הוא שעלה עזרא גם נחמיה בימיו כאשר הוא כתוב ולפי דעתי יהיה פי' הנה עוד שלשה מלכים והרביעי לא יספר עמם כורש כי הכתוב עוד שהן עתידין להיות ויש לטעון עליו אם פירוש עוד ככה למה אמר הנה עוד שלשה מלכים כי משמע דברו לא יותר ולמה אמר והרביעי והנה היה ראוי שיאמר הנה עוד ד' מלכים ויש עוד להשיב הנה כורש מלך שלש שנים כי כן כתוב וכתוב במגלה כי מעשה המן היה בשנת י"ב למלכות אחשורוש ובספ' מלכי פרס כי כל מלכותו ארבע עשרה שנה אם כן מתי מלך ארתחשסתא הראשון שצוה שלא תבנה הבית ולפי דעתי כי חמשה מלכי' הם מלכי מדי ופרס האח' דריוש המדי והשני כורש הפרסי וגם השלישי הוא אחשורוש וזה השם הוא לשון פרסיים ובלשון כשדים הוא ארתחשסתא הוא שצוה שלא תבנה ירושלם וככה כתוב בימי אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם והנה פירש השטנה והאגרת בלשון תרגום כאשר כתבה והפירוש הפרשה הנזכרה ובימי ארתחשסתא כתב בשלם ואין זאת השטנה דברי המן כי לא היתה בתחלת מלכותו רק כאשר מלך אחשורוש צוה שיעלו היהודים ויבנו הבית על כן כתוב כי סליקו מן לותך כי ברצונו הלכו ובעבור האגרת שנכתבה לו החמיץ ככורש וזהו ומטעם כורש ודריוש וארתחשסתא מלך פרס ועל דרך הפשט אילו היה מלך אחר היה כתוב כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא כמשפט הלשון והנה אחר כורש היו שלשה לבדם והם אחשורוש שהוא ארתחשסתא הראשון והשני דריוש הפרסי שהוא רביעי לכורש שהנבואה בימיו הוא ארתחשסתא שמלך שנים רבות כי הנה כתוב בעזרא שנת שלשים למלכותו ושם כתוב כי הוא מלך בבל כי כן הבבליים קראו שמו ארתחשסתא והיה שמו בלשון פרס דריוש כי כתוב בספר מלכי פרס כי דריוש היה שם המלך שהרג אלכסנדרוס וטעם יעיר הכל כי אנשי מלכותו שלחו בעבור אלכסנדרוס גם שריו הרגוהו בלילה במקום שברח שם זה אחשורוש שהיה דריוש: ועמד מלך גבור · זה הוא מקורם אלכסנדרוס שנלחם דריוש שבניו · וכעמדו · טעם וכעמדו שמת קרוב לשלשים שנה: ותחץ · כבר פירשתיו: ולא לאחריתו · פירושו ולא לבנו וככה אחריהם בפיהם ירוצו סלה: ולא כמשלו · לא היה אחד מהארבעה שמלכו תחתיו כמוהו בממשלה וטעם ולאחרים מלבד אלה שקשרו גם אחרים על הארבעה מלכים שמלכו בארבעה מקומות כאשר פירשתי · והנה אומר לך עתה כלל כי מתחלת ויחזק מלך הנגב עד וזרועים ממנו יעמדו וחללו המקדש המעוז שהוא בפירוש חרבן בית שני מלחמות שעברו ולזכור פרטיהן ולחפש הספרים הקדמונים בספר יוסף בן גוריון אילו היינו יודעין כל דבריו לא יועילנו עתה לדעת שעבר וע"כ כן אפרש המלות והטעמים בדרך כלל ואחר חרבן הבית אפרש בדרך פרט עד והנעתק כי משם הם העתידות שנסתרו כאשר אפרש: ויחזק

ולקץ ג׳ וסימ׳ ולקץ שנים יתחברו · ולקץ העתים שנים יבא · ולקץ ימים נשאלתי ׃ ולא יעמוד ד׳ וסימ׳ ולקץ שנים יתחברו · ויער כחו ולבבו על מלך הנגב · ישען על ביתו ולא יעמוד · בציץ יצא וימל ׃ ויבא י״א רפין וסי׳ נכסר בשמואל א׳ סימן ד׳ וא׳ וב׳ סימן ל״א ׃ ויבא י״ג ה׳ חס׳ וח׳ מ״ל וסי׳ בתלים סימן ע״ח ׃ ובא י״ז רפין וסי׳ ובא אשר לו הבית והגיד לכהן׳ ובא הכהן וראה והנה פשה · ובא אהרן אל אהל מועד ופשט · ובא השמש וטהר ואח׳ יאכל מן הקדש׳ · ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורידו · ובא האות והמופ׳ אשר דבר אליך׳

ויחזק מלך הנגב ומן שריו ויחזק עליו ומשל
ממשל רב ממשלתו׃ ולקץ שנים יתחברו ובת
מלך הנגב תבוא אל מלך הצפון לעשות מישרים
ולא תעצר כוח הזרוע ולא יעמד וזרעו ותנתן היא
ומביאיה והילדה ומחזקה בעתים׃ ועמד מנצר
שרשיה כנו ויבא אל החיל ויבא במעוז מלך
הצפון ועשה בהם והחזיק׃ וגם אלהיהם עם
נסכיהם עם כלי חמדתם כסף וזהב בשבי יבא
מצרים והוא שנים יעמד ממלך הצפון׃ ובא
במלכות מלך הנגב ושב אל אדמתו׃ ובנו יתגרו
ואספו המון חילים רבים ובא בוא ושטף ועבר
וישב ויתגרו עד מעזה׃ ויתמרמר מלך הנגב
ויצא ונלחם עמו עם מלך הצפון והעמיד המון רב
ונתן ההמון בידו׃ ונשא ההמון ירום לבבו והפיל
רבאות ולא יעוז׃ ושב מלך הצפון והעמיד המון
רב מן הראשון ולקץ העתים שנים יבוא בוא בחיל
גדול וברכוש רב׃ ובעתים ההם רבים יעמדו
על מלך הנגב ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד
חזון ונכשלו׃ ויבא מלך הצפון וישפך סוללה
ולכד עיר מבצרות וזרעות הנגב לא יעמדו ועם
מבחריו ואין כח לעמד׃ ויעש הבא אליו כרצונו
ואין עומד לפניו ויעמד בארץ הצבי וכלה בידו׃
וישם פניו לבוא בתקף כל מלכותו וישרים עמו
ועשה ובת הנשים יתן לו להשחיתה ולא תעמד
ולא לו תהיה׃ וישב פניו לאיים ולכד רבים
והשבית קצין חרפתו לו בלתי חרפתו ישיב לו׃

ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה · ובא המלך דוד עד בחורי׳ · ובאה והכה את ארץ מצרי׳ דירמ׳ בן כתי׳ · ובא עליך רעה · ובא ונשיא דרך אולם השער מחוץ · ובא לפנים׳ ויטר · ובא לציון גואל · ובא בהלך רישך · וחבירו ובא מתהלך׳ ובא במלכות מלך הנגב · ובא ארץ הצבי ורבות יכשלו׃ ויעש ב׳ רפין וסיבני׳ ויאמר ארנן אל דויד דה״ו · ויעש הבא אליו כרצונו׃ ויעמוד ב׳ רפין וסימ׳ ישאהו על כתף סבלהו · ויעמד בארץ הצבי׃ וישם ו׳ רפין וסימ׳ ישא יי׳ פניו אליך · ויטידו על צפון · ואם לא איפו מי יכזיבני · וישם פנין לבא בתוקף · ודבתריה וישב פנין לאיים בן כתיב צוק לפני יהלך׃

אבן עזרא

ויחזק מלך הנגב. שהוא מלך מצרים ממלך הצפון שהוא מלך רומא ומן שריו׃ ויחזק עליו · מלך הנגב׃ ובת מלך הנגב. היא מלכת שבא וזאת המלכות תקרא בלשון ישמעאל אלימן ועד היום אשה מולכת עליהם והוא ברשו׳ מלך מצרי׳ עד היום וזאת שבא היא נגב הנגב כנגד ארץ ישראל וזה הדבר ידוע הוא בספרים ושכחתי שמה · וטעם לעשות מישרים שלום בין המלכים והנה מלך צפון רצה לקחת אותה לאשה׃ לא תעצר כח הזרוע · ומלך מצרים יקחנה בחזקה גם יקח יולדתה וחכמי המזלות שהיו עמה וזהו ומחזיקה בעתים׃ ועמד · שרשיה · שרשי זאת הבת ושמם ישמש בעבור אחר מן בניו של מלך מצרים והוא בן המלך׃ ויבא · אל מלך צפון ובתגברי מעוזו׃ וגם אלהיהם · יבא בשבי אל מצרים · ובא במלכות מלך הנגב · ישוב לארצו ולמלכותו למצרים׃ ובניו יתגרו · בני מלך צפון כי כבר הזכיר והוא שנים יעמוד ממלך צפון ואלת יתגרו כמו ואל תתגר בם מלחמה׃ ובא בוא · ההמון מלך צפון · ושטף שיביא אכיות עד מעוזו של מלך הנגב׃ ויתמרמר · מגזרת שימי לך תמרורים׃ ונלחם עמו · פירום שהוא עם מלך הצפון כמו ותראהו את הילד והוא כוה לי אחי׃ והעמיד · מלך הנגב המון רב׃ ונתן · המון מלך הצפון בידו׃ ונשא · המון הנחלם׃ והפיל רבואות · מהמון מלך הנגב׃ ולא יעוז · מלך הנגב. ולקץ העתים · פירש שהם שנים יבואו עוזרים רבים למלך הנגב · ובימים ההם יקומו פרוצים מישראל ואלה היו בימי הא[redacted] ואל תסמוך על דבריה׳ שהיה בימי הורודום כי חכמים הצדיקים אמרו שהיה בימי שמעון בן שטח והוא האמת׃ ויבא · וזרעות מלך הנגב לא יעמדו הם העוזרים עם מבחוריו׃ ויעש · מלך צפון הבא אל מלך הנגב כרצונו׃ בארץ הצבי · ארץ ישראל וישחית רבים מהם׃ וישם פניו לבוא בתוקף · כל מלכות מצרים שהוא הנגב׃ וישרים עמו · ויעשה עמו שלום׃ ובת הנשים · היא מלכת שבא יתן לו מלך הנגב להשחית׳ כי ברשותו והיא תברח וזהו לא תעמוד ולא לו תהיה שלא יקחנה׃ וישב · והקצין שהיה מחרף ישיב גמולו בראשו שיעלה לו כמו חרפתו לא יותר׃ וישב

רבינו סעדיה נאון

ויחזק מלך הנגב ומן שריו. מרוב שרים שיהיו לו אז יחזק עליו מלך הצפון ומלך הצפון ממשל רב ממשלתו ויחזיק הכל בממשלתו׃ ולקץ שנים יתחברו. מלך הצפון ומלך הנגב לעשות שלום׃ ובת מלך הנגב תבוא אל מלך הצפון לעשות מישרים. כשיראה מלך הנגב שהוא כשוש בנער אז יאמר למלך הצפון קח את בתי לאשה ותהיה אהבה ומישרים ביניכו׃ ולא תעצור כח הזרוע. אותה בת מלך הנגב אע״פי שתבוא בחתון אל מלך הצפון לא תעצור כח וזרוע למלך הצפון לבלתי הלחם באיבה אלא ילך מלך הצפון במלחמה ויכנה את מלך הנגב׃ ותנתן היא ומביאיה. הם השלוחים׃ והיולדה. היא הנערה המשרתת לפניה׃ ומחזיקה · הוא אביה׃ בעתים · בזמנים רבים בית הכלא׃ ועמד מנצר שרשיה כנו · ממשפחת בית אביה הוא אחיה בן אביה יקום. ויבוא אל החיל. להלחם במלך הצפון לנקום נקמת אביו׃ כנו. כן וי״ו יתירה ופירושו חוטר כמו וכנה אשר נטעה ימינך כלומר קרוב ושורש וענף. ויבוא במעוז מלך הצפון. בקריתמחוזו ובעיר מעוזו ותגבר מלכותו׃ וגם אלהיהם. [redacted] ונסיכיהם · הם שריהם כמו חמשת נסיכי מדין הם השופטים שהם קרובי מלכות׃ עם כלי חמדתם. הכל יוליך בשביה במצרים. והוא שנים רבות יעמוד וימלוך יותר ממלך הצפון׃ ובא במלכות מלך הנגב · שימלוך ויהיה גדול כמלך הנגב׃ ושב אל אדמתו · במצרים למלוך הכה והכה׃ ובניו · ואז בניו של מלך הצפון יתגרו עם אוסף המון חיילות׃ ושטף ועבר · בעיירות שלו׃ וישוב · כל אח׳ ואח׳ מבניו׃ ויתגרו עד מעוזו · היא העיר שהוא מולך׃ ויתמרמר · לשון כעס ומרירות וי״א לשון רבנות ומרות׃ והעמיד · מלך הצפון׃ המון רב וניתן · וימסר המון מלך הנגב בידו׃ ונשא ההמון · שיתגאה וישמח וירום לבבו של מלך הנגב׃ והפיל ריבואות · מחיל מלך הצפון׃ ולא יעוז · מלך הצפון לעמוד לפני מלך הנגב׃ והעמידי מלך הצפון׃ המון רב · יותר מן הראשון · יבוא בוא בחיל גדול וברכוש רב · מביזת מלך הנגב מן האהלים ומזהב וכסף רשני סוסיהם ומרכבותם׃ רבים יעמדו על מלך הנגב · להלחם בו׃ ובני פריצי עמך · המורדי׳ באלהי השמי׳׃ ינשאו · ברעתם׃ להעמיד חזון ונכשלו · ברעתי כך הוא שיעשו עצמם כנביאי השקר וחלומי חלומות ומשיאים לו עצה ויחלמו עמו ויכשלו בעצתם׃ ויבוא · עוד מלך הצפון וישפוך סוללה׃ ועם מבחריו׳ כתיב אלו בחורי חמד מלחמה מבחריו קרי מבוררים גבוהי קומה כמגדל מבצר׃ ואין כח · לא יהיה להם כח לעמוד׃ ויעש הבא אליו · אל מלך הנגב ילחם בו׃ כרצונו · כתאותו׃ ואין עומד · לפני מלך הצפון׃ ויעמוד בארץ הצבי · דארץ ישראל מקום רצון כצביון הבורא וגם הוא לשם יתיצב בכל מקום שירצה ויצבא׃ וכלה תהיה בידו · שיכלה הכל׃ וישם פניו לבוא בתוקף כל מלכותו · של מלך הנגב נהלחם ולתפוש כל ערי מבצרי תוקפו׃ וישרים עמו · שתתיישר דרכו ומלחמתו מן הבורא ויעשה כתאות רצונו ולא יכשל כי אם בדרך מישרים יבליא בכל׃ ובת הנשים יתן לו׳ זה שכתבנו למעלה ובת מלך הנגב תבוא אל מלך הצפון לעשות מישרים ואותה הבת יתן לו מלך הנגב להשחית עבתו ולבטל מלחמותיו׃ ולא תעמוד · הבת בשלטון להיות גבירה׃ ולא לו תהיה · לאשה אלא תברח ממנו׃ וישם · עוד מלך הצפון פניו להלחם באיים׃ ואז ישבית מסם קצין שחרף אותו ברשונה וישיב לו גמול חרפתו וישלוט בו ויכנה אותו׃ פ״א שבועים שבעים הם ד׳ שמיטות נכרתו נחתך על עמך מלפני הב״ה ועל ירושלם למען כלה הפושעים׃ ולהביא צדק עולמים · הוא שכתוב ישראל נושע ביי׳ תשועת עולמים׃ ולחתום חזון · ברעתי הוא הכתוב על ידי זכריה וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ׃ ולמשוח קדש קדשים · ברעתי הוא הבניין של בית האחרון אשר ראה יחזקאל כמו שכתוב למוד את ירושלם כמה ארכה וכמה רחבה למוד למשוח · ואלה שבועים שבעים הן ת״ב שנה · ותבין כי מן מוצא דבר מלפני יי׳ על ידי להשיב הגלות מבבל ולבנות ירושלם הנה כאשר ברעתי עד אשר אביא להם משיח זה כהן משוח במשמן הקדש · ונגיד הוא פחה ושלטון זה עזרא שהיה כהן ופחה · שבועים שבעה הם מ״ט שנה מן השנה אשר בשנים יי׳ אשר יבנה את ירושלם ועד השנה אשר שבו מבבל לבנותה הם מ״ט שנים במספר ואחריכן תבנה ירושלם ושבועים ששים ושנים הם תל״ד שנים ת״ב יעמוד המקדש בבנייכו וי״ד יעמוד אחרי כן ביתר · רחוב הוא שוק של ירושלם שתהא בנויה ומלאה פירות וכל טוב · חרוץ כרות המה חצרות יושבי ירושלם הכרותים בכליון חרוץ ממעבר הדס · ובצוק העתים מקום המצוק והחרבן אלו חצרות בית המקדש ומקום הכהנים אשר בחצרות בית יי׳ משמרו תכל השנים והזמנים לשבתות ולחדשים ולמועדים וכל קרבנותיהם ואחרי השבועים ס׳ וב׳ שהם ימי המניין · יכרת משיח שיבטלו זבח ומנחה מכהן המשיח ואין לו מידות על המזבח כאשר שבוע אחד הם שבע שנים׃ והעיר · ירושלם ומקום הקדש ישחית ויחריב עם נגיד הבא הוא מלך רומא אשר ימלוך בירושל׳ · ויקיצו של ים׳ יעבור בשטף במלחמו׳ אויביה׳ במלחמ׳ אספסיינוס וטיטוס · ועד קץ שביתת כל מלחמ׳ תהיה ירושל׳ נחרב׳ שוממה כי בטלה הנבואה

ולא ימצא ד׳ וסים׳ נמסר בסוף צפניה׃ נוגש ב׳ מל׳ וסים׳ ממנו יצא כל נוגש׃ ועמד על כנו מעביר נוגש׃ אחרים ד׳ וסים׳ בסדר נח׃ מלפניו ח׳ וסים׳ וצרעה נעמן הדבק׃
ואלישע ישב בביתו׃ חילו מלפניו כל הארץ דדה״י והאלהים עשה שיראו׃ אשר יראו מלפניו׃ אם על המלך טוב יצא׃ ואת פתשגן כהבדת׃ וזרעות השטף ישטפו
מלפניו׃ על׳ מלך ט׳ וסים׳ בימיו עלה פרעה נכה׃ ויקח אתם נבוזר אדן דמלכים׃ ויצא יהויקים מלך יהודה דמלכים׃ ונשאת המשל הזה׃ בן אדם שא קינה על׳ והיה

וְיָשֵׁב פָּנָיו לְמָעוּזֵּי אַרְצוֹ וְנִכְשַׁל וְנָפַל וְלֹא יִמָּצֵא׃
וְעָמַד עַל־כַּנּוֹ מַעֲבִיר נוֹגֵשׂ הֶדֶר מַלְכוּת וּבְיָמִים
אֲחָדִים יִשָּׁבֵר וְלֹא בְאַפַּיִם וְלֹא בְמִלְחָמָה׃ וְעָמַד
עַל־כַּנּוֹ נִבְזֶה וְלֹא־נָתְנוּ עָלָיו הוֹד מַלְכוּת וּבָא
בְשַׁלְוָה וְהֶחֱזִיק מַלְכוּת בַּחֲלַקְלַקּוֹת׃ וּזְרֹעוֹת
הַשֶּׁטֶף יִשָּׁטְפוּ מִלְּפָנָיו וְיִשָּׁבֵרוּ וְגַם נְגִיד בְּרִית׃
וּמִן־הִתְחַבְּרוּת אֵלָיו יַעֲשֶׂה מִרְמָה וְעָלָה וְעָצַם
בִּמְעַט־גּוֹי׃ בְּשַׁלְוָה וּבְמִשְׁמַנֵּי מְדִינָה יָבוֹא וְעָשָׂה
אֲשֶׁר לֹא־עָשׂוּ אֲבֹתָיו וַאֲבוֹת אֲבֹתָיו בִּזָּה וְשָׁלָל
וּרְכוּשׁ לָהֶם יִבְזוֹר וְעַל מִבְצָרִים יְחַשֵּׁב מַחְשְׁבֹתָיו
וְעַד־עֵת׃ וְיָעֵר כֹּחוֹ וּלְבָבוֹ עַל־מֶלֶךְ הַנֶּגֶב בְּחַיִל
גָּדוֹל וּמֶלֶךְ הַנֶּגֶב יִתְגָּרֶה לַמִּלְחָמָה בְּחַיִל־גָּדוֹל
וְעָצוּם עַד־מְאֹד וְלֹא יַעֲמֹד כִּי־יַחְשְׁבוּ עָלָיו
מַחֲשָׁבוֹת׃ וְאֹכְלֵי פַת־בָּגוֹ יִשְׁבְּרוּהוּ וְחֵילוֹ יִשְׁטוֹף

וְנָפְלוּ חֲלָלִים רַבִּים׃ וּשְׁנֵיהֶם הַמְּלָכִים לְבָבָם
לְמֵרָע וְעַל־שֻׁלְחָן אֶחָד כָּזָב יְדַבֵּרוּ וְלֹא תִצְלָח כִּי־
עוֹד קֵץ לַמּוֹעֵד׃ וְיָשֹׁב אַרְצוֹ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל וּלְבָבוֹ
עַל־בְּרִית קֹדֶשׁ וְעָשָׂה וְשָׁב לְאַרְצוֹ׃ לַמּוֹעֵד יָשׁוּב
וּבָא בַנֶּגֶב וְלֹא־תִהְיֶה כָרִאשֹׁנָה וְכָאַחֲרֹנָה׃ וּבָאוּ
בוֹ צִיִּים כִּתִּים וְנִכְאָה וְשָׁב וְזָעַם עַל־בְּרִית־קוֹדֶשׁ
וְעָשָׂה וְשָׁב וְיָבֵן עַל־עֹזְבֵי בְּרִית קֹדֶשׁ׃ וּזְרֹעִים
מִמֶּנּוּ יַעֲמֹדוּ וְחִלְּלוּ הַמִּקְדָּשׁ הַמָּעוֹז וְהֵסִירוּ
הַתָּמִיד וְנָתְנוּ הַשִּׁקּוּץ מְשׁוֹמֵם׃ וּמַרְשִׁיעֵי בְרִית
יַחֲנִיף בַּחֲלַקּוֹת וְעַם יֹדְעֵי אֱלֹהָיו יַחֲזִקוּ וְעָשׂוּ׃
וּמַשְׂכִּילֵי עָם יָבִינוּ לָרַבִּים וְנִכְשְׁלוּ בְּחֶרֶב וּבְלֶהָבָה
בִּשְׁבִי וּבְבִזָּה יָמִים׃ וּבְהִכָּשְׁלָם יֵעָזְרוּ עֵזֶר
מְעָט וְנִלְווּ עֲלֵיהֶם רַבִּים בַּחֲלַקְלַקּוֹת׃ וּמִן־
הַמַּשְׂכִּילִים יִכָּשְׁלוּ לִצְרוֹף בָּהֶם וּלְבָרֵר וְלַלְבֵּן עַד־
עֵת קֵץ כִּי־עוֹד לַמּוֹעֵד׃

כמלאת שבעים שנה׳ בעת ההיא באחני׃ ויער כחו ולבבו׳ ובעתים ההם רבים יעמדו על מלך הנגב׃ ולא תהיה ח׳ וסי׳ ולא תהיה זמה בתוכם׃ וכשלו איש באחיו׃ ולא
תהיה עדת יי׳ כצאן׃ והיית רק למעלה׃ ולא תהיה זאת לך לפוקה דאביגיל׃ לא תקום ולא תהיה׃ ולא תהיה כראשונה וכאחרונה׃ ולא תהיה להם לאיש מוכיח׃ יחזיקו
ד׳ חסרים בליש׳ וסים׳ ויחזקו איש בראש רעהו׳ ויחזקו באלהים אחרים דמלכים׃ צרה החזיקתני׃ קדרתי שמה החזיקתני׃ והלדה נטחזקה׳ ועם ידעי אלהיו יחזקו׃ ונלוו
ד׳ וסים׳ נמסר בסדר קרח וזכריה סימן ב׳׃

רבינו סעדיה גאון

הנבואה וחרב בית המקדש כיעמב יי׳ את ביתו׃ והגביר ברית לרבים. מלך רומי אחר הבית יכרות ברית עם עירות וכרכין רבים מישראל שבוע אחד ורבים יקח עמו להיות לו ליועצים ולשרי צבא כגון יוסף בן גוריון הכהן וחביריו וכתוס חצי השבוע משבוע וחצי וכשאר חצי השבוע הם ב׳ שבועות יד שנה אז ישבית זבח ומנחה מישראל ועתה כי הגביר ברית שבוע אחד משכת ת״ג וברעתי שלש שבועים שבעים ואולי חצי השבוע הכתוב אשר ישבית זבח ומנחה אולי הוא מיום אשר שבת התמיד בראשונה משנת י״א לצדקיהו ועד קרבת קץ תחילת הגלות הזה ופתרון חצי השבוע ג׳ ימים ומחצה יום לשנה והם אלף ור״פ חסר שנה וסברי׳ וזה עבר מכמה שנים כי למען כאמר בסוף הפסוק ועד כלה ונחרצה תתך על שומם כי אחרית תום חצי השבוע ישבית זבח ומנחה כי לא יהיה בנוי בית אלהינו עד אשר תהיה כלה ונחרצה בכל אלילי הארץ ובכל אלילי ירושלם ככתוב ועל כנף שקוצי משומם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם להעביר מירושלם ותבית השומם עד ושעבדיה כאמור והאלילים כליל יחלוף וכתו׳ כי כלה ונחרצה שמעתי וזה דומה למה שנ׳ למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה כי ככלות מועד מועדים אין עוד ישועה עד כלות יד עם קדש והסולח יסלח לי ברחמיו אולי שגיתי הוא והכור ימהר ישועתינו במהרה בימינו אמן וכחזור לענין ראשון׃ למעוזי ארצו. לתוקף ארצו׃ ולא ימצא. ולא יספיק להתאמן כמו שנ׳ תמצא ידך לכל אויביך׃ על כנו. על מכון מלכותו׃ ובימים אחדים. מועטים ימים אחדים מתרגמי׳ זעירין׃ בחלקלקות. בחנפות ולשון הרע ושפתי חלקות׃ ומן התחברות. מזמן שיתחבר עמו׃ ובמשמני. ובעשירי מתנה כמו כל איש שמן מתרגמי׳ עתיר׃ יבזור. יבזבז ויפזר ויתן פרס לחיילותיו כמו בזר עמים פזר׃ ויער כחו. כמו ולא יעיר כל חמתו לשון תוקף׃ ואוכלי פת בגו. על שלחנו הם ישברוהו כי לא יעזרוהו׃ ושניהם המלכים לבבם למרע. על ישראל שהם מלך הצפון ומלך הנגב׃ על ברית קדש׳ מלך הצפון הוא יחשוב לגזור שמדות לבטל דת ברית קדש ועשה ושב לארצו׃ ציים. הם לומברדיים. כתיים הם [redacted]ה שכתב וצים מיד כתים שיתחברו לילך לירושלם׃ ונכאה. למען כי ישבר ויפול תקפת חילו ומחריתו׃ ושב וזעם. על ישראל ויטלטלם מארץ ישראל׃ ויבן על עוזבי ברית קדש. הם הישמעאלים שבירושלם וחללו אחריכן המקדש המעוז׃ ומשכילי עם. הם בחוכי עמי׳ ונכשלו בחרב. שימותו על יחוד השם׃ ובהכשלם. האחרים בשמד זה יעזרו עזר מעט. ומן המשכילים שיכשלו כדי לצרף ולברר וללבן׃ על

אבן עזרא

וישב ישוב זה לארצו לרומא׃ ועמד על כנו. על תכונתו מלך שיעביר נוגש ויהיה לו הוד מלכות וישבר ולא בהדר ועמד מלך אחר הפך תולדת הראשון שזה יהיה נבזה׃ בחלקלקות. בחנף בלי עצה׃ וזרועות. אנשים׃ וגם נגיד. אחד מבני הורודוס׃ ומן. ובעבור שיתחברו אליו רבים ויקח עצתם ויעלה בהם ויתפש מדינות יחשב מחשבות ולא תהיה עתה על כן אמר ועד עת אחרית תקומתו׃ ויער. יעיר [redacted] ולא יעמד. מלך הנגב [redacted] מלך הצפון והנה חיל מצרים הוא השטוף ואחר כך ישלימו מלך הנגב ומלך הצפון׃ ושניהם. לבבם למרע. לעשות רע לארץ ישראל וטעם כזב שלא תקום עצתם ולא תצלח [redacted] ישראל בגולה וישוב מלך צפון לארצו׃ ולבבו על ברית קדש. להפר הוא הברית שהיתה בין מלכי רומא ובין יהודה בן חשמונאי ואחר שעשה חפצו ושב לארצו למועד שנה אחרת ישוב׃ ובא בנגב. היא ארץ מצרים. וטעם ולא תהיה כראשונה וכאחרונה כי בביאה הראשונה עשה [redacted] שהחריב בית המקדש גם מצרי׳ כי בביאה השנית היה האמנ[redacted] הם האניות׃ וכתים. הם אנשי רומא׃ [redacted] לארצו בבושת פנים׃ וזעם על ברית קדש. הוא אגריפס. ועשה. חיל כבד׃ ושב. לנגב׃ ויבן על עוזבי ברית קדש. הם אנשי ירושלם שקשרו על מלך רומא והרגו אנשיו וחללו המקדש המעוז שהיה לישראל כמו גאון עוזכם ובאלה זאת המלה על דרך הארון הברית שפירושו הארון ארון הברית וככה הספר המקנה היין החמה ונתנו במקום הדביר התועבה וזהו השקוץ שומם. עתה ספר חרבן בית שני. ויש לתמוה מחכמי ברוקים שפירשו זה לעתיד ואמרו כי המקדש היא מ״כה שיחוגו עליה הישמעאלים והסירו התמיד החמש תפילות ונתנו השיקוץ עבודה זרה ואלו התועים איך יתכן שיקרא מקדש רק ירושלם לבדה וככה שמה בלשון ישמעאל בית ואיך הוא מ״כה קדש והלא פקחו אלה העורים את עיניהם וראו כי יש במ״כה שיקוץ עד היום והלא מרקולים שאליו יחוגו כל ישמעאל ממזרח וממערב לזרוק אבני׳ שם ואלה המפרשים חללו המקדש והגאון ז״ל אמר כי ועשה כרצונו המלך זהו הקדרי ראש מלכות ישמעאל וזה לא יתכן כי כתוב וכל חמדת נשים לא יבין וזה היה אוהב נשים ופירוש נשים מדינות וזה קרוב אל דרש ואיננו פשט ועוד מה יעשה בכתו׳ לאלוה אשר לא ידעוהו אבותיו ועוד אם היה אלוה נכרי אין תשובה מתרקולים כי זה ידעוהו אבותיו ולא סרו אנשי מ״כה לשמעתו עד שנשבע להם שלא יכיר עבודת מרקולים ואין צורך להאריך ובן היוצר חבר ספר במועד הקץ וגם כפכתי דבריו ככלי יוצר טרם בא מועדו כי הוא מקוה מועד עבר וכלל אומר דבריו מדברי קץ גם דברי ר׳ שלמה בן גבירול רצה לקשור הקץ במחברת הגדולה על שני הכוכבים העליונים גם דברי ר׳ אברהם הנשיא בספר קצים ודברי היוצר ודברי ר׳ יצחק בן לב וכל החושבים השלות או האותיות בחשבון גימטריא הכל הבל ורעות רוח כי דניאל לא ידע הקץ ואף כי הבאים אחריו רק רמז המלאך דבר כאשר אפרש רק לא פירש מתי יהיה ועתה אשוב לפרש׃ ומרשיעי ברית. ידבר על טיטוס שעזבו רשעים מישראל בריתם׃ וטעם בחלקות כמו דברו לנו חלקות על כן אחריו ועם יודעי אלהיו הוא השם הנכבד יחזיקו לבם׃ ועשו. כאשר צוה בתורתו׃ ומשכילי עם. זה דור חכמי המשנה ז״ל וטעם ונכשלו גזרות שעברו עליהם׃ ובהכשלם. הטעם שהשם לא יכיחם למחות שמם׃ ונלוו עליהם. עם המאמינים בדת [redacted] בכל דור ודור עד עת קץ בא הגואל לישראל׃ ועשה

כרצונו ד' חסרים בליש' וסימ' נמסר בס' פ' סי' ח' ובסדר ויחי · נעשתה ט' וסימ' והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה · נעשתה התועבה הזאת בישר' · והגד לך ושמעת ודרשת · ואחיתפל ראה כי לא נעשתה · ויקם יי' את דברו אשר דבר עלינו ב' בפסוק · עד כלה זעם כי נחרצה · וידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה : ברבים ב' וסי' לכן אחלק לו ברבים · והמשילם ברבים ואדמה יחלק : ובא י"ז ר"פ וסי' נמסר בספרא סימן י"א ובשמואל ב' סימן י"ו וישעיה סימן כ"ז : וראשיתו וסי' ראובן בכורי אתה · ראשית דגנך תירשך

ועשה כרצנו המלך ויתרומם ויתגדל על כל אל
ועל אל אלים ידבר נפלאות והצליח עד כלה זעם
כי נחרצה נעשתה : ועל אלהי אבתיו לא יבין
ועל חמדת נשים ועל כל אלוה לא יבין כי על
כל יתגדל : ולאלה מעזים על כנו יכבד ולאלוה
אשר לא ידעהו אבתיו יכבד בזהב ובכסף ובאבן
יקרה ובחמדות : ועשה למבצרי מעזים עם אלוה
נכר אשר הכיר ירבה כבוד והמשילם ברבים
ואדמה יחלק במחיר : ובעת קץ יתנגח עמו מלך
הנגב וישתער עליו מלך הצפון ברכב ובפרשים
ובאניות רבות ובא בארצות ושטף ועבר : ובא
בארץ הצבי ורבות יכשלו ואלה ימלטו מידו
אדום ומואב וראשית בני עמון : וישלח ידו
בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפליטה : ומשל
במכמני הזהב והכסף ובכל חמדות מצרים ולבים
ובשים במצעדיו : ושמעות יבהלהו ממזרח
ומצפון ויצא בחמא גדלה להשמיד ולהחרים רבים
: ויטע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי קדש ובא
עד קצו ואין עוזר לו : ובעת ההיא יעמד מיכאל יב
השר הגדול העמד על בני עמך והיתה עת צרה
אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת
ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר : ורבים
מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה
לחרפות לדראון עולם : והמשכלים יזהרו כזהר
הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד :
ואתה דניאל סתם הדברים וחתם הספר עד עת
קץ ישטטו רבים ותרבה הדעת : וראיתי אני דניאל
והנה שנים אחרים עמדים אחד הנה לשפת היאר
ואחד הנה לשפת היאר : ויאמר לאיש לבוש הבדים
אשר ממעל למימי היאר עד מתי קץ הפלאות :

תכינא דפסוק · וראשית כל בכורי כל ב' בפסוק · שמנים ימשחו · ובא בארץ הצבי : ושמועות ג' חסרים בליש' וסימ' בבא שמעת שאול ויהונתן · מי האמין לשמעתינו · ושמעו' יבהלוהו ממזרח : השר ד' פתחין וסימני' השר שואל והשופט בשלום · וכנניה השר דמשא החמשי לחדש החמישי השר שבהות הזורח · יעמד מיכאל השר : ורבים ו' וסימ' ורבים השיב מעון : ורבים מביאים מנחה ליי' ד"ה · ורבים מהכהנים ב' בפסוק עזרא · ורבים מישני אדמת עפר יקיצו · ורבים מעמי הארץ מתיהדים : לחיי ג' וסימ' בסדר נח : וראיתי י"ב וסימ' וראיתי את הדם ופסחתי עליכם · וראיתי כה והגדתי לך · וראיתי לבית גבא · וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה · וראיתי אני שיש יתרון לחכמ' מן הסכלות · וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם · וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון · וראיתי את כל מעשה האלהים · כי איככה אוכל וראיתי ב' בפסו' · וראיתי אני דניאל לבדי את המראה · והנה שנים אחרים :

אבן עזרא

ועשה · זה קוסטנטין שהיה מלך גדול על בבל ופרס ומצרים ואפריקא ורומניאה ודומי ומערב הוא שבנה קוסטנטינא כדמות רומא וקראת על שמו [redacted] אכפי מלכותו להשיבם אל תורתו בבל ומצרים והכל עד שבא ראש מלכות ישמעא' והשיב בבל לדתו גם חביריו השיבו פרסיים והסבאים ומצרים ואפריקא לדתו והכית תורת רומא · וטעם ויתרומם בלבו · ו[redacted] וזה הוא השליסית ודבר האס והמשכיל יבין והנה אמר המלאך עליו והצליח עד כלה זעם מישראל כי כבר נגזר : ועל · הטעם שהניח תורת אבותיו הם שהיו ברומא עובדים כוכב צדק : ועל כל אוה · שאוהב את הנשים ישוב לתורתם מרוב חשקו [redacted] והטע [redacted] : ועשה · זאת קוסטנטינא · [redacted] : אשר יכיר · הם השרים שרי מלכותו שעזרוהו לתלאות חפצו לבנות עיר כמתכונת רומא עד הנה דברי המלאך וכבר עברו אלו הדברים אשר היו עתידים בימי דניאל · ועתה יחל לדבר על העתידות שנשארו ודע כי רומא היא צפונית מערבית לארץ ישראל גם קוסטנטינא היא צפונית ובעת קץ שיגיע קץ מלך הצפון אשר אמר והצליח עד כלה זעם אז יבא קץ הגואל כאשר יפרש והנה לא הזכיר מתי יהיה זה רק הזכיר כי זה המלך והטעם בנו אשר יבא ועשה מלחמה עם מלך מצרים וילכוד את מצרים וילך לארץ ואז יהרג ואחר ימים ידועים במספר מיום מותו יבא הגואל לישראל : יתנגח עמו מלך הנגב · הוא מצרים ואין לחוש שתהיה מצרים אי זה דת שתהיה : וישתער עליו מלך הצפון · על מלך מצרים כמו בסופה ובסערה ואם הוא כתוב בסה"ן כמו הסירו ולא ידעתי ורבים ככה : ובא · זה מלך צפון שהוא מלך קוסטנטינא אל ארץ הצבי והטעם אלו ימלטו מידו הדרים במקומות שהיו שם אדום ומואב וראשית בני עמון ויש בין ימי סנחריב וזאת הנבואה שנים רבות : וישלח ידו · מלך צפון : ומשל במכמני · תרגום ואשר לא צדה ודלא כמן ליה אולי הוא מגזרת דרכמונים וכושים הם שמוכים למצרים יהיו במצעדיו של מלך צפון שיסורו תחת משמעתו : ושמועות יבהלוהו · מלך צפון ממזרח ומצפון הוא בבל ופרס והטעם הקרן הקטנה שהזכיר בנבואתו : ויבא · מלך צפון : עד קצו · ושם ימות וזהו והצליח עד כלה זעם : ובעת · אז בא היום והגיע העת שאמר עד די כורסון רמיו ועתיק יומין יתיב ולא נוכל לפרש כי יעמד מיכאל עמידה לבד הוא רק עמד להפיל כסאות כל מלכי הארץ והעד הכתו' אחריו השומד על בני עמך וזאת הצרה תהיה על כל העולם ולא ימלטו רק בעבור היות מיכאל השר הגדול על ישראל על כן ונמלט עמך כל הנמצא כתוב בספר והם הצדיקים וכתוב ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי השם : ורבים · אמר הגאון כי פירושו אלה שיקיצו יהיו לחיי עולם ואלה שלא יקיצו יהיו לחרפות ולדראון עולם כמו והיו דראון והמלה אחת והפירוש חרפה והגאון אמר כי רבים הם המעטים כמו ורבים מביאים מנחה ורבים מעמי הארץ מתיהדים ורבים יחלו פני נדיב והטעם לפי דעתי שהצדיקים שמתו בגלות יחיו בבוא הגואל כי עליהם כתו' כימי העץ ימי עמי ואז יתענגו בלויתן ובזיז ובבהמות וימותו פעם שנית ויחיו בתחית המתים בהיותם בעולם הבא שאינם אוכלים ושותים רק נהנים מזיו שכינה ואמר כי כן פירוש ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין שבו נחתם הספר · ורבי ישועה אמר כי ישני עפר משל על ישראל שהם בגלות כמו מתים והנה הגואל יבוא לטוב לצדיקי ישראל ולרע לרשעיהם והמשכיל יבין הנכון משני הפירושים ודברי חכמים עוזרים הגאון ז"ל : והמשכילים · כזוהר הרקיע · שיקבל האור והמצדיקים לרבים מעלתם גדולה על כן אמר ככוכבים לעולם ועד כי מעלת [redacted]ה ממעלת הגלגלים אף כי הרקיע שהוא למטה מן הגלגלים : ואתה סתום הדברים · שיכולת לדעתם וחתום הספר שלא יראהו רק מי שראוי לראותו : עד עת קץ · פירשתיו : ישוטטו · כמו ישוטטו לבקש דבר יי' : וראיתי · שנים · מלאכים וטעם אחרים שלא היה א[redacted]כל הכתוב למעלה : ויאמר · האחד מהם : לאיש · כמו איש לא נעדר ושאל אותו עד מתי קץ הפלאות וכל זה שישמע דניאל : ואשמע

רבינו סעדיה גאון

על כל אל · על כל תקיף כמו אילי הארץ : ועל אל אלים ידבר · דברים של הכעסות על מלך עולמים עד יכלה הזעם מישראל ויעשה הבורא כלה ונחרצה באויבי ישר' : יתנגח · יתקוטט : וישתער · כמו סערת חימה : בארץ הצבי · בארץ ישראל ארץ רצון צביונו : במכמני · במטמוני מקום סתר מטמון מארב מתרגמינן כמנא אמנם הכייד יטמון בארץ הפח ואשר לא צדה מתרגמי' ודלא כמן : ולובים · שם אומה כדכתיב ומצרי' ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים להבים ולובים שם אחד הוא : במצעדיו · במשעדיו בחילוף שמ"ך בצד"י : אהלי אפדנו · לשון אפודת אפוד עניין מכסה כיור כאפוד בד חשוב שבבגדים כן אהלי אפדנו חשובים שבאהליהם : ויטע · ויכטה כמו לנטוע שמים לנטות שמים ואמר כתב ויטע הוא מטע היהדות בארץ אז יבוא עד קצו של גלות : ואין עוזר לו · כי יפול שר אדום ממרום ויעמוד מיכאל השר הגדול על עזרת ישראל : והיתה עת צרה · הוא יום הריגת נחמיה בן חושיאל ככתוב והביטו אלי את אשר דקרו : כל הנמצא כתוב בספר · אלו הצדיקים ככתוב ויכתב בספר זכרון לפניו : ורבים מישני אדמת עפר יקיצו · זו תחיית מתי ישראל שגורלם לחיי עולם : ואלה שלא יקיצו הם עוזבי ה' אשר ירדו לדיוטה התחתונה של גיהנם והיו דראון לכל בשר · דראון די ראון כדמתרגמי' מיסת חזיכא : והמשכילים · בתורה יזהירו כזוהר הרקיע : ומצדיקי הרבים · אלו מלמדי תינוקות ומוכיחי ישראל ככוכבים : ואתה דניאל סתום הדברים · וכותבם בחידות סתומות : חתום דברים חתומי' עד עת קץ שישוטטו רבים תלמידי חכמים : ותרבה הדעת · לבאר החזון ולא ישינו : לבוש הבדים · בגדים לבנים כבגדי כהונה בגדי הבד : קץ הפלאות · קץ הגאולה : וירם

ולא אבין ד׳ וסימ׳ ואני שמעתי ולא אבין׃ הן יעבר עלי ולא אבין׃ הן קדם אהלך ואיננו׃ מי זה מעלים עצה׃ ומעת ב׳ וסימ׳ אשר סר אמציהו מאחרי יי׳׃ ומעת הוסר התמיד׃
הוסר ב׳ וסמ׳ כאשר הוסר חלב מעל זבח׃ ומעת הוסר התמיד׃ שקוץ ב׳ מל וסימ׳ השקוץ משומם׃ ולתת שקוץ שומם׃ לקץ ב׳ דגש׳ וסימני׳ ויפח לקץ
ולא יכזב׃ ואתה לך לקץ ותנוח׃

וָאֶשְׁמַע אֶת־הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל
לְמֵימֵי הַיְאֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם ג׳ ח׳ ת׳
וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וָחֵצִי וּכְכַלּוֹת ו׳ רפין
נַפֵּץ יַד־עַם־קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָל־אֵלֶּה׃ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי ל׳ ל׳ ל׳
וְלֹא אָבִין וָאֹמְרָה אֲדֹנִי מָה אַחֲרִית אֵלֶּה׃ וַיֹּאמֶר ו׳
לֵךְ דָּנִיֵּאל כִּי־סְתֻמִים וַחֲתֻמִים הַדְּבָרִים עַד־עֵת קֵץ ל׳
יִתְבָּרְרוּ וְיִתְלַבְּנוּ וְיִצָּרְפוּ רַבִּים וְהִרְשִׁיעוּ רְשָׁעִים ל׳ ל׳ ל׳ ל׳
וְלֹא יָבִינוּ כָּל־רְשָׁעִים וְהַמַּשְׂכִּלִים יָבִינוּ׃
וּמֵעֵת הוּסַר הַתָּמִיד וְלָתֵת שִׁקּוּץ שֹׁמֵם יָמִים ל׳ דגש׳ ב׳ חד חס׳ וחד מלא
אֶלֶף מָאתַיִם וְתִשְׁעִים׃ אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּה וְיַגִּיעַ ל׳ ל׳
לְיָמִים אֶלֶף שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה׃ ל׳
וְאַתָּה לֵךְ לַקֵּץ וְתָנוּחַ וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין׃ ל׳ דסמי׳ ל׳ דגש׳ ל׳ ל׳ ל׳ וכל יד ימין דכל

סכום פסוקי ספר דניאל שלש מאות וחמשים ושבעה
וסי׳ שׁנו וחציו ביה בליליא קטיל בלשאצר הרגישו

רבינו סעדיה גאון

ורם ימינו׃ בשבועה ככתוב הרימותי ידי אל ה׳׃ כי למועד מועדים׃ כי ככלות מועד מועדים וחצי עדיין אין ישועה עד כלות נפץ יד עם קדש כלומר ואף על פי שיעברו כל החשבונות אין מבין עת הישועה זולתי אלהינו מרוב עונותינו בזה הסימן ככלות גלות נפץ יד עם קדש בהדלדל הדורות אז תכלינה כל אלה הצרות ואין אתנו יודע עד מה מאחר אשר אמר המלאך לדניאל לך דניאל כי סתומים וחתומים הדברים אנו אין בנו כח לעמוד על סוד החשבונות של ימים ושנים אתנם בזה נתבונן כי קרבנות השנה אלף מאתים ותשעים הם עם תמידים ומוספין וכל קרבנות עדה וציבור יחיד ונשיא ומלך ואשר כתב אף שלש מאות ושלשים וחמש אין לידע עד יערה עלינו רוח ממרום להבחין ביאת גואל לגואלינו אמן׃ ואתה לך לקץ׃ לבית עולמך בעת ימלאו ימיך ותנוח עם הצדיקים לגורלך המזומן והצפון לך בגן עדן כי זמן הגאולה אינו גלוי לכל בשר ולכל מלאך עד לקץ הימין לקץ אשר אושיע ימיני אשר החזרתי אחור מפני אויב אז אושיע ירושלם כדכתיב אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני ואומר הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו׃

תם ונשלם פירוש דניאל תהלה לאל מושיע וגואל

אבן עזרא

ואשמע׃ הטעם שישבעו בדבר שומר כמו אחת נשבעתי בקדשי הוא היכל הקדש והוא השמים כמו כי אשא אל שמים ידי ככר פירשתיו כי מלת עולם נכח חי העולמים הוא השם המחיה הכל והטע׳ העומדים כמו החיים לאדם ונכה ואתה מחיה את כולם׃ ואני שמעתי ולא אבין׃ והנה התברר כי דניאל לא הבין קץ ביאת הגואל׃ ויאמר׃ טעם לך כאומר לך לדרכך ואל תשאל יותר כי סתומים וחתומים הדברים וזה לאות כי בגעת הקץ יבינו המשכילים רמיזות המלאך על כן אחריו יתבררו ויתלבנו משל מהנגיעות לכסמות שתתחכמנה ותקבלנה האמת׃ ומעת׃ פירשתיו׃ ואת׳ אחריו אשרי המחכה ויגיע והטעם שזה המספר כמו חצי שבוע והנה קרוב משלש שנים וחצי עמד הבית השני בלא עולה ואחר כן חרב והלכו ישראל בגולה וקרוב מהמספר הזה יעמדו ישראל בצרה גדולה שלא כהיתה כמוה עם הקרן הקטנה והיא מלכות ישמעאל כי רוב הגולה בארצם וזה הוא יתיהבון בידיה עד עדן עדנין ופלג עדן ואין בלשון ארמית שינן לשני׳ כמו בלשון הקדש שנתים דרכים והעד יפל באחת משתי׳ ולשון רבים דרכים והפחות שלשה על כן כתי׳ עדן שנה אחת כמו למועדה מימים ימימה והנה ועדנין שלש שנים וחצי שנה על כן ים כורך לנו וזהו למועד מועדים וחצי כי למועד מסרת הוא כמו למועד חדש האביב והנה מועדים שלשה ובעבור היות חצי שנה בקרוב הוצרך לפרש מספר הימים וזהו אשרי המחכה ויגיע והטעם כי יסבול הצרה הגדולה כי שם כתוב להשניא זמנין ודת וחבר דניאל אלה המספרים שהיו בזמן אחד בעבור כי קרוב ממספר הימים שעמדה ירושלם בצרה לפני הגלות כמספרם יהיו הימים שיעמדו ישראל בצרה גדולה לפני בא הגואל והנה התברר כפי הפירוש הזה כי כאשר יבא מלך צפון ויקח מצרים אחר שלש וחצי יבא הגואל לישראל רק לא ידענו עד עתה מתי יבא זה המלך הנזכר אל ארץ מצרים׃ ואתה׃ לקץ הימין׃ הנו״ן תחת מ״ם וכמוהו ואתה קח לך חטין ועליה יכרעון אחרין ולא יאמין בחיין גם מלת בנימן׃ אמר יפתבן עלי כי זה הפסוק דברי דניאל לכל משכיל שילך לו ולא יחפש על קץ הימים עד שימצאהו מי שגזר השם לבא הגואל בימיו וזה טעם ותעמוד לגורלך אם נגזר להיותך חי וזה הפירוש רחוק וכמה היה נכבד מאד פירוש הגאון אילו היה מספר לנו מה טעם לעמוד בגורל עם קץ הימים כי הכל הם דברי מלאך ולא דברי דניאל׃

נשלם ספר דניאל במרחשון שנת ארבעת אלפים ותתקי״ו בעיר רדוס והודות לשם לבדו שעזר ברוב חסדו את אברהם עבדו הוא המחבר הוא הסופר׃

שטה כל חד וחד ל' דכו' וכל כלה אחרי מן לישנ' דכו' וס' אמנם ויאמר יי' אל אברהם למה זה וכל האמנם דכו' במצור כה אמר סנחריב דד"ה וכל במצור ובמצוק דכו' וכל וכחל כבד דכו' זכר קמץ כי דורש דמם אותם וכל לשון זכר דכו' חבלי ויפלו חבלי במנשה עשרה וכל בחבלי דכו' יגע גם אור רשעים ידעך וכל

כה אמר יי בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך ואצרך ואתנך לברית עם להקים ארץ להנחיל נחלות שוממות

חד מן ל"ב מלין דכתי' א' בסוף תיבותא ולא קרי' וס' רפוא למטה בנימן פלטי בן רפוא ההלכוא אחריה נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה כחמס נגוא ומני

ובשנת

אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לִכְלוֹת דְּבַר־יְהוָה מִפִּי יִרְמְיָה הֵעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס וַיַּעֲבֶר־ קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־בְּמִכְתָּב לֵאמֹר׃ כֹּה אָמַר כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כֹּל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא־פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלַ͏ִם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה׃

אבן עזרא

מסית רוח בן בטוח · קנין שכל מנהו בהיר ·
מוכן בלבב ברי מחשב · מוּאם חמוץ סוכא יהיר ·
הוא יורני לשכיל סודות · חלקי עזרא סופר מהיר ·

ובשנת · מלת בשנת דבקה במלת אחת כי כל שם מספר ושם דבר שנים רק להורות באיזה זמן ממספר האחרי' היה כן יתמך הדבר לאחד מהמספרי' כאשר מצאנו בשנת שלש בשנת שבע גם כן המספרים דבקים בדברים להודיע ולהורות מהם מה הם הדברים כאמרנו שני אבני' שלשת הנפת ארבעת ימים שמונת הבקר ופי' בשנת אחת למלכו על בבל כי מקדם היה מלך פרס ומלת אחת אמרו המדקדקי' שהיא חסרת דלת אחדת ואותיות העקר שהם דג"ש קטף עץ חשד איכם נגרעים לעולם זולתי הכפולים המדומים מהעין והלמ"ד והנכון להיות אחד לזכר ואחת לנקבה שתי לשונות בענין אחד ושנים שרשים וכן אחד עשר ועשתי עשר בענין אחד׃ לכורש · י"א שהמלה כהפכת מן וכשר הדבר כי כבר כנהו בשמו הנביא ישעיהו על הכשרון שיעשה עם יש' וזהו שאמר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח׃ לכלות · לעת כלות דבר השם שיצא מפי ירמיהו שיפקדם לפי מלאת למלכות בבל שבעים שנה ויוציאם מעבדות כי כן כתוב בדברי הימים ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכו' פרס כי בשנת אחת לכורש היו נ"ב לחרבו' ירושלם ובטלה העבודה עד רצתה הארץ את שבתותיה ובשנת ב' לדריוש נשלמו ע' שנה לחרבות עיר הקדש כי כן כתו' אשר זעמת זה ע' שנה׃ העיר · יי' את רוחו לבנו' עירו׃ וגם במכתב · כתוב עם טבעתו׃ כה · ב' הפסוקים האלה הם דבקים כי הוא היה המכתב׃ אלהי השמים · ולא אמר אלהי הארץ כי כבר נתנה לבני אדם וכן הוא אומר כל ממלכות הארץ נתן לי יי'׃ פקד · לשון פקיד וטעמו נתן הפקידות עלי׃ ביהודה · בארץ יהודה׃ יהי

רשי

ובשנת אחת לכורש מלך פרס · סדר ספר זה כדור ומסוף אחר ספר דניאל כמפורש בבבא בתרא והמלה מוספת מזה לזה שנאמ' בדניאל בשנת אחת למלכו אני דניאל בינותי בספרים מספר השנים אשר היה דבר יי' אל ירמיהו הנביא למלאות לחרבו' ירושלם שבעים שנה וכן הולכת ומספרת כל הפרשה בחרבן הבית וזמן גלות בבל ואת וידויו אשר התודה על חטאות ישר' ותחלת סדר ספר זה כך הוא שלאחר שנהרג בלשצר מלך דריוש המדי שנאמר ודריוש מדאה קביל מלכותא וגו' ולאחר מיתת דריוש מלך זה כורש מלך פרס ובשנת אחת למלכו הושלמו שבעי' שנה לפקידת גלות בבל מיום שגלה יהויקים שנ' לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וגו' · שחזרו ישר' מגלות בבל לארץ ישראל ובאותה שנה בשנת אחת לכורש יסדו ישר' יסוד בית המקד' וצרי יהודה ובנימן הלשינו עליהם לכורש מלך פרס וצוה לבטל המלאכה שלא לבנות עוד בניין בית המקדש והיו ישר' בטלים שלא בנו הבית כל מלכות כורש ואחשורוש שמלך אחריו עד שנת שתים למלכו' דריוש בן אחשורוש מלך פרס שהוא דריוש בן אסתר ובשנת שתים למלכותו התחילו לבנו' בית המקדש עד אשר הושלם הבנין ומשנה אחת לכורש עד שנת שתים לדריוש בן אחשורוש מלך פרס שנבנה הבית בימיו היו שמנה עשרה שנה לקיים מה שנאמר למלאות לחרבות ירושלם ע' שנה וגו' ועכשו בשנת שתים לדריוש האשלמו ע' שנה למלאות לחרבות ירושלם חרבן הבית שגלה צדקיה ומגלות יהויקי' עד גלות צדקיה שנחרב הבית היו שמנה עשרה שנה ועכשו בשנת אחת לכורש מלך פרס הושלמו ע' שנה מגלות יהויקים שגלו ישר' לבבל ובכך נתקיים המקרא שנ' כי לפי מלאת לבבל שבעי' שנה אפקוד אתכם וגו' וזו היא הפקידה שחזרו ישר' על אדמתם ובנו יסוד בניין הבית אעפ"י שלא נגמר עכשיו כמצא שהיו נ"ב שנה מגלות צדקיה שנחרב הבית עד שנה אחת לכורש מלך פרס ושמנה עשרה לאחר שנה אחת לכורש שהיא שנת שתים לדריוש מלך פרס הושלמו שבעים שנה לחרבות ירושלם מגלות צדקיהו שנחרב הבית עד שתים לדריוש שהתחילו ישראל לבנות הבניין וגמרוהו וכן מוכיח בסדר עולם ובמסכת מגילה ובספר זה כאשר באר תי׃ לכלות דבר יי' מפי ירמיה · לזמן אשר הושלם דברו של הקב"ה אשר דבר ירמיהו הנביא שנ' כי לפי מלאות לבבל וגו'׃ העיר את רוח · רצון׃ קול · כרוז הכריז בכל מלכותו׃ וגם במכתב · ואף מכתבו שלח בכל מלכותו על דבר זה׃ לאמ' · וכה אמ' להם בהכרזת הכרוז אשר הכריז ובאגרת מכתבו אשר שלח בכל מלכותו כה אמ' כורש מלך פרס וגו'׃ נתן לי · שאני מלך ושליט על כל הממלכו'׃ והוא פקד עלי · צוה עלי על ידי ישעיה הנביא לבנות לו בית המקדש בירושלם כמו שנ' בספר ישעיה האומר לכורש רועי וכל חפצי ישלים ולאמר לירושלם תבנה והיכל תוסד כה אמר יי' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו וגו' וכבר באמר נבואה זו על ידי ישעיה׃ בירושלם אשר ביהודה · אשר במדינת יהודה · מי

יעל ז׳ רפין וסימנ׳ נמסר בסוף ספר שמואל: גר שם ד׳ דסמיכי וסימנ׳ ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית · והוא לוי והוא גר שם · וכי יבא הלוי מאחת שעריך מכל ישראל · וכל הנשאר מכל המקומות: מקומו ו׳ חסרים בליש׳ וסי׳ ואיש ישראל מגיח ממקמו · הסר המלכים איש ממקמו · נסע יצא ממקמו · עוז וחדוה במקומו · וישאוהו

מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל לירושלם
אשר ביהודה ויבן את בית יהוה אלהי ישראל הוא
האלהים אשר בירושלם: וכל הנשאר מכל
המקמות אשר הוא גר שם ינשאוהו אנשי מקמו
בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה עם הנדבה לבית
האלהים אשר בירושלם: ויקומו ראשי האבות
ליהודה ובנימן והכהנים והלוים לכל העיר
האלהים את רוחו לעלות לבנות את בית יהוה
אשר בירושלם: וכל סביבתיהם חזקו בידיהם
בכלי כסף בזהב ברכוש ובבהמה ובמגדנות לבד
על כל התנדב: והמלך כורש הוציא
את כלי בית יהוה אשר הוציא נבוכדנצר מ
מירושלם ויתנם בבית אלהיו: ויוציאם כורש
מלך פרס על יד מתרדת הגזבר ויספרם לששבצר
הנשיא ליהודה: ואלה מספרם אגרטלי
זהב שלשים אגרטלי כסף אלף מחלפים תשעה
ועשרים: כפורי זהב שלשים כפורי כסף משנים
ארבע מאות ועשרה כלים אחרים אלף: כל כלים
לזהב ולכסף חמשת אלפים וארבע מאות הכל
העלה ששבצר עם העלות הגולה מבבל לירושלם
: ואלה בני המדינה העלים משבי
הגולה אשר הגלה נבוכדנצור מלך בבל לבבל
וישובו לירושלם ויהודה איש לעירו: אשר באו
עם זרבבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי
בלשן מספר בגוי רחום בענה מספר אנשי עם

ישראל: בני פרעש אלפים מאה שבעים
ושנים: בני שפטיה שלש מאות שבעים
ושנים: בני ארח שבע מאות חמשה
ושבעים: בני פחת מואב לבני ישוע
יואב אלפים שמנה מאות ושנים עשר:
בני עילם אלף מאתים חמשים וארבעה:
בני זתוא תשע מאות וארבעים וחמשה:
בני זכי שבע מאות וששים: בני בני שש
מאות ארבעים ושנים: בני בבי שש מאות
עשרים ושלשה: בני עזגד אלף מאתים
עשרים ושנים: בני אדניקם שש מאות
ששים וששה: בני בגוי אלפים חמשים
וששה: בני עדין ארבע מאות חמשים
וארבעה: בני אטר ליחזקיה תשעים
ושמנה: בני בצי שלש מאות עשרים
ושלשה: בני יורה מאה ושנים עשר:
בני חשם מאתים עשרים ושלשה:
בני גבר תשעים וחמשה: בני בית לחם
מאה עשרים ושלשה: אנשי נטפה חמשים
וששה: אנשי ענתות מאה עשרים ושמנה:
בני עזמות ארבעים ושנים: בני קרית
ערים כפירה ובארות שבע מאות וארבעים ו
ושלשה: בני הרמה וגבע שש מאות עשרים
ואחד: אנשי מכמס מאה עשרים ושנים:
אנשי בית אל והעי מאתים עשרים ושלשה:

וישיבהו אל מקמו · ינשאוהו אנשי מקמו · וכל אוריתא ואיוב דכו׳ בכ״ב וסימ׳ ולא יכירנו עוד מקומו · אף לזאת יחרד לבי: מתרדת ב׳ וסימ׳ הגזבר · שבאל: אגרטלי ב׳ ובפסוק

רשי

מי בכם · כך היה מכריז וכותב לכל המלכות מי בכם מכל עמו של הקב״ה יהי הקב״ה בעזרו ויעלה לבנות ביתו אשר בירושלם: וכל הנשאר · וכל יהודי הנשאר במקומו שלא לעלות מחמת שאין לו ממון: ינשאוהו · מצוה אני לאנשי מקומו שיעשיקוהו וינשאוהו בכסף ובזהב ורכוש ובהמות למען יוכל לעלות לירושלם עם הנדב׳ אשר יתנדבו אנשי מקומו לבניין הבית שאף האומו׳ יש בהם אשר היו מתנדבי׳ נדבה לבנין הבית: לבית האלהים אשר בירושלם · מן כה אמר כורש עד כאן הכרזת הכרוז ושליחות אגרת המכתב: ליהודה ובנימן · אותן ראשי האבות אשר לשבטים הללו של יהודה ובנימן: לכל העיר · עם כל אותם שהעיר יי׳ רוחו לעלות ולבנו׳ הבית עלו לירושלם לבנו׳ הבית: וכל סביבותיהם · וכל האומות שהיו שכניהם של ישראל סייעו והחזיקו ידי היהודים בזהב ובכסף ומתנות הללו למען יוכלו לעלות לירושלם: לבד על כל התנדב · כל זאת היו עושים שכיני היהודים לבד מה שהם מתנדבים מעצמם לבניין הבית: ויתנם בבית אלהיו · אשר נתנם נבוכד נצר בבית ע״ז שלו: על יד מתרדת הגזבר · כך שמו של גזבר אשר לכורש וצוהו כורש להוציאם: ויספרם · הגזבר הזה מנה אותם ומסרם לששבצר למען ישאם ויוליכם לירושלם ואמרו רבותינו הוא ששבצר הוא דניאל ולמה נקרא שמו ששבצר שעמד בשש צרות: הנשיא ליהודה · הוא הנשיא אשר לשבט יהודה: מספרם · של כלי בית יי׳: אגרטלי · מיני כלים הם: מחלפים · הם סכינים והוא לשון בית החלפות שעל כן שהיו כותנין בה הסכינין היתה נקראת לשכת בית החלפות: כפורי · מזרקים · ונקראו כפורי בלשון קנות כמאן דכפר ידיה בגלימא דחבריה על שם שהמקבל דם במזרק היה מקנח כנוכו׳ והדם שנתנו על ידו בשפת המזרק: משנים · שניים כלים אחרים של מין אחר: כל כלים · עתה כולל חשבון המנויין ושאינן מנויין כולן במניין אחד אבל החשובין הוא מונה: העלות · לשון יפעל: ואלה בני המדינה · אלה בני ישראל אשר ממדינת ארץ ישראל העולם עתה מן השבי אשר בגולה לירושלם: וישובו · ועתה חזרו לירושלם: ויהודה · ובני יהודה חזרו כל אחד ואחד לעירו: אשר באו · בני המדינה הללו בתחלה כאשר גלו מארץ ישר׳ לבבל עם זרובבל וגו׳: מספר · הראשון פ״א קמוצה בגדול ושם אד׳ הוא ומספר השני פ״א פתוחה ודבוק הוא על אנשי עם ישראל הללו ובני אדם גדולים וחשובים היו והאחרים היו משובים אחריהם ועל כן מנאום אחריהם לבד: בני פרעש וגו׳ · יש בהם בפרשה שמזכיר שם אביהם על שם בני המשפחה ויש מהם שמזכירן על שם מקומם לומר בני מקום פלוני: הכהנים

אבן עזרא

יהי אלהיו · טעמו שהשם הויה עמו ונתן לו יכולת ממון · וי״ו ויעל הוא הנכנס בתחלת ענין וכן ויהי בימי שפוט השופטים ואיננו לצורך: אשר בירושלם · דבק עם בית יי׳: וכל הנשאר · שהוא דל ואין ידו משגת ממון לעלות: ינשאוהו · יתנו לו משאות ומתנות או ינשאוהו ירימוהו מענין רם ונשא כי העני בשפל והוא הנכון עם הנדבה שינשאוהו עם הנדבות אחרות שיתנדבו: ויקומו · ליהודה ובנימן · כי ירושלם בחלק יהודה והבית בחלק בנימן: לכל העיר · חסר מלת אשר: וכל · חזקו: ביד הנכשלים והדלים צאן ובקר: ובבהמה · לרכוב: במגדנות · יתכן מן מגדנים: לבד על כל התנדב · פירושו הכסף והזהב ושאר המתנות נתנו לבד על כל אשר התנדבו מנדבות: ויתנם בבית אלהיו · דבק עם נבוכד נצר: הגזבר · מתוכה על גנזי המלך וטעמו פקיד: ויספרם · נתנם במספר: לששבצר · הוא זרובבל ונקרא כן בלשון כשדים: אגרטלי · מזרקי׳ ופירושו בירושלמי למה נקרא שמם אגרטלי שאוגרים שם דם הטלה שלא תן הספר: אגרטלי · המלה חמישית או האלף נוסף ופירושו גביעים · מחלפים · סכינים והוא מענין כליל יחלוף בני חלוף שטעמם כריתה: כפורי · מזרקים לקבל דם הקרבנות: משנים · לכפורי זהב: ועשרה כלים אחרים · שאינם נזכרים בשמם אלף והזכיר פרטיהם שהם בכללם אלפים וארבע מאות ותשעים ותשעה ולפי דעתי כן הוא הפרטים שהם אלפים ותצ״ט בכללם הם הכלים הגדולים ואחרי כן כלל אותם בין גדולים וקטנים שהם חמשת אלפים וארבע מאות וכן כתוב בדברי הימים וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטנים ואוצרות בית המלך הכל הביא בבל: העלות הגולה · שם הפעל: בני המדינה · היא מדינת בבל: אשר באו · ישוע · הוא יהושע הכהן: מרדכי בלשן · הוא מרדכי היהודי רק בלשן יתכן שהוא איש אחר והוא חסר וי״ו כאדם שת אנוש: מספר · השני בפסוק הוא שם חשבון והראשון שם איש: פחת מואב · הוא ראש לישוע וליואב בנים שנולדו לאלה הנזכרים ויתכן להיות ישוע ויואב קדומים לפחת מואב: זכי · כתוב וקרי זכי נקרא בשתי לשונות וכן בני אטר ליחזקיה שנולדו לחזקיה רק אטר הוא הראש או חזקיה הראש ואטר בנו הוא והוא הנכון: אנשי ענתות · כתוב עליהם כה אמר יי אל אנשי ענתות הבחורים ימותו בחרב בניהם ובנותיהם ימותו ברעב ושארית לא תהיה להם כי אביא רעה אל אנשי ענתות שנת פקדתם אכן מהקבלה ידענו ששבו לאל טרם יום הפקידה ובטלה הגזירה מעליהם ונשארו מהם קכ״ח: קרית ערים · היא יערים וכן הפירוש בני קרית יערי׳ בני כפירה בני בארות כך וכך · בני הרמה בני גבע טעמו כך וכך:

ואינון מן א"ב מן ב"ב תרין מלין ותרויהון בחד פסוק וסימ' ארוס הרפו ודעו כי אנכי ארוס · ארחות בימי שמגר בן ענת בימי יעל ארחות · אגרטלי ואלה מספרם
אגרטלי זהב · ארו ואציאה אתם על ארו · איככה פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה · בארות ועמק השדים בארות בארות חמר · בפקוד כי תשא את ראש בני ישראל

בני נבו חמשים ושנים: בני מגביש מאה
חמשים וששה: בני עילם אחר אלף מאתים
חמשים וארבעה: בני חרם שלש מאות
ועשרים: בני־לד חדיד ואונו שבע מאות עשרים
וחמשה: בני ירחו שלש מאות ארבעים
וחמשה: בני סנאה שלשת אלפים ושש מאות
ושלשים: הכהנים בני ידעיה לבית ישוע תשע
מאות שבעים ושלשה: בני אמר אלף חמשים
ושנים: בני פשחור אלף מאתים ארבעים
ושבעה: בני חרם אלף ושבעה עשר:
הלוים בני־ישוע וקדמיאל לבני הודויה שבעים
וארבעה: המשררים בני אסף מאה עשרים
ושמנה: בני השערים בני־שלום בני־אטר בני־
טלמן בני־עקוב בני חטיטא בני שבי הכל מאה
שלשים ותשעה: הנתינים בני־ציחא בני־חשופא
בני טבעות: בני־קרס בני־סיעהא בני פדון:
בני־לבנה בני־חגבה בני עקוב: בני־חגב בני־
שמלי בני חנן: בני־גדל בני־גחר בני ראיה:
בני־רצין בני־נקודא בני גזם: בני־עזא בני־פסח
בני בסי: בני־אסנה בני־מעונים בני נפיסים:
בני־בקבוק בני־חקופא בני חרחור: בני־בצלות
בני־מחידא בני חרשא: בני־ברקוס בני־סיסרא
בני־תמח: בני נציח בני חטיפא: בני עבדי
שלמה בני־סטי בני־הספרת בני פרודא: בני־
יעלה בני־דרקון בני גדל: בני שפטיה בני־חטיל

בני פכרת הצביים בני אמי: כל־הנתינים ובני
עבדי שלמה שלש מאות תשעים ושנים:
ואלה העולים מתל מלח תל חרשא כרוב אדן
אמר ולא יכלו להגיד בית־אבתם וזרעם אם
מישראל הם: בני־דליה בני־טוביה בני נקודא שש
מאות חמשים ושנים: ומבני הכהנים
בני חביה בני הקוץ בני ברזלי אשר לקח מבנות
ברזלי הגלעדי אשה ויקרא על־שמם: אלה בקשו
כתבם המתיחשים ולא נמצאו ויגאלו מן־הכהנה:
ויאמר התרשתא להם אשר לא־יאכלו מקדש
הקדשים עד עמד כהן לאורים ולתמים: כל־
הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש־מאות
ששים: מלבד עבדיהם ואמהתיהם אלה שבעת
אלפים שלש מאות שלשים ושבעה ולהם
משררים ומשררות מאתים: סוסיהם שבע מאות
שלשים וששה פרדיהם מאתים ארבעים וחמשה:
גמליהם ארבע מאות שלשים וחמשה חמרים
ששת אלפים שבע מאות ועשרים:
ומראשי האבות בבואם לבית יהוה אשר בירושלם
התנדבו לבית האלהים להעמידו על־מכונו:
ככחם נתנו לאוצר המלאכה זהב דרכמונים שש
רבאות ואלף וכסף מנים חמשת אלפים וכתנת
כהנים מאה: וישבו הכהנים
והלוים ומן־העם והמשררים והשוערים
והנתינים בעריהם וכל־ישראל בעריהם:

בפקוד · בבגד והבגד כי יהיה בו נגע צרעת · בצלצלי הללוהו בצלצלי שמע בצלצלי · ברא ואתה בן אדם שים ברא בראש דרך · בליל משא מואב
כי בליל · בתבונתו והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה · בכספיא ואצואה אתם על אוו הראש · גלי קחי ריחים וטחני קמח גלי · גזז ועיפה פילגש כלב גזז ·

אבן עזרא

בנו · שם איש וכן מגבים ועילם וחרים ויתכן שהוא כנו ובעל משנן וכן לוד וחדיד ואונו חסר ויו וכן הוא וחדיד משלשתם יבאו בני יריחו הוא הידוע: חרים · אחר הוא: בני ישוע וקדמיאל · הם נולדו לבני הודויה כי הפועל האמתי הוא אחרון כאשר אמרתי: בני השוערים · שומרי השערים הם בני אסף: הנתינים · הם ראשי גבעון ובנותיה ויהושע נתנם לבית אלהיו על כן נקראו נתינים אע"פ שנאמר אחרי כן ונתן הנתינים שנתן דוד והשרים לעבודת הלוים כי הטעם קיים הנתינה או נקראו מן היום ההוא נתינים כי מקודם היו נקראים גבעונים: שמלי כתיב ושלמי קרי כי נקרא בשני שמות: מעונים ונפוסים · שמות בני אדם: בני הסופרת · יתכן שהוא שם תואר לאשה או פועלת בגלל הא הדעת: פוכרת הצביים · לא ידענו אם זה שם אשה: תל מלח תל חרשא · מקומות שנים: ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם · הם נקראו אסופים שנאספו מן השוק כי לא הכירו אב ואם ולא נודע אם מישראל הם: ויקרא על שמם · על שם הבנות שהם מזרע ברזלי קרא את שם עצמו ברזילי: מבנות · הטעם אחת מבנותיו וכן ויקבר בערי הגלעד: אלה · ולא נמצאו · יש אומרים שהוא דבק עם כתבם כי המלה מחוברת מן האחרים כדרך תקראנה מלחמה והנכון בעיני שהוא דבק עם המתיחשים והם בני ידעיה הנזכרים למעלה ולא נמצאו בכתב יחוסם על כן הוסרו מן הכהונה כי מלת ויגואלו מן הכהונה מלשון לחם מגואל והטעם נמאסו ויש אומרים כי האלף תחת העין: התרשתא · יש אומרים שנקרא כן בעבור שהותר לו שתיית יין של גוים והטעם התיר שתא ויתכן שהוא שם קפארת וגדולה בלשון פרסים כענין שר או פחה והוא הנכון: מקדש הקדשים · הם התרומות: עד עמוד כהן לאורים ותומים · האורים שעשה משה נגנזו ולא נעשו עוד אחרים תחתם ופירוש עד עמוד כהן הראוי לאורים ולתומים: כל · כאחד · כאשר היו הקהל מספר אחד בכללם כך וכך: מלבד · ולהם משוררים ומשוררות להלל לשם: ומראשי · ממקצתם ולא כולם: לבית יי' · הלמ"ד כטעם בעבור: על מכונו · על היסוד שהיה שם בתחילה מוכן: ככוחם · כנגד הקהל ידבר כי לא נתנו האשתרק שתי רבוא וכסף מנים אלפים ומאתים כי כן מפורש במספר השני ובאמרו שש רבואות בכלל אחד רצה לומר בין הקהל ובין ראשי האבות ושארית המתנדבים ממלכות כורש:
דרכמונים · דינרי זהב: רבואות · האלף תחת הכפל וכן בזאו נהרים: מנים · משקלים וחבירו המנה יהיה ותרגום מנעה שקלים מנעה מנים: וישבו · והשוערים · שומרי השערים להלל השם: וינע

רשי

הכהנים בני ידעיה · עד עתה מנה בני יהודה ובנימין ומעכשיו הוא מונה והולך הכהנים והלוים כמו שנאמר למעלה ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימין והכהני' והלוים וגו': המשוררים · הלוים שהיו משוררי' וכן השוערים הם הלוי' שהיו שוערי' בשערי בית המקדש: הנתינים · עכשיו הוא מונה אותם נתיני' שהיו חוטבי עצי' ושואבי מי' לעדה ומשם היתה יוצאת פרנסת': בני עבדי שלמה · עבדי' היו לשלמה המלך והללו בנים היו מבני בניהם: ואלה העולים מתל מלח וגו' · ואי זה משפט הגיע להם ולא יוכלו להגיד וגו': וזרעם · של אבותם לפי שאבדו יחס שלהם ולא ידעו אם מישראל הם: בני דליה וגו' · גם הם בכלל אלה העולים מתל מלח: אשר לקח · כל אחד מבני ברזילי הגלעדי לקח אשה: ויקרא על שמם · והיה נקרא שמו של ברזילי על שמם לפי שהם לקחו מבנותיו: אלה · כהנים הללו המתיחסים שהיה להם להתייחס באותו כתב ולא נמצא כתב יחוסן: ויגאלו · שהיו מגואלי' ומגועלים שלא יעבודו עוד עם שאר הכהנים בעבור שלא נמצא כתב יחוסן: התרשתא · הוא נחמיה בן חכליה ואמרו רבותינו שנקרא שמו התרשתא שהתירו לו חכמים לשתות יין נסך של גוים על אשר היה משקה למלך: מקדש הקדשים · חטאות ואשמות כשאר כהנים: עד עמוד כהן וגו' · כאדם האומר לחבירו עד ימות המשיח לא יעלה דבר זה ואיני יכול לפתור עד עמוד כהן לאורים ותומים בבית שני לפי שמנינו בפרק ראשון של יומא שהיה בית שני חסר אורי' ותומים: כל הקהל כאחד · כשהיו כולם ביחד עם הכהנים והנתינים והלוי' היה בהם חשבון זה ובני ישראל המנויי' למעלה הם של שבט יהודה ובנימין ואותם אשר נחסרו מחשבון זה שלא תמצאם למעלה הם היו משאר השבטים וכן מפורש בסדר עולם כל הקהל כאחד ארבע רבוא וגו' · ובפרטן אינן אלא שלשים אלף יב אלף היכן הם אלא שעלו משאר השבטים מלבד עבדיהם ואמהותיה' שלא היו בכלל הקהל · ולהם משוררים ומשוררות מאתים · לפי שהיו עולים בשמחה מבבל לארץ ישראל היו צריכים למשוררים ומשוררות כדי שיהו מטיילות בהם ברוב שמחתם: התנדבו · היו מתנדבין לבנין הבית: ככחם · כפי כחם וממונם: דרכמונים · שם מטבע של זהב: וכתנות כהנים · לשרת בהם: וינע

גנבה ותלד לו אחות תחפנס את גנבת · תחפנס ותלד לו אחות פנחס · גלילים ושתי דלתות עצי · דודיך מה יפה דודיך אחתי כלה · האדום הלעיטני נא מן האדם האדם
הזה · הערכך ונחשב לו הכהן את מכסת הערכך · הגדגדה משם נסעו הגדגדה ומן הגדגה · הגלת ערי הנגב סגרו ואין פותח · הלהן תשברנה עד אשר יגדלו · העיט

ג וַיִּגַּע הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּעָרִים וַיֵּאָסְפוּ
הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד אֶל־יְרוּשָׁלִָם׃ וַיָּקָם יֵשׁוּעַ בֶּן־
יוֹצָדָק וְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים וּזְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל וְאֶחָיו
וַיִּבְנוּ אֶת־מִזְבַּח אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְהַעֲלוֹת עָלָיו עֹלוֹת
כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים׃ וַיָּכִינוּ הַמִּזְבֵּחַ
עַל־מְכוֹנֹתָיו כִּי בְּאֵימָה עֲלֵיהֶם מֵעַמֵּי הָאֲרָצוֹת וַיַּעַל
עָלָיו עֹלוֹת לַיהוָה עֹלוֹת לַבֹּקֶר וְלָעָרֶב׃
וַיַּעֲשׂוּ אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת כַּכָּתוּב וְעֹלַת יוֹם בְּיוֹם
בְּמִסְפָּר כְּמִשְׁפַּט דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃ וְאַחֲרֵי־כֵן עֹלַת
תָּמִיד וְלֶחֳדָשִׁים וּלְכָל־מוֹעֲדֵי יְהוָה הַמְקֻדָּשִׁים
וּלְכֹל מִתְנַדֵּב נְדָבָה לַיהוָה׃ מִיּוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי הֵחֵלּוּ לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת לַיהוָה וְהֵיכַל יְהוָה
לֹא יֻסָּד׃ וַיִּתְּנוּ־כֶסֶף לַחֹצְבִים וְלֶחָרָשִׁים וּמַאֲכָל
וּמִשְׁתֶּה וָשֶׁמֶן לַצִּדֹנִים וְלַצֹּרִים לְהָבִיא עֲצֵי אֲרָזִים
מִן־הַלְּבָנוֹן אֶל־יָם יָפוֹא כְּרִשְׁיוֹן כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס
עֲלֵיהֶם׃ וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְבוֹאָם
אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים לִירוּשָׁלִַם בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי הֵחֵלּוּ
זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל וְיֵשׁוּעַ בֶּן־יוֹצָדָק וּשְׁאָר
אֲחֵיהֶם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְכָל־הַבָּאִים מֵהַשְּׁבִי
יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲמִידוּ אֶת־הַלְוִיִּם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה לְנַצֵּחַ עַל־מְלֶאכֶת בֵּית־יְהוָה׃ וַיַּעֲמֹד
יֵשׁוּעַ בָּנָיו וְאֶחָיו קַדְמִיאֵל וּבָנָיו בְּנֵי־יְהוּדָה כְּאֶחָד
לְנַצֵּחַ עַל־עֹשֵׂה הַמְּלָאכָה בְּבֵית הָאֱלֹהִים בְּנֵי חֵנָדָד
בְּנֵיהֶם וַאֲחֵיהֶם הַלְוִיִּם׃ וְיִסְּדוּ הַבֹּנִים אֶת־הֵיכַל
יְהוָה וַיַּעֲמִידוּ הַכֹּהֲנִים מְלֻבָּשִׁים בַּחֲצֹצְרוֹת וְהַלְוִיִּם
בְּנֵי־אָסָף בַּמְצִלְתַּיִם לְהַלֵּל אֶת־יְהוָה עַל־יְדֵי דָּוִיד
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל׃ וַיַּעֲנוּ בְּהַלֵּל וּבְהוֹדֹת לַיהוָה כִּי
טוֹב כִּי־לְעוֹלָם חַסְדּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְכָל־הָעָם הֵרִיעוּ
תְרוּעָה גְדוֹלָה בְהַלֵּל לַיהוָה עַל הוּסַד בֵּית־יְהוָה׃
וְרַבִּים מֵהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת הַזְּקֵנִים
אֲשֶׁר רָאוּ אֶת־הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיָסְדוֹ זֶה הַבַּיִת
בְּעֵינֵיהֶם בֹּכִים בְּקוֹל גָּדוֹל וְרַבִּים בִּתְרוּעָה
בְשִׂמְחָה לְהָרִים קוֹל׃ וְאֵין הָעָם מַכִּירִים קוֹל
תְּרוּעַת הַשִּׂמְחָה לְקוֹל בְּכִי הָעָם כִּי הָעָם מְרִיעִים
תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְהַקּוֹל נִשְׁמַע עַד־לְמֵרָחוֹק׃
ד וַיִּשְׁמְעוּ צָרֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִן כִּי־
בְנֵי הַגּוֹלָה בּוֹנִים הֵיכָל לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּגְּשׁוּ אֶל־זְרֻבָּבֶל וְאֶל־רָאשֵׁי הָאָבוֹת וַיֹּאמְרוּ לָהֶם
נִבְנֶה עִמָּכֶם כִּי כָכֶם נִדְרוֹשׁ לֵאלֹהֵיכֶם וְלֹא אֲנַחְנוּ
זֹבְחִים מִימֵי אֵסַר חַדֹּן מֶלֶךְ אַשּׁוּר הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ
פֹּה׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם זְרֻבָּבֶל וְיֵשׁוּעַ וּשְׁאָר רָאשֵׁי
הָאָבוֹת לְיִשְׂרָאֵל לֹא־לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת בַּיִת
לֵאלֹהֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ יַחַד נִבְנֶה לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ הַמֶּלֶךְ כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרָס׃

צבוע נחלתי לי העיט · ההררי שמא ההררי אחיאם · הודינו לך אלהים הודינו · ובאהל ויצא לבן באהל יעקב · ובמקנה ויביאו את מקניהם אל יוסף · וובר וחית
כאשר ירים משה ידו · והפשתה והשערה נכתה כי השערה · והגישו אדניו אל האלהים והגישו · והאבה מזה והאבה מזה כעדף בארץ · ולמה ויאמר לה אלקנה אישה

רשי

ויגע׳ כמו והגיעו׃ החדש השביעי · הוא חדש תשרי ובני ישראל אשר היו בערים
מה עמו ויאספו כלם כאחד לירושלם׃ ויכינו המזבח על מכונותיו כדי להקרי׳ עלית
קרבנות שהרי היו יראים מעמי הארצות שלא יקנתרום ושלא ילשינו למלך ובנו
המזבח לעלות עליו עולות למען ישמעו ויכינו העמי׳ כדבר אשר עשוהו על פי המלך
ועל כן ימנעו מלקנתרם לבניין הבית׃ לבקר ולערב · תמיד של שחר ותמיד של
בין הערבים׃ ועולתיום ביום במספר · קרבנות החג במספרם כמשפט׃
ואחריכן · ולאחר הסכות היו מקריבים קרבנות בכל יום לבקר ולערב׃ ולחדשים ·
ולראשי חדשים היו מקריבים קרבנות של ראשי חדשים׃ ולכל מועדי יי׳ · ולשאר
מועדים קרבניהם׃ ולכל מתנדב · ולכל אותם המתנדבים נדבותיהם היו מקבלים
הכהנים אותם להקריבם ומיום אחד בתשרי התחילו להקריב קרבנות ועדיין לא
נבנה יסוד הבית׃ לצידונים ולצורי׳ · בני צור וצידון שהיו אומנים לבנות הבית׃
אל ים יפו · דרך הים היו מביאים אותם׃ כרשיון · כאשר היה רשות המלך
עליהם לבנות הבית כרשיון לשון רשות מגזרת רשה שהרי מן אבה יאמר אביון ומן
בנה יאמר בניון ומן חזה חזיון ומן רעה רעיון ומן חנה חביון ומן רשה יאמ׳ רשות
כמו מן עבה עבות ומן שבה שבות ומן ראה ראות ומן זכה זכות כמו כן רשות ורשיון
בהאין ויוכאין מגזירה אחת לפי שער הדיקדוק ולשון אחר הם · ומנחם חברו לשון
הרסת ספתיכו ולא דקדק בגזירתו ואף על פי כן שני פנים הללו קרובים זה לזה
במשמעותם׃ בחדש השני · הוא חדש אייר׃ מהשבי · כל אותן שבאו מהשביה
לירושלם׃ ויעמידו · העמידו הלוים המשוררים לנצח ולומר שירה לפני הבונים
בשעת בניין יסוד הבית · לנצח שני נציחים הללו הם ניצוחי שירה כמו למנצח מזמור
לדוד׃ ויעמוד ישוע · עמדו ואמרו ביחד סביב עושי מלאכת יסוד הבית׃ ויסדו ·
משקל חזק מן יסוד · כמו ויסבו טירותיהם כן ויסבו מן יסב · ויסדו מן יסדי · ומשמעותן ויסדו וייסבו במשקל חזק בשתי יודי״ן אחת פעולה ואחת של יסוד ופתרונו היו
מייסדים מייסבים׃ והבונים מייסדים את יסוד היכל יי׳ · בשעה שהיו מנצחים בשירתם והעמידו הכהנים מלובשים בגדי כבוד וחצוצרות בידיהם לתקוע בהם׃ והלוים
בני אסף · היו משוררים׃ במצלתים · כמו בצלצלי שמע כלי שיר הם׃ על ידי דוד · שהיו מנצחים ומשוררים שירות של דוד מלך ישראל׃ ויענו · לשון עניית זמרי כמו ותען
להם מרים׃ ובהודות · ובהודיות׃ כי טוב · להודות לי״י׃ וכל העם · שאר עם ישראל׃ על הוסד · כל השמחות הללו היו עושי׳ על בניין היסוד אשר הוסד בבית יי׳׃
ביסדו · ביסוד שלו מן שם דבר של יוסד ומן יסד יאמר ביסדו · כמו מן חרש בחרשו · מן קדם בקדמו׃ זה הבית · כשהיו רואין בניין בית זה היו בוכין מתוך שהיו זוכרים
אותו בניין גדול של בית ראשון׃ ורבים · אשר לא ראו בניין בית ראשון היו שמחים ומריעין בשמחה בקול גדול מרוב שמחתן שיצאו מגלותן׃ ואין העם מכירים · אותן
המושמעין לא היו מכירים קול תרועת השמחה מפני קול בכי העם שהרי העם השמחים היו מריעים תרועה גדולה וקול הבכי נשמע יותר ויותר עד למרחוק׃ צרי יהודה
ובנימן · הם האומות אשר הושיב סנחריב בארץ ישראל כמו שנאמר ויבא מלך אשור מבבל ומכותה ומעוה ומחמת ומספרוי׳ וישב אותם בערי שומרון תחת בני ישראל׃
נבנה עמכם · היו אומרים כך למען תבטל מלאכת הבית על ידיהם שלא לבנות עוד׃ מימי אסרחדון מלך אשור · בנו של סנחריב שלאחר שסנחריב הושיבם
שם הרגוהו אדרמלך ושראצר בניו וימלוך אסרחדון בנו תחתיו שנאמר ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב וגו׳ וימלוך אסרחדון
בנו תחתיו׃ כי אנחנו · אלא אנחנו לבדינו נבנה כי זה משמש במקום אלא׃ עם

אבן עזרא

ויגע׳ נקראו כל ימי הלבנה חדש בעבור התחדשה כל טו׳ ימים׃ כאיש אחד ·
פירוש אסיפת העם היתה במהרה כאסיפת איש אחד׃ ויקם זרובבל · נקרא
כן בעבור בני ביין שהם זרויין בבבל׃ בן שאלתיאל · לא אביו היה רק שאלתיאל
דודו טפחו על כן נקרא בנו וכן כתוב בדברי הימים ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו
ומלכירם ופדיה ובני פדיה זרובבל ושמעי וכן נקראו בני מרב בת שאול בני מיכל
כי היא טפחתם׃ ויכינו · כי באימה · בעבור אימה עליהם הכינו מזבח לאל
שיעזרם׃ ויעלו · המעלה אחד והוא יהושע הכהן שהקריב בתחלה הקרבנות
ואחר ויעלו כי אחיו עזרוהו׃ עולות לבקר · פירוש עולות הראויים לבקר ולערב
והם שתים׃ ביומו · הוא דבק עם דבר יום פירוש ביומו הראוי לדבר וכן מדי
חדש בחדשו דבק עם מדי כי הוא כטעם עת וזמן׃ ואחריכן · אחרי חג הסכות
עולות עומדות במקום ארבע וכן הוא עולה תמיד לא נפסקה ועולה לחדשים ועולה
לכל מועדי יי׳׃ המקודשים · הנקראים קדושים מפי ביתדין ועולה לכל מתנדב
והטעם שלא בטלו הקרבנות אחרי כן מראש תשרי שהחלו לעלות עולות׃ כרשיון ·
מענין רשות׃ לנצח · לחזק מענין ויז נצחם או מן נצח׃ ישוע בניו · הנכון
ובניו וכן בני חנדד פירושו ובני׃ ויסדו · מלובשים · בגדי כהונה׃ במצלתים ·
מן בצלצלי שמע׃ על ידי דוד · בעבור המנגן ביד יקרא הנגון יד׃ הוסד · שם
הפועל׃ ביסדו · דבק עם זה הבית ופי׳ אשר ראו בעיניהם הבית הראשון בעת
יסדו בית שני היו בוכים׃ ולא אנחנו · קרי בוי״ו וכתוב באל״ף ופי׳ לא אנחנו זובחים
לזולתו׃ לא לכם ולנו · טעמו שתתערבו עמנו לבנות בית אלהינו׃ כי אנחנו יחד ·
רמז לכל קהל ישראל׃ ומבלהים

חנה· והראש אחד יפנה דרך והראש ·ולשלום ויבא אוריהו אליו ולשלום· ובזקני כה אמר י״הלוך וקנית לך בקבוק ·ולמד ויפנו אליו עורף ולא פנים ·וילמדו ביהוד׳
וילמדו בעם׳ ובערו ויצאו ישבי ערי ישראל׳ ותורות ויען יחזקיהו ויאמר· ומאחות הלוים ומאחות·וכנביא העלה י״ את ישראל ממצרים · וללא וימים רבים לישר׳·

ומבלהים חד מן ב̇ מלין דכתי׳ מוקדם מאוחר

ויהי עם הארץ מרפים ידי עם יהודה ומבלהים
אותם לבנות: וסכרים עליהם יועצים להפר
עצתם כל ימי כורש מלך פרס ועד מלכות דריוש
מלך פרס: ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו
כתבו שטנה על ישבי יהודה וירושלם:
ובימי ארתחששתא כתב
בשלם מתרדת טבאל ושאר כנותו על
ארתחששתא מלך פרס וכתב הנשתון כתוב
ארמית ומתרגם ארמית:
רחום בעל טעם ושמשי
ספרא כתבו אגרה חדה על ירושלם לארתחששתא
מלכא כנמא: אדין רחום בעל טעם ושמשי
ספרא ושאר כנותהון דיניא ואפרסתכיא טרפליא

אפרסיא ארכוי בבליא שושנכיא דהוא עלמיא:
ושאר אמיא די הגלי אסנפר רבא ויקירא והותב
המו בקריה די שמרין ושאר עבר נהרה וכענת:
דנה פרשגן אגרתא די שלחו עלוהי
על ארתחששתא מלכא עבדיך אנש עבר נהרה
וכענת: ידיע להוא למלכא די יהודיא די סלקו
מן לותך עלינא אתו לירושלם קריתא מרדתא
ובאישתא בנין ושוריא אשכללו ואשיא יחיטו:
כען ידיע להוא למלכא די הן קריתא דך תתבנא
ושוריא ישתכללון מנדה בלו והלך לא ינתנון
ואפתם מלכים תהנזק: כען כל קבל די מלח
היכלא מלחנא וערות מלכא לא אריך לנא
למחזא על דנה שלחנא והודענא למלכא:

ותודות ויען יחזקיה ויאמר · ויחזק מלך הנגב ומן שריו· ולאלוה· מעחים על כמי יכבו· ושכר רב מחולל כל· ומקרהבי מקרה הבהמה· ובחשך בי בהבל בא ובחשך ילך· וברחוב ויצאו העם ויביאו דעזרא· ומביא׳ בימים ההם ראיתי ביהודה· ושמותן אהלה הגדולה ·ויטמינו ויבאו המצורעים האלה בקצה המחנ׳ ·ואצבעות ותהי עוד מלחמה בגת· ותפוצינה מבלי רעה ותהיינה· וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים׳ זמרו למלכנו זמרו· זוחת ובני שימון אמנון· חיו ואעבור עליך וארא מתבוססת· ושארהון במסר׳ רבתא בס״ד: בתחלת ו׳ וסימ׳ והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב· ויהי בהחלת שבתם שם· בתחלת עלות הלקש· באו בית לחם בתחלת קציר שערים׳ בתחלת תחנוניך יצא· ובמלכות אחשורוש בתחלת: סימן ריש ספרא עד ואחר הדברים ארתחששתא ש״ן ומן ואחר עד סופא דספרא ארתחשסתא סב״ך: ושוריא חד מן ג׳ מלין קדמיה׳ נסיב מן תניהא וסימ׳ והיתה מוציא גם אתמול גם שלשום היה המוציא קרי· ידעתה שחר המימך צוית בקר ידעת השחר קרי· ומתחת הלשכות האלה ומתחת הלשכות קרי· וחילופי׳ ב׳ מלין תנינא נסבא מן קדמיתא וסימ׳ ושורי אשכלילו ואושיא יחיטו ושוריא שכלילו קרי· שם הפלשתים וילך דוד ויקח את עצמות שמה פלשתים קרי· ושוריא ג׳ וסימ׳ ושוריא שכלילו· ושוריא ישתכללון מגדה בלו׳ ושוריה ישהכללון לקבל דנא׳ קדם א׳ דחיקא תנינא כתי׳ א׳· תלית׳ כתי׳ ה׳:

אבן עזרא

ומבלהים· כתי׳ מן בלהות אתנך ומבהלים קרי לבנות אחרי רבים בשורש בהל כי בלה מעט הם רק הענין אחד: וסוכרים· הסמך תחת סי״ן: ובמלכות אחשורוש· הוא המכונה ארתחששתא בלשון פרסי: כתבו שטנה· מן שטן והטע׳ לשטון אותם: כתב בשלם· כמו בשלום: על ארתחששתא· כמו אל: כנותיו· חבריו או רעיו: וכתב הנשתון· צורות האותיות יקראנה בלשונכו והעד אל היהודים ככתבם או כתב זה הספר הנשתון השוה בכתיבה ובלשון ארמית ויש אומרים שהטעם חותם והוא הנכון: בעל טעם· מן טעמו וראו· והנה רחום בעל טעם עצה: כנמא· כאשר כאמר וזה מאמר הסופר ומסדרים הספר וטעמו כאשר נאמר כן היתה האגרת ששלחו הנזכרים או כנמא כטעם עתה: דיניא ואפרסתכיא טרפליא· שם אומות ידועים אצלם ויתכן להיות ארכויא מן וארך ואכד וכלנה· שושנכיא מן שושן· ועלמיא מן עילם: וכענת יש או׳ שהוא שם אומה ויתכן שהמלה מן עת אך הראשון הוא הקרוב: פרשגן· כטעם פתשגן הכתב שתי לשונות זה אומר בבה וזה אומר ככה ופי׳ המלה פשר וביאור: ואושיא· יסודות ותרגום ונהרסו יסודותיה ויתגלון אושיה וכן נפלו אשיותיה: יחיטו· מן חוט השני ופירושו ישימו חוט על היסודות לבנות כטעם קו המדה או הוא מענין תרגו׳ ויתפרו עלה תאנה וחטיטו ויחיטה כטע׳ קשר וחבור והפי׳ הראשון הוא הקרוב: כען· דך· כתרגום אלה רכי: מנדה בלו והלך שמות למס המלך ופירושם כדרך שכרתי מנדה מן הרכוש ובלו מס המדינות והלך מכס ההולכים דרך המלך: ואפתום מלכין תהנזק· תוצאות המלך ותועלותם: כען· ומלח היכלא· מענין כעםן כמלחו ארץ מלחה לא תשב וטעם הארץ ענין בטול ותניעות דבר: וערות מלכא· כמו את ערות הארץ והטעם גנות: ואריך· תרגום וייחל עוד ואוריך עוד ופי׳ הפסוק כן הוא ביטול ההיכל בטלנו וערות המלך וגנותו לא נוכל לראות: ואם יוריד

רשי

עם הארץ· הם צרי יהודה ובנימן: מרפים· לבטלם ממלאכתם: לבנות· כמו מלבנות׳ וכן עד כי חדל לספור: וסוכרים· כתיב בסמ״ך ופתרונו כאלו כתוב בשי״ן שהיו שוכרים יועצים כדי לבטל המלאכה· כל ימי מלכות כורש ומלכות אחשורוש אשר מלך אחרי כורש עד שנת שתים לדריוש שמלך אחר אחשורוש היתה המלאכה בטלה: ובמלכות אחשורוש· שמלך אחר כורש הוא אחשורוש שלקח אסתר: כתבו שטנה· שלא לבנות בית המקדש: על יושבי יהודה וירושלם· להשטינם ולקטרגם שלא יבנו הבית: ובימי ארתחשסתא· הוא כורש מלך פרס מכיין אותיות של כורש עולות למנין אותיות דריוש וכן שנינו במסכת ראש השנה הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא כורש על שם שמלך כשר היה ארתחשסתא על שם המלכות ובסדר עולם מצאתי דריוש הוא ארתחשסתא וכל המלכות כולה נקראת ארתחשסתא וכו׳: כתב בשלם· כתב מכתבו בדברים של שלום: מתרדת טבאל· שם אדם הוא מצרי יהודה ובנימן: ושאר כנותיו· חברותיו וסיעותיו: על ארתחשסתא· אל ארתחשסתא: וכתב הנשתון· וכתב האגרת כתוב ארמית באותיות ארמית: ומתורגם ארמית· המכתב היה מפורש בלשון ארמית: רחום בעל טעם· רחום היה מזכיר ובעל דברים לסדר המכתב: ושמשי ספרא· ושמשי היה סופר הוא שמשי בנו של המן· וכן דרך המקרא להזכיר סופר ומזכיר שניהם ביחד לפי שהם זקוקים זה לזה האחד מסדר ומזכיר והסופר כותב שנאמ׳ אליחרף ואחיה בני שישא סופרים יהושפט בן אחילוד המזכיר ובמקום אחר נאמר ויבא אליקים בן חלקיהו וגו׳ ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר: כתבו אגרא· הללו שניהם רחום ושמשי כתבו האגרת כאשר צוה אליהם מתרדת וטבאל וכולם היו מיושבים בערי שומרון: על ירושלם· על אודות בניין בית המקדש אשר בירושלם: כנמא· כאשר נאמר׳ והוא דוגמת לשון תלמוד כדבענן למימר קמן׳ אדין· אז: רחום· שם אדם: בעל טעם· מזכיר ובעל דברים: ושאר כנותהון· ושאר סיעותיהם: דיניא ואפרסתכיא וגו׳· הללו כולן שמות של אומות שהושיב סנחריב בערי שמרון: אפרסיא· הם פרסיים אשר הושיב סנחריב בערי שומרון: ארכויא· הם בני ארך שנאמר וארך ואכד וכלנה: בבליא· הם בני בבל: שושנכיא· בני שושן הבירה: עלמיא בני עילם מכל האומות הללו הושיב סנחריב בארץ ישראל וכולן היו משיבין מש׳ ומסכימ׳ בשליחות המכתב הזה: ושאר אומיא· ושאר האומות אשר הגלה סנחריב כולם הסכימו: אסנפר· סנחריב: רבא ויקירא· שהיה מלך גדול ומכובד שנ׳ כה אמר המלך הגדול מלך אשור: והותב המו· והושיב אותם: בקריה די שמרין· בעריס אשר סביבות שמרון: ושאר עבר נהרא· ושאר האומות אשר בעבר הנהר· לפי שהנהר נהר פרת מפסיק בין ארץ ישראל לבבל כשבאו אותן אומות שלבד ארץ ישראל הם בעבר הנהר לאותן העומדים בבבל: וכענת· שם מקום ואנשי כענת כולם היו מסכימים בשליחות המכתב הזה ׳דנה פרשגן אגרתא· זהו פתרון האגרת פרשגן· כמו פתשגן הכתב: די שלחו עלוהי· אשר שלחו אליו: על ארתחשסתא· אל ארתחשסתא· עבדך אנש עבר נהרה וכענת· עבדיך הם אנשי עבר הנהר ואנשי כענת כל האומות המנויות כאן נכללות בכלל זה שכולן היו לבד ארץ ישראל שהוא עבר הנהר לאותם השוכנים בבבל וזהו תחלת המכתב עבדך אנש עבר נהרה וגו׳ עד לא איתי לך: ידיע להוי למלכא· דבר ידוע יהיה למלך: די יהודיא· אשר היהודים שעלו מאתך אליכו באו לירושלם: קריתא מרדתא ובישתא בנין· עיר מורדת וחוטאת הם בונים: ושוריא שכלילו· והחומות יסדו: ואושיא· הכתלים: יחיטו· לשון פתיל כמו אם מחוט שהם תופרים ומחברים הכתלים זה עם זה: כען ידיע· עתה ידוע יהיה למלך: די הן קריתא דך תתבנא· אשר אם העיר הזאת תבנה: דך· זאת: ושוריא ישתכללון· והחומות יהיו מיוסדות: מנדה בלו והלך· מיני מסים הם וכסף גלגלת: לא יתנון· לא יתנו עוד מס: ואפתום מלכים תהנזק· ומס המלכים תזיק שלא יתנו עוד מס למלכים: כען כל קבל די מלח היכלא מלחנא· עתה כל כנגד דבר זה אשר חורבן ההיכל אנו רוצים להחריב׳ די מלח לשון חרבן ושממון כמו ארץ מלחה ולא תשב· מלחנא אנו רוצים לסתור ולהחריב: וערות מלכא· ובזיון המלך: לא אריך· אינו הגון לנו לראות· אריך הגון כמו אריך או לא אריך במסכת סוטה: על דנה· על זאת שלחנו והודענו למלך: די

יומת ב׳ קמץ וסימ׳ ואשתדור עבדין בגוה מן יומת · ומני שים טעם ובקרו והשכחו: ואשתדור ב׳ וסימ׳ ואשתדור עבדין בגוה מן יומת · ומני שים טעם ובקרו והשכחו: שלו ו׳ וסימ׳ נמסר בדניאל סימן ו׳: למה ג׳ ב׳ כתי׳ ה׳ וא׳ כתי׳ א׳ וס׳ למה ישגא חבלא להנזקת מלכין · לבת להוא קצף על מלכות · ומני שים טעם לבא דיה עבדון: והתנבי ד׳ חסרי׳ א׳ בליש׳ נבואה וסימ׳ וצלחה עליך רוח יי׳ · ויכל מהתנבות · מדוע נבית בשם יי׳ · והתנב׳ חגי נביאה וזכריה: ושתר ב׳ ושתר בוזני וכנותהון דבה זמנא · פרשגן

די יבקר בספר דכרניא די אבהתך ותהשכח בספר
דכרניא ותנדע די קריתא דך קריא מרדא ומהנזקת
מלכין ומדנן ואשתדור עבדין בגוה מן יומת ע
עלמא על דנה קריתא דך החרבת: מהודעין
אנחנה למלכא די הן קריתא דך תתבנא ושוריה
ישתכללון לקבל דנה חלק בעבר נהרא לא איתי
לך: פתגמא שלח מלכא
על רחום בעל טעם ושמשי ספרא ושאר כנותהון
די יתבין בשמרין ושאר עבר נהרה שלם וכעת:
נשתונא די שלחתון עלינא
מפרש קרי קדמי: ומני שים טעם ובקרו והשכחו
די קריתא דך מן יומת עלמא על מלכין מתנשאה
ומרד ואשתדור מתעבד בה: ומלכין תקיפין
הוו על ירושלם ושליטין בכל עבר נהרה ומדה
בלו והלך מתיהב להון: כען שימו טעם לבטלא
גבריא אלך וקריתא דך לא תתבנא עד מני טעמא
יתשם: וזהירין הוו שלו למעבד על דנה למה
ישגא חבלא להנזקת מלכין:
אדין מן די פרשגן נשתונא די ארתחששתא
מלכא קרי קדם רחום ושמשי ספרא וכנותהון

אזלו בבהילו לירושלם על יהודיא ובטלו המו
באדרע וחיל: באדין בטלת עבידת
בית אלהא די בירושלם והות בטלא עד שנת
תרתין למלכות דריוש מלך פרס:
והתנבי חגי נביאה וזכריה בר עדוא נביאיא על
יהודיא די ביהוד ובירושלם בשם אלה ישראל
עליהון: באדין קמו זרבבל בר
שאלתיאל וישוע בר יוצדק ושריו למבנא בית
אלהא די בירושלם ועמהון נביאיה די אלהא
מסעדין להון: בה זמנא אתה עליהון
תתני פחת עבר נהרה ושתר בוזני וכנותהון וכן
אמרין להם מן שם לכם טעם ביתא דנה לבנא
ואשרנא דנה לשכללה: אדין כנמא אמרנא להם
מן אנון שמהת גבריא די דנה בנינא בנין: ועין
אלההם הות על שבי יהודיא ולא בטלו המו עד
טעמא לדריוש יהך ואדין יתיבון נשתונא על
דנה: פרשגן אגרת די שלח תתני פחת עבר
נהרה ושתר בוזני וכנותה אפרסכיא די בעבר נהרה
על דריוש מלכא: פתגמא שלחו עלוהי וכדנה
כתיב בגוה לדריוש מלכא שלמא כלא:

אגרתא · וב׳ שתר וסימ׳ אדין תתני פחת עבר נהרא שתר · כען תתני פחת עבר נהרא שתר בוזני: ועין ט׳ וסימ׳ חנות ועין גנים תפוח · והכבשן ועיר המלח ועין גדי · ועין גנים והכבשן וקדש ואדרעי · ועין חדה ובית פצץ ב׳ בו · וקדש ואדרעי ועין חצור · ועין ימינו כהה · ועין נואף שמרה נשף · ועין אלההם הות על שבי יהודיא · ח׳ קדמאי שום קרתא: סימן להום כלהון חס׳ בס״א מל׳ כדנא תימרון להום אלהא דשמיא דירמיה:

רשי

די יבקר · אשר יבקר וידרוש הדורש בספר הזכרונו׳ של אבותיך המלכי׳ הראשוני׳: ותהשכח · ותמצא בספר הזכרונות ותדע כי העיר הזאת עיר מורדת ומזקת המלכים והמדינות: ואשתדור עבדין בגוה · ומרד היו עושים יושביה בתוכה שהיו ישראל מורדין במלכי האומות: מן יומת עלמא · מימות העולם מימים קדמונים כך היה מנהגם למרוד במלכי העמי׳: על דנא · על כך היתה העיר הזאת חריבה: מהודעין אנחנא למלכא · מודיעין אנחנו למלך: די הן קריתא דך · אשר אם העיר הזאת תבנה וחומותיה מיוסדין: לקבל דנא · כנגד כך ובשביל כך אין לך חלק בכל עבר הנהר לפי שישראל יהיה מורדין בך ויקחו הכל מידכם: בעבר נהרא · היא כל הארץ של צד ארץ ישראל שהיא עבר הנהר לאותן שבבבל: פתגמא שלח מלכא · דבר שלח המלך: על רחום בעל טעם · אל רחום המזכיר ושמשי הסופר ולשאר שיעותיהם היושבים בערי שומרון ולשאר האומות אשר בעבר הנהר לצד ארץ ישר׳: שים טעם · ומאתי היתה שימת דבר ציווי אשר צויתי: ובקרו והשכחו · ובדקו בספר זכרונות המלכים ומצאו כתוב אשר העיר הזאת מימו׳ העולם היתה מתנשאת ומתרוממת על כל מלכי האומות ומרד וסרבנות היה עשוי בה למרוד

אבן עזרא

ואשתדור · תרגום הנה שלחתי את הגדי הזה סרדית מתכות השלוחים היו עושים בקרבה לעוזרים אותם עלילות כמו הוה משתדר להצלותיה: חלק בעבר נהרא לא איתי לך · שימרדו בו העמים הנזכרים אם יבנו לבנות ירושלם או חלק אין לך בעבור הנהר שהם ישראל יקחו הכל בחזקה: פתגמא · על רחום · כמו אל רחום והוא תמרת במקום חמשה: וכעת · תסר״גון ופי׳ ואל שאר עבר נהרא ואל כענת שלום: אלך · כמו אלין: וזהירין · מן והזהרת אתהם ופירושו לעשות שגגה היו מוזהרים והטעם הזהרו שלא תשגו: דריוש · הוא אחשורוש: ואושרנא · מן אדלב שור והאלף נוסף כאלף אזרוע: בה זמנא · לבנא · פי׳ להבנות: ואושרנא · כטעם שורה: כנמא אמרנא להום · הם דברי הבונים או דברי הסופרים לשואלים להם מן שם לכום טעם ופי׳ כאשר נאמר בספר כן אמרנו להם מי הם האנשי׳ הבונים: ועין אלההום · הכתוב יספר כי השם עזרם ולא בטלו המו והה״א אחרונה במלת אלההום מן להום ובספרו יאמר שהא דלהום: יהך · ילך תרגו׳ אם תלכו עמי בקרי:
אבן

במלכי העמים: ומלכין תקיפין · ומלכים חזקים היו בירושלם שהיו מושלים ושליטים בכל עבר הנהר של צד ארץ ישראל כמה שנאמר בשלמה כי הוא רודה בכל עבר הנהר וגו׳ · ומסים וכסף גלגלת היה נתון להם שהיו האומות מעלין להם מס: כען שימו טעם · עתה שימו דבר להכריז בארץ לבטל אנשים הללו בני ישר׳ מן הבנין והעיר הזאת ירושלם לא תבנה עד אשר ממני יושם הדבר לבנות העיר על דעתי ורשותי: וזהירין הוו שלו · וזהירין תהיו לעשות ריחוי ושגגה שלו דסטורביר בלע״ז: למעבד על דנא · לעשות על כך: למה ישגא · מדוע יגדל מעשה השחתה בעיר הזאת להזיק המלכים · עד כאן תשובת כורש אשר השיב: אדין · אז: די פרשגן · מן פתרון כתב הנשתוון של ארתחשסתא המלך הוא כורש היה המעשה הזה: קרי קדם · שהיה כתב הנשתוון הזה קרוי לפני רחום ושמשי וסיעותיהם והלכו במרוצה ובבהלה לירושלם אל היהודים ובטלו אותם בזרוע וכח שלא לבנות עוד הבנין: על יהודיא · אל היהודים: המו · הם: באדין · אז היתה בטלה מלאכת בניין בית אלהים אשר בירושלם עד שנת שתים לדריוש מלך פרס שאחר כורש מלך אחשורוש שלקח אסתר ואחר אחשורוש מלך דריוש בנו של אחשורו׳ שהוא בן אסתר · ומשנת אחת לכורש מלך פרס עד שנת שתים לדריוש י״ח שנה שהשלימו שבעים שנה לחרבות ירושלם שהרי מחרבן הבית שגלה צדקיהו עד שנת אחת לכורש חמשים ושתים שנה כמפורש בסדר עולם וי״ח שנה משנת אחת לכורש עד שנת שתים לדריוש נמצאו שבעים שנה שלימים ובשנת שתים לדריוש התחילו לבנות הבניין עד שגמרוהו: והתנבי חגי נביאה · ועתה בשנת שתים לדריוש נתנבאו חגי וזכריה הנביאים אל היהודים אשר בארץ יהודה ובירושלם בשם אלהי ישראל אליהם לבנות בניין הבית בלא רשות המלך דריוש: על יהודיא · אל היהודים: עליהון · אליהם: באדין · אז: ושריו · התחילו לבנות ביתו של הקב״ה אשר בירושלם ועמהם הנביאים של הקב״ה עוזרין ומסייעין להם: בה זמנא אתא עליהון · באותו זמן באו עליהם הללו בני יהודה ובנימן לקנתר ולהלשין עליהם על עסק הבניין: פחת עבר נהרא · שלטון של עבר הנהר: וכנותהון · וסיעתהון: וכן אמרין להון · וכך היו אומרים להם: מן שם · מי צוה לכם דבר הבית לבנות: ואושרנא דנה לשכללה · והכתלים האלה לייסד כמו ואושיא יחיטו בניין חומות לבנים חברו מנחם: אדין · אז: כנמא · כאשר כאמר: אמרנא להון · אמרו להם לישראל אותן בני יהודה ובנימן: מן אנון · מי הם שמות האנשים: די דנה · אשר זה הבניין הם בונים: ועין אלההום · ועינו של הקב״ה שהוא אלהיהם היתה על זקני היהודים להצלותם במלאכת הבניין: ולא בטלו המו · ולא בטלו הם את הבונים: עד טעמא לדריוש יהך · והשיבו זקני היהודים דבר לאותן הצרים שלא יבטלו את הבניין עד אשר ילך הדבר לדריוש המלך: ואדין יתיבון · ואז ישיבו היהודים: כתב הנשתון · על כך על תשובתו של דריוש: פרשגן · פתרון פתשגן האגרת: וכנותיה · וסיעותיו: אפרסכיא · אומה אחת הן שהיו בסיעותיהם: על דריוש מלכא · אל דריוש המלך: שלוהי · אליו: וכדנה כתב בגוה · וכך היה כתוב בתוכה של אגרת: שלמא כלא · כל השלום יהיה לך:
ידיע

ואף ט׳ ר״פ וסימ׳ ואף גם זאת בהיותם . ואף כי תשלחנה לאנשים . ואף כי הוין כונד ׃ ואף אלהים עלה כוהם . ואף אמנם שגיתי . ואף הסיתך מפני צר ׃
ואף שמהתהם שאלנא . ואף מאניא די בית אלהא . ואף מאני בית׳ דדהבא ג׳ כתיב ה׳ בסוף וסימ׳ נבכר כדניאל סימן ג ׃ ואמר לה אלה חד מן ז׳ בטעם בדעיבין ופסקין ר״פ
וסימ׳ ויתמהמה ויחזיקו . ויאמר יי׳ אלהי אדני . ויתאן ויאמר אל אשת אדניו . וישחט ויקח משה . ונבהלו צרים וחבלים . ויאמר יי׳ מציון ישאג . ואמר לה אלה מאניא שא

יְדִיעַ לֶהֱוֵא לְמַלְכָּא דִּי אֲזַלְנָא לִיהוּד מְדִינְתָּא ל
לְבֵית אֱלָהָא רַבָּא וְהוּא מִתְבְּנֵא אֶבֶן גְּלָל וְאָע ל
מִתְּשָׂם בְּכֻתְלַיָּא וַעֲבִידְתָּא דָךְ אָסְפַּרְנָא מִתְעַבְדָא ל . ל
וּמַצְלַח בְּיֶדְהֹם׃ אֱדַיִן שְׁאֵלְנָא לְשָׂבַיָּא אִלֵּךְ כְּנֵמָא ל . ל . כתי׳ א
אֲמַרְנָא לְּהֹם מַן שָׂם לְכֹם טְעֵם בַּיְתָא דְנָה לְמִבְנְיָה סימן . ל
וְאֻשַּׁרְנָא דְנָה לְשַׁכְלָלָה׃ וְאַף שְׁמָהָתְהֹם שְׁאֵלְנָא ג׳ ר״פ בסי׳
לְהֹם לְהוֹדָעוּתָךְ דִּי נִכְתֻּב שֻׁם גֻּבְרַיָּא דִּי בְרָאשֵׁיהֹם ל . ומל . ל . ל
׃ וּכְנֵמָא פִתְגָמָא הֲתִיבוּנָא לְמֵמַר ל . ל וחס׳ וג׳ חס״א בלים
אֲנַחְנָא הִמּוֹ עַבְדוֹהִי דִי אֱלָהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא וּבָנַיִן
בַּיְתָא דִּי הֲוָא בְנֵה מִקַּדְמַת דְּנָה שְׁנִין שַׂגִּיאָן ל
וּמֶלֶךְ לְיִשְׂרָאֵל רַב בְּנָהִי וְשַׁכְלְלֵהּ׃ לָהֵן מִן דִּי ל . ל
הַרְגִּזוּ אֲבָהֳתַנָא לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא יְהַב הִמּוֹ בְּיַד ל
נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל כַּסְדָּיָא וּבַיְתָה דְנָה סַתְרֵהּ ל כתי׳ א
וְעַמָּה הַגְלִי לְבָבֶל׃ בְּרַם בִּשְׁנַת ל כתי׳ א
חֲדָה לְכוֹרֶשׁ מַלְכָּא דִּי בָבֶל כּוֹרֶשׁ מַלְכָּא שָׂם טְעֵם ג׳
בֵּית אֱלָהָא דְנָה לִבְּנֵא׃ וְאַף מָאנַיָּא דִי בֵית אֱלָהָא ג׳ ר״פ
דִּי דַהֲבָה וְכַסְפָּא דִּי נְבוּכַדְנֶצַּר הַנְפֵּק מִן הֵיכְלָא דִּי ג׳ כתי׳ א
בִירוּשְׁלֶם וְהֵיבֵל הִמּוֹ לְהֵיכְלָא דִּי בָבֶל הַנְפֵּק הִמּוֹ
כּוֹרֶשׁ מַלְכָּא מִן הֵיכְלָא דִּי בָבֶל וִיהִיבוּ לְשֵׁשְׁבַּצַּר ל . ל
שְׁמֵהּ דִּי פֶחָה שָׂמֵהּ׃ וַאֲמַר לֵהּ אֵלֶּה מָאנַיָּא שֵׂא ל . ז׳ בטע׳ ויתי׳ ה׳ . ר׳
אֵזֶל אֲחֵת הִמּוֹ בְּהֵיכְלָא דִּי בִירוּשְׁלֶם וּבֵית אֱלָהָא ל . ל
יִתְבְּנֵא עַל אַתְרֵהּ׃ אֱדַיִן ו׳ ר״פ בסי׳
שֵׁשְׁבַּצַּר דֵּךְ אֲתָא יְהַב אֻשַּׁיָּא דִּי בֵית אֱלָהָא דִּי ל כתי׳ א

ל בִּירוּשְׁלֶם וּמִן אֱדַיִן וְעַד כְּעַן מִתְבְּנֵא וְלָא שְׁלִם׃
ב׳ . ל וּכְעַן הֵן עַל מַלְכָּא טָב יִתְבַּקַּר בְּבֵית גִּנְזַיָּא דִּי
ל . א מַלְכָּא תַמָּה דִּי בְּבָבֶל הֵן אִיתַי דִּי מִן כּוֹרֶשׁ מַלְכָּא
סימן . ז׳ שִׂים טְעֵם לְמִבְנֵא בֵּית אֱלָהָא דֵךְ בִּירוּשְׁלֶם וּרְעוּת
מַלְכָּא עַל דְּנָה יִשְׁלַח עֲלֶינָא׃
ו ג׳ ר״פ בסי׳ . ג׳ בֵּאדַיִן דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא שָׂם טְעֵם וּבַקַּרוּ בְּבֵית
א סִפְרַיָּא דִּי גִנְזַיָּא מְהַחֲתִין תַּמָּה בְּבָבֶל׃ וְהִשְׁתְּכַח
ל . ל בְּאַחְמְתָא בְּבִירְתָא דִּי בְּמָדַי מְדִינְתָּה מְגִלָּה חֲדָה
ל וְכֵן כְּתִיב בְּגַוַּהּ דִּכְרוֹנָה׃
ג׳ בִּשְׁנַת חֲדָה לְכוֹרֶשׁ מַלְכָּא כּוֹרֶשׁ מַלְכָּא שָׂם טְעֵם
ל בֵּית אֱלָהָא בִירוּשְׁלֶם בַּיְתָא יִתְבְּנֵא אֲתַר דִּי דָבְחִין
ל . ל דִּבְחִין וְאֻשּׁוֹהִי מְסוֹבְלִין רוּמֵהּ אַמִּין שִׁתִּין פְּתָיֵהּ
ל . ל כתי׳ ס אַמִּין שִׁתִּין׃ נִדְבָּכִין דִּי אֶבֶן גְּלָל תְּלָתָא וְנִדְבָּךְ
ט׳ ר״פ דִּי אָע חֲדַת וְנִפְקְתָא מִן בֵּית מַלְכָּא תִּתְיְהִב׃ וְאַף
ג׳ כתי׳ א מָאנֵי בֵית אֱלָהָא דִּי דַהֲבָה וְכַסְפָּא דִּי נְבוּכַדְנֶצַּר
הַנְפֵּק מִן הֵיכְלָא דִי בִירוּשְׁלֶם וְהֵיבֵל לְבָבֶל
ל יַהֲתִיבוּן וִיהָךְ לְהֵיכְלָא דִי בִירוּשְׁלֶם לְאַתְרֵהּ וְתַחֵת
בְּבֵית אֱלָהָא׃
ל בטע׳ כְּעַן תַּתְּנַי פַּחַת עֲבַר נַהֲרָה שְׁתַר בּוֹזְנַי
וּכְנָוָתְהוֹן אֲפַרְסְכָיֵא דִּי בַּעֲבַר נַהֲרָה רַחִיקִין הֲווֹ
מִן תַּמָּה׃ שְׁבֻקוּ לַעֲבִידַת בֵּית אֱלָהָא דֵךְ פַּחַת
ל וא׳ ולשבי בטע יְהוּדָיֵא וּלְשָׂבֵי יְהוּדָיֵא בֵּית אֱלָהָא דֵךְ יִבְנוֹן
עַל אַתְרֵהּ׃

אזל אחת המו ׃ באדין ג׳ ר״פ בספרא וסימ׳ באדין בטילת עבידת בית אלהא . באדין קמו זרובבל בר שאלתיאל . באדין דריוש מלכא שם טעם . ושארא אדין ואינון ו׳ ׃
תלתא כלהון כתיב ה׳ במא״ נדבכין די אבן תלתא ׃ דדהבא ג׳ כתיב ה׳ בסוף וסימ׳ ואף מאניא די בית אלהא . ואף מאני בית אלהא . ומה די עלך ועל אחך ׃

אבן עזרא

אבן גלל . שצריכה לגלגל אותה מרוב כבדותה ׃ ואע מתשם בכותליא . עצי ארזים שהם חזקים ולא ירקבו היו משימים בקירות להיות הבנין חזק ׃ אספרנא . פי׳ מהרה ׃ למבניה . פי׳ לבנות ׃ ומלך לישראל רב . הוא שלמה ׃ סתריה . ענין הרס ובלשון חכמינו ז״ל שדבריו סותרין דברי תורה ׃ ואמר . אל מאניא . כמו אלה ׃ שא אזל אחת המו . קח לך הורד אותם או הנח אותם והוא הבנין ושא מן וישאו להם נשים שפירושו ויקחו ׃ מהחתין . מורידין ׃ באחמתא . יש אומרים שהוא מן חמת מים או הוא שם כלי יגנזו בו כתבי הזכרונות ׃ בבירתא . הוא ארמון תרגום בארמנותיה בבירניתהא ׃ ואושוהי מסובלין . כענין אבן גלל והפירוש יסודותיו סובלים באבני סבל ׃ רומיה אמין שתין . יותר גבוה מבנין שלמה ראשון כי גבהו היה שלשי׳ אמות קומתו וכן פתיה אמין שתין להיות הגובה והרחב שוה והאורך לא זכר כי היה כמדת הראשונה ׃ נדבכין . פי׳ טירות ותרגום מתחת לטירות מלרע לנדבכיא וזה רומז לבנין ראשון כאמרו שלשה טורי גזית וטור כרותות ארזים ׃ ונפקתא . הוצאה ׃ ואף . יהתיבון . ישיבון המשיבין ׃ ויהך . וילך כל כלי להיכלא והמלה מיוחדת מן הרבים כדרך כי יתן מים ׃ ותחת . כנגד ששבצר ידבר באגרת והטעם ויורד או תנוח אתה ששבצר בבית אלהא ׃ למ״ד לעבידת עומד במקום שנים וכן הוא לפחת יהודאי ׃ אליך

רשי

ידיע להוא למלכא . דבר ידוע יהיה למלך ׃ די אזלנא . אשר הלכנו אל ארץ יהודה המדינה לבית אלה הגדול ׃ והוא מתבנא . והוא הבית בנוי ׃ גלל . מרברה״א בלע״ז ׃ ואע מתשם בכתליא . ועצים נתונים ומשומים בכתלים כדי להחזיק הבניין למען יעמוד ימים רבים ׃ ועבידתא דך . ומלאכה זאת ׃ אספרנא מתעבדא . מהרה היתה נעשית אספרנא אושפלויטו״ש בלע״ז ׃ ומצלח בידהום . והוצלח מעשה זה בידיהם ׃ אדין . אז כשראינו הבניין שאלנו לזקנים האלה ׃ כנמא אמרנא להום . כאשר נאמר בסמוך אמרנו אליהם ׃ מן שם לכם . מי שם לכם דבר הבית הזה לבנותו וכתלים הללו ליסד ׃ ואושרנ׳ . בניין חומת לבנים ׃ ואף שמהתהום . ואף שמותם של בונים ראשי הבניין שאלנו להם כדי להודיעך ׃ די נכתוב . אשר נכתוב שמות האנשים אליך ׃ די בראשיהום . אשר בעצמם וברשותם קמו לבנות הבית ׃ וכנמא פתגמ׳ . וכמו שנאמר הדבר ׃ היתיבונא . השיבו לנו דבר ׃ אנחנא הימו . אנחנו הם עבדיו של אלהי השמים והארץ . ובניין ביתא . ואנו בונין הבית אשר היה בנוי קודם לכן שנים רבות ׃ ומלך לישראל רב . ומלך גדול שהיה לישר׳ הוא שלמה המלך בנה אותו ויסד אותו ׃ להן . ועכשיו מפני אשר הכעיסו אבותינו אלהי השמים מסר אותם ביד מלך בבל הכשדי והבית הזה החריב ואת העם לבבל ׃ ברם . אך בשנת אחת לכורש מלך בבל צוה כורש בדבר זה לבנות הבית ׃ ואף . כלי הקדש של כסף וזהב אשר הוציא נבוכד נצר מן ההיכל שבירושלם והוליכם להיכלו שבבבל הוציא אותם כורש מהיכל מלך בבל ומסרם ליד ששבצר ששמו כך ׃ והיבל הימו . והוליך אותם ׃ הנפק הימו . הוציא אותם ׃ די פחה שמיה . שהוא היה נשיא ופחת ונקרא שמו פחה ׃ ואמר ליה . וכך אמר לו כורש לששבצר אלה הכלים קח ולך והורד אותם בהיכל אשר בירושלם וביתו של הב״ה יהא בנוי על מקומו ׃ אדין . אז ׃ ששבצר דך . זה בא ונתן כתלי ביתו של הקב״ה אשר בירושלם ומאז ועד עתה היה הבית בנוי ולא נגמר הבניין ׃ וכען . ועתה אם על המלך טוב יהיה הדבר ידוע ומבוקר בבית גנזיו של מלך אשר שם בבבל ׃ הן איתי . אם יש המעשה הזה אשר בפי כורש יצא דבר לבנות בית זה אשר בירושלם ׃ ורעות מלכא . ורצון המלך על כן ישלח אלינו ׃ עלינא . אלינו עד כאן מכתב האגרת אשר שלחו תתני ושתר בוזני ׃ באדין . אז כאשר הגיע המכתב ליד דריוש ׃ שם טעם . צוה המלך הדבר ׃ ובקרו . ובדקו בבית הספרים שהאוצרות מונחים שם בבבל ׃ והשתכח באחמתא . ונמצא המכתב של מגילה אחת שם באחמתא פתרו כן אנשי הפתרון שהוא כלי העשוי לאגרות ולגליונים ולספרי׳ והעמידוהו מגזרת חמת מים והאלף אשר בתיבה איננה עיקר כיתר האלפין אשר בספר לשון ארמית ׃ בבירתא . באותה בירה אשר במדי המדינה ׃ וכן כתיב . וכן היה כתוב בתוכה זכרון שלה ׃ בית אלהא בירושלם . בבית אלהיו בירושלם מה יהא עליו הבית יבנה ׃ אתר . שהוא מקום שזובחים שם זבח ׃ ואושיהו . כמו ואושיא יתיטו ׃ רומיה אמין שתין . רום הבית ששים אמה וששים אמה רחבו ׃ נדבכין . לשון כתלים וקירות הכתלים היו של אבן גלל גלל מרברה״א בלע״ז ׃ ונדבך . וכותל של עץ חדש מבפנים כענין בניין הבית אשר בנה שלמה ׃ ונפקת . והוצאה לצורך הבית ולשאר דברים אשר לבית תנתן להם מבית המלך ׃ ואף מאני . ואף כלי הקדש של בית האלהים של זהב וכסף אשר נבוכד נצר הוציאם מן היכל שבירושלם והוליכם לבבל ׃ יהתיבון . ישיבו ׃ והיבל . אשר הוליך ׃ ויהך . ילך כל המעשה הזה להיכל אשר בירושלם למקומו ׃ ותחת . ויהי מונח בביתו של הקב״ה ׃ כען תתני וגו׳ . זו היא התשובה אשר השיב דריוש אל תתני ושתר בוזני די בעבר נהרא לצד ארץ ישראל שהיא עבר הנהר לאותן שבבבל ׃ רחיקין הוו מן תמה . רחוקים תהיו משם מבניין בית המקדש שלא תרפו ידי עושי המלאכה ׃ דך . זה ׃ פחת יהודיא . שלטוני היהודים יעשו דבר זה ׃ ולשבי יהודיא . ולזקני היהודים אשר מנוה ׃ בית אלהא דך . בית אלהים זה ׃

ומני

לחיי ג' וסימ' לחיינה. אלה לחיי עולם: לחיי מלכא ובנוהי: ומני שים טעם ד' רפ' וסימ' ומני שים טעם להנעלה. ומני שים טעם ובקרו. ומני שים למא די תעבדון. ומני שים טעם די כל אנש. וא' מני שים טעם די כל מתנדב: אדין ט' בטעם רפ' וסימ' נפל על אנפוהי. שגיא מתכהל. די לא נהשכח לדניאל דנה. סרכיא ואחשדרפניא אלין הרגישו על מלכא. ענו ואמרין קדם מלכא די דניאל. אזל מלכא להיכליה. אדין תתני פחת עבר נהרה. ועיין כדניאל סימן ו' בל"שון מסורת אחר"תי: והקריבו חד

ומני שים טעם למא די תעבדון עם שבי יהודיא
אלך למבנא בית אלהא דך ומנכסי מלכא די מדת
עבר נהרה אספרנא נפקתא תהוא מתיהבא
לגבריא אלך די לא לבטלא: ומה חשחן ובני
תורין ודכרין ואמרין לעלון לאלה שמיא חנטין
מלח חמר ומשח כמאמר כהניא די בירושלם
להוא מתיהב להם יום ביום די לא שלו: די להון
מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא
ובנוהי: ומני שים טעם די כל אנש די יהשנא
פתגמא דנה יתנסח אע מן ביתה וזקיף יתמחא
עלהי וביתה נולו יתעבד על דנה: ואלהא די
שכן שמה תמה ימגר כל מלך ועם די ישלח ידה
להשניא לחבלה בית אלהא דך די בירושלם אנא
דריוש שמת טעם אספרנא יתעבד:
אדין תתני פחת עבר נהרה שתר בוזני
וכנותהון לקבל די שלח דריוש מלכא כנמא
אספרנא עבדו: ושבי יהודיא בנין ומצלחין
בנבואת חגי נביאה וזכריה בר עדוא ובנו ושכללו
מן טעם אלה ישראל ומטעם כורש ודריוש
וארתחששתא מלך פרס: ושיציא ביתה דנה עד
יום תלתה לירח אדר די היא שנת שת למלכות
דריוש מלכא: ועבדו בני ישראל
כהניא ולויא ושאר בני גלותא חנכת בית אלהא
דנה בחדוה: והקרבו לחנכת בית אלהא דנה
תורין מאה דכרין מאתין אמרין ארבע מאה
וצפירי עזין לחטיא על כל ישראל תרי עשר
למנין שבטי ישראל: והקימו כהניא בפלגתהון
ולויא במחלקתהון על עבידת אלהא די בירושלם
ככתב ספר משה: ויעשו בני
הגולה את הפסח בארבעה עשר לחדש הראשון:
כי הטהרו הכהנים והלוים כאחד כלם טהורים
וישחטו הפסח לכל בני הגולה ולאחיהם הכהנים
ולהם: ויאכלו בני ישראל השבים מהגולה וכל
הנבדל מטמאת גויי הארץ אלהם לדרש ליהוה
אלהי ישראל: ויעשו חג מצות שבעת ימים
בשמחה כי שמחם יהוה והסב לב מלך אשור
עליהם לחזק ידיהם במלאכת בית האלהים אלהי
ישראל: ואחר הדברים האלה
במלכות ארתחשסתא מלך פרס עזרא בן שריה
בן עזריה בן חלקיה: בן שלום בן צדוק בן
אחיטוב: בן אמריה בן עזריה בן מריות: בן
זרחיה בן עזי בן בקי: בן אבישוע בן פינחס בן
אלעזר בן אהרן הכהן הראש: הוא עזרא עלה
מבבל והוא ספר מהיר בתורת משה אשר נתן
יהוה אלהי ישראל ויתן לו המלך כיד יהוה אלהיו
עליו כל בקשתו: ויעלו מבני ישראל ומן
הכהנים והלוים והמשררים והשערים והנתינים
אל ירושלם בשנת שבע לארתחשסתא המלך:

מן י' חס' בליש' וסי' וכי תקרב קרבן מנחה. ויקרבו בני אהרן את הדם. בהקריבם אש זרה קדמא. הקרב את קרבנו רפ' דנתנאל בן צוער. תקרבון אלי ושמעתיו. ויקרבו אתו אל יהושע. והעלה אשר יקרב הנשיא. כה זמנא קרבו גברין כשדאין. באדין קרבו ואמרו קדם מלכא. והקרבו לחנכת בית אלהא דנה: כאחד ז' בקריאה וסי' דובא וכל קהלנא וחברנא קטן אדכון בצפרא בחצצרתהון וכיאור' נמסר בישעיה סוף סימן כה: ולהם ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר נח: לדרוש ו' חס' וסי' ולא יכול דוד ללכת. ובכל מעשה אשר החל. יהי לדרש אלהים. ויאכלו בני ישראל השבים מהגולה. ובן במליצי שר ב' בו. כי עזרא הכין לבבו. וכל אוריתא דבו' חס' במב' מל': מהיר ג' וסימ' עט סופר מהיר. חזית איש מהיר במלאכתו: סופר מהיר בתורת משה: כיד ח' בקריאה וסימ' כיד המלך שלמה. ויין מלכות רב כיד המלך. ויתן משאת כיד המלך. הוא עזרא עלה מבבל. כי באחד לחדש הראשון הוא יסד. ועלי הטה חסד. ויביאו לנו כיד אלהינו. ואגרת אל אסף שמר הפרדס:

רשי

ומני שים טעם. ומנו יהיה ציווי זה: למא די תעבדון. לאותו בנין המלאכה אשר תעשו עם זקני היהודים האלה לבנות ביתו של הקב"ה: ומנכסי מלכא. מנכסי המלך יהיו עושים הבנין הזה: די מדת עבר נהרא. מן המס של עבר הנהר אשר למלך מדת מס כמו מנדה בלו והלך: אספרנא. מהרה יבנה הבנין אספרנא אושפלוכטמ"ט בלע"ז: נפקתא תהוא מתיהבא. הוצאה תהיה ניתנת לאנשים האלה אשר לא יתבטלו ממלאכתן: ומה חשחן. ומה שיהו חוששין: ובני תורין. ובני בקר ואילים וכבשי' לעלות לאלהי השמים: וחטין. לסלתות: ומלח. לקרבנות: ויין. לנסכים: ומשח. למנחות כאשר יאמרו הכהנים אשר בירושלם יהי נתן להם דבר יום ביומו: די לא שלו. בלא דיחוי שכ"ן דיסטורביר בלע"ז: די להוון. למען אשר יהיו מקריבים ניחוחים לאלהי השמים ויהיו מתפללים על חיי המלך ובניו: ומני שים טעם. ומנו שים ציווי ושימת דבר אשר כל אדם אשר ישנה דבר זה: יתנסח. יחרב עציו מביתו שיחרב ביתו יתנסח כמו ונסחתם מעל האדמה: וזקיף יתמחא עלוהי. ועץ לתלותו יהא גבוה עליו שיתלה על העץ: וביתו נולו יתעבד. וביתו יעשה אשפה על כך נולו ענין טנוף ומחראות: ואלהא די שכין שמיה. והאלהים אשר שכן שמו שם ימגר ויפגר כל אותו מלך וכל אותו עם אשר ישלח ידו להחריב ולהשחית ביתו זה של יי' אשר בירושלם: שמת טעם. שמתי ציווי דבר זה אשר יעשה הבנין מהרה עד כאן תשובתו של דריוש: כנמא. כאשר כאמר: אספרנא עבדו. מהרה עשו: ושבי יהודיא. וזקני היהודים היו בונין ומצליחין במלאכתן בנבואת חגי וזכריה ובנו ויסדו את הבנין מן ציווי של אלהי ישראל ומרשות כורש מלך פרס הראשון אשר הואיל יסוד הבנין בימיו ומרשות דריוש זה מלך פרס: וארתחששתא הוא דריוש ונקרא ארתחששתא על שם המדינה והמלכו' כי כל מלכי פרס היו נקראים כך כאשר כל מלכי מצרים נקראים פרעה: ושיציא ביתה דנה. וסוף תשלום בית זה היה עד יום שלישי לחדש אדר שהיא שנת שש לדריוש המלך ונמצא בנין הבית היה ארבע שנים: והקריבו לחנוכת. הקריבו לחנוכת בית זה קרבנות הללו והוראת שעה היתה: והקימו כהניא בפלוגתהון. שהיו הכהנים חלוקים בעבודתם ולוים במשמרותם: את הפסח. עכשיו עשו ישר' את הפסח בי"ד בניסן זה הבא אחר אדר זה שהושלם הבנין בו: ולהם. ולעצמם: ולכל הנבדל. הם הגרים שנבדלו מטומאת העמים לידבק בישראל: והסב לב מלך אשור עליהם. והקב"ה הסב לב המלך אשור על ישראל היושבים במלכותו בארץ אשור להחזיקם ולסייע במלאכת הבנין: ואחר הדברים האלה. של בנין הבית: ארתחששתא הוא דריוש: ויתן לו המלך דריוש כיד יי' אלהיו עליו כאשר נוה הקב"ה עליו ונקרא מקורס הוא ויתן לו המלך כל בקשתו כיד יי' אלהיו עליו ואמרו רז"ל עזרא הוא מלאכי: בשנת שבע. היא שנה אחר תשלום הבית: לארתחששתא. הוא דריוש: בחדש

אבן עזרא

אילך. כמו אלין והם שתי למנות זה אומר בכה וזה אומר בכה: ומה חשחן. מה שצריכין וכן חשחות צורך: יתנסח. יהרס כמו יסח יי' יהרוס וכן משמרת הבית תסח שבוה שישמרו משמרת הבית מקום ההרס שלא יכנס אדם משם: וזקיף. רמז לקירות ולעמודים השומרים וחבירו זוקף כפופים וטעמו נושא או מעמיד וכן תרגום וישא עיניו ופירושו והעומד יהרס על העץ: נולו. מטונף כענין ויאמרו למוצאות ובלשון חכמינו ז"ל מנוולת: כנמא. כדמות אספרנא. כבר פירשנו: ודריוש. הוא הזקן המדי וארתחששתא הוא אחשורוש למלכו' דריוש הוא בן אחשורוש: בפלוגתהון. במחלקתהון: וכל הנבדל. הם הגרים שנבדלו מטומאת גויי הארץ והתחברו אליהם לדרוש יי' כמותם או הנבדל מישראל שנבדל מטומאת גויי הארץ: ויעמו. מלך אשור. הוא ארתחששתא והזכיר אשור ולא פרס כי מלכי אשור החריבו ארץ ישר' ועתה הסב לבו ממחשבתו הרעה לטובה וזה טעם לחזק ידיהם: ארתחששתא. אמרו חכמינו ז"ל כי כל המלכים נקראים כן בלשון פרסיים וזה ארתחששתא הוא דריוש: והוא סופר מהיר. תרגום מגיד ומספר במהירות: כיד יי'. כח ותוקף: ויעלו. ומן הכהנים והלוים. ואחרי כן יספר שבת הלוים איך עלו: יסוד

ול׳עשות ט״ו וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ז׳ ולקמן בנחמיה סי׳ ח׳׃ והכב״ג רפ׳ בקרי׳ וסימ׳ במסרה רבת׳ בערך זה בכ״ר׃ למה ג׳ ב׳ כתי׳ ה״א כתי׳ א׳ וסי׳ למה ישגא חבלא להנזקת
מלכין· למה להוא קצף על מלכות מלכא ובנוהי· ומני שים טעם למא דיתעבדון· בהרא כתיב א׳׃ ודי לא ידע תהודעון חד מן י״ד בטעם פ׳ וטפחא כך דינה לעולם

ויבא ירושלם בחדש החמישי היא שנת השביעית
למלך׃ כי באחד לחדש הראשון הוא יסד
המעלה מבבל ובאחד לחדש החמישי בא אל־
ירושלם כיד־אלהיו הטובה עליו׃ כי עזרא הכין
לבבו לדרוש את־תורת יהוה ולעשות וללמד
בישראל חק ומשפט׃
וזה פרשגן הנשתון אשר נתן המלך ארתחששתא
לעזרא הכהן הספר ספר דברי מצות־יהוה וחקיו
על־ישראל׃ ארתחששתא מלך
מלכיא לעזרא כהנא ספר דתא די־אלה שמיא
גמיר וכענת׃ מני שים טעם די כל־מתנדב
במלכותי מן־עמה ישראל וכהנוהי ולויא למהך
לירושלם עמך יהך׃ כל־קבל די מן־קדם מלכא
ושבעת יעטהי שליח לבקרה על־יהוד ולירושלם
בדת אלהך די בידך׃ ולהיבלה כסף ודהב די־
מלכא ויעטוהי התנדבו לאלה ישראל די בירושלם
משכנה׃ וכל כסף ודהב די תהשכח בכל מדינת
בבל עם התנדבות עמא וכהניא מתנדבין לבית
אלההם די בירושלם׃ כל־קבל דנה אספרנא
תקנא בכספא דנה תורין דכרין אמרין ומנחתהון
ונסכיהון ותקרב המו על־מדבחה די בית אלהכם
די בירושלם׃ ומה די עליך ועל־אחיך ייטב בשאר
כספא ודהבה למעבד כרעות אלהכם תעבדון׃
ומאניא די־מתיהבין לך לפלחן בית אלהך השלם
קדם אלה ירושלם׃ ושאר חשחות בית אלהך די
יפל לך למנתן תנתן מן־בית גנזי מלכא׃ ומני
אנה ארתחששתא מלכא שים טעם לכל גזבריא
די בעבר נהרה די כל־די ישאלנכון עזרא כהנא
ספר דתא די־אלה שמיא אספרנא יתעבד׃ עד־
כסף ככרין מאה ועד־חנטין כורין מאה ועד־חמר
בתין מאה ועד־בתין משח מאה ומלח די־לא כתב׃
כל־די מן־טעם אלה שמיא יתעבד אדרזדא
לבית אלה שמיא די־למה להוא קצף על־מלכות
מלכא ובנוהי׃ ולכם מהודעין די כל־כהניא
ולויא זמריא תרעיא נתיניא ופלחי בית אלהא
דנה מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם׃
ואנת עזרא כחכמת אלהך די־בידך מני שפטין
ודינין די־להון דאנין לכל־עמא די בעבר נהרה
לכל־ידעי דתי אלהך ודי לא ידע תהודעון׃ וכל־
די־לא להוא עבד דתא די־אלהך ודתא די מלכא
אספרנא דינה להוא מתעבד מנה הן למות הן
לשרשו הן־לענש נכסין ולאסורין׃
ברוך יהוה אלהי
אבתינו אשר נתן כזאת בלב המלך לפאר את־בית
יהוה אשר בירושלם׃ ועלי הטה־חסד לפני המלך
ויועציו ולכל־שרי המלך הגברים ואני התחזקתי
כיד־יהוה אלהי עלי ואקבצה מישראל ראשים
לעלות עמי׃

לא ישרתות כי אם מירבא במ״ד מקומות ישרתוה דדגא עם ב׳ מרכות נקראות תרין חוטהין וסימ׳ נמסר בסוף מטות ובריש חבקוק׃ ועלי ה׳ בקריאה וסימ׳ ועלי יבא כל איש אשר
לו· ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך· ועלי לתת לך· ועל הטה חסד לפני המלך· אני לדודי ועלי תשוקתו׃

אבן עזרא

יסוד· שם דבר סמוך והמוכרת יסוד חבום בטתוך או הוא במשקל זבול׃ המעלה· שם דבר על משקל מקנה מתרה וכן הפי׳ הוא עזרא היה עצת העולים לירושלם והטעם הוא יעצם לעלות באחד בניסן ובאו באחד באב ומלת יסוד כמו נוסדו שטעמו נועצו׃ ארתחששתא מלך מלכיא· עתה יספר כי המלך שלח אגרות שתים אחת לכל מתנדב לעלות ואחת לכל גזבריא לתת צרכם׃ גמיר׳ מפורש לשני עניינים הראשון להיות גמיר כתרגום כליל תכלת והוא רמז לכל ישר׳ המתנדבים לעלות ולמ״ד לעזרא משרת תחת שלום וכן הפירוש לעזרא ולגמיר ולכענת שלח להודיעם טעמו ביד עזרא· פירוש אחר גמיר תואר השם מענין גמרא גמור וזה רמז לעזרא׃ ספר דתא· שהוא גמיר ויודע דעת אלהיו ויהיה למ״ד לעזרא במקום שתים וכענת שם כולל אומות עבר הנהר׃ מני שים טעם· היא מאגרת לעזרא ולישראל המתנדבים׃ שליח· תהיה שלוח׃ לבקרה· לחקור על היהודים ועל ירושלם׃ בדת אלהך· בעבור דת אלהיך אשר בידך שלחתיך׃ תקנא· מן קניתי אתכם׃ דכרין· תרגום אלים׃ אמרין· כבשים׃ חשחות· צורך׃ גזבריא· הפקידים על האוצרות׃ בתין· מדות׃ אדרזדא· כטעם מהירות בדרך סברא כי אין לו דומה׃ תרעיא· השוערים׃ מנדה בלו והלך· שפורשים׃ הן לשרוש· להיות כעקר משרשו והטעם מגורש מנחלתו וחכמינו ז״ל אמרו מאי לשרושי הרדפה׃ ברוך· ולכל שרי· הפירוש ולפני כל שרי׃ והתיחשם

רשי

בחדש החמישי· הוא חדש אב כי באחד לחדש ניסן אותו היום היתה תחלת עליתם מבבל ובאחד לחדש אב באו לירושלם׃ יסוד המעלה· יסוד תחילת העליה׃ כיד אלהיו· כאשר הצליחו יד הקב״ה שהיתה ידו טובה עליו להצליחו בדרכו׃ כי עזרא· ועל כן הלך והצליח בדרכו שהרי עזרא הכין לבבו וגו׳ נותן טעם לדבריו׃ וזה פרשגן הנשתון· וזה פתשגן הכתב׃ וחקיו על ישראל· ואת חקיו אשר צוה על ישראל לשמרם׃ ספר דתא· ספר התורה׃ גמיר וכענת· ספיקא היא בידו׃ מני שים טעם· ממני יוצא הרשות כי כל אשר נדבה רוחו אותו מן ישראל ומן הכהנים והלוים ללכת לירושלם ילכו עמך׃ כל קבל· בשביל כך מאת המלך ושבעת יועציו רואי פני המלך אתה שלוח׃ ושבעת יעטוהי· ושבע יועציו הם ז׳ רואי פני המלך׃ לבקרה על יהוד· כדי לדרוש ולבדוק אל היהודים אשר בירושלם אם הם עסוקים בתורתו של הקב״ה אשר בידך׃ ולהיבלה· ולהוליך כסף וזהב של המלך ויועציו אשר התנדבו לאלהי ישראל לתקן ביתו אשר משכנו וביתו בירושלם׃ וכל כסף וזהב· וכל נדבת כסף וזהב אשר תמצא במדינת בבל עם שאר נדבת העם והכהני׳ אשר מתנדבי׳ לביתו של הקב״ה אשר בירושלם תוליך הכל לירושלם׃ כל קביל דנה· ובשביל כך של עבודת המקדש מהרה תקנה בכסף זה בקר ואילים וכבשים וזבחים ומנחות ונסכים ותקריבם על המזבח של הקב״ה׃ ומה די עלך· ואשר ייטיב לך ולאחיך במותר הכסף והזהב לעשות כרצונו של הקב״ה תעשו׃ ומאניא· וכלים הנתנים לך לעבודתו של הקב״ה שלם לפני הקב״ה בירושלם׃ ושאר חשחות· ושאר צריכות שתצטרך לביתו של הקב״ה לקנות אשר יהיה לך ליתן הדמים תתן מאוצר המלך׃ ומני אנא· וממני אני דריוש המלך יוצא צווי ורשות לכל הגזברים אשר בעבר הנהר לבד ארץ ישראל המקבלים מסים שלי מן האומות אשר כל דבר שישאל לכם עזרא הכהן סופר התורה של הקב״ה מהרה יעשה שלא יעכבו את שאלתו עד מאה ככרים של כסף לקנות קרבנות ומאה כורין חטין למנחות ועד מאה מדות יין לנסכים ומאה של שמן לבלול מנחות ומלח לקרבנות כעניין שנ׳ וכל קרבן מנחתך במלח תמלח׃ די לא כתב· ומלח שאין כתוב בו מדה יתנו ככל הצורך׃ כל די מן טעם· כל אשר יהיה מרשותו של הקב״ה וצווי יעשה בזריזות בחותם המלך לביתו של הקב״ה׃ אדרזדא· חותם בלשון ערבי׃ די למא להוי· אשר למה יהיה קצף על מלכות המלך ובניו ועל כן יתנו הגזברים כל צרכי הבית׃ ולכון מהודעין· ולכם אנו מודיעים אשר כל הכהנים והלוים המשוררים והשוערים והנתינין שהם חוטבי עצים ושואבי מים למזבח ועובדי׳ בבית זה של הקב״ה לא ישלוט אדם עליהם להשליך עליהם מס וכסף גולגולת אלא יהיו בני חורין מעבודת המלך׃ ואנת עזרא בחכמת אלהך די בידך· ואתה עזרא כפי חכמת אלהיך אשר בידך יותר מן השופטים והדיינים שהם דנין כל העם שבעבר הנהר לבד ארץ ישראל עם יודעי התורה׃ ודי לא ידע׳ והשופט אשר לא ידע לשפוט תודיעו לו המשפט לשפוטו׃ וכל די לא להוי עביד· וכל אשר לא יהיה עושה דתו של הקב״ה ודת המלך מהרה שלא יעכב הדין והמשפט׃ דינא· הדין יעשה ממנו מן המעכב משפט אם למיתה יהרג׃ הן לשרושי· אם לעקרו מן העולם אותו ואת זרעו ואת משפחתו לשרושי דישר״א זיכר בלע״ז׃ הן לענוש נכסין· אם לענשו בממון׃ ולאסורין· או לייסרו ביסורי׳· עד כאן מכתב האגרת אשר נתן דריוש המלך לעזרא הסופר למען ישאהו לירושלם להראותו אל הכהנים והלוים וגזברי המלך למען יחזיקו לקיים המצות ולעבוד י״י בבית המקדש ולשמור התורה כמשפט׃ ברוך י״י· כך כתב עזרא בספרו כאשר נתן הודאה להקב״ה ויועציו הם שבעה רואי פני המלך הן שבעה יעטוהי שלמעלה׃ כיד י״י אלהי עלי· כאשר היתה עזרתו של הב״ה עלי ויקבצתי מישראל הנשארים בבבל ראשי אבות וגדולים לעלות עמי מבבל׃ ואלה

גרשום ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ כי גר הייתי · ואת שני בניו · ויקמו להם בני דן את הפסל · מבני פנחס בן גרשום · בתרא מל׳ · וכל ד״ה דכו׳ גרשם במ״ם במ״ב גרשון בנו״ן וסי׳ גרשון
וקהת קדמ׳ דסיפר׳ · ויחלקם דויד מחלקו׳ לבני לוי לגרשון : עתליהו׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ ריש סי׳ י״א : ועמו ח׳ בטעם זקף בקרי׳ וסי׳ וישא יעקב את עיניו וירא והנה עשו בא ·
יהוידע · יהוחנן · יחזיאל · יואב · שלומית · זכריה · עזגד : וזבוד כתיב ב׳ וזבוד וקרי׳ וזכור בכ״ף ומבני בגוי עותי והוא חד מן י״א מלין דכתיב ב׳ וקרי׳ ב׳ וסי׳ נמסר במ״ס רבתא

ח ואלה ראשי אבתיהם והתיחשם העלים עמי
במלכות ארתחשסתא המלך מבבל: מבני פינחס
גרשם מבני איתמר דניאל מבני דויד חטוש:
מבני שכניה מבני פרעש זכריה ועמו התיחש
לזכרים מאה וחמשים: מבני פחת מואב
אליהועיני בן זרחיה ועמו מאתים הזכרים:
מבני שכניה בן יחזיאל ועמו שלש מאות הזכרים
: ומבני עדין עבד בן יונתן ועמו חמשים
הזכרים: ומבני עילם ישעיה בן עתליה ועמו
שבעים הזכרים: ומבני שפטיה זבדיה בן
מיכאל ועמו שמנים הזכרים: מבני יואב עבדיה
בן יחיאל ועמו מאתים ושמנה עשר הזכרים:
ומבני שלומית בן יוספיה ועמו מאה וששים
הזכרים: ומבני בבי זכריה בן בבי ועמו
עשרים ושמנה הזכרים: ומבני עזגד יוחנן בן
הקטן ועמו מאה ועשרה הזכרים: ומבני
ארניקם אחרנים ואלה שמותם אליפלט יעואל
ושמעיה ועמהם ששים הזכרים: ומבני בגוי
עותי וזבוד ועמהם שבעים הזכרים:
ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוא ונחנה שם
ימים שלשה ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא
מצאתי שם: ואשלחה לאליעזר לאריאל
לשמעיה ולאלנתן וליריב ולאלנתן ולנתן
ולזכריה ולמשלם ראשים ולויריב ולאלנתן
מבינים: ואוצאה אותם על אדו הראש
בכספיא המקום ואשימה בפיהם דברים לדבר אל
אדו אחיו הנתונים בכספיא המקום להביא לנו
משרתים לבית אלהינו: ויביאו לנו כיד אלהינו
הטובה עלינו איש שכל מבני מחלי בן לוי בן
ישראל ושרביה ובניו ואחיו שמנה עשר:
ואת חשביה ואתו ישעיה מבני מררי אחיו
ובניהם עשרים:
ומן הנתינים שנתן דויד והשרים
לעבדת הלוים נתינים מאתים ועשרים כלם נקבו
בשמות: ואקרא שם צום על הנהר אהוא
להתענות לפני אלהינו לבקש ממנו דרך ישרה
לנו ולטפנו ולכל רכושנו: כי בשתי לשאול
מן המלך חיל ופרשים לעזרנו מאויב בדרך כי
אמרנו למלך לאמר יד אלהינו על כל מבקשיו
לטובה ועזו ואפו על כל עזביו: ונצומה ונבקשה
מאלהינו על זאת ויעתר לנו: ואבדילה משרי
הכהנים שנים עשר לשרביה חשביה ועמהם
מאחיהם עשרה: ואשקולה להם את הכסף
ואת הזהב ואת הכלים תרומת בית אלהינו
ההרימו המלך ויעציו ושריו וכל ישראל
הנמצאים: ואשקלה על ידם כסף ככרים שש
מאות וחמשים וכלי כסף מאה לככרים זהב מאה
ככר: וכפרי זהב עשרים לאדרכנים אלף וכלי
נחשת מצהב טובה שנים חמודת כזהב: ואמרה
אלהם אתם קדש ליהוה והכלים קדש והכסף
והזהב נדבה ליהוה אלהי אבתיכם:

במערכת אות הכ״ית בס״ד : ראשים ב׳ וסימ׳ נמסר במסורה רבתא בערך ראש בס״ד : בכספיא ב׳ ובפסוק והוא חד מן א״ב בן ב״ב וכפסו׳ וסי׳ מ׳ נמסר בריש סיפרא סימן א׳ : ד׳ אלפין
דגש׳ בקריאה וסימ׳ ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה · ממושבותיכם תביאו להם תנופה שתים · ושפו עצמותיו לא ראו · ויביאו לנו כיד אלהינו הטובה עלינו א״יש שכל :
אהוא ג׳ וסימ׳ ואקבצם אל הנהר הבא · ואקרא שם צום על הנהר · ונסעה מנהר אהוא בשנים עשר לחדש : בשתי ג׳ בקרי׳ וסימ׳ בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי · כי בשתי לשאול
מן המלך · אלהי בשתי ונכלמתי להרים אלהי : ואשקולה ל׳ מל׳ להם את הכסף והוא חד מן ה׳ מ״ל בליש׳ וסימ׳ או ככר כסף תשקול · במשקול עשרים טקל׳ · לו שקול ישקל
כעסי · ועשרת אלפים ככר כסף אשקול · ואשקולה להם את הכסף · אשקול על ידי עשי המלאכה · על גנזי המלך · הר״ן תר״ן כתראין דא״נון אשקול על ידי על גנזי
א״ית ספרי״ם דלא כס״רי יתה״ון :

רשי

ואלה ראשי אבותיהם · של עולים : והתיחשם · ואת יחוסם אשר היו מתיחסים בהם : ארתחשסתא · הוא דריוש : מבני שכניה מבני פרעש · משפחה אחת היא וזכריה הוא ראש המשפחה : ועמו · ועם יחס שלו היו מתיחסים הזכרים של משפחתו : עבד בן יונתן · כך שמו : אחרונים · שהיו אחרונים ללכת אחרי עזרא : אל הנהר הבא · אל הנהר הנובע : אל אהוא : אל אותו הנהר : ונחנה שם · והיינו חונים שם : ואבינה בעם · נתתי לבי להבין בעם אשר נקבצו עמי : ואשלחה לאליעזר וגו׳ · ואצוה אותם וגו׳ · שלחתים וצויתי לדבר אל אדו שהוא גדול וחשוב אשר בכספיא · ראשים גדולים מבינים חכמים היו : ואשימה בפיהם · שמתי בפיהם דברים לדבר בשליחותי אל אדו ואחיו שהם נתונים ומיושבי׳ בכספיא להביא לנו משרתים לעבוד בבית המקדש : בכספיא · שם מקום שבבבל : אל אדו · על אדו : אחיו · שם אדם : הנתוני׳ · כמו הנתינים · ועל כן נכתב בוי״ו : כיד אלהינו · כאשר היתה הצלחתו של הקב״ה עלינו : איש שכל · חכם : מבני מחלי וגו׳ · כולם הללו לוים : ומן הנתינים · ומן העבדים נתינים שנתן דוד המלך ושרי ישראל עלו עמהם : להתענות · לישב בתענית : דרך ישרה · שיוליכנו המקום לשלום : כי בושתי · שהרי נתכבדתי מן המלך שלא רציתי לשאול לו רכב ופרשים כדי לעזרנו : כי אמרנו · שהרי כבר אמרנו אל דריוש המלך שהקב״ה מטיב למבקשיו ושופך אפו וחמתו על עוזביו : ויעתר לנו · וקבל תפילתנו שבאנו לירושלם לשלום : ואבדילה · וכאשר הייתי שם על נהר אהוא הבדלתי משרי הכהני׳ ושקלתי להם הכסף והזהב ליתן באוצרות בית ה׳ : ההרימו · אשר הרימו · הנמצאים · בבבל : וכלי כסף מאה לככרים · ככר בכל כלי : וכפורי · מזרקים : לאדרכונים אלף · מין מטבע אלף דרכונים היו בעשרים כפורי זהב הללו : מוצהב · של נחשת מוצהב מן מטבע של נחשת : טובה · לשון נקבה קורא לנחושת : שנים · שני כלים : חמודות כזהב · הכלים קורא חמודות בלשון נקבה : אותם · לאותן שרי הכהנים :
הלשכות

אבן עזרא

והתיחשם · ואשר התיחשו לבית אבות : מבני שכניה מבני פרעש · הראוי אשר מבני פרעש ואמר כן להבדיל לבן שכניה יחזיאל : ועמו התיחש לזכרים · אשר התיחשו לעצמם הזכרים והיו מאה וחמשים · בן יוסיפיה · לא הזכיר שמו כאחרים · וזכור קרי וזבוד כתיב ואם שני שמות זה אומר בכה וזה אומר בכה : ואקבצם · ואבינה בעם · עיון : ומבני לוי לא מצאתי שם · כי הם בעלי שיר : לאליעזר לאריאל · הם היום היו שלוחים והלמ״ד היא המורה על העצם וטעמו לעצם אליעזר והנזכרים : מבינים · חכמים : ואוצאה · כן כתוב כי האל״ף למ״ד הפועל על משקל ואבואה ואצוה קרי כי הקרוב על דרך קצרה : על אדו הראש · שהוא ראש בכספיא המקום : אל אדו אחיו · חסר וי״ו והנכון אל אדו ואחיו שהם נתינים ויש אומרים כי אחיו שם איש אחי אדו או קרובו : איש שכל · לא הזכירו הכתוב ויתכן שהוא שרביה הנזכר בפסוק וכן הוי״ו נוסף כוי״ו ואיה וענה או וי״ו המוסף על ענין ולא רצה להזכירו פעמים וכן הפירוש איש שכל שרביה ושרביה ובניו ואחיו היו י״ח והוא הנכון : ואת חשביה · הביאו : על הנהר אהוא · חסר הסמך והראוי נהר אהוא : ויעתר · על ידי נביא או מראה בחלום והטעם נתרצה לנו והדריכנו הדרך הישרה באין מכשול : לשרביה · הלמ״ד הוא הנכנס להורות על העצם והטעם הבדיל לעצם שרביה חשביה : ההרימו · הה״א הוא הנכנס על הפעלים העוברים כמו ההלכוא השבה והטעם אשר : מאה לככרים · כאילו אמר וכלי כסף למשקל הככרים מאה : לאדרכונים · האל״ף נוסף והוא כטעם דרכמונים למשקל אדרכוני׳ הם אלף : וכלי נחשת מצהב · כטעם ממורט · מצהב טובה · פעם זכר ופעם נקבה כענין ורוח גדולה וחזק וכן שנים חמודות :
שקדו

עזרא

ונסעה ל' מנהר אהוא וא' נסעה ויאמר נסעה ונלכה ואינון חד מן י"ו זוגין חד נ' חד ונ' וסימ' נמסר במסרה רבתא במערכת אות הנ"ן כס"ד : וביום הרביעי ג' ר"פ וסי' פרים
עשרה · נקהלו לעמק ברכה · נשקל הכסף והזהב : נשאו י' וסימ' עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה · אשר נשאו את ידם · קול צופיך נשאו קול
יחדו · ומשנאיך נשאו ראש · נשאו נהרות י"י ב' בו · ורעכים נשאו עמך · נשאו את רדידי מעלי שמרי · כי נשאו מבנותיהם · נשאו נשים נכריות : גדלה

שִׁקְדוּ וְשִׁמְרוּ עַד־תִּשְׁקְלוּ לִפְנֵי שָׂרֵי
הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְשָׂרֵי־הָאָבוֹת לְיִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלָםִ
הַלִּשְׁכוֹת בֵּית יְהוָה׃ וְקִבְּלוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם
מִשְׁקַל הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב וְהַכֵּלִים לְהָבִיא לִירוּשָׁלַםִ
לְבֵית אֱלֹהֵינוּ׃ וַנִּסְעָה
מִנְּהַר אַהֲוָא בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לָלֶכֶת
יְרוּשָׁלָםִ וְיַד־אֱלֹהֵינוּ הָיְתָה עָלֵינוּ וַיַּצִּילֵנוּ מִכַּף
אוֹיֵב וְאוֹרֵב עַל־הַדָּרֶךְ׃ וַנָּבוֹא יְרוּשָׁלָםִ וַנֵּשֶׁב
שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה׃ וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי נִשְׁקַל הַכֶּסֶף
וְהַזָּהָב וְהַכֵּלִים בְּבֵית אֱלֹהֵינוּ עַל יַד־מְרֵמוֹת בֶּן־
אוּרִיָּה הַכֹּהֵן וְעִמּוֹ אֶלְעָזָר בֶּן־פִּינְחָס וְעִמָּהֶם יוֹזָבָד
בֶּן־יֵשׁוּעַ וְנוֹעַדְיָה בֶן־בִּנּוּי הַלְוִיִּם׃ בְּמִסְפָּר
בְּמִשְׁקָל לַכֹּל וַיִּכָּתֵב כָּל־הַמִּשְׁקָל בָּעֵת הַהִיא׃
הַבָּאִים מֵהַשְּׁבִי בְנֵי־הַגּוֹלָה הִקְרִיבוּ עֹלוֹת לֵאלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל פָּרִים שְׁנֵים־עָשָׂר עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אֵילִים
תִּשְׁעִים וְשִׁשָּׁה כְּבָשִׂים שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה צְפִירֵי
ט חַטָּאת שְׁנֵים עָשָׂר הַכֹּל עוֹלָה לַיהוָה׃ וַיִּתְּנוּ אֶת־
דָּתֵי הַמֶּלֶךְ לַאֲחַשְׁדַּרְפְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּפַחֲוֺת עֵבֶר הַנָּהָר
וְנִשְּׂאוּ אֶת־הָעָם וְאֶת־בֵּית־הָאֱלֹהִים׃
וּכְכַלּוֹת אֵלֶּה נִגְּשׁוּ אֵלַי
הַשָּׂרִים לֵאמֹר לֹא־נִבְדְּלוּ הָעָם יִשְׂרָאֵל וְהַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם מֵעַמֵּי הָאֲרָצוֹת כְּתֹעֲבֹתֵיהֶם לַכְּנַעֲנִי
הַחִתִּי הַפְּרִזִּי הַיְבוּסִי הָעַמֹּנִי הַמֹּאָבִי הַמִּצְרִי ו
וְהָאֱמֹרִי׃ כִּי־נָשְׂאוּ מִבְּנֹתֵיהֶם לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם
וְהִתְעָרְבוּ זֶרַע הַקֹּדֶשׁ בְּעַמֵּי הָאֲרָצוֹת וְיַד הַשָּׂרִים
וְהַסְּגָנִים הָיְתָה בַּמַּעַל הַזֶּה רִאשׁוֹנָה׃ וּכְשָׁמְעִי
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה קָרַעְתִּי אֶת־בִּגְדִי וּמְעִילִי וָאֶמְרְטָה
מִשְּׂעַר רֹאשִׁי וּזְקָנִי וָאֵשְׁבָה מְשׁוֹמֵם׃ וְאֵלַי יֵאָסְפוּ
כֹּל חָרֵד בְּדִבְרֵי אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עַל מַעַל הַגּוֹלָה וַאֲנִי

יֹשֵׁב מְשׁוֹמֵם עַד לְמִנְחַת הָעָרֶב׃ וּבְמִנְחַת הָעֶרֶב
קַמְתִּי מִתַּעֲנִיתִי וּבְקָרְעִי בִגְדִי וּמְעִילִי וָאֶכְרְעָה עַל
־בִּרְכַּי וָאֶפְרְשָׂה כַפַּי אֶל־יְהוָה אֱלֹהָי׃ וָאֹמְרָה
אֱלֹהַי בֹּשְׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים אֱלֹהַי פָּנַי אֵלֶיךָ כִּי
עֲוֺנֹתֵינוּ רָבוּ לְמַעְלָה רֹּאשׁ וְאַשְׁמָתֵנוּ גָדְלָה עַד
לַשָּׁמָיִם׃ מִימֵי אֲבֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּאַשְׁמָה גְדֹלָה
עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּבַעֲוֺנֹתֵינוּ נִתַּנּוּ אֲנַחְנוּ מְלָכֵינוּ
כֹהֲנֵינוּ בְּיַד מַלְכֵי הָאֲרָצוֹת בַּחֶרֶב בַּשְּׁבִי וּבַבִּזָּה
וּבְבֹשֶׁת פָּנִים כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃ וְעַתָּה כִּמְעַט־רֶגַע
הָיְתָה תְחִנָּה מֵאֵת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְהַשְׁאִיר לָנוּ
פְּלֵיטָה וְלָתֶת־לָנוּ יָתֵד בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ לְהָאִיר
עֵינֵינוּ אֱלֹהֵינוּ וּלְתִתֵּנוּ מִחְיָה מְעַט בְּעַבְדֻתֵנוּ׃
כִּי־עֲבָדִים אֲנַחְנוּ וּבְעַבְדֻתֵנוּ לֹא עֲזָבָנוּ
אֱלֹהֵינוּ וַיַּט־עָלֵינוּ חֶסֶד לִפְנֵי מַלְכֵי פָרַס לָתֶת־
לָנוּ מִחְיָה לְרוֹמֵם אֶת־בֵּית אֱלֹהֵינוּ וּלְהַעֲמִיד אֶת־
חָרְבֹתָיו וְלָתֶת־לָנוּ גָדֵר בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלָםִ׃
וְעַתָּה מַה־נֹּאמַר אֱלֹהֵינוּ אַחֲרֵי־זֹאת כִּי עָזַבְנוּ
מִצְוֺתֶיךָ׃ אֲשֶׁר צִוִּיתָ בְּיַד עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים
לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ נִדָּה
הִיא בְּנִדַּת עַמֵּי הָאֲרָצוֹת בְּתוֹעֲבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר מִלְאוּהָ
מִפֶּה אֶל־פֶּה בְּטֻמְאָתָם׃ וְעַתָּה בְּנוֹתֵיכֶם אַל־תִּתְּנוּ
לִבְנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם אַל־תִּשְׂאוּ לִבְנֵיכֶם וְלֹא־
תִדְרְשׁוּ שְׁלֹמָם וְטוֹבָתָם עַד־עוֹלָם לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ
וַאֲכַלְתֶּם אֶת־טוּב הָאָרֶץ וְהוֹרַשְׁתֶּם לִבְנֵיכֶם עַד־
עוֹלָם׃ וְאַחֲרֵי כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ בְּמַעֲשֵׂינוּ הָרָעִים
וּבְאַשְׁמָתֵנוּ הַגְּדֹלָה כִּי אַתָּה אֱלֹהֵינוּ חָשַׂכְתָּ
לְמַטָּה מֵעֲוֺנֵנוּ וְנָתַתָּה לָּנוּ פְּלֵיטָה כָּזֹאת׃ הֲנָשׁוּב
לְהָפֵר מִצְוֺתֶיךָ וּלְהִתְחַתֵּן בְּעַמֵּי הַתֹּעֵבוֹת הָאֵלֶּה
הֲלוֹא תֶאֱנַף־בָּנוּ עַד־כַּלֵּה לְאֵין שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה׃

בתועבותיהם ל' ומ' · כתועבתיהם ובכי' וג' · כתי' בן כליש

ג' בקריאה וסימ' כי גדלה צעקתם את פני יי' · נפשך בעיני · ואשמתינו גדלה עד לשמים · חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים : ועתה ואתה י"ח בטעם
תברין וסימ' נמסר בהעלתך : בנרת ב' וסי' ואל אשה בנדת טומאתה · בנדת עמי הארצות : בתועבתיהם ג' כתובי' בן וסי' וזכרו פליטיכם אתי · וסעל כל תועבתיכם השיבו
בידיכם · בהועבתיהם אשר מלאוה מפה אל פה :

אבן עזרא

פקדו · מלת השקד חסרה והוא על ורחוי כמו שוקד אני על דברי לשקוד על דלתותי
והטעם פקדו עליהם והם הכסף והזהב : הלשכות בית יי' · והטעם שרי הלשכות
בית יי' וככה הוא הדעת על משקל הלשכות והתלה זרה בעבור הסמיכות : וקבלו ·
והם יקבלוהו : לבית אלהינו · לצורך ביתו : לכל · לכסף ולזהב : על כל ·
ופחות · כנגד אבות ישראל שהם שנים עשר שבטים רק תשעים וששה שבטים
ושבעה כפי יכלתם אין להם טעם · פרים וצפירים בלשון נקבות והפך זה
נשים פילגשים בלשון זכרים · ונשאו את העם · כטעם ינשאוהו אנשי מקומו וכבר
פורש טעמו : העם ישראל · חסר הנסמך והנכון העם עם ישראל : רבו למעלה ·
רבב ורבה ענין אחד להם : כתנו · דגש הנו"ן לצורך נו"ן הסרם : תחנה · לטעם
חנינה שהן עלינו : בעבדותינו · פי' כי עבדים אנחנו : גדר · לבלתי כניה למרמס :
ארץ נדה : ענין ריחוק כתרגומו ומשקלו נזה : ואחרי כל הבא עלינו · רמז לגלו' :
חשכת למטה מעונינו · כאילו מכעת וחשכת מכיתוב מקצת עונינו בספר זכרון
והנחתם למטה לארץ כטעם ותשליך במצולות ים כל חטאתם : כי

רשי

הלשכות בית יי' · כדי ליתן בלשכות הבית : בשנים עשר לחדש הראשון · בשנים
עשר לניסן : ויד אלהינו היתה עלינו · להצליחנו על הדרך אשר הלכנו עליה :
במספר במשקל לכל · מספר הכלים ומשקלם כאשר קבלוהו כך היה משקל כולו
כאשר פרעוהו : הבאים מהשבי בני הגולה · אללו אשר באו עם עזרא : הקריבו
עולות · הכל עולה והוראת שעה היתה : ויתנו את דתי המלך · אללו שלי גולה
ספרו מצות דריוש המלך לגדולי המלך רואי פניו : ופחוות · כמו ופחות : עבר
הנהר · אותן של צד ארץ ישראל הן בעבר הנהר ליושבי בבל : ונשאו · שהיו מנשאין
ומסייעין : אלה · דברים האלו אשר ספרו דתי המלך והשרים של ישראל : לאמר ·
וכן אמרו לו : היתה במעל הזה ראשונה · שהם התחילו למעול מעל להתחתן
בגויי הארצות : משומם · עלוב ונודם · כמו שבעת ימים משמים בתוכם :
מתעניתי · שלא אכלתי אותו יום : כתנו · כמו נתננו · דגש הנו"ן תחת חסרון נו"ן
אחרת כמו כי עליך נשענו כמו נשעננו וכתנו את בנותינו כמו וכתננו : כהיום הזה ·
כמו שנראה היום הזה שכבר גלו עשרת השבטים ועדיין נשארו בבבל הרבה מן
הגולים : ועתה כמעט רגע · לפי שעה : תחנה · כמו חנינה : ולתת לנו יתד ·
לקבוע אותנו בארץ ישראל · יתד כמו ותקעתיו יתד במקום נאמן : מחיה מעט · חיים מועטים כי עבדים אנחנו לדריוש מלך פרס : לא עזבנו · לא עזב אותנו : ויט ·
לשון מפעיל · כמו מטה הטה עלינו חסדו : גדר · שהיו גודרי גדר לסמור מצותיו : נדה · טמאה ונגעלה : והורשתם · את הארץ לבניכם עד עולם : ואחרי כל הבא
עלינו · אחרי כל המעשה הרע אשר הגיע עלינו במעשינו הרעים : חשכת למטה מעונינו · מנעת מעונותינו עד למטה שנפחת עונינו על כפרת גלותינו · ויש לנו לפותרו
בענין זה · מנעת עצמך מלגבות ממנו כל עונינו וגבית ממנו למטה מן העונות ולא פרעת ממנו ככל חטאתינו : הכתוב · אם כתוב : הלא תאנף בנו · תמיה המתקיימת
כי אין כח מעשים טובים בנו לעמוד ולהתקיים לפניך על עבירה זו : בבה

191

קוס ט' רפ בקרי וסים קום והתהלך בארץ לארכה ולרחבה · קום לך פדנה ארם ביתה בתואל · קם קדש את העם · קום רד לקראת אחאב · קום לך צרפתה · קום וירדת בית היוצר · קום לך אל נינוה העיר הגדולה · וחבירו · קום כי עליך הדבר · קום קדש חסר : יחרם ג' וסים זבח לאלהים יחרם · כל חרם אשר יחרם · יחרם הוא וכל רכושו : יבוא כל ספרא מ"ל במ"כ חסרים וסים יבא לעתים מזמנים · אשר יבא אל היכל ה' : הנשים הנכריות ב' דסמיכי וסי' גם אתורב · ועתה · תנו תודה : והמלאכה ג' וסים התיהדים :

ז יהוה אלהי ישראל צדיק אתה כי נשארנו פליטה
כהיום הזה הננו לפניך באשמתינו כי אין לעמוד
לפניך על זאת : והתפלל עזרא
וכהתודתו בכה ומתנפל לפני בית האלהים נקבצו
אליו מישראל קהל רב מאד אנשים ונשים וילדים
כי בכו העם הרבה בכה : ויען שכניה בן יחיאל
מבני עולם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו
ונשב נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש מקוה
לישראל על זאת : ועתה נכרת ברית לאלהינו
להוציא כל נשים והנולד מהם בעצת אדני
ו והחרדים במצות אלהינו וכתורה יעשה : קום כי
עליך הדבר ואנחנו עמך חזק ועשה :
ויקם עזרא וישבע את שרי הכהנים
הלוים וכל ישראל לעשות כדבר הזה וישבעו :
ויקם עזרא מלפני בית האלהים וילך אל לשכת
יהוחנן בן אלישיב וילך שם לחם לא אכל ומים
לא שתה כי מתאבל על מעל הגולה : ויעבירו
קול ביהודה וירושלם לכל בני הגולה להקבץ
ירושלם : וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים
בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא
יבדל מקהל הגולה :
ויקבצו כל אנשי יהודה ובנימן ירושלם לשלשת
הימים הוא חדש התשיעי בעשרים בחדש וישבו
כל העם ברחוב בית האלהים מרעידים על הדבר
ומהגשמים : ויקם עזרא הכהן ויאמר
אלהם אתם מעלתם ותשיבו נשים נכריות
להוסיף על אשמת ישראל : ועתה תנו תודה
ליהוה אלהי אבתיכם ועשו רצונו והבדלו מעמי
הארץ ומן הנשים הנכריות : ויענו כל הקהל
ויאמרו קול גדול כן כדבריך עלינו לעשות : אבל
העם רב והעת גשמים ואין כח לעמוד בחוץ
והמלאכה לא ליום אחד ולא לשנים כי הרבינו

ויסבע ר' יוסף · יהושע אותם בבית פי' ריהודע פין

לפשע בדבר הזה : יעמדו נא שרינו לכל הקהל
וכל אשר בערינו ההשיב נשים נכריות יבא
לעתים מזמנים ועמהם זקני עיר ועיר ושפטיה
עד להשיב חרון אף אלהינו ממנו עד לדבר הזה :
אך יונתן בן עשהאל ויחזיה בן תקוה עמדו על
זאת ומשלם ושבתי הלוי עזרם : ויעשו כן בני
הגולה ויבדלו עזרא הכהן אנשים ראשי האבות
לבית אבתם וכלם בשמות וישבו ביום אחד
לחדש העשירי לדריוש הדבר : ויכלו בכל אנשים
ההשיבו נשים נכריות עד יום אחד לחדש
ז הראשון : וימצא מבני הכהנים אשר
השיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק ואחיו
מעשיה ואליעזר ויריב וגדליה : ויתנו ידם
להוציא נשיהם ואשמים איל צאן על אשמתם :
ומבני אמר חנני וזבדיה : ומבני חרם מעשיה
ואליה ושמעיה ויחיאל ועזיה :
ח ומבני פשחור אליועיני מעשיה ישמעאל
נתנאל יוזבד ואלעשה : ומן הלוים יוזבד ושמעי
וקליה הוא קליטא פתחיה יהודה ואליעזר : ומן
המשררים אלישיב ומן השערים שלם וטלם
ואורי : ומישראל מבני פרעש רמיה ויזיה
ומלכיה ומימן ואלעזר ומלכיה ובניה : ומבני
עילם מתניה זכריה ויחיאל ועבדי וירמות ואליה :
ומבני זתוא אליועני אלישיב מתניה וירמות וזבד
ועזיזא : ומבני בבי יהוחנן חנניה זבי עתלי :
ומבני בני משלם מלוך ועדיה ישוב ושאל ירמות :
ומבני פחת מואב עדנא וכלל בניה מעשיה מתניה
בצלאל ובנוי ומנשה : ובני חרם אליעזר
ישיה מלכיה שמעיה שמעון : בנימן מלוך
שמריה : מבני חשם מתני מתתה זבד
אליפלט ירמי מנשה שמעי : מבני בני מעדי
עמרם ואואל : בניה בדיה כלוהי :

לא ליום אחד ולא לשנים · גדולה כי לא לאדם' : וימצא ו' וסים נכסר בסדר מקץ ומגלת אסתר ס"ו : יהוחנן כל ספרא יהוחנן בב"ג יוחנן וסים ומבני עזגד יוחנן · בני לוי ראשי האבות כתובי' · הלוים בימי אלישיב : מבני ח' רפ בסיפ' וסים מבני שכניה מבני פרעש זכריה · מבני פחת מואב אליהועיני · מבני שכניה בן יחזיאל · מבני חשם מתני · מבני נבו יעיאל · מבני פנחס גרשום · מבני יואב עבדיה בן יחיאל · מבני בני מעדי עמרם ואואל :

רשי

בכה · כמו בכי : וכוסב' והוסבנו : יש מקוה · יש תקוה לישראל על כך שהם יכולים להוציא נשיהם הנכריות והנולד מהם ולהוציא כל הבנים הנולדים מן הנשים הנכריות : בעצת ה' · בעצתו וברצונו של הקב"ה : והחרדים במצות אלהינו · יראי מעמים יוציאום : וכתורה יעשה' העושה המעשה הזה אשר יוציא אשתו ובניו הנכרים : ואנחנו עמך · להיות מסכימים עמך : קול · כרוז : לשלשת הימים · לסוף שלשת הימים : חדש התשיעי · הוא חדש כסליו : מרעידים על הדבר · מתיראים מתייראים על הדבר מתיראים היו ממכשול עבירה זאת : ומהגשמים · ומן הגשמים היורדים עליהם שם היו רעודים ועלובים : תודה · וידוי : והעת גשמים · שהגשמים יורדים עלינו : והמלאכה · והרחקת עבירה זו אין אתה יכול לתקן כל כך במהירות : לכל הקהל · עם כל הקהל : ההשיב · אשר הושיב : עד להשיב · עד אשר ישיבו חרונו של הקב"ה מעלינו : עמדו על זאת · לקנתר על דבר זה : עזרום · החזיקו ידיהם : לדריוש · כמו לדרוש : ויכלו בכל · והשלימו את תיקון המעשה מן האנשים אשר הושיבו נשים נכריות כי הוציאום לחדש הראשון עד יום אחד בניסן : ידם · עצתם כמו הנה יד יואב בכל זאת : על אשמתם · הודאת שגגה היתה : ומבני אמר · כל אלו כהנים עד ומן הלוים וגו' : ויש

אבן עזרא

כי אין לעמוד · פי' אין לנו ראוי לעמוד לפניך באשמתינו זאת : בכה · על משקל תיס מנבה : יש מקוה · חסר ה"א התימה מן קויתי יי' קותה נפשי : ועתה · והנולד מהם · כמו מהן : בעצת אדני · לקרב ש קהל יי' או להרחיק ולא מצאנו שהקריבו אחד מהם ואולי הוציאום שלא היו גיורות כרות המואביה וחכמינו ז"ל אמרו בגג הוא לכל רבר חוץ מן הנולד מן השפחה ומן הנכרית והוציאו האמות והבנים : והחרדים במצות אלהינו · לבלתי התחתן בם יוציאו נשותיהם : וכתורה יעשה · למי שאינו חרד כי נכריותנו להוציא : ומהגשמים · ומרוב הגשמים מרעידים : והמלאכה · מלאכת הבדל מן הנשים : ההושיב · הה"א לידיעה והיא הנכנסת על העוברים והוא כטעם אשר : עד לדבר הזה · כמו עד זה מדבר ופירו' עוד יעמדו השרים בעבור הענין הזה : ויבדלו עזרא הכהן אנשים · חסר וי"ו והטעם ואנשים : לדריוש · מלה זרה בעבור היוד והוא בן ארבע אותיות ומבנין הנכבד הדגוש ובא בחולם על דרך יסוד יסרני קוה קויתי ויברך ברוך והטעם לדרוש : ויכלו בכל · הבית במקום שנים והם ויכלו בכל באנשים הושיבו : ויתנו ידם · רמז לתקיעת יד בשבועה או נתינת היד כאדם שמוסר עצמו לאחר לעשות רצונו ושאלתו וכן נתנו יד משרנו עצמנו להם : ואשמים · תואר השם ופי' ונתנו יד האשמים להקריב איל צאן ואנחנו לא מצאנו שנתן אשם לבועל נכרית ואולי עצת הראשי' היה לעשו' כן :

נחמיה

ואנשים י' וס' נמסר בספר שפטים סימן ט': ויאמרו ג' בטעם זרקא וס' ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו. ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים. ויאמרו לי ונשארים אשר נשארו מן השבי. וחסר ה' וס' כלשון ארמי טבא רדף חייא ונטר אסתר. ובאורים בתל' סימן כ"ג ובמשלי סימן כ"א: על בני ישראל ז' דסמיכי בקרי' וס' ושמו את שמי על בני ישראל. והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על. והיתה לו ולזרעו אחריו ברית. ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו. ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת

וַנְיָה מְרֵמוֹת אֶלְיָשִׁיב: מַתַּנְיָה מַתְּנַי וְיַעֲשׂוּ: וּבָנִי ל' ויעשי ל'
וּבִנּוּי שִׁמְעִי: וְשֶׁלֶמְיָהוּ וְנָתָן וַעֲדָיָה: מַכְנַדְבַי שָׁשַׁי ל' ל'
שָׁרָי: עֲזַרְאֵל וְשֶׁלֶמְיָהוּ שְׁמַרְיָה: שַׁלּוּם אֲמַרְיָה ל' ל' וכ' שלמיהו
יוֹסֵף: מִבְּנֵי נְבוֹ יְעִיאֵל מַתִּתְיָה זָבָד זְבִינָא יַדּוֹ ח' דפ בסי' ידי
וְיוֹאֵל בְּנָיָה: כָּל־אֵלֶּה נָשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת וְיֵשׁ ח' מלא ח'
מֵהֶם נָשִׁים וַיָּשִׂימוּ בָּנִים:

ספ' נחמיה דִּבְרֵי נְחֶמְיָה בֶּן־חֲכַלְיָה וַיְהִי בְחֹדֶשׁ־כִּסְלֵו שְׁנַת ל' ב' בו חס'
עֶשְׂרִים וַאֲנִי הָיִיתִי בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה: וַיָּבֹא חֲנָנִי אַחַד ל' ל'
מֵאַחַי הוּא וַאֲנָשִׁים מִיהוּדָה וָאֶשְׁאָלֵם עַל־הַיְּהוּדִים ל' ואו ואשאלם ל'
הַפְּלֵיטָה אֲשֶׁר־נִשְׁאֲרוּ מִן־הַשֶּׁבִי וְעַל־יְרוּשָׁלִָם:
וַיֹּאמְרוּ לִי הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר־נִשְׁאֲרוּ מִן־הַשְּׁבִי שָׁם ג' דפ בטע' ב' דכמי'
בַּמְּדִינָה בְּרָעָה גְדֹלָה וּבְחֶרְפָּה וְחוֹמַת יְרוּשָׁלִַם ב' ל' חס' בסי'
מְפֹרָצֶת וּשְׁעָרֶיהָ נִצְּתוּ בָאֵשׁ: וַיְהִי כְּשָׁמְעִי אֶת־ ל' ג' בטע' בסי'
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יָשַׁבְתִּי וָאֶבְכֶּה וָאֶתְאַבְּלָה יָמִים ג' ל'
וָאֱהִי צָם וּמִתְפַּלֵּל לִפְנֵי אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם: וָאֹמַר אָנָּא ב' לחה זה
יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שֹׁמֵר ג'
הַבְּרִית וָחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו: תְּהִי נָא ה' וסי' בלשון תרגום טבא רדף וכתר חייא דאסתר
אָזְנְךָ קַשֶּׁבֶת וְעֵינֶיךָ פְתוּחוֹת לִשְׁמֹעַ אֶל־תְּפִלַּת
עַבְדְּךָ אֲשֶׁר אָנֹכִי מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם יוֹמָם וָלַיְלָה
עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ וּמִתְוַדֶּה עַל־חַטֹּאות בְּנֵי־ י"א פסו' אל על על' ב'
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָטָאנוּ לָךְ וַאֲנִי וּבֵית־אָבִי חָטָאנוּ:
חֲבֹל חָבַלְנוּ לָךְ וְלֹא־שָׁמַרְנוּ אֶת־הַמִּצְוֹת וְאֶת־ ד'
הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת־מֹשֶׁה
עַבְדֶּךָ: זְכָר־נָא אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת־מֹשֶׁה

ל' עַבְדְּךָ לֵאמֹר אַתֶּם תִּמְעָלוּ אֲנִי אָפִיץ אֶתְכֶם בָּעַמִּים
ל' חס' בסי' וְשַׁבְתֶּם אֵלַי וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אִם־
יִהְיֶה נִדַּחֲכֶם בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אֲקַבְּצֵם
ד' ל' מל' וַהֲבוֹאֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לְשַׁכֵּן אֶת־
ט' ר"פ שְׁמִי שָׁם: וְהֵם עֲבָדֶיךָ וְעַמֶּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּכֹחֲךָ
תל' הַגָּדוֹל וּבְיָדְךָ הַחֲזָקָה: אָנָּא אֲדֹנָי תְּהִי נָא אָזְנְךָ־
קַשֶּׁבֶת אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּפִלַּת עֲבָדֶיךָ
ל' ל' מל' וחד תלת' הַחֲפֵצִים לְיִרְאָה אֶת־שְׁמֶךָ וְהַצְלִיחָה־נָּא לְעַבְדְּךָ
ב' הַיּוֹם וּתְנֵהוּ לְרַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ הַזֶּה וַאֲנִי הָיִיתִי
מַשְׁקֶה לַמֶּלֶךְ:

ב וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ
ל' הוא חס' נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא הַמֶּלֶךְ יַיִן לְפָנָיו
ל' ט' וָאֶשָּׂא אֶת־הַיַּיִן וָאֶתְּנָה לַמֶּלֶךְ וְלֹא־הָיִיתִי רַע לְפָנָיו
ח' וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ פָּנֶיךָ רָעִים וְאַתָּה אֵינְךָ
ל' מל' ח' כמו דמיין ג' י"ח חוֹלֶה אֵין זֶה כִּי־אִם רֹעַ לֵב וָאִירָא הַרְבֵּה מְאֹד:
וָאֹמַר לַמֶּלֶךְ הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם יִחְיֶה מַדּוּעַ לֹא־יֵרְעוּ פָנַי
ג' אֲשֶׁר הָעִיר בֵּית־קִבְרוֹת אֲבֹתַי חֲרֵבָה וּשְׁעָרֶיהָ
ג' ח' אֻכְּלוּ בָאֵשׁ: וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ עַל־מַה־זֶּה אַתָּה
מְבַקֵּשׁ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם: וָאֹמַר
י"ד פסו' על אל אל ל' ה' ואל יהוד' לַמֶּלֶךְ אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב וְאִם־יִיטַב עַבְדְּךָ לְפָנֶיךָ
אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנִי אֶל־יְהוּדָה אֶל־עִיר קִבְרוֹת אֲבֹתַי
ל' ח' ל' וְאֶבְנֶנָּה: וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ וְהַשֵּׁגַל יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ
ל' ל' עַד־מָתַי יִהְיֶה מַהֲלָכְךָ וּמָתַי תָּשׁוּב וַיִּיטַב לִפְנֵי־
ב' הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלָחֵנִי וָאֶתְּנָה לוֹ זְמָן:

ומזבח. לבן יתנם עד עת יולדה. תהי נא אזנך קשבת ועיניך פקוחות: והביאותים כ' מל' בקריאה וס' אל הר קדשי ושמחתים. אל המקום אשר בחרתי: זה כי אם רע לב חד מן ה' פסו' אית בהון ה' מלין מורדפין מן ב"ב אתין וסימ' אל תירא כי גם זה לך בן. נח את שם את חם ואת יפת. על כן לא בא אל שלחן המלך. ביד על כס יח מלחמה. אינך חולה אין זה כי אם רע לב: ויאמר לי ח' וסימ' נמסר בספר שפטים סימן י"ג ומשלי סימן ד':

אבן עזרא

ויש מהם נשים. טעמו ויש מקצת מאלה שהיו להם נשים וכבר שמו בנים והטעם הולידו מהם בנים או וישימו בנים לפני ראשי האבות להתיעץ מה יעשה להם או יגרשום או אם יקריבום: דברי נחמיה. שנת עשרים. למלכו' ארתחשסתא שהוא דריוש: ישבתי ואבכה. ישבתי לארץ או ישבתי משומם: קשבת. תואר דבר על משקל עזרת: יומם ולילה. דבק עם מתפלל והפירוש מתפלל היום ואתפלל יומם ולילה פעמים רבות על בני ישראל תשמע תפילתי או היום שלם ופירו' יומם ולילה כי היום עם הלילה יקרא יום: חבול חבלנו. מן מחבלים כרמים ופירושו שחתנו מצותיך: אנא. לשון פיוס: ויהי. ואשא את היין. הנכון כוס היין: ולא הייתי רע לפניו. כי חפץ שרותי: פניך רעים. מענין די מרעע כל אלין והטעם שחורים כדרך החולה: ואתפלל אל אלהי השמים. וכבר התפללתי: והשגל. מן תשגלנה ונקראת כן המזומנת למטות המלך: פחוות

רשי

ויש מהם נשים וישימו בנים. ויש מקצתן שהיו להם נשים נכריות שנולדו להם מהם בנים והכל הוציאו הנשים והבנים: דברי נחמיה וגו'. מכאן ואילך כתב נחמיה ספר זה: שנת עשרי'. היא שנת עשרים לדריוש המלך שהוא ארתחשסתא ובמסכת ראש השנה מצאנו שנת עשרים לגזירה שוה מן הכתוב שנאמר למטה ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחשסתא וגו' ומחדש תשרי היו מונין לחשבון השנים ועל כן כאמ' כאן ויהי בחדש כסלו שנת עשרים וגו' הוא כסלו הבא לאחר תשרי ולמטה כאמ' ויהי בחדש ניסן שנת עשרים וגו' הוא ניסן שבאותה שנה ואיני יכול לפתור ולומ' תניסן היו מונין לחשבון שנותיהם ואותו מעשה הכתוב למטה של' ויהי בחדש ניסן וגו' היה קודם מעשה זה שנאמ' ויהי בחדש כסלו שנת עשרים וגו' ואין מוקדם ומאוחר בהם דבר זה איני יכול לפתור ולומר והפרשיות מוכיחות שסוף אותו מעשה של פרשה שנייה לא היתה כי אם בשביל מעשה זה של פרשה זאת ראשונ': אחד מאחי. אחד מחבירי: ואשאלם על היהודים וגו'. שאלתי להם על ענין פליטת היהודי' אשר נשארו בירושלם מן השבי של בבל: הפליטה. של שם שנצלו מגלות בבל: ועל ירושלם. ועל ענין העיר שאלתי אליהם: ויאמרו לי. השיבו לי על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון תחילה על ענין היהודים ואחר כך על ענין החומות והשערים: הנשארים שם וגו'. אותם היהודים אשר נשארו שם במדינת ירושלם הם נתונים ברעה גדולה ובחרפה לפי שהאומות בוזזים ושוללים אותם: וחומת ירושלם מפורצת. וחומת העיר הרי היא פרוצה והשערים שרופים באש כקדמתן שישראל לא בנו חומת העיר ושעריה כי אם בניין בית המקדש לבדו: נצתו. כמו נוצתו: ימים. כמו ימים: אנא. לשון בקשה ותחנה: קשבת. כמו קושבת כי כאשר יאמר מאהב אוהב כן יאמר מן קשב קושב וקושבת: חבול. שם דבר. לשון השחתה ואות נקודת בחטף פתח ואיני יכול לפותרו בלשון פעול שאם כן היה לו ליקד חי"ת בקמץ גדול: חבלנו. לשון השחתה כמו חבולא לא עבדת וכן חברו מנחם: אם יהיה נדחכם. כענין שנאמר אם יהיה נדחך וגו': אנא יי' תהי נא אזנך קשבת. בתחלת תפלתו אמר לשון זה של תחנה וכן לאחר תפלתו: לעבדך היום וגו'. כך היה מתפלל על עצמו: לפני האיש הזה. לפני המלך: משקה. כמו משקה למלך מצרים וזה שפרשתי למעלה כדברי רבותינו התרשתא הוא נחמיה: לארתחשסתא. הוא דריוש ועל שם המלכות נקרא כך: יין לפניו. הביאו יין לפני המלך בחבר: ואשא את היין. ואני נשאתי את כוס היין ונתתיהו למלך וכן הוא המנהג שהמביא יין בחבר המלך אינו נושאו ונותנו למלך אבל שר המשקים מקבל כוס היין מיד המביא והוא נושאו ונותנו למלך: ולא הייתי רע לפניו. ואני לא הייתי רגיל להיות רע לפניו ברוע פנים כי אם שמח וטוב לב ועתה הייתי זועף ברוע פנים: ואתה אינך חולה. והרי אין אתה חולה: אין זה. אין המעשה הזה כי אם רוע לב שיש בלבך עלי להמיתני בסם המות בשתיית כוס זה: ואירא הרבה מאד. ונתיראתי מאד על כך שלא יעליל עלי המלך עלילה: מדוע לא ירעו פני. מדוע לא יהיו פני רעים: אשר העיר. ירושלם שהיא בית קברות אבותי חרבה: על מה אתה מבקש. אי זה דבר תבקש ממני ואעשה לך: ואתפלל. ואמרתי לפני המלך בתפילתי כן יהי רצון מלפני אלהי השמים שתמלא שאלתי ובקשתי: אשר תשלחני. שתתן לי רשות לעלות לירושלם ולבנותה: ויאמר לי המלך. בשעה שדבר אלי המלך היתה אשתו המלכה יושבת אצלו: והשגל. אשתו המלכה כענין שנאמר שגלתיה ולחנתיה שכן נוהג המקרא לכתוב המלכה אצל הפלגש נשיו ופלגשיו כמו מלכות ופלגשים: עד מתי יהיה מהלכך. מתי תרצה שיהא מהלכך ומשבך ומתי תשוב. ומתי דעתך לחזור: וישלחני. נתן לי רשות ללכת: ואתנה לו זמן. נתתי לו זמן לחזור: אגרות

ואנשים ו' בקריאה וסים' ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים · החדלתי את דשני · החדלתי את תירושי המשמח · כי נודע דוד · ויברח דוד הוא ואנשים אדומים : אל נתן
בן ענכור · ואנשים צדיקים ישפטו · ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול · ובא חנני אחד מאחי · ואקום לילה אני ואנשים מעט · חרבה ג' וסים' טוב פת חרבה ושלוה בה ·
ואמר למלך המלך לעולם יחיה · ואומר אליהם אתם רואים · וא' וחרבה וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה : העמוני ה' מל' בליש' וסים' ויעל נחש העמוני · ושל אחריו ויאמר

ויאמר למלך אם על המלך טוב אגרות יתנו לי
על פחוות עבר הנהר אשר יעבירוני עד אשר
אבוא אל יהודה: ואגרת אל אסף שמר הפרדס
אשר למלך אשר יתן לי עצים לקרות את שערי
הבירה אשר לבית ולחומת העיר ולבית אשר
אבוא אליו ויתן לי המלך כיד אלהי הטובה עלי:
ואבוא אל פחוות עבר הנהר ואתנה להם את
אגרות המלך וישלח עמי המלך שרי חיל ופרשים
: וישמע סנבלט החרני וטוביה
העבד העמני וירע להם רעה גדלה אשר בא אדם
לבקש טובה לבני ישראל: ואבוא אל ירושלם
ואהי שם ימים שלשה: ואקום לילה אני ואנשים
מעט עמי ולא הגדתי לאדם מה אלהי נתן אל
לבי לעשות לירושלם ובהמה אין עמי כי אם
הבהמה אשר אני רכב בה: ואצאה בשער הגיא
לילה ואל פני עין התנין ואל שער האשפת
ואהי שבר בחומת ירושלם אשר הם פרוצים
ושעריה אכלו באש: ואעבר אל שער העין ואל
ברכת המלך ואין מקום לבהמה לעבר תחתי:
ואהי עלה בנחל לילה ואהי שבר בחומה ואשוב
ואבוא בשער הגיא ואשוב: והסגנים לא ידעו
אנה הלכתי ומה אני עשה וליהודים ולכהנים

ולחרים ולסגנים וליתר עשה המלאכה עד כן לא
הגדתי: ואמר אלהם אתם ראים הרעה אשר
אנחנו בה אשר ירושלם חרבה ושעריה נצתו
באש לכו ונבנה את חומת ירושלם ולא נהיה עוד
חרפה: ואגיד להם את יד אלהי אשר היא טובה
עלי ואף דברי המלך אשר אמר לי ויאמרו נקום
ובנינו ויחזקו ידיהם לטובה: וישמע
סנבלט החרני וטביה העבד העמני וגשם הערבי
וילעגו לנו ויבזו עלינו ויאמרו מה הדבר הזה
אשר אתם עשים המרד על המלך אתם מרדים: ואשיב
אותם דבר ואומר להם אלהי השמים הוא יצליח לנו
ואנחנו עבדיו נקום ובנינו ולכם אין חלק וצדקה
וזכרון בירושלם: ויקם אלישיב הכהן הגדול ואחיו ג
הכהנים ויבנו את שער הצאן המה קדשוהו
ויעמידו דלתתיו ועד מגדל המאה קדשוהו עד
מגדל חננאל: ועל ידו בנו אנשי ירחו ועל ידו
בנה זכור בן אמרי: ואת שער הדגים בנו בני הסנאה
המה קרוהו ויעמידו דלתתיו מנעוליו ובריחיו: ועל
ידם החזיק מרמות בן אוריה בן הקוץ ועל ידם
החזיק משלם בן ברכיה בן משיזבאל ועל ידם
החזיק צדוק בן בענא: ועל ידם החזיקו התקועים
ואדיריהם לא הביאו צורם בעבדת אדניהם:

אליהם נחש לא יבא עמוני ומואבי · צלק העמוני דו"ה · וטוביה העבד העמוני דחילעגו לנו דסיפרא : ועל ידו ה' דסמיכי וסי' ועל ידו בנו אנשי ירחו ב' בו · ועל ידו החזיק
עזיאל בן חרהיה · צרפים ב' בו · ועל ידו החזיק חטוש בן חשבניה · שלום בן הלוחש שר חצי פלך · חשביה שר חצי פלך · ויחזק על ידו עזר בן ישוע : ואדיריהם ב' ומל' וסי'
שלחו צעיריהם למים · ועל ידם החזיקו התקועים · וא' אדיריהם מחזיקים על אתהם ·

רשי

אגרות יתנו לי · סופריך על רשותך ודעתך חותמות בחותמך לפחות של עבר הנהר של בני ארץ ישראל : אשר יעבירוני · ויעבירוני לשלום : עד אשר אבא · לירושלם אשר במדינת יהודה : ואגרת אל אסף · ותשלח כתב אגרת אל אסף : שומר הפרדס · ממונה היה על היערים אשר למלך : לקרות · משקל חזק לעשות תקרות וקורות לשערי בירת הר הבית שהרי בית המקדש בנו בבנינו אבל שערי חומת הר הבית וחומת החצר אשר סביב בית המקדש לא בנו עדיין : ולחומת העיר · ולעשות קורות לחומת העיר : ולבית אשר אבא אליו · ולעשות בית אשר אשכנו לצורכי : ויתן לי המלך · את כל אשר שאלתי ממנו : כיד · כפי ידו של הב"ה שהיתה טובה עלי להצליחני : ואתנה להם את אגרות המלך · למען יעבירוני לשלום : שרי חיל ופרשים · שלח המלך עמי לכבודי למען אלך לשלום : וישמע סנבלט וגו' · כאשר שמעו שבאתי לבקש טובה על ישראל ולבנות חומות ירושלם וירע בעיניהם כי היו צרי יהודה ובנימן : ואהי שם ימים שלשה · הייתי בירושלם ימים שלשה ולסוף שלשת ימים קמתי בלילה אני ואנשים מעטים עמי ולא הגדתי לשום אדם את אשר נתן הקב"ה בלבי : ובהמה אין עמי · כי כל האנשים מעטים אשר עמי הלכו ברגליהם אבל אני לבדי הייתי רוכב על בהמה שלא היו רוכבים לרכוב על סוסיהם למען יהיו יוצאים מן העיר בצינעה בלא ידיעת אדם והם הלכו לשבור ולהפיל חומת העיר בלילה ולהרבות פרצותיה למען יהיו בני העיר למחר להוטים ומסכימים בעצה אחת עם נחמיה לבנות חומות העיר · וכן מוכיח המעשה בתוך הפרשה : ואצאה בשער הגיא · יצאתי באותו שער בלילה עם האנשים אשר עמי ולצד אותו מקום של עין התנין ולאותו שער האשפות שבחומת העיר והייתי פורץ בחומה והחומה היתה נוחה להפילה ולפרוץ בה לפי שהיתה שרופה באש : אשר הם פרוצים · שהם אותם מקומות היו פרוצים והם פרצו בהם יותר : ואעבור אל שער העין · רציתי לעבור אל אותן מקומות שבחומת העיר ובאותן פרצות ואין מקום באותן פרצו' לעבור ביניהם רוכב על הבהמות שהיו פרצות קטנות : ואהי עולה · והייתי עולה מצד אחר בלילה והייתי סובב בחומה עם האנשים אשר עמי : ואשוב ואבא · וכאשר חזרתי באתי דרך שער הגיא : והסגנים · אשר בעיר לא היו יודעין להיכן הלכתי ואת המעשה אשר עשיתי : עד כן · עד עתה : ואומר אליהם · למחר אמרתי להם : ולא נהיה עוד חרפה · שלא יהיו צריכו בוזזים ומוללים אותנו : כיד י"י אלהי · אשר נתן לי חן והצלחה לפני המלך : לטובה · הכל נתכוונו לטובה לבנו' חומת העיר ומגדליה : וילעיגו · כאשר שמעו הצרי' שמועת בניין חומת העיר היו מלעיגי' עלינו : העל המלך · אם על המלך אתם מורדים לבנות חומ' העיר כדי למרוד בו : ולכם אין חלק · מה לכם בבניין חומת העיר הזאת כי אין לכם חלק בה : שער הצאן · כך שמו של שער : המה קדשוהו · לאותו שער בקדושת העיר : דלתותיו · של שער : ועד מגדל המאה · כך שמו של מגדל : ועל ידו · אצל ידו בסמוך לו של כל בונה ובונה שבנו אותו בניין של שער הצאן : בנו אנשי יריחו · שכך היה מנהגם הללו היו בונים כאן בחומת העיר עד תשלום בניינם המוטל עליהם והאחרים היו בונים סמוך לבניין הראשון וכך היה מנהגם בזה אחר זה עד שנבנית כל החומה : ועל · כמו ועליו מטה מנשה בסמוך וכן פתרונו סמוך לבניין ידו והמקרא לא דקדק בלשונו פעמים שהוא אומ' על ידו ופעמים שהוא אומר עליו ואחריו החזיק : ואת שער הדגים · כך שם השער : המה קרוהו · נתנו הקורות ותקרות על השער · קרוהו משקל חזק כמו מן קרה דוגמת המקרה במים עליותיו · וקוף של קרוהו איננה נקודה לינקד בחיריק בעניין זה מפני ריש של אחריה כמו ברך חרף עשהו וברכתיה והיתה לגוים וזרתים בארצות : מנעוליו · מסגריו מסורייל"ץ בלע"ז : החזיק · לבנות הבנין : התקועים · כך היו נקראים על שם מקומם שהיה תקוע : ואדיריהם · עשירים של תקוע : לא הביאו צוארם · לא סייעו בעבודתו של הקב"ה לבנות חומת העיר : ואת

אבן עזרא

פחוות · שלש ופחות חסר למד הפועל : לקרות · מן קורות ביתנו : ולבית אשר אבא אליו · הוא בית המלך ופי' הבית שאכנס בו כי הבית הסמוך לחומת העיר הוא בית המקדש : רוכב בה · בבהמה : ואהי שובר · מן וישבר להשניא ובלשון חכמינו ז"ל סברא והטעם הייתי חושב ומעיין בחומות : המפרוצים · על דרך מזה שבתם מלכם תדכאו עמי רק אנשי המסורת הפרידום לקצר המלות ולפרש המ"ם הפתוחה רמז לחומות הפתוחות ופרוצות הוא דרך דרש והדרך הראשון בעיני נכון : לעבור תחתי · הפוך הוא וכן הפירוש ואין מקום לבהמה אשר תחתי לעבור : עד כן · פירוש עד עשותי כן לא הגדתי להם : ויחזקו ידיהם לטובה · בעבור הטובה הידועה שהמלך מטיב לי חזקו ידיהם ולכם : אין חלק וצדקה · אינכם ראויים שתעשו צדקה בבנין ביתו שתהיו נזכרים לפניו : המה קדשוהו · שקדושה בלשונינו היא מעלה גדולה על כן נקראת קדושה וכן יקדים את ביתו יקדש : המה קרוהו · שמו קורותיו : ועל ידו · כענין איש על ידו לדגליהם כטעם בעבור וכן ובעבור יד הבונים החזיקו ידם פלוני ופלוני לבנות : ואדיריהם לא הביאו צוארם בעבודת אדניהם · האדון והשר הממונה עליהם ממשפחתם : היפנה

לכסא ו׳ וס׳ ותקעתיו יתד במקום נאמן: כי עשית משפטי ודיני׳ ועל ידם החזיק מלטיה הגבעוני׳ וידבר אתו טובות׳ נשבע יי לדוד׳ אם ישמרו בניך: סימן כל הדין
ענינא אחריו הוא רפ׳ במב׳ ואחריו וסימ׳ ואחריו החזיקו הכהנים׳ ואחריו החזיק שמעיה בן שכניה: אחריו דכתיב אחרי וקרי אחריו ב׳ בענינא וסימ׳ החזיק חנניה בן שלמיה׳
ויחזק מלכיה בן הצרפי׳ וחד בשמואל כתיב אחרן וקרי אחריו אלעזר בן דודו׳ ושארא אחריו כתיב וקרי: ויחזק ה׳ וסימ׳ ויקם יהונתן בן שאול׳ ויחזק חרש את צרף מחליק

ואת שער הישנה החזיקו יוידע בן פסח ומשלם
בן בסודיה המה קרוהו ויעמידו דלתתיו ומנעליו
ובריחיו: ועל ידם החזיק מלטיה הגבעני וידון
המרנתי אנשי גבעון והמצפה לכסא פחת עבר
הנהר: על ידו החזיק עזיאל בן חרהיה צורפים
ועל ידו החזיק חנניה בן הרקחים ויעזבו ירושלם
עד החומה הרחבה: ועל ידם החזיק רפיה בן
חור שר חצי פלך ירושלם: ועל ידם החזיק ידיה
בן חרומף ונגד ביתו ועל ידו החזיק חטוש בן
חשבניה: מדה שנית החזיק מלכיה בן חרם
וחשוב בן פחת מואב ואת מגדל התנורים: ועל
ידו החזיק שלום בן הלוחש שר חצי פלך ירושלם
הוא ובנותיו: את שער הגיא החזיק חנון וישבי
זנוח המה בנוהו ויעמידו דלתתיו מנעליו ובריחיו
ואלף אמה בחומה עד שער השפות: ואת שער
האשפות החזיק מלכיה בן רכב שר פלך בית
הכרם הוא יבננו ויעמיד דלתתיו מנעליו ובריחיו:
ואת שער העין החזיק שלון בן כל חזה שר פלך
המצפה הוא יבננו ויטללנו ויעמידו דלתתיו
מנעליו ובריחיו ואת חומת ברכת השלח לגן
המלך ועד המעלות היורדות מעיר דויד: אחריו
החזיק נחמיה בן עזבוק שר חצי פלך בית צור
עד נגד קברי דויד ועד הברכה העשויה ועד בית
הגברים: אחריו החזיקו הלוים רחום בן בני על
ידו החזיק חשביה שר חצי פלך קעילה לפלכו:
אחריו החזיקו אחיהם בוי בן חנדד שר חצי פלך
קעילה: ויחזק על ידו עזר בן ישוע שר המצפה
מדה שנית מנגד עלת הנשק המקצע: אחריו החרה
החזיק ברוך בן זבי מדה שנית מן המקצוע עד
פתח בית אלישיב הכהן הגדול: אחריו החזיק
מרמות בן אוריה בן הקוץ מדה שנית מפתח בית
אלישיב ועד תכלית בית אלישיב: ואחריו
החזיקו הכהנים אנשי הככר: אחריו החזיק בנימן
וחשוב נגד ביתם אחריו החזיק עזריה בן מעשיה
בן ענניה אצל ביתו: אחריו החזיק בנוי בן חנדד
מדה שנית מבית עזריה עד המקצוע ועד הפנה:
פלל בן אוזי מנגד המקצוע והמגדל היוצא מבית
המלך העליון אשר לחצר המטרה אחריו פדיה בן
פרעש: והנתינים היו ישבים בעפל עד נגד שער
המים למזרח והמגדל היוצא: אחריו החזיקו
התקעים מדה שנית מנגד המגדל הגדול היוצא
ועד חומת העפל: מעל שער הסוסים החזיקו
הכהנים איש לנגד ביתו: אחריו החזיק צדוק בן
אמר נגד ביתו ואחריו החזיק שמעיה בן שכניה
שמר שער המזרח: אחריו החזיק חנניה בן שלמיה
וחנון בן צלף הששי מדה שני אחריו החזיק משלם
בן ברכיה נגד נשכתו: אחריו החזיק מלכיה בן
הצרפי עד בית הנתינים והרכלים נגד שער
המפקד ועד עלית הפנה: ובין עלית הפנה לשער
הצאן החזיקו הצרפים והרכלים: ויהי
כאשר שמע סנבלט כי אנחנו בונים את החומה
ויחר לו ויכעס הרבה וילעג על היהודים:

חצי הספר בפסוקים

פט״ש. ויחזק על ידו עזר בן ישוע׳ ויחזק את המצדות׳ ויחזק ויבן את כל החומה׳ וכל דסמי׳ לאדכרא דכו׳ ויחזק׳ וט׳ו ויחזק בקר׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ז: תכלית ה׳ וסי׳ תכלית שנאה שנאתים׳ ולכל תכלית הוא חוקר׳ אם עד תכלית שדי תמצא׳ עד תכלית אור עם חשך׳ ועד תכלית בית אלישיב׳ והרוכלים ג׳ וחס׳ וסי׳ הנתינים והרכלים׳ הצרפים והרכלים: וילינו הרכלים ובכרי כל:

אבן עזרא

הישנה. שם התאר והמתואר חסר: אנשי גבעון׳ חסר וי״ו והנכון ואנשי גבעון או מלטיה וידון אנשי גבעון והמצפה: לכסא פחת עבר הנהר. הנהר יתכן להיות לכסא שם אים והאמר היא המורה על העצם והטעם החזיקו לבנות לעצם כסא המכונה פחת עבר הנהר וכמוהו פחת מואב או לכסא שם מקום סמוך ואמת פחת עבר שם אים והטעם אלה הנזכרים החזיקו ידם לבנות עד לכסא פחת עבר הנהר והוא הנכון: ויעזבו ירושלם. מלשון חכמים מעזיבה ויש אומרים כי כן עזובתעזוב עמו: חצי פלך. כטעם מחוז ותרגום שלשת הנפת תלתא פלכין לנפת דור אחד לפלך דור חד: ונגד ביתו. חסר החזיק: בן הלוחש. יתכן להיות שם תואר בעבור הא הדעת כי לא יכנס על שם עצם אדם: השפות כמו האשפות ונמסך האלף בקמצות הה״א: כל חוזה. שם אים: הוא יבננו. עתיד תחת עבר או פירוש החזיק פלוני שהוא יבננו: ויטללנו. מתרגום בצל קורתי בטלל מירותי: עלות הנשק. שם מקום כטעם קנה: החרה החזיק. מלשון חרון והטעם החרים אפו על עצמו על עכוב המלאכה והחזיק ידו במדה שנית והחרה פועל יוצא מבנין הכבד הנוסף וכן ויחר עלי אפו: בעפל. מבנר גבוה וכן עפל בת ציון ויעפילו ויגביהו ואמת אשר חסר מן הפסוק וכן הוא והנתינים אשר היו יושבים בעפל החזיקו עמהם: מדה שני. כמו שנית וכן אל בית הנשים שני: נגד נשכתו. כמו לשכתו זה אומר בכה וזה אומר בכו: ויהי. האמללים. חברו כי אומלל אני והם לשון כריתה ושברון הגוף מרוב סבל: היעזבו

רשי

ואת שער הישנה. כך שמה: לכסא פחת עבר הנהר׳ עבר הנהר כסא אחד בנו כדי לישבבו אותו פחת של עבר הנהר: צורפים. אותה משפחה היתה נקראת על שם אומנותם: ויעזבו את ירושלם. מלאוה עפר עד החומה הרחבה כדי להחזיקה: שר חצי פלך ירושלם. שר היה על חצי העם שבירושלם׳ פלך לשון דוכסות ומלכות: ונגד ביתו. כשל חלקו לבנות שהיה ביתו סמוך לאותו מקום של חומת העיר: מדה שנית. כאותה מדה אשר בנה חבירו שלמעלה גם הוא בנה כמותו׳ שנית מדה בבנין החומה אינו נופל לומר לשון מדה בבנין השערים לפי שאין להן כי אם בבנין חלק של חומה שלא מצינו בכל הפרשה בבנין השערי׳ לשון מדה: ואת מגדל התנורים. גם הוא בנה אותו מגדל שמו כך כל המגדלים הללו שבפרשה היו בנויים בחומת העיר סביב: הוא ובנותיו׳ שלום ובנותיו החזיקו לבנות הבניין עד שער האשפות ושער האשפות לא היה בכלל: שר פלך המצפה. שר ודוכוס המצפה: הוא יבננו. הוא היה בונה אותו שער: ויטללנו. והוא היה מסכך אותו לשון מטללתא: ואת חומת ברכת השלח׳ שהיא נוטה לצד גן המלך: ועד המעלות. הם היו מכירים מקומות הללו: בית צור. שם מקום: לפלכו. מאותה שררה חצי פלך בנה בניין זה לפלכו כמו רגושה כאשר יאמר מן מלך מלכו מן עבד עבדו כן יאמ׳ מן פלך פלכו שאות אחרונה על שם דבר מאותיות בגד כפת רגושות: אחיהם. הלוים: מנגד עלות הנשק׳ מנגד אותו מקום שהיו עולים הגבורי׳ אל הנשק לפי פשוטו של מקרא נראה שהיה שם מקום אחד בסמוך לחומה וכלי זין של נשק הגבורים היו נותנין שם כענין של׳ עדי מבצר והנשק:

המקצוע. לקרן זוית של חומה: החרה׳ פתרונו לפי ענינו וכפל לשון הוא על החזיק: מפתח בית אלישיב ועד תכלית וגו׳. מנגד אותו בית בנה בניינו נגד ביתם שהיה שם בסמוך לחומה והנתינים היו יושבים בעופל הנתינים היו יושבים באותו מחוז והיו בונים אותו מחוז שלהם שהיה סמוך לחומה עד נגד שער המים של צד המזרח: והמגדל היוצא׳ מגדל אחד היה בחומה שהוא יוצא ובולט מבפנים: איש לנגד ביתו׳ כל אחד היה בונה כנגד ביתו: וחנון בן צלף הששי׳ בנים הרבה היו לו לצלף וחנון הוא הששי: מדה השני׳ כמו שנית: נשכתו׳ כמו לשכתו לשכה אחת היתה לו שם בסמוך לחומה: בן הצורפי׳ איש הצורף ונקרא על שם אומנותו: ובין עלית הפנה לשער הצאן׳ תחלת הבנין התחילו לבנות שער הצאן של ויבנו את שער הצאן וגו׳ כך היו בונין החומה מסביב בזה אחר זה: לפני

שרופות כ' א'חס' וסים' עריכם שרופת אש אדמתכם · היחיו את האבנים מערמות העפר : מלפניך י' וסים' נמסר בסדר משפטים וירמיה סוף סימן י"ח : סימן לנהרדעי ולמערבא
על עונם למדינחאי אל עונם · וסוראי אמרי ואל עונם : ויהי לב חד מן י"ד פסוקי' בטעם דרגא ומירכא כפולה משמשים לטפחא וסים' ויבא לו יין וישת · לבה תעשה כח
לעבדיך · אשר לא צוה אותם · הלא טוב לנו שוב מצרימה · ויקרא להנכת בשמו · נעלם בן המלך אשר לא הגיד לה דמלכים · אשר לא הגיד לה דד"ה · ויחנו אלה נכח

ויאמר לפני אחיו וחיל שמרון ויאמר מה היהודים
האמללים עשים היעזבו להם היזבחו היכלו ביום
היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות
: וטוביה העמני אצלו ויאמר גם אשר הם בונים
אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם :
שמע אלהינו כי היינו בוזה והשב
חרפתם אל ראשם ותנם לבזה בארץ שביה : ואל
תכס על עונם וחטאתם מלפניך אל תמחה כי
הכעיסו לנגד הבונים : ונבנה את החומה ותקשר
כל החומה עד חציה ויהי לב לעם לעשות :
ד ויהי כאשר שמע סנבלט וטוביה
והערבים והעמנים והאשדודים כי עלתה ארוכה
לחמות ירושלם כי החלו הפרצים להסתם ויחר
להם מאד : ויקשרו כלם יחדו לבוא להלחם
בירושלם ולעשות לו תועה : ונתפלל אל אלהינו
ונעמיד משמר עליהם יומם ולילה מפניהם :
ויאמר יהודה כשל כח הסבל והעפר הרבה ואנחנו
לא נוכל לבנות בחומה : ויאמרו צרינו לא ידעו
ולא יראו עד אשר נבוא אל תוכם והרגנום
והשבתנו את המלאכה : ויהי כאשר באו
היהודים הישבים אצלם ויאמרו לנו עשר פעמים
מכל המקמות אשר תשובו עלינו : ואעמיד
מתחתיות למקום מאחרי לחומה בצחחיים
ואעמיד את העם למשפחות עם חרבתיהם
רמחיהם וקשתתיהם : וארא ואקום ואמר אל
החרים ואל הסגנים ואל יתר העם אל תיראו
מפניהם את אדני הגדול והנורא זכרו והלחמו על
אחיכם בניכם ובנתיכם נשיכם ובתיכם :
ויהי כאשר שמעו אויבינו כי נודע
לנו ויפר האלהים את עצתם ונשוב כלנו אל
החומה איש אל מלאכתו : ויהי מן היום ההוא
חצי נערי עשים במלאכה וחציים מחזיקים
והרמחים המגנים והקשתות והשרינים והשרים
אחרי כל בית יהודה : הבונים בחומה
והנשאים בסבל עמשים באחת ידו עשה במלאכה
ואחת מחזקת השלח :

אלה דמלכים · אני יי נעניתי לו כח · הנח לו אלהיו מסביב דיהושפט · הלוא זה אוד מוצל באש · ודי לא ידע תהודעון · ויהי ריב ומדון ישא · ויהי לב לעם לעשות : ויהי ג'
בטעם גרמי בספרא וסים' ויהי כשמעי את הדברים האלה ישבתי · ויהי כאשר שמע סנבלט כי אנחנו בונים את החומה · ויהי כאשר שמעו אויבינו כי נודע : ואמר אל החרים חד
מן ה' פסוקים אל אל ואל על וסים' נמסר ביחזקאל ריש סימן י' ועיין במסר' רבתא ב"ה דקשה לי אני הצעיר המאסף כי אינם שוים על אל ואל על כי יש מהם בווין ויש מי שמונ"ח
ד' בערך אל בס"ר :

רשי

לפני אחיו וחיל שומרון · לפני חביריו וחיל שומרון שהיו צרי יהודה : האמללים · ענין חלשות ורפיון : מה היהודים · מדוע היהודים כך הם עושים : ויעזבו להם · וכי הם סבורים אשר יעזבו ויניחו להם האומות לבנות : היזבחו · אם יזבחו להם את זבחיהם תמיד כמו שהם סבורים : היכלו ביום · אם יכלו וישלימו מלאכתם אשר התחילו ביום אחד לומר שלא יניחום האומות לגמור את בניינם : היחיו · אם יחיו ויתקנו ויחזירו האבנים לקדמותן להיות קשות וחזקות מן העפר : והמה שרופות · והאבנים היו שרופות ונעשות עפר כך היו מלעיגים ומתלוצצים על בנין החומה שהיו בונים מן האבנים שרופות שנפלו לארץ מן האש כאשר נשרפה ירושלים : מערמות · ענין חמרים ותלים : וטוביה העמוני אצלו · טוביה היה אצלו של סנבלט : ויאמר · וכך היה אומר ומלעיג : גם אשר הם בונים · אף הבנין הזה אשר הם בונים : אם יעלה שועל · על שבניין לפרוץ חומת העיר מה יהא עליו לומר שאין לבניין תקנה וכל מי שירצה יבוא ויפרוץ בו : שמע אלהינו · כאשר שמעתי בלעגם עלינו התפללתי תפילה זאת : בארץ שבים · שיגלו מעל אדמתם כאשר גלינו : ואל תכס · כמו ואל תכסה דוגמת וסור אחר א' תגל · כמו אל תגלה : כי הכעיסו · אשר הכעיסו נגד הבונים להלעיגם : ותקשר · כאשר נתקשרה החומה ונבנת עד חציה אז היה לב העם להוט ומסוך לעשות בניין החומה : כי עלתה ארוכה · שנבנתה החומה ארוכה ענין חובש ותרופה : כי החלו הפרוצי' להסתם · אשר התחילו אנשי העיר שהיו פרוצי' עד עתה מאין חומה היו עתה סתומי' בבניין החומה : ולעשות לו תועה · לעשות לו בבניין החומה קלקול והשחתה תועה כמו ודבר על יי' תועה : עליהם · על הבונים : מפניהם · מפני האויבים : ויאמר יהודה · כך היו אומרים ומתאוננים אנשי יהודה : כשל כח הסבל · הסובלים ועומסים האבנים והעצים לבניין החומה נכשלו בכחם שאין בהם כח לבנות מפני האויבים : והעפר הרבה · ועדיין יש טיט וחומר הרבה ליתן בבניין החומה לומר שעדיין המלאכה גדולה עלינו לבנות ואנחנו לא נוכל לבנות בחומה מפני פחד האויבים : ויאמרו צרינו · כך היה נחמיה מספר והולך : לא ידעו ולא יראו · כך היו אומרים צרינו עלינו לא ידעו ולא יכירו ישראל בנו עד אשר נבא פתאום לתוכם ונהרוג אותם ובדבר זה נשבות ונבטל הבניין : ויהי כאשר באו היהודים · ועתה כאספו הצרים אשר נתקשרו יחד לבא להלחם בנו עם היהודים אשר היו בינותם בארצותם ואותם יהודים אשר נתחברו עמהם באו לפני החיל כדרך אנשי המלחמה לדבר אלינו ובענין הזה הערימו היהודים עם האויבים ויהי כאשר באו היהודים היושבים אצלם וגו' : ויאמרו לנו עשר פעמים · התרו בנו אותם היהודים עד עשר פעמים להלחם באויבינו כי הם באים למלחמה וכך אמרו לנו מכל המקומו' וגו' מכל אותן המקומות שתהיו נפונים שם בבניין החומה אנה ואנה תהיו זהירים להיות נאספים יחד עד אשר תשובו עלינו ביחד להלחם בנו : ואעמיד מתחתיות לחומה · כאשר שמעתי דבריהם העמדתי מתחתיות לאותו מקום סביב לירושלם מאחרי לחומת העיר : בצחיחים · משפחות : מן העם · מגבורים שבהם עם כלי זיין שלהם להלחם באויבינו כאשר יבאו : ואעמיד מתחתיות וגו' · ואעמיד את העם וגו' · מקרא זה דוגמת והיו המים אשר תקח מן היאור וגו' והיו לדם ביבשת כי הנה אויביך יי' כי הנה איביך יאבדו וגו' עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר וגו' לא לנו יי' לא לנו וגו' : וארא ואקום · כאשר ראיתי האויבים באים קמתי לדבר אל החורים והסגנים לזרזם להלחם באויבינו : על אחיכם · בשביל אחיכם : כי נודע לנו הדבר · אשר באו להלחם בנו : ונשב כלנו · חזרנו כלנו ממקום שנאספנו יחד לקראת האויבים כל אחד ואחד במלאכתו לבניין החומה : ויהי מן היום ההוא · ומאותו יום והלאה היו חצי הגבורים עושים בבניין החומה ושאר חצי הגבורים היו מזויינים בכלי זיינם לשמור אחיהם העושים במלאכה : והרמחים · וי"ו יתירה כמו וי"ו של ואיה וענה : והשרים · היו מחוברים אחרי כל שבט יהודה להיות זהירים במלחמה : הבונים בחומה וגו' · אותן שהיו בונים ואותן שהיו עומסים ונושאים המשאות ביד אחת היו עושים מלאכתן וביד אחת היו נושאים כלי זין : השלח · כליקרב · כמו מעבור בשלח וכן חברו מגחס : והבונים

אבן עזרא

היעזבו · כראשון ענין תעזיבה : היזבחו · כמו לזבח חנכת הבית והטעם היקריבו זבח חנכת הבית : היכלו · הישלימו בנינם ביום הידוע שהם משערים להשלים · היחיו את האבנים · כי האבן השרופה כמת היא נחשבת : בוזה · שם דבר על משקל כמת מותה והטעם לבזיון : לבזה · מן להם בזזו · ותקשר · כי הפרוצים כשינתו : עלתה ארוכה · בעבור אריכות הימים : ולעשות לו תועה · לנחמיה או לעם ירושלם ותועה שם דבר על משקל עולה שואה ופי' תועה כי העומד בצרה כתועה שאינו יודע מה יעשה : ונעמיד משמר עליהם · בעבורם : ויהי · ויאמרו לנו · הגידו לנו עשר פעמים כי מכל המקומות אשר תשובו לעת הערב מלבבות מסם חפצים לבא עלינו מתחתיות למקום הידוע שסביב מסם הבונים בערב : בצחיחים · כמו צחיח סלע : ויהי מן היום ההוא · והרמחים · הוי"ו נוסף או הוא הפוך והנכון מחזיקים המגנים והרמחים או טעמו והרמחים בידם : אום

ויש ו' ר"פ וסי' ויש אשר יהיה הענן מערב. ויש תקוה לאחריתך. ויש אשר אמרים בנינו ובנותינו. ויש אשר אמרים שדותינו. ויש אשר אמרים לוינו כסף: והנה אנחנו ג' וסי' מאלמים אלומים. והנה אנחנו בקדש. והנה אנחנו כבשים את בנינו: נשים ג' ובענין וסי' וימלך לבי עלי לאמר. וגם אני אחי ונערי נשים. השיבו נא להם כהיום: ואמר ד' כת' ויאמר וקרי' ואמר וסי' ויאמ' אלי מה אתה רואה דזכריה דמנורת זהב תנינא דפסוק. ויאמ' לי מי אתה ויאמ' אנ' עמלקי. ויאמר לא טוב הדבר אשר אתם עושים

וְהַבֹּנִים אִישׁ חַרְבּוֹ אֲסוּרִים עַל מָתְנָיו וּבוֹנִים
וְהַתּוֹקֵעַ בַּשּׁוֹפָר אֶצְלִי׃ וָאֹמַר אֶל הַחֹרִים וְאֶל
הַסְּגָנִים וְאֶל יֶתֶר הָעָם הַמְּלָאכָה הַרְבֵּה וּרְחָבָה
וַאֲנַחְנוּ נִפְרָדִים עַל הַחוֹמָה רְחוֹקִים אִישׁ מֵאָחִיו׃
בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר שָׁמָּה
תִּקָּבְצוּ אֵלֵינוּ אֱלֹהֵינוּ יִלָּחֶם לָנוּ׃ וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים
בַּמְּלָאכָה וְחֶצְיָם מַחֲזִיקִים בָּרְמָחִים מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר
עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים׃ גַּם בָּעֵת הַהִיא אָמַרְתִּי לָעָם
אִישׁ וְנַעֲרוֹ יָלִינוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָם וְהָיוּ לָנוּ הַלַּיְלָה
מִשְׁמָר וְהַיּוֹם מְלָאכָה׃ וְאֵין אֲנִי וְאַחַי וּנְעָרַי וְאַנְשֵׁי
הַמִּשְׁמָר אֲשֶׁר אַחֲרַי אֵין אֲנַחְנוּ פֹשְׁטִים בְּגָדֵינוּ אִישׁ
שִׁלְחוֹ הַמָּיִם׃ וַתְּהִי צַעֲקַת הָעָם וּנְשֵׁיהֶם גְּדוֹלָה
אֶל אֲחֵיהֶם הַיְּהוּדִים׃ וְיֵשׁ אֲשֶׁר אֹמְרִים בָּנֵינוּ
וּבְנֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ רַבִּים וְנִקְחָה דָגָן וְנֹאכְלָה וְנִחְיֶה׃
וְיֵשׁ אֲשֶׁר אֹמְרִים שְׂדֹתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ וּבָתֵּינוּ אֲנַחְנוּ
עֹרְבִים וְנִקְחָה דָגָן בָּרָעָב׃ וְיֵשׁ אֲשֶׁר אֹמְרִים לָוִינוּ
כֶסֶף לְמִדַּת הַמֶּלֶךְ שְׂדֹתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ׃ וְעַתָּה כִּבְשַׂר
אַחֵינוּ בְּשָׂרֵנוּ כִּבְנֵיהֶם בָּנֵינוּ וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ כֹבְשִׁים
אֶת בָּנֵינוּ וְאֶת בְּנֹתֵינוּ לַעֲבָדִים וְיֵשׁ מִבְּנֹתֵינוּ
נִכְבָּשׁוֹת וְאֵין לְאֵל יָדֵנוּ וּשְׂדֹתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ לַאֲחֵרִים

וַיִּחַר לִי מְאֹד כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי אֶת זַעֲקָתָם וְאֵת
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וַיִּמָּלֵךְ לִבִּי עָלַי וָאָרִיבָה אֶת
הַחֹרִים וְאֶת הַסְּגָנִים וָאֹמְרָה לָהֶם מַשָּׁא אִישׁ
בְּאָחִיו אַתֶּם נֹשִׁאים וָאֶתֵּן עֲלֵיהֶם קְהִלָּה גְדוֹלָה׃
וָאֹמְרָה לָהֶם אֲנַחְנוּ קָנִינוּ אֶת אַחֵינוּ הַיְּהוּדִים
הַנִּמְכָּרִים לַגּוֹיִם כְּדֵי בָנוּ וְגַם אַתֶּם תִּמְכְּרוּ אֶת
אֲחֵיכֶם וְנִמְכְּרוּ לָנוּ וַיַּחֲרִישׁוּ וְלֹא מָצְאוּ דָּבָר׃
וַיֹּאמֶר לֹא טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתֶּם עֹשִׂים הֲלוֹא
בְּיִרְאַת אֱלֹהֵינוּ תֵּלֵכוּ מֵחֶרְפַּת הַגּוֹיִם אוֹיְבֵינוּ׃ וְגַם
אֲנִי אַחַי וּנְעָרַי נֹשִׁים בָּהֶם כֶּסֶף וְדָגָן נַעַזְבָה נָּא אֶת
הַמַּשָּׁא הַזֶּה׃ הָשִׁיבוּ נָא לָהֶם כְּהַיּוֹם שְׂדֹתֵיהֶם
כַּרְמֵיהֶם זֵיתֵיהֶם וּבָתֵּיהֶם וּמְאַת הַכֶּסֶף וְהַדָּגָן
הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר אֲשֶׁר אַתֶּם נֹשִׁים בָּהֶם׃
וַיֹּאמְרוּ נָשִׁיב וּמֵהֶם לֹא נְבַקֵּשׁ כֵּן נַעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר
אַתָּה אוֹמֵר וָאֶקְרָא אֶת הַכֹּהֲנִים וָאַשְׁבִּיעֵם לַעֲשׂוֹת
כַּדָּבָר הַזֶּה׃ גַּם חָצְנִי נָעַרְתִּי וָאֹמְרָה כָּכָה יְנַעֵר
הָאֱלֹהִים אֶת כָּל הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת הַדָּבָר
הַזֶּה מִבֵּיתוֹ וּמִיגִיעוֹ וְכָכָה יִהְיֶה נָעוּר וָרֵק וַיֹּאמְרוּ
כָל הַקָּהָל אָמֵן וַיְהַלְלוּ אֶת יְהוָה וַיַּעַשׂ הָעָם
כַּדָּבָר הַזֶּה׃

הלא ביראת. ויאמ' להם לא יפתחו שערי ירושלם: ויהללו ד' בקריאה וסי' ויראו אתה שרי פרעה ויהללו. ויהללו את אלהיהם דשמשון. עד לשכחה. גם חצני נערתי ואמרה:

אבן עזרא

איש שלחו. חרבו ורצה לומר כי אינם פושטים בגדיהם וגם כליהם אינם מניחים כי בלכתם אל המשתה בלילה כליהם בידם ויש אומרי' שהוא מן התרגום והפשיט וישלח וטעם שלחו הפשטתו וכן הפירוש אין אנחנו מפשיטים בגדינו זולתי איש שצריך הרחיצה והטהרה הוא לבדו היה פושט בגדיו וזהו שלחו המים וזה נכון מאד: משמר. מלאכה. חסר למד השירות והנכון למשמר למלאכה: ותהי צעקת העם. הם העניים שהיו צועקים על אחיהם העשירים. יש אומרים בנינו ובנותינו רבים ונקחה דגן מאשר נמצא ונאכל ונחיה כי אין אחינו מעניקים אותנו: ויש ערבים. משימין בערבון ונקחה דגן מאחינו ברעב: ויש. למדת המלך. בעבור המס שצוה המלך לתת לנו לוינו כסף על שדותינו וכרמינו: כבשר אחינו בשרינו. אף על פי שאנו לוים מהם כי הכתוב אמר לא תהיה לו כנשה והם כובשין בנותינו בחזקה: וימלך. תרגום ואיעצך אמלכינך: כדי בנו. ככחנו ודי לנו: ונמכרו לנו. פי' ואחר שהם נמכרו לנו תמכרו אותם לגוים לא טוב הדבר: ביראת אלהינו. בעבור יראתו: תלכו מחרפת הגוים. והטעם לא תשמעו חרפתם וזהו בשנת השמטה על כן צעקו העם והעד המספר למטה משנת עשרים ועד שנת שלשים ושתים מדריוש המדי שנה ומכרם ג' שנים וארבעי' לאחשורוש הרי מ"ד וג' שנים. ולשון משא הקשור בבית הוא כמלוה: ומאת הכסף. ומי שהלוה מאה משקלי כסף או דגן ותירוש ויצהר לא תבקשו מהם והפסוק האחר מפרש זה באמרו נשיב ומהם לא נבקש: ואשביעם. על ידי הכהנים כי הם המשביעים כענין והשביע הכהן את האשה על כן קראם: ומהם לא נבקש. פירושו ומהם לא נבקש המשאוי: חצני. זרועי או כנף הכסות יקרא חוצן: נערתי. מן וינער יי' את מצרים: מביתו. מבנין: ויהללו את יי'. ששם בלבם לעשות כן: פתס

רשי

והבונים. כיצד הם בונים שהיו כלם חגורי' איש חרבו על מתניו ובונים: אצלי. הוא היה תדיר אצלי: הרבה. היא גדולה: ילחם לנו. ילחם בעדינו: איש ונערו. כל אחד ואחד מן הבונים ובחור אחד עמו: ילינו בתוך ירושלם. ובלילה היה להם למשמר והיום עושים מלאכה נמצא שלא היו ישנים כלום: אין אנו פושטי' בגדינו: תמיד היינו זריזים במשמר: איש שלחו המים. מוסב על אין שלמעלה כמו יצא עתק מפיכם אין איש מתנו פושט בגדיו לשכב או לרחוץ אותם במים ונכפל לשון הוא על אין אנחנו פושטי' שלחו. הפשטתו כמו ופשט את בגדיו דמתורגם ושלח: ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה. דלת העם העניים היו צועקים מאד: אל אחיהם היהודים. בשביל אחיהם היהודים עשירים: ויש אשר אומרים. נותן טעם לדבריו למה היו צועקים יש מהם בדלת העם שהיו אומרי' אנחנו רבים עם בנינו ובנותינו ונקחה דגן ועתה יש לנו למכור בנינו ובנותינו ליקח מהם דגן למען נחיה כך היו צועקים על היהודי' עשירים שלא היו רוצים לפרנס': ויש אשר אומרי' שדותינו וגו'. ויש מהם בעניים שהיו מתאוננים ואומ' שדות וכרמים ובתים נתן לאחרי' בערבון ומשכון ליקח דגן למזונותינו: ברעב. אחרי שאין מוותרים לנו העשירי' מנכסיהם לפרנסתינו: ויש אשר אומרים לוינו כסף. ויש מהם אשר אומרים כבר לוינו כסף מאחרים על שדותינו וכרמינו לפרוע מס המלך ועכשיו אין לנו כלום לצורך פרנסתינו: למדת המלך. למס המלך כמו מנדה בלו והלך: ועתה כבשר אחינו בשרינו. ועכשיו אנו חשובים ומיוחסים כאחינו שהם עשירים: כבניהם בנינו. כבניהם שהם חשובים ומיוחסים כמו כן מיוחסים בנינו: והנה אנחנו כובשים. ועתה יש לנו להיות כובשים בנינו ובנותינו לאחרים על עסק מזונותינו: ויש מבנותינו נכבשות. וכבר יש קצת מבנותינו שהן נכבשות לאחרים לעבדות: ואין לאל ידינו. ואין כח בידינו לפרותם: ושדותינו וכרמינו לאחרים. אף שדות וכרמים מסרנו ביד אחרים לפרנסתינו ומה נאכל מעתה כי אין לנו במה להתפרנס: וימלך. ויועץ לבי בעצמי: ואריבה. נתוכחתי על החורים והסגנים שהם העשירים: משא איש באחיו אתם נושאים. מדוע אתם כך עושים היה לכם לפרנס העניים הללו ואתם מלוים להם ממון לכבוש בניהם ובנותיהם ושדותיהם וכרמיהם ובתיהם: ואתן עליהם קהלה גדולה. הקהלתי ואספתי עליהם קהלה גדולה לצעוק עליהם כדי לביישם: ואמרה להם. וכן אמרתי להם אנחנו קנינו כבר את אחינו היהודים אשר נשבים מיד הגוים שהיו נמכרים להם: כדי בנו. באותו די ממון שבידינו: וגם אתם. ואף אתם תמכרו לגוים את אחיכם הנכבשים תחת ידיכם לעבדים: ונמכרו לנו. והמעשה יבא לידי כך שיהיו נמכרים לנו מיד הגוים: לא טוב הדבר. רע הדבר בפני הקב"ה: ויחרישו. שתקו ונתביישו ולא ידעו מה להשיב: מחרפת. מפני חרפת הגוים שהם אויבינו: וגם אני ואחי ונערי. אף אני וחבירי נושים בהם ממון ואנחנו נעזוב ונמחול להם כל ההלוואות הללו נושים כמו והנושה בא לקחת: השיבו נא. ואף אתם תעשו כמוני למחול להם כל חובותיהם: ומאת הכסף. ורוב הכסף שהם חייבים לכם עם הדגן והתירוש וגו': ויאמרו נשיב. והם אמרו להשיב ולמחול הכל: לעשות כדבר הזה. שיהיו מוחלים גם הם: גם חצני נערתי. אף אני בגדי חצני נערתי חצני כמו והביאו בניך בחצן נערתי אישקו"לויר בלע"ז כמו התנערי מעפר: ככה ינער. ככה ינער הקב"ה מן העולם ומנכסיהם כל אותם שלא יהו מוחלין חובותיהם: נעור ורק. בלא נכסים: אשר צוה אותי. המלך: פתס

ריין ז' וסימ' ומלכי צדק מלך שלם · וגם תבן גם מספוא · איש דפילגש בגבעה · והיה כנור ונבל ותוף וחליל · החזק את המצודות דוי"ה · לאמתם יאמרו איה דגן · לחם חמודו לא אכלתי ובשר · והפחות הראשונים אשר לפני : לורבח ג' וסימ' וככל עיר ועיר · ואשר היה נעשה ליום אחד · הלא הכושים והלובים : ולא נותר ה' בקריאה וסימ' ולא נותר

גם מיום אשר צוה אותי להיות פחם בארץ יהודה
משנת עשרים ועד שנת שלשים ושתים
לארתחשסתא המלך שנים שתים עשרה אני
ואחי לחם הפחה לא אכלתי : והפחות הראשונים
אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם
ויין אחר כסף שקלים ארבעים גם נעריהם שלטו
על העם ואני לא עשיתי כן מפני יראת אלהים :
וגם במלאכת החומה הזאת החזקתי ושדה לא
קנינו וכל נערי קבוצים שם על המלאכה :
והיהודים והסגנים מאה וחמשים איש והבאים
אלינו מן הגוים אשר סביבתינו על שלחני :
ואשר היה נעשה ליום אחד שור אחד צאן שש
ברורות וצפרים נעשו לי ובין עשרת ימים בכל
יין להרבה ועם זה לחם הפחה לא בקשתי כי
כבדה העבדה על העם הזה : זכרה לי אלהי
לטובה כל אשר עשיתי על העם הזה :
ו ויהי כאשר נשמע לסנבלט
וטוביה ולגשם הערבי וליתר איבינו כי בניתי
את החומה ולא נותר בה פרץ גם עד העת ההיא
דלתות לא העמדתי בשערים : וישלח סנבלט
וגשם אלי לאמר לכה ונועדה יחדו בכפרים
בבקעת אונו והמה חשבים לעשות לי רעה :
ואשלחה עליהם מלאכים לאמר מלאכה גדולה
אני עשה ולא אוכל לרדת למה תשבת המלאכה
כאשר ארפה וירדתי אליכם : וישלחו אלי
כדבר הזה ארבע פעמים ואשיב אותם כדבר הזה
: וישלח אלי סנבלט כדבר הזה פעם חמישית
את נערו ואגרת פתוחה בידו : כתוב בה בגוים
נשמע וגשמו אמר אתה והיהודים חשבים למרוד
על כן אתה בונה החומה ואתה הוה להם למלך
כדברים האלה : וגם נביאים העמדת לקרא
עליך בירושלם לאמר מלך ביהודה ועתה ישמע
למלך כדברים האלה ועתה לכה ונועצה יחדו :
ואשלחה אליו לאמר לא נהיה כדברים האלה
אשר אתה אומר כי מלבך אתה בודאם : כי כלם
מיראים אותנו לאמר ירפו ידיהם מן המלאכה
ולא תעשה ועתה חזק את ידי : ואני באתי
בית שמעיה בן דליה בן מהיטבאל והוא עצור
ויאמר נועד אל בית האלהים אל תוך ההיכל
ונסגרה דלתות ההיכל כי באים להרגך ולילה
באים להרגך : ואמרה האיש כמוני יברח
ומי כמוני אשר יבא אל ההיכל וחי לא אבוא :
ואכירה והנה לא אלהים שלחו כי הנבואה
דבר עלי וטוביה וסנבלט שכרו :

כל ירק בעץ ובעשב השדה · ולא נותר מהם איש כי אם כלב · ולא נותר מהם אחד · ולא נותר בו ובכל האנשים · ולא נותר בה פרץ : פתוחה ה' בקריאה וסימ' ויעזבו את העיר פתוחה · ואמרת הרב חרב פתוחה · ואגרת פתוחה בידו :

רשי

פחם · כמו פחה · שלשון דוגמ' ריקם שהוא כמו ריקה : משנת עשרי' · למלך דריוש כי אז עלה מבבל שנאמר ויהי בחדש ניסן שנת עשרים וגו' : שנים שתים עשרה · שהם שתים עשרה שנה : אני ואחי · אני וחברי אשר באו עמי : לחם הפחה לא אכלתי · לחם שהוא ראוי למאכל הפחה שהעם נותנין אותו אל הפחה מן המס : הכבידו על העם : הכבידו מס על העם : ויקחו · והיו לוקחים מהם בשביל המס לחם ויין אחר כתיבת ארבעים משקלים של כסף וכך היו רגילים בכל שנה : גם נעריהם · של פחות : החומה · חומת העיר : החזקתי · העסקתי לעסוק בה תדיר : ושדה לא קנינו · ובשדות של היהודים שהיו בונים החומה לא קנינו אני ובני שיעתי על עסק רווחין שהיו עוסקין בבנין החומה · אבל הייתי נותן להם ממון כדי לבנות הבנין : על המלאכה · לבנות תדיר : מאה וחמשים איש · היו אוכלים על שלחני לבד הגרים שבאים אלינו מן הגוים שאף הם היו אוכלים על שלחני : ואשר היה נעשה · ובכל יום ויום היו אוכלים על שלחני שור אחד ושש צאן וצפרים הרבה : ברורות · פתרונו לפי ענינו שש צאן שמנות כענין שנאמר חמש צאן עשויות : נעשו לי · לשון תיקון כמו ובן הבקר אשר עשה : ובין עשרת ימים · ובכל יום ויום היו שותים יין הרבה כדי שיעור ספוק של עשרת ימים : ועם זה · ובשביל כל מעשה זה שהייתי מוכרח הוצאה כל כך : לחם · של מס הראוי לפחה לא בקשתי ולא שאלתי מן העם שהרי כבדה וחזקה עבודת בניין החומה עליהם : ולא נותר בה · בחומת העיר : דלתות לא העמדתי · שלא נעשו דלתות בשערי העיר : בכפירים · שם מקום הוא : אשר בבקעת אונו · כך שם הבקעה : והמה חושבים · עלי הבנתי מהם שהיו חושבים עלי להרגני שם : מלאכה גדולה אני עושה · מגביהי העפר : למה תשבות · למה תהיה המלאכה בטלה : כאשר ארפה · ידי מן הבניין : וירדתי אליכם · לדבר ולהועד עליכם : את נערו · על ידי נערו : ואגרת פתוחה בידו · כתב אגרת שלח לי על ידו : כתוב בה · באותה אגרת : בגוים נשמע · שנודע לכל הגוים שאתה וכל היהודים חושבים למרוד : וגשמו אומר · גשמו הוא גשם הערבי ופתרונו כאדם שאומר לחבירו כך הוא הדבר ופלוני אומר : כדברים האלה · מוסב על כתוב זה ומקרא מסורס הוא והרי הוא כאילו נאמר כתוב בה כדברים האלה בגוים נשמע וגו' : וגם נביאים וגו' · עד ונועצה יחדיו היה כתוב באגרת : נביאים · בעלי לשון · כמו בורא ניב שפתים : לאמר · שאומרים יש מלך ביהודה : ועתה ישמע למלך · אחרי שנקראת מלך ישמע למלך כדברים האלה : כי מלבך · הרי כי במקום אלא : בודאם · קונטרבנט"א בלע"ז כמו אשר בדא מלבו : כי כלם · כי כל הגוים : מיראים אותנו · מתיראים ממנו וכך הם אומרים ירפו ידיהם וגו' : ועתה חזק את ידי · לסייעני בבניין החומה · והוא עצור · שמכלאו בביתו : ויאמר נועד · אותו שמעיה היה נביא שקר וקבל שחד מן סנבלט וחביריו להפחיד את נחמיה כדי לבטל את המלאכה : כי באים להרגך · שהרי יבאו להרגך סנבלט וחביריו : ולילה יבאו · ועל כן הזהירו ליכנס בהיכל ולסגור הדלתות עליו שעדיין לא נעשו דלתות שערי העיר כמה שנאמר בתחילת הפרשה גם עד העת ההיא דלתות לא העמדתי בשערים : האיש כמוני יברח · בתמיה : אם איש כמוני יברח ליכנס בהיכל : לא אבא · לא אכנס שם מפני פחד המיתה ולא אעבור על המצוה של הקב"ה שלא יבא ויכנס זר בהיכלו : ואכירה · הכרתי בדבריו שלא שלחו הקב"ה בדבר זה שאעבור עבירה מפני פחד המיתה : כי הנבואה דבר עלי · שהרי הוא דבר דברים הללו עלי בשם נבואה : שכרו · כל אחד ואחד מהם שכרו ונתנו לו שכר להפחידני ולבטל בניין החומה :

למען

אבן עזרא

פחם · המ"ם נוסף ופחה ופחם כאמנה ואמנם או המ"ם סימן הרבים והטעם פחה שלהם והוא הנכון רק הראוי פחתם : לחם הפחה · הראוי לפחה : הכבידו · חסר עול או משא : בלחם ויין אחר · הראוי במאכל אח' היו לוקחי' מהם שקלי' ארבעי' : ושדה לא קנינו · הכנים אחיו עמו הנזכרים למעלה באמרו אני ואחי : ואשר היה נעשה · עבר מבנין נפעל והוא חסר וי"ו והטעם ונעשה ופי' יתקון כמו וימהר לעשות אותו : ובין עשרת ימים · למדנו מזה כי יום אחד בין עשרת ימים היתה נעשית סעוד' הזאת והיה מוציא בכל יין להיות הרבה בלא חסרון : ועם כל זה לחם הפחה לא בקשתי כי הבשר והיין הרבה רק הלחם מעט ולא כראוי לפחה בעבור הרעב לא בקשתי מן העם כשרים הראשונים לתת לי : על העם · כמו אל העם : בכפירים · באחד מהם וכן ויקבר בערי גלעד : ואגרת פתוחה בידו · פי' פרושה כענין ויפרשהו חזקיהו לפני יי' : וגשמו אומר · הוא גשם הערבי והוי"ו נוסף כיתר יתרו : ואתה הוה · חפץ שתהיה להם למלך : כדברים האלה · פי' דבר שלא אלי או פי' כדברים האלה שמעתי : אתה בודאם · מכזב כמו בדיך מתים יחרישו בחדש אשר ברא מלבו ובלשון חכמינו ז"ל בדאי : כי כולם · כטעם כולכם וכן כלם תשובו ובאו נא ופי' כלכם מפחדים אותנו כדי שלא תעשה המלאכה : ועתה חזק את ידי · לסנבלט הוא אומר על דרך פיוס : והוא עצור · לפני הבורא לעבדו כעוצר עצמו מהמלאכה והעצור בתענית כדואג האדומי שהיה נעצר : כמוני · הראשון שבח והשני לשון גנות : כי הנבואה · שם דבר והטעם הנבואה מלבו דבר עלי שמעיה : שכרו · וי"ו סנבלט תחת או : שכרו · שם דבר וטעמו הנז' כתנו שכרו והראשון קרוב :

בלשן ב׳ וסימ׳ אשר באו עם זרובבל· הבאי׳ עם זרובבל ישוע וגו׳ ׃ בענה כולהון כתי׳ ה׳ בכמ״ג כתיב א׳ וסימני׳ בענא בן אחילוד· בענא בן חושי ·ועל ידם החזיק צדוק בן בענא ׃
סימן כל הדין ענינא ר״פ בני עד אנשי בית לחם ומן אנשי בית לחם עד בני עילם ר״פ אנשי ׃ זכי ב׳ זקף קמץ וסימ׳ בני זכי שבע מאות וששים· וחבירו ׃ בגוי ב׳ זקף קמץ וסי׳ בני
בגוי אלפים חמשים וששה· בני בגוי אלפים ששים ושבעה ׃ לחזקיה ב׳ וסי׳ בני אטר לחזקיה תגינא· ולכדוה מקצה שלש שנים· וב׳ ליחזקיהו עשר וכבוד· וב׳ יחזקיה

למען שכור הוא למען אירא ואעשה כן וחטאתי
והיה להם לשם רע למען יחרפוני ׃
זכרה אלהי לטוביה ולסנבלט
כמעשיו אלה וגם לנועדיה הנביאה וליתר הנביאים
אשר היו מיראים אותי ׃ ותשלם החומה בעשרים
וחמשה לאלול לחמשים ושנים יום ׃
ויהי כאשר שמעו כל אויבנו
ויראו כל הגוים אשר סביבתינו ויפלו מאד
בעיניהם וידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה
הזאת ׃ גם בימים ההם מרבים חרי יהודה
אגרתיהם הולכות על טוביה ואשר לטוביה
באות אליהם ׃ כי רבים ביהודה בעלי שבועה
לו כי חתן הוא לשכניה בן ארח ויהוחנן בנו לקח
את בת משלם בן ברכיה ׃ גם טובתיו היו
אמרים לפני ודברי היו מוציאים לו אגרות שלח
ז טוביה ליראני ׃ ויהי
כאשר נבנתה החומה ואעמיד הדלתות ויפקדו
השוערים והמשררים והלוים ׃ ואצוה את חנני
אחי ואת חנניה שר הבירה על ירושלם כי הוא
כאיש אמת וירא את האלהים מרבים ׃ ויאמר
להם לא יפתחו שערי ירושלם עד חם השמש ועד
הם עמדים יגיפו הדלתות ואחזו והעמיד מ

משמרות ישבי ירושלם איש במשמרו ואיש נגד
ביתו ׃ והעיר רחבת ידים וגדלה והעם מעט
בתוכה ואין בתים בנוים ׃ ויתן אלהי אל לבי
ואקבצה את החרים ואת הסגנים ואת העם
להתיחש ואמצא ספר היחש העולים בראשונה
ואמצא כתוב בו ׃ אלה
בני המדינה העלים משבי הגולה אשר הגלה
נבוכדנצר מלך בבל וישובו לירושלם וליהודה
איש לעירו ׃ הבאים עם זרבבל ישוע נחמיה עזריה
רעמיה נחמני מרדכי בלשן מספרת בגוי נחום
בענה מספר אנשי עם ישראל ׃ בני פרעש
אלפים מאה ושבעים ושנים ׃ בני שפטיה
שלש מאות שבעים ושנים ׃ בני ארח שש
מאות חמשים ושנים ׃ בני פחת מואב לבני
ישוע ויואב אלפים ושמנה מאות שמנה עשר ׃
בני עילם אלף מאתים חמשים וארבעה ׃
בני זתוא שמנה מאות ארבעים וחמשה ׃
בני זכי שבע מאות וששים ׃ בני בנוי שש
מאות ארבעים ושמנה ׃ בני בבי שש מאות
עשרים ושמנה ׃ בני עזגד אלפים שלש מאות
עשרים ושנים ׃ בני אדניקם שש מאות ששים
ושבעה ׃ בני בגוי אלפים ששים ושבעה ׃ בני עדין

דבר יי׳ אשר היה אל הושע· אשר היה אל מיכה· ואינון ג׳ זוגין מן ב״ב בחד לישן ׃ סימן כל קריאה קרית יערים בכ״ב קרית ערים וסי׳ וצלע האלף היבוסי הוא קרית ערים ׃
בני קרית ערים כפירה ובארות קדמאה ׃

אבן עזרא

למען שכור· הוא דבר למען והטעם כי הנבואה דבר למען שהיה שכור ׃ למען אירא ואעשה כן· שאבוא בהיכל ׃ וחטאתי· לשם· להם לשם רע· עלי שסגרתי הדלתות ׃ יחרפוני· שפחדתי מהם ונחבאתי ׃ וגם לנועדיה הנביאה· הסכמת המפרשים שהוא שמעיה בן דליה וקראו כן בעבור שאמר נועד אל בית האלהים ומלת הנביאה באה על דרך תיבת נועדיה שהיא כטעם נקבה בזכור ואיננה על דרך הענין כטעם אמרה קהלת ולאמר כי נועדיה היתה אשה התנבאה עליו שקר הוא הקרוב וסרו כל הטענות ומלת וגם לנועדיה לרבות על שמעיה וזה הנכון ׃ לחמשים ושנים יום· שמלאו שנבלט האגרת ׃ ויפלו מאד בעיניהם· כשפלים ונופלים ממעלתם ואין להם תקומה לפניהם ׃ אגרות שלח· דבק עם ודברי היו מוציאים והטע׳ מה שדברתי להם שאגרו׳ שלח טוביה ליראני היו מוציאים ומודיעים לו שכך ספרתי להם ׃ כאיש אמת· הכ״ף לאמתת הדבר ׃ ועד הם עומדים יגיפו הדלתות ואחזו· הכתוב בלשונו פעם ידבר עם הנמצא כאילו נעלם ממנו כענין ישקני מנשיקות פיהו ׃ והם עומדים· רמז לחנני וחנניה והטעם בעוד שהם עומדים בשערים הזהירם שיגיפו השערים סגרו הדלתות לפניהם ואמר להם אתם אחוזו הדלתות בבריחים· יגיפו תרגום וסגרת הדלת ותגיפין דשא ׃ והעמד· שם הפועל ׃ החורים· תרגום לבן חיור והוא ענין מראה נכבד וממנו נקראו חורי׳ ׃ אלה בני המדינה· בפסוק העליון אמר להתיחם והטעם להראות היחס ומצא כתו׳ בו אלה בני המדינה העולי׳ וכאשר נקשרה חומת ירושלם רצה נחמיה שיתיחסו לבית אבותם לבלתי התערב עמהם זרים רבים נוספו שאינם במספר הראשון ורבי׳ נגרעו שכבר מתו ולא היו בימי נחמיה ורבי׳ הולידו בני׳ בתוך ל״ו שנים שהיתה לכורש וי״ד לאחשורוש וכ׳ לארתחשסתא עד עלות נחמיה ולנמצאים אמר להתיחס ׃ ואם ישאל איש למה אמר כתוב בו אלה בני המדינה העולים ואינם במספר הראשון ויש בראשון שאינו בשני כי בראשון בני ארח אמר תשע״ה ובשני בני ארח תר״נב והנה נוספו הראשונים קנ״ב בני שנאה שלשת אלפים ות״רל ובשני שלשת אלפים ות״תקל ונוספו בשני ויש נזכרים בראשון ובשני אינם נזכרים כי בני יורה ק״יב ובני בני חריף ק״יב· נשיבהו כי הכתוב ידבר כנגד הרוב אמרה להרוג שנים בנירובעל ויותם לא נהרג וכן יוצאי ירך יעקב שבעים ויעקב לא יצא מירכו ע׳ ואולי יורה וחריף שני שמות לאיש אחד כשריה רעליה ובשני עזריה רעמיה והמספר השני מעט נוסף על הראשון רק באמרו אלה השלי׳ להודיע כי בני פלוני לא נגרע אחד מהם ובני פלוני נוספו ובני פלוני נגרעו ומתו מהם וכבר פירשתי כל הענין למעלה ׃ סוס

רשי

למען שכור הוא· אמר לי הדברים הללו ׃ למען אירא· כדי שאתירא מהם להיות עושה כן ליכנס בהיכל ולהיות חוטא ׃ והיה להם לשם רע· למען שיהיה להם לשם רע לחרפני בעבירה זו ׃ וגם לנועדיה הנביאה· היא ושאר נביאי השקר קבלו שכר משנבלט וחביריו כדי להפחידני בנבואות שקריהם ׃ בעשרים וחמשה· ימים לחדש אלול בשנת כ׳ לדריוש המלך שבשנת כ׳ לדריוש עלה נחמיה מבבל ובאותה שנה בנה חרבות ירושלם ׃ לחמשים ושנים יום· סוף נ״ב יום מיום שהתחילו לבנותו נגמר בנין החומה ׃ ויהי כאשר שמעו כל אויבינו דבר זה שנשלם בנין החומה ׃ ויראו כל הגוים· וכאשר ראו כל האומות שנגמר בנין חומת העיר ׃ ויפלו מאד בעיניהם· נפלו הם עצמם בעיניה׳ שהיו מואסים בעצמם כי נפל פחד היהודים עליהם ׃ חורי יהודה· שרי יהודה ׃ על טוביה· אל טוביה ישר׳ רשעים ׃ ואשר לטוביה· ואגרות אשר לטוביה ׃ כי רבים ביהודה· שהיו שרים רבים ביהודה אשר היו לו לטוביה בעלי ברית ושבועה ׃ כי חתן הוא· אותו טוביה לשכניה ׃ ויהוחנן בנו· של טוביה ׃ בת משלם· אותו משלם שר וגדול היה ׃ גם טובותיו· של טוביה היו מספרים לפני אותן בעלי שבועתו וקרוביו ׃ טובותיו· שספר ואיכם בלע״ז ׃ היו מוציאים לו· להגיד לו לטוביה ׃ אגרות שלח טוביה· אגרות היה שולח תדיר להפחידני שלא לבנות בנין החומה ׃ ויפקדו· עתה נעשו הלוים פקידים על פקידותן להיותן שוערי׳ ומשוררים מן הלוים בבית המקד׳ ׃ על ירושלם· לשמור שערי ירושלם ׃ מרבים· מימים רבים ׃ עד חום השמש· עד חצי היום שהיה היום גדול ׃ ועד הם עומדים· ובעוד שהשערים פתוחים יהיו עומדי׳ שלא יזוזו עד יגופו ויסגרו הדלתו׳ והרוצה לצאת יוצא מן העיר והרוצ׳ ליכנס יבא ויכנס כל כך היו עושים מפני האויבים ׃ ואחזו· ואחזו הדלתות לסוגרם ׃ משמרות יושבי ירושלם· מיושבי ירושלם העמידו משמרו׳ ג׳יטט בלע״ז ׃ רחבת ידים· רחבת מקום וגדולה ׃ להתייחם· לחקור יחוסן ׃ העולים בראשונה· מאותן היהודים העולים עם עזרא בראשונה ׃ ואמצא כתוב בו· כל אלה הדברים היו כתובים באותה אגרת אלה בני המדינה וגו׳ עד והגורלות הפלנו על קרבן העצים ׃ וליהודה· למדינת יהודה ׃ איש לעירו· כל אחד לעירו ׃ הבאים עם זרובבל· אשר באו משבי הגולה עם זרובבל ׃ ישוע· הוא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול· חשבונות הללו פעמים הם מכוונים עם חשבונו׳ שלמעלה ופעמים יש שאינם מכוונו׳ זה כנגד זה ולא דקדק המקרא בחשבונו׳ כל כך אבל הכלל שוה לכאן ולכאן שנ׳ כל הקהל כאחד וגו׳ ועל זה הכלל סמך כותב הספר ולא דקדק בחשבון הפרטיות כל כך והכל מפורש למעלה ׃ ביום

ג׳ חס׳ וסימ׳ כי הוא ראשית אנו׳ יהי רעב אנו׳ בני לד חדיד ואנו תנינא דסיפרא׃ הלוים ג׳ ר״פ וסי׳ הלוים בני ישוע׳ וחבירו׳ הלוים בימי אלישיב׃ ציחא ג׳ כתיב א׳ כ׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ הנתינים׳ וחברו׳ וציחא וגשפא נתינים תנינא חס׳׃ חגבא ל׳ כתיב א׳ בני לבנא בני חגבא׳ וחד כתיבה׳ בני לבנה קדמא׃ חקופא ב׳ וכתי׳ א׳ וסימ׳ בני חקופא׳ וחברו בני בקבוק בני חקופא׃ יעלא ל׳ כתיב א׳ קדמ׳ כתיב ה׳ בני מלא בני דרקון בני גדל׃ אבותם ה׳ חס׳ בנביאים ובכתובי׳ וסימ׳ ויעש יהודה הרע דרחבעם דמלכים׳ על אשר

שש מאות חמשים וחמשה׃ בני אטר לחזקיה
תשעים ושמנה׃ בני חשם שלש מאות עשרים
ושמנה׃ בני בצי שלש מאות עשרים וארבעה׃
בני חריף מאה שנים עשר׃ בני גבעון תשעים
וחמשה׃ אנשי בית לחם ונטפה מאה
שמנים ושמנה׃ אנשי ענתות מאה עשרים
ושמנה׃ אנשי בית עזמות ארבעים ושנים׃
אנשי קרית יערים כפירה ובארות שבע מאות
ארבעים ושלשה׃ אנשי הרמה וגבע שש
מאות עשרים ואחד׃ אנשי מכמס מאה
ועשרים ושנים׃ אנשי בית אל והעי מאה
עשרים ושלשה׃ אנשי נבו אחר חמשים
ושנים׃ בני עילם אחר אלף מאתים חמשים
וארבעה׃ בני חרם שלש מאות ועשרים׃
בני ירחו שלש מאות ארבעים וחמשה׃ בני
לד חדיד ואנו שבע מאות ועשרים ואחד׃ בני
סנאה שלשת אלפים תשע מאות ושלשים׃
הכהנים בני ידעיה לבית ישוע תשע מאות
שבעים ושלשה׃ בני אמר אלף חמשים ושנים׃
בני פשחור אלף מאתים ארבעים ושבעה׃ בני
חרם אלף שבעה עשר׃ הלוים בני ישוע
לקדמיאל לבני להודוה שבעים וארבעה׃
המשררים בני אסף מאה ארבעים ושמנה׃
השערים בני שלם בני אטר בני טלמן בני
עקוב בני חטיטא בני שבי מאה שלשים ושמנה׃
הנתינים בני צחא בני חשפא בני טבעות׃
בני קירס בני סיעא בני פדון׃ בני לבנא
בני חגבא בני שלמי׃ בני חנן בני גדל בני
גחר׃ בני ראיה בני רצין בני נקודא׃ בני
גזם בני עזא בני פסח׃ בני בסי בני מעונים
בני נפושסים׃ בני בקבוק בני חקופא בני
חרחור׃ בני בצלית בני מחידא בני חרשא׃
בני ברקוס בני סיסרא בני תמח׃ בני נציח
בני חטיפא׃ בני עבדי שלמה בני סוטי בני
ספרת בני פרידא׃ בני יעלא בני דרקון בני
גדל׃ בני שפטיה בני חטיל בני פכרת הצביים
בני אמון׃ כל הנתינים ובני עבדי שלמה
שלש מאות תשעים ושנים׃ ואלה העולים

מתל מלח תל חרשא כרוב אדון ואמר ולא יכלו
להגיד בית אבתם וזרעם אם מישראל הם׃
בני דליה בני טוביה בני נקודא שש מאות
ארבעים ושנים׃ ומן הכהנים בני חביה בני
הקוץ בני ברזלי אשר לקח מבנות ברזלי הגלעדי
אשה ויקרא על שמם׃ אלה בקשו כתבם
המתיחשים ולא נמצא ויגאלו מן הכהנה׃
ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש
הקדשים עד עמד הכהן לאורים ותמים׃ כל
הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות
וששים׃ מלבד עבדיהם ואמהתיהם אלה
שבעת אלפים שלש מאות שלשים ושבעה ולהם
משררים ומשררות מאתים וארבעים וחמשה׃
גמלים ארבע מאות שלשים וחמשה חמרים ששת
אלפים שבע מאות ועשרים׃ ומקצת
ראשי האבות נתנו למלאכה התרשתא נתן
לאוצר זהב דרכמנים אלף מזרקות חמשים
כתנות כהנים שלשים וחמש מאות׃
ומראשי האבות נתנו
לאוצר המלאכה זהב דרכמנים שתי רבות וכסף
מנים אלפים ומאתים׃ ואשר נתנו שארית
העם זהב דרכמנים שתי רבוא וכסף מנים אלפים
וכתנת כהנים ששים ושבעה׃ וישבו הכהנים
והלוים והשוערים והמשררים ומן העם
והנתינים וכל ישראל בעריהם ויגע החדש
השביעי ובני ישראל בעריהם׃ ויאספו כל
העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער
המים ויאמרו לעזרא הספר להביא את ספר תורת
משה אשר צוה יהוה את ישראל׃ ויביא עזרא
הכהן את התורה לפני הקהל מאיש ועד אשה
וכל מבין לשמע ביום אחד לחדש השביעי׃
ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים
מן האור עד מחצית היום נגד האנשים והנשים
והמבינים ואזני כל העם אל ספר התורה׃
ויעמד עזרא הספר על מגדל עץ אשר עשו
לדבר ויעמד אצלו מתתיה ושמע ועניה ואוריה
וחלקיה ומעשיה על ימינו ומשמאלו פדיה
ומישאל ומלכיה וחשם וחשבדנה זכריה משלם׃

עזבו את יי׳ דמלכים דשלמה׳ ויהיו הגוים האלה דמלכים׳ ויעשו כן בני הגולה׳ ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל בתרא׳ וכל אוריתא דכו׳ חס׳ בכ״ב וסימ׳ אלה קריאי העדה נשיאי מטות אבותם׳ ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי כי מטה אחד׃ ולהם ח׳ וסי׳ ואתה קח לך מכל מאכל׳ וישימו לו לבדו׳ וטפכם אשר אמרתם׳ כי הם ומקניהם יעלו׳ ויהי אחרי בא אמציהו׳ כי הטהרו הכהנים והלוים׳ מלבד עבדיהם ואמהותיהם דסיפר׳ וחבירו׳ השוערים והשוערים׳ ב׳ מל׳ בקריאה וסי׳ ויהי כאשר נבנת החומה׳ וישבו הכהנים והלוים דס״פ תנינא וקדמא׳ ושאר העם הכהנים והלוים והשוערים׳ כי אל הלשכות יביאו׳ והשוערי׳ עקוב טלמון ואחיה׳ שומרי׳ שוערי׳ משמר באספי׃ ויעש לו לשכה גדולה׳ ויעמד השוערים על שערי בית יי׳׳ והלוים סופרים ושוטרים׃ אל ספר ג׳ בקריאה וסי׳ כתב לך את הדברים׳ ויכתוב ירמיהו׳ ויקרא בו לפני הרחוב׃

רשי

ביום אחד לחדש השביעי׳ הוא יום של ראש השנה׃ מן האור׳ מן תחלת היום׃ אל ספר התורה׳ היו כל העם מטים אזניהם׃ אשר עשו לדבר׳ אותו מגדל עץ עשו לשם כך לקרות שם עליו ספר התורה׃

אבן עזרא

ביום אחד לחדש השביעי׳ דבק עם ראש הפסוק והטעם ויביא עזרא את התורה ביום פלוני׃ ויקרא בו׳ רמז לספר התורה׃ מגדל עץ׳ כדמות מגדל כאשר אנחנו עושים פה בבתי כנסיות׃

אמן אמן ב׳ דסמ״ב׳ וסימ׳ ואמרה האשה אמן אמן· ויברך עזרא את י״י האלהים הגדול׃ שכל ה׳ פתחין וסימ׳ בלשון תרגום אתתא אתיעצת ואתיהיכת לגברא ספרא· וביאורם והאשה טובת שכל ויפת תואר· יועץ בשכל· נתן השכל במרומים רבים· איש שכל מבני מחלי׃ ושום שכל ויבינו במקרא׃ ועונות ו׳ מ״ל בליש׳ בקרי׳ וסי׳ אם עונות תשמר הי״מי· כמה לי עונות וחטאות· ותורישני עונות נעורי כי חמה עונות חרב למען תדעון· כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלם· ויתודו על חטאתיהם· ועונות אבתיהם·

ויפתח עזרא הספר לעיני כל־העם כי־מעל כל־
העם היה וכפתחו עמדו כל־העם׃ ויברך עזרא
את־יהוה האלהים הגדול ויענו כל־העם אמן אמן
במעל ידיהם ויקדו וישתחוו ליהוה אפים ארצה׃
וישוע ובני ושרביה ימין עקוב שבתי הודיה
מעשיה קליטא עזריה יוזבד חנן פלאיה והלוים
מבינים את־העם לתורה והעם על־עמדם׃
ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל
ויבינו במקרא׃ ויאמר
נחמיה הוא התרשתא ועזרא הכהן הספר והלוים
המבינים את־העם לכל־העם היום קדש־הוא
ליהוה אלהיכם אל־תתאבלו ואל־תבכו כי בוכים
כל־העם כשמעם את־דברי התורה׃ ויאמר להם
לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות
לאין נכון לו כי־קדוש היום לאדנינו ואל־תעצבו
כי־חדות יהוה היא מעזכם׃ והלוים מחשים
לכל־העם לאמר הסו כי־היום קדש ואל־תעצבו׃
וילכו כל־העם לאכל ולשתות ולשלח מנות
ולעשות שמחה גדולה כי הבינו בדברים אשר
הודיעו להם׃ וביום השני נאספו ראשי האבות
לכל־העם הכהנים והלוים אל־עזרא הספר
ולהשכיל אל־דברי התורה׃ וימצאו כתוב
בתורה אשר צוה יהוה ביד־משה אשר ישבו בני־
ישראל בסכות בחג בחדש השביעי׃ ואשר
ישמיעו ויעבירו קול בכל־עריהם ובירושלם
לאמר צאו ההר והביאו עלי־זית ועלי־עץ שמן
ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבת לעשת סכת
ככתוב׃ ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סכות
איש על־גגו ובחצרתיהם ובחצרות בית האלהים
וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים׃ ויעשו
כל־הקהל השבים מן־השבי סכות וישבו בסכות
כי לא־עשו מימי ישוע בן־נון כן בני ישראל עד
היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד׃ ויקרא
בספר תורת האלהים יום ביום מן־היום הראשון
עד היום האחרון ויעשו־חג שבעת ימים וביום
השמיני עצרת כמשפט׃

ט
וביום עשרים וארבעה לחדש הזה נאספו
בני־ישראל בצום ובשקים ואדמה עליהם׃
ויבדלו זרע ישראל מכל בני נכר ויעמדו ויתודו
על־חטאתיהם ועונות אבתיהם׃ ויקומו על־
עמדם ויקראו בספר תורת יהוה אלהיהם רבעית
היום ורבעית מתודים ומשתחוים ליהוה אלהיהם׃
ויקם על־מעלה
הלוים ישוע ובני קדמיאל שבניה בני שרביה בני
כנני ויזעקו בקול גדול אל־יהוה אלהיהם׃
ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל בני חשבניה
שרביה הודיה שבניה פתחיה קומו ברכו את־
יהוה אלהיכם מן־העולם עד־העולם ויברכו שם
כבדך ומרומם על־כל־ברכה ותהלה׃
אתה־הוא יהוה לבדך את עשית את־השמים
שמי השמים וכל־צבאם הארץ וכל־אשר עליה
הימים וכל־אשר בהם ואתה מחיה את־כלם
וצבא השמים לך משתחוים׃ אתה הוא יהוה
האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור
כשדים ושמת שמו אברהם׃ ומצאת את־לבבו
נאמן לפניך וכרות עמו הברית לתת את־ארץ
הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי
לתת לזרעו ותקם את־דבריך כי צדיק אתה׃

ושארא עונת כתיב׃ לבדך ג׳ וקפין בקריאה וסי׳ מדוע אתה יושב לבדך וכל העם· ויחרד אחימלך לקראת דוד· אתה הוא י״י לבדך אתה עשית את השמים· אנך׃ ומצאת ג׳ וסימ׳ ובקשתם משם את· בלכתך היום מעמדי· ומצאת את לבבו נאמן לפניך׃

אבן עזרא

וכפתחו עמדו· העמידה בדיבור ופירושו שתקו והחרישו וכן עמדו לא ענו עוד ויתכן שעמדו על רגליהם לכבוד התורה והעד ויקומו על עמדם וכן אמרו חכמינו ז״ל מימות משה ועד רבן גמליאל היו למדין מעומד׃ במועל ידיהם· משרש על״ל וכמוהו ועוללתי בעפר קרני והוא כטעם מעלה מן עלה ויעל ואם שנים שרשים בענין אחד כמו טוב ומטבה ופי׳ במועל בנשיאות ידיהם כטעם שאו ידיכם קדש וברכו את י״י׃ מבינים את העם לתורה· הבינום להקשיב התורה׃ מפורש· פי׳ דבר מפורש׃ ושום שכל· שמו שכלם להבין במקרא זאת השומה בעיון הלב כטעם ותתנה את לבי לדעת חכמה׃ לכל העם· דבק עם ויאמר שהוא ראש הפסוק׃ כי חדות י״י היא מעזכם· השמחה היא תעוז אתכם אם תקיימוה כי כן כתוב ושמחת בחגך׃ מחשים לכל העם· פעל יוצא׃ הסו· מלעיל בגלגל הפסק וכן ערו ערו עד היסוד בה׃ ואשר ישמיעו· ועלי עץ שמן ועלי עץ הדס ועלי תמרים והוו״ן אינם מוסיפים על הענין רק טעמו או עלי עץ שמן או עלי הדס וכן ומקלל אביו ואמו· וההדס והעבות ידענו מן הקבלה שהם עץ אחד וכן אמר המתרגם עבות הדסין על דרך קבלה רק יש בו מינין הנמצאים בשלשה עלים הוא הנקרא מן מעשה עבות ואני מצאתי בספה עלים והוא הנאה מכולם להקרא עבות ויש או בי ימצא בשבע עלים ורבותינו קראוהו הדס שוטה׃ ישוע· נקרא בשלשה שמות׃ יום ביום· פי׳ ביום הראוי והטעם מענין היום׃ ויקם על מעלה· שם דבר שמוך והטעם מנהגם להתפלל שם׃ קומו ברכו· הורו לישראל לברך השם שהוא מן העולם ועד העולם לנצח נצחים הוא אלהיכם אין עוד והטע׳ ברכוהו אתם ואמרו לפניו יברכו שם כבודך בני אדם ותהיה מרומם על כל ברכה והטעם פירוש אחר שיברכוך׃ השמים· הוא הרקיע ושמי השמים הגלגלים העליונים׃ כי

רשי

כי מעל כל העם היה· ועל כן ראוהו כלם׃ וכפתחו עמדו כל העם· וכאשר פתחו לקרות שתקו כל העם· עמדו לשון שתיקה שתקו כמו עמדו ולא ענו עוד׃ במעל ידיהם· בנשיאות ידיהם שנשאו כפיהם למעלה להודות להקב״ה כענין שנאמר ויפרש כפיו השמים׃ מבינים את העם· שהיו מתרגמין לעם דברי תורה׃ על עמדם· שהיו עומדין על רגליהם׃ ושום שכל· שימת חכמה ושום לשון פעול׃ היום קדוש· כי יום ראש השנה הוא׃ כי בוכים כל העם· מפני שלא קיימו התורה כראוי׃ לאין נכון לו· לעני שאין מזומן לו מאכלו׃ מחשים· היו מזהירין לכל העם לחשות שלא יבכו עוד׃ הסו· לשון שתיקה· כמו ויהס כלב׃ וביום השני· של ראש השנה· ואשר ישמיעו· וכוו אשר ישמיעו קול׃ לחוג את חג הסוכות· וכן נוהג המקרא לדבר כענין הזה כמו אמור לנער ויעבור לפנינו׃ ועלי הדס· מפורש במסכת סוכה זהו הדס שוטה שאינו ראוי ללולב כי אם לעשות סוכה׃ ועלי תמרים· ללולב׃ ועלי עץ עבות· זהו הדס הראוי ללולב כמפורש במסכת סוכה׃ יום ביום· בכל יום ויום׃ ואדמה עליהם· העלו עפר על ראשם׃ מכל בני נכר· ומנשיהם הנכריות כמו שנאמר למעלה׃ על מעלה הלוים· מעלות היו שם שהלוים עומדים שם עליהם בשעה שיאמרו שירה׃ מן העולם ועד העולם· מתחלת העולם ועד תכליתו יהא ברוך׃ ויברכו שם כבודך· עכשיו דברו הלוים כלפי שכינה בתפילה ויברכו שם כבודך כי הוא גדול ומרומם על כל ברכה ותהלה כי כל הברכות והתהלות שלו הם· ד״א ומרומם על כל ברכה ותהלה שאין בריה יכולה לברכו ולהללו כפי גדלו ורוממותו שהוא מרומם וכמה יותר ממה שאין הפה יכולה לדבר׃ ושמת· טעמו למעלה בשי״ן לפי שמשמעותו בלשון עבר׃ וכרות עמו· לשון פעול׃ כי

והם ו' וסימ' הגדול ונכול דיהושע · והים בקעת לפניהם ר"פ · והים לרחצה הכהנים בו · והים עלירם מלמעלה · כל הנחלים הולכים אל הים והים : ודבר י"א בקריאה וסימ'
ועתה קום צא ודבר על לב עבדיך · ומלאך יי' דבר אל אליה · ויהי המה הולכים והנה רכב איש · ואם הסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר · וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא
חפצך · ועתה יען עשותכם · מן שלש עשרה שנה ליאשיהו בן אמון · אין קורא בצדק · הוקם את דברי יהונדב בן רכב ודבר אלהים כה אמר דריש פסוק · ועל הר סיני ירדת :

ותרא את עני אבתינו במצרים ואת זעקתם
שמעת על ים סוף: ותתן אתת ומפתים בפרעה
ובכל עבדיו ובכל עם ארצו כי ידעת כי הזידו
עליהם ותעש לך שם כהיום הזה: והים בקעת
לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה ואת רדפיהם
השלכת במצולת כמו אבן במים עזים: ובעמוד
ענן הנחיתם יומם ובעמוד אש לילה להאיר להם
את הדרך אשר ילכו בה: ועל הר סיני ירדת
ודבר עמהם משמים ותתן להם משפטים ישרים
ותורות אמת חקים ומצות טובים: ואת שבת
קדשך הודעת להם ומצוות וחקים ותורה צוית
להם ביד משה עבדך: ולחם משמים נתתה להם
לרעבם ומים מסלע הוצאת להם לצמאם ותאמר
להם לבוא לרשת את הארץ אשר נשאת את ידך
לתת להם: והם ואבתינו הזידו ויקשו את ערפם
ולא שמעו אל מצותיך: וימאנו לשמע ולא זכרו
נפלאתיך אשר עשית עמהם ויקשו את ערפם
ויתנו ראש לשוב לעבדתם במרים ואתה אלוה
סליחות חנון ורחום ארך אפים ורב וחסד ולא
עזבתם: אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה
אלהיך אשר העלך ממצרים ויעשו נאצות
גדלות: ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר
את עמוד הענן לא סר מעליהם ביומם להנחתם
בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת
הדרך אשר ילכו בה: ורוחך הטובה נתת
להשכילם ומנך לא מנעת מפיהם ומים נתתה להם
לצמאם: וארבעים שנה כלכלתם במדבר לא
חסרו שלמתיהם לא בלו ורגליהם לא בצקו: ותתן
להם ממלכות ועממים ותחלקם לפאה ויירשו את
ארץ סיחון ואת ארץ מלך חשבון ואת ארץ עוג
מלך הבשן: ובניהם הרבית ככוכבי השמים
ותביאם אל הארץ אשר אמרת לאבתיהם לבוא
לרשת: ויבאו הבנים ויירשו את הארץ ותכנע
לפניהם את ישבי הארץ הכנענים ותתנם בידם

ואת מלכיהם ואת עממי הארץ לעשות בהם
כרצונם: וילכדו ערים בצורות ואדמה שמנה
ויירשו בתים מלאים כל טוב ברות חצובים
כרמים וזיתים ועץ מאכל לרב ויאכלו וישבעו
וישמינו ויתעדנו בטובך הגדול: וימרו וימרדו
בך וישלכו את תורתך אחרי גום ואת נביאיך
הרגו אשר העידו בם להשיבם אליך ויעשו נאצות
גדולת: ותתנם ביד צריהם ויצרו להם ובעת
צרתם יצעקו אליך ואתה משמים תשמע וכרחמיך
הרבים תתן להם מושיעים ויושיעום מיד צריהם:
וכנוח להם ישובו לעשות רע לפניך ותעזבם ביד
איביהם וירדו בהם וישובו ויזעקוך ואתה משמים
תשמע ותצילם כרחמיך רבות עתים: ותעד בהם
להשיבם אל תורתך והמה הזידו ולא שמעו
למצותיך ובמשפטיך חטאו בם אשר יעשה אדם
וחיה בהם ויתנו כתף סוררת וערפם הקשו ולא
שמעו: ותמשך עליהם שנים רבות ותעד בם
ברוחך ביד נביאיך ולא האזינו ותתנם ביד עמי
הארצת: וברחמיך הרבים לא עשיתם כלה ולא
עזבתם כי אל חנון ורחום אתה: ועתה אלהינו
האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית והחסד
אל ימעט לפניך את כל התלאה אשר מצאתנו
למלכינו לשרינו ולכהנינו ולנביאנו ולאבתינו
ולכל עמך מימי מלכי אשור עד היום הזה: ואתה
צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו
הרשענו: ואת מלכינו שרינו כהנינו ואבתינו לא
עשו תורתך ולא הקשיבו אל מצותיך ולעדותיך
אשר העידת בהם: והם במלכותם ובטובך הרב
אשר נתת להם ובארץ הרחבה והשמנה אשר
נתתה לפניהם לא עבדוך ולא שבו ממעלליהם
הרעים: הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר
נתת לאבתינו לאכל את פריה ואת טובה הנה
אנחנו עבדים עליה:

כלו ד' וסים לא כלו שלמותיכם מעליכם · בלו מרב הדרך מאד · שלמותיהם לא כלו דעזרא · כי החרשתי בלו עצמי : בצורות ב' כתיב כן מל' ו קדמא וסימ' אנה אנחנו
עלים אחינו · וילכדו ערים בצורת דספרא : ט"ב בטוב מטוב י"ט בליש' בקריאה וסימ' ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך · וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי ·
ועיניכם אל תחוס על כליכם · ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים · ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת ובורות · תחת אשר לא עבדת את יי' אלהיך · וילך חזאל
לקראתו · אם תאבו ושמעתם טוב הארץ · חסדי יי' אזכיר תהלות · הנה עבדי ירנו מטוב ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב יי' · ואפרים עגלה מלומדה · ועתה בנותיב' אל
תתנו · וילכדו ערים בצורות · בטוב צדיקים תעלוז קריה · לולא האמנתי לראות בטוב · אשרי תבחר · טוב טעם ודעת · יברכך יי' מציון : האזינו ג' בקריאה וסימ' ומעולם
לא שמעו · וישלח בהם נביאים והמשך עליהם :

רש״י

כי הזידו · כי הרשיעו עליהם כמו כי ידבר אשר זדו עליהם : סס · רכ"ן בלע"ז :
יומם · בכל יום ויום : ודבר · כמו ולדבר כמו שנאמר מן השמים השמיעך את
קולו ליסרך : לרעבם · מן רעב יאמר לרעבם כמו מן צמא לצמאם : אשר נשאת
את ידך · בשבועה כמו אשר נשאתי את ידי לתת אותה : במרים · בשביל מרי
סלהם : בהדרך · כמו בדרך : לפאה · כמו להיות לצד זוית אחת מוחלקים בלי
להתערב עם גויי הארצות : ותכנע · והכנעת : ואתה מן השמים תשמע · היות
שומע : ותמשוך עליהם · משכת עליהם רחמים שלא להשחיתם : על כל הבא ·
על כל מעשה יסוריך הרעים אשר באו עלינו הנה אנחנו עובדים עליהם שאנחנו
מעלים מס לכל האומות : ותבואתה

אבן עזרא

כי הזידו · עשו זדון במשלם עליהם : ודבר עמהם · מקור : ואת שבת קדשך ·
הזכיר השבת לבד מעשרת הדברים כי היא נכבדת במנוחה ותוספת שכל :
לרעבם · הלמ"ד כטע' בעבור : ויתנו ראש · בדבור ופי' אמרו לתת להם ראש כענין
נתנה ראש : את עמוד הענן · מלת את דבק עם הפעל הוא העמוד שלא סר
מעליה' ולעולם יבא עם הפועל זולתי זה ומעט אחרים עמו כמו ואת מלכנו שרינו
כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך ובא הארי ואת הדוב וכמא שם בהדרך · בא אל
כנון בהא הדעת : ורוחך הטובה נתת להשכילם · זהו ויאצל מן הרוח על שבעים
איש הזקנים : לא חסרו · חסר דבר : ותחלקם לפאה · דבק עם העמים והטעם
פזרתם לפאות וברחו מפני ישראל : וישמינו · פועל יוצא והטעם והשמינו לבם :
ויזעקוך · ויזעקו אליך : ותמשך עליהם · השנים הם המשוכות והטעם הארכת
להם אולי ישובו : ביד נביאיך · כאילו רוחך בידם וברשותם : אל

עמי הארצות ח' דסמיכי בקריאה בל"ש וסימ' והעשו לכם כונים · הלא הדעו · ויבינו המזבח · ובכלות אלה נגשו · והתערבו זרע הקדש · ארץ נדה היא · ותתנם ביד עמי ·
וכל הנבדל : ולעשות ט' וסימ' נכסר לעיל בס"פ סימן ח' : למכור ג' כל בליש בקריאה וסימ' בקונה כמוכר במלוה כלוה · וכל שבר ביום השבת למכור לא נקח · ונמכרים
כשבת : מזומנים ב' חס וסימ' לעתים מזמנים · יעמדו נא : ולהביא את בכורי חד מן פסוקי' אית בהון כל כל ומלה במצעות וסימ' ויאמר אם שמוע השמעו לקול · מי יתן

ותבואתה מרבה למלכים אשר נתתה עלינו
בחטאותינו ועל גויתנו משלים ובבהמתנו
ברצונם ובצרה גדולה אנחנו :
י ובכל זאת אנחנו כרתים אמנה וכתבים ועל
החתום שרינו לוינו כהנינו : ועל החתומים נחמיה
התרשתא בן חכליה וצדקיה : שריה עזריה ירמיה
: פשחור אמריה מלכיה : חטוש שבניה מלוך :
חרם מרמות עבדיה : דניאל גנתון ברוך : משלם
אביה מימן : מעזיה בלגי שמעיה אלה הכהנים :
והלוים וישוע בן אזניה בנוי מבני
חנדד קדמיאל : ואחיהם שבניה הודיה קליטא
פלאיה חנן : מיכא רחוב חשביה : זכור שרביה
שבניה : הודיה בני בנינו :
ראשי העם פרעש פחת מואב עילם זתוא בני :
בני עזגד בבי : אדניה בגוי עדין : אטר חזקיה עזור :
הודיה חשם בצי : חריף ענתות נובי : מגפיעש
משלם חזיר : משיזבאל צדוק ידוע : פלטיה חנן
עניה : הושע חנניה חשוב : הלוחש פלחא שובק :
רחום חשבנה מעשיה : ואחיה חנן ענן : מלוך
חרם בענה : ושאר העם הכהנים הלוים השוערים
המשררים הנתינים וכל הנבדל מעמי הארצות
אל תורת האלהים נשיהם בניהם ובנתיהם כל
יודע מבין : מחזיקים על אחיהם אדיריהם ובאים
באלה ובשבועה ללכת בתורת האלהים אשר נתנה
ביד משה עבד האלהים ולשמור ולעשות את
כל מצות יהוה אדנינו ומשפטיו וחקיו : ואשר
לא נתן בנתינו לעמי הארץ ואת בנתיהם לא נקח
לבנינו : ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל

שבר ביום השבת למכור לא נקח מהם בשבת
וביום קדש ונטש את השנה השביעית ומשא כל
יד : והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית
השקל בשנה לעבדת בית אלהינו : ללחם
המערכת ומנחת התמיד ולעולת התמיד השבתות
החדשים למועדים ולקדשים ולחטאות לכפר על
ישראל וכל מלאכת בית אלהינו : והגורלות
הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלוים והעם
להביא לבית אלהינו לבית אבתינו לעתים מז
מזמנים שנה בשנה לבער על מזבח יהוה אלהינו
ככתוב בתורה : ולהביא את בכורי אדמתנו
ובכורי כל פרי כל עץ שנה בשנה לבית יהוה :
ואת בכרות בנינו ובהמתנו ככתוב בתורה ואת
בכורי בקרינו וצאנינו להביא לבית אלהינו
לכהנים המשרתים בבית אלהינו : ואת ראשית
עריסתינו ותרומתינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר
נביא לכהנים אל לשכות בית אלהינו ומעשר
אדמתנו ללוים והם הלוים המעשרים בכל ערי
עבדתנו : והיה הכהן בן אהרן עם הלוים בעשר
הלוים והלוים יעלו את מעשר המעשר לבית
אלהינו אל הלשכות לבית האוצר : כי אל
הלשכות יביאו בני ישראל ובני הלוי את תרומת
הדגן התירוש והיצהר ושם כלי המקדש והכהנים
המשרתים והשוערים והמשררים ולא נעזב את
בית אלהינו : וישבו שרי העם בירושלם ושאר יא
העם הפילו גורלות להביא אחד מן העשרה לשבת
בירושלם עיר הקדש ותשע הידות בערים : ויברכו
העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלם :

והיה לכם זה · ויתיצבו פנות כל העם · רעב כי יהיה בארץ דמלכים · בהר מרום ישראל אשתלנו · אל ישיא אתכם חזקיהו דד"ה · הנה טפחות · וישתחוו לו כל מלכי · ראיתי
כל נקמתם · ולהביא את בכורי : בכל הו ספרי מסרה אשכחנא דנבסר י' פסוקי' איה בהו כל כל וכלה במצע ואחרים כסרי י"א וכד נחתית לבנינא חזינא דאינון יתיר ויתיר מן
ט"ו · ונ"ל דכוונת בעל המסרה באמרו י' פסוקי' אית בהון כל כל ובלה כאמצע היינו דלא איכא בכל הפסוק שום וכל ולא בבל אלא כל כל וכלה באמצע ודוק דאינון י' פסו' לחוד
דאית בהו כל כל באמצע ושארא טעות דא"ת בהו כל וכל ובכל ככל :

אבן עזרא

אל ימעטו לפניך · דבק עם את הקרוב ולא עם התלאה כי אם את העצם דבר וכן את פני האכמים ותכפנו : עבדים עליה · בעבודה : מרבה למלכים · הארץ היא הפועלת : ובכל זאת · רצה לומר בכל זאת הצרה אנו כורתים לעשות אמנה וקיום ללכת בתורת האלהים אשר נתנה ביד משה ושלא נתן מבנותינו לעמי הארץ : המקחות · שם דבר מן לקח כטעם ממכר · ושבר בחטים ושעורים : שלישית השקל · נוסף על מחצית השקל לצורך הענינים הנזכרים : על קרבן העצים · שנים חלקים הכהנים הלוים והעם לכרות להביא העצים לעתים מזומנים והענין מפורש בדברי חכמים : לבית אבותינו · פירו' שתבגוהו : ולהביא את בכורי אדמתינו · כעומר ושתי הלחם : כל פרי עץ · הם הנזכרים בפסוק כגפן ותאנה ורמון ושאר העצים והם שבעה מינים וכן אמרו חכמים ז"ל אין מביאין בכורים אלא משבעת המינין בלבד כענין ולקחת מראשית כל פרי האדמה : ואת בכורות בנינו ובהמתנו · רצה לומר בהמתנו בהמה טמאה כי אחרי כן בכורות בקרינו וצאננו : ופרי כל עץ תירוש · כן הוא פרי תירוש ויצהר : המעשרים · לוקחי המעשר : בעשר · הראוי : בהעשר · מבנין הפעיל וכמוהו לשבות בטן לנחותם הדרך והטע' בקחת המעשר והוא מעשר מן המעשר : בן

רשי

ותבואתה · של ארץ ישראל מרבה מעדני מאכלים למלכי האומות : אשר נתת עלינו · שהם מושלים בנו : ובכל זאת · ובכל הרעה הזאת הבאה עלינו אנחנו כורתים אמנה להקב"ה להאמין ולבטוח בו : וכותבים · ואנחנו כותבים בספר לקבל מלכותו עלינו למען תהיה לנו לעדות : ועל החתום · מרוב גדולים וחשובים שבנו חתומים על ספר קבלת המצות להיות לנו לעדות : ועל החתומים · עתה מונה והולך החתומים בספר לעדות קבול המצות : נחמיה התרשתא · שם אחר הוא וזהו שפרשתי דהתרשתא הוא נחמיה ולמה נקרא שמו התרשתא שהתירו לו חכמים לשתות יין של גוים לפי שהיה משקה למלך : וכל הנבדל · הם הגרים שנבדלו מתורת העמים להיות דבוקים ומחוברים אל תורתו של הקב"ה ולשמור מצותיו : על אחיהם · עם אחיהם : אדיריהם · גדולים שבהם : המקחות · הסחורה : שבר · תבואה כמו בשבר אשר הם מוכרים : וביום קדש · של יום טוב : ונטוש את השנה השביעית · כענין שנאמר ובשביעית תשמטנה ונטשתה : ומשא כל יד · השמטת מלוה בשביעית : וכל מלאכת בית אלהינו · לעשות מן כסף : הפלנו · כמה יביא כל אחד : קרבן העצים · תקרובת של עצי המערכה למזבח : לבית אבותינו · שהוא בית קדושת אבותינו : ובכורי כל פרי עץ · בכורי של כל פרי האילן הם מדברי חכמים : נביא לכהנים אל לשכות · כי הם היו רגילים המעשרים בכל ערי עבודתינו · שנוטלים מעשרותיהם בכל ערי ישראל : בעשר · לשון בעשות : את מעשר המעשר · שהיו הלוים מעשרים מעשר מן המעשר ומביאים אותו לכהנים שלא היו עוזבים את בית המקדש : אחד מן העשרה · שבישראל למען ישבו בירושלם לשמור העיר : תשע הידות · תשעה חלקים שבישרא' המתנדבים אשר נדבה רוחם אותם להיות יושבים בירושלם לשמור העיר מן האויבים : ואלה

ס"לוא ג' דגשי' וסימ' ואלה בני בנימין סלוא בן משלם · ומן בני בנימין סלא · סלו עמק חלקיה · חד סלוא מל' דמל' וחד חס' ו' וחד חס' א' דאורי' רפי: הסנואה ב' א' מל' וא' חס'
וסי' מני' ויהודה בן הסנואה קדמא מל' ודין חסר: הגדולים ו' מל' בליש' וסימ' גדולים חקרי לב · כי עברו כם גם המת · בשם הגדולים אשר בארץ דדה' · כי מרפא ינית חטאי'
גדולים · זבדיאל בן הגדולים · זבדיאל בן הגדולים: וציחא ג' כתיב א' וסימ' הנתינים בני ציחא · וחבירו · וציחא וגשפא על הנתינים · הנינא דסיפרא צחא כתיב חס' י':

וְאֵלֶּה רָאשֵׁי הַמְּדִינָה אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בִּירוּשָׁלִָם
וּבְעָרֵי יְהוּדָה יָשְׁבוּ אִישׁ בַּאֲחֻזָּתוֹ בְּעָרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל
הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהַנְּתִינִים וּבְנֵי עַבְדֵי שְׁלֹמֹה:
וּבִירוּשָׁלִַם יָשְׁבוּ מִבְּנֵי יְהוּדָה וּמִבְּנֵי בִנְיָמִן מִבְּנֵי
יְהוּדָה עֲתָיָה בֶן־עֻזִּיָּה בֶּן־זְכַרְיָה בֶן־אֲמַרְיָה בֶן־
שְׁפַטְיָה בֶן־מַהֲלַלְאֵל מִבְּנֵי פָרֶץ: וּמַעֲשֵׂיָה בֶן־
בָּרוּךְ בֶּן־כָּל־חֹזֶה בֶּן־חֲזָיָה בֶן־עֲדָיָה בֶן־יוֹיָרִיב בֶּן־
זְכַרְיָה בֶּן־הַשִּׁלֹנִי: כָּל־בְּנֵי־פֶרֶץ הַיֹּשְׁבִים
בִּירוּשָׁלִָם אַרְבַּע מֵאוֹת שִׁשִּׁים וּשְׁמֹנָה אַנְשֵׁי־חָיִל:
וְאֵלֶּה בְּנֵי בִנְיָמִן סַלֻּא בֶּן־מְשֻׁלָּם
בֶּן־יוֹעֵד בֶּן־פְּדָיָה בֶן־קוֹלָיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה בֶּן־
אִיתִיאֵל בֶּן־יְשַׁעְיָה: וְאַחֲרָיו גַּבַּי סַלָּי תְּשַׁע מֵאוֹת
עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה: וְיוֹאֵל בֶּן־זִכְרִי פָּקִיד עֲלֵיהֶם
וִיהוּדָה בֶן־הַסְּנוּאָה עַל־הָעִיר מִשְׁנֶה:
מִן־הַכֹּהֲנִים יְדַעְיָה בֶן־יוֹיָרִיב
יָכִין: שְׂרָיָה בֶן־חִלְקִיָּה בֶּן־מְשֻׁלָּם בֶּן־צָדוֹק בֶּן־
מְרָיוֹת בֶּן־אֲחִיטוּב נְגִד בֵּית הָאֱלֹהִים: וַאֲחֵיהֶם
עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה לַבַּיִת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת עֶשְׂרִים וּשְׁנָיִם
וַעֲדָיָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־פְּלַלְיָה בֶּן־אַמְצִי בֶן־זְכַרְיָה בֶּן־
פַּשְׁחוּר בֶּן־מַלְכִּיָּה: וְאֶחָיו רָאשִׁים לְאָבוֹת מָאתַיִם
אַרְבָּעִים וּשְׁנָיִם וַעֲמַשְׁסַי בֶּן־עֲזַרְאֵל בֶּן־אַחְזַי בֶּן־
מְשִׁלֵּמוֹת בֶּן־אִמֵּר: וַאֲחֵיהֶם גִּבֹּרֵי חַיִל מֵאָה
עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה וּפָקִיד עֲלֵיהֶם זַבְדִּיאֵל בֶּן־
הַגְּדוֹלִים: וּמִן־הַלְוִיִּם שְׁמַעְיָה
בֶן־חַשּׁוּב בֶּן־עַזְרִיקָם בֶּן־חֲשַׁבְיָה בֶּן־בּוּנִּי: וְשַׁבְּתַי
וְיוֹזָבָד עַל־הַמְּלָאכָה הַחִיצֹנָה לְבֵית הָאֱלֹהִים
מֵרָאשֵׁי הַלְוִיִּם: וּמַתַּנְיָה בֶן־מִיכָא בֶּן־זַבְדִּי בֶן־
אָסָף רֹאשׁ הַתְּחִלָּה יְהוֹדֶה לַתְּפִלָּה וּבַקְבֻּקְיָה מִשְׁנֶה
מֵאֶחָיו וְעַבְדָּא בֶּן־שַׁמּוּעַ בֶּן־גָּלָל בֶּן־ידיתון: כָּל־
הַלְוִיִּם בְּעִיר הַקֹּדֶשׁ מָאתַיִם שְׁמֹנִים וְאַרְבָּעָה:
וְהַשּׁוֹעֲרִים עַקּוּב טַלְמוֹן וַאֲחֵיהֶם
הַשֹּׁמְרִים בַּשְּׁעָרִים מֵאָה שִׁבְעִים וּשְׁנָיִם: וּשְׁאָר
יִשְׂרָאֵל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּכָל־עָרֵי יְהוּדָה אִישׁ
בְּנַחֲלָתוֹ: וְהַנְּתִינִים יֹשְׁבִים בָּעֹפֶל וְצִיחָא וְגִשְׁפָּא
עַל־הַנְּתִינִים: וּפְקִיד הַלְוִיִּם בִּירוּשָׁלִַם עֻזִּי בֶן־
בָּנִי בֶּן־חֲשַׁבְיָה בֶּן־מַתַּנְיָה בֶּן־מִיכָא מִבְּנֵי אָסָף
הַמְשֹׁרְרִים לְנֶגֶד מְלֶאכֶת בֵּית־הָאֱלֹהִים: כִּי־מִצְוַת
הַמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם וַאֲמָנָה עַל־הַמְשֹׁרְרִים דְּבַר־יוֹם
בְּיוֹמוֹ: וּפְתַחְיָה בֶּן־מְשֵׁיזַבְאֵל מִבְּנֵי־זֶרַח בֶּן־
יְהוּדָה לְיַד הַמֶּלֶךְ לְכָל־דָּבָר לָעָם: וְאֶל־הַחֲצֵרִים
בִּשְׂדֹתָם מִבְּנֵי יְהוּדָה יָשְׁבוּ בְּקִרְיַת הָאַרְבַּע וּבְנֹתֶיהָ
וּבְדִיבֹן וּבְנֹתֶיהָ וּבִיקַּבְצְאֵל וַחֲצֵרֶיהָ: וּבְיֵשׁוּעַ
וּבְמֹלָדָה וּבְבֵית פָּלֶט: וּבַחֲצַר שׁוּעָל וּבִבְאֵר שֶׁבַע
וּבְנֹתֶיהָ: וּבְצִקְלַג וּבִמְכֹנָה וּבִבְנֹתֶיהָ: וּבְעֵין
רִמּוֹן וּבְצָרְעָה וּבְיַרְמוּת: זָנֹחַ עֲדֻלָּם וְחַצְרֵיהֶם
לָכִישׁ וּשְׂדֹתֶיהָ עֲזֵקָה וּבְנֹתֶיהָ וַיַּחֲנוּ מִבְּאֵר־שֶׁבַע
עַד־גֵּיא־הִנֹּם: וּבְנֵי בִנְיָמִן מִגָּבַע מִכְמָשׂ וְעַיָּא
וּבֵית־אֵל וּבְנֹתֶיהָ: עֲנָתוֹת נֹב עֲנָנְיָה: חָצוֹר רָמָה
גִּתָּיִם: חָדִיד צְבֹעִים נְבַלָּט: לֹד וְאוֹנוֹ גֵּי
הַחֲרָשִׁים: וּמִן־הַלְוִיִּם מַחְלְקוֹת יְהוּדָה לְבִנְיָמִין:
יב וְאֵלֶּה הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם אֲשֶׁר עָלוּ
עִם־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל וְיֵשׁוּעַ שְׂרָיָה יִרְמְיָה
עֶזְרָא: אֲמַרְיָה מַלּוּךְ חַטּוּשׁ: שְׁכַנְיָה רְחֻם
מְרֵמֹת: עִדּוֹא גִנְּתוֹי אֲבִיָּה: מִיָּמִין מַעַדְיָה
בִּלְגָּה: שְׁמַעְיָה וְיוֹיָרִיב יְדַעְיָה: סַלּוּ עָמוֹק
חִלְקִיָּה יְדַעְיָה אֵלֶּה רָאשֵׁי הַכֹּהֲנִים וַאֲחֵיהֶם בִּימֵי
יֵשׁוּעַ: וְהַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ בִּנּוּי
קַדְמִיאֵל שֵׁרֵבְיָה יְהוּדָה מַתַּנְיָה עַל־הֻיְּדוֹת הוּא
וְאֶחָיו: וּבַקְבֻּקְיָה וְעֻנּוֹ אֲחֵיהֶם לְנֶגְדָּם לְמִשְׁמָרוֹת:
וְיֵשׁוּעַ הוֹלִיד אֶת־יוֹיָקִים וְיוֹיָקִים הוֹלִיד אֶת־
אֶלְיָשִׁיב וְאֶלְיָשִׁיב הוֹלִיד אֶת־יוֹיָדָע: וְיוֹיָדָע הוֹלִיד
אֶת־יוֹנָתָן וְיוֹנָתָן הוֹלִיד אֶת־יַדּוּעַ:

במכנה ובמכנה ד' חס' ו' בקריאה וסימ' ארבע כתפות אל ארבע ב' בפסוק · וכראש המכונה חצי האמה קומה תנינא דפסוק · ובצקלג ובמכנה: גי ט' כתיב י' וסימ' נמסר ביהושע
סימן י"ח וזכריה סימן י"ד: בנימין י"ז מל' וסימ' ואביו קרא לו בנימין · ואת בנימין אחי יוסף. ואל שדי יתן לכם רחמים · וירא יוסף אתם את בנימין · וישא עיניו וירא את בנימין
אחיו · והנה עיניכם ראות ועיני · בנימין זאב יטרף · וממטה בנימין דיהושע · אחריך בנימין בעממיך · ויעברו בני עמון את הירדן · ויהי איש מבן ימין כן כתיב · ויבחר לו
שאול · וידבר גם אבנר קדמא דפסוק · אמר אל רחבעם דמלכים · ויבא אלי חנמאל בן דודי · תקעו שופר בגבעה · מן הלוים מחלקות יהודה לבנימין:

רשי

ואלה ראשי המדינה אשר ישבו בירושלם · היא שנאמר בסמוך ובירושלם ישבו בני יהודה וגו': מבני יהודה עתיה וגו'. חוזר ומפרש מבני יהודה מי ומי היו וכל הפרשה אינה מונה כי אם הגדולים והחשובים שבהם: נגיד. ממונה: משנה. אחר הנגיד: נגיד בית אלהים. ממונה על בית אלהים: ואחיהם עושי מלאכה לבית. וחבריהם שהיו עובדים עבודות הבית וקרבנותיו: ראשים לאבות. ראשי בית אב ממשפחות הכהנים: ופקיד עליהם. ממונה עליהם על המלאכה החיצונה. אשר לבית כגון בנייני בדק הבית ועצי המערכה שהיו מביאים מבחוץ: ראש התחלה יהודה לתפלה. הוא היה ראש וממונה וגדול לפתוח תחלה ולהודות בתפלה ובזמירות שירותיהם של לוים יהודה כמו יודה והה"א נכנסת בתיבה שלא לצורך כמו יוסף יהוסף: והשוערים. ממוני' על שערי המקדש: איש בנחלתו. כל אחד בנחלתו היו יושבים: בעופל. מקום אחד אשר בירושלם: על הנתינים. ממונין על הנתינים: ופקיד הלוים. ממונה על הלוים אשר בירושלם: לנגד מלאכת. על מלאכת הבית ממונה כגון בנייני בדק הבית ושאר דברים שמוציאים ממון למעשר הבית כענין שנאמר למעלה ושבתי ויוזבד על המלאכה החיצונה וגו': כי מצות המלך עליהם. והמלך היה מאמין עליהם בהם: על המשוררים. להוציא ממון מאוצר המלך דריוש: דבר יום ביומו. כדי לעשות צרכי הבית: ליד המלך. הוא היה חברן לעצת המלך דריוש: לכל דבר. לכל הדברים אשר לעם לדבר עליהם אל המלך: מחלקות יהודה לבנימן. היו מחלקין במחלקותם אלה ואלה בארץ יהודה ובנימן: וישוע. הוא יהושע הכהן הגדול: בימי ישוע. שהיו ראשים בימי יהושע כהן גדול: הידות. מין כלי שיר לומר שירה: למשמרות. כמו שמצינו בדברי הימים שהלוים היו חלוקים לעשרים וארבעה משמרות: וישוע הוליד את יויקים וגו'. כל אלו שבמקרא זה היו כהנים גדולים: ובימי

אבן עזרא

בן הגדולים. בן אחד מהגדולי': ושבתי ויוזבד על המלאכה החיצונה. שהיא מחוץ לעיר לצורך בית האלהים: ראש התחלה יהודה לתפלה. והטעם אסף הוא הראש ובתחלת השירות הוא יהודה לעת התפלה ראשונה ואחרי כן אחיו ובני יהודה על הכנון וכן יהושיע יי': ובקבוקיה משנה מאחיו. להיו' משנה לאסף: וציחא וגשפא על הנתיני'. פירוש פקידים: ואמנה על המשוררים. קיום ותוקף וכן אנחנו כורתי' אמנה: ליד המלך למבותו: ומן הלוים מחלקות יהודה. פי' שישבו במחלקות יהודה עד לבנימן: על הידות. שם דבר כטעם הודות ליי' כי הוא משרתו ומעניני:

בצימין ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' לאביה זכרי · והכהנים אליקים מעשיה · ועל ידו החזיק · כתרא חס' בתרא · כל ספרא יהוחנן בב"ג יוחנן וסימ' בעזרא סימן · דוד איש האלהים
ג' וסימ' ויעמד כמשפט דוד · וראשי הלוים חשביה · ואחיו שמעיה ועזראל מללי · לעשות י"ג חס' בקרי' וסי' ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם · ולחשב
מחשבת לעשת בזהב ובכסף · וחכרו ועשה בצלאל ואהליהב וכל איש חכם לב · אל המלאכה לעשת אתה · ויקרא משה אל בצלאל · ויקראו מלפני משה את כל התרום' אשר

ובימי יויקים היו כהנים ראשי האבות לשריה
מריה לירמיה חנניה: לעזרא משלם לאמריה
יהוחנן: למלוכי יונתן לשבניה יוסף: לחרם
עדנא למריות חלקי: לעדיא זכריה לגנתון משלם:
לאביה זכרי למנימין למועדיה פלטי: לבלגה
שמוע לשמעיה יהונתן: וליויריב מתני לידעיה
עזי: לסלי קלי לעמוק עבר: לחלקיה חשביה
לידעיה נתנאל: הלוים בימי אלישיב יוידע
ויוחנן וידוע כתובים ראשי אבות והכהנים על-
מלכות דריוש הפרסי: בני לוי
ראשי האבות כתובים על-ספר דברי הימים ועד-
ימי יוחנן בן-אלישיב: וראשי הלוים חשביה
שרביה וישוע בן-קדמיאל ואחיהם לנגדם להלל
להודות במצות דויד איש-האלהים משמר לעמת
משמר: מתניה ובקבקיה עבדיה משלם טלמון
עקוב שמרים שוערים משמר באספי השערים:
אלה בימי יויקים בן-ישוע בן-יוצדק ובימי נחמיה
הפחה ועזרא הכהן הסופר:
ובחנכת חומת ירושלם בקשו את-הלוים מכל-
מקומתם להביאם לירושלם לעשת חנכה ושמחה
ובתודות ובשיר מצלתים נבלים ובכנרות:
ויאספו בני המשררים ומן-הככר סביבות
ירושלם ומן-חצרי נטפתי: ומבית הגלגל ומשדות
גבע ועזמות כי חצרים בנו להם המשררים סביבות
ירושלם: ויטהרו הכהנים והלוים ויטהרו את-
העם ואת-השערים ואת-החומה: ואעלה את-
שרי יהודה מעל לחומה ואעמידה שתי תודת
גדולת ותהלכת לימין מעל לחומה לשער
האשפת: וילך אחריהם הושעיה וחצי שרי
יהודה: ועזריה עזרא ומשלם: יהודה ובנימן
ושמעיה וירמיה: ומבני הכהנים
בחצצרות זכריה בן-יונתן בן-שמעיה בן-מתניה
בן-מיכיה בן-זכור בן-אסף: ואחיו שמעיה
ועזראל מללי גללי מעי נתנאל ויהודה חנני
בכלי-שיר דויד איש האלהים ועזרא הסופר
לפניהם: ועל שער העין ונגדם עלו על-מעלות
עיר דויד במעלה לחומה מעל לבית דויד ועד
שער המים מזרח: והתודה השנית ההולכת
למואל ואני אחריה וחצי העם מעל להחומה מעל
למגדל התנורים ועד החומה הרחבה: ומעל
לשער-אפרים ועל-שער הישנה ועל-שער הדגים
ומגדל חננאל ומגדל המאה ועד שער הצאן ועמדו
בשער המטרה: ותעמדנה שתי התודת בבית
האלהים ואני וחצי הסגנים עמי: והכהנים אליקים
מעשיה מנימין מיכיה אליועני זכריה חנניה
בחצצרות: ומעשיה ושמעיה ואלעזר ועזי ויהוחנן
ומלכיה ועילם ועזר וישמיעו המשררים ויזרחיה
הפקיד: ויזבחו ביום-ההוא זבחים גדולים וישמחו
כי האלהים שמחם שמחה גדולה וגם הנשים
והילדים שמחו ותשמע שמחת ירושלם עד-
מרחוק: ויפקדו ביום ההוא אנשים על-הנשכות
לאוצרות לתרומות לראשית ולמעשרות לכנוס
בהם לשדי הערים מנאות התורה לכהנים וללוים
כי שמחת יהודה על-הכהנים ועל-הלוים העמדים:

הביאו בני ישראל · מרבים העם להביא מדי העבדה למלאכה · כאשר עשה ביום הזה צוה יי' לעשת · וידבר משה אל בני ישראל לעשת הפסח דפסח שני · ויהי אנשים אשר
היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשת הפסח ביום ההוא · ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם · ובחנכת חומת ירושלם · כי עזרא הכין לבבו · מיכיה ה' בקריאה וסימ'
ויצו המלך את חלקיה דמלכים · שלש שנים מלך בירושלם · ובשנת שלש למלכו · והכהנים אליקים מעשיה ובנימן · ומבני הכהנים בחצצרות · שדי ו' כתיב י' בקריאה וסי'
הרי בגלבוע אל טל ואל מטר עליכם ושדי תרומות · על שדים סופדים · ולבני אהרן הכהן בשדי · הנה שמענוה באפרתה · אל תשג גבול עולם · ויפקדו ביום ההוא
אנשים · וכל רות דכו' כתי' בב"ב כתי' ה' וסימ' ותקם הוא וכלתיה ותשב משדה מואב תנינא דפסוק · חלקת השדה לבעז אשר במשפחת אלימלך:

אבן עזרא

לשריה ומריה · הלמ"ד מורה כי שריה ראש למריה או הדבר הפוך: באספי השערים האל"ף נוסף והטעם שומרי הספים: ואעמידה שתי תודות · כקראו כן כי הם מעמידין להודות לשם והם האומרים שיר של תודה: ותהלוכות · שם על משקל תכחומות אל והוא מענין הלך והטעם שהעמיד אנשי התודות שילכו לצד הימין: על מעלות עיר דוד · הם מדרגות החומה: ההולכת למואל · ההולכי' למולם ולנגדם והאל"ף במלת למואל תחת וי"ו ממולי והוא"ו למסך וכמוהו אם לא יגיד וכשא עונו שהוא בו למסך: להחומה · בה"א הדעת כראוי: על הנשכות · כמו לשכות זה אומר בכה וזה אומר בכה · לאוצרות · להיותן אוצרות: מנאות התורה · וכן אשר מינה את מאכלכם והאל"ף תחת יו"ד מניות ולא נשתנה בשמיכות וכן במגדות עין גדי או הנסמך חסר וכן הוא מנאות התורה וכן הארון הארון הברית:
לשמרת

רשי

ובימי יויקים · שהיה כהן גדול היו כהנים הללו והם היו ראשי ראשי בית אב למשמרותם: לשריה מריה · למשמרת של שריה היה מריה ראש בית אב ולמשמרת של ירמיה היה חנניה ראש בית אב וכן כלם ואת אשר לא פרש כל העשרים וארבע משמרות לא דקדק המקרא בכך למנותם כלם: הלוים בימי אלישיב · הלוים הללו היו ראשי בית אבות במשמרות הלוים בימי אלישיב הכהן הגדול והכהנים המנויין למעלה בסמוך הם היו ראשי בית אבות: במשמרותם בימי אלישיב: על מלכות · בימי מלכות דריוש היה דבר זה ועד ימי יוחנן כל אותן שהיו ראשי אבות הלוים עד ימי יוחנן כהן גדול מנוין שם בדברי הימים: משמר לעמת משמר · שהיו חלוקים במשמרותם לומר שירה: שוערים משמר · שוערים היו במשמר שלהם לשמור שערי הבית: באספי · כמו בשיפי השערים: אלה בימי יויקים · אלה היו שוערים בימי יויקים: ובחנכת חומת ירושלם · בתשלום חומת העיר לקדש את העיר: ובתודות · ובהודאות: ומן הככר · אשר סביבות ירושלם באו המשוררים: ויטהרו · תחלה טהרו את עצמן ואחר כך טהרו את אחרים:

ואת השערים ואת החומה · שלא תהיה טומאה שם בעיר: מעל לחומה · שקדם את העיר והלכו השרים ובית דין והכהנים והלוי' עם שתי תודות סביב לעיר · הכל כמפורש במסכת שבועות כדי לקדש את העיר: שתי תודות · שתי לחמי תודה כל לחם ולחם קרוי תודה: ותהלוכות לימין · כאשר יצאו מן העיר כדי לסובבה הלכו לצד ימינה: יהודה ובנימן · שני שרים היו: ואחיו · חבריו של זכריה הכהן: ועל שער העין · לפני שער העין הלכו סביבות העיר: ונגדם עלו · ולפניהם עלו משער העין למעלות של עיר דוד ואותן מעלות היו לחומה: והתודה השנית ההולכת למול · תודה אחרת שהיתה שנית לחברתה היתה הולכת נגד חברתה בשוה ולא זו אחר זו: ואני אחריה · ואני הייתי הולך אחריה של תודה: ועמדו · שם היו עומדים שלא לילך יותר: שתי התודות · שנשאו אותם לבית המקדש: בחצוצרות · היו תוקעין מתוך שמחתן: ויפקדו · לשון פקידות: הנשכות · כמו הלשכות של בית המקדש: לכנוס בהם · ובאותן הלשכות היו נותנים כל מתנותם של כהנים ולוי' ומשם היו חולקין ביניה': מנאות · כמו מנות: לכהנים וללוים · כהנים היו נוטלים הראוי להם והלוים הראוי להם העומדים ומשמשים שם לפני הקב"ה בתודות והודאו': מניות

קדמו ה׳ בקריאה וסימ׳ על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים · בלחמו קדמו נודד · קדמו שרים אחר נוגנים · כי לא קדמו את בני ישראל בלחם דסיפרא · קדמו עיני אשמרות ׃ ושם היו לפנים חד מן י״ג כלין בטעם קרני פרה וירח בן יומו משרתו וסימ׳ ובדתם בחוץ לעיר · אלה הגדולה אשר נחלו · ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול · וישלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא · הנני ממלא את כל יושבי הארץ הזאת דירמיה · ואמרו אליך הגידה נא לנו · והנותר לנשיא מזה ומזה דיחזקאל · המשרתים

וַיִּשְׁמְרוּ מִשְׁמֶרֶת אֱלֹהֵיהֶם וּמִשְׁמֶרֶת הַטָּהֳרָה
וְהַמְשֹׁרְרִים וְהַשֹּׁעֲרִים כְּמִצְוַת דָּוִיד שְׁלֹמֹה בְנוֹ ׃
כִּי־בִימֵי דָוִיד וְאָסָף מִקֶּדֶם רָאשֵׁי הַמְשֹׁרְרִים וְשִׁיר־
תְּהִלָּה וְהֹדוֹת לֵאלֹהִים ׃ וְכָל־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי זְרֻבָּבֶל
וּבִימֵי נְחֶמְיָה נֹתְנִים מְנָיוֹת הַמְשֹׁרְרִים וְהַשֹּׁעֲרִים
דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ וּמַקְדִּשִׁים לַלְוִיִּם וְהַלְוִיִּם מַקְדִּשִׁים
יג לִבְנֵי אַהֲרֹן ׃ בַּיּוֹם הַהוּא נִקְרָא בְּסֵפֶר
מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי הָעָם וְנִמְצָא כָּתוּב בּוֹ אֲשֶׁר לֹא־יָבוֹא
עַמֹּנִי וּמֹאָבִי בִּקְהַל הָאֱלֹהִים עַד־עוֹלָם ׃ כִּי לֹא
קִדְּמוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּלֶּחֶם וּבַמָּיִם וַיִּשְׂכֹּר עָלָיו
אֶת־בִּלְעָם לְקַלְלוֹ וַיַּהֲפֹךְ אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַקְּלָלָה
לִבְרָכָה ׃ וַיְהִי כְּשָׁמְעָם אֶת־הַתּוֹרָה וַיַּבְדִּילוּ כָל־
עֵרֶב מִיִּשְׂרָאֵל ׃ וְלִפְנֵי מִזֶּה אֶלְיָשִׁיב הַכֹּהֵן נָתוּן
בְּלִשְׁכַּת בֵּית־אֱלֹהֵינוּ קָרוֹב לְטוֹבִיָּה ׃ וַיַּעַשׂ לוֹ
לִשְׁכָּה גְדוֹלָה וְשָׁם הָיוּ לְפָנִים נֹתְנִים אֶת־הַמִּנְחָה
הַלְּבוֹנָה וְהַכֵּלִים וּמַעְשַׂר הַדָּגָן הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר
מִצְוַת הַלְוִיִּם וְהַמְשֹׁרְרִים וְהַשֹּׁעֲרִים וּתְרוּמַת
הַכֹּהֲנִים ׃ וּבְכָל־זֶה לֹא הָיִיתִי בִּירוּשָׁלָ͏ִם כִּי בִּשְׁנַת
שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם לְאַרְתַּחְשַׁסְתָּא מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאתִי
אֶל־הַמֶּלֶךְ וּלְקֵץ יָמִים נִשְׁאַלְתִּי מִן־הַמֶּלֶךְ ׃ וָאָבוֹא
לִירוּשָׁלָ͏ִם וָאָבִינָה בָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶלְיָשִׁיב
לְטוֹבִיָּה לַעֲשׂוֹת לוֹ נִשְׁכָּה בְּחַצְרֵי בֵּית הָאֱלֹהִים ׃
וַיֵּרַע לִי מְאֹד וָאַשְׁלִיכָה אֶת־כָּל־כְּלֵי בֵית־טוֹבִיָּה
הַחוּץ מִן־הַלִּשְׁכָּה ׃ וָאֹמְרָה וַיְטַהֲרוּ הַלְּשָׁכוֹת
וָאָשִׁיבָה שָּׁם כְּלֵי בֵּית הָאֱלֹהִים אֶת־הַמִּנְחָה
וְהַלְּבוֹנָה ׃ וָאֵדְעָה כִּי־מְנָיוֹת הַלְוִיִּם לֹא נִתָּנָה
וַיִּבְרְחוּ אִישׁ־לְשָׂדֵהוּ הַלְוִיִּם וְהַמְשֹׁרְרִים עֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה ׃ וָאָרִיבָה אֶת־הַסְּגָנִים וָאֹמְרָה מַדּוּעַ נֶעֱזַב
בֵּית־הָאֱלֹהִים וָאֶקְבְּצֵם וָאַעֲמִדֵם עַל־עָמְדָם ׃ וְכָל־
יְהוּדָה הֵבִיאוּ מַעְשַׂר הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר
לָאוֹצָרוֹת ׃ וָאוֹצְרָה עַל־אוֹצָרוֹת שֶׁלֶמְיָה הַכֹּהֵן
וְצָדוֹק הַסּוֹפֵר וּפְדָיָה מִן־הַלְוִיִּם וְעַל־יָדָם חָנָן בֶּן־
זַכּוּר בֶּן־מַתַּנְיָה כִּי נֶאֱמָנִים נֶחְשָׁבוּ וַעֲלֵיהֶם לַחֲלֹק
לַאֲחֵיהֶם ׃ זָכְרָה־לִּי אֱלֹהַי עַל־
זֹאת וְאַל־תֶּמַח חֲסָדַי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּבֵית אֱלֹהַי
וּבְמִשְׁמָרָיו ׃ בַּיָּמִים הָהֵמָּה רָאִיתִי בִיהוּדָה דֹרְכִים־
גִּתּוֹת בַּשַּׁבָּת וּמְבִיאִים הָעֲרֵמוֹת וְעֹמְסִים עַל־
הַחֲמֹרִים וְאַף־יַיִן עֲנָבִים וּתְאֵנִים וְכָל־מַשָּׂא
וּמְבִיאִים יְרוּשָׁלַ͏ִם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וָאָעִיד בְּיוֹם מִכְרָם
צָיִד ׃ וְהַצֹּרִים יָשְׁבוּ בָהּ מְבִיאִים דָּאג וְכָל־מֶכֶר
וּמֹכְרִים בַּשַּׁבָּת לִבְנֵי יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלָ͏ִם ׃ וָאָרִיבָה
אֵת חֹרֵי יְהוּדָה וָאֹמְרָה לָהֶם מָה־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹשִׂים וּמְחַלְּלִים אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת ׃
הֲלוֹא כֹה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם וַיָּבֵא אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ אֵת כָּל־
הָרָעָה הַזֹּאת וְעַל הָעִיר הַזֹּאת וְאַתֶּם מוֹסִיפִים חָרוֹן
עַל־יִשְׂרָאֵל לְחַלֵּל אֶת־הַשַּׁבָּת ׃
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר צָלֲלוּ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם לִפְנֵי הַשַּׁבָּת
וָאֹמְרָה וַיִּסָּגְרוּ הַדְּלָתוֹת וָאֹמְרָה אֲשֶׁר לֹא יִפְתָּחוּם
עַד אַחַר הַשַּׁבָּת וּמִנְּעָרַי הֶעֱמַדְתִּי עַל־הַשְּׁעָרִים לֹא־
יָבוֹא מַשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת ׃ וַיָּלִינוּ הָרֹכְלִים וּמֹכְרֵי
כָל־מִמְכָּר מִחוּץ לִירוּשָׁלָ͏ִם פַּעַם וּשְׁתָּיִם ׃ וָאָעִידָה
בָהֶם וָאֹמְרָה אֲלֵיהֶם מַדּוּעַ אַתֶּם לֵנִים נֶגֶד הַחוֹמָה
אִם־תִּשְׁנוּ יָד אֶשְׁלַח בָּכֶם מִן־הָעֵת הַהִיא
לֹא־בָאוּ בַּשַּׁבָּת ׃

את המלך דויקהל דוד דה״י · צאו לערי יהודה דויקבץ · וירם יאשיהו לבני העם צאן ׃ ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים · הט נא אזנך קשבה דעזרא · גם אני חצני נערתי · ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים · ועמסים על החמרים · ומה חשתן וכבי תורין כ׳ מנהון בו׳ משרתים ׃ ההמה י״ב בקריאה וסימ׳ ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו · כי עד הימים ההמה היו בני ישראל · לכן כה אמר יי׳ על הנביאים · וכן תהיה מגפת הסוס הפרד והגמל · והיה כי תרבו ופריתם בארץ · בימים ההמה ילכו בית יהודה על · לא אעשה אתכם כלה · יבאו בית ישראל · ונם על העבדים ועל השפחות · אשר אשיב את שבות יהודה · יחזיקו עשרה אנשים · בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות ׃ צללו ג׳ בקריאה וסימ׳ צללו כעפרת במים אדירים · לקול צללו שפתי יבא רקב · ויהי כאשר צללו שערי ירושלם · חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים ׃

רשי

מניות · כמו מנות ׃ ומקדישים ללוים · והיו נותנים המעשר ללוים והם היו נוטלים מעשר מן המעשר ונותנים לכהנים ׃ כל ערב · כל תערובת האומות כמו וגם ערב רב עלה אתם ׃ ולפני מזה · ומקודם לכן ׃ קרוב לטוביה · אותו אלישיב הכהן היה קרוב לטוביה חברו של סנבלט ונתן שם הכהן כליו של טוביה ׃ ויעש · אלישיב ׃ לפנים · שם היו נותנים קודם שבאתי לירושלם ׃ מצות הלוים · מתנות הראויות ללוים ׃ ובכל זה · ובכל המעשה הזה באתי אל המלך וחזרתי לבבל ׃ נשאלתי · שנתן לי רשות לעלות לירושלם ולחזור ׃ ואומרה · צויתי לטהר ויטהרו הלשכות וגו׳ ׃ מניות · מנות ׃ לא נתנה · שלא נתנו ישראל שם המתנות ועל כן ברחו והלכו להם אנה ואנה לשאול מתנותם ולא היו עוסקים כל כך בעבודתם ׃ ואקבצם · קבצתי את הכהנים והלוים להעמידם על משמרותם בעבודתם וכל ישראל היו מביאים להם שם מתנותם כי נאמנים היו לחלוק המתנות ביניהם ׃ הערמות · אלומות של תבואה ׃ ואעיד · העידותי בהם שלא לעשות ׃ ביום מכרם ציד · ביום שהיו מוכרים מזון וציד ציד כמו ויתן להם צדה לדרך ׃ והצורים · סוחרים של צור מביאים דגים למכור ׃ ויהי כאשר צללו · כאשר נטו הצללים של ערב שבת בשערים צויתי לסגור דלתות העיר שלא יפתחו עד לאחר השבת שלא יבואו הרוכלים בעיר למכור סחורתן כדי שלא יחללו ישראל את השבת על ידיהם ׃ וילינו · והיו לנים הרוכלים והסוחרים ביום השבת מחוץ לירושלם פעם אחת ושתי פעמים כדי שיבאו בני ישראל לפתוח השערים ולקנות מהם בשבת ׃ ואמרה אליהם · התריתי באותם הרוכלים ׃ אם תשנו · אם תוסיפו לעשות פעם שנייה ׃ מן העת · מן אותו יום והלאה לא באו ביום השבת ׃

אבן עזרא

ומשמרת הטהרה · הוא מגזר׳ חכמה ומחשבה רק בעבור אות הגרון והיא ההא האמצעית נהפכו התנועות להרחיב הקריאה ׃ כי בימי דוד ואסף מקדם · רבים לומר על מנהגם ותקונם למשוררים מקדם כן הפקידו אלה משוררים תחתם ׃ ולפני מזה · פי׳ וקודם זה ההבדל ׃ ויעש לו לשכה גדולה · אלישיב העושה לטוביה ובלשכתו של טוביה היו שמים העניינים הנזכרים ׃ מניות הלוים · שצוה השם לתת להם ׃ לא נתנה · על אחת ידבר כי המלה מיוחדת מן הרבות והם מניות ׃ ואוצרה · פועל נגזר מן אוצרות והטע׳ הפקידתי גזבר עליה ׃ ואעיד ביום מכרם ציד ׃ הראוי ואעיד בם ׃ מביאים דאג · האלף עין הפועל וכן ויקאם שאון ׃ ויהי כאשר צללו שערי ירושלם · מבנין קל והטעם הגעת הצל אל השערים ׃ לא יבא משא · פי׳ שלא יבאו הרוכלים הם הסוחרים מערבים עניינים רבים על כן מערב הדברים נקרא רכיל ׃ אם תשנו · אם תלינו שם פעם שנית ׃ יד אשלח בכם · להכות או להרוג אתכם ׃ מטהרים

נחמיה

ברוב ז' וחס' וסימ' גפן בוקק ישראל · חנני אלהים כחסדך · ענני יי' כי טוב חסדך · ויזכר להם בריתו וינחם · הללוהו כרב גדלו · כי אם הוגה ורחם · וחוסה עלי כרב חסדך · חד וחס' אשר גמלם כרחמיו וכרב חסדיו : הלוא ט' מלאים בכתובים וסי' הלוא משנאיך יי' אשנא · הלוא יתעו חרשי רע : הלוא שמעת בתי · הלוא צויתי את הנערים · הלוא הם כתובים דמגלת אסתר · הלוא כיראת אלהינו תלכו · הלא כה עשו אבתיכם דסוף ספרא · הלוא על אלה חטא שלמה דסוף ספרא · הלוא תאנף בנו עד כלה : זלא"ל

ואמרה ללוים אשר יהיו מטהרים ובאים שמרים
השערים לקדש את־יום השבת גם־זאת זכרה־לי
אלהי וחוסה עלי כרב חסדך : גם בימים ההם
ראיתי את־היהודים השיבו נשים אשדודיות
עמוניות מואביות : ובניהם חצי מדבר אשדודית
ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם :
ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם
ואשביעם באלהים אם־תתנו בנתיכם לבניהם
ואם־תשאו מבנתיהם לבניכם ולכם : הלוא על־
אלה חטא־שלמה מלך־ישראל ובגוים הרבים לא־
היה מלך כמהו ואהוב לאלהיו היה ויתנהו אלהים
מלך על־כל־ישראל גם־אותו החטיאו הנשים
הנכריות : ולכם הנשמע לעשת את כל־הרעה
הגדולה הזאת למעל באלהינו להשיב נשים
נכריות : ומבני יוידע בן־אלישיב הכהן הגדול
חתן לסנבלט החרני ואבריחהו מעלי : זכרה להם
אלהי על גאלי הכהנה וברית הכהנה והלוים :
וטהרתים מכל־נכר ואעמידה משמרות לכהנים
וללוים איש במלאכתו : ולקרבן העצים בעתים
מזמנות ולבכורים זכרה־לי אלהי לטובה :

סכום פסוקי דעזרא שש מאות ושמונים ושמונה
וסימן תרפה וחציו ובין עלית הפנה :

אבן עזרא

מטהרים · הראוי מתטהרים : ואקללם · הוא החרם והנדוי והטעם החרמתים כדיני : ואשביעם · לעם ירושלם לבלתי התחתן בהם : ולכם הנשמע · יתכן שהוא כפעל מן העתיד סימן המדברים בעד עצמם והוא הקרוב : זכרה להם · לתת להם שכר על הגואלים מן הכהונה וגואלים מברית הכהונה והלוים בקחתם נשים נכריות : גאלי הכהונה · שם התואר על משקל תאמי צביה והם כדמות פעולי בענין רק בגלל האל"ף שהוא אות הגרון נקרוהו כן להרחיב מקראו וטעם גאלי כטעם מותרי : ולקרבן · בעבור קרבן העצים שסדרתי להביא הכהני והלוים והעם לעתים מזומנים ובעבור הבכורים שצויתיו להביא לבית יי' זכרה לי אלהי לטובה :

נשלם פירוש ספר עזרא

רשי

הושיבו נשים · אשר נשאו להם נשים נכריות : חצי מדבר · הרבה מבניהם היו מדברי לשון אשדודי כאמותם : ואכה · כתתי להם מלקיות להלקותם כדי להוכיחם ולהזכירם : גם אותו החטיאו · כל שכן שתהיו חוטאים על ידי נשיכם נכריות וזהו שכ' בסמוך ולכם הנשמע וגו' בתמיה לומר שלמה מלך ישרא' נמצא חוטא ע"י נשיו נכריות ואתם כשאתם נשים נכריות להיות חוטאין : ומבני יוידע · חתן לסנבלט · אחד מבני יוידע חתן לסנבלט צורר היהודים והברחתיהו מעלי למען לא יהיה רגיל בירושלם בשביל חתני לראות את העיר ואת מובאיה ואת מוצאיה : זכרה להם · הטובה אשר עשו : בעתים · לעתים היו כורתים עצים למערכה : ולבכורים · שהיו מביאים בכורים בפרק אחד לכל דבר ודבר קבעתי זמנו :

נשלם פירוש ספר עזרא

199

חד מן כ״ב אתין דכתי׳ לך בריש תיבותא וקרי׳ ו׳ וסימנהון יבאו כי הם ומקניה׳ יעלו׃ יחנני ראמר בעוד הלד חי׃ יפצחו רנו שמים וגילי ארץ׃ יאבדו לכן כה אמר יי׳ הראשון כריבו׃ ישאל מרף עצל לא יחרש׃ ירם ונשא והמון ירם לבבו׃ ירמות ומבני בני משלם ומלך׃ יקפאון פלוגתא דרב נחמן והיה ביום ההוא

הנה אנכי שלח לכם את

חד מן י״א מלין דכתיבין ב׳ וקרי׳ כ״ף וסימניהון כשמעכם והיה במשוך בקרן היובל׃ ישראל׃ יכלו קדם׳ יכלו בטוב ימיהם׃ באמרם ויהי באמרם אלין יום

אליה הנביא לפני בוא

אדם

יום יי הגדול והנורא

אלפא ביתא רבתי בקריא והסימ׳ א׳ אדם שת אנוש׃ ב׳ בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ׃ ג׳ והתגלח ואת הנתק לא יגלח והסגיר הכהן׃ ד׳ שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד׃ ה׳ הליי׳ תגמלו זאת עם נבל ולא חכם׃ ו׳ דגחון וכל הולך על ארבע׃ ז׳ זכרו תורת משה עבדי׃ ח׳ חור כרפס ותכלת׃ ט׳ טוב שם משמן טוב ויום המות׃ י׳ ועתה יגדל נא כח אדני׃ כ׳ וכנה אשר נטעה ימינך׃ ל׳ וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה׃ מ׳ משלי שלמה בן דוד מלך׃ נ׳ ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך

שֵׁת אֱנוֹשׁ׃ קֵינָן מַהֲלַלְאֵל יָרֶד׃ חֲנוֹךְ מְתוּשֶׁלַח לָמֶךְ׃ נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת׃ בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתֻבָל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃ וּבְנֵי גֹּמֶר אַשְׁכְּנַז וְדִיפַת וְתוֹגַרְמָה׃ וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישָׁה כִּתִּים וְרוֹדָנִים׃ בְּנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם פּוּט וּכְנָעַן׃ וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּא וְרַעְמָא וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃ וְכוּשׁ יָלַד אֶת־נִמְרוֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבּוֹר בָּאָרֶץ׃ וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוּדִיים וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־נַפְתֻּחִים׃ וְאֶת־פַּתְרֻסִים וְאֶת־כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־כַּפְתֹּרִים׃

עיין בעדן כתב רבת׳ · מה לפ · ל׳ אורי׳ וריכת ב׳ · ל׳ ות ל׳ אורי׳ ורודכים ל׳ · ל׳ כתי׳ א׳ · ל׳ כתי׳ א׳ · כיתן · ל׳ מל · יתיר יוד · ג׳ · ב׳ וחס׳

רשי

אדם שת אנוש . עזרא כתב ספר היחס הזה על ידי חגי זכריה ומלאכי בתוך י״ח שנה שמן אותו זמן שבא לירושלם זרובב׳ ויהושע הכהן בימי כורש הראשון עד שבא כורש בן אסתר והכל משום יחס דוד המלך והלוים לשוערים ולשומרים ולמשוררים היאך העמידן דוד כל משמרם והכהנים למשמרותם לפיכך יחסם מאדם ועד אברהם ולפי שהוצרך ליחס את אברהם הזכיר גם שאר האומות בניו ובני בניו משום בניו צריך ליחס שאר אומות בני כנען להודיע היאך ירש אברהם את ארצם ומאחר שהוצרך להזכיר וליחס תולדות כנען הזכיר על גבם שאר אומות ומזכירם מעט מעט ומשליכם עד שהגיע לעיקר כדמפרש בב״ר משל למלך שהיה עובר ממקום למקום ונפלה לו מרגלית ועמד המלך וכבר בכברו׳ העפר עד שמצא מרגליתו כך אומר הקב״ה מה לי ליחס שם ארפכשד וכו׳ ותרח אלא למצא לאברהם ומצאת את לבבו נאמן ומפני כבודו של יצחק יחס בני עשו וישמעאל ובני קטורה ומשליכן מעט מעט ומניחן ובני שעיר החורי מזכיר על כי בני עשו ירשום וגם ליחס תמנע שנעשית פילגש לבני אברהם להודיע שבחו של אברהם שהיתה בנות כשיאים ואלופים ורצתה להיות פלגש לזרע אברהם דכתי׳ ואחות לוטן תמנע וכתי׳ ותמנע היתה פלגש אלא לפי שאמרה אם איני כדי להנשא לו לאשה אהיה לו פילגש ועוד לכן ייחס בני שעיר שהם היו אלופים ומלכים והר שעיר של שעיר היה וכאהבת יצחק נתנה הקב״ה לעשו דכתי׳ ובני עשו ירשום וישבו תחתם ולהודיע קיום דברי הקב״ה שאמר ליצחק להרבות זרעו ולהשליטו בכל ובשביל כבודו של יצחק כתב כמו כן אלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וגו׳׃ אדם שת

אנוש׃ פתרונו כמו בני אדם שת ובני שת אנוש ולפי שאינו עיקר היחס מקצרן ומה שלא הזכיר קין והבל לפני שלא העמידו תולדות אבל משת יצאו תולדות נח ואברהם ומאברהם עד דוד נח שם וחם והיה לו לחשוב בני שם עד למצוא מרגלית אברהם וכו׳ עד דוד ומשליך הטפל ומקצר היחס שלו ותופש העיקר וכן דרך כל היחס הזה דדברי הימים וכן בסמוך בני אברהם יצחק וישמעאל אלה תולדותם בכור ישמעאל נביות וכו׳ וכן ויולד אברהם את יצחק בני יצחק עשו וישראל בני עשו אליפז שמזכיר תחילה ליחס הטפל ואחר כך העיקר׃ אשכנז וריפת . ובחומש כתיב וריפת שמתחילה היו רפין ולא היו מתגברי׳ עם ישרא׳ ולבסוף כתמלאו דופי וריעוע׃ ובני יון אלישה. ומה שלא הזכיר מגוג ומדי לפי שלא הזכיר אלא הייחס אבל בני מגוג ובני מדי לא הזכיר לפי שלא יצאו מהם ראשי אומות אלא כל אומותם נקראו על שם כתים ורודני׳׃ ורודנים . ולהלן הוא אומר ודודנים כשישראל חוטאים הם באים ורודים בהם וכשיד ישראל תקיפה הם אומ׳ בני דודינו אתם בתחילה היו נראין כאוהבים בשעת הכאתן ולבסוף רודים בהם׃ הוא החל להיות גבור בארץ. הוא החל לעשות מלחמות וגבורות בארץ׃ ומצרים ילד את לודים . בב״ר אמר רבי אבא בר כהנא כל מוכיבנא של מצרים איכה אלא כים אמר רבי יהושע בן קרחה בה״ה לודים לודיים כתיב בשני יודי״ן לומר לך לודיים לודי ים ענמים ענמי ים להבים להבי ים כפתוחים כפתוחי ים פתרוסים פתרוסי ים כסלוחים כסלוחי ים פלשתים פלשתי ים כפתורים כפתורי ים לפיכך כתי׳ בשני יודי״ן לדרוש וכן כולם׃ וכנען

מב׳. ס׳ סוף דבר הכל נשמע את האלהים׃ ע׳ שמע ישראל׃ פ׳ באדין מלכא כשפרפרא פ׳ בתראה׃ צ׳ צופיו עורים כלם לא ידעו׃ ק׳ גם צפור מצאה בית ודרור קן לה׃ ר׳ כי לא תשתחוה לאל אחר׃ ש׳ שיר השירים אשר לשלמה׃ ת׳ תמים תהיה עם׃

וכנען ילד את־צידון בכרו ואת חת׃ ואת־
היבוסי ואת־האמרי ואת הגרגשי׃ ואת־החוי
ואת־הערקי ואת־הסיני׃ ואת־הארודי ואת־
הצמרי ואת־החמתי׃ בני שם עילם ואשור
וארפכשד ולוד וארם ועוץ וחול וגתר ומשך׃
וארפכשד ילד את־שלח
ושלח ילד את־עבר׃ ולעבר ילד שני בנים שם
האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן׃
ויקטן ילד את־אלמודד ואת־שלף ואת־חצרמות
ואת־ירח׃ ואת־הדורם ואת־אוזל ואת־דקלה׃
ואת־עיבל ואת־אבימאל ואת־שבא׃ ואת־
אופיר ואת־חוילה ואת־יובב כל־אלה בני יקטן׃
שם ארפכשד שלח׃
עבר פלג רעו׃ שרוג נחור תרח׃ אברם הוא
אברהם׃ בני אברהם
יצחק וישמעאל׃ אלה תלדותם בכור ישמעאל
נביות וקדר ואדבאל ומבשם׃ משמע ודומה
משא חדד ותימא׃ יטור נפיש וקדמה אלה הם
בני ישמעאל׃ ובני
קטורה פילגש אברהם ילדה את־זמרן ויקשן
ומדן ומדין וישבק ושוח ובני יקשן שבא ודדן׃
ובני מדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל־
אלה בני קטורה׃ ויולד
אברהם את־יצחק בני יצחק עשו וישראל׃
בני עשו אליפז רעואל ויעוש ויעלם וקרח׃
בני אליפז תימן ואומר
צפי וגעתם קנז ותמנע ועמלק׃ בני רעואל נחת
זרח שמה ומזה׃ ובני שעיר לוטן ושובל וצבעון
וענה ודישן ואצר ודישן׃ ובני לוטן חורי והומם
ואחות לוטן תמנע׃ בני שובל עלין ומנחת
ועיבל שפי ואונם ובני צבעון איה וענה׃ בני
ענה דישון ובני דישון חמרן ואשבן ויתרן וכרן׃

בני־אצר בלהן וזעון יעקן בני דישן עוץ וארן׃
ואלה המלכים אשר מלכו
בארץ אדום לפני מלך־מלך לבני ישראל בלע בן־
בעור ושם עירו דנהבה׃ וימת בלע וימלך תחתיו
יובב בן־זרח מבצרה׃ וימת יובב וימלך תחתיו
חושם מארץ התימני׃ וימת חושם וימלך תחתיו
הדד בן־בדד המכה את־מדין בשדה מואב ושם
עירו עוית׃ וימת הדד וימלך תחתיו שמלה
ממשרקה׃ וימת שמלה וימלך תחתיו שאול
מרחבות הנהר׃ וימת שאול וימלך תחתיו בעל
חנן בן־עכבור׃ וימת בעל חנן וימלך תחתיו
הדד ושם עירו פעי ושם אשתו מהיטבאל בת־
מטרד בת מי זהב׃ וימת הדד ויהיו אלופי אדום
אלוף תמנע אלוף עליה אלוף יתת׃ אלוף
אהליבמה אלוף אלה אלוף פינן׃ אלוף קנז
אלוף תימן אלוף מבצר׃ אלוף מגדיאל אלוף
עירם אלה אלופי אדום׃
אלה בני ישראל ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר
וזבלון׃ דן יוסף ובנימן נפתלי גד ואשר׃
בני יהודה ער ואונן ושלה
שלושה נולד לו מבת־שוע הכנענית ויהי ער
בכור יהודה רע בעיני יהוה וימיתהו׃ ותמר כלתו
ילדה לו את־פרץ ואת־זרח כל־בני יהודה חמשה׃
בני פרץ חצרון וחמול׃
ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרע כלם
חמשה׃ ובני כרמי עכר עוכר ישראל אשר מעל
בחרם׃ ובני איתן עזריה׃
ובני חצרון אשר נולד־לו את־ירחמאל ואת־
רם ואת־כלובי׃ ורם הוליד את־עמינדב ועמינדב
הוליד את־נחשון נשיא בני יהודה׃ ונחשון הוליד
את־שלמא ושלמא הוליד את־בעז׃ ובעז הוליד
את־עובד ועובד הוליד את־ישי׃

רשי

וכנען ילד וגו׳. לא הם וכנען עמהם הרי י״ב והיינו דכתי׳ יצב גבולות עמים למספר בני ישראל כלומר גבולות עמים העמיד כנגד שבטי ישראל שגם הם י״ב כנגד שבטי ישראל הציב גבולות עמים דוגמת אשר הצבת לברכה׃ כי בימיו נפלגה הארץ. נתחלקו ונתמעטו ימיהם של בריות שמתחילה היו בני אדם חיים ט׳ מאות שנה ויותר ונחסו בימי ארפכשד ואילך לד׳ מאות שנה ויותר ומן פלג ואילך נחסו למאתים ד׳ מאות׃ כל אלה בני יקטן. שהיה מקטין עסקיו כביא גדול היה עבר אבל שמות אחרים לא נתנו לידרש כי לא על פי נביא נתן להם שמות׃ שם ארפכשד שלח. למעלה מנה בניו של שם ועתה התחיל שוב פעם אחרת מפני כבודו של אברהם משל למלך שנפלה לו מרגלית כו׳ כדלעיל׃ אברם הוא אברהם. שכשיו יחס משם עד אברהם ומי הוא זה אברם הוא שנקרא אברהם׃ קטורה פילגש אברהם. כל גנאי שיכול לספר בהם הוא מספר משום כבודו של יצחק שכולם היו בני פילגש אבל הוא היה עיקר ואדון הבית׃ ובני מדין עיפה ועפר וגו׳. חמשה ראשי אומות על כן העמידו חמשה מלכים לכל אומה מלכה דכתי׳ את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור וגו׳ חמשת מלכי מדין׃ כל אלה בני קטורה. בשביל כבודו של אברהם. בני יצחק עשו וישראל. מפני כבודו של דוד אמר ישראל ולא יעקב׃ בני עשו אליפז. כדי לקצר ולהשליכו והזכירו לכבוד יצחק׃ חמרן ואשבן. ובחומש כתי׳ חמדן בתחילה היו חמודין ונחמדין כצדיקים ולבסוף מכוערין כחמור כן דרך החמור בתחילה חמוד ולבסוף נעשה מכוער והסוס מתחילה מכוער ולבסוף יפה׃ ואלה המלכים. מפורש בב״ר אמר ר׳ איבו קודם שלא עמד מלך בישראל נכבו מלך באדום ר׳ יוסי בן חנינא אומ׳ בשעה שזה מעמיד מלכים זה מעמיד שופטים זה מעמיד אלופים זה מעמיד נשיאים אמ׳ ר׳ יהושע בן לוי זה מעמיד ח׳ וזה העמיד ח׳ ושמעתי וכי לא היה לאדום אלא אלו ח׳ מלכים ולישראל ח׳ והלא יותר היו יורם אחזיה יואש וכו׳ אלא זה העמיד ח׳ מלכים פירוש בזמן שהמליכו אותן ח׳ מלכים של אדום לא המליכו את מלכי ישראל כי קודם דוד היו ודאשי בית אבותיו׃ רע בעיני יו׳. מפורש בב״ר שהיה חורש בגגות בא עליה שלא

כדרכה׃ ותמר כלתו. תמיה אני היאך מזכיר גנות זקינתו של דוד׃ ואיתן והימן וכלכל ודרע. כולם בימי דוד ובימי שלמה היו והיו חכמי׳ ביותר ועל זה כאמר ויחכם מכל אדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול להלן לענין חכמת שלמה כופל לשון זה דרדע אף על פי שכק׳ דור דיעה בשביל חכמתו כתחכם שלמה מכולם ומה שאמר האזרחי אלף יתירה כמו הזרחי מזרח יצא ובהרבה מקומות נכנסת האלף בתיבה ואינה נקראת ודוגמתו ואחותי והאזניחו וכן והאספסוף ופעמים נחסרת כמו ותמרו ויכו הרמים כמו הארמים ופסיקת׳ דורש מכל אדם זה אדם הראשון איתן זה אברהם הימן זה משה וכלכל זה יוסף ודרדע זה דור המדבר מחול שמחל להם מעשה עגל׃ ובני כרמי עכר. ולמה הכי קורהו עכר והלא עכן שמו ונקרא לפי שהוא עכר את ישר׳ שעבר על החרם וכפלו על ידו לו׳ חנף איש והוא מה שפירשתי שכל מה שיכול לספר בגנו׳ מספר והעכ״ב יצא מלכו׳ מהם׃ ובני איתן עזריה. כמו ובני דן חשים׃ ואת כלובי. זהו כלב כמו שמוכיח למטה וכלב בן חצרון ובספר שמואל כתיב והוא כלבי ותרגו׳ מדבית כלב וכך תרגם כלבי מחזיק היה ומתפאר בעצמו שאין מיוחס בכל שבט כמוהו כלומר אם שמואל נתן לו מלוכה ועל כן כאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים שהרי יצא מרות המואביה וירא מיאל אחיו נשא בזיה כמו שכתוב למטה וזה כלובי מתנשא ומתגא׳ כי כר פר נשאו לבו׃ נחשון נשיא בני יהוד׳. לא בא לפרש אלא מפני כבודו של דוד׃ ושלמ׳ הוליד את בועז׃ רבותינו אמרו אבצן זה בועז ותימה יש היאך יכול להיות והלא נחשון בשנה שנית ליציאת מצרים מת ושלמון בנו מת כבר והוא היה מגאלי הארץ ובועז בנו שהו׳ אבצן בכניסתו לארץ נולד ומיציאת מצרים עד יפתח היה שלש מאות שנה וחכמים אמרו בשעה שבא בועז על רות והרתה מיד מת בועז ואבצן היה שופט לאחר מות יפתח דכתיב וישפוט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ועל זה אני תמיה שהרי מצינו באברהם שהוא אמר לאחר שנברך דמו וכו׳ ואמר הלבן מאה שנה יולד ואיך הוליד בועז בן ג׳ מאות שנה וי״ל על כן אמר ויתן יי׳ לה הריון דוגמ׳ וירא אלהים׃ אבצן. אב לכל הכנוכים שהרי אשה בחורה שכבה אצלו ונעשן ולא נגעבה׃ ואישי

אביחיל בן חור· אלה ראשי אבות· אלה ראשי האבות· אלה עשה בניהו בן יהוידע. אלה מבני גד ראשי· אלה הם אשר עברו· ומן ודוד זקן עד רישא דסיפרא דכו׳ ר״פ
אלה בכ״ד ואלה וסימ׳ ואלה אשר הוסד שלמה· ואלה שרי הנצבים· ואלה פקדתם לבית אבותיהם· ואלה המתקשרים תנינא דסיפרא· וכל עזרא דכו׳ ר״פ ואלה בכ״ד

ואישי הוליד את-בכרו את-אליאב ואבינדב השני
ושמעא השלישי: נתנאל הרביעי רדי החמישי:
אצם הששי דויד השבעי: ואחיתיהם צרויה
ואביגיל ובני צרויה אבשי ויואב ועשה-אל שלשה
: ואביגיל ילדה את-עמשא ואבי עמשא יתר
הישמעאלי: וכלב בן-חצרון
הוליד את-עזובה אשה ואת-יריעות ואלה בניה
ישר ושובב וארדון: ותמת עזובה ויקח-לו כלב
את-אפרת ותלד לו את-חור: וחור הוליד את-
אורי ואורי הוליד את-בצלאל: ואחר בא חצרון
אל-בת-מכיר אבי גלעד והוא לקחה והוא בן-
ששים שנה ותלד לו את-שגוב: ושגוב הוליד
את-יאיר ויהי-לו עשרים ושלוש ערים בארץ
הגלעד: ויקח גשור-וארם את-חות יאיר מאתם
את-קנת ואת-בנתיה ששים עיר כל-אלה בני
מכיר אבי-גלעד: ואחר מות-חצרון בכלב אפרתה
ואשת חצרון אביה ותלד לו את-אשחור אבי
תקוע: ויהיו בני-ירחמאל בכור חצרון הבכור
רם ובונה וארן ואצם אחיה: ותהי אשה אחרת
לירחמאל ושמה עטרה היא אם אונם:
ויהיו בני-רם בכור ירחמאל מעץ וימין ועקר:
ויהיו בני-אונם שמי וידע ובני שמי נדב ואבישור
: ושם אשת אבישור אביהיל ותלד לו את-אחבן
ואת-מוליד: ובני נדב סלד ואפים וימת סלד לא

בנים: ובני אפים ישעי ובני ישעי ששן ובני
ששן אחלי: ובני ידע אחי שמי יתר ויונתן וימת
יתר לא בנים: ובני יונתן
פלת וזזא אלה היו בני ירחמאל: ולא-היה לששן
בנים כי אם-בנות ולששן עבד מצרי ושמו ירחע:
ויתן ששן את-בתו לירחע עבדו לאשה ותלד לו
את-עתי: ועתי הליד את-נתן ונתן הוליד את-
זבד: וזבד הוליד את-אפלל ואפלל הוליד את-
עובד: ועובד הליד את-יהוא ויהוא הליד את-
עזריה: ועזריה הליד את-חלץ וחלץ הליד את-
אלעשה: ואלעשה הליד את-ססמי וססמי הליד
את-שלום: ושלום הוליד את-יקמיה ויקמיה
הליד את-אלישמע: ובני כלב אחי
ירחמאל מישע בכרו הוא אבי-זיף ובני מרשה אבי
חברון: ובני חברון קרח ותפח ורקם ושמע:
ושמע הליד את-רחם אבי ירקעם ורקם הוליד את-
שמי: ובן-שמי מעון ומעון אבי בית-צור: ועיפה
פילגש כלב ילדה את-חרן ואת-מוצא ואת-גזז
וחרן הליד את-גזז: ובני יהדי רגם ויותם וגישן
ופלט ועיפה ושעף: פילגש כלב מעכה ילד שבר
ואת-תרחנה: ותלד שעף אבי מדמנה את-שוא
אבי מכבנה ואבי גבעא ובת-כלב עכסא: אלה
היו בני כלב בן-חור בכור אפרתה שובל אבי קרית
יערים: שלמא אבי בית-לחם חרף אבי בית-גדר:

אלה וסימ׳ אלה בקשו כתבם· אלה בקשו כתבם תנינא דסיפרא· אלה בני המדינה העלים תנינא דסיפרא· אלה בימי יהויקים· וכל שאר כהוב דכוה׳ ר״פ אלה
בכ״ב ר״פ ואלה וסימ׳ ואלה צפנת בלבבך· ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד: ושם י״ג ר״פ בקריאה וסי׳ ושם הנהר השני גיחון הוא הסובב· ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך

רשי

ואישי הוליד את בכורו. מלא אלף כלומר איש גבור חיל: דויד השביעי· מלא יוד מפני כבודו של דוד ועתה מצא המרגלית לפיכך לא מנה השמיני אליהו:
ואחיותיהם צרויה ואביגיל· מפני כבודו של דוד שהיו בני אחותו גבורים ואנשי חיל ושרים כך מפורש לקמן: יתר הישמעאלי· ובשמואל כתוב הישראלי בארץ ישמעאל היה דר דוגמ׳ בית עובד אדום הגתי וכן וישלח המלך ויקח את חירם מצור בן אשה אלמנה ואביו איש צורי: וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה· לפי שהיתה לו אשה ששמה עזובה לכך כינה את שם בתו עזובה אשה כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת מכאן שהיתה לו אשה ששמה עזובה: ותלד לו את חור· וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל· צא וחשוב שכל אחד מהם היה פחות מן ח׳ שנים כשהולידו שהרי כלב היה בן מ׳ שנים במרגלים דכתי׳ בן מ׳ שנה אנכי בשלוח וגו׳ ואותה שעה כבר נולדו כולם שהרי הוקם המשכן שעשה בצלאל
כלב היה בן ח׳ כשהוליד עזובה אשה ובן ט׳ כשהוליד יריעות ואחר מיתת עזובה אשתו לקח את אפרת והולידה לו את חור בשנה האחרת הרי בן י׳ שנים וחור בן ח׳ כשהוליד את אורי ואורי בן ח׳ כשהוליד בצלאל הרי כ״ו שנים וכתיב ואת כל איש חכם לב ואין איש פחות מי״ג שנה הרי בצלאל בשעה שעשה המשכן בן י״ג שנה הרי מ׳ שנה חסר אחת כמצא שכל אחד מהם היה פחות מן ח׳ כשהולידו וכן מפורש בפרק בן סורר ומורה ומדרש בן שם ושם הולידו: ואחר בא חצרון אל בת מכיר· כל זה משום כבודו של דוד שהרי חצרון בא אל בת מכיר לקחה לפילגש שלא לשום אישות דוגמא כאשר בא אל בת שבע: והוא היה בן ששים· הרי שני דברי׳ לבת מכיר לגריעותא אחת שלא לקחה לשום אישות ואחת שחצרון היה זקן ומפני כבוד משפחות יהוד׳ כתבוה לו וכשהוליד יאיר נתנו לו בני מכיר כ״ג עירים ליקח אשה אחת מבנותיו: ויקח גשור וארם· גשור הוא גשורי והמעכתי לפי שהיו קרובים לארמים שהיו יושבים במזרחה של ארץ ישראל וארם היו יושבים במזרח דכתי׳ ארם מקדם ופלשתים מאחור מיד בימי שפוט השופטים כשחטאו ישראל מסרם ביד אויב ביד ארם ואז הלכו אלו ולקחום מהם וכשבא דוד החזירן ולפי שהחזירן כתבן כאן:
בכלב אפרתה· על שם אשתו קראו את העיר אפרתה: ותלד לו את אשחור אבי תקוע. לאחר מיתת חצרון: אבי תקוע· שר של עיר תקוע שהוא של שבט יהודה:
ויהיו בני ירחמאל בכור חצרון. לפי שהפסיק במשפחתו של כלב על כן הוצרך לומר בכור חצרון בכורו של ירחמאל: ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה·

לפי פשוטו ישראלית היתה וביבמות ירושלמי כתב שלקח גויה להתעטר בה יפה ובריית היתה: היא אם אונם· שמעתי אם כמה שקמתי אם בישראל אונם שאל ואלם היה לשון אונן וכמו אכלתי באוני ממנו וכמו כמתאוננים· ויצא ממנו ששן שנתן בתו לירחע המצרי עבדו ומספר בבנותן כלומר לא היו ראויין למלכות ויצא ממנו ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג גדליה בן אחיקם: ולא היה לששן בנים כי אם בנות· ומה שאמר למעלה ובני ששן אחלי אולה שאל היה ומת בלא בנים: ויתן ששן את בתו לירחע עבדו לאשה· מכאן אמרו בתך בגרה שחרר עבדך ותנהו לה ומכאן אמרו חכמים ביבמות ירושלמי אל תאמן גבר עד ט״ו דורות וט״ו דורות הם מן עתי המצרי עד ישמעאל ויש אומר י״ו דורות עם ירחע ומדרש רבותינו איפשר כן שהיה מזרע המלוכה והלא ישמעאל מזרע ירחמאל היה ולא מן רם אלא שהעביר מזרעו למולך: ובני כלב אחי ירחמאל. לפי שיחס למעלה קצת משפחות כלב והפסיק ביחס ירחמאל צריך לומר כלב אחי ירחמאל שלא תאמר כבר יחס כל משפחות כלב לכך הוצרך לומר כלב אחי ירחמאל שזה לא כלב אחר היה וכן דרך כל היחס אינו מיחס כסדר אלא מיחס קצת ממשפחת פלוני ותופס משפחה אחרת וכשיחס קצת ממשפחה זו מתחיל ליחס משפחה ראשונה כבתחלה ושובה אחרת וכן מעורבב כל ספר היחס הזה: הוא אבי זיף· שר של זיף ושר כל בני מרשה ושר חברון ושם העיירות האלה כתובי׳ בספר יהושע כדכתיב זיף וטלם ובעלות וכתוב קעילה ואכזיב ומרשה: אבי ירקעם· כל אבי שנאמר כאן שר על אותה העיר הכתובה בסמוך: ובני יהדי· אחר מבניה של עיפה היה ומה שלא הזכיר מי היה אביו לפי שאינו צריך להזכיר שום מבניה של עיפה כי אם זה יהדי: ותלד שעף אבי מדמנה את שוא אבי מכבנה ואבי גבעא· שתי עיירות הללו שלו היו: ובת כלב עכסה· עתה מתחיל לראש ומקדים בעכסה משום שהיתה שרית אשת עתניאל כדכתיב ויאמר כלב אשר יכה קרית ספר וגו׳: אלה היו בני כלב בן חור בכור אפרתה· כתרגן אלה היו בני כלב בן חור כמו בנו חור והוא חור היה בנו הבכור לאפרת אשתו ולא בכור לכלב וכן מפורש למעלה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור ע״א ואלה היו וגו׳ חור היה בן לכלב והוליד בן ויקרא שמו כלב וכך פירושו ואלה היו בניו של כלב בנו של חור שובל וגו׳: בכור אפרתה· ולא בכור לכלב על חור הוא אומר כן נראה לנו: הרואה

קרמת אשור. ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפש. ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי. ושם איש ישראל המכה אשר הכה. ושם האשה המכה המדינית כזבי בת
צור. ושם בת אשר שרח. ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי. ושם חברון לפנים קרית ארבע. ושם אשת אבישור אביהיל. ושם אשת שאול. ושם האיש נבל. ושם

ויהיו בנים לשובל אבי קרית יערים הראה חצי
המנחות: ומשפחות קרית יערים היתרי והפותי
והשמתי והמשרעי מאלה יצאו הצרעתי
והאשתאלי: בני שלמא בית לחם
ונטופתי עטרות בית יואב וחצי המנחתי הצרעי:
ומשפחות סופרים ישבו יעבץ תרעתים שמעתים
שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית
רכב: ואלה היו בני דויד
אשר נולד לו בחברון הבכור אמנן לאחינעם
היזרעאלית שני דניאל לאביגיל הכרמלית:
השלשי לאבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור
הרביעי אדניה בן חגית: החמישי שפטיה
לאביטל הששי יתרעם לעגלה אשתו: ששה
נולד לו בחברון וימלך שם שבע שנים וששה
חדשים ושלשים ושלש שנה מלך בירושלם:
ואלה נולדו לו בירושלים שמעא
ושובב ונתן ושלמה ארבעה לבת שוע בת
עמיאל: ויבחר ואלישמע ואליפלט: ונגה ונפג
ויפיע: ואלישמע ואלידע ואליפלט תשעה:
כל בני דויד מלבד בני פילגשים ותמר אחותם:
ובן שלמה רחבעם אביה בנו אסא
בנו יהושפט בנו: יורם בנו אחזיהו בנו יואש
בנו: אמציהו בנו עזריה בנו יותם בנו: אחז
בנו חזקיהו בנו מנשה בנו: אמון בנו יאשיהו
בנו: ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים
השלישי צדקיהו הרביעי שלום: ובני יהויקים

יכניה בנו צדקיה בנו: ובני יכניה אסר שאלתיאל
בנו: ומלכירם ופדיה ושנאצר יקמיה הושמע
ונדביה: ובני פדיה זרבבל ושמעי ובן זרבבל
משלם וחנניה ושלמית אחותם: וחשבה ואהל
וברכיה וחסדיה יושב חסד חמש: ובן חנניה
פלטיה וישעיה בני רפיה בני ארנן בני עבדיה בני
שכניה: ובני שכניה שמעיה ובני שמעיה חטוש
ויגאל ובריח ונעריה ושפט ששה: ובן נעריה
אליועיני וחזקיה ועזריקם שלשה: ובני אליועיני
הודיוהו ואלישיב ופליה ועקוב ויוחנן ודליה
וענני שבעה: בני יהודה פרץ חצרון וכרמי וחור
ושובל: וראיה בן שובל הוליד את יחת ויחת
הוליד את אחומי ואת להד אלה משפחות
הצרעתי: ואלה אבי עיטם יזרעאל
וישמא וידבש ושם אחותם הצללפוני: ופנואל
אבי גדר ועזר אבי חושה אלה בני חור בכור א
אפרתה אבי בית לחם: ולאשחור אבי תקוע היו
שתי נשים חלאה ונערה: ותלד לו נערה את אחזם
ואת חפר ואת תימני ואת האחשתרי אלה בני
נערה: ובני חלאה צרת יצחר ואתנן: וקוץ הוליד
את ענוב ואת הצבבה ומשפחות אחרחל בן הרם
: ויהי יעבץ נכבד מאחיו ואמו קראה שמו יעבץ
לאמר כי ילדתי בעצב: ויקרא יעבץ לאלהי
ישראל לאמר אם ברך תברכני והרבית את גבולי
והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי ויבא
אלהים את אשר שאל:

האיש אלימלך ושם אשתו עמי: ושם אשת ג׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ ושם אשת יעברם נ׳ וככד בת לו אשר ילדה אתה. ושם אשת שאול. ושם אשת אבישור. אנ״ך: ואהל
וברכיה ואהל חד מן א״ב מן חד וחד חד וא׳ חד והא וליה דכו׳ וסי׳ ואחרון ואני ידעתי גואלי חי. והאחרון כי מועף לאש׳ מוצק. ואהל וחשוב ואהל וברכיה. והאהל ומשברת

רשי

הרואה חצי המנוחות. מדינה אחת היתה בארץ ומנוחות שמה דכתיב ויגלום אל מנחת והוא המושל על חצי מדינה ולקמן כאמ׳תי מושל על חצי המדינה האחרת. הרואה: פורמ״דיפיו בלע״ז: ומשפחות קרית יערים. יושבי קרית יערים: מאלה יצאו הצרעתי והאשתאולי. יושבי צרעה ואל תתמה שכתוב ותחל רוח ה׳ לפעמו בין צרעה ובין אשתאול דמשמע שהיו שתי עיירות הללו של בני דן כי כל אלה שנאמר כאן של בני יהודה היו שאנו יכולין לומר העיירות והגבול שהיה בין צרעה ואשתאול היה של דן אבל צרעה ואשתאול עצמן של בני יהודה היו: בני שלמא בית לחם. בני שלמא היו מיושבי בית לחם הנטופתי: עטרות בית יואב. וגם מיושבי נטופת ועטרות בית יואב חצי מדינת המנחתי תפשו להם בני צרעה והיו יושבים בשם שם מקומות הן בענת הנטופתי מהרי הנטופתי גבורי דוד ומנחת ויגלום אל מנחת: ומשפחות סופרים יושבי יעבץ. שיעת יעבץ שהיה מושל עליהם כדכתיב למטה ויהי יעבץ נכבד מאחיו: תרעתים שמעתים שוכתים. כולם שמות בית אב הם: המה הקינים. והיכן מקומם של אלו והלא הם יושבי קין שם מקום דכתי׳ הקין וגבעה ותמנה ערים עשר: הבאים מחמת אבי בית רכב. שיצאו מחמת שהיה של בית רכב וישבו בקין. ע״א יעבץ שם של עיר ושל יששכר היתה כדכתיב והרבית וקשיון ואבץ: המה הקינים. סופרים ויתכהו לבורף תרגמו לקינאה: שני דניאל לאביגאל. ובשמואל כתוב והשני כלאב לאביגאל ובמדרש ויכלו מפרש לפי שדור נשא אביגיל אחר מיתת נבל והיו חושדין אותו הבן שהוא של נבל לכך קראו דוד שמות שנים כלאב ודניאל דניאל דני אל כלאב שהיה דומה כולו לאב: הששי יתרעם לעגלה אשתו. מדרש וכי היא בלבד אשתו אלא שפעת כעגלה וילדתו ושהיתה חביבה עליו כעגלה כמו לולי חרשתם בעגלתי ומפני חשיבותה של מיכל קורא אותה אשתו: ואלישמע ואליפלט. ואלידע ואליפלט. בשמואל אינו מונה אליפלט אלא פעם אחת ואינו מונה כי אם ז׳ וכאן מונה ט׳ וזהו טעמ׳ אליפלט בנו מת ונולד לו בן אחר לאחר כן וקרא שמו כמו כן אליפלט שהיה הוא שמכה לשם וגם אלישמע אלישמע מונה כאן ב׳ פעמים כמו כן נוכל לומר שמת ונולד לו אחר וגם אחד מאלו מת ונשארו שבעה וזה שאינו מונה לשם כי אם שבעה והט׳ שמנה משום כבודו של דוד שהיו לו בנים הרבה שהרי כל הספר נכתב מפני כבודו של דוד וזרעו: אחזיהו בנו יואש. משלמה עד יואש ח׳ דורות ולפי שראה דוד שהיה זרעו כלה בימי יואש על ידי עתליהו כדכתיב בספר זה ותקם ותדבר על לשון דבר על ידי שם המות עמד בתפלה ואמר זה המזמור למנצח על השמינית שמונה כימין על דור שמיני הושיע ה׳ כי גמר חסיד וגו׳ ונמלט יואש ומן יואש עד יאשיהו ח׳ דורות שראה דוד שיאשיהו ובניו כולם הולכים לאבדון זה נהרג וזה נקרו עיניו נתפלל עוד על השמינית שמיני ה׳ אל באפך תוכיחני ובשביל תפלתו נשתיירו בני יהויקים ובכל ספר תהלים אין יותר על השמינית אלא אלו שנים יכניה עד ענני שבעה שהוא מלך המשיח דכתיב בדניאל וארו עם ענני שמיא אתה בנים בין בנים ובין דורות לבנים הקב״ה עשה כן בשביל שאמר להקב״ה לא׳ תושבחות בספר עזרא מן ברוך ה׳ אלהי ישראל וגו׳ עד ולאחזק לא׳ תיבות: וחסדיה יושב חסד חמש. חמש היו לבד משלומית אחותם: ובני שמעיה חטוש ויגאל ובריח ונעריה ושפט ששה. אינם אלא חמשה ויש בו טעם כמו שכתוב למטה במשמרות הלוים לידותן בני ידותן גדליהו וצרי וישעיה חשביהו ומתתיהו ששה ואינם כי אם ה׳: וראיה כן מנהג היחס הזה אף על פי שלא הזכיר עדיין ראיה כי דורות דורות קחשיב וכן ובני חלאה צרת וצחר ואתנן: וקוץ הוליד ועדיין לא הזכיר קוץ ומזכיר את בניו: ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים. מושב למעלה: ואשת חצרון אביה ותלד לו את אשחור אבי תקוע כי לא ייחס עד עתה: ואמו קראה שמו יעבץ לאמ׳ כי ילדתי בעצב. וכינה שמו יעבץ ודוגמתו בן אוני: והרבית את גבולי. בתלמ׳: והיתה ידך עמי ועשית מרעה. אם תהיה עמי ותצילני מרעה: לבלתי עצבי. שלא יארע לי שום נזק וצער ועצב והוא נדר מה שנדר: ויבא אלהים את אשר שאל. ושלם נדרו ומכאן מביאין ראיה כשפוסקין צדקה בעבור שאין נודרין אלא נותנין בלא נדר ומדרשו ידוע: וכלוב

בני גרשון באהל מועד · ואלפים צנה ואלפים כלם וגם · והאלפים והעירים עבדי האדמה · ובקר וראיתם את כבוד יי' בשמעו אל תלנתיכם · והבקר ומראה הערב
והבקר · וגרים ובאו עמים רבים וגוים עצומים · והגוים כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו · וגבהם אם עשק רש וגזל ומשפט וצדק תראה במדינה · והגבהם

וּכְלוּב אֲחִי־שׁוּחָה הוֹלִיד אֶת־מְחִיר הוּא אֲבִי
אֶשְׁתּוֹן׃ וְאֶשְׁתּוֹן הוֹלִיד אֶת־בֵּית רָפָא וְאֶת־פָּסֵחַ
וְאֶת־תְּחִנָּה אֲבִי עִיר נָחָשׁ אֵלֶּה אַנְשֵׁי רֵכָה׃
וּבְנֵי קְנַז עָתְנִיאֵל וּשְׂרָיָה וּבְנֵי עָתְנִיאֵל
חֲתַת׃ וּמְעוֹנֹתַי הוֹלִיד אֶת־עָפְרָה וּשְׂרָיָה הוֹלִיד
אֶת־יוֹאָב אֲבִי גֵּיא חֲרָשִׁים כִּי חֲרָשִׁים הָיוּ׃
וּבְנֵי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה עִירוּ אֵלָה וָנָעַם וּבְנֵי אֵלָה וּקְנַז׃
וּבְנֵי יְהַלֶּלְאֵל זִיף וְזִיפָה תִּירְיָא וַאֲשַׂרְאֵל׃ וּבֶן־עֶזְרָה
יֶתֶר וּמֶרֶד וְעֵפֶר וְיָלוֹן וַתַּהַר אֶת־מִרְיָם וְאֶת־שַׁמַּי
וְאֶת־יִשְׁבָּח אֲבִי אֶשְׁתְּמֹעַ׃ וְאִשְׁתּוֹ הַיְהֻדִיָּה יָלְדָה
אֶת־יֶרֶד אֲבִי גְדוֹר וְאֶת־חֶבֶר אֲבִי שׂוֹכוֹ וְאֶת־
יְקוּתִיאֵל אֲבִי זָנוֹחַ וְאֵלֶּה בְּנֵי בִּתְיָה בַת־פַּרְעֹה
אֲשֶׁר לָקַח מָרֶד׃ וּבְנֵי אֵשֶׁת הוֹדִיָּה
אֲחוֹת נַחַם אֲבִי קְעִילָה הַגַּרְמִי וְאֶשְׁתְּמֹעַ הַמַּעֲכָתִי׃
וּבְנֵי שִׁימוֹן אַמְנוֹן וְרִנָּה בֶּן־חָנָן וְתִילוֹן וּבְנֵי יִשְׁעִי
זוֹחֵת וּבֶן־זוֹחֵת׃ בְּנֵי שֵׁלָה בֶן־יְהוּדָה עֵר אֲבִי לֵכָה
וְלַעְדָּה אֲבִי מָרֵשָׁה וּמִשְׁפְּחוֹת בֵּית־עֲבֹדַת הַבֻּץ
לְבֵית אַשְׁבֵּעַ׃ וְיוֹקִים וְאַנְשֵׁי כֹזֵבָא וְיוֹאָשׁ וְשָׂרָף
אֲשֶׁר־בָּעֲלוּ לְמוֹאָב וְיָשֻׁבִי לָחֶם וְהַדְּבָרִים עַתִּיקִים׃
הֵמָּה הַיּוֹצְרִים וְיֹשְׁבֵי נְטָעִים וּגְדֵרָה עִם־הַמֶּלֶךְ
בִּמְלַאכְתּוֹ יָשְׁבוּ שָׁם׃
בְּנֵי שִׁמְעוֹן נְמוּאֵל וְיָמִין יָרִיב זֶרַח שָׁאוּל׃
שַׁלֻּם בְּנוֹ מִבְשָׂם בְּנוֹ מִשְׁמָע בְּנוֹ׃ וּבְנֵי מִשְׁמָע
חַמּוּאֵל בְּנוֹ זַכּוּר בְּנוֹ שִׁמְעִי בְנוֹ׃ וּלְשִׁמְעִי בָּנִים
שִׁשָּׁה עָשָׂר וּבָנוֹת שֵׁשׁ וּלְאֶחָיו אֵין בָּנִים רַבִּים וְכֹל

מִשְׁפַּחְתָּם לֹא הִרְבּוּ עַד־בְּנֵי יְהוּדָה׃
וַיֵּשְׁבוּ בִּבְאֵר־שֶׁבַע וּמוֹלָדָה וַחֲצַר
שׁוּעָל׃ וּבְבִלְהָה וּבְעֶצֶם וּבְתוֹלָד׃ וּבִבְתוּאֵל
וּבְחָרְמָה וּבְצִקְלָג׃ וּבְבֵית מַרְכָּבוֹת וּבַחֲצַר
סוּסִים וּבְבֵית בִּרְאִי וּבְשַׁעֲרָיִם אֵלֶּה עָרֵיהֶם עַד־
מְלֹךְ דָּוִיד׃ וְחַצְרֵיהֶם עֵיטָם וָעַיִן רִמּוֹן וְתֹכֶן
וְעָשָׁן עָרִים חָמֵשׁ׃ וְכָל־חַצְרֵיהֶם אֲשֶׁר
סְבִיבוֹת הֶעָרִים הָאֵלֶּה עַד־בָּעַל זֹאת מוֹשְׁבֹתָם
וְהִתְיַחְשָׂם לָהֶם׃ וּמְשׁוֹבָב וְיַמְלֵךְ וְיוֹשָׁה
בֶּן־אֲמַצְיָה׃ וְיוֹאֵל וְיֵהוּא בֶּן־יוֹשִׁבְיָה בֶּן־שְׂרָיָה בֶּן־
עֲשִׂיאֵל׃ וְאֶלְיוֹעֵינַי וְיַעֲקֹבָה וִישׁוֹחָיָה וַעֲשָׂיָה
וַעֲדִיאֵל וִישִׂימִאֵל וּבְנָיָה׃ וְזִיזָא בֶּן־שִׁפְעִי בֶן־אַלּוֹן
בֶּן־יְדָיָה בֶן־שִׁמְרִי בֶן־שְׁמַעְיָה׃ אֵלֶּה הַבָּאִים
בְּשֵׁמוֹת נְשִׂיאִים בְּמִשְׁפְּחוֹתָם וּבֵית אֲבוֹתֵיהֶם
פָּרְצוּ לָרוֹב׃ וַיֵּלְכוּ לִמְבוֹא גְדֹר עַד לְמִזְרַח הַגָּיְא
לְבַקֵּשׁ מִרְעֶה לְצֹאנָם׃ וַיִּמְצְאוּ מִרְעֶה שָׁמֵן וָטוֹב
וְהָאָרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם וְשֹׁקֶטֶת וּשְׁלֵוָה כִּי מִן־חָם
הַיֹּשְׁבִים שָׁם לְפָנִים׃ וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה הַכְּתוּבִים בְּשֵׁמוֹת
בִּימֵי יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וַיַּכּוּ אֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־
הַמְּעִינִים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ שָׁמָּה וַיַּחֲרִימֻם עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתֵּיהֶם כִּי־מִרְעֶה לְצֹאנָם שָׁם׃ וּמֵהֶם
מִן־בְּנֵי שִׁמְעוֹן הָלְכוּ לְהַר שֵׂעִיר אֲנָשִׁים חֲמֵשׁ
מֵאוֹת וּפְלַטְיָה וּנְעַרְיָה וּרְפָיָה וְעֻזִּיאֵל בְּנֵי יִשְׁעִי
בְּרֹאשָׁם׃ וַיַּכּוּ אֶת־שְׁאֵרִית הַפְּלֵטָה לַעֲמָלֵק וַיֵּשְׁבוּ
שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

ובקף סבכי היער בברזל והלבנון · וגבה עדה נא גאון וגבה · והגבה והאולם אשר על פני הארץ · וגבוה כי רם יי' ושפל יראה · והגבוה כה אמר יי' הסיר המצנפת הרם
העטרה · ודל כבין חכם בעיניו איש · והדל העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט · והרים כה אמר יי' הסיר המצנפת והרים העטרה · והדרים ואשוב ואשא עיני והנה ארבע ·

רשי

וכלוב אחי שוחה · משפחות הוא דקחשיב בקצור לשון אעפ שאין מזכירו למעלה וכן ובני קנז אעפ שלא הזכירו למעלה וכן ומעונתי כמו כן לא הזכירו כי כן דרך כל הספר הזה : אבי עיר נחש · שם עיר ותחנה שר עליה : אלה אנשי רכה · בני אשתון ישבו באותו מקום ברכה · ע"א אנשי רכה המשפחה היתה מכונה אנשי רכה : ושריה הוליד את יואב אבי גיא חרשים · יואב היה שר על עמק שיש בה חרשים ולמה אני קורא אותה גיא חרשים : כי חרשים היו · פתרון אותן שישבו בגיא החרשים חרשים המה ועל שמם נקרא הגיא : ובני כלב בן יפונה · אמרו רבותינו כלב בן יפונה זה כלב בן חצרון ולמה נקרא בן יפונה שפינה מעצת מרגלים ואל תתמה שהרי יחס כבר משפחת כלב בן חצרון שהרי כן הדרך שמייחס קצת ומדלג על משפחה האחרת ואחר כן תופש משפחה ראשונה : ובני אלה וקנז · כך היה שמו וקנז : ואשתו היהודיה · אשת כלב שגולדה מיהודית : ירד אבי גדור וגו' · שרי העיירות כדכתי' ביהושע ויקרעם וזנוח ואלחול בית צור וגדור ירמות ועדלם סוכה ועזקה : ואלה בני בתיה בת פרעה · הוי"ו מפרדת בין בני יהודיה ובין בני בתיה : אשר לקח מרד · כלב הוא מרד שמרד בעצת מרגלים וכן דרך היחס שאפילו לאחר אומ' בני כמו ובני אלה וקנז : בני שלה בן יהודה · לפי שעדיין לא יחסו מייחסו עתה שמשום כבודו של דוד מקדים ליחס בני תמר פרץ וזרח שמהם יצא גם הוא ועכשיו שייחס כל משפחות פרץ מתחיל לייחס כל משפחות שלה שהיו באותו הדור : ומשפחות בית עבודת הבוץ · ליריעות המקדש אף הם היו מבני שלה : ויוקים אנשי כוזבא עד ויושבי לחם · כל אלה בני שלה בן יהודה : ויואש ושרף · רבותינו אומרי' זה מחלון וכליון : והדברים עתיקים · פתרו' אל תאמר לפי שהתחלתי לייחס מאנשי דורינו שכולם היו אחרי כן אלא כולן שנאמרו בפסוק זה העתיקי' הראשוני' שהיו בימים קדמוני' : המה היוצרים · המה יוקים אנשי כוזיבא ויושבי לחם היו יוצרי חומר למלאכת המלך וגם קדרו' למאכל המלך וגם לכהני' : יושבי נטעים · שהיו עוסקי' בנטיעות של מלך : וגדרה · אומנים עושי גדר אבנים למלאכת המלך : עם המלך · פתרו' הושיבן המלך באותן העיירות לפי שהיו עושים מלאכתו דוגמ' במשפטים בשואל בעליו עמו לא ישלם כלומר עמו במלאכתו : בני שמעון · לפי ששמעון יושב בחלק יהודה הוא מקדימו

לייחסו ולדבר בשירותיו קודם לראובן : ולאחיו אין בנים רבים וכל משפחתם לא הרבו עד בני יהודה · לא הרבו בנים כבני יהודה ולפי שהיו מועטים וחלק יהודה רב מהם קבל יהודה שמעון בחלקו כי שמעון לא היה לו חלק בארץ ישראל שנ' אחלקם ביעקב ואפיצם בישרא' ושנינו בבר"ר אחלקם להעמיד סופרים בישרא' בבתי כנסיות כו' ותניין שקבלו דכתיב מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם פן תרבה עליהם חית השדה ומה שכתיב ויעל הגורל לבני שמעון כך היה המעשה אפילו גורל איזה שבט יקבל שמעון בחלקו ונפל הגורל בחלקו של יהודה וגם מה שכתוב ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך בחלק שנתתי לך : וישבו בבאר שבע · בני שמעון ישבו באותן עיירות של יהודה : אלה עריהם עד מלך דוד · פתרון כשהרבו בני יהודה עשו תרעומת על בני שמעון בימי שאול ורצו לגרשם מארצם ולא היה יכול לגרשם ואף כי היה כל ימיו בטירדא ובמלחמות וכשמלך דוד באו שבטו לשאול מבני שמעון את ארצם שהשאילו להם והלך דוד וגרשם כי שאול לא תשש בכך מפני שנאת דוד שהיה מיהודה וזהו שכתב אלה עריהם עד מלך וכשמלך דוד גרשם : מפיר' אלעזר בר' משלם ז"ל וכן פי' לי רבינו שלמה בר' לוי' אחי רבי' משה הדרשן : וחצריהם · הכפרי' מי היו עיטם ועין ורמון וגו' : זאת מושבותם והתייחסם להם · פתרון אף על פי שייחסם כאן מקצתם אל תאמר שלא היו כי אם אותן שהרי יש ספר יחוס אחר ושם היו יחוסין כל שבט ושבט כך היה לו מפרש יחוסו בפני עצמו : ומשובב · וכל הכתובין : אלה הבאים בשמות נשיאים במשפחתם ובית אבותיה' פרצו לרב · לא היה להם מקום ליטב : וילכו · על כן למבוא גדור וגו' לבקש מרעה לצאנם : כי מן חם היושבים שם לפנים · בשקט ובשלוה היו יושבים ולא בא אדם להרע להם לפיכך לא נזהרו כשבאו עליהם להלחם ודוגמתו בשופטים ויבאו על ליש על עם שקט ובוטח וגו' ודבר אין להם עם אדם לפי שהיו שקטים לא היו יראים ולא כרתו ברית עם שום אדם לעזרם לפיכך כשבאו אותם חמש מאות וגם כתו' לשם כמשפט צידונים שקט ובוטח וגו' : ויכו את שארית הפליטה · שהכריתת דוד כי דוד הכרית כל זכר באדום : ובני

וחשים משכב וספות וכלי יוצר׳ וחשים ויאמר ארנן אל דוד· וחצר הגדולה סביב שלשה· והחצר וירא כבוד יי׳ דיחזקאל· וחכמים אנשי לצון יפיחו· ודחכמים
אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד· ובלא ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון ומלא ברכת· והבלא ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בניך׳ ומשחית עלה אריה מסבכו

ה ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו
יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף בן ישראל
ולא להתיחש לבכרה: כי יהודה גבר באחיו
ולנגיד ממנו והבכרה ליוסף:
בני ראובן בכור ישראל חנוך ופלוא חצרון
וכרמי: בני יואל שמעיה בנו גוג בנו שמעי בנו:
מיכה בנו ראיה בנו בעל בנו: בארה בנו אשר
הגלה תלגת פלנאסר מלך אשר הוא נשיא
לראובני: ואחיו למשפחתיו בהתיחש לתלדותם
הראש יעיאל וזכריהו: ובלע בן עזז בן שמע בן
יואל הוא יושב בערער ועד נבו ובעל מעון:
ולמזרח ישב עד לבוא מדברה למן הנהר פרת כי
מקניהם רבו בארץ גלעד: ובימי שאול עשו
מלחמה עם ההגראים ויפלו בידם וישבו באהליהם
על כל פני מזרח לגלעד: ובני גד לנגדם ישבו
בארץ הבשן עד סלכה: יואל הראש ושפם
המשנה ויעני ושפט בבשן: ואחיהם לבית
אבותיהם מיכאל ומשלם ושבע ויורי ויעכן וזיע
ועבר שבעה: אלה בני אביחיל בן חורי בן ירוח
בן גלעד בן מיכאל בן ישישי בן יחדו בן בוז:
אחי בן עבדיאל בן גוני ראש לבית אבותם:
וישבו בגלעד בבשן ובבנתיה ובכל מגרשי שרון
על תוצאותם: כלם התיחשו בימי יותם מלך
יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל:
בני ראובן וגדי וחצי שבט מנשה מן בני חיל
אנשים נשאי מגן וחרב ודרכי קשת ולמודי
מלחמה ארבעים וארבעה אלף ושבע מאות
וששים יצאי צבא: ויעשו מלחמה עם ההגריאים
ויטור ונפיש ונודב: ויעזרו עליהם וינתנו בידם
ההגריאים וכל שעמהם כי לאלהים זעקו במלחמה
ונעתור להם כי בטחו בו: וישבו מקניהם גמליהם
חמשים אלף וצאן מאתים וחמשים אלף וחמורים
אלפים ונפש אדם מאה אלף: כי חללים רבים
נפלו כי מהאלהים המלחמה וישבו תחתיהם עד
הגלה: ובני חצי שבט
מנשה ישבו בארץ מבשן עד בעל חרמון ושניר
והר חרמון המה רבו: ואלה ראשי בית אבותם
ועפר וישעי ואליאל ועזריאל וירמיה והודויה
ויחדיאל אנשים גבורי חיל אנשי שמות ראשים
לבית אבותם: וימעלו באלהי אבתיהם ויזנו אחרי
אלהי עמי הארץ אשר השמיד אלהים מפניהם:
ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת
רוח תלגת פלנסר מלך אשור ויגלם לראובני
ולגדי ולחצי שבט מנשה ויביאם לחלח וחבור
והרא ונהר גוזן עד היום הזה:
בני לוי גרשון קהת ומררי:
ובני קהת עמרם יצהר וחברון ועזיאל:
ובני עמרם אהרן ומשה ומרים ובני
אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר:
אלעזר הוליד את פינחס פינחס הוליד את אבישוע
ואבישוע הוליד את בקי ובקי הוליד את עזי:
ועזי הוליד את זרחיה וזרחיה הוליד את מריות:

ומשחית גוים· והמשחית ותהי חרדה כמתנה בשדה· ומשלח יפיח כזבים עד שקר· והמשלח את השעיר לעזאזל יעמד חי· ונגע לא תאנה אליך רעה ונגע לא· ונגע
וראה הכהן אחרי הכבס את הנגע והנה׳ ושטן הפקד עליו רשע ושטן· והשטן ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד׳ ועירים גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות·
והעירים והאלפים והעירים· ופרה ודוב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן· והפרה והעזים והפרה· וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם· והצרעת ויזעף עזיהו·

רשי

ובני ראובן בכור ישראל. ואם תאמר אם כן שהיה בכור למה לא יצא ממנו מלכות כי הוא בודאי הבכור: ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף. ואת' אם כן למה לא מלכו בני יוסף לכך אמ' ולא להתייחס לבכורה חלק בכורו ולא בכורה כי יהודה אפילו לא חלל ראובן הבכור' ולא נקלחה ממנו אפילו הכי היה הגון יהודה למלוך: כי יהודה גבר באחיו. שנאמר גור אריה יהודה: ולנגיד ממנו. שיצא ממנו מלכות ועל שם כך נקרא המלך נגיד שהוא המוציא והמביא והבכורה והמלכות נטלה מראובן ונתנה המלכות ליהודה כדכתיב כי יהודה גבר באחיו אבל חלק הבכורה נתנה ליוסף לשני בניו: בני ראובן בכור ישר'. מתחיל עתה כבראשונה: בני יואל. דורות דורות קחשיב: אשר הגלה תלגת פלנאסר. קודם לסנחריב וכן היה סדרן פול היה בשמלך מנחם בן גדי ובימי פקח בן רמליה בא תגלת פלנאסר מלך אשור ובימי הושע בן אלה בא שלמאנסר מלך אשור ובימי חזקיהו סנחריב ופרשו רבותינו פול וכולם סנחריב: הוא נשיא לראובני. באותו זמן שהגלוהו תלגת פלנאסר: בהתיחש לתולדותם הראש יעיאל וזכריהו. פתרו' הרי לא יחסתי לך מן ראובן כי אם קצת ועיקר יחוסו במקום יחוסו על דברי הימים למלכי ישראל היה יעיאל וזכריהו הראש שעל ידן כלל יחוסן: ועד נבו ובעל מעון. שבימים קדמונים קודם שבאו לידי ישראל נקראו נבו ובעל מעון על שם [illegible] עד היום הזה לקרות [illegible] אבל כשבאו לידי ישראל הסבו שמותם כדכתיב ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם כלומר ישר' הסבו שמותם ואת שבמה לפי שלא נקראת על שם תועבותיה לא הוסבו שמה ובמגילה מפרש כי נבו ובעל מעון שם ע"ז הם: עם ההגריאים. הם הישמעאלים ועל שם אמם קוראם הגריאים בני הגר הין: וישבו באהליהם. שכן מנהג ערביים לישב באהלים: ובני גד לנגדם ישבו: אצלם כמו ואלכה לנגדך: ואחיהם לבית אבותיהם. במקום יחוסן: מיכאל ומשלם. אלו היו ראשי אבותיהם של אותו יחס כי כלם התיחשו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל: בני ראובן וגדי וחצי שבט מנשה מן בני חיל וגו'. כלומר כולם נתקבצו ועשו מלחמה עם ההגריאים: ויטור ונפיש. בנין של ישמעאל הם: ויעזרו עליהם. כי יי' עזרם: וינתנו בידם ההגריאים וכל שעמהם. אומות אחרים לעזרם: ונעתור להם. דוגמ' ויעתר להם יי': ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ אשר השמיד אלהים מפניהם. פתרו' הם זנו אחרי אלהי עמי הארץ ואותם עם אשר השמידם אלהים מפניהם שאלהיהם לא היה יכול לעוזרם ולא שמו על לבם אחרי השמידם מפניך ולא היה יכול לעזרם ולכו כמו כן לא יעזור הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה יש מפרשי' עזריה הוא היה עזריה הראשון ומעזריה עד שריה שהיה בחורבן הבית ח' כהני' ומכאן הוגהו ביומא בפרק ראשון ובויקרא רבה ובספרי פרשת פנחס ח' כהנים שמשו בבית הראשון ויש אומרים יח ולא זה וזה יש בהם רוח חיים כי צדוק הוא היה הראשון שכהן בימי שלמה ועוד אזה אמריה היה בימי יהושפט דכתיב והנה אמריהו כהן הראש והוא בן עזריהו שהיה בימי עזיהו ובימי חזקיהו שהיה אחרי יהושפט ואת עזריהו אבי שריה היה והיכן חלקיהו הכהן הגדול שהיה בימי יאשיהו אלא מדרוקים לחשוב וי"ב כהנים היו מצדוק עד שריה וכן מצינו בויקרא רבה מדוייק ובסיפרי מדוייק ירושלמי ומה שכתוב בעזריה הוא אשר כהן בבית מפורש בסיפרי ירושלמי כך וכי הוא לבדו כהן ובימי שלמה כהן והלא גם שאר כהנים כמו כן כהנו אלא לפי שמסר נפשו על קדושת הבית שלא הניח את עזיהו להקטיר לכך נאמר הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה והוא עזריהו שהיה בימי עזיהו ובימי חזקיהו ועזריה בן אחימעץ הוא אמריהו שכהן בימי יהושפט כמו שנקרא עזיהו עזריהו דכתי' במלכים בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם וגו' מלך עזריהו ונקרא עזריה בן אחימעץ זכריהו דכתיב ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו המבין בראת אלהים וגו': ויהוצדק

וקדש ואשמעה אחד קדש מדבר ׳ והקדש ואחרי השבעים ששים ׳ ורגלים עינים הייתי לעור ורגלים ׳ והרגלים וילכו לקברה ולא מצאו בה ׳ ושיר כי בימי דוד ואסף ׳
והשיר כל הקהל משתחוים ׳ ושופט ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו ׳ והשפט על הרע כפים ׳ ותכן ועתה לכו עבדו ותכן לא ינתן ׳ והתבן לסוסים ולרכש ׳ ותרומה
והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה ׳ והתרומה הקבע אדם אלהים דתריסר ׳ והורות ועל הר סיני ירדת והתורת אלה החקים והמשפטים והתורת

מריות הוליד את־אמריה ואמריה הוליד את־
אחיטוב׃ ואחיטוב הוליד את־צדוק וצדוק הוליד
את־אחימעץ׃ ואחימעץ הוליד את־עזריה ועזריה
הוליד את־יוחנן׃ ויוחנן הוליד את־עזריה הוא
אשר כהן בבית אשר־בנה שלמה בירושלם׃ ל׳ וא׳ יכהן
ויולד עזריה את־אמריה ואמריה הוליד את־
אחיטוב׃ ואחיטוב הוליד את־צדוק וצדוק הוליד
את־שלום׃ ושלום הוליד את־חלקיה וחלקיה
הוליד את־עזריה׃ ועזריה הוליד את־שריה
ושריה הוליד את־יהוצדק׃ ויהוצדק הלך בהגלות
יהוה את־יהודה וירושלם ביד נבכדנאצר׃ ו׳ חס׳
ו בני לוי גרשם קהת ומררי׃ ואלה שמות ב׳ חס׳ בכי׳
בני־גרשום לבני ושמעי׃ ובני קהת עמרם ויצהר ה׳ כמו׳ דחיין בשמהתהון
וחברון ועזיאל׃ בני מררי מחלי ומשי ואלה ל׳ חס׳
משפחות הלוי לאבתיהם׃ לגרשום לבני בנו יחת ו׳ חס׳ בכי׳
בנו זמה בנו׃ יואח בנו עדו בנו זרח בנו יאתרי ל׳
בנו׃ בני קהת עמינדב בנו קרח בנו אסיר בנו׃ ל׳
אלקנה בנו ואביסף בנו ואסיר בנו׃ תחת בנו
אוריאל בנו עזיה בנו ושאול בנו׃ ובני אלקנה
עמשי ואחימות׃ אלקנה בנו אלקנה צופי בנו ל׳ בכי ק׳
ונחת בנו׃ אליאב בנו ירחם בנו אלקנה בנו׃
ובני שמואל הבכר ושני ואביה׃ בני מררי מחלי ל׳ חס׳ בכתו׳
לבני בנו שמעי בנו עזה בנו׃ שמעא בנו חגיה בנו ל׳
עשיה בנו׃ ואלה אשר העמיד דויד
על־ידי־שיר בית יהוה ממנוח הארון׃ ויהיו ל׳ ומ׳
משרתים לפני משכן אהל־מועד בשיר עד־בנות ג׳ רגש׳
שלמה את־בית יהוה בירושלם ויעמדו כמשפטם
על־עבודתם׃ ואלה העמדים ובניהם מבני הקהתי ו׳ כמי׳
הימן המשורר בן־יואל בן־שמואל׃ בן־אלקנה ל׳ ומ׳ ל׳
בן־ירחם בן־אליאל בן־תוח׃ בן־ציף בן־אלקנה ל׳ בוף ק׳
בן־מחת בן־עמשי׃ בן־אלקנה בן־יואל בן־עזריה
בן־צפניה׃ בן־תחת בן־אסיר בן־אביסף בן־
קרח׃ בן־יצהר בן־קהת בן־לוי בן־ישראל׃ ל׳
ואחיו אסף העמד על־ימינו אסף
בן־ברכיהו בן־שמעא׃ בן־מיכאל בן־בעשיה ד׳ ל׳

ל׳ בן־מלכיה׃ בן־אתני בן־זרח בן־עדיה׃ בן־
כ׳ חס׳ איתן בן־זמה בן־שמעי׃ בן־יחת בן־גרשם בן־
לוי׃ ובני מררי אחיהם על־השמאול
ל׳ איתן בן־קישי בן־עבדי בן־מלוך׃ בן־חשביה
ט׳ ית׳ ל׳ בן־אמציה בן־חלקיה׃ בן־אמצי בן־בני בן־שמר׃
בן־מחלי בן־מושי בן־מררי בן־לוי׃ ואחיהם
ל׳ חל׳ ג׳ חל׳ בכי׳ הלוים נתונים לכל־עבודת משכן בית האלהים׃
ג׳ ט׳ חל׳ בסי׳ ואהרן ובניו מקטירים על־מזבח העולה ועל־
ג׳ מזבח הקטרת לכל מלאכת קדש הקדשים ולכפר
ד׳ על־ישראל ככל אשר־צוה משה עבד האלהים׃
י״ג ואלה בני אהרן אלעזר בנו פינחס בנו
אבישוע בנו׃ בקי בנו עזי בנו זרחיה בנו׃ מריות
בנו אמריה בנו אחיטוב בנו׃ צדוק בנו אחימעץ
ל׳ חל׳ בנו׃ ואלה מושבותם
ג׳ חל׳ לטירותם בגבולם לבני אהרן למשפחת הקהתי
כי להם היה הגורל׃ ויתנו להם את־חברון בארץ
יהודה ואת־מגרשיה סביבתיה׃ ואת־שדה העיר
ואת־חצריה נתנו לכלב בן־יפנה׃
ד׳ ולבני אהרן נתנו את־ערי יהודה המקלט את־
חברון ואת־לבנה ואת־מגרשיה ואת־יתר ואת־
ל׳ אשתמע ואת־מגרשיה׃ ואת־חילן ואת־מגרשיה
ל׳ וא׳ ואת דביר ה׳ סוס קריתה את־דביר ואת־מגרשיה׃ ואת־עשן ואת־מגרשיה
ואת־בית שמש ואת־מגרשיה׃
ו׳ כמו׳ את ואת ואת ואת ואת ומממטה בנימן את־גבע
ואת־מגרשיה ואת־עלמת ואת־מגרשיה ואת־
כלהון חל׳ בת״א ענתות ואת־מגרשיה כל־עריהם שלש עשרה
ל׳ ות׳ ל׳ עיר במשפחותיהם׃
ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה ממחצית
ו׳ דגש׳ מטה חצי מנשה בגורל ערים עשר׃
ג׳ בטעם׳ ית׳ כמו׳ דחיין ולבני גרשום למשפחותם ממטה יששכר
ראית כהון ד׳ מלין דחיין ומממטה אשר ומממטה נפתלי ומממטה מנשה בבשן
קרמ׳ ליח כתיב ו׳ תכיב׳ כתיב ו׳ ערים שלש עשרה׃
ג׳ דפנקין לבני מררי למשפחותם ממטה ראובן ומממטה גד
ו׳ דגשין ומממטה זבלון בגורל ערים שתים עשרה׃ ויתנו
בני־ישראל ללוים את־הערים ואת־מגרשיהם׃

אשר קדמאה דסיפרא ׃ כמשפטם ח׳ וסימ׳ מלבד עולת החדש ומנחתה דפנחס ׳ ומנחתם ונסכיהם לפרים דשביעי של חג ׳ ויקראו בקול גדול ויתגודדו ׳ כי אם כמשפטם
הראשון ׳ לבא לבית יי׳ כמשפטם ׳ ויעמדו כמשפטם על עבודתם ׳ ויעמדו על עמדם כמשפטם ׳ וא׳ כמשפטים עד היום הזה הם עשים ׃ ואת שדה ב׳ וסי׳ ואת שדה שמרון
ובנימן ׳ ואת שדה העיר ואת מגרשיה ׃ ועשן ה׳ שום קרתא בקריאה וסי׳ לבנה ועתר ׳ עין רמון ועתר ׳ ולאשר בבור עשן ׳ ותכן ועשן ׳ ואת עשן ואת מגרשיה דסיפרא ׃

רשי

ויהוצדק הלך בהגלות יי׳ את יהודה וירושלם ׳ ומה שכתוב בספר חגי יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול לא יהוצדק שמש מעולם בכהונה גדולה דהא הוגלה לבבל בימי יכניה כדכתיב ויהוצדק הלך בהגלות וגו׳ אלא יהושע בנו היה כהן גדול כשעלו מבבל בבית שני ומה שלא היה עזרא בן שריה הסופר כהן גדול ובן אחיו יהושע בן יהוצדק כיהן זהו הטעם לפי כי יהושע עלה עם זרובבל כמה ימים ושנים קודם שעלה עזרא ׃ ובני שמואל הבכור ושני ואביה ׳ ושני זה יואל פירו׳ והשני כלומר שני לראשון הוא היה אביה ושני לאביה הוא היה יואל שלא נכתב כי אם הסוס אסור וחמור אסור כמו והחמור וכן הפר שני דגדעון וכן הראשון ׃ ואלה אשר העמיד דוד וגו׳ ׳ כשהשיבוהו מבית עובד אדום כדכתיב ויעזב שם לפני ארון ברית יי׳ לאסף ולאחיו לשרת לפני ארון ברית יי׳ וגו׳ וכתיב ועובד אדום בן ידותון וחוסה לשוערים וגו׳ לפני משכן יי׳ אשר בגבעון ושלמה העמידן בבית המקדש בירושלם ׃ ויעמדו כמשפטם על עבודתם ׳ כמשפט אשר העמידן דוד ׃ ואחיו אסף העומד על ימינו ׳ של הימן ובניו ׃ ובני מררי אחיהם על השמאל ׳ דוגמ׳ שאת׳ בלשון אשכנז גברודיר על השמאל של הימן ובניו שהימן ובניו באמצע ׃ ואחיהם הלוים נתונים לכל עבודת משכן בית האלהים ׳ לשוערים ולהפשיט כדכתיב לקמן והלוים מפשיטין ׃ ואלה בני אהרן ׳ המקטירין על מזבח העולה ועל מזבח הקטורת ׃ צדוק בנו אחימעץ בנו ׳ לא חשיב כי אם אותם שהיו עד שלמה ׃ ואלה מושבותם לטירותם בגבולם וגו׳ עד כי להם היה הגורל ׳ ללוים ולכהנים מנחלתם כל ישר׳ הפילו גורלות על ארץ ישראל וכמה מארץ ישראל יבא להם ולכהני׳ וללוי׳ ויבא ליהודה הגורל מתחילה וזהו כי להם היה הגורל בראשונה לתת להם אותן עיירות שכתוב כאן ׃ נתנו לכלב ׳ כי משה נתן לו ׃ וממטה בנימן את גבע׳ כי הגורל נפל לבנימן לתת אלו העיירות ׃ ולבני קהת הנותרים ׳ כי הכהנים יצאו מקהת וכבר אמרו מה שנתנו לכהנים בני קהת ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה של לוי ׃ ממחצית מטה חצי מנשה בגורל ערים עשר ׳ ולחצי שבט המנשי נפל הגורל לתת לבני קהת הלוים ערים עשר ׃ ויתנו

אתהם ה׳ בקריאה וסי׳ וישכם לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך · והזהרת אתהם את החקים ואת התורות · וישמע י״י בקול ישראל ויתן את הכנעני · כבקרת רעה עדרו ·
ויתנו בגורל כמטה יהודה דספרא · ואת בלעם ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב · ואת בלעם בן בעור הקוסם · ואת בלעם ואת מגרשיה · ופואה
חד מן ד׳ זוגין מן כב קדמ׳ לא מפיק א׳ ותנינא מפיק וסימ׳ תומים וימלאו ימיה ללדת והנה תומים · תאומים ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה · ופוה ובני יששכר תולע ופוה

וַיִּתְּנוּ בַגּוֹרָל מִמַּטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה בְנֵי־
שִׁמְעוֹן וּמִמַּטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן אֵת הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־
יִקְרְאוּ אֶתְהֶם בְּשֵׁמוֹת׃ וּמִמִּשְׁפְּחוֹת
בְּנֵי קְהָת וַיְהִי עָרֵי גְבוּלָם מִמַּטֵּה אֶפְרָיִם׃ וַיִּתְּנוּ
לָהֶם אֶת־עָרֵי הַמִּקְלָט אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ בְּהַר
אֶפְרָיִם וְאֶת־גֶּזֶר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ וְאֶת־יָקְמְעָם
וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־בֵּית חוֹרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ וְאֶת
־אַיָּלוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־גַּת־רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃
וּמִמַּחֲצִית מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־עָנֵר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־
בִּלְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ לְמִשְׁפַּחַת לִבְנֵי־קְהָת
הַנּוֹתָרִים׃ לִבְנֵי גֵּרְשׁוֹם מִמִּשְׁפַּחַת
חֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ
וְאֶת־עַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר
אֶת־קֶדֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ אֶת־דָּבְרַת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃
וְאֶת־רָאמוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־עָנֵם וְאֶת־
מִגְרָשֶׁיהָ׃ וּמִמַּטֵּה אָשֵׁר אֶת־מָשָׁל
וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־עַבְדּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ וְאֶת־
חוּקֹק וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־רְחֹב וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃
וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ
וְאֶת־חַמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־קִרְיָתַיִם וְאֶת־
מִגְרָשֶׁיהָ׃ לִבְנֵי מְרָרִי הַנּוֹתָרִים
מִמַּטֵּה זְבֻלוּן אֶת־רִמּוֹנוֹ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ אֶת־תָּבוֹר
וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ וּמֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ לְמִזְרַח הַיַּרְדֵּן
מִמַּטֵּה רְאוּבֵן אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־
יַהְצָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ וְאֶת־קְדֵמוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ
וְאֶת־מֵיפַעַת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ וּמִמַּטֵּה־גָד אֶת־
רָאמוֹת בַּגִּלְעָד וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־מַחֲנַיִם וְאֶת־
מִגְרָשֶׁיהָ׃ וְאֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־יַעְזֵיר
ז וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ וְלִבְנֵי יִשָּׂשכָר
תּוֹלָע וּפוּאָה יָשִׁיב וְשִׁמְרוֹן אַרְבָּעָה׃ וּבְנֵי תוֹלָע
עֻזִּי וּרְפָיָה וִירִיאֵל וְיַחְמַי וְיִבְשָׂם וּשְׁמוּאֵל רָאשִׁים
לְבֵית־אֲבוֹתָם לְתוֹלָע גִּבּוֹרֵי חַיִל לְתֹלְדוֹתָם מִסְפָּרָם
בִּימֵי דָוִיד עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃
וּבְנֵי עֻזִּי יִזְרַחְיָה וּבְנֵי יִזְרַחְיָה מִיכָאֵל
וְעֹבַדְיָה וְיוֹאֵל יִשִּׁיָּה חֲמִשָּׁה רָאשִׁים כֻּלָּם׃ וַעֲלֵיהֶם
לְתֹלְדוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם גְּדוּדֵי צְבָא מִלְחָמָה
שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אָלֶף כִּי־הִרְבּוּ נָשִׁים וּבָנִים׃ וַאֲחֵיהֶם
לְכֹל מִשְׁפְּחוֹת יִשָּׂשכָר גִּבּוֹרֵי חֲיָלִים שְׁמוֹנִים וְשִׁבְעָה
אֶלֶף הִתְיַחְשָׂם לַכֹּל׃ בִּנְיָמִן בֶּלַע
וָבֶכֶר וִידִיעֲאֵל שְׁלֹשָׁה׃ וּבְנֵי בֶלַע אֶצְבּוֹן וְעֻזִּי
וְעֻזִּיאֵל וִירִימוֹת וְעִירִי חֲמִשָּׁה רָאשֵׁי בֵּית אָבוֹת
גִּבּוֹרֵי חֲיָלִים וְהִתְיַחְשָׂם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף
וּשְׁלֹשִׁים וְאַרְבָּעָה׃ וּבְנֵי בֶכֶר זְמִירָה
וְיוֹעָשׁ וֶאֱלִיעֶזֶר וְאֶלְיוֹעֵינַי וְעָמְרִי וִירֵמוֹת וַאֲבִיָּה
וַעֲנָתוֹת וְעָלָמֶת כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי־בָכֶר׃ וְהִתְיַחְשָׂם
לְתֹלְדוֹתָם רָאשֵׁי בֵּית אֲבוֹתָם גִּבּוֹרֵי חָיִל עֶשְׂרִים
אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ וּבְנֵי יְדִיעֲאֵל בִּלְהָן
וּבְנֵי בִלְהָן יְעִישׁ וּבִנְיָמִן וְאֵהוּד וּכְנַעֲנָה וְזֵיתָן
וְתַרְשִׁישׁ וַאֲחִישָׁחַר׃ כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יְדִיעֲאֵל
לְרָאשֵׁי הָאָבוֹת גִּבּוֹרֵי חֲיָלִים שִׁבְעָה־עָשָׂר אֶלֶף
וּמָאתַיִם יֹצְאֵי צָבָא לַמִּלְחָמָה׃ וְשֻׁפִּם וְחֻפִּם בְּנֵי
עִיר חֻשִׁם בְּנֵי אַחֵר׃ בְּנֵי נַפְתָּלִי יַחֲצִיאֵל וְגוּנִי וְיֵצֶר
וְשַׁלּוּם בְּנֵי בִלְהָה׃ בְּנֵי מְנַשֶּׁה
אַשְׂרִיאֵל אֲשֶׁר יָלָדָה פִּילַגְשׁוֹ הָאֲרַמִּיָּה יָלְדָה אֶת־
מָכִיר אֲבִי גִלְעָד׃ וּמָכִיר לָקַח אִשָּׁה לְחֻפִּים
וּלְשֻׁפִּים וְשֵׁם אֲחֹתוֹ מַעֲכָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִי צְלָפְחָד
וַתִּהְיֶנָה לִצְלָפְחָד בָּנוֹת׃ וַתֵּלֶד מַעֲכָה אֵשֶׁת־מָכִיר
בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּרֶשׁ וְשֵׁם אָחִיו שָׁרֶשׁ וּבָנָיו אוּלָם
וָרָקֶם׃ וּבְנֵי אוּלָם בְּדָן אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד בֶּן־מָכִיר
בֶּן־מְנַשֶּׁה׃ וַאֲחֹתוֹ הַמֹּלֶכֶת יָלְדָה אֶת־אִישְׁהוֹד
וְאֶת־אֲבִיעֶזֶר וְאֶת־מַחְלָה׃ וַיִּהְיוּ בְּנֵי שְׁמִידָע
אַחְיָן וָשֶׁכֶם וְלִקְחִי וַאֲנִיעָם׃

דבראשית · ופואה ולבני יששכר תולע ופואה דד״ה · ותזרני חיל למלחמה דשמואל · ותאזרני חיל למלחמה דתהלות · להשות גלים נצים להשאות גלים דישעיה ·
וחלופי׳ ד׳ זוגין מן כב קדמאה מפיק א׳ ותנינא לא מפיק א׳ וסימ׳ משאל ובמטה אשר דיהושע · משל ובמטה אשר דד״ה · וקראהו ויאמר לא ירד בני עמכם כי אחיו מת ·
וקרהו ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון · הבארתי צלק העמוני נחרי דשמואל · הברותי דד״ה · וירפאו את שבר בת עמי על נקלה קדמאה · וירפו את שבר

רשי

ויתנו בגורל ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון · אף על פי שלא הזכיר שמעון בתחילתן הוא נתן חלקו ממה שנתן לו יהודה וגם יהודה אינו נזכר למעלה בעיקר הנתינה וכל מה שמזכיר למעלה מויתנו להם את חברון עד וממטה בנימן הכל נתנו בני יהודה ובני שמעון ולפי שלא הזכירו למעלה מזכירו עתה כאן: אשר יקראו אתהם בשמות · כלומר אשר קראנו אותם בשמות למעלה לפי שהיה בנימין חבר עמהם לבני אהרן מזכירו אע״פ שהזכירו כבר: וממשפחות בני קהת ויהי ערי וגו׳ · אע״פ שנתנו להם חצי שבט מנשה נתנו להם גם אפרים על פי הגורל: וממחצית מטה מנשה · חד חצי מנשה שבעבר הירדן שבארץ ישראל: למשפחת לבני קהת הנותרים · הם הלוים ופתרו׳ הכל נתנו אפרים ומנשה לאותו הנותר שאות׳ למעלה ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה: לבני גרשום ממשפחת חצי מטה מנשה · אע״פ שנתנו לבני קהת על פי הגורל כפל גם להם הגורל לתת כמו כן לגרשם: לבני מררי הנותרים ממטה זבולן · כלומר שלא הגיע להם אותם שתים עשרה עיירות שנתנו להם ראובן וגד וזבולן וזהו הנותרים · ממטה זבולן מחלק זבולן נתנו לבני מררי הנותרים: ולבני יששכר תולע ופואה ישוב ושמרון · בחומש כתיב ויוב יוב הוא שמו ולפי שנתיישבו ללמוד תורה דכתיב מבני יששכר יודעי בינה לעתים לכך זכה ונקרא ישוב: ובני תולע · מספרם בימי דוד עשרים ושנים אלף ושש מאות כל אלה בני תולע לבד מבני עזי: ובני עזי וגו׳ שלשים וששה אלף כי הרבו נשים ובנים · וכל אלה היו לבד מאותן עשרים ושנים אלף ושש מאות של בני תולע: ואחיהם לכל משפחות: בין בני תולע בין בני עזי בין כל גבורי החיילים של דוד שמונים ושבעים אלף: התיחשם לכל · פתרו׳ לכל יחוס שלהם: בנימן בלע ובכר וידיעאל · זה שקורא בספר הישר אשבל: ושפים וחפים בני עיר חשים בני אחר · עזרא שכתב ספר היחס הזה לא היה יודע אם היו מבני בנימן אם לאו לפיכך כתבם לבדם וגם משום דכתיב ומכיר לקח אשה לחפים ולשפים מספקא ליה: בני נפתלי יחציאל וגו׳ · ומה שלא נתיחס יותר זהו הטעם כמפורש בשילהי מגילת ירושלמי ג׳ ספרים מצא עזרא וכל אחד ואחד מן היחס ומה שמצא כת׳ ומה שלא מצא לא כתב ומן בני נפתלי לא מצא יותר וזה הטעם שכל היחס הזה מיוחס בדילוג׳ כי דילג מספר זה אל ספר זה וחיברם ומה שלא היה יכול לכתוב בספר זה כת׳ בספר עזרא תדע כי נאמר בסמוך וכל ישראל התיחשו והנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה הגלו לבבל פתרו׳ אם רצונך לידע יחס עשרת שבטי׳ לך לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי כי ספר דברי הימים שלהם גלה עמהם אבל יהודה מצאתי ספרן בבבל ומה שמצאתי כתבתי: בני מנשה אשריאל אשר ילדה · פירוש אשר ילדה לו אשתו דוגמ׳ אשר ילדה אות׳ ללוי במצרים אבל פלגשו הארמיה ילדה את מכיר: ובני

כת עמי תנינא׳ וס״מ בלשון ארמי קרא משאל לנחרי אס״א׳ אחיחור ל׳ כתיב ח׳ ונעמן ואחיה · וחד אחיהוד ואינון חד מן ט״ו זוגין בקריאה מן ב״ב חד קרי ה׳ וחד קרי ח׳ וסימ׳
אחיחוד ונעמן ואחיה וגרא הוא· אחיהוד למטה בני אפרים נשיא· בחצן כה אמר אדני י״י הנה אשא אל גוים ידי· הצן ובאו עליך הצן רכב וגלגל· חמותי חציו שרפתי
כמו אש ועל חציו· והמותי את אימתי אשלח לפניך והמותי· ונחה עליו רוח י״י· ונהה ביום ההוא ישא עליכם משל· חורי ובשו עבדי פשתים· הורי ברכות אביך גברו על

ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה
בנו ותחת בנו: וזבד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד
והרגום אנשי־גת הנולדים בארץ כי ירדו לקחת
את־מקניהם: ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים
ויבאו אחיו לנחמו: ויבא אל־אשתו ותהר ותלד
בן ויקרא את־שמו בריעה כי ברעה היתה בביתו:
ובתו שארה ותבן את־בית־חורון התחתון ואת־
העליון ואת אזן שארה: ורפח בנו ורשף ותלח
בנו ותחן בנו: לעדן בנו עמיהוד בנו אלישמע
בנו: נון בנו יהושע בנו: ואחזתם ומשבותם בית
אל ובנתיה ולמזרח נערן ולמערב גזר ובנתיה
ושכם ובנתיה עד־עזה ובנתיה: ועל־ידי בני־
מנשה בית־שאן ובנתיה תענך ובנתיה מגדו
ובנותיה דור ובנותיה באלה ישבו בני יוסף בן־
ישראל: בני אשר ימנה
וישוה וישוי ובריעה ושרח אחותם: ובני בריעה
חבר ומלכיאל הוא אבי ברזות: וחבר הוליד את־
יפלט ואת־שומר ואת־חותם ואת שועא אחותם:
ובני יפלט פסך ובמהל ועשות אלה בני יפלט:
ובני שמר אחי ורוהגה יחבה וארם: ובן־הלם אחיו
צופח וימנע ושלש ועמל: בני צופח סוח וחרנפר
ושועל וברי וימרה: בצר והוד ושמא ושלשה
ויתרן ובארא: ובני יתר יפנה ופספה וארא: ובני
עלא ארח וחניאל ורציא: כל־אלה בני־אשר
ראשי בית־האבות ברורים גבורי חילים ראשי
הנשיאים והתיחשם בצבא במלחמה מספרם
ח אנשים עשרים וששה אלף:
ובנימן הוליד את־בלע בכרו אשבל השני ואחרח
השלישי: נוחה הרביעי ורפא החמישי: ויהיו
בנים לבלע אדר וגרא ואביהוד: ואבישוע ונעמן
ואחוח: וגרא ושפופן וחורם: ואלה בני אחוד
אלה הם ראשי אבות ליושבי גבע ויגלום אל־מנחת
: ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם והוליד את עזא
ואת־אחיחד: ושחרים הוליד בשדה מואב מן־

שלחו אתם חושים ואת־בערא נשיו: ויולד מן־
חדש אשתו את־יובב ואת־צביא ואת־מישא ואת־
מלכם: ואת־יעוץ ואת־שכיה ואת־מרמה אלה
בניו ראשי אבות: ומחשים הוליד את־אביטוב
ואת־אלפעל: ובני אלפעל עבר ומשעם ושמד כב
הוא בנה את־אונו ואת־לד ובנתיה: ובריעה ושמע
המה ראשי האבות ליושבי אילון המה הבריחו
את־יושבי גת: ואחיו ששק וירמות: וזבדיה וערד
ועדר: ומיכאל וישפה ויוחא בני בריעה:
וזבדיה ומשלם וחזקי וחבר: וישמרי ויזליאה
ויובב בני אלפעל: ויקים וזכרי וזבדי: ואליעני
וצלתי ואליאל: ועדיה ובראיה ושמרת בני שמעי:
וישפן ועבר ואליאל: ועבדון וזכרי וחנן:
וחנניה ועילם וענתתיה: ויפדיה ופניאל בני
ששק: ושמשרי ושחריה ועתליה: ויערשיה
ואליה וזכרי בני ירחם: אלה ראשי אבות
לתלדותם ראשים אלה ישבו בירושלם: ובגבעון
ישבו אבי גבעון ושם אשתו מעכה: ובנו הבכור
עבדון וצור וקיש ובעל ונדב: וגדור ואחיו וזכר:
ומקלות הוליד את־שמאה ואף־המה נגד אחיהם
ישבו בירושלם עם־אחיהם:
ונר הוליד את־קיש וקיש הוליד את־שאול ושאול
הוליד את־יהונתן ואת־מלכי־שוע ואת־אבינדב
ואת־אשבעל: ובן־יהונתן מריב בעל ומריב בעל
הוליד את־מיכה: ובני מיכה פיתון ומלך ותארע
ואחז: ואחז הוליד את־יהועדה ויהועדה הוליד
את־עלמת ואת־עזמות ואת־זמרי וזמרי הוליד את
־מוצא: ומוצא הוליד את־בנעא רפה בנו אלעשה
בנו אצל בנו: ולאצל ששה בנים ואלה שמותם
עזריקם בכרו וישמעאל ושעריה ועבדיה וחנן
כל־אלה בני אצל: ובני עשק אחיו אולם בכורו
יעוש השני ואליפלט השלשי: ויהיו בני־אולם
אנשים גבורי־חיל דרכי קשת ומרבים בנים ובני
בנים מאה וחמשים כל־אלה מבני בנימן:

ברכות הורי· חח ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב· הזה בן אדם הנבא ואמרת הילילו הה ליום· חרום כי כל איש אשר בו מום לא יקרב· והרום וקוץ הוליד את ענב·
יחלמון והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר· יהלומן ועתה פתוחיה יחד· חמק פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר· המק

רשי

ובני אפרים שותלח וגו' והרגום אנשי גת וגו' כי ירדו לקחת את מקניהם· ולא היו בקיאים במוצאי הדרכים ובמוצאי הארץ והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי הם היו בקיאים בארץ ההיא: ובתו שארה ותבן את בית חורון· שארה בנאתו: ואת אזן שארה· על שמה קראה שם העיר: ורפח בנו· של בריעה: ורשף ותלח בנים של רפח כמו כן חשיב דורות: ועל ידי בני מנשה בית שאן· פתרו' כמוך לבני מנשה כמו איש על ידו לרגליהם: הוא אבי ברזית· שר אותה העיר ובב״ר רבי לוי ורבי סימון רבי לוי אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות לכהני' שנמשחו בשמן זית רבי סימון אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות למלכים שנמשחו בשמן המשחה ולפי שהיה להם שמן הרבה היו מושחין בו לכך היו נאות דהא באשר כתי' וטובל בשמן רגלו ואמר רבי חנינא אמין ושמן שסכתני אמי את זירוכי לנערותי: ובנימן הוליד את בלע בכורו: כבר יחסו לעיל ולפי שרצה ליחס עד שאול המלך מתחיל ליחס מבנימן ושמות אחרים קוראם כאן וכל היחס למפרע והרוצה לדקדק רוב ערי הלוים ומגרשיהם האמורים כאן למפרע הן ביהושע כי עזרא ספרים מצא: ויגלום אל מנחת· מי הגלם ומפרש אחריו בפסוק ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם: מנחת· שם מדינה היא כדכתיב הרואה חצי המנחות וכתיב וחצי המנחתי: ושחרים הוליד· הוא היה אחד מן הגולים ולאחר שגלתו אותו מן הגלות הוליד את אלה: חושים ואת בערא נשיו· כך היו שמותיו של נשיו: ומחושים הוליד· זאת חשים אשתו שהזכירה למעלה ולפי שהפסיק' בחדש אשתו: ואחיו ששק· כל אלה בני אלפעל· ע״א ועיקר מן אחיו וששק עד ויוחא כל אלה בני בריעה ומזבדיה עד יובב כל אלה בני אלפעל ומן ויקים עד ושמרת כל אלה בני שמעי: ובגבעון ישבו אבי גבעון· פרשה זו עד כל אלה בני אצל כתוב' שני פעמים בספר זה וכן פרשת היושבים הראשונים אשר באחוזתם בעריהם ופרש' ומן הכהנים ידעיה בן יהוירב כמו כן בספר עזרא דכתיב ואלה שרי המדינה וזהו שמפרש בסוף מגלה ירושלמי ג' ספרים מצא עזרא ספר מעונים ספר זאטוטי ספר היאי' ובטלו דברי האחד וקיימו דברי השני' וכן מצאו הרב' ספרי ייחוסין כשמצאו ג' או ה' בטלו המועט וקיימו המרובים וכשמצאו זוגות כמו ובגבעון ישבו אבי גבעון הוצרך לכתוב שני פעמים שאין סדר ייחוסן שוה וכן היושבי' הראשונים מצא זוגות וחלוקים זה על זה כתבוהו שני פעמי' בכאן ובספרו ולמה לא כתב שניהן כאן אות' שבעזר' ואלה ראשי המדינה וגו' ולפי שייחס לשם עד ואלה הכהנים והלוים ומיחס עד ידעיה שהיה לאחר עזרא ומה ענין לפרש ולייחס בכאן בדברי הימי' דורות יחד ולאחר עזר' כי אם אות' שהיו בבית ראשון ובפרשה האחרת של ובגבעון ישבו וגו' ועוד אמרו חכמים בספר ולאכל ששה בנים תליסר אלפי גמלי טעיני מדרשות: וכל

וזאת תהיה המגפה אשר יגוף· לחלם והעטרות תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה· להלם וכן אחיו צופח· כחולל והוא מחולל מפשעינו מדכא· כחולל לשחוק אמרתי מהולל· נחה ועתה לך נחה את העם· נחה בן אדם נהה על המון מצרים· פרחח על ימין פרחח יקומו· פרחה וזה מעשה המנורה מקשה זהב· יחדו אלה בני אכיחל· יהדי ובני יהדי רגם ויותם· חרות על הלוחות· הרות בה אבר י״ על שלשה פשעי עמון· יעיאל ד׳ כת׳ יעואל וקרי׳ יעיאל וסימ׳ ובגבעון ישבו אבי גבעון· עזיא העשהרתי

ט וכל ישראל התיחשו והנם כתובים על
ספר מלכי ישראל ויהודה הגלו לבבל במעלם:
והיושבים הראשנים אשר באחזתם
בעריהם ישראל הכהנים הלוים והנתינים:
ובירושלם ישבו מן בני יהודה ומן בני בנימן
ומן בני אפרים ומנשה: עותי בן עמיהוד בן
עמרי בן אמרי בן בנימן בני פרץ בן יהודה:
ומן השילני עשיה הבכור ובניו: ומן בני זרח
יעואל ואחיהם שש מאות ותשעים: ומן בני
בנימן סלוא בן משלם בן הודויה בן הסנאה:
ויבניה בן ירחם ואלה בן עזי בן מכרי ומשלם
בן שפטיה בן רעואל בן יבניה: ואחיהם
לתלדותם תשע מאות וחמשים וששה כל אלה
אנשים ראשי אבות לבית אבתיהם:
ומן הכהנים ידעיה ויהויריב ויכין:
ועזריה בן חלקיה בן משלם בן צדוק בן מריות
בן אחיטוב נגיד בית האלהים: ועדיה
בן ירחם בן פשחור בן מלכיה ומעשי בן עדיאל
בן יחזרה בן משלם בן משלמית בן אמר:
ואחיהם ראשים לבית אבותם אלף ושבע מאות
וששים גבורי חיל מלאכת עבודת בית האלהים:
ומן הלוים שמעיה בן חשוב בן עזריקם בן
חשביה מן בני מררי: ובקבקר חרש וגלל ומתניה
בן מיכא בן זכרי בן אסף: ועבדיה בן שמעיה
בן גלל בן ידותון וברכיה בן אסא בן אלקנה
היושב בחצרי נטופתי: והשערים שלום ועקוב
וטלמון ואחימן ואחיהם שלום הראש: ועד הנה
בשער המלך מזרחה המה השערים למחנות בני
לוי: ושלום בן קורא בן אביסף בן קרח ואחיו
לבית אביו הקרחים על מלאכת העבדה שמרי
הספים לאהל ואבתיהם על מחנה יהוה שמרי
המבוא: ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם
לפנים יהוה עמו: זכריה בן משלמיה שער פתח
לאהל מועד: כלם הברורים לשערים בספים
מאתים ושנים עשר המה בחצריהם התיחשם
המה יסד דויד ושמואל הראה באמונתם: והם
ובניהם על השערים לבית יהוה לבית האהל
למשמרות: לארבע רוחות יהיו השערים מזרח
ימה צפונה ונגבה: ואחיהם בחצריהם לבוא
לשבעת הימים מעת אל עת עם אלה: כי באמונה
המה ארבעת גברי השערים הם הלוים והיו על
הלשכות ועל האצרות בית האלהים: וסביבות
בית האלהים ילינו כי עליהם משמרת והם על
המפתח ולבקר לבקר: ומהם על כלי העבודה כי
במספר יביאום ובמספר יוציאום: ומהם ממנים
על הכלים ועל כל כלי הקדש ועל הסלת והיין
והשמן והלבונה והבשמים: ומן בני הכהנים רקחי
המרקחת לבשמים: ומתתיה מן הלוים הוא
הבכור לשלם הקרחי באמונה על מעשה החבתים
: ומן בני הקהתי מן אחיהם על לחם המערכת
להכין שבת שבת: ואלה המשררים ראשי אבות
ללוים בלשכת פטירים כי יומם ולילה עליהם
במלאכה: אלה ראשי האבות ללוים לתלדותם
ראשים אלה ישבו בירושלם: ובגבעון
ישבו אבי גבעון יעואל ושם אשתו מעכה:
ובנו הבכור עבדון וצור וקיש ובעל ונר ונדב:
וגדור ואחיו וזכריה ומקלות: ומקלות הוליד את
שמאה ואף הם נגד אחיהם ישבו בירושלם עם
אחיהם:
ונר הוליד את קיש וקיש הוליד
את שאול ושאול הוליד את יהונתן ואת מלכי
שוע ואת אבינדב ואת אשבעל: ובן יהונתן
מריב בעל ומרי בעל הוליד את מיכה: ובני
מיכה פיתון ומלך ותחרע: ואחז הוליד את יערה
ויערה הוליד את עלמת ואת עזמות ואת זמרי
וזמרי הוליד את מוצא: ומוצא הוליד את בנעא
ורפיה בנו אלעשה בנו אצל בנו: ולאצל ששה
בנים ואלה שמותם עזריקם בכרו וישמעאל
ושעריה ועבדיה וחנן אלה בני אצל:
ופלשתים נלחמו
בישראל וינס איש ישראל מפני פלשתים
ויפלו חללים בהר גלבע: וידבקו פלשתים אחרי
שאול ואחרי בניו ויכו פלשתים את יונתן ואת
אבינדב ואת מלכי שוע בני שאול:

שמע· ומבני אל צפן שמרי· ויה׳ לעזיהו חיל: ותחרע קדמ׳ ותארע תנינא ותחרע· ואפס ועשה את מאחת מאלה· יונתן ז׳ בקריאה וסי׳ עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר· ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדננו· ובני יונתן פלת· ובני ידע אחי שמי· בני השם הגזוני· וידבקו פלשתים דד״ה· ויבאו אל גדליה המצפתה· ומן רישא דשמואל עד ויהי ככלתו לדבר אל שאול ונפש דכו׳ יונתן כמ״ב יהונתן וסימ׳ לכה ונעברה אל מצב הערלים· ויאמר יונתן הנה אנחנו· ומן ויהי ככלותו עד סופא דסיפ׳ דכו׳ כב״א יונתן וסימ׳ וידבר שאול אל יונתן בנו· וכל עזרא דכו׳ יונתן כב״א יהונתן וסימ׳ לבלגה שמוע לשמעיה:

רשי

וכל ישראל התיחשו· אמרתי לך קצת מן יחוסן מה שמצאתי אבל עיקר ייחוסם על ספר מלכי ישראל ויהודה שהגלו לבבל במעלם ועמהם היה אני עזרא ויחוסם מצאתי כתוב וכתבתיו: ועד הנה בשער המלך מזרחה· פתרון עד מה שאמר עד שער ששמו שער המלך המזרחה: המה השוערי׳ שלום ואחיו ממחנות בני לוי: שומרי הספים לאהל· שלום בן קורא ואחיו לבית אביו הקרחים שמרי הספים של אהל מועד שלא היו מניחים שום אדם לבא אל אהל מועד כי אם הכהני׳ בעבודתן: ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים י״י עמו· שנתבא לפני ורבותינו אמרו הוא פנחס הכהן ועל שלא התיר ליפתח נדרו נסתלק שכינה ממנו: המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם· בקיומם: לשבעת הימים· לסוף שבעת הימים: מעת· לעת משבתה לשבתה כל משמרת בשבתה: והם על המפתח· על מפתח העזרה: ולבקר לבקר· לפתוח: ומהם על כלי· כלי שרת במספר יוציאום ובמספר יביאום: ואלה המשוררים וגו׳ פטורי׳· מכל דבר המלאכה כי אם לשורר שירה: אשבעל· הוא איש בושת ולכך כינהו בשת לפי שבעל לשון אדנות הוא וכינהו בשת לשון גנאי: מריב בעל· זה מפיבשת אמר רבי יצחק בר שמואל מכרבוכא משעה שעבדו ישראל את הבעל נקרא הבעל שם בושת דכתיב לקטר לבשת ולקטר לבעל כי הבעל הוא בשת וגדעון נקרא ירובעל על שם ירב לו בעל ונקרא ירובשת דכתיב על אבימלך מי הכה אבימלך בן ירובשת וגו׳ בספר שמואל ונקרא ירובשת וירובעל כי בעל ובשת אחד הוא: ופלשתי׳ נלחמו בישראל· אינו מספר כי אם מפלתו של שאול וכאשר בא לספר מעשה דוד אינו מספר זילותו אלא גבורתו וגדולתו כי הספר שלו ושל מלכי יהודה: וימצאהו

וגדול ח׳ בקריאה וסימ׳ ותבוא אביגיל אל נבל · ויאמר המלך אל עבדיו · מאין כמוך יי׳ גדול אהה תנינא דפסוק · קטן וגדול שם הוא ועבד׳ · וילך דוד הלוך וגדול · וחברו דסיפ׳ · כי האיש מרדכי הולך וגדול · כי מרדכי היהודי משנה למלך :

ותכבד המלחמה על־שאול וימצאהו המורים
בקשת ויחל מן־היורים: ויאמר שאול אל־נשא
כליו שלף חרבך ודקרני בה פן־יבאו הערלים
האלה והתעללו־בי ולא אבה נשא כליו כי ירא
מאד ויקח שאול את־החרב ויפל עליה: וירא נשא־
כליו כי מת שאול ויפל גם־הוא על־החרב וימת:
וימת שאול ושלשת בניו וכל־ביתו יחדו מתו:
ויראו כל־איש ישראל אשר־בעמק כי נסו וכי־
מתו שאול ובניו ויעזבו עריהם וינסו ויבאו
פלשתים וישבו בהם:
ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את־החללים
וימצאו את־שאול ואת־בניו נפלים בהר גלבע:
ויפשיטהו וישאו את־ראשו ואת־כליו וישלחו
בארץ־פלשתים סביב לבשר את־עצביהם ואת־
העם: וישימו את־כליו בית אלהיהם ואת־גלגלתו
תקעו בית דגון: וישמעו כל
יבש גלעד את כל־אשר־עשו פלשתים לשאול:
ויקומו כל־איש חיל וישאו את־גופת שאול ואת
גופת בניו ויביאום יבישה ויקברו את־עצמותיהם
תחת האלה ביבש ויצומו שבעת ימים: וימת
שאול במעלו אשר מעל ביהוה על־דבר יהוה
אשר לא־שמר וגם־לשאול באוב לדרוש: ולא־
דרש ביהוה וימיתהו ויסב את־המלוכה לדויד בן־
ישי: ויקבצו כל־ישראל יא
אל־דויד חברונה לאמר הנה עצמך ובשרך
אנחנו: גם־תמול גם־שלשום גם בהיות שאול מלך
אתה המוציא והמביא את־ישראל ויאמר יהוה
אלהיך לך אתה תרעה את־עמי את־ישראל ואתה
תהיה נגיד על עמי ישראל: ויבאו כל־זקני ישראל
אל־המלך חברונה ויכרת להם דויד ברית בחברון
לפני יהוה וימשחו את־דויד למלך על־ישראל
כדבר יהוה ביד־שמואל:
וילך דויד וכל־ישראל ירושלם היא יבוס ושם
היבוסי ישבי הארץ: ויאמרו ישבי יבוס לדויד לא
תבוא הנה וילכד דויד את־מצדת ציון היא עיר
דויד: ויאמר דויד כל־מכה יבוסי בראשונה יהיה
לראש ולשר ויעל בראשונה יואב בן־צרויה ויהי
לראש: וישב דויד במצד על־כן קראו־לו עיר
דויד: ויבן העיר מסביב מן־המלוא ועד־הסביב
ויואב יחיה את־שאר העיר: וילך דויד הלוך
וגדול ויהוה צבאות עמו:
ואלה ראשי הגבורים
אשר לדויד המתחזקים עמו במלכותו עם־כל־
ישראל להמליכו כדבר יהוה על־ישראל:
ואלה מספר הגבורים אשר
לדויד ישבעם בן־חכמוני ראש השלושים הוא־
עורר את־חניתו על־שלש־מאות חלל בפעם אחת
ואחריו אלעזר בן־דודו האחוחי הוא בשלושה
הגברים: הוא־היה עם־דויד בפס דמים והפלשתים
נאספו־שם למלחמה ותהי חלקת השדה מלאה
שעורים והעם נסו מפני פלשתים: ויתיצבו
בתוך־החלקה ויצילוה ויכו את־פלשתים ויושע
יהוה תשועה גדולה: וירדו שלושה מן־
השלושים על־הצר אל־דויד אל־מערת
עדלם ומחנה פלשתים חנה בעמק רפאים: ודויד
אז במצודה ונציב פלשתים אז בבית לחם:

רשי

וימצאהו המורים בקשת · בוא וראה כי אין חכמה ואין תבונה לנגד יי׳ וגו׳ כי נגד יי׳ דרכי איש בנימן היו שנאיהם נופלים לפניהם בקשת כי הם בקיאים בקשת כדכתי׳ אטר יד ימינו וגו׳ בשופטים וכן ביהונתן כדה אורה לשלח לי למטר׳ בשמוא׳ וכתיב למטה בנימן נשקי קשת מימינים וגו׳ וכן באשא בספר זה ומבנימן נשאי מגן ודורכי קשת וגו׳ אבל כשיי׳ סר מעל שאול נפל ביד רומה קשת בדבר שהוא מלכותו : ויחל מן היורים · כמו ותתחלחל המלכה : ויביאום יבשה · ליבש גלעד : ויצומו שבעת ימים · ולמה נתאבלו ולמה מסרו עצמם בסכנה לקחת גופות שאול ובניו מהר גלבע יותר משאר ישרא׳ לפי שעשה להם שאול טובה שהצילם כשעלה נחש העמוני עליהם וכנגד אותם שבעת ימים שנתנו להם זמן אם יבא להם מושיע והיו כמים ומתענים אולי יבא להם מושיע ובא שאול והושיעם כנגדן נתענו עתה גם הם שבעת ימים וגם מפני אבילות שנהגו שבעת ימים כי גם קרוביהם היו כשהרגו ישראל את יושבי גבעה בתעשה פלגש הגבעה נתנו אנשי יבש בנותיהם לבנימן כשחטפום מן המחולות : וימת שאול במעלו אשר מעל · שתי מעילות מעל בשאלת אוב אחת ששאל אחרי שמואל ואחת שרדם באנג׳ דשמואל שנינו חמש מעילות מעל : על דבר יי׳ אשר לא שמר · מה שצוהו שמואל כדכתיב שבעת תוחל ועל אשר מעל במלחמת עמלק : אתה תרעה את עמי · על זה אמר דוד יי׳ רועי לא אחסר אתה אומר לי אתה תרעה מה אני יכול לרעות אין הדבר תלוי בי אלא יי׳ רועי לא אחסר וגם אני לא אחסר לכם ודוגמ׳ בשמואל אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו במלחמה ולא תכבה את נר ישרא׳ אמר להם דוד כי אתה נרי יי׳ ויי׳ יגיה חשכי : ויכרות להם דוד ברית · כאותו ברית שכרת יהוידע דכתיב ויכרות יהוידע את הברית בין יי׳ ובין המלך ובין העם להיות לעם ליי׳ פתרו׳ להיות ליי׳ עבדים וגם בין המלך ובין העם להיות לו לעבדים כמשפט המלך וגם המלך לעשות כחוק לעבדיו ללחום מלחמותם : לפני יי׳ · והלא לא היה המשכן בחברון אלא מהו לפני יי׳ כל מקום שעושין תנאים כורתין ברית המקום שם הוא דוגמ׳ ביפתח לפני יי׳ במצפה ודוגמ׳ ומעלה מעל ביי׳ וכיחש בעמיתו כמפו׳ בתורת כהנים : וילך דוד וגו׳ · הלך מיד למלחמה כשהמליכוהו כל ישראל שלא יאמרו ישראל כל המלחמות שעשה דוד בימי שאול כוכח מזלו של שאול היה ועתה דואג להלחם לכך הלך מיד למלחמה : ויאמרו יושבי יבוס לדוד לא תבא הנה · אינו מפרש כאן למה ובשמואל מפרש ויאמר לדוד לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים ראו שלא יוכלו לעמוד לפני דוד ונתנו עורים ופסחים לפני שער העיר לאמר לא יבא דוד הנה כי אם ילחם עם העורים הללו כי ידעו כי בזוי הוא למלך להלחם עם העורים ומתוך כך ישוב ולא ילחם עמהם ודוד אמר בלבו אמת הוא כי לא נכון והגון לי להלחם עם עורים ועם פסחים אך כל מי שיכה היבוסי היאך שיגע בצנור וישמכם ושליכם משם את העורים על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אל בית דוד שיהא לו גנאי פן יאמרו עם אלו נלחם דוד : ויואב יחיה את שאר העיר · הוא בנה והחזיק לבנות בדקי החומה דוגמ׳ בעזרא ויחיו את האבנים מערמות העפר : ראש השלישים · ראש הגבורים כמו ושלישים על כלו : עורר חניתו · כאשר הוא נלחם במלחמה לא היה חוזר במלחמה עד שיערוב בחניתו ג׳ מאות חלל : בן חכמוני · ובשמוא׳ כתיב תחכמוני הוא אביו ויפה כח האב מכח הבן שכתוב בו על שמונה מאות חלל בפעם אחד : הוא בשלשה הגבורים · הוא בכלל שלשת הגבורים כי הוא אחד מהם ושלשה אלו גבורים יותר משאר שלשים ושלשה שנזכר בסמוך וכאן אינו מזכיר כי אם שנים ישבעם ואלעזר ובשמואל מזכיר אף השלישי דכתיב ואחריו שמא בן אגא הררי : בפס דמים · שם מקום ובשמואל באפס דמים : והפלשתים נאספו שם למלחמה · שנזדרזו להנקם מישראל ומאותם גבורים שחרפום כמפורש בשמואל בחרפם בפלשתים : מלאה שעורים · ורצו פלשתים לקוצרה ולהביאה בהם : וירדו שלשה מן השלשים · שלשה אלו היו ראש לכל השלשים : ונציב פלשתים אז בבית לחם · שסבר בית לחם לקחו והעמידו בה נציב שופט זה בתחלת מלכותו שעדיין פלשתי׳ היו מושלים בם שכך מצינו שלפני בא דוד היו מושלים על ישראל בימי שמשון ושמואל דכתיב בשמואל התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברים וגו׳ :

מי

אלה עשו שלשת הגבורים והגבורים ז' מ'ל בקריאה וסימ' נתן הנביא ושמעי ורעי והגבורים · ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים · עלו הסוסים והתהללו · אלה עשו שלשת הגבורים · ואת כל צבא הגבורים · ויקהל דוד את כל · כמגדל דוד צוארך : שמות ג' בקריאה וסימ' שמות ושאוף אתכם · שמות הדורי · אשר שם

וַיִּתְאָו דָוִיד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבּוֹר בֵּית־לֶחֶם
אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר׃ וַיִּבְקְעוּ הַשְּׁלֹשָׁה בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים
וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם מִבּוֹר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ
וַיָּבִאוּ אֶל־דָּוִיד וְלֹא־אָבָה דָוִיד לִשְׁתּוֹתָם וַיְנַסֵּךְ
אֹתָם לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵאֱלֹהַי מֵעֲשׂוֹת זֹאת
הֲדַם הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶשְׁתֶּה בְנַפְשׁוֹתָם כִּי
בְנַפְשׁוֹתָם הֱבִיאוּם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה עָשׂוּ
שְׁלֹשֶׁת הַגִּבּוֹרִים׃ וְאַבְשַׁי אֲחִי־יוֹאָב הוּא הָיָה רֹאשׁ
הַשְּׁלוֹשָׁה וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ עַל־שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
חָלָל וְלוֹ־שֵׁם בַּשְּׁלוֹשָׁה׃ מִן־הַשְּׁלוֹשָׁה בַשְּׁנַיִם
נִכְבָּד וַיְהִי לָהֶם לְשָׂר וְעַד־הַשְּׁלוֹשָׁה לֹא־בָא׃
בְּנָיָה בֶן־יְהוֹיָדָע בֶּן־אִישׁ־חַיִל רַב־פְּעָלִים
מִן־קַבְצְאֵל הוּא הִכָּה אֵת שְׁנֵי אֲרִיאֵל מוֹאָב וְהוּא
יָרַד וְהִכָּה אֶת־הָאֲרִי בְּתוֹךְ הַבּוֹר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג׃ וְהוּא
הִכָּה אֶת־הָאִישׁ הַמִּצְרִי אִישׁ מִדָּה חָמֵשׁ בָּאַמָּה
וּבְיַד הַמִּצְרִי חֲנִית כִּמְנוֹר אֹרְגִים וַיֵּרֶד אֵלָיו בַּשָּׁבֶט
וַיִּגְזֹל אֶת־הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ בַּחֲנִיתוֹ׃
אֵלֶּה עָשָׂה בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְלוֹ־שֵׁם בִּשְׁלוֹשָׁה
הַגִּבֹּרִים׃ מִן־הַשְּׁלוֹשִׁים הִנּוֹ נִכְבָּד הוּא וְאֶל־
הַשְּׁלוֹשָׁה לֹא־בָא וַיְשִׂימֵהוּ דָוִיד עַל־מִשְׁמַעְתּוֹ׃
וְגִבּוֹרֵי הַחֲיָלִים עֲשָׂהאֵל אֲחִי יוֹאָב אֶלְחָנָן
בֶּן־דּוֹדוֹ מִבֵּית לָחֶם׃ שַׁמּוֹת הַהֲרוֹרִי חֶלֶץ
הַפְּלוֹנִי׃ עִירָא בֶן־עִקֵּשׁ הַתְּקוֹעִי אֲבִיעֶזֶר
הָעַנְּתוֹתִי׃ סִבְּכַי הַחֻשָׁתִי עִילַי הָאֲחוֹחִי׃
מַהְרַי הַנְּטוֹפָתִי חֵלֶד בֶּן־בַּעֲנָה הַנְּטוֹפָתִי׃
אִיתַי בֶּן־רִיבַי מִגִּבְעַת בְּנֵי בִנְיָמִן בְּנָיָה
הַפִּרְעָתֹנִי׃ חוּרַי מִנַּחֲלֵי גָעַשׁ אֲבִיאֵל
הָעַרְבָתִי׃ עַזְמָוֶת הַבַּחֲרוּמִי אֶלְיַחְבָּא
הַשַּׁעַלְבֹנִי׃ בְּנֵי הָשֵׁם הַגִּזוֹנִי יוֹנָתָן בֶּן־
שָׁגֵה הַהֲרָרִי׃ אֲחִיאָם בֶּן־שָׂכָר הַהֲרָרִי
אֱלִיפַל בֶּן־אוּר׃ חֵפֶר הַמְּכֵרָתִי אֲחִיָּה הַפְּלֹנִי׃
חֶצְרוֹ הַכַּרְמְלִי נַעֲרַי בֶּן־אֶזְבָּי׃
יוֹאֵל אֲחִי נָתָן מִבְחָר בֶּן־הַגְרִי׃ צֶלֶק הָעַמּוֹנִי
נַחְרַי הַבֵּרֹתִי נֹשֵׂא כְּלֵי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה׃ עִירָא
הַיִּתְרִי גָּרֵב הַיִּתְרִי׃ אוּרִיָּה הַחִתִּי זָבָד בֶּן־
אַחְלָי׃ עֲדִינָא בֶן־שִׁיזָא הָרְאוּבֵנִי רֹאשׁ
לָרְאוּבֵנִי וְעָלָיו שְׁלוֹשִׁים׃ חָנָן בֶּן־מַעֲכָה
וְיוֹשָׁפָט הַמִּתְנִי׃ עֻזִּיָּא הָעַשְׁתְּרָתִי שָׁמָע וִיעוֹאֵל בְּנֵי
חוֹתָם הָעֲרֹעֵרִי׃ יְדִיעֲאֵל בֶּן־שִׁמְרִי וְיֹחָא
אָחִיו הַתִּיצִי׃ אֱלִיאֵל הַמַּחֲוִים וִירִיבַי
וְיוֹשַׁוְיָה בְּנֵי אֶלְנָעַם וְיִתְמָה הַמּוֹאָבִי׃
אֱלִיאֵל וְעוֹבֵד וְיַעֲשִׂיאֵל הַמְּצֹבָיָה׃ וְאֵלֶּה יב
הַבָּאִים אֶל־דָּוִיד לְצִיקְלַג עוֹד עָצוּר מִפְּנֵי שָׁאוּל בֶּן־
קִישׁ וְהֵמָּה בַּגִּבּוֹרִים עֹזְרֵי הַמִּלְחָמָה׃ נֹשְׁקֵי קֶשֶׁת
מַיְמִינִים וּמַשְׂמִאלִים בָּאֲבָנִים וּבַחִצִּים בַּקָּשֶׁת
מֵאֲחֵי שָׁאוּל מִבִּנְיָמִן׃ הָרֹאשׁ אֲחִיעֶזֶר וְיוֹאָשׁ בְּנֵי
הַשְּׁמָעָה הַגִּבְעָתִי וִיזוּאֵל וָפֶלֶט בְּנֵי עַזְמָוֶת וּבְרָכָה
וְיֵהוּא הָעַנְּתֹתִי׃ וְיִשְׁמַעְיָה הַגִּבְעוֹנִי גִּבּוֹר בַּשְּׁלֹשִׁים
וְעַל־הַשְּׁלֹשִׁים וְיִרְמְיָה וְיַחֲזִיאֵל וְיוֹחָנָן וְיוֹזָבָד
הַגְּדֵרָתִי׃ אֶלְעוּזַי וִירִימוֹת וּבְעַלְיָה וּשְׁמַרְיָהוּ
וּשְׁפַטְיָהוּ הַחֲרִיפִי׃ אֶלְקָנָה וְיִשִּׁיָּהוּ וַעֲזַרְאֵל וְיוֹעֶזֶר
וְיָשָׁבְעָם הַקָּרְחִים׃ וְיוֹעֵאלָה וּזְבַדְיָה בְּנֵי יְרֹחָם מִן־
הַגְּדוֹר׃ וּמִן־הַגָּדִי נִבְדְּלוּ אֶל־דָּוִיד לַמְצַד
מִדְבָּרָה גִּבֹּרֵי הַחַיִל אַנְשֵׁי צָבָא לַמִּלְחָמָה עֹרְכֵי צִנָּה
וָרֹמַח וּפְנֵי אַרְיֵה פְּנֵיהֶם וְכִצְבָאיִם עַל־הֶהָרִים
לְמַהֵר׃ עֵזֶר הָרֹאשׁ עֹבַדְיָה הַשֵּׁנִי אֱלִיאָב
הַשְּׁלִשִׁי׃ מִשְׁמַנָּה הָרְבִיעִי יִרְמְיָה הַחֲמִשִׁי׃ עַתַּי
הַשִּׁשִּׁי אֱלִיאֵל הַשְּׁבִעִי׃ יוֹחָנָן הַשְּׁמִינִי אֶלְזָבָד
הַתְּשִׁיעִי׃ יִרְמְיָהוּ הָעֲשִׂירִי מַכְבַּנַּי עַשְׁתֵּי עָשָׂר׃

שמות בארץ: עמוני ה' מ'ל בליש' בקריאה וסימ' לא יבא עמוני ומואבי בקהל · ויעל נחש העמוני · ושל אחריו · צלק העמוני דספרא · וטוביה העבד העמוני דוילעגו לנו דעזרא · וירמיה ב' וסי' ואלה ראשי בית · וירמיה ויחזיאל ויוחנן ויוזבד: למהר ג' בקריאה וסימ' למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו · למהר שלל חש בז · וכצבאים על ההרים למהר · חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים:

רשי

מי ישקני מים מבור בית לחם. זה היה מקומו של דוד דכתיב ודוד בן ישי מבית הלחמי ולפי שהיה דוד תדיר מלומד ורגיל באותו מים נתאוה להם וכלמים וכל אויר שאדם רגיל בהם יפין לו ושאין רגיל בהן ניזוק ודוגמ' בראש יוסיפון מלכה אחת שחלתה על שנישאת חוצה מארץ מולדתה ואמ' הרופאים אין לה רפואה עד שתרחץ ותשתה ממימי מקומה וכן עשו לה: ויבקעו השלשה במחנה פלשתים בלשון אשכנז דורך ברכן די שאר"א: וישאבו. כשהפלשתים עומדים בשפי הבור באו ג' גבורי ישראל ובקעו ביניהם ושאבו על כרחם: ויסך אותם לה'. בר קפרא אומר חג הסוכות היה ונסכן על המזבח: כי בנפשותם הביאום. שמסרו עצמם להריגה על המים: ואבשי אחי יואב הוא היה ראש השלש'. לאותם שלשה שבקעו במחנה פלשתים ושאבו המים ומה שאינו מזכיר את יואב עם הגבורים לפי שאין כבודו לתנותו עם או כי הוא היה שר צבא ראש לכולם: ולו שם בשלשה. אותו השם היה לו שגבורתו היתה כנגד כל גבורת כולם וטעות הוא: מן השלשה בשנים הוא נכבד. אלא כאותן שלשה כנגד השנים היתה גבורתו ולכלל גבורת השלשה לא בא וזהו ועד השלשה לא בא: בן איש חיל. דוגמ' בן בליעל ובשמואל כתי' בן איש חי כיון מנהג בני אדם כשרואים אדם זריז אומרים זה כולו חי: אריאל. גבורים עליו כח ארי גבור וגם ל' לשון אילי הארץ: רב פעלים. פעולות של גבורות הרבה עשה: והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג. ולא חשש מן הצינה והקור יש אומרים ביום השלג כל השנה כולה אין הארי מסוכן יותר מיום השלג כשבא אדם נגדו זורק השלג ברגליו בין עיני האדם עד שלא יכול לראות והורגו ואני שמעתי כך על זאת: איש מדה. שאר בני אדם אין צריך למדוד כי אם מאומד יכול לידע ודוגמ' אשר ראינו בתוכה אנשי מדות: כמנור אורגים. עץ שכורכים עליו הבגד: מן השלשים הנו נכבד ואל השלשה. לכלל גבורת השלשה לא בא לאותן ג' שמזכיר למעלה ולכך כתיב לא באלף על משמעתו לשון מינוי וכן ובני עמון משמעתם: וגבורי החילים. אף לא כאותן של מעלה: עוד עצור. נחבא: נשקי קשת. מזויינים בקשת ובחצים ושמורים לפניהם ולאחריהם ואף באבנים היו נותנים על יתר הקשת אבן ומורים ואני ראיתי כן הרבה: מאחי שאול מבנימן. לפי שכולם יצאו מאיש אחד מבנימין קרויים כולם אחים ולכבוד גדולת דוד אומ' מאחי שאול שאפילו אחי שאול באו אליו בעוד שאול חי: ועל השלשי'. ראש לשלשי': למצד מדברה. למצודת המדבר שנחבא מפני שאול דכתיב ויקומו וילכו זיפה לפני שאול ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה וכתיב ויעל דוד משם וישב במצודות עין גדי: ופני אריה פניהם. מפוחדים כאריה: וכצבאים על ההרים למהר. קלים היו במרוצתם כי דרכן של צבאים לרוץ על ההרים כשצדין אותם: אלה

קטן הקטן ה' בקריאת וסימ' ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן · עוד שאר הקטן · ולמפיבושת בן קטן · אחד למאה הקטן · ובמלאת הימים האלה עשה המלך · וכל אתנחתא וסוף פסוק דכו' קמצי' : על שאול ה' דסמי' בקריאה וסימ' ותצלח רוח אלהים על שאול · ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב · ויקונן דוד את הקינה הזאת · והכבד המלחמה על שאול דלה · וממנשה נפלו על דוד : יפול ו' מל' בקרי' וס' והלבנון באדיר יפול · מי גר אתך עליך יפול · והקרוב בחרב יפול · ולא יפול צרור ארץ · וכל הנספה יפול

אלה מבני גד ראשי הצבא אחד למאה
הקטן והגדול לאלף: אלה הם אשר עברו את
הירדן בחדש הראשון והוא ממלא על כל גדיתיו
ויבריחו את כל העמקים למזרח ולמערב:
ויבאו מן בני בנימן ויהודה עד
למצד לדויד: ויצא דויד לפניהם ויען ויאמר
להם אם לשלום באתם אלי לעזרני יהיה לי
עליכם לבב ליחד ואם לרמותני לצרי בלא חמס
בכפי ירא אלהי אבותינו ויוכח:
ורוח לבשה את עמשי ראש
השלושים לך דויד ועמך בן ישי שלום שלום לך
ושלום לעזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד
ויתנם בראשי הגדוד: וממנשה נפלו
על דויד בבאו עם פלשתים על שאול למלחמה
ולא עזרם כי בעצה שלחהו סרני פלשתים לאמר
בראשינו יפול אל אדניו שאול: בלכתו אל
צקלג נפלו עליו ממנשה עדנח ויוזבד וידיעאל
ומיכאל ויוזבד ואליהוא וצלתי ראשי האלפים
אשר למנשה: והמה עזרו עם דויד על הגדוד
כי גבורי חיל כלם ויהיו שרים בצבא: כי לעת
יום ביום יבאו על דויד לעזרו עד למחנה גדול
כמחנה אלהים: ואלה מספרי ראשי
החלוץ לצבא באו על דויד חברונה להסב מלכות
שאול אליו כפי יהוה: בני יהודה
נשאי צנה ורמח ששת אלפים ושמונה מאות
חלוצי צבא: מן בני שמעון גבורי

חיל לצבא שבעת אלפים ומאה:
מן בני הלוי ארבעת אלפים ושש
מאות: ויהוידע הנגיד לאהרן
ועמו שלשת אלפים ושבע מאות:
וצדוק נער גבור חיל ובית אביו
שרים עשרים ושנים: ומן בני בנימן
אחי שאול שלשת אלפים ועד הנה מרבית ם
שמרים משמרת בית שאול: ומן בני
אפרים עשרים אלף ושמונה מאות גבורי חיל
אנשי שמות לבית אבותם: ומחצי מטה
מנשה שמונה עשר אלף אשר נקבו בשמות לבוא
להמליך את דויד: ומבני יששכר
יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל
ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם:
מזבולן יוצאי צבא ערכי מלחמה
בכל כלי מלחמה חמשים אלף ולעדר בלא לב
ולב: ומנפתלי שרים אלף ועמהם
בצנה וחנית שלשים ושבעה אלף: ומן
הדני ערכי מלחמה עשרים ושמונה אלף ושש
מאות: ומאשר יוצאי צבא לערך מלחמה
ארבעים אלף: ומעבר לירדן מן
הראובני והגדי וחצי שבט מנשה בכל כלי צבא
מלחמה מאה ועשרים אלף: כל אלה אנשי
מלחמה עדרי מערכה בלבב שלם באו חברונה
להמליך את דויד על כל ישראל וגם כל שרית
ישראל לב אחד להמליך את דויד:

בחרב · בראשינו יפול · וכל קהלת ומשלי דכו' מ"ל בכב"ג חס' וס' וברשעתו יפל רשע · באין תחבולות יפל עם · כל אך רשע יפל · ומבני יששכר כל דברי הימי' מן בני ומן בני בכ"ז מבני ומבני וס' ויהו בני אולם · ואלה העמדים ובניהם · אלה מבני גד · ומבני יששכר יודעי בינה לעתים · ויחלקום בגורלות · גם אותם הקדיש דוד · כל אלה מבני עובד אדום :

רשי

אלה מבני גד · כדכתיב למעלה ומן הגדי נבדלו אל דוד : אחד למאה הקטן · הקטן שבכולם ירדוף מאה : והגדול לאלף · הגדול שבכולם ירדוף אלף כאן נתקיים הפסוק ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם וגו' : אלה הם אשר עברו את הירדן בחדש הראשון · בניסן שכבר נשמרו השלגים : ויבריחו את כל העמקים למזרח ולמערב · עברו את הירדן ובקעו במגיניהם את כל עמקי המים למזרח ולמערב ועברו ביבשה ויש אומרי' ויבריחו את כל העמקים גוים היושבים בעמקים : מן בני בנימן ויהודה עד למצד לדוד · אל המצודה אשר דוד נחבא מפני שאול ולקחו עמהם בן אחות דוד לפי שדאגו בני בנימן מדוד שמא סבור הוא דוד שבאו בני בנימן לכפותו ולתתו ביד שאול לפיכך לקחו עמהם עמשא דודו וגם שאר מיהודה קרובי דוד כדכתיב מן בני בנימן ויהודה כשיראה דוד שבאו עמהם באמונתם שלא יחשדם בכל דבר : ויצא דוד לפניהם · מן המצד : ויען ויאמר להם וגו' · לבב ליחד · לבבכם ולבבי יהיה כלב אחד : ואם לרמותני לצרי בלא חמס בכפי · כי מה עשיתי לשאול כי הוא צודה את נפשי לקחתה על חנם : ורוח לבשה את עמשי · טלנ"ט בלע"ז ולא רוח נבואה כלומר זה הרוח והרצון לבשו שקפץ בראש לדבר לפני בני בנימן ויהודה הבאים עמו ודוגמ' ותהי על יפתח רוח ה' · ואמר לך דוד אתה אומר אם לשלום באתם ודאי לשלום באנו אליך : ועמך בן ישי · אנו רוצים להיות עמך ולעזרך : שלום שלום לך ושלום לעוזרך · ואתה שואל אלו לעזרני ודאי לעזרך באנו ולנו אין לך להחזיק טובה כי מאת השם הוא וזהו כי עזרך אלהיך : ויקבלם דוד · לאותם בני בנימן ויתנם בראשי הגדוד שלו : וממנשה נפלו על דוד · לעזרו : בבואו עם פלשתים על שאול למלחמה · באותה מלחמה שנהרג בה שאול : ולא עזרום · אותו שעזרו לפלשתים אלא בעצה שלחוהו סרני פלשתים אלא כי עצה נתיעצו הסרנים לשלחו לביתו כי אמרו בראשינו יפול אל אדוניו דוגמ' נפלו אל דוד על הגדוד של עמלקים כששבו נשיו כי באותו פרק היה כי בלכתו אל צקלג כששלחוהו סרני פלשתים ובא אל צקלג כבר נשבו :

כי לעת יום ביום יבאו על דוד לעזרו · פתרונו מה לך לספר יותר מי ומי באו שיו אלא סוף דבר בכל עת ועת באים אל דוד : עד למחנה גדול כמחנה אלהים · פתרו' לא היה המחנה של דוד להיות כך גדול שלא כי מהשם היה המחנה כך גדול שבאו לו בעצת אלהים וזהו כמחנה אלהים ודוגמ' מחנה אלהים דיעקב ויש לומר מרוב חיילות קורהו מחנה אלהים : להסב מלכות שאול אליו · מן בני שאול ודוגמא ותסוב המלוכה בני יהודה נשאי צנה ורמח ששת אלפים ושמנה מאות ואל תתמה שמיהודה באו לו מעט מכל שבט ושבט שבא לו שהרי אין צריך לבוא לו שום אדם מיהודה להמליכו כי בני יהודה הם המליכוהו כבר בחברון אבל יתר השבטים שהיו עם בני שאול עד עתה הם הצריכו לבוא לחברון להמליכו : חלוצי צבא · המוציאים מן העם ודוגמא חלוצי צבא דמטות ויש אומרים חלוצים כמו זריזים כמו רצה והחליצנו : ויהוידע הנגיד לאהרן · הוא אביו של בניהו הנגיד לאהרן המוציא והמביא : ועמו שלשת אלפים ושבע מאות · כולם מבני אהרן הכהן ויהוידע שהיה בימי יואש בן בניהו בנו של יהוידע : וצדוק נער · לפיכך אל תתמה שלא היה נגיד : ובית אביו שרים עשרים ושנים · זו היא גדולה גדולה ועל כן לקחו הכהנה גדולה מאביתר ונתנוה לצדוק הכהן : ומן בני בנימן אחי שאול וגו' · ואל תתמה שלא באו אלא כי אם שלשה אלפים כי עד הנה מרביתם שומרים משמרת בני שאול לעזרן : ומבני יששכר יודעי בינה לעתים · שיודעים לתת עצה לפי הענין של מעשה שצריך לדוד להתיעץ היאך יחזק המלכות מפני בני שאול : ראשיהם מאתים · לבד מן השאר וכל אחיהם על פיהם ועל עצתם : ולעדור · לשון עדור מתש כמו כל ההרים אשר במעדר יעדרון ומתוך כך יעמדו הם העורכי המלחמה ויש אומרים לעדור כמו לערוך מלחמה : בלא לב ולב · מפורש בבר בין במתכוין בין שלא במתכוין היו מכוונין : וגם כל שרית ישראל לב אחד להמליך את דוד · אע"פ שלא באו לחברון לכך שארית חסר אלף כלומר אפילו שארית לא היה שלא נתיירו כי אם מעט כי כולם באו לחברון בשמחה :

כל כתובי' ר"פ גם כט"ב וגם וסט' וגם אהלי מקנה היו וגם הקרובים אליהם עד יששכר・ וגם במלך נבוכד נצר מרד・ וגם בירושלם העמיד・ וגם אל הגברי אשרי・ וגם ללוים אין לשאת・ וגם מעכה אם אסא המלך・ וגם עלה לרוב כחלבי השלמים・ וגם עבדי חירום דד"ה・ וגם עד זקנה ושיבה・ וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך דסוף איוב・ וגם אני ואת' ונערי דעזרא・ וגם כמלאכת התכנה・ וגם נביאים העמדת להם・ וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה・ וגם זה רעה חולה כל עומת・ וגם בדרך כשהסכל הולך לבו

ויהיו־שם עם־דויד ימים שלושה אכלים ושותים
כי־הכינו להם אחיהם: וגם הקרובים־אליהם עד־
יששכר וזבלון ונפתלי מביאים לחם בחמורים
ובגמלים ובפרדים ובבקר מאכל קמח דבלים
וצמקים ויין ושמן ובקר וצאן לרב כי שמחה ב
יג בישראל: ויועץ דויד עם־שרי האלפים
והמאות לכל־נגיד: ויאמר דויד לכל קהל ישראל
אם־עליכם טוב ומן־יהוה אלהינו נפרצה נשלחה
על־אחינו הנשארים בכל ארצות ישראל ועמהם
הכהנים והלוים בערי מגרשיהם ויקבצו אלינו:
ונסבה את־ארון אלהינו אלינו כי־לא דרשנהו
בימי שאול: ויאמרו כל־הקהל לעשות כן כי־
ישר הדבר בעיני כל־העם: ויקהל דויד את־כל־
ישראל מן־שיחור מצרים ועד־לבוא חמת להביא
את־ארון האלהים מקרית יערים: ויעל דויד וכל־
ישראל בעלתה אל־קרית יערים אשר ליהודה
להעלות משם את ארון האלהים יהוה יושב
הכרבים אשר־נקרא שם: וירכיבו את־ארון
האלהים על־עגלה חדשה מבית אבינדב ועזא
ואחיו נהגים בעגלה: ודויד וכל־ישראל משחקים
לפני האלהים בכל־עז ובשירים ובכנרות ו
ובנבלים ובתפים ובמצלתים ובחצצרות:
ויבאו עד־גרן כידן וישלח עזא את־ידו לאחז
את־הארון כי שמטו הבקר: ויחר־אף יהוה
בעזא ויכהו על אשר־שלח ידו על־הארון וימת
שם לפני אלהים: ויחר לדויד כי־פרץ יהוה
פרץ בעזא ויקרא למקום ההוא פרץ עזא עד היום
הזה: ויירא דויד את־האלהים ביום ההוא לאמר
היך אביא אלי את ארון האלהים: ולא־הסיר
דויד את־הארון אליו אל־עיר דויד ויטהו אל־בית
עבד אדם הגתי: וישב ארון האלהים עם־בית
עבד־אדם בביתו שלשה חדשים ויברך יהוה את־
בית עבד־אדם ואת־כל־אשר־לו:
וישלח חירם מלך־צר
מלאכים אל־דויד ועצי ארזים וחרשי קיר וחרשי
עצים לבנות לו בית: וידע דויד כי־הכינו
יהוה למלך על־ישראל כי־נשאת למעלה ם
מלכותו בעבור עמו ישראל:
ויקח דויד עוד נשים
בירושלם ויולד דויד עוד בנים ובנות: ואלה
שמות הילודים אשר היו־לו בירושלם שמוע
ושובב נתן ושלמה: ויבחר ואלישוע ואלפלט:
ונגה ונפג ויפיע: ואלישמע ובעלידע ואליפלט:
וישמעו פלשתים כי־
נמשח דויד למלך על־כל־ישראל ויעלו כל־
פלשתים לבקש את־דויד וישמע דויד ויצא
לפניהם: ופלשתים באו ויפשטו בעמק רפאים:
וישאל דויד באלהים לאמר האעלה על־פלשתיים
ונתתם בידי ויאמר לו יהוה עלה ונתתים בידך:
ויעלו בבעל־פרצים ויכם שם דויד ויאמר דויד
פרץ האלהים את־אויבי בידי כפרץ מים על־כן
קראו שם־המקום ההוא בעל פרצים: ויעזבו־
שם את־אלהיהם ויאמר דויד וישרפו באש:
ויסיפו עוד פלשתים ויפשטו בעמק:

חסר・ וגם אלהיהם עם נסיכיהם ועם כלי חמדתם・ וגם של תשלו לה מן הצבתים・ וגם את רות המואביה אשת מחלון・ ונתתם ו' קמצי' וסי' ואנפת בם ונתתם・ וחברו דד"ה・
וסלחת לעמך אשר חטאו・ לקוח את הספרים・ עשה לך מוסרות・ וישאל דויד ביי' לאמר האעלה ד"ה:

רשי

ויהיו שם עם דוד ימים שלשה・ ואל תתמה היכן לקחו כל החיל הזה כל כך אכילה ושתיה שהיה מספיק להם כי אחיהם הכינו להם מקודם לכן・ כי שמחה בישראל・ שהיה להם מלך מצליח ומשכיל: ויועץ דוד עם שרי האלפים・ שאמר להם דוד כבר עסקתם בתקנתכם להיות לכם מלך להושיע לכם ועתה תעסקו בכבוד אלהים: נפרצה נשלחה・ נפרצה אותה גדר שהיתה גדורה עד עתה שלא דרש שום אדם לאלהים: נשלחה על אחינו הנשארים・ משום כבוד הארון: מן שיחור מצרים ועד לבוא חמת・ דוגמא מלבוא חמת עד נחל מצרים: בעלתה אל קרית・ פתרו' בעלתה שהיא קרית יערים: להעלות משם וגו'・ כדכתיב בשמואל: אשר נקרא שם・ שם יי' צבאות יושב הכרובים עליו כלומ' שמו של הקב"ה נקרא על הארון אע"פ שגלה ארון לפלשתים לא זז משם הזה שנתקדש: וירכיבו את ארון האלהי' על עגלה חדשה・ מה ראה דוד שהרכיבו על עגלה חדשה ולא במשא הלוי' כאשר עשה כשהביא אותו משם לכוין באחרונה לפי שאמר דוד כל עומת שבא אלי כשהושיבוהו פלשתים על עגלה חדשה כדכתיב וישימו את ארון יי' על עגלה וגו' ולפיכך נענש: ועזא ואחיו・ בני אבינדב היו כדכתיב בשמואל: נוהגים בעגלה・ כמנהג נוהגי עגלה אחד הולך לפני העגלה ומיישרן בדרך ישרה ואחד בצד העגלה שלא תהפוך ליפול וכן כתוב בשמואל ואחיו הולך לפני הארון ועזא בצד העגלה לפיכך שלח עזא את ידו לאחוז בארון כששמטו הבקר ולכך נענש・ כאן כתיב בכל עז ובשמואל כתיב בכל עצי פתרו' בכל עצי כלי שיר וכאן פתרו' בכל עוז כלי שיר: ובשירים ובכינורות ובנבלים ובתופי'・ כולם כלי שיר הם אבל מצלתים כלי שיר היה ולא היה עשוי כי אם להשמיע קול ודוגמתו כלי שיר שקורין פויי"ן בלשון אשכנז שמכין עליו במקלות והוא משמיע קול וכן מוכיח לקמן ובמצלתים משמיעים וכתיב והמשוררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע ועוד למטה כתיב בשיר בית יי' במצלתים וגו' ועל שם כך נקרא מצלתים וכן יירש הצלצל מין ארבה המשמיע קול כדכתיב בנבואת יואל על הארבה כקול מרכבות על ראשי ההרים

כידון וגו': עד גורן כידון・ שם מקום: ויכהו על אשר שלח ידו על הארון・ והוא שכתוב בשמואל ויכהו שם האלהים על השל・ פתרון על השלח על שאחז בארון ודוגמתו הכלבים יאכלו את בשר איזבל בחיל יזרעאל ופסוק אחר כתיב בחלק יזרעאל כך נפרש כאן על השל השלח: וימת שם לפני האלהים・ לפני ארון אלהים ובשמואל כתיב וימת שם עם ארון האלהים: ויירא דוד את האלהים לאמר・ מה הוא ירא לאמר שאמר היך אביא אלי ארון יי': הגתי・ מגת היה בתחילה ומקודם היה מתגורר בגת・ ולו יהיה כדכתיב לקמן ויאמר דוד לשרי הלוים להעמיד את אחיהם המשוררים וכתיב בסמוך ועבד אדום ויחיה שוערים לארון: וישלח חירם מלך צור・ מפורש כבר למוד היה האיש הזה להיות אוהב לשבט יהודה כן עשה חירה העדולמי ליהודה: וחרשי קיר וחרשי עצים・ אומנים: וידע דוד כי הכינו יי' למלך・ כשראה ששלחו לו מלכי גוים תשורות: ויקח דוד נשים・ וכל זה חזקו של דוד: וישמעו פלשתים כי נמשח דוד למלך על ישראל ויעלו כל פלשתים・ לפי כי פלשתים היו מושלים כל הימים עד שבא שאול ודוד כדכתיב בשמשון ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים וכן בשמואל התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברי' כאשר עבדו לכם וגו' וכן למעלה בפרשה זו ויראו כל איש ישראל וגו' ויעזבו עריהם וינוסו ויבאו פלשתים וישבו בהם ובאותן שבע שני' שמלך דוד בחברון לבד לא אמרו דבר ולא חששו על שמלך דוד על חברון כי אמרו מה לנו שמא כזיב או שר מכוהו לדוד על חברון אבל כשנמשח למלך על כל ישראל אז עלו כל הפלשתים לבקש את דוד שלא רצו שיהא מלך בישראל אלא שעוד הם יהיו מושלים עליהם: וישאל דוד באלהים・ על ידי אורים ותומים: ויעלו בבעל פרצים・ שנקרא אחרי כן בעל פרצים על שם מעשה אשר פרץ האלהים את אויבי בידי שכנו וכפרצו זה מעל זה: כפרץ מים・ כגלי מים שנפרצים ממקומם ונופלים למקום אחר: הסב

צהו׳ וסי׳ נמסר כסדר נח ובמלכים חלק א׳ סימן טו׳ ׃ לשאת כ״ד וסי׳ כי היה רכושם רב׃ אשר שלח יוסף לשאת׃ אשר שלח פרעה לשאת אתו ותחי׳ לשאת את הארן בהם׃ לשאת את השלחן׃ תעשה לו מתחת לזרו׃ נבוב לחות תעשה׃ לשאת את הארן בהם דויקהל׃ את השלחן׃ ודבתריה עשה לו בחתת לזרו׃ נבוב לחות עשה׃ לשאה את כל העם הזה׃ לשאת את עון העדה לכפר׃ לשאת חטא למות׃ לשאת את ארון ברית יי׳׃ ויכנע מדין לפני בני ישראל׃ ובחור אתו מכל שבטי ישראל׃ הלטלול שלל אתח

וישאל עוד דויד באלהים ויאמר לו האלהים לא
תעלה אחריהם הסב מעליהם ובאת להם ממול
הבכאים׃ ויהי כשמעך את קול הצעדה בראשי
הבכאים אז תצא במלחמה כי יצא האלהים
לפניך להכות את מחנה פלשתים׃ ויעש דויד
כאשר צוהו האלהים ויכו את מחנה פלשתים
מגבעון ועד גזרה׃ ויצא שם דויד בכל הארצות
ויהוה נתן את פחדו על כל הגוים׃ ויעש לו בתים טו
בעיר דויד ויכן מקום לארון האלהים ויט לו אהל
׃ אז אמר דויד לא לשאת את ארון האלהים כי
אם הלוים כי בם בחר יהוה לשאת את ארון ה
האלהים ולשרתו עד עולם׃ ויקהל דויד
את כל ישראל אל ירושלם להעלות את ארון
יהוה אל מקומו אשר הכין לו׃ ויאסף דויד
את בני אהרן ואת הלוים׃ לבני
קהת אוריאל השר ואחיו מאה ועשרים׃
לבני מררי עשיה השר ואחיו מאתים
ועשרים׃ לבני גרשם יואל השר
ואחיו מאה ושלשים׃ לבני
אליצפן שמעיה השר ואחיו מאתים׃
לבני חברון אליאל השר ואחיו שמונים׃
לבני עזיאל עמינדב השר ואחיו מאה ושנים
עשר׃ ויקרא דויד לצדוק
ולאביתר הכהנים וללוים לאוריאל עשיה ויואל
שמעיה ואליאל ועמינדב׃ ויאמר להם אתם
ראשי האבות ללוים התקדשו אתם ואחיכם
והעליתם את ארון יהוה אלהי ישראל אל
הכינותי לו׃ כי למבראשונה לא אתם פרץ יהוה
אלהינו בנו כי לא דרשנהו כמשפט׃ ויתקדשו
הכהנים והלוים להעלות את ארון יהוה אלהי
ישראל׃ וישאו בני הלוים את ארון האלהים
כאשר צוה משה כדבר יהוה בכתפם במטות
עליהם׃ ויאמר דויד לשרי

הלוים להעמיד את אחיהם המשררים בכלי שיר
נבלים וכנרות ומצלתים משמיעים להרים בקול
לשמחה׃ ויעמידו הלוים את
הימן בן יואל ומן אחיו אסף בן ברכיהו ומן בני
מררי אחיהם איתן בן קושיהו׃ ועמהם אחיהם
המשנים זכריהו בן ויעזיאל ושמירמות ויחיאל
ועני אליאב ובניהו ומעשיהו ומתתיהו ואליפלהו
ומקניהו ועבד אדם ויעיאל השערים׃ והמשררים
הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע׃
וזכריה ועזיאל ושמירמות ויחיאל ועני ואליאב
ומעשיהו ובניהו בנבלים על עלמות׃ ומתתיהו
ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם ויעיאל ועזזיהו
בכנרות על השמינית לנצח׃ וכנניהו שר הלוים
במשא יסר במשא כי מבין הוא׃ וברכיה ואלקנה
שערים לארון׃ ושבניהו ויושפט ונתנאל ועמשי
וזכריהו ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים
בחצצרות לפני ארון האלהים ועבד אדם ויחיה
שערים לארון׃ ויהי דויד וזקני ישראל ושרי
האלפים ההלכים להעלות את ארון ברית יהוה
מן בית עבד אדם בשמחה׃
ויהי בעזר האלהים את הלוים נשאי ארון
ברית יהוה ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים׃
ודויד מכרבל במעיל בוץ וכל הלוים הנשאים
את הארון והמשררים וכנניה השר המשא
המשררים ועל דויד אפוד בד׃ וכל ישראל
מעלים את ארון ברית יהוה בתרועה ובקול
שופר ובחצצרות ובמצלתים משמעים בנבלים
וכנרות׃ ויהי ארון ברית יהוה בא עד עיר
דויד ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא
את המלך דויד מרקד ומשחק ותבז לו בלבה׃
ויביאו את ארון האלהים
ויציגו אתו בתוך האהל אשר נטה לו דויד
ויקריבו עלות ושלמים לפני האלהים׃

כא׃ האיפה והכת׃ ולא יוכל יי׳ לשאת׃ אז אמר דויד לא לשאת ב׳ בו׃ וגם ללוים אין לשאת׃ נשקפה ד׳ וסי׳ בעד החלון נשקפה ותיבב׃ ומיכל בת שאול נשקפה׃ מחבירו דדה׃ כי רעה נשקפה מצפון׃ וא׳ ונשקפה על פני הישימון׃ כל ספרא זכריה וזכריהו בט״ז זכריה וזכריהו וסי׳ זכריה בן משלמיה שוער׃ אסף הראש ומשנהו זכריה׃ וגדור ואחיו וזכריה ומקלות׃ וזכריה ועזיאל׃ ובשנת שלש למלכו שלח׃ ורוח יי׳ לבשה את זכריה׃ והאנשים עשים באמונה׃

רשי

הסב מעליה׳׃ אמר מידת הדין לפני המקום רבונו של עולם למה העברית את שאול מלפני דוד אמר לה על שלא המתין לשמואל שבעת ימים כאשר צוהו אמר לה הב״ה אנסה עתה את דוד הסב מעליהם וגו׳ וכל זה שמר דוד׃ כי אם הלוים׳ כי בם בחר׃ כלומר בלוים בחר ולא בעגלה שלפי שהרכבנוהו בעגלה נענש עזא וזהו שאמר למטה כי למבראשונה לא אתם פרץ יי׳ אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט שהרכבנוהו בעגלה׃ כדבר יי׳ בכתפם׃ לשאת אותו ולא ממש בכתפם כי אם במטות עליהם׃ ועמהם אחיהם המשנים׃ משנה להם לשוערים׃ זכריהו בן׃ כך שמו וכל אלו משוררים ושוערים היו בדרך שהביאו את הארון והמשוררים והשוערים שהעמיד דוד לאחר שנתנו הארון אל האהל אשר נטה לו דוד ובמשכן שילה היו שוערים בדרך לא היו שוערים לפי שלא הוצרכו כל כך שוערים לפיכך נעשו משוררים חוץ משנים ברכיה ואלקנה וכל זה היה בדרך אבל בנוח הארון היו משוררים שוערים׃ והמשוררים הימן אסף ואיתן וגו׳׃ להשמיע קול הם היו ממונים על אותן כלי שיר׃ וזכריה ועזיאל וגומ׳׃ אלו שכאמ׳ בפסוק למעלה שהיו שוערים החזירו כאן ליעשות משוררים׃ על עלמות׃ על אותן כלי שיר שמנגנין בהם אותן מזמורים למנצח עלמות וגו׳׃ ומתתיהו ואליפלהו וגו׳ על השמינית לנצח׃

אותו כלי שיר שמנגנין עליו אותן מזמורים למנצח על השמינית׃ וכנניהו שר הלוים במשא׃ במה היה שר במשא בנשאו השיר׃ יסור במשא׃ מייסר ומוכיח אותם על המשא בנגון נעימות שיר אם להרים קול אם להשפיל׃ כי מבין הוא׃ במשא בנשיאת הנגון ולשון מבין נופל על למוד השיר ודוגמא ויהי מספרם עם אחיהם מלמדי שיר ליי׳ כל המבין וגו׳ וכתיב ויפילו גורלות וגו׳ מבין עם תלמיד׃ ויהי בעזור האלהים׃ רבותינו אמרו מכאן שהארון נושא את עצמו׃ ודויד מכרבל׃ כמו ברכיא בברבלתהון דוגמא כרבלתא דתרנגולא׃ וכל הלוים׃ כמו כן מכורבלים במעיל בוץ ולפי שהיה דוד משורר כמו הלוי׳ לבש גם הוא לבושיהם שלבשו גם הם ורואים [redacted] כך מנהג מלכים ושרים שאוכלים עם [redacted] כחוקם [redacted] ועל דוד אפוד בד כאותו אפוד של אהרן שהיה כמין שני לבדין אחד לפנים ואחד לאחור ומגיע עד מתניו והיה האזור ארוג ממנו וחגרו בו׃ ומיכל בת שאול וגו׳׃ לפי שספר דברי הימים בשביל כבוד דוד הוא לפיכך אין כתוב כאן מה אמרה מיכל לדוד כמו שכתוב בשמואל מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הריקים כי זילות של דוד היה שאמרה לו אשה כן׃ ויברך

בקשו ז' דגשי' וסימ' בקשו לי אשת בעל אוב • דרשו יי' ועזו בקשו פניו תמיד דתהלות • וזכרו דד"ה • בקשו את יי' כל ענוי ארץ ג' בוי • לך אמר לבי בקשו פני • וחד ובקשו ברחובותיה • סימן ד"ה ושבועתו ליצחק • תילים ושבעתו לישחק • וחד פסוק סמן לכה זה צחקה שרה לאמר • ד"ה ובממלכה • תילים בממלכה • ד"ה לאיש לעשקם • תילי'

ויכל דויד מהעלות העלה והשלמים ויברך את־
העם בשם יהוה׃ ויחלק לכל־איש ישראל מאיש
ועד־אשה לאיש ככר־לחם ואשפר ואשישה׃ ג' ב'
ויתן לפני ארון יהוה מן־הלוים משרתים ולהזכיר ל'
ולהודות ולהלל ליהוה אלהי ישראל׃ ג' ב' חס' וא' מ' ל'
אסף הראש ומשנהו זכריה יעיאל ז' כסי'
ושמירמות ויחיאל ומתתיה ואליאב ובניהו ועבד
אדם ויעיאל בכלי נבלים ובכנרות ואסף במצלתים ג' ב'
משמיע׃ ובניהו ויחזיאל הכהנים בחצצרות
תמיד לפני ארון ברית־האלהים׃ ביום ההוא ד'
אז נתן דויד בראש להודות ליהוה ביד־אסף ואחיו׃ ל'
הודו ליהוה קראו בשמו ל'
הודיעו בעמים עלילתיו׃ שירו לו זמרו־לו שיחו ד' ב' חס'
בכל־נפלאתיו׃ התהללו בשם קדשו ישמח
לב מבקשי יהוה׃ דרשו יהוה ועזו בקשו פניו ד' ז' דגשי'
תמיד׃ זכרו נפלאתיו אשר עשה מפתיו ומשפטי־
פיהו׃ זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו׃ ל'
הוא יהוה אלהינו בכל־הארץ משפטיו׃ זכרו
לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור׃ אשר כרת ג'
את־אברהם ושבועתו ליצחק׃ ויעמידה ליעקב סימן ב' ה'
לחק לישראל ברית עולם׃ לאמר לך אתן ארץ־ חס' וא' מ' ל' ה' ט' ר' ף
כנען חבל נחלתכם׃ בהיותכם מתי מספר כמעט ב' ה'
וגרים בה׃ ויתהלכו מגוי אל־גוי וממלכה אל־ ל'
עם אחר׃ לא־הניח לאיש לעשקם ב' וחס'
ויוכח עליהם מלכים׃ אל־תגעו
במשיחי ובנביאי אל־תרעו׃ שירו ליהוה ב' ל'
כל־הארץ בשרו מיום־אל־יום ישועתו׃ ספרו ב' ג'
בגוים את־כבודו בכל־העמים נפלאתיו׃ כי
גדול יהוה ומהלל מאד ונורא הוא על־כל־אלהים׃ ו'
כי כל־אלהי העמים אלילים ויהוה שמים עשה׃
הוד והדר לפניו עז וחדוה במקמו׃ הבו ליהוה ל' ז' חס'
משפחות עמים הבו ליהוה כבוד ועז׃ הבו ליהוה
כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו השתחוו ליהוה
בהדרת־קדש׃ חילו מלפניו כל־הארץ אף־ ח'
תכון תבל בל־תמוט׃ ישמחו השמים ותגל
הארץ ויאמרו בגוים יהוה מלך׃ ירעם הים ט' ר' כ'
ומלואו יעלץ השדה וכל־אשר־בו׃ אז ירננו עצי ל' ח' ל'
היער מלפני יהוה כי־בא לשפוט את־הארץ׃ ח' ל' ח' ל'

אדם לעשקם • ד"ה עוז וחדוה במקומו • תילים עוז ותפארת במקדשו • ד"ה ומשפט פיהו • תילים ומשפטי פיו • ד"ה ובנביאי אל • תילים ולנביאי אל • ד"ה יעלוץ השדה וכל אשר בו • תילים יעלוז שדי וכל אשר בו׃

רשי

ויברך את העם בשם יי'. שהקרא על הארון כדכתיב למעלה את ארון האלהים יי' יושב הכרובים אשר נקרא שם׃ ואשפר. אחד משמונה בפר׃ ואשישה. ואחד משמונה בהין. ואשישה דוגמ' אשישי ענבים בלועזי׃ ולהזכיר ולהודות ולהלל. להזכיר לומר אותן שני מזמורים שכתב בהם מזמור לדוד להזכיר ולהודות הודו ליי' קראו בשמו ולהלל אותן מזמורים שמתחילין הללויה׃ בניהו ויחזיאל בחצצרות תמיד. חצצרות כלי שיר של כהנים הוא ודוגמא למעלה ושבניהו וגו' ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים בחצצרות׃ להודות ליי' ביד אסף ואחיו. שאסף היה מתחיל הודו ליי' קראו בשמו ואחרי כן כל אחיו עונים אחריו ודוגמא בעזרא ומתניה בן מיכה בן זבדי בן אסף ראש התחלה יהודה לתפלה. לכלי שיר הידות שמו כדכתיב בעזרא והלוים ישוע בנוי קדמיאל שרביה יהודה מתניה על הידות׃ הודיעו בעמים עלילתיו. מעשה גבורותיו ונפלאותיו שפעל עם הארון׃ קראו בשמו. קראו יי' יי' יעזור לארונו דוגמא וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם יי' אבל יי' כופל לומר לשון קריאה שנפלאות עשה׃ התהללו בשם קדשו. לומר כל מי שמאמין באלהינו הוא יעזרנו דוגמא ובקדוש ישראל תתהלל׃ בשם קדשו. שים לך אלוה קדוש כאלהינו וכן כיי' אלהינו בכל קראנו אליו׃ ישמח לב מבקשי יי'. ובהיטיב יכול לשמוח לבו מי שמבקש ליי' בלב שלם לכך דרשו יי' ועזו. מקדם וארון נקראו עזו דכתיב ויתן לשבי עזו שנתן ארונו להביאו בשבי וכתיב קומה יי' למנוחתיך אתה וארון עוזך ועל כן נקרא אלעזר השומרו עזא על שם ששמר הארון שנקרא עז דוגמא על שם ארבע מאות שקל כסף והוא חשבון גימטר' של עפרן וכן הרבה דן ידין עמו יהוד' יודוך אחיך׃ זכרו נפלאותיו. מכת עכברי' ושלקחו פרות עלות ובניה' כלו בבית ויסרו' הפרות ולא חזרו לאחוריה' ופרץ בעזא וכל השיר נעשה על הארון והיו אומ' אותו על תמיד של שחר ושירו ליי' על תמיד של בין הערבים ולמי אני אומר שיזכרו נפלאותיו של תמים דעים׃ לזרע ישראל עבדו וגו'. הוא יי' אלהינו וגו'׃ זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור. התורה אשר צוה להודיע בעולם אח' אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע מאות ושבעים וארבע דורות ועתה מספר מה היא אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק ויעמידה ליעקב לחוק וגו' לאמר לך אתן ארץ כנען שעם כל אחד ואחד כרת ברית לתת להם ארץ כנען׃ בהיותכם מתי מספר. אז נשבע לתת להם ארץ כנען חבל נחלתכ' וזהו דבר גדול שאין לומר מרוב עם שהייתם תפשתם ארץ כנען אלא בהיותכם מתי מספר ואם תאמר אפילו לאלף ויותר יש מספר וזהו שכתוב בה בהיותכם מתי מספר לכך כאת' כמעט וגרים בה פתרון אם למיושב אחד הייתי אומר לאברה' לבד ליצחק בלבד ליעקב בלבד לאחד מהם היה אומר לך אתן ארץ כנען לא היה תימה שהרי מיושבים בה היו אלא הוא נשבע לתת לכם את הארץ בשעה שהיו אבותיכם גרים בה דכתיב היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק ועוד אם לגר תושב היה אמ' לך ולזרעך אתן את הארץ הזאת. לא היה פלא כל כך כזה שאפילו גרים ותושבים לא היו אלא ויתהלכו מגוי אל גוי אברהם הלך למצרים ולגרר וכן יצחק וכן יעקב היה בבית לבן עשרים שנה וגם עתה כי וילכו לא נאמר אלא ויתהלכו פולאליטר בלעז׃ לא הניח איש לעשקם. אעפ"כ שהלכו ממקום למקום ומנהג להזיק עוברי דרכים וכשבאין למלון מוכאין עליהם עלילות אבל אלו לא הניח הקב"ה להזיקם ולעשקם דוגמ' או עשק את עמיתו ואת' מה שלא עשקום חומסי דרכים ושאר הארצו' שעברו בו בתוכ' לפי שלא הרגישו בם אבל אם היו מרגישי' בם היו עושקים אותם לכך נאמר ויוכח עליהם מלכים כלו' וראי עשקום כגון פרעה לאברהם ואבימלך ליצחק ולבן ושכם ליעקב ואמ' להם הב"ה אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו באברהם כתיב וינגע יי' את פרעה וכתיב ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויאמ' לו הנך מת וגו' ביעקב כתיב ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה ויאמר לו השמר לך וגו' ועוד ביעקב שבאו אליו להרגו על שהרגו שכם וחמור וכתיב ויסעו ויהי חתת אלהים ובספר תהלים מפורש יותר כי המזמור איננו מקויים כאן כדכתיב התם ויקרא רעב על הארץ וגו' כדי להגלותם למצרים׃ שירו ליי' כל הארץ בשרו מיום וגו'. ספרו ישועה שעשה לנו כשגלה הארון אל ארץ פלשתים׃ בכל העמי' נפלאותיו. שעשה עם הארון׃ כי כל אלהי העמים אלילים. תהו מעשה ידי אדם ודוגמ' בנבואת חבקוק מה הועיל פסל כי פסלו יצרו עד לעשות אלילים אלמים׃ ויי' שמים עשה. באלילים כתיב לעשות אבל הב"ה עושה שמים וארץ וכל צבאם׃ הוד והדר לפניו עז וחדוה במקומו. אבל האלילים כמת מוטלים במקום שמשימין אותם שם מוכחים לפי שאלהינו הוא אלהים אמת׃ הבו ליי' משפחות עמים. ומה יתנו לו ומפרש כבוד ועז׃ הבו ליי' כבוד שמו. שמו ארוני והוא ארון לכל וזהו הבו ליי' כבוד שמו כי כשמו כן תהלתו׃ והשתחוו ליי' בהדרת קדש. כי כן אמרנו הוד והדר לפניו׃ חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט. מלך בשר ודם כשרואה שדואגים ויראים ממנו אז הו' מטיל עליהם יותר אימה והם דואגי' ממנו יותר שלא יחריב כל בתיהם ומדת הב"ה אינו עושה כן כשהעולם יראים ממנו אז תכון תבל בל תמוט שהוא עושה נקמה מלסטים והיסורים מתקיימים והארץ מתקיימת ואינה מתמוטטת לכן חילו מלפניו כל הארץ אף אל תדאגו כי לא יבא הב"ה כי אם לתקן העולם ליטבו אבל כשאין הבריו' דואגי' ממנו ותוטאי' אז יהפכם ויאבד'׃ ישמחו השמי' ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי' מלך. כשבשר ודם מולך הכל עצבים שאינן יודעי' אם ישפוט בדינו אבל כשימלוך הב"ה ישמחו השמי' והארץ וכל הבריו' יאמרו עתה מלך יי' שהחזי' לנו את הארון׃ ירעם הים ומלואו. כל בריות שבים דוגמא רנו שמים כי עשה יי' על שהחזיר לנו את הארון ושלא מלאכי חבלה לעשות משפט בפלשתים׃ הודו

ואמרו ו׳ וסימ׳ רנו ליעקב שמחה וצהלו׳ שמעו דבר יי׳ גרם והגידו׳ קראו מלא ואמרו ב׳ בפסוק׳ ואמרו הושיענו אלהי ישעינו דדה׳׃ ויאמרו כל העם ד׳ דסמ׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימן א׳׃ אנכי יושב ה׳ דסמ׳ בקריאה וסימ׳ ואשביעך ביי׳ אלהי השמים ואלהי הארץ׳ וישביעני אדני לאמר לא תקח אשה לבני׳ אנכי יושב בבית הארזים׳ וחברו דדה׳׃ אנכי יושב בבית׳ ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב׳ שמואל את אחד שבטי׳ דה׳ את אחד שפטי׃ אחד כה׳ פתחין בקרי׳ וסימ׳ ויכלו המים מן החמת׳ ויאמר

הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו׃ ואמרו
הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים
להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך׃ ברוך
יהוה אלהי ישראל מן העולם ועד העלם ויאמרו
כל העם אמן והלל ליהוה׃
ויעזב שם לפני ארון ברית יהוה לאסף
ולאחיו לשרת לפני הארון תמיד לדבר יום ביומו
׃ ועבד אדם ואחיהם ששים ושמונה ועבד אדם
בן ידיתון וחסה לשערים׃ ואת צדוק הכהן
ואחיו הכהנים לפני משכן יהוה בבמה אשר
בגבעון׃ להעלות עלות ליהוה על מזבח העלה
תמיד לבקר ולערב ולכל הכתוב בתורת יהוה
אשר צוה על ישראל׃ ועמהם הימן וידותון
ושאר הברורים אשר נקבו בשמות להודות ליהוה
כי לעולם חסדו׃ ועמהם הימן וידותון חצצרות
ומצלתים למשמיעים וכלי שיר האלהים ובני
ידותון לשער׃ וילכו כל העם איש לביתו ויסב
דויד לברך את ביתו׃
יז ויהי כאשר ישב דויד בביתו ויאמר דויד אל נתן
הנביא הנה אנכי יושב בבית הארזים וארון ברית
יהוה תחת יריעות׃ ויאמר נתן אל דויד כל אשר
בלבבך עשה כי האלהים עמך׃
ויהי בלילה ההוא ויהי דבר אלהים אל נתן
לאמר׃ לך ואמרת אל דויד עבדי כה אמר יהוה
לא אתה תבנה לי הבית לשבת׃ כי לא ישבתי
בבית מן היום אשר העליתי את ישראל עד ה
היום הזה ואהיה מאהל אל אהל וממשכן׃ בכל
אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי את
אחד שפטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי
לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים׃ ועתה
כה תאמר לעבדי לדויד כה אמר יהוה צבאות אני
לקחתיך מן הנוה מן אחרי הצאן להיות נגיד על
עמי ישראל׃ ואהיה עמך בכל אשר הלכת
ואכרית את כל אויביך מפניך ועשיתי לך שם
כשם הגדולים אשר בארץ׃ ושמתי מקום לעמי
ישראל ונטעתיהו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא
יוסיפו בני עולה לבלתו כאשר בראשונה׃
ולמימים אשר צויתי שפטים על עמי ישראל
והכנעתי את כל אויביך ואגד לך ובית יבנה
לך יהוה׃ והיה כי מלאו ימיך ללכת עם
אבתיך והקימותי את זרעך אחריך אשר יהיה
מבניך והכינותי את מלכותו׃ הוא יבנה
לי בית וכננתי את כסאו עד עולם׃

קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת׳ כמעט שכב אחד העם׳ ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו׳ את שתי נשיו ואת אחד עשר ילדיו׳ ואני נתתי לך שכם אחד׳ אדם כי יהיה בעור בשרו שאת׳ את אחד מהם׳ אחד עשר יום׳ ומת אחד מהם׳ והאיש מיכה לו בית׳ ותאבדנה האתונות׳ ויאמר דוד אל אבנר הלוא׳ אחד הרקים׳ עד אחד לא נעדר׳ בכל אשר התהלכתי׳ וחברו שפטי דדה׳׳ והשלח איזבל מלאך׳ והמלאך אשר הלך לקרא׳ ויאמר אחד מעבדיו׳ ואיך תשיב את פני פחת׳ וחברו׳ ואתח בן אדם בני עמך הנדברים׳ ולנשיא מזה ומזה יהיה׳ ושר מלכות פרס׃

רשי

הודו ליי׳ כי טוב כי לעולם חסדו׳ זה הוא סיום המזמור בפסוק זה לא ממזמור הודו ליי׳ קראו בשמו וגם ואמרו הושיענו אלהי ישענו אינו מזמור ואף המזמור הוא מתחיל בפסוק זה כי היאך נופל כאן ואמרו הושיענו וקבצנו מן הגוים כי היכן גלו בימי דוד שאומר קבצנו מן הגוים וכך סדר בתילים המזמור מתחיל הודו ליי׳ קראו בשמו ואינו מסיים כי אם עד ברוך יי׳ אלהי ישראל וגו׳ עד אמן והלל ליי׳ שהכל מעניין אחד ולפי שהוא מזמור גדול חלקו ומתחיל הודו ליי׳ כי טוב וכן איוב כשהוצרך להאריך המענה קצרו וחלקו לשנים ואומר ויוסף איוב שאת משלו כי בשירה מחמת געגועי שמחתו לא יכול להאריך וחלקו לשנים וכן לעניין קינה מחמת רוב צערו אינו יכול להאריך וחלקו לשנים כי גם שירה וגם קינה כאחת כאמרים שהרי חנה כשבאה להתפלל בעזרה חשבה עלי לשכורה שהיה סבור שמחמת יין עשתה והיא אמרה ויין ושכר לא שתיתי וגו׳ כי מרוב שיחי וכעסי מכלל שבעניין אחד שכור וצער הם מתנהגים׃ ואמרו הושיענו׳ בסוף המזמור שמדבר למעלה בשביה ויאחזום אויביהם ויכנעו תחת ידם וכתיב אחריו ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם ועכשו נופל לומר הושיענו יי׳ אלהינו וקבצנו מן הגוים כאשר עשית להם ובתילי׳ אין כתוב ואמרו כי אם הושיענו כיכן נופל לומר ולכך אמ׳ דוד כשהביא הארון שני מזמורים הללו ומפורש בכד׳ לפי שהפרות כששרו אמרו שני מזמורים הללו רבי שמואל בר נחמני אמר וישרנה הפרות מה שירה אמרו הודו ליי׳ קראו בשמו רבי אלעזר אמר שירו ליי׳ כל הארץ וגו׳ לפיכך תקנם דוד לאמרם לפני הארון מזמור אחד שחרית ומזמור אחד ערבית׃ מפי רבינו אלעזר בר משלם ז״ל׃
לשרת לפני הארון תמיד׳ בשיר׃ לדבר יום ביומו׳ ערב ובקר׃ ועובד אדום ואחיהם׳ עזב עם אסף לשורר ועובד אדום בן ידותון הניח לשוערים לארון׃ ואת צדוק הכהן׳ היה ראש ואחיו הכהנים עמו נתן דוד לפני משכן יי׳ אשר בגבעון ולא עזב שום כהן עם הארון כי לא הוצרכו לעבוד עבודת זבח לקרבן׃ ושאר הברורים׳ המובחרים׃ אשר נקבו בשמות׳ אנשים גדולים קרויים בשם לשורר לפני המזבח בשעת הקרבת הקרבנות׃ ובני ידותון לשער׳ כמו לשוערים ובשכת הארבעי׳ למלכו׳ בית דוד שמו אותו׳ ראשם למשוררי׳ כדכתי׳ לידותון בני ידותון וגו׳ שמה על ידי אביהם הנבא על הודות והלל ליי׳׃ ויהי כאשר ישב דוד׳ בשמואל כתיב ויי׳ הניח לו מסביב וגו׳׳ וארון האלהים ישב בתוך היריעה כדכתיב למעלה הימנו בתוך האהל אשר נטה לו דוד אמר דוד הב״ה קיים בי והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגם אני מוטל עלי לעשות מה שכתוב בשמיך והיה המקום אשר יבחר יי׳ אלהיכם בו לשכן שמו שם כלומר אעשה לו משכן׃ ויהי בלילה ההוא וגו׳ מפורש במדרש אמר לו הב״ה לנתן הנביא האדם הזה שאני שולחך אליו נדרן הוא בא ואומר לו עד שלא ישבע לבנותו לא אתה תבנה הבית לשבתי׳ ד״א האדם שאני שולחך אצלו זריז הוא לך אמר לו קודם שיסכור פועלים׃ ואהיה מאהל אל אהל וממשכן׳ כלומר ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן של משכן מגלגל לנוב ומנוב לשילה ואף על גב שהייתי מטלטל מאהל אל אהל וממשכן למשכן׃ בכל אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי את אחד שפטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים׳ זה לא עשיתי ואף הם מאליהם לא עלה במחשבתם לבנות לי בית כאשר עלה במחשבתך׃ כה אמר יי׳ צבאות׳ מה שעלה במחשבתך אני אשלם לך׃ מן הנוה׳ נוה הרועים וגדרות צאן׃ ועשיתי לך שם כשם הגדולים׳ כשם מלכים גדולים כי למעלה כתוב ויצא שם דוד בכל הארצות׃ ושמתי מקום וגו׳ ושכן תחתיו׳ לא כמו שהיה בימי שאול כשנהרג שאול ונכו ישראל וישבו פלשתים תחתם׃ ולא יוסיפו בני עולה לבלותו׳ כמו לענותו׃ ולמימים אשר צויתי שופטים על עמי ישראל׳ לא היה מנוחה להם כמוך אשר הכנעתי את כל אויביך לפניך׃ ואגיד לך ימה יהיה שכרך שרצית לבנות לי בית׃ ובית יבנה לך יי׳׳ אתה חשבת לבנות לי בית לשמי באותה מדה יהיה שכרך ומבשרך הב״ה כי בית יעשה לך יי׳ שיתן לך בן שימלוך תחתיך וישבע כסא ישראל במקומך וכל דבר שמתקיים בבן אדם אחריו קרוי בית וכן הוא אומר והקימותי את זרעך אחריך׃ והיה כי מלאו ימיך ללכת עם אבותיך׳ כלומר אל תירא שאני ממהר את הדבר אלא כי מלאו ימיך אז יהיה ואז והקימותי את זרעך אחריך וגו׳׃ והכינותי את מלכותו׳ וכן הוא אומר בשלמה ותכון מלכותו מאד׃ אכי

ויך דוד את פלשתים חד מן י״א זוגין מתחלפין בטעמא חד זקיף לרומא וחד נחית לתהומא וסימ׳ בלשון תרגום שמאל עבד אוריתא דויד מנהון במיא קטלין לרוגזא משה במלל בגלותא׳ וב׳ אורם והנער שמואל הולך וגדל׳ והנער שמואל משרת׳ ועשיהם כיום וניפכם את העוכר׳ ועשיהם שעיר עזים׳ וסי׳ עוכרא סליק צפירא נחית׳ דתורה׳ התורה׳ ויך דוד את פלשתים דשמואל׳ ויהי אחרי כן ויך דויד את פלשתים דד״ה׳ ממנו פנה ממנו יתד דזכריה׳ אים ונורא הוא ממנו דחבקוק׳ אלה הם משפחות הלוי׳

אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן וְחַסְדִּי לֹא־
אָסִיר מֵעִמּוֹ כַּאֲשֶׁר הֲסִירוֹתִי מֵאֲשֶׁר הָיָה לְפָנֶיךָ׃
וְהַעֲמַדְתִּיהוּ בְּבֵיתִי וּבְמַלְכוּתִי עַד־הָעוֹלָם וְכִסְאוֹ
יִהְיֶה נָכוֹן עַד־עוֹלָם׃ כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל
הֶחָזוֹן הַזֶּה כֵּן דִּבֶּר נָתָן אֶל־דָּוִיד׃
וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִיד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְהוָה
וַיֹּאמֶר מִי־אֲנִי יְהוָה אֱלֹהִים וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִיאֹתַנִי
עַד־הֲלֹם׃ וַתִּקְטַן זֹאת בְּעֵינֶיךָ אֱלֹהִים וַתְּדַבֵּר
עַל־בֵּית־עַבְדְּךָ לְמֵרָחוֹק וּרְאִיתַנִי כְּתוֹר הָאָדָם
הַמַּעֲלָה יְהוָה אֱלֹהִים׃ מַה־יּוֹסִיף עוֹד דָּוִיד אֵלֶיךָ
לְכָבוֹד אֶת־עַבְדֶּךָ וְאַתָּה אֶת־עַבְדְּךָ יָדָעְתָּ׃
יְהוָה בַּעֲבוּר עַבְדְּךָ וּכְלִבְּךָ עָשִׂיתָ אֵת כָּל־הַגְּדוּלָּה
הַזֹּאת לְהֹדִיעַ אֶת־כָּל־הַגְּדֻלּוֹת׃ יְהוָה אֵין כָּמוֹךָ
וְאֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנֵינוּ׃
וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הָלַךְ
הָאֱלֹהִים לִפְדּוֹת לוֹ עָם לָשׂוּם לְךָ שֵׁם גְּדֻלּוֹת
וְנֹרָאוֹת לְגָרֵשׁ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר־פָּדִיתָ מִמִּצְרַיִם
גּוֹיִם׃ וַתִּתֵּן אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְךָ לְעָם עַד־
עוֹלָם וְאַתָּה יְהוָה הָיִיתָ לָהֶם לֵאלֹהִים׃ וְעַתָּה
יְהוָה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ עַל־עַבְדְּךָ וְעַל־בֵּיתוֹ יֵאָמֵן
עַד־עוֹלָם וַעֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ וְיֵאָמֵן וְיִגְדַּל
שִׁמְךָ עַד־עוֹלָם לֵאמֹר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל וּבֵית־דָּוִיד עַבְדְּךָ נָכוֹן לְפָנֶיךָ׃
כִּי אַתָּה אֱלֹהַי גָּלִיתָ אֶת־אֹזֶן עַבְדְּךָ לִבְנוֹת לוֹ בָּיִת
עַל־כֵּן מָצָא עַבְדְּךָ לְהִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ׃ וְעַתָּה
יְהוָה אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים וַתְּדַבֵּר עַל־עַבְדְּךָ
הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃ וְעַתָּה הוֹאַלְתָּ לְבָרֵךְ אֶת־בֵּית
עַבְדְּךָ לִהְיוֹת לְעוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּי־אַתָּה יְהוָה בֵּרַכְתָּ
וּמְבֹרָךְ לְעוֹלָם׃ וַיְהִי
יח אַחֲרֵי־כֵן וַיַּךְ דָּוִיד אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּכְנִיעֵם וַיִּקַּח אֶת
־גַּת וּבְנֹתֶיהָ מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ וַיַּךְ אֶת־מוֹאָב
וַיִּהְיוּ מוֹאָב עֲבָדִים לְדָוִיד נֹשְׂאֵי מִנְחָה׃ וַיַּךְ
דָּוִיד אֶת־הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־צוֹבָה חֲמָתָה בְּלֶכְתּוֹ לְהַצִּיב
יָדוֹ בִּנְהַר־פְּרָת׃ וַיִּלְכֹּד דָּוִיד מִמֶּנּוּ אֶלֶף רֶכֶב
וְשִׁבְעַת אֲלָפִים פָּרָשִׁים וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי
וַיְעַקֵּר דָּוִיד אֶת־כָּל־הָרֶכֶב וַיּוֹתֵר מִמֶּנּוּ מֵאָה רָכֶב׃
וַיָּבֹא אֲרַם דַּרְמֶשֶׂק לַעְזוֹר לַהֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ צוֹבָה וַיַּךְ
דָּוִיד בַּאֲרָם עֶשְׂרִים־וּשְׁנַיִם אֶלֶף אִישׁ׃ וַיָּשֶׂם
דָּוִיד בַּאֲרַם דַּרְמֶשֶׂק וַיְהִי אֲרָם לְדָוִיד עֲבָדִים נֹשְׂאֵי
מִנְחָה וַיּוֹשַׁע יְהוָה לְדָוִיד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃ וַיִּקַּח
דָּוִיד אֵת שִׁלְטֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הָיוּ עַל עַבְדֵי הֲדַדְעָזֶר
וַיְבִיאֵם יְרוּשָׁלָם׃ וּמִטִּבְחַת וּמִכּוּן עָרֵי הֲדַדְעֶזֶר
לָקַח דָּוִיד נְחֹשֶׁת רַבָּה מְאֹד בָּהּ עָשָׂה שְׁלֹמֹה אֶת־
יָם הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־הָעַמּוּדִים וְאֵת כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת׃
וַיִּשְׁמַע תֹּעוּ מֶלֶךְ חֲמָת כִּי הִכָּה
דָוִיד אֶת־כָּל־חֵיל הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־צוֹבָה׃

אלה משפחות הגרשני׳ ואלה אשר נחלו בני׳ אלה אשר נחל משה׳ ומים במשורה תשתה׳ ומים במשורה ובשכמון דיחזקאל׳ ויכו את ששי׳ ויכו את הכנעני יושבי צפת ויגש שם החומש׳ ויכהו שם האלהים על השל׳ ואף בעונת אבהם׳ ואף אשר הלכו׳ אחרי מות משה׳ אחרי מות אבה׳ וידבר משה

רשי

אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן. ובשמואל כתיב אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ופתרו׳ אם יחטא נגרי איסרנו על יד כאדם שמיסר את בנו בשבט אנשים שהקים לו לשטן את רזון ואת הדד ועל אותו פסוק כופל לומר וחסדי לא לא אסיר ממנו כאשר הסירותי מעם שאול שהיה לפניך וכששטע לפני העברתי המלוכה ממנו ומזרעו ובשמוא׳ כתיב מעם שאול ומה שלא נכתב כאן אשר בהעותו וגו׳ משום כבודו של דוד שאינו רוצה לדבר בזה הספר שום זילות לבית דוד׃ כי הביאותני עד הלום. מכוה רועים הביאותני למלכותי ותקטן זאת בעיניך. שנתת לי המלכות׃ למרחוק׳ שהעמדת את מלכותי לעתים רחוקות שאמרת והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד עולם׃ וראיתני כתור האדם המעלה׳ שהשויתני וחשבתני בשורות הגדולים כלומר קטן הייתי והושבתני בשורות נדיבי עמך שאמר לי ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים כתור פתרו׳ שורה ודוגמ׳ בשוכה ראש תור ירק׃ מה יוסיף עוד דוד אליך׳ פתרו׳ מה צורך עוד לדוד לבקשך׃ לכבוד את עבדך׃ בשביל לעשות כבוד לי שאני עבדך ואתה ידעת מאליך ובשמואל כתיב ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך ואתה ידעת את עבדך יי׳׃ יי׳ בעבור עבדך׳ כך מושב הפסוק זה על העליון ועל כך עשית להודיעני את כל הגדולה הזאת שהודעתני והכל מרצון לבך לכן יי׳ אין כמוך ושמא תאמר גדול כמהו אינו אבל מעט קטן ממנו יש לכן נאמ׳ ואין אלהים זולתך אין כמוך ואין זולתך באלהים אף בעממים׃ ככל אשר שמענו באזנינו׳ כל ימינו׃ ומי כעמך ישראל גוי אחד׳ ממה הם מיוחדי׳ מכל הגוים מזה אשר הלך אלהים בעצמו לפדות׳ לו לעם כמו שכתוב אני יוצא בתוך מצרים מזה אני מיוחד שלא עשה זה לשום אומה בעולם׃ לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים׳ ולפי שאתה יחיד בעולמך ועמך מיוחדים מכל אום ולכך נאה לך לתת להם מלך הגון וגדול ויאמן ויגדל שמך עד עולם לאמר שיאמרו יי׳ צבאות אלהי ישר׳ אלהים לישר׳ וגם קיים דבריו׃ ובית דוד עבדך נכון לפניך׳ שדברת וכסאו יהיה נכון עד עולם׃ כי אתה אלהי גלית׳ פתרו׳ ודאי נאה לך לאמן דבריך כי אתה בעצמך גלית אזן לבנות לו בית כדכתיב ואגיד לך ובית יבנה לך יי׳׃ על כן מצא עבדך להתפלל לפניך׳ כלומר אם לא היית בעצמך אומר לי להביא על זרעי הטובות האלו לא היה עולה על דעתי לבקש אשר מי אני אשר הביאותני אפילו עד הלום אבל הואיל שאמרת למענך להביא לי כל הטובות הללו לפיכך אני מתפלל שתאמן את דבריך׃ כי אתה ברכת יי׳. כלומ׳ ברכתני׃ ומברך לעולם. כלומר ועבדך יהא מבורך לעולם׃ ויהי אחרי כן ויך דוד׳ אחר שאמר דוד לבנות בית ואמר לו הקב״ה לא תבנה אתה אמר דוד הואיל ואין עלי לבנות הבית אלא בני עתה אכינה ואסדר לו הכל לכשיבא בני לבנות הבית שיהא לו הכל מזומן ועתה מכיח הכל והולך ומספר היאך זימן לו הבנין שילחם עם אויביו והקדים שלום לבניין הבית וכן דרך הפסוק לדבר ודוגמ׳ באליהו ובאלישע מאחר שאמר יהי נא פי שנים ברוחך אלי מניח כל המעשה מן המלכים ומספר והולך מן נפלאות אלישע היאך היו פי שנים עד שישלים הכל׃ ויך דוד את הדרעזר מלך צובה חמתה׳ בחמת היתה המלחמה ובחמת הכם דוד חמתה כמו לחמת׃ להציב ידו׳ פתרונו כשהלך להציב כחו להשיב גבולו ולהציב בנהר פרת שהיה משיג לגבול נהר פרת ודוגמ׳ ואבשלום לקח ויצב לו בחייו וגו׳ ויקרא לה יד אבשלום שפתרונו כח גבול אבשלום ד״א ויקרא לה יד אבשלום בתוך המצבה נר אבשלום נורת ארך ידו כדכתיב באותו פסוק כי אמר זאת הבורה המכוירת אחר יד אבשלום׃ מפי ר׳ יצחק בר שמואל בנרבונא שמעתיכ״ן׃ ויעקר דוד׳ משום דכתיב לא ירבה לו סוסים כדכתיב ואת סוסיהם תעקר׃ ויותר ממנו מאה רכב׳ לא ירבה לו סוסים הא כדי מרכבתו מותר׃ ויבא ארם דרמשק׳ ובשמואל כתיב דמשק ודרך הפסוק לדבר כן כמו מן שבט שרביט שהרי איסר אתכם בשוטים תרגו׳ שרביטים׃ ג״ס זו אמ״ר ר׳ יצחק וישם דוד בארם דרמשק׳ פתרו׳ נציבים ובשמואל כתי׳ בפירוש וישם דוד בארם דמשק נציבים׃ שלטי הזהב׳ בויכר״ם בלע״ז ודוגמתו בירמיה הברו החצים מלאו השלטים׃ נחשת רבה מאד בה עשה וגו׳. וזהו שאמר כיון שאמר דוד לבנות הבית ואמר הב״ה לו לא אתה תבנה הבית כי אם בנך׃ מספר והולך היאך זימן לו לבנות הבנין׃ כי

בן אל בני · וידבר משה לפני יי' · אשר הגלה · ואלה בני המדינה העולים · וחברו אלה בני הבדינה · עוד מצאתי אלה בני זלפה · אלה בני בלהה דויגש: העירה ה' כליסן
קרא וסים קרעו שבלתם ויעמס איש על · מרע העם ויתקעו בשפרות · ונס אל אחת מהעדים האלה דיהושע · ויהונתן ואח מעץ עמדים בעין רגל · ואת קומי לכי לביתך ·
ישלח מלאכים אל אחאב · ויתר דברי יחזקיהו וכל אשר עשה דויבא את חמים · ובני עמון ראו כי נבש דו"ה · וחד לישן עורה העירה והקיצה למשפטי:

וישלח את הדורם בנו אל המלך דויד לשאול לו
לשלום ולברכו על אשר נלחם בהדדעזר ויכהו
כי איש מלחמות תעו היה הדדעזר וכל כלי זהב
וכסף ונחשת: גם אתם הקדיש המלך דויד ליהוה
עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים מאדום
וממואב ומבני עמון ומפלשתים ומעמלק:
ואבשי בן צרויה הכה את אדום בגיא המלח
שמונה עשר אלף: וישם באדום נציבים ויהיו כל
אדום עבדים לדויד ויושע יהוה את דויד בכל
אשר הלך: וימלך דויד על כל ישראל ויהי עשה
משפט וצדקה לכל עמו: ויואב בן צרויה על
הצבא ויהושפט בן אחילוד מזכיר: וצדוק בן
אחיטוב ואבימלך בן אביתר כהנים ושושא
ספר: ובניהו בן יהוידע על הכרתי והפלתי ובני
דויד הראשנים ליד המלך: יט
ויהי אחרי כן וימת נחש מלך בני עמון וימלך בנו
תחתיו: ויאמר דויד אעשה חסד עם חנון בן
נחש כי עשה אביו עמי חסד וישלח דויד מלאכים
לנחמו על אביו ויבאו עבדי דויד אל ארץ בני
עמון אל חנון לנחמו: ויאמרו שרי בני עמון
לחנון המכבד דויד את אביך בעיניך כי שלח לך
מנחמים הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל הארץ
באו עבדיו אליך: ויקח חנון
את עבדי דויד ויגלחם ויכרת את מדויהם בחצי
עד המפשעה וישלחם: וילכו ויגידו לדויד על
האנשים וישלח לקראתם כי היו האנשים נכלמים
מאד ויאמר המלך שבו בירחו עד אשר יצמח
זקנכם ושבתם: ויראו בני עמון כי התבאשו עם
דויד וישלח חנון ובני עמון אלף ככר כסף לשכר
להם מן ארם נהרים ומן ארם מעכה ומצובה רכב
ופרשים: וישכרו להם שנים ושלשים אלף רכב
ואת מלך מעכה ואת עמו ויבאו ויחנו לפני מידבא
ובני עמון נאספו מעריהם ויבאו למלחמה:
וישמע דויד וישלח את
יואב ואת כל צבא הגבורים: ויצאו בני עמון
ויערכו מלחמה פתח העיר והמלכים אשר באו
לבדם בשדה: וירא יואב כי היתה פני המלחמה
אליו פנים ואחור ויבחר מכל בחור בישראל
ויערך לקראת ארם: ואת יתר העם נתן ביד אבשי
אחיו ויערכו לקראת בני עמון: ויאמר אם תחזק
ממני ארם והיית לי לתשועה ואם בני עמון יחזקו
ממך והושעתיך: חזק ונתחזקה בעד עמנו ובעד
ערי אלהינו ויהוה הטוב בעיניו יעשה: ויגש
יואב והעם אשר עמו לפני ארם למלחמה וינוסו
מפניו: ובני עמון ראו כי נס ארם וינוסו גם
הם מפני אבשי אחיו ויבאו העירה ויבא יואב
ירושלם:
וירא ארם כי נגפו לפני ישראל
וישלחו מלאכים ויוציאו את ארם אשר מעבר
הנהר ושופך שר צבא הדדעזר לפניהם: ויגד
לדויד ויאסף את כל ישראל ויעבר הירדן ויבא
אלהם ויערך אלהם ויערך דויד לקראת ארם
מלחמה וילחמו עמו: וינס ארם מלפני ישראל
ויהרג דויד מארם שבעת אלפים רכב וארבעים
אלף איש רגלי ואת שופך שר הצבא המית:
ויראו עבדי הדדעזר כי נגפו לפני ישראל
וישלימו עם דויד ויעבדהו ולא אבה ארם
להושיע את בני עמון עוד:

רשי

כי איש מלחמות תעו · בעל מחלוקתו היה וכן מוכיח למעלה ויך דוד את הדרעזר וכי מה ענין להם לחמת לערוך בו מלחמה אלא הדרעזר מלך צובה הלך להלחם על תעו מלך חמת בחמת ובעוד כן בא דוד עליו והכהו וכל כלי זהב וכסף ונחשת הביא דוד וכן בשמואל ובידו היה כלי כסף וכלי זהב וכלי נחשת: וישם דוד באדום נציבים · שלטונים שלא רצה להמליך עליהם מלך: משפט וצדקה · משך עצמו מלהלחם עוד ומלצאת ולבוא עוד במלחמה והיה יושב ושופט תמיד ישראל בצדקה: ויואב על הצבא · לפי שמשך ידו מלצאת עוד בצבא הניח יואב על הצבא להלחם כל מלחמותיו כל זה מוסב עליו עשה משפט וצדקה ומה שהפסיק ויואב על הצבא משום הכי הוצרך שלא תאמר הואיל ודוד עשה משפט אם כן לא היו ישר' עוד נלחמים לכך נאמר ויואב על הצבא: מזכיר · חוזר לראש שהיה מזכיר אותה דין בא לפני המלך תחילה דוגמא להביא את ספר הזכרונות דברי הימים: ושושא סופר · אחילוד מזכיר ושושא כותב על ידו: על הכרתי והפלתי · פתרונו אומות היו דכתיב היו גוי כריתים ואומותם היו עם דוד אנשי' גבורי חיל ובניהו עליהם ודוגמ' בשמואל וכל עבדיו עברים על ידו וכל הכרתי וכל הפלתי וכל הגתים וגו': ובני דוד הראשונים ליד המלך · פתרונו ובני דוד היו תמיד ראשונים אצל המלך לעשות כל צרכו: כי עשה אביו עמי חסד · לקח דוד אביו ואמו ואחיו ובית אביו והושיבם במחוז מלך מואב כדכתיב וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם וגו' ובאו בני מואב והרגום כולם חוץ מאליהו אחי דוד שברח לארץ בני עמון ויקבלו נחש מלך בני עמון שהרי לא נזכרו עוד חוץ מאליהו שכתב במחלוקת בגמליאים ליהודה אליהו מאחי דוד וזהו אשר עשה אביו עמי חסד ועל פי אותה איבה הכה דוד את מואב והתעולל בהם יותר מיתר אויבי' דכתי' בשמואל ויך דוד את מואב וגו': המכבד דוד את אביך בעיניך · והלא כתיב בתורתם לא תדרוש שלומם וטובתם וסבור אתה שמניח מצות אלהיו ובא לדרוש שלומך ולכבוד אביך שלח לך מנחמים הלא בעבור לחקור וגו': מדויהם · כמו מדו בד: בחצי עד המפשעה · עד ערותן פנים ואחור ובשמואל כתיב שתותיהם עד ערותן כמו חשופי שת ערות מצרים: מן ארם נהרים ומן ארם מעכה · ארמים הרבה היו וזהו ארם מעכה ארם היושבי' במעכה ומן ארמים יושבים על נהר פרת וארם צובה וארם סתם הוא עקר האומה וכן עמוני' היושבים במעון קרויים עמונים ועיקר האומה בשאר מקומות וכן בני עשו בארץ שעיר והעיקר באדום: לבדם בשדה · חלקו חיילותם לשתי מערכות בני עמון במערכה אחת פתח העיר כנגד ישראל והמלכים אשר עמהם במערכה אחרת לבדם בשדה מאחור לישרא': ביד אבשי · לאבישי שכל דברי הימים כתיב אבישי וגם אבשי קרי' לבד מאלו שני' שיצאו מן הכלל על פי המסורת ולכך בכל הספר הזה אבשי שכל הספר הזה נכתב בשביל כבודו של דוד ואין זה כבודו שיקראו לבן אחותו אבישי דמשמע גם אני חשוב כדוד כי אבי הוא ישי לכך בכל הספר הזה אבשי ובכל ספר שמואל אבישי לבד חד אבשי ואת יתר העם נתן ביד אבשי ועל פי המסורת שהרי כן הוא שהיה ישי אבי אמו צרויה שהיא היתה אמו: ושופך שר צבא · ובשמואל כתיב ושובך שר צבא פירשו רבותי' בשוטה שובך שהיה גבוה כשובך שופך היה שופך דמי' כתים:

חסר ג׳ כתיב שין בקריאה וסי׳ וישר אבימלך על ישראל· וישר במגרה ובחריצי הברזל דדה׳· וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו׳ וכל דכתיב סכך דכותהו׳ : וגם זאת
וסימנהון נמסר בסדר וירא בלק ויעבור כל ספרא ויעמד כב״ז ויעמוד וסי׳ ויעמד שטן על יש׳ · ויעמד לפני מזבח יי׳ דשלמה· ודבתריה כי עשה שלמה כיור· ויצא ורוח·
ויעמד יהושפט בקהל· ורוח אלהים לבשה את זכריה· ויעמד המלך על עמדו דספרא· וכל שאר קריא דכו׳ ויעמוד במ״ד ויעמד וסי׳ אתם סביבות האהל· ויעמד את פניו·

כ ויהי לעת תשובת השנה לעת צאת המלכים וינהג
יואב את חיל הצבא וישחת את ארץ בני עמון
ויבא ויצר את רבה ודויד ישב בירושלם ויך יואב
את רבה ויהרסה: ויקח דויד את עטרת מלכם
מעל ראשו וימצאה משקל ככר זהב ובה אבן
יקרה ותהי על ראש דויד ושלל העיר הוציא
הרבה מאד: ואת העם אשר בה הוציא וישר
במגרה ובחריצי הברזל ובמגרות וכן יעשה דויד
לכל ערי בני עמון וישב דויד וכל העם ירושלם:
ויהי אחרי כן ותעמד מלחמה
בגזר עם פלשתים אז הכה סבכי החשתי את ספי
מילדי הרפא ויכנעו: ותהי עוד מלחמה את
פלשתים ויך אלחנן בן יעור את לחמי אחי גלית
הגתי ועץ חניתו כמנור ארגים:
ותהי עוד מלחמה בגת ויהי איש מדה
ואצבעתיו שש ושש עשרים וארבע וגם הוא
נולד להרפא: ויחרף את ישראל ויכהו יהונתן
בן שמעא אחי דויד: אל נולדו להרפא בגת ויפלו
ביד דויד וביד עבדיו:
כא ויעמד שטן על ישראל ויסת את דויד למנות
את ישראל: ויאמר דויד אל יואב ואל שרי העם
לכו ספרו את ישראל מבאר שבע ועד דן והביאו
אלי ואדעה את מספרם: ויאמר יואב יוסף יהוה
על עמו כהם מאה פעמים הלא אדני המלך כלם
לאדני לעבדים למה יבקש זאת אדני למה יהיה
לאשמה לישראל: ודבר המלך חזק על יואב
ויצא יואב ויתהלך בכל ישראל ויבא ירושלם:
ויתן יואב את מספר מפקד העם אל דויד ויהי
כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שלף
חרב ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש שלף
חרב: ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר
המלך את יואב: וירע בעיני האלהים על הדבר
הזה ויך את ישראל: ויאמר
דויד אל האלהים חטאתי מאד אשר עשיתי את
הדבר הזה ועתה העבר נא את עוון עבדך כי
נסכלתי מאד: וידבר יהוה
אל גד חזה דויד לאמר: לך ודברת אל דויד לאמר
כה אמר יהוה שלוש אני נטה עליך בחר לך אחת
מהנה ואעשה לך: ויבא גד אל דויד ויאמר לו
כה אמר יהוה קבל לך: אם שלוש שנים רעב
ואם שלשה חדשים נספה מפני צריך וחרב
אויביך למשגת ואם שלשת ימים חרב יהוה
ודבר בארץ ומלאך יהוה משחית בכל גבול
ישראל ועתה ראה מה אשיב את שלחי דבר:

רוח סערה· אורים תחתם: עוון ד׳ מל׳ וסי׳ עד אור הבקר ומצאנו עוון· העבר נא את עוון עבדך· הן בעוון חוללתי· עוונותיו ילכדונו את הרשע:

רשי

ויהי לעת תשובת השנה· כשהעשבים בשדה להאכיל הסוסים: ובה אבן יקרה· במצרה: ותהי על ראש דויד· יש מפרשי׳ על ראש דוד ממש ויש לתמוה היאך ראשו סובלה ורבותינו פירשו אבן שואבת היתה בה ושמעתי בברכות׳ כי מזהב בארץ ישמעאל שתולין כתר של מלך מלמעלה על ראשו והוא יושב כנגדו מלמטה תחתיו על כסא ומה שכתוב ותהי על ראש דוד שנראית כמו על ראשו: ויהי אחרי כן ותעמד מלחמה בגזר· מה שמחוסר כאן כזו הפרשה כתוב בשמואל ותהי עוד מלחמה לפלשתים את ישראל וירד דוד ועבדיו עמו וילחמו את הפלשתים ואף זה משום כבודו של דוד לא נכתבה כאן שהרי כתיב לשם ויעף דוד וכתיב וישבי בנוב אשר בילידי הרפה עד והוא חגור חדשה ויאמ׳ להכות את דוד· ולולי שעזרו אבישי בן צרויה היה נופל בידו של ישבי ולפי אותו גנאי לא כתבו כאן: אז הכה סבכי החשתי את ספי מילידי הרפאים ובשמו׳ כתי׳ את סף אשר בילידי הרפה· שהיה אחיו של גלית הפלשתי ואחי ישבי בנוב: ויך אלחנן בן יעיר· אחד מגבורי דוד היה: את לחמי אחי גלית הגתי ועץ חניתו כמנור אורגים· כאותו עץ עגול שכורכין בו הבגד בשעת אריגה ויונתן תרג׳ אותו פסוק בשמואל וקטל דוד בן ישי מחי פרכו׳ בי מקדשא דמבית לחם· ופתרו׳ יעיר כמו יער הלבנון מדה כבגד מדה יבא דוד שאמו אורגת פרכות לבית המקדש במנור אורגים ויהרוג את גלית שעץ חניתו כמנור אורגים ולמה קורהו אלחנן שחננו יי׳ ובראה שגלית הגתי אינו גלית הפלשתי את שם קורהו גלית הפלשתי ואחת שהרי למעלה כתוב אז הכה סבכי החשתי את ספי מילידי הרפאי׳ וגם למטה כתיב כן וגם הוא יולד להרפה מכלל שלא מזכיר אף באחי גלית הגתי מילידי הרפה שאינו בגת: ויהי איש מדה· דוגמ׳ אנשי מדות כלומר איש גדול ולפי שהוא גדול כל כך שצריך למדדו קוראו איש מדה: ואצבעותיו שש ושש עשרים וארבע· י״ב בידים וי״ב ברגלים ובשמואל אומ׳ עשרים וארבע מספר כלומ׳ זה בכד זה שיכול למנות וגם זה היה כחו שיכול לאחוז החרב בכח גדול בידו ובמסכת ברכות מפרש למה ליה דכתיב שש ושש עשרים וארבע בריכה אי כתב רחמנא שש ושש הוה אמרינן שית רידיה ושית דכרעיה לכך כתיב כ״ד ואי כתיב כ״ד הוה אמרינן שבע בהא וחמש בהא לכך כתיב רחמנא שש ושש כ״ד: ויעמד שטן על ישראל. אעפ״ שפרשה זו אינה לכבוד דוד נכתבה כאן משום שנאמר בסוף הפרשה שבנה מזבח וענהו יי׳ מן השמים וזהו כבוד דוד: מספר מפקד העם. דוגמת לכל פקודיכם לכל מספרכם: ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף· ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף· ובשמואל כתיב שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף דמשמע דלא היו מישראל כל כך כאשר נאמר כאן אלא לפי שהקצף היה מאת הקב״ה על דוד לא כתב לשם מספר כולם שמנה ואף יואב לא מנה כל השבטים כמו שכתוב כי נתעב דבר המלך את יואב אבל כאן משום כבודו של דוד מזכיר כאן מספר וחשבון שמנה כי זהו כבודו שחיל כבד כזה היה בשבטו וכן מוכיח כמו שפירשתי שאפילו אותו קצת מישראל שמנה לא כתב כל מספרם בשמואל אבל כאן כתב כל אותו מספר שמנה דהא כתיב כאן ויהי כל ישראל ובשמואל לא כתיב כל ובפיר׳ מוכיח כאן לפניכו כדכתיב יואב בן צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על ישראל ולא עלה המספר במספר דברי הימים למלך דוד: ולוי ובנימן לא פקד בתוכם וגו׳· יואב היה יודע שיהיה מלחמה לעם לנגף לפיכך אמר יואב יכול אני להציל שבטים הללו מן המנין לוי אם יאמר דוד למה לא מנית את לוי אשיבנו׳ כי לא התפקדו בתוך בני ישראל וכן אומר לבנימן הלא בפלגש הגבעה נגפו ואם יתנגפו עתה מה ישתייר להם: ועתה העבר נא את עון עבדך· עוון זה מלא בשני וי״ן כלומר העבר נא על העון המלא שעשיתי וד׳ מלאין הן שקריאה וזה אחד מהם והשני בתילים הן בעוון חוללתי וכמפורש בויקרא רבה בהשה כי תזריע אפילו חסיד שבחסידים אי איפשר שלא יהא לו אחד בעבירה בלא נתכוין והלא לא נתכוין אלא לצורך עצמו והשלישי עוונותיו ילכדונו את הרשע עוונותיו המרובים והרביעי במלכי׳ ומצאנו עון ועתה לכו ונבואה ונגידה בית המלך שאמרו אם לא כלך ונגיד בית המלך יהיה עון גדול כי יבואו עליהם אויבים:

כר

למנות ח׳ בקריאה ומל׳ וסימני׳ ושמתי את זרעך כעפר הארץ׳ ויעמוד שטן על ישראל ויסת׳ הלוא אני אמרתי למנות בעם׳ יואב בן צרויה החל למנות ימינו בן חדע׃ ויעש
ב׳ רפין וסימניהון הבא אליו כרצונו׳ ויאמר ארנן אל דוד דדה׃ בכסף ט״ו רפין וסימ׳ נמסר כיהושע סימן כ״ב׃ בראות ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ בראות דויד כי ענה מ׳׳ בימי זכריהו
המבין בראת האלהים׳ קדמא מל׃ לדרש ז׳ חס׳ בכתו׳ וסי׳ ולא יכול דוד ללכת לפניו׳ ובכל מעשה אשר החל׳ ויהי לדרש אלהים׳ ויאכלו בני יש׳ ׳ וכן כמליצי שרי ב׳

וַיֹּאמֶר דָּוִיד אֶל־גָּד צַר־לִי מְאֹד אֶפְּלָה־
נָּא בְיַד־יְהוָה כִּי־רַבִּים רַחֲמָיו מְאֹד וּבְיַד־אָדָם אַל־
אֶפֹּל׃ וַיִּתֵּן יְהוָה דֶּבֶר בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל
שִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ׃ וַיִּשְׁלַח הָאֱלֹהִים מַלְאָךְ׀
לִירוּשָׁלַםִ לְהַשְׁחִיתָהּ וּכְהַשְׁחִית רָאָה יְהוָה וַיִּנָּחֶם
עַל־הָרָעָה וַיֹּאמֶר לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית רַב עַתָּה הֶרֶף
יָדֶךָ וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד עִם־גֹּרֶן אָרְנָן הַיְבוּסִי׃
וַיִּשָּׂא דָוִיד אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא
אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם
וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל־יְרוּשָׁלָםִ וַיִּפֹּל דָּוִיד
וְהַזְּקֵנִים מְכֻסִּים בַּשַּׂקִּים עַל־פְּנֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר
דָּוִיד אֶל־הָאֱלֹהִים הֲלֹא אֲנִי אָמַרְתִּי לִמְנוֹת בָּעָם
וַאֲנִי־הוּא אֲשֶׁר־חָטָאתִי וְהָרֵעַ הֲרֵעוֹתִי וְאֵלֶּה הַצֹּאן
מֶה עָשׂוּ יְהוָה אֱלֹהַי תְּהִי נָא יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי
וּבְעַמְּךָ לֹא לְמַגֵּפָה׃
וּמַלְאַךְ יְהוָה אָמַר אֶל־גָּד לֵאמֹר לְדָוִיד כִּי יַעֲלֶה
דָוִיד לְהָקִים מִזְבֵּחַ לַיהוָה בְּגֹרֶן אָרְנָן הַיְבֻסִי׃
וַיַּעַל דָּוִיד בִּדְבַר־גָּד אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּשֵׁם יְהוָה׃ וַיָּשָׁב
אָרְנָן וַיַּרְא אֶת־הַמַּלְאָךְ וְאַרְבַּעַת בָּנָיו עִמּוֹ
מִתְחַבְּאִים וְאָרְנָן דָּשׁ חִטִּים׃ וַיָּבֹא דָוִיד עַד־אָרְנָן
וַיַּבֵּט אָרְנָן וַיַּרְא אֶת־דָּוִיד וַיֵּצֵא מִן־הַגֹּרֶן וַיִּשְׁתַּחוּ
לְדָוִיד אַפַּיִם אָרְצָה׃ וַיֹּאמֶר דָּוִיד אֶל־אָרְנָן תְּנָה־
לִּי מְקוֹם הַגֹּרֶן וְאֶבְנֶה־בּוֹ מִזְבֵּחַ לַיהוָה בְּכֶסֶף מָלֵא
תְּנֵהוּ לִי וְתֵעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל הָעָם׃ וַיֹּאמֶר אָרְנָן
אֶל־דָּוִיד קַח־לָךְ וְיַעַשׂ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב בְּעֵינָיו
רְאֵה נָתַתִּי הַבָּקָר לָעֹלוֹת וְהַמּוֹרִגִּים לָעֵצִים
וְהַחִטִּים לַמִּנְחָה הַכֹּל נָתָתִּי׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ דָּוִיד
לְאָרְנָן לֹא כִּי־קָנֹה אֶקְנֶה בְּכֶסֶף מָלֵא כִּי לֹא־אֶשָּׂא
אֲשֶׁר־לְךָ לַיהוָה וְהַעֲלוֹת עוֹלָה חִנָּם׃ וַיִּתֵּן דָּוִיד
לְאָרְנָן בַּמָּקוֹם שִׁקְלֵי זָהָב מִשְׁקַל שֵׁשׁ מֵאוֹת׃
וַיִּבֶן שָׁם דָּוִיד מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים

וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵהוּ בָאֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם עַל מִזְבַּח
הָעֹלָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
לַמַּלְאָךְ וַיָּשֶׁב חַרְבּוֹ אֶל־נְדָנָהּ׃ בָּעֵת הַהִיא בִּרְאוֹת
דָּוִיד כִּי־עָנָהוּ יְהוָה בְּגֹרֶן אָרְנָן הַיְבוּסִי וַיִּזְבַּח שָׁם׃
וּמִשְׁכַּן יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה מֹשֶׁה בַמִּדְבָּר וּמִזְבַּח
הָעוֹלָה בָּעֵת הַהִיא בַּבָּמָה בְּגִבְעוֹן׃ וְלֹא־יָכֹל
דָּוִיד לָלֶכֶת לְפָנָיו לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים כִּי נִבְעַת מִפְּנֵי
חֶרֶב מַלְאַךְ יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר דָּוִיד זֶה הוּא בֵּית יְהוָה כב
הָאֱלֹהִים וְזֶה־מִּזְבֵּחַ לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמֶר דָּוִיד לִכְנוֹס אֶת־הַגֵּרִים אֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲמֵד חֹצְבִים לַחְצוֹב אַבְנֵי גָזִית
לִבְנוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים׃ וּבַרְזֶל׀ לָרֹב לַמִּסְמְרִים
לְדַלְתוֹת הַשְּׁעָרִים וְלַמְחַבְּרוֹת הֵכִין דָּוִיד וּנְחֹשֶׁת
לָרֹב אֵין מִשְׁקָל׃ וַעֲצֵי אֲרָזִים לְאֵין מִסְפָּר כִּי־
הֵבִיאוּ הַצִּידֹנִים וְהַצֹּרִים עֲצֵי אֲרָזִים לָרֹב לְדָוִיד׃
וַיֹּאמֶר דָּוִיד שְׁלֹמֹה בְנִי
נַעַר וָרָךְ וְהַבַּיִת לִבְנוֹת לַיהוָה לְהַגְדִּיל׀ לְמַעְלָה
לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת לְכָל־הָאֲרָצוֹת אָכִינָה נָּא לוֹ וַיָּכֶן
דָּוִיד לָרֹב לִפְנֵי מוֹתוֹ׃ וַיִּקְרָא לִשְׁלֹמֹה בְנוֹ וַיְצַוֵּהוּ
לִבְנוֹת בַּיִת לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמֶר דָּוִיד לִשְׁלֹמֹה בְּנוֹ אֲנִי הָיָה עִם־לְבָבִי לִבְנוֹת
בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָי׃ וַיְהִי עָלַי דְּבַר־יְהוָה
לֵאמֹר דָּם לָרֹב שָׁפַכְתָּ וּמִלְחָמוֹת גְּדֹלוֹת עָשִׂיתָ לֹא־
תִבְנֶה בַיִת לִשְׁמִי כִּי דָּמִים רַבִּים שָׁפַכְתָּ אַרְצָה
לְפָנָי׃ הִנֵּה־בֵן נוֹלָד לָךְ הוּא יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה
וַהֲנִיחוֹתִי לוֹ מִכָּל־אוֹיְבָיו מִסָּבִיב כִּי שְׁלֹמֹה יִהְיֶה
שְׁמוֹ וְשָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל־יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו׃ הוּא־
יִבְנֶה בַיִת לִשְׁמִי וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן וַאֲנִי־לוֹ לְאָב
וַהֲכִינוֹתִי אֶת־כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם׃
עַתָּה בְנִי יְהִי יְהוָה עִמָּךְ וְהִצְלַחְתָּ וּבָנִיתָ בֵּית
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר עָלֶיךָ׃ אַךְ יִתֶּן־לְךָ יְהוָה

בראות ב׳ בקרי׳ לית׳ חד מל׳ וחד חס׳ וסי׳ ויהי לדרש אלהים ביומי

בפסוק׳ כי עזרא הכין׳ אבל דברים טובים׳ וכל אוריתא דכו׳ חס׳ בט״ב מל׳ וסי׳ לפנים בישראל כה אמר׳ זרעו לכם לצדקה׃ והנה ג׳ ר״פ בסיפרא וסימ׳ הנה בן נולד לך׳
הנה אני בונה בית לשם יי׳׳ הנה יי׳ נוגף מגפה׳ וכל שאר כתובי׳ דכו׳ ר״פ הנה במ״ו והנה וסימ׳ והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר׳ והנה אשה לקראתו׳ והנה עלה כלו קמשוני׳׳
והנה יד נגעה בי׳ והנה כדמות בני אדם׳ והנה בעז מבית לחם׳

רשי

כר לי מאד׳ אתה או בחר לך הקל שבהם קשה לי וכר לי מאד עליו משל לאד׳ שאמ׳
לו הכך מת ובאיזה קבר רצונך שתקבר אצל אביך או אמך אמ׳ להם אוי להם לאזנים
שכך שומעים׃ אפלה נא ביד יי׳׳ בדבר שוה בכל עשירי׳ ועניים׃ כי רבים רחמיו׳
אולי ירחם אבל אויבינו לא ירחמו עלינו׃ נטויה על ירושלם׳ ומה שכתוב ביהושע
והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וגו׳ הלנו אתה אם לצרינו יהושע היה
עומד ואחוריו כנגד כריו ובא מלאך כנגדו לפיכך תמה ואמר לו הלנו אתה אם
לצרינו לעזרינו הואיל ואתה עומד לנגדי או לצרינו לעזור שגם אתה עומד כנגדן
אבל כאן כיון שראה החרב של מלאך שהית׳ נטויה על ירושל׳ ידע בעצמו שבא לנגוף
שונאי ישראל׃ ואלה הצאן מה עשו׳ שהם כאותן הצאן המובאים לשחיטה שאינן
יכולין להנצל מהשחיטה כי לשחיטה הן עומדין׃ מתחבאים׳ מפני המלאך לקיים
הפסוק לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבר זעם
ואמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר׃ וארנן דש חטים׳ לפי שאמר
לפניכו והחטים למנחה שלא תתמה וכי מאין היו לשם חטים׃ והמורגים לעצים׳
כשרים שדשין בהם התבואה כמו שפיכו בלע״ז עיזא דקורקסא דרישא דישתא דומה
למורג חרוץ חדש׃ שקלי זהב משקל שש מאות׳ ובשמוא׳ כתיב בכסף שקלי׳ חמשי׳
הא כיצד נטל מכל שבט ושבט חמשים שקלי׳ הרי שש מאות שקלים כדי שיהיה חלק
לכל ישראל במזבח׃ ויאמר יי׳ למלאך׳ להשיב חרבו׃ וישב חרבו אל נדנה׳ וכן

ויאמר יי׳ לדג ויקא יונה וגו׳׃ בעת ההיא בראות דוד כי ענהו יי׳׳ פרשה זו לא
נכתבה בשמואל ומשום כבוד דוד נכתבה כאן שעשה מזבח וכל פסוקי דפרשה זו
דבוק פסוק אל פסוק כאילו כולו פסוק אחד׃ ומזבח העולה׳ של משה עדיין בעת
ההיא בבמה אשר בגבעון׃ ולא יכול דוד׳ אז כשהיה אותו מעשה שצוה לו הקב״ה
להעלות קרבן לא היה דוד יכול ללכת לפניו לדרוש אלהים כלומר לפני המזבח
אשר בגבעון כי נבעת מפני חרב מלאך יי׳ והלך דוד כדברי יי׳ ובנה מזבח וענהו יי׳׃
ויאמ׳ דוד זהו בית יי׳ האלהים וזה מזבח לעולה לישר׳׳ מכאן ואילך שכל שמבקש יי׳
להקריב לו קרבן יבא ויקריב על אותו מזבח׃ לכנוס הגרי׳׳ גרי׳ שנתגיירו שלא רצה
להעביד בישר׳ עבוד׳ פרך וכן מצינו בשלמה למטה ויספ׳ שלמה וגו׳ ויעש מהם שבעי׳
אלף נושא סבל וגו׳ ועוד כתיב וכל העם הנותר מן החתי וגו׳ ב׳ פסוקי׳ ועוד כתיב
ומן בני ישראל לא נתן שלמה לעבדים וגו׳׃ למסמרים לדלתות השערים׳ כע״ל ב״לא
ולחברם הכין דוד הברזל שמחברין ומחזקים הדלתות והשערים בהם׃ והצורים׳
עם חירם מלך צור׃ נער ורך׳ לפי שאפילו בן מ״ב שנה קרוי נער דכתיב ויהושע בן
נון נער לא ימיש וגו׳ שהרי יהושע לא מלך אחרי משה כי אם כ״ח שנה וחי ק״י שנה
נמצא כשהעיד עליו הכתוב ויהושע בן נון נער היה בן מ״ב שנה על כן הוצרך לכתוב
רך שלא היה כי אם בן י״ב שנה כשמלך׃ להגדיל למעלה׳ גדול מאד שהגביהו
שלמה עד מאה ועשרי׳ אמה כדכתי׳ במלכים והאולם על פני היכל הבית וגו׳ המש

תוסיף ב׳ מל׳ דמל׳ וס׳ הכינותי ועליהם תוסיף דדה״ • ולא תוסיף עוד להבא דעמוס • תוסיף י״ג ומשנין כאתיהון וס׳ בסדר כא עש: וימלך ה׳ וס׳ את שלמה • את מתניה דודו דמלכים • וימלך פרעה נכו את יהויקים • ולתשובת השנה שלח • מלך מצרים את אליקים אחיו דדה״ : ויחלקם ב׳ וס׳ ויחלקם דויד מחלקות לבני לוי • ויחלקם דויד וצדוק מבני אלעזר • ולברך ד׳ בקרי׳ וס׳ ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר יי׳ • יפתח יי׳ לך את אוצרו הטוב • בעת ההיא הבדיל יי׳ את שבט הלוי • בני עמרם אהרן ומשה ויבדל •

שכל ובינה ויצוך על ישראל ולשמור את תורת
יהוה אלהיך: אז תצליח אם תשמור לעשות
את החקים ואת המשפטים אשר צוה יהוה את
משה על ישראל חזק ואמץ אל תירא ואל תחת:
והנה בעניי הכינותי לבית יהוה זהב ככרים
מאה אלף וכסף אלף אלפים ככרים ולנחשת
ולברזל אין משקל כי לרב היה ועצים ואבנים
הכינותי ועליהם תוסיף: ועמך לרב עשי מלאכה
חצבים וחרשי אבן ועץ וכל חכם בכל מלאכה:
לזהב לכסף ולנחשת ולברזל אין מספר קום ועשה
ויהי יהוה עמך: ויצו דויד לכל שרי ישראל
לעזר לשלמה בנו: הלא יהוה אלהיכם עמכם
והניח לכם מסביב כי נתן בידי את ישבי הארץ
ונכבשה הארץ לפני יהוה ולפני עמו: עתה
תנו לבבכם ונפשכם לדרוש ליהוה אלהיכם וקומו
ובנו את מקדש יהוה האלהים להביא את ארון
ברית יהוה וכלי קדש האלהים לבית הנבנה
כג לשם יהוה: ודויד זקן ושבע
ימים וימלך את שלמה בנו על ישראל: ויאסף
את כל שרי ישראל והכהנים והלוים: ויספרו
הלוים מבן שלשים שנה ומעלה ויהי מספרם
לגלגלתם לגברים שלשים ושמונה אלף: מאלה
לנצח על מלאכת בית יהוה עשרים וארבעה
אלף ושטרים ושפטים ששת אלפים: וארבעת
אלפים שערים וארבעת אלפים מהללים ליהוה
בכלים אשר עשיתי להלל:
ויחלקם דויד מחלקות לבני לוי לגרשון
קהת ומררי: לגרשני לעדן ושמעי:
בני לעדן הראש יחיאל וזתם ויואל
שלשה: בני שמעי שלמות וחזיאל והרן
שלשה אלה ראשי האבות ללעדן: ובני
שמעי יחת זינא ויעוש ובריעה אלה בני שמעי
ארבעה: ויהי יחת הראש וזיזה השני ויעוש
ובריעה לא הרבו בנים ויהיו לבית אב לפקדה
אחת: בני קהת עמרם יצהר חברון ועזיאל
ארבעה: בני עמרם אהרן ומשה ויבדל
אהרן להקדישו קדש קדשים הוא ובניו עד עולם
להקטיר לפני יהוה לשרתו ולברך בשמו עד
עולם: ומשה איש האלהים בניו יקראו על
שבט הלוי: בני משה גרשום ואליעזר:
בני גרשום שבואל הראש: ויהיו בני
אליעזר רחביה הראש ולא היה לאליעזר בנים
אחרים ובני רחביה רבו למעלה: בני יצהר
שלמית הראש: בני חברון יריהו הראש
אמריה השני יחזיאל השלישי ויקמעם הרביעי:
בני עזיאל מיכה הראש וישיה השני:
בני מררי מחלי ומושי בני מחלי אלעזר וקיש:
וימת אלעזר ולא היו לו בנים כי אם בנות
וישאום בני קיש אחיהם: בני מושי מחלי
ועדר וירמות שלושה: אלה בני לוי לבית
אבותיהם ראשי האבות לפקודיהם במספר
שמות לגלגלתם עשה המלאכה לעבדת בית יהוה
מבן עשרים שנה ומעלה: כי אמר דויד הניח
יהוה אלהי ישראל לעמו וישכן בירושלם עד
לעולם: וגם ללוים אין לשאת את המשכן
ואת כל כליו לעבדתו: כי בדברי דויד האחרונים
המה מספר בני לוי מבן עשרים שנה ולמעלה:
כי מעמדם ליד בני אהרן לעבודת בית יהוה על
החצרות ועל הלשכות ועל טהרת לכל קדש
ומעשה עבדת בית האלהים: וללחם המערכת
ולסלת למנחה ולרקיקי המצות ולמחבת
ולמרבכת ולכל משורה ומדה: ולעמד בבקר
בבקר להדות ולהלל ליהוה וכן לערב: ולכל
העלות עלות ליהוה לשבתות לחדשים
ולמעדים במספר כמשפט עליהם תמיד לפני
יהוה: ושמרו את משמרת אהל מועד ואת
משמרת הקדש ומשמרת בני אהרן אחיהם
לעבדת בית יהוה: ולבני כד
אהרן מחלקותם בני אהרן נדב ואביהוא אלעזר
ואיתמר: וימת נדב ואביהוא לפני אביהם
ובנים לא היו להם ויכהנו אלעזר ואיתמר:
ויחלקם דויד וצדוק מן בני אלעזר ואחימלך מן
בני איתמר לפקדתם בעבדתם: וימצאו בני
אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר
ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה
עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה:

רשי

המה מספר בני לוי מבן עשרים שנה ולמעלה • כלומר אז תיקן דוד משמרות אלו כשיבא שלמה בנו שיהיו מזומנים לו: כי מעמדם ליד בני אהרן וגו׳ • דוגמת וילוו עליך וישרתוך: ועל טהרת לכל קדש • שאם יטמא הבית וכליו שיהיו הם ממונים לטהרו שכן מצינו בחזקיהו כדכתיב ויקבלו הלוים להוציא מנחל קדרון חוצה וכתיב ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וגו׳ ולכל העלות עולות ליי׳ לשבתות ולחדשי׳ • פתרו׳ הם היו ממוני׳ על הלשכות וגם על לשכת בית הטלאי׳ שמקריבו׳ שם והם יביאו אל הכהנים תמיד בכל יום במספר מה צריכי׳ בכל יום בין בחול בין בשבתות ובחדשי׳ ובמועדים שמוסיפים על התמיד כל אלה יביאו במספ׳ כמשפט וגם מסייעי׳ לכהנים להפשיט הזבח וכן מצינו בחזקיהו רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות ויחזקום אחיהם הלוים וגו׳: ולבני אהרן • פתרו׳ אלה בני אהרן וגו׳ על מחלקתם: וימת נדב ואביהוא • ובנים לא היו להם • לפי שלא היו להם בנים כיהנו אלעזר ואיתמר במקומם אבל אם היו לנדב ואביהוא בנים היו קודמי׳ לאלעזר ואיתמר בכהונה גדולה שכן מצינו בעזרא שהרי יהוצדק אביו של יהושע היה ויהוצדק ועזרא בני שריה היו כדכתיב לעיל ושריה הוליד את יהוצדק ובעזרא כתיב עזרא בן שריה ויהוצדק הלך בגולה לבבל וכשעלו מבבל עלה יהושע ושימש ולא שימש עזרא לפי שהיה יהוצדק הבכור וקדמו בן אחיו הבכור כדכתיב בנבואת חגי יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול: ואחימלך מן בני איתמר • זה אחימלך בן אביתר כדמוכיח בסמוך ויכתבם שמעיה וגו׳ עד ואחימלך בן אביתר: ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר • מתחילה במשכן שילה לא היו כי אם ח׳ משמרו׳ ח׳ מאלעזר וח׳ מאיתמר כמפור׳ במסכת תענית וכשראה דוד שהיו ראשי הגבורים לאלעזר רבו׳ חלקם לכל משמר ומשמר של אלעזר לשני׳ והעמידם על י״ו משמרות ומשמרת בני איתמר העמיד על משמר משמר כבראשונה על שמנה משמרות וכן מוכיח בסמוך בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר כלומר כאחוז למעמד במשמרת׳ במשכן כמו כן העמידן דוד עכשו בבית המקדש:

ויחלקום

השלישי ז׳ חס׳ כסי׳ וסימ׳ כסדר וישמע יתרו׃ ולא היו לו חד מן ג׳ זוגין מן כ״כ בחד עניגא קדמאה היו תנינא היה וסימ׳ היו ויקבץ את כל אכל שבע שנים׃ היה ותכלינה שבע שני השבע׃ היו וימת אלעזר ולא היו לו בנים׃ היה למחלי אלעזר ולא היה לו בנים׃ שהיו קניתי עבדים ושפחות ובני בית היה לי שהיה וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם׃ וסימ׳ היו היה דבר יי׳ אל יחזקאל׃ ובבני ד׳ וסי׳ ושאול לבד את המלוכה׃ וגם כל היהודים׃ ויחלקום בגורלות אלה עם אלה׃ ובבני אבי בי רצה׃

וַיְחַלְּקוּם בְּגוֹרָלוֹת אֵלֶּה עִם־אֵלֶּה כִּי־הָיוּ שָׂרֵי־ ל׳ ב׳ ואחלל
קֹדֶשׁ וְשָׂרֵי הָאֱלֹהִים מִבְּנֵי אֶלְעָזָר וּבִבְנֵי אִיתָמָר׃ ד׳
וַיִּכְתְּבֵם שְׁמַעְיָה בֶן־נְתַנְאֵל ג׳
הַסּוֹפֵר מִן־הַלֵּוִי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וְצָדוֹק ה
הַכֹּהֵן וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לַכֹּהֲנִים י׳
וְלַלְוִיִּם בֵּית־אָב אֶחָד אָחֻז לְאֶלְעָזָר וְאָחֻז ׀ אָחֻז ר׳ ל׳ ד׳
לְאִיתָמָר׃ וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הָרִאשׁוֹן
לִיהוֹיָרִיב לִידַעְיָה הַשֵּׁנִי׃ לְחָרִם הַשְּׁלִישִׁי לִשְׂעֹרִים צ׳ ל׳ ד׳ חל
הָרְבִעִי׃ לְמַלְכִּיָּה הַחֲמִישִׁי לְמִיָּמִן הַשִּׁשִּׁי׃ לְהַקּוֹץ ג׳ חס׳ ל׳ וחס׳ ל ומל
הַשְּׁבִעִי לַאֲבִיָּה הַשְּׁמִינִי׃ לְיֵשׁוּעַ הַתְּשִׁעִי לִשְׁכַנְיָהוּ ה׳ חס׳ ג׳ חס׳ ל
הָעֲשִׂרִי׃ לְאֶלְיָשִׁיב עַשְׁתֵּי עָשָׂר לְיָקִים שְׁנֵים ב׳ חס׳ ל׳ ל׳
עָשָׂר׃ לְחֻפָּה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְיֶשֶׁבְאָב אַרְבָּעָה עָשָׂר ל׳ ל׳
לְבִלְגָּה חֲמִשָּׁה עָשָׂר לְאִמֵּר שִׁשָּׁה עָשָׂר׃ לְחֵזִיר ל׳ סמיע׳ ל׳ ב׳ בספר׳ לית בהון לא זעיר ולא אריך
שִׁבְעָה עָשָׂר לְהַפִּצֵּץ שְׁמוֹנָה עָשָׂר׃ לִפְתַחְיָה תִּשְׁעָה ל׳ ל׳
עָשָׂר לִיחֶזְקֵאל הָעֶשְׂרִים׃ לְיָכִין אֶחָד וְעֶשְׂרִים נ׳ ג׳ אריך
לְגָמוּל שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים׃ לִדְלָיָהוּ שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים ל׳ ל׳
לְמַעַזְיָהוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים׃ ל׳
אֵלֶּה פְקֻדָּתָם לַעֲבֹדָתָם לָבוֹא לְבֵית־יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטָם בְּיַד אַהֲרֹן אֲבִיהֶם כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה י׳
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְלִבְנֵי לֵוִי הַנּוֹתָרִים לִבְנֵי עַמְרָם
שׁוּבָאֵל לִבְנֵי שׁוּבָאֵל יֶחְדְּיָהוּ׃ לִרְחַבְיָהוּ לִבְנֵי ג׳
רְחַבְיָהוּ הָרֹאשׁ יִשִּׁיָּה׃ לַיִּצְהָרִי שְׁלֹמוֹת לִבְנֵי ג׳
שְׁלֹמוֹת יָחַת׃ וּבְנֵי יְרִיָּהוּ אֲמַרְיָהוּ הַשֵּׁנִי יַחֲזִיאֵל ג׳ ל׳ ל׳ וכל״ס
הַשְּׁלִישִׁי יְקַמְעָם הָרְבִיעִי׃ בְּנֵי עֻזִּיאֵל מִיכָה לִבְנֵי
מִיכָה שָׁמוּר׃ אֲחִי מִיכָה יִשִּׁיָּה לִבְנֵי יִשִּׁיָּה זְכַרְיָהוּ׃ סמיך ת׳
בְּנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי בְּנֵי יַעֲזִיָּהוּ בְנוֹ׃ בְּנֵי מְרָרִי
לְיַעֲזִיָּהוּ בְנוֹ וְשֹׁהַם וְזַכּוּר וְעִבְרִי׃ לְמַחְלִי אֶלְעָזָר ל׳ ב׳ בתרי לישני

כס׳ ג׳ זוגין חתחלכ׳ וְלֹא־הָיָה לוֹ בָּנִים׃ לְקִישׁ בְּנֵי־קִישׁ יְרַחְמְאֵל׃
וּבְנֵי מוּשִׁי מַחְלִי וְעֵדֶר וִירִימוֹת אֵלֶּה בְּנֵי הַלְוִיִּם
ט׳ חס׳ בסי׳ לְבֵית אֲבֹתֵיהֶם׃ וַיַּפִּילוּ גַם־הֵם גּוֹרָלוֹת לְעֻמַּת
אֲחֵיהֶם בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי דָּוִיד הַמֶּלֶךְ וְצָדוֹק וַאֲחִימֶלֶךְ
ל׳ סוס אבס וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם אָבוֹת הָרֹאשׁ לְעֻמַּת
ג׳ אָחִיו הַקָּטָן׃ וַיַּבְדֵּל דָּוִיד וְשָׂרֵי הַצָּבָא כח
יתיר ל׳ לַעֲבֹדָה לִבְנֵי אָסָף וְהֵימָן וִידוּתוּן הַנִּבְּאִים בְּכִנֹּרוֹת
בִּנְבָלִים וּבִמְצִלְתָּיִם וַיְהִי מִסְפָּרָם אַנְשֵׁי מְלָאכָה
י׳ ט׳ סוס אבס לַעֲבֹדָתָם׃ לִבְנֵי אָסָף זַכּוּר וְיוֹסֵף וּנְתַנְיָה וַאֲשַׂרְאֵלָה
בְּנֵי אָסָף עַל יַד־אָסָף הַנִּבָּא עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ׃
ב׳ בתרי ליש׳ ולוס לִידוּתוּן בְּנֵי יְדוּתוּן גְּדַלְיָהוּ וּצְרִי וִישַׁעְיָהוּ חֲשַׁבְיָהוּ
ר׳ וּמַתִּתְיָהוּ שִׁשָּׁה עַל יְדֵי אֲבִיהֶם יְדוּתוּן בַּכִּנּוֹר הַנִּבָּא
ל׳ עַל־הֹדוֹת וְהַלֵּל לַיהוָה׃ לְהֵימָן בְּנֵי
ג׳ הֵימָן בֻּקִּיָּהוּ מַתַּנְיָהוּ עֻזִּיאֵל שְׁבוּאֵל וִירִימוֹת
ג׳ ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מ׳ חֲנַנְיָה חֲנָנִי אֱלִיאָתָה גִדַּלְתִּי וְרֹמַמְתִּי עֶזֶר יָשְׁבְּקָשָׁה
ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מ׳ ל מַלּוֹתִי הוֹתִיר מַחֲזִיאוֹת׃ כָּל־אֵלֶּה בָנִים לְהֵימָן חֹזֵה
ז׳ בלי׳ הַמֶּלֶךְ בְּדִבְרֵי הָאֱלֹהִים לְהָרִים קָרֶן וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים
לְהֵימָן בָּנִים אַרְבָּעָה עָשָׂר וּבָנוֹת שָׁלוֹשׁ׃ כָּל־אֵלֶּה
ג׳ רגש׳ עַל־יְדֵי אֲבִיהֶם בַּשִּׁיר בֵּית יְהוָה בִּמְצִלְתַּיִם נְבָלִים
ז׳ בליס׳ וְכִנֹּרוֹת לַעֲבֹדַת בֵּית הָאֱלֹהִים עַל יְדֵי הַמֶּלֶךְ אָסָף
ב׳ מלעיל וִידוּתוּן וְהֵימָן׃ וַיְהִי מִסְפָּרָם עִם־אֲחֵיהֶם מְלֻמְּדֵי־
שִׁיר לַיהוָה כָּל־הַמֵּבִין מָאתַיִם שְׁמוֹנִים וּשְׁמוֹנָה׃
ג׳ וַיַּפִּילוּ גּוֹרָלוֹת מִשְׁמֶרֶת לְעֻמַּת כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל מֵבִין
ל׳ סג׳ עִם־תַּלְמִיד׃ וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הָרִאשׁוֹן לְאָסָף
ל׳ דכות׳ לְיוֹסֵף גְּדַלְיָהוּ הַשֵּׁנִי הוּא־וְאֶחָיו וּבָנָיו שְׁנֵים עָשָׂר׃
הַשְּׁלִשִׁי זַכּוּר בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר׃
ל׳ הָרְבִיעִי לַיִּצְרִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר׃

הרביעי ג׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ לשערים הרבעי׃ חלקיהו השני תבליהו׃ ביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה׃ העשרים ג׳ וסימ׳ לא אעשה בעבור׃ נגד העשרים אשר לחצר׃ ליחזקאל העשרים׃ נוהו י׳ בקריאה וסימ׳ ויעש נח ככל אשר צוהו׃ ויגד משה לאהרן את כל דברי׃ ויבא משה ויקרא לזקני העם׃ ויקח משה את המטה׃ וישכם דוד בבקר ורגלית׃ ויעש דוד כן כאשר צוהו יי׳ דמלכים׃ וחברו ויעש דויד כאשר צוהו האלהים דד״ה׃ אשר עשה דוד את הישר׃ ויעש ברוך בן נריה דירמיה׃ אלה פקדתם לעבדת׃
ויוסף ח׳ ש׳ם ברגש וסימ׳ ויוסף הורד מצרימה׃ ויוסף בן שלשים שנה בעמדו׃ ויוסף הוא השליט׃ הם יצאו את העיר לא הרחיקו׃ אנכי ארד עמך מצרימה׃ ויוסף היה במצרים׃ לברך את העם על הר גרזים׃ לבני אסף׃ זכור גאלת בזרוע עמך׃ וחד לישן תוספת ויאמר יואב אל הכלך דשמואל׃

רשי

ויחלקום בגורלות אלה עם אלה׃ למי יפול הגורל להיות ראשון או שני או שלישי או רביעי וכן כולם׃ ויכתבם שמעיה׃ להיות להם לזכרון מי ראשון ומי שני וכן כולם׃ אלה פקודתם לעבודתם׃ אלו שכתובין כאן ראשי משמרות פקודתם על משמרות היו׃ ויבדל דוד ושרי הצבא לעבודה׃ לשורר השיר׃ לבני אסף וגו׳׃ מכל הלוים לא הבדיל כי אם בני אסף׃ והימן וידותון הנבאי׳׃ שהיו מנגנין בכלי שירים הללו היו מתנבאין דוגמא באלישע קחו לי מנגן ויהי כנגן המנגן ותהי עליו יד יי׳׃ ויהי מספרם אנשי מלאכה׃ כלומר המשמרות כ״ד על כ״ד משמרות ד׳ בנים של אסף וששה של ידותון וי״ד של הימן הרי כ״ד למטה כלל מספר כולן דכתיב ויהי מספרם עם אחיהם וגו׳׃ ומתתיהו ששה׃ לא תמצא אלא חמש׃ אשתו היתה מעוברת את שמעי וראה ברוח הקדש שגם הוא עתיד להיות ראש משמרה לפיכך אמר ששה וזהו שאמר לפניו העשירי שמעי וזהו שיסד הפייט רמוס מבטן להפקיד במשמרת הקדש׃ על ידי אביהם ידותון׃ דוגמ׳ על ידו החזיק׃ הנבא על הודות והלל׃ שהיו מנגנים בכנור מזמורים הודו ומזמורי הללויה היה מתנבא׃ ורוממתי עזר׃ שם אחד הוא׃ חזה המלך בדברי האלהים להרים קרן׃ קרן הנבואה שמתנבא למלך דוגמ׳ וירם קרן משיחו׃ ויתן האלהים להימן׃ כלומר אם לא שנתן לו האלהים הבנים אי אפשר שהיו לו י״ד בנים ושלש בנות וכולן ראויין להיות ראשי משמרות דוגמ׳ ויתן יי׳ לה הריון ותלד בן אם לא שהיתה מתנה זו מיי׳ אי אפשר שיולד בועז שהיה זקן וכן ויראהו יי׳ את כל הארץ אם לא מאת יי׳ היתה ראייה זאת אי אפשר להביט כל כך למרחוק׃ כל המבין׳ לעניין שירה כופל לומר מבין כדכתיב מבין עם תלמיד וכנניהו שר הלוים במשא יסור כי מבין הוא׃ ויפילו גורלות משמרת לעומת׃ פתרו׳ משמרת לעומת משמרת ודוגמא למעלה והיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן פתרו׳ ממשכן אל משכן׃ כקטן כגדול מבין עם תלמיד׃ פתרו׳ הפילו גורלות על המשמרות זה לעמת זה משמרה לעמת משמרה כקטן כגדול מבין הרב עם התלמיד כולם היו שוין בזה למי שיגיע הגורל הראשון אם לקטן כן יקדים הוא להיות ראשון ואם אחרון יהי אחרון וכן כולם בין מבין בין תלמיד בין קטן בין גדול ומשמרות אלו של לוים הולכים אחר משמרות של כהנים למי שנפל הגורל הראשון משרת ראשון עם משמרת יהויריב הכהן ולמי שיפול הגורל השני ישמש הוא ומשמרתו עם משמרת ידעיה הכהן׃ ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף׃ בנו ראשון וגדליהו השני׃ גדליהו בכור ידותון הוא׃ בניו ואחיו שנים עשר׃ פתרון כו׳ על כל משמרה ומשמרה יבאו י״ב לוים שהרי היו כולם רפ״ח וכשתחלקם לכ״ד חלקים יהיה כל חלק וחלק י״ב לוים כ״ל וזהו אחיו ובניו מוסב ליוסף ולגדליהו ולפי שבפסוק אחד שניהם נזכרים כתב לבד פעם אחת הוא ובניו ואחיו וכל אחיו ואחיהם שבענין לאו אחיו ממש אלא חבורה אחת קורא אחים׃ בדרך שפה בלשון אשכנז׃ השלישי זכור׃ בכור אסף׃ הרביעי ליצרי׃ שני של ידותון׃ החמשי

נתניהו ה׳ בקריאה וסימ׳ וישלחו כל השרים אל ברוך · ויבאו אל גדליה המצפתה · והבור אשר השליך שם ישמעאל · והחמשי נתניהו בניו ואחיו · ועמהם הלוים שמעיהו ·
מתתיהו ד׳ וסי׳ ועמהם אחיהם המשני · ומתתיהו ואליפלהו ר״פ · לידותון בני ידותון גדליהו · לארבעה עשר מתתיהו : יהוחנן ד׳ בקריא׳ וסי׳ עילם החמישי יהוחנן הששי · ועל ידו
יהוחנן השר ועמו · ולישמעאל בן יהוחנן דובשנה השביעית התחזק יהוידע · ויקומו אנשים מראשי בית אפרי׳ · וכל עזרא דכו׳ יהוחנן במ״ג יוחנן וסי׳ שם סימן י׳ : אביהו ז׳ בקר׳

הַחֲמִישִׁי נְתַנְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הַשִּׁשִּׁי בֻּקִּיָּהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הַשְּׁבִעִי יְשַׂרְאֵלָה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הַשְּׁמִינִי יְשַׁעְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הַתְּשִׁיעִי מַתַּנְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הָעֲשִׂירִי שִׁמְעִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
עַשְׁתֵּי־עָשָׂר עֲזַרְאֵל בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הַשְּׁנֵים עָשָׂר לַחֲשַׁבְיָה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר שׁוּבָאֵל בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְאַרְבָּעָה עָשָׂר מַתִּתְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לַחֲמִשָּׁה עָשָׂר לִירֵמוֹת בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְשִׁשָּׁה עָשָׂר לַחֲנַנְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְשִׁבְעָה עָשָׂר לְיָשְׁבְּקָשָׁה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לִשְׁמוֹנָה עָשָׂר לַחֲנָנִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְתִשְׁעָה עָשָׂר לְמַלּוֹתִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְעֶשְׂרִים לֶאֱלִיָּתָה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְאֶחָד וְעֶשְׂרִים לְהוֹתִיר בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לִשְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים לְגִדַּלְתִּי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לִשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים לְמַחֲזִיאוֹת בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים
עָשָׂר : לְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים לְרוֹמַמְתִּי עֶזֶר
בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
כו לְמַחְלְקוֹת לְשֹׁעֲרִים לַקָּרְחִים מְשֶׁלֶמְיָהוּ בֶן־קֹרֵא
מִן־בְּנֵי אָסָף : וְלִמְשֶׁלֶמְיָהוּ בָּנִים זְכַרְיָהוּ הַבְּכוֹר
יְדִיעֲאֵל הַשֵּׁנִי זְבַדְיָהוּ הַשְּׁלִישִׁי יַתְנִיאֵל הָרְבִיעִי :
עֵילָם הַחֲמִישִׁי יְהוֹחָנָן הַשִּׁשִּׁי אֶלְיְהוֹעֵינַי הַשְּׁבִיעִי
: וּלְעֹבֵד אֱדֹם בָּנִים שְׁמַעְיָה הַבְּכוֹר יְהוֹזָבָד הַשֵּׁנִי
יוֹאָח הַשְּׁלִישִׁי וְשָׂכָר הָרְבִיעִי וּנְתַנְאֵל הַחֲמִישִׁי :
עַמִּיאֵל הַשִּׁשִּׁי יִשָּׂשכָר הַשְּׁבִיעִי פְּעֻלְּתַי הַשְּׁמִינִי
כִּי בֵרְכוֹ אֱלֹהִים : וְלִשְׁמַעְיָה בְנוֹ
נוֹלַד בָּנִים הַמִּמְשָׁלִים לְבֵית אֲבִיהֶם כִּי־גִבּוֹרֵי חַיִל
הֵמָּה : בְּנֵי שְׁמַעְיָה עָתְנִי וּרְפָאֵל וְעוֹבֵד אֶלְזָבָד
אֶחָיו בְּנֵי־חָיִל אֱלִיהוּ וּסְמַכְיָהוּ : כָּל־אֵלֶּה מִבְּנֵי
עֹבֵד אֱדֹם הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וַאֲחֵיהֶם אִישׁ־חַיִל בַּכֹּחַ
לַעֲבֹדָה שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם לְעֹבֵד אֱדֹם : וְלִמְשֶׁלֶמְיָהוּ
בָּנִים וְאַחִים בְּנֵי־חָיִל שְׁמוֹנָה עָשָׂר : וּלְחֹסָה מִן־
בְּנֵי־מְרָרִי בָּנִים שִׁמְרִי הָרֹאשׁ כִּי לֹא־הָיָה בְכוֹר
וַיְשִׂימֵהוּ אָבִיהוּ לְרֹאשׁ : חִלְקִיָּהוּ הַשֵּׁנִי טְבַלְיָהוּ
הַשְּׁלִישִׁי זְכַרְיָהוּ הָרְבִעִי כָּל־בָּנִים וְאַחִים לְחֹסָה
שְׁלֹשָׁה עָשָׂר : לְאֵלֶּה מַחְלְקוֹת
הַשֹּׁעֲרִים לְרָאשֵׁי הַגְּבָרִים מִשְׁמָרוֹת לְעֻמַּת אֲחֵיהֶם
לְשָׁרֵת בְּבֵית יְהוָה : וַיַּפִּילוּ גוֹרָלוֹת כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל
לְבֵית אֲבוֹתָם לְשַׁעַר וָשָׁעַר : וַיִּפֹּל
הַגּוֹרָל מִזְרָחָה לְשֶׁלֶמְיָהוּ וּזְכַרְיָהוּ בְנוֹ יוֹעֵץ בְּשֶׂכֶל
הִפִּילוּ גוֹרָלוֹת וַיֵּצֵא גוֹרָלוֹ צָפוֹנָה : לְעֹבֵד אֱדֹם
נֶגְבָּה וּלְבָנָיו בֵּית הָאֲסֻפִּים : לְשֻׁפִּים וּלְחֹסָה
לַמַּעֲרָב עִם שַׁעַר שַׁלֶּכֶת בַּמְסִלָּה הָעוֹלָה מִשְׁמָר
לְעֻמַּת מִשְׁמָר : לַמִּזְרָח הַלְוִיִּם שִׁשָּׁה לַצָּפוֹנָה
לַיּוֹם אַרְבָּעָה לַנֶּגְבָּה לַיּוֹם אַרְבָּעָה וְלָאֲסֻפִּים
שְׁנַיִם שְׁנָיִם : לַפַּרְבָּר לַמַּעֲרָב אַרְבָּעָה לַמְסִלָּה
שְׁנַיִם לַפַּרְבָּר : אֵלֶּה מַחְלְקוֹת הַשֹּׁעֲרִים לִבְנֵי
הַקָּרְחִי וְלִבְנֵי מְרָרִי : וְהַלְוִיִּם אֲחִיָּה עַל־אוֹצְרוֹת
בֵּית הָאֱלֹהִים וּלְאֹצְרוֹת הַקֳּדָשִׁים : בְּנֵי לַעְדָּן בְּנֵי
הַגֵּרְשֻׁנִּי לְלַעְדָּן רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְלַעְדָּן הַגֵּרְשֻׁנִּי
יְחִיאֵלִי : בְּנֵי יְחִיאֵלִי זֵתָם וְיוֹאֵל אָחִיו עַל־אֹצְרוֹת
בֵּית יְהוָה : לַעַמְרָמִי לַיִּצְהָרִי לַחֶבְרוֹנִי לָעָזִּיאֵלִי :
וּשְׁבֻאֵל בֶּן־גֵּרְשׁוֹם בֶּן־מֹשֶׁה נָגִיד עַל־הָאֹצָרוֹת :
וְאֶחָיו לֶאֱלִיעֶזֶר רְחַבְיָהוּ בְנוֹ וִישַׁעְיָהוּ בְנוֹ וְיֹרָם
בְּנוֹ וְזִכְרִי בְנוֹ וּשְׁלֹמוֹת בְּנוֹ : הוּא שְׁלֹמוֹת וְאֶחָיו
עַל כָּל־אֹצְרוֹת הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ דָּוִיד הַמֶּלֶךְ
וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְשָׂרֵי־הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת וְשָׂרֵי
הַצָּבָא : מִן־הַמִּלְחָמוֹת וּמִן־הַשָּׁלָל הִקְדִּישׁוּ לְחַזֵּק
לְבֵית יְהוָה : וְכֹל הַהִקְדִּישׁ שְׁמוּאֵל הָרֹאֶה וְשָׁאוּל
בֶּן־קִישׁ וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה כֹּל הַמַּקְדִּישׁ
עַל יַד־שְׁלֹמִית וְאֶחָיו : לַיִּצְהָרִי כְּנַנְיָהוּ
וּבָנָיו לַמְּלָאכָה הַחִיצוֹנָה עַל־יִשְׂרָאֵל לְשֹׁטְרִים
וּלְשֹׁפְטִים : לַחֶבְרוֹנִי חֲשַׁבְיָהוּ וְאֶחָיו בְּנֵי־חַיִל אֶלֶף
וּשְׁבַע־מֵאוֹת עַל פְּקֻדַּת יִשְׂרָאֵל מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן
מַעְרָבָה לְכֹל מְלֶאכֶת יְהוָה וְלַעֲבֹדַת הַמֶּלֶךְ :

וסי׳ וירד אביהו אל האשה · ויחר אפו ויעל בית אביהו · וירד אחיו וכל בית אביהו · ודקרהו אביהו · וישלח חירם מלך צר דמלכים · ולחסה מן בני מררי בנים שמרי
הראש · ויחל שלמה לבנות וגו׳ אשר נראה לדוד אביהו · וסימ׳ בלשון תרגום אתתא רגזת מן ביתה חזיא מלכא ודקרה ברישה : סימן כל סיפרא ודניאל ועזרא ר״פ ומן בב״י
וסימ׳ בן קדמי שים טעם · מן הכתים עזאל · מן השלשה כשנים · מן השלשים והנו נכבד · מן המלחמות ומן השלל · מן בני פרץ הראש · מן היום אשר הוצאתי · מן
בניהם אשר נותרו · מן בני שמעון גבורי · מן בני הלוי ארבעת : הבאה ג׳ בטעם מלרע וסימ׳ כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה · הבאה והוצאת · יתן יי׳ את האשה הבאה :

רשי

החמישי נתניהו · שלישי של אסף [ו]כך נפל הגורל מזה לזה : למחלקות לשערים · אין חוזרי׳ חלילה אלא כנגד שערים חלוקים ושוב הפילו גורלות מי לשער זה מי לשער אחר כדמפרש לקמן : לקרחים משלמיהו בן קורא מן בני אסף · ודוגמ׳ למעלה ושלום בן קורא וגו׳ : כי ברכו אלהים · כדאמ׳ לעיל ויברך ה׳ את בית עובד אדם וגו׳ : הממשלים לבית אביהם · פתרו׳ אותן מושלי׳ היו על יד אביהם ודוגמ׳ בסוף דניאל וממשל ממשל רב : איש חיל · לא בכח ולא במלחמ׳ אלא כאדם שאומ׳ עליו פלו׳ חשוב וכן הלא בועז מודעתנו איש גבור חיל : משמרו׳ לעמת אחיהם · ראשי כ״ד משמרות : ויפילו גורלות כקטן כגדול לבית אבותם לשער ושער · למי יבוא שער זה ולמי שער זה למזרח למערב לצפון לדרום וכן לכל שערים שבעזרה : ולאספים · מקום ששמו האספים : שנים לפרבר · ומפורש במסכת תמיד אמר רבא לפרבר כלפי בר : והלוים אחיה על אצרות וגו׳ · הוא היה ממונה על מעות שמקדשין מהם קרבנות לבית אלהים כגון קרבן קדשים : בני לעדן · ללעדן הגרשוני היה ראש האבות יחיאלי היא לעדן האמור לעיל : ויואל אחיו · אחיו של יחיאל כדכתוב למעלה יחיאל וזיתם ויואל : על אוצרות בית יי׳ · אוצרות הרבה היו בעזרה כל אוצר ואוצר לתקונו ועל כל אחד ואחד היה ממונה אחד : ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות · כמו כן נגיד על אחת מאוצרות העזרה ויש מפרשים נגיד על האוצרות כל האמרכלין כולם היו תחתיו : ליצהרי כנניהו ובניו למלאכה החיצונה · מלאכת שעושין חוץ לעיר ביערים ובהרים ולכרות ארזים ולחצוב אבנים ולחרוש שדה של הקדש : לחברוני חשביהו עד לכל מלאכת יי׳ · הם שוטרים על אותם שהיו עושים מלאכת יי׳ בעבר לירדן : ולעבודת המלך · אף הם ממונים על יושבי נחלת המלך ואוצרות המלך וכן לפניו לכל דבר האלהים ודבר המלך : בשנת

ומקלו ד' בקרי' וסי' וגדור ואחיו · ומקלו' הוליד · וחברו · ומקלו' ונגיד : זבדיה וזבדי' ט' בקרי' וסי' וזבדיה וערד ועדר · וזבדי' ומשלם וחזקי · ויועאלה וזבדיה · הרביעי לחדש הרביעי ·
ולמשלמיהו בנים זכריהו הבכור · ועמהם הלוים שמעיהו ונהניהו · אמריהו כהן הראש · ובבני שפטיה זבדיה · ובבני אמר חנני : לבביני ל' בתי' בן והואחד בנשו בלין

לחברוני יריה הראש לחברוני לתלדתיו
לאבות בשנת הארבעים למלכות דויד נדרשו
וימצא בהם גבורי חיל ביעזיר גלעד: ואחיו בני־
חיל אלפים ושבע מאות ראשי האבות ויפקידם
דויד המלך על הראובני והגדי וחצי שבט המנשי
לכל־דבר האלהים ודבר המלך:
כז ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי
האלפים והמאות ושטריהם המשרתים את־המלך
לכל־דבר המחלקות הבאה והיצאת חדש בחדש
לכל חדשי השנה המחלקת האחת עשרים
וארבעה אלף: על המחלקת
הראשונה לחדש הראשון ישבעם בן־זבדיאל
ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף: מן־בני־פרץ
הראש לכל־שרי הצבאות לחדש הראשון:
ועל מחלקת החדש השני דודי
האחוחי ומחלקתו ומקלות הנגיד ועל מחלקתו
עשרים וארבעה אלף: שר הצבא
השלישי לחדש השלישי בניהו בן־יהוידע הכהן
ראש ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף: הוא
בניהו גבור השלשים ועל־השלשים ומחלקתו
עמיזבד בנו: הרביעי לחדש
הרביעי עשהאל אחי יואב וזבדיה בנו אחריו ועל
מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
החמישי לחדש החמישי השר שמהות היזרח
ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
הששי לחדש הששי עירא בן־עקש
התקועי ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
השביעי לחדש השביעי חלץ הפלוני מן־בני
אפרים ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
השמיני לחדש השמיני
סבכי החשתי לזרחי ועל מחלקתו עשרים
וארבעה אלף: התשיעי לחדש
התשיעי אביעזר הענתותי לבנימיני ועל
מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
העשירי לחדש העשירי מהרי הנטופתי לזרחי
ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
עשתי־עשר לעשתי עשר החדש בניה הפרעתוני
מן־בני אפרים ועל מחלקתו עשרים וארבעת
אלף: השנים עשר לשנים עשר
החדש חלדי הנטופתי לעתניאל ועל מחלקתו
עשרים וארבעה אלף: ועל שבטי
ישראל לראובני נגיד אליעזר בן־זכרי לשמעוני
שפטיהו בן־מעכה: ללוי חשביה
בן־קמואל לאהרן צדוק: ליהודה
אליהו מאחי דויד ליששכר עמרי בן־מיכאל:
לזבולן ישמעיהו בן־עבדיהו
לנפתלי ירימות בן־עזריאל:
לבני אפרים הושע בן־עזזיהו לחצי שבט מנשה
יואל בן־פדיהו: לחצי המנשה
גלעדה ידו בן־זכריהו לבנימן יעשיאל בן־אבנר:
לדן עזראל בן־ירחם אלה שרי
שבטי ישראל: ולא־נשא דויד מספרם
למבן עשרים שנה ולמטה כי אמר יהוה להרבות
את־ישראל ככוכבי השמים: יואב בן־צרויה החל
למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על־ישראל ולא
עלה המספר במספר דברי הימים למלך דויד:

כתיב חד וקרי' תרין וסימ' מזה ויאמר יי' אליו מזה בידך · מלכם תרבאו עמי · מהם ויאמר אלי בן אדם דיחזקאל · ישימות עלימו שאול ירדו · בגד ותאמר לאה בגד ·
מנגע וארד בית היוצר והנהו עשה · בנימן עותי בן עמיהוד · חלכאים · ידכה ישוח ונפל בעצומיו · אשדת יי' מסיני בא · מאשתם נהר מפוח · לבנימני ועל מחלוקתו
עשרים · לגאיונים רבת שבעה · כמהסערה ויען יי' את איוב · וחברו מנהסערה ויען יי' את איוב · המפרצים ואצאה בשער הגיא לילה :

רשי

בשנת הארבעים וגו' · וגם כל חשבונות הללו בשנת הארבעים היו : לכל דבר
המחלקות · כל זה היה מתחילת מלכותו ואילך ולגבי שאמר מספר הלוי' מספר
והולך מי היו שרי מחלקות דוד : הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה :
שהיו ישראל חלוקים לשנים עשר חלקים וכל חלק וחלק שמש את המלך חדש
והמלך נותן להם הוצאותם כדכתיב בספר מלכים ולשלמה שני עשר נציבי' על כל
ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו והם מזומנים ללחום מלחמתו ולכל עבודתו
בזה החדש וכל זה תחילת מלכותו היה : עשרים וארבע אלף · אע"פ שהיו ישראל
יותר מי"ב פעמים כ"ד אלפים דוד לא בחר אלא אנשי חיל ועשירי העם אשר יוכלו
לעזוב עסקיהם ולעסוק בעסקי המלך · אבל עניי העם הצריכים לפרנס עצמם לא
לקח דוד : הראש לכל שרי צבאות · ישבעם מן בני פרץ היה והיה ראש לכל י"ב
שרי צבאות ולפי שהיה מן בני פרץ מנהו דוד ראש : ומקלות הנגיד · בר מחלוקתו
המסייעתו מקלות : שר הצבא השלישי · משום כבוד בניהו קורהו שר הצבא יותר
מהשאר לבד מישבעם שהיה מבני פרץ שקורהו כמו כן ראש דכתיב הראש לכל
שרי הצבאות מפני כבודו של דוד שהיה מבני פרץ כמוהו הכהן ראש שהיה ראש
ויש אומרים שהיה כהן גדול ואינו כן שהרי צדוק ואביתר היו כהנים גדולים :
גבור בשלשים · כדלעיל דכתיב מן השלשים הנו נכבד וגו' : הרביעי עשהאל אחי
יואב וזבדיה בנו אחריו · שהרי עשהאל נהרג בתחלת מלכותו שהרגו אבנר ונתן
זבדיה בנו אחריו תחתיו על מחלוקתו : השר שמהות היזרח · היזרחי : ועל שבטי
ישראל · כבר אמרנו ראשי המחלקות אשר לדוד ועתה מספר מי היו שרי שבטי ישר'
שר של כל שבט ושבט : ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה · פתרו'
כבר אמרנו שמנה ישר' וחלקן למחלקות וגם הלוים מנה ויסימם על עבודתם וכל אלו
שמנה לא מנה אחד מהם פחות מבן כ' : ככוכבי השמי' · כמו שאין יכול איש למנו'
כוכבי השמים כך אין יכול למנותם : ולא כלה · פתרו' ועוד אני אומר לך הלא יואב
התחיל פעם אחרת למנות העם למעלה מעשרים ולא כלה : ויהי בזאת קצף על
ישראל · מאותו קצת שמנה היה קצף על ישראל לפי שעלה במחשבתו למנות כל
ישר' ולעבור על הפסוק אשר אם יוכל איש למנו' את עפר הארץ וגו' ולעבור הפסוק
הבט נא השמימה וגו' : ולא עלה המספר · פתרו' אע"פ שאני אומ' החל למנות ולא
כלה לא מנה כי אם מעט שהרי לא עלה מספר המנויין בספר שמואל כמספר
המנויין כאן בדברי הימים אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעי' אלף
ובשמוא' שמנה מאות אלף ויהודה חמש מאות אלף ואת"ל שני מספרי' היו שפעמים
מנאן אחד בשמואל ואחד כאן אלא כך הוא לא עלה המספר במספר דברי הימי'
כי אותו המספר שמנה לא כתב בשמוא' כי אם קצת מן המספר משום צער ואבלות
שנגפו אפילו על אותן מעט וכאן משום כבוד דוד אפילו אם היה המספר יותר היה
אמרו לפי שהיה משמע שלא על חנם היה קצף על ישראל שהרי כבר מנה הרבה
מישראל ועוד משום כבודו שהיו כולם לו עבדים כאיש אחד : ועל

והאלהים ז' בקרי' וסי' והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו· ויהי קול השופר הולך וחזק מאד· ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי· והאלהים אמר לי לא תבנה בית·
ויריעו איש יהודה· והאלהים עשה שיראו מלפניו· והאלהים יבקש את נרדף: מצות י' אלהיכם ה' דסמי' בקריאה וסימ' לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם· שמר

חצי הספר בפסוקים

וְעַל אֹצְרוֹת הַמֶּלֶךְ עַזְמָוֶת בֶּן־עֲדִיאֵל וְעַל־
הָאֹצָרוֹת בַּשָּׂדֶה בֶּעָרִים וּבַכְּפָרִים וּבַמִּגְדָּלוֹת
יְהוֹנָתָן בֶּן־עֻזִּיָּהוּ׃ וְעַל עֹשֵׂי מְלֶאכֶת הַשָּׂדֶה
לַעֲבֹדַת הָאֲדָמָה עֶזְרִי בֶּן־כְּלוּב׃
וְעַל־הַכְּרָמִים שִׁמְעִי הָרָמָתִי וְעַל שֶׁבַּכְּרָמִים
לְאֹצְרוֹת הַיַּיִן זַבְדִּי הַשִּׁפְמִי׃ וְעַל־הַזֵּיתִים
וְהַשִּׁקְמִים אֲשֶׁר בַּשְּׁפֵלָה בַּעַל חָנָן הַגְּדֵרִי וְעַל־
אֹצְרוֹת הַשֶּׁמֶן יוֹעָשׁ׃ וְעַל־הַבָּקָר
הָרֹעִים בַּשָּׁרוֹן שִׁטְרַי הַשָּׁרוֹנִי וְעַל־הַבָּקָר בָּעֲמָקִים
שָׁפָט בֶּן־עַדְלָי׃ וְעַל־הַגְּמַלִּים אוֹבִיל
הַיִּשְׁמְעֵאלִי וְעַל־הָאֲתֹנוֹת יֶחְדְּיָהוּ הַמֵּרֹנֹתִי׃
וְעַל־הַצֹּאן יָזִיז הַהַגְרִי כָּל־אֵלֶּה
שָׂרֵי הָרְכוּשׁ אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ דָּוִיד׃
וִיהוֹנָתָן דּוֹד־דָּוִיד יוֹעֵץ אִישׁ־מֵבִין וְסוֹפֵר הוּא
וִיחִיאֵל בֶּן־חַכְמוֹנִי עִם־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַאֲחִיתֹפֶל יוֹעֵץ
לַמֶּלֶךְ וְחוּשַׁי הָאַרְכִּי רֵעַ הַמֶּלֶךְ׃ וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל
יְהוֹיָדָע בֶּן־בְּנָיָהוּ וְאֶבְיָתָר וְשַׂר־צָבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב׃
כח וַיַּקְהֵל דָּוִיד אֶת־כָּל־שָׂרֵי
יִשְׂרָאֵל שָׂרֵי הַשְּׁבָטִים וְשָׂרֵי הַמַּחְלְקוֹת הַמְשָׁרְתִים
אֶת־הַמֶּלֶךְ וְשָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְשָׂרֵי כָל־
רְכוּשׁ וּמִקְנֶה לַמֶּלֶךְ וּלְבָנָיו עִם־הַסָּרִיסִים וְהַגִּבּוֹרִים
וּלְכָל־גִּבּוֹר חָיִל אֶל־יְרוּשָׁלִָם׃ וַיָּקָם דָּוִיד הַמֶּלֶךְ
עַל־רַגְלָיו וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי אֲנִי עִם־לְבָבִי
לִבְנוֹת בֵּית מְנוּחָה לַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וְלַהֲדֹם רַגְלֵי
אֱלֹהֵינוּ וַהֲכִינוֹתִי לִבְנוֹת׃ וְהָאֱלֹהִים אָמַר לִי לֹא־
תִבְנֶה בַיִת לִשְׁמִי כִּי אִישׁ מִלְחָמוֹת אַתָּה וְדָמִים
שָׁפָכְתָּ׃ וַיִּבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בִּי מִכֹּל בֵּית־
אָבִי לִהְיוֹת לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם כִּי בִיהוּדָה
בָּחַר לְנָגִיד וּבְבֵית יְהוּדָה בֵּית אָבִי וּבִבְנֵי אָבִי בִּי
רָצָה לְהַמְלִיךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ וּמִכָּל־בָּנַי כִּי רַבִּים
בָּנִים נָתַן לִי יְהוָה וַיִּבְחַר בִּשְׁלֹמֹה בְנִי לָשֶׁבֶת עַל־
כִּסֵּא מַלְכוּת יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר לִי שְׁלֹמֹה
בִנְךָ הוּא־יִבְנֶה בֵיתִי וַחֲצֵרוֹתָי כִּי־בָחַרְתִּי בוֹ לִי לְבֵן
וַאֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב׃ וַהֲכִינוֹתִי אֶת־מַלְכוּתוֹ עַד־
לְעוֹלָם אִם־יֶחֱזַק לַעֲשׂוֹת מִצְוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי כַּיּוֹם הַזֶּה
׃ וְעַתָּה לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל קְהַל־יְהוָה וּבְאָזְנֵי
אֱלֹהֵינוּ שִׁמְרוּ וְדִרְשׁוּ כָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
לְמַעַן תִּירְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה וְהִנְחַלְתֶּם לִבְנֵיכֶם
אַחֲרֵיכֶם עַד־עוֹלָם׃ וְאַתָּה שְׁלֹמֹה בְנִי דַּע אֶת־אֱלֹהֵי
אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה כִּי כָל־
לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ יְהוָה וְכָל־יֵצֶר מַחֲשָׁבוֹת מֵבִין אִם־
תִּדְרְשֶׁנּוּ יִמָּצֵא לָךְ וְאִם־תַּעַזְבֶנּוּ יַזְנִיחֲךָ לָעַד׃ רְאֵה
עַתָּה כִּי־יְהוָה בָּחַר בְּךָ לִבְנוֹת־בַּיִת לַמִּקְדָּשׁ חֲזַק
וַעֲשֵׂה׃ וַיִּתֵּן דָּוִיד לִשְׁלֹמֹה בְנוֹ אֶת־
תַּבְנִית הָאוּלָם וְאֶת־בָּתָּיו וְגַנְזַכָּיו וַעֲלִיֹּתָיו וַחֲדָרָיו
הַפְּנִימִים וּבֵית הַכַּפֹּרֶת׃ וְתַבְנִית כֹּל אֲשֶׁר הָיָה
בָרוּחַ עִמּוֹ לְחַצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וּלְכָל־הַלְּשָׁכוֹת
סָבִיב לְאֹצְרוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים וּלְאֹצְרוֹת הַקֳּדָשִׁים׃
וּלְמַחְלְקוֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וּלְכָל־מְלֶאכֶת עֲבוֹדַת
בֵּית־יְהוָה וּלְכָל־כְּלֵי עֲבוֹדַת בֵּית־יְהוָה׃ לַזָּהָב
בַּמִּשְׁקָל לַזָּהָב לְכָל־כְּלֵי עֲבוֹדָה וַעֲבוֹדָה לְכֹל כְּלֵי
הַכֶּסֶף בְּמִשְׁקָל לְכָל־כְּלֵי עֲבוֹדָה וַעֲבוֹדָה׃

תשמרון את מצות י' אלהיכם· את הברכה אשר תשמעו את מצות י' ·והקללה אם לא תשמעו אל מצות· ועתה לעיני כל ישראל קהל י': במשקל ד' דגשי' בקריאה וסי' והשיבו
לחמכם במשקל ואכלתם· לא תעשו עול במשקל· לזהב במשקל לזהב כל כלי עבוד' קדמ' דפסוק· ודבתריה ולמזבח הקטרת: בכתב ב' וסי' ויאמר חורם· הכל בכת' מיד י' עלי:

רשי

ועל אצרות המלך· אצרות כסף וזהב כל זה הולך ומספר לגדולת דוד ואפילו מי שהיה ממונה על האוצרות שלו: ועל האצרות בשדה· ועל מה שגדל בשדה תבואות יין ושמן וכל מיני אוכלין ומשקין: בערי· לאותם הערים ולאותם ערי המלך ומגדלותיו: ועל עושי מלאכת השדה לעבודת האדמה· לחרוש האדמה: עזרי בן כלוב· היה ממונה על כך לצוות לחרוש האדמה והוא נותן להם הבקר וכל כלי המחרישה: ועל הכרמים· לעדור ולזמור הכרמים: ועל שבכרמים· הוא אוצרות היין: ועל הזיתי'· לבוטשן ולמסוק: ועל הבקר הרועי' בשרון שרטי השרוני· הבקי' בענייהם: הישמעאלי· היודע בטיב עסקן של גמלים: ועל הצאן יזיז ההגרי· כי ההגרי' יושבי אהל בשדה לכן מנהו על כאנו: ויחיאל בן חכמוני עם בני המלך· מגדלן ואומן שלהם מלמדם תרבות: וחושי הארכי רע המלך· שושביני קרית ספר תרגו' קריתא דארכי· ומדרש רב' כשחטא דוד בבת שבע שאל לחושי הארכי אם ישוב בתשובה אם יקבלהו הקב"ה בתשובה לתת לו ארוכה לחטאו ואמר לו כן למרעהו אשר רעה לו דשמשון תרגומו שושביניה: ואחרי אחיתפל· לאחר שמת לקח לו דוד את יהוידע ואביתר במקומו: ויקהל דוד את שרי ישראל· אלו השרים שרי שבטים כדכתי' לעיל ועל שבטי ישראל לראובני: ושרי המחלקות· אלו י"ב מחלקות של מלך כדלעיל ובני ישראל למספרם וגו': ושרי האלפים· כדלעיל: ושרי המאות שוטריהם: ושרי כל רכוש ומקנה למלך· אותן שמזכיר לעיל על אצרות המלך ועל הכרמים ועל הזיתי' והמקנה השרים שהיו על הבקר ועל הגמלי' ועל הצאן שכל מין הבהמה קרוי מקנה כדכתיב וגם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי: קהלת: כל ישראל· כגר כאזרח: ובאזני אלהינו· לפני אלהינו דוגמ' אתם נצבים היום כולכם לפני י' אלהיכם וכן ויעמד המלך על העמוד אשר לפני י': שמרו ודרשו כל מצות י' אלהיכם· זה אמר לכל ישראל יחד· אבל לשלמה אמר לפני כל ישראל ועבדהו: בלבב שלם· בלבב שלם לא כאמר שיהא משמע שני לבבות אלא בלב שלם שלא יהא לך אלא לב אחד לאבינו שבשמי' וכן יסד הפייט שני לבבות לך כאחד לאחד· ודוגמתו והיה לבבכם שלם עם י' אלהינו שלמים לא כתיב אלא שלם כל שני לבותם יהיו לב אחד שלם וכן מפורש בב"ר ושברו לבבכם ואחר תעבורו מלמד שאין למלאכים אלא לב אחד וגם לעתיד לבא יהי כן כדכתיב שיתו לבבכם לחילה: כי כל לבבות דורש י'· כאן נופל לומר לבבות כל לבבות דורש י' בין טוב ובין רע: וכל יצר מחשבות מבין· בב"ר שנינו קודם שנוצר יציר מבין הב"ה מה שהאדם עתיד לחשוב: אם תדרשנו ימצא לך· לכך אני אומר לעיל ודרשו כל מצות י': יזניחך לעד· יעזבך אין כתיב כאן אלא יזניחך שהוא קשה ממנו כמו והאזניחו זנח י' את מזבחו: כי י' בחר בך לבנות בית למקדש· לא לבנות לו לדור בו כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו אלא למקדש לנורך הארון שנקרא מקדש דכתיב ונסעו הקהתי' נושאי המקדש והוא הארון ולא בחר בך מפני שאתה משובח משאר אבותי' אלא למענו ולמען רחמיו לכך חזק ועשה: תבנית האולם· ארכו ורחבו וגבהו כדכתיב במלכים והאולם על פני היכל הבית וגו': וגנזכיו· מקום שאוצרות הקדשים מונחים: אשר היה ברוח עמו· כאשר הראהו שמואל הרואה כדכתיב לקמן המה יסד דוד ושמואל הרואה ורבותינו אמרו וישאל ויאמר איפה שמואל ודוד ויאמר הנה בנוית ברמה עוסקין היו בבנייני של עולם הזה בית המקדש ולמד לו אותה שעה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד בכמה שנים: סביב לאצרות בית אלהים ולאצרות הקדשים· ולא פירש איזה שהקדשים אשר הקדיש דוד וראשי האבות ובאותו פרק היו ממונים עליו עד שבנו בית המקדש אבל אוצרי אלו תמיד היו בכל עיר שהבנין קיים: ולמחלקות הכהנים והלוי'· שחלקו' לכ"ד משמרות כדלעיל כל זה מסר לו: ולכל כלי עבדת בית י'· משקל מה וכמה כל כלי וכלי כמפורש לזהב במשקל לזהב: לכל כלי עבודה ועבודה: לכל כלי הכסף במשקל: ונרתיהם

ואמץ ב׳ פתחין וסי׳ חזק ואמץ אל תירא ואל · חזק ואמץ ועשה אל תירא ׃ והמלאכה ג׳ בקרי׳ וסי׳ והמלאכה היתה דים לכל המלאכה · והמלאכה לא ליום אחד ולא לשנים ׃
והמלאכה גדולה כי לא לאדם הבירה ׃ לזהב לזהב חד מן א״ב מן ב״ב תאומים וכל חד וחד ל׳ דכו׳ וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות התי״ו בערך תאם בכ״ד ׃ שמח ג׳
בקריא׳ וסי׳ וגם דוד המלך · שמח מצרים בצאתם כי נפל · וב׳ ושמח וסי׳ וראך ושמח בלבו · ושמח לבם כמו יין ׃ ועד עולם י״ב בקריאה וסי׳ לרבה המשרה ולשלום

ומשקל למנרות הזהב ונרתיהם זהב במשקל
מנורה ומנורה ונרתיה ולמנורות הכסף במשקל
למנורה ונרתיה כעבודת מנורה ומנורה ׃ ואת
הזהב משקל לשלחנות המערכת לשלחן ושלחן
וכסף לשלחנות הכסף ׃ והמזלגות והמזרקות
והקשות זהב טהור ולכפורי הזהב במשקל לכפור
וכפור ולכפורי הכסף במשקל לכפור וכפור ׃
ולמזבח הקטרת זהב מזקק במשקל ולתבנית
המרכבה הכרובים זהב לפרשים וסככים על
ארון ברית יהוה ׃ הכל בכתב מיד יהוה עלי
השכיל כל מלאכות התבנית ׃
ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ
ועשה אל תירא ואל תחת כי יהוה אלהים אלהי
עמך לא ירפך ולא יעזבך עד לכלות כל מלאכת
עבודת בית יהוה ׃ והנה מחלקות הכהנים
והלוים לכל עבודת בית האלהים ועמך בכל
מלאכה לכל נדיב בחכמה לכל עבודה והשרים
וכל העם לכל דבריך ׃
כט ויאמר דויד המלך לכל הקהל שלמה בני
אחד בחר בו אלהים נער ורך והמלאכה גדולה כי
לא לאדם הבירה כי ליהוה אלהים ׃ וככל כחי
הכינותי לבית אלהי הזהב לזהב והכסף לכסף
והנחשת לנחשת הברזל לברזל והעצים לעצים
אבני שהם ומלואים אבני פוך ורקמה וכל אבן
יקרה ואבני שיש לרב ׃ ועוד ברצותי בבית
אלהי יש לי סגלה זהב וכסף נתתי לבית אלהי
למעלה מכל הכינותי לבית הקדש ׃ שלשת
אלפים ככרי זהב מזהב אופיר ושבעת אלפים
ככר כסף מזקק לטוח קירות הבתים ׃ לזהב
לזהב ולכסף לכסף ולכל מלאכה ביד חרשים ומי
מתנדב למלאות ידו היום ליהוה ׃
ויתנדבו שרי האבות ושרי שבטי
ישראל ושרי האלפים והמאות ולשרי מלאכת
המלך ׃ ויתנו לעבודת בית האלהים זהב ככרים
חמשת אלפים ואדרכנים רבו וכסף ככרים עשרת
אלפים ונחשת רבו ושמונת אלפים ככרים וברזל
מאה אלף ככרים ׃ והנמצא אתו אבנים נתנו
לאוצר בית יהוה על יד יחיאל הגרשני ׃
וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם
התנדבו ליהוה וגם דויד המלך שמח שמחה
גדולה ׃ ויברך דויד
את יהוה לעיני כל הקהל ויאמר דויד ברוך אתה
יהוה אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם ׃ לך
יהוה הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד

אין קץ על כסא · ואני זאת בריתי אתם אמר י״י רוחי דישעיה · ושכנתי אתכם במקום הזה דירמיה · לאמר שובו נא איש מדרכו הרעה דירמיה · ושמתי את הצולעה לשארית ׃
ויברך דוד את י״י לעיני כל הקהל · ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם ׃ יהי שם י״י מברך · וחסד י״י מעולם ועד עולם · יחל ישראל אל י״י ׃ ירושלם הרים סביב לה · י״י
ישמור צאתך ובואך מעתה ׃

רשי

ונרותיהם זהב · משקל כל נר ונר ׃ במשקל מנורה ומנורה · כי עשרה מנורו׳ עשה ׃ כעבודת מנורה ומנורה · ומשקל כלי עבודת מנורה מלקחיה ומחתותיה · וגם משקל שלחנות המערכת לערוך עליו לחם הפנים · למשקל שלחן ושלחן כי עשרה שלחנות של זהב עשה בהיכל ומשקל הכסף לשלחנות שבעזרה שמפשיטין עליהם הקרבנות · ומשקל המזלגות והמזרקות ׃ ולכפורי הזהב במשקל · כפורי כלי שרת לקנח בהלים הדם מהם ודוגמ׳ בפר׳ קמא דבבא מציעא ההוא גבר׳ דכפר ידיה בגלימא דחבריה וכל כפרה לשון קנוח וחטוי הוא ׃ זהב מזוקק · כמו כסף מזוקק ׃ ולתבנית המרכבה · הם הכרובים שהשכינה רוכבת עליהם ׃ לפורשים · כלומר הפורשים והסוככים על הארון כדאמ׳ והיו הכרובים פורשי כנפים וגו׳ ׃ הכל בכתב · פתרו׳ הכל בכתב סדר לי שכוס משקל ומשקל של כל כלי וכלי שמואל הרואה ׃ כל מלאכות התבנית · תבנית הבית חכמני והשכילני כמו תבנית אורך ורוחב וגובה והכל דרש שמואל מן התורה ברוח הקדש כמו שמצינו הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה דרש אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים חמשים פעמים חמשים הם כ״ה מאות כ״ל חתכם לחמש רבועות להיות חמש מאות על חמש מאות והוא מיוסד בסילוק קרובה של שבת חנוכה המתחיל מכשה את אפרים ואפרים את מנשה והכל דרש שמואל ברוח הקדש ולמד לדוד כן ׃ חזק ואמץ · כדי שתתקיים מלכותך כמו שהבטיחך הב״ה והכינותי מלכותו עד עולם אם יחזק לעשות מצותי וגו׳ ׃ והנה מחלקות הכהנים והלוים לכל עבודת בית האלהים ועמך בכל מלאכה · כלומר הכל ערכתי וסדרתי וזמנתי לך מחלקות ופועלים ואין לך לעכב כי אם מיד לבנות הבית ׃ השרים · הממונים על הפועלים ושוטריהם ׃ וכל העם לכל דבריך · לעשות ציוויך ׃ שלמה בני אחד · ואפי׳ לו אם היו מאה לא די לבנותו ועוד שהוא נער ורך ׃ והמלאכה גדולה · ואם תאמר תקטין הבית זה אי אפשר כי לא לאדם הבירה כי אם לי״י אלהים הגדול והנורא אשר לא יכלכלוהו השמים ושמי השמים ואעפ״כ אל תבהל לבנות בית גדול כזה כי אני בכל כחי הכינותי לבית אלהים הזהב לזהב והכסף לכסף וגו׳ לפיכך אין לך טורח גדול כל כך ׃ אבני שהם ומלואים · דוגמ׳ המשכן אבני שהם ואבני וגו׳ ׃ אבני פוך ורקמה וכל אבן יקרה · ליתן בקירות הזהב ובכלי כסף ׃ ואבני שיש · לעמודי׳ ולשלחנו׳ ולרצפה ׃ ועוד ברצותי בבית אלהי · פתרו׳ מרוב רצון שרציתי בבית אלהי יש לי סגולה · קבצתי לי קבוצת זהב וכסף כדפיר׳ לפנינו ׃ מזוקק · לבן הרבה ׃ לטוח קירות הבית · ואין אדם יכול לטוח שום דבר לא בכסף ולא בזהב כי אם שיהיה מזוקק ׃ לזהב לזהב ולכסף לכסף ולכל מלאכה · נתתיו ביד חרשים אומנים וזהו אשר הכינותי לבית המקדש ואעפ״כ שקבצתי כל זאת ומי מכם שמתנדב למלאות ידו היום לי״י להביא זהב וכסף וכל דבר לבנין דוגמ׳ כל נדיב לבו הביאו חח ונזם ׃ ולמלאות · דוגמ׳ ומלא את יד אהרן ויד בניו ותרגומו ותקריב קרבן דאהרן ׃ ויתנדבו שרי האבות וגו׳ · אותם שכתו׳ למעלה על שבט ישר׳ וגו׳ וכתו׳ כן למעלה ובני ישר׳ למספרם ראשי האבות וגו׳ ׃ ולשרי מלאכ׳ המלך · וגם שרי עבודת אדמת המלך ועל שבכרמי המלך וגו׳ כדלעיל ׃ ואדרכנים רבו · קנו״ם בלע״ז ׃ נתנו לאוצר בית י״י על יד יחיאל הגרשני · שהיה נגיד על האוצרות כדלעיל בני יחיאלי זיתם ויואל אחיו על אוצרות בית י״י ׃ כי בלב שלם · בלב אחד נתנו ברצון נפשם ולא בשני לבבות שיש אדם שנותן בעל כרחו ולא בנפש חפיצה או שמתביישין מאחרים והוא נקרא שני לבבות אבל אלו ברצון נפשם נתנו כולם ׃ וגם דוד המלך שמח שמחה גדולה · ושלא תאמר כהם ולא יותר מכולם לכך אמר וגם דוד המלך שמח וגו׳ יותר מכולם כי הוא בעל המעשה דוגמר הריס כולנו מפני י״י זה שיני יותר מכולם מפני אשר ירד עליו י״י באש ׃ ויברך דוד את י״י לעיני כל הקהל · שהקהיל כדאמ׳ לעיל ויקהל דוד ויברכם על התנדבם ׃ ויאמר דוד ברוך אתה י״י אלהי ישראל אבינו · לפיכך הזכיר ישראל יותר מאברהם ויצחק לפי כי יעקב גם הוא נדר דכתיב וידר יעקב נדר ׃ ישראל אבינו · ישראל סבא וגם בב״ר מפורש כך נדרתי אני דוד ועמי כמו ישראל סבא וכל הנודר צריך להזכיר בנדרו ישר׳ וכן אשר נדר לאביר יעקב ׃ מעולם ועד עולם · אמר דוד נר אחד היה יתרו בין שש מאות אלף ואמר ברוך י״י אשר הציל אתכם נגאי גדול הוא זה לכל ישראל ואני הריני מוסיף לברך את הב״ה יותר מיתרו ׃ לך י״י הגדולה · נתן שבח להב״ה שנתן לו כל כך כח לקבוץ ממון כזה לבנין בית המקדש דכתיב הוא יבנה בית וסמך ליה י״י בעבור עבדך וכך לבך עשית את כל הגדולה וגם לשון גדולה נופל על בנין בית המקדש כדכתיב והבית לבנות לי״י להגדיל למעלה ׃ לך י״י הגדולה · אעפ״י שקבצתי כל הממון הזה לבניין בית המקדש שנקרא גדולה אתה נתת לי כל הגדולה הזאת ׃ והגבורה · שנתת לי גבורה להלחם עם שונאי ישראל ולנוח שלום לפניו לבנות הבית כדלעיל אחר שנלחם עם כל אויביו ונחם כתיב גם אותם הקדיש המלך דוד וגו׳ ׃ והתפארת · כל שבחות אלו שבחו על שנתן לו הב״ה כח לקבץ ממון לבנין בית המקדש שנקרא פאר דכתיב לפאר מקום מקדשי וגם למעלה כתיב לשם ולתפארת ׃ והנצח · שנתן לו הב״ה נצחון לשלול שלל הגוים לצורך הבנין ׃

כי

ודברי ה׳ בקריאה וס׳ ודברי דויד המלך הראשונים והאחרונים הנם כתובים דה״ו. ודברי רחבעם הראשונים והאחרונים דה״ו ודברי שנאה סבבוני ותהלות· הדר כבוד הודך· ויתר דברי מנשה ותפלתו אל אלהיו דה״ה.

כי כל בשמים ובארץ לך יהוה הממלכה
והמתנשא לכל לראש: והעשר והכבוד
מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה
ובידך לגדל ולחזק לכל: ועתה אלהינו מודים
אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך: וכי מי אני
ומי עמי כי נעצר כח להתנדב כזאת כי ממך הכל
ומידך נתנו לך: כי גרים אנחנו לפניך ותושבים
ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ ואין מקוה:
יהוה אלהינו כל ההמון הזה אשר הכינונו לבנות
לך בית לשם קדשך מידך היא ולך הכל: וידעתי
אלהי כי אתה בחן לבב ומישרים תרצה אני בישר
לבבי התנדבתי כל אלה ועתה עמך הנמצאו פה
ראיתי בשמחה להתנדב לך: יהוה אלהי אברהם
יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר
מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך: ולשלמה
בני תן לבב שלם לשמור מצותיך עדותיך וחקיך
ולעשות הכל ולבנות הבירה אשר הכינותי:
ויאמר דויד לכל הקהל ברכו
נא את יהוה אלהיכם ויברכו כל הקהל ליהוה
אלהי אבתיהם ויקדו וישתחוו ליהוה ולמלך:
ויזבחו ליהוה זבחים ויעלו עלות ליהוה למחרת
היום ההוא פרים אלף אילים אלף כבשים אלף
ונסכיהם וזבחים לרב לכל ישראל: ויאכלו
וישתו לפני יהוה ביום ההוא בשמחה גדולה
וימליכו שנית לשלמה בן דויד וימשחו ליהוה
לנגיד ולצדוק לכהן: וישב שלמה על כסא
יהוה למלך תחת דויד אביו ויצלח וישמעו אליו
כל ישראל: וכל השרים והגברים וגם כל בני
המלך דויד נתנו יד תחת שלמה המלך: ויגדל
יהוה את שלמה למעלה לעיני כל ישראל ויתן
עליו הוד מלכות אשר לא היה על כל מלך לפניו
על ישראל: ודויד בן ישי מלך
על כל ישראל: והימים אשר מלך על ישראל
ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלם
מלך שלשים ושלוש: וימת בשיבה טובה שבע
ימים עשר וכבוד וימלך שלמה בנו תחתיו: ודברי
דויד המלך הראשנים והאחרנים הנם כתובים על
דברי שמואל הראה ועל דברי נתן הנביא

רשי

כי כל בשמים· לך הוא אפי׳ על מה שעל השמים אתה מושל כל שכן על מה שבארץ לפיכך אתה יכול ליתן גדולה למי שאתה רוצה: ובארץ· אתנחתא שבש מקצר הפסוק ומוסב למעלה הימנו כדפירשתי: לך יי׳ הממלכה והמתנשא לכל לראש· פתרו׳ מלך בשר ודם אם נתן לעבדו אחר שררה וממשלה במלכות אחר השר הוא עבדו בכל מקום שהוא אבל המלכות אינו של מלך ומי שמלכות שלו אין העבד המושל שלו אבל הבה״ק שלו הוא העבד הממונה למושל וגם המלכות שלו הקונטריאה בלע״ז לפיכך כת׳ לך יי׳ הממלכה והמתנשא עליה דאפילו ריש גרגותא משמיא מנו ליה· ועוד פירשו והמתנשא לכל לראש כשאנו סבורין שבאנו לך כל ההודאות ואין לך עוד שבח אחר עדיין אינו כלום שהמשבח עומד לראש השבחות וכן כששים דוד כל תושבחותיו בתילים הוא מתחיל מזמו׳ האחרון שירו ליי׳ שיר חדש כלומר כל השבחות חדשים הם כאילו לא שבחנוהו מעולם· כך פי׳ לי׳ ר׳ אליעזר בר מ״איר בר יצחק מאורליינס וכן בחגיגת ירושלמי כמדומה לי: והעושר והכבוד מלפניך· מידך הכבוד נופל על העושר כדכתיב בזו כסף בזו זהב וגו׳ וכמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה כלומר כל העושר שסגלתי מאתך הוא כי אתה מושל בכל ובידך כח וגבורה וגו׳: ועתה אלהינו מודים אנחנו לך· על שחלקת לנו מטובך: וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתנדב· שרחקנו עצמנו להתנדב כל כך בזאת הנדבה ולא משלנו לא מתוך הכל וחלקת לנו מעט: ומידך נתנו לך· ומה שנתת לנו מידך נתנו לך מקצת· נו״ן דגושה במקום נו״ן שניית נתננו לך: כי גרים אנחנו לפניך· ואין לנו חלק ונחלה בארץ ולא אחוזה אלא לגור בה דוגמ׳ כי גרים ותושבי׳ אתם עמדי: ככל אבותינו· אדם שיש לו בנים ונחלו׳ ומכר כל הנחלו׳ ואם באים בניו לגור באותה נחלה ליתומים ושבים הם נקראים גרים ותושבים אבל אבותינו היו אורחים וכן אמר דוד אנו אין כן אלא גם אנו וגם אבותינו כלנו גרים ותושבים בעולם דכתיב לך שמים אף לך ארץ תבל ומלואה אתה יסדתם: כצל ימינו על הארץ· מפור׳ במדרש קהלת ולא כצל האילן ולא כעוף הפורח העושה צל ליתים ושבים או לשעה אחת עושה צל אלא כצל כנפי הדבורה שיש לה כנפים ואין לה צל: ואין מקוה· אין מי שיש לו תקוה שלא ימות: אשר הכינונו· דוגמ׳ אשר הביאונו: וידעתי אלהי כי אתה בוחן לבב· אתה בוחן מי שיש לו שני לבבו׳ אחד לטוב ואחד לרע: ומשרים תרצה· ולב טוב ויושר תרצה וכי אני יודע שביושר לבב שיסרתי לטוב לבבי ללב אחד בהתנדבתי את כל אלה ומן עמך שהתנדבו פתרו׳ בשלי אני בקי ויודע ובשל אחרים איני יודע אלא מה שראיתי שבשמחה התנדבו אני אומר: ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך: כלומר ראיתי ששמחו בהתנדבם ואיני יודע אם מרצון לבם היה כדכתיב וישמחו העם על התנדבם: הנמצאו פה· הנמצאים כאן הם הכתובים למעלה ויקהל דוד את כל שרי ישראל וגו׳ אבל עשירי ישראל כולם אשר בכל עיר ועיר לא נמצאו פה ועל כן רבונו של עולם נתמעטה הנדבה שאילו היו שאר כל ישראל כאן אז נתרבה הנדבה: שמרה זאת לעולם· וזכור לנו זאת הנדבה למצוה רבה ולצדקה: ליצר מחשבות לבב עמך· כי יצר שני לבבם ומחשבותם לטובה ומוסב הוא על כי אתה בוחן לבב וגו׳: והכן לבבם אליך· שני לבבם שלם להיות לב אחד אליך וכן תפרש ולשלמה בני תן לבב שלם להכין לבבו שלם עם אלהיו לשמור מצותיו וגו׳ וכן בקש שלמה יהי יי׳ אלהינו עמנו עד והיה לבבם שלם: ולבנות הבירה אשר הכינותי· אפרייטשי בלע״ז ועתה לפי שהכינותי והמכתי הכל לפיכך נקל לשלמה לבנות ובלבד שתהא ידך בו: ויאמ׳ דוד לכל הקהל· מוסב על ויקהל דוד את כל שרי וגו׳: ברכו את יי׳ אלהיכם· אלהי אבותיכם לא נאמר אלא אלהיכם דמשמע ולא אלהי אבותיהם לכך נאמר ברכו את יי׳ אלהיכ׳ והם אמרו אלהינו ואלהי אבותינו ולכך ויברכו כל הקהל ליי׳ אלהי אבותיהם מתוך ריצוי לשון ומאחתקרושתו: למחרת היום· אותו היום של וועד זה שדבר דוד כל דבריו כי אותו היו׳ לא היה להם פנאי כי כשהלכו מן הוועד עסקו לקנו׳ בהמו׳ לצורך הקרבנות עד הלילה ולמחר ויזבחו ליי׳ זבחים וגו׳: פרים אלף כבשים אלף ונסכיהם· דוגמ׳ אלים חמשה עתודים חמשה וגו׳ שיעור אחד לכולם: וזבחים לרב· כן דרך המקרא לדבר כשמדבר בשנים ובשלשה דברים מניח הראשון עד לבסוף ומפרש האחרון מיד וכן ויבא לבן באהל יעקב עד ויבוא באהל רחל והלא כבר נאמר ויבא לבן באהל יעקב ואחר כך ויבא אהל רחל אלא לא מצא הוא מוסב על האמהו׳ האחרונות וסוב מפרש הראשון ויבא מאהל לאה תחלה ויבא באהל רחל מאהל לאה הלך אל אהל רחל לפי שדברים אחרים צריך לומר על זה ורחל לקחה וגו׳ וסוב אין נופל לומר ובאהל שתי האמהות ולא מצא הכא נמי צריך לומר על הזבחים דברים אחרים ויאכלו וישתו ביום ההוא וגו׳ ואם היה אומר ויזבחו ליי׳ זבחים היה מפסיק בין הזבחים והעולות בדברים אחרים וכדי שלא להפסיק לא אמרו מיד והמתין עד בסוף ואמ׳ וזבחים לרב ויאכלו וישתו וכן הרב׳ דוגמ׳ ויאכלו וישתו לפני יי׳ דוגמ׳ ויקח יתרו חתן משה וגו׳: וימליכו שנית לשלמ׳ בן דוד· כבר המליכוהו פעם א׳ כדכתי׳ במלכים ויקח צדוק הכהן את קרן וגו׳ מפורש בהוריות מלך אין מושחין אותו ולמה משחו את שלמה דוד צוה למשחו כדי להוצי׳ מלבן של עוזרי אדוניהו להמליכו: וימשחו ליי׳ לנגיד· ולשון נגידו תרגום של משכו ועל שם אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם: ולצדוק לכהן· לפי שמשח אביתר את אדוניהו: וישב שלמה על כסא יי׳ למלך· כאן נופל לומר מלך על כסא יי׳ שהכסא של יי׳ להמליך עליו מי שירצה· ובמדרש מפורש כסאו היה מלא כמו הלבנה בט״ו בחדש כי מאברהם עד שלמה ט״ו דורות אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמה בועז עובד ישי דוד שלמה וזהו שכתו׳ כסאו כשמש נגדי שאינו נחסר לעולם ואם אתה רוצה לדמותו לירח יהי כירח שיכון לעולם ומשם ואילך נתמעטו המלכים מגדולת׳ כלבנה המחסרת והולך עד צדקיהו שנקרא צדקיהו עור: וישמעו אליו כל ישראל· מיד מה שאין כן בשאול כדכתי׳ ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה וגם דוד לא מלך תחילה כי אם בחברון ז׳ שנים: וכל השרים והגבורים· מה שאין כן באדוניהו כדכתי׳ במלכים והגבורי׳ אשר לדוד לא היו עם אדוניהו: וגם כל בני המלך נתנו יד· מה שאין כן באדוניהו שלא שמודים תחתיו: נתנו יד· תקעו כף שלמה לעבדו בלב שלם: ויתן עליו הוד מלכות· פתרו׳ נתן עליו חן מלכות דוגמ׳ ונתת מהודך עליו שהכל אמרו הגון זה ובדניאל כתיב ועמד על כנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות: ודברי דוד המלך הראשנים· מה שאירעהו לדוד מתחלה עד סופו: הנם כתובים על דברי שמואל· בספר שמואל: ועל

ויתחזק ח׳ בקריאה וסימ׳ ויתחזק ישראל וישב על המטה׃ ויתחזק דוד באלהיו׃ ויתחזק העם איש יש׃ ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו דה״ח׃ ויתחזק המלך רחבעם׃ ויתחזק אביהו ושא לו נשים׃ וימלך יהושפט בנו׃ ויתחזק יותם׃ וב׳ ויתחזק וסי׳ ויקם יהורם על ממלכת אביו׃ ויתחזק ויבן את החומה וכל התחזק דכו׳׃ סימן קדמאה דספרא שמואל הרואה תניינא דספרא דיאשיהו שמואל הנביא ואפס׳ ראה יי׳ והביטה וגו׳׃ במח״ר ח׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן׳׃ החתים ה׳ וסימ׳ נמסר בספר שפטים סי׳ א׳׃ יוציאו

ועל דברי גד החזה׃ עם כל מלכותו וגבורתו
והעתים אשר עברו עליו ועל ישראל ועל כל
ממלכות הארצות׃ ויתחזק ספר שני
שלמה בן דויד על מלכותו ויהוה אלהיו עמו
ויגדלהו למעלה׃ ויאמר שלמה לכל ישראל
לשרי האלפים והמאות ולשפטים ולכל נשיא
לכל ישראל ראשי האבות׃ וילכו שלמה וכל
הקהל עמו לבמה אשר בגבעון כי שם היה אהל
מועד האלהים אשר עשה משה עבד יהוה במדבר
׃אבל ארון האלהים העלה דויד מקרית יערים
בהכין לו דויד כי נטה לו אהל בירושלם׃ ומזבח
הנחשת אשר עשה בצלאל בן אורי בן חור שם
לפני משכן יהוה וידרשהו שלמה והקהל׃ ויעל
שלמה שם על מזבח הנחשת לפני יהוה אשר
לאהל מועד ויעל עליו עלות אלף׃
בלילה ההוא נראה אלהים לשלמה ויאמר
לו שאל מה אתן לך׃ ויאמר שלמה לאלהים אתה
עשית עם דויד אבי חסד גדול והמלכתני תחתיו׃
עתה יהוה אלהים יאמן דברך עם דויד אבי כי
אתה המלכתני על עם רב כעפר הארץ׃ עתה
חכמה ומדע תן לי ואצאה לפני העם הזה ואבואה
כי מי ישפט את עמך הזה הגדול׃
ויאמר אלהים לשלמה יען אשר היתה
זאת עם לבבך ולא שאלת עשר נכסים וכבוד
ואת נפש שנאיך וגם ימים רבים לא שאלת
ותשאל לך חכמה ומדע אשר תשפוט את עמי

אשר המלכתיך עליו׃ החכמה והמדע נתון לך
ועשר ונכסים וכבוד אתן לך אשר לא היה כן
למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה כן׃ ויבא
שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלם מלפני אהל
מועד וימלך על ישראל׃
ויאסף שלמה רכב ופרשים ויהי לו אלף וארבע
מאות רכב ושנים עשר אלף פרשים וינחם בערי
הרכב ועם המלך בירושלם׃ ויתן המלך את
הכסף ואת הזהב בירושלם כאבנים ואת הארזים
נתן כשקמים אשר בשפלה לרב׃ ומוצא הסוסים
אשר לשלמה ממצרים ומקוא סחרי המלך מקוא
יקחו במחיר׃ ויעלו ויוציאו ממצרים מרכבה
בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וכן לכל
מלכי החתים ומלכי ארם בידם יוציאו׃ ויאמר
שלמה לבנות בית לשם יהוה ובית למלכותו׃
ב ויספר שלמה שבעים אלף איש סבל ושמנים
אלף איש חצב בהר ומנצחים עליהם שלשת
אלפים ושש מאות׃
וישלח שלמה אל חורם מלך צר לאמר כאשר
עשית עם דויד אבי ותשלח לו ארזים לבנות לו
בית לשבת בו׃ הנה אני בונה בית לשם יהוה
אלהי להקדיש לו להקטיר לפניו קטרת סמים
ומערכת תמיד ועלות לבקר ולערב לשבתות
ולחדשים ולמועדי יהוה אלהינו לעולם זאת על
ישראל׃ והבית אשר אני בונה גדול כי גדול
אלהינו מכל האלהים׃

ד׳ וסימ׳ נמסר באיוב סימן ט׳׃ הנה אני ז׳ דסמ׳ בקריאה וסימ׳ הנה אני קשרתי על אדני׃ הנה אני יי׳ אלהי כל בשר׃ הנה אני פותח את קברותיכם׃ הנה אני מביא בכם רוח׃ הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים׃ הנה אני לוקח את בני ישראל׃ הנה אני בונה בית׃

רשי

ועל דברי גד׃ במעשה המגפה ולכבוד המלך מגיד ומזכיר לומ׳ כל פרשת גדולתו של מלך כתוב כאן ובמקומות אחרים וכן דמרדכי על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס׃ והעתי׳ אשר עברו עליו׃ עתי צרה שעברו עליו וזהו שאמ׳ דוד בידך עתותי הצילני מיד אויבי ורודפי׃ ועל ישראל׃ עתות שעברו על ישראל׃ ועל כל ממלכות הארצות׃ שבאו על ישראל דוגמ׳ בשמואל וירעם יי׳ בקול גדול על פלשתים ויהמם וגו׳ וכן ביהושפט ובעת החלו ברנה ותהלה נתן יי׳ וגו׳ וכן בסנחריב וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים׃ ויתחזק שלמה וגו׳׃ מפני שיי׳ אלהיו עמו׃ ויאמר שלמה לכל ישראל׃ ומי הם אותם כל ישראל הם שרי האלפים כדפי׳ לעיל ויקהל דוד את כל שרי ישראל וגו׳ ומה אמר להם שיבאו עמו לבמה אשר בגבעון׃ וילכו שלמה וכל הקהל עמו וגו׳׃ וכן דרך הפסוקים לקצר ויאמר יי׳ לדג ויקא את יונה אמר לו להקיא ויקא וכן ויאמר יי׳ למלאך וישב חרבו אל נדנה׃ שאל מה אתן לך׃ בחר ושאל כל מה שתרצה ואני אתן לך׃ עתה יי׳ אלהים יאמן׃ פראבריטש בלע״ז׃ כי אתה המלכתני׃ כלומר כיון שהמלכתני על עם רב כזה צריך אני שיהא בי חכמה וכח לבאת לפניהם ולצאת מלחמותיהם כענין שנ׳ בשמואל ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו והואיל ועלי לשאול מה שבלבי אשאל מה שאני צריך וזה שתתן לי חכמה׃ ואצאה לפני העם הזה ואבואה׃ וגם למלך צריך שיהא לב חכם לידע לשפוט העם ואני נער ורך ואפילו אלף אנשים חכמי׳ היה קשה להם לשפוט עם גדול כזה אי איפשר בלא עסקים רבים שבאים לדון ואין לי מתון לעיין בדינם שעוד זה קובל ואינו מפסיק דבריו והנה בא אחר וצועק ומי יוכל לפסוק אלף דינין ביום אחד אם לא חכם ונבון אשר רוח אלהים בו וזה אני שואל שתתן לי חכמה ומדע לשפוט עמך זה הגדול כי זה אני צריך שתתן לי׃ יען אשר היתה זאת עם לבבך׃ שאין אדם שואל דבר זה אלא מי שיש יראת שמים בלבו כענין שנאמ׳ ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים׃ ואת נפש שונאיך׃ לבקש׃ החכמה והמדע נתון לך׃ מה ששאלת׃ עושר ונכסים וכבוד׃ אשר לא שאלת אתן לך׃ אשר לא היה כן למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה׃ מוסב על עושר וכבוד אשר לא שאלת כי בחכמה שאני נותן לך בה תלוי גם עושר גם כבוד גם אריכות ימים דכתיב אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד וזהו שכתוב במלכים ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעושר ולחכמה וגו׳׃ וינחם בערי הרכב׃ הניח מקצת אותם פרשים ורכב בערי הרכב ועל שם שרכבי המלך שם היו קוראים אותן העיירות ערי הרכב ומקצתם הניח עמו לירושלם׃ כאבנים׃ מרוב כסף וזהב שהיה לו לא היה מקפיד על נתינת כסף וזהב בכל העיר לעשות שולחנות וכסאות ורבותינו אמרו כאבני עשר ויש אומרים שהיה לו אבני גזית כן עשה מן הכסף׃ ומוצא הסוסים אשר לשלמה׃ כלומ׳ כל מוצא סוסים אשר לשלמה לא היה כי אם ממצרים׃ ומקוא סחרי המלך׃ ומקוה אסיפת הסוסים במצרים וקורין לו בלשון אשכנז שטוט״א׃ להקדיש לו׃ לצורך מה׃ להקטיר לפניו קטורת׃ שהוא דרך כבוד וגם מכפיל כי אם להקטיר לפניו׃ לעולם זאת על ישראל׃ לכך אני מבקש לשלוח אלי בנין טוב וחזק לפי שלעולם זקוק על ישר׳ להקריב קרבנם בבית זה אשר אני בונה׃ והבית אשר אני בונה גדול׃ לפיכך צריך אני שתשלח לי מבניינך ואם תאמר תקטין את הבית כדי שלא תצטרך לאחרים אינו יכול כי גדול אלהינו מכל האלהים ולכך איני יכול להקטינו ולהמעיטו׃ ומי

מידע ג׳ בקריאה וחס׳ וסימ׳ וידע דעת עליון · וידע ואסי בו · וידע לפתח פתוחים · חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים ׃ את השמים ואת הארץ ג׳ דסמי׳ וסימ׳ בראשית ברא אלהים · זכור את יום השבת לקדשו · ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם · העדתי בכם היום את השמ׳ ואת הארץ דסדר דברים · וחברו דסיף נצבי׳ · ויתפלל חזקיהו דכלבי׳ · וחברו דישעיה · הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם · ואם יסתר איש במסתרים · אהה אדני יי׳ · אדני יי׳ · ואני מרעיש · אני מרעיש · ויאמר חורם ברוך יי׳ ׃ בכבודה ג׳ דגשי׳ בקריא׳

ומי יעצר כח לבנות לו בית כי השמים ושמי
השמים לא יכלכלהו ומי אני אשר אבנה לו בית
כי אם להקטיר לפניו ׃ ועתה שלח לי איש חכם
לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל ובארגון
וכרמיל ותכלת וידע לפתח פתוחים עם החכמים
אשר עמי ביהודה ובירושלם אשר הכין דויד אבי ׃
ושלח לי עצי ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון
כי אני ידעתי אשר עבדיך יודעים לכרות עצי
לבנון והנה עבדי עם עבדיך ׃ ולהכין לי עצים
לרב כי הבית אשר אני בונה גדול והפלא ׃
והנה לחטבים לכרתי העצים נתתי חטים מכות
לעבדיך כרים עשרים אלף ושערים כרים עשרים
אלף ויין בתים עשרים אלף ושמן בתים עשרים
אלף ׃ ויאמר חורם מלך
צר בכתב וישלח אל שלמה באהבת יהוה את
עמו נתנך עליהם מלך ׃ ויאמר חורם ברוך יהוה
אלהי ישראל אשר עשה את השמים ואת הארץ
אשר נתן לדויד המלך בן חכם יודע שכל ובינה
אשר יבנה בית ליהוה ובית למלכותו ׃ ועתה
שלחתי איש חכם יודע בינה לחורם אבי ׃ בן אשה
מן בנות דן ואביו איש צרי יודע לעשות בזהב
ובכסף בנחשת בברזל באבנים ובעצים בארגמן
בתכלת ובבוץ ובכרמיל ולפתח כל פתוח ולחשב
כל מחשבת אשר ינתן לו עם חכמיך וחכמי אדני
דויד אביך ׃ ועתה החטים והשערים השמן והיין
אשר אמר אדני ישלח לעבדיו ׃ ואנחנו נכרת עצים
מן הלבנון ככל צרכך ונביאם לך רפסדות על
ים יפו ואתה תעלה אתם ירושלם ׃
ויספר שלמה כל האנשים הגירים
אשר בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דויד
אביו וימצאו מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים
ושש מאות ׃ ויעש מהם שבעים אלף סבל ושמנים
אלף חצב בהר ושלשת אלפים ושש מאות
מנצחים להעביר את העם ׃ ויחל שלמה לבנות ג
את בית יהוה בירושלם בהר המוריה אשר נראה
לדויד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן
היבוסי ׃ ויחל לבנות בחדש השני בשני בשנת
ארבע למלכותו ׃ ואלה הוסד שלמה לבנות את
בית האלהים הארך אמות במדה הראשונה אמות
ששים ורחב אמות עשרים ׃ והאולם אשר על פני
הארך על פני רחב הבית אמות עשרים והגבה
מאה ועשרים ויצפהו מפנימה זהב טהור ׃

וס׳ לא תעשו עול במשפט במדה · אך רחוק יהיה בינכם ובינו · את בית האלהים הארך אמות · אנ״ך · וסימנ׳ בלשון תרגום תעבדון רחיקן אריכין ׃ זהב ד׳ פתחי׳ בקריאה וסימ׳ כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש · כפות זהב שתים עשרה מלאות קטרת · ויצף את הבית דסיפרא · ויהי כל זהב התרומה · וחד וזהב הארץ ההיא טוב ׃

רשי

ומי יעצור כח לבנות לו בית · לפי שאמר והבית אשר אני בונה גדול שמא יהא מסת׳ לך גדול כל סיפוקו ואין זה כי מי יעצור כח מי יוכל לרחוק ולעצור כח עצמו כל כך לבנות לו בית הראוי לו ודוגמ׳ למעלה שנעצר כח להתנדב ׃ כי השמי׳ ושמי השמים לא יכלכלוהו · ולכך הוא אומר ומי אני אשר אבנה לו בית ומה שאני בונה לו לא כלום הוא כי אם להקטיר בו לפניו ׃ ובארגון · זה ארגמן ׃ וכרמיל · זו תולעת שני תדע שהרי לא נזכר כאן תולעת ׃ ויודע לפתח פתוחים · דוגמ׳ פתוחי חותם שיודע לחתום ולצייר באבנים גרויבי״ד בלשון אשכ״נז ׃ נתתי חטים מכות · בלא ואל אוף׳ וים אומרים מכות כתיתין להוציא חטים מן השבולת ׃ ויין בתים · לשון בת מדה בלא כור בינם ׃ יודע בינה לחורם אבי · אומן חכם של אבי היה וגם שלי הוא ׃ בן אשה · אנ״ ׳ היתה ׃ מן בנות דן · משבט דן ׃ ואביו איש צרי · יהודי היה יושב בצור דוגמ׳ שכר אדום הגתי שהיה יושב בגת ולוי היה ובמלכים כתיב בן אשה אלמנה ממטה נפתלי ואביו איש צרי אלא אמו מדן ואביו מנפתלי ומה צריך לייחס מאיזה שבט היו אביו ואמו זהו שכתו׳ דבני אלהים וגם כפתולי אלהים וגו׳ אמרה רחל מעתה עקמתי פתולים ועקמומיות עשיתי עד שאני יכולה לדמות עצמי ללאה אחותי אם לאה תתפאר בבצלאל בנה שיעשה המשכן יצטרך להשתתף במלאכתו אחד מבני ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן ואם שלמה בן אחותי יבנה בית המקדש צריך להשתתף עמו מבני דן ונפתלי · ואביו איש צורי · ללמדך אף על פי שאמו אלמנה צריך אדם לתפוש אומנות אביו ׃ כך שמעתי מפי רבינו שלמה בר׳ לוי ממכטוולא בן אחותו של רבינו משה הדרשן ׃ רפסודות · ובמלכים כתי׳ דוברו׳ בלשון אשכנז ולוצי״ן ׃ על ים יפו · פי׳ על חוף הים כמו וירד יפו ודיונה ׃ ויספור שלמה כל האנשים הגירי׳ · מלא בב׳ יודי״ן ומתחלה כשספרם דוד כקראו שם גרים ביוד אחת אבל שלמה ספרם בשעת מעשה כשבנה ולכך כתיב מלא ודוגמ׳ והעליתם את עצמותי מזה חסר אתכם בפר׳ ויחי ובשעת מעשה כשלקחן כתיב אתכם ׃ ויספור אחר הספר · למעלה דכתי׳ ויאמר דוד לכנוס את הגרים ׃ ויעש מהם שבעים אלף וגו׳ · מה שחוזר ומזכירן ומזכיר המספר בשביל שהפסיק הענין לכך הוצרך לומר אף עתה ולא יפסוק עד שיכלה כל הבנין ואומר מיד ויחל שלמה לבנות וגומ׳ ואפילו בפסוק אחד מכהנו שיפסיק הענין ומתחיל לדברו הראשון כמו זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וגו׳ ולמחרתו כתיב ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך וגו׳ וחוזר ואומר ויקחו איש מחתתו וגו׳ אלא לפי שהפסיק בכמה פסוקים הוצרך שנית להכתב וכל שכן כאן ׃ בהר המוריה · לפי אשר שם נראה הקב״ה לדוד בגרן ארנן בהעצר המגפה והוא הר המוריה מקום דוד ׃ ויחל לבנות בחדש השני · מפורש בתחילת ראש השנה ירושלמי ופתרו׳ בחדש השני בשני בחדש אייר לפי שרוצה לומר בשנת ארבע למלכותו הוצרך לכפול ולומר בשני ודוגמ׳ והמים היו הלוך וחסור עד החדש העשירי ודוגמ׳ במלכים בשנת הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה וגו׳ מוסב על השנה הרביעית ואז בשנת ארבע למלכותו התחיל בשני כי כל ימי החורף לא היה יכול מפני הקור ובניסן לא היה יכול מפני הפסח ׃ הארך אמות במדה · ולפי שהפסיק והמ׳ במדה הראשונה אמ׳ עוד אמות כלומר ארך אמות הבית ששים אמה בין דביר להיכל ורחב אמות עשרי׳ ׃ והאולם אשר על פני הארך · ארך של אולם שעל פני רחב הבית עשרים שהרי ארך האולם בכל רחב הבית עשרים אמה מצפון לדרום וכל מדה יתירה קרויה ארך והפחותה קרויה רחב ולפי שההיכל מדתו ממזרח למערב יתיר׳ קרויה ארך ומן הצפון לדרום פחותה קרויה רחב ובאולם שמדתו מן הצפון לדרום יתירה קרויה ארך ומדת מן המזרח למערב שהיא פחותה קרויה רחב ורחב האולם עשר כמפורש במלכים עשר באמה רחבה על פני הבית ׃ והגבה מאה ועשרים · ובמלכים כתיב ושלשים אמה קומתו הא כיצד גובה הקומה מתקרקעית הבית עד קירוי עלייה ראשונה שלשים אמות ומעלייה לעלייה עד גג העליון תשעים אמות · כדכתיב ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו מכלל שהיו שם עליות ׃ ויצפהו מפנימ׳ זהב · מפנים ההיכל שהוא הבית הגדול חפה זהב ולא האולם וזהו שמפרש והולך היאך עשה ואת הבית הגדול חפה מבפנים כל הבית זהב טהור חפה עץ ברושים שכל הבית הדביר וההיכל בפה מתחילה עצי ברושים ואחר כך ויחפהו זהב טוב על קירות הברושים ומשום כפוי זהב שרצה לכפות הבית חפהו מתחילה בעצים כדי שיתקיים הזהב בחוזק שהיה מחזק לזהב במסמרי׳ בציורי העץ שהיה מצייר ציורין בעץ תמורים הם אילנות כמין תמרים וכרובים ובמלכים כתיב וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמורות ופטורי ציצים כמו ויצץ ציץ ופטורי כמו פוטר אדם אמתו אשטוורפי״ן בלשון אשכנז ׃ מפי רבינו אליעזר בר׳ משלם ז״ל ׃ ויחפהו

האחר ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ואמר אליה כיום האחר · הכרוב האחר · דבקה לכנף כרוב האחר׃ עמדים העמדים י״א חס׳ ו״ו בקריאה וסימני׳ ועמדיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת
ר״פ · וכן לפאת צפון בארך קלעים מאה ארך ועמדיו עשרים · ולפאת ים קלעים חמשים באמה · והאדנים לעמדים נחשת ווי העמדים וחשקיהם כסף · והמשני את העמדים

ואת הבית הגדול חפה עצי ברושים ויחפהו זהב
טוב ויעל עליו תמרים ושרשרות׃ ויצף את הבית
אבן יקרה לתפארת והזהב זהב פרוים׃ ויחף
את הבית הקרות הספים וקירותיו ודלתותיו זהב
ופתח כרובים על הקירות׃ ויעש את בית
קדש הקדשים ארכו על פני רחב הבית אמות
עשרים ורחבו אמות עשרים ויחפהו זהב טוב
לככרים שש מאות׃ ומשקל למסמרות לשקלים
חמשים זהב והעליות חפה זהב׃ ויעש בבית
קדש הקדשים כרובים שנים מעשה צעצעים
ויצפו אתם זהב׃ וכנפי הכרובים ארכם אמות
עשרים כנף האחד לאמות חמש מגעת לקיר הבית
והכנף האחרת אמות חמש מגיע לכנף הכרוב
האחר׃ וכנף הכרוב האחד אמות חמש מגיע
לקיר הבית והכנף האחרת אמות חמש דבקה
לכנף הכרוב האחר׃ כנפי הכרובים האלה פרשים
אמות עשרים והם עמדים על רגליהם ופניהם
לבית׃ ויעש את הפרכת
תכלת וארגמן וכרמיל ובוץ ויעל עליו כרובים׃
ויעש לפני הבית עמודים שנים אמות שלשים
וחמש ארך והצפת אשר על ראשו אמות חמש׃
ויעש שרשרות בדביר ויתן
על ראש העמדים ויעש רמונים מאה ויתן
בשרשרות׃ ויקם את העמודים על פני ההיכל
אחד מימין ואחד מהשמאול ויקרא שם הימיני
יכין ושם השמאלי בעז׃

ד ויעש מזבח נחשת עשרים אמה ארכו
ועשרים אמה רחבו ועשר אמות קומתו׃
ויעש את הים
מוצק עשר באמה משפתו אל שפתו עגול סביב
וחמש באמה קומתו וקו שלשים באמה יסב
אתו סביב׃ ודמות בקרים תחת לו סביב סביב
סובבים אתו עשר באמה מקיפים את הים סביב

דששון · ועמדים ועל על פניהם · ויקם את העמדים דמלכים · עמדים שנים וגלות דמלכים דר״פ · כח אמר יי׳ ארך הארך · ויעש שרשרות בדביר · כי כה אמר
יי׳ צבאות אל העמדים ועל הים וירמיה׃

רשי

ויחפהו זהב · כלומר כשצייר כל הציורי׳ צפה זהב הקירות אחר הציורין ומחזקן במסמרות בכותל העץ כדי שלא ימוט מה שלא היה יכול לעמוד בכותל האבן ומשו׳ זה הטעם היה מחפה כל הבית מתחילה בעצי ברושים׃ ושרשרות · פתרונו כייר ציורין הרבה מלא כל ובשראה שהיה כלום חלק בין ציור לציור היה מצייר ציור כעין שרשרת שמדביקין בו כל דבר כמו כן היה עושה כאן בין ציור לציור כדי שלא יהיה חלק בנתיים · ע״א מתם שרשרת של זהב עשה ודבק הצורות בהן יחד׃ ויצף הבית אבן יקרה · שקבע רבן אבני יקרות בזהב בקירות הבית לתפארתו לכנוי · והזהב שאומר ויחפהו זהב טהור מזהב פרוים היה · פרוים שם מקום ורבותינו פרשו שדומה לדם פרים מרוב שבחו ואדמימותו׃ ויחף · כמו ויצף מה צפה בבית ומפרש הקירות והספים׃ וקירותיו · של ספי הבית שהיו של אבנים ותפור׳ קירותיו ודלתותיו זהב ובמלכים כתוב עד קרות הספון׃ ולכך קורא גג קירות הספון שהגג היה כמו ספינה ועריבה הפוכה שכן מנהג לקרו׳ את הקרוי עגול כעין ספינ׳׃ ויעש את ביתוגו׳ · כך היה לו לומר ויעש את בית קדש הקדשים עשרים על עשרים אלא לפי שאמר למעלה כך והאולם על פני רחב הבית אמות עשרים וגו׳ אמר כאן כמו כן׃ ויחפהו זהב טוב · אף בקדש הקדשים בנה תחילה קירות עץ ועליו חפה הזהב ומה שאין מזכיר כאן בקדש הקדשים שום עץ זהו משום גדולתו של בית המקדש כלומ׳ כל כותלי בית אחרון היו של זהב ולא היה בהן עץ וזה כבוד לקדש הקדשים ובמלכים מוכיח כן ותדע שבשביל כבוד הבית אין מזכיר שום עץ שהרי כתיב ויצף את הבית אבן יקרה ובמלכים לא כתיב אבן יקרה הא כיצד אלא לפי שהספר דברי הימי׳ למלכי יהודה הודיעך כי שלמה כוונתו לכבוד הבית׃ לככרים · מככרים׃ ומשקל למסמרות · לחזק בהם הזהב בקירות העץ׃ לשקלים · למשקל שקלים חמשים שקלים של זהב׃ מעשה צעצעים · דוגמתו הצאצאים והצפיעות ותרגומו ובניא תבנית ילדים וילדות עשה לכרובים כרביא ושל עץ היו ושוב ויצפהו זהב ובמלכים ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן וכל מה שבשביל העץ אינו רוצה להזכיר בזה הספר משום כבודו׃ וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים · כיצד כנף האחד לאמות חמש וסוף החמש מגעת לקיר הבית לדרום והכנף האחרת מגיע לכנף הכרוב האחר שכנגדו הרי עשר אמות לכרוב האחד וכן לאחר נמצא כנף כרוב אחד מגיע לצפון וכנף כרוב אחד לדרום נמצא שהיו ארוכים ככל כותל המערב שהיה כ׳ אמות וגופם אמרו רבותינו בנס היו עומדין ולפי פשוטו נראה לי שהיה גופו בולט מהם כעוף זה שפורש כנפיו בולט גופו מתוך כנפיו וקומתן מפורש במלכים קומת הכרוב האחד עשר באמה וכן הכרוב השני׃ עומדים על רגליהם · בקרקעית הבית למערב׃ ופניהם לבית · לפני׳ שלא היו ראשיהם זקופין שכ׳ שמביטין לחוץ אלא ראשם היה כפוף ומביטין לפניה׳ כדכתיב ופניהם איש אל אחיו וכאן אומר ופניהם לבית אלא פונים היו ראשם זה כנגד זה וגם ראשיהם כפופי׳ לבית כלפי פני׳ והארון עומד היה במקום פריש׳ שני הכרובי׳ והיו כנפי הכרובי׳ מטין מן הכותל וסוככין על הכפורת ועל׳ הארון בכנפיה׳ ולבד מכרובים אלו היו הכרובי׳ שעשה משה מן הכפורת עדיין ואדוקין ומדובקי׳ על הכפורת ועומדין עליו ואל תתמה שהרי כמו כן עשה עשר שולחנות ועשר מנורו׳ לבד מאותן של משה׃ ויעש את הפרוכת תכלת וארגמן · ותלה על הדלת שהיה באמצע טרקסין שבו נכנסין לפני ולפנים אע״פ שהיה בו דלתות תלה עליו כדלקמן ופתח הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים וגו׳׃ ויעל עליו כרובים · ציורי כרובים׃ שלשים וחמש ארך · קומה ובמלכים ויצר את שני העמודים נחשת י״ח אמות פירש רבינו שלמה ז״ל יצקם שניהם כאחד ושוב חלקו לשנים והאמה החסרה איכא חושבה לפי שהיתה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר שם בענין ועל ראש העמודים מעשה פרח שושן וגם ר׳ יוסף פירש כן ולא נראה דמה לנו גבהה י״ח אלא כך שמעתי ודאי יצקם שניהם באחד ואחר כן חלקו לשנים ונמצא כל אחד י״ז אמה וחצי׃ והצפת · שהיא כותרת שאמר לשם עביו חצי אמה הרי כל אחד י״ח אמות צפת הוא צפוי כמו ויצפה אותם זהב כלומר היה עשוי כמין כובע חלל ועביו חצי אמה מלמטה וכשהופכו וכתנו על העמוד נמצא העובי חצי אמה הרי י״ח אמות ובמלכים קראו כותרת לשון כתר כדכתיב ושתי כותרות וגו׳׃ ויתן בשרשרות · עשה שרשרות בראש הצפת תחתיו ובתוך השרשרות קבע צורת רימונים כדי לכסות חלל הצפת כדכתיב לכסות את שתי גלות הכותרות ועל שם חללו קורא להם גולות כזו הסבכה שכתב שם הם השרשרות לשון ועל שבכה יתהלך לשון ענפים כמו בסבך בקרניו ויש אומרים קופיא ור׳ אלעזר פי׳ ענפים׃ על פני ההיכל · על פתח ההיכל בחוץ באולם כדמוכח במלכים וכותרו׳ אשר על ראש העמודים אולם ההיכל מעשה שושן׃ אחד מימין · הפתח׃ ואחד משמאל · הפתח · יכין ובועז יכין על שם מלכות בית דוד שנמשל לירח כדכתי׳ כירח יכון עולם · בועז ימים כנטור לרוץ והבית בטעו כמו ת״ס בנח ינחתנו בשמואל כי מיי׳ שאלתיו׃ ויקרא שם הימיני יכין · אע״פ שירח קטן משמש שיופיל לו ויהיה ככון כירח יכון ולא כלבנה המתחסרת אמר שלמה אם הב״ה כינה מלכותי לשמש וירח אף אני אעשה דבר נכון וקיים עמודי נחשת גדולים · ד״א חירם שהיה מבני דן עשה את העמודים וקרא את האחד יכין על שם אביו שמשון שנאמר בו וילפת שמשון את שני עמודים התוך ושלמה קרא לשני בועז על שם זקינו בועז דוגמ׳ ויקרא לו לבן יגר שהדותא׃ עשר באמה משפתו אל שפתו · עשר על עשר באמצעיתו עגול סביב׃ וקו שלשים באמה יסוב אותו · כל שים בהקיפו שלשה טפחים יש ברחבו טפח׃ וחמש באמה קומתו · עומקו׃ ודמו׳ בקרים תחת לו · צורת דמות בקרים יצק מתכו לעמוד עליו ואדוקים בו כדאמ׳ בסוף הפסוק הבקר יצוקים במוצקתו׃ סביב סובבים אותו עשר באמה מקיפים את הים · אין מפורש כאן מה הדבר שסובבן אלא במלכים כתיב ופקעים מתחת לשפתו סביב וגו׳ פקעים כגון שעושין לכוסות פותו׳לים עגולים משום כוי ומתחת לשפתו היו עומדים בשלש אמות התחתונות מרובעות ובתים עליונות עגולות ואי איפשר להכיל אלפים בת יכיל שהם מאה וחמשים מקוה טהרה אלא בענין זה כמו שמפור׳ בערובין והעליונות מרובעות ותחתונות עגולות אי איפשר לומר דכי כתיב עגול סביב אשפתו כתיב ומה שאמר בפקעים הללו עשר אמה לכל רוח אבל במקום עגולו אי איפשר לומר עשר באמה סביב׃

שנים

נגבה ב׳ט בל״ש׳ הלוך ונסוע הנגבה׃ ולוט עמו הנגבה׃ אחרי הפרד לוט׳ והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת׃ ועשית את הקרשים׃ וישם את המנורה באהל מועד נכח השלחן׃
ויהי הגורל למטה בני יהודה דיהושע׃ מן הלשון הפונה נגבה דיהושע׃ ויהיו הערים מקצה למטה׃ נחל קנה נגבה׃ נגבה לאפרים וצפונה למנשה׃ ועבר משם הגבול לחח

שנים טורים הבקר יצוקים במצקתו: עומד על־
שנים עשר בקר שלשה פנים צפונה ושל ושרה
פנים ימה ושלשה פנים נגבה ושלשה פנים
מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל אחריהם ביתה
: ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח
שושנה מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל:
ויעש כיורים עשרה ויתן
חמשה מימין וחמשה משמאול לרחצה בהם את־
מעשה העולה ידיחו בם והים לרחצה לכהנים בו:
ויעש את מנרות הזהב
עשר כמשפטם ויתן בהיכל חמש מימין וחמש
משמאול: ויעש שלחנות עשרה
וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאול ויעש
מזרקי זהב מאה: ויעש חצר
הכהנים והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה
ודלתותיהם צפה נחשת: ואת הים נתן מכתף
הימנית קדמה ממול נגבה:
ויעש חורם את הסירות ואת היעים ואת־
המזרקות ויכל חירם לעשות את המלאכה אשר
עשה למלך שלמה בבית האלהים: עמודים
שנים והגלות והכתרות על ראש העמדים

שתים והשבכות שתים לכסות את שתי גלות
הכתרות אשר על ראש העמודים: ואת הרמונים
ארבע מאות לשתי השבכות שנים טורים רמונים
לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכתרות
אשר על פני העמודים: ואת המכנות עשה ואת־
הכירות עשה על המכנות: את הים אחד ואת־
הבקר שנים עשר תחתיו: ואת הסירות ואת־
היעים ואת המזלגות ואת כל כליהם עשה חורם
אביו למלך שלמה לבית יהוה נחשת מרוק:
בככר הירדן יצקם המלך בעבי האדמה בין סכות
ובין צרדתה: ויעש שלמה
כל הכלים האלה לרב מאד כי לא נחקר משקל
הנחשת: ויעש שלמה את כל הכלים אשר
בית האלהים ואת מזבח הזהב ואת השלחנות
ועליהם לחם הפנים: ואת המנרות ונרתיהם
לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור:
והפרח והנרות והמלקחים זהב הוא מכלות
זהב: והמזמרות והמזרקות והכפות
והמחתות זהב סגור ופתח הבית דלתותיו
הפנימיות לקדש הקדשים ודלתי הבית
להיכל זהב:

קדמ׳ דפסו׳׃ והאר הגבול ונסב לפאת ים כ׳ כוי׃ ודכתריה ופאת נגבה ר״פ׃ וירד גי הנם אל כתף היבוסי נגבה׃ ועבר הגבול אל כתף בית חגלה צפונה קדמ׳ דפסו׳׃ עומד על שני עשר בקר דמלכים׃ לארבע רוחות יהיו דדה״׃ למזרח הלוים ששה לצפונה׃ עומד על שנים עשר דדה״׃ ואת הים נתן מכתף הימנית׃ ופאה נגב תימנה דיחזקאל׃ ולאלה תהיה תרומת הקדש דיחזקאל׃ והיה מגרש לעיר צפונה׃ ופאת נגבה חמש מאות דסוף יחזקאל׃ ראיתי את האיל מנגח׃ ועמדו רגליו ביום ההוא׃ סימן במלכים ויעש חירם את הכירות׃ דה״ ויעש חורם את הסירות ואת היעים׃ במלכים וגלות הכותרות אשר׃ דה״ והגולת והכותרות׃ כל קריא׳ את המזלגות בב״א ואת המזלג׳ את הסירות ואת היעים דד״ה׃ מלכים בין סכות ובין צרתן׃ דה״ בין סכות ובין צרדתה׃

רשי

שנים טורים׳ היו הפקעים׃ יצוקים במוצקתו׳ הכל יצוקים יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתו על ידי מסמרות או על ידי דבק שקורין סולדור״א בלעז׃ וכל אחוריהם ביתה׳ אחוריהם של בקרים הללו היו פונים ביתה אל תחתיהם שבצפון פונים אחוריהם כנגד אותן שבדרום ושל מזרח כנגד שבמערב׃ ועביו טפח׳ שוליו ודפנותיו אלא שאצל פיו היה דק מרוקע ומרודד׃ כמעשה שפת כוס׳ ששותין בו ומצוייר פרח שושן׃ מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל׳ אף זה מחזיק ובמלכים כתיב אלפים בת יכיל גודש׳ תלתא שהבת ג׳ סאין של׳ האיפה והבת תוכן אח׳ להם הרי לך ששת אלפים סאין כמבאו מאה וחמשים מקוה טהרה לארבעים סאות סאין מאה מקוואות כמבא גם לעשרים סאות שאין הכותרים חמשים מקוואות ואף לכשתחלוק הכלי לפי המדה ששערו חכמים אמה על אמה ברום שלש אמות למקוה תמצאו כן לשלש אמות מרובעות קומה ועשר על עשר משפתו אל שפתו מרובעות מאה מקוואות ולשתים אמות עגולות קומה ועשר על עשר משפתו אל שפתו עגולות חמשים מקוואות שמרובע יתר על העגול רביע׃ ויעש כיורים עשרה׳ לבד מאותן של משה׃ ויתן חמשה מימין׳ לכיור של משה׃ וחמשה משמאל לרחצה בהם׳ קדוש ידים ורגלים׃ את מעשה העולה ידיחו בם׳ תמימי הכיור ידיחו קרבי העולה ודוקא עולה אבל שלמים לא שהוא נאכל לבעלים ובכל העיר הכיורים היו לקדוש טבילה׃ ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפטם׳ למה נאמר במנורות כמשפטם לפי שמודיענו למה עשה עשרה מנורות והכל דרש מן התורה פרחים כפתורים גביעים משקדים כאמרו בפרשה שבעים הרי לכל עשרה מנורת שבעה נרות׃ כן פי׳ את׳ אחי דודי ר׳ קלונימוס ב״ר יהודה ומדרש הוא׃ ושבעה נרותיה׳ כנגד שבעה כוכבים חנכ״ל שצ״ם׃ ויתן בהיכל חמש מימין׳ למנורה של משה׃ וחמש משמאל׳ וכולם בדרום משמאל של שלחן בצפון׃ ויעש מזרקי זהב מאה׳ שזורקין בו הדם על המזבח׃ ויעש חצר הכהנים׳ עזרת הכהנים׃ והעזרה הגדולה׳ זו עזרת ישראל׃ מכתף הימנית קדמה ממול נגבה׳ ריחק אותו מן המזרח מן כנגד הפתח לדרומה של עזרה לפי שאין כבוד ובאה שיהו מטבילין כנגד פתח האולם׃ ויעש חירם את הסירות׳ סירות נחשת שעשוי׳ לאתות הדשן לתת לתוך הסירות׃ והגלות והכתרות על ראש העמודים שתים׳ לשתי העמודים׃ והשבכות שתים׳ אלו השרשרות שאמרו למעלה ויודע שכן הוא שהרי לא בכאן ולא במלכים מזכיר בפר׳ זו בשום מקום שרשרות׃ לכסות את שתי גלות הכתרות׳ לכסות חלל הכתרות לשבכות ואותן ענפים כענפי אחריות כמו שפירשתי׃ ואת הרמונים ארבע מאות׳ למעלה הוא אומר ויעש רמונים מאה הא כיצד אלא כך יש לנו לפרש ודאי ארבע מאות רמונים עשה כאשר נאמר כאן ומה שאמר מאה הרי מאה לכל טור וטור וארבע טורים הם כדאמ׳ שני טורים לשבכה אחת וכן שני טורים רמונים לשבכה האחת הרי ארבע טורים והרמונים היו מחוזרים בתוך השבכות המסובבים ותקועים לכסות בהם היטיב את שתי גלות הכתרות׃ ואת המכונות עשה׳ ובמלכים כתו׳ ויעש את המכונות עשר׳ מכונות הם כני הכיור ושם מפורש מלאכתם׃ ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות׳ אע״פ שאמרנוהו כבר למעלה בא וחזר ושנה עוד להודיענו כי נחשת היו וגם מודיענו מזלגות שלא הוזכר למעלה׃ מרוק׳ תרגו׳ מריקו הרמחים ומורק ושוטף במים ובמלכים כתי׳ ממורט כמו כי ימרט ראשו ותרגומו נחשת טב׃ בעבי האדמה׳ תרגו׳ גרגושתא באורדי״לא בלעז׃ בין סכות ובין צרדתה׳ ובמלכים כתיב צרתן צרדתה הוא מקומו של ירבעם וירבעם בנבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרועה אשה אלמנה לפי שמת מטמא באהל וגם מצורע כמו כן וכן עז׳ כמו ששנינו בפרק כל הכלים בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאלהיו מן צרדתה כרא׳ שהפר התורה ולא הרחיבה הפר דת אלהינו כן פירש לי דודי ז״ל׃ ואת המנורות ונרותיהם׳ להוציא מלבן של מפרשין נרות היו עושין מגופה של מנורה ואדוקין בה שהרי כתיב ואת המנורות ונרותיהם מה שהזכיר את הנרות בפני עצמן ולא שאר מעשה המנורה בפני עצמו גביעים כפתורים ופרחים מכלל שלא היו הנרות אדוקין והואיל ואין אדוקין בה כל׳ כמעשה אחד וצריך להזכיר נרותיהם אבל שאר מלאכו׳ שהיו אדוקין בה אינו מזכיר שנקראי׳ על שם המנורה ומה שעשה עשר מנורות ועשר שלחנות ועשר כיורים והכרובים וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר׳ פנחס בן יאיר׃ והפרח׳ פירשו רבותינו הוא כנגד אותו פרח שהוקף משה בפרשת בהעלותך עד ירכה עד פרחה וגו׳ שלא נאמר בתרומה׃ והמלקחים זהב׳ שמגביהי׳ הפתילה מן הנר שים בו השמן׃ הוא מכלו׳ זהב׳ מזוקק וצרוף פין בלע׳׃ ובתנחומא מפורש מכל זהב שהיה לו לשלמה מרוב הזהב שנכנס במנורה לזוקקה ולקיים מנורת זהב טהור׃ והמזמרות׳ כלי זמר׃ והמזרקות׳ לזרוק בהם דם על המזבח׃ והכפות׳ לבזיכי לבונה׃ והמחתות׳ לחתות בהם תרומות הדשן ושאר הדשן להרים מעל המזבח ולקח מלא המחתה וגו׳׃ ויבא

ותשלם ג׳ בקריאה וסים׳ ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה · וחברו דמלכים · ותשלם החומה בעשרים וחמשה דעזרא · באהל ו׳ קמצין וסים׳ כלשון תרגום שרת
עלת בעננא דנשיא בקימא דארונא וביאור׳ ויאמרו אליו איה שרה אשתך · כל הבא אל האהל וכל אשר באהל · וירא י״י באהל בעמוד ענן · ותבורך מנשים יעל · ויעלו את ארון
י״י · ויעלו את הארון דד״ה · החוצה ו׳ בקריאה וסים׳ ויוצא אותו החוצה · ויהי כהוציאם אתם החוצה · ויאבר המלט על נפשך · ולרבקה אח ושמו לבן · ותתפשהו בבגדו לאמר

ה ותשלם כל־המלאכה אשר־עשה שלמה
לבית יהוה ויבא שלמה את־קדשי דויד אביו
ואת־הכסף ואת־הזהב ואת־כל־הכלים נתן
באצרות בית האלהים :
אז יקהיל שלמה את־זקני ישראל ואת־כל־ראשי
המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל־ירושלם
להעלות את־ארון ברית־יהוה מעיר דויד היא
ציון : ויקהלו אל־המלך כל־איש ישראל בחג הוא
החדש השבעי : ויבאו כל זקני ישראל וישאו
הלוים את־הארון : ויעלו את־הארון ואת־אהל
מועד ואת־כל־כלי הקדש אשר באהל העלו אתם
הכהנים הלוים : והמלך שלמה וכל־עדת ישראל
הנועדים עליו לפני הארון מזבחים צאן ובקר
אשר לא־יספרו ולא ימנו מרב : ויביאו הכהנים
את־ארון ברית־יהוה אל־מקומו אל־דביר הבית
אל־קדש הקדשים אל־תחת כנפי הכרובים :
ויהיו הכרובים פרשים כנפים על־מקום הארון
ויכסו הכרבים על־הארון ועל־בדיו מלמעלה :
ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן־הארון על
פני הדביר ולא יראו החוצה ויהי־שם עד היום
הזה : אין בארון רק שני הלחות אשר־נתן משה
בחרב אשר כרת יהוה עם־בני ישראל בצאתם
ממצרים : ויהי בצאת הכהנים מן־
הקדש כי כל־הכהנים הנמצאים התקדשו אין
לשמור למחלקות : והלוים המשררים לכלם לאסף
להימן לידתון ולבניהם ולאחיהם מלבשים בוץ
במצלתים ובנבלים ובכנרות עמדים מזרח למזבח
ועמהם כהנים למאה ועשרים מחצררים בחצצרות
ויהי כאחד למחצצרים ולמשררים להשמיע קול
אחד להלל ולהדות ליהוה וכהרים קול בחצצרות
ובמצלתים ובכלי השיר ובהלל ליהוה כי טוב כי
לעולם חסדו והבית מלא ענן בית יהוה : ולא־יכלו
הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי־מלא כבוד־
יהוה את־בית האלהים :
אז אמר שלמה יהוה אמר ו
לשכון בערפל : ואני בניתי בית־זבל לך ומכון
לשבתך עולמים : ויסב המלך את־פניו ויברך את
כל־קהל ישראל וכל־קהל ישראל עומד :
ויאמר ברוך יהוה אלהי ישראל אשר דבר בפיו
את דויד אבי ובידיו מלא לאמר :

שכבה עמי · ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה · ויהי כשמעו כי הרימותי קולי ואקרא · ויהי כהרימי קולי ואקרא · כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו · בחוץ תעמד
והאיש אשר אתה נשה בו · והיה כל אשר יצא מדלתי ביתי · ויהי לו שלשים בנים דאבצן · וישכימו ויהי כעלות השחר · ויאריכו הבדים דמלכים · ויקרא את נערו משרתו ·
ויאריכו הבדים ויראו דספרא · יען בצד ובכתף תהדפו :

רשי

ויבא שלמה את קדשי · וכל מה שבפסוק לפי פשוטו מה שנשאר לו מן ההקדשות שהקדיש דוד כדכתיב למעלה גם אותם הקדיש המלך דוד לי״י עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים וגו׳ ומה שהותיר לו נתן באוצרות בית האלהים ומדרש אגדה יש מחכמים אומרי׳ לפי שהיה יודע שסופו ליחרב ושלא יהו אומרים האומות קשה יראתינו שלקחה נקמתה מן הבית הזה שנבנה מן הגזילות וחמסים שגזל דוד מבתי ע״ז שלהם ויש אומרים כך אמר הקב״ה רעב היה בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדישות הללו להחיות בהן עניי ישראל ולא מביא ביוע שהרי בכל ההקדשו׳ שדוד הקדיש כמו שכתו׳ למעלה לא נאמר בהן בה עשה שלמה דבר פלוני זה כאשר נאמר בנחשת שנאמר ומטבחת ומכון ערי הדרעזר לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת וגו׳ אבל מכסף ומזהב שלא נאמר בה עשה שלמה שום דבר מכלל שלא עשה וזהו שאין כתיב כאן שום נחשת כי אם זהב וכסף ולפי פשוטו נראה לי מה שלא אמ׳ נחשת לפי שהנחשת בזול ואינו ראוי וכדי והגון להביא נחשת באוצרות בית י״י : אז יקהל שלמה את זקני ישראל · נהג במדת חכמה שהקהיל הזקנים ולא הבחורים יותר מדוד שהקהיל הוא אף הבחורים כדכתי׳ ויקהל דוד את כל ישראל ירושלם וגו׳ : בחג · הוא חג הסכות : ואת אהל מועד · שעשה משה גנזו שלמה בבית אוצרות האלהים עם שאר כלים והקדשות לפי שלא הוצרך לו ורבותינו אמרו שנגנזו : ואת כל כלי הקדש אשר באהל : אשר נטה דוד לארון · העלו אותם הכהני׳ הלוים · פתרו׳ מוסב למעלה שאמר וישאו הלוים את הארון ומפרש מי היו אותם הלוים שאמרתי לך למעלה : הכהנים הלוים · שאף הכהנים מבני לוי הם ולא לוים ממש היו וכן כתוב במלכים וישאו הכהנים את הארון וגם הכלים ואהל מועד העלו ועמהם הלוים כמשפטם : ויהיו הכרובים פורשים כנפים על מקום הארון · במקום שהארון עומד שם לפיכך ויכסו הכרובי׳ על הארון : ועל בדיו מלמעלה · למעלה לארון כך היו עומדי׳ הבדים ונמשכו כל כך לחוץ כלפי מזרח שהיה יכול הארון לעמוד תחת הכרובים ממש בלא עכוב הבדים ולפיכך ויכסו הכרובים על הארון וגם את הבדים כמו קצת אצל הארון ולא כולם שהיו מגיעים עד המזרח ואיך יכול לפרש שכסו הכרובים על כל הבדים וגם משום דבר זה ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר שאם לא כן אלא כאחד מדה אחת היו מושכין זה מזה והלא הבדים שעשה משה עדיין הם היו שם והם עומדי׳ בקדש הקדשים של אהל מועד שלא היה כי אם עשר וזה היה עשרים והיה מגיע מקיר אל קיר והכרובים של משה שכ׳ אף בהם פורשים וסוככים אין צריך לזוז כלל מן הבדים ממקומם שהרי הכרובים של משה עומדים היו למעלה לארון על הכפרת וכרובים שנאמר כאן אותן שעשה שלמה עומדים על רגליהם בקרקע ואע״פ כן אותן של משה עדיין היו ארוכין על הכפרת כך פירש ר׳ נתן ורבי׳ פירשו הכהנים רצו להכניס הארון עם בדיו בדביר ולא הספיקו כי הענן מלא את בית י״י ולא יכלו להביא את הכרובי׳ עד כותל מערבי ממש ועל כן היו בולטין בפרוכת אף קשה לי דכתי׳ ויהי בצאת הכהנים ואחר כך מלא כבוד י״י את בית האלהים ורבי יוסף זצ״ל פיר׳ ויתארכו לא נאמר דמשמע ויתארכו הן עצמן אלא ויאריכו דמשמע אחרים מאריכין אותם ומפר׳ האומנין האריכו הבדי׳ עד לעשרי׳ והיו נוגעין שתי קצותם לכותל מזרחי ושתי קצותם לכותל מערבי ותימה יש והיאך יכלו לפרש כנפיהם ולכסות הארון שהיה עשר אמות מהן : ויהי בצאת הכהנים מן הקדש׳ מיד היה לו לסמוך והבית מלא ענן בית י״י אלא שמפסיק בנתים וכן במלכים ויהי בצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית י״י : כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו · לדבר זה אין לשמור למחלקות כ״ד של לוים וכ״ד של כהנים אלא כל הנמצאים התקדשו : ויהי כאחד למחצצרי׳ · פתרו׳ ויהיו אחודים יחד למחצצרים כולם יחד ומה היו אחודים לדבר זה להשמיע קול אחד יחד להלל ולהודו׳ לי״י : אז אמר שלמה · הואיל והבית מלא עשן עכשיו אני יודע שהשכינה שרויה בו בערפל כי כן דרכו ככתוב ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ודאי שרצונו להתעכב בו ובספרי פי׳ אז אמ׳ שלמה כשראה הענן עמד אני רואה שהשכינה שרויה בבית אשר בניתי שהריכך הבטיח לבוא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמ׳ כי בענן אראה על הכפרת : בית זבול · מדור : לשבתך עולמים · שמשנבחרה לא שרתה שכינה במקום אחר ולא הותרו הבמות : ויברך את כל קהל ישראל · ברכה האמורה בסוף הענין : אשר דבר בפיו · שיתן לו בן שיבנה לו ביתי ומלא׳ קיים דברו הטוב :

השמימה ל״א בקריאה וסימ׳ ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה · ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה · קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן · ויקחו את
פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה · ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח · לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה · ויפנו אנשי העי אחריהם · והמשאת
החלה לעלות מן העיר · ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה דמנוח · כי עשה שלבה דסיפרא · וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירהו וישאו קולם · ופסו׳ גל גל ומלה חדא

מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא־
בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת
לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וְלֹא־בָחַרְתִּי בְאִישׁ לִהְיוֹת נָגִיד
עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶבְחַר בִּירוּשָׁלִַם לִהְיוֹת שְׁמִי
שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִיד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי
עִם־לְבַב דָּוִיד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִיד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה
עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֱטִיבוֹתָ כִּי הָיָה עִם־
לְבָבֶךָ׃ רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי בִנְךָ הַיּוֹצֵא
מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־
דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקוּם תַּחַת דָּוִיד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־
כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וָאָשִׂים שָׁם אֶת־הָאָרוֹן אֲשֶׁר־
שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיַּעֲמֹד
לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו׃
כִּי־עָשָׂה שְׁלֹמֹה כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וַיִּתְּנֵהוּ בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה
חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רָחְבּוֹ וְאַמּוֹת שָׁלוֹשׁ
קוֹמָתוֹ וַיַּעֲמֹד עָלָיו וַיִּבְרַךְ עַל־בִּרְכָּיו נֶגֶד כָּל־קְהַל
יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו הַשָּׁמָיְמָה׃ וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֵין־כָּמוֹךָ אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ שֹׁמֵר
הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לַעֲבָדֶיךָ הַהֹלְכִים לְפָנֶיךָ בְּכָל־לִבָּם׃
אֲשֶׁר שָׁמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִיד אָבִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ
לּוֹ וַתְּדַבֵּר בְּפִיךָ וּבְיָדְךָ מִלֵּאתָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וְעַתָּה
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹר לְעַבְדְּךָ דָוִיד אָבִי אֵת
אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לּוֹ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מִלְּפָנַי
יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל רַק אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־
דַּרְכָּם לָלֶכֶת בְּתוֹרָתִי כַּאֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְפָנָי׃ וְעַתָּה
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאָמֵן דְּבָרְךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעַבְדְּךָ
לְדָוִיד׃ כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עַל־
הָאָרֶץ הִנֵּה שָׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ אַף

כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃ וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת
עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה
וְאֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ׃ לִהְיוֹת
עֵינֶיךָ פְתֻחוֹת אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ לָשׂוּם שִׁמְךָ שָׁם לִשְׁמוֹעַ אֶל־
הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עַבְדְּךָ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃
וְשָׁמַעְתָּ אֶל־תַּחֲנוּנֵי עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִמְּקוֹם
שִׁבְתְּךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ׃ אִם־יֶחֱטָא
אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׁא־בוֹ אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה
לִפְנֵי מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם
וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ אֶת־עֲבָדֶיךָ לְהָשִׁיב לְרָשָׁע לָתֵת
דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לָתֶת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ׃
וְאִם־יִנָּגֵף עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
אוֹיֵב כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְשָׁבוּ וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וְהִתְפַּלְלוּ
וְהִתְחַנְּנוּ לְפָנֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִן־
הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַהֲשֵׁיבוֹתָם
אֶל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לָהֶם וְלַאֲבֹתֵיהֶם׃
בְּהֵעָצֵר הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר כִּי
יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת־
שְׁמֶךָ מֵחַטָּאתָם יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם׃ וְאַתָּה תִּשְׁמַע
הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי
תוֹרֵם אֶל־הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵלְכוּ־בָהּ וְנָתַתָּה
מָטָר עַל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר־נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה׃
רָעָב כִּי־יִהְיֶה בָאָרֶץ דֶּבֶר כִּי־
יִהְיֶה שִׁדָּפוֹן וְיֵרָקוֹן אַרְבֶּה וְחָסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יָצַר־
לוֹ אוֹיְבָיו בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל־נֶגַע וְכָל־מַחֲלָה׃ כָּל־
תְּפִלָּה כָל־תְּחִנָּה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְכָל־הָאָדָם וּלְכֹל
עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּ אִישׁ נִגְעוֹ וּמַכְאֹבוֹ

ביניהון וסימ׳ נמסר בשפטים ריש סימן כ׳ ובנחמיה סימן ז׳ וע״ש בנחמיה מה דקה״נא : ידעו י״ב בקריאה וסימ׳ למען ידעו דורתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל · ויאמר
ירבעם לא ישתו קימי נא והשתנית · יוצרי פסל כלם תהו · למען ידעו ממזרח שמש את · לא ילמדו עוד איש את רעהו · ואטמא אתם במתנותם בהעביר כל · באו ימי הפקדת
באו ימי השלום · כל תפלה כל תחנה דספרא · ואתה תשמע מן השמים בתרא דספרא · שיתה יי׳ מורה להם · למען ידעו דור אחרון · ויאמרו צרינו לא ידעו :

רשי

מן היום אשר הוצאתי · עד זה דברת אל אבי : ואבחר בירושלם · מוסב על לא בחרתי בעיר : ואבחר בדוד · מוסב על ולא בחרתי באיש : הטיבות כי היה עם לבבך · כלומ׳ גם אני בוחר בבית אשר עלה בלבבך לבנותו לשכן שמי שם כמו שאמר לעיל : ויפרוש כפיו היה לומר כך ויפרוש כפיו השמימה ויאמר וגו׳ אלא שמפסיק בפסוק להודיע על מה עמד וכן במלכי׳ ויפרוש כפיו השמים ויאמ׳ : כי עשה שלמה · מוסב על כנגד כל ישראל · כלומר היאך היה גבוה מכולם להשמיע דבריו : ויעמד עליו · ועתה יכולין לראותו כל ישר׳ ומשום שמפסיק הענין צריך לומר כבראשונה נגד כל קהל ישראל וכן ויפרוש כפיו השמימה : אין כמוך באלהים · ממה שאתה שומר הברית והחסד שאתה גוזר מן השמים לתת לאוהביך אתה מכניע וגונז הברית והחסד לקיים הבטחתך בארץ : ההולכי׳ לפניך · כמו שהלך דוד אבי וזהו אשר שמרת לעבדך דוד בלשון אמנת הבטחה : כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ · לשון תמיה וכי איפשר שיאמין אדם שישב אלהים על הארץ כי שמים ושמי השמים וגו׳ אלא מחמת חסד שגמלת לדוד אבי במכמת שכינתך : אף כי הבית הזה אשר בניתי · ולמה בניתיו להתפלל לפני האלהי׳ ולפנות הוא אל תפלתינו : לשמוע אל הרנה · זו צעקה כמו ותעבר הרנה במחנה ועל כרחך על צעקתם של כל אדם שהוא נס מפני צרתו אל יתפלל אלא בצעקתו בעקר כך חבור המקרא׳ וסוף הענין מוכיח שאמר ואתה תשמע ממקו׳ שבתך למדת שלא בנאו אלא לדעת כן להוריד בו שכינה כדי שישב על הארץ לשמוע ממכון שבתך אל התפלה שיתפללו בו : להיות עיניך פתוחות · בכל עת אשר יתפללו אליך : אם יחטא איש · מקרא זה על כל ישראל המחייב חבירו שבועה אם באמת הוא משביעו והנשבע נשבע לשקר אתה תשמע השמים ואם הדין על הנשבע שבעל הדין מזקיקו על שבועה של חנם אף המשביע קרוי רשע : ולהצדיק צדיק · שלא לענשו על השבועה שהרי באמת הוא נשבע · ותוספתא דסוטה מפרש את אשר יחטא בועל אשת איש · ונשא בו אלה ויתייב בו אלה כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו · לפני מזבחך כדכתיב והעמיד הכהן את האשה · לתת דרכו בראשו כדכתיב וצבתה בטנה · ולהצדיק צדיק דכתי׳ ונקתה ונזרעה זרע : ואם ינגף עמך · ולא מפני שידך קצרה מלהושיע אלא דבר זה גורם כי יחטאו לך : ושבו והודו את שמך · פתרו׳ והתודו את עונם והאחרון מוכיח והודו את שמך ומחטאתם ישובון כי תענם : והשיבותם · והשב אותם אל האדמה כי כשנופלים ונגפים לפני אויביהם תופסין מה שיכולים ומביאים אותם בשביה אל ארץ אחרת : בהעצר השמים · כדכתיב ועצר את השמים ולא יהיה מטר : כי תורם אל הדרך · כמו שעשית כשהיה רעב בימי דוד ג׳ שנים והודית ואמרת להם על שאול ועל בית הדמים כמו כן יתורם או זה חטא גורם להם על מה נעצרו השמים : כל נגע · פתרו׳ הרי זכרתי לך דבר שדפון וירקון מגפה אף בעצירת גשמים ומה שאר להרבות אלא כל נגע וכל מחלה כי יהיה והתפללו : ופרש

עתה הר"פ בקריאה וסימ' עתה ידעתי כי גדול יי' מכל האלהים. עתה שמע בקלי איעצך ויהי. עתה קומו ועברו לכם את נחל זרד. עתה לך והכית את עמלק. עתה
רוץ נא לקראתה ואמר לה. עתה השבלעדי יי' דמלכים. עתה הנה בטחת לך דמלכים. עתה בוא כתבה על לוח. עתה אקום יאמר יי'. עתה נבראו ולא מאז. עתה הקץ
עליך ושלחתי. עתה ירחקו את זנותם. עתה מקרוב אשפוך חמתי עליך דיחזקאל. עתה יחרדו האיין. עתה תתגודדי בת גדוד. עתה למה תריעי ריע. עתה הנו לבבכם

ופרש כפיו אל הבית הזה: ואתה תשמע מן
השמים מכון שבתך וסלחת ונתתה לאיש ככל
דרכיו אשר תדע את לבבו כי אתה לבדך ידעת
את לבב בני האדם: למען ייראוך ללכת
בדרכיך כל הימים אשר הם חיים על פני
האדמה אשר נתתה לאבתינו:
וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל
הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך הגדול וידך
החזקה וזרועך הנטויה ובאו והתפללו אל הבית
הזה: ואתה תשמע מן השמים ממכון שבתך
ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעו
כל עמי הארץ את שמך וליראה אתך כעמך
ישראל ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה
אשר בניתי: כי יצא
עמך למלחמה על איביו בדרך אשר תשלחם
והתפללו אליך דרך העיר הזאת אשר בחרת בה
והבית אשר בניתי לשמך: ושמעת מן השמים
את תפלתם ואת תחנתם ועשית משפטם: כי
יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא ואנפת בם
ונתתם לפני אויב ושבום שוביהם אל ארץ רחוקה
או קרובה: והשיבו אל לבבם בארץ אשר
נשבו שם ושבו והתחננו אליך בארץ שבים
לאמר חטאנו העוינו ורשענו: ושבו אליך בכל
לבם ובכל נפשם בארץ שבים אשר שבו אתם
והתפללו דרך ארצם אשר נתתה לאבותם והעיר
אשר בחרת ולבית אשר בניתי לשמך: ושמעת
מן השמים ממכון שבתך את תפלתם ואת
תחנתיהם ועשית משפטם וסלחת לעמך אשר
חטאו לך: עתה אלהי יהיו נא עיניך פתחות
ואזניך קשבות לתפלת המקום הזה: ועתה קומה
יהוה אלהים לנוחך אתה וארון עזך כהניך יהוה
אלהים ילבשו תשועה וחסידיך ישמחו בטוב:
יהוה אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי
דויד עבדך: וככלות שלמה
להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל העלה
והזבחים וכבוד יהוה מלא את הבית: ולא
יכלו הכהנים לבוא אל בית יהוה כי מלא כבוד
יהוה את בית יהוה: וכל בני ישראל ראים
ברדת האש וכבוד יהוה על הבית ויכרעו אפים
ארצה על הרצפה וישתחוו והודות ליהוה כי טוב
כי לעולם חסדו: והמלך וכל העם זבחים זבח
לפני יהוה: ויזבח המלך
שלמה את זבח הבקר עשרים ושנים אלף וצאן
מאה ועשרים אלף ויחנכו את בית האלהים
המלך וכל העם: והכהנים על משמרותם
עמדים והלוים בכלי שיר יהוה אשר עשה דויד
המלך להדות ליהוה כי לעולם חסדו בהלל דויד
בידם והכהנים מחצצרים נגדם וכל ישראל
עמדים: ויקדש שלמה את תוך החצר אשר
לפני בית יהוה כי עשה שם העלות ואת חלבי
השלמים כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא
יכול להכיל את העלה ואת המנחה ואת החלבים
: ויעש שלמה את החג בעת ההיא שבעת ימים
וכל ישראל עמו קהל גדול מאד מלבוא חמת עד
נחל מצרים: ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנכת
המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים:

הנשים כם דה'. ועתה עיני יהיו פתוחות. עתה אלהי יהיו נא עיניך. עתה יי' אלהים יאמן דברך. עתה חכמה ומדע תן לי. עתה אל תקשו לבבכם. עתה בני יהי אלהי
עמך. עתה עם לבבי לכרות ברית. עתה ידעתי כי הושיע יי' את משיחו:

רשי

ופרש כפיו אל הבית הזה. וזה שאמר כל תפלה כל תחנה שיתפלל ויתחנן על זאת מכל אחת הדברים האלה אשר ידעו איש נגעו כלומר אם יתפלל על נגעו ועל מכאובו להשירו ממנו: וסלחת ונתתה לאיש ככל דרכיו וגו'. לרשע כרשעו ולצדיק כצדקתו שאם לא ישלם לרשע כפי רוע מעלליו יטיח דברים כלפי מעלה ויאמר אין אלהים אז יודע לבבו ויהיה חילול השם כמו כן תעשה לצדיק כצדקתו שתעשה לו כשיתפלל לפניך: למען ייראוך. שיסור הרשע מדרכו ולכך אני מתפלל לתת לו לאיש כדרכיו: ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. בישר' אני מתפלל לתת לו כדרכיו אבל בנכרי ככל אשר יקרא לך לפי שישראל מכירין בהקב"ה ויודעין שהיכולת בידו לעשות ואם אין תפלתו נשמעת תולה בעצמו בחטאיו ומפשפש במעשיו אבל הנכרי קורא ויבא ויאמר שמעתי שמעו בכל העולם ונתיגעתי בדרכים הרבה עד שבאתי והתפללתי במקום הזה ולא מצאתי בו ממש כשאר אלהות לפיכך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי: דרך העיר. שפניהם לצד ירושלם: ועשית משפטם. נקמתם באויביהם על צרכיהם דוגמ' לעשות משפט עבדו: אשר בניתי לשמך. פתרו' הבית הזה אשר בניתי כדי לגדל שמך כי אז כשתקבל תפלתם אז יתפללו לך בבית הזה או בכל מקום שהם ויפנו לביתך זה: ושמעת תפלתם. ועל זה יתגדל שמך בעולם: ועתה קומה יי'. שלא לטלטל כאשר עד עתה משילה לנוב ומנוב לגבעון: אתה וארון עזך. שלא יטלטל עוד משם: עוזך. על שם כן קרוי עוזך על שעשה נפלאות וגבורות בפלשתים וכן כתוב בהודו ליי' דרשו יי' ועזו ועוד אמרו רבותינו במסכת ע"ז וישרנה הפרות מה שירה אמרו הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:

ילבשו תשועה. תחנת שלא יטלטלו ממקום למקום כמו והיה צדק אזור מתניו: וחסידיך ישמחו בטוב. ברוב טובות ותשבחות הניתן ללוים בשכר ששומרין את הארון ומשוררין לפניו: אל תשב פני משיחך. מלעשות טובה עמדי ואם לא למעני עשה למענך: והכהנים על משמרותם. כאשר חלקן דוד לכ"ד משמרות לשרת כל משמרה ומשמרה שבוע שלו והלוים כמו כן על כ"ד משמרות שלהם להודות בכלי שיר שהיו אומרים הודו ליי' כי לעולם חסדו: בהלל דוד. הכלי שיר שהיו אומרין בו הלל של דוד וההודיות בידם של לוים: והכהנים מחצצרים נגדם. שעליהם לשורר בחצצרות שנאמר ובני אהרן הכהנים יתקעו וגו': ויקדש שלמה את תוך החצר. רבותינו חולקין בדבר זה רבי יהודה אומר קדש את רצפת העזרה בקדושת המזבח להקטיר על הרצפה כי מזבח הנחשת קטן מהכיל שרבו קרבנות להביא אמר לו רבי יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על מזבח שעשה משה ובשאתה מגיע לחשבון אמות ומניין עולות תמצא שזה של אבנים גדול משל משה שהמזבח של משה מקום מערכתו אמה על אמה ושל שלמה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה שלש מאות וששים ושש כשל משה אם כן מה הוא קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה: לא יכול להכיל. בשל משה הוא אומר כאדם האומר כנס פלוני ופלוני ופסול לעבודה: מלבוא חמת. שהיה בצפון של ארץ ישראל: עד נחל מצרים. שהיה כנגדו. כמפרש באלה מסעי: וביום

הקדשתי ו' בקריא' וס' כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה ביום · וחברו כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור · הקדשתי את הכסף דמיכה' את הבית הזה · וחברו ואת הבית
אשר הקדשת לשמי · וחברו ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי דסיפרא · וחד בחרתי והקדשתי דסיפרא : ואת ערי ז' בקריאה וסימ' ואת כלי המסכנות דמלכים ב' בפסוק ·
ואת בעלת דד"ה בתרא דפסוק · ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים · ואת ערי יהודה אתן · הנני מצוה נאם יי' · לא תרחם את ירושלם : ואת בת הדסה' בקריאה וסימ' ואת

וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את־
העם לאהליהם שמחים וטובי לב על־הטובה
אשר עשה יהוה לדויד ולשלמה ולישראל עמו :
ויכל שלמה את־בית יהוה ואת־בית המלך ואת
כל־הבא על־לב שלמה לעשות בבית־יהוה
ובביתו הצליח : וירא יהוה אל־שלמה
בלילה ויאמר לו שמעתי את־תפלתך ובחרתי
במקום הזה לי לבית זבח : הן אעצר השמים
ולא־יהיה מטר והן־אצוה על־חגב לאכול הארץ
ואם־אשלח דבר בעמי : ויכנעו עמי אשר נקרא־
שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישבו מדרכיהם
הרעים ואני אשמע מן־השמים ואסלח לחטאתם
וארפא את־ארצם : עתה עיני יהיו פתחות ואזני
קשבות לתפלת המקום הזה : ועתה בחרתי
והקדשתי את־הבית הזה להיות־שמי שם עד־עולם
והיו עיני ולבי שם כל־הימים : ואתה אם־תלך
לפני כאשר הלך דויד אביך ולעשות ככל אשר
צויתיך וחקי ומשפטי תשמור : והקימותי את
כסא מלכותך כאשר כרתי לדויד אביך לאמר
לא־יכרת לך איש מושל בישראל : ואם־תשובון
אתם ועזבתם חקותי ומצותי אשר נתתי לפניכם
והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם
להם : ונתשתים מעל אדמתי אשר נתתי להם
ואת־הבית הזה אשר הקדשתי לשמי אשליך
מעל פני ואתננו למשל ולשנינה בכל־העמים :
והבית הזה אשר היה עליון לכל־עבר עליו ישם
ואמר במה עשה יהוה ככה לארץ הזאת ולבית הזה

ואמרו על אשר עזבו את־יהוה אלהי אבתיהם
אשר הוציאם מארץ מצרים ויחזיקו באלהים
אחרים וישתחוו להם ויעבדום על־כן הביא
עליהם את כל־הרעה הזאת :
ח ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה
את־בית יהוה ואת־ביתו : והערים אשר נתן
חורם לשלמה בנה שלמה אתם ויושב שם את־
בני ישראל : וילך שלמה חמת צובה ויחזק
עליה : ויבן את־תדמר במדבר ואת כל־ערי
המסכנות אשר בנה בחמת : ויבן את־בית חורון
העליון ואת־בית חורון התחתון ערי מצור חומות
דלתים ובריח : ואת־בעלת ואת כל־ערי המסכנות
אשר־היו לשלמה ואת כל־ערי הרכב ואת ערי
הפרשים ואת כל־חשק שלמה אשר חשק לבנות
בירושלם ובלבנון ובכל ארץ ממשלתו : כל־
העם הנותר מן־החתי והאמרי והפרזי והחוי
והיבוסי אשר לא מישראל המה : מן־בניהם
אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא־כלום בני
ישראל ויעלם שלמה למס עד היום הזה : ומן־
בני ישראל אשר לא־נתן שלמה לעבדים
למלאכתו כי־המה אנשי מלחמה ושרי שלישיו
ושרי רכבו ופרשיו : ואלה
שרי הנציבים אשר־למלך שלמה חמשים ומאתים
הרדים בעם : ואת־בת פרעה העלה שלמה
מעיר דויד לבית אשר בנה־לה כי אמר לא־תשב
אשה לי בבית דויד מלך־ישראל כי־קדש המה
אשר־באה אליהם ארון יהוה :

בת היענה ואת התחבם דתורת כהני' · וחברו דמתן תורה · את בת בנה ואת בת בתה לא תקח · והמלך שלמה אהב נשים נכריות · העלה שלבה מעיר דוד דסיפרא :

רשי

וביום עשרי' ושלש' לאחר השביעי שלח את העם. שהוא ט' לחנוכת הבית ובמלכי' כתי' וביום השמיני שהוא כ"ב לחדש פטרו' ביום ח' נתן להם רשות לילך לאחר החג ולמחר כשיצא החג אז הלכו כולם יחד. ע"א ביום ח' נתן להם רשות ושלח אותם היושבים בתוך תחום שבת וכל מי שירצה ליסע ולילך באותו היום באותו התחום ולמחר שלח כל העם כולו ובבראשית רבה מפרש נטלו רשות מתנו והמתינו עוד שם יום אחר וחזרו ונטלו רשות עוד למחר שעם שניה לכך נאמר ביום כ"ג בחדש : שמחים וטובי לב וגו' לדוד ולשלמה. כי מה שדבר בפיו בנך שלמה הוא יבנה בית לשמי מלא בידו שנתן לו בן יושב על כסאו שבנה הבית לשם י' ובב"ר מפרש אמר רבי לוי כתיב כי חכמת וגו' שמחים מוסב על אשר אמר יי' לדוד שקיי' מה שנדר לשלמה שבחר בו מכל אחיו כי חכם הוא : ולישראל עמו. כדכתיב במלכים לא נפל דבר אחד וגו'. ע"א ולישראל עמו שהיה להם מושל שהיו יושבין בבטחון ובהשקט כדכתיב וישב יהודה וישראל וגו' : יי' וירא אל שלמה בלילה. בחזיון לילה : שמעתי את תפלתך. בלשון שאמר שלמה ושמעת השיב הב"ה שמעתי תפלתך הוא התפלל בהעצר השמים השיב הב"ה הן אעצור הוא התפלל רעב וארבה והב"ה משיבו והן אצוה על חגב הוא התפלל על דבר והב"ה משיבו ואם אשלח דבר בעמי : ויכנעו עמי במה שיתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים הרי ג' כנגד ג' הן אעצור ואן אצוה ואם אשלח כנגד ג' תפלות ואני אשמע ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם : והיו עיני ולבי. תרגם יונתן ותהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא והיו עיני שם אם לבי וחפצי שם : אשליך מעל פני כתב' אי שביני ובניכם ואם לא תשמעו לי מה כאמר והשימותי את מקדשיכם : ואתננו למשל ולשנינה. כענין שמושלים משל על מי שאירע לו דבר פגע. ולשנינה כמו ששננתם לבניך ותתניכון לשון סיפור רעות וכן תרגם

ויספר ואיפתני ולשנוני : לכל עובר עליו ישם. כלומר יחרב הבית ואז כל עובר עליו ישם כמו על יומו נשמו אחרונים : במה עשה יי'. כמו על מה עשה יי' וכן כתיב במלכים : ויהי מקץ עשרים שנה. פתרו' מקץ עשרים שנה שנגמר כל הבנין של בית יי' שבע שנים ואת ביתו י"ג שנים ככתוב במלכים : ויבן את תדמור במדבר. במלכים כתיב את תמר ותדמור קרינן וזה ששנינו ביבמות אין מקבלים גרים מן התרמודים ובב"ר בפרשת עקידה מפר' שעזרו לנבוכד' של ישר' ולפי שהמירו עצמם ונתחלפו לרעה בסוף על כן נכתב במלכי' תמר לשון תמורה שהיה להם לעשו' ליש' חסד שעשה עמהם שלמה שבנה להם כרך תדמור ומשו' שלמה לא נכתב כאן תמר אלא תדמור כלומר עיר חשובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הוא בנה כרך שמרד בו וקלקלו בו ועל כן כתב תדמור ולא תמר : ערי מצור. לפי שהיו עומדים על התחום הוצרכו חזוק כל כך : למלאכתו. למלאכת בנינו למה כי הגרים למלאכתו ולא ישראל לפי כי ישר' המה אנשי חיל ואנשי מלחמה ושרי רכבו ופרשיו : חמשים ומאתים. ובמלכים חמשים וחמש מאות אלא זה וזה אחד הוא שמחסר לשם ג' מאות ופכה ומנה אותם שוב שהרי שם כתוב למעלה לבד משרי הנצבים וגו' שלשת אלפים ושלש מאות הרודים וכאן כתיב לעיל שלשת אלפים ושש מאות כמצא מה שחסר בפסוק אחד הוסיף בפסוק אחר ומחלקם בשביל שהג' מאות היתרים גרים היו והיו ממונים על אותן ג' אלפים וג' מאות הרודים כל ע' אלף כשא סבל ופ' אלף חצב בהר ואלו חמשים ומאתים הנאמ' כאן ישראלים היו ממונים על אותה ג' מאות גרים : העלה שלמה מעיר דוד. היא ציון שהושיבה בעיר דוד כשלקחה עד שם והיתה כלותו לבנותו את ביתו : כי קדש המה. וכל העיר : אסר כל הבתים באה אליהם : לפי שבאה אליהם ארון יי'. באם לשון שקבה דוגמ' וארון ברית יי' כלקחת :

על

דויד איש האלהים ג׳ וסימ׳ נמסר בנחמיה סימן יב׳: ולא סרו ב׳ וסי׳ וישרנה הפרות· במצות המלך: אופירה ג׳ בקריאה וסימ׳ ויבאו אופירה דמלכים· יהושפט עשה אניות·
וישלח לו חירם ביד עבדיו: מאכל ד׳ פתחין בקריאה וסימ׳ ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה· ומאכל שלחנו דסיפרא· וחברו דמלכים· ונפשו כאכל תאוה·
וסימ׳ בלשון ארמי סלא בנפשיה פתורא דחבריה ילרוב מאד ה׳ דסמי׳ וסי׳ ואספחיל כל הגוים· ויעש שלבה כל הגלים דסיפרא· ותתן למלך מאה ועשרים דסיפרא· ויאספו

אז העלה שלמה עלות ליהוה על מזבח
יהוה אשר בנה לפני האולם: וכדבר יום ביום
להעלות כמצות משה לשבתות ולחדשים
ולמועדות שלוש פעמים בשנה בחג המצות ובחג ל׳ ומל׳
השבעות ובחג הסכות: ויעמד כמשפט דויד אביו פ׳
את מחלקות הכהנים על עבדתם והלוים על־
משמרותם להלל ולשרת נגד הכהנים לדבר יום
ביומו והשוערים במחלקותם לשער ושער כי כן ג׳
מצות דויד איש האלהים: ולא סרו מצות המלך ג׳·ל׳
על הכהנים והלוים לכל דבר ולאצרות: ותכן ד׳·ר׳ וחס׳· ב׳ חס׳
כל מלאכת שלמה עד היום מוסד בית יהוה ועד יד כבו׳ עד ועד· ט׳ חס׳ הזה
כלתו שלם בית יהוה: אז הלך
שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים
בארץ אדום: וישלח לו חורם ביד עבדיו אניות יתיר ו׳
ועבדים יודעי ים ויבאו עם עבדי שלמה אופירה ל׳ וחד יודעי הים·ג׳
ויקחו משם ארבע מאות וחמשים ככר זהב ויביאו ל׳
אל המלך שלמה: ומלכת שבא ט
שמעה את שמע שלמה ותבוא לנסות את שלמה ה׳ כל כתו׳ מל׳ בתב׳
בחידות בירושלם בחיל כבד מאד וגמלים נשאים
בשמים וזהב לרב ואבן יקרה ותבוא אל שלמה
ותדבר עמו את כל אשר היה עם לבבה: ויגד
לה שלמה את כל דבריה ולא נעלם דבר משלמה ל׳
אשר לא הגיד לה: ותרא מלכת שבא את חכמת ג׳ בטעם
שלמה והבית אשר בנה: ומאכל שלחנו ומושב ב׳
עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו

כ״ת ומלבושיהם ועליתו אשר יעלה בית יהוה ולא
היה עוד בה רוח: ותאמר אל המלך אמת הדבר
אשר שמעתי בארצי על דבריך ועל חכמתך:
ולא האמנתי לדבריהם עד אשר באתי ותראינה
ג׳·ג׳ עיני והנה לא הגד לי חצי מרבית חכמתך יספת
ל׳·ל׳ על השמועה אשר שמעתי: אשרי אנשיך ואשרי
ל׳ עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד ושמעים את
חכמתך: יהי יהוה אלהיך ברוך אשר חפץ בך
ל׳ טרפין ל׳ לתתך על כסאו למלך ליהוה אלהיך באהבת
אלהיך את ישראל להעמידו לעולם ויתנך עליהם
ל׳ טרפין למלך לעשות משפט וצדקה: ותתן למלך מאה
ת׳· ועשרים ככר זהב ובשמים לרב מאד ואבן יקרה
כ״ת ולא היה כבשם ההוא אשר נתנה מלכת שבא
ט׳ ל׳פ כסי׳ חירם למלך שלמה: וגם עבדי חורם ועבדי שלמה
ת׳ אשר הביאו זהב מאופיר הביאו עצי אלגומים
ואבן יקרה: ויעש המלך את עצי האלגומים
י׳ מסלות לבית יהוה ולבית המלך וכנרות ונבלים
ת׳ בלש׳·ד׳ לשרים ולא נראו כהם לפנים בארץ יהודה:
והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה
ב׳·ג׳ ויתר והביאה אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך ותהפך
ותלך לארצה היא ועבדיה:
ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה
ב׳ בשנה אחת שש מאות וששים ושש ככרי זהב:
ר׳·ג׳·ז׳ לבד מאנשי התרים והסחרים מביאים וכל מלכי
ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה:

לירושלם· כי כמצער אנשים: והביאה ג׳ בקרי׳ וסימ׳ ויקח דוד מידה· והמלך שלמה נתן למלכת שבא דסיפרא· ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם· וחד והביאת
וביום השלישי תקח לה שתי תורים או שני בני יונה· וג׳ הביאה וסי׳ הביאה לי ציד ועשה לי בטעמים ואכלה· פרות הבשן׳ הביאה למוסר לבך· וחד והביאה לי ואכלה בעבור:

רשי

על מזבח יי׳· זה מזבח הנחשת שבנה שלמה ויש מפרשים מזבח הנחשת שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שבנה משה ותימה בדבר שהרי כתיב ואת עולת כל העם וכל דם העולה וגו׳ יהיה לבקר כלומר מזבח הנחשת שהיה עם קודם לכן יהיה לי לבקר מכלל שהמזבח היה של נחשת: עד היום מוסד בית· מיום הוסדו עד כלותו: לנסות את שלמה· אם אמת מה ששמעה מחכמתו ובאת לנסותו: בחידות· כמו אחודה נא לכם חידה דשמשון· ולא נעלם דבר· כיון שראתה שהגיד לה הכל לא נעלם דבר ממנה שאלה אשר הגיד לה אז הודתה על השמועה כי אמת שמעה ובתרגום מגילת אסתר יש כתובים קצת מן החידות אשר שאלתו: ומאכל שלחנו· ברבורים אבוסים ומיני מעדנים העולים על שלחנו לרוב: ומושב עבדיו· שכל אחד ואחד היה מכיר את מקומו כשהיו יושבים על השלחן ורואי פני המלך תדיר לא היה אחד רשאי לישב במקום חבירו כל ימי חייו: ומעמד משרתיו· כל אחד ואחד היה מחזיק במעמד שלו ובשירות שלו ולא היה משנה לאחר: ומלבושיהם· לא כמלבושיהם שהם לבושים היום לובשים למחר: ומשקיו· רוב משקיו: ועליתו· מסלות עליותיו אשר יעלה עליהם מביתו לבית יי׳: ולא היה בה רוח· שהיתה סבורה שאין חכמה בכל המלכיות כי אם בארצה וכמו חכמיה כי ארצה במזרח ולפיכך הם חכמי׳ ביותר לפי שמסתכלין במזלות כדאיתא בפרק קמא דראש השנה לרידן מכסי סיהרא אין שנות דארץ ישראל במערב בבל וזהו שכתוב ותרב חכמת שלמה מכל חכמת בני קדם שהם היו במזרח כדכתיב ויהי בנסעם מקדם ומכל חכמת מצרים שהיו מכשפים חרטומים ואשפים וחכם היה בטייר כך כתו׳ בפסיקתא טייר הוא לשון ערבי ובוקרא רבה בפרשת בן המצרי כי עוף השמים יוליך את הקול זה עורב וחכמת טיוארי: חצי מרבית· רבוי חכמותי: עצי אלגומים· מפרש בפסיקתא כתוב אחד אומר אלמוגים וכתוב אחד אלגומים אלא אלגומים שמם ונקרא אלמוגים לפי שהיה מתמוגג וככסף מתוך רכיכתו כמו כוסות שהוא ככסף מתוך חשיבותו: מסלות· מדרגות ובמלכים כתיב מסעד כדרך שעושין לעולין בדרך מעלות ומדרגות ויש אומרים מסעד ומסילה אחד הם: וכנורות ונבלים לשרים· יש אומרי׳ לבני לוי המשוררים בכלי שיר ורבי אלעזר ז״ל פי׳ לשרים המשוררים לטייל לפני המלך רוגת׳ ויהי שירו חמשה ואלף הם שירות של חול שעשה לשורר לפניו לטייל והוא שכתוב ויקונן ירמיהו על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות וגו׳: מלבד אשר הביאה· משום כבוד מלכי יהודה כתוב כאן דמשמע שהיא נתנה לו יותר ממה שנתן לה ובמלכים כתיב מלבד אשר נתן לה ביד המלך דברים המצוין בארץ ישראל ואינן מצויין במקומה: לבד מאנשי התרים· שהיו דואגים לעבור ממדינה למדינה וממלכות למלכות בלא תיור והיו נותנין לו שכר תיור: והסוחרים מביאים· שהיו מביאים לו על ידי עלילה כדי לראות חכמתו: וכל מלכי ערב· מלכי ערביים: ופחות הארץ· כולם מביאים כדי לראות חכמתו: מאתים

משקה ד׳ קמצין בקרי׳ וסימ׳ ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה · וכל כלי משקה המלך שלמה דסיפרא · וחבירו דמלכים · ווי משקה רעהו מספח : והם ט׳ ר״פ בקריאת
וסימ׳ והם לא ידעו כי שמע יוסף · והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן · והם עמך ונחלתך אשר הוצאת בכחך הגדול · והם ובניהם על השערים ·
והם מביאים איש מנחתו דד״ה · והם לדמם יארבו יצפנו · והם ואבותינו הזידו דנחמיה · והם עבדיך ועמך דנחמיה · והם במלכותם ובטובך הרב : טבבת

ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט שש
מאות זהב שחוט יעלה על הצנה האחת : ושלש־
מאות מגנים זהב שחוט שלש מאות זהב יעלה על
המגן האחת ויתנם המלך בבית יער הלבנון :
ויעש המלך כסא שן גדול ויצפהו זהב
טהור : ושש מעלות לכסא וכבש בזהב לכסא
מאחזים וידות מזה ומזה על מקום השבת ושנים
אריות עמדים אצל הידות : ושנים עשר אריות
עמדים שם על שש המעלות מזה ומזה לא נעשה
כן לכל ממלכה : וכל כלי משקה המלך שלמה
זהב וכל כלי בית יער הלבנון זהב סגור אין כסף
נחשב בימי שלמה למאומה : כי אניות למלך
הלכות תרשיש עם עבדי חורם אחת לשלוש שנים
תבואנה אניות תרשיש נשאות זהב וכסף שנהבים
וקופים ותוכיים :
ויגדל המלך
שלמה מכל מלכי הארץ לעשר וחכמה : וכל מלכי
הארץ מבקשים את פני שלמה לשמע את חכמתו
אשר נתן האלהים בלבו : והם מביאים איש
מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות נשק ובשמים
סוסים ופרדים דבר שנה בשנה :
ויהי לשלמה ארבעת אלפים אריות סוסים
ומרכבות ושנים עשר אלף פרשים ויניחם בערי
הרכב ועם המלך בירושלם : ויהי מושל בכל
המלכים מן הנהר ועד ארץ פלשתים ועד גבול
מצרים : ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים
ואת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרב :
ומוציאים סוסים ממצרים לשלמה ומכל הארצות :
ושאר דברי שלמה הראשנים והאחרונים הלא

הם כתובים על דברי נתן הנביא ועל נבואת אחיה
השילוני ובחזות יעדי החזה על ירבעם בן נבט :
וימלך שלמה בירושלם על כל ישראל ארבעים
שנה : וישכב שלמה עם אבתיו ויקברהו בעיר
דויד אביו וימלך רחבעם בנו תחתיו :
וילך רחבעם שכמה כי שכם באו כל
ישראל להמליך אתו : ויהי כשמע ירבעם בן
נבט והוא במצרים אשר ברח מפני שלמה המלך
וישב ירבעם ממצרים : וישלחו ויקראו לו ויבא
ירבעם וכל ישראל וידברו אל רחבעם לאמר :
אביך הקשה את עלנו ועתה הקל מעבדת אביך
הקשה ומעלו הכבד אשר נתן עלינו ונעבדך :
ויאמר אלהם עוד שלשת ימים ושובו אלי וילך
העם : ויועץ המלך רחבעם
את הזקנים אשר היו עמדים לפני שלמה אביו
בהיתו חי לאמר איך אתם נועצים להשיב לעם
הזה דבר : וידברו אליו לאמר אם תהיה לטוב
להעם הזה ורציתם ודברת אלהם דברים טובים
והיו לך עבדים כל הימים : ויעזב את עצת
הזקנים אשר יעצהו ויועץ את הילדים אשר גדלו
אתו העמדים לפניו : ויאמר אלהם מה אתם
נועצים ונשיב דבר את העם הזה אשר דברו אלי
לאמר הקל מן העל אשר נתן אביך עלינו :
וידברו אתו הילדים אשר גדלו אתו לאמר כה
תאמר לעם אשר דברו אליך לאמר אביך הכביד
את עלנו ואתה הקל מעלינו כה תאמר אלהם
קטני עבה ממתני אבי : ועתה אבי העמים
עליכם על כבד ואני אסיף על עלכם אבי יסר
אתכם בשוטים ואני בעקרבים :

ה׳ בקריאה וסי׳ וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה · ויאסף יהושע את כל ישראל שכמה · וישלח מלאכים אל אבימלך · וילך אבימלך בן ירבעל שכמה · והנה חג יי׳
בשילה · וילך רחבעם שכמה כי שכם באו כל ישראל דסיפרא : בהיותו ג׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ בהיותו חי לאבר דס׳ · וחברו בהיותו חי דמלכים · בהיותו עצור בחצר המטרה :
ויאמר אליהם סימן כל דדע׳ ויאמר להם כמ״ה ויאמר אליהם וסימ׳ עוד שלשת ימים ושובו אלי · מה אתם נועצים ונשיב · ויקבוץ מלך ישראל את הנביאים · ויצא
יהוידע · ויקם עזרא הספר :

רשי

מאתים צנה · צנה מקפת את האדם משלש רוחותיו הוא שכתוב כצנה רצון תעטרנו : זהב שחוט . זהב רך וטוח להרקע מרוב חשיבותו שנטווה כחוט : שש מאות זהב · שש מאות זהובים והוא שם מנים שהזהוב הוא הדינר : יער הלבנון · בית גדול בנה שלמה בירושלם כדמוכח לקמן וכל אותם מגינים לקח שישק ותריבוי עצי לבנון הגדולים עשאו כדכתיב במלכי׳ ויבן את בית יער הלבנון על ארבעה טורי ארזים ושם נתן אותם מגיני׳ והוא שכתו׳ ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער : כסא שן · שן שלפיל : ושש מעלות לכסא · מדרגות לעלות בו : וידות מזה ומזה על מקום השבת · כמין מקלית מפאה לפאה מימין ומשמאל לסמוך זרועותיו עליהם : ושנים אריות עומדים אצל הידות · של זהב וכל צורת הכסא וצורת החיות שבכסא מפר׳ בתרגום של מגילת אסתר : שנהבים · שן פיל ופיל עצמו : וקופים · מער קאבין : ותוכיים · טווסין : ויגדל המלך שלמה וגו׳ · לקיים מה שאמר לו וגם אשר לא שאלת אתן לך גם כבוד : וכל מלכי הארץ וגו׳ · לקיים מה שאמר לו הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא יהיה : המה מביאים איש מנחתו · על ידי עלילה שבאים לשמוע חכמתו כי אין כבוד לבא לפני המלך ריקם דוגמ׳ ולא יראה את פני יי׳ ריקם : נשק · כלי זיין : וינחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם · מקצתם ושבר על לא ירבה לו סוסים : על דברי נתן · ויהי בלילה ההוא ויהי דבר יי׳ אל נתן וגו׳ עד ויקרא שמו ידידיה : ועל נבואת אחיה השילוני · שקרע מתנו המלכות ונתנה לירבעם : על כל ישראל ארבעים שנה · מה שאין כן בדוד שבחברון מלך ז׳ שנים ובירושלם ל״ג׳ · כי שכם באו כל יש׳ להמליך אותו · בשכם שהוא מקום ירבעם שבחלק אפרים וירבעם אפרתי וכל זאת היתה סיבה מאת הב״ה לקיים דברו קרוע אקרע הממלכה : ויהי כשמע · פתרו׳ ויהי כשמע מקודם לכן שבאו להמליכו בשכם כשהוא עודנו במצרים : וישלחו ויקראו לו ויבא · וכל זה להודיעכו רצונו של מלך מלכי המלכי׳ הב״ה שאפי׳ ירבעם עצמו בא להמליכו לירבעם והסב הב״ה אחר דבריו עד שמלך ירבעם : אביך הקשה את עלינו · כי אין טורח במלאכה היה ועלינו לפרנס פועליו והמס כדכתיב במלכים ויעל המלך שלמה מס וגו׳ : נועצים · כמו יועצים וכן יאמר מן יודעים נודעים אך יועצים להבא נועצים נתייעצים כבר : קטני עבה ממתני אבי · אצבע קטנה שלי גדולה ממתני אבי כלומר אני חזק ממנו : העמים · כמו ויעמס איש על חמורו : בעקרבים · ברימין בלשון אשכנז שעוקצין כעקרבים : כי

218

אחזהו ה' וסימ' ותעש כן אשת ירבעם תנינא דפס"ק · וי' אמר אל אחזהו · ויהי כשמע אחזהו · ויקברו אתו ויספדו אתו · ולא שמע המלך דדה"י שמעיהו ה' בקריאה וס'
וא' שמעיהו והנחלמי הוה · וגם איש היה מתנבא בשם יי' שמעיהו שבו · וירד בית הגלדעל · ויהי דבר האלהים אל דה"ח · ועכרם ולוים שמעיהו ונתניהו · וכל ושמעיהו

ויבא ירבעם וכל-העם אל-רחבעם
ביום השלשי כאשר דבר המלך לאמר שובו אלי
ביום השלשי: ויענם המלך קשה ויעזב המלך
רחבעם את עצת הזקנים: וידבר אלהם כעצת
הילדים לאמר אכביד את-עלכם ואני אסיף
עליו אבי יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבים:
ולא-שמע המלך אל-העם כי-היתה נסבה מעם
האלהים למען הקים יהוה את-דברו אשר דבר
ביד אחיהו השלוני אל-ירבעם בן-נבט: וכל-
ישראל כי לא-שמע המלך להם וישיבו העם
את-המלך לאמר מה-לנו חלק בדויד ולא-נחלה
בבן-ישי איש לאהליך ישראל עתה ראה ביתך
דויד וילך כל-ישראל לאהליו:
ובני ישראל הישבים בערי יהודה
וימלך עליהם רחבעם: וישלח המלך רחבעם
את-הדרם אשר על-המס וירגמו-בו בני-ישראל
אבן וימת והמלך רחבעם התאמץ לעלות
במרכבה לנוס ירושלם: ויפשעו ישראל בבית
דויד עד היום הזה:
יא ויבא רחבעם ירושלם ויקהל את-בית יהודה
ובנימן מאה ושמונים אלף בחור עשה מלחמה
להלחם עם-ישראל להשיב את-הממלכה
לרחבעם: ויהי דבר-יהוה
אל-שמעיהו איש-האלהים לאמר: אמר אל-
רחבעם בן-שלמה מלך יהודה ואל כל-ישראל
ביהודה ובנימן לאמר: כה אמר יהוה לא-תעלו
ולא-תלחמו עם-אחיכם שובו איש לביתו כי
מאתי נהיה הדבר הזה וישמעו את-דברי יהוה
וישבו מלכת אל-ירבעם:

וישב רחבעם בירושלם ויבן ערים למצור ביהודה
: ויבן את-בית-לחם ואת-עיטם ואת-תקוע: ואת-
בית-צור ואת-שוכו ואת-עדלם: ואת-גת ואת-
מרשה ואת-זיף: ואת-אדורים ואת-לכיש ואת-
עזקה: ואת-צרעה ואת-אילון ואת-חברון אשר
ביהודה ובבנימן ערי מצורות: ויחזק את-המצורות
ויתן בהם נגידים ואצרות מאכל ושמן ויין: ובכל-
עיר ועיר צנות ורמחים ויחזקם להרבה מאד ויהי-
לו יהודה ובנימן: והכהנים והלוים אשר בכל-
ישראל התיצבו עליו מכל-גבולם: כי-עזבו
הלוים את-מגרשיהם ואחזתם וילכו ליהודה
ולירושלם כי-הזניחם ירבעם ובניו מכהן ליהוה:
ויעמד-לו כהנים לבמות ולשעירים ולעגלים
אשר עשה: ואחריהם מכל שבטי ישראל הנתנים
את-לבבם לבקש את-יהוה אלהי ישראל באו
ירושלם לזבוח ליהוה אלהי אבותיהם: ויחזקו את-
מלכות יהודה ויאמצו את-רחבעם בן-שלמה
לשנים שלוש כי הלכו בדרך דויד ושלמה לשנים
שלוש:
ויקח-לו רחבעם אשה
את-מחלת בן ירימות בן-דויד אביהיל בת-
אליאב בן-ישי: ותלד לו בנים את-יעוש ואת-
שמריה ואת-זהם: ואחריה לקח את-מעכה בת-
אבשלום ותלד לו את-אביה ואת-עתי ואת-זיזא
ואת-שלמית: ויאהב רחבעם את-מעכה בת-
אבשלום מכל-נשיו ופילגשיו כי נשים שמונה-
עשרה נשא ופילגשים ששים ויולד עשרים
ושמונה בנים וששים בנות: ויעמד לראש רחבעם
את-אביה בן-מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו:

דכו' במ"א ושמעיה הנביא בא אל רחבעם · ויין ז' בקריאה וסימ' ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם · והיה כנור ונבל תוף וחליל · ויחזק את המצורות דסיפרא · לאמותם יאמרו איה דגן ויין בהתעטפם · לחם חמודות לא אכלתי · והפחות הראשונים · בן ירימות כן כתיב וקרי בת ירימות והוא חד מן ז' מלין כתיב נ"ן יתיר בקריאה ולא קריין וס' יונהן לנו שבעה אנשים · התן כד הקטת לא הכלא · ופני לב נבון יבקש דעת · תנין גם הכין חלצו שר היניקו גוריהן · בן ויקח לו רחבעם אשה את מחלת דסיפרא · מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה · מן המערה ויקם דוד אחרי כן ויצא מן המערה:

רשי

כי היתה נסבה. למען הקים ה' את דברו. כמו שמפורש במלכים להסיר ממנו י' השבטים וליתן לירבעם וזהו לא יסור שבט מיהודה לא ירד ממלכותו עד כי יבא שילה פירו' עד כי יבא יהוד' שילה להמליך שם רחבע' ושם לו יקהת עמים להמליכו ושם נחלקה המלכות ואבד מלכות של י' השבטים ושכם עיר קטנה סמוכה לשילה כדכתי' הנה חג ליי' בשילה מימים ימימה במסילה העולה מבית אל שכמה וכתי' בירמיה משכם ומשילה ולכבוד משכן שילה נאספים לשכם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה כשנאספים בשכם אז יסור שבט מיהודה שם המלכות נחלקה: לאהליך ישראל. מוסב על מה לנו חלק בדוד מה לעזוב אהלינו ולילך אחריו לא כן אלא לכו כל ישראל איש לאהליו: עתה ראה ביתך דוד. מוסב על ולא נחלה בבן ישי כלומר אין לנו בו נחלה אלא בבית המקדש שבירושלם שאנו זובחים בו ולראות בו בשלש רגלים ראה ביתך דוד אין אנו צריכין לו לילך שם יהיה לך לבדך וכל זה לא נראה לי שא' ראה ביתך דוד אי איפשינו לא בך ולא בבית המקדש שלך: הדורם. הוא אדונירם שבימי שלמה גדולתו גדולה ובימי רחבעם נשפלה גדולתו ע"כ נקרא הדורם: וירגמו אותו אבן. לפי שרחבעם לא ידע הסבה וקקשר שהסבו ממנו על כן נהרג כשם אל המס שקבב עליהם שלמה: ויפשעו ישרא' בבית דוד. לשון מרדות דוגמ' בימיו פשע מואב וגו' אז כפשע מקרית עת אז תפשע לבנה: ויקהל את בית יהוד' ובנימן. שהיו בתחום יחד וגם ירושלם היתה של שניה' ובית המקדש על תחום שניהם בנוי ובגבולים ביהושע מפרש היאך היה תחומן יחד וגם רבותינו אמרו רצועה יוצאה מחלק בנימן ונכנסת בחלקו של יהודה ועליה מזבח בנוי ולכך לא היו יכולין להפרד זה מזה וגם כתיב במקוך עם אחיכם והלא אחיכם בני איש אחד: ויבן ערים למצור. ערי' קטני' בנה וסבב כל סביבותם מים משום חוזק וזה מצור כדאמרי' בישעיה אני קרתי ושתיתי מים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור ועתה הוצרך לכך כי פשעו בו ישראל: ויתן בהם נגידים. שרים ונציבים לשמור הערי' והכרכים: ואוצרות מאכל ושמן ויין. לפי שיהא להם מאכל מזומן אם יעלו בית ישראל למצור: כי עזבו הלוים את מגרשיהם. שבכל ארץ עשרת שבטים: כי הזניחם ירבעם. הזניחם מלעבוד ומכהן ליי': כהנים לבמות. כלומר למה הזניח ירובעם הכהנים והלוים לפי שהעמיד כהנים כומרים לשעירים: ואחריהם. של לוים וכהנים: אביהיל בת אליאב. כמו ואביחיל דוגמ' ככבש אלוף וזה שטעה שמוא' הרואה כשהעביר ישי את אליאב לפני שמוא' ואמר אך נגד יי' משיחו זה שהקב"ה עתיד לומר קום כא משחהו כי הוא זה וטעה בבן שמואל שראה בתו של אליאב אשת רחבעם מלכה ועל זה הדבר נענש שמואל כי כשאל לו שאול איזה בית הרואה ויאמר שמואל אנכי הרואה שלא ענהו דרך ענוה לומר מה תרצה אמר לו הקב"ה חייך אתה עתיד לראות ולא תדע מה תראה כי טעה באליאב ובתו המלכה: לנגיד באחיו. כדי להמליכו:

ויפרץ

ויהי ב' בטעם תביר ר"פ בקריאה וסימ' ויהי כאשר פתר לנו · ויהי · ויהי המכס ליי' מן הצאן · ויהי בנסוע הארון · ויהי באשר הם כל העם · עד היותם · ויהי גבול בני אפרים
ויהושע · כי בא ירושלם · ויהי הדבר הזה לחטאת · ויהי ביום השביעי וימת הילד · וילכו העם · ויהי בקץ ימים ויבש הנחל · ויהי בשנה החמשית למלך רחבעם דמלכים ·

ויבן ויפרץ מכל־בניו לכל־ארצות יהודה ובנימן
לכל ערי המצרות ויתן להם המזון לרב וישאל
יב המון נשים : ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו
עזב את־תורת יהוה וכל־ישראל עמו :
ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם
עלה שישק מלך־מצרים על־ירושלם כי מעלו
ביהוה : באלף ומאתים רכב ובששים אלף פרשים
ואין מספר לעם אשר־באו עמו ממצרים לובים
סכיים וכושים : וילכד את־ערי המצרות אשר
ליהודה ויבא עד־ירושלם :
ושמעיה הנביא בא אל־רחבעם ושרי יהודה
אשר־נאספו אל־ירושלם מפני שישק ויאמר להם
כה־אמר יהוה אתם עזבתם אתי ואף־אני עזבתי
אתכם ביד־שישק : ויכנעו שרי־ישראל והמלך
ויאמרו צדיק יהוה : ובראות יהוה כי נכנעו היה
דבר־יהוה אל־שמעיה לאמר נכנעו לא אשחיתם
ונתתי להם כמעט לפליטה ולא־תתך חמתי
בירושלם ביד־שישק : כי יהיו־לו לעבדים וידעו
עבודתי ועבודת ממלכות הארצות :
ויעל שישק מלך־מצרים על־
ירושלם ויקח את־אצרות בית־יהוה ואת־אצרות
בית המלך את־הכל לקח ויקח את־מגני הזהב
אשר עשה שלמה : ויעש המלך רחבעם תחתיהם
מגני נחשת והפקיד על־יד שרי הרצים השמרים
פתח בית המלך : ויהי מדי־בוא המלך בית יהוה
באו הרצים ונשאום והשבום אל־תא הרצים :
ובהכנעו שב ממנו אף־יהוה ולא להשחית לכלה
וגם ביהודה היה דברים טובים :
ויתחזק המלך רחבעם בירושלם וימלך כי בן־
ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו ושבע עשרה
שנה מלך בירושלם העיר אשר־בחר יהוה לשום
את־שמו שם מכל שבטי ישראל ושם אמו נעמה
העמנית : ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את־
יהוה : ודברי רחבעם הראשנים והאחרונים הלא־
הם כתובים בדברי שמעיה הנביא ועדו החזה
להתיחש ומלחמות רחבעם וירבעם כל־הימים :
וישכב רחבעם עם־אבתיו ויקבר בעיר דויד
וימלך אביה בנו תחתיו :
יג בשנת שמונה עשרה למלך ירבעם וימלך אביה
על־יהודה : שלוש שנים מלך בירושלם ושם אמו
מיכיהו בת־אוריאל מן־גבעה ומלחמה היתה בין
אביה ובין ירבעם : ויאסר אביה את־המלחמה
בחיל גבורי מלחמה ארבע־מאות אלף איש בחור
וירבעם ערך עמו מלחמה בשמונה מאות אלף
איש בחור גבור חיל :
ויקם אביה מעל להר צמרים אשר בהר אפרים
ויאמר שמעוני ירבעם וכל־ישראל : הלא לכם
לדעת כי יהוה אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד
על־ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח : ויקם
ירבעם בן־נבט עבד שלמה בן־דויד וימרד על־
אדניו : ויקבצו עליו אנשים רקים בני בליעל
ויתאמצו על־רחבעם בן־שלמה ורחבעם היה נער
ורך־לבב ולא התחזק לפניהם : ועתה אתם אמרים
להתחזק לפני ממלכת יהוה ביד בני דויד ואתם
המון רב ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם
לאלהים : הלא הדחתם את־כהני יהוה את־בני
אהרן והלוים ותעשו לכם כהנים כעמי הארצות
כל־הבא למלא ידו בפר בן־בקר ואילם שבעה
והיה כהן ללא אלהים :

בראות אחאב את אליהו · כי מת נבות · ויהי ביום השני להמית את גדליהו · בעשתי עשרה שנה דעליה יען אשר אמרה צור · ויהי מדי בוא המלך בית יי' דמלכים ·
וחברו רס פרא : ויהי דבר יי' צבאות · וחברו :

רשי

ויפרוץ · פיזר בניו לכל ארצות יהודה דוגמ' ובית אביהם פרצו לרוב : נכנעו לא אשחיתם · דוגמ' למטה עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו יי' אלהינו דרשנו וגו' · כן דרך הפסו' כשמפסיק בנתים נופל עוד התיבה לאומרה דוגמ' והיה כי תלך עמנו והיה הטוב וגו' : כי יהיו לו לעבדי' · לשישק ולשאר אומות כשפורש : וידעו עבודתי · כשישובו לא יהיה עליהם שום עול ממלכי אומות אבל כשתשובו מאחרי תורתי תדעו עבודת מלכי הארצות ותעבדו להם : והפקיד על יד שרי הרצי' · לקחן מבית יער הלבנון והפקידם לשרי הרצים ואחר כך והשיבם אל תא הרצים חדר הרצים כלומר אל מקומם · ע"א מפי מורי לפי שהיה דואג ממלך מצרים וממלך ישרא' הית נושאין אותן לפניו : ובהכנעו שב ממנו חרון אף יי' · היה לו לומר למעלה מיד כשאמר ויעל שישק וגו' אלא שהפסיק בנתים לצורך ויעש תחתיהם מגיני נחשת : ויתחזק המלך רחבעם · ומפרש למה שהרי כשהומלך תחילה היה בן מ"א לפיכך היה בו כח וחוזק להתחזק עצמו כי היה בן שנה כשמת דוד שהרי שלמה מלך מ' שנה ושלמ' עדיין לא מלך כשנולד רחבעם נמצא שרחבעם היה בן מ"א כשמלך : העיר אשר בחר יי' לשום את שמו שם מכל שבטי ישראל · לא שנתקלקלו במעשיהם כדכתיב ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את יי' ונרמז שנסתלקה שכינה מהם וכאילו קובל ומפייס על כך : בדברי שמעיה הנביא · כל נביא ונביא היה כותב ספרו מה שהיה מתנבא וזהו שמעיה שאמר לעיל ולקמן מוכיח ויתר דברי אביה ודרכיו ודבריו כתובין במדרש הנביא עדו ספרו היה נקרא מדרש : שלש שנים מלך בירושלם · ולא יותר דמוכיח במלכים ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא מלך יהודה נמצא שאפילו ג' שנים שלמים לא מלך : מיכיהו בת אוריאל · ולמעלה קורא לה שם אחר מעכה בת אבישלום ובמלכים כתי' כמו כן מעכה בת אבישלום מיכהו בת אוריאל היה שמה וכאן קורא אותה כן לפי שהוא ספר הייחס של יהודה ובמלכים שהוא ספר מלכי ישראל ויהודה קראה בשם כנוית מעכה בת אבישלום ולפיכך כינו שמה משם גמור שלה מיכיהו מעכה ושם אביה אוריאל אבישלום לפי שעל שם כלתה נקראת שהיתה אשת חיל גברתנית ככתוב וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה ומשום כבודה של כלתה קוראה לחמותה על שם כלתה כך מפורש בירושלמי והמסורת הזה תקח בידך בשם רבינו אלעזר וכן אמר לי בשם אביו וכן מצאתי בפירוש אביו בכל מקום שהוסיף וי"ו בשם אשה זו משום שנא' כמו עתליה עתליהו מולכת על הארץ כי אשת חיל היתה וכן יכליה יכליהו לפי שהיתה גברתנית כי אמציה בעלה נס לכישה ויהי שם חמש עשרה שנה עד שמת והיא שפטה את העם כל אותן ט"ו השנים וסוב כשמת המליכו את בנו עזיהו אחריו בן שש עשרה שנה : ויקם אביה · שהלך אביה למלחמה על ירבעם במחנה של ירבעם בהר אפרים : ברית מלח · בקיום ואמונה · ועתה ויקם ירבעם עבד שלמה וגו' ועל זאת יש בזיון גדול : ויקבצו עליו אנשים ריקים · רשעים : ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב : ולפי שמצאו בו שפלות ורכיכות לבב התאמצו עליו · נער אף על פי שהיה בן מ"א שנה כשמלך קוראו נער ופיר' לעיל על שלמה : כעמי הארצות · כל הרוצה לבוא ולמלא ידיו להיות כהן לעגל זהב יביא עמו פר בן בקר ואילים שבעה ויקבלוהו והיה כהן ללא אלהים : למלא ידו · להבדיל בין טמאה לטהרה דוגמ' למשחה בהם ולמלא בם את ידם : והלוים

בבקר בבקר ל״ג בקריאה וסימ׳ וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו· והקטר עליו אהרן קטרת סמים· והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר· והאש על המזבח תוקד בו לא
הכבה· מדוע אתה ככה דל בן המלך· סדי עברו יקח אתכם· י״י אלהים נתן לי לשון למודים· וכבש בן שנתו תמים העשה עליו· ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית·
יעשו את הכבש ואת המנחה· י״י צדיק בקרבה· ולעמוד בבקר בבקר· ומקטירים ליי׳ עולות בבקר בבקר· על יי׳ לא׳ בקריאה וסימ׳ ובקר וראיתם את כבוד יי׳· בתת יי׳ לכם

ואנחנו יהוה אלהינו ולא עזבנהו וכהנים משרתים
ליהוה בני אהרן והלוים במלאכת: ומקטרים
ליהוה עלות בבקר בבקר ובערב בערב וקטרת
סמים ומערכת לחם על השלחן הטהור ומנורת
הזהב ונרתיה לבער בערב בערב כי שמרים
אנחנו את משמרת יהוה אלהינו ואתם עזבתם
אתו: והנה עמנו בראש האלהים וכהניו וחצצרות
התרועה להריע עליכם בני ישראל אל תלחמו
עם יהוה אלהי אבתיכם כי לא תצליחו: וירבעם
הסב את המארב לבוא מאחריהם ויהיו לפני
יהודה והמארב מאחריהם: ויפנו יהודה והנה
להם המלחמה פנים ואחור ויצעקו ליהוה והכהנים
מחצצרים בחצצרות: ויריעו איש יהודה ויהי
בהריע איש יהודה והאלהים נגף את ירבעם וכל
ישראל לפני אביהו ויהודה: וינוסו בני ישראל
מפני יהודה ויתנם אלהים בידם: ויכו בהם אביה
ועמו מכה רבה ויפלו חללים מישראל חמש
מאות אלף איש בחור: ויכנעו בני ישראל בעת
ההיא ויאמצו בני יהודה כי נשענו על יהוה אלהי
אבותיהם: וירדף אביה אחרי ירבעם וילכד ממנו
ערים את בית אל ואת בנותיה ואת ישנה ואת
בנותיה ואת עפרין ובנתיה: ולא עצר כח ירבעם
עוד בימי אביהו ויגפהו יהוה וימת:
ויתחזק אביהו וישא לו
נשים ארבע עשרה ויולד עשרים ושנים בנים
ושש עשרה בנות: ויתר דברי אביה ודרכיו
יד ודבריו כתובים במדרש הנביא עדו: וישכב
אביה עם אבתיו ויקברו אתו בעיר דויד וימלך
אסא בנו תחתיו בימיו שקטה הארץ עשר שנים:
ויעש אסא הטוב והישר
בעיני יהוה אלהיו: ויסר את מזבחות הנכר
והבמות וישבר את המצבות ויגדע את האשרים:
ויאמר ליהודה לדרוש את יהוה אלהי אבותיהם
ולעשות התורה והמצוה: ויסר מכל ערי יהודה
את הבמות ואת החמנים ותשקט הממלכה לפניו
: ויבן ערי מצורה ביהודה כי שקטה הארץ ואין
עמו מלחמה בשנים האלה כי הניח יהוה לו:
ויאמר ליהודה נבנה את הערים האלה ונסב
חומה ומגדלים דלתים ובריחים עודנו הארץ
לפנינו כי דרשנו את יהוה אלהינו דרשנו וינח
לנו מסביב ויבנו ויצליחו:
ויהי לאסא חיל נשא צנה ורמח מיהודה שלש
מאות אלף ומבנימן נשאי מגן ודרכי קשת מאתים
ושמונים אלף כל אלה גבורי חיל: ויצא אליהם
זרח הכושי בחיל אלף אלפים ומרכבות שלש
מאות ויבא עד מרשה: ויצא אסא לפניו ויערכו
מלחמה בגיא צפתה למרשה: ויקרא אסא אל
יהוה אלהיו ויאמר יהוה אין עמך לעזר בין רב
לאין כח עזרנו יהוה אלהינו כי עליך נשענו
ובשמך באנו על ההמון הזה יהוה אלהינו אתה
אל יעצר עמך אנוש: ויגף יהוה
את הכושים לפני אסא ולפני יהודה וינסו
הכושים: וירדפם אסא והעם אשר עמו עד לגרר
ויפל מכושים לאין להם מחיה כי נשברו לפני
יהוה ולפני מחנהו וישאו שלל הרבה מאד: ויכו
את כל הערים סביבות גרר כי היה פחד יהוה
עליהם ויבזו את כל הערים כי בזה רבה היתה
בהם: וגם אהלי מקנה הכו וישבו צאן לרב
וגמלים וישבו ירושלם: ועזריהו
בן עודד היתה עליו רוח אלהים: ויצא לפני אסא טו
ויאמר לו שמעוני אסא וכל יהודה ובנימן יהוה
עמכם בהיותכם עמו ואם תדרשהו ימצא לכם
ואם תעזבהו יעזב אתכם: וימים רבים לישראל
ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה:
וישב בצר לו על יהוה אלהי ישראל ויבקשהו
וימצא להם: ובעתים ההם אין שלום ליוצא ולבא
כי מהומות רבות על כל ישבי הארצות:

בערב בשר לאכול· לכן אתה וכל עדתך הנועדים· אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה· ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא· והנביא ההוא או חלם החלום ההוא
מרת נפש ותתפלל· ויחפאו בני ישראל דברים· לא יוסיף עוד שאר

רשי

והלוים במלאכת· כלומר במלאכתם זה לשיר וזה לשוער וכל איש למלאכתו כאשר הכין דוד: ולא עצר כח וגו׳ ויגפהו יי׳· לירבעם: וימת· לא שמת מיד אלא הולך וחסר כחו במלחמות ובכד״ר מפורש ויגפהו יי׳ לאביה: ויאמר ליהודה לדרוש· ולא כעשר שבטים שדרשו לאלהים אחרים חדשים מקרוב באו ולא אלהי אבותם לא דרשו: עודנו הארץ לפנינו· בעוד שהמלכות נכונה לפנינו שאם נצרכנו להם יהיו לנו למנוס וכל זה היה בעשר שנים שכתוב בימיו שקטה הארץ ולאחר אותן עשר שנים היתה מלחמה בינו ובין בעשא כל ימיהם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא וח׳ שנים היה שלום ביניהם וכן מוכיח אף כאן אין עמו מלחמה בשנים האלה אבל בשנים אחרים היתה עמו מלחמה ולמטה כתיב ומלחמ׳ לא היתה עד שנת לה׳ למלכות אסא אבל יכולים אנו לפרש אותה מלחמה שהיתה לו עם הכושים לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכותו אבל זה קשה לי שכתוב למטה בשנת לו׳ למלכות אסא עלה בעשא וגו׳ עד נסכלת על זאת כי מעתה יהיו לך מלחמות משמע שקודם לכן לא היו לו מלחמו׳ והוא לאחר כן כי אם ב׳ שנים ובמלכים כתיב ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ובסדר עולם מפרש היטב: כי דרשנו את יי׳ אלהינו דרשנו וגו׳· לפי שדרשנוהו הניח לנו מסביב: ויבנו ערים ויצליחו· ודוגמ׳ לעיל וברחות יי׳ כי נכנעו וגו׳: אין עמך לעזור· כלומר אעפ״י שאנו מעטים והם רבים כחול הים ואין כח לנו בפניהם עמך לעזור בין רב לאין כח כלומר כי ידוע שיש לך כח לעזור לפיכך עזרינו יי׳ אלהינו כי עליך נשענו: אל יעצר עמך אנוש· אל יהיה לאויבינו לאותו אנוש כי אנוש אנוש מושל עוצר ידי עמך כנרך לנצחינו שלא יאמר נצחנו אלהיהם· ד״א מפי הרב אל יהי לנו אנו שאנו אנושים עוצר יד מלנצחם דוגמ׳ ועצר את השמים כי יעצר עצר יי׳ אם תעצרני: וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת· עד שבאת אתה: וללא כהן מורה· שאין מי ששואל להם שום דבר תורה משום הכי לא יורו אתכם הכהנים: וישב בצר לו· על יי׳ אלהי ישראל כלומר עתה כשבאת צרה להם בקשו על יי׳ אלהי ישראל ויבקשהו לפיכך וימצא להם המצוי והושיעכם בכל אשר הלכתם: ובעתים ההם אין שלום· באותן הימים רבים לישראל ללא אלהי אמת: אין שלום ליוצא ולבא וגו׳· ברחבעם כתיב עליו עלה שישק מלך מצרים על ירושלם כי מעלו ביי׳ וכל הפר׳ ואף לאביה היו מהומות רבות: וכתתו

ישראל· וכי׳ הגבר הלוים על י״ לשרתו· או תתענג על י״ והרכבתיך· לכן כה אמר י״ הנני פקד· השבירוהו כי על י״ הגדיל· ונשמד מואב מעם· כמך יצא חשב על י״
רעה· הלוא הכושים והלובים· ובעת ההיא בא חנני· ויכנעו בני ישראל בעת ההוא· וישב בצר לו על י״ דדה· כי בשובכם על י״· ועתה הדברו עבדיו דדה· יתיצבו מלכי
ארץ ורוזנים· ישעו ואין מושיע· והתענג על י״ ויתן לך· גול על י״ דרכך· השלך על י״ יהבך· אשרי שאל יעקב בעזרו שברו· ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על

וכתתו גוי בגוי ועיר בעיר כי אלהים הממם בכל־ ל׳ · ל׳
צרה׃ ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר
לפעלתכם׃ וכשמע אסא ל׳ · ב׳ רפ׳ ל׳ רפ
הדברים האלה והנבואה עדד הנביא התחזק
ויעבר השקוצים מכל־ארץ יהודה ובנימן ומן־ ט׳ · ג׳
הערים אשר לכד מהר אפרים ויחדש את־מזבח ל׳
יהוה אשר לפני אולם יהוה׃ ויקבץ את־כל־יהודה
ובנימן והגרים עמהם מאפרים ומנשה ומשמעון ד׳ · ל׳
כי־נפלו עליו מישראל לרב בראתם כי־יהוה ג׳ · ה׳
אלהיו עמו׃ ויקבצו
ירושלם בחדש השלישי לשנת חמש־עשרה
למלכות אסא׃ ויזבחו ליהוה ביום ההוא מן־
השלל הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת
אלפים׃ ויבאו בברית לדרוש את־יהוה אלהי ה׳ תנס׳
אבתיהם בכל־לבבם ובכל־נפשם׃ וכל אשר לא־
ידרש ליהוה אלהי־ישראל יומת למן־קטן ועד־ ל׳ · ל׳
גדול למאיש ועד־אשה׃ וישבעו ליהוה בקול ג׳ · יד כפו׳ ועד ועד
גדול ובתרועה ובחצצרות ובשופרות׃ וישמחו
כל־יהודה על־השבועה כי בכל־לבבם נשבעו ב׳
ובכל־רצונם בקשהו וימצא להם וינח יהוה להם ז׳ · ו׳
מסביב׃ וגם־מעכה אם אסא המלך הסירה ג׳ לפ בכי׳ · ל׳
מגבירה אשר־עשתה לאשרה מפלצת ויכרת ל׳
אסא את־מפלצתה וידק וישרף בנחל קדרון׃
והבמות לא־סרו מישראל רק לבב־אסא היה
שלם כל־ימיו׃ ויבא את־קדשי אביו וקדשיו בית כ״א · ל׳ · ות
האלהים כסף וזהב וכלים׃ ומלחמה לא היתה עד ד׳
שנת־שלשים וחמש למלכות אסא׃
יז בשנת שלשים ושש למלכות
אסא עלה בעשא מלך־ישראל על־יהודה ויבן את־
הרמה לבלתי תת יוצא ובא לאסא מלך יהודה׃ ב׳
ויצא אסא כסף וזהב מאצרות בית יהוה ובית יג חס׳ · ג׳
המלך וישלח אל־בן־הדד מלך ארם היושב
בדרמשק לאמר׃ ברית ביני ובינך ובין אבי ובין ג׳ פסו׳ דמיין
אביך הנה שלחתי לך כסף וזהב לך הפר בריתך
את־בעשא מלך ישראל ויעלה מעלי׃ וישמע בן־ ג׳ רפין
הדד אל־המלך אסא וישלח את־שרי החילים
אשר־לו אל־ערי ישראל ויכו את־עיון ואת־דן ל׳
ואת אבל מים ואת כל־מסכנות ערי נפתלי׃
ויהי כשמע בעשא ויחדל מבנות את־הרמה
וישבת את־מלאכתו׃ ואסא ג׳
המלך לקח את־כל־יהודה וישאו את־אבני הרמה ח״ג
ואת־עציה אשר בנה בעשא ויבן בהם את־גבע
ואת־המצפה׃ ובעת ההיא בא ה׳
חנני הראה אל־אסא מלך יהודה ויאמר אליו ח׳ פסו׳ דמיין חל על על
בהשענך על־מלך ארם ולא נשענת על־יהוה ל׳ · ט׳ · לב׳
אלהיך על־כן נמלט חיל מלך־ארם מידך׃ הלא
הכושים והלובים היו לחיל לרב לרכב ולפרשים
להרבה מאד ובהשענך על־יהוה נתנם בידך׃ כי ג׳ · ל׳ · לח׳
יהוה עיניו משטטות בכל־הארץ להתחזק עם־ ל׳
לבבם שלם אליו נסכלת על־זאת כי מעתה יש ל׳ וח׳
עמך מלחמות׃ ויכעס אסא אל־הראה ויתנהו ב׳ הרבה
בית המהפכת כי־בזעף עמו על־זאת וירצץ אסא ל׳ · ל׳
מן־העם בעת ההיא׃ והנה דברי אסא הראשונים ל׳ וח׳ תכת דברי׳ ל׳ מ׳ ל׳
והאחרונים הנם כתובים על־ספר המלכים ליהודה
וישראל׃ ויחלא אסא בשנת שלושים ותשע לג׳ · ל׳ · לח׳
למלכותו ברגליו עד־למעלה חליו וגם־בחליו לא־
דרש את־יהוה כי ברפאים׃ וישכב אסא עם־
אבתיו וימת בשנת ארבעים ואחת למלכו׃
ויקברהו בקברתיו אשר כרה־לו בעיר דויד ב׳ יתר מלרע
וישכיבהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים ל׳ · ל׳ · ל׳
מרקחים במרקחת מעשה וישרפו־לו שרפה ל׳ · ל׳ · י׳
גדולה עד־למאד׃ ל׳ וח׳ למאוד

יי׳· וחברו ב בפסוק· רחב נפש יגרה מדון· וב׳ ועל י״ וס׳ ראשיה בשחד ישפטו· אולת אד׳ תסלף דרכו׃ ויבא בא׳ וסי׳ נמס׳ בסדר ויקהל׃ וזתה ד׳ קמצין בקרי׳ וסי׳ נמס׳ בישע׳ סימן
יד׃ ויצא י״ג חס׳ בקריא׳ וסי׳ נמס׳ בסדר ויקח קרח׃ ביני ובינך ג׳ פסוקי׳ אית בהון ביני ובינך ובין ובין וסי׳ ויאמ׳ אברם אל לוט אל נא תהי מריבה· ויאמ׳ יהונתן לדוד לך לשלום·
ברית ביני ובינך ובין אבי ובין אביך דאסא דדה׳· אנ״ד׃ ויעלה ג׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ ברית ביני ובינך ובין אבי דמלכים· וחברו דסיפרא ברית ביני ובינך׳ דרוש נא בעדינו
את׃ להרבה ג׳ וסימ׳ ובכל עיר ועיר· ובין עשרת ימים בכל יין להרבה׳ הלא הכושים והלובים׃ ויכעס ב׳ וסימ׳ ויסר לו ויכעס הרבה וילעג׳ ויכעס אסא אל הראה׃

רשי

וכתתו גוי בגוי· דוגמ׳ ויכוס ויכתוס׃ ואתם חזקו· לדרוש באלהים׃ ויזבחו ליי׳ ביום שהוא מן השלל הביאו· פתרו׳ ומן השלל שהביאו זבחו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים ששבו ומתכו שהביאו כדלמעלה וגם אהלי מקנה הביאו וישבו צאן לרוב וגו׳· ד״א נראה לי ויזבחו ליי׳ ביום ההוא שנבח ובא בשלום בירושלם מן השלל הביאו כלומר מן השלל אשר הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים׃ וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה· לפי שעשת לאשרה מפלצת מפליא ליצנותא זכרות עשתה לה לבלם והיתה נבעלת לו׃ והבמות לא סרו· במות יחיד שהורגלו להקריב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית והיו עונשי׳ עליהם כרת׃ ומלחמה לא היתה וגו׳· תניא בסדר עולם בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא איפשר לומר כן והלא מת כבר בעשא בשנת כ״ו למלכות אסא כדכתיב במלכים בשנת כ״ו לאסא מלך אלה בן בעשא אלא מה ת״ל בשנת ל״ו למלך אסא כנגד ל״ו שנים שנתחתן שלמה בבת פרעה שהרי כתיב כן במלכים ויהי מקץ שלש שנים ויברחו שני עבדי׳ לשמעי ויכו המלך את בניהו ויכו ויפגע בו וכתיב בסמוך ויתחתן שלמה בבת פרעה כלומר מיד אחר ג׳ שנים ובשנת ד׳ לקחה והוא מלך מ׳ שנים נמצא שהיתה עמו ל״ו שנים וכנגדן ל״ו שנים שנגזרה גזירה על מלכי ארם להיות שוטנים על ישראל ובאחרונה ליפול ביד בני דוד לכך נאמר בשנת ל״ו למלך אסא ובשנת י״ו למלכותו מאחר שנפל זרח הכושי בידו היא שנת ל״ו משמת שלמה

בשנת י״ו לאסא כרתו ברית מלך ישר׳ ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקלקל אסא שנאמר ויוצא אסא כסף וזהב לאמר כרות ברית ביני ובינך׃ וישמע בן הדד· ולא פסקו מלכי ארם מלהיות שוטנים לישר׳ עד שמת אחז ובשנת ג׳ לאחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באחז ולא היה זכות באחז שיפלו בידו ונפלו שניהם ביד תגלת פלאסר מלך אשור בדרמשק ובמלכים כתיב דמשק ובפסוק אחר דו משק וכולו אחד הוא ודוגמ׳ סוטשבט סרביט׃ על כן נמלט· שלא יכולת לו למה שלא הבטחת בהקב״ה כי אם בטחת בהקב״ה כששבעו וכרתו ברית יחד מלך ישראל ומלך ארם עליך כאשר בטחת בו כשבאו עליך הכושים לא נמלטו מידך והיית נוצח לכולם ואף לא היית מאבד ממונך שנתת לו כדי להפר בריתו עם בעשא· ועתה שלא בטחת בהקב״ה אבדת ממונך וגם מלך ארם נמלט מידך׃ בית המהפכת· בית הסוהר שעשוי מלאכת המהפכת גוולפט בלשון אשכנז׃ עד למעלה חליו· כשח שברגליו עלה מכף רגלו עד קדקדו׃ וזנים· מיני בשמים הם והבשמי׳ היו מרוקחי׳ במרקחות מעשה רוקח מרקחת וזה פתרו׳ מרוקחים במעשה רוקח׃ וישרפו לו שרפה גדולה׳ שרפו לו בשמים טובים לאפר ואותו אפר זורו עליו ויום מפרשין כמו ששורפין על המלכים ומהו שורפים וכו׳ ועוקרין על המלכים׃ כדרכי

וטוב ז׳ בקריאה וסימ׳ ויצמח יי׳ אלהים מן האדמה כל עץ· לא תחוס עינך עליו ובערת· בכל הדרך אשר צוה· וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים· ויאמר נא אדונינו עבדיך· ויהי בהיות רוח אלהים אל שאול· יקרא אכיש אל דוד ויאמר· עודנו מדבר והנה יונתן· מקיל מפלתו הרעשתי· ועמהם הלוים שמעיהו· יגיע כפיך כי תאכל· כל ימי עני רעים· תאות אדם חסדו· ויצא המן ביום ההוא· ומתוק האור וטוב לעינים· וטוב לא יהיה לרשע· וטוב משניהם את אשר עדן לא היה אשר לא ראה: ויתן

יז וימלך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על־
ישראל: ויתן־חיל בכל־ערי יהודה הבצרות ויתן
נציבים בארץ יהודה ובערי אפרים אשר לכד אסא
אביו: ויהי יהוה עם־יהושפט כי הלך בדרכי דויד
אביו הראשנים ולא דרש לבעלים: כי לאלהי
אביו דרש ובמצותיו הלך ולא כמעשה ישראל:
ויכן יהוה את־הממלכה בידו ויתנו כל־יהודה
מנחה ליהושפט ויהי־לו עשר־וכבוד לרב: ויגבה
לבו בדרכי יהוה ועוד הסיר את־הבמות ואת־
האשרים מיהודה: ובשנת
שלוש למלכו שלח לשריו לבן־חיל ולעבדיה
ולזכריה ולנתנאל ולמיכיהו ללמד בערי יהודה:
ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו ועשהאל
ושמרימות ויהונתן ואדניהו וטוביהו וטוב אדוניה (וסמירמות ק׳)
הלוים ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים: וילמדו
ביהודה ועמהם ספר תורת יהוה ויסבו בכל־ערי
יהודה וילמדו בעם: ויהי פחד יהוה על כל־
ממלכות הארצות אשר סביבות יהודה ולא נלחמו
עם־יהושפט: ומן־פלשתים מביאים ליהושפט
מנחה וכסף משא גם הערביאים מביאים לו צאן
אילים שבעת אלפים ושבע מאות ותישים שבעת
אלפים ושבע מאות: ויהי יהושפט
הלך וגדל עד־למעלה ויבן ביהודה בירניות וערי
מסכנות: ומלאכה רבה היה לו בערי יהודה
ואנשי מלחמה גבורי חיל בירושלם: ואלה
פקדתם לבית אבותיהם ליהודה שרי אלפים
עדנה השר ועמו גבורי חיל שלש מאות אלף:

ועל־ידו יהוחנן השר ועמו
מאתים ושמונים אלף: ועל־ידו
עמסיה בן־זכרי המתנדב ליהוה ועמו מאתים
אלף גבור חיל: ומן־בנימן
גבור חיל אלידע ועמו נשקי־קשת ומגן מאתים
אלף: ועל־ידו יהוזבד
ועמו מאה־ושמונים אלף חלוצי צבא:
אלה המשרתים את־המלך מלבד
אשר־נתן המלך בערי המבצר בכל־יהודה:
יח ויהי ליהושפט עשר וכבוד
לרב ויתחתן לאחאב: וירד לקץ שנים אל־אחאב
לשמרון ויזבח־לו אחאב צאן ובקר לרב ולעם
אשר עמו ויסיתהו לעלות אל־רמת גלעד: ויאמר
אחאב מלך־ישראל אל־יהושפט מלך יהודה
התלך עמי רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך
וכעמך עמי ועמך במלחמה: ויאמר יהושפט אל־
מלך ישראל דרש־נא כיום את־דבר יהוה: ויקבץ
מלך־ישראל את־הנביאים ארבע מאות איש ויאמר
אלהם הנלך אל־רמת גלעד למלחמה אם־אחדל
ויאמרו עלה ויתן האלהים ביד המלך: ויאמר
יהושפט האין פה נביא ליהוה עוד ונדרשה
מאתו: ויאמר מלך־ישראל אל־יהושפט עוד
איש־אחד לדרש את־יהוה מאתו ואני ש
שנאתיהו כי־איננו מתנבא עלי לטובה כי כל־ימיו
לרעה הוא מיכיהו בן־ימלא ויאמר יהושפט
אל־יאמר המלך כן: ויקרא מלך ישראל
אל־סריס אחד ויאמר מהר מיכהו בן־ימלא: (מיכיהו ק׳) (ימלא ב׳ כתי׳ א׳ ובסי׳ מלכים כתי׳ ה)

יג רפין בקריאה וסימ׳ ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו· ויתן לך האלהים מטל השמים· ויתן לך את ברכת אברהם· יי׳ יחתו מריבו עלו· הלא קציר חטים היום· ויתן יי׳ גם את ישראל דשאול· ויאמר אמרי נא לשלמה דאבישג השונמית· ויתן את ישראל בגלל חטאת ירבעם בן נבט אשר החטיא· ויקבץ מלך ישראל את הנביאים דמלכים· וחברו דדה· ויחי ויתן לו מזהב שבא· והתענג על יי׳ ויתן לך· יסר בנך וינחך:

רשי

בדרכי דוד אביו הראשונים· ולא האחרונים שפשע במעשה בת שבע וגם השית אותו שטן למנות את ישראל ועיקר ויש מפרשים ראשונים ראשם לשלמה ורחבעם שלמה שנשיו הטו לבבו באחרית ימיו ובנה במה לכמוש תועבת מואב ולמולך שיקוץ בני עמון ורחבעם כתיב ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת יי׳ ולא כאביה שכתוב בו במלכים ולא היה לבו שלם עם יי׳ אלהיו ולא כאסא שלא נשען ביי׳ אלא כדוד אביו שלא היה לו אלא לב אחד לאביו שבשמים: ולא דרש לבעלים· כמעשה ישראל שבימיו כי אחאב היה בימיו שעבד את הבעלים הוא וישראל שבימיו: ויגבה לבו בדרכי יי׳· גבה לבו בדבר זה שלא הלך כי אם בדרכי יי׳ דוגמ׳ אשר נשאו לבו אתנה בחכמה: שלח לשריו לבן חיל· כך היה שמו ויש מפרשים שלא לשריו כל שר בן חיל וקשיא לו אם כן לא היה לו לומר אלא לעובדיה אלא ממה שאמר ולעובדיה מכלל לבן חיל שם אדם הוא: ללמד בערי יהודה· תורה ולהורות בני ישראל: ועמהם מן הלוים שמעיהו ונתניהו וגו׳· ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים כי על הכהנים והלוים ללמד ולהורות כדכתיב ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלוים והשרים הלכו עמהם לפי שלא ימרו את פיהם ולהכריחם לשמוע להם ולשמור לעשות כמצות השופטים דוגמ׳ שופטים ושטרי׳ תתן לך שפטו׳ לשפוט את העם ושטרים להכריחם לעשות צווי השופטים: ויהי פחד יי׳ על כל ממלכות הארצות· בזכות שלמדו תורה: וכסף משא· משאות של כסף דוגמ׳ היו נשאותיכם עומסות משא: ויהי יהושפט הולך וגדל· שלשה שנאמר בהם כלשון זה· יצחק שמואל יהושפט אבל משה דוד מרדכי נאמר בהם וגדול אבל יצחק שמואל ויהושפט כתוב בהם וגדל שאין נכון לומר וגדול בשמואל כתיב ויגדל הנער שמואל עם יי׳ וזהו לומר גדול עם יי׳ וכאן כמו כן גדל עד למעלה לכן לא הגון לומר גדול וכן ביצחק: בירניות· מגזירת בירה מגדלים גדולים לחוזק: וערי מסכנות· ערי אוצרות לתת בהם תבואה ויין ודגן: ועל ידו· אצלו· דוגמ׳ חלקת יואב על ידי: המתנדב ליי׳· דוגמ׳ המתנדבים בעם ברכו יי׳: וירד לקץ שנים· ובמלכים כתיב ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט וגו׳ בשנה השלישית משמלך את בן הדד: ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד· כמו שכתוב בספר מלכים הידעתם כי לנו רמות גלעד כי כשהציב יעקב אבינו שם את הגל וקרא לו גלעד הוחזק בו ואבותינו לקחו גלעד והרמות משוכים ומוחזקי׳ אחרי העיר ואבותינו את בימי משה כשתפשו גלעד שתקו אז מלקחת אותה כי לא חששו בהם או שמא בימי משה לקחוה ואחרי כן לקחוה האומות מיד ישראל ושלמה הם: דרש נא כיום את דבר יי׳· ולא מנביאי הבעלי׳ אשר אתה בוטח בהם: ויקבץ מלך ישראל את הנביאים ארבע מאות· וכולם נביאי אמת היו כי מה שאמרו יהושפט קבץ לו וכן מוכיח בסמוך ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו וגו׳ עד והייתי לרוח שקר בפי כל נביאיו שאומר להם לאמר לאחאב עלה ויתן האלהים ביד המלך מכלל שהיו נביאי יי׳ שלא היו מתנבאים אלא דבר יי׳ שאם היו נביאי שקר אין הפתוי נופל עליהם שלא היו מתנבאים אלא מה שהיו בודים מלבן ועוד שאמר יהושפט שוב האין פה נביא ליי׳ עוד ודאי יודע אני שהם נביאי יי׳ אלא מקובלני מבית אבי אבא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד ולשון אחד והללו כולם מתנבאים עלה והצלח: כי כל ימיו לרעה· כי זהו שאמר יען אשר שלחת איש חרמי וגו׳: מהר מיכהו· כתיב חסר יו״ד משום בזיון כינה לו שם אחר מיכהו: מלובשים

באחד ז"ב פתחין בקריאה וסימ' הן האדם היה כאחד ממנו · דן ידין עמו · וחליתי והייתי כאחד האדם · וחברו אם אסור יאסרוני · ויואל הלוי לשבת את האיש · גם את הארי גם את הדוב · ועשהאל קל ברגליו · אוכל על שלחני כאחד מבני המלך · כאחד הנבלים · וארך כאחד דהלקים · על ירושלם ידו גורל · אשר תלך לקרוא למיכיהו דדה' · וחד וכאחד השרים תפלו: לאלה ה' בקריאה וסימ' ולבנותי מה אעשה לאלה היום או · לאלה תחלק הארץ בנחלה · ויאמר ראיתי כל ישראל נפצים על הרי' דמלכ' ·

ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים איש
על כסאו מלבשים בגדים ויושבים בגרן פתח
שער שמרון וכל הנביאים מתנבאים לפניהם:
ויעש לו צדקיהו בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה
אמר יהוה באלה תנגח את ארם עד כלותם: וכל
הנביאים נבאים כן לאמר עלה רמת גלעד והצלח
ונתן יהוה ביד המלך: והמלאך אשר הלך לקרא
למיכיהו דבר אליו לאמר הנה דברי הנביאים פה
אחד טוב אל המלך ויהי נא דברך כאחד מהם
ודברת טוב: ויאמר מיכיהו חי יהוה כי את אשר
יאמר אלהי אתו אדבר: ויבא אל המלך ויאמר
המלך אליו מיכה הנלך אל רמת גלעד למלחמה
אם אחדל ויאמר עלו והצליחו וינתנו בידכם:
ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך
אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יהוה: ויאמר
ראיתי את כל ישראל נפוצים על ההרים כצאן
אשר אין להן רעה ויאמר יהוה לא אדנים לאלה
ישובו איש לביתו בשלום: ויאמר מלך ישראל
אל יהושפט הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי
טוב כי אם לרע: ויאמר לכן
שמעו דבר יהוה ראיתי את יהוה יושב על כסאו
וכל צבא השמים עמדים על ימינו ושמאלו:
ויאמר יהוה מי יפתה את אחאב מלך ישראל
ויעל ויפל ברמת גלעד ויאמר זה אמר ככה וזה
אמר ככה: ויצא הרוח ויעמד לפני יהוה ויאמר אני
אפתנו ויאמר יהוה אליו במה: ויאמר אצא והייתי
לרוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם
תוכל צא ועשה כן: ועתה הנה נתן יהוה רוח שקר
בפי נביאיך אלה ויהוה דבר עליך רעה: ויגש
צדקיהו בן כנענה ויך את מיכיהו על הלחי ויאמר
אי זה הדרך עבר רוח יהוה מאתי לדבר אתך:
ויאמר מיכיהו הנך ראה ביום ההוא אשר תבוא
חדר בחדר להחבא: ויאמר מלך ישראל קחו את
מיכיהו והשיבהו אל אמון שר העיר ואל יואש
בן המלך: ואמרתם כה אמר המלך שימו זה בית
הכלא והאכלהו לחם לחץ ומים לחץ עד שובי
בשלום: ויאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום
לא דבר יהוה בי ויאמר שמעו עמים כלם: ויעל
מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה אל רמת
גלעד: ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש
ובוא במלחמה ואתה לבש בגדיך ויתחפש מלך
ישראל ויבאו במלחמה: ומלך ארם צוה את שרי
הרכב אשר לו לאמר לא תלחמו את הקטן את
הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו: ויהי כראות
שרי הרכב את יהושפט והמה אמרו מלך ישראל
הוא ויסבו עליו להלחם ויזעק יהושפט ויהוה
עזרו ויסיתם אלהים ממנו: ויהי כראות שרי הרכב
כי לא היה מלך ישראל וישובו מאחריו:

וחברו דד"ה · אל תטיפו יטיפון לאלה: ויעל ז' רפין בקריאה וסימ' נטה ידך על ארץ מצרים בארבה · ויאמר ארונה אל המלך · כי איש מבית ישראל · כה אמר כורש · וחברו · מי יפתה את אחאב · וחברו דד"ה: לדבר אותך סימן כל דסמ' לדבור אתו אתך אתם דגש בב"ש רפין אותו אותך אותם וסימ' ותהר ותלד שרה לאברהם · וידבר משה ואלעזר הכהן · ויגש צדקיה בן כנענה דמלכים · וחברו דספר' · ודברתי משפטי אותם · רוח כלא מאלה יבא לי · אלכה לי אל הגדולים · צדיק אתה יי' כי אריב · הלוך אל בית הרכבים · וכל דבור דיחזקאל דכו' ·

רשי

מלובשים בגדים. בגדי מלכותו: ויושבים בגורן פתח שער שמרון. בא להודיענו כי כשהתנבאו הנביאים לפניהם היו יושבים חוץ לעיר ושם באו מרגלים של מלך ארם ושמעו שהודיע למלך ישראל שהוא לבדו יפול במלחמה והוא שצוה מלך ארם לחיילותיו לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו לקיים דברי מיכיהו לפיכך כתיב בגורן שהיה מקום מרגלים לרגל אבל אם היו עומדים בתוך העיר לא היו המרגלים של מלך ארם יכולים לבוא שמא ירגישו בהם שהם מרגלים אבל כשהם חוץ לעיר אפילו ירגישו בהם וידעו כי מרגלים הם יכולים הם לומר למקום אחר אנו הולכי' מה שקרבנו פה אל הגורן בשביל שרגם גדול וקבוץ חיילות הנה פתח העיר תמהנו ופנינו מן הדרך לראות מה זה והמרגלים הם הודיעו למלך ארם והוא צוה שלא להרוג שום ארם כי אם מלך ישראל לבדו שאם לא כן מה עלה בלבו שצוה שלא להרוג מישראל רק המלך לבדו אלא מרגלים היו לו ושמעו את מיכיהו אומר ראיתי את כל ישראל נפוצים וגו' ויאמר ה' לא אדנים לאלה סימן שיהרג המלך אבל ישראל ישובו איש לביתו לשלום ושמעו את זה שאמר אם שוב תשוב בשלום הכל שמעו המרגלי' והגידו למלך ארם ולכן צוה מלך ארם לעשות כדבר מיכיהו להרוג המלך לבדו: עלו והצליחו ויתנו בידכם. כלומר הלואי שתצליחו ויתנו בידכם: נפוצים על ההרים. כי כשבורחים מן המלחמה בורחים על ההרים לבית מנוס כמו והנשארים הרה נסו ועוד שהמלחמה היתה ברמות גלעד מקום הרים וגבעות: ויאמר ה' לא אדנים לאלה. לפיכך נפוצים כצאן על ההרים שאין להם רועה שמלכם יהרג: ישובו איש לביתו בשלום. שאחאב לבדו יהרג אבל שאר ישראל ישובו איש לביתו לשלום כאשר צוה ארם לעמו: וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו. אלו מלאכי השרת העומדי' לפניו: ויצא הרוח. פתרו' ויצא המלאך שהרי אומר לעיל וכל צבא השמים וגו' ועתה יצא אחד מן המלאכים ויאמר אני אפתנו כדאמ' עושה מלאכיו רוחות ולפיכך קרוי ואמר לעיל וכל צבא השמים עומדי' שאל תתמה כשתאמר ויצא הרוח מי הוא ומהיכן יצא כשאמר וכל צבא השמים עומדי' כדי להודיע מהיכן יצא משאר הרוחות העומדים עליו. ורבותינו פירשו זהו רוחו של נבות: בפי כל נביאיו. שישים דבר בפיהם לאמר עלה והצלח ועלה ויפל מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מתנבאים כי אם מה ששים השם בפיהם: תפתה וגם תוכל. לפי שיש מפתה הבא לפתות חבירו פעמים שהמפותה מבין שזה רוצה לפתותו והוא נזהר ואינו שומע להתפתות אבל באחאב תפתה וגם תוכל: הנך רואה. שיהרג אחאב: שימו זה בית הכלא. ואע"פ שלא ראינו שנתנו קודם לכן בבית הכלא אלא מתוך שאמר והשיבהו תוכל לומר שנתנו קודם לכן בבית הכלא ואם תרצה לומר שלא נתנוהו קודם לכן מעולם לא תקשי לך והשיבהו כי כן דרך המקראות כמו ישובו רשעים לשאולה וכן הרבה: לחם לחץ ומים לחץ. דוגמ' בישעיה לחם צר ומים לחץ: התחפש ובא. פתרו' צריך אני להתנכר ולהתחפש בבגדים אחרים שלא יכירוני שאני מלך ישראל כי חושש לדברי מיכיהו שאמר לו אם שוב תשוב בשלום וגו' ואמר ליהושפט אני רוצה להשתנות עצמי ולבוא במלחמה שיש לי לחוש שמא שמעו ארמים מה שאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום ולא יסבו להלחם כי אם עלי: ואתה לבש בגדיך. תכשיטי מלכות ושריונות וכלי מלחמה של מלכות כי אין לחוש בדברי הנביא כי אם מלך ישראל לבדו כי כן הגידו מרגלים שלו דברי מיכיהו: ויזעק יהושפט. אחר בני דגלו וחיילותיו שיבאו לעזור לו כמו אות אריה שבדגלו או דגל בני יהודה וכן מנהג כשנלחמים שני גדודים מכנה כל גדוד וגדוד שם אחד לסימ' לדגלו לצורך הגדוד שאם יתפרדו איש מעל אחיו או יתערבו הגדודי' זה בזה יצעקו כל גדוד וגדוד שם סימן שלו ויכירו בקול הסימן ויתקבצו כולם יחד ויהיו באגודה אחת כבראשונה ולא שצעק לאלהיו וכן מוכיח במלכים ויזעק יהושפט ולא נאמר לשם וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו אך כתיב שם ויהי כראות שרי הרכב כי לא היה מלך ישראל שהכירו והבינו מיד כשיצעק אחר הסימן של דגלו כדמפר' כמו שהכירוהו וישובו מעליו כשווי מלך ארם ומיי' הוא שהכירוהו: ואים

אל פניו ה׳ בקריאה וסימ׳ ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו ב׳ בפסוק׳ ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו׳ ויפל יואב אל פניו׳ ויצא אל פני יהוא׳ הן יקטלני לו איחל׃ השפטים ד׳ בקריאה וסי׳ ודרשו השפטים היטב והנה עד שקר׳ כי לא נעשה כפסח הזה סימ׳ ויאמר אל השפטים ראו מה אתם׳ ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב׃ ויהי השפטים׃ חכריהו ב׳ וסימ׳ והנה אמריהו כהן הראש עליכם׳ ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו׳ וא׳ זכריהו ולמשלמיהו בנים׃ בבית יי׳ ט״ל וסימ׳ נמסר בתלים סימן

וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ וַיַּךְ אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין
הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן וַיֹּאמֶר לָרַכָּב הֲפֹךְ יָדְיךָ
וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַמַּחֲנֶה כִּי הָחֳלֵיתִי׃ וַתַּעַל
הַמִּלְחָמָה בַּיּוֹם הַהוּא וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָיָה מַעֲמִיד
בַּמֶּרְכָּבָה נֹכַח אֲרָם עַד־הָעָרֶב וַיָּמָת לְעֵת בּוֹא
יט הַשָּׁמֶשׁ׃ וַיָּשָׁב יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־בֵּיתוֹ
בְשָׁלוֹם לִירוּשָׁלָםִ׃ וַיֵּצֵא אֶל־פָּנָיו יֵהוּא בֶן־
חֲנָנִי הַחֹזֶה וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ יְהוֹשָׁפָט הֲלָרָשָׁע
לַעְזֹר וּלְשֹׂנְאֵי יְהוָה תֶּאֱהָב וּבָזֹאת עָלֶיךָ קֶּצֶף
מִלִּפְנֵי יְהוָה׃ אֲבָל דְּבָרִים טוֹבִים נִמְצְאוּ עִמָּךְ
כִּי־בִעַרְתָּ הָאֲשֵׁרוֹת מִן־הָאָרֶץ וַהֲכִינוֹתָ לְבָבְךָ
לִדְרֹשׁ הָאֱלֹהִים׃ וַיֵּשֶׁב יְהוֹשָׁפָט בִּירוּשָׁלָםִ וַיָּשָׁב
וַיֵּצֵא בָעָם מִבְּאֵר שֶׁבַע עַד־הַר אֶפְרַיִם וַיְשִׁיבֵם אֶל־
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם׃ וַיַּעֲמֵד שֹׁפְטִים בָּאָרֶץ
בְּכָל־עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת לְעִיר וָעִיר׃ וַיֹּאמֶר
אֶל־הַשֹּׁפְטִים רְאוּ מָה־אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם
תִּשְׁפְּטוּ כִּי לַיהוָה וְעִמָּכֶם בִּדְבַר מִשְׁפָּט׃ וְעַתָּה
יְהִי פַחַד־יְהוָה עֲלֵיכֶם שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ כִּי־אֵין עִם־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ עַוְלָה וּמַשֹּׂא פָנִים וּמִקַּח־שֹׁחַד׃ וְגַם
בִּירוּשָׁלַםִ הֶעֱמִיד יְהוֹשָׁפָט מִן־הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים
וּמֵרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּט יְהוָה וְלָרִיב
וַיָּשֻׁבוּ יְרוּשָׁלָםִ׃ וַיְצַו עֲלֵיהֶם לֵאמֹר כֹּה תַעֲשׂוּן
בְּיִרְאַת יְהוָה בֶּאֱמוּנָה וּבְלֵבָב שָׁלֵם׃ וְכָל־רִיב

אֲשֶׁר־יָבוֹא עֲלֵיכֶם מֵאֲחֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵיהֶם
בֵּין־דָּם לְדָם בֵּין־תּוֹרָה לְמִצְוָה לְחֻקִּים וּלְמִשְׁפָּטִים
וְהִזְהַרְתֶּם אֹתָם וְלֹא יֶאְשְׁמוּ לַיהוָה וְהָיָה־קֶצֶף
עֲלֵיכֶם וְעַל־אֲחֵיכֶם כֹּה תַעֲשׂוּן וְלֹא תֶאְשָׁמוּ׃
וְהִנֵּה אֲמַרְיָהוּ כֹהֵן הָרֹאשׁ עֲלֵיכֶם לְכֹל דְּבַר־יְהוָה
וּזְבַדְיָהוּ בֶן־יִשְׁמָעֵאל הַנָּגִיד לְבֵית־יְהוּדָה לְכֹל
דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְשֹׁטְרִים הַלְוִיִּם לִפְנֵיכֶם חִזְקוּ וַעֲשׂוּ
וִיהִי יְהוָה עִם־הַטּוֹב׃
כ וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ בְנֵי־מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן וְעִמָּהֶם
מֵהָעַמּוֹנִים עַל־יְהוֹשָׁפָט לַמִּלְחָמָה׃ וַיָּבֹאוּ
וַיַּגִּידוּ לִיהוֹשָׁפָט לֵאמֹר בָּא עָלֶיךָ הָמוֹן רָב מֵעֵבֶר
לַיָּם מֵאֲרָם וְהִנָּם בְּחַצְצוֹן תָּמָר הִיא עֵין גֶּדִי׃
וַיִּרָא וַיִּתֵּן יְהוֹשָׁפָט אֶת־פָּנָיו לִדְרוֹשׁ לַיהוָה וַיִּקְרָא־
צוֹם עַל־כָּל־יְהוּדָה׃ וַיִּקָּבְצוּ יְהוּדָה לְבַקֵּשׁ מֵיְהוָה
גַּם מִכָּל־עָרֵי יְהוּדָה בָּאוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה׃ וַיַּעֲמֹד
יְהוֹשָׁפָט בִּקְהַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַםִ בְּבֵית יְהוָה לִפְנֵי
הֶחָצֵר הַחֲדָשָׁה׃ וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ הֲלֹא
אַתָּה־הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה מוֹשֵׁל בְּכֹל
מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וְאֵין עִמְּךָ
לְהִתְיַצֵּב׃ הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהֵינוּ הוֹרַשְׁתָּ אֶת־
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִלִּפְנֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
וַתִּתְּנָהּ לְזֶרַע אַבְרָהָם אֹהַבְךָ לְעוֹלָם׃

קל״ח ועיין במסורה רבתא בערך ארני מה דקשה לי על הא׳ מנ״נא׃ בשל י״ד מל׳ וסימ׳ נבס׳ במיכה סימן ה׳ וקהלת סי׳ י׳ עט מ״ה וקה״נא׃

רשי

ואיש משך בקשתו. איש ישראל מתכוין לירות במחנה ארם ובלא כוונתו׃ ויך את מלך ישראל׃ בין הדבקים ובין השרין. בין אותה רצועה שמדביקין הכובע שעל ראשו לשריון ואין לומר גוי היה כי לא נתכוון והלא מלך ארם צוה לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם מלך ישראל לבדו ואף לו לא נתכוון שהרי כתיב לתומו. אלא בעל כרחו יש לומר ישראל היה המורה ונתכוון לירות במחנה ארם ולפי תומו הכה את מלך ישראל׃ ויאמר לרכב. למנהיג את הרכב׃ והוצאתני מן המחנה. כלומר מן המערכה הזו הראשונה והשיבני במערכות האחרונות׃ מעמיד במרכבה. החזיק ועמד במרכבה שלא יבינו ישראל מכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה׃ ותעל המלחמה. נסתלקה ולא הוזק אחד מישראל כי אם מלך ישראל לבדו כדבר הנביא שאמר לא אדנים לאלה ישובו איש לביתו בשלום לשלום לא נאמר כי נהרג אחאב׃ כי בערת האשרות. כדלעיל ועוד הסיר את הבמות וגו׳׃ לדרוש האלהים. כדלעיל כי לאלהי אביו וגו׳׃ ויעמד שפטים. כשאמר לו החוזה דברים טובים נמצאו עמך כי בערת את האשרות בא לו אבל ספר תורה אם בערם כמשפט ומתחילה ראה כתוב אבד תאבדון עד ואשריהם תשרפון באש. ופסילי אלהיהם תגדעון ונזכר שכתיב בכי תשא ואת מצבותם תשברון וגו׳ תמה בעצמו על שהטיב בעיני יי׳ שבער האשירים אשירי ישראל שהרי לא הזהירם אלא על אשיריהם ושוב חזר בשפטים ושטרים ומצא כתוב לא תטע לך אשירה ואז שמח שבערם וגם ראה שם כתוב שפטים ושטרים תתן לך מיד ויעמד שפטים מוחזקים בכל ערי יהודה לעיר ועיר׃ בערי הבצרות. העמיד מוחזקים להכריחם ולכופן לדין מתחילה ושוב העמיד שפטים שאינן מוחזקים כל כך לעיירות שאינן בצורות לפי שהן יריאים להיות סרבנים יותר מאותן היושבים בערים בצורות שבוטחים בערי מבצרם׃ כי לא לאדם תשפטו. פתרו׳ אל תחשבו בלבבכם לומר מה לנו אם אנו מטים את הדין לזכות את אוהבינו להטות דין דלים ולישא פני עשירים שלא אין המשפט ליי׳ לכך נאמר ליי׳ שלו הוא אם חייבת את הזכאי כאילו גזלת ולקחת משל בוראך ודין שניים עקלת לתת משפט משקל לפיכך תראו מה שתעשו. ויהיה לבבכם בכל דין ודין כאילו הב״ה עומד לפניכם בדין וזהו ועמכם בדבר משפט ובסנהדרין מפורש מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי ליי׳ ושמא יאמר הדיין מה לי ולצער הזה ת״ל ועמכם בדבר משפט כלומר מוטל עליכם לעשות ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות׃ אין עם יי׳ אלהינו עולה ומשוא פנים ומקח שוחד. והוא עמכם במשפט לפיכך איני רוצה שתעשו עול במשפט׃ וגם בירושלים העמיד. אע״פ שהוא היה בעצמו בירושלים׃ למשפט יי׳ ולריב. משפט נופל לומר על דיני מתנות דוגמ׳ והיתה לבני ישראל לחקת משפט דירושה בפנחס ולריב נופל על דיני נפשות וחבלות דוגמ׳ וכי יריבון אנשים וגו׳׃ כה תעשון. משום זריזות וזהירות ולחזק הוסיף כה כמו עד אשר תדעון איך יפול דבר וכמו כה תאמרון לאדני לעשו וכה תדבקון אשר יקברון׃ בין דם לדם. בין דם רציחת שוגג למזיד׃ והזהרתם אותם. את אחיכם׃ והיה קצף עליכם ועל אחיכם. לפיכך כה תעשון והזהרתם את אחיכ׳ ולא תאשמו. אתם מכל מקום שאם יקבלו את האזהרה לא יהיה לכם קצף ואף לא יהיה בשום דבר אשם עליכם הואיל ועשיתם חובתכם המוטלת עליכם לעשות׃ ויהי יי׳ עם הטוב. עם עושה הטוב והישר׃ ועמהם העמונים. זה עמלק ולמה נקרא עמונים לפי שסינה כסותו ולשונו כעמונים ונתערבו בהם ובא להלחם בישראל וכן מוכיח למטה בענין ובעת החלו ברינה ותהלה נתן יי׳ מארבים על בני עמון ומואב והר שעיר וגו׳ נמצא שהעמונים שנאמר כאן הם עמלקים ששינו לשונם וכסותם והוא שיסד הקליר בפרשת זכור זכור עריץ בעמונים נחבא פרץ כרמי עין גדי כהובא כלומר זכור מה שעשה עמלק העריץ שנחבא בין העמונים ובא לפרוץ כרמי ישראל באותו זמן כדכתיב והנם בחצצון תמר היא עין גדי ועין גדי סמוך למחוז של עמלק כמו שנא׳ בלך לך ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחצצן תמר׃ היא עין גדי. כלומר שאמרו לו כבר באו כל כך בקרוב למו׃ גם מכל ערי יהודה. שלא תאמר כשאמר מתחלה ויקבצו יהודה לבקש אלו יושבי ירושלם לבד הם אלא מכל ערי יהודה באו׃ ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה. להנהיג ממשלתך עליהם לכך אנו מבקשים ממך לעזרינו מהם ובידך כח׃ בעל כח וגבורה הלדין בלע״ז׃ ואין עמך להתיצב. אין שום יכולה בריה לעמוד נגדך בכל ממלכות הגוים ודוגמתו לא יתיצב איש לפניך וכן מי הוא לפניו יתיצב. כך פי׳ ר׳ מנחם בר׳ חלבו זצ״ל׃ ותתנה לזרע אברהם. לפיכך עליך להחזיקה בידם ולגרש הגוים האלה כי אפילו מלך בשר ודם ואפילו שום אדם כשנתן מתנה לאוהבו ובא אחר לגזלה הימנו דוחק בעצמו להחזיקה בידו כל שכן אתה ושמא תאמר לא נתתיה לכם אלא לפי שעה בשביל כך נאמר לעולם ירושת עולם נתתה לנו׃ ויבנו

ויבנו לך בה חד מן י״א בטעם פ׳ האתנחתא לא ישרתנה כי אם כונח בכ״א מקומות שישרתנה מאיילא וסי׳ ויצא נח ובניו ואשתו ונשי· בשבעתיכם דפנחס דוכוס והבכורים· ובאת שמה· אם ארץ באפל״ה׳ בדוע אמרו עמי רדנו· קפדה בא· והסירו את כל שקוציה· וישבו בה ויבנו לך בה מקדש· ובאו שמה· ותאכרנה לה כי אהך נשוב· ומזון לכולא ביה· וחברו· לאפנים להם קרא הגלגל· בתרא פלוגתא׃ הקהתים ג׳ בקריאה וסי׳ ונסעו הקהתים נשאי המקדש· והאנשים עשים באמונה· ויקמו הלוים

וישבו בה ויבנו לך בה מקדש לשמך לאמר:
אם תבוא עלינו רעה חרב שפוט ודבר ורעב
נעמדה לפני הבית הזה ולפניך כי שמך בבית הזה
ונזעק אליך מצרתנו ותשמע ותושיע: ועתה
הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתתה
לישראל לבוא בהם בבאם מארץ מצרים כי סרו
מעליהם ולא השמידום: והנה הם גמלים
עלינו לבוא לגרשנו מירשתך אשר הורשתנו:
אלהינו הלא תשפט בם כי אין בנו כח לפני ההמון
הרב הזה הבא עלינו ואנחנו לא נדע מה נעשה
כי עליך עינינו: וכל יהודה עמדים לפני יהוה
גם טפם נשיהם ובניהם:
ויחזיאל בן זכריהו בן בניה בן יעיאל בן מתניה
הלוי מן בני אסף היתה עליו רוח יהוה בתוך
הקהל: ויאמר הקשיבו כל יהודה וישבי ירושלם
והמלך יהושפט כה אמר יהוה לכם אתם אל
תיראו ואל תחתו מפני ההמון הרב הזה כי לא
לכם המלחמה כי לאלהים: מחר רדו עליהם הנם
עלים במעלה הציץ ומצאתם אתם בסוף הנחל פני
מדבר ירואל: לא לכם להלחם בזאת התיצבו
עמדו וראו את ישועת יהוה עמכם יהודה
וירושלם אל תיראו ואל תחתו מחר צאו לפניהם
ויהוה עמכם: ויקד יהושפט אפים ארצה
וכל יהודה וישבי ירושלם נפלו לפני יהוה
להשתחות ליהוה: ויקמו הלוים מן בני הקהתים
ומן בני הקרחים להלל ליהוה אלהי ישראל בקול
גדול למעלה: וישכימו בבקר ויצאו למדבר
תקוע ובצאתם עמד יהושפט ויאמר שמעוני
יהודה וישבי ירושלם האמינו ביהוה אלהיכם
ותאמנו האמינו בנביאיו והצליחו: ויועץ
אל העם ויעמד משררים ליהוה ומהללים
להדרת קדש בצאת לפני החלוץ ואמרים הודו
ליהוה כי לעולם חסדו: ובעת החלו ברנה
ותהלה נתן יהוה מארבים על בני עמון מואב והר
שעיר הבאים ליהודה וינגפו: ויעמדו בני עמון
ומואב על ישבי הר שעיר להחרים ולהשמיד
וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו
למשחית: ויהודה בא על המצפה למדבר ויפנו
אל ההמון והנם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה
: ויבא יהושפט ועמו לבז את שללם וימצאו
בהם לרב ורכוש ופגרים וכלי חמדות וינצלו
להם לאין משא ויהיו ימים שלושה בזזים את
השלל כי רב הוא: וביום הרבעי נקהלו לעמק
ברכה כי שם ברכו את יהוה על כן קראו את שם
המקום ההוא עמק ברכה עד היום: וישבו כל
איש יהודה וירושלם ויהושפט בראשם לשוב
אל ירושלם בשמחה כי שמחם יהוה מאויביהם
: ויבאו ירושלם בנבלים ובכנרות ובחצצרות
אל בית יהוה: ויהי פחד אלהים על כל ממלכות
הארצות בשמעם כי נלחם יהוה עם אויבי
ישראל: ותשקט מלכות יהושפט וינח לו אלהיו
מסביב: וימלך יהושפט
על יהודה בן שלשים וחמש שנה במלכו ועשרים
וחמש שנה מלך בירושלם ושם אמו עזובה בת
שלחי: וילך בדרך אביו אסא ולא סר ממנה
לעשות הישר בעיני יהוה: אך הבמות לא סרו
ועוד העם לא הכינו לבבם לאלהי אבתיהם:
ויתר דברי יהושפט הראשנים והאחרנים
הנם כתובים בדברי יהוא בן חנני אשר העלה
על ספר מלכי ישראל:

בן בני׃ והקרחים ג׳ וסי׳ אלקנה וישיהו ועזראל· ושלום בן קרא בן אביאסף· ויקומו הלוים מן בני הקהתים׃ הודו ליי׳ כי לעולם ב׳ חס׳ כי טוב וסי׳ ועמדם המן וידוהון· ויועץ אל העם ויעמד משררים׃ לבח ג׳ ב׳ מל וא׳ חס׳ וסי׳ ויבא יהושפט ועמו· ושללם לבוז׳ וחברו· קרבא חסר׃ עד היום ט׳ יתיראין בקריאה וסי׳ הוא אבי מואב עד היום׃ הוא אבי בני עמון עד היום· ויצב יעקב מצבה על קבורתה· למן היום לבת המלך· וישימוהו לטוצאות עד היום· ותכן כל מלאכת שלמה· ובשאת מתנותיכם בהעביר בניכם באש נקהלו לעמק ברכה· עד היום ויתנום לחוק על ישראל׃

רשי

ויבנו לך בה מקדש לשמך לאמר· שאם תבוא עלינו רעה חרב שפוט או שום דין ודבר ורעב׃ ונזעק אליך מצרתינו· בבית המקדש׃ ותשמע ותושיע· כאשר התפלל לפניך שלמה והבטחתו לעשות כך כמו שכתוב ואם ינגף עמך וכל הפרשה עד וסלחת ונתת לאיש ככל דרכיו ונראה לו יי׳ כדכתיב וירא יי׳ אל שלמה ויאמר לו שמעתי את תפלתך וכל הפרשה עד ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם ועתה אני מתפלל שתזכור אותה הבטחה שהבטחתו ותשמע ותושיענו מאויבינו הבאים עלינו׃ ועתה· על כל זאת שהבטחתנו להושיענו מאויבינו הבאים עלינו׃ הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתתה לישר׳ לבוא בהם· להלחם ובבואם מארץ מצרים· ועליהם היה לזכור את החסד ולבא בעזרתינו והם לא די להם שאינן זוכרין לנו אותו החסד להיות עמנו בכל צרותינו אלא שגומלין עלינו רעה ובאין עלינו לגרשינו מירושתך אשר הורשתנו אתה בנדבתך ולפיכך מה יש להם לערער על ירושתינו׃ כי עליך עינינו· להושיענו׃ גם טפם· כמנהג כשהגוזרים באים על הארץ בורחים מן הכפרים לערי מבצריהם טפם נשיהם ובניהם׃ אל תיראו ואל תחתו· מוסב על שאמרו אין בנו כח לפני ההמון והנביא אמר להם אע״פ שהם רבים מכם אל תיראו מהם וכי לא לכם המלחמה כי לאלהים· מוסב על ואנחנו לא נדע והשיב הנביא וראו כאשר אמרתם שעל הב״ה עיניכם ובטחונכם להושיעכם כן יעשה כי לא לכם המלחמה כי לאלהים׃ במעלה הציץ· שם מקום׃ התיצבו· מוסב על לא לכם המלחמה׃ וראו את ישועת יי׳· מוסב למעלה הלא אתה אלהינו הורשתנו ואמר להם הב״ה הדין עמכם עלי להחזיקה בידכם׃ מחר צאו· ואלחם בעדכם והם האמינו ונזדרזו וישכימו בבקר׃ ותאמנו· ותהיו בני אמונה ותצליחו דוגמ׳ לא תאמינו׃ נתן יי׳ מארבים· נתן מארבים להשמידם ולהחרימם דוגמ׳ באביה בן רחבעם וירבעם הסב את המארב כמו כן הסבם הב״ה זה בזה ומוב חזר מואב ועמר לבני עמון וקמו שניהם על בני שעיר׃ ויעמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שעיר להחרים וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו׳ הסיבן הב״ה זה על זה להשחיתם עד כלותם עד שנפלו הפגרים לארץ לאין פליטה׃ לאין משא· מרוב׃ נקהלו לעמק ברכה· לאותו עמק שלאחר כן נקרא עמק ברכה על שם המעשה כמו שמפור׳ בסמוך כדאמ׳ כי שם ברכו את יי׳ והודו על כל הטובה אשר עשה להם שנזרם מאויביהם׃ ויבואו ירושלם בנבלים ובכנורות וחצצרות׃ הרינ׳ כלי שיר כנגד ג׳ כל איש יהודה וירושלם ויהושפט׃ וילך בדרך אביו אסא· מאיזה דבר שלא סר מלעשות הישר מדרך הטוב והישר של אביו לא סר אבל מדרכיו הרעים של אסא סר כמו שכתוב ויוצא אסא כסף וזהב וכל הפרשה אבל יהושפט לא עשה כן אלא בטח כל ימיו בהב״ה׃ בדברי יהוא בן חנני· שאמר אל המלך יהושפט הלרשע לעזור׃ ולא

222

ולו ד׳ רפ׳ בקריאה וסימ׳ ולו שתי נשים שם האחת חנה · ולו הבין כלי מות חציו · ולו היה בן ושמו שאול · ולו אחים בני יהושפט · ויתחזק ב׳ וסי׳ ויקם יהורם על ממלכה אביו ויתחזק ויבן · ואינון מן א״ב מן ב״ב וי״א מלעיל · וכל התחזק דכו׳ : ניר ח׳ בקריאה ז׳ מל׳ וחד חס׳ וסימ׳ למען היות ניר לדוד · נתן יי׳ אלהיו לו ניר בירושלם · לתת לו ניר ולבניו כל הימים · לתת לו ניר ולבניו דד״ה · נירו לכם ניר ואל תזרעו · נירו לכם ניר דהושע · רב אוכל ניר ראשים · נר רשעים חטאת · בתרא חסר : הפלשתים ח׳ בקריאת

ואחרי כן אתחבר יהושפט מלך יהודה עם אחזיה
מלך ישראל הוא הרשיע לעשות׃ ויחברהו עמו
לעשות אניות ללכת תרשיש ויעשו אניות
בעציון גבר׃ ויתנבא אליעזר בן דדוהו ממרשה
על יהושפט לאמר כהתחברך עם אחזיהו פרץ
יהוה את מעשיך וישברו אניות ולא עצרו ללכת
כא אל תרשיש׃ וישכב יהושפט עם אבתיו ויקבר
עם אבתיו בעיר דויד וימלך יהורם בנו תחתיו׃
ולו אחים בני יהושפט עזריה ויחיאל וזכריהו
ועזריהו ומיכאל ושפטיהו כל אלה בני יהושפט
מלך ישראל׃ ויתן להם אביהם מתנות רבות
לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצרות ביהודה
ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור׃
ויקם יהורם על ממלכת אביו
ויתחזק ויהרג את כל אחיו בחרב וגם משרי
ישראל׃ בן שלשים ושתים שנה יהורם במלכו
ושמונה שנים מלך בירושלם׃ וילך בדרך מלכי
ישראל כאשר עשו בית אחאב כי בת אחאב היתה
לו אשה ויעש הרע בעיני יהוה׃ ולא אבה יהוה
להשחית את בית דויד למען הברית אשר כרת
לדויד וכאשר אמר לתת לו ניר ולבניו כל הימים׃
בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו
עליהם מלך׃ ויעבר יהורם עם שריו וכל הרכב
עמו ויהי קם לילה ויך את אדום הסובב אליו ואת
שרי הרכב׃ ויפשע אדום מתחת יד יהודה עד
היום הזה אז תפשע לבנה בעת ההיא מתחת ידו
כי עזב את יהוה אלהי אבתיו׃ גם הוא עשה במות
בהרי יהודה ויזן את ישבי ירושלם וידח את
יהודה׃ ויבא אליו מכתב מאליהו

הנביא לאמר כה אמר יהוה אלהי דויד אביך
תחת אשר לא הלכת בדרכי יהושפט אביך
ובדרכי אסא מלך יהודה׃ ותלך בדרך מלכי
ישראל ותזנה את יהודה ואת ישבי ירושלם
כהזנות בית אחאב וגם את אחיך בית אביך
הטובים ממך הרגת׃ הנה יהוה נגף מגפה גדולה
בעמך ובבניך ובנשיך ובכל רכושך׃ ואתה
בחליים רבים במחלה מעיך עד יצאו מעיך מן
החלי ימים על ימים׃ ויער יהוה על יהורם את
רוח הפלשתים והערבים אשר על יד כושים׃
ויעלו ביהודה ויבקעוה וישבו את כל הרכוש
הנמצא לבית המלך וגם בניו ונשיו ולא נשאר
לו בן כי אם יהואחז קטן בניו׃ ואחרי כל זאת
נגפו יהוה במעיו לחלי לאין מרפא׃ ויהי לימים
מימים וכעת צאת הקץ לימים שנים יצאו מעיו
עם חליו וימת בתחלאים רעים ולא עשו לו עמו
שרפה כשרפת אבתיו׃ בן שלשים ושתים היה
במלכו ושמונה שנים מלך בירושלם וילך בלא
חמדה ויקברהו בעיר דויד ולא בקברות המלכים׃
כב וימליכו יושבי ירושלם את אחזיהו בנו הקטן
תחתיו כי כל הראשנים הרג הגדוד הבא בערבים
למחנה וימלך אחזיהו בן יהורם מלך יהודה׃
בן ארבעים ושתים
שנה אחזיהו במלכו ושנה אחת מלך בירושלם
ושם אמו עתליהו בת עמרי׃ גם הוא הלך בדרכי
בית אחאב כי אמו היתה יועצתו להרשיע׃
ויעש הרע בעיני יהוה כבית אחאב כי המה היו
לו יועצים אחרי מות אביו למשחית לו׃

וסימ׳ ויראו הפלשתים כי מת גבורם · ויכנעו הפלשתים · וירדו כל ישראל · ויראו הפלשתים כי אמרו · ויקומו אנשי ישראל ויהודה · ואת הארץ הנשארת · משאל דוף דשמואל תנינא דפסוק · ויער יי׳ על יהורם את רוח הפלשתים · וחד והפלשתים נאספו :

רשי

ולא עצרו · פתרו׳ לא עצר כח האניות ללכת ויִשברו : ניר · פי׳ עול על ישראל : בימיו פשע אדום וגו׳ · כי דוד הכרית כל זכר באדום ויתן בהם נציבים במקום מלך ופרעו לו מס וכן היו עושין לכל מלכי יהודה נותנין הנציבים הטובים בעיניהם ומימיו של יהורם ואילך פשעו מתחת יד יהודה : הסובב אליו · ויך אותו אדום הסובבים וסומכים לו לעזרו כי היה דרכם כשנוצחים במלחמה היו תופסים האנשי׳ הגבורי׳ ומביאין אותן עמהם שלא יתוספו על שנאיה׳ להיות לעזרה לאדום בני עמם ויקם לילה פתאום והרגם ורבותינו פירשו הסובב אליו שמוכים לפניו : ויפשע אדום · והלא כבר נאמר למעלה בימיו פשע אדום אלא כך דרך הפסוק לפי שהפסיק בנתיים פסוק אחר רוצה לומ׳ אז תפשע לבנה לכך סודרן מתחילה ואומ׳ ויפשע אדום : אז תפשע לבנה · של יהודה היתה והיתה עומדת על גבול אדום כדכתיב בספר יהושע ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה אל גבול אדום וכסבראו שמרדו אדומיים מרדו אף הם בעת ההיא שיושבים על גבול אדום ועזרו לאדום וזהו אז תפשע לבנה : כי עזב את יי׳ אלהי אבתיו · מגיד מה גרם לו שמרדו בימיו יותר משאר מלכי יהודה שהיו לפניו : ויזן · כל מי שעוזב ומימר יראת הקב״ה בע״ז נופל לומר זנות שעשה דוגמ׳ אשה מזנה ומנאפת מאחרים ודומה כי זנה תזנה את הארץ וזנו אחרי אלהי נכר וגו׳ : ויבא אליו מכתב מאליהו · לאחר שעלה לשמים בא לו כתב זה של נבואה זו : ויבקעוה · כמו נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקיענה וכן להבקיע אל מלך אדום : וכעת צאת הקץ · אותו קץ שאמ׳ לו הנביא : ולא עשו לו עמו שריפה · אעפ״ש שהיה צריך לאותה שריפה לפי שחלה בחלאים רעים ובשרו מוסרח לא חפץ הקב״ה בכבודו שיעשה לו שריפה וגם לא נקבר בקברות המלכים : בלא חמדה · פתרו׳ כל ימיו היה ברעה ובתחלואים ועליו נתקיים ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו׳ וגם נקבר ימים ושבע רוגז : בן ארבעים ושתים · ובמלכים הוא אומר בן עשרים ושתים הא כיצד לפי זה היה הבן גדול מאביו ב׳ שנים אלא ב׳ שנים קודם שנולד יהורם אביו נגזרה גזירה זו על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר ומאלהים היתה תבוסת אחזיה וגו׳ ומיום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזירה זו כך שנויה בסדר עולם ובתוספתא דסוטה אך בכל המקרא׳ לא מצינו שנשא יהושפט בת עמרי אך מצאתי ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת ל״א לאסא נשאה שנאמר במלכים ובשנת ל״א לאסא מלך עמרי וכשנשא אסא את בתו ליהושפט בנו שנתעלה עמרי והרג תבני בא וחשוב משנת ל״א לאסא עד שמלך אחזיהו ותמצא מ״ב שנה ועוד כתוב אחר אומר במלכים בשנת י״ב ליורם בן אחאב מלך אחזיהו בן יהורם וכתוב אחר אומר ובשנת י״א ליורם מלך אחזיה על כרחינו יהורם אביו לא מת אלא בשנת י״ב ליורם בן אחאב שהרי כתיב בשנת ה׳ ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט וח׳ שנים מלך ומה שאמר שוב בשנת י״א ליורם לפי שמלך בחיי אביו שנה אחת לפי שהיה אביו נגוע בתחלואים קשים כמו שנאמר ואחרי כל זאת נגפו יי׳ וגו׳ וימליכו יושבי ירושלם את אחזיהו בנו הקטן שנה אחת בחיי אביו וזהו הכתוב בשנת י״א ליורם ומה שאמר בשנת י״ב ליורם לאחר שמת אביו אז היה י״ב ליורם : וכן

ברמות ו׳ כתיב כן בקריאה וסי׳ ולאשר ברמות נגב · ויעל ויפל ברמות גלעד דסיפרא · גם בעצתם הלך · ועינים רמות תשפיל · עינים רמות לשון שקר · ישוב ושאל ורמות ·
וע״ן במשלי גבי נסוק עינים רמות לשון שקר בסימן ו׳ · ויבקש את אחזיהו חד מן ח׳ פסוקים בקריאה אית בהון והוא הוא וסי׳ והוא יצא ועבדיו באו · וישלח ויביאהו והוא
אדמוני עם יפה עינים · ויאמר לה מה תארו דבעלת אוב · וברזלי זקן מאד דמלכים · ויהי כשמוע את · כי מישראל והוא · והוא במלכים יתקלס · ויבקש את אחזיהו · ובשנת

גם בעצתם הלך וילך את יהורם בן אחאב מלך ל׳
ישראל למלחמה על חזאל מלך ארם ברמות ל׳ · ו׳ כ״כ
גלעד ויכו הרמים את יורם: וישב להתרפא
ביזרעאל כי המכים אשר הכהו ברמה בהלחמו
את חזהאל מלך ארם ועזריהו בן יהורם מלך
יהודה ירד לראות את יהורם בן אחאב ביזרעאל
כי חלה הוא: ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו ח׳ · ל׳ · ל׳
לבוא אל יורם ובבאו יצא עם יהורם אל יהוא בן נ׳ · ב׳ בסי׳
נמשי אשר משחו יהוה להכרית את בית אחאב:
ויהי בהשפט יהוא עם בית אחאב וימצא את ל׳
שרי יהודה ובני אחי אחזיהו משרתים לאחזיהו
ויהרגם: ויבקש את אחזיהו וילכדהו והוא ח׳ כסי׳ והוא הוא
מתחבא בשמרון ויבאהו אל יהוא וימיתהו ז׳ · ז׳
ויקברהו כי אמרו בן יהושפט הוא אשר דרש את
יהוה בכל לבבו ואין לבית אחזיהו לעצר כח
לממלכה:
ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מת בנה
ותקם ותדבר את כל זרע הממלכה לבית יהודה:
ותקח יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיהו ב׳
ותגנב אתו מתוך בני המלך המומתים ותתן אתו ב׳
ואת מניקתו בחדר המטות ותסתירהו יהושבעת נ׳ · ב׳
בת המלך יהורם אשת יהוידע הכהן כי היא היתה
אחות אחזיהו מפני עתליהו ולא המיתתהו: ויהי ל׳
אתם בבית האלהים מתחבא שש שנים ועתליה לו׳ · ז׳ בליש׳
כג מלכת על הארץ: ובשנה
השביעית התחזק יהוידע ויקח את שרי המאות ב׳ בתו׳ קן
לעזריה בן ירחם ולישמעאל בן יהוחנן ב׳ · ד׳ כסי׳

ולעזריהו בן עובד ואת מעשיהו בן עדיהו ואת
אלישפט בן זכרי עמו בברית: ויסבו ביהודה ה׳ דגש׳
ויקבצו את הלוים מכל ערי יהודה וראשי האבות
לישראל ויבאו אל ירושלם: ויכרת כל הקהל י״ג
ברית בבית האלהים עם המלך ויאמר להם הנה ז׳
בן המלך ימלך כאשר דבר יהוה על בני דויד: זה
הדבר אשר תעשו השלשית מכם באי השבת
לכהנים וללוים לשערי הספים: והשלשית בבית כ׳ · ג׳
המלך והשלישית בשער היסוד וכל העם בחצרות ב׳ · ט׳ מלעי׳ בכו׳ בסיפ׳
בית יהוה: ואל יבוא בית יהוה כי אם הכהנים ב׳ בכלעת
והמשרתים ללוים המה יבאו כי קדש המה וכל ב׳ · ט׳ מלעי׳ בכו׳ בכל
העם ישמרו משמרת יהוה: והקיפו הלוים את
המלך סביב איש וכליו בידו והבא אל הבית יומת ל׳
והיו את המלך בבאו ובצאתו: ויעשו הלוים וכל ז׳ · ל׳ · ז׳ מלעי׳ בכו׳
יהודה ככל אשר צוה יהוידע הכהן ויקחו איש
את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת כי לא ד׳ חס׳
פטר יהוידע הכהן את המחלקות: ויתן יהוידע ל׳
הכהן לשרי המאות את החניתים ואת המגנות ל׳
ואת השלטים אשר למלך דויד אשר בית ת״ח
האלהים: ויעמד את כל העם ואיש שלחו בידו ג׳
מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית
למזבח ולבית על המלך סביב: ויוציאו את בן ח׳ · י״ב
המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות וימליכו ב׳ · כולהון ח׳ בח״ה חס׳
אתו וימשחהו יהוידע ובניו ויאמרו יחי המלך:
ותשמע
עתליהו את קול העם הרצים והמהללים את ל׳
המלך ותבוא אל העם בית יהוה:

השביעי׳ התחזק חד מן ג׳ זוגין בקריא׳ קדמא׳ ש״ן תנינא ז״ן וסי׳ נכס׳ במלכי׳ ב׳ סימן י״א : בבית המלך ג׳ בקרי׳ וסי׳ וישמע עבד מלך הכושי · והשליש׳ בשער היסוד · כי גדול מרדכי
בביה המלך · וחד בבית מלך אשר נשאר בבית מלך : והיו ו׳ בקרי׳ וסי׳ התחזקו והיו לאנשי׳ פלשתי׳ פן · ועתה התחזקנה ידיכם והיו לבני חיל · והקפתם על המלך סביב
דמלכים · והקיפו הלוים את המלך סביב דסיפרא · עזבו ערים ושכנו בסלע · נדו מתוך בבל ומארץ כשדים : על המלך ח׳ בקרי׳ וסי׳ ויד עם הארץ את כל דמלכים ·
ויבו עם הארץ דסיפרא · ויעמדו הרצים איש וכליו · ויעבד את כל העם · ואת יתר העם והנשארים דמלכים · והקפתם על המלך סביב דמלכים · ותרא והנה המלך עמד על
עמודו דס׳ · ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים · ובל טוב אם על המלך טוב דכו׳ בב״ג אל המלך וסי׳ ותאמ׳ בת שבע טוב דריש מלכים · והמלאך אש׳ הלך לקר׳ · וחכרו והמלאך :

רשי

ז
ויכו הרמים · כמו הארמים הרבה מקומות חסר אלף כגון לעמשא תומרו ופעמים האלף נוספת בתיבה כגון איתן האזרחי כמו הזרחי ואלף של ואחותי באזניכם : כי המכים אשר הכוהו · פתרו׳ מן המכים וכן במלכים : ועזריהו בן יהורם · זה אחזיהו וכן הוא אומ׳ ואחזיהו מלך יהודה ירד לראות את יורם : תבוסת · פתרו׳ עירבוב כמו מתבוססת בדמיך : ובני אחי אחזיהו · ומה שלא כאמר ואחי אחזיהו לפי שנהרגו בימי יהורם אביהם כדכתיב לעיל ויעלו ביהודה ויבקעוה וגו׳ ולא נשאר בן כי אם אחזיהו קטון בניו : ותקם ותדברי · לשון דבר ובמלכים כתיב ותאבד ועל הדור הזה אומר דוד למנצח על השמינית שראה דוד ברוח הקדש שבדור שמיני יהרגו כל זרעו על ידי עתליהו שהרי משלמה עד כאן שמנה דורות ונתפלל שנשתייר זרעו לזכרון ואומר הושיעה יי׳ כי גמר חסיד וגו׳ ובמלכים אומר שעל ידי שם המות הרגתם שהרי כתיב שם ותגנוב אותו מתוך בני המלך הממותים וקרינן המומתים ויש אם למקרא ויש אם למסורת המומתים משמע שכבר מתו למסורת הממותים שמתים והולכים על ידי ייסורים לשון הווה ולא לאלתר וזהו מיתת כישוף ושם המות שלא מתים לאלתר אלא הולכים ומרוכים בתחלואי׳ ושוב מתים ודוגמ׳ ממותי תחלואים רעב כי גם הם אין מתים לאלתר : בחדר המטות · תרגו׳ באדרון בית ערסתא כלומר בחדר שכיבת הכהנים ורבינו שלמה זצ״ל פי׳ בעליית בית קדש הקדשים כדכתיב במלכים ויהי אתה בבית יי׳ מתחבא וגו׳ ועליו אמר דוד כי יצפנני בסוכה וגו׳ ויקורהו חדר המטות על שם בין שרי

ילין והוא שיסד הקליר אם פץ להמטות כפץ חדר המטות לכפור אכור חורבן הבית יכפר עליכם : ויכרת כל הקהל ברית בבית האלהים עם המלך · שיהיו לעזרתו : באי השבת · וגם מוצאי השבת כדכתיב בשמוך ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת המשמרות היו מתחדשו׳ בשבת כהונה ולויה אחת יוצאה ואחת נכנסת ולא עכב יהוידע שם משמר היוצא עם משמר הנכנס וחלקן לשלשה חלקי׳ : והשלישית בבית המלך · לשמור שלא יקבצו עליו להרוג אותו : והשלישית · היא השניה : בשער היסוד · ובמלכי׳ כתי׳ בשער סור וביומא ירושלמי מפורש ז׳ שמות היו לו לשער היסוד סור על שם שהיו מטהרים שם את המצורעים על בהן ידם ועל שם סורו טמא קראו למו : וכל העם ישמרו · שלא יבואו בית יי׳ : וכליו בידו · כלי מלחמתו בידו : באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר · אותן מחלקות היוצאים ללכת לביתם אלא עכבם שם עם הבאים דוגמ׳ בלשכות פטורין כלומ׳ פטורין היו מכל מלאכה בעזרה כי אם לשמור הלשכות כי יומם ולילה חובה עליהם במלאכת לשמור העזרות והלשכות לפיכך היו פטורין מכל שאר מלאכת העזרה : ואיש שלחו בידו · כלי זיינו כמו ובעד השלח דיואל : את הנזר · היא העטרה שלקח דוד מרבת בני עמון כדכתיב ויקח דוד עטרת מלכם ותהי על ראש דוד ומשם והלאה היו מלכי יהודה מניחים אותה כזר על ראשם : ואת העדות · זה ספר תורה וכן הוא אומר וקרא בו כל ימי חייו ורבותינו אמרו הכזר זה העדות שכל הראוי למלכו׳ הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו :
עמד

צביה ג' ב' כתי' ה' וא' כתי' א' וסי' ואת מישא ואת צביא · מבאר שבע דמלכים · וחברו דסיפרא · קדמא כתיב א' : מהרו ג' בקריאה וסימ' מהרו שכחו מעשיו · מהרו בניך מהרסיך ומחריביך · ולא מהרו הלוים · וסי' בלשון ארמי אנשון לוייא בניהון : ויתנהו ד' ג' חס' וא' מל' וסי' ויתנו את הכסף דיאשיה דסיפרא · ויתנהו בסוגר בחחים · ויעשו ארון אחד ויתנהו בשער · התיכו עבדיך את הכסף דמלכים · ומה דנמסר ביחזקאל סימן י"ט ההוא ויתנהו על ידי עשי המלאכה המפקדים רפ טעות הוא כי בשוא הוו קדמא ·

וַתֵּרֶא וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד עַל־עַמּוּדוֹ בַמָּבוֹא
וְהַשָּׂרִים וְהַחֲצֹצְרוֹת עַל־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עַם הָאָרֶץ
שָׂמֵחַ וְתוֹקֵעַ בַּחֲצֹצְרוֹת וְהַמְשׁוֹרְרִים בִּכְלֵי הַשִּׁיר
וּמוֹדִיעִים לְהַלֵּל וַתִּקְרַע עֲתַלְיָהוּ אֶת־בְּגָדֶיהָ
וַתֹּאמֶר קֶשֶׁר קָשֶׁר׃ וַיּוֹצֵא יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת־
שָׂרֵי הַמֵּאוֹת פְּקוּדֵי הַחַיִל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוֹצִיאוּהָ
אֶל־מִבֵּית הַשְּׂדֵרוֹת וְהַבָּא אַחֲרֶיהָ יוּמַת בֶּחָרֶב כִּי
אָמַר הַכֹּהֵן לֹא תְמִיתוּהָ בֵּית יְהוָה׃ וַיָּשִׂימוּ לָהּ
יָדַיִם וַתָּבוֹא אֶל־מְבוֹא שַׁעַר־הַסּוּסִים בֵּית הַמֶּלֶךְ
וַיְמִיתוּהָ שָׁם׃
וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע בְּרִית בֵּינוֹ וּבֵין כָּל־הָעָם וּבֵין הַמֶּלֶךְ
לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה׃ וַיָּבֹאוּ כָל־הָעָם בֵּית־הַבַּעַל
וַיִּתְּצֻהוּ וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבֵּרוּ וְאֵת
מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת׃ וַיָּשֶׂם
יְהוֹיָדָע פְּקֻדֹּת בֵּית יְהוָה בְּיַד הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר
חָלַק דָּוִיד עַל־בֵּית יְהוָה לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת יְהוָה
כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁיר עַל יְדֵי דָוִיד׃
וַיַּעֲמֵד הַשּׁוֹעֲרִים עַל־שַׁעֲרֵי בֵּית יְהוָה וְלֹא־יָבֹא טָמֵא
לְכָל־דָּבָר׃ וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הָאַדִּירִים
וְאֶת־הַמּוֹשְׁלִים בָּעָם וְאֵת כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיּוֹרֶד אֶת־
הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ בְּתוֹךְ־שַׁעַר הָעֶלְיוֹן בֵּית
הַמֶּלֶךְ וַיּוֹשִׁיבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא הַמַּמְלָכָה׃
וַיִּשְׂמְחוּ כָל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ
כד הֵמִיתוּ בֶחָרֶב׃ בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יֹאשׁ בְּמָלְכוֹ
וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה
מִבְּאֵר שָׁבַע׃ וַיַּעַשׂ יוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
כָּל־יְמֵי יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃
וַיִּשָּׂא־לוֹ יְהוֹיָדָע נָשִׁים שְׁתָּיִם וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃
וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן הָיָה עִם־לֵב יוֹאָשׁ לְחַדֵּשׁ אֶת־בֵּית
יְהוָה׃ וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וַיֹּאמֶר לָהֶם
צְאוּ לְעָרֵי יְהוּדָה וְקִבְצוּ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל כֶּסֶף לְחַזֵּק
אֶת־בֵּית אֱלֹהֵיכֶם מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְאַתֶּם תְּמַהֲרוּ
לַדָּבָר וְלֹא מִהֲרוּ הַלְוִיִּם׃ וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לִיהוֹיָדָע
הָרֹאשׁ וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ לֹא־דָרַשְׁתָּ עַל־הַלְוִיִּם
לְהָבִיא מִיהוּדָה וּמִירוּשָׁלִַם אֶת־מַשְׂאַת מֹשֶׁה
עֶבֶד־יְהוָה וְהַקָּהָל לְיִשְׂרָאֵל לְאֹהֶל הָעֵדוּת׃
כִּי עֲתַלְיָהוּ הַמִּרְשַׁעַת בָּנֶיהָ פָרְצוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים
וְגַם כָּל־קָדְשֵׁי בֵית־יְהוָה עָשׂוּ לַבְּעָלִים׃ וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲשׂוּ אֲרוֹן אֶחָד וַיִּתְּנֻהוּ בְּשַׁעַר בֵּית־יְהוָה
חוּצָה׃ וַיִּתְּנוּ־קוֹל בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלִַם לְהָבִיא
לַיהוָה מַשְׂאַת מֹשֶׁה עֶבֶד־הָאֱלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר׃ וַיִּשְׂמְחוּ כָל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם וַיָּבִיאוּ
וַיַּשְׁלִיכוּ לָאָרוֹן עַד־לְכַלֵּה׃ וַיְהִי בְּעֵת יָבִיא אֶת־
הָאָרוֹן אֶל־פְּקֻדַּת הַמֶּלֶךְ בְּיַד הַלְוִיִּם וְכִרְאוֹתָם כִּי־
רַב הַכֶּסֶף וּבָא סוֹפֵר הַמֶּלֶךְ וּפְקִיד כֹּהֵן הָרֹאשׁ וִיעָרוּ
אֶת־הָאָרוֹן וְיִשָּׂאֻהוּ וִישִׁיבֻהוּ אֶל־מְקֹמוֹ כֹּה עָשׂוּ
לְיוֹם בְּיוֹם וַיַּאַסְפוּ־כֶסֶף לָרֹב׃ וַיִּתְּנֵהוּ הַמֶּלֶךְ וִיהוֹיָדָע
אֶל־עוֹשֵׂה מְלֶאכֶת עֲבוֹדַת בֵּית־יְהוָה וַיִּהְיוּ שֹׂכְרִים
חֹצְבִים וְחָרָשִׁים לְחַדֵּשׁ בֵּית יְהוָה וְגַם לְחָרָשֵׁי
בַרְזֶל וּנְחֹשֶׁת לְחַזֵּק אֶת־בֵּית יְהוָה׃ וַיַּעֲשׂוּ עֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה וַתַּעַל אֲרוּכָה לַמְּלָאכָה בְּיָדָם וַיַּעֲמִידוּ
אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים עַל־מַתְכֻּנְתּוֹ וַיְאַמְּצֻהוּ׃

רשי

עומד על עמודו · כדאמ' ויעמד המלך על העמוד כי עשה שלמה כיור נחשת וגו' ויעמד עליו ויברך על ברכיו ועוד היום מנהג כשהגוים מוועדים יחד עומד המלך או הדוכנים במקום גבוה כדי שיוכלו לראותו לשמוע את דבריו : קשר קשר · מרד מרד : המדרות · פי' רש"י מקום מבוא המלך מביתו לבית ה' ולא ידעתי מה לשון סדרו' ואונקלוס תרגם סידריא : והבא אחריה יומת · אל תניחוה לצאת דרך מוצא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים מתחברים אליה והבא אחריה לעזרה יומת המיתוהו : וישימו לה ידים · מקום לכנס : ברית בינו ובין העם ובין המלך · שיהו כולם המלך והעם אחרי ה' : פקודות · ממונים על זה להעלות עולות וכל האמור בפרשה דוגמ' וישמע פשחור וגו' והוא פקיד נגיד בית ה' : ולא יבא טמא לכל דבר · אלא היו פקידים שלא יניחו ליכנס בעזרה שום טמא משום צורך כל דבר : כל ימי יהוידע · ובמלכים כתיב כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן אבל לאחר שמת אז באו שרי המלך להשתחות לו לעשותו קדש ובמדרש מפורש לפי שטמן בבית קדש הקדשים ולא הוזק אמרו כדי אתה להיות אלוה : ויולד בנים ובנות · לפי שנאמר למטה שהרג יואש את בני יהוידע הוצרך לומר שהיו לו בנים : כי עתליהו המרשעת בניה פרצו · הוצרך לומר כי מחדש בנאו שלמה בבניין חזק כי משבנאו שלמה עד יואש לא היו רק קל"ה שנ' וכבר הי' נפרץ שאם לא שפרצו עתליהו ובניה עדיין היה קיי' שהרי מיואש עד יאשיהו יותר ממאתים שנה ולא הוצרכו לחזקו עד יאשיהו ואעפ"כ לא עשאו יואש חדש כמתחילה ומנמר הבית עד יואש קל"ה כיצד שלמה מלך מ' שנה ד' שנה למלכותו התחיל לבנותו וז' שנה עיכב בבנייכו הרי י' שנה ונשאר ל' ורחבעם מלך י"ז הרי מ"ז ואביה ג' הרי נ' ואסא מ"א הרי צ"א ויהושפט כ"ה הרי קי"ו ויהורם ח' הרי קכ"ד ואחזיה א' הרי קכ"ה ומיואש עד יאשיהו כיצד אמציה מלך כ"ט שנים עוזיהו נ"ב יותם י"ו אחז י"ו חזקיה כ"ט · מנשה נ"ה ואמון ב' הרי מאתים חסר אחת ואותן שנים יותר שחיה יואש לאחר חזקת הבית נמצא שלא הוצרכו לחזק את בדק הבית אם לא עתליהו המרשעת ובניה פרצוהו : וקבצו מכל ישראל · כלומר קבצו אותו כסף שהיו ישראל נותנים מדי שנה בשנה כדכתיב כל העובר על הפקודים ובמלכים כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר וגו' שקלים כספי היו כסף עובר שקל' בכל שנה הכאמ' בכל העובר על הפקודי' עובר על שם העובר וכסף נפשו ערכו על איש שהתנדב ערך נפשו כמו האומר ערכי עלי וכל כסף אשר יעלה על לב איש נדבה לבדק הבית : ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים · מפורש בטוב במלכים שאמר המלך יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו ויתעצלו בדבר להטריח מכריהם וכשראה המלך כן אמר להם ועתה אל תקחו כסף מאת מכריכם כי לבדק תתנוהו וזהו שאמר כאן ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים : משאת משה עבד ה' · כלומר שקלים שצוה עליהם במדבר · משאת על שם כי תשא : כי עתליהו וגו' · לכך אין תימה אם צריך מהרה כל כך חיזוק וגם אל תתמה שלא היה כסף וזהב של הקדשות באוצרו' בית ה' עד שהוצרכו ליתן קול ביהודה ובירושלם להביא משאת כי גם כל קדשי בית ה' עשו לבעלים : ויעשו ארון אחד · ובמלכים כתי' ויקב חור בדלתו ועל ידי אותו חור היו זורקין בארון ההקדשות ולא לפתוח הדלת פן יבא רמאי ויגנוב ממנו : ויתנהו בשער בית ה' חוצה · כדי שיוכלו לבא אליו כל נדיב לב לתת בו את תרומת ה' : וכראותם כי רב הכסף · אז בא סופר המלך ופקיד כהן הראש משרתו הממונה תחת כהן הראש והוא סגן כהונה עם סופר המלך ובמלכים כתיב ויעל סופר המלך וכהן הגדול פירו' ויעל סופר המלך ואף כהן גדול שלא פקידו הוא הסופר הכותב מה שכהן גדול מצוה לו כי אין הגון וכבוד לכהן גדול לילך עם עבדי המלך : ויערו את הארון · דוגמ' ותער כדה : וישאוהו · בכל יום ויום כשרואין כי רב הכסף שבו מביאין אותו לפקיד המלך בתוך העזרה ומערין אותו ונושאין אותו ומחזירין אל מקומו בשער ה' חוצה : ותעל ארוכה למלאכה · דוגמ' שיחיו האבנים דעזרא וגם לעיל יואב יחיה את שער העיר : על מתכנתו · על מכונו : כל

וביתו ד' בקריאה וסימ' ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה· וישב דוד עם אכיש בגת· ואנשים אשר עמו והעלה דוד· ועשקו גבר וביתו· ועם האלהים
וביתו· להשיבם ג' בקריאה וסימ' וישלח בהם נביאים· וימרו וימרדו בך דנחמיה· ודכתריה ותעד בהם להשיבם: רגימת אבן ה' בקריאה וסימ' ויוציאו את
המקלל אל מחוץ· ויקח יהושע את עכן בן זרח· את אדורם אשר על המס דמלכים· ונחברו את הדורם דספרא· וירגמהו אבן במצות המלך: ירושלם ה' מל'

וככלותם הביאו לפני המלך ויהוידע את־שאר
הכסף ויעשהו כלים לבית־יהוה כלי שרת והעלות
וכפות וכלי זהב וכסף ויהיו מעלים עלות בבית־
יהוה תמיד כל ימי יהוידע:
ויזקן יהוידע וישבע ימים וימת בן־מאה
ושלשים שנה במותו: ויקברהו בעיר־דויד
עם־המלכים כי־עשה טובה בישראל ועם
האלהים וביתו: ואחרי
מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז
שמע המלך אליהם: ויעזבו את־בית יהוה אלהי
אבותיהם ויעבדו את־האשרים ואת־העצבים
ויהי־קצף על־יהודה וירושלם באשמתם זאת:
וישלח בהם נבאים להשיבם אל־יהוה ויעידו בם
ולא האזינו: ורוח אלהים
לבשה את־זכריה בן־יהוידע הכהן ויעמד מעל
לעם ויאמר להם כה אמר האלהים למה אתם
עברים את־מצות יהוה ולא תצליחו כי־עזבתם
את־יהוה ויעזב אתכם: ויקשרו עליו וירגמהו
אבן במצות המלך בחצר בית יהוה: ולא־זכר
יואש המלך החסד אשר עשה יהוידע אביו עמו
ויהרג את־בנו וכמותו אמר ירא יהוה וידרש:
ויהי לתקופת השנה עלה
עליו חיל ארם ויבאו אל־יהודה וירושלם
וישחיתו את־כל־שרי העם מעם וכל־שללם
שלחו למלך דרמשק: כי במצער אנשים
באו חיל־ארם ויהוה נתן בידם חיל לרב מאד כי
עזבו את־יהוה אלהי אבותיהם ואת־יואש עשו
שפטים: ובלכתם ממנו כי־עזבו אתו במחליים
רבים התקשרו עליו עבדיו בדמי בני יהוידע
הכהן ויהרגהו על־מטתו וימת ויקברהו בעיר
דויד ולא קברהו בקברות המלכים: ואלה
המתקשרים עליו זבד בן־שמעת העמונית

ויהוזבד בן־שמרית המואבית: ובניו ורב המשא
עליו ויסוד בית האלהים הנם כתובים על־מדרש
ספר המלכים וימלך אמציהו בנו תחתיו:
בן־עשרים וחמש שנה מלך
אמציהו ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם ושם
אמו יהועדן מירושלים: ויעש הישר בעיני
יהוה רק לא בלבב שלם: ויהי כאשר חזקה
הממלכה עליו ויהרג את־עבדיו המכים את־
המלך אביו: ואת־בניהם לא המית כי ככתוב
בתורה בספר משה אשר־צוה יהוה לאמר לא־
ימותו אבות על־בנים ובנים לא־ימותו על־אבות
כי איש בחטאו ימותו:
כה ויקבץ אמציהו את־יהודה ויעמידם לבית־
אבות לשרי האלפים ולשרי המאות לכל־יהודה
ובנימן ויפקדם למבן עשרים שנה ולמעלה וימצאם
שלש־מאות אלף בחור יוצא צבא אחז רמח וצנה:
וישכר מישראל מאה אלף גבור חיל במאה ככר־
כסף: ואיש האלהים בא אליו לאמר המלך
אל־יבוא עמך צבא ישראל כי אין יהוה עם־
ישראל כל בני אפרים: כי אם־בא אתה עשה
חזק למלחמה יכשילך האלהים לפני אויב כי
יש־כח באלהים לעזור ולהכשיל: ויאמר
אמציהו לאיש האלהים ומה־לעשות למאות
הככר אשר נתתי לגדוד ישראל ויאמר איש
האלהים יש ליהוה לתת לך הרבה מזה: ויבדילם
אמציהו להגדוד אשר־בא אליו מאפרים ללכת
למקומם ויחר אפם מאד ביהודה וישובו למקומם
בחרי־אף: ואמציהו
התחזק וינהג את־עמו וילך גיא המלח ויך את־
בני־שעיר עשרת אלפים: ועשרת אלפים
חיים שבו בני יהודה ויביאום לראש הסלע
וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו:

בקרי ה וסימ' ירושלם עיים תהיה· ואלה נולדו לו בירושלים· ושם אמו יהועדן דספרא· אחר זה שלח סנחריב· אשר הגלה מירושלים: חיל ד' קמצין בקרי' וסימ' וישכר
מישראל מאה רכב· כל מספר ראשי האבות· ולמשלמיהו בנים אחים· ויקהל דוד את כל שרי· וכל אסף דכו': בחרי אף י' בקריאה וסימ' ויצא מעם פרעה בחרי אף·
ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף· בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו· ויבדילם אמציהו להגדוד· גדע בחרי אף כל קרן ישראל:

רשי

כלי שרתוהעלות· שטוסיל בלשון אשכנז הוא שכותשין את הבשמים במכתשת דוגמ' אם תכתוש אויל במכתש כן אמר לי ר' יצחק בר' שמואל בגרבונא· ויש אומרים והעלות אלו הכשרים שחותכין עליה' בשר ודוגמ' בביצה אין מטלטלין את העלי לקצב עליו בשר: וכפות וכלי זהב וכסף· ובמלכים כתיב אך לא יעשה בית יי' ספות כסף הא כיצד מפורש בכתובות בפר' קמא בעא מיניה רב הו' מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית וכו': מעל לעם· גבוה מכל העם כדי להשמיע קולו ובאיכה רבתי דורש סמך על עצמו שהיה שר גבוה מכל העם נביא וכהן וביום הכפורים ואתן המלך ולא נתירא מלומר נבואה ועל זה נאמר אם יהרג במקדש יי' כהן ונביא ובמותו אמר ירא יי' וידרוש כי לא הרגוני אלא שאמרתי שליחותו של מקום ואחר שהרגתני עליו מן הדין והגון וכדיי הוא שידרוש דיני וכן היה כי מיד נדרש דמו כי לתקופת השנה וגו': ויהי לתקופת השנה· לפי שבני יהודה חטאו יותר משאר שבטים כמו שאמר לעיל ויעזבו את בית יי' אלהי אבותיהם: וישחיתו את כל שרי העם· מושב למעלה ואחר מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך והחטיאו אח' יואש אחריהם על זה נפרע להם גמולם שבאו חיל ארם והשחיתו את כל שרי העם: מעם· מהיות עם: בדמי בני יהוידע· בשביל דמי זכרי' שהיה בן יהוידע כי היה לו לזכור טוב' וחסד שגמל עמו יהויד' ובשבי' אותו עון נתקשרו עליו עבדיו והרגוהו על מטתו מדדו לו מדה כנגד מדה על שהרג זכרי' שקט ושליו ובטוח שאין לו לדאג כי בן יהוידע הו' ולכבוד יכהנו בו כבוד ושפכו דמיו לארץ ועל כן נהרג גם הוא בשלוה והשקט על מטתו: המואבית· מה לי מי היו ומתי יבאו אם מבני ישר' או ממואבים אלא יבאו כפויי טובה שכפו טובתו של אברהם אבינו ללוט אביהם שנלחם עם המלכים כששמע שנשבה לוט והם שכרו את בלעם לקלל בניו ויפרע מיואש שכפה טובתו של יהוידע והרג את זכריה בנו כך מפור' במכילתא: כי אין יי' עם ישר' כל בני אפרים· לפי שירבעם משבט אפרים והוא היה הראשון שהחטיא את ישראל ובכל דור ודור אחרי' היה להם למוקש שהיו עובדין לעגלי זהב של ירבעם: כי אם בא אתה· פתרו' אם לא תאמין בדברי הלא תכשל בא אתה ועשה וחזק למלחמה: לעזור ולהכשיל· פתרון יש לו כח וגבורה לעזור לך בלא חיל של אפרים ולהכשיל אותך אם תוליכם עמך: וכולם נבקעו· ויהי אחרי בא וגו' באיכה רבתי נאמר עליו ורגז ושחקו אין כחת: ויפשטו

ישתחוה ג' בקריאה וסימ' ויהי דוד בא נגד הראש · ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה · ולפניהם ישתחוה · ולהם קטר · לך ג' כתי' לך חס' ה' כלישן הליכה וסימ' לך נא אהי אל
מקום אחר אשר תראנו משם · ויאמר לנערו לך ונקרבה דיהונתן · ויועץ אמציהו מלך יהודה ויעש · וה' כהו' בן לכה מ"ל ה' וסימ' ויען יצחק ויאמר אל עשו הן גביר · הלא
אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך · ויוסף עוד אחימעץ · כי יתפוש איש באחיו · לפני אפרים ובנימן · ואת בני ' דסמי' בקריאה וסימ' אלה תולדות יעקב יוסף · ואת בני

ובני הגדוד אשר השיב אמציהו מלכת עמו
ג' למלחמה ויפשטו בערי יהודה משמרון ועד בית
חורון ויכו מהם שלשת אלפים ויבזו בזה רבה:
ויהי אחרי בוא אמציהו
ל"ח מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני שעיר
ל' מל' ותיוף · ג' · ח ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם
יקטר: ויחר אף יהוה באמציהו וישלח אליו
נביא ויאמר אליו למה דרשת את אלהי העם אשר
לא הצילו את עמם מידך: ויהי בדברו אליו
ל' · ל' ויתר ונתכוך ויאמר לו הליועץ למלך נתנוך חדל לך למה יכוך
ויחדל הנביא ויאמר ידעתי כי יעץ אלהים
ב' להשחיתך כי עשית זאת ולא שמעת לעצתי:
ויועץ אמציהו מלך יהודה וישלח אל
ג' לשון הליכה יואש בן יהואחז בן יהוא מלך ישראל לאמר לך
נתראה פנים: וישלח יואש מלך ישראל אל
אמציהו מלך יהודה לאמר החוח אשר בלבנון
שלח אל הארז אשר בלבנון לאמר תנה את בתך
לבני לאשה ותעבר חית השדה אשר בלבנון
ג' לפ ותרמס את החוח: אמרת הנה הכית את אדום
ב' ונשאך לבך להכביד עתה שבה בביתך למה
ב' תתגרה ברעה ונפלת אתה ויהודה עמך: ולא
ב' · ל' שמע אמציהו כי מהאלהים היא למען תתם ביד
כי דרשו את אלהי אדום: ויעל יואש מלך
ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך יהודה
י' כמו' מן ז' מלין דלית בכל מליהון יוד בבית שמש אשר ליהודה: וינגף יהודה לפני
ישראל וינסו איש לאהליו: ואת אמציהו מלך
יהודה בן יואש בן יהואחז תפש יואש מלך
ישראל בבית שמש ויביאהו ירושלם ויפרץ
ד' מ"ל בחומת ירושלם משער אפרים עד שער הפונה
ארבע מאות אמה: וכל הזהב והכסף ואת כל

ל' מ"ל הכלים הנמצאים בבית האלהים עם עבד אדום
י"ח מ"ל · ל' ואת אוצרות בית המלך ואת בני התערבות וישב
שמרון: ויחי אמציהו בן
יואש מלך יהודה אחרי מות יואש בן יהואחז מלך
ישראל חמש עשרה שנה: ויתר דברי אמציהו
ז' ח"ל הראשנים והאחרונים הלא הנם כתובים על ספר
נג' מלכי יהודה וישראל: ומעת אשר סר אמציהו
מאחרי יהוה ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס
ו' לכישה וישלחו אחריו לכישה וימתהו שם:
ד' חס' וישאהו על הסוסים ויקברו אתו עם אבתיו כו
ל' בעיר יהודה: ויקחו כל עם יהודה את עזיהו
והוא בן שש עשרה שנה וימליכו אתו תחת אביו
כ"ח חס' ו"א מ"ל אמציהו: הוא בנה את אילות וישבה ליהודה
אחרי שכב המלך עם אבתיו:
בן שש עשרה שנה עזיהו במלכו וחמשים
יתי' ל' · ב' ושתים שנה מלך בירושלם ושם אמו יכליה מן
ירושלם: ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר
ז' חס' כנתו' · ל' עשה אמציהו אביו: ויהי לדרש אלהים בימי
ל"א מ"ל ויתר וכראות · ל' זכריהו המבין בראות האלהים ובימי דרשו את
ל' יהוה הצליחו האלהים: ויצא וילחם בפלשתים
ג' ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת
ג' אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים:
יתיר' ויעזרהו האלהים על פלשתים ועל הערביים
ל' וכל חסף רכו' · ל' היושבים בגור בעל והמעונים: ויתנו העמונים
מנחה לעזיהו וילך שמו עד לבוא מצרים כי החזיק
ב' בת רבים עד למעלה: ויבן עזיהו מגדלים בירושלם על
שער הפנה ועל שער הגיא ועל המקצוע ויחזקם:
ה' כל יש ויבן מגדלים במדבר ויחצב ברות רבים כי מקנה
ו' מ"ל רב היה לו ובשפלה ובמישור אכרים וכרמים
ל"ח בהרים ובכרמל כי אהב אדמה היה:

המכים לא המית · עלו אלי ועזרוני · ולקח את כל הזהב והכסף דמלכים · ואת בני צדקיהו שחטו דמלכים · לכן עוד אריב אתכם · את אדום ואת מואב ואת בני עמון · ונתתי
את רכה וכל הזהב והכסף דסיפ' · ויחי איוב אחרי זאת מאה ושמונים: על שער ב' דסמי' וסי' ויבן עזיהו מגדלים קדמא דפסוק · על שער בת רבים · אפך כמגדל: אדמה י"א
בקריאה וסימני' ותוסף ללדת את אחיו את הבל · מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו' · בשא צמד פרדים אדמה דנעמן · כ"מ' רימון מלאו דם · הוי רב את יוצרו חרש · שדד
שדה אבלה אדמה · אל תרא: אדמה גילי ושמחי · לכן כה אמר יי' אשתך בעיר תזנה · ואמר לא נביא אנכי · ויבן מגדלים רבים · תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה:

רשי

ויפשטו בערי יהודה משמרון ועד בית חורון. לאחר שחזרו למקומם כדלעיל ויחר אפם מאד ביהודה וישבו למקומם שאם לאכן אלא מיד שנבדלו מאמציה פשטו בערי יהודה היה לו לומר ויפשטו בערי יהודה מבית חורון עד שומרון: כי יעץ אלהים להשחיתך. כלומר אם אין אתה שומע לעצתי לילך בדרך ישרה דע לך אתה המלך כי יעץ יי' להשחיתך הואיל כי עשית זאת ולא שמעת לעצת ומה היא העצה שהשיאך להתגרות במלך ישראל וליפול לפניו כדכתי' ויעל אמציה מלך יהודה וישלח אל יואש וגו': לך נתראה פנים. להראות גבורתינו על סוסים ברמחים: החוח אשר בלבנון. שהוא שפל רוח: אל הארז. שהוא שר גדול מכל האילנות: ותעבר ותרמוס. ולא רצה הארז להרגו כי זילות הוא בעיניו לכרות החוח אלא עברה עליו ורמסתו לבזיון כי היאך נשאו לבו לשלות בזיון גדול כזה לארז גבוה אף אתה כחוח שאין לך רק שני שבטים ועתה עבדי יקומון עליך וירמסוך כשישמעו הבזיון הזה: ונשאך לבך. לרדוף אחר הכבוד ורוצה אתה להתכבד אף בי ובמלכים הכבד ושב בביתך: כי מהאלהים היא למען תתם ביד. כלו' בידיהם כדלעיל ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך: בבית שמש. היתה המלחמה והוצרך לומר שלא תאמר כשתפשו אמציה למה הביאו לירושלם ולא לשומרון לפי שהיה בית שמש סמוך לירושלם: ויפרץ בחומת. שאמר מעתה לא ימרוד בי כי לא יגבה לבו כל כך למרוד הואיל ונפרצה החומה: הנמצאי' בבית האלהים עם עובד אדום. כי הוא ובניו נגידים על האוצרות כל ימיהם כדלעיל: ואת בני התערובות. שלא הניחו ישראל את אמציהו להיות עוד מלך בירושלם עד שנתן בני השרים ערבון שלא ימרדו עוד בו וכן תי' אותו במלכים בני רברביא. ורבי' יוסף פי' תערובות אותן התערובות שהיו לו למלך כתובים בערבות שלא ימרדו אבותיו בו ולא נראה לי כי לא תכינו שנגברה יד יהודה כל כך על אחרים שיהו צריכים ליתן ליהודה בניהם לערבון ומעת אשר סר אמציה מאחרי יי' ונפל לפני מלך ישר' מיד ויקשרו עליו קשר בירושלם להורגו כי היה לבם רוה אים על בנו ועל אחיו ועל קרובו שנהרגו על ידו לפי שנתגרה במלך ישר': וינס לכישה. עיר מבצר אשר נלחם עליה סנחריב ונסע לבבה ויהי שם ט"ו שנים עד שמלחו אחריו לכישה וימיתהו שם ואותן ט"ו שנה שהיה במלכים מולכת יכליהו אם עזיהו תחתיו אך קשה לי ובפי' ר' יוסף ז"ל ראיתי גם אותן ט"ו שנים שהיה במלכים מלך עזיהו בנו תחתיו ולא נכון לפתרו כן שהרי כתיב בסמוך והוא בן שש עשרה שנה כמנהג שלא היה בזמן שברח אביו אלא בן שנה ועוד שאם כן היה לו לומר ויקחו את עזיהו וימליכו תחת אביו בחייו אלא משמע שלא מלך בחיי אביו: ויעש הישר בעיני יי'. ככל הישר שעשה אביו עשה ולא עשה כרשעתו: בימי זכריהו. זה עוזיהו וג' שמות נקראו לו עזיהו זכריהו עזריהו ודוגמ' יהואחז אחזיהו: המבין בראות האלהים. שהבין בראית האלהים שטובה היא ונתיראה מיי': ויבן עזיהו מגדלים וגו'. הוצרך לחזק מה שפרצו בחומה בימי אביו: אכרים. אק"ר לנ"א: וכורמים. דוגמ' לכורמים וליוגבים שומרי בהמות היו לו: כי אהב אדמה היה. מפורש בכב"ר ב' להוטים אחרי אדמה היו ולא נמצא בם תועלת הואח וקין:

חשבונות

נדחף ב׳ וסימ׳ והמן נדחף· וגם הוא נדחף לצאת דעזיהו׃ וישב בית ישיבה בית ו׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן לו״׃ שופט ו׳ מל׳ בקריאה וסימ׳ גבור ואיש מלחמה· והכרתי שופט מקרבה· ויותם בנו על בית המלך דספרא· ישבת לכסא שופט צדק· כי אלהים שופט זה ישפיל· מלך שופ באמת דלים· ו״ש ספרי״ם נמס׳ר במקום כ׳י אלהי״ם שופ״ט זה ושפי״ל אלהי״ם שופט צדי״ק וגם הוא ראיתיו ברו״ב הספרי״ם מל ונמ״סר עליו ו׳ מל ואולי ה״ם ז׳ מל ולאכרוע׳ לא ידענא׃ ולא עשה ה׳ וסימ׳ וכפיבשת בן שאול ירד לקראת

ויהי לעזיהו חיל עשי מלחמה יוצאי צבא
לגדוד במספר פקדתם ביד יעואל הסופר
ומעשיהו השוטר על יד חנניהו משרי המלך׃
כל מספר ראשי האבות לגבורי חיל אלפים ושש
מאות׃ ועל ידם חיל צבא שלש מאות אלף ושבעת
אלפים וחמש מאות עושי מלחמה בכח חיל לעזר
למלך על האויב׃ ויכן להם עזיהו לכל הצבא
מגנים ורמחים וכובעים ושרינות וקשתות
ולאבני קלעים׃ ויעש בירושלם חשבנות
מחשבת חושב להיות על המגדלים ועל הפנות
לירוא בחצים ובאבנים גדלות ויצא שמו עד
למרחוק כי הפליא להעזר עד כי חזק׃ וכחזקתו
גבה לבו עד להשחית וימעל ביהוה אלהיו ויבא
אל היכל יהוה להקטיר על מזבח הקטרת׃ ויבא
אחריו עזריהו הכהן ועמו כהנים ליהוה שמונים
בני חיל׃ ויעמדו על עזיהו המלך ויאמרו לו
לא לך עזיהו להקטיר ליהוה כי לכהנים בני
אהרן המקדשים להקטיר צא מן המקדש כי
מעלת ולא לך לכבוד מיהוה אלהים׃ ויזעף
עזיהו ובידו מקטרת להקטיר ובזעפו עם הכהנים
והצרעת זרחה במצחו לפני הכהנים בבית יהוה
מעל למזבח הקטרת׃ ויפן אליו עזריהו כהן
הראש וכל הכהנים והנה הוא מצרע במצחו
ויבהלוהו משם וגם הוא נדחף לצאת כי נגעו
יהוה׃ ויהי עזיהו המלך מצרע עד יום מותו
וישב בית החפשות מצרע כי נגזר מבית יהוה
ויותם בנו על בית המלך שופט את עם הארץ׃
ויתר דברי עזיהו הראשנים והאחרנים כתב
ישעיהו בן אמוץ הנביא׃ וישכב עזיהו עם
אבתיו ויקברו אתו עם אבתיו בשדה הקבורה
אשר למלכים כי אמרו מצורע הוא וימלך יותם
כז בנו תחתיו׃ בן עשרים
וחמש שנה יותם במלכו ושש עשרה שנה מלך
בירושלם ושם אמו ירושה בת צדוק׃ ויעש
הישר בעיני יהוה ככל אשר עשה עזיהו אביו רק
לא בא אל היכל יהוה ועוד העם משחיתים׃
הוא בנה את שער בית יהוה העליון ובחומת
העפל בנה לרב׃ וערים בנה בהר יהודה
ובחרשים בנה בירניות ומגדלים׃ והוא נלחם
עם מלך בני עמון ויחזק עליהם ויתנו לו בני
עמון בשנה ההיא מאה ככר כסף ועשרת אלפים
כרים חטים ושעורים עשרת אלפים זאת השיבו
לו בני עמון ובשנה השנית והשלשית׃ ויתחזק
יותם כי הכין דרכיו לפני יהוה אלהיו׃ ויתר
דברי יותם וכל מלחמתיו ודרכיו הנם כתובים על
ספר מלכי ישראל ויהודה׃ בן עשרים
וחמש שנה היה במלכו ושש עשרה שנה מלך
בירושלם׃ וישכב יותם עם אבתיו ויקברו
אתו בעיר דויד וימלך אחז בנו תחתיו׃
כח בן עשרים שנה אחז במלכו
ושש עשרה שנה מלך בירושלם ולא עשה
הישר בעיני יהוה כדויד אביו׃ וילך בדרכי
מלכי ישראל וגם מסכות עשה לבעלים׃
והוא הקטיר בגיא בן הנם ויבער את בניו באש
כתעבות הגוים אשר הריש יהוה מפני בני ישראל
׃ ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל
עץ רענן׃ ויתנהו יהוה אלהיו ביד מלך ארם
ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה ויביאו דרמשק
וגם ביד מלך ישראל נתן ויך בו מכה גדולה׃
ויהרג פקח בן רמליהו
ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד הכל בני
חיל בעזבם את יהוה אלהי אבותם׃
ויהרג זכרי גבור אפרים את
מעשיהו בן המלך ואת עזריקם נגיד הבית ואת
אלקנה משנה המלך׃ וישבו בני ישראל מאחיהם
מאתים אלף נשים בנים ובנות וגם שלל רב בזזו
מהם ויביאו את השלל לשמרון׃

המלך ב׳ בו׳ בן עשרים שנה אחז במלכו· וחברו דד״ה· וירא אלהי״ם את מעשיהם׃ אלהי׳ אבתם ד׳ דסמי׳ וסימ׳ נמסר בסדר נצבים׃ רב ורב לו׳ קמצין בקריאה וסימ׳ ולא נשא אתם הארץ לשבת· כי היה רכושם רב משבת דעשו ויעקב· וישלח יי׳ בעם את הנחשים· ויצאו הם וכל מחניהם· ויאמר יי׳ אל גדעון׃ וזאת ליהודה ויאמר שמע יי׳ קול יהודה· וידברו בני יוסף אל יהושע· ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור׳ וישמע דוד כי מת נבל׃ והנה עבדי

רשי

חשבונות מחשבת חושב· דוגמא מעשה חשב כלי מלחמה עשה באומנות כגון דייק ואילים המנגחים בחומה כדכתיב כי בתחבולות תעשה לך מלחמה׃ וימעל ביי׳ אלהיו· כאן נופל לומר מעילה כי בשגגה עשה דוגמ׳ נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה׃ ויבא אל היכל יי׳· שאמר נאה למלך לשרת למלך הכבוד׃ ובידו מקטרת להקטיר· ורצה להכותבו הכהן המוכיח שלא להקטיר קטרת׃ בית החפשית· ובתלמוד ירושלמי מפורש עשה לו בבית הקברות על שם כמתים חפשי׃ כי נגזר· לו מלבא עד בין הבריות דוגמ׳ ואת אשר נגזר עליה׃ בשדה הקבורה· ולא במערה עם המלכים׃ ככל אשר עשה עזיה אביו· הטובות שעשה אביו וזהו שאמר ר׳ שמעון בן יוחי במסכת סוכה אלמלא יהיה אברהם אבינו מקבל עליו כל עונו׳ הדורו׳ עד לו אני הייתי מקבל עליו חטאי הדורות מאברהם עד לי ואם היה יותם בן עזיהו עמי היינו מקבלין עלינו מאברהם ועד סוף הדורות שבכל המלכים שלפניו ולאחריו שבינו בהם חטא חוץ מיותם דוד רק באוריה החתי שלמה שנים הטו לבבו רחבעם עזב את תורת יי׳ אביה וילך בכל חטאת אביו אסא הוציא כסף וזהב מאוצרות בית יי׳ ונתן הנביא בית המהפכת יהושפט נתחבר לרשע יהורם הרג אחיו אחזיהו אמו יועצתו להרשיע יואש הרג זכריה ונעשה קדם אמציה השתחוה לפסילי שעיר עזיהו נכנס להיכל להקטיר אחז הלך בדרכי מלך ישראל וגם עשה מסכות לבעלים חזקיה גבה לבו ויהי עליו קצף ועל שלשה לא הודו לו מנשה עשה הרע בעיני יי׳ יאשיהו לא שמע דברי נכו מפי אלהים צדקיה עשה הרע בעיני יי׳ ולא נכנע מפני ירמיה אבל יותם לא נמצא בו שום דופי כך אמ״ר לי ר׳ אלעז׳ ב״ר משה׃ ובחומת העפל· דוגמא עופל ובוחן היה בונה מגדלות׃ ובחרשים בנה בירניות׃ למגן בירה גדולה ועוד׃ העם משחית כדכתיב במלכים עוד העם מזבחים ומקטרים׃ את מעשיהו בן המלך· אחז הרים· זכרי גבור אפרים׃ ואת עזריקם· ואת ואת דוגמ׳ ואיה וענה וכן כרדם ורכב וסוס׃

דוד׳ ויואב ועבדך בתוך עמך אשר· הי׳ חורדים מצרים לעזרה · והיה על כל הר גבוה· הוירב את יוצרו· הני׳ רב את ריבך· ולא בחיל גדול דיחזקאל· כה אמר יי׳
תצלת דיחזקאל· ועתה אתם אמרים דדה״· ויאספו ירושלם עם רב· שלום רב לאהבי תורתך· ונתתי חתים כלחיך· וישבו בני ישראל מאחיהם· וישלח חציו ויפיצם

ושם היה נביא ליהוה עדד שמו ויצא לפני הצבא
הבא לשמרון ויאמר להם הנה בחמת יהוה אלהי
אבותיכם על יהודה נתנם בידכם ותהרגו בם
בזעף עד לשמים הגיע: ועתה בני יהודה
וירושלם אתם אמרים לכבש לעבדים ולשפחות
לכם הלא רק אתם עמכם אשמות ליהוה אלהיכם
: ועתה שמעוני והשיבו השביה אשר שביתם
מאחיכם כי חרון אף יהוה עליכם:
ויקמו אנשים מראשי בני אפרים
עזריהו בן יהוחנן ברכיהו בן משלמות ויחזקיהו
בן שלם ועמשא בן חדלי על הבאים מן הצבא:
ויאמרו להם לא תביאו את השביה הנה כי
לאשמת יהוה עלינו אתם אמרים להסיף על
חטאתנו ועל אשמתנו כי רבה אשמה לנו וחרון
אף על ישראל: ויעזב
החלוץ את השביה ואת הבזה לפני השרים וכל
הקהל: ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות
ויחזיקו בשביה וכל מערמיהם הלבישו מן
השלל וילבשום וינעלום ויאכלום וישקום ויסכום
וינהלום בחמרים לכל כושל ויביאום ירחו עיר
התמרים אצל אחיהם וישובו שמרון:
בעת ההיא שלח המלך אחז
על מלכי אשור לעזר לו: ועוד אדומים באו ויכו
ביהודה וישבו שבי: ופלשתים פשטו בערי
השפלה והנגב ליהודה וילכדו את בית שמש
ואת אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת
תמנה ואת בנותיה ואת גמזו ואת בנתיה וישבו
שם: כי הכניע יהוה את יהודה בעבור אחז מלך
ישראל כי הפריע ביהודה ומעול מעל ביהוה:
ויבא עליו תלגת פלנאסר מלך אשור ויצר לו ולא
חזקו: כי חלק אחז את בית יהוה ואת בית המלך
והשרים ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו: ובעת
הצר לו ויוסף למעול ביהוה הוא המלך אחז:
ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו ויאמר כי אלהי
מלכי ארם הם מעזרים אתם להם אזבח ויעזרוני
והם היו לו להכשילו ולכל ישראל: ויאסף אחז
את כלי בית האלהים ויקצץ את כלי בית

האלהים ויסגר את דלתות בית יהוה ויעש לו
מזבחות בכל פנה בירושלם: ובכל עיר ועיר
ליהודה עשה במות לקטר לאלהים אחרים ויכעס
את יהוה אלהי אבתיו: ויתר דבריו וכל דרכיו
הראשנים והאחרונים הנם כתובים על ספר מלכי
יהודה וישראל: וישכב אחז עם אבתיו ויקברהו
בעיר בירושלם כי לא הביאהו לקברי מלכי
ישראל וימלך יחזקיהו בנו תחתיו:
יחזקיהו מלך בן עשרים וחמש כט
שנה ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם ושם
אמו אביה בת זכריהו: ויעש הישר בעיני יהוה
ככל אשר עשה דויד אביו: הוא בשנה הראשונה
למלכו בחדש הראשון פתח את דלתות בית יהוה
ויחזקם: ויבא את הכהנים ואת הלוים ויאספם
לרחוב המזרח: ויאמר להם שמעוני הלוים עתה
התקדשו וקדשו את בית יהוה אלהי אבתיכם
והוציאו את הנדה מן הקדש: כי מעלו אבתינו
ועשו הרע בעיני יהוה אלהינו ויעזבהו ויסבו
פניהם ממשכן יהוה ויתנו ערף: גם סגרו דלתות
האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועלה
לא העלו בקדש לאלהי ישראל: ויהי קצף יהוה
על יהודה וירושלם ויתנם לזועה לשמה ולשרקה
כאשר אתם ראים בעיניכם: והנה נפלו אבותינו
בחרב ובנינו ובנותינו ונשינו בשבי על זאת:
עתה עם לבבי לכרות ברית ליהוה אלהי ישראל
וישב ממנו חרון אפו: בני עתה אל תשלו כי בכם
בחר יהוה לעמד לפניו לשרתו ולהיות לו
משרתים ומקטרים: ויקמו
הלוים מחת בן עמשי ויואל בן עזריהו מן בני
הקהתי ומן בני מררי קיש בן עבדי ועזריהו בן
יהללאל ומן הגרשני יואח בן זמה ועדן בן יואח:
ומן בני אליצפן שמרי ויעואל ומן בני אסף
זכריהו ומתניהו: ומן בני
הימן יחואל ושמעי ומן בני ידותון שמעיה
ועזיאל: ויאספו את אחיהם ויתקדשו ויבאו
כמצות המלך בדברי יהוה לטהר בית יהוה:

דתילים· רב אבל ניר ראשים· ויבאו ויגידו ליהושפט דד״ה· ויקבצו עם רב ויסתמו דסיפרא· בשרתי צדק בקהל רב· טוב מעט ביראת יי׳· רב אדם יקרא איש חסדו· כי ברוב
חכמה רב כעס· ויתמרמר מלך הנגב· והעמיד המוזרב מן הראשון· העם רב והעת גשמים· והשקות בכלי זהב· יש זהב ורב פנינים· כאין אלפים אבוס בר· פן יסיתך בספק:
ויאספו ל׳ פתחין בקריאה וס׳ סבירא סליא שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון כספא וחמרא· וביאורם וילך משה ואהרן ויאספו · ויקם העם כל היום ההוא וכל
הלילה· וישלחו ויאספו את כל סרני פלשתים אליהם· וישלחו ויאספו את כל סרני ויאמרו· ויאספו פלשתים את מחניהם דשמואל קדמאה דפסוק· ויעל משם את עצמות
דשמואל· וישלח המלך ויאספו אליו· ויאספו את אחיהם ויתקדשו· וישבו כל היהודים בכל המקומות· ויהי בעת יביא את הארון:

רשי

ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות. למעלה מי הם אותם אנשים שהם מראשי בני אפרים עזריהו בן יהוחנן וחביריו: וכל מערומיהם. לשון ערום ועריה: ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב. שהוא כנגדם כדכתיב והכנעני יושב על הים: כי הפריע ביהודה. דוגמ׳ כי פרעה אהרן בפרוע פרעות: ויבא עליו. ששלח אחריו לעזור לו כמו שכתוב במלכים וישלח מלאכים אל תגלת פלאסר: ויצר לו. מתה שחלק לו את בית יי׳ ואת בית המלך וגו׳: ולא לעזרה לו. אף על פי שמצינו במלכים ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיב לו ערים שלקחו ממנו פלשתי׳: ויסגר את דלתות בית יי׳. כדי שלא יבואו הכהני׳ לעשות עבודתם באהל מועד כי אם לבא למזבחות שעשה בכל פינה בירושלם וחזקיה פתח דלתות בית יי׳ לפי שאביו סגר דלתות בית יי׳: ויחזקם. לפי שאחז קצץ את כל כלי בית האלהים: והוציאו את הנדה. ע״ז את המת לא כאמר כאן כי אם נדה ומיאוס יותר מן המת המוטל שלם דוגמ׳ כטומאת הנדה כידם נדה מאוס ומוסרת: ויכבו את הנרות והקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישרא׳. אבל לאלהים אחרים עשו במות לכל עיר ועיר לקטר להם: אל תשלו. לשון שגגה: ויבאו

ויאמר חזקיהו להעלות חזקיהו ה׳ בס״פדא וסי׳ אחז בנו חזקיהו בנו · ויבאו פנימה אל חזקיהו · ויאמר חזקיהו להעלות העולה · כי חזקיהו מלך יהודה · ועתה אל ישא
אתכם חזקיהו · וכל קרי׳ דכו׳ · והביאו ל׳ וסי׳ והביאו את אחיכם הקטן · פרקו נזמי הזהב · באו בית אל ופשעו וגלגל · והביאו אל ואדעה מספרם דסיפרא ·

ויבאו הכהנים לפנימה בית־יהוה לטהר ויוציאו
את כל־הטמאה אשר מצאו בהיכל יהוה לחצר
בית יהוה ויקבלו הלוים להוציא לנחל־קדרון
חוצה: ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וביום ד׳ סג
שמונה לחדש באו לאולם יהוה ויקדשו את־בית־
יהוה לימים שמונה וביום ששה עשר לחדש
הראשון כלו: ויבואו פנימה כג׳ ג׳ מל
אל־חזקיהו המלך ויאמרו טהרנו את־כל־בית
יהוה ואת־מזבח העולה ואת־כל־כליו ואת־שלחן ט׳ מל׳ בסי׳
המערכת ואת־כל־כליו: ואת כל־הכלים אשר
הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו ל׳
והנם לפני מזבח יהוה:
וישכם יחזקיהו המלך ויאסף את שרי העיר ויעל כ׳
בית יהוה: ויביאו פרים־שבעה ואילים שבעה מ׳ ז׳
וכבשים שבעה וצפירי עזים שבעה לחטאת על־
הממלכה ועל־המקדש ועל־יהודה ויאמר לבני
אהרן הכהנים להעלות על־מזבח יהוה: וישחטו
הבקר ויקבלו הכהנים את־הדם ויזרקו המזבחה
וישחטו האילים ויזרקו הדם המזבחה וישחטו ח׳
הכבשים ויזרקו הדם המזבחה: ויגישו את־שעירי ה׳ ג׳ א׳ מל
החטאת לפני המלך והקהל ויסמכו ידיהם עליהם
: וישחטום הכהנים ויחטאו את־דמם המזבחה ח׳
לכפר על־כל־ישראל כי לכל־ישראל אמר המלך כ׳
העולה והחטאת: ויעמד את־הלוים בית יהוה ט׳ מל׳ בכי׳
במצלתים בנבלים ובכנרות במצות דויד וגד ד׳ · כ׳
חזה־המלך ונתן הנביא כי ביד־יהוה המצוה ביד־
נביאיו: ויעמדו הלוים בכלי דויד והכהנים
בחצצרות:
ויאמר חזקיהו להעלות העלה להמזבח ובעת החל ו׳ בכי׳

ט׳ מל׳ בכי׳ · ד׳ העולה החל שיר־יהוה והחצצרות ועל־ידי כלי
ל׳ יתר וסיר דויד מלך־ישראל: וכל־הקהל משתחוים והשיר
יתיר ל׳ משורר והחצצרות מחצצרים הכל עד לכלות
העלה: וככלות להעלות כרעו המלך וכל־
הנמצאים אתו וישתחוו: ויאמר יחזקיהו המלך
והשרים ללוים להלל ליהוה בדברי דויד ואסף
ד׳ החזה ויהללו עד־לשמחה ויקדו וישתחוו:
ויען יחזקיהו ויאמר
ג׳ וחס׳ · ו׳ עתה מלאתם ידכם ליהוה גשו והביאו זבחים
ותודות לבית יהוה ויביאו הקהל זבחים ותודות
ה׳ בטע׳ בכי׳ וכל־נדיב לב עלות: ויהי מספר העלה
אשר הביאו הקהל בקר שבעים אילים מאה
כבשים מאתים לעלה ליהוה כל־אלה: והקדשים
בקר שש מאות וצאן שלשת אלפים: רק הכהנים
ז׳ וכל חטף דכו׳ היו למעט ולא יכלו להפשיט את־כל־העלות
ה׳ בכו׳ עד ועד ויחזקום אחיהם הלוים עד־כלות המלאכה ועד
יתקדשו הכהנים כי הלוים ישרי לבב להתקדש
ד׳ · ט׳ דפ מהכהנים: וגם־עולה לרב בחלבי השלמים
ה׳ ובנסכים לעלה ותכון עבודת בית־יהוה: וישמח
ט׳ מבע׳ בכו׳ בכו׳ · ל׳ יחזקיהו וכל־העם על ההכין האלהים לעם כי
בפתאום היה הדבר: וישלח ל
ל׳ יחזקיהו על־כל־ישראל ויהודה וגם־אגרות כתב
על־אפרים ומנשה לבוא לבית־יהוה בירושלם
לעשות פסח ליהוה אלהי ישראל: ויועץ המלך
ה׳ ושריו וכל־הקהל בירושלם לעשות הפסח בחדש
ו׳ זוגי׳ מתח׳ ה׳ חס׳ ל׳ · יר השני: כי לא יכלו לעשתו בעת ההיא כי הכהנים
לא־התקדשו למדי והעם לא־נאספו לירושלם:
ג׳ מל׳ · ו׳ ויישר הדבר בעיני המלך ובעיני כל־הקהל:

ידכם ל׳ בכי׳ וכל אורי׳ יתהילל׳ דכו׳ במ״א
לא ס׳ בסו׳ בכי׳ לא לא לא

ויען יחזקיהו ויאמר עתה מלאתם · ואשר ישמעו ויעבירו קול : לעלה ה׳ בקריאה וסי׳ זאת התורה · לעולה למנחה לחטאת · כל הבקר לעלה שנים עשר פרים · וארבעה
שלחנות לעלה · וגם עלה לרב בחלבי השלמים · ויאמר ארונה אל המלך :

רשי

ויבאו הכהנים לפנימה · כי לא על הלוים ליכנס פנימה : לחצר בית יי׳ · מקום מעמד הלוים ואות׳ ויקבלו הלוים וגו׳ ויחלו באחד לחדש · ויקדשו את בית יי׳ לימים שמנה · לכך עכבו בטהרה לטהר כל כך לפי שאחז צייר כל הכתלי׳ צלמי מסכית כדכתיב צלמי כשדים חקוקים בששר ועכבו ח׳ ימים עד שהשחיתו דמות הצלמים מן הכתלים וביום ח׳ לחדש כלו הכל הבית והעזרה : הכנו והקדשנו · משור׳ בע״ז בפרק ר׳ ישמעאל כלים ששמשו בבית חכיו מהו כו׳ עד איתיבי אמר הכיח אחז הכנו וקדשנו מאי לאו הכנהו דאבטליכהו הקדשנו דאקדשינהו אמר לו ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם : וצפירי עזים וגו׳ · הוראת שעה היתה : על מזבח יי׳ · ולא על אותן מזבחות שעשה אחז אביו : לכפר על כל ישראל · שחטאו בע״ז כן אמר המלך תהי העולה והחטאת עבור כל ישראל בפר׳ שלח לך כתי׳ ועשו כל העדה פר וגו׳ וכתיב והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת וכאן כתיב ויביאו פרים ואילים וצפירי עזים שבעה אלא הוראת שעה היתה : כי ביד יי׳ המצוה ביד נביאיו · לשורר הלוים בכלי שיר לא כתוב בתורה שיהא קרבן טעון שירה אלא מצות יי׳ שצוה ביד נביאיו לשורר על הקרבן ורבותינו פירשו במסכת ערכין מניין שהלויים טעונין לשורר בכלי שיר דכתיב עבודת עבודה איזוהי עבודה שצריכה עבודה אחרת עמה הוי אומר זה השיר בכלי שיר ועבודת משא כגון לפרש על השיר כדכתיב וכנניהו שר הלוים במשא כי מבין הוא שהיה ממונה להרים קול הנגון של שיר : והכהנים בחצצרו׳ · ככתו׳ ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצצרות : להלל ליי׳ בדברי דוד · זה הודו ליי׳ קראו בשמו ככתו׳ למעלה ביום ההוא אז נתן דוד בראש להודות וגו׳ : ויביאו הקהל זבחים ותודות · דבר המותר לבעלים לאכילה : וכל נדיב לב עולות · קצת מהם מי שהתנדב לבו הביא עולות ולא כולם לפי שאין לבעלים היתר אכילה בהם : והקדשים · קלים זבחים ושלמים מה שהבעלים נהנים בהם : רק הכהנים היו למעט · כלומר אותן שהקדישו היו עדיין למעט : ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים · ואת׳ היאך יתקדשו הלוים ולא יתקדשו הכהנים ומפורש לפי כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים ויישרו לבם הלוים להתקדש יותר מהכהנים והיו הכהנים והלוים וכל יראי השם מתחפשים ומתנכרים ולא מסתתרים כל ימי המלכים הרשעים וכשבא חזקיהו שהיה צדיק לא היו יכולים מיד להתקדש ולטהר שזה בשנה ראשונה היה למלכו והיו באים ומתקדשים על יד כדכתי׳ בעלוץ צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם וכתי׳ בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים כלומ׳ בקום רשע אחז יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים חזקיהו וסיעתו : על ההכין האלהים לעם · לעבדו ולעשות רצונו רוצת׳ דלמטה כל לבבו הכין לדרוש וגו׳ וגם שמחו כי בפתאום היה הדבר עליהם בשנה ראשונה למלכו לשוב אל יי׳ ושבו מיד : וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה וגו׳ · כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה למלכו והם לא גלו כי אם בשש למלכו כדכתיב במלכים וילכדה בקצה שלש שנים בשנת שש לחזקיה והיא שנת תשע להושע מלך ישראל כאשר תמצא כתוב בסוף הספר : כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא · בחדש הראשון בניסן : כי הכהנים לא התקדשו למדי · לא התקדשו להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין צריך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן שהרי לא כלו לקדש את הבית עד י״ו בניסן וכן פתרו׳ כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומ׳ אפילו אם לא עכבו טהרת הבית שלא כלו עד י״ו בניסן לא היינו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים לא התקדשו למדי : והעם לא נאספו · עדיין כולם לירושלם :

מבאר

וישב ט̇ו̇ רפין בקריאה וסימ׳ קח את כל ראשי העם והוקע אותם · ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה · ודברו השטרים אל העם לאמר · ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו · ויספו השרים לדבר אל העם · שלחו את ארון · ויקצפו עליו שרי פלשתים · הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן · יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו · עתה אל תקשו ערפכם · וילכו הרצים באגרות · וישב העפר על הארץ כשהיה · יתגרה ובניו יתגרו ואספו · וישב ארצו כרכוש גדול : הלוים והכהנים ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ גם בריתי

ויעמידו דבר להעביר קול בכל־ישראל מבאר־
שבע ועד־דן לבוא לעשות פסח ליהוה אלהי־ כלהון ת̇ל̇ בנ̇ש̇ חס̇
ישראל בירושלים כי לא לרב עשו ככתוב: וילכו
הרצים באגרות מיד המלך ושריו בכל־ישראל ל׳ ות̇ל̇
ויהודה וכמצות המלך לאמר בני ישראל שובו ל׳
אל־יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל וישב אל־ ר׳ לג׳ טו׳
הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור: ואל־
תהיו כאבותיכם וכאחיכם אשר מעלו ביהוה
אלהי אבותיהם ויתנם לשמה כאשר אתם ראים:
עתה אל־תקשו ערפכם כאבותיכם תנו־יד ליהוה כ̇ת̇ר̇כ̇ ג̇
ובאו למקדשו אשר הקדיש לעולם ועבדו את־
יהוה אלהיכם וישב מכם חרון אפו: כי בשובכם טו׳
על־יהוה אחיכם ובניכם לרחמים לפני שוביהם לג׳
ולשוב לארץ הזאת כי־חנון ורחום יהוה אלהיכם ג׳ ח׳
ולא־יסיר פנים מכם אם־תשובו אליו: ל׳
ויהיו הרצים עברים מעיר לעיר
בארץ אפרים ומנשה ועד־זבלון ויהיו משחקים ל׳ ל׳
עליהם ומלעגים בם: אך אנשים מאשר ומנשה ל׳ חס׳
ומזבלון נכנעו ויבאו לירושלם: גם ביהודה ב׳ חסרים
היתה יד האלהים לתת להם לב אחד לעשות
מצות המלך והשרים בדבר יהוה: ויאספו ה׳
ירושלם עם־רב לעשות את־חג המצות בחדש לג׳
השני קהל לרב מאד: ויקמו ויסירו את־ ח׳
המזבחות אשר בירושלם ואת כל־המקטרות ל׳ וחד כי מקטרית
הסירו וישליכו לנחל קדרון: וישחטו הפסח
בארבעה עשר לחדש השני והכהנים והלוים ח׳

נכלמו ויתקדשו ויביאו עלות בית יהוה: ויעמדו לו׳
על־עמדם כמשפטם כתורת משה איש־האלהים ל׳ ו׳
הכהנים זרקים את־הדם מיד הלוים: כי־רבת
בקהל אשר לא־התקדשו והלוים על־שחיטת ד׳ רפס׳ ג׳ ב׳ ובכל׳
הפסחים לכל לא טהור להקדיש ליהוה: כי
מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון ג׳
לא הטהרו כי־אכלו את־הפסח בלא ככתוב כי ל׳ ויתר וכנכו כנדיכם
התפלל יחזקיהו עליהם לאמר יהוה הטוב יכפר
בעד: כל־לבבו הכין לדרוש האלהים יהוה אלהי
אבותיו ולא כטהרת הקדש: ג׳ חל׳ ל׳
וישמע יהוה אל־יחזקיהו וירפא את־העם: ויעשו ל׳ ב׳ את אבימלך
בני־ישראל הנמצאים בירושלם את־חג המצות
שבעת ימים בשמחה גדולה ומהללים ליהוה
יום ביום הלוים והכהנים בכלי עז ליהוה: ל׳
וידבר יחזקיהו על־לב כל־הלוים המשכילים ב׳ מל׳
שכל־טוב ליהוה ויאכלו את־המועד שבעת הימים ח׳
מזבחים זבחי שלמים ומתודים ליהוה אלהי
אבותיהם: ויועצו כל־הקהל לעשות שבעת ימים
אחרים ויעשו שבעת ימים שמחה: כי חזקיהו ה׳ כסי׳
מלך־יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפים
צאן והשרים הרימו לקהל פרים אלף וצאן עשרת
אלפים ויתקדשו כהנים לרב: וישמחו כל־קהל
יהודה והכהנים והלוים וכל־הקהל הבאים ח׳ ה׳
מישראל והגרים הבאים מארץ ישראל והיושבים ב׳
ביהודה: ותהי שמחה גדולה בירושלם כי מימי
שלמה בן־דויד מלך ישראל לא כזאת בירושלם: ג׳

תספר · וגם בירושלם העמיד · ויעמדו הלוים בכלי דוד · ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות דחזקיה דדה״ : שבעת הימים ח׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ מצות יאכל את שבעת הימים · והיה אור הלבנה כאור החמה · ותבך עליו שבעת הימים · ושבעת ימי החג יעשה עלה ליי׳ · בשביעי בחמשה עשר יום לחדש · וידבר יחזקיהו על לב כל הלוים · ויתר לשבעת הימים ומי המבול · ואחזם בחצריהם · תרין מנהון לשבעת ואינון תרין בתראי :

רשי

מבאר שבע ועד דן · זהו תחום ארץ השבטים : כי לא לרוב · פתרו׳ כי לרובי שנים עברו שלא עשוהו כהלכתו : וישוב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור · אף על פי שלא הגלו עדיין קורא להם פליטה כי היה נחשב בעיניהם כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפשו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניהם כאילו גלו לפי כי שש שנים היו ישראל למלך אשור עבדים נושאי מנחה והיה מושל בהם ומוליכן בגולה ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי מלכי ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ולהם קורא פליטת אשור לפי שלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה : ואל תהיו כאבותיכם וכאחיכם · פתרו׳ ואת״ עדיין בוטחים אנו שיעלה מעלינו מלך אשור אל תהיו כאבותיכם כל דור ודור שהיו לפניכם מה אירע להם כשעזבו את יי׳ וימעלו בו מעל׳ ויתנם לשמה כאשר אתם רואים · ועתה אל תקשו ערפכם · אחיכם ובניכם יהיו לרחמים לפני שוביהם ולשוב לארץ הזאת · אפי׳ אותן קצת שגלו כבר שהיו נלחמים עם ישראל ויכלו להם ומוליכין את בניהם ואת בנותיהם בשביה אם תשובו אליו יתנם לרחמים לפני שוביהם לשובם לארץ הזאת כי חנון ורחום יי׳ אלהיכם : המקטרות · מקום שהיו בו כהנים ולוים : והכהנים והלוים נכלמו · שנכבו להתקדש ולפיכך נשבו כל כך מלבוא עד עתה כי לא יוכלו להאמין בדבר זה קודם לכן לפי שהזניחן אחז מכהן כך היו אומרי׳ אפשר אתמול עבד אחז ע״ז ובנו יחזקיהו לאלתר בשנה ראשונה מיד בחדש הראשון ויאמר לכהנים וללוים לעבוד לאל אחר לבדו ויצטרך לנו ולכך נתעצלו ונתרשלו מלבוא וגם שאר יהודה שלפניו הזניח אחז ונשתקרו והבינו בדבר שהכל היה לשם שמים באו ויתקדשו כולם : הכהנים זורקים · כי מקבלה ואילך מצות כהונה · ואל תתמה למה לא שחטו בעלים עצמם לפי שכתוב בסמוך כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלוים היו על שחיטת פסחיהם לכל לא טהור שהיה לוי במקומו להקריב ליי׳ : כי אכלו את הפסח בלא ככתו׳ · שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה : כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר וגו׳ · כל לבבו הכין · כך מפורש בבריתא דרבי אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי המתחלת בכל מקום שאתה מוצא דברי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי באגדה עשה אזנך כאפרכסת שנאמר להקשיב אזנך לתבונה משלשים ושתים מדות האגדה נדרשת זה אחד מהם נחלק הסדר כגון זה יי׳ הטוב יכפר בעד כל לבבו הכין לדרוש האלהים לעשות פסחו להקריב קרבנו אע״פ שלא עשו בטהרת הקדש כי לא הטהרו ויהודה כולם נטהרו לפי שהיו קרובים לירושלם והיו יכולים לטהר ולהתקדש ולשוב לירושלם אבל רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולן אין להם כל כך פשע בדבר לפי שהיה להם הדבר רחוק על ידי אגרות לא היה להם להמתין ולאחר מלבוא עד שיתקדשו לפיכך באו ולא נטהרו ולפי שלא היה׳ פשיעתם לפיכך יכפר בעדם וכן ישושום מדבר ציה וגו׳ הוא נחלק הסידור : והכהנים בכלי עוז · בחצצרות : המשכילים שכל טוב ליי׳ · לענין שירה נופל לומר לשון שכל כמו שנאמר ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל וגו׳ ודבר חזקיהו על לבם תנחומים ודברים טובים לחזקם ולעזור להם כדי שיחזקו אף הם בשיר שכל טוב ליי׳ : ומתודים ליי׳ · על זבח תודה ומודים ליי׳ על הנס שעשה להם שזבח תודה על נס הוא בא : שבעת ימים אחרים · כמו שמפורש ויעשו שבעת ימים שמחה : הרים לקהל · מנאכו ומבקרו לקהל אלף פרים וגו׳ והיו אוכלים באחד מלך ושרים והעם שמחים : כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא היתה כזאת בירושלם · שמא עם רב יותר היו באין לרגל לירושלם אחרי שלמה אבל שמחה גדולה לא היתה בירושלם כזאת מימות שלמה כי ביותר שמחה על מה שאם היו כל רגל ורגל מקובצים בירושלם לפי שלא היה להם חדוש אין להם שמחה אבל עתה שכל ימי אחז ומלכי יהודה הרשעים לא עלו לרגל לירושלם ועתה הורשו לעלות לירושלם שמחו שמחה גדולה ולפי שהיה כמה שנים שלא עלו לירושלם עד עתה הוקטן בעיניהם ז׳ ימי׳ חג המצות והוסיפו עוד ז׳ ימי׳ כדי לשמוח בהם ושמחו שמחה גדולה :

ויברכו

ולמעדים ג' חס' בליש' בקריאה וסימ' צום הרביעי יהיה לבית יהודה לששון · וכל העלות עולות · ומנת המלך מן רכושו : בחדש ז' רפ' וסימ' נטסר בסדר וישמע יתרו : ואת עמו ז' בקריאה וסימ' ויאסר את רכבו ואת עמו · ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו · או עלה יהורם · ויאמר אל יהושע אל תירא ואל תחת · ואת כל ך בעכה ואת עמו דד"ה · ויראו את הערמות ויברכו · ויבאו יחזקיהו · ויאמר ללוים המבנים : ובנימן ג' ב' מל וא' חס' וסימ' לאביה זכרי · והכהנים אליקים בעשיה · ועל ידו עדן ובנימן וישוע ·

ויקמו הכהנים הלוים ויברכו את־
העם וישמע בקולם ותבוא תפלתם למעון קדשו
לא לשמים: וככלות כל־זאת יצאו כל־
ישראל הנמצאים לערי יהודה וישברו המצבות
ויגדעו האשרים וינתצו את־הבמות ואת־המזבחות
מכל־יהודה ובנימן ובאפרים ומנשה עד־לכלה
וישובו כל־בני ישראל איש לאחזתו לעריהם:
ויעמד יחזקיהו את־מחלקות הכהנים
והלוים על־מחלקותם איש כפי עבדתו לכהנים
וללוים לעלה ולשלמים לשרת ולהדות ולהלל
בשערי מחנות יהוה: ומנת המלך
מן־רכושו לעלות לעלות הבקר והערב והעלות
לשבתות ולחדשים ולמעדים ככתוב בתורת
יהוה: ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת
הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת יהוה: וכפרץ
הדבר הרבו בני־ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר
ודבש וכל תבואת שדה ומעשר הכל לרב הביאו
: ובני ישראל ויהודה היושבים בערי יהודה גם־
הם מעשר בקר וצאן ומעשר קדשים המקדשים
ליהוה אלהיהם הביאו ויתנו ערמות ערמות:
בחדש השלשי החלו הערמות ליסוד
ובחדש השביעי כלו: ויבאו יחזקיהו
והשרים ויראו את־הערמות ויברכו את־יהוה ואת
עמו ישראל: וידרש יחזקיהו על־
הכהנים והלוים על־הערמות: ויאמר אליו עזריהו
הכהן הראש לבית צדוק ויאמר מהחל התרומה
לביא בית־יהוה אכול ושבוע והותר עד־לרוב כי
יהוה ברך את־עמו והנותר את־ההמון הזה:
ויאמר יחזקיהו להכין לשכות

בבית יהוה ויכינו: ויביאו את־התרומה והמעשר
והקדשים באמונה ועליהם נגיד כונניהו הלוי
ושמעי אחיהו משנה: ויחיאל ועזזיהו ונחת
ועשהאל וירימות ויוזבד ואליאל ויסמכיהו ומחת
ובניהו פקידים מיד כונניהו ושמעי אחיו במפקד
יחזקיהו המלך ועזריהו נגיד בית־האלהים: וקורא
בן־ימנה הלוי השוער למזרחה על נדבות האלהים
לתת תרומת יהוה וקדשי הקדשים: ועל־ידו עדן
ומנימן וישוע ושמעיהו אמריהו ושכניהו בערי
הכהנים באמונה לתת לאחיהם במחלקות כגדול
כקטן: מלבד התיחשם לזכרים מבן שלוש שנים
ולמעלה לכל־הבא לבית־יהוה לדבר־יום ביומו
לעבודתם במשמרותם כמחלקותיהם: ואת
התיחש הכהנים לבית אבותיהם והלוים מבן
עשרים שנה ולמעלה במשמרותיהם ב
במחלקותיהם: ולהתיחש בכל־טפם נשיהם
ובניהם ובנותיהם לכל־קהל כי באמונתם יתקדשו־
קדש: ולבני אהרן הכהנים בשדי מגרש עריהם
בכל־עיר ועיר אנשים אשר נקבו בשמות לתת
מנות לכל־זכר בכהנים ולכל־התיחש בלוים:
ויעש כזאת יחזקיהו בכל־יהודה ויעש הטוב
והישר והאמת לפני יהוה אלהיו: ובכל־מעשה
אשר־החל בעבודת בית־האלהים ובתורה
ובמצוה לדרש לאלהיו בכל־לבבו עשה ד
והצליח:
לב אחרי הדברים והאמת האלה בא
סנחריב מלך־אשור ויבא ביהודה ויחן על־הערים
הבצרות ויאמר לבקעם אליו: וירא יחזקיהו כי־
בא סנחריב ופניו למלחמה על־ירושלם:

בתרא חס' יוד בתרא: ובניהם ובנותיהם ג' דסמי' וסימ' ויבאו דוד ואנשיו · והעם אשר נבאים · ולהתיחש בכל טפם : והאמת ג' בקריאה וסימ' ויעש כזאת יחזקיהו · והשלום אהבו · אחרי הדברים והאמת האלה : מעשה ' פתחין בקריאה וסימ' ויקח משה ואלעזר הכהן · והיה החת בשם בק יהוה דישעיה · ולא יהיה למצרים מעשה דישעיה · הפככם אם כחמר היוצר דישעיה · להסיר אדם מעשה · את כל זה ראיתי ונתון · כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך · כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט · ובכל מעשה אשר החל · ויקברהו בקברתיו דאסא דספרא :

רשי

ויברכו את העם · אם תרצה לומ' בירכם בזה שבקש לטוב מארץ שוביהם וישמע יי' בקולם ויטיבם או דבר אחר וישמע בקולם וכן פירש למעלה וישמע יי' אל יחזקיהו וירפא את העם : איש כפי עבודתו · הכהנים לשרת והלוים להיות משוררים ושוערים וכל איש ואיש על עבודתו הכשרה : ומנת המלך מן רכושו לעלות וגו' · אשר כתן לעשות אותם : ויאמר לעם ליושבי ירושלם וגו' למען יחזקו בתורת יי' · יותר ברצון ועוד בעבור שיהא להם פרנסתם מזומנת יוכלו לעשות ולעסוק בתורת יי' לפי שלא נתנה התורה אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומ' : וכפרוץ הדבר · משיצא המלך לתת מנת לכהנים והלוים · הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש · דבש תמרים : וכל תבואת שדה · וכל אלו לא מתבואת שדה הם אלא כך מפורש במסכת נדרים בפרק הנודר מן הירק הנודר מן הירק מותר בדלועי' מתיב רב יוסף ובפרוץ הדבר הרבו בני ישראל וגו' אי אמרת דגן כל מילי רמי רבנן משמע מאי ובפרץ וגו' אמר אביי לאתויי פירות האילן וירק עד אמר רבא תבואה לחוד ותבואת שדה לחוד : ומעשר קדשים המקדשים ליי' · המעשר מן המעשר שהלוים נותנים לכהנים : ויתנו ערמות ערמות · הוציין בלשון אשכנז דוגמ' ערימת חטים : החלו הערמות ליסוד · כל תחילת דבר נקרא יסוד כמו יסוד הבית שהוא ראש לבנין ודומה לו בעזרא הוא יסוד המעלה וגו' : ויברכו את יי' · שנתן בלב ישראל להפריש תרומותיהם ומעשרותיהם : וידרש יחזקיהו · לפי שראה חזקיהו הערימות גדולות אמר בלבו שמא לא לקחו הכהנים והלוים מהם ולא נגעו בהם שאם נגעו בהם איך נתרבו כל כך ותמה ודרש מהם על דבר הערימות על מה זה : ויאמר אליו עזריהו · הוא היה בימי עוזיהו : מהחל התרומה לביא · אכלנו אכול ולא אכילת עראי אלא אכול ושבוע והותר · ומה שאתה מתמה על שאכלנו ד' חדשים ולא עשינו ערמותיהם כל כך גדולות זה הדבר כי ברך יי' את עמו ונתן להם תבואות הרבה לפיכך הרבו התרומות והמעשרות שלנו : והנותר · מן אכילתנו זה : את ההמון הזה · אשר אתה רואה ערמות ערמות : להכין לשכות בבית יי' · לשום בהם התרומות : ואת התיחש הכהנים לבית אבתיהם והלוים · עם ייחוס טפם נשיהם בניהם ובנותיהם לכל אותם קהל היו מספיקין מזונותיהם מהתרומות ומעשרות הקדש והתרומות והמעשרות כל אלו שאמרנו לאותן העומדים לשרת בעזרה וגם לבני אהרן הכהנים שלא הגיעה משמרתם לשרת והם בשדה מגרש עריהם בכל עיר ועיר : אנשים אשר נקבו בשמות · למעלה כנניהו ואחיו היו ממונים עליהם לקבל המנות התרומות והמעשרות מאת ישר' לתת המנות לכל זכר בכהנים ולוים : לכל זכר בכהנים · וגם לכל נשיהם בניהם ובנותיהם ומה שאמר כאן לכל זכר משום רבותא שאפילו לזכרים קטנים היו מספיקין כדלעיל לזכרים מבן שלש ומעלה וכל שכן שהיו מספיקין לנשיהם ולבניהם ולבנותיהם : אחרי הדברים והאמת האלה וגו' ויאמר לבקעם · כמו לבוקעם · כמו על מכרם בכסף כמו מוכרם וסמיך ליה על בקעם הרות הגלעד ופתרו' ודוגמ' ונבקיעה ונבקע עבי העולה : ויחזק

במצור ל' וכל כמצור ובמצוק דכו' וחוא חד בן שטה מן כ"ג דכל' חד וחד ל' דכו' וכל מלה אחרי מן ל"ט דכו' וס"א אכנס ויאבר י"א אל אברוס לכה זה וכל האבנס דכו' · במצור
כה אמר סנחריב דדברי הימים וכל ובמצוק דכו' · במצלות ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וכל במצולות דכו' · במלחמה ועמד על כנו מעביר וכל ובמלחמה דכו' · דברו
ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם וכל ברברו דכו' · הלל כי הלל רשע על תאות נפשו וכל שום אנט דכו' · הקריב ויאברו האנשים ההבה אליו · וכל להקריב דכו' ·

ויועץ עם שריו וגבריו לסתום את מימי העינות
אשר מחוץ לעיר ויעזרהו : ויקבצו עם רב
ויסתמו את כל המעינות ואת הנחל השוטף
בתוך הארץ לאמר למה יבואו מלכי אשור ומצאו
מים רבים : ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה
ויעל על המגדלות ולחוצה החומה אחרת
ויחזק את המלוא עיר דויד ויעש שלח לרב ו
ומגנים : ויתן שרי מלחמות על העם ויקבצם
אליו אל רחוב שער העיר וידבר על לבבם לאמר
: חזקו ואמצו אל תיראו ואל תחתו מפני מלך
אשור ומלפני כל ההמון אשר עמו כי עמנו רב
מעמו : עמו זרוע בשר ועמנו יהוה אלהינו
לעזרנו ולהלחם מלחמתנו ויסמכו העם על
דברי יחזקיהו מלך יהודה :
אחר זה שלח סנחריב מלך אשור עבדיו
ירושלימה והוא על לכיש וכל ממשלתו עמו על
יחזקיהו מלך יהודה ועל כל יהודה אשר ב
בירושלם לאמר : כה אמר סנחריב מלך אשור
על מה אתם בטחים וישבים במצור בירושלם :
הלא יחזקיהו מסית אתכם לתת אתכם למות ברעב
ובצמא לאמר יהוה אלהינו יצילנו מכף מלך
אשור : הלא הוא יחזקיהו הסיר את במתיו ואת
מזבחתיו ויאמר ליהודה ולירושלם לאמר לפני
מזבח אחד תשתחוו ועליו תקטירו : הלא תדעו
מה עשיתי אני ואבותי לכל עמי הארצות היכול
יכלו אלהי גויי הארצות להציל את ארצם מידי :
מי בכל אלהי הגוים האלה אשר החרימו אבותי
אשר יכול להציל את עמו מידי כי יוכל אלהיכם
להציל אתכם מידי : ועתה אל ישיא אתכם
חזקיהו ואל יסית אתכם כזאת ואל תאמינו לו כי
לא יוכל כל אלוה כל גוי וממלכה להציל עמו
מידי ומיד אבותי אף כי אלהיכם לא יצילו אתכם
מידי : ועוד דברו עבדיו על יהוה האלהים ועל
יחזקיהו עבדו : וספרים כתב לחרף ליהוה אלהי
ישראל ולאמר עליו לאמר כאלהי גויי הארצות
אשר לא הצילו עמם מידי כן לא יציל אלהי
יחזקיהו עמו מידי : ויקראו בקול גדול יהודית
על עם ירושלם אשר על החומה ליראם ולבהלם
למען ילכדו את העיר : וידברו אל אלהי ירושלם
כעל אלהי עמי הארץ מעשה ידי האדם :
ויתפלל יחזקיהו המלך וישעיהו
בן אמוץ הנביא על זאת ויזעקו השמים :
וישלח יהוה מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד
ושר במחנה מלך אשור וישב בבשת פנים לארצו
ויבא בית אלהיו ומיציאו מעיו שם הפלהו בחרב
: ויושע יהוה את יחזקיהו ואת ישבי ירושלם
מיד סנחריב מלך אשור ומיד כל וינהלם מסביב
: ורבים מביאים מנחה ליהוה לירושלם ומגדנות
ליחזקיהו מלך יהודה וינשא לעיני כל הגוים
מאחרי כן :
בימים ההם חלה יחזקיהו
עד למות ויתפלל אל יהוה ויאמר לו ומופת
נתן לו : ולא כגמול עליו השיב יחזקיהו כי גבה
לבו ויהי עליו קצף ועל יהודה וירושלם : ויכנע
יחזקיהו בגבה לבו הוא וישבי ירושלם ולא בא
עליהם קצף יהוה בימי יחזקיהו : ויהי ליחזקיהו
עשר וכבוד הרבה מאד ואוצרות עשה לו לכסף
ולזהב ולאבן יקרה ולבשמים ולמגנים ו
ולכל כלי חמדה : ומסכנות לתבואת
דגן ותירוש ויצהר וארות לכל בהמה ובהמה
ועדרים לאורות : וערים עשה לו ומקנה צאן
ובקר לרב כי נתן לו אלהים רכוש רב מאד :

הוסיף ולא הוסיף עוד מלך מצרים · וכל להוסיף דכו' · ורע שכור זרוע רשע ורע רשעו וכל טוב ורע דכו' · ויגל השארית מן החרב וכל ויגל את דכו' · וחיל
ככד וישלח שמה סוסים וכל וכחיל כבד דכו' · זכר קמץ כי דורש תמים אם זכר וכל לשון זכר דכו' · חבלי ויפלו חבלי מנשה וכל בחבלי דכו' · יגה גם אור
רשעים ידעך וכל יגיה דכו' · למס מן שניהם אשר נותרו דד"ה וכל למס עבד דכו' · מלכי גם צפור מצאה בית ודרור קן לה וכל למלכי דכו' · מצוא על זאת יתפלל כל
חסיד אליך לעת מצוא וכל ממצוא דכו' · ענות ומערת וכית ענות וכל לשון עניה דכו' · עמ"ה ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם וכל מעמ"ה דכו' · עוזה צוך אלהים
עוך עוזה וכל שום כרנש דכו' · רצפה דגש ויעף אלי אחד מן השרפים וכל שום אתתא דכו' :

רשי

ויחזק את המלוא · דוגמ' ויבן את המלוא : ויעש שלח לרוב · כלי זיין דוגמ' אים שלחו.
המים : על מה אתם בוטחים · לפי שכתוב במלכים בי' אלהי ישראל בטח וגם
כתוב לשם וימרד במלך אשור לכן אמר על מה אתם בוטחים שמרדתם בי :
ויושבים במצור בירושלם · כדכתיב למות ברעב ובצמא : הלא הוא יחזקיהו ·
הבוטח באלהיו הלא הוא פשע ואפילו אם היה יכולת לעזור לו לא היה עוזרו כי
חטא לו שהסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלם לפני מזבח אחד
תשתחוו ולא מוטב שתשתחוה יהודה לפני מזבח אחד וירושלם לפני אחד או שנים
ויותר ומה מועיל אחד לעם רב כזה שהיו סבורים שכל הותן במות שהסיר כדלעיל
וינדע את האשרים וגו' שהיו בנויים לשם אלהי ישראל : החרימו אבותי · פול
מלך אשור ותגלת פלאסר : וספרים כתב לחרף לי' אלהי · ובמלכים ובישעיה
כתיב ויקח חזקיה את הספרים מיד המלאכי' ויקראם ויעל ביתי' ויפרשהו חזקיה
לפני יי' : בקול גדול יהודית · ליראם ולבהלם · כאן שתם העניין ובמלכים מפרש
היטב מה אמר להם וגם בישעיה וידברו אל אלהי ירושלם מי שכתב ספר זה הוא
קובל על כבל זה סנחריב שחירף אלהים חיים : כעל אלהי עמי הארץ · שהם
מעשה ידי אדם ודמו את אלהי יוצרנו יוצר הכל לאלהי העמים שהם מעשה ידיהם
כמו שאמר לעיל מי בכל אלהי וגו' כי יוכל אלהיכם להציל אתכם מידי : ויתפלל
יחזקיהו · במלכים ובישעיה מפורשת התפלה : ומיציאי מעיו · כדכתי' ובניו הכוהו
בחרב : ויתפלל אל יי' · כדמפורש במלכים : ויאמר לו · מה האות : ומופת נתן
לו · וזה לך האות הכל מפורש לשם : ולא כגמול עליו השיב · לא כמו שגמל עליו
הב"ה על יחזקיהו שרפאהו השיב לו יחזקיהו כי גבה לבו שהראה את כל בית נכותו
וגו' עד ובכל ממשלתו : ויהי עליו קצף ועל יהודה וירושלם · על זאת והכותב הספר
הזה קצרו כאן לפי שכתוב במלכים ובישעיה : ויכנע יחזקיהו בגובה לבו · כדכתיב
לשם ויאמ' חזקיה אל ישעיה טוב וגו' ובשנכנע לא בא עליהם הקצף בימיו : ולכל כלי
חמדה · עשה מיני אוצרות : ומסכנות לתבואת · על אוצרות התבואה נופל לומר
מסכנות בכל מקום כמו ערי מסכנות לפרעה וכן ויבן תדמר במדבר ואת כל ערי
מסכנות אשר בנה בחמת על כרחיך לצורך תבואה שבמדבר לא היה לו לאצור
זהב וכסף : וארות לכל בהמה ובהמה · אורטבלאות גדולות : וייסרם

לעיר ד' חטפין בקריאה וסימ' ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל · ויעבד שפטים בארץ · ויישרם למטה מערבה לעיר · בנה חומה חיצונה · והפלתו נ' וסיכל
ההוה לחטאה · ויתר דברי מנשה והפלתו דסי' · ושלאחריו ותפלתו והעתר לו · הפסילים לפסילים ד' מל בקריאה וסימ' והוא שב מן הפסילים · והוא
עבר את הפסילים תרויהון דגבי עגלון · ולכל הפסילים אשר דאמון דדה' · וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים · ושארא פסלים כתיב ביו"ד בתרא :

והוא יחזקיהו סתם את־מוצא מימי גיחון העליון
ויישרם למטה־מערבה לעיר דויד ויצלח יחזקיהו
בכל־מעשהו : וכן במליצי שרי בבל המשלחים
עליו לדרש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים
לנסותו לדעת כל־בלבבו : ויתר דברי יחזקיהו
וחסדיו הנם כתובים בחזון ישעיהו בן־אמוץ
הנביא על־ספר מלכי־יהודה וישראל : וישכב
יחזקיהו עם־אבתיו ויקברהו במעלה קברי בני־
דויד וכבוד עשו־לו במותו כל־יהודה וישבי
לג ירושלם וימלך מנשה בנו תחתיו : בן־שתים
עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה
מלך בירושלם : ויעש הרע בעיני יהוה כתועבות
הגוים אשר הוריש יהוה מפני בני ישראל : וישב
ויבן את־הבמות אשר נתץ יחזקיהו אביו ויקם
מזבחות לבעלים ויעש אשרות וישתחו לכל־
צבא השמים ויעבד אתם : ובנה מזבחות בבית
יהוה אשר אמר יהוה בירושלם יהיה־שמי לעולם:
ויבן מזבחות לכל־צבא השמים בשתי חצרות
בית־יהוה : והוא העביר את־בניו באש בגי בן־
הנם ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני הרבה
לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו : וישם את־
פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים אשר אמר
אלהים אל־דויד ואל־שלמה בנו בבית הזה
ובירושלם אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים
את־שמי לעילום : ולא אוסיף להסיר את־רגל
ישראל מעל האדמה אשר העמדתי לאבתיכם
רק אם־ישמרו לעשות את כל־אשר צויתים
לכל־התורה והחקים והמשפטים ביד־משה: ויתע
מנשה את־יהודה וישבי ירושלם לעשות רע מן־
הגוים אשר השמיד יהוה מפני בני ישראל :
וידבר יהוה אל־מנשה ואל־עמו ולא
הקשיבו : ויבא יהוה עליהם את־שרי הצבא אשר
למלך אשור וילכדו את־מנשה בחוחים ויאסרהו
בנחשתים ויוליכהו בבלה : וכהצר לו חלה את־

פני יהוה אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבתיו :
ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו
ירושלם למלכותו וידע מנשה כי יהוה הוא
האלהים : ואחרי־כן בנה חומה חיצונה לעיר־
דויד מערבה לגיחון בנחל ולבוא בשער הדגים
וסבב לעפל ויגביהה מאד וישם שרי־חיל בכל־
הערים הבצרות ביהודה : ויסר את־אלהי הנכר
ואת־הסמל מבית יהוה וכל־המזבחות אשר בנה
בהר בית־יהוה ובירושלם וישלך חוצה לעיר :
ויכן את־מזבח יהוה ויזבח עליו זבחי שלמים
ותודה ויאמר ליהודה לעבוד את־יהוה אלהי
ישראל : אבל עוד העם זבחים בבמות רק ליהוה
אלהיהם : ויתר דברי מנשה ותפלתו אל־אלהיו
ודברי החזים המדברים אליו בשם יהוה אלהי
ישראל הנם על־דברי מלכי ישראל : ותפלתו
והעתר־לו וכל־חטאתו ומעלו והמקמות אשר
בנה בהם במות והעמיד האשרים והפסלים לפני
הכנעו הנם כתובים על דברי חוזי : וישכב מנשה
עם־אבתיו ויקברהו ביתו וימלך אמון בנו תחתיו:
בן־עשרים ושתים שנה אמון במלכו
ושתים שנים מלך בירושלם : ויעש הרע בעיני
יהוה כאשר עשה מנשה אביו ולכל־הפסילים
אשר עשה מנשה אביו זבח אמון ויעבדם : ולא
נכנע מלפני יהוה כהכנע מנשה אביו כי־הוא אמון
הרבה אשמה : ויקשרו עליו עבדיו וימיתהו
בביתו : ויכו עם־הארץ את כל־הקשרים על־
המלך אמון וימליכו עם־הארץ את־יאשיהו בנו
תחתיו : בן־שמנה שנים יאשיהו במלכו
ושלשים ואחת שנה מלך בירושלם : ויעש הישר לד
בעיני יהוה וילך בדרכי דויד אביו ולא־סר ימין
ושמאול : ובשמונה שנים למלכו והוא
עודנו נער החל לדרוש לאלהי דויד אביו ובשתים
עשרה שנה החל לטהר את־יהודה וירושלם
מן־הבמות והאשרים והפסלים והמסכות:

רשי

ויישרם למטה מערבה · הכניסם דרך ישר למטה מערבה לעיר דוד : וכן במליצי · שלוחי דוגמא כי המליץ בינותם על שם שהשליח מליץ בין השולח למשתלח ונופל על פסוק שאמר ויצלח יחזקיהו בכל מעשיו ואחר כל הטוב הזה שהצליחו הב"ה עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו ביד מליצי שרי בבל המשלח עליו : לדרוש המופת אשר היה בארץ · לא עמד בנסיון והראה להם את כל בית נכותו ונתפייס לרישיה כדרוש : במעלה · במיטב כמפורש בסוף פרק קמא דבבא קמא : בירושלם יהיה שמי לעולם · הפסוק קובל זה מנשה שבנה מזבחות לע"ז בבית שאמ' הב"ה אני רוצה שיסכון שמי שם וגם פסוק שאמר בסמוך לשון קובלה הוא וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים וגו' וגם הפסוק ולא אוסיף להסיר את רגל : ועשה אוב וידעוני · מלא בוי"ו לפי שהרבה לעשות והוא הוסיף על פסל הסמל אשר עשה : לעילום · לעולם : ולא אוסיף להסיר רגל ישראל · מוסב על פסוק של מעלה והכל קובלנא הוא כלומר הב"ה אומר כך אמרתי אל דוד ואל שלמה בבית הזה אשים שמי שם לעולם וגם הבטחתים לא אוסיף להסיר רגל ישרא' מעל האדמה רק אם ישמרו וגו' ועתה ויתע מנשה וגו' כמשא שעל ידו נסתלקה שכינה וגם אנו עדיין לגלות על ידו : לגיחון בנחל · אצל נחל גיחון שם מקום : וסבב לעופל · וסבב אותם חוזק המגדלים הבנויים במלאכת עופל : וישלך חוצה · ולא שברם ולא גנזם מן העין לפיכך נכשל בהם בנו כדכתיב ולכל הפסילים אשר עשה מנשה אביו וגו' שלקח אותם ממקום שהשליך אותם : ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה · שהביא קרבן תודה והתודה להב"ה שהשיבו לירושלם ולמלכותו : ותפלתו · היאך נתפלל : והעתר לו · והשיבו על מלכותו : ויקברוהו ביתו · כמו בביתו ובמלכים כתיב בגן ביתו לא זכה ליקבר עם אבותיו : והוא עודנו נער החל לדרוש · פתרו' אע"פ שהיה נער החל לדרוש לאלהי דוד אביו דוגמ' והוא נער את בני בלהה ויבא יוסף את דבתם רעה ואין תימה בדבר אבל אם היה בן ל' שנה לא היה עושה זה תימה שהיה נער ואע"פ החל לדרוש וגו' : החל לטהר את יהודה וירושלם מן הבמות והאשרים · שעשה מנשה וחרסם אמון בנו כדלמעלה ויסב ויבן את הבמות אשר נתץ יחזקיהו אביו וגו' : והחמנים

בחרבתיה כתיב תרין מלין וקרי חד והוא מן ח מלין כתיב תרין וקרי חד בקריא וסי מבן ימין ויהי איש מבן ימין מבנימן קרי כי טוב ויהי כי טוב לבם כטוב קרי לם רבה המשרה
ולשלום אין קץ למרבה קרי מן המערה ויקם דוד אחרי כן מנהמערה קרי מי אתי כה אמר יי גואלך ויצרך מאתי קרי בחר בתיהם ובערי מנשה ואפרים
בחרבתיהם קרי מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה מבת קרי כי ענים גם תנין חלצו שד כיענים קרי נתן ונתן ב"א בקריאה ד מנהון קמצין

וינתצו לפניו את מזבחות הבעלים והחמנים אשר
למעלה מעליהם גדע והאשרים והפסלים
והמסכות שבר והדק ויזרק על פני הקברים
הזבחים להם: ועצמות כהנים שרף על מזבחותם
ויטהר את יהודה ואת ירושלם: ובערי מנשה
ואפרים ושמעון ועד נפתלי בחר בתיהם סביב:
וינתץ את המזבחות ואת האשרים והפסלים
כתת להדק וכל החמנים גדע בכל ארץ ישראל
וישב לירושלם: ובשנת
שמנה עשרה למלכו לטהר את הארץ והבית
שלח את שפן בן אצליהו ואת מעשיהו שר
העיר ואת יואח בן יואחז המזכיר לחזק את בית
יהוה אלהיו: ויבאו אל חלקיהו הכהן הגדול
ויתנו את הכסף המובא בית אלהים אשר אספו
הלוים שמרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל
שארית ישראל ומכל יהודה ובנימן וישבי
ירושלם: ויתנו על יד עשה המלאכה המפקדים
בבית יהוה ויתנו אתו עושי המלאכה אשר עשים
בבית יהוה לבדוק ולחזק הבית: ויתנו לחרשים
ולבנים לקנות אבני מחצב ועצים למחברות
ולקרות את הבתים אשר השחיתו מלכי יהודה:
והאנשים עשים באמונה
במלאכה ועליהם מפקדים יחת ועבדיהו הלוים
מן בני מררי וזכריה ומשלם מן בני הקהתים
לנצח והלוים כל מבין בכלי שיר: ועל
הסבלים ומנצחים לכל עשה מלאכה לעבודה
ועבודה ומהלוים סופרים ושטרים ושוערים:
ובהוציאם את הכסף המובא בית יהוה מצא
חלקיהו הכהן את ספר תורת יהוה ביד משה:
ויען חלקיהו ויאמר אל שפן הסופר ספר התורה
מצאתי בבית יהוה ויתן חלקיהו את הספר אל

שפן: ויבא שפן את הספר אל המלך
וישב עוד את המלך דבר לאמר כל אשר נתן
ביד עבדיך הם עשים: ויתיכו את הכסף הנמצא
בבית יהוה ויתנוהו על יד המפקדים ועל יד
עושי המלאכה: ויגד שפן הסופר למלך לאמר
ספר נתן לי חלקיהו הכהן ויקרא בו שפן לפני
המלך: ויהי כשמע המלך את דברי התורה ויקרע
את בגדיו: ויצו המלך את חלקיהו ואת אחיקם
בן שפן ואת עבדון בן מיכה ואת שפן הסופר
ואת עשיה עבד המלך לאמר: לכו דרשו את
יהוה בעדי ובעד הנשאר בישראל וביהודה על
דברי הספר אשר נמצא כי גדולה חמת יהוה
אשר נתכה בנו על אשר לא שמרו אבותינו את
דבר יהוה לעשות ככל הכתוב על הספר הזה:
וילך חלקיהו ואשר המלך
אל חלדה הנביאה אשת שלם בן תוקהת בן
חסרה שומר הבגדים והיא יושבת בירושלם
במשנה וידברו אליה כזאת: ותאמר להם כה
אמר יהוה אלהי ישראל אמרו לאיש אשר שלח
אתכם אלי: כה אמר יהוה הנני
מביא רעה על המקום הזה ועל יושביו את כל
האלות הכתובות על הספר אשר קראו לפני מלך
יהודה: תחת אשר עזבוני ויקטירו לאלהים
אחרים למען הכעיסני בכל מעשי ידיהם ותתך
חמתי במקום הזה ולא תכבה: ואל מלך יהודה
השלח אתכם לדרוש ביהוה כה תאמרו אליו כה
אמר יהוה אלהי ישראל הדברים אשר שמעת:
יען רך לבבך ותכנע מלפני אלהים בשמעך
את דבריו על המקום הזה ועל ישביו ותכנע
לפני ותקרע את בגדיך ותבך לפני וגם אני
שמעתי נאם יהוה:

וסימ והפדה לא נפדתה או חופשה: ויהיו פקודיהם שלשה ואלעזר בן אהרן מת ויעלו אליה סרני פלשתים כי ילד ילד לנו בן נתן לנו ונתן הספר על אשר
פרח הפרח והגל אף גילה ורנן איה העדר נתן לך כי שדי יי את כבל הבהלאש נתן לאכלה ויהי בך הפך מן הנשים בהוך חללים נתנו ב' בו הנינא קמץ ויבא שפן
את הספר דה"י יתברמר מלך ונגב נתן הסכל במרומים רבים ואת פתשגן כתב הדת ואשר נתן כתר מלכות תבן אין נתן לעבדיך קמץ והוא מרובים יש ון קמץ
ויתנהו אלהיו ביד מלך ארום קמץ וסי דקמצין כלשון ארמי עבריא דישראל הכבין קטלין:

רשי

והחמנים. צורת חמה: אשר למעלה. שהושיבו למעלה מהם גבוה כנגד החמה ומשתחוים לו כל זה עשה מנשה כדכתיב לעיל וישתחו לכל צבא השמים ויעבוד אותם: ויזרוק על פני הקברים. כאן נתקיים מה שאמר לירבעם כה אמר יי הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך עצמות אדם את כהני הבמות המקטרים: ובערי מנשה ואפרים וגו'. מאותן עוללות שנשתיירו מחרב ומשבי סנחריב: בחרבתיהם. בחר בתיהם כתי' לפי שלא היו כי אם עוללות מעט נתיירא לישב בשפלה כי אם לקבוע בהר בתיהם: המזכיר. בכל מקו' שכתוב סופר כתו' בסמוך מזכיר שהיה לכל מלך סופר לכתוב כל המאורע לו במלכות בין טוב ובין רע ויהי לו מזכיר יושב אצל הסופר להזכיר כל דבר ודבר והסופר כותב על פיו: אשר אספו הלוים שומרי הסף וגו'. בחרבותיהם סביב: לבדוק ולחזק. לראות את ערות הארץ מתרגמי' ולמיחזיית בדקא דארעא: ועצים למחברות. שקורין בלשון אשכנז: ולקרות. טרביי"ר בלעז: לנצח רומיסטריר בלע"ז וכן לנצח על המלאכה וכן ושם מאות מנצחים: והלוים כל מבין. בכל מקום אמור לענין שירה הבנה וכן למעלה כשהפילו גורלות כתי' כקטון כגדול מבין עם תלמיד וכן כל המבין בכלי שיר וכתי' וכנניהו שר הלוים וגו' כי מבין הוא והיה ממונה עליהם ליסר המשא היאך ישאו כי מבין הוא: ומהלוים סופרים. לכתוב את הכסף המובא בית יי והיאך גבו אותו. ושוטרים במלאכה: את ספר תורת יי ביד משה. משנה תורה:

ויתן חלקיהו את הספר אל שפן. שהרי על הסופר לקרות את הכל לפני המלך: וישב עוד את המלך דבר שמתחלה השיב למלך שליחותו ששלחו המלך לחזק בית יי' אלהיו כמו שכתוב למעלה שלח את שפן בן אצליהו וגו': ויתיכו. ויציקו כמו ויצוק שמן ומתרגמינן ואתיך. ויגד שפן הסופר. אח' שהשיב המלך דבר משליחותו הגיד לו שליחות של חלקיהו הכהן ויקרא את הספר לפניו: ויקרע את בגדיו. כששמע שהיו קורין יולך יי' אותך ואת מלכך וגו' ודרש בעצמו אשר תקים עליך העם המליכו ולא כביא על פי הדיבור: אשר נתכה בנו. לפי שהחמה היא אש נופל עליה לשון נתיך ודוגמתו למטה ותתך חמתי במקום הזה ולא תכבה: אל חלדה הנביאה. רבותינו דרשו לפי כי האשה רחמנית יותר מן האיש לכן לא שלח אל ירמיהו הנביא: שומר הבגדי'. אם תרצה לומר או בגדי כהונה או בגדי מלכות: יושבת בירושלם במשנה. היו שני חומות לעיר והיא יושב' בין שני החומות ותרגמ' בית אולפנא פי' במקום תורה כי לשכה אחת היתה לה לחלדה סמוכה ללשכת הגזית ללשכת חלדה היתה פתוחה לחוץ וסתומה כלפי הסנהדרין שבלשכת הגזית כך כתוב במסכת מדות מפני צניעות: אמרו לאיש. לפי שרצה להפסיק חזון העם על המקום הזה ועל יושביו וכשישלים אותו חזון אז מבאר היטב ואל מלך יהודה השולח אתכם ומקצר כבואת המקום ויושביו ומסלקו ותופשו בנבואת המלך שהיא מרובה: ובאספת

וישיבו ז' חס' ג' מל' וס' וישיבו אותם דבר. וירא כל ישראל כי לא שמע. הנה אוסיפך אל דדברי הימים. הלין קדמאי מל' ויקחו כידם מפרי וישב פנחס בן אלעזר ויקחו את דגון וישיבו. וישלח מלאכים אחריו. כי לא שמע המלך דדברי הימים. הנני אוסיפך אל דמלכים. וישיבו את העבדים: וכל איש יו' בקריאה וסי' אשר הניף תנופת זהב לי"י. אשר נמצא אתו תכלת וארגמן. ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב. ויכו את מואב. קמו במקומו. התחבא בהר אפרים. ויקבצו אליו כל איש מצוק ב"

הנני אספך אל אבתיך ונאספת אל קברותיך
בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני
מביא על המקום הזה ועל ישביו וישיבו את
המלך דבר: וישלח המלך
ויאסף את כל זקני יהודה וירושלם: ויעל המלך
בית יהוה וכל איש יהודה וישבי ירושלם
והכהנים והלוים וכל העם מגדול ועד קטן ויקרא
באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בית
יהוה: ויעמד המלך על עמדו ויכרת את הברית
לפני יהוה ללכת אחרי יהוה ולשמור את מצותיו
ועדותיו וחקיו בכל לבבו ובכל נפשו לעשות
את דברי הברית הכתובים על הספר הזה: ויעמד
את כל הנמצא בירושלם ובנימן ויעשו יושבי
ירושלם כברית אלהים אלהי אבותיהם: ויסר
יאשיהו את כל התעבות מכל הארצות אשר
לבני ישראל ויעבד את כל הנמצא בישראל
לעבוד את יהוה אלהיהם כל ימיו לא סרו מאחרי
יהוה אלהי אבותיהם:
לה ויעש יאשיהו בירושלם פסח ליהוה וישחטו
הפסח בארבעה עשר לחדש הראשון: ויעמד
הכהנים על משמרותם ויחזקם לעבודת בית
יהוה: ויאמר ללוים המבונים לכל ישראל
הקדושים ליהוה תנו את ארון הקדש בבית אשר
בנה שלמה בן דויד מלך ישראל אין לכם משא
בכתף עתה עבדו את יהוה אלהיכם ואת עמו
ישראל: והכונו לבית אבותיכם כמחלקותיכם
בכתב דויד מלך ישראל ובמכתב שלמה בנו:
ועמדו בקדש לפלגות בית האבות לאחיכם בני
העם וחלקת בית אב ללוים: ושחטו הפסח
והתקדשו והכינו לאחיכם לעשות כדבר יהוה
ביד משה: וירם יאשיהו לבני
העם צאן כבשים ובני עזים הכל לפסחים לכל
הנמצא למספר שלשים אלף ובקר שלשת אלפים
אלה מרכוש המלך: ושריו לנדבה לעם לכהנים
וללוים הרימו חלקיה וזכריהו ויחיאל נגידי בית
האלהים לכהנים נתנו לפסחים אלפים ושש
מאות ובקר שלש מאות: וכונניהו ושמעיהו
ונתנאל אחיו וחשביהו ויעיאל ויוזבד שרי הלוים
הרימו ללוים לפסחים חמשת אלפים ובקר חמש
מאות: ותכון העבודה ויעמדו הכהנים על עמדם
והלוים על מחלקותם כמצות המלך: וישחטו
הפסח ויזרקו הכהנים מידם והלוים מפשיטים:
ויסירו העלה לתתם למפלגות לבית אבות לבני
העם להקריב ליהוה ככתוב בספר משה וכן לבקר:
ויבשלו הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו
בסירות ובדודים ובצלחות ויריצו לכל בני העם:
ואחר הכינו להם ולכהנים כי הכהנים בני אהרן
בהעלות העולה והחלבים עד לילה והלוים
הכינו להם ולכהנים בני אהרן: והמשררים בני
אסף על מעמדם כמצות דויד ואסף והימן וידתון
חוזה המלך והשערים לשער ושער אין להם
לסור מעל עבדתם כי אחיהם הלוים הכינו להם:
ותכון כל עבודת יהוה ביום ההוא לעשות הפסח
והעלות עלות על מזבח יהוה כמצות המלך
יאשיהו: ויעשו בני ישראל הנמצאים את הפסח
בעת ההיא ואת חג המצות שבעת ימים:

כפסוק. כראותם את האיש. כי את אשר בהר בו י"י. ויאבד אבשלום. ודוד בא מחנימה. ושאול והמה וכל איש. ויעל המלך בית י"י דמלכים. והברו דסיפרא. ושבעתם על שלחני: ואת עמו ז' וסי' ויאסור את רכבו. ויחלוש יהושע. אז עלה יהורם. ראה נתתי בידך את מלך העי. ואת מלך מעכה ואת עמו דדברי הימים. ויראו את הערמות ויברכו. ויאמר ללוים המבינים: וירם ח' וסי' ויעשו כן משה ואהרן. וירם משה את ידו. וירם השבח. וירבעם בן נבט אפרתי. וירם את אדרת אליהו. וירם קרן לעמו. ואשבע את האיש. וירם יאשיהו: חלקיה ה' וסי' ויבא אליקים בן חלקיה. אשר על הבית. ויתן חלקיה את הספר אל שפן. ויגד שפן הספר למלך לאמר ספר. ויצו המלך את חלקיה הכהן ואת קדמא דסיפרא. כלהון דמלכים. ושלום הוליד את ב' בפסוק. בן חשביה בן אמציה בן חלקיה דריש סיפרא. ועזריה בן חלקיה בן משלם בן הודויה. ושריו לנדבה לעם הכהנים. ואני הצעיר המאסף לא ידענא בקדמיתא הי מנהון מויצו המלך הוא חלקיה דבכברה לא הוה בריר כולי האי ומלישנא אחרינא דמסר דאמר חלקיהו הכהן ה' ומני ויצו המלך תנינא דסיפרא ידענא דהוא קרבא דסיפרא: בהעלות ג' וסי' ויהי כהעלות י"י. בהעלך עליך את המים. העולה: עבודת י"י ג' וסי' והניף אהרן את הלוים תנופה. כי עד הוא בינינו וביניכם. ותכון כל עבודת י"י:

רשי

ונאספת אל קברותיך בשלום. והלא נהרג אלא בשלום מדה שלא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה ועל יושביו כלומר חורבן הבית: ספר הברית. הרי כל החרדה שחרד המלך על שמצא כתו' יולך יי' אותך וראה שקרא התורה אותה ברית שה דברי הברית ולכך אף הוא כרת ברית וראה כתוב בסמוך אחריו ושמרתם את דברי ושמרתם אותם גם ראה יאשיהו כתו' בשמו' אתם נצבים היום כולכם וגו' עד טפכם נשיכם עד לעברך בברית עד כרת עמך היום אמ' אף באותה דוגמ' אכרות אף אני ברית לשם כתוב אתם נצבים וגו' אף אני ויעמד כל העם הנמצא בירושלם מקטון ועד גדול: בכל לבבו ובכל נפשו וגו'. אשר מצא שם כתוב ושבת עד יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ויעמד המלך על עמודו לשון נצבים: כברית אלהים אלהי אבותיהם. ככל אותן שכתוב לשם אלהי אבותם לפיכך כתוב כאן אלהי אבותיהם שכרת לאבותם במדבר וכל ברית שלשם על עז כרכתי' ותראו את שקוציהם וגו' עד פונה היום מעם יי' לפיכך ויסר יאשיהו את כל התועבות וגו': ויעש יאשיהו פסח. לפי שכל מלכי יהודה הרשעים לא עשו פסח כמשפטו: תנו את ארון הקדש. לפי פשוטו שהעבירו מנשה ואמון את הארון ושימו תחתיו פסיליהם כדמוכח לעיל במנשה וישם פסל הסמל וגו' לפיכך צוה יאשיהו להושיבו ולתן הארון במקומו אשר בנה שלמה ורבותינו אמרו שאמר ללוים לגונזו שם: אין לכם משא בכתף. זו טענה אחרת היא ותחילת מילה היא שאמר להם אין לכם עוד טורח משא בכתף מכל כלי בית יי' שתוכלו לומר משום טורח משא בכתף אין אנו יכולין לעבוד את יי' ועמו לפיכך עתה עבדו את יי' אלהיכם בשיר ואת עמו ישראל לשחוט ולהפשיט עשיהן כדמוכח למטה ושחטו הפסח והתקדשו וגו': לפלגות. למחלקות לעשות הפסח כהלכתו כדבר יי' ביד משה: וירם יאשיהו לבני העם. דוגמ' כן תרימו גם אתם לשון הפרשה: לכל הנמצא. לכל ישר' הנמצאים הפרים כאן לפסחי': למספר שלשים אף. בין כאן בין כבשים בין עזים: ובקר שלשת אלפים. לשלמי חגיגה: ויבשלו הפסח. כמשפטו צלי אש: ויריצו לכל בני העם. הלוים וכשהכינו לכל ישראל אחר כך הכינו להם הלוים לעצמם ולכהנים שלא היה להם פנאי להכין: חוזה המלך. כל אחד ואחד היה חוזה:

ולא

פס ל' ולית חד מן ה' פסוק' בקריאה תל' שין ופסקן וסימ' אל אלהים יי' · את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי · וידבר אחאב אל נבות · וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור · אתן לגוג מקום שם קבר בישראל גי העברים · ויקהל דוד את כל שרי ישראל · וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דספרא · קימו וקבלו היהודים עליהם · ודבריו

יח ולא נעשה פסח כמהו בישראל מימי שמואל
הנביא וכל מלכי ישראל לא עשו כפסח אשר
עשה יאשיהו והכהנים והלוים וכל יהודה
וישראל הנמצא ויושבי ירושלם:
יט בשמונה עשרה שנה למלכות יאשיהו
נעשה הפסח הזה: כ אחרי כל זאת אשר הכין
יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרים להלחם
בכרכמיש על פרת ויצא לקראתו יאשיהו:
כא וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך
יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי
ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר
עמי ואל ישחיתך: כב ולא הסב יאשיהו פניו ממנו
כי להתחפש בו התחפש ולא שמע אל דברי נכו
מפי אלהים ויבא להלחם בבקעת מגדו:
כג וירו הירים למלך יאשיהו
ויאמר המלך לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד:
כד ויעבירהו עבדיו מן המרכבה וירכיבהו על רכב
המשנה אשר לו ויוליכהו ירושלם וימת ויקבר
בקברות אבתיו וכל יהודה וירושלם מתאבלים
על יאשיהו: כה ויקונן
ירמיהו על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות
בקינותיהם על יאשיהו עד היום ויתנום לחק
על ישראל והנם כתובים על הקינות: כו ויתר
דברי יאשיהו וחסדיו ככתוב בתורת יהוה:
כז ודבריו הראשנים והאחרנים הנם כתובים על
ספר מלכי ישראל ויהודה:
לו ויקחו עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו
וימליכהו תחת אביו בירושלם: ב בן שלש ועשרים
שנה יואחז במלכו ושלשה חדשים מלך בירושלם
: ג ויסירהו מלך מצרים בירושלם ויענש את
הארץ מאה ככר כסף וככר זהב: ד וימלך מלך
מצרים את אליקים אחיו על יהודה וירושלם
ויסב את שמו יהויקים ואת יואחז אחיו לקח נכו
ויביאהו מצרימה: ה בן
עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו ואחת עשרה
שנה מלך בירושלם ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו
ו עליו עלה נבוכדנאצר מלך בבל ויאסרהו
בנחשתים להליכו בבלה: ז ומכלי בית יהוה
הביא נבוכדנאצר לבבל ויתנם בהיכלו בבבל:
ח ויתר דברי יהויקים ותעבתיו אשר עשה והנמצא
עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל
ויהודה וימלך יהויכין בנו תחתיו:

ה' וסי' מן השמים השמיעך · הראשנים דיאשיה דדה' · ויתר דברי אביה דדה' · איוב לא בדעת ידבר · חכמת המסכן בזויה: מצרימה כ"ח בקריאה וסימ' ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה · ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה · ויהי כבוא אברם מצרימה · וירא אליו יי' ויאמר אל תרד מצרימה · וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם · ויעברו אנשים מדינים סוחרים · ויוסף הורד מצרימה ויקנהו · וכל הארץ באו מצרימה לשבר:

רשי

ולא נעשה פסח כמוהו · ובמלכים כתיב כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים מיום שנחלקו ישראל לשתי ממלכות שסרו' שבטים מעל מלכי יהודה וימליכו עליה' מלך לבדם שכל הימים שהיו לשני גוים היו שבט יהודה ובנימן עושים פסח לשם יי' בירושלם ואלו לשם ע"ז בבית אל ובדן ודבר זה לא אירע כל ימי השופטים שנחלקו ישראל לשתי משפחות ולא היה להם לכל דור ודור רק שופט אחד ואותו השופט היה מכריחם ללכת בדרך יי' כמפור' בשפטי' והיה יי' עם השופט והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וכל י' השבטים היו הולכים לשילה ועושים פסח לשם שמים וכפסח הזה לא נעשה כל ימי מלכי ישראל ויהודה יחד עושים פסח אבל בימי יאשיהו שכבר פסק מלכות י' השבטי' ומשהחזיר ירמיה י' השבטי' לא המליכו עליהם עוד מלך אלא יאשיהו מלך עליהם ועשו כולם פסח יחד לשם שמי' בירושלם וזהו לא נעשה כפסח הזה ליי' בירושלם ופתרון זה מטעה אותי מאד ולא נראה לי כהיכמי דהחזירן ירמיה לי' שבטים ויאשיהו מלך עליהם בירושלם היאך יכול להיות שלא עשו כפסח הזה כל ימי השופטים וביתי שמואל הרואה ובימי דוד ושלמה שהיו ישראל שרויין על אדמתם שלוים ושקטים ולא היה להם אלא מלך אחד והיה לבם לשמים אך כך פתרונו וכך פתר לי ר' אלעזר בר משלם זצ"ל ולא נעשה פסח כמהו מעולם שיתן המלך והשרים בהמות לפסחי' די ספוקם ובקר לשלמי חגיגה וצוה ללוי' להכין להם ולשלוח לכל איש ואיש לפי אכלו: אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרי' · הפסוק קובל ומתקונן על יאשיהו שלא נעשה לו נס כמו לחזקיהו שכתב בו אחרי הדברים והאמת בא סנחריב על חזקיהו ונעשה לו נס: להלחם בכרכמיש על פרת · עם מלך אשור כדכתי' במלכים ורצה לעבור דרך ארץ ישר' עליו ופרעה נכו לא היה יכול לבא עליו דרך נהר פרת אם לא יעבור דרך ארץ ישר' שהרי מצרים בדרומה של ארץ ישראל ונהר פרת בצפונה של ארץ ישראל: ויצא לקראתו · שדרש וחרב לא תעבור בארצכם אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם ולא ידע שחטאו ליצני הדור אשר אחרי הדלת קמו לסדור כמו שמפור' במסכ' תענית: ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים · שאמר לו מפי אלהי' כי כן אמר ישעיהו וסכסכתי מצרים במצרים וזהו שיסד הקליר כלה המוניו ללכת ארם נהרים למען לא תעבר חרב כל שהוא באפרים לא שעה לחוזה ויסב אחורים כי נגזרה גזירה לסכסך מצרים במצרים: על רכב המשנה · לפי שדרך המלך לרכוב על שני מרכבות הראשונה עיקר ואם יצטרך ישב בשניה בראשונה יצא לפניהם וכשחלה הרכיבוהו על הרכב המשנה: ויאמרו כל השרים · לשון שירה משוררים כי גם שירה וקינה בקול אחד באמרים עליו ניבא עמוס והבאתי את השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור זה יומו של יאשיהו שמת בן ל"ט שנים בחצי ימיו דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכתיב והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר וזהו שאמר ויאמרו כל השרים והשרות בקינותם וכל יהודה וירושלם מתאבלים עליו: ויתנום לחוק · כשמזדמן להם שום צער ובכיה שהם מקוננים ובוכים על המאורע הם מזכירים זה הצער עמו דוגמ' כט' באב שמזכירים קינות על ההרוגים בגזירת שאירעו בימינו כן יבכיון על יום מות יאשיהו דוגמ' ותהי חק בישראל וגו' דוגמ' לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעת ימים בשנה: והנם כתובים על הקינות · על ספר הקינות: וחסדיו ככתוב בתורת יי' · ובמלכים כתיב וכמהו לא היה לפניו מלך וזהו שאמ' כאן הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהוד': וימליכוהו תחת אביו · אע"פ שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו ב"א חדשים: ויסירהו מלך מצרים בירושלם · מבואר במלכים היטב ויאסרהו פרעה נכה ברבלה בארץ חמת בירושלים ממלך בירושלם: ויענש את הארץ · ליתן מסים דוגמ' וענשו אתו מאה כסף: ויסב את שמו יהויקי' · כן דרך המלכי' והשרים שמכנים למשרתיה' שם שהם רוצים דוגמ' ויקרא פרעה שם יוסף וגו' וכן ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכן וישם שר הסריסים שמות וגו' והכל כדי להודיע שהוא מושל בו לכנות לו שם כרצונו · ויסב את שמו יהויקים · למה קרא שמו יהויקים למעלה מפורש כי לאחר שהרג פרע' יאשיהו המליך מלך והענישם ליתן עונש: עליו עלה נבוכדנאצר · כי לא יכול פרעה לצאת מארצו כמו שכתוב במלכים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר למלך מצרים שנכח בשנה הרביעית בכרכמיש על נהר פרת כמפורש בירמיה ולהוליכו בבלה ולא הוליכו משם אלא בדרך מת והשליכו כנבלתו וכן ניבא ירמיה קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם והיכן קבורת חמור במעי הכלב וכן מוכיח במלכים וישכב יהויקים עם אבתיו ולא כתב ויקברוהו: ומכלי בית יי' · ומקצת כלי בית יי' ועל זה נתנבא ירמיה כי כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים וגו' ומקשה בסדר עולם בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה ויתן יי' בידו וכאן מוכיח שהיה בי"א למלכו ומה ת"ל בשנת שלש למרדו שנאמר במלכים ויהי לו יהויקי' עבד ג' שני' וישב וימרוד בו ג' שנים ובשנת ג' למרדו עלה עליו והיא שנת שמנ' לנבוכדנאצר דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה שנייה כבש יהויקים וג' שנים עבדו וג' שנים מרד בו והוא לא מלך כי אם בשנת ד' ליהויקים שנאמר בשנת הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנצר: ותעבתיו · שבא על אמו: והנמצא עליו · כתובת קעקע: ולתשובת

ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא · אל תירא מרדה מצרימה · אנכי ארד עמך מצרימה · ויקחו את מקניהם ואת רכושם · ואלה שמות בני ישראל הבאים קדמא · בניו ובני בניו אתו
בנותיו ובנות בניו · כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירכו · ובני יוסף אשר ילד לו · ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים · וישב יוסף מצרימה · ואלה שמות דריש

בן־שמונה שנים יהויכין במלכו ושלשה חדשים
ועשרת ימים מלך בירושלם ויעש הרע בעיני יהוה
: ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר
ויבאהו בבלה עם־כלי חמדת בית־יהוה וימלך את
־צדקיהו אחיו על־יהודה וירושלם:
בן־עשרים ואחת שנה צדקיהו
במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם:
ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו לא נכנע מלפני
ירמיהו הנביא מפי יהוה: וגם במלך נבוכדנצר
מרד אשר השביעו באלהים ויקש את־ערפו ויאמץ
את־לבבו משוב אל־יהוה אלהי ישראל: גם כל־
שרי הכהנים והעם הרבו למעול־מעל ככל תעבות
הגוים ויטמאו את־בית יהוה אשר הקדיש
בירושלם: וישלח יהוה
אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו השכם ושלוח
כי־חמל על־עמו ועל־מעונו: ויהיו מלעבים
במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים
בנביאיו עד עלות חמת־יהוה בעמו עד־לאין
מרפא: ויעל עליהם את־מלך כשדיים ויהרג
בחוריהם בחרב בבית מקדשם ולא חמל על־
בחור ובתולה זקן וישש הכל נתן בידו: וכל
כלי בית האלהים הגדלים והקטנים ואצרות בית
יהוה ואוצרות המלך ושריו הכל הביא בבל:
וישרפו את־בית האלהים וינתצו את חומת
ירושלם וכל־ארמנותיה שרפו באש וכל־כלי
מחמדיה להשחית: ויגל השארית מן־החרב
אל־בבל ויהיו־לו ולבניו לעבדים עד־מלך מלכות
פרס: למלאות דבר־יהוה בפי ירמיהו עד־
רצתה הארץ את־שבתותיה כל־ימי השמה שבתה
למלאות שבעים שנה:
ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר־יהוה
בפי ירמיהו העיר יהוה את־רוח כורש מלך־פרס
ויעבר־קול בכל־מלכותו וגם־במכתב לאמר:
כה־אמר כורש מלך
פרס כל־ממלכות הארץ נתן לי יהוה אלהי השמים
והוא־פקד עלי לבנות־לו בית בירושלם אשר
ביהודה מי־בכם מכל־עמו יהוה אלהיו עמו ויעל:

חזק ונתחזק

סכום הפסוקים של ספר דברי הימים אלף וחמש מאות וששים וחמשה

ספרא · בלכתך לשוב מצרימה · פוז בשלח פרעה · ולמה יי מביא אותנו · ויאמר איש אל אחיו נתנה ראש · וירדו אבותינו מצרימה · בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ·
רק לא ירבה לו סוסים · וענית ואמרת לפני יי אלהיך · וימלך מלך מצרים את אליקים · למלאת ו' בקריאה ד' מל וב' חס' וסימ' נבסר בסדר כי תשא ודניאל ריש סימן ט' ·

רשי

ולתשובת השנה. שהגלה יהויקים: עם כלי חמדת בית ה'. דברים החמודים אותם לקח והשאר הניח עד גלות צדקיהו ואז לקח הכל עמו ובמלכים מפורש שיצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל וגו': וימלך צדקיהו אחיו. אחיו של יהויקים וכן במלכי' וימלך מלך בבל את מתני' דדו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו דדו של יהויכין: ויעש הרע. מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי ה' כמפורש בירמיה ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כה אמר ה' אלהי הצבאות אלהי ישראל אם יצא תצא וגו' עד דואג אני את היהודים וגו' וחנן מחטא זה לא חטא אלא בזה שלא שמע לדבר נביא מפי ה' ושעבר על שבועתו כנבוכדנאצר אבל בתועבותיו והנמצא עליו של יהויקים לא הרע לעשות. מפי ר' אליעזר בר' משלם זצ"ל: אשר השביעו באלהים. כמפורש ביחזקאל אמור נא לבית המרי וגו' וכל הפר' נאמר' על יהויכין וצדקיהו ויקח מלכה ושריה ויבא אותם אליו בבלה זה יהויכין וסיעתו ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית זה צדקיהו: גם כל שרי הכהנים. להורות את ישראל כדכתיב ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלוים ולא כהני' הדיוטות למחות אלא שרי הכהנים שהיכולת בידם למחות ולא מיחו: ויטמאו את בית ה'. בשקוציהם: אשר הקדיש בירושלם. לשכן שמו שם לעולם: וישלח ה'. כל זה צדק הדין שלא תאמר לא התרה בהם לשוב מדרכם הרעה אלא לשתר ויטרוף לעד אפו לכך נאמ' וישלח אלהי אבותיה' עליהם ביד מלאכיו והתרה בהם לשוב מרעתם ולא פעם אחת בשנה או בחדש אלא בכל יום השכם ושלוח: כי חמל על עמו. ולא חפץ במיתתם: ועל מעונו. על דירו בית המקדש שאפילו מלך בשר ודם חומל על עמו ועל בית מדורו מלהחריבם: ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים. בשלוחי הקב"ה: ובוזים דבריו. של הקב"ה שודאי הדין עמו שאפילו שלוחי בשר ודם אין מבזין אותן ויראים לעבור על צווי בין לרע בין לטוב ועמו בזו דבריו והלעיבו ותעתעו בנביאיו כל כך וגו': ויעל עליהם את מלך כשדים. שהם אומה שפלה שנ' הן כשדים עם לא היה וכאן נתקיים הם קנאוני בלא אל וגו' עד בגוי נבל אכעיסם: ויהרג בחוריהם בחרב בבית מקדשם. והושב להם גמולם שכתוב ויטמאו את בית ה' ונתקיים מה שאמר יחזקאל והכו אל תחוס עיניכם וגו' עד באו ויצאו והכו בעיר: ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישיש. מה שאין כן מנהג אנשי חיילים כשנוצחים במלחמה הורגים אנשי המלחמה אבל על זקן בחור ובתולה חומלים ומתמלאים רחמים וגם נבואת משה רבינו נתקיימה מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה וגו': וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטני'. שנותרו מגלות יהויקים ויכניה: ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכו' פרס. ולמה

עד מלכות פרס. כי עד מלכות פרס עד אותו הזמן לא נתפייסה הארץ את שבתותיה והוא שכתוב כל ימי השמה שבתה: עד רצתה הארץ את שבתותיה. כי קודם לכן לא רצתה הארץ שבתותיה: כל ימי השמה שבתה למלאות שבעי' שנה. של שמיטה ויובל שבטלו ישראל בארץ וכנגדן גלו שבעים שנה אותן שבעים שבתה ארץ ישראל שנים שהכעיסו ישראל בארצם ארבע מאות ושלשים שנה מהם שלש מאות ותשעים משנכנסו לארץ עד שגלו מתוכה עשרת השבטים ואותה מוכח אותם מפורשים מאתי' וארבעים ושלש משמלך ירבעם עד שהגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים שהכעיסו ק"ן שנים והשאר שתוקים הוא שנאמר ביחזקאל ואתה שכב על צדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל וגו' שלש מאות ותשעים יום וגו' וכלית את אלה ושכבת על צדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהוד' ארבעים יום יום לשנה מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים שחרבה ירושלם ארבעים שנה כיצד עשרים ושתים של מנשה כדכתיב ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך כ"ב שנים ול"ב עשה תשובה הרי כ"ה מלך ושתים דאמון וי"א דיהויקים הרי לה' שנה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כולם מישראל ויהודה ארבע מאות ושלשים שנים הרי לארבע מאות שנה ס"ד שמיטין ויובלות לה' שנים הרי ה' שמיטין הרי ס"ט ושנת היובל האחרונ' נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו מתוכה הרי ע' שנה מקודשים של שמיטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו שבעים שנה לקיים מה שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה כך מפורש בסדר עולם וכאן בסיום הזה דברי הימים לפי שאמר למלאות שבעים שנה הוצרך לומר כאן פסוקים אלו של עזרא להודיענו בשכלו אותן שבעים שנה היאך חוזר הגלגל שחזרו לארצם לכך הוצרך לומר כאן ובשנת אחת לכורש מלך פרס עד מי בכם מכל עמו ויעל ולכך נוכפלו"ו זו של ובשנת לפי שספר דניאל מפסיק בנתים שהרי ספר עזרא סמוך וסדור אחר ספר דניאל וכך וי"ו מוסב מזה לזה. את רוח כורש. רצונו: ויעבר קול. כרוז הכריז לכל בני מלכותו. וגם במכתב שלח לכל בני מלכותו לאמר כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ שאני מושל מלך על כל ממלכות: והוא פקד עלי. והוא צוה עלי על ידי ישעיה לבנות לו בית בירושלם שנאמר האומר לכורש וגו' כה אמר למשיחו לכורש וכבר נאמרה לו נבואה זו של ישעיה: אשר ביהודה. בירושלם במדינת יהודה: מי בכם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל. כך היה הכרוז על המדינות מי בכל עמו של הקב"ה יבוא לבנות ביתו אשר בירושלם ויעל ויהי הקב"ה בעזרו ובעזרינו:

ישתבח ויתרומם האל הנעלה · הנשגב והנורא מעיני כל נפלא · אשר חנן לעבדיו · ברוב רחמיו וחסדיו · להשלים מלאכת הקדש
תורת יי' תמימה · בעיון נמרץ ובהשתדלות עצומה · כתובבו ידינו משמי מרומו · השבח וההודאה לשמו · ותהי השלמתו בכ"ו לחדש
תשרי שנת רפ"ו לפרט קטן בבית דניאל בומבירגי פה ויניציאה העיר רבתי עם אשר תחת ממשלת השררה יר"ה

מסרה גדולה

אמר יעקב בן חיים בן יצחק ן׳ אדוניהו יסי׳ עתהן כל איברי דלקו והרתיחו כסיר מבולות הרעיון וירופף חוג הגלגל העליון וכבקע הקרוס התחתון והעליון כדי להספיס ולהתאים כר זה וכקטרו בתוך לבי זממי לולאותיו והאירו עין סכלי להבותיו ויקרח בור לבבי אם פלרות לסבך מסבבות בדרכי הניקוד והכגיכות להיותם בטבעות המסרה אפודות ולא יתחו סרסרות העבותות מעל המסבבות והם אסופו׳ מלקט קוזרי הג רכות דלא ידעגא לפרקומי׳ להם סמות וחבטתי אסר

אמר יעקב בן חיים בן יצחק
ן׳ אדוניהו יסי׳ עתהן הכה
זהו סיעור מה סייעדנו בהקדמתנו
להעתיק ולחבר המסרה גדולה ו
והבלתי גדולה על פי סדר האלפא
ביתא לסרפים ומערכות ולבלול ב
במעמקי ים המסרה להעלות כחמה
ברה וחסלדה בחילה לא אחמול על
מיטב הבון והמסכו׳ הסכוכי בחורי
עפר וכפיס כי יתרי פתחתי וחוח
מעליה הפחתי ורסן מפניה סלחתי
והנה זה כל המחנה אסר טבעתי ׃

מערכת אות
האלף

א״ב מאותיו׳ גדולו׳ וסימני׳
נמסר בריש דברי הימים ׃

א״ב באותיות קטנות סימני׳
א׳ דויקרא ריש סיפרא
ב׳ הב הב לעלוקה ׃
ג׳ דגוש לבש בשרי ׃
ד׳ אדם עשוק בדם נפש ׃
ה׳ כהבראם אלה תולדות ׃
ה׳ ובכשח ונפשו לא חזה ׃
ו׳ דשלום את בריתי ׃
ו׳ לשוא לא נשא
ז׳ דויזתא ׃
ח׳ חף אנכי בלי פשע ׃
ט׳ טבעו בארץ שעריה ׃
ט׳ אחר וטהרתם
י׳ צור ילדך תשי ׃
כ׳ ולבכותה דשרח ׃
ל׳ לוא אליכם כל עוברי ׃
מ׳ ממרים הייתם ׃
מ׳ על מוקדה ׃
ם ושהרתים מכל נכר ׃
נ׳ נעו עורים בחוצות ׃
ן ונרגן כפריד אלוף ׃
ן ונבושבן רב סרים ׃
ן נטע ארן וגשם יגדל ׃
ס׳ בסופה ובסערה דרכו ׃
ס׳ יספנני בסכת ׃
ע׳ לעות אדם בריבו ׃
פ׳ קדמא דבשפרפרא ׃
צ׳ רצוחת ירושלם עלתה ׃
ץ׳ יפרצני פרץ על ׃
ק׳ לשמצה בקמיהם ׃
ק׳ קצתי בחיי ׃
ר׳ ראשית בכורי ׃
ש׳ פרשנדתא ׃
ת׳ פרמשתא ׃

א״ב מן חד חד א״א וסימני׳

אאר ואברכה מברכיך ׃
אבינר ושם אשת שאול ׃
אגורח באהליך עולמים ׃
אדר ויברח אדר הוא ׃
אהודנו מ׳ עוזי ומגיני ׃

אולי ויאמר יי׳ אלי עוד ׃
אזנות ושב הגבול ימה ׃
אחלי ותאמר אל גבירתה ׃
אטון מרבדים רבדתי ׃
איכה ויקרא יי׳ אלהים אל האדם ׃
אכלה ותקם חנה אחרי ׃
אלמן כי לא אלמן ישראל ׃
אמן ויאמר אסתירה ׃
אנוסה ויסר את אופן ׃
אספה עלימו רעות ׃
אעופה מי יתן לי אבר ׃
אפריון עשה לו המלך ׃
אצים והנוגשים אצים ׃
אקוש ארבעים שנה אקוש ׃
ארצה ויקשר עליו עבדו ׃
אשות ויבא אליה כבוא ׃
אתנה והשבתי גפנה ׃

י״ז מילין דמפקין א׳ מן חד
חד וסימני׳

ואביאסף ובני קרח אסיר ׃
הביאו ממשבתיכם תביאו ׃
לצנאכם בנו לכם ערים ׃
אדר ויברח אדר ׃
אשכים מן שלש עשר׳ שנה בירמי׳
ובאזרוע ותוצא את עמך ׃
בלואי ויאמר עבד מלך הכושי ׃
באש שלחתי בכם דבר ׃
במלאכות ויאמר חגי מלאך ׃
ואישי הוליד את בכורו בדה ׃
מלאכות הכל בכתב מיד ׃
הערבאים ומן פלשתים ׃
נאוה עדותיך נאמנו ׃
ואזרועי כתפי משכמה תפול ׃
רבאות ונשא המון ׃
מנאות ויפקדו ביום ההוא ׃
במוצאת אני ח׳ בה ושדי ׃

וחלופיהון י״ז לא מפקין א׳
ול׳ להון זוגא וסימניהון נמסר במלכי׳ ב׳ סימן י״ז ׃

ד׳ זוגין מן ב״ב קדמא מפיק
א׳ ותנינא לא מפיק וחלופיהן ד׳ זוגין מן ב״ב קדמא לא מפיק א׳ ותניג׳ מפי׳ וסי׳ נמסר בד״ה א׳ ריש סימן ז׳ ותרגו׳ שם ׃

מ״ה מילי׳ נסבי׳ א׳ באמצעו׳
תיבותא ולא קריין וסימניהו׳

תאספון לתת תבן ׃
והאספסוף אשר בקרבו ׃
ויאצל וירד יי׳ בענן ׃
משאת כי תשה בעך ׃
מראון מלך שמרון ׃
בארומה וילך אבימלך ׃
בלאט ותקח יעל אשת ׃
פלאי ויאמר לו מלאך ׃
חטאים ויגידו לשאול ׃
ויאסף שאול לרא מפני ׃
תלמאה ויגד לדוד ויאסף ׃

חמלאכי׳ ויהי לתשובת ׃
ויראו המראים אל ׃
המראים ב׳ בפסו׳ ׃
מבאר ויהאוה דוד ׃
מבאר ויבקעו שלשת ׃
הבאר ובניהו בן יהוידע ׃
רפאתי ויצא אל מוצא ׃
רפאנו אח בבל ולא ׃
ונרפאו ויאמר אלי המים ׃
בראדך בעת ההיא שלח ׃
פארה הנה האדון יי׳ ׃
כאביר כי אמר בכח ידי ׃
הובאיש כל הובאיש על ׃
ויאת העירתי מצפון ׃
בארת כי שתים רעות ׃
בארת ב׳ בפסו׳ ׃
שאסיך לכן כל אכליך ׃
השאטות בטרם תגלה רעתך ׃
שאטך כי כה אמר יי׳
השאטים ולא יהיה עוד ׃
השאטים וישבו עליה לבטח ׃
ונאשאר ויהי בהכותם ביחזקאל ׃
ושטאתיך ושובבתיך וששאתיך ׃
ורצאתי ויכלו את המים ׃
ואענה את זרע דוד למען ׃
ואעשיר אשר קניהן יהרגון ׃
וקאם טאון בעבך ובל ׃
ארבאל יושר ב׳ בפסו׳ ׃
ואמסאך נדמו עמי מבלי ׃
פארור מפניו יחילו עמים ׃
פארור בוקה ומבוקה ׃
דבאת אתה דכאת בחלל ׃
ותדכאנני עד אנה תוגיון ׃
באום אם הטה אשורי באיוב ׃
מאום ילדים אשר אין ׃
בראם ואשלחה אליו ׃
נאשים השיבו להם נאשים ׃
לבואל והתודה השנית ׃
למאס מרעהו חסד מצא׳

י״ב מלין דכתיב א׳ בסוף
תיבות ולא קרינן וסימ׳ נמסר בדניא׳ סימ׳ ג׳ ׃

אלין מלין דמשמשין א׳
בסוף תיבות׳ וכל חד וחד לית דכו׳ וסימ׳

לורא עד חדש ימים עד אשר יצא ׃
אלעלא ובני ראובן בנו את חשבון
ארצא ויקשור עליו עבדו זמרי ׃
אלא שמעי בן אלא בבנימן
גבהא על כן גבהא קומתו ׃
ופוא ואמ׳ עד פה תבא ולא תוסיף
שינא כן יתן לידידו שינא ׃
למא ישגא תכלא ׃
בחמא ושבועות יבהלוהו ׃
במטרא דרך קשתו ויציבני ׃
גבעא ותלד שעף אבי מדמנה ׃
מרא ותאמר אלהן אל תקראנה
כלא לכן כה אמר יי׳ ׃
יורא נפש ברכה תדושן ומרוה ׃
תבא בני אם יפתוך חטאים ׃
הרא ויער אלהי ישרא׳ את רוח

פול דדה ׃
כלא עצה עיניו לחשוב ׃

י״ו זוגין חד כתיב א׳ וחד
כתי׳ ה׳ נמסר בתלים סימן י׳ ׃

א״ב מן חד וחד חד א׳ וחד
בא׳ תמצא נמסר במערכת אות הבי׳ בס״ד כי שם ביתה כי משמש׳ חד נסיב ב׳ וחד לא נסיב ׃

א״ב מן חד וחד חד א׳ וחד
ה׳ שרשה במערכת אות ה״א כי שם ביתה כי משמשת חד נסיב הא וחד לא נסיב ונמסרה בריש ד״ה סימן כ׳

אלין מלין דמשמשין חד
א׳ וחד וא׳ ולית דבוותהון ׃

אכלת ותקם חנה אחרי אכלה
ואכלה ויאמר יעקב אל אביו אנכי
אמרה לאל סלעי למה שכחתני ׃
ואמרה ויאמר יוסף אל אחיו ואל
אחיה עזבה יהוביך אני ׃
ואחיה ראו עתה כי אני אני הוא ׃
אשמים ויאמרו איש אל אחיו אבל
ואשמים ויתנו ידם להוציא נשיהם ׃
אחיותיהם והלכו בניו ועשו משתה ׃
ואחיותיה׳ צרויה ואביגיל ובני צרויה
אברכם ושמו את שמי על בני ישר׳
ואברכם ויאמ׳ יוסף אל אביו בני הם
אחוה אמרתי אעלה בתמר ׃
ואחוה כי הגיד לי לאב הנה כת
אצבעתי לדוד ברוך יי׳ צורי המלמד
ואצבעתי קמתי אני לפתוח לדודי ׃
אצעדה ונקרב את קרבן יי׳ איש ׃
ואצעדה ואעמד עליו ואמותתהו ׃
אתא אמר שומר אתא בקר ׃
ואתא ויאמר יי׳ מסיני בא וזרח ׃
אבנה ותאמ׳ שרי אל אברם הנה
ואבנה ותאמר הנה אמתי בלהה ׃
אשתיו חמרא ושבחו לאלהי ׃
ואשתיו באדין היתיו מאני דהבא ׃
אותותם שאגו צורריך בקרב מועדיך ׃
ואותותם הלא שאלתם עוברי דרך
אהבם ארפא משובתם ׃
ואהבם שמרה נפשי עדותיך ׃
אוצם הששי דויד השביעי ׃
ואוצם ויהיו בני ירחמאל ׃
אשתון וכלוב אחי שוחה הוליד ׃
ואשתון הוליד את בית רפא ׃
אפלל וזבדי הוליד את אפלל ׃
ואפלל הוליד את שבר ב׳ בן ׃
אלקטה ותאמ׳ אלקטה נא ואספתי
ואלקטה ותאמר רות המואביה אל נעמי ׃
אצבון ובני בלע אצבון ועזי ׃
ואצבון ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבון ׃
אשמיעך קום וירדת בית היוצר ׃
ואשמיעך הנה יורדים בקצה העיר ׃
אשימם עבדי יורידו מן הלבנון ׃

אמר המחבר אמת הדבר כי הנקוד נתן בסיני אך שכחוהו עד סבא עזרא לקטתי ויהיו הספורים איפות בבחלי האלפא בתות איש על דגלו באותות ׃
עלהו ככתוב ויקראו בספר תורת אלהים מפורש וסום שכל ויבינו במקרא ונרסי׳ בגמ׳ דנדרי׳ כ׳ אין בין המודר מפורש זה תרגום וסום שכל זה
המסורת ויבינו במקרא זה פיסוק הטעמים ׃ אך לא כן להכתב כי דינו כדין תורה שבעל פה ׃ והנה תועלת גדולה בדבר כאשר אבאר בע״ה כי ע׳ הנקוד והנגינות

מערכת אות האלף

כדעפסוק הטעמים ופתר הפסוקים והמלות ׃ ואבאר תחלה דיני הקמץ גדול והפתח ואין צורך לדבר למה נקראו סמותם כן · ידעו כל חכמי לבבי כל התורה כלה מספטה ליקיד בקמץ גדול לולי ח׳ מבטלין ואלה כלל סמותם · סוף פעלה · דג״ש · סב״א · כ״ סמוס · ת״ בין באמצע תיבה בין בסוף תיבה · אח״הע באמצע פס דבר · מקף׳ דבקותי ׃ ואבארם אים על מקומו ׃

הראשון

סוף פעולה כמו אמר סמר אכל וכל עניני סוף פעלה עבר ועתיד

ואשימם הבו לכם אנשים חכמים ·
אשאנו אם לא על שכמי אשאנו ·
ואשאנו או לי על שנרי ·
אררך יעבדוך עמים ושתחוו ·
וארריך כרע רבץ כארי וכלביא ·
אבוס טוב ארוחת ירק ואהבה
ואבוס עמים באפי ואשכרם ·
אבישור ושם אשת אבישור ·
ואבישור ויהיו בני אונם שמי ׃

א״ב חד וא׳ וחד והא׳ תמצ׳

נמס׳ במערכת את הוי״ו כי שם ביתה ·

א״ב מן תרין א׳ וחד וא׳ סימ׳

תמצא במערכ אות הוי״ו כי שם ביתם וחילופיהון דלוג תרין וא׳ וחד א׳ וסי׳ במערכת אות הוי״ו כי שם ביתם ׃

א״ב מן ג׳ א׳ וחד וא׳ דלוג

וחלופי׳ ג׳ וא׳ וחד א׳ סימ׳ תמצא נמסר במערכת אות הוי״ו בסד״ כי שם ביתם ·

א״ב מן ד׳ א׳ וחד וא׳ דלוג

סימני׳ תמצא נמסר במערכת אות הוי״ו בסד״ כי שם ביתם ׃

א״ב מן חד חד משמש א״ב

ב״ג ג״ד וכו׳ וסי׳

אבינר ושם אשת שאול ·
בגרות וילכו וישבו בגרות כמהן
גדל כל ימי נדר נזרו תער ·
דהרות אז הלמו עקבי סוס ·
הומה וישמע אדניהו וכל ·
וזהמתו חיתו לחם ונפשו ·
זחלתי ויען אליהו בן ברכאל ·
חשבות מרבדים רבדתי ערשי ·
טירת אם חומה היא נבנה ·
יכרו עליו חברים יחצוהו ·
כלא כי כאשר שתיתם על הר ·
למאס מרעה חסד כתי׳ ·
מנע בני אל תלך בדרך אתם ·
נסתר והמצפה אשר אמר ·
סעפים שנאתי ותורתך ·
עפרות עד לא עשה ארץ וחוצות
פצלות ויקח לו יעקב מקל לבנה ·
צקון יי׳ בצר פקדוך ·
קראן ויאמר אל בנותיו ואיו ·
רשם בל קבל דנא מלכ׳ דריוש
שתי ואני קרבת אלהים לי טוב ·
תהנו כן תעשה לשודך ׃

א״ב מן חד חד משמש א״ת

ב״ש ריש וסוף וסי׳

ארחת וישבו לאכל לחם ·
אתכרית רוחי אנא דניאל בגו ·
ביכש קצירה תשברנה ·
בשליש מי מדד בשעלו ·
גור הן גור יגור אפס מאתי ·
גיר לכן בזאת יכופר עון יעקב
גער גער חית קנה עדת אבירי׳
דופק אני ישנה ולבי ער ·

דליק ח׳ה הו׳ עד די כורסון רמיו
דומשק וילך המלך אחז לקראת ·
הפץ עברות אפך וראה ·
הבץ יגורו בך נדחי ·
ורף בגודלו בארך דליותיו ·
וירף ממנו אז אמרה ·
זע ויצא המן ביום ההוא ·
זרוע אור זרוע לצדיק ·
חנס כי היו בצוען שריו ·
חרחס וילך חלקיהו הכהן דמלכי׳
טוחן ויאסרוהו פלשתים וינקרו
ירוחם אשור לא יושיענו ·
בכל דומו מעט ואיננו והמבו ׃
כליל השיר יהיה לכם ·

א״ב מן ג״ג בחד לישן ולית

דכו׳ חד באורי׳ וחד בנבי׳ וחד בכתובי׳ וסי׳

אשורים ויקשן ילד את שבא ׃
אשור ואהי להם כמו שחל ׃
אשורנו עתה סבבוני בהי׳ ·
בברכו וירא עשו כי ברך יצחק ·
ברוך ולא אביתי לשמוע לבלעם
ברוך אדין לדניאל בחזוא די ·
גויתינו והתם השנה ההיא ·
גויותהנה ופניהם וכנפיהם פרדות ·
גויותינו ותבואתה מרבה למלכים ·
דלה ותאברנה איש מצרי ·
דלו בכים ועגור כן אצפצף ·
דליו שקים כפסח ובשל ·
הבה מלרע ויאמר יעקב אל לבן ·
הבו סר סבאם הזנה הזנו ·
הבו מלעיל הכי אמרתי הבו לי ·
ושובו ואמר להם כה אמר יי׳ שימו ·
ושבו ואזרעם בעמים ·
ושוב אל תאמר לרעך לך ושוב ·
זרוע ובי יפל מנבלהם על כל ·
זרועיה כי בארץ תוציא צמחה ·
זרוע אור זרוע לצדיק ·
חנו ויהי יי׳ את יוסף ויט ·
חנינה והשליתי אתכם מעל ·
חננני יי׳ ראה עניי משנאי
טחון ואת חטאתיכ׳ אשר עשיתם
טוחן ויאחזוהו פלשתים וינקרו ·
טחון בחורים טחון נשאו ·
יוסד ואת כל חלבו יסיר ·
יושר ביום ההוא יושר ·
ישור על אנשים ויאמר ·
כבדים וידי משה כבדים ·
כבדה ויבאו מנגד לגבעה ·
כבדו עד יפלח חץ כבדו ·
ללין ויאמר בת מי את ·
ללת וכלתו אשת פנחס ·
ללילה יום ליום יביע אומר ·
מכרה ויאמר יעקב מכרה ·
ממדורותיך השב אל תערה ·
מכרה אשת חיל מי ימצא ·
נבבים ואמר פרעה לבני ישראל ·
נבבו מה נאנחה בהמה ·
נבכה הרצים יצאו דחופים ·
שכור ויבא יעקב מן השדה ·
שביריה גם שביריה בקרבה ·
שבור למען שבור הוא ·

עשהו נבל תבל גם אתה ׃
ועשה כה אמר יי׳ ועשה ·
עשיתי לא נכחד עצמי ממך ׃
פנואל ויקרא יעקב שם המקום ·
פנינו בלנו כצאן תעינו ·
פניכו כי צדיק יי׳ צדקות ·
צדה ואשר לא צדה ·
צדה ואבי ראה גם ראה ·
צדה ברך אברך אביוניה ·
קרואי אלה קריאי העדה כתי׳ ·
קרואים ואת אבשלום הלכו ·
קרואיה ולא ידע כי רפאים שם ·
רבה ויהי אלהים את הנער ·
רבת ומי יתן את העם הזה בידי
רבי אדין מלכא לדניאל רבי ·
שלחו הבקר אור והאנשי׳ שלחו ·
שלחת כה אמר יי׳ אי זה ספר ·
שלחתי ויאמר אלי דניאל איש ·
תתראו וירא יעקב כי יש שבר ·
הראי אז תראי ונהרת ·
הראה ויראו לפניך מראינו ·

א״ב מן ג״ג וכל חד וחד לית

דכו׳ חד באורי׳ חד בנבי׳ חד בכתובים וסימני׳

אחון ויאמר אני אעביר ·
אחרו בעד החלון נשקפה ·
אענה אף אני חלקי ·
בהם ובארבע עשרה שנה בא ׃
בחום כי כה אמר יי׳ אלי אשקטה
בהשמים יי׳ בהשמים חסדך ·
גרש ואם תקריב מנחת בכורים
גדעום ויפנו וינסו המדברה ·
גאה יראת יי׳ שנאו רע ׃
דעכו המוציא רכב וסוס ·
דכו שטו העם ולקטו
דעכו סבוני כדבורים דעכו ·
הבת ויפל אברהם על פניו ·
הבן יקיר לי אפרים ·
הים אני אם תנין ·
ואברכם ויאמ׳ יוסף אל אביו בני הם
ואחב אהבתי אתכם אמר יי׳ ·
ואהבם שמרה נפשי עדותיך ·
זעמה וישא משלו ויאמ׳ מן ארם
זרועם יי׳ חננו לך קוינו היה ·
זחלתי ויען אליהוא בן ברכאל ·
חיבר ויחבר את חמש היריעות ׃
חכבה וגם חמת תגבל בה ·
חברים יכרו עליו חברים ·
טבעו מרכבות פרעה וחילו ·
טוכם בחדק ישר ממסוכה ·
טובם הן לא בידם טובם ·
יצוה ובבא משה לפני דהבסוה ·
יראה והשמיע יי׳ את הוד קולו ·
יענה שדי לא מצאנוהו ·
בלות ויהי ביום כלות משה ·
כלוהם הנני שוקד עליהם לרעה ׃
כלותו ותיכן כל מלאכת שלמה ·
למשמרת כאשר צוה יי׳ אל משה ·
לעולה ואל הכתף מחוצה ·
ללכת כל הנחלי׳ הולכים אל הים ·
מקדשי אך אל הפרוכת לא יבא ·
מתקי ותאמר להם התאינה ׃

מתקו לו רגבי נחל ·
נצה ובגפן שלשה שריגים ·
נצה כי לפני קציר כתם פרח ·
נרוצה בשבני אחריך נרוצה ·
שמחתכם וביום שמחתכם ·
שום ועתה שימו נא לבבכם ·
שמחות תודיעני אורח חיים ·
עוכל ואת עוכל ואת דכראשי׳
עפלה הנה עפלה ולא ישרה ·
עוניתי טוב לי כי עוניתי ·
פקד אלה פקודי המשכן ·
פקדתי אני אמרתי בדמי ימי ·
פתיחות חלקו מחמאות פיו ·
צמח ואם בעיניו עכד הנתק ·
צקון יי׳ בצר פקדוך ·
צמתתני קנאתי כי שכחו ·
קראן ויאמר אל בנותיו ואיו ·
קלם ולוקח מהם קללה ·
קנה חכמה מה טוב מחרוץ
ראי ותקרא שם יי׳ ודובר ׃
ורומה מקול פרש ורומה ·
רומו מעט ואיננו ·
שתי מלרע ויאמר יי׳ אל משה ·
שבות ביום עמדך מנגד ·
שבות רצית יי׳ ארצך ·
תענה כי כל הנפש אשר לא תעונה ·
תרום ידך על צריך ·
תאונה לא תאונה אליך רעה ·

א״ב מן ב״ב ותרויהון בתרי

לישני ·

אורח ואני שלשת החצים ·
אורה אתכם ביד אל ·
אורות ויצא אחד אל השדה ׃
אורות יחיו מתיך נבלתי ·
אגור לולי כעס אויב אגור ·
אגור דברי אגור בן יקא ·
אמיר ונשאר בו עוללות כנקף ׃
אמיר כרכם כן חטאו לי ·
אפרת ואני בבאי מפדן ·
אפרת ותמת עזובה ויקח לו כלב ·
באורים על כן באורים כבדו יי׳ ·
באורים וישאל שאול ביי׳ ולא ·
באלים כי במוכה באלים יי׳ ·
באלים הנחמים באלים ·
בבגדו ותתפשהו בבגדו ·
בבגדו אם רעה בעיני אדניה ·
בול ובשנה האחת עשר׳ בירח ׃
בול כי בול הרים ישאו לו ·
במקהלות ויסעו מחרדה ויחנו ·
במקהלות ברכו אלהים יי׳ ממקור ·
במסה לא תנסו את יי׳ אלהיכם ·
במשא וכנניהו שר הלוים במשא תני׳ דפסו׳ ·
בראות בעת ההיא בראות דוד ·
בראות ויהי לדרש אלהים בימי ·
בשרים חיי בשרים לב מרפא ·
בשרים לא נאוה לכסיל תענוג ·
בריאה ואם בריאה יברא יי׳ ·
בריאה על כן יזבח לחרמו ·
גמול ושעשע יונק על חור ·
גמול ועל קריתים ועל בית ·

דברת

ויבא מכלל סוף פעולה כל פעל אסר סופו אל״ף או ה״א כמו עשה בנה קרא מצא אסר נקמצים׃ ויש לתת טעם לפי אסר קופי פעולה ברבותם יבא סב״א בסוף פעלה כמו אמרתי אכלתי · וסב״א מבטל קמ״ץ כאסר אבאר בע״ה אבל עשה קרא לא יולד בהם סב״א ברבותם כי יאמר בהם עשיתי קראתי לכן נקמצים ועל כן אם יש מפיק הא׳ בה״א סוף הפעולה נפתח כדין אחר סוף פעולה כמו גבה לבי כמה לך בארי נגה אור כי יאמר ברבותם גבהתי כמהתי · ואם המפיק ה״א בה״א ממום

231

מערכת אות האלף

לא יבטל הקמץ כמו לעברה ולשמרה׃ עוד יבא מכלל סוף פעולה כל כפעל הוה כמו והוא נכבד מכל בית אביו כי אין נגרע קול ברמה נשמע לב נשבר ונדכה אך והקול נשמע בית פרעה ותת או נשבר עבר המהעל כן כפתחים וכן מוקטר מוגש מורדף בלי חשך וכן כל משקלות הזה בכל הגזרות והטעם בזה כי ברכות כפעל עבר יולד סגול בסוף פעולה מה שאין כן בהוה כי בעבר יאמר מן נכבד נכבדתי ומן נשמר נשמרתי בהווה יאמר נכבדים נשמרים· עוד יבא מכלל סוף פעולה כל

דברת בן בנות צלפחד·
דברת עבדי יורידו מן הלבנון·
דודי ועל מחלקת החדש·
דודי נש-ימה לכרמים·
האובנים ויאמר בילדכן את·
והאובנים וארר בית היוצר והנה·
הובשת ויבא יואב אל המלך·
הובשת אתה בקעת מעין ונחל·
החול ולהבדיל בין הקדש·
והחול בכד אבן ונטל החול·
הצפוני בני גד למשפחתם לצפון·
הצפוני ואת הצפוני ארחיק·
ואיד יעלה מן הארץ·
ואיד רעב אונו ואיד נכון·
וברכה וראש אחיעזר ויאש·
וברכה מונע בר יקבהו לאם·
ויפתח ויבא האיש הביתה·
ויפתח על הלחת ידתיה·
וירם אמר אל אלעזר בן אהרן
וירם י״י יחתו מריבו עלו כתי׳·
וירב היה י״י כאויב בלע ישראל·
וירב ותהי שם המלחמה נפוצת
ויפתח ואשנה ונסיב·
ויפתח הגלעדי היה גבור·
וירדו ויברך אתם אלהים ויאמ׳
וירדו עברו כלנה וראו·
וראש ובני בנימן בלע ובכר·
וראש זכר עניי ומרודי·
ושהם והטור הרביעי תרשיש קדמ׳·
ושהם בני מררי ליעזהו בנו·
ותכל להשקותו ותאמר·
ותכל המלך דוד לצאת·
וכחול כי ברך אברכך והרבה·
וכחול ואומר עם קני אגוע·
ושכר בן אד׳ נבוכד נאצר העביד
ושכר ולעובד אדום בני שעית
ודן גלעד בעבר הירדן שכן·
ודן ויון מאוזל·
והרא ויער אלהי ישראל דו״ה·
והרה הנה יחבל און·
וזה ויפרש אתה לפני·
וזוא ואמר לכלה נאופים·
וחבל וידברו בני יוסף אל יהושע
וחבל קומי ולכי כי לא זאת·
וחוצות עד לא עשה ארץ·
וחוצות ויאמר אליו הערים אשר·
וחלי ויהי גבולם חלקת·
וחלי נזם זהב וחלי כתם׃
וטלם זיף וטלם ובעלות·
וטלם ומן המשררים אלישיב·
ויגל ויהי כאשר ראה יעקב·
ויגל לכן שמח לבי ויגל·
ויגז ורוח נסע מאת י״י·
ויגז ויקם איוב ויקרע את·
וירע העם ויתקעו בשופרות·
וירע ויעשה עמרי הרע·
ויצרי וישבו לאכל לחם וישאו·
ויצרי לידותון בני ידותון גדליהו
ויצרתי כי אם שמע תשמע בקלו·
ויצרתי וחנתי כדור עליך·
זקן ויאמר אברהם אל עבדו·
זקן כשמן הטוב על הראש·

זרו מכף רגל ועד ראש·
זרו רשעים מרחם·
זונה אם זונה אתה ישראל·
זונה כי הנה רחקיך יאבדו·
חרש וישלח יהושע בן נון·
חרש ובקבקר חרש וגלל·
חלוץ ונקרא שמו בישראל·
חלוץ ועבדיך יעברו כל חלוץ
חלה ואמר הדור האחרון·
חלה ובהיצר לו חלה את פני י״י
חרשתם לולי חרשתם בעגלתי·
חרשתם רשע עולתה קצרתם·
טרף והנה עלה זית טרף·
טרף לכו ונשובה אל י״י·
טריה וימצא לחי חמור·
טריה מכף רגל ועד ראש·
ישק אתה תהיה על ביתי·
ישק שפתים ישק משיב·
ישך לא תשיך לאחיך נשך·
ישך אחריתו כנחש ישך·
ישעו תכבד העבודה על·
ישעו ואין מושיע דשמואל·
יורישנה ועבדי כלב עקב·
יורישנה הנה י״י יורישנה·
בהם כי לפני קציר כתם·
כתם וירעם כתם לבבו·
בארי שויתי עד בקר·
בארי כי סבבוני כלבים·
לאט ויצו המלך את יואב ואת·
לאט יען כי מאס העם הזה·
למד והיה אם למד ילמדון·
למד ואומר אנה אתה הולך·
לענות כל נדר וכל שבועת אסר·
לענות שיר מזמור לבני קרח·
לדביר ומחשבן עד רבת·
לדביר ויבן את עשרים אמה·
לתנות מימים ימימה תלכנה·
לתנות ואת עשו שנאתי·
מול אלה הדברים דמשנה תו׳·
מול בעת ההיא אמר י״י אל יהוש׳
מנה מי מנה עפר יעקב·
מנה ולחנה יתן מנה אחת·
מכת ויכם מערער ועד באך·
מנית יהודה וארץ ישראל המה
מחללים ויעלו כל העם אחריו·
מחללים ואתם מחללים אתי·
מרתה כשברי שדי היו עליה·
מרתה ויבאו מרתה ולא יכלו·
מגורי וישב יעקב בארץ מגורי·
מגורי זעק והילל בן אדם·
משחתם ומשחת אתם כאשר·
משחתם ומיד בן נכר לא תקריבו·
מעוג והאמר חי י״י אלהיך אם יש
מעוג בחנפי לעגי מעוג·
מעדנות ויאמר שמו הגישו אלי·
מעדנות התקשר מעדנות כימה·
נבליך הורד מעלי המון שיריך·
נבליך הורד שאול גאונך·
נסי ויבן משה מזבח ויקרא·
נסי כה אמר י״י אלהים הנה אשא
נצח וגם נצח ישראל לא ישקר
נצח תבא עד דור אבותיו·
נענה נגש והוא נענה·

נענה כי איש איש מבית ישר׳ דינזר
נעניתי לכן דבר אתם ואמרת·
נעניתי עד מאד·
סמר שאו נס בארץ תקעו·
סמר מפחדך בשרי
סילה ויקומו עבדיו ויקשרו·
סילה כל אבירי י״י בקרבי·
שטנה ויחפרו באר אחרת·
שטנה ובמלכות אחשורש·
על ואלה דברי דוד האחרוני׳·
על ישובו לא על היו·
ענות ויאמר אין קול ענות·
ענות הכוה יהיה צום אבחרהו·
עכר אבי את הארץ·
עכר ובני כרמי עכר עוכר ישר׳·
עצבי ואגיד לך מאז בטרם·
עצבי ויקרא יעבץ לאלהי ישר׳·
פתח כי יתרי פתח ויענני·
פתח נשכבה לכרמים·
פורש גבר מחליק על רעהו·
פורש דבקל שון יונק אל חכו·
צררות וישא העם את בצקו·
צררות ויבא דוד אל ביתו·
קרבו כי קרבו בתנור לבם·
קרבו ואתם הרי ישראל ענפכם·
רודה כי הוא רודה בכל עבר·
רודה בבה עמים בעברה·
רועה עודנו מדבר עמם·
רועה שן רועה ורגל מועדת·
שירו יומם יצוה י״י חסדו·
שירו וידבר שלשת אלפים·
שברו ואת גביעי גביע הכסף·
שברו ויהי כשמע גדעון·
שונים ירא את י״י בני ומלך·
שונים והשקות בכלי זהב·
שפרה ויקרא מלך מצרי׳ למילד׳
שפרה ברוחו שמים שפרה·
תוכו אף חובב עמים·
תוכו עד מה תוכו עוד תוסיפו·
תחרש לא תחרש בשור·
תחרש אל תחרש על רעך·

א״ב מן ב״ב ותרויהון בספר

וס׳ ואשא כי לא איב יחרפני

ואשא כפי אל מצותיך·
ובכושב אשרי האיש אשר·
ובמושב וירוממוהו בקהל עם·
וגבה וגביהם וגבה להם·
וגבה וארבעה שלחנות לעולה
ודאג בלכתך היום מעמדי·
ודאג הנה באו בארץ צוף·
והדגה אשר ביאר תמות·
והדגה אשר ביאר מתה·
והרת הרצים יצאו דחופים·
והרת הרצים רכבי הרכש·
וזיזה בן שפעי בן אלון·
וזיזה ויזה יחת הראש·
וחלמא באדין עללין חרטומיא·
וחלמא ועד אחרן על קדמי·
וטהרו וגם שם עיר המונה·
וטהרו שבעת ימים יכפרו·
וישבים ומלך ישראל ויהושפט·

וישבים כה אמר סנחריב מלך·
ובגנה כי תהיו כאלה נבלת·
ובגנה כי כארץ תוציא צמחה·
ולרבקה אח ושמו לבן·
ולרבקה ותהיין מרת רוח·
ומקטירים לי״י עולות בבקר בבקר·
ומקטירים בני עתה אל תשלו·
ונסך ועשרון סלת בלול·
ונסך לא תעלו עליו קטרת·
וסור חטאנו ועוינו והרשענו·
וסור וכל ישראל עברו את·
ועשו ויהי כאשר כלה יצחק·
ועשו וישלח יצחק את יעקב·
ופחד ביום ההוא יהיה מצרים·
ופחד אז תיראי ונהרת
וציבא ואלף איש עמו מבנימין·
וציבא ויאמר לו המלך למה תדבר
וקציר עוד כל ימי הארץ·
וקציר כי זה שנתים הרעב·
ורננו ובאו ורננו במרום·
ורננו על תבל שמים וארץ·
ושמרון בחצי חטאתיך·
ושמרון ואחותיך סדם ובנתיה·
וההלתי למען שמי אאריך·
ותהלתי אני י״י הוא שמי וכבודי׃

א״ב מן חד וחד הד מלעיל

וחד מלרע ולית דכותהון·

אכל רק חוקלכל״י אכל הדם·
אכל המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל·
אמר כה אמר אדני י״י יען אמר מואב ושעיר·
אמר כי טוב אמר לך·
ארחת משא בערב ביער בערב·
ארחת וישבו לאכל לחם·
אדן ואלה העלים מתל מלח·
אדן וחברו ואלה העלים קימ׳·
אנס והשתיה כדת אין אנס·
אנס בלטשאצר רב חרטמיא·
בקרב עלי מרעים לאכל את·
בקרב והיה בקרב איש·
במעל ויברך עזרא את י״י אלהים
במעל אל אלהים י״י אל אלה׳ י״י
בנער המות בנער נפשם·
בנער ויאמר האיש אל יואב·
גויתינו ותבואהה מרכה למלכים
גויתינו ותתם השנה ההיא·
דעכו סבוני כדברים·
דעכו המוציא רכב וסוס וחיל·
האמר אלהים אני·
האמר כי אל אל האמר נשאתי·
הקצור מדוע באתי ואין איש·
הקצור האמור בית יעקב·
המשל דברו נא באזני כל בעלי שכם·
המשל ופחד עמו עשה שלום·
הנחת ובדי רים לבביה רוחה·
הנחת עושו ובאו כל רגים·
הודיענו ויקראו פלשתים לכהנים·
הודיענו מה נאמר לו לא נערך·
ונעתור ויעזרו עליהם ונתנו ודה

פעולות השמיים הנקראים עלומי עין פוצל כמו סב קם רץ ויסבו ויקם וירץ אף על פי כי ברכותם יולד בם סגל כמו קמתי סבתי והטעם כי בכלם עין פעלם נעלמת ובא הקמץ לתשלום האות כי אם היו במלואותם יתכן לומר קים סיב ומן בר ביר וקץ עליו העיט קיץ ותכלאנו מן קם וקאם שאון בעתך ומן רס ונסבה ונחתך קתתיה ואותיות אוי נעלמות בהם נהפך אז הסוף פעולה לרחשה כמו הקיף סבקם והיא סוף פעולה ואז היא מבטלת הקמץ· הספת היא ראש פעולה בדינו קם גם על כן

מערכת אות האלף

סבה נגינתם היות למעלה כמו סבו על עונות אבותם ואינו כמו סבו ויבוזו הכה אין סבה לפון סבי וכן סתו מן סתה וסתו ולנו מן ס״תה וכהנה רבות כי הסגיים טעמם לעיל מפני העלמת העין והנגינה באה לתשלום אות החסרה וחטופי למ״ר פועל טעמם למטה תמורת חסרון הה״א אך מלתם הכסף וחם לאדני רך הלבב נפתחים כמשפטם כי לא נגזרו מגזרת עולתי עין פעל אמנם הנה מגזרת בעלי הכפל מן תמם חמם רכך ועוד ברבותם יולד בם רגם למלאת חסרון אות הכפל כי יאמר תמו רכו דבריו

ונעתר ונגף יי׳ את מצרים.
ונחתום ואתם כתבו על היהודי׳
ונחתם ויקראו ספרי המלך קדם׳
ויקום וסגרו דלהים בשוק.
ויקם ותגזר אומר ויקם לך.
ומשלו והיה אדירו ממנו.
ומשלו והכרתי רכב מאפרים.
זרוע אור זרוע לצדיק.
זרוע וכי יפל מנבלתם על.
חנון כי עם בציון ישב.
חנן פתח וישא עיניו וירא.
טהור עינים מראות רע.
טהר אהב טהר לב חן.
יחיונו אם אמרנו נבא העיר.
יחינו מיומים ביום השלישי.
ידלף בעצלתים ימך המקרה.
ידלף ואת בשר ואת חזו.
כהם וירעם כתם לבבו.
כתם כי לפני קציר כתם פרח
לאבתם אלה הם בני ישמעאל.
לאמהם יאמרו איה דגן ויין.
לשברים רוח אדני יי׳ עלי.
לשבאים ומכרתי את בניהם.
מעצר ויאמר יהונתן אל הנער
מעצר עיר פרוצה אין חומה.
משקלת ונטתי על ירושלם.
למשקלת ושמתי משפט לקו.
מחלליך צור ילדך תשי.
מחלליך האמר תאמר אלהים אני
מאירות ביבש קצירה תשברנה.
מאירת פקודי יי׳ ישרים משמח
נתן וימאן ארונ נתן את ישר׳.
נתן וירע אנן כי לא לו יהיה
נתץ וישכימו אנשי העיר.
נתץ וישב ויבן את הבמות.
נחם מיד שאול אפדם.
נחם ובני אשה הודיה אחות.
נפלו ויאמרו שרי פלשתי׳ מה.
נפלו ואעמד עליו ואמותתהו.
עניתי טוב לי כי עניתי.
עניתי ואני בחלותם לבושי.
צאת אם רחץ יי׳ את צאת.
צאת ועוגת שערים תאכלנה
קראני וכי האמרי בלבבך.
קראני פחד קראני ורעדה.
רמני קראתי למאהבי המה.
רמני ויאמר אדני המלך
דמפיבושת.
שכלתי ואל שדי יתן לכם.
שכלתי ורחמים ב׳ בפסוק.
שפטונו ויקם דברו אשר דבר דדניא׳
ושפטנו והיינו גם אנחנו ככל הגוים
תאמי שני שדיך כשני עפרי׳ קדם׳
תאמי וחברו שני שדיך הנ״ל:

א״ב מן תרין תרין בחד לישן

אן ויאמר דוד שאול אליו.
אן עד אן תמלל אלה.
אנה אנחנו עלים.
אנה מלרע אלך מרוחך.
ברכר ורבקה שבעת בדבר.
בדבר ותעלוזנה כליותי:

בדברים ואליהוא חכה את איוב.
בדברים לא יוסר עבד.
גדל ביום ההוא גדל יי׳ את.
גדל אחר הדברים.
גדלים תעשה לך על ארבע.
גדלים שבכים מעשה שבכה.
דמיתי הנוה והמעונגה דמיתי.
דמיתי לקאת מדבר הייתי.
דמיתי והיה כאשר דמיתי.
דמיתי נשבע יי׳ צבאות לאמר.
הנראה וירא יי׳ אל אברם ויאמר
הנראה ויאמר אלהים אל יעקב.
הנראה ויתאנף יי׳ בשלמה.
הנראה בשנת שלש למלכו.
יושב וידעו העם כלו אפרים.
ויושב ישמעאל ויענם ויושב.
יושבים ומלך ישר ויהושפט דר״ת
יושבים כה אמר סנחריב מלך.
זקן ויאמר אל עבדו.
זקן בשמן הטוב על הראש.
זקנים ונאמר אל אדני.
זקנים וישראל אהב את יוסף.
חרש וישלח יהושע בן נון מן.
חרש מלעי׳ ובקבקר חרש וגלל.
חרשתם ויאמרו לו אנשי העיר.
חרשתם רשע עולתה קצרתם.
טב הוא צלמא ראשה.
טב ובען אם על מלכא טב.
טובי ויאמר אני אעביר כל.
טובי ורויתי נפש הכהנים דשן
ינחני וישא משלו ויאמ׳ מן ארם
ינחני נפשי ישובב ינחני.
ינחנו יי׳ בדד ינחנו.
ינחנו מהן אדם ירחיב לו.
כתנתי פשטתי את כתנתי.
כתנתי ברב כח יתחפש לבושי.
כתנתו ויהי כאשר בא יוסף.
כתנתו ויהי דוד בא עד הראש.
למראה והריחו ביראת יי׳
למראה קמ׳ ותעגבה עליהם כתי׳.
למראה ויצמח יי׳ אלהים מן.
למראה פת׳ ויבאו אל גלילות.
לרגלי כי מעט אשר היה לך.
לרגלי נר לרגלי דבריך.
לרגליך אף חבב עמים.
לרגליך לדוד מזמור נאם יי׳.
מהר וישמע עלי את קול.
מהר צעה להפתח.
מהרה ומלאך בא אל שאול.
מהרה ויקרא מלך ישר׳ דמלכי׳.
נפוץ ויאמרו הבא נבנה לנו עיר
נפוץ העצב נבזה נפוץ.
נפצים ויאמ׳ ראיתי את כל ישר׳.
נפצים וחבירו דה״ ויאמר ראיתי
ספר ואולם בעבור זאת.
ספר אתה למען תצדק.
ספרו ויאמר דוד אל יואב דה״.
ספרו סבו ציון והקיפוה.
ענו אז ישיר ישראל את.
ענו ליי׳ בתודה זמרו.
עניתי הושיעני מפי אריה.
עניתני אודך כי עניתני.
פתח כי יתרי פתח ויענני.

פהח נשכימה לכרמים.
פתחת הפכת מספדי למחול לי
פתחת אנא יי׳ כי אני עבדך.
צעקו הן אראלם צעקו חוצה.
צעקו קמ׳ אל יי׳ שמע.
צעקים ויאמר מה עשית קול דמי
צעקים ואת מתכנת הלבנים.
קרבו ואתם הרי ישר׳ ענפכם.
קרבו כי קרבו כתנור לבם.
קרבת ואהי יום יום ידרשון.
קרבת ואני קרבת אלהי׳ לי טוב
רעי ויאמר אברם אל לוט.
רעי חי אני נאם אדני אלהים.
רעה עודנו מדבר עמם.
רעה שן רעה ורגל מועדת.
שלחוני ויאכלו וישתו הוא.
שלחוני ויאמ׳ אליהם אל תאחרו
שלוחים פרעה מלך מצרים עלה
שלוחים לבן תתני שלוחים.
שמור וירם הטבח את השוק.
שמור יש רעה חולה ראיתי.
שמרים ליל שמורי׳ הוא ב׳ בפסו׳
תמתי אני ישנה ולבי ער.
תמתי אחת היא יונתי תמתי.
תמתי חלילה לי אם אצדיק.
תמתי ישקלני במאזני צדק.

א״ב מן חד וחד לעיל

תמצא במערכת אות הה״א כי שם ביתה דמשמשת ה׳ בסוף תיבותא.

א״ב מן ב״ב מן ג׳ אתין

אדר ואתמול עמי לאויב יקומם.
אדר ויאמר יי׳ אלי השליכהו.
בבת ולא אחר הנער לעשות
בבת היה יי׳ כאויב בלע ישר׳
גוה ואם לא תשמעוה.
גוה כי השפילו ותאמר גוה.
דמי ועתה אל יפל דמי.
דמי ארץ ארץ אל תכסי דמי
השב והוא עם בוזי ושסוי.
השב אל תערה.
ובר נקי כפים ובר לבב.
ובר ותאמר זך לקחי.
זקן ויאמר אברהם אל עבדו
זקן כשמן הטוב על הראש.
חרש ובקבקר חרש וגלל.
חרש וישלח יהושע בן נון מן.
טרף ותבא אליו היונה.
טרף לכו ונשובה אל יי׳ כי הוא
ישק אתה תהיה על ביתי.
ישק שפתים ישק משיב.
בהר כי כהר פרצים יקום יי׳.
בהר שיר המעלות הבטחים.
לקש והיה בית יעקב אש.
לקש לא יבריחנו בן קשת.
מהר וישמע עלי את קול.
מהר צעה להפתח.
נקם והבאתי עליכם חרב.
נקם ויקרא שמשון אל יי׳.
סלא ויקומו עבדיו ויקשרו:

סלח כל אבירי יי׳.
ענו אז ישיר ישראל.
ענו ליי׳ בתודה זמרו.
פתח כי יתרי פתח ויענני.
פהח נשכימה לכרמים.
צלם אנת מלכא חזה הוית.
צלם נבוכד נצר מלכא עבד.
קים לקים את ימי הפורים.
קים ומאמר אסתר קים.
ראם ויאמר יעקב כאשר ראם
ראם ויזה כאשר ראם צדקיהו
שתה ובעת מוהה והדברנה.
שתח גם צפור מצא בית.
תחי ויחגרו שקים במתניהם.
תחי נפשי ותהללך:

ב״ו פסוקי׳ אית בהון כל הא״ב סימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל״א.

אב

ואביו ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישלח:
ולאביו ג׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ ריש סימן י״ד.
אביהו ז׳ וסימניהו׳ כלשון תרגום אתתא רגזת מן ביתא חזיא מלכא ודקרה כרישה וביאורם נמסר בשפטים סוף סימן י״ד ובזכריה סימן י״ג:
אבתיו לאבתיו ז׳ בהור׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר בסד׳ במדבר.
אבותיו ג׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בשפטים סימן ב׳ ותלים סימן מ״ט.
אבותי ז׳ מ׳ל וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן כ״א.
אבותיך ג׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בסדר ויצא וירמיה סימ׳ ל״ד ומשלי סוף סי׳ כ״ב.
אבותינו ח׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בירמיה סוף סימן י״ד.
אבותם ב׳ מ׳ל כתורה וכל נביא׳ וכתובי׳ דכו׳ מ׳ל ב׳ מה וסי׳ נמסר בסדר במדבר ובמלכים ב׳ סוף סימן י״ז ונחמיה סימן ז׳.
אבותיהם ד׳ מ׳ל בנביאים וסימני׳ נמס׳ במלכים א׳ סימן י״ד וכל כתובי דכו׳ מ׳ל ב׳ מי חס׳ וסימניהון
וימעלו באלהי אבתיהם.
ואלה משפחות הלוי.
ואחיהם להלדותם.
ואבהיהם על מחנה יי׳ ברה״.
ובני מושי מחלי ברה״.
ומקוה אבתיהם יי׳.
ויאמר

חמותי ראיתי אור ודגש מבטל קמץ כאשר אבאר בע״ה ומכלל השניים הנקמצים יאמו מלות ויסר את אופן מרכבותיו ויסר אותו בחרט אל תסר את מואב והטעם מפני שהם מבנין הכבד הנוסף והיה ראוי להיות ויסר ויסר רק פתות ר״ים גורמת בהם לסכותם ודי אם תמכם להעלותם מדרגה אחת מפתח קטון לגדול אבל ויסר אליה האהלה שהוא מבנין הקל קמוץ כמשפטו אמנם במלת ויקם ויסב ודוגמתם מן השניים אין לנו טעם לקמצותם כמו בקם סב רץ אשר בארתי טעמם למעלה על כן נראים דברי

מערכת אות האלף

רבי יהודה בן חיוג אביר הדייקנים אמר אמר כי ויקם ויסב סופי פעולתם המה חטף קמץ ודרך הספרים לנקוד קמץ תחת קמץ חטף במקום שים אחריו מבטלי קמץ וסוף פעלה אחר ממבטליו הוא ועוד דבר אחר הזקיקו לומר כן כי שאל מה זה כי בכל שאר הגזרות וי״ו יו״ד של ויפעל כוכף על הבוי כמו סמור וסמור יסוב ויסוב ובסניים נוקפים על פעל עבר ועוד כי ברוב פתי הברות של אה רכופות והגביכה לעיל הבריה סניה כפתחות ופה ניקמצות על כן אמר כי ויקם ורעיו הם חטף קמץ ועתה נוקפים וי״ו יו״ד על

ויאמר דוד לכל הקהל׳
ואתה תשמע מן השמים דד״ה
ואמרו על אשר עזבו׳

אבתיכם כל אורי׳ חסרים בֿמא מל׳ וכו׳ וסי׳
נמסר בסדר שמות ע״ש׃
יהושע כולם מלאי׳׳
שפטים כולם מלאי׳ בֿמא חס׳ וסי׳
ויעל מלאך יי׳ מן הגלגל׳
שמוא׳ כולם מלאי׳ בֿמב חס׳ וסי׳
ואשפטה אתכם לפני׳
כאשר בא יעקב מצרימה קדמ׳ דפסו׳׳
מלכים כולם מלאי׳ בֿמא חס׳ וסי׳
ויער יי׳׳
ישעיה כולם חס׳ בֿמא מל׳ וסי׳׳
ועל עונותיכם ועונות אבותיכ׳׳
ירמיה כולם מלאי׳ בֿמב חס׳ וסי׳
ואשלח אליכם דאריך׳
מפני רעתם׳
יחזקאל כולם מלאי׳ בֿמב חס׳ וסי׳
וישבתם בארץ׳
ונחלתם אותה׳
וכל תריסר חסרי׳ בֿמג וכל כתו׳ מל׳ בֿמג וסי׳ בהושע סימן ח׳׃

אביהם ג׳ בנקכות וסימני׳ נמס׳ בסדר פנחס׳
אביהן ז׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא׃
ואבדה ג׳ וסימניהון ואבדה שארית פלשתי׳׳
ואבדה חכמת חכמיו׳
ואבדה תקותינו׳
תאבדון ד׳ וסימני׳ בסדר ואתחנן׳
לא אבה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב׳
אביב ג׳ וסימניהון אביב קלוי׳
כי השעורה אביב׳
ואבא אל הגולה תל׳׳
אביחיל ד׳ וסימניהון צוריאל בן אביחיל׃
אביחיל בן אליאב בן ישי׳
ובהגיע תר אסתר׳
ותכתב אסתר המלכה׃

וב׳ אביהיל וסי׳ ושם אשת אבישור ויקח לו רחבעם׃

אביונים ג׳ חסרים וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ קֿמ ואיוב סימן כֿד׳
אבל ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כֿד והושע סימן ז׳׳
אבלה ה׳ וסימניהון שמה לשממה אבלה׳
אבלה יהודה ושעריה׳
כי מפני אלה אבלה׳
שדד שדה אבלה׳
אמללה נבלה תבל׃

ויתאבל ד׳ וסימניהון ויתאבל על בנו׳
המלך על אבשלום׳
אפרים אביהם׳
ימים רבים דדברי הימים׳
כל לשון אבל על בֿמה אל וסימניהון נמסר בקהלת סימן ז׳׳
באבן ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר מסעי ועיין בסדר משפטים׳
אבנים ד׳ דקדים לעצים וסי׳ נמסר בסדר מצורע׃
רגימה אבן ה׳ וסימניהון ונמס׳ בסדר אמור וד״ה ב׳ סימן כֿד׃
ואברהם ה׳ ראשי פסוקים וסי׳ נמסר בסדר וירא׳
אברה׳ יצחק וישר׳ ד׳ דסמי׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא׃
אבשלום יֿד חס׳ וסימ׳ נמס׳ בשמוא׳ ב׳ סימן יֿז ועזרא סימן ז׳׳
לאגם ג׳ פתחין וסימניהון נמס׳ בישעיה סי׳ לֿה׳
אגמון ג׳ חס׳ בלישנהון וסימני׳ נמס׳ באיוב סוף סימ׳ מ׳׳
אדין ט׳ בטעם וסי׳ נמסר בדניאל סי׳ ו׳׃

אמ׳ המגיה אמנם חזינא מסרתא אחריתי בסנויא וז״ל

אדין ט׳ בטעם וסימניהון עללין כל חכמי׳
נפל על אנפוהי׳
שגיא מתבהל׳
הוו בעין עילא׳
די לא נהשכח לדניאל דנח
סרכיא ואחשדרפניא אילן הרגשו
קריבו ואמרין קדם מלכא׳
אזל מלכא להיכליה׳
אדין תתני פחת׳ עכ״ל

ואכן חזינ׳ בכולהו ספרי דוקני וחדתי דהוו קדמנא וכלהו כלמנא דמסרתא קמא הוו ובכל חד׳ מנהון מאדין דליסנא קמא הוה כמס׳ עליו ט׳ בטעם ודוק׳ עכ״ל המגיה׃

כל ר״פ דניא״ באדין במ״ג אדין וסימניהון

לביתיה אדין דניאל לביתיה אזל׳
בחזוא אדין לדניאל בחזוא די׳
אריוך אדין אריוך בהתבהלה׳
רבי אדין מלכא לדניאל רבי׳
תוה אדין נבוכד נצר מלכ׳ תוה
שמיה אדין דניאל די שמיה׳

זיוהי אדין מלכא זיוהי שנוהי׃
עללין אדין עללין כל חכימי׳
מתבהל אדין מלכא בלשצר סגיא׃
כדי אדין מלכא כדי מלתא שמע
אזל אדין אזל מלכא להיכליה׳
מליל אדין דניאל עם מלכ׳ מליל
צבית אדין צבית ליצבא על׃
ומן כיה בלליא קטיל בלשצאר עד בעה ומתחנן קד׳ אלהיה דכל ר״פ אדין וכל עזרא ר״פ דכו׳ אדין בֿמג באדין וסי׳
בטלת באדין בטלת עבידת׳
קמו באדין קמו זרובבל בן׳
דריוש באדין דריוש מלכא׳
באדין ה׳ בטעם בדניאל וסימניהון נמסר בדניאל סימן ג׳׳
אדם י׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר תזריע׳
לאדם ולאדם י״ג וסימניהון נמסר באיוב סימן לֿג׃
לאדם ה׳ וסימ׳ בלשון ארמי ליכא דידע עקא ב בפומיה אמר וביאורם נמס׳ בסדר שמות וירמיה סוף סימן י׳ וצפניה סוף סימן א׳׃
ואדם ט׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן ג׳ וסי׳ כ׳ ואיוב סימן ל״ד׃
בני האדם ו׳ וסימניהון נמס׳ בתלים סימן ג׳׳
בני אדם ט׳ וסימניהון נמס׳ במשלי סי׳ ט״ו וע״ש מה״ דקה״נא׳
באדם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר תזריע ומשלי סימן כֿג׳
כאדם ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע סימן ו׳׃
מאדם עד בהמה ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר במדבר סיני׳
על האדם ג׳ וסימניהון ויצו יי׳ אלהים׳
ויפל יי׳ אלהים תרדמה׳
ורבה היא על האדם׳
וכל על האדם ועל הבהמ׳ דכו׳׃
בן אדם לא״ בטע׳ זקף גדול וסימני׳ את אשר תמצא אכול׳
עבור בתוך העיר׳
לבית ישראל׳
שים פניך קדמאה׳
בן אדם עמך דהך׳
בן אדם הראה׳
אלה האנשים׳
בתוך מרי׳
הלא אמרת׳
לחמך ברעש תאכל׳
והנבא אל נביאי׳
הגפן מכל עץ׳
הודע את ירושלם׳

חוד חידה׳
חרב חרב חרב׳
למען למוג לב׳
לא מטהרה הא׳
התשפט את׳
לקח את בני׳
אל בני עמון׳
חתם תכנית׳
שים פניך אל צידון׳
שים פניך אל פרעה׳
הלילו הה ליום׳
זרוע פרעה׳
ואל המונו׳
נהה על המון׳
רועי ישראל׳
על הר שעיר׳
התחתונה׳
יבשו עצמותינו׳
ובן אדם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק׳
אדמה י״א וסימני׳ נמסר ביואל סימן ב׳ ודברי הימים ב׳ סימן כו׃
והאדמה ג׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר עקב׳
אדמתי ג׳ וסימ׳ נמס׳ באיוב סוף סי׳ לא׳׳
אל האדמה ו׳ וסימניהון
בזעת אפך תאכל לחם׳
והשבתיך אל האדמה׳
כי אביאנו אל האדמה אשר׳
ואתה תשמע השמים דמלכים׳
וחבירו דדברי הימים׃
ואשלח אליכם את כל עבדי׳
על אדמת ה׳ וסימניהון בן אד׳ מה המשל׳
מה לכם אתם משלים׳
בן אדם ישבי׳
בן אדם הנבא על גוג׳
והיה ביום בא גוג׳
אל אדמת ח׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימ׳ י״ב׃
על אדמתם ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל״ו

זה השער לוו״

אדני וודיא ק״לד ז׳ מנהון לאדני וסי׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ כֿח ושאר דין סימניהון׳
מצאתי ויאמר אדני אם נא
לוט ויאמר לוט אלהם אל׳
הואלתי ויען אברהם ויאמר׳
הואלתי ויאמר הנה נא הואלתי׃
ואבימלך לא קרב אליה ויאמר׳
שלח נא ויאמר בי אדני׳
איש דברי׳ ויאמר משה אל יי׳׳
וישב משה אל יי׳ ויאמר אדני
למה הרעתה תנינ׳ דפסוק׳
מקדש תביאמו ותטעמו תני׳ דפסו׳׃
ילך ויאמר אם נא מצאתי חן ב׳ בפסו׳׳

הבוי כי שורק וחטף קמץ אחים ורעים בכל מקום כמו ובדיק ירון וסמח כמו ירון וכן ימוב כמו ימוב ובהכה רבות ולפי שהבגיבה לעיל הוא בחטף קמץ שאילו היתה לרע תהיה בחולם כמו הים ראה ויכם כי לעולם לא יבא חטף קמץ בהות שהבגיבה בו וסוף פעולה שאמרתי המבטל קמץ הוא סוף טרם הפעולה אבל אם בסופה וי״ו או מ״ם או כ״ן שמום לא יבטלוהו כמו ואוכליו עונו יפח רודפיו בוכיו ת״ם כמו רודפם שומרם כ״ן כמו ורדפן שמרן אבל אם הם טרם אז יבטלוהו כמו ויבו ויקו ת״ם פתם חתם כ״ן

מערכת אות האלף

כתן חכן אכל ורחל נכנתס והיא העלתם הנגה נכרתס נפשי מרפתס אם כלם נפתחים על פי המסורת ב״ם וב״ע :
עוד יבא מכלל סוף פעולה ויקר אלהים אל בלעם עם המסורת אף הר׳ שמואל הנקדן אומר כי כן משפטו יען כי היו״ד בנון נכפל ודגשות הקוף יוכיח והיה ראה
ויקרה ונקמצה הקוף בעבור חסרון הה״א כאשר עשו בתלת ועשת את התבואה והרצת את שבתותיה כאשר אבאר במקומו ואין לדקדק על זה . ומלות ויעל

יגדל ועתה יגדל נא כח אדני׳
כה אמ׳ כי אדני מה אמ׳ אחרי •
במה ויאמ׳ אליו בי אדני במה׳
ויעתר כנוח אל יי׳ תני׳ דפסו׳ •
וייקץ שלמה והנה חלום׳
וייטב הדבר בעיני אדני בי :
ויתן ויקבץ מלך ישראל את׳
והשמיע ואדני השמיע אל מחנה•
חרפת ביד מלאכיך חרפת דמלכי׳
ושפח אדני קדקד בנות ציון׳
יסיר ביום ההוא יסיר אדני•
רחץ אם רחץ אדני את צאת •
ואראה בשנת מות המלך עזיהו•
את קול ואשמע את קול אדני
עד מתי ואמר עד כתי אדני•
יתן לכן יתן אדני הוא לכם •
יגלח ביום ההוא יגלח אדני׳
מעלה ולכן הנה אדני מעלה•
דבר שלח אדני ביעקב׳
ישמח על כן על בחוריו׳
יבצע והיה כי יבצע אדני׳
יוסיף והיה ביום ההוא יוסיף׳
המצפה כי כה אמר אדני אלי לך•
מצפה ויקרא אריה על מצפה •
בעוד כי כה אמ׳ אדני אלי בעוד
נגש ויאמר אדני יען כי נגש •
לחם צר ונתן לכם אדני לחם•
חרפת ביד עבדיך חרפה•
עשקה כסיס עגור כן אצפצף •
עליהם אדני עליהם יחיו׳
שכחני ותאמ׳ ציון עזבני יי׳ תני׳ דפסו׳•
ואמרו בני עמך לא יתכן דרך•
ואמרתם לא יתכן דרך׳
ואמרו בית ישראל לא יתכן דרך
ואמרתם לא יתכן דרך•
הודה בן אדם הנבא ואמרת•
רחבת לכן כה אמר אדני בבל •
אנך כה הראני והנה אדני נצב
אנך ויאמר יי׳ אלי מה אתה רואה תנינא דפסוק•
המזבח ראיתי את אדני נצב •
מהיכל שמעו עמים כלם תני׳ דפסו׳•
יורישנה הנה אדני יי׳ יורישנה
מחללים ואתם מחללים אותו׳
ילעג יושב בשמים ישחק׳
אמרתי ליי׳ אדני אתה•
אתחנן אליך יי׳ אקרא תני׳ דפסו׳
העירה והקיצה למשפטי׳
כמה אדני כמה תראה׳
ראית יי׳ אל החרש תני׳ דפסו׳
ישחק אדני ישחק לו כי ראה •
נגדך אדני נגדך כל תאותי•
הוחלתי כי לך יי׳ הוחלתי תני׳ דפסו׳
חושה לעזרתי אדני תשועתי •
תוחלתי ועתה מה קויתי אדני .
יחשב ואני עני ואביון אדני יחשב
תישן עורה למה תישן אדני•
שפתי אדני שפתי תפתח•
בסמכי הנה אלהים עוזר לי אדני•
בלע אדני פלג לשונם •
בעמים אודך בעמים אדני קדמ׳׳

תורגם אל תורגם פן ישכחו׳
ולך אדני חסד כי אתה•
ישמע און אם ראיתי בלבי•
המבשרות אדני יתן אמר•
רבותים רכב אלהים רבותים •
יעמס ברוך אדני יום יום•
מבשן אמר אדני מבשן•
במקהלות ברכו אלהים אדני׳
ממלכות הארץ שירו לאלהים•
כחלום מהקיץ אדני•
צרתי ביום צרתי אדני דרשתי׳
יזנח הלעולמים יזנח אדני׳
בישן וייקץ בישן אדני׳
חרפוך והשב לשכנינו שבעתים׳
חנני אדני כי אליך אקרא •
שמח נפש עבדך כי אליך•
וסלח כי אתה אדני יי׳ טוב •
אין במוך באלהים אדני ואין•
כל גוים אשר עשית יבאו•
אודך אדני אלהי בכל לבבי •
ואתה אדני אל רחום וחנון׳
חסדיך איה חסדיך הראשונים :
חרפת זכור אדני חרפת עבדיך׳
מעון תפלה למשה איש האלהים
נועם אדני אלהינו עלינו׳
מחץ אדני על ימינך מחץ׳
עונות אם עונות תשמר יה׳
קשובות אדני שמעה בקולי •
ויתן אדני בידו את יהויקים׳
ואתנה את פני אל אדני •
ואתפללה אל יי׳ אלהי ואתודה׳
הצדקה לך אדני הצדקה ולנו׳
צדקתיך אדני בכל צדקתיך׳
למען ועתה שמע אלהינו אל •
שמעה אדני שמעה׳
הקשיבה אדני הקשיבה ב׳ בפסו׳ קדמ׳ ובתר׳ שמעה והקשיבה •
הוצאת ועתה אדני אלהינו אשר •
נשקד עול פשעי בידו׳
סלה כל אבירי אדני בקרבי ב׳ בפסו׳•
יעיב איכה יעיב באפו אדני•
בלע אדני ולא חמל •
היה אדני כאויב בלע•
זנח אדני מזבחו נאר קדמ׳ דפסו׳•
צעק לבם אל אדני•
רני קומי רני בלילה לראש •
במקדש ראה יי׳ והביטה תני׳ דפסו׳
יזנח כי לא יזנח לעולם אדני•
לעות אדם בריבו אדני •
ותהי מי זה אמר ותהי אדני׳
רבת אדני ריבי נפשי•
אנא אדני תהי נא תני׳ דפסו׳
בעצת ועת׳ נכרת ברית לאלהינו
זכורו וארא ואקום ואמר אל :
לאדם ויאמר לאדם הן יראת :

אמר המגיה המעתיק אזכה שיכוין׳
בנסחי בחר נסחא הוה כתיב אדני
שמעה וגו׳ ב׳ בפסוק קדמ׳ ובתרא
ובאחרנא הוה כתיב ב׳ בפסו׳ אמנם
לפום נסחא דמני כל הב׳ לא קשה

מידי דמכילא מכוון קל״ר ולככא׳ דלא
מני כי אם ב׳ קשה טובא דחס׳ חד
ובמכיל׳ דפסוקיא כולהו מכווני דלא
מני חד טפי ממה דמני חבריה ולא
מייתי מה דלא מייתי חבריה ומיהו
לא ידענא לאוכוחי אם חד מנהון
ב׳ בפסו׳ או חס׳ מידי עכ״ל :

בי אדני ה׳ דסמי׳ וסימני׳ נמסר בסדר שמות ושפטים סימן י״ג׳
אדני יו׳ ח׳ כתו׳ כן ד׳ מנהון בתורה וסימניהון נמסר בסדר לך לך ובתלים סימן ס״ט ובכל נביאים דכו׳ אדני יי׳ כתיבין במה יי׳ אלהים וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ט וחל ופיהון יי׳ אדני ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קמ״א •
יו׳ אלהיך ו׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ב׳ •
כיו׳ ד׳ וסימניהון נמסר בסדר וארא ובתלים סימן קי״ג •
ומיו׳ ד׳ וסימניהון נמסר במשלי ריש סימן י״ו וסוף סימן כ״ט •

ויו׳ ח׳ כטע׳ גרשיים וסימני׳ ויי׳ אמר אל אברם•
ויי׳ ואמירך היום •
ויי׳ נתן את חן העם׳
ויי׳ הוא ההלך לפניך•
ויי׳ אמר אל אחיו•
ויי׳ חפץ דכאו החלי׳
ויי׳ מציון ישאג •
ויי׳ ברך את אדני׳
ויו׳ ז׳ בטע׳ בריש פסוק וסימניהון נמסר פרשת וירא ובמלכים א׳ סימן ה׳ וסוף איוב •
ליו׳ אלהינו ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות•
אדוני ז׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון בריש מלאכי •
יו׳ שמו ו׳ וסימ׳ יי׳ איש מלחמה•
יצר אותה להכינה׳
הקורא למי הים •
עשה כימה וכסיל׳
וחברו•
הבונה בשמים מעלותיו•

ויו׳ ה׳ ראשי פסוקים בספר בראשית וסימניהון
ויי׳ אמר אל אברם•
ויי׳ המטיר על סדם•
ויי׳ אמר המכסה•
ויי׳ פקד את שרה׳
ויי׳ ברך את אדני׳

מיו׳ ג׳ וסימניהון מיי׳ יצא הדבר׳
ואביו ואמו לא ידעו•
כי מיי׳ היתה לו׳

ח׳ האלהים ו׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סי׳ כ״ב•
יו׳ אלהי השמים ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויהיו חיי שרה•
יו׳ אלהי אבתם ד׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ב׳.
לאדניהם ז׳ מפקן א׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר וישב ובתלים סימן קל״ז •
האדון יו׳ צבאות ה׳ וסימ׳ נמסר בישעיה ריש סימן ג׳.
אדני ד׳ בקריאה וסימני׳ בבקץ ומלכים א׳ סימן י״ח•

י״א זוגין מיחדין חד לא נסיב ו׳ וחד נסיב ו׳ ובתריהון יי׳ וסי׳
ענן יי׳ כי ענן יי׳ על.
וענן יי׳ עליהם יומם בנסעם.
שמי יי׳ לכן הנני מודיעם.
ושמי יי׳ וארא אל אברהם.
ברא יי׳ עד מתי התחמקין׳
וברא יי׳ על כל מכון הר ציון.
הפיצך יי׳ ושב יי׳ את שבותך.
והפיצך יי׳ בכל העמים.
לא יי׳ אם כמות כל האדם׳
ולא יי׳ לולי כעס אויב .
יש יי׳ ויקץ יעקב׳
היש יי׳ ויאמר אליו גדעון׳
מלך יי׳ וחפרה הלבנה׳
ומלך יי׳ ושמתי את הצולעה׳
הקים יי׳ וכי הקים יי׳ להם׳
והקים יי׳ לו מלך על ישראל.
זרוע יי׳ עורי עורי לבשי.
וזרוע יי׳ מי האמין לשמעתנו׳
נודע יי׳ משפט עשה׳
ונודע יי׳ למצרים וידעו.
הושיע יי׳ עתה ידעתי בי .
והושיע יי׳ את אהלי יהודה.
מ׳ מלין יחידאין נסבין ו׳ ואינון קריבין לאדכרה וכל חד וחד לית להון זוגא וסימני׳ נמסר בריש שמואל׳

חדמן י״א זוגין מן ב״ב
נסבין ו״ו בריש תיבו׳ ובתריהון אדכרה וסימנהון
והפלה יי׳ בין מקנה ישראל•
ועל יי׳ ראשיה בשחד ישפטו •
ועשה יי׳ להם כאשר עשה לסיחון
ומן יי׳ כה אמר יי׳ ארור הגבר •
ואני יי׳ אהיה להם לאלקים ועבדי דוד•
ונתנה יי׳ אלהיך בידך והבית•
ונתנך יי׳ והיה אם שמע תשמע׳
ויתן יי׳ גם את ישראל עמך•
ויראת יי׳ ונחה עליו רוח יי׳•
וברכך יי׳ לא יקשה בעיניך•
והותירך יי׳ לטובה בפרי•
והפלה

ויעש שנפתחים אף כי הם ראויים להיות ויעלה ויעשה מפני כי בחסרון הה״א ראויין להיות לולי אות הגרון בפתח קטן כמו ויבן ויקן ודי לאותיות הגרון אם תמסם להעלותם
מדרגה אחת מפתח קטן לפתח גדול וכן במה אסף לדברי בעל חיוג כי דינו אכפה ולדברי אבן גנח הוא פתח כי אמר שהוא מבעלי הכפל במקל ירך ימק וכן ותחץ
לארבע רוחות השמים בקמץ שהוא כמו ותחצה עוד יבאו מכלל סופי פעולה אתנחתא וכו׳ פסו׳ המתהפכים בכל מקום הפתח לקמץ כמו פקד את שרה כאשר אמר ובאמה

מערכת אות האלף

סמך רק אותם המכונים במסורת אתנחת וסוף פסו כפתחים ויבאו מכלל אתנחתא וסו פסו ויאמר וילך כי כפתחים אף באתנח וסו פסו ואמר רבי אברהם אבן עזרא הטעם
כי לולי האתנח וס״פ היתה הכנינה לעיל וסוף המלה בפתח קטן והאתנחתא וס״פ גורמין להוריד הנגינה מלרע ורי אם ישכוהו עוד למדרגה שניה ולהפוך הפתח קטן פרזון
גרול אף למדרגה שלישית אין בהם כח לשנותו ולהפוך עוד הפתח לקמץ גרול כי תכינו כח האתנח וס״פ לשנות מפני דרגות דברים המלה מתפשטה כמו חדלו לפתח

והפלה יי׳ את מכתך ואת •
ועל יי׳ אולת אדם תסלף דרכו •
ועשה יי׳ צבאות לכל העמים בהר
ומן יי׳ ויאמר דוד לכל קהל
ישראל •
ואני יי׳ ידעתם כי בקרב ישראל
ונתנה יי׳ ואתם תקיכו מאורב •
ונתנך יי׳ לראש ולא לזנב •
יתן יי׳ ויקבץ מלך ישר׳ דמלכי׳
ויראת יי׳ תחת כי שנאו דעת •
וברכך יי׳ אשר אנכי מצוך היום
לאהבה •
והותירך יי׳ אלהך בכל מעשה ידיך:

ורוח יי׳ ג׳ וסי׳ נמס׳
בשפטים סימן ו׳ •

ובשם יי׳ ג׳ וסימני׳ נמס׳
בתלים סי׳ קי״ו •

בהר יי׳ ג׳ וסימניהון נמס׳
בסדר וירא •

מצות יי׳ ג׳ וסי׳ בלשון
תרגום לא
שבקתון שמואל בזוהרא• וביאורם
נמסר בהושע סי׳ כ״ב •

ג׳ פסוקי׳ רישיהון וסופיהון
אזכרה וסימניהון
נמסר בסדר וילך •

ועתה יי׳ אלהים ג׳ וסים׳
נמסר
בישעיה סימן מ״ח •

ולכן כה אמ׳ יי׳ אלהי ישר׳
ג׳ וסימניהון
הנני מביא •
על הרעים •
אל העיר :

אמר יי׳ ג׳ ראשי פסוקים
וסימני׳ נמסר
בתלים סימן ס״ח •

אתה יי׳ ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר
בתלים סימן י״ב •

דרשו יי׳ ג׳ וסימניהון
נמסר בישעיה
סימן נ״ה ותלים סימן ק״ה •

באזני יי׳ ג׳ וסימניהון
ויהי העם כמתאוננים
כי בכיתם באזני יי׳ •
וישמע שמואל את כל דברי העם

עבדת יי׳ ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בהעלתך
וביהושע סימן כ״ב •

מקדש יי׳ ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר חוקה •

וידבר יי׳ אל משה במדבר
סיני ג׳ וסימניהון
וידבר יי׳ אל משה ריש ספרא •
פקד את בני לוי •
ויעשו בני ישראל את הפסח •

כי פי יי׳ דבר ג׳ וסימניהון
נמסר בישעיה
סימן מ׳ בראש •

ויאמר יי׳ אל אהרן ג׳ וסי׳
נמסר

בסדר שמות •

בשם יי׳ אלהינו ג׳ וסימני׳
נמסר
בירמיה סימן כ״ו ומיכה סי׳ ד׳ •

והנה יי׳ ד׳ וסי׳ נמסר ריש
סדר ויצא •

כי פקד יי׳ ד׳ וסים׳ נמסר
ברות סימן א׳ •

יברכך יי׳ ד׳ וסים׳ נמסר
בסדר נשא •

וירא יי׳ ד׳ בתורה וסימני׳
נמס׳ בסדר בראשית

חג יי׳ ד׳ וסים׳ נמסר
בסדר בא •

ברכו יי׳ ה׳ וסים׳ נמסר בשפט׳
ריש סי׳ ה׳ •

זביחה לפני יי׳ ד׳ וסי׳
ושור ואיל לשלמים •
וילכו כל העם •
והמלך וכל ישראל עמו דמלכי׳
וחברו •

ויאמר לו יי׳ ד׳ וסימניהון
לכן כל הרג קין •
שלום לך •
קח את הפר •
ונתתי את •

אמירה אלי יי׳ ד׳ וסים׳
נמסר
ביחזקאל סימן מ״ד •

כדבר יי׳ ד׳ בטעם וסים׳
במלכים ב׳
ריש סימן כ״ד •

וידבר יי׳ ד׳ בנבי׳ וסימניהון
וידבר יי׳ אל יהושע •
ביד עבדיו הנביאים •
וידבר יי׳ אל גד •
וידבר יי׳ אל מנשה •
וכל אורית׳ דכו׳ •

אני יי׳ מקדשכם ד׳ וסים׳
נמסר
בסדר אמור ויחזקאל סי׳ כ׳ •

דרוש ליי׳ ד׳ וסי׳
ויאכלו בני ישר׳ השבים מהגולה •
עתה תנו לבבכם ונפשיכם דד״ה •
וירא ויתן יהושפט בד״ה :

בדבר יי׳ ה׳ וסימניהון
נמסר בירמיה
סימן ח׳ •

בי יי׳ ה׳ וסי׳ נמסר בסדר
שמות •

עד יי׳ ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר ואתחנן וסוף
ספר הושע •

אני יי׳ אלהיכם ה׳ ר״פ
וסים׳
לתת לכם את ארץ כנען •
ואולך אתכם קוממיות •
אני יי׳ אלהיכם דציצית •
בחקתי לכו דיחזקאל
ודברהיח •

מצות יי׳ אלהיכם ה׳ וסים׳
נמסר
בסדר ראה ודברי הימי׳ א׳ סי׳ כ״ח •

בעיני יי׳ אלהיך ד׳ וסימניהון
כי ידעתי אחרי •
למען תשכילו את •
שמר ושמעת
כי תשמע בקול •

על פי יי׳ ביד משה ו׳ וסימני׳
נמסר
בסדר נשא •

וישאל דוד ביי׳ ה׳ וסימני׳
נמסר
בשמואל א׳ ריש סימן כ״ג •

ויאמר משה אל יי׳ ה׳ וסים׳
נמסר
בפרשת שמות •

את דברי יי׳ ה׳ חס׳ בל וסים׳
ויצא משה וידב׳
גשו הנה ושמעו •
ובאת אתה וקראת •
והשלחתי רעב בארץ •
וישמע את דברי דד״ה •

האדון יי׳ צבאות ה׳ וסימני׳
אביר ישר׳ •
מסיר מירושלם •
במשמניו רזון •
מסעף פארה :
וסכרתי את מצרים •

והיה יי׳ ו׳ וסימני׳ ושבתי
בשלום אל בית •
וכי הקים יי׳ להם שפטים •
לדין והיה יי׳ לדין ושפט •
עמו והיה יי׳ עמו בכל אשר •
מבטחו ברוך הגבר אשר יבטח •
למלך והיה יי׳ למלך על כל •

ואת יי׳ ו׳ וסימניהון
המכהו והעם לא שב •
לעזרה הוי היורדים מצרים •
לא יתנו מעלליהם לשוב אל •
נבערו כי נבערו הרעים •
אני ירא ויאמר אלהם עברי •
יבקשו בימים ההם ובעת •

ויאמר יי׳ אלין ו׳ ר״פ וסי׳ נמסר
במלכים א׳ רי׳
סימן ט׳ ובסימן י״ט •

נאם יי׳ אלהים ז׳ וסימני׳
נמסר
בעמוס ריש סי׳ ח׳ וריש הושע :

ודבר יי׳ ז׳ וסים׳ נמס׳
במלכים א׳
ריש סימן י״ח •

וידבר יי׳ ז׳ בטעם דרגא
תביר וסימני׳
נמסר בסדר וארא ומלכי׳ ב׳ סימן כ״א •

יאמר יי׳ ו׳ וסימניהון
למה לי רב זבחיכם •
לכו נא ונוכחה יאמר יי׳ •
ואמר בן יאמר •
האני אשביר ולא •
משוד עניים •

ויאמר מיכיהו חי יי׳ •

ויאמר יי׳ אל משה ואל
אהרן ו׳ וסי׳ נמסר בסדר וארא •

ויאמר יי׳ אל משה לאמר
ו׳ ר״פ וסים׳ נמסר בסדר במות •

מלפני יי׳ ח׳ וסים׳ נמסר ביונה
ותלים סי׳ צ״ו •

אני יי׳ אלהיהם ח׳ וסימני׳
נמסר בסדר תצוה •

מעם יי׳ ט׳ וסים׳ נמסר בסדר
שפטים •

וידבר יי׳ אל משה ט׳ חסרים
לאמר
וסים׳ נמסר בסדר כי תשא •

כי אני יי׳ אלהיכם י׳ וסימני׳
ולקחתי אתכם לי לעם •
שמעתי את תלונת •
והתקדשתם דשרצים •
וחכרו דמולך •
ומשפט אחד יהיה •
ולא תונו איש •
לא תעשו לכם •
להם לא אכלתם •
ואת שבתתי קדשו •
שכן בציון :

וידעתם כי אני יי׳ י״א ס״פ
בספר
יחזק׳ וסי׳ ונפלל חלל •
ולא תחוס •
בחרב הפלו •
והערים הנושבות •
והרסתי את הקיר •
וכרותי מכם •
ונתתי את רבה •
שממות עולם •
והרבתי עליכם אדם •
ונתתי עליכם גידים •
וב׳ וידעתן כי אני יי׳ וסי׳
וקרעתי את מספחותיכם •
לכן שוא לא •

אני יי׳ אלהיכם י״ז ס״פ וסים׳
במעשה ארץ מצרים •
את משפטי תעשו :
ושמרתם את משמרתי •
קדשים תהיו •
איש אמו ואביו •
אל תפנו אל האלילים •
וכרמך לא תעולל •
ובשנה החמשית •
אל תפנו אל האבת •
כאזרח מכם •
ובקצרכם את קציר •
למען ידעו דרתיכם •
כי לי בני ישראל עבדים •
וביום שמחתכם • ודציצת •
ביום בחרי בישראל •
ושלאחריו •

שם יי׳ צבאות ד׳ וסימני׳ נמסר

בישראל חדלו כי כהפך החטף לצר״י ושמו עוד הדגש בלמ״ר וכן לסוסם בצמתא נמתה מבקר לערב יכתו לידמו ויחלו בשבוכך כתנו כי הוא כמו כתנו ושני כפירים כתעו
ולא כדברי האומר אשר דגשות תחת תמורת למ״ר כמו כלתנו אף מתפלטה דברים לא מבאכו וכן מלת וירד כמו ויאמר וילך גם שם דבר אינו בכלל סוף פעולה כמו דבר
בקר בשר אדם מקדם מלאך באת אל אינם רהוטים ודבוקים ואין אות אה״ע באמצעיתם והנגינה מוקדמת כי אז הם כפתחים כאשר אבאר ומצאתי במס׳ רת והנה עלה

מערכת אות האלף

זית טרף וחמד דסעמבוד רעים מטיב ינעו והוא שפט את ישראל יובאים מכלל סוף פעולה ואם הלכה כקבל כי במלת טרף טרף כפלאתי אם היה פועל היה לומ' טרפה ואבן עזרא אומר שהוא תואר והנה פירושו הנה עלה זית היה לטרף בפיה והוא שם דבר כמו בקר דבר ויש כי טרף כמו טרפי צמחה והטעם כפול כמו אדמת עפר׃

בשמואל א׳ סימן ח׳ ·

את כל מצות יי׳ ג׳ וסימ׳ נמסר

סוף פרשת שלח לך ·

כה אמר יי׳ ד׳ בטעם בספר ישעיה וסימ׳ שם

בריש סימן נ״ו ·

בבית יי׳ ט״ל וסימ׳ נמסר בתלים סימן קל״ח ·

אמר המעתיק קש׳ לי שבכל ספרי המסרה מביא בכלל אלו הסימני׳ של בבית יי׳ ויעמד המלך על עמדו ויכרות ובפסוק ההוא לא נמצא לא בית יי׳ ולא בבית יי׳ ועוד מביא׳ ויעל המלך בית יי׳ דד״ה ובכל הספרים המדויקים תרויהון בית יי׳ דבפסוק ההוא הם בית יי׳ ולא בבית יי׳ כי אם דמלכים תניינא דפסוק ואם כשמיט אלו אינם כי אם ל״ח בבית יי׳ ולא ט״ל וכל ספרי המסר׳ מונ׳ ט״ל וכן נראה שלא נסתכלו כולם ואם כאמ׳ שאחד מבית יי׳ שים בפסוק ויעל המלך בית יי׳ דד״ה הוא בבי׳ יי׳ איני יודע להוכיח איזה הוא אם הוא תני׳ דפסו׳ כמו דמלכים או לא ופסו׳ ויעמד המלך על עמדו ויעמד ב״ב בקשיא למה ה הביאוהו כל ספרי המסר״ה לא נאנס ע״כל ·

על יי׳ לא״ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ב׳ ודה״ב סימן י״ג ·

לכן כה אמר יי׳ כא״ מחדי׳ וסימניהון

הכטה	אשר עלית שם ·
אל	מלך אשור לא יבא ·
וחברו ·	
אל	אנשי ענתות ·
ואל	העם הזה תאמר ·
לא	שלחתים ·
אם	תשוב ואשיבך ·
שאלו	נא בגוים ·
אל	יהויקים מלך ·
יען	אברהם ·
הנני	משלחך מעל ·
אל	שמעיה הנלחמי ·
אלהי	כל בשר הכבני ·
לקרוא	דרור ·
על	יהויקים ·
הנני	רב את ריבך ·
אל	בית יעקב ·
אשתך	בעיר תזנה ·
הנני	השב ·
שבתי	לירושלם קדמ׳ ·

ארון וארון ברית יי׳ כ״ז וסי׳

ויסעו מהר יי׳ ·	
ויעפילו	לעלות אל ·
לקוח	את ספר התורה ·
ויצו	משה ·
ויכתב	משה את ·
ויצוו	את העם ·
וכל	ישראל עברים ·
נכרתו	מימי הירדן ·
ויהי	באמר יהושע ·
נתקו	כפות רגלי ·
וכל	ישראל וזקניו ·
נקחה	אלינו בשילה ·
וישלח	העם · ושלאחריו ·
כי	תרכנו ופריתם ·
ויעזב	שם ·
ויהי	דוד בא ·
ויהי	בעיר האלהים ·
נשקפה	בעד החלון ·
מעלים	את ארון יי׳ ·
תחת	יריעות ·
להביא	את ארון ·
בית	מנוחה לארון ·
וסככים	על ארון ·
אז	יקהל שלמה ·
ויביאו	הכהנים ·

וכל מלכים דכות׳ כמ״א ארון ברית האלהים ·

ארון יי׳ כג״ וסימניהון

והוה בנוח כפות ·

ויאמר	להם יהושע עברו ·
ויהי	כאשר תם כל ·
יובלים	ושלאחריו ·
ויסב	ארון יי׳ את העיר ·
וישכם	יהושע בבקר ·
ושלאחריו	ושבעה הכהנים כ׳ בו ·
ויקרע	יהושע שמלתיו ·
וידעו	כי ארון יי׳ ·
וישכימו	אשדדים ב׳ בפסו׳ ·
וירא	דוד את יי׳ ביום ·
ולא	אבא דוד להסיר ·
ויהי	כי צעדו נשאי ·
ודוד	וכל בית ישראל ·
והיה	ארון יי׳ בא ·
כי	נשאת ארון יי׳ ·
ויעלו	את ארון דמלכים ·
כי	לא לשאת תניי׳ דפסו׳ ·
ויקהל	דוד ·
ויחן	לפני ·

ומן ויהי ארון יי׳ בשדה פלשתים עד מיום שבת הארון דבו׳ כמ״א וסימ׳ ויאמרו אם משלחים ·

אמר יי׳ כ׳ סו׳ פסו׳ בנבי׳אי׳ וסי׳ נמס׳ בעמוס סי׳ א׳ ·

כה אמר יי׳ אלהי ישראל

כ״ח יחידאין וסימנהון ·

ואחר	באו משה ואהרון ·
שמו	איש חרבו על ·
בעבר	הנהר ישבו אבתיכם ·
וישלח	יי׳ איש נביא ·
אנכי	העלתי אתכם ·
ויאמר	אל בני ישראל ·
ויאמר	נתן אל דוד ·
ויאמר	לירבעם קח לך ·
אשר	התפללת אלי דמלכי׳ ·
וחברו	דישעיה ·
כד	הקמח לא תכלה ·
ויקם	ויבא הביתה ויצק ·
הנני	מסב את כלי המלחמה ·
השלח	אתכם אלי לדרשני דירמי׳ ·
ותאמר	אליהם כה דמלכי׳ ·
ותאמר	להם כה דד״ה ·
הלוך	ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה ואמרת ·
אנכי	כרתי ברית את אבתיכם
אשר	שלחתם אתי אליו להפיל
כה	אמ׳ יי׳ אלהי יש׳ עליך ברוך
ואל	מלך יהוד׳ השולח אתכם דמלכים ·
וחברו	דד״ה ·
ארור	האיש ·
כל	נבל ימלא יין ·
כתאנים	הטובות ·
כתב	לך את שם ·
קום	קדש את העם ·

יי׳ אלהי צבאות י״ב וסימ׳ נמסר

בעמוס סימן ה׳ ·

אמר המעתיק חזינא פלוגתא בינ׳ נוסחי ספרי המסרה בחד כתוב יי׳ אלהי צבאות י״ב ובחד כתו׳ י״ג ואמנם לענייות דעתין נראה למימר דאיכון י״ג ונסחא דכתיב י״ב טעות מדקא חזינא דבמסר׳ ברוכה אחריתי כתי׳ הצבאות ד׳ וכד חזיתנא למניינא א אשכחנא דאינון ה׳ ובכלהו ספרי הוה נמסר על כל חד מניהו הצבאות ד׳ ואינון ה׳ ולא נראה למימר דטעו׳ כי איככה נפל הטעו׳ בכל הספרים לכתוב ד׳ ואינון ה׳ אם כן חד מניהו אינו הצבאות אע״ג דבכלהו ספרי כתיב כל הני ה׳ הצבאות ולדעת המסר׳ לית׳ ונראה לן דהאי פסו׳ דבעמוס כי הנני מקים עליכם בית ישרא׳ נאם יי׳ וגו׳ אינו יי׳ אלהי הצבאות אלא יי׳ אלהי צבאות וזה דהאי פסו׳ ההפרש שבין נסחי המסר׳ חד מני ליה גבי הכך וחד לא מני ליה וההוא ליסנ׳ דמסר׳ דמני יי׳ אלהי צבאות י״ג הוה בטעו׳ וחסר ולא ידענא להוכחא מניים ולא מידי ולא הוה לן זולתו כי אם ההוא דמני י״ב ולפום כן קהינא כולי האי והסתא אתי ספיר לע״ד ע״כל

כה אמ׳ יי׳ צבאו׳ י״ו מיחדין וס׳ נמסר

בירמיה סימן כה״ ·

נאם יי׳ צבאות כ״ז וסימ׳

ונבחר	מות מחיים ·
מחל	להרע ·
אשכור	עלו מעל ·
לכן	יפלו בנופלים ·
ופקדתי	עליהם ·
וטאטאתיה במטאט׳ ·	
ונשבת	מבצר מאפרים ·
תמוש	היתד התקועה ·
והבערתי	בעשן רכבה ·
וגליתי	שולי׳ ·
לכן	חי אני ·
יען	כה נאם יי׳
ועתה	חזק זרבבל ·
לי	הכסף ולי הזהב ·
והבקום	הזה תני׳ דפסו׳ ·
אקחך	זרבבל ב׳ בפסו׳ ·
שובו	אלי קדמ׳ דפסו׳ ·
שבתי	לירושלם ·
הנני	מפתח פתוחה ·
תקראו	איש לרעהו ·
והוצאתיה	נאם יי׳ ·
כי	יפלא בעיני ·
לא	כימים הראשנים ·
אבדית	את שבות ·
על	רועי ·
כי	כה אמר יי׳ צבאות ·

יי׳ אלהיהם ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת בא ·

כי כה אמר יי׳ אלהים י״ג וסי׳

אף	כי ארבעת שפטי ·
ועשיתי	אותך כאשר ·
הנני	נתנך למגור ·
העלה	עליהם קהל ·
יען	מחאך יד ·
הנני	מביא אל צור ·
בתתי	אותך ·
מקץ	ארבעים שנה ·
חרב	מלך בבל ·
ודרשתי	את צאני ·
מצרים	ירד עמי ·
העיר	היוצאה אלף ·
בשובה	ונחת תושעון ·

ויאמר יי׳ י״ב בטע׳ קדמא אזלא בספר במדבר סיני וסי׳ נמסר בסדר במדבר

אמר יי׳ להם ד׳ וסי׳ נמסר בתלים סי׳ ק״ו ·

הזוגין מתחלפין קדמא

אלהי׳ תניין יי׳ וסימ׳ נמסר בסדר שבו׳ ·

דבר יי׳ ביד משה ד׳ וסימ׳ נמסר

סוף פרשת וארא ·

ויאמר לה מלאך יי׳ ג׳ דסמי׳ וסימ׳ נמסר בסדר לך לך ·

יי׳ אדנינו ג׳ דסמי׳ וסי׳ נמסר ריש תלים סי׳ ח׳ ·

אני יי׳ ב׳ סופי פסוקי׳ בספר ויקרא וסימ׳ נמס׳ בפרשת אחרי מות ·

אנכי יי׳ י״ב וסימניהון נמסר בסדר וישבע יתרו ·

וידבר יי׳ אל משה ואל

אהרן י״ב וסימניהון נמסר בסדר חקת התורה ·

בי אדני ז׳ וסימניהון נמסר בסדר ויגש ·

אדני ד׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ ·

לאדניהם ב׳ וסימניהון נמסר בסדר וישב ·

אדניה ח׳ וסימניהון נמסר בריש מלכים ·

אודת ג׳ כתוב בן וסימניהון נמסר בסדר וירא ·

אה

אהב ט׳ וסימניהון נמסר בשמואל ריש סימן א׳ ·

אהב ד׳ פתחין וסימניהון נמסר בסדר וישב ·

ויאהבה

עתה אדבר על הדגש

המבטל קמץ כמו דבר ידבר יסבר ודוגמתם ובאותיות שאינם מבג״ד כפ״ת אם יבאו אחד מאותיו׳ בכל״ה בראש התיבה ואות אחריה אינה מאותיות אר״ע אם התיבה מבוררת או את בכל״ה בפתח ואות השמיה נדגשת כמו בשמים בתים להמים

מערכת אות האלף

המים והדגש בא לחסרון הא ברוב כל תיבה מבוררת וכן כתיב יי בהשמים חסדך ותגיד על רעותיה אבל בין מים למים טמא לנפש וכן לבטח לנבח קור וחום קיץ וחורף
כלם במקום שבא לנפש למים ואינם מבוררים על כן לא כדגשו וקמצו וכן כל בזה לזה כזה כזאת בזאת לזאת לא כדגשו וקמצו והטעם כי מלת זה וזאת לעולם מבוררת

ויאהבה ב׳ וסימ׳ נמסר בסדר חיי שרה׃
אהבו ד׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר ויגש׃
ואהבי ד׳ וסימ׳ נמסר בהושע ריש סימן ג׳׃
אהבוך ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ס׳ יח׃
אהוא ג׳ וסימניהון נמסר בעזרא סימן ח׳׃
באהל ז׳ וסימ׳ וסי׳ בלשון ארמי שרה עלת בענגא דגשיא בקימ׳ דארונא וכיאנ׳ נמסר בסדר חקת ושפטים סי׳ ה׳ ודה ב׳ סימן ה׳׃
באהל ח׳ חטפין וסימניהון בסדר חקה׃
האהלה ח׳ וסי׳ נמסר בשפטים סי׳ ד׳׃
אהלה ה׳ כתי׳ ה׳ וקרי׳ ו׳ וסימניהון נמסר בסדר נח׃
לאהל ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר תרומה׃
לאהל ה׳ מיחדין וסימ׳ נמס׳ בסדר תרום׃
באהלים ד׳ וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימן ח׳ והושע סימן י׳׃
לאהל מועד ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר אחרימות
ואת אהל מועד ה׳ וסימ׳ בפרשת אחרימות׃
לפני אהל מועד ז׳ וסימני׳ בפ׳ תצוה
מאהל ד׳ וסימניהון נמס׳ בריש סדר ויקרא׃
אהרן הכהן ג׳ בלישני׳ וסימניהון
ונתנו בני אהרן הכהן׃
ויצא הגורל׃
ולבני אהרן הכהן׃
אהרן ומשה ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר וארא׃
ואהרן ובניו ג׳ וסימני׳
ורחצו ממנו משה׃
וחונים לפני המשכן׃
ואהרן ובניו מקטירים׃
על אהרן ה׳ וסימניהון נמסר בסדר תצוה׃
אבת ז׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר אלה מסעי׃
אותה ג׳ וסימ׳
בבורה אותה נפשי׃
ונפשו אותה ויעש׃
נפש רשע אותה רע׃
תאוה ג׳ וסימ׳ ונתת הכסף בכל׃
כי תאוה נפשך לאכול׃
ומלכת בכל אשר׃
אולים ה׳ חס׳ יוד קדמ׳ וסימ׳ נמסר סוף זכריה סימן י״א ותלים סימן קז׃

און ג׳ מל׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת מקץ׃
אנו ג׳ חסרי׳ וסימני׳ בפרשת תצא ונחמיה סימן ז׳׃
אונים ג׳ מל׳ וסימ׳
לחם אונים להם׃
ולאין אונים עצמה׃
מרוב אונים ואמיץ׃
ואולם ה׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר וארא׃
אלם ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ א׳ סימן ז׳ וכל צורת הבית דכו׳ חסרים בב״ה מלאים וסימ׳׃
אל כתפות האולם׃
ועשויה אליהן׃
את הגשיא נשיא׃
ובא הנשיא דרך אולם׃
ובבא הנשיא דרך אולם׃
אומר ג׳ קמצין וסימ׳
ויהיו בני אליפז
אלח אלופי בני׃
וחברו דה״י׃
אופירה ג׳ וסימ׳ נמס׳ במלכים א׳ סוף סימן כב׳ ודה״י ב׳ סוף סימן ח׳׃
לאור ז׳ וסימ׳ נמס׳ בבראשית ובסוף מיכה ושם התרג׳
אורו ג׳ מלעיל וסימ׳
אורו מרוז ב׳ בפסו׳
אורו עיני כי טעמתי׃
ואור ג׳ קמצין וסימניהון
חולך ואור׃
צר ואור חשך בעריפיה׃
כה אמר יי׳׃
אור הבקר ז׳ וסימניהון לעזתי׳ לאמר׃
נרדה אחרי פלשתים׃
כי אם נותר לנבל׃
ולא הגידה לו דבר גדול׃
לא נעדר להם׃
ואנחנו מחשים וחכינו׃
אוריהו ג׳ וסימניהון
וגם איש היה מתנבא׃
וישמע אוריהו׃
ויוציאו את אוריהו׃
האת ג׳ חסרים וסימניהון
והיה אם לא יאמינו ב׳ בפסו׳׃
ושמתי פדת בין עמי׃
האותות ג׳ מל׳ דמל׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמו׳ ובסדר תבא׃
אתתיו ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קה׃

אז

ואז ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בא אל פרעה ובריש יהושע ובירמיה ריש סימן לב׳

אזוב ג׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמסר בסדר בא אל פרעה׃
אזנים ז׳ וסימ׳ נמס׳ בתלים סימן קטו׃
אזני ח׳ וסימניהון נמסר באיוב ריש סימן י״ג
אזנם ח׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן לו׳׃
באזני ח׳ קמצי׳ וסימניהון
אם לא כאשר׃
ומה קול הצאן באזני׃
ונגלה באזני יי׳׃
ושאננך עלה׃
וחברו דישעיה׃
אם לא בתים רבים׃
לאופנים להם קורא׃
אך אמרת באזני׃
באזינו ז׳ וסימניהון
בכל אשר שמענו דשמואל׃
וחבירו דדברי הימים׃
כי באזנינו צוה המלך׃
שב נא וקראנה באזנינו׃
אבדון ומות אמרו׃
אלהים באזנינו שמענו׃
באזניכם ד׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תשא ובמלכים ב׳ ריש סימן כ״ג׃
באזניהם ח׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא ובמלכים ב׳ ריש סי׳ כ״ג׃
אזנו ז׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קיו׃
אזנכם ה׳ וסימניהון
הטו אזנכם ולכו׃
כי שמענה נשים דבר יי׳׃
ושלח יי׳ אליכם את כל עבדיו
ואשלח אליכם דאריך׃
משכיל לאסף האזינה׃
ובאזני ל׳ וסימניהון
אך שמע נא׃
וישלח דמלך אחז׃
ועתה לעיני כל ישראל׃
ארתחששתא כתב׃
אזנך ט׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר במשלי ריש ס׳ ב׳׃
אזניך ב׳ מל׳ בכתובי׳ וכל נבי׳ וכו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ׳ ותלים סימן קל״א
באזני לז׳ וסימניהון
ויען עפרון החתי את אברהם
וידבר אל עפרון׃
וישמע אברהם אל עפרון׃
ויגש אליו יהודה׃
דברו נא באזני פרעה לאמר׃
ולמען תספר באזני בנך׃
דבר נא באזני העם׃
ושים באזני יהושע׃
ויקח ספר הברית׃
פרקו נזמי הזהב׃
בהתאוננים רע באזני יי׳
כי בכיתם באזני יי׳
וידבר משה באזני כל קהל יש׳׃
השירה הזאת באזני העם׃
וידבר באזני זקני העיר דיהושע
קרא נא באזני העם דשפטים׃
דבר נא באזני כל בעלי שכם׃
ודבתריה וידברו אחי׃
וישמע שמואל׃
ויבאו המלאכים גבעת שאול׃
וידברו עבדי שאול באזני דוד׃
וידבר גם אבנר באזני בנימן ב׳ בו׃
באזני העם אשר על החומה דמלכים וחברו דישעיה׃
נקרא בספר משה באזני העם דעזרא׃
באזני כסיל אל תדבר׃
מחזיק באזני כלב׃
וקראת באזני ירושלם׃
ויקרא צפניה הכהן את׃
וקראת במגלה אשר כתבת ב׳ בו׃
ויקרא ברוך בספר׃
ויגד להם מיכיהו׃
וישלחו כל השרים׃
ויבאו אל המלך חצרה׃
וישלח המלך את יהודי׃
ואזני ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ לה׳׃
האזנה ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׃
האזינו ח׳ וסימ׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ כח ובאיוב ריש סימ׳ לד׳׃
האזינו ג׳ וסימניהון
וישלח בהם נביאים׃
ותמשך עליהם שנים׃
ומעולם לא שמעו׃
האזינה י׳ וסימ׳ נמסר בתלים ריש סימן עח ואיוב ריש סימן לג׳׃
כאזרח ג׳ קמצי׳ וסימ׳
כאזרח מכם יהיה לכם׃
והיו לכם כאזרח בבני יש׳ דיחזקא׳׃
ובתערה כאזרח רענן׃
וא׳ פתח וסימ׳
והוה כאזרח הארץ

אח

אחיהו ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ לד׳׃
אחיהם ד׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ ט׳
ואת אחיכם ב׳ וסימני׳ נמסר בויגש׃
ואת אחיו ה׳ וסימניהון נמס׳ בויגש ובירמיה סימן לה׳ ושפטים סי׳ ט׳׃

בלא אותיות בכ״לה אבל הזה והזאת לעולם פתוחים ומדגשים כי הא לעולם מדגשת אחריה וכן כל משקל חזק בין עבר בין עתיד והווה וצווי ושם הפועל בכל הגזרות
פתחין כי הם דגושים אף אם עין הפועל חית או הא שאין סובלות דגש מבטלות הקמץ כאלו יש בהם דגש כמו ירחף יכחש ימהר יבהל שהם על משקל ידבר יספר אבל עין
הפועל מאותיות אהרע אף על פי שהם על משקל כבר אינם מבטלות קמץ כמו ימאן יבער הגלל בך יברך ויגרש ויסרת וכן כלם ומלת ותכחש שרה יוצאה מן הכלל כי

מערכת אות האלף

נקמצת ונראה הטעם כי כל מסקל כבד פירוש רגיל אדם לעשות אותו הדבר וזה איננו מסקל כבד גמור כי סרה חסידה היתה ולא היתה רגילה לבחם מפני יראה כחטא אותה פעם לכך ניקוד קמץ וכן הדין בשמות דברים: כל בבלה לפני חית והא מעורר פתח כאילו יש בם דגש כמו החרם החרב כמו היקר הקדם אבל לפני הרע נקמצים כמו האהל הרכוש העולם כי אין בהרע דין דגש כלל וכן בשם דבר בלא בבלה הדין כוהג כמו פתכת בהרת אחרת נפתחין כאלו יש בהן דגש כי הסעל מסקל יבמת יבלת.

אחות ג׳ קמצי׳ וסימנ׳
נמסר בשמואל ב׳
ריש סימן י״ג ובסוף שיר השירי׳.
אחיותיהם ה׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר ביהוש׳
סימן ב׳ ויחזקאל סימ׳ י״ו וריש איוב:
אחיהו ה׳ וסימ׳ נמסר
במלכים א׳ סי׳
י״ד ודה״ב ב׳ סימן י׳:
אחותנו ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳
הסר וסימ׳
לתת — את אחותנו לאיש.
הכזונה — יעשה.
אחתנו — את ה׳ לאלפי׳
וא׳ מה נעשה לאחתנו.
אחותיך ב׳ וסימניהון נמסר
ביחזקא׳ סימ׳ י״ו וצ״ע
אחותי ג׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר
בשמואל ב׳ סימן י״ג:
אחד כ״ה פתחין וסימ׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ו׳.
אחד י׳ יחידאין נסבין אחד
ול׳ להון זוגא וסימני׳
נמסר ביחזקאל סימן ל״ז.
באחד י״ב פתחין וסימני׳
נמסר בבראשית
ויחזקאל סימן מ״ח:
כאחד ז׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סוף סימן
ס״ה וסימני׳ בלשון ארמי׳ דוכא וכל
קה׳לנא וחכרנא אדכון קמון בצפרא
בחצצרתהון:
לאחד ולאחד ז׳ פתחין וסי׳
נמס׳ במלכ׳
ב׳ ריש סימן ט׳:
האחד ד׳ וסימ׳ נמסר
במצורע.
ואת האחד ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר מצורע.
אחדים ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת נח:
אחזו ואחזו ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מ׳ל
וסימני׳ נמסר
בסדר מטות:
ואחזו ב׳ וסימניהון נמסר
בסדר שמות:
אחז ג׳ וסימניהון נמסר
במלכ׳ א׳ סוף סימן
א׳ ובאיוב סי׳ כ״ג:

אחזיה ואחזיה ז׳ וסימני׳

וירכב — יהוא מלך יזרעאלה.
ויחסף — יהורם ידיו תניג׳ דפסו׳.
בית הגן — ואחזיה מלך יהודה.
ובשנת — אחת עשרה שנה ליורם
יהושבע — ותקח יהושבעת תנינ׳
דפסו׳ דד״ה.
ויפל — אחזיה בעד השבכה.
אתחבר — ואחריכן אתחבר
יהושפט דד״ה.
אחיהו ואחיהו ה׳ וסימני׳ נמסר
במלכ׳ א׳ סימן

י״ד במסרה קטנה:
אחטוב ג׳ כתיבין כן וסימ׳
אי כבוד בן פנחס.
ויען — דויג האדומי.
וימלט — בן אחור.
אחרנית ז׳ וסימ׳ במלכים
ב׳ סימן ב׳.
האחר ג׳ וסימ׳ נמסר בד״ה
ב׳ סימן ג׳.
מאחרי ג׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳
ריש סימן ט״ו.
אחוריהם ג׳ וסימניהון
נמסר במלכ׳
א׳ סימן ז׳ ויחזקאל סי׳ ח׳:
אחרי כן ב׳ מצעו׳ פסו׳ וסי׳ נמסר
בסדר בראשית:

מאחרי כן ג׳ וסימניהון

וישמע — דוד מאחרי כן.
ויעש — לו אבשלום.
ומגדנות — ליחזקיהו:
תאחר ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר
משפטי׳ וישעיה סוף
סימן כו״:
תאחר ג׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סי׳ מ׳:
האחרונים ז׳ מ׳ל
וסימני׳
כי בדברי — דוד׳
ויתר — דברי שלמה׳
ויתר — דברי רחבעם.
ויתר — דברי אסא.
ויתר — דברי אמציה׳
ויתר — דברי אחז.
גם האחרונים לא ישכחו:
אחשורש ד׳ חס׳ וסימני׳
במגלה סימן ב׳:
אחת ו׳ זקפין פתחין וסימ׳
נמסר בסדר בשלח
ויהושע סימן ו׳:
האחת ג׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר
בפר׳ תרומה:

אי

אי ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳
בראשית.
ואיה ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר
בירמיה סוף סימן
ל״ז ואיוב סימן י״ז:
ואי זה ד׳ וסימ׳ נמסר באיוב
סימן כ״ח:
איו ואיו ה׳ וסי׳ בלשון ארמי׳
בנתהון דמלכיא
מתגלגלין ובהתין ומיתין וכיאורם
נמסר בסדר שמות ואיוב סימן י״ד:
אויבו ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל
א׳ סי׳ כ״ד.
אויבי ז׳ וסימ״ נמסר בתלים
סימן י״ג:

אויביהם ו׳ מ׳ל וסימניהון נמס״
בתלים סוף סי׳ פ״א
אויביו ה׳ מ׳ל וסי׳ נמסר בתלים
סי׳ ס״ח ומשלי סימ׳ י״ו:
אויבי י״א מ׳ל וסימניהון נמסר
בתלים סי׳ ט׳ ושמואל
א׳ ריש סימן ב׳:
האויב ה׳ ד׳ מ׳ל וא׳ חסר
וסימניהון
ואנפת בם דמלכים:
אם לא — הפגעתי בך — דין חס׳.
יען — אמר האויב.
האויב — תמו חרבות.
לעזור — למלך על.
איב ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בשמואל א׳
סימן י״ח.
אויביך ז׳ מ׳ל וסימניהון נמסר
בתלים סי׳ פ״ג:
אויבנו ב׳ כתו׳ כן וסי׳ וסרני
פלשתים נאספו.
ויראו העם ויהללו׳ וכל עזר׳ אויבינו
כתי׳ כמ״א איבינו וסי׳ ויהי כאשר שמע
סנבלט. וכל שאר קרי׳ דכו׳
איבינו כתיב.
אויבים ד׳ בליש׳ ב׳ מ׳ל
וסימניהון
מאויבים — מנהו.
כי ידכרו — את אויבים.
היו לה — לאיבים.
לאיבים — היו לי׳
ב׳ בתראי חס׳:
איביה ב׳ חס׳ וסי׳
היו צריה לראש.
נתתי — את ידידות נפשי׳
ואיוב ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ל״ה
ובסוף איוב.
ואיך ג׳ ר״פ וסי׳ באיוב
סוף סימן כ״א.
איכה י״ז וסימ׳ נמסר בריש
מגילת איכה:
איככה ואיככה ד׳ וסי׳
נמסר
בשיר השירים סימן ה׳.
ואלים ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר
תצוה׳ ו׳ ד׳ מ׳ל דמ׳ל
בתורה וסימ׳ נמסר בסדר תצוה ע״ש.
וג׳ כתיב אילם בנבי׳ וסימניהון
בכרים — ואילם
ומרה — אחת לאילם.
הלא — הדחתם את:

ו׳ כתי׳ אלים בנביאים וכ׳
בכתו׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן כ״ט
וסימן פ״ט ואיוב סימן מ״א ושארהון
נביאי׳ וכתובי׳ אילים כתי׳ מ׳ל דמ׳ל.

ואת האיל ה׳ וסימ׳ נמסר
בסדר תצוה
אילון מ׳ל וחס׳
סימניהון

ויהי עשו — בן ארבעי׳ אילן כתי׳.
את — אילון ואת.
עשו — לקח את נשיו אילון כתי׳
מ׳ל דמ׳ל.
ויחי — גבולם מחלף.
אלון — מצב.
אלון — מעוננים.
אלון — תבור.
אלון כתבן חס׳ י׳ לחוד ושאר
אורי׳ ונבי׳ אלן כתי׳ חס׳ דחס׳:
אילון ט׳ וסימניהון
וירח — בעבק אילון׳
את — אילון ואת.
באילון — ובשעלבים.
ושעלבין — ואילון.
ויקבר — באילון בארץ.
ואת — אילון ואת דד״ה.
ופלשתים — פשטו.
ובריעה — ושמע.
ואת — צרעה׳
ואת — בלעם ואת.
אילת ג׳ וסימ׳ נמס׳ במשלי
סימן ה׳ ותלים ריש
סימן כ״ב.
אילת ד׳ בלישני׳ וסימני׳
ונעבר מאת אחינו
הוא — בנה את אילת.
וינשל — את היהודים.
ב׳ בו — קדם ותנינא:
כאילות ג׳ וסימניהון משוה
רגלי כאילות.
וחברו׳
אלהים — י״י חלי וישם.
אימה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳
באיוב סוף סימ׳ ט׳.
אין ה׳ יחידאין וסימניהון אין
קול ענות גבורה.
אין מושיע — ויאמרו אליו.
אין מציל — לאמר אלהים׳
אין עוזר — אל תרחק׳
אין ראה — וכי יתן איש.
ואין ח׳ יחידאין וסימני׳
ואין — לך שורך טבוח׳
ואין שם — חוריה ואין.
ואין קורא — בשמך׳
ואין י״י — ויאמר אלי עון.
ואין חקר — עשה גדולות׳
ואין לחם — גבר רש.
ואין מענה — בורכרים לא:
ואין דעת — שמעו דבר.

ג׳ פסו׳ מיחדין דכל חד
וחד לית זוגא וסימ׳ נמסר בישעיה
סוף סימן מ״א.

י״ג זוגין חד אין וחד ואין
ולית להון זוגא וסימניהון
אין שר — בית הסהר׳
ואין שר — בי ימים רבים.
אין דבר — ויאמר אליו׳
ואין דבר — והנה אשלח.
אין בידו — והצלח עליו.
ואין בידו — ואבד העשר׳

אין

אבל עריבים פריבים סריסים נקמצים אף על פי שהם היו נדגשים לולי הרי״ש כי הם על משקל צדיקים אבירים כי אלו לא היו במשקל המלות הדגושים יאמר מהם כריסים פריסים עריבים כמו נפיא נפיאים חסיר חסידים נדיב נדיבים ובדבקותם יאמר מן נביא נדיב נפיא האדם נדיב לב אך צדיק ופריץ לא יטתנו בדבקותם ולא דונמתם. ואתם תמצאנו סרים פרעה ופריץ חיות והמה זרות ואני אומר כי אינם זרות אבן שני ענינים שם דבר המה ומן כרים סריסים ומן חסיד חסידים ומן פריץ פריצים

מערכת אות האלף

235

והמשקל בדיוק זה משקל רגם וזה משקל רפה ואין לתמוה על זה כי מצאתי להם עד כאמן מידי אביר יעקב ואביר הרועים ואביר על משקל כריב לב מן כריב או על משקל גביר פתיל אויל שלא ישתנו וכמה שמות דברים מצאנו באים בכמה ענינים כמו עשנו מן עשן על משקל דבר בקר וכעשן הכבשן מן עשן על משקל דרך ארץ שלא ישתנו בדבקותם ויספותחים שריפים פריכים עריכים וכאשר פירשתי כראה עיקר ומלת רחום פתח כי היא על משקל חנון רוב שכול כי כל האומר רחום בקמץ מחרף ומגדף

אין מגיד מי הגיד מראש ·
ואין מגיד ותבלענה השבלים ·
ואין עובר לילה ויומם ·
אין עובר תחת הוהד ·
ואין לב ויהי אפרים כיונה ·
אין לב שמעו נא זאת ·
ואין תכונה עד הגבול שלחוך
אין מתם בבשרי ·
ואין מתם כי בסלי מלאו נקלה ·
אין דרש הבט ימין וראה ·
ואין דורש ישגו צאני ·
אין להם ויאמר ראיתי ·
ואין להן כי משלשות ·
אין עמך ויקרא אסא ·
ואין עמך ויאמר יי׳ ·
אין שריד לאכלו ·
ואין שריד לא נין לו ·
אין יורע כי את כל ·
ואין יודע ויקח דוד ·

י״ו פסוקי׳ אין אין במצעות
פסו׳ וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ מ׳ פסו׳ י״ו ובירמיה סוף ס׳ ח׳ ·

ואין להם
ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימו׳ ·

י״ג פסו׳ ואין ואין במצעות
פסו׳ וסימ׳

ראו עתה כי אני אני הוא :
כי קשרתם כלכם עלי ·
וגחזי עבר לפניהם ·
ויקחו את הספר אשר נתן ·
ותמלא ארצו כסף ·
ונתתי מפתח בית דויד על :
והוא עם בוזז ושסי ·
וארא ואין איש ובאלה ·
ואביט ואין עוזר ואשתומם ·
המאס מאסת את יהודה ·
ישגו צאני בכל ההרים ·
כי תאנה לא תפרח ·
ושבתי אני ואראה את כל העשוקים :

ט׳ פסו׳ אין ואין במצעות
פסו׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא :

ו׳ פסו׳ ואין אין במצעות
פסו׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ח ·

ג׳ פסו׳ ואין ואין ואין וסימ׳
נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ו :

י״ז ואין דלית דכותהון אין
וסי׳

ואין לאל ידיך :
ואין שני יש אחד ·
ואין קשב ואין קול ·
ואין מצבה ואין עונה ·
ואין מחריד ואין רשע ·
ואין כח ואין בסות ·
ואין קובר ואין מקבר ·
ואין כאסף ואין רודף ·
ואין מרפא ואין מידי ·

לאין
ה׳ וסימניהון ויקרא אסא אל יי׳ ·

וירדפם אסא והעם ·
ויבא יהושפט ועמו ·
ואחרי כל זאת נגפו ·
ושלחו מנות לאין ·
ויהיו מלעיבים במלאכי ·
הנשוב להפר מצותיך ·
ועצי ארזים לאין ·

ומאין
ה׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סי׳ ט׳ ·

ואיננו
י״ב וסימני׳ נמסר באיוב סו׳ סימן כ״ז :

והנה איננו
ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא ובשפטים סימן ד׳ ובתלים סימן ל״ז :

איפה
י׳ בתו׳ כן וסימ׳ נמסר פרשת וישב ובשמואל ב׳ סימן ט׳ ואיוב סימן ד׳ וריש סי׳ ל״ח :

איש
י׳ ר״פ בתור׳ וב׳ באיוב וסימ׳ נמסר בריש איוב :

איש אלהים
ולית חד מנהון האלהים ו׳ וסי׳

ויבא איש אלהים אל ·
והנה נא איש אלהים ·
והנה איש אלהים בא ·
ויענה אליהו ויאמר ·
ותאמר אל אישה ·
ותאמר האשה אל ·

י״א נקראו איש האלהים
וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ב :

לאיש ל״ב וסי׳

הרעתם ויאמר ישראל למה הרעתם ·
מזמרת ויאמר אלהם ישראל אביהם ·
לכלם נתן לאיש חליפות ·
הביאו ואל פתח אהל מועד לא
וחשב את שני ממכרו
גאל ואם אין לאיש גאל ·
את בתי ואמר אבי הנערה
ונגשה יבמתו אליו לעיני ·
ותשנהו על ברכיה ·
יקטירון גם בטרם יקטירון ·
נלך ויאמר שאול לנערו הנה נלך קדמא ·
יעשה ויאמר דוד אל האנשים העמדים ·
יעשה ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר ·
ישיב ויי׳ ישיב לאיש את צדקו
הלך ויבא הלך לאיש העשיר תנינא ·
המגיד ויאמר יואב לאיש המגיד
ונתת ואתה תשמע השמים
ונתת ואתה תשמע מן השמים דה״ד ·
משפט ויאמרו כל השרים וכל העם ·
משפט ויאמרו הכהני׳ והנביאים ·
ותאמר אלהם כה אמר יי׳ אלהי ישראל דמלכים וחברו דה״ו ותאמ׳ להם כה אמ׳ ·
יברת יי׳ לאיש אשר יעשנה
שמחה לאיש במענה פיו
כבוד לאיש שבת מריב ·
ערב לאיש לחם שקר ·
כפעלו אל תאמ׳ כאשר עשה לי ·
השטן ויען השטן את יי׳ ויאמר עוד ·
ורחצת וסכת ושמת שמלתיך ·
לבוש ויאמר לאיש לבוש הבדים ·
ונתון הלבוש והסוס ·
ויקח המן את הלבוש ואת הסוס ·
כתי הנה בתי הגדולה :

והאיש
ג׳ בטעם וסימני׳ והאיש אשר יעשה ·

והאיש מיכה לו בית אלהים ·
והאיש אשר אתה נושה :

כאיש
ב׳ וסימ׳ נמסר כפר׳ שלח לך :

והאשה
ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת נשא

חד מן ח׳ זוגין דמיין מן ב״ב
איש וסי׳

וילך איש מבית לוי ויקח ·
ב׳ ויהי בימי שפט השפטים ·
וגם איש ואיש לא יעלה ·
ב׳ וגם איש היה מתנבא :
ואל איש וילכו אל יהושע אל המחנה ·
ב׳ ופקדתי עליו ועל זרעו ·
ולא איש לא אעשה חרון אפי ·
ב׳ ואנכי תולעת ולא איש ·
הנה איש וירא הצפה איש ·
ב׳ ואמרת אליו לאמר צמח שמו ·
ואיש איש אשר יאכל כל דם ·
ב׳ אשר יצוד ציד ·
ואת האיש
ב׳ והוצאתם את שניהם
ויראם את מבוא העיר ·
ומי האיש אשר נטע כרם ·
ב׳ אשר אירש אשה ·

וכל איש
י״ו וסימ׳ נמסר בדה״ה סוף סימן ל״ד :

ואישה
ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת מטות ·

באיש
ח׳ קמצין וסימני׳ נמסר בסד׳ קדשי׳ ·

אישו
ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא ·

אישים
ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סי׳ נ״ג ומשלי סימן ח׳ :

האיש
ב׳ פתחין וסי׳

עוד האיש בית רשע ·
האיש כמוני יברח ·

בית אישה
ב׳ וסי׳

יהן יי׳ לכם ומצאן ·
ואם בית אישה נדרה ·

אישך
ו׳ וסימני׳ נמסר בשפטים ס׳ י״ד ·

ולאיש
ג׳ וסימ׳ :

ולאיש אשר ישכב ·
ולאיש שתים מכסות ·
ולאיש בשת בן שאול ·

למאיש
ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא אל פרעה ·

איש ואיש
ג׳ וסימ׳ נמסר בשמו׳ ב׳ סי׳ י״ז :

ואין איש
ז׳ וסימניהון ואין איש מאנשי ·

ויסרו שם ויבאו ללון ·
עבדים אנחנו ·
ולו היה בן ושמו שאול :
וארא ואין איש ·
מדוע באתי ואין איש :

על איש
ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן פ׳ ואיוב סימן ל״ד ·

ואם איש
ג׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סי׳ א׳ :

כאישון
ג׳ ומל׳ וסי׳ נתרים סי׳ י״ז :

איתיאל
ג׳ וסימ׳ נמסר בנחמיה סימן י״א :

אך

אך
ח׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בפרשת אמור ·

ואך
ג׳ ב׳ ר״פ וא׳ מצעות פסוק וסימניהון נמסר בפרשת נח ·

תאכל
י״ז וסימניהון

ויצו יי׳ אלהים על האדם לאמר מכל ·
ובת כהן כי תהיה לאיש זר :
ובת כהן כי תהיה אלמנה ·
ועשית עלתיך הבשר והדם
דמו רקאת דמו לא תאכל
תצור כי תצור אל עיר ימים ·
עלה עשן באפו ואש ·
וחברו עלה עשן באפו ·

לפי שהוא כמו מרוחם מאחרים מגזרת שכול שהוא משוכל מאחרים ונראה שאחרים מרחמין אותו לכן נראה לומר רחום פתח שכול הייכו מעצמו · הגהה אמר יעקב ולית לדבריו לדעת בעלי הקבלה במלת רחום והמשכיל יבין ע״כ : אבל בחור כארזים קמץ כי הוא על משקל עשר שמור ומלת בחורים פתח כמו רחום וחנון כי אם היה ממשקל בחור כארזים היה לנו לומר בחורים כמו משרת משה מבחוריו על משקל רדופים שמורים וכן ברעת קרחת ים קומכים אות ראשונה

מערכת אות האלף

אף על פי שהם על משקל טבעתגבחת כי הר"ים אין בה דין דגש כלל ויש פותחים ונראה כדברי הקומצים כי אף במלות דבר ובר בשר הר"בעי אשר יש בהם סב"א ואלו היתה אות אחרת במקומה יהיה עם הסב"א דגש אינם מבטלי' קמץ אף כי פה שאין סב"א ומכלל בכל"ה לפני ח"ית וה"א יוצא כל בכ"לה לפני הר"ים והם כמו כהר בהר להר ההר בהם כהם להם ההם אף על פי שאם אות אחרת במקום הה"א תדגש כמו הפר הדס גם כל תיבה קטנה בת שתי אותיות אשר ברבותם נדגשת נפתחת כמו גן קל דל טל שיאמר

השליש ויען השליש אשר למלך
וחברו ויען השליש את איש האלהים·
בערה כי בערה כאש רשעה·
לחכך בן אדם לחמך ברעש·
האנק דום מתים אבל לא תעשה
אש כי אש היא עד אבדון·
צופיה הליכות ביתה·
יבוא אלינו ואל יחרש·
יגיע כפיך כי תאכל·

יאכל יג' וסימניהון נמסר בסדר אמור·

ולא אכל ד' וסימניהון ולא אכל ביום החדש·
ולא אכל בטובה·
ואכל פתי לבדי·

ויאכל ה' רפין וסמני' בלשון ארמי קם עשבא דלחמא וכפר בגנת'ה·
וביאורם נמסר בפ' תולדות·

נאכל ג' וסימני' נמסר בפרשת בראשית·

אכלה ה' וסים' נמסר פרשת ואתחנן·

מאכל ד' פתחין וסימני' בלשון ארמי סלא בנפשיה פתורא דחבר'ה· וביאורם נמסר סוף פרשת וישב ומלכים א' סימן י'·

אוכל ד' מל' וסים' נמסר סוף נחום ותלים סימן מ"א·

ויאכלו ג' וסים' נמסר במלכים ב' סוף סימן ד'·

המאכלת ג' וסימניהון נמסר בוירא·

אכלתהו ד' וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ט"ו·

באכלם ב' וסי' באכלם את קדשיהם· מעבור האר' וא' כאכלם ויהי באכלם מהנזיד·

אכלתי ב' פתחין במוכרת וכי' ואילי צאנך לא אכלתי·
לחם הפחה·

ותאכל ד' וסימניהו' נמסר בזכרי'ה ריש סי' י"א

ולא תאכל ג' וסימני' נמסר בשמו' א' סי' א'

אכול ח' מלאים וסי' נמסר ביחזקאל סוף סי' כ"ב·

לאכול יג מל' וסים' נמסר ביחזקאל סימן י"ו·

תאכל ט' וסימני' נמסר בפרשת צו ובצפניה סימן ג'·

ואכלוהו ג' חסרי' וסימניהו' נמסר בפרשת אמור וירמיה סוף סימן י'·

יאכלהו ד' וחסרי' וסימני' נמסר בסדר בא וישעיה סימן ס"ב·

תאכלנה ד' וסימני' נמסר בירמיה סימן כ"ד·

אכול י' מל' וסימניהון נמסר בפרשת שמיני ויואל סוף סימן ב'·

יאכל כ"ג וסים' ואתה קח לך מכל·
וביום הראשון מקרא·
בבית אחד יאכל·
זכור את היום הזה·
מצות יאכל את·
ולא יאכל את בשרו·
ואם יותר מבשר·
כל זכר דאשם·
ובשר זבח תודת·
ואם נדר או נדבה ב' בפסוק·
ואם האכל יאכל·
וחברו·
והבשר אשר יגע·
מכל האכל·
וכל השרץ·
כי יצוד ציד·
ביום זבחכם·
ונטעתם כל עץ·
ביום ההוא יאכל·
ובחמשה עשר·
באשר יאכל הצבי·
חג שבעת ימים·

אכלו ג' וסימני עד סירים סבוכים·
אשר העיר קברות·
ואהי שובר בחומות·

ולא אכל ד' וסימניהון ויקם יהונתן מעם·
ויבא אחאב אל·
וזה ימות בנפש·
ואוכל פתי לבדי·

אבן י"ט וסימניהון וייקץ יעקב·
ויאמר מי שמך·
סר מר המות·
ומן הגוים אשר אמר יי'·
תצורי לעם·
אבן חציר העם·
אתה אל מסתהר·
חלינו הוא נשא·
אכן משפטי אל ה'·
בגדה אשה ברעה·
לשקר מגבעות ב' בו·
השא השאת·
הנה לשקר עשה עני·
השכימו השחיתו·
אכן שמע אלהים·
שבעת קול תחנוני·
באדם תמותון·
רוח היא באנוש·

אל

י"ח פסוקים אל על על וסים' נמסר בפרשת פקודי·

י"ד פסו' על אל אל וסים' נמסר בסדר וישמע יתרו·

ג' פסו' אל ואל ואל ואל ואל אל וסים' בירמיה ריש סי' כ"ז·

ז' פסוקים אל על אל וסים' נמסר בפרשת נח וביהושע סימן י"ח·

ז' פסוקים על אל על וסים' נמסר בירמיה סוף סימן כ"ט וסימן כ"ח

ג' פסוקים אל אל ואל אל וסי'
ועליתם אל מלך אדום·
אל תשמעו אל·
הן ישא איש בשר·

ד' פסוקים אל אל ואל ועל וסי' נמסר ביחזקאל ריש סימן י'·

אל ג' כתי' על וסימניהון וישב המלאך על הלחם·
ונדתי פעלתם·
על ההם עיניכם ואל החמלו·

אל אשר ה' וסים' נמס' בפרשת כי תשא ובפר' מסעי וריש יחזקאל·

אל מקום ט' וסימניהון יקוו המים·
ופשט את בגדיו ולבש·
והוציא את כל הפר·
לך נא אתי אל מקום·
וצות הכהן וחלצו·
ואת הבית יקציע·
ונתץ את הבית·
וגלית ממקומך·
הכל הולך אל מקום אחד·
הלא אל מקום אחד הכל·

אשר אל ח' וסים' נמסר בפרשת תצוה· ויחזקאל סימן מ"א·

ואל מי ד' וסימניהון ויאמרו אנשי בית·
ואל מי תדמיון אל·
ואל מי הדמיוני ואשוה·
קרא נא היש עונך·
וג' אל מי וסימניהון·
ויבא והנה שרי החיל·
בן אדם אמר אל פרעה·
אל מי דמית ככה·

כלין מלין בכל קריאה אל ול' ת חד מנהון ועל וסימניהון

אל אביך· אל אהליאב·
אל אליהו· אל אנשיו·
אל בצלאל· אל ביתך·
אל ביתם· ואל בתינו·
אל בנות· אל בניך·
אל הכהן אל המשכב·
אל המערה· אל הסלע·
אל יהושע אל יחזקאל·
אל יהוא אל מקומי·
אל מקומו' אל מקומם·
אל מול· אל ערבות·
אל עבדו· אל עזרא·
אל שרה· אל שמואל·
אל תוך· אל תחת·
אל תפלת· אל תא·

אילן מלין יחידאין ואל וסימניהון

ואל קין ואל מנחתו לא שעה·
ואל אמה צהר תעשה לתיבה·
ואל הבקר רץ אברהם ויקח·
ואל אחיו ויספר אל אביו אל·
ואל יעקב וארא אל אברהם·
ואל משה אמר עלה אל יי'·
ואל הארון ונתת את הכפרת·
ואל שתי ולקחתם אגדת·
ואל הזקנים אמר שבו לנו·
ואל הלוים תדבר ואמרת·
ואל רשעו זכור לעבדיך ד"בת·
ואל חטאתו ב' בו·
ואל פרעה וידבר יי' אל משה·
ואל אשת עמיתך לא תתן·
ואל אבנר ויקרא דוד אל העם·
ואל אבישי ויען דוד ויאמר·
ואל נגב ויאמר אכיש אל·
ואל פארתיו על מפלתו·
ואל נערו ויאמר דוד שאול·
ואל צקלג ויהי בבא דוד ואנשיו·
ואל נביאי ויאמר אלישע·
ואל אלהינו יעזוב רשע·
ואל האטים ונבקה רוח·
ואל האבות ב' בפסוק·
ואל שרה הביטו אל אברהם·
ואל השמים ראיתי את הארץ·
ואל החרב כי כה אמר יי' על·
ואל נבוכד נצר הנני שלח ולקחתי·
ואל ארצו לכן כה אמר יי' הנני·
ואל צדקיה מלך יהודה דברתי·
ואל שמעיהו הנחלמי תאמר·
ואל יהודה ואלה הדברים אשר·
ואל ירמיהו היה דבר יי' בהיותו·
ואל הגבול ולקחת מדמו·
ואל השלחנות והשפתים טפח·
ואל עמי ידו גורל ויתנו·
ואל אלהים ואולם אני אדרש·
ואל אדני אליך יי' אקרא·
ואל הארץ יקרא אל השמים·
ואל אנשים לקול המון·
ואל עונם חטאת עמי·
ואל חוף איך תשקוט·
ואל לב שקציהם ותעבות·
ואל ברכת ואעבור אל שער העין·
ואל מקומו וזרח השמש·

אל כל ב' בספר בראשי' וסי'
המקום ויהי כאשר התעו·
יעקב והסירו את אלהי הנכר·
ומן ואלה שמות עד החדש הזה על כל ועל כל·
ומן החדש הזה עד סו' סיפרא אל כל ואל כל במ"ד וסים'

ויחד

ברבותם גמים גלים אכלפר סר הר רס אסר נרפים בררבותם כמו פרים סרים ודוגמתם נקמצים גם סמדגשים במרביתם בבא עליהם בכל"ה נקמצים כמו העסהגל הגן הסל אלפי הרל ומלות לבר לסר יקנו קהת מעט פרת רבם וי"א כי יקנת מהם על פי זה הטעם סמרביתם יולד בהם רגם לסרי לסרי מעטים ואינו נראה בעיני כי מה יאמרו במלת קהת שהוא קהתי ונראה' דברי הר"ם שמוחל הניקרן אסר אחר הטעם שנפתחים כי ידמו בקריאתם בקר בסר זבח דבר יי' בשר תודה אסר נפתחים מטעם

מערכת אות האלף

דקות כאשר אבאר בע״ה   ומלת גמל שפן אף על פי שנדגשת ברבותם כי יאמר גמלים שפנים כי לא במורג אחד נמרצו כי כל אותם שנקדים בפתח לפי שבא ויולד
בהם דגש ברבותם או שב״א הינו כשאינם מפתחים ברבותם ממה שהיו לפנים כמו כרדף עבר כי ברבותו לא נפתחה כי בהסירך את מכרדפתי נשאר כרדף בלי שום שנוי
ובכה של גלדל אבל גמל שפן ברבותם נפתחה אות ראשונה גימל שין שהיו בקמץ וברבותם נפתחו ועומדים בשב״א   ומכלל הדגש יבאו חמש מלות ואלה הם למה

ויחד   יתרו על כל ׳
דבר   על כל דבר פשע׳
ב׳ בפסו׳ ׳
הדם   ויקח משה את הדם ׳
ומן ריש תורת כהנים עד והיתה
זאת לכם דכו׳ על כל כ״מא וסימ׳
ויבא   משה ואהרן אל אהל ׳
ומן והיתה זאת לכם עד סו׳
ספר׳ ושאר אורית׳ ויהוש׳ דכו׳
אל כל ואל כל בסט״ו על כל
ועל כל וסי׳
נפשות   ועל כל נפשות מת ׳
לטהרם   וכה תעשה להם ׳
הפקד   ואתה הפקד את הלו׳
ב׳ בו ׳
וכפר   הכהן על כל עדת בני ׳
תקצוף   ויפלו על פניהם ויאמרו׳
אזוב   ולקח אזוב וטבל במים ׳
ויענך   וירעבך ויאכילך ׳
ואתנפל   לפני יי׳ כראשונה ׳
ולהתך   עליון על כל הגוים ׳
ונתנך   והיה אם שמוע דעליון ׳
אסתיר   ואנכי הסתר אסתיר ׳
בעלות   ויהי בעלות הכהנים ׳
ובבא   נשאי הארון ׳
עכן   הלא עכן בן זרח ׳
וכל שפטים דכו׳ על כל ועל כל
כ״מו אל כל ואל כל וסי׳
מלאך ׳   ויהי כדבר מלאך יי׳ ׳
אבימלך   וילך אבימלך בן ׳
וכל שמואל דכו׳ אל כל ואל כל׳
כ״מו על כל ועל כל וסימ׳
הרפה   ויאמר אליהם נחש ׳
יספנו   ויאמרו כל העם להתפלל
והבשנים   ויחמל שאול והעם על ׳
כלתה   ועתה דעי וראי מה ׳
וימלך   דוד על כל ישראל ׳
בחברון   מלך על יהודה שבע ׳
וכל מלכ׳ וישעיה דכות׳ על כל
ועל כל כ״מו אל כל ואל כל וסי׳ ׳
אמר   אל רחבעם בן ׳
עובדיה   ויאמ׳ אחאב אל עובדיהו
ב׳ בפסו׳   לך בארץ ׳
ויגש   אליהו אל כל העם ׳
חטאות   אל כל חטאות בעשא ׳
קשרתו   ויהי בבקר ויצא ויעמד ׳
ומן ריש ירמיה עד אל תגרע
דבר על כל ועל כל בכ״ד אל
כל ואל כל וסי׳
ונחשבה   ויאמרו לכו ונחשבה ׳
מהתפת   ויבא ירמיהו מהתפת ׳
דבר   אשר דבר ירמיה הנביא
תניג׳ דפסו׳ ׳
הדרך   ואתה תנבא אליהם ׳
ומן אל תגרע דבר עד הנני שב
דכו׳ אל כל ואל כל כ״מא על כל
וסימני׳
שלח   על כל הגולה לאמר כה ׳
ומן הנני שב עד קראו צום
דכו׳ על כל ועל כל ב״מא ואל
כל וסי׳
חנני   לכן כה אמר יי׳ צבאות
אלהי ישראל ׳

ומן קראו צום עד סוף סיפרא
דכו׳ אל כל ואל כל בכ״ט על כל
ועל כל וסימני׳
אתם   כה אמר יי׳
צבאות אתם ראיתם ׃
הגברים   ויאמר ירמיהו ׳
גדלות   ואתה תבקש לך גדולות
ב׳ בפסו׳   אל תבקש ב׳ בו ׳
קריות   ועל קריות ועל בצרה ׳
גרועה   כי על כל ראש קרחה ׳
גגות   על כל גגות מואב ׳
לשמה   והיתה ארצם לשמה ׳
מקצף יי׳   לא תשב ׳
ומן ריש יחזקאל עד ויאמר יי׳
אלי עבור בתוך העיר אל כל
ואל כל   ומן עבור בתוך
העיר עד בעשרים וחמש שנה
לגלותינו על כל ועל כל כ״מג
אל כל ואל כל וסימ׳
ראש   אל כל ראש דרך בנות ׳
בתערה   יען אשר הכרתי ממך ׳
גדלוהו   מים גדלוהו תהום ׳
ומן בעשרים וחמש שנה עד סוף
סיפרא דכו׳ אל כל ואל כל כמ״א
על כל וסימ׳
ולא יגשו   אלי לכהן לי ׳
וכל תריסר וכתובים דכותהו׳ על
כל ועל כל במ״ג אל כל ואל
כל וסימני׳ נמסר במשלי סימן י״ח
ואחשורש סי׳ ח׳ ׃

ב׳ זוגין מן תרין אל ותרין
על תמצא נמסר בערך על ׳

כ״ג פסו׳ רישי׳ ומצעותהון
אל אל וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן
א׳ ועיין מה דקהינא במשלי סימן כ״ד ׳

ה׳ פסו׳ אל אל אל וסימ׳

אך   ביי׳ אל תמרדו ׳
אל   הנאץ למען שמך ׳
אל   תבטחו בעשק ׳
ותאמר   אל אחי אל ׳
ויזעק   ויאמר בננוח ׳

כ״ב יחידאין ואל ולית זוגא
וסימ׳
ואל אראה ואם ככה את ׳
ואל תגעו וידבר אל העדה ׳
ואל תעלו אם זנה אתה ׳
ואל תבאו ב׳ בפסו׳ ׳
ואל התנו דמי לו ׳
ואל תזכר ויאמר אל המלך ׳
ואל יתהלל כה אמר יי׳ תניג׳ דפסו׳ ׳
ואל תדמינה ואכרת אליהם ׳
ואל תלך אל תבא בית מרזח ׳
ואל תרא כיום אחיך ׳
ואל תשמח ב׳ בפסו׳
ואל אבושה יבושו רדפי ׳
ואל תבא במשפט את עבדך ׳
ואל תסתר פניך מעבדך ׳
ואל תבישני משברי ׳

ואל ישמחו שפטני ׳
ואל תהיו כאבתיכם ׳
ואל תבכו ויאמר נחמיה ׳
ואל תאמר אל תתן את פיך ׳
ואל תהי אל תרשע הרבה ׳
ואל תאכלו לך כנוס את כל
ואל תשתו ב׳ בפסו׳ ׃

ה׳ יחידאין אל ולית להון
זוגא וסימ׳ נכס׳ במשלי ריש סי׳ כ״ח
ועי״ש קהוותא ׃

ז׳ זוגין ואל ומלה אחרא
וסי׳
ואל תעש   ב׳ וסי׳ אל תשלח ידך
אל הנער ׳
ואל תעש   מאומה רע ׳
ואל יחר   ב׳ וסי׳ ויגש אליו יהודה ׳
ועתה אל   תעצבו ׃
ואל יבא   ב׳ וסי׳ דבר אל אהרן אחיך ׳
ואל יבא   בית יי׳ ׃
ואל יהי   ב׳ וסי׳ ארץ ארץ אל תכסי ׳
ואל יהי   לו מושך חסד ׃
ואל יאמר   ב׳ וסי׳ בן הנכר ׳
ואל יאמר   הסריס ב׳ בו ׃
ואל תאכל   ב׳ וסי׳ ועתה השמרי נא ׳
ויאמר   לי הנך הרה ׃
ואל תעמד   ב׳ וסי׳ בכל הככר ׳
ואל תעמד   על הפרק ׃
ואל   ה׳ רפ״ וסימ׳
ואל תתנו דמי לו ׳
ואל תסתר פניך ׳
ואל יבא   בית יי׳ כי אם ׳
ואל תהיו   כאבתיכם ׳
ואל תלכו   אחרי אלהים ׃

א״ב מן חד חד אל דלוג
וסי׳
אל ארם   ויקח העבד עשר׳ ׳
אל ארנן   ויבאו עד גורן דשמו׳ ׃
אל ארבע   וארבע כתפות אל ׳
אל אדום   לכן שמעו עצת יי׳ ׳
אל אצרתיה קרב אל סוסיו ׳
אל בני   ויקמו כל בניו וכל ׳
אל בנו   ויאמר יצחק אל בנו ׳
אל בנתיו   ויאמר אל בנתיו ואין ׳
אל בנים   בקול שעטת פרסת ׳
אל בגד   ולקחו את כל כלי השרת
אל בחוריה   אל ידרך ידרך
הדרך כתי׳ ׳
אל גג   ודוד ישב בין שני
אל גבוריה   חרב אל הבדים ׳
אל דבר   ואשר לא שם לבו אל ׳
אל הצאן   לך נא אל הצאן ׳
אל הבתים   הירא את דבר יי׳ ׳
אל המזוזה והגישו אדניו ׳
אל המלאכה ויקר׳ משה אל בצלאל
אל העצים   ויאמר האטד אל ׳
אל האבן   והלוים הורידו את ארון
אל המשכן ויבא את הארן ׳
אל החשן   וישם עליו את החשן ׳
אל המנוחה כי לא באתם עד עתה ׳
אל הערים   ויצאו זקניך ושפטיך ׳

אל המלחמה והיה בקרבכם ׳
אל אדם ויאמר שאול פצו ׳
אל הצור   ותקח רצפה בת איה ׳
אל השדה   ויצא אחד אל השדה ׳
אל הקצרים ויגדל הילד ויהי ׳
אל החמור   וישא הנביא את נבלת ׳
אל השלחן ויהי הם ישבים אל ׳
אל העמדים כי כה אמר יי׳ צבאות ׳
אל הבדים   חרב אל הבדים ׳
אל הסוללות   כי כה אמר יי׳ על
בתי העיר ׳
אל זבח   ויאמר אל זבח ואל ׳
אל זקנו   ובישנו את טעמו ׳
אל חשן   ונתת אל חשן המשפט ׳
אל חמות   בכל שאנס החזיקו ׳
אל טוב   ובאו ורננו במרום ציון ׳
אל ידי   ויאמ׳ אל עבדיו ראו הלקת
אל כפיו   וירדהו אל כפיו ׳
אל כסא   כי כה אמר יי׳ אל המלך
אל לבם   והשיבו אל לבם דמלכי׳
אל משמר   ויאסף אתם אל משמר
אל מדין   וילבדו שני שרי מדין
אל מושב   וישב המלך על מושבו
אל מתני   כי כאשר ידבק האזור
אל מימיה   חרב אל מימיה ויבשו
אל נחלתם ויעשו בן בני בנימן
אל נפשו   וירא ויקם וילך אל
אל נפשי   קרבה אל נפשי גאלה
אל נפשם   ויקמו וינסו בנשף
אל נוהו   ושוב׳בתי את ישראל
אל סוסיו   חרב אל סוסיו ואל רכבו
אל עגלה   וירכבו את ארון
האלהים דשמו׳ ׳
אל פיהם   ויהי מספר המלקקים
אל צאנו וישלח יעקב ויקרא
אל קצות   ונתת את שתי העבתת
אל ראשי   וידבר משה אל ראשי
אל רבת   לכן הנה ימים באים
אל שמים   כי אשא אל שמים ידי
אל תירת   ושאר העם הכהנים ׃

א״ב מן חד חד חד אל וחד
על ולית דכותיהון וסי׳ ׳

אל אם   כי עמד מלך בבל ׳
על אם   עצמו לי אלמנותיו ׳
אל אבל   לכן כה אמר יי׳ צבאות
בכל רחבות ׳
על אבל   ולא יפרסו להם על אבל
אל און   השמר אל תפן אל און ׳
על און   פלט למו באף ׳
אל ארצות הנביא׳ אשר היו לפני ׳
על ארצות והכעסתי לב עמים ׳
אל אסף   ואגרת אל אסף שמר ׳
על אסף
אל אדו   ואצוה אותם אל אדו
על אדו   הראש בכספיא ב׳ בפסו׳
אל אחז   ויסף יי׳ דבר אל אחז ׳
על אחז   אז יעלה רצין מלך ׳
אל אחינו
על אחינו   ויאמרו איש אל אחיו ׳
אל אחיך ויאמר פרעה אל יוסף אמ׳
על אחיך   ואני נתתי לך שכם אחד

בתים אבא ימה שמה   וסימן לב׳ אה״ם ואין בידנו טעם נכון אמנם מה שבידנו נבאר   כי על כן שמו הנגינה למעלה כדי להפריד בין הקמץ והדגש   ועל כן כל למה
טעמו למטה וכן שמה ומזה שמה ושערורה פתחים ועל כן טעמם למטה כי לא הוצרך להפריד בין הפתח והדגש כי אחים המה וכן והחרבתי את ימה שהוא מפיק הא׳ פתח
כמשפטו ומלת בתים אין התיו נקראת בחוזק   וטעם הקמץ לתשלום חסרון יו״ד ב״תכי דינו היה בתים כמו זתים אם לא יהרס מבניינו כמו בגים או אפרוחים   אבל

מערכת אות האלף

בתים כמו זתים אם לא יהרס תבניינו כמו בבים או אפרחים אבל בתים דיחזקאל שהוא ממשקל אלפים בתיכול פתחים כי הם ממשקל סלים גלגלים : כל למה דגש טעמו למעלה כאשר בארתי ואם הוא סמוך לאותיות אח״ע רפי וטעמו מלרע למה יי׳ למה העליתנו למה עליתם והטעם לפי שהברת אלה כאשר נופלת פתוחים על אותיות הגרון נבלעת בה וכאלו אין שם ה״א בתיבה מה ידמה לקראיו על כן מרפי׳ תיבת למה להסכין הנגינה למטה ולהפריד הברת מה בפיו המכס חמס׳ למה יבא ומן הכל ס״עם

אל בנימן וינחמו בני ישראל אל
בנימן.
על בנימן ושני אנשי׳ שרי גדודים
אל בור תפשום חים.
על בור ואספו אספה אסיר.
אל בניהם ואמר אל בניה׳ במדבר.
על בניהם יראה אל עבדיך פעלך
אל גבעת ויעש לו יהושע חרבות.
על גבעת ויצא עוד קו המדה.
אל גיחון ויאמר המלך להם קחו
עמכם.
על גיחון וירד צדוק הכהן ונתן.
אל גוג בן אדם שים פניך אל.
על גוג ואתה בן אדם הנב׳ על.
אל גנזי אם על המלך טוב יכת׳
על גנזי ויגד לו מרדכי את כל
אשר קרהו.
אל גבולו כי הקחנו אל גבולו.
על גבולו והתחלקו אתה לשבעה
חלקים.
אל דלתות ועשיה אליהן אל
דלתות.
על דלתות וישנו את טעמו בעיניה׳.
אל האח ויהי בקרא יהודי שלש
דלתות.
על האח וארבע׳ יקרעה ב׳ בפס״
אל הבאר ותמהר ותער כדה.
על הבאר וישמע פרעה את הדב׳.
אל ההמון ויהודה בא על המצפה.
על ההמון ויקרא אסא אל יי׳ אלהיו
אל הדלת והגישו אדנ׳ו אל האלהי׳
על הדלת המהמטיבים את לבם.
אל המקלות ויחמו הצאן אל.
על המקלות ויקח לו יעקב מקל.
אל הרצפה ויביאני אל חצר
החיצונה.
על הרצפה וכל בני ישראל ראים
ברדת.
אל השמועה ולא האמנתי לדברים
דמלכים.
על השמועה לא האמנתי לדבריה׳
דד״ה.
אל המהפכת יי׳ נתנך כהן תחת.
על המהפכת ויכה פשחור את.
אל המזוזה והגישו אדניו אל
על המזוזה
אל המצודה וישבע דוד לשאול
על המצודה וישמעו פלשתים כי
משחו.
אל המפתן וישכימו בבקר ממחרת.
על המפתן ופקדתי על כל הדולג׳
אל הגוי למהתמותו אתה ועמך.
על הגוי וזה הגוי.
אל המשפט כי יהיה ריב בין אנשים
על המשפט ולרות משפט ליושב.
אל המשקוף ולקחתם אגדת אזוב
על המשקוף ועבר יי׳ לנגוף את
מצרים.
אל זרע גם זרע יעקב ודוד.
על זרע וכי יתן מים על זרע.
אל חלליהם ואת בלעם בן בעור
הקוסם.
על חלליהם ואת מלכי מדין הרגו.

אל חכך ולשונך אדביק.
על חכך אכל בני דבש כי טוב:
אל חזאל ויאמר המלך אל חזאל.
על חזאל גם בעצתם הלך וילך.
אל טוב ובאו ורננו במרום ציון.
על טוב ואפרים עגלה מלומדה
אל ימין ויקומו וילכו זיפה.
על ימין ואען ואמר אל.
אל יושב ואמרו אל יושב הארץ.
על יושב ושפכתי על בית דוד.
אל יהויקים לכן כה אמר יי׳ אל
יהויקים.
על יהויקים לכן כה אמר יי׳ על
יהויקים.
אל יחזקיהו וישמע יי׳ אל יחזקיהו:
על יחזקיהו אחר זה שלח סנחריב.
אל כלי ושברו משברתך ומשמר
על כלי ומהם על כלי העבדה.
אל לשון ועבר הגבול אל כתף.
על לשון מרע מקשיב על שפת.
אל לבבם והשיבו אל לבבם דד״ה.
על לבבם ויחן שרי מלחמות.
אל לכיש וחיל מלך בכל נלחמ׳.
על לכיש אחר זה שלח סנחריב.
אל לבך כי בפעם הזאת אני.
על לבך קשרם על לבך תמיד.
אל משמעתו מן השלשי׳ נכבד ועד
דשמואל.
על משמעתו מן השלושים הנו דד״ה.
אל מדינה וישלח ספרים אל כל
מדינה.
על מדינה ויקראו ספרי המלך
קדמא׳.
אל מקדשי עד אבוא אל מקדשי אל
על מקדשי בשנו כי שמענו חרפה.
אל מצחו וישלח דוד את ידו אל.
על מצחו והיה על מצח אהרן.
אל משכן כל הקרב הקרב
על משכן ואתה הפקד את הלוים׳
אל מלאכי ויאמר מלך בני עמון.
על מלאכי וישלח שאול מלאכים׳
אל מלאכת
על מלאכת ושלו׳ בן קרא בן אביסף
אל מעשה כי לא יבינו אל פעלת יי׳
על מעשה ומתתיה מן הלוים הוא
הבכור.
אל נפשי קרבה אל נפשי גאלה.
על נפשי זאת פעלת שטני מאת.
אל נבו למואב כה אמ׳ יי׳ צבאות
על נבו עלה הבית ודיבון הבמו׳
אל סיר ויצא אחד אל השדה.
על סיר ויאמרו אליהם בני ישר׳
מי יתן.
אל עגלה וירכבו את ארון
האלהים דשמואל.
על עגלה וירכיבו את ארון
האלהים דד״ה.
אל עשה ויתנהו המלך ויהוידע אל
על עשה ויעמד יש׳ע בניו ואחיו
וכל קרי׳ ואל.
אל עני ואת כל אלה ידי עשתה
על עני יגזלו משוד יתום ועל עני
אל עמה ותאמר הנה שבה יבמתך

על עמה ואת פתשגן כתב הדת׳
אל פח עד יפלח חץ כבדו.
על פח ההפול צפור על פח.
אל פחות ואבוא אל פחות עבר
הנהר ואתנה.
על פחות ואמר למלך אם על
המלך טוב.
אל פקדת ויהי בעת יביא את הארון
על פקדת לחברני חשביהו ואחיו.
אל ציון לכן כה אמר יי׳ שבתי.
על ציון ואני נסכתי מלכי:
אל צפון הולך אל צפון סובב.
על צפון וישידו על צפון׳
אל קולך.
על קולך אל תתן את פיך לחטיא
על קצות ונתת את שתי העבתת
קדמא.
על קצות ויתנו את שתי העבתות
בתראה.
אל רבקה ויאמר יעקב אל רבקה
על רבקה וישאלו אנשי המקום.
אל שפך והוציא את כל הפר.
על שפך בחוץ ב׳ בפסוק.
אל תורת ושאר העם הכהני׳ הלו׳
על תורת זאת תורת הנזיר אשר.
אל תרהקה וישמע אל תרהקה
דמלכים.
על תרהקה דישעיה׳

אל ירושלם י״ג וסימ׳ נמסר
בסוף זכריה.

אל הר י״ו וסימ׳ נמסר
בישעיה סי׳ נ״ו

אל הרי ה׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל ריש
סי׳ ו׳ וסי׳ ל״ו.

אל פני ט׳ וסימניהון
נמסר בסדר
משפטים ויחזקאל סי׳ י״ו.

אל פניו ו׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל ב׳
סי׳ י״ד ודה״ב סי׳ י״ט.

אל פי ה׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סי׳ י״ז:

אל המזבח ט׳ וסימ׳ נמסר
בסדר ויקרא

ואל המזבח ג׳ וסימ׳

קרבן ראשית תקריבו אתם.
הפרכת אך אל הפרכת לא יבא
משברתך ושברו משברתך.

אל האדמה ו׳ וסימ׳

בזעת אפך תאכל לחם.
והשיבתיך והנה אנכי עמך.
כי אביאנו אל האדמה אשר.
והשיבתים ואתה תשמע השמים
דמלכים.
וחברו והשבותם ואתה תשמע דד״ה
ואשלח אליכם אתכל עבדי׳

אל בבל ו׳ וסימ׳

וזכר אשר דבר יי׳ אל בבל.
השמיעו אל בבל רבים.
לכן שמעו עצת יי׳.
ויכתב ירמיה את כל ב׳ בפסו׳.
ויגל השארית מן החרב.

אל יהודה ז׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סוף סי׳ ל״ח

אל יד וסימני׳ נמסר
ביחזקאל ריש סי׳ מ״ח

ואל ביתו ג׳ וסימני׳

הרצח וישב בעיר ההוא עד.
אוריה ויקרא לו דוד ויאכל
בעשא וגם ביד יהוא בן חנני.

אל ישראל ז׳ וסימ׳ נמסר
בסדר ויחי:

לאל י״א קמצי׳ וסימני׳ נמסר
בתלי׳ סי׳ נ״ז:

האל ח׳ סבירי׳ אלה וסי׳
נמסר בסדר הלדות.

אלהי כ״ב ל׳ וסימ׳ נמסר
בתלים סימן קמ״ד

אלהים ל״א ר״פ
וסימ׳

אלהים לא תקלל.
אלהים אדני יי׳ בתי׳.
אלהים שפט צדיק.
אלהים באזנינו שמענו׳
אלהים לנו מחסה׳
אלהים בקרבה.
אלהים באר בנותיה.
אלהים משבים הנינא.
אלהים שמע תפלתי.
אלהים הרס שניםו.
אלהים בשמך.
אלהים דבר בקדשו ואחלקה׳
אלהים יי׳ עז ישועתי.
אלהים אלי אתה.
אלהים זנחתנו.
אלהים יחננו.
אלהים מושיב.
אלהים בצאתך.
אלהים אתה ידעת׳
אלהים להצילני.
אלהים אל תרחק ממני.
אלהים למדתני.
אלהים בקדש דרכך.
אלהים השיבנו׳
וחכרו אלהים צבאות.
אלהים צבאות שוב נא הבט׳
אלהים אל דמי לך.
אלהים זדים קמו׳
אלהים אדני עז ישועתי יי׳ כתי׳
אלהים שיר חדש.

והאלהים ז׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת ויצא
ובקהלת סי׳ ג׳ ודה״א סימן כ״ד׳

אלהי ח׳ זקפין קמצין וסי׳ נמסר
בסדר וירא כלק.

ארון אלהי ישר׳ ז׳ וסימ׳ נמס׳
בשמואל
א׳ סימנה׳:

ותיתי

שהם סמוכים לאות אח״ע כדגשים למה הרגזתני למה אבכה ארבה למה היה כאבי נצח למה אירא בימי רע וכל למה הסמוך לשאר האותיות דגש חוץ מג׳ רפויין למה זנחת ותחשם למה שכחתני למה פתחי למתבע לך וכל למה רפי טעמו מלרע לבד מזה למה סתתני למתבע לך וכן הוא במסורת עיין בערך למה : כל כמה במה אות ראשונ׳ פתוחה כמשפטו : **עתה אדבר** על החטף : כל שבא סוכן תגבול קמץ כמו כספו עבדו דרדע וכהנה רבים ועל כן נקרא שכן כי לא יזוז ממקומו

מערכת אות האלף

אבל סבא מניע הוא אמר יהפך לאתנח וסוף פסוק אין בו כח לבטל הקמץ והוא כמו פעלו ופעלה עבר כמו שמרו אמרו כי באתנח וסו' פסו' יהפך הסבא לקמץ גדול ויאמר אמרו שמרו כאתרה משמרת יי' שמרו וכל כיוצא בהם אים לא כסדר וכלם מתוגים לפני החטף להפריד בין הקמץ והחטף כעין שאמרתי בכל למה דגש וכן כל השמרו לכם תשמרו יאמר באתנח וסו' פסו' וכן כמס דבר יידך סדך אמתך ארמתך דגנך כי יאמר באתנח וס"פ ידיך סדך אבל בחרו לכם אנשים רחנו הזכו חם

והייתי להם לאלהים ג' וסי'

ושכנתי בתוך בני ישראל :
ונתתי לך ולזרעך ·
והיה משכני בתוכם ·

בית אלהים ג' וסי' בסדר ויצא ·

ואלהים ה' וסימנין נמסר בשמו' א' סימן כ"ח :

הוא אלהים ד' וסימ' נמסר בירמיה סי' י' וביהושע סימן כ' ותלים סימן ק' :

ברא אלהים ג' וסימני' נמסר בבראשית :

יראת אלהים ג' וסימ' נמסר בסדר וירא ובשמואל ב' סימן כ"ג :

וידבר אלהים ג' וסימני' נמס' פ' נח :

דבר אלהים ג' וסימ' נמס' בשמואל א' ריש ס' י"' :

ויברך אלהים ג' וסי' נמסר בפרשת בראשית ·

כי לאלהים ג' וסימניהון נמס' בתלים סימן כ"ו :

אל אלהים יי' ג' וסימ' נמסר בתלים ריש סי' נ' :

ואין אלהים ג' וסימנהון

עמדי ראו עתה כי אני אני הוא ·
גדלת על כן גדלת יי' אלהים ·
זולתך יי' אין כמוך ואין אלהים :

שמע אלהים ג' וסי' נמס' פרש' וירא ותלים סימן ס"ו

כאלהים ג' וסימ' נמס' בתלי' סימן ע"ז :

וירא אלהים כי טוב ד' בבראשית וסי' נמסר בפרשת בראשית ·

על כל אלהים ג' ובתלים וסימ' נמס' שם סימן צ"ה ·

בני האלהים ד' וסימ' נמסר בפרש' בראשית

חנני אלהים ג' וסימנין נמסר בתלי' ריש סי' נ"א ·

לדרש אלהים ד' וסימ' נמס' בפרש' יתרו ·

לי אלהים י"א וסימ' נמס' במלכים א' סימ' ב' פסוק כ"ג ·

אלהי העברים ה' וסי' נמסר בפרש' שמות

אלהי ישראל כ"ה מיחדין וסימ' נמסר בפרשת משפטים ·

עם אלהים ג' וסימ' נמס' פרש' ויצא ·

אלהים לישראל ג' וסימ'

ויאמר אלהים לישראל ·
וידעו כל הארץ כי יש ·
ויאמן ויגדל שמך דה"ו ·

עליית אלהים ג' וסימ' נמסר סוף פרשת לך לך ·

מיד האלהים ג' וסימ'

מי יצילנו מיד ·
כבדה מאד יד האלהים ·
גם ביהודה היתה יד ·
וכל קהלת דכו' ·

עליה אל האלהים ג' וסי'

ומשה עלה אל האלהים ·
ותעל שועתם אל האלהים ·
וחלפת משם והלאה :

ויעש אלהים ד' וסימ'

ויעש אלהים את הרקיע ויבדל ·
ויעש אלהים את שני המאורות ·
ויעש אלהים את חית הארץ ·
ויעש אלהים כן בלילה ההוא · דגדעון ·

דעת אלהים ג' וסי' נמס' בהושע ס' ו' ומשלי סימן ב' ·

אלהיהן ה' וסימ' נמסר פרש' כי תשא ·

אלהיהם ז' בתורה וסימ'

ויאמרו עבדי פרעה ·
וידעו כי אני יי' כ' בו ·
קדושים יהיו ב' בו ·
ואף גם זאת בהיותם ·

אלהי י"ד מייחדין וסי' ·

וחרה אפי בו ביום ·
אין שלום תניינא ·
ימאסם אלהי כי לא ·
אזכירה שבך ·
אלהי פלטני מיד ·
הסתופף בבית ·
שתמו בגלגל ·
ועוד אני מדבר ומתפלל קדם' ·
זכרה לי אלהי לטובה ·
וחברו ·
סורו ממני מרעים ·
כי אתה אלהי בוחן ·
פתוחות דה"ו ·

ורוח אלהים ח' וסימ' נמסר במקהל' ·

ויאמר אלהים כ"ה וסימ' ·

ויאמר אלהים יהי אור ·
ויאמר אלהים יהי רקיע ·
ויאמר אלהים יקוו המים ·
ויאמר אלהים תדשא הארץ ·
ויאמר אלהים יהי מארת ·
ויאמר אלהים ישרצו המים ·
ויאמר אלהים תוצא הארץ ·
ויאמר אלהים נעשה אדם ·
ויאמר אלהים הנה נתתי לכם ·
ויאמר אלהים קץ כל בשר ·
ויאמר אלהים אל נח ואל בניו ·
זאת אות הברית ·
וחברו ·
אל ירע בעיניך על הנער ·
שרי אשתך לא תקרא ·
אבל שרה אשתך יולדת ·
ואתה את בריתי תשמר ·
ויאמר אלהים במראות הלילה :
קום עלה ביתאל ושב ·
אהיה אשר אהיה ·
אל בלעם לא תלך עמהם ·
שאל מה אתן לך ·
יען אשר שאלת דמלכים ·
הויטב חרה לך ·
לשלמה יען אשר היתה דדה"י ·

אלהים נחתנו ג' ובתלים וסימ' נמסר שם סימ' ס' ·

אלהי אבותם ד' וסימ' נמסר פרשת אתם נצבים ·

בית אלהא דנא ד' וסי'

ועבדו בני ישראל ·
ברם בשנת חדא ·
והקרבו להנכת ·
ולכם מהודעין :

בבית האלהים ז' וסי'

ויהי אתם ·
וגם הזהב והכסף ·
ויעמד ישוע ובניו ·
ויכל חירם ·
ויכרת כל הקהל ברית ·
וישם את פסל הסמל ·
והעמודנה שתי ההודות ·

אלהיו עמו ה' וסימ' נמסר פרשת בלק ·

אתה אלהים ה' וסימניהון נמס' בתלים סוף סימן נ"ה וסימן פ"ו :

כי האלהים ה' וסימ' נמסר בקהלת ריש סי' ה' ושמואל א' סימן י' :

מלאך האלהים ח' וסימ' נמס' בשפטים סי' י"ג פסו' ה' :

ירא אלהים ד' וסימ' נמסר פרשת וירא ·

אלהי ג' בטעם לעיל וסימ' יי' נמסר בפרש' וישמע יתרו וסימ' בלשון תרגו' שמא דכספא

מלקדמין ·

ויזכור אלהים ד' וסי' נמסר בסדר נח ובסדר וירא :

אלהי השמים ג' מיחדין וסי' ·

אהי צם ומתפלל
ואתפלל אל יי' אלהי ·
יצליח :

ויאמר אלהים ג' בטעם וסימ'

ויאמר אלהים לנח קץ כל ·
ויאמר אלהים לישראל ·
ויאמר אלהים לשלמה ·

לפני האלהים ז' וסימני' נמס' פ' נח ·

משה עבד האלהים ד' וסי'

ואהרן ובניו מקטירים ·
ויתנו קול ביהודה ·
מחזיקים על אחיהם
וכל ישראל עברו את תורתך

לעבדת בית האלהי' ח' וסי'

ואחיהם הלוים ·
כהנים גבורי חיל ·
מלאכת ·
בי מעמדם תנינא דפסו' ·
כל אלה על ידי אביהם ·
והנה מחלקות ·
ויתנו לעבדת בית ·
ובכל מעשה אשר החל :

ארון ברית אלהים ד' וסי'

וישאלו בני ישראל ·
וישלח העם שילה ·
והנה גם צדוק ·
ובניהו ויחזיאל ·

באלהים ו' ר"פ וסימני' נמסר בתלים סימן נ"ו ·

בית אלהים ה' וסי'

ויירא ויאמר מה נורא ·
והאבן הזאת אשר שמתי :
והאיש מיכה לו בית אלהים ·
המובא ויבאו אל חלקיהו ·
אדדם אלה אזכרה ·
ושארא בית האלהים ואינון מ"ח :

אלין מלין משמשין אלהים ול' דכו' וס' :

ברכו אלהים ל' פעלתם השמיני אשר ברכו ·
הר אלהים ל' הר בשן הר גבנונים ·
מלאך אלהים ל' וישמע אלהים את קול הנער ·
תורת האלהים ל' ויכתוב יהושע את תורת ·

בווי ונפתחים כי ראויים להיות בחירק לולי אות הגרון על משקל אמרו שמרו ודבר זה גורם הפתח ולא הסבא כי מניע הוא ובאה מלה זרה והיא ומכאכם שחדו בעדי אבל רחצו ובחרו שהם עבר קמוצים כמשפט כי יאמר והזוכות רחצו מכל אשר בחרו אבל לא תבערו ואם תמאנו אע"פ שהסבא מניע וגם אין דין דגש בהם כפתחי' וראית הטעם שאע"פ שכל אחד וא' לבד לא יבטלוהו זה וזה גורם לא יבטלוהו קמץ אבל באותיו' ר"ים אף זה וזה גורם לא יבטלוהו הקמץ ולא יועילו לבטלו וכמו ויגרשו ויסרתו ויברכו :

מערכת אות א

ואדבר על כי שמוש המבטל קמץ כמו אכלני חורב יי׳ קנני אסר יעבני. אבל עני קרבני שלחני שהכון מרם קומצים והכל הוא כפי אומרי הטעם כי מאכלם
שמרכיהיה ראוי לומר אכלי שמרי כמו ויאכל אותי אכלו שמרו ועל כי נמתנה כפתח כידי לסכותו במכוי אחד הבל הוא כי טעות לומר אכלי שמרי ולא
מכינו דוגמתם במקרא רק מלת לא אבה יבמי. ושם פירם אבן עזרא כי היוד יתירה כיוד שוכני סנה וכהנה רבות והוא כמו לא אבה יבם. ועד מה יאמרו במלת קנני

בני אלהים ל׳ ברן יחד כוכבי.
כמלאך אלהים ל׳ ויאמר אכיש אל דוד.
ככל אלהים ל׳ כי אני ידעתי כי גדול.
בעיני אלהים ל׳ ומצא חן ושכל טוב.
בא אלהים ל׳ ויראו פלשתי׳ כי בא.
ברכך אלהים ל׳ על כן ברכך אלה׳ דההלות.
מעשה אלהים ל׳ והלוחת מעשה אלהים.
מלך אלהים ל׳ על גוי׳ דתהלות
משחך אלהים ל׳ אהבת צדק ותשנא רשע.
חתת אלהים ל׳ ויסעו ויהי חתת
כשבך אלהים ל׳ כן תהלתך דתהלות.
וימן אלהים ל׳ רוח קדי׳ חרישי׳.
שבעה אלהים ל׳
בשם אלהים ל׳ אך הנכ׳א אשר יזיד.
האזינה אלהים ל׳ תפלתי ואל תתעלם.
זבחי אלהים ל׳ רוח נשברה.
עלה אלהים ל׳ בתרועה.
מכתב אלהים ל׳ הוא חרות:

חד מן׳ דכל חד וחד לית
דכוו׳ בליש׳ וסי׳

ובאלהים היתה תבוסת אחזיה.
האלהים ויהי בקרא מלך ישר׳ את הספר.
האל יעות משפט.
האלהים בקרוב אני נאם יי׳.
לאלהים זבח לאלהים יחרם.
באלהים אין כמוך באלהים.

וירא אלהים ט׳ בתור׳ וסי׳

את האור.
ולמקוה המים.
והוצא הארץ.
ולמשל ביום.
את התנינם הגדלים.
את חית הארץ.
יום הששי.
את הארץ והנה נשחתה.
וא׳ כנביאים את מעשיהם:

שאלה באלהים ז׳ וסי׳

ויאמרו לו שאל נא.
ויקמו וי עלו בית אל.
וישאל שאול באלהים.
ושאול לו באלהים.
היום החלותי לשאול.
וישאל דוד באלהים.
וישאל עוד דוד:

יראה את אלהים ז׳ וסי׳ נמס׳

בפרשת מקץ:

נתינה האלהים ז׳ וסים נמסר

בדניאל סימן א׳:

שבועה באלהים ד׳ וסים׳

השבעה לי באלהים הנה.
התורידני אל הגדוד.
אשר השביעו באלקים דדה׳.
ואריב עמם:

אמר אלהים ו׳ וסי׳ נמס׳ בפר׳ בראשית.

ארון אלהי ישראל ו׳ וסים׳

ויראו אנשי אשדוד.

וישלח ויאספו ג׳ בו.
את כל סרני פלשתים.
את ארון האלהים עקרון.
אם משלחים אתם:

לפני אלהים ד׳ וסים׳ נמס׳ בתלים סי׳ נ״ו

ואלהים ה׳ וסי׳ נמס׳ סוף פרש׳ ויחי.

לאלהי ישראל ד׳ וסימני׳

ועשיתם צלמי׳.

ויקרא יעבץ.
גם סגרו דלתות׳ הבאים:

אמירה אל האלהים ט׳ וסים׳

לו ישמעאל
מי אנכי
הנה אנכי בא אל בני.
ויאמר בלעם:
אם ישך נא.
אל יחר אפך בי.
חטאתי באד.
למחרת.
והמלכתני:

באלה ג׳ וסים׳ נמסר בירמיה סימן נ״א

ואיוב ריש סימן י״ו:

ומעלה ג׳ וסים׳ נמסר פרשת נח.

ולאלה ג׳ ר״פ בקריאה וסים׳ נמס׳ פרש׳ שמיני

ויחזקאל סי׳ ט׳.

לאלה ה׳ וסים׳ נמסר

בפנחס ובמלכים א׳ סימן כ״ב ונד״ה ב׳ סימן י״ח:

אלה הדברים ה׳ וסים׳

ויקהל משה.
ואתם תהיו לי ממלכת כהנים.
עשיתם ולא עזבתם.
אשר תעשו

ואלה שמות י׳ בתור׳ וסי׳ נמסר בסדר במדבר:

וכל שאר קרי׳ דכו׳ ר״פ

ואלה שמות בכ״ה אלה שמות וסימני׳
אלה שמות בני עשו אליפז.
בני אהרן הכהנים המשחים.
האנשים אשר שלח משה.
האנשים אשר ינחלו.
שמות הגברים אשר לדוד דשמואלי

ואלה שמות י״ז ר״פ בתורה

וכל נבי׳ וכתובי׳ וכו׳ ס׳ נמסר בריש ספר ואלה שמות ע״ש:

אליה ה׳ וסים׳ נמסר במלכ׳ ב׳ סימן א׳ וסוף מלאכי.

האלות ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסים׳ נמס׳ בפ׳ נצבים.

אלו ד׳ וסים׳ נמס׳ באיוב סוף סימן ה׳.

אליהוא ד׳ חס׳ א׳ וסימני׳ נמסר באיוב ריש סימן ל״ה

אליו ג׳ חס׳ וסי׳מ׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימ׳ כ״ב

ויחזקאל ר׳ סימן כ״א:

ואלו ג׳ וסי׳ נמסר בהושע סוף סי׳ ז׳ ואיוב סי׳ ד׳:

אליהם י״ז מ׳ל בתור׳ וסים׳

וישלחו האנשים את ידם.
לאיש אשר לו ערלה.
שמעו נא החלום.
לך ואכלחך אליהם.
ויתנכלו אתו להמיתו.
וירא אתם והנם זעפים.
ויתנכר אליהם.
באשר כלו לאכול.
להורות את בני ישראל.
זה הדבר דאשר ישוש.
ובא משה ואהרן כפני.
לינו פה הלילה.
החייתם כל נקבה.
ויאמר אליהם משה אם תעשון.
ובלות אליהם.
ויסרו אתו׳
נביא אקים להם.

אלהם י״ג חס׳ במלכ׳ וסי׳ נמס׳ במלכים א׳ סי׳ י״ג.

וז׳ חס׳ ביחזקא׳ וסימניהון נמסר שם סימן י״ו

וי״ו חס׳ בכתו׳ וסי׳

וסים׳ ויבא אלהם ויערוך אלהם ב׳ בפסו׳.
עוד שלשת ימים.
מה אתם נועצים.
קטני עבה ממתני אבי.
וידבר אלהם בעצת.
ויקבץ מלך ישראל.
ויוצא יהוידע.
אשחק אלהם ולא.
שבגיע אלהם כמעשה ב״ כפסו׳.

אתם קדש ליי׳.
אתם מעלהם ויקם עזרא.
אתם ראים.
ויאכלו׳
מדוע אתם לנים נגד החומה.

וב׳ חס׳ ביהושע וסים׳.

ויקרא יהושע בן נון אל.
ויאמר אלהם יהושע.

וירמיה וישעיה מ׳ל.
בכפרים בדויקים.

וו׳ חס׳ בשפטים וסימני׳

נמס׳ בשפטים סימן י״ח.

אליהן ה׳ ד׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר פרש׳ שמות.

אליכם ו׳ חס׳ בתורה וסים׳ נמסר בפרש׳ מקץ.

אליועיני ה׳ וסימני׳

ובן נעריה אליועיני וחזקיה.
ודבתריה ובני אליועני.
ומבני פשחור אליועני
דין חס׳ ו׳ תנינא.
והכהנים כימי אליקים.
וא׳ ואליועיני
ובני בכר.
וא׳ ואליועיני
וצלתי ואליאל.

אלישה ג׳ וסים׳ נמסר בפרש׳ נח

ויחזקאל סימן כ״ז:

ארין ה׳ ב׳ חס׳ וג׳ מ׳ל וסי׳ נמסר בדניאל ריש סימן ו׳.

אלופי ה׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר פרשת וישלח וירבי׳ה סימן י״ג וזכריה סימן י״ב.

אלפעל ג׳ וסים׳ ובחשים הוליד.

ובני אלפעל עבר ומשעם.
וישמרי ויזליאה ויובב.

האלף ג׳ וסים׳ נמסר פר׳ פקודי.

אלפי ד׳ סבירי׳ אלפים וסים׳ נמסר בפרש׳ כי תשא.

לאלף דור ג׳ וסים׳

דבר צוה לאלף דור.
וחברו.
ולשמרי מצותיו.

אלף כסף ג׳ וסים׳ נמסר פרשת וירא.

אם

כל ספר בראשית ונוקים

ר״פ אם בב״מ ואם וסימניהון
תאבה ואם לא תאבה האשה:
תשמעו

עכני. אך הכל כתן בסיכי וטעמים הגלוים לנו והנראים בעיכינו כבאר והנפלאים נמתין עד יבא מורה צדק ויורנו.
ידי רגלי ואחרי דלות שהוא חול ועל השם הנכבד והנורא קמץ למען הבדיל בין הקדש ובין החול. וזה הכלל שזה
תיבה כמו ידים ורגלים שהחיריק תחת היוד אבל פרחים בבאים ודוגמתם שהחיריק תחת האלף קמצים. ומלת כלאים פתח כי החיריק תחת היוד ומלת שהוא על בפיים

הנה אבהר דרך היה המבטל קמץ כמו
בכל בלתי ליי׳ לבדו. וכן הי בלמצע

מערכת אות האלף

קמץ כי יוד ראשונה במקום אלף וכן בית צד עיט קמץ פתחין כי בכלם אין בהם יוד יסוד אבל מלת היית הייכו וחיית ורבית קמצים כי היוד יסוד אף כי מצינו הוה ארץ
אותיות אהוי מתחלפות. **רעיוני יעירוני** על אחהע לבאר מקצת גבורותיו זה הכלל הברה המסתי׳ להברת אה מחמת אחהע בין בפס דבר בין בפעלה
כפתחת כי רי אם תסכהו אחהע ממדרגה אחת כמו יעל עם אחיו ויעם כי הם על מפקל ויבן ויכן וכן ויחן ויחס ומה פיוד ויחן כחרקת

השמעו ואם לא תשמעו אלינו להמול׳
אינך ואם אינך משלח לא נרד
אמר ואם אמר יאמר׳
לבנו ואם לבנו יעדנה׳
שלש ואם שלש אלה׳
אסון ואם אסון יהיה׳
שן ואם שן עבדו׳
שור ואם שור נגח הוא׳
גנב ואם גנב יגנב מעמו׳
וכל שאר אוריתא דכו׳ ר״פ ואם במ״ח אם וסימניהון׳
הדבר אם את הדבר הזה׳
עלה אם עלה קרבנו מן הבקר
כשב אם כשב הוא מקריב׳
הכהן אם הכהן המשיח יחטא׳
תודה אם על תודה יקריבנו׳
בחקתי אם בחקותי תלכו ואת׳
רבות אם עוד רבות בשנים׳
משנת אם משנת היובל יקדיש׳
חפץ אם חפץ בנו י״י׳
במות אם כמות כל האדם׳
אתם אם אתם תבאו׳
יתן אם יתן לי בלק׳
יראו אם יראו את הארץ׳
יראו אם יראו האנשי׳ העולים׳
יראה אם יראה איש באנשים׳
תשמר אם לא תשמר לעשות׳
נדחך אם יהיה נדחך׳
שנותי אם שנותי ברק חרבי׃
כל יהושע ושפטים ר״פ ואם
וכל אסתר ומשלי חלוף ר״פ אם
וכל מלכים וישעיה ויחזקאל
ותלים וקהלת ר״פ אם במ״ה וסי׳
תלך ואם תלך בדרכי׳
תמאנו ואם תמאנו ומריתם׳
נכלמו ואם נכלמו מכל׳
בא ואם בא לראות שוא׳
יתקפו ואם יתקפו האחד׳
וכל שמואל וירמיה דכו׳ ר״פ ואם במ״ד אם וסימ׳
יחטא אם יחטא איש לאיש׳
דמו אם כה יאמרו אלינו׳
להלחם אם יוכל להלחם אתי׳
תיראו אם תיראו את י״י ועבדת׳
יאמר אם כה יאמר טוב שלום׳
פקד אם פקד יפקדנו׳
עונינו אם עונינו ענו׃
ימושו אם ימושו החקים׳
תשבו אם טוב תשובו׳
יסתר אם יסתר איש במסתרי׳
יצאתי אם יצאתי השדה׳
תשוב אם תשוב ישראל׳
טוב אם טוב אם רע בקול׳
גנבים אם גנבים באו לך׳
וכל שאר קרי׳ דכו׳ ר״פ אם במ״א ואם וסימניהון׳
ילכו ואם ילכו בשבי לפני אויבי׳
יחבאו ואם יחבאו בראש הכרמל׳
משפחת ואם משפחת מצרים׳
תשובון ואם תשובון אתם׳
ינגף ואם ינגף עמך ישראל׳
זרוע ואם זרוע כאל לך׳

זכרתי ואם זכרתי ונבהלתי׳
אסורים ואם אסורים בזיקים׳
בינה ואם בינה שמעה זאת׳
איפא ואם לא איפא מי יכזיבני
בשלח ואם לא ישמעו׃

כל ר״פ דבקריא׳ ואם לא

ב״מח אם לא וסימן נמס׳ בסדר חיי ובמלאכי ריש סימן כ׳ וריש שיר השירים׃
וכל ר״פ דאיוב דכו׳ אם לא במ״ב ואם לא וסים׳
איפא ואם לא איפוא מי
בשלח ואם לא ישמעו בשלח׳

אם ואם

י׳ במצעות פסוק באורית׳ וירמיה וסי׳
הלא אם הטב שאת׳
הלא כל הארץ לפניך הפרד׳
ועתה אם ישכם עושים חסד׳
הגל עד הגל הזה ועדה׳
כילדכן ויאמר כילדכן את׳
ועתה אם תשא חטאתם ואם׳
והשביע אתה הכהן ואמר׳
לכן כה אמר י״י אם תשוב׳
וישבע המלך צדקיהו׳
פתחתיך ואני הנה פתחתיך היום׃
וכל קרי׳ דכו׳ אם ואם במ״ח אם אם וסי׳
תריבון ויאמר יואש לכל אשר׃
שמשון ויאמר להם שמשון׳
הכהן ויען הכהן את דוד׳
האדע בן שמני׳ שנה אנכי היום׳
אתי ויען אתי את המלך׳
התשבי ויען אליהו התשבי׳
בעוג ותאמר חי אלהיך אם יש
ננכחה לכו נא ונוכחה יאמר׳
ככרכמיש הלא ככרכמיש כלנו׳
נח ונח דנאל ואיוב בתוכה׳
החפץ אמר אליה׳ חי אני נאם י״י
הכנהרים חרה י״י אם בנהרים׳
ישנו כי לא ישנו אם לא ירעו׳
והביטה ראה י״י והביטה למי׳
תחרישי כי אם החרש׳
עשיתי י״י אלהים אם עשיתי זאת
יבנה שיר המעלות לשלמה׳
תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי׃

ח׳ פסוק ואם ואם וסימני׳

נמסר בפ׳ בחקתי וביהושע סימן כ״ב׳

אם לא

ז׳ ס״פ וסימ׳ נמסר פרשת חיי שרה׳

ג׳ פסו׳ ואם ואם וסימניהו׳

ואם ככה את עשה לי׳
ואם מבן ששים שנה׳
ואם לא השחוק היה לך׳

י״ב פסו׳ רישיהון ומצעוהון אם אם וסי׳

נמסר בפרשת משפטים ותלים סימן כ״ז ואיוב סימן ו׳׳

אם

י״ז ר״פ בספר ואלה שמות וסימניהון׳
אם את הדבר הזה׳
אם בגפו יבא׳
אם רעה בעיני׳
אם אחרת יקח לו׳
אם יקום והתהלך בחוץ׳
אם זרחה השמש׳
אם עבד יגח השור׳
אם כפר יושת עליו׳
אם במחתרת ימצא׳
אם המצא תמצא׳
אם לא ימצא הגנב׳
אם טרף יטרף׳
אם בעליו עמו׳
אם מאן ימאן׳
אם ענה תענה׳
אם חבל תחבל׳
אם כסף תלוה׳

ו׳ ר״פ בספר ויקרא וסימ׳

נמסר בסדר ויקרא׃

ח׳ פסוק לית בהון אם

ומטעין בהון וסימ׳ בפר׳ חיי שרה׳

ואם לא

י״ז במצעות פסוק וסימניהון
הלא אם תטיב שאת׳
ויאמר נכל כלבו׳
ארדה נא ואראה׳
אז תנקה מאלתי׳
ועתה אם ישכם׳
ואם בבהמה הטמאה׳
שלחו מכם אחד׳
וכל פטר חמור הפדה בשה׳
ופטר חמור תפדה בשה׳
והשביע אתה הכהן׳
הוא יתחטא בו׳
והיה אם דרך גבולו׳
אם לא השמעו ואם׳
אם טוב בעיניכם הבו שכרי׳
ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך׳
ואני אמרתי אגלה אזנך׃

אם

ד׳ כתו׳ ולא קרי׳ וסימ׳ נמסר ברות סימן ג׳׳

ואם

י״ו יתידאין וסימ׳ נמסר במגלה סימן ח׳׳

כי אם

כל קריאה כי אם הטעם החת כי והמקף באם ב״כג אשר המקף בכי והטעם באם וסימ׳ בלשון ארמי נפק דמא בישא וביאור׳ בסדר מסעי׳

י״ב זוגין חד אם וחד ואם

וסימניהון
ואם אקח אם מחוט ועד׳
אם אקח ויאמר חי י״י אשר עמדתי לפניו׳
אם בת ונח דניאל׳
ואם בת ויאמר כילדכן׳
אם ישוב ואמרת׳
ואם ישוב הנגע׳

אם יראה איש׳
ואם יראה הכהן׳
אם יש ועתה אראה׳
ואם יש אם נביאים הם׳
אם דל ויאמר ברוכה׳
ואם דל הוא ואין ידו׳
אם בוא כי אם בוא׳
ואם בוא יבוא הכהן׳
אם בזאת יתהלל המתהלל׳
ואם בזאת לא תשמעו לי׳
אם עד החקר אלוה תמצא׳
ואם עד אלהלא תשמעו לי׳
אם בהמה אם איש׳
ואם בהמה אשר יקריבו׳
אם לי״י ויאמר נעמן׳
ואם לי״י אם יחטא׳
אם בא וידע אונן׳
ואם בא לראות שוא׳
אם אמור יאמר הנער׳
ואם אמור יאמר העבד׳

ואם יש

ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סוף סימן י״ד׳

אם אין

ד׳ וסימ׳ נמס׳ פר׳ בשלח ואיוב סוף סי׳ ל״ג׳

ואם אין

ג׳ וסימ׳ נמסר בשמוא׳ א׳ ריש סימן י״א׳

ואת אמו

ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר קדשים׳

אמו

דקדים לאבין ג׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ ויגש׳

אמותם

ג׳ וסימניהון

בהשתפך נפשם אל׳
ועל אמותם הלדות׳
וא׳ לאבתם יאמרו׳

אמות

ו׳ ס״פ בצורת הבית וסי׳ נמס׳ ביחזקאל סימן מ׳׳

ועשרים באמה

ד׳ וסימ׳

ארך היריעה׳ וחברו׳
וחאר שלשה מפה׳
בגלה עפה׳

שלשים באמה

ד׳ וסימניהון

אורך היריעה׳
וחברו דעשיה׳
וקו שלשים באמה וחברו׳׳

ויאמינו

ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בשלח׳

אמנה

ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ה׳׳

אמון

ז׳ חס׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר כהלי׳ באב רבת׳ אות ל׳׳

האמנם

ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ בלק ותלים סימן נ״ח׳

ואמיץ

ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר באיוב ריש סימן ט׳

חזקו ואמצו

ג׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ וילך׳

אמציה

ט׳ וסי׳ נמס׳ במלכי׳ ב׳ סימן י״ד ועמוס סימן ז׳׃

ויאמר

ניוד ויעם כפתחת לפי מאות ע״ן כחה גדול לפתוח מכל שאר אותיות אחהע כאשר תבואר מכח דייקות אבל ויעף אלי אחד מן השרפים קמץ כי לא כפתכה יען חסר הוא
מהפניים על מפקל ויקם ויסב וכן ויעט בהם אבל ויעט העם אל השלל אמר אבן גנח כי הוא מן עטה מענין אהיה כעטיה על כן היוד כפתחת ובכל גזרות הכפים לא
מכאתו רק מלה אחת כפתחת והיא ותחם על מרמה רגלי חסר הוא מן הכפים כמו שכתוב ומי יחום חוץ ממני והכל הוא לאמר כי ותחם הוא מחטופי למ״ד פעל מפני שהוא

מערכת אות האלף

פתח ופתחיה המלה מן ב׳ גזרות כאשר מציכו ומלתם כמו וכמלתם וכן נמל וכן טובו עצה מן עץ קומו מן קם וכהנה רבות כי בשביל הפתח אין לשכותו מגזרתו אם לא מצאנו חבר מה יצא מן הכלל ואולי ע״פ המסורת אבל וינע וירח ותכח התבה אות שנייה פתוחה ואולי ים לחלק בין אות אחרונה ה״ע לאות שנייה : אחזור לענין הראשון וכן כל סומעת בורחת ודוגמתם פתחים כי הם על משקל סומרת אומרת וכן לדעת לטעת לקחת על משקל ללדת לשבת וכן בפס דבר טבעת קדחת ברשת גבחת

ויאמר חד מן צ״א וסמניהון ·

ויברכהו ויאמר ברוך אברם ·
במה ויאמר אדני יי׳ ·
הגר ויאמר הגר שפחת ·
מצאתי ויאמר אדני אם נא ·
האף ויגש אברהם ויאמר ·
הנה נא ויען אברהם ויאמר ·
עוד ויוסף עוד לדבר אליו ·
תרעו ויאמר אל נא אחי ·
תהרג ואבימלך לא קרב ·
הקרה נא ויאמר יי׳ אלהי אדני ·
עבד ויאמר עבד אברהם ·
אצלת ויאמ׳ הכי קרא הני׳ דפסו׳
נצב והנה יי׳ נצב עליו ·
מה נורא ויירא ויאמר מה נורא ·
נקבה ויאמר נקבה שכרך ·
הילדים וישא את עיניו וירא ·
הילד וישב אל אחיו ויאמר ·
אחיו וישא עיניו וירא את בנימן
אבותי ושכבתי עם אבותי ·
קחם נא ויאמר יוסף אל אביו ·
ויברך את יוסף ויאמר ·
מי שמך ויאמר מי שמך לאיש ·
וישב משה אל יי׳ ויאמר ·
וישב משה אל יי׳ ויאמר אנא ·
וירא אהרן ויבן מזבח ·
פני ויאמר פני ילכו ·
הראני ויאמר הראני נא את ·
מתנבאים וירץ הנער ויגד למשה ·
מבחוריו ויען יהושע בן נון ·
וידר ישראל נדר ליי׳ ·
ויפן ויאמר הלא את אשר ·
מן ארם וישא משליו ·
קום וישא משלו ·
נאם וישא משלו ·
נאם וישא משלו ·
אוי וישא משלו ·
עמלק וירא את עמלק ·
הקיני וירא את הקיני ·
מסיני ויאמר יי׳ מסיני בא ·
ליהודה וזאת ליהודה ויאמר ·
עכן ויען עכן את יהושע ·
תמוש אל נא תמוש מזה ·
אחי ויאמר אחי בני אמי ·
יפתח וידר יפתח נדר ·
מנוח ויעתר מנוח אל יי׳ ·
ויצמא מאד ויקרא אל יי׳ ·
זכרני נא ויקרא שמשון אל יי׳ ·
הנרצחה ויען האיש הלוי ·
בחר ויגד לו שמואל את ·
עד הנה ויקח לו שמואל אבן ·
דואג ויען דואג האדומי ·
אחימלך ויען אחימלך את ·
אתי ויען אתי את המלך ·
על אבנר ויקונן המלך על אבנר ·
רמני אדני המלך עבדי ·
אבלע ויען יואב ויאמר ·
סלעי ויאמר יי׳ סלעי ·
מי ישקני ויתאוה דוד ויאמר ·
וישבע המלך ויאמר חי יי׳ ·
אין כמוך ויאמר יי׳ אלהי יש׳ ·
קחו נא וילך צרפתה ·
לקחי נא ותלך לקחת ויקרא ·

מהגורר ויתפלל אל יי׳ ויאמר
ויהמודד על הילד שלש פעמים ·
בעלות ויהי כעלות המנחה ·
אזור ויאמרו אליו איש בעל ·
אדרת ויקח את אדרת אליהו ·
פקח נא ויתפלל אלישע ויאמר ·
וירדו אליו ויתפלל אלישע אל יי׳ ·
ויתפלל ויהי כבואם שמרון ·
השליש ויען השליש אשר המלך ·
השליש ויען השליש את איש ·
חלה ואלישע חלה את חליו ·
ויתפלל חזקיהו לפני יי׳ ויאמר ·
אנא יי׳ ויאמר אנא יי׳ זכר נא ·
מציון ויאמר יי׳ מציון ישאג ·
מהלך ויחל יונה לבוא בעיר ·
ויתפלל אל יי׳ ויאמר דיונה ·
ההדסים ויען האיש העמד בין ·
תרחם ויען מלאך יי׳ ויאמר ·
ויתאו דוד ויאמר מי ישקני דד״ה ·
אין כמוך ויאמר יי׳ אלהי יש׳ דה ·
אבותינו ויאמר יי׳ אלהי יש׳ ·
אסא ויקרא אסא אל יי׳ ·
ארחמך ויאמר ארחמך יי׳
ויבן וידבר עמו ויאמר ·
ואשמע קול אדם בין אולי ·
הקוצרי׳ ויען הנער הנצב ·
אל איוב ומלאך בא אל איוב ·
אש עוד זה מדבר וזה ·
כשדים עוד זה מדבר וזה ·
בניך עוד זה מדבר וזה ·
וכל ויען ויוסף דאיוב דכו׳ :

ויאמר להם כ״ב וסימ׳

ויברך אתם אלהים ויאמר להם ·
ויברך אלהים את נח ואת בניו :
יעקב ויאמר להם יעקב אחי ·
יוסף ויאמר להם יוסף מה ·
הידעתם ויאמר להם הידעתם ·
השלום ויאמר להם השלום לו ·
תריבון וירב העם עם משה ·
שימו ויאמר להם כה אמר ·
ויקהילו משה ואהרן את ·
עברו ויאמר להם יהושע ·
נביא וישלח יי׳ איש נביא ·
גריזים ויגדו ליותם וילך ·
הזית ויאמר להם הזית ·
הכהן ויאמר להם הכהן ·
תצאו ויעמד ויקרא אל י
תעשו ויאמר להם למה ·
בני רמון ויען דוד את רכב ·
והרכבתם את שלמה בני ·
אליהו ויאמר אליהו הנביא ·
ישעיהו ויאמר להם ישעיהו ·
וישבע להם גדליהו ולאנשיהם ·
שניהם ויאמר להם אל תיראו
דמלכים ·
ברוך ויאמר להם ברוך ·
וכל ענינא דשמשון וכל דה״
ודניאל ועזרא דכו׳ וסימ׳
שמשון ודד״ע ויאמר להם
במ״ה ויאמר אלהם וסימ׳
שלשת ויאמר אלהם עוד ·
נועצים ויאמר אלהם מה אתם ·
ויקבץ מלך ישראל את הנביאי׳ ·

ויוצא יהוידע הכהן את ·
ויקם עזרא הסופר ויאמר ·

תאמרון ט׳ וסימ׳ נמסר ריש סדר וישלח ומלכים ב׳ סימן י״ח ·

ויאמרו ט׳ רפין וסימ׳ נמסר בישעיה סימן י״ד ·

ויאמר ו׳ רפין וסימ׳

השלום והצופה עומד על ·
הצילני ושאריתו לא עשה לפסלו ·
המרכה הלא אלה כלם עלינו ·
יחרם חציו שרף במו אש ·
תשוע אז תקרא ויי׳ יענה ·
אדם ויאמר אדם אך פרי ·

אמור ו׳ ג׳ מל׳ וג׳ חס׳ וסי׳ נמסר ריש סדר משפטים ובפרשת נשא ·

ותאמר ה׳ וסימ׳ נמסר במגלה סימן ה׳ ·

ולאמר ג׳ וס׳ מניהון ·

ואשים דברי בפיך ובצל ידי ·
האמר לכורש רועי וגו׳ דפצי ·
וספרים כתב לאחרף ·

אמרת ג׳ ר״פ וסי׳ נמסר בירמיה סימן מ״ה ·

אמר ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר בדניאל סימ׳ ג׳ ·

אמר ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר פרשת וירא ·

ויאמרו ו׳ ר״פ בטעם גרשים וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״א וירמיה ריש סי׳ מ״ב ·

ויאמרו ג׳ ר״פ בטעם זרקא וסי׳ נמסר פרשת ויצא וריש נחמיה ·

ויאמר פלוני י׳ ר״פ בטעם זרקא וסי׳

ויאמר האדם ·
ויאמר יעקב אלהי אבי ·
ויאמר יתרו ·
ויאמר משה שש מאות ·
ויאמר משה בזאת תדעון ·
ויאמר דוד ·
ויאמר נתן ·
ויאמר נעמן ·
ויאמר · חירם ·
ויאמר המן ·

אמירה בלבו ו׳ וסימ׳ נמסר בפרשת לך לך ·

י׳ פסו׳ ויקרא ויאמר

וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ז ·

ואמרת ה׳ בטעם גרשיים וסימ׳ ביחזקאל ריש סימן י״ז ·

ויאמרו אליהם ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת וישלח ·

ויאמרו כל העם ד׳ וסימ׳ נמסר

במלכים א׳ סימ׳ א״ ·

כה תאמרו ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ כב״ ·

ואומר ג׳ מל׳ ובהד ענינ׳ וסי׳ ·

אגרות יתנו לי על פחות ·
ואומר אליהם אתם ראים הרעה ·
ואשיב אתם דבר :

ואומר ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פת׳ וסי׳

תימן ואומר ·
וחברו דדה״ ·
ואומר לכם אין חקור :

אמרת ז׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ו׳ ·

ויאמר לי ח׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ג ומשלי סימן ד׳ ·

אמרים לי ג׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כא״ ותלים סי׳ קכג״ ·

אמר לו ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ וירא ·

ויאמר י״ב סבירין ויאמרו וסי׳ בפרשת במות ובשפטים סימן י״ג ·

אמרתך י״ב וסימ׳ נמסר בתלים ב״אב רבתי אות ד׳ ובסימן קי״ט ·

לאמר ט׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן כח״ ובתלים סימן ק״ה ·

ואמרת ג׳ וסימ׳ נמסר ריש מלכים ·

אמר ו׳ מלעיל וחס׳ וסי׳ נמסר בתלים סי׳ ע״ז ·

ואמרו ו׳ וסימ׳ נמסר בד״ה א׳ סמן י׳ ·

לאמור ג׳ מלאים וסימ׳ נמסר בפרשת ויחי וריש סימ׳ י״ח ·

יאמרו ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קל״ו ·

ויאמרו לאמר ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ בשלח ·

באמור ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ואתחנן ותלים סי׳ מב״ ·

יאמר ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת נח ותלים סי׳ פ״ז ·

ותאמר להם ג׳ וסימ׳ נמס׳ פרשת וישב

כל דד״ע ויאמר להם במ״ה

ויאמר אליהם וסימ׳ בד״ה ב׳ ס׳ י׳

אמירה לפני יי׳ ה׳ וסים נמסר פרשת וארא ·

ולא אמרו ד׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סוף סי׳ כב״ וירמיה סימן ב׳ ותלים סימן קל׳ ·

ואמרת אליהם ג׳ בטע׳ קדמ׳ ואזלא בירמיה וסי׳ כל נבל ימלא יין · ושל

כי הם על משקל יכלתיכמת אבל ארבעה מעה רעה לחה אפסעה קמצים כי הם על משקל תסמרה תפארה מעה יפה ואין אות חע מסכתם מן משפטם כי כן דין כל תיבה שסופה הא אסר כהברת באה אה ולא באי אי לבד מעט מזער אכיות אבה יתכו נדה וכן כל מס דבר ואות אמצעית אחהע והנביכה לעיל פתחים כמו תואר בוחר בוהר בועם ביעז כי הם על דרך גורן קדם חדם כי הם מוים בגביהה ובחסרון ואו ובחטף קמץ ברבותם רק כי החטף קמץ נהפך ברבותם לאות שנייה כי יאמר תארו כעמו ואין הדין כן

מערכת אות האלף

מרן ויקרם כאשר יתרמו לפניס כי מן נורן יאמר ברנו וכן אורח כפתח על דרך מזער כי הם באים בחולם ובכגיכה ובאות וו גם אורח נחלים וים מנבי אורח לעיל וארחת חטף קמץ וסמך לדבריהם חדלו ארחות שהוא כמו אוכל שיאמר אכלם ומבעלי הה״א באמצע באו שני זרים שאינ׳ כפתחים בפתח גדול והם אהל מועד בוהן ירו אבל יואב אוהב תותח יואם כקמצים כי הם על משקל עולם כוכב ולא כפתחו ממשפטם ומה שכתבתי תותח כאשר שמעתי אתכם אין פה ענייננו כלל כי על אות אמצעית אחה״ע אנו

ושל אחריו׳
הנני כמלא את כל ׃
בכה אשבור ׃
אשר למות למות ׃
ויאמר יי׳ אלי ד׳ בטע׳ קדמ׳ אזלא בירמיה
וסימני׳ בלשון ארמי׳ עולימא קרא צדיקא לשמואל וביאור ריש ירמיה ׃
ויאמר יי׳ י״ב בטעם קדמא אזלא בספר ו
ואלה שמות וסימ׳ בסדר שמות ׃
ויאמר יי׳ ד׳ בטעם זרק׳ בספר ואלה
שמות וסימניהון בסדר שמות ׃
כה אמר ט׳ בטעם גרשי׳ ביחזקאל וסימ׳
שם סימן ל׳ ׃
ויאמר יי׳ ה׳ בטעם קדמא אזלא בספ׳ אלה
הדברים ר״פ וסימניהון
אמר להם לא תעלו ׃
אל תצר את מואב ׃
קום רד מהר מזה כי ׃
הן קרבו ימ׳ך ׃
זאת הארץ אשר נשבעתי ׃
ויאמר אלי י׳ בטעם זקף קטון ביחזקאל וסימני׳
צפונה שא עיניך וראה דרך ׃
ראה נתתי לך את צפיעי ׃
תמצא את אשר תמצא אכול ׃
הראה אתה תועבות גדולות ׃
בקיר חתר נא בקיר ׃
הרוח ויאמ׳ אלי הנבא אל הרוח
ההחיינה העצמות האלה
העצמות ויאמר אלי הנבא על
המקום אשר יבשלו שם ׃
כה אמר ה׳ בטעם מאריך טרחא ביחזקאל
וסימניהון
רעה אחר רעה הנה באה ׃
המון והשבתי את המון מצרים
מואב יען אמור מואב ושעיר ׃
והיה ביום ההוא יעלו דברים ׃
שממה בשמוח כל הארץ ׃
כה אמר ד׳ בתרין זרקא ביחזקאל וסימ׳
נמסר שם סוף סימן כ״ח וסי׳ מ״ד ׃
אמור להם ב׳ וסימניהון
לא תעלו ׃
שובו לכם לאהליכם ׃
וא׳ באמר להם עם יי׳ ׃
ויאמר להם ג׳ בטעם בשפטים וסימניהון
אחודה נא לכם חידה ׃
נקיתי הפעם מפלשתים ׃
נקמתי אם תעשון כזאת ׃
ויאמר שמואל ו׳ בטעם בספר
וסימניהון

קבצו את כל יש׳ המצפתה ׃
השאלים מאתו מלך ׃
תשאלני ויי׳ סר מעליך ׃
ומה קול הצאן הזה באזני
הלא אם קטן אתה בעיניך ׃
כאשר שכלה נשים חרבך ׃
כי כה׳ אמר ז׳ בטעם בירמ׳ וסי׳
סרו׳ הבנים׳ מרזח׳
גלעד׳ המלך רנו׳
משפטים׳
כה אמר ז׳ בטעם בירמיה וסי׳ שם סי׳ ט׳ ׃
כה אמר ו׳ בטעם בירמיה וסי׳ נמסר סי׳ ז׳ ׃
כה אמר ה׳ בטע׳ בהריסר וסי׳ בזכרי׳ סוף סימן ח׳ ׃
כה אמר ז׳ בטעם בירמיה וסימניהון
ואל הכהנים ׃ הנני ׃
היושב ׃ החכם ׃
דרור ׃ נתן ׃
כה אמר ח׳ בטעם בירמיה וסי׳
הנה ׃ עם׳
השברו׳ בקבוק׳ רד׳
ימצא׳ תפרו ׃ מעיר ׃
ויאמר י״ד בטעם וסימנ׳ נמסר פרשת כי תשא ׃
ויאמרו ב׳ בטעם וכו׳ וסי׳ נמסר בפרשת
מקץ ע״ש ׃
ויאמר אלי ז׳ בטעם ביחזקאל וסימ׳ נמסר שם
סוף סימן מ״ו ׃
כה אמר י״ח בטעמא בירמיה וסימ׳
שם סימן י״ב ׃
ואומר ד׳ כתו׳ ויאמר וסי׳ נמסר בנחמיה
סימן ה׳ ׃
ואת האמרי ד׳ וסימניהון נמסר סוף
יהושע׳
והאמת ג׳ וסימניהון נמסר בזכריה
סוף סימן ח׳ ׃

אן

אנה ו׳ כתיבין ה׳ וסימ׳ נמסר בהלים סי׳ קי״ו ישעיה
ריש סימן ל״ח ויונה סימן ג׳ ׃
אנה ואנה ג׳ וסי׳ נמס׳ במלכי׳ א׳ סימן ב׳ ׃

ז׳ פסו׳ אית בהון ואני אני וסי׳ נמסר בירמיה סי׳ כ״ג ׃

ט׳ זוגין חד אני וחד ואני וסימ׳

ואני ערל וידבר משה לפני ׃
אני ערל ויאמר משה ׃
ואני יוצא ויאמר הידעת ׃
אני יוצא כחצות הלילה ׃
ואני יושב ואלי יאספו כל׳
אני יושב ויהי בשנה השלישית ׃
ואני אחרון כה אמר יי׳ מלך ׃
אני אחרון שמע אלי יעקב
ואני אגיד לעולם אזמרה ׃
אני אגיד צדקתך ואת מעשיך ׃
ואני מרעיש כה אמר יי׳ צבאות ׃
אני מרעיש אמר אל זרבבל ׃
ואני נותרתי ושר מלכות פרס ׃
אני נותרתי ויאמר אליהו אל ׃
ואני נשארתי לבדי ואראה את המראה
אני נשארתי ואמרת בלבבך מי ילד
ואני אסבל ועד זקנה אני הוא ׃
ב׳ בפסוק ׃
ואני מג״ ר״פ וסימניהון
ואני הנני מביא את המבול ׃
ואני בבאי מפדן מתה ׃
ואני נתתי לך שכם אחד ׃
ואני ידעתי כי לא יתן ׃
ואני הנה נתתי אתו ׃
ואני אתן את פני באיש ׃
ואני אקשה את לב ׃
ואני הנה לקחתי את הלוים ׃
ואני הנה לקחתי את אחיכם ׃
ואני אצא ועמדתי ׃
ואני שלשת החצים ׃
ואני יסרתי חזקתי זרועותם ׃
ואני ביי׳ אצפה ׃
ואני ביי׳ אעלזה ׃
ואני אהיה לה נאם יי׳ ׃
ואני נסכתי מלכי על ׃
ואני תמיד איחל ׃
ואני אשיר עזך ׃
ואני בחסדך בטחתי ׃
ואני בתמי אלך ׃
ואני אליך בטחתי ׃
ואני אמרתי בחפזי נגרזתי ׃
ואני כחרש לא אשמע ׃
ואני כזית רענן ׃
ואני בחסדך אבא ביתך ׃
ואני בער ולא אדע ׃
ואני תמיד עמך ׃
ואני קרבת אלהים ׃
ואני כמעט נטיו ׃
ואני אגיד לעולם ׃
ואני עני וכואב ׃
ואני אליך יי׳ שועתי ׃
ואני תפלתי לך יי׳ עת ׃
ואני בחלותם לבושי שק ׃
ואני עני ואביון ׃
ואני הייתי חרפה להם ׃
ואני ידעתי גאלי חי ׃
ואני הייתי מבין והנה ׃
ואני דניאל נהייתי ׃
ואני נשארתי לבדי ׃
ואני בשנת אחת לדריוש ׃
ואני יי׳ אהיה להם לאלהים ׃
ואני שמעתי ולא אבין ׃

אני ד״ בטעם זקף בקהלת וסי׳ שם סוף ס׳ ב׳ ׃
אני הולך ד׳ וסימניהון
ואין איש מאסף ׃
אני הולך אליו ׃
ואני הולך על אשר אני ׃ ב׳ בפסו׳ ׃
הנה אני ז׳ וסי׳ נמס׳ בירמיה סימן ל״ב ויחזקאל
סימן ל״ז וד״ה ב׳ סי׳ ב׳ ׃
הן אני ד״ וסי׳ נמסר פרש׳ וארא וישעיה סי׳ נ׳
הלא אני ג׳ וסי׳ נמסר בישעי׳ סוף סי׳ מ״ה ׃
גם אני ו׳ ר״פ וסי׳ נמס׳ בשפטים סוף סימן ב׳
וכל מצעות פכו׳ דכו׳ גם אני במה וגם אני וסימ׳
וגם אני אגרע ולא תחוס ב׳ בו ׃
אני הא דרכך בראש נתתי ׃
לא תזני ולא תהיי ׃
וגם אני שמעתי נאם יי׳ דה״ ׃
אני ואתה ג׳ וס׳ נמס׳ בשמואל א׳ סי׳ ד׳ ׃
אני ועמי ג׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ פרשת וארא ׃
באניות ד״ וסימ׳ נמסר פרשת חבא וישעיה סי׳ מג״ ׃
ואנכי ט׳ ר״פ וסי׳ נמסר בישעיה סימן נ״א ותלי׳ סימן כ״ב ׃
אנכי ח׳ בטעם לעיל וסימ׳ נמס׳ בפרשה בראשית ׃
מי אנכי ג״ וסימ׳ נמסר פרש׳ שמות ׃
אנכי ידעתי ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ וירא
וירמיה סימן כ״ט ׃
וגם אנכי ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת וירא ׃
אנכי אנכי ג׳ וסימני׳ נמסר בישעי׳ סי׳ מג״ ׃
אנכי נתתי ג׳ וסימני׳ נמסר פרשת לך לך ׃
אנכי נתן ז׳ וסימ׳ נמס׳ בשמוא׳ א׳ סי׳ כ״ד ׃
אנכי יושב ה״ וסימני׳ נמסר פרשת חיי שרה
ושמואל ב״ סי׳ ז׳ וד״ה א׳ סי׳ י״ז ׃
התאנף ג׳ וסימניהון
גם בי התאנף ׃
ויי׳ התאנף בי על דבריכם ׃
ובאהרן התאנף ׃
ואנשים י׳ וסים נמסר בשפטים סי׳ ט׳ ונחמיה סי׳ ב׳ ׃
באנשים ג׳ וסימ׳ נמסר באלה הדברים ׃
אנשי דוד ד׳ וסימ׳ נמס׳ בשמו׳ א׳ סי׳ כג״ ׃
ואנשי ד׳ ר״פ וסימ׳ נמסר פרשת לך לך ומלכים ב׳ ס׳ י״ז ׃
שני האנשים ד׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ שפטים ׃
על האנשים

עומדין ואתכם תמיד כפלאתי על בעל הפרחון אשר כתב בספרו לקם כחשבו תותח בערך תחח וכל בני דורנו קורין תותח ולדברי בעל הפרחון הוא בא בטוב תותח פה וכן כל יער כער שער בער תער לחץ פחל פחד להב זעם נחת וכל רוגמתם הכגיכה לעיל וכפתחי׳ כי הם על דרך מלך דרך ארץ ואות גרוכית פותחת והם סוים ברבוי׳ ובדבקותם ובנגינתם כי כאשר יאמר ממלך מלכו ומדרך דרכו יאמר מיער יערו וכרמלו וכן כלם גם כאשר לא ישתנו מלך ארץ בדבקותם לא ישתנה כמו כן יער שער ורעיהם ולא

מערכת אות האלף

מצאנו דוגמתם מפתנים בדבקותם רק מהבל הבל הבלים ועקב בעקב עשו ומכל אלה הנפתחים יצאו זהב קהל כהר כחם אחר רעב וסימן זקן כמר וחמם מלות מסם העבס כחם העמוני רחב קמת רחם אחז המלך וסימן נר קרא וכלם נגינתם למטה וקמצים כי לא נפתחו יען מספטם על דרך בשר בקר חכם כי הם סוים בנגינתם ובדבקותם וברבותם כי כלם לרע ויפתחו בדבקותם כאשר תאמר מבשר בקר בשר תאמר מזהב זהב הארץ קהל עמים וכאשר מבשר בשרו בקרו כן מזהב קהל זהב

על האנשים ה׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר שמות
ובמלכים ב׳ סימן י״ח׳

ואנשיו כ״ה וסימנ׳

ויקם דוד וילך הוא׳
וילך דוד ואנשיו קעילה׳
ויקם דוד ואנשיו כשש׳
ודוד ואנשיו במדבר מעון
וילך שאול ואנשיו לבקש׳
ויקח שאול שלשת׳
וילך שאול מצד ההר ב׳ כפסו׳
ויבא אל גדרות הצאן על
וישבע דוד לשאול׳
וישב דוד עם אכיש׳
ויעל דוד ואנשיו׳
ודוד ואנשיו עוברים באחרונה׳
וישכם דוד הוא ואנשיו׳
ויהי בבא דוד ואנשיו צקלג
ויבא דוד ואנשיו אל העיר׳
ולכל המקמות אשר התהלך
והיה היא רוכבת על החמור׳
ואנשיו אשר עמו העלה
ואבנר ואנשיו הלכו בערבת
ויאור להם בחברון׳
וילך המלך ואנשיו ירושלם
וישאום דוד ואנשיו׳
וילך דוד ואנשיו בדרך ושמעי
ורגם מרדך ואנשיו דתרי סר׳

על אנשי ד׳ וסימ׳ נמסר ב בשמואל א׳ סי׳ י״ח
וירמיה סוף סימן י״א׳

לאנשים ח׳ וסימ׳ נמסר ברות סימן א׳

והאנשים ח׳ וסימ׳ כלשון ארמי רע״א דסלקין ל
למשלח לרדופא טבין ולנחשא מיתיא בהימנותא וביאורם נמסר בסדר ויגש׳

ואנשיהם ד׳ וסי׳ נמסר בירמיה סוף סימן י״ח׳

אס

ויאספו י״ב וסימ׳ נמסר פרשת כי תשא׳

יאסף ט׳ וסימן נמסר בפר׳ חקת התורה׳

ולא אוסיף ד׳ וסימ׳

ולא אוסיף להכות את׳
להגיד את רגל במלכים
להסיר את רגל יש׳ בד״ה׳
אחת דברתי ולא׳

אסף ג׳ וסימ׳ כלשון ארמי שמעית דרחימו ב
כפנא וביאורם נמסר פרשת שפטים ויחזקאל סוף סימן ה׳ והושע סימ׳ ט׳׳

נאסף ג׳ וסימ׳ נמסר פ׳ ויחי׳

אסף ג׳ כתו׳ כן כתו׳ וסי׳ נמסר בסדר נח׳

נאספים ג׳ וסימניהון

ופלשתים נאספים׳
ואנשי חסד נאספים׳
בהמלכות גוים נאספים׳

נאספו י״ד וסימנ׳

וסרני פלשתים נאספו׳
ופלשתים נאספו׳
ושאול ואיש יש׳
ובני עמון נאספו מעריהם׳
ושרי אשר נאספו אל ירושלם מפני שישק׳
והעם לא נאספו׳
נאספו עלי נכים׳
וביום השני נאספו ראשי האבות דעזרא׳
וביום עשרים וארבע׳ לחדש׳
וגם כל הדור ההוא׳
עם דוד בחרפם בפלשתים׳
וחברו דד״ה הוא היה עם דוד בפס
וכל מדין׳
ועתה נאספו עליך גוים׳

כל לשון אסיפה אל במ״ג

על וסי׳ נמסר בעמוס סימן ג׳׳

האספו ז׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויחי

ויאספו י׳ פתחין וסי׳ בלשון תרגום סכיא סליא
שלחו ושלחו פלישהאי גרבוי דמלכ׳ לאחיהון כספא וחמרא׳ וביאורם נמסר פרשת שבות ודה״ב סימן כט״׳

ויאסף כ׳ וסימ׳׳

ויאסף לבן את אנשי׳
ויאסף אתם אל משמר׳
ויאסף רגליו אל המטה׳
ויאסף שבעים איש׳
ויאסף יהושע את כל׳
ויאסף סיחון דאוריתא׳
ויאסוף סיחון דשפטים׳
ויאסוף אליו את בני עמון׳
ויאסוף דוד את כל העם׳
ויוגד לדוד ויאסוף דשמואל
וחברו דד״ה׳
ויאסף שלמה רכב ופרשים
וחברו דד״ה׳
ויאסף אחז את כל׳
וישלח המלך ויאסוף את כל זקני
ויאסף דויד את בני אהרן ד״ה׳
את כל שרי יש׳ דד״ה׳
ויאסוף את שרי העיר׳
ואף כי היין בוגד׳
מגבת פניהם קדימה ויאסף׳

האסיף ב׳ וסימ׳ וחג האסיף תקופ׳ בצאת השנה׳

קדמ׳ חס׳ וסי׳ תקופה חסרה׳

ונאספו ד׳ וסימ׳ נמסר בזכריה סימ׳ י״ב׳

אסוף ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ח׳ ומיכה סימן ב׳׳

מאסף ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ט׳׳

ואסף ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקת ובישעיה סימן י״א׳

באספך ג׳ וסימניהון׳

באספך את תבואת זרעך׳
באספך את מעשיך מן׳
מגרנך ומיקבך׳

ויאסף ז׳ המלעיל וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ חיי שרה
וב׳ מלרע וסימ׳ נמסר בפרש׳ האזינו׳

ונאספת ג׳ וסימני׳
ונאספת אל עמך׳
אל קברתיך בשלום דמלכים וחברו דד״ה׳

תאסף ג׳ וסימניהון נקם נקמת׳
ואביה ירק ירק׳
ונטשתיך המדברה׳

ויאסרהו ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים סימ׳ ט״ו׳

ויאסר ג׳ דגשים וסימ׳ נמסר פרשת מקץ׳

אסתר המלכה י״ד וסימני׳ נמס׳ במגלת ריש סימן ז׳

אף

האף ג׳ פתחים וסימני׳ נמסר פרשת וירא׳

האף ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר פרשת עקב וירמיה סימן ל״ו׳

אפיך ב׳ מל וסי׳ נמסר בסדר בראשית׳

ואף ט׳ ר״פ וסי׳ נמסר באיוב ריש סימן י״ט וסימ׳ ל״ו ועזרא סימן ה׳׳

בחרי אף ד׳ וסימני׳

ויצא מעם פרעה׳
וישבו למקומם בחרי אף׳
גדע בחרי אף כל׳
בחרי אף רצין וארם׳

אפפוני ד׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ כב׳׳

אפוד ט׳ מל וסי׳ נמסר בסדר תצוה׳

אפס ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויגש׳

אפקה ה׳ וסימ׳

ונערה מתימן כל ארץ הכנעני׳
וינם ובית תפוח ואפקה׳
חנים ויקבצו פלשתי׳ את כ׳ מחני׳
חודד ויהי לתשובת השנה ויפקד
וינוסו והנותרים אפקה׳

אפרים ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר בהושע סימן ה׳׳

ואפרים ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת פנחס וירמיה סימן ל״א׳

אפרתי ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ י״א׳

אפרתה ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויחי׳

אץ

אץ ו׳ ד׳ אץ וב׳ ואץ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ י״ז׳

אצל ג׳ ופתחין וסימניהון כי יגיע גי הרים׳

אלה בני אצל׳
וחברו׳

אוצרות י״א מל׳ וסי׳ נמסר באיוב סימן ל״ח׳

אוצרות ד׳ מל׳ דמל׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימן נא׳ ע״ש׳

באוצרותי ג׳ חס׳ וסי׳ בפרשת האזינו ומלכים ב׳ סימן ך׳׳

אר

והאורב ג׳ מל בליש׳ וסי׳ נמסר ביהוש׳ סי׳ ח׳׳

יארב ג׳ וסימניהון

יארב במסתר כאריה ב׳ כפסו׳

בארי ד׳ ב׳ קמצין וב׳ פתחין וסימ׳ כרע שכב בארי׳

שויתי עד בקר׳
קשר נביאיה בתוכה׳
בארי ידי ורגלי׳

בקצת ספרי מדוייקי׳ מצאתי כתוב כארו וקרי כארי ואמנ׳ בקצתי באיכון מלין דכתיב ו׳ בסוף תיבו וקרי י׳ ולא מצאתיו נמנה בחשבונם וגם בחלוף המקרא דים בין מדינחאי ומערבאי ולא נמנה עם ע״כ׳

אריאל ד׳ וסימניהון

הוא והכה את שני׳
הוי אריאל אריאל ב׳ כפסו׳
הצבאים על אריאל׳
קדמ׳ חס׳׳׳

בארך ג׳ וס׳ מ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל״א׳

ארוכה ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״ג׳

ארוכה ג׳ וחס׳ ודגשים וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש

קהלו זהבם קהלם מכחם כחם כחמת אבל כי לא על כחם מעכון יער ספר וברבותו יאמר כחסו ובדבקותו לא יפתכה אבל אחר אחת אחר נפתחים והנגינה למטה וכן פחת יהודה אבל פחת שהוא לשון מצודה טעמו למעלה וכלם פתוחים וכל שני הברות מאלה ואות אחרונה חית או עין כפתחים כמו פכח פתח פגע נגע קמח נטע ונגינתם לעיל כי גם הם נוטים לדרך ארץ אך אות אע גורמת לפותחם ובלע יבא מכללם כי טעמו מלמטה ובפתח וקבלתי טעם נכון כי בלע דינו בלע על משקל כתף

מערכת אות האלף

ירך אכן אם היה אומר בלא לא יבינו מה בינו ובין פס הפועל ואתי למטעי וכן נקוד בלא פתח וטעמו למטה ומלת תמע ישע מזח מכח בברי ונפתחים על משקל ענג׳ עדר ומנוגנים לעיל וכן כל העידותי הערתי ירלא החלותי נפתחים כי הם על משקל הקימותי הסיבותי ומפני אחה״ע נסתנו וכן כל ה״א תמוה לפני אחה״ע כמו האם קמנו האף תספה האליעות החנם ירא איוב המתיר בני אלהים ודוגמתו אבל האיש אחד יחטא קמוץ כי הה״א איננה תמוהה ועל כן פירש רש״י בחומש האיש אחד הוא

ריש סימן ג׳ וירמיה סו׳ סי׳ כ״ט ואיוב סימן י״א׃

תאריכו ג׳ וסימ׳ נמסר פ׳ האזינו׃

מן ארם ג׳ וסימניהון

מן ארם ינחני׳
מן ארם צוכה ומן ארם נהרים ב׳ בו׳

ארון העדות י״ב וסימניהון נמסר פרשת אלה פקודי׳

אל הארון ואל הארון ג׳ וסי׳

ונתת אל הארון את העדות׳
ואל הארון תתן את העדות׳
ויתן את העדות אל הארון׳

ארון ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר פר׳ תצוה ע״ש׳

ארור ח׳ בטעם זקף וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ מ״ח׳

ארור ה׳ בטעם רביע וסי׳ נמסר פרש׳ כי תבא׳

ארורים ג׳ וסימני׳ נמס׳ בתלים בא״ב רבתי אות ג׳ ויהושע סי׳ ט׳׳

ארנון ג׳ מ״ל וסי׳ נמסר בסדר חקת התורה׳

תאר ג׳ וסימנ׳ נמסר פרש׳ משפטים׳

ארון יי׳ ד׳ וסימ׳ נמסר בערך אדני׳

וארון ברית יי׳ כו״ וסי׳ נמסר בערך אדני׳

ארון אלהי ישראל ו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ ה׳

ארץ י״ד קמצים וסימ׳ נמסר בישעיה סימן י״ד וכל אתנחת׳ וסוף פסוק דכות׳ במ״ד ארץ בסגול וסי׳ נמסר בתלים סימן ל״ח ומשלי סימן ל׳׃

ארץ י״ג ר״פ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ס״ח׳

והארץ ח׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסדר בהר סיני׳

בארץ החיים ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימ׳ כ״ח׳

בארץ ה׳ וסימני׳ נמסר פרשת לך לך׳

וארץ ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סוף סי׳ כו״ ומשלי ריש סי׳ כה״׃

מהארץ ח׳ וסימ׳ נמס׳ בשמואל ב׳ סימן י״ב ויחזקאל סימן מא״׳

ובארץ ה׳ וסימניהון נמסר פרשת ויגש׳

פרי הארץ ד׳ בליש׳ וסימניהון

והתחזקתם ולקחתם׳
ויראום את פרי הארץ׃
ויקחו בידם מפרי הארץ׳
ופרי הארץ לגאון ולתפארת׳

עשב הארץ ה׳ וסימ׳ נמסר ריש סדר בא׳

את כל ישבי הארץ ד׳ וסימ׳

והורשתם את כל ישבי׳
ולהשמיד את כל ישבי׳
הנני ממלא את כל ישבי׳
כי כלה אך נבהלה׳

את כל הארץ י״ד וסימניהון

אשר אתה רואה לך אתננה׳
ואולם חי אני׳
ואם ירחיב יי׳ אלהיך׃
ויעל משה מערבות מואב אל׳
וישלח מלך ירחו׳
כי נתן יי׳ בידינו את׳
ויענו את יהושע תניין׳
ויכה יהושע את כל הארץ׃
ויקח יהושע את כל הארץ׳
וחכרו ויקח יהוש׳ את כל הארץ ככל אשר צוה יי׳׳
ויתן יי׳ לישראל׳
כי תאמר אליו כה׳
הנני אליך הר המשחית׳
וימלא כבודו את כל הארץ׳

הארצות כל אוריתא חסרים במ״א מ״ל וכל נביאי׳ וכהו׳ דכו׳ מ״ל כ״מא חס׳ וסי׳ בסו׳ מקץ׳

אל הארץ ד׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ לך לך׳

מלכי ארץ ב׳ וסי׳

העשרת כל מלכי ארץ
לא האמינו מלכי ארץ׳
וכל ההלות דכו׳ כל מלכי ארץ במ״א וכל מלכי האר׳ את כבודך׃

על פני הארץ ה׳ חס׳ כל וסי׳ נמסר פרש׳ בהעלתך׳

ואת ארצם ג׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סוף סי׳ י׳ ובמלכים ב׳ סימן י״ט׳

עמי הארצות ח׳ בלישני׳ וסימ׳ נמס׳ בנחמיה סימן י׳׳

ממלכות הארצות ד׳ וסימ׳

כל מלכותו וגבורתו והעתים׳
כי יהיו לו לעבדים וידעו עבודתי׳
ויהי פחד יי׳ על כל ממלכות׳
ויהי פחד אלהים עם כל ממלכות׳

הארץ ג׳ סו׳ פסו׳ ובתריהון והארץ וסימ׳ נמסר ריש פרשת בראשית׃

ארץ ה׳ סבירין ארצה וסימ׳ נמס׳ פרש׳ ויגש ומלכי׳ א׳ סי׳ א׳׳

ואת ארצו ה׳ וסימ׳ נמסר סוף חוקת התורה׳

ואת הארץ ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ וישלח וירמיה סימן כ״ב׳

וכל הארץ ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ מקץ ומלכי׳ א׳ סי׳ י׳׳

ובכל ארץ ה׳ וסי׳ נמסר בסדר בהר סיני׳

עפר ארץ ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמוא׳ ב׳ ס׳ כב״׳

חית הארץ י׳ כלישני׳ וסי׳

ויעש אלהים את חית הארץ
עוף ולכל חית הארץ ולכל
ומוראכם וחתכם יהיה
נפש ואת כל נפש החיה אשר דנח ב׳ בו׳
היום הזה יסגרך יי׳ דגלית׳
ונטשתיך המדברה׳
לבז ולא יהיה עוד לבז גוים׳
לשוד ומחית הארץ אל תירא׳

על כל הארץ ז׳ וסימניהון

מציג הנה אנכי מציג את גזת׳
אל הגזה ויאמר גדעון אל האלהי׳
ויעש אלהים כן בלילה ההוא׳
זאת העצה היעוצה׳
ועתה אל תתלוצצו׳
ואני הנה נתתיך׳
והיה יי׳ למלך על כל הארץ׳
וכל ההלות דכו׳ על כל הארץ במ״ב על הארץ וסימניהון
ויקרא רעב על הארץ׳
כי כגבוה שמים על הארץ׳

על ארץ ט׳ וסימ׳ נמסר בעמוס סימן ט׳ ובתהלי׳ סי׳ פ״א׳

אל הארץ ד׳ בספר בראשית וסימ׳

לך לך מארצך וממולדתך׳
תאבה ויאמר אליו העבד אולי ב׳ בפסוק׳
אנכי מת ואלהים פקד׳
וכל ואלה שמות דכו׳ אל הארץ במ״א על הארץ וסי׳
ותעל שכבת הטל׳
וכל תורת כהנים דכו׳ על הארץ במ״ג אל הארץ וסימ׳
ונטעתם וכי תבאו אל הארץ׳
עומר וקצרתם את קצירה׳
ושבתה הארץ שבת ליי׳׳
וכל שאר אורית׳ ויהושע ושפט׳ ושמואל דכו׳ אל האר׳ במ״ב על הארץ וסי׳
והאנשים אשר שלח׳
ואם לא תורישו את
כי שאל נא לימים ראשונים׳
למען ירבו ימיכם וימי׳
ואכלת ושבעת וברכת׳
לא תאכלנו על הארץ תשפכנו
רק הדם לא תאכלו על הארץ׳
רק את דמו לא תאכל על׳
כי יקרא קן צפור לפניך
לנכרי תשיך ולאחיך לא
הרכה בך והענוגה אשר
ומלאך בא אל שמואל׃
וכל מלכי׳ דכות׳ על הארץ במ״א אל הארץ וסימני׳
ואלישע דבר אל האשה׳
וכל ישעיה דכו׳ אל הארץ במ״ב על הארץ וסימני׳
ועתה המבלעדי יי׳ קדמ׳ דפסו׳׳
נח כי מי נח זאת לי׳
וכל ירמיה דכו׳ על הארץ במ״ב אל הארץ וסימניהון
והשיבתים כי הנה ימים באי׳ נאם יי׳׳
בעלות ויהי בעלות נבוכד נאצר׃
ומן רישא דיחזקאל עד והטף אל דרום דכו׳ אל הארץ במ״א על הארץ וסימ׳
חרב או חרב אביא על הארץ׃
ומן והטף עד סוף סיפרא וכל שאר קרי׳ דכו׳ על הארץ במ״ג אל הארץ וסי׳
וירדו מעל בסאתם׳
ובניהם הרבית ככבבי
יקרא אל השמים מעל׃

ארצה כנען ח׳ דסמיכי וסימ׳ נמס׳ פר׳ מכעי׳

ואת ארצם ד׳ וסימ׳

ואת כל המלכים האלה׳
מלכי אמנם יי׳ החריבו דמלכי׳׳
וחברו דישעיה׃

ישיבה לארץ ד׳ וסימני׳

תשב ונקתה לארץ׳
בסא שבו לארץ אין כסא׳
שבעת וישבו אתו לארץ דאיוב
ידמו ישבו אתו לארץ ידמו׳

ארץ ד׳ ג׳ קמצי׳ וא׳ פתח וסי׳ נמסר פרשת נח ובמלכים א׳ סי׳ א׳׃

ארתחששת׳ מן ריש עזרא עד אחר הדברי׳ האלה ארתחשסתא כתיב ומן אחר הדברי׳ האלה עד סוף סיפרא ארתחשסתא כתיב וכלהון ארתחששתא קרי׳ במ״א וסימ׳ ארתחששתא כתב בשלם׃

יו״ זוגין מיחדין נסבין האר׳ וסימני׳

וככל הארץ ויאמר אלהים נעשה
ואלהי הארץ ואשביעך בי׳׳
ביושב הארץ ויאמר יעקב׳
בכרת הארץ ויסעו מבית אל׳
הארץ כנען דבר אל בני ישראל׳
ליושבי הארץ ואתם אל תכרתו
הממלכו׳ הארץ ואת כל מלכי ארץ׳
ולעם הארץ ואני הנה נתתיך׳
ומדלות

חוטא והתימה הוא ועל כל העדה תקצוף וכלם מתוגים מבחוץ להראות כי הפתח במקום חטף המכסה אני מתוג בחוץ כי היה ראוי להיות בסב״א לולי התחברות שני סב״אין בראש תיבה אשר לא יכוונו יחד והם על משקל הגוים בריק היכהן פרה ונסתנו ממספטם וכן כל אותיות בוכ״ל לפני אה״ע ואינו מגורר כמו והיו לאכנים ועלי זקן בא באכנים כאהלים נטע יי׳ כארזים עלי מים לעבדים ולשפחות היה ראוי להיות בחירק כמו לספחות כי אינו

מערכת אות האלף

מכורר באי זה אכנים מדבר והנה לעבדים ולשפחות היה ראוי להיות בחירק כמו לספחות לולי אותע״ן אבל המכוררים קמוצים כמו לאכנים האל בחור כארזים כי כל
בכ״לה מכורר אף על אותיות אחרו הוא בהברת אה אך כפתחי׳ בעבור הדגש כמו ברבר לדבר ואותיו אה״ע אין דין דגש סובב בהם לכן נקמצי אבל אה״א על אה״ע לעולם מכורר
ונקמץ וככ״לה לפני ר״ים לעולם קמץ כמו ברביעי הרכוש כי אם לא היה מכורר היה ברביעי וכל הנקמצים לפני החטף מתוקנים מכפני׳ כדי להפריד בין הקמץ והחטף וכן כל

ומדלות הארץ השאיר רב טבחים
דמלכים.
והעם הארץ כל העם הארץ יהיו.
עמי הארץ בקשו את יי׳.
אל הארץ יקרא אל השמים.
לאפסי הארץ כלה בחמה כלה.
לרוקע הארץ על המים.
עממי הארץ ויבאו הבנים וירשו.
ועמי הארץ המביאים את המקחות

ועל הארץ מתחת ג׳ וסימ׳

וידעת היום והשבות.
ונשבע ויבם לכבינו.
אין כמוך אלהים בשמי׳ דמלכי׳.

אש

ואש ג׳ בטעם זקף גדול וסי׳ ב׳ נמסר פרשת וארא ופרשת פקודי:

והאש ג׳ וסימ׳ נמסר פר׳ צו:

אשי ט׳ כתיבן יוד וסימ׳ נמסר בסדר צו:

וכל אשה ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויקהל.

אשה הוא ליי׳ ג׳ וסימניהון נמס׳ פ׳ תצוה

אשה ה׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר בפרשת צו:

וכל הנשים ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויקהל:

אשתך ז׳ וסימ׳ נמסר פ׳ לך לך:

והאשה ה׳ וסימ׳ נמס׳ פרשת נשא:

לאשה ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ בראשית ובמלכי׳ ב׳ סימן ח׳ ושמואל ב׳ סימן י״א:

ואשת ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נ״ד ומשלי סי׳ כ״ז:

לאשתו ג׳ וסימ׳

בין איש לאשתו:
ויאמר ירבעם.
וישאלו אנשי המקום:

וכל הנשים ו׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ מ״ד:

לנשים י״ד רפי׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן כ״א:

בנשים ג׳ דגשים וסימניהון נמס׳ בישעיה סי׳ י״ט:

מנשים ג׳ וסימניהון

תבורך מנשים יעל
ב׳ בפסוק.
כן תשכל מנשים אמך:

שתים נשים ג׳ וסימ׳ נמסר בזכריה סי׳ ה׳:

אשירה ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ סוף פרשת ואתחנן ומלכים ב׳ סימן י״ז.

אשכל ה׳ חס׳ וסימ׳ נמס׳ ריש שיר השירים ופרש׳ לך לך:

אשפתו ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ ה׳:

באשר ט״ו וסימ׳ נמסר בשפטי׳ סימ׳ ה׳ פסוק כ״ז:

ובאשר ד׳ וסי׳ נמס׳ בישעיה סימן ס״ו ובשפטים סימן ה׳.

ואשר לא ח׳ וסימני׳ נמסר בסדר וארא:

ואשר עשה ז׳ וסימ׳

לחיל מצרים:
לכם במדבר:
לדתן ולאבירם:
לעינינו את האתת הגדולו׳ דיהושע
לבית באשר דבר:
ויתר דברי חזקיהו:
ויתר דברי בעשא:

ואשר י״ב רפ׳ וסימני׳ נמסר פרשת בהר סיני:

אשר עמו י״א וסימ׳ נמס׳ בשמו׳ א׳ סי׳ ט׳:

כאשר י׳ סבירי׳ אשר וסי׳ נמסר ביונה סוף סי׳ א׳:

אשר ד׳ סבירי׳ כאשר וסי׳ נמסר פרשת צו:

אשר אל ה׳. אל אשר ה׳ כתו׳ בערך אל.

ועל אשר ד׳ וסימ׳ נמס׳ בשמו׳ ב׳ סימן י״ב וחגי סימן א׳:

ובכל אשר ה׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת משפטי׳ ובפר׳ ראה:

ולכל אשר ד׳ וסימניהון

אשר יעשה בהם.
אשר יצא על הבית.
ולכל אשר שלחני אליכם.
אשר יעשה בו.

ואשר ל״ו יחידאין וסימניהון

ואשר אתו ויבח את כל היקום.
ואשר נשבע יי׳ אלהי השמים.
ואשר תאמרו ויאמר שכם.
ואשר הוא אין שר בית הסוהר.
ואשר יתן איש אשר יקח.
ואשר תצא זאת תורת הזב.
ואשר ימלא וכפר הכהן.
ואשר יגאל מן הלוים.
ואשר חטאנו ויאמר אהרן.
ואשר הטאתם מפני אשר קטרתם
ואשר ידבר אך הנביא.
ואשר דברי הנביא אשר ידבר.
ואשר עשיתם כי שמענו דרחב
ואשר ידעו ויעבד ישראל את יי׳
ואשר העשה ויאמר שמואל.
ואשר צויתיך ויאמר דוד.
ואשר בעבר ויראו אנשי.
ואשר הלך ואקרע את.
ואשר הלכו וטשחום לשמש.
ואשר מלך ויתר דברי.
ואשר השיב ויתר דברי.
ואשר היו ביי׳ אלהי ישראל
ואשר היה נעשה ליום.
ואשר שלחתי ויעד יי׳.
ואשר עשו ולא ישעה אל ומוכתו׳
ואשר תבאנה ומי כמכי.
ואשר אין הוי כל צמא.
ואשר הביא כי אם חי.
ואשר יצאו כה אמר יי׳.
ואשר בכל וגם כל היהודים.
ואשר יקריבו ויען חגי.
ואשר שכב דברי בליעל:
ואשר הכלך וילך חזקיה.
ואשר נהנו שארית עם.
ואשר יגרתי כי פחד פחדתי.
ואשר נתן יביאו לבוש.

ככל אשר י״ב בתורה וסי׳ נמסר בריש סדר תרומה.

אשרי הגבר ד׳ וסימניהון נמסר בתלי׳ סימן צ״ד וסימן קכ״ח.

אשרי ד׳ בטעם זרקא וסימניהון בלשון ארמי גברא חשיב שמיע יי׳. ובאורים נג ס׳ רי׳ תלי׳.

אשורים ג׳ בתלת לישני וכל חד וחד לית דכו׳ וסי׳ נמסר סוף פרשת חיי שרה.

אשירה ו׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר סוף חיי שרה ומלכים ב׳ סי׳ ט״ו.

אשתאול ג׳ מ״ל וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט״ו:

את

ואת דלית זוגין

ואת הנפש ויקח אברם.
ואת האנשים אשר פתח.
ואת יצחק וישכם אברהם.
ואת הילד וישלחה ותלך ותתע.
ואת המאכלת ויקח אברהם את עצי.
ואת מעכה ופילגשו ושמה.
ואת עבד וישלחו את רבקה.
ואת מדין והלד לוי.
ואת אחיך ועל חרבך.
ואת צאן ויה כאשר ראה יעקב
ואת הצאן ויירא יעקב מאד ויצר.
ואת אחד ויקם בלילה ההוא.
ואת לאה וישם את השפחות
ואת רחל ב׳ בפסו׳
ואת יוסף ג׳ בפסו׳.
ואת המשכן תעשה עשר יריעות.
ואת שמות ששה משמותם.
ואת מעיל ולקחת את הבגדים.
ואת החשן ב׳ בפסו׳.
ואת הארון את אהל.
ואת ארון ומשחת בו.
ואת ישראל ויאמר יי׳ אל משה.
ואת הילדים וישא את עיניו וירא.
ואת נשיו ויקם יעקב וישא.
ואת שלום ויאמר לו לך נא.
ואת רגלו ויאמר פרעה.
ואת כסף ואת גביעי.
ואת דינה אלה בני לאה:
ואת שרה שמה קברו.
ואת רבקה ב׳ בפסו׳.
ואת שדי מאל אביך.
ואת יעקב וישמע אלהים את:
ואת המטה הזה תקח בידך.
ואת לב ויאמר יי׳ אל משה בא.
ואת ענך כי עתה שלחתי.
ואת המעשה והזהרתה אתהם.
ואת קול וכל העם רואים.
ואת ההר ב׳ בפסו׳.
ואת תבנית בכל אשר אני.
ואת קלעי החצר.
ואת עולתו והקריב.
ואת דמה ושרף את הפרה.
ואת ראשי ויצו להם משה.
ואת האשה ויבא אחר איש ישׂ.
ואת פנחס וישלח אתם.
ואת שלש את שלש.
ואת עמודיו חמשה.
ואת ראשו ונתח אתו.
ואת אשמו יביא ליי׳.
ואת האלף ושבע המאות.
ואת הבגדים קח את אהרן.
ואת הכיור וזו ממנו על המזבח:
ואת הקרב ואת הכרעים.
ואת הבשר ואת העור.
ואת כשרו ואת הפר.
ואת הראש ואת העולה.
ואת חזה התנופה.
ואת נבלתם ושקץ יהיו לכם.
ואת אלה תשקצו מן.
ואת הכוס ואת הינשוף.
ואת הנתק והתגלח.
ואת עץ את הצפור.
ואת עון והתודו את.
ואת ראשם אך את מטה לוי.
ואת שורו ויקח יהושע
ואת חמורו ואת צאנו
ג׳ בפסו׳ דעכן.
ואת התורה רק שמרו.
ואת אבותינו כי יי׳ אלהנו.
ואת האשרה ויהי בלילה.
ואת אנשי ויקח גדעון.
ואת קדשי ולא תשאו.
ואת החסד והיה עקב תשמעון.
ואת הקללה והיה כי יבאך.
ואת הרומת והבאתם.
ואת אחיו וזה דבר השמטה.
ואת ביתך והיה כי יאמר.
ואת אלהיהם ואשר עשה לדתן.
ואת קולו ותאמרו הן הראנו.
ואת חקיו ושמעת.
ואת האדמה השקיפה ממעון.
ואת לבב ומל יי׳ אלהיך את.
ואת ערפך

ואי-כר ואדכרה ואכוה ואברך שהוא עתיד הוא פתוחה ומתוקנה מבחוץ להראות כי היא במקום סג״ה לולי החטף פתח שאחריה אשר לא יחברו יחד בראש תיבה והיה ראוי
להיות כמו ואכתוב ואשמור אבל ואכוה את טופטיכם ואדבר אליכם שהם עבר נקמצים ומתוקנים מכפנים להפריד בין הקמץ והחטף אשר לא יאותו יחד לולי המתג וכאו על
דרך ואזכור את בריתי וארד להצילו ולתלותו ואעמוד עליו ואמותתהו יצאה מן הכלל כי הוא עבר ונפתח ואות׳ אה״ע הטעם בעבור כי כזב העמלקי ולא הרגו כהרג כאלו עתיד גם

מערכת אות האלף

ולכסף ממי כפתח על פי המסורת והוא עבר אמנם יש לחברו עם ואבוס עמים שהוא עבר ובס״בא כיו״ו ולכסף כפתחת במקום ס״בא וסניהם פויס •
עתה ארבר על המקף כל תיבה מה המקפת ואיכה סמוכה לאות אה״ר בפתח כגון מה כאמר מה תאמר והטעם כי המקף מחבר שתי המלות יחד וכאלו שתיה ן
תיבה אחת ונמצא רגש אחר הברת מה ולכך בפתח כירגש מבטל קמץ וראיה לדבר מזה בדרך שהוא כמו מה זה מלכם תרכאו עמי שהוא כמו מ ה

ואת ערפך כי אנכי ידעתי •
ואת יריחו וישלח יהושע •
ואת אמי והחייתם את
ואת פי ויקחו האנשים •
ואת קרית ויקרישו את •
ואת חית ותקת רצפה •
ואת עם עני תושיע •
ואת שלמה ואת נתן והנביא •
ואת אולם והעמדים •
ואת המלוא וזה דבר המס •
ואת הרעה ויהי שטן לישראל •
ואת שבט ויבא רחבעם כתי׳
ואת שמו והבא האשה דמנות •
ואת זקניה וילכד נער מאנשי •
ואת הפסל וייטב לב הכהן •
ואת זרוע וגדעתי דעלי •
ואת דבר ויאמר שאול •
ואת דברי נחמתי כי המלכתי •
ואת יפתח וישלח יי׳ את •
ואת אבתיכם ועתה התיצבו ואשפט׳
ואת עמלק ויאמ׳ שאול אל שמוא׳
ואת חרב גלית הפלשתי נתן
ואת יהונתן והיה ביום מלחמת •
ואת עבדו וישמע דוד •
ואת צקלג אנחנו פשטנו •
ואת אבשלום הלבו מאתים •
ואת בגדיו ומפיבשת בן •
ואת עבדך ויאמר המלך שלום •
ואת סוסיהם רקמו בנשף •
ואת איזבל יאכלו הכלבים •
ואת הבמות אשר על •
ואת הגלולים וגם את האבת •
ואת היהודים ויהי בחודש דמלכים •
ואת איביו וישגב יי׳ את צרי •
ואת הכל ויקח את אוצרות בית דמלכים •
ואת נביאי ועתה שלח קבוץ •
ואת המצוה ומדוע לא שמרת •
ואת העצים ותפל אש יי׳
ואת האבנים ואת המים ג׳ בפסו׳ •
ואת יהוא בן נמשי ב׳ בו •
ואת פקח החל יי׳ •
ואת הרכב ויצא מלך אשור •
ואת קדש בימי פקח
ואת הגלעד ב׳ בפסו׳ •
ואת מנחת ויצו המלך •
ואת מוסך השבת •
ואת בריתו וימאסו את חקיו •
ואת אלהיהם את יי׳ היו יראים •
ואת התעלה ויתר דברי •
ואת כהני ויצו המלך •
ואת תורתי ואמרת אליהם
ואת פניך ואת כל •
ואת הנשים את הגברים
ואת בנות ד׳ בפסו׳ •
ואת עיניהם וזכרו פליטיכם •
ואת תזנותיך לבן כה אמ׳ יי׳ דיחזקא׳
ואת דבריו וגם הוא חכם •
ואת כלם בזעקך •
ואת גאון כה אמר יי׳ בכה •
ואת הכהנים ואמרת
ואת הנביאי׳ ב׳ בפסו׳
ואת האדם והכיתי את •

ואת דרך ואל העם הזה תאמר בה תנינ׳ דפסו׳ •
ואת עזה ואת כל הערב •
ואת מואב את אדום •
ואת בן ועבדו אתו הגוים •
ואת צדקיהו מלך יהודה •
ואת המגילה ויבאו אל המלך
ואת מטה כי את עול סבלו •
ואת יכניה בן יהויקים •
ואת ספר כה אמר יי׳ •
ואת הנחל ויקבצו עם רב ד״ה •
ואת ירושלם ועצמות הכהנים
ואת הדרך ב׳ בפסו׳ •
ואת התורה רק שמרו מאד •
ואת רעיך אני אשיבך מלים •
ואת איש אל תתרע את נפש •
ואת שבע ותיטב הנערה •
ואת כל ראשי אז יקהל •
ואת שריו וכתאנים •
ואת צאני חי אני נאם יי׳ •
ואת ידי ונתתי את •
ואת סף ויבא אל שער •
ואת החטאת ויאמר •
ואת ארצי וקבצתי •
ואת עצמותיהם ואשר אכלו שאר
ואת נחלתי ואת עשו שנאתי •
ואת מוצא ועיפה פילגש •
ואת עלכת וממטה אשר
ואת ענתות ב׳ בפסו׳ •
ואת חברון ואת מגרשיה •
ואת הבולגות ואת הסירו׳ ואת דל״ח
ואת העמודים ומטבחת ומכון עזי
ואת יואש כי במצער •
ואת חג ויעשו בני •
ואת עמוד ואתה כרתמו׳ •
ואת החומה ויאמרו •
ואת ברית העזבת אלוף •
ואת הרשע אמרתי אני בלבי •
ואת יום לקים עליהם להיות
ואת כל אלה ידי עשהה •
ואת הנשארי׳ ואחרי כן •

וחילופיהון מ״ר את ולית

זוגא וסימנהון

את שבא ויקשן ילד את •
את בנתינו ונתנו את בנתינו •
את מקנהו ויעקב שמע כי טמא •
את שר וישב את שר המשקי׳ •
את אתתי ואני אקשה את לב •
את הלחם ויאמר משה דצנצנת •
את המצות ושמרתם את המצות •
את החוי ושלחתי את הצרעה •
את אדניו ויקם משה את המשכן
את החלבים וישחטו את •
את הבהמה ואם כל בהמה טמאה •
את מנחתו ואת האיל יעשה •
את שש והערים אשר •
את המשפטי׳ והיה עקב תשמעון •
את ראשית ועתה הנה הבאתי •
את חמור לא הראה •
את הדבר ידבק יי׳ בך את •
את אילון ואת מגרשיה דיהושע •
את עבדון וממטה אשר את •

את המלכים ויהי כהוציאם את •
את רגליכם על צוארי
את רגליהם ג׳ בפסו׳ •
את בנתיהם ויקחו את •
את בשמת אחימעץ בנפתלי
את הבקר ויעזב •
את הבכורות ויעש חירם דמלכים •
את המגדלים לכך יהגה •
את הסוס ויצא מלך אשור •
את מזבחתו כהני ואת צלמיו •
את גדודי וישלח יי׳ בו את גדודי •
את השכן ותבא ותגד •
את בתי ויתוץ את בתי הקדשי׳
את נשיהם לכן תן את •
את בניך ותשחטי דיחזקאל •
את מלכה אמר נא לביה הברי
את תזנותיה ותרבה •
את בתיהם והבאת את
את שלשת ואכחיד את
את חור ותמת עזובה •
את הרן ועפה פילגש •
את יובב ויולד מן חדש אשתו
את מעשיהו ויהרג זכרי •
את מגרשיהם כ׳ עזבו הלוים
את הסגנים ואריבה •

ע״ב זוגין חד את וחד ואת

וסי׳

את שרי ויקח אברם את
ואת שרי ויקח תרח את אברם
את השני ויצו גם את השני
ואת השני יעשה עולה •
את חלב וקחו את אביכם •
ואת חלב פר החטאת •
את אם ותאמר לה בת •
ואת אם ויגל את יהויכין •
את הבמות ועתה שא חטאתי •
ואת הבמות ראה נתתי לפניך •
את רכבו ויאסר את רכבו
ואת רכבו ומשכתי אליך
את זרעכם זכר לאברהם ליצחק •
ואת זרעכם ואני הנני מקים
את התכלת וכל אשה חכמת לב •
ואת התכלת והם יקחו את הזהב •
את תולעת וכל אשה •
ואת תולעת והם יקחו •
את מיתריו את קלעי החצר •
ואת מיתריו וקלעי החצר •
את קרשיו ויקם משה •
ואת קרשיו את המשכן •
את הנתחים וערכו בני אהרן
ואת הנתחים ואת האיל נתח
את המצנפת וישם את
ואת המצנפת שש ואת פארי
את איל ויקרב את איל העלת
ואת איל המלאים תקח ובשלת •
את האליה ואת כל חלבו יקטיר
ואת האליה ויקח את החלב •
את אבניו ונתץ את הבית
ואת אבניו והוצאתיה נאם יי׳ •
את העפר ואת הבית יקציע •
ואת העפר ותפל אש יי׳ •
את זכר ואיש אשר ישכב

ואת זכר לא תשכב משכבי •
את מנרת ולקחו בגד תכלת •
ואת מנרת המאור דויקהל •
את יריעת ונשאו את יריעת •
ואת יריעות וכלב בן חצרון •
את קדשיו ואיש את קדשיו •
ואת קדשיו ויקח יהואש את •
את משא ויאמר משה •
ואת משא ואתה בן אדם •
את המלקוח וחצית את המלקוח
ואת המלקוח ויביאו אל משה
את עריהם וידר ישראל נדר •
ואת עריהם וישמע יי׳ בקול •
את הברזל אך את הזהב •
ואת הברזל ויהי האחד מפיל הקרח
את עוג ויתן יי׳ אלהינו •
ואת עוג אחרי הבתו •
את החרי כאשר עשה לבני •
ואת החרי בהררם שעיר •
את גדלו וידעת היום •
ואת גדלו ותאמרו הן הראנו •
את הגר ואהבתם את
ואת הגר עם הארץ עשקו •
את מכות ואמר הדור האחרון •
ואת מכות והפלא יי׳ את
את רחב ויבאו הנערים המרגלי׳
ואת רחב הזונה ואת בית •
את קוצי ויאמר גדעון •
ואת קוצי ויקח את זקני העיר •
את המגדל ויאמר גם לאנשי •
ואת המגדל וירד יי׳ לראות •
את גלגלתו ותשלך אשה אחת •
ואת גלגלתו וישימו את ראשיהם •
את נדרו ויהי מקץ דיפתח •
ואת נדרו ויעל האיש אלקנה •
את הטף ויפנו וילכו •
ואת הטף את הגברים •
את אלקנה וברך עלי את •
ואת אלקנה ויהרג זכרי גבור •
את הפרות ועתה קחו לכם •
ואת הפרות והעגלה באה •
את ארבעת אלה ילדו להרפה •
ואת ארבעת את שתי העגלות •
את המסך ותקח האשה •
ואת המסך את קלעי החצר •
את קרקע ויבן את הבית •
ואת קרקע הבית צפה זהב •
את אלישע וילך משם •
ואת אלישע ואת יהוא בן נמשי •
את נסכו ויקטר את עלתו •
ואת נסכו ואת האיל יעשה זבח •
את עפרה ויוצא את האשרה •
ואת עפרה כי רצו עבדיך •
את רצין יען כי מאס העם הזה •
ואת רצין וישמע אליו דמלכי׳ •
את רב שקה וישלח המלך את •
ואת רב שקה וישלח דמלכים •
את לשון והחריב יי׳ את •
ואת לשון ויקח יהושע את •
את בשרם והאכלתי את מוניך •
ואת בשרם ואת פר החטאת •
את כניה מי שמע בזאת •
ואת כניה לא ארחם כי בני •

את רוע

לכם אבל מה הסמוך לאה״ר קמוץ כמו מה אומר מה ראיתם מה הארץ ואפילו מוקפין כי אין בהם דגש ואומר אני כי אף על פי שאין הא״ה מבטל תרגם במקום אחר כאשר בארתי למעלה פה הואיל והם שתי תיבות אין בו כח לבטל הקמץ גם אין הרגש שברהם תיבה כדגש בחזק כמו באמצעיתה וד׳ מה סמוכים לה״א ופתוחין על פי המסורת ואלה הם ביבי ובכך מה היא וראיתם את הארץ מה היא ונדע ימי מה היא ויאמר מה היא ויאמר זאת האיפה וכל מה הסמוך לחית וע״ן וכל מה הסמוך לח״ית וע״ן

מערכת אות האלף

כיקוד בסגיל וז׳קמצים על פי המסורת ואלה הם מה עמדי יקח לך ומה חטאתי כי דלקת אחרי כי מה עברך הכלב ואמרתם על מה על כי העיר ומה חסחן אכחכא ומה סברת כי מה חפצו וכל שאינן סמוכין לחית ועין מה בר מן כ״ד מה וכל מה הבא במתג או במסרת אות שלאחריו רפויה כמו מה לידידי אבל מה דאדרמי ורכיא ועזרא קמוצי׳.

ואבאר משפט הדגשות כל תיבה בת שתי אותיות הדבוקה והוטה כפתחות כמו הר סיני בת פרעה דם האפס יד יי׳ ואם אינם רחוקים לאחריהם

את רוע   לכן כה אמר יי׳ ·
ואת רוע   וישמע אליאב ·
את גלות   כה אמר יי׳ אלהי ישר׳ ·
ואת גלות   בכה ינהג מלך אשור ·
את החתום ואקח את ספר המקנה
ואת החתום כה אמר יי׳ צבאות ·
את שריה   את ירושלם ואת ·
ואת שריה   אמר נא לבית
את בניך   ותקחי את בניך ·
ואת בניך   כי כה אמר יי׳
את תעבתיך   ושמרון בחצי חטאתיך
ואת תעבתיך   את זמתך ואת ·
את האבדת   אבקש ·
ואת האבדת   את הנחלו׳ לא חזקתם
את החזקה   לכן כה אמר יי׳ ·
ואת החזקה   את האבדת אבקש ·
את הנותרים ואנשי תמיד יבדילו ·
ואת הנותרים המעט מכם הברעה ·
את עתי   ויהן שישן את בתו דד״ה ·
ואת עתי   ואחריה דד״ה ·
את שמי   ושמע הוליד דד״ה ·
ואת שמי   ובן עוזרא יתר דד״ה ·
את מרים   ובן עוזרא יתר דד״ה ב׳ בו
ואת מרים   אחתם ·
את דביר   את חולן דד״ה ·
ואת דביר   ואת חולן ואת דיהושע
את הכתים ויתנו לחרשי ·
ואת הכתים ובאו הכשדים ·
את דתי   ויהנו את דתי ·
ואת דתי   המלך אינם עושים ·
את זעקתם ויתר לי מאד בעזרא ·
ואת זעקתם ותרא את עני ׃
את פריח   הנה אנחנו ·
ואת פריה   יקיסס ויבש ·
את הירח   וככבים לממשלות ·
ואת הירח   ופן תשא עיניך ·
את המתים ושבח אני את ·
ואת המתים ותאמר נעמי אל רות ·
את רם   וחצרון הוליד ·
ואת רם   ובני חצרון כלב ·
את מאמר   בדת מה לעשות ·
ואת מאמר מרדכי אסתר ·
את עמה   לא הגידה אסתר ·
ואת עמה   אין אסתר מגדת ·
את הטוב   ויאמר אליה ראיוב ·
ואת הטוב   ראה נתתי לפניך ׃

י״א פסו׳ בחד פסו׳ את ואת

וס״מ נכמר פרשת ויקהל ·

את   י״ו ר״פ בספר בראשית
וסימנהון

את הכבש   האחד תעשה ·
את אהל   מועד ואת ·
את חג   המצות תשמור ·
את המשכן את אהלו ·
את הארון   ואת בדיו
את השלחן ואת בדיו ·
את מזבח   העולה ואת מכבר ·
את קלעי   החצר את עמדיו ׃
את יתדת   המשכן ואת ·
את בגדי   השרד ·
את ארון   העדות ·
את השלחן את כל כליו ·

את מזבח   הנחשת ואת מכבר ·
את קלעי   החצר את עמדיה ·
את המנורה הטהורה את ·
את בגדי   השרד לשרת בקדש ·

נ״ב זוגין מן ב״ב ואת וסימנ׳

ואת לוט   ויקח אברהם את שרי ·
ואת לוט   ויקח תרח את אברם ·
ואת בריתי   אקים את יצחק ·
ואת בריתי   כה אמר יי׳ אם ימדו
ואת הכנעני   ואת האמרי ולך לך ·
ואת הכנעני   פרעה מלך מצרים ·
ואת בנה   ותאמר לאברהם גרש ·
ואת בנה   ותקם בתוך הלילה ותקח
ואת אנשיו   וישלחו את רבקה
אחתם ·
ואת אנשיו   ו אמר חושי ·
ואת שכם   ואת חמור בנו הרגו ·
ואש שכם   ויקדישו את קדש בגליל
ואת ראש   ויהי ביום השלשי ·
ואת ראש   ויצו דוד את ·
ואת אפרים ויהי אחרי הדברי׳ האלה
ואת אפרים ויולד ליוסף בארץ
ואת אחיכם קחו וקומו ·
ואת אחיכם הקטן תביאו ·
ואת אחיך   ארץ מצרים לפניך ·
ואת אחיך   ואת עשרת חריצי ·
ואת מנשה   ויקח יוסף את שניה׳ את
ואת מנשה   ותהי על יפתח רוח יי׳ ·
ואת עמשא   שם אבשלום ·
ואת עמשא   והשיב יי׳ את
ואת משה   ושם אשת עמרם
ואת משה   ויקח עמרם את ·
ואת הקרשי׳ תצפה זהב ואת
טבעתיהם ·
ואת הקרשים צפה זהב דמשכנא
תנינא ·
ואת בשר   הפר ואת ערו ואת ·
ואת בשר   והאכלתים את בשר
בניהם ·
ואת נרותיה ואת מנרת המאור ואת
ואת נרותיה ולקחו בגד תכלת ·
ואת מכסה   ערת האלים המאדמי׳
ואת מכסה   ב׳ בו ·
ואת פרכת   ואת מכסה ערת האלי׳
ואת פרכת   ואת הארן ·
ואת לחם   ואת השלחן ואת
ואת לחם   את השלחן ·
ואת הכפרת ואת אהל מועד ·
ואת הכפרת את הארן דפקודי ·
ואת האפד   ולקחת את הבגדים ·
ואת האפד   ויעלו חכשת האנשים ·
ואת פר   החטאת ואת שעיר
החטאת ·
ואת פר   קח את אהרן ואת
אלעזר ·
ואת שעיר   החטאת דרש דרש
משה ·
ואת שעיר   החטאת דואת הפר ·
ואת דמו   בבקום אשר ישחטו
את העלה ·
ואת דמו   ולקח הכהן מדם החטא׳

תנינא ·
ואת הדם   וישחט ויקח משה את
הדם ויתן ·
ואת הדם   ויקריבו בני אהרן
תנינא דפסוק ·
ואת בנו   ושור או שה אותו ואת
ואת בנו   ועבדו אתו כל הגוים ׃
ואת אלעזר   קח את אהרן ואת ·
ואת אלעזר   בנו קדשו דשמואל ·
ואת האש   ככל אשר שאלת מעם יי׳
ואת האש   אמר אל אלעזר בן
אהרן ·
ואת יהושע   ויצו להם משה את
אלעזר ·
ואת יהושע   צויתי בעת ההיא לאמ׳ ·
ואת האיש   והוצאתם את שניה׳ אל
ואת האיש   ויראם את מבוא העיר ·
ואת הרע   ראה נתתי לפניך היו׳ את
ואת הרע   ויאמ׳ אליה כדבר אחת
הנבלות ·
ואת ידך   אדני יי׳ אתה החלת
להראות ·
ואת ידך   בי ישבעון שמעך דמלכי׳
ואת אביה   ויבאו הנערים המרגלי׳
ואת אביה   ויאמרו פלשתי׳ מי עשה ·
ואת עשו   ואתן ליצחק את עשו
ואת עשו   שנאתי ואשים את
הריו שממה ·
ואת גלת   ותאמר הבה לי ברכה
בי ארץ ·
ואת גלת   וחברו דשפטים הבה
לי ברכה ·
ואת הירדן   ומלאכים שלח גדעון
ואת הירדן   ב׳ בו ·
ואת הכהן   והכה לקחו את אשר
עשה ·
ואת הכהן   ויאמר את אלהי אשר
עשיתי ·
ואת כלי   ולקחתם את ארון יי׳ ·
ואת כלי   ומטבחת ומבון ערי
הדרעזר ·
ואת בתו   ויאמר איש ישראל
הראיתם ·
ואת כתו   וטמא את החפת אשר
ואת שמואל את ירבעל ואת בדן ·
ואת שמואל ויאמר יי׳ קרא שמואל
ואת בני   כי ישמע המלך להציל
דשמואל ·
ואת בני   ויאמ׳ לה המלך דמלכי׳
ואת נתן   הנביא ובניהו ואת ·
ואת נתן   וישלח אתו המלך ·
ואת הדבר   הזה עשה הסר המלכי׳ ·
ואת הדבר   ויגד לנו יי׳ אלהינו ·
ואת העדות   ויוצא את בן המלך ·
ואת העדות   ויוציאו את בן המלך
דד״ה ·
ואת דמי   אם לא את דמי ·
ואת דמי   אם רחץ יי׳ את צאת ·
ואת ירמיהו   ויצוה המלך את ·
ואת ירמיהו   את הגברים ואת ·
ואת שאריה   וכתאנים הדעות ·
ואת שארית   ואת כל הערב ואת ·
ואת זרעך   מארץ שבים ושב יעק׳

ואת זרעך   מארץ שבי׳ ושב חברו ·
ואת דוד   ועבדו את יי׳ ואת דוד ·
ואת דוד   אחר ישובו אל יי׳ דהריסר
ואת אשת   אל ההרים לא אכל ·
ואת אשת   והוא את כל אלה עשה
ואת כל ישבי ויהפך את הערים האל
ואת כל ישבי ואמרת אלהם זה ׃

י״א זוגין מן ב״ב בחד פסוק

חד את וחד ואת וסימני׳

את המאור   ויעש אלהים את שני
ואת המאור הקטן לממשלת הלילה
את יתדת   המשכן ואת
ואת יתדת   החצר ואת ·
את בכור   כל פטר רחם לכל
ואת בכור   הבהמה הטמא ׳ תפדה
את ממלכת   סיחון מלך חשבון ואת
ואת ממלכת   עוג מלך ב׳ בפסוק ·
את ארבעים היום ואת
ואת ארבעים הלילה אשר ·
את החצי   הנו לאחת
ואת החצי   ב׳ בפסוק ·
את אלילי   ביום ההוא ישליך
ואת אלילי   זהבו אשר עשו לו ·
את מקום   ויאמר אלי בן אדם
ואת מקום   כפות ב׳ בפסוק ·
את ידי   ויאמרו השרים אל
ואת ידי   ב׳ בפסוק ·

ותרין מנהון חלוף ואת

את וכו׳

ואת הבמה   וגם את המזבח ·
את הבמה   אשר בביתאל ·
ואת גזז   והרן הוליד את
את גזז   ועיפה פילגש ׃

א״ב את ולית מנהון ואת

וסימנהון

את אברהם   את איוב
את אילות   את אלהים ·
את ביתר   את בניכם
את גגו   את גבול ·
את גבעון   את דברי
את דניאל   את האלהים ·
את השמים   את החצר
את המן   את הרקיע ·
את השם   את השמש
את השור   את השירה ·
את הנערה   את הברכה
את הגברה   את זהב ·
את זה   את זרע
את חצר   את חסדך ·
את חכמה   את חכמתו
את טבעתו   את ידי ·
את ידיכם   את בסא
את בסאי   את לבבו ·
את מעשי   את מרדכי
את נחלת   את סדם ·
את   את עשרת
את פני   את פני
את פניו   את פניכם
את פניך   את ציון ·
את קולך   את רוחו
את שמך

כי קמצים · אז סם לעולם קמצים כי אין בם דבקות: כל גם הר רחוט ופתח וכן כל על הרחוט פתח אבל הוקס על מטל הסמים מעל קמצים כי אינם דבוקים וכל אל פתח וכל אך רק עד לעולם פתחין אבל בבקר יאכל עד קמץ וכל חג הסמוך לסם הבא פתח כמו חג ליי׳ וכן כל חג הסמוך לה״א פתח כמו חג המצות ורעיו והשאר קמצים בתג על פי המסורת ואלו הם אסרו חג בעבותים וחג שבועות ועשו חג מצות דעזרא ואבן עזרא תירץ על בעל המסורת אמר אמר חשב חג המצות וחג שבועות כי הם

מערכת אות האלף

פתוחים כמשפטו כי הם דבוקים והוטים אך אסרו חג בעבותים היה ראוי להיות קמץ אמנם גם בו כתן טעם בפתיחותו ואמר כי תחסר בו מלה אחת וכאלו כתו׳ אסרו חג עולה או חטאת או שלמים על כן נפתח וכמהו במקרא רבים ואלה מקצתם וחכו כיין הטוב היה ראוי לומר כיין טוב או כיין טוב כי הפ״י הטוב עמהו מבורר ואם כן כף כיין תהיה פתוחה כדרך כף מבוררת וכן הוא כאו חסר מלה חלבון וכאלו כתיב כיין חלבון הטו׳ כי הוא ידוע לכל ומפורסם שהוא טוב וגם שומר מה מלילה שומר מה מליל והרי

את שמך · את תורת ·
את תהום ׃

את י׳ ר״פ במשנה תורה וסי׳

את	בצר במדבר ·
את	הדברים האלה ·
את	יי׳ אלהיך תירא ·
ובחירו ·	
את	הברכה אשר ·
את	כל הדבר ·
את	זה תאכלו ·
את	הכוס ·
את	הגברי תשיך ·
את	יי׳ האמרת ·

וכל ספר יהושע מן ויתנו בני ישראל ללוים עד ויתן יי׳ לישראל בין · ר״פ בין באמצע פסו׳ ואת כבכח את וסימ׳

את קרית ארבע	את חברון ·
את בית שמש	את גבע ·
את גבעון	את ענתות ·
את שבם	את אלתקא ·
את גבתון	את אילון ·
את גת רמון	קדבאה ·
את תענך	את גלון ·
את קשיון	את דברת ·
את ירימות	את עין גנים ·
את משאל	את עברון ·
את חלקת	את קדש ·
את יקנעם	את קרתה ·
את דמנה	את נהלל ·
את רמות בגלעד ·	
אה חשבון	את יעזר ·

ונמסרן גם בספר יהושע ·

את ד׳ ר״י פסו׳ בירמיה וסימ׳ נמסר שם סי׳ כה״ ·

י״ד פסו׳ בספר בראשית

את ואת ואת וסימניהון

ויברא	אלהים את התנינים ·
ויעש	אלהים את חית ·
ויזכר	אלהים את נח ·
מן	הארץ ההיא יצא ·
ויקח	תרח את אברם ·
ובארבע	עשרה שנה באו ·
ויהפך	את הערים האל ·
את	עוץ בכורו ·
ויירא	יעקב מאד ·
ויקם	בלילה הוא ויבוק ·
ואהליבמה ילדה ·	
ואלה	היו בני אהליבמה ·
ויקם	יעקב מבאר שבע ·
ויכלכל	יוסף את ·

ד׳ פסו׳ מייחדין את את את

את את וסימ׳ נמסר בסדר פקודי ·

י״ב פסו׳ את את ואת ואת

וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ג׳ ·

ד׳ פסו׳ את את ואת את

ואת וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ ט״ו ·

ז׳ פסו׳ את את את ואת

וסי׳ נמסר פרשת אחרימות ובשפטים ריש סי׳ ד׳ ·

ג׳ פסו׳ את את את ואת

ואת ואת וסי׳ נמסר פר׳ ואתה תצוה ׃

ו׳ פסו׳ את ואת ואת ואת

ואת ואת ואת וסימני׳ נמסר פרשת וישלח ·

י״ח פסו׳ את ואת ואת את

וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ז׳ ·

י״ו פסו׳ דאית בהו את את

את את וסימניהון

ויולד	לחנוך את עירד ועירד ילד ·
ויהי	כשחת אלהים את ערי
ויצו	יוסף את עבדיו את הרפאי
וכסה	את עין הארץ ·
וכי יגח	שור איש ·
והבאת	את השלחן וערכת את ·
והיה	כי יחטא ואשם ·
ושרף	את הבגד או את השתי ·
ואיש	כי ישכב את אשה דוה ·
וידעתם	היום כי לא את בניכם ·
ואקח	את אביכם את אברהם מעבר ·
והכה	יי׳ את ישראל ·
ובני רב	את ריבך ·
ואקח	את מקלי ·
ויהי	לעת תשובת השנה ·
ומלך	ארם צוה את שרי הרכב ·

י״ב פסו׳ את את ואת ומלה

חדא בניהון וסימניהון נמסר ריש משפטים ·

ז׳ פסו׳ בספר שפטים את

ואת את וסימניהון

ויקחו	את בנתיהם ·
ויהי	כשמע גדעון ·
ויאמר	זבח וצלמנע ·
ואם	אין תצא אש ·
ואבימלך	נלחם בעיר ·
ויתן	יי׳ אלהי ישראל ·
ותהי	על יפתח רוח ·

ד׳ פסו׳ את ואת את את

וסימניהון

ויקטר את	עלתו דאחר ·
ונטיתי	על ירושלם ·
באשר	ראה יעקב ·
וקחו	את אביכם ·
זה	המקום ·
שישק	מלך מצרים דד״ה ·

ד׳ פסו׳ את ואת ואת ואת

ואת ואת וסימני׳

ותלד	לו את זמרן ·
ויקח	יהושע את כל ·

וילכד	יהודה את עזה בשפטים
ויבאו	הנערים המרגלים ·
וממטה	בנימן דד״ה ·
וממטה	נפתלי דד״ה ׃

סימן של ואת את דסוף

ואלה פקודי נמסר שם ·

סימן פרשת כי תשא

גלהון ואת בב״א דריש פסו׳ את אהל מועד ·

סימן דפסו׳ את מזבח

הנחשת דאלה פקודי אפ״ס נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי ·

סימן של ואת דויקהל

נמסר בסוף ויקהל ·

ז׳ פסו׳ ואת את ואת וסימ׳

נמסר פרשת ויקרא ובינוה ·

ט׳ פסו׳ בואלה שמות את

את ואת וסימניהון

ויקח	עמרם את יוכבד ·
ואני	אקשה את לב פרעה ·
את	קלעי החצר ·
את	המשכן את אהלו ·
את	בגדי השרד ·
ויביאו	את המשכן ·
את	השלחן את כל כליו ·
את	קלעי החצר ·
את	בגדי השרד ·

י״ט פסו׳ בספר מלכים את

את את וסימניהון

וגם	באו עבדי ·
ויקם	שמעי ·
אז	יקהל שלמה ·
על	אשר עזבני ·
ויועץ	המלך ·
וילך	וימצא את ·
את	ההר שמרון ·
את	אדרת אליהו ·
נבשל	את בני ·
ויהי	הוא מספר ·
וילך	משם ·
הוא	הכה ·
ויאמר	למלך אשור ·
ואנשי	בבל עשו ·
הוא	הסיר ·
העל	אדניך ·
ויבא	את כל הכהנים ·
ושבר	את המצבות ·
ויפן	יאשיהו וירא ·

ח׳ פסו׳ ביהושע את את

את וסימניהון

עברו	בקרב המחנה ·
ויהי	בהוציאם את ·
ויקרב	את משפחת ·
באשר	צוה יי׳ את משה ·
כי	מאת יי׳ היתה זאת ·

על	פי יי׳ נתנו לי ג
וגבול	נתן יי׳ בינינו ·
ועתה	יראו את יי׳ ·

ט״ו פסו׳ בספר שמואל את

את את וסימניהון

וישם	את נפשו בכפו
כי קשרתם כלכם ·	
ואבי	ראה גם ראה ·
ויאמר	דוד לאנשיו ·
ויאמר	טוב אני אכרות ·
גם	אתמול גם שלשם ·
בכל	אשר התהלכתי ·
כי	ימלאו ימיך ·
גלית	את אזן עבדך ·
המכבד	דוד את אביך ·
ויקח	חנון את עבדי ·
והנה	קמה כל ·
לבעבור	סבב את ·
וישלח	אבשלום את ·

את ג׳ פתחי׳ בטעם וסימני׳ נמסר בתלים ריש סימ׳ מ״ו ובמשלי סימן ג׳ ·

ואת ז׳ בטעם וסימני׳ נמסר פרש׳ מטות ·

י״ח פסו׳ את ואת ואת ואת

ואת וסימניהון

וישם	את השפחות ·
את	צאנם ואת בקרם ·
והם	יקחו את הזהב ·
הצפור	את הצפור החיה יקח ·
ולקחו	בגד תכלת ·
וישבו	בני יש׳ את נשי מדין ·
הנה	אנחנו באים בארץ ·
בזאת	תדעון כי אל חי
ותפל	אש יי׳ ·
ויצוה	המלך חלקיהו
קדמ׳	דמלכי׳ ·
וחברו	דד״ה ·
ויגל	את יהויכין ·
בעת	ההיא נאם יי׳ צבאות ·
הנני	ממלא את ישבי ·
השכחתם	את רעת ·
את	ירחמאל ·
את	האבדת אבקש ·
וירדף	אביה אחרי ירבעם ·

את ג׳ לזכר וסימני׳ נמסר פרש׳ בהעלתך ויחזקאל סימן כ״ח ·

את ה׳ כתוב את׳ וסימניהון נמס׳ במלכי׳ ב׳ סי׳ ד׳ ׃

אתה כה ר״פ י״א מנהון בתורה ובנבי׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ ריש סימן ה׳ ויחזקאל סימן מג ו״ו בתלים וסימניהון נמסר בתלים סימן קכ״ב ·

אתה עתה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת תלדות ומלכים א׳ סימן כא׳ ·

האתה זה ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת תלדות ושמואל

הוא כאלו חסר מליל יום פלוני מהשבוע וכן בליל סודד עד מואב וכן יי׳ הטוב יכפר בעד והרי הוא כאלו בעד אלה שאכלו הפסח וכן כאמר שאסרו חג כי כל חג הרהונו פתוח והמופרד קמוץ ואף על פי שאסר ברבותיו ידגם בקמץ בהיות מופרד להפריד בינו ובין הדבוק וכן כל שם דבר הקמוץ דוגמת בשר בריק מריק בהדבקם נפתחים כמו בשר המלואים בקר זבח דבר יי׳ מריק פגולים ומלת מסך פתח שער החצר נפתח כי הוא דבוק ולולי דבקותו היה קמוץ ומה שאין המ״ם בסגו״ל כמו בשר בקר דבר הטעם כי

מערכת אות האלף

אין המ״ס בו ממום ועקרו סכך כמו מרך ומכם ומכת קמץ כסהוא מופרד ומכת מסתון פתוח כי הוא רבוק והס״ן אינה במבא כי כל תיבה שהיא מתסקל רבם לא תסתכה
ברבקותה כמו סבארתי בתלות צדיק וערין וחסיד וכפיא וכן כל מלאך מדבר מספר קתנים וכסהן רבוקים פתחין כמו מלאך האלהים פתח ומלאך בה אל תיוב קמץ וכן
כלם ומלת המדבר הייתי ליסל ע״י תמיהת הה״א מרהיט המלה כאלו היא רבוקה ומקדם י״כוננו ידיך אינו רבוק וזה פתרונו המקדם סיכנה המקו׳ יכוננהו על מכונו והכנן

ושמואל ב׳ ס״ ב׳ ומלכים א׳ סימן י״ח׳

ה׳ פסו׳ אית בהון ואתה

אתה וס׳ נמסר פרשת לך לך׳

וגם אתה ג׳ וסימ׳ נמסר פ׳ וירא חברי ה ס׳ ג׳

כי עתה כל׳ אוריתא ואיוב כי עתה בס״ט כי

אתה וסימניהון

תנה את נשי ואת ילדי׳
העדות כי אתה העדות בנו׳
אל יושב ואמרו אל יושב׳
נצב ויאמר בלעם אל מלאך י״ חטאתי׳
בא כי אתה בא אל הארץ
תבוא ויקרא משה ליהושע׳
תביא וצו את יהושע בן נון׳
עבל כי אתה עבל תשכח׳
תכחד המעמך ישלכנה׳
וכל שאר קרי׳ דכו׳ ואתה במ״ב
כי עתה וסימניהון
נסכלת ויאמר שמואל אל שאול׳
קטר ויאמר אליו האיש קטר׳
רכתה אף כי לא אכול אכל העם
הזמיני ויאמ׳ דוד אל אבישי ואל׳
בבואי ויאמר העם לא תצא׳
תצרי כי חרבותיך ושממתיך
אפרים אני ידעתי אפרים׳
אין מלך כי עתה יאמרו אין מלך
חולי וגוחי בת ציון כיולדה׳
וישבו ועמד ורעה בעז י״׳
וחניתי לביתי מצבה דזכריה׳
ויאמר אלי דניאל איש׳
וכל קרי׳ כי אתה ול׳ וכי אתה׳

אתה דבטעם מלעיל סימ׳
כי עפר אתה ואל׳
ראובן בכורי אתה׳
הבי אחי אתה׳
כי ירא אלהים אתה׳
למי אתה ואנה׳
כי עם קשה ערף׳
האפרתי אתה׳
ואם יש בי עון המיתני׳
כי איש חיל אתה׳
אשר החזקתיך מקצות׳
ואי מזה עם אתה׳
אמרים לעץ אבי אתה׳
מחסי אתה ביום רעה דירמיה׳
וזרעתיה לי בארץ׳
בחסדך זכר לי אתה׳
עזרי ומפלטי אתה׳
צדיק אתה ותקם את דברך׳
אתה נורא אתה׳
ויקרא אסא אל י״׳
גם פעמים רבות׳

י״א יחידאין משמ׳ אתה

וסימניהון

אהה תהה על כיתי ועל׳
אתה זה ויאמר אני׳
אתה תדבר את כל אשר׳
אתה דבר ויאמר חושה׳
אתה האיש ויאמר נתן׳
אתה קח ויאמר דוד׳
אתה אמרת ויאמר נתן׳
אתה תשבע השמים מכון דמלכי׳
אתה אל תירא עבדי יעקב׳
אתה בן אדם הגד את׳
אתה מושל בגאות הים׳

ח׳ יחידאין משמ׳ ואתה

וסימניהון

ואתה ואהרן וקהו איש׳
ואתה שמעת עם גדול׳
ואתה עשית ויאמר׳
ואתה עשה ואנכי לא׳
ואתה תעשה עבדי יורידו׳
ואתה אדני המלך עיני׳
ואתה נותן עיני כל׳
ואתה לך לקץ ותנוח׳

ואתה ועתה י״ח בטעם תברין וס׳
נמס׳ בפרשת בהעלתך׳

ואתה ד׳ בטעם וסימ׳ נמס׳ בפרשת תצוה׳

ואתה ה׳ בטעם וסי׳

ואתה תבא אל אבתיך׳
ואתה צודה את נפשי׳
ואתה אדני המלך לא׳
ואתה תבקש לך גדולות׳
ואתה בחלאים תמיד׳

אותה י״ב מל׳ וסימ׳ נמס׳ בפרשה בלק׳

ואותה ה׳ מל׳ וסי׳ נמסר בפרשת שמיני
וביחזקאל סימן כג׳׳

אותו כ״ד מל׳ וסימניהון

ועבדתם אותו׳
ועבדו אותו בתמים ובאמת׳
לעבוד אותו ויאמרו עדים׳
לרשת אותו׳
ויקח אותו שבע מאות איש׳
ויאמר המלך אל חזאל
רד אותו ב׳ בפסו׳
אשר יצקמים על׳
ונחמתי על הטובה׳
ויקצפו השרים תני׳ דפסו׳
ויעלהו אל המרכבה׳
ולא בחיל גדול יעשה׳
גם אותו לאשור יובל׳
וחטאת אותו וכפרתהו׳
ואתם מחללים אותו׳
והפחתם אותו׳
זכרו תורת משה עבדי׳
ביום הציל י״ אותו׳
באחז אותו פלשתים׳
גם אותו הכוהו׳
וירדו אליו׳
מלשני בסתר רעהו׳
יברכנו אלהים׳
וכל יהושע ושפטים דכות׳ מל׳
במ״כ חס׳ וסימניהון
וייראו אותו העם׳
אחיו וכל בית אביהו׳

אותי ב׳ז מלאים וסימניהון

על אשר מעלתם בי׳
כאשר עזבתם אותי׳
האותי לא תיראו׳
שבהך בתוך מרמה׳
השכל וידוע אותי׳
גדפו אותי׳
יען שכחת אותי ב׳ בפסו׳
כמראה נחשת׳
נערי מלך אשור׳
הן גור יגור אפס׳
ואטמנהו בפרת׳
זה גורלך מנת מדיך׳
על אשר עזבו׳
בגבור עריץ׳
ולא תבעיסו אותי׳
כי כלם ידעו אותי׳
כי אויל עמי׳
כי נתתם אותי׳
חברו פליטכם׳
ואת מי דאגת ב׳ בפסו׳
ואותי יום יום ידרושון׳
אך תראי אותי׳
פרית אותי׳
אותי נהג׳
כי כלם מיראים׳
אף לא הביאה׳
וכל יהושע ושפטי׳ דכו׳
מ׳ל בב״ב וסימניהון
בשלוח משה עבד י״ אותי׳
אתם משחים אותי למלך׳

אתך י״ו בתורה וסימ׳ נמסר בפרשת שמיני׳

אותך י״ז מל׳ וסימניהון

וארבה אותך במאד מאד׳
ואחשך גם אנכי אותך׳
ותלה אותך על עץ׳
אחרי הודיע אלהים י״ אותך׳
ואף אותך ואת׳
ככל אשר אני מראה אותך׳
ונועדתי לך שם׳
ועתה הניחה לי׳
והרף מבני ואשמידם׳
כי קנה אקנה׳
שולח אני אותך׳
אשר אני שולח אותך׳
האתה הוא אשר דברתי׳
והוצאתי אותך ואת כל׳
ונטשתיך המדברה׳
ובדברי אותך׳
אותך קויתי כל היום׳

אותך י״ו מ׳ל בלשון נקבה וסימניהון

באשר את אשתו׳
יתן י״ אותך׳
פן נשרוף אותך׳
והני בשפט אותך׳
וי״ צבאות הנוטע אותך׳
וכל באהביך שכחוך׳
ומולדותיך ביום הולדת אותך קדמ׳ דסי׳
והפשיטו אותך׳
ורגמו אותך באבן׳
השאטות אותך׳
ועשיתי אותך כאשר עשית׳
חברתי אני את בריתי אותך׳
העמד לבך אם תחזקנה ידיך׳
והפיצותי אותך׳
ועשו אותך בחמה׳
ועשו אותך בשנאה׳

אותך ד׳ לזכר וסימניהון נמסר בירמיה ריש סימן י״ב׳
וכל יחזקאל דכו׳ אותך במ׳ו
אותך וסימניהון
שולח אני אותך ושלאחריו׳
ובדברי אותך׳
להביא אותך עליהם׳
ונטשתיך המדברה׳
והוצאתי אותך ואת כל׳
וכל לשון נקבה דכו׳

אותי ה׳ מ׳ל בספר ישעיה וסימניהון נמסר שם סי׳ נ״ו׳

אתיו ג׳ וסימ׳

כל חיתו שדי אתיו׳
אם תבעיון בעיו׳
אתיו אקחה יין׳

התיו ג׳ וסי׳ נמסר בדניאל סי׳ ג׳

מאתך ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ב׳

אותם ט״ל מ׳ל בתורה וסימניהון

ואין פותר אותם׳
אשר דבר להם אביהם קדמ׳
וינחם אותם וידבר׳
ויצו אותם
וישיגו אותם חנים׳
והאכל אותם׳
והנושא אותם יכבס׳
על סל אחר תני׳ דפסו׳
את הצפור החיה׳
והביאה אותם אל הכהן׳
כי לי בני ישראל עבדים׳
וזבחו זבחי שלמים׳
והשיאו אותם עון׳
למען ידעו דרתיכם׳
ושכת אותם שתים׳
ובסו אותם במכסה׳
ושמו אותם איש איש׳
מבן שלשים שנה קדמ׳ דנשא׳
על פי י״ פקד אותם׳
וישלח אותם׳
והניף אותם הכהן׳
ויקריבו אותם לפני המשכן׳
קח מאתם

ויקח

מוכיח כי יש זקף גדול המעמיד המלה וכן מוסב מודע מוסר בהפרדס יקמצו ובהדבקם יפתחו׳ ובלל הדסקות להטרן אם תצטרך להרבות מלת סל בפתרונו
כמו כבר המלוחים פתרונו כמר סל מלוחי׳ דבר י״ דבר סל י״ אבל תיבה ססופה ה״א ועי׳ רבקותה תתהפך לת״ו בעלילה מועטת כפתחת כמו תהלת י״
תורת י״ אבל מקצת כלי בית י״ יבאה מן הכלל ונקמצת וי״ג רבוקים ונקמצים על פי המסורת ואלו הן ועמת את התבואה והרכת את מכתותיה הגלת יהודה מנת המלך

מערכת אות האלף

מכב פלמתים מתן אדם ירחיב לו יקר תפארת פתגם המלך כתב הדת כרת היום ואולם הכסא טהר ישראל בס"ט בגפם ואבן עזרא תמה על בעל המסורת מן הארבעה
כי בדינם המה ואלה הם כי בס"ט בגפם אינו דבוק ובית בגפם תוכית ושלשה הראשונים קמוצים כמשפטם ועשת היה ראוי להיות ועשתה ולהקל המלה חסרו הה"א וסמו
קמץ תמורת חסרון הה"א וכן והרבת דינו להיות והרבתה וכן הגלת הגלתה ואותו הקמץ הראוי להיות תחת התי"ו סמו לפניה כאשר עשו במלת ואביטב הסומכית מערכת

ויקח משה אותם מעל כפיהם ·
והוקע אותם ליי׳ ·
צרור את המדינים ·
ונקח את ארצם ·
ונחרם אותם כאשר עשינו ·
והוא ינחיל אותם את הארץ ·
ומשנאתו אותם הוציאם ·
חשק יי׳ בכם ויבחר ·
כי יכרית קדמ׳ דפסו׳ ודסיפרא ·
ובגלל התועבות האלה ·
כי הגוים האלה ·
ושדת אותם תנינ׳ דפסו׳ ·
היום הזה יי׳ ·
ארור אשר לא יקים ·
ויקרא משה ליהושע ·
ויצו משה אותם לאמר ·
וכל יהושע דכו׳ מ׳ל בכ׳ח חס׳
וסימ׳ נמסר שם סימ׳ ה׳ ·

אותם ה׳ מ׳ל בשמ׳ וסימניהון
בכל המעשי׳ אשר עשו ·
ותענינה אותם ותאמרנה ·
השכב אותם ארצה ·
והעביר אותם במלבן ·

אותם ט׳ מ׳ל במלכים וסי׳ נמסר במלכים ב׳ · סימן ג׳ ·

ואותם ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש מצורע ויחזקאל סוף סימן ו׳ ·

אתה ובניך אתך ג׳ דסמי׳ וסימ׳ נמסר פרשת קרח ·

אותם י״ז חס׳ בירמיה וסימ׳ נמסר בירמיה ריש סימן כ״ג ·

אותם כ״ח חסרים ביחזק׳ וסימניהון
ושרפתם אתם באש ·
ממנו תצא אש ·
בהפיצי אתם בגוים ב׳ בפסוק ·
וקרעתי אתם מעל ·
אשר יעשה אותם האדם תנינ׳ ·
בכל השאטים אתם ·
והשיבותי אתם אל ארץ ·
והזהרת אתם ממני ·
ובחזקה רדיתם אתם ·
ולא ירעו עוד הרועים ·
ואפיץ אתם בגוים ·
ארבה אתם בצאן ·
ונתתי אתם עליו ·
וקבצתי אתם מסביב ·
וקבצתי אתם מארצות ·
יאכל אתם באש ·
בהעביר אתם להם ·
ויעשה אתם חיה יחיה ·
התשפוט אתם התשפט ·
לבלתי הביא אתם ·
את משפטי שמרו ·
והשיבתי את ידי ואעש ·
גם אני נשאתי את ידי להם קדמ׳ דפסו׳ ·
עשיתי אתם ואסתיר פני ·

הנא ירעה אתם ·
והוא יהיה להם ·
וקרב אתם אחד אל ·

אותם ב׳ מ׳ל בתריסר וסימניהון
יזעקו אל יי׳ ולא יענה ·
ושם אותם בסים הודו ·

אותם ד׳ מ׳ל בכתובי׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ ט׳ ·

אתם ד׳ ר״פ וסימניהון נמס׳ בפרשת שמות ·

ואתם ד׳ בטעם גרשיים וסימניהון
בלשון ארמי׳ קמון ישראל בטוריא וכתבן בשבתא וביאורם נמסר ביהושע סימן י״ח ·

אתהם ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא וביחזקאל סימן ל״ד וד״ה א׳ סימ׳ ז׳ ·

אתם ל״ז וסימניהון
בעצם היום הזה בא נח ·
ויצאו אתם מאור כשדים ·
ויערכו אתם מלחמה ·
וידבר אתם לאמר אם ·
ויפקד שר הטבחים קדמ׳ דפסו׳ ·
וידבר חמור אתם לאמר ·
ויתנכר אליהם
וירא יוסף אתם את ·
וגם הקמתי את בריתי ·
וגם ערב רב עלה אתם ·
השוכן אתם בתוך ·
לא מאסתים ולא געלתים ·
אם לקרא לך באו ·
כי לא ננחל אתם ·
אלה דברי הברית ·
ויערכו אתם איש ישראל ·
ויבאו אל בני ראובן דיהושע ·
ולא הכלמנו ולא פקדנו ·
ויכל משה מדבר אתם ·
ולא אבה ולא כרא אתם דשמו׳
על כן חזקו ממנו ואולם ·
וילך אתם ויבא הירדנה ·
ויכרת יי׳ אתם ברית ·
אך לא יחשב אתם דיאשיהו דמלכים ·
לא תחד אתם בקבורה ·
בא כתבה על לוח ·
וצאצאיהם לא יגעו לריק ·
כספם וזהבם אתם ·
אתם יפגעו נא ביי׳ צבאו׳ ·
כוש ופוט ולוד וכל ·
פרס כוש ופוט אתם ·
וידעו כי אני יי׳ אלהיהם ·
אל תקנא באנשי רעה ·
בני אל תלך בדרך אתם ·
וידבר אתם המלך דדניאל ·
ויוד אתם בבית האלהי׳ דד״ה ·

ואתכם ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ במדבר

מאתכם ג׳ וסימ׳
החלצו מאתכם ·
מדוע באתם אלי ·
קחו מאתכם תרומה ·

ואתנה ג׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ ויצא ויחזקאל סימן י״ג ·

אותנו ג׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר פרש׳ ואתחנן ·

כל דסמי׳ לדבור אתו אתך

אתם דגש בס״ט אותו אותך אותם וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא וד״ה ב׳ סימן י״ח ·

אתנן ד׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ תצא וביחזקאל סימן י״ו ובמיכה סימן א׳ ·

נשלם מערכת

אות האלף בס״ד

מערכת אות

הבית

ל״ט יחידאין נסבין ב׳ בריש תיבותא ולית להון זוגא וסימניהון

במנחה ואברהם גם ·
בחול ויפן כה וכה ·
בשמע ויאמר משה כתת ·
בשמעם שבעת ימים ·
בארבה נטה ידך ·
בעבור והיה בעבור כבודי ·
במסלה ויישרנה הפרות ·
בשלש ועתה דבר יי׳ ·
בקרא ויגד להם מיכיהו ·
בענקים ושם חברון לפנים ·
בראשנים ויתנם ביד הגבעונים ·
בטיט והיו כגבורים בושים ·
ובדבריך ויהי בעלות המנחה ויגש ·
ברצונו כי רגע באפו חיים ·
ברביבים תלמיה רוה נחת ·
בעגלי גער חית ·
בבחלקתיהם ואת התיחשם ·
במחלקות ועל ידו ·
בבחלקותם ויעמד במשפט דוד ·
ובהוציאם את הכסף ·
כפעלם הזרפאים כמדבר ·
בשבהו נודע בשערים ·
בתם קציר ·
ובמנחת הערב קמתי ·
ובמשפטיך ותעד בהם ·
בכלהך מחטא ·
בברכת ישרים תרום ·
בלה בשרי ועורי ·
בחלילים ויעלו כל העם ·

י״א זוגין חד מלרע וחד

מל״ע׳ נסבין ב׳ בריש תיבותא וסימני׳

בדמעות האכלתם לחם ·
בדמעות כלו בדמעות עיני ·
בחיין ושאר חיותא העדיו ·
בחיין ומשך אבירים בכוחו ·
בחרט ויאמר יי׳ אלי קח ·
בחרט ויקח מידם ויצר ·
במדינות ושאר היהודים ·
במדינות איכה ישבה בדד ·
במצולה המה ראו מעשה יי׳ ·
במצולה ראיתי הלילה והנה ·
בממלכה וסכסכתי מצרים ·
בממלכה הנה עיני יי׳ אלהים ·
בסבך יודע כמביא למעלה ·
בסבך וישא אברהם את ·
בסירות נשבע אדני יי׳ בקדשו ·
בסירות ויבשלו את הפסח ·
בנגע השער בנגע הצרעת ·
בנגע וראה הכהן את הנגע ·
בשאת והובא את בדיו ·
בשאת וראה הכהן והנה ·
בתנור בשברי לכם מטה ·
בתנור כל המנחה אשר ·

ד׳ כתיבין ב׳ בריש תיבות׳ ולא קריין וסימניהון נמסר במשלי סימן כ״ח ·

ב״ט מלין נסבין ב׳ בריש תיבו׳ ופזרין וסימניהון

בבקר וישכם אברהם בבקר ויקח לחם ·
במקום אשר תמחטהו לה ·
במחנה וישארו שני אנשי׳ במחנה
באכה ומדותם מחוץ לעיר ·
במדבר בערבה ·
בשר כי מי כל בשר ·
בשנה שלש פעמי׳ בשנה יראה ·
בשלל וארא בשלל אדרת ·
בראשון בארבעה עשר יום לחדש
בראשון ויעשו את הפסח ·
בנין ואת בניו ואת בנתיו דעכן ב׳ בו ·
בעם פרצו בעם ·
בארצך שלש שנים רעב בארצך
בימיו עלה פרעה ·
בשמעך ותכנע מפני יי׳ דמלכים ·
בשלחו את חצי הרעב ·
בן ועמדם ·
בו וישלח יי׳ בו את גדודי ·
בטחת הנה בטחת לך ·
בבל הראני יי׳ והנה שני דודאי
באה אל שמועה כי באה ·
בה אשר יש בה דרבה ·
בני ואתה שלמה בני דע ·
בהורת ואת בניהם לא המית ·
בלשכת ויקרא ברוך בספר ·
בקיהו להימן בני הימן בקיהו ·
ברם איתי אלהא ·
בשבת דרכים גתות ·
בסוסים וברכב בצבים ·

בשביעי

למלך ודינו מסרתית למלך או מטרתה וכאשר חסרו הה״א סמו הקמץ הראוי להיות תחת התי״ו לפניו אך אומר אבן עזרא כי היה לו לבעל המסורת לחשב ארבע מלות אחרו
תחתיהן ואלו הן עזי וזמרת יה אף נחלת שפרה עלי אם אתן שנת לעיני והרביעי ומכת חלקיו וכוסי כי כלם קמוצי׳ רק מנתחלקים יש פותחי׳ גם בהם כתן אבן עזרא טעם
ואמר כי בכלם יו״ד חסרה ויהיה וזמרת יה ולא כפי׳ רש״י ז״ל אשר חלק בין עזי לעזי ואו׳ כי יו״ד יתירה כי אם היה עז שלי היה לו לומר עזי בשורק כי מכינו שורק וחטף קמץ

מערכת אות הבית

מתחלפין כא״ס מביכו את כבודו ואת גדלו הללוהו כרב גדלו וכן חקך ותק בכיך והכלו את חקם וכן אף כחלת אף כחלתי וכן אם אתן את שנתי וכן יי׳ מכתי והב׳ אינם דבוקים׃

כתוב במסורת כל כרויי דיוסף פרויי דבלק קרויי דבלעם בזויי דמסלי כברויי דקהלת קלויי דדניאל קמצין וס״רא פתחין וחד כתרגם בר כחול היס דיוסף וכל פר ואיל דבלק ויקר דבלעם בז לרעהו דמסלי כבר היה דקהלת קל קרנא דדניאל קמצין ודבר זה פלא מה מטעימן בעל המסורת כי כלם

בשביעי בחמשה עשר יום לחדש דיחזקאל׃

א״ב מן חד והד חד הסר ב׳ וחד נסיב ב׳ בריש תיבותא וסימניהון

אמת שכנתי על מים רבים׃
באמת כי רק עוג מלך הבשן׃
אסמיך וימלאו אסמיך שבע׃
באסמיך יצו יי׳ אתך את הברכה׃
אברתו כנשר יעיר קנו׃
באברתו יסך לך ותחת׃
בלע אדני פלג לשונם׃
גבלע טהור עינים מראות׃
גרזן כי תצור אל עיר ימים׃
בגרזן ואשר יבא את רעהו׃
גרון ויאמר יי׳ יען כי גבהו׃
בגרון קרא בגרון אל תחשך׃
גורלי יי׳ מנת חלקי וכוסי׃
בגורלי ויאמ׳ יהודה לשמעון אחיו
גשמהון ענה נבוכד נצר׃
בגשמהון ומתכנשין אחשדרפניא׃
הבראם זכר ונקבה בראם׃
בהבראם אלה תולדות השמים׃
הדרי נשי עמי תגרשון׃
בהדרי ויצא לך שם בגוים׃
הגיגי אמרי האזינה יי׳׃
בהגיגי חם לבי בקרבי׃
הוללים לא יתיצבו הוללים׃
בהוללים כי קנאתי בהוללים׃
הניח והיה ביום הניח יי׳ לך׃
בהניח והיה בהניח יי׳ אלהיך׃
הכינו מגן גבורהו מאדם׃
בהכינו שמים שם אני׃
וראהו ואם פשה תפשה׃
בהראתו ומי מכלכל את יום באו׃
ועצם ואמרת בלבבך כחי׃
בעצם תהפך לאכזר לי׃
והורתיו בעבור ישמרו חקיו׃
בתורתיו ולא שמעו בקול יי׳׃
וגוה להסיר אדם מעשה׃
בגוה בען אנא נבוכד נאצר משבח
זנבו יחפץ זנבו כמו ארז׃
בזנבו ויאמר יי׳ אל משה׃
חסר נבהל להון איש רע׃
בחסר ובכפן גלמוד׃
חלמיש ההפכי הצור אגם׃
בחלמיש שלח ידו׃
חבריך ותבאנה לך שתי אלה׃
בחבריך עמדי נא בחבריך׃
חייה גמלתהו טוב ולא רע׃
בחייה ואשה אל אחותה׃
חרשה והשבתי כל משושה׃
בחדשה פרא למוד מדבר׃
טלאים כרועה עדרו ירעה׃
בטלאים וישמע שאול את׃
ירקרק והנגע׃
בירקרק אם תשכבון בין שפתים
יין אשר חלב זבחימו׃
ביין דמשק סחרתיך׃
מועדיה גם חסידה בשמים׃
במועדיה בצאן קדשים׃
נס נא את עבדיך׃

בנס כל קבל דנא׃
שום ועתה שובו נא לבבכם׃
בשום התדע בשום אלוה׃
שך לכן הנני שך את׃
בשך אלה אזכרה ואשפכה׃
סמבי כה אמר יי׳ ונפלו׃
בסמבי הנה אלהים יי׳ עוזר לי׃
שמחות תודיעני ארח חיים׃
בשמחות תובלנה בשמחות וגיל׃
שמחתכם וביום שמחתכם׃
בשמחתכם שמעו דבר יי׳ החרדים׃
פס בה שעהא נפקו
בפס הוא היה עם דוד בפס׃
פתחי אני ישנה ולבי ער׃
בפתחי וידעתם כי אני יי׳ בפתחי
פתחיה ואנו ואבלו פתחיה׃
בפתחיה ורעו את ארץ אשור׃
צדיה ואם בשנאה יהדפנו׃
בצדיה ואם בפתע בלא איבה׃
צותו אשר צוה יי׳ את משה׃
בצותו ויהי בצותו את האיש׃
קשתי את קשתי נתתי׃
בקשתי כי לא בקשתי אבטח׃
קברי אשר לא כתתני ברחם׃
בקברי אבי השביעני לאמר׃
רדתו כה אמר יי׳ ביום רדתו׃
ברדתו ויהי ברדת משה מהר׃
שלכת לשפים ולחסה למערב׃
בשלכת ועוד בה עשיריה׃
שליש האכלתם לחם דמעה׃
בשליש מי מדד בשעלו מים׃
תתם ולא שמע אמציהו כי׃
בתתם ספם את ספי ומזוזתם׃

א״ב מן חד חד בא׳ וסימני׳

באשרי ותאמר לאה באשרי׃
בבבת כי כה אמר יי׳ צבאות אחר כבוד׃
בגירות וילכו וישבו בגירות כמהן
בדמותו ויחי אדם שלשי׳ ומאת׃
בהשמים יי׳ בהשמים הסדך׃
בוערה כולם מנאפים כמו תנור
בזונו וכל הבהמה ושלל׃
בחלמיש שלח ידו הפך׃
בטובה ווה ימות בנפש׃
ביריעות וסרח העדף׃
בגלות ונהמת באחריתך׃
בלהטיהם ויקרא גם פרעה׃
במוהר ויאמר שמואל כה תאמרו
בנגע השמר בנגע הצרעת׃
בסירות נשבע יי׳ אלהים בקדשו׃
בעדר וישבו בה יהודה וכל׃
בפס הוא היה עם דוד בפס׃
בצרתה שיר המעלות אל יי׳׃
בקרב כי יעצתי האסף יאסף׃
ברע אל תאמינו ברע׃
ברבבים תלמיה רוה נחת׃
בשמור ויהי בשמור יואב׃
בתיה ואשתו היהודיה׃

י״ז זוגין חד ב׳ וחד וב׳ וסימ׳

בברזל ברזל בברזל יחד׃
ובברזל ויאמר אליהם לאמר בנכסים רבים׃
ברשעת לא בצדקתך ובישר׃
וברשעת אל תאמר בלבבך׃
ברחמיך ואתה ברחמיך רבים לא עזבתם במדבר׃
וברחמיך ורבים לא עשיתם כלה׃
ביין דמשק סחרתך׃
וביין וישם דניאל על לבו׃
בהעלות ויהי בהעלות חיל׃
ובהעלות הענן מעל המשכן׃
בדברי ויאמר יי׳ אל משה הנה׃
ובדברי אתך אפתח את פיך׃
ברכו וביום הרביעי נקהלו׃
וברכו ויהי כי הקיפו ימי׃
ברך כי הלל רשע על׃
וברך והנה ברך לקחתי׃
ברוכה ויאמר ברוכה את ליי׳׃
וברוכה וברוך טעמך וברוכה׃
בצרה יקראני ואענהו׃
ובצרה ותבואתה מרבה׃
במזרה ואזרם במזרה בשערי הארץ׃
ובמזרה והאלפים והעירים עבדי האדמה׃
בעבדותינו ועתה כמעט רגע היתה
ובעבדותינו כי עבדים אנחנו׃
במשפטיהם ובאו עליך הצן רכב׃
ובמשפטיהם המלך יהאכל׃
בגזל נפש כי תחטא ומעלה׃
ובגזל אל תבטחו בעשק׃
בחנוני אשר נסוני אבתיכם׃
ובחנוני הביאו את כל המעשר׃
בתוכחות ועשיתי בם נקמות׃
ובתוכחות והיתה חרפה וגדופה׃
בקרבתם אחרי מות שני בני׃
ובקרבתם בבאם אל אהל מועד׃
בקשתי כי לא בקשתי אבטח׃
ובקשתי ואני נתתי לך שכם׃
בשפטים ולא ישבע אליכם פרעה
ובשפטים לכן אמר לבני ישראל׃

והו׳ מן ב׳ חד א׳ וחד וא׳ ואנו חלקנו כל הב׳ אמה ג׳ אחותה וכל דרשה בחדשה ימבאכה עכ״ל המעתיק׃

א״ב מן ב״ב וב׳ ברישיהון

ובאף ונלחמתי אני אתכם ביד
ובאף מקול אויב מפני עקת׃
ובאפס ברב עם הדרת מלך׃
ובאפס ועל שכלו הצליח׃
ובי׳ ואף אם טמאה ארץ׃
ובי׳ לדוד שפטני יי׳׃
ובאהל ויבא לבן באהל יעקב
ובאהל ב׳ בפסו׳׃
ובארבע עשרה שנה בא נבדרלעמר
ובארבע עשרה שנה למלך חזקיהו
ובאדום ושאול לכד את המלוכה
ובאדום וגם כל היהודים אשר׃
ובאר כי הקיפה הזעקה׃
ובאר כי שוחה עמוקה זונה׃

ובא ואם לא תשמעו אלי׃
ובא ותאמר לו זרש אשתו׃
ובבאה והנה באה וידעו כי׃
ובבאה לפני המלך אמ׳ עם הספר
ובגדל וידעו העם כלו אפרים׃
ובגדל אל מי דמית בגדה׃
ובדבר וזה אינכם מאמינים׃
ובדבר כי לא דבר ריק הוא׃
ובהגיע תר נערה ונערה׃
ובהגיע תר אסתר בת אביחיל׃
ובהר שמיר ויתיר ושוכה׃
ובהר כי יי׳ אלהיך מביאך׃
ובהקבץ בתולת שנית׃
ובהקבץ ויהי בהשבע דבר המלך׃
ובוכה ודוד עולה במעלה׃
ובוכה ויצא ישמעאל בן נתניה׃
ובזרועך ועם עמך ונחלתך׃
ובזרועך אהה אדני יי׳ הנה אתה׃
ובחיקו ולרש אין כל כי אם׃
ובחיקו כרעה עדרו ירעה׃
ובחנתים לכן כה אמר אדני יי׳ הנני צרפם׃
ובחנתים והבאתי את השלישית׃
ובחורים ויעפו נערים ויגעו׃
ובחורים אז תשמח בתולה׃
ובחשך כי בהבל בא ובחשך
ובחשך ב׳ בפסו׳׃
ובטל ברם עקר שרשוהי׃
ובטל ודי חזה מלכא עיר וקדיש
ובישר לא בצדקתך ובישר׃
ובישר ואתה אם תלך לפני דמל
ובכן ראיתי רשעים׃
ובכן לך כנוס את כל׃
ובליעל ויען כל איש רע׃
ובליעל בקוץ מונד כלהם׃
ובלנתך ושננתם לבניך׃
ובלכתך ולמדתם אתם׃
ובלבנון ואת כל ערי המסכנות׃
ובלבנון ואת בעלת ואת כל ערי
ובבקים ולפי העלות הענן׃
ובבקום אל תתהדר לפני מלך׃
ובמשה וירא ישראל את היד׃
ובמטה וידבר העם באלהי׃
ובמשב אשרי האיש אשר׃
ובמשב וירממוהו בקהל עם׃
ובמלכות ודניאל דנה הצלח׃
ובמלכות אחשורש בהחלת׃
ובמלאת ימי טהרה לבן׃
ובמלאת הימים האלה׃
ובמקנה ויביאו את מקניהם׳
ובמקנה ב׳ בפסו׳׃
ובמנרה ארבעה גביעים וחכרו
ובמנרה ארבעה גביעים׃
ובמחלת ותקח מרים הנביאה׃
ובמחלת ויבא יפתח המצפה׃
ובמורא ויוציאנו יי׳ ממצרים׃
ובמורא ותוצא את עמך׃
ובמוראים או הנסה אלהים׃
ובמוראים׳
ובמה יודע איפא׃
ובמה ויקצפו עליו שרי פלשתים
ובנביא העלה יי׳ את ישראל׃

משפטם בקמץ לבד קלויי דדניאל שהוא דבוק כי אין מהם דבוק אם לא להטעימו וס״רא פתחין כמו כר לבב פר בן בקר ובז שהוא לסוף בזה שהוא מן הכפולים ודינו להפתח כמו תם רך כאשר בארתי למעלה כבר דקהלת לא ידענא למעוטי ממי אם לא למעט מילות דוגמתו כמו לסר לבד פרת קנז שנפתחים כאשר כתבתי למעלה׃

כל ארבע לעולם פתח בין סמוך בין מופלג לבד מאתנח וסוף וכן זתר וכרכם פלדם שתר דרדע וכיוצא שמות פתחין בלא טעם מכר ענב פחם ככר חמר

מערכת אות הבית

ים פותחין וים קומצין ומספק נראה לקמוץ מאחר שאין מבטל   כל חמת שהוא בלשון רגז פתח ושהוא לשון עיר קמץ במה והוא ולכו ממס חמת רבה׃

כל כהנת בסוף תיבה המוכלוס הברית מה קמצים כמו בניך ידיך וכן אכלוה סתרוה וכן ותשקין ותהרין וכן סמכת עבית כסית כי כלם כאלו כתובים הא
בסוף המלה ואף לענין חק יהוה כאשר אבאר בעזרת האל רק אותם אשר הברית מה נקראת לפני הה״א וחי״ת ועי״ן פתחין כמו מזבח זורח שומע

וכנביא ב׳ בפסו׳ ·
ובנביאי שמרון ראיתי תפלה ·
ובנביאי ירושלם ראיתי שערוריה
ובנו ומבני פחת מואב ·
ובני ובני ומנשה ·
ובשאת ובלכת הגרכים ילכו ·
ובשאת מתנותיכם בהעביר ·
ובעבור ויאמר משה אל העם ·
ובעבור לכן סעפי ישיבוני ·
ובערבה בהר ובשפלה דיהושע ·
ובערבה ואל המלכי׳ אשר דיהושע
ובעלות בענה בן חושי ·
ובעלות זיף וטלם ובעלות ·
ובעמך ושרץ היאר צפרדעים ·
ובעמך כי בפעם הזאת אני ·
ובפלשתי׳ ושאול לכד את המלוכ׳ ·
ובפלשתי׳ ויצא וילחם תנינ׳ דפסו׳ ·
ובצלתו והוה על אהרן לשרת ·
ובצאתו והקיפו הלוים את המלך ·
ובקולו אחרי יי׳ אלהיכם תלכו ·
ובקולו ויאמר העם אל יהוש׳ ·
ובקומה ותשקן את אביהן ·
ובקומה ותשקן גם בלילה ·
ובקומך ושננתם לבניך ·
ובקומך ולמדתם אתם ·
וברכה הראש אחיעזר ויואש ·
וברכה מונע בר יקבוהו לאם ·
וברכו ויאמר דוד אל הגבעוני׳ ·
וברכו שאו ידיכם קדש ·
ובראש ושכו דמיהם בראש ·
ובראש המכתה חצי האמה ·
ובראשי וביום שמחתכם ·
ובראשי חדשיכם תקריבו ·
ובר נקי כפים ובר לבב ·
ובר ותאמר זך לקחי ·
וברכים חזקו ידים רפות ·
וברכים כושל יקימון מליך ·
וברחוב ויצאו העם ויביאו ויעשו
וברחוב ב׳ בפסו׳ ·
וברחובותיה על כל גגות מואב ·
וברחובותיה בחוצותיו חגרו ·
וברקים ויהי ביום השלישי ·
וברקים וישלח חצים ויפיצם ·
ובריתי לכן כה אמ׳ יי׳ אלהי׳ חי אני
ובריתי לעולם אשמור לו חסדי ·
וברחמים ברגע קטן עזבתיך ·
וברחמים וארשתיך לי לעולם ·
ובשבתך ושננתם לבניך ·
ובשבתך ולמדתם אתם את ·
ובשמך ויקרא אסא אל יי׳ ·
ובשמך ולא נסוג ממך תחיינו ·
ובשעריך וכתבתם על מזוזו׳ וחברו
ובשעריך וכתבתם על מזוזו׳ ·
ובשירים למה נחבאת לברח ·
ובשירים ודוד וכל ישר׳ דד״ה ·
ובשעלבי ויואל האמרי לשבת ·
ובשעלבי׳ בן דקר במקץ ·
ובתפים ודוד וכל ישר׳ דשמואל׃
ובתפים ודוד וכל ישר׳ דד״ה ·

ג׳ זוגין יהידאין חד ב׳ וחד ל׳ וסימניהון

בעליהן כי יצא דבר המלכה ·
לבעליהן ונשמע פתגם המלך ·
בניהן כי נאפו ודם בידהן ·
לבניהן ויען לבן ויאמר ·
בקעם כה אמר יי׳ על דהרות הבשן ·
לבקעם אחרי הדברים והאמת ·

י״א דכתי׳ ב׳ וקרי׳ כ׳ וסימני׳

בשמעכם והיה במשך בקרן היובל ·
בעלות ויהי כעלות הכהני׳ נשאי ·
בעלות ולא אבו האנשים לשמע
בחם ויאמר למלאכים הבאים
בשמעו ותצלח רוח אלהים על
בשמעך ויהי בשמעך את קול דשמואל ·
ויבו ויבאו אל מחנה ישראל ·
יבלו בטוב ימיהם קדם ·
באמרם ויהי באמרם אליו יום ויום
חבוד ומבני בגוי עותי וזבוד ·
זבי אחריו החזיק זבי עתלי ·
וחילופי׳ ג׳ כתי׳ כ׳ וקרי׳ ב׳ וסי׳ ·
במלבן ואת העם אשר בה הוציא
ויבן את מזבח יי׳ ·
יבין העז איש רשע בפניו ·

ו׳ דכתי׳ ב׳ וקרי׳ מ׳ וסימני׳

באדם ויעמדו המים הירדים ·
בעבר ואם רע בעיניכם לעבד ·
במלך ויאסרהו פרעה נכה דסוף מלכים ·
בימין ויקח יהוידע הכהן ארון ·
אבנה הלא טוב אבנה ופרפר ·
וישב דאיים את פניו לאיים
וחור חלוף מ׳ כתי׳ וקרי׳ ב׳
מעבר ולחצי שבט המנשה נתן משה בבשן ·

שטה חדא דמשמשת בה

בסוף תיבותא וסימניהון

ורבכה ל׳ יפל מצדך אלף ·
עזבה ל׳ ואת תזנותיה ·
בעקבה ל׳ ויהוא עשה ·
קרבה ל׳ לא שמעה בקול ·
ומריבה כסה ומריבה על ·
להעציבה עשינו להבונים ·
דאבה ל׳ בצוארו ילין עז ·
למעצבה הן בלכם קדחי אש ·
עקבה ל׳ בידם דהריסר ·
ורחבה ל׳ ונסבה למעלה ·
הקבה ויבא אחר איש ·
מצבה ל׳ וחניתי לביתי ·
שובבה ל׳ מדוע שובבה העיר ·
קרבה ל׳ אל נפשי גאלה ·
חובה ל׳ אשר משמאל לדמשק ·
בעזבה ל׳ וקראו להם עם ·
מארבה ל׳ בבוץ יסוער מגרן ·
נקרבה ל׳ החרישו אלי איים ·

א״ב מן ב״ב ותרויהון בחד

שגבה ל׳ אשר שגבה ממני ·
פסו׳ וסימניהון
ארום הרפו ודעו כי אנכי
ארחות בימי שמגר בן ענת בימי
אגרטלי ואלה מספרם אגרטלי ·
אדו ואצואה אתם על אדו ·
איבכה פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה ·
בארות ועמק השדים בארות בארות חמר ·
בפקוד כי תשא את ראש בני יש׳
בבגד והבגד כי יהיה בו נגע
בצלצלי הללוהו בצלצלי שמע ·
ברא ואתה בן אדם שים דברא בראש דרך ·
בליל משא מואב כי ·
בהבנותו והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה ·
בכספיא ואצואה אתם על אדו ·
גלי קחי ריחים וטחני קמח ·
גזז ועיפה פילגש כלב ·
גנבת ותלד לו אחות תחפנחס את גנבת ·
גלילים ושתי דלתות עצי ·
דודיך מה יפו דודיך אחתי כלה
האדום הלעיטני נא מן האדם האדם הזה ·
הערכך וחשב לו הכהן את מכסת
הגדגדה משם נסעו הגדגדה ומן הגדגדה יטבתה ·
הדגלת ערי הנגב סגרו ואין פותח
הלהן תשברנה עד אשר יגדלו ·
העיט צבוע נחלתי לי ·
ההררי שמא ההררי אחיאם ·
הודינו לך אלהים הודינו ·
ובאהל ויצא לבן באהל יעקב ·
ובמקנה ויביאו את מקניהם אל ·
וגבר והיה כאשר ירים משה ידו ·
והפשתה והשערה נכתה כי השערה
והגישו אדניו אל האלהים ·
והאבה והאכה בזה כעדף בארץ
ולבה ויאמר לה אלקנה אישה
והראש אחר יפנה דרך ·
ולשלום ויבא אוריהו אליו ·
ומוקני כה אמר יי׳ הלוך וקנית לך בקבוק ·
ולמד ויפנו אליו עורף ולא פני׳
וילמדו ביהודה וילמדו בעם ·
ובעדו ויצאו יושבי ערי ישר׳ ·
והורות ויען יחזקיהו ויאמר ·
ובאחות הלוים ומאחזת ·
ובנביא העלה יי׳ את ישראל ממצרים ·
וללא ומם רבים לישראל ·
ותודות ויען יחזקיהו ויאמר ·
ויחזק מלך הנגב וכן שריו ·
ולאלוה מעוזים על כנו יכבד ·
ושבר רב מחולל כל ·
ומקרה כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ·
וכחשך כי בהבל בא ובחשך ילך
וברחוב ויצאו העם ויביאו דעזרא

ומביאים בימי ההם ראיתי ביהודה ·
ושמתן אהלה הגדולה ·
ויטמנו ובאו המצורעים האלה בקצה המחנה׃
ואצבעות ותהי עוד מלחמה בגת ·
והפוצינה מבלי רעה והיינה ·
וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים ·
זמרו למלכנו זמרו ·
זוחת ובני שימון אמנון ·
חיי ואעבור עליך ואראך מתבוססת ·
חרבו ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון ·
חנוני חנני אתם רעי ·
טמא שפתים ואמר אוי לי כי נדמיתי
יושת אם כפר יושת עליו ונתן
יגח או בן יגח או בת יגח ·
ידודון מלאכי צבאות ידודון
יללתה כי הקיפה הזעקה.
ירד אז ירד שריד לאדירים ·
ירשה והיה אדום ירשה והיה ·
יתארהו חרש עצים נטה קו ·
יזה כל אשר יגע בבשרה יקדש
יצמיתם וישב עליהם את אונם ·
כויה תחת כויה פצע תחת פצע
כסאות כי שמה ישבו כסאות
כעון ונשא עונם כעון הדרש
כעיני כעיני עבדים אל יד אדוניהם
כפורי נפורי זהב שלושים כפורי כסף ·
לעזרת אורו מרוז אמר מלאך יי׳
לבש לבש יי׳ עוז התאזר אף תכון תבל בל ·
לישע יצאת לישע עמך לישע את משיחך ·
למרבר למערב ארבעה למסילה
לאיתאיל דברי אגור בן יקה נאם ·
למלכים אל למלכים למואל ·
לפרחות הנני אל כסתותיכנה ·
להשבע והיה אם למוד ילמדו ·
לבבתיני אחתי כלה ·
יספה לגוי יי׳ ספת ·
בני סורו מני דרך הטו ·
ממתים ידך יי׳ ממתים מחלד חלקם
מדוד מה דודך מדוד היפה בנשי׳
בטיבי שלשה המה מטיבי לכת ·
נחמו נחמו עמי ·
נעול גן נעול אחתי כלה ·
סורה ותצא יעל לקראת סיסרא
ערו זכור יי׳ לבני אדום ·
פרת בן פרת יוסף בן ·
ציצית דבר אל בני ישר׳ ואמרת׃
צבעים הלא ימצאו יחלקו שלל ·
קרבנה ותבאנה אל קרבנה ולא
קצנו צדו צעדינו מלכת ברחובותינו ·
רבתי איכה ישבה בדד העיר רבתי עם ·
רזי מכנף הארץ זמירו׳ שמענו
שקמתי חדלו פרזון בישר׳ חדלו
שמרים ליל שמרים הוא ליי׳ להוציאם ·

שארה

אלוה מתיומן יבא כל מבטלי הקמץ אשר אמרנו באתנח ובסוף פסוק תסכח המבטלים וחזר הקמץ לאיתנו לבד היוצאים מן הכלל המכויים במסורת ובסוף הספר אכתבם בעזרת האל׃ סיימנו לבאר משפט הקמץ והפתח גדולים׃ **ממכח** סכתו הסגיח כור ישרא׳ לקרוסו לעזרכי לבאר משפט הקמץ גדול והפתח גדול כן יהיה בעזרי לבאר משפ׳ הקמץ קטן הנקר׳ צרי והפתח קטון הנקרא סגול׃

מערכת אות הבית

יבינו המשכילים כי כל התורה כולה כל הברית אי שלה ראויה להבקד בקמץ קטן לולי מבטליה והם יג ואלה הם: א כל פעל עבר ממסקל דבר כפר ספר
ב דגש אקח אתן יסמרנו ג סבא אסמור חלבו ודוגמתם ד כל הם תם גם סמוך בסוף תיבה כמו ידיהם וסימן התך ה כל איך
איה איכה סמוך בסוף תיבה כמו ידיה וסימן כהן ו כל בבלה המבררת המלה לפני אחהע כמו החכם לעני לעשיר ז מקף כמו דבר כה וכל וכן ואת ואל הדבוקים

שארה וכתו שארה ותכן·
תקוננה קינה היא וקוננוה·
תיכול ואנה שמעת עלך·
תדלחם והאבדתי את כל כהנתה

א״ב תאומים בפסו׳ וסימנ׳

אכול אכול ויאמר אלי בן אדם·
אבן אבן הנני יסר בציון אבן·
ארבעה ארבעה פנים לאחד·
אריאל אריאל קרית חנה דוד·
אחיך אחיך בן אדם אחיך·
אמה אמה ואלה מדות המזבח·
אני אני ויהי אחרי כל רעתך·
אבשלום אבשלו׳ והמלך לאט את·
אשיב אשיב אמר יי׳ מבשן·
אלי אלי למה עזבתני·
אל אל יסגירני אל אל עויל
אני אני דברתי אף קראתיו·
אבדתי אבדתי לך כנוס את כל·
כדרך כדרך אעברה נא בארצך·
בארת בארת חמר מינסו·
ברזל ברזל הירוע ברזל ברזל·
בכנור בכנור זמרו ליי׳ בכנור·
בערב בערב ונרותיה לבער ד״ה
גבהה גבהה אל תרבו תדברו·
גדל גדל ויהי נשר גדול גדל·
גבים גבים עשה הנחל הזה גבים
דרך דרך וכפתחי הלשכות·
הו הו בכל רחובות מספד·
האדם האדם הלעיטני נא·
הקרב הקרב כל הקרב הקרב אל·
הנער הנער הנביא·
הרועים הרועים לכן כה אמר יי׳ על הרועים·
התשפט התשפט בן אדם התשפט אל עיר·
הלוט הלוט ובלע בהר הזה פני·
התעוררי התעוררי קומי שבי ירושלם
הידד הידד ונאספה שמחה וגיל
הנני הנני נדרשתי ללא שאלו
הב הב בחלקי נחל חלקך·
המונים המונים בעמק החרוץ דיואל
הוי הוי ונסו מארץ צפון·
הב הב לעלוקה שתי בנות·
ודרך דרך והיה שם מסלול ודרך
ועשאל ועשאל ויהיו שם שלשה·
ועיר ועיר והימים האלה·
זמרו זמרו זמרו לאלהים זמרו·
חמרים חמרים ויצברו אתם·
חמשת חמשת ולקחת חמשת·
חלילה חלילה ויען יואב·
חמשים חמשים איש במערה·
חלמתי חלמתי שמעתי את אשר אמרו הנביאים·
חי חי הוא יודך כמוני·
חן חן מי אתה הר הגדול·
חנוני חנוני אתם רעי·
חכמת חכמת לך ולצת לבדך·
יעקב יעקב ויאמר הנני·
יה יה אמרתי לא אראה יה
יבשו יבשו כל קודקד לא יבשו·
יצמיתם יצמיתם משב עליה את אונם

ידרך ידרך אל ידרך הדרך·
ידודון ידודון מלאכי צבאות·
להם להם ויהי לו שלשים בנים
לנתחיה לנתחיה אוי עיר הדמי׳ סיר·
למעני למעני אעשה כי איך יחל·
לחרב לחרב ואמרת להם
לרעב לרעב ב׳ בפסו׳·
לבש לבש יי׳ מלך גאות·
לאיתיאל לאיתיאל דברי אגור·
לזהב לזהב ולכסף לכסף דד״ה·
משה משה וירא יי׳ כי סר לראות
בטה מטה וקח מאתם·
מעלה מעלה הגר אשר בקרבך·
מטה מטה ב׳ בפסו׳·
מזבח מזבח ויקרא על המזב׳·
מעי מעי אוחילה קירות·
מוסד מוסד הנני יסד בציון·
מדינה מדינה ויקראו ספרי·
מלכא מלכא ענו ואמרין לנבוכד·
מעל מעל הלא עכן בן·
מנא מנא ודנא כתבא די רשים
נח נח אלה תלדות·
נפלה נפלה בכל וכל פסילי אלהיה·
נחמו נחמו עמי יאמר·
נחלה נחלה ונהן ארצם קדם׳·
סובב סובב הלך הרוח ועל·
עדר עדר ויתן ביד עבדיו·
עשרה עשרה הכף בשקל הקדש·
עיר עיר תהיינה הערי׳ האלה·
עברו עברו בשערים פנו דרך·
עמי עמי וזרעתיה לי בארץ·
עליכם עליכ׳ יוסף יי׳ עליכ׳ דתהלות
על על בל קבל דנא·
ערו ערו ער היסוד בה·
עיני עיני עוללה לנפשי·
עריכות ערימות ובני ישרא׳ ויהודה·
פרץ פרץ אלה תולדת·
פנחס פנחס אלעזר הוליד דד״ה·
צדק צדק תרדף למען·
צא צא וכה אמ׳ שמעי בקללו·
רע רע יאמר הקונה·
ראשי ראשי ויאמר אל אביו·
שנה שנה עשר תעשר את כל
שמואל שמו׳ ויבא יי׳ ויתיצב·
שובו שובו אמר אליהם·
שעלים שעלי׳ אחזו לנו שעלים·
שמעו שמעו ותקרא אשה חכמה·
שם שם לו חק ומשפט·
שם שם אלה תולדת שם·
שם שם אשר נקרא שם שם·
שבת שבת ומן בני הקהתי·
תרח תרח ואלה תולדת תרח·

בא

ויבא נא׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקהל·
ויביאו לו״ וסימניהון

לוט וישלחו האנשים·
ויעברו אנשים מדינים·
הפסים וישלחו את כתנת·

המנחה ויבא יוסף הביתה·
מקניהם ויביאו את מקניהם·
ויתפרקו כל העם את נזמי·
מטוה וכל אשה חכמת לב·
המשכן ויביאו את המשכן·
ויקב בן האשה הישראלית·
קרבנם ויביאו את קרבנם·
השבי ויביאו אל משה·
הזהב ויקח משה ואלעזר·
וימצאו מישבי יבש גלעד·
הנער וישחטו את הפר·
דגון ויקחו פלשתים את·
בגבעה ויבאו אנשי קרית·
ויציגו ויביאו את ארון יי׳·
ויבקעו שלשת הגברים·
איש בשת ויביאו את ראש·
ויבקשו נערה יפה בכל·
חרב ויאמר המלך קחו·
הכהנים ויביאו הכהנים את ארון·
אופירה ויבאו אופירה ויקחו·
וישמחו כל השרים וכל ד״ה·
האהל ויביאו את ארון ד״ה·
ויבקעו השלשה במחנה ד״ה·
הכרנים ויביאו הכהנים ד״ה·
אופירה וישלח חירם ד״ה·
וישבו בני ישראל מאחיה׳·
ויתנהו יי׳ אלהיו ביד מלך·
הקהל ויען יחזקיהו ויאמר·
פרים ויביאו שבעה פרי׳·
וישחטו הפסח בארבעה·
התרומה ויביאו את התרומה·
סכות ויצאו העם ויביאו·
שכל ויביאו לנו כיד · ב׳ מנהון דגש ועיין בסדר אמור ובאיוב סי׳ לג״·

ויבא יא רפין וסי׳ נמסר באיוב סי׳ כ״א·

באה יא מלרע וסימניהון

ארחת וישבו לאכול לחם·
רחל ויאמר להם השלום לו·
נבל ותאמר לנעריה עברו·
לקבץ ואנכי מעשיהם·
קול שמועה הנה באה·
תרשיש ויקם יונה לברוח·
מגדל ואתה מגדל עדר·
תעלה ואם משפחת מצרים·
בחלת תוחלת ממשכה·
המלך וכזה הנערה באה·
ובבקר בערב היא באה·
וכל יחזקאל ומלכי׳ דכו׳ במ״ב וסי׳
יואב והשמועה באה אל·
הצפירה באה הצפירה·

יביא יג ה׳ חסרי׳ וח׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן ע״ח·

תביא יג וסימניהון נמסר בפרשת משפטים וישעיה סימ׳ נ״ח·

הביא ח׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן א׳· וביחזקאל סימן ד׳·

יבא יד סבירין יבאו וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמיני·

ויבא ח׳ קריין לישן חד וחמין לישן סגין בליש׳ וסימניהון נמסר פ׳ שלח לך·

הביא ב׳ לנקבה בליש׳ וסימניהון

המטפחת הבי המטפחת אשר·
הברכה ועתה הברכה הזאת·

ויבאו ז׳ רפין וסימ׳ נמסר ביהושע ריש סימן י״ח ובישעיה סימן י״ג פסו׳ ב׳ ובירמיה סימן ג׳·

ויביאוהו ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סו׳ סי׳ כ״ו·

יביאו ט׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמיני·

והביאו ו׳ וסימניה׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כ״ט·

הביאו ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ·

והביאו ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויקרא·

ובואי ד׳ וסימניהון נמסר ריש מלכים·

ולבוא ד׳ ומל׳ וסימניהון נמסר ריש וילך·

הבאה ג׳ מלרע וסימניהון נמסר ברות סימן ד׳ וכד״ה א׳ ריש סימן כ״ז·

הבאה ג׳ מלעיל וסימניהון נמסר פרש׳ וירא ואיוב סימן ב׳·

מובאים ג׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל׳

ואבואה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויצא·

ובא ג׳ וסימניהון

אהב וכל ישראל ויהוד׳ אהב·
בעשא וילך בעשא מלך ישראל
וחברו ויעל בעשא·

ואבא ה׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר פ׳ חיי שרה·

ונבאה ב׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימ׳ ד׳·

הביאה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תולדות·

הביאה ג׳ וסימ׳ נמסר במגילה ס׳ ה׳ וד״ה ב׳ סימן ט׳·

ויביאה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בראשית ומלכי׳ א׳ ריש סימן ג׳ ודניאל סימן ט׳·

תבא יז חס׳ וסימני׳ נמסר בסדר תזריע ובאיוב סימן א׳ · וכל משלי דכו׳ חס׳ בר״ד מ׳ל וסימ׳ נמסר בתלים בא״ב דבתי אות ת׳ ובמשלי סוף סימן כ״ב·

נבא ונבא ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר פ׳ וישב

יבואו ג׳ מל׳ וסימ׳ בתלים סימן פ״ו·

בבוא ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר פרש׳ מקץ ותלים

ח אף בלא מקף אם היא רחוקה כמו אסר כאסר ודוגמתם ט כל הברית אה והא בסופה ואינו דבוק כמו אעשה מעשה י סם דבר מחטופי למר פעל מהברית אי
אי והטעם לעיל כמו ספי סבי יא דוגמת מלך ארץ המנגבים לעיל יב אי אה והכנוכה לעיל דוגמת סמע ספע פרח מלח יג כנוכה מקדמת כמו ויסב אהל אוכל:
הכה כלליתים בכללם עתה אבארם בפרטם: דבר כפר ורעיו שהם לשון עבר אבל בכל אחר הפעלו עתיד או צווי או הווה או שם הפועל כהפך

מערכת אות הבית

לקמץ קטן כמו מדבר דבר אדבר בדבר לדבר ודבר יכפר ואם אות אמצעית מאותיות אחה"ע כמו כן בברי כמו כאשר מקרשו שחת לו כנער פרעה ושרת את אחיו מאן יבחי
וכאשר סבי אותיות אחרונות סבי למ"רין פעולות יש פותחין ויש קומצין כמו מלל פלל קלל הלל וכן כל הבא באתנחתא וס"פ וגם בסגול אחר הזריקא כמ"א הבא בסגול אחר
הזריקא וכפתח והוא והנה החיה יו' אתי כאשר דברי · **ואדבר על הרגש** כמו אפל אקח ישמרנו בעליו אבל ישמרנו הרפוי בברי ופירושו ישמור אותנו

ותלים סימן נב׳ ·
ואביא ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
פרשת וישמע יתרו׳
ולא תבוא ג׳ וסי׳ נמסר
ביחזקאל
סימן כ״ד ·
ותביאהו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סו׳ סי׳ א׳ ·
בבא ו׳ חס׳ כליש׳ וסימניהון
נמסר פ׳ כי תשא ·
הביאתיו ד׳ בליש׳ וסי׳
נמס׳ פ׳ מקץ ·
ותבאנה ה׳ וסימ׳ נמסר
בפרש׳ שמות ·
ובא י״ז ר״פ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן י״ז
ובישעיה סימן כ״ז ובדניאל סימן י״א ·
הבאתם ג׳ וסימניהון נמסר
פרש׳ חקת ·
והביאותים · ד׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סי׳ כ״ה
הביא ג׳ ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בישעיה סוף
סימן מ״ג ובשיר השירים סי׳ ג׳ ·
יובא ה׳ ומל׳ וסימ׳ נמסר
פרשת צו ומלכים ב׳
ריש סימן י״ב ·
ויבוא ט״ו מל׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳ סימן ד׳
וביחזקאל סימן מ׳ ·
ויבואו ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
במלכים ב׳ סוף
סימן י״א ·
ובבואו ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכים ב׳ סי׳ י״א ·
ויביאהו ז׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
פרשת ויצא ·
בוא י״ד מל׳ וסימ׳ נמסר
בישעיה סימן כ׳
וביחזקאל סימן ל״ג ·
וכל שמואל וכתובי׳ דכו׳ מל׳
במ״ה חס׳ וסימניהון נמסר בתלים
סימן קכ״ז ·
מבוא ו׳ ה׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימני׳
נמסר סו׳ פר׳ חיי שרה ·
בבאכם ג׳ וסימ׳ נמסר
בפרש׳ שלח לך ·

מלין דחסרים י׳ בלישן

ביאה סימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן י״ז׳

יביא ט״ו ה׳ מנהון חס׳ וסימני׳
נמסר בפרש׳ צו ובסו׳
שיר השירים ·
ובאת ז׳ בטעם מלרע וסימ׳
נמסר פרש׳ נח ·
בואי ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת וירא ·
הביאי ג׳ וסימניהון

הבריה — הביאי את הבריה ·
עצה — הביאי עצה עשי ·

מרחוק — הביאי בני מרחוק ·
ובא ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים
א׳ סימן כ״ב ·
ביאת שם י״ב בליש׳
וסימניהון

התאנף — גם כי התאנף יי׳ ·
בשילה — הבאים שם בשילה ·
נציבי — אשר שם נציבי פלשתי׳ ·
הגבעתה — ויבא שם הגבעתה ·
מערה — ויבא שם אל המערה ·
עולם — לא יבא שם נדחי ·
מעט — למקדש מעט בארצות ·
למען — יספרו את כל תעבותיהם
אשר — אתם הבאים ·
ויבא — אל הגוים אשר באו ·
לא — למענכם אני עשה ·
נחלים — אשר יבא שם ·

לביא ב׳ וסימניהון בירמיה
סי׳ ל״ט ע״ש ·
לבא ט׳ חסרים וסימני׳ נמסר
בפרשת ויחי ·

והבא ו׳ וסימניהון ·

הבית — והבא אל הבית כל ימי ·
השדרות — והבא אל השדרות יומת ·
יומת — והבא אחריה יומת דמלכ׳ ·
וחברו דד״ה ·
נגב — והבא דרך שער נגב ·
והבא — אל הבית יומת ·

ובבוא ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מל׳
וסימ׳ נמסר סו׳ פר׳
כי תשא ·
ופאת ג׳ בטעם רביע וסימ׳
נמסר בזכריה סי׳ ו׳ ·

ובאו ג׳ וסימניהון

הקבצו — ובאו והתנגשו ·
עושו — ובאו כל הגוים ·
האספו — הקבצו ובאו האספו ·

בא יבא ה׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת מצורע
ובחבקוק סימן ב׳ ·
ובבא ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳
נמסר פ׳ תצא ·

יבוא ט׳ מל׳ באוריתא

ויהושע ושפטי׳ וכו׳ נמס׳ פר׳ אחרימו׳
וכל שאר נביאים דכו׳ מל׳ במ״ז
חס׳ וכל מלכים דכו׳ חס׳ וכל
תהלים ואיוב ומשלי דכו׳ חס׳ במ״ה
מל׳ וכל שיר השירים דכו׳ מל׳
במ״א חס׳ וכל קהלת דכו׳ חס׳ במ״א
מל׳ וכל שאר כתוב׳ מל׳ במ״ג חס׳
וסימ׳ נמסר פרשת בהעלתך ·
מבואו ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
נמסר ריש מלאכי ·
ולא בא ג׳ וסי׳ נמסר
בשמואל א׳ סי׳ י״ג
וביחזקאל סי׳ י״ד ·
בבואם כלהון חס׳ במ״ג וסימני׳
נמסר בסדר תצוה ·

והביאום ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן י״ד וירמיה סימן ד׳ ·
ובאת ה׳ לנקבה וסימ׳ נמסר
ברות סימן ג׳ ·

ט׳ חס׳ א׳ בלשון ביאה וסי׳

נמסר בירמיה סוף סימן ל״ט ·

הביאני ד׳ וסימ׳ נמסר פ׳
וזה עקב ·
ותבוא י׳ מל׳ בנביאים וסי׳
נמסר ביחזקאל
סימן כ״ב וכל כתובי׳ דכו׳ מל׳ בכ״ב
וסימניהון
ותבא — במים בקרבו ·
ותבא — בלט והגל ·
הבא ג׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳
סוף סימן ד׳ ·
תבואנו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסי׳ נמסר במשלי
סוף סימן י״א ·
באכה ו׳ כהוב כן וסימני׳
נמסר פר׳ נח ע״ש ·
תבואות ז׳ בליש וסימ׳

והיה — בתבואת ·
לפי — רב השנים ·
במספר — שנים אחר ·
וממגד — תבואת שמש ·
וישאל — המלך לאשה ·
טוב — מעט בצדקה ·
באין — אלפים אבוס בר ·

תבואתך ג׳ וסימניהון

בכל — תבואתך ובכל ·
תוציא — את כל מעשר תבואתך ·
ובכל — תבואתך השרש ·

בארה ד׳ וסימני׳ נמסר
פרשת ויגש ·
ובאר ד׳ וסימניהון

וחצר — שועל ·
ילל תה — ובאר אלים יללתה ·
תדרשו — ואל תדרשו ביתאל ·
צרח — ובאר צרה נכריה ·

בב

בבלה כ״ט וסימניהון

ונשא — הנה ימים באים ·
ויגל — את יהויכין ב׳ בפסו׳ ·
החיל — ואת כל אנשי החיל ·
עמודי — ואת עמודי הנחשת ·
שלחתי — כה אמר יי׳ גאלכם ·
למגור — כי כה אמר יי׳ הנני ·
חסן — ונתתי את כל חסן ·
מושבים — ואל הכהנים ואל ·
ואם נביאים — הם ואם יש דבר ·
אשר — לא לקחם נבוכד נצר ·
יובאו — בבלה יובאו ושמה ·

ואת — יכניה בן יהויקים ·
ואלה — דברי הספר אשר שלח ·
ביד — אלעשה בן שפן ·
הגולה — כה אמר יי׳ צבאות ·
כי אמרתם — הקים לנו יי׳ נביאים ·
הגולה — ואתם שמעו דבר יי׳ כל ·
לביא — ואת עיני צדקיהו קדמא
דירמיה ·
בקחתו — הדבר אשר היה אחר ·
החילים — וישמעו כל שרי ·
ויאסרהו — ואת עיני צדקיהו ·
עמודי — ואת עמודי הנחשת ·
המרי — אמר נא לבית המרי ·
והבאתי — ופרשתי את רשתי ·
וחברו — ופרשתי עליך רשתי ·
הצבא — ויבא יי׳ עליהם את שרי ·
ולתשובת — השנה שלח ·
עליו עלה — נבוכד נצר מלך בבל ·
בבבל ח׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כ״ט ·
ובבל ד׳ וסימניהון

פשחור — ואתה פשחור ובכל ·
צדקיה — ובכל יוליך את צדקיה ·
תמלט — ואתה לא תמלט ·
רהב — אזכיר רהב ובבל ·
אל בבל ו׳ וסימני׳ נמסר
בערך אל ·

בג

בוגדים ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בישעיה סוף סימן
כ״ד ובחבקוק סימן א׳ ובתהלי׳ סימן כ״ה ·
ובגדיו ד׳ וסימניהון נמסר
פרש׳ ואתה תצוה
ובשמו׳ ב׳ סימן א׳ ·

בבגד ד׳ רגש׳ וסימניהון

סס — כבגד יאכלם סס ·
והארץ — כבגד תבלה ·
עש — כבגד יבלו עש יאכלם ·
כלבוש — כבגד יבלו כלבוש תחליפם
ואת בגדי ז׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ כי תשא ·

בד

ואת בדיו ד׳ וסימניהון
נמסר פ׳ ויקהל ·
בדד ח׳ וסימ׳ נמסר פרשת
תזריע וירמיה סי׳ כ״ט ·
לבדד ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳
בלק וסו׳ מיכה ·
בודד ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
סימן ט״ו ובהושע סימן
ח׳ ותלים סי׳ ק״ב ·
לבדך ג׳ זקפי׳ וסימ׳ נמסר
פרש׳ וישמע יתרו
ושמואל א׳ ריש סימן כ״א ונחמיה
סימן ט׳ ·
ויבדל

וזה החלוק לעולם בין נו המשמש אותו לנו המשמש אותנו זה רפוי וברוי וזה דגוש ופתח לבד תיבת ממנו שלעולם דגש בין ליחיד הנסתר בין לרבים המדברים בעצמם
והטעם כי חסר נון אחרת למדברים בעצמם כמו ממנו כי נון השניה לנו המשמש אותנו ונון ראשונה לתיבה מן ומכלל הדגשות יבאו ארבע מילות אלה מהמה הנה
האזנה וסימן אלנו במלה והמה הנה יש לתת טעם כי אף בלא אות האחרונה תשאר המלה נכונה כמו אלהם הן ועל כן לא יבטל הדגש ברבויים ממשפטם הראשון אך

מערכת אות הבית

במלת האזנה אין בידי טעם נכון ואין לתמוה ממלות בישראל חדלו קנה וכוף קמלו לי ידמו ויחלו כי זה כח האתנח וספ המסכה המלה בסכי דרכים כאשר באורתי למע׳ :
ואבאר נא משפט שבא המבטל צרי כמו השמור ורעיו חלבו ערכו וזה הדבר בסבה סוכן אבל סבה מניע כמו כל אותן לפני חטופי פה פעל כאה השבה יסבה כדעה ידעו כקמצי׳ כי הם מניעים באתנח וספ כי יאמר גמה לי ואשבה ואתנו תשבו ואם לא הדעה וכן זיתיך

ויבדל ג׳ וסימניהון

ויבדל אלהים בין האור ·
ויבדל בין המים אשר ·
ויבדל דוד ושרי הצבא ·

בדן ד׳ וסימניהון

וישלח יי׳ את ירובעל ·
וישם את האחד ·
עגלי זהב אשר בית אל ·
ובני אולם בדן אלה בני ·

בה

ובה ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת חיי שרה וישע הסי׳ ט״ו
בה ג׳ מפקין רפי׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ ס״ח ·
בה ב׳ סבירין בם וסימניהון

מואב ויבו בה והכות את מואב ·
ותירש יכחש בה ·

ותילופי׳ ד׳ סבי׳ בה וקריין בם וסימניהון

השמרים זם את דרך ·
תנופה ובמלחמות תנופה נלחם
בצבת אשר בשלבת מצבתכם
משלת היינו מעולם לא משלת

וד׳ סבי׳ בה וקריין בו וסימני׳ נמסר פרש׳ ואלה שמות ·

בא ג׳ סבי׳ ליש׳ אחרי׳ וסימניהון

בם והיה בל מעבר מטה ·
בו והיה אם שמוע תשמע ·
בא אני יי׳ נעניתי לו בה ·

בהמה ג׳ וסימניהון נמסר סוף ויקרא ·
יבהלונני ג׳ וסימני׳ נמסר בדניאל סימן ג׳ ·
בבהמה ו׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ נח ·
בבהמה ד׳ רפין וסימניהון נמסר בפרש׳ נח ובפרשת צו ·
ולבהמה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת צו ·
וכל בהמה ג׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ משפטי׳ ·

בו

בוני ד׳ וסימניהון

שמעי שרביה ·
עזגד ומן הלוים שמעיה ·
דשמעי בנו כתיב עזגד בני כתי׳ ·

בור ג׳ כתי׳ באר וסימניהון נמסר בשמו׳ ב׳ סי׳ כ״ג
בור ב׳ חס׳ וסי׳ כי יפתח איש בור תניינ׳ דפסו׳ ·
עד בור ינוס ·
בורות הברות ה׳ בליש׳ וסי׳ נמסר

בפרשת וישב ע״ש ·

בוש ג׳ חס׳ וסימניהון

ויפצרו בו עד בש ·
ויעמד פניו וישב עד בש ·
ובש מואב מכמוש ·

בשתי ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ל״א ·
בשתם ד׳ וסימניהון נמסר בתלי׳ סי׳ ע׳ וסי׳ ק״ט
בושו ג׳ ביחזקאל וסימני׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ ל״ו
ובושו ג׳ וסימניהון

שריקות ובושו עבדי פשתים ·
וקוצים זרעו חטים וקוצי׳ קצרו ·
ובושו וחוזים וחפרו ·

בז

בזה ח׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שלח לך ויחזקאל סימן י״ז ·
לבוז ג׳ ב׳ מ״ל וסימניהון נמסר במגלה סוף סימן ג׳ ובד״ה ב׳ סי׳ ד׳ ·

בח

יבחר ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ביהושע סוף סימן ט׳ ·
בחרו ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בראשית וסוף ישעיה ומשלי סימן א׳ ·
ובחוריהם ג׳ ב׳ מלאים וסימניהון

ובחריהם בחרב תהרג ·
מכי חרב במלחמה ·
ויהרג קדמ׳ הם׳ ·

ובחור ג׳ וסימניהון

ובחור אהו מכל ·
הנער כי בטרם ידע הנער ·
חמאה ודבש יאכל ·

בחורים ד׳ חס׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בשמו״ ב׳ סימן ג׳ ·

בט

מבטחו ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן י״ז ואיוב סימן ח׳ ·

כל לשון בטיחה על במ״י אל וסימני׳

הסיר וכי תאמרון אלי דמלכי׳ ·
וחברו דד״ה וכי תאמר אלי ·
חזקיהו ואל יבטח אתכם דמלכי׳
וחברו דישעיה ·

אל תבטחו לכם אל ·
שוא אל יי׳ בטחתי ·
זבחו ובטחו אל יי׳ ·
החיים אל כל החיים יש בטחון ·
האורב כי בטחו אל האורב ·
אבונה בטח אל יי׳ בכל לבך ·

בוטח ב׳ מל׳ בתורה וכל כתובי׳ מל׳ ב״מ וסי׳ נמסר במשלי סי׳ כ״ח ·

י״ח דגשים בתר יה״וא בלא מבטל וסי׳ נמסר בדניאל ס״ה ·

בבטן ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע סימ׳ י״ב ·

בי

בי יי׳ נמסר בשער יי׳ ·
בי אדני נמסר בערך אדני ·
בינותינו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״א ·

ג׳ פסו׳ ביני ובינך ובין וסימניהון נמסר בפרשת לך לך ודה ב׳ סימן י״ו ·

בן ז׳ חס׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בינה ובמשלי ריש סימן ב״ג וע״ש בה דאקשינן ופרכינן ·
הבין ה׳ וסמניהון בלשון ארמי הון בלביא שאלין חכמתא לסוסיא וביאורם נמסר במלכים א׳ סימן ג׳ ובישעיה סימן כ״ח ותלי׳ סוף סימ׳ ל״ב ובמשלי סי׳ י״ד ·
הבין ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סו׳ סי׳ כ״ח ·
ויבן ד׳ וסימניהון

וירא דוד כי עבדיו ·
ויוסף יי׳ קרא עוד ·
ויבן ויפרץ בכל בניו בד״ה ·
וידבר ויבן וידבר עמי ·

ויבן ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ ט׳ וסו׳ הושע ·
ולא יבינו ג׳ וסימ׳

לא ידעו ולא יבינו דישעיה ·
יתכררו ויתלבנו ·
לא ידעו ולא יבינו כחשבה ·

ולא יבין ג׳ וסימניהון

ואדם ביקר תני׳ ·
ויאברו לא יראהיה ולא יבין ·
יכבדו בניו ולא ידע ·

ולא אבין ד׳ וסימניהון נמסר סו׳ דניאל
הביתה י״ח וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ג
על בית ועל בית י״ג וסימ׳ נמסר

פרשת בבדבר סני וכל מלכי׳ וישעיה וירמיה והרים׳ דכו׳ על בית ב״מ א אל בית וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ד ·

על הבית ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ וירא ·
על ביתו ח׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מקץ ·

כל מלכים וישעיה על הבית ב״מ דאל הבית וסימניהון

וארז אל הבית פנימה ·
פתוחות להיות עיניך פתוחות ·
ופרש כפיו אל הבית הזה ·
ובא והתפלל אל הבית ·

ואל ביתו ג׳ וסימ׳ נמסר בערך אל ·

ועל ביתו ד׳ וסימניהון

דברת ועתה יי׳ אלהים הדבר דשמואל והברו דד״ה ·
והנביא והכהן והעם ·
ועתה דעי וראי מה ·

אמר המעתיק קשיא לן דבפסוק ועתה דעי וראי הוא ועל כל ביתו ולא ועל ביתו וכן הוא בכל הספרים שלנו ואולי המסר פליגא על הספרי׳ שלנו וכן בכמה דוכתי עיין בהקדמתי למקרה עכ״ל :

וכל ביתו ג׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ א׳ ובשמואל ב׳ סי׳ ט״ו ·

למשפחתם ולבית אבתם ג׳ וסי׳ נמסר בסדר נשא ·

ולבית י׳ וסימ׳ נמסר בסדר נשא ג׳ מנהון ר״פ ·
וכל בית י״ב וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ ט׳ ·
איש וביתו ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמו׳ א׳ סי׳ כ״ז ·
ואת כל בית ט׳ וסימ׳ נמס׳ במלכי׳ ב׳ ס׳ כ״ה
ואת הבית ה׳ וס׳ ב׳ נמסר בפרש׳ מצורע ובמלכים א׳ סימן ט׳ ·

בית ד׳ סבירי׳ בבית וסי׳ נמסר בפרש׳ וארא ובמלכים ב׳ סימן כ׳ ·

בבית י״א מיחדין וסמניהון

בבית אביה ואסרה אסר ·
בבית שאן ויאברו בני יוסף ·
בבית שאול ויהי בהיות הבלך ·
בבית ירבעם וספדו לו כל ·
בבית ישראל ראיתי שערוריה ·
בבית קדש ויעש בבית קדש ·
בבית יער ושלש מאות מגינים
בבית הארזי׳ ויהי באשר ·

בבית

ביתך מתך יאמר זיתך מתך ביתך אך כל הבריה הבאה במקום חירק ונהפכה מכח אחה״ע בכרי׳ ואין כח בדגש לבטלו כאלה חרפו ברכו פרתו כי הם ממסקל דברו סברו אך אין הרים סובלת רגש ונשתנה גם לחירק וכן כל הראכו העלכו ודוגמתם כי הם כבדי׳ על משקל הקנני מנעורי וכן כל מאנום מחרון רף מהמון רשעי׳ מרות ברע מעשות כי הם על דרך מקצות מנער מדבר שקר וכן קדמה קדשה ברויים בלא טעם ברור וכן כל ויפת ויבך וירד מיעקב נקמנים והויים להיות נהוקים על דרך ויפן

246

מערכת אות הבית

ויבן וכן קדמה קדמה על דרך קדמת אשור היו דאויים אך דעת המתנותם לא תכאנו בלשון קדם : אחת״ב ואות איתן לפניהם ואחריהם שבא כפתחות כאלה ולעשך אערכה יחזקו מוקרותיכם יתמכו כי לולי המכה שאחריהם תתכן אות הגרון להכקד בה נקודות כמו אעשה אערוך :

כל שתי הברות אי אי

בפעלה והמניה באות כוכבי נשפו והטעם

ואדבר על התך

אטר חתך כרי מגרולתו כמו ידיהם רגליה״ הסר ההם

בבית אלהא ואף מאני בית אלהא
בבית מלך והנה כל הנשים ׳
בבית המן ויאמר חרבונא ׳

ה׳ זוגין חד בית וחד בבית

וסימ׳ נמסר בירמיה סימן לז׳ ומגלה ריש סימן ה׳ :

ובית המלך ג׳ וסימניהון נמסר במלכ׳ ב׳ סימן יב ׳

בבית ו׳ רפין וסי׳ נמס׳ במלכי״ א׳ סימן ג׳ ׳

וביתו ו׳ וסימניהון נמס׳ פרשת שמות ׳

בית הבית ד׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר בסו׳ סדר לך לך ׳

ואת ביתו ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת לך לך ומלכים א׳ סימן ד׳ ׳

הבתים ג׳ בתרי טעמי וסימניהון

הבתים אשר יאכלו אתו ׳
ותתצו הבתים לבצר ׳
תשסו הבתים והנשים ׳

ביתה ה׳ בתורה וסימניהון

קום לך פדנה ארם
ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף ׳
ביתה פרעה ובית ׳
ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף ׳

בית ד׳ קמצ׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרשת לך לך ובמלכים א׳ סי׳ ה׳ ׳

ביתאל ג׳ בטע׳ זקף וסימ׳ נמסר בפרש׳ וישלח ובמלכי׳ א׳ סו׳ סי׳ יב ׳

בביתאל ד׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן כג׳ :

בך

בכה ג׳ כתי׳ ה׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ס׳ כב״ ׳

בוכה ובוכה ז׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמות ׳

בכו ה׳ כתו׳ ו׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סמן ל׳ ׳

בבכי ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויגש ׳

ואבכה ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן סט׳ ׳

כל לשון בביה על במ״ג

אל׳ וסי׳

ויבך אל קבר אבנר ׳
אל שאול בבינה ׳
יבכו אליך במספר מר ׳

בכר ז׳ חס׳ בתורה וסי׳ נמסר בפרשת ויגש ׳

בבורו ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וישב ׳

וכל בכור ד׳ וסימניהון

ומת כל בכור בארץ ׳
וי׳ הכה כל בכור ׳
וכל פטר חמור ׳
ויה כי הקשה פרעה ׳

הבכור ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת מקץ ׳

מבכור ב׳ חס׳ וסימניהון

וי׳ ויה בחצי הלילה ׳
הקשה ויהי כי הקשה פרעה ׳

בכורי ב׳ בטעם לעיל וסי׳

ראובן בכורי אתה ׳
ואפרים בכורי הוא ׳

בל

בל ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה ריש סימן כו׳ וירמיה ריש סימן נ׳ ׳

המבלי ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת בשלח ׳

ואבליגה ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סי׳ ט׳ ׳

בלו ד׳ וסימ׳ נמסר סוף פר׳ תבא ותלים סימן לב״ ונחמיה סימן ט׳ ׳

בלול ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת תצוה ׳

המבלעדי ג׳ וסימניהון

עתה המבלעדי דמלכים ׳
וחברו דישעיה ׳
המבלעדי אנשינו ׳

ואת בלעם ג׳ וסימ׳ נמסר במ׳ מטות ויהושע סי׳ יג״ ודה א׳ סימן ו׳ ׳

בלשצר סימן חלוק אתיהון המצ׳ כדנא׳ פסוק ביה כל יל׳א קטיל בלשצר מלכא ובריש דניאל :

ולבלתי ד׳ דלית להון זוגא וסי׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן יג״ ׳

בם

ו׳ פסו׳ בם בם וסימ׳ נמסר בשפטים סוף סימן ב׳ ׳

במו ט׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סוף סי׳ כה״ ואיוב סי׳ לז״

במותי ג׳ מל׳ וסי׳ נמס׳ בישעיה סוף סימן נח״ ׳

במותיך ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן יז׳ ׳

בן

בן ג׳ רפ״ קמצי׳ וסימניהון

בן יכבד אב ועבד ׳
בן חכם מוסר אב ׳
בן חכם ישמח אב ׳

בן ז׳ בטע׳ פתח׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויצא וע״ש ׳

בן ד׳ קמצ׳ במקף וסימניהון נמסר בפרש׳ ויצא וע״ש ׳

בניו עמו ד׳ וסימניהון

ויקח את שני בניו עמו ׳
ויצא מעמך הוא ׳
וישב ארנן וירא את המלאך ׳
ואם לא יגאל ׳

בן אשה ב׳ ר״פ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ז׳ ׳

ובן דסבירין ובני ובני דסבירין ובן סי׳ נמסר בראש ד״ה א׳ ע״ש ׳

ולבן ב׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר ויחי ׳

ובני לו׳ יחידאין וסימניהון

ובני חם כוש ומצרים ׳
ובני יעקב באו מן השדה ׳
ובני בלהה שפחת רחל ׳
ובני זלפה שפחת לאה ׳
ובני לוי גרשון וקהת ׳
ובני הלוי כי אל הלשכ׳ דעזרא
ובני ישכר תולע ופוה ׳
ובני זבולן סרד ואלון ׳
ובני נפתלי יחצאל ׳
ובני דן חשים ׳
ובני אשר ימנה וישוה ׳
ובני יוסף אשר יולד ׳
ובני עוזיאל מישאל ׳
ובני יצהר קרח ׳
ובני אליאב נמואל ׳
ובני עשו ובשעיר ישבו ׳
ובני עלי בני בליעל ׳
ובני בליעל אמרו מה ׳
ובני בקר ויענו העם אל ׳
ובני חיל והוא גם בן חיל אשר ׳
ובני המלך ויבהב אליהם ׳
ובני הנביאים ואלשע שב הגלגלה ׳
ובני הגבר רגלים ׳
ובני נכר ועמדו זרים ׳
ובני ציון גילו ושמחו כי׳
ובני אדם מה יקר חסדך ׳
ובני קטורה פלגש אברהם ד״ה ׳
ובני שעיר לוטן ושובל ד״ה ׳
ובני דישון בני ענה דישון ד״ה ׳
ובני צרויה ואחיותיהם ׳
ובני ידותן ועמהם הימן ׳
ובני אפרים שותלח ׳
ובני שמע יחת זינא ויעוש ׳
ובני חירם אליעזר ׳
ובני עלין אני אמרתי ׳
ובני קני חתן משה ׳

ואלה בני יג וסימניהון

ואלה בני רעואל נחת וזרח ׳
ואלה בני רעואל בן עשו אלוף ׳
ואלה בני אהליבמה אשת ׳
ואלה בני שובל ׳
ואלה בני צבעון ׳
ואלה בני ענה ׳
ואלה בני דישן חמדן ׳
ואלה בני שותלח ׳
ואלה בני אהרן אלעזר ׳
ואלה בני בתיה בת פרעה ׳
ואלה בני המדינה קדמ׳ דסיפר׳ ׳
ואלה אבי עיטם יזרעאל כתי׳ ׳
ואלה בני בנימן סלוא ׳

ואת בניהם ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ואתחנן וביהושע סימן ה׳ ׳

ואת בני י׳ וסי׳ נמסר ריש פרש״ וישב וד״ה ב׳ סו׳ סי׳ כה״

ואת בניו ו׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ז׳ : וכל אוריתא דכו׳ ואת בניו במ״ד את בניו וסי׳ נמסר בפרש׳ ויחי ׳

והבנים ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ׳

מבני ח׳ ר״פ בעזרא וסים׳ שם סימן י׳

על בניו ועל בניו ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת ואתה תצוה ׳

מן בני ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת מצורע וכל ד״ה דכו׳ מן בני ומן בני במ״ז מבני ומבני וסימ׳ בד״ה א׳ סימ׳ יב ׳

בני פלוני ה׳ בטעם בד״ה וסימניהון

בני שם ׳ בני יצחק ׳
ובני שעיר ׳ בני שובל ׳
ובני דשון חמדן וישבן ׳

ובבני ד׳ וסימניהון נמסר בד״ה א׳ סימן כ״ד ׳

ובל בני ו׳ וסימ׳ נמסר בפרשת כי תשא ׳

מן ריש ד״ה עד ודוד זקן

ר״פ ובני בכ״ב בני וסימני׳

בני יפת גומר ומגוג ׳
בני חם כוש ומצרים ׳
בני שם עילם ואשור ׳
בני אברהם יצחק וישמעאל ׳
בני עשו אליפז רעואל ׳
בני אליפז תימן ׳
בני רעואל נחת זרח ׳
בני שובל עלין ומנחת ׳
בני ענה דישון ׳
בני אצר בלהן וזעון יעקן ׳
בני יהודה ער ואונן ׳
בני פרץ חצרון וחמול ׳
בני שלמא בית לחם ׳
בני יהודה פרץ חצרון ׳
בני שלה בן יהודה ׳
בני שמעון נמואל ׳
בני ראובן בכור ישראל ׳
בני יואל שמעיה בנו גוג ׳
בני ראובן וגדי ׳
בני לוי גרשון קהת ׳
בני לוי גרשם ׳
בני מררי מחלי ומשי ׳

בני

שמום אבל אחרי כוהם בבדי כי ההם שרם וכן ידיהם רגליהם אבל לא כהן בהן וכן שמרתם עשיתם בהן שמום וכן שמרתן עשיתן אבל לא בותם חותם ויתחתן שהם שורש אתכם והמיתם אותו והשחתם שהתם שורש ות״ו שרשו כבלעת כדגשו׳ הת״ו פתחי׳ וכאו כתוב והמיתת׳ והשחתתם ואתם נקוד סגול כראה התיוהוא שמום כי חסר ת״ו אחרת והיה ריבו ואתתם כי ת״ו אתה ואת היא שורש ובבאה לרבים יוסיף תם לנכוחים כמו שמרתם עשיתם ככה היא ת״ו אתם כי ת״ו הפרט חסרה ומבולעת בת״ו הנכוחים על כן

מערכת אות הבית

הוא ניקוד פתח קטן כמשפט שמריתם אמריתם וכן בניכם ידיכם ביניכן ודוגמתן אבל אתמכם ויסליכם אחריכן לכן כלם פרם וכרויין לבר מלה אחת על פי המסורת והיא קחם כה אלי ואברכם׃ **אפרש נא דין כהן** כמו איך היה היכה מעום כמו כניך ידיך ויסמרך אבל היכה אשה פרם וכרוי וכן היה וכאכאיה עניה ביה וכן אינ׳ ותקראנה תעטינה שהם מעום אבל תאכה פרם וכרוי באיכה ודאיכה יש כותחין ודאיכה ויש קומצים׃

בני קהת עמינדב
בני מררי מחלי לבני בנו.
בני נפתלי יחציאל.
בני מנשה אשריאל.
בני אשר ימנה.
בני צופח סוח וחרנפר.
בני השם הגיזוני.
בני יהודה נשאי צנה.
ומן ודוד זקן עד ויקהל דוד את כל שרי ר״פ בני במ״ג
ובני וסימניהון
ובני שמעי הנינא.
ובני מושי תנינא.
ובני ישראל למספרם.
ומן ויקהל דוד עד סוף ס״פ דבו׳ ר״פ ובני במ״א
בני יריחו.

בניך ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפר׳ דברי׳ ובשמואל א׳ סימן ל׳.

בניך י״ח וסימניהון

ובאת וסגרת הדלת.
בהרו בניך מהרסיך.
והביאו בניך בחצן.
בניך עלפו שכבו.
בניך מרחוק יבאו.
וכל בניך למודי יי׳
ב׳ בפסו׳.
להביא בניך מרחוק.
יבעלוך בניך.
ועוררתי בניך ציון
ב׳ בפסו׳.
אי לזאת אסלח לך.
ברך בניך בקרבך.
ואת בניך אנכי אושיע.
ותקחי את בניך.
ובדמי בניך אשר.
הבה בניך ובנותיך.

ובניך ובנתיך ג׳ וסימניהון

ויאמרו האנשים אל לוט.
ואת חזה התנופה.
לכן כה אמר יי׳

ובניהם ובנתיהם ג׳ וסי׳ נמסר בד״ה ב׳ סוף סימן ל״א.

אל בנות ג׳ וסימניהון

הנפילים היו בארץ.
וישב ישראל בשטים.
בן אדם שים פניך.

בבנות ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישלח׃
לבנות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר פרשת ויצא.
בנותיו ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא.
בנתיהם ה׳ חס׳ וסימנ׳ נמסר בפרשת ראה.

בנותיך ג׳ מל׳ וסימניהון נמס׳ פרשת ויצא ואיוב סוף סימן א׳
בנותינו ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳ בתלי׳ סי׳ קמ״ד.

ובבנותיה ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימניהון

בשבת ישראל בחשבון
ב׳ בפסו׳.
בגלעד בבשן.
ובצקלג ומדמנה.

ובנתיה ה׳ חס׳ וסימניהון נמסר סוף פרשת חוקה.
נבנה ז׳ וסימניהון נמסר בסדר מטות.
ויבנה ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ח.

בוני ב׳ קמצי׳ א׳ בתי׳ ה׳ וסימניהון

ויפסלו בוני שלמה.
בונה ירושלים יי׳
וא׳ ובוני חירום.

בונה הבונה ה׳ מלאים וסימניהון

בשמים הבונה בשמים מעליותיו.
בית הנה אנכי בונה בית.
אני והבית אשר אני בונה.
כי הבית אשר אני.
החומה על כן אתה בונה החומה.

הבונים ה׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ק״ח וכאיוב סימן ג׳.
בנימין י״ו מל׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח ויהושע סימן כ״א ונחמיה סוף סימן י״א.
ובנימן ט׳ יחידאין וסימניהון נמסר בשפטים סי׳ ך׳.

ואת בנימן ד׳ וסימניהון

אסון ואת בנימן אחי יוסף.
רחמים ואל שדי יתן לכם.
המנחה ויקחו האנש׳ את המנחה׃
שכלתם ויאמר אליהם יעקב.

בניה ז׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ ב׳ סוף סימן ד׳.

בנוי ו׳ וסימניהון

וביום הרביעי.
בנוי ומנשה.
בני בנוי שש מאות.
אחריו החזיק בנוי בן חנדד.
והלוים וישוע וחבנוי

בס

ומבוסה ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סי׳ י״ח׃

בע

בעולה ב׳ וסימניהון

רני עקרה לא ילדה.
כי לך יקרא חפצי בה.

בעלת בעל ב׳ וסימניהון

והיא בעלת בעל.
עם אשה בעלת בעל.

ובעלות ב׳ וסימניהון

בענא בן חושי.
זיף וטלם ובעלות.

לבעליו ג׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת משפטים ובקהלת סימן ה׳׃
בענא ג׳ בתיבן א׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ א׳ ס׳ ד׳ ובנחמיה סימן ז׳׃

תבעתני ג׳ ופתח׳ וסימניהון

וחתתני בחלומות.
יסר מעלי שבטו.
כפך מעלי הרחק.

בץ

מה בצע ב׳ וסימניהון

כי נהרג את אחינו.
בדמי ברדתי אלי.

יבצר ב׳ וסימניהון

ועתה לא יבצר בהם.
ולא יבצר מכך מזמה.

מבצרה ג וסי׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ ס״ג׃

בצורות ו׳ ומשניין וסימ׳

כל אלה ערים בצרת.
שמע ישראל אתה עובר היום.
אילין חס׳ דחס׳ וב׳ מלאי׳
ו׳ קדמ׳ וסימניהון
אנה אנחנו עלים אחינו.
וילכדו ערים בעזרא.
וב׳ מל׳ דמל וסימניהון
ואמרו הארץ הלזו.
בצורות יאורים בקע.
ושארא בצרות כתיב.

בק

בקע ב׳ וסימניהון

בקע משקלו.
בקע לגלגלת.

ובוקע ב׳ מל׳ בליש׳ וסים׳

ובוקע עצים יסכן.
כמו פולח ובוקע בארץ.

ותבקע ד׳ וסימ׳ נמסר במ׳ קרח ומלכים א׳ סימ׳ א׳ ומלכים ב׳ ריש סימן כ״ה׃
נבקעו ב׳ וסימניהון כל מעינות תהום כי נבקעו במדבר.

ולבקר ב׳ וסימניהון

ויצוה המלך אחז.
מוקש אדם ילע קדש.
וא׳ ולבקר בהיכלו.

ולבקר ב׳ וסימניהון

וסביבות בית אלהים.
לערב ילין בכי ולבקר רנה.

ובבקר ו׳ וסימ׳ נמסר פרשת בשלח ובגלה סוף סימן ה׳׃

בבקר ג׳ ר״פ וסימניהון

בבקר תאכד מי.
בבקר יציץ וחלף.
בבקר זרע זרעך.

בבקר בבקר י״ג וסימניהון נמס׳ בצפניה סימן ג׳ ודה״ב׳ סימן י״ג.
מהבקר ג׳ וסימניהון נמסר סוף שמואל׃
לבקרים ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן ל״ג ותלים סימן ק״א׃
אור הבקר ו׳ וסימני׳ נמסר בשפט׳ סימן י״ו׃
כבקר ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן י״א ואיוב סימן מ׳׃

בקש ג׳ וסימניהון

ותאבדנה האתונות.
סור מרע ועשה טוב.
תעיתי כשה אובד.
וא׳ ובקש וסימ׳
וסבותי אני את לבי.

בקשו ו׳ וסימניהון נמסר בצפניה ריש סי׳ ב׳ ודה״א סימן ט״ז.
ובקשתם ג׳ וסימניהון נמסר בפר׳ קרח ובירמית סימן כט״ׄ׃
ולבקש ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ק״ד.

ויבקשו ג׳ וסימניהון

ויאמר אליו הגהנא.
מלא

אדברה נא על משפט בבל״ה המבוררת שתלה לפני אחה״ע כמו החכם לעשיר בעפר כעפר אבל יתן בעפר חרבו איכו מבורר וקומץ וסוף הפסו׳ מוכיח שאינו מבורר באמרו כקש נדף קשתו ולא אמר כקם כרין אות מבוררת לפני אה״ע ואם איכו מבורר נהפך לפתח כמבואר למע׳ ובקמץ קטן להפך כי מבורר בפתח קטן ושאינו מבורר בקמץ קטן וכן למעלה בשמות אחה״ע תמנה המלה ממשפטה נהפכת לפתח גדול וכו׳ לקמץ קטן כאשר באירתי ואין

מערכת אות הגימל

להרהר כי כן נמסר לנו מאבותינו וכן כל העמוי לכס ההרוס ודוגמתן פתחין וכן כל הא תמוה לפני אתה"ע הנזכר בהברת את בפתח קטן כמו האלכי הריתי החפץ אחפוץ ההיתה זאת: **הנה אבאר דין מקף** כמו הבט נא וכספר לו לבד מתיבה שסופה ה"א המוקפת שהיא ברויה כמו מעשה ידינו ודוגמתן כאסר אבאר בע"ה וכן כל תיבה שסופה יו"ד אין המקף מבטל הכרי כמו עיני יי פעמי דלים וכל את המוקף כפתח ואם הוא מעמיד

מלא פניהם ·
וכנעו עמי אשר ·

בר

ברא אלהים ג' וסימני' נמסר בספר בראשית ·
ברה ה' כתו' ה' וסימני' נמסר בשפטים סימן ז' ושיר השירים סימן ו' ·
בברית ג' רפין וסימ' נמסר ריש פרשת נצבים ושמואל א' סימן ד' ·
בברית ה' דגשין וסימני' נמסר במלכים א' סימן ד' ·
בברכו ג' וסימני' נמסר בתלים ריש סימן ל"ז:
לברח ד' ג' מל' וא' חס' וסימניהון
לברח כהוד הקדשים ·
למה נחבאת לברח ·
ויקם יונה מל' ·
על כן קדמתי ·
בריחיה ד' ג' מל' וסימניהון
חדלו גבורי בבל ·
והארץ ברחיה בעדי ·
אבד ושבר בריחה ·
בריחיה עד צער ·
מברח ג' חס' בלישני וסימני' נמס' בספר תרומה ·
בריחם כלם חסרי' י' תניין במ"א מל' וסימ' נמסר בפרשת תרומה ·
וברוך ז' וסימניהון נמסר פרשת לך לך ·
ברכו ד' וסימני' נמסר פרשת תולדות וישעיה סוף סימן י"ט ·
ברכות ד' וסימ' נמסר במשלי ריש סימן י' וסי' כ"ח ·
יבורך ד' כ' פתחי' וסימ' נמסר בתלים סי' קי"ב ·
ולברך ד' וסימני' נמסר פר' עקב וד"ה א' סימן כג' ·
ברכות ו' ה' חסרי' וא' מל' וסי' נמסר פרשת ויחי ·
וברך ג' וסימ' נמס' בס' משפטי' ובשמואל א' סימן ב' ·
וברך ג' וסימ' נמסר בתלים סימן כ"ח ·
מברך ג' וסימניהון נמס' פרשת בלק ותלים סי' קי"ג ·
תברך ג' וסימ' נמסר בשפטים סימן ה' ·
ברכתי ג' וסימניהון נמסר בפר' בהר סיני ·
לברך ט' וסימניהון נמסר פר' בלק ·
ברך י"ב וסימניהון נמסר סוף איוב ·
ברוכים ג' א' חס' וב' מל' וסי' נמסר בשמואל א' סי' כג' ושמואל ב' סימן ב' ·
ויברך אתם ד' בתורה וסימניהון
ויברך אתם אלהים ·
וחכרו ·
וזאת אשר דבר להם ·
ויברך אתם משה ·
ברכיהו ד' וסימניהון נמסר בזכריה סימן א' ·
ברק ג' וסימניהון
אם שנותי ברק חרבי ·
לנוגה ברק חניתך ·
ויהוד ובני ברק ·
וברק ג' וסימ' נמסר באיוב סימן ד' ·

בש

ובשר ח' וסימ' נמסר בפר' כי תזריע וביחזקא' סימן ל"ז ותרגום שם ·
לכל בשר ז' וסימ' נמסר בפ' ויקח קרח ·
והבשר ג' וסימניהון
והבשר אשר יגע ב' בפסו' ·
ועשית עלתיך תני' דפסו' ·
בשורה ג' חס' וסימני' נמסר בשמואל ב' סימן י"ח ומלכים ב' סימן ז':

בת

הבת ד' וסימני' נמסר בפרש' שמות וירמיה סימן מ"ט ואיכה בא"ב הנייו ·
ואת בת ה' וסימ' נמסר בפרש' שמיני ומלכי' א' ריש סימן יא' וד"ה ב' סימן ח' ·

נשלם ערך
אות הבית בס"ד

מערכת אות הגימל

ג' זוגין מיחדין חד ג' וחד בג' וסימניהון
גרזן כי תצור אל עיר ·
בגרזן ואשר יבא את ·
גורלי יי' מנת חלקי ·
בגורלי ויאמר יהודה לשמעון ·
גשמיהון ענה נבוכד נצר ·
בגשמיהון ומתכנשין ·

ה' זוגין מיחדין חד ג' וחד וג' וסימניהון
גלתה ואיש כי ישכב את ·
וגלתה כי הנה יי' יצא ·
גנבתי טרפה לא הבאתי ·
וגנבתי אנכי אחטנה ·
גואלי ואני ידעתי גואלי חי ·
וגואלי יהיו לרצון אמרי פי ·
גזל אביו כי עשק עשק ·
וגזל אם עשק רש ·
גבוריו וישמע המלך ·
וגבוריו ויועץ עם שריו ·

גא

גאון ג' וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ז' ·
גאוה ה' וסימניהון
אפיקי גאוה אפיקי מגינים ·
יתר על יתר עושה גאוה ·
רגל אל תבואני רגל גאוה ·
ענקתמו לכן ענקתמו ·
חטר בפי אויל חטר גאוה:
גאול ג' וסימניהון נמסר פר' בחקתי ·

גב

גבה ה' וסימ' נמסר ביחזקאל ריש סימן כ"ח ·
גבה ג' וסימ' נמסר במשלי סימן י"ו ·
גבי ב' א' חס' ופתח וא' מל' וקמץ וסימניהון
כתחלת עלות הלקש ·
וטפסריך כגוב גובי ·
כהר' מל' וקמץ ·
גבול ט' חס' וסימניהון נמסר בפרשת חוקה ·
גבלו ה' חס' בליש' וסימ' נמסר בפרשת חיי שרה ובשפטים סימן י"א ·
על גבול ה' וסימניהון נמסר בפרשה חקה ·
לגבלתיה ד' וסימניהון נמסר בפרשת מסעי ·
גבולות ב' כתי' גבלת עיין שני אתיהון בסדר מטות ותלים סי' ע"ד:
גבולך ג' מל' בתורה וסי' נמס' בפרשת וארא ·
ועד גבול ד' וסימ' נמס' ביהושע סימן יג' ויחזקאל סימן כט' ·
גבולכם ג' ב' חס' וא' מל' וסי'
כל המקום אשר תדרך דאורייתא ·
אם רב גבולם מגבולכם ·

כל מקום דיהושע ·
גבעות עולם ג' וסימניהון נמסר פרש' ויחי ובסוף חבקוק ·
סימן גביעי כולהון מלאים גביעים מלא' יין מל' דמל' ושלשה גבעים ושלאחריו גבעים כתי' ·
על הגבעה ג' וסימניהון
ויקומו בני ישראל ·
ויקח דוד את שלל דד"ה ·
אלף אחד מפני ·
גבר ג' וסימניהון נמסר בדניאל סימן ב' ·
גבר יח' וסימניהון
ויחנו בעציון גבר ·
ויסעו מעציון גבר ·
מאילת ומעציון גבר ·
טלטלה גבר ·
נקבה תסובב גבר ·
כי נשברו אניות ·
הנה כי בן יבורך גבר ·
וראיתי אני דניאל ·
ויחברהו עמו לעשות ד"ה ·
והלילה אמר הורה גבר ·
הבימי אנוש ימיך ·
כי קנאה חמת גבר ·
הכר פנים במשפט ·
הלאל יסכן גבר ·
אם מעושהו יטהר גבר ·
להטות משפט גבר ·
הן כל אלה יפעל אל ·
מיי' מצעדי גבר ·
גברתה ד' וסימניהון נמסר בפרשת לך לך ומלכים ב' ריש סימן ה' ·
וגבור ג' וסימניהון
ידע נגן וגבור חיל ·
וגבור לא ימלט נפשו ·
שאו שערים ראשיכם ·
וגבורתיך ג' בליש' וסי' נמסר ריש פרש' ואתחנן וישעיה סימן ס"ג ·
בגבורים ד' מל' וסימ' נמסר בשפטים סימן ה' ·
גברים ז' חס' וסימני' נמסר ביהוש' סימן י' ושיר השירים סימן ג' ·
הגבורים ז' מל' וסי' נמסר ביואל סימן ד' וד"ה א' סימן יא' ·
גבור ג' חס' בליש' וסימניהון נמסר בפרשת נח ·
גבורי החיל ה' וסימניהון
ואתם תעברו חמשים ·
ויבחר יהושע שלשים ·
ויוצא מנחם את הכסף ·
והגלה את כל ירושלם ·
ומן הגדי נבדלו ·
גבורי חילים ד' וסימניהון אלה

כגון ניקמץ במ"ע אשר הם מנגנים ופתוחים על פי המסורת ואלו הם את ארם נהרים את גאון יעקב כי את אשר יאהב יי' יוכיח ואחר מוקף וכרי את כל גבוה יראה וכל בן המוקף כפתח כמו בן יצהר בן קהת בן לוי במ"ד ואלה הם ותלד בן שטי ליעקב ולמפיבשת בן קטן והוליד בן פרץ וימלט בן אחד לאחימלך בן אחיטוב והטעם כי אינם דטקים ואין צריך להוסיף על בפתרונם כמו בן יצהר שפתרונו בנו של יצהר ובארבעה אלה אין לומר כן אבל בן אחיטוב כפתח כדינו וכן כל בן העומד בנגון נקמץ במ"ד

מערכת אות הגימל

אלה הם הלבן תלה טנה ופחט אתבן הבקר בן היטראלי ואת זכריהו בן יברכיהו זכריה בן מטלמיה בן יאיר בן טמעי את בת מטלם בן ברכיה והטעם טכל
אלה נדונים כמו דבקותכי יצטרך להוסיף מלת טל בפתרונם אך כל בין ביוד לעולם בצרי כל אלה המטמטים במקום לתר לעולם מוקפין ופתחין כמו אל הארץ אל
מטה אבל אל טהוא לטון קרט כמו אל גדול ונורא או לטון חזק כמו לאל ידי או לטון אלה כמו לאכטים האל אינן מוקפין לכך נקמנו ׃

אלה בני אשר ׃
ואחיהם לתלדותם משפחות ׃
ובני בלע אצבון ועזי דה ׃
כל אלה בני ידיעאל ׃

גב

גגו ד׳ וסימניהון נמסר פר׳ תצוה ויחזקאל סימן מ׳
הגגה ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון ׃
והא העלתם הגגה ׃
וישכימו ויהי בעלות השחר ׃
קדמ׳ מל׳ ׃
גגותיהם ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
לכל הבתים אשר קטרו ׃
ואת הבתים אשר קטרו בתר׳ מל׳ ׃

גד

גד ב׳ פתחין וסימניהון

והמן כזרע גד הוא ׃
והוא כזרע גד לבן ׃
וא׳ העורכים לגד שלחן ׃
יגודנו ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חסר וסימניהון נמסר בפרשת ויחי ׃
הגדוד ה׳ וסימניהון
מקבלם דוד ויתנם בראשי ׃
המה עזרו עם דוד ׃
וימליכו ישבי ירושלם ׃
ובני הגדוד אשר השיב ׃
ארדוף אחרי הגדוד הזה ׃
וגדול ח׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ג׳ ודה׳ א׳ סימן י״א ומגלה סימן ט׳ ׃
וגדל ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדות ׃
הגדול ח׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמסר בפרשת נח ׃

אמר המעתיק ברוב ספרי המסרה טעות ולא איתבריר הי מניהו מן הים הגדול הוא מלא וברוב נסחי דמסרה דחזינא הוה נמסר הים ה הגדול חד הים הגדול וגבול וחד מן הים הגדול תתאו ובפרשת נח לא אתבריר לן הי מניהו מלא ובסל׳ א אתבריר לן עי׳ נוסחי דוקני דראוי למסמך עליהון דהוא הימה הגדול דיהושע טכל ׃

מגדל ג׳ חס׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סוף סימן י״ב ׃
גדלה הגדלה ה׳ חסרי׳ וסימניהון

נמסר במגלה סימן ד׳ ע״ש ׃
גדולה ד׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמס׳ בפרשת בלק ׃
גדל ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וס״מ נמסר בירמיה סימן ל״ב ׃
גדלת הגדלת כל אוריתא חסר דחס׳ בב״א גדלות כתיב חס׳ ו׳ קדמ׳ וסי׳ והקמת לך אבנים גדלות ׃
וכל נביאים וכתובים דכו׳ גדלות כתיב כמ״ב גדולת כתי׳ מלא וי״ו קדמ׳ וסימניהון
ויעשו נאצות גדולת כהר׳ ׃
ואעמידה שתי תודות גדולת ׃
גדולים הגדולים ו׳ מל׳ וסי׳ נמסר ב בשפטים סימן ה׳ וירמיה סימן כ״ח ונחמיה סימן י״א ׃
גדלה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא ועזרא סי׳ ט׳ ׃
גדלים ב׳ כתובי׳ כן וסימניהון
גדלים תעשה לך ׃
גדלים מעשה טרשרת ׃
כגדל ב׳ וסימניהון ׃
סלח נא לעון העם ׃
תבא לפניך אנקת ׃
גדל ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בסדר אלה הדברים ותלים סימן כ״ח וסי׳ נ״ז ׃
גדל ג׳ וסימניהון נמסר פרש׳ תלדות ׃
גדליה ה׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ׳ ׃
גדליהו בן אחיקם בן שפן ו׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימן מ׳ וע״ש ׃
ולגדעון ג׳ וסימניהון
הוו שבעה בנים ׃
ותקעתי בשופר ׃
ויתקעו שלש מאות ׃
וא׳ לגדעון וסי׳ ׃
ויעש אתו גדעון לאפר ׃
גדפו ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ט ׃
גדר ג׳ וסי׳ באיוב סימ׳ י״ט ואיכה כא״ב ג׳ אות ג׳
גדותיו ד׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ד׳ ׃

גה

ויגהר ג׳ וסימניהון
ויעלה אחאב ׃

ויעל וישכב על הילד ׃
וישב וילך ב׳ כפסו׳ ׃

גו

גוה ה׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בדניאל סוף סימן ד׳ ׃
גוו ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״ג ׃
וגוי ד׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נ״ה וירמיה סימן נ׳ ׃
ובגוים ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת כי הבא ׃
כגוים ד׳ דגשים וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ז ויחזקאל סימן ד׳ ׃
על הגוים ה׳ וסימ׳ נמסר ריש ירמיה וריש סימן מ״ו ויחזקאל סימן כ״ט ׃
על כל הגוים י׳ תכין מסימן על הגוים ׃
אל הגוים ה׳ וסימ׳ נמסר בסוף ישעיה וביחזקאל סוף סימן ט״ל ׃
בכל הגוים ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת שפטים ובשמואל א׳ סימן ח׳ ׃
לגוי עצום ג׳ וסימ׳ נמסר בישעי׳ סוף סי׳ ס׳ ׃
מגוי אל גוי ג׳ וסימניהון
ויתהלכו מגוי אל גוי ׃
רעה יצאה מגוי אל גוי ׃
ויתהלכו דה״י ׃

גז

כגזר ג׳ וסימניהון
מארץ החיים ׃
מבית י״י ׃
נגזר עליה ׃

גח

גחזי ד׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳ ׃
גיחון ו׳ ג׳ מל׳ וג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בבראשית ובמלכים א׳ סימן א׳ ׃
גי ט׳ כתיב׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן י״ח וזכריה סימן י״ד ׃
בגי ג׳ חס׳ א׳ וסימניהון נמסר בפרשת וזאת הברכה ובריש מיכה ׃
גיא ב׳ פתח׳ חד כתיב ה׳ וחד כתיב א׳ וסימני׳ כל גיא ינשא ׃
ויאמר אלי גה גבול ׃

גיהנם ג׳ וסימניהון ׃
ועלה הגבול תנ״ך דפסו׳ ׃
וירד הגבול דבנימן תנ״ך דפסו׳ ׃
ויחנו מבאר שבע ׃
גיל ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע ריש סימן ט׳ ׃
לגלים ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ט׳ ׃
גלות ז׳ חס׳ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ ט״ו ׃
הגלגלה ו׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ה׳ ושמואל ב׳ סימן י״ט ׃
לגלגלת ג׳ וסימניהון נמסר פרשה בשלח ׃
לגלגלתם ז׳ וסימניהון
שאו את ראש ׃
הקהלו אלי ׃
ויהיו בני ראובן בכור ׃
לבני שמעון ׃
ויספרו הלוים ׃
מבן שלשים ׃
ויהי מספרם ׃
אלה בנילוי לבית אבתיהם ׃
גולה ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו ׃
הגולה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר סוף נחום ומגלה סימן ב׳ ׃
ויגל ד׳ וסימניהון נמסר סוף מלכים ׃
תגלה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישמע יתרו וביחזקאל סימן י״ו ׃
גלות ב׳ וסימניהון
עד גלות ירושלם
עד גלות הארץ ׃
גלמוד ג׳ וסימ׳ נמסר באיוב סוף סימן ט״ו וריש סימן ל׳ ׃
גלעדה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ד ׃
מן הגלעד ב׳ וסימניהון
ולראובני ולגדי ׃
שגלשו מן הגלעד קדמ׳ ׃

גם

וגם י״ג ר״פ בתורה וסימניהון נמסר בסדר בהר סיני ׃
גם ה׳ ר״פ באוריתא ויהושע ושפטים וסימניהון נמסר בסדר דברים ׃
וגם ד׳ ר״פ בשמואל וסימניהון

כל הן בצרי במ״ר וסימניהון הן עם כלביא יקום הן עם לבדד הן הוא מטום דרכו הן תוי מדי יעננו הן זאת וכן הדין בכל תיבה בת מתי אותיות המוקפת והסגיגה באות ראטונה טל תיבה הסמוכה לה כגון ים לנו אב זקן מה יט לך בבית על טן סלע חקרנוה כן הוא כמו טער בנפטו כן הוא וכן לתת לנו הראויות לתת לה טם הנה טנא אבל אם הוא עומד בטעם או במטרת אף על פי טהוא עומד הטעם באות ראטונה בתיבה טאחריה ונקד בצריכן הן הנה טם

מערכת אות הגימל

שמעורים וכן כל פס מפזר או אם תמת הנגינה מאות ראשונה כמו כן בכרי כמו הזי אלהים יעזר לי לו ים ביינו מוכיח לא כן אבי ׃

כל שם שבמקרא בכרי בין דבוק בין מופרד במו וסימניהון אברם אברהם כטר קרית דבריה בוכרא ופי׳ ויקרא אברם שם בנו ויקרא אברה׳ את שם בנו הנולד לו על שם שמר וגם שם העיר המוכה מה שמו ומה שם בנו ויהי שם בנו הבכור יואל וכל שם ויפת בכרי כל אשר כאשר לאשר בסגול כי כלם דגושים

וגם אנכי השאלתיהו ·
וגם שאול הלך לביתו ·
וגם נצח ישראל לא ישקר ·
וגם עירא היאירי ·
וכל מלכים דכו׳ ר״פ וגם בר מ״א גם וסימנהון
גם יהודה לא שמר ·
וכל ישעיה דכו׳ ר״פ גם במ״ג וגם וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ כ״ח ׃

וגם ו׳ ר״פ בירמיה וסימנ׳

וגם בכל זאת לא ·
וגם בימים ההם ·
וגם אני חשפתי שוליך ·
וגם איש היה מתנבא ·
וגם אלנתן ודליהו ·
וגם כל היהודים ·
וכל יחזקאל דכו׳ ר״פ וגם כמ״ג גם וסי׳ נמסר שם סי׳ י״ו וסי׳ ד׳ ׃

וגם ה׳ ר״פ בתריסר וסימנ׳
וגם עתה נאם יי׳ שובו ·
וגם על העבדים ·
וגם מה אתם לי צר וצידון ·
וגם יהודה תלחם בירושלם ·
וגם חמת תגבל בה ·
וכל אני ואנכי דסיפ׳ דכו׳ וגם אני תם אנכי ·

וגם ד׳ ר״פ בכתובים וסימניהון נמסר ברות סימן ב׳ וד״ה א׳ סוף סימן י״ב ·

י״ד פסוקי׳ וגם ותרין מלין

בסוף פסוק וסימ׳ נמסר בפרשת משפ׳ וביחזקאל סימן י״ו ·

ה׳ פסו׳ אית בהון ה׳ מלין

מן ב״ב אתין וסי׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ ג׳ ׃

וגם כל ה׳ וסימניהון

על מקומו יבא בשלום ·
וגם כל הדבר אשר ·
ויחזק דוד בבגדיו ·
וגם כל האדם ·
וגם כל היהודים ·
וכל ד״ה דכו׳ וגם כל במ״א גם כל וסימניהון
גם כל שרי הכהנים ·

וגם הוא ז׳ וסימניהון נמס׳ בפר׳ בלק ·

ט׳ פסו׳ גם וגם וסימניהון

גם הוא יהיה לעם ·
גם אתה שתה וגם ·
והנער שמואל הולך ·
והייתם גם אתם ·
ויאמר דוד אל אחימלך ·
גם עשה תעשה ·
ויאמר המלך אל איתי ·
גם את שאי כלימתך ·
שבנה בנתי לבנה ·

גם הם ד׳ בנביאים וסימניהון
ויעשו גם הם בערכת ·
ויעלו בני יוסף גם הם ·
גם הם אתו ירדו שאולה ·
לא יסבו האופנים גם ·

גם ד׳ בתר אתנח וסימ׳

ויחרד יצחק חרדה ·
וירא יוסף לאפרים ·
ויתן יי׳ את חן העם ׃
ואיש לא יעלה עמך ·
לא יבא ממזר בקהל ·
לא יבא עמוני ומואבי ·
ויגרש יי׳ את העמים ·
ואיש ישר׳ שבו אל בני בנימן ·
ויאמר שאול אל עבדיו ·
וימהר שאול ויפול מלא ·
אפס כי נאץ נאצת ·
אחימעץ בנפתלי ·
ויהיו הגוים האלה ·
הוי עיר הדמים ·
עוה עוה עוה ·
ותאמר רות המואביה ·
אם ישמרו בניך בריתי ·
ויקבצו כל יהודה ·
ומן פלשתים מביאים ·
וכל יהודה עמדים ·
וכל ישעיה וירמיה ותרי עשר וקהלת ועזרא דכו׳ גם בתר אתנח במ״ו וגם וסי׳
ביום ההוא יגלח ·
אף בל נטעו אף ·
ועתה אנכי נהתי ·
ובאת אתה וקראת ·
משא מלך בבל ·
ימים רבים תשבי לי ·
על כן תאכל הארץ ·
אכרית את שמות ·
את ירושלם סף רעל ·
ואם לא תשמעו ואם ·
אין זכרון לראשנים ·
וראיתי את כל מעשה ·
זהרע בכל אשר נעשה ·
כי בקול הסירים ·
כל עמל האדם לפיהו ·
זכרה לי אלהי לטובה ׃

י״ב פסו׳ אית בהון גם גם

גם וסימניהון נמסר בשפטים סימן ח׳ ובירמיה סימן י״ב ·

גמא ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות ובישעיה סי׳ ח׳ ·

גמול ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳

קל מהרה אשיב ·
והשיבתי גמלכם ·
גמלך ישוב בראשך ·
ולא כגמל עליו השיב ·
כגמל עלי אמו ·
וגמלו ישלם לו ·

על גן ג׳ בליש׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ ס׳ מן כ״ה ·

כגן ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״א ·

כגנב ג׳ וסימניהון
בעד החלונות ׃
מן גו יגורשו ·
לאור יקום רוצח ·

גע

ויתגעשו ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן י״ח ׃

גר

גר ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בפר׳ וירא וירמיה סימן ז׳ ·

גרשם ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישלח וריש עזרא ·

יגרתי ד׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ עקב ובאיוב סימן ט׳ ·

יגרה ג׳ ובמשלי וסימני׳ נמסר שם סי׳ ט״ו ·

הגרים ד׳ וסימניהון

וגם מבני התושבים ·
ולשכירך ולתושבך ·
מאפרים וממנשה ·
ולהגרים הגרים בתוככם ·

כגר באזרח ג׳ וסימניהון
ונקב שם יי׳ ·
משפט אחד יהיה לכם ·
וכל ישראל וזקניו ·

גרזן ד׳ מחדין בליש׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן י׳ ·

בגורל ד׳ דגשי׳ וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ כ״א ·

בגורל ה׳ רפין וסי׳ נמסר ביהוש׳ ריש סי׳ י״ד ·

גרלות ד׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמס׳ בפרש׳ אחרימו׳ ·

גורל ד׳ פתחי׳ בלישניהון וסימ׳ כלשון ארמי אחסנא ד׳ דבנימן צדיקא גריעא וביאורם נמס׳ בפר׳ מסעי וביהושע סימן י״ח ובתלים סימן קכ״ו ·

גרם ג׳ וסימניהון
יששכר חמור ·
בארך אפים ·
תיבש גרם ·

גרונם ג׳ בתהלו׳ וסי׳ נמסר שם סימן קט״ו וסוף סיפר׳ ׃

גרגרתך ב׳ חס׳ דחס׳ וסימ׳ נמסר ריש משלי ע״ש ׃

גרש ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר וירא ובמשלי סימן כ״ב ׃

גרשם ד׳ וסימניהון נמסר בפר׳ שמות ובעזר׳

ריש סימן ח׳ ·

גשה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר תולדת ·

נשלם מערכת

אות הגימל בס״ד ׃

מערכת אות

הדלת

א״ב מן חד וחד חד ד׳ וחד

ר׳ וכלהון לית דכו׳ וסימניהון

אדיקם ואשחקם בעפר דשמו׳ ·
אריקם ואשחקם דתלים ·
בהדרי עמך נדבות ביום ·
בהררי לבני קרח מזמור שיר ·
הדאה ואת הראה דשמות ·
והדאה ואת האיה והדיה ·
הדרי נשי עמי תגרשון ·
הררי בשדה חילך וכל ·
ויעבדו ואם ישמעו ויעבדו ·
ויעברו רגעים ימותו וחצות ·
ודדנים ובני יון אלישה ·
ורדנים ובני יון דד״ה ·
ודיפת ובני גמר אשכנז דד״ה ·
וריפת ובני גמר דבראשית ·
וידאה הנה כנשר יעלה ·
ויראה ויתפלל אלישע ·
ודוממתי אם לא שויתי ודוממתי ·
ורוממתי בנים גדלתי ורוממתי ·
ואודך ואבואה אל מזבח ·
ואורך אשבילך ואורך ·
זרה השמיעו אל בבל ·
זרח רוחי זרה לאשתי בלעי׳ ·
יעבד והורידו זקני העיר ·
יעבר וימד אלף נחל אשר ·
ידיח אם רחץ יי׳ את צאת ·
יריח בדי שופר יאמר האח ·
יצעדו בתמר מקשה המה ·
יצערו ויצא מהם תודה וקול ·
יתגודדו אי לזאת אכלה לך ·
יתגוררו ולא זעקו אלי בלבם ·
יסעדנו יי׳ יסעדנו על ערש ·
יסערנו בטרם יבינו סירתיכם אטד ·
ישוד מדבר באפל יהלך ·
ישור כי נמצאו בעמי רשעים ·
ישודד חלק לבם עתה יאשמו ·
ישורר ורבצו בתוכם עדרים ·
במספד ביום ההוא יגדל ·
במספר ויקח אליהו שתים ·
לדוב וארו חיוא אחרי ·
לרוב כי מרדכי היהודי ·
למאד ויקברהו בקבורתיו ·
למאור שתה עונותינו ·
לצוד ורבקה שבעת בדבר ·
לצור

בין הם מוקפים או עומדים בטעם או במסרת כמו כאשר צוה יי׳ את משה ור״ל כי על כן מלת את כפתחת כי דומה בהברתה למלת אשר כאשר פירשתי למעלה במלת דבם קנה פרת שנפתחים מפני שרומים למלת בקר זבח דבר יי׳ וכל פ״ין שבמקרא אשר סככה לו ספנתי ואין הטעם מפני הדגש והסב״א שאחרי הס״ן כיגם במלת שחם הרהימני כן הדין והטעם מפני שהוא במקום אשר וכל פ״ין אשר במקום אשר והנגינה בהות שליסית לה והלא הזתקיר בפתח גדול כמו שלמה אהיה שנתתי דבורם

מערכת אות הדלת

הטעם כי כל לשון סבת קום חסר הכסגלת כמתנת להספיק הסס בקריאתה כאלו כלתה סס התלה והמתג והטעם לא יתחברו לעולם רק לפני אחה״ע ואל תסיבני ממלת
סהס הריהיכוכי סהשין מעמדת במרכ׳ התשוב כמתג הע״פ סהטפח׳ סמוכ׳ לה כי הטע׳ כעבו׳ סהמלה קטנ׳ וכן ססס עלו גם אין מלך אחר הכנן בתיבתו כמוספקתי סלמה׃
הנה נא אדברה על הברת אי הסמוכה לה״י הכפתחת כאשר אין המלה דבוקה כגון מחנה מעשה מקנה מסנה לבר ממלת חיה חריה הרבה עשר׳ כטה

לצור וישבע שאול את׃
לתודה מזמור לתודה הריעו׃
לחורה ולהעודה אם לא׃
מדור הסרותי מסבל שכמו׃
מדור כי טוב יום בחצריך׃
מעצד חרש ברזל מעצד׃
מעצר עיר פרוצה אין חומה׃
מצד חכד רשע מצוד׃
מצור ואל מצור ירושלם׃
מעבדים וגם אני שמעתי׃
מעבירם אל בני דעלי׃

הדין דעלי מעבידם כתיב לדעת ה הבנת׳ אבל לא לדעת בעל המסורת ועיין בהקדמתי ע״כ׃

עודנה בתיב תכלינה עינינו׃
עורינו כתנור נכמרו׃
פטדת לא יערכנה פטדת׃
פטרת כי נתנים נתנים המה׃
פרעהו ויחננו ויאמר פרעהו׃
פרעהו אל תעברבו׃
פדה אלהים את ישראל׃
פרה ויאמר לו אלהים אני׃
פדה י״י נפש עבדיו׃
פרח פניש בכם איש או׃
ויפדו העם אל שאול׃
ויפרו וישב ישראל בארץ׃
צ׳ד ואיש איש מבני ישראל׃
צ׳ר וערי בכצר הצרים׃
צרדתה בככר הירדן יצקם דה״ה׃
צררתה ויהקעו שלש מאות׃
שחדו הכי אכרתי הבו לי׃
ושהרו אם ורגס ודרשוהו׃
תדוץ בצוארו ילין עז׃
תרוץ כלכתך לא יצר צעדך׃
תצוד בי כעד אשה זונה׃
תצור כי תצור אל עיר ימים׃

ג׳ זוגין מיחדין חד ד׳ וחד ר׳ וסימניהון׃

דמה עד ש״פ תהום׃
חמה ברח דודי׃
דשן ותתן בטר ארצך׃
ודשן כי אביאנו אל׃
דחופים והרצים יצאו׃
ודחופים הרצים רכבי׃

ב׳ מלין כתיב ר׳ וקרי ד׳ וסי׳

אעכור כי מעולם שברתי׃
ווכיד ומכני בגני׃

דא

דאר ד׳ כתיב בן וסימניהון נמסר ביהושע סימן י״ז ותלים סימן פ״ג׃

דב

וידבקו ג׳ וסימניהון

וכל איש ישראל המתחבאים׃
וידבקו פלשתים את׃
וידבקו פלשתים אחרי דה״ה׃

דבור בלשון עם ז׳ בתור וסי׳ נמסר פ׳ ואתחנן׃

דבור אתם ו׳ וסימניהון׃

וידבר חמור אתם׃
וידבר אהם לאמר׃
וידבר אתם קשות׃
ויבאו אל בני גד ואל בני׃
ויכל משה מדבר אתם׃
וידבר אתם המלך׃

דברו ד׳ ג׳ רפ׳ וא׳ מצעו׳ פסוק וסי׳ נמסר בפרשת בא׃

והדבר ג׳ וסימניהון

אשר יקשה מכם׃
אשר דברנו אני ואתה׃
והדבר הזה לא אוכל׃

ותדברנה ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳ ומלכים א׳ סוף סי׳ ג׳ וירמיה סימן מ״ד׃

דבר ד׳ בטעם תביר רפ׳ בכפ׳ ויקרא וסימניהון נמסר בסדר צו׃

ובדברו ג׳ וסימ׳ נמסר בדניאל סי׳ ח׳׃

ותדבר ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ כ״ה׃

את כל הדברים י״ג חס׳ האלה וסימ׳ נמסר בירמיה ריש סימן ל״ו׃

וזה דבר ג׳ רפ׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ט׳׃

דברי י״ג וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ו׳׃

ודבר י״א וסימניהון נמסר במלכים ב׳ ריש סי׳ א׳ ונחמיה סימן ט׳׃

וזה הדבר ד׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר פרשת תצוה וביהושע סימן ה׳׃

מדבר ח׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויצא ויחזקאל סוף סימן א׳ וסימן מ״ג׃

ודברי ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ ק״ט וד״ה א׳ סו׳ סי׳ כט

דבריך י״ג חס׳ וסימניהון נמסר פרשת ויצא׃

ח׳ כתובי׳ דבריך וקריין דברך וסימניהון׃

ויאמר מנוח אל מלאך י״י׃
ועתה י״י אלהי ישראל יאמן׃
ויהי בעלות המנחה׃
והמלאך אשר הלך לקרא׃
נמצאו דבריך ואכלם ב׳ בפסוק
קדמתי בנשף ואשועה׃
שרים רדפוני חנם׃

ויענו כל הקהל ויאמרו׃
כדבר הרע הזה ח׳ וסי׳
וישמע העם את הדבר׃
וכל ישראל ישמעו ויראון׃
והוצאת את האיש ההוא׃
והנשארים ישמעו ויראו׃
ואריבה את חורי יהודה׃

המדבר ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויגש ובדניאל סימן ח׳׃

דברי ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב ריש סי׳ כ״א׃

ודבריו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן ובאיוב סוף סימן ל״ד׃

דובריו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ ה׳׃

בדבר המלך ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סימן א׳׃

ודובר ה׳ וחס׳ וסי׳ נמסר בתלי׳ סי׳ ט״ו ומשלי סימן י״ו׃

בדבר הזה ח׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ג׃

ודברת אליו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות ומלכים א׳ סימ׳ כ״א׃

דברתי ועשיתי ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן י״ז׃

אל דברי ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ כ״ט׃

מדבר ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳׃

דבר ב׳ פתח וסימניהון

דבר שקר העוה׃
דבר עשק וסרה׃
וכל נא דבו׳׃

דברו ב׳ כתיב דבריו וסימני׳ שלח חשך ויחשיך׃ ויקם את דבריו ד דניאל׃

ותדבר ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בישעיה סוף ס׳ מ׳׃

כדבריכם ג׳ וסימניהון נמסר פ׳ מקץ׃

בדבר ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ תולדות׃

אלה הדברים ה׳ וסימניהון נמסר ריש ויקהל וזכריה סימן ח׳׃

ואת הדברים ג׳ וסימני׳

ויהי דבר י״י אל ירמיה׃
אחרי שרוף׃
ולכם שמו שמיר׃
ויחר לי מאד׃

את כל דבריו ב׳ וסימניהון ודבר יפתח׃ כי לא תוכל הארץ להכיל׃

ולא דברתי ב׳ וסימניהון׃

ויאמר י״י אלי׃
ובנו את במות הבעל׃

על דברי י׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ז׳׃

הדבר ד׳ בטעם תביר בספר ירמיה וסימניהון שם ריש סימן ל״ה׃

הדבר ד׳ בטעם גרשיים בירמיה וסימני׳ שם סוף סימן נ״א׃

לא ידברו ב׳ וסימניהון׃

ואיש ברעהו יהתלו׃
והוחלתי כי לא ידברו׃

ואדברה ד׳ וסימניהון נמסר ריש האזינו׃

דברים ג׳ חס׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן י״ד ותלים סימן ק״ח׃

דברה ג׳ חס׳ וסימניהון בלשון ארמי אתקברו רברבני ברק וביאורם נמסר פר׳ וישלח ושפטים סימן ד׳׃

לדביר ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון ומחשבון עד דבת׃ ויבן את עשרים אמה קדמ׳ חס׳׃

דברה ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן י׳׃

דג

והדגה ב׳ וסימניהון׃

אשר ביאר תמות׃
אשר ביאר מתה׃

דד

דדן ב׳ וסימניהון׃

ובני דדן היו׃
דדן רכלתך׃

דה

דהבה ג׳ כתיבן ה׳ וסימ׳ נמסר בדניאל סימן ג׳ ובעזרא סימן ו׳׃

דו

דואג ג׳ וסימניהון׃

ושם איש מעבדי שאול׃
והוא נצב על עבדי׃
בבוא דואג האדומי ויגד׃ ושארחון דויג כתיב׃ דוד

ניטה וכל ה׳ה במ״א הכה כא ארכי סורו כא דלוט סכפתח על פי המסורת וכן כל פעל עתיד מחטופי למר בכל מסקלותיו בפתח כמו מעסה יכסה מגלה יגלה ימרה פיך אבל
עד ימלא סחוק פיך ככקד בכרי כי תספטו להכתב בחלף ולכן ככקד כבעל החלף כי מפעל כווי בבריכמו עסה בנה קנה כוה רבה כבאך וכה״ה וכל עוסה בוכה קוכה ים
פותחין וים קומצין וכל הווה במסקל חזק נקמץ כמו מרלה אותך ורוגמתו וים מכריעין ואומרים יתעבורכה הכאן על ידי מונה רערע יאמר הקונה ודוגמתן סאין המלה

מערכת אות הדלת

ריסוטה לאחריה בפנול אבל בונה ירושלם חונה מלאך נקמצים וכן כרלה וכל מעשה מקנה הדבוק נקמץ כמו מחנה כלפתי מעבה לשון מקנה באן את כל מעשה האלהים יביא במשפט בפתח ואומר אבן עזרא הטעם כי איננו דבוק וכה פתרונו כי את כל מעשה האדם האלהים יביא במשפט כל פתי הכרות של אי אימתוטופי למר פעל והנגינה לעיל בפתח קטן כמו מבי ספי פרי מרי קרי   אבל לוי עלי סני קיני נקמצים כי הנגינה לרע   כל ויהי ויחי ותהי כמו כן בפתחים והנגינה לעיל   ומלתכלי יבאה מכלל

דוד ב׳ חס׳ וסימניהון
בני עזיאל דד אורן׳
בת אביחיל דד מרדכי׃
דודך ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשפט׳
סוף סימן ט׳׃
דודים ד׳ חד מל׳ וסימני׳ נמס׳
במשלי סי׳ ז׳׃
דויד ה׳ מל׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן י״א
ויחזקאל סימן ל״ד׃
וכל תריסר ועזרא ודה״ דכו׳ מל׳׃
כדוד ג׳ וסימ׳ נמסר בעמוס
סימן ו׳׃
וכל ד״ה דכו׳ כדוד׃
בעיר דוד ד׳ במלכ׳ וסימניהון
נמסר במלכים ב׳
סוף סימן ט״ו׃
ובית דוד ב׳ וסימניהון
ביום ההוא יגן יי׳׃
ויאמן ויגדל שמך׳׃
לדוד ז׳ כטע׳ בתלים וסים
שם סימן כ״ו וסי׳ קנ״ג׃
דויד איש האלהים ג׳ וסימ׳ נמסר
בנחמיה סי׳ י״ב׃
על דוד ח׳ וסימניהון
ואלה מכפרי ראשי׃
ודוד מכרכר במעיל׃
והקימתי את כסא׃
וממכשח נפלו׳׃
כי לעת יום ביום כאו דה״׃
כל נביאים המלך דוד בר׳ מא׳
דוד המלך וסי׳
ותכל דוד המלך לצאת׃
וכל כתו׳ דכו׳ דוד המלך ב״מ
המלך דוד וסימניהון
ויח ארון יי׳ בא עיר דוד׳
ויבא המלך דוד וישב׃
וישלח את הדודים׃
גם אתם הקדיש׃
ויאמר המלך דוד לארנן׃
נערי דוד ב׳ וסימניהון
ויבאו נערי דוד׃
ויהפכו נערי דוד לדרכם׃
אנשי דוד ד׳ וסימניהון
ויאמרו אנשי דוד׃
כי נשבעו אנשי דוד׳
ונח אנחנו פה ביהודה׃
מדוע גנבו אחינו׃
עבדי דוד ה׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ ס׳ י״א׃
ואת דוד ב׳ וסימניהון
ועבדו את יי׳׃
אחר ישובו בני׃
דוד עוד ד׳ דקדים דוד לעוד
וסימניהון

ויקח דוד עוד פלגשים דשמואל׃
ומה יוסף דוד עוד דשמואל׃
דויד עוד נשים דה״׃
ומה יוסף דוד דה״׃

אמר המעתיק וברוב הספרי׳ מלנו
הא׳ דה״ קדים עוד לדוד ע״כ׃

דוה ג׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ קדשי׳
ובישעיה סי׳ ל׳׃
דוי ג׳ וסימ׳ נמסר ריש ישעיה
ואיכה בא״ב קדמא׃
מדוה ב׳ א׳ כתי׳ י׳ וסימני׳
והשיב בך את כל מדוי׃
והסיר יי׳ ממך כל חלי׃
דור ודר ד׳ כתו׳ כן וסימניהון
נמסר בתלים סימן
ב״ט וסימן פ״ט׃
דור ודור ה׳ כתובי׳ כן מל׳ וסימני׳
נמסר בתלי׳ סי׳ קמ״ה׃
לדורתיכם ה׳ ס״פ וסימני׳
יין ושכר אל תשת
וקראתם בעצם היום׃
מראשית עריסתיכם׃
והלאה לדורתיכם
מחוץ לפרכת׃

די

די ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת
כי תזריע׃
דים ג׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ ויקהל
וירמיה סי׳ מ״ט׃
דיבון ג׳ מל׳ וסימניהון
מערער אשר על שפת
ודי מכבוד׃
על דיבון ועל נבו׃
דישון ה׳ בתורה ג׳ מנהון בפרש׳
וישלח וסימ׳ נמס׳ בפר׳׃
ראה ועיין בסוף סדר וישלח׃

דך

דכא ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת
תצא ובישעיה סימן נ״ו׃
דכן ג׳ וסימניהון
ואלו צלסחד שגיא׃
חזה הוית וקרנא דכן׃
וקרנא דכן ועיינין לה׃
דכית ב׳ וסימניהון׃
דכית בחלל רוב׃
תגלנה עצמות דכית׃

דל

דל י״ב פתחין וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ו׳ ותלים
סימן קמ״ב׃
דלו ב׳ א׳ מלרע וא׳ מלע׳ וסי׳
דלו עי ני למרום׃ מלרע׃
דלו מאנוש נעו׃ מלע׳׃
דליהו ג׳ כל׳ שני׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סימן ל״ו׃
דלתות ג׳ וסימניהון
ויח בקרא יה די׃
ויעש חצר הכהנים׃
כאשר נשמע לסנבלט׃
וכל יחזקאל דכו׳
במב דלתות וסי׳
בן אדם יען אשר אמרה׳
ועשויה אליהם אל׃

דם

וכל דם ד׳ וס׳ נמסר בפרשת
ויקר׳ ובמלכי׳ ב׳ ס׳ י׳׃
מדמה ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויקרא׃
דמיה ג׳ וסימניהון נמסר
ריש פרש׳ שמיני׃
דמי ב׳ וסימניהון
אל יפל דמי ארצה׃
ארץ אל תכסי דמי׃
וא׳ ודמי חמסי ושארי על׳׃
דם הנקי ג׳ וסי׳ נמסר פרשת
שפטים ומלכים ב׳
סי׳ כ״ד׃
דום ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
שמש בגבעון דום׃
האנח דם׃
דום ליי׳ והתחולל לו׃
מצעית׳ חסר׃
דמי ג׳ וסימניהון
על חומותיך ירושלם׃
ואל תתנו דמי לו׳
אלהים אל דמי לך׃
דומיה ד׳ וסימ׳ נמסר בתלים׃
ריש סימן ס״ב׃

דן

דן ג׳ לשון משפט וסימני׳ נמסר
בפרשת לך לך׃
לדין ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים
סימן כ׳׃
מדונים ז׳ כתו׳ ו״ו וקרי׳ י׳ וסימ׳
נמסר במשלי סי׳ כ״א׃
כדונג ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳
נמסר בתלים סימן צ״ז׃
דנאל ג׳ חס׳ יוד וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן י״ד׃

דק

מדקרים ב׳ וסימ׳ נמסר בירמיה
סי׳ ל״ו׃

דר

ודרדר ב׳ וסימניהון וקוץ
ודרדר׃
ועלה על מזבחותם׃
תדרך ה׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר
בפרש׳ עקב וריש
יהושע׳
בדרך ב׳ וסימניהון׃
ואיש אין בארץ לבא׃
בדרך יום כה ובדרך
וא׳ ובדרך יום כה׃
ובדרך ד׳ וסימ׳ נמסר בפר׳
בהעלותך׃
על דרך ה׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ה׳
והושע סימן י״ג׃
וילכו דרך ג׳ וסימ׳
שלשת ימים במדבר׃
וילכו כל הלילה׃
וילכו דרך הערבה׃
הדריכוהו ב׳ א׳ מל׳ וא׳
חס׳ וסימני׳׃
בתרו את בנימן׃
ולא הדריכוהו בני שחץ׃ קדמ׳ חס׳׃
דרך הדרום ז׳ וסימניהון נמס׳
ביחזקאל סי׳ מ׳׃
דרך הצפון ו׳ וסימניהון נמס׳
ביחזקא׳ סימן מ׳׃
לדרך ג׳ רפין וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן ב׳׃
בכל דרכיו ד׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סימן ח׳׃
דרכיו ה׳ חסרי׳ וסימניהון נמס׳
בתלים סי׳ י׳׃
דרכיך ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפר׳
כי תשא׃
ודורש ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בפרשת שפטים
ובישעיה סימן י״ז׃
דורש ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתלי׳
סימן קמ״ג׃
אדרוש ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
נמס׳ ביחזקא׳ סו׳ סי׳ ד׳׃
לדרש ז׳ חס׳ וסי׳ נמסר בעזרא
סוף סימן ו׳ ובדברי
הימים א׳ סוף סימן כ״א׃
תדרש ד׳ וסימניהון
ופן תדרש לאלהיהם׃
לא הדרש שלומם׃
כי תבקש לעוני׃
תדרש רשעו בל תמצא׃
ודתן ואבירם ג׳ וסימניהון
ובני אליאב נמואל׃
ודתן ואבירם בני אליאב׃
ויעלו מעל משכן קרח תני׳ דפסוק׃

נשלם מערכת
אות הדלת בס״ד

זה כי נקמץ   והמסורת אומר כל עושה מאה תרתי״ג פתחין ושאינן קמצין   והפירוש אלה הדברים   משלי תריעשר   דבריהימים תהלות קהלת עזרא׃
ודברא על פתי הכרות של אי רכופות והנגינה לעיל פתיהם פתוחות ורובם מתהפכים לאתנח וס״פ כמו כל פועלת אוכלת סומרת סובבת נותנת יוספת וכן כל נפעל הווה מאלה הגזרות שהזכרתי בכל המשקלות כמו נרדפת מורדפת וכן יולדת וכל שם הפועל כמו לרדת לבקת לגשת   וכן כל שם דבר

מערכת אות ההא

הבא מלשון מסגרת מסמרת ממלכת תפארת ובחטופי מולדת תוחלת תועלת וכן כל עורת יבלת דבשת גמלים שהם על משקל חזק וכן אחרת מעניכם וכן מלאת וכן כל שם דבר מן השלישים מג' אותיות והבנינה למעלה כמו מלך דרך עבר ודוגמתם ויצאו מכלל זה כל שם דבר שתחלתו מאותיות אחה"ע ואינו מתהפך באתנח וס"פ מלא אות אחה"ע נקמצת והשניה נפתחת כמו אפר הבל אבר חלב חפץ חסק עגל ודוגמתם וכל שבט ספר כתר כמו הם ראשיהם נקמצים כי גם הם אמר ראשיהם שי"ן וסמך

מערכת אות ההא

ט' מלין יחידאין משמשין ה' ריש וסוף ולית להון זוגא וסימני׳

הפתחה ויצא אליהם לוט·
הרה וענק השדים·
הכורח ויקחהו וישליכו·
הארה ויצו פרעה·
הפרה ברית ביני ובינך׳
החשכלה וארא והנה·
הפ׳עה רעה ישראל האזינה·
המהה יקר בעיני יי׳·
הצ׳אה כמסגר נפשי·

א״ב מן ב״ב ה׳ בריש תיבותא וסימניהון׃

האם כל הקרב הקרב אל·
האם אין עזרתי בי ותושיה·
האיש עוד האיש בית רשע·
האיש ואמרה האיש כמוני·
האותי הם מכעיסים·
האותי לא תראונאם יי׳·
האוסיף ופנחס בן אלעזר׳
האוסיף ויעלו בני ישראל ויבכו·
האזנה ויאמר למך לנשיו·
האזנה נשים שאננות·
הכלי משברים הכלי שוא·
הכלי שנאתי השברים·
הבדלח וזהב הארץ ההיא׳
הבדלח והמן כזרע גד·
הבאת אל אוצרות שלג·
הבאת עד נבכי ים·
הבאתיה הלא שמעת למרחוק·
הבאתיה וחברו הלא שמעת·
הביאתני ויבא המלך דוד וישב·
הביאתני וחברו ויבא המלך דוד·
הגגה והיא העלתם הגגה·
הגגה וישכימו ויהי בעלות·
הגלו וישמעו כל שרי׳
הגלו וכל ישראל ותיחסו·
הגרנות ויגידו לדוד לאמר·
הגרנות ומלאו הגרנות בר׳
הדם ויאמר חלילה לי מיי׳·
הדם וחברו ויאמר חלילה לי מאלהי·
הדבר בכל אשר התהלכתי׳
הדבר וחברו בכל אשר התהלכתי
הדפו ואם בפתע בלא איבה·
הדפו מדוע נסחף אביריך·
הדבקים ואיש משך בקשת·
הדבקים וחברו ואיש משך·
הדקות ותבלענה השבלים׳
הדקות וחברו ותבלענה׳
ההיטב ויאמר יי׳ ההיטב חרה·
ההיטב ויאמר אלהים אל יונה׳
הובשת ויאמר יואב אל המלך·
הובשת אתה בקעת מעין׳
הזמורה ויאמר אלי בן אדם·
הזמורה בן אדם מה יהיה עץ·

החדר ויאמר אמנון אל תמר·
החדר מן החדר תבא סופה׳
החלות אדני יי׳ אתה החלות·
החלות ויאמר המן לזרש·
החרימם כי באת יי׳ היתה·
החרימם ויחמל שאול והעם·
הטוח ואם ישוב הנגע ופרח׳
הטוח ואם בא יבא הכהן·
הטמאה והיה ביום ההוא אכרית·
הטמאה ויבאו הכהנים לפנימה׳
היד ויאמר יי׳ אל משה היד·
היד ויאמר המלך היד יואב·
הירא את דבר יי׳ מעבדי·
הירא ויספו השטרים לדבר·
הילוד ותאמר האשה אשר בנה·
הילוד ויען המלך ויאמר תנו·
היסופר בקבר חסדך·
היסופר לו כי אדבר·
הויקח מגבור מלקוח·
הויקח כבנו עץ לעשות·
הכון לכן כה אעשה לך·
הכון והכן לך אתה וכל·
הכף ויאמרו שרי סכות·
הכף ויבאו אל אנשי סכות׳
הלזה ותאמר אל העבד מי׳
הלזה ויאמרו איש אל אחיו·
המלך כי כה אמר יי׳ אל שלום׳
המלך ויהי בימי אחשורש·
המזבח ואת המזבח נחשת·
המזבח ויאמר מה הציון הלז׳
המעלה ותקטן עוד זאת בעיניך·
המעלה כי באחד לחדש הראשון·
המעון ובנית מזבח ליי׳·
המעון וזרועים ממנו יעמדו·
המכה ויאמר יי׳ אל משה השכם·
המכה לך אל פרעה בבקר׳
המושב וכסף משנה קחו·
המושב ואם אין לאיש גואל·
המשפתים יששכר חמר גרם·
המשפתים למה ישבת בין המשפתי׳·
המסוה ובבא משה לפני יי׳·
המסוה וראו בני ישראל את פני·
המשרה כי ילד ילד לנו בן נתן׳
המשרה לסרבה המשרה·
המוסתים ותקח יהושבע׳
המוסתים וחברו ותקח יהושבעת·
המוריה ויאמר קח נא את·
המוריה ויחל שלמה לבנות·
הנקל ויהי הנקל לכתו·
הנקל ויאמר אלי הראית בן׳
הנראה וירא יי׳ אל אברם·
הנראה ויאמר אלה׳ אל יעקב קום
הנראה ויתאנף יי׳ בשלמה·
הנראה בשנת שלש למלכות בלשאצר·
הנשמע כי שאל נא לימים׳
הנשמע ולכם הנשמע לעשות·
הנסה או הנסה אלהים לבא׳
הנסה דבר אליך תלאה·
הנחרים הזיבוש ויכלמו כל·
הנחרים אד ביי׳ לי לאמר׳
הנגבה ויסע אברם הלוך׳
הנגבה ויעל אברם ממצרים׳

השטת ויאמר יי׳ אל השטן·
השטת וחברו ויאמר יי׳ אל·
הסכבים מצאוני השמרים·
הסכבים וחברו מצאוני השומרים·
העיני אף לא אל ארץ·
העיני בשר לך אם כראות·
העת ויאמר אליו לא לבי הלך·
העת לכם אתם לשבת·
העל ויאמר אליהם רב שקה׃
העל וישמע סנבלט·
הפלא לכן הנני יסף להפליא׳
הפלא חסדיך מושיע חוסים·
הפקד ואתה הפקד את הלוים·
הפקד עליו רשע ושטן׳
הפרזי כל אלה ערים בצורות·
הפרזי ועכברי זהב מספר·
הצפירה באה הצפירה רנה·
הצפירה הנה היום הנה באה׳
הצפוני בני גד למשפחתם·
הצפוני ואת הצפוני ארחיק·
הצפונה ויבא אתי אל פתח שער·
הצפונה ואל הכתף כותצח·
הצבאות ויעש את הכיור·
הצבאות ועלי זקן מאד·
הקרבה ולאחתו הבתולה·
הקרבה והוה העיר הקרבה·
הקרבים והלשכה אשר פניה׳
הקרבים קדש מן הארץ·
הקפה ושפטו את העם·
הקשה כי אנכי ידעתי·
הראהך ואולם בעבור זאת׳
הראהך ויאמר בן אדם ראה׃
הראה ויאמר המלך אל צדוק·
הראה ויאמר אלי בן אדם·
הרכו עלי כוהר ומתן׳
הרכו באו ביתאל ופשעו·
הרוגיה כי הנה יי׳ יצא ממקומו·
הרוגיה כי רבים חללים הפילה·
השמנה ומה הארץ השמנה·
השמנה את האברת אבקש·
השנים טובים השנים׳
השנים ואם יתקפו האחד·
השחוטה את הצפור החיה·
השחוטה ולקח את עץ ארז׳
השלשים ואלה שמות הגברים׃
השלשים ורוח לבשה את·
התקעים ועל ידם החזיקו·
התקעים אחריו החזיקו׳
התקועית ותאמר האשה התקועית אל המלך·
התקועית וחברו ותאמר·
ההנין ביום ההוא יפקד יי׳ כהרכני
ההנין ויצאה בשער הגיא·

א״ב מן חד חד ה׳ בריש תיבותא בתמיה וסימ׳

האל יעות משפט׳
האלה׳ מקרוב אני נאם יי׳·
האלהים ויהי כקרא מלך יש׳·
האמת שלחו מכם אחד·
הכת ויפל אברהם על·
הבן יקיר לי אפרים׳

הבנים לבני עמון כה אמר·
הכנהרי׳ חרה יי׳ אם בנהרים·
הברכה ויאמר עשו אל אביו׳
הגוי ואבימלך לא קרב׳
הגנב רצוח ונאוף·
הדרכי ואמרתם לא יתכן·
הדרכי ואמרו בני ישראל׳
ההביר גוי אלהים והכה׳
ההמירו ואשקלה להם את הכסף׃
הזת על ודע כפים·
הזכיר ואבשלום לקח ויצב׳
החייתם ויאמר אליהם משה·
הטובה ומה הארץ אשר·
הטובים עברו כלנה וראו׃
הינטר לעולם אם ישמר·
הים אני אם תנין כי·
הכלב ויאמר הפלשתי׳
הלנצח ויאמר אבנר אל יואב·
הלמלך עתה למה תריעו רע׳
הבת וירא דוד כי עבדיו׳
המדבר הדור אתם ראו דבר יי׳·
המערת פריצים היה הבית הזה·
הנמצא ויאמר פרעה אל עבדיו׳
הסכת וידבר משה והכהנים·
העבד ישראל אם יליד·
העצב נבזה נפוץ האיש·
הפניו תשאון אם לאל·
הצאן ובקר ישחט להם׃
הקץ לדברי רוח׳
הראש ויחר לאבנר מאד על דברי איש בשת׳
הראשון אדם תולד·
השמר ויאמר יי׳ אל קין אי·
השברים למען נסות את בני יש׳·
התמלוך כי אתה מתחרה·
התרים לעב קולך ושפעת׳
התשלח ברקים וילכו·

י״ד מלין מן ה׳ בריש תיבותא וסימניהון·

האלים המארמים·
המים החיים·
המזרק האחד·
הבהמה הטמאה·
הדם הנקי·
האשה הזונה·
האשה הנרצחה ב׳ בפסו׳
האיש החכם·
הלבוש הבדים·
המים הרבים·
הדברים הטובים׳
האיש המצרי׃
המים הבאים·

ח׳ מלין נסבין ה׳ ברי׳ תיבות׳ ויוד במצעות תיבותא וסימניהון·

הקיף וסבהם את העיר׃
הביא ויתן יהונתן׃
השיב וישאל לאשה·
הקים כה אמר יי׳ צבאות׳
הגיד ויזו בשמעם·
יגיד גם כמדעך·
השמיד והנה עיני ארני יי׳ במלאכה

יצאו מן הכלל וכל שכל כולם קמוצים במ״ה פתחים עפ״י המסורת עיין סימניהון בערך שכל במסר׳ רבת׳ ומלת מלך השתנותה מרעותיה כי לא תהפך באתנח וס״פ ובפתחות וגם מלת שמן את הכלל הזה וכן תכן קרב לא ישתנו ובפתחים וכל נדר בפתח במ״ה קמצין ונדר אלמנה ולנדר לא ירבה כל נדר וכל שבועת איסר כי נדר נדר עבדך דאבשלום ונדרו נדר ליי׳ ושלמו וכל אותם שהזכרתי דוגמת מלך ארץ שהכבים באתנח וס״פ ואינם משתנים בדבקותם כי יאמר הרץ מכריס גבם כדבות דרך הר שעיר זולתי מלת הבל

מערכת אות ההא

שיאמר הכל הכלים וכן וחמת מים כי כשאיכו דבוק יאמר ויכלו המים מן החמת וכן מגבר יאמר ברבקיתו גבר תמים כל חבל כפתח וכן חבל כביאי׳ חבל בטרם יבא חבל
לה בא על דרך חטק חלב ורעיו וכל תבל שהוא לשון אדמה כמו תכין תבל בחכמת וראשו כקמץ אבל תבל עשו כלו פתוח וסרסו כלל והתיו כמו שבלבול תמס יה׳וך חסר
סרסו מקש וכן סבר כלו בפתח בנ״ג אסר ראשיהם כקמצי ע״פ המסורת וסימניהון ולא כחלו על סבר יוסף ומסבר רוח תילילו חרם לאמר כלו כפתח אבל לא תקלל חרם כגו

במלאכה ·
הבשיר אם קהה הברזל ·

זוגין מן ג״ג ה׳ ברישיהון

קדמ׳ ותנינא ה׳ ותלית׳ וה׳ תמצא נבס׳ במערכ׳ אות הו״ו כי שם ביתם דאינון מן א״ב מן ג״ג קדמ׳ ותנינ׳ קרוחי ותלית׳ נסיב וי״ו ·

ששה מן לא״ קריין ה׳ וכל

חד וחד לית דכו׳ וסימניהון

צהר תעשה לתבה ·
בהם ובארבע עשרה שנה ·
היי ויברכו את רבקה ויאמרו
וינוח ויהי מיום שבת הארון ·
הוכה וישמע אדניהו ·
הרס ביום ההוא יהיה חמש ·
ומהר והוכן בחסד כסא ·
המץ יגורו בך נדחי מואב ·
המסים בקדוח אש המסים ·
נה החמס קם למטה רשע ·
המות ופלטו פלטיהם וחונו ·
שמהו וצבי עדיו לגאון ·
הלאת תאנים הלאת ולא תצא
הלל כי הלל רשע על תאות ·
יהל לא תשב לנצח ולא תשכן
יהל אם אראה אור כי יהל ·
תהל עטישתיו תהל אור ·
הפץ עברות אפך וראה ·
יגה גם אור רשעים ידעך ·
והללו כי מאספיו יאכלהו ·
והללתם ואכלתם אכל ושבע ·
הברו החצים מלאו השלטים ·
הברו סורו סורו צאו משם ·
הברי נלאית ברב עצתיך ·
להבר בעת ההיא יאמר לעם ·
הצו ובני אליאב נמואל
בהצתם ודתן ב׳ בפסו׳ ·
בהצתו את ארם נהרים ·
הצן ובאו עליך הצן רכב ·
הרמונה ופרצים תצאנה אשה ·

י״ו ר״פ משמשין ה׳ ולית

להון זוגא וסימניהון

האנשים ואלה סלמים ·
המלאך הגאל אתי ·
הכהן המחטא אתה ·
הקרב את קרבנו ·
הארץ אשר הכה יי׳ ·
הנגע במת לכל נפש ·
האיש הרך בך ·
הנער בא ודוד קם ·
השיב עליך יי׳ ·
המנחה החטאת והאשם ·
הבית הזה אשר אתה בנה ·
הנפש החטאת היא ·
המלך יתאכל ·
הסיר יי׳ משפטיך ·
הזה מ׳ כאויב ·
הביא בכליותי ·

ה׳ יחידאין משמשין סופי׳

ח׳ וריש נ׳ וסימניהון

נשחתה וירא אלהים ·
נעצרה וישב אהרן ·
נכרתה ופושעים נשמדו יחדו ·
נהרסה והנה עלה כלו קמשונים ·

י״ד כו״י ה׳ בסו׳ תיבו׳ וקרי׳

ז׳ וסימ׳ נמסר באיכה סוף א״ב ד׳ ·

א״ב מן חד וחד ומן תרתין

תיבות דילוג קדמ׳ לא נסיב ה׳ והנינ׳ נסיב וסימניהון

אשרי איש הללויה אשרי ·
אשרי האיש אשר לא הלך ·
אנשי שם ויקמו לפני משה ·
אנשי השם הנפלים היו בארץ ·
אחיכם אחד אם כנים אתם ·
אחיכם האחד ויאמר אלינו האיש ·
אביה שדה ויהי בבאה ותסיתהו
אבית השדה וחברו דשפטי׳ ·
אל אבן ועתה שימו נא לבבכם ·
אל האבן והלוי׳ הורידו את ארון ·
אל חשן ונתת אל חשן המשפט
אל החשן וישם עליו את החשן
אדמת קדש ויאמ׳ אל תקרב הלום
אדמת הקדש ונחל יי׳ את יהודה ·
אלהי משפט ולכן יחכה יי׳ לחננכם
אלהי המשפט הוגעתם יי׳ בדבריכם
בא אלהים ויראו פלשתים כי ·
בא האלהים ויאמ׳ משה אל העם ·
באו אנשים ויהי בשנה השביעית
באו האנשים ויבא אלהי׳ אל בלעם
בהעצר שמי׳ ולא יהיה מטר דמלכי׳
בהעצר השמי׳ ולא יהיה דד״ה ·
בהר קדש את כרוב הממשח ·
בהר הקדש והיה ביום ההוא יתקע
בערי גלעד וישפט יפתח את יש׳
בערי הגלעד טפינו נשינו מקננו ·
בתחתיות ארץ לא נכחד עצמי ממך
בתחתיות הארץ והמה לשואה ·
בעל אשה אם בגפו יבא ·
בעל האשה כי ינצו אנשים ·
בנפש אדם יען ותוכל ומשך ·
בנפש האדם בל תגע בכת ·
ביד מלאכים ושלחתם אל מלך ·
ביד המלאכים ויקח צמד בקר ·
בנות גוים בן אדם נהה על ·
בנות הגוים קינה היא וקוננוה ·
גבהות אדם עיני גבהות אדם ·
גבהות האדם ושח גבהות האדם ·
גדול כנפים ויהי נשר אחד גדול ·
גדול הכנפי׳ ואמרת כה אמ׳ אדני הנשר הגדול ·
גיא חרשים ומעונתי הוליד את עפרה ·
גיא החרשי׳ לך ואונו גיא ·
גדיי עזים לך נא אל הצאן ·
גדיי העזים ואת ערת גדיי ·
הגה שמים כי האמנם ישב דד״הי
הגה השמים כי האמנם דמלכי׳ ·
הארון ברית ויעמדו הכהני׳ נשאי׳
הארון הברית ויהי בנסע העם מאהליהם ·
הכבש אחד את הכבש אחד דוידבר ·
הכבש האחד את הכבש האחד דואלה שמות ·
וימן אלהים ויהי כזרח השמש ·
וימן האלהים תולעת בעלות השחר
ויבן עיר וילך האיש ארץ ·
ויבן העיר מסביב מן המלוא ועד הסביב ·
ונבנתה עיר כה אמר יי׳ הנני שב ·
ונבנתה העיר הנה ימים באים ·
ונמסו הרים וחלליהם ישלכו ופגריהם ·
ונמסו ההרים תחתיו והעמקים יתבקעו ·
ויצא אחד אל השדה ללקט ·
ויצא האחד מאתי ואמר ·
ועץ חיים החלת ממשכה ·
ועץ החיים ויצמח יי׳ אלהים מן
וישלח אלהים רוח רעה בין אבימלך
וישלח האלהים מלאך לירושלם ·
ושני בנים כמי הם לא יאמרו ·
ושני הבנים מה לכם אתם משלי׳
והיה אלהים ויאמ׳ ישראל אל יוסף
והיה האלהים וקראתם בשם אלהיכם ·
ופר שני ולקחו פר בן בקר
ופר השני ויהי בלילה ההוא ·
ורך לבב ויקבצו עליו אנשים
ורך הלבב ויספו השטרי׳ לדבר
וקטרת סמי׳ ומקטירי׳ ליי׳ ·
וקטרת הסמי׳ ופקדת אלעזר בן ·
ודקת בשר והנה שבע פרות ·
ודקות הבשר ותאכלנה הפרו׳ ·
זרע קדש ועוד בה עשיריה ·
זרע הקדש כי נשאו מבנותיהם ·
חיל צבא ועל דם חיל צבא ·
חיל הצבא ויהי לתשובת השנה
חשן משפט ועשית חשן משפט ·
חשן המשפט ונתת אל חשן ·
יצא דבר בתחלת תחנוניך ·
יצא הדבר ויען לבן ובתואל ·
ידעי ים וישלח לו חירם ביד ·
ידעי הים וישלח חירם באני ·
יום הוא ועדיך יבא לבני ·
יום ההוא יום לבנות גדריך ·
יום כפורי׳ וכל מלאכה לא ·
יום הכפורי׳ אך בעשור לחדש ·
כי שמים שאו לשמים עיניכם
כי השמים ומי יעצר כח לבנות ·
כימי שמים ושמתי לעד זרעו ·
כימי השמים למען ירבו ימיכם ·
לחת אבן ויתן אל משה ·
לחת האבן ויאמר יי׳ אל משה ·
מן בקר וירא חתן משה ·
מן הבקר ויהי ממחרת וישב ·
מהר גלעד הנך יפה רעיתי ·
מהר הגלעד ועתה קרא נא באזני
מעל שמים כי גדול מעל ·
מעל השמים הללויה שמי השמי׳ ·
עצי עלה וישכם אברהם בבקר
עצי העלה ויקח אברהם את עצי
עיר אלהים נהר פלגיו ישמחו ·
עיר האלהים נכבדות מדבר בך ·
עד חרמה ויצא האמרי הישב ·
עד החרמה וירד העמלקי ·
עם קדש ואשמע את האיש ·
עם הקדש וקראו להם עם הקדש
עם אלהים ותאמר האשה ולמה
עם האלהים ויתיצבו פנות כל העם
פני פרכת וטבל הכהן את אצבעו
פני הפרכ׳ וחברו וטבל הכהן ·
פרי בטן ויחר אף יעקב ברחל
פרי הבטן הנה נחלת יי׳ בנים ·
פיח כבשן ויאמ׳ יי׳ אל משה ואל
פיח הכבשן ויקחו את פיח ·
קדש אלהים אם כרוב ממשח ·
קדש האלהים עתה תנו לבבכם ·
ראשית גוים וירא את עמלק
ראשית הגוים הוי שאננים בציון ·
שני גוים ויאמר יי׳ לה שני ·
שני הגוים יען אמרך את שני ·
שבתת שנים וספרת לך שבע ·
שבתת השנים שבעת שנים ב׳ בו׳ ·

י״ד זוגין קדמא לא נסיב ה׳

ותנינ׳ נסיב ה׳ בחד ענינא וסימניהון

עבתת ונתת את שתי ·
העבתת ויתנו את שתי ·
כבשן ויאמר יי׳ אל משה ואל ·
הכבשן ויקחו את פיח ·
זיפים ויעלו זיפים ·
הזיפים ויבאו הזיפים ·
שלום ויאמר המלך ·
השלום ויאמר המלך ·
מעכה ויעבר בכל שבטי יש׳ אבלה
המעכה ויבא ויצרו עליו באבלה
אדם עיני גבהות ·
האדם ושח גבהות ·
ספר ואקח את ספר ·
הספר ואתן את הספר ·
עיר ונבנתה עיר הנה ימים ·
העיר ונבנתה העיר ליי׳ ·
רעים לכן רעים שמעו את דבר יי׳ ·
הרעים לכן הרעים שמעו דבר יי׳
אל שער ושער לחצר הפנימי נגד
אל השער ושער לחצר הפנימי דרך
שמים ויגידו שמים ·
השמים הגידו השמים ·
אבות אלה ראשי אבות להלדתם ראשים דד״ה
האבות אלה ראשי האבות ללוי׳
כהן ויאמר התרשתא להם אשר קדם ·
הכהן וחברו ויאמר התרשתא ·
פרות שבע פרות ·
הפרות ושבע הפרות ·

א״ב מן חד חד מפיק ה׳

בסו׳ תיבו׳ וסימניהון

אוה כי בחר יי׳ בציון ·
בוה לכן כה אמר יי׳ הנני נתן

גשבח

כקמץ כי הוא על משקל עור גבן אלס ריק כי אין הר״ים סובלת חזק כאשר היא על משקל הכרגמל וכן כל ערב כפתח כלו אך ערב רב כלו כקמץ והנגינה לרע אבל או בשתי או
בערב ראשו כקמץ על דרך אפר חלב אסר לא כהספכי באתנח וס״פ וסופו פתוח כי נגינתו לעיל כי כן הדין בכל נגינה מוקדמת כאשר בארתי וכאשר הבאר בעזרת הא׳ . כל
הבת שהוא לשון בטלה כלו כקמץ והנגינה לרע אבל שבת אחים כלו פתוח והנגי׳ לעיל כמו שם הפועל כאשר פירשתי לעי׳ כל ברך שהוא לשון ברכי כפתח כלו והנגינה

מערכת אות ההא

לפי׳ אבל ברך ולא אסיבה כלו קמוץ והכנו׳ לרע ובוצע ברך ג״כ כרין כל מסקל כבר אמר עניכו כרים חרם טבת ויחן בתכן כלם נקמצ׳ וגנית׳ לרע וסימנך חביל תיבלא ואי׳ קבר חרסא ברמסא ולותביה בברכוהי בטבת מכלל סני הכרו׳ סל אי מסס דבר אמר המרתי סכלו כפתח יבאור׳ מלות אסת ססת חמסת תכלת אמר תכים קמץ וחכים פתח סימן אסטה ויפן זנב ט זנב וירב בבת יהורם ויפר את עמו מאד ורוגנתם סהם יוכאים כאחד כפתחי׳ סהם מסקל נוסף כי ויפן כמו ויפנה וירבכמו וירבה הרב כבבט

גשמה חזהזית כאדין מן קל מליא׳

דודה כי זאת עולה מן המדבר׳

השה כי השה אלוה חכמה׳

והודעתה בן אד׳ התשפט ההשפט

וגלה והנהמנרת זהב כלה׳

והשקה את המים והיתה׳

זכורה ונתנה יי׳ אלהיך בידיך׳

חכה כי נפת תטופנה שפתי׳

טבחה טבחה טבחה׳

יבה הנני רב את ריבך׳

כבכורה והיתה ציצת נובל׳

לחננה כי עת לחננה כי בא׳

מדה ארוכה מארץ מדה׳

מכרה אשת חיל מי ימצא׳

נצה וכגפן שלשה שריגים׳

שיבה ועתה כתבו לכם את

ענה ונתן האיש השכב עמה׳

עצה כי תצור אל עיר׳

פנה עבר בשוק אצל פנה׳

צדה ברך אברך׳

קנה כצפור נודדת מן׳

ראה אז ראה ויספרה׳

שביה והסירה את שמלת׳

תלה כה אמר יי׳ הנני שב׳

י״א זוגין מן חד חד חד

מפיקה׳ וחד לא מפיק וסימניהון׳

מכרה אשת חיל מי ימצא׳

מכרה ויאמר יעקב מכרה׳

ושערה וראה הכהן והנה׳

ושערה ואם בהרת לבנה היא׳

לרבעה ובכל בהמה לא תתן׳

לרבעה ואשה אשר תקרב אל׳

מעונה אמרתי אך תראי׳

מעונה אלהי קדם ומתחת׳

נצה וכגפן שלשה שריגי׳

נצה כי לפני קציר כתם׳

ואתננה והיה סחרה ואתננה׳

לאתננה והיה מקץ שבעים שנה׳

רבבה הנני אליך נאם יי׳ צבאות והבערתי׳

לרבבה דדן רכלתך בבגדי׳

חילה והנה יי׳ יורישנה׳

לחילה שיתו לבכם לחילה׳

כביכורה והיתה ציצת נובל׳

כביכורה כענבים במדבר׳

חכה כי נופת תטופנה׳

חכה ואליהוא חכה את׳

ערכה לא ידע אנוש׳

ערכה אם תוכל השיבני׳

י״ה מלין לא מפקין ה׳ בסו׳

תיבו׳ ומטעין בהון וסימניהון

ותחמרה ולא יכלה עוד הצפינו

הוסדה הנני ממטיר בעת מחר׳

עונה כי דבר יי׳ בזה׳

חלכה אשר לא הוריש את׳

עהה ומשם עבר קדמ׳

צדה ואני שלשת החצים׳

כבואה את קומי לבי לביתך׳

אנחתה חזות קשה הוגד לי׳

מוסדה והיה כל מעבר מטה׳

ורחמה אשר לא מותתני מרחם

באמה הנה כל המשל עליך׳

למינה והיה יעמדו עליו דוגים׳

חלאתה לכן כה אמר אדני יי׳ אוי עיר הדמים׳

המונה וגם שם עיר המונה׳

הראשה מי אתה הר הגדול׳

משכבה כתפי משכבה תפול׳

בה לכן דבר אתם ואמרת׳

ז׳ זוגין חד נסיב ה׳ וחד בה׳

ולית להון זוגא וסימניהון נמסר במערכת אות הבי״ת באלפא ביתא מן חד וחד חד חסר ב׳ וחד נסיב ב׳׳

ה׳ מלין יחידאין לא מפקין

ה׳ בסוף תיבות׳ וסימניהון נמסר סוף סדר וישלח׳

א״ב מן חד הד הד וא׳ וחד

והא׳ ול׳ דמו׳ וסימניהון

ואהרון ואני ידעתי גאלי חי׳

והאהרון כי לא מועף לאשר׳

ואהל וחשבה ואהל וכרמיה׳

והאהל ומשמרת בני גרשון׳

ואלפים צאנה ואלפים כלם׳

והאלפים והעירים עבדי האדמה׳

ובקר וראיתם את כבוד יי׳

והבקר ומראה הערב והבקר׳

וגוים ובאו עמים רבים׳

והגוים כי הגוי והממלכה׳

וגבהים אם עשק רש וגזל׳

והגבהים הנה האדון יי׳ צבאות מסעף׳

וגבה עדה נא גאון וגבה׳

והגבה והאולם אשר על פני׳

וגבוה כי רם יי׳ ושפל יראה

והגבוה כה אמר אדני יי׳ הסר המצנפת׳

ודל חכם בעיניו איש׳

והדל העשיר לא ירבה׳

והרם כה אמר אדני יי׳ הסר המצנפת׳

והרים ואשוב ואשא עיני והנה ארבע׳

וחצר הגדולה סביב שלשה׳

והחצר וירם כבוד יי׳ מעל הכרוב׳

וחטים משכב וספות וכלי׳

והחטים ויאמר ארנן אל דוד׳

וחכמים אנשי לצון יפיחו׳

והחכמים כי את כל זה נתתי׳

ומלא ולנפתלי אמר׳

והמלא ובאת וסגרת הדלת׳

ומשחית עלה אריה מסבכו׳

והמשחית ותהי חרדה במחנה׳

ומשלח יפיח כזבים עד שקר׳

והמשלח את השעיר לעזאזל׳

ונגע לא תאנה אליך׳

והנגע וראה הכהן אחרי הכבס׳

ושטן הפקד עליו רשע׳

והשטן ויראני את יהושע׳

ועירים גמלים מיניקות׳

והעירים והאלפים והעירים׳

ופרה ודוב תרעינה׳

והפרה והעזים והפרה׳

וצרעת נעמן הדבק בך׳

והצרעת ויזעף עזיהו ובידו׳

וקדש ואשמעה אחד׳

והקדש ואחרי השבעים ששים׳

ורגלים עינים הייתי לעור׳

והרגלים וילכו לקברה ולא מצאו

ושיר כי בימי דוד׳

והשיר וכל הקהל משתחוי׳

ושופט ויאמר מי שמך לאיש׳

והשופט על הרע כפים׳

ותבן ועתה לכו עבדו׳

והתבן והשעורי׳ והתבן לסוסי׳

ותרומה והיה לאהרן ולבניו לחק

והתרומה היקבע אדם אלהים׳

ותורות ועל הר סיני ירדת׳

והתורות אלה החקים והמשפטים

אלין מלין חד נסיב ה׳ וחד

וה׳ ולית להון זוגא וסימניהון׳

הטי והיה הנער אשר אמר׳

והטי שמעי בת וראי׳

הקריבה מים שאל חלב נתנה׳

והקריבה ואם נפש אחת תחטא׳

הכשבים ואם מן הצאן קרבנו׳

והכשבים והפריד יעקב׳

הוריד ויקצץ המלך אחז׳

והוריד לכן כה אמר יי׳

האנפה ואת החסידה׳

והאנפה והחסידה והאנפה׳

הוד ויירא דויד את האלהים דדה׳

והוד יוכל עבד אדני זה׳

הכו ויצו אבשלום את נעריו

והכו ולאלה אמר באזני׳

הטהרו כי מרבית העם׳

והטהרו וכה תעשה להם לטהרם

הטהרו כי הטהרו הכהנים והלוי׳

והטהרו ויאמר יעקב אל ביתו׳

הערבים והה כנחל תשתח׳

והערבים מביאים לו לחם ובשר׳

הולדה ויאמר שכם אל חמור׳

והולדה ואל עבידו גורל׳

הגרזן היתפאר הגרזן׳

והגרזן והכית בהכנתו׳

הגה כי כל ימינו פנו׳

והגא שמעו שמוע ברגז׳

הישרה שמעו נא זאת ראשי׳

והישרה גם אנכי חלילה לי מחטא

הביט הוי משקה רעהו מספח׳

והביט טהור עינים מראות׳

הוריתיך בדרך חכמה הורתיך׳

והורתיך ועתה לך ואנכי אהיה׳

השיגה או דודו או בן דודו׳

והשיגה ואיש כי לא יהיה לו גואל

הדל ויאמר אליו בי אדני׳

והדל העשיר לא ירבה׳

המשנים ועמהם אחיהם׳

והמשנים ויחמל שאול והעם׳

ופשיט כבודו מעלי הפשיט׳

והפשיט את העלה ונתח׳

והחייתם ויאמר אחי בני אמי הם׳

והחייתם את אבי ואת אמי׳

הצליחה אנא יי׳ הושיעה׳

והצליחה אנא יי׳ הה נא אזנך׳

החזיקי מי מצור שאבי לך חזקי׳

והחזיקי קומי שאי את הנער׳

א״ב מן ב״ב וה׳ בריש

תיבותא וסימניהון

והאבן וירא והנה באר בשדה׳

והאבן הזאת אשר שמתי מצבה

והאחזו ואתנו תשבו והארץ׳

והאחזו ואך אם טמאה ארץ׳

והאבות הבנים מלקטים׳

והאבות ונפצתם איש אל אחיו׳

והאמה מזה׳

והאמה מזה ב׳ בפסו׳

והביטו חזה בצאת משה׳

והביטו ושפכתי על בית דוד׳

והבור ויקחהו וישליכו אתו׳

והבור אשר השליך שם ישמעא׳

והבאים זכר ונקבה מכל׳

והבאים והיהודים והסגני׳ מאה׳

והביאותיו ועבדי כלב עקב׳

והביאותיו וחנה לא עלתה כי׳

והביאותיך ועלית על עמי ישראל׳

והביאותיך ושובבתיך׳

והבגד כי יהיה בו נגע צרעת׳

והבגד או השתי או הערב׳

והגישו אדניו אל האלהים׳

והגישו אל הדלת ב׳ בפסו׳

והגדול על הרע כפים׳

והגדול אלה מבני גד ראשי׳

והגלגל והלך מדי שנה בשנה׳

והגלגל ואל תדרשו ביתאל׳

והדת הרצים יצאו דחופים׳

והדת הרצים רכבי הרכש׳

והדגה אשר ביאר תמות׳

והדגה אשר ביאר מתה׳

והיכל ומדד ארך חבנין׳

והיכל שע׳ יי׳ ונהרות נפתחו׳

והירד המשכן ונסעו׳

והורד ועבר בים צרה׳

והושיע בעת מחר אשלח׳

והושיע יי׳ את אהלי יהודה׳

והושיעה וישלחו אנשי גבעון׳

והושיעה פנה אלי וחנני תנה׳

והושיעם וכי הקים יי׳ להם׳

והושיעם יי׳ אלהיהם ביום ההוא׳

והוספתי דברתי אני עם לבי מלעי׳

והוספתי על ימיך חמש עשרה מלרע

והוספתי וגדלתי והוספתי׳

והוספתי ואני המיד איחל׳

והחזיקה כי ינצו אנשים יחדו׳

והחזיקה בו ונשקה לו׳

והסבנו ויאמר משה לחובב׳

והסבנו והיה כי תלך עמנו׳

והיכל מיום אחד לחדש השביעי׳ היכל

מעולינו מעבינם הוא כמו מרבה בווי אבל ותרב מסאת בנימן ותכל כל עבודת המסכן הם עומדים בעצמם על כן חבים קמץ וחכים פתח מפני הנגינה מוקדמת כל מסקל כבר אמר הפעל עי״ן סלו״ים כלו נקמץ כמו ברך לא אסיבה או ברך נבות חרף עוסהו וסרת וכן לפעמי׳ באלף החירק כהפך לקמץ קטן כמו מאן יבמי באר התור׳ ולעמים בהא כמו נהלת סהוא על מסקל דברת ופעמים סבאלף וההא בהים בחירק כמו כאר מהר כועס מהרו בניך אבל כסהעי״ן סל פעל ריש לעולם נבר׳ מ״ס סל סתום הבאים

מערכת אות ההא

לפני אותיות אחהע והיה מתפעת להיו׳ בחירק לולי אחהע וכהפכה להברת אי תהיה בקמץ כמו מרעהו מתת מעם מהם כי הם באים על דרך מבית מכל אבל כל האותיות
לא יוכלו לסבול דגש כל פעל עתיד מתשופי פ״א פעל מ״וד כמו אשב ישב ארד ירד כלם נקמצים והנגינה לרע ובבא עליהם וי״ו ומסבתם להבא או לעבר וארד ואשב ותלד
וירד תבים קמץ ואבים פתח כי הנגינה לעיל ופותחת הברת אי שאחריה כי כן הדין בנגינה מוקדמת אך בורין הנסרטין אות האיתן בחירק כמו איסן יסן תיסן ואיקן ׃

והיכל האמר לכורש רעי וכל׳ •
והך ויאמר יי׳ אל משה נטה •
והך ואתה בן אד׳ הנבא והך •
והכני הצילני נא מיד אחי •
והכני אם יוכל להלחם •
והלבונה ואוכרה ויטהרו הלשכות
והלבונה ונהם מכנים על הגלים
והמתיז את העם הזה •
והמתה עתה לך והכית את עמלק
והמגדל פלל בן אוזי מנגד המקצוע
והמגדל והנתיני היו יושבי׳ בעפל
והמזבח נשד וישפך הדשן •
והמזבח וימד את החצר ארך •
והמוריגי׳ ויאמר ארונה אל דוד •
והמוריגי׳ ויאמר ארנן אל דוד •
והמואבי׳ באשר עשו לי בני עשו ׃
והמואבי׳ רפאים יחשבו גם הם •
והנכם יי׳ אלהיכם הרבה •
והנכם ואתם הרעתם לעשות •
והנשיאם הביאו את אבני •
והנשיאם וישב פנחס בן אלעזר •
והשיאן אתם עון אשמה •
והשיאו ואם אל עיר יאסף •
והעל מלעי׳ ויאמר יי׳ דצפרדע •
והעל קח את אהרן ואת •
והערבה והירדן וגבול מכנרת •
והערבה עד ים כנרת •
והפשתה והשערה נכתה
והפשתה גבעול ב׳ בפסו׳ •
והפלא יי׳ בין מקנה •
והפלא יי׳ את מכותך •
והצל וישאל דוד ביי׳ לאמר •
והצל ומאז באתי אל פרעה ׃
והצעיר וישבו לפניו הבכור •
והצעיר הקטן יה הלאלף •
והקול נשמע בית פרעה •
והקול ואין העם מבירים •
והקרוב והרחוק בדבר ימות •
והקרוב אליו כרשנא שתר •
והקסמי׳ והיתה ידי אל הנביאים ׃
והקסמי׳ כי התרפים דברו און •
והרגוני ויאמר אברהם כי אמרתי
והרגוני אם יעלה העם הזה •
והרבה למען למוג לב •
והרבה יחל ישראל אל יי׳ •
והרבה והוא רחום יכפר •
והרבה אשר בשערה ישופני •
והרא ויער אלהי יש׳ דפול ד״ה
והרה הנה יחבל און והרה •
והראש אחר יפנה דרך
והראש ב׳ בפסו׳ •
והשכים אבשלום ועמד •
והשכים ויהי כי הקיפו ימי •
והשמש וירדפו יואב ואבישי •
והשמש וישכימו בבקר והשמש
והשלחן ושמת את השלחן •
והשלחן ומשברתם הארנן •
והשלום כה אמר יי׳ צבאות צום •
והשלום בריתי היתה אתו •
והשמים ויהי עד כה ועד כה •
והשמים כי זרע השלום והגפן •
והתודה וסמך אהרן את שתי •
והתודה והיה כי יאשם לאחת •

והתודו את עונם ואת עון •
והתודו את חטאתם •
והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם •
והתנחלתם את הארץ בגורל •
והתאנה הופן הובישה •
והתאנה תעור הזרע במגורה •
והתורה ויאמר יי׳ אל משה עלה •
והתורה ואת החקי׳ ואת המשפטי׳ ׃

חד מן כ״א מלין דכתי׳ כה

בסו׳ תיבות ודיי״א וסימניהון

ואברככה הביאה לי ציד ועשה •
ובכה ובעמך ובכל עבדיך •
ידכה והיה לאות תנו׳ •
כמכה מי כמכה באלים
כמכה ב׳ בפסו׳ •
אתכה ותראני האתון •
עמכה והאמ׳ כי אדני חי נפשך •
בכה כי בכה ארוץ גדוד דשמו׳ •
ימצאכה חי יי׳ אלהיך אם יש •
נעצרכה ויהי בשביעית ויאמר •
הנכה ויען השליש אשר למלך
יענוכה ודברת אליהם את כל •
בשמכה כה אמר יי׳ צבאות יען •
וראתכה וידבר אלי האיש •
כחכה התרפית ביום צרה •
הנצרכה מזמה תשמר עליך •
לחלכה ישב במארב חצרים •
חלכה ראית כי אתה עמל ׃
כפכה אחור וקדם צרתני •
בכה כי אליך יי׳ ארני עיני בכה
יברככה יחדוך יי׳ כל מעשיך •

ג׳ זוגין חד נסיב ה׳ וחד

נסיב לה׳ ולית להון זוגא וסימניהון

הנית והיה כיום הנית •
להנית וראשית כל בכורי •
הוללי׳ לא יתיצבו •
להוללי׳ אמרתי להוללים •
הודיעך ויענך וירעיבך •
להודיעך קושט אמרי אמת •

י״ג חס׳ ה׳ בריש תיבותא

וקריין וסימ׳ נמסר בשמו׳ ב׳ סימ׳ כ״ג •

וחילופיהון ז׳ נסבין ה׳

בריש תיבות׳ ולא קריין
וסימניהון

החנית ויען דוד ויאמר הנה •
ההמון קדמא׳ ויען אחד מעבדיו
ויאמר ויקחו נא •
המלח הוא הכה את אדום •
הספר תנינא׳ והיו לכם חזות •
הספרי׳ תנינא׳ ותכתב ספרים בשם
אחאב •
הסתכות ויקח עבד מלך את
האנשים •
הכנפים גם במדעך מלך •

ג׳ מלין חס׳ ה׳ באמצע

תיבות׳ וקריין וסימניהון

ויאחכו ויהי ככלתו לדבר אל
שאול •
לגיד וישב יהורם המלך
להתרפא •
וכרמל עד יערה עלינו רוח •

וחילופיהון ה׳ כתיב ה׳

במצעות תיבות׳ ולא קריין
וסימניהון

בהשדה ויקם המלך לילה •
בהחפזם וילכו אחריהם עד הירדן
שהתקיף כה שהיה כבר נקרא •
כשהסכל וגם בדרך כשהסכל •
שהשכם על הר ציון שהשכם •

כ״ש חס׳ ה׳ בסוף תיבו׳

וקריין וסימניהון

וארב ואקח את אביכם •
הגג וישכימו ויהי כעלות •
והם ויתנם ביד הגבעונים •
יהי כאשר היה עם •
והית נבלת איזבל כדמן •
ונרא הגידו האותיות לאחור •
וזו אנכי בראתי חרש •
ירא והיה כעץ שתול •
העש ויאמר גדליה בן •
והעגב עלידם לבראה עיניה •
חמש ומן הבדה הזאת תמור •
ואככר עלו ההר והבאתם עץ •
וארבע שלשה המה נפלאו •
נטע זממה שדה ותקחהו •
בליל טעמה כי טוב סחרה •
לכן שבנה בנתי לכן כי •
ואדע ואני אמרתי אגלה •
שת עונותינו לנגדך •
מרא ויתי איוב אחרי זאת ׃
בליל קומי רוני בליל •
הביט זכור יי׳ מה היה לנו •
ונשוב השיבנו יי׳ אליך •
ואת הגדת היום את אשר ׃
את הלא את מכת בעדו •
את כי גם פעמים רבות •
את תנינ׳ אתה הוא יי׳ לבדך את •
ואת ונפשי נבהלה מאד •
ועת פתוח ה יחד בכשיל •
עת ואמר לכלה ניאופים •

וחילופי׳ ב׳ מלין כתיבן ה׳

בסוף תיבו׳ ולא קרי׳ וחד פלוגתא
עלוהי וסימניהון

וארא בשלל אדרת שנער •
ואבאה אתכם אל ארץ האמרי •
אריה דוב אורב הוא לי •
האריה ובניהו בן יהוידע דשמו׳ •
רעה שונאי טוב ואהבי רעה •
הרעה ועשה הרעה •
באה אומללה יולדת השבעה
באה והכה את ארץ מצרים •
קוה ויצא עוד קוה המדה •
וקוה ויעש את הים מוצק
דמלכים •

וקוה לכן כה אמר יי׳ שכתי •
נמצאה ואם לא השחוק היה •
ותראה ואמר אחרי עשותה •
הזאהה ונתתי את הבית הזה
כשילה ואת •
יעשה ותאמר נעמי לשתי •
אלה ואמר לה אלה באניא •
פקחה הטה אלהי׳ אזנך ושמע •
הרבה הרבה כבסני מעוני •
ורעה רעך ורעה אביך •
אהביה אני אהביה אהב •
צידה פלוגת׳ דו״ב נחמן ועהת
שא נא כליך •

חד מן י״ד מלין דכתיב ה׳

בסוף וקרי׳ ו׳ וסימניהון נמסר באינה
סוף א״כ ד׳ •

ט״ו זוגין חד קרי׳ ה׳ וחד

קרי׳ ה׳ וליה דכו׳ וסימניהון נמסר בד״ת
אריש סימן ח׳ •

ה׳ זוגין מן ב״ב חד כתיב ה״

בסוף תיבות׳ וחד כתי׳ י׳ וסימני׳ נמסר
במשלי סימן יט׳ •

ב׳ כתיבן ה׳ במצעו׳ תיבו״

וקרי׳ ד׳ וסימניהון

מעלליהם בית דוד כה אמר •
עליהם נוסו נודו מאד •

זוגין דלא נסבין ה׳ בריש

תיבו׳ סימניהון נמסר בסדר הרומה •

ו׳ זוגין דמיין חד מיעוט חד

רבו׳ ונסבין ה׳ בסו׳ תיבותא סימניהון
נמסר בסדר נשא •

א״ב מן חד וחד חד א׳ וחד

הא וכולהון לית דכוות׳
וסימניהון

אמן ויהי אמן את הדסה •
האמן האנכי הריתי את כל העם
אשמם ואטמא אותם בבתנותם
האשמם אלהי׳ יפלו ממעצותיהם
אמר כה אמר אדני יי׳ יען אמר
מואב ושעיר •
האמר למלך בליעל •
אמרות והנה כל הנשים אשר
נשארו •
האמרות שמעו הדבר הזה פרות
הבשן •
ארורה ולאדם אמר כי שמעת •
הארורה רבא ויאבל ושת ויאמר
פקדו נא את ׃
בחר ויחר אף שאול ביהונתן •
הבחר ויאמר יי׳ אל השטן יגער
גדלות ומי כעמך ישראל ד״ה •
הגדלות יי׳ בעבור דברך ולבך
ד״ה •
דוראים וילך ראובן בימי קציר
חטים •

כלל כל דבר שתי הברות כל אות הנגינה לרע אי שתיהן נקמצות כמו אסב ישב ואם הנגינה לעיל הברת אי שאחריה לעולם פתוחה הראשונה פעמים פתוחה
ופעמים קמוצה אם הברה ראשונה נקמצת באתנח וס״פ להברת הא אז היא פתוחה ופעמים ק״ף בלא הפיכה כמו מלך תבן קרב טרם ואם לאתהפך ואות
ראשונה מאותיות אחהע אז היא קמוצה כמו הפר חלב חלק חפץ אתכם יש מלות מבהברות בהא אי בלא אתנח והם קמוצים ונגינתם לרע ובהדבקם יפתחו ראשיתם

מערכת אות ההא

ואחריתם כמו בבין חוד נדר מזה כי כן דינם בלא אתנח וסוף ובהרדקים יאמר ירך יעקב אבל כתף הבית נדל נדר אבנים חבר כהנים ערל לב בעל רכולתך גם ברבותם לא יזוז הקמץ הסגי ממקומו כמו חבר חברים ערלים מה שאין כן במלת דרך ארץ עבר מלך כי יאמר דרכים או דרכו או מלכו וכפלאתי ממלת כתף וירך וערל ועול אסר בהרדקים יאמר סכן וזקן זרים הם בהרדקים יאמר סכן זקן יותר ממלת כתף וירך וערל ועול אסר בהרדקים יאמר כתף ירך גזל עול ואומר כי בעבור כי כתף ורעיו סמות

הדודאים נתנו ריח •
דברים וישב מימים לקאהה •
הדברים ויצא האמרי הישב בהר •
דפוכה אפרים בעמים הוא •
ההפוכה ויגדל עון בת עמי •
חלמיש ההפכי הצור אגם מים •
החלמיש המוליכך במדבר הגדול
בושית ותדבר מרים ואהרן
הבושית במשה ב׳ בפסוק •
מליץ אם יש עליו מלאך •
המליץ והם לא ידעו כי שמע •
אתה מלרע והרא רחל כי לא ילדה
הההה ראמר לא ארעה אתכם
משלש ויאמר אליו קחה לי •
המשלש ואם יתקפו האחד •
מנח רחב הקיר אשר לצלע •
המנח ופתח הצלע למנח •
מקשרות ויענו את ירמ הו כל •
המקשרות ויקבו ויסירו את •
מנאפת כן דרך אשה מנאפת •
המנאפת האשה המנאפת •
מתאבלים ויעבירהו עבדיו מן •
המתאבלים שמחו את ירושלם •
מריקים ויהי הם מריקים שקיהם •
המריקים ואען שנית ואמר לו •
נסוגים מדוע ראיתי המה חתים •
הנסוגים ואת הנסוגים מאחרי יי׳ •
נקראים בלילה ההוא נדדה שנת •
הנקראים שמעו זאת בית יעקב •
נקדות תורי זהב נעשה לך •
הנקדות ויסר ביום ההוא את
שיחים בין שיחים ינהקו •
השיחים ויכלו המים מן החמת •
ספדים על שדים ספדים •
הספדים גם מגבוה יראו וחתחתים
פתחים ליד שערים לפי קרת •
הפתחים וכל הפתחים והמזוזות •
ציון ועברו העברים בארץ •
הציון ויאמר מה הציון הלז •
צאים וירושע היה לבוש •
הצאים ויען ויאמר אל העמדים •
צביעים חדיד צביעים •
הצביעים והראש אחד יפנה דרך •
קנים ופרש אתה לפניו הוא •
הקינים ומשפחות ספרי ישבו כת
שטר אשר אין לה קצין •
חשטר ויהי לעזיהו חיל •
שקד ויהי דבר יי׳ אלי לאמר
השקד גם מגבוה יראו •
שוקים דליו שוקים כפסח •
השוקים יככה יי׳ בשחין רע על •
שאלתיהו ותבא האשה ותאמר •
השאלתיהו וגם אנכי השאלתיהו ליי׳
תצוד כי בעד אשה זונה •
התצוד ללביא טרף וחית •

א״ב מן חד חד מלעי׳

משמשי׳ ה׳ בסו׳תיבו׳ וסימניהון

אלכה אני אמרתי בדמי ימי •
אשלמה ואני בקול תודה אזבחה •
אגורה באהלך עולמים •
אנוסה ויסר את אפן מרכבתיו •

אעופה מי יתן לי אבר •
בוערה כולם כנאפים כמו תנור
ברותה חמת ברותה ספרים •
גתה ויקם שמעי ויחבש •
גתימה ויברחו הבארותים •
דתינה ויאמר האיש נסעו מזה •
הברה ויקחוהו וישליכו אתו •
חעקה ותקח תמר אפר על
זבולה שמש עמד זבולה •
הרבה ובשה היה רעה •
וטרה ואם לא תמצא ידה •
ירשה ולנפתלי אמר נפתלי •
בנדה ויבאו כנגב לגבעה
לחבה ותפל אש יי׳ ותאכל •
מנוחה וירד מנוחה עפרות •
בשחתה וירא אלהים את •
נעצרה וישב אהרן אל משה •
נעדרה דרשו מעל ספר יי׳ •
נעמה וירא מנוחה כי טוב •
נכרתה ופושעים נשמדו יחדו •
נהרסה והנה עלה כולו קמשונים •
ספרה ויהי מושבם מבשא •
עזבה ואת הזנותיה ממצרים •
פורתא ואת פורתא •
פרמשתא ואת פרמשתא •
פשוטה הרדו שאננות •
צעירה ויעבר יורם צעירה •
צלחה צדיק אתה יי׳ כי אריב •
ציונה שאו נס ציונה •
קרבה לא שמעה בקול •
רעננה בלא יומו תמלא •
שבתה למלאות דבר יי׳ בפי ירמיה •
תבואתה ומנגד ארץ ומלואה •

א״ב ויו בריש דילוג הו

בסוף וסימניהון

ויאספהו ל׳ ותהי המלחמה •
ויבוזהו ל׳ ובני בליעל •
ויבשהו ל׳ גוער בים •
ויגרשהו ל׳ וילך דתהלות •
וידקרהו ל׳ נערו וימת •
ויהפכהו ל׳ ויבא גדעון •
ויזבחהו ל׳ וישב מאחריו •
ויחזקהו ל׳ במספרים לא •
ויחפרהו ל׳ המחכים למות •
ויטמאהו ל׳ ויפן יאשיהו •
וישמנהו ל׳ ויפן כה וכה ויך את •
ויטעהו ל׳ ויבן מגדל בתוכו •
ויכלוהו ל׳ שפוך חמתך דירט׳
וילבישוהו ל׳ בגדים דזכריה •
וילמדהו ל׳ בארח משפט וילמדהו
וילכדוהו ל׳ ויבקש את אחזיהו •
ויכררוהו ל׳ ורבו וישטמהו •
ויניפהו ל׳ תנופה לפני •
וינחהו ל׳ ויתנו לנו שני פרים •
ויסערהו ל׳ ישאהו קדים •
ויסירהו ל׳ מלך מצרים •
ויעבידהו ל׳ ואבנר בן נר •
ויעבירהו ל׳ עבדיו מן המרכבה •
ויערהו ל׳ ויבאו שני האנשים •
ויעדהו ל׳ והושיבו שנים אנשים
ויעזרהו ל׳ והאלהים על •

ויעוללהו ל׳ ויפנו וינוסו •
ויעצמהו ל׳ ויפר את עמו •
ויעצרהו ל׳ וימצא מלך •
ויפעלהו ל׳ חרש ברזל •
ויפתחהו ל׳ שלח מלך •
ויצילהו ל׳ וישמע ראובן •
ויצפהו ל׳ זהב טהור •
ויקדשהו ל׳ וישחט ויקח משה •
ויקנאהו ל׳ יפה עשיתיו •
ויראהו ל׳ בני הנביאים •
וירדהו ל׳ אל כפיו •
וירידהו ל׳ וישלח המלך
וישאלהו ל׳ האיש לאמר מה
וישחטהו ל׳ ויחטאהו כראשון •
וישטמהו ל׳ בעלי חצים •
וישכחהו ל׳ ולא זכר שר
וישלחהו ל׳ מעמק חברון •
וישנאהו ל׳ אחר הדברים •
וישקהו ל׳ איש מצרי •
וישיתהו ל׳ על ארץ מצרים •
ויתירהו ל׳ שלח מלך •

מלין דמשמשין הו בסוף

ול״ת להון זוגא וסימניהון

ואנוהו ל׳ זה אלי ואנוהו •
וארוממנהו ל׳ שנה ה׳ בפסו׳ •
יבוננהו ל׳ יצרנהו כאישון
יצרנהו ל׳ ב׳ בפסו׳ •
משיתיהו ל׳ ויגדל הילד •
ועשיתהו ל׳ לי ולבני •
יעברנהו ל׳ האותי לא תיראו •
אחקרהו ל׳ אב אנכי לאביונים •
רוממוהו ל׳ מים גדלוהו •
כוטהו ל׳ ועתה אשבור •
ישפטהו ל׳ ואת תורתי ואת •
ועתליהו ל׳ אם אחזיהו •
השכירהו ל׳ כי על יי׳ הגדיל •
והפיצהו ל׳ סביב בעתהו •
אשביעהו ל׳ ארך ימים
ואראהו ל׳ בישועתי ב׳ בפסו׳ •
ילדתיהו ל׳ האנכי הריתי •
ומעלותיהו ל׳ פנות קדים •
מאסת הו ל׳ ויאמר חלילה לי •
שקינוהו ל׳ מצאנו ראינו •
והגעתיהו ל׳ והסרתי את •
והשימתיהו ל׳ ונתתי פני •
והביאותיהו ל׳ ופרשתי עליו •
גרשתיהו ל׳ ואתנהו ביד •
העירותיהו ל׳ אנכי העירותי •
בקשתיהו ל׳ פתחתי אני •
ונטעתיהו ל׳ ולא ירגז עוד •
והשפילהו ל׳ ראה כל גאה •
שנאתיהו ל׳ ויאמר מלך •
ואטמנהו ל׳ ואלך ואטמנהו •
אכלתהו ל׳ והנה בהיותי תמים •
ותזבחהו ל׳ ותלש ותפהו מצות

ג׳ פסו׳ מן ג׳ מלין מורדפי׳

בפקין ה׳ וסימני׳ מזוני דשבת בהגנה ובאורם •

טארה כסותה •
חדשה ושבתה •

ובינה וגם חקרה •

הא

הא ג׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרשת ויגש וביחזקאל סימן י״ו ובדניאל סימן ב׳ •

הב

והבל ג׳ וסימניהון נמסר במ׳ בראשית ובישעיה ריש סימן מ״ט •
ותבט ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ב •
תביט ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא •
בהבליהם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת האזינו ובמלכים א׳ סימן י״ו •

הג

ויגד כ״ד וסימניהון

לאברהם ויהי אחרי •
לרבקה ויגד לרבקה את •
ללבן ויגד ללבן ביום השלישי
לתמר ויגד לתמר לאמר •
ליהודה ויהי כמשלש חדשים •
למלך ויגד למלך מצרים •
ליהושע ויגד ליהושע לאמר
בארבים וישימו לו בעלי שכם •
לאבימלך ויגד לאבימלך כי התקבצו •
הברמלה וישכם שמואל לקראת •
לשאול ויגד לשאול לאמר הנה דוד בניות •
קעילה ויגד לשאול כי בא דוד
גת ויגד לשאול כי ברח דוד
ברך ויגד למלך דוד לאמר •
ויאסף ויגד לדוד ויאסף •
וחבירו ויגד לדוד ויאסף •
בוכה ויגד ליואב הנה המלך •
עשתה ויגד לדוד את אשר •
לשלמה ויגד לשלמה לאמר הנה אדניהו •
בינס יואב ויגד למלך שלמה •
לשלמה ויגד לשלמה כי הלך שמעי •
איכה ויאמר לכו וראו •
דמשק ויבא אלישע דמשק •
לבית דוד ויגד לבית דוד •
ויגד ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ד •
ויגידו ד׳ רפי׳ וסימניהון נמסר בשמואל ס״ כ״ה וישעיה סימן י״ט •
ויגידו ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדות

דברים נזורים ואינם תכויים מאומה לפעלה ומלת סכן ורעיו כוטין קצת לפעלה על כן כמתנו ומלת ערל הסתכתה כי מצינו בהדבקו ערל לב וערל בשר גם מבאנו ערל ספתים גם בזה אני אומר כי מלת ערל לב באה על דרך ארץ מלך עבר אסר המה סוין ומדובקין ומפוזרין ומלת ערל ספתים בהפרדם יאמ׳ מתנה ערל על דרך סכן זקן כבר וכן יש לומר במלת כבד שיאמר כבד פה ומבאנו עם כבד עון ואולי גם בהפרדו יאמר כבד וסבי מניכים המה ואל תתמה על זה כי ממותדברים באים על כתה דרכים

מערכת אות ההא

כאשר ידוע בסוד הדייקנות ומלת חבר חברים הוא כמו מחבר על דרך ארץ ומה שכתוב וחובר חבר זהו בעבור האתנח שנהפכת אות ראשונ׳ לקמץ והפתח שבאות שנית מוכיח כי אלו בא על דרך כתף ירך היה לו לינקד בקמץ קטן גם אלו כן היה לומר חברים׃ כל שתי הברות של אי אלה בשם דבר ואות הראשונה של אותה תיבה חית או עין והשניה לעיל בהברת אי תנקד בפתח קטן כמו פסח פתח קמח שלח רגע רשע שבע זבח כי הם באים על דרך ארץ ורעיו יען אות ח׳ ועין

תולדות ובמלכים ב׳ סוף סי׳ ח׳ ·
ואגד ב׳ חסרי׳ וסימניהון
ואגד לכם היום ולא ·
ואגד לך דד״ה ·
ותגיד ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
כפ׳ וישמע יתרו ·
הגד הגד ב׳ וסימניהון
הגד הגד לעבדיך ·
הגד הגד לי את אשר עשית ·

ולא הגיד ג׳ וסימניהון
ותצלח עליו רוח ·
וירדהו אל כפיו ·
חי׳ העלים ממני ·
הגר ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן נ״ט ·
הוגה ג׳ ב׳ מל׳ וסימניהון
בשמואל ב׳ סי׳ ד׳
ובאיכה בא״ב ג׳ ·
ההגריאים ג׳ ב׳ מל׳ וא׳
חס׳ וסימניהון
וכימי שאול עשו מלחמה ·
ויעשו מלחמה עם ההגריאים ·
ויעזרו עליהם וינתנו בידם ·

הד

הדפו ב׳ וסימניהון נמסר
בסדר מסעי ·
הדורם ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון
ואת הדורם ואת אוזל ·
וחברו דד״ה ·
וישלח את הדורם בנו ·
וישלח המלך רחבעם ·
בתר׳ חס׳ ·
הודו ה׳ וסימ׳ נמסר בירמיה
סימן כ״ב ·
להודות ליו׳ ג׳ חסרים כי
טוב וסימנ׳
ושאר הברורים ·
בצאת לפני החלוץ ·
ביום ההוא אז נתן דויד ·
וב׳ הודו ליי׳ חס׳ כי טוב וסימניהון
בד״ה ב׳ סימן ד׳ ·

הו

והוא ל״ג ר״פ וסימניהון

והוא יהיה פרא אדם ·
והוא עבר לפניהם ·
והוא אשה בבתוליה יקח ·
והוא שב מן הפסילים ·
והוא יצא ועבדיו באו ·
והוא מדבר עמם ·
והוא גם בן חיל ·
והוא הכה את איש מצרי
וחבירו דד״ה
והוא הכה את האיש ·
והוא הלך במדבר דרך יום ·
והוא בא ויעמד אל אדניו ·
והוא לא כן ידמה ·
והוא הפיל להם גורל ·
והוא עם בזוי ושסוי הפח ·
והוא מחולל מפשעינו ·
והוא את כל אלה עשה ·
והוא במלכים יתקלס ·
והוא יבנה את היכל יי׳ ·
והוא נלחם עם מלך בבל ·
והוא הקטיר בגיא בן הנם ·
והוא יחזקהו סהם ·
והוא העביר את בניו באש ·
והוא ישפט תבל בצדק ·
והוא כחתן יוצא ·
והוא רחום יכפר ·
והוא יפדה את ישראל ·
והוא כרקב יבלה ·
והוא לקכרות יובל ·
והוא מלא בתיהם טוב ·
והוא באחד מי ישיבנו ·
והוא ישקט ומי ירשיע ·
והוא מסבות מתהפך ·
והוא מהשנא עדניא ·

ז׳ פסו׳ והוא והוא וסימני׳
נמסר בשפטים סימן י״ז ובמלכים א
סימן י״ט ויהושע סימן ז׳ ·

ה׳ פסו׳ הוא הוא וסימני׳

ויגד יעקב לרחל כי ·
הוא יורה הנה הא הפוש ·
כי תאמרו הן לא ידענו ·
וכיהאל לא תוסיף להנבא ·
כי הוא בן אחים יפריא ·

ג׳ פסו׳ מן ז׳ מלין ג׳ מבא וג׳
מבא והוא במיצע וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ל״ב ·

י״א והוא ולית להון גוגא
וכל קרייא הוא וסימניהון

והוא אמר ואלישע ישב ·
והוא יעשה גל על יי׳ דרכך ·
והוא לבדו ויאמר לא ירד ·
והוא יתן מאשר שמנה ·
והוא צוה ויאמר שלחני ·
והוא שם ויאמר המלך ·
והוא הולך ודוד עולה ·
והוא הלך במדבר דרך יום ·
והוא בא ויעמד אל אדניו ·
והוא עולה ויעל משם ·
והוא יבנה את היכל יי׳ ·

ח׳ פסוקי׳ והוא הוא וסימ׳
נמסר בד״ה ב׳ סימן כ״ב ·

הוא דמטעין דסבירין היא
ה׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ תצוה ·
הואיל ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר דברים ·

הואל ד׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ט ·
ויאל ז׳ ה׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימני׳
נמסר בסדר שמות ·

הוה ב׳ וסימניהון

כי מה הוה לאדם ·
ואתה הוה להם למלך ·
הוה ב׳ א׳ כתי׳ א׳
וסימניהון
הוה גביר לאחיך ·
כי לשלג יאמר הוא ·
תהוה ג׳ בהי׳ ה׳ וסימניהון
נמסר בדניאל סי׳ ב׳ ·
הושעיה ג׳ וסימניהון
ויגשו כל שרי ·
ויאמר עזריה בן הושעיה ·
וילך אחריהם הושעיה ·
הזאהאל ד׳ בלישניהון
וסימניהון
והזה אל הבית ·
אל נכח פני אהל ·
ויז מדמה אל הקיר ב׳ בו ·

הט

הטו ג׳ וכל ליש׳ נמסר בשרש
נטה כי שם ביתם ·

הי

היא ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
פ׳ וישב וביחזקאל ·
סוף סימן י׳ ·
והיא ב׳ וסימניהון

קינים והגא והי ·
והאכל הוא והיא ·
היא כל אוריתא כתבן הוא
במ״א כתבן היא וסימ׳
נמסר בפרשת וישב ·
וכל קרייא דכו׳ כתיבן היא במ״ג
כתיבן הוא וקריין היא וסימניהון
אליהו והלך ותעשה כדבר ·
תפתה כי ערוך כאתמול הפתה ·
פלילי כי הוא זמה והוא עון ·

ה׳ כתי׳ היא וקריין הוא
וחילופי׳ ג׳ כתי׳ הוא וקריין היא סימ׳
נמסר בתלים סימן ע״ג ·

סימן כל דסמיך לשבת
היא במ״א הוא וכל דסמי׳ לאחזה היא
וכו׳ וכל דסמיך למנחה היא וכו׳ עיין
כל הלין שנויי בסדר תצוה ·

סימן היא והוא דתורת
בהנים מן ריש ויקרא עד ואם בהרת
הוא במט׳ היא וסימניהון
פתות אותה פתים ·

ואם לא תשיג ·
והביאה אל הכהן ·
צו את אהרן ·
לא תאפה חמץ ·
דבר אל אהרן דבמקום אשר
תשחט העולה ·
כל זכר בבני קדמ׳ ·
קחו את המנחה ·
ואכלתם אותה במקום ·
מדוע לא אכלתם ·
ואת הארנבת ב׳ בפסו׳ ·
לכל הבהמה אשר היא מפרסת
וכי ימות מן הבהמה ·
ומן ואם בהרת עד לא יסגירנו
היא ומן לא יסגירנו עד ובשר כי
יהיה הוא ומן ובשר עד ואיש או
אשה היא ומן ואיש או אשה עד
וכי יהיה בקרחת הוא ומן כי יהיה
בקרח׳ עד כי נפש הבשר בדם כלהון
הוא במ״ו היא וסימניהון
פרחת היא ·
פחתת היא ·
צרעת ממארת היא ·
טומאתו היא ·
אשר היא ישבת עליו ·
ואשה כי יזוב זוב דמה ·
שבת שבתון היא קדמ׳ דסיפר׳
וכל עריי׳ היא ומן סוף סידר׳
דעריות עד סוף ספר הוא במט׳
הא וסימניהון
והיא שפחה נחרפת ·
זמה היא ·
והיא תראה את ·
גלתה נדה ·
מחללת ·
היא בתרומת ·
עצרת היא ·
שבת היא ·
והאברתי את הנפש ·
אחזתם · נקבה ·
יובל היא ג׳ בעינינא ·
וד׳ בענינ׳ קדמ׳ ובתרא היא ותרין
מציעאה הוא וסימניהון כי נפש
הבשר בדם היא כי נפש כל בשר
דמו בנפשו הוא וסימניהון נקבה
תסובב גבר ·

סימן בעת בפעם בשנה
הבאר כלהון ההיא ולית חד מנהון
ההוא ·
וחלוף הוא הלילה השער
המדבר הרעב
ההוא ולית בקריא חד מנהון ההיא ·

ג׳ זוגין מן ב״ב בחד ענינא
קדמ׳ הו׳ תנינ׳ היה וסימניהון נמסר
בד״ה א׳ סימן כ״ג ·
היתה ה׳ ר״פ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סימן ל״ז
ותלים סימן קי״ד וסוף משלי ·
היה ג׳ בטעם מאריך ולע׳
וסימניהון
וייבש הנחל דמלכים ·

בעוד

הופכת הפתח קטן לגדול כמו ויעשו את הפסח למצא הפתח ההפוכה כמו רגע שמה הרשע ויבאו מכלל זה תשע מזח מצח נצח ישע אף על פי שנגינתם לעיל בקמצים כי הם באים על דרך אחר אלבוריעיהם אשר לא יהפכו ובמסורת מוכה ה׳ ישע פתחין ומלת בלע בקמץ קטן ונגינתה לרע ומלת שער על משקל תכל ונגינתם לרע וקמץ׃ כל נגינה מוקדמת פותחת הברת אי שאחריה׃ כל איתן שמשמש בחטופי לתר פעל יש לו דין נגינה מוקדמת והוא שים על ההיתן ויו קמוצה המשמשת

מערכת אות ההא

ללמון עבר כמו ואסבו ואחר אך אם תחטף הואו שהוא למון עתיד הואו כמו ואחר אסבאו ואחר ואסבאו הכל בקמץ והנגינה לרע אבל כל ויבא ולבא בבל עניניו הכל בקמץ והנגינה לרע בעבור אות האלף אשר איננה נראית בקריאתה המסיכוה בנגינתה וכן כל איתן המסתמסת לפני חטופי למ״ד פעל כמו תפן ירב יגל כלם ככקרי׳ בפתח קטן את ן יתן יתן והנגינה מוקדמת ופותחות ומלת ותלא בקמצת להמשיך קריאת אלף ולכן הנגינה למטה כמו שפי במלת ויבא אבל במלת ותרא בפתחות כי הנגינה מוקדמת

בעבור האדמה חתה׳
מחזק הרעב בעיר׳
והיה ו׳ וסימניהון נמסר בפ׳ לך לך ובשפטים סימן י״ז׳
היה ב׳ כתיבן ה׳ וסימניהון
כי היהיה דמלכי׳.
והה היה דברי״ דיחזק׳ ׳
ויהי ד׳ בטעם גרשיים בעזר׳ וסימני׳ נמסר בנחמיה סימן ד׳ ׳
תהוה ג׳ כתי׳ ה׳ וסימ׳ נמסר בדניאל סוף סימ׳ ג׳.
והיה ז׳ כתי׳ והוה וקרי׳ והיו וסימני׳ נמסר בפרשת מסע וביהושע סימן ט״ו׳
היוה ד׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימ׳ י״ד.
הייתה ג׳ מ״ל וסימני נמסר בשפטים סימן י״א׳
היתם ב׳ חסרי׳ וסימניהון
ממרים היתם׳
והיתם גם אתם גם.
והיית ב׳ וסימניהון
והיית באשה דתקועי׳.
והיית עטרת תפארת׳
להוות ח׳ חסרי׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר פ׳ יתרו.
ויהי בעת ההיא ג׳ וסימני׳ נמסר פרשת וירא.
ויהי ד׳ בטעם תביר ר״פ וסימניהון נמסר בד״ה ב׳ סימן י״ב.
היה ה׳ בטעם לעיל וסימניהון
כי לא היה גשם.
כי לא היה דשא.
ולא היה לחם לעם.
היה איש גדול.
דין פליג׳ ולא והיה צדק אזור.
ויהי ד׳ בטעם ר״פ בספר בראשי׳ וסימניהון נמסר בפ׳ נח.
ויהי בן ח׳ בספר בראשי׳ וסימניהון
ויבדל בין המים׳
ותראה היבשה׳
תדשא הארץ דשא׳
והיו למארת׳
תוצא הארץ.
ולכל חית הארץ.
ויהי בימי ה׳ וסימני׳ ה׳ נמסר פרשת לך לך וריש ירמיה.
ויהי מקצה ח׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ ב׳ ריש סימ׳ ח׳.
ויהי אחרי מות ד׳ וסימניהון בלשון ארמי

אבא רע״א שמשא ומלכא וביאורם נמסר בסוף פרשת חיי שרה׳
ויהי אחרי הדברים האלה נ׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא וסוף יהושע.
ויהי ל״ב רפי׳ וסימניהון
מבדיל ויאמר אלהים יהי רקיע.
כנען יפת אלהים ליפת.
כנען ברוך יי׳ אלהי שם.
חשך נטה את ידך על׳
ברד נטה את ידך׳
חשך נטה ידך על.
איעצך עתה שמע בקלי איעצך
מתיו. יחי ראובן ואל ימות׳
כבואך אחר כן הבא גבעת האלהים׳
מיטב כה יעשה יי׳ ליהונתן.
ואשיבה ועתה שמע נא גם.
כשמעך את קול הצעדה.
ארוץ ויהי מה ארוץ.
ארוצה ויוסף עוד אחימעץ.
כבאה ויי׳ אמר אל אחיהו.
כהני אחר הדבר הזה לא שב׳
לגן וידבר אחאב אל נבות׳
נא ויהי בעברם ואליהו תני׳ דפסו׳.
באזור העם הרע הזה המאנים.
כזית ילכו ינקותיו ויהי כזית.
בן דרשו טוב ואל רע.
לעד שמעו עמי׳ כלם הקשיבו.
טרף הביאו את כל המעשר׳
כשמעך ויהי כשמעך דד״ה.
ועשה לזהב ולכסף ולנחשת.
דברך והמלאך אשר הלך.
הטיב והנה אמריהו הלך׳
משגב ויהי יי׳ משגב לדל.
משנאי יי׳ יכחשו לו.
תשת חשך ויהי לילה׳
נעם ויהי נעם יי׳ אלהינו.
בשכבו ויהי בשכבו וירעת.
ביתך ויהי ביתך כבית פרץ.
ותהי י״ד רפי׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ח ובאיוב סימן י״ג.
ויהיו י״א רפין וסימני׳ נמסר בפרש׳ תרומה.
שהיה ג׳ וסימניהון
יאמר נא ישראל.
בקום עלינו אדם.
וכל קהלת דכו׳ במ״ג אשר היה וסימניהון
הגדלתי והוספתי׳
יש דבר שיאמר.
לפני אשר היה לפני׳
לפניהם אשר היה לפניהם׳
נהיה ח׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ ס׳ א׳.
ונהיה ב׳ וסימניהון

ונהיה להם עד פתח.
ונשבע להם ונהיה.
ולא היה כ״ב וסימניהון
ולא היה מים לעדה׳
ולא היה שם מים לעם׳
ולא היה בו שער צהוב.
וישבת דמן כמחרת.
ולא היה בהם ידים.
ויכם לככם ולא היה בם עוד
ולא היה כיום ההוא לפניו.
ולא היה דברי ראשון.
ובאכל שלחנו וחברו דד״ה.
ולא היה לבבו שלם.
דשלכה וחברו דאבים.
ולא היה מים למחנה׳
ולא היה דבר רע כסיר.
ולא היה אחרי בית דוד׳
ולא היה לחם לעם הארץ.
וחברו׳
ולא היה נודד כנף.
ולא היה כה מטה עוז.
ולא היה למחלי אלעזר ולא
ולא היה לששן בנים׳
ולא היה ככושם ההוא עוד׳
ולא היה ביום אף יי׳ פליט׳
וראיתיו מגיע אצל האיל ב׳ בפסו׳
ולא יהיו ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תבא ובירמיה ריש סימן י״ז.
והיתה ג׳ בטעם בנביאים וסימניהון
ציצת נובל צבי.
חבל הסנות רועים׳
נבלת העם הזה למאכל.

אמר המעתיק קשה קשה לי כי והיתה חבל הים הוא נמנה בחשבון הג׳ והיתה בטע׳ שני גרשי׳ וכן הוא בכל הספרי׳ שלנו הדין דחבל הים בטע׳ סגי גרשי׳ ואולי כי הוא טעות ואינם אלא ב׳ בטע׳ קדמא אזלא ציצת נובל ונבלת העם ומיהו על היתה דציצת נובל ודנבלת העם בכל הספרים נמסר על כל חד ג׳ בטעם במסר׳ קטנה עכ״ל:

ולא יהיה ה׳ ר״פ וסימני׳
ולא יהיה למצרים מעשה׳
ולא יהיה עוד לבית ישראל׳
ולא יהיה משם עוד ערל.
ולא יהיה פליט ושריד דירמיה
לבית ישראל למבטח.
והיתה ג׳ בטעם גרשיים בנביאים וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ט׳ ובצפניה סימן ב׳.
ולא תהיה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת קדשים ובדניאל סימ׳ י״א.

היו ג׳ ר״פ וסימניהון
היו עריה לשכה ארץ ציה.
היו שרי יהודה כמשיגי גבול.
היו צריה לראש.
שהיה ד׳ בקהלת וסימני׳
מה שהיה הוא שיהיה.
ושנאתי אני את כל עמלי.
כי אינני יודע מה שיהיה׳
והסכל ירבה דברים.
ולהיות ב׳ וסימניהון
בני עתה אל תשלו.
פתשגן הכתב להנתן.
תהיינה י׳ כתי׳ בן בחור׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ אמור.
בהיות ח׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר כסדר וישמע יתרו.
והיה ד׳ בטעם ורשיים ר״פ בתורה וסימניהון נמסר בפרשת בא׳
ותהיין ד׳ כתובים כן בליש׳ כנב׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ט.
והיו ו׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ב׳ ובירמיה סימן מ״ח וד״ה ב׳ סי׳ כ״ג׳
והיה י״ג בטעם פזרין וסימניהון נמסר ביהושע סימן ב׳ וע״ש.
בהיותו ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בדברי הימים ב׳ סימן י״.
וכי יהיה ד׳ ר״פ וסימניהון נמסר בפ׳ ראה.
היכל יי׳ ד׳ פסו׳ דמיין וסימניהון
היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳
ארץ ארץ ארץ שמעי׳
עוה עוה עוה אשימנה׳

הך

והך ב׳ וסימניהון
והך את עפר הארץ.
והך כף אל כף.
ויכום י״א וסימניהון נמסר בפ׳ שלח לך.
ויכה י׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב׳
מכותיה ג׳ חס׳ וסימניהון
והתה ארום לשכה.
כי אנושה מכותיה.
כל עבר על מכל.
מכה ה׳ פתחין וסימניהון בלשון ארמי ענראה בחוטרא ובחרבא עממיא הכחי וביאורם נמסר בפרשת שמות וביחזקאל

והטעם כי לא חטו להמסכת קריאת אותה אלף כאלף כקריאת מהומה וכן כל סם דבר על דרך ארץ מלך ורעיו וקטורת תלבושת תחבושת אמירת סחרחורת סבולת כחסת כתונת ודומיהן אהל בשת קדם אין אומר לסבר אוכל שהם דבר אבל למון פעל כניכתם לרע וקמצים כהן מרין יתן מטה ענין פועל המה לא סם דבר על כן כניכתם לרע וקמצים זה החלוק בין המולך מהרו ועד כום וכין מזרעו נתן למולך ועוד ים סמות דברים נפתחות בלא טעם בלא מלה כמו בבל ומבבל גרזן כרמל ערפל

מערכת אות ההא

יזרעאל נחלים פתחים להבה נהלה אחת אחד אחיו יתברך צור ישראל וקדושו :

אתחיל משפט שמוש החולם והחטף קמץ התורה כלה דיכה ליכקר בחולם לולי המבטלים והם סבעה א״כמו רנו ממים כלו חנני ב׳ פלא כמו קרבן חכמה אבל אם תבא הנגינה בהברת או אז נהפך לחולם כמו נהלו ודוני וכן ירונו יסובו וימרו כי זה

וביחזקאל סימן ז׳ ·
והכית ה׳ מלרע וסימניהון
נמסר פ׳ שפטים
ושמואל א׳ סימן ט״ו ומלכי׳ ב׳ סימן ט׳ ·
הכה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסמני׳
נמס׳ ריש פרשת פנחס
מכה ב׳ קמצי׳ חד כתיב י׳
וסימניהון
מכי חרב במלחמה ·
מכה אלהים ומענה ·
והכיתה ה׳ מל׳ ה׳ וסימניהון
נמסר בירמיה
ריש סימן ה׳ ·
יכבה ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן י׳ וירמיה
סוף סימן ט׳ ·
ומכה ד׳ קמצי׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ משפטים ·
והכיתיו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון
אם יוכל להלחם ·
ויצאתי אחריו והכיתו ב׳ בו ·
ויכיה ג׳ וסימניהון
ואת מקדה לכד יהושע ·
ויתן י״י דלבנה
ויתן י״י דלכיש ·
זכתו ג׳ וסימניהון
מדוע ראיתי המה חתים ·
וכל פסיליה יכתו ·
בבקר לערב יכתו ·
הכינו ב׳ בלישני׳ וסימ׳
רשת הכינו לפעמי ·
והיה ביום הששי והכינו ·
וכל ד״ה דכו׳ הכינו והכינו במ״ב
הכינו והכינו וסימניהון
והכינו לבית אבותיכם ·
ושחטו הפסח והתקדשו ·
הכינו ז׳ וסימניהון
הכינו לכם צדה דיהושע ·
לכו נא הכינו עוד ודעו ·
הכינו הארבים כי גם זמם ·
הכינו לבניו מטבח ·
והכינו לבבכם אל י״י ועבדהו ·
והכינו לבית אבתיכם ד״ה ·
והתקדשו והכינו לאחיכם לעש׳ וד״ה
והוכן ג׳ וסימניהון
והוכן בחסד כסא ·
יזכר אדיריו יכשלו ·
ויאמר לבנות לה בית ·
וא׳ והוכן כי ערוך מאתמל ·
כונן ה׳ מל׳ בלישני׳ וסימני׳
והכונן עיר סיחון
הוי בונה עיר בדמים ·
הכון והכן לך
במיתריך תכונן על פניהם ·
ותבונן צדיק ·
נכון כ״ח וסימניהון
כי נכון הדבר מאת האלה׳ ·
ויאמר משהלא נכון לעשות כן
והיה נכון לבקר ·
והנה אמת נכון הדבר דעיר
הנדחת ·
וחברו דוילך ויעבוד ·
כשחר נכון מוצאו ·
נכון יהיה הר בית י״י דישעי׳ ·
יהיה הר בית י״י נכון דמיכה ·
ושבתם אלי אל נכון ·
כי בא שאול אל נכון ·
ויבאו עד גרן נכון ·
ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך
ובכא דוד יהיה נכון לפני י״י ·
ורוח נכון חדש בקרבי ·
ושלחו מנות לאין נכון לו ·
נכון לבי אלהים ב׳ בפסו׳ ·
ולבם לא נכון עמו ·
כי אני לצלע נכון ·
זרעם נכון לפניהם ·
ידע כי נכון בידו יום ·
נכון למועדי רגל ·
ואיד נכון לצלעו ·
נכון כסאך מאז ·
נכון לבו בטוח בי״י ·
נכון לבי אלהים אשירה ·
וכסאו יהיה נכון עד עולם בד״ה ·
ובית דוד עבדך נכון ד״ה ·
ממכון ג׳ וס׳ מנוהון
ממכון שבתך מן ·
וחברו ממכון שבהך ועשית ·
ממכון שבתו השגיח ·
יכוננה ג׳ וסימניהון ·
והוא יכוננה עליון ·
ועל נהרות יכונניה ·
יכונניה עד עולם סלה ·
וא׳ ויכוננה דרך קשתו ·
ובמכנה ד׳ חס׳ וסימני׳
וארבע כתפות אל ·
ב׳ בפסו׳ ·
ועל ראש המכנה ידתיה ·
ובצקלג ובמכנה ·
ותכון ד׳ וסימניהון
ותכון מלכותו מאד ·
ותכון כל מלאכת שלמה ·
ותכון כל עבדת י״י ·
ותכון העבודה ויעמדו ·

הל

הלאה ב׳ וסימניהון
ואת האש זרה הלאה ·
ויאמרו גש הלאה ·
מהלאה ב׳ וסימניהון
מהלאה למגדל עדר ·
מהלאה לדמשק ·
הלוך ד׳ מל׳ בתורה וסימני׳
נמסר בפרש׳ נח ·
הלוך ד׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר סוף פ׳ ויצא ·
הלא היא ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת דברי׳ ·
לכי ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳
שמות ·
הולך ט׳ מל׳ בתורה וסימ׳
נמסר בפ׳ תולדת ·
הולך י״א מל׳ בנבי׳ וסי׳
והנה אנכי הולך היום ·
אפס כי לא תהיה תפארתך ·
כי אתה הולך לקחת לך ·
רוח הקשר אמיץ ·
המול בואך והיום אניעך ב׳ בו ·
הנך הולך מאתי ·
ושמחת לבב כהולך ·
כי הים הולך וסוער ·
הולך למרחבי ארץ ·
ח׳ חס׳ בכתו׳ וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ט׳ ·
וילכו כל העם ג׳ וסימניהון
וימליכו שם את שאול ·
איש לביתו ·
לאכל ולשתות ·
וילך ז׳ פתחי׳ וסימני׳ נמסר
סוף פרשת חיי שרה ·
ההלכת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בסדר וישלח ·
הלכות ב׳ חס׳ דחס׳ וכו׳ סי׳
נמסר בסדר שמות
ויולכני ב׳ כתובי׳ כן וסימני׳
נמסר ביחזקאל
ריש סימן מ״ז ·
ויתהלך ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בראשית ·
הליכות ד׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סי׳ ס״ח
ויולך ד׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ בשלח וסו׳ מלכים
ולך י״א וסימני׳ נמסר בשמו׳
ב׳ סימן י״ד ·
ולך ד׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ ב׳ סימן ד׳ ·
ולכו ג׳ וסימניהון נמסר
בשמו׳ א׳ סימן כ״ט ·
וללכת ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב ריש סי׳ ל״ד ·
מוליך ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן י״ב ·
וילך איש ב׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ שמות ·
וילך בכל דרך ג׳ וסימני׳
נמסר
במלכים א׳ סימן ט״ו ·
וילכו דרך ג׳ וסימניהון
טלשת ימים במדבר ·
וילכו כל הלילה ·
וילכו דרך הערבה ·
ולא הלך ג׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ ב׳ ק ומלכ׳
ב׳ סוף סימן כ״א ·
ואלכה ב׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויצא ·
ואולך ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר בחקתי ·
להלך ד׳ וחסרי׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳ שמות
וקהלת ריש סימן ז׳ ·
ויתהלך ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן יט ·
ילכון ג׳ וסימניהון נמסר
ביואל סימן ב׳ ·
יהלכון ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימ׳ פ״ט
וסימ׳ ק״ד ·
הלכו ב׳ דגשי׳ וסימניהון
על הר ציון ששמם ·
ערום הלכו מבלי לבוש ·
וא׳ רפה פלטו מחרב הלכו ·
בלכתן ג׳ וסימניהון
חברות אשה אל אחותה ·
ואיש אל עבר פניו ·
על ארבעת רבעיהן תנינ׳ דפסו׳ ·
יהלך ג׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן ו׳ ·
הלכתי ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סוף סימן ל׳ ·
האלך ג׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ שמות ·
הלולים ב׳ וסימניהון
קדש הלולים לי״י זו ·
ויעשו הלולים ·
תהלת ד׳ וסימניהון נמסר
בתלי׳ סימן קמ״ו ·
תהלות ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסי׳ נמסר בישעיה
סימן סג ·
מהלל ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בתלים סימן י״ח ·
יהולל ג׳ וסימניהון
כי העושק יהולל חכם ·
ושופטים יהולל ·
וקסמים יהולל ·
ויהללו ד׳ וסימניהון נמס׳
בפ׳ לך לך ושפט׳
סי׳ י״ו ונחמיה סימן ה׳ ·
יהללוהו ב׳ בספר תהלים
וסימניהון
יהללוהו שמים וארץ ·
ובמושב זקנים יהללוהו ·
ויהלם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת תצוה ·
הלם

הכלל לעולם לא יבא חטף קמץ בלות אשר הנגינה בו וכן החטף מבטל חולם בכמה מקומות כמו לסון הופעל ואף פעל כגן עתיד בין עבר כמו הפקד אתו סם תמזר בליל תקטר מרלה הסברתי הפכה הגלה וכל בווי מן הפלמים בתוספת ה״א וא״ו ופ״א הפעל סלו בהברת או היה בחטף קמץ כמו סמרה קרבה ואכלה מכידי אבל ואוכלה מכיד בני בחולם ספות עתיד למדבר בעצמו והחולם תמיד חסרון האל״ף העיקר סראוי להיות ואכלה האל״ף האחת פ״א הפעל והסנית למדבר בעצמו וכן אם אוכלה וזרעו מטלה

מערכת אות הה״א

למון הווה המה ונחלמים מרסו פנה וכן סמרני זכרני סהס כלס למון נווי על כן נכקריס בחטף קמץ אבל אל יוסממרך בחולס כי הוא למון הווה כמו סומר מלכו ומלת זועתה יסראל כסתנתה והטעס כי לא יבא חטף פתח אחר חטף קמץ והיה ראוי להיות זעמה כאמר אפרס ברין אחה״ע המבטל חולס אך להקל המלה הועמד על בנין סמרה זכרה וכן מלת ותוארו מבני ארס והיה ראוי להיות ותארו על דרך אהלה וכן כתיב תארס וכן כל סס הפועל כמו תסמרו באכלס אחרי אכלה כל סס דבר וסס

הלם — י״ב וחסדי׳ וסימניהון נכסר בפרש׳ שמות ·

הם

והם — ט״ר״פ וסימניהון נמסר במשלי סימן א׳ פסו״ יאחוברה ב׳ סימן ט׳ ·

הם — י״ב ס״פ וסימניהון נמסר בפרשת וישמע יתרו ·

המה — י״ט ר״פ וסימניהון

המה וכל החיה למינה ·
המה מי מריבה אשר ·
הנה עם בית מיכה ·
חמה הרחיקו ·
הנה כיתבים את לכם ·
הנה יבאו אל מקדשי ·
המה באו בארץ צוף ·
הנה את ערלים ישכבו ·
הנה ירדים במעלה ההר ·
הנה ישאו קלם ידנו ·
המה גלו ערותה ·
המה רכליך ·
המה היו צרים ישבי ·
הנה כרעו ונפלו ·
המה יניעון לאכול ·
המה ראו כן תמהו ·
המה ראו מעשי יי׳ ·
המה יאבדו ואתה העמד ·
המה היו במרדי אור ׃

והמה — י׳ ר״פ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ כ״ג ומיכה סוף סימ׳ ד׳ ·

המה עשים — ה׳ וסימניהון נמס׳ פ׳ ויקה״ל וירמיה סימן ז׳ ·

ההמה — י״ב וסימני׳ נמסר בפרש׳ בהעלתך וירמיה סימן י״ד ונחמיה סי׳ י״ג ·

ומהם — ו׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סי׳ כ״ד ·

ולהם — ח׳ וסימניהון נמסר פ׳ נח ובנחמיה סימן ז׳ ·

בהמה — ג׳ וסימניהון נמסר בסוף פרשת תצוה

להם — ד׳ וסבירי׳ לכם וסימנ׳ נמס׳ בסדר בהעלתך ·

יהמיון — ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן י״ז ·

והמו — ג׳ וסימניהון

ויתגעשו גליו לא יוכלו ·
והמו גליהם כמים רבים ·
והמו כמו יין ·

הומיה — ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסי׳ נמס׳ בישעיה סימן כ״ב ומשלי סימן ז׳ ·

ותהם — ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ד׳ ·

ויהמם — ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ז׳ ·

המונה — ד׳ כהו׳ בן וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ט ·

המונו — ג׳ מ״ל וסימניהון נמסר בשפטים סימן ד׳ ·

המון — ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סי׳ ד׳ ·

המו — ג׳ וסימני׳ נמסר בזכריה סוף סימן ט׳ וע״ש ·

הן

הן — ה׳ פתחין וסימניהון נמסר בפרש׳ בלק ואיוב סוף סימן ח׳ וסימן ל״א ·

והן — ה׳ וסימניהון נמסר בפר׳ שמות ודניאל סי׳ ג׳ ·

בהן — יח״ ט׳ קמצי׳ וג׳ פת׳ וסימניהון

וירפך אשר ישב בהן לוט ·
עבדתי תנה את נשי ואת ·
ויפצל בהן פצלות לבנות ·
יסד אשר יסד בהן · וחכרו ·
ויקחו בני אהרן נדב ·
ותנו בהן אש ושימו ·
ותקעו בהן ונועדו ·
והצר לך בכל שעריך ·
פרש מקול פרש ורומי ·
לשבה היו לשבה ב׳ בפסו׳ ·
ציץ תנו ציץ למואב ·
חיי ולכל בהן חיי רוחי ·
הכהנים בבאם הכהנים ·
פלשתים ויבאו פלשתים וישבו בהן דשמואל ·
ג׳ כתראי פתחין ·

להן — יד״ וסימניהון נמסר בפרש׳ פנחס וביחזקאל סימן כ״ג ·

והנה — ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ד׳ ·

מהנה — ז׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ ויקרא ויחזקאל סי׳ מ״ב וירמיה סי׳ ח׳ ·

בהנה — ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שלח לך וירמיה סימן ה׳

להנה — ד׳ וסימניהון

ומתוכה דמות ארבע ·
ומהחת והרקיע כנפיהם ב׳ בפסו׳
בבאו להנה ·
וא׳ ולהנה כנפים בכנפי ·

הנה — ז״ר״פ בספר בראשית וסי׳ נמסר בפרש׳ וישב

הנה — כל יהושע ושפטים ר״פ הנה ב״מג והנה וסימני׳

והנה אנכי הלך היום ·

והנה ברקרדף ·
והנה איש זקן בא ·

הנה — ד״ר״פ בשמואל וסימניהון

הנה ימים באים וגדעתי ·
הנה היום הזה ראו עיניך ·
הנה עתה הוא נחבא ·
הנה שם עכם שני בניהם ·

וכל מלכים ר״פ דכו׳ הנה ב״מה והנה וסימניהון נמסר ריש מלכי׳ · וכל ישעיה וירמיה הנה ב״מג והנה וסימניהון

והנה זה בא רכב איש ·
והנה ששון ושמחה ·
והנה כל הנשים אשר נשארו ·

הנה — י׳ ר״פ ביחזקאל וסימני׳ נמסר ביחזקאל ס׳ כ״ח · וכל תריסר ר״פ הנה במ״ב והנה וסימניהון

והנה ככר עפרת ·
והנה המלאך הדבר ·

וכל דברי הימים ר״פ דכו׳ והנה ב״מג הנה וסימניהון

הנה בן נולד לך ·
הנה אנכי בונה בית ·
הנה יי׳ נגף מגפה ·

וכל שאר כתובים ר״פ הנה ב״מו והנה וסי׳

רות גדולה באה דאיוב ·
והנה אשה לקראתו ·
והנה עלה כלו קמשונים ·
והנה יד נגעה בי והניעני ·
והנה כדמות בני אדם ·
והנה בועז בא מבית ·

ה׳ פסו׳ הנה והנה וסימני׳

נמסר בפרשת ויצא ·

הנה — ד׳ סבירין והנה וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תשא

והנה — י״ג יחידאין וסימני׳

והנה כן ויאמר שוב אשוב ·
והנה עתה ויאמר הבי קרא ·
והנה עבדיך מכים וחטאת ·
והנה העם ויקח את ·
והנה ביתו ויבא יפתח ·
והנה דוד והיה הוא ·
והנה בני ויהי בכלתו לדבר ·
והנה באתי כידע עבדך ·
והנה אליהו ויהי עובדיהו ·
והנה אלה והנה אלה ·
והנה נתנו עליך עבותים ·
והנה עבדי ושלח לי עצי ארזים ·
והנה להם ויפנו יהודה ·

הנה — ז׳ יחידאין וסימניהון נמסר בשפטי׳ סימ׳ ז״

י״א זוגין חד הנה וחד והנה וסימניהון

הנה עשו ויגד לרבקה ·
והנה עשו וישא יעקב עיניו ·

הנה אנשים ויאמר למלך ·
והנה אנשים עברים ויראו ·
הנה האיש ושמואל ראה ·
והנה האיש לבוש הבדים ·
הנה היא ויאמר הכהן ·
והנה היא ויהי בבקר דלאה ·
הנה יושב ויאמר המלך ·
והנה יושב וישלח אליו שר ·
הנה כה ואמר יושב האי ·
והנה כה ובשחטם את בניהם ·
הנה באו הראשנות הנה ·
והנה באו ואף כי תשלחנה ·
הנה יוצר כי הנה יוצר ·
והנה יוצר כה הראני יי׳ ·
הנה דברי והמלאך אשר הלך דל״ח
והנה דברי אסא הראשנים ·
הנה בן ויברת כל הקהל ·
והנה בן ויאמר אברם ·
הנה שבה ותאמ׳ הנה שבה יבמתך
והנה שבה ויאמר השב ·

והנה אנחנו — ג׳ וסי׳ נמס׳ בפרש׳ וישב ובנחמיה סימן ה׳ ·

והנה איננו — ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ויצא יעקב ·

והנה יי׳ — ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ויצא ·

והנה הוא — ה׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ מקץ ·

והנה כל — ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ז״

הנה לא — ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימ׳ קנ״ב ·

הנו — ב׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בלק ·

והנני — ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ נח ·

והנה אנכי — ה׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת ויצא ·

הנני — ב׳ דגשי׳ וסימניהון

ויאמר הנני בני ·
ויאמר הנני מי אתה ·

הננו — ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ ·

הס

הס — ב׳ קמצי׳ וסימני׳

בכל מקום השליך הע ·
ואמר הס כי לא להזכיר ·

הפ

ויהפך — ב׳ וסימניהון

ויהפך לבב פרעה ועבדיו ·
ויהפך לבב כל איש ישראל ·

תהפכות — ג׳ וסימניהון כי דור

העצם מן הסלמי׳ כמו קרבן חכמה ערמה גפרית כלפחד ופסי ויגבהה ויגלה אסכת בסמת · ומלת ממחרת באה ע״ר אסכת והיה ראוי מחרת אך עסו כמו מלת יעמד יחרס כי לעולם לא יבא חטף קמץ לפני חטף פתח וכבין עתיד במסקל קל מן הסלמי׳ אסר המה בחולס בהוסף עליו או כנוי ליחיד או לרבי׳ יהפך החולס לחטף קמץ כמו יסמור יסמרך יפגסך וכיוצא בו בסמות דברים כמו קטרת קטרתי נחסת נחסתי כתנת כתנתי וסס דבר בג׳ אותיות קדס אכל אורך רחב יאמר אכלו ארכו קדסו רפי גס אהל

מערכת אות הויו

תואר נועם מעניינם רק כי נהפכו ההברות כאשר יאמר תהלו תארו מפני אות הגרון אמר דנה בחטף פתח ולא יוכל לבא אחר חטף קמץ ומלת רחבו באה על עיקרה וטעם בעבור דגש סגבית רחבו המבטל החטף פתח על כי הוא ממבטלים אבל אהל תואר נועם מאין אות אחרונה מאותיות בגד כפת ואין בם הדגש כיכר אז לא יבטל החטף פתח רק במקומות מועטים ואין יבא חטף קמץ על כן נהפכו ההברות ואם בהברת או יבא ואו או אף ברבות המלה אף לא יזוז החולם ממקומו כמו מועד מופת

כי דור תהפוכות המה ·
מאיש מדבר תהפוכות ·
תהפוכות בלבו חורש און ·

כמהפכת ו׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ לא״ ·

הפרו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ לא׳ ·

הץ

והציל ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ד׳ וישעיה סימן לא׳ ·

להצילך ג׳ וסימניהון נמס׳ במשלי סי׳ ב׳ ·

והצל ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות ·

הצילה ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר פרשת וישב ובתלים סימן כ״ב ·

ואציל ג׳ ב׳ מ׳ל וסימניהון

ולא אביתי לשמע ·
ואציל אתכם מיד מצרים ·
מיד איביכם ·

הצילני ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ י״ז ובתלים סימן נד״ ·

הר

וכל הר ב׳ וסימניהון

והגלעד וגבול ·
כל גיא ינשא וכל הר ·

על ההר ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות וביחזקאל סוף סימן י״א ·

אל הר יז׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נו׳ ·

כהר ב׳ וסימניהון
כי כהר פרצים יקום ·
כהר ציון לא ימוט ·

ההרה י״ג וסימניהון ·

ויעתק משם ההרה מקדם ·
תספה ויהי בהוציאם אתם ·
ותגדל הנה נא מצא עבדך ·
עלה ויאמר יי׳ אל משה עלה אלי
ויפנו ויעלו ההרה ·
ותהינו ותענו ותאמרו אלי ·
ותזדו ואדבר אליכם ולא ·
בעלתי ההרה לקחת לחת ·
פסל בעת ההיא אמר יי׳ אלי ·
ואעש ארון עצי שטים ואפסל
לכו ותאמר להם ההרה לכו ·
וילחצו האמרי את בני דן ·

אל הרי ה׳ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל ריש סי׳ ו׳ וסימן ל״ד ·

על ראש ההר ה׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן א׳ ויחזקאל סי׳ מג״ ·

מהררי ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ע״ו ·

וההר ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן ·

אל ההרים ב׳ וסי׳ נמס׳ בתלים סימן קכ״ב ע״ש ·

הר ההר ו׳ וסימניהון

ויסעו מקדש ·
קח את אהרן ואת ·
ויעלו אל הר ההר ·
ויעל אהרן הכהן ·
תתאו לכם הר ההר ·
מהר ההר תתאו ·

ותהר עוד ז׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויצא ·

להרגך ג׳ וסימ׳ נמסר סוף פר׳ תולדות ·

הרוג ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בהעלתך ·

להרוג ג׳ מ׳ל בליש׳ וסימניהון

והכרתי שופט מקרבה ·
עת להרוג ·
כי נמכרנו אני ועמי ·
והרוג בשנאיהם ·

והרגוני ב׳ א׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ וירא ·

והרגני ג׳ וסי׳ נמס׳ במלכים א׳ סימן י״ח ·

הרוס ג׳ מ׳ל בליש׳ וסימני׳ נמסר באיוב סי׳ י״ב ·

הרן ב׳ וסימניהון ·

ואת בית נמרה ·
ובעמק בית הרן ·
וכל שום בר נש דכו׳ הרן כמ׳ב
חרן וסימניהון ·
פלגש כלב ב׳ בפסוק ·

השגה ד׳ כתו׳ ס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שפטים ·

וישגם ה׳ חסרי׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בפרשת מקץ וירמיה סימן לט״ ·

תשג ב׳ וסימניהון

אל תשג גבול עולם ·
וחכרו אל תשג ·
וא׳ והשג אתה תאכל ולא ·

נשלם מערכת
אות הה״א בס״ד

מערכת אות
הוי״ו

א״ב מן חד חד ריש פסוק
נסיב וי״ו ברישיה וסי׳

וארא ואין איש ומאלה ·
ובחורב הקצפתם את יי׳ ·
וגר זאב עם הכש
ודי חלב עזים ללחמך
והלוא עבך שם צדוק ·
וים ואת האלף ושבע המאו׳
וזרחה לכם יראי שמי ·
וחכיתי ליי׳ המסתיר פניו ·
וטמאתם את צפוי פסילי כספך ·
ויריחו סוגרת ומסוגרת
ובחכי איש גדודים ·
וללוי אמר תומיך ואוריך ·
ומנת המלך מן רכושו ·
ונחה עליו רוח יי׳ ·
וסוכה תהיה לצל יומם ·
ועמך כולם צדיקים ·
ופרח ודוב תרעינה ·
וצאני מרמס רגליכם ·
וקרבנו קערת כסף אחת ·
ורחובות העיר ימלאו ·
ושאבתם מים בששון ·
ותבואתה מרבה למלכים אשר ·

א״ב מן חד חד מן תרתין
תיבות נסבין ו׳ בריש תיבותא וכל קריין לא נסבין ו׳ וסי׳

וארך אפים איש חמה יגרה מדון ·
וברית עולם כי אני יי׳ אהב משפט ·
וגבור חיל ויען אחד מהנערים
ודבר טוב דאגה בלב איש ישחנה
והר סיני עשן כולו ·
וזאת התורה אשר שם משה
וחיל פרעה יצא ממצרים ·
ושוכת בראה ויהי אמן את הדסה ·
וירא אלהים איש היה בארץ עוץ ·
וכל אלה וכזה אלה להפר ברית ·
ולפני יי׳ תפלה לעני כי יעטוף ·
ומלך עולם ויי׳ אלהים אמת ·
ונר אלהים טרם יכבה ושמואל ·
ושר צבא ואחרי אחיתפל יהוידע
ועץ חיים תוחלת ממושכה ·
ופר חטאת תעש׳ ליום על הכפורי׳
וצבא השמי׳ אתה הוא יי׳ לבדך ·
וקטרת סמים ומקטירים ליי׳ עולות ·
ורכב ברזל ויאמרו בני יוסף ·
ושמן זית וקרה חמש מאות ·
ותשועת צדיקים מיי׳ מעוזם בעת ·

י״ו זוגין מן חד חד מלרע
וחד מלעיל ו׳ ברישיהון וסימני׳

ומת בהר אשר אתה ·
ומת ותאמר לו אשתו עודך ·
ויחכם תן לחכם ויחכם עוד ·
ויחכם מכל האדם מאיתן ·
ויענם ישמעאל ויענם ·
ויענם המלך קשה ויעזב ·

ויורם ויצו מלך אשור ·
ויורם אלהים חץ פתאם ·
ויושעום ותתנם ביד צריהם ·
ויושיעו ויקם יי׳ שופטים ·
ויתמרמר מלך הנגב ויצא ·
ויתמרמר וראיתיו מגיע אצל ·
ויודע וידבר אל קרח ·
ויודע ויקח את זקני העיר ·
וינפש ששת ימים תעשה ·
וינפש ויבא המלך וכל העם
ויהללוה תנו לה מפרי ידיה ·
ויהללוה אחת היא יונתי תמתי ·
ונפחתה לאמר מתי יעבר
ונפחתה ויהי כאשר באנו אל המלון
וישג ירדף אויב נפשי
וישג לבן את יעקב
ויוכל וישמע שפטיה בן
ויוכל וישר אל מלאך ויוכל
ויצילני והנה כאשר גדלה נפשך
ויצילני ושם האחד אליעזר
ומש ועמדו רגליו ביום ·
ומש ובני ארם עוץ ·
והגה שמעו שמוע ברוגז
והגה ויפרש אהה לפני ·
ובקר וראיתם את כבוד יי׳ ·
ובקר ערב ובקר וצהרים ·

י״ד זוגין חלופין מן ב״ב ר״פ
נסבין ו׳ בריש תיבות׳ וכל קריא׳ לא נסבין וי״ו ·

ואנת ברה בלשצר לא השפלת
ואנת עזרא כחכמת אלהך ·
ואך את דמכם לנפשתיכם ·
ואך אם טמאה ארץ אחזתכ׳
ואנה לא בחכמה די איתי בי ·
ואנה שמעת עליך די תוכל ·
והן חלמא ופשרה ההחון
והן לא ידיע להוא לך מלכא
והיום ההוא לאדני יי׳ צבאות ·
והיום הזה תאמרנה שרות ·
וכה תעשה להם לטהרם
וכה אמר שמעי בקללו׳
וכען העלו קדמי חכימיא
וכען הן על מלכא ·
וכאשר יענו אתו כן ירבה ·
וכאשר יאמרו אליך בני עמך ·
וטוב לא יהיה לרשע ולא ·
וטוב משניהם את אשר
ותחת כי אהב את אבותיך
ותחת הרקיע כנפיהם ·
ומכל החי מכל בשר
ומכל בני כי רבים דד״ת
וארבע כהפות אל ארבע ·
וארבע חיון רברבן סלקן
ובארבע עשרה שנה בא בדר ·
ובארבע עשרה שנה למלך חזקית
ולמען תספר באזני בנך ·
ולמען תאריכו ימים על האדמה

א״ב מן חד וחד ו׳ ברישו׳
וקמצי׳ וסי׳

ואך אתך ואת עבך בדבר ·
ואיש לעשות כרצון ואיש ·
ובך

תוקם אסר הוא״ו בהם בעבור חסרון הי״וד כי המה נגזרים מחטופי פ״א פעל מי״וד וכן כוכב עולם סופר אך באמרך מועדם מופתי כוכבי עלמים כחלאים על כן ביום קנותך הסרה ראותך עמותך כחלמים מפני הוי״ו אף כיעל סם הפועל מן הפלמים בחטף קמץ כאשר אמרתי למעלה כמו באכלם עומדך בחטופי למ״ר פעל לא כן הדין אם יבא בהברה ואו כאשר אמרתי ׃ כל סבא מביע לפני אות כמו עומדך מביא לפניו חטף קמץ במלת ראותך קנותך מפני הוי״ן ׃

מערכת אות הויו

כל אות אחהע הראויה להיות בחטף פתח ואות שלפניה בחטף קמץ יהפכו התנועו׳ החטף פתח לחטף קמץ והחטף קמץ לקמץ כמו יעמד חי יחרם ראוי להיות יעמד יחרם על דרך תקטר וכן מעמד מחרבות בהיה ראוי להיות מעמד חרבות ע״ד מסוד אף כי לעולם לא יבא חטף קמץ לפני חטף פתח וכן תאר אהל זוהר ברבותם ליחיד יאמר אהלו תארו ולרבים על משפטם אהלים לאהליך ומלת נעמי באה על דרך תקטר ופסי כזבי והפכו התנועות מפני אות הגרון רק אם

ובך ויאמר העם אל משה
וגפן תאנה וגפן יהנו חילם׃
ודם והכהנים הלוים בני צדוק׃
ודל והשארתי בקרבך עם׃
ודך לשפט יתום ודך׃
ודין לפני כל ידעי דת ודין׃
והם ויחר למשה מאד ויאמר׃
והנה ויפרש אתה לפני׃
והנה ויהי עבדך עשה הנה והנה׃
ורם ואת האלף ושבע׃
חרם נפץ וזרם׃
וזר הפכפך איש דרך וזר׃
וחי ותאמרו הן הראנו יי׳׃
והור ומרדכי יצא מלפני המלך׃
ותום עוד כל ימי הארץ׃
וטף וישבעו כל שרי פלשתים׃
ויש וילך משם וימצא׃
ויור ויאמר פתח החלון׃
וכה ויפן כה וכה וירא כי אין איש
ולחם ולאביו שלח כזאת עשרה
חמרים׃
ולד ותהי שרי עקרה אין ולד׃
ומי מי ומי ההלכים׃
וכר היסרך רעתך ומשובותיך׃
ונבל והיה כנור ונבל תף חליל׃
ונסך חגרו וספדו׃
ונכד והכרתי לבבל נאם יי׳׃
וסוף והאזניחו נהרו׳ דללו וחרבו׃
ועד יען אשר עשו נבלה׃
וענן יי׳ עליהם יומם׃
ועז מזמור לדוד הבו ליי׳׃
ועוז אלהים לנו מחסה׃
ועוף כפתה בהמות ועוף׃
ופרץ ובני יהודה שלה ופרץ׃
וצאה רבה צבאך׃
וצדק עשיתי משפט וצדק׃
וקם כי שבע יפל צדיק וקם׃
וקמו כי כה אמר יי׳׃
וראש ובני בנימן בלע ובכר ואשבל׃
ורד ולא יעצרכה הגשם׃
ורחם באל אביך ויעזרך׃
ורק ונבכה יה הנער׃
ושוב אל תאמר לרעך׃
ושם יד ושם טוב מבנים׃
ושובו עברו ושובו משער לשער׃
ותיך אלה פיהו מלא׃

אב מן תרין א׳ וחד וא׳

אראה ויאמר יי׳ אל משה דבר אל
אהרן׃
אראה ויאמ׳ אליהו חי יי׳ צבאו׳ אשר
ואראה צמאה נפשי לאלהים׃
ארך ויאמר יי׳ אל אברם לך לך׃
אראך ואמר מה אלה אדני׃
ואראך והנה ברק רדף את סיסרא׃
אחותיך ושמרון בחצי חטאתיך׃
אחותיך וזכרת את דרכיך ונכלמת׃
ואחותיך סדם ובנתיה תשכן׃
אסתר הן גרשת אתי היום׃
אסתר אך שתים אל תעש עמדי׃
ואסתר כי לא אויב יחרפני ואשא׃
אשמעה עד מתי אראה׃

אשמעה מה ידבר האל׃
ואשמעה ויאמר אליהם משה עמדו׃
אדמוני ויצא הראשון אדמוני׃
אדמוני וישלח ויביאהו והוא אדמוני
ואדמוני ויבט הפלשתי וירא׳ את דוד
בינה אמרי האזינה יי׳׃
בינה מלעיל ואם בינה שמע׳ זאת
ובינה בשנת שלש לכורש׃
בונה קמץ ירושלם יי׳ נדחי ישראל
בוני ויפסלו בוני שלמה׃
ובוני חירם ב׳ בפסוק׃
בדבר ורבקה שמעת׃
בדבר ותעלזנה כליותי׃
ובדבר ובלי כליו רעים׃
בחסדך נחית בחסדך׃
בחסדך ואני בחסדך בטחתי׃
ובחסדך תצמית איבי והאבדת׃
בראות בעת ההיא בראות דוד׃
בראות ויהי לדרוש אלהים בימי׃
ובראות יי׳ כי נכנעו היה דבר יי׳׃
בטחות הן אמת חפצת בטחות׃
בטחות מי שת בטחות חכמה׃
ובטחות ישליו אהלי׳ לשדדי׃
במעלות ויקרא ישעיהו הנביא
קדמא דפסוק׃
במעלות והני משיב את צל המעלות
תנינא דפסוק׃
ובמעלות אשר ארך האולם
עשרים אמה׃
במועדיכם ועשיתם אשה ליי׳ עלה
או זבח לפלא׃
במועדיכם אלה תעשו ליי׳׃
ובמועדיכם וביו׳ שמחתכם׃
בלב שלם ואתה שלמה בני דע את
אלהי אביך׃
בלב שלם וישמחו העם על
התנדבם כי׃
ובלב שלם ויאמר אנה יי׳ זכר נא
דישעיה׃
גוה ואם לא תשמעוה במסתר ס׳
גוה כי השפילו והאמר גוה׃
וגוה להסיר אדם מעשה׃
גבה מלושני בסתר רעהו כתיב׃
גבה תועבת יי׳ כל גבה לב׃
וגבה הנה אשור ארז בלבנון׃
דמו אם כה יאמרו אלינו׃
דמו ישבי אי סחר צידון׃
ודמו רגזו ואל תחטאו׃
דומם שבי דומם ובאי בחשך׃
דומם הוי אמר לעץ הקיצה׃
ודומם טוב ויחיל ודומם׃
דמי ועתה אל יפל דמי׃
דמי ארץ אל תכסי דמי׃
ודמי חמסי ושארי על בבל׃
דמיתי הנוה והמענגה׃
דמיתי לקאת מדבר הייתי׃
ודמיתי ובטלת היום ובשל גם׃
הבוני כל חלאי הלמוני כל׃
הבוני מצאני השמרים הכו׳׃
והבוני ויאמר יעקב אל שמעון ואל׃
הנו מן השלושים הנו נכבד רד״ה׃
הנו ויאמר ה׳ אל השטן׃
והנו ויבא אליו והנו נצב׃

הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו׃
הרנינו לאלהים עוזנו הריעו׃
והרנינו שמחו בה וגילו צדיקים׃
הלל איך נפלת משמים׃
הילל ברוש כי נפל ארז׃
והילל זעק והלל בן אדם׃
הממלאים ופקדתי על כל הדולג׃
הממלאים או עם שרים זהב להם׃
והממלאים ואתם עזבי ה׳׃
השמנה ומה הארץ השמנה היא׃
השמנה את האבדת אבקש׃
והשמנה והם במלכותם ובטובך׃
וינחם ויביאה יצחק האהלה׃
וינחם ויזכר להם בריתו׃
וינחם ועתה השיבו דרכיכם׃
ויניחוהו ויהי ברמה ויחזיקו׃
ויניחוהו במשמר לפרש להם׃
ויניחוהו ישאהו על כתף יסבלהו׃
וידם ויאמר משה אל אהרן הוא׃
וידם השמש וירח עמד׃
וידם ישב בדד וידם׃
ויכרת ויבא יהושע בעת ההיא׃
ויכרת יי׳ מישראל ראש וזנב׃
ויכרת יהיו נגד יי׳ תמיד׃
ויסעו ויהי חתת אלהים׃
ויסעו אלה מסעי בני ישר׳ לצבאות׃
ויסעו ויאמר ה׳ אל משה מה תצעק
אלי דבר׃
וירב ותהי שם המלחמה נפצות׃
וירב ויהי אדני כאויב בלע ישר׳׃
וירב כי יסיף על חטאתי פשע׃
וירדו בצאן לשאול שתו׃
וירדו ובמות להם ישובו׃
וירדו ויאמר אלהים נעשה׃
והכל להשקוהו ותאבד׃
והכל דוד המלך לצאת אל׃
והכל ויאמר ה׳ אל משה השב את׃
וישבת ויכל אלהים ביום׃
וישבת המן ממחרת׃
וישבת גרש לץ ויצא מדון׃
וישמרו משמרת אלהיהם׃
וישמרו לבנצח אל השחת׃
וישמרו ואם נכלמו מכל אשר׃
זמרו זמרו אלהים זמרו׃
וזמרו הריעו ליי׳ כל הארץ׃
חטאתך ויאמ׳ משה אל אהרן קרב
חטאתך ויאמר דוד אל נתן חטאתי
וחטאתך ויגע על פי ויאמר׃
חוג היושב על חוג הארץ׃
חוג בהכינו שמים שם אני׃
וחוג עבים סתר לו ולא יראה׃
חלב וינקת חלב׃
חלב ודי חלב עזים׃
וחלב חמאת בקר וחלב׃
טהורים וזרקתי עליכם מים׃
טהורים כי הטהרו הכהנים׃
וטהורים תועבת יי׳ מחשבות׃
ירב ויברך אתם אלהים׃
ירב ובניו ירב המשא עליו׃
וירב וייטב אלהים למילדו׳׃
ישדד ואפרים עגלה מלמדה׃
ישדד התקשר רים בהלם׃
וישדד הכל היום יחרש החרש׃

יסירו ונתתי קנאתי בך׃
יסירו מצדיקי רשע עקב׃
ויסירו רגע ימותו וחצות׃
יטור הדד ותיבא דבראשית׃
יטור הדד ותיבא דד״ה׃
ויטור ויעשו מלחמה עם ההגראי׳׃
יתיצב לא אכזר כי יעירנו׃
יתיצב חזית איש מהיר במלאכתו
קדמ׳ דפסוק׃
ויתיצב ויבא יי׳ ויתיצב ויקרא׃
כדרך והאמר הגבירה אל׃
כדרך וכדרך ורוח נסע מאת יי׳
ויגז שלו׳ ב׳ בפסוק׃
כחלק הלק כחלק יאכלו׃
כחלק ובחלק ומי ישמע לכם לדבר
הזה ב׳ בפסוק׃
כטל והיה שארית יעקב׃
כטל חרמון שיורד על׃
וכטל נהם בכפיר זעף מלך׃
כנוח וישארו שני אנשים׃
כנוח והיה כנוח כפות רגלי׃
וכנוח להם ישובו לעשות רע׃
כנפש ותשלח איזבל מלאך׃
כנפש וכנפש הן כל הנפשות לי
הנה כנפ׳ ב׳ בפסוק׃
לקח וזה הדבר אשר תעשה׃
לקח בגדו כי ערב זר קדמ׳ דפס׳׃
ולקח ואתה בן אדם קח לך עץ׃
להרע והרף מאף ועזב חמה׃
להרע מחשב להרע לו בעל׃
ולהרע והיה כאשר שקדתי׃
לטוב זה הדבר אשר צוה יי׳׃
לבנות צלפחד׃
לטוב הכל כאשר לכל מקרה׃
ולטוב הוי האומרים לרע טוב׃
מעוננים כי הגוים האלה אשר׃
מעננים ויסף עוד געל לדבר׃
ומעוננים והכרתי כשפים מידך׃
כפיל ויהי האחד מפיל הקורה׃
מפיל אני התחנתי לפני המלך׃
ומפיל ועוד אני מדבר ומתפלל
ומתודה׃
לטטפת וקשרתם לאות על ידך׃
לטוטפת ושמתם את דברי אלה׃
ולטוטפות והיה לאות על ידכה
ללקט ויהי ביום השביעי יצאו׃
ללקט ויאמר בעז אל רת הלא׃
וללקט דודי ירד לגנו לערוגת׃
לבקר בקש אדם ילע קדש׃
לבקר מצוהו המלך אחז כתיב׃
ולבקר אחת שאלתי מאת ה׳׃
מחללים ויעלו כל העם אחריו׃
מחללים ואתם מחללים אותו׃
ומחללים ואריבה את חורי׃
מקדישים דבר אל אהרן ואל בניו
מקדישים וכל ישר׳ בימי זרובבל׃
ומקדישים ובימי נחמיה ב׳ בפס׳
מצבות ויציאו את מצבות׃
מצבות ושבר את מצבות׃
ומצבות בפרסות סוסיו ירמס׃
מוציאים ואת כל נשיך ואת בניך׃
מוציאים גסטכוהו והיו אומרים׃
ומוציאים סוסים ממצרים׃

משגה

אחר אות הגרון דגש לא יהפכו התנועות כי אז אות אחהע בסב״א וחטף קמץ יכול לבא לפני סבא כמו רחבו על כן מלת יחנך בחטף קמץ כי החית בסב״א בעבור הדגש שאחריה בבון ואת״מכיין לכורגם בבון רע והבן כי בכל מקום אשר תמצא שתי סבאין רצופין הראשון סוכן ורפי והשני דגש ומניע כמו יסבכו ירדפו וזהו טעם הקוראים בהמה ואין לומר בהמה כאשר בארתי ויש קוראין ואומרי׳ בהמה כי השין דג שה ואל ההא כחטפת ויכולת הבית להיות בחטף קמץ ולשון ראשון כראה עיקר׃

מערכת אות הויו

כל הברות או הבאה לפעמים במקום סב״א כמו ואסקלה לו יהדפנו יקבנו אסתלנו כי היה ראוי לומר ואסקלה יהדפנו יקבנו אסתלנו ואמר יהודה בן חיוג. כי הם על עיקרם ומשפטם כי בלא התוספת המה בהברת או והאחרים אמר בסב״א כמו ירדפם יסתרם כדי להקל המלה על כן באתנח וסוף המה בחולם כמו את שבתותי תשמורו תעבורו כמו תעבורי ומה שכתוב לא תעבורי מזה נשורק וחירק אחים ורעים הם כמו ירון ירון טוב יטוב ומלת ילבשם הכהן הטעתני כי ראוי להיות

משגה ארור משגה עור ·
משגה ישרים בדרך רע ·
ומשגה עמו עז ותושיה לו שוגג ·
מצח והיה על מצח אהרן ·
מצח ובית ישראל לא יאבו ·
ומצח ויבגעו רבים ומלקש ·
נחלו ואלה אשר נחלו בני ישר׳ תנינא דספרא ·
נחלו אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר ·
ונחלו והבאתי רעי גוי׳ וירשו את
נתצו ראיתי והנה הכרמל ·
נתצו לפני זעמו מי יעמד ·
ונתצו ונתתי אתך בידם והרסו ·
מלח בען כל קבל די מלח היכלא
מלח ונה חשחן ובני תורין ·
ומלח עד כסף ככרין מאה ועד חנטין ·
נודע ביהודה אלהים ·
נדע בשערים בעלה ·
ונודע מה שהיה כבר נקרא שמו וסי׳ גברא רבא בתרעא ·
נקלה כי בסלי בלאו נקלה ·
נקלה טוב נקלה ועבד לו ·
ונקלה ויאמרו עבדי שאול ·
נלאה והיה כי נראה כי נלאה ·
נלאה טמן עצל ידו בצלחת ·
ונלאה גשם נדבות תניף אלהים ·
נסה רבים אטרים מי יראנו ·
נשא קומה יי׳ אל נשא ידך ·
ונשא באדין דקו כחדא ·
נשיתי אני לי אמי כי ילדתני ·
נשיתי ותזנח משלום נפשי ·
ונשיתי לכן הנני ונשיתי אתכם ·
שום השים עליך כלך אשר ·
שום ועתה לכן שמעו דבר ה׳ שארית יהודה ·
ושום שכל ויבינו במקרא ·
שבח ולזכרן אמר שבח ·
שמח בחור בילדותיך ·
ושמח יהי מקורך ברוך ·
שניר צידנים יקראו לחרמון ·
שניר אתי מלבנון כלה ·
ושניר ובני חצי בטה מנשה ישבו בארץ ·
סורה ותצא יעל לקראת סיסרא
סורה מל״ע ותאמר אליו ב׳ בפסוק ·
וסורה ואמרת בלבבך מי ילד ·
עמד ויזם השמש וירח ·
עמד קמץ אשרי האיש אשר ·
ועמד ועמשא כתגולל בדם ·
עזרנו ויקרא אסא אל ה׳ ·
עזרנו אלהי ישענו על דבר ·
ועזרנו וישלחו אנשי גבעון ·
עשיתם ויאמר יי׳ אמחה את האדם
עשיתם והולכתי עורים בדרך ·
ועשיתם דבר אלהם כה אמר ·
פתח כי יתרו פהחו ועני ·
פתח נשבימה לכרמים ·
ופתח ויחף את הבית הקורות ·
צלם נבוכד נצר מלכא ·
צלם אנת מלכא חזה הוית ·

וצלם באדין מלכא נבוכד נצר המלי ·
קרהו ויגד לו מרדכי את כל ·
קרהו ויספר המן לזרש ·
וקראו ולקחתם גם את זה מעם
רק ויקחהו וישלכו אתו ·
רק כי לא דבר רק הוא מכם ·
ורק גם חצני נערתי ואמרה ·
רעה עמך כשבטך ·
רעה כה אמ׳ יי׳ אלהי רעה את צאן
ורעה בטח בה׳ ועשה טוב שכן ארץ
ראיתיו ויצא האחד מאתי ואמר ·
ראיתיו האמר לאביו ולאמו ·
וראיתין מגיע אצל האיל ·
שאל ויאמרו שאל שאל האיש
שאל ותאמר לאמר דבר ידברו
ושאל ויאמר אליו שאול לכה קשרתם ·
שנותי אני אמרתי בדמי ימי ·
שנותי מה אדבר ואמר לי ·
ושנותי כי כלו ביגון חיי ·
תראה ואם תראה עוד בבגד ·
תראה תגל ערותך גם תראה ·
ותראה ויאמר אלהים יקוו המים ·
תרומם כי לבם צפנת משכל ·
תרומם צדקה תרומם גוי ·
ותרומם ויאמר ויעמד רוח סערה ·
תשג אל תשג גבול עולם ·
תשג וחבירו אל תשג גבול ·
ותשג אתה תאכל ולא תשבע
תבואי אתי מלבנון כלה ·
תבואי ויאמר שש השערים ·
ותבואי רבבה כצמח השדה ·
תשם למה נבות לעיניך ·
תשם ואמרת אל עם הארץ ·
ותשם וידע אלמנותיו ועריהם ·
תם וישר יצרתי כי ·
תם לסון תמימות יצפן לישרים
ותם הלא יראתך כסלתך ·
תנין עורי עורי לבשי עוז ·
תנין הים אני אם תנין ·
ותנין על שחל ופתן תדרך ·
תחי ויחגרו שקים במתניהם ·
תחי נפשי ותהללך ומשפטך ·
ותחי וידברו אליו את כל דברי יוסף ·
תשועתי חושה לעזרתי אדני ·
תשועתי הצילני מדמים אלהים ·
ותשועתי קרבתי צדקתי לא תרחק ·

וחלופיהון דלוג תרין וא׳ וחד א׳ וסי׳

ואלכה תנה את נשי ואת ילדי ·
ואלכה ויאמר אבנר אל דוד ·
אלכה אני אמרתי בדמי ימי ·
ואדיריה ועל ידם החזיקו התקוע׳
ואדיריהם שלחו צעוריהם למים
אדיריהם מחזיקים על אחיהם ·
ובמלאת ימי טהרה לבן או ·
ובמלאת הימים האלה עשה המלך
במלאת ספקו יצר לו ·
וגדל יי׳ ארך אפים וגדול כח ·
וגדל חנון ורחום יי׳ ארך ·

גדל חימה נשא ענש ·
ובהקבץ ויהי בהשמע דבר ·
ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי
בהקבץ עמים יחדו וממלכות ·
והבין ידעתי יי׳ כי לא לאדם ·
והבין הקעו בתקוע והבין ·
הבין וצוה אתם לאמ׳ שאו לכם
ונבנה כי תאמר אדום רששנו ·
ונבנה ויאמר אליהם אתם ראשי
ונבנה את החומה ותקשר כל ·
ויסלף ושחד לא תקח כי ·
ויסלף לא תטה משפט לא תכיר
ויסלף עיני יי׳ נצרו דעת ·
ותנהן ויאמ׳ המלך לאסתר גם ·
ותנתן ולקץ שנים יתחברו ובת מלך ·
ותנהן ויאמר המלך להעשות נך
ויושב וידעו העם כלו אפרים ·
ויושב ישמעאל ועם ·
ויושב יוסף את אביו ·
הבדיהו והנה אמריהו כהן הראש
וזכריהו ועמהם הלוים שמעיה
זבדיהו ולמשלמיהו בנים זבדיהו
וחיו זאת עשו להם וחיו ·
וחיו ואזרעם בעמים ובמרחקי׳
חיו ויהושע בן נון וכלב בן יפנה
ויהר האל מעוזי חיל ויתר ·
ויתר עמד וימודד ארץ ·
יתר וואל אלהי ודכאני ·
וישכן ויגרש את האדם ·
וישכן ויגרש מפניהם גוים ·
ישכן ירדף אויב נפשי ·
וימות והשיבו שנים אנשים ·
וימות ויאמרו אנשי העיר אל יואש
ימות יחי ראובן ואל ימות ·
וירח יי׳ את ריח הניחח ·
וירח ויגש וישקלו ·
ירח ועתה ישמע נא אדני המלך
ובעת מותה ותדברנה ·
ובעת ויהי לימים מימים ·
בעת ועוד אני מדבר בתפלה ·
ולמה ויאמר לה אלקנה אישה
ולמה חנה למה תבכי ולמה לא
למה תאכלי ולמה ג׳ בפסו׳ ·
ולמועדים ויאמר אלהים יהי מארת
ולמועדים כה אמר יי׳ צבאות צום הרביעי ·
למועדים עשה ירח למועדים ·
ומוראכם ותתכם יהיה על ·
ומוראכם לא יתיצב איש לפניכם ·
מוראכם את יי׳ צבאו׳ אתו תקדישו
ונבואה ויאמר איש אל רעהו לא כן
ונבואה הגידו ביהודה ובירושלם
נבואה למשכנותיו ·
וסגרו ואספו אסיפה אסיר ·
וסגרו וסגרו דלתים בשוק ·
סגרו ערי הנגב סגרו ·
וקיצץ וירקעו את פח הזהב ·
וקיצץ משבית מלחמות עד ·
קיצץ יי׳ צדיק קיצץ עבות ·
ורחצו יוקח נא מעט מים ·
ורחצו ויאמר הנה נא אדני ·
רחצו פתח הזכו הסרו רע

ותעננה אותם ותזכרנה יש ·
ותעננה הנשי׳ המשחקות ·
תעננה חכמות שרותיה ·

א״ב מן ג׳ א׳ וחד וא׳ דלוג

אמלא לא ההיה משכלה ·
אמלא אערכה לפניו משפט ·
אמלא להגהיל אהביי יש ·
ואמלא אתו רוח אלהים ·
אקומה ויאמ׳ אבנר אל דוד אקומה
אקומה גם עוילי׳ מאסו בי אקומה ·
אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים
ואקומה ויאמר אחיתופל אל אבשלום אבחרה נא ·
אמל אמללה ארץ ההפיר ·
אמל תירוש אמללה גפן ·
אמל לעגלת בית און ·
ואמל העל זאת לא תרגז הארץ
אמנה הלא טוב אמנה ופרפר כתי׳
אמנה אתי מלבנון כלה ·
אמנה ובכל זאת אנחנו כרתים ·
ואמנה כי מצות המלך עליהם ·
באבן ובי ירבן אנשים ·
באבן ואם באבן יד ·
באבן ובגלתו את ראשו ·
ובאבן ולאלוה מעזים על כנו ·
בזאת הביאו את כל המעשר ·
בזאת יואב בן צרויה החל לבנות
בזאת לא לכם להלחם בזאת ·
ובזאת ויצא אל פניו יהוא ·
בקש ותאבד נה האתונות ·
בקש סור מרע ועשה טוב
בקש תעיתי כשה אבד ·
ובקש סבותי אני בלבי לדעת ·
ברכתי ויאמר הכי קרא שמו יעקב ·
ברכתי קח נא את ברכתי ·
ברכתי וצויתי את ברכתי ·
וברכתי כי אצק מים על צמא ·
גאון הנה זה היה עון סדום ·
גאון עדה נא גאון וגבה ·
גאון לפני שבר גאון ·
וגאון יראת יי׳ שנאת רע ·
גבא ולא יכלה עוד הצפינו ·
גבא השלח בים צירים ·
גבא הגאה גמא בלא בצה ·
וגבא והיה השרב לאגם ·
גיל אל תשמח ישר׳ אל גיל ·
גיל יגיל אבי צדיק ·
גיל השמחים אלי גיל ·
וגיל ירעפו נאות מדבר ·
הכה ושם איש ישראל המכה
הכה אפרים שרשם יבש ·
הכה בעשב ויבש ·
והכה אם במחתרת ימצא הגנב
הביאה לי ציד ועשה לי מטעמי׳ ·
הביאה שמעו את הדבר הזה פרות
הביאה הביאה למוסר לבך ·
והביאה ועשה לי מטעמים ·
הביאה ויקח דוד מידה את אשר
הביאה והמלך שלמה נתן דל״ה ·
הביאה ויאמר המן אף לא הביאה
והביאה וביום השמיני תקח

הטו

ילבשם על דרך ירדפם אך הוא כמו יהדפנו כי בלא תוספת יאמר יהדוף בהברת או וברבותו לא יזוז ומלת ילבשם בלא תוספת יאמר ילבש בתנועת אה גם ברבותו לא יזוז ויאמר ילבשם ומלת שמעה תפלתי כגזרה מן שמע ושמוע בין אחיהם והחירק תחת השין כגזר מתלת שמע כמו מן סלח סלחה הנער וראוי היה לומר שמעה והחטף בא במקום החולם אשר בשמע כי כן דרך החולם להפך בחטף ברבות המלה ומלת שמע ראויה להיות בווי כמו זכור שמור ברור ומלת וקראה בשם לדברי הקוראים כן באת

מערכת אות הויו

ע״ר וכמ לוח ספרים בלא תוספת הא ובעבור התוספת נהפכה לחטף · קמץ כל מקף מבטל חולם כמו ויפתר לנו ואם שלם אלה ועל כן מלת כל אם אין בו טעם בחטף קמץ כי כלם מוקפים והנוטים אבל כל העומד בטעם ובמסרת אז הוא בחולם כל הנקרא במשי בחולם על פי המסור' אף על פי שהוא רהוט ויש שנים שהם קמצים והוא כל עצמותי תאמרנה כל אחי רש שנאוהו וכל בשלם כך נמצא במסורת וכל מלה הרהוטה פעמים בחטף קמץ כמו במתי אתענ' עמי בחרי אף כי לולי רהוט' היו נקראי' עני במתי בחולם

הטו סורו מני דרך הטו מני ·
הטו אזנכם ולכו אלי ·
הטו משכיל לאסף האזינה עמי ·
והטו ועתה הסרו את אלהי' דיהושע
הקהל ואת כל העדה הקהל ·
הקהל יום אשר עמדת לפני יי' ·
הקהל את העם האנשים והנשים ·
והקהל קח את המטה ·
הופיע ויאמר יי' מסיני בא ·
הופיע אל נקמות יי' אל ·
הופיע מציון מכלל יופי ·
והופיע התדע בשום אלוה ·
הרוג אם ככה אתה עשה לי ·
הרוג כי הרוג תהרגנו ·
הרוג והנה ששון ושמחה ·
והרוג ושאר היהודים אשר ·
הקיצה הוי אמר לעץ הקיצה ·
הקיצה עורה למה תישן ה' ·
והקיצה העירה והקיצה למשפטי ·
חרבה ואמר למלך המלך לעולם ·
חרבה ואמר אלהם אתם ראים ·
חרבה טוב פת חרבה ·
וחרבה וכל מנחה בלולה בשמן ·
טמאו בני יעקב באו על החללים ·
טמאו עוד זאת עשו לי טמאו את
מקדשי ·
טמאו מזמור לאסף אלהים ·
וטמאו בתתם ספם את כפי ·
ישתחוה ויהי דוד בא עד הראש ·
ישתחוה ויהי אחרי בוא אמציהו ·
ישתחו' וכל עבדי המלך אשר ·
וישתחוה ויעבד את הבעל וישתחוה ·
ישבו וירדו מעל כסאותם ·
ישבו והיה חילם למשיסה ·
ישבו נתן הסכל במרומים ·
וישבו ויקח עשרה אנשים מזקני ·
יאמר על כן יאמר בספר ·
יאמר ולציון יאמר איש ואיש ·
יאמר כנמרוד גבור ·
ויאמר למלך יריחו לאמר ·
ידו ואל עמי ידו גורל ·
ידו ביום עמדך מנגד ·
ידו גם היא לגולה הלכה ·
וידו צמתו בבור חיי ·
ירעם כי נפרה סוררה סרר ·
ירעם בצאן לשאול שתו ·
ירעם גרן ויקב לא ירעם ·
וירעם בתם לבבו ובתבונות ·
ככפיר נהם ככפיר זעף מלך ·
ככפיר נהם ככפיר אימת ·
ככפיר עזב ככפיר סכו ·
וככפיר כי אנכי כשחל לאפרים ·
ללוי ושם אשת עמרם יוכבד ·
ללוי על כן לא היה ·
ללוי חשביה בן קמואל ·
וללוי אמר תמיך ואוריך ·
מברך ועתה לכה נא ארה לי ·
מברך יהי שם יי' מברך מעתה ·
מברך ויאמר ערום יצתי כתי' ·
ומברך ועתה הואלת לברך דוד ·
מרבים ויאמרו אל משה לאמ' מרבי'
מרבים כי יש דברים הרבה מרבים ·
מרבים גם בימים ההם מרבים ·

ומרבים ויהיו בני אולם אנשים ·
מרים כל מרים תרומת כסף ·
מרים כבוד חכמים ינחלו ·
מרים ארך אפים רב תבונה ·
ומרים ואתה יי' מגן בעדי ·
מאוס חמאה ודבש יאכל ·
מאוס כי בטרם ידע הנער מאוס ·
מאוס כי אם מאוס מאסתנו ·
ומאוס סחי ומאוס תשימנו ·
מימיך ועבדתם את ה' אלהיכם ·
מימיך ויאמר אליו בני ישראל ·
מימיך טפכם נשיכם וגרך אשר ·
וממיך בן אדם לחמך ·
נגש ואיש ישראל ראו כי ·
נגש ואיש ישראל נגש ביום ·
נגש והוא נענה ולא יפתח ·
ונגש העם איש באחיו ·
נדר כל נדר וכל שבעת ·
נדר קמץ כי נדר נדר עבדך ·
נדר ונודע יי' למצרים ·
ונדר אלמנה וגרושה ·
נשגב ואמרתם ביום ההוא הודו ·
נשגב יי' כי שכן מרום מלא ציון ·
נשגב יהללו את שם יי' כי ·
ונשגב קמץ מגדל עז שם ה' ·
שה זאת הבהמה אשר ·
שה קמץ לא הבאת לי שה עלתיך
שא ואמר ליה אלהא מאניא שא ·
ושה זאת הבהמה אשר ·
עדן פתח ההצילו אתם אלהי
הגוים ·
עדן וחברו ההצילו אתם ·
עדן ושברתי בריח דמשק ·
ועדן חרן וכנה ועדן ·
עדיך ואתה מגדל עדר ·
עדיך שומע תפלה עדיך ·
עדיך כי עתה תבא אליך ותלא ·
ועדיך יום הוא ועדיך יבא לבני ·
צורם איכה ירדף אחד אלף ·
צורם כי לא כצורנו צורם ·
צורם ויזכרו כי אלהים צורם ·
וצורם כצאן לשאל שתו ·
רצון יריאיו יעשה ואת שועתם ·
רצון מלך לעבד משכיל ·
רצון מלכי' שפתי צדק ·
ורצון וממגד ארץ ומלואה ·
שלמיהו וישמע שפטיה בן מתן ·
שלמיהו וישלחו כל השרי' אל ברוך ·
שלמיהו ויצוה המלך את ירחמאל ·
ושלמיהו עזראל ושלמיהו ·
המות מי מנה עפר יעקב ·
תמות ויאמר שמשון תמות נפשי ·
תמת בנער נפשם וחיתם ·
ותמת ויקומו עלי בעלי הגבעה ·
תנח טוב אשר תאחז בזה ·
תנח אם רוח המושל ·
תנח בבקר זרע את זרעך ·
ותנח בגדו אצלה עד ·
הורותיו כי יהיה להם דבר בא ·
תורתיו ואם נכלמו מכל אשר עשו ·
הורתיו ויאמר אלי יי' בן אדם
שים לבך ·
ותורתיו בעבו' ישברו חקיו ותורתיו ·

וחלופי' ג' וא' וחד א' דלוג
וסימניהון

ואתנה ידעתן כי בכל ·
ואתנה אמר אל פחי תפל ויפל ·
ואתנה צאני כה אמר אדני ה' ·
אתנה לכן כה אמר אדני ה' הנני אל
כסתותיכנה ·
ובקשהם ויקרב אותך ואת ·
ובקשתם משם את ה' אלהיך ·
ובקשתם אותי ומצאתם כי ·
בקשתם את הנחלות לא חזקתם ·
ובזהב ויאמ' אל הם לאמ' כנכסי' ·
ובזהב וכל הנשאר מכל המקומ' ·
ובזהב בכסף ובזהב ייפהו ·
בזהב ולאלוה מעזים על כנו ·
ובמלחמה או הנסה אלהים ·
ובמלחמה ואת בית יהודה ארחם ·
ובמלחמה ברעב פדך ממות ·
במלחמה ועמד על כנו ·
והוכן בחסד כסא וישב ·
והוכן יזכור אדיריו יכשלו ·
והוכן ויאמר אלי לבנות לה ·
הוכן כי ערוך מאתמול תפתה ·
וחם וילקטו אותו בבקר ·
וחם ויאמרו לו עבדיו יבקשו ·
וחם וגם אם ישכבו ·
חם לבי בקרבי בהגיגי ·
וטהר וישלח אליו אלישע ·
וטהר ויגשו עבדיו וידברו אליו ·
וטהר ויאחז צדיק דרכו ·
טהר אהב טהר לב חן שפתיו ·
ויסע משה את ישראל ·
ויסע כצאן עמו וינהגם ·
ויסע יתצני סביב ואלך ·
יסע קדים בשמים ·
ויקימו עליו גל אבנים ·
ויקימו ואת מלך העי תלה על העץ ·
ויקימו להם בני דן את הפסל ·
יקימו ובנסוע המשכן יורידו ·
ולנטוע ורגע אדבר על גוי ·
ולנטוע ראה הפקדתיך היום הזה ·
ולנטוע והיה כאשר שקדתי ·
לנטע ואשים דברי בפיך ·
ולגדעון והקעתי בשופר ·
ולגדעון ויתקעו שלשת הראשים ·
ולגדעון היו שבעים בנים ·
לגדעון ויעש אתו גדעון לאפוד ·
ולקדוש הן גוי לא תדע ·
ולקדוש כי לי איים יקוו ·
ולקדוש כי ליי' מגננו ·
לקדוש אם תשיב משבת רגלך ·

א״ב מן ד' א' וחד וא' דלוג
וסימניהון

אדוני ויקח אדני יוסף ·
אדני דבר האיש אדני הארץ ·
אדני ויאמר אלינו האיש ·
אדני ויקן את ההר שמרון ·
ואדני כי יי' אלהיכם הוא אלהי ·
אחוז וממחצית בני ישראל תקח ·
אחוז חור כרפס ותכלת ·
אחוז ויכתבם שמעיה בן נתנאל ·

אחוז לאלעז' ואחוז אחוז ג' בפסוק ·
אחיהם לבא חמס שבעי' בני ירובעל ·
אחיהם ויואב ואבישי אחיו הרגו ·
אחיה' ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלי' ·
אחיהם עוד זה מדבר וזה בא ויאמ' ·
ואחיהם והשערים שלום ועקוב
ושלמון ואחימן ·
אחזה אני בצדק אחזה פניך ·
אחזה בלעדי אחזה אתה הורני ·
אחזה ואחר עורי נקפו זאת ·
אחזה אשר אני אחזה לי ·
ואחזה אנכי אשית לבי ·
בטוב לולי האמנתי לראות ·
בטוב אשרי תבחר ותקרב ·
בטוב יברכך יי' מציון וראה ·
בטוב צדיקים תעלז קריה ·
ובטוב תחת אשר לא עבדת ·
באדם נגע צרעת כי תהיה באדם ·
באדם או איש אשר יגע בכל שרץ ·
באדם אף היא בחתף תארוב ·
באדם את כל זה ראיתי ונתון ·
ובאדם בפשע ארץ רבים שריה ·
הקרב ואתה הקרב אליך את אהרן ·
הקרב וזאת תורת המנחה הקרב ·
הקרב וגם את אחיך מטה לוי הקרב ·
הקרב את מטה לוי והעמדת ·
והקרב ויאמ' אל אהרן קח לך עגל ·
השפטים ודרשו השפטים היטב ·
השפט' כי לא נעש' כפסח הזה מימי ·
השפטים ויאמר אל השפטים ראו
מה אתם ·
השפטים ויהי בימי שפט השפטים ·
והשפטים ועמדו שני האנשים אשר ·
זרחה אם זרחה השמש עליו ·
זרחה וישכימו בבקר והשמש ·
זרחה מנזריך כארבה וטפסריך ·
זרחה ויזעף עזיהו ובידו ·
וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ·
זהב כל הזהב העשוי למלאכה ·
זהב כפות זהב שתים עשרה
מלאות קטרת ·
זהב ויהי כל זהב התרומה ·
זהב ויצף את הבית אבן יקרה ·
וזהב הארץ ההיא טוב ·
נחלו ואלה אשר נחלו בני ישראל
בארץ קדמא' דפסו' ·
נחלו כי בנות מנשה נחלו נחלה
דיהושע ·
נחלו יי' עזי ומעזי ומנוסי ·
נחלו פתאים אולת וערומי' יכתירו ·
ונחלו זכר לאברהם ליצחק
ולישראל ·
חתן כי חתן בית אחאב הוא ·
חתן ותקח צפרה צר ·
חתן וירף ממנו אז אמרה ·
חתן ויאמרו פלשתי' מי עשה ·
וחתן ויען אחימלך את המלך
כולו פתח
חגור הם עם האבן הגדולה
אשר בגבעון ·
חגור ואלישע הנביא קרא לאחד
חגור ויאמר לגיחזי חגור מתניך ·
חגור חרבך על ירך גבור ·

כל הברית או אשר הכניה בה וברכות הכניה תרד הכניה למטה בחטף קמץ כמו קדם חדם טו אמר קדמים חדטים כפור כפרים סבולת סבלי' ומלת אהלי' כמתנה ·
עם כור קוני אהיה שלם · העת אספה שערי חולם · גם בנעימים יפיל חלמי · כי אחל חלק ססי:

ואבאר דין חטף פתח גדול והחטף פתח קטן
כל אחהע דינו ליקד בחטף פתח ולא בחטף לבדו יען כי אותיות אחהע נפתחות תמיד אין כח

מערכת אות הויו

כאדם לבטח כי אם החטף לבדו על כן חברו עמו הפתח כדי לפתוח מעט האות עם החטף אבל החטף עיקר על כן כל הברת אם הכאה לפני אחהע הראוי להיות בחטף יהיה בחטף פתח כמו תעלה יעלה מהרי תמלכו תכחסו וכן בראש תיבה כמו עלה חזק אמץ ומלפה מבטלין ים ומסבין אותו לחטף לבד ׃

חדגש כמו כאדר יחדו לחמו יעלזו כי הלמד דגושה כדין כל סני שבאין רצופין אסר הראשון סוכן ורפי כאסר פי׳ ביחנך וכן נגינה מוקדמת מבטלת חטף פתח

וחגור סדין עשתה והמכור ׃
ינחם ויהי בשלח פרעה׳
ינחם וכי הקים יי׳ להם ׃
ינחם וגם נצח ישראל לא ׃
ינחם נשבע יי׳ ולא ינחם אתה בהן לעו״ם׃
וינחם ועתה הטיבו דרכיכם ׃
יצאו והפרתי אתך במאד מאד ׃
יצאו ויאמר לו אלהי׳ אני אל שדי
יצאו מהרו בניך מהרסיך ׃
יצאו והנשיא בתוכם בבאם יבא ׃
ויצאו ואת חמור ואת שכם בנו ׃
בשב אם כשב הוא מקריב ׃
כשב איש איש מבית ישר׳ אשר ישחט שור׳
כשב שור או כשב או עז כי יולדי׳
בשב אך בכור שור או בכור ׃
וכשב דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב ׃
ללחם והרעב כל ארץ מצרים׳
ללחם ונתת על המערכת לבנה
ללחם הנה ימים באים נאם אדני
ללחם נדד הוא ללחם איה ׃
וללחם לאמר לא כי ארץ מצרים ׃

אב מן חד חד מן תרתין

תיבותן לא נסבין ויו ברישׁ תיבות דמטעה דלוג ס׳ ׃

ארבעים שנה בן שלשים שנה דוד במלכו׳
בגלעד כבשן וישבו בגלעד בבשן ׃
גם ברוך ויחרד יצחק חרד׳ גדולה
דורכי קשת ויהיו בני אולם אנשים
העמק הפגרים וכל העמק הפגרים
חסד לאברהם תתן אמת ליעק׳ חסד
יחת זינה ובני שמעי יחת׳
נשיכם טפכם ומקניכם דיהושע ׃
שמש ירח עמד זבולה׳
בכוד יי׳ אז יבקע כשחר ׃
לקדוש יי׳ אם תשיב משבת׳
בעיל צדקה טוש אשיש בה׳ ׃
לכה נלכה ויאמר שאול לנערו
מלך שרים גם כי יתנו ׃
על אמתך לא לנו ה׳ לא לנו ׃
עד פרחה וזה מעשה המנרה ׃
עשרי׳ לחם ואיש בא מבעל שלישה
פשט גדוד ברפאי לישר׳ ונגלה׳
צאן מרעיתי ואתן צאני צאן מרעיתי
קח כברים ויאמר נעמן הואל ׃
קרנים מידו ונגה כאור תהיה ׃
רב להושיע מי זה בא מאדום ׃
שרצו בארץ ואתם פרו ורבו ׃
תף חליל והיה כנור ונבל׳

אב מן חד חד ו׳ בסו׳

תיבותא וסימ׳

אלה וכחש רצח וגנוב ׃
אמרו זה חלק אדם רשע ׃
אישו ויכו איש אישו ׃
בנה בניתי בית זבול לך ׃
בחירו ויאמר להשמידם׳
בשלמתו חשב תשיב לו את׳
גרן ואצוה את שפטיכם ׃

גדולתו בהדאותו את עושר ׃
דורו מעוצר וממשפט לקח ׃
הורו פשע וכחש בה׳ ׃
וחצנו שלא מלא כפו קצר ׃
זממו אל תתן יי׳ מאויי רשע
זנבו יחפץ זנבו כמו ארז ׃
חנו ויהי יי׳ את יוסף ׃
טרפו כה אמר יי׳ אלי כאשר יהגה
יקראו בימיו תושע יהודה ׃
ברהו כי חקות העמים ׃
לידידו שוא לכם משכימי ׃
לחה ומשה בן מאה ועשרים ׃
לרא ויאסף שאול לרא כהו׳ ׃
מתו ויקם אברהם מעל פני מתו
מקדשו בכל מתנתיכם תרימו ׃
נחרו התרעשנו בארבה׳
נפלו ואעמד עליו ואמותתהו ׃
סברו אשרי שאל יעקב בעזרו ׃
ערשו כי רק עוג מלך הבשן נשאר
פרהו שורו עבר ולא יגעיל ׃
צדקו יי׳ חפץ למען צדקו ׃
קרחו משליך קרחו כפיתים
קרחו ב׳ בפסוק ׃
רישו ישהה וישכח רישו ׃
שיתו והיה אור ישראל לאש ׃
תתנו כן תעשה לשורך ׃
תתו ולא אבה סיחון ׃

בא וגין חד או וחד או.

וסימניהון

האמר האמר אלהים אני ׃
האמור בית יעקב הקצר ׃
חורי למשה שמעון שפט ׃
חורי אלה בני אביחיל ׃
טובם בחדק ישר ממסוכה ׃
טובם הן לא בידם טובם ׃
ישור על אנשים ויאמר׳
ישור בילא נמצא בעמי׳
וכרות ומצאת אה לכבו ׃
וכרות ומעיד ונתוק ׃
למואל אל למלכים למואל ׃
למואל דברי למואל מלך ׃
מלאכות הכל בכתב מיד ה׳ עלי ׃
במלאכות ויאמר חגי מלאך ה׳ ׃
ומשות האמר אבנה לי בית׳
ומשות ואני היום רך ומשוח׳
נצור עלה מפיץ על פניך ׃
נצור אם חומה היא ׃
שכר ויבא יעקב מן השדה ׃
שכור למען שכור הוא׳
חליצתם ותצלח עליו רוח ה׳ ׃
עליצתם נקכת במטיו ׃
פרש הלא פרש לרעב ׃
פרוש יום חשך ואפלה יום ענן׳
צרוף נחר מפוח מאש ׃
צרוף אמרות ה׳ אמרות טהורות ׃
מוצאת ויסף עו׳ אחימעץ בן צדוק
מוצאת היא מוצאת והיא ׃
מותה ולמיכל בת שאול ׃
מותה ובעת מותה ותדברנה ׃
מצוק ויקבצו אליו כל איש ׃
מצוק השן האחד מצוק ׃
מעוד ויקם דוד ויעבר הוא ׃

ומעוד וכהות ונתוק׳
מכורתיך ואמרת כה אמר אדני ה׳ לירושלים ׃
ממכורתיך השב אל תערה׳
קבור לא תלין נבלתו על׳
קבור ויהי אחרי קברו אתו׳
צרור את הגדינים ׃
צרור עון אפרים ׃
תנוד כה אמר יי׳ אל תבא בית מרזח׳
תנוד אם תשוב ישראל נאם יי׳ ׃

סב מלין דכתיב מוקדם

מאוחר וסי׳

הולך בתרלה דיהושע ושבעה כהנים נשאים׳
גלון ולבני גרשון ממשפחת ׃
גלון ומעבר לירדן ׃
והמשני ויאמר שמשון אל הנער
ותראנה ויהונתן לא שמע׳
והגרזי וילך דוד ואנשיו ויפשטו
ממואך ידעת את אבנר ׃
נפצות ותהי׳ שה המלחמה נפוצת ׃
והוצתיה ויאמר אל עבדיו ראו ׃
ויקלהו ויעבר בכל שבטי ישראל
בעברות ראו אנכי מתמהמה ׃
האורנה וישלח ידו המלאך ׃
האהל ואת הסירות ואת היעים דמלכים ׃
המימותים ותקח יהושבעת דמלכים
ימות ואת בני המכי׳ לא דמלכים
ואכול וזה לך האות אכול השנה דישעיה ׃
וגורנך מנעי רגלך מיחף ׃
במרצותם הקשבתי ואשמע לא כן ׃
שוחט חץ שוחט לשנם׳
שומע ולא שמעו אלי ׃
הוידע יען אשר עשו נבלה ׃
ובהרותך ויבאו וירשו אתה ׃
התעהים כי התעתים בנפשתכם׳
אשויתיה הריעו עליה סביב ׃
מואת דקדי׳ מדד רוח הקדי׳ בקנה
הכשלי לכן אדם לא האכלי עוד
היאתון ועל פני שער היאתון ׃
והאראיל שתים עשרה ארך׳
ומהאראיל והאראל ארבע אמות ׃
עיות ימת חשם וימלך דדה ׃
הודיוהו ובני אל ועני הודיוהו ׃
שטרי ועל הבקר הרעי׳ בשרון
ושמדיכות ועמהם הלוים שמעיהו ׃
נטוי ואני כמעט נטוי רגלי ׃
פלאיה דעת ממני נשגבה ׃
וגדלותך ועזוז נוראותיך ׃
בשאוה בבא כשאוה פחדכם ׃
הלוך את חכמים יחכם ׃
יוכת שמר מצוה שמר נפשו׳
תרצנה תנה בני לבך לי ועיניך׳
ועיף התעיף בו עיניך ׃
הלכות צופיה הלכות ביתה ׃
ובתוכנתו בכחו רגע הים׳
יבחר כי מי אשר יבחר ׃
ובמלואת המים האלה עשה ׃
מומכן ויאמר מומכן לפני׳

שמלי׳ קדמאה בני חגב בני שמלי׳
ומבלהים ויהי עם הארץ ׃
ואוצאה אתם על אדו הראש׳
בחצתים ואעמיד מתחתיו לבקום
למלוכי יונתן לשכניה ׃
ידרון עפיה שפיר ואנביה׳
תוכל ואנה שמעת עליך די ׃
תוכל בהבא למקרי ב׳ בפסוק ׃
לזועה ויהי קצף יי׳ על׳ ובל ירמיה ׃
והמונכה קרא מלב׳ בחיל להעלה
והמונכה ואנה שמעת עליך
והמונכה באדין אמר בלשאצר׳
בנוית ודוד ברח וימלט ׃
בנוית ובתריה ויגדו לשאול ׃
בנוית וילך גם הוא הרמתה ׃
נוית וילך שם אל נוית קדמא דפסוק ׃

ה׳ כתיב ו׳ בסוף תיבותא

וקרינן ה׳ סי׳ נמסר בדניאל סימן ה׳ ׃

יב מלין דחסרי׳ ו׳ בריש

תיבות׳ וקרין וסי׳

בניך והבא והגד לאיש האלהים ׃
תחת הנעצוץ תנינא דפסו׳ ׃
עד ויצא השטן מאת פני ה׳ ׃
יולד גיל יגיל אבי צדיק כתיב ׃
דור כי לא לעולם חסן ׃
די חויתא פרזלא מעדב׳
לא חמל בלע יי׳ לא חמל׳
לא הנח על צוארינו נרדפנו ׃
אין יתומים היינו אין אב׳
זקנים פני יי׳ חלקם׳
אינם אבותינו חטאו אינם
אנחנו ב׳ בפסוק ׃

וחלופי׳ יא דכתי׳ ו׳ בריש

תיבות׳ ולא קריין וסי׳

ובי ויאמר דוד מה לי ולכם ׃
ומסגרתיה ויפתח על הלחת ׃
וראתה ועתליה אם אחזיה דמלכי׳
ואת ויקצץ המלך אחז ואת ׃
ותקעו הגידו ביהודה ובירושלי׳
ויורה ולא אמרו בלבבם נירא
ויוציאו בעת ההיא נאם ה׳ ׃
וכל לא האמינו מלכי ארץ וכל
והרשענו חטאנו והעוינו והרשענו ׃
וחסר ויאמנו לשמע ולא זכרו ׃
וישבח גיל יגיל אבי צדיק ׃

יח חסרי׳ ו׳ בסוף תיבות

וקרי׳ וסי׳

ויצוו את בני בנימן לאמר ׃
ויעלה ויקח שמואל טלה חלב ׃
אמר וחרש לא ימצא בכלי׳
ויאמר ויזעקו אל יי׳ ויאמ׳ חטאנו׳
וידבר אליו לאמ׳ אם היום דמלכי׳ ׃
יקח ומבניך אשר יצאו דמלכים ׃
ותנה על ידי עשי המלאכ׳ דמלכי׳
ואכול וזה לך האות אכל השנה דישעיה ׃

כמו כסבענו אכחנו סמענו ירענו ותלת האהלה יצאה מן הכלל כמו הנגינה מוקדמת ובחטף פתח וכן חיריק באות סמוס לפני לסון הויה מבטל חטף פתח כמו יהיו תהיו מהיות ואם החיריק באות עיקר אבל מבטל כמו כחרו מהרו והספרדים מוסיפין עוד אחר והוא כאסר אחרי אות אחהע יס יור כמו סמעיה ידעיה והטעם לפי סהברת אות עין נוטה קצת לחיריק בעבור היוד סאחריה ואין אות נפתחת על כן נסאר חטף לבדו ועתה אסכליך ואורך דרכי חטף פתח קטן ׃

מערכת אות הויו

כל לשון אלהות אמר אלף מלו בתחלת תיבה בחטף פתח קטן כמו אלהים אלהיך הטעם כי דין אלף נוטה להיות קמץ להכרתו כי עיקרו אל וכן אלהים לא תקלל עיקרו אל מלשון יש לאל ידי ובבא אחד מאותיות מט״ה לפני השם לא יקורו הה״א פי׳ החמשה נקודות ממנו כמו מאלהים האלהים סי׳ אכל אחת מאותיות בוכ״ל תשמשות לפני השם אין אות ראשונה מהשם נקראת מאומה כמו ויי׳ כיי׳ ליי׳ ביי׳ וסימן בלשון ארנות ואלהות משה מפיק אלף וכלב לא

חד כי יען בטחך במעשיך׃
וחללוה ונתתיו ביד הזרים׃
ויעל ויכינו המזבח על מכונתיו׃
שוי ומן בני אנשא טריד׃
וקבל קיימו וקבל היהודים׃
חנניה אחריו החזיק חנניהו בן׃
מלכיה אחריו החזיק מלכיה בן׃
וישתחו יעבדוך עמים וישתחו קדמא דפסוק׃
וישתחו ויאמרו שלו׳ לעבדך לאבינו׃
וישתחו ואמרו על אשר עזבו דמלכים׃

וחלופי׳ יא כתיב ויו בסוף

תיבותא ולא קרי׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימ׳ י״ב׃

מ״א דכתי׳ ו׳ בסוף תיבותא

וקרי׳ י׳ וסי׳ נמסר בריש שמואל׃

חד מן י״ד זוגין מן ב״ב ראשי

פסוקי׳ לא נסבין ו׳ בריש תיבותא וכל קריא נסבין וסימניהון

עשה ירח למועדים שמש׃
עשה יי׳ אשר זמם בצע׃
ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף׃
ארבעים שנה אקוט בדור׃
הוציא עם עור ועינים יש׃
הוציא יי׳ את צדקותינו׃
מטה זבולן ונשיא לבני׃
מטה עוזך ישלח יי׳ מציון׃
מני אפרים שרשם בעמלק׃
מני שים טעם די כל מתנדב׃
מנחתם ונסכיהם דיום רביעי׃
מנחתם ונסכיהם דיום שמיני׃
באשר המותי אמות ושם׃
באשר דבר מלך שלטון׃
באו מלכי׳ נלחמו אז נלחמו׃
באו ימי הפקדה באו ימי׃
אברם ישב בארץ כנען׃
אברם הוא אברהם׃
אמרו בלבם נינם יחד׃
אמרו לכו ונכחידם מגוי׃
נתנו את נבלת עבדיך׃
נתנו רשעים פח לי׃
דבר האיש אדני הארץ׃
דבר יי׳ עליכם שארית יהודה׃
דברתי אליך בשלותיך אמרת׃
דברתי אני עם לבי לאמר׃
חיים שאל ממך נתתה לי׃
חיים וחסד עשית עמדי׃

י״ב זוגין מן ג׳ ג׳ ר״פ נסבין

ו׳ בריש תיבותא וכל קריא לא נסבין ו׳ וסימניהון

וברוך אל עליון אשר מגן׃
וברוך טעמך וברוכה את׃
וברוך שם כבודו לעולם וימלא׃
ויקן יוסף את כל אדמת מצרי׳׃
ויקן את חלקת השדה׃
ויקן את ההר שמרון׃
וראה ועשה כתבניתם׃

וראה אם דרך עצב בי׃
וראה בנים לבניך׃
ועשה לי מטעמים׃
ועשה כרוב אחד מקצה׃
ועשה להם מכנסי בד׃
ודברי דויד המלך הראשונים והאחרונים׃
ודברי רחבעם הראשונים׃
ודברי שנאה סבבוני׃
ורבים מביאים מנחה׃
ורבים מישני אדמת עפר׃
ורבים מהכהנים הלוים׃
ואיך תשיב את פני פחת אחד׃
ואיך וחברו ואיך תשיב את פני
ואיך הנחמוני הבל׃
ויוסף הורד מצרימה׃
ויוסף הוא השליט׃
ויוסף בן שלשים שנה׃
ועיני לאה רכות׃
ועיני ישראל כבדו מזקן׃
ועיני רשעים תכלינה׃
ושש שנים הזרע את ארצך׃
ושש מאות איש חגורים כלי מלחמתם׃
ושש מעלות לכסא דו״ה׃
ואיו נביאכם אשר נבאו׃
ואיה אלהיך אשר עשית לך׃
ואיה אפוא תקותי׃
ולמה יי׳ מביא אתנו׃
ולמה הבאתם את קהל יי׳׃
ולמה העליתנו ממצרים׃
והנביא ההוא או חלם החלום׃
והנביא כי יפתה ודבר דבר׃
והנביא והכהן והעם׃

ד׳ פסוקי׳ דאית בהון מנד׳

מלין דמיין רביע׳ נסיב ו׳ ותליתאה קרחי סימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו ותלים סימן כ״ז׃

חד מן י״ט זוגין קדמא נסיב

ו׳ בענינא ותנינא לא נסיב וסי׳

והאחד ויאמרו שנים עשר עבדיך
האחד שנים עשר אנחנו׃
ושדופת והנה שבע שבלים דקות׃
שדופת והנה שבע שבלי׳ צנומות׃
ולא ישמע אליכם פרעה ונתתי׃
לא ישמע ויאמ׳ יי׳ אל משה לא ישמע
ושהם והטור הרביעי קדמא׃
שהם והטור הרביעי תנינא׃
וחבר שתי כתפות חברו׳ קדמא׳׃
חבר כתפות עשו לו חברת תנינא
ובתבונה ואמלא אתו רוח קדמאה
בתבונה וימלא אתו רוח תנינא׃
וכאשם לא תאפה חמץ חלקם׃
כאשם כחטאת כאשם תורה׃
ואלה שמות בני אהרן הבכור׃
אלה שמות בני אהרן הכהנים׃
ולא יעבד ומבן חמשים שנה ישוב׃
לא יעבד ושרת את אחיו באהל׃
ובתוך ועבד הלוי הוא את עבדת׃
בתוך כי את מעשר בני ישראל׃

ולא נשתה נעברה נא בארצך לא׃
לא נשתה אעברה בארצך לא נטה
ובלק ויאמר מואב אל זקני מדין׃
בלק ויאמר בלעם אל האלהים׃
ושבע אלה משפח׳ מנשה ופקדיהם
שבע אלה פקודי בני ישראל שש׃
ושבעת ותהי המחצה חלק היצאי׳׃
שבעת ותהי מחצת העדה מן׃
והנשים ונלכד את כל עריו בעת׃
הנשים ונחרם אתם כאשר׃
ואתו את יי׳ אלהיך תירא ואתו קדמ׳
אתו את יי׳ אלהיך תירא אתו תנינא
ועבדך כי ימכר לך אחיך העברי׃
עבדך לא יקשה בעיניך׃
ובהניהם כבשת גנב כי ימצא׃
בהניהם על כל רעת בני ישר׳ ובני׃
ומנביא כי מקטנ׳ ועד גדולם קדמא׳
מנביא לכן אתן את נשיהם׃

חד מן ח׳ זוגין חלוף תנינא

נסב ו׳ בענינא וסי׳

אמרפל ויהי בימי אמרפל מלך שנער׃
ואמרפל את כדר לעמר׃
שמן למאור בשמים קדמא׃
ושמן למאור ובשמים תנינא׃
חסר כי פתי יסור הנה חסר קדמא׃
וחסר מי פתי יסור הנה וחסר תנינ׳׃
עשר ויאמר אלהים לשלמה יען אשר שאלת׃
ועשר החכמה והמדע נתון לך׃
יואב בני פחת מואב קדמא׃
ויואב בני פחת מואב תנינא׃
ששים כל הקהל כאחד קדמא׃
וששים כל הקהל כאחד תנינא׃
כל כפרסת פרסה דהורת כהני׳׃
וכל בהמה מפרסת פרסה דמשנה תורה׃
אמר ואלה העלים מתל מלח׃
ואמר וחברו ואלה העלים׃

אלין מלין מל׳ ו׳ ולית דכוו׳

וסימניהון

פותר ואין פותר אותם לפרעה׃
חולם או אל חולם החלום ההוא
טוחן ויהי טוחן בבית האסורים׃
בוצע שם האחד בוצץ׃
שורק ואנכי נטעתיך שורק׃
כבוצר על סלסלות׃
קולע הנני קולע׃
פוקד הנני פוקד אל אמון מנוא
שוכב על צדך׃
אונך עד מתי תלין בקרבך יט׳
הורג לתת אתה ביד הורג׃
חולש על גוים׃
בקונה במוכר כלוה׃
הולם פעם׃
חוכי אשרי כל חוכי׃
שוחט השור כמה איש׃
אוסף אהבתם׃
בוקר כי בוקר אנכי ובולס שקמי׳׃
חורש ונגש חורש בקוצר׃
ונוטר הוא לאיביו׃

גוער בים ויבשהו׃
הדולג כל הדולג על המפתן׃
נוכל ויש בעדרו זכר׃
חוגג המון חוגג׃ וחוכר חבר׃

כ״ה ר״פ חד לא נסיב ו״ו

וא׳ נסיב ו׳ וסי׳

כשמע עשו את דברי אביו׃
וכשמע אסא את הדברים׃
אבני שהם ואבני׃
ואבני שהם תנינא דמשכנא׃
עפיה שפיר ואנביה סגיא ומזון׃
ועפיה שפיר ואנביה סגיא תנינא
כהקבץ עמים רבים באף׃
וכהקבץ בתולות שנית ומרדכי׃
הים ראה וינוס הירדן תסוב׃
והים בקעת לפניהם ויעברו׃
סבותי אני עם לבי לדעת׃
וסבותי אני ליאש את לבי על׃
צידונים יקראו לחרמן שרין׃
וצידנים ועמלק וכל בני קדם׃
הנך יפה דודי אף נעים אף ערשנו
והנך להם כשיר עגבים׃
עמך ישב בקרבך במקום׃
ועמך לרב עשי מלאכה׃
השב השב לו את העבוט׃
והשב לשכנינו שבעתים׃
הגדתי לכם היום את השמים׃
והגדתי לכם כי שפט אני׃
זרעתם הרבה והבא מעט׃
וזרעתם את השנה השמינית׃
תרא אשקלון ותירא ועזה׃
ותרא אויבתי ותכסיה בושה׃
המזבח עץ שלש אמות׃
והמזבח נקרע וישפך הדשן׃
זנוח עדלם ועין רמון׃
חנוח ועין גנים דיהושע׃
ארבעים שנה אקוט בדור׃
וארבעים שנה כלכלתם במדבר׃
נשמדו בעין דאר היו דומן׃
ונשמדו במות און׃
היה לי לצור מעוז׃
והיה נכון לבקר ועלית בבק׳׃
הבונים בחומה והנשאים בסבל׃
והבונים איש חרבו׃
המשלח מעינים בנחלים׃
והמשלח את השעיר לעזאזל׃
נוע תנוע ארץ׃
ונוע ינועו בניו ושאלו׃
לקצת ירחין תרי עשר׃
ולקצת ירחין אנא נבוכד נאצר׃
הורד שאול גאונך רמית׃
והורד המשכן ונשאו בני׃
הביאו את כל המעשר אל׃
והביאו את אחיכם הקטן אלי׃

מ״ח מלין מיחדין חסרי׳ ו״ו

אלי לא תלך האשה׃
פרדת ושמתי פרדת
קומו ועברו׃
ותרמת׃ ויכלה׃
עצרה לנו׃ סרו רדו׃
ברכים׃ במצרה׃

מפיק אלף ולולי המסורת מחבר גם ארנות אשר בלשון חול לאלהות וארנות אשר בלשון קדש הייתי נותן טעם בדבר על כן ה״א האלהים בפתחות ואין לה דין האלהים הקמוצים מפני הבירור כדין כל בכל״ה לפני אל״ע הקמוצים כשהם מבוררים כי אין צורך לתת אות מבוררת לפני השם כי השם מבורר הוא אך זובח לאלהים יחרם אין תכוף באלהים האלף נקוד בה׳ נקודות ואות שלפניה קמוצה להבדיל בין הקדש ובין החול כי בלשון הקדש שיאמר לאלהים באלהים בצרי והאלף אינה נקודה ובמסורת

מערכת אות הויו

מונה ז' אדכות אמר בוכ"ל תמתם עליהם והאלף נקראת וסימניהון כמסר בתלים סי' קל"ז עיין שם:

כל שם סמתחיל אלי כמו אליעזר אליאב אליהו בה' נקודות וכל פתחלתו אבי או אחי בחטף פתח גדול כמו אבידן אחירע והטעם כי דינם להיות נוטים להברת אה' אחרי אשר יתחלתם אב או אח בהברת אה ומלת אליהו יצאה מכלל המלה אשר אלי יתחלתן כי הוא בחטף פתח גדול: כל אמום אדום אמרי אוי אחת

בשכו מהכות' וססים דויעש'
התשעה דותהי· ואמת בעירי'
אפפני· סבני דשמואל·
הקם על' גבר בן ארי·
טרים דורמנים·
ויעבדם דמלכים'
ואנש היא' ונשכה אל עמנו·
מדע לאנשא· על כן בארים·
חלצי מואב· ונפל עזר·
חצה דהן אראלם·
סבבני בכחש אפרים.
והבן בחסר· אשר במצלח·
ואשב דריש פסוק'
באלף ביהודה·
ארוץ גדוד דתהלות·
לאיתיאל ואכל'
שרפה באש כסוחה·
חתם בצרור פשעי'
ירץ עלי כגבור·
חרצים ימיו· מראיו יפל·
אדם עשק בדם נפש·
ותבו ליקהת אם·
מצאני השמרים· תנד וזיותא·
רחם מרמות' מעף ביעף·
מלך אשור מבארה·
ומשי דבני מררי דד"ה·
ושבאל' לך ה' הגדלה:

כ' פסו' דאית בכל חד ד'

מלין דמיין קדמ' לא נסיב וי"ו וג' בתראי נסבין וי"ו וסימ'

וירקעו את פחי הזהב
וקצץ פתילים בתוך ובתוך ובתוך ובתוך·
מלבד שבתות ה' ומלבד ומלבד ומלבד·
ואקח את ראשי שבטיכם שרי ושרי ושרי ושרי·
לא תרצח דמשנה תורה ולא ולא ולא·
ולקחת משפחת העמרמי ומשפחת ומשפחת ומשפחת'
והרמת מכס לה' מאת אנשי מן ומן ומן ומן'
ויהי למנשה בישככר'
ויאמר חושי אל צדוק·
ונתנך ביד מבקשי·
ודמות פניהם פני אדם·
ופאת קדים'
אם זנה אתה ישראל·
תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל·
כה אמר ה' צבאות צום הרביעי·
לבני גרשון דדברי הימים·
ומן רבותא די יהב ליה כל עממיא אומיא ולישניא הוו:
את ונחלות לא חזקתם·
עד כסף כברין מאה'
ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמא ואת פאת ואת פאת ואת פא"·
עומד על שני עשר בקר
שלשה ושלשה ושלשה ושלשה·

אלין תיבותא יתירין וי"ו

חטפין קמצין וסי':

אברות ואיך אברות
לך ברית דגבעונים'
לשאול לו דאחימלך'
ולשפוך דם נקי דאביגיל·
קסומי נא לי באוב'
אשקוטה ואביטה במכוני·
יעבור חכי כמעט רגע עד
אצורך בטרם אצורך בבטן ידעתיך
לאכול לחם דאת הנשיא נשיא דיחזקאל'
והוכנים קרנות שן דיחזקאל'
לכול עונותיהם דירמיה·
יסגוד לו וישתחו ויתפלל אליו
לקסום קסם דיחזקאל'
וג' במותי ארץ·
אכהב לו רבי תורתי·
עבור אוסיף עוד עבור לו דעמוס:
ארך אפים וגדול כח'
וגדול חסד·
לשאול לו לשלום·
תדרוש רשעו בל תמצא·
אשמור לו חסדי·
מלושני בסתר רעהו·
לגאול לא אוכל לגאול·
ואשקולה את הכסף דעזרא'
אשדודית עמונית דסו' עזרא·
ירוחצה ודה'
תוקהת שלום בן תוקהת·
למעול מעל גם כל שרי הכהנים סוף ד"ה'
יקצור און·
זעום ה' יפול שם:

ס"ב יחידאין ב' מלין נסבין

ו' ולית זוגה וסי'

ודגן ותירוש סמכתיו'
והצאן והבקר עלות עלי
ושמעון ולוי בני לאה'
יששכר וזבולן ב' בו
וחצרון וכרמי בני ראובן דויגש·
ואני ועמי הרשעים'
ואהרן וחור תמכו בידיו'
וטהם וישפה הטור הרביעי'
ועלה ומנחה לא תעלו עליו·
והעלה והשלמי' וישא אהרן את ידו·
ואלף ושבע וכסף פקודי העדה·
ושור ושה שרוע וקלוט.
ועבדך ואמתך אשר יהיו לך·
והעמלקי והכנעני יושב בעמק·
ואהה ואהרן וקחו איש מחתתו·
וחשבון ואלעלה עטרת·
והירדן וגבל והערבה·
והאותת והמופתים המסת·
ובאתת ובמופתי' ויוציאנו יי' ממצרי'
ויוסף ובנימן ואלה יעמדו·
ובנתיה וחצריה עקרון·
ומדין ועמלק וכל בני'
וזבח וצלמנע בקרקר ומחניהם:
ופסל ומצבה לא תעשו לכם אלילים'

ואיש ואשת לא יחיה דוד·
וישראל ויהודה ויאמר·
וארבעים ואחת שנה דאסא·
ושלשי' ואחת בן שמנה שנה יאשיהו
ודע וראה ויגש הנביא אל'
והגלעד וגבול הגשורי ויהושע·
והכהנים והנביאים ויעל המלך בית יי' דמלכים·
והרב ורעב בחשו ביי'·
ובקר וצאן וגם הקרובים דד"ה·
חבה ובנחה ובאו מעדי·
ובאף ובחמה ונלחמתי אני אתך·
והשכם ושלוח לשמע על דברי'
ועבדך ועמך ואמרת שמע דבר יי'
ונבלה וטרפה ואמר אהה·
וטף ונשים זקן ובחור·
וברכב ובפרשים כי כה·
ואלמנה וגרושה לא יקחו להם·
ומשפט וצדקה כי כה דרב לכם נשיאי ישראל·
ואלמנה ויתום וגר ועני דזכריה·
והם ובניהם על השערים·
וששים ושש ויהי משקה·
ועשר ונכסים והחכמה והמדע·
ובנהינו ובנינו והנה נפלו·
וארבעי' ושלש' בני קריה ערים·
ושבעים ושנים בני פרעוש תנינא'
ושלשי' וארבע' ובני בלע·
וארבעים ושנים בני דליה·
ועשרים ושנים אנשי מכמס·
ועשרי' ואחד בני לר חדיד דנחמיה
ובניו ואחיו ויבאו לנו ביד·
ומגעליו ובריחיו ואת שער השנה·
ושדותינו וכרמינו ועת' כבשר אחינו לשמר ולעשות מחזיקים·
ובניו ובנותיו ויהי היום'
ואשאלך והודיעני אזור נא כגבר קדמאה'
ואברהם ושרה זקנים באים'
והוד והדר עדה נא גאון וגבה'
וחסד ואמת הלא יתעו'
והמלך והמן הרצים.
ולהרג ולאבד אשר נתן'
ועיר ועיר והמים האלה·

וחילופי' יו' זוגין מן ב' מלין

יחידאין לא נסבין ו' ולית זוגא וסימ'

בעוף בבהמה ואת כל'
יששכר זבולון ובנימן דאלה שמות ריש ספרא·
עין רמון ועתר ועשן'
עיר עיר תהינה הערים'
שמיר שית חומה אין לי טי·
אכול שתה ערוך השלחן·
לבוצים ללים וגם מהם אקח'
יען ביען לכן הנבא·
מלך שרים גם כי יתנו·
שמש ירח עמד זבולה'
משה אהרן כי העליתיך·
עשר נכסים ויאמ' אלהי' לשלמ' דד"ה
דגן תירוש וכפרץ הדבר·
נשיהם בניהם ושאר העם·
השמים שמי אתה הוא ה'·

כ' זוגין מן ב"ב מלין חד

נסבין ו' וחד לא נסבין ו' ולית זוגא

שם וחם ויהיו בני נח·
ושם וחם בעצם היום הזה·
יעקב ובניו ואלה שמות·
ויעקב ובניו ואתן לעשו·
קרבו וכרעיו ואת האיל·
וקרבו וכרעיו ירחץ במים·
ואלפים וארבע ונחשת התנופה·
אלפי' וארבע שלשי' ומאה הקערה
שורו וחמרו לא תחמד דיתרו·
ושורו וחמרו דמשנה תורה·
שמן ודבש ארץ חטה·
ושמן ודבש ועשרה אנשים·
אדמה וצבוים גפרית ומלח'
ואדמה וצבוים ויהי גבול'
לצאת ולבא ויאמ' אלהים בן מאת'
ולצאת ולבא עודני חזק·
בגרנך ומיקבך חג הסכות'
ומגרנך ומיקבך העניק תעניק·
טפכם ומקניכם נשיכם'
וטפכם ומקניכם רק נשיכם·
עמון ועמלק ויאסף·
ועמון ועמלק גבל ועמון'
שאול ויהונתן והעברים'
ושאול ויהונתן בנו·
שדות וכרמים ויאמר שאול·
ושדות וכרמים כי כה אמר·
שאול ואנשיו הלך שאול'
ושאול ואנשיו הלך דוד'
רכב ובענה הלכו בני·
ורכב ובענה וזנה באו·
לחם ובשר והעורבים:
ולחם ובשר ב' בפסוק·
בנירם ובני ויהיו הגרים·
ובני הם ובני וישבו על'
יצהר ודבש עד באי דמלכים'
ויצהר ודבש וכפרץ הדבר·
חתו ובשו וישביהן קצרי יד'
וחתו ובשו מבוש מבטם·
רכב וסוס המוציא רכב·
ורכב וסוס מגערתך·
הרעב והחרב והעם אשר·
והרעב והחרב שתים הנה'
אהה ועבדיך ואמרת אליו·
ואהה ועבדיך ידעתי כי טרם
כהניהם ונביאיהם על'
וכהניהם ונביאיהם בבשת·
חטים ושערים ועשרה·
וחטים ושעורים משכב וספות·
שמרון ובנתיה ושבתי·
ושמרון ובנתיה ואחותיך·
המנחה והחטאת והאשם'
והמנחה והחטאת ויאמר·
קוץ ודרדר ונשמרו במות'
וקוץ ודרדר תצמיח·
חסד ורחמים הגאל משחת·
וחסד רחמים כה אמר ה'·
פוט וכנען בני חם דד"ה·
ופוט וכנען בני חם דבראשית'
משמע ודומה דבראשית·
ומשמע ודומה דד"ה·
איה וענה בני צבעון דד"ה·
ואיה

ואמונה בה' נקודות כל בווי מן המלות סתחלתו אלף כמו אזור אמור אבל אלי כבתולה בחטף פתח קטן אבל אם הוא כמו מס הפעל אז הוא בחטף פתח גדול כמו ארוב דם אבל דם הרבה ועל כי הסתנכתה אף מכל אותיות אחה"ע להנקד בעילה מוענת בחטף פתח קטן כי איכה כפתחת על כן במאר האותיות כי אם א' ועין בסוף המלה בותה לפבתו כמו זרע שמע זבח בהיות אלף בסוף מלה תתכה פלא כלא ועל כן נקודת בה' נקודות נוטים קצת להברת א' כי אף סאר האותיות נקודות לפעמים בחטף

מערכת אות הואו

פתח קטן מאות אלף רגילה יותר בנקודת חטף פתח קטן כגון בתחלת התיבות שלא נמצאו כן באותיו' הה"ע לבד מגלת כרס חמר עמו לה שהוא בה"ד נקודות על פי המסורת
וה"א באו במקומות מעטים כאשר אבאר: כל לשון הויה וחיות בהיות ראשונה שלא פעליהם שהם ח' וה' גם המה בה' נקודות כמו היה חיה חייתם הייתם
אך בבא לפניה' מאותיו' יהו"א אותיו' הנוספו' בחירק ופ"א הפעל' בשבא כמו יהיה יחיה תהיה נחיה וכן וי"ו לפעמים בהיותה בחירק כמו וחייתם לי

ואיה וענה דבראשית׃
הלוים והנתינים והישבים׃
והלוים והנתינים ואלה ראשי׃
אסף והימן ויבדל דוד׃
ואסף והימן והמשררים׃
נשק ובשמים והם מביאים דדה"׃
ונשק ובשמים והם מביאי' דמלכי'׃
ליוצא ולבא ובעתים ההם׃
וליוצא ולבא כי לפני׃
לעלה ולמלאים ויעבד חזקיה׃
ולעלה ולמלאי' ושה אחד׃
הכהנים והעם גם כל שרי׃
והכהנים והעם ראבר אלינ׃
בניהם ואחיהם ויעבד ישוע׃
ובניהם ואחיהם כל אלה מבני עזגד׃
אחי ונערי וגם אני אחי׃
ואחי ונערי ואין אני׃
איש שלחו ואין אני ואחי׃
ואיש שלחו ויעמד כל העם׃
ישוע ובניו ויקם על מעלה׃
רשוע ובניו ואחיו׃
נהירו וסוכלתנו איתי גבר׃
ונהירו וסוכלתנו ושמעית׃
דבש וחמאה אל ירא בפלגות׃
ודבש וחמאה וצאן ושפות׃
בריח ודלתים ואשבר עליו׃
ובריח ודלתים ואמרה אעלה׃
עת ומשפט כי לכל חפץ׃
ועת ומשפט שמר מצוה׃
הוללות וסכלות ואתנה לבי׃
והולל' וסכלות ופניתי אני לראות
שמחה וששון ובכל מדינה׃
ושמחה וששון ליהודים׃
האחשדרפני והפחות ויקראו ספרי׃
והאחשדרפנים והפחות וכל שרי המדינות׃

ה' זוגין ב' מנהון נסיב ו'
וב' מנהון לא נסבי' ו' וסי'

החסידה האנפה דשמיני׃
והחסידה והאנפה דמשנה תורה׃
עין רמון ולבאות ושלחים׃
ועין ורמון
דכרין אמרין כל קבל דנא׃
ודכרין ואמרין ובה חשחן׃
עשר נכסים ויאמ' אלהי' לשלמ'׃
ועשר ונכסים איש אשר׃
יששכר זבולן וכנימן דאלה שמו' ריש ספר'׃
ויששכר וזבולן בני לאה׃

י"ב ר"פ מן ב ב מלין קדמא
נסיב ו"ו ותנינא לא נסיב ו"ו וסימני"
נמסר בסוף סדר במדבר סיני׃

ח' פסוקי' מסורתא מכא
ומסורתא מכא לא נסבין ו"ו וסימני'
נמסר בזכריה סימ' א'׃

ד' זוגין מן ג"ג בעינינא קדמ'
לא נסיב ו' ותנינא ותליתא נסיב וסי'׃

כי ימוך אחיך ומכר׃
וכי ימוך אחיך ומטה׃
וכי ימוך אחיך עמך ונמכר׃
שש מאות ויסעו משם ממשפחת׃
ושש מאות איש חגורים׃
ושש מאות ויעלו חמשת׃
אתם עדי נאם יי'׃
ואתם עדי והגדתי ואתם עדי׃
ואתם עדי' אל הפחדו׃
עמים רבים גבר ומגוג׃
ועמים רבים ועלית׃
ועמים רבים ובאת דמלכים׃

ח' ר"פ מסורתא מכא
ומסורתא מכא ומלה באמצע סי'
נמסר ביחזקאל סימן מ'׃

ה' זוגין מן בב' בחד ענינא
קדמא ו' תנינא י' וסי' נמסר בריש סדר בהעלתך׃

ד' זוגין מן ג"ג בענינא קדמ'
נסיב ו' ותנינא ותליתא לא נסיב ו'׃

ושני טורים ויעש את׃
שני טורים ופקעים׃
שני טורים ואת הרמנים׃
ואם בגוי העל אלה׃
אם בגוי העל אלה׃
אם בגוי העל אלה׃
וירא אלהים איש היה׃
ירא אלהים ויאמר יי'׃
ירא אלהים ויאמר יי'׃
ואשאלך והודיעני קדמא׃
אשאלך והודיעני תנינא׃
אשאלך והודיעני תליתא׃

ו' זוגין מן ג"ג בענינא קדמ'
ותנינא נסיב ו' ותליתא לא נסיב ו"ו
וסימ' ביחזקאל סימן מ'׃

י"ב ר"פ דמיין מן ב' מלין
דמיין מסורתא מכא קדמא לא נסיב ו' ותנינא נסיב ו' וסי'

היא מוצאת והיא׃
הוא תהלתך והוא׃
בסף אשם וכסף׃
שרי יהודה ושרי׃
חרב יראתם וחרב׃
קול שוט וקול רעש׃
לי הכסף לי הזהב׃
לי גלעד ולי מנשה קדמאה דספרא׃
אלה ברכב ואלה בסוסים׃
מן המלחמות ומן׃
אשרי אנשיך ואשרי דדה"׃
דור הולך ודור בא׃

ח' יחידאין במצע' פסוק
מסורתא מכא ומלה ביניהן קדמא נסיב ו' ותנינא לא נסיב ו' וסי'

ואנשי העיר אנשי סדום׃
ואליך ישתחוו אליך׃
והוא שותה הוא ויהי׃

ורבו במו רבו אשרקה׃
ומגיד לקראת מגיד׃
ויזמרו לך יזמרו׃
ולאמר עליו לאמר וספרי׃
ויוסף דעת יוסף כי ברב׃

חד מן ל"ה פסוקי' דמיין
מסורתא מכא ומסורתא מכא נסבין ו' ומלה ביניהון וסימני'

ובין רועי ובין רועיך׃
וביד אשתו וביד שתי׃
וענו אשור וענו עבר׃
ופגע בדבשת ופגע׃
וחרשי עץ וחרשי אבן׃
ואצבעות ידיו ואצבעות׃
ואתה השא ואתה׃
ואפס עצור ואפס׃
ושם המות ושם תקבר׃
והשמיעו במגדול והשמיעו׃
וכן רבים וכן נגזו ועבר׃
ושרי שלישיו ושרי׃
ובחשך ילך ובחשך׃
וגשם מטר וגשם מטרות׃
ואל האכלו ואל תשתו׃
ומגדל חננאל ומגדל׃
ומן הרמנים ומן התאנים׃
והוא ל"ו והוא גר׃
ומעל אלהיכם ומעל׃
ומזקני העם ומזקני׃
ואין דורש ואין מבקש׃
ושוכר כסיל ושוכר עוברים׃
והוא מוראכם והוא׃
ובכל חטאתיך ובכל׃
ולו השחחו ולו תזבחו׃

י"ד פסו' מיחדין דאית בהו
ד' מלין כ' קדמא לא נסבין ו"ו וב' בתרא' נסבין ו"ו וסימני'

לבני ישראל ולגר ולתושב׃
מעון כרמל וזיף ויוטה׃
עין רמון ועתר ועשן׃
חקיו מצותיו ומשפטיו׃
מלכיה שריה ובוניה ונביאיה׃
בחטאת בעלה ובמנחה ובשמן׃
לזהב לכסף ולנחשת ולברזל׃
דקירות הספון וקירותיו ודלתותיו׃
יחת זנא ויעוש ובריעה׃
חרב משפט ודבר ורעב׃
מלכותא חסנא ותקפא׃
ברבלתהון פטשהון׃
הארבה הילק והחסיל׃
המה אנשיהם ובניהם׃

י"א ר"פ מיחדין מן ד' מלין
נסבין ו' וסימניהון

ומעוך וכתות ונתוק וכרות׃
ואהבך וברכך והרבך וברך׃
ועבדון ורחוב והמון וקנה׃
ושערים ועדיתים והגדרה וגדרותים׃
ואלמלך ועמעד ומשל ופגע׃

ולבאות ושלחים ועין ודמון׃
ודבש וחמאה וצאן ושפות׃
וחשובה ואהל וברכיה׃
וירמיה ויחיאל ויוזבד׃
והמזמרות והמזרקות והכפות׃
ולשמה ולקללה ולחרפות׃

ה' ר"פ מן ג"ג מלין דמיין
קדמא נסיב ו' וב' בתראי לא נסבין ו'
וסימ' ביחזקאל סימן כ"א׃

י"א פסוקי' דמיין אית בהון
ג' ג' מלין דמיין קדמ' ותנינא לא נסי' ו' ותליתאה נסיב ו' וסימ'

שמה שמה ושמה שמה קברו את אברהם׃
אין אין ואין אין קדוש כיי'׃
אל אל ואל אל הבא בשער׃
אתה אתה ואתה אתה הוא ה' לבדך׃
הכל הכל והכל הכל הולך׃
יש יש ויש יש הבל אשר׃
הסנה הסנה והסנה וירא מלאך ה'׃
בין בין ובין כי יפלא ממך דבר׃
לכו לכו ולכו הוי כל צמא לכו לכו׃
אל אל ואל לכן כה אמר׃
אדמתנו אדמתנו ואדמתנו למה נמות לעיניך׃
אלה אלה ואלה והנה אלה דיחזקאל׃

ו' ראשי פסו' מן ג"ג מלין
דמיין קדמא לא נסיב ו' וב' בתרי' נסיב ו' וסימני'

מן מן ומן מן הבהמה׃
כל כל וכל כל ערי הבשור׃
לכל לכל ולכל לכל האתות׃
זה זה וזה זה יאמר ליי'
יתר יתר ויתר יתר הגזם׃
מה מה ומה מה בני ומה בני׃

ח' פסוקי' אית בהון ג' ג'
מלין קדמא ובתרא נסיב ו' ותנינא לא נסיב ו' וסימ' בשופטים סימן י"ט׃

י"ב פסוקי' מן ג' ג' מלין קדמ'
ובתרא לא נסיב ומציעתא נסיב וסי"
נמסר בישעיה סימן כ"ט׃ ג' מנהון ר"פ אלהי׃ עלי עשור׃ בי יצומו׃

י' ר"פ מן ג' ג' נסבין ו' וסימ'
נמסר ביחזקאל סימ' ג' ובעובדיה׃

ו' פסוקי' מן ד' ד' מלין ב'
קדמאי קרחי וב' בתראי נסבין ו' וסי"
נמסר בהושע סימ' י"א׃

י' זוגין מן ב' ב' בספרא
קדמא נסיב אות וחסר מלה ותניין חסר אות ונסיב יתיר מלה וסי' נמסר ביחזקאל סימן י"א׃

א"ב מן חד חד ראשי פסו'
נסבין ו' בריש תיבותא וסימני'
וארא

אך בהיות אלף יחזרו למטעם והאלף בפתח קטן כמו אהיה אחיה וכן בבואה לפני כל שאר תיבות חסר פ"א פעליהם אהה"ע כמו אחסה אעשה אחכוף׃
כל ה"א המשמש במשקל נוסף בעזרת הצלומי עי"ן וה"א בסוף התיבה סמוס של כנוי והוא שאין הכנוי נוסף על מדבר בעצמו ועל נוכח וגם המלה לשון עבר ולא
לשון כנוי גם היא בה"א כמו לא הביאו הביאוס הקימו ודומיהן והטעם כי בלא התוספת היה בהברת אי כי יאמר הביא הקים גם עתה הוא בחטף פתח קטן

מערכת אות הואו

סמוטה קמת להברת אי׃ **אך** בהתחבר הכנוי למדבר בעצמו ולנכח ולנכחים מן הטע׳ הזה על כן הוא בחטף פתח גדול כמו הסיבותיך הביאותנו הביאכם
כי בהפרד הכנוי לא יפאר בהברת אי דרך בהברת חטף פתח קטן כי יאמ׳ הסיבותי הביאותי ועל כן הזכרתיו ולא למען כווי כרחה לי בחטף פתח גדול
כמו הסיבותי וו׳ הקימנו הביאנו והטעם כי בלא התוספת יהיה בהברת אה כי יאמר הסב הקם הבא גם עתה הוא בחטף פתח גדול הנוטה קמת להברת אה גם בבא וו״ו על

וארא ואין איש ומאלהי׃
ובחורב והקצפתם את׳
וגר זאב עם כבש׃
ודי חלב עזים ללחמך׃
והלא עמך שם צדוק׳
ויום ואת האלף ושבע׳
וזרחת לכם יראי שמי׃
וחכיתי לה׳ המסתיר׳
וטמאתם את צפוי פסילי׃
ויריחו סגרת ומסגרת׳
ובחכה איש גדודים׃
וללוי אמר תומיך׃
וכנת המלך מן רכוסו׳
ונחה עליו רוח ה׳׳
וסכה תהיה לצל יומם׃
ועמך כלם צדיקים׃
ופרה ודוב תרעינה׃
וצאני מרמס רגליכם׃
וקרבנו קערת כסף׳
ורחובות העיר ימלאו׳
ושאבתם מים בששון׃
ותבואתה מרבה למלכים׃

ד׳ זוגין תינינא נסיב ו׳

בענין וקדמא לא נסיב ו׳ וסימניהון

אמרפל ויהי בימי אמרפל׳
ואמרפל את כדר לעמר׃
שמן למאור בשמ׳ קדמא׃
ושמן למאור ובשמים תנינא׳
חסר מי פתי יסור קדמ׳׳
וחסר כי פתי יסור תנינא׃
עשר ויאמר אלהים לשלמה׃
ועשר והחכמה והמדע׃

ח׳ מלין נסבין ו׳ קמצין

בתמניא אפי כא״ב רבתי וסימניהון סם בתלים כאב׳ רבתי אות ז׳׃

ח׳ פסוקי׳ דבהון ב׳ מלין

קדמא סופה יוד ותינינא רישא ו׳ וסימניהון

ה׳ להושיעני ונגינותי ננגן כל ימי חיינו
אולי יראה ה׳ בעיני תחת קללתו׳
הביאי עצה עשו פלילה׃
רני בת ציון הריעו יש׳׳
כי החרשתי בלו׃
ולא נתתי לחטא חכי׃
לשאול באלה נפשו׃
אם לא אמרו מתי אהלי׃
מי יתן מבשרו׃
ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו׃

אמר המעתיק בהרבה פסו׳ מאלו ליתא לדבריו כפי נסחת הספרים שלנו ואולי כי אוכי מבין כוונתו׃

כ״ה זוגין חד מלא ו׳

באמצעו׳ תיבות וחד נסיב ו׳ בריש תיבותא וחסר וסימ׳

אצבעותי לדוד ברוך ה׳׳
ואצבעתי קטני אני׃

אותותם שאגו צורריך׳
ואתתם הלא שאלתם עברי׳
אוניות וישלח לו חורם דה״ד׳
ואניות כי לי איים יקוו׳
אומרה לאל סלעי׳
ואמרה ויאמר יוסף אל׃
אחוז חור כרפס ותכלת׃
ואחז ויכהכם שבעי׳ בן׃
גולת והגלה את כל ירושלם׃
וגלה כי קשרתם כלכם תנינ׳ דפסו׳
הוכה בעשב וייבש׃
והכה אם במחתרת׳
חורב ויתנצלו בני׳
ובחרב הקצפתם׃
הצעירה ויען שאול׳
והצעירה גם היא׃
זובח שוחט השור׃
וזבח וארור נוכל׳
חולה ויאמר לי המלך׳
וחלת וכי תגישון עור׃
חוכר אשר לא ישמע׃
וחכר חבר ושאל אוב׃
חציו ימאסו כמו מים׳
וחצו אל מוציאו׃
ידוע הדעו כי לא׳
וידע כי אם בזאת יתהלל׃
לאום ברוב עם הדרת מלך׳
ולאם מלאם יאמץ׃
למשול והצא אש ממטה׳
ולמשל ביום ובלילה׃
מצורע וישכב עזיהו׃
ומצרע יחולו על ראש יואב׃
מוריד הממית ומחיה׃
ומריד האל הנותן נקמות לי׃
נאוד ויאמר אליה׃
ונאד ויקח ישי חמור׃
נוצר הורה בן מבין׃
ונצר כי תאמר הן׃
פתאום וירם אלהים חץ׃
ופתאם והנני שולח׳
קודש ובאו בו צים קדמא דפסוק׃
וקדש ואשבעה אחור׃
קדמונים בה אמר יי׳ אלהים׳
וקדמנים על יומו נשמו אחרונים׃
שואג קשר נביאיה׳
ושאג פצו עלי פיהם׃
המות ויאמר שמשון׃
ותמת כדוע באתי׃
שבועת אני פי מלך שמור׳
ושבעת ואיש את רעת׃

יב׳ חס׳ ו׳ בריש תיבותא

וקרי׳ וסימניהון

בניך ותבא ותגד לאיש׃
התת הנעצוץ תנינא דפסו׳׃
עד ויצא השטן באת׃
יולד גיל יגיל אבי צדיק׃
דור כי לא לעולם חסן׃
די חזיתה פרזלא׃
לא בלע ה׳ לא חמל׳
לא על צוארנו נרדפנו׳
אין יתומים היינו׃

זקנים פני ה׳ חלקם׃
אינם אבותינו חטאו׃
אנחנו ב׳ בפסוק׃

ה׳ זוגין בספר שמות

קדמא חסר תניינא מל׳ וסימניהון נמסר בסדר פקודי׃

הלין שמהת גברי נסבין ו׳

באמצעות תיבותא וכל חד וחד לית ליה זוגא וסימניהון

גדעוני ועל צבא מטה׃
יכוניה אשר לא לקחם׃
נכרוד וכוש ילד דה״ה׃
יואשיהו בראשית ממלכת׃
עוזד ועזריהו בן׳
בוני ומן הלוים שמעיה׃
הקוהלת הבל הבלים׃

והלין שמהת גברי חסר ו׳

ולית להון זוגא׳

נבית קדמאה דבראשית׳
ולצדק הכהן׳
וליאב שר הצבא׃
ארי גבר בן אורי׃
ועבד ב׳ בפסוק׃
עדא אחינדב בן עדא׃
אבנן הבכור אבנן דה״ה׳
אבן שר העיר דמלכים׳
ושבאל בן גרשם׃
וירם בנו׳
אשר דבארה בנו׃
קרא משלמיהו בן קרא׃
יאש במלכו דה״ה׃
עבדיה העמוני תנינא׳
עזור יאזניה בן עזור׳
ובשי בחלי ובשי דה״ת׳
אחשרש בס׃

יב׳ זוגין נסבין ו׳ בריש

תיבותא חד מלרע וחד מלעיל וסימניהון

ומת ברוך אשר אתה׳
ובת והאמר לו אשתו דאיוב׃
ויחכם הן לחכם ויחכם׃
ויחכם מכל האדם׳
ויענם ישמעאל ויענם׃
ויענם המלך קשה׳
ויורם ויצוה מלך אשור׃
ויורם אלהים חץ פתאום׃
וישיעום והתנם ביד׃
וישיעום ויקם ה׳ שפטים׳
ויתמרמר מלך הנגב׳
ויתמרמר וראיתיו מגיע׳
ויודע וידבר אל קרח׃
ויודע ויקח את זקני׃
ויופש ששת ימים׃
ויופש ויבא המלך וכל׃
ויהללוה תנו לה מפרי׃
ויהללוה אחת היא יונתי׳
ונפתחה לאמר מתי יעבר׃
ונפתחה ויהי כי באנו אל׃
וישג ירדף אויב נפשי׃

וישג לבן את יעקב׃
ויוכל וישמע שפטיה׃
ויוכל וישר אל מלאך׃
ויצילני הזה כאשר גדלה׃
ויצילני ושם האחד אליעזר׃
ומש ועמדו רגליו ביום׃
ומש ובני ארם עוץ וחול׃
והגא שבעו שמע ברגז׳
והגא ויפרש אתה לפני׳
ובקר וראיתם את כבוד יי׳׳
ונקר ערב ובקר וצהרים׳

וא

חד מן נ׳ זוגין מן חד חד חד מלרע וחד מלעיל וא׳ בריש׳

ואברכהו ויחרד יצחק חרדה׳
ואברכהו הביטו אל אברהם׃
ואדעך ועתה אם נא מצאתי׃
ואדעך ויאמר ה׳ אל משה גם׃
ואח בכל עת אהב הרע׳
ואח יש אחד ואין שני׳
ואט בחבלי אדם אמשכם׳
ואט את נטשת אתי נאם׃
ואכתוב על הלחות את הדברים
ואכתוב בספר ואחתום׳
ואוכל פתי לברי ולא אכל זר׃
ואוכל ויחרד יצחק חרדה׃
ואכלה ויאמר הגישה לי ואכלה׃
ואכלה ויאמר אלי בן אדם׃
ואכלם אפגשם כדוב שכול׃
ואכלם נמצאו דבריך ואכלם׳
ואכלם ועתה הניחה לי ויחר׃
ואכלם ואמחצם ולא יקומון׃
ואבה ויוחנן בן קרח אמר אל׃
ואבה ואריב עמם ואקללם׃
ואקרע אפגשם כדוב שכול׳
ואקרע את הממלכה מבית דוד׃
וארבה ואתנה בריתי ביני ובינך
וארבה ואקח את אביכם את׳
ואקחה פת לחם וסעדו לבכם׃
ואקחה ויאמר ה׳ אלי השליכהו׃
ואקוה אודך לעולם כי עשית׃
ואקוה חרפה שברה לבי׃
ואסיר כי אמר בכח ידי עשיתי׃
ואסיר והגבהנה ותעשינה תועבה׳
ואצאה עתה חכמה ומדע׃
ואצאה בשער הגיא לילה׃
ואשכח ויאמר דוד אל אכיש׃
ואשכח ובשמעי את הדבר׃
ואשתחוה ועתה שא נא חטאתי ושוב עמי׃
ואשתחוה ואקד ואשתחוה לה׳׃
ואשאלם וארא ואין איש׃
ואשאלם ויבא חנני אחד מאחי׃
ואשתומם ואביט ואין עוזר׃
ואשתומם ואני דניאל נהייתי ונחליתי׳

א״ב חד וא׳ חד והא׳ ולית

דכוו׳׃

אלה המלות בהברת אי המה בה׳ נקודות כמו והסיבך והביאך אבל בהיותה בהברת אה לפני אחה״ע אז הוא בחטף פתח גדול כמו יעמה תעמם תעלה יעלה ובבא הברת אי
שהוא בפתח קטן לפניהם אז המה בחטף פתח קטן כמו אחסה אעמה יחרץ יחרף החמיתי מעולם סעלתם העביר החרים ודומיהן אבל אם אותה הברת אי אחר לפני
אחה״ע בקמץ קטן אז המה בחטף פתח גדול כמו מעות מתעה מהמון מעמים רב לפעמים באות אות המ״ס לפני הא״ת תהיה הא״ת בה׳ נקודות כמו ה׳ אנוש מאוה יברח כי

מערכת אות הויו

דבה אלוה מאמום והטעם בלא הם תהיה בחמם נקודות וכל רגם מבטל פתח גדול וחטף פתח קטן כמו הקולות יחדלון יהגו ריק כאדר בקדש׃ סליק מספטי חטף
פתח גדול וחטף פתח קטן ובעזרת בורא סמ׳ ובוטיהם ובעזר׳ אני והוא החל חק יהוה׃ **יבינו המשכילים** כי כל אות הבא בראש תיבה דינה להרגש
לולי אותיות אחהרע חסר לעולם לא יבא בהם רגם רק במקומות מעטים באלף וריש על פי המסורת והן ד׳ אלפין בקריאה וג׳

ואהרן	ואני ידעתי גאלי חי׃
והאחרון	כי לא מועף לאשר׃
ואהל	וחשבה ואהל וכרכית׃
והאהל	ומשמרת בני גרשן׃
ואלפים	צנה ואלפים כלם׃
והאלפים	והעירים עבדי האדמה׃
ובקר	וראיתם את כבוד ה׳׃
והבקר	ובראה הערב והבקר׃
וגוים	ובאו עמים רבים וגוים׃
והגוים	כי הגוי והממלכה׃
וגבהים	אם עשק רש וגזל׃
והגבהים	הנה האדון ה׳ צבאות מסעף׃
וגבה	עדה נא גאון וגבה׃
והגבה	והאולם אשר על פני הארך׃
וגבוה	כי רם ה׳ ושפל יראה׃
והגבוה	כה אמר ה׳ אלהים הסר׃
ודל מבין	חכם בעיניו איש׃
והדל	העשיר לא ירבה׃
והרים	כה אמר ה׳ ארני ה׳ הסר המצנפת׃
וההרים	ואשוב ואשא עיני ותנה ארבע׃
וחצר	הגדולה סביב שלשה׃
והחצר	וירם כבוד ה׳ מעל׃
וחטים	משכב וספות וכלי יוצר
והחטים	ויאמר ארנן אל דוד׃
וחכמים	אנשי לצון יפיחו׃
והחכמים	כי את כל זה נתתי׃
ומלא	ולנפתלי אמר נפתלי׃
והמלא	ובאת וסגרת הדלת׃
ומשחית	עלה אריה מסבכו׃
והמשחית	ותהי חרדה במחנה׃
ומשלח	יפיח כזבים עד שקר׃
והמשלח	את השעיר לעזאזל׃
ונגע	לא תאנה אליך רעה׃
והנגע	וראה הכהן אחרי׃
ושטן	הפקד עליו רשע׃
והשטן	ויראני את יהושע׃
ועירים	גמלים מניקות׃
והעירים	והאלפים והעירים׃
ופרה	ודוב תרעינה׃
והפרה	והעזים והפרה׃
וצרעת	נעכן תדבק בך׃
והצרעת	ויזעף עזיהו ובידו׃
וקדש	ואשמעה אחד קדוש׃
והקדש	ואחרי השבעים׃
ורגלים	עינים הית לעור׃
והרגלים	וילכו לקברה ולא מצאו
ושיר	כי בימי דוד ואסף׃
והשיר	וכל הקהל משתחוים׃
ושופט	ויאמר מי שמך לאיש׃
והשופט	על הרע כפים להיטיב׃
ותבן	ועהה לכו עבדו׃
והתבן	והשערים והתבן לסוסים
ותרומה	והיה לאהרן ולבניו׃
והתרומה	היקבע אדם אלהים׃
ותורות	ועל הר סיני ירדת׃
והתורות	אלה החקים והמשפטים

ה׳ זוגין משמשין וה׳ חד

לשון רבים וחד לשון יחיד ולית להון זוגא וסימניהון

והרשעים	כים נגרש׃
והרשע	כי ישוב מכל׃
והרבים	ולכן הנה אדני מעלה׃
והרבה	קרית בעל היא׃
והגוים	כי הגוי והממלכה׃
והגוי	אשר לא יביא׃
והנשבעים	ואת המשתחוים׃
והנשבע	אשר המתברך׃
והבטחים	חי השאננים׃
והבטח	רבים מכאבים׃

ח׳ זוגין מיחדין חד נסיב

וח בריש׳ וחד נסיב ול ולית דכות׳ וסימניהון

והחשך	ויבא בין מחנה׃
ולחשך	ויקרא אלהים לאור׃
והרשעים	כים נגרש׃
ולרשעים	אמרתי להוללים׃
ולמופת	והיו בך לאות׃
והמופת	ובא האות והמופת׃
והקדש	ואחרי השבעים׃
ולקדש	ושתי דלתות׃

כ״ב זוגין נסבין ו״ו בריש׳

ונסבין ו״ו בסופ׳ חד מלרע וחד מלעיל וסימניהון

ויתאו	המלך יופיך כי הוא׃
ויתאו	דוד ויאמר מי ישקני׃
ויתמהו	עמודי השמים ירופפו׃
ויתמהו	וישבו לפניו הבכור׃
ויתרו	שלח לך אנשים׃
ויתרו	ויעלו ויתרו את הארץ׃
ויהפכו	הן יעצר במים ויבשו׃
ויהפכו	נערי דוד לדרכם׃
ויחיו	ויאמ׳ אלי הנבא אל הרוח
ויחיו	והנבאתי כאשר צוני ותבא בהם׃
ויסגו	יבשו ויסגו אחור׃
ויסגו	ויבגדו כאבתם׃
ויאספהו	כלה בחמה העלה׃
ויאספהו	ותהי המלחמה חזקה על פלשתים׃
וינתנו	ויבאו אל המלך דה״ה׃
וינתנו	ויעזרו עליהם וינתנו׃
ויפרו	הרעיפו שמים ממעל׃
ויפרו	וישב ישראל בארץ׃
ויעדהו	והושיבו שני אנשים׃
ויעדהו	ויבאו שני האנשים׃
וישבעו	יאכלו ענוים וישבעו׃
וישבעו	כמרעיתם וישבעו׃
וינהגו	ויען כל איש רע ובליעל
וינהגו	וישבו את הנשים אשר׃
וינזרו	דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו׃
וינזרו	כענבים במדבר מצאתי׃
וירעשו	ראיתי את ה׳ נצב על׃
וירעשו	והיה הנס מקול הפחד׃
וירכסו	את החשן קדמא׃
וירכסו	את החשן תנינא׃
וישמיעו	ואם עמדו בסודי׃
וישמיעו	ומעשיה ושמעיה ואלעז׳

וישכנו	צדיקים ירשו ארץ׃
וישכנו	מחוילה עד שור׃
ויבשו	הן יעצר במים ויבשו׃
ויבשו	אף בל נטעו אף בל׃
ויצקו	ויאמ׳ מלאו ארבעה כדים
ויצקו	לאנשים לאכל ויהי׃
ויציצו	יהי פסת בר בארץ׃
ויציצו	בפרח רשעים כמו׃
ויצאו	ויאמר ה׳ אלי אם יעמד׃
ויצאו	ואת חמור ואת שכם׃
ויצברו	ויקבצו את כל אכל׃
ויצברו	אתם חמרים חמרים׃
ויצליחו	שמנו עשתו גם עברו׃
ויצליחו	ויאמר יהודה נבנה׃

מ״ח מלין נסבין ו׳ בריש׳

תיבותא רפין וכל חד וחד לית זוגא

וירדו	ויאמר אלהי׳ נעשה אדם׃
ויסחרו	האנשים האלה׃
ויעבדו	ויאמרו עבדי פרעה אליו׃
וישאלו	דבר נא באזני העם׃
ויחנו	דבר אל בני ישראל׃
ויסעו	ויאמר ה׳ אל משה׃
וישלחו	צו את בני ישראל׃
ויפצו	ויהי בנסע הארן׃
וירשו	ויאמר ה׳ אל׃
ויעמדו	ויהי כנוח בפות׃
וילכו	וישבו אל יהושע ויאמרו
ויקבו	המו לכם שלשה
ויהלכו	ב׳ בפסוק׃
ויחגרו	בני נכר דשמואל׃
וישתו	ויאמר לא תמח׃
ויתנחו	על ידי עושי׃
ויאספו	כל הגוים נקבצו יחדו׃
וישחתו	ושאריתו לאל עשה׃
ויניחהו	ישאהו על כתף׃
ויפרו	תפתח ארץ׃
ויצאו	עלו הסוסים׃
ויאשמו	בכל משכתיכם׃
ויזעקו	והשמיעו עליכם׃
וישברו	ואם נכלמו׃
וינחו	וארבעה שלחנות׃
ויכלו	את המים והיה׃
ויזרדו	אחרי ה׳ ילכו׃
ויתכסו	שקים האדם
ויקראו	ב׳ בפסוק׃
וישכנו	צדיקים ירשו ארץ׃
וידברו	ימיקו וידברו ברע׃
וינועו	יחגו וינועו כשכור׃
ויבוזו	ינקש נושה לכל אשר׃
ויקבצו	ויאמר דוד׃
ויבנעו	עמי אשר נקרא דה״ת׃
וישאהו	ויהי בעת יביא
וישיבהו	ב׳ בפסוק׃
ויעבידו	ואשר ישמיעו׃
ויברכו	ויאמרו הלוים׃
ויראו	לפניך מראינו׃
ויתיצבו	התהפך כחומר׃
ויסירו	רגע ימתו וחצות׃
וירבו	שמע בני וקח׃
ויוסיפו	כי בי ירבו ימיך׃
ויתלו	ותאמר לו זרש׃

א״ב נסבין ו״ו בריש׳ דלוג

הו בסוף וסימניהון נמסר במערכת אות הה״א בס״ד׃

ק״ח יחידאין משמשין ול״

בריש תיבותא סימניהון נמסר במערכת אות הלמ״ד׃

הלין דמשמשין ומ׳ בריש׳

בא״ב סי׳ נמסר במערכת אות המ״ם׃

י״א זוגין נסבי׳ ות בריש

תיבותא חד מלעיל וחד מלרע וסים

ותפר	עוצו עצה ותופר׃
ותופר	ביום ההוא וידעו בן׃
ותרץ	והארץ תעזב מהם׃
ותרץ	אם ראית גנב׃
ותשמדם	תרדף באף׃
ותשמדם	בתים בר יחיו׃
ותמות	מדוע באתי ואין׃
ותמות	ויקימו עליו בעלי הגבעה
ותלהט	אש לפניו תלך׃
ותלהט	כי אש קדחה׃
ותלבב	וישכב אמנון׃
ותלבב	ותלך תמר בית׃
ותחולל	אף כי תאמר לו׃
ותחולל	בטרם הרים׃
ותיטב	לה׳ משור פר׃
ותיטב	והנערה בעיניו׃
ותתעטף	אזכרה אלהים׃
ותתעטף	עלי רוחי׃
ותאכלם	תשיתכו כתנור׃
ותאכלם	עוד זה מדבר׃
ותכונן	יגמר נא רע׃
ותכונן	לך את עמך׃

נשלם מערכת

אות הוי״ו בס״ד

מערכת אות

הזי״ן

ד׳ זוגין חד זין וחד וזין

ול׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר במשלי סי׳ כ״ג׃

ג׳ זוגין קדמ׳ ז׳ ותנינא ש״ן

וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו׃

וחלופיהון ג׳ זוגין קדמ׳

ש״ן ותנינא זין וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סי׳ י״א׃

כל הזוגין שאין להם התלות בא״ב קמצא כמסר בסוף מסר׳ רבת׳ דא עם חלופי וסמניי דקריא בס״ד׃

זא

דים״ן וסימ׳ ויביאו את המנחה דיוסף ממושבותיכם תביאו ויביאו לכו כיד אלהיכו דעזרא ומפו עצמותיו לא ראו ואלה הב׳ דים״ן לא כרת סרך רפאות תהי לסרך סראשי
כמלא טל ואני סמעתי בעבור הדעימה הראיתם בן המרכה הראיתם דגלית הפלשתי סאמר דוד עליו הסלום גם סאר אותיות אמר דינם להרגים בהיותם בראש תיבה אם
בתיבה הסמוכה להם למעלה תהם תהיה אות אחרונה סבא מאותיות יהוא תהיה האות הראשונה מן התיבה הבא אחריה רפויה כמו לא תענם לא תחמוד ואחרים הרבה

מערכת אות הזין

והטעם כי אותיות יהו״ה אינן נקראות במבטא שפתים באחרונות ואלו היו מאותיות הבאות אחריהן כדגשות היה נראה כאלו אות יהו״ה חסרה מן המכתב בעבור אשר יהיו פתי התיבות על ידי הדגש כאלו היה תיבה אחת גם כי המה נתנו להדחות בהיותם באמצע התיבה בעבור הדגש כמו כפר דבר בלא יוד גם ספך כפר בלא ויו עבור רגש וה״א במלה מזה בדרך פריכו מה זה וכן מלכם תרכאו עמי דינו מה לכם ואלף מכולת לביתו כמו מאכולת בתקור׳ הברית כמו במסורת ועל כן הרפו האותיו׳ הבאו׳ אחריהן

זא

וזאת יו׳ ר״פ וסימני׳ נמסר ריש פרש׳ תרומה ודות סימן ד׳ •

בזאת ג׳ וסימניהון נמסר במלאכי סימן ג׳ •

לזאת ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וארא ובישעיה סימן ל׳ •

בזאת ד׳ בתורה וסימניהון

בזאת תבחנו •
אך בזאת נאות לכם •
אך בזאת יאתו •
בזאת יבא אהרן •

הזאת ה׳ וסימניהון נמסר באיוב ריש סי׳ ד׳ •

זב

זבדי וזבדי ג׳ וסימניהון

ויקם זבדי וזכרי •
ועל שבכרמים •
וזכרי •

זבדיה ט׳ וסימניהון נמסר בד״ה א׳ סימן כ״ז •

וזבדיהו ב׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ ס׳ סי׳ יט •

ויזובו יזובו ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר באיכה בא״ב ד׳ ועיין שם כה דשקלינן וטרינן •

מזבחי ח׳ וסימניהון נמסר סוף פ׳ יתרו •

מזבחו ג׳ וסימניהון נמסר באיכה בא״ב תניין •

המזבח ב׳ פתחי׳ וסימ׳

ואת המזבח הנחשת •
ויאמר כה הציון •

ולמזבח ב׳ פתחי׳ וסימניהון

מתנם יהושע בית •
ולמזבח הקטרת •

ולמזבח ב׳ וסימניהון

ויקם את החצר סביב •
בין האולם ולמזבח •

מזבחת ב׳ חסרים וסימניהון

וישב ויבן את הבמות דמנשה •
ושלאחריו ובנה מזבחת בבית יי׳ •
וכל אוריתא דכו׳ חס׳ •

מזבחותיהם ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר סוף פרשת ואתחנן ושפטים סימן ב׳ ויחזקאל סימן ו׳ •

אל המזבח ט׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויקרא •

ואל המזבח ג׳ וסימני׳

קרבן ראשית תקריבו •
אך אל הפרכת לא יבא •
ואהרן ובניו מקטירים •

המזבחה ל״ב וסימניהון

ולקחת את כל החלב •
והקטרת את כל האיל •
ולקחת אותם מידם •
וקרבו וכרעיו ירחץ במים •
והקרב והכרעים ירחץ במים •
ומלק את ראשו תנינ׳ דפס׳ •
ושסע אתו בכנפיו •
והביאה אל בני אהרן •
והרים הכהן מן המנחה •
והקטירו אתו בני ר״פ •
והקטירו הכהן ר״פ •
והקטירם הכהן ר״פ •
ואת כל חלבו ירים •
ואת כל חלבו יקטיר •
חלבה יסיר כאשר הוסר •
וחברו כאשר יוסר •
והביאה אל הכהן וקמץ •
והקטיר אתם הכהן ר״פ •
והקטיר הכהן את החלב •
ויקטר משה המזבחה •
וירחץ את הקרב •
ואת הקרב ואת הכרעים דויקטר משה •
ויקח משה אותם מעל כפיהם •
ואת חלב החטאת יקטיר דאמור
וקמץ והכהן מן המנחה דנשא •
ואת החלב ואת הכליות •
וישימו את החלבים •
והעלה הכהן את העלה •
וישחטום הכהנים ויחטאו את דמם
ויקבלו הכהנים את הדם דד״ה ג׳ בפסו׳ •
וכל דסמי׳ להקטרה דכו׳ המזבחה במ״ג המזבח וסימניהון
והרים ממנו בקמצו •
ואת העלה הטציאו •
ויקרב את המנחה •

ואת המזבח ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת אחרי מות •

ואת מזבח ט׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ פקודי •

זבח שלמים ו׳ בתורה וסימני׳ נמסר פ׳ ויקרא •

לזבח ב׳ קמצי׳ וסימניהון

ויין לנסך רביעית •
ויאמר שלום לזבוח ליי׳ •

זבלון ט׳ כתו׳ כן וסימניהון נמסר בפרש׳ ויגש •

הזבולני ב׳ וסימניהון

אלה משפחת הזבולני •
וישפט אחריו •
אלון הזבולני •

זד

זדים ד׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן י״ג וסוף מלאכי •

הזידו ג׳ וסימניהון

כי ידעת כי הזידו •
והם ואבתינו •
ותעד בהם •

זה

וזה כ״ג ר״פ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מ״ז •

כזה וכזה ג׳ וסימניהון נמסר בשפט׳ סימן י״ח ובשמואל ב׳ סי׳ י״א •

הזה ד׳ רפין וסימניהון

בלשון ארמי אחוכון
גברא ייתי בצפרא וביאור׳
נמסר בקהלת סי׳ י״א •

לזה ג׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ מסן כ״א וקהלת סוף סימן ז׳ •

זה ה׳ בתרי טעמי וסימני׳ נמסר בפ׳ בראשית •

הזה ג׳ בטעם פזרין וסימניהון

היום הזה יסגרך •
וידברו אליו הילדים •
ונבאו בשערי הבית הזה •
וא׳ זה קרבן אהרן ובניו •

כזה ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ וירמיה סוף סימן ה׳ •

זה ג׳ ר״פ בטעם וסימניהון נמסר ריש כי תשא ע״ש

זהב ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת פקודי ובד״ה ב׳ סימן ג׳ •

זהב שחוט ה׳ וסימניהון

מאתים צנה זהב •
ושלש מאות מגנים דמלכים •
מאתים צנה דד״ה •
ושלש מאות מגנים דד״ה •

זהב סגור ח׳ וסימניהון

ולפני הדביר עשרים •
ויצף שלמה את הבית •
ואת המנורות חמשה •
והספות והמזמרות •
וכל כלי משקה דמלכים •
והמזמרות והמזרקות ד״ה •
וכל כלי משקה דד״ה •
ואת המנורות ונרותיהם •

בזהב ג׳ דגשי׳ וסימניהון במלאכי סימן ג׳ ובאיוב סימן כ״ג •

את הזהב ו׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ תצוה •

והזהרתה ג׳ וסימני׳ נמס׳ פרש׳ יתרו ויחזקאל סימן ל״ג •

נזהר ג׳ קמצי׳ וסימניהון

כי נזהר חיה יחיה •
והוא נזהר נפשו •
והעם לא נזהר •

זו י׳ ח׳ כתוב ה׳ וב׳ כתובי׳ ך׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ סימן ו׳ •

זך

זכה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ כי תשא ואמור •

זכו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ט״ו •

זכרון ג׳ חס׳ וסימניהון

ושמת את שתי האבני׳ כ״בו׳ •
ונשא אהרן את שמותם •

לזכרון ח׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בזכריה סימ׳ ו׳ פסוק י״ד •

זכר ג׳ חטף קמץ וסימניהון נמסר באיכה בא״ב ג׳ •

זכר ב׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קל״ג •

ולא זכר ג׳ וסימניהון

ולא זכר שר המשקי׳
ולא זכר יואש את החסד •
ולא זכר הדום רגליו •

ולא זכרו ג׳ וסימניהון

ולא זכרו בני ישראל •
ולא זכרו ברית אחים •
ולא זכרו נפלאתיך •

זכור ה׳ ר״פ וסימניהון

אשר עשה יי׳ אלהיך למרים
אשר עשה לך עמלק •
זכור את הדבר דריש יהושע
זכור תזכור ותשוח •
זכור את יום השבת •

זכרת ב׳ כתיב זכרתי וסימניהון

יען אשר לא זכרתי •
ואת כל תועבותיך •

זכריה וזכריה ז׳ בד״ה וסימני׳ בד״ה א׳ ריש סימ׳ י״ו •

זמ

זמירות ד׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ ב׳ ריש סימן כ״ג ואיוב סי׳ ל״ה •

לדוד מזמור ז׳ וסי׳ נמסר בתלי׳ סי׳ כ״ד •

מזמור לדוד ח׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ג׳ •

הזמורה ב׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סי׳ ט״ו •

עזי

לתת פנאי והמתנה לקורא ל׳ בטא במפתיו הברת אות היהו״א ולא אות היהו״א בלבד אלא אפילו הברת יהו״א בלא מכתב יהו״א האות מרפא כמו ועמית ברי מברכיך ברוך כי אין כתוב מברכי וכן ועמית ומרפה כאלו נכתבה ועל כן הרפו וירא בלק כי אין האלף נקראת תאומה לך כי תרפה הבי״ת אתנם ים כמה סבות המבטני׳ חק יהו״א ומספו והמה אחד עשר ואלה הם הנגינות הנקראים מלכים דפסיק דרחיק דאתי מרחיק מפיק מקף מפיק ה״א מפיק וי״ו מפיק יו״ד בם בגד וקחת הבי״ת סבא ב׳ אותיות רכופות

והראשונה בשבת ואחר אים על מכונו בעזרת האל הראשונות הם הנגינות טו מלכים ואלו הן אזז יטט לסם רפף סתת וסימן ישראל   אזז אתנח זרקא זקף יטט יתיב
טרם טפחא לסם לגרמיה סגולה סלוק הוא סוף פסוק   רפף פזר פשטא רביע   סתת שלשלת תביר תלשא גדולה אלה החמשה עשר מלכים בבאם בתיבה אשר אות
והוא בבופה לא ירפו אחריהם כי הנגינה מעמיד הקורא ומעכבו עד כי אות יהוא כבטא בשפתיו ואין צריך להרפות בעבורה והפזר והזקף שאמרנו בין פזר גדול וקטן בין

עזי וזמרת יה ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן י״ב •

זמורה ד׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון
שש שנים תזרע •
ובשנה השביעית •
ויכרתו משם זמורה •
וזמרת זר תזרענו •

זן

זונה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרשת אמור •

זנח ג׳ וסימניהון נמסר בהושע סימן ח׳ •

ומזון ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויגש •

זעם ב׳ מלרע וסימניהון
והעם אשר זעם •
ומה אזעם לא זעם יי׳ •

זעקת ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא •

ויזעק ד׳ וסימניהון נמסר בשפטים ס׳ ד׳ •

וזעקו ג׳ פתחין וסימניהון נמסר בשפט׳ סי׳ י׳ •

מזעקת ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ״ח ובמשלי סימן כ״א •

ויזעק ג׳ וסימניהון
ורוח יי׳ לבשה את גדעון •
ומלאכים שלח בכל מנשה •
שאול וכל העם אשר •

הזקן ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קל״ד •

זקן ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת חיי שרה •

זקנתי ד׳ וסימניהון נמסר ריש פרש׳ וירא •

זקנים ב׳ חסרי׳ וסימניהון
כי בן זקנים הוא לו •
וילד זקנים קטן •

וכל זקני ג׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויחי •

ואת זקני ג׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ י״ז ומלכים ב׳ ריש סימן י״ט •

זקן בא בימים ו׳ וסימני׳ נמסר פ׳ חיי שרה •

זר

זורו ב׳ וחסרי׳ וסימניהון
לא זורו ולא חבשו •
זורו רשעים מרחם •

אורה ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ה׳ •

זורה ב׳ וחסרי׳ וסימניהון
הנה הוא זורה את גרן •
אשר זורה ברחת •

וזרח ג׳ וסימניהון
וזרח משעיר למו •
וזרח בחשך אורך •
וזרח השמש ובא השמש ׃

זרחה ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ משפטים ומלכים ב׳ סימן ג׳ וסוף נחום •

מזרחה ג׳ וסימניהון
אז יבדיל משה •
ואלה מלכי הארץ •
הנה חג יי׳ בשילו •

מזרחה השמש ב׳ וסימ׳
ואלה מלכי הארץ •
חג יי׳ בשילו •
וא׳ מזרחה שמש •
וא׳ מזרח שמש וירשו את ׃

זרוע ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ וארא •

זרועך ה׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בפרשת עקב וביחזקאל סימן ה׳ •

זרועי ב׳ מל׳ בלישני׳ וסימנהון
את זרועי תאמצנו •
ובזרועי הנטויה •

וזרעו ז׳ וסימניהון נמסר בפ״ וירא ובפ׳ בלק ׃

זורע ב׳ מל׳ וסימניהון
ברהו זורע מכבל •
וזורע עולה יקצר און •

נשלם מערכת
אות הזין

מערכת אות
החית

כ״א דכתיב ח׳ וקרינן ה׳
וסי׳ נמס׳ במשלי סי׳ ד׳ ושיר השירי׳ בראש •

כ״ב קריין ח׳ וכל חד וחד
לית דכוו׳ וסימ׳
ויחמו הצאן אל המקלות •
חנו ויהי ה׳ את יוסף •

ותחי וידברו אליו את כל דברי יוסף •
חיו ויהושע בן נון וכלב •
חיותם ויהי כאשר תמו כל •
לחם יבחר אלהים חדשים אז ׃
תחו ויהי איש אחד מן •
וחיבנו ויאמר איש אל רעהו לא בן דמצרעים •
וחיכיתי ליי׳ המסתיר פניו מבית •
לחיות ואתה בן אדם אל בני ׃
המחלל וקדשתי את שמי הגדול •
ויחיו ויאמר אלי הנבא אל הרוח •
ויחיו ונבאתי כאשר צוני ותבא •
לחום זרעתם הרבה והבא מעט ׃
בחלה ואכחיד את שלשת הרעים •
האחזה ואקח את מקלי •
ויחרגו בני נכר יבלו ויחרגו •
יחולל קול ה׳ יחולל אילות •
אחוד אלה בני אחוד אלהם ׃
וחין לא אחריש בדין •
חסיר תקל תקלנא במאזניא •

אלין משמשין חה בסוף
וסימניהון
ואקחה ל׳ פת לחם וסעדו לבכם •
ונדחה ל׳ ידו בגרזן לכרת •
ופתחה ל׳ לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו •
הרוחה ל׳ וירא פרעה כי היתה הרוחה •
הבוטחה ל׳ באצרתיה דירמיה •
שלחה ל׳ ובפשעיכם שלחה •
מבקעה ל׳ כמבאי עיר מבקעה
ובבטחה ל׳ כה אמ״ ה׳ קדוש ישר׳
פתוחה ל׳ רנני מפתח פתוחה נאם ה׳ •
נפחה ל׳ נפשה באה שמשה ׃
פרחה ל׳ עד ירכה עד פרחה •
לקחה ל׳ כי מאיש לקחה זאת
ושבחה ל׳ ומרדכי יצא •
ושוחה ל׳ בארץ ערבה ושוחה
פלחא ל׳ הלוחש פלחא •
הפרחה ל׳ לראות הפרחה הגפן
ונוכחה ל׳ לכו נא ונוכחה •
הנרצחה ל׳ ויען האיש הלוי •
המרחקה ר׳ הרבה העצים הדלק האש התם •
במרחקה ל׳ ירתיח כסיר מצולה •
נסרחה ל׳ לאדום כה אמר ה׳ •
ופתחה ל׳ ולשכה ופתחה •
נכוחה ל׳ ולא ידעו עשו נכוחה
נלקחה ל׳ ויען המבשר את איש
נשלחה ל׳ אנשים לפנינו ויחפרו לנו •
המלתחה ל׳ ויאמר לאשר על המלתחה •
וזרחה ל׳ לכם יראי שמי שמש

י״ב זוגין מיחדין חד ח׳ וחד
וה׳ וסימניהון

חולק נטשו חבליך בל יחזקו •
וחלק הנה יום בא לה׳ •
חנני קח נא את ברכתי •
וחנני ויאמר בעוד הילד חי •
חיל באדין מלכא שגיא טאב
וחכל ענה מלכא ואמ׳ הא אנא
חובר אשר לא ישמע לקול •
וחבר חבר ושואל אוב וידעוני
חרמש שבעה שבועו׳ תספר לך
וחרמש בי תבא בקמת רעך •
חוסה בין האולם ולמזבח •
וחוסה ואמרה ללוים אשר יהיו ׃
חטאות כסף אשם וכסף חטאות
וחטאות במה לי עונות וחטאות •
חטאה הוי מושכי העון בחבלי •
וחטאה נצר חסד לאלפים •
חשבו על זה היה דוה לבינו •
וחשכו ביום שיזועו שמרי הבית ׃
חניאל בן אפד לבני יוסף למטה בני מנשה •
וחניאל ובני עלא ארח •
חבר בתפות עשו לו חברות ׃
וחבר שתי בתפוה חברות •
חזק איש את רעהו יעזרו •
וחזק ויאמ׳ אלי אל תירא איש ׃

ב׳ זוגין חד ח׳ וחד לה׳ וסי׳
חרדת אדם יתן מוקש •
לחרדת ותהי חרדה •
חטאה הוי משכי •
לחטאת והקריבו לחנכת •

חב

חבי ד׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון
נחבי בן ופסי •
ונחבאתם שמה •
חבי כמעט רגע •
ונחבה לא יוכל •

לחבל ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן י״ג •

חבריו ד׳ ג׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ מ״ד •

חברונה ט׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן י׳ •

חבוש ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ל׳ ואיוב סימן מ׳ •

חג

חג ג׳ פתחי׳ וסימניהון
וחג שבעות תעשה לך •
ויעשו חג מצות דעזרא •
אסרו חג בעבותים •
וכל דסמי׳ ליי׳ ולא דכר׳ דכו׳ פתחי׳ •

זקף גדול וקטן לא יתקיים חק יהוא כי אם במשרתים הנשארים ׃   **דפסיק**   פתרונו שים פסק בין תיבת יהוא לת בז שאחריה כמו עשו כלה על עמו בהם
והטעם כי גם הוא מפסיק בקריאתם בינותם   ואין זה לגרמיה האמור למעלה אף כי כעשה בבורתי כי לעולם לא יבא אתנח אחר לגרמיה ולא
יבאו אחריו מן הטעמים רק ארבעה בלבד   והן הנה פזר   טרם   רביע   פשטא   אבל פסק לא מן המלכים ולא מן המשרתים ׃

דחוק כה פתרוכו שים מלך דחוק בין שתי נגינות כמו ואצירה גם הושיע לנו ועזרנו שמתוך שצריך להאריך במסרת אשר בתיב יהוה מפני הנגינה שלא כופלת
הברת המלך שסופה ה"א על תיבה שאחריה ובלעת בדגש ואין לחוש כי אין משפט זה נוהג רק באות ה"א בלבד גם אותה ה"א אין צורך כלל בקריאתה
כי אף בלא ה"א תתקיים המלך כי יוכל לומר ואעיד בם והושיע לנו ועל כן במלת למה חרה לך אשר עשה שם לא נתבטל חק יהוה כי אין המלה מתקיימת בלא ה"א בפעל

חג יו׳ כתוב בשער ה״

בחגוי ד׳ וסימניהון

שכני . בחגוי סלע׳
ותברג ז
ענתי בחגוי הסלע׳
חגור ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ ד׳ .
ותלים סימן מ״ה ובא״ב מן ד׳ א׳ וחד וא׳
וסי׳ בערך הו״ו׳
חגורים ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בא .

חד

הוחדה ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סי׳ כ״א .
חדה ה׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סי׳ יש׳

החדרה ב׳ וסימניהון

אבאה אל אשתי .
ותבא לאמנון אחיה .
ובחדש ה׳ ר״פ וסימני׳ נמס׳ בפ׳
פנחס וסוף ירמיה .
לחדש בערב ד׳ וסימניהון
נמס׳ בפ׳ בא׳
בחדש ז׳ ר״פ וסימני׳ נמסר
בפר׳ וישמע יתרו ׃

חדשה י״ד וסימניהון

והקרבתם מנחה׳
בהקריבכם מנחה חדשה .
כי יקח איש אשה׳
וירכיבו את ארון ב׳ בפסו׳ .
ויאמר קחו לי צלוחית .
בורא חדשה בארץ׳
וירכיבו את ארון דד״ה .
ועתה קחו ועשו׳
והוא חגור חדשה .
ויאמר להכות את דוד .
הנני עשה חדשה עתה .
כי הנני בורא שמים .
ורוח חדשה אתן .

חו

החוי והיבוסי ז׳ וסימני׳
נמסר בפ׳
כי תשא וביהושע סי׳ י״ב׳
חמות ח׳ כתוב כן בקרי׳
נסבי׳ ו״ו קדם וסי׳
בלשון ארמי תקפו דמלכא חכלו
ובנה וא׳ יתב סנבלט נפק למדבחא
וביאורם נמסר ביחזקאל סימן כו
וכל ירמיה דכו׳ במ״ג מל׳ וסי׳ בלשון
ארמי שורא דדמשק נפל וביאורם
נמסר בתלים סוף סימן נ״א .
חומת ה׳ כתו׳ כן
וסימניהון

ואת חומת ירושלם .
אל חומת בכל שאו׳
הסגיר ביד אויב .
ואהי שובר בחומת .
ונתתי להם בביתי׳
ושארהון חמות כתיב .
חומה ג׳ חסרי׳ וסימניהון
נמס׳ בפרש׳ בשלח .

אל החומה ג׳ וסימני׳

מי הכה את אבימלך׳
ודוד ישב בין שני .
ויה׳ כאשר שמעו .
חוצה ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בא .
החוצה י״ו וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ב
ובד״ה ב׳ סימן ה׳׳
חצות ב׳ כתו׳ כן וסימ׳ נמסר
בפרש׳ בלק וע״ש .
הוצתיה ב׳ כתובים כן
בלישני׳ וסימני׳
נמסר ביחזקאל סימן י״א .

חור ב׳ חס׳ וסימניהון

ויקב חר בדלתו .
והנה חר אחד בקיר .

חורם ג׳ כתיב יוד
וסימניהון ׳
וישמע חירם מלך צר .
וגם עבדי חירם ועבדי ׃
ויעש חירם את הסרת׳
חרון ג׳ כתי׳ כן
וסימניהון
עטרות אדר על ההר .
והאר הגבול ונסב׳
והראש אחר יפנה .
וכל ד״ה חורן כתיב כמ״א
ויבן שלמה את גדר חרן כתיב ׃

חושם ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסי״
וימלך תחתיו חושם
וחברו דד״ה׳
וימת חושם ׳
וחבירו דדברי הימים .
דאוריתא חס׳ .

חז

חזה ג׳ וסימניהון

חזה ציון קרית׳
שמעת חזה כלה .
על די חזה למזייה׳
חזייתה ה׳ ב׳ מל׳ וג׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ב׳׳

חזון ב׳ ר״פ וסימניהון

חזון ישעיהו בן אמוץ .
חזון עובדיה בה׳
וא׳ פליגא חזון נחום האלקושי׳
אחוזה ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן י״ט׳
חזהאל ה׳ כתוב כן וסימני׳
נמסר במלכים ב׳
סימן ח׳ ׳
ויחזק ט״ו וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ י״ז .
ויחזק ה׳ וסימניהון נמסר
בנחמיה ס׳ ג׳ .
חזקו ד׳ דגשי׳ וסימניהון
נמסר במלכי׳ ב׳ ס׳ י״ב
חזקים ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ג׳
ואיוב סימן ל״ז .
חזק ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ אלה הדברים .

ויתחזק ב׳ וסימניהון

ויקם יהורם על ממלכת אביו
ויתחזק ויבן את כל החומה
הפרוצה .
וכל והתחזק דכו׳ .
ויתחזק ח׳ וסימני׳ נמסר
בשפטים סימן ד׳
ושמואל א׳ סימן ל׳ ודה ב׳ ריש ס׳ א׳ ׳

ולחזק ג׳ וסימניהון

יען הכאות לב צדיק שקר .
ויתנו על ידי עושי׳
והעשר והכבוד׳
ויחזיקו ז׳ ה׳ מל׳ וב׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בסדר וירא .
בחזקה ד׳ וסימניהון

ויריבון אתו בחזקה׳
והוא לחץ את ישראל בחזקה
ואם לא לקחתי בחזקה .
וקראו אל אלהים בחזקה .
וא׳ ובחזקה רדיתם אתם׳

והחזיקה ב׳ וסימניהון

והחזיקה במבושיו׳
והחזיקה בו ונשקה לו׳
חזיקה ו׳ חסרי׳ בלישני׳
וסימניהון נמסר
בדניאל סימן י״א׳
חזקו ג׳ רפי׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ סי׳ ד׳ .
חזק ה׳ פתחי׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳ מקץ׳
חזקיה ג׳ וסימניהון נמסר
בריש צפניה
ובמשלי סוף סימן כ״ד וע״ש׳
יחזקיהו ג׳ וסימניהון נמסר
ריש ישעיה ודה״ב׳
סימן כ״ט׳

יחזקיה ב׳ ואינון מן ג׳ זוגין
מן ב״ב בחד לישן
וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ז׳׳
ויחזקיהו ד׳ מיחדין וסימני׳
ויקומו אנשי׳ מראשי׳
ובן נעריה .
לחזקיהו מכתב .
לחזקיה בני אטר .

חט

חטאו ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר
במלכים א׳ ס׳ י״ד .
חטאת ז׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ נשא .
חטאות ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
במלכים ב׳ ס׳ י״ב
חטאותיכם ד׳ מל׳ בלישני׳
וסימני׳ נמסר
בפרש׳ אחרי מות וסוף יהושע סי׳ כ״ד ׃
חטאת הוא ד׳ וסימניהון
נמסר
בפרשת תצוה .
וחטאת ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ תצוה
ויחזקאל סימן מ״ג וסימן מ״ה .
חטאותינו ג׳ מל׳ וסימ׳
כי רבו פשעינו ׃
ותבואתה מרבה למלכים .
להוסיף על חטאותינו .
חטאתם ט׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ קרח .
חטאתם ג׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סימן
נ״ח פסוק ב׳ .
כחטאת ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת צו .
חטאתיך ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בירמיה
סימן ט״ו׳
חטאתיו ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ י״ו .
מחטוא ג׳ וסימניהון נמסר
פ׳ וירא ושמואל
א׳ סוף סימן י״ב׳
וחטאים ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת לך לך
ותלים סימן נ״א .
חטאת ז׳ פתחי׳ וסימניהון
נמס׳ בפרש׳ תצוה
בסוף ושמואל א׳ סימן ב׳ .
חטא בחטא ג׳ חס׳ וסים
נמסר ריש
ישעיה וקהלת ריש סימן ט׳׳

ח׳ פסו׳ אית בהון חטייה
ועש״יה וסימניהון נמסר בפרש׳ נשא
ויחזקאל סימן י״ח׳

מחטאתו ג׳ וסימניהון

והביא את אשמו׳
ואת

עבר כי לא יאמר חר עס ועוד יש לומר מפני שאין משפט נגינת מלת עשה חרה היותה לעיל אך משפטה לרע כמשפט כל חטופי למ״ר פעל ונגינת׳ למעלה מפני קירוב נגינות
כמו בערו ערו תעו מדבר על כן אין להדין דרחיק אמנם מלת הבה אין לה דין דרחיק כי הנגינה לעיל כי במשפט כל עלומי עי״ן פועל אבל כחית בחסדך נהלת בעזך
כרפים בחק יהוה ואין דין דרחיק נוהג גם כי אין המלך רחוק גם למען אשר יש שני המלכים בין המסרת לטעם שלאחריו ואם המסרת יקרב אל הטעם ואין מלך אחריו

מערכת אות החית

בתיבת יהוה גם מם מנהג יהוה כמו ונתת טמה תים היתה תהו כי הכנין מעכבן מלכפול פתאום על אות שלאחריו ומספטרדיחוין איכו נוהג אלא באות הא לבדה ולא בא
באותיות אוי כמו הורדתנו בו והטעם כאשר פירסתי כי צריך להזהר פן תאבד קריאת הויו כי לא תתקיים המלך בלתה ופעמים שהמלה שאין בה מסרת כלל מרגשת
לאחריה מפני שהיא בת שתי אותיות ואין המקרא יכול להאריך בה ומקפת אות שאחריה כמו מה תאמר זה בני וזהו דין המקף המבטל יהוה אשר הזכרתי למעלה בכלל

ואת כל חלבו יקטיר׳
ואת השני יעשה עולה׳

חי

ויחי ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן סט׳
אשר הם חיים ג׳ וסימני׳
נמסר
בפרשת ואתחנן׳
יחיה יח יחידאין
וסימניהון
לו ישמעאל יחיה לפניך׳
עם אשר תמצא את אלהיך
לא תגע בו יד כי סקול׳
אוי מי יחיה משומו אל׳
ויענך ורעיבך ויאבילך ב׳ בו׳
ואעבד עליו ואמהתהו׳
ויהוא עשה בעקבה׳
בנשך נתן ותרבית לקח׳
כל פשעיו אשר עשה׳
ובשוב רשע מרשעתו׳
והיה כל נפש חיה׳
ומי גבר יחיה ולא׳
עבר ביתו בצע בצע׳
ואמר למלך המלך לעולם׳
הנה עפלה לא ישרה׳
אם יוליד איש מאה׳
כי אם שנים הרבה יחיה׳
וכל חיה יחיה דכו׳
החיה ו׳ וסימניהון
ואת רחב הזונה׳
ועתה הנה החיה׳
ויהי הוא מספר ב׳ בפסו׳
ואלישע דבר אל האשה׳
ויאמר גחזי אדני׳
ותחי ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳
וירא וירמיה סי׳ לח׳
יחיו ז׳ וסימניהון נמסר
בהושע סימן ט׳
וביחזקאל סימן כ׳ וריש
זכריה ובאיוב סימן כא׳
תחיה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת משפטים׳
חית הארץ י׳ בליש׳ וסי׳ נמסר
בערך ארץ׳
יחיו ב׳ וסימניהון נמסר פ׳
לך לך׳
יחי ב׳ וסימניהון
יחי ראובן ואל ימות׳
יאכלו ענוים וישבעו׳
וכל מלך דכו׳ יחי המלך׳
חיו ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר
סוף מלכים׳
תחיו ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן לה׳
יחיה ז׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ ד׳
וישעיה סימן ז׳ ויחזקאל סימן יח׳

אחיה ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים בא״ב אות ג׳
ואיוב סימן ז׳
בארץ החיים ג׳ וסימניהון
נמס׳ בישעיה
סימן לח׳
חיו ד׳ כתו׳ כן וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן ג׳
בחייה ג׳ בליש׳ ב׳ מל׳
וא׳ חס׳ וסימניהון
נמסר בפרשת אחרי מות ושמואל ב׳
סי׳ יב׳ ובמשלי סימן לא׳
החייתנו ג׳ חסרי׳ בלי׳ וסי׳
נמסר בפ׳ ויגש
וביהושע סימן ב׳
ונחיה ג׳ וסימניהון
שלחה הנער אתי׳
ותן זרע ונחיה ולא׳
ונקחה דגן ונאכלה
וחיו ח׳ וסימניהון נמסר
בעמוס סימן ה׳
לחיו ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת נח׳
ולהחיות ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויגש
ומלכים ב׳ סימן ה׳
את החיים ג׳ וסימניהון
ושנאתי את החיים׳
אשר לא עזב את חסדו׳
את החיים ואת הטוב׳
חיל ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר
בד״ה ב׳ סימן כה׳
חילו ג׳ וסימניהון נמסר
סוף חבקוק׳
חיל ה׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן ד׳
ומלכים א׳ סימן כא׳ ואיכה בא״ב תנינא׳
חיק ד׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר במשלי סוף סי׳
ה׳ וקהלת סימן ז׳
חירום ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
במלכים א׳ סי׳ ה׳

חכ

חכי ג׳ וסימניהון
ולא נתתי לחטא׳
אם חכי לא יבין׳
אמת יהגה חכי׳
לחכי ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים בא״ב אות מ׳
החכילה ג׳ וסימניהון
ויעלו הזיפים אל שאול׳
ויבאו הזיפים אל שאול׳
ויחן שאול בגבעת החכילה׳
וחכם ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳
מקץ ומשלי סי׳ כט׳

חכמות ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן מט׳
ומשלי ריש סימן ט׳

חל

ואת החלב ה׳ וסימניהון
נמס׳ פ׳ תצוה
מחלב ח׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן עג׳
וחלב ג׳ וסימניהון נמסר
ריש פרשת וירא׳
חלב ב׳ וסיבנהון בלשו׳ ארמי
תורין ועזין ינקת׳
וביאורם ודי חלב עזים ללחמך׳
וינקת חלב׳
וא׳ חמאת בקר וחלב׳
מחלב ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כח׳
חלילה ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ וירא ואיוב סי׳ לד׳
אחל ג׳ א׳ פתח וסי׳ נמס׳ בפ׳
דברי׳ ויחזקאל סי׳ לט׳
ויחל ט׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ נח
ובשמואל א׳ סי׳ לא׳
החל ד׳ ג׳ קמצי׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳ דברים
וסוף עובדיה׳
החלו ו׳ וסימניהון נמסר
במגלה סימן ט׳
יחל ה׳ ג׳ פתח׳ וב׳ קמצי׳
וסימניהון נמסר ריש
פרש׳ כטות ותלים סימן קלא׳
בתחלת ו׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל א׳ סי׳
כא׳ ומלכים ב׳ סימן יז׳ ועזרא סימן ד׳
ורות סוף סי׳ א׳
תחלת ג׳ רפ׳ וסימניהון
נמסר ריש יהושע׳
ויחלו ג׳ וסימניהון
ויחלו מעט ממשא מלך׳
ויחלו להכות מהעם חללים׳
באחד לחדש הראשון׳
חוללתי ג׳ וסימניהון נמסר
במשלי סי׳ ח׳
ויחל ד׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ כי
תשא ובמלכי׳ ב׳ סי׳ יג׳
אוחילה ג׳ וסימניהון נמסר
סוף מיכה׳
אוחיל ג׳ וסימניהון
חלקי יי׳ אמרה נפשי׳
זאת אשיב אל לבי׳
מה אוחיל אל יי׳ עוד׳
חלה ג׳ בטעם לעיל וסימני׳
בישעיה סימן סו׳
חולה ה׳ וסימניהון נמסר

ריש פרשת ויחי׳
תחלאים ג׳ כתו׳ כן בליש׳
וסימניהון
את מכות הארץ ההיא׳
ממותי תחלאים ימתו׳
בתחלאים רעים׳
הרופא לכל תחלואיכי ל׳ מל׳׳
וחלים רעים׳
חלינו הוא נשא כן כתיב׳
ושארהון בהרין יודין׳
חלות ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ ויקרא׳
כחלום ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כט׳
וחלמא ב׳ וסימניהון
באדין עללין חרטמיא׳
ועד אחרין על קדמי׳
בחלם ב׳ חסרי׳
וסימניהון
אל אבימלך בחלם׳
אל לבן הארמי בחלם׳
חלמיש ד׳ מחרין וסימני׳
נמס׳ בתלי׳ סי׳ קיד׳
חלונות ג׳ חסרי׳
וסימניהון
בחלנת האלה חמשים׳
והחלנת מכוסות׳
משגיח מן החלנת׳

חלף

אמר המעתיק כל חלופי וסמויי כל
קריא וכל זוגין שאין להם התלות
בא״ב וחלוף קריאה דבין מדנחאי
למערבאי ובוראי ותלוף קריאה דבין
אשר ובן נפתלי ודקדוקי הטעמים
שחבר רבי אהרן בן אשר ממקום
מעזיה הנקראת טבריה כלהון מ
חברנום ואסדרנא להון דהוון מ
מפוזרים זעיר שם זעיר שם וקהיכא
בהון סגין וברירנא הסולת מתוך
המובין ופריכא ולאיכא בהון טובא
וחזינא ליחדא להון דוכתא בסוף
הדין מסרת רבתא ראסדרנא לפום
עניות דעתין עם׃

יחלף ד׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בישעיה סימן
ב׳ ובאיוב סימן ד׳
חליפות ג׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר
בפ׳ ויגש ועש׳
חלק ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ תולדות
ויחזקאל סי׳ יב׳ ומשלי סוף סימן כו׳
חלקות ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן יב׳
חלקיה יא׳ וסימני׳ נמסר
בד״ה ב׳ סימן לח׳
חלקיהו הכהן ה׳ וסימ׳
עלת

המבטלים ואף כי אמרתי אשר משפט זה איכו נוהג באותיות אוי מצאנו באות ויו שמה מרגשות אחריהן על פי המסורת וסימ׳ ויאמרו לא כי ברחוב כלין ויאמרו לא כי מלך
ויאמרו לו החרם דבני דן ויאמרו לו חכמיו קומו צאו מן המקום דלוט קומו צאו מתוך עמי׃ דאתי מרחיק זה פתרונו שהטעם באות ראשונה שאחרי
יהוה והמסרת שלפניו רחוק ממנו שני מלכים או חטף ומלך כמו הוא יבנה בית הלמתים תעמה פלא סורה סבה פה והטעם לפי

מערכת אות החית

מפתחין הטעם כל כך מן המסורת בספרים ההברות עליו כסגולה להדגיש האות המכוננת ועוד בטל חק יהוא כשהיא במלה גדולה ותיבה שאחריה קטנ׳ ומוקפת אבלה כמו והדרשה בה הרבה כבר רוחי אסיחה במר נפשי גם באלה יש להטעים ולומר כי אין לחוש כבטול קריאת הה״א אלה כי בלא אלה תתקיים המלה באמרך הדרום הדבר אשית על כן לא סותה להם מלת עמו כי אשר ילכו בה כי בלא הוא״ו לא תתקיימנה המלות:

מפיק הא

פתרונו מחכיתה בבקר אתם בבית ולה גפן

עלה אל חלקיהו ·
ויאמר חלקיהו הכהן ·
ויצו המלך את ·
וילך חלקיהו הכהן ·
ויצו המלך הנ״ דסיפר׳ ·

חם

חם ב׳ קמצי׳ וסימניהון
זה לחמנו חם הצט ידנו ·
חם לבי בקרבי ·
וכל שום בר נש דכו׳ ·
והם ג׳ פתחין וסימניהון נמסר בפ׳ בשלח וריש מלאכי וסימניהן בלשון ארמי מלכא דדמוך בשמשא ·
כחם ד׳ וסי׳ נמסר בריש סדר וירא ·
חמודות סימן חלוף אתיהון נמסר בסדר תלדות ודניאל סימן י׳ ·

חמדת ד׳ וסימניוהן
ולמי כל חמדת ישראל ·
והרעשתי את כל הגוים דזכריה ·
שלח המלך נכוכר כצר ד״ח
ועל אלה אבותיו לא יבין דסוף דניאל ·
יחמול ד׳ כ״ל וסימנ׳ נמסר בחבקוק סוף סי׳ א׳ ואיוב סימן ו׳ ·
ולא יחמל ד׳ וסימנ׳ נמסר בירמיה סי׳ כ״א ומשלי סוף סי׳ ו׳ ואיוב סי׳ י״ו ·

לא אחמל ג׳ וסימניהון
וגם אני אגרע ולא תחוס ·
כי לא אחמל עוד דזכריה ·
ונפצתים איש אל אחיו דירמיה ·
חמסי ב׳ וסימניהון נמסר פר׳ לך לך ·
חמסים ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קמ״א ומשלי סימן ד׳ ·
חמרים ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר פ׳ בהעלתך ·
חמורים ו׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ י״ט ·
חמור ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפ׳ ויחי ·
חמורינו ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סימן ט׳ ·
חמש כ״ח קמצי׳ וסימניהון בפרש׳ תרומה ·
החמשי ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרשת נשא הבריה סימן ז׳ ·

החמשית ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ קדשים וירמיה סימן ל״ו ·
חמישתו ג׳ כתו׳ כן וסימני׳ נמסר פ׳ ויקרא
ובחמשה עשר ג׳ ר״פ וסימניהון בפרשת אמור ·
חמשיתו ב׳ כתובי׳ כן וסימניהון כפרשת אמור ·
חמשים ד׳ וחסרי׳ נמסר בפרש׳ בשלח ·
החמשים ד׳ וסימנ׳ נמסר בפרש׳ קרח ·
חמישית ג׳ מל׳ וסימניהון בסדר בחקתי ·

חמשים ומאתים ד׳ וסימני׳
ואתה קח לא כשמים ב׳ בפס׳ ·
ויקמו לפני משה ·
ויקחו איש מחתתו ·

חן

ויחן ג׳ וסימניהון
ויחן בנחל גרר ·
ויחן את פני העיר ·
שם ישראל נגד ההר ·
הנה ב׳ וחס׳ וסימניהון
אל המדבר אשר הוא :
חנה מלאך י״י סביב ·
חנות ב׳ מל׳ כליש׳ וסימניהון
הנה נא חנות היום ·
חשבח חנוה אל ·
מחניך ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וס׳ נמס׳ פרש׳ תצא
מחנות ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בסדר במדבר סיני ·
יחנך ב׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויהי מקץ ·
חנון ורחום ח׳ וסימ׳ נמסר בתלי׳ סי׳ קי״א
רחום וחנון ג׳ וסימני׳ נמס׳ פר׳ כי תשא ·
חנוך ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר סוף פרשת חיי שרה ובמשלי סי׳ כ״ב ·
חנני סימן מן ריש תלים עד א״ב רבתי חנני ומן א״ב רבתי עד סוף סיפרא חיני במג״ חנני וסימניהון שם באות ח׳ ·

חנניהו ג׳ וסימניהון
וירד בית המלך על ·
לששה עשר לחנניהו ·
על ידי חנניהו בן ·

ותחנף ב׳ וסימניהון
והיה מקל זנותה ·
ותחנף הארץ בדמים ·
וא׳ הלא חנף תחנף הארץ ·
האמרים תחנף ותחז בציון ·

חס

ולא תחוס ה׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ז׳ ·
תחס ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ ויגש ·
מחסה ט׳ רפין בלישני׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ס״ב ·
לחסות ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ק״ח ·
מחסי ג׳ קמצי׳ ורפי׳ וסימני׳
מחסי אתה ביום צרה ·
ואתה מחסי עז ·
שתי באדני י״י מחסי ·

וחסד ה׳ וסימניהון בלשון אדמי טבא רדף חייא ונטר אסתר וביאורם נמסר בתלים סימן כ״ג ובמשלי סימן כ״א ·
חסדיו ב׳ חסרי׳ וסימניהון
ויזכר להם בריתו ·
כי אם הוגה ורחם ·
חסידו ב׳ חסרי׳ וסימניהון
רגלי חסידו ישמר ·
ודרך חסידו ישמר ·

חסידה ג׳ וסימניהון
גם חסידה בשמים ·
חסידה ברושים ביתה ·
אם אברה חסידה ונוצה ·
ועשה חסד ד׳ וסימניהון נמס׳ בפרש׳ וישמע יתרו ·
חסר ד׳ וסימניהון נמסר בקהלת סימן ו׳ ·
תחסר ג׳ ב׳ קמצי׳ וא׳ פתח וסימניהון בפרש׳ עקב ובשמואל א׳ סימן ט״ו ובמשלי סוף סימן י״ג ·
מחסור ה׳ וסימניהון
אין שם מחסור כל דבר ·
אין מחסור כל דבר ·
כי אין מחסור ליראיו ·
נותן לרש אין מחסור ·
איש מחסור אהב שמחה ·

חף

חפו ג׳ וסימניהון
בשו הכ״ מו חפו ראשם ·
ופני המן חפו ·
ואדיריהם שלחו ·
חפזון ג׳ ומל׳ וסימני׳ נמסר בסדר בא אל פרעה ובישעיה סימן נ״ב ·
החפץ ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ל״ד ·
החפץ ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ט״ו ובאיוב ריש סימן כ״ב ·
להפר ג׳ וסימניהון נמסר ביהוש׳ ריש סימן כ׳
וחפרתה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
ויתד תהיה לך על ·
וחפרתה לבטח תשכב ·

חץ

החצונה ג׳ כתובי׳ כן וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ב ·
חציו ה׳ וסימניהון
החת ברכובו מלמטה ·
חציו אל מול הר גרזים ·
חציו שרף במו אש ב׳ בפסו׳ ·
חציו שרפתי במו אש ·

ויחץ ג׳ וסימניהון
ויחץ את העם אשר אתו ·
ויחץ את הילדים על לאה ·
ויחץ את העם לשלשה ראשי׳

מחצב ג׳ וסימניהון
ולגדרים ולחצבי ·
לחרשים ולבנים ולגדרים ·
וחברו דדה ·
וממחצית ב׳ חס׳ וסימניהון
וממחצת בני ישראל תקח ·
ויקח משה ממחצת בני ·
בחצצון ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
הישב בחצצן תמר ·
וגם בחצצן תמר ·
בחצרות ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בפ׳ מסעי
חצצרות ג׳ חס׳ דחסרי׳ וסימני׳ נמסר בפרשת בהעלתך ·

חק

חקות ט׳ וסימניהון בלבבם

כי מה בבע להרפות הלא אות הה״א כבטלת ונקראת בשפתים הקורא בטוב מכל הא שהבריתה יוכלה בקמץ אף על פי שהיא נקראת בהיטב לא תבטל חק יהוא כמו מוכח שפתיה למדריה והטעם שהרי הה״א האחרת בסמוכת אחריה וקריאת אות הה״א אין לבטל אף על פי שלא נכתבה כאשר בועסית ברי ומברכיך ברוך:

מפיק וא״ו כמו חברותיו בתהלה ידין תביאינה והטעם כמו מפיק הה״א ונכנס יוצאין מן הכלל על פי המסורת ונטה עליו קו תהו וקול המון עליו בת:

מערכת אות החית

מפיק יוד כמו סרי גברתי אולי תגרוכי גם בזה טעם המפיקים האחרים מאחר שהברת יוד נשמעת בקול הקורא אבל ארני בם סיני בקדש יבאו תן הכלל
כי גם לענין בטול הקמץ יבא תן הכלל כי אל מי תרמיוהו ויסוה ובמפיק יוד הבא בחולם או בשורק כמו קלוי באש גוי גדול גוי מרחוק אוי כא ויש
אומרים כי נוהג גם חק יאוא ויש אומרים כי כל המפיקים שוים :

שתי אותיות רצופות

ותחת הראשונה שבא והוא שתהיינה שתי האותיות מאותיות

בלבבם ולא אמרו כלבבם נירא •
העכים כי חקות העמים הבל •
נותן כה אמ׳ יי׳ נתן שמש לאור
בריתי אם לא את בריתי יומם ולילה •
המזבח ויאמר אלי בן אדם דאלה חקות •
בית יי׳ ויאמר אלי יי׳ בן אדם שים לבך •
ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר
וישתמר חקות עמרי וכל מעשה •
הידעת חקות שמים •

חקותי בל אורית׳ חסרי׳ בב״א וסימניהון נמס׳ בפרשת תלדו׳ ובירמיה סי׳ מ״ד •

חק עולם ה׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ ה׳ •

מצותי חקתי ג׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בפרש׳ הלדות ובמלכים ב׳ סימן י״ז •

חקתי מצותיו משפטיו ו׳ פסו׳ מן ג׳ ג׳ בתחלפי׳ וסי׳ נמסר בסדר נצבים •

חק ומשפט ג׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ בשלח •

חקתי דקדים למצותי ו׳ וסימניהון

אם בחקתי תלכו •
ואם בחקתי תמאסו •
הבית הזה אשר אתה בונה •
והיה אם תשמע את •
אם חקתי יחללו •
ואם תשובון אתם דד״ה •

בחקות ד׳ חסרי כליש׳ וסימ׳ נמסר פ׳ קדשי׳ •

חקתי דבתר משפטי ה׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ה׳ •

חקיו דבתר מצותיו ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בשלח •

חק עולם י״א בלישנ׳ וסימניהון נמסר בפ׳ כי תשא •

ואת חקתי ז׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ אם בחקתי :

ואת החקים ד׳ וסימניהון נמס׳ בפרש׳ שפטים ובמלכים ב׳ סוף סימן י״ז •

חקקי ב׳ וסימניהון

גדולים חקקי לב •
הוי החקקים חקקי און •

חר

בחרב ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ י״ז •

בחרב ברעב ח׳ וסימניהון נמסר בירמי׳ סימן ל״ח •

חרבותיה ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון

חרבותיה אקימם •
כי נחם יי׳ ציון •

ובחרב וברעב ב׳ וסימני׳

ומן אז חדלנו לקטר •
ממותי תחלאים •

חרב י״ו בליש׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן ס״א ובאיוב סוף סימן ל׳ •

כחרב ג׳ וסי׳ נמסר בישעיה ריש סימן מ״ט •

חרבה ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סי׳ י״ז בראש

חרבה ג׳ וסימניהון בנחמיה סימן ב׳ •

תחרב ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימניהון

מדוע נבית בשם יי׳ •
לילה יומם לא תכבה •

יחרה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳ •

חרון ג׳ קמצין וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סי׳ ז׳ •

בחרי אף ה׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סי׳ ז׳ ובאיכה בא״ב תניין ובד״ה ב׳ סימן כ״ה •

ויחרד ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תלדות •

יחרם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ובעזרא סימן י׳ •

חרפי ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים בא״ב רבתי אותו׳ •

ונחרצה ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סי׳ י׳ •

חרוצים ג׳ וסימניהון

ראש עשה כף רמיה •
מתאוה ואין נפשו עצל •
יד חרוצים תמשול •

חרש ג׳ פתח׳ וסימניהון בלשון ארמי עובדא דקיסא פרזלא וביאורם נמסר בפ׳ תצוה ובישעיה סימן מ״ד :

חרש ה׳ וסימניהון

מי שם פה לאדם •
וישלח יהושע בן נון •
לא תקלל חרש •
כמו פתן חרש יאטם •
ובקבקר חרש וגלל •
ב׳ מנהון מלעיל •

יחרוש ב׳ מל׳ וסימניהון

ארביב אפרים יחרוש •
יחרוש בבקרים •

החרש ו׳ וסימניהון נמסר באיוב סי׳ י״ג •

חרישה ז׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח ובירמיה סימן ל״ט •

חרשים ג׳ וסימניהון

ונשוא פנים ויועץ וחכם •
הוליד את עפרה ב׳ בפסו׳ •

חש

מחשים ד׳ וסימניהון נמסר בשופטים סי׳ י״ח •

מחשבות ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויקהל •

יחשבו ג׳ וסימניהון

ולא יחשבו את האנשים •
כי יחשבו עליו מחשבות •
ואלי יחשבו רע •

ויחשבה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ לך לך • ובשמואל א׳ סימן א׳ •

חשבאל ג׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ״ט •

נחשבנו ג׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ ויצא •

תחשב ג׳ כלרע וסי׳ נמסר בשמאל ב׳ סימן ד׳ :

וחשבה ד׳ מייחדין וסימניהון

והנה איפה חשכה •
מעיף צוקה ואפלה •
בחשכה יתהלכו •
כחשכה באורה •

במחשכים ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ פ״ח •

חשך ד׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן י״ח •

חשך ז וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סו׳ סי׳ כ״ה וסימניהון בלשון ארמי ירדף מני רבוני יקבא בישא ועמא דמותא •

חת

חת א׳ פתח וא׳ קמץ וסימניהון

והביש כל חת ברודך •
העשוי לבלי חת •

מחתות ג׳ ומל׳ וסימניהון

קחו לכם מחתות •
את מחתות החטאים •
ויקח אלעזר הכהן •

החתים ה׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סי׳ א׳ •

חותם ז׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ תצוה •

כחותם ג׳ מל׳ וסימניהון

ושמתיך כחותם על ידך •
שימני כחותם ב׳ בפסו׳ •

חתום ד׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ בישעיה ריש סימן ח׳ •

חתן ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שמות ובמלכים ב׳ סוף סימן ח׳ •

נשלם מערכת אות החית בס״ד

מערכת אות הטית

ג׳ זוגין חד טית וחד וטית וסימניהון

טבוח לבען טבוח טבח •
וטבוח ירא יוסף אתם את בנימן
טח לא ידעו ולא יבינו כי טח
וטח ולקחו אבנים אחרות •
טהרתי מי יאמר זכיתי לבי •
וטהרתי הלא טוב אבנה ופרפר כתיב •

טב

טב ב׳ וסימניהון

וכען הן על מלכא טב •
הוא צלמא רישיה •

לטוב ב׳ דגשי׳ וסימניהון

לטוב בעיניהם תהיינה •
הכל כאשר לכל •

ומטיב ב׳ וסימניהון

יפה קול ומטב נגן •
טוב אתה ומטיב •
קדמ׳ חסר דחס׳ •

וטוב ב׳ ר״פ וסימניהון

וטוב לא יהיה לרשע •
וטוב משניהם אשר עדן •

וטוב י״ז וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ז ובמלכים א׳ סימן י״ז ובד״ה ב׳ סימן י״ז •

טוב י״ט מל׳ בלישני׳ וסימניהון

ויקח

בג״ד כפ״ת אחר הדגש והרפא ניכרין בהם יותר משאר אותיות כמו ויהי בבאם הלא ככרכמים ודומיהם ומלת לא תתעב יבאה מן הכלל והטע׳ אחרי שממוכא אחד המה אין כח בלשון לבטא שתיהן רפויות אם תהיה אות ראשונה מלך יתקיים חק יהוה כמו אזלו בבהילו דעזרא והוא אשה בבתוליה ואם תאמר כאשר הראשונה בשבא ובבא להרפות שתיהם למה לא הרפו הראשונה לקיים חק יהוה וידגישו השניה הכה זה הכלל של עולם שבא רבא בראש תיבה לא ידגיש אחריה כי כלם מניעין ומרפין רק במלת

מערכת אות הטית

פתי פתים לבד ואותו הרגם בעבור כון ממלת פני פנים לזכר הראויה להיות בלשון הנקבה ובתוספת הת״ו ומשפטו להיות פתיתים ובאה מלה אחת על משפט והיא פתיתים ימים כ״ל ׃ ואמנם גם היא מבאכה רפויה במקום אחר והוא מפתי עיני מפלפתים והטעם כי הטית דגושה כדין כל ת״ס הבאה במקום מן המרגשת אחריה וחק דגשות הט״ין מרפה הת״ו כאשר פסו בתלת מקדם יי׳ ובתלת ולא יכלה עוד הצפינו ורפתבהט ׃ **במף** ותחת הבי״ת סבא מבטלין חק יהו״א כמו ויחנו במדבר

ויקח העבד עשרת׳
וקחו את אביכם ואת׳
ועיניכם אל החוס על כליכם׳
ולאביו שלח כזאת׳
ובתים מלאים כל טוב׳
תחת אשר לא עבדת׳
וילך חואל לקראתו ויקח׳
תאבו אם תאבו ושמעתם׳
חסדי יי׳ אזכיר תהלות׳
ירונו הנה עבדי ירונו׳
ורננו ובאו ורננו במרום׳
ואפרים עגלה כלומדה׳
ועתה בנותיכם אל תתנו׳
וילכדו ערים בצורות׳
העלוץ בטוב צדיקים׳
לולי האמנתי לראות׳
אשרי תבחר ותקרב׳
טעם טוב טעם ודעת׳
יברכך יי׳ מציון וראה׳

בטוב ד׳ וסימני׳ נמסר במשלי סימן י״א׳

בטוב ט׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן ז׳ ואיוב סימן כ״א׳

טובות ב׳ מ״ל וסימניהון

כי גם אחיך ובית אביך׳
יבקשו למלך׳

וטוב ה׳ קמצי׳ וסימ׳ בלשון ארמי טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא וביאורם נמסר במלכים א׳ סי׳ י׳ ובשמואל א׳ סימן ב׳ ובפרשת וירא׳

והטוב ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ואתחנן ובמלכים ב׳ ריש סימן ד׳ ובא״כה בא״ב ג׳׳

הטוב ד׳ רפין וסימני׳ נמסר בשפט׳ סימ׳ י״א ובאיוב ריש ס׳ י׳׳

בטוב ד׳ רפין וסימ׳ נמסר בפרשת בחקתי ובתלים סימן כ״ה׳

טובו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ד׳׳

הטיבות ג׳ וסימניהון

ויאמר יי׳ אל יהוא׳
ויאמר יי׳ אל דוד׳
ויאמר יי׳ אל דוד אבי׳

וטובים ג׳ וסימני׳ נמס׳ במלכים א׳ סי׳ ב׳ ובמשלי סי׳ ט״ו ׃

וטובי ג׳ וסימניהון׳

וילכו לאהליהם שמחים׳
וחכרו׳
ילדים אשר אין בהם׳

והיטב ט׳ חסרי׳ י׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סוף סי׳ ל״ג׳

ויטב ג׳ חסרים י׳ בליש וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ד וסוף מלכים׳

הטוב והישר ד׳ וסי׳ נמסר

בפרשת ראה׳

היטיב ב׳ מ״ל וסימני׳ בירמיה סימן ז׳׳

טבים הטבים ה׳ חסרים וסימ׳ נמסר בפרשת תלדות וביואל ס׳ ד׳׳

הטבה ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בפרשת עקב׳

לטבה ב׳ חס׳ וסי׳ נמסר סוף פרשת ויחי׳

טבת הטבת ד׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בפרשת מקץ וע״ש׳

כטוב ד׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ו ובשמואל ב׳ סימן י״ג׳

לטבח ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן כ״ה ובתלים סימן ל״ו׳

טבעות ז׳ מ״ל וסימניהון נמסר בפרשת תצוה׳

טה

וטהר ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ה׳ ואיוב סימן י״ו׳

טהורה ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת נח ובמלאכי סימן א׳ ותלים סימן י״ט׳

הטהור ה׳ חסרים וסימניהון נמסר סוף פרש׳ שמיני

טורי ג׳ מ״ל וסימניהון נמסר בפרש׳ פקודי ובמלכי׳ א׳ ריש סימן ז׳׳

טח

וטח ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳׳
כי טח מראות עיניהם׳
ועפר אחריקח׳

הטירות ג׳ מ״ל בלישני׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כ״ה׳

טחרים דכתי׳ עפלים ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ה׳׳

וב׳ כתי׳ טחורי׳ וקרי׳ וסי׳

העגלה וישימו את ארון יי׳׳
ואלה טחורי הזהב׳

ועיין מה דפקלינן וטריכן על לשון בעל המסורת דפליג את לתלמוד׳ דילן בהקדמתי למסרה רח ׃

טל

ובטל ב׳ וסימניהון

כרם עקר שרשוהי׳
ודי חזא מלבא עיר וקדיש׳

יוטל ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי וסי׳

כי יפול לא יוטל׳
הגם אל מראיו יוטל׳
בחיק יטל הגורל׳

וטלם ב׳ וסימניהון

וטלם ובעלות׳
וטלום וטלם׳

טלאים ב׳ וסימניהון

ברועה עדרו ירעה׳
ויפקדם בטלאים׳

טם

טמא ב׳ דגשי׳ וסימניהון

טמא יטמאנו הכהן׳
למען טמא את מקדשי׳

טמאו ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר וישלח ובתלי׳ ס׳ ע״ט׳

טמא ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת אמור׳

תטמאו ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ד׳׳

טמא ט׳ וסימני׳ נמסר פרשת וישלח׳

טע

טעמו ד׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כא״ ובתלים סימן נ״ד׳

מטעמים ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת תלדות׳

י״ו פסו׳ בטעם פזר וגלגל וסי׳ נמסר בסוף יחזקאל ובמגלה סוף סימן ז׳ ונחמיה סימן י״ג׳

ו׳ מלין בטעם שני שמות וסי׳ נמסר בסדר עקב׳

ג׳ פסו׳ אית בהון תרין מלין בתרי טעמי׳ וסי׳ נמסר בסדר ואתחנן׳

ח׳ פסו׳ בטע׳ תלישא ופסקי׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ב ובד״ה ב׳ סימן ל״ה׳

כי אם ג׳ בטעם ע״ין בסדר מסעי׳

ועמו ח׳ בטעם זקף גדול וסימ׳ בסדר וישלח׳

ה׳ פסו׳ בתורה שאין להם הברע וסי׳ בלשון ארמי׳ אוטיבו טבטיא ליהושע בנהורא דמשה וביאורם נמסר בסדר ולך׳

ד׳ מלין בטעם תלישא קטנה ואחריה אזלא בתיבה אחת וסימני׳

ויהי כל הנופלים דיהושע׳
לא תעלו ולא תלחמו׳
ומתתיהו ואליפלהו׳
את הבנית האולם ואת בהיו׳

ו׳ שמות בטעם זרקא וסימני׳ נמסר בסדר פנחס׳

ז׳ מלין בטעם מרעימין ופסקין נמסר בסדר צו ובישעיה סימן י״ג ובריש עמוס׳

ה׳ מלין בתרי טעמי׳ פי׳ דמשמש כונה לתיבתו וסימניהון נמסר בסדר ויגש ובזכריה סוף סי׳ ז׳ וקהלת סימן ד׳׳

י״א זוגין מתחלפי׳ קדמ׳ רביע תנינא זקף וסי׳ נמסר בסדר צו ובחגי ריש סימן ב׳׳

י״ו זוגין מתחלפי׳ בחד ענינא בטעם׳ חד זקף לרום׳ וחד נחית לתהומא וס׳ בב׳ הון בלשון ארמי שמואל עבד אוריה׳ דוד מנהון בביא קטלין לרוגזא משה ממלל בגלותא וביאורם נמסר בסדר וארא ודה״א׳ ריש סימן י״ח׳

ה׳ זוגין מן ב״ב מתחלפי׳ בטעם׳ וסי׳ בלשון ארמי אינש במחתיה׳ כהנא כנגע׳ הלתין כיריעת׳ משח בידא רברבני בחוטרא וביאור׳ נמסר בסדר ויקהל׳

י״ד בטעם תרין חוטרין וסי׳ נמסר בסוף מטות ובריש חבקוק ונחמיה סוף סי׳ ג׳׳

י״ח מאיילין מאריכין בין אזלא לזרקא וסימניהון

ויבא יעקב מן השדה׳
ויקרא פרעה שם יוסף׳
ויקח מן הדם אשר על המזבח ומשכן׳
ויעבירו קול במחנה׳
כאשר יורם חלב הכשב׳
והעמיד הכהן את האשה׳
והשביע הכהן את האשה׳
וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם׳
ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה׳
ולא נתן סיחון את יש׳׳
כל הרומת הקדשים אשר ירימו׳
ואם רחרש לה אישה׳
ובאו הר האמרי ואל כל שכניו׳
והיו לאחר בבני שבטי יש׳׳
כי ירחיב יי׳ את אלהיך את גבלך׳
ואשר יבא את רעהו ביער׳
ואכל פרי בטנך ופרי אדמתך׳
וסקלתם באבנים׳

וכל פסיקא דבהו׳ מאריכין במארכא אך לא בבאיילה׳

י״א בטעמ׳ לאחור פי׳ פשטא ולפניו יתיב וסימ׳ נמס׳ בסד׳ ויקרא ובדניאל ס׳ ב׳׳

י״א פסק בטע׳ מארכא לזרקא וסי׳ נמס׳ בסדר וארא׳

סמתי בפיך גם פה הטעם כאשר בארתי בפתי אותיות רבופות כי אותיות במ״ף מוכה אחד לחס והם מוכה ספתים אין כח בלשון לבטא אותם בספתיו פתיחם רבופות ורפויות ותחת הראשונה סבא ודמה לשומע כאלו פתיהן אות אחת אך כפתחת הבי״ת מלך ילכו בחק יהו״א כמו כהכי במות ויביאו במנחה אל ירא בפלגו׃ כמלם חק יהו״א ומבטלין׃ ואלה מסרתי חק יהו״א פאין מבטלין תאריך תלפא קטנה מוכח מכרבל ברמיים ירח בן יומו תאוילה סופר עלוי מהפך דרגא אזלא תרי חוטרי׃
תם ונשלם תהלה לבורא עולם

יא בטעם לגרמיה משרת לגריש וסימני נמסר בסוף תולדות ובחגי סימן ג׳ ובירמיה סימן ד׳ ·

ו׳ מלין בטע׳ אזלא ומהפך וסי׳ בסוף סדר בהר סיני ׃

ה׳ מלין בטעם מאיילא משרת לס״פ בתיבתו וסי׳ נמס׳ בריש סדר אמור וביהושע סי׳ י״א ׃

ו׳ זוגין מתחלפי׳ חד בדרג׳ וחד במאריך וסי׳ נמסר בסדר שמיני ׃

ח׳ מלין בתרי טעמי פי׳ הטפחא לאישרתנה מירכא בתיבת׳ כי אם בח׳ מקומות וסימ׳ נמסר בסדר אמור וביחזקאל סימן ל״ו ובשיר השירים סימן ו׳ ׃

טר

ובטרם ג׳ וסימ׳ נמסר ריש ירמיהו ׃

טרף ב׳ קמצין וסימניהון

ורנה עלה זית טרף ·
כי הוא טרף וירפאנו ·

טורף ד׳ וחסרי׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סי׳ כ״ב ונחום סימן ב׳ ואיוב סי׳ י״ח ·

טרף ג׳ וחסרים וסימניהון

ויגירה ויאמר ·
ויצא האחד מאתי ·
ואם טרף יטרף ׃

נשלם מערכת
אות הטי״ת בס״ד

מערכת אות
היו״ד

י״ה זוגין חד יו״ד וחד ויו״ד וסימ׳

ירדו הנביאים נבאו בבעל ·
וירדו ויאמר אלהים נעשה אדם
יד לכו ונשומה אל ה׳
ויד אהיה כטל לישראל יפרח ·
יריתי ויאמר לבן ליעקב הנה ·
ויריתי ואתם תכתבו את הארץ ·
ישרצו ויאמר אלהים ישרצו המי׳ ·
וישרצו ובני ישראל פרו ·
יבקש בימים ההם ובעת ·
ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם
ידבר עמים תחתינו ·
וידבר האל הנתן נקמות לי ׃
ידל והיה ביום ההוא ידל כבוד ·
וידל ישראל מאד מפני מדין ·
ידון ויאמר ה׳ לא ידון רוחי ·
וידון ועל ידו החזיק מלטיה ·
יתלונן ישב בסתר עליון ·
ויתלונן סלע ישכון ויתלונן ·
יתגדל היתפאר הגרזן על החוצב
ויתגדל ועשה כרצונו המלך ·
יחטא ככל העם הזה שבע ·
ויחטא יען אשר עשה מנשה ·
יושב וחשבה ואהל וברכיהו ·
וישב אז משה ואת אהרן ·
יגל יגול ביתו נגרות ·
ויגל יחלץ עני בעניו ויגל ׃

ירבן וכי ירבן אנשים ·
וירבן ויאמר איש אפרים ׳
יוטה ואת ענן ואת מגרשיה ·
ויוטה בענן וכרמל וזיף ויוטה ·
יתננו כי בש קצירה תשברנה ·
ויתננו ויאמר פדעהו מרדת ׳
יצב בהנחל עליון גוים ·
ויצב בית גאים יסח ה׳ ·
יעזרך כה אמר ה׳ עשך ויצרך ׳
ויעזרך מאל אביך ויעזרך ואת ·
יתגנב ויתגנב העם ביום ההוא ·
ויתגנב לבוא העיר כאשר · ב׳ בפס׳
יחגו וינועו כשכור ·
ויחגו ואחר באו משה ואהרן ·
יחד הלילה ההוא יקחהו אופל ·
ויחד יתרו על כל הטובה ·
יועש ועל הזתים והשקמים ·
ויועש ובני בכר זמירה ויועש ·
ישארו וידעו הגוים אשר ישארו ·
וישארו שני אנשים במחנה ·
ישב ישלח דברו וימסם ·
וישב וירד העיט על הפגרים ·
יבואוני רחמיך ואחיה כי ·
ויבואוני חסדיך ה׳ תשועתך ·
יעטוהי כל קבל די מן קדם מלכא ·
ויעטוהי ולהיכלה כסף ודהב די ׃

חד מן ט׳ זוגין מן חד וחד חד י׳ וחד ו׳ בסוף תיבותא ׳

בשכתי כי נדר נדר עבדך ·
בשבתו נודע בשערים בעלה ·
גדלתי תרב גדלתי ותסב ·
גדלתו בהראתו את עשר ·
ברצתי ועוד ברצותי בבית אלהי
ברצותו כי אמר לא יסכן גבר ·
דורי נסע ונגלה מני ·
דורו מעצר וממשפט לקח ·
כבדי כלו בדמעות עיני ·
כבדו עד יפלח חץ כבדו ·
בערכי ואתה אנוש בערכי ·
בערכו והכסף והזהב נתן ·
והטי שמעי בת וראי ·
והטו ועתה הסירו את ·
ומכאובי כי אני לצלע נכון ׃
ומכאובו כל תפלה כל תחנה דו״ה
ובביתי ישא ביום ההוא לאמר ׃
ובביתו ויכל שלמה את בית ·

א״ב מן ב׳ י׳ בריש תיבות׳ וסימ׳

יאר ה׳ פניו אליך ·
יאר אלהים יחננו ויברכנו ·
יאבד יום אולד בו ·
יאבד והיה ביום ההוא יאבד ׳
יאסרוני ויאמר אליה אם אסר ·
יאסרוני ויאמר אליה שמשון ·
יבש והנה שתולה התצלח ·
יבש הוי רועי האליל ·
יבלע ועתה שלחו מהרה והגידו
יבלע היספר לו כי אדבר ·
יגודנו גד גדוד יגודנו ·
יגודנו שמעתי ותרגז ·
ירעון ויענך וירעיבך ·
ירעון המאכילך מן במדבר ·
ידידות למנצח על שושנים ·
ידידות מה ידידות משכנתיך ·
יהיר ואף כי היין בוגד ·
יהיר זר יהיר לץ שמו ·
יורישנה ועבדי כלב עקב ·
יורישנה הנה ה׳ יורישנה והכה ·
יוצק והכהן הגדול מאחיו ·
יוצק אשר קמטו בלא עת נהר
יזד וכי יזד איש על רעהו ·

יזד אך הנביא אשר יזד ·
יזה כל אשר יגע בבשרה ·
יזה תרויהון בפסוק ·
יחנך וישא את עיניו וירא את בנימן
יחנך כי עם בציון ישב ·
יחי ראובן ואל ימות ·
יחי יאכלו ענוים וישבעו
וכל המלך דכו׳ ·
יטמאו מזבר עד נקבה תשלחו ·
יטמאו ויאמר אלי בן אדם את ·
יטמאו למען לא יתעו עוד
בית ישראל מאחרי ·
יטמאו ולא יטמאו עוד ·
ישר בכל דרכיך דעהו והוא ·
יישר אולת שמחה לחסר לב ·
יברת ה׳ לאיש אשר יעשנה ·
יכרת ה׳ כל שפתי חלקות ·
ילמדו למען אשר לא ילמדו ·
ילמדו ולא ילמדו עוד איש את
ימוש לא ימוש ספר התורה ·
ימושו כי ההרים ימושו ·
ימד ולא ימד חול הים דירמיה
ימד והיה מספר בני ישראל ·
ינחני וישא משלו ויאמר ·
ינחני נפשי ישובב ינחני ·
ינחנו ה׳ בדד ינחנו ·
ינחנו מהן אדם ירחיב לו ·
יסירו מצדיקי אדם עקב שחד ·
יסירו ונתתי קנאתי בך ועשו ׳
יענה הרב דברים לא יענה ·
יענה אוטם אזנו מזעקת דל ·
יערף כמטר לקחי ·
יערף חלק לבם עתה יאשמו ·
יפלא דבר אל בני ישר׳ איש כי
יפלא דבר אל בני ישר׳ איש או
יפו מה יפו דודיך אחותי ·
יפו מה יפו פעמיך בנעלים ׳
יפיה אל תחמד יפיה בלבבך ·
יפיה להביא את ושתי המלכה
יצע הורד שאול גאונך ·
יצע ובכל מדינה ומדינה ·
יצמיתם יצמיתם וישב אליהם את
אונם ב׳ בפסוק ·
יקראו ומולדתך אשר הולדת ·
יקראו ומשה איש האלהים ·
יקם הרנינו גוים עמו ·
יקם וידם השמש וירח עמד ·
יקנאהו בזרים בתועבות ·
יקנאהו ויכעיסוהו בבמות ובפסיליה׳
ירב ויברך אתם אלהי׳ לאמר
ירב ובניו ורב המשא עליו כת׳
ירושה בן עשרים וחמש שנה׳
ירושה וחכרו בן עשרים וד״ה ·
ירשה ירשה והיה אדם ירשת
ב׳ בפסוק ·
ירד ירד אז ירד שריד ב׳ בפסוק ·
ישך לא תשיך לאחיך ·
ישך אחריתו כנחש ישך ·
ישליו אהלים לשודדים ·
ישליו שאלו שלום ירושלם ·
ישנה ותקם בתוך הלילה ותקח
ישנה אני ישנה ולבי ער ·
ישועתה ואני בקול תודה ·
ישועתה רבים אומרים לנפשי ·
יתארהו יתארהו חרש עצים
נטה קו ב׳ בפסוק ·
יתיצב לא אבוא ביעורנו ·
יתיצב חזית איש מהיר במלאכתו ׃

א״ב מן חד וחד י׳ בריש תיבותא וסימניהון

יאנה לא יאנה לצדיק כל און ·
יבואני רחמיך ואחיה ·

יגיד גם כמדעך מלך ·
ידבר עמים תחתינו ·
יהודה ומתניהו בן מיכה ·
יורם כאשר יורם משור ·
יזל מים מדליו ·
יחס על דל ואביון ·
יטב ומה די עליך ועל אחיך ׃
יחל וזה שארית יעקב ·
יכנס בונה ירושלם ה׳ ·
ילוה ותהר עוד ותלד בן ותאמר
עתה הפעם ·
ימר ולא ימברו ממנו ולא ימר ·
ינובון עוד ינובון בשיבה ·
ישבעון תתן להם ילקטון ·
יענה שדי לא מצאנהו ·
יפרה ויצא חטר מגזע ·
יצו ה׳ אתך את הברכה ·
יקימך ה׳ לו לעם קדוש ·
ירבין ובקרך וצאנך ירבין ׳
ירוין מדשן ביתך ·
ישכבון ועלי זקן מאד ·
ישכן ירדף איב נפשי ·
ישקני מנשיקות פיהו ·
יתר ויואל אלוה וידכאני ·
יתם ועל הנחל יעלה על שפ׳ ·

א״ב כתי׳ י׳ באמצע תיבות׳ וקרינן ו׳ דלוג וסימ׳

אזכיר מעללי יה כי אזכרה ׃
ארינה ויבא גד אל דוד ביום ·
בחיניו הן ארץ כשדים זה ·
ברתיקות ויצף שלמה את הבית ·
בכים אל הרא יין כי יתאדם ·
בגיים למה יאמרו הגיים איה
תנינא דפסו׳ ·
גיים ויאמר ה׳ לה שני גיים ׳
גדיתיו אלה הם אשר עברו את ׳
החריפי אל עוזי וריבות ·
והמעינים ויבאו אליו ·
וישם לפניו לאכל ויאמר לא ׃
וילינו כל עדת בני ישראל על
משה ועל אהרן במדבר ׳
ויירש וישלח משה לרגל ׳
וינים ובית תפוח ·
ורעיתי ותאמר אל אביה יעשה לי ׃
ויניסו ויעמדו איש תחתיו ׃
וייחל שבעת ימים למועד ·
וייחר וילך עמשא להזעיק ·
ושיא סופר וצדוק דשמואל ·
ופניאל ויפדיה ופניאל בני בתי׳ ׳
וצפינך כבתים ירדך ה׳ ·
וצירם בצאן לשאול שתו ·
וגיש לבש בשרי רימה וגוש ·
והיתי לו שקול ישקל כעסי ׃
ובשגיב בימיו בנה חיאל בית ׳
ולשימו בגוי חנף אשלחנו ·
וריב והוכח במכאוב על משכבו
ונצירי ויאמר נקל מהיותך ׳
ונהירא הוא גליא עמיקתא ·
וסיפוניה אנת מלכא שבת טעם ·
ותשיח זכר תזכור ותשיח עלי ·
זכידה בן עשרים וחמש שנה ·
חישה אלהים אל תרחק ממני ·
ישיב כי נדר נדר עבדך ·
ינין יהי שמו לעולם לפני שמש
יצפינו יגורו יצפינו המה כתי׳
ימיטו עליהם גחלים באש ׳
יריםו משל בגבורתו עולם ·
יקצירו בשדה בלילו יקצירו ·
כמיש כי יען בטחך במעשיך ·
לעדיא זכריה וגנתון ׳
לעזור ויאמר העם לא תצא ׳
מדין ותהי עוד המלחמה

מגדיל

מגדיל ישועות מלכו דשמואל·
מסך ואת מיסך השבת אש׳ דמלכ׳
מיצקת ותלך מאתו והסגר הדלת
מדע ולנעמי מדע לאישה·
מדעת זמרו יי׳ כי גיאות עשה·
מיסדות וראיהי לבית גבה סביב·
נפיסם בני אסנא בני מעוני·
שימה ויען יונדב בן שמעה·
עינתם באותי ואסרם ואספו׳
עליה וימת הדד ויהו אלופי׳
פטירים ואלה המשוררים ראשי·
ציף בן ציף בן אלקנה·
קריאי אלה קריאי העדה·
ראית רבות ולא תשמר׳
ראית ברבות השובה רבו·
שיט כי אברתם ברתנו·
שחה תשמע זעקה מכתיהם׳
שביכם ונמצאתי לכם נאם יי׳
שיבכם צאן אבדות היו עמי·
שביתך נביאיך חזו לך שוא ותפל
שילל על זאת אספדה ואלילה·
שעריריה בבית ישראל ראיתי·
שרין גורו לכם מפני חרב׳
תחיל ונתתי אש במצרים חיל·
תמיש משיב רעה תחת טובה·
תמריק חבורות פצע תמריק·
תרים כי תפארת עזמו אתה·

וחלופי׳ א״ב כתיב ו׳ במצע

תיבותא וקרי׳ י׳ דלוג וסימני׳

אסורי ויקח אדני יוסף אתו׳
אבוגיל והמהר אבוגיל ותקח·
אנועך תמול בואך והיום·
אושר אני לפניך אלך והדורים·
אולי ויגל את יהויכין בכלח·
ארוצם הנה כאריה יעלה מגאון׳
בעוני אולי יראה יי׳ בעוני·
בור בהקיר בור מימיה׳
כהלוכתם יזכר אדיריו יכשלו·
ברזות ובני בריעה חבר ומלכיאל
גול יגיל אבי צדיק·
דהוא אדין רחום בעל טעם·
הוצא כל החיה אשר אתך·
החרסית ויצאת אל גי בן הנם׳
הלחות כי מעלה הלחות בבכי׳
הבצור הילל בראש כי נפל ארזי
המבוא ומתחת הלשכות האלה׳
הבכונים ויאמר ללוים המכונים·
הושר יי׳ נחני בצדקתך׳
התעוף עיניך בו ואיננו·
הנתונים ואוצאה אותם על אדו·
הכעוסני ולא שמעהם אלי·
החפשות ויהי עוזיהו המלך דה״י
מילונו והאנשי׳ אשר שלח משה·
ושחצומה ופגע הגבול בהכור·
רצנוף והייתי עטרת תפארת׳
ואלול ויאמר יי׳ אלי שקר·
ותרמות ב״ בפסוק·
וסוס גם חסידה בשמים·
ואתוקהא ומדד ארך הכנין׳
ותולון ובני שימון אמנון׳
ויזואל הראש אחיעזר ויואש·
והכונו לבית אבותכם·
חוקך למה תשיב ידך וימינך׳
יצוע ויבן על קיר הבית יצוע·
יעכור ולא יכברו בכנו·
יעור ותהי עוד מלחמה·
יחואל ומן בני היבן יחואל·
ינועון המה ינועון לאכל·
יבסומו ראש מסבי עמל׳
יבשולו כי לא ישנו אם לא ירעו·
לוש וישלח איש בשת·
לדוגים הנני שולח לדוגים·

לרוב והיה כי יבאו אבהם·
לשור ויה כבאם כשוב דוד·
לסיג בן אדם היו לי בית ישר׳·
למשוכה מי נהן למשיסה יעקב·
למענוהם על גבי חרשו חרשים·
מופעת ומשפט בא אל ארץ·
מנוות ויברח דוד מנוות ברמה׳
נוב בורא נוב שפתים·
נוכי חריף ענהות·
נטוות ויאמר יי׳ יען כי גבהו׳
נפושסים בני בסי בני מעונים·
שום ורנה קמה כל המשפחה·
עשוות ותמהר אביגיל ותקח·
עופי ויבאו אל גדליהו המצפת׳
עני שמעו זאת השאפים·
עפרון וירדף אביה אחרי·
עיתוים פתשגן הכתב·
צעוריהם ואדיריהם שלחו׳
צעוריה נלכדה מואב השמיעו׳
צפועי ויאמר אלי ראה נתתי לך
קרואי ובני אליאב נמואל·
שושק ויהי בשנה החמשית דמלכ׳
שרוקות לשום ארצם לשמה·
שרותיך אמר יי׳ אם לא שרותיך׳
שפרורו ואמרת אלהם כה·
ונטוה שמור בני עזיאל מיכה·
שבותם והיה חבל לשארית·
שבות רצית יי׳ ארצך׳
שלישום הלא כתבתי לך שלישום׳
הנואן ולמה תנואון את לב·
הרוב אל הרוב עם אדם׳
תשוה תשאני אל רוח הרכיבני·

חד מן ו׳ דכתיב י׳ בסוף

תיבותא וקרי׳ ה׳ וסי׳

העמוני וכפר העמוני והעפני·
כי ויאמר דוד מה לי ולכם·
שמעי ויחרף את ישראל ויכהו·
השלשי ואבישי אחי יואב·
ומטי וקרבתי אליכם למשפט׳
ובבראי שמח בחור בילדותך׳
ואי פליגא נביאיכם אשר נבאו׳

חד מן ב׳ דכתי׳ י׳ ברי״ש

תיבות׳ ולא קרי׳ וסי׳·

יצאו נדו מתוך בבל ומארץ כשדי׳
יעמדו והיה יעמדו עליו דוגים·

ותרין חילוף חס׳ י׳ בריש

תיבות׳ וקרי׳·

יעשה ויאמר לו חלילה לא תמות·
יעכר כי אמרתם ברתנו ברית·

י״ב חס׳ י׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳

וסימ׳ נמסר באיוב ריש סי׳ ז׳·
וחלופי׳ חד מן מ״ג כתיב י׳ בסוף
ולא קרי׳ וסי׳ נמסר בריש מלכים·

חד מן נו״ חסרי׳ ו׳ באמצע

תיבות׳ וקרי׳ וסי׳·

צוארו וירץ עשו לקראתו·
ועמודו ובן לפאת צפון בארץ·
ענו והאיש משה ענו מאד·
בינו וכל העם המלחמה·
תוצאותו וירד יבה אל גבול·
מריבו ה׳ יחתו מריבו·
עלו ב׳ בפסוק·
למשפחתו ויקרב את שבט בנימן·
ואנשו וילך דוד ואנשו קעילה׳
בבגדו ויחזק דוד בבגדו·
שמלתו ויקם דוד מהארץ·
רחמו ויאמ׳ דוד אל גד דשמואל·
משרתו ומאכל שולחנו דמלכים·

ברכו ויעל אחאב לאכל ולשתות׃
בסוסו ויבא נעמן בסוסו׳
כפו תכיכה ויעל על הילד·
בזבחתו דמלכי׳ ויבאו כל עם הארץ
בית הבעל·
צפו עורים כלם לא ידעו·
משלו ועתה מה לי פה נאם יי׳·
אלמנתו עצמו לי אלמנתו׳
ימו קורא דגר ולא ילד·
מכרחו ואת כל מברחו ואת כל
פארתו דגבהה על בן גבהה קומתו
עולתו ומעלות שבעה עולתו·
וחלונו ואליו והמורו·
ותמורו ב׳ בפסוק·
בצאתו וגבאיו לא ירפאו׳
פרזו נקבת במטיו ראש פרזו·
שערו ביום עמוד מנגד·
דרשו זה דור דרשו׳
חצו ימאסו כמו מים·
חסדו ויזכר להם בריתו·
דברו מגיד דברו ליעקב·
צבאו הללוהו כל מלאכו׳
חקו אם חרוצים·
בקדשו הן בקדשו לא יאמין·
עלומו עצמותיו מלאו עלומו·
וידעו מדוע משדי לא נצפנו·
גבורתו הן אלה קצות דרכיו·
בתחבולתו והוא מסיבות מתהפך·
ואפרוחו יעלעו דם·
פחדו יחפץ זנבו כמו ארז·
בנפו המבינתך יאבר נץ·
חלצו אם לא ברכוני חלצו·
ילדו מי יכין לעורב צידו·
ברגלו קורץ בעיניו מלל ברגלו׳
בשפתו ינכר שונא·
ארחתו פן תאלף ארחתו·
ארנו אל תלשן עבד·
ברגלתו ותשכב מרגלתו·
כנותו ובימי ארתחשסתא·
חטאו מה יתאונן אדם חי·
ויתו וישנו את טעמו·
הסתו כי הנה הסתו׳
שלו שאל ויבא שלו·
השלו ויקם העם כל היום ההוא׃

וחלופי׳ ו׳ כתי׳ י׳ באמצע׳

תיבות׳ ולא קרי׳ וסי

ובחטאתיו דעמרי וילך בכל דרך
ירבעם׳
רגליו דיוסף ענו בכבל רגלו·
דבריו דויוסיף שלח חשך ויחשיך
דבריו דדכילה ויקם את דבריו׳
שפתיו איש בליעל כרה רעה·
דרכיו העז איש רשע בפניו מציאת׳
עיניו יש אחד ואין שיני׃

ד׳ דאית בהון י׳ במצעות

תיבותא ולא קרינן וסימ׳

ארבעתי׳ ואת הכבש ישלם ארבעתי׳
שבעתים ויהנם כיד הגבענים
מזבחתים ועצמות כהנים שרף על
מזבחתים׳
התעתים כי התעתים בנפשתיכם׃

חד מן כ״ב דכתי׳ י׳ בריש

תיבותא וקרינן ו׳ וסי׳·

יבאו כי הם ומקניהם יעלו׳
יחנני ויאמר בעוד הילד חי׳
יפצחו רנו שמים וגילי ארץ·
יאבדו לכן כה אמר ה׳ דמכשלו׳
ישית חנו לה׳ אלהיכם כבוד׳
יסורי מקוה ישראל ה׳·
יחוה כה אמר יי׳ היושב בעיר׳

יחיה היושב בעיר הזאת׃
ישבי רדי בכבוד ישבי בצמא׃
ילבשו בבאם הכהנים ולא יצאו
יהיה וחמשה ועשרים אלף·
ובשלו פרש מעלה ולהב חרב·
יצחר ובני חלאה צרת יצחר׳
יחבה ובני שמור אחי ורוהגה·
יאשר ה׳ ישברהו ויחיהו·
יחדל הלא מעט ימי יחדל·
ישית ב׳ בפסוק·
יבא צדיק הראשון בריבו·
ישאל מחרף עצל לא יחרש·
ירם נשא ההמון ירם לבבו·
ירמות ובבני בני משלם מלוך׃
יקפאון פלוגת׳ דרב נחמן
והיה ביום ההוא לא יהיה אור׃

וחלופי׳ י׳ כתי׳ ו׳ בריש

תיבותא וקרינן י׳ וסי׳ נמסר במשלי׳
ריש סימן י״א·

כ״ד כתי׳ י׳ בסוף תיבותא

וקרינן ו׳ וסי״

דודי ואחריו אלעזר בן דודי׃
במי כי הנוחיד ה׳ בהר הזה׳
ילדהני אמרים לעץ אבי אתה·
הצאי אל הצאי השדה ובדרך
תלכי אל תלכי ב׳ בפסוק·
הלילי הוביש מואב כי חתה׳
וזעקי ב׳ בפסוק·
דברי תנינא כי מי עמד בסוד ה׳·
השכחי כי תשכחי כי תעלזי·
שוס נחלהי ד׳ בפסוק
סבבני אשורנו עתה סבבוני·
ושובי שובו נא אל תהי עולה·
ועדי ושאר דברי שלכה·
וישבי ויבאו אל חלקיה הכהן·
ושפי יכל בשרו מראי·
נפשי פדה נפשי מעבר׳
וחיתי ב׳ בפסוק׳
למלוכי יונהן לשבניה·
כלוהי בניה בדיה כלוהי·
נשאי כל אלה נשאי נשים·

ה׳ זוגין מן כ׳ ב׳ דכתיב י׳

באמצעות תיבותא וקרי׳ ו׳ וסי׳

האסירים ויאחזהו פלשתים·
האסירים ויהי כי טוב לבם·
בגיים למה יאמרו הגוים איה
אלהיהם יודע בגים·
גיים ויאמר ה׳ לה שני גיים·
הכליא וירמיהו באו ויצא׳
הכליא ויהי בשלשי׳ ושבע דירמיה
חמיטל בן עשרים ואחת שנה
צדקיהו דמלכים·
חמיטל וחברו בן עשרים ואחת
שנה צדקיהו דסוף דמיהו׳
ישיב ולבני יששכר תולע ופועה
ישיב לבן עמו הלום·

וחלופיהון חד מן ה׳ זוגין

מן כ״ב כתי׳ ו׳ במצעות תיבותא
וקרינן י׳·

תלונו ובקר וראיתם את כבוד ה׳·
תלונו לכן אתה וכל עדתך·
ענוים וכלי כליו רעים הוא׳
ענוים כי לא לנצח ישכח אביון·
עולם והבאתי אל עולם תניג׳ דפסו׳
עולם ויען שכניה בן יחיאל׳
ושלומות ואחיו לאליעזר רחביהו·
שלומות בני שמעי שלומו׳ יחזיאל·
השלושים ואלה בספר הגברים·
השלושים ורוח לבשה את עמשי׃

מערכת אות היוד

חד מן ב׳ זוגין מן ג׳ ג׳ דכתי׳

י׳ במצעו תיבותא וקרינן ו׳ נמסר פ׳
וישלח:

וחלופי ב׳ זוגי׳ מן ג״ג דכתי׳

ו׳ במצעות תיבותא וקרינן י׳ וסימני׳

אשוב ג׳ כתי׳ ו׳
יהודה כי הנה בימים ההמה ובעת
ההיא·
אמאס גם זרע יעקב ודוד׳
עילם והיה באחרית הימים·
ישוב ג׳ כתיב ו׳
התאמין בו כי ישוב זרעך·
תגמול כפרי פי איש ישבע·
הרע ישוב הרע לשוררי׳

ב״ח מלין כתיב י׳ בדניאל

וסימניהון נמסר שם סימן כ׳·

כ״ז מלין דכתיב י׳ בהירק

באמצעות תיבותא וסימני׳
לל׳ן ויאמר בת מי את·
פניאל ויקרא יעקב שם המקום·
יפיל ואם שן עבדו או שן׳
יקימו ונסע המשכן יקימו·
לשניאה כי תהיין לאיש שתי נשים·
וילינו והאנשים אשר שלח משה
ותיקד כי אש קדחה באפי·
עתידות לי נקם ושלם·
לעביר ועברה העברה לעביר·
לחליק ויצא ירמיהו מירושלם·
גלית ואחר הדלת והמזוזה׳
ניניד לשום ארצם לשמה·
יעביר ולא ימכרו ממנו ולא·
וסיס גם חסידה בשמים·
ואליעיני וצלתי ואליאל·
משלמית ועדיה בן ירחם·
ידיתון ועבד אדום ואחיהם·
עפרון ו רדף אביה אחרי עפרין קרי
ויריצו ויבשלו הפסח·
מגדיל ישועות מלכו דתהילות·
לשביע בקול תודה ולספר·
שיחה רשת הכינו לפעמי·
פתיחות חלקו מחמאות פיו·
ימיטו מקול אויב מפני עקת·
יקימון כושל יקימון מליך·
זביא עזרא הכהן את ההורה·
שבית רצית יי׳ ארצך שבת·
שביתם והיה חבל לשארית·

ג׳ זוגין חד י׳ וחד ל׳ ולית

להון זוגא וסימני׳
ימא וארבע חיון רברבן·
לימא ענה דניאל ואמר·
יקהת לא יסור שבט·
ליקהת עין תלעג לאב·
ידעיך כל ידעיך בעמים·
לידעיך משוך חסדך·

ז׳ יחידאין נסבין י׳ בסוף

תיבותא ופתחין וסימניהון
מקדשי אך אל הפרכת·
וזרועי קרוב צדקי·
חטאתי ראה עניי ועמלי·
ואשמותי אלהים אתה ידעת·
שאגותי כי לפני לחמי׳
אנחותי הבא כל רעתם·

ד׳ יחידאין נסבין י׳ בסוף

תיבותא בחירק וסימניהון
צוררי אם גמלתי שלמי·
לשדי כי יומם ולילה·
אלופי ואתה אנוש כערכי

ומידעי ב׳ בפסוק·

כ״ב פסוק לית בהון לא

אריך ולא זעיר פ׳ לא ו׳ ולא י׳ וסימ׳
בלשון ארמי לא תקטל עבדא דשם
יהב להון חמיס׳ בתריס׳ ותלת מלכין
בארעא דכנענאה וביאורם נמסר
בפרשת נשא·

י׳ זוגין מן ג״ג י׳ ברישיהון

וא׳ ו׳ וסימניהון
יהלך במשפט·
יהלך צדק לפניו יהלך·
יהלך אם יהלך איש על הגחלי׳·
ויהלך ויהי כשמוע אחאב·
ושאר׳ כלהון נמסרי׳
כל אחד במערכתו·

אלין מלין׳ דכוותיהון

ומשמשי׳ א׳ ב׳ י׳ ברישיהון ן׳ בסופיהו
וסימני׳
יאכלון לא יהיה לכהנים הלוים ן·
יאספון תזרח השמש יאספון·
יבהלון תסתיר פניך יבהלון·
יגועון הוסף רוחם יגועון׳
ידחקון ואיש את אחיו לא ידחקון
והמיון כי הנה אויביך ידמיון·
יובילון מעבר לנהרי כוש עתרי בה
יזידון וכל העם ישמעו·
יחילון ונבהלו צירים וחבלים
יאחזון ב׳ מו׳
יחלומון והיה אחרי כן אשפוך את
יחדלון הקולות יחדלון והברד·
יטיפון לכן לא יהיה לך עוד משליך
יכלון ומצרים אדם ולא אל׃
ילקוטון התן להם ילקוטון·
ילמדון יום אשר עמדת לפני יי׳
ימלאון והשקיתי ארץ צפתך מדמך
ינובון עוד ינובון בשיבה דשנים
ורעננים·
ישברון בלב אליך ישברון דתהלות
יעדרון וכל ההרים אשר במעדר
יעדרון·
יפילון אשחק עליהם ולא יאמנו
יקימון כושל יקימון מליך דאיוב׳
ירבון אספרם מחול ירבון דתהלות
ירבין ובקרך וצאנך ירבין וכסף
וזהב ירבה לך·
ירומון ושמתי כל הרי לדרך דישע׳
ירזמון עיניך·
ירוין מדשן ביתיך׳
ירשיעון על כל דבר פשע על שור
ישתקשקון בחוצות יתהוללו הרכב
ישקון עגלין ישקון·
ישכרון והאכלתי את מוניך את
בשרם·
יתמלאון פערו עלי בפיהם בחרפה
הכו לחיי·

מערכת אות

היוד

יא

יאוניה ב׳ וסימניהון

ואקח את יאזניה·
ותשא אותי רוח·
וא׳ ויזניה בן הושעיה·

ויאזניהו ב׳ וסימניהון

וישמעו כל שרי החילים׳
ושבעים איש מזקני·

וא׳ ויזניהו ויבאו אל גדליהו·

יאור היאור ו׳ מלאי׳ וסי׳ נמס׳

בסדר מקץ·

נואש ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה

סימן י״ח·

יב

יבולה ד׳ חסרי׳ את בנתינהו וסי׳

נמסר ביחזקאל סימ׳ ל״ד
ותהלים סוף סימן ס״ז·

יבול ג׳ וסימניהון

ואין יבול בגפנים·
וישחיתו את יבול הארץ׳
יגל יבול ביתו·

יבולה ח׳ וסימני׳ נמסר בריש

סדר בחקתי·

יבסי היבסי ה׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר

בשמואל ב׳ סי׳ ה׳׳

ואת היבוסי ד׳ וסימני׳

וכנען ילד דנח·
וחכירו דדברי הימים·
ואת היבוסי ישבי ירושלים דיהושע
ואת היבוסי ישב דשפטים·

וייבש ג׳ ב׳ מל׳ וסימני׳ נמסר

ביונה ובתלי׳ סימן ק״ב·

ויבש ה׳ וסימני׳ נמסר בתהלים

סימן צ׳·

ויבשו ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳

וגם נשף בהם ויבשו·
הכה בעשב ויבש·
הן יעצר במים·
מתחת שרשיו יבשו·

הוביש ד׳ מל׳ וס׳ נמסר ביהושע

סוף סימן ד׳ ובריש יואל׳

יבשה ביבשה ג׳ וסי׳ נמסר

בשמואל א׳
סוף סימן ל״א·

יבש ז׳ חסרי׳ בלישניהון וסימני׳

נמסר בסוף שופטים·

יד

י״ד פסוקי׳ בן ג׳ מלין וסימניהון

נמסר בפרשת תצוה·

ידו בא׳ וסימניהון נמסר בתלים

סימן י״ח וסימן קמ״ד·

ביד רמה ג׳ וס׳ נמס׳ בסדר בשלח

ובסדר שלח לך·

ידת ג׳ חסרים וסימניהון נמסר

בסדר ויקהל·

ידיו ה׳ חסרים וסימניהון נמסר

בסדר כי תשא·

ידיך י״א מלאים וסימניהון נמסר

באיוב סימן ד׳ וכל תהילות
דכותי׳ מל׳ במ״ה חסרים וסימני׳ נמסר
בתלים סימן ל״ב׳

ביד ח׳ וסימני׳ נמסר בעזרא

סימן ז׳·

ידיכן ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בסדר

בראשית·

וידיו ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר

מצורע ואיוב סימן ד׳·

וידו ד׳ וסימני׳ נמסר בסוף סדר

בשלח ובריש יחזקאל·

וידו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת

תולדות·

ויד ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בסדר

וישב וביחזקאל סימן כא״·

בידיה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר ויקהל

ובמשלי ריש סימן י״ד·

אל יד ה׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל

ריש סימן מ״ח·

תמצא ידך ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל׳

א׳ סימ׳ כ״ה ובתלים
סימן כ״א ובקהלת סימן ט׳·

וסמך ידו ד׳ חסרים את וסי׳

נמס׳ בסדר ויקר׳·

נטיית יד י״א חסרים את וסימני׳

נמס׳ ביחזקאל סי׳ כ״ה·

שליחות יד ג׳ נסבין את וסי׳ נמס׳

בסדר ואלה שמות·

נשיאת יד ח׳ חסרי׳ את וס׳ נמס׳

ביחזקאל סימן צ׳·

קנייה מיד ה׳ וסימניהון

מיד בני חמור אבי·
ויוסף הורד מצריכה·
או קנה מיד עמיתך·
ביום קנותך השדה·
כי קניתי את כל אשר·
ושארהון קנייה מאת·

על ידה ג׳ וסימניהון

עזיאל בן יזרחיה·
חשביה שר חצי פלך·
עזור בן יחזקאל·

ועל ידו ח׳ וסימניהון נמסר

בנחמיה סימן ג׳·

ובידו ג׳ וסימניהון

ובידו מלא לאמר·
ובידו מקטרת להקטיר·
ובידו היו כלי כסף וכלי זהב דשמו׳·

ביד רמה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר

בשלח·

ידותון ג׳ כתי׳ ידיהון וסי׳ נמסר

בתהלים ריש סימן ע״ז·

ידו ג׳ וסימני׳ נמסר ביואל

סימן ד׳·

ולהודות ג׳ וסימניהון

ויתן לפני ארון יי׳
ויהי כאחד למחצרים׳
ויעמד יחזקיהו·

להודות ד׳ מל׳ בלישני׳ וסימ׳

ויתן לפני ארון יי׳·
חצות לילה אקום·
הוציאה ממסגר׳
וראשי הלוים·

הודו ה׳ ד׳ כתיב ו׳ו וסימני׳

הוי אדון והוי׳
בסה שמים הודו·
בסוס הודו׳
הודו על ארץ׳
ויהי כזית הודו·

ידע י״ט וסימ׳ נמסר בתלים סימן

צ״ב ובקהלת סימן ט׳·

ידעו י״ב וסי׳ נמסר בירמיה סימן

ל״א וב״רה ב׳ סימן ו׳·

וידעו י״א רפין וסימני׳ נמסר

בתלים סימן נ״ט·

ידעתם ד׳ קמצין וסמני׳ נמסר׳

בישעיה סי׳ מ״ח ובירמיה
בריש סי׳ ל״ג וסי׳ בלשון תרגו׳ אתית
שמעית וקרית ובעסית·

תדעון ד׳ וסי׳ נמסר בסדר קרח

ובאיוב סוף סימן י״ט·

ידעון ד׳ וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ ג׳
ובמלכי׳ א׳ סי׳ ח׳ ובמשלי ס״ס י׳

ואדעה ו׳ וסימניהון נמסר

בסדר מקץ׳

וידע ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים

ב׳ סימן ה׳·

ויודע ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר

בלק ובדברי הימ׳ ב׳ סי׳ ב׳·

הידעתם ג׳ וסימניהון נמסר

בסדר ויצא׳

ידעת ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר

בסדר מטות׳

ואדע

ואדע ג׳ וכטע׳ וסימניהון
נמסר בירמיה סי׳ לב׳.
וידעו ז׳ וסימניהון נמסר
בסדר בראשית׃
ולדעת ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן ג׳.
הידוע ג׳ מל׳ וסי׳ נמס׳ בסדר
מקץ ועש״ו וכירמיה
סימן י״ג.
לא נדע ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בא׳
הודעת ח׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ ב׳ סימן ב׳
ובדניאל סוף סימן י׳.
להודעתני ד׳ מל׳ בלישני׳
וסימניהון נמס׳
בדניאל סימן ג׳.
ודעת ד׳ ג׳ קמצין וא׳ פתח
וסימ׳ נמסר בישעיה
סימן לג״ ובתלים כא״ברכתי באות
השי״ת ובקהלת סוף סימן א׳.
ומדוע י׳ וסימ׳ נמס׳ בריש
סדר קרח.
וידעת ז׳ דגשי׳ וסימניהון
נמסר ביחזקאל
סימן כ״ב.
יודע י׳ מל וסימניהון
נמסר בשמואל
א׳ סימן כו״.
ובדעת ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר כי תשא.
יודעים ד׳ מל
וסימניהון
ושלח לי עצי ארזים.
כי החיים יודעים. כ׳ בפסוק
כי אינם . יודעים לעשות רע׳
ונדעה ה׳ כקריאה וסימני״
נמסר בישעיה סי׳
מ״א וכיונה סימן ז׳ וחד פליגי ונדעה
נרדפה לדעת.
נודע ג׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר
בתלים סימן ע״ו.
וידעתן ב׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סי׳ י״ג.
לא ידעו ב׳ וסימניהון
אם יצאת השדה׳
המעתיק הרים.
ולא ידעו ג׳ וסימניהון נמסר
בהושע סימן י״א.
ולא ארע ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מז״.
דעי ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן לב״.
ולא ידעתי ה׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן י״א.
ולא ידע י״א וסימניהון נמסר
בויקרא׳
ידעו ה׳ קמצין וסימניהון
כי ברעה אל רעה.
כי אויל עמי אתי.
הוכישו כי תועבה.
והולכתי עורים.
המעתיק הרים.

יה

יהואש סימן מן וישמע
כל הארץ
עד ויעל מעל ירושלם יהואש.
ומן ויעל מעל ירושל׳ עד יקתאל
יואש בב״ב יהואש וסימניהון
בשנת שלשים ושבע תני׳.

וישב יהואש קדמאה׳
ומן יקתאל עד הוא בנה אילת
דכו׳ יהואש כ״מא יואש.
ויהי אמציהו בן׳
וכל קריאה דכוות׳ יואש.
יה ד׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן צ״ד.
וביהודה ה׳ וסימ׳ נמס׳ במלכים
ב׳ סימן י״ז.
וכל יהודה ז׳ וסימניהון
ואמרת אליהם.
ההכת המיתוהו חזקיה׳
ויקד יהושפט אפים.
ויעשו הלוים וכל.
ויצא לפני אסא ויאמר לו׳
ויעבדהו עבדיו׳
ולא נעשה כפכח.
וכל ראשי פסוקים דכוות׃
אל יהודה ו׳ וסי׳ נמסר בירמיה
סוף סימן לה״.
חורי יהודה ד׳ וסימניהון
בגלותו את יכניה׳
ואריכה את חורי.
מרבים חורי יהודה אגרותיהם.
וישחט מלך בבל את בני צדקיה׃
ואיש יהודה ו׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן לב׳.
יהודה וישבי ירושלם ח׳
וסי׳
והלכו ערי יהודה.
שמעו דבר יי׳.
ואמרת שמעו דבר יי׳ מלכי׳
ויאמר הקשיבו כל יהודה׳
ויקד יהושפט אפים ארצה.
וישכימו בבקר ויצאו למדבר תקוע
וישכב יחזקיהו עם אבתיו.
ויתע מנשה את יהודה.
ושארהון איש יהוד׳ וישבי ירושלם
ליהודה ולירושלם ד׳ וסימ׳
וכי תאמרון אלי אל יי׳ דמלכים׳
וכי תאמר אלי דישעיה.
כי עזבו הלוים.
הלא הוא יחזקיהו דד״ה׳
ואת יהודה ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויגש
וביחזקאל סימן כ״א.
יהודה ובירושלם ג׳ דסמוכי
בקריאה
וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ כז״.
והיהודים ג׳ וסימניהון
כתוב בה בגוים נשמע.
והיהודים והסגנים׳
והיהודים אשר בשושן׳
אל כל היהודים ג׳ וסימני״
והושבים בארץ.
וישלח ספרים אל׳ וחברו׳
היהודיים ו׳ כתיב כן וסימני׳
נמס׳ במגלה סי׳ ח׳.
יהודית ז׳ סימני׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן י״ח.
יהוזבד ד׳ וסימניהון
יהוזבד בן שמעת׳
ולעבד אדום בנים׳
ועל ידו החזיק.
ושכר הרביעי׳
יהוחנן ד׳ וסימניהון נמס׳ בד״ה
א׳ ריש סימן כו״.
וכל עזרא דכו׳ יהוחנן ב״מג
ויוחנן וסי׳ שם סימן י׃

יו

וליואב כ׳ א׳ מל׳ וא׳
חס׳ וסימניהון
ויזבח שור ומרי׳
ויען המלך שלמה ויאמ׳ לאמו
הנינ׳ מל׃
יואחז ד׳ וסימניהון
בשנת שתים ליואש.
בן יואחז המזכיר.
בן שלש ועשרים שנה.
וימלך מלך מצרים.
יואש י״ו וסימניהון
המלך יואש בן המלך.
ותקח יהושבע תנינ׳ דפסו׳.
ויתר דברי יואש קדמ׳ דיהורם
ויקומו עבדיו׳
וישכב יהואחז עם אבותיו.
ויתר דברי יואש דישר׳ קדמ׳.
וירבעם ישב ב׳ בן.
ואלישע חלה את חליו׳
שלש פעמים הכהו יואש׳
שתים בשנת שתים.
ויעש הישר דאמציה.
ויחי אמציהו קדמ׳ דפסו׳.
חמש בשנת חמש עשרה
לאמציה ב׳ כפסו׳׳
דבר ולא דבר יי׳.
וכל הריסר ושפטים וד״ה דכו׳
יואש ושאר יהואש.
יובל ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בסדר בהר סיני.
ימים ג׳ רפ׳ וסימניהון נמסר
בתלים סי׳ ס״א.
ליום ד׳ דגשים
וסימניהון
והיו נכונים ליום.
ופר חטאת תעשה.
וזה אשר תעשה על.
נשיא אחד ליום ב׳ בו
ואמרת להם זה האשה.
באלה תעשו ליום.
ויצוה המלך צדקיהו.
ומאכלך אשר תאכלנו.
שבעת הימים תעשה. הה ליום׃
ושבעת ימי החג תעשה ב׳ בו.
וכבש בן שנתו תמים.
אהה ליום כי קרוב.
והיו לי אמר יי׳ ליום.
למזרח הלוים ששה ב׳ בו.
פתשגן הכתב להנתן. וחברו׳
כיום י״א וסימני׳
ויזרח השמש׳
והצלח ויהי כמחרת ותצלח.
אפשיטנה פן אפשיטנה ערומה.
והפכתי חגיכם לאכל.
ונלחם ויצא יי׳ ונלחם.
סבלו כי את עול סבלו׃
במריבה אל תקשו לבבכם׳
אלף כי אלף שנים בעיניך׳
זנח יי׳ מזבחו.
מועד תקרא כיום מועד׃
ברמיה ונתתי לה את כרמיה.
בימים ההמה ח׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן ג׳.
ביום הזה ו׳ וסימ׳ נמסר
בסדר נח.
מימים ימימה ה׳ וסימני׳ נמסר
בסוף סדר בא׃
בהיום ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר וישב׳
ביום ג׳ דמטעין וסימ׳ נמסר
בקהלת סי׳ י״ב.

לארך ימים ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן צ״ג׳
שלשה ימים ד׳ וסימני׳ נמסר
במלכי׳ ב׳ סי׳ כ׳.
יומים ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימני׳
נמסר בסדר בהעלותך׳
והיה ביום ה׳ וסימניהון נמסר
בריש סדר כי תצא׳
ובצפניה סימן א׳.
שלשת ימים ג׳ וסימנ׳
ולאתנות האבדות לך.
וכל אשר לא יבא לשלשת׃
ויקבצו כל איש יהודה׳
ביום השמיני ג׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר
בסדר נשא.
יום יום ז׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב
ובמשלי סימן ח׳.
בכל יום ג׳ וסימניהון
ואל זועם בכל יום.
עיני דאבה מני עני קראתיך.
בכל יום אברכך.
ויהי מימים ג׳ וס׳ נמסר ביהושע
ריש סימן כג״.
למיום ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים
סוף סימן י״ט׳
עד היום ט׳ מיחדין וסימ׳ נד״ח
ב׳ סימן כ׳
למן היום ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר
וארא וסוף חגי.
לימים ה׳ דגשין וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן כב״.
הימים האלה ו׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בזכריה
סימן ח׳ ובריש אחשורש.
והיה ביום ו׳ בטעם בתריסר
וסימניהון
תקראי והיה ביום ההוא נאם יי׳ הקראי׃
אענה את השמים והם יענו.
בצהרים והבאתי את השמש.
באחרית והיה באחרית הימים.
שארית והיה שארית יעקב בקרב
יבשו הבאים.
ימי שני ז׳ וסי׳ נמסר בסדר ויגש
ובשמואל ב׳ סי׳ יט.
יום אחד י׳ וס׳ נמס׳ בסוף סדר
תולדות יצחק.
ועד היום הזה ג׳ וסימ׳ נמסר
במלכים ב׳
סימן כא״.
בימים ד׳ וס׳ נמסר בפר׳ אלה
הדברי׳ ובמגלה סי׳ ט׳.
ויהי בימי . ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר
לך לך ובריש רות
ובריש אחשורש.
ויהי כל ימי ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בראשית.
ויהיו ימי ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
ויהיו ימי אדם.
ויהיו ימי תרח׳
ויהיו ימי יצחק׳
ויהי מקץ ימים ג׳ וסימניהון
ויבא קין מפרי.
וייבש הנחל.
קום לך פרתה.
בא בימים ד׳ וסימניהון
ואברהם זקן׃
ויהושע זקן.
ואתה זקנת באת.
והמלך דוד זקן.
עד עצם היום הזה ג׳ וסימ׳
נמסר
ביהושע סימן י׃ וכל

וכל ימי ג׳ וסי׳ נמס׳ בסוף יהושע ובשפטים סימן ב׳·
שבעת הימים ח׳ וס׳ מני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ל׳·
וביום הרביעי ג׳ ראשי פסוקים וסימ׳ נמסר בעזרא סימן ח׳·
ביום הקהל ג׳ וסימניהון

ויהן לכם את בריתו·
ויתנם יי׳ אלי·
בכל אשר שאלת·

יונדב ג׳ וסימניהון

לאמרו לא נשתה יין·
ונשב באהלים ונשמע ונעש·
לא יכרה איש·

יונתי ג׳ וסימניהון נמסר בשיר השירים סימן כ׳·
יונתן ז׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ׳ ובדברי הימים א׳ ריש סימן י׳·
ויוסף ט׳ וסימניהון

ויוסף הורד מצרימה·
ויוסף בן שלשים שנה·
ויוסף הוא השליט·
הם יצאו את העיר·
אנכי ארד עמך·
ויהי כל נפש יצאי ירך·
אלה יעמדו לברך·
לבני אסף זכור ויוסף·
גאלת בזרוע עמך·
וא׳ לשון אוספי וסי׳
ויאמר יואב אל המלך ויוסף יי׳·

ליוסף ח׳ וסימניהון נמסר בחזקאל סימן לז״·
יורם י״א וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ח׳·

יז

כל לשון הזאה על בכ״ד אל׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ט׳:
יזרעאלה ח׳ וסימניהון

ויהי גבולם יזרעאלה·
והכסלות ושונם·
ויהי עד בה ועד בה·
וירץ לפני אליהו·
וירכב אליהו וילך·
ויבא יהוא·
ויכתב אליהם ספר·
וישימו את ראשיהם·

יזרעאלית ח׳ וסימניהון

וישב דוד עם אכיש·
ויולדו לדוד בנים·
ויעל שם דוד·
ושתי נשי דוד נשבו·
ואלה הן בני דוד·
וישב ויולדו היזרעאלת כתיב·
ויעלו ושתי היזרעלית כתיב·
ואלה היזרעאלית כתיב·

יח

ויחדו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר תרומה·
ויחדיו ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מו׳·
יחלתי ה׳ וסימניהון נמסר בתלים באב דבתי באות היוד·

וזין י׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בעמוס סימן ב׳ ובריש אחשורוש·
ויין ה׳ ראשי פסוקים וסימניהון נמסר בסדר שלח לך וביחזקאל סימן מד׳·
ויין י״ג וסימניהון

כרמים תטע ועבדת·
לחם לא אכלתם·
מכל אשר יצא מגפן·
ויין ישמח חיים·
ויין ישמח לבב אנוש·
ויין לנסך רביעית·
ויין לנסך שלשית·
ויין תקריב לנסך חצי ההין·
ויין לא ישתו כל כהן·
ויין ושכר אל תשת·
ויין ושכר לא שתיתי·
ויין וחמר מלא מסך·
ויין לברי נפש·

אמר המעתיק כך היה כתוב בכל ספרי המסרה רוקני וחזרתי שהיו לפני כדלעיל ונתקנוהא טוב בהאי סימנ׳ דבעל המסורת ולא נהירא לן ולא בהיר חדא דהאי פסו׳ ויין ושכר אל תשת לא נמצא בכל קרי׳ אלא ההו׳ דכל אשר יצא מגפן היין ובעל המסורת כתב מכל אשר יצא מגפן הכ״ ויין ושכר אל תשת הוא פסוק א׳ אחרינא והא לית׳ בכל הספרי׳ שלנו ואת״ דהוא ההוא דאורית׳ לית׳ דהוא יין ושכר בלא וי״ו ואפילו אם תמצי לומר דהוא בוי״ו לא יתישב לקרות ויין דחסר הכמך ותוקפה דאיכא יתיר מי״ג. ויין דהא איכא ויין מיקבים הסבתי דירמיה ויין בתים עשרים אלף דד״ה ויין ושמן דד״ה דוגם הקרובי׳ ואת דקריבן ויין בקמץ הוי״ו לית׳ דהא במסורת מני דאיכון ז׳ דקרי׳ ויין מלעיל בקמץ הוי״ו ולית חד מנהון מהנך ואת״ דחסרים וי״ו בכל הספרים שלנו בוי״ו ויין וגם לפי הוגן הקריאה לא יתישבו להקרות בלא וי״ו עכ״ל·

ויין ושכר ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ א׳
ויין ז׳ וסימניהון נמסר בישעית סימן ה׳ ובנחמיה סימן ה׳ ובד״ה ב׳ סימן י״א·

יכ

הוכח ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר קדשי׳ ובאיוב סוף סי׳ ו׳ ובריש סימן טו״·
והוכח ו׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳

והוכח אברהם את·
אותה הוכחתה לעבדך·
ומשובותיך תוכיחוך·
אשרי אנוש יוכחנו אלוה·
המיראתך יוכיחך·
הא האשה אשר הכיח·
ב׳ חסרים ושאר׳ חסרי׳ ו׳·

יכלתי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא ושפטים סימן א׳ ובתלים סימן מ׳·
יוכלו י״א וסימניהון נמסר ביהושע סימ׳ ז׳ ישעיה סוף סימן י׳ ובירמיה סוף סימן א׳·

ולא יוכל ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בא׳
לא יכול ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וישלח ובישעיה סוף סימן י׳·
ולא אוכל ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סי׳ י״א·
יכול ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך·
ולא יכלו ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר וארא ובמלכים ב׳ סימן ג׳ וביונה.
יכלתי ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא·
ותוכל ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ ויצא ובירמיה סימן ג׳·

יל

אלה תולדות ד׳ וכתיב כן וסימניהון נמסר בסדר בראשית·

מסורתא אחרינא

מן זה ספר תולדות אדם עד תולדת יצחק תולדת כתיב במ״א תולד׳ אדם ומן תולדת יצחק עד סופא דספרא תלדות כתיב במ״ב תלדת כתיב חס׳ דחס׳ תלדת עשו תלדת ישמעאל וב׳ כתיב תולדות מ׳ל׳ דמ׳ל׳ אלה תולדות השמים ואלה תולדות פרץ וג׳ כתיב תלדות·

תלדות עשו הוא אדום·
ושל אחריו אבי אדום·
אלה תלדות יעקב·

תלדתם ב׳ חסרי׳ דחסרים וסי׳ נמסר בוארא
הולידו ח׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳

אם אנכי ילדתיהו·
ולאבן את ילדתנו·
אוי לי אמי כי ילדתיני·
ועל אבותם המולדים אתם·
אשר הולדו בנים·
אני היום ילדתיך·

יולדו ה׳ וסימניהון נמסר סוף סדר ויחי·
ויולדו ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ג׳ ובריש איוב·
ללדת ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בראשית ובסדר תולדות ובקהלת ריש סימן ג׳·
הלדת ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסי׳

יום הלדת את פרעה·
ומלדתיך ביום הלדת·
ותשלכי על פני השדה·

הוליד י״א חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפרשת פנחס·
ילדיו ג׳ וסימניהון

ואת אחד עשר ילדיו·
כי בראתו ילדיו·
כי ילדיו אל אל ישועו·

נולד ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סי׳ י״ג·
והילדים ג׳ וסימניהון

הנה אנכי והילדים·
והילדים האלה ארבעתם·
והנשים והילדים שמא·

ויולד ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסדר בראשית·
יולד ג׳ מל׳ ודגש וסי׳ נמסר באיוב סימן ה׳·
הילודים ג׳ ב׳ חסרי׳ וסימני׳ נמס׳ ביהוש׳ סי׳ ה׳
ויולדת ג׳ וסי׳ נמסר בסדר לך לך ובשפט׳ סי׳ י״ג·

ים

כים ד׳ וסימניהון

והרשעים כים נגרש·
קשת וכידון יחזיקו·
וחברו תרויהון דירמיה·
כי גדול כים שברך·

והים ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ז׳ ונחמיה סי׳ ט׳:
ועדים ד׳ יחדאין וסימ׳ נמסר בפרשת משפטים·
ואת הים ה׳ וסימני׳ נמסר במלכ׳ א׳ סי׳ ז׳·
בימים ה׳ דגשים וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש ס׳ ל״ב·
וימה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך·
הימה ו׳ ביהושע וסי׳ נמסר שם סימן כד״·
על הים ב׳ ביחזקאל וסי׳ נמסר שם בסוף ספר׳ ע״ש·
וים ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר באיוב סימן כח׳·

ינ

יניקה ה׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא׳·

יס

יסד ד׳ וסימניהון

ובשנה הרביעית יסד·
בית יי׳ בחודש זיו·
ועתה שימו נא לבבכם·
כה אמר יי׳ צבאות החזקנה·
מיום אחד לחדש השביעי·

יסוד ו׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויחי·
יסד ד׳ וסימניהון·

ומה יענה מלאכי גוי·
הנני יסד בציון אבן אבן·
כולם הברורים לשערים·
והשתיה כדת אין אונס·

יסדה ד׳ וסי׳ נמס׳ בישעיה סי׳ כג׳ ובתל׳ סוף סי׳ עח״·
יוספו ד׳ בכ״ וסי׳ נמס׳ במלכים א״ סי׳ ב׳ עש״ שינוי אתיהון
ויוסף ו׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר בלק ובמלכים א׳ סוף סימן י״י·
ונוסף ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמ׳ וסימ״ נמסר בריש ואלה שמות ובמשלי סי׳ י״א·
יוסף ה׳ חסרי׳ בהוספות וסי״ נמסר בסדר ויצא·
יסף י״א בלשון אוספי ג׳ מל׳ וח״ חסרי׳ וס׳ נמסר בסדר ויצא
יוסיף י״ד מל׳ וסימניהון

ידוע תדעו כי לא·
ויאמר שאול כה יעשה·
ולעמשא תמרו·
וישבע המלך שלמה·
יוסיף יי׳ שנית ידו·

ומה יוסף עוד דויד דדה׳ •
דבר בליעל יצוק בו •
לב חכם ישכיל •
באשר תמותי אמות •
בי ברכ חכמה ב׳ בני •
פני יי׳ חלקם •
לעבר בן בליעל •
לערץ אנוש מן •
ויוספו ב׳ כתובי׳ כן חס׳ י׳
בתר׳ ומל׳ ו׳ וסימני׳
ויחלום יוסף חלום •
מאברו לו אחיו •
וג׳ כתיב ויסיפו חס׳ וי״ו ומל׳ י׳
וסימניהון
ויוספו דוירעצו וירצצו את בני
ישראל
ודעבדון בן הלל׳ •
ויוספו עוד פלשתים דד״ה׳ •
וב׳ מל׳ דמל׳ וסמניהון ויוספו
עוד לחטא
כי בי ירבו ימיך •
ושאר׳ יספו כתיב חס׳ דחס׳ •
יוסף ה׳ כ״ב וסימני׳ נמסר
בישעיה סימן כ״ט •
וסיף יד׳ כ״כ וסימניהון נמס׳
בשמואל ב׳ סוף סי׳ ג׳
גבי פרשת׳ דקינת דוד על אבנר •
יוסף ג׳ מל׳ בתוספות׳ וסימ׳
נמסר בסדר ויצא •
ותוסף ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרים
וסימ׳ נמסר בסדר
וישב וביחזקאל סימן כג״ •
תוסף ג׳ חס׳ וסימניהון
נמס׳ ביחזקאל סי׳ לו״ •
תסף ג׳ מלר׳ וסימני׳ נמסר
בסדר בראשית •
אסף ג׳ מלרע
וסימניהון
בכל אשר שאלת •
בל רעתם בגלגל •
בשלחי את חצי הרעב •

כל אוריתא יוסף במ״ב

יוסיף ואינון בחד פסוק ארבעים יכנו
וכל נביאים וכתובי׳ דכו׳ יוסף במ״ד
יוסף וסי׳
עליכם יוסף יי׳ עליכם •
הרים יום חשך ואפלה •
יואב ויאמר יואב אל המלך •
וחברו ויאמר יואב יוסף יי׳ על
דד״ה •
ולא יוסיף ג׳ וסימ׳ נמסר
בתלים סי׳ ע״ז •
ולא אוסיף ד׳ וסימ׳ נמסר
באיוב ריש
סימן מ׳ •
תוסיפון ד׳ וסימ׳ נמסר
בסדר וארא •
ולא יסף ה׳ וסימ׳ נמסר
בסדר וישב
ובשמואל א׳ סימן ט״ו •
ולא יספו ה׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל סי׳
ז׳ ובמלכים ב׳ סימן ו׳ •
ולא תוסיף ד׳ וסי׳ נמסר
בישעיה סוף
סימן כ״ו וביחזקאל סימן לו׳ •
והוספתי ד׳ ב׳ מלעיל וב׳
מלרע וסימניהון
נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳ ובתלים
סימן ע״א •
תוסיף יג״ וסימניהון נמסר
בפרשת בא ע״ש

תוסיפו ד׳ ב׳ מל וב׳ חסרי׳
וסימניהון
כי אשר ראיתם •
לא הספו על הדבר •
לא תוסיפו הביא מנחת שוא
עוד תוסיפו סרה •
ב׳ קדמאי חס׳ •
מוסר יב״ פתחין וסימניהון
נמסר בירמיה סימן
ל׳ ובמשלי סימן ז׳ •
ומוסר ה׳ וסימניהון נמסר
בריש משלי •

יע

יעדה ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סו׳ סימן מ״ז •
למועד ז׳ רפין וסימ׳ נמסר
בסדר משפטים •
ויועדו ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן יא״ •
ולמועדים ג׳ חסרי׳ בלי׳
וסימניהון נמסר
בדברי הימים ב׳ סימן לא״ •
במועדו ד׳ חסרי׳ בלישני׳
וסימניהון נמסר
בפרשת בהעלותך •
ויעואל ד׳ כתיב יעואל וסימ׳
נמסר בד״ה א׳ סי׳ ט׳ •
יען ג׳ בטעם
וסימניהון
יען אשר מלא •
יען אשר לא שמעתם •
יען אשר גבהת •
יועץ ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר ביחזקאל ריש
סימן יא״ ובנחום סימן א׳ •
נועצים ה׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן
יב״ ובמשלי סימן יג״ •
איעצך ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וישמע יתרו
ובירמיה סימן לח״ •
עצות ג׳ וסימניהון
עד אנה אשית •
בי גוי אבד עצות •
עצות מרחוק •
יעקוב ה׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בסדר בחקתי
ובירמיה סימן ל׳ •
ויעקב יד״ וסימניהון
ויעקב נתן לעשו לחם •
ויעקב איש תם יושב •
ויעקב רעה את צאן לבן •
ויעקב תקע את אהלו •
ויעקב נסע סכתה ויבן •
ויעקב קרא לו גלעד •
ויעקב הלך לדרכו ויפגעו •
ויעקב שמע בי טמא •
לך ואספת אל זקני ישר׳ •
ויקברו אתו עשו •
ויעקב ובניו ירדו מצרים •
ויחן אותם וירחמם •
גם זרע יעקב ודוד עבדי •
ויעקב גר בארץ חם •
יעוש ג׳ כתיב יעיש
וסימניהון
ואהליבמה ילדה •
ואלה היו בני אהליבמה •
ובני ידיעאל בלהן •

יף

יפה ה׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל ריש סימן
לא״ ובקהלת סוף סימן ה׳ •
מפתיו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בתלים סימן ע״ח •
הופיע ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן נ׳
וסימן צ״ד •
ויפתח חד שום גברא חד
שום קרתא וחד
לישן פתיחה וסימניהון
ויפתח הגלעדי היה •
ויפתח ואשנה •
ויפתח שפתיו עמך •
בהראה פתח וסי׳ מאן דפתח פתח •

יץ

כל ספר בראשית יצא

במ״א יצא כצרי
והנה דבר יי׳ אליו לאמר •
וכל שאר אוריתא דכו׳ יצא במ״ב
יצא וסי׳
ויאמר משה אל אהרן דהמחתה •
וישלח מלאכים אל בלעם •
וכל נביאים כר מן תריסר
דכוותהון יצא כמ״ט יצא •
מדלתי והיה כל אשר יצא מדלתי
מדלתי והיה היוצא אשר יצא •
מפיכם ואת העם צוה יהושע •
מגפן מכל אשר יצא מגפן •
נא וילך משם דוד מצפה •
רשע כאשר יאמר משל •
עתק אל הרבו תדברו •
ממעיך והיה כי ימלאו ימיך •
עמך כי יצא עמך למלחמה •
יצוא ויקצף נעמן וילך •
פליט וישב יהורם המלך •
יצא ויהי כבלותו לעשות •
ולגדרים ולחצביהאבן •
ישבי והיה יי׳ עמו בכל אשר •
צפע אל תשמחי פלשת •
בגבור יי׳ כגבור יצא •
מפי כן יהיה דברי אשר •
כנגה למען ציון לא אחשה •
ומשלו והיה אדירו ממנו •
וכל תריסר וכתובים דכו׳
יצא כמ״א יצא •
חשב ממך יצא חשב על יי׳ •
כשמעך ויהי כשמעך את קול דד״ה
תבוסת ומאלהים היתה תבוסת •
קום בכל הארץ יצא קום •
מחלב יצא מחלב עינימו •
מבטן מי יצא הקרח •
קרן ומן האחת מהן יצא קרן
תחנוניך בתחלת תחנוניך יצא •
ציץ יצא וימל׳ •
מגנת והמלך שב מגנת הביתן •
ומרדכי יצא מלפני המלך •
וכל קהלת דכוותהון יצא
בר מן א׳ יצא
טוב אשר תאחז בזה •
אל יצא ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בשלח
ובמלכים ב׳ סי׳ ט׳ ובמלכי׳ ב׳ סי׳ י׳ •
יצא ג׳ לשון נקבה וקרי׳ לשון
זכר וסימניהון נמסר
בסדר וירא ובירמיה סוף סימן מח״

ובדניאל סימן ת׳ •
ויוצא יג׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בסדר קרח
ויוצא יב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בשופטים סימן ו׳
כפסוק וגדעון כא ובתלי׳ סימן קל״ז •
יצאו יד׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן יז״ •
יצאו ח׳ קמצין וסי׳ נמסר
ביהושע סימן ב׳ •
ויצאו ז׳ רפין וסימ׳ נמסר
בסדר בשלח •
ויוציאו ד׳ וסימ׳ נמס׳ באיוב
סימן ח׳
ויוציאו יב׳ וסימ׳ נמסר
בסוף סדר אמור •
יצוא ז׳ וסימ׳ נמסר
בסדר נח •
ויוציא ד׳ וסימני׳ בלשון ארמי
נסב ברא דמל׳ ב׳ אכנא
בחדוא וביאורם נמס׳ בסדר ואתחנן
ובתלי׳ סימן קה״ •
הוציאוה ג׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ וישב
ובישעיה סימן מח״ •
כצאת ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר
משפטים •
ויצאהו ד׳ וסי׳ נמסר בסדר
וירא •
לצאת ג׳ וסי׳ נמסר בפ׳ וישמע
יתרו ובסדר מסעי •
צאו ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ט׳ •
ותוצא ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בראשית •
ויצא ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל
סימן יב׳ וסוף חבקוק •
תוצאת ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר
בסדר מסעי ע״ש •
הוצאתיך ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בפרשת
וישמע יתרו •
יוצאי ד׳ מל׳ וסימניהון
ומזבולן יצאי צבא •
ומאשר יוצאי צבא •
באי השבת עם יוצאי השבת •
ויהי לעזיהו חיל •

הלין חסרי׳ בלישן יציאה

וסי׳ נמס׳ בסדר שלח לך וביחזקאל
סימן כח״ •
יוצאים ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן יד׳ •
יוצאת ד׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר
כי תבא ובעמוס סי׳ ה״ •
ואוציא ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳
את אבתיכם ממצרים •
אתכם מבית עבדים •
ואוצא אש מתוכך •
בתרא חסר יוד •
תצאו ג׳ וסימניהון נמסר
במיכה סימן ד׳ •
והוציאו ז׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ו׳ •
הוצא ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
וירא ובמלכי׳ ב׳ סימן י׳
יצאו ד׳ וסימני׳ נמסר בפר׳
לך לך וביחזק׳ סי׳ מו״ •
ויוצא ט׳ מל׳ וסימניהון

ומימה הנה יוצא המימה תנינא דסיפר׳ ·
והעתרתי הנה אנכי יוצא מעמך ·
בחצות הלילה אנכי יוצא ·
וירחו סגרת ומסוגרת ·
השכרים ויראו השכרים איש יוצא
אוהב וכל ישראל ויהודה אוהב את דוד ·
ובא דמלך דוד קדמ׳ דפסו׳ ·
צא ועתה קום צא ודבר ·
ברק ומן האש יוצא ברק ·
וכל כתו׳ דכו׳ מ׳ל ב׳מא חס׳
והוא כחתן יוצא מחפהו ·

ולא תצא ו׳ וס׳ נמס׳ ביחזקאל ס׳ כ״ד ותלי׳ ס׳ כד״ ·

ויוציאנו ג׳ ומשניין וסימני׳ נמסר בסדר חקה ·

יצאתם ד׳ בל״ש וסי׳ נמסר בסדר בא ·

והוצא ו׳ חסרי׳ יוד בל״ו וסימ׳ נמסר בסדר כי תצא׳

ויצחק ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר חיי שרה ·

חד מן ס״ג בלשון יציאה

דכל חד וחד לית דכוו׳ וסימניהון

תוצא ויאמר אלהי׳ תוצא הארץ ·
הוצא כל החיה אשר אתך ·
והוצא ועתה לכה ואשלחך ·
ותצא ואם אין תצא אש ·
ואצא ואקום ואצא אל הבקעה ·
ליוצא ובעתים ההם אין שלום ·
וליוצא כי לפני הימים ההם שכר ·
כמוצא שש אנכי על אמרתיך ·
התוציא מזרות בעתו ·
ויצא וירמיהו בא ויצא בתוך העם
ממוצא. כי לא ממוצא ·
שיוצא יש רעה ראיתי ·
מן מוצא ותדע ותשכל מן מו׳ ·
ויצאתי אחריו והכתיו ·
ויצאנו ויאמרו אליו זקני ·
ויצאו עלו הסוסים והתהללו ·
ויצאו ויאמר יי׳ אלי אם ·
ויצאו ואת חמור ואת שכם ·
ואצאה עתה חכמה ומדע תן לי ·
ואצאה בשער הגיע לילה ·
וצאה ומי יתן את העם הזה ·
היצאה ממים רבים הפקד ·
הוציאה ממסגר נפשי להודות ·
הוציאה לקנכה אמר יי׳ סיר ·
הוצאתיה נאם יי׳ צבאות ·
והוצאת מלעיל כי תשוב אל אל רוחך ·
והוצאתי מן העמים וקבצתים ·
והוציאהו והושיבו שני אנשים ·
והוציאני וכלה את כדות הבית ·
והוצאתו אתה הוא יי׳ האלהים ·
והוציאני ואיש משך בקשת דמלכי׳
להוציאהו וישלחו ויקחו את ירמיהו
והוצאת ויאמר אליה אליהו ·
הוציאי מלעיל וישלח מלך יריחו ·
ובהוציאם את הכסף המובא ·
הוציאני צרות לבבי הרחיבו ·
בצאתי ויאמר אליו משה ·
תוציאני מרשת זו טמנו לי ·
תוצאות האל לנו אל למשעות ·
והוציאנו הרכבת אנוש לראשנו ·
מצאתיך עתה יחרדו האיין ·
צאהך ויתד תהיה לך על ·
צאת אם רחץ אדני את ·
צאת וענת שעורים תאמנה׳
ולצאת עורני היום חזק ·

צאינה וראינה בנות ציון ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ·
מוצאת היא מוצאת והיא ·
מוצאת ויוסף עוד אחימעץ ·
כמוצאת אני חומה ושדי ·
ויצאת עוד אבנך ונכנת ·
כמוצאי והוצאת כליך ככלי ·
מוציאו אל מוציאו ממצרים ·
ומוציא׳ סוסים ממצרים ·
מוציאם אל מוציאם ממצרים ·
יוציאום ומהם על כלי העבדה ·
מוצאך ידעת את אבנר בן נר ·
מוצאות והנה כל הנשי׳ אשר נשארו
ומוצאותיו ואהה בית לחם אפרתה ·
במוצאכם ויצו גם את השני ·
ומוצאיו ואם נכלמו מכל ·
מוצאיהן ודרך לפניהם כבראה ·
מוצאיהם ויכתב משה את מוצאיהם
למוצאיהם ב׳ בפסוק ·

ישחק ד׳ בנוי ליצחק וסי׳ נמסר בירמיה סוף סימן ל״ג ובעמוס סימ׳ ז׳ ובתלים סימן ק״ה ·

ויצרך ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סימ׳ מ״ג ·

יצר ד׳ חסרים וסימניהון

יצר הארץ ועושה ·
כי במחי יצר יצרו ·
יצר עין הלא יביט ·
יצר עמל עלי חק ·

והצתי אש ו׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נמסר בירמיה סוף סימן כ״א ·

ויקץ ג׳ חסרים וסי׳ נמסר בתהלים סימן ע״ח ·

הקיצתי ג׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סימן ג ·

הקיצה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן מ״ד וסימן נ״ט ·

תוקד ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר צו ·

ויקרא ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וא׳ כתי׳ א׳ וסי׳ נמסר בדניאל סימן ה׳ ·

מקשי ג׳ חסרים בל״ש וסימ׳ נמסר בתהלי׳ סי׳ קמ״א ·

ירא ד׳ וסמני׳ בלשון ארמי מלכא חכימא שגיא פיקודוהי וביאור נמסר במשלי סי׳ ג׳ ·

יראתם ג׳ וסימני׳ בלשון ארמי חרבא דמשה נורא וביאור נמסר בסדר בהעלותך ·

ונורא ו׳ וסימניהון

לא תערוץ מפניהם ·
איום כי גדול יום יי׳ ·
ונורא כי גדול יי׳ ומהלל דה״ה ·
נערץ אל נערץ בסוד קדושי׳ ·
פדות שלח לעמו ·
יורו שמך גדול ונורא ·

ויראו ד׳ חסרים וסימניהון

ביום ההוא גדל יי׳ את יהושע ·
ויראו כל ישראל מאד ·
ויאמר ורנה שני ·
ויראו כל הגוים ·
וכל שמואל דכו׳ ב״מא וכל איש ישראל ·

ייראוך ד׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ״ה ·

וייראו י״ב וסימני׳ נמסר בסדר וישלח ·

וייראו ה׳ רפין וסימני׳ נמסר בסדר דברים ובסוף מיכה ·

יראו ג׳ וסימני׳ נמסר סוף יהושע סימן כ״ד ·

ואירא ג וסימניהון

כי ערום אנכי ·
על כן נחלתי ואירא ·
ואירא הרבה מאד ·

לא תירא ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא וביחזקאל סימן ג׳ ·

וייראו ה׳ קמצין וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סימ׳ מ״א ·

וירדו ז׳ וסימני׳ נמסר בסדר קרח ·

ותורד ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר חיי שרה ·

ויורד ו׳ ה׳ מנהון מל׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סי׳ ז׳ ·

ירדו ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן נ״ה ·

הורד ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ובתלי׳ סי׳ נ״ו

נרדה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר נח ובסדר מקץ ובשמואל א׳ סימן י״ד ·

וירד ג׳ פתחין וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ב ובמשלי ריש סימן ל׳ ·

ירידה על י״ו בל״ו וסימניהון

העיט וירד העיט על הפגרים ·
כדה ותרד כדה על ידה ותשקהו
סיני וירד יי׳ על הר סיני ·
הטל וברדת הטל על המחנה לילה ·
הערבה והירדים על ים הערבה ·
יוצא כי הנה יוצא ממקומו ·
ירדת ועל הר סיני ירדת ·
כשמן הטוב על הראש ·
כטל חרמון שיורד על הררי ציון
מחר רדו עליהם דה״ה ·
לרחוץ ותרד בת פרעה לרחוץ ·
וירדתי על ההרים ·
לשכת וירד בית המלך אל לשכת
שלשה מן השלשים ראש דה״ה ·

ירידה שמה ג׳ וסימני׳ נמסר במקץ ·

ירדי ג׳ חסרים וסימני׳ נמסר בתהלים סימן קט״ו ·

במורד ג׳ וסימניהון

הם במורד בית חורון ·
כי במורד חורונים צרי צעקת ·
כמים מוגרים במורד ·

והירדן ג׳ וסימניהון

והערבה והירדן וגבול ·
והירדן יגבל אתו ·
והירדן מלא על כל גדותיו ·

הירדנה ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מסעי ובמלכים ב׳ סימן ב׳ ·

את הירדן הזה ו׳ וסי׳ נמסר בסדר וילך

ירן ז׳ חסרי׳ בל״ש וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״א ·

כאן היה ראוי להיות ערך תורים שהוא ירה אמנם הוא בערך תו ע״ש

ויורנו ג׳ וסימני׳ נמסר במיכה ריש סימן ד׳ ·

וירח ט׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ב ·

ירחים ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר שמות ובאיוב סי׳ לט״ ·

בירח ד׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן ז׳ ·

יריחו כל יהושע חסרים יוד וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן כה״ ע״ש ·

ירוק ג ב׳ חסרים וא׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בסדר מצורע ובאיוב סימן לט״ ·

ירושלים ה׳ מ׳ל וסימניהן נמסר בירמיה סימן כו״ ובד״ה ב׳ ריש סימן כה״ ·

ירושלימה ה׳ ד׳ מנהון חסרים וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן לו״ ·

ובירושלם כ״א וסימני׳

בחברון מלך דשמואל ·
והימים אשר מלך דוד דמלכים ·
וחברו דד״ה ·
וישם את פסל דמנשה וחברו דד״ה
וגם את האבות ·
והיה כי יבצע יי׳ את כל ·
וחפרה הלבנה ובושה ·
הגידו ביהודה ובירושלם ·
כן אנכי אנחמכם ·
ואם נביאים הם ·
בגדה יהודה דמלאכי ·
וזה כל אשר יקרא ·
ועתה שלח ליי׳ איש ·
ויתנו קול ביהודה ·
ויסר את אלהי הנכר דמנשה דד״ה ·
ולתת לנו גדר ביהודה ·
והצרים ישבו דעזרא ·
צאנו ההר דעזרא ·
ובירושלם ישבו דד״ה ·
וחברו דעזרא ·

ולירושלם ח׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן לו״ ובירמיה סימן ד׳ ·

ירושלם ח׳ קמץ וסימני׳ נמסר בתהלים סימן ע״ט ·

אל ירושלם י״ג וסימני׳ נמסר בסוף זכריה ·

שיבה לירושלם ה׳ וסימ׳

ושבתי לירושלם ברחמים ·
וישב יהושפט ·
וינתץ המזבחות ·
ואלה בני המדינה וחברו ·

ליהודה ולירושלם ח׳ וסי׳ נמסר בערך יהודה ·

יהודה וירושלם ח׳ נמסר בערך יהודה ·

ירמות ד׳ וסימניהון

ובני גבר ·
בני ידותן גדליהו ·

בני מושי הראשון·
לחמשה עשר לירמות·
וכל עזרא דכוות׳·

ירימות ׳מ׳ל וסימניהון

וירימות ואליה·
ובני מושי ירימות·
האחרון·
להמן ידותן·
לנפ׳הלי·
מחלת מזובד·

וירמיהו ג׳ ר״פ וסימניהון

וירמיהו לקח מגלה אחרת·
וירמיהו בא ויוצא בתוך׳·
וירמיהו היה כלוא·

על ירמיהו ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ י״ח

ירמיה ב׳ וסימניהון

משמנה הרביעי·
אני דניאל בינותי·
וכל עזרא דכו׳ ומן בראשית מלכו׳ עד כה אמר יי׳ אל אחאב בן קוליה דכו׳ ירמיה·

יריעות ה׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בסדר ויקהל·

וירש ז׳ חסרי׳ יוד וסימניהון ביהושע סימן י״ט·

וירשו ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר ביהושע ריש סימן י״ב·

וירשוה ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס״ה·

רש ג׳ וסימניהון נמסר בסדר דברים·

והורשתם ד׳ וסימניהון

את כל ישבי·
את הארץ וישבתם·
ואתם תקומו מהאורב·
והורשתם לבניכם·

ויש ו׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר בהעלותך ובנחמיה סימן ד׳ בסוף·

ישנו ד׳ וסימניהון נמסר בריש סדר אתם נצבים ובשמואל א׳ סימן יד״ וכמגלת סימן יג״·

ישבוך׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים·

וישבך׳ ה׳ מנהון קמצי׳ וסימניהון

אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב ב׳ בו·
בשחת ויהי בשחת אלהים·
גלעד בעבר הירדן שכן·
מספר ויהי מספר הימים·
לא יחיה ואיש ואשה לא חיה דוד
המלך ויהי כי ישב המלך בביתו
וחברו ויהי כאשר ישב דויד·
על כסא וגם ישב שלמה על׳·
על כסא ושלמה ישב על כסא·
כי ששת כי ששת חדשים ישב עם יואב·
וירבעם וישכב יואש עם אבתיו·
המעלה ולא אמרו איה יי׳·
מדברה ולמ׳רח ישב עד לבא·
מלך אלהים על גוים אלהים·
וה׳ קמצי׳ סימני׳ נמסר בירמיה

סי׳ מ״ח ותהלים סימן כ״ט·

לישבי הארץ הזאת ג׳ וס׳ נמסר בשפטים סימן ג׳·

וישבו ד׳ וסימניהון נמסר בסדר וישלח וביחזקאל סימן ל״ג ובזכריה סימן ז׳·

וישב כ״ה וסימניהון

הרכוש וישב את כל הרכוש·
אבימלך ויקח אבימלך צאן·
המשקים וישב את שר המשקים·
השב ויאמר השב ידך·
מי הים כי בא סוס פרעה·
משה ויענו כל העם יחדו׳
דעת וישב אלהים את·
הכסף וישב את אלף ומאה·
אלף וישב את הכסף לאמו·
ויונתן לא שמע בהשביע·
לשקר ודוד אמר אך לשקר·
צדוק וישב צדוק ואביתר·
בצדקתי וישב יי׳ לי כצדקתי·
בניהו ויבא בניהו אל·
יואש וישב יואש בן יהואחז·
שלמנאסר עליו עלה שלמנאסר·
ישעיהו ויקרא ישעיהו הנביא דמלכים·
שפן ויבא שפן הספר אל המלך·
נדנה וישב חרבו אל נדנה·
המקדש וישב אתי דרך השער·
כצדקי וישב יי׳ לי׳ כצדקי·
אונם וישב עליהם את אונם·
יעתר אל אלוה וירצהו·
מורה רשעים מלך חכם·

ויושב ה׳ ד׳ מלעיל וא׳ מלרע וסימניהון נמסר בסדר ויגש·

ונשב ג׳ בנביא׳ ובכתובי׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ה·

יושבות ד׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כז״·

לשבתך ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר בשלח·

ותשב יב׳ וסימניהון נמסר בסדר וישב ושמואל ב׳ סימן יג״·

ישב בחולם ה׳ בקריאה וסימניהון בשפטים ריש סימן ז׳·

ואשב ה׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב·

וליושבי ג׳ וסימניהון

למען הרגיע את·
יהוה מקור נפתח·
לך יי׳ הצדקה·

ישבת ז׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בסדר מצורע ובירמיה סימן מ״ח·

יושב י״ו מ׳ל בתורה וסימ׳ בסדר וזאת הברכה·
וא׳ חס׳ ביהושע וסימ׳
ורכב ברזל בכל הכנעני·
וכל שופטים דכוות׳ חסרי׳ במ״ד ב׳ל וסימניהון נמסר בשופטים סימן א׳·
וח׳ מ׳ל בשמואל וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ט·

מלכים כולהון חסרים·
וה׳ חסרי׳ בירמיה וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ׳·
וכל יחזקאל מ׳ל כמ״א
בתוך בית המרי·
וה׳ חסרי׳ בישעיה וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן ו׳·
וב׳ חסרי׳ בתריסר וסימניהון
והשפלה ישב·
ותפארת ישב ירושלם·
וכד״ה כולהון מ׳ל כמ״א חסר
ויבא ויצר את רבה·
וב׳ מ׳ל בתהלות וסימניהון
יושב בשמים ישחק·
ואתה קדוש יושב·
וב׳ מ׳ל במשלי וסימניהון
והוא יושב לבטח·
מלך יושב על כסא·
וא׳ חסר באיוב וסימ׳
והוא ישב בתוך האפר·
וא׳ חסר בעזרא וסימ׳
ואני ישב משמם עד·
וא׳ חסר במגלת אסתר·
וכהקבץ בתולות·

היושב ב׳ מ׳ל וסימניהון

כי כה אמר יי׳ אל המלך היושב ב׳ בו·
וכל יהושע ושופטי׳ וכתובי׳ דכו׳ מ׳ל כמ״א חס׳
ורכב ברזל בכל הכנעני·

ואת יושבי ט׳ וסימניהון נמסר בשופטים סימן א׳·

יושבי ל״ד מ׳ל וסימניהון

היבוסי יושבי ירושלם דיהושע
וילך משם אל יושבי דביר דשפטים·
ואת יושבי יבלעם ואת·
ואת יושבי מגדו ב׳ בו·
את יושבי קטרון·
ואת יושבי נהלל ב׳ בו·
ואת יושבי צידון ואת תנינא דפסו׳·
ויתפקד העם והנה אין שם·
וישלחו שם העדה שנים·
וימצאו מיושבי יבש גלעד·
וישלחו מלאכים אל יושבי קרית יערים·
ויוציאו את עצמות מלכי·
הגני קולע את·
יוצר עליכם·
והכיתי את יושבי העיר הזאת·
אמר אל איש יהודה·
על הארץ כרתים עלה·
ושלמתי לבבל·
בהכותי את כל יושבי בה·
לא אביט אדם עוד·
שמעו דבר יי׳ דהיתה בימיכם·
הנוגע בארץ ותמג·
ותשא הארץ מפניו·
את הכברים·
והלכו יושבי עיר אחת אל אחת
ובריעה ושמעה·
ארץ פרי למלחה·
אשרי יושבי·
הבריחו את יושבי גת ב׳ בו·
וימליכו יושבי ירושלם·
בברית אלהים·
ולא נעשה פסח כמהו דד״ה·

וישביה ו׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימ׳ מ׳

ובמיכה סו׳ סי׳ ו׳·

משבתיכם ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר בריש פרשת ויקהל·

וכל ישבי ח׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ז׳·

את כל יושבי הארץ ד׳ דסמי׳ בקריא׳ וסימניהון נמסר ביהושע סוף סי׳ ט׳·

וישבה לארץ ד׳ וסימ׳ נמס׳ בישעיה סוף סימ׳ ג׳ ובאיוב ריש סימן ג׳·

וישיבה בית דוקא ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישב וירמיה סימן לו״·

מושבך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר תולדת ובסדר בלק ובשמואל א׳ סימן כ׳·

מיושבי ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳ חס׳ לבד מישבי הגבעה·

ויתפקד העם·
וימצאו מיושבי·
קדמ׳ חסר·

יושבים י׳ מ׳ל כליש׳ וסימניהון

ואמרה לכם דשפטים·
ואוריד באביר יושבים·
שם כל השרים יושבים·
ואבא אל הגולה הני׳ דפסו׳·
וזקני ישראל יושבים·
וזקני יהודה יושבים·
וישמחו כל קהל יהודה דד״ה
והיו שבים הראשונים דד״ה
ומלך ישראל ויהושפט דד״ה·
והנתינים יושבים·

ישבו ג׳ וסימניהון נמסר בצפניה סימן א׳·

והישבים ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ד·

על יושבי ח׳ וסימניהון

ונסבו בתיהם לאחרים·
שמעו את דברי הברית·
ופקדתי עליו ועל·
כה אמר יי׳ צבאות·
כאשר נתת·
ויעמדו בני עמון ומואב·
כי לא אחמל עוד·
ובמלכות אחשורש·

וישן ג׳ ב׳ קמ׳ וא׳ פתח וסימניהון נמסר בפרשת בראשית·

וישנו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן נא׳·

שנת ה׳ כלשון שינה וסימנ׳ נמסר בירמיה סימ׳ נ״א ובתהלים קל״ב ובמגלה ריש סימן ו׳·

ישועת ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובתלים סימן י״ד·

ישועות ז׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר בתלים סימ׳ קי״ו·

ישע ה׳ פתחי׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ מ״ח·

ישעה ו׳ חס׳ כליש׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ט ובתלים סימן ל״ה ובאיוב סימן ל׳·

הישימות ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כה״·

הישועה ג׳ וסימנהון נמס׳
בשמואל א׳ סים׳
יד ובישעיה סימן י״ב׳
וישע ג׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בפרשת
בשלח ובשמואל ב׳ סימן ח׳ ובאיוב
סימן ה׳.
נושע ג׳ ב׳ פתח׳ וא׳ קמ׳
וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מ״ה.
ויושיעם יד׳ וסימני׳ נמסר
במלכים ב׳ סוף
סימן י״ד ובתלים סימן ק״ו׳
והושע ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן יא״׳
ויושיענו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר
וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן ד׳.
ישר ג׳ פתחי׳ וסימניהון
בלשון ארמי פתרונא
אתיהיבה לקהל״א וביאורם נמסר
בירמיה סימן כז״׳.

ומשרים ג׳ וסימניהון

וידעתי אלהי כי אתה בוחן׳
לקחת מוסר השכל׳
אז תבין צדק ומשפט.
מישור י׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ ס׳ ד׳.
לישרים ג׳ וסי׳ נמסר בתלי׳
ריש סימן ל״ג׳
ויושר ג׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר בלק׳.

וישראל לג״ וסימניהון

וישראל אהב את יוסף.
וישראל עשה חיל.
וישראל הוא ידע.
אם כמרד אם במעל.
וישראל עבדים על הגר.
ויקם המלך.
יהודה וישראל רבים כחול.
וישראל חנים בעין דאר.
וישב יהודה וישראל לבטח.
ויהי בעלות המנחה׳
שבט נחלתו יי׳ צבאות.
בימיו תושע יהודה.
וישראל לבוזים הלא יי׳ זו.
וישראל לגדופים.
ועתה שמע יעקב עבדי׳
זכר אלה יעקב וישר׳ כ׳ כו.
למען עבדי יעקב וישר׳ בחירי׳
יוצרך מבטן׳
וישראל לא יכירנו.
וישראל לא נכחד ממני.
וישראל ואפרים יכשלו
בעונם תנינא דפסו׳.
וישראל גלה יגלה מעל וחברו
גלה יגלה מעל׳
בני יצחק עשו וישראל דד״ה׳
שמרה זאת לעולם.
וילכו הרצים באגרות׳
ויתר דברי אמציהו׳
ויתר דברי יחזקיהו דד״ה.
ויתר דבריו וכל דרכיו דאחז
דד״ה׳
ולא נעשה פסח ד״ח׳
וישראל לא אבה לי.
בית ישראל ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר חקה.
וכל ירמיה ויחזקאל דכוות׳ בית

ישראל בר מן יז״ בני ישראל
וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן
מה״ וכל ריש תריסר עד צר
וסביב הארץ דכוות׳ בני ישראל
במ״ד בית ישראל וסימניהון
יזרעאל ויאמר יי׳ אלי קרא.
ארחם ותהר עוד ותלד׳
סבבוני בכחש אפרים׳
שמעו ואת הכהנים והקשיבו׳
ומן צר וסביב הארץ ועד סוף
סיפרא דכוו׳ בית ישראל בר מן
ד׳ בני ישראל וסימניהון
יציל כה אמר יי׳ כאשר.
כושיים הלא כבני כושיים.
וקטר מחמץ תודה׳
יולדה לכן יתנם עד עת.
לבית ישראל ד׳ וסימניהון
נמסר
בתלים סימן צ״ח.
מבית ישראל ו׳ וסימני׳

איש איש מבית ישר׳ דישחט׳
יאכל ואיש איש בבית ישראל
ומן הגר.
יעלה עלה ואליהם תאמר איש איש
יקריב דבר אל אהרן ואל בניו׳
לכן דבר אתם ואמרת אליהם׳
וינזר כי איש איש מבית
ישראל ומהגר.
ובני ישראל ט״ו במצעות
פסוק וסימני׳
נמסר בסדר פנחס ובהושע ריש
סימן כ׳׳
ובישראל ג׳ וסים׳ נמסר
בירמיה סימן ל״ב
וכל ישראל לה׳ מצעו׳
פסו׳ וסימני׳
ורגמהו כל אנשי.
וכל ישראל עברים בחרבה.
ויקח יהושע את עכן בן זרח׳
כי לכד הארב את העיר׳
וינגעו יהושע וכל ישר׳ עמו.
ויעבר יהושע דמקדה.
וחברו ויעבר יהושע דלבנה.
ויעבר יהושע דעגלונה׳
ויעל יהושע דעגלונה׳
וישב יהושע דדבירה.
וישב יהושע דאל המחנה וחברו.
וישב יהושע דאל המחנה.
וישמע שאול דפלשתי׳.
וישמע בן שאול כי מת.
וידעו כל העם וכל ישראל.
וכל ישראל נסו איש לאהליו׳
והמלך וכל ישראל עמו זבחים.
ויעש שלמה בעת ההיא.
וכל ישראל משחקים לפני.
כי ששת חדשי׳ ישב שם יואב
ונדב וכל יש׳ צרים על גבתון.
ויעלה עבדי וכל ישראל עמו
מגבתון.
ויתקשר יהוא בן יהושפט.
ויעל דוד בעלתה אל קרית
יערים דד״ה.
ויעש שלמה את החג דד״ה.
ויהי בהכין מלכות רחבעם.
וישלחו ויקראו לו ויבא ירבעם׳
ויקם אביה מעל להר צמרים.
ויריעו איש יהודה ויהי בהריע׳
וישבו הכהנים והלוים.
וחברו וישבו הכהנים והלוים׳
ויקם עזרא וישבע.
והכהנים על משמרותם׳
וילך דוד וכל ישראל עמו

ירושלם היא יבוס.
ואשקולה להם את הכסף.
וכל ר״פ דכוות׳ :
על כל ישראל ד׳ וסים׳ נמסר
במלכים א׳
סימן י״ב.
ארץ ישראל ג׳ בספר
יחזקאל וסי׳
יהודה וארץ ישראל.
במראות אלהים הביאני׳
ופאת קדים מבין׳
עדת ישראל י״א וסים׳ נמסר
בסדר ויקרא.
אל כל עדת בני ישר׳ ג׳ וסי׳
נמסר
בסדר בשלח׳

סימן

ומראה כבוד יי׳.
יען לא האמנתם לעיני בני ישראל.
אז ידבר יהושע׳ לעיני ישראל׳
וייטב הדבר בעיני בני ישראל׳
וידבר גם אבנר בעיני ישראל׳

י״ח זוגין משמשין ישראל
ולית זוגא וסימניהון
ואת ישראל ויאמר אל משה:
ולזקני ישראל ויהי ביום השמיני׳
ושמע ישראל וידבר משה.
בני ישראל ועבד הלוי.
ואת בני ישר׳ עלו אלי ועזרוני׳
ואל איש ישראל ויבאו אל׳
ואלהי ישראל ויען עלי ויאמר.
ומלכי ישראל וילכו בחקות.
ובאלהי ישראל שמעו זאת.
בהוך בני ישראל כי לא יהיה.
ושבטי ישראל ודבר אליהם.
ולבני ישראל והאהבן אדם.
בהרי ישראל ועשיתי אתם׳
בבית ישראל ראיתי שערוריה
שרית ישראל כל אלה אנשי.
וארץ ישראל יהודה וארץ׳
ואתה ישראל עבדי יעקב.
שבטי ישראל משא דבר.
ומלך לישראל וכנמא פתגמא
התיכונא׳
אמירה לבית ישר׳ ג׳ וסי׳

אנכי מחלל את מקדש׳
לא למענכם אני עשה.
דרשוני וחיו׳
אמירה לבני ישר׳ ה׳ וסים׳
נמסר
בפרשת ואלה שמות׳
ולישראל ז׳ וסים׳ נמסר בסדר
וישמע יתרו.

את עמי את ישר׳ ו׳ וסים׳

אתה תרעה את עמי.
וחברו דשמואל׳
בכל אשר התהלכתי׳
למן היום אשר הוצאתי׳
על כל שכני הרעים.
ובנביאי שמרון.

ואל בני ישר׳ תדבר לאמר
ד׳ וסים׳ נמסר בסדר כי תשא׳

דבור אל כל בני ישראל
ה׳ בתורה וסימניהון
ויהי בדבר אהרן.

וכל משה לדבר׳
ויתאכלו העם מאד.
אלה הדברי׳ אשר דריש ספר׳
וילך משה וידבר.
לא מבני ישר׳ המה ג׳ וסי׳

לא נסור אל עיר.
והגבענים לא מבני.
כל העם הנותר דמלכים.

אל כל ישראל ד׳ וסימני׳

אלה הדברים דריש ספרא׳
ויקרא משה אל כל.
אתה ראיתם.
וילך משה וידבר.
ויכל משה לדבר.
על בני ישראל ז׳ וסימניהון
נמס׳ בסדר
נשא ובריש נחמיה׳
אל ישראל ז׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויחי:
דבר אל בני ישראל ו׳ חסרי׳
לאמר
וסים׳ נמסר בסדר בשלח.
דבר אל בני ישרא׳ ואמרת
אליהם י״ג בתו׳ וסימני׳ נמסר בריש
סדר ויקרא.
כל יצא צבא בישר׳ ג׳ וסים׳

תפקדו אתם לצבאתם׳
ויהיו כל פקדי ישראל:
שאו את ראש כל׳.
העם ישראל ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכי׳ א׳ סי׳ י״׳.

שבטי בני ישראל ג׳ וסים׳

והיו לאחד מבני.
והרימו לכם.
ויעשו בן בני.
קדוש ישראל ל״א בליש׳
וסימניהון
הוי גוי חוטא עם כבד׳
לכן כאכל קש לשון.
ימהר יחישה מעשהו׳
ונשען על יי׳
צהלי ורני ישבת׳
ישעה האדם על עשהו.
ויספו ענוים ביי׳ שמחה.
לכן כה אמר יי׳ בשובה ונחת
סורו מני דרך הטו.
הוי הירדים מצרים לעזרה.
את מי חרפת וגדפת דמלכים:
אל תראי תולעת יעקב.
תזרם ורוח תשאם וסערה.
למען יראו וידעו וישימו.
כי אני יי׳ אלהיך קדוש.
כה אמר יי׳ גאלכם.
האותיות שאלוני.
גאלנו יי׳ צבאות שמו.
כה אמר גאלך.
כי בעליך עשיך.
הן גוי לא תדע תקרא׳
והלכו אליך שחוח.
כי לי איים קוו.
את מי חרפת דישעיה
וישמיעו אל בבל רבים׳
כי לא אלמן ישראל׳
גם אני אודך בכלי נבל׳
משבו וינסו אל.
כי ליי׳ מגננו.

ית

ויתום ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר משפטים׃
יתמים ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימניהון
והיו נשיכם אלמנות׃
ואת יתמיו לא ארחם׃
חרועות יתמים ידכא׃
ויתר דבחור טעמ׳ במלכים וסימניהון
רחבעם׃ נדב׃ אבים׃
אלה׃ אחזיהו׃ יורם׃
עזיהו׃ יואש קדמ׳ דספר׳׃
מנחם׃ פקחיה׃ יותם׃
אחז׃ אמון׃ יאשיהו׃
יהויקים׃
ויתר ה׳ כטע׳ במלכים וסימניהון
בעשא׃ עמרי׃ יהושפט׃
יחזקיהו מנשה׃
יותר ז׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובשמואל א׳ סימן ט״ו ובקהלת סימן ב׳ וסי׳ ז׳׃
והנתר ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בא׃
הותירה ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בשלח׃
והותר ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל׃
ולא נותר ה׳ וסי׳ נמסר בסדר פנחס ובנחמיה ריש סימן ו׳׃
הנותרות ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויצא ובירמיה סי׳ ל״ד׃

נשלם מערכת
אות היוד בס״ד

מערכת אות הכ״ף

א״ב דלוג מן ב׳ ב׳ חד מלרע וחד מלעיל נסבין כ׳ ברישי׳ ולית דכוו׳ וסימניהון

כאהל דודי נסע ונגלה׃
כאהל היושב על חוג הארץ׃
כארזים כנחלים נטיו כגנות׃
כארזים שוקיו עמודי שש׃
כאבק והיה כאבק דק המון׃
כאבק לכן כאכל קש לשון אש׳
כברית ויעמד את כל הנמצא׃
כברית לא כברית אשר כרתי׃
כגמול אם לא שויתי׃
כגמול ב׳ בפסוק׃
ודרקב אשת חיל עטרת׃
ודרקב ואני כעש לאפרים׃
וככפיר דמינו כאריה׃
וככפיר כי אנכי כשחל לאפרים׃
כחוט השני שפתותיך׃
כחוט ותקח דלילה עבותים
כחתן והוא כחתן יצא מחופתו׃
כחתן שוש אשיש בה׳׃
כחלב ואת כל חלבו יקטיר׃
כחלב שפש כחלב לבם׃

כבוד ונשבת מכצר באפרי׃
ככבוד ואקום ואצא אל הבקעה
כמת נשכחתי כמת מלב׃
כבת אל נא תהי כמת׃
כמופת הייתי לרבים׃
כמופת והמזבח נקרע וישפך׃
כמלונה ונותרה בת ציון בסכה׃
כמלונה נוע תנוע ארץ כשכור׃
כסוחה שרופה באש כסוחה׳
כסוחה על בן חרה אף ה׳ בעמו׃
בסופה בבא כשאוה פחדכם כתי׳
כסופה אשר חציו שנונים׃
כעורב שחמו נדיבמו כערב׃
כערב ראשו כתם פז׃
כצר דרך קשתו כאויב׃
כצר אשר חציו שנונים׃
כרשע יהי כרשע איבי׃
כרשע חללה לך מעשה כדבר׃
כשאוה בבא כשאוה פחדכם׃
כשואה ועלית כשואה תבא׳
כשושנה בין החוחים כן רעיתי׃
כשושנה אהיה כטל לישראל׃

א״ב מן חד חד נסבין כ׳ ברישי׳ ולית דכוו׳ וסימניהון

כאהבת ויאמ׳ ה׳ אלי עוד לך אהב
כאהבם בענבים כמדבר מצאתי׳
כאהלי טחורה אני ונאוה׃
כאהלים כנחלים נטיו כגנות׃
כאכל לבן כאכל קש לשון אש
כאכלם ויצקו לאנשים לאכל׃
כאמר ויהי כאמר יהושע׃
כאמרם ויהי כאמרם אליו יום כתי׳
כאלף ויכרתו כל העם איש שכה׃
כאניות היתה כאניות סוחר׳
כאפר הנתן שלג כצמר
כאפלה דרך רשעים כאפלה׃
כאנשים וירא געל את העם׃
כאלמנה איכה ישבה בדד׳
כאפי ונתתי את נקמתי באדום
כאפך לכן חי אני נאם אדני ה׳ ועשיתי׃
כאחיו ויאמ׳ יהודה לתמר כלתו
כבואה ויאמר אל אחיהו׳
כבאי ועתה כבאי אל עבדך אבי׃
כבקר ומצהרים יקום חלד׃
כבשרו ויאמ׳ השב ידך אל חיקך׃
כבת ולרש אין כל כי אם׃
כגוי ואתי יום יום ידרשון׳
כגאון כי שב ה׳ את גאון יעקב׳
כגפן אשתך כגפן פוריה׃
כגבור ה׳ כגבור יצא׃
כדברי ותהי לכם חזות הכל׃
כדברם ורעו כבשים כדברם׃
כדגת והיה יעמדו עליו דוגים׃
כדמשק הלא כברכמיש כלנו׃
כהם וימאסו את חקיו ואת
כהן והנה הוליד בן וירא את כל׃
כהמה וירמיה לקח מגלה אחרת
כהעלות לכן כה אמר אדני ה׳ הנני עליך׃
כהשפט ויהי כהשפטיהוא עם׳
כהתם ובאחרית מלכותם כהתם׳
כהתמך הוי שודד ואתה לא שדד
כהתחברך ויתנבא אליעזר בן׃
כוסה ברדך אתתך הלכת׳
כוסם ימטר על רשעים פחים׳
כוסי תערך לפני שלחן
כושיים הלא כבני כשיים אתם לי
כזאת ולאביו שלח כזאת׳
כזהר והמשכילים יזהירו כזהר
כחיל משיב יגע ולא יבלע׳

כחיל ואתה תכנה לך חיל כחיל
כחצי ושברך כחצי חטאתיך
כחצות ויאמר משה כה אמר ה׳׃
כחג ויעש ירבעם חג כחדש׃
כחסד ועתה השבעה לי באלהי׳
כחרבות והורדתיך את יורדי בור׳
כחלמו ושם אתנו נער עברי עבד׃
כחלקלקות לכן יהיה דרכם להם׃
כטהרת כל לבבו הכין לדרש׳
כטמאתם וכפשעיהם עשיתי׳
כידי ולא הכירו כי היו ידיו שעירות׳
כיקר כי רשעים יאבדו׳
כירושלים יפה את רעיתי כתרצה׃
כיונים עיניו כיוני על אפיקי מים
כישראל ומי כעמך כישר׳ דשמואל
ככתב והקימו כדניא כפלגתהון
ככל דמו מעט ואיננו׳
ככרכמיש הלא ככרכמיש כלנו׃
כליל השיר יהיה לכם׃
כלא כי כאשר שתיתם על הר קדשי׃
כלחם כי אפר כלחם אכלתי׃
כלבו ושם האיש נבל ושם כתי׳׃
כלנה עברו כלנה וראו׃
כלנו הלא ככרכמיש כלנו׳
כלולותיך הלך וקראת באזני ירושלים׃
כלו והנגשים אצים לאמר׃
כלו תפלות דוד בן ישי׃
כמקום והיו בתי ירושלים וכתי׳
כמשה ולא קם נביא עוד בישר׳
כמלכו ויהי כמלכו הכה את כל׃
כמלחמה ויהפך איש ישראל׃
כמגפה וכן תהיה מגפת הסוס׃
כמכפר אשר תעשו ככה׳
כמספרם תעשו ב׳ בפסוק׃
כמספר ויקח אליהו שתי עשרה׃
כמרקחה ירתיח כסיר מצולה׃
כמזרקים ביום ההוא יהיה על מצולת הסוס׳
כנעריה וכת כהן כי תהיה אלמנה
כנרתה ואם נקבה הלד׃
כנשא כל ישבי תבל ושכני ארץ׃
כנשה אם כסף תלוה את עמי׃
כנחל צעק לבם אל ה׳׳
כספר ונמקו כל צבא השמים׳
כסיר ירתיח כסיר מצולה׃
כשמח כה אמר אדני ה׳ כשמח׳
כשמחתך לנחלת בני ישראל׃
כעמי הלא הרחתם את כהני ה׳
כעמים אל תשמח ישר׳ אל גיל׃
כעוף אפרים כעוף יתעופף כבודם׃
כעת ועוד אני מדבר בתפלה׃
כעשר וישאו להם נשים מואבי׳
כעברם ויהי כעברם ואליהו׳
כפרעה ויגש אליו יהודה׃
כפיך הן אני כפיך לאל׃
כפרה כי כפרה סוררה׳
כפשתים הוא בא עד לחי ופלשתי׳
כצרור אבן במרגמה׃
כצאתי ויאמ׳ אליו משה כצאתי
כקיר עד אנה תהותתו על׳
כקבר אשפתו כקבר פתוח׃
כקרבכם והיה בקרבכם אל המלחמה׃
כרוח קדים אפיצם לפני׃
כרצון והשתיה כדת אין אנס׃
כראש דברו דברים אלות שוא
כראשון ויקרב את קרבן העם׳
כרכם בן חטאו לי׃
כרשעו ואתנהו ביד איל גוים׃

כשבת בימי׳ והם כשבת חמלך׃
כשכך אלהים כן תהלתך׃
כשמו אל נא ישים אדני את לבו
כשמות וישב יצחק ויחפר׳
כשפר קרא בגרון אל תחשך׃
כשגגה יש רעה ראיתי החת׃
כשיר והנך להם כשיר עגבים׃
כשעה אדין דניאל די שמיה׳
כתף ישאו כתף וכנור ישמחו
כתפת כן אעשה למקום הזה׃
כתכר מקשה המה׃
כתירת ויעמדם על עמדם׳
כתכם ותבאנה לך שתי אלה׃
כתהו הנותן רזנים לאין׃
כתמר צדיק כתמר יפרח׃

ח׳ זוגין חד לשון זכר וחד לשון נקבה ך׳ בסוף תיבותא וסימני׳׃

יינך לך אכל בשמחה לחמך׃
יינך ויאמר אליה עלי עד מתי׳
חללך כי אתה אשר הכית רדפו׳
חלליך תשואות מלאה עיר הומיה
תפיך כעדן גן אלהים׃
תפיך עוד אכנך ונבנית׃
שיריך הסר מעלי המון שיריך׃
שיריך והשבתי המון שיריך וקול כנורך׃
והאבדתיך לכן הנני נטיתי את ידי עליך ונתתיך׃
והאבדתיך הוי ישבי חבל הים גוי׃
שמניך לריח שמניך טובים׃
שמניך מה יפו דודיך אחותי כלה
והאכלתיך אז תתענג על ה׳׃
והאכלתיך ולחמי אשר נתתי לך׃
בכנפיך ולקחת מהם מעט במספר
בכנפיך גם בכנפיך נמצאו דם׃

ב׳ מלין דמשמשין כה ודייא בסוף תיבותא וסימניהון נמסר בסדר וארא ובמערכת אות הה״א׳

ט״ו זוגין חד ב׳ וחד וב׳ ברישי׳ וסימניהון

כפר ואכלו אתם אשר כפר׃
וכפר בריתכם את מות׃
כתות ושברה כשבר נבל יוצרים
וכתות ומעוך וכתות ונתוק׃
ככסף אם תבקשנה ככסף׳
וככסף וישב מצרף׃
ככחי עודני היום חזק׃
וככחי כאשר ב׳ בפסוק׃
כמנחה וכפר עליו הכהן על׃
וכמנחה כשבעי בחמשה׃
ככד ויאמר משה אל ה׳׃
וככד כי אדני ב׳ בפסוק׃
כוסי הערך לפני שלחן׃
וכוסי ה׳ מנת חלקי וכוסי׃
כסיתי כה אמר ה׳ אלהים ביום׳
וכסיתי בכבותך שמים והקדרתי׳
כסיתו תהום כלבוש כסיתו׳
וכסיתו הלא פרש לרעב לחמך
כהן ויוחנן הוליד את עזריה עזריה הוא אשר כהן בבית׃
וכהן והלבשת את אהרן את בגדי הקדש׃
כרות דברו דברים אלות שוא
וכרות ומצאת את לבבו נאמן׃
ככלה שאי סביב עיניך וראי׃
וככלה שוש אשיש בה׳׃
כשוכב והיית כשוכב בלב ים׃
וכשוכב וכשוכב בראש חבל׃
כשוב ואשיבה כל הקם אליך׃
וכשוב

מערכת אות הכף

וכשוב דוד מהכות את הפלשתי
כרחמיך ובנות להם ישובו ·
וכרחמיך ותתנם כד צריהם ·

מכאובים ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
רבים מכאבים לרשע ·
כי כל ימיו מכאובים ·
בתר׳ כל׳ ·

מכאוב ג׳ חס׳ כליש׳ וסימני׳ נמסר באיכה סי׳ א׳ ·

ואכבדה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
בפרעה ובכל חילו ·
וארצה בו ואכבד בן כתיב ·

כבוד כ׳ חס׳ וסימניהון
את כל הכבד הזה :
ככד מכל כלי חמדה ·

כבדו ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש · סימן כג׳ ·

כבודה ג׳ מל׳ ודגשי׳ בלי׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ח ·

נכבד ב׳ פתח וסימניהון
למה נכבד עליך ·
ויסב דוד לברך ·

כבודך ב׳ חס׳ וסימניהון
ויאמר הראני נא את ·
וברכו שם כבודך ·

כבדי ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כג״

לא תכבה ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר צו ובישעיה סימן ל״ד ·

זכבס ח׳ וסימניהון נמסר בסדר תזריע ·

כובס ג׳ מל׳ וסימניהון
צא נא לקראת אחז ·
ויעמד בתעלת דמלכים
וחברי׳ דישעיה׳

ונכבשה ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר מטות ·

כבשת ג׳ בליש׳ וחס׳ וסימ׳
כבשת הצאן לבדהן
כי את שבע כבשת ·
מה הנה שבע כבשת ·

ואת הכבש ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר פנחס ·

כברת ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויחי ·

כהות כ׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
בהרת כהות לבנות ·
ועיניו החלו כהות ·
בתר׳ מל׳ ·

כהה ח׳ וסימניהון נמסר בסדר תזריע ·

ולכהן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר שמות ·

והכהנים והלוים ח׳ וסימ׳
ויאסף את כל שרי ·
והכהנים והלוים אשר ·
וישחטו הפסח בארבעה ·
וישבת כל קהל ·

ויעל המלך בית י״י דד״ה ·
ולא נעשה פסח כבהו דד״ה ·
ויקמו ראשי האבות ·
ובכלות אלה נגשו ·

הכהנים ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ב׳ ·

ולכהנים ה׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ יב ובירמיה סימן לג״ ·

הכהנים הלוים י״ג וסימני׳ נמסר בפרשת שופטים ·

והכהנים הלוים ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר תבא וביחזקאל סימן כד״ ·

על הכהנים ד׳ וסימניהון
וכפר את מקדש הקדש ·
ולא סרו אל מצות המלך ·
וידרש יחזקיהו ·
ויפקדו ביום ההוא ·

מהכהנים ד׳ וסימניהון
ויצו מלך אשור לאמר ·
ויבא אחד מהכהנים ·
רק הכהנים היו למעט׳
ורבים מהכהנים ·

הכהן הראש ב׳ וסימניהון
אהרן הכהן הראש ·
עזריהו הכהן הראש ·
וא׳ כהן ראש וסימניהון בניהו בן יהוידע כהן ראש ·

לכהנו לי ג׳ וסימניהון
ואתה הקרב אליך ·
ועשו בגדי קדש ·
ועשו את בגדי אהרן ·

כהני הבמות ד׳ וסימ׳
ויעש ירבעם חג ·
ויקרא על המזבח ·
אך לא יעלו כהני
ויזבח את כל כהני הבמות ·

כהנים דקדים לנביאים ג׳ וסימניהון
ויעל המלך בית י״י דמלכים ·
דברי ירמיהו דפליגי׳ ·
לאמר אל הכהנים ·

וכוכבים ו׳ וסימניהון
חקות ירח וכוכבים ·
וכבבים אספו נגהם ·
וכוכבים אשר כוננת ·
וכוכבים לממשלות בלילה ·
אם לא בריתי יומם ·
וכוכבים לא זכו בעיניו ·

בכח ד׳ דגש׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ כ״ט ·

וכחש ג׳ ב׳ מלרע וסי׳ נמסר בסדר ויקרא ·

וכי ל׳ יחידאין וסימניהון
וכי בן ויגד יעקב לרחל ·
וכי יש קח נא את ברכתי ·
וכי הוא ויגידו לו לאמר ·
וכי ראה ויאמן העם ·
וכי ימכר איש את בתו ·
וכי יפל מנבלתם ·
וכי יראה הכהן את ·
וכי העשה בן בקר ·
וכי ירבה ממך הדרך ·
וכי יבא הלוי מאחד ·
וכי היא וייראו מאד ·
וכי עשה וזה הגלבד ·
וכי עלה ויהושע וכל ·
וכי עזבנו ויזעקו בני ·
וכי יראו ויאמר המלך ·
וכי ימצא איש את ·
וכי מת והדד שמע ·
וכי דרך ויהי בצהרים ·
וכי יברכך ויאמר לגחזי ·
וכי יאמרו אליכם דרשו ·
וכי הצילו איה אלהי ·
וכי יעלו כי צמו ·
וכי ישא לך העם הזה ·
וכי ישמעו השרים כי דברתי ·
וכי אנחנו מקטרים ·
וכי יעשה הנשיא נדבה ·
וכי יתן מתנה מנחלתו
וכי אדבר אני שלום ·
וכי מי אני ומי עמי ·
וכי דברת ותאמר תמצא ·

וכי ד׳ ר״פ במשנה תורה וסי׳ נמסר בפרשה ראה

וכי י״ד ר״פ בנביאים וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כ״ג וסימן מד״ ·

הכי ה׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר תולדות ·

כי נ״ה בטעם בספר התהלות ·

אמ׳ המעתיק לא מלאני לבי להביא כי ראיתי בלבול גדול בנוסח המסר׳ שהיה לפני וגם היה חס׳ מהמכין ההוא ולא היה לי זולתו להביא וכן בלשון המסר׳ שאומר כי יח׳ בטעם בתהלות היה מבולבל שמהפסוק בעצמם שהיה מביא ביא בטעם היו גם כ״א בטעם ולא מלאני לבי להגיה לא מסברה ולא מהעתקות אחרות שהיו לפני מוגס כי אולי לא כן ידמה ולא כן יחשוב בעל ה המסרה עכ״ל:

כי ד׳ בטעם וסימניהון
כי גדול י״י ומהלל מאד נורא הוא ·
כי גבר עלינו חסדו ואמת י״י ·
כי רדף ארב נפשי ·
כי יוסף על חטאתי פשע בינינו ·

כי כ״ג בטעם פזרין · וסימניהון
כי מעט אשר היה לך ·
ושחט את הכבש דמצרע ·
וכן המקדש לא יצא ·
והיתה לאהרן ולבניו ·
כי אם לפני י״י אלהיך ·
ולנער לא תעשה דבר ·
ואל העם תאמר התקדשו ·
כי הם ובקנהם יעלו ·
כי איש מהר אפרים ·
ואבי ראה גם ראה ·
אף לא אבל העם ·
ויאמר הכהן ·
כי כאשר נשבעתי לך ·
כי מגרעות נתן לבית ·
ויאמר נעמן ולא יתן ·
כי כאשר ירד הגשם ·
כי כאשר ידבק האזור ·
ואתה הבקש לך גדלות ·
עם עמקי שפה ·
יוצר הרים ובורא רוח ·
כי הנני בקים ·
כי גם לא ידע האדם ·
ובכל זה לא בא ·

כי ה׳ בטעם ר״פ מונח לפני גריש וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ·

הכיור ג׳ בל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בריש סדר כי תשא ·

ואת הכיור ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא

וכל ס״ח מיחדין וסימניהון
וכל שיח השדה טרם ·
וכל החיה הבה וכל החיה ·
וכל העץ ויקם שדה ·
וכל אחיו ויכה יוסף ·
וכל הדור ב׳ בפסוק ·
וכל מצרי׳ ויקם פרעה ·
וכל יתדותיו לכל כלי המשכן ·
וכל נעשה כל המנחה אשר ·
וכל שבועות כל נדר וכל ·
וכל המונה לא יהיה לך דואלה שמות
וכל חכם לב בכם יבאו ·
וכל המשכב ואם שכב ישכב ·
וכל אדם לא יהיה באהל ·
וכל הנפש אשר ועשה ·
וכל חלב כל חלב יצהר ·
וכל כליו ופקדת משמרת ·
וכל נגע ונגשו הכהנים ·
וכל יגיעך פרי אדמתך ·
וכל כסף וזהב וכלי ·
וכל ממלכת וכל ערי ·
וכל גבורי ויעל יהושע ·
וכל רבחנה וינסו זבח ·
וכל בעלי ובגדל עז ·
וכל המלאכה ויחמל שאול
וכל הצבא ויואב וכל ·
וכל דבר או עשיתי ·
וכל בן ותהי המלחמה ·
וכל עבדיך וישאת לבב כל איש ·
וכל ארץ בן חסד בארובות ·
וכל הערים ויתר דברי אחז ·
וכל עיר והכיהם כל עיר ·
וכל מואב שמעו כי ·
וכל מחנהו וישב אל ·
וכל ההרים אשר במישור ·
וכל מלכים וראו גוים צדקך ·
וכל משפחות שמעו דבר ·
וכל צביה והיה כחלום ·
וכל אגפיה גמר וכל ·
וכל כפיריה שבא ודדן ·
וכל עוף ראיתי והנה ·
וכל העמים ב׳ בפסו״ ·
וכל ממלכות הדבר אשר ·
וכל האנשים ויאמר עזריה בן ·
וכל הגולה וכל הערב ·
וכל חובה ורעשו מפני ·
וכל אלה ובזה אלה להפר ·
וכל חרם המנחה החטאת ·
וכל שבט משא דבר י״י ·
וכל שעכהם ויעזרו ·
וכל משפחהם ולשמעי ·
וכל סוס ביום ההוא ·

וכל

מערכת אות הכף

וכל עשי כי הנה היום׃
וכל מצותיך קרוב אתה׃
וכל רומש יהללו שמים׃
וכל משכריך עלי סמכה חמתך׃
וכל קרני רשעים אגדע׃
וכל קרבי לד״ד ברכי׃
וכל הזהב והכסף ואת׃
וכל נדיב מען חזקיהו׃
וכל די לא להו עבד׃
וכל מלאכת ללחם המערכת דעזרא
וכל הקדיש שמואל הרואה׃
וכל עממיא ולהיהב׃
וכל חיות ראיתי את האיל׃
וכל דברי ואולם שמע׃
וכל עבדי המלך אשר׃
וכל זה איננו שוה לי׃
וכל אדום בשמחתך׃
וכל פקדיכם במדבר׃
וכל הרע רבים יחלו פני נדיב׃

כל יא מיחדין

וסימניהון
כל הבשן ויהי גבולם׃
כל הברכים והשארתי בישר׳׃
כל חילו ובן הדד מלך׃
כל זה נסיתי בחכמה׃
כל מוצאיהם אכלום׃
כל פקדיו מעשי ידיו אמת׃
כל הרוגיה כי רבים חללים׃
כל עריהם וממטה בנימן׃
כל מעשה כי את כל׃
כל רבים זכר יי׳ חרפת׃
כל כבודה בת מלך פנימה׃
כל נדר וכל שבועת אסר׃
כל אנחתה השבתי׃
כל גיא ינשא וכל הר׃
כל תגמולוהי עלי כוס׃

מ״ה זוגין חד כל וחד וכל

וסימניהון
כל שה אעבר בכל צאנך׃
וכל שה ב׳ בפסוק׃
כל עור ואם פרח תפרח׃
וכל עור כל בגד וכל עור׃
כל דבר על כל דבר פשע׃
וכל דבר חכמת בינה׃
כל בשרם וכה תעשה׃
וכל בשרם וגביהם׃
כל תרומת מכל מהנתיכם׃
וכל תרומת וראשית כל׃
כל בהמתם וישבו בני׃
וכל בהמתם מקניהם׃
כל תבואת עשר תעשר׃
וכל תבואת וכפרץ הדבר׃
כל מדוה והשיב בך׃
וכל מדוי והסיר יי׳ ממך כל חלי׃
כל ריב ונגשו הכהנים׃
וכל ריב אשריבא׃
כל ארצה גפרית ומלח׃
וכל ארצה לכן הנה ימים׃
כל הנשיאי ויאמרו כל דיהושע׃
וכל הנשיאי ויקרא אלהם משה׃
כל גלילות זאת הארץ הנשארת׃
וכל גלילות וגם מה אתם לי׃
כל טמא ועתה השמרי׃
וכל טמא צו את בני וישלחו׃
כל מנחת למה תבעטו בזבחי׃
וכל מנחת כהן כליל׃
כל אנשיו וימת שאול׃
וכל אנשיו ויאמר דוד׃
כל הקרואי ויחרדו׃
וכל הקרואי וישמע אדניהו׃
כל מחלה רעב כי יהיה׃
וכל מחלה וחברון דד״ה׃

כל מעיני ויאמר אחאב׃
וכל מעיני והכיתם כל׃
כל מחנהו ויהי אחרי כן׃
וכל מחנהו וישב אל׃
כל משען כי הנה האדון׃
וכל משען ב׳ בו׃
כל זקן עלה הבית׃
וכל זקן כי כל ראש׃
כל מעשהו והיה כי׃
וכל מעשהו כי ישר דבר יי׳׃
כל ארמנתיה היה יי׳ כאויב׃
וכל ארמנתיה וישרפו׃
כל לשון כי נשבעתי׃
וכל לשון כל כלי יוצר׃
כל גלולי כה אמר דהשפך נחשתך׃
וכל גלולי ואבא ואראה׃
כל לב והיה כי יאמרו׃
וכל לב על כן כל ידים תרפינה
כל אבן בעדן גן׃
וכל אבן ובכל כחי׃
כל כתף כתפשם כך׃
וכל כתף מרוטה׃
כל רוח והיה כי יאמרו׃
וכל רוח הוי אומר לעץ׃
כל לבב לכן כה אמ׳ דכשאט נפש
וכל לבב על מה תכו׃
כל אגפיו גמר וכל׃
וכל אגפיו וכל אשר סביבותיו׃
כל מבצריך והכרתי ערי׃
וכל מבצריך וקאם שאון׃
כל יתר כי אתה שלות גוים׃
וכל יתר ויהי מספר׃
כל הנשבע יתהלל כל׃
וכל הנשבע זאת האלה׃
כל שוביהם ויתן יי׳׃
וכל שוביהם כה אמר יי׳׃
כל כליהם ואת הסירות׃
וכל כליהם אהליהם׃
כל דרכי שמרתי פקודיך׃
וכל דרכי ארחי ורבעי׃
כל יום אשר תשכנו רעות׃
וכל יום ויקם העם כל׃
כל אהבו שומר יי׳׃
וכל אהבין ותאמר לזורש׃
כל ידעי ויאמר המלך׃
וכל ידעי נודו לו כל סביביו׃
כל שפטי בי שרים ישרו׃
וכל שפטי מלכי ארץ וכל לאומ׳
כל עילא אדין גבריא׃
וכל עילא אדין סרכיא׃
כל מבין והאנשים עשים׃
וכל מבין ויקם עזרא׃

ואת כל כ״א יחידאין

וסימניהון
ואת כל אכלם ויקחו את כל רכוש׃
ואת כל הככר ויהפך את הערים׃
ואת כל אחיו ויען יצחק׃
ואת כל עשב ויך הברד׃
ואת כל בשרו ואת עור׃
ואת כל שערו והיה ביום׃
ואת כל האדם ותפתח הארץ׃
ואת כל הרכוש ב׳ בו׃
ואת כל היקום ואשר עשה׃
ואת כל ישראל ויהי להשובת׃
ואת כל עבדי ויסקל באבנים׃
ואת כל בני ויפרץ בן אביהו׃
ואת כל אנשי החיל׃
ואת כל בבודו ולכן הנה׃
ואת כל אלה ידי עשתה׃
ואת כל יהודה כי כה אמר׃
ואת כל אגפיו גבר וכל׃
ואת כל היהודים אשר היו אתו׃
ואת כל הממלכות ואת׃
ואת כל הארץ כה תאמרו׃
ואת כל ראשי אז יקהל דד״ה׃

ולכל ט׳ יחידאין

וסימניהון
ולכל עוף ולכל חית׃
ולכל נפש זאת תורת׃
ולכל התודה ולא אוסיף׃
ולכל נשיא ויאמר שלמה׃
ולכל עמך כל תפלה כל התחנה דד״ה
ולכל ממלכות לסיחון מלך׃
ולכל מלאכת ולמחלקות׃
ולכל שרי ועלי הטה חסד׃
ולכל מתנדב ואחרי כן׃

ג׳ פסוקים וכל כל כל ב׳

מצעות פסו׳ וא׳ ר״פ וסימניהון נמסר ביהושע סימן י״א׃

כל ה׳ יחידאין לא נסבין ה׳

וכל קריאן נסבין ה׳ וסימניהון

כל בא מבן שלשים׃
כל צבא וישבע דוד׃
כל גוי ועתה אל ישיא דד״ה׃
כל כלים לזהב ולכסף׃
כל נשים ועתה נכרת׃

ובכל י״ג יחידאין

וסימניהון
ובכל הארץ נעשה אדם׃
ובכל הרמש ב׳ בו׃
ובכל חיה ויברך אתם׃
ובכל השרץ ויגוע כל׃
ובכל אלהי ועברתי בארץ׃
ובכל הגוים ויאמר הנה׃
ובכל העמים כי יי׳ אלהים׃
ובכל המחנה ויתקעו׃
ובכל העם ותהי חרדה׃
ובכל גבוליך במותיך חילך׃
ובכל מקום כי ממזרח׃
ובכל זאת אנחנו כרתים׃
ובכל זה לא היית׃
ובכל יום ויום מרדכי׃
ובכל הערים כשבת ישראל׃
וכל קריאה חלוף בכל׃

ה׳ פסוקים ובכל ובכל

וסימניהון נמסר במגלה סוף סימן ח׳

ג׳ פסוקים ובכל בכל וסי׳

ותתן תזנותיה׃
ויכרתוהו זרים׃
ובכל מעשה אשר החל׃

ט׳ פסוקים כל וכל כל

וסימניהון נמסר בפרשת נשא׃

ה׳ פסוקים וכל וכל וכל ג׳

במצעו׳ וב׳ ר״פ׃
וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו וביחזקאל סימן ל״ח׃

ג׳ פסוקים מן ב׳ מלין רישי׳

וכל וסימניהון
וכל שיח השדה טרם׃
וכל בת ירשת נחלה׃
וכל שלל דיהושע׃

ד׳ פסוקים כל כל וכל כל

וסימניהון נמסר בסדר נח ובמלכים ב׳ סי׳ י׳ ובדניאל סימן ג׳׃

ולכל י״ד ר״פ וסימניהון

נמסר בסוף סדר ברכה׃

ב׳ פסו׳ וכל כל כל וכל

וסימניהון
וכל שלל הערים האלה׃
והסכותי חגיכם לאבל׃

ב׳ פסו׳ וכל וכל כל

וסימניהון
ויעל המלך בית יי׳ דד״ה׃
כל אלה אנשי המלחמה׃
וחד כל וכל וכל כל וסימניהון
ויבאו אליו כל אחיו׃
וחד וכל כל וכל וסימניהון
אדין סרכיא ואחשדרפניא הוו בעין עילה׃
וחד וכל כל וכל וכל כל וסימנ׳
ואם נגלמו בכל׃

ב׳ פסו׳ כל כל כל וכל

וסימניהון
והגלה את כל ירושלם׃
והיה כי יאמרו אליך׃

ב׳ ר״פ בל כל וכל

וסימניהון
כל המנחה אשר תאפה׃
כל המשכב אשר׃

ב׳ פסו׳ וכל וכל וכל וכל

וסימניהון
וכל בגד וכל כלי עור׃
וכל עבדיו עבדים׃

ה׳ סבירין כל וקרי׳ וכל

וסימניהון נמסר בסוף סדר תרומה׃

י״א פסוקים רישא ומציעא וכל נבל וסי׳

נמסר בסדר צו׃

ובכל אשר ה׳ וסימניהון

נמסר בסדר משפטים וראה׃

ובכל ה׳ סבירין בכל וסימני׳

נמסר ביחזקאל סימן כ״ז׃

ולכל אשר ד׳ וסימני׳ נמס׳

בערך אשר

ו׳ פסוקי׳ לכל לכל וסימני׳

ויחלק לכל העם לכל המון׃
כל תפלה כל תחנה דמלכי׳
ויבן ויפרץ מבל בנין׃
סומך יי׳ לכל הנפלים׃
קרוב יי׳ לכל קראיו׃
אין קץ לכל העם׃

בכל ח׳ דמטעי׳ דסבירין בכל

וסי׳ נמס׳ בסדר משפטי׳׃

ובכל ה׳ וסימניהון נמסר

בסדר בהעלותך ובשמואל ב׳ סימן ז׳ ובירמיה סוף סימן מ״ב׃

לכל י״א דגשי׳ וסימניהון

נמסר בירמיה סימן י״ג׃

כל ד׳ סבירין וכל וסימניהון

נמסר בסדר וארא׃

י״א פסוקי׳ כל כל ומלה

חדא בינֵיהון
וסימניהון נמסר בשופטים סימן ב׳ פסו׳ ב׳ ובנחמיה סימן י׳

אמר המעתיק בכלהו ספרי מסו׳ אשכחנא דכמסר י׳ פסוקים אית בהו כל כל ומלה באמצע ואחרים מסרי י״א וכך כתיבנא למגינא ח

מערכת אות הכף

חזיכה דליכהו יתיר מן טו וכל
דכוותת בכל המסרה באמרו י׳ פסו׳
לית בהון כל כל ומלה באמצע
הייגדלא חיכה בכל הפסוק סוס
וכל ולא בכל זולתי כל כל ומלה ב
באמצע ודוק דליכון י׳ פסוקי׳ לחוד
דלית בהו כל כל באמצע וסאלה
טעות דלית בהו כל וכל ובכל ככל:

בכל ז׳ דגשי׳ וסימניהון

והוא יהיה פרא אדם ·
ואברהם זקן בא בימים ·
ערוכה בכל ושמורה ·
ויהרון ארץ בכל היא ·
ויכלו בכל אנשים ·
ומלכותו בכל משלה ·
והעשר והכבוד מלפניך ·

וכל ה׳ ר״פ בבראשית
וסימניהון
וכל שיח השדה ·
וכל אנשי ביתו יליד בית ·
וכל הארץ באו מצרימה ·
וכל בית יוסף ואחיו ·
וכל הבארות אשר חפרו ·
וכל ספר ואלה שמות דכוו׳
ר״פ וכל בנח וסימניהון
כל שכב עם בהמה ·
כל אלמנה ויתום ·
כל עכן די וחצר ·
כל העבר על הפקדים ·
כל פטר רחם לי ·
כל ברים תרומת בסף ·
כל איש ואשה אשר ·
כל הזהב העשוי ·
וכל ח׳ ד״פ בואלה שמות
וסי׳ נמסר בסדר בא ·

כל יט ר״פ בויקרא
וסימניהון
כל המנחה אשר הקריב ·
כל זכר בכהנים יאכל ·
כל זכר בבני אהרן ·
כל נפש אשר תאכל ·
כל אשר יגע בבשרה ·
כל מפרסת פרסה ·
כל אשר אין לו סנפיר בתר׳ ·
כל שרץ העוף קדמאה ·
כל הולך על גחון ·
כל ימי אשר הנגע ·
כל המשכב · וחברו ·
כל אשר בו מום · וחברו ·
כל איש אשר בו מום ·
כל מלאכת עבודה ·
כל מלאכה לא תעשו ·
כל ימי השמה ·
כל חרם אשר יחרם ·
וכל ט׳ ר״פ במדבר
וסימניהון
וכל תרומה לכל ·
וכל בקר זבח השלמים ·
וכל ישראל אשר סביב ·
וכל כלי פתוח אשר ·
וכל אשר יגע על פני ·
וכל אשר יגע בו הטמא ·
וכל הנגע בכל אשר ·
וכל כלי עור ·
וכל הטף בנשים ·
וכל בת יורשת נחלה דמטות

כל ח׳ ר״פ במשנה תורה
וסימניהון

כל אלה ערים ·
כל ערי המשור ·
כל הבצוה אשר אנכי ·
כל המקום אשר הדרך ·
כל צפור טהורה ·
כל עוף טהור תאכלו ·
כל הבכור אשר יולד ·
כל עצך ופרי אדמתך ·
כל ט׳ ר״פ בספר יהושע וסי׳
נמסר ביהושע סוף סימן
א׳ גם בסימ׳ כ״א ·
כל ב׳ קמצין בטעם וסימניהון
נמס׳ בתלים סי׳ ל״ה ע״ש ·
וכלם ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סוף סימן ק״ב
כלא ג׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סוף סימן ג׳ ·
כלו ג׳ כתיב כלה וסימניהון
נמסר בשמואל ב׳
סימן ח׳ ע״ש ·
כליל ג׳ בתורה
וסימניהון
וכל מנחת כהן כליל ·
ושרפת באש את העיר ·
והכהן המשיח תחתיו ·
כלך ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
ריש סימן כ״ב ·
וכלה ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר אחרי מות
וביחזקאל סימן מ״ב ·
כלתה אליו ג׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בשמואל
א׳ סימן כ״ה ובמגלה סימן ז׳ ·
עד כלתו ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ סי׳ ג׳
כלה לכלה י׳ בליש וסימני׳
נמסר במלכי׳
ב׳ סימן י״ג ובתלים סימן ע״ד ·
תכלה ג׳ חד כתיב א׳
וסימניהון נמסר
בתלים בא״ב אות ל׳ ·
תכלית ה׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ק״ם
ובאיוב סימן י״א ונחמיה סימן ג׳ ·
ויכלו ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן י״ט ·
ויכלו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וירא ואיוב
סימן ז׳ וירמיה סוף סימן ד׳ ·
ויכל ה׳ בתורה וסימני׳ נמסר
סוף סדר כי תשא ·
אכלה ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ל״א ·
כלי י״ח בליש׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויקהל ·
ואת כליו ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תשא
ואת הכלים ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳
סוף סימן ז׳ ובריש דניאל ·

כלי ז׳ מטעין דסבי׳ כלו וסי׳

אצעדה איש אשר מצא כלי זהב
בשלם ובכלי הבקר בשלם ·
כסף כל כלי זהב וכלי כסף
ב׳ בו ·
מפצו כלי מפצו בידו ·
משחתו כלי משחתו ·
נבל אודך בכלי נבל ·
כלי הנחשת ד׳ וסימ׳ נמסר
בסוף ירמיה ·
וכל כלי ז׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן י׳ ·
וכל כלי ה׳ וסימניהון נמסר
בספר שמות ·
כלי זהב ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר מטות ·
כל הכלים האלה ד׳ וסימני׳
נמסר במלכים
ב׳ סימן כ״ה ·

כם

כמה ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן כ״ב ·
כמוה ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תשא
ובשמואל א׳ סי׳ כ״א ובזכריה סי׳ ה׳ ·
כמוהם ג׳ וסימניהון

כמוהם יהיו עושיהם ·
וחברו כמוהם יהיו עושיהם ·
במוך כמוהם ·
כמנו ד׳ ג׳ חסרי׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בסדר וישלח ובשמואל ב׳ סימן י״ח ·
נכמרו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר מקץ ·

כנ

לא כן י״ט וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כ״ג ·
לכן י״ד בטעם בירמיה וסימ׳
שם סוף סימן ז׳ ·
עליכן ח׳ בטעם וסימניהון
נמסר בסדר וישלח
ובקהלת סימן ח׳ ·
לכן ג׳ בטעם רביע וסימני׳
נמס׳ בשמואל א׳ סי׳ כ״ז
לכן כ״ג בטעם ביחזקאל
בתוכך · אבות ·
חלליכם · דברכם · שוא ·
ובקעתי · הגפן · הזכרכם ·
לסיגים · שחת · אגדיל ·
אדום · פלשתים · צור ·
זרים חרב · לנבוכד נצר
צמרתו · בריה · באש קנאתי
אני נשאתי · את ידי ·
וגויך לא תכשלי ·
בניהו ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כ״ב ·
כנענים ג׳ וסימניהון נמסר
בסוף עובדיה ·

לכנעני ג׳ וסימניהון

לכנעני תחשב ·
ממזרח לכנעני ·
וחגור נתנה לכנעני ·

ויכנע ג׳ וסימניהון

מדין לפני בני ·
ויכנע חזקיהו בגבה לבו ·
ובהצר לו חלה את ·

כס

לכסא ו׳ רפין וסימניהון
נמסר בישעיה סוף
סימן כ״ב ובתלים סימן קל״ג ובנחמיה
סימן ג׳ ·
כסה ג׳ כתיב הא׳ וסימניהון
נמסר במלכים א׳
סימן י׳ ·
כסות ג׳ וסימניהון נמסר
פרשת וירא ·
בכסף ט׳ו רפין וסימ׳ נמסר
ביהושע סימן כ״ב ·

וכסף וזהב ג׳ וסימניהון

ויי׳ ברך את ·
ובקרך וצאנך ירבין ·
ולא ירבה לו נשים ·
ואת הכסף ד׳ וסימניהון
נמסר במקץ ·
זהב וכסף ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר התרומה ·

ד׳ קדים כספא לדהבא
וסימניהון נמסר בדניאל סוף סימ׳ ב׳ ·

כע

כעש ד׳ כתיב ש״ן בליש׳
וסימניהון
לו שקול ישקל ·
כי לאויל יהרג כעש ·
ותכה מכעס עיני ·
והרב כעשך עמדי ·
הכעיסו ב׳ חס׳ וסימ׳ בשמואל
א׳ סימן א׳ ע״ש ·

כפ

כפי ככפי ט׳ וסימני׳ נמסר
באיוב סימן י״ג ·
הכף ב׳ רפי׳
וסימניהון
ויאמרו שרי סכות ·
ויבא אל אנשי סכות ·
כפור ג׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון
דק ככפר על הארץ ·
כפרי זהב שלשים דעזרא ·
וכפר שמים מי ילדו ·
ככפיר ג׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן י״ט ·

וכפות ד׳ וסימניהון

ולקחתם לכם ביום ·
וילכו לקברה ·
ותניעני על ברכי ·
והעלות וכפות וכלי דד״ה ·
וכפר ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר שמיני ובתלים
סימן ע״ט ·
יכפר ד׳ וסימניהון נמסר
פרשת בסעי ·
לכפר עליו ה׳ וסימני׳ נמסר
בסדר שלח לך
כפרה את ו׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בסדר
אחרי מות ·
ולכפר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בהעלותך ·

כר

הכרבים י״ג חסרי׳ וסימ׳
נמסר בתרומה ·
הכרמלה

הכרמלה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ט״ו׳
ונכרת ח׳ וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות׳

ולא יכרת ד׳ וסימניהון

ולא יכרת כל בשר׳
ועתה ארורים אתם׳
ולא יכרת מעונה׳
וגם את רות׳
כריתות ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מ׳ל וסימניהון נמסר פרשת תצא׳
כורש ב׳ חס׳ וסימניהון

העיר ה׳ את׳
כה אמר כורש׳

כש

כשב ד׳ וסימניהון נמסר בסדר ויקרא׳

כשדימה ג׳ וסימניהון

ורוח נשאתני׳
ותרבי את תזנותך׳
ותעגבה עליהם׳
ואת הכשדים ג׳ וסימניהון נמסר בסוף מלכים וכירמיה סימן נא׳ וסימן נ״א׳
מכשול ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימניהון

ולפני עור לא׳
נתתי אבחת חרב׳
את העם הזה מכשלים׳

כתב

יכתבו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן י״ז ובי חזקאל סימן י״ג ותלים סימן ס״ט׳
כתוב ה׳ מ׳ל בליש׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כ״ד׳
כתבים הכתבים ה׳ חס׳ ו׳ וסים נמסר בסדר כי תשא׳
כתבה ב׳ כתיבה ה׳ בלישן ארמי וסימניהון

די יקרא כתבה דנא׳
די כתבה דנא יקרון׳
ושאר׳ כתיב א׳׳

בכתב ד׳ וסימניהון

הכל בכתב מיד י״י׳
ויאמר חורם מלך צר׳
אבל אגיד לך את הרשום׳
והכינו לבית אבתיכם׳
וא׳ ובכתב בית ישראל׳
כתב ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל ריש סימן ז׳׳
מכתב ד׳ וסימניהון נמסר בסדר פקודי׳

חד מן ס״ב מלין דכתיב

מוקדם מאוחר וסימניהון נמסר במערכת אות הו״ו׳

ט״ו מלין כתיב חדא מלה וקרי׳ תרין וסימני׳ נמסר בד״ה א׳ סימן כ״ו׳
ז׳ פסוקים אית בהון ט״ו מלין ז׳ מכא וז׳ מכא ומצעות כתיב וקרי וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ג׳
ח׳ כתיב תרין וקרי׳ חד וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ל״ד׳
ח׳ כתבן ולא קריין וסים׳ נמס׳ ברות סימן ג׳׳
י׳ קריין ולא כתבן וסימני׳ נמסר בריש אלה הדברים׳
נ״ג תיבות קדמית נסבא מן תניינ׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ה׳׳
וחלופי׳ ג׳ תניינ׳ נסב׳ מן קדמית׳ וסי׳ נמס׳ בעזר׳ סימן ד׳׳

אמר המעתיק וכל פאר כתי׳ וקרי׳ כים לו התלות בא״ב כגון דחס ה׳ או דכסיב יתיר ה׳ או ו״ו או יו״ד וזולתם כל אחד ואחד כמסר במערכת האות פלו בס״ד עכ״ל׳

ה׳ זוגין מן נ״ג דכתיב חדא

מלה וקרי׳ מלה אחרי וסימניהון שית כם אבון אלה אשר

שות סת כתי׳ ויהי מבחר עמקיך
שתה סת כתי׳ שת עונותינו׳
שית סת כתי׳ נבוכד נצר מלכא עבד צלם׳
כם בה כתי׳ והיה כל מעבר מטה
כו בה כתי׳ והיה אם שמע תשמעון דירמיה׳
בא בה כתי׳ לבן דבר אתם ואמרת׳
אמון אמן כתי׳ אסתירה פני מהם
אמון אמן כתי׳ ויאמר מלך ישר׳ דמלכים׳
אומן אמן כתי׳ ויהי אומן את הדסה
אלוה אלה כתי׳ יזבחו לשדים לא׳
אלהי אלה כתי׳ והעים עשו את נבחן׳
אל אלה כתי׳ ואמר לה אלה מאניא שא׳
אשור אסר כתי׳ בארה בנו אשר הגלה׳
איש אסר כתי׳ והוא הכה את איש מצרי אשר מראה
ואשב ואסר כתי׳ ואבא אל הגולה תל אביב׳

נשלם מערכת
אות הכ״ף בס״ד

מערכת אות
הלמד

א״ב מן חד חד מן תרתין

תיבותא ולית דכוו׳ נסבין למ״ד ברישי׳ וסימניהון
לאל השמים הודו לאל השמים׳
לאל חי צמאה נפשי לאלהי׳
לאחות עולם ונתתי לך ולזרעך אחריך׳
לאשר באהלו ויאמ׳ משה זה הדבר אשר צוה ה׳ לקטו ממנו איש׳
לאשר הוא או מכל אשר ישבע׳
לאשר עשו והמלא ארצו אלילים׳
לאשר הביא ישליו אהלי׳ לשדדים
לאלפי ישר׳ ועשרה נשיאים עמו׳
לאין מספר ועצי ארזי׳ לאין מספר
לאלה מחלקות השערים לראשי׳
לאל נכר לא יהיה בך אל זר׳
לאמות חמש וכנפי הכרובים ארכם
לאין להם וירדפם אסא והעם׳
לארץ מצרים ופליטי חרב ישובון׳
לבית הערבה ועלה הגבול בית חגלה
לבן קיש ויהי כל ידעו כאתמול
לבת ירושלי׳ ואתה מגדל עדר עפל
לגבול ישר׳ ועיניכם תראינה ואתם
לגבורי חיל במספר ראשי האבות
לדבר רע אל תט לבך לדבר רע
להעם הזה וידברו אליו לאמ׳ דד״ה
לו איש הלך רוח ושקר כזב׳
לזרע אברהם הלא אתה ה׳ אלהינו הורשת׳
לחמשים ושנים ותשלם החומה בעשרים׳
לחם פנים ונתת על השלחן׳
לטוב לנו ויצונו ה׳ לעשות את כל
לימין משה מוליך לימין משה׳
ליום השבת מזמור שיר ליום׳
ליום מועד מה תעשו ליום מועד׳
ליהודה וישר׳ והנה דברי אסא הראשנים׳
ליום השלישי והיו נכונים ליום׳
לישבי הארץ ואתם אלת ברהו׳
לכל הנמצא וירם יאשיהו לכני העם
לכסא כבוד ותקעתיו יתד במקום נאמן׳
לכל העבר בקע לגלגלת במחצית
לכל כליו ועשית סירותיו לדשנו׳
לכל איביך תמצא ידך לכל איביך
לכל הבא מלבד התיחשם לזכרי׳
לכל בן נכר כה אמר ה׳ כל בן נכר׳
לכל לראש לך ה׳ הגדולה והגבורה
ללחם המערכת ומנחת התמיד ועולת התמיד׳
למשה איש תפלה למשה איש האלהים׳
למאה ועשרים והלוים המשררי׳ כלם
למשכן העדות והלוים יחנו סביב׳
למי מריבה יאסף אהרן אל עמיו׳
למי נדה ואסף איש טהור׳
למשיח ה׳ ויאמ׳ לאנשיו חלילה לי
למימי קדם הלא שמעת למרחק׳
למלכי ישר׳ לכן תתני שלוחים על
למאני דהבא בלשצר אמר בטעם חמרא׳
לנגד ה׳ אין חכמה ואין תבונה׳
לנפש חיה וייצר ה׳ אלהי׳ את האדם
לשר הטבחים ושם אתנו נער עברי׳
לעם קדוש יקימך ה׳ לו לעם׳
לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו׳
לפר החטאת ועשה לפר כאשר עשה
לפתח אהלו וישמע משה את העם׳
לפרעה נכה והכסף והזהב נתן׳
לצור מעוז היה לי לצור מעוז׳
לקול ה׳ אלהיך ויאמר אם שמע תשמע׳
לקרבן אשה שור או כשב או עז׳
לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו׳
לריח שמניך טובים שמן תורק׳
לראש בית אבהם ואת שם אהרן תכתב׳
לראשי האבת כל אלה בני ידיעאל׳
לרוח שקר ויאמ׳ אצא והייתי דד״ה
לשממה תהיה מצרים לשממה תהיה
לשש מאות אלף בקע לגלגלת במחצית׳
לשערי ירושל׳ כי חלה לטוב ישבת
להל שמבה לכן הנה ימים באים דוהשמעתי׳

אמר המעתיק קשה דהאי פסו׳ לשערי ירושלם דכי חלה לטוב דבמיכ׳ דמייתי בעל המסורת בהאי א״ב ברוב הספרים שלנו הוא בשער בלא י׳ ולפום דיהטא הוה מכפק׳ לן אמנם כהירא לן דודאי טעו׳ והכי קרי׳ לשער ירושלם מדקא חזינא דאיכא פסו׳ אחריתי דכתיב לשערי ירושלם דקבורת חמור יקבר דבירמיה דאם לא כן מאי קאמ׳ בעל המסורת א״ב מן חד חד ולית דכו׳ הא איכא ב׳ אלא על כרחין טעו׳ סופר במסורת ודלוג דכך דינו לשער ירושלם כי חלה לטוב לשערי ירושלם קבורת חמור יקבר ואתי ספיר ודיק וגם לעיל בהאי א״ב הוה כמסר למעשה ידיך דתקרא ואכני אענך דאיוב ואיכא למעשה ידך דוהכרתי פסיליך דמיכה ותחקתי עכ״ל

א״ב מן חד חד לא מלעיל

דלוג וסימניהון
לאלהים זובח לאלהים יחרם׳
לאנשים הנה נא לי שתי בנות׳
לאלפים נצר חסד לאלפים׳
לאמורי וירא בלק בן צפור׳
לבתים ונקרבתם בבקר לשבטיכם
לבמות ויעמד לו כהנים׳
לברית הכט לברית כי מלאו׳
לדם ולא תחניפו את הארץ׳
לדור לילה ויומם לא תכבה׳
לדור זרע יעבדנו יספר׳
להון נבהל להון איש רע עין׳
לזר בני אם ערבת לרעך׳
לחרם ואחלל שרי קדש ואתנה
לחיים והיה הנשאר בציון׳
לטהר ויראו את אלהי ישראל׳
לטרח חדשיכם ומועדיכם׳
לטבה ואגיד להם את יד אלהי
לטבים הטיבה ה׳ לטובים׳
ליושב ולרוח משפט ליושב׳
לכלב ואנשי קדש תהיון לי׳
ללת וכלתו אשת פנחס הרה׳
למאה ולקחני עשרה אנשים׳
למת בנים אתם לה׳ אלהיכם׳
לנפש צוף דבש אמרי נעם׳
לנגע כי יפלא ממך דבר׳
לשער הצהוב וראהו הכהן והנה פשה
לעוף וכל דם לא תאכלו׳
לעגלים ויעש ירבעם חג בחדש׳
לעולה ואל הכהף מחוצה׳
לפתח הלא אם תיטיב׳
לפנים בם ס הפנים לפנים׳
לצמיתת ואם לא יגאל עד מלאת
לקחת שחד לקחו בך למען׳
לרע והנה שבע פרות אחרות
לרעה לב חרש מחשבת און׳
לראש ויעבר לראש רחבעם׳
לרבבה ולקחנו עשרה אנשים למאה׳
לשיר ויהי כבאם בשוב דוד׳

מערכת אות הלמד

לשער ויאמר להם כה אמר ה׳ שימו ·
לשלל ויאמרו דם זה החרב ·
לתורח ושוע ובני ושרביה·

וחלופיהון א״ב מן חד חד

בלרע ל״א וסימניהון

לאיים וישב פניו לאיים כתיב ·
לאפוד ויעש אתו גדעון לאפוד·
לבהמה נותן לבהמה לחמה·
לבקרים ותפקדנו לבקרים·
לגר וכי תשיג יד גר תושב ·
לגברים ויספרו הלוים מבן·
לדין כי יפלא ממך דבר·
להמזבח ויאמר חזקיהו להעלות·
להגדוד ויבדילם אמציהו להגדוד
לוי נו ובכל זאת אנחנו כרתים
לור גרי ביתי ואמהותי·
לחגא והיתה אדמת יהודה למצרים·
לשבא והבדלתם בין הבהמה ·
ליסוד בחדש השלישי החלו·
לכרוב ועשה כרובים ותמורים·
ללילה יום ליום יביע אומר·
למחנה כי לעת יום ביום·
למסלה ויאמרו הנה חג ה׳ בשלה
למאור ואת הבשם ואת השמן ·
למרום לשום שפלים למרום ·
לנער להם לפתאים ערמה·
לשבע צדיק אוכל לשבע·
לעד לכן חכו לי נאם ה׳·
לעולות ומנת המלך מן·
לפר ועשה לפר כאשר עשה לפר הנ׳ דפסו׳·
לפרכת מחוץ לפרוכת העדות·
לצדיק הן לחכם ויחכם עוד·
לקבצי לכן חכו לי נאם ה׳·
לרד כה אמר ה׳ למשיחו·
לשממה ונתתי את הר שעיר·
להבן יחשב לתבן ברזל·
להתן וזכיר בתוך הבית·

א״ב מן ב״ב דלוג מלעיל לא

וסימניהון

לאט והמלך לאט את פניו·
לאט המעט ממך תנחמות אל
לאחד ויהי ביום הששי לקטו·
לאחד כמספר אשר תעשו·
לאלף ולקחו עשרה אנשים·
לאלף הקטן יהיה לאלף·
לאיים בעל גמולות בעל ישלם
לאיים אחריב הרים וגבעות·
לאחרונה כל הפקודים למחנה דן·
לאחרונה אין זכרון לראשנים·
לבן התשיעי לחדש התשיעי
לבן למנצח עלמות לבן·
לבהמה מצמיח חציר לבהמה·
לבהמה ואעבר אל שער העין·
לבדים לעומת המסגרה היו·
לבדים ויצק ארבע טבעת·
לגוי יספת לגוי ה׳ ב׳ בפסוק לגוי
לגפן אסרי לגפן עירה·
לגפן ויאמרו העצים לגפן·
לזבח ויין לנסך רביעית ההין·
לזבח ויאמר שלום לזבוח לה׳
לטוב זה הדבר אשר צוה ה׳ לבנות צלפחד·
לטוב הכל כאשר לכל מקרה אחד·
למנחה זאת התור׳ לעולה למנחה
למנחה ויאמ׳ ארנן אל דוד קח לך
לנשים המהגלו ערותה·

לנשים אל תתן לנשים חיליך·
לעדרים עזובות עדי ערוער·
לעדרים ידוע תדע פני צאנך·
לקץ כי עוד חזון למועד·
לקץ ואתה לך לקץ והנוח·
לרום ובלכת החיות ילכו האופנים·
לרום שמים לרום וארץ·
לשדים יזבחו לשדים·
לשדים ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם·

וחילופיהון דלוג מן תרין

תרין מלרע לא ברישי׳ וסימניהון

לאט ויצו המלך את יואב·
לאט ויאמר ה׳ יען כי מאס העם הזה·
לדבר אל הט לבי לדבר רע·
לדבר בו לדבר יחבל לו·
לדביר ומחשבון עד רמת המצפה
לדביר ויבן עשרים אמה·
לזאת ויאמ׳ האדם זאת הפעם·
לזאת אף לזאת יחרד לבי·
לחשך הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע·
לחשך השמש יהפך לחשך·
למלחמה ויאמר אם לשלום·
למלחמה הנביאים אשר היו לפני·
למשנה ויאמר אליו אל תירא כי לא תמצאך·
למשנת וה׳ שב את שבות איוב·
לנביא וידע כל ישראל מדן ועד
לנביא ואת יהוא בן נמשי·
לעשיר עשק דל להרבות לו
לעשיר היה צאן ובקר·
לקש והיה בית יעקב אש·
לקש לא יבריחנו בן קשת·
לריק ואני אמרתי לריק יגעתי·
לריק הקשיח בניה ללא לה·
לריב כי יום נקם בלבי שנת·
לריב הן לריב ומצה תצומו·
לשבת ותקח שרי אשת אברם·
לשבת אשר נמה לשבת ער·

א״ב מן חד וחד חד א׳ וחד

לא דלוג ולית דכוו׳ וסימניהון

אביגל ואת עמשא שם אבשלום
לאביגל ויאמר דוד לאביגל·
בעליהן כי יצא דבר המלכה·
לבעליהן ונשמע פתגם המלך·
בניהן כי נאפו ודם בידיהם·
לבניהן ויען לבן ויאמר אל יעקב
בקעם כה אמר ה׳ על שלשה פשעי בני עמון·
לבקעם אחרי הדברים והאמת·
גני עורי צפון ובואי תימן·
לגני באתי לגני אחתי כלה·
הניח והיה ביום הניח ה׳ לך·
להניח וראשית כל בכורי כל·
הוללים לא יתיצבו הוללים·
להוללים אמרתי להוללים·
הודיעך ויענך וירעיבך
להודיעך קשט אמרי אמת·
חרדת אדם יתן מוקש·
לחרדת ויהי חרדה במחנה·
חטאה הוי משכי העון·
לחטאה והקריבו לחנכת בית·
טבחה כי עליך הורגנו כל·
לטבחה ואתה ה׳ ידעתני·
ימא וארבע חיון רברבן·
לימא ענא דניאל ואמר·
יקהת לא יסור שבט מיהודה·

ליקהת עין תלעג לאב ותבוז·
ידעך כל ידעיך בעמים·
לידעך משוך חסדך לידעיך·
ברמו כי יבער איש שדה·
לברמו אשירה נא לידידי·
מרבה כל הולך על גחון·
למרבה כתיב המשרה ולשלום·
משגת אם דל הוא ואין ידו·
למשגת אם שלש שנים רעב·
מועדה והשבתי כל משושה·
למועדה ושמרת את החקה הזאת·
מוצאידם ויכתב משה את·
למוצאידם למסעיהם על פי ב׳ בפסוק·
מעדנים יסר בנך ויניחך·
למעדנים האכלים למעדנים·
משיחי והקימתי לי כהן נאמן·
למשיחי שם אצמיח קרן לדוד·
פעלות כי לא יבינו אל פעלות ה׳·
לפעלות אדם בדבר שפתיך·
קחתך ותאמר לה המעט קחתך
לקחתך ויבאו עבדי דוד אל אביגיל
קרבה אל נפשי גאלה·
לקרבה ויקרא משה אל בצלאל·
רויה תערוך לפני שלחן·
לרויה הרכבת אנוש לראשנו·
רכבה והנני אליך נאם ה׳ צבאות והבערתי·
לרכבה דדן רכלתך בבגדי חופש
שפנים עם לא עצום·
לשפנים הרים הגבהים ליעלים·
התם ולא שבע אמציהו·
לתתם ויסרו העלה לתתם ר״ה·

חד מן י״ח זוגין מן חד וחד

חד מלרע וחד מלעיל ל׳ בריש תיבות׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן כ״ג·

אלין זוגין חד ל׳ וחד ול׳

וסימניהון

לחשך קץ שם לחשך·
ולחשך ויקרא אלהים לאור יום
לקחת שחד לקחו בך למען·
ולקחת בידך עשרה לחם ונקדי׳
למסע ויאמר ה׳ אלי קום לך·
ולמסע עשה לך שתי חצצרת·
לטהור והבדלתם בין הבהמה·
ולטהור הכל כאשר לכל מקרה·
לחטאת והביא אותם אל הכהן והקריב·
ולחטאת זאת התור׳ לעלה למנחה
לחיות גם מעוף השמים·
ולחיות אתי אל עמי·
לחיותם ויעש להם יהושע שלום
ולחיותם להציל ממות נפשם·
לצים אשרי האיש אשר·
ולצים עד מתי פתאים תאהבו פתי·
למעוז טוב יי׳ למעוז ביום·
ולמעוז ואני בשנת אחת לדריוש
להציב ויך דוד את הדרעזר דד״ה
ולהציב והיתה הפצירה פים·
לבנה ויקח לו יעקב מקל לבנה
ולבנה על ראשי ההרים יזבחו ועל
לדברו וימאסו בארץ חמדה·
ולדברו קויתי ה׳ קותה נפשי·
ליסד בחדש השלישי החלו·
וליסד ואשם דברי בפיך·
לשלש וצויתי את ברכתי לכם·
ולשלש והיתה הפצירה פים·
לשעירים ולא יזבחו עוד את זבחיהם·

ולשעירים ויעמד לו כהנים·
לעגלים ויעש ירבעם חג בחדש·
ולעגלים ויעמד לו כהנים לבמות·
ליוצא ובעתים ההם אין שלום·
וליוצא כי לפני הימים ההם·

ד׳ מלין נסבין יתיר למ״ד

וסימניהון נמסר בדניאל סי׳ ג׳ וסי׳ ח׳·

י״א זוגין משמשין לל בריש

תיבותא וסימניהון

ללוט וגם ללוט ההלך·
ללכנה ויאמרו הנה חג·
ללהבה והיה אור ישראל·
ללשכת ואביא אתם·
ללככם ובל יאמרו·
ללילה יום ליום יביע·
ללביא התצוד ללביא·
ללחמך ודי חלב עזים·
ללשם ויקראו ללשם·
ללבית וילכדוה ביום·
ללבושך ברוע אדום·
ללבושך כבשים ללבושך·
ללענה ההפכים ללענה·
ללענה הרוצין בסלע·
ללשנו באלה נפרדו·

ק״ח יחידאין משמשין ול׳

וסימניהון

וליבים ויאמר אלהים יהי מארות
ולמשל ביום ובלילה·
ולשת גם הוא יולד בן·
ולכך כי שבעתים יקם·
ולאברם היטיב בעבורה·
ולפיד ויהי השמש לבא·
ולח ויקח לו יעקב מקל לבנה·
וללאה השדה אל צאנו·
וללבן שתי בנות שם·
וליצחק זאת הארץ אשר·
ולהשיב בספיהם איש אל שקו·
ולבנימן לכלם נתן לאיש·
ולכנים תבן אין נתן לעבדיך·
ולעמך ויאמר משה לפרעה·
ולזכרון והיה לך לאות·
ולטוטפת והיה לאות על ידכה·
ולמצרים ויספר משה לחתנו·
ולהביאך הנה אנכי שלח·
ולאלהיהם לא תכרת·
ולזקני ויהי ביום השמיני·
ולאחתו הבתולה הקרבה·
ולאחתו לאביו ולאמו·
ולחלל ואני אתן את·
ולחיה ולבהמתך ולחיה·
ולארץ ולא תחניפו·
ולשמש וילך ויעבד·
ולנערה לא תעשה דבר·
ולתתך עליון על כל הגוים·
וללוי אמר תמיך ואוריך·
ולזבולן אמר שמח·
ולנפתלי אמר נפתלי שבע·
ולגד אמר ברוך מרחיב·
ולשבט הלוי לא נתן·
ולצאת עודני היום·
ולכלב בן יפנה לא·
ולאיש הנה בתי·
ולמשפחתו ויתהלכו בארץ·
ולנער וגם תבן גם·
ולזבח ועלה האיש ההוא·
ולרמיתו וישלח שאול·
ולקראת ויבא דוד·
ולמשפט ויהי מהיום·
ולהקים לבעבור סבב·
ולאביגיל

ולאביגיל אשת נבל הגיד ·
ולשכב עם אשתי דאוריה ·
ולאנשים אשר אתו דאבנר ·
ולאישה ותאמר לנעריה ·
ולשלום ויאמר אוריה אל דוד ·
ולאבשלום ויהי אחר הדברים ·
וליהונתן בן שאול ·
ולמפיבשת בן קטן ·
ולאמנון רע ושמו ·
ולשנא לאהבה את שנאיך ·
ולזעק ומה יש לי עוד צדקה ·
ולאשה עגל מרבק ·
ולדור ישבו דסיהם כראש ·
ולוית ויפתח על הלחת ידתיח
ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב ·
ולהמית ותאמר אל אליהו ·
ולקלי ויכתב עליהם ספר שנית
ולטוב הוי האמרים לרע ·
ולשארית כי מי דימון מלאו דם ·
ולחסות ההלכים לרדת מצרי'
ולדבר כי נבל נבלה ידבר ·
ולהכות בן לריב ומצה ·
ולקח מהם קללה דישעיה ·
ולחום בן אדם ·
וללחם לאמר לא כי ארץ מצרים ·
ולהטיב כי אויל עמי ·
ולרעב הנביאים אשר היו לפני ·
ולמקים ועשיתי למקום דירמיה ·
ולמואב על בן למואב איליל ·
ולרשע ונתתיו כיד ·
ולגשת ולא יגשו ·
ולכן ואל מת אדם ·
ולעולה ושה אחד ·
ולקח ואתה בן אדם ·
ולפקוד וריב לה' עם יהודה ·
ולפותה גולה סוד הולך רכיל ·
וליום ומה תעשו ·
ולמטה ולא נשא דוד ·
ולאחד וארעה את צאן ההרגה ·
ולהנה ואשא את עיני ·
ולחלות ובאו עמים רבים ·
ולזמר טוב להודות לי' ·
ולבקר אחת שאלתי ·
ולספר לשמע בקול תודה ·
ולישרי אור זרוע לצדיק ·
ולישרים הטיבה י' לטובים ·
ולמות יסר יסרני יה ·
וללמדם ילדים אשר אין ·
ולגדלם ויבן להם המלך ·
ולקבל מלכא בלטשאצר ·
ולחתום שבועים שבעים ·
וללבן ומן המשכילים יכשלו ·
ולנחמו וישמעו שלשת ·
ולשון בארך אפים ·
וליועצי מרמה בלב ·
ולאחז תרתי בלבי למשך ביין ·
ולכנוס כי לאדם שטוב ·
ולאחד גם אם ישכבו שנים ·
ולהיות פתשגן הכתב ·
ולהרג אשר נתן המלך ·
ולמרדכי היהודי את כל תוקף ·
ולאבדם כי המן בן
ולצווה ואת פתשגן כתב הדת ·
ולהגיד ב' בפסו' ·
ולהסירן והבואנה נערות ·
וללקט דודי ירד לגנו ·
ולנעמי מודע לאישה ·
ולכלכל והיה לך למשיב ·
ולהפיל וזרעם בגוים ·
ולרשעים אמרתי להוללים ·
ולעולם ראש דברך אמת ·
וללחם המערכת ב' בפסוק ·

ולנגיד כי יהודה גבר באחיו ·
ולהכין וליעצים לרב ·
ולזכרי פקדיו לעשותם ·
ולהזכיר ויתן לפני ארון י' ·
ולפקח בן רמליהו ·
ולשרהו אז אמר דויד לא לשאת ·
ולהלחם עמו זרוע בשר ·
ולעדור מזבולון יצאי צבא ·
ולמשפחתו ויתהלכו אתה לשבעה
ולריב וגם בירושלם ·
ולהשוכת השנה שלח ·
וללמוד כי עזרא הכין לבבו ·
ולירושלים כל קבל דנא ·
ולהתחתן הנשוב להפר ·
וליהודים והסגנים לא ידעו אנה ·
ולסנבלט זכרון אלהי לטובה ·
ולעולת וללחם המערכת ולעולת
ולקרבן העצים דעזרא ·

ה' משמשין לה' ברישי' וסי'

להגדור ויכדילם אמציהו ·
להחומה והתודה השנית ·
להנחותם ואתה ברחמיך ·
להעם וידברו אליו דד"ה ·
להמזבח ויאמר יחזקיהו להעלות ·

כ"ו נסבין למ"ם ברישי' ולית
דכוו' זוגא וסיבני'

למתי ויאמר משה ·
למקרא עשה לך שתי ·
למדן ויצאו כל בני ·
למקטנם ולא ילמדו
למאה ולקחו עשרה ·
למאה והלוים המשררים ·
למרבה המשרה ·
למשלח וכל ההרים אשר במעדר
למהחת וארבע האופנים ·
למאד ויקברוהו דד"ה ·
למישרים וחכך כיין ·
למאדם ואמרת ·
למשער יסב כל הארץ
למלה ועתה נגינתם
למשען יקדמוני ביום
למיודעי מכל צררי
למזמה אשר ימרוך
למוליך עמו במדבר
למדת ויש אשר אמרים
למשמיעים ועמהם הימן וידותון חצצרות ·
למכיהו והמלאך אשר דד"ה
למורשה ויצא אסא
למלכיה החמשי ·
למימן הששי בו
למאני בלשצר אמר בטעם ·
למושיע ויאמר אך ·

ה"ד מן י"ד זוגין קדמא' נסיב
ל' ותנינא ל"א נסיב ולית דכו"
דסמיכין וסימניהון

לאב המון אני הנה בריתי אתך והייתי ·
אב המון ולא יקרא עוד את שמך ·
לכל כליו ועשית סירתיו לדשנו
כל כליו ויעש את כל כלי המזבח
למשכן קרח דבר אל העדה לאמר העלו ·
משכן קרח ויעלו מעל משכן קרח
למואב ויאמר מואב אל זקני מדין
מואב ויאמר בלעם אל האלהים
לשלחה וענשו אתה מאה כסף
שלחה ונתן האיש השכב עמה
למעלה ועלה הגבול דבירה מעמק
מעלה ותאר מצפון ויצא עין
לאפיו ויקרא אח מעץ ויאמר
אפיו וישקף ארונה וירא את המלך
לשבת טוב לשבת על פנת גג קדמ'
שבת טוב שבת על פנת גג ·
לחיים אורח לחיים שמר מוסר
חיים אורח חיים למעלה למשכיל
לקח בגדו כי ערב זר קדמאה
קח בגדו כי ערב זר תנינא
לרוח ויאמר אצא דד"ה
רוח ועתה הנה נתן ה' דד"ה
ולתומים ויאמר התרשתא קדמ'
ותומים ויאמר התרשתא תנינא
למאני בלשצר אמר בטעם
מאני באדין התיו מאני דהבא
לראשי שמאלו תחת לראשי קדמ'
ראשי שמאלו תחת ראשי תנינא

וחלופיהון ו' זוגין תנינא
נסיב ל' כחד ענין וקדמ' קרחי' ולית
דכוו' דסמיכין וסי'

ממעלה וגבול האמרי ממעלה
במעלה וישב גדעון בן יואש
משכב וזה הדבר אשר העשו
למשכב וימצאו מיושבי יבש
קחי ויקם וילך צרפתה
לקחי ותלך לקחת ויקרא
שער האשפות המשררים
לשער האשפות והתהלוכות לימין
ימים ומעת הוסר התמיד
לימים אשרי המחכה ויגיע
נחלה ונתן ארצם נחלה קדמא'
לנחלה ונתן ארצם לנחלה תנינא

מלין דמשמשין לם בסוף
תיבות' וסימ'

אראלם ל' הן אראלם צעקו חוצה
כשלם ל' הבשר ויתן לעם
החלם ל' וזה החלם לעשות ועתה
כלם ל' אשר טפחתי ורביתי איבי
צלם ל' סר צלם מעליהם וה'
קלם ל' אשר קלם מלך בבל באש
והמשילם ל' ברכים והמשכילים
בפעלם ל' הן פראים במדבר
ולגדלם ל' שנים שנים דדניאל דזרעינים
מגלם ל' לא יטה לארץ מנלם
ומכלם ל' יצילנו הדתהלות
באכלם ל' ויהי באכלם מהנזיד והמה

מלין דמשמשין לה בסוף
תיבות' וסימ'

ובשפלה ל' תשפל העיר
תהלה ל' ובמלאכיו תשים תהלה
אילה ל' נפתלי אילה שלחה
נפלה ל' ביד י' כי רבים רחמיו
זבלה ל' שמש ירח עמד זבלה
בבתולה ל' אלי כבתולה חגורת
אפלה ל' נא ביד י' כי רבים
עמלה ל' נפש עמל עמלה לו
בבהלה ל' ויבל בהבל ימיהם
כחולה ל' כי קול כחולה שמעתי
לאומלה ל' עליך
הנקלה ל' וידברו עבדי
כלה ל' ענן וילך כן
חלה ל' כי חלה גם ילדה ·
עמלה ל' נפש עמל עמלהלו
ואשמאילה ל' ואם הימין
אמולה ל' מה אמלה לבתך
ואיחלה ל' לאור ויבא אפל
והצלה ל' רוח והצלה יעמוד ליהודים
ובגלילה ל' ויקח
השפלה ל' הגבה והגבוה השפיל
ההוללה ל' ונשאו עליך קינה
טלטלה ל' גבר
בגוללה ל' ושמלה
והכבשלה ל' החת
וברעלה ל' ואשראלה ל'
אומללה ל' יולדת השבעה
חוללה ל' ידו נחש בריח
מללה ל' בן המשנה
לכסלה ל' ואל ישובו ·

מלין דמשמשין לו בסוף
תיבותא וסימ'

הואילו ל' ועתה הואילו פני בי
הבדלו ל' מתוך העדה הזאת
הקהילו ל' ואת כל העדה הקהילו
אשהללו ל' אבירי לב נמו
יבלו ל' בטוב ימיהם ושנתם
העלו ל' מסביב למשכן קרח
ויתנצלו ל' בני ישראל את עדים
בשלו ל' ויאמר משה אלהם
ויבהלו ל' להביא את רבן אל
מלו ל' ברב רכלתך מלו
הפלו ל' ואמרת אליהם
בשלו ל' ויאמר אלהם
יחולו ל' על ראש יואב
הבשילו ל' אשכלותיה
רשאלו ל' דבר נא באזני
ויכלו ל' השמים והארץ
ויכלו ל' את הימים והיה ·
ויכלו ל' בכל אנשים
ויכלו ל' יחד יבאו גדודיו
יחוללו ל' הרפאים יחוללו
והללו ל' את ה' ומקבציו
תאכלו ל' ואם תבאנו ומריתם
יחילו ל' לא יבכה ולא ירוץ
ישפלו ל' הנה האדון ה'
היכלו ל' ויאמר לפני אחיו דעזר'
תגאלו ל' חנם נמכרתם ולא
תכהלו ל' אל תבטחו בעשק
כלו ל' מעשיכם דבר יום ביומו
כלו ל' הפלות דוד בן ישי

לא
כל ר"פ דבראשית ולא
בממ"ב לא וסימ'

אדוני לא אדוני שמעני
יסור לא יסור שבט
וכל ואלה שמות והורה כבני' ר"פ
לא בר מן ט' ולא וסימניהון
יכלה ולא יכלה עוד הצפינו
יכלו ולא יכלו החרטמים
יכול ולא יכול משה
ישמע ולא ישמע אליכם פרעה
שמעו ולא שמעו אל משה
הותירו ולא תותירו ממנו עד
העלה ולא תעלה במעלות על
יחללו ולא יחללו את קדשי
יזבחו ולא יזבחו עוד את זבחיהם
תחללו ולא תחללו את שם
יחלל ולא יחלל זרעו בעמיו
תקיא ולא תקיא הארץ אתכם
תשבעו ולא תשבעו בשמי
תלכו ולא תלכו בחקת הגוי
תונו ולא תונו איש את
וכל ר"פ דו' דבר דכו' ולא
בר מן ז' לא וסימ'
ושאירו לא ישאירו ממנו
אוכל לא אוכל אנכי לבדי

יום לא יום אחד תאכלון׃
כן לא כן עבדי משה׃
איש לא איש אל ויכזב׃
הביט לא הביט און ביעקב׃
נשוב לא נשוב אל בתינו׃
וכל משנה תורה ר״פ דכו׳ לא
כר מן יז״ ולא וסי׳
אביתם ולא אביתם לעלות׃
אבה ולא אבה סיחון׃
התחמד ולא תחמד אשת׃
תתחתן ולא תתחתן בם׃
תועבה ולא תביא תועבה׃
ידבק ולא ידבק בידך׃
יראה ולא יראה לך׃
הקים ולא תקים לך׃
ירבה לא ירבה לו׃
ישפך ולא ישפך דם׃
תחס ולא תחס עינך׃
אבה ולא אבה יי׳ אלהיך לשמוע
תסור ולא תסור מכל הדברי׳׃
נתן ולא נתן יי׳ לכם לב׃
אתכם ולא אתכם לבדכם׃
מעבר ולא מעבר לים היא׃
קם ולא קם נביא עוד׃
וכל אשלמתא קדמית׳ ר״פ דכו׳
ולא במ״ט לא׃
יתיצב לא יתיצב איש׃
יבוש לא יבוש ספר׃
היה לא היה דבר מכל׃
התה לא היתה עיר אשר השלים׳
נותר לא נותר עוקים בארץ׃
נפל לא נפל דבר מכל׃
עזבתם לא עזבתם את אחיכם׃
טוב לא טוב הדבר הזה׃
כן לא כן הדבר כי איש׃
וכל ישעיה ר״פ דכו׳ לא במ״ו
ולא וסימניהון
ישעה ולא ישעה אל המזבחות׃
תשעינה ולא תשעינה עיני ראים׃
יהיה ולא יהיה למצרים׃
ישיב ולא ישיב אל לבו׃
אתי ולא אתי קראת יעקב׃
צמאו ולא צמאו בחרבות׃
וכל ירמיה ויחזקאל ר״פ דכו׳
ולא בר מן י״ד לא וסי׳
כאלה לא כאלה חלק יעקב׃
כאלה לא כאלה חלק יעקב׃
ישוב לא ישוב אף יי׳׃
ישוב לא ישוב חרון אף׃
ישבתי לא ישבתי בסוד משחקים׃
שלחתי לא שלחתי את הנביאים׃
תקח לא תקח לך אשה׃
כברית לא כברית אשר׃
דכאו לא דכאו עד היום׃
עליתם לא עליתם בפרצות׃
עמים לא אל עמים רבים׃
חסה לא חסה עליך עין׃
תעבר לא תעבר בה רגל׃
למענכם לא למענכם אני עשה׃
וכל תריסר ר״פ דכו׳ לא בר מן
ג׳ ולא וסימניהון
ולא זעקו אלי בלבם׃
ולא ידעו עשות נכוחה׃
ולא אחד עשה ושאר׃
וכל ד״ה ר״פ דכו׳ ולא במ״ב
לא וסימניהון
לא הניח איש לעשקם׃
לא לכם להלחם בזאת׃
וכל שאר כתובים ר״פ דכותהו׳
לא במ״ד ולא וסימניהון׃
הסגרתני ולא הסגרתני ביד אויב׃
נסוג ולא נסוג ממך תחיינו׃
שמע ולא שמע עמי לקולי׃

יהיו ולא יהיו באבהם׃
אמרו ולא אמרו העברים
נתתי ולא נתתי לחטא חכי׃
ערך ולא ערך אלי מלין׃
אמר ולא אמר איה אלוה׃
נמצא ולא נמצא נשים יפות׃
שמעתי ולא שמעתי לקול
ידע ולא ידע כי רפאים׃
למדתי ולא למדתי חכמה׃
שמענו ולא שמענו אל עבדיך׃
שמענו ולא שמענו בקול יי׳ אלהים

חד מן
קכ״ג פסוקים דמיחדין
דאית בהון מן ב׳ ולא
ולא וסימניהון

והקמתי את בריתי אתכם׃
נשא ולא נשא אתם הארץ׃
יכול ולא יכול יוסף להתאפק׃
מצות יאכל את שבעת׃
אראנו ולא עתה אשורנו׃
ותשובו ותבכו לפני יי׳׃
ובשלוח יי׳ אתכם מקדש ברנע׃
תחמוד ולא תחמוד דמ״ת׃
יראה ולא יראה לך שאור׃
ביומו תתן שכרו ולא׃
ונתנך יי׳ לראש ולא לזנב׃
אשה תארש ואיש אחר׃
שורך טבוח לעיניך׃
וכי ירדף גאל הדם׃
וישלח ישראל מלאכים אל מלך
אדום׃
וכעת מותה ותדברנה׃
שלישה ויעבר בהר אפרים׃
תכרית ולא תכרית את חסדך׃
לרצים ויאמר המלך לרצים׃
ואבי ראה גם ראה את
והאנשים טובים לנו מאד׃
ויקצפו עליו שרי פלשתים׃
זקני ויקמו זקני ביתו׃
ויתקע יואב בשופר ויעמדו׃
ושמתי מקום לעמי ישר׳ ונטעתים׃
וחכרו ושמתי מקום׃
אל בני ויאמר המלך אל אבשלום׃
וישלח אבשלום אל יואב׃
ויחן יי׳ אתם וירחמם׃
והריחו בירארת יי׳ ולא למראה׃
הוי בנים סררים נאם יי׳׃
התמהמהו ותמהו השתעשעו׃
ומצרים אדם ולא אל׳׃
וקוי יי׳ יחליפו כח׃
ראות רבות ולא תשמור׃
מי נתן למשסה יעקב׃
וישפך עליו חמה אפו׃
רעה אפר לב הותל׃
נבראו עתה נבראו ולא מאז׃
מהר צעה להפתח׃
נגש והוא נענה׃
צמנו למה צמנו ולא׃
הנני כי הנני בורא שמים׃
האכל על כן תאכל הארץ׃
סכל שמעו נא זאת עם׃
עשתכם ועתה יען עשתכם׃
היפלו ואמרת אליהם כה׃
עזבם ויאמר יי׳ על עזבם׃
דגר קרא דגר ולא ילד׃
כערער והיה כערער בערבה׃
יפרסו ולא יפרסו להם על׃
יענוכה ודברת אליהם את כל׃
בשרירות ולא שמעו ולא הטו
שמעו ולא שמעו אלי ולא הטו׃
שמעו ולא שמעו ולא הטו׃
ושמתי ושמתי עיני עליהם לטובה׃
ושלח יי׳ אליכם את כל עבדיו׃
ואל תלכו אחרי אלהים אחרים׃

ויצא מהם תודה וקול׃
ועבדך מקץ שבע שנים תשלחו׃
הוקם את דברי יהונדב׃
כל יהודה לכן כה אמ׳ יי׳ הנני מביא׃
ואשלח אליכם את כל עבדי׃
אם שוב תשבו בארץ הזאת׃
פחדו ולא פחדו ולא קרעו׃
ישבו לכן ישבו ציים את איים׃
באמרו לרשע מות תמות׃
תחס ולא תחס עיני׃
וחכרו ולא תחס עיני עליך׃
המרי בן אדם בתוך בית׃
הרעים כה אמר יי׳ הנני׃
מטע והקמתי להם מטע׃
ועשיתי אתם לגוי אחד׃
ולא ישאו עצים מן השדה׃
ורדפה את מאהביה ולא׃
ואכלו ולא ישבעו הזנו׃
וענה גאון ישראל בפניו׃
ושפט בין עמים רבים׃
המליכו הם המליכו ולא ממני׃
ונעו שתים שלש שנים׃
בשסכם לכן יען בשסכם׃
הלא חשך יום יי׳ ולא אור׃
ותסג אתה תאכל ולא תשבע׃
שועתי עד אנא יי׳ שועתי׃
היין ואף כי היין בוגד׃
חילם והיה חילם למשסה׃
כאבתיכם אל תהיו כאבתיכם׃
כאשר קראתי והיה כאשר׃
וגערתי לכם באכל ולא׃
יואב בן צרויה החל למנות׃
וכל ריב אשר יבא אליכם׃
ולא הסב יאשיהו פניו׃
אלהי אקרא יומם ולא תענה׃
רחום והוא רחום יכפר׃
ובצלעי שמחו ונאספו׃
כל זאת באתנו ולא שכחנוך׃
פה להם ולא ידברו עינים׃
אזנים להם ולא ישמעו׃
ישען על ביתו ולא יעמד׃
יעבר הן יעבר עלי ולא׃
יהרס הן יהרס ולא יבנה׃
יכבדו בניו ולא ידע׃
מה ידעת ולא נדע הבין׃
שזפתו עין שזפתו׃
משיב יגע ולא יבלע׃
טורו עבר ולא יגעיל׃
שמאל בעשתו ולא אחז׃
שגיא הן אל שגיא ולא נדע
ישחק לפחת ולא יחת׃
אחת דברתי ולא אענה׃
מי זה מעלים עצה׃
יקראונני אז יקראונני׃
וראיתיו מגיע אצל האיל׃
נשארתי ואני נשארתי לבדי׃
וכעמדו תשבר מלכותו׃
ולקץ שנים יתחברו׃
ועמד על כנו נבזה ולא׃
ושם פניו לבא בתקף׃
ותעד בהם להשיבם אל׃
וימאנו לשמוע ולא זכרו׃
ובראות ויצא המן ביום׃
פתחתי אני לדודי ודודי חמק׃

חד מן
מז׳ פסוקים דאית
בהון מן ג״ג לא לא
לא דמיחדין וסימניהון

אבימלך ויאמר אבימלך לא׃
במעשה ארץ מצרים אשר׃
בהמתך את חקתי תשמרו׃
יקרחה לא יקרחה קרחה׃
אלילים לא תעשו לכם׃
מיין ושכר יזיר חמץ׃

ובתים מלאים כל טוב׃
חפצת והיה אם לא חפצת
וידעתם היום כי לא את בניכם׃
יזבחו לשדים לא אלוה׃
האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו׃
ואתן לכם ארץ אשר לא׃
ויחגר דוד את חרבו׃
נס ויאמר העם לא
המכים ואת בני המכים לא׃
בניהם וחכרו ואת בניהם׃
בחוריו על כן על בחוריו׃
ידמה והוא לא כן ידמה׃
תאספה שמחה וגיל מן׃
עמקי לא אל עמים׃
כיבש קצירה תשברנה׃
כי תעבר במים אתך אני׃
שחרה ובאה עליך רעה׃
גם לא שמעת גם לא׃
תחפירי אל תיראי כי לא׃
דאגת ואת מי דאגת׃
ומעולם לא שמעו לא האזינו׃
הכהנים לא אמרו איה יי׳
המנכם לכן כה אמר יי׳ יען׃
המדבר כי הגבר אל המדבר׃
כספם בחוצות ישליכו וזהבם׃
ובכהב והחדידי אל רגבי׳׃
על ההרים לא אכל הני׳ דסיפר׳׃
הונה ואיש לא הונה חבלתו׃
הדרכי ואמרתם לא יתכן׃
הדרכי ואמרו בני עמך לא׃
צדקת ואתה בן אדם אמר׃
קרא ויאמר קרא שמו לא עמי
ותפש הקשת לא יעמד׃
לא יכלו כי לא יכלו לעשותו׃
אשרי האיש אשר לא הלך׃
רגל לא רגל על לשונו׃
כספו לא נתן בנשך׃
ישנו כי לא ישנו אם לא׃
פני יי׳ חלקם לא יוסף׃
וסוך לחם חמודות׃
וארבעים שנה כלכלתם במדבר׃

ט׳ פסוקי׳ ולא ולא ולא
וסימניהון נמסר בירמיה סימן ז׳׃

חד מן
לג״ פסוקי׳ דמיחדי׳
מן ג׳ לא ולא ולא
ט׳ מנהון ר״פ דמיחדין וסי׳ נמסר באיוב
כי׳ ט״ו וכ״ד במצעות פסו׳ וסימני׳

יובל היא שנת החמשים׃
אמר ויאמר יי׳ אלי אמר׃
כי אל רחום יי׳ אלהיך לא ירפך
גפרית ומלח שרפה כל ארצה׃
תריעו ואת העם צוה יהושע׃
עשקתנו ויאמרו לא עשקתנו׃
את חצי ויאמר איש האלהים
אל המלך׃
כי כן צוה אתי בדבר יי׳
אוכל ויאמר לא אוכל לשוב׃
לא שמעו על אשר לא שמעו
בקול׃
מכף רגל ועד ראש אין בו׃
בושי צידון כי אמר ים׃
כיונק ויעל כיונק לפניו׃
ונפצתים איש אל אחיו׃
חללי והיו חללי יי׳ ביום ההוא׃
ובנו את במות הבעל׃
אזכרנו ואמרתי לא אזכרנו׃
שקר ויאמר אלי שקר׃
ואחריכן נאם יי׳ אתן את צדקיהו׃
אפרע אני יי׳ דברתי באה׃
בחמה גם אני אעשה בחמה׃
יגבהו למען אשר לא יגבהו׃

שארית ישראל לא יעשו עולה ·
בזה יבי לא בזה ולא שקץ ·
ו׳ ר״פ לא לא ולא וסימני נמסר
בסדר קדשים ·
ג׳ ר״פ לא ולא לא וסימני נמסר
בסוף בחקתי ·
לא ז׳ ר״פ בספר במדבר וסימ׳
נמסר בסדר מטות ·
ט׳ פסוקי׳ לא ולא ולא ולא
דמיחדין וסימניהון
נמסר בישעיה סוף סימן ה ·
ח׳ פסוקי׳ לא לא לא לא וסי׳
נמסר ביחזקאל סי׳
י״ח גבי פסוק אל ההרים לא אכל
קדמאה ·
ג׳ פסוקי׳ לא ולא ולא ולא
ולא וסימני׳ נמסר
בפרשת בהעלותך ·

ד׳ זוגין מן ב״ב בחד עניין קדמ׳
נסיב לא ותניינא לא
נסיב לא וסימני׳
לא אדני שמעני השדה נתתי
אדני שמעני ארץ ארבע ·
לא הפך לבן ואם בהרת לבנה ·
הפך לבן וראהו הכהן ·
לא עשיתם לכן כה אמ׳ יי׳ יען המנכם
עשיתם וידעתם כי אני יי׳ אשר
בחקי ·
לא נחשב וכל כלי משקה דמלכים ·
נחשב וכל כלי משקה דד״ה ·
ו׳ פסוקי׳ ולא לא ולא וסימניהון
נמס׳ בסוף סדר קרח ·
ג׳ סבירין ולא וקרין לא וסימ׳
נמס׳ בסדר משפטי׳ ·

ולא קריין יחידאין וסימני׳

ולא מצאה היונה מנוח לכף ·
ולא תכרת והיה האכל לפקדון ·
ולא ביד ואני ידעתי ·
ולא תוסיפון העתירו אל ·
ולא נחם ויהי בשלח פרעה ·
ולא תעלה במעלות על מזבחי ·
ולא פשה וראה הכהן ·
ולא יאכל נפש אשר ·
ולא יגאל אך כל חרם ·
ולא נשתה נעברה בארצך ·
ולא יצאו וישארו שני ·
ולא תחמד דמשנה תורה ·
ולא תקח לא תטה משפט ·
ולא יסור ולא ירבה לו ·
ולא יזידון וכל העם ·
ולא תסור מכל הדברים ·
ולא תשימו כנים אתם ליי׳ ·
ולא הוריש מנשה את בית שאן ·
ולא באו וילך במדבר ·
ולא יצילו ולא תסורו ·
ולא מת ויאמר העם אל שאול
ולא הגידה ותבא אביגיל ·
ולא אשנה ויאמר אבישי אל דוד
ולא ירד וישכב אוריה ·
ולא שמר וצוה אליו על הדבר ·
ולא תאבה ויאמרו אליו ·
ולא תשמע ראות רבות ·
ולא העלה וימצא מלך ·
ולא ידעהם שמעת חזה כלה ·
ולא לנצח כי לא לעולם ·
ולא ילכו בעת ההיא ·
ולא החללו את שם קדשי ·
ולא יבאו לראות כבלע ·
לא אשכנה הנה כרך לקחתי ·
לא יעבד ומכן חבשים ·

ולא ראה לא הביט און ביעקב ·
ולא העבד ואכלת ·
ולא ירבה לו נשים ·
ולא שכחתי ולא אכלתי באני ממנו
ולא תגרעו ולא תוסיפו ·
ולא שנא וכי ירדף ·
ולא ישאירו ויחנו עליהם וישחיתו
ולא אותה ויאמר יהונתן ·
ולא נעלה אם כה יאמרו ·
ולא חטאתי ואבי ראה ·
ולא יחיה והכה דוד ·
ולא עשית באשר שמע ·
ולא נעדר להם מן הקטן ·
ולא תשוב כי כן צוה אתי ·
ולא השאיר ויאמר תפשו ·
ולא ישים וישפך עליו ·
ולא תרע למה צמנו ·
ולא יעשה והזה כי תרבו ·
ולא יספדו ומתו גדולים ·
ולא הקום ואמרת כבה ·
ולא כתי השואות מלאה ·
ולא יקחו ממך אבן ·
ולא תראה לעיניהם על ·
ולא יתנו למען אשר ·
ולא תשיג ורדפה את מאהביה ·
ולא תמצא כ׳ בו ·
ולא אבא לא אעשה ·
ולא ימלט ראיתי את ·
ולא תשבע אתה תאכל ·
ולא תוסיפו ביום ההוא ·
ולא יועילוך אני אגיד ·
ולא יערוב למען אשר ·
ולא אענה הן אזעק ·
ולא בזה פנה אל תפלת ·
ולא נסוג ממך תחיינו ·
ולא היו וימת אלעזר ·
ולא עלה יואב בן צרויה החל
למנות דד״ה ·
ולא תצליחו ורוח אלהים ·
ולא נעשה פסח כמהו דד״ה ·
ולא הגדתי ואקום לילה ·
ולא לו וישם פניו לבא ·
ולא עבר להם לבדם ·
ולא עת אשר קמטו ·
ולא תמצא לא ידע אנוש ערכה ·
ולא איתי וכל דיירי ארעא ·
ולא כן אני ידעתי ·
ולא לקחו ואמרת אליהם ·
ולא היתה סדם אחתך ·
ולא יצאו כבאם רבתים ·
ולא אלהים כי מישראל והוא
חרש עשהו ·
ולא יפל כי הנה אנכי מצוה ·
ולא ישבע אף כי היין בוגד
ולא ראיתי נער הייתי ·
ולא האמינו בכל זאת חטאו ·
ולא יזכר אמרו לכו ונכחידם מגוי ·
ולא לעולם לא לנצח אריב ·
ולא הסיר דוד את ·
ולא בחרתי מן היום ·
ולא לך ויעבדו ·
ולא שמעתי ויהי כדבר ·
ולא הייתי ויהי בחדש דעזרא ·
ולא תעמד וישם פניו ·
ולא יפתח הן יהרס ·
ולא יאזינו אזנים להם ·
ולא כגבול עליו השיב יחזקיהו ·
ולא זר אשר אני ·
ולא ימאס הן אל כביר ·
ולא אמצא ואולם כלכם תשבו ·
ולא יחטא כי אדם אין צדיק בארץ ·
ולא ימלט אין אדם ·
ולא ימצא וראיתי ·

ולא זח ויאמר אליהם ·

לא מ׳ יחידאין וסימניהון

לא מצא ויקרא האדם שמות ·
לא יעדה אם רעה בעיני ·
לא יעבר כל ימי נזרו ·
לא נודע כי ימצא חלל באדמה
לא הורישו ואת היבוסי יושבי
ירושלם ·
לא אמר ויעל מלאך יי׳ דהבוכי׳ ·
לא יגש וזה דבר השמטה ·
לא שמרתם הדבר הזה אשר אתם ·
לא טובת דצפחת המים ·
לא יראו ויהי בתחלת שבתם ·
לא ירחמו וקשתות נערים ·
לא עתה לכן כה אמר יי׳ ·
לא האזינו ומעולם לא שמעו ·
לא הקשיבו שמעי הארץ ·
לא יקברו ומתו גדולים ·
לא נזהר והצופה כי יראה ·
לא ישאו ושפט בין הגוים ·
לא תחיה והית כי ינבא ·
לא יראו תבא עד דור אבותיו ·
לא אמות כי אחיה ·
לא עזבתם את אחיכם ·
לא אענה אשר אם צדקתי ·
לא ילין בחוץ לא ילין ·
לא פנים אם קהה הברזל ·
לא האמין ויגידו לו לאמר ·
לא יראו והסירתי את כפי ·
לא משו וארון ברית יי׳ ומשה ·
לא תיראום כי יי׳ אלהיכם ·
לא תשלחום ויאמרו אליו ·
לא תאכלום כל הולך על ·
לא בחרבך ולא בקשתך ·
לא יתחטא הוא יתחטא בו ·
לא תשתח כרמים תטע ·
לא ידעון המאכילך מן במדבר ·
לא השהרנו המעט לנו עת ·
לא מצאתה ויאמר יהודה לתמר ·
לא מצאתיה וישב אל ·
לא נתנו וילחצו האמרי ·
לא חמל את הכבשה ישלם ·
לא קרבה לא שמעה בקול ·
לא קם וכמהו לא היה לפניו
מלך ·
לא תחת שאו לשמים ·
לא שתח חרש ברזל מעצד ·
לא הדריכהו בני שחץ ·
לא הכירוהו ויכר יוסף את ·

הלין זוגין חד לא וחד ולא

וסימניהון
לא לך ויעמדו על עזיהו דד״ה
ולא לך ב׳ בפסוקא ·
לא ידעון המאכילך מן ·
ולא ידעון ויענך ·
לא נראה ויען משה ·
ולא נראה ויעש המלך ·
לא תנאף דואלה שמות ·
ולא תנאף דמשנה תורה ·
לא תגנב דואלה שמות ·
ולא תגנב דמשנה תורה ·
לא תענה דואלה שמות ·
ולא תענה דמ״ת ·
לא תחמוד דואלה שמות ·
ולא תחמוד דמ״ת ·
לא ימשל אם רעה בעיני ·
ולא ימשל ויאמר להם גדעון ·
לא תהדר ודל לא תהדר ·
ולא תעשו עול במשפט ·
לא תעשה כל המנחה ·

ולא תעשה כי כולם מראים ·
לא יבדיל ושסע אתו ·
ולא יבדיל ומלק את ראשו ·
לא יגיד ונפש כי תחטא ·
ולא יגיד חולק עם גנב ·
לא תונו וכי יגור ·
ולא תונו איש את ·
לא תותירו ביום ההוא ·
ולא הותירו ממנו עד ·
לא הקצר את כפיח ·
ולא תקצר את הזרע ולא ·
לא תצלח ויאמר משה למה ·
ולא תצלח ושניהם דמלכים ·
לא יי׳ אם כמות כל האדם ·
ולא יי׳ לולי כעס אויב אגור ·
לא האמנתם יען לא האמנתם בי ·
ולא האמנתם לו ולא שמעת׳ בקולו
לא תסורו ושמרתם לעשות את
ולא תסורו כי אחרי התהו ·
לא תביא אתנן זונה ומחיר ·
ולא תביא תועבה אל ביתך ·
לא קרוב ואם לא קרוב אחיך ·
ולא קרוב אראנו ולא עתה ·
לא ילמדו למען אשר לא ילמדו
ולא ילמדו עוד איש ·
לא תשכח והיה כהניח יי׳ אלהיך ·
ולא תשכח והדר נדר ותאמר ·
לא תסוך זתים יהיו לך בכל ·
ולא תסוך אתה הזרע ולא ·
לא יאכה יי׳ כלוח לו כי אז ·
ולא יאכה לא ישא פני כל כפר ·
לא ראיתיו האמר לאביו ולאמו ·
ולא ראיתיו ויצא האחד מאתי ·
לא תריעו ואת העם דירושע ·
ולא תריעו ובהקהיל את הקהל ·
לא שלף ויבא גם הנצב אחר ·
ולא שלף ויאמר ליתר בכורו ·
לא נסור ויאמר אליו דפילגש ·
ולא נסור ויקם כל העם דפילגש
לא נכיהך ויאמרו לו לאמר ·
ולא נכיהך וכי ישמעו השרים ·
לא כבח רגלי חסידיו ישמר ·
ולא כבח כי אם כרוחי אמר ·
לא ארע ויאמר שאול חטאתי ·
ולא ארע ואל תלכו אחרי אלהי׳
לא תאמר ויקרא אבנר ·
ולא תאמר אם מחוט ועד שרוך ·
לא נטה והשמועה באה ·
ולא נטה וירדף עשהאל ·
לא ישבח על כן על כחוריו ·
ולא ישמח יולד כסיל ·
לא ירחם על כן על בחוריו ·
ולא ירחם ואחרי כן נאם ·
לא יבנה כי שמת מעיר ·
ולא יבנה הן יהרס ולא יבנה ·
לא הבכה כי עם בציון ·
ולא תבכה בן אדם הנני לוקח ·
לא תשחית כי תצור אל ·
ולא תשחית לא תקיפו ·
לא יחת כי כה אמר יי׳ ·
ולא יחת ישחק לפחד ·
לא ילדה רני עקרה ·
ולא ילדה ויהי איש אחד מצרעה
לא יכילו כי שתים רעות עשה ·
ולא יכילו ויי׳ אלהים אמת ·
לא אעבור כי מעולם ·
ולא אעבור ארחי גדר ·
לא ייעפו פרא למוד מדבר ·
ולא ייעפו וקוי יי׳ יחליפו ·
לא שבה וגם בכל זאת ·
ולא שבה ואמר אחרי עשתה ·
לא יאספו ושחטום ·
ולא יאספו והיו חללי ·

לא יעבדו והיה הגוי •
ולא יעבדו והיה ביום •
לא תשתו ויאמרו לא נשתה יין •
ולא תשתו יען בושסכם •
לא הפנו מקול שעטת •
ולא הפנו מדוע ראיתי •
לא הזהרתו ובשוב צדיק •
ולא הזהרתו באמרי •
לא עליהם בפרצות •
ולא עליהם אנכי •
לא תשאי ולא אשמיע •
ולא תשאי והשבתי זמתך מבך •
לא תדלחם והאבדתי קדם •
ולא תדלחם ב׳ בפסוקא •
לא ימד והיה כספר •
ולא ימד אשר לא יספר •
לא ארחם ואת בניה לא •
ולא ארחם ונפצתים •
לא חכם חבלי יולדה •
ולא חכם הליי תגמלו •
לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי
ולא כחיל גדול ובקהל •
לא עבדו ושבתם וראיתם •
ולא עבדו והיה יי׳ עמו •
לא ישב אשרי האיש •
ולא ישב לא עבר בה איש •
לא אקח מביתך פר •
ולא אקח את כל הממלכת •
לא חשך איננו גדול •
ולא חשך מבנות •
לא ידבק לא אשית •
ולא ידבק בידך מאומה •
לא אעלה תדבק לשוני •
ולא אעלה ויאמר •
לא יציל וספרי בתב לחרף דה׳
ולא יציל רעה אפר לב הותל •
לא נכנע ויעש הרע דיהויכין
דסיפר״ה •
ולא נכנע מלפני יי׳ דאמון דד״ה •
לא ידעו ויאמרו צרינו •
ולא ידעו ויאמר ירבעם •
לא הביאו ועל ידו •
ולא הביאו ובני בליעל •
לא בחכמה ואנא לא דדניאל •
ולא בחכמה הלא נסע יתרם •
לא יעבדו ראיתי את האיל מנגח
ולא יעבדו למען •
לא יענה הרב דברים •
ולא יענה אטם אזנו •
לא תשבעו למה תרדפוני •
ולא תשבעו בשברי לכם •
לא חקר הן אל שגיא •
ולא חקר ירוע כבירים •
לא עוזר נתסו נתיבתי •
ולא עוזר כי אמלט עני •
לא מנעתי את לבי מכל שמחה •
ולא מנעתי ויקרא מלך ישראל •
לא תמלא כל עמל •
ולא תמלא כל הדברים יגעים •
לא יכזב עד אמונים •
ולא יכזב כי עוד חזון •
לא יחסר בטח בה לב בעלה •
ולא יחסר מהר צעה •
לא כל ואענה את זרע •
ולא כל לא המתים יהללויה •

הלין קריין לא ולית מנהון ולא וסימניהון

לא אעשה לא אחיה •
לא אכלתי לא אירא •
לא טוב לא טובח •
לא ישכתי לא ישב •
לא ישבו לא יירא •

לא יתיצב לא יועילו •
לא ירעיב לא ירעבו •
לא ימוט • לא יגש •
לא יקרב • לא יומת •
לא יומתו • לא יתכן •
לא יתכנו • לא יעלו •
לא יעשו • לא יצלח •
לא נכון • לא יכון •
לא לקח • לא נקח •
לא נפל • לא נופל •
לא נוכל לא נירא •
לא ענו • לא שלחתים •
לא שכת • לא זכרת •
לא תאכל לא תתנו •
לא תלין לא תכרת •
לא תוגל לא תעכר •
לא תכבה • לא תנבא •
לא תשמעו • לא המשך •
לא תוסיפו • לא תעשינה •
לא תגלה •

כ״ב ולא ולית מנהון לא וסימניהון

ולא עוז • ולא אמת •
ולא אבין • ולא אני •
ולא יראה • ולא יסף •
ולא יספו • ולא יבנו •
ולא יטמאו • ולא נטמאו •
ולא נתנו • ולא נפקד •
ולא רוח • ולא טוב •
ולא שבתם • ולא שמענו •
ולא שם • ולא שכם •
ולא הטמאו • ולא תבוהו •
ולא תשבו •

ט׳ זוגין מן כ״ב ולא ולית דכו׳ בקריאה וסימניהון

ולא נתתי לא אכלתי באוני ממנו
ולא נתתי לחטא חכי •
ולא קם נביא עוד בישראל •
ולא קם ולא זע ממנו וימלא •
ולא יצא ואת העם צוה יהושע
ולא יצא על כן תפוג תורה ולא
ולא ישא כי מות נמות •
ולא ישא לא יצעק ולא ישא •
ולא שמרת ויאמר יי׳ לשלמה •
ולא שמרת ויקרא אל איש האלהים
ולא סרו מצות המלך דמלכי׳ •
ולא סרו וישרנה הפרות •
ולא ראו ושמתי בהם אות ושלחתי
ולא ראו בתוך בית המרי אתה
ולא תראו והברית אשר כרתי •
ולא תראו ואת החקים דשכרונה
ולא תנתן ואל יבטח אתכם חזקיהו
ולא תנתן והצלתיך ביום ההוא
ולא יאמר הנה ימים באים נאם •
ולא יאמר לכן הנה ימים באים •
ולא תזכרנה כי הנני בורא שמים •
ולא תזכרן בשוב צדיק מצדקתו •
ולא ישמע וגלתי בירושלם •
ולא ישמע הנני אליך נאם ה׳ •
ולא יקומו ואמרת אלהם כה אמ׳
ולא יקמו הנשבעים באשמת •
ולא תמות לכן כה אמר יי׳ אל •
ולא תמות ויאמ׳ ירמיה אל צדקיהו •
ולא דברתי שקר הנביאים •
ולא דברתי ובנו את •
ולא ימש והיה כעץ שתול על •
ולא ימיש הות בקרבה ולא ימיש
ולא ידעו אם יצאתי והנה •
ולא ידעו המעתיק הרים ולא •
ולא אדבר ואכרתי לא אזכרנו •
ולא אדבר אחזת שמורות עיני •

ולא איש לא אעשה חרון אפי •
ולא איש ואנכי הולעת •
ולא יבשו ואכלתם אכול •
ולא יבשו וידעתם כי בקרב •
ולא תעשינה והשבתי את זמתך •
ולא תעשינה מפר מחשבת ערומים
ולא תשתחוה והכרתי פסיליך
ומצבתיך •
ולא תשתחוה לא יהיה בך אל זר
ולא •
ולא אתן והושעתי אתכם מכל
ולא אתן ויען יי׳ ויאמר לעמו •
ולא אצא הרחקת מידעי ממני •
ולא אצא גדר בעדי ולא אצא •
ולא אנחנו דעו כי יי׳ הוא אלהים
ולא אנחנו ויגש זרבבל בן
שאלתיאל •
ולא יאמין ומשך אבירים בכחו •
ולא יאמין ברעש ורגז יגמא ארץ
ולא הירא בשוט לשון תחבא •
ולא תירא כי אז תשא פניך •
ולא נשא אתם הארץ לשבת •
ולא נשא דויד בספרם דד״ה •
ולא יקרא עוד את שמך אברם •
ולא יקרא לכן הנה ימים באים •
ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת
ולא יכלה עוד הצפינו •
ולא יאסף ועתה שלח העז את •
ולא יאסף ולא עשיר ישכב ולא׳
ולא יאכל ויאמר משה אל העם
ולא יאכל וכי יגח שור איש •

י״ט פסוקים לא ולא לא במצעו׳ וסימני׳

ויאמר משה והן לא •
נעברה נא בארצך •
ויענך וירעיבך •
רק לא ירבה לו סוסים •
לו חפץ יי׳ להמיתנו •
וגם נצח ישראל לא ישקר •
כי דבר יי׳ אלי בדבר •
כחשו ב״י ויאמרו לא •
ישאהו על כתף יסבלהו •
כי אויל עמי בנים •
דנני על נביאי •
אם לא יען את •
אם לא יען היות צאני •
האנק דום •
וחיה מספר בני ישראל •
ראיתי את כל מעשה •

ג׳ פסוקים מן ט׳ מלין דאית בהון ולא ולא

ותרין מלין ביניהון וסוף פסוק וסימ׳
מהר צעה להפתח •
אלהי אקרא יומם •
הן יעבר עלי ולא •

לא ט״ו קריין לו וסימניהון נמסר בסדר שמיני

לוא לה״ מ״ל וסימניהון נמסר בויקרא •

בלוא ו׳ מ״ל וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סימן נ״א ובקהלת סימן י׳ •

הלוא י״ג מ״ל בתורה וסימ׳ נמסר בפרשת

שלח לך וחד פלוגתא עלה
הלוא הוא כמוס עמדי •
וכל יהושע דכו׳ מ״ל ב״מא
הלא היא כתובה •
וכל שפטים דכו׳ חסרי׳ ושמואל
כול מ״ל וי״ד מ״ל במלכים וסימ׳
נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב וירמיה
כולהון מ״ל ב״מג חס׳ וסימניהון

הלא היא הדעת אתי •
הלא אתה יי׳ אלהינו •
הלא ירא את יי׳ •
וישעיה כולהון מ״ל ב״מו חסרי׳
וסימניהון נמסר בישעיה סימן י׳
ויחזקאל כול מ״ל כ״בח חסרי׳
וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן
י״כ והרי עשר כלהון חסרי׳ ב״מא
מלא וסימ׳
הלוא חשך יום יי׳ •
וט׳ מ״ל בכתובים וסימניהון נמסר
במשלי סימן י״ד ובסוף נחמיה
וברות סימן ב׳ •

ללא י״א וסימניהון נמסר באיוב ריש סימן כ״ו •

שלא ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קכ״ג • ובקהלת סימן ז׳ •

לא לו ה׳ וסימניהון נמסר בסדר וישב ובחבקוק סימן ב׳ ובמשלי סימן כ״ו •

נלאה ב׳ וסימניהון

והיה כי נראה כי •
נלאה להטיבה אל פיו •
וא׳ נחלתך ונלאה •

התלאה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר יתרו •

בלאט ד׳ ג׳ חסרי׳ אלף וא׳ מ״ל וסימניהון נמסר בשופטים סוף סימן ד׳ •

לב

ולבב ח׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ז׳ •

בלבם ט׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן י״ד •

בלבבו ח׳ וסימניהון נמסר בפרשת נצבים ובישעיה סימן י׳ •

כלב ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סי׳ מ״ח •

ולב ד׳ וסימניהון

יי׳ צבאות בחן כליות •
ולעדר בלא ולב לב דד״ה •
שפת חלקות בלב ולב •
חוקר כליות ול״ב •

בלבבו ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן י׳ ובתלים סימן י״ג •

אמירה כלב ל״ג בלי׳ וסימניהון

ויאמר יי׳ אל לבו •
ויאמר בלבו הלבן •
ויאמר עשו בלבו •
כי תאמר בלבבך •
אל תאמר בלבבך •
ואמרת בלבבך •
וכי תאמר בלבבך •
ויאמר ירבעם בלבו •
ויאמר דוד אל לבו •
ויאמר המן בלבו •
ושים אמריו בלבבך •
אמרו בלבבכם על משכבכם •
אמר בלבו בל אמוט •
אמר בלבו שכח אל •
אמר בלבו לא תדרוש •
אמר

272

אמר נבל בלבו׳
אמר לבי בקשו פני׳
אל יאמרו בלבם׳
אמרו בלבם נינם יחד׳
אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכ׳
אמרתי אני בלבי את הצדיק׳
אמרתי אני בלבי על דברת׳
ואמרתי אני בלבי במקרה׳
ואתה אמרת בלבבך׳
האומרה בלבבה אני ואפס׳
ותאמרי בלבך דישעיה׳
ואמרת בלבבך דישעיה׳
ולא אמרו בלבבם נירא׳
וכי תאמרי בלבבך׳
אומר בלבו מי יורידני׳
האומרים בלבבם׳
האומרה בלבבה דצפניה׳
ויאמרו אלופי יהודה בלבם׳

אמירה בלבו דוק׳ בלבו׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ב׳

ולבך ה׳ בקריאה וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ו ובמשלי סימן כ״ב׳

לבבם ג׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת וירא ובתהלים סימן מ״ח׳

לבב אנוש ג׳ וסימניהון

על כן כל ידים תרפנה׳
ויין ישמח לבב אנוש ב׳ בפסוק׳

לבבנו ד׳ והסרים וסימני׳ נמסר בסדר דברים ובמלכים א׳ סימן ח׳׳

בלבים ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בשלח ובמשלי סימן ל׳׳

נתינה אל לב ד׳ וסימ׳ נמס׳ בקהלת סוף סימן ח׳׳

אל לבו ב׳ בתורה וסימ׳ נמסר בפרשת בראשית ובריש דניאל׳

ולבט ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י׳׳

ולבן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא׳

לבנות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרים וסימ׳ נמסר בסדר ויצא וביחזקאל סוף סימן י״ו׳

לבנים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר נח׳

הלבנים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ואלה שמות ובישעיה סימן ס״ה׳

והלבנון ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר בסדר אלה הדברים׳

כלבנון ד׳ וסימניהון נמסר בסוף הושע ובשיר השירים סימן ה׳׳

לבשו ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי׳

לבושה ג׳ וסימניהון נמסר בסוף משלי׳

לבוש ב׳ מל׳ בלישניהון בנביאים וסימניהון נמסר בסוף משלי׳

מלבשים ד׳ וסימני׳ נמסר במלכ׳ א׳ סי׳ כ״ב׳

לבישה ו׳ חסרי׳ וכליש׳ וסימניהון נמס׳ במגלה

סימן ז׳ ובדניאל׳

לה ג׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר מטות׳

ולה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת לך לך ובדניאל סימן ז׳׳

ולהבה ג׳ וסימ׳ נמסר בריש יואל סוף סימן א׳׳

ולהבה ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ מ״ג׳

להבים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר נח׳

לו כ״ב וסימניהון

ישמעאל ויאמר אברם אל האלהי׳
שמעני וידבר אל עפרון׳
יהי ויאמר לבן הן לו׳
ישטמנו ויראו אחי יוסף׳
מתנו וילנו על משה ב׳ בפסוק׳
חרב ויאמר בלעם לאתון׳
חכמו לו חכמו ישכילו׳
החיתם ויאמר אחי בני אמי׳
חפץ ותאמר לו אשתו׳
אבל אף כי לוא אכול אכל׳
אבשלום לאהבה את שנאיך׳
הקשבת לו הקשבת למצותי׳
קרעת הינו מעולם לוא׳
חיה לו חיה רעה אעביר׳
איש לו איש הולך רוח שקר׳
עמי לו עמי שומע לי׳
שקול לו שקול ישקל כעשי׳
נפשכם גם אנכי ככם אדברה׳
וסימניהון בלשון ארמי ישמעאל מוהא לבן שטיבא יסופון בארעא ובמדברא בלעם חכימא יהושע קטליה אתתיה בזוניה אתקיל אבשלום כזבותיה לא שלטא ב״ח חיתא בישתא גברא דשמע לא מתרגזא נפשיה ואלין דאינון ולו׳
נגרע וירב העם עם משה׳
היא לנו ויאמר יהושע אהה׳
שוקל ויאמר האיש אל יואב׳

ולו ד׳ ר״פ וסימניהון נמס׳ בריש שמואל ובתלים סימן ז׳ ובד״ה ב׳ ריש סימן כא׳

לולא ז׳ וסימניהון נמסר בפרשה האזינו׳

ונלוו ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר קרח ובירמיה סימן נ׳ ובזכריה סימן ב׳

לוזה ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע ריש סימן י״ו׳

ולוט ד׳ וסימניהון

ולוט עמו הנגבה׳
ולוט ישב בערי הככר׳
ולוט ישב בשער סדום׳
ולוט בא צערה׳

ללוי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר פנחס׳

הלוים ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ז׳׳

הלוים ד׳ דקדים לכהנים וסימניהון נמס׳ בירמיה סימן ל״ג ובד״ה ב׳ סי׳ ל׳׳

ואת הלוים ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״ג׳

וללוים ב׳ יתיראין וסימניהון

כי נתן משה נחלה׳
ויקרא דוד לצדוק׳

וכל לכהנים ללוים דכו׳ במ״א לכהנים ללוים וסי׳ וגם מהם אקח לכהנים׳

מטה לוי ג׳ וסימניהון

אך את מטה לוי׳
וגם את אחיך מטה׳
ואת שם אהרן תכתב׳

לולא ד׳ כתיבן כן וסי׳ בשמו׳ ב׳ סימן ב׳ ובסדר מקץ

לולי ז׳ ל״פ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא ובתלים סי׳ צד״׳

לח

לח ג׳ ב׳ פתח׳ וא׳ קמץ וסימני׳ נמסר בויצא׳

לוחת ה׳ כ״כ בתורה וסימ׳

בעלתי ההרה ב׳ כו׳
ואפן וארד מן ההר׳
בעת ההיא אמר׳
ויתן אלי את שני׳

וב׳ כתיב לחות חס׳ ויו

קימ׳ וסי׳
ויגד לכם את בריתו׳
ויהי מקץ ארבעים יום בתר׳ דפסו׳
ושאר׳ חס׳ דחס׳׳

לוחות העדות ג׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא׳

לוחות האבנים ד׳ וסי׳ נמסר בסדר והיה עקב׳

ולחם ד׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר ויגש׳

בלחם ד׳ דגשין וסימ׳ נמסר בפרשת חוקת התורה׳

ללחם ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר מקץ ובאיוב סימן ט״ו׳

בלחמו ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר אמור׳

לחמנו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך ובסוף מיכה׳

לחמם ו׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סוף סי׳ מ״ז ובהושע סי׳ ט׳ ואיוב ריש סי׳ ל׳׳

נלחם י״ב פתחי׳ וסימ׳ נמסר בשופטי׳ סימן ט׳׳

ונלחם ד׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר שמות׳

ובמלחמה ג׳ וסימ׳ נמסר באיוב סי׳ ה׳׳

והמלחמה ג׳ וס׳ נמס׳ בשפטי׳ סימן כ׳׳

למלחמה ב׳ וסימניהון

הנביאים אשר היו׳
ויאמר אם לשלום׳

ונלחמה ד׳ וסימ׳ נמסר בריש שופטים ובשמואל א׳ סימן י״ז׳

הנלחם ג׳ וסימ׳ נמסר בסוף דברים׳

לי

ולי ח׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ד׳

לילה ויומם ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר תבא׳

ולילה ו׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קמ׳׳

ובלילה ח׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סוף סימן ח׳׳

בלילות ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן צ״ב ובשיר השירים סימן ג׳׳

בלילה הוא ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר וירא ובשמואל סימן י״ט וסי׳ בלשון ארמי שהה ודמוך וקם וערק׳

בחצי הלילה ג׳ וסימניהון נמסר ברות סימן ג׳׳

בלילה ג׳ רפין וסימניהון

ויחלמו חלום שניהם׳
ונחלמה חלום׳
ובעמוד אש׳

לילה ויום ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סוף סי׳ ד׳

לך ג׳ וסימניהון׳

ואכלת את כל העמים׳
שום תשים עליך מלך׳
ולקחת מראשית כל׳
וכל אתנח וסוף פסוק דכות׳ וסי׳ בלשון ארמי אכל מלכא כסלא

בכל אשר תלך ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׳

לך י״ד זקפין באורי׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׳

לך י׳ זקפין בקריאה וסימניהון נמסר בדניאל סוף סימן י׳ וברות סימן ד׳׳

לך ג׳ חסרי׳ בליש׳ הליכה וסימ׳ נמסר בסדר בלק׳

י״ד פסוקי׳ לך לך וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ ובתלים סימן ס״ו׳

ולך ה׳ וסימניהון נמסר בשפטי׳ סימן י״א׳

לכה ד׳ כ״ב וסימניהון נמסר בסדר תולדות ובד״ה ב׳ סימן כה׳׳

וילכדה ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר סדר מטות וביהושע סימן ח׳ ובמלכים ב׳ סימן י״ח׳

לכישה ו׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן י״ח׳

ולך י״א וסימניהון

ולך לך אל ארץ׳
אך שמע בקולי ולך׳
החרש שים ידך על פיך ולך׳
מלא קרנך שמך׳
ועתה שוב ולך בשלום׳
ולך השב את הנער את אבשלום
ויאמר המלך אל חזאל קח׳
ולך רמות גלעד׳
ויאמר האזור הזאל׳
אכול את המגלה הזאת׳
ולך בא אל הגולה אל בני עמך׳

ולכן ה׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן א׳׳

לכן כ״ב בטעם ביחזקאל וסימניהון

מערכת אות הלמד

כתוכך · אבות · חלליך ·
דברכם · שוא · ובקעתי ·
הגפן · הזכרכם · לסיגים ·
שכחה · אגדיל · אדום ·
פלשתים · צור · זרים ·
חרב · לנבוכדנאצר ·
נריה · באש · נשאתי ·
אדם · אשיב ·

לכן ג׳ בטעם ביחזקאל
וסימניהון
מקדשי · במקום · ועשיתי ·

לכן י״א בטעם ביחזקאל
וסימניהון
המניכם · חשבתי · תמשך ·
בסתות סנה · שובי ·
אלהי · גדפו · בדרך ·
סיר · פרעה ·

לכן ט״ו בטעם בירמיה
וסימניהון
אריה דברכם · מבשולים ·
צורהם · מאבילם ·
יוכלו · ענתות · הבחורים ·
שערוריה משלהך · רכב ·
יהודה · אשור · אים ·
מקורה ·

לכן י״ד בטעם בירמיה וסים׳
נמסר שם סוף סימן ז׳ ·

לכן ח׳ בטעם בירמיה וישעיה
ויחזקאל וסימניהון
יתן י״ הוא לכם אות ·
אשלח הרועים ·
מביא · תצא · ומקבץ ·
יען · החרבות ·

לכן ה׳ בטעם בישעיה
וסימניהון
נאם האדון י״ צבאות ·
הרחיבה שאול ·
יליל · יכפר ·
יקרת · יוסף ·
מאסס כפרץ ·

לכן כה אמר ג׳ בטעם בירמיה
וסימניהון
הנני שם פני בכם ·
הנני מאבילם ·
הנני פקד ·
ועיין בערך כן ·

לם

ולמה ג׳ רפין
וסימניהון
ולמה י״ מביא ·
ולמה הבאתם את ·
ולמה העליתנו ממצרים ·

למה ה׳ דגשי׳ דסמיכי לא״ה
וסימניהון נמסר
בתלים סימן מ״ג ע״ש ·

למה ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וא׳ כתיב
א׳ וסימניהון נמסר
בעזרא סוף סימן ד׳ ·

ולמה זה ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר תולדות
ואיוב סימן כ״ו ·

ולמה ח׳ ה׳ דגשין ר״פ וג׳
רפין וסימניהון נמסר
בסדר שלח לך ובסדר מטות ·

ולמען ט׳ יחידאין וסימני׳
נמסר בישעיה
סוף סימן ל״ו ·

ו׳ פסוקי׳ למען למען
וסימניהון נמסר
בסדר וירא וביהושע סוף סימן ד׳ ·

לן

תלן ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ
וסימניהון
רק ברחוב אל תלן ·
ובהמרותם תלן עיני ·

ללון ז׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ט ·

ולנו ג׳ רפין וסימניהון
ויצעק איש אפרים ·
ועתה ככל אות נפשך ·
לך י״ הצדקה ·
וא׳ ולנו בה לכם ולנו ·

לפ

לפידים ג׳ מ״ל בלי״ס
וסימניהון נמסר
בנחום סימן ב׳ ע״ש ·

לץ

לץ י״א וסימניהון
יסר לץ לקח לו קלון ·
כי אפס עריץ וכלה לץ ·
לץ הכה ופתי יערים ·
אל תוכח לץ פן ישנאך ·
לא יאהב לץ הוכח לו ·
בקש לץ חכמה ואין ·
בענש לץ חכם פתי ·
זד יהיר לץ שמו ·
גרש לץ ויצא מדון ·
לץ היין הומה שכר ·
ותועבת לאדם לץ ·

לצון ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ״ח ·
ובמשלי סימן כ״ט ·

לק

לקח ה׳ וסימניהון ומסר
בסדר בראשית
ובישעיה סימן נ״ב ·

לקח ח׳ וחסרי׳ וסימניהון
נמסר ביחזקאל סי׳ כ״ד

לקחי ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר האזינו
ובמלכים א׳ סימן י״ז ·

וקח י״ג וסימניהון נמסר
בסדר קרח ·

ויקחו ז׳ רפין וסימניהון
נמסר בסדר בא
ובמלכים ב׳ סימן ז׳ ·

ולקחת ד׳ רפין וסימ׳ נמסר
בסדר ויצא ·

לקוח ד׳ ג׳ מ״ל וא׳ חסר
וסימניהון בלשון
תרגום ספרא וספריא ענא וגלותא
וביאורם נמסר בירמיה סימן ל״ב ·

יקח ג׳ וסי׳ נמסר בריש סדר
וירא ובאיוב ריש סי׳ כ״ח

יקח ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר
בשמואל א׳ סימן ח׳ ·

יקחו י׳ קמצין וסימניהון
נמסר בריש סדר
אמור ובאיוב סימן כ״ז ·

ולקחתם ז׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויגש ·

לקחי ג׳ וסימניהון
ויצא לוט וידבר ·
והנה באו אל הבית ·
צררי צריך לקחי ·

לקח ב׳ קמצין
וסימניהון
את ברכתי לקח ·
מעני השיב ידו ·
וכל אתנח וסוף פסוק דכוותהון ·

המלקוח ד׳ מ״ל
וסימני׳
וחצית את המלקוח ·
ויקחו את כל השלל ·
ויבאו אל משה את ·
ויהי המלקוח יתר ·
וא׳ ומלקוח עריץ ·

קחו ה׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר
ויקהל ובמשלי סימן ח׳ ·

קח י״ב ר״פ וסימניהון נמסר
בסדר במדבר סיני
ובירמיה סימן מ״ג ·

ולא יקח ג׳ וסימניהון
ולא יקח שחד ·
ולא יקח מכך בשר ·
ולא יקח הנשא ·

לקחת ה׳ רפין וסימני׳ נמסר
בסוף פרשת תולדות

ונקחה ה׳ וסימניהון
נלכה נא עד הירדן ·
אולי יפתה ונוכלה לו ·
ונקחה דגן ונאכלה ·
ונקחה דגן ברעב ·
אלינו משילו ·

ללקוט ב׳ וסימניהון
יצאו מן העם ללקוט ·
אל הצאי ללקוט ·
וא׳ וללקוט וללקוט שושנים ·

לש

לשון כא״ו מגוהן קמצי״
וסימניהון
ויאמר משה אל י״ ·
את עם נועז לא ·
כי נשבעתי יצא ·
על מי תתענג ·
כל כלי יוצר עליך ·
כי לא אל עם עמקי ·
לא אל עמים רבים ·
לכן הנבא ואמרת יען ·
יכרת י״ כל שפתי חלקות ·
מי יתן לך ומה יוסיף ·
בשוט לשון החבא ·
איש לשון בל יכון ·
מרפא לשון עץ ·
מות וחיים ביד לשון ·
מוכיח אדם אחרי ·
לשברך מאשת רע ·
לאדם מערכי לב ·
כי בלעגי שפה ·
ויאמרו לכו ונחשבה ·
י״ הצילה נפשי ·
בארך אפים יפתה ·

לשונו ו׳ מ״ל וסימני׳ נמסר
בשפטים סימן ז׳ ·

ד׳ זוגין ולש בריש׳ מן ג״ג
וסימני׳ נמסר
באיוב ריש סימן כ״ו ·

ולשון ה׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ז׳ ·

ולשונם ד׳ מ״ל וסימני׳
ולשונם חרב חדה ·
ולשונם לחכם דבקה ·
ולשונם רמיה בפיהם ·
ולשונם תהלך בארץ ·

ולשוני ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן כ״ב ·
ובאיוב ריש סימן כ״ה ·

לשנות ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן מ״ד ·

נשלם מערכת
אות הלמד בס״ד

מערכת אות
המם

א״ב מן ב״ב מ׳ בריש תיבות׳
וסימניהון
באחרי הוי משכימי בבקר ·
מאחרי שוא לכם משכימי קום ·
בבחור והכ תם כל עיר מבצר ·
מבחור ביר מלאכיך חרפת
דמלכים ·
מגל כרתו זרע מבבל ·
בגל שלחו מגל כי בשל ·
מדו ולבש הכהן מדו בד ·
בדו הם עם האבן הגדולה ·
מהר וישמע עלי את קול הצעק
בהר צעה להפחה ·
מול אלה הדברים אשר דיש
ספרא ·
מול בעת ההיא אמר ה׳ ·
בזריע ויאמר אלהים תדשא ·
מזריע ותוצא הארץ דשא ·
בחים ורעו כבשים כדברם ·
מחים עולות מחים אעלה ·
מטות השכבים על מטות ·
בטות חור כרפס ותכלת ·
מטיבי מטיבי שלשה הבה מטיבי
צעד ב׳ בפסוק ·
מכהן כי עזבו הלוים את ·
בכהן נדמו עמי מבלי הדעת ·
מלבוש והיה ביום זבח ה׳ ·
מלבוש אם יצבר כעפר כסף ·
במסגר לפקח עינים עורות ·
ממסגר הוציאה ממסגר נפשי ·
מנית ויבם מערוער עד ·
בנית יהודה וארץ ישראל ·
מסע והבית בהבנתו אבן ·
בסע משיגהו חרב בלי ·
מענה ובשו החזים וחפרו ·
בענה לאדם מערכי לב ·
מפיץ עלה מפיץ על פניך ·
בפיץ וחרב וחץ שנון ·
מצית התעוררי התעוררי קומי
ובצית ושתית אהה ומצית
בקצה

מקצה טרם ישכבו והנה •
מקצה רץ לקראת רץ ירוץ •
בראשיתו וה׳ ברך אחרית איוב •
מראשיתו טוב אחרית דבר •
משחתם ומשחת אתם כאשר
משחתם ומיד בן נכר לא תקריבו
מתת לאחד מכשר •
מתת שמר רגלך כאשר •

ט׳ יחידאין משמשין מ׳

ברישׁ׳ וסימניהון
בהר סיני ויהי ברדת משה •
מאהל מועד ויקרא אל משה ריש ספרא •
מעור בשרו וראהו הכהן •
משנת היובל אם משנת היובל •
ממדבר סיני ויסעו •
מערבות מואב ויעל משה •
מחצי המטה וישלחו •
משנת עשרים גם מיום •
משתים עשרה ואני לא אחום •

חד מן כ״ב דכל חד וחד

לית דכוו׳ משמשין מה בריש׳ וסימ׳
מהעוף למינהו ומן הבהמה •
מההר וישבו שני האנשים וירדו
מהסלע וגבול האמרי ממעלה •
מהשטים וישכם יהושע בבקר •
מהבאר ויהי אחרי לכהם ויעלו
ממערכה ורץ איש בנימן •
מהאנשים ויען כל איש רע ובליעל
מהמלך וידעו כל העם וכל ישר׳ •
מהראש ודוד עבר מעט מהראש
מהשלשים וירדו שלשה מהשלשים דשמואל •
מהקרקע ואולם הכסא אשר •
מהנחל והיה מהנחל תשתה •
מהבהמה ויאמ׳ אחאב אל עובדיהו
מהים ונשתו מים מהים •
מהאש ונתתי את פני בהם •
מהחוץ ועשיה אליה׳ אל דלתות
מהלבנון ושלח לי עצי ארזים •
מהשמים וכבלות שלמה להתפלל
מהעולם ברוך יי׳ אלהי ישראל דבהריה באיל תערוג •
מהקדש בבאם הכהנים ולא •
ומהגוי כי איש איש מבית ישר׳ •
ומהלוים ועל הסכלים ומנצחים •

ח׳ זוגין מן כ״ב מ׳ בריש

תיבותא וא׳ ומ׳ וסימניהון
מחללים ויעלו כל העם אחריו
מחללים ואתם מחללים אתו
וא׳ ומחללים ואריבה את חרי הסגנים ואמרה דעזרא •
מקדישים דבר אל אהרן ואל בניו
מקדישים וכל ישראל בימי זרבבל
ומקדשים ובימי נחמיה ב׳ בפסוק •
משגה ארור משגה עור בדרך ואמר •
משגה ישרים בדרך רע דמשלי •
ומשגה עמו עז ותושיה לו שגג •
מדקרים כי אם היתם כל חיל כשדים •
מדקרים שהם יזובו מדקרים מתנובות שדי •
ומדקרים בחוצותיה דירמיה •
מצבות ויוציאו את מצבות •
מצבות ושבר את מצבות הבעל
ומצבות בפרסות סוסיו ירמוס •
מוציאים ואת כל נשיך דירמיה •
מוציאים גם טובהיוהו מוציאים •
ומוציאים סוסים במצרים דירמיה •

ממי והקמתי את בריתי •
ממי והשביע אתה הכהן •
וממי שמעו זאת בית יעקב •
מצח והיה על מצח אהרן •
מצח ובית ישראל לא יאבו •
ומצח וימנעו רבבים ומלקוש •

י״ח זוגין חד מ׳ וחד ומ׳ וסי׳

מלאו הגידו ביהודה ובירושלם
ומלאו ויאמר אליהם מלאו •
מלאוה אשר צוית ביד עבדיך •
ומלאוה והערים יהרסו וכל חלקה
מגרנך חג הסכות תעשה לך •
ומגרנך הענק תעניק לו מצאנך •
מרע מקשיב על שפת און •
ומרע על כחוריו •
מישע ובני כלב אחי ירחמאל •
ומישע מלך מואב היה נוקד •
מך ואם מך הוא מערכך •
ומך וכי תשיג יד גר ותושב •
מערה ויבא אל גדרות הצאן
ומערה מתימן כל ארץ הכנעני •
מצית התעוררי התעוררי •
ומצית ושתית אתה ומצית •
מקור ביום ההוא יהיה מקור •
ומקור מעין נרפס ומקור •
מכור לא תאכלו כל נבלה לגר
ומכור והיה אם לא חפצת בה •
ממהר וקרבתי אליכם למשפט
וממהר ועל השנות החלום •
ממלכתי ויקר׳ אבימלך לאברהם
וממלכתי וישמע דוד מאחריכן •
ממלכה ויתהלכו מגוי אל גוי דתילים •
וממלכה ויתהלכו מגוי אל גוי דד״ה
ממשכן כי מעלו אבותינו ועשו •
וממשכן כי לא ישבתי בבית דד״ה
ממנשה בלכתו אל צקלג נפלו עליו
וממנשה נפלו על דוד כבאו •
ממטר ובאור בקר יזרח שמש •
וממטר וסוכה תהיה לצל יומם •
ממשפחת וישלחו בני דן ממשפחת
וממשפחתם וגם מבני התושבים •
וחד משפחתם ולשמעי בנים ששה עשר ובנות שש •
מודע כתי׳ ולנעמי מודע לאישה •
ומודע אמור לחכמה אחתי את

שטה חדא משמש ומ״א

וסימניהון •
ומאז כאתי אל פרעה לדבר בשמך
ומאיבי מהלל אקרא יי׳ ומאיבי דשמואל •
ומאחרי ואנכי אמרתי איך אשיתך
ומאפל ושמעו ביום ההוא החרשים
ומארבה כי לא יצא מעפר און •
ומארצות קבצם •
ומאלהי למה תאמר יעקב ותדבר •
ומאלה ומבחש יספרו •
ומאספכם אלהי ישראל •
ומאכל ויתן כסף לחצבים •
ומאלקים ומאלקים היהה תבוסת •
ומאציליה קראתיך ואמר •
ומאשר יצאי צבא לערך •
ומאיי אלישה •
ומאנשי הצילני מפועלי און •
ומאבלו על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמרתו •
ומאכלות מתלעותיו לאכל עניים מארץ •
ומאשריו מבלעים דישעיה •
ומאישה וימתו גם שניהם מחלון וכליון •

ומאבל כימים אשר נחו בהם היהודים מאיביהם •
ומאכלו אשר תאכלנו במשקול
ומאריך אשר חטא עשה רע מאת
ומאהביך כל רעיך תרעה רוח •
ומאבד אסתר קים דברי הפרים
ומאותות השמים אל תחתו •
ומאשור והשיבותים אל הארץ •
ומארצו ויבא אל הגוים אשר באו שם ויחללו •

שטה חדא משמשת ומ״ב

ברישׁ׳ וסימני׳
ומברכיך ל׳ יעבדוך עמ׳ ישתחוו
ומבורך ל׳ ועתה הואל וברך דד״ה
ומבלי ל׳ מזרם הרים ירטבו •
ומבטן ל׳ מלידה ומבטן ומהריון
ומכין ל׳ ובאחרית מלכותם •
ומברכתך ל׳ ועתה הואל דשמואל
ומביאי ל׳ ובאו מערי יהודה •
ומביאה ל׳ ולקץ שנים יתחברו •
ומבטח ל׳ ומברתי ערי הדרעזר •
ומבמה ל׳ הגיא אשר •
ומבקרו ל׳ ויבא הלך לאיש העשיר
ומבלעדי ל׳ כה אמר יי׳ מלך ישר׳
ומבשרך ל׳ הלא פרש לרעב לחמך ועניים מרודים •

שטה חדא ומ״ג בריש׳ וכל

חד וחד לית דכוו׳ וסימני׳
ומגבעות ל׳ הלכני אהרן תעשה •
ומגבעות ל׳ כי מראש צורי׳ אראנו
ומגדת ל׳ ביתה כלי כסף וכלי זהב
ומגורל ל׳ נחלתינו יגרע דבסעי •
ומגרש ל׳ צו את בני ישר׳ דמסעי
ומגרשי ל׳ הערי׳ אשר התנו ללוי׳ •
ומגרשיהן ל׳ תהיין הערים האלה
ומגז ל׳ אם לא ברכוני חלציו •
ומגדפתם ל׳ שמעו אלי יודעי צדק עם תורתי •
ומגדף ל׳ מקול מחרף ומגדף •
ומגיש ל׳ יכרת ה׳ לאיש אשר •
ומגער ל׳ כי מי נח זאת לי •

שטה חדא ומה בריש׳ וס׳

ומהר הוכן בחסד כסא •
ומהר קרוב יום יי׳ הגדול •
ומהלומות נכונו שפטים •
ומהמונם כאשר יהגה האריה •
ומהגר כי איש איש •
ומהריון אפרים כעוף יתעופף •
ומהלוים ועל הסכלים •
ומהריאל ולמעלה הקרנות ארבע •
ומהעזרה ל׳ הגדולה עד העזרה

שטה חדא ומז ברי׳ וסימ׳

ומזיח ל׳ אפיקים רפה •
ומזרע ל׳ המלוכה ומן הפרתמים דריש דניאל •
ומזרעך ל׳ לא תתן להעביר למלך
ומזמות ל׳ הן ידעתי מחשבותיכם
ומזה ל׳ כי הנדה יבכם •

אילין מלין דמשמשין ומח

ברישׁ׳ וסימני׳
ומחלבהן ל׳ וישע יי׳ אל הבל •
ומחוקק ל׳ מבין רגליו עד •
ומחולות ל׳ וירא את העגל •
ומחשבן ל׳ עד רמת המצפה •
ומחי ל׳ קבלו יתן בתומתיך •
ומחיה ל׳ לשוד ולכפן תשחק •
ומחית ל׳ בשר חי בשאת דתזריע
ומחיה ל׳ יי׳ ממית ומחיה •

ומחרוץ ל׳ כי טוב סחרה מסחר
ומחהך ל׳ ויאמר לו מיכה •
ומחדרים ל׳ מחוץ תשכל חרב •
ומחללים ל׳ ואריבה את חרי יהוד׳
ומחזה ל׳ ושקופים דמלכים •
ומחדש ל׳ לחדש שני עשר הוא
ומחצה ל׳ ידה ליתד תשלחנה •
ומחזיק ל׳ יחולו על ראש יואב •
ומחק ל׳ הארץ עד העזרה הקטנה
ומחוצה ל׳ עד שער הפנים •
ומחטאהם ל׳ ישובון כי תענם •
ומחטאתי ל׳ הרב כבסני מעוני •
ומחשך ל׳ ושמעו ביום ההוא החרשי׳
ומחשבותי ל׳ כי גבהו שמי׳ מארץ

שטה חדא ומ״ט בריש׳ וכל

חד וחד לית דכוו׳ וסימניהון
ומטלי ל׳ ביה יי׳ הביא •
ומטרה ל׳ חי אני נאם יי׳ דצפניה •
ומטהוך ל׳ ארפאך דירמיה •
ומטף ל׳ מלך אשור •
ומטולם ל׳ יצילנו יי׳ •
ומטביד ל׳ עליו עבטיט •
ומטון ל׳ לשבתך עולמים •
ומוכריהן ל׳ אשר קוניהן •
ומטוסו ל׳ ולרש אין כל •
ומטחכם ל׳ והבי אמרתי הבולי •
ומטרכר ל׳ ויהי ארון יי׳ בא •
ומטות ל׳ חבורות פצע המרוק •
ומטתי ל׳ למה זה כאבי •
ומטאבי ל׳ כי אני לצלע נכון •
ומטאבי ל׳ כל תחנה דד״ה •
ומטוש ל׳ ומפתרוס ומכוש •

אמ׳ המעתיק כל אלו הסטו׳ דמשמשין ומה׳ ב״ח מה׳ ועד ל׳ כולהון לקטתי׳ מספרי המסר׳ זעיר שם זעיר שם אבל היא כולה אב״ ג גדולה אחת ר׳ דמשמשת ומה׳ עד התיו ולא הגיע לידה מכל ביחד כי הם מל״ ועד תי״ו ואחר לקטתי׳ סטה סטה ולא ידעני אם חסר חו לא עכ״ל

מן ל׳ ועד תיו ומ׳ בריש

תיבותא וסימניהון
ומלים הובח בדבר לא יסכן ומלים
ומלתה וכל עבד איש מקנת כסף •
ומלתו רוח יי׳ דבר בי •
ומלמעלה אבנים יקרות כמדות •
ומלט ומצא בה איש מסכן וחכם
ומלטיועה׳ לבי איעצך נא דבת שבע
ומלטוני מיד צר ומיד עריצים •
ומלקוח כה אמר יי׳ גם שבי גבור •
ומלאכיו כי היו בצען שריו •
ומלפנים מי הגיד מראש ונדעה •
ומלפני חזקו ואמצו אל תראו ואל
ומלחיהם זקני גבל וחכמיה •
ומלבם הלא הם יורוך ויאמרו •
ומלבודתו טמון בארץ חבלו •
ומלכוהו יי׳ בשמים הכין כסאו •
ומלכותה אם על המלך טוב יצא •
דמשמשין ומ׳ בריש׳ סי׳
ומכרא בלעדי רק אש׳ אכלו הנערי׳
ומקנה ויעש יי׳ את הדבר הזה •
ומבחני ומחשבון עד רמת המצפה
ומסר כל אלה אבנים יקרות •
וממשפט מעצר וממשפט לקח •
וממעבדך והדפתיך ממצבך •
וממי שמעו זאת בית יעקב הנקראי׳
וממזרח ויראו ממערב את שם יי׳ •
וממעון ואתה הנבא עליהם את •
וממקים ובכן ראיתי רשעים •
וממקדשי זקן בחור ובתולה טף ונשי׳

מערכת אות המם

ובמנה הוי כי גדול היום ההוא באין כמהו ·
וממועציתיה׳ ויצעקו אל ה׳ בצר ·
וממר בעס לאביו בן כסיל ·
וממעמקי הצילני מטיט ואל אטבע׳
דמשמשין ומנ׳ בריש׳ ·
ומנגב ויאמרו הנה חג ה׳ בשילת
ומנת המלך מן רכושו ·
ומניתי אתכם לחרב וכלכם ·
ומנביא קרמה כי מקטנם ועד גדולם ·
ומנערי ויהי באשר צללו שערי ·
ומנעליו תכיכה ואת שער השנה החיקו ·
דמשמשין ומס בריש׳ ·
ומסל המצוה אשר לפני ה׳ ·
ומספוא ויבא האיש הביתה ·
ומסגרות וזה מעשה המכונה ·
ומסגרותיה ובראש המכונה חצי ·
ומסגרותיהם ופיהו סבית לכותרת ·
ומשאת לבן עץ בושכבם על דלי
ומשאת ועודנו לא ישוב ושכה ·
ומשאתו כי פחד אלי איך אל ·
ומשאת ארוחה ומשאת וישלחהו
ומשאכם איכה אשא לבדי ·
ומסבי והשבית את הכמרים ·
ומסרפו ונשאו דדו ומסרפו ·
ומשביע פותח את ידיך ·
דמשמשין ומע בריש׳ ·
ומעץ הדעת טוב ורע ·
ומעבדה מדבר משה בן אל בני ·
ומעם בעת ההיא יובל שי ·
ומעמים פורה דרכתי לבדי ·
ומעין והיה ביום ההוא יטפו ·
ומעשי ועדיה בן ירחם בן פשחור
ומעוני אם חטאתי ושמרתני ·
ומעליו מדרכיו ישבע סוג לב ·
ומעי דודי שלח ידו מן החור ·
ומענה אבן חלינו הוא נשא ·
ומעונתי הולך את עפרה ·
ומעונותיהם אוילים מדרך פשעם ·
דמשמשין ומפ בריש׳ ·
ומפל לקנות בכסף דלים ואבינו
ומפיל ועוד אני מדבר ומתפלל ·
ומפליא ויקח מנות את גדי העזים
ומפתח שמעו כי נגידים אדבר ·
ומפקדיך נתנו רשעים פח לי ·
ומפרי העץ אשר בתוך הגן ·
ומפניך הן גרשת אתי היום ·
ומפניהם ואתה בן אדם אל תירא ·
דמשמשין ומצ בריש׳ ·
ומצאתה וכן תעשה לחמורו ·
ומצורע יחולו על ראש יואב ·
ומצא חן ושכל טוב ·
ומצה הן לריב ומצה תצומו ·
ומצח וימנעו רביבים ומלקוש ·
ומצחת נחשת על רגליו ·
ומצבות בפרסות סוסיו ירמס ·
ומציל משזיב ומציל עבד ·
ומצריקי והמשכילים יזהירו כזהר
ומצור ויאכילהו מחלב חטה ·
ומציון ישלח עזרך מקדש ·
ומצהרים יקום חלד העופה ·
ומצוה הנער לאמים כתתיו ·
ומצאתו דור טהור בעיניו ·
דמשמשין ומק בריש׳ ·
ומקצה אחיו לקח חמשה אנשי ·
ומקדם מגיד מראשית אחרית ·
ומקרני הושיעני מפי אריה ·
ומקמי דמוציאי מאיבי ומקמי
ומקים אהלי שדד וכל מתרי ·
ומקח ועתה יהי פחד ה׳ ·
ומקשה אשרי אדם מפחד תמיד

ומקוה עשיתם בין החומתים ·
ומקנהו הלא את סכת בעדו כתי׳
ומקבות והבית בהבנתו אבן ·
ומקלו עמי בעצו ישאל ·
ומקלליו כי מברכיו ירשו ארץ ·
ומקלכם ובכה האכלו אתו ·
דמשמשין ומר בריש׳ ·
ומריבה ויקרא שם המקום מסה
ומראה פה אל פה אדבר בו ·
ומראש הררי קדם וממגד ·
ומרשה וקעילה ואכזיב ·
ומראות וכמראה המראה אשר ·
ומרבים ויהיו בני אולם אנשים ·
ומרים ואתה ה׳ מגן בעדי ·
ומרוח מנשמת אלוה יאבדו ·
ומרגלתיו וגויתו כתרשיש ·
ומרשע מצדיק רשע ומרשיע ·
ומרשיעי ברית יחניף בחלקות ·
ומראשית ככדאת ה׳ מהונך ·
ומרומם ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל ·
ומרום׳ כען אנא נבוכד נצר משבח
דמשמשין ומש׳ בריש׳ ·
ומשמע ודומה ומשא ·
ומשכן והיה ביום ההוא יזל כבוד
ומשחת זאת משחת אהרן ומשח׳
ומשרתו ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים ·
ומשמרו כי מאהבת יי׳ אתכם ·
ומשחתו כעת מחר אשלח אליך
ומשלל מארם וממואב ומבני עמון
ומשח אתו שם צדוק הכהן ·
ומשוח ואנכי היום רך ומשוח ·
ומשוח האמר אבנה לו בית ·
ומש ובני ארם עוץ וחול דבראשי׳
ומש ועמדו רגליו ביום ההוא ·
ומשתי כי הנה האבן אשר נתתי ·
ומשלו והכרתי רכב מאפרים ·
ומשלג תחטאני באזוב ·
ומשלח יפיח כזבים עד שקר ·
ומשלו והיה אדירו ממנו ·
ומשאת אל תירא מפחד ·
ומשדמת כי מגפן סדם גפנם ·
ומשחית עלה אריה מסבכו ·
ומשרתים והיו במקדשים משרתים ·
ומשך אבירים בכחו ·
ומשמיע כי קול מגיד מדן ·
ומשער וגם את רות המואביה ·
ומשירי ה׳ עוזי ומגני בו בטח לבי ·
דמשמשין ומת בריש׳ ·
ומתי ויאמר לי המלך והשגל ·
ומתן הרבו עלי מאד מהר ·
ומתנו׳ בימים אשר נחו בהם היהודי׳
ומתהום וליוסף אמר מבורכת ה׳ ·
ומתהומו׳ אשר הראיתני צרות כתי׳
ומתורתך אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ·
ומתבל יהדפהו מאור אל חשך ·
ומתוקים הנחמדים מזהב ומפז רב
ומתחתיו ואמרת אליו לאמר דצמח שמו ׃

ה׳ זוגין חד נסיב מ׳ וחד
נסיב למ׳ וסימ׳

מרבה כל הולך על ·
למרבה המשרה ולשלום ·
משגת ואם דל הוא ·
למשגת ואם שלש ·
מועדה והשבתי כל ·
למועדה ושברת את החקה ·
מעדנים יסר בנך וינחך ·
למעדנים האכלים למעדנים ·
משיחי והקימתי לי ·
למשיחי שם אצמיח קרן ׃

ז׳ זוגין מן ב״ב חלוף מיחדין
חד מ׳ וחד ן׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר שמות ·

א״ב מן חד חד מ׳ בסוף
תיבותא וסי׳

אראלם הן אראלם צעקו ·
בוראם ואשלחה אליו לאמ׳ לא ·
גבורם וירץ דוד ויעמד על הפלשתי
דכיים נשאו נהרות ה׳ ·
החלם ויאמר ה׳ הן עם אחד ·
והמם ונתנם ה׳ אלהיך לפניך ·
זרמתם והעגבה על פלגשיהם ·
חלקם פני ה׳ חלקם ·
טלם כי זרע השלום הגפן ·
יראתם ויאמר ה׳ יען כי נגש ·
בוסם ימטר על רשעים ·
לאמתם אלהם בני ישמעאל
מתנם וזה לך תרומה מתנם ·
נטעתם גם שורשו ילבו גם ·
שפתם הכה נרדה ונבלה ·
עשם ואגיד לך מאז בטרם ·
פדם לא זכרו את ידו יום ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ויהי ·
קחם ואנכי תרגלתי לאפרים ·
רישם הון עשיר קרית עוז ·
שתם והכשבים הפריד יעקב ·
תתם ולא שמע אמציהו ׃

ה׳ כתובין מ״ם בסוף תיבות
ולא קרין וסימ׳ נמס׳ במשלי סימן ד׳ ·

וחלופיהון ה׳ קרי׳ מ׳ בסוף
תיבותא ולא כתי׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳ ·

מלין דמשמשין ל״כ בסוף
תיבותא סימ׳ נמסר במערכת אות הל״מד בס״ד ׃

שטא חרא משמשת כ״ם
בסוף תיבותא וסימ׳

במוצאכם ל׳ ויצו גם את השני ·
בדברכם ל׳ אליו וישמע יי׳ את
ליצאנאכם ל׳ והיצא מפיכם תעשו
פגריכם ל׳ במדבר הזה יפלו ·
שבותיכם ל׳ בעת ההיא אביא אתכם דסוף צפניה ·
וחזותכם ל׳ וכפר בריתכם את מות
אשריכם ל׳ זרעי על כל מים ·
מקומתיכם ל׳ וגם אני נתתי לכם
מופתכם ל׳ אמר אני מפתכם ·
מרבכם ל׳ מכל העמים ·
לעשתכם ל׳ ארץ בארץ ·
הזכרכם ל׳ לכן כה אמר ה׳ ·
וכהפילכם ל׳ את הארץ בנחלה ·
גרושתיכם ל׳ רב לכם נשיאי ישר׳ ׃

אלין מילין דמשמשין מ״ו
בסוף תיבותא וסימ׳

יבהלימו ל׳ אז ידבר אלימו באפו
תכלאמו ל׳ נפשי אריק חרבי ·
תורישמו ל׳ ידי ב׳ בפס ק ·
יאכלמו ל׳ וברב גאונך תהרס ·
יאחזימו ל׳ אז נבהלו אלופי אדום ·
תבלעמו ל׳ נטית ימינך תבלעמו ·
וגרשתמו ל׳ ושתי את גבולך מים ·
תבאמו ל׳ ותטעמו בהר ב׳ בפסו׳ ·
אילימו ל׳ אז ידבר אלימו באפו ·
בלחומו ל׳ יהי למלא בטנו דאיוב ·
ולשמו ל׳ מרמס דישעיה ·
עלימו ל׳ ישפק עלימו כפימו כבוד
מוסרותימו ל׳ ננתקה את מוסרותי׳ מ
בשומו ל׳ ליס חקו נבים ׃

נ׳ יחידאין משמשין תם
בסו׳ תיבות׳ וליה להון זוגא וסי׳

והשגתם הם יצאו את העיר ·
וקדשהם ויאמר ה׳ אל משה ·
והודעתם רקהשבר ·
וקשרהם לאות על ·
שבעתם עתה נבראו ·
נטעתם גם שורשו ·
שפתם הבה נרדה ·
ההם ולא שמע אמציה ׃
זרבהם טינהיהיו ·
זרמתם והעגבה על ·
יראתם ויאמר ה׳ יען ·
לאמותם יאמרו איה דגן ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ·
מנגינתם זקנים משער שבתו ·
ושלחתם אל מלך אדום ·
והקרבתם לפני ה׳ ·
הרחתם לך ה׳ הצדקה ·
וטמנתם קח בידך ·
ראשיהם כל חלב יצהר ·
בקרבתם וידבר ה׳ אל משה אחרי
ובקרבתם בבאם אל אהל ·
אותותם שאגו צורריך ·
ואותותם הלא שאלתם ·
לחיותם ויעש להם יהושע ·
ולחיותם להציל מכות ·
במשפחתם וישלחו בני דן ·
וממשפחתם וגם מבני התושבים ׃
עשיהם וברחמיך הרבים לא ·
ועשיהם ויאמר ה׳ אל משה כל כהך
עניתם ה׳ אלהינו אתה עניתם ·
ועניתם וידברו אליו לאמ׳ דמלכי׳
רציתם כי לא בחרבם ירשו ·
ורציתם וידבר אליו דד״ה ·
בהם כי לפני קציר ·
לאמהם אלהם בני ישמעאל ·
לתתם ויסירו העולה ·
וכגדופתם שבעו אלי יודעי צדק ·
וכחטאתם בהעצר השמים ·
למעניהם על גבי חרשו ·
כלוהם הנני שקד ׃

מואב ה׳ חסרי׳ כליש׳ וסי׳ נמסר בסדר דברי׳ ובריש רות ׃

מאד מאד ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר נח ובמלכי׳ א׳ פ׳ ז׳ ׃

לרוב מאד ה׳ וסימניהון

ואסף חיל כל הגוים ·
ויעש שלמה את כל דד״ה ·
ותהן למלך׳ ויאספו ·
כי במצער אנשים ·

במאד מאד ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר לך לך ·

במאה ה׳ וסי׳ נמס׳ בסדר וישלח ובסוף יהושע ·

מאת ג׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בפרשת בראשית ·

ומן ובשנה השביעית עד ויקח את שרי מאיות בהי׳ ושארהון מאות בהי׳ במ״א אמו׳ בהי׳ וקרי מאות וסי׳

מדד את רוח הקדים ·

מאוס ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן ז׳ ובסוף איכה ׃

מג

נמגו ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בשלח בירמיה סי׳ ב״ט ׃

מוגג

מערכת אות המם

מוגג ג׳ חסרי׳ בלישנ׳ וסימ׳
נמסר בריש נחום
ובתלים סימן ס״ה ובאיוב סימן ל׳ ·
ומגדל ז׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט״ו ·
מגדל עוז ג׳ וסימניהון נמס׳
בשפטי׳ סימן ט׳
ובתלים סימן סא״ ובמשלי סימן יח׳ ·

מד

מדברה ה׳ ג׳ קמצי׳ וב׳ פתח
וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן ו׳ ·
המדברה י״ג וסימנ׳ נמסר
בסדר אחרי מות ·
ובמדבר ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן י״ב ·
מדד ה׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן מ׳ ·
במדה ג׳ דגשין וסימנ׳ נמסר
בסדר קדושים ובד״ה
ב׳ סימן ג׳ וסימ׳ בלשון ארמי תעבדון
רחיקין אריבין· תנ״ך
מדין ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן׳ ·
מדינים דכתיב מדינים ו׳
וסימניהון נמסר
במשלי סימן כ״א ·
והמדנים ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וישב·

מה

מה כ״ר וסימנ׳ נמסר בסדר
כי תשא ע״ש·
מה ה׳ קמצי׳ דסמיכי לח״ע
וסימניהון נמסר בסדר
ויצא ובדניאל סימן ד׳ ·
מה ב׳ פתח׳ דסמיכי לח׳
וס׳ נמסר בסדר ויצא ·
ומה ט׳ יחידאין קמצי׳ וט׳
פשטין וסימניהון
ומה לי ל׳ ויאמר אף אלהי׳ ·
ומה זה ל׳ תאמרו אלי ב׳ בו ·
ומה זאת ל׳ וירדו שלשת אלפי
ומה יש לי ל׳ צדקה ולזעוק·
ומה בצע ל׳ אמרתם שוא עבד
אלהים·
ומה יתרון ל׳ גם זה רעה חולה·
ומה יעשה ל׳ ובכל יום ויום מרדכי·
ומה שאלתך ל׳ וינתן לך בהר׳ ·
וחד ומה קול הצאן באזני והלין
ט׳ קמצי׳ וסימניהון
ומה אתם ל׳ מי בכם הנשאר·
ומה אתה ל׳ המה עם בית מיכה ·
ומה יי׳ ל׳ דורש ממך כי·
ומה אשיב ל׳ על משמרת·
ומה די עלך ועל אחך ·
ומה אני ל׳ והסגנים לא ידעו·
ומה אעשה ל׳ כי יקום אל׳·
ומה ראו ל׳ על ככהוכה ב׳ בו ·
במה ח׳ קמצי׳ בקריאה וסי׳
נמסר במלכים א׳
סימן כב״ ובמיכה סימן ו׳ ·
במה ג׳ וסימניהון נמסר
ויאמר אליו המלך·
וחברו דדברי הימים·
לאמר אל הכהנים·
ה׳ פסוקים מה מה וסימ׳
נמסר בשמות

מה היא ד׳ וסימ׳ נמסר
בסדר חיי שרה·
מהיטבאל ג׳ וסימניהון
ושם אשתו·
וחברו דד״ה׳
ואני באתי בית שמעיה·
מהרו ג׳ וסימניהון בלשון
ארמי אנשון לווא
בניהון וביאור׳ נמסר בתלים סימן ק׳
וד״ה ב׳ סימן כר״·
מהרו ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויגש ובמגלת
סימן ה׳·
למהר ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר
בא ובד״ה א׳ סימן י״ב·
מהיר ג׳ וסימניהון נמסר
בעזרא ריש סימן ז׳ ·

מו

מוטות ב׳ מל׳ דמל׳
וסימניהון
מוטות עץ שברת ב׳ בפסוק·
משות עולכם חסר דחס׳·
מוסרות ומטות ב״ב·
מור ז׳ חסרי׳ בליש׳ וסימנ׳
נמסר בסדר השא·
מור ד׳ מלא׳ בליש׳ וסימנ׳
נמסר בשיר השירים
סימן ד׳ ע״ש·

מז

מזוזות ב׳ מל׳ דמל׳ וסימנ׳
נמסר בסדר בא אל
פרעה וע״ש שנוי אתיהון·

מח

ומחה ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר נשא·
מחלת ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר תולדות
ובתלים ריש סימן נ״ג ·
מחנימה ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן
י״ז ובמלכים א׳ סימן ד׳·
ומחולות ב׳ חס׳ דחס׳
וסימניהון
ותצאן כל הנשים אחריה·
ויבא יפתח·
במחיר ח׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סימן׳ ·
ומחר ו׳ וסימנ׳ נמסר בסדר
וישמע יתרו וביהושע
סימן כ״ג ובמשלי סי׳ ג׳ ובמגלה סי׳ ה׳ ·
למחר ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא·
וממחרת ג׳ וסימניהון נמס׳
בסדר צו
ובשמואל ב׳ סימן י״א·
מחתות ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בקרח׳
מחבת ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר צו וביחזקאל
ריש סמן ד׳·

מט

מטא ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וחד כתיב
א׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סוף סימן ג׳ וסימן ז׳ ·
המטות ג׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בפרשת נשא·
מטה לוי ג׳ וסימניהון נמסר
במדבר סיני·
מלמטה ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר תרומה·
מטר ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר עקב·
במטר ג׳ וסימניהון
יערף במטר·
ויחלו כמטר לו·
ירד כמטר על גז·

מי

ומי ד׳ יחידאין
וסימניהון
ומי בכל ויען אחימלך·
ומי כמוך ויאמר דוד·
ומי אשר ואיש עמד·
ומי הוא לא אבוב·
מי הוא זה ג׳ דסמיכי וסימנ׳
נמסר בירמיה
סוף סימן ל׳ ובתהלים סימן כד״·
ומי יודע ג׳ וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ב׳ ·
ולמי ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן ט׳·
ואת מי ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כח״
בפסוק ט׳ ובאיוב ריש סימן י״ב·
ועל מי ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן יז׳
ובאיוב סימן כה״·
ואל מי ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן
ו׳ ובאיוב ריש סימן ה׳·
אל מי ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל ריש סי׳ לא״
מים ב׳ זקפין קמצין וסימנ׳
בלשון תרגום נחליא
יבשין וביאור׳ נמסר בסדר והיה עקב
ובתלים סימן ס״ו ובמשלי סימן ל׳·
במים ג׳ רפין וסימנ׳ נמסר
בסדר מצורע·
ובמים נ׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן
כג״ וביחזקאל סימן יו״·
במים ג׳ רפין וסימניהון
נמסר בירמיה סימן
נ״א ובריש מיכה·
למים ה׳ דגשין וסימניהון
נמסר בפרשת בשל״ח
ובמלכים ב׳ סוף סי׳ ב׳ ובעמוס סימן ח׳
מימי ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא·
על פני מים ה׳ וסימניהון
נמסר באיוב
סימן כד״·
במי ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר חקה·
על מים ז׳ וסימניהון נמסר
בסדר מצורע
וביחזקאל ריש סימן יז״·
על המים ד׳ וסימנ׳ נמסר
בסדר וארא·

אל מי ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן א׳ ·
מימיך ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר משפטים·
למינהו יד״ וסימניהון נמסר
בסדר שמיני׳
למינו ד׳ בתורה וסימניהון
נמסר סדר שמיני·
מיכיהו ד׳ וסימניהון
ויהי איש אחד·
וישבע מיכיהו בן׳
ויגד להם מיכיהו·
מהרה מיכיהו׳
וכל מלכים ומן אלה היו את
המלך עד סו׳ פיסק׳ דבוות׳ כר
מן ב׳ מיכה וסימניהון
ויבא אל המלך ויאמר׳
וילך חלקיהו הכהן·
הרויהון דד״ה·
מיכיה ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן כב״ ע״ש·
מכיה ח׳ וסימניהון נמסר
בנחמיה סימן י״ב·
מכיהו ב׳ כ״ב וסימניהון
וישמע מכיהו בן גמריהו·
ויגד להם מ׳ יהו·
וא׳ חסר י׳ הניג וסימ׳
ויקרא מלך ישראל·
וא׳ מיכיה כתיב וקרי מיכה
מיכיה המירשתי·
מיבא ג׳ כ״כ וסימנ׳ נמסר
בנחמיה סימן י״א·

מך

מכונה ד׳ חסרי׳ בלי׳ וסימניהון
נמסר בנחמיה ס׳ י״א·
מכרם ג׳ וס׳ נמס׳ בסדר חקת
ובעמוס סימן ב׳·
למכיר ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בנחמיה סימן י׳·

מל

להמל ה׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
בהמלו את בשר·
בהמלו בשר ערלתו·
המלו לי״·
נמלו אתו׳
ואם לא תשמעו׳
מלא ה׳ דגשין וסימניהון
נמסר בסדר ויצא
ובשמואל א׳ ריש סימן יו״ ובתלים
סוף סימן נג״·
ומלאתי ד׳ וסימניהון נמס׳
בריש מלכים
וביחזקאל ריש סימן לב״·
למלאת ל׳ ד׳ מל׳ וב׳ חס׳
וס׳ נמסר בסדר
כי תשא ובדניאל ריש סימן ט׳·
ימלא ז׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר צו
ובתהלים סימן כ׳·
וימלא ט׳ דגשין וסימ׳ נמסר
בסדר שלח לך׳
וימלא ו׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י׳·
ימלא

מערכת אות המם

ימלא ח̇ וסימניהון נמסר
בירמיה סי̇ י̇ג ע̇ש ׳
מלאתי ג̇ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ו̇ ·

המלאה ג̇ וסימניהון

פן תקדש המלאה ·
המלאה להעמיד ·
בעצמים בבטן המלאה ·
ומלואה ג̇ מ̇ל וסימ̇ נמסר
בירמיה סימן ח̇
במלאת ג̇ ב̇ ח̇ס וא̇ מ̇ל
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ב̇ה וסימ̇ מ̇ו ·
מלאו ומלאו ג̇ בהור̇ בליש̇
וסימני̇ נמסר
בפרשת בא אל פרעה ׳
אמלא ג̇ וסימניהון נמסר
בסדר משפטים
ובמשלי סימן ח̇ ובאיוב ריש סי̇ כ̇ג ·
מלוא ב̇ מ̇ל וסימני̇ נמסר
בסדר ויקרא ע̇ש ·
והמלאכה ג̇ וסימני̇ נמסר
בסדר ויקהל
ובעזרא סימן י̇ ובד̇הא̇ ריש סימן כ̇ט ·

עשה מלאכה ד̇ וסימני̇

והאיש ירבעם גבור ·
ועמך לרוב עשי ·
הסגנים ומנצחי ·
ירדי הים באניות ·

במלאכת ג̇ וסימניהון

שבעת יי̇ ההוא ·
אם לא ימצא הגנב ·
במלאכת החומה ·
וכל מלאכה ג̇ וסימניהון
נמסר בסדר
אחרי מות ·
מלים י̇ בליש̇ וסימניהון נמס̇
באיוב ריש סימן י̇ו ·
מלאך ב̇ פתחין וכל דסמי̇
לארכרא בות̇ וסימני̇
נמסר במלאכי ריש סימן ג̇ ·
אמלטה ז̇ בליש̇ וסי̇ נמס̇
באיוב סוף סי̇ א̇
ימלט ח̇ וסימניהון נמסר
בעמוס סוף סימן
ב̇ ובאיוב סוף סימן כ̇ב ·
ימלט י̇ג וסימניהון בלשון
ארמי תפש לגברא
דשבא שביא וצרקיה חמא וערק
דפשטירא באתתא חכמתא ושקדת
במיכאל וביאור̇ נמסר במלכים א̇
סוף סימן י̇ח ובירמיה סימן מ̇ו ·

למלך ב̇ט יחידאין בקרי̇
וסימניהון
אמרי אוי לך מואב אבדת עם
כמוש ׳
ויאמר למלך יריחו לאמר ·
מקדה ואת מקדה לקח יהושע
ב̇ בפס̇ ׳
גם אותה ויתן יי̇ גם אותה ביד ·
ויאספו כל בעלי שכם ·
נחמתי כי המלכתי את שאול ·
ודבר אבנר היה עם זקני ישר̇
דשמואל ·
וידע דוד כי הכינו יי̇ למלך
דשמואל וחברו ד̇ה ׃

ובע̇ כי זה הוא סמוך למב̇חי ׃

והשתנית ויאמר ירבעם לאשתו ׃
יהי יי̇ אלהיך ברוך דמלכ̇ ·
וחברו ד̇ד̇ה ב̇ בו ׳
רץ לקראת רץ ירוץ ·
לגוי ועשיתי אותם לגוי אחד ׳
יוכל גם אותו לאשור יובל ·
להשתחות והיה כל הנותר מכל הגוי̇
להשתחות והיה אשר לא יעלה מאת
הארץ והיה יי̇ למלך על כל הארץ
מעשי רחש לבי דבר טוב ·
משפטיך לשלמה אלהים משפטיך
האמור למלך בליעל ·
בלהות ינתק מאהלו מבטחו ·
משבח כען אנא נבוכד נצר ׳
בתוך נהבגוים נשמע ׳
מבחר יי̇ אלהי ישראל בי מכל
בית אבי ·
ובע̇ כי הוא סמוך למב̇חי ׃

וישב שלמה על כסא יי̇ ·
לתקופת ויהי לתקופת השנה ׃
וכל משחה אשור מצרים
ישראל דבות̇ ואפ̇ס
אשר ברכו יי̇ צבאות ·
ומלך ה̇ וסימניהון נמסר
במלכ̇ א̇ סימן כ̇א ·

ממלכות ד̇ וסימניהון

קרע יי̇ את ממלכות ׃
ויאמר המלך ואיה ·
בראשית ממלכת יהויקים קדמאה
דספרא ·
קרא שמו יזרעאל וכל יהושע
דבות̇ ·
במלכם ג̇ וסימניהון נמסר
בשמואל ב̇ סי̇ כ̇ ·

ממלך ג̇ וסימניהון

כי חטאת קסם ·
טוב ילד מסכן ׳
וגם אלהיהם עם ·
והמלך דוד ג̇ וסימניהון
נמסר בריש מלכ̇
ואת מלך ד̇ וסימניהון נמס̇
ביהושע סימן ח̇ ·
מלכתו ג̇ ח̇ס וסי̇ נמסר בסדר
בלק וסוף ירמיה ׳
וכל מלכי ז̇ וסימני̇ נמסר
ביהושע ריש
סימן ה̇ ובמלכים א̇ סימן י̇ ·
בבית המלך ג̇ וסימניהון
נמסר
במגלה סימן ט̇ וד̇ה ב̇ סימן כ̇ג ׳
למלוך ג̇ וחס̇ וסימני̇ נמסר
במלכים א̇ סימן כ̇ ·
מלכיא ג̇ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ב̇ ·
ימלוך ה̇ מ̇ל בליש̇ וסימני̇
נמסר בשמואל א̇
סימן כ̇ד ומשלי סימן ל̇ ·
מורע המלוכה ד̇ וסימני̇
נמסר
בסוף מלכים וביחזקאל סימן י̇ז
ובריש דניאל ·
והמלך דוד ג̇ וסימ̇ נמסר
בריש מלכים ·
וימלך ה̇ וסימניהון נמסר
במלכים ב̇ סימן כ̇ג ׳
ובד̇הא̇ ריש סימן כ̇ג ·

היה במלכו ז̇ וסימני̇ נמסר
במלכ̇ ב̇ ס̇ ט̇ו ׳
ממלך ד̇ וחס̇ וסימ̇ נמסר
באיוב סימן ל̇ד ׳
וימלכו ה̇ חס̇ בל̇ וסימני̇
נמסר במלכים א̇
סימן י̇ו ׳
על מלך ט̇ וסימני̇ נמסר
ביחזקאל ס̇ כ̇ה
ובדניאל סימן י̇א ·
על המלך ח̇ וסימני̇ נמסר
בד̇ה ב̇ סימן כ̇ג

מן

מן יד יחידאין משמשין ומן
ולית זוגא וסימניהון
ומן העוף מן הבהמה ·
ומן האיל ואת החלבים ·
ומן הלחם ואם יותר ׳
ומן השמן יצק הכהן ·
ומן הקדש לא יצא ·
ומן הקדשים לחם אלהיו ·
ומן הבקר והרמות מכם ·
ומן כל ויצעק איש ישראל ·
ומן לשון ארמית דבות̇ ·
ומן העבדה והיה ביום ·
ומן מצרים והתו וכשו ·
ומן אז חדלנו לקטר ·
ומן האש ודמות החיות ׃
ומן מן המלחמות ׳
ומן הערים ובשמע ׳

ט̇ו מן חד חד מן ולית
דבו̇ וסימניהון ·
מן חטאות ויעש הרע לא סר דפקח
מן הנערים ותקרא אל אישה ·
מן לביט וישלח מלך אשור דמלכ̇
מן ארץ ופליטי חרב ישובון ·
מן חדש ויולד מן חדש אתו ׳
מן אחרי ועתה כה תאמ̇ לעמ̇ ד̇ד̇ה
מן גבעה שלש שנים מלך
בירושלם ושם אמו ד̇ד̇ה
מן בנות בן אשה מן בנות דן ׳
מן בניהם אשר נותרו אחריהם ׳
מן שאול יי̇ העלית מן שאול נפשי
מן נערהך ינוסון ׳
מן קול רעמך ב̇ בו ׳
מן יד משזיב ומציל ׳
מן לבנון מעין גנים באר מים ׳
מן בקר וירא חותן משה ׳
מן חבקר ויהי ממחרת וישב משה ·
ד̇ פסוקי̇ מן מן ומן וסימ̇ נמסר
בסדר וארא ׳
המן ג̇ וסימניהון נמס̇ בסדר
בראשית ובסדר חקה
ובמלכים ב̇ סימן ו̇ ·
מן ג̇ ר̇פ בתורה וסימניהון
נמסר ביחזקאל סימן מ̇ה ׳
וכל ד̇ה ודניאל ועזרא דבות̇ ר̇פ
ומן במ̇ מן וסימניהון בד̇ה א̇ סימ̇
בו̇ וכל שאר קריאה דבות̇ ר̇פ מן
במה ומן וסימניהון נמס̇ ביחזקאל
סימן מ̇ה ובעזרא סימן ו̇ ׳
ממנו ט̇ דמטע̇ בהון וסימני̇
נמסר בסדר תרומה ·
ממנו ו̇ סבירין ממנה וסימ̇
בלשון ארמי אפריש
בעירא דיפתח ולקט בארחא
באוריתא וביאור̇ נמסר בפרשת צו ·
ממני י̇ בתורה וסימניהון
נמסר בסדר בלק ׳

כל תהלות ממני במ̇יא
ממנו וסימ̇ נמסר בתהלים סימן ק̇ג ·
למנות ה̇ וסימניהון נמסר
בסדר לך לך
ובתלים סימן צ̇ ובדברי הימים א̇
סימן כ̇א ׳
וימן ה̇ וסימניהון נמסר
ביונה ·
המנורה ג̇ מ̇ל וסימניהון
נמסר בתרומה ·
ואת המנורה ג̇ וסי̇ נמסר
בסדר כי תשא
מנימין ג̇ ב̇ מ̇ל וא̇ ח̇ס
וסימניהון נמסר
בד̇ה ב̇ סימן ל̇א ובנחמיה סימן י̇ב ·
המנשי ד̇ וסימ̇ נמסר בסוף
פרשת כי תבא ׳
שבט המנשה כ̇ וסי̇ נמסר
ביהושע
סימן י̇ג ·
למס עובד ג̇ וסימני̇ נמסר
במלכ̇ א̇ ס̇ ט̇ ׃

מע

מעון ד̇ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ע̇א ׃
מעונה ג̇ חסרי̇ בלישניהון
וסימניהון נמסר
באיוב סוף סימן ל̇ח ע̇ש ·
ימעט ג̇ ב̇ בתורה
וסימניהון
ואם ימעט הבית ·
אל ימעט לפניך דעזרא ׃
חון מהבל ימעט ·

למעט ג̇ וסימניהון

על פי הגורל ·
רק הבוצים היו ׳
פנה לארבה והנה ·
מעט ז̇ קמצי̇ וסימניהון
נמסר בסדר תבא
ובשמואל ב̇ סימן י̇ב ובאיוב סימן
ל̇ב ובריש חגי ·
מעין ה̇ קמצי̇ וסימ̇ נמסר
בסדר שמיני ובשיר
השירים סימן ד̇ ·
מעין ד̇ פתחין וסימניהון
נמסר במלכים ב̇ ס̇ ג̇
ג̇ ויהושע סימן ט̇ו ׳

מצ

ומצאת ג̇ וסימניהון נמסר
בנחמיה סימן ט̇ ׳
וימצאהו ג̇ וסימניהון נמסר
במלכ̇ א̇ סימן י̇ג ׳
מצאתנו ג̇ וסימניהון נמסר
בשפטים סימ̇ ו̇ ׃
מצאה ג̇ וסימניהון נמסר
בפ̇ בהר סיני ·
וימצאם ג̇ וסימניהון נמסר
בדניאל סוף סי̇ א̇
וימצא ו̇ וסימניהון נמסר
בסדר מקץ
ובמגלה ריש סימן ו̇ ·
ולא ימצא ד̇ וסימני̇ נמסר
בסוף צפניה ·
לא

מערכת אות המם

לא מצאו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה ריש סימן יד ובאיוב סימן ל״ב׃

כי ימצא ה׳ ר״פ במ״ת וסימניהון

בקרבך באחד׃
כי ימצא חלל׃
כי ימצא איש שכב׃
כי ימצא איש גנב׃

וימצאהו ג׳ וחס׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳׃

תמצאהו ז׳ חס בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח׃

ולא מצאתי ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תצא ובשמואל א׳ סימן כ״ט וביחזקאל סוף סימן כ״ב ובקהלת סוף סימן ז׳׃

מצדות ט׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ל״ג ותרגום שם׃

מצדה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ה׳׃

מצת ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר בסדר בא׃

במצולות ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בשלח׃

המצפתה ח׳ וסימניהון

קדש את כל ישראל׃
ויקבצו המצפתה׃
וישמעו פלשתים כי׃
ויבא ירמיה אל גדליה׃
ויוחנן בן קרח בא׃
ויהי בחדש השביעי׃

מצרימה כח״ וסימניהון נמסר בסוף ד״ה׃

מצרים ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסוף איכה׃

ממצרים ה׳ סבירין מצרימה וסימניהון נמסר בפרשת ואלה שמות׃

ממצרים ב׳ סבירין מארץ מצרים וסימני׳ הס והמדברי׳ אל וישמע יתרו כהן׃

המצרים ה׳ וסימניהון נמס׳ בסדר לך לך וביהושע סימן כד׳׃

ירידה מצרים ד׳ וסי׳ נמסר בסדר תבא וביהושע סימן כד״ ובישעיה ריש סי׳ ל״א׃

מק

ערך מקום הוא בערך מק עם׃

מקניהם ד׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר וישלח׃

ומקלות ד׳ וסימ׳ נמסר בד״ה א׳ סימן כו׳׃

ומקנה ו׳ ג׳ פתח׳ וג׳ קמ׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׃

מקשי ג׳ חסרי׳ ו׳ בליש״ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן כב״׃

מר

מרבק ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ כ״ח בחצי הספר׃

מריתי ג׳ וסי׳ נמסר באיכה א״ב קדמאה׃

המורים ד׳ וסימניהון נמסר בסדר חקה׃

מרה ה׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ ראה ובמלכים

מרי ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר ויקח קרח ובשמואל א׳ סימן ט״ו וביחזקאל סימן ב׳׃

תמרורים ד׳ וסימניהון נמסר בהוש׳ בסוף סי׳ י״ב׃

ימיר ו׳ וסימניהון נמס׳ בסדר אם בחקתי ובתלים סי׳ ט״ו׃

ומרים ג׳ וסימניהון נמסר במיכה סימן ו׳׃

מש

ימיש ז׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר בשלח ובירמיה סימן י״ז׃

תמוש ג׳ וסימניהון

תמוש היהד׃
אל נא תמוש מזה׃
לא תמוש רעה מביתו׃
קדמ׳ תמוש כתיב תנינא תמש כתיב תליתאה תמיש כתי׳׃

ימושו ג׳ וסימניהון

לא ימושו מפיך׃
אם ימושו החקים׃
כי ההרים ימושו׃

ואמשך ה׳ חסרים בלישני׳ וסימניהון נמסר בפרשת אלה תולדות׃

משה ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בריש יהושע ובתלים סימן צ״ט׃

ומשה ז׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסדר ו אלה שמו׳׃

משה איש האלהים ז׳ בליש׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן י״ד׃

בספר משה ג׳ וסימניהון

כי ככתוב בספר׃
ויסירו העולה להתם׃
כ וס ההוא נקרא׃

המשיח ה׳ וסימניהון נמסר בסדר ויקרא׃

מושל י״ד מ׳ל וסימני׳ נמסר במיכה סימן ה׳ ובקהלת סימני׳ ע״ש׃

משלי ד׳ וסימניהון נמסר בריש ספר משלי׃

משפחות י״א וסימניהון נמסר בסדר צו ובתלים סימן צ״ו׃

למשפחת ג׳ חסרים בנביאים וסימ׳ נמסר בסדר נח וביהושע סימן כ״א׃

ומשפחות ד׳ וסימניהון

ומשפחות קרית יערים׃
בני שלה בן יהודה׃
ומשפחות ספרים יעבץ׃
וקוץ הוליד את ענוב׃

למשפחותם ה׳ מ׳ל ביהושע וסימני׳ נמסר ביהושע סימן י״ט׃

למשפחותיו ד׳ וסימני׳ נמסר במדבר סיני׃

משפחתם ג׳ בליש׳ וסימני׳

וממשפחתם אשר עמכם׃
וישלחו בני דן ממשפחתם׃
ולשמעי בנים ששה׃

משפחות האדמה ג׳ וסימני׳ נמסר בעמוס ריש סימן ג׳׃

למשפחותם ח׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר בסדר במדבר סיני׃

המשקוף ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בא׃

מת

ומתו ח׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישלח׃

קריבת מיתה ד׳ וסימניהון נמסר בסוף פרשת תולדת יצחק׃

לפני מותו ד׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת תולדת יצחק׃

אנכי מת ד׳ וסימניהון נמסר בסדר ויחי׃

ומתנו ה׳ וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן׃

מות יומתו ג׳ וסימני׳ נמסר בקדשים׃

ויהי אחרי מות ד׳ וסימ׳ בלשון ארמי׳ אבא דעיא שמשא ומלכא וביאור׳ נמסר בסוף סדר חיי ובריש יהושע ובריש שפטים׃

ימית ח׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ט׳׃

המיתו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סי׳ כו״׃

ימיתנו ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ד ובסוף ירמיה׃

ימותו כל אריתא וירמיה חס׳ במ״א וסי׳ נמסר באיוב סימן ל״ד׃

במתו ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר מסעי׃

וימיתהו ח׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר בפ׳ וישב ובמלכים א׳ סימן י״ג׃

וימיתהו ז׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ד׃

מתיך ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר בסדר חיי שרה׃

ממיתים ג׳ ב׳ מלאי׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן י״ז׃

תמותו ז׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בסדר מקץ׃

ימותון ב׳ וסימניהון

אם כמות כל האדם׃
וישביה כמו בן ימותון׃

וימת ה׳ וסימניהון נמס׳ בסדר וישב ובשמואל א׳ סי׳ כב״ ובתלים סימן ק״ה׃

תמות ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר בלק ובשפטים סימן יז״ ובאיוב סימן ל״ו׃

ומת ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשלח׃

במות ג׳ וסימניהון נמסר בסדר קרח׃

כמות ג׳ וסימניהון

מחוץ תשכל חרב׃
כי עזה כמות אהבה׃
והוא כמות לא ישבע׃

מתים ד׳ מ׳ל בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר דברים׃

מתי מספר ה׳ וסימניהון נמס׳ בירמיה סוף סימן מ״ד׃

המיתו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ואלה שמו״

תמיתון ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ב׃

מות ימות ג׳ וסימניהון

כי חי יי המושיע׃
כי נאץ נאצת את׃
והראני יי כי׃

להמיתו ג׳ מ׳ל וסימניהון

יד העדים תהיה׃
ויתנכלו אתו׃
וישמרו את הבית׃

יומת ד׳ קמצ׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא׃

מתתיהו ד׳ וסימני׳ נמסר בד״ה א׳ סימן כה״׃

נשלם ערך

המ״ם בס״ד

מערכת אות

הנון

ט״ו זוגין חד נ׳ וחד ונ׳ ול״

דכו׳ וסימניהון

נשאתני מפני זעמך וקצפך׃
ונשאתני ושכבתי עם אבתי׃
נרצה דבר על לב ירושלים׃
ונרצה וסמך ידו על ראש העולה
נחוחין די להון מהקרבין ניחוחין
וניחוחין באדין מלכא נבוכד נצר
נדמה שמרון מלכה כקצף׃
ונדמה ואל מי תדמיוני ותשוו׃
נחמתני ותאמר אמצא חן בעיניך
ונחמתני עשה עמי אות לטובה׃
נפלו ונשמדו במות און׃
ונפלו ואמרת אליהם כה׃
נשמה תהי טירתם נשמה׃
ונשמה נהתי את ארץ׃
נמליך וישלח אשר על הבית׃
ונמליך נעלה ביהודה ונקיצנה׃
נסעה ויאמר נסעה ונלכה׃
ונסעה כנהר אהוא בשנים עשר
נתנוך ויהי כדברו אליו ויאמ׳ לו׃
ונתנוך ויאמרו לו לאמר לא כי אסור׃
נושע קמץ אין המלך נושע ברב חיל׃
נושע גילי מאד בת ציון הריעו׃
נבל גם אני אודך בכלי נבל׃
ונבל

ונכל והיה כנור ונבל ·
נכחה ולא ידעו עשות נכחה ׃
ונכחה והסג אחור משפט ·
נסכה בן אדם יען אשר אמרה
ונסכה את ארון אלהינו אלינו ·
נכח ונכח הלך וילכד את קנת
ונכח ואת בנתיה ב׳ כפסוק ·

א״ב נון ארוכה בסוף

תיבותא ולית דכוו׳ וסימניהון

אחרין תשחן לאחר אשתי ·
אחן וחנתי את אשר אחן ·
בחין ושאר חיותא העדין ·
בחין ומשך אבירים בכחו ·
גבולן ותשכנה הערי׳ דשמואל
דאנין ואנת עזרא כחכמת ·
האיין עהה יחרדו האיין ·
הרצין והשמע עתליה את קול דמלכים ·
הימין ואתה לך לקץ ותנוח ·
והמתן ויאמ׳ כי לרבן את העבריות
ויחנון וילך במדבר ויסוב את ·
וכמהן ויעבר המלך הגלגלה ·
ויראון וכל העם ישמעו ויראון ·
זן מזונו מלאים מפיקים ·
חטין ואתה קח לך חטין ושעורי׳
טחון ואת חטאתכם אשר עשית
טוחן ויאחזוהו פלשתים ·
טחין בחורים טחון נשאו ·
ירעפון עטרת שנת טובתיך ·
ירזמון ומה ירזמון עיניך ·
ימלאון והשקתי ארץ צפתך ·
ינאצון ואת עמי ינאצון ·
בארבן ודרך לפניהן במראה ·
לבביהן והצב גלתה העלתה ·
להתן שם את ארון ·
בלבין אל תתן לנשים חילך ·
משפטן ויקרב משה את ·
מגדון יגדל המספד ·
נון בנו יהושע בנו ·
מרוקיהן ששה חדשים בשמן ·
נחושתן ויקרא לו נחשתן ·
סגנין אדין מלכא לדניאל רבי
כהלין אדין עללין כל חכימי
פרין בנו בתים ושבו ·
צידונין יען אשר עזבוני ·
קבצן דרשו מעל ספר יי׳ וקראו
ראשן ישבו לארץ ידמו זקני בת
שוממין דרכי ציון אבלות ·
תפגעון לאסרך דשמשון ·
תחתיהן הלוך ואברת ·
תעבדון את האלהים על ההר ·
תענון כל אלמנה ויתום ·
הרבון ושמעת ישראל ושמרת׳
תחקרון עד תבונותיכם עד ·
תחשבון מה תחשבון על יי׳ ·
תתחכמון עד כהי התחכמון ·
תגדעון ונתצתם את מזבחתם ·
תהיון ואנשי קדש תהיון לי ·
תלכון לא תלכו ריקם ·
תלחמון כה אמר יי׳ לא תעלו ·
תנוסון ותאמרו לו כי על סוס ננוס
תושעון בשובה ונחת תושעון ·
תשאון הפניו תשאון אם לאל ·

א״ב מן חד וחד חד נון וחד

כם בסוף וסימניהן נמסר בסוף סדר בהר סיני ·

אלין מלין משמשין נו״ וסי׳

הפרני ל׳ כי הפרני אלהים בארץ עניי ·

נשני ל׳ כי נשני אלהים את כל עמלי ·
השביעני ל׳ אבי השביעני לאמר ·
השביעני ל׳ במרומים הרוני לענה ·
פתיתני ל׳ יי׳ ואפת חזקתני ותוכל ·
הנחני ל׳ בדרך אמת לקחת את בת אח אדני ·
ותעידני ל׳ ועין ראתה ותעידני ·
ויבואני ל׳ חסדיך יי׳ ·
ויכוננוני ל׳ ידיך עשוני ויכוננוני ·
רמיתני ל׳ למה זה רמיתני ותשלח
בזיתני ל׳ ועתה לא תסור חרב מביתך ·
גמלתני ל׳ כי אתה גמלתני הרעה ואני ·
הציקתני ל׳ רוח בטני דאיוב ·
ששזפתני ל׳ השמש בני אמי נחרו בי
תמעיטני ל׳ אל באפך פן תמעיטני ·
שטפתני ל׳ טבעתי ביון מצולה ·
הליצוני ל׳ זדים הליצוני עד מאד ·
עודוני ל׳ חבלי רשעים עודוני ·
גרוני ל׳ יגעתי בקראי ניחר גרוני
ילדתני ל׳ ארור היום אשר ילדתני
עותוני ל׳ יבשו זדים כי שקר עותוני ·
יחמתני ל׳ הן בעון חוללתי ובחטא
נחניתני ל׳ אמצא חן בעיניך כי ·
יבואוני ל׳ רחמיך ואחיה ·
ויעבדוני ל׳ ותכאן לשלחו ·
התורידני ל׳ אל הגדוד הזה ·
ויסבני ל׳ דרך חוץ אל שער החוץ
ויעירני ל׳ באיש אשר יעיר משנתו
להבאישני ל׳ בישב הארץ בכנעני ובפרזי ·

מלין דמשמשין נה בסוף

תיבותא וסימניהון

הרוממנה ל׳ קרנות צדיק ·
קבנה ל׳ שמענה קולי ·
אחטנה ל׳ מידי תבקשנה ·
איציתנה ל׳ חכה אזלי מייתנני ·
יקראנה ל׳ ויאמר אליו שוב נא ·
וירדנה ל׳ ממרום שלח אש בעצמתי ·
יבהרנה ל׳ מהר יבהרנה לו ·
ייעדנה ל׳ ואם לבנו ייעדנה ·
וימנענה ל׳ בתוך חכו ·
תעלנה ל׳ ויאמר מלאדה ·
תרמסנה ל׳ רגל רגלי עני ·
אשקנה אני יי׳ נוצרה לרגעים ·
תכעיסנה ל׳ ותכבה ולא תאכל ·
אחישנה ל׳ אני ה׳ בעתה אחישנה ·
תכלנה ל׳ מלמעלה ופתח התבה ·
תחתנה ל׳ ויסגר בשר תחתנה ·
תשבנה ל׳ בצל דליותיו ·
שמענה ל׳ ואתה דע לך ·
תשבנה ל׳ וידיו תשבנה אתו ·

ו׳ חסרי׳ נ״ן וקרין וסימני׳ נמס׳ במשלי סי׳ ג׳ ·

ו׳ כתבן נ׳ ולא קריין וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן כא׳ ודה׳ ב׳ סימן יא ·

יא׳ פסוקי׳ רישי׳ נון וסופי׳ נון וסימני׳ נמסר בסדר תזריע ובתלים סימן מה׳ ·

נא

נאוה ה׳ וסימניהון נמסר בתהלים סימן קנח ובמשלי סימן יו׳ ·

נאם ג בטעם וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ה׳ ·

נאפות ג׳ וסימניהון

ושפטתיך משפטי׳
ואנשים צדיקים ב׳ בפסו׳ ·

נב

נבית ד׳ חס׳ א׳ בלישניהון וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן׳ ובעזרא ריש סימן ה׳ ·

והנביא ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר ראה וביחזקאל סימן יד׳ ·

ונביא ז׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ט׳ ·

בנביאים ה׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ סי׳ י׳ ׃

נביאים ח׳ מל בירמיה וסימניהון נמסר בירמיה סימן כו״ ·

נביאים ג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר בהעלתך ׃

וכל הנביאים ד׳ וסימניהון

וכל הנביאים נבאים כן ·
וחכרו דה״ ·
ויקבץ מלך ישראל ·
ומלך ישראל ויהושפט ׃

נביא ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון

ובנביאי ישראל ראיתי ·
ומתעתעים בנבאיו ·
ונבא לבב חכמה ·

הנביאה ה׳ וסימניהון

והקח מרים ·
ואקרב אל הנביאה ·
וגם לנועדיה הנביאה ·
ועשיה אל חולדה הנביא׳ דמלכי׳ וחברו דדה״ ·
ואשר המלך אל חולדה הנביאה ׃

נבכד נאצר י׳ בהיכין בן חס׳ ו׳ וסימני׳

ויאמר חנניה לעיני כל העם ·
ויהוצדק הלך בהגלות יי׳ את ·
כה אמר יי׳ צבאות ·
ולמקצת הימים אשר אמר ·
ובשנת שתים למלכות ב׳ בפסו׳ ·
וקאמין לקבל צלמא הני׳ דפסו׳ ·
כען אנא נבכד נאצר ·
ומלכא נבכד נאצר אבוך ׃
יהב לנבכד נאצר אבוך ·

וכל מלכים דכוות׳ בכ״א מל׳ נבוכד נאצר וסימ׳

והעם הנשאר בארץ יהודה ·
ומן בראשית עד אחאב בן קוליה נבכד רצר כתי׳ ·
וכל שאר ספר׳ נבוכד ראצר בכ״א נבוכד ראצור וסימ׳
לקדר ולממלכות חצור ·
וה׳ כתיב נבוכד נאצר בכתובים וסימניהון
עלה נבוכד נאצר מלך בבל
ומכלי בית יי׳ הביא ·
ולהשובת הטנה שלח המלך ·
וגם במלך נבוכד נצר מרד ·
בשנת שלש למלכות דדניאל ·

וכל דניאל נבוכד נצר מלכא ב״מ המלכא נבוכד נצר וסימני׳ נמסר בדניאל סימן ב׳ ׃

נבוכד נצר ז׳ כתבן ומשניין ביה וסימניהון

שבעא עדנין יחלפון עלך ·
נבוכד נאצר · נבוכד ראצר ·
נבוכד ראצור · נבוכד נצר ·
נבוכד נאצר · נבוכד נאצור ·
נבוכד נאצר ·

רישא דדני׳ א׳ נאצר בשנת ג׳ למלכו׳ וכל ד״ה ונבי׳ דכו׳ ומן כל ירמיה ויחזקאל ראצר ומן בראשית ממלכת יהויקים תני׳ עד קוליה נאצר ואלה בני המדינה העולים קדמיה ראצור לקדר ולממלכות ראצור תרויהון כתי׳ ׃

נג

נגבה כט׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳ בד״ה ב׳ סי׳ ד׳ ׃

נגינות ג׳ מל׳ בלישניהון וסימניהון נמסר בתלים סימן ד׳ ׃

נוגע ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר סוף סדר מצורע ובעמוס סימן ט׳ ·

הנגעת ג׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ך׳ ׃

והנוגע ג׳ וסימניהון

בכל טמא נפש ·
והנוגע בנבלתם ·
והנוגע בכל אשר ·

לנגע ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא ואיוב סימן ו׳

וינגע ב׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך ·

נגע הצרעת ג׳ וסימני׳

נרפא נגע הצרעת ·
זאת התורה לכל נגע ·
השמר בנגע הצרעת ·

נגף ג׳ וסימניהון

יהנף יי׳ נגף לפני ׃
אך נגף נגף הוא ·
כי נגף העם ·

גשה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר תולדות ·

מגישים ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ ובמלכים ב׳ סימן ד׳ ·

ויגישו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ׃

נוגש ב׳ מל׳ וסימניהון

ממנו פנה מכנו ·
ועמד על כנו ·

נגש בס״ן ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן נג״ וע״ש מה דשקלינן וטרינן ·

נגש כש״ן ד׳ וסימניהון

ומשה נגש אל הערפל ׃
ואחר נגש יוסף ·

מערכת אות הנון

ותנא נביא אחד נגש ·
יען בינגש העם הזה ·
ויגישו ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳ ס׳ יד ·
ויגש ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת תולדת יצחק
ובפרשת צואת אהרן ·
גושו ג׳ וחס׳ וסימני׳ נמסר
ביהושע סימן ג׳ ·

נד

נדף ה׳ קמצין וסימני׳ נמסר
בסדר אם בחקתי ·
וידר ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויצא יעקב
ובשפטים סימן י״א ·

ונדריך ג׳ וסימניהון

רק קדשיך אשר ·
ונדריך אשר תדור ·
ונדריך תשלם ·
נדר ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר
בפרשת אמור ובישעיה
סוף סימן יט׳ ותרגום שם ·
נדריכם ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ראה ·

נה

וינהג ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר ואלה שמות ·
ונדרו ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ל״א ·
נהרות ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן ח׳
ובתלים סימן קל״ח ·
הבהרת ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בסדר וארא ·
ונהר ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן יט״ ·

אל נהר ג׳ וסימניהון

ואבוא אל הגולה ·
ובמראה המראה ·
והיום ההוא לי״ אלהים ·

נו

נות ד׳ וסימניהון

נות משלח ונעזב ·
ישים עליהם נוה ·
נוה לבנות יענה ·

נז

נוזלים ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בתלים סימן ע״ח ·

נח

נחנו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויהי מקץ
ובאיכה בא״ב ג׳ ·

נחני ג׳ וסימניהון

בדרך נחני י״ ·
מי יובילני עיר מצור ·
מי יובילני עיר מבצר ·
והנחתי ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן כב״
וסימן לז׳ ·
הניחו והניחו ד׳ וסימני׳
נמסר
בשמואל א׳ סימן ו׳ ·
מנחתיך ג׳ חס׳ בלי׳
וסימניהון
יזכר כל מנחתיך ·
לעולתיכם ולמנחתיכם ·
ומנחתיכם לא ארצה ·
ואת המנחה ח׳ וסימני׳
נמסר
בפרשת אלה פקודי ·
ניחוח ה׳ מל׳ בלי׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳ תצוה ·
ונחנו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בשלח ·
ונח ג׳ רפ׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן יד״ ·
נחה ג׳ מלעיל וסימ׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ב׳ ·
וינח ז׳ רפין וסימניהון נמסר
בפרשת בא אל פרעה
וביהושע סוף סימן כא׳ ·
וינח ז׳ דגשין וסימני׳ נמסר
בפרשת ויקח קרח
ובמלכים א׳ סימן ז׳ ·
וינחם ז׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן כב׳
והנחתי ב׳ חס׳ וחס׳ וסימ׳
ויאמרו פני ילכו ·
והנחתי חמתי ·
ושאר והניחותי כתיב וחד מל׳
דמל׳ וסימ׳
הגא יהוה איש מנוחה ·
וא׳ והנחותי כתיב וסימ׳
והנחותי חמתיכם ·
וינחהו ז׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר אמור
ובמלכים א׳ סימן יג״ ·
מנחה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בשמואל ב׳
סימן יד״ ובישעיה סימן יא״ ובזכריה
ריש סימן ח׳ ·
מנחל ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר אלה הדברים
ובמלכים ב׳ סימן כד״ ·
על נחל ג׳ וסימניהון

ואת הארץ הזאת ·
מן הירדן מזרח ·
על כן יתרה עשה ·
נחלו ד׳ וסימניהון נמסר
ביהושע ריש סימן יד״ ·
לנחלת ט״ו וסימניהון נמסר
בסדר קרח ·
ינחלם ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בשמו׳ א׳ ס׳ ב׳
ינחלו ג׳ קמצין וסימניהון
לשמות מטות ·
איש לפי פקדיו ·
בכוד חכמים ינחלו ·
נחלתן ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת אלה מסעי ·
תנחל ב׳ א׳ קס׳ וא׳ פתח
וסימניהון
בארצם לא תנחל ·

בנחלתך אשר תנחל ·
נחלה אל ג׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר
ראה ובתלים סימן ה׳ ·
נחם ונחם ו׳ פתחי׳
וסימניהון
נמסר בזכריה סימן א׳ ·
ינחם ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובתלים סימן ק״ ·

וינחם ה׳ וסימניהון

וינחם י״ כי עשה ·
וינחם יצחק אחרי ·
וינחם יהודה ויעל על גוזזי ·
וינחם י״ על הרעה ·
וינחם אלהים על הרעה ·
נחמה אל ז׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳
ריש סימן ז׳

נחש ג׳ וסימניהון

ויעש משה נחש ·
והביט אל נחש ·
וכתת את נחש הנחשת ·
נחשת ד׳ בצפוי
וסימניהון
ועשית קרנותיו ·
ועשית בדים למזבח ·
ועשית בדי עצי ·
מכנו תהינה קרנתיו ·
בריה נחשת ד׳ וסי׳ נמסר
סוף ירמיה ·

נט

נוטה ה׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סימן קד״ ·
נטיתיך י״ו חס׳ את וסימ׳
נמסר ביחזקאל ·
סימן כה״ ·
ויטהו ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן ו׳ ·
ולנטוע ג׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סימן לא״ ·
ויטע ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת נח
ויטל ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳
נמסר בתלים סימן לז״
ובמשלי סוף סימן ט״ו ובאיוב ריש
סימן מא׳ ·
ויטו ה׳ בקראה וסימני׳ נמסר
בישעיה ריש סימן נד״ ·
ותט ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בלק ·
ויטו ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן ט״ו ·
ויטו ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ ריש ס׳ ח׳

וינטשו ג׳ וסימניהון

וינטשו בלחי ·
וינטשו בעמק רפאים ·
ויוסיפו עוד פלשתים ·

ויטש ב׳ וחס׳ וסימניהון

ויטש אלוה עשהו ·
ויטש בשכן שילו ·

ני

ניר ח׳ וסימניהון נמסר
בירמיה ריש סימן ד׳

נכ

נכחו ב׳ וסימניהון

נכחו תחנו ·
כי נכחו יצא ·
נכר כ׳ א׳ מלעיל
וסימניהון
נכר אתו האלהים ·
ולא נכר שוע לפני ·

נמ

נמו ב׳ ומלרע
וסימניהון
נמו רעיך מלך אשור ·
נמו שנתם ·

נס

נסי ב׳ וסימניהון
ויקרא שמו י״ נסי ·
ואל עמים ארים ·

הנס ג׳ וסימניהון

והעם הנס אל ·
והיה הנס מקול ·
הנס מפני הפחד ·
מציעאה הנים כתיב ·
נסותם ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בסדר
בשלח ובמלכים א׳ ריש סימן י׳ ·
ומנוס ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סוף סי׳ י״א ·
מנסת ה׳ חס׳ בלי׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת בחקתי ·
וינוסו ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ז׳ ·
ונסו ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סוף סימן ל״ח
ונסתם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בחקתי
ובזכריה סימן י״ד ·
נסה ו׳ ב׳ כתיב סה וד׳ כתיב
שא וסימניהון נמסר
בסדר וירא ·
ויסך ג׳ דגשין וסימניהון
ויסך עליה נסך ·
ויסך את נסכו ·
ויסך אתם לי״ ·

ולהסך ב׳ וסימניהון

וכי אנחנו מקטרים ·
כה אמר י״ צבאות לאמר
אתם ונשיכם ·
וחד פליג ומן אז חדלנו ·
מסכה ב׳ יחידאין
וסימניהון
עשו להם מסכה ·
ויעשו להם מסכה ·
וכל עגל מסכה דכות׳ ·
בנסעם ב׳ וסימניהון נמסר
בסדר

בסדר נח׳
ויסע ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בשלח׳
מסע ב׳ קמצי׳
וסימניהון
חנית בסע׳
אבן שלמה בסע׳

נע

וינעו ב׳ וחס׳ וסימניהון
וירא העם וינעו׳
וינעו אמות הספים׳
לנוע ד׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ט׳
ובירמיה סימן י״ד׳
וינעם ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בפרשת מטות
ובאיכה בא״ב הניין׳
מנעוריכם ג׳ ומל׳ וסימניהון
נמס׳ בסדר ויגש
ובירמיה סוף סימן ג׳׳
ואת הנערים ג׳ וסמט׳
נמסר
באיוב סימן א׳׳
מנערי ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
במלכי׳ א׳ סימן י״ח
מנעוריו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בסדר נח ובשמואל א׳ סימן יז״׳
מנער ג׳ וחס׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן פח״
ובמשלי סימן כ״ט׳

נפ

לנפל ד׳ וחס׳ וסימניהון נמסר
בסדר שלח לך
ובירמיה סימן נא׳ ובמגלה סימן ו׳׳
ויפל ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר במעי וסי׳ם
בלשון ארמי אדם מית במשריתיה׳
יפול ז׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ נמסר
בד״ה א׳ סימן יב״׳
תפול ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן כג״׳
הפילה ו׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בפרש׳ נשא
הנפלים ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בסדר בראשית׳
יפול ג׳ חס׳ בספר משלי׳
וסימניהון נמסר
במשלי סימן יג׳׳
כל לשון נפילה על במ״ז
אל׳ וסימניהון
נמסר בסדר שמיני׳
נפש ג׳ בטעם ל״פ וסימניהון
נמסר בסד׳ ויקרא׳
נפש החיה ד׳ דסמיכי׳
וסימניהון
ויברא אלהים את האדם׳
בעוף ובבהמה ובכל׳
וכל אשר אין לו סנפיר׳
זאת תורת הבהמה׳
ונפש ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
בויקרא׳
ונפשו ח׳ וסימניהון נמסר
בריש סדר ויגש
ובמשלי סימן כג״ ובאיוב סוף ס׳ כ״׳

ואת נפש ד׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל
א׳ סימן כה״׳
נפשתם ב׳ חסרים
וסימניהון
את מחתת האנשים׳
יצפנו לנפשתם׳
וכל נפש ג׳ וסימניהון
נמסר בסדר
אחרי מות ובירמיה סימן לא״׳
בנפשותיכם ב׳ מל׳
וסימניהון
השמרו בנפשותיכם׳
כי התעתים בנפשותיכם׳
נפשו ג׳ בטע׳ וסימני׳ נמסר
בהושע סימן ד׳׳
ונפשי ה׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן לה׳׳

נצ

מצב ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויצא יעקב׳
מצבת ב׳ פתחי׳
וסימניהון
ויעש הרע בעיני׳
ויתצו את מצבת׳
מצבות ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה
סוף סימן מג״׳
ויתיצבו ה׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת וישמע
יתרו ובסדר ויל׳ך וביהושע ריש
סימן כד״׳
נצים ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר שמות׳
נצח ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר
בשמואל א׳ סימן טו״׳
למנצח מזמור י״ר״פ דסמיכי׳
וסימניהון נמסר
בתלים סימן לא״׳

נק

טו נקדות בקריאה
וסימניהון
נמסר בסדר במדבר סיני׳
ונקה ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר משפטים׳
ונקי ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר משפט׳ ובאיוב
סימן כב״׳
נקיון ג׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סימן ע״ג׳
נקים ג׳ חס׳ י׳
וסימניהון
נקים אנחנו׳
והיה כל אשר יצא׳
ושלאחריו׳
יקבוהו ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ג׳׳
יקם ג׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח
וסימניהון נמסר
בפרשת בראשית׳
ונקמתי ג׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן נא״׳
תקפו ד׳ חס׳ בלי׳
וסימניהון
לא תקפו פאת׳
ויסב ארון י״י דיהושע׳
מקפים עליהם דמלכים׳
ויקפו על העיר דאלישע׳

נר

הנרות ב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת אמור׳
נריהו ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן לו״׳

נש

נשוא ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון
נשא את ראש בני קהת׳
את ראש בני גרשון׳
כי נשא אשא להם׳
נשוא ינשוא כי לא בתר מל׳
ונשא יב׳ וסימניהון נמסר
בסדר תרומה׳
ונשא יז״ וסימניהון נמסר
בסדר אחרי מות
ובמלכים א׳ סימן ח׳ וביחזקאל סוף
סימן כט״׳
נשאר י׳ וסימניהון נמסר
בסדר מטות ובשמואל
ב׳ סימן יח״ ובעזרא סימן ט׳׳
נשאר ג׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ ב׳ סוף סי׳ ב׳
וישאהו ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר שלח לך
ובשמואל ב׳ סימן ו׳׳
נושים ג׳ וחס׳ ובעני׳ וסימניהון
נמסר בנחמיה סימן ה׳׳
ונשא ו׳ חס׳ וסימניהון נמס׳
בשמואל א׳ סימן יד״
ונשוא ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חסר
וסימ׳ נמסר במלכי׳
ב׳ ריש סימן ה׳ ובאיוב סימן כב״׳
לשאת כ״ד וסימ׳ נמסר בד״ה
א׳ ס׳ טו״ בפסוק ב״׳
משאות ד׳ ב׳ מל׳ וסימני׳
נמסר סדר מקץ׳
משאת ו׳ פתחי׳ וסימניהון
נמסר בפרשת
מקץ ובשפטים סימן כ׳׳
תשואות ד׳ וסימני׳ נמסר
באיוב ס״ס לו״׳
משאת ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה ריש סימן
ו׳ ובמגלה סימן ב׳׳
למשואות ב׳ וסימניהון
הפלתם למשואות׳
הרימה פעמיך למשואות׳
ותשא יד״ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן ד׳׳
ובמגלה סימן ב׳׳
ותשאינה ב׳ חד מל׳ וחד חסר
וסימניהון נמס׳ ברות׳
ולא תשא ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר וירא׳
ישא ה׳ ר״פ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ג׳׳
ישיא ה׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן פ״ט׳
מנשאים ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה ס״ס כב״׳
ושא ג׳ וסימניהון
ושא את מספר שמותם׳
עלה ראש הפסגה׳

ראה עניי ועמלי׳
שאו יב׳ ר״פ וסימני׳ ה׳ נמסר
בריש סדר פנחס
ובירמיה סימן נא״׳
ישאו ד׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן לט״׳
ישאו ו׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן לו״׳
למשא ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן
טו ובאיוב ס״ס ז׳׳
ולא ישאו ד׳ וסימ׳ נמסר
בסדר תצוה
וביחזקאל סוף סימן לד״׳
משאם ה׳ בתורה וסי׳ נמסר
בפרשת נשא׳
נשיא י׳ וסימניהון נמסר
בסדר חיי שרה׳
נשיאם ד׳ ב״ב בתורה
וסימניהון נמסר
בסוף סדר לך לך׳
נושה בו׳ חס׳ בבא״
וסימניהון
ינקש נושה לכל׳
וחד כתיב נשא וסימניהון
וכל אשר לו נשא׳
ושארהון נשה כתיב׳
ישך ב׳ קמצין
וסימניהון
נשך כל דבר אשר׳
ואחריתו כנחש ישך׳
נשיתי ב׳ וסימניהון בירמיה
סימן טו׳׳
ערך נסים הוא כמקר בערך חם׳
ונשל ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר ואתחנן׳
נשמת ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר נח׳
נשק ג׳ קמצין בליש׳ וסימני׳
נמסר באיוב ס״ס כ׳׳
כנשר ד׳ רפין וסימניהון
נמסר בסדר האזינו
ובאיוב סימן ט׳׳

נת

לנתחיה ד׳ וסימניהון
והפשיט את העלה׳
לנתחיה לנתחיה הוציאה ב׳ בפס׳
ואת העולה המציאו׳
נתך ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן מב״׳
נתן בא״ג כנהון קמ׳ וסימני׳
נמסר בד״ה ב׳ סימן ד״׳
ויתן י״ג רפין וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ סימן י״ד
ובד״ה ב׳ סימן י״ח׳
נתינה אליך ה׳
וסימניהון
את העדות אשר׳
ונתת אל הארן׳
ואל הארן תתן׳
ונתן אליך אות או מופת׳
פתח פיך ואכל׳
בטנך תאכל ומעיך׳
נתן לך ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר עקב׳
ולתת ח׳ וסימניהון נמסר
בפרשת כי תשא
ובירמיה סימן יט׳׳

ונתון

מערכת אות הסמך

ונתון ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויהי מקץ
ובירמיה סוף סימן ל״ז.
יתן ד׳ וסימניהון נמסר בסדר שמיני ובפנחס:
נתן ו׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ח׳.
נתנו ו׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ה.
ונתתי פני ד׳ וסימני׳ נמסר באחרי מות:
נתן ד׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בסדר ואלה שמות.
ונתתם ו׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ח׳
ובד״ה א׳ סימן י״ד.
נתון ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר פנחס.
ויתנו ג׳ רפין וסימנהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ח:
ונתנה ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויצא ובירמיה סימן ל״ח.
ויתנום ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמס׳ בסד׳ אלה פקודי.

נתון ד׳ מל׳ וסימניהון

ונתון אתו על.
נתון תהן לו ולא ידע.
ויאמרו נתון נתן.
וידר יפתח.
וכל כהו׳ דכות׳.
ואתן ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ״ב.
נתון ג׳ וסימ׳ נמסר במגלה סימן ג׳.
נתונם ב׳ חס׳ יו״ד וא׳ מל׳ דמל׳ ושאר׳ נתנים
בתי׳ חס׳ וי״ו וסימניהון נמסר בסדר במדבר סיני:
נתצו ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ד׳.
ואתנה כל שפטים ושמואל ויחזקאל ואתנה ב״מא
ואתנה וסימ׳
ויאמר הפלשתי אל דוד.
וכל שאר נביאי׳ ואורי׳ דכות׳
ואתנה ב״מא וסי׳
ואתנה את הלוים.
וכל כתובים דכות׳ ואתנה
ב״מא וסימ׳
שאל ממני ואתנה.
נתנו ה׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא.
מתנות ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר
במשלי סוף סימן ט״ו.
מתנותיכם ד׳ ב׳ חסרי׳ וב׳ מל׳ וסי׳ נמסר
בסדר אמור וביחזקאל סימן ד׳.
מתתי ג׳ וסי׳ נמס׳ בסדר ויצא ובמלכים א׳ סימן כ״א.
לך נתתים ג׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ ויקח קרח:
נתתי ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ט׳.
ונתת ב״ט חס׳ ה׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר תרומה׳
ויתנהו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳
י״ט ובד״ה ב׳ סימן כ״ד וע״ש׳
ולא יתן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בא׳

ולא נתן ד׳ וסימניהו׳ נמסר בסדר חקה.
ואל תתן ג׳ וסימניהון נמסר ביואל סימן ב׳.
הנותן ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויחי יעקב
ובתלים סימן י״ח ע״ש.
נותן ו׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתהלים סימן קמ״ו
ובמשלי סימן כו״.
נתנו ד׳ דגשי׳ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ כז״.

ח׳ מלין דכל חד וחד לית

דכות׳ דגש משמשין נח בסוף תיבות׳ וסימ׳ נמסר בריש סדר תולדת נח.
נתינה שם ז׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן ו׳
ובשיר השירים סימן ז׳.
נתנו ג׳ רפ״ו וסימניהון

נתנו את נבלת׳
נתנו רשעים פח לי.
אנכי נותן ז׳ וסימ׳ נמסר בריש פרשת ראה אנכי.
נתניהו ה׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ״א
ובד״ה א׳ סימן כה״.
וינתצו ג׳ וסימניהון

וינתצו את הבמות.
וינתצו את מזבחו״ הבעלי׳ דד״ה
את חומת ירושלם.
נתקו ג׳ וסימניהון

נתקו כפות רגלי׳
טברו עול נתקו׳
ימי עברו זמתי׳
ינתק ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ו
ובקהלת סימן ד׳:

נשלם ערך

הנו״ן בס״ד

מערכת אות

הסמ״ך

ה׳ זוגין חד ס׳ וחד וס״ וסי׳

ספר ויך לב דוד אתו אחריכן.
וספר וכי יטהר הזב מזובו.
סתרי ובגני אהה אלהי אל׳.
וסתרי ובני עזיאל מישאל.
שריון צדונים יקראו לחרמון.
ושריון וירקידם כמו עגל׳.
ססמי ואלעשה הוליד את ססמי.
וססמי וססמי ב׳ בפסוק.
שמחו ויזבחו ביום ההוא זבחים.
ושמחו והיה כגיבור אפרים.

מלין דחמיין שי״ן וקריין

סמ״ך סי׳ נמסר בריש ספר הושע.

ב׳ זוגין מיחדין חד ס׳ וחד

ש׳ וסי׳ נמסר בריש שיר השירים.

ה׳ זוגין חד ס׳ וחד כס׳

ברישי׳ וסימניהון

שום ועתה שימו לבבכם׳
בשום התדע בשום אלוה.
שך לכן הנני שך את דרכך.
בסך אלה אזכרה ואשפכה׳
סמכי כה אמר יי׳ ונפלו.
בסמכי הנה אלהים עזר לי יי׳.
שמחות תודיעני אורח.
בשמחות תובלנה בשמחות וגיל.
שמחתכם וביום שמחתכם׳
בשמחתכם שמעו דבר יי׳ החרדים:

סב

סביב ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסוף יחזקאל.
סבב ט׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בריש קהלת.
סב ו׳ חס׳ וסימניהון נמסר בסדר אלה הדברים
ובשיר השירים סימן ב׳.
סביבותיו ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ל״ג.
ויסבו ג׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן י״ח.
וסבב ג׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ז׳.

סג

סגור ה׳ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל ריש סימן מ״ד ובאיוב סימן מא״.
תסיג ג׳ כתי׳ סמ״ך בלשון השגה וסימניהון נמסר בסדר שפטים.
יסגרנו ד׳ חס׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ כי תזריע.
מסגרות ה׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון

ועל המסגרו׳ אשר בין השלבים
וארבעת האופני׳ למתחת למסגרו׳
ויקצץ המלך.
ויחרגו ממסגרותיהם דשמואל.
ויחרגו ממסגרותיהם דתהלות:

סד

סדמה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא.
בסדום ד׳ וסי׳ נמס׳ בריש ישעיה ובצפניה סימן ב׳:

סו

בסודם ה׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בערך יו״ד.
סוסיך ג׳ וסימניהון

דרכת בים סוסיך.
כי תרכב על סוסיך.
והכרתי סוסיך.
סופא ג׳ כתי׳ א׳ וסימ׳ נמסר בדניאל ס״ס ו׳:
לסוסים אל ב׳ בליש׳ וסימניהון.
ויאמר שמטוה דאיזבל

חרב אל פוסיו:

סח

סחרה ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן כג״ ובמשלי סימן ג׳.

סי

סינים ג׳ ומל׳ וסימני׳ נמסר במשלי ריש ס׳ כה׳.
סיחון ד׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בסדר חקה׳

הסירות סימן

כל אורית׳ הסירה חס׳ ו׳ כתי׳ ואת הסירות דמלכים כ״כ ואת הסירת קדם׳ דירמיה כב׳:

סכ

סכות ב׳ מל׳ בתורה וסימניהון.

על כן קרא שם.
כי בסכות הושבתי.
וכל נביאי׳ וכתובי׳ דכו׳ מל׳
ב״מא וסימ׳
לעשות סכת בכתוב.
וכל הסכות דאורית׳ מל׳ בב״א
חסר וסימ׳
חג הסכת תעשה
ויסך ד׳ רפין וסימני׳ נמסר בפרשת אלה פקודי
ובאיוב סוף סימן ג׳.
ויסכרו כל ליש׳ כתי׳ סמך ב״מא כתי׳ שי״ן וסי׳
בי ישכר פי דברי שקר.
וכל אגרא כתי׳ שי״ן ב״מא
וסכרום עליהם יועצים׳
בשוכות ו׳ כתי׳ שי״ן בליש׳ וסימניהון

ושכתי כפי מעליך.
הסר משוכתו והיה.
הנני שך את דרכך.
התמלא בשוכות עורו.
ונידים השוככני׳
ויחמס כגן שכו:
סכו ג׳ וחד כתי׳ שי״ן וסימניהון נמס׳ בירמיה סוף סי׳ כח׳
ובאיכה בא״ב תניין׳
סכותה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר פקודי׳
הסוכך ג׳ ב׳ מל׳ וסימניהון

את כרוב ממשח.
כרב רכלהך מלו תוכך.
ומהרו חומותה והוכן הסכך:

סל

סלוא ג׳ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן י״א.
הסלע ג׳ קמצי׳ וסימניהון

ויביאום לראש הסלע.
אשרי שיאחז ונפץ את.
ויקהילו משה ואהרן.
סלכה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר דברים.

ויסלף

מערכת אות הסמך

ויסלף ג׳ וסימניהון
ושחד לא תקח.
לא תטה משפט.
ויסלף דברי צדיקם:

סע

סער ג׳ כתיב ש״ן
וסימניהון
ישערו עליו שער.
כורם ברד שער.
וקדמונים אחזו שער.

ספ

ספוד ג׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בירמיה סי׳ ח׳
ובזכריה סימן ז׳ ובקהלת סימן ג׳.
מספד ג׳ פתח׳ וסימניהון
בלשון ארמי המריא
סמיכין לרבותיא וביאור נמסר במיכה
סימן א׳ ובזכריה סוף סימן י״ב.
הספה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא אליו
ישפוק ד׳ כתיב ש״ן בליש׳
וסימניהון נמסר
באיוב סוף סימן ל״ד ע״ש.
יספק ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בלק.
אל ספר ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה בריש
סימן ל׳ ובנחמיה סימן ח׳.
ויספרו ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ק״ו
ובאיוב סימן י״ב.
ספרו ג׳ וסימניהון
ספרו נא לי.
ספרו בגוים. וחברו.
ומספר ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר בלק
ובירמיה סימן י״א.
סופר ב׳ מל׳ בנביאים וסימני׳
נמסר בשמואל ב׳ סוף
סימן ח׳ וע״ש חלוק מל׳ וחס׳ בליש׳.
י״א פסוקים רישיהון
וסופיהון
חד וסימניהון נמסר בפרשת במדבר
סיני ובסדר צו׳
ט״ו פסוקים רישיהון וסופי׳
מלה חדא
ריש׳ נסיב וי״ו וסיפא לא נסיב וי״ו
וסי׳ נמסר במלכים סוף סימן כ״ב.
י״ח מלין תקון סופרים
וסימניהון נמסר
בריש במדבר סיני ובתלים סימן ק״ו.
ואין מספר ד׳ וסימני׳ נמסר
בריש יואל
ובתלים סימן ק״ח.
בספר משה ג׳ וסימניהון
נמסר בערך משה.
בספר תורת משה ג׳ וסימני׳
נמסר ביהושע סימן
ח׳ וסימן כ״ג.

סר

ויסר ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא.
וסור ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן ט׳.

סורה ג׳ וסימניהון
סורה אדני סורה
ב׳ בו ותרויהון מלרע.
סורה טבה פה מלעיל.
וא׳ גולה וסורה מלרע.
סרה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
נבסר במלכים ב׳ סי׳ ד׳
וסרה ג׳ וסימניהון
וסרה קנאת אפרים.
וסרה קנאתי בבך.
וסרה מעליו רוח׳
וסרתם ג׳ וסימניהון
והקללה אם לא׳
וסרתם ועבדתם אלהים׳
כי ידעתי אחרי מותי.
ואסירה ג׳ וסימניהון נמסר
בשופטים סי׳ ט׳.
ולא סר ד׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ ריש
סימן כ״ב.
סרר ג׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
שריך סררים וחברי גנבי׳.
כי כפרה סררה׳
להוות כל איש שרר.
סוררת ג׳ וסימניהון נמסר
בזכריה סימן ז׳.
וסר מרע ה׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סי׳ נ״ט
יסירו ב׳ וסימניהון
מצדיקי רשע.
ונתתי קנאתי בך.
וא׳ ויסירו וסים׳
רגע יבותו חצות.

סת

במסתרים ג׳ רפין וסי׳ נמסר
בירמיה סימן י״ג.
במסתרים ג׳ דגשין וסימני׳
בלשון ארמי
גברא קטל שלימא וביאור נמסר
בתלים סימן י׳ וסימן ס״ד.
מסתתר ד׳ וסימניהון נמס׳
בשמואל א׳ ריש
סימן כ״ו ובתהלים סימן נ״ד.
בסתר ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר כי תבא.
נסתרה ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ל״ח.

נשלם ערך
הסמ״ך בס״ד

מערכת אות
העי״ן

ח׳ זוגין חד ע׳ וחד וע׳ ולית
דכו׳ וסימניהון
עיך ויערך עליו ערך לחם.
וערך ויאמר לו בכה שבח.
עינכם ולאלה אמר באזני׳
ועינכם אל תחס על כליכם.
עדיהם כל הגוים נקבצו יחדו.
ועדיהם יצרי פסל כלם תהו.
עיר גילי מאד בת ציון הריעי׳
ועיר ואיש נבוב ילבב.
עיה ואחותם ומושבהם בית אל׳
ועיה ובני בנימן מגבע מכמש׳
עשה כה אמר ה׳ עשה ה׳ יוצר
אותה׳
ועשה כה אמר ה׳ בורא השמים׳
עשיתם וכרחמיך הרבים לא.
ועשיתם ויאמ׳ ה׳ אל משה כלכתך
עגור כסים עגור בן אצפצף.
ועגור גם חסידה בשמים׳

עב

עבות ג׳ מל׳ בליש׳
וסימניהון
ובעבות העגלה׳
בקר לא עבות מנוגה׳
קצץ עבות רשעים׳
עבותים ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סימן ג׳
ועביו ג׳ וסימניהון נמסר
בסוף ירמיה׳
יעבדוני ג׳ וסימניהון
עם לא ידעתי.
וחברו דתהלות כזר קדשי.
דתהלות כל׳.
עובד ב׳ מל׳ וסימניהון
ותקראן שמו עובד׳
וישי הוליד את עובד.
וכל ד״ה דכות׳ מל׳ בר מן א׳
חסר וסים׳
עבד אדום׳
עבדון ג׳ וסימניהון
וישפט אחריו.
וימת עבדון.
את עבדון ואת מגר:
ולעבדו ג׳ וסימניהון
והיה אם שמוע׳
כי אז אהפך אל:
רק שמרו מאד דיהושע.
ולעבדיך ג׳ וסימניהון נמס׳
בסדר וארא
ובפרשת מטות.
וכל עבדיו ז׳ וסימניהון
נמסר בשמואל
א׳ סימן כ״ב׳
עבדת ה׳ חס׳ בד״ה
וסימניהון
ומשפחות בית.
ויעמד במשפט.
ויעמד יחזקיהו.
והמשררים בני אסף׳
ומן ודוד זקן עד דוד את כל
שרי ישראל דכות׳.
עבד עולם ג׳ בליש׳ וסי׳
נמסר באיוב
סוף סימן מ׳.
עבדיך ז׳ חסר׳ וסימני׳
נמסר בסדר
בהעלותך׳
ועבדתם ד׳ וסימניהון

נמסר בפרשת ואתחנן׳
יעבוד ז׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סוף סימן
כ״ו ובאחשורש סימן א׳
העבריות ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימני׳ נמסר
בסדר שמות.
אעביר ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר כי תשא
וביחזקאל סימן י״ד.
אעבור ג׳ וסימניהון נמסר
בתהלים סוף
סימן קמ״ב.
ויעבר ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ ריש סימן
י׳ ובאיוב סימן י״ג.
בעברכם ג׳ וסימניהון נמס׳
בסדר כי תבא.
עובר ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ו.
עבור ז׳ מל׳ בלישני׳ וסימני׳
נמס׳ בסדר וירא בלק:
ג׳ מלאי׳ גבי נון בליש׳
העברה וסימניהון
נמסר ביחזקאל ריש סימן ל״ז.
לעבור ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בלק ובנחום
ריש סימן ב׳.
בעבור ב׳ א׳ מל׳
וסימניהון
ויהי בעבור הצהרים.
בעבור סופה ואזן׳
וא׳ בעבור כבודי ומרים.
ויעבר ט׳ וסימניהון נמסר
בסדר נח ובמלכים
א׳ סימן ט״ו.
עברה על ח׳ וסימניהון
ותעבר המנחה על׳
אל נא תעבר מעל עבדך:
כי על כן עברתם על.
ויעבר י״י על פניו.
והעבר׳
ויעברם ח׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ד׳.
ויעבירו ד׳ ג׳ מל׳
וסימניהון
קול במחנה.
ויעברו את המלך.
ויעבירו את בניהם׳
ויעבירו קול ביהודה.
תניין חסר.
לבעבור ג׳ וסימניהון נמס׳
בסוף פרשת
וישמע יתרו.

עג

עגלת ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ י״ו:

עד

י״ד פסוקים עד ועד וסים׳
נמסר בסוף
פרשת אלה הדברים.
ג׳ פסוקים אית בהון ועד
עד וסימניהון
וילך לכסאו.
ושתי את גבוליך.
ויקם אלישיב׳
י״ז פסוקי׳

מערכת אות העין

יז פסוקי׳ אית בהון עד ועד

וס׳מ׳נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ח ׃

ה׳ זוגין חד עד וחד על וסי׳

נמסר בפרשת ויחי יעקב ׃

יב זוגי׳ חד עד וחד ועד וסי׳

עד חמור אם המצא ׃
ועד חמור עתה לך והכית ׃
עד שה אם המצא ׃
ועד שה עתה לך והכית ׃
עד משרפות כל יושבי ההר דיהושע
ועד משרפות ויתנם יי׳ ביד ישראל ׃
עד הם וילך רכב וסוס ׃
ועד הם ואמרה להם ׃
עד הצהרים וישאהו ויביאהו ׃
ועד הצהרים ויקחו את הפר׳
עד ישים לא יכהה ולא ירוץ ׃
ועד ישים ואל תתנו ׃
עד זקנה וגם עד זקנה ׃
ועד זקנה אני הוא ׃
עד שערי כל אכל תתעב נפשם
ועד שערי ויקמו אנשי יש׳ יהודה ׃
עד החומה ועל ידו ׃
ועד החומה והתודה ׃
עד מגדל ויקם אלישיב ׃
ועד מגדל הגדול ב׳ בו ׃
עד כלה ועשה כרצנו ׃
ועד כלה והגביר ברית ׃
עד עלמא ויקבלון מלכותא ׃
ועד עלמא ענה דניאל ׃

ועד כל ב׳ וסימניהון

ולא נעדר להם מן ׃
ועד כל כלי הגבלים ׃

ג׳ פסוקי׳ אית בהון עד ועד

ועד ועד וסימניהון

עתה לך והכית ׃
ויקמו אנשי ישראל ׃
עד כסף ככרין ׃

ג׳ פסוקים אית בהון ועד

ועד ועד וסימניהון

ויתפשט יהונתן את ׃
ולא נעדר להם מן ׃
ויחרימו את כל ׃

לעד ב׳ וסימניהון

ליום קומי לעד ׃
בישראל וביהודה ׃

עד ב׳ בלישן ביזה וסימניהון

בנימן זאב יטרף ׃
אז חלק עד שלל ׃

עדותיו ה׳ פסוקי׳ ו״ו בליש׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן כ׳ ׃

העדות ה׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר באחרי מות ׃

ארון העדות יב וסימניהון נמסר בסדר כי תשא ׃

ואעידה ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר וילך ובירמיה סימן ל׳ ׃

העדתי ה׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב ׃

עדותיו ח׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר ואתחנן ובתלי׳ סימן צ״ט ׃

ד׳ פסוקי׳ מן ד״ד אתין בא״ב

רבתי דתלים וסימני׳ שם באות וי״ו ׃

עדותיך ט׳ וסי״ נמסר בתהלים בא״ב באות בית וסים׳ פר״ץ בן דמ״ה ׃

לעדה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא ׃

העדה בהם ד׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ ח׳ ׃

וכל עדת ג׳ וסימני׳ נמסר בפר״ בהעלתך ׃

עדיו ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ׃

עדיו ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ז׳ ׃

עדיך ג׳ וסימניהון

ואתה מגדל עדר ׃
שומע תפלה ׃
כי עתה תבא אליך ותלה ׃
וא׳ יום הוא ועדיך יבא ׃

עד י״א בטעם מאריך וסי׳ נמסר בשיר השירים סימן ח׳ ׃

עד מה ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ וירא בלק ובתלי׳ סימן פ״ט ׃

עדוא ג׳ מ׳ל וסימניהון

ביום עשרים וארבעה ׃
והתנבי חגי ׃
אחינדב בן עדא כ״ב ׃
ושארהון עדו בהכן ׃

ערן ג׳ פתחין וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ט וביחזקאל סימ׳ כ״ז וכריש עמוס ׃

העדפים ג׳ חס׳ וי״ו וסימני׳ נמסר בסדר במדבר סיני ׃

נעדר ג׳ וסימניהון

שאו מרום עיניכם ׃
ולא נעדר להם מן הקטון ׃
עד אחד לא נעדר מציע׳ פה׳ ׃

ותו לא כתיב ׃

משפטו יתן לאור לא נעדר ׃

עו

עוג בבשן ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר דברים ׃

עוגות ב׳ בתור׳ א׳ מ׳ל וא׳ חסר וסימניהון

לושי ועשי עוגות ׃
עגת מצות כי לא בתר׳ חס׳ ׃

ועוד כ״ג וסימני׳ נמסר בירמיה סוף סימן ל״ו ובדניאל סימן ט׳ ׃

עוד י״ד חס׳ וסימ׳ נמסר בפרשת נח ׃

ואין עוד ב׳ וסימניהון

וידעתם כי בקרב ׃
כי החיים יודעים ׃
וכל ישעיה דכות׳ ׃

עודנו ד׳ מל וסימניהון

עודנו מדבר עמם ׃
שלום לעבדך לאבינו ׃
הבשר עודנו בין ׃
ויחלטו הממנו ויאמרו ׃

והעוים ד׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ז ׃

עוון ד׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן ז׳ ובתלים סימן ל״א ובד״ה א׳ סימן כ״א ׃

עונות ו׳ מ׳ל בליש׳ וסי׳ נמסר בנחמיה ריש סימן ט׳ ׃

עונותיהם ב׳ מ׳ל וסימניהון

וסלחת לעמך ׃
ויכלמו מעונותיהם ׃

עולתה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סוף סימן צ״ב ׃

ויעללהו ו׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר באיכה בא״ב תניין ׃

לעולם י״ח וחס׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן ע״ה ׃

ועד עולם י״ב וסימני׳ נמסר בישעיה סימן ס׳ ובד״ה א׳ סימן כ״ט ׃

לעולם ועד ט׳ וסימניהון

יי׳ ימלך לעולם ׃
כי כל העם ילכו איש ׃
והמשכילים יזהירו כזוהר ׃
גערת גוים אבדת רשע ׃
אזכירה שמך בכל דור ודור ׃
ואשברה הורתך תמיד ׃
תהלה לדוד ארוממך ׃
בכל יום אברכך ואהללה ׃
תהלת יי׳ ידבר פי ׃

עולם ועד ו׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סימן כ״א וסימ׳ ק״ד ׃

עד העולם ד״ וסימניהון

והעמדתיהו בביתי ובמלכותי ׃
ויברכו ויאמרו הלוי׳ ישוע וקדמיאל
הושיעה את עמך וברך ׃
כטל חרמון שירד על ׃

ומעולם ג׳ וסי״ נמסר בישעיה סימן נ״ה ׃

לעולם ב׳ מ׳ל בתור׳ וסימניהון

וגם בך יאמינו לעולם ׃
לא הדרוש שלומם ׃

עולמים ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בתהלי׳ סי׳ ק״לו ׃

הלעולם ג׳ וסי׳ נמסר בתהלים סימן פ״ה ׃

ג׳ פסוקי׳ מטע׳ דעולם וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תבא ׃

עד עולם ג׳ סוף פסוק וסימני׳

כי את כל הארץ אשר אתה רואה ׃
והדבר אשר דברנו ׃
והכינתי את כסא דד״ה ׃

אמר המעתיק קשה לי דהא איכא טובא עד עולם סוף פסוק וכ״ל דחס׳ וכל זרעך דכו׳ ׃

העלם ב׳ חס׳ וסימניהון

גם את העלם ׃
ברוך יי׳ אלה׳ ישראל ׃

והעוף ג׳ וסימניהון

זאת תורת הבהמה ׃
והעוף אוכל אתם ׃
והעוף ירב בארץ ׃

ובעוף ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע סימן ד׳ ׃

ויעף ג׳ בקרי׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ב ׃

עורו ג׳ מ׳ל וסימניהון נמסר באיוב סימן י״ח וסי׳ מ׳ ׃

עורב ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן י׳ ׃

עז

בעוז ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בשלח ובתהלי׳ סימן כ״א ׃

ועזו ד׳ וסימ׳ נמסר בתהלים סימן כ״ח ׃

יעוז ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ט׳ ׃

עזו ד׳ וסימניהון נמסר בסוף חבקוק ׃

עזה ג׳ בתור׳ וא׳ בנב׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן כ״א ׃

עזתה ב׳ וסימניהון

וילד שמשון עזתה ׃
ויאחזוהו פלשתים ׃

עזיה ה׳ וסימניהון

שלום בן יביש ׃
ויקשר קשר ׃
תחת בנו אוריאל בנו עזיה ׃
עזיא העשתרתי ׃
וכירושלם ישב ׃
וכולה׳ כתב׳ ה״א בס״א כת׳ א׳ וסימני׳
עזיא העשתרתי ׃
וכל תריסר דכות׳ עזיה ׃

ויעזבוני ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן ח׳ ׃

עזבניך ד׳ וכחד ענינ׳ וסי״ נמסר ביחזקאל סימן כ״ז ׃

עוזר ה׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ל״א ובריש איכה ׃

ואין עוזר ו׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף סימן י״ד ׃

לעזור ג׳ מל׳ וסימניהון

כי תהיה לנו מעיר ׃
לעזור להדרעזור דד״ה ׃
לעזור ולהשכיל ׃

עזרא הכהן ג׳ וסימניהון

ויבא עזרא הכהן ׃
ויקם עזרא הכהן ׃
ויבדלו עזרא הכהן ׃

העזרי ג׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ו׳ ׃

עזריאל ג׳ וסימניהון

ויצוה המלך את ׃
ואלה ראשי ׃
לנפתלי ירמות בן ׃

מערכת אות העין

עוריהו ה׳ כנביאים וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט״ו ׃

עט

ויעט ג׳ וסימניהון

ויעט העם אל השלל ׃
לברך את אדונינו ויעט בהם ׃
ויעט במעיל קנאה ׃

יעטה ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר תזריע וכתלים סימן ק״ט ׃

עטר ד׳ כלין עטור סופרים וסימניה׳ן בתהלי׳ סי׳ ל״ו ׃ ועיין בהקדמתי ׃

עטרות ג׳ חס׳ וסימני׳ נבסר במטות ׃

עי

עי ב׳ כתי׳ עיר וסימניהון

ויקח בחמשת אלפים איש ׃
ויזעקו כל העם אשר ׃

מסור׳ אחריתי

וישלחם יהושע לעי ׃
וכל העם המלחמה לעי ׃
ויקח כחמשת אלפי׳ לעיר ׃
וישימו העם את לעיר ׃

העיט ד׳ בתורה וכ׳ מנהון קמצין וסימני׳ נבסר בסדר לך לך ׃

עינים כ״ח וסימני׳ נמסר בזכריה ס״ס ג׳ ׃

ועיניו ח׳ חס׳ וסימני׳ נבסר בשמואל א׳ סי׳ ג׳ ובירמיה סימן ל״ב ׃

לעיניך ח׳ וסימניהון

למה נמות לעיניך ׃
ונקלה אחיך לעיניך ׃
שורך טבוח לעיניך ׃
לא ירדנו בפרך ׃
או הנסה אלהים ׃
ולקחתי את נשיך ׃
אוכיחך ואערכה לעיניך ׃
אל תתן שנה ׃

לעיניכם ח׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן י״ו ׃

ועיניך ז׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ד וסימן ל״ט ׃

בעיניך ו׳ חס׳ יוד בתר׳ כליש׳ וסימניהון נמסר בסדר ראה ׃

כעין ט׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן א׳ ׃

לעיניהם כ״ד וסימני׳ נמסר בסדר חקה ׃

בעיניהם י׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרשת מסעי ׃

עיניכם י״ג וסימניהון

ונפקחו עיניכם ׃
והנה עיניכם ראות ׃

ולא תתורו אחרי ׃
עיניכם הרואות ׃
כי עיניכם הראות ׃
והיו לטוטפות ׃
ולא תשימו קרחה ׃
ויעצם את עיניכם ׃
תראנה עיניכם ׃
שאו עיניכם למרום ׃
שאו לשמים עיניכם ׃
מחמד עיניכם ׃
שאו עיניכם וראו ׃
ולאלה אמר באזני ׃
בתר׳ עינכם כתי׳ ׃
וא׳ ועינכם אל החוס ׃

עינו ט׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ משפטים ׃

ועיני י׳ וסימני׳ נמסר במשלי׳ סוף סימן כ״ה ׃

ועיניו י״א וסימניהון נמסר באיוב סימן מ״א ׃

עינם ב׳ וסימניהון

עינם בכל הארץ ׃
לא חסה עינם ׃
וא׳ ותפוח והעינם ׃

עיני ד׳ פתח באתנחת׳ וסימניהון ׃

אליך נשאתי את עיני ׃
כלו עיני מיחל ׃
כי חסדך לנגד עיני ׃
ולא ראו עיני ׃

עין בעין ג׳ וסימניהון נמסר בסדר שלח לך ובישעיה סימן נ״ב ׃

ועינים ג׳ וסימניהון נמסק בסדר כי תבא ובישעיה ריש סימן מ״ג ׃

ובעיני י׳ וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך ׃

ולעיני ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת וארא ובירמיה סימן כ״ח ׃

מעיני ד׳ וסימניהון נמסר בפר׳ ויצא ובישעיה סימן ס״ה ובסוף הושע ׃

עינך בעינך ו׳ חס׳ יוד בתר׳ וסימניהון נמסר בסדר ראה ׃

עיני כ״ט וסימניהון

ואשימה עיני עליו ׃
ודמע תדמע ותרד עיני ׃
ושמתי עיני עליהם ׃
ועתה הנה פתחתיך היום ׃
וגם אני אגרע ׃
כי דרכיך עליך אתן ׃
וחכרו כדרכיך עליך אתן ׃
אעשה בחמה ׃
וגם אני לא תחוס ׃
משחתם ולא עשיתי ׃
ושמתי עיני עליהם דעמוס ׃
עששת מכעש וחכרו ׃
עששה מכעס ׃
איעצה עליך עיני ׃
ובאויבי ראתה ׃
עיני דאבה מני ׃
ותבט עיני בשורי ׃
את עיני מדמעה ׃
לא תשוב עיני לראות ׃
דלפה עיני מתוגה ׃
ובהמרותם ת״ן עיני ׃
ותכה מכעס עיני ׃

עיני ראתך ׃
על אלה אני בוכיה ב׳ בו ׃
פלגי מים תרד עיני ׃
עיני עוללה לנפשי ׃
עיני נגרה ולא ׃

מעיני ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא ובאיוב סימן כ״ח ׃

לעיניו ה׳ וסימניהון נמסר בריש סדר חקת ובמלכים ב׳ סימ׳ כה׳ ובירמיה סי׳ נ״ב ׃

וישא עיניו ה׳ חסרי׳ את וסימ׳ נמסר בריש וירא ושאר׳ דנסבין את אינון ט׳ ׃

עיניך י״א וסימ׳ נמסר בשיר השירים ריש סי׳ ד׳ ׃

ועין ט׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סימן י״ט ובאיוב סי׳ כ״ד ובעזרא סימן ה׳ ׃

ואשא את עיני ב׳ וסימני׳

וארא ארבע קרנות ׃
וארא והנה איש ׃

ואשא עיני ואראה ג׳ וסימני׳ נמס׳ בזכריה ריש סימן ה׳ ובדניאל סימן ח׳ ׃

לעינים ד׳ ב׳ פתח וב׳ קמץ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית ובמשלי סימן י׳ ׃

על העין ב׳ וסימניהון

ימצאה מלאך׳ ׃
ויהי כראות את הנוס ׃

עיף ח׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בתהלים סימן ס״ג ׃

עירים ג׳ בליש׳ וסימניהון

רכבים על שלשים ב׳ בו ׃
ועירים עשרה ׃

על העיר י״ז וסי׳ נמסר בירמיה סימן ל״ב ׃

לעיר ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ א׳ ובד״ה ב׳ סי׳ ל״ג ׃

ערי מקלט ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר מסעי ׃

על עיר ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ו׳ ובעמוס סימן ד׳ ׃

העירה ט׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ד׳ ובעמוס סימן ד׳ ובד״ה א׳ סוף סימן י״ט ׃

מהעיר ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן נ״ב ׃

ואת העיר ח׳ וסימניהון נבסר בירמיה סוף סימן כ״ג ׃

כל ערים ג׳ וסימניהון

ושלחים ׃
כל ערים עשר ומגרשיהם ׃
את חשבון ואת ׃

מהערים ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ד׳ ׃

עריך ח׳ כליש׳ דכבו וסי׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימן כ״ח ומיכה סימן ה׳ ׃

מן הערים ג׳ וסימניהון

ויאספו בני בנימן ׃
לנוס שבה דאז יבדיל ׃
מן הערים אשר ׃

על ערי ג׳ וסימניהון

וישמע בן הדד דמלכים ׃
הזכירו לגוים הנה ׃

ואת ערי ז׳ וסימניהון נמסר בריש זכריה ובד״ה ב׳ סימן ח׳ ׃

עכ

והעכבר ב׳ וסימניהון

החלד והעכבר ׃
והשקץ והעכבר ׃

עכביש ב׳ וסימניהון

עכביש יארגו ׃
ובית עכביש מבטחו ׃

על

על י״א סבירין עד וסי׳ נמסר בסדר ויחי ׃

עלילת ד׳ ב׳ עלילת וב׳ עללות וסימניהון נמסר בפר׳ כי תצא ׃

א״ב מן חד חד נסיב על וסימ׳

על אברם ויהי השמש לבא ׃
על אברהם כי ידעתיו למען ׃
על ארבנות השביעו ׃
על אחיך ויאמר קח נא את בנך ׃
על אלעזר ואת שעיר החטאת ׃
על אבימלך לבא חמס שבעים ׃
על אדניכם לא טוב הדבר הזה ׃
על אדניהו והבא בת שבע ׃
על אדני ויהי בבקר ויצא
על אדניו ויקח ירבעם בן נבט ׃
על אלישע ויראו בני הנביאים ׃
על אחינו ויאמ׳ איש אל אחיו אבל
על אחיהם מחזיקים על ׃
על אלוה מצפון זהב יאתה ׃
על אדמה אשתך בעיר הזנה ׃
על ביתי אתה תהיה על ׃
על בניו והצר לדוד מאד ׃
על כיתה ויהי הוא כבפר ׃
על כת ספקו עליך כפים ׃
על בנה ותאמ׳ האשה אשר בנה
על גא והראש אחד יפנה
על דבר משכיל על דבר ׃
על דברי שמעי הארץ הנה ׃
על הנער אל ירע בעיניך ׃
על האיש והנביא והכהן והעם ׃
על האשה ויבא אלה׳ אל אבימלך
על המדבר ואת החרי בהררם ׃
על היכל לקצת ירחין תרי עשר
על הקדש וכפר על הקדש ׃
על האהל ולקח אזוב וטבל במים
על העדה יפקד י״י אלהי הרוחות ׃
על הגזה הנה אנכי מציג ׃
על המעברות והאנשים רדפו ׃
על המרכבה וילך משם וימצא ׃
על המלחמה ויאמר לאשר על ׃
על הגבול וכל מואב שמעו ׃
על הערבה ויאמר אלי המים ׃
על הגדוד והמה עזרו עם דוד ׃
על החרב וירא נשא כליו ד״ה ׃
על הרים תהום כלבוש כסיתו ׃
על זקן קצפתי על עמי ׃
על חזקיה וישלח חזקיה מלך ׃
על טוב ואפרים עגלה ׃
על טבור לשלל שלל ולבז ׃
על טבת ויתקעו שלש ׃

על יצחק

על יצחק ויקח אברהם את עצי׳
על יכין ותלד יד בני ישראל׃
על יפתח ותהי על יפתח׃
על יום שאל את נעריך׃
על יבשת כי אצקמים על צמא׃
על יעקב וריב לי״ עם יהודה׳
על יונה ויאמרו איש אל׃
על ירבעם ושאר דברי שלמה׃
על יהורם ויער יי׳ על יהורם׃
על יואב ודבר המלך חזק׃
על ימים ואהה בחליים רבים׃
על יומו נשמו אחרונים׃
על ימי ימים על ימי מלך׃
על כשדים חרב על כשדים׃
על לאה וישא יעקב את עיניו׃
על לשכת וירד בית המלך׃
על מצב ובין המעברת׃
על מצות ולבית הרכבים אמר׃
על מואב על כן על מואב׃
על מבואות ואמרת לצור
הושבת׃
על מחנה ושלום בן קורא בן׃
על נשיו וילך עשו אל ישמעאל׃
על נגב ויאמר אכיש אל פשטתם
על נבל אל נא ישי׳ אדני א׳ לבו
על נינוה ואני לא אחוס על׃
על שר ויקצף פרעה על שני׃
על עכורכם ואקחה פת לחם׃
על עבדיו פרעה קצף על עבדיו
על עבדיך שובה יי׳ עד מתי׃
על עברי ויאמ׳ יי׳ אל השטן קדמ׳
על עבר ועשית את נרתיה׃
על עריהם על כן הכם אריה מיער
על עצים והציא את כל הפר׃
על פח ההפיל צפור על פח׃
על צידון זבולן לחוף ימים׃
על צדיק תאלמנה שפתי׃
על צאן והכשבים הפריד יעקב
על קבורתה ויצב יעקב מצבה׳
על קבר ויצא אה האשרה׃
על רמת ויקבץ מלך יש׳ דמלכי׃
על רוחכם והעולה על׃
על רחבעם ויקבצו אליו אנשים׃
על שפן ויאמר חלקיהו הכהן
הגדול קדמ׳׃
על שמעיה לכן כה אמ׳ יי׳ הנני פוקד׃
על תכליתם כי עוד מעט מזער׳

על כל ועל כל

ו׳ בספר ויקרא וסימ׳
נמסר בסדר במדבר סיני׃

על יי׳ חד מן לא׳

וסימ׳ נמסר בתלים סימ׳
ב׳ ודה״ב סי׳ יג׃

חד מן

ט׳ זוגין חד ואל וחד ועל וסימניהון

ואל אדם אל נא אשא פני איש׃
ועל אדם והוא ישקט ומי ירשיע׃
ואל המקדש ושלש׳ יום ושלש׳ ימים׃
ועל המקדש ויביאו פרים שבעה׃
ואל איתמר וידבר משה לאהרן׃
ועל איתמר ואת שעיר החטאת׳
ואל משאו וזאת עשו להם וחיו׃
ועל משאו על פי יי׳ פקד אתם׳
ואל שדה ויהי מקצה שבע שנים׃
ועל שדה הוא מספר למלך׃
ואל ישביה ידע תדעו כי אם ממיתים
ועל ישביה הנני שו׳ח ולקחתי׃
ואל אלהיה ותאמ׳ הנה שבה יבמתך
ועל אלהיה אמר יי׳ צבאות אלהי יש׳
ואל הורים אנשי רכיל היו בך׃

ועל ההרים ואקרא חרב על הארץ׃
ואל עמים הנה אשא׃
ועל עמים ונשפטתי אתו׃

אב מן

ל״ב זוגין מן ב״ב על דלוג וסימני׳

על אשה לא יהיה כלי גבר׳
על אשה אם נפתה לבי על׃
על אחת וכפר עליו הכהן׳
על אחת או מצא אבדה׃
על אביו ולא יפרשו להם׃
על אביו ויאמר דוד אעשה
חסד דד״ה׃
על אלהים כגני על אלהים׳
על אלהים ישעי וכבדי׃
על ארצי ועלית על עמי יש״׃
על ארצי כי גוי עלה על ארצי׃
על ארבעת וידו אדם מתחת כת׳׃
על ארבעת רבעיהם כלכהם׃
על אבשלום וידע יואב בן צרויה׳
על אבשלום ויגד ליואב הנה המלך׃
על בן והקריב על בן הבקר׃
על בן תהי ידך על איש׃
על גוי רגע אדבר על גוי׃
על גוי וחברו ורגע אדבר׳
על גבולם והתחלקו אהה לשבעה׳
על גבולם שמעתי חרפת מואב׃
על דברי ואת כל אלהידי עשתה׃
על דברי ויאמר יי׳ אלי הטבת׃
על המטה ויגד ליעקב ויאמר׃
על המטה והמלך שב בגינת׃
על האבנים ויאמר בילדכן׃
על האבנים וארד בית היוצר׳
על הכתנה וברדת הטל׃
על הכתנה ורוח נסע׳
על השרים והיה כיום זכח׃
על השרים ויספר להם המן׳
על הכשדים הישב בעיר הזאת׃
על הכשדים ויאמר ירמיהו שקר׃
על הכלי ואם על המשכב׃
על הכלי והישב על הכלי׃
על הבנים כי יקרא קן צפור׃
על הבנים כה אמר יי׳ על הבנים׃
על יהושפט ויהי אחרי כן באו׃
על יהושפט ויתנבא אליעזר בן׃
על לחם והניף הכהן אתם׃
על לחם ומן בני הקהתי מן אח הם׃
על מרדכי ותקרא אסתר להתך׳
על מרדכי ויצא המן ביום׃
על מקמו אם את הדבר הזה תעשה׳
על מקמו ועוד מעט ואין רשע׃
על נבוכד נצר כלא כטא׃
על נבוכד נצר בה שעתא כלתא
ספת׃
על עיר ולא אבה דוד להסיר
דשמואל׃
על עיר וגם אנכי מנעתי מכם׳
על פרי וישבע בן הדד אל המלך
דמלכים׃
על ערי הזכירו לגוים הנה
על עבדי יען דואג האדומי׳
על עבדי ויקח דוד את שלטי דד״ה׳
על עבדך ועשית חסד על עבדך׳
על עבדך האירה פניך׳
על צר מי יעץ זאת׃
על צר ואתה בן אדם שא על
על קדוש את מי חרפת וגדפת
דמלכים׳
על קדוש הוי היורדים מצרי׳ לעזרה׃
על שדי כי אז על שדי תתענג׃
על שדי אם על שדי יתענג׃
על שערי ויעמד השערים על׃

על שערי שחו רעים לפני טובים׳
על שער ויבן עזיהו מגדלים׃
על שער צוארך כמגדל השן׳

חד מן

ב׳ זוגין תרין אל ותרין על וסימניהון

אל פה פה אל פה אדבר בו׃
אל פה אשר צוית ביד עבדך׳
על פה יראו גוים ויבשו׃
על פה פנו אלי והשמו׃
אל גוים הנה אשא אל גוים׃
אל גוים בן אדם הנני׃
על גוים איך נפלת משמים׃
על גוים מלך אלהים על גוים׃
אל יתר וילך משה וישב׃
אל יתר ואלה דברי הספר׃
על יתר ארבו את יי׳׃
על יתר כי הנה הרשעים׃
אל אבותיך ואתה תבא׳
אל אבותיך הנני אסיפך דד״ה׃
על אבותיך והיטיבך יי׳ אלהיך׃
על אבותיך לכן הנני אסיפך
דמלכים׃
אל חמור ויאמר שכם אל׃
אל חמור וישמעו אל חמור׃
על חמור על כל דבר פשע׃
על חמור גילי מאד בת ציון׃
אל העין ולרבקה אח ושמו׃
אל העין ואבא היום׃
על העין וימצאה מלאך יי׳׳
על העין ויהי בראות את הנזם׃
אל הלשכות והיה הכהן בן אהרן׳
אל הלשכות כי אל הלשכות יביאו׃
על הלשכות כי באמונה המה׳
על הלשכות כי מעמדם ליד בני
אהרן׃
אל לבבך וידעת היום והשבות׃
אל לבבך והיה כי יבאו עליך כל
על לבבך והיו הדברים האלה׃
על לבבך כה אמר יי׳ אלהים והיה
אל אמתך חי חי הוא יודך׃
אל אמתך כי לא שאול תודך׃
על אמתך לא לנו יי׳ לא לנו׃
על אמתך אשתחוה׳
אל נבוכד נצר כיד אלעשה בן שפן׳
אל נבוכד נצר וירדפו חיל כשדים׃
על נבוכד נצר בהשעתא מלתא׃
על נבוכד נצר כלא כטא׳

חד מן

ו׳ זוגין מן גג״ חד אל וחד על וחד ועל וסימניהון

אל הגוי למה תמותו אתה ועמך׃
על הגוי והיה הגוי והממלכה׃
ועל הגוי והיה במלאות שבעים׃
אל המשקוף ולקחתם אגדת אזוב׃
על המשקוף ועבר יי׳ לנגף׃
ועל המשקוף ולקחו מן הדם׃
אל המשפט כי יהיה ריב בין׃
על המשפט ולרוח משפט ליושב׃
ועל המשפט על פי התורה אשר׳
אל בנימן וינחמו בני ישראל׃
על בנימן ושני אנשים שרי גדודים׃
ועל בנימן וימלכהו אל הגלעד׃
אל יחזקיהו וישמע יי׳ אל׃
על יחזקיהו אחר זה שלח סנחריב׃
ועל יחזקיהו ועוד דברו עבדיו על
יי׳ האלהים׃
אל יהויקים לכן כה אמר יי׳ אל בן
על יהויקים לכן כה אמר מלך יהוד׳
ועל יהויקים מלך יהודה האמר

חד מן

י״ח פסוקים דאית בהון על על והד מלה במצע׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ טו׃

חד מן

י״ט פסוקים דאית בהון מן ג׳ חד אל ותנין ותליתא על וסימניהון

אשמים ויאמרו איש אל אחיו׃
בארבה ויאמר יי׳ אל משה נטה׃
חשך ויאמר יי׳ אל דחשך׳
חשן ונתת אל חשן המשפט׃
פסל ויאמר יי׳ אל משה פסל׃
העדות ויקח ויתן את העדות׃
ציצת דבר אל בני יש׳׃
הברכה והיה כי יביאך ונתת׃
והוצאתם את שניהם אל שער׃
הרפה והאמר אל אביה׃
אתי ויאמר שמואל אל
שאול למשוך׳
מאכיך ויאמר דוד אל מיכל׃
בת שבע ותבא בת שבע אל המלך׃
חעף ויבא אחאב אל ביתו׃
בן הדד וישמע בן הדד אל המלך׃
הסכן כה אמר יי׳ צבאות לך נא׃
הבקעה ואקום ואצא׃
והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת׃
קשבת הה׳ נא אזנך קשבת׃

וחלופי׳

י״ד פסו׳ מיחדין דאית בהון מן ג׳ קדמ׳ על ותנינ׳ ותליתא אל וסימניהון נמסר בסדר וישמע יתרו׳

חד מן

ז׳ פסוקי׳ דאית בהון מן ג׳ קדמ׳ ותליתא אל ומציע׳ על וסימניהון נמסר בסדר נח וביהושע סמן י״ח׃

וחלופי׳

ז׳ פסוקי׳ דמיחדין אית בהון מן ג׳ קדמ׳ והליתא על ומציע׳ אל וסימני׳ נמסר בירמיה סוף סימן כט״ וס׳ כח׳׳

על העיר

חד מן י״ז וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ל״ב׃

על בית

ועל בית חד מן י״ג וסימניהון נמסר בסדר מדבר סיני׃

וכל מלכים וישעיהו ורמיה ותרי עשר דבותה׳ על בית ועל בית במ״א אל בית ואל בית וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ד׃

על ביתו

חד מן ח׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ׃

על מלך

חד מן ט וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כח״ ודניאל סימן י״א׃

על המלך

חד מן ח׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כג״׃

על בני ישראל

חד מן ז׳ וסימני׳ נמסר בסדר נשא וריש נחמיה׳

על דברו

חד מן י״א וסימני״ נמסר בהלי׳ סי׳ ז׳׃

כל על ומלה אחרת עיין בערך המלה אחרה כי שם מקומו׃

כל בראשית

ומן ריש׳ דואלה שמוה עד החדש הזה על כל ועל כל במ״ב אל כל ואל כל וסימני׳ וכו׳ עיין כל חלופי׳ בערך אל כי שם מסרנינון בס״ד׃

ו׳ פסוקי׳ ועל ועל ומלרה ביניהון וסימני׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן ל״ח׳ •

ג׳ זוגין על דסמיכין לשין וסימניהון נמסר באיוב סימן כ״ב •

על ח׳ כטע׳ מאריך וס׳ נמסר בסדר ויקרא •
מעל ג׳ קמצ׳ וסימני׳ נמסר בפרשת תולדות •
ועליו ז׳ וסימני׳ נמסר במדבר סיני ובתהלים ס׳ נ״ב •
מעליו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן י״א וביחזקאל סימן י״ו •
עליהם י״ג חס׳ כתור׳ וסימניהון נמסר בויגש •
עליהן ז׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ח׳ ובזכריה סימן י״א •
ועלי ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ח ובעזרא סוף סימן ז׳ •
ועליה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ ס׳ י״ג ובתלים סימן ז׳ ובאיוב סימן ל״א •
עלהן ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא •
והעלתם ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרשת ויחי •
העלה ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן י״א •
עולה ה׳ מ׳ל בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ז ובאיוב סוף סימן ל״ו •
בהעלות ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ ריש סי׳ ב׳ וביחזקאל סימן כ״ו •
לעלות י״ד וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״ו •
עלית ג׳ וסימניהון נמסר בסוף משלי •
אעלה ח׳ וסימניהון בלשון ארמי אמר כלאכא לאנתתיה דארונא אריך למכסיא קטרתא בירוש׳ וביאור׳ נמסר בפרש׳ שמות ובתלים סימן ק״ל׳ •
מעלה ה׳ פתחין וסי׳ בלשון ארמי שמואל אסיא שיצי נחריהון דמואביא וברק ברקין בבבל וביאור׳ נמסר בירמיה סימן נ׳ •
ויעל ז׳ רפין וסימניהון נמסר בסוף שמואל •
בעלות ה׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ ס׳ י״א •
עליך ג׳ מטעין וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳ כ״ה •
העליות ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ובתלים סימן ל׳ •
והעלית ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תבא ובירמיה סימן ל״ח •
מעלי ג׳ כתיב יוד וסימ׳ נמס׳ בסדר שמיני •
ויעלה ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן י״ו •
ויעלו ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ד׳ •
ואעלה ג׳ וסימניהון נמסר בעמוס סוף סי׳ ד׳ •

ויעל ג׳ בטע׳ לעיל וסימניהון
עבדי — וכל ישראל •
אחאב — לאכל ולשתות •
לקול — תתו המון מים כתרא דסיפרא •
העלוך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא •

ולמעלה ג׳ וסימניהון
ומהאריאל — ולמעלה •
ודברי — דוד האחרונים •
לעלת ד׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר יתרו •
עלי ו׳ וסימניהון נמס׳ בירמיה סימן כ״ב •

להעלות י״א חס׳ בליש׳ וסימניהון
ולהעלתו — מן הארץ •
להעלת — נר תמיד •
ובהעלת — אהרן את •
בהעלתך — את הנרות וחברו׃
מיום — העלתי אתם •
בעלתי — ההרה •
ויעזבני — דשמואל •
עד יום — העלתו •
בעלתך — לראות •
ובהעלתו — יסעו׃
עלה ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר בפרשת ויגש אליו ובפרשת שלח לך ובשמואל ב׳ סימן ט״ו •
ולא יעלה ג׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סימן מ״ד •
עלות ה׳ וסימניהון נמסר בסדר וישלח •
בעלטה ג׳ בקרי׳ ובחד עני׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן י״ב •
עלות ו׳ א׳ חס׳ וסימניהון נמסר בסדר וישלח יעקב ובשפטים ריש סים׳ ד׳ •

העליה ז׳ וסימניהון
ויצא — אהוד •
והוא — יצא ועבדיו באו •
ויחילו — עד בוש •
ויהי — היום ויבא שמה •
ויאמר — אליה תני לי •
ויקח — אליהו את הילד •
לעולה ה׳ וסימ׳ נמסר בסוף פרשת נשא ובד״ה ב׳ סוף סימן כ״ט •
עולת ג׳ ומ׳ל וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מ״ו •
ואת העולה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר שמיני •
עולה כל אורי׳ חס׳ בכ״א מ׳ל וג׳ מ׳ל בשמואל וב׳ מ׳ל בישעיה וא׳ חס׳ בירמיה וסימני׳ נמסר בסדר נשא׃ וה׳ חס׳ ביחזקאל וסימניהון נמסר שם סימן מ״ג • וכל ד״ה חס׳ ב״בט מ׳ל •
ואהרן — ובניו מקטירים •
קנה — אקנה בכסף •
לשפים — לחסה •
לפני — משכן יי׳ •

מעש — ביורים עשרה •
ויבאו — פנימה •
וישחטום — הבהנים •
ובעת — החל •
ואחר — הכינו להם •
עלתך ג׳ כ״כ וסימ׳ נמסר בריש שמיני •
עלות ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר בפרשת מקץ וע״ש שינוי אתיהון •
עלותיכם ב׳ כ״כ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ו׳ וע״ש כל שנויי אתיהון •
עלתיך ג׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרש׳ וישמע יתרו •
עלת תמיד ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה וביחזקאל סימן מ״ו •
עלה ו׳ בטרפי וסימני׳ נמסר בפרשת אם בחקותי •
עלוה ג׳ וסימניהון נמסר בהושע סימן י׳ •
אעלווה ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימ׳ ס׳ •
עלילת ד׳ ב׳ עלילת כתיב וב׳ עללות וסימני׳ נמסר בסדר כי תצא •

עלמות ד׳ וסימניהון
על — עלמות שיר •
בתוך — עלמות תופפות •
על כן — עלמות אהבוך •
מנצחים •
העלמה ג׳ וסימניהון בלשון ארמי עולימתא דנפקת מתקריא אבא וילידת בר וביאור׳ נמסר בסדר חיי •
נעלם ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פתח וסימניהון
הה — דבר נעלם מן המלך •
ולא — נעלם דבר •
יביא — במשפט על כל נעלם •

עם

עם י״ז קמצין וסימניהון
הן עם — כלביא יקום •
הן עם — לבדד ישכן •
השמע — עם קול •
הנה עם — יורד מראשי •
הנה עם — ירדים •
כי לא — השאיר ליהואחז •
ויכהו — קבל עם וימיתהו •
ואתנך — לברית עם •
אספו — עם קבצו •
לברות — לו דר״ה •
תפלטני — בריבי עם •
בטחו — בכל עת •
ישפט — עניי עם •
רגע — ימותו וחצות
ברב — עם הדרת מלך •
ודתיהם — שנות בכל עם •
וכל אתנח וס״פ דכות׳׃
ועמי י״א וסימניהון נמסר בירמיה סימן ב׳ •
וכל עם ז׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ח׳ ובירמיה סימן ל״ד •
עם זו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח

ובישעיה סימן מ״ג •
וכל עמו ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ ח׳ •
ואת עמי ד׳ וסימניהון
וישלחו ויאספו •
וישלחו — את ארון אלהים •
הלא — ראית מה העם •
ואת — עמי יורו בין •
ואת העם י״ב וסימניהון נמסר בסדר שלח לך •
ובעמך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וארא •

ואת כל העם ג׳ וסימניהון
ויתפש — את אגג •
וישב — ישמעאל •
ויזעק — סיסרא את •
עמיך ה׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר בפרשה קדושים •
ואת עמו ז׳ וסימניהון נמסר בסד׳ בשלח ובד״ה ב׳ סימן ל״א •
על העם ח׳ וסי׳ נמסר במלכי׳ א׳ ריש סימן י״ד •
על עם ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ו׳ ובמשלי סימן כ״ח •
אל עמי ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויחי וביחזקאל ס׳ י״ג •
עמך ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת נשא ובתלים סימן כ״ה ובדות סימן א׳ •
עמי ג׳ סבירי׳ עמים וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ כ״ב •
ועם ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ג ובעמוס סימן ג׳ •
עם זו ג׳ וסימניהון
עם זו קנית •
עם — זו גאלת
עם — זו יצרתי לי •
העם ו׳ בטע׳ וסימניהון
ויקם — העם כל היום •
ואחרי — כן נאם יי׳ אתן את צדקיהו׃
וירם — יאשיהו לבני העם צאן •
כי — מרבית העם דעזרא •
ויענו — בהלל לי״י דעזרא •
ועמו ח׳ בטע׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וישלח יעקב ובעזרא סימן ח׳ •
עמך י״ב בתורה וסימ׳ נמסר בפרשת שפטים •
עמו ד׳ ר״פ וסימניהון נמס׳ באיוב סימן י״ב •
ויעמד ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן ח׳ ובאיוב סימן ל״ד וכד״ה א׳ ריש סימן כ״א •
לא עמד ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן כ״ג •
ולעמך ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת קרח •
עומד ו׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר בסדר ואלה שמות ובשיר השירים סימן ב׳ •
לעמוד ג׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר במגלה סימן ח׳ •
עמד ב׳ קמצי׳ וסימניהון
וידם — השמש •
אשרי — האיש וא׳ ועמד •
ועמשא — מתגולל בדם •

עבודה

מערכת אות העין

עמידה אל יא כליש וסים נמסר בשמואל
א סימן יז׳.
עמוד ד׳ וסימני נמסר בסדר מסעי׳
ויעמוד ג׳ מל וסי׳ נמסר בריש נחום ובמגלה סי׳ ד׳.
ותעמדנה ה׳ וסימניהון

אצל הפרות׳
לפני משה ולפני׳
והנשברת ותעמדנה׳
אז תבאנה שתים נשים זונות
ותעמדנה שתי התודות׳
עמידה ג׳ חס׳ בליש׳ וסים׳

והעמדה לפני יי׳
ותבא בי רוח קדמ׳ דסיפ׳.
ואעמדם על עמדם׳
וכל מעמדהו דבות׳
עמדה ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויצא
ובקהלת סימן ב׳.
ולא יעמוד ד׳ וסימני׳ נמסר בדניאל סים׳ יא׳.
ולא עמד ג׳ וסי׳ נמס׳ בסדר ויגש אליו׳.
עמודיה ג׳ וסימני׳ נמסר בתהלים סימן עה׳
ובאיוב סימן ט׳.
עמודיו ד׳ מל׳ וסים׳ נמסר בסדר ויקהל׳.
העמודים יא חס׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ ויקהל׳.
לעמודים ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסים׳
והאדנים לעמדים׳
עשה ווים לעמודים דין מל׳.
עמוני ה׳ מל׳ בליש׳ וסים׳ נמסר בסדר כי תצא
ובנחמי׳ סוף סי׳ ב׳ ובדה׳ א׳ סוף סי׳ יא׳.
ובשמואל א׳ ריש סימן יא׳
העמונים ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
ועמהם מהעמונים׳
ויתנו העמוני׳ מנחה׳
נעמה העמונית׳
עמקי ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ג׳.

ענ

וענתה ד׳ חס׳ בליש׳ וסים׳ נמסר בפרש׳ משפטי׳.
מענה ג׳ קמצי׳ וסים׳ בלשון ארמי׳ חדותא דכר
נשא בההת׳ וביאור׳ נמסר במשלי סימן טו׳.
ואין עונה ה׳ וסימניהון

ויאמר אליה בואי׳
מדוע באתי ואין איש׳
ואין קול ואין עונה וחבירו
גם אני אבחר בתעלוליהם
ולא יענה ה׳ וסים׳ נמסר בשמואל א׳
סוף סימן ח׳ ובישעיה סימן מו׳ ובמיכה סימן ג׳ ובאיוב סימן יט׳.
וענתה ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויצא ובהושע סימן ב׳.
לענותו ג׳ מל׳ וסים׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ז׳

את עניו ג׳ וסים׳ נמסר באיכה סימן א׳.
ענתך ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳

למען ענתך וחבירו׳
וענתך תרבני׳.
ענוים ה׳ כתי׳ עניים וסימניהון נמסר בתהלים סי׳ ט׳.
עניים ג׳ וסים׳ נמסר בישעיה סימן ג׳ עש׳
לעניך ג׳ בליש׳ וסים׳ נמסר בתהלים סימן עב׳.
ענן ד׳ פתחי׳ וסים׳ נמסר בסוף פרשת אלה פקודי
וביחזקאל סימן ח׳.

עפ

עפר ואפר ב׳ וסימניהון

ואנכי עפר ואפר׳
ונחמתי על עפר ואפר׳
לעפר ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת עקב׳.
עפרן ד׳ חס׳ וסים׳ נמסר בפרשת חיי׳
עפרת ד׳ חס׳ בליש׳ וסים׳ נמסר בסדר מטות
ובזכריה סימן ה׳.

עצ

עץ פרי ב׳ וסימניהון

עץ פרי עשה פרי׳
עץ פרי וכל ארזים׳
וכל עץ ה׳ וסים׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ג׳ וביחזקאל סימן ד׳.
עצמים כל אורית׳ עצמים חס׳ במ״א וכל נביאים
וכתובים דבות׳ מל׳ במ״ג חס׳ וסים׳
נמסר בפרשת ואתחנן ובעמוס ס׳ ט׳
ובדניאל סוף סימן ח׳
לעץ ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ב׳ ובחבקוק סוף סימן ב׳.
כעץ ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימן יט׳ ובסוף סי׳ כד׳.
ואת עצמות ז׳ וסי׳ נמסר בירמיה
ריש סימן ח׳.
עצם אל ב׳ בליש׳ וסים׳
ותקרבנו עצמות
וגע אל עצמו ואל׳.
ושארהון על׳.
עצמתי ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסוף פרשת
ויחי יעקב׳
עצמונה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
ויצא חצר אדר ועבר׳
ועבר עצמנה ויצא׳
דיהושע חסר׳
ויעצר ג׳ חס׳ וסים׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ט׳.
ותעצר ד׳ וסים׳ נמסר בסוף שמואל׳.

עק

עקב ג׳ וסימניהון

ואתה תשפט עקב׳
הגדיל עלי עקב׳
והוא יגוד עקב׳

ער

ערב ה׳ פתחי׳ וסים׳ נמסר בפרשת ויגש אליו
ובמשלי סימן יא׳.
וממערב ג׳ וסים׳ נמסר בישעיה ריש
סימן מג׳ ובתהלים סי׳ קז׳.
מערבה ג׳ וסימניהון

לחברני חשביהו ואחיו׳
וישרם למטה מערבה׳
ואחרי כן בנה חומה׳
ובערב ד׳ וסים׳ נמסר בסדר בהעלתך וביחזקאל
סימן יב׳.
בערבות כל אוריתא חס׳ בבמ״א מל׳ בערבות
מואב מעבר׳
וכל נבי׳ דבות׳ מל׳ בב״מא
וישיגו את צדקיהו דירמיה׳
תערוג ג׳ וסימני׳ נמסר בתהלים ריש סימן מב׳.
ערכו ג׳ וסים׳ נמסר במלכים ב׳ סימן יב׳
ויער ג׳ וסימניהון

זרובבל׳
פול יהודם׳
הערה ג׳ וסימניהון

אשה דוה׳
כי את שארו הערה׳
אשר הערה למות נפשו׳
העיר ה׳ וסים׳ נמסר בישעיה ריש סימן מא׳.
יעיר ח׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ נ׳ ובדניאל
ריש סימן יא׳
עורר ד׳ חס׳ בליש׳ וסים׳ נמסר במשלי סי׳ ו׳
עריסותיכם ג׳ וסים׳

ראשית עריסתיכם׳
מראשית עריסתיכם׳
וראשית עריסותיכם׳
קדמ׳ חס׳ דחס׳ תני׳ ערסתיכם
כתי׳ תלית׳ מל׳ דמל׳.
ערומים פ׳ מל׳ ודגשים וב׳ רפין וסים׳ בלשון
ארמי ערטילאין דגשין חכימין רפין
וביאורם נמסר באיוב ריש סימן טו׳.
עורי עורי ד׳ דסמיבי וסימני׳ נבסר בישעיה
ריש סימן נב׳.
יערו ג׳ ב׳ חס׳ וסים׳ נמסר בירמיה סימן נ׳
וערות ג׳ וסים׳ נמסר בסדר נח
ערכתי ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא בלק
ובתהלים סי׳ קלג׳ ובאיוב סי׳ יב׳.
ערכו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב ריש ס׳ מא׳.
ערוך ד׳ וסים׳ נמסר ביחזקאל סימן כג׳.

ערם ד׳ חס׳ וסים׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן
יט׳ ובאיוב סוף סימן א׳.
יערים ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן טו׳ ובסוף
סימן יט׳.
ערוער ה׳ חס׳ וסים׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן
ל׳ ובמלכים ב׳ סימן י׳.
וערפכם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת
והיה עקב׳
תערוץ ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת עקב
ובאיוב סוף סימן יג׳.

עש

עש ה׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סימן ה׳.
בעש ג׳ וסימניהון נמסר בתהלים סימן לט׳
עשב הארץ ה׳ וסימניהון נמסר בסדר בא׳.
עושי יו כתיב יוד וסים׳ נמסר בסדר ויקהל׳.

מעשי יא כתיב יוד וסימני׳

קוריהם לא היו לבגד׳
ודברת משפטי אתם דריש ירמיה
להכעיסני במעשה ידיכם לקטר
תחת אשר עזבוני דד״ה׳
תמשילהו במעשי ידיך׳
כי שמחתני יי׳ בפעלך׳
ומה ראו מעשי יי׳
גדלים מעשי יי׳
מעשי ידיו אמת ומשפט׳
לא אמות כי אחיה׳
יי׳ יגמר עלי׳.
יעשה לו וסימניהון נמסר בסדר ויקרא
אשר עשה ו׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף
סימן טו׳.
עושה ח׳ קמצין וסימני׳ נמסר בפרשת בשלח וכל
אמת דתקע דכו׳ במ כב״ פתחין וסים׳
במלכים ב׳ סימן ז׳.
ולעשות טו׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ ס׳ ז׳.
יעשון ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישמע יתרו
ובמלכים א׳ ריש סימן יט׳.
תעשון טו׳ וסים׳ נמסר בסוף סד׳ מטות ובשפטים
סימן ז׳.
מעשה י׳ פתחין וסימניהון נמסר בסדר מטות
ובישעיה סוף סימן ג׳ ובאיוב סימן לג׳
ובד״ה ב׳ סוף סימן יו׳.
ומעשה י׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ז׳.

כל לשון עשייה בכתג בכד מנח וסי׳
כל נעשה ארץ וכל יפלו׳
ומראיהם ומעשיהם׳
ויאמרו אליו מה נעשה׳
וירא האלהים את מעשיהם׳

מערכת אות העין

נעשה ח׳ וסימניהון נמסר בסדר צו ובמלכים ב׳ סימן כ״ג ·
תעשה ז׳ וסימניהון נמסר בסדר תרומה ·
מלין דליה דכות׳ בליש׳ עשיה וסימ׳ נמסר בסוף איוב ·
עשה ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת שפטים
ובתלים סימ׳ קי״ח ובמגלה סימן ב׳ ·
תעשה ד׳ קמצי׳ וסימניהון נמס׳ בספר הולדת
ובירמיה סוף סימ׳ מ׳ ·
ויעשו ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר ואלה שמו׳ ·
בעשי ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ ויקהל ובתלים סימן ל״ד ·
עשה ד׳ כ״כ וסימני׳ נמסר בספר ויצא ובתלים סימן ק״א ·
עשו ד׳ כ״כ וסימ׳ נמסר ועיין שם בירמיה
סימ׳ כ״כ מה דאקשינן ·
ויעשה ד׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ו ·
ותעשה ד׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ז ·
ובן תעשה ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת תרומה
וביחזקאל סימן מ״ה ·
נעשתה ט׳ וסימניהון נמסר במלאכי סימן ב׳
ובדניאל סימן י״א ·
עשויה ה׳ קשורים בבית וסימניהון נמסר
במגלה סימן ו׳ ·
עשה לך ז׳ וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך ·
עשיתי ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בתלי׳ בא״ב אות ע׳ ·
עשיה הדבר י״א חס׳ את וסימני׳ נמסר בסדר וארא ·
עשיה את הרע ז׳ וסימני׳
כי ימצא בקרבך ·
כי ידעתי אחרי מותי ·
וקדמ׳ ותני׳ דסמך שפטים ·
ע״ל כי עשה את הרע ·
ויתעם מנשה לעשות ·
יען אשר עשית את ·
ואשר עשה ח׳ וסימני׳ נמסר במלכ׳ א׳ סי׳ ב׳ ·
ובל מעשה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר משות ·
עשית ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית
ובירמיה סי׳ ב׳ וברות סימן ב׳ ·
לעשות י״ג חס׳ וסימני׳ נמסר בריש פרש׳ ויקהל
ובנחמיה סימן י״ב ·
המה עושים ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויקהל
וביחזקאל סימן ח׳ ·
מעשות ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ שמיני ·
עשיתה ח׳ מ׳ל וסימני׳
טעם טעמתי מעט ·
וכי ימצא איש את ·

ואתח רגדת היום ·
ויבא יואב אל המלך דאבנר ·
ומי יאמר מדוע עשיתה ·
ויאמר שאול אל הקיני ·
אשר עשיתה משנאתיך בם ·

אילין בליש׳ עשיה ל׳ דכו׳ וסי׳

עשה מפיק ה׳ כה אמר י״י עשה ·
ועושה מפיק ה׳ כה אמר י״י בורא שמים ·
עשיתם ל׳ וברחמיך הרבים ל״א ·
ועשיתם ל׳ ויאמ׳ י״י אל מש׳ בלכהך
עשוהו ל׳ ופניתי אני לרא׳ו חכמה
עושיהי ל׳ לא נכחד עצמו ממך ·
עשתה ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בספר תולדת
ובשמואל ב׳ סימן י״ג ·
עשהו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״א ·
עושה ב׳ מ׳ל כתי׳ ה׳ וסימניהון
מה יתרון העושה ·
עושה בעברת זדון ·
עושי ג׳ מ׳ל כתי׳ יוד וסימניהון
ועל ידם היל צבא ·
ויתנו אותו עושי המלאכה דל״ח
ויתיכו את הכסף ·
לעשתו ה׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מקץ ·
ככה יעשה ד׳ וסימניהון נמסר בסוף סדר תצא
ובמגלה סימן ו׳ ·
ולא תעשה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ס׳ ך׳ ·
ולא תעשו ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ אחרי מות ·
ומעשהו ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ג
ובשמואל א׳ סימן כ״ה ובתלי׳ ס׳ ס״ד ·
אנכי עשה ד׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ב׳ ·
ולא עשה ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ י״ט
ובד״ה ב׳ ריש סי׳ כ״ח ·
לעשותם ד׳ ב׳ מ׳ל וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ ואתחנן ·
עשן ועשן ה׳ שום קרתא וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ י״ט ובד״ה סימן ו׳ ·
עשוק ד׳ ב׳ מ׳ל וב׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ תבא
וביהושע סימן ה׳ ·
העשירי ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפר׳ נשא וביחזקאל ריש סי׳ כ״ט ובמגלה סי׳ ב׳ ·
בעשור ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
בעשר לחדש הזה ·
צאנכם יעשר ·
זיתכם וכרמכם יעשר ·
ועשרון ה׳ ב׳ מ׳ל וסימ׳ נמס׳ בפרשת תצוה ·
ושני עשרונים ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ פנחס ·
מעשר ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר לך לך ·

סימן חלוף עשירית נמסר בסוף סדר בשלח ·

מעשר ג׳ דגשין וסימניהון
וכל מעשר בקר ·
כי את מעשר בני ·
מעשר הארץ מזרע ·
מעשר ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר ויקח קרח ·
בעשתי עשר ג׳ וסי׳ נמסר בריש סדר דברים ובירמיה ריש סימן ל״ט ·
שני עשר ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה
העשרים ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וירא
וביחזקאל ריש סימ׳ מ״ב ·
עשתרות כל אורי׳ חס׳ במ״א וסימניהון
ועשתרות צאנך דברכה ·
וכל נביאי׳ וכתו׳ מ׳ל במ״א ·
ויסרו בני ישראל ·

עת

עת ג׳ פתחי׳ וסי׳ נמסר בפר׳ מצורע ובריש חגי ·
עיתה ג׳ מ׳ל בליש׳ וסימ׳
וקרב לבא ·
עיר שפכת דם ·
בעיתה אחישנה ·
ויהי בעת ההיא ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת וירא ·
ובעת ההיא ח׳ וסימני׳
מושלים פלשתים
אצמית לדוד ·
יבאו בני ישראל המה ·
אשוב את שבות יהודה ·
באחני הראה ב׳ בו ·
יעמד מיכאל ב׳ בספר ·
עתה כ״ה ר״פ וסי׳ נמסר בד״ה ב׳ סוף סימן ו׳ ·
ואתה ועתה י״ח כטעם תברין וסימניהון נמסר
בסדר בהעלתך ·
עד עתה ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר ראה ובשמואל ב׳
סימן י״ט ·
עתודים ב׳ מ׳ל וסימני׳
ולזבח השלמים ·
חמאת בקר וחלב ·
וכל קרי״א מ׳ל ·
ועתודים ה׳ וסימניהון
חמאת בקר ·
למה ליי רב זבחיכם ·
חרב ליי׳ מלאה דם ·
ערב וכל נשיאי קדר ·
בשר גבורים ·
עתליה ז׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ ריש ס׳ י״א ·
עתק ד׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ ע״ה וסי׳ צ״ד ·
ויעתר ד׳ וסימני׳ נמסר בריש פרש׳ תולדת ובשפטים
סימן י״ד ·
ויעתר ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדת
ובשמואל ב׳ סימן כ״א ·

נשלם אות העי״ן בס״ד

מערכת אות הפ״א

ד׳ זוגין חד פ׳ וחד ופ׳ וסי׳

פהחה פיה פתחה בחכמה ·
ופתחה והיה אם שלום תענך ·
פרה זאת חקת התורה אשר ·
ופרה ודוב תרעינה יחדו ·
פשרא פתחי׳ דנה חילמא חזית אנא ·
ופשרא פתחי׳ אדין דניא׳ דשביה
פלטיהו ותשא אהי רוח ותבא ·
ופלטיהו ויהי בהנבאי ופלטיהו ·

ג׳ זוגין חד פ׳ וחד בפ׳ וסי׳

פס בה שעתא נפקו ·
בפס הוא היה עם דוד ·
פתחי אני ישנה ולבי ·
בפתחי וידעתם כי אני ·
פתחיה ואני ואכלו פתחיה ·
בפתחיה ורעו את ארץ ·

פא

פארי ב׳ וסימניהון
ואת פארי המגבעות ·
פארי פשתים יהיו ·
את פאת ב׳ וסימניהון
פאת זקנך ·
ומדותם את פאת צפון ·

פג

ויפגעו ב׳ וסימניהון
מלאכי אלהים ·
את משה ואת אהרן ·
נפגשו ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ פ״ה ובמשלי ס׳ כ״ט ·

פד

פדות ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וארא
ובתלים סימן קי״א ·
פדנה ד׳ וסימני׳ נמסר בסו סדר תולדת ·
פדית ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סוף סימן ע״א ·

פה

פה אל פה ב׳ וסימניהון
פה אל פה אדבר ·
פה אל פה בטמאתם ·
פיהו כ״א וסימני׳ נמסר בריש שיר השירים ·
ומפי ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סוף סימן נ״ט ·
אל פי ה׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן י״ז ·
אל פיהו ב׳ וסמניהון
טבן עצל ידו ·
יבטח כי יגיח ירדן ·

אל פין

אל פיו ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן יד׳ ·
ג׳ סבירין פי וקרי פני וסימניהון נמסר בראש סדר אלה מסעי ·
פהאחד ג׳ וס׳ נמסר במלכים א׳ סימן כ״כ ·

פו

מפה י״א כ״כ בצורת הבית וס״מ נמסר ביחזקאל סימן מ׳ ·
בפוך ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נד׳ וכירמיה סוף סימן ד׳ ·
פורה ב׳ חס׳ וג׳ מל׳ וס׳ נמסר בישעיה סוף סימן י׳ ·

פז

פזר ב׳ וסימניהון

כי אלהים פזר עצמות ·
פזר נתן לאביונים ·

פח

ופחד ב׳ וסימניהון

הפל עליהם אימתה ·
המשל ופחד עמו ·
ופחד ב׳ מלעיל וסי׳
לולי אלהי אבי ·
מכל צררי הייתי ·
פחדכם ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר עקב ובמשלי סי׳ א׳ ·
והפחות ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סימן ח׳ ·

פט

פטיש ב׳ וסימניהון

פטיש כל הארץ ·
מחליק פטיש את הולם פעם ·

פי

ופיכל ג׳ דכ״כ וסימניהון

ויאמר אבימלך ·
ויכרתו ברית בבאר ·
ואחזת מרעהו ופיכל ·

פל

והפלה ב׳ חד כתיב א׳ וסימני׳

והפלה יי׳ בין מקנה ·
והפלא יי׳ את מכותיך כת׳ כתי׳ א׳ ·
הפלא ב׳ חד כתיב ה׳ וסימני׳

הפלה חסדך מושיע ·
העם הזה הפלא ופלא ·
קדמ׳ כתיב ה׳ ·
כפלאתי ז׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות ·
יפלא ד׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בסדר נשא ·

ויתפלל ג׳ רפין וסימניהון נמס׳ בפרש׳ וירא ובישעיה סימן מ״ד ובתלים סימן ע״ב ·
ותתפללו ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קט״ו ודה״ב סי׳ ל״ג ·
ופילגשו ד׳ רפ׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ט ·
פלגי ג׳ רפ׳ וסימניהון נמסר בתלים בא״ב אות פ׳ ובאיכה כא״ב ג׳ ·
פלח ג׳ וסימניהון

ותשלך אשה פלח ·
ויתנו לו פלח דבילה ·
הלא אשה אחת ·
כפלח ג׳ וסימניהון

ויצוק כפלח תחתית ·
כפלח הרמון רקתך וחברו ·
הפליט ה׳ וס׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן כ״ד ·
הפלטה ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בסדר בא ·
פליטים ד׳ וסימניהון

נתן פניו פליטם כ״כ ·
ושלחתי מהם פליטים ·
כ״כ מל׳ דמל׳ ·
פלטים מחרב הלכו ·
כי אם פלטים ·
בתראי פלטים כתבן ·
פלילים ג׳ בליש׳ ב׳ חס׳ יוד קדמ׳ וא׳ חס׳ דחס׳ וסימני׳ נמסר בפרשת משפטים ·
ותפלתי ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סי׳ י״ו ·
פלוני אלמני ג׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ו׳ ובררות ריש סימן ד׳ ·
פלצות ד׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן כא״ ובתלי׳ סימן נה״ ובאיוב סימן כא״ ·
הפלשתים ח׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ז ובדה״ב ב׳ סימן כא״ ·
שרי פלשתים ו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן י״ח ·
פלת ב׳ וסימניהון ·

ואון בן פלת בני ·
פלת וזזא ·

פן

ופן ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן ובירמיה סימן נא״ ובמשלי סימן ל׳ ·
פנו ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סימן מ׳ ·
הפונה ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סי׳ מ״ו ·
פונה ג׳ וחס׳ וסימניהון נמס׳ בריש סדר נצבים וביהושע סימן ט״ו וביחזקאל סימן מ״ב ·
ונפן ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת אלה הדברים ·
אל תפן ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויקח קרח ·
ופניתי ד׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סימן ב׳ ·
פנואל ט׳ וסימנהן

ויזרח לו השמש כאשר עבר ·
ויעל משם פנואל ב׳ בן ·
בשובי בשלום ·
ואת מגדל פנואל נתץ ·
ויצא משם פנואל ·
ופנואל אבי גדר ·
ויבן את פנואל ·
פנימה ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת שמיני ובמלכ׳ א׳ סי׳ ו׳ ·
פנים אל פנים ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישלח וביחזקאל סימן ד׳ ·
מלפניו ח׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ו׳ ובדניאל סימן י״א ·
מלפני י״ב וסימניהון נמסר בסדר אמור ·
מלפניך י׳ וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ובירמיה סוף סימן י״ח ·
ופניהם ט׳ וסימני׳ נמסר בסדר תרומה ·
לפני ב׳ סבירין לבני וסימ׳ נמסר במשלי ריש סימן ד׳ ·
פניה י׳ וסימניהון

כי בסתה פניה ·
והאיר אל עבר ·
ותרא אביגיל ·
מחה והפך על פניה ·
בוקק הארץ ובולקה ·
אם שוה פניה ·
זה הלשכה אשר ·
והלשכה אשר פניה ·
והקד על פניה דרות ·
העזה פניה ·
פניך י׳ וסימניהון

ויקח דוד מדה ·
אנה פניך מועדות ·
כי לא ישיב את ·
ויהן לי את אבישג ·
שאלי צמי כי לא אשיב ·
עלה כמיץ על ·
נצור בצורה ·
וגם אני חשפתי ·
והראיתי גוים מערך ·
מלפניכם ג׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב ·
ולפני י״ו יחידאין וסימני׳ נמסר בסדר פנחס ·
ופני ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ובדניאל סי׳ י׳ ·
ופניו ג׳ וסימניהון בריש ירמיה ·
אל פני ט׳ וסימני׳ נמסר בסדר משפטי׳ ויחזקאל סי׳ י״ד
אל פניו ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ד ודה״ב ריש סימן י״ט ·
מאת פני ה׳ וסימניהון נמס׳ בסדר הלדות ומלכים ב׳ סימן י״ו ואיוב סימן ב׳ ·
לפניו ולאחריו ד׳ בחד פסו׳ וסימני׳ נמסר בסדר בא ·
נתינה פנים ד׳ חס׳ את וסי׳ נמסר בדניאל סימן י׳ ·
הפנים ט׳ וסימניהון

ויתן לו הכהן ·
כמים הפנים לפנים ·
יי׳ לנו בושת הפנים ·
ולנו בושת הפנים ·
המח הפנים אשר ·
ואת השלחנ׳ ועליהם לחם דדת
ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים דמלכים ·
את השלחן ואת כליו דויקהל ·
את השלחן ואת כל כליו דפקודי ·
ופני י״ז וסימניהון נמסר בתלים סימן פ״ד ·

פס

הפסגה ה׳ וסימניהון

תחת אשדות ·
וחברו תחת אשדות הפסגה ·
נשקפה על פני ·
עלה ראש הפסגה ·
פסילים ד׳ כל׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ד׳ ובד״ה ב׳ סוף סימן ג׳ ·

פע

אפעה ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ל׳ ·
כפעם כפעם ו׳ וסימניהון

ולא הלך כפעם ·
אצא כפעם כפעם דשמשון ·
וישב המלך על מושבו ·
ויעלו בני ישראל אל בני דפלגש ·
ויצאו בני בנימן דפלגש ·
ויקרא כפעם כפעם שמואל ·

פצ

ויפץ ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת נח ·
ויפצר ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת וירא ובמלכי׳ ב׳ סי׳ ח׳ ·

פק

יפקד ג׳ וסימניהון

ונפקדת כי יפקד ·
אם כמות כל האדם ·
אם הפקד יפקד ·
פקידים ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת מקץ ובירמיה סימ׳ כט ובמגלה ריש סימן ב׳ ·
ופקדת ג׳ וסימניהון

אם כמות כל ·
ופקדת אלעזר בן ·
ופקדת משמרת ·
ופקדת כל העדה ·
ויפקדם ג׳ וסימניהון נמסר במדבר סיני ·
התפקדו ד׳ וסימניהון נמס׳ במדבר סיני ·
פקידה אל ד׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳ בירמי׳ סי׳ כ״ג
פקד יפקד ה׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בסוף סדר ויח׳ ובשמואל א׳ סימן ד׳ ·
פקודיהם ב׳ מל׳ וסימניהון

אלה הם בני לוי ·
ראשי האבות לפקודיהם ·
וכל פקודי במ״א דיהוידע ·
ויפקדו ג׳ וסימניהון

ויפקדו מעבדי דוד ·
ויפקדו השערים ·
ויפקדו ביום ההוא ·
סימן פקד יפקד פקד בפקד אפקד כולהו׳ חס׳ בכ״ה וסימניהון נמסר בפרשת שמות ויחזקאל סימן כ״ג ·

מערכת אות הפא

פר

ואת הפר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת תצוה
ובשפטים סימן ו׳ ׳
פרבן בקר אחד ד׳
וסים׳
והקרבתם על הלחם׳
והיה אם מעיני העדה ׃
ודראש השנה׃
ובעשור לחדש׃
הפר האחד ג׳ וסימניהון
ויתנו לנו שנים פרים׳
ב׳ בפסוק דאליהו׃
בחרו לכם הפר האחד׳
פרא ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר לך
לך ובאיוב סימן י״א׃
והפרתי ג׳ ב׳ כל׳ וא׳ חס וסי׳
נמסר בסדר לך לך׃
פוריה ד׳ וסימניהון
על גפן פוריה׳
פוריה וענפה׃
אשתך בגפן פוריה׃
בסעיפיה פוריה׃
בפרור ג׳ בליש׳
וסימניהון
ובשלו בפרור׳
והבשר שם בסל׳
והכה בכיור׃
וב׳ כתי׳ פארור וסים׳
בל פנים קבצו פארור׃
ופני כלם קבצו פארור׃
הפרוות ג׳ בליש׳ וסים׳ נמסר
בזכריה סי׳ ב׳ ומגלת
סימן ט׳׃
הפרזי ג׳ וסימניהון
לבד מערי הפרזי׃
ועד כפר הפרזי׳
וכל הפרזי׳
יפרח ד׳ וסי׳ נמס׳ בסדר קרח
ותלים סי׳ ע״ב
ופרעה ג׳ וסים׳ בשמואל
א׳ סימן ו׳׃
ויאמר פרעה ג׳ בסע׳
וסימניהון
אביך ואחיך׃
הרבים עתה׳
מ״י אשר׃
פרצו ג׳ וסימניהון נמסר
במיכה סוף סי׳ ב׳ י
פרעוש ב׳ וסימניהון
אחר פרעוש אחד׃
לבקש את פרעוש׳
וכל שום בר נש דכו׳ פרעש׃
בפרץ ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ל׳
ובאיוב סימן ל׳׃
פרצים ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ ס׳ ה׳׃
פרש ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסי׳
בירמיה סי׳ ד׳
פרשתי ג׳ וסים׳ נמסר בישעיה
ריש סים׳ ס״ה ובתלים
סימן קב״ר׳
פרתה ג׳ וסימניהון
קח את האזור׃
ויהי מקץ ימים׃
ואקח את האזור׃
הפרתמים ג׳ וסימניהון נמסר
בריש אחשורש׳

ופשרא י׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר
בדניאל סוף סי׳ ג׳ ׳

פת

פתגם ב׳ א׳ קמץ
וסימניהון
אשר אין נעשה פתגם׃
תשמע פתגם המלך׃
קדמ׳ קמץ וכל ארמי׳ דכו׳ ׃
פתים ג׳ ב״ב וס מ׳ נמס׳ בתלים
בא״ב רבתי אות הפ׳
ובמשלי סוף סימן א׳׃
יפתה ד׳ וסים׳ נמסר בפרשת
משפטים׳
יפתם ג׳ והוכני׳ נמסר בירמיה
סי׳ ך׳ ובמשלי סי׳ כ״ה׃
ויפתח ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט״ו
ובאיוב סימן י״א׳
ופתח ה׳ וסימניהון נמסר
בפר׳ נח וב׳ חזקא׳
סימן מ״א׳
פתוחה ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סוף סי׳
כ״א ובנחמיה סימן ו׳׃
יפתח ה׳ וסימניהון
השער הזה יהיה׃ ב׳ בו׃
סגור יהיה לא יפתח׃
הנה בטני כיין לא׃
יסגר על איש ולא׃
פתוח ג׳ ב׳ חס׳ וסי׳ נמסר
בפרשת ראה׃
נפתחו ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סוף סמן
כ״ד ובנחום סימן ב׳׃
פתח ד׳ וסימניהון נבסר
במלכים ב׳ סימן י״ג
ובמשלי סימן ל״א׃
ופתחת ג׳ וסימניהון נבסר
בפרשת תצוה׃
פתח ג׳ ובאיוב וסימני׳ נבסר
שם סימן ל״ט׳

ה׳ פסוקי׳ דמיין מן ב׳ מלין

קדמ׳ קמץ תני׳ פת׳ וסימניהון נמסר
פרשת ויצא׳

ט׳ פסוקים אית בהון ב׳

מלין ופתר׳ חד וסי׳ נמסר בשמואל
א׳ ריש סים׳ י״ב׃

שתה חדא מן כ׳ פתחין

מן חד חד ולית דכו׳ וסים׳
אדני ויאמ׳ הנה נא אדני כורו נא׃
יצחק ותאמ׳ שרה צחק עשה לי׃
חנן וישא עיניו וירא׃
ותמנע והיה פילגש לאליפז׳
ואז וכי יגור דהמול לו כל זכר׃
עשן והר סיני עשן כלו׃
בעב ויאמר ה׳ אל משה הנה׳
תושב וכל זר לא יאכל קדש׃
שופר והעברת שופר הרועה׃
הצר וכי תבאו מלחמה בארצכם
נכר ויאמר ה׳ אל משה הנך׃
חכמת וכל אשה חכמת לב׃
בגורל נחלתם כאשר׃
ומגורל והיו לאחד מבני׃
מוצק ושתי כתרות עשה לתת׃
וכרד ברדת היער ובשפלה׃
בארפד הלא בכרכמיש כלנו׃
יבש נדף ערות על יאור על פי

יאור תרויהון בפסו׳ ׃
ארדט שאו נס בארץ תקעו׃
ובבער משגב משגב חמתיך השח
השפיל ב׳ בו׃
והמם גלגל לחם יודק כי לא
לנצח ב׳ בו׃
שכל ויצאו שרי פלשתים ויהי
בדי צאתם׃
נכהל ותבוא האשה אל שאול
• ותרא כי׃
באנשים ודוד בן איש אפרתי׃
אחל ואת שם קדשי אודיע׃
החל וגלות החל הזה׳
חם לבי בקרבי בהגיגי הבער׃
חל ויען המלך ויאמר אל איש
האלהים׃
חלל כי עני ואביון אנכי ולבי׃
חכם בני אם חכם לבך׳
מן ישב עולם לפני אלהים
עולל לוא אליכם כל עוברי דרך
ארנן ובן חנניה פלטיה וישעיה׃
נס נא עבדיך ימים׃
כנס כל קבל דנא מלכא׃
ודל חכם בעיניו איש׃
ודר חור כרפס ותכלת׃
ורענן אנה נבוכד נצר שליו׃
ביתן ובמלאת הימים האלה׳
משל באשר יאמר משל׃
שן וילך דוד ויקח את עצמו׃
משרת ותבא בת שבע אל המלך׃
ובשרת ויאמר שלמה אתה עשית׳
פרש בשפעת סוסיו יבסך׃
נעזב ואריבה את הסגני׳
תעזב טרף נפשו באפו׳
לבער והגורלות הפלנו על קרבן׳

א״ב מן חד וחד חד פתח

קמץ דלוג וסים׳
אט ויהי כשמע אחאב את׳
אש באשורו אחזה רגלי׃
במעט ומן ההחברות אליו׳
במעט ויאמר יהונתן אל הנער׳
גאל ויאמ׳ הגאל לא אוכל לגאול
גאל ואני אמרתי אגלה אזנך׃
גב ואלה מדות המזבח באמות׃
גב והכני לך גב׳
גבל זקני גבל וחכמיה׳
גבל ועמון ועמלק׃
הגחת עושו ובואו כל הגוים׃
הנחת וכדו ריס לכביה ורוחה׃
הורם ועד שר הצבא הגדול׃
הורם וקדשת את חזה התנופה׃
הצלח הנה לאש נתן לאכלה׃
הצלח וימרד בו לשלח מלאכיו׃
ובעס גם כל ימיו כחשך יאכל׃
ובעס רשע יראה ובעס׳
והכל מיום אחד לחדש השביעי׃
והיכל האומר לכורש רעי וכל׃
והכני הצילני נא מיד אחי מיד׃
והכני אם יוכל להלחם אתי והכני
ולאחד וארעה את צאן ההרגה׳
ולאחד גם אם ישכבו שנים׳
וליקר בה זבנא מנדעי יתוב עלי׃
וליקר ענה מלכ׳ ואמ׳ הלא דא היא
והמם לחם יודק כי לא לנצח׳
והמם ונתנם ה׳ אלהיך לפניך׃
והחמנים וינתצו לפניו את מזבחות
והחמנים ולא ישעה אל המזבחות׳
חדקל ושם הנהר השלישי׃
חדקל וביום עשרים ואני הייתי׃
טח לא ידעו ולא יבינו׳
וטח ולקחו אבנים אחרות׳
ישק אתה תהיה על ביתי׃

ישק שפתים ישק משיב׃
יריבי לדוד ריבה ה׳ את יריבי׃
יריבי הקשיבה ה׳ אלי ושמע׃
יבלע ועתה שלחו מהרה והגידו׳
יבלע היסופר לו כי אדבר׃
ירוחם אשור לא יושיענו׃
ירוחם מכסה פשעיו לא יצליח׳
יחם פן ירדף גאל הדם אחרי׳
יחם גם אם ישכבו שנים׳
יהל לא השב לנצח ולא תשמ׳
יהל אם אראה אור כי יהל׃
עכר אבי את הארץ׃
עכר ובני כרמי עכר ישראל
בוכב ונשאתם את סכות׳
כוכב אראנו ולא עתה אשורנו׃
כלו והנגשים אצים לאמר׳
כלו תפלות דוד בן ישי׃
בארזים בנחלים נטיו כגנות׃
בארזים שוקיו עמודי שש׃
למצר ומן הגדי נבדלו אל דויד׃
למצד ויבאו מן בני בנימין׃
לעין והנשיא אשר בתוכם׃
לעין וירד הגבול משפם׃
לישה יצהלי קולך בת גלים׃
לישה וילבו חמשת האנשים׃
לבנת ויראו את ה׳ אלהי יש׳ ותחת
לבנת ואלמלך ועמעי ומישאל׃
מפנה ונינוה כברכת מים מימי׃
מפנה והנה ששה אנשים באים׳
מטע לשום לאבלי ציון לתת׃
מטע והקימותי להם מטע׃
ומישע מלך מואב היה נקד׳
מישע ובני כלב אחי ירחמאל׃
נתן וישבת את הסוסים׃
נתן וידע אונן כי לא לו יהיה׃
נחר מפוח מאשתם עפרת׃ כתי׳
נחר הנה לאש נתן לאכלה׃
נחל אלה אשר נחל משה׳
נחל ואברת לבני עבון שמעו׳
נעמת צר לי עליך אחי יהונתן׃
נעמת ממי נעמת רדה והשכבה׃
נסכלת כי ה׳ עיניו בשוטטות׳
נסכלת ויאמר שמואל אל שאול׃
סמר מפחדך בשרי׃
סמר שאו נס בארץ׃
סלקת מסתכל הוית בקרניא׃
סלקת ועל קרניא עשר די בראשה
סיסמי ואלעשה הוליד את סיסמי׳
וסיסמי ב׳ בפסוק קדמ׳ קמץ
קראני פחד קראני ורעדה׃
קראני שמעו איים אלי׃
דד הם עם יבוס והוס רד׃
רד סבבוני בכחש אפרים׃
רבת אנה הוא מלבא די רבת׃
רבת ורבותך רבת ב׳ בפסוק׃
שנותי כה הדבר ואמר לי והוא׳
שנותי אני אמרתי בדמי ימי׃
תשם ואמרת אל הארץ׃
תשם למה נמות לעיניך׳
תקצר האנכי לאדם שיחי׳
תקצר ויאמר ה׳ אל משה היד ה׳׃
תחרב מדוע נבית בשם ה׳׃
תחרב לילה ויומם לא תכבה׃

א״ב מן ב״ב פתחין דלוג

וסי׳
אשם אשם הוא אשם אשם תניב׳
אשם והתודו את חטאתם׃
אדניך כה אמר אדניך ה׳ ׳
אדניך ויתאו המלך יפיך׳׳
בעם ויאמר לא העבר׃
בעם אודך בקהל רב׳
בארצות ובעת קץ יתנגח עמו מלך׃
בארצות

בארצות וישלח ידו בארצות
ארץ מצרים ׃
במצלתים אסף הראש ומשנהו ׃
במצלהים ויסדו הבונים את היכל ׃
ברחת ויאמ׳ הגר שפחת שרי ׃
ברחת מקול פרש ורמה קשת ׃
גד ויקראו בית ישראל את
גד והמן כזרע גד הוא ׃
גורל ויעל גורל מטה בני ׃
גורל כי לא ינוח שבט הרשע ׃
השע השמן לב העם הזה ׃
השע ממני ואבליגה ׃
ושחטו ויקרא משה משכו ׃
ושחטו הפסח והתקדשו ׃
ואמץ רק חזק ואמץ מאד ׃
ואמץ לשלמה בנו חזק ואמץ ׃
ויתחזק ויקם יהורם על ממלכת ׃
ויתחזק ויבן את כל החומה ׃
ויט את כל לבב איש יהודה
ויט כי עבדים אנחנו ׃
חכמות שרותיה תעננה ׃
חכמות נש״ם בנתה ביתה ׃
לעינים ויאמר ה׳ אל שמואל אל
לעינים ובתוך האור ׃
ומרע על כן על בחוריו ׃
מרע מקשיב על שפת ׃
מדברה ויהי להם הגבול לפאת
צפונה ׃
מדברה ויאמר ה׳ אליו לך שוב
לדרכך ׃
מצבת ויעשה הרע בעיני ה׳ רק ׃
מצבת ויתצו את מצבת הבעל ׃
נכבד וישב דוד לברך את ביתו׳
נכבד ויאמ׳ המלך אל אבשלו׳
נושע אשריך ישראל מי כמוך
נושע ישראל נושע בה׳ ׃
תשבת אז תרצה הארץ את ׃
תשבת ואשלחה עליהם מלאכים
תט אל הסתר פניך ממני ׃
תט אל תט לבי לדבר רע
להתעולל ׃

אלין פסקתא דאוריתא

ספר בראשית כ״ט בספרא

אמר המעתיק חזיכא מיכוייא בכולהו נוסחי דפסקין מאן דמני כ״ט ומאן דמני י״ז ומאן דמני יתיר ויתיר אמנם הכך דכתיבנא בירינא לון מספרי דוקני דאתבריר לן דראוי למיסמך עליהון ובספר אלה הדברים חזינא נקחא אחריתי בפס גאון וכתבנא לה ברוכת׳ עכ״ל ׃

ויקרא ׀ אלהים לאור ׃
ויקרא אלהים ׀ ליבשה ׃
ויברא אלהים ׀ את האד׳ וחברו
ויברא אלהים וגו׳ החיה ׀
ויפל יי׳ אלהים ׀ תרדמה ׃
ויבן יי׳ אלהים ׀ את הצלע
ויאמר יי׳ אלהים ׀ אל הנחש
וינגע יי׳ ׀ את פרעה
ויחלק עליהם ׀ לילה
המול ׀ ימול יליד ביתך
וערל ׀ זכר
ותכחש שרה ׀ לאמר לא צחקתי
כי ׀ יראה ויאמר ׀ לא ׃
ארדה נא ואראה עשו ׀ כלה ׃
וישכם אברהם ׀ בבקר
ויקרא מלאך אלהים ׀ אל הגר
ויקרא אל׳ו וגו׳ אברהם ׀ אברהם ׃
ויקרא אברהם וגו׳ יי׳ יראה ׃
נשיא אלהים ׀ אתה

ויאמרו ראו ראינו וגו׳ יי׳ ׀ עמך
ורחל ׀ באה
את מחלת ׀ בת ישמעאל
נפתולי אלהים ׀ נפתלתי
זבדני אלהים ׀ אתי
תשפכו ויאמר אלהים ׀ ראובן
ויהי כדברה אל יוסף יום ׀ יום
ויאמרו שנים עשר אחים ׀
אבל אשמים ׀ אנחנו
ויען ראובן וגו׳ אמרתי אליכם ׀ ׃
ויאמר אלהים ישראל וגו׳ אם כן ׀ ׃
ויאמ׳ אלהים ׀ לישרא׳ יעקב ׀ יעקב ׃

ואלה שמות י״ד בספר׳

ויסב אלהים ׀ את העם ׃
ויולך יי׳ ׀ את הים ׃
יי׳ ׀ ימלך לעולם
ויהי ביום הששי וגו׳ יום ׀ ילם
הנני עומד לפניך שם ׀
יי׳ ׀ נסי
לא תעשה לך פסל ׀ אשר
בשמים ׀
שלש פעמים וגו׳ האדון יי׳
וחבריה דבי תשא
קח לך סמים נטף ׀
זה ׀ יתנו
ויעבר יי׳ ׀ על פניו יי׳ ׀ יי׳
מלא אותם חכמת חרש ׀ וחשב

ויקרא ח׳ בספרא

וקמץ ׀ והביאה אל הכהן
יי׳ ׀ לאמר בקרבי אקדש ׃
ולאיתמר ׀ בניו
אל תשת ׀ אתה ׀
ואל איתמר ׀ בניו ׃
וכל אשר יפל עליו מהם ׀ במותם ׃
וחבריה וכל אשר יפל מנבלתם ׀ ׃
וראה הכהן את הנגע וכו׳ הפך ׀ לבן
והצרוע אשר בו וגו׳ ׀ טמא ׀ טמא
והכהן הגדול וגו׳ אשר יוצק על
ראשו ׀ שמן
והניף הכהן ׀ אתם

וידבר כ״ב בספרא

הבכור ׀ ואלה שכת
והחונים לפני המשכן קדמא אהל
מועד ׀ משה ׀ ואהרן
ובאו המים וגו׳ אמן ׀
והניף הכהן ׀ אתם
שניהם ׀ מלאים סלת ובן כלם ׃
יאר יי׳ ׀
ישא יי׳ ׀
איש כי יהיה טמא ׀ לנפש ׃
קומה ׀ יי׳ ויפצו
ויאצל וירד יי׳ ׀ בענן
וישארו שני אנשים ׀ במחנה ׃
שם ׀ האחד ׃
כי דבר יי׳ בזה וגו׳ הכרת ׀ תכרת
ותנו בהן ׀ אש ושימו עליהן ׀ קטרת
ויתנו אליו כל ׀ נשיאהם
כל הקרב ׀ הקרב
וימאן ׀ אדום
וישמע הכנעני וגו׳ וישב ׀ ממנו
ויבא אלהים ׀ אל בלעם ׃
ואם הפר יפר אותם ׀
וממחצית בני ישראל תקח ׀ אחד ׀
ויאמר משה אלהם וגו׳ ובני ראובן ׀
ויתן להם ׀ משה לבני גד ולחצי ׀
שבט ׀ מנשה ׃
ואם בכלי ברזל ׀ הכהו

אלה הדברים כ״ב בספר׳

עד אשר יניח יי׳ ׀
כי שאל נא וגו׳ אלהים ׀ אדם
לא תעשה לך פסל ׀ בשמים ׀
שמע ישראל וגו׳ יי׳ ׀ אחד ׃
ויתן יי׳ אותת וגו׳ ורעים ׀
כי יביאך יי׳ אליך וגו׳ ונשל גוים
רבים ׀ מפניך
ולא תביא תועבה וגו׳ שקץ ׀ ותעב ׀
המוליכך במדבר וגו׳ נחש ׀ שרף
אל תאמ׳ בלבבך וגו׳ אותם ׀ מלפניך
ואת חטאתכם וגו׳ ואשרף אתו ׀ באש
שלש פעמים ׀ בשנה
כי יפלא וגו׳ בין דם ׀ לדם ׃
כי יקרא קן צפור ׀ לפניך ׃
והיה כהניח יי׳ אלהיך ׀
הסכת ׀ ושמע ישראל
יפתח יי׳ ׀ לך
יהנך יי׳ ׀ נגף
והשיבך יי׳ ׀ מצרים
למען הקים אותך היום ׀ לו
וזנה ׀ אחרי ׀ אלהי נכר

לישנ׳ אחרינ׳ פסקי׳ דסיפר׳

פנו ׀ וסעו לכם ׃ אנה ׀ אנחנו עלים ׃ באש ׀ לילה ׃ ותענו ׀ ותאמרו ׃ זה ׀ ארבעים שנה ׃ אשר ׀ יניח ה׳ ׀ עלה ׀ ראש ׃ ראה ׀ למדתי ׃ ברא אלוהים ׀ אדם ׃ או ׀ הנסה ׃ ואת ארץ ׀ עוג ׃ פנים ׀ בפנים לא תעשה לך ׀ פסל ב׳ בו ׃ באשר ׀ צוך ׃ שבה ׀ לה׳ ׃ כי עבד היית ׀ למען ׀ יאריכון ׃ אם יספים ׀ אנחנו זאת ׀ תדבר אלינו ׃ ה׳ ׀ אחד ׃ כי יביאך ׀ ה׳ ׀ אלהיך ׃ גוים רבים ׀ מפניך ׃ בך בחר ׀ ה׳ ׃ והיה ׀ עקב תשמעו׳ ׃ ולא תביא ׀ תועבה ב׳ בו ׃ המוליכך ׃ ב׳ בו ׃ בהדף ה׳ אלהיך ׀ לא ׀ בצדקתך ׃ אשר יצאת ׀ ואשרף ׀ אותו ׃ כי ׀ לא את בניכם ׃ פחדכם ׀ ומוראכם ׃ תזבח ׀ בי דבר ׀ סרה ׃ תתננה ׀ ואכלה ׃ ואכלת ׀ לפני ׀ ה׳ ׀ מקצה ׀ שלש בי בגלל ׀ ושמחת לפני ׀ ה׳ ׃ שלש פעמים ב׳ בו ׃ ולשמש ׀ או לירח ׃ על פי ׀ שנים ׃ בין דם ׀ לדם ׃ כי ׀ הגוים על פי ׀ שני ׃ קן צפור ׀ ב׳ בו ׃ שכב ׀ עם אשה ׃ אל שער ׀ מתהלך ׀ בקרב ׃ בהניח ׀ ה׳ ׀ אלהיך ׃ מראשית ׀ כל פרי ועשית ׀ ואמרת ׃ וכתבת ׀ עליהן ׃ הסכת ׀ ושמע ׃ יפתח ה׳ ׀ לך ׃ ישלח ה׳ ׀ בך ׃ יתנך ה׳ ׀ מתת ׀ היוצת והשיבך ה׳ ׀ מצרים ׃ והותירך ה׳ ׀ ב׳ בו ׃ היום ׀ לו ׀ חזקו ׀ ואמצו ׃ הוא עבד ׃ מקץ ׀ שבע שנים ׃ הנך שכב ׀ ב׳ בו ׃ כי אבינו אל ׀ יהי ׀ בבלת ׃ ראו ׀ עתה ׃ אתנח וסופ׳ פסוק׳ דספ׳ פתח ׃ בטח ׃ שברת ׃ הצלצל ׃ עכ״ל ׃

אלין פסקתא דנביאים

ראשונים

יהושע ׃

עד אשר יניח יי׳ ׀ לאחיכם
והיה אשר יצא וגו׳ ביתך ׀
וכל ישראל חקניו ושטריו ׀ וגו׳
מזה ׀ ומזה
כי מאת יי׳ ׀ היתה
ועתה הנה יי׳ ׀ אותי
ועלה הגבול ׀ דבירה
מעון ׀ כרמל וזיף
וחצור ׀ חדתה
עין ׀ רמון ותוכן
ועלה גבולם ׀ לימה
אלה הנחלות וגו׳ אלעזר ׀ הכהן
בני ישראל ׀ בגורל ׀
אל אלהים ׀ יי׳ אל ׀ אלהים ׀ ד׳ בפסו׳
ויאמר פינחס היום ׀ ידענו ׃
וישב פינחס בן אלעזר הכהן
ואת עצמות יוסף וגו׳ בני ישראל ׀

שפטים

ויאמר אדני בזק וגו׳ שבעים ׀
וכי הקים יי׳ ׀
וישלח ישר׳ מלאכי׳ ׀ אל מלך אדום
האפרתי אתה ויאמר ׀ לא
וישלחו בני דן ׀
ויצא בנימן לקראתם ׀ מן
ויגף יי׳ ׀ את בנימן לפני

שמואל

ועלה האיש וגו׳ מימים ׀
ויאמר ליו וגו׳ ויאמר ׀ לו
ומעיל קטן וגו׳ מימים ׀
ויאמר עלי לשמואל לך ׀ שכב
ויבא יי׳ וגו׳ שמואל ׀ שמואל
ותהי יד יי׳ ׀ בעיר
ותשבנה הערים אשר מאת ׀ ישראל
ויאמר שאול וגו׳ לכה ׀ נלכה
מהר ׀ עתה כי היום בא לעיר
כעת ׀ מחר אשלח אליך
וירם הטבח את השוק וישם ׀ לפני
הנני ענו בי וגו׳ את שור ׀
ואחיה כהן ׀ יי׳ בשלה
נרדה ונבזה בהם ׀ עד
הונתן ׀ ימות
לכד המלוכה וגו׳ סביב ׀ בכל איביו
במואב ׀ ובבני
חלוקי אבנים ׀ מן הנחל
ויאמר שלום ׀ לזבח
כי ׀ לא אשר יראה האדם
וישב המלך וגו׳ כפעם ׀ בפעם ׃
אחקר את אבי כעת ׀ מחר
קחנו ׀ ובאה כי שלום לך
את אשר נתנך יי׳ היום ׀ בידי
ולאביגיל וגו׳ מלאכים ׀ מהמדבר
אל נא ׀ שם אדני ׀ את לבו
ולא תהיה זאת ׀ לך לפוקה
והבא אביגיל ׀ אל נבל
ויי׳ ישיב לאיש וגו׳ יי׳ היום ׀ ביד
ויבא דוד ואבישי ׀ אל העם
ועתה ׀ ראה אי חנית המלך
ויאמ׳ דוד אל לבו וגו׳ אמלט ׀ אמלט
והרא האשה אל שאול ׀
וישלח אבנר וגו׳ תחתיו ׀
ויאמר אבנר אל דוד אקומה ׀ ואלכה
ותבונן לך את עמך ישראל ׀ לך
ויאמר אבשלום אל יואב הנה
שלחתי אליך ׀
ועתה מה למה זה אני צם ׃
ויען יונדב ׀ בן שמעה
ודוד עלה וגו׳ עלה ׀ ובכה
וישלח אבשלום וגו׳ יועץ ׀ דוד
ויבא דוד אל ביתו וגו׳ עשר נשים ׀
ובגלחו את ראשו וגו׳ ימים ׀ לימים
ויאמר יואב אל המלך וגו׳ כהם ׀ וכהם
ויבא גד אל דוד שבע שנים ׀ רעב ׀
וישלח ידו המלאך ׀ ירושלם
ויאמ׳ דוד אל יי׳ בראתו ׀ את המלאך ׃

מלכים

ויען בניהו בן יהוידע ויאמר ׀ אם
ויבשחון

פסיקתא דנביאים

וימשחו אתו צדוק הנביא ׀ למלך
ויבא בניהו אל אהל ויאמר לא ׀
ויקץ שלמה וגו׳ ויעמד ׀ ולפני ׀
ואת כל קירות הבית כסכ ׀ קלע
ויעש את הים מוצק עגל ׀
ורחבעם בן שלמה וגו׳ ושבע עשרה
שנה מלך בירושלם ׀
וגם ביד יהוא בן חנני וגו׳ ועל כל
הרעה ׀ אשר עשה ׀
ופקעים וגו׳ שבכים ׀ אתו
עמד על שנים עשר בקר וגו׳
פנים ׀ צפונה פונים ׀ נגבה ׀
ועל המסגרות וגו׳ אריות ׀ בקר
ובראש המכונה וגו׳ עגל ׀ סביב
ויעש שלמה בעת ׀ ההיא
ולבנו אתן וגו׳ הימים ׀ לפני
חסד ויאמר לו ׀ פרעה
וישיבו העם את המלך ׀ דבר ׀
ויעש ירבעם וגו׳ יום ׀ לחדש בחג ׀
ויהי כשבע וגו׳ לאמר ׀ הפשוהו
ונביא אחד זקן וגו׳ האלהים היום
ורוח יי׳ ׀ ישאך
ויגע וישב מלאך יי׳ ׀ שנית
ואתה תמנה לך ׀ חיל
וינוס ׀ הנותרים ׀
וידבר אחאב ׀ אל נבות ׀ לאמר ׀
ויאמר מלך ישראל ׀ אל יהושפט
ויאמר כה אמר יי׳ וגו׳ גכים ׀
ויאמר לו אמר נא וגו׳ חרדת ׀
והוא הלך כמדבר וגו׳ ויאמ׳ רב עתה
ויאמר אל אביו ראשי ׀ ראשי
ויאמר אלישע וגו׳ כעת ׀ מחר
ואלישע ראה וגו׳ אבי ׀ אבי
וישלח אשר על הבית וגו׳ אל יהוא ׀
ויכתב אליהם ספר ׀ שנית
ויקנה כר בן שמעת שומר ׀
וישלח חזקיה וגו׳ לכישה ׀ לאמר ׀
אולי ישמע וגו׳ מלך אשור ׀
הטה יי׳ ׀ אזנך
ביד מלאכיך חרפת ׀
וישלח יי׳ בו
ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה ׀
העמודים ׀ שנים
וכתרת עליו ׀ נחשת

אלין פתח באתנח׳ יהוש׳

החרם ורק אתם שמרו
בחרם וימעלו בני ישראל
המלח ויהי להם גבול ׀
למס ויהי כי חזקו׳

שפטים

צפת וילך יהודה
לרדת ואם ירא אתה
תאכל מכל אשר יצא
הגדת ותבך עליו
והאלצהו ויהי כי הציקה
ללכת ויהי ביום הרביעי

שמואל

בנצלצח בלכתך היום
החרם ויקח העם מהשלל
ואת היותר החרמנו
ואת עמלק החרמתי
חטאת כי חטאת קסם
ללכת ויסב שמואל ללכת
מגת ויצא איש הבנים
והערב ויגש הפלשתי
וילך ויקם וילך
רשע כאשר יאמר

לאביגיל ויאמ׳ דוד לאביגיל ברוך יי׳
בעמלק כאשר לא שמעת
הצלנו ויען כל איש רע
החמש והנה באו אל ׀
השל ויחר אף יי׳
המלח ויעש דוד שם
ויתנך ויצו אל כיתו
המס ואדורם על המס
בגת ותהי עוד המלחמה
וירד ויט שמים וירד

מלכים

החוצה ויאריכו הבדים
בן גינת ויחזק העם
לקחת ותלך לקחת
ויחל ויפל אחזיהו
כדלהו ויקח יהוידע הכהן
ויך אז יכה מנחם
לחצי אז יחלק העם
ונחשו ויעבירו את
נרגל ואנשי כבל
ואשרים ויציבו להם

אלין סו׳ פסוק פתח

יהושע
ארבע את קבצים
ואנחרת וחפרים
ועזקה ירמות

שפטים

למס ויואל האמרי
קנז וימת עתניאל בן קנז
ויגש וגדעון בא
דברת ויאמר גדעון ׀ וחברו
מלח ואבימלך נלחם
אל תאכל מכל אשר יצא
או כת ויבא ׀ פתח
הבחורים וירד אביהו
לא הגדתה ו׳ כך אשת שמשון
בחוט ותרא דלילה
תלן ויאמר האיש הזקן
הכסף ויקם אדניה

שמואל

ותאכל וכן יעשה שנה
באפק ופלשתים חנו
והלום ויראו הצופים
מכל ׀ בני שאול
החרמתי ויאמר שאול
ויקרע ויסב שמואל
במעתך ׀ ויאמרו עבדי
חרפת ויאמר דוד
אהבתהו ומיכל בת שאול
בחרשה ויאמר דוד
אפוד בד
בבת ולרש אין כל
ויאנש וילך נתן אל
ויאבל ויקם דוד
התמו ותאמר לאמר

מלכים

ולחיצון ואת קרקע
אנו ויהי כשמוע
החזק וישלח יואש
בבצקת בן שמנה
החפר הוא השיב
שברי הסף

אלין פסקת׳ דנביאים

אחרונים ישעיה

ישא ביום ההוא ׀ לאמר
ענן ׀ וברא יי׳ על כל מכון
האומרים ׀ מהר ׀
שרפים עומדים ׀ ממעל
וקרא זה אל זה ואמר קדוש ׀
וכל ׀ ההרים אשר במעדר
ותמצא כקן ׀ ידי
והיה ביום ההוא יוסיף יי׳ ׀ שנית
חזות קשה וגו׳ הבוגד ׀ והשודד ׀
ויקרא אריה על מצפה ׀ אדום
הרג ׀ והנה ששון ושמחה ׀
בככת ׀ כדין בצור עורב
הבוק ׀ תבוק והבוז ׀ תבוז
תשואות ׀ מלאה
והרד ׀ ופחד מפני הנופת
דלט ׀ ובלע בהר הזה
יצר סמוך הצור שלום ׀
כי כה אמר יי׳ ׀ אלי כאשר יהגה ׀
אולי ישמע יי׳ וגו׳ מלך אשור ׀ אדניו
וישלח מלך אשור ׀ את רבשקה
הטה יי׳ ׀ אזנך ושמע
חרפת ׀ ביד עבדיך
הלא ידעת וגו׳ אלהי עולם יי׳
בורא ניב שפתים שלום ׀ שלום
כה אמר האל ׀ יי׳
חסדי יי׳ אזכיר
הנה עבדי ׀ יאכלו
פלטים ׀ ושמתי בהם אות
והביאו את כל אחיכם ׀ מכל הגוים
מנחה ׀ ליי׳ ׃

ירמיהו

ויהי דבר יי׳ ׀ אלי
אם תשוב ישראל ׀
מעי מעי ׀ אוחילה
ואת חמת יי׳ ׀ מלאתי
הגנב ׀ רצח ונאוף
וירפו את שבר וגו׳ שלום ׀ שלום
וחכרו וירפאו
וידרכו את לשונם וגו׳ כי מרעה אל
רעה ׀
אמנו ׀ למעזהקים
כי את רגלים ׀ רצתה
הירע ברזל ברזל
ובאו בשערי וגו׳ מלכים ׀
ואחרי כן נאם יי׳ וגו׳ ואת עבדיו ׀
בימיו תושע וגו׳ יי׳ ׀ צדקנו
וחכרו בימים ההם תושע
וכל העמק והפגרים ׀
בספרי ׀ שדות
הדבר אשר וגו׳ ונבוכד ראצר מלך
בבל ׀
ואשלח אליכם וגו׳ עבדי הנביאים ׀
השכם ושלוח ׀
וישב ׀ וישמעאל את כל
וגם כל היהודים אשר במואב ׀
עוד שמי נקרא ׀ בפי ׀ כל איש
מלאהם ׀ אתם ונשיכם
הלילו ׀ הוביש מואב
רפתה דמשק וגו׳ ורטט ׀ החזיקה
והחתתי עליהם והבאתי עליהם ׀
ערכו על בבל ׀ סביב
רבים השמיעו אל בבל ׀ רבים
ושלחתי לבבל ׀ זרים
והיתה בבל ׀ לגלים ׀ מעון
העמודים ׀ שנים

יחזקאל

השמע ׀ וכדברי אותך
ואחדל ׀ יחדל
החמס ׀ קם למטה
וישלח תבנית יד ותשא אתי רוח ׀

אפכי ארבעת שפטי ׀
בצית כך ׀ ואמרת לי
חרדות ׀ ילבשו
והנה ששה אנשים באים ׀
על הדם ׀ תאכלו ועינכם
האנק ׀ דם
היות צאני ׀ לבז
וידעת כי אני יי׳ שמעתי ׀ את כל ׀
אשר נתנו את ארצי ׀
והאתיקים ׀ והספים והחלונים
ובהפילכם תרימו תרומה ליי׳ ׀
והיה כל נפש חיה ׀
הנחל יעלה על שפתו מזה ׀ ומזה ׀
חמת ׀ ברותה
וצפון ׀ והיה גבול מן הים ׀
לאמר ׀ שממה
תבוא ׀ אל ארץ ׀ משובבת
והיה ביום ההוא אתן לגוג ׀ מקום
חתלון ׀ ואלה שמות השבטים
והנותר לנשיא מזה ׀ ומזה ׀ לתרומת
ועשרים ׀ אלף תרומה
סביב ושם העיר מיום יי׳ ׀ שמה
וכל סביב סביב דבותהון ׃

תרי עשר

אל תשמח ישראל ׀ אל גיל
ולא יסכו ליי׳ ׀ יין
הסיר יי׳ משפטיך וגו׳ מלך ישראל ׀ יי׳
וישמע זרובבל ׀ בן שאלתיאל
ועתה חזק זרובבל ׀
הן ׀ וישא איש
ויהי דבר יי׳ ׀ שנית
ורחוקים ׀ יבאו
ואם לא ׀ חדלו ׀
ואספתי את כל הגוים ׀

אלין פתח באתנח וסו׳

פסו׳ בנביאים אחרונים
ישעיה
תעכסנה יען כי גבהו
תשפלנה וישח אדם
השע השמן לב העם
טבאל נעלה ביהודה
בו קח לך גליון גדול
וחכרו ואקרב אל הנביאה
לאש יען כי מאס
תבן ופרה ודב תרעינה
השכבנה ועולליהם ירטשו ׃
הרטשנה וקשתות נערים
השבתי ונאסף שמחה
השבתי חזות קשה
התז כי לפני קציר כתם
עד בטחו ביי׳ עדי עד
תרמסנה ברגלים תרמסנה
תקשבנה ולא תשענה
קמל אבל אמללה ארץ
תהרו חשש תלדו קש ׀
יאמר כי יאמר הלא שדי
יצתו והיו עמים משרפות
כן נטשו חבליך בזוז בז
תפתחנה אז תפקחנה
השב והוא עם בזוז
עד לא תבושו ולא תכלמו
עד עולמי
הדס תחת הנעצוץ
תאמנה ובנותיך על צד
ועצמותיכם כדשא תפרחנה
בגת מדוע אדום ללבושך ׀

ירמיה

לבו העבד ישראל
להבר רוח צח שפיים
נצלנו

כצלנו וכאתם ועמד
כצחת מדוע שובבה
עבדו בדנה תאמרון
השמו שפוך חמתך
מקללוני אוי לי אמי
בששר האמר אבנה
לכו לכן כל אכליך
הסף ואביא אותם
באש הצעקה
וכל לשון דברת דברתי הצלת
הצלתי באש יצתו דכותהון

יחזקאל

תכהלנה המלך יתאבל
החשמלה וארא והנה
ושכלת לו חיה רעה
האנח ואתה בן אדם
בששר ותוסף
שברתי בן אדם את זרוע פרעה
הצלת ואתה כי הזהרת
ולבז העלה עליהם
תהרגנה ובנותיה אשר
תלכנה בחורי און
לבז והשעתי לצאני כל לשׁ פתׁ
אני יי׳ דברתי כל לישׁ פתח
לבטח ונתן עץ השדה

תרי עשר

תנאפנה על ראשי ההרים
ערן ושברתי בריח
הנפלת את סכת דוד
תתמ גגנה הנה ימים באים
בספרד וגלות החל הזה
וירדם ויונה ירד אל ירכתי
רשע עוד האיש בית
תחרשנה יראו גוים ויבשו
גת לכן תתני שלוחי׳ וחברו
יחיתן כי חמס לבנון
לעד לכן חכו לי
תכצענה על ידי זרבבל
תשבבנה ונשסו הבתים

אלין פסקתא דכתובים
דברי הימים

ארפכשד שם׃
הבכור ויהיו בני ירחמאל
הבכור׃ ואלה היו בני דוד
עזריקם׃ ולאצל ששה
לפנים ופינחס בן אלעזר
להכין שבת׳ שבת
שלום שלום ורוח לבשה
בלכתו אל ציקלג נפלו עליו׳
וגם הקרובים וגו׳ וכפרדים׃
ויעל דוד וגו׳ האלהים יי׳
ועמהם אחיהם וגו׳ ויחיאל׃ ועני
ותתן את עמך ישראל׳ לך
על עמו׳ ויאמר יואב
איביך׃ ולמשגת וגו׳ ואם שלש׃
וישלח האלהים׳ מלאך׃
וברזל׃ ולרב
להגדיל׃ ויאמר דוד שלמה
מכתבם שמעיה וגו׳ ואחז׃ אחז
ובני ישראל׃ למספרם וגו׳
ושרי האלפים׃
התשיעי וגו׳ לבן׃ ימיני
ויקהל דוד וגו׳ ומקנה׃
הזהב׃ ובכל כחי הכינותי
ראה׃ עתה
לכל׃ לראש לך יי׳ הגדלה
בצל׃ כי גרים אנחנו

ויזבחו ליי׳ זבחים
וישב שלמה על כסא יי׳׃
ויאמר אלהים׃ לשלמה יען
לשבתות הנה אני בונה
חשים׃ מבות
סביב׃ סביב ודמות בקרים
עומד על שני עשר וגו׳ שלשה
פונים׃ ושלשה פונים׃ ימה
עגול׳ סביב
את קדשי׃ דויד אביו
ועתה יי׳ אלהי ישראל שמר
לאמר׃ וכל ישר׳ כי לא שמע המלך
צדיקי׃ ויכנעו שרי ישראל
אל שמעיה׃ ובראות יי׳
האלהים והנה עמנו
הלא הכושים לחיל׃ לרב
יי׳ מארבים ובעת החלו ברנה
דם׃ לדם וכל ריב
ויהן להם אביהם
ויאמר מלך ישראל׳ אל יהושפט
ועמהם׃ מהעמונים
ויבנו לך׃ בה מקדש
ויהי לימים׃ מימים וגו׳ לימים׃ שנים
ואחרי כל זאת נגפו׃ יי׳
ויהי בעת יביא וגו׳ ליום׃ ביום
כהנים׃ ויבא אחריו עזריה
מעיר׃ לעיר ויהיו הרצים
האלהים׃ כל לבבו הכין
יום׃ ביום ויעשו בני ישראל
חיצונה׃ ואחרי כן בנה
ועליהם׃ מופקדים
להעלות עולות׃ יי׳ ושם יהוידע
הכנו והקדשנו׃ את כל
ויעש׃ בירושלם חשבונות
מלכי ישראל׃ ולא נעשה פסח
וישלח אליו מלאכים׃ לאמ׳ מה לי׃
השרים׃ ויקונן ירמיה

תהלות

אמרי האזינה׃ יי׳
כי לא אל חפץ רשע׃ אתה
יתעב׃ יי׳
ובצע ברך נאץ יי׳
על מה נאץ רשע׃ אלהים
על כן אודך בגוים יי׳
כי הושיע׃ יי׳
עורה למה תישן׃ יי׳
אודך בעמים׃ יי׳ וחברו
מלתעות כפירים נתוץ׃ יי׳
הצילני מאיבי׃ אלהי
ואתה יי׳ אלהים׃ צבאות
לשלמי נדרי יום׃ יום
ברכו עמים׃ אלהינו
לא ישמע׃ אדני
יודוך עמים׃ אלהים וחברו
ברוך יי׳ יום׃ יום
האל׃ לנו אל למושעות
הוא נותן׃ עוז ותעצומות
זכר זאת אויב חרף׳ יי׳
הלעולמים יזנח׃ יי׳
ויקץ כישן׃ יי׳
ודרור קן׃ לה
אשמעה מה ידבר האל׃ יי׳
אין כמוך באלהים׃ יי׳
חסין׃ יי׳ אלהי צבאות
איה חסדיך הראשנים׃ יי׳
אשר חרפו איביך׃ יי׳
עד מתי רשעים׃ יי׳
אודך בעמים׃ יי׳
רם על כל גוים׃ יי׳
אהבתי כי ישמע׃ יי׳
זכרתי משפטיך מעולם׃ יי׳

רחמיך רבים׃ יי׳
ערו׃ ערו
אם תקטל אלוה׃ רשע
הלא משנאיך יי׳׃ אשנא
אל תט לבי לדבר׃ רע
הצילני מאויבי׃ יי׳
וכל האח האח
אמן׃ אמן דכו׳

איוב

הצעקתו ישמע׃ אל
זה חלק אדם רשע׃
אך שוא לא ישמע׃ אל
מן׃ הסערה
מן׃ סערה
ואם זרוע כאל׃ לך

משלי

עד מתי פתים׃
עשה זאת אפ׳א׃ בני
עד מתי עצל׃ תשכב
להנחיל אהבי׃ יש
ואהיה אצלו אמון וגו׳ יום׃ יום
אשרי אדם שמע וגו׳ יום׃ יום
בית גאים יסח׃ יי׳
לעלוקה שתי בנות הב׃ הב

רות

שני בניו׳ מחלון
הלהן׃ תשברנה
ורחצת׃ וסכת
כרחל׃ וכלאה

שיר השירים

צרור המור׃ דודי לי
אשכל הכפר׃ דודי לי
תעירו׃ השבעתי
והגפנים׃ סמדר התאנה
תעירו׃ השבעתי
צאנה׃ וראינה
נרד׃ וכרכום
גן׃ נעול
קול׃ דודי דופק
ברח׃ דודי ודמה לך

קהלת

סובב׳ סובב
זה׃ רע בכל אשר נעשה
ועמוק׳ עמוק רחוק מה שהיה

איכה

סלה כל אבירי׳ יי׳
על אלה אני בוכיה עיני׳ עיני
איכה יעיב באפו׃
היה יי׳ כאויב
ויחמוס שכח יי׳׃ בציון
זנח יי׳ מזבחו
חשב יי׳ להשחית
השיבנו יי׳׃ אליך תשובה

אחשורוש

בחודש הראשון מיום׳ ליום
ואת׃ פרשנדתא וכל אחיהו׳
קימו וקבלו היהודים׳ עליהם׳
אשר נתן המלך ליהודים׳ אשר
מישם המלך אחשורוש׃

דניאל

נוזת׃ ודי חזה מלכא
ונבוכד נצר מלכא שלח למכנש׃
כפשר׃ כל קבל די רוח
ועל מרי שמיא׃
הטה אלהי׃ אזנך
יי׳ שמעה יי׳׃ סלחה
מישם׃ פני׃ ולבא בתקף
וישב׳ פניו לאיים ולכד

עזרא

ומה חשחן ובני תורין ודכרין
ואמרין׃ לעלך׃ מלח׳
ויקבצו כל אנשי יהו׳ ובנימן׃ ירוש׳
ואקום׳ לילה אני ואנשים׃
ואצאה בשער הגיא הם׃ פרוצים
ויברך עזרא אמן׳ אמן
שכתי׃ וישוע ובני׃ ושרביה׃
ויאמר נחמיה הכהן׃
בהשכי׃ ויעשו כל הקהל
ויקרא בספר תורת יום׃ ביום
חצור׃ רמה גתים
בימים ההם ראיתי ביהודים׳
דרכים גתות׃

אלין פתח באתנח וסו׳
פסוק בכתובים
ד״ה

בני שם עילם ומשך
חתת ובני קנז׃ ופדיה ושנאצר
וקנז ובני כלב
אצל ולאצל ששה וחברו
ויוכח ויצא דוד
ויצלח וישב שלמה
הכנו והקדשנו׃

תהלות

אתה אספרה אל חק
שני רשעים שברת
נתשת האויב תמו
יהר כי הנה הרשעים
לחם הלא ידעו כל פעלי וחברו
ויט שמים וירד
כי תשיתמו שכם
כי תשיתהו ברכות לעד
אתה חטאת נעורי
הלכתי לדוד שפטני
חיי אחת שאלתי
וילך לדוד בשנותו
עלי כי שמעתי
ידעתי ובצלעי
יריבי לדוד ריבה יי׳
שקר אל ישמחו לי
ארץ כי לא שלום
תחרש ראית יי׳ אל תחרש
תשברנה כי זרועות וחברו
אתה ואני עני ואביון כ׳ בו
אל תאחר
ארץ כשמך אלהים
דרך זובח תודה
מלח בהצותו את ארם
ובמים הרכבת אנוש
סיני ארץ רעשה
בכסף אם תשכבון
עיני יגעתי בקראי
שקר רבו משערות
ואין חרפה שברה לבי
אתה ואני עני ואביון
תאחר אלהים חושה
בתנבל יהרג בברך

ללכת לא שמרו ברית
השכו כי אכל את יעקב
רעם אענך בסתר רעם
בגלגל אלהי שיתמו כגלגל
אלהי כי טוב יום בחצריך
אלהי שמרה נפשי כי חסיד
שועתי ואני אליך יי׳
וכסאו לארץ מגרת
הודע למנות ימינו
להשמדם עדי עד
אנחנו דעו כי יי׳
מים ישם מדבר לאגם
תחרש למנצח לדוד
אמילם וכולהון הלתא
ספרתי בשפתי ספרתי
מכל מלמדי השכלתי
שקר יי׳ הצילה נפשי
אליך נשאתי את עיני
מנעורי קדמ׳ רבת צררוני
החסד יחל ישראל
עיני לא גבה לבי
גם בניהם עדי עד
זאת מנוחתי עדי עד
הסכנת ארחי ורבעי
ירושלם תדבק לשוני
בסתר לא נכחד עצמי
מרדפי הקשיבה אל רנתי
תחנוני האזינה אל תחנוני
הללו את יי׳ מן השמים

איוב

במעל היום ההוא
ואין יחשכו כוכבי נשפו
מבקר לערב יכתו
ירחקו בניו מישע
ישע לשום שפלים
היאכל תפל מבלי מלח
תבעתני וחהתני בחלומות
כלך ענן וילך
כפך מעלי הרחק
בדי שאול תרדנה
יהצני סביבו ואלך
הזאת ידעת מני עד
נגו אלי והשמו
ישאהו קרים וילך
כי אמר איוב צדקתי
אבי יבחן איוב עד נצח
תפלחנה תכרענה ילדיהן תשלחנה
ב׳ בו
תוסף שים עליו כפכה
אחר באחד יגשו
על כן אמאס ונחמתי

משלי

לקח ישמע חכם
בטח ושמע לי ישכן
כי לחמו לחם רשע
אולת קצר אפים
יתר לא נאוה לנבל
בנפים התעיף עיניך בו
על שדה איש עצל עברתי
תשבענה שאול ואבדה ועיני
האדם ב׳ בפסוק
וגנבתי פן אשבע וכחשתי
מארץ דור חרבות
תשבענה לעלוקה שתי
מים שאול ועוצר רחם
נחל עין תלעג לאב
ארץ תחת שלש רגזה

חמש מגלות

ותותר ויאמר לה בועז
סבדר אחזו לנו שועלים
תנח אם רוח המושל
למס איכה ישבה בדד
ותען אסתר ותאמר
הסף וימצא כתוב אשר

דניאל

המלצר ויאמר דניאל
תה חונני די הן חלמא
אזל אדין דניאל לביתיה
הודע אזל ולחנניה ב׳ בו
יהודע אדין אריוך
ואמר ענה דניאל קדם
בלטשאצר ענה מלכא בלה׳ פתח
תנדע ואנא לא בחכמה
כסף הוא צלמא רישיה
חסף ואצבעת רגליא
בהודי חזיתא רגליא
חסף שקוהי די פרזל
לשיזבותנא הן איתי אלהנא
וידחלנני על משכבי ב׳ בו
יהודענני וכני שים טעם
אמר בלטשאצר רב חרטמיא
יתננה ולך טרדין מן אנשא
נפל עוד מלתא בפום
יצטבע בהשעתא מלתא
עברת וכל דאירי ארעא
אלף בלשצאר מלכא
קרא מלכא בחיל
עללת מלכתא לקבל
לה דעותני וכען הועלו
עליך ואנא שמעת עליך
הב באדין ענה דניאל
יצטבע ומן בני אנשא
ידעת ואנת בריה בלטשאצר
שבחת ועל מארי שמיא
הדרת ולמאניא דיביתיה ב׳ בפס׳
והשלמה דנא פשר מלתא
רשמת באדין ענו ואמרין
אזל באדין מלכא כשפרפרא
אמר בשנת חדא
תתחבל ולה יהיב שלטן
יבהלנני אתכרית רוחי
יהודענני קרבת על
חברהה ועל קרניא עשר
ותדקנא בן אמר חותא
תאחר יי׳ שמעה
וכל לה בה גבה שנה פמה מנח
עלה טפרה קדמה דכו׳ בין
באתנח בין בספ׳

עזרא

התרבת דייבקר בספר
למכד וכנמא פתגמא
בה ומני שים טעם
בנין אדין כנמא
חדת נדבכין די אבן
עבדו אדין תתני פחת
ודהב ולהיבלה כסף
למעבד ומה די עליך ועל
למנתן ושאר חשחות
הגדתי והסגנים לא
אכלתי גם מיום אשר צוה
לרדת ואשלחה עליהם
ארח כי רבים ביהודה ׃

נשלם מערכת
אות הפ״א בס״ד

מערכת אות הצדי

מערכת אות
הצד״י

ב׳ זוגין חד צ׳ וחד רצ׳ וסימ׳

צרת ובני חלאה צרת ׃
וצרת לקריהים ושכמה וצרת ׃
צמרים ויקם אביה מעל לוה
צמרים ׃
רצמרים ובית הערבה ׃

צא

צאני ב׳ וסימניהון

והבנים בני והצאן צאני
עם כלבי צאני ׃
וכל יחזקאל דכו׳ בכ״א
בתוך צאנו נפוצות ׃
וצאן ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר בחקתי
כצאן ז׳ רפין וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סוף סי׳ ל״ז ׃

צב

בצבא ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת מטות ׃
וכל צבאם ד׳ וסימניהון
נמס׳ בבראשית
ובישעיה סימן מ״ה ׃
הצבאות ה׳ וסימניהון

בי הנני מקים עליכם ׃
שמעו והעידו בבית יעקב ׃
יי׳ אלהי הצבאות יי׳ זכרו ׃
יי׳ יי׳ הצבאות הנוגע בארץ
ותמוג ׃
מן בני הראש וגו׳ לחדש הראשון
ועיין מה דאקשינן ופרקינן
בערך אדני ׃
הצבאים ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת מטות ׃
בצבאתינו ג׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סי׳ ק״ח ׃
צבאם ז׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן ל״ד
וכל צבאם ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר בראשי׳
וישעיה סימן מ״ה ׃
וצבא ד׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ח׳ ׃
שר צבא ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ ח׳
צבאות ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בא ׃
לצבא ג׳ א׳ דגש
וסימניהון
כל הבא לצבא צבא ׃
יבא לצבא צבא
לצבא על הר ציון כתר׳ דגש ׃
צבאות ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בפרש׳ וארא ׃
וצבי ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ראה ׃

הצביים ג׳ וסימניהון

ועשה אל קל ברגליו ׃
כבי פורת הצביים וחגרו ׃
צביה ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וחד כתיב
א׳ וסימניהון נמסר
בד״ה ב׳ ריש סימן כ״ד ׃

צד

צדה ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בשפטים סימן ז׳ ׃
וצדיק י׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ל״ג
ובמשלי סוף סימן כ״א ׃
וצדקתו ג׳ וסימניהון נמסר
בתלי׳ סימן ק״א ׃
צדקות ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ק״ג ׃
צדקת ה׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ח ׃
צדקה ומשפט ג׳ וסימ׳ נמסר
בסדר וירא ובתלי׳ סי׳
ל״ג ובמשלי ריש סימן כ״א ׃
צדקותינו ג׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סימן
ס״ד ובירמיה סימן נ״א
צדקתך ו׳ וסימניהון

לו הקשבת למצותי ׃
וצדקתך לבן מלך ׃
הודע בחשך פלאיך ׃
משוך חסדיך לידעיך ׃
וצדקתך אלהים עד מרום ׃
וצדקתך ירננו ׃
הצדיקים ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא ׃
וצדיקים ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
נמסר בסוף הושע׳
חלוף אתיהון דצדיקים
תמצא נמסר בתלים
סוף סימן ל״ו ׃
וצדק ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר כי תצא ׃
צדקות ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימני׳
נמסר בשפטים סי׳ ה׳ ׃

יצדק ד׳ וסימניהון

האנוש מאלוה יצדק ׃
ובה יצדק אנוש עם אל ׃
ובי יצדק ילוד אשה ׃
ואם יצדק מה יתן לך ׃
תצדק ג׳ קמצ׳ וא׳ פת׳ וסימ׳
נמס׳ בישעיה סוף סי׳
מ״ג ובאיוב סימן מ׳ ׃
צדקיה ו׳ וסימני׳ נמסר בירמיה
סימן כ״ז וסימן מ״ט ׃

צה

בצהרים י״ב וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ י״ח ׃

הצהרים ד׳ וסימניהון

את משכב הצהרים ׃
ויקחו את הפר אשר ׃
ויהי בעבר הצהרים ׃
וישב על ברכיה עד ׃

צו

צוארו ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויהי בקץ
ובירמיה

מערכת אות הצדי

ובירמיה סימן כז׳ ·
צואר ב׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
ענק מצורוניך ·
לא הביאו בעבדת ·
עד צואר ג׳ וסימניהון נמס׳
בסוף חבקוק ·
צוהו י׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן ט״ו
ובפרש׳ נח ובד״ה א׳ סימן כ״ד ·
צויתי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף פרשת צו ·
צויתי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף פרשת צו ·
צוה ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ד׳
ובתלים סימן כ״ד ·
צום ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מ״ח ·
צויתה וצויתה ד׳ מל׳
וסימני׳
נמסר בפר׳ פנחס ובתלים סימן ק״כ ·
אצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי
וסימניהון
אתה תדבר את כל ·
ואתה תאזר מתניך ·
והיה אם תשמע את בתר׳ רפי
מצות ג׳ יחידא׳ ז׳ וסי׳ נמסר
בתלים בא״ב אות ס׳
מצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי
וסימניהון
כי אם במקום אשר יבחר ·
שמר ושמעת את כל ·
למען תירא את יי׳ אלהיך ·
בתראה רפי ·
מצוה אתכם י״א וסי׳ נמסר
בפרשת עקב ·
בכל אשר צויתך ד׳ וסי׳
נמסר
בפר׳ תשא ובירמיה סימן נ׳ ·
כאשר צוה יי׳ ג׳ וסימני׳
נמסר
בפרשת שמיני ובסוף שמואל ·
מצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי וסי׳
נמסר בפרשת ראה ·
צווי ביד משה׳ וסי׳ נמסר
בסוף פרשת צו ·
ויצוו ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויחי ·
ואת מצותיו ג׳ וסימניהון
אחרי יי׳ אלהיכם ·
ושמרת את חקיו ·
סוף דבר הכל נשמע ·
מצותי חקותי ג׳ וסי׳ נמסר
במלכי׳ א׳ סי׳ ט׳ ·
צוני ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת דברים ·
ויצום ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וארא ·
צוני את כל אשר ג׳ וסי׳
נמסר בפרש׳ תרומה ·
צוער ג׳ מל׳ וסימניהון
על כן קרא שם העיר ·
ויעל לוט מצוער ·
כי ירא לשבת בצוער ·
צור י׳ מל׳ וסי׳ נמסר
ביחזקאל סימן כו׳
על צור ב׳ וסימניהון

מי יעץ זאת על ·
ואתה בן אדם שא ·
בצור ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובאיוב סימן י״ט ·
צורם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת האזינו ·

צח

מצחק ג׳ וסימניהון
ותרא שרה את ·
והנה יצחק מצחק ·
כן איש רמה את רעהו ·
לצחק ג׳ וסימניהון
ראו הביא לנו ·
אשר הבאת ·
ויקומו לצחק כתר׳ פת׳ ומלר׳ ·
כל לשון צחוק כתיב ש״ן
במ״ב כתי׳ צר״י
וכל אורית׳ דכוה׳ כתיב צ וסימניהון
נמסר בשפטים סימן י״ו ·

צי

צידנים ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ח ·
ציחא ג׳ וכתי׳ א׳ ב׳ מל׳
וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר
בנחמיה סימן ז׳ ·
צצים ד׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סוף סי׳ ו׳ ·

צל

ובצל ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן נ״א ·
כצל ה׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן
ל״ב ובתהלים סימן ק״ט ·
בצל ה׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר
באיוב סוף סימן י״ג ·
בצל י״ב וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ז׳ ·
צללו ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובסוף חבקוק ובנחמיה סימן י״ג
ותרגום שם ·
הצולעה ג׳ וסימניהון נמס׳
במיכה סימן ד׳ ·
בצלם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בראשית
ובתלים סימן ל״ט

צם

ויצומו ג׳ וסימניהון
ויצומו ביום ההוא ·
ויקבצו המצפתה ·
תחת האלה דד״ה ·
צמחה ד׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ז ·

צנ

ותצנח ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט״ו
ובשפטים סימן א׳ ·

צע

צעקה ד׳ בנביאים וסי׳ נמס׳
בירמיה סימן מ״ח ·
יצעקו ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן י״ט ·
ויצעקו ז׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ד׳
ובתלים סימן ק״ז ·
מצער ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא ·
כצעירתו ב׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
וישבו לפניו הבכור ·
ומשפחתי הצערה ·

צפ

צופה ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
נמסר בתלי׳ סי׳ ל״ז ·
צופים ג׳ א׳ מל׳ וב׳ חס׳ ו״ו
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ו׳ ·
צפוי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר ויקהל ·
צפוי נחשת ד׳ בליש׳
וסימניהון
ועשית קרנתיו ·
ועשית בדים למזבח ·
ועשית בדי ·
תהיינה קרנתיו ·
וצפנה ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ואתחנן ·
צפנה וצפנה ח׳ בתור׳ וחס׳
וסימניהון
נמסר בריש פרשת ויצא ·
לפאת צפונה ג׳ בקרי׳
וסימניהון
נמסר ביהושע סימן ט״ו ·
צפנה ה׳ חס׳ בירמיה וסי׳
נמסר שם סימן ג׳ ·
צפון ב׳ חס׳ וסימניהון
וישובו ויחנו לפני פי ·
וירדפו מצרים אחריהם ·
צפנתי ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים בא״ב
רבתי סימן כ׳ ·
צפנת ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ל״א ·
צפור ט׳ מל׳ וסימניהון
וצוה הכהן ושחט ·
וחטא את הבית ·
תבנית כל בהמה ·
כל צפור טהורת ·
כל צפור כל כנף ·
כי יקרא קן צפור ·
וירא בלק בן צפור ·
ויבאו אל בלעם ·
מסור״תא אחר״תי כל צפור
דאורית׳ חס׳ ב׳ מב מל׳ וסימניהון
ושחט את הצפור קדם׳ ·
וחטא את הבית ·
כל צפור דגברי מל׳ ב״מב חס׳

וסימניהון
ויאמר בלעם אל האלהים ·
האזינה עדי בנו ·
וכל נביאים וכתובי׳ בין עופי בין
גברי מל׳ ·
כצפור ג׳ דגשי׳ וסי׳ נמסר
במשלי ריש סי׳ כ״ו
ואת הצפור ג׳ וסימניהון
נמסר
בפרשת לך לך ·

צץ

כציץ ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ׳ ·
ציצת ד׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בסוף סדר
שלח לך וביחזקאל ריש סימן ח׳ ·

צק

יצוק ד׳ וסימניהון
וצור יצוק עמדי ·
יצוק נחושה גרמיו ·
ברחץ הליכי בחימה ·
דבר בליעל יצוק בו ·
וא׳ ויצוק כפלח תחתית ·

צר

ויצר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וישלח ·
ויצר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת כי תשא
ובמלכים ב׳ סימן ה׳ ·
הצר ג׳ ב׳ קמצי׳ וא׳ פתח
וסימניהון נמסר בסדר
בהעלתך ובמגלה סימן ז׳ ·
צררי ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סימן קכ״ד ·
צר לי מאד ג׳ וסימניהון
ופלשתים נלחמים ·
נפלה נא ביד יי׳ ·
ויאמר דוד אל גד דד״ה ·
צרויה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן י״ד ·
הצרעה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת עקב ·
צרעת הוא ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ שמיני ·
צורף ד׳ חס׳ וסימניהון נמס׳
בישעיה ריש סי׳ מ״א ·
צרפתה ב׳ וסימניהון
קום לך צרפתה ·
ויקם וילך צרפתה ·

נשלם אות
הצדי בס״ד

מערכת אות
הקוף

ה׳ זוגין משמשין חד ק׳
וחד וק׳ ולית דכו׳ וסימניהון

קשתי את קשתי נתתי בענן׳
וקשתי ככודי חדש עמדי׳
קיטר וישקף על פני סדם ועמורה׳
וקיטר אש וברד שלג וקיטר׳
קלוי ואם תקריב מנחת בכורי׳
וקלוי ויאכלו מעבור הארץ׳
קטב הנה חזק ואמיץ לה׳ כ רם
וקטב בז רעב ולחמי רשף׳
קובע וילבש שאול דוד מדיו׳
וקובע וכאו עליך הצן רכב׳

מ״ן דמשמשין קה בסוף
היבותא וסימניהון
אשרקה ל׳ להם ואקבצם ונתתי׳
ואצעקה ל׳ קולי אל אלהי׳ ואצעק׳
מחקה ל׳ ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות׳
וארקה ל׳ כדנה תמרון להון אלהיא׳
בוקה ל׳ ומבוקה ל׳ ומבלקה ל׳ ג׳ בפסו׳
לפוקה ל׳ ולא תהיה זאת לך לפוקה׳
וזעקה ל׳ ותלך הלך וזעקה׳
וזעקה ל׳ בגוים נשמע׳
נשקה ל׳ ואש נשקה ב׳ עקב׳
בדפקה ל׳ ויחנו בדפקה׳
בדפקה ל׳ ויסעו׳
במתקה ל׳ ויחנו במתקה׳
ממתקה ל׳ ויסעו׳
דבקה ל׳ ולשנם לחכם׳
העמקה ל׳ כה אמר ה׳ אלהים׳
לרחקה ל׳ ויאמר אלי בן אדם׳
אשקה ל׳ אשקה נא לאבי׳
והאנקה ל׳ והכח והלטאה׳
בצקה ל׳ שמלתך לא בלתה מעליך׳

קב

ויקבצו ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ר״ס כ״ה׳
הקבצו ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ״ה וביחזקאל סימן ט״ל׳
קברתה ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח׳
קברת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פ׳ וישלח׳
במקבר׳ ג׳ דגשי׳ וסימניהון בלשון ארמי מיתיא בקברהון משתעין וב׳ אורס נמסר בפרש׳ חקה ובתלים סימן פ״ח׳
קברו ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ חיי שרה׳

קבורת מלכים דד״ה
שלמה ויקברהו בעיר דוד׳
אביה ויקברו אותו בעיר דוד׳
יותם ויקברו אותו בעיר דוד׳
רחבעם ויקבר בעיר דוד׳
אסא ויקברוהו בקברותיו׳
יהושפט ויקבר עם אבתיו בעיר דוד
יהורם ויקברהו בעיר דוד׳
אחזיהו וימיתהו ויקברהו׳
יואש ויקברהו בעיר דוד׳
אמציה ויקברו אתו עם אבותיו בעיר יהודה׳
עזיה ויקברו אתו עם אבותיו בשדה הקבורה׳
אחז ויקברוהו בעיר בירושלם
יחזקיהו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד׳
מנשה ויקברהו ביתו׳
יאשיהו ויקבר בקברות אבותיו
אל קבר ג׳ וסימניהון
וישא המלך את קולו׳
ותשב ותאכל לחם והשת׳
כי זה זה יבא לירבעם׳
ותקבר ג׳ בתורה וסימני׳ נמסר בפ׳ חקה׳
קבור ד׳ מל׳ בלישני׳ וסימניהון
במבחר קברינו׳
לא הלין נבלתו על העץ׳
מאין מקום לקבור׳
סביבות ירושלם ואין קובר׳

קד

קדמו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת כי תצא ובנחמיה ריש סימן י״ג׳
קדימה ז׳ בליש׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סימן מ״ח׳
קדקדו ג׳ וסימניהון
וכאבשלום לא היה׳
ויך את איבו בשחין׳
ועל קדקדו חמסו ירד׳
וקדר ג׳ וסימני׳ נמסר סוף פרש׳ חיי שרה׳
הקדמני ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר פ׳ לך לך׳
קדשי הקדשים ד׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בפרשה אמור׳
קדש קדשים הוא ו׳ וסימ׳ נמסר סוף פרשת תצוה׳
קדשיו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת נשא׳
קדש קדשים ה׳ בנביאים ובכתובי׳ וסי׳ נמסר בפרשה תרומה׳
למקדש ג׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מה״׳
נקדש ג׳ רפי׳ וסימניהון נמסר בפרשת קרח׳
קדוש יג״ חסרים וסימניהון נמסר בפרשת תצוה ובפרש׳ נשא׳
קדוש ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בתלים ס׳ ס״ה׳
יקדיש ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בישעי׳ סימן כ׳׳
הקדשתי ו׳ וסימני׳ נמסר בפרשת במדבר ובד״ה ב׳ סוף סימן ז׳׳
הקדוש ו׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפ׳ קרח׳
קדשיהם ג׳ וסימניהון
ובמצנפת בד יצנף׳
אך בכור שור או בכור׳
ואכלו אתם אשר כפר׳
התקדשו ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ג׳׳
ולקדוש ג׳ וסימניהון
הן גוי לא תדע׳
כי לי׳ מגננו ולקדוש׳
כי לי איים יקוו׳
וא׳ לקדוש אם תשיב משבת׳

קה

הקהל ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת צו׳
וכל קהל ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ח׳׳
בקהל ד׳ דגשים וסימניהון נמס׳ סוף ספר שפטי׳ וכאיכה א״ב קדמא וסי׳ בלשון ארמי׳ ניכק נצלי דסגין אתפקדית׳
הקהתים ג׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ד׳׳
וקהת ומררי ב׳ וסימניהון
ואלה שמות דוארא׳
ויהו אלה בני לוי דוידבר׳

קו

קו ג׳ כתיב קוה וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ז׳׳
לקולם ג׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפרש׳ קרח ושמואל א׳ סימן כח״׳
קלות ו׳ כתובי׳ כן וסימניהון נמסר בתלים סימן צ״ג
קלת ד׳ כתיב כן חס׳ דחס׳ וסי׳ נמסר בפ׳ וארא׳
קולו ובקולו ו׳ חס׳ בנבי׳ ובכתו׳ וסימ׳ נמסר בתלים ס׳ צ״ה ובדניאל סי׳ ט׳׳
בקולכם ב׳ חסרי׳ וסימניהון
ולא האזין אליכם׳
ונה שמעתי בקולכם׳
קול ו׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפ׳ תלדות׳
קולינו ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ חקה׳
שמיעה לקול י״ז פ׳ הגזרה קשורה עם למ״ר וסימניהון נמסר בתלים סי׳ נ״ח׳

אמר המעתיק חזיכא מכו״א ביכי נוסחי ספרי המסרה וגם בספרי המקרא הי מכייהו מן סמיכת קול קסור עם למ״ר בקצת ספרי מסרה מני י״ז ובקצת י״ח וי״ט וי״ו ואמנם ברובייהו מני י״ז הנהו דמסרינן ב בתהלות סי׳ נ״ח ומיהו תמן מסרינן י״ח והנהו דמסרי י״ז ממטוי פסו׳ ויטמע לקולם דויפרצו בו עבריו ו ואכן מסרי ליה דבקצת ספרי מסר׳ מסרי׳ ליה גבי הנך ותו דבכל ה הספרים סלכו הוא קסור עם למ״ר והנהו דמסרי י״ט מנו גבי הנך פסו׳ ולא סמעתי לקול מורי וקסה דבכל הספרים סלכו הוא בקול ולאוכחא כמאן לית לן רסו עכ״ל׃

נשאו קולם ד׳ חס׳ את וסימ׳ נמסר בשפטים סימן כא״׳
בקול י׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן א׳׳
וקוץ ג׳ וסי׳ נמס׳ בפרש׳ בראשית וביחזקאל סו׳ סימן כח״׳
קוצים ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סי׳ לג״׳

קט

קטן ה׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ תלדות ובד״ה א׳ סימן י״ב׳
ויקטר ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ פקודי׳
קטרת סמים ה׳ בקרי׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת פקודי׳
ומקטיר ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ג׳ וירמיה סימן לג״׳

קי

קיטור ד׳ מיחודין וסימני׳ נמסר בפרש׳ וירא׳
קירותיו ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסי׳ נמסר פ׳ תצוה׳
על הקיר ג׳ וסימניהון
ואבואה ואראה׳
ותוסף אל תונותית׳
באשר ינוס איש׳

קל

קלו ד׳ וסימניהון נמסר פר׳ נח׳
וקלי ג׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ ב׳ סוף סימן י״ז׳
ויקלל ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ אמור׳
קללת ג׳ וסימניהון בפרש׳ כי תצא ושפט׳ סי׳ ט׳׳

קם

ויקם ד׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ י״א ובתלים סי׳ מ׳׳
הקימותי ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ נח׳
הוקם ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפ׳ פקודי וירמיה סימן לה״׳
ויקימו ג׳ וסימניהון
ויקימו עליו גל אבני׳
ואת מלך העי תלה׳
ויקימו להם בני דן את הפסל׳
יקם ג׳ וסימניהון
ויאמר לה אלקנה אישה דעשי הטוב בעיניך׳
ויאמר

מערכת אות הקוף

ויאמר ירמיהו הנביא׳
יקם סערה לדממה׳
קום ב׳ חס׳ וסימניהון
קם קדש את העם׳
יאמר יי׳ אל יהושע׳
קום ט׳ ר״פ וסימ׳ נמסר ביהושע
סימן ז׳ ויונה ריש סימן ג׳׳
יקומון ז׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ וזאת הברכה
ודניאל סימן ז׳׳
והקמות ב׳ חס׳ וסימניהון
לך אבני׳ גדולות
והקמת את המשכן׳
היקום ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת נח׳
קמה ה׳ מלעיל וסימניהון
והנה אנחנו מאלמי׳׳
ונשבע ויבא לכבינו׳
ועינו קמה משיבו׳
קמה כל המשפחה׳
כי קמה על בבל דסוף ירמיה׳
וא׳ וקמה בידך׳
ולא יקום ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ח׳׳
יקמו ז׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ במות׳
יקומו ג׳ מל׳ בתורה וסימני׳
נמסר בפ׳ כי תשא׳
אקומה ג׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ ג״
ובשיר השירים סימן ג״׳
והקימותי ג׳ מל׳ וסימני׳
נמסר
ביחזקאל סוף סימן יו״׳
קומה ב׳ מלרע
וסימניהון
קומה יי׳ ויפוצו אויביך׳
קומה יי׳ אלהים לנוחך׳
וכל תהלות דכו׳ כמ״א
ואקומה בעזרתי׳
אקים ו׳ וסימ׳ נמסר בשמו׳ א׳
סימן ג׳ ובסוף עמוס׳
יקם ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כח״׳
והקימתי ו׳ כתובי׳ כן וסימני׳
נמסר בפ׳ בחקתי׳
קומו ונעלה ג׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סי׳ ו׳׳
קמואל ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש וירא׳
המקומת ג׳ כתובי׳ כן וסי׳ נמס׳
בשמואל ב׳ סימן יז״׳
ומקום ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סי׳ ס׳ ותלי׳
סימן כ״ו וקהלת סי׳ ג׳׳
על מקומו ב׳ וסימניהון
איש על מקומו ובא׳
וההבוננת על מקומו׳
למקומו ג׳ חסרי׳ וסימניהון
כל אוריתא וכל שופטים׳
וישק המלך לברזלי׳
אל מקום ט׳ וסימניהון נמסר
בערך אל׳
אל מקום אחד ג׳ וסימני׳
יקוו המי׳
הכל הולך אל מקום אחד׳
הלא אל מקום אחד הכל הולך׃
קומתו כל אוריתא חסרי׳
וכל קריאה מל
ב״מא על כן גבהה קומתו׳
בכל מקום ד׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ ראה׳

מקמו ו׳ חסרים כלישני׳ וסימ׳
נמסר ריש עזר׳׳
ויקומו ט׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בריש סדר קרח
ובשמואל א׳ סימן כ״ג׳
מקום טהור ד׳ וסימ׳ נמסר
בסדר ויקרא׳
על מקום ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר מצורע׳

קמץ

ב״ב מלין קמצין בתר זרקא
וסימ׳ נמסר בויקרא׳
ב״ה מלין קמצי׳ וסימניהון
ענה אם ענה תענה אתו
מרבה רגלים׳
לסרבה המשרה׳
מקרה לילה׳
ונעשה את הדבר הזה דגבעוני׳
דיהושע׳
וראה אל אחאב׳
תהיה אל תהיה לי למחתה׳
מזרח יש״ יקבצנו׳
והקרא אתם דירמיה׳
תאבה בני אם יפתוך חטאים׳
מלוה יי׳ חונן דל׳
מחסה ויעה ברד׳
מרעה עדרים׳
ומצוה נגיד ומצוה לאומים׳
תראה וכאשר תראה תעשה
עם עבדך דדניאל׳
הזה עליהם מי חטאת׳
משה בעל משה ידו אשר ישה
העלה בחנה העלה׳
העביר למה העברת העביר׳
יישר והוא יישר ארחתיך׳
ילד מה ילד יום׳
כהן ולא יעשה כהן׳
ועד ואנכי היודע ועד כן כתי׳
חבל בטרם תחיל ילדה׳
פחח דבריך איר׳

וחלופי׳ ה׳ זוגין דפשטין
צכחר וסימני׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ ו׳

א״ב מן חד חד קמץ בזקפ׳
וסימניהון נמסר בריש ויקרא׳

י״ו זוגין מן ב״ב קמץ וסימ׳
נמסר בריש ספר במדבר סיני
ותרגום שם׳

א״ב מן הד חד מן תרין
אתי׳ דלוג קמץ וסימניהון׳

אט ל׳ קמץ באשורו אחזה רגלי׳
בל ל׳ קמץ אדין כלבא כדי מלתא
שמע׳
גב ל׳ קמץ ותבני לך גב׳
דש ל׳ קמץ וישב ארנן וירא את
המלאך׳
הה ל׳ קמץ בן אדם הנבא ואמרת
הילילו׳
זע ל׳ קמץ ויצא המן ביום ההוא
שמח׳
חח ל׳ קמץ ויבאו האנשים על
הנשים׳
טל ל׳ קמץ אני ישנה ולבי ער׳
טח ל׳ קמץ לא ידעו ולא יבינו׳
יד ל׳ קמץ לכו ונשובה אל יי׳׳
כף ל׳ קמץ ויוצא את בן המלך
דמלכים׳

לן ל׳ קמץ ותעבר המנחה על פניו׳
כך ל׳ קמץ ואם כך הוא בערכך׳
מן ל׳ פתח ישוב לפני אלהים׳
כר ל׳ קמץ דדכך ומעליך עשו
אלה לך׳
נס ל׳ פתח נא את עבדיך׳
סג ל׳ קמץ כלו סג יחדו נאלחו׳
שד ל׳ קמץ לכן הנני שך את
דרכך בסירים׳
פס ל׳ קמץ בה שעתא נפקו אצבען
צץ ל׳ קמץ רנה היום הנה באה׳
קץ ל׳ קמץ כי בטרם ידע הנער׳
קט ל׳ קמץ ולא בודכיהן הלכת׳
רר ל׳ קמץ וזאת היה טמאתו
בזובו׳
שר ל׳ קמץ שגיון לדוד אשר שר
ליי׳׳
תו ל׳ קמץ ויאמר אליו עבור
בתוך העיר׳

קן

קנו ג׳ וסימניהון נמסר
בחבקוק סימן ב׳׳
קנך ג׳ וסימניהון נמסר
ריש עובדיה׳
קניתי ה׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בראשית׳
ויקן ד׳ וסימניהון נמסר
סוף שמואל׳
קנה ג׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ בהר סיני׳
קונה ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר ביחזקאל סימן
ז׳ ובמשלי סימן כ׳׳
קנוא ד׳ ב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר סוף
יהושע ובריש נחום׳
קני ד׳ כתיב י׳
וסימניהון
וששה קנים ב׳ בו׳
וחברו דויקהל ב׳ בו׳
בקנה ג׳ רפין וסימניהון
עלות בקנה אחד׳
ויישן ויחלום שנית׳
בקנה אחד כפתר׳
תנינ׳ דמשכנ׳ תנינ׳
ויקונן ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ ס׳ א׳׳
קינה אל ג׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל ריש סי׳ יט׳
קעילה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן כ״ג׳

קץ

ולקץ ג׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן יא״׳
ואין קצה ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סי׳ ב׳׳
ועד קצה ה׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ואתחנן
קצוי ארץ ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כו״׳
ויהי מקצה ה׳ וסימניהון
בערך ויהי׳
אל קצה ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
וביהושע סימן יח״׳
ולמקצת ב׳ קמצי׳ וסימניהון
ולמקצת הימים׳
ולמקצת ימים עשרה׳

וא׳ ומקצת כלי בית׳
ותקצר ד׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ חקה ובשפטים
ובזכריה סימן יא״׳
מקצה הארץ ועד קצה הארץ
ג׳ וסימניה׳ נמסר בסדר
ראה ובירמיה סוף ס׳ כה״׳
קוצר ב׳ מל׳ וסימניהון
ובעמיר מאחרי הקוצר׳
שלא מלא כפו קוצר׳
הקוצרים ב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
ברות ריש סימן ב׳׳
תקצור ג׳ מל׳ בל״ש׳ וסי׳ נמסר
בסדר בהר סיני׃
יקצור ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן כב״
וקהלת סימן יא״׳
וקצרו ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע
ס׳ ח׳ ותלי׳ סימן קכו״׳
קצירו ג׳ וסימניהון
ולחרוש חרישו ולקצור קצירו׳
וממעל ימל קצירו׳
אשר קצירו רעב יאכל׳

קר

ויקרא ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ ס׳ יח״׳
ותקראנה ג׳ כתו׳ ה׳ וסי׳ נמסר
בפרשת שמיני׳
יקרא בא׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן יט״׳
לקראתך ד׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ שמות
ובמלכים ב׳ סוף סימן ה׳׳
וקראתם ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר
בפ׳ אמור׳

ותקרא את שמו י׳ וסימ׳
שת וידע אדם עוד את׳
גד ותאמר לאה בגד׳
אשר ותאמר לאה באשר׳
זבולן ותאמר לאה זבדני׳
יוסף ותקרא את שמו יוסף׳
אונן ותהר עוד ותלד בן׳
שלה ותסף עוד ותלד בן׳
שמשון ותלד האשה בן׳
שמואל ויהי לתקופת הימים׳
שלמה וינחם דוד את בת שבע׳
ויקרא שמו ו׳ חסרי׳ את וסימ׳
נמס׳ בפר׳ וישלח׃

סימן כל דסמיך לותהר
ותלד ותקרא במ״ג ויקרא וסי׳
ויקרא את שמו ער׳
ויקרא את שמו גרשם׳
בריעה כי בריעה ע״ב סימן
ויקרא שמה ג׳ וסימני׳ נמסר
בשפט׳ סי׳ א׳׳
קראה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויצא׳
קורא ו׳ וסימניהון נמסר בישעיה
סו׳ סימן נח״׳
קורא י׳ מל׳ וסימניהון
עין הקורא אשר בלחי׳
וינועו אמות הסיפים׳
קול קורא במדבר פנו׳
אין קורא בשמך אלהי ישר׳
עושה

עושת כימה •
למען ירוץ קורא בו •
ושלום בן קורא •
וקורא בן ימנה •
תהום אל תהום קורא •
ואין קורא מהם •

ויקרא את שם ד׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת בהעלתך •

וקראת ד׳ רפין וסימ׳ נמסר
בישעיה סימן ו׳ •

וקרא ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן יג׳ •

קרוא ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ ג׳ •

הקריב ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ תצוה •

הקרב ח׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ קרח ובמלכים
א׳ סימן ד׳ •

קרובו ג׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ תשא •

ויקרב ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳
שמיני וביונה •

קריבה י׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויקרא ועזר׳ סימן ו׳ •

קרובה ג׳ וסימניהון

הנה נא העיר הזאת •
אל תרחק ממנו כי צרה •
מחתה קרובה •

בקרובי ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בפ׳ שמיני •

ובקרבו ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט׳
וירמיה סימן ט׳ ובמשלי סימן כו׳ •

בקרבי יא וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט׳ •

ויקרב יא וסימניהון נמסר
בפרש׳ בלק •

קרבים ג׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר ביחזקאל
סוף סימן ט׳ •

ותקרבון ג׳ וסימניהון

ותקרבון ותעמדון תחת •
ותקרבון אלי כלכם •
ותקרבון אלי כל ראשי •

קרב ד׳ קמצין
וסימניהון

ליום קרב ומלחמה •
הפכו ביום קרב •
ביום הלחמו ביום קרב •
עבדו קרב עם קדישין •

קרבן ה׳ קמצי׳ וסימניהון
בלשון ארמי בר נשא
דאקרב בעירא קמי תרעא וביאורם
נמסר בפרש׳ ויקרא •

והקריבו ג׳ ומל׳ וסי׳ נמסר
בפרשת ויקרא

וקרוב ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן יד׳
ויחזקאל ריש סימן ל׳ ותילים סי׳ עה׳ •

מקרב עמו ג׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ אחרי מות •

קרובים ה׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר ביחזקאל סימן
כג׳ ובמגלה סימן ט׳ •

ז׳ פסו׳ אית בהון קרובים
ורחוקים וסימניהון
באלהי העמים אשר •

ומלך ששך ישתה •
לך יי׳ הצדקה ולנו בשת •
ויכתב מרדכי את •

מקרב עמה ג׳ וסימני׳ נמסר
בפר׳ אחרי מות •

הקרוב ה׳ חסרי׳ וסימניהון
ואם ימעט הבית •
כי אם לשארו הקרב •
ובא גאלו הקרב •
ונתתם את נחלתו •
והקרב אליו כרשנא •

קרדומות ג׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בשפטים
סימן ט׳ ובתלים סימן עד׳ •

הקרחים ג׳ וסימני׳ נמסר
בדה׳ א׳ סימן ד׳ •

בקרי ד׳ וסימניהון

ואם בזאת לא תשמעו •
והלכתי אף אני •
אף אני אלך עמם •
והתודו את עונם •

קרנות ד׳ מלא׳ וסימניהון
נמסר פ׳ ויקרא •

קש

והקשיבו ד׳ וסימניהון

שמעו זאת הכהנים •
שמעו איים אלי •
שמעו בנים מוסר אב •
ועתה בנים שמעו לי •

קשה הקשה ה׳ וסימני׳ נמסר
סוף פרשת וילך

קשיטה ג׳ וסימניהון נמסר פר
וישלח וסוף איוב •

תקשו ג׳ וסימניהון
וערפכם לא תקשו •
ועתה אל תקשו לבבכם •
אל תקשו לבבכם כמריבה •

נשלם ערך
הקו״ף בס״ד

מערכת אות
הרי״ש

ט׳ זוגין משמשין חד ר׳ וחד
ור׳ ול׳ רבו׳ וסימניהון

רוק תעבוני רחקו מני •
ורוק גוי נתתי למכים ולחיי •
רחק ויאמר ה׳ יען כי נגש •
ורחק ה׳ את האדם ורבה •
רוח כי אם החרש החרישי •
ורוח ויתן ביד עבדיו עדר •
רמיו חזה הוית עד די כרסון •
ורמיו באדין גבריא אלך כפיתו •
רמו ואם׳ מלכא והיו גבריא
ורמו באדין מלכא אמ׳ ותיו •
רומי בני אפרים נשקי רומי •
ורובה בקול פרש ורובה קשת
רציתם כי לא בחרבם ירשו ארץ
ורציתם וידברו אליו לאמ׳ דדה •
רותה כי רותה בשמים חרבי •
ורותה וירדו ראמים עמם ופרים
רפאהים ואנכי תרגלתי לאפרים
ורפאתים הנני מעלה לה ארוכה •

ד׳ מלין כתיב ר׳ וקרינן
ר״לת וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סי׳ לא׳ •

מלין דמשמשין ר״ה בסוף
תיבותא וסימניהון

לטהרה ואנשי תמיד יבדילו •
ליסרה ויספתי ליסרה אתכם שבע
נגרה עיני נגרה ולא תדמה •
סתרה יהי עליכם •
וטהרה ואם לא תמצא ידה די שה •
קטורה ישימו קטורה באפיך •
בוערה באפה •
נעצרה והמגפה נעצרה •
אגורה באהלך עולמים •
הברה והבור רק אין בו מים •
מהרה קרוב איד מואב •
צעירה ויעבר ירדם צעירה •
נעדרה אחת מהנה לא נעדרה •
לחברה וארח לחברה עם פועלי
חפרה בושה אמכם •
שערורה ובנביאי ירושלים •
ומהעזרה הקטנה עד העזרה •
אורה ליהודים היתה אורה •
תעברה ושמתיה ביד מוגיך •
פרה אדמה תמימה •
משהרה בן אדם אמר לה את •
ותחמרה בחמר ובזפת ותשם
ארורה האדמה בעבורך בעצבון
הארורה ויבא ויאכל וישת •
ופרה ודב הרעינה יחדו •
והפרה והעזים •
כפרה כי כפרה סררה סרר יש׳
בקרה ואין כסות בקרה •

רא

המראה ד׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן י׳ •

לראות ג׳ ומל׳ וסימ׳ נמסר
בפר׳ כי תשא •

ראו ד׳ ב׳ בתוב׳ בן וב׳ בתוכי׳
ה׳ וסימניהון נמסר בפר׳
תולדות ובשמו׳ א׳ סימן א׳ •

במראות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳
וסימניהון נמסר פ׳
ויגש ויחזקאל ריש סימן מ׳ •

להראות ד׳ מל׳ בלישני׳
וסימניהון נמסר
בפרש׳ הזריע ובשמואל א׳ סימן א׳
וביחזקאל סימן כא׳ •

וירא ד׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ שמיני
וביחזקאל סוף סי׳ יט׳ •

ולראות ג׳ וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ג׳ •

מראיהן ד׳ כתו׳ ן׳ וסי׳ נמס׳ בסדר
מקץ ובריש יחזקאל •

ואראה ה׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ וירא ובפ׳
שמות ובשמואל א׳ סימן כ׳ •

וראיתי יב׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בשמואל א׳
ריש סימן יט׳ ובדניאל סימן יב׳
ובקהלת סוף סימן ג׳ •

הראיתם ג׳ ודגשים וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳ סוף סי׳ י׳ •

להראות ג׳ ומל׳ וסימניהון
נמסר בסדר
דברים ובמגלה סימן א׳ •

לראת ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
פרשת בא אל פרעה •

ויראו ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן כב׳
ובתהלים סימן יח׳ •

וראיתה ב׳ מל׳ בתורה ונבי׳
ובל כתובים דבו׳

מל׳ בכה״ח חס׳ וסימניהון נמסר בתלים
סי׳ לא׳ ובמשלי סי׳ כו׳ ובדניאל סי׳ ח׳ •

הראות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וס׳
נמסר פ׳ ואתחנן •

ונראה ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳
תזריע ובירמיה סו׳
סימן יג׳ ובמשלי סוף סימן כו׳ •

ויראה ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן יז׳ •
ובמלכים ב׳ סימן ה׳ •

יראה יג׳ וסי׳ נמסר בפרשת
בא ובתלים סימן פד׳ •

וראה ג׳ דפ׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ תרומה •

ראו ד׳ ב׳ בוי״ו וב׳ בה״א וסימ׳
נמסר פרש׳ תלדות •

ראוך ג׳ וסימניהון נמסר
בסוף חבקוק •

וראהו הכהן ה׳ וסי׳ נמסר
בסדר תזריע

במראה ה׳ וסימני׳ בסדר
בהעלתך •

וארא ה׳ בספר יחזקאל וסימ׳
נמסר שם בריש סי׳ פ׳ •

יראו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת
תשא ומלכים א׳ סימן ח׳ •

וירא ג׳ רפין וסימני׳ נמסר
באיכה אב׳ ג׳ •

ולא יראה ו׳ וסימניהון
נמסר בתלים
סוף סימן פט׳ ובאיוב סימן כב׳ •

נראה ה׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ה׳
ובירמיה סימן מב׳ •

ראי ו׳ וסי׳ נמסר בפרשת לך
לך ואיוב סימן ז׳ •

בראותם ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסי׳
נמס׳ בפרשת בשלח

ויראו ג׳ רפין וסימני׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ו׳ •

למראה ד׳ ב׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סימן כג׳ •

ראיה על ו׳ וסימני׳ נמסר
ריש אחרי מות •

מראינו ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בנחום סי׳ ג׳

במראה ה׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ בהעלתך
וביחזקאל סימן ח׳ •

ומראה ז׳ קמצי׳ וסימניהון
נמס׳ סוף משפטי׳
ויחזקאל סימן י׳ ודניאל סימן א׳ •

ראוך ג׳ וסימניהון
ראוך יחילו הרים •
ראוך מים אלהים ב׳ בו •

יראו ד׳ מנהון מלרע וסימני׳
נמסר בפרש׳ שמות
ובאיוב סימן ד׳ •

ולראובני ולגדי ב׳ וסימני׳

נתתי מן הגלעד •
ולחצי שבט המנשה •

ראמת ג׳ כתו׳ כן וסימניהון
נמסר בפ׳ ואתחנן
וביחזקאל סימן כח׳ •

רמות ז׳ וסימניהון נמסר
בדה׳ ב׳ סימן כב׳ •

ראמות ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן כח׳ •

ואת ראמות ג׳ וסימניהון
נמסר
ביהושע סימן כ׳ •

ראמים ג׳ וסימניהון
ומקרני

מערכת אות הריש

ומקרני ראמים עניתני •
וירדו ראמים עמם •
לבנון ושריון כמו בן ראמים •

הראש לח״ וסימניהון
ועריכו בני אהרן •
ואת האיל נתח לנתחיו •
ואת העולה המציאו •
נתק הוא צרעת הראש •
ויצא המשחית ממחנה •
ויהי דוד בא עד •
ויקח רב טבחים את דמלכ׳
וחברו דירמיה •
כי במקום אשר יפנה •
הראש ושער הרגלים •
אשר יפנה הראש דיחזקאל •
זקן ונשוא פנים הוא •
בשמן הטוב על •
על ארן הראש •
בן אבישוע בן פנחס דעזרא
יעיאל וזכריהו •
יואל הראש ושפם המשנה •
הראש אחיעזר ויואש •
עזר הראש עבדיה •
ואחיהם שלום הראש דוהשערי׳
שלום •
אסף הראש ומשנהו •
בני לעדן הראש יחיאל •
שבואל הראש •
ויהי יחת הראש וזיזה •
רחביה הראש •
והנה אמריהו כהן הראש דד״ה
ויקרא המלך ליהוידע דד״ה •
ויהי בעת יביא את דד״ה •
ויפן אליו עזריהו כהן דד״ה •
ויאמר אליו עזריהו הכהן •
בני יצהר שלמית הראש •
בני חברון יריהו הראש •
בני עוזיאל מיכה הראש •
רחביהו הראש •
וללוים אבות הראש •
לחברוני יריה הראש •
שמרי הראש •
מן בני פרץ והראש •
וא׳ הראש כלב אנכי •

אמר המעתיק בנסחא דמסר׳ דהות קדמי הוה כתסר הראש לב״ וכד ת מכינא לון הוו לב׳ וכד כתיתנ׳ למכיב׳ אשכחנא דאיכון טפי וטפי ולכן ת מסרינן לון כפום מה דאשכחנא בקריאה ואיכון לח׳ עכ״ל:

בראש ג׳ קמצי׳ וסימניהון
אז נתן דוד בראש •
והנה עמנו בראש •
וא׳ בראש משפט •
ושאר׳ בראש בשבא ואינון לה״

לראש כ״ד וסימניהון
תהיינה לראש יוסף
כי מטה אחד לראש •
ונתנך יי׳ לראש •
תבואתה לראש יוסף •
רחס רחמתים לראש •
מי האיש אשר יחל •
והיית לנו לראש לכל •
אנכי אהיה לכם •
איתי עליכם לראש •
תשימני לראש גוים •
תשמרני לראש גוים •
כי הפכתם לראש משפט •
היתה לראש פנה •
ברכות לראש צדיק •
היו צריה לראש •

קומי רני בלילה •
והיה לראש ולשר •
ויעל בראשונה יואב דל״ח
ב׳ כו •
ולחוסה מן בני מררי •
וישימהו אביהו לראש •
ויעמד לראש רחבעם •
והמתנשא לכל לראש •
ויביאם לראש הסלע •
בראש אינון לה״ •

מראש י״ד וסימניהון
כי מראש צורים אראנו •
אשכיר חצי מדם •
ותאר הגבל מראש ההר אל
מעין מי •
הלא הגד מראש לכם •
קרא הדורות מראש •
כי הגיד מראש ונדעה •
מראש הרים יצוחו •
לא מראש בסתר דברתי •
בראש ינקתיו •
בראש הסלע וכלם נבקעו •
מעולם נסכתי מראש •
תשורי מראש אמנה ב׳ בו׳ •
את הכל עשה יפה בעתו •

וראש ב׳ ומב לישני
י׳ וסימניהון
גרא ונעמן אחי וראש •
זכור עניי ומרודי לענה •
ושאר׳ וראש בשבא ואינון י״א •

ראשי כ״ה וסימניהון
סלי חרי על ראשי •
והעוף אוכל אותם מן הסל •
את שבע מחלפות ראשי •
מורה לא עלה על ראשי •
ויאמר אל אביו ראשי ב׳ בו •
כי שלח בן המרצח •
מי יתן ראשי מים ועיני •
ויקחני בציצת ראשי •
מגן בעדי כבודי •
דשנת בשמן ראשי •
ועתה ירום ראשי •
ואפרים מעוז ראשי •
ותכרו •
עצמו משערות ראשי •
רבו משערות ראשי •
יהלמני צדיק חסד •
וצדקתי לא אשא ראשי •
אחבירה עליכם •
ויסר עטרת •
בהלו נרו עלי ראשי •
וחייבתם את ראשי למלך •
ואמרטה משער ראשי •
צפו מים על ראשי •
שמאלו תחת לראשי קדמאה •

ראשם י״ד וסימניהון נמסר
בפ׳ במדבר סי׳ •

בראשו י״ד וסימני׳ נמסר
סוף פ׳ ויקרא
וביחזקאל סימן י״ז •

ראשה ו׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויצא •

וראשו ד׳ וסימניהון נמסר
ריש פ׳ ויצא •

ראשי ד׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ג׳ •

מראשותיו ח׳ ה׳ מל׳ וג׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בפרשת ויצא •

ראשיכם ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשת שמיני
ובישעיה סי׳ כ״ט ובתלים סימן כ״ד •

לראשי ג׳ וסימניהון
אלה בני ישר׳ •
וימצאו מן בני אלעזר •
במחלקות השערים •

ראשיהם י״ג וסימניהון נמס׳
בפרשת ויקהל
וביחזקאל סימן ל״ב •

לראשי ד׳ וסימני׳ נמסר בינה
ושיר השי׳ סימן ב׳ •

ראשון ח׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בא
ובשמואל ב׳ סימן י״ט •
הראשון אינון ס״ג •

בראשונה ח׳ מל׳ וסי׳ נמסר
בירמיה סי׳ ו׳ •

ראשי האבות ב׳ באוריית׳
ובנביאים וסי׳
ויקרבו ראשי האבות •
אלה הנחלות •
וכל כתובים דכות׳ ראשי האבות
במ״ו ראשי אבות וסימניהון
ובני בלע אצבון •
אלה בני אהוד •
את עוץ ואת •
ראשי אבות ללוים •
ואחיהם לתלדותם •
ואלה המשררים •
הלוים בימי אלישיב •

וראשי י׳ וסימניהון
שא את ראש מלקוח •
ואלה אשר נחלו •
וישמע פנחס •
אלה הנחלות •
ויכתבם שמעיה בן נתנאל •
ויפילו גם הם גורלות •
הוא שלומית ואחיו •
ויסבו ביהודה •
ורבים מהכהנים •
הלוים חשביהו •

הראשונה ח׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סי׳ ל״ז •
ובזכריה ריש ו׳ •

ראשנה י׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ י״ח
וירמיה סימן י״ו ובמגלה סימן א׳
וכראשונה אינון כ״ב •

כבראשונה ז׳ וסימניהון
נמס׳ בשפטים
סימן כ׳ וירמיה סימן ל״ג •

כראשונה ב׳ וסימניהון
ואתנפל לפני יי׳ •
ולא תהיה כראשנה •

כראשונים ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ כי תשא

ראשונים ה׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ בחקתי •
והראשונים אינון כ״י •

בראשית ה׳ ג׳ מנהון ר״פ וב׳
מצעו׳ פסוק וסים׳
נמסר בירמיה ריש סימן כ״ח •

וראשית ו׳ וסימ׳ נמסר בפר׳
שפטים וביחזקאל
סוף סימן מ״ד ובדניאל סימן י״א
ראשית אינון כ״ח •

מראשית ו׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ שלח לך •

אמר המעתיק המטכנו קצת מאלו הסמנים שלא היו לצורך דמיון זה הראשון סג״ מרמסרכה ראשון ח לא אתיכן למטעי למקרי הראשון ב במקו׳ ראשון וכן מרמסרכה ראשונ׳

י׳ כראשונה כבראשונה לא אתיכן למטעי בסימן כראשונה וכן כולם ודוק ולזה ש׳ יתמה המעיין כשיחסר איזה סימן כי כשיעיין היטב יראה דלא צריך ולא מידי והכוונה דלא לאיסתבוסי ולפום כן לא מסרינן כי אם מכיל לחוד לידע המכין אם יפ׳ יצטרך לדרשה אחריתי עכ״ל:

בראשי ד׳ וסימניהון
ובמה יתרצה זה •
ויהי בשמעו •
וחברו דד״ה •
ויתנם בראשי הגדוד •
וא׳ ובראשי חדשיכם •

אל ראש ב׳ וסימניהון
ויקחהו שדה צופים •
ויעלה אחאב לאכל •
וכל ראש ההר דכו׳ אל במה על
ראש ההר וסימניהון בערך הר •

ואת ראש ב׳ וסימניהון
ביום השלישי יום הולדת •
ויצו דוד את •

אל ראשו ב׳ וסימניהון
ויחדו יהיו תמים אל •
ויצק השמן אל ראשו דיהוא •

בראשך ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סו׳ סי׳ ב׳ •

רב

רב ל״ז קמצי׳ וסימני׳ נמסר
בד״ה ב׳ סימן כ״ח •

כרוב ז׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר
בתלים סימן ק״ו
ובנחמיה סימן י״ג •

ורבים ו׳ וסימניהון נמסר
במלאכי סימן ב׳
ובדניאל סימן י״ב •

ורבה ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ משפטים
ובישעיה סימן ו׳ •

ורב ה׳ קמצי׳ וסימני׳ הרף
ממני ואשמידם •
ועניתי ואמרת לפני יי׳ •
ויהי עד דבר שאול אל הכהן
וישלח אבשלום את •
והיה לאות ולעד •

ירבה ה׳ וסימניהון נמסר ריש
פרש׳ שמות ומשלי
סימן כ״ט •

לרוב מאד ה׳ וסי׳ נמסר בד״ה
ב׳ סימן ט׳ •

רבו ג׳ קמצין וסימניהון
מעת דגנם ותירושם •
ראה אויבי כי רבו •
ואת בקיעי עיר דוד •

הרוב ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳
נמסר בשפטים סימן
י״א ואיוב ריש סימן י״א •

רבה מאד ה׳ וסימני׳ נמס׳ סוף
פרש׳ בהעלתך
וביחזקאל סימן מ״ז •

לרבים ד׳ בקריאה וכ׳ ברבי׳
וסימני׳ נמס׳ בישעיה
סימן נ״ג בסוף ובדניאל סוף סימן ט׳ •

וירב ד׳ וסימניהון
ויאמרו לאמר ולו גוענו •
ויאמרו הנה לנו מים •
ויחר ליעקב וירב •
ויבא שאול עד עיר •

בריבו ד׳ וסימניהון נמסר

בפרשת משפטים ·
הרבות ג׳ וסימניהון
למען הרבות סוס ·
אכול דבש הרבות לא ·
הרבות גנותיכם וכרמיכם ·
רבו ד׳ חסרים א׳ וסימניהון
משתים עשרה רבו אדם ·
ואת כלי עבדת ב׳ בו ·
זרכו רבוץ קדרכוהי יקומון ·
רבבים ב׳ כתובים כן וסי׳
· · · ויבנעו רבבי ומלקוש ·
היש בהבלי הגוים ·
רבוע ז׳ וסימניהון
ועשית את המזבח ·
רבוע יהיה כפול ·
רבוע היה כפול ·
ועשית מזבח מקטר ·
ויעש את מזבח העולה ·
רבוע אל ארבעת ·
ויעש את המזבח ·
הרבעי ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפר׳
נשא ובד״ה א׳ ס׳ כ״ד ·
רביעית ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר
סוף יחזקאל ·
כארבע ד׳ וסי׳ נמסר בשמואל
א׳ סימן כ״ב ·
לארבעתן ד׳ וסי׳ נמסר ריש
יחזקאל ·
הארבעים ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת וירא ·
רובץ ג׳ וחסרים וסימניהון
לפתח חטאת רבץ ·
רבץ החת משאו ·
רבץ בין המשפתים ·
מרבק ד׳ וסימניהון נמסר
סוף מלאכי ·

רג

רגז ג׳ וסימניהון נמסר באיוב
סימן ג׳ ·
התרגזך ד׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳
ב׳ סימן י״ט ·
רגלה ג׳ וסימניהון
ולא מצאה היונה ·
הרכה בך והענוגה ·
ההלכות לרגלה ·
לרגליו ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת שמות ·
רגליך ה׳ חסרים וסימני׳ נמסר
ביהושע סוף סימן ה׳ ·
רגלינו ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסימ׳
נמסר בתלים סי׳ ס״ו ·
לרגלך ב׳ וסימניהון
והם תכו לרגלך ·
נאם יי׳ לאדני שב לימיני ·
רגע ג׳ מלעיל וסימניהון ·
ישובו יבשו רגע ·
ההפוכה כמו רגע ·
ותקות רשעים כמו רגע ·
וא׳ מלרע עורי רגע וימאס ·
כרגע ג וסימניהון
הרמו מתוך העדה ·
הבדלו מתוך העדה ·
איך היו לשמה כרגע ·
הרגיעה ג׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן מ״ט
ובמשלי סי׳ י״ב ועט מה דקהינן ·
נרדם ח׳ וסימניהון
והוא נרדם ויעף ·
מגערתך אלהי יעקב ·
ואני הייתי נרדם ·
מהלך נרדסקס ·
נרדם בקציר ·
ורדף ג׳ וחסרים וסימניהון נמסר
בפרשת בחקתי ובישעיה
סימן א׳ וביהושע ריש סימן י״ב ·
ארדף ג׳ ב׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת בשלח
ובשמואל א׳ סימן ל׳ ·

רה

רהב י״ב בלישניהון וסימני׳
נמסר בישעיה סימן ל׳
ובתלים סימן פ״ט ובאיוב סימן ט׳ ·
ברהטים ג׳ וסימניהון
ויצג את המקלות ·
לעיני הצאן ברהטים ·
מלך אסור ברהטים ·

רו

ורוח אלהים ד׳ נכתב בערך
אלהים ·
ורוח יי׳ ג׳ וסימני׳ נכתב בערך
אדני ·
ורוחו ג׳ וסימניהון
יי׳ שלחני ורוחו ·
ורוחו כנחל שוטף ·
ורוחו הוא קבצן ·
ברוח ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ סימן י״ט
ובקהלת סימן ח׳ ·
לרוח ג׳ קמצין וסימניהון נמסר
ביחזקאל ריש סימן ח
ובאיוב סוף סימן כ״ח ·
הרוחת ב׳ כתיב כן חס׳ ו׳ בתר׳
וסימ׳
ויפלו על פניהם ויאמרו ·
יפקד יי׳ אלהי הרוחת ·
אלה ארבע רוחות פליג׳ ·
וזריתם לכל הרחות ד׳ כ״ב ·
ואת רוח ד׳ וסי׳ נמסר בחגי
סוף סימן א׳ ·
רוחם ג׳ וסימ׳ נמסר בשפטים
סימן ח׳ ·

רז

רזה ח׳ וסימנהון נמסר בדניאל
סימן ב׳ ·

רח

לריח י׳ ו וסימניהון נמסר
בפרשת ויקרא ·
וריח ה׳ וסימניהון נמסר בדניאל
ס׳ ג׳ ושיר השירים סימן ז׳ ·
ריח ניחוח ד׳ יחידאין כתו׳
וסי׳ נמסר בפ׳ צו ·
לריח ניחוח ח׳ בתור׳ וסימני׳
ואת כל הלבה קדם׳ ·
חרק הכהן את ·
והזה אסמעיני העדה ·
והקרבהם דבכורים ·
ועשיתם דראש השנה ·
רחוב ג׳ מל׳ ב׳ קרת׳ וסי׳ נמסר
בשפטים סוף סימן י״ח
ובשמואל ב׳ סימן ח׳
ברחוב ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
וירא ובשפטים סי׳ י״ט
ובישעיה סימן נ״ט ובאיוב סימן כ״ט ·
ורחל ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת
ויצא ·
רחם ה׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מ״ו ·
רחמה ד׳ וסימניהון
וירא יי׳ כי שנואה לאה
ויזכר אלהים את רחל ·
ויי׳ סגר בעד רחמה ·
כי יי׳ סגר רחמה ·
וא׳ ורחמה הרת עולם לא כפיק׳ ה׳ ·
ארחם ג׳ וסימניהון
ורחמתי את אשר
ואת בניה לא ארחם ·
לא אחמל ולא אחוס ·
ירחץ ה׳ א׳ קמץ וסימ׳ נמסר
בפרשת ויקרא ·
רחיצה בשרו ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת מצורע ·
לרחצה ה׳ וסימני׳ נמסר ריש
פ׳ כי תשא ·
רחוקים ז׳ מל׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט׳ ·
מרחק ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בשמו׳ א׳ סימן כו׳ ·
למרחק ח׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן י״ט
ובאיוב ריש סימן ל״ו ·

רכ

ירך ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת
שפטים ·
מרכבת ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חסרם
וסי׳ נמסר בפרשת
בשלח ובמלכים ב׳ סימן כ״ג ובשיר
השירים סימן ו׳ ·
רכיבה ב׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
וירכבם על החמור ·
ירכבהו על במתי ארץ ·
והרוכלים ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בנחמיה סימן ג׳ ·

רם

רמה ג׳ מלעיל וסימניהון
נמסר בפרשת האזינו
ובישעיה סימן כ״ו ·
מרומי ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסימ׳
נמסר במשלי סימן ט׳ ·
הרימתי ג׳ ומשניין באתיהון
וסימניהון נמסר
בתלים סימן פ״ט ·
הרימות ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן פ״ט ·
ורוממתי ב׳ ומב׳ לישני וסי׳ ·
בנים גדלתי ורוממתי ·
גדלתי ורממתי עזר דד״ה ·
ומה דמסרינן בא״ב מן ב״ב בתרי
ליש׳ דמסרינן אם לא שויתי
טעות ·
הרם ג׳ א׳ מלעיל וסימניהון
נמסר בפרשת בשלח ·
מרים ג׳ וסי׳ נמסר בפרשת ויקהל
ובמשלי סוף סימן ג׳ וסימ׳
בלשון ארמי בספא אשפי ·
חכימיא וראשיא ·
תרומות ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן
א׳ ובמשלי ריש סימן כ״ט ·
וירם ח׳ וסימניהון נמסר
בסדר חקת ·
את תרומת יי׳ ה׳ כתיב׳ וסימ׳
נמסר ריש פרש׳
כי תשא ·
רומה ד׳ חסרים בלישני׳ וסי׳
אלהי אבי וארממנהו ·
תהום רממתהו ·
על כן לא תרמם ·
גדלתי ורממתי עזר ·
וכ׳ מל׳ דמל וסימ׳ ·
וירוממוהו בקהל עם ·
רוממות אל בגרונם ·
ושארא מל׳ ו קדמ׳ ·
ארוממך ג׳ ובמ׳ ל וכי׳ נמס׳ בתלי׳
סימן קמ״ו ·
מרומים ד׳ ומל׳ בלישני׳ וסימני׳
נמסר בתלים סימן
קמ״ט ובאיוב סוף סימן ו׳ ·
ורמח ד׳ וסימניהון
מגן אם יראה ורמח ·
ומן הגדי נבדלו אל דוד ·
בני יהודה נשאי צנה ·
ויהי לאסא חיל ·
ומרמה ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים
סימן ל״ו ·
רמון ט׳ חסרים בליש׳ וסימני׳
נמסר בפרשת תצוה ·
הרומשת ג׳ וסימניהון
ויברא אלהים את התנינם ·
ויברך אתם אלהים ·
זאת תורת הבהמה ·
הרמתה ח׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן י״ט ·

רן

רנו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה
סימן ל״א ·

רס

ורסן ב׳ וסימניהון
ורוחו כנחל שוטף ·
ורסן מפני שלחו ·
וא׳ בבהג ורסן עדיו לבלום ·

רע

רע י״א פתחי׳ וסימניהון
ויען לבן ובתואל ויאמרו ·
ומראיהן רע כאשר ·
ויהי העם כמתאננים רע
לא יחליפנו ולא ·
כי דעו מר ·
על הרע כפים להטיב ·
ישיב ורע לשוררי ·
יגמר נא רע רשעים ·
אויבי יאמרו רע לי ·
ואשא את יין ואתנה למלך ·
רע ירוע ·
וכל דסמי׳ לעשיה ואמיר׳ ועין ולשו׳
ויצר דכו׳ פתחי׳ בב״ט קמצי׳ וסימני׳
ובעיני משה רע ·
ועתה שוב ולך בשלום ·
ויתעם מנשה ·
ויתע מנשה ·
וינעם במדבר ·
על כן מלא לב בני האדם ·
הוגעתם את יי׳ ·
אשר חוטא עושה רע ·
וטוב משניהם אשר עדן ·
ובגוח להם דעזרא מצאתי פתח ·
וכל לרע דכו׳ קמצין במ״ר פתחין
וסימניהון
כי רגליהם לרע ירוצו וחברו ·
לא יבקר בין טוב לרע ·
הוי האומרים לרע טוב ·
וכל למרע דכו׳ פתח כמ״ב קמצין
וסימניהון
ולא דבר אבשלום ·
ושניהם המלכים ·
וכל לרע ברע קמצין ולהרע פתח ·

לרע ז׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בחקתי ·
ברע ג׳ קמצ׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ כי תשא ·
תרעו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא ·
להרע ו׳ פתחין וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ כ״ה ·
הרע ה׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ סו׳ סימן י״ב ·
רעות ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ משפטי׳ ובירמיה סימן מ״ד ובתלים סימן פ״ח ·
ורעות ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ ·
עשיה את הרע ז׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שפטים ·
ורעים ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סימן ו׳ ·
ורעה ט׳ ו׳ בישין וג׳ שבין וסי׳ נמסר בתלים סי׳ כ״ח ·
הרעה הגדולה הזאת ו׳ דסמי׳ וסימניהון נמסר פרש׳ וישב וירמיה סוף סימן ל״ב ·
להרע ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא ·
הריעות ג׳ וסימניהון
למה הרעתה לעם ·
למה הרעותה לעבדך ·
הגם על האלמנה ·
קדמ׳ הרעתה כתיב תנינ׳ והרעת כתיב תלית׳ הרעות כתיב ·
הרע ד׳ וסימניהון נמסר סוף פרש׳ שמות ובמלכים ב׳ סימן כ״א ·
וירעו ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ז׳ וג׳ חסרי׳ וסימני׳ ·
ויה׳ כבוא ארון ברית יי׳ ·
וירעו כל העם ויאמרו יחי ·
ויקמו אנשי ישראל ·
ברעב ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ כי תבא ·
רועה ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
הנבא על רועה ישר׳ ·
ורועה אחד יהיה לכלם ·
הרועה בשושנים ·
רועי ה׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר בזכריה סו׳ סימן י״א ·
רעה ג׳ בתלת ליש׳ ב׳ מלרע וא׳ מלעיל וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ובישעיה סוף סימן כ״ד ומשלי סימן כ״ה ·
תרעינה ג׳ וסימניהון
ופרה ודוב תרעינה ·
וצאני מרמס רגליכם ·
במרעה טוב ארעה ·
ירעם ג׳ וסימניהון נמסר בהושע סימן ד׳ ·
רעה ד׳ קמצ׳ בתוכ׳ ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויגש ובתלים סימן פ׳ ·
רעותה ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת בא אל פרעה ובירמיה סימן ט׳ ·
רעיך ב׳ מל׳ בנביאים וכל כתובי׳ וכו׳ וסימניהון נמסר בפ׳ שמות ובמשלי סימן ו׳ ·
רעה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סוף סימן ט״ו ובמלכים א׳ סימן ד׳ ·

על רעהו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשה משפטים ובישעיה סימן ל״ד ·
רעים ה׳ וסימניהון בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף וביאורם נמסר בירמיה ריש סימן ג׳ ובמשלי סוף סי׳ י״ח ובאיוב סימן י״ז ·
רעמה ג׳ בתוכ׳ ה׳ וסימניהון נמסר בפ׳ נח ·
רעף ירעפו ג׳ וסימני׳ נמסר במשלי סי׳ ג׳ ·

רפ

רפאות ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ל׳ ·
ומרפא ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ו ·
לרפוא ב׳ מל׳ וסימניהון
והוא לא יוכל לרפוא ·
עת להרוג ועת לרפוא ·
ירפא ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ב׳ ·
הרף ו׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ עקב ובשמואל א׳ סימן ט״ו ·
אל תרף ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ קל״ח ובמשלי סימן ד׳ ·
ברפידים ב׳ מל׳ וסימניהון
ויחנו ברפידים
ויסעו מרפידים ·
רפישה ג׳ כתובי׳ ש׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ד ובמשלי סוף סימן כ״ה ·

רצ

ארוץ ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ח ·
ירצו ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בחקתי ובתלי׳ סי׳ ס״ב ·
רצונכם ד׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויחי ובדניאל סימן ח׳ ·
רצון ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן י״ד ·
לרצנכם ד׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בפ׳ קדשי׳ ·
רוצח ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן וביהושע ריש סימן ך׳ ·

רק

רוקח ב׳ מל׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת כי תשא ·
אריק ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ·
לריק ג׳ וסימניהון
ותם לריק כחכם ·
וזרעתם לריק זרעכם ·
לא יגעו לריק ·
לריק יגיעה ·
רקות ג׳ בלישני׳ וסימניהון
דלות ורעות תאר ·
ותאכלנה הפרות הרקות ·
ושבע הפרות הרקות ·
וא׳ הרקות בצרי וסימניהון
ושבע השבלים הרקות ·
רקים ג׳ חסרי בלישניהון וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳ ·

רש

ראש ג׳ כהוכין כן ראש בא״לף וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן י״ב ובמשלי ריש סימן י׳ ·
לרשע ה׳ וסימ׳ נמסר סוף מלאכי ובמשלי סי׳ ט׳
רשע י״ו פתח׳ וסימניהון נמסר במיכה סימן ו׳ ·
ורשעים ז׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סי׳ ב׳ ·
ירשיע ד׳ א׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סוף סימן י״ד ובאיוב סימן ל״ד ·
ורשע ה׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ג ·
רשעתי ג׳ וסימניהון
אם רשעתי אללי לי ·
ולא רשעתי מאלהי ·
וחברו ·
רשף ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת האזינו ·
הרשת ג׳ וסימניהון
ועשית על הרשת ·
והיתה הרשת עד חצי ·
כי חנם מזרה הרשת ·

נשלם מערכת
אות הריש בס״ד

מערכת אות
השי״ן

ז׳ זוגין חד ש׳ וחד וש׳ וסימ׳

שר שגיון לדוד אשר שר ·
ושר מעדה בגד ביום קרה ·
שפך ולא תחניפו את הארץ ·
ושפך והצרותי לאדם והלכו ·
שתי ואני קרבת אלה׳ לי טוב
ושתי את גבולך מים סוף ·
שערורה ובנביאי ירושלם ראיתי ·
ושערורה שמה ושערורה נהיתה ·
שנים צהר תעשה לתבה ·
ושנים כל חפקדי׳ למטה ראובן ·
שערים ויקמו אנשי ישר׳ ויהודה׳
ושערים ועריתים והגדירה וגדרתים ·
שביניו פנו וסעו לכם ובאו ·
ושביניו כי אם חשפתי את עשו ·

ה׳ זוגין חד כסיב ש׳ וחד
הש׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל׳ ·

מלין דכתי׳ ש׳ וקרינן ס׳
וסימ׳ נמסר בהושע סימן ב׳ ·

ג׳ זוגין קדמא ז׳ ותניינא ש׳
סימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו ·

וחלופיהון ג׳ זוגין קדמא
ש׳ תיניינא ז׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן א׳ ·

אילין מלין דמשמשין שת
וסימניהון

ויכבשת ידיו יצרו ·
ולגשת ולא יגשו אלי לכהן ·
וארשת שפתיו בל מנעת סלה ·
ולכשת לבשתך ולבשת ערות ·
דבשת משא בהמות נגב ·
תלבשת וילבש צדקה כשרין ·
ביבשת והיה אם לא יאמינו גם ·
יבשת עד יבשת המי׳ מעל הארץ
מתקדשת וישלח דוד מלאכים ·
בבשת גנב כי ימצא ·
מרחשת ואם מנחה מרחשת קרבנך
לבשת כי מספר עריך היו אלהיך
והבשת אכלה את יגיע אבתינו ·
ודבשת מי הכה את אבימלך בן׳

אמר המעתיק כל סיכויי וחילופי כל קריאה תמצא נמסר לקמן אחר תשלום העתקת כל המערכות בס״ד

ש

ג׳ פסו׳ רישיהון וסופי׳
ש״ן וסימניהון נמסר פ׳ תצוה ·

ד׳ פסו׳ דכל תיבתהון אית
בהון ש״ן סי׳ נמסר בסדר פנחס ·

שא

ושא ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן כ״ה ·
תשואות ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ב ·
ישאג ג׳ וסימניהון
יי׳ מציון ישאג ·
ישאג על נוהו ·
כי הוא ישאג ·
וכל אהנח וס״פ דכו׳ ·
שאל ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ביהושע סו׳ סי׳ י״ט ·
שאל ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חסר וסי׳ נמסר בפ׳ מקץ ·
שאלו ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט׳ ובישעיה ריש סי׳ ל׳ וריש סי׳ ס״ה ·
על שאול ה׳ וסימני׳ נמס׳ ב״ד ח׳ א׳ סימן י״ב ·
וישאלהו ג׳ וסי׳ נמסר בשפטי׳ סימן ח׳
שאולה ט׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ וישב וביחזקאל
לשאל ז׳ חסרים וסימניהון נמסר בשופטי׳ סי׳ א׳ ובירמיה סימן ט״ו ·
כשאל ג׳ וסימניהון נמסר ריש משלי ובשיר השירים סימן ח׳ ·
שאלתיאל ד׳ וסימניהון נמסר בריש חגי ·
ושאנן ד׳ פתחים בלישני׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל׳ ·
השאננים ג׳ וסימניהון נמסר בעמוס ריש סימן ו׳ ובתלים סי׳ קכ״ד ·
שאננות ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סו׳ סי׳ ל״ב ·
ולא כשאר ד׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סימן ח׳ ובדניאל סימן י׳ ·

מערכת אות השין

וכל שארית ג׳ וסימנ׳ נמסר בחגי סימן א׳.

שב

וישב כ״ה וסימ׳ נמס׳ בערך ישב אע״פ שכאן הה שייך.

ישיב כ״ד וסימניהון

ישטמנו ויראו אחי יוסף.
בעל הבור ישלם.
רבות אם עוד רבות.
מעט ואם מעט נשאר.
ירבה רק לא ירבה לו.
הרנינו גים עמו.
לאיש חי׳ ישיב לאיש.
ככר יגמלני י״י כצדקתי.
ככר יגמלני י״י כצדקי.
פניך ואמ׳ אמרי נא לשלמה.
אל לבו ולא ישיב אל לבו.
יונה ואיש לא יונה חבלתו.
בנשך לא יתן ותרבית לא יקח.
גזלות עני ואביון הונה.
גזלה חבל ישיב רשע.
במעלליו וריב לי״י עם יהודה.
הכעים אפרים תמרורים.
הרע ישיב הרע לשוררי.
אלוה לא ישיב אפו תחתיו.
התאמין בו כי ישיב זרעך.
מענה רך ישיב חמה.
מפרי פי איש ישבע טוב.
כצינת שלג ביום קציר.
לאיים וישם פניו לאיים.

וישיבו ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בפרשת דברים.

ישיב ד׳ כתי׳ ישוב וקרי׳ ישיב וסי׳ נמסר בתלים סימן נ״ד ואיוב סימן ל״ט ע״ש.

וישב ט״ו וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ בלק ו[ה]ה״כ סימן ל׳.

שבו ה׳ בתורה וסימני׳ נמסר בפרשת בשלח.

שבו ד׳ בטעם מלרע וסימני׳ נמסר בפרשת וישלח ובמלכים א׳ סוף סימן ח׳.

וישובו ח׳ רפין וסימניהון

וישבו ויחנו לפני פי החירת.
נטה ידך על הים.
אולי תפל תחנתם לפני י״י.
וישבו לערב יהמו תניך.
אולי ישמעו וישבו איש מדרכו.
ויתכסו שקים האדם.
ויכנעו עמי אשר נקרא.
וישבו אל י״י כל אפסי.

ונשובה ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ׳ ובהושע ריש סימן ו׳.

ושובה ב׳ חסרי׳ וסימני׳ אל גדליה.
הראה אתה.

ולא ישוב ו׳ וסימ׳ בלשון ארמי תור׳ אשתבע ונפל אריה אדבר וגחך וביאורם נמסר בפר׳ כי תבא ובירמיה סימן ח׳.

וישב ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חסר וסי׳ בלשון ארמי אכל מסכינ׳ צפרתא בירושלם ואתנחם וביאורם נמסר בתלים סוף סימן ע״ד.

שובה ה׳ מלרע וסימני׳ נמסר במ׳ בהעלתך ובישעיה סימן מ״ה ובתלים סימן ו׳.

תשב ד׳ קמצי׳ ומלרע וסי׳ נמסר בפר׳ חיי שרה ובמלכים א׳ סימן ב׳ ובתלים סימן צ׳.

והשב ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ ויחי ובתלים סי׳ ע״ט.

ולא אשוב ד׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ א׳ ב׳ סי׳ כ״ב.

והשיבותיך ג׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא ובמלכים ב׳ סימן י״ט ובישעיה סימן ל״ז.

ולשוב ג׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סי׳ כ״ב ובירמיה סי׳ מ״ד.

ושוב ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ נח וריש יחזקאל.

השיבה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן ל״ה.

ושב ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סימן ל״ה.

לשבתך ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ח׳.

תשיב י׳ וסימני׳ נמסר באיכה כא״ב ג׳.

שבה ג׳ מלרע וסימני׳ נמסר במגלה סימן כ׳.

שובי ג׳ מלרע וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״א ובתלי׳ סימן קי״ו.

וישיבו י׳ ז׳ חסרי׳ וג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ שלח לך.

תשובו כל אורית׳ ונביאים חס׳ ב״מא מל׳ וסי׳ ואם שוב תשובו
וכל כתובי׳ דכו׳ מל׳ ב״מא
ואולם כולכם תשובו.

להשיבה ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ כ׳ י״ג.

להשיבם ג׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כ״ד.

תשובן ג׳ בג׳ בת׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מטות.

שובידם ג׳ ומל׳ וסימני׳
ונתתם לפני אויב.
ויתן אותם לרחמים.
בשובכם על י״י.

שבו ה׳ בתורה וסימני׳ נמסר בפרשת וירא.

תשובון ג׳ וסימניהון
כי תשובן מאחריו.
ואם שוב תשבון אתם.
ואם תשובון אתם.
קדמ׳ תשובן כתי׳ הנ׳
תשבון כתי׳ תלית׳ מל׳ דמל׳.

וישובו ז׳ מל׳ בנביא׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב.

ישובו כל אורית׳ חסרי׳ ב״מא וסי׳ נמסר בפר׳ לך לך.

ואשיבה ד׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל ב׳ ריש ס׳ י״ז ובמשלי סימן כ״ז.

ואשובה ו׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויחי ובמלאכי סימן ג׳.

ישובון י׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ח׳.

שובו ג׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בפר׳ ואתחנן.
וכל נביא׳ וכתובי׳ דכו׳ מל׳ במ״ה
וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ה
ובאיוב סוף סימן ו׳.

ובשוב ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקא׳ סימן ג׳ וסימן ל״ג.

ולא שב ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳ ויחזקאל סימן ל״ג.

ולא שבו ג׳ וסימניהון
וענה גאון ישראל בפניו.

והם במלכותם דעזרא.
יחלמו בניהם ירבו בבר.

אשיב ג׳ כתו׳ אשוב וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן מ״ט.

בשיבה טובה ד׳ וסימניהון נמס׳ בשפטי׳ סוף סימן ח׳.

שבות ו׳ כתו׳ שבית וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ מ״ט.

נשבו ה׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ א׳ סימן ל׳.

וישבו ט׳ וסימניהון נמסר בפרשת מטות.

ליושבי יושבי ל״ד מלאים וסימניהון נמסר בערך ישב.

ישב ד׳ ה׳ מנהון קמצין וסי׳ בערך ישב.

ישבו ד׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים.

נשבה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת לך לך.

וישב ג׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך.

לשבט ג׳ קמצין וסימניהון נמסר במ׳ דברים.

בשבט ו׳ רפין וסימניהון נמס׳ בישעיה ריש סימן י״א ובתלים סימן פ״ט ובאיכה ריש א״ב ג׳.

שבטי בני ישראל ג׳ דסמי׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סימן ד׳.

ושבנו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן נ״א ובמשלי ריש סימן כ״ו.

שבנא ב׳ כתו׳ ה׳ וסימניהון
ויאמר אליקים בן.
ויקראו אל המלך.

שבע ג׳ סבירי׳ ושבע וסימני׳
ויהיו פקדיהם
למשפחותם דקהת.
אלה פקדי בני ישראל.
ויהי כל זהב התרומה.

שבעתים ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית.

השביעי ח׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בא.

שבעות ג׳ כתו׳ בן וסימניהון נמסר בפר׳ ראה.

לשבע ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח.

לשבעה ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סי׳ ט״ל.

ושבע ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סי׳ י״ג.

שבעת הימים ח׳ וסימניהון בערך יום.

שבועת ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר בפר׳ משפטי׳ ופ׳ מטות.

שבועות ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ה׳.

וישבע ד׳ וסימניהון נמסר סוף פרשת ויחי.

משבצות ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרשת תצוה.

שבר ג׳ קמצין וסימניהון בלשון ארמי נבלא דיוכף רוחא וביאורם נמסר בישעיה סימן כ״ה ובעמוס סימן ו׳.

שבור ד׳ מל׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ מקץ ובישעיה ריש סימן מ״ב.

שבת ד׳ פתחי׳ וסימני׳ נמסר בפרשת בהר סיני.

שבתותיה ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת בחקתי.

את השבת ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ כי תשא.

והשבתי י״ג וסי׳ נמס׳ ביחזקאל סוף סימן ז׳.

שג

כשגב ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן י״ב.

ישגא ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימן ח׳.

שגל ג׳ בשכיבה וסימני׳ נמס׳ בישעיה סי׳ י״ג ובזכריה ריש סימן י״ד.

משגע ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תבא.

שגר אלפיך ד׳ וסימניהון
ארור פרי בטנך ופרי.
ואכל פרי בהמתך.
ואהבך וברכך והרבך.
ברוך פרי בטנך.

שד

שודד ז׳ מל׳ בלישניהון וסי׳ נמס׳ בישעיה ריש סימן כ״א.

שדי ו׳ כתי׳ י׳ וסימני׳ נמסר במשלי סימן כ״ג ובנחמיה סימן י״ב וכרות סימן ד׳.

בשדה ה׳ רפין וסימניהון נמסר בפרשת חקה ובישעיה סימן ה׳ וברות סימן ב׳.

שה

שה ד׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בפרשת ראה.

ושה ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת שפטים.

השהרנים ג׳ וסימניהון
ויקח את השהרנים.
לבד מן השהרנים.
ביום ההוא יסיר י״י.

שו

שוה ג׳ וסימניהון נמסר במגלת סוף סימן ה׳.

שוכו ה׳ וסימניהון
ויאספו שכה אשר.
לו שכה וכל ארץ.
ואת חסר ואת שוכו.
ואת שוכו ובנתיה.
ואת בית צור ואת שוכו.
ב׳ קדמ׳ שכה כתי׳ וג׳ בתר׳ שוכו כתי׳.

שונמית ג׳ חסרי׳ ו׳ וסימניהון
יתן את אבישג.
ושלאחריו.
ויקרא אל גחזי.

ושוריא ג׳ וסימניהון נמסר בעזרא סימן ד׳ ע״ש חלוף אתיהון.

ושור ה׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת שמיני.

שח

שחו ב׳ וסימניהון
שחו

מערכת אות השין

שחו נבעות עולם׃
שחו רעים לפני טובים׃
מי שחו׃
ישתחוה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן
ט״ו ובמגלה סימן ג׳׃
וישתחוו ז׳ רפין וסימניהון נמסר בצפניה
סוף סימן ב׳׃
והשתחוו ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת
בא וביחזקאל סימן מ״ו׃
וישחטם ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ״א׃
שחיטה ד׳ חסרי׳ את וסימניהון
וזאת תורת החטאת ב׳ בו׃
שוחט השור מכה׃
וישחטו הבקר׃
שחין ג׳ וסימניהון
ויך את איוב׃
יככה יי׳ בשחין מצרים׃
יככה יי׳ בשחין רע׳
שחוק ד׳ חסרי׳ בכתובים וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כ׳׃
לשחוק ו׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ד׃
ישחק ד׳ כנוי ליצחק וסימני׳ נמסר בערך יצחק׃
שחר ח׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן ח״
ובתלים סימן ק״ח׃
וישחיתו ז׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ ריש סימן י״א׃
להשחיתה ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ נ״א׃
משחיתים ח׳ וסימני׳ נמסר פ׳ וירא׃

שט

בשוטים ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ י״ב׃

שי

שילו ח׳ כתובי׳ שלה וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויחי׃
השילני ב׳ כתובי׳ כן וסימ׳ ומן השילני עשיה
ושאר דברי שלמה׃
כי היתה נסבה מעם האלהים׃
השלוני כתיב׃
בן אוריה בן זכריה השלני׃
ושארהון השלוני כתיב׃

שכ

וישכבו ג׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ וירא׃
משכבותם ד׳ וסימניהון נמסר במ״ב
ריש סימן ב׳ וסוף תלים׃
שכל ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ כ״ה
ובנחמיה סימן ח׳ ותרגום שם׃
שכול ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ז׃
תשכל ג׳ וסימ׳ נמסר במלאכי סימן ג׳ ובאיוב סי׳ כ״א׃
שכמה ו׳ וסימניהון נמסר בפ׳ וישב ובשפטים
ריש סימן ט׳ ודה״ב ריש סימן י׳׃
וישכימו ג׳ חסרי׳ וסימניהון

נמסר פ׳ שלח לך׃
השכים ג׳ מל׳ בלישני׳ וסי׳ נמס׳ בירמיה סימן כ״ה׃
והשכמתם ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וירא׃
וישכימו ג׳ חסרי׳ וסימניהון

וישכמו בבקר ויעלו׃
וישכמו בעלות השחר׃
וישכמו בבקר ויעלו עלות׃
וישכן ה׳ וסימניהון נמסר פ׳ משפטי׳ ואיוב סימן ט״ו׃
לשכון ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן פ״ה׃
וישכן כל לישניהון חסרי׳ בר מ׳ מל׳ וסימניהון
ועל מפרציו ישכון׃
מרום וקדוש אשכון׃
תשכון לבטח וזה שמו׃
עליהם עוף השמים ישכון׃
וישכון ערים נכחדות׃
ואשכון כמלך בגדוד׃
תשכון באהלו מבלילו׃
בני עבדיך ישכונו וזרעם׃
יי׳ אמר לשכון בערפל דה״ה׃
לכן ישבו ציים את איים׃
שכני ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ברכה׃
משכני ג׳ וסימניהון נמסר סוף פרש׳ מצורע
ויחזקאל סוף סימן ל״ז׃
משכנותיך ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ בלק׃
אל המשכן ג׳ בלישניהון וסימניהון
ויבא את הארון׃
כל הקרב הקרב׃
יביאוני אל הר קדשך׃
ושאר׳ על משכן׃
שכור ד׳ וסימניהון
כהתעות שכור׃
ותבא אביגיל אל נבל׃
הייתי כאיש שכור׃
וכן הדד שתה שכור׃

של

שלו ו׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ו׳׃
וישלח כב׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ נח׃
ישלח י״ב וסימניהון נמסר בתלים סימן ע״ח׃
וישלחו ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ס׳ ה׳
ובירמיה סימן ל״ח׃
וישלחם ח׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן כ״ב׃
ובירמיה סימן ל״ח׃
לשלחם ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא׃
תשלח ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת כי תצא
ובתלים סימן ק״ד׃
וישלחם ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ח׳
ובמלכים א׳ סימן ט״ו׃
שלוח ד׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ד׃
שלח ג׳ וסימניהון
ושרי ביששכר עם׃
חזון עובדיה׃
כי שלח ברשת ברגליו׃

שלחו ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן א׳׃
כל אורית׳ נבי׳ וכתו׳ ואשלמת׳ קדמית׳ שלחתי ושלחתי
במ״א ושלחתי וסימניהון
והבאתי עליכם חרב נקמת׃
וכ״ל אשלמת׳ תניינ׳ דכו׳ במ״ב וסי׳
לא שלחתי את הנביאים והם רצו׃
החת אשר לא שמעו אל דברי

חד מן ל״א בחד לישן

שליחות וכל חד וחד ל״ית דכו׳
וישלחהו ויאמר לו לך נא ראה׃
משליח כי אם אינך משלח׃
תשלחו מזכר ועד נקבה׃
תשלחום תשלחו ב׳ בפסוק׃
וישלחום ולמה תכבדו את לבבכם
שלחו וישלחו ויאספו את כל׃
שלחני ויאמ׳ שאול אל מיכל למה
משלח חלילה לי מיי׳ משלח ידי
ושלחתם הנה שם עמכם שני בניכ׳
ושלחתם אל מלך אדום ואל׃
ותשלח ויצמח ויהי לגפן סורחת
ואשלח כי לפני הימים ההם שכר
ולשלח וילכו כל העם לאכל׃
שלחו הבקר אור והאנשי׳ שלחו
שלחה כה אמר ה׳ איזה ספר׃
שלחתי ויאמר אלי דניאל איש
ושלח אך מרי יבקש רע׃
שלחהו וממנשה נפלו על דוד׃
ושלח הנתן מטר על פני ארץ׳
ומשלח יפיח כזבים עד שקר׳
והמשלח את השעיר לעזאזל׃
משלח בא דבר אל פרעה׃
וישלחו צו את בני ישר׳ וישלחו׃
וישלחם הן יעצר במים ויבשו׃
ובשלח ה׳ אתכם מקדש ברנע׃
בשלחי כה עשו אבותיכם בשלחי
בשלח ויהי בשלח פרעה׃
התשלח ברקים וילכו׃
שלחיך פרדס רמנים׃
משלח ועפו בכתף פלשתים׃
שלוחיה ויקח יתרו חתן משה את
אשלח ט׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בא׃

ג׳ מל׳ בלישן שלוח וסימ׳

נמסר בישעיה סימן י״א ובמגלה סוף סימן ג׳׃
וישלחהו ד׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בראשית׃
שלחה ו׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ו׃
משלח ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס״ז׃
שלחני ג׳ וסימניהון
שלחני כי עלה׃
שלחני נא כי זבח׃
שלחני ואלכה אל מקומי׃
שלוחה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח׃
והשלחתי ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ בחקתי׃
את השלחן ג׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ כי תשא׃
ואת השלחן ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סוף סימן ז׳׃
ועל שלחן ב׳ וסימניהון
ועל שלחן הפנים יפרשו׃
ועל שלחן אחד כזב׃
ותשלך ג׳ וסימניהון נמסר

בפרשת וירא ובשפטים סימן ט׳׃
ונשליכהו י״ג חסרי׳ י׳ בליש׳ וסימניהון
ונשלכהו באחת הברות׃
השלכהו ארצה ב׳ בו׃
ואשלכהו באש ויצא׃
ואשלך את עפרו׃
לכלב תשלכון אתו׃
ואשלכם מעל שתי ידי׃
וישלכם אל ארץ אחרת׃
וישלכהו באחד ההרים׃
וישלכם אל המערה׃
עד השלכו אותם דמלכים׃
שא השלכהו בחלקת שדה׃
וחברו שא השלכהו בחלקת כדבר יי׳׃
כי נשאתני ותשלכני׃
וכל וישלכו דכוו׳ במ״ד מל׳ וסי׳
וישליכו איש משהו׃
ואת מלך העי׃
ויפרשו את השמלה׃
ויהי הם קברים א״ש׃
וכל כתובי׳ דכוו׳ מל׳ ב״מא חס׳
וישלכו את תורתך׃
וישליכהו ג׳ ב׳ הס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פ׳
שמות ודניאל סימן ח׳׃
משלכת ד׳ וסימניהון
ותהי נבלתו משלכת
ויראו את הנבלה׃
וימצאו את נבלתו׃
ההיה משלכת לחרב׃
שולל ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן י״ב׃
ישלם ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן י״א׃
ואשלם ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן נ״ו׃
וישלימו ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סוף סימן י׳׃
שלמה ה׳ בליש׳ בתור׳ וסי׳ נמסר בפ׳ משפטים וכל שאר
קרי׳ דכו׳ במ״ו שמלה וסימניהון נמסר
בפר׳ עקב ע״ש׃
ישלמנה ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ אמור ובאיוב סי׳ ל״ד׃
ישלים ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳
ומשלם ג׳ וסימני׳ נמסר סוף פ׳ ואתחנן ובתלים סוף
סימן ל״א׃
ותשלם ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סוף
סימן ז׳ ובד״ה ב׳ סוף סימן ד׳׃
ושלם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא׃
שלמות ב׳ חסרי׳ בלישני׳ וסי׳
לא כלו שלמהיכם
וריח שלמתיך בריח׃
שלום ח׳ ח׳ וסי׳ נמס׳ פרשת וישב
וביחזקאל סימן י״ג׃
שלום י׳ וסימנ׳ נמסר פרש׳ וישב
ובירמיה סימן כ״ט׃
ושלום ה׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ד׳׃
השלום ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן ט׳׃
ולשלום ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סי׳ ט׳׃
שלום לך ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ו׳׃
שלום

מערכת אות השין

שלום שלום ה׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ו׳.

ואין שלום ה׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ח׳.

שלומך ג׳ ב׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ לח׳ ובישעיה סי׳ מח״.

שלומות ג׳ וסימניהון

ליצר שלומות ב׳ בו׳
הוא שלומות ואחיו.

שלמה המלך ג׳ וסימניהון

ויאמר אמרי נא.
נהנו יד החת דד״ה.
אשר ברח מפני.
ושארהון דהמלך שלמה.

ולשלמה ה׳ וסימניהון

ויזבח שור ומריא.
ולי אני עבדך ולצדוק.
ולשלכה שנים עשר.
ולשלכה בני הנלכב.
שלח את העם ויברכו.

שלום ז׳ חסרי בכתובים וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט״ו.

שלומת ג׳ בלישני׳ חסרי׳ וסים׳ נמסר בתלים סי׳ צ״א.

שלמיהו ג׳ וסים׳ נמסר בירמיה סימן ל״ו.

שלופה ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסים׳ נמסר בפרשת בלק.

שלשום ד׳ חסרי׳ בכתובי׳ וסים׳ נמס׳ פר׳ ויצא ובשמו׳ ב׳ סימן ג׳

וכל נביאים וכתו׳ דכותהון במ״ד חסרי׳ וסים׳ נמסר בפרשת ויצא.

שלוש ה׳ מל׳ וסים׳ נמסר בפרש׳ בלק וביחזקאל סי׳ מ״א.

וכל שלושה דמגלת אסתר מל׳.

שלישת ג׳ כתו׳ כן וסים׳ נמסר בפרשת פנחס.

שלישי ג׳ חסרי׳ וסים׳ נמסר בוישמע יתרו.

השלישית ט׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרשת שלח לך.

בשלושה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון

ולו שם בשלושה חסר.
וחברו דד״ה מל׳.

שלשים ח׳ וסימניהון

וירא יוסף לאפרים.
לא תשחוה וחברו דמשנה תורה.
נצר חסד לאלפים דואלה שמו׳.
וחברו במדבר.

שלישיה ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ט״ו.

שלושים ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ נשא ובמגלה סימן ד׳.

ג׳ פסו׳ משלשים בקריאה

וסי׳ נמסר בירמיה סוף סי׳ כ״ב.

בשלושים איש ג׳ וסים׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ט׳.

שלושה ב׳ חסרי׳ וסימניהון

ויעבר בהר שלשה.
ואיש בא מבעל שלשה.

שם

ולשם ד׳ וסים׳ נמסר בפרשת נח וספ׳ צפניה.

ואת שם ד׳ וסים׳ נמסר בפרש׳ קרח וביחזקאל סי׳ ד׳.

בשם ד׳ וסי׳ נמסר בפ׳ בראשית וביהושע סימן י״ט.

ואלה שמות י׳ ר״פ בתורה וסימני׳ נמסר ריש במדבר סיני.

שמות ט׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמס׳ בפרשת בראשית.

שמות ג׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפרשת בראשית.

ושם י״ג ר״פ וסים׳ נמסר בפרשת בראשית ובד״ה סימן ב׳.

ו׳ פסו׳ ושם ושם וסימניהון נמס׳ סוף פרשת וישלח.

ובשמו ג׳ וסימניהון

את יי׳ אלהיך תירא.
וחברו.
ובשמו יתהלכו.

שמאלם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח.

שם ו׳ פתחין וסימני׳ בלשון ארמי אברם אברהם נטר קרתא דבריה בוכרא וביאורם נמסר בפרשת לך לך ובמשלים׳ ל׳.

ד׳ נקראו שמותם עד שלא

נבראו וסימני׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן י״ג.

ושם האחד ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ וישמע יתרו.

ושם ה׳ ר״פ וסימניהון נמסר ריש פרשת מקץ.

שמה ה׳ ר״פ וסימניהון נמסר בפרשת ויחי.

שמה י״ח סוף פסו׳ וסי׳

וידבר אל עפרון.
השמר לך פן תשב את.
ואם לא תאבה האשה.
ויוסף הורד מצרימה.
ויבהר יוסף כי נכמרו.
בבואכם אל הארץ אשר אני מביא.
או עד.
ואם יצוא יצא הרצח.
וישלח יהושע בן נון.
וילך דוד משם וימלט.
ויהי היום ויבא שמה.
נעשה נא עלית קיר.
והוצאתי מיעקב זרע.
כי כה אמר יי׳ בקץ.
ואחמל על שם קדשי.
בעשרים וחמש שנה לגלותינו.
סביב שמנה עשר אלף.
כל אשר תמצא ידך.

וכל ספר שמות ותורת כהני׳ דכו׳ סוף פסוק שמה במ״ז סוף פסוק שם וסים׳

עלת תמיד לדרתיכם.
ובא אהרן אל אהל.
אנה אנחנו עלים.
גם בי התאנף יי׳.
וזבחת פסח ליי׳ אלהיך.
ושמחת לפני יי׳.
ולקחת מראשית כל.

שמה ו׳ ביהושע וסים׳ נמסר ביהושע סימן ב׳.

ומשם ט׳ וסי׳ נמסר בסדר חקת התורה ובמלכים ב׳ סוף סימן ב׳.

ושמה ח׳ וסים׳ נמסר בישעיה סימן נ״ה.

ו׳ פסו׳ שם שמה וסימניהון נמסר בריש פרשת ראה.

ח׳ פסו׳ שמה שם וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳.

ה׳ פסו׳ שמה שמה וסים׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳.

ושם ח׳ וסים׳ נמסר בפרשת ויצא.

י׳ ר״פ מלה חדא ומלרה

תנינ׳ שמה וסים׳ נמסר בפרשת ויצא ובתלים סימן קכ״ג.

הישמת ג׳ ומשנין ככת׳ וסים׳ נמסר בסדר מסעי׳.

השם ד׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קמ״ח.

תשימון ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ משפטים ובירמיה סי׳ כ״ב ובאיוב ריש סימן י״ח.

שמה ג׳ וסים׳ נמסר בישעיה סימן כ״ג.

ושים ט׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח.

שימה י׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ סי׳ ל׳.

הדחה שמה ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בירמיה סימן ו׳.

אשימך ג׳ וסימניהון

כי לגוי גדול אשימך.
אשימך בצבים.
שומר לראשי אשימך.

שמו ד׳ וסימניהון

בעיר רוכלים שמו.
צפצפה שמו.
שמו אדון לביתו.
עדות ביהוסף שמו.
וחד ושמו אצל המזבח.

וישימו ד׳ חסרים וסימניהון נמסר בפרשת מקץ וביהושע סימן י׳ ושמואל א׳ סימן ו׳ ומלכים ב׳ סימן י״א.

וישם ו׳ רפין וסי׳ נמסר בפרש׳ נשא ובדניאל סימן י״א.

ואשים ה׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפ׳ חיי שרה ובפרש׳ והיה עקב ומלכים א׳ סימן ח׳.

ושמו ג׳ מלרע וסימניהון

ושמו את שמי על בני.
ושמו להם ראש אחד.
ושמו בדיו.
וא׳ שמו אתי בכור.

וישימו ג׳ רפין וסימניהון נמסר במלכים א סימן י״ח ובישעיה סימן מ״א.

לשום שמו שם ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ד.

לשום את שמו ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ד.

שמות ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ל״ו.

ומשמאלם ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון

והמים להם חומה.
וחברו.
ויחזיקו ביד שמאלם בלפידים.
בתרא מל׳.

שמונה ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סוף סי׳ ח׳ ובקהלת ריש סימן י״א.

שמונה ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשפטים ריש סימן ד׳ וסוף ירמיה ויחזקאל סימן מ׳.

שמונים ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בראשית ובשפטים סימן ד׳.

ו׳ זוגין מייחדין חד שמים

וחד השמים וסימניהון

כימי שמים ושמתי לעד זרעו.
כימי השמים למען ירבו ימיכם וימי בניכם.
בהעצר שמים דמלכים.
בהעצר השמים דד״ה.
הנה שמים כי האמנם ישב דד״ה.
הנה השמים כי האמנם ישב אלהים דמלכים.
כי שמים שאו לשמי׳ עיניכם.
כי השמים ומי יעצור כח לבנות.
מעל שמים כי גדול מעל שמים.
מעל השמים הללוהו שמי השמי׳.
ויגידו שמים.
ויגידו השמים.
אל שמים כי אשא אל שמים ידי.
ואל השמים.

את השמים ואת הארץ

י״ג וסימניהון נמסר בחגי סימן ב׳ ובד״ה ב׳ סימן ב׳.

השמימה י״א וסימניהון נמסר בפרש׳ ואתחנן ובד״ה ב׳ סימן ו׳.

שמיך ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ח׳.

ושמים ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ׳.

השמים ושמי השמים ג׳ וסי׳ נמסר בפ׳ עקב.

ולהשמיד ד׳ וסימניהון נמס׳ פ׳ הבא.

השמדך ד׳ חסרי׳ בליש׳ השמדה וסימניהון

ונתן מלכיהם בידיך והאבדת.
עד השמידם אותם דיהושע.
בעשא אחאב.
לשמד מעוניה.

השמחים ג׳ וסימניהון נמסר בעמוס סוף סימן ו׳ ובמשלי סימן ב׳.

ולשמחה ג׳ וסימניהון נמס׳ בשפטים סימן י״ו ובזכריה סוף סי׳ ח׳ ובקהלת ריש סי׳ ב׳.

השמחה ג׳ וסימניהון נמסר בקהלת סימן ח׳.

ישמח ז׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ק״ד ובקהלת סו׳ סימן י׳.

וישמחו ה׳ רפין וסימניהון

וישמחו כל חוסי בך.
ישישו וישמחו בך.
וחברו.
ירננו וישמחו חפצי.
ישאו בתף ובכנור.

ונשמחה ד׳ וסי׳ נמס׳ בישעי׳ סוף סימן כ״ה.

וישמחו ג׳ קמצין וסים׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ י״א.

שמח ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן י״ו וסים׳ ק״ה

וכד״ה א׳ סימן כט׳ ·

שמחם ג׳ וסימניהון

כי שמחם אלהים שמחה ·
ויזבחו ביום ההוא זבחים ·
כי שמחם יי׳ מאויביהם ·

שמחים ד׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ א׳ סוף סימן ח׳ ·

שמלות ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת עקב׳

ושלמות ד׳ וסי׳ נמס׳ ביהושע סי׳ ט׳ ועיין בפר׳ משפטי׳ ·

ושממה ה׳ וסימניהון

ושממה במהפת זרים·
שברון ויגון הכלאי׳
ונתתי את הר שעיר·
ואת הצפוני ארחיק׳

והשמתי ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר בהר סיני ·

שוממה ג׳ ב׳ חסרי׳ וסימניהון

ותשב המר ושוממה׳
נתנני שוממה כל היום·
כי רבים בני שוממה׳

השמה ג׳ וסימניהון

כל ימי השמה תשבת·
והארץ תעזב מהם׳
כל ימי השמה שבתה·

שמן ד׳ וסימניהון

ויכו את מואב ·
על כן יזבח לחרמו׳
וימצאו מרעה שמן׳
במרעה טוב ארעם·

משמנה ג׳ וסימניהון נמסר פרשת ויקרא ·

ושמן ו׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן יו״ ·

בשמן ו׳ רפין וסי׳ נמסר בפר׳ תצוה ומגלה סימן ב׳ ·

ואת שמן ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת תשא׳

וישמע י׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס׳ ובאיוב ריש סימן לז׳ ·

ושמעון ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת דברים׳

נשמע ד׳ קמצין וסי׳ נמסר בירמיה סימן ג׳ ·

בשמעו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ·

וישמע ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ט׳ ·

לא שמע ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ יד ובמשלי ריש סימן יג׳ ·

ולא ישמע ד׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ וארא ובישעיה סימן מב״ ·

שמיעה על יב׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳ ויחזקאל סי׳ כו״ ·

שמעת ד׳ וסימניהון נמסר בריש מלכים·

ולא ישמעו ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת שמות׳

ולא תשמע ד׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ ראה ובירמ׳ ס׳ ה׳ ·

לא שמעתם ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ לל׳ ·

שמועה ו׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ ב׳ סי׳ יג ·

שמועת ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ד׳ ובדניאל סוף סימן יא׳

ושומע ד׳ וחסרים וסימניהון נמסר במשלי סי׳ יב·

ושמעו ו׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כו״ ·

שמוע ח׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפרשת משפטים וג״ מ׳ל וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ כג״ ·

משמע ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמס׳ ריש קהלת ·

לשמוע ד׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בפר׳ בחקתי ובירמיה סימן יא׳ ·

שמוע יא׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר ירמיה סוף סימן יט ובדניאל סימן ט׳ ·

ונשמע ג׳ ב׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ נמסר בפרשת משפטים ואחשורוש סוף סי׳ א׳ ·

ונשמע ג׳ וסימניהון

ונשמע וימס לבבנו·
ונשמע בקול אבינו·
ונשב באהלים·

תשמעון ו׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ג׳ ·

תשמעון ב׳ קמצי׳ וסימניהון

בקטן כגדול תשמעון·
נביא מקרבך מאחיך·

שמע ד׳ וסימניהון בלשון ארמי מכיהו צווח

מסבינא ואתבוזיי וביאורם נמסר בירמיה סימן לו״ ובתלים סימן כב״ ·

שומעת ו׳ ה׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ נמסר בריש וירא ומשלי סוף סימן טו״ ·

שמעו ט׳ ה׳ בפרש׳ נדרים וסי׳ נמסר ביהושע סוף סימן ו׳ ·

ושמע ה׳ זקפי׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בלק ובדניאל סימן ט׳ ·

שמעו ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בפרשת בשלח·

בשמעכם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן·

שמע ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בפר׳ ויצא·

שמעוני ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר בפר׳ חיי שרה·

שמעיהו ה׳ וסימ׳ נמס׳ בירמיה סוף סימן כו״ ובד״ה ב׳ ריש סימן יא·

חד מן כו׳ בליש׳ שמיעה
דכל חד וחד לית דכוו׳ וסימ׳

שמען ויאמר למך לנשיו·
שמענו אדני נשיא ·
שמענוה הנה שמענוה באפרתה׳
שמעה ה׳ שמעה ה׳ סלחה׳
שמעתם עתה נבראו ולא מאז ·
ושמעה ונפש כי החטא ·
ונשמעה ויאמר אבשלום׳
ואשמעה ויאמ׳ אלהים משה עמדו
שמענה והנה זאת חקרנוה כן היא
כשמועה ופן ירך לבבכם ותיראו
משמועה רעה לא יירא׳
לשמועה ולא היתה סדום אחותך
ונשמעה ויאמרו אל משה דבר ·
אשמע ויהי כאשר קרא ·
ואשמע הקשבתי ואשמע·
וישמע אז נדברו יראי ה׳·

תשמע ותתנם ביד צריהם׳
ונשמע ויקרא ספר הברית׳
השמע עם קול אלהים חיים׳
למשמע והריחו ביראת ה׳·
בהשמע ויהי כהשמע דבר המלך
תשמע זעקה מבתיהם·
ותשמע ויזבחו ביום ההוא·
תשמע ויאמרו אליו בני דן׳
שמע הללוהו בצלצלי שמע ·

שמרו ה׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בהעלתך ובירמיה סימן יו״ ·

שומר י׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן יז״ ובמשלי סימן י׳ע״ש ·

לשמור ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן יו״ ובמלכים א׳ סימן יא״ ·

שמור ד׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל ב׳ סי׳ יא·

ונשמרתם ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ ואתחנן ובמלאכי סימן ב׳ ·

משמרתו ג׳ וסימניהון

ושמרו את משמרתו·
ושמרת משמרתו וחקתיו·
כי שמרנו משמרתו·

שמור ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ואתחנן·

תשמרון ה׳ וסימניהון

שמור תשמרון את מצות ·
כי אם שמר תשמרון׳
אלה החקים והמשפטים׳
את הברכה אשר תשמרון·
כל המצוה אשר אנכי׳

שמרונה ג׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ ס׳ יד״·

שן

שנא ה׳ וסימניהון נמסר בפ׳ שפטים·

שונא ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמס׳ בישעיה סימן סא״ ·

שנא ה׳ וסימניהון נמסר בריש פ׳ שפטים·

ובשנת ט״ר״פ וסימניהון נמסר במלכים א׳ ריש סימן טו״·

שנות ג׳ בשתא וסימניהון

בינו שנות דור׳
שנות עולמים ·
שנות ימין עליון ·
וא׳ ושנות רשעים תקצרנה·

שניו ג׳ וסימניהון נמסר בקהלת סימן ו׳ ·

שנים שנים ג׳ וסימניהון

שנים שנים באו אל נח·
ויבאו אל נח אל·
ולאספים שנים שנים·

אל שני ג׳ וסימניהון

שתי כתפות חברו׳ ·
וזה לך האות אשר·
הואל וקח ככרים·

ואת שני ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ יתרו·

שנינו ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סו׳ סי׳ ב׳ ובאיוב סוף סימן ט׳ ·

שני ב׳ סבירי׳ שנית וסימני׳

אל בית הנשים שני ·
וחנון בן צלף הששי·

שנמית ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ב׳ ובמלכים ב׳ סימן ד׳ ·

משנה ד׳ קמצין וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ח׳ ·

ישנא ג׳ כתיב א׳ בלישניהון וסימניהון

ישנא הכתם הטוב ·
ועז פניו ישנא ·
יתן לידידו שינא׳

שנונים ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן מה׳ וסימן קכ״א ·

ולשנינה ד׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת כי תבא ·

שע

שעייה על ג׳ בלישניהון וסימניהון

ישעה האדם על עשהו·
ישען על ביתו ·
הוי היורדים מצרים׳

שעיר ה׳ חסרים בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת תלדות·

שעירה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח ויהושע סימן יב׳ ·

שער ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת נשא׳

עשרו ג׳ וסימניהון

והיה ביום השביעי׳
ב׳ בפסוק ·
וכבס המטהר את׳

השערה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ כי תצא ·

השוערים י׳ מל׳ וסימניהון נמסר בנחמיה ריש סימן ח׳ ·

שעשעי ו׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בתלים בא״ב אות י׳ ·

שפ

שפה אל ג׳ בליש׳ וסימניהון את הים דד״ה׳

ואלה מדות המזבח·
והנה אל שפת׳
ושארהון שפה על·

ושפחות ג׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בפרשת לך לך ·

שופט ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בעמוס סימן יב ובד״ה ב׳ סוף סימן כו״ ע״ש ·

השופט ב׳ מל׳ וסימניהון

כי ינחם יי׳ מנאקתם ·
והיה במות השופט·

שפטים דקדים לשטרי׳ ג׳ וסימניהון

תתן לך בכל שעריך·
ויקרא יהושע לכל·
ויאסף יהושע את כל·

ישפוט ד׳ מל׳ בלישני׳ וסימ׳

האחד בא לגור וישפוט·
ולא למראה עיניו ישפוט ·
והוא רמים ישפוט·
הבעד ערפל ישפוט·

השפטים ד׳ וסי׳ נמס׳ בפ׳ שפטי׳ ובד״ה ב׳ סימן יט·

במשפטם ח׳ וסימניהון נמסר׳ בד״ה ב׳ סימן ו׳·

משפטך ה׳ חסרים וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סוף סימן כ׳ ובתלים סימן לז״ ובא״ב

מערכת אות התיו

רבתי אות ק׳·
משפטי יו׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ט״ל ובתלים סימן יו׳ ׃
את משפטי ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ה׳·
למשפט ט״ו וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ ס׳ ט״ו·
במשפט ח׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר בפרשת קדושים ומשלי ריש סימן י״ח·
משפטו ו׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ סוף סימן כ״ז·
כמשפט ז׳ רפ׳ין וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ובמלכים ב׳ סימן י״ז·
נשפט ה׳ קמצין וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן ט״ו ובירמיה סוף סימן ב׳·
ישפה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת פקודי·
שפיים ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ״ט·
משפיל ג׳ וסימניהון
משפיל רשעי׳ עדי ארץ׳
ודיהוה צבי הוה׳
משפיל אף מרומם׳
שפר ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויחי·
שופר ב׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בהר סיני ובאיוב סוף סימן ל״ט·
ישפך ג׳ ב׳ כהו׳ שין וא׳ כתיב סב״ך וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ד׳·
שפות ג׳ וסימניהון ביחזקאל ריש סימן כ״ד·

שך

שך ד׳ קמצ׳ין בקריאה וסימ׳ נמסר בפרשת שמיני ובירמיה סוף סימן ו׳·
ושך ג׳ וקמצי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן נ׳·
ישכו ג״וס׳ נמסר בפרשת ויצא וירמיה סי׳ י״ו ותלי׳ סי׳ כ״ד·
והשקה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בראשית·
והשקית ד׳ ג׳ מנהון מלרע וסימניהון
והשקית את העדה·
והשקית אתם יין·
והשקית אתו את כל הגוים׳
והשקית ברגלך בגן׳
בתרא מלעיל·
משקה ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר פרשת וישב וחבקוק סימן ב׳ וד״ה ב׳ סימן ט׳·
ואשקוט י״ג מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר באיוב סי׳ ג׳·
שוקקה ג׳ וסימניהון
והקיץ ונפשו שוקקה
כי הרויתי נפש שוקקה׳
כי השביע נפש שוקקה·
תשוקתו ב׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בראשית׃
שקול ד׳ ומל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ וביחזקאל סימן ד׳ ובעזר׳ סימן ח׳·
במשקל ד׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ קדשי׳

ובד״ה א׳ סימן כ״ח·
וישקף ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת חיי שרה·
נשקפה ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ו׳ ובד״ה א׳ סוף סימן ט״ו·
המשקוף ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בא·
שקץ הם ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ שמיני·
שקוצים ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בנחום סימן ג׳·

שר

השר ד׳ פתחין וסימניהון נמסר במיכה ריש סימן ז׳ ובדניאל ריש סימן י״ב·
ועל שר ד׳ וסימניהון נמסר פ׳ וישב·
וכל שרי ז׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ״א · ובמגלה סימן ט׳·
ואת שרי ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ו·
בשיר ג׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן כ״ד·
שיר המעלות לדוד ד׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קל״ב·
שיר מזמור ג׳ ובטעם וסימ׳ נמסר בתלים סימן פג״·
שיר חדש ז׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ צ״ו·
שירים ד׳ חסרי׳ בלישניהון וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן ד׳ וסימ׳ בה״·
שרים ח׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ט·
אשירה ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בשלח·
וישר ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ט׳ ובד״ה א׳ סימן ד׳·
תשרף באש ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ תצוה וביהושע סימן י״א·
שרשם ג׳ וסימניהון
בני אפרים שרשם·
הוכה אפרים שרשם·
שרשם כבקיהיה·

שש

שש ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת כי תבא ובתלי׳ בא״ב אות שי״ן·
וששו ד׳ וסימני׳ נמסר כפרשת כי תבא ובישעיה סימן ס״ב·
משוש ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס״ו·
ושש ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בפרש׳ משפטים·
ושש ועזים ג׳ וסימניהון
ותכלת וארגמן·
וחברו·
וכל איש אשר נמצא אתו·
תש ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת וארא ובהושע סוף סימן ו׳·
ישית ו׳ וסימניהון נמסר בפר׳ ויגש·
תשיתמו ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ס״ה·

שתה ג׳ נתיב וסימני׳ נמסר בירמיה סימן מ״ט·
משתיהם ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סי׳ א׳·
וישת ו׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ ויצא ושמואל ב׳ סימן כב״·
שתו ד׳ מלעיל וסימני׳ נמס׳ בפרש׳ כי תשא·
שיתו ג׳ ב׳ מל׳ ומלעיל וא׳ חס׳ ומלרע וסימניהון נמסר ריש פרש׳ בא וירמיה סי׳ ל״א·
ושותים ה׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ל׳·
לשתות ד׳ חסרי׳ כתור׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ חיי שרה·
ובשתים ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן לג״·
ואת שתי ו׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ פקודי וביחזקאל סימן לה״׃

נשלם מערכת
אות השי״ן בס״ד

מערכת אות
התי״ו

א״ב מן חד חד נסיב תת

בריש תיבותא וסימניהון
תתאו אל תלחם את לחם·
תהאכלו אל תתאכלו ואל תאכלו
התכלע יחגו וינועו כשכור·
התגודדו כנים אתם לה׳·
תתגודדי מה תתגודדי בת·
תתהדר אל תתהדר לפני מלך·
תתורו ולא תתורו אחרי·
תתחכם אל תהי צדיק הרבה·
תתחקה ותשם בסד רגלי·
תתחרה כי את רגלים רצתה·
תתיפח כי קול כחולה שמעתי·
תתיפי לשוא תתיפי·
תתכו כהתוך כסף בתוך כור·
תתם ומה בצע כי תתם דרכיך
תתמה אם עשק רש וגזל·
תתנו בן תעשה לשורך וצאנך
התנשאו ויקהלו על משה·
התעבנו ולא תביא תועבה·
תתעינו למה תתעינו מדרכיך·
תתענג אז תתענג על ה׳·
תתעמר והיה אם לא חפצת·
תתפש סממית בידים·
תהפלא תחרש עדיך נגדי·
התקעו וכהקהיל את הקהל·
תתראו וירא יעקב כי יש שבר׳
תתמוגג יעלו שמים ירדו׳
תתכר עם נבר תתכר דשמואל
תתברר עם נבר התברר דתהלות
התפל עם עקש דשמואל·
תתפתל עם עקש תתפתל דתהלות
תתנחלו לשמות מטות אבתיכם·
תתמוגגנה ודטיפו ההרים עסיס·

כ״ד זוגין מייחדין חד ת׳ וחד

ת׳ וסימניהון
תכהל אל תבהל מפניו תלך׃
ותבהל כי אתה תבא אליך ותלא
הער כי אליך ה׳ אדני עיני בכה
ותער ותמהר ותער כדה׃

תוהר פחז כמים אל תותר׃
ותוהר ויאמר לה בועז לעת·
תרד פלגי מים תרד עיני׳
ותרד ואם לא תשמעוה במסתרי׃
תורידם ואתה אלהים תורידם לבאר
והורידם בחבל בעד החלון׃
הרא אשקלון ותירא·
ותרא איבתי ותכסה בושה׃
תאכנו וראש אפרים שמרון וראש שמרון׳
ותאמנו וישכימו בבקר ויצאו למדבר הקוע׳
תגדל ואל תרא ביום אחיך ביום
ותגדל הנה נא מצא עבדך חן·
תפל ויאמ׳ המלך להמן מהר קח׃
ותפל והגדל עד צבא השמים׳
תשמע זעקה מבתיהם כי·
ותשמע ויזבחו ביום ההוא זבחי׳·
תהלך שתו בשמים פיהם׳
ותהלך ויט משה את ידו על השמי׳
תריץ יאתיו חשמני׳ מני מצרים
ותרץ והשלך אשה·
תרוץ כלכהך לא יצר צעדך·
ותרוץ עד אשר לא ירתק חבל·
תופר גם את בריתי תופר את׳
ותופר ביום ההוא ידעו כן·
והופע היום ההוא יהי חשך·
תופע ארץ עיפתה כמו אפל׃
תשורי אתי מלבנון כלה·
ותשורי למלך בשמן ותרבי׳
תהי ויאמר אליה·
ותהי ואעבר עליך ואראך·
תמס כמו שבלול תמס·
ותמס בתוכחות על עון יסרת·
תעלנה ויאמ׳ מלאך ה׳ אל מנוח׃
ותעלנה וצפיר העזים הגדיל·
תעלזנה אל תגידו בגת אל·
ותעלזנה כליותי בדבר שפתיך׃
תבואינה תובלנה בשמחות וגיל·
ותבואינה התבוננו וקראו למקוננו׳
הגישון וכי תגישון עור לזבוח׃
ותגישון המנדים ליום רע·
תכגר ויאמר ה׳ אל משה ואביה
והסגר מרים מחוץ למחנה·
תודות והארץ חנפה תחת׳
ותורות ועל הר סיני ירדת׃

י״א קרינן ת׳ ולא כתיבן

וסימני׳ נמסר בריש שופטים ובסוף קהלת ע״ש מה דאקשינן·

וחלופיהון ז׳ כתבן ת׳ ולא

קריין וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ט׃

ג׳ זוגין מן ג׳ ג׳ ת׳ וא׳ ות׳

בריש׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סימן ז׳׃

מלין דמשמשין ת׳ בריש׳

ון׳ בסופי׳ סימ׳ באיוב סימן לב״׃

י״א זוגין חד מלרע וחד

מלעיל ות׳ בריש׳ וסימניהון

ותפר עצו עצה ותפר·
ותפר ביום ההוא ידעו כן׳
ותרץ אם ראיתה גנב׳
ותשמידם תרדף באף ותשמידם׃
ותשמדם כתים בל יחיו רפאים׃
ותבות מדוע באתי ואין איש
ותמות ויקומו עלי בעלי׳
ותלהט אש לפניו תלך ותלהט׃
ותלהט כי אש קדחה באפי·
והלבב וישכב אמנון ויתחל·
ותלבב

מערכת אות התיו

ותלכב ותלך תמר בית אמנון •
ותחולל אף כי תאמר לא •
ותחולל בטרם הרים ילדו •
ותיטב לה' משור פר •
ותיטב הנערה בעיניו •
ותתעטף אזכרה אלהים ואהמיה •
והתעטף עלי רוחי •
ותאכלם תשיתמו כתנור אש •
ותאכלם עוד זה מדבר וזה בא •
ותכונן יגמר נא רע רשעים •
ותכונן לך את עמך ישראל •

מלין דמשמשין תם בסוף

תיבות ס' נמסר במערכת אות המ"ם •

מלין דמשמשין תו בסופי'

וסימניהון

אתו וירדו כל יש' את הפלשתי'
מראתו והסיר את מראהו בנוצתה
סותה וכרם ענבים סותה •
בטהרתו אשר לא תשיג ידו •
צפונתו ואת הצפוני ארחיק מעליכם
רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו
חתנתו ביום חתנתו וביום שמחת
בהראתו את עשר כבוד מלכותו •
חתיתו כי נתתי את חתיתו את •
אמרתו תשלח אמרתו ארץ עד •
מראתו ולא יכל עוד להשיב •
רשעתו והיה אם כזהבות הרשע •
ובגאותו שחקים דזאת הברכה •
בביתו ויעברו ימי בכיתו וידבר •
עותו ראה את מעשה האלהי' כי •
בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר
אמרתו בצע אמרתו אשר צוה מימי
משחתו ויקרא באזני קול גדול
דיחזקאל •

מלין דמשמשין תי בסוף

תיבותא וסימניהון

אגאלתי פורה דרכתי לבדי •
אריתי מורי עם דבשי •
בתורתי הילך בתורתי אם לא •
אצתי ואני לא אצתי מרעה •
התאויתי ואני לא אצתי ב' בו •
ספקתי על ירך בשתי וגם נכלמתי
בצאתי את העיר אפרש את כפי •
מלאתי משפט צדק ילין •
עניתי טוב לי כי עניתי •
עניתי בצום נפשי ותפלתי •
נעניתי עד מאד ה' חיני •
יקשתי לך וגם נלכדת דירמיה •
בסיתי כי כה אמר ה' אלהים •
סוסיתי כי אמר בכח ידי •
נמצאתי נדרשתי ללא שאלו •
הפחתי אם כחה אכלתי בלי כסף •
קורצתי הן אני כפיך לאל •
נטמאתי איך תאמרי לא •
משכרתי ותחלף את משכרתי •
פניתי הבית ומקום לגמלים •
עותתי ראית ה' עותתי •
נשברתי את לבם הזונה •
מדשתי ובן גרני כי •
ישרתי על כן כל פקודי כל •
הסכנתי לעשות לך כה •
בליתי פינחס בן אלעזר •
פללתי ראה פניך לא •
עתי ושלח ביד איש עתי •
שעברתי כמעט שעברתי •
שמצאתי עד שמצאתי ב' בפסו' •
ושחכמתי שעמלתי ושחכמתי •

תא

ותאנה ב' וסימניהון
ולמח העליתנו ממצרים •
ארץ חטה ושעורה •

והתאנה ב' וסימניהון
העוד הזרע במגורה •
הגפן הוכישה והתאנה •

תאניה ב' וסימניהון
והציקתי לאריאל •
וירב בבת יהודה •

תב

תבואות ז' בליש' וסימני' נמסר סוף ויגש •

תבואתיה ב' כתי' ה' וסימני' קדש ישר' ליי' •
וזיתה תבואתה ללחם •

תה

תהו ובהו ב' וסימני' נמסר כפרש' בראשי' •

בתהו ב' וסימניהון
וישא בתהו צדיק •
בתהו ויאבדו •

תהומות ד' מל' דמל' וסי' נמסר בפרשת בשלח ע"ש ובתלים סימן ל"ג •

את תהום ג' וסימניהון
בהעלות עליך את •
ביום רדתו שאולה •
ותאכל קרא לריב •

תו

תוכל ו' פתחי' וסימניהון בסדר בראשית •

תולעת ב' חס' וסימניהון
תלעת השני קרם
כי תאכלנו התלעת •

תולע ג' וסימניהון
תולע ופוה ויוב •
וחכרו •
האמנים עלי תולע •

תור ג' מל' בלישני' וסי' נמסר בשיר השירים סימן ב' •

ותורה ה' וסימ' נמסר במיכה ס' ב' ובמשלי סימן ו' •

ובתורתו ג' ב' מל' וא' חס' וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ"ד •

תורתך ט' וסימני' נמסר בתלים בא"ב רבתי אות ה' •

ותורתך ח' וס' נמסר בתלים בא"ב רבתי אות ת'

תורותיו ג' וסימניהון נמסר בפרשת יתרו •

תושיה ז' מל' בלישני' וסימ' נמסר בישעיה סוף סימן כ"ח ובמשלי סימן ח' •

תח

התחת ג' וסימניהון נמסר בפרש' ויצא •

ומתחת ג' וסימניהון נמסר במלכים א' ס' ז' •

תחתיות ז' וסימני' נמסר ביהושע סי' ט"ו וביחזקאל סוף סימן כ"ו •

תי

תימא ה' וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ"א •

מתימן ג' וסימניהון
אלוה מתימן יבא •
מתימן כל ארץ הנגב •
ונתתיה חרבה מתימן •

וכל לישניהון מל' בכ"א וחדרי תמן •

ותתירוש ג' וסימניהון
והיא לא ידעה כי •
יען ויאמר לעמו •
וכל יהודה הביאו •

ותירש ג' חסרי' וסימניהון
ויתן לך האלהים •
ודגן ותירש סמכתיו •
על דגן ועל תירש ועל •
וכל הירשך ותירשך דכו' חס' בכ"א •
ואם ישתו בני נכר תירושך •

תכ

ותכלת וארגמן ו' וסים' נמסר בפר' ויקהל •

תל

תלוי ג' וסים' נמסר בפרשת כי תצא •

ד' מלי' אית בהון אות תלוי
וסים' נמסר בשפטים סי' י"ח ואיוב סי' ל"ח ושמואל ב' סי' י"ח •

תם

תם ה' וחסרי' וסימניהון נמסר בפרשת כהר סיני •

תמימים יהיו לכם ג' וסימני'
ושבעה כבשים דפסח •
ובעשור •
וביום הבכורים •

שבעה תמימים ג' וסימניהון
ובראשי חדשיכם •
יום התרועה •
ביום השמיני עצרת •

בתמי ג' וסימניהון
לדוד כי אני בתמי •
ואני בתמי אלך •
ואני בתמי תמכתי •

ותימא ה' בליש' ד' מל' וא' חס' וסימ' נמסר סו' פ' חיי •

ג' כתי' תים יתירים וסימני' נמסר בשמואל ב' סי' כ"א •

מתום ד' וחס' וסי' נמס' בשופטי' סימן ד' ובתלים סימן ל"ח •

בתמל ח' וחסרי' וסימ' נמסר פר' ויצא ומלכים ב' סימן י"ג •

אתמל ג' וסימני' נמסר בשמואל א' סימן ד' •

תמם ג' וסיבניהון
וגם יד יי' היתה בם •
ויכהב משה את •
וידבר משה את •

תמנו ג' וסימניהון
האם תמנו לגוע •
חסדי יי' כי לא תמנו •
תמנו חפש כחפש •

תמימים כ' כל בעזרא חס' י' בתר' וכו' עיין בריש משלי •

תימרות ג' מל' דמל' בלי' וסי' נמס' בשיר השירים סי' ג' •

תן

תנוך ח' בתורה וסי' נמס' בפרשת מצורע •

בתנור ג' דגשין וסימני' נמסר בהושע סימן ז' •

תנים ג' וסימניהון נמסר בפרשת וארא •

בתנים ג' וסימניהון נמסר בירמיה סי' יד' •

תנין ח' בליש' וס' נמס' בפרשת וארא ובתלים סי' צ"א •

תנינם ג' כתי' כן וסי' נמסר בפר' בראש' ובתלי' סי' קמ"ח •

תע

נתעב ג' ב' פתחי' וא' קמץ וסים' נמסר באיוב סימן ט"ו •

יתעב ח' קמצי' בליש' וסי' נמסר בפרשת עקב ובישעיה סימן מ"ט ובתלים סימן ק"ו •

תעבות ט' בהיבן כן בלישניהון וסים' נמסר סוף פרש' אחרי מות ובמלכים ב' ריש סימן י"ו •

תועבתיה ג' ב' מל' וא' חס' וסי' נמס' ביחזקאל ריש סימן כ"ב •

תועבותיך ג' חסרי' ו' וסי' נמסר ביחזקא' ס' ה' ע"ש •

תועבותיהם ג' וסימני' נמסר ביחזקאל סי' י"ב •

בתועבתיהם ג' כתי' כן וסים' נמסר בעזרא סימן ט' •

תעה ג' וסימניהון נמס' בפרשת וישב ובמשלי סימן כ"א •

מתערה ד' וסימניהון נמסר ביחזקאל ס' כ"א •

תפלה ג' וסימני' קרתא דאיוב שברון וביאו' נמסר בירמיה סימן כ"ג •

ותפורה ג' ב' מל' וא' חסר וסים' נמסר ביהושע סימן י"ח ויואל סימן א' •

תפשום ג' וסימניהון נמסר במלכים א' סי' ד' •

תקיפא ג' ב' בתי' א' וא' כתי' ה' וסימניהון נמסר בדניאל סימן ב' וסימ' ז' •

תר

התרים ג' וסימניהון נמסר במלכי' א' סימן י' •

תרשישה ד' וסימניהון נמסר בישעיה סי' כ"ג •

סימן כל דלפני עשר תעש' והירשך ודבתריה כלהון תרשך וכלהון חס' בליש' במ"א מל' וסים' ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת •

והתירוש ג' ומל' וסימני' נמסר ביואל סימן ב' •

ג' מלין' בריש תיבותא

ומן כ"ב בפסו' וסים' נמסר ביחזקאל סימן ל"ב •

תשועי ג' חסרי' וסימני' נמסר בפרשת נשא •

תם ונשלם

ת"לח

עד הכה הגיע שיעור החלפת ביתות שייערנו בהקדמתנו לחבור זאת המסרה וברוך המשלים הלמתי אשר הגענו לתשלומה שייערנוהו ומהכה נתחיל להעתיק ולחבר מה שייערנו בחלוף כל קריה בכ"ר:

חלוף התורה בין בני אשר ובין בני נפתלי

בן אשר ותיתו ארץ ז
בן נפתלי ותיתו ארץ
בא מכל עץ הגן
בנ מכל־עץ הגן
בא והשקה את כל
בנ והשקה את־כל
בא בעצבון תאכלנה
בנ בעצבו תאכלנה
בא אשר בראותו
בנ אשר בראותו
בא התהלך נח
בנ התהלך־נח
בא את כל היקום
בנ את כל היקום
בא ובכל דגי הים
בנ ובכל־דגי הים
בא וימצאו בקעה
בנ וימצאו־בקעה
בא ויאהל עד סדום
בנ ויאהל עד סדום
בא ויהי כהוציאם
בנ ויהי כהוציאם
בא את־בן הגר
בנ את בן הגר
בא גר־ותושב
בנ גר ותושב
בא לא ארני
בנ לא־ארני
בא ואת הצמידים
בנ ואת־הצמידים
בא תשב הנערה
בנ תשב הנערה
בא כי־עתה הרחיב
בנ כי עתה הרחיב
בא עלי קללתך
בנ עלי קללתך
בא ויתן־לך האלהים
בנ ויתן לך האלהים
בא וישתחוו לך
בנ וישתחוו לך
בא ויעקבני
בנ ויעקבני
בא ועל־חרבך
בנ ועל־חרבך
בא ויתן־לך את
בנ ויתן־לך
בא יששכר
בנ יששכר
בא ויבא יעקב מן
בנ יעקב מן־השדה
בא וכל־שה חום
בנ וכל שה
בא ובהעטיף
בנ ובהעטיף
בא אל המחנה
בנ אל המחנה
בא והיה המחנה
בנ המחנה
בא כי יפגשך רפי

בנ כי יפגשך דגש
בא לא אשלחך
בנ לא אשלחך
בא כי על כן ראיתי
בנ על־כן ראיתי
בא קרא שם־המקום
בנ קרא שם המקום
בא ויאהב את
בנ ויאהב את הנער
בא ונתתי לך
בנ ונתתי לך ולזרעך
בא אלוף־קרח
בנ נפתלי אלוף קרח
בא ויתנכלו אותו
בנ ויתנכלו
בא יפה תאר
בנ יפה תאר
בא ויקרא שם־יוסף
בנ שם יוסף
בא כי לא־לו יהיה
בנ כי־לא לו יהיה
בא את־כל מאומה
בנ את כל מאומה
בא וליוסף ילד
בנ וליוסף ילד
בא את כל אשר
בנ את כל
בא בהתחננו
בנ בהתחננו
בא כמרגלים
בנ כמרגלים
בא היש־לכם אב
בנ היש לכם
בא אל עבדך אבי
בנ אל עבדך
בא בנימין אחיו
בנ בנימן אחיו
בא ימנה וישוה
בנ ימנה וישוה
בא ובני דן
בנ ובני דן
בא לבית־יעקב
בנ לבית יעקב
בא אשר יהיה לעם
בנ יהיה־לעם
בא ויגרשום
בנ ויגרשום
בא הם המדברים
בנ המדברים
בא כי טוב לנו
בנ כי־טוב
בא אז ישיר משה
בנ אז ישיר
בא ויאמינו ביי
בנ ויאמינו ביי
בא זה אלי ואנוהו
בנ זה אלי ואנוהו
בא עם זו גאלת
בנ עם זו גאלת

בא ותטעמו
בנ ותטעמו
בא כל־המחלה
בנ כל המחלה
בא אל כל עדת
בנ אל־כל עדת
בא על הצור
בנ על־הצור
בא או ירה יירה
בנ או־ירה יירה
בא לא יהיה לך
בנ לא יהיה־לך
בא כי יגנב
בנ כי יגנב
בא על כל דבר
בנ על־כל
בא כן־תעשה
בנ כן־תעשה
בא לא אגרשנו
בנ לא אגרשנו
בא ויחזו
בנ ויחזו
בא ואת שמות
בנ ואת שמות
בא לכהנו לי
בנ לכהנו לי
בא או בגשתם
בנ או בגשתם
בא וקנמן
בנ וקנמן
בא את זרעכם
בנ את־זרעכם
בא כי־פרעה
בנ כי פרעה
בא אל־כל עדת
בנ אל כל עדת
בא את־התכלת
בנ את התכלת
בא אל־בצלאל
בנ אל בצלאל
בא על השלחן
בנ על־השלחן
בא וחמש אמות
בנ וחמש
בא את־כל כלי
בנ את כל כלי
בא ומן התכלת
בנ ומן־התכלת
בא מטבעתיו
בנ מטבעתיו
בא ואת האבנט
בנ ואת האבנט
בא ומכנסי־בד
בנ ומכנסי בד
בא ומן הדם
בנ ומן הדם
בא המעלה
בנ המעלה
בא יפול עליו

בנ יפל עליו
בא בעור־הבשר
בנ בעור הבשר
בא או בשתי
בנ או בשתי
בא או מן השתי
בנ או־מן־השתי
בא עץ הארז
בנ עץ הארז
בא על המשכב
בנ על המשכב
בא עמיתך
בנ עמיתך
בא ומזרעך
בנ ומזרעך
בא אל כל עדת
בנ אל כל עדת
בא מות־יומת
בנ מות־יומת
בא או־בת אמו
בנ או בת אמו
בא שתים
בנ שתים
בא שבתכם
בנ שבתכם
בא את מועדי
בנ את־מועדי
בא והיתה
בנ והיתה
בא ולבהמתך
בנ ולבהמתך
בא את כספך
בנ את־כספך
בא כי־עבדי
בנ כי־עבדי
בא ואם מעט
בנ ואם מעט
בא ואם מך
בנ ואם־מך
בא כל ערכך
בנ וכל ערכך
בא ויתילדו
בנ ויתילדו
בא כן חנו
בנ כן חנו
בא על־המשכן
בנ על המשכן
בא וכלה אהרן
בנ וכלת אהרן
בא בן אהרן
בנ בן אהרן
בא המאררים
בנ המאררים
בא ונזרעה
בנ ונזרעה־
בא כן־עשו
בנ כן עשו
בא על־המשכן
בנ על המשכן

בא ובהאריך
בנ ובהאריך
בא אספת
בנ אספת
בא והתיצבו
בנ והתיצבו
בא אם את כל
בנ אם את כל
בא ויאסף
בנ ויאסף
בא אם־יהיה
בנ אם יהיה
בא הבמחנים
בנ הבמחנים
בא היש בת
בנ היש־בת
בא ואל כל עדת
בנ ואל כל עדת
בא וכל מנאצי
בנ וכל־מנאצי
בא ויתאבלו
בנ ויתאבלו
בא והכנעני
בנ והכנעני
בא ויכתום
בנ ויכתום
בא אשר בתוככם
בנ אשר בתוככם
בא כל־העדה
בנ כל העדה
בא בן אהרן
בנ בן־אהרן
בא זה יהיה
בנ זה יהיה
בא בכור הבהמה
בנ בכור הבהמה
בא והיתה
בנ והיתה
בא לך ולזרעך
בנ לך ולזרעך
בא הוא יתחטא
בנ הוא יתחטא
בא אין צמיד
בנ אין צמיד
בא הכנעני
בנ הכנעני
בא שם המקום
בנ שם המקום
בא לסבב לפגע
בנ דגש
בא נתן סיחן
בנ נתן סיחן
בא על הנהר
בנ על הנהר
בא וידברו
בנ וידברו
בא וקבנו לי
בנ וקבנו לי
בא מה פעל:

בנ מה פעל אל
בא כי אם יהיה
בנ אם יהיה
בא אל שפטי
בנ אל־שפטי
בא בן־אהרן
בנ בן אהרן
בא והיתה
בנ והיתה
בא את־השבי
בנ את השבי
בא את־הנחשת
בנ את הנחשת
בא את־הבדיל
בנ את הבדיל
בא והצית
בנ והצית
בא העושה
בנ העושה
בא והיתה
בנ והיתה
בא ואת־נבו
בנ ואת נבו
בא ממחרת
בנ ממחרת
בא מות־יומת
בנ מות יומת
בא את־נחלת
בנ את נחלת
בא טוב־הדבר
בנ טוב הדבר
בא ולא תיראון
בנ ולא תיראון
בא ונלחמנו
בנ ונלחמנו
בא ויכתו
בנ ויכתו
בא כאשר תמו רפי
בנ דגש
בא אעבור
בנ אשר־אעבור
בא ויחרם
בנ ויחרם
בא את־גדלך
בנ את גדלך
בא כמעשיך
בנ כמעשיך
בא כי־לא
בנ כי־לא
בא את הדברים
בנ את־הדברים
בא והיה כי
בנ והיה כי
בא ונשל גוים
בנ ונשל גוים
בא והחסר
בנ והחסר
בא והיה־עקב
בנ והיה עקב

חלוף הנביאים בין בני אשר ובין בני נפתלי

בא בלבבך
בנ בלבבך
בא עם גדול
בנ עם־גדול
בא אשר יצאת
בנ אשר יצאת
בא על הלחת
בנ על הלחות
בא תשחת מים
בנ תשחה־מים
בא ובשכבך
בנ ובשכבך
בא את־גבולך
בנ את גבולך
בא את הצבי
בנ את־הצבי
בא ליראה ביראה בישראל
בנ ליראה ביראת בישראל
בא אשר־תשאלך
בנ אשר
בא בתתך לו
בנ בתתך־לו
בא אשר־יבחר
בנ אשר יבחר
בא על־ממלכתו
בנ על ממלכתו
בא על הגוים האלה
בנ הגוים־האלה
בא אשר פרית
בנ אשר פרית
בא בשור־ובחמור
בנ בשור ובחמור
בא ואם בשדה
בנ ואם בשדה
בא והחזיק־בת
בנ והחזיק בת
בא אשר ינצל
בנ אשר ינצל
בא לעשר
בנ לעשר
בא כל־דברי
בנ כל־דברי
בא הקים אותך
בנ הקים אותך
בא ביום־ההוא
בנ ביום ההוא
בא נשבעתי
בנ נשבעתי
בא את־מריך
בנ את מריך
בא ויכנך
בנ ויכנך
בא ימצאהו
בנ ימצאהו
בא שנותי מלרע
בנ מלעיל
אב רבבות
בנ רבבות
בא יערפו טל
בנ יערפו טל
בא ויתא
בנ ויתא

יהושע

בא וישכבו
בנ וישכבו
בא והחייתם
בנ והחייתם
בא הכנעני
בנ הכנעני
בא ממחרת
בנ ממחרת
בא ויאמר לו רפי
בנ ויאמר לו דגש
בא את טחנת
בנ את טחנה
בא ויחרימו
בנ ויחרימו
בא המרגלים
בנ המרגלים
בא ואת רחב
בנ ואת רחב
בא אשר ילכדנו
בנ אשר ילכדנו
בא ואת בניו
בנ ואת בניו
בא וכל ישראל
בנ וכל ישראל
בא ושפטיו
בנ ושפטיו
בא כי קרובים
בנ כי קרובים
בא יהושע
בנ יהושע
בא אל המחנה
בנ אל המחנה
בא את כל הארץ
בנ את כל הארץ
בא על שפת הים
בנ שפת הים
בא כן עשה
בנ כן עשה
בא המלכים
בנ המלכים
בא את כל האדם
בנ את כל האדם
בא מבעלת
בנ מבעלת
בא ויתהלכו
בנ ויתהלכו
בא והתחלקו
בנ והתחלקו
בא וגבל אתו
בנ וגבל אתו
בא ואת בעשתרה
בנ ואת בעשתרה
בא אל כל עדת
בנ אל כל עדת
בא והנשיאים
בנ והנשיאים
בא והתחתנתם
בנ והתחתנתם
בא אל־קנא
בנ אל קנוא

שפטים

בא מנאקתם
בנ מנאקתם
בא את מעברות
בנ את מעברות
בא שש־מאות
בנ שש מאות
בא וימכרם
בנ וימכרם
בא היש פה
בנ היש פה
בא ופגע בנו
בנ ופגע בנו
בא ויזנו כל ישראל
בנ כל ישראל
בא ויבצרו
בנ ויבצרו
בא על כל אשר
בנ על כל
בא ואת העשתרות
בנ ואת
בא וירצצו
בנ וירצצו
בא את כל
בנ את כל
בא ויתלקטו
בנ ויתלקטו
בא אל מלאכי
בנ אל מלאכי
בא והיה כי
בנ והיה כי
בא ויאחז
בנ ויאחז
בא ומחיתך
בנ ומחיתך
בא שש מאות
בנ שש מאות
בא ואת הכהן
בנ ואת הכהן
בא ויקראו
בנ ויקראו
בא הנה נא
בנ הנה־נא
בא מן מעשהו
בנ מן־מעשהו
בא מבית לחם
בנ מבית לחם
בא ונבערה
בנ ונבערה
בא ממערה גבע
בנ ממערה
בא יתפלל לו
בנ יתפלל
בא שים לפניך
בנ שים לפניך
בא כי רעתכם
בנ כי רעתכם רבה
בא הדרבן
בנ הדרבן
בא את־ממלכות
בנ את ממלכות
בא למסלת
בנ למסלה
בא יתהלכו
בנ יתהלכו
בא שמר לך
בנ שמר לך
בא אשר על
בנ אשר על
בא קול־הצאן
בנ קול הצאן
בא אתן־לך
בנ אתן לך

שמואל

בא להשתחות ולזבח
בנ להשתחות
בא איש בנימן
בנ איש בנימן
בא ותאמרו
בנ ותאמרו
בא ממחנת
בנ ממחנה
בא וימאסך
בנ וימאסך
בא להרגך ג
בנ ג בשבא
בא ושאלתם
בנ ושאלתם
בא את כל
בנ את כל
בא ותדבר־נא
בנ ותדבר נא
בא את נערי
בנ את נערי
בא לרדפך רפי
בנ דגש
בא ביד הנביאים
בנ ביד־הנביאים
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא את הגדוד
בנ את הגדוד
בא ממחנה
בנ ממחנה
בא ואקבצה
בנ ואקבצה
בא ואת בענה
בנ ואת בענה
בא ובשרך
בנ ובשרך
בא מפיבשת
בנ מפיבשת

מלכים

בא ואת הגברים
בנ ואת־הגברים
בא מכסא
בנ מכסא
בא את עמך
בנ את עמך
בא צפה עץ
בנ צפה־עץ
בא מירכתי
בנ מירכתי
בא אל מחזת
בנ אל מחזה
בא ועל המסגרות
בנ ועל המסגרות
בא לכלהנה
בנ לכלהנה
בא לשום
בנ לשום
בא שש מאות
בנ שש מאות
בא לירבעם
בנ לירבעם
בא לדוד
בנ לדוד
בא על המזבח
בנ על המזבח
בא אל בן
בנ אל בן
בא וישרתהו
בנ וישרתהו
בא וזהבך
בנ וזהבך
בא אל־עבדך
בנ אל עבדך
בא ויתנו אלה
בנ ויתנו אלה
בא אל־השדה
בנ אל השדה
בא בהשתחויתי
בנ בהשתחויתי
בא את־נעמן
בנ את־נעמן
בא אשר־למלך
בנ אשר למלך
בא מן הסוסים
בנ מן הסוסים
בא וראה שם
בנ וראה שם
בא את יבלעם
בנ את יבלעם
בא את החנית
בנ את־החנית
בא את הברית
בנ את הברית
בא כל־הקדשים
בנ כל הקדשים
בא לא־סר
בנ לא סר
בא שבע־עשרה
בנ שבע עשרה
בא ויחפאו
בנ ויחפאו
בא ויעבירו
בנ ויעבירו
בא על־חזקיהו
בנ על חזקיהו
בא דבר־שפתים
בנ דבר
בא המבלעדי
בנ המבלעדי
בא דבר־המלך
בנ דבר המלך
בא על־הבית
בנ על הבית
בא אם מעשה
בנ אם מעשה
בא קטרו שמה
בנ קטרו שמה
בא אשר על
בנ אשר על
בא ואת־המזבחות
בנ ואת המזבחות
בא תשע־עשרה
בנ תשע עשרה

ישעיה

בא ובפרשכם
בנ ובפרשכם
בא ונוכחה
בנ ונוכחה
בא ואם תאמנו
בנ ואם תאמנו
בא ואנקמה
בנ ואנקמה
בא ומשקרות
בנ ומשקרות
בא ויסקלהו
בנ ויסקלהו
בא ולבבך
בנ ולבבך
בא את־כל
בנ את־כל
בא אם יהיה
בנ אם יהיה
בא והתנחלום
בנ והתנחלום
בא ייליל
בנ ייליל
בא מושל
בנ מושל ארץ
בא ובכלי־גמא
בנ ובכלי גמא

חלוף נביאים

בא לְבַד בך
בנ לְבד בך
בא יְשב הארץ
בנ ישב הארץ
בא וְהיתה
בנ וְהיתה
בא אור הלבנה
בנ אוֹר הלבנה
בא כֶן־תרנם
בנ כֶן תרנם
בא קָו תֹהו
בנ קו תֹהו
בא וְאֵין־שם
בנ וְאֵין־שם
בא אֶל ישעית
בנ אל־ישעית
בא תְערכו לו
בנ תערכו־לו
בא אתך־אני
בנ אִתך אני
בא הֲלֹא שקר
בנ הלא־שָקר
בא וּמִתְפַּללים
בנ וּמִתפללים
בא וַיהסו
בנ וַיֶהסו
בא אין־מנהל
בנ אֵין־מנהל לה
בא וְאת עצוסים
בנ וְאת עצומים
בא וברחמים
בנ וְברחמים
בא לָמה תִשקלו
בנ למה־
בא בְלוא
בנ בְלוא
בא וַיגרשו
בנ וַיגרשו
בא אֲשר
בנ אֲשר
בא וְינטלם
בנ וַינטלם
בא המִתקדשים
בנ המתקדשים

ירמיהו

בא הַמעלה
בנ הַמעלה
בא אִם תכבסי
בנ אִם תכבסי
בא אשֶר נקרא
בנ אשר־נקרא
בא הַמעשים
בנ הַמעשים
בא וְהיתה
בנ וְהיתה
בא וַידרכו
בנ וַידרכו
בא לְמקוננות
בנ לַמקוננות
בא וְאינם
בנ וְאינם
בא בן־יחזקיהו
בנ בֶן יחזקיהו
בא וְאֵין בם
בנ וְאֵין־בם
בא וְהית
בנ וְהית
בא אל אִיש
בנ אל אִיש
בא בֵית מלך
בנ בֵית־מלך
בא אֵין חפץ
בנ אין־חפץ
בא אְת אשר
בנ אֵת אשר
בא הַנבאים
בנ הַנבאים
בא מֶלך בבל
בנ מֶלך־בבל
בא אֶת־כל
בנ אֶת כל.
בא וכמעשה
בנ וְכמעשה
בא וְילְלת
בנ וִילְלת
בא לְהנבא
בנ לְהִנבא
בא כָל־קהל
בנ כָל קהל
בא והתפללו
בנ והתפללו
בא הַנבאים
בנ הַנבאים
בא וְעַל בני
בנ וְעַל בני
בא אכתבנה
בנ אכתבנה
בא וְכָל חילו
בנ וְכל חילו
בא וְבמשרפות
בנ וּבְמשרפות
בא שְבע
בנ שָבע
בא אשר שלחתם
בנ אשֶר
בא שְובו נא
בנ שובו נא
בא בֶן שמעיהו
בנ בֶן־שמעיהו
בא אִם הכיתם
בנ אִם הִכיתם
בא ויקח אֶת
בנ ויקח אֶת־
בא המִבלעדי
בנ המִבלעדי
בא וְידעו
בנ וַידעו
בא כוס זהב
בנ כְוס זהב
בא וְנספרה
בנ ונספרת

יחזקאל

בא ואני בְתוך
בנ ואני בְתוך
בא אשֶר בֵית
בנ אשר בית
בא כַל־הישבים
בנ כַל־הישבים
בא ושכלתה
בנ ושכלתה
בא ואתן נזם
בנ ואתן־נזם
בא ותיפי
בנ ותיפי
בא וקטַרתי
בנ וקטרתי
בא לְכָל־מאהביך
בנ לְכָל מאהביך
בא וַתשחרי
בנ וַתשחרי
בא בתוכְהנת
בנ בתוכְהנת
בא הלא בגעת רפי
בנ בגעת בה דגש
בא וַיתנוהו
בנ וַיתנוהו
בא וַיזבחו
בנ וַיזבחו
בא התאחדי
בנ הִתאחדי
בא כקסם
בנ כְקסם
בא גודר
בנ גודר
בא על מאהביה
בנ עַל מאהבית
בא אֶת־אהליבה
בנ אֶת־אחלת
בא ונוכרו
בנ ונוסרו
בא אז תובַל פתח
בנ קמץ
בא הבְראך
בנ הבַרְאך
בא לראות בך
בנ לְראות־בך
בא וְידעו בגעיא
בנ בלא געיא
בא וַיִיף
בנ וַיִף
בא אֶל־הֶהרים
בנ אל־הֶהרם
בא ותדלח־מים
בנ ותְדלח מים
בא יְדברו

חלוף כתובים

בנ יְדברו
בא היות צאני
בנ היות צאני־
בא אֶל־הרעים
בנ אֶל הרעים
בא יִרְדפך
בנ ירדפך
בא בֵית ישראל
בנ בית־ישראל
בא והסיבתי
בנ והסיבתי
בא הַמחולל
בנ הַמחולל
בא הלזו
בנ הלזו
בא יטמאו
בנ יטמאו
בא קְהלך רפי
בנ קהלך דגש
בא וְיצאו
בנ וְיצאו
בא אתן לגוג
בנ אִתן לגוג
בא כָל מעלם
בנ כָל מעלם
בא וְאֶל הכתף
בנ וְאֶל־הכתף
בא עַל־אחריה
בנ עַל אחריה
בא והֵחק
בנ וַהֵחק
בא מִכל
בנ מִכָל
בא ומשרתים
בנ וְמשרתים
בא אֶל־שערי
בנ אֶל שערי
בא אשר לא
בנ אשר־לא
בא לבתים
בנ לבתים
בא וְהית
בנ וְהיה
בא בְכָל־מועדי
בנ בְכל מועדי
בא עַם הארץ
בנ עַם־הארץ
בא ומבשלות
בנ וְמבשלות
בא בְנהלה
בנ בְנחלה
בא אשֶר־ישרץ
בנ אשֶרי
בא אֲשֶר־תריטו
בנ אֲשֶר הריטו

תרי עשר

בא וְהיה מספר
בנ וְהית מספר
בא וְהיה במקום
בנ וְהיה
בא וְאין חסר
בנ וְאין חסר
בא ירצחו
בנ ירצחו־
בא כְי יילילו
בנ כִי יילילו
בא אכתב לו
בנ אֶכתב לו
בא אִם־יגדלו
בנ אִם יגדלו
בא וְלא איש
בנ וְלא־איש
בא ויתחנן לו
בנ ויתחנן לו
בא ונשלמת
בנ וְנשלמת
בא אֲשֶר־לא
בנ אֲשֶר לא
בא כל־הגוים
בנ כָל־הגוים
בא עַל־המזבח
בנ עַל המזבח
בא כָל־הגוים
בנ כָל־הגוים
בא אֲשר כנענים
בנ אֲשר כנענים
בא אַל־חנון
בנ אַל־חנון
בא על נִינוה
בנ על נינוה
בא בֵין ימינו
בנ בין־ימינו
בא אִם יועצך
בנ אם־יועצך
בא ומעוננים
בנ וְמעוננים
בא תדרך
בנ תדרך
בא מַה תחשבון
בנ מה־תחשבון
בא לְא לו
בנ לא־לו
בא הַעליזה
בנ הַעליזה
בא שְום אבן
בנ שום־אבן
בא לעת עֶרב
בנ לעת־ערב
בא וְראמה
בנ וְראמה
בא ופנה דרך
בנ ופְנה דרך
בא ובעשקי
בנ וְבעשקי

דברי הימים

בא בני פרץ
בנ בְני־פרץ
בא וַימצאו
בנ וַימצאו
בא וְאהרן
בנ וְאהרן
בא וַיתנו
בנ וַיתנו
בא וַימצאו
בנ וַימצאו
בא כָל־ישראל
בנ כָל ישראל
בא עצמך ובשרך
בנ עצמך וְבשרך
בא המִתחזקים
בנ המִתחזקים
בא ויתיצבו
בנ וְיתיצבו
בא וְישִיהו
בנ וישיהו
בא וּמִן־הגוי
בנ וּמִן־הגוי
בא אֶת עמשי
בנ אֶת־עמשי
בא ומִמנשה
בנ וּמִמנשה
בא וגַם הקרובים
בנ וגַם־חקרו
בא וְבבקר
בנ ובבקר
בא בית עובר
בנ בֵית עובר
בא ולשרתו
בנ וְלשרתו
בא לְהעלות
בנ לְהעלות
בא וַישית
בנ וַישִית
בא וּמעשת
בנ ומעשת
בא יְשראלה
בנ יְשראלה
בא וַיפקדם
בנ וַיפקדם
בא ואת בְתיו
בנ ואת בתיו
בא לבנות לך
בנ לבנות־לך
בא הַמחלקות
בנ הַמחלקות
בא כָל רכוש
בנ כָל־רכוש
בא שלמת
בנ שלמת
בא לְהִתנדב
בנ לְהִתנדב
בא ויברכו
בנ ויברכו
בא וְמנצחים
בנ ומנצחים

חלוף התורה בין בני אשר ובין בני נפתלי

בא שם־הימיני
בנ שם הימיני
בא למתצרים
בנ למתצרים
בא והתסר
בנ והתסר
בא ויתפללו
בנ ויתפללו
בא להיות שמי
בנ להיות שמי
בא ויחזק
בנ ויחזק
בא התיצבו
בנ התיצבו
בא את מעכה
בנ את־מעכה
בא ושבע
בנ ושבע
בא חומה
בנ חומה
בא עודד
בנ עודד
בא הפוך
בנ הפוך
בא ומקח
בנ ומקח
בא התיצבו
בנ התיצבו
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא וינצלו
בנ וינצלו
בא בהתחברך
בנ בהתחברך
בא על־עמדו
בנ על עמדו
בא על־עזיהו
בנ על עזיהו
בא נביאליו
בנ נביאליו
בא ויזעקו
בנ ויזעקו
בא יתקדשו
בנ יתקדשו
בא וישרם
בנ וישרם
בא המדברים
בנ המדברים
בא ויבשלו
בנ ויבשלו
בא בהעלות
בנ בהעלות

תהלות

בא כי אם
בנ כי אם־
בא ובתורתו
בנ ובתורתו
בא ובחרונו
בנ ובחרונו
בא אספרה
בנ אספרה
בא פן־יאנף
בנ פן יאנף
בא נסה עלינו
בנ נסה עלינו
בא אור פניך
בנ אור פניך
בא וישמחו
בנ וישמחו
בא בשוב־איבי
בנ בשוב איבי
בא ישפט
בנ ישפט
בא נודע יי
בנ נודע יי
בא במזמות זו
בנ במזמות זו
בא תדרש
בנ תדרש
בא עד אנה
בנ עד אנה
בא מפלטי
בנ מפלטי
בא כבוד אל
בנ כבוד אל
בא בכל הארץ
בנ בכל הארץ
בא עדות יי
בנ עדות־יי
בא מצות יי ברה
בנ מצות־יי ברה
בא טהורה
בנ טהורה
בא הנחמדים
בנ הנחמדים
בא ספשע
בנ מפשע
בא יתן לך
בנ יתן־לך
בא והתפרדו
בנ והתפרדו
בא כי לא בזה
בנ כי לא בזה
בא דשנת בשמן
בנ דשנת בשמן
בא והנשאו
בנ והנשאו
בא הבגדים
בנ הבגדים
בא ולמדני
בנ ולמדני
בא ועתה ירום
בנ ועתה
בא אל תחרש
בנ אל־תחרש
בא ומשירי
בנ ומשירי
בא ירעם יוציא הריש
בנ לא יוציא הריש
בא קול־יי
בנ קול יי
בא וירקידם
בנ וירקידם
בא ויחשף
בנ ויחשף
בא לצור מעוז
בנ לצור מעוז
בא מכל צוררי
בנ צוררי
בא ולשכני
בנ ולשכני
בא הצילני
בנ הצילני
בא בשועי
בנ בשועי
בא אהבו
בנ אהבו
בא וכל־מעשהו
בנ וכל מעשהו
בא ויגרשהו
בנ ויגרשהו
בא לכו בנים
בנ לכו בנים
בא ואת דכאי
בנ ואת־דכ אי
בא למנצח
במנ למנצח
בא וירממהו
בנ וירממהו
בא אל־בקצפך
בנ אל בקצפך
בא כי עונתי
בנ כי־עונתי
בא אהבי
בנ אהבי
בא אשמרה לפי
בנ אשמרה לפי
בא מכל פשעי
בנ מכל פשעי
בא ויעלני
בנ ויעלני
בא לעשות
בנ לעשות
בא ימלטהו
בנ ימלטהו
בא באמר אלי
בנ באמר אלי
בא ותהמי
בנ ותהמי
בא אל־תהום
בנ אל תהום
בא באמרם
בנ באמרם
בא מאיש
בנ מאיש
בא למנצח
בנ למנצח אין בו
בא על דבר אמת
בנ על־דבר אמת
בא ביקרותיך
בנ בקרותיך
בא נצבה שגל
בנ נצבה שגל
בא ובית אביך
בנ ובית אביך
בא על־כן עמים
בנ על כן עמים
בא ישמחו
בנ ישמחו
בא לכו חזו
בנ לכו חזו
בא למנצח פסק
בנ למנצח אין בו פסק
בא לשאול
בנ לשאול
בא זובח
בנ זובח
בא ובגבורתך
בנ ובגבורתך
בא לא שמו
בנ לא שמו
בא תורידם
בנ תורידם
בא ישובו
בנ ישובו
בא להתהלך
בנ להתהלך
בא כי בך
בנ כי בך
בא ממתקוממי
בנ ממתקוממי
בא ומאנשי
בנ ומאנשי
בא יראני
בנ יראני
בא ואת ארם
בנ ואת ארם
בא תרצחו
בנ תרצחו
בא כמעשהו
בנ כמעשהו
בא והמלך
בנ והמלך
בא הארץ
בנ הארץ
בא יכחשו
בנ יכחשו
בא אעשה
בנ אעשה
בא יאר
בנ יאר
בא גער
בנ גערי
בא ואל תאטר
בנ ואל תאטר
בא ולמנחמים
בנ ולמנחמים
בא תנה עוז
בנ תנה עוז
בא יהללוהו
בנ יהללוהו
בא רדפו
בנ רדפו
בא ואין עוזר
בנ ואין עוזר
בא בסבך
בנ בסבך
בא שברת
בנ שברת
בא כי־מלאו
בנ כי־מלאו
בא זכור חרפתך
בנ זכור חרפתך
בא בקום־למשפט
בנ בקום למשפט
בא על־ידותון
בנ על ידותון
בא ובעלילותיך
בנ ובעלילותיך
בא וינהגם
בנ וינהגם
בא והצילני
בנ והצילני
בא אלהיהם
בנ אלהיהם
בא ארזיאל
בנ ארזיאל
בא אל־תחרש
בנ אל תחרש
בא ובסופתך
בנ ובסופתך
בא וגם־כלתה
בנ וגם־כלתה
בא את־מזבחותיך
בנ את מזבחותיך
בא נירשה לנו
בנ נירשה לנו
בא הלא אתה
בנ הלא־אתה
בא אל־רחום
בנ אל רחום
בא אתה
בנ אתה תשבחם
בא אתה
בנ אתה יסרתם
בא פורת
בנ פורת
בא דברת
בנ דברת
בא ובנהרות
בנ ובנהרות
בא ובנגעים
בנ ובנגעים
בא אם־לדוד
בנ אם לדוד
בא פרצת כל
בנ כל גדרותיו
בא העטית
בנ העטית
בא ומעולם
בנ ומעולם
בא אתה אל
בנ אתה אל
בא ובחמתך
בנ ובחמתך
בא ונרננה
בנ ונרננה
בא ומעשה ידנו
בנ ומעשה
בא ותחת
בנ ותחת
בא במעשה
בנ במעשה
בא דשנים
בנ דשנים
בא אדירים
בנ אדירים
בא אל נקמות
בנ אל־ נקמות
בא יתאמרו
בנ יתאמרו
בא נברכה־לפני
בנ לפני
בא אם בקולו
בנ אם בקולו
בא ירעם
בנ ירעם
בא ישפט
בנ ישפט
בא המעטרכי
בנ המעטרכי
בא הרחיק
בנ הרחיק
בא גבול
בנ גבול
בא יבהלון
בנ יבהלון
בא התהללו
בנ התהללו
בא פתח
בנ פתח
בא במעלליהם
בנ במעלליהם
בא וקבצנו
בנ וקבצנו
בא מארצות
בנ ומארצות
בא וילחמוני
בנ וילחמני
בא אל יהי
בנ אל יהי
בא המגביהי
בנ המגביהי

חלוף הכתובים בין בני אשר ובין בני נפתלי

בא אני עבדך
בנ אני עבדך
בא לך אזבח
בנ לך אזבח
בא מן המצר
בנ מן המצר
בא אל תעזבני
בנ אל־תעזבני
בא ותורתך
בנ ותורתך
בא ואל תצל
בנ ואל תצל
בא ואתהלכה
בנ ואתהלכה
בא ואשתעשע
בנ ואשתעשע
בא אל מצותיך
בנ אל־מצותיך
בא תנחמני
בנ תנחמני
בא מכל מלמדי
בנ מכל מלמדי
בא ממשפטיך
בנ ממשפטיך
בא ומשפטיך
בנ ומשפטיך
בא אל־יעשקוני
בנ אל־יעשקוני
בא כחסדך
בנ כהסדך
בא אני שלום
בנ אני שלום
בא עם אהלי
בנ עם־אהלי
בא ששם
בנ ששם
בא הנה
בנ הנה
בא שהיה
בנ שהיה
בא נתנו
בנ נתנו
בא למען
בנ למען
בא שוא לכם
בו שוא לכם
בא זכר יי
בנ זכר־יי
בא אלמדם
בנ אלמדם
בא הררי
בנ הררי
בא מעלה
בנ מעלה
בא אין־יש
בנ אין יש
בא ויפרקנו
בנ ויפרקנו
בא על־ערבים
בנ על ערבים
בא שיר־יי
בנ שיר יי
בא אם־אשכחך
בנ אם־אשכחך
בא עולליך
בנ עולליך
בא ותענני
בנ ותענני
בא לדבר רע
בנ לדבר רע
בא עד אעבור
בנ עד אעבור
בא במעשה
בנ במעשה
בא לעשות
בנ לעשות
בא בני נכר
בנ בני נכר
בא שככה
בנ שככה
בא וגבורתיך
בנ וגבורותיך
בא את־המיהלים
בנ את־המיחלים
בא השם גבולך
בנ השם־גבולך
בא בצלצלי
בנ בצלצלי

איוב

בא שבעת
בנ שבעת
בא והית
בנ והיה
בא אל ירדשהו
בנ אל־ירדשהו
בא תשכן
בנ תשכן
בא ואל־מצנים
בנ ואל מצנים
בא ופקדת
בנ ופקדת
בא ואתה דע
בנ ואתה דע
בא כמרירי
בנ כמרירי
בא ויבא רגז
בנ ויבא רגז
בא אני ראיתי
בנ אני ראיתי
בא היש־בלשני
בנ היש בלשוני
בא הים אני
בנ הים־אני
בא את עוני
בנ את עוני
בא יעות צדק
בנ יעות־צדק
בא היגאה
בנ היגאה
בא אם־יבלענו
בנ אם־יבלענו
בא לא יש
בנ לא־יש
בא ואימתו
בנ ואימתו
בא ואל עפר
בנ ואל־עפר
בא ובעצמות
בנ ובעצמות
בא ותופע
בנ ותופע
בא ישה לך
בנ ישה לך
בא ומצהרים
בנ ומצהרים
בא מי אין
בנ מי אין
בא ואימתך
בנ ואימתך
בא ארחותי
בנ ארחותי
בא ושבע רגז
בנ ושבע רגז
בא תשטף
בנ תשטף
בא ויהלך
בנ ויהלך
בא וזה־חזיתי
בנ וזה־חזיתי
בא אל תכסי
בנ אל תכסי
בא בלא יומו
בנ בלא־יומו
בא ויקם בי
בנ ויקם־בי
בא טרף
בנ טרף
בא מתקוממת
בנ מתקוממת
בא תנחמתיכם
בנ תנחומתיכם
בא האנכי
בנ האנכי
בא נר רשעים
בנ נר רשעים
בא מתקו לו
בנ מתקו לו
בא ערבה
בנ ערבת
בא ומבלי
בנ ומבלי
בא יקטל
בנ יקטל־
בא וצור יצוק
בנ וצור־יצוק
בא ותאשרני
בנ ותאשרני
בא ויחלו
בנ ויחלו
בא ותתבונן
בנ ותתבונן
בא ויבא אפל
בנ ויבא אפל
בא ובוז משפחות
בנ ובוז־משפחות
בא ויחר אפו
בנ ויחר־אפו
בא והוחלתי
בנ והוחלתי
בא וכל דברי
בנ וכל דברי
בא על משפטי
בנ על משפטי
בא אנשי
בנ אנשי
בא ותחולל
בנ ותחולל
בא אתן־צדק
בנ אתן צדק
בא היש־למטר
בנ היש למטר
בא תשחק
בנ תשחק
בא התשחק בו
בנ התשחק
בא אין־על עפר
בנ אין־על

משלי

בא אם־יפתוך
בנ אם יפתוך
בא אם־תבקשנה
בנ אם תבקשנה
בא כי את אשר
בנ כי יאת
בא יתמך
בנ יתמך
בא ונהמת
בנ ונהמת
בא ואמרת
בנ ואמרת
בא עשת זאת
בנ עשה זאת
בא כי באת
בנ כי־באת
בא לך אל נמלה
בנ לך אל
בא בהתהלכך
בנ בהתהלכך
בא נתעלסה
בנ נתעלסה
בא צרור
בנ צרור
בא אני חכמה
בנ אני חכמה
בא וליועצי
בנ וליועצי
בא אור־צדיקים
בנ אור צדיקים
בא תרומם גוי
בנ תרומם גוי
בא אם בהתגלות
בנ אם־בהתגלות
בא ימלא פיהו
בנ ימלא פיהו
בא אם אין־לך
בנ אם אין־לך
בא למה יקח
בנ למה יקח
בא לשון־שקר
בנ לשון שקר
בא אל תתהלל
בנ אל־תתהלל
בא למי אוי
בנ למי אוי
בא ובית אחיך
בנ ובית אחיך
בא ענה כסיל
בנ ענה כסיל
בא על ריב
בנ על־ריב
בא אל תתן לי
בנ אל תתן־לי
בא ומי יי
בנ ומי יי
בא ומיץ אף
בנ ומיץ אף
בא ומה בר
בנ ומה
בא יראת יי
בנ יראת יי

רות

בא הנערה
בנ הנערה
בא קציר־השעורים
בנ קציר השעורים
בא הלא בעז
בנ הלא־בעז
בא יתן יי את האשה
בנ יי את האשה

שיר השירים

בא שעטרה לו
בנ שעטרה לו
בא אנהגך
בנ אנהגך
בא צאינה וראינה
בנ וראינה
בא שלהבתיה
בנ במלות תיבות

קהלת

בא בכל־מעשו
בנ בכל־מעשו
בא שעמלו
בנ שעמלו
בא וישתבחו
בנ וישתבחו
בא את המעשה
בנ המעשה
בא וכצפרים
בנ וכצפרים
בא הטוחנות
בנ הטוחנות
בא עוד למד דעת
בנ למד־דעת
בא וכמשמרות
בנ וכמשמרות
בא את כל־מעשה
בנ את כל מעשה

קינות

בא בהתעטפם
בנ בהתעטפם
בא ונחקורה
בנ ונחקורה

מגילה

בא והנערה
בנ והנערה
בא ואת מאמר
בנ ואת כאמר
בא את־המן
בנ את המן
בא כתב הדת
בנ כתב־הדת
בא להתחנן־לו
בנ להתחנן־לו
בא מה־לעשות
בנ מה לעשות
בא האחשדרפנים־
בנ האחשדרפנים
בא להקהל
בנ להקהל

דניאל

בא אין־בהם
בנ אשר אין בהם
בא וללמדם
בנ וללמדם
בא וידברו
בנ וידברו
בא ומן־נצבתא
בנ ומן־נצבתא
בא ונבוכד נאצר
בנ ונבוכד נאצר

עזרא

בא לאוצרות
בנ לאוצרות

נשלם חלוף הכתובים

חלופין שבין מערבאי ומדנחאי

חלוף המקרא שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל:

יהושע

למערבאי וארא בשלל ואראה כתי׳ •
למדנחאי וארא כת׳ ואראה קרי •
למע׳ ויקח כחמשת בין בית אל •
למד׳ בין בית און כתי׳ בית אל קרי •
למע׳ ב׳ פסו׳ לעיר כתיב קרי •
למד׳ לעיר כתיב לעי קרי •
למע׳ ויבם ויביתם כתיב וקרי •
למד׳ וימיתום כתיב וימיתם קרי •
למע׳ חרם ובית ענת כתיב וקרי •
למד׳ חרום כתיב חרם קרי •
למע׳ אתה זקנתה מלא
למד׳ אתה זקנת חסר •
למע׳ אל קרית בעל •
למד׳ על קרית בעל •
למע׳ וגשן וחילון
למד׳ גשן כתיב וגשן קרי •
למע׳ אם במרד ואם במעל •
למד׳ אם במרד אם •
למע׳ ועל כל עדת ישראל •
למד׳ ואל כל עדת ישראל •
למע׳ ואביא אתכם ואביאה כתיב
למד׳ ואביא כתיב ואביאה קרי •

שפטים

למע׳ ואת היבוסי ישב ק׳ וכתיב
למד׳ ישב כתיב ישבי ק׳
למע׳ כדברו הדבר הזה כתי׳ וקרי
למד׳ כדברי כתיב כדברו קרי
למע׳ ופשטת על העיר
למד׳ אל העיר
למע׳ היוצא והעליתיהו קרי וכתיב
למד׳ והעלותיהו כתיב •
למע׳ על לבה להשיבה להשיבו כתי׳
למד׳ להשיבו כתיב וקרי •
למע׳ אשר שמו אל הגבעה •
למד׳ על הגבעה •
למע׳ אל דרך המדבר
למד׳ על דרך
למע׳ כי יבא דבריך דך כתיב
למד׳ דברך כתיב וקרי •

שמואל

למע׳ ועיניו קמה
למד׳ קמה כתיב קמו קרי
למע׳ פן אספך עמו קרי וכתיב
למד׳ עמי כתיב עמו קרי
למע׳ כי במאה ערלות
למד׳ כי אם במאה
למע׳ והוא נצב על עבדי שאול •
למד׳ אל עבדי שאול
למע׳ והמלך דוד שם׳ את כל הדברי
למד׳ שבע כל הדברים האלה •
למע׳ המשפחה על שפחתך
למד׳ אל שפחתך
למע׳ אל נא ישם אדני אל לבו
למד׳ על לבו
למע׳ לא היה לה ילד כתיב וקרי •
למד׳ ולד כתיב ילד קרי •
למע׳ ראה דבריך טובים
למד׳ דברך כתיב •
למע׳ היתה שומה כתיב וקרי •
למד׳ שימה כתיב שומה קרי •

מלכים

למע׳ ואמתך ישנה מלא
למד׳ ישנה חס׳
למע׳ לכלכלך שם
למד׳ לכלכלך שמה
למע׳ וארבע כתפת אל
למד׳ כתפת על
למע׳ וישמד זמרי אל בעשא
למד׳ על בעשא
למע׳ ויקם וילך אל נפשו
למד׳ על נפשו
למע׳ תעשה מלוכה על
למד׳ תעשה מלוכה אל
למע׳ ויען אל הם וידבר •
למד׳ ויאמר
למע׳ והיתה נבלת איזבל
למד׳ והיית כתיב
למע׳ וישמע אל תרהקה
למד׳ על הרהקה
למע׳ ויפרץ בחומת ירושלם בשערי
למד׳ משער
למע׳ ובשנת חמש מלך יהורם
למד׳ מלך יורם
למע׳ להגיד ביזרעאל
למד׳ לגיד כתיב וקרי •
למע׳ והוא לא שמר מעל חטאות
למד׳ מעל חטאת •
למע׳ אל סוא מלך מצרים
למד׳ ס״א כתיב סוא קרי
למע׳ ומעוה ובחמת כתיב ה׳
למד׳ ומעוא כתיב א׳
למע׳ אלהי ספרוים כתיב וקרי •
למד׳ ספרים כתיב וספרויים קרי
למע׳ והתפללה אלי אל סנחריב
למד׳ על סנחריב
למע׳ אל ישיא להציל אתכם מידו •
למד׳ מידי כתיב
למע׳ ויבא אליקים ויגידו לו דברי
למד׳ ויגידו לו את
למע׳ אשר כל שמעה
למד׳ שמעיו כתיב וקרי
למע׳ ואת המזבחות עלית
למד׳ עלות כתיב עלית קרי •

ישעיה

למע׳ ועוד בה עשיריה
למד׳ עשריה חס׳
למע׳ יורדי אל אבני בור
למד׳ יורדי על אבני בור
למע׳ לקראת צמא התיו ב׳ ם
למד׳ התיו ב׳ יודין
למע׳ כסוס עגור כתיב כן וקרי •
למד׳ כסיס עגור כתיב כסוס קרי •
למע׳ לא תוסיפי בתים קומי כתי׳ וקרי
למד׳ כתיים כתיב כתים קרי
למע׳ וישמע על תרהקא
למד׳ אל תרהקא
למע׳ יציץ ופרח ישראל
למד׳ יציץ יפרח כתיב ופרח קרי
למע׳ לצולה חרבי ונהרתיך חס׳
למד׳ ונהרותיך מלא
למע׳ יוצר הארץ ועושה מלא
למד׳ יצר הארץ חסר
למע׳ השיבו פשעים על לב
למד׳ והשיבו כתיב השיבו קרי
למע׳ כה אמר יי׳ יצרי מבטן חס׳
למד׳ יוצרי מלא
למע׳ שמעו אלי יודעי צדק מלא •
למד׳ ידעי צדק חס׳
למע׳ ובמאבינו סבלם
למד׳ ומבאובינו מלא
למע׳ אל יאמר בן הנכר הנלוה על יי׳
למד׳ הנלוה אל יי׳
למע׳ והביאהים אל הר קדשי •
למד׳ והביאותים על הר
למע׳ דרכך יגעת לא אמרתי
למד׳ לא אמרתי כתיב
למע׳ הרה עמל והולד און כלא
למד׳ והולד און חס׳
למע׳ ונבה רוח וחרד על דברי
למד׳ אל דברי •

ירמיה

למע׳ אשר אתה בוטח בהנה מלא •
למד׳ בטח בהנה חסר
למע׳ ברהו עצה ושפכו
למד׳ ברהו עצה מפיק
למע׳ היא העיר הפקד כלה
למד׳ הפקד כלו
למע׳ כי אני יי׳ עושה חסד משפט
למד׳ חסד ומשפט
למע׳ והצרותי להם למען
למד׳ והצירותי מלא
למע׳ כה אמ׳ יי׳ הנני מביא ולא אשבע
למד׳ ואל אשבע
למע׳ ויעלה נשיאים מקצה הארץ •
למד׳ מקצה ארץ
למע׳ ותר וסיס ועגיר
למד׳ ותר וסוס ועגור כתיב
למע׳ קדחתם באפי עליכם תוקד •
למד׳ עליכם תיקד
למע׳ ויהי כבלות לדבר אל כל ישר׳
למד׳ לדבר על כל העם
למע׳ ולקח מהם קללה ישימך יי׳
למד׳ בצדקיהו וכאחב כתיב וקרי
למע׳ שלום העיר אשר הגליתי קרי •
למד׳ אשר הגולתי אשר הגליתי קרי
למע׳ את החתום המצוה והחקים
למד׳ את החתום ואת המצוה והחקים
למע׳ ואגידה לך גדלות ובצרות
למד׳ גדלות ובצורות כת׳ ובצרות ק׳
למע׳ על כל דרכי בני אדם
למד׳ על כל דרכי בני האדם
למע׳ וישימו שקוציהם בבית
למד׳ ישימו כתיב וישימו קרי •
למע׳ ויהי בקרא יהודי
למד׳ בקרוא כתי׳ בקרוא קרי
למע׳ ויצו נבוכדנצר על ירמיהו
למד׳ על ירמיהו
למע׳ ובאז חדלנו והסך לה נסכים
למד׳ ולהסך לה נסכים
למע׳ בשנה בכתבו את הדברים
למד׳ בשנת כתיב בשנה קרי
למע׳ אשר היה על נהר פרת
למד׳ אל נהר פרת
למע׳ אם טוב ואם רע אשר אנחנו
למד׳ אשר אנו כתיב וקרי
למע׳ אמרו איכה נשבר מטה •
למד׳ איך נשבר כתיב איכה קרי •
למע׳ אל אנשי קיר חרש כחלילים
למד׳ כחללים הנינא דפסו׳ •
למע׳ הנס מפני הפחד הניס כתיב
למד׳ הניס כתיב וקרי
למע׳ כי מי כמוני ומי יעידני ק׳ דאדו׳
למד׳ ומי יעודני כתיב
למע׳ התעום הרים שבבים כתיב
למד׳ שובבים כתיב וקרי
למע׳ עצת יי׳ ומחשבתיו
למד׳ ומחשבותיו מלא •
למע׳ הקריות והמצרות נתפשה
למד׳ נתפשו כתיב
למע׳ השמיעו אל בבל רבים
למד׳ על בבל
למע׳ בימים ההם ובעת ההיא
למד׳ בימים ההמה
למע׳ והצהלו כאבירים מלא
למד׳ כאברים חסר
למע׳ ומשל על משל
למד׳ אל משל
למע׳ ככל אשר עשה יהויקים
למד׳ כל אשר עשה

יחזקאל

למע׳ היא מתהלכה בין
למד׳ הוא מתהלכת כתיב היא קרי
למע׳ וגם אני אגרע קרי
למד׳ וגם אני אגדע כתי׳ אגרע קרי
למע׳ ובאו בה פריצים מלא
למד׳ ובאו בה פרצים חסר יוד קדם׳
למע׳ באה הצפירה מלא
למד׳ הצפרה חסר ומוסירין ב׳ חסר
למע׳ חלליכם ומלאתם חוצה חלל •
למד׳ ומלאתים כתיב
למע׳ שים פניך על בנות עמך
למד׳ אל בנות
למע׳ או דבר אשלח אל בנות הארץ
למד׳ על הארץ ההיא
למע׳ נותרה בה אשר הבאתי על ירו׳
למד׳ אל ירושלם
למע׳ ומלבושך שש ומשי
למד׳ ששי כתיב שש קרי
למע׳ כפנה שרשיה עליו
למד׳ כנפה
למע׳ הכאה והך כף אל כף
למד׳ והך כף אל כף
למע׳ ותרבה את תזנותיה
למד׳ ותרב כתיב ותרבה קרי
למע׳ בעל מעין
למד׳ וקריהיבה כתיב וקרי
למע׳ ותבא עד שנותיך
למד׳ עת שנותיך כתיב עד קרי
למע׳ והקריחו עליו קרחה
למד׳ קרחא כתיב
למע׳ החיים כתיב חיים קרי •
למד׳ ונתתי החים כתיב וקרי
למע׳ אלונים מבשן באיי כתים
למד׳ כתיים סו׳ פסו׳
למע׳ ואתנהו ביד איל גוים חסר
למד׳ ביד איל גוים מלא
למע׳ ועבדי דוד מלך עליהם
למד׳ ועבדי דויד מ״וד
למע׳ והנה על פני ההיכל
למד׳ אל פני ההיכל
למע׳ ונתתה על ארבע קרנותיו
למד׳ אל ארבע
למע׳ שבעת ימים יכפרו
למד׳ נכפרו כתיב יכפרו קרי

תרי עשר

למע׳ כי שב אפי ממנו
למד׳ ממני
למע׳ כי הוביש ששון מן בני אדם
למד׳ מן בני כתיב מבני קרי
למע׳ אשר נברתם אתם שמה
למד׳ שמה כתיב שם קרי
למע׳ אם יתקע שופר ויי׳ לא עשה
למד׳ לא עשה מפיק ה״א
למע׳ איה מעון אריות ומרעה הוא
למד׳ ומרעה היא
למע׳ התיטבי מנוא אמון •
למד׳ התטבי כתיב התיטבי קרי
למע׳ יזכרו אדיריו יכשלו בהליכתם
למד׳ בהלוכתם כתיב
למע׳ למנצח בנגינותי
למד׳ בנגותותי
למע׳ אך תיראי אותי תקחו מוסר
למד׳ תקחו כתיב תקחי קרי
למע׳ וקי קלון על כבודך
למד׳ אל כבודך
למע׳ ועל גבר עמיתי
למד׳ עמיתו כתיב עמיתי קרי
למע׳ ועמדו רגליו ביום ההוא
למד׳ ועמדו ורגלין ביום ההוא

חלופין שבין מערבאי ומדנחאי

למע׳ ועלהה ידו על יד רעהו׳
למד׳ אל יד רעהו׳

דברי הימים

למע׳ איתן בן קישי׳
למד׳ איתן בן קושי בת׳ קישי ק׳׳
למע׳ עד ע׳ה וכנותיה כ׳ מלין׳
למד׳ חדא מלה כתיב ערעיה׳
למע׳ סוח ׃ חינפר׳
למד׳ סיח כתיב סוח ק׳׳
למע׳ ויזואל ופלט׳
למד׳ ויזיאל ופלט כתיב וק׳׳
למע׳ ויסב את המלוכה׳
למד׳ את המלוכה כתיב המלוכה ק׳ ׳
למע׳ לרעות את עמי׳
למד׳ את עמו כתיב עמי ק׳ ׳
למע׳ השתחוו ליי׳׳
למד׳ והשתחוו׳
למע׳ לעשרים לאלי אתהי
למד׳ לאליתא׳
למע׳ ויעש מזבח נחשת׳
למד׳ מזבח הנחשת כתיב׳
למע׳ ויצא לפני אסא שמעני׳
למד׳ שמעוני מלא׳
למע׳ כי במצער אנשים׳
למד׳ כי במעצר אנשים׳

תהלות

למע׳ והגיזו יתרם לעלוהם׳
למד׳ לעולליהם
למע׳ וגורו ממנו כל זרע ישראל
למד׳ יגורו כתיב וגורו ק׳
למע׳ יביאוני אל הר קדשך
למד׳ יבואוני כתיב יביאוני ק׳
למע׳ בשמחת חס׳
למד׳ בשמחות מלא
למע׳ תחת אהבתי ישטנוני
למד׳ ישטונני׳
למע׳ בטרם יבינו סירתיכם
למד׳ סירתכם חס׳
למע׳ לדוד מזמר חס׳
למד׳ לדוד מזמיר מלא
למע׳ אשר ימרוך
למד׳ אשר יאמרוך

איוב

למע׳ מכף רגלו עד כתיב ועד ק׳
למד׳ ועד קדקדו כתיב עד ק׳
למע׳ ושאף צמים חולם
למד׳ ישאף צמים
למע׳ אבל בדיו
למד׳ יאבל בדוי כתיב
למע׳ כי עתה הייתם לו׳
למד׳ הייתם לא כתיב לו ק׳
למע׳ ואולם כלם השובו ובאו נא
למד׳ ובאו נא כתיב
למע׳ ושית על עפר בצר
למד׳ ישית כתיב
למע׳ וכתבונתו כחוץ רהב
למד׳ וכתבונתו
למע׳ ישים אליו לבו
למד׳ ישיב אליו כתיב
למע׳ עד תחקרון מלין
למד׳ מלים
למע׳ ובכפי דבק מאום
למד׳ מאומה כתיב מום ק׳
למע׳ לא אזכר כי יעורנו
למד׳ כי יעירני
למע׳ הודיעני מה נאמר
למד׳ הודיעני כתיב הודיענו ק׳

משלי

למע׳ דדיך ירוך בכל עת
למד׳ דדיך ירויך בכל עת כתיב ירוך
למע׳ טוב פריי
למד׳ טוב פריו כתיב
למע׳ יש בוטה כמדקרות
למד׳ יש ביטה כתיב
למע׳ מפרי פי איש תבואת
למד׳ תביאת כתיב תבואת ק׳
למע׳ סוס מוכן התשועה
למד׳ התשעה כתיב
למע׳ אח נפשע ומדונים כתיב
למד׳ ומדינים
למע׳ טוב שבת ומדונים כתי׳
למד׳ ומדינים
למע׳ עד בור ינוס
למד׳ עד בר

רות

למע׳ ותאמר כל
למד׳ את כל אשר עשה
למע׳ ויען בועז כל אשר עשיה
למד׳ את כל אשר עשית כתיב
למע׳ ותקם היא וכלתיה
למד׳ ותקם הוא וכלהיה כתיב
למע׳ ותבא ותעמור מלא
למד׳ והעמד חס׳
למע׳ ותשינה קולן
למד׳ ותשאנה קולן
למע׳ ופרשת כנפך חס׳
למד׳ כנפיך מלא
למע׳ ואלה תולדות פרץ
למד׳ ואלה תלדת

שיר השירים

למע׳ לססתי ברכבי פרעה
למד׳ לסוסתי
למע׳ כמו חלאים מעשה
למד׳ מעשי כתיב

קהלת

למע׳ וחכל את מעשה ידיך
למד׳ את מעשי כתיב
למע׳ מה יתרון העשה
למד׳ העושה מלא
למע׳ ושבתי אלי העשוקים
למד׳ העשקים הרויהון חס׳
למע׳ אל בית אבל משתה
למד׳ המשתה כתיב
למע׳ האדם אל ביה עולמו
למד׳ על בית עולמו
למע׳ כי הוא חלקך בחיים
למד׳ כי היא חלקך כתיב

קינות

למע׳ משאות שוא ומדוחם
למד׳ ומדוחים מלא
למע׳ עודינה תכלינה כתיב
למד׳ עודינו כתיב כן ק׳
למע׳ בלא יוכלו יגעו
למד׳ בלא יכלו יגעו חס׳׳
למע׳ חסדי יי׳ רחמיו
למד׳ רחמו כתיב רחמיו ק׳
למע׳ צוד צדוני כצפר חס׳
למד׳ כצפור מלא
למע׳ השיבנו יי׳ אליך
למד׳ השיבנו אדני

מגלה

למע׳ אל יד שעשגז
למד׳ על יד שעשגז
למע׳ כימים ההם ומרדכי אחשורש
למד׳ אחשורוש
למע׳ ויקראו ספרי המלך קדם׳
למד׳ אחשורוש מלא
למע׳ וישם המלך אחשרש
למד׳ אחשורוש מלא

דניאל

למע׳ באדין גובריא אלך פטשיהון
למד׳ פטשיהן
למע׳ ויהכו גשמהון
למד׳ גשמיהון כתיב
למע׳ אדין עליה ופשרא כתיב
למד׳ ופשרה כתיב וקרי
למע׳ בשפרפרא חדא מלא
למד׳ בשפר פרא תרין מלין
למע׳ על מקדשך השמם
למד׳ אל מקדשך
למע׳ לנו בשת הפנים למלכינו
למד׳ למלכינו ולשרינו
למע׳ לך יי׳ הצדקה כיום
למד׳ כהיום הזה
למע׳ ולא תעצור כוח הזרוע
למד׳ כח הזרוע

עזרא

למע׳ אל הכס על עונם
למד׳ ואל תכס אל עונם
למע׳ והעמיד משטרות
למד׳ והעמד משמרות כתיב
למע׳ ונועדה יחדיו בכפירים
למד׳ בכפירים כתיב בכפירים ק׳
למע׳ ומבני הכהנים בן מיכיה
למד׳ מיכיה כתיב מיכה ק׳
למע׳ ויקדו וישהחוו
למד׳ וישהחו כתיב וישהחוו ק׳
למע׳ ואדעה כי מניות נתנה
למד׳ לא נתנה כתיב נתנו ק׳
למע׳ ועתה נכרת ברית בעצת
למד׳ בעצת כתיב בעצות ק׳

תמו הפלוגתו׳ מכל המקר׳ ממדינחאי ומערבאי

שטא חדא כל חד וחד

מלעיל ול׳ מלעיל וסימ׳׳

והשקית מלעיל ברגלך הגן הירק׳
לשרת שם את יי׳ אלהיך׳
רבה וחטאתם כי כבדה מאד׳
יצחק מלעיל כל השמע יצחק לי
וספר מלעיל שבע׳ ימים לטהרהו׳
קצה מלעיל ונפשינו קצה בלחם הקלקל׳
רחוקה מלעיל ואין מציל כי רחוקה היא מצידנים׳
טובה מלעיל והיה לך למשיב נפש ולכלכל׳
הוקם מלעיל נאם הגבר הוקם על
יסף ולא יסף עוד מלך יי׳ להראת
ושברתי ארץ כי תחטא לי׳
הרם מלעיל ויאמר הרם לך׳
צרה כי קצר המצע מהשתרע׳
קצה ותצא אש ממטה׳
ושבה והיה לבער כאלה וכאלון
שבר והנה שבר עלינו מלך ישר׳׳

מרה ותצר לדוד מאד דשמואל׳
התחתונה היציע התחתונה עשרים׳
החיצונה ואת מוסד השבת׳
רעה התרועה הארץ מוט׳
וחגורה על חלצים׳
וחרה וחרה נחשתה ביחזקאל׳
בוקע מים לפניהם׳
יצק אשר יצק מים על ידי אליהו׳
זרה רוחי זרה לאשתי׳
צורר מים בעביו׳
למה שמתני למפגע לך׳
מונע בר יקבהו לאום׳
יקרה היא מפנינים׳
החת גערה כמבין׳
והאמר העזה פניה ותאמר לו׳
ארבעה הם קטני ארץ׳
חומה לו סביב׳
בוצע בצע כל ארחות יי׳׳
הכו הבי אכרתי הכו לי׳
אחו שמאל בעשוהו ולא אחז׳
שמע הללוהו בצלצלי׳
הרשע ומקום הצדק שמה׳

שטה מן כ״ג כל חד וחד

לית דכו׳ וכל מלה אחרי בן ליש׳
דכו׳ וסימ׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן לב״׳

שטה מן י״ו דכל חד וחד

ליה דכו׳ וכל חד ספר דכו׳ וסימני׳

למלאכה וראה את הנגע ביום׳
וכל יחזקאל דכו׳׳
ונשים וכל הטף בנשים׳
וכל שיר השירים דכו׳׳
ואת עשרת חריצי החלב האלה׳
וכל אסתר דכו׳׳
והתפקדו ובני ישראל התפקדו וכלכלו׳
וכל וידבר דכו׳׳
וצבא תחדש עדיך נגדי
וכל דניאל דכו׳׳
ודעה ועבדי דוד מלך עליהם׳
וכל משלי דכו׳׳
ירעם בצאן לשאול שתו מות׳
וכל הרי עשר דכו׳׳
ויאסרו ויבא יי׳ עליהם את שרי דד״ה׳
וכל שפטים דכו׳׳
לא ימות אל תמנע מנער מוסר
וכל יחזקאל דכו׳׳
ותקע וירא כי לא יכול לו׳
וכל יחזקאל דכו׳׳
תהלת יי׳ ידבר פי ויברך׳
וכל ירמיה דכו׳׳
מזחת והקם חנה אחרי אכלה׳
וכל יחזקאל דכו׳׳
לצבי ביום ההוא יהיה צמח יי׳׳
וכל שיר השירים דכו׳׳
ועדותיו שמר תשמרון את׳
וכל תהלות דכו׳׳
לפני אלהים ויחר אף אלהים בעזא דד״ה׳
וכל תהלות דכו׳׳
השיבנו יי׳ אליך ונשובה כתיב׳
וכל תהלות דכו׳׳

שטה מן כ״א דכל חד וחד לית בספר כותיה וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן חד וסי׳

וילדו אלה תולדת בני נח · וכל קריאה דכוו׳ בר מן חד וילדו כי תהיין לאיש
שתי נשים ׃ ורם לבבך ושכחת את׳ · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן חד מלעיל ורם
על כל גבה ורם ועל כל ׃ בסתר כי יסיתך אחיך בן אמך · וכל קריא׳ דכוו׳ בר
מן א׳ קמץ בסתר כי אתה עשית בסתר ׃ ומגרשיהם כי היו בני יוסף שתי
מטות · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ מגרשיהן · כל הערים אשר תתנו ׃
אחיך ויסף עוד אבנר לאמר אל עשאל · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ לאחיך
ולשרה אמר הנה נתתי ׃ משיח הרי בגלבע אל טל ואל מטר · וכל קריא׳ דכוו׳
בר מן א׳ משיח רוח אפינו משיח יי׳ ׃ מקנה על ההרים אשא בכי ונהי ·
וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ למקנה לאברהם למקנה לעיני ׃ ומים ואמרת כה
אמ׳ המלך דמלכי׳ · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ מלעיל ומים למען יחסרו לחם ומי׳ ׃
חפשי מקץ שבע שנים תשלחו · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ חפשים הלא זה צום
אבחרהו ׃ על הרעה ושב הנביא ההוא מרעתו · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ ג׳ הרעה
וישלח ידו המלאך ירושלם ׃ מזבחותיהם וידעתם כי אני יי׳ בהיותי · וכל קריאה
דכוו׳ בר מן א׳ מזבחותיכם חטאת יהודה כתובה ׃ תקראו ביום ההוא נאם יי׳
צבאות תקראו · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ תקראי ואכני אמרתי איך אשיתך ׃
ויכו כבוכד נצר מלך בבל · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ ויכוה ויכוהו המלך אחז כתי׳ ׃
זכרו תורת משה עבדי · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ זכרו זכרו אבר מני ארץ ׃
וישמחו כי ישתקו וינחם · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ וישמחו ישאו בתוף וכנור ·
תערך לפני שלחן נגד · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ תערג גם בהמות שדה תערג
אליך ׃ זכרון אין זכרון לראשונים · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ זכרון דבר ג׳
בני ישראל לאמר בחדש השביעי ׃ בחכמה כי יש אדם שעמלו בחכמה ·
וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ מלעיל בד״ה והנה מחלקות הכהנים ׃
וחוטא ומוצא אני מר ממות · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ והחוטא לא יהיה משם
עוד עול ׃ שמרה כפשי עדותיך · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ שמרה
יי׳ אלהי אברהם יצחק וישראל ׃ ישי מארך כלו תפילות דוד בן ישי ·
וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ בעת ההיא יובל שי ׃

שטה חלופין כל קריאה חדא מלה וכל ספר חלוף לה וסי׳

הנראה וירא יי׳ אל אברהם ויאמר · וכל קריאה חלוף הנראה ׃ חירה ויהי
בעת ההיא וירד יהודה · וכל קריא׳ חלף חירם ׃ ואשלחה ואשלחה את העם ·
וכל קריאה חלוף ואשלחה לאליעזר ׃ פרשי כנפים והיו הכרבים פרשי
כנפים · וכל קריאה חלוף פרשים כנפים ׃ ואמה וחצי האמה ארך הקרש ·
וכל קריאה חלוף אמה וחצי האמה ׃ מראה וראה הכהן והנה · וכל קרי׳
חלוף מראהו ׃ וכי יגור אתכם גר · וכל קריאה חלוף וכי יגור אתך ׃
ויסעו מפונן ויחנו באבות · וכל קריאה חלוף פונן ׃ ונפן ונסע משכת
תורים · וכל קריאה חלוף ויפן ויסע ׃ ותקרבון ותעמדון תחת ההר · וכל
קריאה חלוף ותקרבו ותעמדו ׃ אלה העדות החקים · וכל קרי׳ חלוף אלה
השדות ׃ מן המערה ויעשו כן ויוציאו · וכל קריאה חלוף מהמערה ׃
יחל קמץ והוא יחל להושיע · וכל קריאה חלוף יחל פתח ׃ כבשה ולרש
אין כל כי אם · וכל קריאה חלוף נקבה מן הצאן כשבה ׃ כבה ויבא דוד
כבה אל · וכל קריאה חלוף נבח ׃ בית שן אשר גנבו אתם מרחוב · וכל
קריאה חלוף בית שאן ׃ ויושיבם כאשר בא יעקב מצרים · וכל קרי׳ חלוף
ויושבם ׃ אתי רגם ויאמר המלך אל אתי הגתי · וכל קרי׳ חלוף איתי רפה ׃
מבחור והכיתם כל עיר מבחור · וכל קרי׳ חלוף מבחר ׃ כבנה כי לא נבנה
בית לשם · וכל קריאה חלוף כבנה ׃ כליתי ואני אמרתי לריק יגעתי · וכל
קריאה חלוף כליתי ׃ וקויתי וחכיתי ליי׳ המסתיר · וכל קרי׳ חלוף קויתי ׃
אוריהו ויוציאו את אוריהו ממצ׳ · וכל קריאה חלוף אוריה ׃ האח לפניו
מבערת · וכל קריאה חלוף האח האח ׃ על לבי ולא עלתה על לבי · וכל קרי׳
חלוף אל לבי ׃ הסריונות אסרו הסוסים ועלו · וכל קרי׳ חלוף הסריונות ׃
לנשיא יחזקאל מלעיל · וכל קריאה חלוף לנשיא מלרע ׃ לחול מלרע בין
קדש לחול · וכל קריאה חלוף לחול מלעיל ׃ נהר כבר על נהר כבר · וכל
קריאה חלוף על נהר פרת ׃ שנים עשר יחזקיה · וכל קריא׳ חלוף יחזקיהו ׃
רחמה ותגמל את לא רחמה · וכל קריאה חלוף רחם ׃ דברי הימים חורם
דדמשק · וכל קריאה חירם דמשק ׃ תהלות אזמרה ולשמך אזמרה ·
וכל קריאה חלוף ולשמך אזמר · תהילות בית אהרן בטחו ביי׳ · וכל קרי
חלוף בני אהרן ׃ תהלות אמן ואמן וברוך שם כבודו לעולם · וכל קריאה
חלוף אמן ואמן ׃ איוב ריש התקשר ריש בתלם עבתו · וכל קרי׳ חלוף ראש ׃
ולא נדע מה ידעת ולא נדע · וכל קריאה חלוף לא נדע ׃ משלי שלמה
בן דוד · וכל קריאה חלוף דברי שלמה ׃ לצדיק מלרע תן לחכם ויחכם עוד
הודע לצדיק · וכל קריאה חלוף לצדיק מלעיל ׃ יקרה אתכלם · וכל קרי׳
חלוף יקרא ׃ חולה יש רעה חולה · וכל קריאה חלוף חולה ׃ עדת קמץ
לא עדת בהון · וכל קריאה פתח עדת יי׳ ׃ קל קמץ קל מן שמיא נפל ·
וכל קריאה חלוף קל פתח ׃ כבר פתח כבר אנש אתה · וכל קריאה קמץ
ויאמר לה המלך ׃ בארצות פתח וישלח ידו בארצות · וכל קרי׳ בארצות קמץ ׃
עזרא יויקים יויריב יוידע יוצדק ישוע · וכל קרי׳ יהויקים יהויריב יהוידע יהוצדק
יהושע ׃ שיר השירים הראוני השמעיני · וכל קריאה חלוף הראני השמיעני ׃
רות תדבקין · וכל קריאה חלוף תדבקון ׃ קינות רבתי בגוים · וכל קרי׳
חלוף רבת ׃ אסתר ועשרים ומאה · וכל קריאה חלוף מאה ועשרים ׃
לחדש מלרע לחדש שנים עשר · וכל קריאה חלוף לחדש מלעיל ׃

שטה מן ל׳ דכל חד וחד לית דכוו׳ חלוף וסימניהון

שבתון שבת הוא הדבר אשר דבר יי׳ · וכל קריאה חלוף שבת שבתון ׃
אשה ליי׳ הוא והקטרת את כל האיל · וכל קריאה אשה הוא ליי׳ ׃
ללאות חמשים ויעש ללולאות חמשים · וכל קריאה חלוף חמשים ללאות ׃
בבהמה ובעוף והבדלתם בין הבהמה · וכל קריאה חלוף בעוף ובבהמה ׃
לאמו ולאביו כי אם לשארו · וכל קריאה חלוף לאביו ולאמו ׃ אמו ואביו
איש אמו ואביו · וכל קריאה חלוף אביו ואמו ׃ הישר והטוב ועשית הישר
והטוב · וכל קריאה חלוף הטוב והישר ׃ משפט צדק שפטים ושטרים · וכל
קרי׳ חלוף צדק ומשפט ׃ בתמי׳ ובאמת ועתה יראו את יי׳ · וכל קריא׳ חלוף באמת
ובתמים ׃ המלך אדני ועתה אשר באתי · וכל קריאה חלוף אדני המלך ׃
הקם ליי׳ מזבח ויבאו אל דוד ביום · וכל קריאה חלוף הקם מזבח ׃
שקלים חמשים ויאמר המלך אל ארונה · וכל קריאה חלוף חמשים שקלים ׃
לחרבה לשמה ותתך חמתי ואפי · וכל קריאה חלוף לשמה ולחרפה ׃
קדיש רוח כי הוא בין אחים · וכל קריאה חלוף רוח קדיש ׃
כירחי קדם מי יתנני כירחי קדם · וכל קריאה חלוף כימי קדם ׃
אבן ועץ ועמך לרב עשי מלאכה · וכל קריאה חלוף עץ ואבן ׃
להודות ולהלל ולעמד בבקר בבקר · וכל קריאה חלוף להלל להודות ׃
ראה עתה כי יי׳ בחר בך דה״ · וכל קרי׳ חלוף עתה ראה ׃ אל אל ישגירמי
אל אל עויל · וכל קריאה חלוף אל אל ׃ דבש וחמאה אל ירא בפלגות · וכל
קרי׳ חלוף חמאה ודבש ׃ בזהב ובכסף ולאלוה מעזים · וכל קרי׳ חלוף בכסף
ובזהב ׃ לכליון ומחלון ויאמר בעז לזקנים · וכל קרי׳ חלוף מחלון וכליון ׃
רבים עמים זכר יי׳ חרפת עבדיך · וכל קריאה חלוף עמים רבים ׃
שנים שלש ויתן להם המלך דבר · וכל קריאה חלוף שלש שנים ׃
והארץ נכבשה ויקהלו כל עדת בני ישראל · וכל קרי׳ חלוף נכבשה הארץ ׃
שה ושור ויחנו עליהם וישחיתו · וכל קריאה חלוף שור ושה ׃ וראו ודעו
מכל המתחבאים · וכל קרי׳ חלוף ודעו וראו ׃ ובני שלמה והיה כשכב אדני ·
וכל קרי׳ חלוף שלמה בני ׃ ופרו ורבו והרביתי עליכם אדם · וכל קרי׳ חלוף
ורבו ופרו ׃ ואמות שלש כי עשה שלמה כיור דה״ · וכל קרי׳ חלוף שלש אמות ׃
אחד לעלה ואחד לחטאת ואם לא תמצא · וכל קרי׳ חלוף אחד לחטאת ואחד
לעלה ׃ ורחץ במים את בשרו כתנת בד קדש · וכל קריאה חלוף ורחץ את
בשרו במים ׃ אך את הזהב ואת הכסף ואת הנחשת · וכל קריאה חלוף
את הכסף ואת הזהב ׃ בין השמים ובין הארץ ויקרא אבשלום · וכל קרי׳
חלוף בין הארץ ובין השמים ׃ אל ישעיהו הנביא בן אמוץ וישלח את אליקים
אשר על הבית · וכל קריאה חלוף אל ישעיהו בן אמוץ הנביא ׃
ביד נטויה ובזרוע חזקה ובלחמתי אני · וכל קרי׳ חלוף ביד חזקה ובזרוע נטויה ׃
בני יהודה ובני ישראל ונקבצו בני יהודה · וכל קרי׳ חלוף בני ישר׳ ובני יהודה ׃
כמה רחבה וכמה ארכה ואמר אנה אתה הולך · וכל קריאה חלוף כמה ארכה
וכמה רחבה ׃ חקת עולם בכל משבתיכם לדרתיכם וקראתם בעצם · וכל
קריאה חלוף לדרתיכם בכל משבתיכם ׃

חד מן ב׳ זוגין מן ג׳ אית בהון מן ו׳ מלין הכנעני החתי האמרי

הפרזי החוי והיבסי י״ד פסוקים דמיחדין כולהון כ׳ פסוקים ׃

ואמר להצילו מיד מצרים · ואמר אעלה אתכם מעני מצרים · ישראל
ובני ישראל ישבו בקרב · הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי וסימ׳
כתמפום ׃ תחרימם כי החרם תחרימם ׃ המלכים ויהי כשמע כל המלכים ׃
בהר ובשפלה ובערבה · החתי האמרי הכנעני והפריזי והחוי והיבוסי וסימ׳
תמכפום ׃ כל העם דמלכים כל העם הנותר מן · האמרי החתי הפרזי החוי
והיבוסי וסי׳ מתפום ׃ כל העם דד״ה כל העם הנותר מן · החתי והאמר והפרזי
והחוי והיבוסי וס׳ מ׳ תמפ״ם ׃ מלאך ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי · הכנעני
האמרי והחתי והפרזי החוי והיבוסי וסימ׳ כמתפום ׃ מלאכי כי ילך מלאכי
לפניך · האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבוסי וסי׳ מתפכום ׃ הצרעה
ושלחתי את הצרעה · החוי את הכנעני ואת החתי וסי׳ וכ״ת ׃ עמלק יושב
בארץ הנגב · והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר והכנעני וסימ׳ תס״מך ׃ וכשל
כי יביאך יי׳ אלהיך אל הארץ · החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי
והיבוסי וסימ׳ תגמכפום ׃ בזאת תדעון ויאמר יהושע בזאת · הכנעני החתי
החוי הפרזי הגרגשי האמרי והיבוסי וסימ׳ כתופגמם ׃ שמר לך את אשר אנכי ·
האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי וסימ׳ מכתפום ׃ ממזרח הכנעני
ממזרח ומים · והאמרי והחתי והפרזי והיבסי בהר והחוי וסימ׳ כמתפ[ו]ו ׃
כתועבותיהם וככלות אלה נגשו אלי השרים · לכנעני החתי הפרזי היבוסי
העמני המואבי המצרי והאמרי וסימ׳ כתפיעמאם ׃ ומצאת את לבבו נאמן
לפניך · הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי וסימ׳ כתמפ״ג ׃

וסימ׳ אילו דנסבין וי״ו

ואמר׳ ואמר · שמר לך · וכשל · הא כקדמאי ובתריהון וי״ו פי׳ כקדמאי רמלת
קדמ׳ ותנייכא לא נסבין וי״ו ותליתא נסבין · ובניים ישבו בקרב הכנעני החתי
והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי ׃ ויקהל דוד את כל שרי ישראל · שרי שרי
ושרי ושרי ושרי ושרי ׃ ימעט ועתה אלהינו האל הגדול והגבור ׃ למלכינו
לשרינו ולכהנינו ולנביאינו ולאבתינו ולכל ׃ התורה זאת התורה · לעלה למנחה
ולחטאת ולאשם ולמלאים ולזבח ׃ ע״כ ׃ תחרימם כי החרם תחרימם ·
החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי · ול״פס ׃ בנערינו ויאמר משה ·
בנערינו

בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו בצאננו ובבקרינו: זנתה כי זנתה אמס הובישה. לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי. ואפ״ס מזבח את מזבח הנחשת את ואת ואת את הכיור ואת כנו: המלכים ויהי כשמע כל המלכים החתי והאמרי הכנעני הפרזי החוי והיבוסי׃ ואפ״ס הזהב אך את הזהב את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העפרת: בהר ובשפלה ובערבה׳ החתי האמרי והכנעני הפרזי החוי והיבוסי.

ואפ״ס דן יוסף ובנימן נפתלי גד ואשר: כל העם דמלכים כל העם הנותר מן האמרי החתי הפרזי החוי והיבוסי. ואפ״ס הויה הנה יד יי׳ הויה. בסוסים בחמרי׳ בגמלי׳ בבקר ובצאן: וממחצית בני ישר׳ תקח אחד אחוז. מן החמשים מן האד׳ מן הבקר מן החמורי׳ ומן הצאן. ובפ״ס אעבר׳ נא ואראה את הארץ הטוב׳ הירדן ההר הטוב הזה והלבנון: האדני כי יי׳ אלהיכ׳ הוא אלהי האלהי׳ האדני׳ האל הגדול הגבור והנורא: כל העם ד״ה כל העם הנותר מן. החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי. ובפ״ס ממנים ומהם ממני׳ על הכלים. הסלת והיין והשמן והלבנה והבשמים: הגדלה לך יי׳ הגדלה. הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד: מלאך ושלחתי לפניך מלאך. הכנעני האמרי והחתי והפרזי החוי והיבוסי׳ ובפ״ס הקללה ואלה יעמדו על הקללה ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי: קלעי את קלעי החצר׳ את עמודיה ואת אדניה ואת המסך את מיתרי׳ ואת כל כלי עבדתם: מלאכי כי ילך מלאכי לפניך. האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבוסי׳ ובפ״ס עדן ועל ידו עדן ומנימין וישוע ושמעיהו אמריהו ושכניהו: הפקדתיך ראה הפקדתיך היום לנתש ולנתץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע: ואל מת אדם לא יבא לטמאה לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות: ע״ב: יביאך והיה כי יביאך יי׳ אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי. ואפ״ס ויעלו מבני ישראל ומן. הכהנים והלוים והשערים והנתינים: הצרעה ושלחתי את הצרעה את החוי את הכנעני ואת החתי׳ והפ״ס וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן את סדם ואת עמרה ויסב את כל הרכוש וגם את לוט את הנשים ואת העם. והפ״ס ורחץ את בשרו במים. את בגדיו את עלתו ואת עלת: המטה קח את המטה והקהל את העדה את העדה ואת בעירם: הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם׳ את הדברים האלה את השמים ואת הארץ: ויעשו בני ישראל את הרע בעיני יי׳. את יי׳ אלהיהם את הבעלים ואת האשרות: ע״ב: עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר והכנעני כלהון וי״ו:

אילין ב׳ פסו׳ מלה קדמ׳ לא נסיב וי״ו ושאר׳ כולהון נסבין וסי׳

תדעון ויאמר יהושע בזאת תדעון׳ את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הפרזי ואת הגרגשי: השפחות וישם את השפחות׳ את השפחות ואת ילדיהן ואת לאה ואת רחל ואת יוסף: צאנם ואת צאנם ואת בקרם ואת חמריהם ואת אשר ואת אשר: יקחו והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת השני ואת השש: ולקחו בגד תכלת וכסו׳ את מנרת ואת נרתיה ואת מלקחיה ואת מחתתיה ואת: הצפר את הצפר החיה יקח אתה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב: וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקניהם ואת כל חילם: תקות הנה אנחנו באים בארץ׳. את תקות ואת אביך ואת אמך ואת אחיך ואת: בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם. את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הפרזי ואת הגרגשי והאמרי והיבוסי: ותפל אש יי׳ ותאכל׳ את העלה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת: חלקיה ויצו המלך דמלכים. את חלקיה ואת אחיקם ואת עכבור ואת שפן ואת: יויכין ויגל את יויכין בבלה. ואת אם ואת נשי ואת סריסיו ואת: עצמות בעת ההיא נאם יי׳ ויוציאו׳ את עצמה ואת עצמו ואת עצמות ואת: ממלא ואמרת אלהם כה אמר ה׳. את כל יושבי ואת המלכים ואת הכהנים ואת הנביאים ואת כל יושבי: רעות השכחתם את רעות ואת רעות ואת רעות ואת: ויצו המלך תניינא דמלכים. ואחרו דירמיה ויצוה המלך את ירחמאל. וגם את האבות ואת הידעונים: הנחלות את הנחלות לא חזקתם: האבדת את האבדת אבקשׁ׳ ואת הנדחת ואת החולה ואת השמנה ואת החזקה: הירדן ועברו את הירדן ותבאו. האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי׳ ובפ״ס שקדתי והיה כאשר שקדתי׳ לנתש ולנתץ ולהרוס ולהאביד ולהרע לבנות ולנטע: אלה ונחש ורוצח וגנוב ונאוף פרצו ודמים: כתעבתיהם וככלות אלה נגשו אלי. החתי היבוסי העמני המאבי המצרי והאמרי. ובפ״ס הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח: ושאר העם הכהנים הלוים השערים המשוררים והנתינים: ומצאת את לבבו נאמן לפניך׳ הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי. ובפ״ס וכר הוליד את קוס את הצובה את יהוכתן ואת מלכי שוע ואת אבינדב ואת: הבגדים לקחת את הבגדים את אהרן את הכתנת ואת מעיל ואת האפוד ואת החשן:

שער הנגינות

אלה הם שמות המלכים והמשרתים אתנחתא. זרקא. זקף בין גדול בין קטן. יתיב. טפחא. טרס. והוא גריש והוא הדין לגרשי׳. לגרמיה. פשטא. פזר בין גדול בין קטן והגדול הוא קרני פרה. רביע. תביר. תלישא גדולה. שלשלת. סגולה. סוף פסוק. וסימני ראשי שמותם אז״ז יט״ט לפ״ת רת״ת שס״ס: ואלה המשרתי׳ מונח. מכרבל. תלישא קטנה. מהפך. מארכא. עלוי. אזלא. דרגא. מאילא. והיא דומה לטפחא אע״פ שמונח ועלוי דומין זה לזה אותן הבאי׳ לפני אזז כקדמין עלוי לפני שאר מלכים מונח ויש קורין העלוי שופר ישר הו שפר הולך:

לעולם לא יבאו שני אתנחתות בפסוק אחד ולא ישרתנה כי אם עלוי חוץ מג׳ מקומות שישרתנה מאילא על פי המסורת והיא דומה לטפחא וסי׳ נמסר בסדר פנחס ודניאל סי׳ ג׳ וד״ה ב׳ סי׳ ך׳ ע״ס. ופעמים שישרתנה שני שופרות מונח ועלוי: הזקף גדול אין לו משרת: זקף קטן אם יש לו משרת אחד והתיבה אשר בה המשרת נגינתה בראשה אז יהיה המשרת מכרבל כגון רגע אדבר ואם אין הנגינה בראשה אז יהיה משרתו עלוי כגון ולא פחדו טפכם נשיכם ואם שני משרתים אע״פ שאין הנגינה באות בראשון אז הוא מכרבל והשני עלוי כגון אשר כפר בהם וגם אין לו כי אם משרת אחד אף אם הוא באות ראשון אם תיבה הקודמת לאותו משרת מפרש מוקפת לו כי הוא עלוי כי אז נראה כתיבה אחת ונראה שאין הנגינה בראש כמו בכל ארץ מצרים. ואם הזקף בלא משרת יבא לפניו מקל בתיבתו לתיקון הנגינה או בתיבת שלפניו אם היא מוקפת לו שאז הוא כתיבה אחת כגון והכהן והנכרי אבנישהם:

זרקא אם יש לה משרת אחד הוא מונח שהוא עלוי במד׳ יבאים מן הכלל שהם במרכא וסי׳ לכן אמר לבני ישראל׳ כי תשא את ראש בני ישראל. בכל אשר התהלכתי׳ וחברו. ויזבח שור ומרי וצאן. וחברו. וחצי שבט מנשה. ויבאו בבעל פרצים. נסכה מפני כרוך׳ קנה נגד היושבים. ואם יש לה שנים אם הראשון באות ראשון של תיבה הוא מונח והשני עלוי כגון שמת יונים תעבר מי שם פה לאדם ואם איננו באות ראשון הוא אזלא כגון ויאמר משה לפרעה העדתי בכם היום ואם יש לה ג׳ משרתים אז הראשון תלישא קטנה והשני אזלא והשלישי עלוי כגון ואם ביום שמוע אישה ואם יש פסק בין משרת לזרקא אתו המשרת מירכא כגון ועלה הגבול דבירה או יש מאילא בין אזלא לזרקא בלא פסיק והם ב״ח מקומו׳ בחומש והא לך לשון המסורת י״ח מאילין מאריכין בין אזלא לזרקא באורייתא וסי׳ נמסר במסרה רבתא בערך טעם׳ כל אילו במאילא וכל פסקתא דכותהו׳ מאריכין במארכא אך לא במאילא אך כי הניגון שוה במ״ב פסק ועילוי וסי׳ ויאמר אליהם ראובן הנה חרדת אליכו זה נמצא בספר אשכמייא אחד ובג׳ מקומות משרתים אזלא ומרכא בתיבה אחת לזרקא וסי׳ איתמר בכין יבאו בנות שלו לאוברות ולתרומות ואם יש לזרקא משרתים יותר מג׳ האמורי׳ תלישא קטנה אזלא ועילוי כל אשר לפני התלישא הם עילוי׳: זרקא לעולם אחריה סגולתא במ״א כה אמר יי׳ למשיחו לכורש: יתיב קריאתו כקריאת פשטא ובמקום פשטא הוא אמנם אם הנגינה בראש נקרא יתיב והוא כמו מהפך אך קטן הוא ממנו ונקוד חוץ מן הנקודה לצד ימין כגון אלה בני בלהה ואם אין הנגינה בראש נקראת תיבה הוא מהפך כגון וידבר אלהים אל משה וגם אף אם הנגינה בראש תיבה ותיבה שלפניה מוקפת לה הוא מהפך כי איננו חשוב בראש תיבה לא כמו באמצע כי שתי תיבות כשהן מוקפות אינם חשובות כשנים רק כאחת כאשר פירשתי בדין מכרבל כגון כי לא באו לגבול מואב ונקוט האי כללא בידך למהפך ולדרגא ולמרכא אם יש להם משרת והוא בראש תיבה הוא מונח כגון כי לא ילדה ליעקב רגל מחנה ראובן רגל מחנה אפרים ואם איננו מונח הוא אזלא כגון אשר דבר משה נפתולי אלהים נפתלתי אחד עשר יום וכן אף אם הוא בראש תיבה אם תיבה שלפניו מוקפת לו עוד הוא אזלא כי הכל כתיבה אחת וה״ל איננו בראש תיבה כגון אל נא תהי מריבה׳ ואחר היתיב לא תבא לעולם פשטא רק ב״ח מקומות וסי׳ נמסר בויקרא ובדניאל סימ׳ ב׳: טרס הוא גרש ויסמכהו עד ה׳ משרתים ואם אין לו כי אם משרת אחד והוא באות ראשונה הוא מונח כגון הן הנה הן הראנו כי אביאנו וכן לגרשים כי תשא כיהנה הנה יושבת הארץ ואם איננו באות ראשונה הוא אזלא כמו ויקח קרח ואם המשרת בתיבת הגרש כמו כן הוא אזלא כמו ושמנו והסירותי את לב האבן והביאותים ואם יש לטרס הברה אחת אחריו בתיבתו ויש לו משרת לפניו בתיבה אחרת אז הוא גרש במקל אחד כמו שפירשתי הן הנה כי אביאנו אבל אם הוא בהברה אחרונה אז הוא גרשים בשתי מקלות כגון כי תשא ויסמע יתרו אמנם אם המשרת אזלא איננו רק במקל אחד ואפילו בהברה אחרונה הוא כגון ויגש אליו והסירותי לב האבן ואם ישרתוהו שנים לטרס הראשון תלישא קטנה והשני אזלא כי לעולם אחר תלישא קטנה אזלא לפני טרס כגון ויקחו אליך פרה אדומה ואם יש יותר משרתים כל אותם שהם לפני תלישא קטנה הם מונחים כמו ויוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת שריו ואת עצמות הכהנים: טפחא היא טרחא ולא ישרתנה לעולם כי אם מארכה רק בי״ד מקומות ישרתנה דרגא עם ב׳ מרכות והם תרין חוטרין וסי׳ נמסר בסוף מטות וברים חבקוק ונחמיה סוף סימן ג׳:

טפחא נוטה לצד ימין ומארכא לשמאל וסי׳ ויתנו טפחא שמים ולא ישרתנה מרכא בתיבתה כי אם בח׳ מקומות וסי׳ נמסר בסדר אמור וביחזקאל סימן ל״ג ובשיר השירים סימן ו׳: משפטו כי לא כל ג׳ תיבות שהראשונה כי והשניה לא ובשלישית טפחא אם אות ראשונה מתיבת הטפחא נקודת במלך תהיה תיבת כי במרכא ותיבת לא מוקפת לתיבת הטפחא כגון כי לא באתם עד עתה כי לא נכב ויוצא מן הכלל כי לא תעבר את הירדן ואם יש חטף באות ראשונה של טפחא תיבת כי תהיה מוקפת לתיבת לא ותיבת לא תעמד כגון כי לא דרשנוהו: לגרמיה ישרתוהו עד ב׳ משרתים כגון התלט אמלטה אל ארץ פלשתים: פזר קטן כל משרתיו מונחים: פזר גדול שהוא קרני פרה לעולם ישרתנו גלגל שהוא ירח בן יומו וישרתוהו עד ו׳ משרתים בב׳ מקומות לבד מן הגלגל הסמוך לו. ובמסורת יש י״ו בטעם פזר גדול וגלגל וסי׳ נמסר בסוף יחזקאל ומגלה סוף סימן ז׳ ונחמיה סימן י״ג: פשטא כך משפטה אם ישרתנה משרת אחד ואין בין משרת לפשטא לא מלך ולא חטף בראש התיבה משרתו מרכא כגון היתה תהו אבל אם יש מלך אחד או חטף אחד אז ישרתנה מהפך כמו ויהי השמש לבא זה שמי ואם ישרתוה שני׳ אם הראשון באות ראשון של תיבה הו׳ מונח והשני כמשפטו המפורש מרכא או מהפך כגון כי לא ילדה ליעקב אבל אם איננו באות ראשון הוא אזלא והשני כמשפטו מהפך או מרכא כגון אחד עשר יום ואם ישרתנה ג׳ משרתים הראשון תלישא קטנה והשני אזלא והשלישי כמשפטו ואם יש לה יותר כל שלפני התלישא

שער הנגינות

התליׄשא קטנה מונחים הם ׃ רביע אם יש לו משרת אחד הוא מונח ואם יש לו שנים הראשון דרגא והשני מונח כגון שתי כתפות חברות כי על אפי ועל חמתי ואם יש לו יותר הראשון מונח והשני דרגא והשלישי מונח כגון גם כן ואח אין לו ובה״ מקומות ישרתנו מונח בתיבתו וסימ׳ בויגש ובזכריה סוף סימן ז׳ ׃ תביר אם יש לו משרת אחד ויש בין המשרת לתביר ב׳ מלכים או חטף בראש תיבה ומלך המשרת הוא דרגא כגון אהרן הכהן ושני קרשים שהחטף בראש תיבה הוא מלך בכמה מקומות אבל נגינות גם אם יש ביניהם מלך וחטף בראש תיבה המשרת דרגא כמו המטיר על סדום וגם אם יש בין המשרת לתביר מלך אחד ושני חטפים רצופים כמו כן המשרת דרגא כמו וכי תזבחו ביום זבחכם אבל אם אין ביניהם כי אם מלך אחד או מלך וחטף מובלע אז המשרת מרכא כמו ההר הטוב כי עזבו כי לא קדמו דכוף עזרא במ״ג מקומות ונראין מכלל זה שהמשרת דרגא אף על פי שאין בין המשר׳ לתביר רק מלך אחד או מלך וחטף מובלע וסימ׳ ואברהם היו יהיה המקריב את דם השלמים לו תהיה ב׳בו וכי יגוף שור איש וכל אשר אין לו רמסכה תורה וישלחם יהושע וגו׳ בין בית־אל ויקם שאון עתה ידע לכו כשר שלמן ואיש מסך בקשת דר״א הפך ידך דמלכים כי לא יכלו לעשותו וכל אשר תמצא ידך ועיין בפרשת שמיני ׃ וכל פסק בדרגא דכוו׳ כגון המל ימל ואפילו אין בין המשרת לתביר לא מלך ולא חטף כמו כן הוא דרגא כמו אחשורש מש ואם יש ביניהם מלך וחטף פתח או מלך וחטף סגול הרי הם נחשבים כמלך ויסרת דרגא כגון אשר קנה יעקב כתן אלהים ואם תהיה התיבה אשר בה התביר במתג וחטף כגון צרי לפני חטף המגיע או חולם לפני חטף שהוא מתוג או קמץ לפני חטף מתוג אז יהיה המשרת מרכא במקום המתג בתיבת התבר כגון יבאו שמרים ידך ישרתנו אבל אם הוא חטף פתח אין משרתו מרכא בתיבתו במ״ג וסימ׳ לכן הנבא ואמרת אל תלחמו וידרש יחזקיהו על הכהנים ואם ישרתוהו שנים אם המשרת ראשון באות ראשון הוא מונח והשני כמשפטו המפורש כגון עיר שופכת דם בקרבה ואם היכו באות ראשון הוא אזלא והשני כמשפטו כגון ואיש איש בית אבותיו ואם ישרתו שלשה הראשון תלישא קטנה והשני אזלא כי לעולם אחר תלישא קטנה תבא אזלא והשלישי כמשפטו ואם יותר כל אותם שלפני התלישא קטנה הם מונחים ׃ תלישא גדולה כל משרתיה מונחים וישרתוה עד ו׳ מונחים כמו ועל הכחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל דבסוף יחזקאל ׃ שלשלת אין לה משרת ׃ סגולתא תבא לעולם אחר זרקא וכל משרתיה מונחים ׃ סוף פסוק לא ישרתוהו לעולם רק מרכא ובה׳ מקומות ישרתוהו מאילא בתיבתו וסימ׳ כמסר בריש אמור וביהושע סימן י״א ׃ ומונח משרת לז׳ מטעמי׳ ובה׳ מקומות משרת לתיבתו וסימ׳ כמסר פרשת ויגש ובזכריה סוף סימן ז׳ ׃ כל תביר אחריו טפחא במ״א ארץ מאפליה ׃ כל טפחא יש אחריה סלוק או אתנחתא ׃ ואחר יתיב לעולם בא זקף קטן ׃

הנגינות נקראות במקום שראוי להאריך בנגון בתיבה אף על פי שאינו נכקראות באותו אות כגון פשטא וזרקא ותלישא קטנה שהם לעולם בסוף תיבה אף על פי כן נקראות באות שהיה דינם להיות בתיבה אילו־ היו נגינות אחרות וכן תלישא גדולה לעולם בראש תיבה אעפ״כ נקראות באות שהיה דין הנגינה בו להיות אילו היתה נגינה אחרת ויש נקראי׳ שעושין ב׳ תלישות וב׳ זרקות אחת בסוף תיבה ואחת במקום שהיה ראוי לנגן כענו׳ בני אדם שאינם יודעים באיזה מקום ראוי לנגן כגון ויאמר וזרקו וכל פשטא עושים ב׳ פעמים אחת בסוף תיבה ואחת במקום שראוי לנגן כגון ויבאו אלה וכן סגולתא ׃

עד הנה הגיע שיעור מה שראינו לייעדו למסר׳ רבת׳ אמנם השמטנו ספר הטעמי׳ מרבינו אהרן להיותו בלתי צריך יען כי שמנו תמורתו שער הנגינות שכולל כל מה שהביאו הוא ז״ל על הדרך היותר מפורסם לעניות דעתין גם השמטנו חלופי כל ספר וספר לבד יען חשבנו שיגיע לידינו ולא הגיע אמנם העתקנו מה שהוא יותר הכרחי ושאי איפשר מבלעדו ושמנו לא נשאר לעשות כל ההשתדלות שיתכן כדי להעלות העתקתינו ברה כחמה ולא נסוגנו אחור מהטורח הרב לאהבינו התועלת הנמשך וכחלה פני כל מעיין שאל יאשימנו אם לא הגיע קוצר דעתינו עד תכלית עיונו ואם אירע איזה טעות בהדפסה כי כשגגה היוצאת מלפני השליט ישתבח השם האמתי שהגיענו להתחיל ולהשלים ׃ כה מעתיר הצעיר קטן התלמידים
יעקב בן חיים בן יצחק ן׳ אדוניהו יש״י עמ״ן ׃

אצל זמן הודו הראאת צבי עדו קם איש הדר הדור זיוו וגם יופיו ׃
לא קם בישראל אכן באומות קם אקרא לך בשמו אומר לך איו ׃
יושב בפרהסיא היום בויניציאה סוהר ודניאל בומבירג בכנויו ׃
הנו ערל בשר אך לא ערל לבב להגות בתורת אל חפצו ומאויו ׃
וראי חָסִיד האֻמות הוא ובעולם הבא יהי לו אז חלק שכר פריו ׃
הנה מצאנוהו פתאום כאיש מוצא לו א־חרי יאוש שורו וגם שיו ׃
לסר לשונינו וברת אלהינו הדפיס ספרים עד אין קץ ולא דיו ׃
ועד בביתו לְצ־ מַאִים למי תורה מעין ספריו איש דולה מלא כָליו ׃
יצא לאחרונה עשרים וארבעה זה א־חרון אחרון חביב לרובנויו ׃
אצל פני מקרא תרגום בתפארת הוא כ־ערוגת ה־ בושם עלי לחיו ׃
שלם במסורת סביב מסודרת דומה לאיש על יְ־ רֶך י־חגור תְלָיו ׃
כלו מבואר עם רש״י ובן עזרא ומב־אריה היטב סתר וגלויו ׃
נהג כמנהגו רש״י בתלמודו אברהם בדקדוקו ופשט עליבוריו ׃
זֻוקק בכור בינת על יד אנוש משכיל יעקב ארוניה האיש אשר חָיו ׃
יתיר וכל חסר הנע בכברתו שבוש וכל טעות כתש במו עֱליו ׃
הוגה דפוס כל יום עוד על ידי אמן נודע בישראל לוי וקורנליו ׃
מה טוב ומה נעים ספר כמו זה עם מכתב מפואר גם מבחר נייר ודיו ׃
דינו ומשפטו יש לו בכמותו רהבו וגם ארכו שוִים עלי עביו ׃
קום דוד וקחהו כי אין כדומיהו גם כל חפצים לא ישוו אלי שויו ׃
דיך בעולמך עם זה לבר עמך תתן חצי ד״מך תשאיר לך חציו ׃
קץ ה־מלאכה בא בשנת רפ״ו אז ב־ חדש אשר נקרא תשרי ואוטובריו ׃
אלף ותקבה אל תו־לדות ישו גם היא שנת יובל אל כל עדתיגויו ׃
מועד שנת יובל יקרא לעמו אֵל ודרור לישראל משעבוד עניו ׃
צמח צבי יצמח אז כל אנוש יצוַח אָצַל זמן הודו הראה צבי עדיו ׃

ויוסף אליהו שאת משלו וירם את קולו ׃

תמו חרוזי שיר עשרים וארבעה אל מהלל ספר עשרים וארבעה ׃
אדם ישלש את היום ויקרא בו שעות שמונה מן עשרים וארבעה ׃
תורה תהא אז לו נקנית בכפל על מעלות כְהונה של עשרים וארבעה ׃
יזכה ראות בנין מקדש וְהַכֹּהֲנִים עמדים במשמרות עשרים וארבעה ׃
ערך לכל ספר · רֶבע זהב דוקט סך הָ־רְביעיות עשרים וארבעה ׃
הוחל למנין הַ־ נוצרים שנת אלף עמו חמש מאות עשרים וארבעה ׃
ושנת רפ״ו נשלם לפרט שנת עולם היה בתשרי יום עשרים וארבעה ׃

Reuisto et corretto per mi fra Luigi da Bologna del ordine
de sa' Domenico Maggio 1590